ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1894

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
Εκδότης Γεώργιος Κασδόνης
1894

Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἑστίας 1893—392.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τ' Ἀπομνημονεύματα ταῦτα γράφω οὐχὶ ὡς ἔχων ἄξιόν τι λόγου δι' ἄλλους ν' ἀφηγηθῶ, ἀλλ' ὡς εὑρίσκων ἡδονὴν εἰς τὴν ἀνάκλησιν ταύτην τοῦ παρελθόντος βίου ἐν τῷ κατόπτρῳ τῆς μνήμης.

Πολλάκις ὁ ὁδοιπόρος ἀφ' οὗ ὥρας μακρὰς βαδίσῃ, ὄρη ἀναβῇ καὶ ἀνοδίας διέλθῃ, κάθηται, πρὶν ἀφιχθῇ εἰς τὸ τέρμα, κεκμηκὼς εἰς τοῦ κρημνοῦ τὸ χεῖλος, καὶ ἀναμετρᾷ διὰ τοῦ βλέμματος τὴν ὁδὸν ἣν οὐδέποτε αὖθις θέλει διαβῆ, τοὺς βράχους οὓς ἀνεῤῥιχήθη, τὰς ἀβύσσους αἵτινες ὑπὸ τοὺς πόδας του ἔχαινον, τὰς κοιλάδας εἰς ἃς ἀνεπαύθη, καὶ τὰς ἀκάνθας εἰς ἃς ἀφῆκε τοῦ χιτῶνός του ῥάκη.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ὁδοιπορίας μου ἔφθασα καὶ ἐγώ. Τὴν αὐγήν, ὅτε ἀνήχθην, ζωῆς μοὶ προσέπνεεν αὖρα, τὸ πᾶν πέριξ μοὶ προσεμειδία, οἱ ἀστέρες ἐφαίνοντο λέγοντές μοι εἰς τὸν οὐρανόν, οἱ ῥύακες εἰς τὰς πεδιάδας, αἱ ἀηδόνες εἰς τοὺς θάλλοντας κλάδους, αἱ ἀγαπῶσαι καρδίαι περὶ ἐμέ, «ἀπόλαυε τῶν καλῶν τοῦ κόσμου· ἰδέ, διὰ σὲ ἐπλάσθη!» καὶ φαιδρὸς ἐῤῥιπτόμην εἰς τὴν ἀνθόσπαρτον ὁδὸν μὴ ἐρωτῶν ποῦ φέρει, μὴ νομίζων ἐπάναγκες νὰ φέρῃ που.

Ἀλλὰ καθ' ὅσον προέβαινον, ἤρχισα ἐννοῶν ὅτι δὲν ἦσαν τὰ πάντα χαρὰ καὶ ἀπόλαυσις, καὶ ἀπήντων πολλάκις καὶ τραχεῖς λίθους εἰς οὓς ὁ πούς μου προσέκοπτε, καὶ δύσβατα δι' ὧν μετ' ἀγῶνος διεπορευόμην, καὶ διέκρινον μακράν, μακρὰν ὥς τι μέλαν σημεῖον εἰς τὸν ὁρίζοντα, πρὸς ὃ μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ἔτεινεν ἡ πορεία μου. Τὸ αἷμά μου ὅμως ἔσφυζεν ἐν τῇ δραστηριότητι τῆς νεότητος, καὶ ἡ φύσις ἔλαμπεν ἐμπρός μου ἐν κάλλει, τὰ δὲ ποικίλα ὅσα ἡ φαντασία μοὶ διεκόσμει καὶ πρὸς ἃ ἡ καρδία μου ἔπαλλεν, ἐπεπρόσθουν εἰς τὸ ζοφερὸν ἐκεῖνο σημεῖον καὶ μοὶ τὸ ἀπέκρυπτον. Εἰς ἐμαυτὸν δὲ πεποιθὼς ἐχώρουν ἀκατασχέτως ἐμπρὸς καὶ καθ' ὅσον προέβαινον, ἡ ἐλπὶς μοὶ ἤνοιγε πάντοτε ἄλλους καὶ ἄλλους εὐρυτέρους ὁρίζοντας.

Ἀλλ' ἰδοὺ τέλος ἔφθασα εἰς σταθμὸν ἀφ' οὗ, κατὰ τοὺς νόμους τῆς φύσεως, ἐμπρὸς ὀλίγον μοὶ μένει πλέον, τὰ παρόδια φαντάσματα διελύθησαν, καὶ τὸ τέως δυσδιάκριτον ἐκεῖνο σημεῖον, πρὸς ὃ αὐτομάτως ἐβάδιζον, φαίνεται τοὐντεῦθεν μόνον καθαρὸν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου, καί, εὐρυνθέν, ἐμφαίνει τὸ χαῖνον βάραθρον πρὸς ὃ σπεύδει καὶ εἰς ὃ καταβυθίζεται ἡ ζωή. Τὸ χεῖλος ἤδη αὐτοῦ σφαλλομένῳ ποδὶ παρακολουθῶν, βέβαιος πλέον εἰμὶ ποῦ πορεύομαι, εἰ καὶ ἀγνοῶν πότε ὥρισται νὰ ἐμπέσω, μετὰ τοσούτους οὓς ἡ καρδία μου ζητεῖ εἰς τὸ βάθος αὐτοῦ καὶ ὧν ἔπρεπεν ἐγὼ νὰ προηγηθῶ. Ἐν ὅσῳ δὲ ἡ πρόνοια μοὶ χαρίζει ἔτι στιγμὰς ἐπιγείου ὑπάρξεως, ὀρέγομαι καὶ ἐγώ, πρὸς τὰ ὀπίσω στραφείς, νὰ ἐπισκοπήσω αὖθις τὸν παρελθόντα μου βίον, πρῶτον μὲν ἵνα

λόγον αὐτοῦ δῶ εἰς τὴν ἐμαυτοῦ συνείδησιν, καὶ δεύτερον ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἡ πεῖρα τῶν ἐγκοσμίων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἣν ἐξ ἀνάγκης συνεκομισάμην διὰ τῆς παρατεταμένης πορείας, χρησιμεύσει ἴσως ἀντ' ἐφοδίου, οὐχὶ εἰς ἐμέ, εἰς ὃν βραχὺ ἔτι τῆς ὁδοῦ μόνον μένει, οὐχὶ καὶ εἰς ἄλλους, εἰς οὓς τ' Ἀπομνημονεύματα ταῦτα πιθανῶς θέλουσι μείνει ἄγνωστα, ἀλλὰ κἂν εἰς τοὺς υἱούς μου καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν, οἷς ἄλλην κληρονομίαν δὲν ἔχω ν' ἀφήσω πλὴν συμβουλῶν καὶ εὐχῶν, καὶ ὑπὲρ ὧν τὸ κυριώτερον ἐλπίζω καὶ εὔχομαι, νὰ ζήσωσιν ὡς ἄνδρες χρηστοὶ καὶ ὡς ἐνάρετοι πατριῶται.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

ΓΕΝΝΗΣΙΣ. ΑΝΑΤΡΟΦΗ

Α.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ.

1.

Καταγωγή.

Ἐκ καταγωγῆς εἰμὶ **Φαναριώτης**.

Τοῦτο ἠχεῖ ἴσως ὡς δεινή τις ἐξομολόγησις. Ὁ τίτλος οὗτος, ἐφ᾿ ᾧ ἐσεμνύνετο ἄλλοτε μερὶς τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ἀπέβη μετὰ ταῦτα εἰς κηλῖδα καὶ ὕβριν. Ἐπὶ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ κατακτητής, εἴτε φιλανθρωπευόμενος, εἴτε καὶ ἐπιτηδείως τὰ συμφέροντα αὐτοῦ ἐκτιμῶν, ἀνεγνώρισε τὸν ὀρθόδοξον Πατριάρχην ὡς ἀρχηγὸν οὐ μόνον πνευματικόν, ἀλλ᾿ ἐν πολλοῖς καὶ πολιτικὸν τοῦ ἔθνους τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν λοιπῶν κατακτηθέντων ὀρθοδόξων· περὶ τοῦτο δὲ τὸ ἔσχατον λείψανον καὶ πολύτιμον κέντρον τῆς ψυχοῤῥαγούσης ἡμῶν ἐθνότητος συνῆλθον, καὶ κατὰ πᾶν τὸ διάστημα τῆς δουλείας ἐξηκολούθουν συνερχόμενοι οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἱκανότητι διακρινομένων ὁμογενῶν εἴτε ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, εἴτε καὶ ὅθεν δήποτε τῆς Ἑλλάδος. Οὕτω κατηρτίσθη καὶ ἐστρατολογεῖτο ἡ τάξις τῶν Φαναριωτῶν, τὴν ἐπωνυμίαν λαβόντων ἐκ τοῦ προαστείου Φαναρίου, τοῦ ἀπὸ τῆς ἁλώσεως περιέχοντος τὸ Πατριαρχεῖον. Διὰ τῆς ἐμφύτου δ᾿

εἰς τοὺς Ἕλληνας νοημοσύνης καὶ δεξιότητος ἀπέκτησαν βαθμηδὸν οἱ ἀριστεῖς οὗτοι σπουδαίαν ἐπιῤῥοὴν εἰς τὰ δημόσια τῆς Τουρκίας, καί, ἕνεκα τῆς εὐμαθείας αὐτῶν, κατήντησαν, ὑπὸ τὸν τίτλον Διερμηνέων, νὰ διευθύνωσι τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ τῷ κατακτητῇ ἀνήκοντος κράτους πολιτικήν, καὶ μέχρι τέλους ν᾽ ἀνεγείρωσι καὶ ἡμιανεξάρτητον θρόνον Χριστιανικὸν ἐν ταῖς Δακικαῖς ἡγεμονίαις, εἰς ἃς ἔδιδον νόμους καὶ ἐνεφύτευον τὸν πολιτισμόν. Τῆς ἐπιῤῥοῆς δὲ καὶ τῆς εὐπορίας, ἃς ἐντεῦθεν ἐκτῶντο, ἐποιοῦντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ χρῆσιν ἐπ᾽ ἀγαθῷ τοῦ ἔθνους, σώζοντες τοὺς καταδυναστευομένους, τὴν ἐκκλησίαν προστατεύοντες καὶ σχολεῖα ἱδρύοντες, ἐνίοτε καὶ ἐπὶ θυσίᾳ τῆς ζωῆς αὐτῶν. Παρ᾽ αὐτοῖς προσέτι ἐκαλλιεργήθη καὶ ὡρίμασεν, ὑπὸ τὸν ὀθωμανικὸν πέλεκυν, τῆς ἐθνικῆς ἀναστάσεως ἡ ἰδέα, καὶ συνεπάγη καὶ διεδόθη ἡ Ἑταιρία, καὶ αὐτοὶ ἔπεσαν πρώτη, σχεδὸν εἰπεῖν ἑκούσιος, ἑκατόμβη εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος· ἅμα δ᾽ ἡ ἐπανάστασις ἐξεῤῥάγη, οἱ ἐπισημότεροι τῶν περισωζομένων ἔσπευσαν ὑπὸ τὰς σημαίας αὐτῆς, καὶ συνηγωνίσθησαν τὸν μέγαν ἀγῶνα, οἱ μὲν διὰ τῶν γνώσεων αὐτῶν εἰς τὴν ῥύθμισιν τῶν κοινῶν συντελέσαντες, οἱ δὲ καὶ ὡς ἁπλοῖ στρατιῶται διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν τὸν πατριωτικὸν φόρον ἀποτίσαντες.

Ἀλλ᾽ εἰ καὶ ἀτομικῶς οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἠγαπῶντο καὶ ἐτιμῶντο, ἐν συνόλῳ ὅμως διεβάλλοντο ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι, καὶ εἰς ἔγκλημα τοῖς προσήπτετο ἡ καταγωγὴ αὐτῶν. Προήρχετο δὲ τοῦτο παρὰ μέν τισι τῶν ἀγενεστέρων καὶ ἐκ φθόνου τινὸς πρὸς τὴν κοινωνικὴν ὑπεροχὴν ἣν ἐχορήγει τοῖς πλείστοις ἐξ αὐτῶν ἡ διανοητικὴ μόρφωσις καὶ ἐπιμελὴς ἀγωγή· ἐν γένει δ᾽ ἐκ προλήψεων ἃς καὶ αὐτὸς ὁ Κοραῆς συνεμερίζετο ἢ ἐνόμιζεν ἀναγκαῖον νὰ ὑποθάλψῃ κατ᾽ ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ πάσης τάξεως δι᾽ οἷον δήποτε λόγον ὑπὲρ τὰς λοιπὰς αἰρομένης, διότι ἡ ἐπανάστασις ἦν ἔργον τοῦ ἔθνους παντός, καὶ ἵνα συντελεσθῇ καὶ προκόψῃ, ἔπρεπε νὰ μένῃ προϊὸν καθαροῦ δημοκρατικοῦ πνεύματος.

Προσήπτοντο δ᾽ εἰς τοὺς Φαναριώτας τάσεις ἀριστοκρατικαί, ἀδίκως διὰ τοὺς πλείστους, πλὴν ὀλίγων μικρονόων τινῶν, οἵτινες

καὶ καταγέλαστοι δι' αὐτῶν ἐγίνοντο, ἐν ᾧ οἱ ἐπισημότεροι ἦσαν οἱ πρῶτοι τὴν κατάργησιν κενῶν τίτλων νομοθετικῶς προτείναντες. Κατεδικάζοντο δὲ προσέτι αὐτοὶ καὶ διὰ τὰς ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀποδιδομένας αὐτοῖς φιλοπρώτους διαιρέσεις καὶ ῥαδιουργίας, αἵτινες ὅμως ἦσαν κακίαι γενικῶς τῇ τότε δουλικῇ θέσει τοῦ ἔθνους ἀνήκουσαι, οὐδόλως ἀνώτεραι ἐν Φαναρίῳ ἢ παρὰ τοῖς λοιποῖς τοὺς ἐν ἰσχύϊ Ὀθωμανοὺς θεραπεύουσιν, ὡς παρὰ τοῖς αὐλικοῖς φέρ' εἰπεῖν τοῦ Σατράπου τῶν Ἰωαννίνων, γνωστότεραι δὲ μόνον ἐν Φαναρίῳ διότι ἐκεῖ ἐν μᾶλλον περιόπτῳ θέσει παρήγοντο, καὶ ἴσως κατά τι ἄξιαι ἐπιεικεστέρας κρίσεως καθ' ὅσον εἰς ἀνώτερον ἆθλον ἀπέβλεπον. Ἄλλως τε δυστυχῶς, καὶ ἀφ' οὗ οἱ Φαναριῶται ἐξέλιπον, ἡ Ἐριννὺς τῶν κομματικῶν διαιρέσεων δὲν ἐγκατέλιπεν ἐντελῶς τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ πατήρ μου, ὁ τὴν διάθεσιν μετριοφρονέστατος καὶ τὴν καρδίαν ταπεινότατος τῶν ἀνθρώπων, ὁ οὐδέποτε κομπάσας ἐπὶ τίτλῳ ἢ καταγωγῇ, καὶ εἰς ὃν οὐδὲν τῶν ἐλαττωμάτων ποτὲ προσήφθη τῶν δικαίως ἢ ἀδίκως ἀποδιδομένων εἰς τοὺς Φαναριώτας, ἔγραψε κατὰ τὸ 1845, ἐξ ἁπλοῦ πνεύματος δικαιοσύνης, ἀξιόλογον διάλογον πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν Φαναριωτῶν, καὶ ἐξέδωκεν αὐτὸν παρ' Ἀνδρέᾳ Κορομηλᾷ. Ἀλλ' ἐμπεσὸν εἰς τὴν θύελλαν τοῦ πολυταράχου ἐκείνου ἔτους, παρῆλθεν ἀπαρατήρητον τὸ φυλλάδιον τοῦτο, καίτοι ἄξιον ἄλλης τύχης καὶ διὰ τὰς ἀρχὰς δικαιοσύνης, ὧν ὑπερεμάχει, καὶ διὰ τὸ ὡραῖον ὕφος καθ' ὃ ἦν γεγραμμένον. Ἀγνοῶ ἂν σώζονται ἔτι ἀντίτυπα τοῦ φυλλαδίου ἐκείνου. Παρ' ἐμοὶ δυστυχῶς οὐδὲν ἔμεινε.

Καὶ ἐγὼ δ' αὐτὸς ἔγραψα περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου τρία ἄρθρα ἐν ᾗ ἐξέδιδον ἐφημερίδι τῇ ***Εὐνομίᾳ*** εἰς τὰ ἑπόμενα φύλλα: ἀριθ. 20 (τῇ 21 Δεκ. 1862) ἀριθ. 124 (τῇ 24 Δεκ. 1863) ἀριθ. 143 (τῇ 28 Φεβρ. 1864).

Οὕτω λειάνας τὸ ἔδαφος ὑπὸ τὴν πρώτην κοιτίδα μου, χωρῶ λέγων ὅτι, καθ' ἃ γνωρίζω, Φαναριῶται ἦσαν οἱ προπάτορές μου τοὐλάχιστον μέχρι τετάρτης γενεᾶς ἀνιούσης, διότι, ὡς ἤκουσα

παρὰ τοῦ πατρός μου, ὁ πάππος αὐτοῦ, προὔχων ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ πρωτοσπαθάριος τὸ ἀξίωμα, εἶχε δύο θυγατέρας, ὧν ἡ μὲν ἐνυμφεύθη τὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας, ἡ δὲ τὸν τῆς Μολδαυίας.

Ἐκαλεῖτο δ' ἐπὶ τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας ἡ οἰκογένεια ἡμῶν **Ῥίζοι**. Ἐνθυμοῦμαι δ' ὅτι ποτὲ ἐν Ὀδησσῷ κατὰ τὰ 1822, ἐπισκεφθεὶς τὸν πατέρα μου ὁ ἐξάδελφος αὐτοῦ Ἰάκωβος Ῥίζος ὁ Νερουλός, ὁ διάσημος ἐν ποιηταῖς καὶ ἐν πολιτικοῖς, ὅστις ὅμως Ῥίζος ἦν πρὸς μητρὸς μόνον, τῷ εἶπεν ἐνώπιόν μου ὅτι ἔπρεπε νὰ καλῆται οὐχὶ Ῥίζος, ἀλλὰ **Ῥαγκαβῆς**, διότι τὸ μὲν πρῶτον ἦν ὄνομα κύριον προγόνου τινός, ὡς πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ὑπάρχει αὐτὸ ἐπικρατοῦν, τὸ δεύτερον δέ, τὸ τῆς οἰκογενείας, ὡς περὶ τούτου ἀνέγνω ὁ ἴδιος ἄλλοτε τὰς ἀποδείξεις ἐν ἐπισήμοις ἐγγράφοις, διατηρουμένοις τότε παρὰ τῇ πρὸ τῆς ἐμῆς γεννήσεως, καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος ἀποθανούσῃ μεγάλῃ θείᾳ, τῇ Κᾳ Τυαννίτου.

Ἦν δ' ἡ Κυρία αὕτη πρὸς πατρὸς θεία τοῦ πατρὸς ἐμοῦ καὶ πρὸς μητρὸς τοῦ Ἰακώβου Ῥίζου τοῦ Νερουλοῦ, γυνὴ ἐπίσημος ἐπ' εὐφυΐᾳ καὶ ἐπὶ πολυμαθείᾳ δι' οὓς χρόνους ἔζη, ὁμιλοῦσα ξένας γλώσσας, ὅπερ ἦν σπανιώτατον τότε δι' Ἑλληνίδα, ἐν Κωνσταντινουπόλει τοὐλάχιστον, καὶ διὰ τοῦτο γνωστὴ τοῖς ξένοις διπλωμάταις, καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀγαπωμένη καὶ τιμωμένη. Καὶ ἦν ὁ οἶκος αὐτῆς κέντρον φιλολογικόν, τὸ μόνον τότε ὑφιστάμενον ἐν Βυζαντίῳ, ὥστε ὁ Ἑλληνιστὶ ποιήσας τὴν «Βοσπορομαχίαν» Διερμηνεὺς τῆς Αὐστριακῆς πρεσβείας Μομὰρς ἀνέθηκεν αὐτὴν εἰς τὸν σύζυγον τῆς Κας Τυαννίτου, διότι εἶχεν ἀποθάνει ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς Ἰωάννης, εἰς ὃν εἶχε κατ' ἀρχὰς ἀπόφασιν ν' ἀφιερώσῃ τὸ ἔργον του. Ἦν δ' ὁ Ἰωάννης οὗτος ἰατρός, καὶ ποιητὴς προσέτι, καὶ σώζεται ποίημα αὐτοῦ ἡ «Στοιχειομαχία», ὡς σώζονται ποιημάτια καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἰακώβου. Ποιητὴς δέ, δοκιμώτερος μάλιστα, ἦν καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἰακώβου, Γεώργιος, ὁ ἐμὸς πάππος, μεταφράσας διὰ καλῶν στίχων τὸν «Πιστὸν ποιμένα» τοῦ Γουαρίνη, ἐκδοθέντα, ὡς νομίζω, ἀλλ' ἐγὼ δὲν τὸν εἶδα. Ὁ δ'

Ἰωάννης λέγεται εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν ἀφιέρωσιν καὶ ὅπου ἀλλαχοῦ μνημονεύεται «Ῥίζος ὁ τοῦ **Μανὲ**» ἤτοι πάντως τοῦ Ἐμμανουὴλ ἢ Μανουήλ, καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ οὗτος ἦν ὁ μνημονευόμενος ὡς ἔχων «Ἄγα» βαθμόν, εἶτα δὲ μέγας Βάνος γενόμενος, υἱὸς δὲ Ἀνδρονίκου τοῦ ἐν τῇ 17η ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσαντος «Μεγάλου ῥήτορος» τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, ὃν λέγει ὁ Καντεμίρης de la noble famille des Rangabé, ἐπαινῶν αὐτοῦ τὴν γραμματικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν πολυμάθειαν. Μήτηρ δὲ τοῦ Ἐμμανουὴλ ἦν Ἑλένη, ἡ θυγάτηρ Ἀντωνίου Ῥωσσέτου, τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας, καὶ σύζυγος, Μπαλάσσα ἡ θυγάτηρ τοῦ ἀποκεφαλισθέντος μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Κωνσταντίνου Βραγκοβάνου. Νέαν δ' ἀπόδειξιν τῆς συγγενείας τοῦ Ἐμμανουήλ, ἐγγόνου τοῦ Ἀντωνίου, πρὸς τοὺς Ῥίζους παρέχει καὶ ὁ ἐν τῷ μέσῳ τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος μνημονευόμενος ὡς ἰατρός, ἐν Παδούῃ διδαχθείς, ***Ἐμμανουὴλ Ἀντωνίου Ῥίζος***, ὁ γράψας Γαλλιστὶ Essai sur la nouvelle doctrine de Brown. 1797.

Καὶ μνημονεύονται μὲν ἐν τῇ ἱστορίᾳ οἱ τρεῖς υἱοὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φιλολάου Αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Ῥαγκαβῆ ἐν τῇ 9η ἑκατονταετηρίδι ὡς εἰς μοναστήρια κατακλεισθέντες καὶ ἀποθανόντες. Ἀλλ' ὅτι οὗτοι ἔσχον ἀπογόνους μαρτυρεῖται ἐκ χρυσοβούλλου τοῦ Αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ ἐν ᾧ ἀναφέρεται ὡς ἀνακαινίσας τὴν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μονὴν τοῦ Ξηροποτάμου Παῦλος ὁ υἱωνὸς (ἐγγονὸς) τοῦ Αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Ῥαγκαβῆ, οὗ καὶ ἐν τοῖς Βίοις τῶν Ἁγίων γίνεται μνεία, ὡς ἁγιάσαντος, καὶ εἰς ὃν ἴσως ἀποδοτέα ἡ ἐν Ἀθήναις σωζομένη ἔτι καὶ ἀδεξιώτατα ἀνακαινισθεῖσα, φερώνυμος τῆς οἰκογενείας ἐκκλησία. Ἑτέραν δ' ἀπόδειξιν ὅτι ἀπόγονοι τοῦ Μιχαὴλ ἐσώζοντο καὶ ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις δίδουσι τὰ ὑπὸ τοῦ Miclosich καὶ Müller ἐκδοθέντα Acta et Diplomata Graeca Medii Aevi, μνημονεύοντα Κωνσταντίνου τοῦ Ῥαγκαβῆ Ἀναγνώστου καὶ Ταβολαρίου τῆς πόλεως Ἁλμυροῦ ἐν ἔτει 1271, προσέτι δὲ καὶ τὸ ἀρτίως ὑπὸ τοῦ De-

thier ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκδοθὲν χειρόγραφον «Le Moschovite», μνημονεῦον τοῦ ἐπὶ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως διαπρέψαντος στρατηγοῦ Ῥαγκαβῆ, ὅστις ἡρωϊκῶς ἔπεσεν ὑπερμαχῶν τῆς πατρίδος του.

Συλλογὴν ἐλαιογράφων προτομῶν τῶν προπατόρων αὐτοῦ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐκέκτητο ὁ πατήρ μου περιεργοτάτην, καὶ μοναδικὴν ἴσως διὰ τὴν Ἀνατολήν, ὅπου τοιούτου εἴδους μνημεῖα δὲν σώζονται. Καὶ πόσαι μὲν ἦσαν τὸν ἀριθμὸν αἱ εἰκόνες δὲν ἐνθυμοῦμαι· ἀλλὰ κατελάμβανον πέριξ τοὺς τέσσαρας τοίχους μεγάλης αἰθούσης, καὶ παῖς ὢν πολλάκις εἰς αὐτὰς προσέχαινον, θαυμάζων τὸ πλούσιον, ἀλλὰ καὶ ἀλλόκοτον τῆς ἐνδυμασίας αὐτῶν καὶ τῆς κομώσεως, μαρτυροῦν περὶ χρόνων λησμονηθέντων. Δυστυχῶς ὅμως τὰ περιεργότατα ταῦτα μνημεῖα ἐποχῆς, ἧς ἄλλα ἀνάλογα δὲν ὑπῆρχον ἐν Βυζαντίῳ, ἐξηφανίσθησαν ἐν πυρκαϊᾷ πρὶν ἢ φθάσω εἰς ἡλικίαν ὅπως ἐκτιμήσω τὴν σπουδαιότητα αὐτῶν, καὶ ἀναγράψω, ἢ κἂν ἐρωτήσω νὰ μάθω τὰ ὀνόματα τῶν παριστωμένων καὶ ὅ,τι ἄλλο ἐδίδασκον περὶ τοῦ παρελθόντος.

Ἐκ τῶν ἀνιόντων μου τοὺς δύο μου πάππους δὲν ἐγνώρισα, ἀποθανόντας πρὸ τῆς γεννήσεώς μου. Ὁ πρὸς πατρός, Γεώργιος ὁ Ῥίζος, υἱὸς τοῦ πρωτοσπαθαρίου Ἰακώβου καὶ Αἰκατερίνης θυγατρὸς τοῦ Ἀδαμάκη Μουρούζη, πάππου τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Κωνσταντίνου Μουρούζη, εἶχε χρηματίσει **ποστέλνικος** ἢ πρωθυπουργὸς τῆς Οὐγγροβλαχίας, ἀνὴρ ἐπὶ παιδείᾳ διαπρέπων καὶ ποιητής, οὗ σώζεται μετάφρασις ***τοῦ Πιστοῦ Βοσκοῦ*** τοῦ Γουαρίνη καὶ ἐπίγραμμα εἰς τὸν Πέτρον Ἀντώνιον Ἐμμανουήλ, τὸν μεταφράσαντα τὸ «Τρόπαιον τῆς Ὀρθοδοξίας» (Βιέννη 1791). Ὁ δὲ πρὸς μητρός, Εὐστάθιος (Σταθάκης) Σταματίου Λαπίθης, κατήγετο ἐκ Ζαγορᾶς τῆς Θεσσαλίας, ἐξ οἰκογενείας εἰς ἣν μητρόθεν ἀνῆκε καὶ ὁ γνωστὸς καθηγητὴς καὶ συγγραφεὺς Φίλιππος Ἰωάννου· καὶ ἐν τῇ νεότητί του μὲν εἶχεν ἐπιδοθῇ, ὡς μοὶ ἐῤῥέθη, εἰς πολυτίμων λίθων ἐμπόριον· εἶτα δὲ μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔλαβεν ἔντιμον ὑπηρεσίαν πολιτικὴν ἐν τῇ τάξει

τῶν Φαναριωτῶν, καὶ διεκρίνετο, πλὴν τῆς ἐντιμότητος τοῦ χαρακτῆρός του, καὶ διὰ τοῦ πολλοῦ πλούτου, ὃν ἄλλοτε εἶχε κερδίσει.

Ἀλλ' ὁ πλοῦτος οὗτος ἀπέβη αὐτῷ εἰς ὄλεθρον. Ἡ τότε ἀγρία καὶ ἄπληστος τυραννία, εἰς αὐτὸν ἐποφθαλμιάσασα, συνέλαβεν ἀναιτίως τὸν χρηστὸν καὶ ὑπὸ πάντων ἀγαπώμενον ἄρχοντα, καὶ ὑπέβαλεν αὐτὸν εἰς φρικτὰ βάσανα ἵνα τὸν ἀναγκάσῃ νὰ ὁμολογήσῃ ποῦ, ἐκ τῆς τότε ἐπικρατούσης καὶ λίαν δεδικαιολογημένης δυσπιστίας, εἶχεν ἀποκρύψει τὸν θησαυρόν του. Ἀλλ' ὁ γενναῖος ἀνὴρ ἐπέμεινε σιγῶν μέχρι θανάτου, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἡ οἰκογένειά του ἤθελεν ἀνακαλύψει ποτέ, καὶ ἐπανακτήσει τοὺς καρποὺς τῶν ἱδρώτων του. Τὸ οἰκτρὸν αὐτοῦ τέλος παρέστησα τὸν Ἱππότην διηγούμενον ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τοῦ δράματος ὃ ἔγραψα ὑπὸ τὸν τίτλον *«Παραμονή»*.

Ἀλλὰ τοῦ γενναίου μάρτυρος καὶ ἡ τελευταία ἐλπὶς ἐψεύσθη. Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὅτε, ὡς ὅλων τῶν Φαναριωτῶν, ἐδημεύθη καὶ ἡ ἐδική του οἰκία καὶ ἐγένετο στρατών, στρατιῶται σαροῦντες γωνίαν τινὰ τῆς αὐλῆς, εἶδον εἰς αὐτὴν χρυσᾶ τινα νομίσματα, καὶ ἀνασκάψαντες ἀνεῦρον θησαυρὸν ὁλόκληρον, ὅστις ἐγένετο ἕρμαιον αὐτῶν καὶ τῆς τότε ἀρχῆς.

Ἡ δὲ σύζυγός του, ἡ μάμμη μου, τῷ εἶχεν ἐπιζήσει, καὶ συνῴκει μεθ' ἡμῶν, ἐν ὅσῳ ἤμεθα ἐν Κωνσταντινουπόλει, φέρουσα τὸ παράδοξον βαπτιστικὸν ὄνομα Κοκκονίτσα (Ἀθανασίου), κατήγετο ἐκ Μουδανιῶν (Κίου) τῆς Βιθυνίας, συγγενὴς πρὸς μητρὸς τοῦ εἰς Ῥωσσικὴν ὑπηρεσίαν διατελέσαντος διπλωμάτου Γαβριὴλ Κατακάζη. Ἄσημος τὸ ἐξωτερικόν, μικρά, κυρτὴ ὅτε τὴν ἐγνώρισα, παιδείας μὲν ὀλίγον μετεῖχε καὶ ἐξωτερικῆς κοινωνικῆς ἀγωγῆς, ἀλλ' ἐκέκτητο πολλὰς οἰκιακὰς καὶ χριστιανικὰς ἀρετάς, φιλοστοργοτάτη οὖσα καὶ εὐλαβεστάτη, καὶ τοῖς πτωχοῖς ἐλεημονεστάτη. Τὴν ἐνθυμοῦμαι ὥρας εἰς τὴν γωνίαν της καθημένην καὶ κύπτουσαν ἐπὶ ὥρας τὴν ὑποτρέμουσαν κεφαλήν της ἢ εἰς Μηναῖον, ὃ ἀνεγίνωσκεν ἑκατοστὴν φοράν, ἢ εἰς τριγωνικὴν σανίδα, ἐφ' ἧς ἠρίθμει ἀνὰ πέντε παράδας τοὺς τόκους οὓς ἐλάμβανεν ἐξ ἐπαρχιῶν,

τὸ μόνον πενιχρὸν λείψανον τῆς ἄλλοτε μεγάλης περιουσίας της. Ἀλλ' οὐχ ἧττον κατώρθου νὰ οἰκονομῇ καὶ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν· ἡ δεξιά της ὅμως ἠγνόει τὰς ἀγαθοεργίας ἃς ἐχορήγει ἡ ἀριστερά της. Ἀπεβίωσε δ' ἐν Ὀδησσῷ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν.

Ὅλως διάφορος ἦν ἡ ἑτέρα μου μάμμη, ἡ πρὸς πατρός, Ῥαλοῦ καλουμένη, θυγάτηρ τοῦ Νικολάου Σούτσου, Μεγάλου Διερμηνέως τῷ 1768, καρατομηθέντος δὲ τῷ 1769 διὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, ἀδελφὴ δὲ Ἀλεξάνδρου Σούτσου, τοῦ τελευταίου Ἕλληνος Αὐθέντου τῆς Βλαχίας, εἰς οὗ τὴν αὐλὴν κατῴκει, καὶ ἦν ἐκ τῶν πρωτίστων ἐγκοσμημάτων αὐτῆς, ὑπὸ πάντων ἀγαπωμένη καὶ θαυμαζομένη διὰ τὴν βαθεῖάν της σύνεσιν, τὴν γλυκύτητα τοῦ χαρακτῆρός της, τὴν παιδείαν καὶ τὰ παντοῖά της προτερήματα, ἃ καὶ ἡ φυσική χάρις της λαμπρότερα ἀνεδείκνυεν. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι, ἐν Βουκουρεστίῳ κατὰ τὸ 1820, νομίζω, εἰς τὴν τελετὴν τῶν γάμων Λουκίας, τῆς δευτέρας θυγατρὸς τοῦ τότε ἡγεμονεύοντος ἀδελφοῦ της (μετὰ τοῦ Ἐμμανουὴλ Ἀργυροπούλου), ἐγερθεῖσα πρὸς τιμὴν τῆς νύμφης ἐχόρευσεν ὡς πρωτοστάτις τὸν συρτόν, ὃν αἱ ξέναι ὀρχήσεις δὲν εἶχον ἐκδιώξει ἔτι τότε ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν συναναστροφῶν. Πάντες δ' οἱ συγκεκλημένοι, οἵτινες ἦσαν οὐ μόνον τὸ ἄνθος τῆς ἐγχωρίου καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἀριστοκρατίας, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἐπίσημοι ξένοι, κατεγοητεύθησαν ὑπὸ τῆς ἐμμελοῦς εὐπρεπείας τῶν κινήσεών της, καὶ ἀπέβλεπον μετ' ἐνθουσιασμοῦ πρὸν τὴν γλυκεῖαν μορφὴν καὶ τὸ εὐγενὲς ἀνάστημα τῆς πρεσβύτιδος, λησμονοῦντες τὰς καλὰς καὶ νέας τὰς συναποτελούσας τὸν στέφανον τοῦ χοροῦ. Ἀπεβίωσε δ' ἐν Ὀδησσῷ τὸ δεύτερον, νομίζω, ἔτος μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

Ἑτέρους δὲ τῶν ἀνιόντων μου συγγενῶν ἐγνώρισα τὸν πρὸς μητρὸς θεῖόν μου Μιχαήλ, ὅστις εἶχε μᾶλλον τεταραγμένας τὰς φρένας, καὶ ἀπέθανε μετὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου μόνος ἔμεινεν ἐκ πάσης τῆς οἰκογενείας· προσέτι δὲ τὴν πρὸς πατρὸς θεῖαν μου Αἰκατερίνην Γκίκα, γυναῖκα ἐξόχου ἀγωγῆς,

παιδείας καὶ χάριτος, ὡς καὶ τὰς πρὸς μητρὸς θείας, τὴν Ἑλένην Γεράκη καὶ Μαρίαν Σούτσου. Ἀλλὰ καὶ αἱ τρεῖς ἔζησαν ἐπὶ πολὺ ἔτι ἀφ' οὗ αὐτὸς ἐξῆλθον τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ὥστε καὶ ἄλλοτε ἔξω ἀφορμὴν νὰ ἐπανέλθω εἰς τὰ περὶ αὐτῶν. Καὶ ἡ μὲν Κα Γεράκη νεωτάτη χηρεύσασα, δὲν ἐνυμφεύθη ἐκ δευτέρου, καὶ ἦν ἄτεκνος· τῆς δὲ Κας Σούτσου ὁ σύζυγος Ἀλέξανδρος Σοῦτσος, υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος Μιχαὴλ Σούτσου, εἶχεν ἀποθάνει ἤδη πρὸ τῆς γεννήσεώς μου, ἢ μᾶλλον κατασφαγῆ· διότι μέγας Διερμηνεὺς ὢν τῆς Πύλης ἐπὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἐξ ὑπονοίας ἐμβληθείσης ὑπὸ τῶν Ῥώσσων ἢ τῶν ῥωσσιζόντων, εἰς τὴν τότε φιλύποπτον καὶ ἀγρίαν κυβέρνησιν, ὅτι διέκειτο εὐμενῶς πρὸς τοὺς Γάλλους, ἡμέραν τινά, ἐν ᾧ συνεγευμάτιζε μετὰ τῆς οἰκογενείας του, ἐκλήθη εἰς τὴν Πύλην, καὶ τῇ ἐπαύριον μόνον ἐπέμφθη εἰς τὴν οἰκίαν του μέγα σακκίον ἐγκλεῖον . . . . τὸ σῶμά του εἰς τεμάχια διαμεμελισμένον. Ἡ θεία μου ἔκτοτε καὶ μέχρι τέλους τῆς ζωῆς της οὐδέποτε ἀπεδύθη τὸ πένθος. Τὸ φρικτὸν τοῦτο κακούργημα ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις οὐδὲν εἶχε τὸ ἔκτακτον καὶ ἀσύνηθες διὰ τὴν τύχην τῶν χριστιανῶν ἐν Τουρκίᾳ. Παρέστησα δὲ καὶ τοῦτο ἀφηγούμενον τὸν Χλωρὸν ἐν τῷ Β' μέρει τοῦ δράματος τῆς ***Παραμονῆς***. Ἡ Γαλλικὴ δὲ κυβέρνησις ἐθεώρησεν ἑαυτὴν ὑπόχρεων νὰ περιθάλψῃ τὴν ἕνεκα αὐτῆς οὕτως ἀπορφανωθεῖσαν οἰκογένειαν, καὶ ἔκτοτε ἡ θεία μου μέχρι τέλους τῆς ζωῆς αὐτῆς εἶχε σύνταξιν παρὰ τῆς Γαλλίας, οὐδέποτε διακοπεῖσαν διὰ πασῶν τῶν πολιτικῶν καὶ δυναστικῶν τοῦ μεγάλου ἔθνους περιπετειῶν, τοὺς υἱούς της δ' ἐδέχθη ὡς ὑποτρόφους. Τὴν Κυρίαν Σούτσου ἀπεκαλοῦμεν ἡμεῖς τὰ παιδία «Θείτσαν Κοκκωνίτσαν» διότι ***Κοκκωνίτσα*** καὶ ***ἐνδοξοτάτη*** ἐτιτλοφορεῖτο τότε ἡ σύζυγος τῶν ἡγεμονοπαίδων (***βεηζαδέδων***). Εἶχε δὲ τρία τέκνα, τὸν Γρηγόριον, ἀποθανόντα ἐν Ἑλλάδι, τὸν Κωνσταντῖνον, μακρὸν ἔτι ζήσαντα ἐν Βλαχίᾳ καὶ τὴν Σεβαστήν, νυμφευθεῖσαν τὸν εἰς Ῥωσσικὴν ὑπηρεσίαν σύμβουλον τῆς ἐπικρατείας Κύριον Νικόλαον Μαῦρον.

Ὁ πατήρ μου, Ἰάκωβος, ἦν ἀνὴρ διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους

ἐξόχως πεπαιδευμένος, Ἑλληνιστής, Εὐρωπαϊκῶν καὶ Ἀσιατικῶν γλωσσῶν κάτοχος, ποιητὴς φιλόκαλος, καὶ χαρακτῆρος πρᾴου, ἀνεπιδείκτου καὶ ἀρχαϊκῶς ἀκεραίου. Ὅτε δ' ἐγεννήθην, ἢ κἂν ἐξ οὗ τὸ πρῶτον ἐνθυμοῦμαι, εἶχεν ἔτι τὸν κατώτατον ἀρχοντικὸν βαθμὸν **κομίσσου,** ὅστις ἐν τῇ Δακικῇ αὐλῇ ἀντεστοίχει πρὸς τὸν τοῦ Σταυλάρχου, καὶ ἦν τιμητικὸς τὸ πλεῖστον. Ἔλαβε δ' αὐτὸν παρὰ τοῦ θείου του, ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας ἐν νεωτάτῃ ἡλικίᾳ, διότι ὅτε ἐγεννήθην ἦν, νομίζω, μόλις τριακονταετής.

Ἡ δὲ μήτηρ μου, Ζωή, ἦν ἐπὶ νεότητός της μία τῶν ὡραιοτέρων γυναικῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μικρόσωμος, ξανθή, μεγάλους γαλανοὺς ἔχουσα ὀφθαλμούς, ζωηρὰ δὲ καὶ εὐφυής, σπανίαν κεκτημένη ψυχῆς καὶ σώματος δραστηριότητα, καὶ πλήρης φιλοστόργου μερίμνης καὶ ἀφοσιώσεως ὑπὲρ τῆς οἰκίας. Παιδείαν δέ, ὡς αἱ πλεῖσται τῶν τότε γυναικῶν, εἶχε κατ' ἀρχὰς ὀλίγην, ἢ σχεδὸν οὐδεμίαν, ἀλλὰ βαθμηδόν, βοηθείᾳ τοῦ πατρός μου καὶ ἐξ ἰδίας μελέτης, ηὔξησε σπουδαίως τὰς γνώσεις της.

Εἶχον δ' ἀδελφὸν ἓν ἔτος πρὸ ἐμοῦ γεννηθέντα καὶ πρὸ τῆς γεννήσεώς μου ἀποθανόντα, οὗ διεδέχθην τὸ ὄνομα. Νεωτέρας ἀδελφὰς εἶχον δύο, τὴν Εὐφροσύνην (φερώνυμον καὶ βαπτιστικήν, νομίζω, τῆς ἡγεμονίδος, συζύγου τοῦ Ἀλεξ. Σούτσου θυγατρὸς δὲ τοῦ ἡγεμόνος Καλλιμάχη), καὶ τὴν Ῥαλοῦν, κληθεῖσαν κατὰ τὴν μάμμην μου, καὶ ἕνα ἀδελφόν, Γεώργιον, οὗ ἐνθυμοῦμαι τὴν γέννησιν, διότι πενταετὴς ἴσως ἤμην ὅτε ἐγεννήθη, καὶ ἐγὼ ἀνεδέχθην αὐτὸν εἰς τὴν κολυμβήθραν, φερούσης ὅμως αὐτὸν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς μάμμης μου Ῥαλοῦς, ἥτις καὶ δι' ἐμὲ ἀπήγγειλε τὸ ***Πιστεύω,*** διότι αἱ γνώσεις μου εἰσέτι ἐπὶ τοσοῦτο δὲν ἐξετείνοντο. Ἀλλὰ μετὰ ἓν ἔτος ἀπέθανεν ὁ φίλτατος Γεώργιος, ὃν βλέπω ἔτι πρὸ ἐμοῦ ξανθὸν ἀγγελόμορφον βρέφος. Ἐνθυμοῦμαι δὲ προσέτι ὅτι ἕνεκα τοῦ θλιβεροῦ συμβάντος διακοπέντων κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν τῶν μαθημάτων ἡμῶν, ὡδηγήθημεν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς θείας μου, ὅπου μετά τινος ἐκπλήξεως ἔβλεπον κλαίουσαν τὴν μητέρα καὶ τοὺς λοιποὺς συγγενεῖς μου, τόσον ὀλίγον ἐνυπῆρχε

τότε ἐν τῇ βρεφικῇ μου ψυχῇ ἡ ἔννοια τοῦ θανάτου, ἧς τοσαῦτα πικρὰ ἔμελλον ἔκτοτε νὰ λάβω διδάγματα.

2.

Βρεφικὴ ἡλικία.

Ἐγεννήθην τῇ 27 Δεκεμβρίου 1809, ἐν τῇ μητρικῇ μου οἰκίᾳ τῇ κατὰ τὸ Μέγα Ῥεῦμα (*Ἀρναούτκιοϊ*), αὐτῇ ἐκείνῃ ἐν ᾗ εὑρέθη ὑπὸ τῶν Τούρκων ὁ θησαυρὸς τοῦ πάππου μου, καὶ ἣν μετὰ πλεῖστα ἔτη εἶδον ἀμετάβλητον σωζομένην ἀπέναντι τῆς ἀποβάθρας τῶν ἀτμοπλοίων· ἐβαπτίσθην δ' ὑπὸ τῆς πρὸς πατρὸς μάμμης μου, ἥτις μοὶ ἔδωκεν, ὡς εἶχε δοθῇ καὶ εἰς τὸν προαποθανόντα ἀδελφόν μου, τὸ ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ της Ἀλεξάνδρου Σούτσου, τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας.

Ἐκ τῶν ἀπωτάτων χρόνων, καθ' οὓς ἐζῶμεν ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, ἔχω ἔτι διὰ μνήμης τινὰ ἐλάχιστα, ἐν οἷς τὴν χαρὰν μεθ' ἧς ἀπελάμβανον τῆς ἀπηγορευμένης μοι ἡδονῆς τοῦ νὰ ἐξέρπω εἰς τὸ ἔτι ὑφιστάμενον δῶμα πρὸ τῶν παραθύρων τῶν ἀπὸ τοῦ κήπου, διότι ἐπ' αὐτοῦ ἐξέτεινεν, ὡς καὶ νῦν ἔτι, τοὺς κλάδους αὐτῆς μεγάλη ἐρυθρὰ συκαμινέα. Ὁ σκοπός μου ἦτο λαιμάργως νὰ συλλέγω αὐτῆς τοὺς καρπούς. Ἀλλ' οἱ καρποὶ ἦσαν ὕπουλοι· εἶχον προδότην ὀπὸν ὅστις ἀπετύπου εἰς τοὺς δακτύλους, εἰς τὰ χείλη, εἰς τὰς παρειὰς καὶ εἰς τὰ ἐνδύματά μου αἱματοβαφῆ τὰ μαρτύρια τῆς παρακοῆς μου.

Ἑτέραν δ' εὐχαρίστησιν μοὶ παρεῖχον τὰ βιβλία, οὐχὶ ὅμως ὅλα, ἀλλ' ὅσα περιεῖχον ζωγραφίας, διότι ν' ἀναγινώσκω εἰσέτι δὲν ἤξευρον. Ποῦ ὅμως τότε βιβλία παρ' ἡμῖν ἔχοντα εἰκονογραφίας, καὶ μάλιστα διὰ τὰ παιδία; Ἀλλ' εἴχομεν ἓν ψαλτήριον, ἐπὶ κεφαλίδος ἔχον τὸν Προφητάνακτα, καὶ εἰς ἄλλα φύλλα ἀνθέ-

μιά τινα ὡς κοσμήματα· ἐγὼ δ' ἀπλήστως, καθήμενος εἰς τὰ γόνατα τοῦ πατρός μου, ἐφυλλολόγουν τὸ βιβλίον, ἐπροτίμων ὅμως τὸν Προφήτην ὑπὲρ τ' ἀνθέμια, καὶ ἐπειδὴ αὐτὰ συνεχέστερον ἐπανήρχοντο, ἔλεγον μετά τινος δυσθυμίας πρὸς τὸν πατέρα μου: **«Ὅλο λουλούδια, λουλούδια! Ἀμὴ Δαυΐδας;»** Ὅτε δ' ἐνίοτε ὁ πατὴρ μᾶς ἐδείκνυεν, εἰς ἐμὲ καὶ εἰς τὴν ἀδελφήν μου Εὐφροσύνην, οὖσαν καθ' ἓν ἔτος νεωτέραν μου, εἰκόνας τινὰς ἱκανῶς ἀδεξίας ἔκ τινος μεγάλου βιβλίου βοτανικῆς ἢ φυσικῆς ἱστορίας, ἀγνοῶ εἰς τίνα γλῶσσαν γεγραμμένου, τοῦτο ἀπετέλει τὴν μεγίστην ἡμῶν εὐτυχίαν· καὶ ἀναλογίζομαι ἤδη πόσον σπουδαῖα εἶναι διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς διανοίας τῶν παιδίων τὰ εἰκονογραφικὰ παιδικὰ βιβλία, ἂν σκοπίμως συντεταγμένα, διότι εἰς τὸν νοῦν μου μένουσιν ἔτι φυτῶν τινα σχήματα ἐξ ἐκείνης ἔτι τῆς ἐποχῆς ἐντετυπωμένα.

Μετὰ ταῦτα, ἀγνοῶ πότε καὶ διατί, μετῳκήσαμεν εἰς Θεραπεῖα, παρὰ τῇ θείᾳ μου (πρὸς μητρὸς) Κᾳ Σούτσου. Νομίζω ὅτι τοῦτο συνέβη διότι ἡ ἐν Θεραπείοις οἰκία, ἀρχικῶς τῷ πρὸς μητρὸς πάππῳ μου ἀνήκουσα, εἶχε δοθῆ εἰς προῖκα τῇ θείᾳ μου, ὡς ἀδελφῇ πρεσβυτέρᾳ, εἰς δὲ τὴν μητέρα μου εἶχε δοθῆ τὸ παρακείμενον γήπεδον, καὶ τότε εἶχον ἀποφασίσει οἱ γονεῖς μου νὰ οἰκοδομήσωσιν ἐπ' αὐτοῦ, δι' ὃ καὶ ἐκεῖ μετῴκησαν, ἵνα ἐπιτηρῶσι τὴν οἰκοδομήν. Ἐνταῦθα ἐτυράννει τῆς οἰκίας, ὡς μοὶ ἐφαίνετο, ὁ ἐξάδελφός μου Κωνσταντῖνος (ὁ νεώτερος υἱὸς τῆς θείας μου), ἐμοῦ δὲ πρεσβύτερος κατά τινα ἔτη. Μοὶ ἐνέπνεε δ' οὗτος σέβας μέν, διότι οὐ μόνον ἤξευρε ν' ἀναγινώσκῃ, ἀλλ' ἀνεγίνωσκεν ἤδη καὶ Γαλλικά, εὐλάβειαν δέ, δηλαδὴ ὀρθολεκτικώτερον φόβον, διότι ὢν πολὺ ἰσχυρότερός μου, καὶ ἀδαμάστου ζωηρότητος πνευματικῆς τε καὶ σωματικῆς, ἤθελε πάντοτε νὰ ἔχῃ τινὰ ἵνα βασανίζῃ, καὶ τοιοῦτον εὕρισκεν ἐμὲ προχειρότερον. Εἰσέτι μοὶ παριστᾷ ἡ φαντασία μου ἐμαυτὸν μὲν ὡς πειθήνιον ἵππον, ἑκόντα ἄκοντα καλπάζοντα διὰ τῶν μακρῶν αἰθουσῶν τῆς οἰκίας, ὡς ἀλγεινὰς δ' ἡνίας τὰς μακράς μου πλεξίδας, ὡς ἡνίοχον δέ, καὶ μαστιγοφόρον μάλιστα, τὸν ἀπηνῆ μου ἐξάδελφον.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης, καί, ὡς νομίζω, ὅτε κατ' ἀρχὰς μετέβημεν εἰς τὰ Θεραπεῖα, ἐγώ, ἴσως ἵνα μὴ πᾶσα ἡ οἰκογένεια ἐπιβαρύνῃ τὴν Καν Σούτσου, ἐδόθην εἰς τὴν ἑτέραν μου θείαν, τὴν Καν Γεράκη, ἔχουσαν ἰδίαν οἰκίαν ἀλλαχοῦ τῶν Θεραπείων, ἐντὸς τοῦ κόλπου, πλησίον τῆς σήμερον ἀνηκούσης τῷ Κῳ Ζαρίφῃ. Καὶ οὔτε μὲν πότε οὔτε ἐπὶ πόσον διέτριψα παρ' αὐτῇ ἠξεύρω. Ἐνθυμοῦμαι δὲ τὴν ἐνδυμασίαν μου, τὴν τῶν ἑορτῶν, ἐφ' ᾗ πως καὶ ἐκόμπαζον, πλατείας περισκελίδας μετὰ στενῶν περικνημίδων καὶ βραχέως ἐνδύματος ἐκ μέλανος ὁλοσηρικοῦ χρυσοστίκτου, καὶ μικρὸν φέσιον ἐπὶ τῆς λιτῆς κόμης μου. Ἦν δ' ἔτι ἡ ἡλικία μου ὅλως βρεφική, καθ' ἣν περὶ σπουδῆς γραμμάτων εἰσέτι οὐδόλως ἐπρόκειτο, ὁ δὲ χρόνος μέρους κἂν τῆς ἐκεῖ διαμονῆς μου ἦν χειμών, διότι εἰσέτι συναισθάνομαι ἣν ἐντύπωσιν φόβου μὴ ἀπηλλαγμένου θλίψεως μοὶ ἐνεποίει ἡ ἐκ τῶν παραθύρων τῆς θείας μου ὄψις τῆς ὑπὸ πυκνὴν ὁμίχλην ἐσκοτισμένης ἀνατολικῆς τοῦ Βοσπόρου παραλίας, ἀφ' ἧς ἠκούετο ἀπαισίως ὑλακτοῦσα ἡ θύελλα. Παρὰ τῇ θείᾳ μου δὲ κατῴκει καί τις γραία «θείτσα Κατερνίτσα», θεία, νομίζω, τοῦ ἀποθανόντος Κου Γεράκη, ἣν ὅμως οὐχὶ πολλὴν εὐχαρίστησιν εἶχον νὰ ἐπισκέπτωμαι, διότι τὴν εὕρισκον πάντοτε σταυροποδητὶ εἰς τὴν γωνίαν τοῦ σοφᾶ αὐτῆς καθημένην, καὶ μακροτάτην καπνίζουσαν καπνοσύριγγα, χωρὶς ποτὲ οὐδὲ λέξιν νὰ μοὶ ἀποτείνῃ. Τοῦτο δὲ δὲν προσέβαλλε μὲν τὴν φιλοτιμίαν μου, ἀλλ' οὔτε μὲ διεσκέδαζεν. Ἐπροτίμων δὲ πολὺ νὰ μεταβαίνω εἴς τι κεχωρισμένον μέρος τῆς οἰκίας, ἔνθα κατῴκει τῆς θείας μου ὁ ἀνδράδελφος, ἀνὴρ βαθυπώγων καὶ σοβαρός, συγκαταβαίνων ὅμως οὐ μόνον εἰς τὸ νὰ μὲ λαμβάνῃ εἰς τὰ γόνατά του καὶ νὰ φλυαρῇ μετ' ἐμοῦ, ἀλλά, τὸ σπουδαιότερον, καὶ εἰς τὸ νὰ μοὶ δίδῃ καὶ ζαχαρωτά. Μ' ἐβασάνιζεν ὅμως καὶ εἰς δοκιμασίαν ὑπέβαλλε τὴν ὑπομονήν μου, ὅτε σύρων αὐτὸν ἐκ τῆς ποδιᾶς, καὶ θέλων νὰ τὸν ἐγείρω καὶ νὰ τὸν φέρω εἰς τὸ συρτάριον ὅπου ἤξευρον ὅτι ἦσαν κεκρυμμένοι οἱ γλυκεῖς θησαυροί, τῷ ἔλεγον· «Σήκω, σήκω!» καὶ ἐκεῖνος ὡς μὴ ἐννοῶν, ἔκραζε «Φέρετε ἕνα σύκο τὸν Ἀλέκον».

Ἤμην δὲ ἀσθενικὸς κατ᾽ ἐκείνην τὴν ἐποχήν, καὶ ὑπὸ δίαιταν αὐστηράν, ἧς ἐνίοτε δὲν πρέπει νὰ παρασιωπήσω ὅτι κλοπιμαίως ἠθέτουν τὰς διατάξεις. Οὕτω ποτέ, ἐξελθοῦσα εἰς ἐπισκέψεις ἡ θεία μου, εἶχεν ἀφήσει εἰς τὴν θυρίδα (εἶδος κόγχης ἐν τῷ τοίχῳ συνήθους τότε εἰς πάσας τὰς οἰκίας, καὶ νῦν ἔτι ἀπαντωμένης εἰς τὰς ἀρχαιοτέρας ἐν Κωνσταντινουπόλει) κολλύριον, κατ᾽ ἐμὲ τοὐλάχιστον λίαν ὀρεκτικόν, ἀληθῆ σησαμίτην, ζαχαρόπηκτον μετ᾽ ἐλαίου σησάμης ἐζυμωμένον. Εἶχεν ὅμως τὴν πρόνοιαν ἀπερχομένη νὰ μοὶ τὸ δείξῃ καὶ νὰ μοὶ παραγγείλῃ νὰ μὴ τὸ ἐγγίσω. Ἐννοεῖται ὅτι ἔδωκα πᾶσαν διαβεβαίωσιν, καὶ μετὰ τῶν εἰλικρινεστάτων προθέσεων. Ἀλλ᾽ ἡ καρδία καὶ τὸ βλέμμα μου ἔμενον προσηλωμένα εἰς τὸ κολλύριον· καὶ ἐν ᾧ ἔπαιζον ἐν τῷ δωματίῳ, τὰ βήματά μου ἐχάραττον στενόν, πάντοτε καὶ στενώτερον κύκλον περὶ τὸ κέντρον ἐκεῖνο τῶν πόθων μου. Τέλος τὸ ἔλαβον εἰς τὴν χεῖρά μου, καὶ μετὰ βραχεῖαν πάλην μεταξὺ συνειδήσεως καὶ λαιμαργίας, τὸ ἐδάγκασα· ἀλλ᾽ εὐθὺς ἐξενίκησεν ἡ συνείδησις, ἢ μᾶλλον ὁ φόβος, καὶ τὸ ἐναπέθεσα πάλιν εἰς τὴν θυρίδα του, φροντίσας ὅμως τὸ ὑγιὲς μέρος νὰ στρέφηται πρὸς τὰ ἔξω. Μετά τινας δὲ νέους δισταγμούς, ἐπειδὴ ἡ θεία μου δὲν ἐπέστρεφε, σκεφθεὶς ὅτι, ἀφ᾽ οὗ τὸ κακὸν ἔγινεν, ἓν δῆγμα περισσότερον κατ᾽ οὐδὲν θὰ ἠλλοίου τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων, ἀπέκοψα διὰ τῶν ὀδόντων καὶ δεύτερον τεμάχιον, σοφιζόμενος πάντοτε νὰ κρύπτω τὸ τετραυματισμένον μέρος ὀπίσω τοῦ ἀκεραίου· παρατεινομένης δὲ τῆς ἀπουσίας τῆς θείας μου, ἐξηκολούθησα, κατὰ τὴν αὐτὴν λογικὴν πάντοτε, ἐνδίδων εἰς τὸν πειρασμόν, μέχρις οὗ ἐλάχιστον ἐναπέμεινεν τεμάχιον· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐπεμελήθην νὰ ἐναποθέσω ἐστραμμένον πρὸς τὰ ἔξω εἰς τῆς θυρίδος τὸ χεῖλος, ἐπὶ τῇ πεποιθήσει ὅτι τῆς θείας μου ἡ ὀπτικὴ ἀκτὶς ἑνὸς μόνον σημείου τῆς περιφερείας ἠδύνατο μαθηματικῶς νὰ ἐφάπτεται, καὶ ὅτι τοῦτο ἑπομένως θ᾽ ἀποκρύπτῃ τῶν λοιπῶν τὴν ὑφαίρεσιν. Ἀλλ᾽ ὅτε ἡ θεία μου ἦλθεν, αἱ γεωμετρικαὶ θεωρίαι μου ἠλέγχθησαν ἐσφαλμέναι, καὶ μοὶ τὸ ἀπέδειξε διὰ δικαίας αὐστηρότητος.

Τοιαῦται εἰσὶν αἱ πρῶται ἐκ τῶν βρεφικῶν ἐκείνων καιρῶν ἐντυπώσεις καὶ ἀναμνήσεις μου.

3.

Πρώτη παιδικὴ ἡλικία.

Ἐν τούτοις δ' εἶχεν οἰκοδομηθῆ ἡ ἡμετέρα οἰκία, καὶ μετέβημεν εἰς αὐτήν. Ἦτον δὲ ξυλίνη ἡ οἰκία, ὡς πᾶσαι τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἴτε διὰ σπάνιν στερεωτέρας οἰκοδομικῆς ὕλης, εἴτε, ὡς πολλάκις ἤκουσα, διότι οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐπέτρεπον τοῖς χριστιανοῖς νὰ οἰκοδομῶσι λιθόκτιστα, φοβούμενοι μὴ μεταχειρισθῶσι ποτὲ τὰς οἰκίας ὡς φρούρια.

Ἦν δὲ τὸ χρῶμα αὐτῆς φαιὸν ὑπομέλαν, διότι τὰ λαμπρὰ χρώματα ἐπεφυλάττοντο τοῖς κυρίοις, τοῖς δὲ δούλοις ἐπετρέποντο πρὸς ταπείνωσιν τ' ἀμαυρὰ μόνον· προσέτι δὲ καὶ διότι αὐτοὶ οἱ χριστιανοὶ ἀπέφευγον πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ ἑλκύσῃ τὴν προσοχήν, καὶ ἑπομένως νὰ κινήσῃ τὸν φθόνον καὶ τὴν πλεονεξίαν τῶν δυναστῶν των ἢ καὶ ὅπως δήποτε νὰ χορηγήσῃ αὐτοῖς προφάσεις εἰς καταδρομὰς καὶ καταπιέσεις, διότι ἀδιάκοποι ἦσαν οἱ ἐξευτελισμοὶ εἰς οὓς οἱ Τοῦρκοι ὑπέβαλλον τότε τοὺς **Ῥαγιάδας**, ἐπεμβαίνοντες καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα ὡς καὶ τῆς διαίτης καὶ τῆς ἐνδυμασίας των, καὶ νῦν μὲν ἄλλα, ἄλλοτε δ' ἄλλα ἀπηγορεύοντο ἵνα εἰσπράττωσι πρόστιμα, καὶ πολλάκις καὶ νὰ τιμωρῶσιν ἀγρίως. Οὕτω ποτὲ εἶχε κηρυχθῆ ἀπαγόρευσις (γιασάκι) τῶν μεγάλων **καλπακίων**, τῶν καλυμμάτων τῆς κεφαλῆς ὧν χρῆσιν ἐποιοῦντο οἱ προὔχοντες τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὡρίσθησαν αὐτοῖς διαστάσεις μικρότεραι. Ὁ πατήρ μου ὅμως, ἢ μὴ προφθὰς νὰ ἐκτελέσῃ τὴν διάταξιν, ἢ ἵν' ἀποφύγῃ τὴν δαπάνην, εἶχεν ἔτι τὸ ἀρχαῖον κάλυμμα ὅτε ἡμέραν τινὰ διέπλεε τὸν Βόσπορον ἐν ἀκατίῳ, ἐν ᾧ καὶ ἐμὲ εἶχε συμπαραλάβει, αἴφνης .... ὢ ἀπαισίου συναντήσεως!

ἐπιφαίνεται ἐν τριζύγῳ πλοίῳ ὁ **Βοσταντζίβασης**, ὁ πᾶσιν ἐπίφοβος ἀρχιαστυνόμος, καὶ προσπλεύσας εἰς τὸ ἀκάτιον ἡμῶν, ἐρωτᾷ ἀποτόμως τὸν πατέρα μου πῶς τολμᾷ παρὰ τὴν διάταξιν νὰ φορῇ μέγα καλπάκιον. Ἡ στιγμὴ ἦν ἐπίσημος, καὶ κίνδυνος φυλακίσεως ἢ καί τινος χείρονος ἐπεκρέματο. Ἀλλ' ὁ πατήρ μου, μὴ θορυβηθείς, «Αὐθέντα μου, τῷ ἀπήντησεν εὐτραπέλως, ἦτον μικρὸν τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς μου, ἀλλ' ὅτε σᾶς εἶδεν ἐκ τῆς χαρᾶς του ἐφούσκωσεν.» Ὁ Τοῦρκος ἐγέλασεν ἐπὶ τῇ ἑτοίμῳ ταύτῃ ἀποκρίσει, καὶ ἐμακρύνθη, συνιστῶν νὰ μὴ συμβῇ τοῦτο καὶ ἐκ δευτέρου.

Εἶχε δ' ἡ οἰκία ἡμῶν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ παραθαλάσσιον, ἀφ' ἑτέρου δὲ κῆπον εἰς **σέτια**, ἤτοι ἄνδηρα ἀλλεπαλλήλως ὑψούμενα, καὶ ὧν τὸ ὑψηλότερον ἔφερε διὰ πυλίδος εἰς τὸ ὀροπέδιον. Ἦτο δ' ἱκανῶς εὐρύχωρος, διότι εἰς αὐτὴν συνῴκησε μεθ' ἡμῶν, δὲν ἠξεύρω ἂν ταὐτοχρόνως ἢ κατὰ διαφόρους ἐποχάς, καὶ ὁ πρὸς μητρὸς θεῖός μου, ὁ τὰς φρένας οὐχὶ ὑγιὴς Μιχαήλ, καὶ ἡ μάμμη μου Κα Λαπίθη, καὶ ἐπὶ χρόνον τινὰ ἡ Κα Γεράκη, εἰς ἧς τὸ δωμάτιον ἐγὼ ἐκοιμώμην. Ἵνα δὲ μὲ ἀναθρέψῃ ἡ θεία μου εἰς ἀφοβίαν καὶ γενναιότητα, ὅτε ἀφ' ἑσπέρας μὲ κατέκλινε, μὲ ἄφηνε μόνον εἰς τὸ δωμάτιον, σβύνουσα πᾶν φῶς, καὶ μοὶ ἐδίδαξε νὰ λέγω ὅτι «καλὰ εἶναι τὰ σκοτεινά.» Ἐπέτυχε δὲ πληρέστατα τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἀνατροφῆς, διότι οὐδέποτε κατώρθωσαν οἱ μῦθοι τῶν γραϊδίων περὶ **στοιχείων** καὶ **βουρκολάκων** νὰ μοὶ ἐμπνεύσωσι τὸν ἐλάχιστον φόβον.

Εἰς αὐτὴν τὴν οἰκίαν κατὰ πρῶτον προέβημεν ἐγὼ καὶ ἡ ἀδελφή μου Εὐφροσύνη εἰς τὸ πρῶτον βῆμα τῆς ἐκπαιδεύσεως, τὴν ἐκμάθησιν τοῦ Ἀλφαβήτου, ἀρξάμεναι ἀπὸ τοῦ «**Σταυρὲ βοήθει με**,» ὑπὸ οἰκοδιδάσκαλον τὸν νέον Ἀθηναῖον Κωνσταντῖνον Πιττάρην, ὅστις μετὰ πολλὰ ἔτη ἔπειτα ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις ὡς συμβολαιογράφος.

Φαίνεται δ' ὅτι κατῳκήσαμεν ἱκανὸν χρόνον ἐκεῖ, διότι ἦλθε καιρὸς ὅτε ἐν αὐτῇ ἔτι ὁ πατὴρ ἐνόμισεν ἡμᾶς ἱκανοὺς ἤδη ἵνα ἀρχίσωμεν τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, καὶ ἀνέλαβεν

ὁ ἴδιος νὰ μᾶς διδάξῃ αὐτήν. Προηγήθη δὲ τῆς ἐνάρξεως τῆς διδασκαλίας ἐπίσημος οἰκογενειακὴ τελετή, εἰς ἣν πάντες οἱ συγγενεῖς προσκληθέντες συνῆλθον εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν **προπατόρων** ἧς ἐμνημόνευσα ἤδη, καὶ τότε προελθόντες ἡμεῖς, ἀπηγγείλαμεν ποιημάτιον ὑπὸ τοῦ πατρός μου συντεθέν, καὶ ὃ μετ' ἀγώνων, καὶ βοηθείᾳ καὶ τοῦ κ. Πιττάρη εἴχομεν ἀποστηθίσει. Ἦν δ' αὐτὸ ἐπίκλησις πρὸς τοὺς προπάτορας καὶ πρὸς τοὺς γονεῖς, περιλαμβανομένη εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν ποιημάτων τοῦ πατρός μου (παρ' Ἀνδρ. Κορομηλᾷ), βραχεῖα μέν, ἀλλ' ἱκανὴ ἵνα καὶ αὐτὴ μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς καθαρότητος καθ' ὃν ἔγραφον τὴν γλῶσσαν οἱ λόγιοι καὶ καλῆς ἀνατροφῆς τυχόντες τῶν τότε Ἑλλήνων. Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν τελετήν, ἀπελθόντων τῶν προσκεκλημένων, μᾶς ἐδόθη τὸ πρῶτον μάθημα ἐκ τοῦ Χρυσολωρᾶ.

Ἐν γένει δ' ὁ πατήρ μου, ὅστις ἔκτοτε ἦν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ὁ μόνος παιδαγωγὸς ἡμῶν, ὀρθῶς δοξάζων ὅτι παρὰ τοῖς παιδίοις ἡ φαντασία ἐστὶ μία τῶν πρώτων καὶ τῶν ἰσχυρότατα ἀνεπτυγμένων δυνάμεων, ἐζήτει δι' αὐτῆς κατὰ μέγα μέρος νὰ ἐπενεργῇ ἐπὶ τῆς ἀναφυομένης ἡμῶν διανοίας, καὶ νὰ καθοδηγῇ τὴν κρίσιν ἡμῶν. Περὶ τῆς παιδείας μᾶς ἔλεγεν ὅτι εἶναι κῆπος εὐθαλής, εἰς οὗ τὴν θύραν ἤδη προσερχόμεθα, καὶ οὗ θὰ γνωρίσωμεν πάσας τὰς καλλονάς, ὅταν δι' ἐπιμελείας τὴν διανοίξωμεν· ἡμεῖς δέ, πλήρεις ἐνθουσιασμοῦ, ἐσυζητοῦμεν μεταξὺ ἡμῶν τὰ ἐν τῷ κήπῳ ὡς τὰ ἐφανταζόμεθα, ἤμεθα ἀνυπόμονοι νὰ εἰσέλθωμεν εἰς αὐτόν, καὶ περιεκοσμοῦμεν δι' ἀνθοφόρων γαστρῶν τὴν εἴσοδον τοῦ σπουδαστηρίου, θέλοντες οὕτω νὰ παραστήσωμεν τὸν ἐπηγγελμένον ἡμῖν παράδεισον.

Ἦν δὲ τοῦ πατρός μου ἡ διδασκαλία ἀδιάκοπος, καὶ προφορικὴ μᾶλλον ἢ διὰ βιβλίων, καὶ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἡ ἀδελφή μου καὶ ἐγὼ προσεφεύγομεν εἰς αὐτὸν μετὰ τῶν ἐρωτήσεων: «Πῶς γίνεται τοῦτο; διατί γίνεται τὸ ἄλλο;» καὶ πάντοτε ἐλαμβάνομεν ἀποκρίσεις αἵτινες ηὔξανον τὰς γνώσεις καὶ ἐρρύθμιζον τὴν κρίσιν ἡμῶν. Εἶχε δ' ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ κρεμάμενον τὸν χάρτην τοῦ

Ῥήγα, καὶ ἐπ' αὐτοῦ μᾶς ἐδείκνυε τὰ θέατρα τῶν μεγάλων συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, ἣν μᾶς διηγεῖτο, ὡς καὶ τὴν μυθολογίαν, προσπαθῶν νὰ ἐξάψῃ εἰς τὰς παιδικὰς ἡμῶν ψυχὰς ἤδη τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐπιμένων εἰς τὰ ἠθικὰ παραδείγματα, εἰς ἃ πολλάκις προσέθετε καὶ τὸ ἐδικόν του. Οὕτως ὅτε ποτὲ μᾶς διηγεῖτο καὶ μᾶς ἐπῄνει τὴν αὐτάρκειαν τοῦ Διογένους, ῥίψαντος καὶ αὐτὸ τὸ ποτήριον ὅτε εἶδε παιδίον πίνον ἐκ τῆς κοίλης χειρός, ἐγὼ δ' ἐξέφρασα τὴν ἀμφιβολίαν μου ἂν τὸ παράδειγμα τοῦτο δύναται νὰ ἔχῃ πολλοὺς μιμητάς, ἂν φέρ' εἰπεῖν ὁ ἴδιος θ' ἀπεφάσιζέ ποτε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν καπνοσύριγγα, ἧς πολλὴν ἐποιεῖτο χρῆσιν, ἐκτύπησε τὰς παλάμας, ὡς τότε εἴθιστο, καὶ ἐλθόντος τοῦ ὑπηρέτου, διέταξεν αὐτὸν ν' ἀποκομίσῃ ὅλας τὰς καπνοσύριγγας, διότι, τῷ εἶπε, δὲν καπνίζει πλέον· καὶ τῷ ὄντι ἐπὶ τέσσαρα ὅλα ἔτη δὲν ἐκάπνισεν ἔκτοτε, μέχρις οὗ μεταβολὴ τῆς πολιτικῆς θέσεώς του τὸν ἠνάγκασε νὰ προσφέρῃ τοῖς ἐπισκέπταις του καπνοσύριγγας, καὶ ἑπομένως νὰ ποιῆται καὶ ὁ ἴδιος πάλιν χρῆσιν αὐτῶν. Τοιοῦτο μάθημα, οὕτω διδόμενον, δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἄκαρπον δι' ἐμέ· καὶ ἐν γένει μὲν ἐδιδασκόμην ἐξ αὐτοῦ τὴν ἐγκράτειαν, ἰδίως δ' ἐπέμεινα νὰ μὴ καπνίσω οὐδ' ἐγὼ ποτὲ δι' ὅλου τοῦ βίου μου, ὅπερ οὐδέποτε μοὶ ἐγένετο στέρησις εὐχαριστήσεως, ἀλλ' ἀνάγκης ἔλλειψις.

Ἡ σταθερὰ συμμαθήτρια καὶ συμπαίκτριά μου, καθ' ὃ σχεδὸν ὁμῆλιξ, δηλαδὴ κατὰ ἓν ἔτος νεωτέρα μου, ἦν ἡ ἀδελφή μου Εὐφροσύνη. Καὶ ἐνίοτε μέν, ὡς ὅλων τῶν παιδίων, τὰ παιγνίδια ἡμῶν ἦσαν θορυβώδη καὶ ἄτακτα, ὥστε καί ποτε, ὅτε ἐπινοήσαντες νὰ καλύψωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς διὰ τῶν ἐπενδυτῶν ἡμῶν, ἐτρέχομεν οὕτω τυφλῶς εἰς τὴν αἴθουσαν, συνέβη σύγκρουσις καὶ ἔθραυσα τὸν ἐμπρόσθιόν μου ὀδόντα εἰς τῆς ἀδελφῆς μου τὸ μέτωπον, ὥστε αἵματος ἐπλήσθη τὸ στόμα μου, καὶ μετὰ ἔτη τινὰ τοσοῦτον αἰφνίδιον καὶ σφοδρὸν πόνον ᾐσθάνθην εἰς τὸν τεθραυσμένον ὀδόντα, ὥστε, ἐν Βουκουρεστίῳ, ἐν μέσῳ μεγάλου χοροῦ, ἠναγκάσθησαν οἱ γονεῖς μου νὰ φέρωσι τὸν ὀδοντοϊατρόν, δηλαδὴ τότε

τὸν κουρέα, νὰ μοὶ τὸν ἀποσπάσῃ. Τοῦτο δ' ἀφῆκεν ἔκτοτε καὶ διὰ παντὸς κενὴν ἐκεῖ τοῦ ὀδόντος τὴν θέσιν.

Καὶ εἰς αὐτὰ δὲ τὰ παιγνίδια ἡμῶν ὁ πατήρ μου ἐπροσπάθει νὰ δίδῃ ὠφελιμωτέραν τάσιν, καὶ μᾶς προέτρεπε καὶ ἐβοήθει ν' αὐτοσχεδιάζωμεν παραστάσεις ἐξ ὅσων μᾶς διηγεῖτο ἢ μᾶς ἐδίδασκε τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας. Οὕτως ἐνθυμοῦμαι μίαν ἑσπέραν, ὅτι μετὰ μεγάλας μυστικὰς προπαρασκευὰς μεταξὺ τῆς ἀδελφῆς μου καὶ ἐμοῦ, παρέστην μετὰ τὸ δεῖπνον ἐγώ, φέρων στέμμα χαρτίου χρυσοῦ, ἓν σάλιον τῆς μητρός μου ὡς χλαμύδα, καὶ ἴσως τὴν ὀμβρέλλαν της ὡς σκῆπτρον, καὶ ἀναβὰς εἰς τὴν εὐρεῖάν της κλίνην, περιεπάτουν σοβαρῶς, ὡς δῆθεν Βασιλεὺς Δαυὶδ εἰς τὸ δῶμά του· ἡ δὲ ἀδελφή μου ἔκλινε τὴν κεφαλὴν εἰς τὰ γόνατα τῆς μητρός της, ὡς ἂν ἐλούετο, ἀξιοῦσα ὅτι ὑποκρίνεται τὴν γυναῖκα τοῦ Οὐρίου. Λησμονῶ ἂν τὸ δρᾶμα ἀνεπτύσσετο περαιτέρω, οὐδὲ πιστεύω ἡ δέσις ἢ λύσις αὐτοῦ νὰ ἦν ἐντεχνοτέρα, ἢ ὁ διάλογος ζωηρότερος τινῶν ἐκ τῶν σήμερον παρ' ἡμῖν δημοσιευομένων δραμάτων. Ὁ πατήρ μου ὅμως πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν τοιούτων δραματουργικῶν ἡμῶν διαθέσεων, συνέγραψε δι' ἡμᾶς, εἰς πεζόν, καὶ μάλιστα παιδικὸν λόγον βεβαίως, ὁλόκληρον δρᾶμα, τὴν Ἀθαλίαν, ἣν καὶ ἠρχίσαμεν διδασκόμενοι. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἠσχολούμεθα περὶ τὰ ἐνδύματα πολὺ περισσότερον ἢ περὶ τὴν μελέτην τῶν μερῶν ἡμῶν, καὶ πολλὴ ἦτον ἡ ἀγορὰ χρυσοχάρτου, καὶ ἡ σύῤῥαψις καὶ συγκόλλησις θωράκων, ἀσπίδων καὶ περικεφαλαιῶν, πολὺ δὲ νωθροτέρα ἡ ἀποστήθισις, διὰ τοῦτο ἡ ἐκτέλεσις ἀνεβάλλετο, μέχρις οὗ ἦλθεν ἡ καταστροφὴ τῆς μεγάλης πυρκαϊᾶς, ματαιώσασα τὴν παράστασιν, καὶ ἀφανίσασα ὁμοῦ καὶ τοῦ δράματος τὸ χειρόγραφον.

Χαρὰν ὅμως ἀνωτέραν πασῶν τῶν παιδικῶν ἡμῶν διασκεδάσεων μᾶς ἐπροξένουν αἱ ἐκ τοῦ Μεγάλου Ῥεύματος ἐπισκέψεις τῆς ***γιαγιᾶς τῆς Ῥαλοῦς*** (τῆς πρὸς μητρὸς μάμμης μας), ἥτις ἦτον ἀντικείμενον λατρείας ἡμῶν, καὶ ἥτις περιπαθῶς μᾶς ἠγάπα, ἰδιαιτέραν δὲ προτίμησιν εἶχε δι' ἐμέ, εἰς ἣν καὶ ἐγώ, μεθ' ὅλης τῆς δυνά-

μεως τῆς παιδικῆς μου καρδίας ἀνταπεκρινόμην. Ὅτε ἐνίοτε ἐβράδυνε νὰ ἔλθῃ, ἐβλέπομεν μετ' ἀγαλλιάσεως ἀφικνούμενον ἀντιπρόσωπόν της Ὀθωμανὸν **σεκερτζῆν** (ζαχαροπλάστην) ἐκ τῶν ὁδοπλανῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅστις κατὰ παραγγελίαν της μᾶς ἔφερε πολύτιμον δι' ἡμᾶς γλυκὺ δῶρον. Ἐνθυμοῦμαι τὸ ἐπεισόδιον ὅτι μίαν ἡμέραν, ἅμα ἀναχωρήσαντος τοῦ ζαχαροπώλου, ἐπειδὴ εἴχομεν νὰ ἐξέλθωμεν δι' ἀκατίου μετὰ τῶν γονέων μας, ἐκρύψαμεν τὸ πολύτιμον δῶρον εἰς τὸ βάθος τῆς σκοτεινῆς θεατρικῆς ἡμῶν ἱματιοθήκης, καὶ ἐξ ὑπερβολῆς προνοίας καὶ προφυλάξεως ἐκαλέσαμεν τὴν μικρὰν ἀδελφὴν ἡμῶν Ῥαλοῦν, ἥτις βρέφος ἔτι οὖσα, δὲν μετεῖχε τῶν ἡμετέρων ὠφελημάτων, τῇ ἐδείξαμεν τὴν κρύπτην καὶ τῇ παρηγγείλαμεν μὴ τύχῃ καὶ ἐγγίσῃ εἰς τὰ περιεχόμενα. Οὕτως ἐξασφαλισθέντες ἀπήλθομεν. Ἐπιστρέψαντες δὲ τὴν ἑσπέραν, ἀνυπομόνως, ἐσπεύσαμεν εἰς τὸ κρυπτὸν θησαυροφυλάκιον, ἀλλ' ὁ θησαυρός.... εἶχεν ἐξαφανισθῆ! Τὰ εἶχε καταβροχθίσει ὅλα ἡ μικρὰ ἀδελφή μου, καὶ τιμωρηθεῖσα ὅθεν ἔπταισεν, τὴν ἐπαύριον ἔκειτο ἀσθενής.

Ἐπεμπόμεθα δὲ συνεχῶς, ἐγὼ μάλιστα ὡς πρωτότοκος, καὶ ὡς τῆς μάμμης μου εὐνοούμενος, εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Αὐθέντου Σούτσου, κατοικοῦντος τότε εἰς **Μέγα Ῥεῦμα**, εἰς τὴν μητρικήν μου οἰκίαν, δὲν ἠξεύρω ἂν ἐπ' ἐνοικίῳ. Ἐκεῖ ἔμενον πολλὰς πολλάκις ἡμέρας παρὰ τῇ ἰδίᾳ μάμμῃ μου, ἥτις καὶ τὸν δεύτερον υἱὸν τοῦ Αὐθέντου Γεώργιον, κατὰ πολλὰ ἔτη πρεσβύτερόν μου, εἶχε παρ' ἑαυτῇ, καὶ ἐπεμελεῖτο αὐτοῦ ἰδίως. Περίεργον δὲ μοὶ φαίνεται μέχρι τοῦδε πῶς, μικρότατον παιδίον ὢν τότε, συνησθανόμην οὐχ ἧττον πᾶσαν τὴν γλυκύτητα τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὴν φαιδρότητα τοῦ πνεύματος τῆς φιλτάτης μου μάμμης, καί, ἀντὶ νὰ παίζω μετὰ τῶν ὁμηλίκων μου, ἐπροτίμων νὰ κάθημαι πλησίον της ἢ ἐπὶ τῶν γονάτων της, ν' ἀκούω ὅσα μοὶ διηγεῖτο, καὶ νὰ τὴν βλέπω νὰ ἐργάζηται μετ' ἐπιδεξιότητος, καθ' ἣν ὑπερέβαινε πάσας της τὰς συγχρόνους, εἰς τὰ λεπτότατα χειροτεχνήματα τοῦ μεταξοπλόκου τριχάπτου καὶ τῆς λεγομένης **βιβίλας**. Ἦν δὲ συγχρόνως τὸ δωμάτιόν της τὸ

κοινὸν συνεντευκτήριον πάντων τῶν πολυαρίθμων μελῶν τῆς ἡγεμονικῆς οἰκογενείας, καὶ τῶν μᾶλλον διακεκριμένων μεταξὺ τῶν αὐλικῶν ὅσοι ἔχαιρον εἰς σπουδαίας καὶ εὐαρέστους συνδιαλέξεις. Ἀλλὰ καὶ οὕτως εὕρισκε καιρὸν ν' ἀσχολῆται καὶ μετ' ἐμοῦ, ὃν ἐθεώρει ὡς ἴδιον τέκνον της. Ἡμέραν τινὰ τῆς ἐκεῖ διαμονῆς μου θόρυβος εἰς τὰς ὁδοὺς ἀνήγγειλεν ὅτι διέρχεται ἔφιππος ὁ Σουλτάνος (Μαχμούτης). Τοῦτο ἦν τότε συμβὰν σπουδαιότατον. Φόβος καὶ τρόμος κατελάμβανε πάντας, αἱ ὁδοὶ ἐκενοῦντο, καὶ ἐκλείοντο παράθυρα καὶ παραπετάσματα. Ἐξαίρεσις ὅμως ἐγίνετο ὑπέρ τινων ἰδίως εὐνοουμένων, καὶ μεταξὺ τούτων ἦσαν καὶ τὰ μικρὰ παιδία (οἱ βεηζαδέδες) τοῦ Αὐθέντου, ἔχοντα τὴν ἄδειαν νὰ φαίνωνται εἰς τὰ παράθυρα, καὶ ἐποιοῦντο χρῆσιν αὐτῆς κατ' ἐντολὴν τοῦ πατρός των, ὅστις ἐπωφελεῖτο τῆς ἀθώας ταύτης ἀφορμῆς ἵνα ἀναπολῇ ἑαυτὸν εἰς τὸν Κυριάρχην. Ἡ οἰκία τοῦ πάππου μου παρετείνετο ἀπὸ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ εἰς τὴν ἀπέναντι, ὥστε ὑπ' αὐτὴν διήρχετο καὶ ἔτι διέρχεται ἡ ὁδὸς ἐν εἴδει σύριγγος. Δι' αὐτῆς ἔπρεπε νὰ διέλθῃ ὁ Σουλτάνος μετὰ τῆς συνοδίας του. Ἐτεχνάσθη λοιπὸν ἡ μάμμη μου νὰ θέσῃ ἐμὲ εἰς τὸ μόνον παράθυρον τὸ ἀφορῶν πρὸς τὴν σύριγγα, καὶ ὁ Σουλτάνος, ἀναβλέψας καὶ ἐκλαβών με ὡς ἕνα τῶν ἡγεμονιδῶν, ἔνευσεν ἐλαφρῶς μειδιῶν πρὸς ἐμέ, πρὸς μέγιστον θρίαμβον τῆς μάμμης μου, διότι τοῦτο ἦν τιμὴ ὅλως ἐξαιρετική, ἧς καὶ οἱ ἰσχυρότεροι τῶν σατραπῶν ὅταν ἠξιοῦντο ἐνομίζοντο εὐτυχεῖς.

Ὁ ἡγεμὼν Σοῦτσος (***Ἀλέκο–Βόδας***) ἦν τότε οὐχὶ ***χάλια*** (Τουρκιστὶ ἐν ἐνεργείᾳ), ἀλλὰ ***ἄζλι***, (πεπαυμένος)· καὶ ὅμως ὤφειλε νὰ ζῇ μετὰ πάσης τῆς εἰς τὸν βαθμὸν αὐτοῦ ἀνηκούσης ἀξιοπρεπείας· διότι ὁ βαθμὸς τῷ ἔμενεν ἀναφαίρετος, καὶ προσόντα αὐτοῦ ἦσαν νὰ καλῆται ***Αὐθέντης*** καὶ νὰ προσαγορεύηται ***ὑψηλότατος***· ἡ σύζυγος δ' αὐτοῦ ἐλέγετο ***Δόμνα*** μὲν ὑπὸ τῶν ξένων, ***Κερὰ*** δ' ὑπὸ τῶν οἰκείων, καὶ προσηγορεύετο ***ἐκλαμπροτάτη***, ὡς καὶ οἱ υἱοὶ (***οἱ Βεηζαδέδες***) καὶ αἱ θυγατέρες του (αἱ Δομνίτσαι), τῶν δὲ βεηζαδέδων αἱ σύζυγοι ἐλέγοντο ***Κοκκονίτζαι***, καὶ προσηγορεύοντο

ἐνδοξόταται. Οἱ ἔγγονοὶ ὅμως καὶ οἱ πλάγιοι συγγενεῖς τοῦ Αὐθέντου ἀνῆκον εἰς τὴν γενικὴν κατηγορίαν ὅλων τῶν ἀρχόντων, ***τσελεπῆδες*** ὡς ἐκεῖνοι πάντες λεγόμενοι, καὶ ***εὐγενέστατοι*** προσαγορευόμενοι (οἷον : ὁ τσελεπῆς Κωστάκης, Ἡ εὐγενεία του)· αἱ δὲ Κυρίαι ἐλέγοντο ***Κοκκόναι,*** καὶ ὁμοίως ***Εὐγενέσταται.*** Προνόμιον ὅμως οὐδὲν ἕτερον εἶχεν ὁ πεπαυμένος αὐθέντης.

Ἦν δ' ἡ ἡγεμονικὴ οἰκία ἐκείνη πάντοτε πλήρης οἰκείων καὶ αὐλικῶν, καὶ ἀνὰ πᾶσαν ἑσπέραν παρετίθετο δεῖπνον διὰ πλείστους συνδαιτυμόνας, οὗ προεκάθητο ἡ ***Κερά,*** διότι ὁ ***αὐθέντης*** ἐκ μεγαλοπρεπείας εἰστιᾶτο πάντοτε μόνος εἰς τὸν ἰδιαίτερον αὐτοῦ κοιτῶνα. Εἰς τοῦτον δ' ἦν ἡ πρόσοδος οὐχὶ εὔκολος καὶ εἰς ἕκαστον ἐπιτετραμμένη, καὶ ὁ προσερχόμενος, μετὰ τρεῖς ἐδαφιαίους προσκυνισμούς, ἢ ἵστατο ὄρθιος, ἔχων ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας, ἤ, ἂν εὐμενῶς προσεκαλεῖτο, ἐκάθητο ἐπὶ τάπητος ἐστρωμένου κατὰ γῆς, εἰς τοὺς πόδας τοῦ ἀνακλίντρου ἐφ' οὗ ὁ ἡγεμὼν ἀνεπαύετο. Ἐξαίρεσις δ' ἐγίνετο, πλὴν τῶν παιδίων του, ὑπὲρ ἑνὸς καὶ μόνου, καὶ οὗτος ἤμην ἐγώ, ὅστις, διὰ τὴν μικρότητά μου, εἶχον τὸ δικαίωμα οὐ μόνον νὰ εἰσέρχωμαι εἰς τοῦ Αὐθέντου ἀπρόσκλητος καὶ μὴ ἀγγελλόμενος, ἀλλὰ καί, ἐκλέγων ὁ ἴδιος τὴν θέσιν μου, νὰ πηδῶ καὶ κάθημαι εἰς τὰ γόνατά του. Τοῦτο ἔπραττον πολλάκις καὶ ἀκωλύτως μετὰ τὸ γεῦμά του, ὅτε, νιφθείς, κατὰ τὰ τότε ἔθιμα εἰς τὴν ἀργυρᾶν του λεκάνην, ἐλάμβανε τὸ ***σπολοκάνιον,*** (ὀλίγον οἶνον μετὰ τυροῦ καὶ ἄρτου, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὸν σημερινὸν ἐπιδόρπιον καφφὲν καὶ τὴν goutte). Τότε πολλάκις εἶχον τὴν αὐθάδειαν νὰ τὸν ἐρωτῶ διατί τὰ γένειά του ἦσαν τόσον λευκά, καὶ μοὶ ἀπεκρίνετο ὅτι ἦτον ἐξ αἰτίας τῆς σαπουνάδας.

Μεταξὺ δὲ τῶν προσηρτημένων εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἡγεμόνος εἷς τῶν ἐπισημοτάτων, προσφιλεστάτων καὶ μᾶλλον τιμωμένων ἦν ὁ ἐκ Κέω Γεώργιος ὁ Σερούϊος, ὁ ἐν ἔπειτα χρόνοις χρηματίσας Γυμνασιάρχης ἐν Σύρῳ. Μετὰ τοῦ βαθμοῦ δὲ Καμινάρη ἦν τότε οἰκοδιδάσκαλος τῶν ἡγεμονοπαίδων. Ἔξοχος Ἑλληνιστής, εἶχε καὶ ἄλλας γνώσεις ποικίλας, ἐστιχούργει καὶ ἠγάπα τὰς Μούσας

μᾶλλον ἴσως ἢ ὅτι ὑπ᾽ αὐτῶν ἠγαπᾶτο, καὶ ἵνα ἐξαίρῃ τὸ πνεῦμα τῶν μαθητῶν του, καὶ καλλιεργῇ αὐτῶν τὸ αἴσθημα πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὸ ὑψηλόν, μετέφραζε διὰ στίχων, δυστυχῶς ὁ ἴδιος, γαλλικὰ δράματα ἐκ τῶν ἐχόντων ὑποθέσεις Ἑλληνικάς, καὶ τὰ ἐδίδασκεν αὐτοῖς εἰς παράστασιν. Κατὰ πόσον μὲν αὕτη ἦν ἐπιτυχής, δὲν ἐδυνάμην τότε νὰ κρίνω, οὐδὲ δύναμαι σήμερον νὰ ἐνθυμηθῶ. Παρατηρῶ δὲ μόνον ὅτι οὔτε ὁ διδάσκαλος οὔτε οἱ μαθηταὶ εἶχον ποτὲ ἰδεῖ θέατρον, ὅτι δ᾽ οὐχ ἧττον ἦν ἰσχυρά, καὶ εἰς τὴν μνήμην μου ἔμεινεν ἐντετυπωμένη ἡ ἐντύπωσις ἣν ἐνεποίησεν ἐπ᾽ ἐμὲ ἡ ***Μερόπη***, ἣν ὑπεκρίνετο ἡ πρωτότοκος τῶν θυγατέρων τοῦ Αὐθέντου Ῥαλοῦ, ἥτις εἶχέ τι οὐράνιον εἰς τὴν καλλονήν, καὶ ἔμφυτον ἡγεμονίδος μεγαλοπρέπειαν. Οἱ δὲ λοιποὶ ἠθοποιοὶ ἦσαν οἱ ἡγεμονόπαιδες, ὁ νέος Νικόλαος Ἀριστάρχης, ὅστις μετὰ ταῦτα διέπρεψεν ὡς Μέγας Λογοθέτης, ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Ἑλένη, ἡ μετὰ ταῦτα Κ. Καλλιάδη, καὶ ἄλλοι τῶν συγγενῶν καὶ τῶν αὐλικῶν.

Τοῦτο τὸ παράδειγμα ἐξῆπτε καὶ παρώτρυνε καὶ ἡμᾶς εἰς παιδαριώδεις μιμήσεις, ἃς προθύμως ἐνεθάῤῥυνεν ὁ πατήρ μου.

Μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν καὶ συγγενῶν τοῦ Αὐθέντου, ὁ πατήρ μου ἦν ὁ μείζονος ὑπολήψεως ἀπολαύων ἐπί τε παιδείᾳ καὶ διὰ τοῦ χαρακτῆρός του τὴν ἀνεγνωρισμένην εὐθύτητα καὶ τὴν ὑπὲρ ἡλικίαν ἐμβρίθειαν. Ἦν ὅμως, καίτοι ἄμεσος ἀνεψιός, ὁ πάντων σπανιώτατα εἰς τὴν αὐλὴν ἐμφανιζόμενος, διότι ἦν λίαν μετριόφρων, ἀπέφευγε πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ ἐκληφθῇ ὡς κολακεία, καὶ ἐπροτίμα νὰ μένῃ μεθ᾽ ἡμῶν καὶ μετὰ τῶν βιβλίων του. Τῆς ἁβρότητος δὲ τοῦ χαρακτῆρός του ἓν δεῖγμα ἔχω ἔτι διὰ μνήμης. Ἐν ᾧ ἐκάθητο ποτὲ εἰς τὸ προσθαλάσσιον δωμάτιον τοῦ δευτέρου ὀρόφου τῆς ἡμετέρας οἰκίας, διδῶν μάθημα Γαλλικῆς εἰς τὴν μητέρα μου, παρόντων καὶ ἡμῶν τῶν παιδίων, αἴφνης ἰσχυρὸς δοῦπος ἠκούσθη, ὡς προσβολῆς κριοῦ ἢ ὡς καταπέλτου σείσαντος τὴν οἰκίαν, καὶ πρῶρα μεγάλου πλοίου διέσχισε τὸν τοῖχον καὶ εἰσώρμησεν εἰς τὸ δωμάτιον, παρ᾽ αὐτὴν τὴν θέσιν εἰς ἣν ἐκάθητο ἡ μήτηρ μου, ἔχουσα ἐμὲ ἐπὶ τῶν γονάτων της, καὶ παρὰ τρίχα νὰ μᾶς φονεύσῃ, ἂν

εὐτυχῶς δὲν εἶχε στερεῶς ἐμπλακῆ εἰς τὰς δοκούς. Ὁ κίνδυνος οὗτος ἦν εἷς τῶν τότε συνεχῶς ἐπικειμένων εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ Βοσπόρου, διότι αἱ μὲν προκυμαῖαι ἦσαν ἀκανόνιστοι καὶ στεναί, ἐπιτρέπουσαι τοῖς μεγίστοις πλοίοις νὰ προσπλέωσιν ἐν ταῖς λοξοδρομίαις των, αἱ δὲ οἰκίαι ἦσαν πᾶσαι ἀνεξαιρέτως ξυλόδμητοι. Μετὰ τρόμου ἀνεπήδησαν οἱ γονεῖς μου, καὶ κατέβημεν εἰς τὸ παραθαλάσσιον, ὅπου εὕρομεν τὸν πλοίαρχον, Γάλλον, εὐγενῆ τοὺς τρόπους, λίαν περίλυπον δι' ἣν ὑπέστη ζημίαν καὶ περίφοβον δι' ἣν εἰς ἡμᾶς ἐπέφερεν. Ἀλλ' ἀνεθάῤῥησε ταχέως καὶ παρηγορήθη ὅτε ὁ πατήρ μου προσελθὼν τῷ προσωμίλησε πράως εἰς τὴν γλῶσσάν του. Εὐγνώμων τότε ὁ ξένος καὶ περιχαρὴς διότι οὐδὲν ἀπαίσιον ἀποτέλεσμα ἐπῆλθεν οὐδ' εἰς ἐκεῖνον οὐδ' εἰς ἡμᾶς, ἔσπευσε διὰ τῶν ναυτῶν του, τῇ συμπράξει καὶ τῶν ἡμετέρων ὑπηρετῶν, εἰς ἀπόσπασιν τῆς πρώρας, ἥτις οὐκ ὀλίγον καιρὸν ἀπήτησε.

Πολλάκις ὁ πατήρ μου δι' οἰκιακὰς ὑποθέσεις κατήρχετο εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ' αἱ ἐκδρομαὶ αὗται, σήμερον τόσον εὐχερεῖς, δὲν ἦσαν τότε ἄνευ δυσκολιῶν οὐδ' ἀκίνδυνοι ἐπὶ τῶν μικρῶν μονοζύγων ἀκατίων, δι' ὧν οἱ μὴ ἐν τοῖς πράγμασιν Ἕλληνες, οὐ μόνον ἕνεκα οἰκονομικῶν λόγων, ἀλλὰ καὶ ἵνα μὴ διεγείρωσι τὸν φθόνον τῶν Ὀθωμανῶν, ἠναγκάζοντο τότε νὰ πλέωσιν. Ἦσαν μάλιστα πολλοὶ καὶ ποικίλοι· οἱ κίνδυνοι, πρῶτον τὸ ἐνίοτε τραχὺ τῶν κυμάτων τοῦ Βοσπόρου, ὅπου μάλιστα διαῤῥέεται ὑφ' ὁρμητικῶν ῥευμάτων, δεύτερον αἱ ἐκ τούτου ἢ ἐξ ἀδεξιότητος τῶν κωπηλατῶν συχνότατα προερχόμεναι συγκρούσεις δύο τοιούτων ἐλαφρῶν ἀκατίων, καθ' ἃς τὸ ἕτερον ἢ ἀμφότερα ἀνετρέποντο, ἢ τοιαῦται πρὸς ἱστιοφόρα μὴ εὐκόλως τὸν πλοῦν αὐτῶν ἀναστέλλοντα, ἢ πρὸς πολύζυγα μεγιστάνων Ὀθωμανῶν, μὴ καταδεχόμενα νὰ ἐλαττώσωσι τὴν ὁρμήν των ἢ ν' ἀποτραπῶσι τῆς ὁδοῦ των μόνον πρὸς σωτηρίαν τῆς ζωῆς ἑνὸς ἀπίστου. Οὐχ ἧττον ἐπικίνδυνα ἦσαν τὰ πανταχοῦ τῆς ἀκτῆς ἠγκυροβολημένα μεγάλα ἱστιοφόρα, ἅτινα, ἀνέλκοντα τὰς ἀγκύρας των, ἀνέτρεπον τὰ ἐπὶ τῶν ὑποβρυχίων αὐτῶν προτόνων κατὰ τύχην διερχόμενα ἀκάτια.

Εἷς δὲ τῶν μᾶλλον ἐπιφόβων ἐχθρῶν τῆς μικρᾶς ταύτης θαλασσοπλοΐας ἦν καὶ ἡ κατὰ τὸ ἔαρ καὶ τὸ φθινόπωρον ἐκ τοῦ στομίου τοῦ Εὐξείνου (ἀπὸ τὸ **μπουγάζι**) ἐξορμῶσα πυκνὴ ὁμίχλη, ἥτις ὑπὸ λευκὴν σινδόνα καλύπτει πάντα τὸν Βόσπορον, καὶ τὰ ἀκάτια, μὴ βλέποντα ἄλληλα, συνεκρούοντο, καὶ μὴ ἔχοντα ὁδηγὸν πυξίδα, ἐπλανῶντο ἀγνοοῦντα ποῦ. Ὁ πατήρ μου, ἀπελθὼν ποτὲ τὸ πρωῒ ἐκ Θεραπείων διὰ τὸ Μέγα Ῥεῦμα, καὶ πλεύσας μέχρι μεσημβρίας, ὅτε ἐνόμιζεν ὅτι ἀφίχθη, εὑρέθη αἴφνης καταπλέων πρὸ τῆς οἰκίας του, ἀφ' ἧς εἶχεν ἀναχωρήσει. Ὅτε δ' ἐπέστρεφεν ἐκ τῶν τοιούτων ἐκδρομῶν, πρὶν ἢ πλησιάσῃ οὐδὲν μέλος τῆς οἰκογενείας, ἀπεσύρετο εἰς μεμονωμένον δωμάτιον τῆς αὐλῆς, ἐκεῖ ἐξεδύετο ἐντελῶς, ἐκαπνίζετο, καὶ μόνον μετὰ τὴν κάθαρσιν ταύτην προσήρχετο εἰς ἡμᾶς, διότι τότε ἐπεκράτει ἐνδημικὴ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ πανώλης, καὶ μεγίστη ἦν ἡ πιθανότης ὅτι ὁ διελθὼν ἁπλῶς διὰ τῆς ἀγορᾶς ἔφερε τὸ μόλυσμα ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων του, καὶ εἰσῆγεν εἰς τὴν οἰκογένειάν του σπέρμα ταχέος καὶ ἀναποδράστου θανάτου.

4.

Πυρκαϊά.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ἀπελθόντες εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ μου, καὶ ἡ σύνοικος ἡμῶν θεία μου Κυρία Γεράκη, ἐπέστρεψαν περὶ δείλην ὀψίαν. Μετὰ τὴν ἀναγκαίαν δὲ κάθαρσιν καὶ ἀλλαγὴν φορεμάτων, ὁ πατήρ μου ἀνεγίνωσκε μετὰ τῆς μητρὸς ἐπιστολάς, αἵτινες εἶχον ἔλθει εἰς τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας, καὶ εἶτα σχίσας, ἔκαιε τὰ τεμάχια εἰς τὸ κηρίον· πάντοτε δὲ πάσης εὐκαιρίας ἐπωφελούμενος ἵνα μᾶς διδάσκῃ, ἢ ἵνα ἐξεγείρῃ τὴν προσοχὴν ἡμῶν, καὶ προκαλῇ ἐν ἡμῖν πνεῦμα ἐρεύνης, μᾶς ἐδείκνυε τὸν πυρπολούμενον χάρτην, καὶ μᾶς παρετήρει πόσον παμφάγον καὶ καταστρεπτικὸν στοιχεῖον ἦν τὸ πῦρ. «Πόσος κόπος,

μᾶς ἔλεγε, κατεβλήθη ἵνα παραχθῇ οὗτος ὁ χάρτης, πόσαι ἰδέαι περιέχονται ἐν αὐτῷ γεγραμμέναι· ἀλλ' ἰδέτε, εἰς μίαν στιγμὴν ἡ φλὸξ τὸν κατέλαβε, τὸν κατέφαγε, καὶ τί ἔμεινε ; αὕτη ἡ ὀλίγη, μόλις ὁρατὴ τέφρα». Καὶ δεικνύων εἰς ἡμᾶς προσέτι τὸν χάρτην ἀφ' οὗ ἐκαίετο, καὶ πρὶν ἔτι ἀποτεφρωθῇ, παρέβαλλε τὰ ἐπὶ τοῦ μέλανος ἐμβαδοῦ πλανώμενα φλογερὰ ἴχνη πρὸς φανούς, οἵτινες ἐπὶ καταστροφῆς τινος φέρονται ἀνησύχως κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις ἐν μέσῳ νυκτὸς ζοφερᾶς.

Ὑπὸ τοιούτων εἰκόνων ἔχοντες πεπληγμένην τὴν φαντασίαν ἐστάλημεν νὰ κοιμηθῶμεν, τὰ παιδία, ἡ ἀδελφή μου Εὐφροσύνη καὶ ἐγώ, διότι ἡ μικροτέρα μου ἀδελφή, νήπιον ἔτι, δὲν ἠγρύπνει ὅσον ἡμεῖς.

Δύο ὧραι εἶχον ἴσως παρέλθει, ὅτε ἄνθρωποι εἰσορμήσαντες εἰς τὸν ἡμέτερον κοιτῶνα μετ' εντρόμων κραυγῶν, μᾶς ἀφύπνισαν αἰφνιδίως. Ἅμα δ' ἠνέωξα τοὺς ὀφθαλμούς, εἶδον λάμπον πᾶν τὸ δωμάτιον, καί, ἐν ᾧ μὲ ἥρπαζον ἐκ τῆς κλίνης, ῥίπτοντες εἰς τοὺς ὤμους μου τὸ προστυχὸν ἔνδυμα, ἔστρεψα τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὰ παράθυρα, καὶ πᾶς ὁ ἀὴρ μοὶ ἐφάνη πλήρης σπινθήρων, ὡς πυκνῶν χρυσῶν ἢ φλεγομένων νιφάδων.

«Πυρκαϊά, πυρκαϊά!» ἔκραζον οἱ ἅρπαγες ἡμῶν, καὶ ἐπήδησαν κάτω μᾶλλον ἢ ὅτι κατέβησαν τὰς κλίμακας, ἐν ᾧ πᾶσα ἡ οἰκία πέριξ ἦν ἀνάστατος, καὶ οἱ ὑπηρέται ἔτρεχον ἀτάκτως, καὶ σκεύη ἐσύροντο καὶ κατεκρημνίζοντο ἀπὸ τῶν παραθύρων, καὶ τὰ πάντα ἦσαν τρόμος καὶ σύγχυσις.

Οὕτω μᾶς ἔφεραν εἰς τὸ παραθαλάσσιον, ἐξ οὗ ἔβλεπον μετ' ἐκπλήξεως οὐχὶ ἀμιγοῦς θαυμασμοῦ μεγάλας γλώσσας φλογῶν ἀντανακλωμένας εἰς τὴν ὑγρὰν ἐπιφάνειαν, πάντα δὲ τὸν ἀέρα κατάφωτον ὡς ἐν πλήρει ἡμέρᾳ, καὶ ῥαγδαίαν πίπτουσαν πέριξ ἡμῶν τὴν πυρίνην βροχήν. Ἀλλὰ ταύτης σπινθὴρ ἀνῆψεν αἴφνης τὸν κεφαλόδεσμον τῆς ἀδελφῆς μου φερομένης ἐμπρὸς ἐμοῦ, εἰς τὰς ἀγκάλας ἑνὸς τῶν ὑπηρετῶν, καὶ παρ' ὀλίγον τὴν κατέκαιεν, ἂν δὲν ἐπρολαμβάνετο.

Πᾶν δὲ τοῦτο τὸ θέαμα μοὶ ἐφαίνετο ὡς πανηγυρικὸν πυροτέχνημα, οὐδὲ μοὶ ἐνέπνευσεν ἴχνος φόβου, ὡς δὲν μὲ εἶχε φοβίσει καὶ ἡ τὸν τοῖχον ἡμῶν διαῤῥήξασα πρῶρα τοῦ πλοίου, καὶ ὡς καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος τοῦ ἀγαπητοῦ μοι ἀδελφοῦ Γεωργίου, οὗ καὶ ἀνάδοχος ἤμην, μὲ εἶχεν ἀφήσει σχεδὸν ἀνάλγητον. Πολλάκις δ' ἀνελογίσθην μετὰ πόσης στοργῆς ἡ πρόνοια, προικίσασα τὰ μικρὰ παιδία διὰ μόνων τῶν παραχρῆμα αἰσθημάτων τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἀλγηδόνος, τῶν εἰς συντήρησιν αὐτῶν ἀναγκαίων, ἀπήλλαξεν αὐτὰ τῶν βιαίων συγκινήσεων τῆς λύπης διὰ τὸ παρελθὸν καὶ τοῦ φόβου διὰ τὸ μέλλον, ἐξ ὧν ἀσκόπως θὰ διεκινδύνευεν ἡ ἀσθενὴς αὐτῶν ὕπαρξις, ὡς ἐπὶ τῶν τρυφερῶν ἀνθυλλίων δὲν ἔδωκε λαβὴν εἰς τὰς καταιγίδας, ὑφ' ὧν πλάτανοι ἐκριζοῦνται καὶ θραύονται.

Οἱ φέροντες ἡμᾶς ἔσπευσαν πρὸς τὰ ἐνδότερα καὶ τὰ ἄνω τοῦ χωρίου, στρέφοντες τὰ νῶτα πρὸς τὴν ἑστίαν τῆς πυρκαϊᾶς, τῆς εἰς ἀπόστασιν τριῶν ἢ τεσσάρων οἰκιῶν ἀπὸ τῆς ἡμετέρας, πυρπολουμένης μεγάλης τριωρόφου οἰκίας τῆς οἰκογενείας Μάνου, γυναικαδέλφου νομίζω Ἰακώβου Ῥίζου τοῦ Νερουλοῦ. Πρὸ ὀλίγου ἡ οἰκογένεια αὕτη, ἢ κἂν τινα τῶν μελῶν αὐτῆς, εἶχον ἐπανέλθει ἐκ Δακίας, καὶ ἐγὼ εἶχον ἰδεῖ αὐτοὺς ἐπισκεφθέντας τοὺς γονεῖς μου· ἔπειτα δ' ἐνθυμοῦμαι ὅτι πολὺς ἐγίνετο λόγος περὶ τοῦ πλούτου ὃν ἐκ τῆς μεμακρυσμένης χώρας ἐκόμισαν. Παρ' αὐτοῖς διὰ νυκτὸς ἐξεῤῥάγη τὸ πῦρ, ἐκ τοῦ δωματίου τοῦ υἱοῦ τῆς οἰκογενείας Γεωργίου, κατὰ μέν τινας τυχαίως, κατ' ἄλλους ἐκ χημικῶν παρασκευασμάτων περὶ ἃ ἠσχολεῖτο ὁ νέος Γεώργιος, καὶ κατὰ τοὺς δυσμενεστέρους, ἐξ αἰσχροκερδῶν προθέσεων ἐπίτηδες ἀναφθέν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ δωμάτιον τοῦτο ἦν σχεδὸν πρόσγειον, καὶ παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς οἰκίας, διεδόθη τὸ πῦρ ἀμέσως εἰς τὴν κλίμακα, καὶ κατέστησε τὴν διεκφυγὴν σχεδὸν ἀδύνατον.

Καὶ αὐτὸς μὲν ὁ Γεώργιος ἐσώθη, καὶ ἦν ὁ μετὰ ταῦτα ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὡς γενικὸς Πρόξενος καὶ ἐπιτετραμμένος τῆς Ἑλλάδος ἐν Νεαπόλει διατελέσας, ἐπὶ παιδείᾳ δέ, καὶ μάλιστα ἐπὶ γλωσ-

σομαθείᾳ διαπρέψας, καὶ πολιτικὰς πραγματείας περὶ πολιτείας καὶ ἐκκλησίας ἐκδούς, λίαν ἐπαινετὰς πρὸ πάντων διὰ τοῦ ὕφους αὐτῶν τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν χάριν. Ἐγένοντο ὅμως παρανάλωμα τοῦ ἀγρίου πυρὸς οἱ γονεῖς αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ, καὶ ἄλλοι συγγενεῖς καὶ οἰκέται, ἐν ὅλοις δεκαεπτὰ ἄτομα, καὶ τὴν ἐπομένην κυριακήν, ὅτε οἱ γονεῖς μου μ' ἔφερον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἡ μεγίστη αὕτη συμφορὰ ἦν τὸ κοινὸν ἀντικείμενον ὁμιλίας πάντων τῶν συναντωμένων, καὶ ἐν μέσῳ γενικῆς κατανύξεως ἐψάλη μνημόσυνον τῶν κατακαέντων, καὶ ἐλέγετο ὅτι εἰς τὰς ἀνασκαφὰς αἵτινες ἐξηκολούθουν εἰσέτι, δὲν ἔπαυον ἀνευρισκόμενα ὀστᾶ ἀπηνθρακωμένα κατατεθέντα πάντα εἰς τάφον κοινόν. Καὶ πολλὰς δὲ τραγικωτάτας περιπετείας διηγοῦντο τοῦ φοβεροῦ δράματος, ὡς ὅτι ἡ Κα Μάνου ἐξήρχετο δρομαία τῆς οἰκίας, ἔχουσα ὑπὸ μάλης ὅ,τι ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο τὸ σωθὲν βρέφος της. Ἀλλ' αἴφνης ἀνεκάλυψεν ὅτι, ἐν τῷ θορύβῳ τοῦ πνεύματός της, ἀντ' αὐτοῦ εἶχεν ἁρπάσει καὶ ἔσωζεν ἓν πεπόνιον ἐκεῖ που παρατυχόν. Τότε ὥρμησε πάλιν ἐν ἀπελπισίᾳ μεταξὺ τῶν φλογῶν, ζητοῦσα τὸ τέκνον της, ἀλλὰ νὰ ἐξέλθῃ πλέον δὲν ἠδυνήθη, καὶ κατεκάη ὡς καὶ αὐτό. Ἑτέρα νεᾶνις, μία τῶν θυγατέρων, ὥρμησε πρὸς τὸ παράθυρον ἵνα ῥιφθῇ ἐξ αὐτοῦ· εἶδεν ὅμως τὸ ὕψος, καὶ φοβηθεῖσα ἀπεσύρθη καὶ κατεφλέχθη. Ἐσώθησαν ὅμως ὡς ἐκ θαύματος, καὶ διὰ τῆς ἡρωϊκῆς ἀφοσιώσεως τινῶν τῶν προσδραμόντων, μέλη τινὰ τῆς ἐξολοθρευθείσης οἰκογενείας, ἐν οἷς ἡ ἀδελφὴ τοῦ οἰκοδεσπότου, Κυρία Νέγρη, μετὰ τῶν τριῶν βρεφῶν αὐτῆς, τοῦ ἔκτοτε ἐπὶ παιδείᾳ καὶ εὐπορίᾳ γνωστοτάτου γενομένου ἐν Ἑλλάδι Κωνσταντίνου Νέγρη, τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ ζήσαντος καὶ ἀποθανόντος Ἀλεξάνδρου, καὶ τῆς ἐν Ἀθήναις ὑπὸ πάντων ἀγαπωμένης καὶ ἐκεῖ θανούσης ἀδελφῆς αὐτῶν Σουλτάνας, τῆς εἶτα Κας Μιμῆ. Καὶ τότε μὲν ἡ Κυρία Νέγρη ἀπέφυγεν οὕτω τὸν ὀλέθριον τῶν φλογῶν θάνατον. Ἀλλ' ὑπὸ τὰς ἀπαισίους ἐκείνας ἐντυπώσεις, καὶ τῆς ἀθρόας ἐνσκήψεως τοιούτων διὰ μιᾶς συμφορῶν, τὸ πνεῦμά της ἐταράχθη, καὶ μετ' οὐ πολλὰ ἔτη, εἰς μίαν τῶν νήσων τῆς Προποντίδος

ὅπου ἐφυλάττετο, ἐν ᾧ προσηύχετο πρὶν ἢ κατακλιθῇ, τὸ κράσπεδον τοῦ χιτῶνός της, πλησιάσαν κατὰ τύχην εἰς τὸν λύχνον, ἥναψεν, αἱ φλόγες τὴν περιεκύκλωσαν, καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἔπεσε νεκρά, ὡς ἂν ἐπέπρωτο νὰ μὴ διαφύγῃ τὴν φοβερὰν εἱμαρμένην τῆς οἰκογενείας της.

Δὲν περιωρίσθη δὲ εἰς μόνην τὴν δυστυχῆ ἐκείνην οἰκίαν τὸ παμφάγον στοιχεῖον, περὶ οὗ ὀλίγας πρὶν ὥρας ἐχαριεντίζετο μεθ᾽ ἡμῶν ὁ πατήρ μου, ἀλλὰ καὶ ἄλλας πολλὰς ἀπετέφρωσε, χωρὶς ὅμως ἄλλων ἀνθρωπίνων θυμάτων, διότι οἱ ἔνοικοι εἶχον τὸν καιρὸν νὰ σώσωσι κἂν τὴν ζωήν των. Ὁ δὲ πατήρ μου, ἀφ᾽ οὗ ἐναπέθεσεν ἡμᾶς εἰς οἰκίαν τινὰ ἀσφαλῆ, ἢ κἂν τότε ἔτι θεωρουμένην ὡς τοιαύτην εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ χωρίου, ἐπέστρεψεν ἀμέσως εἰς τὸ θέατρον τῆς καταστροφῆς, ἵνα προσπαθήσῃ νὰ θέσῃ ἐν ἀσφαλεῖ τὰ τῆς οἰκίας, καὶ ἴδῃ εἴ τι δύναται καὶ πρὸς αὐτῆς τὴν διάσωσιν. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν κατώρθωσε, διότι ἡ πυρκαϊὰ ἐπενέμετο λυσσωδῆς τοὺς ξυλίνους ἐκείνους οἴκους, τοὺς ἔξωθεν ὡς ἐπίτηδες πρὸς τροφὴν αὐτῆς ἠλειμμένους δι᾽ ἐλαιοχρώματος· καὶ ὅπου αἱ φλόγες αὐτῆς δὲν ἔφθανον, ἐπέτων μακρὰν σπινθῆρες, καὶ τὸ κινδυνωδέστερον, καρφία πεπυρακτωμένα, ἅτινα ἐμπηγνύμενα εἰς τοὺς τοίχους, ἀνῆπτον νέας ἑστίας πυρός. Οὕτω κατεκάη μέχρι θεμελίων ὁ οἶκος ἡμῶν καὶ ὁ παρακείμενος οἶκος τῆς θείας μου, καὶ δίκαιον εἶναι νὰ μὴ παρασιωπήσω τὸν μεγάλως ἡμᾶς λυπήσαντα θάνατον τοῦ οἰκοφύλακος ἡμῶν μολοσσοῦ, Μπαλάνου καλουμένου, ὅστις βλέπων τὸν θόρυβον καὶ τὴν συῤῥοὴν περὶ τὴν οἰκίαν ἣν ἐφρούρει, καὶ μὴ θελήσας νὰ ἐγκαταλείψῃ αὐτήν, ἐκάη, ἡρωϊκὸν θῦμα τῆς ἐνδομύχου συναισθήσεως τοῦ καθήκοντος.

Πάντα δὲ τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ σκεύη, ἔπιπλα καὶ ἐνδύματα, κατώρθωσεν ὁ πατήρ μου δι᾽ οὐχὶ ἀκινδύνων ἀγώνων νὰ διασώσῃ καὶ κατακλείσῃ εἰς λιθόκτιστον καὶ θολωτὴν ἀποθήκην, ἥτις ἐξετείνετο ὑπὸ ἓν τῶν ἀνδήρων (**σετίων**) τοῦ κήπου. Ἀλλὰ μετὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, ὅτε τὰ ἐρείπια τῆς πυρκαϊᾶς, ὑφ᾽ ἃ τὸ πῦρ ἐξακολουθεῖ συνήθως ἐπὶ μακρὸν ἔτι χωνευόμενον, ἐψυχράνθησαν ἱκανῶς

ὥστε νὰ καταστῶσι βατά, ἐλθὼν ἠνέωξε τὸ ὑπόγειον, καί, ὢ τοῦ θλιβεροῦ θεάματος! Πάντα τὰ ἐν τῇ ἀποθήκῃ εἶχον ἀποτεφρωθῆ. Ἓν τῶν δένδρων τοῦ ὑπερκειμένου κήπου εἶχε καῆ ὡς λαμπάς, καὶ αὐτοῦ αἱ ῥίζαι σχίζουσαι τὴν θολωτὴν ὀροφήν, εἰσεχώρουν εἰς τὸ ὑπόγειον, καὶ ὑπῆρξαν οἱ ὀχετοὶ δι' ὧν τὸ πῦρ εἰσεχώρησεν εἰς τὸ νομιζόμενον ἐκεῖνο ἄσυλον, καὶ κατηνάλωσε τὰ πάντα. Οὕτως ἐμένομεν ἄστεγοι, καὶ πάντων τῶν εἰς τὸν βίον ἀναγκαίων ἐστερημένοι. Τοιοῦτος ἦν τότε ὁ διηνεκὴς κίνδυνος πάντων, τῶν χριστιανῶν τοὐλάχιστον, κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διότι τοῖς Τούρκοις ἐπετρέποντο αἱ λιθόκτιστοι οἰκίαι, τὸ νὰ κατακλίνωνται τὸ ἑσπέρας εὔποροι, καὶ τὸ πρωῒ νὰ ἐγείρωνται ἐπαιτῶν πενέστεροι. Κατὰ παράδοξον δὲ σύμπτωσιν, τὰ βιβλία μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὴν ἀποθήκην ἐκείνην, οὖσαν ἤδη πλήρη, ἠναγκάσθη νὰ ῥίψῃ ὁ πατήρ μου εἰς παρακειμένην τινὰ ὀπήν, καὶ νὰ τ' ἀφήσ' εἰς τὴν τύχην των· καὶ ταῦτα μόνα ἐσώθησαν! Ἐκάησαν δὲ μετὰ τῶν σκευῶν καὶ αἱ τῶν προγόνων εἰκόνες, ὅπερ θεωρῶ ὡς ἀνεπανόρθωτον ζημίαν διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἀρχαιοτέρας ἱστορίας, τοῦ βίου καὶ τῆς τέχνης τῶν Ἑλλήνων ἐν Κωνσταντινουπόλει, διότι αἱ εἰκόνες αὗται, καθ' ὅσον δύναμαι νὰ κρίνω, ἦσαν μνημεῖον μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδός του.

Τὰς πυρποληθείσας δ' οἰκίας δὲν ἐδυνήθησαν ν' ἀνοικοδομήσωσι πλέον ὁ πατὴρ καὶ ἡ θεία μου, ἀλλ' ἔμενον τὰ κατακεκαυμένα οἰκόπεδα (**βιρανέδες**) μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὅτε δημεύσαντες αὐτὰ οἱ Ὀθωμανοί, τὰ ἐπώλησαν, ἡνωμένα καὶ αὖθις, ὡς ἦσαν κατ' ἀρχάς, εἴς τινα Ἀρμένιον, ὅστις ἐπῳκοδόμησε μεγάλην οἰκίαν, καὶ ἐφύτευσεν αὖθις τοὺς κήπους. Παρ' αὐτοῦ δ' ἐξηγόρασε πάλιν τὸ κτῆμα ἡ Πύλη ἐν ἔτει 1873 καὶ ἐδωρήσατο αὐτὸ εἰς τὴν Ἰταλικὴν κυβέρνησιν, διὰ θερινὴν πρεσβείαν αὐτῆς.

Τὴν δ' ἐπαύριον ἀμέσως τῆς συμφορᾶς ἡ μάμμη μου, ἐλθοῦσα ἐκ Μεγάλου Ῥεύματος, ἐκόμισεν ἐνδύματα καὶ ἄλλα κατεπείγοντα βοηθήματα εἰς τὴν οἰκογένειαν, εἰς ἥν, ὡς καὶ εἰς πάντας τοὺς παθόντας πολλαχόθεν παντοῖαι ἐδίδοντο συμπαθείας ἐνδείξεις.

Μετῳκήσαμεν δ᾽ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Κυρίας Χουρμουζάκη, ἀνδραδέλφης τῆς θείας μου Κυρίας Γεράκη, ἐνοικιασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ πατρός μου, εὐρύχωρον δὲ καὶ παραθαλασσίαν, κειμένην ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου εἰς ἣν θέσιν κατέχει σήμερον τὸ ξενοδοχεῖον τῶν Θεραπείων, καὶ ἔχουσαν ὄπισθεν κῆπον, πρὸς ὃν ἔφερε γέφυρα ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου.

Εἰς τὴν οἰκίαν ταύτην ἐμείναμεν ὁλόκληρον ἔτος. Τὸ δ᾽ ἐκεῖ ἐπισημότερον δι᾽ ἡμᾶς συμβὰν ἦν ὅτι ἀπὸ τῆς πυρκαϊᾶς ὁ πατήρ μου ἔπαυσε διδάσκων ἡμᾶς ἀπ᾽ εὐθείας, καὶ μᾶς ἔδωκεν οἰκοδιδάσκαλον, τὸν υἱὸν ἀρχαίου κωπηλάτου τοῦ πάππου μου, ὅστις συνδρομῇ τοῦ πατρός μου εἶχε σπουδάσει, καὶ ἐλέγετο ὅτι διεκρίθη εἰς τὸ σχολεῖον τῶν Θεραπείων. Ὑψηλός, ἰσχνός, ποδήρη φέρων φαιὸν ἐπενδύτην (**τζουπέν**), καὶ τοῦ αὐτοῦ χρώματος ὑψηλὸν κωνοειδῆ πῖλον εἰς τὴν κεφαλήν, ὡς ἐφόρουν οἱ τότε τῆς ὑποδεεστέρας τάξεως λογιώτατοι, αὐστηρὰν δ᾽ ἔχων τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου, καὶ ὀλίγον τι παραβλώψ, ἐνεποίει εἰς ἡμᾶς περισσότερον φόβον παρὰ συμπάθειαν, καὶ πρὸ πάντων μᾶς δυσηρέστει ὅτι οὐδέποτε ἐδυνάμεθα νὰ ἐμβαθύνωμεν εἰς τὴν διάθεσίν του, διότι ἄν τί ποτε ἔλεγεν ἀστειευόμενος, καὶ τοῦτο εἶχε τὸν τόνον τῆς ἐπιπλήξεως. Οὕτως, ἐπειδὴ τὸ σπουδαστήριον ἡμῶν ἦτο μικρὸν δωμάτιον εἰς τὸν κῆπον ἀφορῶν, ἀλλ᾽ ὡς δίοδος χρησιμεῦον συγχρόνως ἐκ τοῦ ὑπερῴου, ὁ δὲ πατήρ μου ἵνα μὴ ἐνοχλώμεθα εἰς τὰ μαθήματα, καίτοι περιοριζόμενα εἰσέτι εἰς τὰς στοιχειωδεστάτας ἀρχὰς τῆς γραμματικῆς, ἐπρονόησε νὰ μᾶς παραχωρήσῃ εἰς τὸν κατώτερον ὄροφον σπουδαστήριον εὐρύχωρον, ἀθόρυβον, καὶ ὡραίαν ἔχον ἄποψιν ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου, ὥστε ἐπιστεύομεν ὅτι πολὺ θὰ ηὐχαριστεῖτο διὰ τοῦτο ὁ διδάσκαλος, ἐπιτραπέντος αὐτῷ καὶ νὰ κατοικῇ εἰς αὐτό. Ἀλλὰ τὴν πρώτην ἡμέραν ὅτε ἤλθομεν πρὸς αὐτὸν ἐν τῇ νέᾳ του κατοικίᾳ, ἄνω καὶ κάτω περιπατῶν συνωφρυωμένος, μετὰ φυσιογνωμίας ἥτις οὐδὲν προσηνὲς ἀνήγγελλε, καὶ μετὰ φωνῆς ἣν ἡμεῖς κἂν ἐξελαμβάνομεν ὡς ὀργίλην, «Αἴ, μᾶς εἶπεν, εὐχαριστηθῆτε τώρα. Νά, ἐδῶ ἔχετε θάλασσαν (δεικνύων τὸν Βόσπορον), ἐδῶ

ἔχετε λουλούδια καὶ περιβόλια» (δεικνύων ἄθλιά τινα ἄνθη ἀτέχνως βεβαμμένα εἰς τοὺς τοίχους τοῦ δωματίου). Ἡμεῖς δ' ἀκούοντες ταῦτα ἐπτοούμεθα, διότι ἠδυνατοῦμεν νὰ ἐννοήσωμεν ἂν σπουδάζῃ ἢ παίζῃ, ἂν εὐχαριστῆται εἰς τὴν λαμπρὰν τῆς θαλάσσης ὄψιν, ἢ ὀργίζηται διὰ τὰ ἄκομψα ἄνθη τ' ἀντικαθιστῶντα τοῦ κήπου τὴν πρασινάδα. Καὶ τοῦτο μὲν ἀπομνημονεύω ὡς παράδειγμα τοῦ ἀλλοκότου τρόπου καὶ χαρακτῆρος τοῦ υἱοῦ τοῦ κωπηλάτου καὶ ὡς ἐξήγησιν τοῦ διατί πολὺ ὁ τρόπος αὐτοῦ δὲν μᾶς εἵλκυεν· ἀλλ' ὅτε ποτέ, θυμωθεὶς κατὰ τῆς ἀδελφῆς μου διότι δὲν ἠξεύρω τι ὀρθῶς δὲν ἀπήγγειλε, τὴν ἔλαβεν ἐκ τῆς κόμης καὶ τὴν ἐκτύπησε, τότε ὁ πατήρ μου εὗρεν ἀνοίκειον τὴν αὐστηρὰν ταύτην χειρονομίαν καὶ ἀπέπεμψε τὸν ὀξύθυμον διδάσκαλον, ὃν ἐγκαταλείπομεν ἐνταῦθα, μέλλοντες νὰ εὕρωμεν αὐτὸν αὖθις καὶ πολλάκις· διότι ἀφ' οὗ μετὰ ταῦτα ἠκολούθησε τὸν ἐξάδελφον τοῦ πατρός μου Νικόλαον Σουλουτσιάρογλουν ὡς ἰδιαίτερος αὐτοῦ Γραμματεὺς εἰς Βουκουρέστιον, εἰς μεταγενεστέρους χρόνους διέπρεψεν ἐν ταῖς Βουλαῖς καὶ ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῆς Ἑλλάδος. Ἦν δὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ Δημήτριος Χρηστίδης.

Εἰς τὴν οἰκίαν ταύτην εἶχον ἤδη ἱκανῶς τὴν ἐπίγνωσιν τῶν περὶ ἐμὲ γινομένων, ὥστε νὰ βλέπω ὅτι ὁ πατήρ μου, ἕνεκα τῆς γενικῆς του παιδείας καὶ τῆς γλωσσομαθείας του, διετέλει εἰς σχέσεις μετὰ ξένων διπλωματῶν, ἰδίως τῶν τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας, ἥτις εἶχε καὶ τότε τὸ πρεσβευτικὸν κατάστημα ὅπου καὶ νῦν ἐν Θεραπείοις κείμενον ἀμέσως παρὰ τὴν πυρποληθεῖσαν ἡμετέραν οἰκίαν, καὶ εἰς ἡμᾶς ἐπέτρεπεν ἐλευθέραν τὴν εἴσοδον καὶ περιδιάβασιν εἰς τοὺς τοῖς ἡμετέροις κήποις παρακειμένους ὡραίους της παραδείσους. Ἐπεσκέπτετο δ' ἡμᾶς συνεχῶς εἷς τῶν γραμματέων τῆς πρεσβείας, Κος Borpère καλούμενος, ἀνὴρ μεσῆλιξ, ζωηρὸς ὡς Γάλλος, συνεχῶς καὶ πολλὰ περὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἰδίως δὲ περὶ τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὸν πατέρα μου διηγούμενος, καὶ φιλόφρων πρὸς ἡμᾶς τὰ παιδία, μεθ' ὧν προθύμως ἔπαιζεν, ἠξεύρων ὀλίγα Ἑλληνικά. Τὸν διετήρησα δὲ δι' εὐγνώμονος μνήμης καὶ

διότι εἰς αὐτὸν ὠφείλομεν μεγάλην τινὰ εὐχαρίστησιν ἥτις ἐκτάκτως μᾶς ἐπετράπη μίαν ἑσπέραν. Ἐλθὼν εἰς ἡμᾶς ἐντὸς τῆς ἡμέρας, διηγήθη ὅτι ἀξιοθέατος φωτοχυσία ἔμελλε νὰ τελεσθῇ εἰς τὴν Ῥωσσικὴν πρεσβείαν ἐν Βουγιοὺκ-δερέ, καὶ παρακινήσας τοὺς γονεῖς μου νὰ ὑπάγωσι, συνηγόρησε καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τῶν μικρῶν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ στερηθῶμεν τοιούτου θεάματος. Καὶ τῷ ὄντι, κατ' ἐξαίρεσιν τοῦ κανόνος, καθ' ὃν κατεκλινόμεθα ἐνωρίς, μᾶς ἐπετράπη νὰ συμπλεύσωμεν τὴν ἑσπέραν ἐκείνην μετὰ τῶν γονέων. Φωτοχυσίας βεβαίως πολλάκις εἶδον ἔκτοτε λαμπροτέρας, ἀλλὰ βεβαίως οὐδεμίαν ἐναπολιποῦσάν μοι τοιαύτην ἐντύπωσιν ὥστε εἰσέτι ἐν τῇ μνήμῃ μου ἀκτινοβολεῖ, καὶ διότι ἦν ἡ πρώτη ἣν ἔβλεπον, εἰς ἡλικίαν μάλιστα ἐν ᾗ πολὺ ἐστὶ τῆς φαντασίας τὸ εὐκίνητον καὶ θαυμαστικόν, ἀλλὰ καὶ διότι ἀληθῶς ἐξαίσιον ἦν τὸ θέαμα τῶν μυριάδων πολυχρόων λύχνων, πολλαπλασιαζομένων εἰς τὸ κάτοπτρον τῆς θαλάσσης, ὁμοῦ μετὰ τῶν εἰς αὐτὸ ἀντανακλωμένων ἀστέρων τοῦ στερεώματος, καθ' ὅσον δὲν ἐκάλυπτον αὐτὸ αἱ χιλιάδες ἀκατίων, φερόντων ὅ,τι ἔξοχον εἶχεν ἡ Εὐρωπαϊκὴ κοινωνία, οὐχὶ δὲ καὶ Ὀθωμανούς, διότι οὗτοι δὲν κατεδέχοντο τότε νὰ μετέχωσιν οἵας δήποτε διασκεδάσεως τῶν Χριστιανῶν, καὶ ἔτι ὀλιγώτερον εἶχον ὄρεξιν νὰ τιμήσωσι διὰ τῆς παρουσίας των τὴν ἑορτὴν τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας· διότι ἡ ἐπαύριον ἦν ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Ἀλεξάνδρου (30 Αὐγ.). Ἡμεῖς δὲ ταύτην ἑωρτάζομεν πάντοτε παρὰ τῷ Αὐθέντῃ Ἀλέκο-Βόδᾳ.

Δὲν ἐνθυμοῦμαι δ' ἂν τότε ἢ ἂν πρὸ τῆς πυρκαϊᾶς μ' ἔφεραν ἢ μὲ εἶχον φέρει οἱ γονεῖς μου διὰ ταύτην τὴν ἑορτὴν εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Παναγίας ἐν Χάλκῃ, ὅπου κατῴκει τότε ὁ ἡγέμων, ὢν ἰδιοκτήτης αὐτῆς. Ἀλλ' ἔχω ἔτι διὰ μνήμης ὅτι εἶχον ἤδη ἱκανῶς ἀνεπτυγμένον τὸ αἴσθημα τοῦ καλοῦ ἐν τῇ φύσει, ὥστε νὰ θαυμάζω τὴν ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου εὐρεῖαν ἄποψιν ἐπὶ τῆς Προποντίδος καὶ τὸν περικαλλῆ **Τερσανὰν** (νεώριον), καὶ τὸ **Τσαμλιμάνι** (Πιτύων λιμένα). Ἐνθυμοῦμαι δὲ προσέτι ὅτι κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν σφοδρὸς κυματισμὸς μᾶς κατέλαβεν, ὅστις ἐμὲ μέν, ὡς

παιδίον ἄπειρον, ὀλίγον ἐφόβισεν, ἀλλὰ κατὰ τὴν κρίσιν τῶν περὶ ἐμέ, ἔφερεν εἰς κίνδυνον τὸ ἱστιοφόρον ἡμῶν πλοιάριον, δι' ὃ καὶ ἀποβιβασθέντες ἅμα ἐδυνήθημεν, ἐξηκολουθήσαμεν τὸ ἐπίλοιπον τῆς πορείας πεζοί.

Μικρὸν μετὰ ταῦτα μὲ συμπαρέλαβον οἱ γονεῖς μου ἑσπέραν τινὰ καὶ εἰς ἄλλο δημόσιον θέαμα, εἰς μεγάλην ἑστίασιν, ἣν δὲν ἠξεύρω εἰς τίνα περίστασιν, καὶ τίς ἔδιδεν, ἂν οἱ Ὀθωμανοὶ ὑπουργοὶ εἰς τοὺς ξένους ἢ τ' ἀνάπαλιν· εἰς τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τοῦ Βοσπόρου, εἰς τὰ καλούμενα ***Τσαΐρια***, σκηναὶ εἶχον στηθῇ, ὧν ἡ μεγίστη, χρυσοστόλιστος καὶ κατάφωτος ἐντός, ἦν πλήρης Εὐρωπαίων διπλωματῶν, τῶν κυριῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἐπισημοτάτων Ὀθωμανῶν, ἐκείνων εἰς οὓς τότε οἱ ὑπ' αὐτοὺς Χριστιανοὶ οὐδὲ ν' ἀναβλέψωσιν ἐδύναντο ἀκινδύνως. Πέριξ δὲ ἦν ἀπειράριθμος ὄχλος περικεχυμένος, εἰς ὃν κατηριθμούμεθα καὶ ἡμεῖς, καθ' ὅσον οὐδὲν δικαίωμα εἴχομεν νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸν ἄδυτον, καὶ μόνον διὰ τῆς εἰσόδου, ἢ διὰ τῶν ῥωγμῶν τοῦ ὑφάσματος τῆς σκηνῆς ἐῤῥίπτομεν κλοπιμαῖα βλέμματα. Ἀλλὰ καὶ οὕτω μᾶς ἀνεκάλυψεν ἐν τῷ σκότει ἐν ᾧ ἐκρυπτόμεθα εἷς τῶν εὐδαιμόνων τῶν ἐν τῇ σκηνῇ, ὁ φίλος ἡμῶν Borpère, καὶ ἐλθὼν μᾶς ἔφερε παγωτά, σπάνιον τότε ἐντρύφημα ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου ἐθεωροῦντο ὡς φραγκικὴ πολυτέλεια. Ἐγὼ δ' ἐγευόμην τότε κατὰ πρῶτον τῆς ψυχρᾶς αὐτοῦ ἡδονῆς, δι' ὃ ἴσως καὶ διετήρησα μέχρι τοῦδε τὴν ἑσπέραν ἐκείνην εἰς τὴν ἐνθύμησίν μου.

Ἐντὸς τοῦ ἔτους εἶχεν ἐπιστρέψει ἐκ τοῦ Αἰγαίου ὁ Κος Νικόλαος Μάνος, ***Διερμηνεὺς*** τοῦ Στόλου, ἢ τῆς ***Ἄσπρης θαλάσσης.*** Ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπῆρχον τότε δύο Διερμηνεῖς ἀμφότεροι μεταξὺ τῶν ἐπισημοτέρων Ἑλλήνων λαμβανόμενοι. Ὁ εἷς ἦν ὁ Μέγας Διερμηνεύς, τὸ κυριώτερον ὄργανον τῆς Κυβερνήσεως πρὸς τοὺς ξένους πρέσβεις, καὶ διὰ τὴν διπλωματικὴν ἀνικανότητα τότε τῶν Ὀθωμανῶν, ὁ ἀληθὴς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν τῆς ἐπικρατείας, ἐν ᾧ ὁ κατ' ὄνομα ἦν ὁ Ὀθωμανὸς ***Ῥεῒζ-Ἐφένδης***. Ὁ δ' ἕτερος ἦν ὁ τῷ Ὀθωμανῷ ναυάρχῳ προσαρτώμενος ὅτε, ὡς νο-

μίζω, κατ' ἔτος ἐξέπλεε μετὰ τοῦ στόλου εἰς τὸ Αἰγαῖον πρὸς ναυτικὰς δῆθεν γυμνάσεις, συγχρόνως ὅμως καὶ κυρίως ἵνα ἐξασκῇ καὶ καθιστᾷ ἐπαισθητὴν τὴν Ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν νήσων, διότι αἱ πολλαὶ ἐξ αὐτῶν οὐδ' Ὀθωμανικὰς ἀρχὰς οὐδ' Ὀθωμανικοὺς κατοίκους κἂν ἔχουσαι, δὲν ᾐσθάνοντο ἄλλως τὸν ζυγὸν τῶν κρατούντων εἰμὴ ἐκ τῆς ἐλλείψεως πάσης κυβερνητικῆς προνοίας, καὶ ἐκ τῆς περιοδικῆς καὶ στιγμιαίας, ἀλλ' οὐχ ἧττον βαρείας καταπιέσεως ἐπὶ τοῦ ἔκπλου τοῦ Σουλτανικοῦ στόλου.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐνταῦθα διοικουμένους, τὴν Τουρκικὴν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀγνοοῦντας, τὸ κυρίως ὄργανον τῆς ἀρχῆς ἦν εὐτυχῶς δι' αὐτοὺς ὁ συνοδεύων τὸν Ναύαρχον (**Καπετὰν Πασᾶν**) διερμηνεύς, διὰ τοῦτο μεγάλην ἀπέκτα οὗτος ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τῶν Νησιωτῶν, καὶ πολλάκις ἐπέστρεφε πλούσια δῶρα λαβὼν παρ' αὐτῶν.

Τοιαῦτα ἦλθε φέρων καὶ ὁ Κ. Μάνος· ἀλλ' ἀνὴρ φιλόλαος καὶ πεπαιδευμένος ζητήσας ἔλαβε καὶ ἐκόμισεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀντικείμενα πολυτιμότατα μὲν δι' αὐτόν, ὀλιγοδάπανα δὲ διὰ τοὺς προσφέροντας, συλλογὴν ἀγαλματίων, προτομῶν καὶ ἄλλων ἀρχαιοτήτων, ἃς ἐδυνήθη νὰ συλλέξῃ ἐπὶ τῆς περιοδείας του. Ταῦτα ἵνα ἰδῶ ὡδηγήθην καὶ ἐγὼ ὑπὸ τοῦ πατρός μου εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κ. Μάνου, καὶ ἄλλως δὲν δύναμαι νὰ ἐξηγήσω τὸν θαυμασμόν, ὃν μοὶ ἐνέπνευσεν ἡ θέα αὐτῶν, μάλιστα τινῶν προτομῶν, ὧν ἡ καλλονὴ καὶ τοῦ μαρμάρου ἡ καθαρότης διατηρεῖται εἰσέτι ζωηρὰ εἰς τὴν μνήμην μου, εἰμὴ διὰ τῶν ἐξηγήσεων ἃς ὁ πατήρ μου μοὶ ἔδωκε, καθιστῶν με προσεκτικὸν εἰς τὸ κάλλος τῶν ἀριστουργημάτων ἐκείνων, καὶ προσπαθῶν νὰ μοὶ ἐμπνεύσῃ ἐνθουσιασμὸν πρὸς τὰ ἔργα τῶν προπατόρων. Διότι τοιοῦτος ἦτον ὁ πατριωτισμός του, ὥστε καὶ τότε, καὶ μετὰ ταῦτα, ὅτε εἰς ὑψηλὰς προήχθη ἀξίας, σκοπὸν σταθερὸν εἶχεν, μετ' οὐ πολύ, ἂν ἄλλα γενναιότερα σχέδια ἢ ὄνειρά του δὲν ἐτελεσφόρουν, ν' ἀποσυρθῇ καὶ ἐγκαταστῇ εἰς νῆσόν τινα τοῦ Αἰγαίου, ἵνα ἐκεῖ ζῇ ἐν μέσῳ Ἑλλήνων, καὶ ὅσον ἐνδέχεται ὀλιγώτερον ὑπὸ τὸν ζυγόν. Ἡ πρόθεσις δ' αὕτη ἦν

ἡ κυριωτέρα αἰτία δι' ἣν δὲν ἀνῳκοδόμησε πλέον ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν πυρποληθεῖσαν οἰκίαν μας.

Μετ' ἐτησίαν, νομίζω, διαμονὴν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Κας Χουρμουζάκη μετέβημεν εἰς ἄλλην πολὺ μικροτέραν, πιθανῶς διότι μετὰ τὴν πυρκαϊὰν οἱ γονεῖς μου ἦσαν εἰς οἰκονομικὰς δυσχερείας. Ἦν δ' ἡ οἰκία αὕτη οὐχὶ πλέον παραλία, ἀλλ' ἐντὸς τοῦ χωρίου, παρὰ τὴν ἐκκλησίαν· καὶ ἤδη ἀναλογίζομαι ὁποῖον εὐεργέτημα τῆς προνοίας ἐστὶ τὸ εὔπλαστον τῆς διαθέσεως τῶν παιδίων, εὐκόλως καὶ ἀλύπως ἐθιζομένης εἰς τὴν κοινωνικὴν βαθμίδα καὶ τὸν τρόπον τοῦ βίου, ὃν ἡ τύχη ὁρίζει ἑκάστῳ. Οὕτως ἐγώ, ὁ τραφεὶς ἐν μεγάλαις οἰκίαις καὶ παρὰ τὴν φαιδρὰν ὄχθην τῆς θαλάσσης, οὐδὲν αἴσθημα δυσθυμίας ἐνθυμοῦμαι καταλαβόν με ὅτε μετέβημεν εἰς τὴν στενόχωρον καὶ πάσης θέας ἐστερημένην νέαν κατοικίαν ἡμῶν.

Καθ' ὅ τῆς ἐκκλησίας πλησιέστατοι γείτονες, ἴσως καὶ διότι δὲν ἐλογιζόμην πλέον βρέφος, συνεχέστερον ἢ πρίν, ἀνὰ πᾶσαν κυριακὴν καὶ ἑορτήν, μ' ἔφερον τότε εἰς αὐτὴν οἱ γονεῖς μου· καὶ ἡ θέσις τοῦ πατρός μου, ἕνεκα τῆς τε ἐπισημότητος αὐτοῦ ἐν τῷ χωρίῳ καὶ ἕνεκα τῆς ἀτομικῆς ὑπολήψεως ἧς ἀπελάμβανεν, ἦν ἡ παρὰ τὸν θρόνον τοῦ ἀρχιερέως, ὅστις ἰδιαζόντως μὲ ηὐνόει, καὶ κατὰ τὸ Πάσχα ἤμην πλήρης χαρᾶς διότι εἰς τὸ τέλος τῆς λειτουργίας ἔδωκε τὸ πρῶτον ἐρυθρὸν αὐγὸν εἰς ἐμέ. Ἦν δ' ὁ ἀρχιερεὺς οὗτος ὁ ἅγιος Δέρκων, εἷς τῶν νοημονεστάτων καὶ σεβαστοτάτων ἱεραρχῶν τότε τῆς ἐκκλησίας, ὡς περὶ αὐτοῦ ἤκουον κρίνουσαν τὴν κοινὴν φήμην, καὶ εἷς τῶν μετὰ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου ἀπαγχονισθέντων πρωτομαρτύρων τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων Ἐλευθερίας. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὅμως ὁ πατήρ μου, ὁ πάντοτε ἀποφεύγων τὰς διακρίσεις, ἵστατο μετ' ἐμοῦ εἰς τὸν περίβολον τοῦ ναοῦ, ἔνθα στασίδια εἶχον καὶ τοῦ ἡγεμονόπαιδος, Δημητρίου Μουρούζη, οἱ μικροὶ υἱοί, οὓς μετὰ θαυμασμοῦ, ἴσως οὐχὶ ἀμιγοῦς καί τινος ζηλοτυπίας, ἔβλεπον ἐνδεδυμένους ὡς ἑορτάσιμον στολήν, τὴν Ἑλληνικὴν φουστανέλλαν. Ἀπομνημονεύω δὲ τούτου, καὶ

διότι μὲν δὲν θέλω ν' ἀποῤῥίψω οὐδὲ τὰ ἐλάχιστα τῶν ψυχίων ἃ εὑρίσκω ἐν τῇ μνήμῃ μου ἐκ τῆς ἀφεστώσης ἐκείνης ἐποχῆς, κυρίως ὅμως ὡς μικρὰν καὶ ταύτην ὑπόδειξιν τοῦ τίνα ἦσαν τότε ἤδη τὰ ἐθνικὰ αἰσθήματα τῶν τοσοῦτον εἶτα διαβληθέντων Φαναριωτῶν. Ὁ ἡγεμονόπαις Δημήτριος Μουρούζης ἐσφάζετο καὶ αὐτὸς μετά τινα ἔτη, ἓν τῶν ἱερῶν πρωτολείων τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Ἡ δ' Ἑλληνικὴ φουστανέλλα, ἣν ἐφόρουν τότε τὰ τέκνα του ἐν Κωνσταντινουπόλει, δὲν φέρεται σήμερον ὑπ' οὐδενὸς Ἑλληνόπαιδος ἐν Ἀθήναις. Δὲν θέλω δὲ νὰ παρέλθω καὶ μικρὰν συμφορὰν συμβᾶσάν μοι τὸν χειμῶνα ἐκεῖνον. Συνέπεσέ ποτε νὰ κάθημαι μόνος εἰς τὸ **ταντούρι** τὸ τότε μὲν ἀπαραίτητον χειμερινὸν συμπλήρωμα παντὸς δωματίου ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἤδη δὲ παντάπασιν ἐκλιπὸν ἢ ἴσως ὡς σπανιότης ἔτι που ἀπαντώμενον. Ὁ χειμὼν τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν εἶναι γλυκύτατος πάντοτε, καὶ σχεδὸν οὐδεὶς παρέρχεται ἄνευ χιόνος. Τὸν Κεράτιον κόλπον, οὗ τὰ ὕδατα εἰσὶ σχετικῶς γλυκύτερα, αὐτὸς εἶδον ὑπὸ πάγων κεκαλυμμένον, παρ' ἄλλων δ' ἤκουσα ὅτι συνέβη ἐνίοτε, καὶ κατὰ τὸ περίφημον ἐπὶ ψύχει ἔτος 1813, ἐπάγη πᾶς ὁ Βόσπορος ἐξ Εὐρώπης μέχρις Ἀσίας. Καὶ ὅμως αἱ οἰκίαι οὐδὲν εἶχον παρασκεύασμα πρὸς θέρμανσιν, ἀλλ' εἰς μὲν τὰ λοιπὰ δωμάτια μετεχειρίζοντο τὰ πύραυνα (*μαγκάλια*), δοχεῖα χαλκᾶ, ἢ πήλινα παρὰ τοῖς πτωχοῖς, περιέχοντα ἀνθρακιάν, καὶ πολλάκις εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν ἐπικίνδυνα, εἰς δὲ τῶν πλουσίων τὰς αἰθούσας εἰς ὅσας κοινωνικῶς συνήρχετο ἡ οἰκογένεια ἐτίθετο διαρκῶς δι' ὅλον τὸν χειμῶνα τὸ **ταντούρι**, τετράγωνος τράπεζα, ἔχουσα οὐ μόνον ἄνω, ἀλλὰ καὶ κάτω διὰ σανιδώματος συνδεδεμένους τοὺς πόδας, καὶ ἄνωθεν μὲν διὰ πεπλωμάτων κεκαλυμμένη, ἐντὸς δὲ περιέχουσα πύραυνον. Κατεῖχε δὲ μίαν τῶν εἰσεχουσῶν γωνιῶν τῶν στρωμάτων ἅτινα ἦσαν περὶ πᾶσαν τὴν αἴθουσαν, καὶ οἱ εἰς αὐτὴν περικαθήμενοι, εἰσέδυον μέχρι τῆς ὀσφύος ὑπὸ τὰ πεπλώματα ἵνα θερμανθῶσιν. Ἀλλ' οὕτως ἦσαν ὡς ἂν εἶχον τὸ ἥμισυ σῶμα εἰς τὸν ἰσημερινόν, τὸ δ' ἕτερον ἥμισυ εἰς τὸν πόλον. Εἰς τοιοῦτο ταντούρι που ἐκα-

θήμην καὶ ἐγὼ μόνος εἰς τὸ δωμάτιον τῆς συνοίκου ἡμῶν θείας Γεράκη, καὶ ἀφρόνως ἐκίνουν ἄνω καὶ κάτω τοὺς θερμαινομένους μου πόδας, ὅταν ἐκτύπησα δι᾽ αὐτῶν τὸ πύραυνον, καὶ οἱ φλέγοντες ἄνθρακες κατεκάλυψαν τὸν πόδα μου, ἐκολλήθησαν εἰς αὐτόν, καί μοι ἐπέφερον πληγὰς ὀδυνηροτάτας, ὧν ἡ ἴασις ἐπὶ πολὺ μ᾽ ἐβασάνισε.

Εἰς τὴν οἰκίαν ταύτην βραχὺν χρόνον ἐμείναμεν, διότι ἐξ αὐτῆς οὐδὲν ἄλλο ἐνθυμοῦμαι πλὴν ὅτι ἐκεῖ ἐποίησα καὶ τὴν πρώτην στιχουργικήν μου ἀπόπειραν. Μόνοι ποτὲ ὄντες κατ᾽ οἶκον ἡ ἀδελφή μου Εὐφροσύνη καὶ ἐγώ, ἐπαίζομεν διαμετροῦντες διὰ μεγάλων βημάτων τὴν αἴθουσαν καὶ ἀπαγγέλλοντες τὸ «*Δεῦτε παῖδες,*» ὃ εἴχομεν μάθει παρὰ τοῦ πατρός, οὗ ὁ πατριωτισμὸς ὑπερεπήδα τὰ ἀναγκαῖα τῆς περισκέψεως ὅρια. Ἄλλως τε ἡ διάδοσις τοιούτων ᾀσμάτων παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐβοηθεῖτο ὑπὸ τῆς ἀμαθείας τῶν Ὀθωμανῶν. Οὕτως ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐντὸς πλοίου Ὀθωμανικοῦ, παρερχομένου πρὸ τῆς οἰκίας ἡμῶν, ἤκουσά ποτε Ὀθωμανοὺς ναύτας ψάλλοντας τὸ «*Ὡς πότε παλληκάρια*» χωρὶς νὰ ἐννοῶσι τὴν σημασίαν ἢ κἂν τὴν σπουδαιότητα αὐτοῦ. Τὴν πατριωτικὴν λοιπὸν ἐκείνην ποίησιν ἡμεῖς ἐξεφωνοῦμεν τότε μετ᾽ ἐμφάσεως βαθμηδὸν προϊούσης μέχρις ἐνθουσιασμοῦ, ὥστε μέχρι τέλους δὲν μᾶς ἐπήρκουν πλέον οἱ στίχοι τοῦ Ῥήγα, καὶ ἐγὼ ἤρχισα προσθέτων καὶ ἄλλους τῆς ἐπινοίας μου, δι᾽ οὓς αἱ Μοῦσαι φαντάζομαι πῶς θὰ ἐκάγχασαν.

5.

Αὐθεντεία.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ἐν ᾧ ὁ πατήρ μου ἐδέχετο ἐπίσκεψιν εἰς τὸ μικρὸν σπουδαστήριόν του, καὶ ἤμην ἐκεῖ παρὼν καὶ ἐγώ, αἰφνιδίως κραυγαὶ ἀντήχησαν διὰ πάσης τῆς οἰκίας, ἄνθρωπος τρέχων θο-

ρυθωδῶς ἀνέβαινε τὴν κλίμακα, καὶ πανταχόθεν μία λέξις ἠκούετο ἐπαναλαμβανομένη: «Αὐθεντεία! Αὐθεντεία!»

Τότε ἀνεπήδησαν καὶ ὁ πατήρ μου καὶ ὁ ἐπισκέπτης του, καὶ πᾶσα ἡ οἰκία ἦν ἀνάστατος, καὶ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας καὶ οἱ ὑπηρέται ἔτρεχον ἄνω καὶ κάτω, ζητοῦντες καὶ ἀνταλλάσσοντες πληροφορίας.

Ἰδοὺ δὲ τίς ἦν τοῦ θορύβου ἡ ἀφορμή. Πρὸ μικροῦ εἶχε φθάσει ἡ πᾶν τὸ Φανάριον συγκινήσασα εἴδησις, ὅτι ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Ἰωάννης ὁ Καρατζᾶς εἶχε δραπετεύσει ἐκ Βουκουρεστίου. Ἐκινήθη δ' εἰς τοῦτο, — ὡς οὐχὶ τότε, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα μόνον ἤμην εἰς θέσιν νὰ μάθω καὶ ἐννοήσω, — ἐκ τοῦ ὅτι, γνωρίζων τὴν τύχην τινῶν ἐκ τῶν προκατόχων του, οὓς ἡ Πύλη, ἰδιότροπος ἐν τῇ ὀργῇ ὡς καὶ ἐν τῇ εὐνοίᾳ της, καὶ πάντοτε ζηλότυπος καὶ φιλύποπτος, κατέρριψε διὰ τοῦ βρόχου ἀπὸ τοῦ θρόνου, εἰς ὃν αὐτὴ τοὺς εἶχεν ἀναβιβάσει, ἔκρινεν ἀσφαλέστερον ν' ἀπέλθῃ ἐν ὅσῳ ἦν ἔτι σῶος. Καὶ ναὶ μέν, δυνάμει τῶν τελευταίων συνθηκῶν, τὸν ἅπαξ διορισθέντα ἡγεμόνα δὲν ἐδικαιοῦτο πρὸ ἑπταετίας ν' ἀνακαλέσῃ, οὐδὲν ὅμως τὴν ἐκώλυε ν' ἀπαλλαγῇ αὐτοῦ διὰ δολοφονίας, ἥτις ἦν τότε τὸ σύνηθες ὅπλον. Τοῦτον λοιπὸν ἵνα προλάβῃ τὸν κίνδυνον, καὶ ἐλευθέρας ἐν ταὐτῷ ὀρεγόμενος ἀτμοσφαίρας ἀπῆλθεν ἀπροσδοκήτως καὶ πρὸ τῆς λήξεως τῆς ἑπταετίας του μετὰ πάσης τῆς πολυαρίθμου οἰκογενείας του καὶ μετὰ τοῦ πλούτου, ὃν εἶχε συγκομίσει, τὸ πρῶτον εἰς Αὐστρίαν, οἰκήσας ἐν Στειρίᾳ, ἐκεῖθεν δὲ μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς Ἰταλίαν, χαίρων νὰ ζήσῃ ὑπὸ Χριστιανικὰ σκῆπτρα καὶ ἐν χώραις εὐνομουμέναις.

Οὕτως ἔμενεν εἷς θρόνος χηρεύων. Κατὰ τὴν σύμβασιν, ἥτις προὐτίθετο νὰ ρυθμίσῃ ἐπὶ τὸ μονιμώτερον τὰ τῆς Δακίας, τὸ δικαίωμα τῆς Πύλης τοῦ ἐκλέγειν τοὺς ἐκεῖ ἡγεμόνας εἶχε περιορισθῆ εἰς τέσσαρας μόνας φαναριωτικὰς οἰκογενείας, τὴν τῶν Σούτσων, τῶν Μουρουζῶν, τῶν Καλλιμαχῶν καὶ τῶν Καρατζᾶ. Ἐξ αὐτῶν δὲ τότε ἡ Πύλη διέγραψε τὴν τοῦ δραπετεύσαντος, ὥστε τρεῖς μόνον ἔμειναν ὡς ἐκλέξιμοι οἶκοι· ἀλλὰ καὶ οὕτως ὀλίγοι δὲν

ἦσαν οἱ μένοντες μνηστῆρες τοῦ κενοῦ θρόνου, διότι ἑκάστη τῶν προνομιούχων οἰκογενειῶν συνέκειτο ἐκ πολλῶν μελῶν, ἅτινα πολλάκις ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων, ἄλλα δι' ἄλλων ὁδῶν ἐθήρευον τοῦ κυριάρχου τὴν εὔνοιαν, καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν τὴν ἐκλογὴν ἐπεδίωκον. Καὶ διὰ τοὺς λοιποὺς δὲ Φαναριώτας ἦν τὸ ζήτημα τοῦτο λίαν ἐνδιαφέρον, διότι ἕκαστος, λόγῳ συγγενείας ἢ πολιτικῶν δεσμῶν, ἦν εἰς ἑκάτερον τῶν ὑποψηφίων προσηρτημένος, καὶ παρ' αὐτοῦ περιέμενε προαγωγήν, οὐχὶ ἄλλως ἢ ὡς ἐν Ἑλλάδι οἱ ὀπαδοὶ τῶν λεγομένων πολιτικῶν μερίδων. Διὰ τοῦτο τοιαύτη ἦν ἡ ἔξαψις τότε ἐν τῇ Ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς καὶ παρὰ τοῖς ξένοις πρέσβεσιν, ἰσχυρῶς ἐνδιαφερομένοις εἰς τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἡγεμόνος τὸ ζήτημα, ὥστε οὐδ' ἡμᾶς τὰ παιδία διέφευγε. Πιθανὸς δ' ὑποψήφιος γενικῶς ἐλέγετο εἷς τῶν ἀδελφῶν Μουρουζῶν, καὶ μάλιστα ὁ πρεσβύτερος.

Διὰ τοῦτο μεγίστη ἔκπληξις κατέλαβε πάντας ἡμᾶς ὅτε τοὺς ὡς ἐν παραφορᾷ εἰσελάσαντας ἐν τῇ οἰκίᾳ ἡμῶν ἠκούσαμεν κραυγάζοντας· «Αὐθεντεία! Αὐθεντεία!» ὅπερ ἐδήλου, τὸ ὅλως ἀνέλπιστον, ὅτι ὁ ἐκλεχθεὶς αὐθέντης ἦν ὁ θεῖος τοῦ πατρός μου, ὁ καὶ πρὶν χρηματίσας ἡγεμὼν Ἀλέξανδρος Σοῦτζος. Ἡ χαρὰ τοῦ πατρός μου ὑπῆρξε μεγίστη. Προήρχετο δ' οὐ μόνον ἐκ τοῦ ὅτι ἔβλεπε τὸν ἀδελφὸν τῆς μητρός του ἀναβιβαζόμενον αὖθις εἰς τὴν περίβλεπτον ἐκείνην θέσιν, ἐξ οὗ καὶ ὁ ἴδιος ἔμελλε νὰ περιέλθῃ εἰς πολιτικὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ πρὸ πάντων, ὡς μετὰ ταῦτα ἐγνώρισα, ἐκ τοῦ ὅτι ἤλπιζεν, ἐν τῷ νέῳ εὐρυτέρῳ σταδίῳ ὃ τῷ ἠνοίγετο, νὰ ἔχῃ ἀφορμὴν ἵνα ἐλευθερώτερον παρακολουθῇ τὸ πατριωτικὸν ὄναρ τοῦ βίου του, καὶ πράττῃ τι εἰς προαγωγὴν τῆς αὐτοῦ πραγματοποιήσεως. Διὰ τίνων πολιτικῶν ἐλατηρίων κατωρθώθη ὁ θρίαμβος οὗτος τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου ὑπὲρ πάντας τοὺς ἀντιζήλους του, ἐννοεῖται ὅτι τὸ ἠγνόουν τότε, οὐδ' ἐφρόντιζον νὰ τὸ ἐξετάσω. Ὡς δ' ἐπληροφορήθην μετὰ ταῦτα παρ' ἀκριβῶς εἰδότος, ὅτε οἱ Τοῦρκοι κατεῖχον τὴν Ἑπτάνησον, ὑποπτεύσαντες τὸν Καποδίστριαν, τὸν πατέρα τοῦ Ἰωάννου, ὅτι ὑπενήργει ἐπανά-

στασιν, ἢ συνυπηκούετο μετὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, ἔφεραν αὐτὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ θὰ τὸν ἀπεκεφάλιζον, ἂν ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος, ὅστις εἶχε τὸ πρῶτον αὐθεντεύσει κατὰ τὰ 1806, καὶ ἠγαπᾶτο ὑπό τινων τῶν δυναμένων Ὀθωμανῶν, δὲν κατώρθου νὰ τὸν σώσῃ. Ταύτην λοιπὸν τὴν μεγάλην ὑπηρεσίαν ὑπὲρ τοῦ πατρὸς ἀνεπόλησεν ὁ τὴν αὐθεντικὴν ἀξίαν ἐπιζητῶν εἰς τοῦ υἱοῦ τὴν εὐγνώμονα μνήμην, καὶ ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὴν Ῥωσσικὴν κυβέρνησιν, παρ' ᾗ ἤδη ἴσχυεν, ὅπως ὑποστηρίξῃ τὸν Ἀλ. Σοῦτσον, καίτοι πάντοτε χρηματίσαντα φίλον τῆς Γαλλικῆς πολιτικῆς, καὶ συνήγορον αὐτῆς παρὰ τῇ Πύλῃ.

Ὅτι ἀμέσως τὴν ἐπαύριον, ἢ καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, κατέβημεν εἰς Μέγα Ῥεῦμα εἰς προσκύνησιν τοῦ νεοχειροτονήτου Αὐθέντου, περὶ τούτου δὲν ἀμφιβάλλω, εἰ καὶ ἀκριβῶς δὲν τὸ ἐνθυμοῦμαι. Ὅπως δήποτε μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐγκατελιμπάνομεν τὴν οἰκίαν ἡμῶν ἐν Θεραπείοις, καὶ μετεβαίνομεν εἰς Φανάριον, ὅπου, κατὰ τὴν ἐθιμοταξίαν, εἶχε μεταβῇ ἅμα ἐκλεχθεὶς καὶ ὁ ἡγεμών. Εἶχε δὲ καταλάβει οἰκίαν μίαν τῶν μεγίστων τοῦ προαστείου, καὶ ἐκεῖ τάχιστα ὠργάνωσε τὴν αὐλήν του.

Ὁ προσερχόμενος πρὸς τὸν ἡγεμόνα διήρχετο δι' εὐρέος προθαλάμου, ὅστις διὰ πάσης τῆς ἡμέρας ἐμυρμηκία ὑπὸ αὐλικῶν, καὶ ὅπου ἐν ἄλλοις ἵσταντο κλητῆρες πολυτελῶς ἐνδεδυμένοι, ἔχοντες διὰ χειρῶν ῥάβδους, ἃς ἐκόσμουν ἀργυροῖ κωδωνίσκοι, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ προσερχομένου γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ, καὶ σχεδὸν δι' ᾄσματος ἀπαγγέλλοντες, ἐν ᾧ ἐκίνουν τὰς κωδωνοφόρους των ῥάβδους. Τὸ δ' ἔνδον εὐρὺ δωμάτιον, τὸ τοῦ ἡγεμόνος, τὴν διασκευὴν μὲν εἶχεν ἁπλουστάτην, ὡς πάντα τὰ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει, παραπετάσματα πάνινα εἰς τὰ πολλὰ καὶ οὐχὶ μεγάλα παράθυρα, τάπητα εἰς τὸ ἔδαφος, καὶ περὶ πᾶν τὸ μῆκος τῶν τριῶν πλευρῶν τοῦ δωματίου ἓν συνεχὲς ἀνάκλιντρον (**σοφᾶν**) ἐστρωμένον, καὶ ἔχον παρὰ τὸν τοῖχον συνεχῆ σειρὰν προσκεφαλαίων (**μαξιλλάραι ἢ κουλτούκια**)· ἡ δὲ διαφορὰ τῆς πολυτελείας συνίστατο σχεδὸν

μόνον εἰς τὴν τοῦ ὑφάσματος (τοῦ *μιντερίου*), δι' οὗ τὰ στρώματα ἐκαλύπτοντο, καὶ ἀφ' οὗ ἐκρέμαντο ὡς κάτω μεταξωτοὶ θύσσανοι.

Ὁ δ' Αὐθέντης, ἀνὴρ μικρόσωμος, τετράγωνος, λευκοπώγων, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπον, μεγαλοπρεπῶς δυσκίνητος, ἀλλὰ τὸ βλέμμα ἔχων ὀξὺ καὶ μᾶλλον ὕπουλον, ἐκάθητο οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἀνακλίντρων, ἀλλά, κατὰ παραδόξους ἰδέας ἀνατολικῆς ἀξιοπρεπείας, εἰς τὸ ἔδαφος, κατὰ μίαν τῶν γωνιῶν αὐτῶν, ἐπὶ λεπτοῦ χρυσοστίκτου στρώματος (*σιλτέ*), μὴ ἔχοντος εὐρυχωρίαν ἵνα παρακαθήσῃ καὶ ἕτερος. Ἐκεῖ ὁ προσερχόμενος, κύπτων ἐφίλει τὴν χεῖρα τοῦ Αὐθέντου μὴ μετακινουμένου, καὶ μετὰ ταῦτα ἢ ἵστατο ὄρθιος ἐμπρὸς αὐτοῦ, ἔχων τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας, ἤ, ἂν ἦν οἰκειότερος, ἢ εἷς τῶν ἐπισήμων, προσκαλούμενος δι' ἐλαφροῦ σχήματος τῆς χειρὸς τοῦ ἡγεμόνος, ἐκάθητο εἰς εὐλαβῆ ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἀνακλίντρου. Καὶ ἐγώ, καίτοι μικρὸν παιδίον, ὅτε τὸ πρῶτον προσήχθην ἵνα προσκυνήσω, ὡς ἔλεγον, τὸν Αὐθέντην, ὑπεβλήθην εἰς τὸ καθῆκον τοῦ χειροφιλήματος, καὶ πολλῶν τῶν αὐλικῶν δικαίως θὰ ἐκίνουν τὴν ζηλοτυπίαν, διότι ὁ Αὐθέντης, μοὶ ἔτεινεν ἵνα φιλήσω οὐχὶ τὸ ἄνω μέρος, τὸ θάναρ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ ἔσω τῆς παλάμης, ὅπερ ἦν ἔνδειξις ὑπερτάτης εὐνοίας.

Καὶ ἡ αἴθουσα δὲ τῆς *Κερᾶς*, ἐν τῷ κατωτέρῳ δόμῳ, ἦν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καὶ ἐπὶ πολὺ τῆς ἑσπέρας πλήρης πάντοτε, διότι ἐκεῖ διῃτᾶτο καὶ ἡ ἡγεμονικὴ οἰκογένεια, καὶ ἐκεῖ ἦν ἡ ὑποδοχὴ Κυριῶν, ὡς καὶ τῶν ἀνδρῶν, ὅσοι δὲν ἤρχοντο ἵνα παρουσιασθῶσιν εἰς τὸν Αὐθέντην, ἢ ὅσοι κατήρχοντο ἐκ τῆς παρουσιάσεως. Ἦν δ' ἐνταῦθα ἀνετωτέρα ἡ δίαιτα, καὶ ἧττον δεδεμένη εἰς ἐπίσημον ἐθιμοταξίαν, ἐκτὸς ὁσάκις ὁ Αὐθέντης, ἀπαλλαττόμενος τῶν ἐπισήμων ὑποδοχῶν, ἤρχετο καὶ αὐτὸς ὅπως παρευρεθῇ εἰς ἔκτακτόν τινα διασκέδασιν, οἷαι ἦσαν αἱ μουσικαὶ ἀκροάσεις. Εἰς τοῦτο δ' αὗται συνίσταντο ὅτι εἷς τῶν ἀνωτέρων ὑπηρετῶν τῆς Αὐθεντικῆς τραπέζης, ἀρχιοινοχόος, νομίζω, ἢ ἄλλος τις τοιοῦτος, νέος εὔσωμος καὶ εὐειδής, ὑπόληψιν δὲ καλλιφωνοτάτου μουσικοῦ κεκτημέ-

νος, ἤρχετο κατὰ διαταγὴν νὰ τραγῳδήσῃ πρὸ τῆς συναναστροφῆς ἢ καὶ πρὸ αὐτοῦ τοῦ Αὐθέντου. Τότε δέ, παρὰ τὸ πέρας τοῦ ἀνακλίντρου ἱστάμενος, χωρὶς ἰδέα κἂν νὰ ὑπάρχῃ τῆς ἀνάγκης μουσικοῦ ὀργάνου εἰς ὑποστήριξιν τῆς φωνῆς του, τὴν χεῖρα θέτων ἐπὶ τοῦ ὠτίου, εἰς ἐνίσχυσιν, φαίνεται, τῶν φωνητικῶν του μυώνων, ἤρχιζεν ἢ **«τὸ φιλέρημον τρυγόνι»** ἢ τὸ **«ψυχὴ ἀθλία»**, τὰ ἐξέχοντα τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἄκρα τῆς τέχνης ἀριστουργήματα. Μέγας δ' ἦν ὁ ἐνθουσιασμὸς ὃν εἰς πάντας ἐνέπνεε, καὶ οὐχὶ ὅλως ἀδικαιολόγητος, διότι εἶχε τῷ ὄντι τὴν φωνὴν ἰσχυράν, γλυκεῖαν καὶ εὔστροφον, καί, κατὰ τὴν ἐμὴν κἂν παιδικὴν ἐκτίμησιν, δυσχερεστάτους ἐξετέλει λαρυγγισμούς. Ἂν δὲ τὰ ᾄσματα ἐκεῖνα θὰ ἐχλευάζοντο ἀκουόμενα σήμερον, δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι ἐν τῇ μουσικῇ, ὡς καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ τέχνῃ, καὶ μᾶλλον ἢ ἐν πάσῃ ἄλλῃ, ἕνεκα τοῦ ἐξ ὑποκειμένου χαρακτῆρος αὐτῆς, πρὸς τῷ ἀπολύτῳ καλῷ ὑπάρχει καὶ πολὺ τὸ σχετικόν, ἐξαρτώμενον ἐκ τοῦ βαθμοῦ καὶ τοῦ τρόπου τῆς καλλιεργείας τοῦ ἀντιλαμβανομένου τῶν προϊόντων αὐτῆς, ὥστε καὶ ἕκαστος τόπος καὶ χρόνος ἔχει τὰς κατακηλούσας αὐτὸν μελῳδίας, καὶ ὡς πρὸ ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος ἀντήχει ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην τὸ di tanti palpiti τοῦ Ῥοσσίνη, τοῦτο δ' ἐξεθρόνισαν αἱ σήμερον θεῖαι ἡμῖν φαινόμεναι συμφωνίαι τοῦ Βεετχόβεν, καὶ διάδοχος τούτων προέκυψεν ὑπὲρ ἑαυτῆς τὸ μέλλον ἀντιποιουμένη ἡ ἁρμονία τοῦ Βάγνερ, οὕτω τότε ἔθελγε τὸ «ψυχὴ ἀθλία» τοὺς μουσοφίλους τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἄλλος λειτουργὸς τῶν Μουσῶν, ὃν εἶχον ἐπίσης ἀφορμὴν νὰ βλέπω καὶ ν' ἀκούω ἐνίοτε εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Αὐθέντου Σούτσου, ἦν ὁ τότε πανηγυρικὸς ποιητὴς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἥκιστα μὲν ἀπόγονος τοῦ Πινδάρου, ἀλλὰ γνήσιος ἀπόγονος τοῦ Ἐξαρχοπούλου, γελοῖος νάννος, ὅστις, ὅπου τι ἦν χαρμόσυνον οἰκιακὸν συμβάν, ἑορτὴ ἢ γάμος ἢ προχείρισις εἰς ὑπούργημα, ἔφθανεν ἐν σπουδῇ καὶ μεγαλοφώνως ἤρχιζε **γαρύων** ἀνηκούστους ἀνοησίας, δι' ἃς διερρήγνυντο γελῶντες οἱ περικαθήμενοι ἄρχοντες, καὶ ἐῤῥι-

πτον αὐτῷ κέρματά τινα ἐκ τοῦ βαλαντίου ἢ ἀποφάγια ἐκ τῶν τραπεζῶν των.

«*Ἄρχον Ἄγα* **δουγιουνοῦ** (δηλ. γάμον πανηγυρίζων) *τσελεμπῆ Γεωργάκη νοῦ.*»

Λυποῦμαι ὅτι ἐκ τῶν προϊόντων τῆς Μούσης αὐτοῦ μόνον τοῦτον τὸν στίχον συνέπεσε ν' ἀνεύρω εἴς τινα γωνίαν τῆς μνήμης μου, καὶ δύναμαι νὰ μεταδώσω εἰς τὰς μεταγενεστέρας γενεάς. Ἐλπίζω ὅτι θέλουσιν ἀρκεσθῆ εἰς αὐτόν, κρίνουσαι ἐκ τῆς ὁπλῆς τὸ θηρίον. Ἐν γένει δὲ δὲν ἦτο ξένον τότε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, μάλιστα παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, καὶ κατὰ ζῆλον αὐτῶν καὶ παρὰ τοῖς ἐπισήμοις τῶν Ἑλλήνων, τὸ γένος τῶν γελωτοποιῶν, δυσμόρφων νάννων, τῆς φυλῆς τοῦ Θερσίτου, μίμων δεξιωτάτων, ὁποῖοι ἦσαν οἱ ἐν τῷ Μεσαιῶνι, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς μωρίας ἀποτόμους λέγοντες ἀληθείας πρὸς διάχυσιν ἡγεμόνων μωροτέρων αὐτῶν πολλάκις καὶ ἐν μέρει ἀναπληροῦντες τὴν ἔλλειψιν τῶν εὐγενεστέρων δραματικῶν θεαμάτων.

Παρὰ τῇ λογίᾳ ὅμως αὐθεντικῇ ἐκείνῃ οἰκογενείᾳ δὲν ἔλειπον ἔκτοτε ἤδη καὶ ὑψηλοτέρου εἴδους θεάματα. Οὕτως ἐνθυμοῦμαί ποτε ὁμογενῆ τινα, ὅστις ἐφευρὼν ἢ ἀξιῶν ὅτι ἐφεῦρε τὸν τρόπον τοῦ κενοῦν δεξαμενὰς διὰ τῆς ἕλικος τοῦ Ἀρχιμήδους, ὅπερ ἐδύνατο κατ' αὐτὸν ἐπιτυχῶς νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὸν ναύσταθμον καὶ τὰ ναυπηγεῖα, ἦλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ***Κερᾶς***, καὶ ἐξετέλεσε, παρόντος καὶ τοῦ ἡγεμόνος, τὸ πείραμά του εἰς δύο λεκάνας.

Ἐν τούτοις ἔφθασεν ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ὁ Σουλτάνος ἔμελλε νὰ περιάψῃ ἐπισήμως τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν Ἡγεμόνα. Ἀπὸ πρωΐας μετέβη οὗτος ἰδιωτικὸς εἰς τὴν Πύλην, καὶ μετὰ τὴν παρουσίασιν, καθ' ἣν γονυπετὴς ἐφίλει τὰ περιάμματα τοῦ στρώματος ἐφ' οὗ ὁ Αὐτοκράτωρ ἐκάθητο, ἐνεδύθη τὰ ἐμβλήματα τῆς νέας ἀρχῆς καὶ ἐπέστρεψεν ἐν μεγάλῃ καὶ πανηγυρικῇ παρατάξει (*ἀλάϊ*), ἐπὶ χρυσοφαλάρου ἵππου σοβῶν, φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων μὲν τὴν ***καββανίτσαν***, μηλωτὴν ποδήρη, ἐκ διαργύρου ὑφάσματος, ἔχουσαν μα-

κροτάτας καὶ ὀπίσω τῶν ὤμων ἐῤῥιμμένας τὰς χειρίδας, ἐπίσημον ἐπενδύτην τῶν ἀρχαίων Ὀθωμανῶν μεγιστάνων, ἴσως καὶ τῶν ποτὲ ἰθαγενῶν ἡγεμόνων τῆς Δακίας· ἐπὶ κεφαλῆς δὲ τὴν **κούκκαν**, ἐρυθρὸν τῶν γενισσάρων κράνος, ἐπικεκοσμημένον διὰ μεγάλου λόφου λευκῶν πτερῶν ἡμικυκλικῶς διατεθειμένων. Τὴν δὲ συμπλήρωσιν τῆς ἐπισήμου στολῆς, συνισταμένην εἰς τόξον ἐν θήκῃ ἐρυθρᾷ ἐπιχρύσῳ, εἰς ὁμοίαν φαρέτραν περιέχουσαν βέλη, ἔφερεν ὑπασπιστὴς παρὰ τῷ ἡγεμόνι, καὶ ἐμπρὸς αὐτοῦ ἐκομίζοντο, εἰς τὴν ἄκραν μακρῶν δοράτων σειόμεναι αἱ τρεῖς ἱππούρεις (**τούγια**), αἵτινες ἦσαν τὰ ἐμβλήματα τῆς ἀνωτάτης καὶ ἡμιανεξαρτήτου ἀξίας τοῦ ἡγεμόνος· διότι οἱ σατράπαι, ἢ ἁπλοῖ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ἐλάμβανον, κατὰ τὸν βαθμὸν αὐτῶν μόνον δύο ἱππούρεις, ἢ μόνον μίαν. Προηγοῦντο δὲ καὶ εἵποντο οἱ τὴν αὐλὴν ἀποτελοῦντες ἀνώτεροι ἢ κατώτεροι ἄρχοντες, ἡ ἡγεμονικὴ σωματοφυλακή, καὶ προσέτι φρουρὰ ὀθωμανική, διὰ τὴν περίστασιν ταύτην χορηγουμένη, κρουομένων τῶν τυμπανιδίων (**τουμπελικίων**), ὧν ὁ βάρβαρος θόρυβος ἐθεωρεῖτο ὡς ἀναπόφευκτος συνοδία πάσης ἐπισήμου παρατάξεως. Χιλιάδες δὲ θεατῶν ἐπλήρουν τὰ παράθυρα, καὶ τὰς ὁδοὺς δι' ὧν διήρχετο ἡ σχεδὸν βασιλικὴ πομπή. Μεταξὺ τῶν θεατῶν ἐννοεῖται ὅτι ἀναγκαίως κατηριθμούμην καὶ ἐγώ, θέσιν ἔχων μεταξὺ τῶν υἱῶν τοῦ Αὐθέντου, εἰς τὸ ἄριστα κείμενον ἐκ τῶν παραθύρων τῆς Αὐλῆς.

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας δ' ἐκείνης ὁ ἡγεμὼν ἤρξατο τῶν ἐπισήμων αὐτοῦ ἐργασιῶν, αἵτινες ἀγνοῶ εἰς τί κυρίως συνίσταντο, διότι περὶ τούτου οὐδ' ἐγὼ ἠρεύνων οὐδέ τις μ' ἐπληροφόρει. Ἀλλὰ μίαν τῶν ἡμερῶν μοὶ ἐπετράπη νὰ εἰσχωρήσω εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν διασκέψεων, ὅπου ἐν μέσῳ πυκνοῦ πλήθους ἐπροκάθητο ὁ Αὐθέντης ἐν ἐπισήμῳ ἀναβολῇ, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων, ἀλλόκοτον ἐχόντων ἐνδυμασίαν, καὶ λόφους τριχωτοὺς καὶ πολύχροας εἰς τὰς κεφαλάς, τὴν στολήν, ὡς δὲν ἀμφιβάλλω, τῆς φρουρᾶς τῶν τῆς Δακίας παλαιῶν ἡγεμόνων. Εἰς τοῦτο περιωρίσθησαν ἐκεῖ τότε αἱ παρατηρήσεις μου.

Νομίζω δ' οὐχ ἧττον ὅτι ἓν τῶν ἔργων εἰς ὃ ἐπεδίδετο ὁ Αὐθέντης κατὰ τὰς συνεδριάσεις ταύτας, ἦν καὶ ἡ διανομὴ τῶν θέσεων ὅσας ἔπρεπεν ἢ ἤθελε νὰ διαθέσῃ ἐν ὅσῳ ἔτι διέμενεν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Μεταξὺ δ' αὐτῶν ἦσαν ἀναγκαίως καὶ αἱ τῶν δύο παρὰ τῇ Πύλῃ ἐπιτετραμμένων του (**Καπὶ κεχαγιάδων**), ὧν τὴν μίαν, τὴν δευτέραν, ἀπένειμεν εἰς τὸν πατέρα μου, τὴν δὲ πρώτην (τὴν τοῦ **Ναζίρη**) εἰς τὸν ἀρχαιότερον καὶ ἐμπειρότερον σύμβουλόν του, τὸν Σταυράκην Ἀριστάρχην, πατέρα τοῦ μετὰ ταῦτα Μεγάλου Λογοθέτου Νικολάου, καὶ πάππου τοῦ νῦν Μεγάλου Λογοθέτου, τοῦ ὁμωνύμου Αὐτῷ Σταυράκη Ἀριστάρχη.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς δὲ χρόνους ἤκουσα τοὺς περὶ ἐμέ, ἰδίως δὲ τὴν θείαν μου Κυρίαν Σούτσου, καὶ προσέτι καὶ τὴν μητέρα μου, κρυφίως ἀλλὰ καὶ πικρῶς παραπονουμένους κατὰ τοῦ Αὐθέντου, καὶ δολιότητα προσάπτοντας εἰς αὐτόν· καὶ ἔμαθον ἔπειτα ὅτι τὸ εἰς αὐτὸν προσαπτόμενον ἦν ὅτι αἰφνιδίως ἠῤῥαβώνισε τὴν πρωτότοκον, τὴν ἀμίμητον ἐκείνην κατὰ τὸ κάλλος τοῦ τε σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, πρωτότοκον θυγατέρα του (δομνίτσαν) Ῥαλοῦν, πρὸς τὸν ἡγεμονόπαιδα (βεηζαδὲν) Νικόλαον Μουρούζην, καίτοι μὴ ἀγνοῶν ὅτι οὗτος ἔμελλε, καὶ ἦν συμπεφωνημένον νὰ νυμφευθῇ τὴν θυγατέρα τῆς θείας μου Σεβαστήν, ὀρφανὴν οὖσαν τοῦ πρώτου ἐξαδέλφου αὐτοῦ τοῦ αὐθέντου, τὴν οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν του τεθειμένην.

Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ἀπῆλθεν ὁ Αὐθέντης εἰς Βλαχίαν διὰ ξηρᾶς, καὶ ἡ παράταξις τῆς ἐξόδου του ἦν ἔτι μεγαλοπρεπεστέρα τῆς πρώτης, διότι πᾶς ὁ πληθυσμὸς τοῦ Φαναρίου ἦν ἐπὶ ποδὸς διὰ νὰ τὴν ἰδῇ. Ὁ δὲ πατήρ μου, ἕνεκα τῶν νέων του καθηκόντων, ἔμεινεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁριστικῶς ἐγκαταστὰς εἰς τὸ Φανάριον.

Ἡ οἰκία ἣν ἐνῴκίασεν ἦν ὁμογενοῦς τινος, καλουμένου Κατσίκα, ἔχουσα ἀφ' ἑνὸς ἔξοδον εἰς τὸ παραθαλάσσιον τοῦ Κερατίου κόλπου, ἀφ' ἑτέρου δ' ἀφορῶσα εἰς τὸ τεῖχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ τὸ μέρος δὲ τοῦ τείχους τὸ κατέναντι τῶν παραθύρων ἡμῶν

εἶχον παρατηρήσει, ἢ πιθανώτερον πιστεύω ὅτι ὁ πατήρ μου μὲ κατέστησε προσεκτικὸν ἵνα παρατηρήσω, τμῆμα λευκοῦ μαρμάρου ἔχον Ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν ἀνεστραμμένην καὶ μνημονεύουσαν Θεοφίλου, τοῦ ἐπισκευάσαντος τὰ τείχη καὶ τοὺς πύργους.

Ἀριστερῶς δὲ τῆς οἰκίας ὑπῆρχεν ἀστυνομικὸς σταθμὸς (**κουλούκι**), οὗ οἱ φύλακες εἶχον μεταξὺ τῶν καθηκόντων των καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς καθαριότητος τῶν ὁδῶν. Ἐξετέλουν δὲ ταύτην κατὰ τὸν ἑπόμενον τρόπον, οὗ πολλάκις ἐγενόμην μάρτυς ἐκ τοῦ παραθύρου. Εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην συνῆγον πάντα ῥύπον καὶ πᾶσαν δυσωδίαν, καὶ ἅμα ἔβλεπον διερχόμενον χριστιανόν τινα, εὐπρεπῶς ἐνδεδυμένον, τῷ παρουσίαζον μέγα καὶ ἀκάθαρτον σάρωθρον, καὶ ἀπήτουν παρ' αὐτοῦ νὰ σαρώσῃ τὴν ὁδόν· τὸν δ' ἀποποιούμενον ἔτυπτον καὶ ἐφυλάκιζον, καὶ μόνον διὰ δόσεως χρημάτων ἐξηγόραζέ τις, οἷος δήποτε καὶ ἂν ἦν, ὅσον ἐπίσημος, ἢ ἄρχων, ἢ ἱερεύς, τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς αἰσχρᾶς ἀγγαρίας ταύτης. Οὕτως ἐν ᾧ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ ἦσαν ἀπαισίου ῥυπαρότητος, τὸ μέρος ἐκεῖνο διετηρεῖτο τὸ ῥυπαρότατον πάντων, καὶ ἐχρησίμευεν εἰς ἀργυρολογίαν τοῖς βαρβάροις στρατιώταις τῆς ἀστυνομίας.

Εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν ἐνθυμοῦμαι πολλάκις μ' ἐξύπνα ἡ ἀγρία φωνὴ τοῦ νυκτοφύλακος, ὅστις τὸ λιθόστρωτον τῶν ὁδῶν παίων διὰ τοῦ ῥοπάλου του, ἔκραζε τὸ ἀπαίσιον «γιαγκὶν βὰρ» (πυρκαϊά!), καὶ τότε ἠνοίγοντο τὰ πέριξ παράθυρα, καὶ ἔντρομοι φωναὶ ἠρώτων ποῦ ἐνέσκηψεν ἡ ἀνὰ πᾶσαν ἑσπέραν δεκατίζουσα τότε τὴν Κωνσταντινούπολιν συμφορά, καὶ ἂν ὁ κίνδυνος ὁ ἀπειλῶν καταστροφὴν ζωῆς καὶ περιουσίας ἦν προσεχὴς ἢ μεμακρυσμένος.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ πατήρ μου, ἐπειδὴ κατεῖχεν ἐπίσημον θέσιν, ἦν πάντοτε ἠσχολημένος, καὶ πολλὰς ἐπισκέψεις ἐδέχετο, δι' ἃς καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν χρῆσιν τοῦ καπνοῦ, ἥν, ὡς ἤδη εἶπον, εἶχε πρὸ πολλοῦ διακόψει· μὴ εὐκαιρῶν δὲ πλέον ν' ἀσχοληθῇ περὶ τὴν ἐκπαίδευσιν ἡμῶν τῶν παιδίων, ὅπερ ἔπραττε ἀφ' ὅτου ἀπέβαλε τὸν Χρηστίδην, ἐμίσθωσεν ἕτερον οἰκοδιδάσκαλον, Ἀναστάσιον Ἑρκουλίδην καλούμενον, ὅστις ἔπειτα ἐν Ἑλ-

λάδι διέπρεψεν ὡς καθηγητὴς τῆς Γαλλικῆς εἰς τὸ ἐν Αἰγίνῃ γυμνάσιον. Τὴν ξένην ταύτην γλῶσσαν ἄριστα κατέχων, ὡς καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ὁ Ἐρκουλίδης, ἐκαλλιέργει δι' αὐτῆς τὴν διάνοιάν του, ἣν ἐπλούτιζε διὰ τῶν νεωτέρων ἰδεῶν καὶ γνώσεων, καὶ οὕτως ἦν ἡ διδασκαλία αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς ἐν Κωνσταντινουπόλει πολὺ ποικιλωτέρα καὶ οὐσιωδεστέρα, ἢ ἡ τῶν τότε συνήθως ἀπαντωμένων διδασκάλων, καθ' ὅσον οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν δὲν ἐξετείνοντο πέραν τῆς γραμματικῆς. Ἐνίοτε ὅμως ὑποπτεύω ὅτι ὑπερέβαινεν ὁ διδάσκαλος ἡμῶν ἴσως τὰ ὅρια εἰς ἃ ὡριμωτέρα σύνεσις ὤφειλε νὰ τὴν ἐγκλείῃ, διότι ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐν πατριωτικῷ ἐνθουσιασμῷ μᾶς εἶπε ποτὲ ὅτι ἐπίκειται Ῥωσσικὸς πόλεμος κατὰ τῆς Τουρκίας, ἐφ' οὗ οἱ Ἕλληνες δύνανται νὰ εὕρωσιν ἀφορμὴν ν' ἀποσείσωσι τὸν ζυγόν. Τὰ χαρμόσυνα ταῦτα εὐαγγέλια ἔσπευσα ἐγὼ νὰ φέρω εἰς τοὺς γονεῖς μου, οἵτινες μετὰ φρίκης ἤκουσαν τοὺς ἄφρονας τούτους λόγους, δυναμένους τότε οὐδὲν ἧττον νὰ προκαλέσωσιν ἢ τὸν πέλεκυν τοῦ δημίου, καὶ μὲ διέταξαν αὐστηρῶς οὐδὲν τοιοῦτο νὰ ἐκστομίσω ποτέ, ἐπέπληξαν δὲ καὶ τὸν Κ. Ἐρκουλίδην. Οὐχ ἧττον ὅμως ὁ πατήρ μου τὸν διετήρησε παρ' ἑαυτῷ, διότι οἱ λόγοι οὗτοι, οὓς ἐφοβεῖτο, εἶχον ὑπὲρ ἑαυτῶν πᾶσάν του τὴν συμπάθειαν.

Ἓν ἔτος, νομίζω, ἐμείναμεν εἰς τὴν οἰκίαν ταύτην· τοὐλάχιστον ἕνα χειμῶνα βεβαίως, διότι ἐνθυμοῦμαι ὅτι εἶδα τὸν Κεράτιον κόλπον κατὰ μέγα μέρος πεπηγμένον. Αἴφνης δέ, καὶ ἀπροσδοκήτως, ὡς φαίνεται, διὰ τοὺς γονεῖς μου, ἦλθε παρὰ τοῦ Αὐθέντου ἡ παῦσις τοῦ πατρός μου, καὶ ἡ μετάκλησις αὐτοῦ εἰς Βουκουρέστιον. Καὶ ἀγνοῶ μὲν τί προὐκάλεσε τὴν μεταβολὴν ταύτην, ἣν οἱ φίλοι τῆς οἰκογενείας ἐθεώρουν ὡς δυσμένειαν, καὶ προσῆπτον εἰς μισοσυγγένειαν καὶ ἀφιλίαν τῷ ἡγεμόνι, ἥτις ὅμως ἀπέβη εἰς σωτηρίαν ἡμῶν, διότι ὁ πατήρ μου, ὑπ' ἰδεῶν ἐλευθερίας ἐνθουσιωδῶς ἐμπνεόμενος, καὶ μέλος ὢν ἐνεργὸν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, ἤθελεν ἀναμφιβόλως πέσει ἓν τῶν πρώτων θυμάτων τῆς εὐγενοῦς ἑκατόμβης, ἥτις ἡγίασεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἐθνεγερσίας.

Β.

ΕΙΣ ΒΛΑΧΙΑΝ

1.

Παρασκευαί.

Ἔκτοτε ἤρξαντο αἱ προπαρασκευαὶ πρὸς ἀναχώρησιν, διαρκέσασαι, ὡς ἐνθυμοῦμαι, ἐπὶ πολύ, διότι διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους πᾶσα ὁδοιπορία ἦν ἐπιχείρησις σπουδαία καὶ δυσχερής, καὶ οἱ μετακινούμενοι πρὸς ἀποδημίαν ἀπετέλουν σπανιωτάτην ἐξαίρεσιν, ὡς εἴτις σήμερον ἀπεφάσιζε ν' ἀεροπορήσῃ, καὶ προὐκάλουν τῶν ἄλλων τὴν ἔκπληξιν καὶ τὸν οἶκτον. Ὅτε εἴμεθα ἔτι ἐν Θεραπείοις, εἰς τὴν οἰκίαν Χουρμουζάκη, ἐνθυμοῦμαι τὸν θόρυβον ὅστις κατέλαβε τὴν γειτονίαν πᾶσαν ἡμέραν τινά, καὶ τῶν γυναίων τὰ κατηφῆ βλέμματα, τῶν κεφαλῶν κινήσεις καὶ τοὺς σχετλιασμούς, ὡς εἴτις συμφορὰ ἤ τι ἀπαίσιον ἔγκλημα συνέβαινεν εἰς τὴν παρακειμένην ἡμῖν οἰκίαν, διότι τοῦ γείτονος ἡ θυγάτηρ **ἐξενιτεύετο**, ἀπερχομένη εἰς Ὀδησσόν, καί, τὸ φρικτότερον, ἔμελλε νὰ νυμφευθῇ ἐκεῖ **σούδιτον**, ἤτοι ξένον καὶ οὐχὶ ὀθωμανικῆς ὑπηκοότητος ἄνδρα, βεβαίως ἕνα τῶν ἐντίμων ἐκείνων ὁμογενῶν, οἵτινες διὰ τῆς φιλεργίας των καὶ τοῦ πλούτου, ὃν ἀπέκτησαν ἐν ταῖς ἀποικίαις, τοσοῦτον ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις ἐτίμησαν καὶ ὠφέλησαν τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τότε τοῦτο ἐθεωρεῖτο ὡς τῶν κοινῶν ἐθίμων καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀξιοπρεπείας ἀσύγγνωστος παράβασις, καὶ ἡ ἀποδημοῦσα κόρη σχεδὸν ὥς τις Ἰφιγένεια σφαγιαζομένη εἰς ξένους βωμούς.

Ἦσαν δὲ αἱ τοιαῦται προλήψεις οὐχὶ ὅλως ἀδικαιολόγητοι, καὶ πηγὴν εἶχον κυρίως τὰς δυσχερείας καὶ τοὺς κινδύνους μεθ' ὧν συνεδέοντο, ὥστε ἡ ἐλαχίστη ἐξ αὐτῶν ἀπέβαινεν εἰς Ὀδύσσειαν, μετὰ σχεδὸν μυθικῶν τῶν περιπετειῶν. Πρὸ πάντων δ' ἡ εἰς Δα-

κίαν ὁδοιπορία ἦν μία τῶν ῥιψοκινδύνων ἐπιχειρήσεων, εἰς ἃς μόνοι οἱ Ἀργοναῦται τῶν Αὐθεντειῶν ἐξετίθεντο, ἀφορῶντες πρὸς τὸ περιμένον αὐτοὺς χρυσοῦν δέρας. Ἐπροτιμᾶτο δὲ συνήθως ἡ διὰ ξηρᾶς ὁδὸς τῆς διὰ θαλάσσης, καίτοι ἔχουσα οὐχὶ ἐλάττονας τοὺς κινδύνους. Οὕτως ἤκουσα πολλάκις τῆς μητρός μου διηγουμένης τὰ τῆς ἐπιστροφῆς της ἐκ Δακίας, ὅτε πρὸ τῆς γεννήσεώς μου εἶχε τὸ πρῶτον πεμφθῆ Αὐθέντης ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος, ἀλλ᾽ ἕνεκα, νομίζω, τῶν τότε περιστάσεων τῆς Εὐρώπης ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ ταχέως εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἢ κἂν νὰ πέμψῃ ὀπίσω τὴν οἰκογένειάν του, ἐν ᾗ κατετάσσετο καὶ ἡ μήτηρ μου. Ἡ Βουλγαρία τότε ἐδῃοῦτο ὑπὸ λησταντάρτων, τῶν τοῦ διαβοήτου Πασβάνογλου, οἵτινες ἔθυον καὶ ἀπώλλυον· διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη ἡ ἡγεμονικὴ οἰκογένεια νὰ ἐκλέξῃ τὴν ὑγρὰν ὁδόν, καὶ κατῆλθεν εἰς δὲν ἠξεύρω τί τῶν χωρίων τοῦ Εὐξείνου.

Ἀλλὰ περὶ τὴν ἑσπέραν, ἐν ᾧ παρεσκεύαζον τὰ διὰ τὸν ἀπόπλουν, αἴφνης Τοῦρκοι λησταὶ εἰσέβαλον εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, καὶ γυμνὰ τὰ ξίφη φέροντες, εἰσώρμησαν εἰς τῶν Κυριῶν τὸ δωμάτιον. Εἰς τὸν ἔσχατον τοῦτον κίνδυνον, σωτήριος ἔμπνευσις ἐπῆλθεν εἰς τὴν μητέρα μου. Ῥιφθεῖσα ἐπὶ τοῦ κιβωτίου τοῦ περιέχοντος τὰ χρήματα καὶ πάντα τὰ πολύτιμα τῆς οἰκογενείας, ἔρρηξε κραυγὰς μεγάλας, προσποιουμένη τὴν ἔγγυον καὶ ἐπίτοκον· τοῦτο δέ, κατὰ τὰ ἰδιότροπα ἤθη τῶν Ὀθωμανῶν ἐπέβαλε θρησκευτικὴν εὐλάβειαν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ληστάς, οἵτινες δὲν ἐτόλμησαν νὰ διαμείνωσι, καὶ ἀπῆλθον. Ἀμέσως δ᾽ ἡ οἰκογένεια ἐρρίφθη εἰς τὸ περιμένον αὐτὴν πλοῖον, καὶ οὕτως ἐσώθη ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἀνδραποδιστῶν. Καὶ ἐσώθη μὲν ἀπ᾽ ἐκείνων, ἀλλὰ παρ᾽ ὀλίγον νὰ γίνῃ θῦμα τῶν τρικυμιῶν τοῦ Εὐξείνου, ὃν ἔπρεπε νὰ διαπλεύσῃ ἐν πλοιαρίῳ, διότι τότε οὐχὶ ἀτμόπλοια, ἀλλ᾽ οὐδὲ κἂν ἱστιοφόρα ἀνωτέρων διαστάσεων ἦσαν εἰς χρῆσιν ἰδιωτικῶν διάπλων.

Καὶ ἡμεῖς λοιπὸν διὰ θαλάσσης ἐκπέμψαντες τὰ σκεύη, τοὺς ὑπηρέτας καὶ τὸν διδάσκαλον, ἐπρόκειτο ν᾽ ἀπέλθωμεν διὰ ξηρᾶς, δι᾽ ὃ καὶ μία τῶν προπαρασκευῶν ἡμῶν, ἡ δυσκολωτάτη πασῶν,

ἀπέβλεπε τὴν προμήθειαν τοῦ μέλλοντος νὰ μᾶς μεταφέρῃ ὀχήματος. Συνήθως ἐγίνετο ἡ μετακόμισις, φαίνεται, διὰ φορτηγῶν ἁμαξῶν δυσκάμπτων καὶ δυσκινήτων, ψιαθοστεγάστων καὶ ἐντὸς ἐστρωμένων, καὶ ἃς, ἄλλοτε μὲν ἵπποι, τότε δὲ βόες ἔσυρον ὡς ἐδύναντο, ἀνέτρεπον καὶ πάλιν ἀνώρθουν ἐπὶ ἀνηφόρων καὶ κατηφόρων, οὐδέποτε γνῶσιν λαβόντων σκαπάνης ὁδοποιοῦ. Ἀλλ' οἱ γονεῖς μου, κατ' ἐξαιρετικὴν εὐτυχίαν, εὗρον καὶ ἠγόρασαν, πρᾶγμα σπανιώτατον, ἢ μᾶλλον μοναδικὸν τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἁρμάμαξαν (**καρέτταν**), ἧς ἡ στρογγύλη γαστήρ, τὸ στιλπνὸν κίτρινον χρῶμα, οὐ μόνον ἡμῶν τῶν παιδίων ἐκίνει τὸν θαυμασμόν, ἀλλὰ προὐκάλει τὰς ἐπισκέψεις ὅλων τῶν γνωρίμων, ἐρχομένων νὰ ἰδῶσι τὸ ἄγνωστον τοῦτο μηχάνημα τῆς φραγκικῆς βιομηχανίας. Εἶχε δὲ χρησιμεύσει αὐτὸ εἰς τὴν ὁδοιπορίαν τινὸς τῶν ἐκ Βλαχίας ἐλθόντων, ἴσως ἑνὸς τῶν θυμάτων τῆς μεγάλης πυρκαϊᾶς, καὶ ἐπωλήθη εἰς ἡμᾶς καθ' ὃ ἄχρηστον μένον εἰς τὴν ὁδῶν ἐστερημένην Κωνσταντινούπολιν.

Τέλος ἀνέτειλε τῆς ἀναχωρήσεως ἡ ὑφ' ἡμῶν τοὐλάχιστον τῶν παιδίων ἀνυπομόνως περιμενομένη ἡμέρα, ἥτις ἐνετυπώθη ἰσχυρῶς εἰς τὴν μνήμην μου, διότι ἐνῷ ἡ λοιπὴ οἰκογένεια εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἁρμάμαξαν καὶ τὰς ἑπομένας αὐτῇ σκευοφόρους, ἐγὼ ὀκταετὲς παιδάριον, περισκελίδας (**ποτούρια**) ἐνδεδυμένος χρυσοκεντήτους ἐκ μέλανος κατυφέ, μικρὸν φέσιον φέρων ἐπὶ τῆς κόμης μου, ἥτις χρυσῆ τότε ἐχεῖτο ἐπὶ τῶν ὤμων μου, εἰς δὲ τὴν ζώνην ἔχων λιθοκόλλητον ἐγχειρίδιον, χαρισθέν μοι ὑπὸ τῆς μάμμης μου, καὶ ὃ καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα ἔδωκα εἰς τὸν πρωτότοκον τῶν υἱῶν μου, ἐτέθην ἐπὶ χρυσοφαλάρου ὡραίου ἵππου ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐφίππου φρουρᾶς, ἥτις ἔμελλε νὰ μᾶς συνοδεύσῃ δι' ὅλης τῆς ὁδοιπορίας, καὶ οὕτω διῆλθα τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, παιδαριωδῶς ὑπερήφανος, διότι εἵλκυον συῤῥοὴν εἰς τὰ παράθυρα καὶ τὰς ἐπευφημίας πάντων ὅσοι μᾶς ἀπήντων.

Οὕτως ἐξῆλθον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μὴ προβλέπων ὅτι τὴν ἐγκατέλειπον σχεδὸν διὰ πάντοτε.

2.

Ὁδοιπορία.

Ὀλίγον δ' ἔξω τῆς πόλεως ἀνέβην καὶ ἐγὼ εἰς τὴν ἅμαξαν, καὶ οὕτως ἐξηκολούθησεν ἡ ὁδοιπορία, ἐξ ἧς πολλὰ δὲν διέμειναν εἰς τὴν μνήμην μου, διότι τὰ παιδία εἰσὶν ὀλίγον παρατηρητικά, καὶ ἐγὼ πιθανῶς ἠσχολούμην μᾶλλον εἰς παιγνίδια ἐντὸς τῆς ἁμάξης μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου, ἢ ὅτι προσηλούμην εἰς τὰς παροδικὰς ἐντυπώσεις. Ἐνθυμοῦμαι ὅμως, ὅτι τὴν πρώτην ἡμέραν ὀλίγον ὡδοιπορήσαμεν καὶ κατελύσαμεν ἐνωρίς, ἐν μέσῳ ῥαγδαιοτάτης βροχῆς, εἰς τὴν Θρᾳκικὴν κωμόπολιν τὴν καλουμένην Σαράντα Ἐκκλησιαῖς, ὅπου μᾶς ὑπεδέχθη περιποιητικώτατα ὁ προὔχων τῆς πόλεως, εἰς δὲ τὴν Σηλυβρίαν μᾶς παρέθεσε πολυτελέστατον δεῖπνον ὁ ἀρχιερεύς.

Πανταχοῦ ὅμως δὲν ἀπηντῶμεν ὁμοίαν δεξίωσιν, καὶ ἰδίως ἀφ' οὗ προέβημεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, κατελύομεν πολλάκις τὸ ἑσπέρας εἰς καλύβας χωρικῶν πτωχάς, ἀλλὰ καθ' ὅσον τὰς ἐνθυμοῦμαι καθαρίας, ὅπου τὰ τῆς τροφῆς μετ' οὐκ ὀλίγων δυσκολιῶν πολλάκις ᾠκονομοῦντο. Δι' ἡμᾶς ὅμως μάλιστα τὰ παιδία, τοῦτο ἦν εὐτυχῶς ἀδιάφορον, καὶ ἐχαίρομεν διὰ πάντα τὰ νέα ἀντικείμενα ὅσα ἀπηντῶμεν. Τοιαῦτα ἦσαν δι' ἡμᾶς καὶ αὐταὶ αἱ καλύβαι, διότι τοιαύτας οὐδέποτε εἴχομεν ἰδεῖ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐπίσης καὶ ἡ ἀσυνήθης τροφὴ καὶ κλίνη, καὶ τῶν χωρικῶν ἡ παράδοξος ἐνδυμασία, καὶ αὐτὴ ἡ περίστασις ὅτι δὲν ἤξευρον πολλοὶ αὐτῶν τὴν Ἑλληνικήν, καὶ πολλάκις διὰ σχημάτων συνεννοούμεθα.

Εἷς ἐκ τῶν σταθμῶν ἡμῶν ἦν ἡ κώμη Φακῆ, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Αἵμου, ἢ τινος αὐτοῦ προβολῆς. Ἐκεῖ ἡ οἰκοδέσποινα, νέα καὶ ὡραία γυνή, ἀφελὴς τῆς Θρᾴκης χωρική, μᾶς διηγήθη ὅτι πρὸ ἑνὸς ἔτους εἶχε καταλύσει παρ' αὐτῇ ἡ Αὐθεντικὴ οἰκογένεια, καὶ μᾶς ὡμίλει περὶ τῆς ***Κερᾶς***, ὡς περὶ ἁγίας καὶ θαυματουργοῦ γυναικός, ἀπεριόριστον ἐκφράζουσα δι' αὐτὴν εὐλάβειαν καὶ εὐγνω–

μοσύνην, διότι ὡς διηγήθη εἰς τὴν μητέρα μου, τῇ ὤφειλε πᾶσαν τῆς ζωῆς τῆς τὴν εὐτυχίαν. «Παρατηρήσασά με, εἶπε, τὴν ἑσπέραν τῆς ἀφίξεώς της ὅτι ἀπέματτον ἓν δάκρυ, μὲ ἠρώτησε τί ἔχω καὶ κλαίω, τί μὲ λυπεῖ. Μὲ ἠρώτησε δὲ μετὰ τοσοῦτον ἡγεμονικῆς συγκαταβάσεως καὶ γλυκύτητος, ὥστε μοὶ ἐφάνη ὅτι ἵστατο ἐμπρός μου ἡ Παναγία, καὶ ἡ καρδία μου ἐσκίρτησε πρὸς αὐτήν, καὶ τῇ ὡμολόγησα ὅτι ὁ ἀνήρ μου, ὅστις εἶναι ἀγαθὸς κατὰ τὰ ἄλλα καὶ μὲ ἀγαπᾷ, εἶναι ὅμως ὀξύθυμος καὶ διὰ τὸ ἐλάχιστον ἐξάπτεται καὶ μ' ἐπιπλήττει, καὶ ὅταν τῷ ἀποδεικνύω ὅτι ἔχει ἄδικον, ὀργίζεται ἔτι μᾶλλον, καὶ κραυγάζει. Ζῶμεν εἰς ἀδιάκοπον ἔριδα, καὶ ἡ ζωή μου μοὶ εἶναι βάσανος». Καὶ τὰ δάκρυα μὲ διέκοψαν. Ἀλλ' ἡ Κερὰ ηὐδόκησε νὰ μοὶ λάβῃ τὴν χεῖρα, καὶ ἀγγελικῶς μειδιῶσα, — «Μὴ κλαίῃς, μοὶ εἶπε, καὶ ἠξεύρω ἰατρικὸν διὰ τὸν θυμώδη χαρακτῆρα τοῦ ἀνδρός σου. Ἂν τὸ μεταχειρισθῇς χωρὶς ἐκεῖνος νὰ τὸ ἠξεύρῃ, βεβαίως τὸν θεραπεύει. Λάβ' ἓν λαγήνιον νερὸν ἀπὸ τὴν βρύσιν τὸ μεσονύκτιον, ἐν ᾧ λέγεις τρία «Πάτερ ἡμῶν», καὶ ἄφες αὐτὸ εἰς τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας. Τὸ πρωΐ, ὕπαγε εἰς τὸ ἴδιον μέρος, καὶ τὴν στιγμὴν ὅταν ἀνατέλλῃ ὁ ἥλιος, εἰπὲ ἄλλα τρία «Πάτερ ἡμῶν», καὶ λάβε τὸ λαγήνιον, καὶ φύλαττέ το ἐπιμελῶς· ὁσάκις δὲ βλέπεις τὸν ἄνδρα σου νὰ θυμώνῃ, ῥόφα ἀπὸ τὸ νερὸν τοῦτο, ἀλλὰ φυλάξου μὴ τὸ καταπίῃς, ἢ μὴ τὸ πτύσῃς καὶ φύλαττέ το εἰς τὸ στόμα σου ἕως ὅτου νὰ εἴπῃς εἰς τὸν νοῦν σου τρία «Πάτερ ἡμῶν». Πρὶν κενώσῃς τὸ λαγήνιον, θὰ ἴδῃς τὸν ἄνδρα σου ν' ἀλλάξῃ γνώμην».

Αὐτὸ μοὶ παρήγγειλε, καὶ ἐγὼ τὴν ἰδίαν νύκτα ἐπῆγα καὶ ἑτοίμασα τὸ ἰατρικόν. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἀμέσως τὸ μετεχειρίσθην, καὶ εὐθὺς ἤρχισα νὰ βλέπω καὶ τὴν ἐνέργειάν του. Πρὶν τελειώσω τὰ τρία «Πάτερ ἡμῶν» ὁ ἄνδρας μου εἶχε καταπραϋνθῆ καὶ ἐξέλθει. Καθ' ἡμέραν δὲ ἐγίνετο πρᾳότερος, μ' ἐπέπληττεν ὀλιγώτερον, καὶ μ' ἐζήτει συγχώρησιν διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ τραχύτητά του, καὶ τώρα ζῶμεν ὡς δύο περιστέρια. Τὴν εὐτυχίαν τῆς ζωῆς μου τὴν ὀφείλω εἰς ἐκείνην τὴν ἁγίαν».

Τὴν περίστασιν ταύτην ἐνθυμοῦμαι τοσοῦτον ἀκριβῶς, διότι ὁ πατήρ μου, ὁμιλῶν περὶ αὐτῆς μετὰ ταῦτα, μᾶς ἔλεγεν ὅτι κακαὶ εἰσὶ βεβαίως αἱ προλήψεις, καὶ ἐν γένει οὐχὶ ἐπαινετὸν ἡ ἐνίσχυσις αὐτῶν παρὰ τῷ λαῷ· πολλάκις ὅμως ἀναπόφευκτον ἀποβαίνει νὰ σκευάζηται ἡ ἀλήθεια ἀναλόγως τῆς δεκτικότητος τοῦ πνεύματος εἰς ὃ προσάγεται. Οὕτω τότε, ἂν ἐλέγετο εἰς τὴν γυναῖκα ταύτην ὅτι ἵνα ἀφοπλίζῃ τὸν ἄνδρα της, πρέπει νὰ σιωπᾷ εἰς τὰς ἀδίκους προκλήσεις του, ποτὲ δὲν θὰ εἶχεν αὐτὴ τὴν φρόνησιν ἢ τὴν δύναμιν χαρακτῆρος ν' ἀκολουθήσῃ τὴν συμβουλήν· ἐν ᾧ τὸ τέχνασμα τοῦ ὕδατος καὶ ἡ τυφλὴ αὐτῆς πίστις εἰς τὸν ἱερὸν χαρακτῆρα τῆς θεραπείας, κατηύνασε τὸν ἄνδρα της, καὶ ἔφερεν εἰς αὐτὸν μεταμέλειαν, καὶ εἰς αὐτὴν τῆς ἐπιλοίπου ζωῆς της τὴν ἡσυχίαν.

Ἄλλο δέ τι δὲν ἐνθυμοῦμαι ἐκ τῆς ὁδοιπορίας, πλὴν ὅτι ἐφερόμεθα ὅπως αἱ ἀνώμαλοι ὁδοί, καὶ πολλάκις ἡ ἔλλειψις πάσης ὁδοῦ μᾶς ἔφερεν, ἀνὰ πᾶν βῆμα κινδυνεύοντες ν' ἀνατραπῶμεν, διότι ὁτὲ μὲν προσεκρούομεν εἰς προσκόμματα μεγάλων λίθων ἢ ξύλων μετ' ἀκηδίας ἀφιέμενα ἐπὶ τῶν ὁδῶν, ὁτὲ δὲ διηρχόμεθα διὰ δασῶν, ὧν εἶχον μὲν κοπῆ τὰ δένδρα, ἀλλ' ἔμενον προέχουσαι αἱ ῥίζαι, καὶ ὑπὲρ αὐτὰς ἔπρεπε νὰ διέλθῃ ἡ ἅμαξα, ἔχουσα καὶ αὐτὴ τὸ θεμελιῶδες ἐλάττωμα ὅτι ἦν μονόζυγος, εἶχε δηλαδὴ ἓν μόνον τὸ ξύλον τὸ ἑνοῦν τοὺς ἐμπροσθίους τροχοὺς μετὰ τῶν ὀπισθίων, ἀντὶ νὰ τὸ ἔχῃ διπλοῦν, καὶ ἑπομένως ἡ ἐλαχίστη σύνταραξις ἰσοῤῥοπίας εὐκόλως τὴν ἀνέτρεπε· δι' ὃ καὶ ὁσάκις διηρχόμεθα μέρος τι ὁπωσοῦν δύσβατον, οἱ συνοδεύοντες ἡμᾶς φύλακες, εἴτε ἐκ τῶν ἵππων αὐτῶν εἴτε καὶ πεζεύοντες, ἐστήριζον διὰ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ὤμων τὸ ὄχημα ἐξ οὗ μέρους ἔνευεν.

Εἷς τῶν τελευταίων ἡμῶν σταθμῶν ἠξεύρω ὅτι ἦτο τὸ Γιούργιοβον, ὅπου ὁ διοικητὴς πολυτελῶς μᾶς ἐστίασεν ὡς ὑποδεχόμενος, δὲν ἠξεύρω ἂν ἀρχαῖόν του γνώριμον, ἢ τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Αὐθέντου.

Τὴν δ' ἐπαύριον μετὰ μεσημβρίαν ἐφθάσαμεν εἰς μικρὰν σύμφυτον πεδιάδα, ἧς ἀγνοῶ καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὴν θέσιν καὶ τὴν ἀπόστασιν ἐκ Βουκουρεστίου. Ἐκεῖ δέ, εἰς ὄχθην ῥύακος εἴδομεν ὑπὸ τὰ δέν-

δρα ἱσταμένας μεγαλοπρεπεῖς ἡγεμονικὰς ἁμάξας, καὶ εὐθὺς ἦλθον σπεύδουσαι πρὸς ἡμᾶς καὶ τείνουσαι τὰς ἀγκάλας, ἡ πρὸς πατρὸς μάμμη μου, καὶ ἡ θυγάτηρ της καὶ θεία μου Κυρία Αἰκατερίνη Γκίκα, ἣν τότε πρῶτον ἐβλέπομεν. Ἡ συνέντευξις ὑπῆρξε περιπαθεστάτη, καὶ οὕτω διανεμηθέντες εἰς τὰς δύο νέας ἁμάξας ὡδηγήθημεν εἰς Βουκουρέστιον.

3.

Ἐν Βουκουρεστίῳ.

Ἐνταῦθα εἶχεν ἐνοικιασθῆ δι' ἡμᾶς εἰς τὴν πρωτίστην ὁδὸν τῆς πόλεως, τὴν καλουμένην ***Πόδο Μογοσόϊ***, οἰκία οὐχὶ μὲν μεγαλοπρεπής, ἀλλ' εὐρύχωρος, ἔχουσα μέγαν κῆπον, οἰκοδεσπότην δὲ τὸν Κ. Φωκᾶν, Ἕλληνα τὴν καταγωγήν, οὗ ἡ θυγάτηρ Αἰκατερίνη, κόρη ξανθὴ δεκατετραετὴς τότε καὶ ὡραία, ἤρχετο ἐνίοτε καὶ ἔπαιζε μεθ' ἡμῶν τῶν παιδίων. Ἐπανεῖδον δ' αὐτὴν πολλὰ ἔτη μετὰ ταῦτα ὡς Κυρίαν Γκίκα, θαυμαζομένην διὰ τὸ κάλλος της, καὶ πάλιν μετὰ νέων ἐτῶν παρέλευσιν εἶδα τὴν θυγατέρα αὐτῆς, τὴν περίφημον γενομένην ὑπὸ τὸ ὄνομα Δώρας τῆς Ἰστριάδος.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἄφιξιν ἡμῶν ἡ θεία μου Αἰκατερίνη ἔδωκε μέγαν χορὸν πρὸς δεξίωσιν ἡμῶν, καὶ ἵνα γνωρίσῃ τοὺς γονεῖς μου μετὰ τῆς ἐγχωρίου κοινωνίας. Γυνὴ ἔτι νέα τότε, εὐειδής, ἀγχίνους καὶ πεπαιδευμένη, διεκρίνετο καὶ γενικῶς ἠγαπᾶτο καὶ διὰ τὴν σπανίαν αὐτῆς ἀγαθότητα. Ὁ σύζυγος αὐτῆς, Ἀλέξανδρος Γκίκας ἐκ Μολδαυΐας, εἶχε μεταβῆ εἰς Ῥωσσικὴν ὑπηρεσίαν, καὶ ἔλαβε πολιτικὸν βαθμὸν ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὸν τοῦ ὑποστρατήγου, général de brigade, δι' ὃ καὶ ***Βριγαδίρης*** κοινῶς ἐλέγετο, καὶ ***βριγαδιρέσσα*** ἡ θεία μου. Καὶ τότε μὲν ἐκεῖνος διέμενεν ἐν Ῥωσσίᾳ. Τὸν εἶχε δὲ συνοδεύσει εἰς διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης, ὅπερ τότε ἦν σπανιώτατον δι' Ἑλληνίδα, καὶ ἀπεκόμισε πλούσιον

θησαυρὸν πείρας καὶ γνώσεων· καὶ μετὰ θαυμασμοῦ τὴν ἤκουσα διηγουμένην ὅτι ἐχόρευσέ ποτε, ἐν Πετρουπόλει, τὴν λεγομένην πολονέζαν, νομίζω, μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου. Ἦτον δ' ἐγκρατὴς καὶ διαφόρων Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, καὶ ὡς μεταγενεστέρως ἐδυνήθην νὰ γνωρίσω, τῆς φιλολογίας αὐτῶν.

Εἰς τὸν χορὸν ἐκεῖνον παρευρέθην καὶ ἐγώ, διότι εἰς τὴν αὐθεντικὴν αὐλὴν δὲν ὑπῆρχεν ἐθιμοταξία ἀποκλείουσα τὰ παιδία, ἤ, ἂν ὑπῆρχε, δὲν ἐφηρμόζετο καὶ εἰς ἐμέ, ὡς ὄντα τῆς οἰκογενείας. Ἡ παρουσία μου δέ, ἂν ηὐχαρίστει ἐμέ, διεσκέδαζε καὶ τοὺς ἄλλους οὐχ ἧττον, διότι, μικρὸν παιδίον, εἶχον τὴν ἀξίωσιν ν' αναμιγῶ εἰς τοὺς χοροὺς τῶν μεγάλων, καὶ τὴν ἀδελφήν μου Εὐφροσύνην κρατῶν εἰς τὴν χεῖρα, ἀλλὰ δυστυχῶς, ἐξ ἀγνοίας τοῦ δέοντος, τὴν ἀριστεράν, εἰπόμην σοβαρῶς εἰς τὴν πολονέζαν, ἥτις πολλὴν δὲν ἀπῄτει ὀρχηστικὴν ἐμπειρίαν καὶ ἦν τότε μία τῶν συνεχῶς ἐπαναλαμβανομένων ὀρχήσεων.

Ἐκ τῆς οἰκίας, ἣν κατῳκοῦμεν, ἀπελαμβάνομεν ἐνίοτε τοῦ θεάματος τῆς διαβάσεως τοῦ Αὐθέντου ἀπερχομένου εἰς τὸν περίπατον. Συνέβαινεν ὅμως τοῦτο σπανίως διότι ἡ ἀξιοπρέπεια ἀπῄτει τὸν ἡγεμόνα ἀκριβοθεώρητον. Ὠχεῖτο δὲ πάντοτε εἰς χρυσῆν ἁρμάμαξαν ἔξιππον, βραδύτατα βαίνουσαν, ὡς εἰς κηδείας πομπήν, συνοδευομένην δ' ὑπὸ πολυαρίθμων ἐφίππων σωματοφυλάκων ἐν παρατάξει ἑκατέρωθεν βαδιζόντων.

Ἦν δὲ τὸ ὀχεῖσθαι οὐχὶ τοῦ ἡγεμόνος μόνον προνόμιον, ἀλλ' ἀνάγκη ἀναπόδραστος πάσης τῆς κοινωνίας, ἕνεκα τῆς τότε ἔτι καταστάσεως τῶν ὁδῶν τοῦ Βουκουρεστίου, αἵτινες ἦσαν ξυλόστρωτοι (**πόδος**, ὡς ἐλέγοντο), αἱ δ' ἐγκαρσίως καλύπτουσαι αὐτὰς δοκοὶ (**πόδιναι**) ἦσαν οὐχὶ καθηλωμέναι, ἀλλ' ἔπλεον ἐπὶ τοῦ ῥευστοῦ πηλοῦ· ἂν δέ τις ἀπροσέκτως ἐπάτει τὸ ἓν ἄκρον μιᾶς ἐξ αὐτῶν, τὸ ἕτερον ἀνεσκίρτα, ὡς κινητὴ αἰώρα, καὶ ἠπείλει τὴν ζωὴν τῶν διερχομένων. Ὡς ἐκ τούτου, εἰς οὐδένα οὐ μόνον τῶν ἐπισήμων ἀλλ' ἁπλῶς τῶν ἑαυτοὺς σεβομένων ἦν δυνατὸν οὐδ' ἐπιτετραμμένον νὰ πεζοβατῇ, καὶ ἡμεῖς οἱ πρὸ τῆς ἀπελεύσεως ἐκ

Κωνσταντινουπόλεως οὐδέποτε ἰδόντες ἅμαξαν, ἠναγκαζόμεθα νὰ ἔχωμεν δύο τοιαύτας, ὧν ἡ μία, ἡ ἐπίσημος, ἦν λευκὴ καὶ ἐπίχρυσος, καὶ προσέτι ἄλλην τρίτην διὰ τὸν **βατάχον** (οἰκονόμον τῆς οἰκίας) Ἰανάκην, ὅστις ἐπίσης, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του, δὲν ἐδύνατο πεζὸς νὰ ἐξέρχηται. Ἦσαν δὲ τὰ ὀχήματα ταῦτα τῶν ἀρχόντων πολὺ πολυτελέστερα τότε τῶν ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ ἐν χρήσει· οἱ πλεῖστοι τῶν ἵππων ἐκαλύπτοντο μέχρι τῶν ποδῶν ὑπὸ μεταξωτῶν δικτύων, καὶ ὡραῖον ἦν τὸ θέαμα τῆς τετραπλῆς σειρᾶς ἁμαξῶν, ἥτις ἀνὰ πᾶσαν δείλην ἐπλήρου τὴν μεγάλην ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς τοὺς περιπάτους **Χερεστρέου** καὶ **Κολεντίναν**. Ἦσαν δὲ πᾶσαι αἱ ἅμαξαι δίζυγοι· καὶ ὅτε ποτέ, ὁδοιπορήσαντες ἐκτὸς τῆς πόλεως, εἴχομεν ζεύξει εἰς τὴν ἡμετέραν τέσσαρας ἵππους, ἐπὶ τῆς ἐπιστροφῆς, πρὶν εἰσελάσωμεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον, ἀπεζεύξαμεν τοὺς δύο, διότι τὸ ἐν τεθρίππῳ ἐλαύνειν ἦν δικαίωμα μόνον τοῦ ἡγεμόνος.

Ἐμείναμεν δ' εἰς τὴν οἰκίαν Φωκᾶ ἓν ἔτος, νομίζω, ἢ τοὐλάχιστον διεχειμάσαμεν εἰς αὐτήν, καὶ μετὰ ταῦτα μετέβημεν εἰς τὴν τοῦ Κλιντζιάνου, παρὰ τὴν αὐτὴν ὁδόν, εἴς τινα ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς εὐθυγραμμίας αὐτῆς κειμένην εὐρυχωροτέραν δὲ καὶ πολυτελεστέραν τῆς ἄλλης, καὶ πρὸ πάντων τὸ σπουδαῖον δι' ἡμᾶς προτέρημα ἔχουσαν, ὅτι ἦτο πολὺ πλησιεστέρα τῆς ἡγεμονικῆς Αὐλῆς.

Τὴν πρώτην ἡμέραν ἅμα εἰσήλθομεν εἰς τὴν οἰκίαν ταύτην, ἐν ᾧ ἔπαιζον ἐντὸς τῆς μεγάλης αἰθούσης, εἰς μίαν τῶν χαραγμάδων τοῦ ἐδάφους στιλπνόν τι ἀντικείμενον προσέβαλε τὸ βλέμμα μου. Κατὰ τὴν ἔμφυτον δ' εἰς τὰ παιδία πολυπραγμοσύνην καὶ περιέργειαν, ἐπεχείρησα καὶ κατώρθωσα νὰ τὸ ἀποσπάσω, καὶ πρὸς μεγίστην μου ἔκπληξιν εὗρον ὅτι ἦτο λευκὸς δακτυλιόλιθος, ἔχων ἀρχαίαν γλυφήν, ἧς δὲν ἐνθυμοῦμαι τὴν παράστασιν, ἥτις ὅμως, καθ' ἣν τότε μοι ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν, καὶ καθ' ἃ καὶ παρὰ τῶν γονέων μου ἤκουσα, ἦτον ὡραιοτάτη. Ἡ χαρά μου ἦν ἀπερίγραπτος καὶ ἴσως ἕνεκα τῶν ἰδεῶν ἃς μοὶ ἐνέπνεεν ὁ πατήρ μου ἐθεώρουν ὡς μέγα εὐτύχημα ὅτι εὗρον ἀρχαῖον ἀντικείμενον, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἦν καὶ πολύτιμον. Τῷ ὄντι δὲ σπάνιον καὶ ἀκατανόητον ἦν τὸ εὑ-

ρημα καὶ ἡ μόνη δυνατὴ αὐτοῦ ἐξήγησις ἐφάνη ὅτι ὁ λίθος προῆλθεν ἐκ τῆς ἄμμου, ἥτις ἦν εἰς ὑψηλὸν λόφον συσσωρευμένη ἐντὸς τῆς αὐλῆς ἡμῶν καὶ δι᾽ ἧς ἔτριβον τὸ ἔδαφος τῆς οἰκίας καθαριζόμενον. Τὸ ἑσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας, ὅτε ἐπήγομεν εἰς τὴν ἡγεμονικὴν Αὐλήν, πολὺς λόγος ἐγένετο περὶ τοῦ δακτυλιολίθου μου, καὶ πολλὰ ἐγὼ περὶ αὐτοῦ διηγούμην εἰς τοὺς συμπαίκτορας, καίτοι πρεσβυτέρους μου, υἱοὺς τοῦ Αὐθέντου. Ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν, ὁ Δημήτριος, ἐπέμεινε νὰ ἴδῃ τὸν λίθον. Ἐπειδὴ δὲ δὲν τὸν εἶχον μετ᾽ ἐμοῦ, ἔπεμψα εἰς τὴν οἰκίαν νὰ μοὶ τὸν φέρωσιν. Ἀλλ᾽ ἀφ᾽ οὗ τὸν ἔλαβε, τὸν ἐθεώρησε μετ᾽ ἀδιαφορίας, καὶ ἔπειτα καλέσας τὸν ***Ἀλβανόν*** του, ἤτοι ἕνα τῶν σωματοφυλάκων, ὅστις ἦν προσηρτημένος εἰς τὴν ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ, καίτοι παιδίον, τῷ ἐδώρησε τὸ εὕρημα, ἐφ᾽ ᾧ ἐγὼ τοσαύτην εἶχον χαράν. Καὶ κατ᾽ ἀρχὰς μὲν ἐνόμιζον ὅτι ἀστειεύεται, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἰδὼν ὅτι σπουδαίως καὶ ἀμετακλήτως τῷ ἔδωκε τὸν δακτυλιόλιθον, ἐνθυμοῦμαι ὅτι τὸ καταλαβόν με αἴσθημα ἦτον οὐχὶ τοσοῦτον ἀγανάκτησις διὰ τὴν στέρησιν τοῦ μικροῦ θησαυροῦ μου, ὅσον ἔκπληξις διὰ τὴν κατάχρησιν τῆς ἐμπιστοσύνης μου. Πᾶν παράπονον ἦν μάταιον, διότι ἡ ἔγκλησις ἔπρεπε νὰ γίνῃ πρὸς τὴν ***Κεράν***, καὶ οἱ γονεῖς μου ἤθελον ν᾽ ἀποφύγωσι τὸ σπουδαῖον τοῦτο διάβημα. Ἐπομένως ἐσίγησα καὶ ὑπέμεινα τὴν ἀδικίαν μετὰ λύπης, ἀλλ᾽ ἄνευ μνησικακίας.

Ἡ οἰκία ἡμῶν ἦτο διώροφος, εὐρεῖα, ἱκανῶς μεγαλοπρεπής, ἀλλ᾽ ἀφελῶς ἐσταλμένη. Ἐν αὐτῷ εἶχε δωμάτιον καὶ ὁ ἰδιαίτερος γραμματεὺς τοῦ πατρός μου Σπυρίδων Σκοῦφος, ὁ μετὰ ταῦτα ἐν Ἑλλάδι πολιτευθείς· ἔνοικον δ᾽ εἴχομεν καὶ τὸν διδάσκαλον ἡμῶν Ἑρκουλίδην, εἰς οὗ τὸ δωμάτιον πολλὰς ὥρας τῆς ἡμέρας ἐμένομεν ἡμεῖς τὰ παιδία, διδασκόμενα, ἢ ἐπὶ προφάσει ὅτι διδασκόμεθα· διότι ἡ διδασκαλία τῶν τότε χρόνων ἦν ὅλως ἀμέθοδος, ὥστε τὸν πλεῖστον χρόνον κατετρίβομεν ἀδημονοῦντες καὶ χασμώμενοι, ὀλίγιστα δ᾽ ἐμανθάνομεν. Ἡ ἀδελφή μου Ῥαλοῦ, πενταετὴς ἴσως τότε, ἐμάνθανε ν᾽ ἀναγινώσκῃ, καὶ παρὰ τὸ παράθυρον καθημένη, τὸ βιβλίον δ᾽ εἰς τὰς χεῖρας ἔχουσα, πολλάκις ἀνεστραμμένον,

ἐπροσποιεῖτο διὰ τῆς φωνῆς τὴν ἀναγινώσκουσαν, ἐν ᾧ ἀλλαχοῦ εἶχε προσηλωμένον τὸ βλέμμα καὶ τὸν νοῦν, ὁ δὲ διδάσκαλος περιωρίζετο εἰς τὸ νὰ τῇ ῥίπτῃ ἐνίοτε μακρόθεν ἓν « **ἔλα, διάβαζε** ! »

Ἀπεῤῥοφῶμεν δὲ πᾶσαν τὴν προσοχήν του, ἡ ἀδελφή μου Εὐφροσύνη καὶ ἐγώ, διότι εἰς ἡμᾶς ἐδίδασκε τὸν Πανηγυρικὸν τοῦ Ἰσοκράτους, μάτην ἀγωνιζόμενος νὰ καταστήσῃ ἡμῖν καταληπτὰς ἐννοίας δι' ἃς ἦν ἀνώριμος ὁ παιδικὸς ἡμῶν νοῦς, βασανίζων δ' ἡμᾶς εἰς ἐκμάθησιν γραμματικῶν τύπων, ὧν δὲν μᾶς ἐξήγει τὴν ἐφαρμογήν, καὶ εἰς ἐκστήθισιν κειμένου, πρὸς ὃ ἐξανίστατο ἡ μνήμη ἡμῶν, μὴ βοηθουμένη ὑπὸ τῆς καταλήψεως. Πλὴν δὲ τῶν ξηρῶν ἐκείνων τύπων τῆς γραμματικῆς οὐδεμία ἄλλη γνῶσις ἢ εἴδησις, πλουτίζουσα τὸν νοῦν ἢ καλλιεργοῦσα τὴν κρίσιν, συνεπλήρου τὴν διδασκαλίαν· ὥστε ἐν ἀληθείᾳ δύναμαι νὰ εἴπω ὅτι εἴ τι ἐγνώριζον, ὤφειλον αὐτὸ εἰς τὰ ἀρχαῖα διδάγματα τοῦ πατρός μου, ὅστις καὶ τότε ἔτι, ὁσάκις στιγμαὶ τῷ ἐπερίσσευον ἐκ τῆς ἐξασκήσεως τῶν δημοσίων του καθηκόντων, ἀφιέρου αὐτὰς εἰς συνδιαλέξεις μεθ' ἡμῶν, αἵτινες μᾶς ἐδίδασκον καὶ μᾶς ἔτερπον.

Μᾶς εἶχε δοθῆ δὲ τότε καὶ ἰδιαίτερος διδάσκαλος καλλιγραφίας. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ δὲν ἠξεύρω κατὰ τίνος συμβουλάς, ὁ πατήρ μου παρεδέχθη ὅτι ἡ χεὶρ ἀσκεῖται μᾶλλον διὰ τῆς ζωγραφικῆς, καὶ ἀντικατέστησε τὸν καλλιγράφον διὰ ζωγράφου, πρὸς μεγάλην δυσαρέσκειαν τοῦ κ. Ἑρκουλίδου, ὅστις ἀνήγγειλε τοῦτο εἰς τὸν πρῶτον, ἐλεεινολογῶν τὴν ἀποτύφλωσιν τοῦ ἄρχοντος τοῦ περὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων μηδὲν ἐννοοῦντος. Ἀληθῶς ὅμως ἡ γνώμη τοῦ πατρός μου ἦν πολὺ ὀρθοτέρα ἢ ἡ τοῦ Κ. Ἑρκουλίδου, εἰ καὶ ἡμεῖς ὀλίγον ὠφελήθημεν ἐκ τῆς νέας διδασκαλίας, εἴτε διότι παρέργως εἰς αὐτὴν ἠσχολούμεθα, εἴτε διότι πολὺ δὲν διήρκεσε.

Δὲν ἔμεινεν ὅμως ὅλως ἄγονος δι' ἡμᾶς ἡ παρουσία τοῦ Κ. Ἑρκουλίδου· διότι εἰς Γαλλικὰς ἀναγνώσεις τὴν διάνοιαν αὐτοῦ τρέφων, ἦν θαυμαστὴς τῆς Εὐρωπαϊκῆς διαίτης, καὶ οὐδεμίαν παρέλειπεν εὐκαιρίαν ὅπως καὶ εἰς ἡμᾶς ἐμπνέῃ ἀποστροφὴν τοῦ ἀσιανοῦ βίου, καὶ ζῆλον τῶν εὐρωπαϊκῶν ἰδεῶν καὶ ἕξεων. Οὕτω ἐνθυμοῦμαι

ὅτι ἐξελθὼν ἡμέραν τινὰ πεζός, κατηρᾶτο τῆς βαρβάρου τῶν Ὀθωμανῶν ὑποδέσεως ἣν καὶ αὐτὸς ἔφερε, διότι ἐβάπτετο ὅλη εἰς τὸν πηλόν, ἐλέγχουσα λαὸν ὀκνηρὸν καὶ νωθρόν, καὶ ἀντιπαρέβαλλεν αὐτὴν πρὸς τὰ στερεὰ πέλματα καὶ τὰς ὑψηλὰς πτέρνας τῶν Εὐρωπαϊκῶν, οἵτινες τὰ πάντα σκοπίμως βελτιοῦσιν ἢ ἐφευρίσκουσιν. Ἄλλοτε δὲ εἰς τὴν ὄψιν κλέπτου τιμωρουμένου, ὡς τότε ἐγίνετο, διὰ ῥαβδισμῶν εἰς τοὺς πόδας, ἐξανίστατο μετ᾽ ὀργῆς κατὰ τῶν βαρβάρων τούτων ποινῶν, ἃς καὶ ἐν αὐτῷ τῷ προσώπῳ τοῦ ἀδιορθώτου Κατσιβέλου ἐκήρυττε προσβαλλούσας τὴν ἀνθρωπίνην ἀξιοπρέπειαν.

Εἶχε δ᾽ ἐκτελεσθῆ ἡ τιμωρία αὕτη ἐντὸς τῆς μεγάλης αὐλῆς αὐτῆς τῆς ἡμετέρας οἰκίας, διὰ τὸν λόγον ὅτι, ὁ πατήρ μου, ὢν τότε **ποστέλνικος**, εἶχεν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του καὶ τοὺς ἡγεμονικοὺς Κατσιβέλους.

Ἦσαν δ᾽ οἱ ***Κατσίβελοι*** ὁ νομὰς ἐκεῖνος λαός, ὅστις ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀθιγγάνων ἢ Βοημῶν (Bohémiens, Zigeuner) γινώσκεται, πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, φέρων τὸ τελευταῖον ὄνομα, διότι κατὰ τὰς ἀρχαιοτάτας ἀναμνήσεις ἐν Μεσαιῶνι ἐκ Βοημίας διεσπάρη εἰς τὰ δυτικώτερα κράτη, ἐν τῇ Ἀνατολῇ δὲ γνωστότερος ἐστὶν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν ***Γύφτος***, ἥτις τῷ ἀποδίδεται καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ (Gypsies), ἴσως διότι εἰς ταῦτα τὰ μέρη μετέβη ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ὁρμηθεὶς ἐξ Αἰγύπτου. Οἱ τὸν χαρακτῆρα, τὴν γλῶσσαν, τὴν πίστιν καὶ τὰ ἔθιμα αὐτῶν σπουδάσαντες (ἐν οἷς προέχει ὁ ἡμέτερος σοφὸς ἰατρὸς Πασπάτης) ἐκλαμβάνουσιν αὐτοὺς καταγωγῆς Ἰνδικῆς, Παρίας ἴσως τινάς, οἵτινες καταδιωκόμενοι καὶ φεύγοντες τὴν μητρυιὰν αὐτῶν πατρίδα μετὰ μακρὰς πλανήσεις εὐνουστέρους ζητοῦντες οὐρανοὺς κατήντησαν καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην, ὡς καὶ οἱ ἐν τῇ ἀπωτάτῃ ἀρχαιότητι μνημονευόμενοι φερέοικοι καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐπήλυδες Τελχῖνες, οἵτινες, ἐκ τόπου εἰς τόπον τὰς σκηνὰς αὐτῶν μεταπηγνύντες, μετήρχοντο καὶ αὐτοὶ ὡς οἱ νῦν Κατσίβελοι τὴν σιδηρουργίαν καὶ τὴν τερατείαν.

Ἦσαν δὲ τότε οἱ Κατσίβελοι καθ᾽ ἑκατοντάδας χιλιάδων ἐγκα-

τεστημένοι ἐν Δακίᾳ, οὐχὶ ἐν σταθεραῖς οἰκίαις, ἀλλ' ἐν σκηναῖς διαιτώμενοι, καὶ ὡς δοῦλοι καὶ κτήματα εἰς τοὺς ἄρχοντας κατανεμημένοι, πλὴν ἐκείνων ὅσοι ἦσαν δοῦλοι αὐθεντικοὶ ἤτοι δημόσιοι, ἐργαζόμενοι οἱ μὲν εἰς συλλογὴν καὶ πλύσιν τῆς χρυσούχου ἄμμου τοῦ τὸ Βουκουρέστιον διαῤῥέοντος ποταμοῦ Διμποβίτσης, ἧς ἡ πρόσοδος ἀνῆκε ἀποκλειστικῶς τῇ Κερᾷ, ἢ ἡγεμονίδι, οἱ δὲ εἰς τὰς εὐτελεστάτας τῶν ἐργασιῶν καί τινες ἤσκουν τὴν ὀργανικὴν μουσικήν, πρὸς ἣν πολλὴν ἔχουσιν ἐκ φύσεως κλίσιν. Ἐν γένει εἰς τὸ κλέπτειν ἐπιῤῥεπέστατοι καὶ οὐδεμιᾶς τυγχάνοντες ἠθικῆς ἢ ἄλλης ἀγωγῆς, διὰ μόνου ἀνεχαιτίζοντο τοῦ φόβου αὐστηροτάτων ποινῶν. Ὁ τότε τιμωρούμενος οὗ ἡ ποινὴ εἶχε παροργίσει τὸν διδάσκαλον ἡμῶν, εἶχε φωραθῇ ἐν ὑποτροπῇ· ὁ δὲ πατήρ μου, μετὰ μακρὰν ἄρνησιν εἶχε βιασθῇ νὰ ἐνδώσῃ εἰς αὐτὴν διότι ἐν γένει τῷ προσήπτετο ὑπερβολὴ ἠπιότητος, ἐπενεγκοῦσα, ὥς τινες ἔλεγον, χαλάρωσιν τῆς πειθαρχίας τοῦ δυσηνίου καὶ εἰς ἐγκλήματα ἐπιῤῥεποῦς ἐκείνου ὄχλου. Διέταξεν ὅμως οὐχ ἧττον ὁ πατήρ μου νὰ ἐκτελεσθῇ ὁ ῥαβδισμὸς κατὰ τὸν ἐλαφρότερον τρόπον, καὶ ὁ ἴδιος μὴ ἀνεχόμενος νὰ παρευρεθῇ εἰς τοιοῦτο θέαμα, ὡς ὤφειλεν, ἐπροφασίσθη ἐργασίαν παρὰ τῷ Αὐθέντῃ, καὶ ἐξῆλθε κατὰ τῆς ἐκτελέσεως τὴν στιγμήν.

Ὁ πρῶτος βαθμὸς ὃν ἔλαβεν ὁ πατήρ μου ἅμα ἐλθὼν εἰς Βουκουρέστιον, ἦν οὐχὶ ὁ τοῦ Ποστελνίκου, ἀλλ' ὁ ἐπισημότερος τοῦ Πρωτοσπαθαρίου (Σπαθάρη), ὅστις θ' ἀντιστοίχει πρὸς τὸν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν, ἂν ὑπῆρχον τότε στρατιωτικὰ ἐν Δακίᾳ. Νομίζω δ' ὅτι, ὡς ἐν ταῖς ἀρχαίαις Ἀθήναις ὁ Πολέμαρχος, οὕτω καὶ ἐκεῖ εἶχε τότε ὁ Σπαθάριος τὴν ἐπιμέλειαν κυρίως τῶν ξένων, καὶ ἐπομένως μέρος τῆς δικαιοδοσίας τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, διότι ἐνθυμοῦμαι τὸν πατέρα μου ἀσχολούμενον εἰς τὴν κατάστρωσιν καταλόγων τῶν ἐν Δακίᾳ ἐπιδήμων ἀλλοδαπῶν, καὶ εἰς τοῦτο ἐπιμελῶς συνεργαζόμενον μετὰ τοῦ φίλου του ἐγχωρίου ἄρχοντος Δινίκου Γολέσκου, ἔχοντος δὲν ἠξεύρω ποῖον ἀξίωμα.

Ἀλλ' ὁ Αὐθέντης πολὺ δὲν συνεπάθει πρὸς τὸν εὐθὺν καὶ ἀφελῆ

χαρακτῆρα τοῦ ἀνεψιοῦ του, καὶ ἐπροτίμα ἄλλους πολυτροπωτέρους· διὰ τοῦτο, μετά τινα χρόνον, ἴσως μεθ' ἓν ἔτος, Σπαθάρην μὲν ὠνόμασεν ἄλλον δὲν ἐνθυμοῦμαι τίνα, πρὸς ὃν εὐνουστέρως διέκειτο, τὸν δὲ πατέρα μου διώρισεν εἰς ἄλλο ὑπουργεῖον, Ποστέλνικον, καὶ εἰς ἀποζημίωσιν διὰ τὸν θεωρούμενον τότε ὡς ὑποβιβασμὸν τῷ ἀφῆκε συγχρόνως τοῦ Σπαθαρίου τὸν τίτλον.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο παρ' ἡμῖν δὲν ἐφάνη ἱκανοποίησις, οὐχὶ εἰς τὸν πατέρα μου, ὅστις ἦν ὁ μετριοφρονέστερος τῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' εἰς τὴν μητέρα μου, οὖσαν φιλόδοξον δι' αὐτόν, καὶ περὶ ἡμᾶς ἤκουον μεμψιμοιρίας, καὶ ἔβλεπον ἐπικρατοῦσαν κατήφειαν, ἧς τέλος κατίσχυσε μία παιδαριώδης ἐμοῦ καὶ τῆς ἀδελφῆς μου Εὐφροσύνης ἐπίνοια. Τὸ σύμβολον τῆς ἀξίας τοῦ Σπαθαρίου, ὑπὸ τοῦ Αὐθέντου εἰς αὐτὸν πεμπόμενον, ἦν σκῆπτρον ἀργυροῦν ἀνδρόμηκες, κατὰ τὰς πατερίτσας τῶν ἀρχιερέων, περατούμενον δ' ἄνω εἰς μεγάλην ἀργυρᾶν σφαῖραν· καὶ τοῦτο ἔχων διὰ χειρῶν παρίστατο ὁ Σπαθάριος εἰς τὰ ἐπίσημα συμβούλια τοῦ Αὐθέντου. Μετὰ τὴν μετάθεσιν λοιπὸν τοῦ πατρός μου, ἀφ' οὗ τὸ σκῆπτρον ἐπεστράφη εἰς τὸν Αὐθέντην ἵνα δοθῇ εἰς τὸν νέον Σπαθάριον, εὑρόντες που ἐῤῥιμμένον τὸ ἐκ πρασίνου ἐριούχου περικάλυμμα αὐτοῦ εἰσηγάγομεν εἰς αὐτὸ τὴν μακρὰν ῥάβδον τοῦ ξυλοσαρώθρου, καὶ παραγεμίσαντες τὴν κεφαλὴν δι' ἀχύρων, ἐφέρομεν μετὰ πολλῆς σοβαρότητος τὸ ὁμοίωμα τοῦτο τοῦ σκήπτρου εἰς τὴν αἴθουσαν, ὅπου ἡ μήτηρ μου μετ' ἄλλων οἰκείων ἐκάθητο ἐν κατηφείᾳ καὶ εἴπομεν ὅτι ὁ Αὐθέντης πέμπει τοῦτο μηνύων ὅτι μετεμελήθη δι' ἣν ἔπραξεν ἀδικίαν. Ἡ παιδικὴ ἡμῶν αὕτη ἐπίνοια ἐκίνησεν εἰς γενικὸν γέλωτα καὶ ἐπανέφερε τὴν φαιδρότητα ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, διατηρηθεῖσαν τόσῳ εὐκολώτερον, καθ' ὅσον καὶ τοῦ Ποστελνίκου ἡ θέσις ἦν μία τῶν ἐπισημοτέρων ἐν ταῖς ἡγεμονίαις.

Καὶ τίνα μὲν ἦσαν ἀκριβῶς τὰ καθήκοντα τοῦ Ποστελνίκου, δὲν τὸ ἠξεύρω. Φρονῶ δ' ὅτι, ὡς τὸ ὄνομα τῆς θέσεως ἐμφαίνει, εἶχε κυρίως τὴν ἐποπτείαν τῶν Ταχυδρομείων, καὶ πιθανῶς τὴν τῶν ὁδῶν καὶ τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας, ἴσως δὲ καὶ πάντων

τῶν δημοσίων ἔργων. Ὑπήγοντο δ' εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του οἱ **Ποστελνιτζέλοι**, ταχυδρομικοί, ὡς φρονῶ, ὑπάλληλοι, οἵτινες ἐρυθροὺς μακροὺς κάνδεις φοροῦντες, καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ὀγκώδεις τιάρας, προέπεμπον πεζοί, εἰς δύο στίχους ἀνὰ εἴκοσι παρατεταγμένοι, τὴν ἅμαξαν τοῦ Ποστελνίκου ὅταν οὗτος ἀπήρχετο ἐπισήμως εἰς τὴν αὐλὴν ἵνα παραστῇ εἰς τὸ ἡγεμονικὸν συμβούλιον. Μίαν ἡμέραν ὁ πατήρ μου ἔλαβε καὶ ἐμὲ μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὴν τοιαύτην παράταξιν. Ἐνθυμοῦμαι δ' ὅτι οἱ τὴν ἅμαξαν μεγαλοπρεπῶς προπέμποντες σωματοφύλακες, καὶ αἱ βαθεῖαι προσκυνήσεις τῶν συναντώντων ἡμᾶς πεζῶν, οὐδεμίαν ἐνεποίουν ἐντύπωσιν εἰς τὸν παιδικόν μου ἐγκέφαλον, καὶ συνησθανόμην ὅτι αὗται ἀπεδίδοντο οὐχὶ εἰς ἐμέ, οὐδὲ κἂν εἰς τὸν πατέρα μου, ἀλλ' εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ.

Μὲ συμπαρέλαβε δ' ἐνίοτε ὁ πατήρ μου καὶ εἰς τὸ αὐθεντικὸν συμβούλιον, πρὸς εὐχαρίστησιν τῆς περιεργείας μου καὶ μὲ ἔθετε πλησίον του εἰς τὴν θέσιν ἥτις τῷ ἦν ὡρισμένη. Ὅτε τὸ πρῶτον μὲ εἰσήγαγε, μοὶ ἔδειξεν εἰς τὸ βάθος τῆς ἀχανοῦς αἰθούσης θρόνον ὡρισμένον διὰ τὸν Αὐθέντην· ἑκατέρωθεν δὲ στασίδια, ὡς τὰ τῶν ἐκκλησιῶν, κατείχοντο ὑπὸ τῶν ἡγεμονοπαίδων, τῶν ὑπὲρ τὰ 15 ἔτη γενομένων, καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τῶν ἀποτελούντων τὸ ὑπουργεῖον· τὸ δ' ἐπίλοιπον ἐμβαδὸν ἐπληροῦτο ὑπὸ παντοίων ὑπαλλήλων, σωματοφυλάκων, καὶ ὑπὸ πλήθους πυκνοῦ, ὥστε ἡ συνεδρίασις ἦν δημοσία.

Αἴφνης ἠκούσθη παιανισμὸς τῆς ὁπωσοῦν βαρβάρου μουσικῆς (**τοῦ Μεκτερχανέ**), συγκειμένη ἐκ τυμπανιδίων καὶ εὐθυαύλων (**ζουρνάδων**), καὶ ἡ φωνὴ τῶν κηρύκων ἀνήγγειλε τὴν ἔλευσιν τοῦ Αὐθέντου. Βραδυτάτῳ δὲ βήματι οὗτος προσελθών, καὶ ὑπὸ μάλης ὑπὸ δύο ὑπασπιστῶν ὑποκρατούμενος, ὡς πάντοτε περιεπάτει ἐν τῇ Αὐλῇ, κατέλαβε τὴν ἕδραν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου. Τότε ἤρξατο ἡ συνδιάσκεψις, ἥτις, καθ' ὅσον ἐνθυμοῦμαι, ἦτον ποινική τις δίκη. Ἔφερε δ' ὁ Αὐθέντης τὴν ἐπίσημόν του στολήν, ἤτοι τὴν διάργυρον αὐτοῦ μηλωτὴν (Καμπανίτσαν) καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν τὸ σαμουροκάλπακον, ὑψηλὸν κυλινδρικὸν κάλυμμα ἐκ δέρματος πο-

λυτίμου σίμωρος κατεσκευασμένον, ὅπερ ἔφερον ἐπίσης, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐπισήμους μόνον ἡμέρας οἱ πρώτιστοι τῶν ἀρχόντων, οἱ κύριοι ὑπουργοί· πλὴν δὲ τούτων ἐκαλύπτοντο οὕτω πάντοτε μόνοι οἱ ἰατροί, οἵτινες καὶ ἐξοχώτατοι ἐλέγοντο. Ἐκτὸς δὲ τῶν ἐπισήμων παραστάσεων ἔφερον ἐπὶ κεφαλῆς ὁ μὲν ἡγεμὼν τὸ **Καβούκι,** μικρὸν ἡμισφαιρικὸν καὶ στερεὸν κάλυμμα ἐξ ἐρυθροῦ ἐριούχου, οἱ δὲ ἄρχοντες τὸ **Καλπάκιον,** μεγάλην σφαῖραν ἐκ δέρματος ἀγεννήτων ἀρνίων, ἔχουσαν ἐπὶ κορυφῆς τὴν λαβήν, ἥτις ἦν στρογγύλη ὀπὴ πρὸς ἔνθεσιν τῆς χειρός, κεκλεισμένη δι' ἐριούχου χρώματος λευκοῦ μὲν διὰ τοὺς ἡγεμονόπαιδας καὶ τοὺς ἀνωτάτους ἄρχοντας, πρασίνου δὲ διὰ τοὺς κατωτέρους, ἐρυθροῦ δὲ διὰ τοὺς κοινοτέρους ἀνθρώπους, καὶ μέλανος διὰ τοὺς Ἀρμενίους καὶ Ἰουδαίους.

Ἡ δημοσιότης τῶν δικῶν διὰ τῆς ἐλευθέρας εἰσόδου εἰς τὸ Αὐθεντικὸν δικαστήριον, ὃ βεβαίως εἶχε δικαιοδοσίαν ἀνωτάτην καὶ ἀκυρωτικήν, ἦν ἰσχυρὰ τοῖς διαδίκοις εὐθυδικίας ἐγγύησις. Ἀγνοῶ δ' ἂν ἐπεκράτει τὸ ἔθιμον κατὰ παράδοσιν, ἢ ἂν ἐπεβάλλετο ὑπὸ τῆς δικονομίας, ἣν εἶχον συντάξει οἱ Φαναριῶται ἡγεμόνες. Ἡ ἀπόφασις ἐξεφέρετο κοινῇ συσκέψει, νικώσης μὲν βεβαίως τῆς θελήσεως τοῦ Αὐθέντου ὅτε εὐηρεστεῖτο νὰ ἐκφράσῃ αὐτήν, δικαιουμένου ὅμως καὶ ἑκάστου τῶν ἀρχόντων πληρέστατα νὰ προτείνῃ καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γνώμην ἐν τῇ συζητήσει. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι οἱ Αὐλικοὶ μετὰ θαυμασμοῦ ἀνέφερον ὅτι ἐπὶ δίκης περὶ κλοπῆς διὰ ῥήξεως, ὅτε ὁ κλέπτης ἀπολογούμενος εἶπεν ὅτι εἰς τὴν πρᾶξιν ταύτην ἡ ἁμαρτία τὸν ἐτύφλωσεν, ὁ νεώτερος τῶν παρόντων ἡγεμονοπαίδων, ὁ μόλις δεκαπενταετὴς Ἰωάννης, τῷ ἀντιπαρετήρησεν ὅτι ἡ ἁμαρτία συνήθως δὲν ἀποτυφλοῖ, ἀλλὰ καθιστᾷ ὀξυδερκέστερον καὶ πονηρότερον τὸν ἁμαρτάνοντα. Καὶ ἦσαν μὲν ἐν μέρει εἰς κολακείαν ἀποδοτέοι οἱ ὑπερβολικοὶ ἔπαινοι οἱ ἀποδοθέντες εἰς ταύτην τοῦ παιδίου τὴν κρίσιν, ἀλλ' ὅπως δήποτε ἤλεγχεν αὕτη νοῦν σκεπτικὸν καὶ παρατηρητικόν, οἷος καὶ τῷ ὄντι ἐν τῷ μετέπειτα χρόνῳ ἀπεδείχθη ὁ τοῦ σοφοῦ ἡμῶν οἰκονομολόγου καὶ καθηγητοῦ Ἰωάννου Σούτσου. Τὸ νὰ προσαχθῶ, ἐγὼ τὸ μικρὸν

παιδάριον, εἰς τὴν σοβαρὰν καὶ ἐπίσημον τῶν μεγιστάνων διάσκεψιν, ἄνευ ψήφου ἢ φωνῆς, ἐννοεῖται, δὲν ἦτο τακτικὸν βεβαίως· ἀλλὰ μοὶ ἐπετρέπετο κατ᾽ ἰδιαιτέραν εὔνοιαν τοῦ πάντοτε πατρικῶς ἀγαθοῦ πρὸς ἐμὲ Αὐθέντου καὶ τῶν συμβούλων του. Καὶ εἰς τὸ ἰδιαίτερον δὲ δωμάτιον τοῦ Ἡγεμόνος μοὶ ἐπετρέπετο ἐνίοτε νὰ εἰσχωρῶ· ἀλλὰ καὶ τότε ἔπρεπε ν᾽ ἀφήνω εἰς τὴν θύραν γλῶσσαν καὶ γέλωτας· μίαν ὅμως ἑσπέραν τῆς ἀπόκρεω, ὅτε μ᾽ ἐνέδυσαν Εὐρωπαϊκά, καὶ μ᾽ ἔπεμψαν νὰ φιλήσω τὴν χεῖρά του, ὁ Αὐθέντης δυσηρεστήθη, καὶ αὐστηρῶς ἐπέπληξε τὸν πατέρα μου διὰ τὸ παίγνιον τοῦτο· διότι καὶ μόνον τὸ ἄκουσμα ὅτι τὸ παιδίον τοῦ ἀνεψιοῦ του ἐνεδύθη εὐρωπαϊστὶ ἐδύνατο νὰ ἐκμεταλλευθῇ ὑπὸ τῆς συκοφαντίας, καὶ νὰ ἔχῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπικινδύνους τὰς συνεπείας.

Τοῦτο δ᾽ οὐδόλως ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ἡγεμὼν Σοῦτσος ἦν πολέμιος τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ· ἤμην παρὼν μάλιστα ὅτε ἦλθον νὰ τὸν ἀποχαιρετίσωσιν, ὑπ᾽ αὐτοῦ πεμπόμενοι εἰς Εὐρώπην πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν των, οἱ δύω πρὸς ἀδελφοῦ ἀνεψιοί του, οἱ ἀδελφοὶ ποιηταὶ Σοῦτσοι, Ἀλέξανδρος καὶ Παναγιώτης. Λόγιος δὲ καὶ ὁ ἴδιος, καὶ στιχουργός, περιεστοιχίζετο ὑπὸ λογίων, καὶ ἐν τῇ αὐλῇ του ἦσαν ἐν πολλῇ τιμῇ, πλὴν τοῦ Κείου Σερουΐου, τοῦ διδασκάλου τῶν Ἑλληνικῶν, ὃν καὶ εἰς Καμινάρην ἐπροχείρισε, καὶ ὁ πεπαιδευμένος Γάλλος Βασσάν, διδάσκαλος τῆς Γαλλικῆς. Εἰς τὰ δωμάτια δὲ τῆς ἡγεμονίδος, ὅπου διῃτᾶτο ἡ ἡγεμονικὴ οἰκογένεια, συνήρχοντο καθ᾽ ἑκάστην καὶ ἐπὶ πᾶσαν ἑσπέραν, οἱ ἐπισημότεροι τῶν Αὐλικῶν καὶ αἱ μᾶλλον διακεκριμέναι τῶν Ἑλληνίδων καὶ ἐγχωρίων κυριῶν, οὐ σπανίως δὲ καὶ ξένοι. Ὅτε δὲ στενώτερος ἦν ὁ κύκλος τῶν περιστοιχιζόντων τὴν ἡγεμονικὴν οἰκογένειαν, ἡ φιλολογία καὶ τὰ ἐκδιδόμενα συγγράμματα ἦσαν ἓν τῶν πρωτίστων ἀντικειμένων τῶν συνδιαλέξεων. Οὕτω μοὶ ἔμεινεν εἰς τὴν μνήμην ἐγκεχαραγμένον ὅτι ὅ,τε κατὰ πρῶτον ἤρχισεν ἡ ἔκδοσις τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ τοῦ Φαρμακίδου ἐν Βιέννῃ, τὰ πρῶτα εἰς τὴν Αὐλὴν ἐλθόντα φύλλα ἀνεγινώσκοντο μετὰ πλείστης σπουδῆς

διὰ τὰ πατριωτικὰ αὐτῶν αἰσθήματα, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἐπεκρίνοντο διὰ τὰς γλωσσικὰς καὶ φιλολογικὰς αὐτῶν ἀτελείας. Ἓν ἐξ αὐτῶν, ἴσως τὸ πρῶτον, περιεῖχε ποιημάτιόν τι ἐν στροφαῖς, ὧν ἑκάστη ἔληγε διὰ τοῦ στίχου «Ζήτω ἡ φιλογενειά,» καὶ ἡ λέξις ἐχλευάζετο ἐν τῇ συναναστροφῇ τῶν ἡγεμονοπαίδων ὡς οὕτω τονισθεῖσα δι' ἔλλειψιν ὁμοιοκαταληξίας· ἡ δὲ θεία μου, Κα Γκίκα, ἐπρότεινεν εὐτραπέλως ὅτι ὁ ποιητὴς ἔπρεπε νὰ γράφῃ :

«Ὅστις ἔχει τὰ γένια
ἔχει καὶ τὰ κτένια·
Ζήτω ἡ φιλογένεια!»

Καὶ καλλιτέχναι δὲ ξένοι, ὅταν ἐπεδήμουν εἰς Βουκουρέστιον, προσεκαλοῦντο πάντοτε παρὰ τῇ ἡγεμονίδι καὶ μουσικαὶ συμφωνίαι ἐδίδοντο τότε παρ' αὐτῇ, εἰς ἃς προσεκαλεῖτο τὸ ἄνθος τῆς Ἑλληνικῆς καὶ ἐγχωρίου ἀριστοκρατίας.

Συνέκειτο δ' ἡ ἡγεμονικὴ οἰκογένεια ἐκ τῆς ἡγεμονίδος (**δόμνης**) Εὐφροσύνης, τὸ γένος Καλλιμάχη, ἥτις ὑπὲρ πᾶσαν γυναῖκα, ἣν ποτε εἶδα, συνήνου ἐν ἑαυτῇ τὴν γλυκύτητα μετὰ τῆς ἀξιοπρεπείας, καὶ ἦν, ἐπὶ μὲν τοῦ χρόνου τῆς εὐημερίας της ἡ πρόνοια τῶν δυστυχῶν, ἐπὶ δὲ τῶν συμφορῶν της ἡ εἰκὼν τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς Χριστιανικῆς καρτερίας. Τὰ δὲ τέκνα της ἦσαν αἱ δύω ***δομνίτσαι***, ἡ Ῥαλοῦ, ἥτις εἶχεν ἀγγέλου καὶ μορφὴν καὶ ψυχήν, καὶ νοῦν διὰ πάσης παιδείας κεκοσμημένον, καὶ ἡ Λουτσίκα, βραχύσωμος καὶ διάστροφος, ἀλλ' ἀγχινουστάτη. Καὶ αὕτη μὲν ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας ἐνυμφεύθη τὸν Ἐμμανουὴλ Ἀργυρόπουλον, (υἱὸν τοῦ ἐν Ἑλλάδι διερμηνέως χρηματίσαντος Λουκᾶ Ἀργυροπούλου)· ἡ δὲ Ῥαλοῦ ἦν, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, μεμνηστευμένη τὸν ἡγεμονόπαιδα Νικόλαον Μουρούζην, ὅστις ἐκαρατομήθη κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Οἱ δὲ ἡγεμονόπαιδες (Βεηζαδέδες) ἦσαν ὁ Νικόλαος, ἤδη ἐν πλήρῃ ἡλικίᾳ, ὥστε καὶ εἰς τὰ πολιτικὰ μέχρι τινὸς μιγνύμενος. Ὁ Γεώργιος καὶ ὁ Ἰωάννης ἦσαν ἔφηβοι, εἰς ἀνωτέρας σπουδὰς φιλολογίας ἑλληνικῆς καὶ ξένης ἐπιδιδόμενοι. Οἱ δὲ μετ' αὐτούς, Σκαρλάτος καὶ Δημήτριος, ἦσαν

μὲν πρεσβύτεροί μου, ἀλλὰ κατετάσσοντο ἔτι μετὰ τῶν παιδίων, ὁ μὲν ἐμβριθὴς καὶ φιλομαθής, ὁ δὲ ζωηρὸς καὶ ὀλίγον τότε περὶ σπουδῶν μεριμνῶν. Νεώτατος δὲ πάντων, βρέφος ἔτι, ἦν ὁ Γρηγόριος. Ἐξηκολούθει δὲ συνοικοῦσα ἐν τῇ αὐλῇ καὶ ἡ μάμμη μου Ῥαλοῦ, ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς, τοῦ ἡγεμόνος, ἐν μεγίστῃ οὖσα τιμῇ, καὶ ὑπὸ πάσης τῆς κοινωνίας μέχρι λατρείας ἀγαπωμένη διὰ τὴν βαθεῖαν αὐτῆς φρόνησιν καὶ τὰς ἐξόχους αὐτῆς ἀρετάς, ὥστε ὅτε ποτὲ σπουδαίως ἠσθένησε γενικὴ κατήφεια ἐπεκράτει ἐν Βουκουρεστίῳ, ὡς ἂν ἐπέκειτο συμφορὰ ἕκαστον ἰδίως ἐνδιαφέρουσα· Σχεδὸν δὲ μέρος τῆς ἡγεμονικῆς οἰκογενείας ἀπετέλει, καίτοι μὴ οἰκοῦσα ἐν τῇ αὐλῇ, καὶ ἡ θεία μου Αἰκατερίνη Γκίκα, ἡ ἀχώριστος καὶ ἰσάδελφος φίλη τῆς Δομνίτσας Ῥαλοῦς, εἰς ἣν ἐδίδασκε τὰ Ἰταλικὰ καὶ τὰ Γερμανικά, καὶ μεθ' ἧς συνεμελέτα τ' ἀριστουργήματα τῶν ξένων φιλολογιῶν.

Ὁ δ' ἐν τῷ κύκλῳ τούτῳ τῆς ἡγεμονικῆς οἰκογενείας μᾶλλον ἐπὶ παιδείᾳ καὶ φιλολογικῇ ἱκανότητι ἐκτιμώμενος, ἦν, κατὰ πάντων τὴν ὁμολογίαν, ὁ πατήρ μου, ὅστις ὡς ποιητὴς οὐδένα εἶχεν ἐκεῖ τὸν ἐφάμιλλον. Ὁ Αὐθέντης, ὡς ἔλεγον ἀνωτέρω, ἐστιχούργει καὶ αὐτός, καὶ εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν ποιημάτων τοῦ πατρός μου περιλαμβάνεται ἔμμετρον αὐτοῦ ἀνομοιοκατάληκτον αἴνιγμα. Ἔπεμψε δ' αὐτὸ εἰς τὸν πατέρα μου ἐκ τοῦ στρατοπέδου, εἰς ὃ ἐπὶ τοῦ Ῥωσσοτουρκικοῦ πολέμου ἐν ἔτει 1806 εἶχε μεταβῇ, διὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἰωάννου Σούτσου, ὅστις τὸ παρέστησεν ὡς ἴδιον ἑαυτοῦ ἔργον. Ἀλλ' ὁ πατήρ μου, καὶ τὸ αἴνιγμα καὶ τὸν γράψαντα ἐννοήσας, ἀντέπεμψεν εὐφυεστάτην διὰ στίχων ἀπάντησιν. Ἐστιχούργει δὲ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Αὐθέντου Νικόλαος καὶ ἐν μετέπειτα χρόνοις ἐξέδωκε δρᾶμα καὶ ἄλλας ποιήσεις, ψυχρὰς ὅμως καὶ ἐστερημένας ἐμπνεύσεως. Πρὸ πάντων δ' ἐθεώρει ἑαυτὸν ὡς ποιητήν, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, ὁ διδάσκαλος τῶν ἡγεμονοπαίδων Σερουΐος, ὅστις εἶχε μὲν βαθεῖαν γνῶσιν τῆς γλώσσης, ἀλλ' ἐστρέβλου αὐτὴν ὁσάκις ἐπεχείρει νὰ τὴν ἐντείνῃ εἰς στίχους τραχεῖς πάντοτε καὶ ἁρμονίας ἐστερημένους. Τοῦ πατρός μου δὲ καὶ αἱ ἐκ

τοῦ Γαλλικοῦ δραματικαὶ μεταφράσεις καὶ αἱ πρωτότυποι συνθέσεις ἀνεγνωρίζοντο ὡς ἀριστουργήματα, καὶ ἦσαν, ὡς μετὰ ταῦτα ἐδυνήθην νὰ κρίνω, ἔξοχοι ἀληθῶς εἰς τὸ εἶδός των, οὐχὶ ἴσως τόσον διὰ τὴν θαῤῥαλέαν ἔμπνευσιν, ὅσον διὰ τὴν στιχουργικὴν ἐντέλειαν καὶ τῆς γλώσσης τὴν καλλονήν.

Ἦν δ' ἐνθουσιώδης ὁ πατήρ μου ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, καὶ δὲν ἠξεύρω ἂν ἐντὸς τῶν καθηκόντων του, ἢ ὑπὲρ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ, καὶ ὠφελούμενος ἐκ τῆς θέσεως ἣν κατεῖχε παρὰ τῷ Αὐθέντῃ, δύο καταστημάτων τὴν σύστασιν ἰδίως ἐπεδίωξεν, Ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ Ἑλληνικοῦ θεάτρου. Σχολεῖον εἶχεν ὑπάρξει καὶ πρὶν ἐν Βουκουρεστίῳ· ἀλλ' εἶχε διαλυθῇ, καὶ ὁ πατήρ μου ὠργάνισε τὸ νέον ἐπὶ βάσεων πολὺ εὐρυτέρων, ἀναδείξας αὐτὸ ἓν τῶν κυριωτέρων κέντρων ἀφ' ὧν ἀνέλαμψεν ἡ παιδεία ἐπὶ τὸ ἔθνος, καὶ μεταπεμψάμενος τοὺς ἐξοχωτέρους τῶν τότε διδασκάλων, τὸν Βαρδαλάχον καὶ τὸν Γεννάδιον, τὸν Κανέλλον καὶ τὸν Καψάλην, οἷς ἀνέθηκε τὴν διδασκαλίαν τῆς φιλολογίας καὶ τῶν ἐπιστημῶν, καὶ προσέτι τὸν Κλεόβουλον, κληθέντα ἵνα εἰσαγάγῃ τὴν νεοφανῆ τότε **ἀλληλοδιδακτικὴν** μέθοδον, ἣν εἶχε σπουδάσει ἐν Ἐλβετίᾳ. Εἰς κατάστημα δὲ τοῦ σχολείου καὶ ἐνοίκησιν τῶν διδασκάλων ὡρίσθη ἡ εὐρύχωρος μονὴ τοῦ Σαρανταρίου προικισθεῖσα διὰ βιβλιοθήκης καὶ διὰ τῶν ἀναγκαίων εἰς σπουδὴν τῶν ἐπιστημῶν πινάκων καὶ ἐργαλείων. Μετὰ πλείστης δ' ἐπιμελείας κατήρτισεν ὁ Κλεόβουλος τὸ τμῆμα τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς, εἰς ὃ πολλοὶ ἔβλεπον τολμηρὸν νεωτερισμὸν καὶ σπέρμα ἀρχῶν δημοκρατικῶν ῥιπτόμενον εἰς τὴν διδασκαλίαν. Πλεῖστοι συνέῤῥεον καὶ ἐπεσκέπτοντο μετὰ συγκινήσεως τὰς παραδόσεις ταύτας, ὡς εἰ διέβλεπον ἐν αὐταῖς προαγγελίαν προσεχοῦς ἐθνικῆς μεταῤῥυθμίσεως. Ἀλλ' ὁ Αὐθέντης διέταξε μετ' οὐ πολὺ τὴν κατάργησιν τοῦ τακτικοῦ βηματισμοῦ τῶν παιδίων, διότι τὰ πάντα ἦσαν τότε κίνδυνος καὶ διαβολή, καὶ ἂν ἐμανθάνετο ἐν Κωνσταντινουπόλει ὅτι οἱ μαθηταὶ ἐν Βουκουρεστίῳ ἐδιδάσκοντο τὸ στρατιωτικὸν βάδισμα, ἤρκει τοῦτο ὅπως οὐ μόνον τὸ σχολεῖον κλεισθῇ, ἀλλ' ὅπως καὶ ἡ ζωὴ τῶν ἱδρυσάν-

των αὐτὸ κινδυνεύσῃ. Συγχρόνως ὅμως πρὸς ἐμψύχωσιν τοῦ σχολείου, καὶ ἐμὲ ὁ πατήρ μου, καὶ αὐτὸς ὁ ἡγεμὼν τοὺς δύο υἱούς του Σκαρλάτον καὶ Δημήτριον, κατέταξεν εἰς αὐτό. Ὡδηγοῦντο δ' ἐκεῖ πάντοτε ὑφ' ἑνὸς παιδαγωγοῦ, τοῦ Λουκᾶ Ῥαΐδου, Κείου, ὡς τὸν Σερούϊον, καὶ αὐτοῦ εὐπαιδεύτου, ἀδελφοῦ δὲ ἀρχαίου τινὸς ὑπηρέτου ἡμῶν καλουμένου Γεωργίου. Οὗτος διηύθυνε τὰς προγυμνάσεις τῶν ἡγεμονοπαίδων καὶ ἐμοῦ.

Κατετάχθην δὲ καὶ ἐγὼ ὁμοῦ μετὰ τῶν υἱῶν τοῦ Αὐθέντου, εἰς τὴν δευτέραν τάξιν, ἐν ᾗ ἐδίδασκεν ὁ Γεννάδιος, ὡς τῆς πρώτης ἢ ἀνωτάτης ἀνατεθείσης εἰς τὸν Βαρδαλάχον. Ἤμην ὅμως ἥκιστα αὐτῆς ἄξιος, πάντων τῶν συμμαθητῶν μου κατά τε τὰς γνώσεις καὶ τὴν ἡλικίαν πολὺ λειπόμενος. Καὶ ὁ ζῆλος μὲν τοῦ νὰ ἐπισκέπτωμαι τὸ διδακτήριον οὐδόλως μοὶ ἔλειπεν. Ἅπαξ μάλιστα, νομίζω τὴν πρώτην φορὰν ὅτε ἔμελλον νὰ μεταβῶ εἰς αὐτό, ἐπειδὴ δὲν ἠξεύρω τί κώλυμα ὑπῆρξεν εἰς τὴν ἅμαξαν (καθότι πεζὸς ἐννοεῖται ὅτι οὐδ' ἐπιτετραμμένον οὐδὲ δυνατὸν ἦτο νὰ πορευθῶ), καὶ ἡ ὥρα παρήρχετο, ἤρχισα νὰ κλαίω, τόσον ἤμην εἰσέτι παιδίον.

Ἐν τῇ ὑπερβολῇ δὲ τοῦ ζήλου μου ἐγειρόμην πάντοτε τὸν χειμῶνα, νομίζω, ὥρας τινὰς πρὶν χαράξῃ, καὶ ἀπηρχόμην εἰς τὸ σχολεῖον. Ὁ ὑπηρέτης ἔκρουε τὴν ἔξω πύλην, ἥτις ἦν μεγάλη καὶ βαρεῖα ὡς φρουρίου, καὶ ἅμα ὁ θυρωρός, ἠξεύρων ὅτι ἤμην ἐγώ, μοὶ ἤνοιγεν, ἀνηρχόμην καὶ εἰσεχώρουν ἀκροποδητὶ εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ Γενναδίου, διότι ὁ διδάσκαλος ἐκοιμᾶτο τότε πάντοτε, καὶ ἑπομένως ἐγὼ καθήμενος εἰς τὴν τράπεζαν, παρὰ τὴν κλίνην αὐτοῦ, προεμελέτων τὰ μαθήματα. Μετ' ὀλίγον ἀνοίγων τοὺς ὀφθαλμούς, «ἐδῶ εἶσαι, Μπασ' Ἀλέκο», μοὶ ἔλεγεν ὁ Γεννάδιος (κατὰ κωμικὴν ἠπειρωτικήν, ἀντὶ Κὺρ Ἀλέκο); ἔπειτα δ' ἐπρογεύετο ἐντὸς τῆς κλίνης του, καὶ εἰργάζετο ἐπὶ μίαν ἴσως ὥραν εἰς ἱεράν τινα ἱστορίαν, ἣν τότε συνέγραφε διὰ τὴν διδασκαλίαν· μεθ' ὃ ἐγειρόμενος ἡτοιμάζετο, καὶ οὕτως εἰσηρχόμεθα εἰς τὴν παράδοσιν, ἧς πολυάριθμον ἦν τὸ ἀκροατήριον, συγκείμενον ἐκ νέων τῶν πλείστων ὑπερεικοσαετῶν. Εἰς γωνίαν δὲ τῆς αἰθούσης, πλησίον τῆς καθέ-

δρας τοῦ διδασκάλου, εἶχε διασκευασθῆ ἰδιαιτέρα ἐστρωμένη ἐξέδρα, ἐφ' ἧς, πρὸς διάκρισιν, ἐκάθηντο οἱ δύο ἡγεμονόπαιδες μετὰ τοῦ παιδαγωγοῦ αὐτῶν, ὁ ἐξάδελφος αὐτῶν Νικόλαος, υἱὸς τῆς ἀδελφῆς τοῦ Αὐθέντου Σουλτάνας Χαρίτου, ὅστις δὲν ἠξεύρω τί παθὼν μετὰ ταῦτα ηὐτοκτόνησεν, ὡς ἔμαθον, ἐν Στεφανουπόλει, καὶ ὁ πάντων σμικρότατος ἐγώ, πρὸς συμφέρον βεβαίως τοῦ σχολείου μᾶλλον ἢ ἐμοῦ, ὅστις ἔπρεπεν ἢ νὰ ταχθῶ εἰς κατωτέραν τάξιν, ἢ νὰ ἐξακολουθήσω σπουδάζων κατ' οἶκον. Τὰ μαθήματα ἐν τῇ τάξει ταύτῃ, ἡ ἀνάλυσις Ἑλλήνων συγγραφέων, καὶ ἡ ἀρχαιοτάτη ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἦσαν, φαίνεται, ἀνώτερα τῆς ἐμῆς καταλήψεως· δι' ὅ, ἀλλ' ἴσως ἐν μέρει καὶ ἐκ παιδικῆς διαθέσεως, ὀλίγην ἔδιδον προσοχὴν εἰς αὐτά, καὶ ἐπροτίμων, ἐν ᾧ ὁ διδάσκαλος ἔλεγε, νὰ παίζω διὰ τῶν χειρῶν, ἢ νὰ προκαλῶ διὰ μορφασμῶν εἰς γέλωτα τοὺς ἀπέναντί μου καθημένους σοβαρωτέρους τῶν μαθητῶν. Ὁ Γεννάδιος πολλάκις μ' ἐπέπληττεν· ἀλλ' ἀνωφελῶς, καὶ ἐνίοτε κατέφευγεν εἰς αὐστηρότερα μέτρα, ἅπαξ δὲ μ' ἐνέκλεισεν ἐντὸς τῆς διδασκαλικῆς καθέδρας, ἥτις ἦτο τοσοῦτον ὑψηλή, καὶ ἐγὼ τοσοῦτον μικρός, ὥστε ἀπ' αὐτῆς δὲν ἔβλεπον τοὺς λοιποὺς μαθητάς. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν ἔμεινα ἥσυχος, καὶ εὑρὼν κατὰ γῆς μικρὰ τεμάχια χάρτου, τὰ ἐτύλιζα εἰς σφαιρίδια, καὶ τὰ ἐσφενδόνιζον διὰ τῶν δακτύλων ἄνωθεν τῆς καθέδρας, ἀποκαταστήσας οὕτω τὴν διακοπεῖσαν ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ ἀκροατηρίου, πρὸς γενικὴν θυμηδίαν, καὶ πρὸς ἀπελπισίαν τοῦ διδασκάλου. Τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ ὄνομα παρῳδῶν ὁ Γεννάδιος, μὲ εἶχεν ἐπονομάσει **Γελάδιον**, ὡς προτιμῶντα νὰ γελῶ μᾶλλον παρὰ νὰ σπουδάζω.

Ἀλλὰ μεθ' ὅλων τῶν παιδαριωδῶν μου ἀνοησιῶν, οἱ διδάσκαλοι, δὲν ἠξεύρω διατί, μὲ ἠγάπων, καὶ ἐγὼ τοὺς ἠγάπων ἐπίσης ἀπὸ καρδίας, καὶ πολλάκις μὲ ἐκράτουν καὶ ἐγευμάτιζον μετ' αὐτῶν εἰς τὸ σχολεῖον, ὡς καὶ αὐτοὶ συνεχῶς προσκαλούμενοι ἐγεύοντο παρ' ἡμῖν. Κατ' οἶκον δὲ προεγυμναζόμην καὶ παρεσκεύαζον τὰ μαθήματά μου μετὰ τῶν ἡγεμονοπαίδων τὸ πλεῖστον ὑπὸ τὴν αὐστηρὰν ἐπιτήρησιν τοῦ Λουκᾶ. Ὁ δὲ Κ. Ἑρκουλίδης ἔμενε παρ'

ἡμῖν μόνον πλέον διὰ τὰς ἀδελφάς μου. Ἐξ αὐτῶν ἡ πρεσβυτέρα, Εὐφροσύνη, ἤρχισε μανθάνουσα καὶ μουσικήν, πρὸς ὃ ἠγοράσαμεν κύμβαλον, εἰς σχῆμα τραπέζης, σπάνιον βεβαίως καὶ πολύτιμον ἔπιπλον τότε, ἐξ ἐκείνων δὲ βεβαίως οἷα σήμερον οὐδὲ εἰς καλύβας δύνανται ν᾽ ἀπαντῶνται. Καὶ ὅτι μὲν οὐδὲν ἐδιδάχθη τότε ἡ ἀδελφή μου θετικῶς τὸ ἠξεύρω. Ἔπαιζεν ὅμως, ἴσως δι᾽ ἑνὸς δακτύλου, ἦχόν τινα λεγόμενον le carnavalsérail, καὶ τοῦτο ἐθεωρεῖτο ὡς μέγα μουσικὸν κατόρθωμα.

Οὐ μόνον δ᾽ ἐξεπαιδεύετο εἰς τὸ σχολεῖον ἐκεῖνο ἡ Ἑλληνικὴ νεολαία, ἀλλὰ καὶ τὰ αἰσθήματα αὐτῆς ἐκαλλιεργοῦντο κατὰ τρόπον μὴ λανθάνοντα τοὺς ἱδρυτὰς αὐτοῦ· διότι, ἂν οὐχὶ ἄλλο, οὐδεὶς ἠγνόει ὅτι ὁ Γεννάδιος εἶχε διατελέσει συνδιδάσκαλος ἐν Ὀδησσῷ καὶ στενὸς φίλος τοῦ Λασσάνη, τοῦ γράψαντος τὸ ἐνθουσιώδη πατριωτισμὸν πνέον δρᾶμά του, τὸ ἐπιγραφόμενον «*Ἑλλάς*».

Καὶ ὁ Αὐθέντης δ᾽ αὐτὸς ἦν εὐμενέστατος καὶ λίαν περιποιητικὸς πρὸς τοὺς καθηγητάς, καίτοι οὐδόλως ἐν ἀγνοίᾳ τῶν φρονημάτων αὐτῶν διατελῶν. Οὕτω ποτὲ ὁ Γεννάδιος, παραδίδων τοῦ Πλουτάρχου τὸν βίον τοῦ Περικλέους, καὶ προκειμένου περὶ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς τέχνης δι᾽ ὧν ὁ μέγας ἀνὴρ ἐτίμησε τὴν πατρίδα του, μᾶς ἀνέφερεν εἰς παράδειγμα βρύσιν τινὰ τῷ σχολείῳ παρακειμένην, ἣν δὲν ἠξεύρω τίς φιλότιμος Ἕλλην εἶχε πρὸ ὀλίγου κοσμήσει δι᾽ ὡραίου γλυπτικοῦ συμπλέγματος. Ἐκεῖθεν δ᾽ ὁρμηθεὶς καὶ γενικεύων τὸν λόγον, προήχθη εἰς θεωρίας περὶ πατριωτικῆς φιλοτιμίας, περὶ τῆς εὐκλείας καὶ τῆς εὐημερίας, ἣν φέρει εἰς τὸ ἔθνος ἡ ἐλευθερία, καὶ βαθμηδὸν ἐξαπτόμενος, διέταξε νὰ κλειδώσωσι τὴν θύραν, καὶ τότε μετὰ συγκεκινημένης φωνῆς μᾶς ὡμίλησε περὶ τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος, ἥτις ἦν ἄλλοτε ἡ μήτηρ τῆς δόξης καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἐπ᾽ ἐσχάτων δὲ κατέκειτο δούλη περιφρονουμένη, καὶ ηὐχήθη καὶ προήγγειλε τὴν ἀναγέννησιν αὐτῆς μετὰ λέξεων θερμοτάτων, μέχρις οὗ δάκρυα ἀνέβλυσαν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του, προκαλέσαντα ἀκατάσχετον ἐνθουσιασμὸν εἰς πᾶν τὸ ἀκροατήριον.

Τῆς σκηνῆς ταύτης μάρτυρες, οὐχ ἧττον τῶν ἄλλων συγκεκινημένοι ἦσαν καὶ οἱ ἡγεμονόπαιδες καὶ ὁ παιδαγωγὸς αὐτῶν, ὥστε οὐδεμία ἐδύνατο νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία ὅτι αὕτη δὲν ἔμεινεν ἄγνωστος εἰς τὸν ἡγεμόνα. Καὶ ὅμως μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὁ Γεννάδιος προσεκλήθη εἰς γεῦμα εἰς τὴν Αὐλήν!

Μετὰ δὲ τὸ Γυμνάσιον ἐπεμελήθη ὁ πατήρ μου τῆς συστάσεως Ἑλληνικοῦ θεάτρου. Ὅτε ἐπήγαμεν εἰς Βουκουρέστιον, θέατρον ὑπῆρχεν ἤδη ἐκεῖ, οἰκοδόμημα ἱκανῶς εὐπρεπές, εἰς ὃ Γερμανοὶ ἠθοποιοὶ ἐδίδασκον τραγῳδίας, κωμῳδίας καὶ μελοδράματα. Τὸ πρῶτον δρᾶμα εἰς ὅ ποτε παρέστην πρὸς μεγίστην ἔκπληξιν καὶ ἐνθουσιασμόν μου, ἦν τοῦ Μοζὰρτ ὁ «Μαγικὸς αὐλός». Ἐνθυμοῦμαι δὲ καὶ ὅτι ὁ θίασος, διασκευάσας ποτὲ κατάλληλον θέσιν τινὰ σύνδενδρον τῶν περιχώρων τοῦ Βουκουρεστίου, παρέστησεν εἰς αὐτὴν ἐν ὑπαίθρῳ ἐνώπιον τῆς Αὐλῆς καὶ παμπληθοῦς ἀκροατηρίου τοὺς «Ληστάς» τοῦ Σχιλλέρου, καὶ οἱ λησταὶ εἰσήλασαν ἔφιπποι εἰς τὴν πλατεῖαν, ἥτις ἐχρησίμευεν ὡς σκηνή. Ἐνδιεφέρετο δὲ μεγάλως εἰς τὸ θέατρον ἥ τε λοιπὴ κοινωνία πᾶσα καὶ ἡ Αὐλή, ἥτις σχεδὸν οὐδέποτε ἔλειπεν ἀπὸ τῶν παραστάσεων, εἰς δὲ τὸ ἡγεμονικὸν θεωρεῖον παρῆν πάντοτε ὁ Κ. Νικόλαος Σκοῦφος, εἰς ὃν ἦν ἀνατεθειμένη ἡ διεύθυνσις τοῦ θεάτρου, καὶ ὅστις, καθ' ὃ σπουδάσας ἐν Μονάχῳ, ἐξήγει εἰς τοὺς ἡγεμονίδας τὰ ἐπὶ τῆς σκηνῆς λεγόμενα· καὶ ἡ δομνίτσα Ῥαλοῦ δὲ ἐσπούδαζε καὶ ἐνόει ἡ ἰδία τὴν Γερμανικήν. Ἦσαν δ' οἱ ἠθοποιοί, καθ ἃ ἐνόουν, καὶ καθ' ἃ δύναμαι ἐκ μνήμης ἤδη νὰ κρίνω, ἐκ τῶν δοκιμωτάτων, οἱ σύζυγοι Steinfels, καὶ οἱ σύζυγοι Ῥαάν, καὶ ἡ ὡραιοτάτη Dill, ἣν διὰ τὴν τεχνικὴν ἱκανότητα, τὴν χάριν τῶν τρόπων, καὶ τὴν λεπτὴν αὐτῆς ἀγωγήν, ἰδίως ἐξετίμα, καὶ ἐνίοτε καὶ προσεκάλει καὶ περιεποιεῖτο ἡ ἡγεμονικὴ οἰκογένεια. Ἐλατρεύετο δ' ἡ νεᾶνις ὑπὸ παντὸς τοῦ κοινοῦ τοῦ Βουκουρεστίου, καὶ εἰς ἕνα τῶν νέων εὐπατριδῶν τοῦ Βουκουρεστίου ἐνέπνευσε διακαέστατον ἔρωτα, εἰς ὃν καὶ αὕτη μετὰ ποιητικωτάτης ἀφοσιώσεως ἀνταπεκρίνετο. Καὶ ἐγὼ δ' αὐτός, καίτοι παιδίον, εὕρισκον ἐξαίσιον τὸ κάλλος αὐτῆς, καὶ ὁσάκις

ἐφ᾽ ἁμάξης διηρχόμεθα πρὸ τῆς οἰκίας της, ἔχαιρον μεγάλως ἂν τὴν ἔβλεπον εἰς τὸ παράθυρον, καὶ τὴν ἐχαιρέτων. Ἐκείνη δὲ ἀστείαν βεβαίως εὑρίσκουσα τὴν ἔκφρασιν ταύτην τοῦ παιδικοῦ θαυμασμοῦ μου μοὶ ἀπέδιδε μετ᾽ ἀπαραμίλλου χάριτος τὸν χαιρετισμὸν πρὸς πολλὴν διασκέδασιν τῶν περὶ ἐμέ, καὶ πρὸς ζηλοτυπίαν ἴσως τινῶν, οἵτινες δὲν ἠξιοῦντο τοιαύτης φιλοφρονήσεως.

Περίεργον μοὶ φαίνεται καὶ σήμερον ἔτι, ὅτε ἀναπολῶ τὰς τότε ἐντυπώσεις, πόσον τὸ κάλλος ἐπιδρᾷ καὶ ἐπ᾽ αὐτῶν τῶν παιδίων. Τοῦτο βεβαίως διότι, ἅμα ἄρχεται ἡ ἀνάπτυξις τῶν αἰσθητικῶν δυνάμεων, ἡ ψυχὴ τίθεται εἰς ἁρμονίαν πρὸς τὴν ἔξω φύσιν, ἧς τὴν ἁρμονίαν ἀντανακλᾷ ὑπερτάτως τὸ ἀνθρώπινον κάλλος. Μία τῶν ὡραιοτέρων Κυριῶν ἐν Βουκουρεστίῳ ἦν τότε ἡ Κα Ζήγκα (Ζωὴ) Φλωρέσκου, πρωτότοκος θυγάτηρ τῆς Κας Φωκᾶ, καὶ θεία τῆς Δώρας δ᾽ Ἰστρίας. Τοσοῦτος δ᾽ ἦν ὁ παιδικὸς θαυμασμός μου πρὸς τὴν καλλονὴν αὐτῆς, ὥστε μίαν ἑσπέραν, ὅτε ἐδίδετο χορὸς παρ᾽ ἡμῖν ἐλθὼν ἐστάθην ὀπίσω της ἐν ᾧ ἐχόρευε, καὶ κρυφίως ἔκοψα διὰ ψαλλίδος μικρὰν ἄκραν τῆς κρεμαμένης λαμπρᾶς πλεξίδος της ἵνα τὴν φυλάξω εἰς ἐνθύμημα. Εὐτυχῶς δὲν ἀνεκαλύφθη ἡ ἀνόητός μου αὐθάδεια· ἄλλως δὲν θὰ διέφευγον τοὺς καγχασμοὺς καὶ ἴσως καὶ ὑλικωτέρας ποινὰς δι᾽ αὐτήν.

Καὶ τῆς θείας μου Κας Γκίκα (τῆς ἀδελφῆς τοῦ πατρός μου) ἐθαύμαζον οὐχ ἧττον τὴν καλλονήν, καὶ πολλάκις, πρὸς πολλὴν διασκέδασιν αὐτῆς καὶ τῶν ἄλλων, τὴν παρεκάλουν νὰ φορῇ εἰς τὴν κεφαλὴν χρυσῆν τινα ἁλυσσίδα, ἥτις κατ᾽ ἐμὲ ἔπρεπεν ἐξαιρέτως εἰς τὴν μέλαιναν κόμην της, τὴν μέχρι τῶν ποδῶν της κατερχομένην. Ὡς ὅμως σήμερον δύναμαι νὰ κρίνω, ἔχων πάντοτε πρὸ τῆς μνήμης μου τῆς ἀγαπητῆς θείας μου τὴν μορφήν, ἐξόχως μὲν ὡραία δὲν ἦτον· ἀλλ᾽ εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν ἐπὶ τῆς μορφῆς της ἐπέλαμπεν ἀπὸ τῆς ψυχῆς της ἡ καλλονή.

Ἀγνοῶ ἂν ἡ ὑπερτάτη ἐπιμέλεια τοῦ Θεάτρου εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τὸν πατέρα μου· ἢ ἂν ἦν ἐντὸς τῶν καθηκόντων τῆς ὑπηρεσίας του. Ἀλλ᾽ ὅπως δήποτε ἡ χρῆσις ἣν αὐτῆς ἐποιήσατο ἦν ὁ μετὰ

πάσης δραστηριότητος ὀργανισμὸς Ἑλληνικῆς σκηνῆς. Διὰ τῆς νοήμονος ἐνεργείας του κατηρτίσθη μετ' οὐ πολὺ θίασος, οὗ πρώτιστα μέλη ἦσαν ὁ Ἀριστέας, ὅστις εἶχεν, ἢ δὲν ἠξεύρω ἂν ἔκτοτε, καὶ ἕνεκα τῆς σκηνικῆς αὐτοῦ ἱκανότητος, ἔλαβε τὸν βαθμὸν Καμινάρη· ὁ Σωμάκης, ὁ ἐν Ἑλλάδι ὡς πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου ἀποθανών· ὁ Κοκούλης, μετέπειτα ἐν Δακίᾳ εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα ἐπιδοθείς, καὶ ἄλλοι τινὲς αὐτοδίδακτοι μὲν πάντες, ὁπωσοῦν ἐξωγκωμένην καὶ ἐνίοτε ἐπιτετηδευμένην ἔχοντες τὴν ἀπαγγελίαν, ἀλλὰ μετὰ μεγίστου ἐνθουσιασμοῦ εἰς τὴν τέχνην, ὡς εἰς ἐνάσκησιν πατριωτικοῦ καθήκοντος ἐπιδιδόμενοι. Κατ' ἀρχὰς τὰ γυναικεῖα μέρη ὑπεκρίνοντο, ὡς εἰς τὴν ἀρχαίαν σκηνήν, νεανίαι· βαθμηδὸν δ' εὑρέθησαν καὶ γυναῖκες, ἃς μετὰ παραφόρου χαρᾶς ἐδέχθη τὸ κοινόν, οὐ μόνον τὸ Ἑλληνικόν, ἀλλὰ καὶ τὸ τότε εντελῶς Ἑλληνίζον ἐγχώριον.

Ἦσαν δὲ μεταξὺ τῶν διδαχθέντων δραμάτων τινὲς μεταφράσεις τῶν τοῦ Κοτζεβοῦ, αἱ τοῦ πατρός μου ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ θεάτρου, αἱ τραγῳδίαι τοῦ Ῥίζου, «Πολυξένη» καὶ «Ἀσπασία», καὶ πεζή τις μετάφρασις τοῦ Φιλίππου τοῦ Ἀλφιέρη. Ὁ θίασος εἶχεν ἑτοιμάσει καὶ τοῦ Βολταίρου τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος, ἀλλ' ὁ πατήρ μου, ἕνεκα τῆς ὑποθέσεως, ἥτις ἐδύνατο νὰ φανῇ ὕποπτος εἰς τοὺς τὰ πάντα τότε κατασκοπεύοντας, ἀπηγόρευσε τὴν παράστασιν, ἐπιμόνως ἀντιστὰς εἰς πάσας τὰς παρατηρήσεις καὶ τὰς παρακλήσεις τῶν ἠθοποιῶν, πεμπόντων καθ' ἑκάστην ἐπὶ τούτῳ πρεσβείας. Τέλος ὅμως ἐνέδωκε μετὰ πλείστας ἐνοχλήσεις, καὶ μάλιστα ἐπεμβάσεις· τὸ δὲ περίεργον ὅτι αὗται προήρχοντο μάλιστα ἐκ τῆς ἡγεμονικῆς οἰκογενείας· καὶ ἡ ἑσπέρα τῆς παραστάσεως ἦν θριαμβευτικὴ διὰ τὸ θέατρον, μὴ ἐπαρκοῦν νὰ περιλάβῃ οὐδὲ τὸ ἥμισυ τοῦ συῤῥεύσαντος φιλοθεάμονος πλήθους. Εἰς τὴν παράστασιν δ' ἐκείνην παρευρέθη μὲν ὁ διδάσκαλος ἡμῶν Κ. Ἑρκουλίδης, ὅστις καὶ θαύματα περὶ αὐτῆς διηγεῖτο, οὐχὶ ὅμως καὶ ἡμεῖς, διότι μᾶς ἀπηγορεύθη τοῦτο ὑπὸ τοῦ πατρός μου, καὶ εἰς ἐπανάληψιν τῆς τραγῳδίας ἄδεια δὲν ἐδόθη, διότι ἄφρων ἐνέργεια ἐδύνατο οὐ μόνον τοῦ θεάτρου

τὴν ὕπαρξιν, ἀλλὰ καὶ ἄλλα σπουδαιότατα ἐθνικὰ συμφέροντα νὰ διακινδυνεύσῃ.

Δὲν περιωρίζετο δὲ εἰς τούτων τῶν ἱδρυμάτων τὴν ἐπιμέλειαν πᾶσα ἡ πατριωτικὴ μέριμνά του. Μεμυημένος εἷς ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἐνήργει ὑπὲρ αὐτῆς, ἀφ' ὅτου ἦν ἐν Βουκουρεστίῳ, πάντοτε μὲν ἐν κρυπτῷ, ἀλλ' ἀνετώτερον ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει· ὥστε οὐδ' ἡμᾶς, τὰ παιδία, διέφευγεν ὅτι ἡ ἐλευθέρωσις τῶν Ἑλλήνων ἦν τοῦ βίου του τὸ διηνεκὲς ὄνειρον, καὶ ὅτι ὠφελούμενος ἐκ τῆς ἀδείας ἣν τῷ παρεῖχεν ἡ ὑψηλὴ αὐτοῦ θέσις, εἰργάζετο ὑπὲρ τοῦ μεγάλου σκοποῦ δραστηρίως, εἰ καὶ οὐχὶ ἀκινδύνως. Πολλάκις ἔβλεπον μετὰ θαυμασμοῦ φουστανελλοφόρους εἰσερχομένους καὶ κατακλειομένους εἰς τὸν κοιτῶνά του εἰς μακρὰς συνεντεύξεις, καὶ ὀνομάζων μοι ἐνίοτε αὐτούς, τὸν Σάββαν, τὸν Γεώργιον τὸν Ὀλύμπιον, μᾶς ἔλεγεν ὁ πατήρ μου ὅτι οὗτοι εἰσὶ τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἡ ἐλπὶς καὶ οἱ ἥρωες, οἱ μέλλοντες τῆς Ἑλλάδος Μιλτιάδαι καὶ Θεμιστοκλεῖς. Ἤξευρον δέ, ἢ ἴσως ἔμαθον ἔκτοτε, ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, αὐτὴν τὴν κεφαλήν του ἐκθέτων, διετέλει ἐν ἀλληλογραφίᾳ μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου, ὄντος τότε ἐν Ῥωσσικῇ ὑπηρεσίᾳ, καὶ ἐπίσης γινώσκοντος τὰ ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας διενεργούμενα.

Περὶ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἡ μήτηρ μου βαρέως ἀσθενήσασα, ὅταν ἀνέλαβε, συμβουλῇ καὶ ἐγκρίσει τῶν ἰατρῶν δι' ἀλλαγὴν ἀέρος, ἀπεφάσισε νὰ περιοδεύσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Βλαχίας, συνοδευομένη ὑπὸ τῆς μάμμης μου, τῆς γιαγιᾶ Ῥαλοῦς, καὶ ὑπό τινων ἀρχόντων. Ἡ ἐπιθυμία μου νὰ συμπεριληφθῶ εἰς τὴν ὁδοιπορίαν ἦτο μεγίστη, ἀλλ' ἡ ἐλπὶς οὐδεμία, διότι ὁσάκις ἐτόλμησά τινα ὑπαινιγμόν, ἢ παντάπασι δὲν ἐδόθη προσοχὴ εἰς τοὺς λόγους μου, ἢ διετάχθην νὰ μὴ λέγω ἀνοησίας. Ἐν τούτοις μίαν ἑσπέραν, μὴ ἀπέχουσαν πολὺ τῆς ἡμέρας τῆς ἀναχωρήσεως, ἐν ᾧ οἱ γονεῖς μου ἦσαν εἰς τὴν Αὐλήν, μείναντες μόνοι κατ' οἶκον ἐγὼ καὶ ἡ ἀδελφή μου, πάντοτε τῆς μικρᾶς μὴ λαμβανομένης εἰσέτι ὑπ' ὄψιν διὰ τὴν ἡλικίαν της, ἐξεφράζομεν ἀμοιβαίως τὴν λύπην ἡμῶν, διότι

δὲν μᾶς ἐπετρέπετο νὰ συνοδοιπορήσωμεν. Τότε ἀστεία ἰδέα μοὶ ἐπῆλθεν. Ἐλάβομεν χαρτίον καὶ κάλαμον, καί, διὰ κοινῆς συνεργασίας, σωρεύσαντες σολοικισμοὺς καὶ βαρβαρισμοὺς μετὰ γενικῶν καὶ ἴσως καὶ ὀνομαστικῶν ἀπολύτων, συνετάξαμεν, δῆθεν εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικήν, ἱκετηρίαν, ἣν καὶ ἐπέμψαμεν εἰς τὸν πατέρα μου. Ἡ ἐλπὶς καὶ προσδοκία ἡμῶν δὲν ἦτον ἄλλη, ἢ ὅτι ἤθελε γελάσει διὰ τὴν ἐπίνοιαν καὶ διὰ τὸ κωμικοτραγικὸν ἡμῶν ὕφος· ἀλλὰ μόλις παρῆλθεν ἓν τέταρτον, καὶ ἠκούσαμεν ἅμαξαν εἰσερχομένην, καὶ ὑπηρέτης αὐλικὸς ἀναβάς, μοὶ εἶπεν ὅτι ἐπέμφθη ἵνα μὲ φέρῃ εἰς τὴν Αὐλήν. Τοῦτο πολλάκις ἐγίνετο καὶ ἄλλοτε, καὶ ἑπομένως περιχαρὴς τὸν ἠκολούθησα. Φθὰς δ᾽ ἐκεῖ, ἐκομίσθην πρὸς τὸν πατέρα μου εἰς τὸν ἡγεμονικὸν ἀντιθάλαμον, ὄντα πλήρη αὐλικῶν κατὰ τὸ σύνηθες, καὶ εὗρον ὅτι πάντες εἶχον ἀναγνώσει τὴν ἐπιστολήν μου, καὶ μὲ περιεστοίχισαν ὁμιλοῦντές μοι περὶ αὐτῆς. Ἐγὼ δὲ μετὰ παιδικῆς φλυαρίας ὑπεστήριζον παρ᾽ αὐτοῖς τὸ θέμα μου, καὶ κατ᾽ ὀλίγους τοὺς ἐκέρδησα πάντας ὑπὲρ τῶν ἀξιώσεων ἡμῶν, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν Αὐθέντην, ὅστις ἀκούσας περὶ τῆς ἐπιστολῆς καὶ τῆς δικηγορίας μου, εἶπεν εἰς τὸν πατέρα μου ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὴν παράκλησίν μου. Οὕτως ἀπεφασίσθη ὅτι καὶ ἐγὼ καὶ ἡ ἀδελφή μου ἠθέλομεν συναπέλθει εἰς τὴν ὁδοιπορίαν! Καὶ ταύτης μὲν δὲν διετήρησα ὅσον ἔπρεπε τὰ καθέκαστα εἰς τὴν μνήμην, ἀλλ᾽ ἠξεύρω μόνον ὅτι ἦτον λίαν πανηγυρική, διότι ἡ σύζυγος τοῦ Ποστελνίκου, ἡ ἀνεψιά, καὶ ἔτι μᾶλλον ἡ ἀδελφὴ τοῦ Αὐθέντου, νὰ ἐπισκέπτωνται, μετὰ λαμπρᾶς συνοδίας ἀρχόντων, θεραπόντων καὶ σωματοφυλάκων τὰς ἐπαρχιακὰς πόλεις, τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας, ἦν συμβὰν σπανιώτατον τότε, ἴσως καὶ μοναδικόν. Πανταχοῦ λαός, ἀρχαὶ καὶ ἡ ἐπαρχιακὴ ἀριστοκρατία μᾶς ὑπεδέχοντο μετὰ τῶν μεγίστων τιμῶν. Εἰς τὰς πόλεις κατελύομεν εἰς τὰ διοικητήρια, ἀνθοστόλιστα καὶ σημαιοστόλιστα, εἰς πολυτελεστάτας αἰθούσας, καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἡμῶν τῶν παιδίων πρώτη φροντὶς καὶ ἰδίᾳ διασκέδασις ἦν νὰ στρέφωμεν τοὺς δείκτας καὶ νὰ καταστρέφωμεν τὰς μηχανὰς τῶν κοσμούντων αὐτὰς ὡραίων

ὡρολογίων, χωρὶς οὐδεὶς νὰ τολμᾷ τὴν ἐλαχίστην παρατήρησιν, μέχρις οὗ ἡ μήτηρ μου, γνῶσιν λαβοῦσα τοῦ ἐπιβλαβοῦς ἡμῶν παιγνίου, διέκοψεν αὐτὸ δι' ἐπιπλήξεων. Μᾶς παρετίθεντο δὲ πανταχοῦ πολυτελέστατα δεῖπνα, εἰς ἃ προσεκαλοῦντο καὶ πάντες οἱ προὔχοντες τῆς πόλεως, μετὰ τῶν γυναικῶν αὐτῶν. Εἰς μίαν δὲ πόλιν, τὸ Ῥίμνικον, ὁ διοικητής, μὴ ἀρκεσθεὶς νὰ μᾶς ὑποδεχθῇ διὰ κωδωνοκρουσίας, ἤθελε καὶ διὰ κανονοβολισμῶν νὰ χαιρετίσῃ τὴν ἄφιξιν ἡμῶν. Ἐπειδὴ ὅμως τότε ἡ Δακία πυροβόλα δὲν εἶχε, καὶ ἡ κτῆσις αὐτῶν θὰ τῇ προσήπτετο ὡς ἔγκλημα, ὁ διοικητὴς κατέφυγεν εἰς τέχνασμα, δι' ὃ ἐδικαιοῦτο ἴσως νὰ καυχηθῇ ὅτι, ἂν δὲν ἐφεῦρε τὴν πυρίτιν, ἐφεῦρεν ὅμως ἢ κἂν θὰ ἐφεύρισκεν, ἂν δὲν ὑπῆρχον, τὰ πυροβόλα. Εἰς ῥίζας δένδρων βαθείας ἐνσκάψας ὀπὰς ἐπλήρωσεν αὐτὰς πυρίτιδος, καὶ αἱ ἐκρήξεις, ἂν οὐχὶ ἄλλο, ἀκριβῶς κἂν παρῆγον τῶν πυροβόλων τὸν κρότον, ὅστις καὶ μόνος ἦν ἀπαιτούμενος. Εἰς ἑτέραν ἐλθόντες πόλιν ἀφ' οὗ διέβημεν τὸν ποταμόν, νομίζω τὸν Ὄλτον, ἐφ' οὗ ἔκειτο, εὕρομεν ἐπὶ τοῦ ἀντιπέραν χείλους ὡραίαν σκιάδα ἐπίτηδες οἰκοδομηθεῖσαν, καὶ ἐν αὐτῇ μᾶς ὑπεδέχθησαν πᾶσαι αἱ κυρίαι τῆς πόλεως ἀδαμαντοστόλιστοι, μᾶς προσέφερον παγωτὰ καὶ γλυκύσματα, καὶ εἶτα μᾶς προέπεμψαν εἰς τὴν ὁρισθεῖσαν δι' ἡμᾶς κατοικίαν, ὅπου, μετὰ πολυτελὲς γεῦμα, μᾶς περιέμενε φωταψία καὶ χορός. Ἔτι δ' ἐπισημοτέρα ὑπῆρξεν ἡ ὑποδοχὴ εἰς Κραγιόβαν, ἥτις ἦν ἡ πρωτεύουσα τῆς Μικρᾶς λεγομένης Βλαχίας, καὶ ὅπου ὁ διοικητής, ὡς ἀνώτατος ἀντιπρόσωπος τοῦ Αὐθέντου, εἶχεν εἶδος Αὐλῆς καὶ προήδρευε διοικητικοῦ συμβουλίου (*Διβανίου*). Ἀλλὰ τὸ τερπνότερον μέρος πάσης τῆς ὁδοιπορίας ἦν ἡ κατάρρυτος καὶ κατάφυτος χώρα περὶ τὸ Κουμπουλούγγιον, κατὰ τῶν Καρπαθίων τοὺς πρόποδας, ἀληθὴς κῆπος αὐτοφυής, οὗ αἱ φυσικαὶ καλλοναὶ τοσοῦτο ζωηρῶς ἐνετυπώθησαν εἰς τὴν φαντασίαν μου, ὥστε, εἰ καὶ τότε ἤμην μόλις δεκαετής, νομίζω ὅτι βλέπω ἔτι ἐμπρός μου καὶ τὰς πρασίνας αὐτοῦ πεδιάδας, καὶ τοὺς ἀνθοσκεπεῖς λόφους του, καὶ τοὺς καθαροὺς ῥύακας τοὺς παντοίως διακλαδευομένους ἢ παραλλήλως ῥέοντας ὑπὸ δενδροστοι-

χίας, ἢ ἕρποντας ὑπὸ ἄλση μυστηριώδη. Εἰς τὴν ὄχθην ἑνὸς ἐξ αὐτῶν ὅτε ἀνεχωροῦμεν ἐφύτευσα, τῇ βοηθείᾳ τῶν ἀκολούθων ἡμῶν, κλάδον ἰτέας, εἰς ἐνθύμημα· ἀλλ' ἥτις ἀγνοῶ ἂν ἔκτοτε ἐῤῥιζοβόλησε καὶ ἐβλάστησε, καὶ ἂν ἴσως ἐπὶ μακροὺς χρόνους θὰ ἐξακολουθῇ ἀκμάζουσα, ὅταν ὁ φυτεύσας αὐτὴν δὲν θέλει ὑπάρχει.

Εἰς τὴν ἐπιστροφὴν ἡμῶν εἰς Βουκουρέστιον ἡ μήτηρ μου εἶχεν ἐντελῶς ἀναλάβει.

Ὀλίγον δὲ πρὸ τούτου, ἢ μετὰ ταῦτα, μεγαλοπρεπεστάτη ἐγένετο δεξίωσις ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ ἰδίως ἐν τῇ Αὐλῇ εἰς τὸν Αὐθέντην τῆς Μολδαυΐας Σκαρλάτον τὸν Καλλιμάχην, ὅστις ἀνακληθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν, διήρχετο μετὰ πάσης τῆς οἰκογενείας του διὰ Βουκουρεστίου, ἵνα ἐπισκεφθῇ τὴν ἀδελφήν του δόμναν Εὐφροσύνην. Μεταξὺ ἄλλων ἐνθυμοῦμαι ὅτι τὸ θέατρον ἐφωταγωγήθη λαμπρῶς τὴν ἑσπέραν καθ' ἣν ἐπεσκέφθη αὐτὸ ἡ ἡγεμονικὴ οἰκογένεια. Διεδέχθη δὲ τὸν Σκαρλάτον Καλλιμάχην εἰς τὸν θρόνον τῆς Μολδαυΐας ὁ Μιχαὴλ Σοῦτσος. Καθ' ὅσον δ' ἐνθυμοῦμαι, δὲν νομίζω καὶ οὗτος νὰ διῆλθε διὰ Βουκουρεστίου.

Ἀλλ' ἄλλο πολὺ σπουδαιότερον συμβὰν συνεκίνησε μετά τινα καιρὸν ἡμᾶς, τοὺς μαθητὰς τοῦ Γυμνασίου. Ἐν ᾧ ἠκροώμεθα τὸν διδάσκαλον, αἴφνης θόρυβος ἠκούσθη εἰς τὴν αὐλὴν καὶ τοὺς διαδρόμους, ἀναγγέλλων ὅτι ἀσύνηθές τι συνέβαινεν, καὶ ἀμέσως ἀγγελία διέτρεξεν ὅλον τὸ σχολεῖον, ὅτι ὁ Αὐθέντης ἤρχετο εἰς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ. Τοῦτο ἦν πρωτοφανὲς καὶ ἀπαραδειγμάτιστον, καὶ διὰ τοῦτο διήγειρε μεγάλην συγκίνησιν. Τῷ ὄντι δὲ μετ' ὀλίγας στιγμὰς ἅμαξαι καὶ δορυφόροι ἐπλήρωσαν τὴν εὐρεῖαν αὐλήν, καὶ ὁ Ἡγεμών, ὑπὸ μάλης κρατούμενος ἀμφοτέρωθεν, ἀνέβη βραδέως, καὶ ἐλθὼν ἐκάθησεν ἐπὶ πολλὴν ὥραν εἰς ἕκαστον τῶν ἀκροατηρίων, θερμὴν μέριμναν δεικνύων ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως. Τὴν δ' ἑσπέραν πάντες ὡμίλουν ἐν τῇ αὐλῇ περὶ τοῦ ἀπροσδοκήτου τούτου κινήματος τοῦ Αὐθέντου, καὶ ἐξέθετον καὶ ἐσχολίαζον τὰς λεπτομερείας αὐτοῦ· ἡ δὲ κολακεία εὕρισκεν ἄφθονον ὕλην εἰς πολλαπλασιασμὸν τῶν δικαίων ἐπαίνων.

Μεταξὺ ἄλλων ὅμως τινὲς διηγοῦντο ὅτι, ὅτε ἀνεχώρει ἡ ἡγεμονικὴ ἅμαξα, εἷς κύων καθήμενος ἐμπρὸς αὐτῆς ὠρύετο, οὐδ' ἤθελε νὰ φύγῃ καίτοι διωκόμενος ὑπὸ τῶν ἡνιόχων καὶ τῶν σωματοφυλάκων, καὶ ὅτι καθ' ὅλην τὴν ὁδόν, προπορευόμενος, ἐξηκολούθει ἐπιμόνως τὰς πενθίμους αὐτοῦ ὑλακάς. Τὸ διήγημα τοῦτο ἤκουσα τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἑσπέραν ὑπὸ πολλῶν λεγόμενον, καὶ ὑπό τινων ἐξηγούμενον ὡς κακὸν οἰωνόν, ἐν ᾧ ἄλλοι, οἱ ἧττον εὔπιστοι, ὡς ἐνθυμοῦμαι φέρ' εἰπεῖν τὸν νέον **κόμισσον** Δημήτριον Σοῦτσον, (πρεσβύτερον ἀδελφὸν τῶν ποιητῶν Ἀλεξάνδρου καὶ Παναγιώτου), ἐγέλων διὰ τὴν πρόληψιν, καὶ ἔλεγον ὅτι φυσικὸν τοῦ κυνὸς ἦν νὰ ὠρύηται, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ προφητεύῃ.

Καὶ ὅμως παράδοξος σύμπτωσις! Ἐπηλήθευσε τοῦ κυνὸς ἡ ἀπαίσιος προφητεία! Τὴν ἐπαύριον τῆς ἐπισκέψεως εἰς τὸ σχολεῖον ὁ Αὐθέντης ἠσθένησε, καί, μετὰ μίαν ἑβδομάδα, ἀπέθανεν. Ἡ ἀσθένεια ἦν ἁπλοῦν ἐρυσίπελας, νομισθὲν κατ' ἀρχὰς ἀκίνδυνον, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον λαβὸν κακοήθη χαρακτῆρα, μέχρις οὗ ἀπροσδοκήτως ἐπέφερε κεραυνοβόλον τὸν θάνατον. Ἐπὶ πολὺ καὶ ὑπὸ πολλῶν ἐνομίσθη καὶ διεδίδετο ὅτι τὸν ἡγεμόνα ἐφαρμάκευσαν οἱ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, θεωροῦντες αὐτὸν ὡς μέγα πρόσκομμα εἰς τῶν πατριωτικῶν σκοπῶν των τὴν πρόοδον. Ἀλλ' ὁ πατήρ μου, ὅστις ἐγνώριζε πάντα τὰ κατὰ τὸν Αὐθέντην, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῆς τελευταίας του ἀσθενείας διέμενε πάντοτε σχεδὸν πλησίον του, μ' ἐβεβαίωσε πολλάκις ὅτι τοῦτο ἦν ἄντικρυς πλάνη καὶ κενὸν ἐπινόημα, ἀληθῶς δ' ὅτι τὸ ἐρυσίπελας μόνον τὸν ἐθανάτωσε. Μοὶ προσέθετε δ' ὅτι οὐδ' εἶχεν ἡ Ἑταιρία λόγον ἵνα τὸν ὑποβλέπῃ, διότι, ὡς καὶ πολλάκις καὶ παρὰ τοῦ ἰδιαιτέρου του γραμματέως Βαλέττα, καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ πατρός μου λόγος ἐγίνετο περὶ μεγάλου τινὸς ἐθνικοῦ σκοποῦ ὅστις παρεσκευάζετο, οὐδέποτε ἀντέπραξε πρὸς αὐτὸν ἢ κατ' αὐτοῦ ἐξεφράσθη, περιωρίζετο δὲ μόνον πάντοτε εἰς τὸ νὰ μὴ ἀναμιγνύεται εἰς τὴν ὁμιλίαν, προσποιούμενος ὅτι δὲν τὴν ἤκουσε. Περὶ δὲ τῶν πατριωτικῶν αἰσθημάτων του ὁ πατήρ μου οὐδεμίαν εἶχεν ἀμφιβολίαν, καὶ ταῦτα τῷ ὄντι πρὸς

τοῖς ἄλλοις ἀπέδειξεν καὶ ἡ πρὸς τὸν Γεννάδιον καὶ τὸ σχολεῖον συμπεριφορά του.

Ὡς κεραυνὸς ἐνέσκηψεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον ἡ εἴδησις ὅτι ὁ Αὐθέντης ἀπέθανεν. Πόσαι τύχαι ἀνατραπεῖσαι! Πόσα ὄνειρα διασκευασθέντα, πόσοι φόβοι περὶ τοῦ μέλλοντος! Καὶ εἰς τὴν αὐλὴν πένθος καὶ θρῆνος καὶ ἀπελπισία, ἀντὶ τῆς πρώην εὐθυμίας, καὶ πασῶν ἐκείνων τῶν λαμπροτήτων καὶ τῶν μεγαλοπρεπειῶν. Ἡ κηδεία τοῦ Αὐθέντου ἐγένετο δημοτελεστάτη καὶ λαμπρὰ οἵαν οὐδέποτε ἐνεθυμεῖτο τὸ Βουκουρέστιον, διότι ὁ Αὐθέντης Σοῦτσος ἦν ὁ πρῶτος Φαναριώτης ἡγεμὼν ὁ φυσικὸν θάνατον ἀποθανὼν ἐπὶ τοῦ θρόνου του. Ἦν δ' αὐτὸς καὶ ὁ ἔσχατος, εἰ καὶ οὐδεὶς ἔτι προέβλεπε τοῦτο.

Ἤδη δ' ἐστοχάζετο ἡ ἡγεμονικὴ οἰκογένεια μετὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτῆς, ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς, περὶ τῆς θλιβερᾶς ἐπιστροφῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅτε εἴδησις ἦλθεν, ἴσως οὐχὶ ὅλως ἀπροσδόκητος διά τινας μεμυημένους, ὅτι ἡ Ὀθωμανικὴ πύλη προὐτίθετο εἰς τὸν ἀποβιώσαντα ἡγεμόνα νὰ δώσῃ διάδοχον τὸν πρωτότοκον υἱὸν αὐτοῦ Νικόλαον. Τοῦτο ἤχησε παρηγόρως διά τινας, ὧν ἡ θλίψις ἀπέβλεπεν ὀλιγώτερον εἰς τοῦ ἡγεμόνος τὸν θάνατον παρὰ εἰς τὴν ἀπόσβεσιν τῶν ἰδίων αὐτῶν ἐλπίδων καὶ βλέψεων. Ἀλλ' ἡ τύχη ἄλλα τοῖς ἐπεφύλαττεν.

4.

Αὐγὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἀναστάσεως.

Μέγα συμβὰν πολλοῖς ἀπροσδόκητον! Ἀναστάσεως ἡμέρα διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ πάντα Ἕλληνα!

Πρὸ τοῦ θανάτου ἤδη τοῦ Αὐθέντου, νομίζω, εἶχε φθάσει ἡ εἴδησις ὅτι μυστικός τις ἀπόστολος, Ἀριστείδης καλούμενος, πεζὸς μεταβαίνων διὰ τῆς Βλαχίας εἰς Βουλγαρίαν, εἶχε συλληφθῇ ὑπὸ

τῶν Ὀθωμανῶν παρὰ τὸν Δούναβιν κατὰ τὸ Ῥουστσούκιον, καὶ ὅτι ἐντὸς τῶν πελμάτων τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ εὑρέθησαν ἔγγραφα περιέχοντα τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας.

Ἡ περίστασις αὕτη ἔπεισε, φαίνεται, τοὺς ἑταίρους, ὅτι κίνδυνος ἐπέκειτο ἂν ἀνέβαλλον ἐπὶ πλέον τὴν ἐπιχείρησίν των, καὶ ἴσως αὐτὸς ὁ θάνατος τοῦ Αὐθέντου ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς ἐκρήξεως. Ἀγνοῶ δ' ἂν αὐτῆς προανάκρουσμα, ἢ ἂν μόνον πρόσθετος ἀφορμὴ εἰς ἐπιτάχυνσιν τῆς ἐνάρξεως ὑπῆρξε καὶ ἡ στάσις τοῦ Θεοδώρου Βλαδιμηρέσκου, ὅστις ἐν τῷ μέσῳ τῆς κοινῆς συγχύσεως, ἣν ἐπέφερεν ἡ μεσοαυθεντία, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῶν κατοίκων τῆς μικρᾶς Βλαχίας, καὶ ἐζήτει ὑπὲρ αὐτῶν δικαιώματα. Εἰς τοσοῦτον δὲ βαθμὸν ἦν πατριωτικὸν καὶ φιλελεύθερον τὸ πνεῦμα τῶν μελῶν τῆς αὐθεντικῆς Αὐλῆς, ὥστε τὸ κίνημα τοῦτο, ὡς πρῶτον βῆμα ἐθνικῆς ἐγέρσεως κρινόμενον, ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐνέπνεεν εἰς αὐτὰ θερμὰς συμπαθείας.

Ἀλλ' ὁ ἀναβρασμὸς προὐχώρει καὶ τὰ πράγματα ἐταράττοντο· ἐν Βουκουρεστίῳ δ' ἤρχισε νὰ κλονίζηται ἡ ἀσφάλεια· δι' ὃ ἐκρίθη εὔλογον ν' ἀποσυρθῇ ἡ μάλιστα εἰς ἐπιχειρήσεις κακούργων ἐκτεθειμένη ἡγεμονικὴ οἰκογένεια, μεθ' ἧς καὶ ἡμεῖς, εἰς μοναστήριόν τι, δὲν ἠξεύρω ποῖον, ὀχυρόν, εἰς τῆς πόλεως τὰ περίχωρα. Ἐκεῖ δ' ἐμάθομεν περὶ τῆς φυγῆς τοῦ Αὐθέντου Μιχαὴλ Σούτσου ἐξ Ἰασίου. Διεδόθη δὲ καὶ ἡ φήμη ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, τὴν σημαίαν ἀναπετάσας τῆς ἐθνεγερσίας, εἰσήλασεν ἢ ἔμελλε νὰ εἰσελάσῃ εἰς Μακεδονίαν. Μετ' ἀνυπομόνων λοιπὸν παλμῶν καρδίας περιεμένομεν, δηλαδὴ περιέμενον οἱ περὶ ἡμᾶς μεγάλοι, καὶ ἡμεῖς οἱ μικροὶ ἠκούομεν καὶ ἐπιστεύομεν, ὅτι τάχιστα θέλει φθάσει εἰς Βουκουρέστιον μετὰ τακτικοῦ στρατοῦ, ἐπαναφέρει ἐκεῖ τὴν τάξιν πληρέστατα, καὶ ἐλευθερώσει τὴν Ἑλλάδα ἐν πρώτῃ μάχῃ. Αἱ συνδιαλέξεις πᾶσαι περιεστρέφοντο ἀναφανδὸν περὶ τὰ σχέδια καθ' ἃ τὸ μέγα ἔργον ἔμελλε νὰ τελεσθῇ. Ἦν δὲ πάντων ἀκατάσχετος ὁ ἐνθουσιασμός, ὅτε μίαν ἡμέραν ἠκούσθη ὅτι ὁ διδάσκαλος Γεννάδιος ὠργάνωσε λόχον ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς των.

Ἂν ὄχι αὐτοὶ οἱ ἡγεμονόπαιδες, ἀλλὰ πολλοὶ τῶν περὶ αὐτοὺς ἠθέλησαν νὰ ταχθῶσι τότε μεταξὺ τῶν προμάχων ἐκείνων τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἀληθῶς μετ' οὐ πολὺ ἠκολούθησαν τὰς σημαίας οὐχὶ μὲν τοῦ Γενναδίου, διότι οὗτος οὐδὲ κατάλληλος ἦν εἰς στρατολογίαν, οὐδ' ἐπέμεινεν εἰς αὐτήν, ἀλλὰ τὰς τοῦ Ἱεροῦ Λόχου, ὅτε μετὰ ταῦτα συνεκροτήθη ὑπὸ τοῦ Δρακούλη καὶ τοῦ Λασσάνη.

Ἐν τούτοις ὁ Ὑψηλάντης δὲν ἤρχετο, ἡ δ' ἀναρχία ηὔξανεν ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώραν καὶ μάλιστα ἐν τῇ πρωτευούσῃ, ὅπου ἐκρίθη ὅτι ἡ ἡγεμονικὴ οἰκογένεια δὲν διετέλει πλέον ἐν ἀσφαλείᾳ. Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν μάλιστα οἱ Ἀλβανοὶ τῆς Αὐλῆς, ὡς ἐλέγοντο, καὶ ὡς ἦσαν ἴσως, οἱ σωματοφύλακες, πέμψαντες ἐζήτουν ὁπωσοῦν ἀποτόμως τοὺς μισθοὺς αὐτῶν, καὶ κρυφίως εἰδοποιήθη ἡ ἡγεμονὶς ὅτι συνωμοσία ἐτεκταίνετο μεταξὺ αὐτῶν ἵνα ἐπιπέσωσιν εἰς τὴν ἡγεμονικὴν οἰκογένειαν, καὶ φονεύσαντες ἢ αἰχμαλωτίσαντες αὐτήν, λεηλατήσωσι τὰ πλούτη ἃ ὑπέθετον ὅτι εἶχεν. Εἶχον δὲ περιστῇ τὰ πράγματα εἰς τοιοῦτο σημεῖον, ὥστε τοιαύτη ἀπειλὴ οὔτε ἀπίθανος ἦν οὔτε δυσεκτέλεστος. Περὶ τοῦ ἀπαισίου δὲ τούτου σχεδίου ἠκούομεν καὶ ἡμεῖς τὰ παιδία· ἀλλὰ τοσοῦτον παιδία ἤμεθα, ὥστε, τὸ κατ' ἐμὲ τοὐλάχιστον, δὲν ἐνθυμοῦμαι οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον φόβον νὰ ᾐσθάνθην, διότι δὲν εἶχον τὴν συναίσθησιν τοῦ κινδύνου.

Ἐν τούτοις, ἀφ' οὗ ἐλήφθησάν τινα μέτρα προφυλακτικὰ κατ' αἰφνιδίας προσβολῆς, ἀπεφασίσθη ν' ἀναχωρήσωμεν ἐκ Βουκουρεστίου ὅσον τάχιον. Πρὶν δὲ τούτου, ἀπῆλθε μίαν πρωΐαν ἡ μήτηρ μου εἰς τὴν οἰκίαν ἡμῶν, ἵνα συσκευάσῃ καὶ συμπαραλάβῃ εἴ τι πολύτιμον εἴχομεν. Ἀλλ' ἐν ᾧ οὕτως ἦν ἐνησχολουμένη, αἴφνης φήμη δὲν ἠξεύρω πόθεν πηγάσασα, διέτρεξε πᾶσαν τὴν πόλιν, ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἰσέβαλον, καὶ αὐθημερὸν θὰ εἰσέλθωσιν εἰς Βουκουρέστιον. Ὁ πανικὸς φόβος ἦν γενικός· ὅλοι ἔφευγον, ὡς ἕκαστος εἶχε τάχους καὶ τρόπων. Πρὸ παντὸς δ' ἦν ἀνάγκη νὰ φύγῃ ἡ ἡγεμονικὴ οἰκογένεια, διότι αὐτῇ ἐπέκειτο ὁ μέγιστος κίνδυνος καὶ ἐξωτερικὸς καὶ ἐσωτερικός. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ πάντα εἶχον ἤδη κρυ-

φίως παρασκευασθῇ, αἱ ἅμαξαι ἀμέσως ἐζεύχθησαν, αἱ μᾶλλον ἀπαραίτητοι τῶν ὁδοιπορικῶν σκευασιῶν ἐῤῥίφθησαν εἰς αὐτάς, καὶ πρὶν ἢ τὸ πρᾶγμα διαδοθῇ, ἀπῆλθεν ἡ ἡγεμονὶς μετὰ πάσης τῆς ἀκολουθίας της, ἐν ᾗ συμπεριελαμβανόμεθα. Ἀλλ' ἡ μήτηρ μου ἔλειπε! Δι' ὃ ὁ πατήρ μου ἀντὶ νὰ ἔλθῃ μεθ' ἡμῶν ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν οἰκίαν, ἀλλά, φεῦ! δὲν τὴν εὗρε, καὶ ἔμαθεν ὅτι ἔντρομος ἐκ τῆς ἀπαισίου φήμης, καὶ ἰδοῦσα τὴν γενικὴν φυγήν, ἐξῆλθε πεζὴ τῆς οἰκίας, καὶ οὐδεὶς ἤξευρε ποῦ διηυθύνθη.

Τὸ ἀληθὲς δ' ἦν ὅτι οὐδ' ἡ ἰδία ἤξευρε ποῦ ἐπορεύετο, καὶ ἔτρεχεν ἀγνοοῦσα ποῦ, τεθορυβημένη διὰ τῶν ὁδῶν, εἰς ἃς ἐν Βουκουρεστίῳ οὐδεὶς οὐδ' ἀνήρ, τάξεως ἀνωτέρας τοῦ ὄχλου, ἐξήρχετό ποτε ἄλλως ἢ ἐφ' ἁμάξης. Οὕτω πλανωμένην τὴν ἀπήντησεν ἡ οἰκογένεια τοῦ ἰατροῦ Καρακάσση, φεύγουσα καὶ αὐτή, καὶ τὴν παρέλαβεν εἰς τὴν ἅμαξάν της· μόνον δὲ εἰς τὴν πόλιν Κίμπιναν ἀπήντησε τὴν ἡγεμονικὴν οἰκογένειαν, καὶ μᾶς ἀπεδόθη σῶα ἡ μήτηρ μου. Ὁ δὲ πατήρ μου, πλανώμενος εἰς τὰς ὁδοὺς πρὸς ἀναζήτησίν της, παρελήφθη ὑπὸ τοῦ τελευταίου ἀπερχομένου τῶν χωρικῶν ἁμαξίων, καὶ οὕτως ἐλθὼν μᾶς εὗρεν ἐπίσης εἰς τὸν αὐτὸν σταθμόν, ὅθεν διηυθύνθημεν, ὡς πάντες οἱ φυγάδες, εἰς Στεφανούπολιν (Kronstadt, Βρασσόν) τῆς Τρανσυλβανίας, ἐγκαταλείψαντες ὀπίσω πᾶν ὅ,τι ἐκεκτήμεθα.

Γ.

ΣΤΕΦΑΝΟΥΠΟΛΙΣ

Ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ταύτης οὐδὲν σχεδὸν ἐνθυμοῦμαι, ἐκτὸς ὅτι ἐγίνετο οὐχὶ ἄνευ φόβου καὶ προφυλάξεων, ὅτι ὅμως εἰς τὴν ἡγεμονίδα ἀπεδίδοντο πάντοτε, ὅπου κἂν διήρχετο, δεξιώσεις μετὰ πολλῆς τῆς εὐλαβείας τῆς ὀφειλομένης εἴς τε τὴν ὑψηλὴν θέσιν,

ἥτις εἰσέτι τῇ ἀνεγνωρίζετο, καὶ εἰς τὸν ἀτομικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα, ὅστις ἦν γενικῶς γνωστός, καὶ ἐπέβαλλε σέβας εἰς πάντας ὅσοι τὴν ἐπλησίαζον. Ἠξεύρω δὲ καὶ ὅτι ἦν χειμὼν ὅτε ἀνεχωρήσαμεν, διότι ἔχω ἔτι πρὸ τῆς φαντασίας μου τὰς χιόνας τὰς καλυπτούσας τὰ ὄρη περὶ τὸ μοναστήριον τοῦ Σινᾶ εἰς ὃ κατελύσαμεν πρὶν ὑπερβῶμεν τ' αὐστριακὰ σύνορα. Ἦν δ' ἡ ἐποχὴ βεβαίως ἡ ἀμέσως προηγηθεῖσα τοῦ ἱστορικοῦ Μαρτίου (1821) τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

Ἡ πρώτη δὲ μετὰ ταῦτα ἐντύπωσίς μου ἐστὶν ἡ τῆς ἀγαλλιάσεως ἣν ἐνεποίησαν εἰς ἡμᾶς τὰ παιδία (τοὺς νεωτέρους τῶν ἡγεμονοπαίδων καὶ ἐμὲ) ἡ ἐπὶ τῶν συνόρων πρώτη θέα τῶν αὐστριακῶν τακτικῶν στρατιωτῶν, διότι χριστιανοὶ στρατιῶται ἦσάν τι καινοφανὲς δι' ἡμᾶς, καὶ ἐν παιδικῇ ἀφελείᾳ ἐξελαμβάνομέν πως, ὅτι πᾶς χριστιανικὸς στρατὸς ἦν φυσικὸς ἐχθρὸς τῆς Τουρκίας καὶ σύμμαχος τῆς ἐπανισταμένης Ἑλλάδος.

Ἐν Στεφανουπόλει δὲν νομίζω ὅτι ἐμείναμεν περισσότερον τοῦ ἑνὸς ἔτους, εἰ καὶ ἠλλάξαμεν τρὶς κατοικίαν. Ἦσαν δ' αἱ οἰκίαι αὗται εὐπρεπεῖς μὲν καὶ καθάριαι, ὡς συνήθως πᾶσαι αἱ Γερμανικαί, ἀλλὰ μικραὶ καὶ στενόχωροι, καὶ πολὺ ἀπέχουσαι τῆς μεγαλοπρεποῦς ἐκείνης ἣν ἀφήσαμεν ἐν Βουκουρεστίῳ. Οἱ χρόνοι εἶχον αἰφνιδίως καὶ διόλου μεταβληθῆ. Ἐνταῦθα ἤμεθα ἤδη φυγάδες, ἐν ἐνδείᾳ καὶ μόλις ἀποζῶντες, διότι ὅ,τι ἐκεκτήμεθα εἶχε μείνει ἐν Βλαχίᾳ, ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἢ εἶχε διαρπαγῆ. Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ θέσιν ἦσαν σχεδὸν πάντες οἱ καταφυγόντες εἰς Τρανσυλβανίαν, καὶ εἰς πασῶν ἴσως χείρονα ἡ ἡγεμονίς, ἥτις κατ' ἀρχὰς τοὐλάχιστον ἦν ἠναγκασμένη νὰ ἐγκαταστῇ εἰς τὴν εὐρυχωροτάτην οἰκίαν τῆς πόλεως, καθ' ὅσον ὤφειλε νὰ ἐνοικίσῃ καὶ διατρέφῃ τὴν παρακολουθήσασαν αὐτὴν ἡγεμονικὴν θεραπείαν της, οὐδ' ἐδύνατο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ τὴν ἀποπέμψῃ. Πόσον δ' ἄδικοι ἦσαν αἱ αἰτιάσεις τότε κατὰ τῶν ἡγεμόνων, κατὰ πάντων τῶν ἡγεμόνων τοὐλάχιστον, ὅτι μόλις φθάνοντες εἰς τὰς δακικὰς ἐπαρχίας, ἐλεηλάτουν καὶ ἐγύμνουν αὐτὰς ἵνα πλουτισθῶσιν, ἀποδεικνύει ἡ ἐντελὴς πενία

εἰς ἣν διετέλει ἤδη ἡ ἡγεμονὶς μετὰ τριετῆ διαμονὴν εἰς Βουκουρέστιον. Ἦν δὲ τοιοῦτος αὐτῆς ὁ βαθμός, ὥστε ἐνίοτε ἐστερεῖτο καὶ τῆς ἐπιουσίου τροφῆς· καὶ ἠξεύρω ὅτι πολλάκις ὁ ἀρχαῖος τῆς οἰκογενείας οἰκοδιδάσκαλος, ὁ ἀρχαϊκὸς τὸ φρόνημα καὶ εὐγενὴς τὴν καρδίαν Γεώργιος ὁ Σερούϊος, ἐρχόμενος ὡς εἰς ἐπίσκεψιν, κατώρθου νὰ κρύπτῃ ὑπὸ τὰ προσκεφάλαια τῶν ἀνακλίντρων χρήματά τινα ἐκ τῶν ἐδικῶν του, ὧν ἐπὶ πολὺ δὲν εἶχεν ἀνακαλυφθῆ ἡ προέλευσις, δι' ὃ καὶ μετ' ἐκπλήξεως ἐθεωροῦντο ὡς βοήθεια στελλομένη ὑπὸ τῆς Προνοίας ἐν ὥραις ἀμηχανίας.

Ἀλλὰ δὲν ἦσαν πάντες ἐπίσης ἐπιεικεῖς καὶ φιλάνθρωποι. Πολλάκις οἱ χυδαιότεροι τῶν Βλάχων, καὶ ἔτι μᾶλλον οἱ ἐγχώριοι τῆς Στεφανουπόλεως ἐφύβριζον τῇ δυσπραγίᾳ, περιφρονητικῶς ἢ ἀπειλητικῶς ἐπιλέγοντες τοῖς προσφυγοῦσι : «***Νοὺ ἱ ἀΐτς τσάρα ῥουμουνιάσκα***» («Δὲν εἶν' ἐδῶ χώρα Βλαχική»), εἰς ἣν δηλαδὴ νὰ πράττητε κατ' ἀρέσκειαν.

Ἐν Στεφανουπόλει κατὰ πρῶτον μοὶ ἤλλαξαν τὴν ἐνδυμασίαν, φορέσαντές μοι εὐρωπαϊκά, καὶ μοὶ ἔκοψαν τὴν κόμην, ἥτις, — τὸ λέγω οὐχὶ πρὸς καύχησιν, — ἦτον χρώματος ἀληθῶς ὡραίου, ὡς χρυσὸς χυτός· διετήρησε δ' αὐτὴν ἡ μήτηρ μου, καὶ μετά τινα ἔτη τὴν ἐχάρισεν εἰς νέαν καὶ καλήν τινα Γαλλίδα ἐν Ὀδησσῷ, ζητήσασαν αὐτὴν ἐπιμόνως διότι τὴν εὗρεν οὐχὶ ἀναξίαν νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἐδικήν της.

Κατετάχθην δὲ κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ ἐγχώριον Ἑλληνικὸν σχολεῖον, οὗ καὶ αὐτὴ ἡ ὕπαρξις εἰς τὴν μικρὰν ταύτην Αὐστριακὴν πόλιν ἀποδεικνύει πόση κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἦν ἡ ἔκτασις καὶ ἡ ἐπιῤῥοὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἦτον ὅμως τὸ σχολεῖον μικροῦ λόγου ἄξιον, καὶ εἷς μόνος διδάσκαλος ἐξήγει τὸν Λουκιανόν, τοσοῦτον ἀμεθόδως, ὥστε ᾐσθανόμην ἐγὼ αὐτὸς ὅτι οὐδὲν ἐξ αὐτοῦ ἐμάνθανον. Διὰ τοῦτο ταχέως ἀποσπασθεὶς ἐκεῖθεν ἤρχισα διδασκόμενος μετὰ τῶν ἡγεμονοπαίδων Σκαρλάτου καὶ Δημητρίου, καὶ μετὰ ταῦτα ἐλάβομεν ἰδιαίτερον διδάσκαλον, τὸν ἐν Ἀθήναις ἔπειτα ζήσαντα, δημαρχεύσαντα καὶ ἀποθανόντα Κ. Κωνσταντῖνον

Γαλάτην. Καθ' ἃς δ' ἔχω ἀναμνήσεις, τὸ πλεῖστον τῆς ἐν Στεφανουπόλει διαμονῆς ἡμῶν ἔμεινεν ἄφορον διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν ἐμοῦ καὶ τῶν ἀδελφῶν μου.

Τὰ περίχωρα τῆς Στεφανουπόλεως ἦσαν γραφικώτατα, καὶ ἐγὼ μεγάλην εἶχον χαρὰν ὁσάκις μ' ἔφερον εἰς τοὺς ὑπερκειμένους τῇ πόλει ὑψηλοὺς λόφους πρὸς περιδιάβασιν ἐντὸς τῶν συσκίων αὐτῶν δασῶν. Πανήγυρις δ' ἀληθὴς ὑπῆρξε δι' ἐμὲ ὁ καιρὸς καθ' ὅν, μετ' ὀλίγον, ἕνεκα τῆς ὑγείας τῆς μητρός μου, μετέβημεν καὶ ἐμείναμεν ἐπί τινα χρόνον εἰς τὰ θερμὰ λουτρὰ εἰς Ἀραβάτακλον καὶ εἰς Κοχάζνην, κείμενα ἐντὸς τῶν Καρπαθίων εἰς τερπνοτάτας κοιλάδας. Ὅ,τι δὲ μάλιστα ἐκορύφου τὴν εὐδαιμονίαν μου, ἦν ἡ παρουσία εἰς μίαν τῶν παρακειμένων ἀφελῶν καὶ ἀγροτικῶν ἐκείνων οἰκιῶν, τῆς οἰκογενείας τοῦ ἰατροῦ Καρακάσση, ἀνδρὸς πεπαιδευμένου, οὗ πολλάκις ἔλαβον ἀνὰ χεῖρας καὶ ἐφυλλολόγησα μετὰ θαυμασμοῦ ἰατρικόν τι σύγγραμμα διὰ στίχων εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν γεγραμμένον. Ὁμολογῶ ὅμως ὅτι ἡ εὐτυχία μου δὲν προήρχετο κυρίως οὐδ' ἐκ τοῦ συγγράμματος τούτου, οὗ οὐδὲ λέξιν ἤμην εἰς κατάστασιν τότε νὰ ἐννοήσω, οὐδ' ἐκ τῆς σοφίας τοῦ γείτονος ἡμῶν, ἥτις ἐπίσης ὑπερέβαινε τῆς καταλήψεώς μου τὰ ὅρια, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ἰατρὸς Καρακάσσης εἶχε θυγατέρας συγχρόνους μου, μεθ' ὧν συνέπαιζον καὶ συνδιητώμην. Ἐξ αὐτῶν δ' ἡ φιλτάτη μοι ἦν ἡ ἐντελῶς ὁμῆλιξ μου Αἰκατερίνη, ἥτις μοὶ ἐφαίνετο τότε ἔχουσα ἀπαράμιλλον ὡραιότητα. Οὐδ' ἦτον δ' ἡ ἐντύπωσις αὕτη ἀπάτη τῆς παιδικῆς ἀπειρίας μου, διότι πολλὰ ἔτη μετέπειτα, ἐν Μονάχῳ, θαυμάζων τοῦ Κορνηλίου τὰ ζωγραφικὰ ἀριστουργήματα, τὰ κοσμοῦντα τοὺς τοίχους τῆς Γλυπτοθήκης, εἰς τὴν εἰκόνα αὐτοῦ τὴν παριστῶσαν τὸν Ὄλυμπον διέκρινα ὡς τὴν θαυμαστοτέραν τῶν ἐπινοιῶν του τὸν μικρὸν Ἔρωτα ἔχοντα φαιδρὸν τὸ πρόσωπον, γλυκὺ τὸ μειδίαμα, καστανόχρους καὶ πονηροὺς τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ ὁ ἔρως οὗτος εὗρον ὅτι ἦν αὐτὴ ἡ εἰκὼν τῆς μικρᾶς μου φίλης Αἰκατερίνης, ὡς ἐγὼ τὴν ἐγνώριζον. Ἤκουσα δὲ καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις φημιζομένην αὐτὴν ὡς μίαν τῶν ὡραιοτέρων γυ-

ναικῶν τῆς ἐν γένει καλλιγύναικος Ῥουμανίας, καὶ ὅτε πάλιν ποτὲ τὴν εἶδον, περὶ δείλην ὀψίαν τοῦ βίου, ὡς χήραν ἀνωτέρου ἀξιωματικοῦ Ῥώσσου τοῦ Κ. Ὀδοβέσκου διετήρει ἔτι πολλὰ ἴχνη τοῦ φημιζομένου της κάλλους. Αὕτη λοιπὸν ἦν τότε ἡ κυρίως συμπαίκτριά μου, καὶ τὰ παίγνια ἡμῶν συνίσταντο εἰς τὸ νὰ πλανώμεθα εἰς τὰ πεδία, νὰ καθήμεθα εἰς τὴν κλιτὺν τῶν λόφων, νὰ συλλέγωμεν ἄνθη εἰς τῶν ῥυάκων τὰς ὄχθας καὶ λεπτοκάρυα εἰς τὰ δάση. Ἡ ἀφοσίωσίς μου πρὸς τὴν μικράν μου φίλην ἦν ἀπεριόριστος, καὶ οὐδεμίαν χαρὰν ἐγνώριζον ἀνωτέραν τοῦ νὰ μένω πλησίον της. Πολλάκις ὅτε μόνος ἐπέστρεφον οἴκαδε, τρέχων ἀντὶ νὰ περιπατῶ, καθ' ἣν εἶχον τότε συνήθειαν, ἣν καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ πολὺ διετήρησα, ἀντὶ νὰ εἰσέλθω εἰς τὴν ἡμετέραν οἰκίαν, εὑρισκόμην αἴφνης αὐτομάτως καὶ πρὶν ἢ τὸ παρατηρήσω εἰς τὴν τοῦ Κ^{ου} Καρακάσση. Ἅπαξ δὲ ἐνῷ τὰ παιδία ἡμεῖς διηρχόμεθα τὴν ὁδὸν τοῦ χωρίου, ἅμαξα ἐπῆλθε τρέχουσα καὶ ἐκινδύνευσε νὰ πατήσῃ τὴν μικρὰν Αἰκατερίνην. Τότε ῥιφθεὶς ἐγὼ ἐμπρός, ἀπέσυρα τὴν συμπαίκτριάν μου, πρὸς μέγαν τρόμον τοῦ διδασκάλου τῆς οἰκογενείας, ὅστις μᾶς συνώδευε, καὶ ὅστις πολλάκις ἐπροκάλεσεν ἐρύθημα εἰς τὰς παρειάς μου, διηγούμενος μετὰ σαρκαστικῆς εὐφημίας περὶ τῆς ἱπποτικῆς μου ἀφοσιώσεως, ὡς ἔλεγεν. Ἐν γένει ὁ βίος μου ἦν τότε συνεχὲς εἰδύλλιον, καὶ μέχρι τοῦδε εἰσέτι αἰσθάνομαι ἐντός μου ὡς εἰδυλλίου ἀντήχησιν ὁσάκις ἀναπολῶ τὰς ἐνηλίους ἐκείνας στιγμὰς τῆς παιδικῆς ἡλικίας.

Ἐν ᾧ διετρίβομεν ἐν Στεφανουπόλει δύο θάνατοι συνέβησαν εἰς τὴν περὶ ἡμᾶς κοινωνίαν. Ἡ δευτέρα θυγάτηρ τῆς ἡγεμονίδος, δομνίτσα Λουτσίκα, σύζυγος τοῦ Ἐμμανουὴλ Ἀργυροπούλου, ἀπεβίωσεν εἰς τὸν πρῶτον αὐτῆς τοκετόν· ἡ δὲ θεία μου Αἰκατερίνη Γκίκα ἀπώλεσε μετ' ὀλιγοήμερον ἀσθένειαν τὸν πρωτότοκον αὐτῆς υἱὸν Νικόλαον. Ἀλλ' εἴτε ἐκ τῆς φυσικῆς τῇ ἡλικίᾳ ἀκηδείας, εἴτε διότι ἐγὼ ἔτι καὶ τότε δὲν εἶχον τὴν συναίσθησιν τοῦ τί ἐστὶ θάνατος καὶ τί θλίψις, ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἀπέναντι τῶν οἰκείων ἐκείνων νεκρῶν, οὓς ἔπρεπε ν' ἀγαπῶ καὶ ἠγάπων, ἀπέναντι τοῦ

γενικοῦ πένθους περὶ ἐμέ, ᾐσθάνθην λύπην παροδικὴν μόνον, καὶ ἐπιπόλαιον.

Ὁ πατήρ μου εἰς Στεφανούπολιν εἶχεν ἔλθει μεθ᾽ ἡμῶν μόνον ἵνα ἀποκαταστήσῃ ἡμᾶς ἐκεῖ, οὐχὶ δὲ καὶ ἵνα μείνῃ ὁ ἴδιος, διότι ἄλλα χρέη ἀλλαχοῦ τὸν ἐκάλουν. Τὸ διηνεκὲς καὶ προσφιλὲς ὄνειρον παντὸς τοῦ βίου του, πρὸς ὃ ἔτεινον πᾶσαί του αἱ ἐλπίδες, ὑπὲρ οὗ εἰργάσθη καὶ ὑπὲρ οὗ ἐκινδύνευσεν, ἰδοὺ αὐτὸ πραγματοποιούμενον. Ὁ Ὑψηλάντης εἶχε διαβῇ εἰς Βλαχίαν, φέρων τὴν σημαίαν τῆς ἐθνικῆς ἀναστάσεως. Ὁ πατήρ μου μετὰ πυρετώδους ἀνυπομονησίας, διαθεὶς τὰ καθ᾽ ἡμᾶς ὅσον ἐνεδέχετο, καὶ ὑπακούων εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος καὶ τῆς καρδίας του, ἐπέστρεψεν εἰς Δακίαν πλήρης χαρᾶς καὶ ἀρίστων προσδοκιῶν. Καὶ ἕτεροι δέ, πλὴν τοῦ πατρός μου, ἐκ τῆς Αὐλῆς τοῦ ἡγεμόνος ἠκολούθησαν τὴν ὁδὸν τοῦ καθήκοντος, ὡς ὁ Δημήτριος Σοῦτσος πρωτότοκος ἀδελφὸς τῶν δύο ποιητῶν, βαθμὸν ἔχων κομίσσου παρὰ τῷ ἡγεμόνι, ὁ ἐξάδελφός μου Γρηγόριος Σοῦτσος, υἱὸς τῆς ἀδελφῆς τῆς μητρός μου, νέος ὡραῖος καὶ εὐφυής, θέσιν ἐπισήμου Γραμματέως κατέχων εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Αὐθέντου, ὁ Νικόλαος Σκοῦφος καὶ ἄλλοι. Ἐν Μολδαυίᾳ δέ, ὁ ἡγεμὼν Μιχαὴλ Σοῦτσος, νέος ὢν καὶ πρωθυπουργὸν ἔχων τὸν Ἰάκωβον Ῥίζον τὸν Νερουλόν, ὅστις καὶ ἐκεῖνος ἦν ἐπίσης μυστικὸν καὶ ἐνεργὸν μέλος τῆς Ἑταιρίας, οὐ μόνον δὲν ἀντέπραξεν εἰς τὴν πρώτην τῆς ἐπαναστάσεως ἔκρηξιν, ἀλλὰ συνέδεσεν ἀμέσως εἴτε ἀτομικὴν εἴτε διὰ τοῦ Ῥίζου ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου, τῷ διηυκόλυνε τὴν εἰς τὰς ἡγεμονίας εἰσέλασιν, καὶ ὑποχωρῶν αὐτῷ, ἀντί, ὡς ἐδύνατο, νὰ τῷ ἀντιστῇ, διέβη τὰ σύνορα, καὶ ἀπεχώρησεν ὡς ὁ Καρατζᾶς πρὸ αὐτοῦ, εἰς Αὐστρίαν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἰταλίαν. Τοῦ δὲ Ῥίζου ὁ πρωτότοκος υἱὸς Ἀλέξανδρος, ἐλθὼν κατετάχθη καὶ αὐτὸς ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Ὑψηλάντου.

Ἀτελεύτητοι δ᾽ ἦσαν τότε αἱ συνδιαλέξεις καὶ περίεργος ἡ ποικιλία τῶν σκέψεων καὶ τῶν διαθέσεων τῆς ἐν Στεφανουπόλει Ἑλληνικῆς καὶ Βλαχικῆς κοινωνίας, ἧς τὸ ἄνθος συνήρχετο πάντοτε ὡς εἰς κοινὸν κέντρον, εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Ἡγεμονίδος, καὶ ἀδιά–

κοποι ἦσαν αἱ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων συζητήσεις. Καὶ οἱ μὲν ἀνωτέρας περινοίας καὶ πείρας ἀξίωσιν ἔχοντες ἔβλεπον τὰ συμβαίνοντα μετὰ πλείστου ἐνδοιασμοῦ, τὸ ἀδύνατον τῆς ἐπιτυχίας κηρύττοντες· οἱ δὲ κυνικώτεροι καὶ ἰδιοτελέστεροι κατηρῶντο τὰς ἐν Δακίᾳ ἀνατροπάς, καὶ κακούργους ἔλεγον τοὺς πρωταιτίους, ὡς ἀνατροπεῖς τῶν χαμερπῶν αὐτῶν ὑλικῶν συμφερόντων· οἱ νεώτεροι ὅμως καὶ τὴν διάνοιαν εὐγενέστεροι ἦσαν πλήρεις ἐλπίδων καὶ γενναίου ἐνθουσιασμοῦ, καὶ μεταξὺ τούτων διεκρίνετο πᾶσα ἡ ἡγεμονικὴ οἰκογένεια· ἡμεῖς δὲ τὰ παιδία, ἀναπολοῦντα ὅ,τι περὶ Λεωνίδα ἢ Μιλτιάδου ἢ καὶ περὶ τῶν Ὁμηρικῶν ἡρώων ἀνέγνωμεν ἢ ἠκούσαμεν διηγούμενον, ἐψάλλομεν τὸ «Δεῦτε παῖδες», παρετασσόμεθα καὶ ἐβαδίζομεν ὡς ἐβλέπομεν τοὺς Αὐστριακοὺς στρατιώτας, καὶ ἐπεπείσμεθα ὅτι εἰς ὀλίγας ἡμέρας, ἂν ὄχι ἡμεῖς, τοὐλάχιστον ὁ Ὑψηλάντης θὰ εἰσήλαυνε θριαμβευτικῶς εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ἀλλ' ὁ καιρὸς παρήρχετο χωρὶς νὰ ἐπέλθῃ ἡ λύσις ἣν περιεμένομεν· ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ἐπέστρεψεν αἴφνης καὶ ὁ πατήρ μου. Εἰς τὸ σκυθρωπὸν πρόσωπόν του βαθεῖα θλίψις ἐζωγραφεῖτο καὶ μετ' ἀδημονίας διηγούμενος τὰ ἐν Δακίᾳ διϊσχυρίζετο ὅτι οὐδεμία ὑπῆρχεν ἐπιτυχίας ἐλπίς, ἀλλὰ καταστροφὴ τελεία ἐπέκειτο. Κατὰ τὴν κρίσιν του ὁ Ὑψηλάντης ἦν μὲν ἴσως ἀγαθὸς σωματάρχης τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ τῆς Ῥωσσίας, ἀλλ' οὐδεμίαν εἶχε τῶν γνώσεων καὶ ἰδιοτήτων ὅσας ἀπήτει ἡ ὑπερτάτη ἀρχηγία καὶ ἡ διεύθυνσις τοιαύτης μεγάλης ἐπιχειρήσεως. Οὔτε τὸν τόπον εἰς ὃν ἦλθε, γινώσκων, οὔτε τοὺς ἀνθρώπους, οὓς ἠξίου νὰ διοικήσῃ, ἀπρόϊτος, ἀκοινώνητος, οὐδεμίαν ἐζήτει καὶ οὐδεμίαν ἐδέχετο συμβουλήν, καὶ περιεστοιχίζετο ὑπ' ἀγνώστων τινῶν καὶ πάσης πείρας ἐστερημένων φαντασιοκόπων, ὧν αἱ εἰσηγήσεις καιρίως τὸν ἔβλαπτον. Οἱ ἀρχαῖοι στρατιωτικοί, οἵτινες ἀπετέλουν τὸ σπουδαιότερον μέρος τοῦ περὶ αὐτὸν μικροῦ στρατοῦ, δυσηρεστοῦντο αὐτοὶ πρῶτοι καὶ ἐμεμψιμοίρουν, κηρύττοντες ὅτι, χωρὶς εἰς οὐδὲν νὰ ὠφελήσῃ, θὰ γίνῃ αἴτιος τοῦ φόνου ὅλων ἐκείνων τῶν ἀπειρο-

πολέμων νέων, οἵτινες ἀφέντες ἐν ἐνθουσιασμῷ τὰ βάθρα τῶν σχολείων συνῆλθον πέριξ του, ἂν δὲν ἐξέλθῃ τῆς ακατανοήτου ἀργίας ἢ ἀδρανείας του, καὶ ἀφήσῃ νὰ ἐπέλθῃ ὁ Τουρκικὸς στρατὸς καὶ καταλάβῃ αὐτοὺς εἰς τὰς Δακικὰς πεδιάδας. Κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ ὁ πατήρ μου τῷ εἶπεν ὅτι ζητοῦσι τὴν ἄδειαν νὰ καταλάβωσιν ἓν τῶν παραδουναβίων φρουρίων, ἐγγυώμενοι περὶ τῆς ἐπιτυχίας ἂν σπεύσωσι πρὶν ἢ τὰ φρούρια ταῦτα ὁπλισθῶσι καὶ ἐφοδιασθῶσιν· ἀλλ' ὁ Ὑψηλάντης ἀπέῤῥιψε τὴν πρότασιν, εἰπὼν μετά τινος ὑπεροψίας ὅτι περὶ τοῦ πρακτέου ἐκεῖνος σκέπτεται καὶ ἀποφασίζει· ὅπερ ἔδωκεν εἰς πολλοὺς τότε ἀφορμὴν νὰ ὑποπτεύωσι καὶ νὰ διαδόσωσιν, ἀδίκως ἄνευ ἀμφιβολίας, ὅτι ὁ Ὑψηλάντης ὑπηρέτει οὐχὶ τὸν ἐθνικὸν σκοπὸν ὃν ἐπηγγέλλετο, ἀλλὰ ξενικὰ συμφέροντα, καὶ περιέμενεν ὁδηγίας παρὰ τῆς Ῥωσσικῆς Αὐλῆς. Καὶ ταύτην μὲν τὴν διαβολὴν οὐδόλως παρεδέχετο ὁ πατήρ μου, ἀλλ' ἀφ' οὗ πολλάκις ἀπεπειράθη νὰ εἰπῇ τὴν ἰδέαν ἑαυτοῦ, καὶ τῶν στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν τὴν γνώμην, βλέπων ὅτι πᾶσα συμβουλὴ ἀσυζητητὶ ἀπεκρούετο, καὶ συνηθέστερον οὐδ' ἠκούετο, ἔκρινε τὴν παρουσίαν του ἐντελῶς περιττὴν παρ' ἀρχηγῷ ὅστις δὲν εἶχεν ἀνάγκην τῆς γνώμης του, καὶ δι' ἔργον, ὃ ἐφοβεῖτο ὅτι ἔπρεπε νὰ θεωρῇ ὡς ματαιωθέν, καὶ ἐπέστρεψε μετ' ἀπέλπιδος καρδίας εἰς Στεφανούπολιν.

Καὶ τῷ ὄντι δ' ἡ λυπηρὰ πρόῤῥησίς του μετ' οὐ πολὺ ἐπηλήθευσεν. Ἡ αὐτὴ ἀπόγνωσις ἥτις κατέλαβε τὸν πατέρα μου ἐμάκρυνε μετὰ ταῦτα καὶ ἄλλους τῶν περὶ τὸν ἀρχηγόν, ἐν οἷς ἦσαν καὶ ὁ ἐξάδελφός μου Γρηγόριος Σοῦτσος καὶ ὁ Νικόλαος Σκοῦφος καὶ ἄλλοι ὀκτὼ ἢ δέκα, εἰπόντες ὅτι δὲν θέλουσι νὰ γίνωσι συνένοχοι τῆς καταστροφῆς, ἣν ἔβλεπον ἐπικειμένην καὶ ἄφευκτον. Τούτους δ' ὁ Ὑψηλάντης δι' ἐπισήμου πράξεως ἀδίκου καὶ ἀνοήτου παρέδωκεν εἰς τοῦ ἔθνους τὴν ἀράν, ὡς ἵνα ἐπιῤῥίψῃ ἐπ' αὐτοὺς τὴν εὐθύνην τῆς ἀποτυχίας. Καὶ ὅμως μετ' οὐ πολὺ ἔπραξε τὸ αὐτὸ καὶ ὁ ἴδιος, ἀναχωρήσας λάθρα εἰς Αὐστρίαν, καὶ ἀφεὶς τὸν Ἱερὸν Λόχον νὰ σώσῃ τὴν τιμὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος διὰ

τῶν ἡρωϊκῶν αὐτοῦ θυμάτων, ἀξίων τῆς ἐν Θερμοπύλαις τριπλῆς ἑκατόμβης.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ῥίζος, υἱὸς Ἰακώβου Ῥίζου τοῦ Νερουλοῦ, ὡς λοχαγὸς ταχθεὶς ἐν τῇ εὐκλεεῖ φάλαγγι, καὶ πολεμήσας μετ' ἐξόχου ἀνδρείας, ὁ Δημήτριος Σοῦτσος, ἀνεψιὸς μὲν τοῦ Αὐθέντου Ἀλεξάνδρου, ἀδελφὸς δὲ τῶν δύο ποιητῶν, σημαιοφόρος αὐτῆς, ὅστις ἀφοῦ πολλοὺς ἐχθροὺς ἐφόνευσεν, εὑρέθη μεταξὺ τῶν νεκρῶν, φέρων ἑπτὰ πληγὰς εἰς τὸ σῶμα, καὶ τὴν σημαίαν σφίγγων ἐπὶ τοῦ στήθους του, ὁ οὐχ ἧττον ἐνδόξως πεσὼν ταγματάρχης Δρακούλης, ἄλλοτε θαυμασθεὶς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Ὀδησσῷ ὡς ἔξοχος ἠθοποιός, ὁ Φαρμάκης, ὅστις συλληφθεὶς ἀπεκεφαλίσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ Γεώργιος Ὀλύμπιος, οὗ ἡ ἱλαστήριος θυσία ἦν πρόδρομος τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοῦ Ἀρκαδίου, οὗτοι καὶ πάντες οἱ λοιποὶ Ἱερολοχῖται ὑπῆρξαν οἱ πρωτομάρτυρες τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος, καὶ αὐτῶν τὰ ὀνόματα ἐμνημονεύοντο ὑπὸ πάντων μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ μετὰ σεβασμοῦ. Καὶ αὐτὰ τὰ παιδία ἐφθονοῦμεν αὐτῶν τὴν δόξαν, λυπούμενα ὅτι δὲν ἤμεθα ἡλικίας ὅπως τοὺς ἀκολουθήσωμεν καὶ τοὺς μιμηθῶμεν! Καὶ εἴ τινες δ' ὡς ἄσκοπον ἐλυποῦντο τὴν μεγάλην αὐτῶν μαρτυρικὴν θυσίαν, ὡς προσενεχθεῖσαν εἰς ἄωρον καὶ ματαιωθὲν ἐπιχείρημα, μετεπείσθησαν καὶ ἐκεῖνοι ὅτε εἶδον μετ' οὐ πολύ, ὅτι ἡ ἐφήμερος πυρὰ τῆς Δακίας ἀποσβεννυμένη, ἐξέπεμψε σπινθῆρας ἀνάψαντας τὴν μεγάλην Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν.

Τὴν ἔνδοξον ἡμέραν τῆς 25ης Μαρτίου τοῦ ἔτους ἐκείνου ἐχαιρέτησαν καὶ ἐν Στεφανουπόλει οἱ παλμοὶ τῶν καρδιῶν τῆς ἐκεῖ ἄσυλον εὑρούσης Ἑλληνικῆς κοινωνίας, εἰ καὶ τότε ἔτι οὐκ ὀλίγοι ἦσαν οἱ ἔτι δυσπιστοῦντες πρὸς τὴν ἔκβασιν, καὶ τὸ κίνημα ψέγοντες μᾶλλον ὡς ἄκαιρον καὶ ἀσύνετον, καὶ καταστροφὰς μόνον εἰς τὸ ἔθνος παρασκευάζον. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ὁ πατήρ μου, ὅστις, ἀφ' οὗ τὸ θέατρον τῆς ἐθνικῆς ἐνεργείας μετετέθη, ἄλλον πόθον δὲν ἔτρεφεν, ἄλλο ὄνειρον δὲν εἶχεν, ἢ νὰ σπεύσῃ ὅπου ἡ Ἑλλὰς ἠγωνίζετο ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας της.

Κύριος όμως δὲν ἦτο τῶν κινημάτων του. Πατὴρ πολυαρίθμου οἰκογενείας, στερηθείσης παντὸς πόρου καὶ ἐφοδίου ἀπὸ τῆς αἰφνιδίας ἐκ Βουκουρεστίου φυγῆς, δὲν ἐδύνατο νὰ τὴν ἐγκαταλείψῃ μὴ προνοήσας περὶ τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων αὐτῇ πρὸς τὸ ζῆν. Εἶχε δὲ τοῦτο ἀνυπερβλήτους τὰς δυσχερείας, διότι ἡ Δακία, ὅπου ἔμενε πᾶσα ἡ ἰδιοκτησία ἡμῶν, καὶ ὅθεν πολλὰ μᾶς ὠφείλοντο, διετέλει ὑπ' ἀνεπανόρθωτον ἀναρχίαν. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ τύχη τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ, συλληφθέντων ὑπὸ τῆς Αὐστριακῆς κυβερνήσεως καὶ κατακλεισθέντων ὡς καταδίκων εἰς τὸ φρούριον τοῦ Βρύνν, ἀπέδειξε ταχέως ὅτι ἡ διὰ τῆς Αὐστρίας ὁδὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἦν ἀποκεκλεισμένη. Ἦν δὲ τότε ἡ δύναμις αὕτη ἡ πασῶν δυσμενεστάτη πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, ἣν ἐθεώρει, ἢ ἐκήρυττε διαβάλλουσα, ἐνέργειαν τοῦ Καρβοναρισμοῦ.

Διὰ τοῦτο, ἅμα μόνον ἐπρονόησε περὶ τῶν εἰς τὴν ἡμετέραν διατήρησιν ἀναποφεύκτως ἀπαιτουμένων, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ πανοικεὶ εἰς Ὀδησσόν, ὅθεν ἡ εἰς Ἑλλάδα μετάβασις ἐνομίζετο ἐπικίνδυνος μέν, διότι οἱ Τοῦρκοι ἠγρύπνουν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλ' ὅμως κατορθωτή.

Ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις παρῆλθε τὸ ἔτος 1821, καὶ μόνον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔαρος τοῦ 1822, μετὰ περιπαθῆ χωρισμὸν ἀπὸ τῶν συγγενῶν, μεθ' ὧν εἴχομεν ἕως τότε συζήσει, καὶ ὧν τινας ἐμέλλομεν νὰ μὴ ἴδωμεν πλέον ποτέ, καὶ ἀπὸ τῶν πολλῶν φίλων, ἐν ἄλλοις ἀπὸ τῆς οἰκογενείας Καρακάσση, ἐγκατελείψαμεν τὴν Στεφανούπολιν, καὶ εἴχομεν ὡς καὶ ἡμεῖς τὰ παιδία τὴν συναίσθησιν ὅτι διεῤῥήχθησαν πάντες οἱ δεσμοὶ τοῦ δουλικοῦ παρελθόντος, καὶ ὅτι ἀνήρχετο δι' ἡμᾶς νέος βίος πολιτῶν τῆς ἐλευθερουμένης Ἑλλάδος.

Ἐκ Στεφανουπόλεως ἀναχωρήσαντες, συμπαρελάβομεν καὶ τὴν ἀγαπητήν μας μάμμην Ῥαλοῦν. Ἡ δ' ἅμαξα δι' ἧς ὡδοιπορροῦμεν, ὁμοία πρὸς πάσας τὰς ὁδοιπορικὰς τῶν χρόνων καὶ τῶν μερῶν ἐκείνων, ἐφαίνετο ὡς καταγομένη ἐκ τῶν ἀρχαίων νομαδικῶν, ἐφ' ὧν περιεφέροντο τὸ πάλαι αἱ Σκυθικαὶ οἰκογένειαι. Εἶδος μακροῦ κι–

6ωτίου ἐπὶ τεσσάρων ἰσομεγέθων τροχῶν προσηλωμένου, τὸ **μοάνικον**, ὡς ἐκαλεῖτο, ἐκ τοῦ **μόης** (**μωρός**), τῆς συνήθους ἐπικλήσεως τῶν χωρικῶν τῆς Βλαχίας, ἐπληροῦτο ὑπὸ τῶν κιβωτίων καὶ λοιπῶν ὁδοιπορικῶν σκευῶν, ἐφ' ὧν ἡπλοῦντο στρώματα καὶ προσκεφάλαια ὡς εἰς κλίνην, καὶ ἐπὶ τῶν στρωμάτων ἐκάθητο ἢ κατέκειτο κατὰ θέλησιν, ἐδείπνει ἢ διενυκτέρευε πᾶσα ἡ οἰκογένεια· ἐστέγαζε δ' αὐτὰς ψιάθινος θόλος ἡμικυλινδρικός, καὶ τὸ βαρὺ τοῦτο οἰκοδόμημα ἐσύρετο ὑφ' ἵππων πολλῶν μέν, ἀλλ' ὡς ἁμιλλωμένων τίς βραδύτερον νὰ βαδίζῃ, ὥστε ἐνίοτε ἀντικαθίσταντο καὶ ὑπὸ βοῶν, ἄνευ πολλῆς βλάβης ὡς πρὸς τὴν ταχύτητα.

Τὴν πρώτην ἑσπέραν κατελύσαμεν εἰς Σιβίνιον (τὴν Ἑρμαιούπολιν, Hermanstadt) πόλιν τῆς Τρανσυλβανίας μείζονα τῆς Στεφανουπόλεως, καὶ εἰς αὐτὴν ἐτύχομεν φιλοξένου ὑποδοχῆς ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Σακελαρίων, οἵτινες ἦσαν τότε ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων Ἑλλήνων ἐπὶ πατριωτισμῷ, ἐπὶ πλούτῳ καὶ ἐπὶ παιδείᾳ.

Ἡ ὁδοιπορία ὑπῆρξε πολυήμερος, εἶδος μεταναστεύσεως. Δι' ἡμᾶς τὰ παιδία ἡ χαρὰ δι' αὐτήν, ὡς διὰ πᾶσαν μεταβολήν, ἦν μεγίστη. Δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, ἐντὸς τῆς κινητῆς ἡμῶν καλύβης ἐφλυαροῦμεν, ἐψάλλομεν, ἐξεκωφεύομεν ἄνευ συνειδήσεως τοὺς γονεῖς ἡμῶν ἀπαγγέλλοντες ὅσους στίχους ἠξεύρομεν ἢ ὅ,τι τῶν μαθημάτων ἡμῶν ἐνεθυμούμεθα, ἐπαίζομεν ὅ,τι ὁ χῶρος ἐπέτρεπε, πολλάκις καὶ ὅ,τι δὲν ἐπέτρεπεν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐδιδασκόμεθα ὑπὸ τοῦ πατρός, οὐδὲν ποτὲ παραμελοῦντος πρὸς αὔξησιν τῶν γνώσεων ἡμῶν. Συνεχῶς δέ, ὅπου ἡ ὁδὸς ἦν βατή, κατηρχόμεθα τοῦ βραδυπόρου ὀχήματος, πεζοὶ συνωδεύομεν αὐτό, παρατεταμένοι εἰς τακτικὸν λόχον ὑπὸ λοχαγὸν τὸν πατέρα, ὅστις ἐδίδασκεν ἡμῖν τ' ἀρχαῖα προστάγματα κατὰ Πολύαινον, καὶ ῥάβδους καὶ ὀμβρέλλας διὰ χειρῶν ἔχοντες, ἠπειλοῦμεν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐν πλήρει πεποιθήσει, οὐ μόνον ἐγώ, ἀλλὰ καὶ αἱ μικραὶ ἀδελφαί μου, ὅτι ὅτε, ἐντὸς ὀλίγου, κατελθόντες εἰς τὴν Ἑλλάδα, θὰ μεταδίδωμεν ἐκεῖ τὰς σπουδαίας ἡμῶν ταύτας γνώσεις τῆς τακτικῆς, ἐλπίδα σωτηρίας ἡ Τουρκία οὐδ' ἐφ' ἡμέρας πλέον θὰ εἶχεν. Ἐκορύφωσε

δὲ τὰς ἀρειμανίους ἡμῶν ταύτας διαθέσεις μέχρις ἐνθουσιασμοῦ Ἕλληνά τις ἀξιωματικὸς ἢ ἴσως ὑπαξιωματικὸς εἰς Ῥωσσικὴν ὑπηρεσίαν, ὃν ἀπηντήσαμεν μίαν ἑσπέραν εἰς τὸ χωρίον ἐν ᾧ κατελύσαμεν, ὁ πρῶτος Ἕλλην ὃν εἴδομέν ποτε ἐν στολῇ στρατιωτικῇ. Ὁ θρίαμβος τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνην τὴν ἑσπέραν μᾶς ἐφαίνετο ἀναμφισβήτητος, καὶ εὐδαιμονέστατοι ἤμεθα τὴν ἐπαύριον, ὅτι ὁ ἀξιωματικός, ἀπερχόμενος εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν ἔνθα καὶ ἡμεῖς, καὶ εἰς ἥν, ὡς εἶχον τότε τὰ τοῦ στρατοῦ τῆς Ῥωσσίας, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἤθελεν ἀπέλθει πεζός, ηὐδόκησε νὰ δεχθῇ θέσιν εἰς τὴν ἅμαξαν ἡμῶν, ἀληθῆ ἅμαξαν τότε, διαδεχθεῖσαν ἀπὸ τῶν συνόρων τῆς Ῥωσσίας τὸ πρῶτον ἐκεῖνο αὐτοσχέδιον ὄχημα.

Τῆς ὁδοιπορίας ταύτης αἱ λεπτομέρειαι ἐντελῶς μὲ διέφυγον. Ἠξεύρω δὲ μόνον ὅτι ἐκ Τρανσιλβανίας εἰς Ῥωσσίαν μεταβαίνοντες διήλθομεν τὸν Προῦτον εἰς Τσερνεούτσην (Tzernovitz), ὅπου ἡ ἡδυτάτη γεῦσις τοῦ ἐκεῖ παραγομένου νωποῦ χαβιαρίου ἐνεχαράχθη εἰς τὴν μνήμην μου, καὶ ἐνθυμοῦμαι προσέτι ὅτι εἰς πόλιν τινὰ τῆς Ῥωσσίας καταλύσαντες περὶ τὴν δείλην βροχερᾶς ἡμέρας, εὕρομεν τὰ εἰς ἡμᾶς παραχωρούμενα δωμάτια εἰσέτι κατεχόμενα ὑπὸ ἀπερχομένου Ῥώσσου συνταγματάρχου. Εἶχε δ' οὗτος τὴν εὐγένειαν, πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του, νὰ μᾶς προσφέρῃ ἐκ τοῦ τσαΐου ὃ εἶχε παρασκευάσει εἰς τὸν **αὐθέπτην** (σαμαβάριον) διὰ τὴν οἰκογένειάν του· ἡμεῖς δὲ ἐδέχθημεν μὲν αὐτὸ ἵνα μὴ τὸν δυσαρεστήσωμεν, ἀλλ' ἡ μήτηρ ἔλεγεν ὅτι δὲν ἐννοεῖ τί παθὼν ὁ καλὸς ἄνθρωπος μᾶς ἔδιδεν ἐν ᾧ ἤμεθα ὑγιεῖς τὸ θερμὸν τοῦτο ἰατρικόν, διότι ἕως τότε τὸ ἐγνωρίζομεν μόνον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς θεραπευτικῆς, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν τῆς κοινωνικῆς αὐτοῦ σπουδαιότητος.

Ἕτερος δὲ σταθμὸς ἡμῶν ὑπῆρξε τὸ Ὀρχέϊ, κτῆμα τοῦ θείου μου Γρηγορίου Γκίκα, τοῦ ἐπιλεγομένου Βριγαδίρη, κατοικοῦντος αὐτόθι μόνου καὶ μακρὰν τῆς ἀξιολόγου συζύγου του, τῆς ἀδελφῆς τοῦ πατρός μου, πρὸς ἣν διετέλει εἰς διάστασιν, βεβαίως ἐξ ἰδίων αὐτοῦ πταισμάτων, καὶ διότι, εἰ καὶ εἶχεν ἀξίωμα καὶ βαθμὸν ἐν Ῥωσσίᾳ, ἦν ὅμως Μολδαυὸς καὶ μετεῖχε τῆς τότε Μολδαυικῆς

ἀγωγῆς, καθ' ἣν οὐδὲν ὑπῆρχεν εὐλυτώτερον τῶν τοῦ γάμου δεσμῶν. Ἡ ὑποδοχὴ ὅμως ἧς ἐτύχομεν παρ' αὐτοῦ ὑπῆρξε μεγαλοπρεπεστάτη, καὶ ἐμείναμεν ἐνταῦθα ἡμέραν ὁλόκληρον, ἐφ' ἧς αἱ ἐνέργειαι καὶ συμβουλαὶ τῶν γονέων μου ἐπέφερον τὸ αἰσιώτατον ἀποτέλεσμα τοῦ ν' ἀναγνωρίσῃ ὁ θεῖός μου ὅσα ἐξήμαρτε πρὸς τὴν ἐνάρετον σύζυγόν του καὶ τὴν ἀδικίαν τῆς πρὸς αὐτὴν συμπεριφορᾶς του. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ μάμμη μου παρέμεινε παρ' αὐτῷ, ἵνα συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τῆς συνδιαλλαγῆς, ὃ καὶ κατώρθωσεν. Ἡμεῖς δὲ μετέβημεν ἐκεῖθεν εἰς Κισνόβιον, καὶ κατελύσαμεν ἐπὶ δύο, ἢ καὶ περισσοτέρας ἡμέρας εἰς τοῦ θείου μου Ἰακώβου Ῥίζου (τοῦ Νερουλοῦ), περιεστοιχισμένου ὑπὸ τῆς οἰκογενείας του, πλὴν μόνον τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ ἐνδόξως ἀγωνισθέντος ἐν τῷ Ἱερῷ Λόχῳ, καὶ ὅστις, ἀφ' ὅτου ἐσώθη ἐκ Βλαχίας, μετέβη καὶ ἐσπούδαζε τότε ἐν Ἰταλίᾳ. Ἐνταῦθα εὕρομεν καὶ τὴν σεβασμίαν μητέρα τῶν Ὑψηλαντῶν μετὰ τῆς οἰκογενείας της, καὶ ὅλην Ἑλληνικὴν ἀποικίαν, ἰδίως τῶν ἐκ Μολδαυΐας καταφυγόντων. Δι' ἐμὲ δὲ τὸ ἰδίως συγκινοῦν με θέαμα, περὶ οὗ μακρὰς περιγραφὰς ἐπέστελλον εἰς τοὺς ποτὲ συμπαίκτοράς μου, τοὺς ἡγεμονόπαιδας ἐν Στεφανουπόλει, ἦν τὸ τῶν Ῥωσσικῶν στρατευμάτων, ὧν ἔβλεπον λαμπρὰς παρατάξεις εἰς ταύτην τὴν πόλιν.

Δ.

ΟΔΗΣΣΟΣ

Ἐκεῖθεν δ' ἐφθάσαμεν εἰς Ὀδησσόν, δὲν ἠξεύρω πόσας ἡμέρας, ἢ μᾶλλον πόσας ἑβδομάδας μετὰ τὴν ἐκ Στεφανουπόλεως ἀναχώρησιν. Ἦν δ' ἡ ἡμέρα τῆς ἀφίξεως ἡμῶν ὡραία θερινή· καὶ ὅτε, διαβάντες μέρος τῆς πόλεως, ἤλθομεν κατὰ τὸ ἄκρον αὐτῆς, πρὸς τὴν οἰκίαν εἰς ἣν διηυθυνόμεθα, αἴφνης γλαυκή, ἀπέραντος καὶ

ἀκτινοβολοῦσα παρέστη εἰς τὰς ὄψεις ἡμῶν ἡ θάλασσα, καὶ ὑπὸ τῶν κλασικῶν ἡμῶν ἀναμνήσεων ἐμπνεόμενοι, διότι ἡ Κύρου Ἀνάβασις ἦν τὸ τελευταῖον τῆς ἀδελφῆς μου καὶ ἐμοῦ μάθημα ἐν Στεφανουπόλει, «Θάλασσα, θάλασσα!» ἠρχίσαμεν κράζοντες, καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς ἡμῶν ἐκορυφώθη ἀπεριόριστος ὅτε ὁ πατὴρ μᾶς ὑπενθύμισεν ὅτι αὐτὴ αὔτη ἡ θάλασσα βρέχει καὶ τῆς Ἑλλάδος τὰς ὄχθας.

Ἦν δ' ἡ οἰκία εἰς ἣν κατελύσαμεν ἡ τῆς θείας μου Μαρίας Σούτσου, τῆς ἀδελφῆς τῆς μητρός μου, ἥτις ἐπὶ τῶν σφαγῶν καὶ τῶν λεηλασιῶν τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως εἶχε κατορθώσει νὰ διαφύγῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀναῤῥιχηθεῖσα, μετὰ τῆς θυγατρός της Σεβαστῆς, τῆς μετὰ ταῦτα Κυρίας Μαύρου, ἀπὸ στέγης εἰς στέγην μέχρι μεμακρυσμένης οἰκίας φιλικῆς. Ἐκεῖ δ' ἀμφότεραι μεταμφιεσθεῖσαι εἰς ναύτας Εὐρωπαίους, ἐπεβιβάσθησαν οὕτως εἰς πλοῖον ἀποπλέον εἰς Ὀδησσόν. Εὕρομεν δὲ τὴν θείαν μου ἐνταῦθα περιεστοιχισμένην ὑπὸ πάσης τῆς οἰκογενείας της, συγκειμένης, πλὴν τῆς θυγατρός της, καὶ ἐκ τῶν δύο υἱῶν της, τοῦ Γρηγορίου, τοῦ συνοδεύσαντος τὸν Ὑψηλάντην καὶ εἶτα μακρυνθέντος αὐτοῦ, καὶ τοῦ νεωτέρου Κωνσταντίνου· προσέτι δὲ τῆς ἀδελφῆς της, Κας Ἑλένης Γεράκη, καὶ τῆς μητρός της. Ἀμφότεραι δέ, ἥτε Κα Γεράκη καὶ ἡ μάμμη μου, ἰδιαιτέρως καὶ κατ' ἄλλον τρόπον καὶ χρόνον κατώρθωσαν νὰ ἐκφύγωσι καὶ νὰ κατευοδωθῶσιν εἰς Ὀδησσόν.

Εἰς τὴν οἰκίαν ταύτην ἐπὶ ὀλίγας ἡμέρας ἐξενίσθημεν ὑπὸ τῆς θείας μου, ἥτις διὰ τῆς συντάξεως ἣν εἶχεν ἐκ Γαλλίας, ἔζη μετά τινος ἀνέσεως, καὶ ἐγὼ ἰδίως ἐθαύμαζον τῆς ἁμάξης αὐτῆς τοὺς ἵππους, οἵτινες καὶ τῷ ὄντι ἦσαν ἄξιοι θαυμασμοῦ, ἀνήκοντες εἰς σπανίαν γενεὰν τῆς Ὑκραίνης, καὶ ἔχοντες τὴν χαίτην μέχρι γῆς καθήκουσαν.

Ἀμφότεροι οἱ ἐξάδελφοί μου ἦσαν πεπροικισμένοι διὰ πολλῆς παιδείας καὶ Ἑλληνικῆς καὶ Εὐρωπαϊκῆς, καὶ ἐγὼ ἀπέβλεπον εἰς αὐτοὺς ὡς εἰς ζηλευτὰ καὶ ἀξιομίμητα παραδείγματα. Ἰδίως δὲ μὲ εἵλκυεν ἰσχυρῶς ὁ Γρηγόριος, οὐ μόνον διότι ἔβλεπον ἐν αὐτῷ

τὸν συναγωνιστὴν τῶν πρώτων ἡρώων τῆς πατρίδος, ὑπὲρ ὧν μέγαν εἶχον ἐνθουσιασμόν, ἀλλὰ καὶ διότι, καίτοι παιδίον δωδεκαετὲς μόλις τότε, ἀνεγίνωσκον ὅμως διὰ τῆς καρδίας μᾶλλον παρὰ διὰ τῆς κρίσεως, εἰς τὴν ὡς Ἀπόλλωνος ὡραίαν μορφήν του, εἰς τοὺς γλαυκοὺς ὀφθαλμούς του, εἰς τὸ εὐγενὲς καὶ ὑπὸ ξανθῆς κόμης σκιαζόμενον μέτωπόν του, αἴσθημα ποιητοῦ θερμαῖνον νοῦν φιλοσόφου. Ὅτε ἦν ἐν Δακίᾳ παρὰ τῷ ἡγεμόνι Ἀλεξάνδρῳ Σούτσῳ, ἔτρεφε πρὸς τὴν δομνίτσαν Ῥαλοῦν αἴσθημα βαθυτάτης λατρείας, ὃ ἄλλως τε τὸ κάλλος τῆς μορφῆς καὶ τῆς ψυχῆς τῆς ἀμιμήτου ἐκείνης νεάνιδος ἐνέπνεεν εἰς ὅσους τὴν ἐπλησίαζον. Καὶ ἐκείνη δὲ διέκρινε τὸν Γρηγόριον ὑπὲρ πάντας· ἀλλὰ πλὴν ὅτι συγγενικοὶ δεσμοὶ τοὺς συνέδεον, διότι ἦσαν δεύτεροι ἐξάδελφοι, ἦν ἡ Δομνίτσα Ῥαλοῦ ἤδη καὶ μεμνηστευμένη τὸν Νικόλαον Μουρούζην, καὶ οὐδὲ κατὰ νοῦν ἤθελέ ποτε τῇ ἐπέλθει νὰ πράξῃ τι ἐναντίον εἰς τὴν θέλησιν τοῦ πατρός της. Διὰ τοῦτο τὸ συνδέον αὐτοὺς αἴσθημα οὐδέποτε ἐξεῤῥάγη ἢ ἀνθωμολογήθη, ἀλλ᾽ ἔμενεν ὡς ἐλαφρὸν ἄρωμα ἐγκεκλεισμένον εἰς τὴν καρδίαν των, καὶ εἰς τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ ἐξαδέλφου μου ἔδιδεν ἔκφρασιν γλυκείας καὶ βαρυθύμου ἐμβριθείας, ἥτις ηὔξανε τὴν χάριν αὐτῆς. Καὶ ταῦτα μὲν παρ᾽ ἄλλων μᾶλλον ἤκουον ἢ ὅτι αὐτὸς τὰ διέκρινα. Ηὔξανε δὲ τὴν εὐλάβειάν μου πρὸς αὐτὸν καὶ ἡ περίστασις ὅτι, ἐπὶ τῆς ἀφίξεως ἡμῶν εἰς Ὀδησσόν, ἠσχολεῖτο εἰς συγγραφήν τινα, πραγματευομένην περὶ διεθνοῦς δικαίου, ἀνωτέραν ἑπομένως τῆς καταλήψεώς μου, ἧς οὐχὶ συγκατένευσεν, ἀλλ᾽ αὐτὸς ὁ ἴδιος πρὸς ἔκπληξίν μου, ἥτις μ᾽ ἐκολάκευσε, μοὶ προσέφερε νὰ μοὶ ἀναγνώσῃ περικοπάς, καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἡ πρώτη ἣν ἤκουσα, ἡ τῆς εἰσαγωγῆς, ἰσχυρῶς ἔπληξε τὴν φαντασίαν μου, διότι παρίστα ὁδοιπόρον μετὰ πλανήσεις κατὰ θάλασσαν καὶ μετὰ ναυάγιον ῥιφθέντα εἰς ἀκτὴν ἄγνωστον, καὶ ἀπαντῶντα βαθείας κοιλάδας καὶ σκοτεινὰ δάση, ἄνευ ἴχνους κατοικούντων ἀνθρώπων. Καὶ πῶς μὲν ἐκεῖθεν μετέβαινεν εἰς τὸ θέμα του, καὶ κατὰ πόσον προὐχώρησεν εἰς αὐτὸ δὲν ἠξεύρω. Τὴν ἀρχὴν ὅμως ἐκείνην, ἥτις τοσαύτην ἐντύπωσιν μοὶ ἐνεποίησεν, ἐθεώρησα

πάντοτε καὶ ἐν ἑπομένοις χρόνοις ὅτε τὴν ἀνεκάλουν εἰς τὴν μνήμην μου, ὡς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ σπουδαιότης τῆς σκέψεως δὲν ἀπέκλειε παρὰ τῷ ἐξαδέλφῳ μου τῆς φαντασίας τὴν ζωηρότητα.

Ὁ δ᾽ ἕτερος ἐξάδελφός μου, ὁ Κωνσταντῖνος, ζωὴ ὅλος κ᾽ εὐφυΐα, ἦν ἔτι ὁ αὐτὸς ὡς ὅτε ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔπαιζε μετ᾽ ἐμοῦ, ἢ μᾶλλον μ᾽ ἐβασάνιζεν. Ἤδη ὅμως ἀντικείμενον τῶν ἐπιθέσεών του εἶχεν ἄλλο, ἀξιώτερον ἑαυτοῦ, τὸν ποτὲ γραμματέα τοῦ πατρός μου, Σπυρίδωνα Σκοῦφον, ὅστις κατῴκει παρὰ τῇ θείᾳ μου, ἴσως ξενιζόμενος ὑπὸ τοῦ ἐξαδέλφου μου Γρηγορίου διὰ τὴν ἐν Βουκουρεστίῳ σχέσιν των. Λόγιος, φιλαναγνώστης, τῆς Γαλλικῆς ἐγκρατής, εἶχεν ὅμως οὗτος τρυφερὰν τὴν καρδίαν, καὶ μᾶλλον ἐπιτετηδευμένους τοὺς τρόπους, καὶ εἶχεν ἑλκύσει τὴν συμπάθειαν μεσήλικος καὶ εὐσώμου τινὸς κυρίας, φίλης τῆς οἰκογενείας. Ἐπὶ τούτων αὐτοῦ τῶν ἀδυναμιῶν ἐστήριζεν ὁ ἀνήσυχος ἐξάδελφός μου τὰς ἀδιακόπους του ἐπιθέσεις, αἵτινες καίτοι ὀχληραὶ καὶ ἀνοίκειοι ἦσαν ὅμως εὐφυέσταται, καὶ ἡ ἄτοπος, ἀλλ᾽ ἀδιάκοπος διασκέδασις τῆς οἰκογενείας.

Ἀλλὰ παρὰ τῇ θείᾳ μου συνήρχοντο καὶ οἱ τότε ἐκλεκτότατοι τῶν εἰς Ὀδησσὸν καταφυγόντων Ἑλλήνων, καὶ ἐν ἄλλοις, ὡς τῆς ἐξαδέλφης μου φίλαι, αἱ εὐφυεῖς καὶ ἐπιμελέστατα ἀνατεθραμμέναι θυγατέρες τοῦ ἀποκεφαλισθέντος ἡγεμονόπαιδος Κωνσταντίνου Μουρούζη, καὶ αὐτὸς ὁ σοφὸς αὐτῶν παιδαγωγός, Κωνσταντῖνος ὁ Οἰκονόμος, ὅστις ὅμως ὀλίγον μετὰ ταῦτα συνώδευσε τοὺς νέους Μουρούζας εἰς Πετρούπολιν. Καὶ αἱ συναναστροφαὶ αὗται εἰς ἃς ἡ ἡλικία μου μοὶ ἐπέτρεπεν ἤδη νὰ παρευρίσκωμαι σιωπῶν, μοὶ ἦσαν οὐκ ὀλίγον διδακτικαί, διότι πολλάκις ἐγίνοντο ἐν αὐταῖς συζητήσεις φιλολογικαί, ἱστορικαὶ ἢ περὶ τῶν ἐν Εὐρώπῃ συμβαινόντων, καὶ παντοίων ἄλλων ἀντικειμένων κινούντων τὴν περιέργειαν καὶ θελγόντων τὸν νοῦν μου. Μίαν ἑσπέραν ἐνθυμοῦμαι πόσην ἐντύπωσιν ἀπετέλεσεν ἐπ᾽ ἐμὲ ὁ Κ. Σκοῦφος διηγούμενος περὶ νεάνιδος, δὲν ἠξεύρω τίνος ἐθνικότητος ἐν Ὀδησσῷ, εἰς ἣν τοσαύτην ἀπέδιδε ποιητικὴν καὶ ἰδίως δραματικὴν εὐφυΐαν, ὥστε ἐπὶ τοῦ ἐλαχίστου

ἀντικειμένου ἦν ἱκανὴ μετὰ πάσης εὐκολίας ν' αὐτοσχεδιάσῃ ὁλόκληρον τραγῳδίαν. Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν οἰκογενείας τινὸς κατερχομένης εἰς τὸν λιμένα εἶχεν ἀνατραπῆ ἡ ἅμαξα καὶ μέλη τινὰ αὐτῆς ἐφονεύθησαν. Ἀρκεῖ νὰ γίνῃ εἰς τὴν ἐμπνευσμένην ἐκείνην νεάνιδα γνωστὸν τὸ λυπηρὸν τοῦτο συμβάν, ἔλεγεν ὁ κ. Σκοῦφος, καὶ αὐθημερὸν θέλει ἐκλέξει τὰ πρόσωπα, διαγράψει τὸ σχέδιον καὶ πρὶν ἢ ἑβδομὰς παρέλθῃ, θέλει ἔχει γεγραμμένην τὴν τραγῳδίαν. Καὶ αὕτη μὲν ἡ τραγῳδία φαίνεται ὅτι δὲν ἐγράφη ποτέ· ὑποπτεύω δὲ ὅτι καὶ οὐδεμία ἄλλη, διότι ἔκτοτε οὐδὲν ἡ Εὐρώπη ἤκουσε περὶ τῆς ταχυπετοῦς ποιητρίας. Ἐγὼ ὅμως ἤμην πλήρης θαυμασμοῦ δι' αὐτήν, καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας περιέφερον εἰς τὴν κεφαλήν μου τὴν τραγῳδίαν τῶν θυμάτων τῆς ἁμάξης, καὶ ἐσκεπτόμην πῶς ἄρα ἡ Μοῦσα ἐκείνη ἐδύνατο νὰ ἐκλέξῃ τὰ πρόσωπα, πῶς νὰ πλέξῃ τὸ δρᾶμα, καὶ ἐφθόνουν τὴν μεγαλοφυΐαν της.

Ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ φαίνεται ὅτι ἐμείναμεν ἱκανὸν χρόνον μέχρις οὗ εὕρωμεν ποῦ νὰ μετοικήσωμεν, διότι ἐνθυμοῦμαι ὅτι εἶχον ἐκεῖ Ἕλληνα διδάσκαλον, δὲν ἠξεύρω πλέον τίνα, καὶ ὅτι ἐπεχείρουν θέματα Ἑλληνικὰ ἀστειότατα, νομίζων ὅτι ἤλαυνον εἰς ἄκρον Ἑλληνισμόν, περιπλέκων τὰς φράσεις μου εἰς βαθμὸν ὅστις ἤθελεν ἐκπλήξει καὶ τὸν Λυκόφρονα.

Τέλος δ' ἐνῳκιάσαμεν μέρος τῆς εὐρυχώρου καὶ ὡραίας οἰκίας Βογαγέφσκη, κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης πρὸς τὸν λιμένα, συνοίκους ἔχοντες τὸν Κ. Βασ. Σχινᾶν, καὶ τὴν οἰκογένειαν τοῦ κ. Γρ. Γκίκα, ἀδελφοῦ τοῦ θείου μου.

Ἡ Ῥωσσικὴ Κυβέρνησις κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον οὐ μόνον ἄσυλον ἐχορήγησεν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς οἰκογενείας ὅσας ἐφυγάδευσαν αἱ σφαγαὶ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ συντάξεις δαψιλεῖς εἰς τὰς πλείστας. Προσέτι δὲ καὶ γενναίως ἐπρονόησε καὶ ὑπὲρ τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων αὐτῶν, εἰσαγαγοῦσα αὐτοκρατορικῇ δαπάνῃ τῶν ἐπισημοτέρων τοὺς υἱοὺς εἰς τὸ ἐν Πετρουπόλει ἢ εἰς τὸ ἐν Ὀδησσῷ Λύκειον, καὶ μετ' αὐτῶν καὶ ἐγὼ συγκατηριθμήθην, ἴσως τῇ συστάσει

καὶ ἐπιῤῥοῇ τῆς θείας μου, ἥτις ἐτιμᾶτο καὶ ἐπροστατεύετο ὑπὸ τῶν ἐκεῖ ἀρχῶν, ἰδίως ἀγαπωμένη ὑπὸ τοῦ πολλὰ δυναμένου συμβούλου τῆς ἐπικρατείας Ἀλεξάνδρου Στούρζα, καὶ τῆς ἐξόχου τὸν νοῦν ἀδελφῆς αὐτοῦ, τῆς Κομήσσης Ἔτλιγγ. Οἱ σπουδάζοντες ἐν Πετρουπόλει ἀπέκτων τὸ πρόνομιον ἅμα ἀποφοιτῶντες νὰ κατατάσσωνται κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν Αὐτοκρατορικὴν φρουράν. Ἂν δὲ καὶ οἱ περὶ ἡμᾶς ἰσχυρῶς ἐνουθέτουν τοὺς γονεῖς μου νὰ πέμψωσι καὶ ἐμὲ εἰς Πετρούπολιν, ὡς ἐν ἄλλοις ἐπέμφθησαν οἱ Μουροῦζαι, ὁ πατήρ μου ἀντέστη ἀπολύτως εἰπὼν ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκπαιδευθῶ ἵνα ὑπηρετήσω τὴν Ἑλλάδα καὶ οὐχὶ ξένην χώραν, ἡ δὲ Ῥωσσία ὅτι δὲν ἐστερεῖτο οὐδ' ὑπηκόων οὐδὲ βραχιόνων. Ἐπέμεινεν ἐπομένως ἵνα μὲ θέσῃ εἰς τὸ Λύκειον τῆς Ὀδησσοῦ, ὅπου θ' ἀνετρεφόμην ἐν μέσῳ Ἑλλήνων ὑπὸ τὰς ἰδίας του ὄψεις, καὶ ὅθεν θὰ ἤμην ἐλεύθερος νὰ μεταβῶ ἐν καιρῷ εἰς τὴν πατρίδα.

Ὅτε δ' ἐνεκρίθη ἡ ἔνστασίς του, ἀπελθὼν εἰς τοῦ Κόμητος Λανζερόν, Γάλλου στρατηγοῦ καὶ Γενικοῦ τότε Διοικητοῦ τῆς μικρᾶς Ῥωσσίας, ἵνα τὸν εὐχαριστήσῃ, συμπαρέλαβε καὶ ἐμέ, νομίσας τοῦτο ἀναγκαῖον, ἐξ ἀγνοίας βεβαίως ἔτι τότε τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθιμοταξιῶν. Μὲ εἶχον ἐνδύσει δ' ἐν μικροῖς κατ' ἀκριβεστάτην ἀπομίμησιν τοῦ συρμοῦ τῶν μεγάλων, καὶ ὅτε ὁ πατήρ μου μὲ παρουσίασεν, ὁ κόμης ἔθεσε τὴν χεῖρα εἰς τὴν κεφαλήν μου, καὶ εἶπε πρὸς τὸν πατέρα μου: «Νοστιμώτατος! Φαίνεται ὡς μικρὸς Κύριος», θέλων, πιστεύω, νὰ εἴπῃ «γελοιωδέστατος».

Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας, μεταβαλὼν ἐνδυμασίαν, ἐφόρεσα τὴν σχεδὸν στρατιωτικὴν τοῦ Λυκείου εἰς ὃ κατετάχθην. Καὶ δὲν εἶχε μὲν λάβει τὸ κατάστημα τοῦτο εἰσέτι πᾶσαν αὐτοῦ τὴν μετὰ ταῦτα ἀνάπτυξιν, ἀλλ' ἐχώρει βαθμηδὸν πρὸς αὐτὴν καὶ ἦν ἱδρυμένον ἐντὸς οἰκοδομῆς ἀπεράντου καὶ τῆς μεγαλοπρεπεστάτης τῆς πόλεως, διατελοῦν ὑπὸ σοφὸν διευθυντὴν Ἑλβετόν. Κατετάχθην δέ, ὡς ἦτον ἑπόμενον, εἰς τὴν κατωτάτην τῶν τάξεων, ἥτις εἶχε συστηθῆ δι' ἡμᾶς μόνον τοὺς Ἑλληνόπαιδας, καθ' ὅσον ἡ ἐκπαίδευσις ἡμῶν ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ ἐκ νέου ἐκ τοῦ Ῥωσσικοῦ ἀλφαβήτου.

Εἴμεθα δὲ εἰς τὴν τάξιν ταύτην νομίζω περὶ τοὺς τεσσαράκοντα, καὶ μεταξὺ τῶν συμμαθητῶν μου ἐνθυμοῦμαι τὸν Κωνσταντᾶν, σήμερον στρατηγὸν ἐν Ῥωσσίᾳ, τὸν Δημήτριον Λεβίδην, τὸν Γεώργιον Ζαρείφην, ὅστις ἦν πτωχὸς τότε, κατέστη δὲ μετὰ ταῦτα διὰ τῆς ἐργασίας του ἑκατομμυριοῦχος, τὸν ἔξοχον εἶτα ἐν τοῖς ἡμετέροις ἱστοριογράφοις Κωνσταντῖνον Παπαῤῥηγόπουλον, μικρὸν τότε βαρυκέφαλον καὶ μᾶλλον δυσμαθὲς παιδίον. Οὐδεμία ἑπομένως ἐστὶ καύχησις, οὐδ᾿ οἰωνός τις ἦν μεγάλα ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος προαγγέλλων, ὅτι ἐγὼ ἤμην, ὡς φαίνεται, τότε ὁ μεταξὺ τῶν συνταξιωτῶν μου εἰς τὴν ἐπιστήμην τοῦ συλλαβίζειν τὰ Ῥωσσικὰ ἰδίως εὐδοκιμῶν. Κατὰ τὴν τελευταίαν Κυριακὴν ἑκάστου μηνὸς ἀπενέμοντο εἰς τοὺς μαθητὰς βραβεῖα καὶ ὡρίζοντο αἱ μηνιαῖαι θέσεις αὐτῶν ἐν τελετῇ ἐπισήμῳ, ἐντὸς εὐρυτάτης αἰθούσης, εἰς ἧς τὸ βάθος προὐκάθηντο ἐν στολῇ οἱ καθηγηταὶ καὶ τὸ διοικητικὸν προσωπικὸν τοῦ καταστήματος, ὑπ᾿ ἀνηρτημένην δ᾿ εἰκόνα τοῦ Αὐτοκράτορος ἵδρυτο εἶδος θρόνου, ὃν κατεῖχεν ὁ πολιτικὸς διοικητὴς τῆς Μικρᾶς Ῥωσσίας περιεστοιχισμένος ὑπὸ τοῦ ἐπιτελείου του. Τὸ θέαμα ἦν μεγαλοπρεπές, καὶ μὲ συνεκίνησεν ὅτε κατὰ πρῶτον παρέστην εἰς αὐτό. Ἀλλ᾿ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ ἔκπληξις καὶ ἡ ταραχή μου, ὅτε μετὰ μικρὸν προοίμιον τοῦ Διευθυντοῦ, ἐξ οὗ φυσικῷ τῷ λόγῳ οὐδὲ λέξιν ἐνόησα, τὸν ἤκουσα αἴφνης μεγαλοφώνως ἐκφωνοῦντα τὸ ὄνομά μου, καὶ συγχρόνως μοὶ ἔνευσε νὰ πλησιάσω, διότι τῶν βραβείων ἡ διανομὴ ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς κατωτέρας τάξεως. Τὸ αἷμα ὅλον ἀνέβη εἰς τὰς παρειάς μου, καί, μετ᾿ ἀμφιβόλου καὶ δειλοῦ βήματος, διελθὼν δι᾿ ὅλου τοῦ πλήθους τῶν μαθητῶν, περικαθημένων εἰς ἀμφιθέατρον, προσῆλθον εἰς τὴν ἐξέδραν τῶν ἀρχῶν, καὶ ὁ Γενικὸς Διοικητής, μετὰ μειδιάματος εἰπών μοί τι μεῖναν ἀκατανόητον εἰς ἐμέ, περιέδεσεν εἰς τὸν δεξιόν βραχίονα λευκὴν ταινίαν, ἥτις ἦν τὸ ὑπέρτατον μηνιαῖον βραβεῖον ἐπιμελείας, προόδου καὶ διαγωγῆς· μετ᾿ ἐμὲ δὲ δύο ἄλλοι συμμαθηταί μου ἔλαβον ὁμοίως ὁ μὲν τὴν ἐρυθράν, ὁ δὲ τὴν πρασίνην ταινίαν, τὸ δευτερεῦον καὶ τριτεῦον βραβεῖον, καὶ τὸ αὐτὸ ἐπανελήφθη καὶ εἰς

πάσας τὰς ἄλλας τάξεις. Τὸ διακριτικὸν τοῦτο παράσημον φέροντες ἐξηρχόμεθα τὴν κυριακὴν ἐκείνην, ἐπιστρέφοντες πρὸς τοὺς γονεῖς ἡμῶν, ἐνεφανιζόμεθα εἰς τοὺς περιπάτους, καὶ ὡς εὐνόητον, κομπάζοντες ἐφανταζόμεθα ὅτι ἡ Ὀδησσὸς πᾶσα εἰς ἡμᾶς μόνους ἀπέβλεπε. Τρεῖς μῆνας ἔμεινα εἰς τὸ Λύκειον καὶ κατὰ τοὺς τρεῖς ἔλαβον πάντοτε τὴν λευκὴν ταινίαν.

Ἀληθὲς ὅμως ὅτι καὶ μεγάλην ἱκανότητα δὲν ἀπήτει ἡ ἐπιτυχία τότε εἰς τὰς σπουδὰς ἡμῶν. Ὁ συλλαβισμὸς τῆς Ῥωσσικῆς εἰς πίνακας, κατ' ἀλληλοδιδακτικὴν σχεδὸν μέθοδον, καὶ ἡ καλλιγραφία αὐτῆς ἦσαν σχεδὸν τὰ μόνα μαθήματα, ἰσχνὸν προοίμιον δι' οὗ ἀνάγκη ἦν νὰ φθάσωμεν εἰς τ' ἀνώτερα ῥωσσιστὶ διδασκόμενα. Τὸ πρόβλημα ἐπομένως δυσχερείας δὲν εἶχε καὶ ἕκαστος τῶν συμμαθητῶν μου ἐδύνατο ὡς ἐγὼ ν' ἀναδειχθῇ ἄξιος τῆς λευκῆς ταινίας. Ἀλλ' ἴσως ἕνεκα αὐτῆς ταύτης τῆς εὐκολίας οἱ πλεῖστοι ἐνόμιζον περιττὸν νὰ ἐγκύπτωσιν εἰς τὸ μάθημα, ἔπαιζον ὅτε ἔπρεπε νὰ προσέχωσι, παρήκουον ἢ ἠτάκτουν, ὥστε δι' ἀλλεπαλλήλων τιμωριῶν ἡ ταινία αὐτῶν ἐβάφετο βαθμηδὸν ἐρυθρά, μετὰ ταῦτα πρασίνη, ἕως οὗ καὶ ἐξηλείφετο πρὸ τοῦ τέλους τοῦ μηνός. Οὕτως ἡ λευκὴ ἔμενεν εἰς ἐμέ, διότι κατὰ τὰ παραγγέλματα τῆς ἀγωγῆς, ἣν ὤφειλον εἰς τοὺς γονεῖς μου, καὶ κατὰ μέρος ἐκ χαρακτῆρος, εἶχον πάντοτε θρησκευτικὴν προσήλωσιν εἰς τὸ καθῆκον, καὶ ἤμην ὀλιγώτερον ταραχώδης καὶ ἀπειθής. Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἕτερος σκόπελος, ὁ τῶν ὡρῶν τῆς ἀνέσεως, καθ' ἃς ἐπαίζομεν εἰς ἐνδοτέραν τινὰ αὐλήν, ἐγκλείουσαν αἰώρας καὶ ἄλλα πρὸς διάχυσιν ἢ ἄσκησιν ὡρισμένα κατασκευάσματα. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ Λύκειον ἦν Ῥωσσικὸν κατάστημα, καὶ σχεδὸν ἡμιστρατιωτικόν, ἦν ἡ πειθαρχία αὐστηρὰ ἐν αὐτῷ, καὶ ἀκριβῶς ἦσαν διαγεγραμμένα τὰ ὅρια μέχρις ὧν ἐξετείνετο ἡ παιδιά, καὶ ἀφ' ὧν ἤρχιζεν ἡ ἀταξία. Τὸ δεινότερον ὅμως ἦν ὅτι ἐπὶ τῆς αὐλῆς ταύτης ἠνοίγοντο παράθυρα, καὶ ὀπίσω αὐτῶν κατῴκει εἰς τὸν δεύτερον ὄροφον Ἄργος Πανтόπτης ὁ Ἀρχιμανδρίτης τοῦ Λυκείου, ἀνὴρ ὑψηλός, νέος, αὐστηρὸν ἔχων τὸ κάλλος καὶ ὑπόξανθον πώγωνα καθειμένον,

μυστηριώδη δὲ τρόμον ἐμπνέων, διότι εἶχε φήμην χαρακτῆρος ἀκάμπτου, καὶ ἐλέγετο περὶ αὐτοῦ ὅτι ηὐνοεῖτο ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος. Διὰ ταῦτα ἐξήσκει ἀπεριόριστον δύναμιν, ὑφ' ἣν ἐκάμπτετο καὶ αὐτὸς τοῦ καταστήματος ὁ ἀνώτατος διευθυντής. Πολλάκις ὅτε ἐτρέχομεν, ἐκραυγάζομεν καὶ ἠτακτοῦμεν, στρέφων αἴφνης τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὰ ἄνω, ἀπήντων τὸ ἀέτειον βλέμμα αὐτοῦ βυθιζόμενον ἐν μέσῳ τοῦ θορυβώδους ἡμῶν ὁμίλου καὶ ᾐσθανόμην τὸν φόβον παραλύοντα πᾶσάν μου τὴν εὔθυμον ζωηρότητα. Ἄλλα ὅμως τῶν παιδίων, ἧττον ἐνδίδοντα εἰς τὴν ἐντύπωσιν τῆς παρουσίας τοῦ τρομεροῦ Ἀρχιμανδρίτου, ἢ μᾶλλον παρασυρόμενα ὑπὸ τῆς ἀχαλινώτου αὐτῶν φύσεως, ἐσπατάλων τὰς προσδοκίας τῶν μηνιαίων βραβείων εἰς ἀπερισκέπτους τινὰς ἀταξίας, ἃς δὲν ἐλησμόνει ὁ ἀμείλικτος ἐκεῖνος ἐπόπτης.

Ἕτερον ἔτι σκόπελον τοῖς ποθοῦσι τὸ μηνιαῖον βραβεῖον παρίστα καὶ ἡ ἑσπερινὴ ἡμῶν ἐνασχόλησις. Κατὰ τὴν τελευταίαν ὥραν, πρὶν ἢ ἀπέλθωμεν εἰς τοὺς κοιτῶνας, εἷς ἐξ ἡμῶν ἀλληλοδιαδόχως, εἰς τὴν διδασκαλικὴν ἀναβαίνων καθέδραν, ἀνεγίνωσκεν Ἑλληνιστὶ κεφάλαια τινὰ τοῦ Εὐαγγελίου. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν παρὼν δὲν ὑπῆρχε διδάσκαλος, μόνον δ' εἷς Ῥῶσσος ἐπιτηρητής, ἀγνοῶν τὴν Ἑλληνικήν, οἱ ἀτακτότεροι τῶν ἀναγνωστῶν πολλάκις ἀλλ' ἀντ' ἄλλων ἀπήγγελλον, ἐρεθίζοντες εἰς γέλωτα τοὺς ἀκροατάς. Ἐνίοτε δ' εἰς τὴν μονότονον τοῦ ἀναγνώστου φωνὴν ἀπεκοιμᾶτο ὁ Ῥῶσσος, καὶ τότε οἱ ἐπιδεξιώτεροι κατεσκεύαζον χαρτίνους κεραυνούς, τὰς καλουμένας **τράκας**, καὶ ὅταν εἰς τὴν σύγχρονον αὐτῶν ἔκρηξιν ἐξύπνα τρομάζων ὁ ἐπιτηρητής, ἐπροσποιοῦντο ὅτι ἐπτερνίσθησαν. Ἐννοεῖται πόσον μακρὰν ἐπέτων τότε αἱ λευκαὶ καὶ αἱ ἐρυθραὶ ταινίαι, μάλιστα διότι ἡ ἀνάγνωσις ἐκείνη τοῦ Εὐαγγελίου ἦν ἐπίνοια τοῦ φοβεροῦ Ἀρχιμανδρίτου, καὶ εἰς αὐτὸν ἀνεφέροντο τὰ κατ' αὐτὴν παραπτώματα. Εἰς τὴν σχετικὴν ἀποχήν μου λοιπὸν ἀπὸ τῶν τοιούτων νεανιευμάτων, οὐχὶ εἰς ἐξαιρετικήν τινα περὶ τὰς σπουδὰς ἱκανότητα νομίζω ὅτι πρέπει ν' ἀποδώσω τὰς ἐν τῷ Λυκείῳ ἀλλεπαλλήλους βραβεύσεις μου.

Ἦσαν δ' αἱ ἑσπεριναὶ ἐκεῖναι ἀναγνώσεις, τοιαῦται οἷαι ἦσαν, τὸ μόνον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γύμνασμα ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων· οὐχὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχε καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς ἐν τῷ Λυκείῳ, ἀλλ' οὗτος ἦν πολὺ σοφὸς δι' ἡμᾶς, καὶ ἐδίδασκεν εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις. Ὁ καθηγητὴς οὗτος ἦν Ῥῶσσος, ὠνομάζετο Καλλινέφσκης, καὶ ἐπηγγέλλετο πλὴν τῆς ἀρχαίας καὶ τὴν νέαν Ἑλληνικήν. Μέτρον δὲ τῆς εἰς ἀμφοτέρας ἐμπειρίας του δύναται νὰ δώσῃ τὸ σύνηθες αὐτοῦ γνωμικόν, ἔχον εἰς τὸ στόμα του οὕτω :

Δύω κακῶν προκείμενος γεννᾷ παραφροσύνην !

Τοῦ πατρός μου σταθερὰ ἀπόφασις ἦν νὰ μὴ παραμελήσω οὐδαμῶς τὰ Ἑλληνικά μου, καὶ νὰ ἔχω ἰδιαιτέραν αὐτῶν παράδοσιν ἐν αὐτῷ τῷ Λυκείῳ· ἀλλ' οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν τῷ ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα νὰ μοὶ δώσῃ ὡς διδάσκαλον τὸν Κον Καλλινέφσκην, διότι ἐννοεῖται ὅτι **δύω κακῶν προκείμενΟΣ,** πάλιν τὸ μὴ χεῖρον ἦτον νὰ μὴ ἔχω ποσῶς διδάσκαλον. Μοὶ ἔδωκε λοιπὸν τὸν Γεννάδιον, ὅστις ἤρχετο δὶς ἢ τρὶς τῆς ἑβδομάδος, καὶ μ' ἐδίδασκεν Ὅμηρον· ἀλλ' εἴτε διότι δὲν μ' ἔδιδον μελέτης καιρόν, εἴτε διότι ὑπ' ἄλλων μὴ προτρεπόμενος ἠμέλουν νὰ μελετήσω, προφανὲς ἦτο καὶ εἰς τὸν διδάσκαλον καὶ εἰς τὸν πατέρα μου, καὶ εἰς ἐμὲ αὐτόν, ὅτι οὐδὲν ἐμάνθανον, καὶ ἐξ ἐναντίας ὅτι ἐλησμόνουν εἴτι ἂν ἤξευρον.

Τοῦτο οὐδαμῶς συνῇδε πρὸς τὰς προθέσεις καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ πατρός μου, ὅστις, συμφώνως πρὸς τὰ προσφιλέστερα ὄνειρα τῆς ζωῆς του, ἀμετάτρεπτον πρόθεσιν εἶχε νὰ μὲ ἀναθρέψῃ ὡς Ἕλληνα καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Διὰ τοῦτο ὅτε μίαν κυριακὴν τροπαιοῦχος, δηλαδὴ ταινιοῦχος ἦλθον εἰς τὴν οἰκίαν, ἀπεφάσισε νὰ μὲ κρατήσῃ, καὶ τὸ ἑσπέρας, κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐπιστροφῆς, ἐμήνυσεν εἰς τὸ Λύκειον ὅτι ἠσθένησα. Οὕτως ἔμεινα εἰς τὴν οἰκίαν δῆθεν νοσηλευόμενος. Ἀλλὰ τὴν τρίτην ἡμέραν ἐν ᾧ περὶ δείλην ὀψίαν ἔπαιζον μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου, αἴφνης . . . ἀναγγέλλεται ἀναβαίνων τὴν κλίμακα ὁ διευθυντὴς τοῦ Λυκείου ὅστις μὲ ἠγάπα, καὶ ἤρχετο νὰ μὲ ἰδῇ πάσχοντα. Μεγάλη ἀμηχανία ! Ἐν ῥιπῇ

ὀφθαλμοῦ ἀποβάλλω τὸν ἐπενδύτην μου, καὶ καθ' ὅλα τὰ ἄλλα ἐνδεδυμένος, καὶ φέρων καὶ τὰ ὑποδήματα, ῥίπτομαι εἰς τὴν κλίνην, καὶ καλύπτομαι μέχρι τραχήλου προσποιούμενος τὸν κοιμώμενον. Καὶ εἶχον μὲν τὴν συναίσθησιν ὅτι ὁ δόλος οὗτος πρὸς τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα δὲν ἦτο καλός, ἀλλ' ἀφ' οὗ θορυβηθεῖσα ἡ μήτηρ μου ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ καταφύγῃ εἰς αὐτόν, ἠναγκάσθην καὶ ἐγὼ νὰ ὑποκριθῶ τὸ μέρος μου· καὶ ὅτε πλησιάσας με ὁ διευθυντής, ἔλαβε τὴν ἄκραν τῆς χειρός μου, ἣν εἶχον μόνην ἐκτὸς τῶν παπλωμάτων, ἡ καρδία μου ἐπάλλετο σφοδρῶς, καὶ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι καὶ ὁ σφιγμός μου μετέσχε τῆς κωμῳδίας ἣν ἐπαίζομεν, ὥστε ὁ διευθυντὴς ἀνεχώρησε λυπούμενος διὰ τὴν κατάστασίν μου καὶ εὐχόμενος ταχεῖαν ἀνάῤῥωσιν καὶ ἐπιστροφὴν εἰς τὸ Λύκειον. Αὕτη ὅμως δὲν ἔμελλε νὰ πραγματοποιηθῇ, καὶ μετά τινας ἡμέρας ὁ πατήρ μου ἀνέφερεν εἰς τὴν Ῥωσσικὴν Κυβέρνησιν ὅτι μὲ ἀποσύρει τοῦ καταστήματος. Σχέσεις ὅμως μετά τινων τῶν ἀρχαίων συμμαθητῶν μου διετήρησα πάντοτε, ἰδίως μετὰ τοῦ Γεωργίου Γεωργαντᾶ, τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον καὶ ἡ ὡραία ἀδελφή του Ἑλένη, ἡ Κα Τιβὼ μετὰ ταῦτα, ἦν μετ' οὐ πολὺ συμμαθήτρια τῆς ἀδελφῆς μου.

Ἔκτοτε ἐπανελήφθη ἡ κατ' οἶκον ἐκπαίδευσίς μου ὀλίγον σπουδαιότερον, πρὸς ἀποζημίωσιν τοῦ ἀπολεσθέντος χρόνου. Διδάσκαλον τῶν Ἑλληνικῶν εἴχομεν τὸν Γεννάδιον· ἀλλὰ φαίνεται ὅτι εἰς τὴν ὀρθογραφίαν ἤμην ἔτι λίαν ἀσθενής· διότι ὁ διδάσκαλος Γεννάδιος, πρὸς τιμωρίαν μου καὶ ἵνα κινήσῃ τὴν φιλοτιμίαν μου, ἔπεμψε ποτὲ τὸ τετράδιόν μου εἰς τὸν ἐξάδελφόν μου Κωνσταντῖνον (Σοῦτσον) εἰς ἐξέλεγξιν. Μεγίστη δ' ὑπῆρξεν ἡ ἀνακούφισίς μου, ὅτε τὸ ἑσπέρας ὁ φιλοσκώμμων ἐξάδελφός μου, οὗ ἐφοβούμην τὴν δηκτικὴν ἐτυμηγορίαν, εἶπε μετὰ συγκαταβάσεως ὅτι δὲν εὗρε κακὰς τὰς ἐξηγήσεις μου.

Τότε δὲ ἠρχίσαμεν καὶ τὰ πρῶτα τῆς Γαλλικῆς μαθήματα· διότι ὁ πατήρ μου δὲν ἤθελε ν' ἀσχοληθῶμεν εἰς σπουδὴν ξένης γλώσσης πρὶν ἢ ἐμπεδωθῶμεν ὁπωσοῦν εἰς τὴν πάτριον. Τὴν δ' ἕως

τότε ἐντελῆ τῆς Γαλλικῆς ἄγνοιάν μου ἀποδεικνύει ἡ περίστασις ὅτι, ὅτε κατ' ἀρχὰς κατῳκήσαμεν παρὰ τῇ θείᾳ μου, ἐσχετίσθημεν μετ' ὀλίγον μετὰ τῆς ὀλίγον ἐμοῦ πρεσβυτέρας θυγατρὸς τοῦ οἰκοδεσπότου, ἥτις ὡμίλει, ὡς οἱ πλεῖστοι τότε τῶν κατοίκων τῆς Ὀδησσοῦ, καὶ τὴν Ἑλληνικήν. Μίαν δ' ἑσπέραν ἐπαίζομεν μετ' αὐτῆς ἀλληλογραφοῦντες, διὰ τῆς ὀπῆς τοῦ κλείθρου τῆς θύρας, ἥτις μᾶς ἐχώριζε, καὶ εἰς ἓν τῶν γραμματίων της, ἐπειδὴ ἐγὼ εἶχον παύσει γράφων, ἐπέστειλεν ἐκείνη Γαλλιστί: «Eh bien, M. Alexandre est-il endormi?». Ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν ἱερογλυφικὰ δι' ἡμᾶς, καὶ κατεφύγομεν εἰς τὴν θείαν μου ὡς εἰς Σαμπολιῶνά των.

Ἅμα δ' ἀπεφασίσθη ὅτι ἀνάγκη ἦν, καὶ ὁ καιρὸς ἐπέστη ὅπως μάθωμεν καὶ τὴν Γαλλικήν, προσελήφθη εἰς τὴν οἰκίαν παρῆλίξ τις Γαλλίς, Mlle Josephine καλουμένη, ἣν ταχέως ἀντικατέστησε νέα Ἑλβετίς, ἡ Κα Fanchon, ἀμφότεραι, ὡς ἤδη κρίνω, μᾶλλον τροφῶν παρὰ παιδαγωγῶν ἰδιότητας ἔχουσαι. Μᾶς ἐδόθη δὲ καὶ διδάσκαλος Γάλλος, ἀνὴρ φιλόκαλος καὶ πεπαιδευμένος, ὁ ἐν τῷ Λυκείῳ καθηγητὴς Κ. Foucault, ὅστις ὅμως καὶ ἐξ αὐτοῦ σχεδὸν τοῦ ἀλφαβήτου ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ τὴν διδασκαλίαν του. Ἀλλ' αἱ πρόοδοι ὑπῆρξαν ταχεῖαι, πιθανῶς δι' αὐτὸ τοῦτο, διότι ἤμεθα ἤδη ἱκανῶς ἐστοιχειωμένοι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γραμματικήν. Ἐν αὐτῷ τῷ πρώτῳ ἔτει ἀνεγινώσκομεν καὶ ἀπεστηθίζομεν ἤδη τοῦ Ῥακίνου τὸν «Βρετανικόν»· ἐγὼ δέ, καὶ εὑρών που τὸ κείμενον μικροῦ πεζοῦ γαλλικοῦ δραματίου, ὃ ἐνεθυμήθην ὅτι εἶχον ἰδεῖ ἄλλοτέ ποτε γερμανιστὶ διδαχθὲν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ Βουκουρεστίου, ἔσπευσα νὰ πλουτίσω διὰ μεταφράσεως αὐτοῦ τὸ Ἑλληνικὸν δραματολόγιον. Καὶ ὁ μὲν πανδαμάτωρ χρόνος δὲν ἐφείσθη τοῦ πρωτολείου ἐκείνου τῆς Μούσης μου. Καθ' ὅσον δ' ἐνθυμοῦμαι ἦτον, ὡς εἰκός, μικρὸν γραμματικὸν ἐξάμβλωμα. Ἀλλὰ μετὰ τῶν προόδων μου ηὔξανε καὶ ἡ φιλοδοξία μου, ὥστε καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Ῥακίνου ἐπετέθην, ἀποπειραθεὶς ἐμμέτρου μεταφράσεως τοῦ «Βρετανικοῦ!» Εἶχον μάλιστα περατώσει ὁλόκληρον τὴν πρώτην σκη-

νήν, ὅτε ἡ θεία μου Κα Αἰκατερίνη Γκίκα, εἰς ἣν ἔσπευσα νὰ δείξω τὸ ἔργον μου, διότι ἀνεγνώριζον καὶ τὴν φιλομουσίαν καὶ τὴν φιλοκαλίαν αὐτῆς, προσέξασα ὅτι ὁ πρῶτος στίχος ἤρχιζε διὰ τῶν λέξεων «*Καὶ πῶς*», εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς μοὶ παρετήρησεν ὅτι ἱκανῶς παράδοξον φαίνεται νὰ ἄρχηται ἡ τραγῳδία ἀπὸ τοῦ συμπλεκτικοῦ συνδέσμου *Καί*. Τὸ κακὸν ἴσως εὐκόλως διωρθοῦτο· ἀλλ' ἡ παρατήρησις αὕτη τοσοῦτον μὲ κατέπληξε, δεικνύουσά μοι πόσον ἀπαιτητικὴ ἐστὶν ἡ ὀρθὴ κριτική, καὶ πόσον δύσκολος ἡ τέχνη, ὥστε χαίρειν εἰπὼν ταῖς Μούσαις, ἐπεδόθην ἐκθυμότερον εἰς τὰ μαθήματα, εἰς ἃ ἐπεδιδόμην ἤδη μεθ' ἱκανῆς ἐπιμελείας. Εἶχεν ἔλθει δὲ τότε ἡ θεία μου εἰς Ὀδησσόν, ἐπιτευχθείσης διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς μητρός της τῆς συνδιαλλαγῆς μετὰ τοῦ συζύγου της, καὶ κατῴκησεν ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τῶν παιδίων της παρ' ἡμῖν, μέχρις οὗ ἐνῳκίασεν ἰδιαιτέραν οἰκίαν.

Ἐκ τῶν μαθημάτων μας δὲ ὀφείλω νὰ μὴ ἀποσιωπήσω ὅτι ἓν τῶν μᾶλλον εὐχαριστούντων τότε ἐμὲ ἦτο τὸ τοῦ χοροῦ. Τοῦτο μᾶς ἔδιδεν ὁ Γάλλος Κ. Bouche, ἄριστος χορευτής, καὶ μέλος ποτὲ τοῦ χοροδράματος τῶν Παρισίων. Ἦν δὲ τὸ μάθημα οὐχὶ ἁπλῆ διασκέδασις δι' ἐμέ, ἀλλ' ἀπόλαυσις ἀνωτέρα, προερχομένη ἐκ τῶν ἁρμονικῶν τοῦ σώματος κινήσεων, καὶ εἰς αὐτὰς παραδιδόμενος μετὰ πλείστης τέρψεως, ἤμην εἷς τῶν ἀρίστων μαθητῶν τοῦ Κ. Bouche. Μουσικὴν δὲ δὲν ἐδιδασκόμεθα, διότι αἱ χρηματικαὶ περιστάσεις τῶν γονέων μου δὲν τοῖς ἐπέτρεπον τὴν ἀγορὰν κυμβάλου, οὐδ' ὑπῆρχε καὶ πολλὴ ἀνάγκη αὐτοῦ, διότι ὀλίγον μετὰ τὴν ἔξοδόν μου ἐκ τοῦ Λυκείου, κατετάχθη, ἴσως εἰς ἀντικατάστασιν ἐμοῦ, δημοσίᾳ δαπάνῃ, μετὰ πολλῶν ἄλλων Ἑλληνίδων, ἡ ἀδελφή μου Εὐφροσύνη εἰς τὸ Παρθεναγωγεῖον τῆς Ὀδησσοῦ, διευθυνόμενον τότε ὑπὸ τῆς ἀξιολόγου Ἑλβετίδος Κας Chef d' Oeuvre.

Μῆνας δέ τινας μετὰ τὴν ἄφιξιν ἡμῶν εἰς Ὀδησσὸν ἀπῆλθον οἱ δύο ἐξάδελφοί μου Γρηγόριος καὶ Κωνσταντῖνος Σοῦτσοι εἰς Παρισίους πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν αὐτῶν, λαβόντες ἰσχυρὰς

συστάσεις παρὰ τῆς Ῥωσσικῆς Κυβερνήσεως πρὸς διεκφυγὴν ἀπὸ τῆς τότε ὑπόπτου καὶ φιλοτούρκου Αὐστριακῆς ἀστυνομίας, ἥτις ἐθεώρει τοὺς Ἕλληνας ἐν γένει ὡς συνωμότας καὶ ἀνατροπεῖς πάσης τάξεως, δι' ὃ καὶ τ' αὐστηρότερα ἐλάμβανε μέτρα ὅπως ἐμποδίζῃ αὐτοὺς νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ λάβωσιν ὅπλα κατὰ τοῦ νομίμου αὐτῶν κυριάρχου. Διὰ τῶν συστατικῶν ἐκείνων ὅμως, οὐ μόνον οἱ ἐξάδελφοί μου κατώρθωσαν νὰ μεταβῶσιν εἰς Παρισίους, ἀλλὰ καὶ οἱ συνοδεύοντες αὐτοὺς Δ. Χρηστίδης καὶ Ἰω. Σοῦτσος, ὁ ἐπὶ Βασ. Ὄθωνος νομάρχης διατελέσας, ἐπιλεγόμενος δὲ ***Δοντᾶς***, κατευωδόθησαν εἰς Πελοπόννησον.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐπῆλθε συμβὰν πένθιμον, οὗ ἡ ἐντύπωσις ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ὀδυνηρὰ πληγὴ ἐπὶ τῆς παιδικῆς μου καρδίας, καὶ τὸ ἄλγος αὐτῆς οὐδέποτε ἐξηλείφθη δι' ὅλου τοῦ βίου μου. Ἡ φιλτάτη μου μάμμη Ῥαλοῦ, συνοικοῦσα μετὰ τῆς θείας μου Κας Γκίκα, ἀσθενήσασα ἐκ περιπνευμονίας, ἀπεβίωσε μετά τινας ἡμέρας. Τοσούτῳ δ' ἤμην τὸ προσφιλές της παιδίον, ὥστε κατὰ τὰς τελευταίας ὥρας τῆς ζωῆς της τὸ ὄνομά μου εἶχεν εἰς τὰ χείλη της, ἐμὲ ἐζήτει, καὶ ὅτε προσῆλθον, μ' ἐφίλησε, μ' ηὐχήθη, καὶ παρέδωκεν ἀμέσως τὸ πνεῦμα! Ὁσάκις δ' ἔκτοτε ἐν τῷ βίῳ ἡ ἀγαθὴ μερὶς ἐξενίκα ἐν ἐμοί, ἢ εὐτυχές τι μοὶ συνέβαινε, πάντοτε ἀνέφερον τοῦτο εἰς τὴν ἱερὰν ἐκείνην εὐχήν, καὶ ἡ εἰκὼν τῆς ἁγίας μου προμήτορος μένει μέχρι τοῦδε εἰσέτι ἐγκεχαραγμένη εἰς τὴν καρδίαν μου ἐπίσης ζωηρὰ ὡς ὁπόταν ἔζη.

Τὸ ἑπόμενον δ' ἔαρ μετεκομίσθημεν εἰς ἑτέραν οἰκίαν ἧς ἡ σχετικὴ εὐτέλεια μοὶ ἀποδεικνύει τὰς τότε χρηματικὰς τῶν γονέων μου δυσχερείας. Ἔκειτο δ' αὕτη εἰς τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τῆς πλατείας τῆς Μητροπόλεως (Σαβορίου), καὶ εἰς τὸν πρόσγαιον δόμον ὑπῆρχεν ἰδιωτικὸν σχολεῖον κοινῶν γραμμάτων διὰ πτωχὰς Ῥωσσίδας. Εἶχε δ' ἡ οἰκία εὐρύχωρον αὐλήν, ὡς αἱ τῶν χωρικῶν οἰκίαι περίπου, εἰς ἣν ἐστάθμευσεν ἐπί τινα χρόνον σῶμα στρατιωτικόν, καὶ πολλάκις ἐγινόμεθα αὐτόπται τῶν ἀπανθρώπων σωματικῶν ποινῶν εἰς ἃς ὑπεβάλλοντο τότε οἱ στρατιῶται. Ἀληθὲς ὅμως

πλεονέκτημα τῆς οἰκίας ἦν, ὅτι μετὰ τὴν αὐλὴν εἵπετο κῆπος, ὅλως μὲν ἀκαλλιέργητος, ἀλλ' εἰς ὅν, ἔνθερμοι ἀναγνῶσται τοῦ Ἑλβετοῦ Ῥοβινσῶνος, κατὰ ζῆλον αὐτοῦ, καὶ πρὸς μέγα ὄφελος τῆς ὑγείας ἡμῶν, ἐσκάπτομεν δι' ὀξέος ξύλου ἐγὼ καὶ ἡ μικρὰ ἀδελφή μου, καὶ ἐφυτεύσαμεν κυάμους, καὶ εἴχομεν ὡς καὶ τὴν χαρὰν νὰ ἰδῶμεν αὐτοὺς φυέντας, ἀνθήσαντας καὶ καρποφορήσαντας.

Ἐν τούτοις ὁ πατήρ μου οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐπελάθετο ὅτι σκοπὸς τῆς μεταβάσεως ἡμῶν εἰς Ὀδησσὸν ἦν ἡ εἰς τὴν Ἑλλάδα κάθοδος δι' ἄλλης ὁδοῦ, ἀφ' οὗ ἦν ἀνέφικτος ἡ διὰ τῆς Αὐστρίας. Διὰ τοῦτο, ἅμα κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἤρξατο πλευστὸς ὢν ὁ Εὔξεινος, ἐπεβίβασεν εἰς Ἑλληνικὸν πλοῖον τὸ τοῦ Λελεχοῦ, πάντα τὰ σκεύη καὶ ἐνδύματα ὅσων δὲν εἴχομεν ἄμεσον ἀνάγκην, καὶ ἔπεμψεν αὐτὰ ἐμπρός, προκειμένου ὅσον οὔπω νὰ τὰ παρακολουθήσωμεν.

Τότε ἤρχετο συνεχῶς πρὸς τὸν πατέρα μου κύριός τις, οὗ δὲν ἐνθυμοῦμαι τὸ ὄνομα, καὶ ὅστις εἶχεν υἱὸν ἔφηβον λίαν πεπαιδευμένον διὰ τὴν ἡλικίαν του, καὶ ἄριστον Ἑλληνιστήν. Παρεκίνει δ' ὁ πατήρ μου τὸν Κύριον τοῦτον νὰ μὴ μένῃ οὕτως ἀργὸς ἐν τῇ ξένῃ, ἀλλὰ νὰ σπεύσῃ πρὸς τὴν πατρίδα μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του, καὶ προσφέρῃ αὐτῇ τὰς ὑπηρεσίας του· καὶ ὅτε ἔπεισεν αὐτόν, τῷ ἐπρομήθευσεν ἄναυλον τὸν διάπλουν ἐπὶ πλοίου Ἑλληνικοῦ, καὶ οὕτως ἀπῆλθεν ὁ Κύριος πανοικί. Ἀλλὰ φεῦ! μετά τινα χρόνον ἐγνώσθη ὅτι τὸ πλοῖον ἀπωλέσθη αὔτανδρον ἐντὸς τοῦ Εὐξείνου!

Ἵνα δὲ καὶ ἡμεῖς ἀναχθῶμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔπρεπεν ὁ πατήρ μου νὰ διαθέσῃ πως τὰς ὑποθέσεις του, διότι δὲν ἤθελε νὰ φθάσωμεν ἐκεῖ ἐντελῶς πόρων ἐστερημένοι, καὶ ζητοῦντες νὰ ζῶμεν ἀπὸ τῆς πατρίδος, ἥτις ἦν τότε ἐν ταῖς ἐσχάταις ἀνάγκαις. Τούτου ἕνεκα, ἅμα ἐξαποστείλας τὰ σκεύη, ἀποθεὶς τότε πρῶτον τὸν πώγωνα καὶ τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἀναβολὴν ἀνταλλάξας ἀντὶ τῆς ἀσιατικῆς, μᾶς ἀφῆκε πρὸς καιρὸν καὶ ἀπῆλθεν εἰς Βουκουρέστιον. Εἴμεθα δ' ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ εἰσέτι, ὅτε μετά τινας μῆνας ἐπέστρεψε,

πολλὰς μὲν ὑποσχέσεις λαβών, οὐδεμίαν δ' αὐτῶν ἐκτέλεσιν, ὅπερ μᾶς ἐδέσμευσεν ἐπὶ πολὺ ἔτι μακρὰν τῆς πατρίδος.

Ἐν τούτοις ἐξηκολούθουν ἐγὼ σπουδάζων κατ' οἶκον καὶ ἐπειδὴ ὁ Γεννάδιος εἶχεν ἀναχωρήσει, νομίζω, ἐπὶ σκοπῷ νὰ κατορθώσῃ νὰ καταβῇ καὶ ἐκεῖνος εἰς τὴν Ἑλλάδα, μοὶ ἐδόθη διδάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος Λουκᾶς, ὃν εἶχον καὶ ἐν Βουκουρεστίῳ προγυμναστὴν κοινῶς μετὰ τῶν ἡγεμονοπαίδων, καὶ ὅστις ἐπί τινα χρόνον κατῴκει ὑπὸ τὴν ἡμετέραν οἰκίαν· ἔπειτα δ' εἶχον τὸν Παλαμᾶν, ἐκ Μεσολογγίου, μαθητήν, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, τοῦ Λογίδου ἢ συνεργάτην αὐτοῦ εἰς τὸ Λεξικὸν τῆς Κιβωτοῦ. Ἦν δ' αὐτὸς εἷς τῶν τότε ἐπισημοτάτων Ἑλλήνων διδασκάλων, βαθὺς γνώστης τῆς Ἑλληνικῆς γραμματικῆς καὶ φιλολογίας, δὲν ἀμφιβάλλω, ἀλλὰ στερούμενος τῆς μεθόδου τοῦ καθιστᾷν τὴν διδασκαλίαν του εὐκρινῆ καὶ ἐπαγωγόν. Γαλλικὰ δ' ἐξηκολούθει διδάσκων ἡμᾶς ὁ κ. Φουκώ, καὶ συγχρόνως ἱστορίαν ἀρχαίαν κατὰ τὸν Ségur, καὶ διὰ τὴν συνδιάλεξιν εἴχομεν ἔτι ἀλλ' οὐχὶ ἐπὶ πολύ, τὴν Γαλλίδα παιδαγωγόν. Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐσπούδαζον εὐχαρίστως, ἀλλ' ἀτάκτως καὶ ἄνευ μεθόδου, ἀναγινώσκων πᾶν τὸ προστυγχάνον, μάλιστα τὰ τῆς Γαλλικῆς φιλολογίας, καὶ προσέτι πιστεύων ὅτι ἱκανῶς εἶχον ὡριμάσει ἵνα δρέψω καὶ ἐγὼ δάφνας συγγραφέως, ἐπεχείρησα μετάφρασιν τῶν περὶ Κρήτης ὡραίων ἐπιστολῶν τοῦ Σαβαρῆ, μετὰ πλείστου ζήλου, μ' ἐνεψύχου δ' εἰς αὐτὴν καὶ ἡ ἐπιδοκιμασία τοῦ Σπ. Σκούφου, ὅστις ὅμως μοὶ παρετήρησεν ὅτι, ὅπως ὦσιν αἱ περίοδοί μου εὔηχοι καὶ ἁρμονικαί, ἔπρεπε νὰ λήγωσιν πᾶσαι εἰς λέξεις προπαροξυτόνους. Ἡ ἀνυπομονησία μου ἦν μεγάλη νὰ ἰδῶ τὸ ἔργον περατωθέν, καὶ ἐφανταζόμην ἤδη αὐτὸ τετυπωμένον καὶ δεδεμένον, καὶ ἀνελογιζόμην τὴν ἔκπληξιν, ἴσως δὲ καὶ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν ἡγεμονοπαίδων ἐν Στεφανουπόλει ὅτε ἤθελον τοῖς πέμψει τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἀντίτυπον. Ἀλλ' αἱ προπαροξύτονοι ἐκεῖναι περίοδοι, καί τινες γραμματικαὶ δυσχέρειαι, καὶ συχναὶ ἐλλείψεις λέξεων, ὧν ἔνοχα ἐθεώρουν τὰ λεξικά, καὶ τὸ ἀπέραντον μῆκος τῶν 300 σελίδων ἐξ ὧν συνέκειτο

τὸ βιβλίον, ἐξήντλησαν μετ' οὐ πολὺ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν προθυμίαν μου, καὶ ἡ μετάφρασις δὲν ἐχώρησε πολὺ ὑπὲρ τὴν τρίτην ἐπιστολήν.

Συγχρόνως δὲ κατεδίωξα καὶ τὴν Μοῦσαν τῆς ποιήσεως, καὶ κατὰ πρῶτον μὲ παρώτρυναν εἰς μίμησιν τὰ κακόζηλα ἐκεῖνα ἐπινοήματα τινῶν γραμματικῶν, οἵτινες τὴν πτωχείαν τῆς ἑαυτῶν φαντασίας εἰσεβίαζον εἰς σχήματα ᾠῶν, βωμῶν καὶ πελέκεων. Τινὰ παραδείγματα τούτων εὑρὼν εἰς ἕνα τῶν τόμων τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ Κομητᾶ, ἠθέλησα νὰ τ' ἀπομιμηθῶ διὰ τίς οἶδε τίνων στίχων καὶ τίνος γλώσσης, καὶ ηὔξησα μάλιστα τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, προσθεὶς καὶ ἴδιον ἐπινόημα, τὸν **κεραυνόν,** ὃν ἐννοεῖται ὅτι ἐσφενδόνιζον κατὰ τῶν Τούρκων. Ἑσπέραν δέ τινα ἔφερεν ὁ πατήρ μου εἰς τὴν οἰκίαν, παρά τινος δανεισθείς, ἕνα τόμον τοῦ Ducis, τοῦ, ὡς γνωστόν, δῆθεν μεταμφιέσαντος τὸν Σαικεσπεῖρον. Ἦν δὲ τότε εἰς ἐμὲ ἐντελῶς ἄγνωστος καὶ ὁ Ducis καὶ ὁ Σαικεσπεῖρος, καὶ ὁ ἐνθουσιασμός μου ὅρια δὲν εἶχεν ὅτε ὁ πατήρ μου μᾶς ἀνέγνω τὸν Βασιλέα Λεάρ. Μετὰ τὸ τέλος δὲ τῆς ἀναγνώσεως ἔλαβον εἰς τὸ δωμάτιόν μου τὸ βιβλίον, οὗ ἄλλο ἀντίτυπον δὲν ὑπῆρχε τότε ἐν Ὀδησσῷ, καὶ ὁ πατήρ μου εἶχεν ὑποσχεθῆ ν' ἀποδώσῃ αὐτὸ τὴν ἐπαύριον. Ἐγὼ δ' ἤρχισα, ἐν μέσῃ νυκτί, νὰ τὸ μεταφράζω διὰ στίχων Ἑλληνιστί. Βλέπων ὅμως ὅτι ἡ νὺξ προὐχώρει ταχύτερον τῆς μεταφράσεως, καὶ ὅτι πιθανὸν δὲν ἦτον νὰ περατώσω αὐτὴν πρὸ τῆς ὥρας καθ' ἣν τὸ πρωτότυπον ἔπρεπε ν' ἀποδοθῇ, ἤλλαξα σχέδιον, καὶ ἐξηκολούθησα μεταφράζων εἰς τὸ πεζόν, ἐπιφυλαττόμενος νὰ μεταφέρω τὸν πεζὸν λόγον εἰς ἔμμετρον μετὰ ταῦτα καὶ ἐν ἀνέσει. Ἐν τούτοις δὲ παρῆλθεν ἡ νύξ, καὶ ἐγὼ ἔγραφον ἔτι, καὶ ὁ πατήρ μου, πέμψας, μοὶ ἐζήτησε τὸ βιβλίον. Τότε πρῶτον ἐσκέφθην ὅτι φρονιμώτερον θὰ ἦτο, καὶ ταχύτερον θὰ ἐχώρουν, ἂν ἀντὶ μεταφράσεως εἶχον ἁπλῶς ἐπιχειρήσει ἀντιγραφὴν τοῦ Ducis. Ἀλλὰ καὶ οὕτω μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἐξῆλθεν ὁ πατήρ μου καὶ τὸ βιβλίον μοὶ ἀφῃρέθη, μόνον τὴν πρώτην πρᾶξιν κατώρθωσα νὰ συμπληρώσω. Οὕτως ὁ Σαικεσπεῖ-

ρος διέφυγε διὰ παντὸς καὶ τὸν δεύτερον τοῦτον κίνδυνον, ἀφ' οὗ ἅπαξ εἶχε γυμνωθῇ καὶ διαστραφῇ ὑπὸ τοῦ Ducis.

Φαίνεται δ' ὅτι εἰς τὴν σατυρικὴν ποίησιν ἐπέδιδον μᾶλλον, διότι ἔχω τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τὸ ἄριστον τῶν τότε ἔργων μου ὑπῆρξε ποίημα ἐκτοξευθὲν κατὰ τῆς ὑπηρετρίας ἡμῶν, ἥτις διὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου (πιστεύω τοῦ ἔτους 1823) εἶχεν ἀρνηθῆ νὰ ζυμώσῃ τὴν περιπαθῶς ἐλπιζομένην βασιλόπητταν. Συνίστατο δὲ τὸ ποίημα εἰς ἱκετηρίαν τοῦ γένους τῶν πηττῶν πρὸς τὸν Δία, ὅστις εὐσπλαγχνισθεὶς αὐτὰς δι' ὅσα ἔπασχον ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ζυμούμεναι, ψηνόμεναι, κοπτόμεναι καὶ τρωγόμεναι, ἔπεμψε τὸν Ἑρμῆν, συνοδευόμενον ὑπὸ τῆς Ὀκνηρίας πρὸς τὴν ***Δεσποινοῦν***, ἵνα τὴν ἐνισχύσῃ νὰ μᾶς ἀρνηθῇ τὴν πηττοποιίαν. Καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν δὲ εἰκάζω ὅτι ἦσαν ἱκαναὶ αἱ πρόοδοί μου, διότι συνέταξα τότε περίπου, ἔμμετρον Γαλλικὸν κακόβουλον ἐπίγραμμα κατὰ τῆς ἀδελφῆς μου, (τῆς μικρᾶς), λέγον ὅτι ἀφ' οὗ ὁ Ζεὺς διένειμε τὰς διαφόρους ἐπιστασίας ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς εἰς τοὺς διαφόρους θεούς, ἐνθυμηθεὶς ὅτι εἰς οὐδένα εἶχε κατανείμει τὴν ὀκνηρίαν κατέστησε θεὰν αὐτῆς τὴν ἀδελφήν μου. Ταῦτα δὲ γράφων δὲν εἶχον οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ὑποψίαν τότε ὅτι ἔκλεπτον τὸν Σίλλερ, ὅστις ἐπίσης οὐδὲ κατ' ὄνομα μοὶ ἦτον εἰσέτι γνωστός. Ἀλλ' ὁ πανδαμάτωρ χρόνος ἐστέρησε τὴν αἰωνιότητα καὶ τούτων τῆς βρεφικῆς μούσης μου τῶν ἀριστουργημάτων.

Ἐκ τῆς οἰκίας δὲ ταύτης μετέβημεν, ἐντὸς τοῦ ἔτους 1823, ὡς νομίζω, εἰς ἄλλην, κατὰ τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν τῆς αὐτῆς πλατείας κειμένην εὐπρεπεστέραν ὁπωσοῦν καὶ κατά τι εὐρυχωροτέραν τῆς πρώτης. Ἐν αὐτῇ δ' ἐνθυμοῦμαι ὅτι μετὰ τοῦ Γάλλου διδασκάλου ἀνεγίνωσκον τὸν Σωκράτην τοῦ Λαμαρτίνου, καὶ ὡς γύμνασμα μοὶ ἐπεβάλλετο ἀνάλυσις τῶν τραγῳδιῶν τοῦ Ῥακίνου. Πρὸς γύμνασιν δ' εἰς τὴν ὁμιλίαν εἴχομεν ἐν εἴδει παιδαγωγοῦ Πολωνίδα τινά, ἱκανῶς παράδοξον, ἥτις ἐπ' ὀλίγον ἔμεινε παρ' ἡμῖν, καὶ ἀφ' οὗ μᾶς ἐγκατέλιπε, παρεφρόνησε. Διδάσκαλον δὲ τῆς Ἑλληνικῆς εἶχεν ἡ ἀδελφή μου Ῥαλοῦ τὸν Κ. Τολμίδην, ὅστις

μετὰ ταῦτα ἐν Ἑλλάδι ἦν δικηγόρος καὶ συμβολαιογράφος. Δι' αὐτοῦ δὲ συνέδεσα σχέσεις μετὰ τοῦ συγγενοῦς καὶ μαθητοῦ του Κ. Βαρβάτη τοῦ μετέπειτα ἐν Ἀθήναις κατάστημα διευθύνοντος τυπογραφικόν, καὶ μετ' αὐτοῦ ἤρχισα πρὸς γύμνασιν Γαλλικὴν ἀλληλογραφίαν. Αἱ ἐπιστολαί του ὅμως ταχέως ἐξετράπησαν εἰς ἐπικρίσεις τῶν παροραμάτων καὶ σφαλμάτων τῶν ἐμῶν ἐπιστολῶν, ὀρθὰς μὲν ἴσως, ἀλλὰ τοσοῦτον τραχείας, ὥστε ἐπροτίμησα νὰ παύσω τὸ ἐπικίνδυνον τοῦτο γύμνασμα, τὸ δυνάμενον νὰ παρεκτραπῇ εἰς ῥῆξιν.

Πολὺ δ' ἀξιολογωτέραν ἀφορμὴν ἀσκήσεως εἰς τὴν Γαλλικήν, καὶ ἐν γένει οὐ μικρὰν ἠθικὴν ὠφέλειαν μοὶ παρεῖχε τότε ἡ γνωριμία καὶ σχέσις μετὰ νέου τινὸς Ἑλβετοῦ, M. Noir καλουμένου, ὅστις κατεῖχε θέσιν γραμματέως παρά τινι τῶν μεγαλεμπόρων, καὶ ἦν χρηστότατος, πεπαιδευμένος καὶ ὑπὸ θερμῶν καὶ ὑγιῶν θρησκευτικῶν ἀρχῶν ἐμπνεόμενος. Αἱ μετ' αὐτοῦ συνδιαλέξεις ἐμόρφουν καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν καρδίαν μου, καὶ τὰ βιβλία ἅ μοι συνίστα καὶ μοὶ ἐδάνειζε μοὶ παρεῖχον ἐκλεκτὴν τροφὴν διανοητικήν.

Δὲν περιωριζόμην δὲ μόνον εἰς τὸ νὰ μανθάνω, ἀλλ' ἐξηκολούθουν κατεχόμενος καὶ ὑπὸ τῆς ἀτυχοῦς οἰήσεως ὅτι ἐδυνάμην καὶ νὰ παραγάγω ὁ ἴδιος. Οὕτω περιέστρεφον εἰς τὴν κεφαλήν μου τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ γράψω Λεξικὸν ὅλων τῶν λέξεων ὅσας αἱ ξέναι γλῶσσαι ἐδανείσθησαν παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς, καὶ νὰ ἐπιγράψω αὐτὸ «Θρίαμβον τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης», ἐγὼ ὅστις ταύτης μόλις ἐγνώριζον ὅσα οἱ ἔσχατοι μαθηταί, καὶ ἐκ τῶν ξένων γλωσσῶν τόσον μόνον τὴν Γαλλικήν, ὥστε νὰ ἐλέγχωμαι πικρῶς ἐπ' ἀμαθείᾳ ὑπὸ τοῦ κ. Βαρβάτη!

Ἀλλὰ τὸ φιλολογικὸν τοῦτο σχέδιον ταχέως διεσκέδασεν ἡ αὖθις ἐκνικήσασα ποίησις. Ἰδίως δέ, κατὰ ζῆλον τοῦ πατρός μου, ἐφιλοτιμούμην νὰ διαπρέψω διὰ μεταφράσεων. Κατ' ἀρχὰς ἠθέλησα νὰ μεταφράσω τοῦ Ῥακίνου τὴν Ἀταλίαν. Ἀλλὰ μετά τινας δισταγμοὺς ἐπροτίμησα τοῦ Βολταίρου τὸν Μωάμεθ, ὃν καὶ ἐπεράτωσα εἰς στίχους ὁμοιοκαταλήκτους, καὶ στίχον πρὸς στίχον τοῦ

πρωτοτύπου ἀντιστοιχοῦντας, ἀλλ' ὁ Θεὸς οἶδεν ὁποίους στίχους, διότι ἡ μετάφρασις ἀπωλέσθη ἔκτοτε, καὶ οὐδὲν ἀντίγραφον αὐτῆς διετήρησα. Τότε ὅμως, ὅτε ὑπῆρχεν ἔτι καὶ ἦν νεογέννητος, ἀπεφασίσθη νὰ τῇ ἀποδοθῇ ἡ τιμὴ παραστάσεως. Διενεμήθησαν λοιπὸν τὰ πρόσωπα καὶ Μωάμεθ μὲν ἦν ὁ Κ. Νικόλαος Φιλαλήθης, ὁ ἐν Ἀθήναις ἔπειτα ἐγκαταστὰς καὶ ἀποβιώσας, Ζώπυρος δ' ὁ Κ. Τολμίδης, Παλμύρα δ' ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Μαρία, ἡ ἔπειτα Κυρία Κόρη, καὶ Σεΐδης ἐγὼ αὐτός, καίτοι τῆς Παλμύρας ὢν ἔτη τινὰ νεώτερος. Τὰ γυμνάσια ἐχώρουν κατ' εὐχήν, τὰ πάντα εἶχον ἑτοιμασθῆ, ὅτε αἴφνης ἡ Κυρία Φιλαλήθους μεταμεληθεῖσα ἀπεσύρθη, καὶ ἐμένομεν ἄνευ Παλμύρας. Ἡ θέσις ἦτο δεινή. Τότε δ' ὁ Διονυσιακὸς ἡμῶν θίασος ἀπεφάσισε ν' ἀναθέσῃ τὸ μέρος τοῦτο εἰς ἐμέ· ἀλλ' ἄλλοι μ' ἔπεισαν ὅτι ἦτο κατώτερον τῆς ἀξιοπρεπείας μου ἀπὸ Σεΐδου νὰ γίνω Παλμύρα, καὶ οὕτω παρητήθην ἐντελῶς τῆς μετοχῆς εἰς τὴν παράστασιν. Ἡ ἐπιχείρησις ὅμως δὲν ἐναυάγησε, καὶ Παλμύρα ἐψηφίσθη ὁ Κ. Βαρβάτης, Παλμύρα ὀλίγον παράδοξος, διότι εἶχεν ἀνδρικὴν ἤδη τὴν φυσιογνωμίαν, καὶ τὸν μύστακα ἄρτι ὑποφυόμενον. Ὡς σκηνὴ δὲ διεσκευάσθη, ὁπωσοῦν πενιχρῶς, σιταποθήκη τις τῆς οἰκίας τοῦ Κ. Βαρβάτη· τὸ προσκληθὲν δὲ ἀκροατήριον ἦν πολυάριθμον, καὶ ῥαγδαῖαι ὑπῆρξαν αἱ χειροκροτήσεις, ὧν ἐννοεῖται ὅτι μέρος, ἂν ἐκ μετριοφροσύνης οὐχὶ τὸ ὅλον, ἐνόμιζον δίκαιον ν' ἀντιποιηθῶ διὰ τὴν μετάφρασιν. Τὸ δὲ κωμικώτερον, ὅτε ἐπρόκειτο εἰσέτι νὰ ὑποκριθῇ τὴν Παλμύραν ἡ Κα Φιλαλήθους, ἐνόμισα καθῆκον νὰ τῇ ἀποτείνω τι εὐχαριστήριον, καὶ δὴ ἔγραψα διὰ τὴν περίστασιν γαλλιστὶ φιλοφρονητικόν τι ἐπίγραμμα, περατούμενον διὰ τῶν στίχων,

« Enfin ce n'était pas ma tragédie,
mais c'était vous qui futes applaudie, »

ὅπου τὸ ma tragédie δὲν ἦν βεβαίως ἔκτακτον ὑπόδειγμα μετριοφροσύνης καὶ φαντάζομαι τί θὰ ἔλεγεν ἂν τὸ ἔβλεπεν ὁ Βολταῖρος. Ἐννοεῖται ὅτι τὸ poulet τοῦτο ἔμεινε παρ' ἐμοὶ μετὰ τῆς Παλμύρας τὴν λιποταξίαν.

Τότε δὲ περίπου συζητήσεως ἐμπεσούσης μετὰ τοῦ Κ. Βαρβάτη καὶ μετά τινων ἄλλων τῶν ὁμηλίκων, οἵτινες αὐτοὶ ὀλίγον ἦσαν κάτοχοι τῆς Γαλλικῆς, περὶ τῶν θρησκευτικῶν αἰσθημάτων τοῦ Βολταίρου, εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ μου ὅτι ὁ διάσημος ποιητὴς ἦτον κακόδοξος μέν, ἔστω, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἄθεος, μετέφρασα αὐτοῦ τὸ « Ὑπὲρ καὶ Κατά », ὅπερ ἔκτοτε, ἐπιδιορθώσας, συνεξέδωκα εἰς τὸν πρῶτον τόμον τῶν Ἀπάντων μου.

Διὰ τοῦ Κ. Noir ἐγνωρίσθην καὶ μετὰ τῶν Larcher, οἰκογενείας Ἑλβετικῆς, ἥτις κατῴκει ἔπαυλιν ὡραίαν τρία τέταρτα τῆς ὥρας ἀπέχουσαν τῆς πόλεως, καὶ ἐκαλλιέργει αὐτήν, ὡς ἂν ἦτον εἰς τῆς πατρίδος της τὰς κοιλάδας. Ἐκεῖ συνεχῶς μετέβαινον πεζὸς μετὰ τοῦ φίλου μου, χαίρων εἰς τὴν τερπνὴν ἐκδρομὴν καὶ εἰς τὸν πατριαρχικὸν βίον τῶν ἀγαθωτάτων ἐκείνων ἀνθρώπων. Πρὸ πάντων δὲ μ' ἔθελγεν ἡ συναναστροφὴ τῆς πρωτοτόκου τῶν θυγατέρων, τῆς ἀγαθωτάτης καὶ χαριεστάτης Λουίζας, ἥτις, κατὰ πολλὰ ἔτη πρεσβυτέρα μου, μὲ ἠγάπα ὅμως ἰδιαιτέρως ὡς νεᾶνις ἀγαπᾷ παιδίον, καὶ πολλάκις ἐρχομένη ἔμενεν ἐνίοτε ἡμέρας τινὰς παρ' ἡμῖν. Ἦτον δὲ ξανθὴ καὶ ὡραία, καὶ ἡ μήτηρ μου, πολλὴν ἐπίσης ἀγάπην τρέφουσα πρὸς αὐτήν, τῇ ἐχάρισε τὴν κόμην μου, ἣν ἐφύλαττε ἀφ' ὅτου τὴν εἶχε κόψει, διότι τὸ χρῶμα αὐτῆς ἀκριβῶς ἐσυμφώνει πρὸς τὸ τῆς ἐδικῆς της. Κοινὴ ἡμῶν ἐνασχόλησις, ὅτε ἀπηντώμεθα, ἦν ἡ ἀνάγνωσις καὶ ἡ φιλολογία καὶ μεταξὺ ἄλλων συνελάβομεν τὸν σκοπὸν παραστάσεως Γαλλικοῦ δράματος. Ὅτε δὲ μίαν ἡμέραν ἦλθε πρὸς ἡμᾶς ἡ Λουίζα, καὶ διέμεινε καὶ τὴν νύκτα, δι' ὅλης τῆς ἑσπέρας ἀνέγνωμεν δράματα τοῦ Βολταίρου, ἵνα ἐκλέξωμεν μεταξὺ αὐτῶν, καὶ ἀφ' οὗ πάντες ἀπεσύρθησαν εἰς τὰς κλίνας των, ἡ μήτηρ μου, ἡ Λουίζα, ἡ μικρὰ ἀδελφή της καὶ ἡ ἀδελφή μου, κοιμώμεναι εἰς τὸν αὐτὸν κοιτῶνα, καὶ ὕπνον μὴ ἔχουσαι, ἤρχισαν νὰ μὲ φωνάζωσι, μέχρις οὗ ἐγερθεὶς καὶ ἐγώ, καὶ τὸν εὐναῖόν μου ἐνδυθείς, εἰσῆλθον, ἐκάθησα παρὰ τὴν κλίνην τῆς Λουίζης, καὶ ἐξηκολουθήσαμεν τὴν ἀνάγνωσιν, ὑποδυόμενοι ἐναλλὰξ τὰ πρόσωπα. Καὶ οἱ μὲν ἀκροαταὶ ἡμῶν ἀπεκοιμήθησαν

ἀλληλοδιαδόχως· ἡμεῖς ὅμως ἐξηκολουθοῦμεν ἀναγινώσκοντες, πρᾶξιν μετὰ πρᾶξιν, καὶ τραγῳδίαν μετὰ τραγῳδίαν, μέχρις οὗ... ἐξημέρωσε, καὶ ἐπερατώσαμεν τὸ βιβλίον. Μέχρι τέλους δ' ἐξελεξάμεθα οὐχὶ τοῦ Βολταίρου, ἀλλὰ τοῦ Ῥακίνα τραγῳδίαν, τὸν Μιθριδάτην, καὶ ἐδόθη εἰς ἐμὲ τὸ πρόσωπον τοῦ Ξιφαροῦς, ὑποκρινομένης τῆς Λουίζης τὴν Μονίμην, τοῦ Noir τὸν Ἀρβάτην, καὶ ἐμπόρου τινὸς Γάλλου, οὗ δὲν ἐνθυμοῦμαι τὸ ὄνομα, τὸν Μιθριδάτην. Ἀλλὰ μετὰ πολλὰς ἀποστηθίσεις καὶ μελέτας, αἵτινες δὲν ἔμειναν ἄγονοι δι' ἐμέ, ἡ παράστασις δὲν ἐξετελέσθη.

Παρελθόντος δὲ καὶ τοῦ ἔτους τούτου, μετῳκήσαμεν αὖθις ἴσως ἐντὸς τοῦ 1824, εἰς τὴν ἄλλην γωνίαν τῆς πλατείας τῆς μητροπόλεως, τὴν βορειοδυτικήν, εἰς τὴν οἰκίαν τῆς θείας μου Κυρίας Σούτσου, ἥτις εἶχεν ἀποφασίσει νὰ μεταβῇ εἰς Παρισίους μετὰ τῆς θυγατρός της Σεβαστῆς, πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν υἱῶν της, δι' ὃ ἐμέλλομεν νὰ τὴν ἀντικαταστήσωμεν ἐπὶ τῆς ἀπουσίας της, συνοικοῦντες μετὰ τῆς μάμμης μου Κοκκονίτσας, καὶ τῆς θείας μου Κυρίας Γεράκη. Ἡ Κυρία Σούτσου, οὖσα τότε εὐπορωτέρα ἡμῶν, εἶχε πολὺ μεγαλειτέραν κατοικίαν, ὥστε καί ποτε ἐνθυμοῦμαι ὅτι πολυάνθρωπον χορὸν ἔδωκεν εἰς αὐτήν, καὶ τοὺς ἐπισήμους τῆς πόλεως ἐδέχετο, ἐν οἷς προεῖχον τότε ὁ σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας Δ. Στούρζας, φίλος τοῦ Καποδιστρίου, καὶ γνωστὸς διὰ τὴν εὐρεῖαν παιδείαν του καὶ τὰς θεολογικὰς συγγραφάς του· προσέτι δὲ ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Κόμησσα Ἔτλιγγ, γυνὴ ἔξοχος τὸν νοῦν συγγραφεὺς καὶ αὐτή, γράψασα μυθιστορήματα Γαλλιστί, οὐδέποτε ἐκδοθέντα, ὧν τὸ ἓν ἠξεύρω ὅτι ἐπεγράφετο «Ζωὴ» καὶ ἀνεγινώσκετο μετὰ ζήλου καὶ θαυμασμοῦ ὑπὸ τῆς ἐξαδέλφης μου Σεβαστῆς, καὶ τοῦ σχεδὸν θέσιν παιδαγωγοῦ παρ' αὐτῇ ἐπέχοντος Σπυρίδωνος Σκούφου.

Καὶ ἐμοῦ δὲ μέρος τῆς ἐκπαιδεύσεως εἶχεν ἀναλάβει εἰς τὴν οἰκίαν ταύτην ὁ κ. Σκοῦφος, καὶ ἀνὰ πᾶσαν ἑσπέραν μὲ ὑπεχρέου ν' ἀναγινώσκω μετ' αὐτοῦ δὲν ἠξεύρω πλέον τίνα Γάλλον συγγραφέα περὶ Φυσικοῦ δικαίου· ἀλλ' ἡ ἀνάγνωσις ὀλίγον μὲ ἔτερπε καὶ ἔτι ὀλιγώτερον μὲ ὠφέλει, διότι ἡ τροφὴ ἦν ἔτι δυσανάλογος

πρὸς τὰς διανοητικάς μου δυνάμεις. Περὶ δὲ τῶν Ἑλληνικῶν μου μαθημάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὡς καὶ τῆς προλαβούσης οὐδεμίαν διετήρησα καθαρὰν ἐνθύμησιν, ἐκτὸς ὅτι μετὰ τοῦ πατρός μου ἀνεγίνωσκον τὴν Ἰλιάδα, ὅπερ μοὶ φαίνεται ἀποδεικνύον ἢ ὅτι δὲν εἶχον Ἕλληνα διδάσκαλον ἢ ὅτι ἡ διδασκαλία αὐτοῦ ἦτον ἀνεπαρκής.

Τοῦτο βεβαίως παρεκίνησε τὸν πατέρα μου νὰ παύσῃ τὴν ἀσυνάρτητον καὶ παντὸς σχεδίου ἐστερημένην ἐκείνην κατ' οἶκον διδασκαλίαν, καὶ νὰ μὲ κατατάξῃ εἰς τὴν Ἑλληνεμπορικὴν λεγομένην σχολήν. Ἡ Ὀδησσός, καὶ ἀνέκαθεν ἐμπορεῖον Ἑλληνικόν, ὡς αἱ ἐν Πόντῳ ἀποικίαι, αἱ ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἀκμάσασαι, κατέστη ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἕνεκα τῆς μεγάλης συῤῥοῆς τῶν προσφύγων καὶ τῆς φιλοξένου προστασίας τῆς Ῥωσσικῆς κυβερνήσεως, πόλις ἐν ᾗ τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον πολὺ τότε προεῖχεν ὅλων τῶν ἄλλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Ῥωσσικοῦ. Ὡς δὲ πανταχοῦ ἡ πρώτη τοῖς Ἕλλησιν ἐπαισθητὴ ἀνάγκη ἐστὶν ἡ τῆς ἐκπαιδεύσεως, οὕτω καὶ ἐκεῖ τὸ καὶ πρὶν ὑπάρχον καὶ διαφόρους βαθμοὺς ἀναπτύξεως λαβὸν Ἑλληνικὸν σχολεῖον, τὸ κληθὲν ***Ἑλληνεμπορικόν***, ὡς ὑπὸ τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν προσόδων τοῦ ἐμπορίου διατηρούμενον, ἔφθασεν εἰς ἀκμὴν ἀξιόλογον, μετακληθέντων εἰς αὐτὸ ἀρίστων διδασκάλων· καὶ εἰς σχετικῶς εὐτελὲς κατάστημα ἱδρυμένον, ἀντηγωνίζετο ὡς ἴσον πρὸς ἴσον καθ' ὅσον ἀπέβλεπε τοὺς καρποὺς αὐτοῦ πρὸς τὸ ὑψηρεφὲς αὐτοκρατορικὸν λύκειον τὸ ἀπέναντι αὐτοῦ ὑπερηφάνως ἱστάμενον. Οὕτω ποτὲ ὁ Σ. Ῥωσσέτης, ὁ ἐν Ἑλλάδι ἔκτοτε διακριθεὶς εἰς ἀνωτάτας διοικητικὰς θέσεις, νέος τότε εὐφυὴς ἀλλὰ τὸν χαρακτῆρα μᾶλλον ὀξύς, μαθητὴς δὲ τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου παρευρεθεὶς εἰς τὸ Λύκειον, ὅτε δημοσίως ἐξητάζοντο τὰ Ἑλληνικά, ἀντεποιήθη τὸ δικαίωμα τοῦ ν' ἀπευθύνῃ ἐρωτήσεις πρὸς ἐξέλεγξιν τῆς ἀμαθείας τῶν μαθητῶν, οἵτινες λίαν ὀργισθέντες, τὸν παρεμόνευσαν εἰς τοὺς διαδρόμους ἀπερχόμενον, καί, ἐπιπεσόντες, κακῶς θὰ τὸν μετεχειρίζοντο ἂν δὲν εἶχον προφθάσει καὶ ἐπεμβῆ τοῦ καταστήματος αἱ ἀρχαί.

Διηυθύνετο δὲ τότε τὸ Ἑλληνεμπορικὸν σχολεῖον ὑπὸ ἐφορείας

ἐμπόρων, ὧν πρόεδρος ἦν ὁ Κ. Ξένος, καὶ ὑπὸ Σχολάρχου τοῦ Γεωργίου Κλεοβούλου, αὐτοῦ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ πρώτου εἰσαγαγόντος τὴν ἀλληλοδιδακτικήν. Εἰς τοῦτον μὲ ἔφερε καὶ μὲ παρέδωκεν αὐτὸς ὁ πατήρ μου· ὁ δέ, καθ' ὃ γνώριμος ἐκ Δακίας, μ' ἐδέχθη φιλοφρονέστατα, καὶ ἐξετάσας με συνοπτικῶς, μοὶ εἶπε νὰ ἐπιστρέψω τὴν ἐπαύριον πρὸς κατάταξιν. Ὅτε δ' ἐπανῆλθον, μοὶ εἶπε· «Λογιώτατε, πολὺ ὀλίγα ἠξεύρεις, καὶ διὰ νὰ καταταχθῇς μετὰ τῶν λοιπῶν μαθητῶν τοῦ σχολείου πρέπει πολλὰ ἀκόμη νὰ μάθῃς». Ἀλλὰ μετὰ τὸ δεινὸν τοῦτο προοίμιον μοὶ προσέθηκεν ἀμέσως ὅτι θέλω ἔρχεσθαι εἰς ὡρισμένας ὥρας εἰς τὸ δωμάτιόν του, καὶ θέλει μὲ διδάσκει ἰδιαιτέρως ὁ ἴδιος. Τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο τακτικῶς, καὶ ἄκρατόν μοι ἐνέβαλε ζῆλον πρὸς τὴν σπουδήν, ὃν συνετέλει εἰς τὸ νὰ μ' ἐμπνέῃ καὶ αὐτοῦ ὁ ἀπέριττος χαρακτήρ, ἡ ποικιλία τῶν γνώσεων αὐτοῦ, καὶ ἡ μέθοδος καθ' ἣν τὰς μετέδιδεν. Ἰδίως δ' ἐνθουσίων εἰς τὸ αἴσθημα, ὅτι κατὰ πρῶτον παρεκβαίνων τοῦ στενοῦ κύκλου τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς, ἔβλεπον ἐμπρός μου ἀνοιγόμενον τὸ στάδιον τῶν ἐπιστημῶν, διότι ὁ Κλεόβουλος, πλὴν τῶν Ἑλληνικῶν, ἐδίδασκε καὶ μαθηματικὰ καὶ ταῦτα μάλιστα ἐφαίνοντο ὅτι ἦσαν ἡ κυρίως εἰδικότης αὐτοῦ. Εἶχε δὲ συγγράψει κατὰ τὰ τελευταῖα καὶ ἄριστα εὐρωπαϊκὰ ἐγχειρίδια, στοιχειώδη μαθηματικήν, ἣν ἀντιγράφοντες ἐμανθάνομεν· καὶ εἰς ταύτην μάλιστα πολλὴν εἶχον τὴν κλίσιν καὶ τάχιστα προώδευσα· ὥστε καὶ ὅτε εἰς τὰς ἐξετάσεις, τὰς τοῦ ἐπομένου ἔτους πιθανῶς, μοὶ ἐδόθη ὡς πρόβλημα ν' ἀποδείξω τὸν τύπον τῆς ἐπιφανείας τῆς σφαίρας, ἔπραξα τοῦτο μετὰ τοσαύτης θερμότητος καὶ ἀκριβείας, ὥστε γενικὴν ἐπέσυρα ἐπιδοκιμασίαν τῶν παρευρισκομένων. Ἀλλὰ καὶ πλὴν τῶν μαθημάτων, αὐτὴ ἡ διατριβή μου ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ Κλεοβούλου, εἰς ἣν καὶ ἀφ' οὗ προυβιβάσθην εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν, ἐξηκολούθησα νὰ φοιτῶ, πολλαχῶς καὶ ἄλλως μὲ ὠφέλει, διότι ἐκ τοῦ στόματος τοῦ σοφοῦ διδασκάλου ποικίλα καὶ χρήσιμα πάντοτε ἤκουον περὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἀρχαίας καὶ νέας σοφίας, καὶ πολλὰ σπουδαῖα βιβλία μοὶ ἐδίδοντο ἐκ τῆς

ἰδιαιτέρας βιβλιοθήκης του εἰς ἀνάγνωσιν. Ἓν ἐξ αὐτῶν ἦτον Ἑλληνιστὶ γεγραμμένον φιλοσοφικὸν πόνημα, οὗ δὲν ἐνθυμοῦμαι τὸ ὄνομα οὐδὲ τὸ περιεχόμενον, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι δὲν συνῇδε μετὰ τῶν τότε οἵων δήποτε δοξασιῶν μου, καί, ἐν τῇ ἀγανακτήσει μου, ἔγραψα τὰς σκέψεις μου, πικρὰς καὶ δηκτικάς, πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ συγγραφέως ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου αὐτοῦ. Ὅτε δ' ἀπέδωκα τὸ βιβλίον, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Κλεοβούλου, ὅστις ἦν συμμαθητής μου, καὶ εἶχε τὴν ἐπιστασίαν τῶν βιβλίων τοῦ θείου του, μ' ἐπέπληξε διὰ τὴν ἀσύγγνωστον κατάχρησιν τοῦ εἰς ἐμὲ δανεισθέντος· ἀλλ' ἐγὼ εἶχον τὴν ἀναίδειαν νὰ ψευσθῶ ὅτι αἱ σημειώσεις ἐκεῖναι δὲν ἐγράφησαν ὑπ' ἐμοῦ, εἰ καὶ ὁ γραφικὸς χαρακτήρ μου ἦν προφανέστατος καὶ γνωστότατος. Τὸ ψεῦδος ὅμως τοῦτο τὸ τοσοῦτον χονδροειδές, ὥστε οὐδὲ κἂν τὴν ἀξίωσιν εἶχε ν' ἀπατήσῃ ἀπέβη ἐπωφελὲς δι' ἐμέ· διότι τόσον μ' ἐπίκρανε τὸν ἴδιον, τόσον ἐβασάνισε τὴν συνείδησίν μου, ὥστε ἔκτοτε συνέλαβον τὴν ἀμετάτρεπτον ἀπόφασιν ποτὲ πλέον εἰς τὴν ζωήν μου νὰ μὴ ψευσθῶ.

Δὲν περιωρίσθησαν δ' εἰς τοῦτο καὶ μόνον καὶ κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος αἱ συγγραφικαί μου ἀπόπειραι, ἀλλ' ἐπεχείρησα ποίησιν τραγῳδίας! Ἡ ὑπόθεσις αὐτῆς ἦν τὰ κατὰ τὸν Πύραμον καὶ τὴν Θίσβην, οἱ δὲ στίχοι δεκαπεντασύλλαβοι καὶ ὁμοιοκατάληκτοι. Καὶ ἐτελείωσα μὲν τὸ ἔργον, ἀλλὰ τὸ ἀποδεικνύον μοι ὅτι ἔφθασεν ἤδη ὁ νοῦς μου εἴς τινα ὡριμότητα ἐστὶν ὅτι, ἀφ' οὗ ὁλόκληρος συνετάχθη, δὲν ἐδίστασα νὰ τὴν καύσω.

Ἄλλο ἔργον μου ὑπῆρξε Γαλλικόν τι δρᾶμα εἰδυλλιακὸν ἐν στροφαῖς ἐκ διαφόρων μέτρων. Μεταξὺ τῶν συμμαθητριῶν τῆς ἀδελφῆς μου ὑπῆρχε μία ἐξ ἐπισήμου Πολωνικῆς οἰκογενείας, ***Ἐλπὶς Γροδόφσκη*** καλουμένη, ἧς ἡ ἐξαίσιος ὡραιότης μοὶ ἐνέπνεε μέγαν ἐνθουσιασμόν. Εἰς ταύτην ἀφορῶν ἔγραψα τὸ δρᾶμα ἐκεῖνο, ἐπιγράψας αὐτὸ «L'exil de l'Amour» καὶ πλάσας ὅτι ἀφ' οὗ ὁ ἔρως ἔφερε διὰ τῶν πονηριῶν του ἄνω κάτω τὸν Ὄλυμπον, ὁ Ζεὺς τιμωρῶν αὐτόν, τὸν ἐξώρισεν εἰς τὴν γῆν, ὅπου κατεδικάσθη νὰ ζῇ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τὴν μορφὴν καὶ τὸ ὄνομα τῆς ***Ἐλπίδος***.

Καὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἔσχε μετὰ ταῦτα τοῦ Πυράμου τὴν τύχην· διετήρησα δὲ μόνον ἐξ αὐτοῦ εἰς τὴν μνήμην μου τὴν ἑπομένην στροφήν, ἣν ἔλεγεν ὁ Ἄρης, ἰδὼν κοιμωμένην τὴν Ἀφροδίτην:

« Et vous zéphyrs doux et légers
qu'autour d'elle voltigez
ne frappez plus des ailes·
Clair ruisseau arrêtes tes flots·
Leur doux chants trouble le repos
de la reine des belles ».

Ἦτο δὲ τὸ πρὸς τὸ κάλλος τῆς Γροδόφσκη αἴσθημά μου ἁπλοῦς καλλιτεχνικὸς θαυμασμός, ὃν διενέμετο εἰς ἴσον σχεδὸν βαθμὸν καὶ ἄλλη οὐχ ἧττον, ἀλλὰ κατ' ἄλλον τρόπον ὡραιοτάτη μαθήτρια τοῦ παρθεναγωγείου, ἡ Ἑλένη Καβαλέφσκη, μελανόφθαλμος αὕτη μεσημβρινὴ καλλονή, ἐν ᾧ ἐκείνη ξανθὴ καὶ γλυκύμορφος μοὶ ἐνεποίει τὴν ἐντύπωσιν αὐγῆς Μαΐου. Ἀπόδειξις δ' ὅτι ὅλως ἰδανικὴ καὶ ἀμερόληπτος ἦν ἡ ἀμφοτέρων ἐκτίμησίς μου παρέχει ἡ παρῳδία ἣν δι' αὐτὰς ἔγραψα τότε τῆς ἀρχῆς μιᾶς τῶν ῥαψῳδιῶν τῆς Ἑρριάδος τοῦ Βολταίρου κατὰ τὸν ἑπόμενον τρόπον·

« Du Dieu qui nous créa la clémence infinie
pour adoucir les maux de cette triste vie
a placé parmi nous deux êtres bienfaisants
de notre terre en deuil aimables habitants
soutiens dans mes travaux, trésors dans la souffrance
l'un est Cavalewsky et l'autre l'Espérance.

Μεγίστην δὲ διανοητικὴν ἡδονὴν μοὶ παρέσχε κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εἷς ἱεροκήρυξ, ὀνόματι Deufen, ὅστις, ἀρτίως ἐλθὼν ἐξ Ἑλβετίας, ἐδίδασκε κατὰ κυριακὴν γαλλιστὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν διαμαρτυρομένων. Ἡ ἐκλεκτὴ γλῶσσα, ἡ φλογερὰ αὐτοῦ εὐγλωττία, μὴ ἐνδιατρίβοντος εἰς θεολογικὰς λεπτολογίας, ἀλλὰ κατερχομένου εἰς τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν, αναλύοντος αὐτῆς τὰ πάθη καὶ τὰς ἐπιθυμίας, θίγοντος τὰς κοινωνικὰς πληγάς, καὶ ἐπιχέοντος βάλσαμον θρησκείας γλυκείας καὶ πεφωτισμένης, μὲ ἔθελγε

καὶ μὲ συνεκίνει, καὶ μ' ἐπλήρου ἐνθουσιασμοῦ, ὥστε δὲν ὑπῆρχε θεατρικὴ παράστασις, δὲν ὑπῆρχε διασκέδασις, ἧς δὲν ἐπροτίμων τὴν χαρὰν τοῦ ν' ἀκούσω τὸν ἔξοχον ἱεροκήρυκα. Οὐχὶ δὲ μόνον εἰς τὴν παιδικὴν διάνοιαν ἀπετέλει τὴν ἰσχυρὰν ταύτην ἐντύπωσιν, ἀλλὰ πᾶσα τῆς Ὀδησσοῦ ἡ ἀνωτέρα κοινωνία συνέῤῥεεν ὅπως τὸν ἀκούσῃ, καὶ οὐδέποτε ἔλειπεν ἀπὸ τῶν διδαχῶν του ὁ στρατηγὸς Κόμης Λανζερών, ὁ γενικὸς διοικητὴς τῆς μικρᾶς Ῥωσσίας, καίτοι καθολικὸς ὤν, καὶ εἶδον ποτὲ αὐτὸν κλαίοντα ἐκ συγκινήσεως εἰς τοὺς ὡραίους ἐκείνου λόγους. Μετὰ ταῦτα ἤκουσα ὅτι ὁ Deufen μετέβη εἰς Πετρούπολιν, καὶ ἐθαυμάσθη οὐχ ἧττον ἐκεῖ, ἀλλὰ μετὰ πλείστου τόνου ἀντεπεξελθὼν κατὰ τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς ἐγκαταλειπόντων τοὺς ὑπὲρ πίστεως καὶ ἐλευθερίας ἀγωνιζομένους Ἕλληνας, προσεκλήθη ὑπὸ τῆς τότε Ῥωσσικῆς κυβερνήσεως νὰ ἐξέλθῃ τῆς χώρας ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν.

Ἐπεχειρήσαμεν δὲ καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οἱ συμμαθηταὶ δραματικὴν παράστασιν, καὶ ἐλάβομεν πρὸς τοῦτο τὴν «Ζαΐραν» τοῦ Βολταίρου ἐν τῇ μεταφράσει τοῦ πατρός μου, πήξαντες τὴν σκηνὴν ἡμῶν εἰς ἀπέραντον σιταποθήκην, οἵας ἔχουσιν ἢ κἂν εἶχον αἱ πλεῖσται οἰκίαι τῆς Ὀδησσοῦ. Ἦτον δ' ἡ ἡμετέρα ἡ τῆς οἰκίας τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἰωαννοπούλου, τοῦ ἐπιμελεστέρου, συνετωτέρου καὶ ἀγαπητοτέρου τῶν συμμαθητῶν μου, μεθ' οὗ συνεμελέτων, καὶ σχεδὸν συνέζων τότε, καὶ ὅστις ἀνέλαβε καὶ τὸ πρωταγωνιστοῦν μέρος τοῦ Ὀρσομένου. Εἰς ἐμὲ δ' ἐδόθη τὸ τοῦ Νερεστάν. Ἀλλὰ καὶ ἤδη συνέβη ὅ,τι καὶ διὰ τὴν παράστασιν τοῦ Μωάμεθ, ὅτι δηλαδὴ δυσχέρειαι παρουσιάσθησαν διὰ τὴν εὕρεσιν Ζαΐρας, καὶ ὁ κλῆρος ἔπεσε πάλιν ἐπ' ἐμέ, ὡς τῶν πάντων νεώτερον, καὶ οὐδ' ἀρχὴν χνοὸς ἔχοντα ἔτι ἐπὶ τῶν παρειῶν. Ἵνα δὲ μὴ καὶ αὖθις ἀποτύχῃ ἡ παράστασις, ἠναγκάσθην νὰ δεχθῶ, χωρὶς ὅμως νὰ εἴπω τι περὶ τούτου κατ' οἶκον, μὴ τῶν περὶ ἐμὲ ἡ ἐπιῤῥοὴ καὶ πάλιν μὲ ἀποτρέψῃ· τὸ δὲ μέρος τοῦ Νερεστὰν παρεχώρησα εἰς ἕτερον συμμαθητήν μου, τὸν Κ. Σκ. Ῥωσσέτον. Διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα δὲ τὰ πρόσωπα ἐν Ἀθήναις γνωρίσαντας ἴσως παράδοξον καὶ

δυσπίστευτον φανῇ ὅτι τὴν Φατίμαν ὑπεκρίνατο ὁ Γρ. Καμπούρογλους, ὁ εἶτα γνωστότατος ἐν Ἀθήναις ὡς ἐν ἄλλοις ἐργολάβος καὶ διευθυντὴς τοῦ θεάτρου αὐτῶν, οὗ δὲ τὸ μετὰ ταῦτα ἀνάστημα ἥκιστα ἐδύνατο ν' ἀναπολήσῃ τὴν ποτὲ σύνδουλον τῆς «νέας καὶ καλῆς Ζαίρας».

Βοηθείᾳ πολλοῦ χρυσοχάρτου, καὶ ὅλων τῶν σινδονίων ὅσα περιεῖχον αἱ οἰκίαι τῶν ἠθοποιῶν, προσέτι δὲ φιλικαῖς προσραφαῖς κεχρωματισμένων ὑφασμάτων, καθ' ἡμετέραν ἐπίνοιαν κατηρτίσαμεν τέλος σκηνήν, ἣν ἡμεῖς ἐνομίζομεν τοῦ εἴδους ἀριστούργημα, ἥτις δὲ καὶ τῷ ὄντι δὲν ἦτον ὅλως εὐκαταφρόνητος. Μετὰ ταῦτα δ' ἡ πρώτη φροντὶς ἡμῶν ὑπῆρξεν αἱ προσκλήσεις, καὶ ἔχοντες τὴν ἀθώαν τῆς ἀγνοίας πεποίθησιν εἰς τὴν τέχνην ἡμῶν, οὐδ' ἕνα τῶν γνωρίμων κατελίπομεν ἀπρόσκλητον, ἐγὼ δ' ἰδίως ἀνέλαβον, παρουσιασθεὶς εἰς τὸν Κ. Στούρζαν, νὰ τὸν παρακαλέσω νὰ μᾶς τιμήσῃ διὰ τῆς παρουσίας του, ὅπερ καὶ ἔπραξε μετὰ πάσης αὐταπαρνήσεως. Μετὰ ταῦτα δ' ἐφροντίσαμεν μόνοι περὶ προμηθείας ἐνδυμάτων, ἅτινα ἕνεκα τῆς φύσεως τοῦ δράματος εὑρέθησαν οὐχὶ δυσκόλως, εἰ καί τινα αὐτῶν τὴν τελευταίαν ὥραν. Ἡ μεγίστη ὅμως δυσχέρεια συνίστατο εἰς τὴν ἐδικήν μου ἐνδυμασίαν, διότι αὕτη ἔπρεπε μᾶλλον νὰ ἐπινοηθῇ. Συνετέθη ὅμως καὶ αὐτὴ ἐκ δανεισμάτων, φορέματος παρὰ τῆς μέν, καὶ ποικίλων κοσμημάτων συμφορουμένων παρ' ἄλλων καὶ ἄλλων· φιλόκαλοι δὲ νεάνιδες φιλικῆς τινος οἰκογενείας συνεδύασαν τὰ στοιχεῖα ταῦτα μετὰ πάσης τέχνης, ὥστε ὅτε εἶδον ἐγὼ τὴν Ζαΐραν εἰς τὸν καθρέπτην ἐν κόσμῳ καὶ πολυτελείᾳ ἐμπρέπουσαν, παρ' ὀλίγον νὰ μὴ γνωρίσω ὅτι ἤμην ἐγὼ ἐκείνη. Ὅτε δὲ ἤρθη τὸ παραπέτασμα, τὴν ἐμφάνισίν μου ὑπεδέχθησαν ῥαγδαῖαι χειροκροτήσεις τῶν ἀναγνωρισάντων ἐμέ, ἐν ᾧ περιεμενόμην ὡς Νερεστάν. Ἀλλ' ὅτε ἡ πρώτη πρᾶξις ἐτελείωσεν, ἡ (πρὸς μητρὸς) μάμμη μου, ἥτις παρῆν καὶ ἐκείνη, ἠρώτησεν ἐκπληττομένη πῶς ὁ ἔγγονός της δὲν ἐφάνη εἰσέτι. Παρ' ὀλίγον δὲ ἡ τραγῳδία ν' ἀποβῇ τραγικωτέρα ἀφ' ὅ,τι ἡμεῖς αὐτοὶ ἐνομίζομεν καὶ ὁ Βολταῖρος τὴν ἐπενόησεν. Ὁ ἐν τῷ βίῳ φίλος καὶ ἐν τῷ δράματι

ἀδελφός μου Νερεστάν, γνωστὸς ἐπ᾽ ὀξύτητι τῆς φύσεως αὐτοῦ, τὸ ἐμπιστευθὲν εἰς αὐτὸν μέρος μεθ᾽ ὑπερβαλλούσης ζωηρότητος ὑποκρινόμενος, εἰς τὴν σκηνὴν καθ᾽ ἣν ὁ Νερεστάν, ἀνακαλύπτων τῆς ἀδελφῆς του τὸν ἔνοχον ἔρωτα, ξιφουλκεῖ κατ᾽ αὐτῆς, ἔσυρε τὸ κολοσσιαῖον καὶ ὀξύτομον ξῖφος Χουσσάρου, ὃ ἔφερεν ἀντὶ τοῦ ἱπποτικοῦ, καὶ τὴν ὀργήν του ἀπὸ τῆς Ζαΐρας εἰς ἐμὲ μεταφέρων, τὸ ἐπέρασε τόσον πλησίον τῆς κεφαλῆς μου, ὥστε, ἂν δὲν ἀπεσυρόμην, ἐδύνατο, ἂν ὄχι ἄλλο, τοὐλάχιστον σπουδαίως νὰ μὲ τραυματίσῃ· οἱ θεαταὶ δὲ τὸ κίνημά μου, ἀποδοθὲν εἰς σκηνικὴν δεξιότητα, ἐπευφημοῦντες ἐχειροκρότησαν. Ἀφ᾽ οὗ δ᾽ ἔπεσα ὑπὸ τὴν θανατηφόρον τοῦ Ὀροσμάνου πληγήν, ἅμα ἡ αὐλαία ἐκλείσθη ἀνεπήδησα, διότι ὡς πρωταγωνίστρια ὤφειλον νὰ εὐχαριστήσω δι᾽ ὑποκλίσεως τῶν γονάτων μετὰ τοῦ λοιποῦ θιάσου τοὺς ἐνθουσιωδῶς καλοῦντας ἡμᾶς πολυπληθεῖς θεατάς. Ἀλλ᾽ ὅστις τὴν ἐπαύριον ἤθελεν ἔλθει εἰς τὴν οἰκίαν ἡμῶν, θὰ ἐνόμιζεν ὅτι ὁ ζηλότυπος Σουλτάνος τῷ ὄντι ἐπικινδύνως μὲ ἔτρωσε, διότι ἐκείμην κλινήρης, καὶ οὕτως ἔμεινα ἐπὶ τεσσαράκοντα ὅλας ἡμέρας, τρωθεὶς ὑπὸ ἱλαρᾶς κατὰ τὴν αὐτὴν ἐκείνην νύκτα τῆς παραστάσεως.

Εἰς τὴν τότε ἡμῶν κατοικίαν δὲν νομίζω νὰ ἐμείναμεν ὁλόκληρον ἔτος. Ἀλλ᾽ ὅτε ἔληξεν αὐτῆς τὸ ἐνοίκιον πιθανῶς πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 1824, ἐπειδὴ περιεμένετο ἡ ἐκ Γαλλίας ἐπάνοδος τῆς θείας μου, ἡ μὲν μάμμη μου καὶ ἡ Κα Γεράκη ἐμίσθωσαν ἄλλην οἰκίαν ἔνθα νὰ τὴν δεχθῶσιν, ἡμεῖς δὲ μετέβημεν εἰς μέρος οἰκίας εὐρυχωροτάτης, κειμένης ἐπὶ τῆς αὐτῆς πάντοτε πλατείας μεταξὺ τῶν δύω ἃς εἴχομεν προκατοικήσει.

Κατὰ πᾶν τὸ διάστημα τοῦτο ὁ πατήρ μου ἠγωνίζετο, ἀλλὰ ματαίως, νὰ φέρῃ εἴς τινα ἔκβασιν τὰς χρηματικὰς ὑποθέσεις του, ὑφ᾽ ὧν ἔμενε δεδεσμευμένος μακρὰν τῆς πατρίδος· διότι ἄνευ τινῶν πόρων δὲν ἐδύνατο οὔτε νὰ μᾶς ἐγκαταλείψῃ εἰς τὴν ξένην, οὔτε νὰ μᾶς συμπαραλάβῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ᾽ ἡ λύσις αὐτῶν πάντοτε ἐφαίνετο μὲν ἐγγύς, πάντοτε δ᾽ ἀνεβάλλετο, καὶ ἐν τούτοις

ἐζῶμεν ἐκ τῆς συντάξεως ἣν μᾶς ἐχορήγει ἡ ἐλευθεριότης τῆς Ῥωσσικῆς κυβερνήσεως.

Ἐξηκολούθουν δ' ἔτι φοιτῶν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον. Ἀλλ' ἐκεῖ τὰ πράγματα εἶχον μεταβληθῇ. Ὁ Κλεόβουλος ἀνεχώρησε διὰ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐγκατέστη εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ σχολείου Γεώργιος ὁ **Θεραπειανός,** διδάσκαλος ἐγκρατὴς μὲν τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ ξηρὸς γραμματικός, ὃν ἀπ' ἀρχῆς ἀμέσως ἔβλαψεν ἐν τῇ ἐκτιμήσει καὶ ἀγάπῃ πάντων τῶν μαθητῶν ἡ ἀντιπαράθεσις πρὸς τὸν παντοίων γνώσεων κάτοχον προκάτοχόν του. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἤρχισεν ἐκδηλουμένη ἡ δυσαρέσκεια δι' ἀντιπολιτεύσεως οὐχὶ ἀξιεπαίνου καὶ διὰ σκηνῶν ἐνίοτε ταραχωδῶν, εἰς ἃς καὶ ἐγὼ ἀφρόνως παρεσυρόμην ὑπὸ τῶν κορυφαίων τῆς ἀνωτέρας τάξεως, τοῦ Σεβαστοπούλου, Κουντούρη, Βασιλειάδου καὶ τῶν λοιπῶν· καὶ ἐφημερίδος χειρογράφου ἐπενοήσαμεν ἔκδοσιν, ἧς τὸ φύλλον ἐπεκαλέσαμεν **Ἴτριον.** Τότε δὲ τὸ πρῶτον μετεχειρίσθημεν καὶ τὴν λέξιν **ἐπιφυλλὶς** διὰ τὸ παράρτημα τοῦ «Ἰτρίου» τὸ γραφόμενον εἰς τὸ κάτω μέρος αὐτοῦ. Τῆς ἐφημερίδος ταύτης, ἣν ἐπιτηδείως κατωρθοῦμεν ἐνίοτε νὰ φέρωμεν καὶ ὑπὸ τὰς ὄψεις αὐτῶν τῶν ἐφόρων, ὁ σκοπὸς ἦν κατάκρισις, προσβολή, ἐνίοτε καὶ σατυρισμὸς τοῦ σχολάρχου, ὅστις ἦτον μὲν ἀφελὴς καὶ ἀγαθὸς ἀνήρ, ἀλλ' ἱκανῶς γελοῖος, καὶ πολλὰς παρέχων ἀφορμὰς σαρκασμῶν εἰς φιλοσκώμμονα καὶ κακῶς διατεθειμένην νεολαίαν. Οὕτω πολλοῦ γέλωτος πηγὴ ὑπῆρξε δι' ἡμᾶς, καὶ πολλῶν ἀρθριδίων τοῦ «Ἰτρίου» ὑπόθεσις, ὅτι ἀγανακτήσας ποτὲ διά τινας κατ' αὐτοῦ ἀταξίας, ἢ δι' ἀπρεπεῖς λόγους ἡμῶν, μᾶς εἶπε· «Κύριοι, μὲ **ἐρεφουζάρατε**» νομίζων ὅτι γαλλίζει καὶ θέλων νὰ εἴπῃ «μὲ ὀφφενσάρετε», ἤτοι «μὲ προσεβάλετε». Ἐνίοτε δ' ἐξεφράζομεν τὴν δυσαρέσκειαν ἡμῶν καὶ ταραχωδέστερον, καὶ πολλὴ ἦν ἡ σύγχυσις καὶ ἡ ἀπείθεια ἐν τῷ σχολείῳ. Καὶ ἐγὼ μὲν ἀπεῖχον περισσότερον τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ἀνοικείων σκηνῶν, ὅτε ἐκορυφοῦντο εἰς ἀληθεῖς ἀταξίας· ἀλλ' οὐχ ἧττον, ἢ ἴσως ἕνεκα τούτου, καίτοι ὁ νεώτερος ὢν τῆς τάξεως ἐξελέγην ἐγὼ ὑπ' αὐτῆς ἵνα φέρω τὰ παράπονα ἡμῶν εἰς

τὴν ἐφορείαν. Ὁ Κ. Ξένης, πρόεδρος αὐτῆς, μ' ἐδέχθη μετά τινος αὐστηρότητος, καὶ ἀπέσχε νὰ παραδεχθῇ τὰς αἰτιάσεις ἡμῶν ὡς δεδικαιολογημένας. Οὐχ ἧττον ὅμως ἔδωκε προσοχὴν εἰς αὐτάς, καὶ ἡ θεραπεία δὲν ἤργησε νὰ ἐπέλθῃ. Καὶ ὁ πατήρ μου δὲ προσέτι τὴν ἐν τῷ σχολείῳ διδασκαλίαν βλέπων ἀνεπαρκῆ, συνωμολόγησε νὰ μεταβαίνω δὶς ἢ τρὶς τῆς ἑβδομάδος εἰς τὴνοἰκίαν τοῦ κ. Ῥωσσέτου, καὶ ἐκεῖ, μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ν' ἀκούω τοῦ Κ. Ῥαδινοῦ (τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἔπειτα χρηματίσαντος γυμνασιάρχου ἐν Πάτραις), ἐξηγοῦντος εἰς ἡμᾶς τὸ «Περὶ ὕψους λόγου» τοῦ Λογγίνου. Ἀλλ' εἴτε ἀμέθοδος ἦν ἡ ἐξήγησις, εἴτε ἀνωτέρα τῆς καταλήψεώς μου, τὸ βέβαιον ὅτι ὀλίγον ἐξ αὐτῆς ὠφελούμην.

Ὑπῆρξε δ' ἡ διόρθωσις ἣν ἡ ἐφορεία ἐπέφερεν εἰς τὸ σχολεῖον ἀληθῶς ῥιζική, διότι τὸν Γεώργιον ἀντικατέστησε διὰ τοῦ Βαρδαλάχου, ὅστις ἦν εἷς τῶν σοφωτέρων ἀνδρῶν τοῦ ἔθνους ἐν τοῖς τότε χρόνοις, καὶ ἀναμφισβητήτως κατά τε τὰς φιλολογικὰς καὶ οὐχ ἧττον κατὰ τὰς γνώσεις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἀνώτερος καὶ τοῦ Κλεοβούλου. Ἡμῶν ὅμως ἡ εὐγνώμων μνήμη ἔμενε προσηλωμένη εἰς τὸν Κλεόβουλον, καὶ παρὰ τοῦ Βαρδαλάχου ἀπητοῦμεν νὰ μᾶς ἐξακολουθήσῃ τὴν διακοπεῖσαν διδασκαλίαν τῶν μαθηματικῶν, ὅπερ καὶ οὗτος ἔπραξεν, ἀλλὰ διακεκομμένως, καὶ οὐχὶ μεθ' οἵας μεθόδου ὁ προκάτοχός του. Ἀντ' αὐτῶν ὅμως μᾶς ἐδίδασκεν, κατὰ μαθήματα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου συνταττόμενα, ἀρχὰς τῶν ἀναγκαιοτέρων γνώσεων, ῥητορικῆς, ἱστορίας, γεωγραφίας καὶ φυσικῆς, καὶ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας μᾶς παρέδιδε μετὰ πολλῆς ἐπιστασίας καὶ μετὰ κριτικῶν ἀναπτύξεων, ὧν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἴμεθα ἄγευστοι, τὸν Ἡρόδοτον καὶ τὸν Εὐριπίδην. Ἐκ τούτου δὲ μετεφράζομεν πρὸς ἄσκησιν τεμάχια εἰς στίχους νεοελληνικούς· ἀλλ' ὅτε τῷ ἀνέγνωσα τὴν μετάφρασιν τοῦ πρώτου μέρους τῶν Φοινισσῶν, αὐτὴν ἐκείνην ἣν περιέλαβον ἔπειτα εἰς τὸν Β' τόμον τῶν Ἁπάντων, μοὶ εἶπεν ὅτι ματαιοπονεῖ προσπαθῶν νὰ στιχουργήσῃ ὅστις δὲν ἐγεννήθη ποιητής, καὶ ὅτι ἵνα ἐννοήσωμεν τί ἐστὶ ποιητής, πρέπει ν' ἀναγνώσωμεν τοὺς στίχους

τοῦ Πικκόλου! Ὡς παράδειγμα δὲ μᾶς ἀνέφερεν ὅτι ὁ Πίκκολος ἔγραψέ ποτε ἐπὶ ἐπιστολῆς πεμπομένης εἰς Κωνσταντινούπολιν στίχον ἔχοντα οὕτω·

« Φθονῶ σε, γραμματάκι μου, πῶς θὰ ἰδῇς τὴν πόλιν·
πλὴν πρόσεχε πυρκαϊὰν καὶ Τούρκους καὶ πανώλην ».

Ἐγὼ ὅμως τὸν στίχον τοῦτον εὗρον ἱκανῶς μὲν καλὸν καὶ εὐφυᾶ, ἀλλ' ἥκιστα ἄξιον ἵνα συνιστᾶται ὡς πρότυπον στιχουργικῆς καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ποιητικῆς ἐντελείας. Οὕτω δ' ἔκριναν καὶ οἱ συμμαθηταί μου· δι' ὃ καὶ εἰς τὰς ἐξετάσεις ἐζητήσαμεν καὶ ἐλάβομεν τὴν ἄδειαν ν' ἀναγνώσωμεν τὰς ἡμετέρας μεταφράσεις. Ὅτε δ' ἐγὼ ἀνέγνων τὴν ἐμήν, μετ' ἐκπλήξεως εἶδον ὅτι εἷς τῶν ἐπιτρόπων, ὁ Βασίλειος Σχινᾶς, ἤρχισε νὰ κλαίῃ ἐκ συγκινήσεως, καὶ ἐλθὼν μ' ἐφίλησε καὶ ἔλαβε τὸ τετράδιόν μου καὶ τὸ διετήρησεν.

Ἐν ᾧ δ' ἀφ' ἑσπέρας τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἤμην βεβυθισμένος εἰς μελέτας διὰ τὴν ἐπαύριον, ἔλαβον ἐπιστόλιον πλῆρες ἐκφράσεων ἀπελπισίας τοῦ συμμαθητοῦ μου Γρηγορίου Καμπούρογλου, λέγοντος ὅτι μάτην ἠγωνίσθη καὶ ἐβασάνισε τὸν ἐγκέφαλόν του, χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ κατασκευάσῃ ἕνα κἂν στίχον ὃν ν' ἀναγνώσῃ εἰς τὴν ἐξέτασιν. Μὲ παρεκάλει ἑπομένως νὰ τῷ σφηνώσω τινὰς ταχέως καὶ ὅπως δήποτε, διότι πάντοτε θὰ ἦσαν καλήτεροι παρὰ τίποτε. Ἡ ἀπαίτησις ἦτο τοὐλάχιστον παράδοξος· μοὶ ἀπῄτει νὰ συντάξω στίχους ὡς ἂν μοὶ ἐζήτει νὰ τῷ τοὺς ἀντιγράψω. Καὶ ὅμως δὲν ἠθέλησα νὰ τὸν ἐγκαταλείψω εἰς τὴν ἀμηχανίαν του. Ἐδοκίμασα καὶ μεταφράσας τῷ ἔπεμψα τὸν πρόλογον τῆς Ἑκάβης, ὅστις τὴν ἐπαύριον ἀναγνωσθείς, παρ' ἐλπίδα εὐηρέστησε, καὶ κατέλαβε τὴν δευτέραν θέσιν μετὰ τὴν ἐδικήν μου μετάφρασιν τῶν Φοινισσῶν. Τοὺς στίχους ὅμως τούτους κακίζων εἷς τῶν φιλοσκωμμονεστέρων συμμαθητῶν μου ὠνόμαζε ***Πατρικίους***, ὡς δῆθεν ὑπὸ τοῦ πατρός μου γραφομένους, ἀδικῶν οὕτω τὸν πατέρα μου μᾶλλον ἢ ἐμέ.

Εἰς τὰς αὐτὰς ἐξετάσεις ἐπρόκειτο νὰ παρουσιάσωμεν καὶ ῥητορικὰ γυμνάσματα. Πρὸς τοῦτο ὁ Βαρδαλάχος μᾶς ἔδωκε διάφορα θέματα, διαιρέσας πᾶσαν τὴν τάξιν εἰς ζεύγη, οὕτως ὥστε ἑκά-

στου ζεύγους ὁ εἷς ὤφειλε νὰ γράψῃ τὸ ὑπέρ, καὶ ὁ ἕτερος τὸ κατὰ τοῦ προσνεμηθέντος αὐτοῖς θέματος. Δὲν ἐνθυμοῦμαι, ἂν τὰ ζεύγη προσδιώρισεν ὁ κλῆρος, ἀλλ' ἠξεύρω ὅτι εἰς ἐμὲ ἔλαχεν ἀντίπαλος ὁ Κ. Ῥωσσέτος, καὶ ὅτι ἐπρόκειτο περὶ κατηγορίας καὶ ὑπερασπίσεως ναυάρχου τινὸς ὅστις μὴ προφθὰς ἐγκαίρως εἰς ὑπεράσπισιν παραθαλασσίου πόλεως, ἐγένετο αἰτία τῆς ἁλώσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ ὁ μὲν ναύαρχος ἤμην ἐγώ, ὁ δὲ Κ. Ῥωσσέτος ἦν ὁ κατήγορος. Κατὰ τὰ ὡρισμένα, ἡ κατηγορία ἔπρεπε νὰ μοὶ πεμφθῇ, ἵνα κατ' αὐτὴν συντάξω τὴν ἀπολογίαν μου. Τοῦτο καὶ ἐγένετο. Ἀλλ' ὅτε ἐνώπιον τοῦ πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου ὁ ἀντίπαλός μου ἀνέγνω τὴν σύνθεσίν του, ὢ τῆς ἀπελπισίας μου! εἶχε μεταβάλει αὐτὴν ἐν ἀγνοίᾳ μου! καὶ ἐχειροκροτήθη ἰσχυρῶς διότι ὁ λόγος του ἦν εὐφυὴς καὶ δριμύς. Ἀλλ' ἐμοῦ ἀναβάντος εἰς τὸ βῆμα ἵνα ἀπαντήσω, ἡ ἀπολογία δὲν ἀνταπεκρίνετο ἐν πολλοῖς εἰς τὰ κατ' ἐμοῦ ῥηθέντα. Διὰ τοῦτο ὅτε ἔφθασα εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα ἠναγκάσθην ν' αὐτοσχεδιάσω. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ αἴσθημα τῆς γενομένης μοι ἀδικίας μ' ἐνέπνευσεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε, ἀντὶ νὰ θορυβηθῶ, εὗρον λόγους περιπαθεῖς καὶ θερμούς, οἵτινες ἐξ ἐφόδου ἐκέρδησαν τὸ ἀκροατήριον, καὶ ῥαγδαῖαι χειροκροτήσεις ἐκάλυψαν τὴν ἀγόρευσίν μου, καὶ ἀθῷος ἐκηρύχθη ὁ ναύαρχος καὶ ἐστεφανώθη.

Πλὴν δὲ τῶν ἐν τῷ σχολείῳ μαθημάτων ἐδιδασκόμην καὶ τὴν Λατινικὴν παρὰ τῷ σοφῷ Abbé Boivih, ἀποστηθίζων τὸν Βιργίλιον καὶ τὸν Ὁράτιον, οὗ καὶ τινας ἐμμέτρους μεταφράσεις ἐδοκίμασα.

Εἶχον δὲ παύσει πρὸ πολλοῦ αἱ ἀναγνώσεις μου μετὰ τοῦ Κ^ου^ Σκούφου, διότι οὗτος ἀνεχώρησε μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου μου Γρηγορίου εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖθεν δὲ μᾶς ἔπεμψε φύλλον τῆς τότε ἀρχομένης νὰ ἐκδίδηται ἐφημερίδος τῶν «Χρονικῶν» τοῦ Μεσολογγίου, ἐν ᾧ ἐξῆρε τοῦ πατρός μου τὴν παιδείαν καὶ τὸν πατριωτισμόν, καὶ ἐμνημόνευε καὶ ἐμοῦ.

Κατώρθουν δὲ νὰ κλέπτω καὶ τινας στιγμὰς ἀπὸ τῶν σπουδῶν μου ἐνίοτε, καὶ ἀφιέρουν αὐτὰς εἰς ὅ,τι ἐγὼ ἐνόμιζον ποίησιν ἀρχί-

σας εἰς στίχους ὁμοιοκαταλήκτους νὰ γράφω ἔπος τι ὃ ἐπέγραψα **Ψυρείαν**, ἤτοι τὰ κατὰ τὴν ἔνδοξον καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν, καὶ ἐπεράτωσα τρεῖς μακρὰς ῥαψῳδίας ἐκ τῶν εἰκοσιτεσσάρων ἃς ἐσχεδίαζον, ὅτε ἐν καιρῷ εἰσέτι ἀνεγνώρισα ὅτι αἱ βότρυες τοῦ Παρνασσοῦ ἦσαν ἔτι ὄμφακες δι' ἐμέ, καὶ παρῃτήθην τοῦ ἀώρου μεγαλουργήματος.

Μεγάλην δὲ χαρὰν ᾐσθάνθην κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὅτε ἡ φίλη τῆς οἰκογενείας μου Κυρία Γεωργαντᾶ (ἡ πενθερὰ τοῦ Ν. Δραγούμη), ἀπελθοῦσα εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐπεσκέφθη κατὰ παράκλησιν τοῦ πατρός μου τὰς ἐκεῖ ἀποθήκας τῆς οἰκίας ἡμῶν, καὶ συνάξασα ἱκανὰ τῶν ἐκεῖ κατατεθειμένων βιβλίων τοῦ πατρός μου, τῶν σωθέντων ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς, καὶ φορτώσασα μᾶς ἔφερεν αὐτὰ ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς Ὀδησσόν. Ἦσαν δέ τινα ἐξ αὐτῶν ἀρχαῖαι, πρῶται, ἄλλαι ἄρισται ἐκδόσεις Ἑλλήνων συγγραφέων, λεξικὰ παντοίου εἴδους, γλωσσικὰ καὶ ἐπιστημονικά, καὶ πολύτιμα συγγράμματα τῆς Γαλλικῆς καὶ Ἰταλικῆς φιλολογίας, ὅλα πολυτελῶς δεδεμένα, ἀλλὰ πολλὰ δυστυχῶς ἐλλιπῆ, διότι ἡ Κυρία Γεωργαντᾶ ἥρπασεν ἐν βίᾳ τὸ προστυχόν, καὶ ὅ,τι προχείρως ἐδύνατο. Δι' ἐμὲ ὅμως ὁ θησαυρὸς οὗτος ἦτον ἀνεκτίμητος, καὶ ἐβυθιζόμην εἰς αὐτὸν μετ' ἀπληστίας, καὶ ἤθελον ὅλα νὰ τ' ἀναγνώσω. Ὁ ἀξιόλογος ἡμῶν οὗτος πλουτισμὸς οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὸ ν' αὐξήσῃ ὁπωσοῦν τὰς γνώσεις μου. Καὶ τὰς μὲν ἡμέρας, ὅσας ὥρας εἶχον ἐλευθέρας ἀπὸ τοῦ σχολείου καὶ τῶν Λατινικῶν, ἔμενον βεβυθισμένος εἰς ἀναγνώσεις, ἢ εἶχον συνεχῆ ἀλληλογραφίαν, διὰ στίχων, μετὰ τοῦ φίλου μου Ἰωαννοπούλου. Τὸ δ' ἑσπέρας συνήρχετο συνήθως πᾶσα ἡ οἰκογένεια εἰς τῆς θείας μου Κυρίας Γκίκα ἥτις συνῴκει τότε μετὰ τοῦ συζύγου της, ἔχουσα καὶ κομψὴν Ἑλβετίδα παιδαγωγὸν τῶν δύο παιδίων της, τῆς Καρολίνας καὶ τοῦ Ἰωάννου· ἡ δ' οἰκία της ἦν πολυτελὴς καὶ ἐκόσμει αὐτὴν οὐ μόνον σφαιριστήριον εἰς ὃ ἐνίοτε ἐγυμναζόμην ἀλλὰ καὶ πλουσία βιβλιοθήκη συγγραμμάτων τῆς συγχρόνου φιλολογίας, καὶ ἦν τὸ κέντρον τῆς ἀρίστης Ἑλληνικῆς συναναστροφῆς.

Τινὲς ὅμως τῶν ἑσπερῶν μου ἐδαπανῶντο καὶ ἄλλως. Εἷς τῶν συμμαθητῶν μου ἦν ὁ νέος Καλογεράκης, υἱὸς τοῦ μετὰ ταῦτα διατελέσαντος προξένου τῆς Ῥωσσίας ἐν Πάτραις καὶ αὐτὸς τὸν πατέρα του εἶτα εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν διαδεχθείς. Εἰς τοῦτον μετὰ τῶν ἀδελφῶν του, ὧν ἡ πρεσβυτέρα ἐκαλεῖτο Babé, καὶ μετά τινων ἄλλων ὁμηλίκων ἑκατέρου τῶν φύλων, ἔδιδε μαθήματα χοροῦ ὁ Bouche, καὶ αὐτῶν μετεῖχον καὶ ἐγώ, καὶ τὰς ἑσπερίδας ταύτας εὕρισκον εὐθυμοτάτας.

Ἐν τούτοις ἡ θεία μου Κ. Σούτσου ἐπέστρεψεν ἐκ Παρισίων μετὰ τῆς ἐξαιρέτου ἐξαδέλφης μου Σεβάστῆς, ἣν ὁ Buchon, ὁ γνωστὸς χρονογράφος τῶν Φραγκικῶν κατακτήσεων ἐν Ἑλλάδι, ἐζήτησεν ἐπιμόνως εἰς γάμον, ἀλλ' ἡ θεία μου δὲν ἀπεφάσισε νὰ τὴν ἀποξενωθῇ. Συνεπέστρεψε δὲ καὶ ὁ ἀγχινούστατος ἐξάδελφός μου Κωνσταντῖνος, ὅστις μ' ἐγοήτευεν ἤδη διὰ τῆς λεπτότητος τῶν Παρισινῶν αὐτοῦ τρόπων, καὶ οὗ ἐθαύμαζον τὴν πολυμάθειαν, καὶ ὅσα ἀφηγεῖτο περὶ τοῦ μεγάλου τῆς Εὐρώπης πολιτισμοῦ, καὶ ὅσα ἀπεμνημόνευε τῆς νέας Γαλλικῆς φιλολογίας, καὶ ἰδίως ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Λαμαρτίνου, τοῦ Δελαβινίου καὶ τοῦ Βεραγγέρου.

Τότε δι' αὐτοῦ ἐγνώρισα πλουσίαν τινὰ κόμησσαν Πολωνίδα, ἧς ἐλησμόνησα τὸ ὄνομα, ἥτις δὲ κατῴκει εἰς τὴν οἰκίαν Βογαγέβσκη, εἰς τὰ αὐτὰ ἐκεῖνα δωμάτια ἃ εἴχομεν καταλάβει ἡμεῖς ὅτε τὸ πρῶτον ἀφίχθημεν εἰς Ὀδησσόν. Παρ' αὐτῇ ἀπεφασίσθη νὰ παρασταθῇ Γαλλικόν τι δραμάτιον, καὶ ἐξελέγη τὸ ἐπιγραφόμενον «Les ricochets». Ἠθοποιοὶ δ' ἦσαν ἡ κόμησσα καὶ ὁ ἐξάδελφός μου, θαυμασίως ἐπιτυγχάνων, ὁ χοροδιδάσκαλος Bouche, ὅστις ἦν ὑποκριτὴς ἄριστος, ἡ θυγάτηρ τῆς κομήσσης, οὖσα περίπου τῆς ἡλικίας μου, καὶ συμπεριέλαβον καὶ ἐμέ, ὅστις πολλάκις εὑρισκόμην πολὺ ἐστενοχωρημένος μόνον παιδίον ἐν τῇ συναναστροφῇ τῶν μεγάλων.

Μίαν νύκτα ὁ ἐξάδελφός μου καὶ ἐγὼ ἀνεχωρήσαμεν ἐξώρας ἀπὸ τῆς κομήσσης, ὅπου εἴχομεν προγυμνασίαν, καὶ ἐβαίνομεν πεζῇ

πρὸς τὴν οἰκίαν τῆς θείας μου, κειμένην εἰς ἀπῳκισμένην ἐσχατιὰν τῆς πόλεως. Ἦν δὲ τότε χειμών, καὶ ἡ γῆ χιονοσκεπής. Ἐν ᾧ δὲ διηρχόμεθα ἔρημον πλατεῖαν, προηγουμένην τῆς οἰκίας πρὸς ἣν διηυθυνόμεθα, εἴδομεν ὡς μελανὸν φάντασμα ἐπὶ τῆς λευκῆς χιόνος ἄνδρα ὑψηλόν, γενειοφόρον, ἱστάμενον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ. Ὁ ἐξάδελφός μου ἀμέσως ἔρρηξε φωνὴν ὡς σάλπιγγος, διότι ἦτον ὀξυφωνότατος ἀνδρῶν, καὶ ἐδόθη εἰς φυγὴν ὡς ὑπόπτερος. Τὸν ἠκολούθησα δὲ καὶ ἐγὼ τρέχων, χωρὶς ἀκριβῶς νὰ γνωρίζω διατί. Ὅτε δ᾽ ἐφθάσαμεν εἰς τὸν οἶκον, διηγήθη ὁ ἐξάδελφος ἔντρομος ὅτι ὁ μελανείμων ἐκεῖνος ἐκράτει πέλεκυν στίλβοντα εἰς τὰς χεῖράς του. Καὶ ἐγὼ μὲν τὸν πέλεκυν δὲν εἶδον· οὐδόλως ὅμως φρονῶ ἀπίθανον ὅτι διεφύγομεν τότε τὸν ἔσχατον κίνδυνον, διότι αἱ νυκτοκλοπαὶ καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἀναιρέσεις συνέβαινον κατ᾽ ἐκείνους τοὺς χρόνους συνεχέστατα ἐν Ὀδησσῷ ὑπὸ τῶν **Χαχόλων**, τῶν εἰς τὴν ἐσχάτην τάξιν τοῦ ὄχλου ἀνηκόντων Ῥώσσων.

Μετ᾽ οὐ πολὺ δ᾽ ἔγεινε καὶ ἡ παράστασις εἰς τὴν ἀπέραντον αἴθουσαν τοῦ ἄνω δόμου τῆς οἰκίας εἰς ἣν κατῴκει ἡ κόμησσα, καταλληλότατα διακοσμηθεῖσαν, καὶ φαίνεται ὅτι ἐντελῶς ἐπέτυχεν. Ἐξετέλεσα δὲ καὶ ἐγώ, κατὰ τῶν παρευρεθέντων πολυπληθεστάτων καὶ ἐκλεκτῶν θεατῶν τὴν μαρτυρίαν, οὐ κακῶς τὸ μέρος μου, ὃν τὸ τοῦ ὑπηρέτου, ἱκανῶς πολύπλοκον· μετὰ δὲ τὴν παράστασιν εἵπετο χορὸς καὶ πολυτελέστατον δεῖπνον.

Ἑτέρα δὲ οἰκία εἰς ἣν ἠγόμην συνεχῶς τὸ ἑσπέρας, ἦν ἡ τῆς χήρας τοῦ στρατηγοῦ Μελισσηνοῦ, Ῥωσσίδος, ἀνηκούσης εἰς τὴν ἀριστοκρατείαν καὶ δεχομένης τὴν ἀρίστην τῆς Ὀδησσοῦ συναναστροφήν. Ἐκεῖ εἶδον πολλάκις τὴν ὡραιοτάτην Πολωνίδα, τὴν σύζυγον τοῦ στρατηγοῦ Λέχνερ, χορεύουσαν μετ᾽ ἀπαραμίλλου χάριτος μετὰ τοῦ νέου Κυρίου Βρυννόφ, ὅστις μετὰ ταῦτα τὴν ἥρπασεν ἀπὸ τῶν κόλπων τοῦ ἀνδρός της καὶ τὴν ἐνυμφεύθη. Ἦν δ᾽ αὐτὸς ὁ διακριθεὶς ἔπειτα ὡς εἷς τῶν ἐπισημοτέρων διπλωματῶν τῆς Ῥωσσίας, ὅτε διωρίσθη πρέσβυς εἰς Λονδῖνον.

Εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν συνηντώμην καὶ μετὰ τῆς δευτέρας μου

ἐξαδέλφης τῆς χαριεστάτης Χαρικλείας Σκαναβῆ, θυγατρὸς τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ἰακώβου Ῥίζου, ἣν σχεδὸν εἶχεν υἱοθετήσει ἡ Κα Μελισσηνοῦ, καὶ μέχρι τέλους τὴν ὑπάνδρευσε μετὰ τοῦ Γρηγορίου Ὑψηλάντου, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ πρωταγωνιστοῦ τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἐκεῖ μεταξὺ ἄλλων ἐφοίτα καὶ ἀξιωματικὸς νέος καὶ εὔχαρις, ὁ Κ. Βαρλαάμ, οὗ ὁ υἱὸς γνωστὸς ἐγένετο παρ' ἡμῖν ἐν τῇ ἐξωτερικῇ ὑπηρεσίᾳ· τὴν τελευταίαν δ' ἑσπέραν πρὶν ἀναχωρήσω ἐξ Ὀδησσοῦ ἤμην εἰς τῆς Κας Μελισσηνοῦ, ὅτε ὁ κ. Βαρλαάμ, ἔμπειρος ζωγράφος, μ' ἔλαβε κατὰ μόνας εἰς ἰδιαίτερον δωμάτιον, καὶ ἐσχεδίασε τὴν εἰκόνα μου, ἵνα δώσῃ αὐτὴν εἰς τὴν μητέρα μου. Τί ἔγινεν αὕτη ἔκτοτε, ἀγνοῶ.

Ὅτε ἐπέστρεφεν ἐκ Παρισίων ἡ θεία μου διῆλθε διὰ Μονάχου, φέρουσα συστατικὰ πρὸς τὸν μέγαν φιλέλληνα, ἢ μᾶλλον τὸν τὴν καρδίαν ἀρχαῖον Ἕλληνα Θείρσιον, ὅστις ἐνθουσιῶν ὅτι ἔβλεπεν Ἑλληνίδα, τῇ προσέφερε πᾶσαν ὑπηρεσίαν, καὶ τῇ εἶπεν ὅτι ἂν εἶχεν υἱόν της τινὰ νὰ τῷ ἐμπιστευθῇ, θὰ ἐθεώρει εὐτυχίαν του ν' ἀναλάβῃ αὐτοῦ τὴν ἀνατροφήν. Ἡ θεία μου δὲ τῷ ἀπεκρίθη ὅτι υἱὸν σπουδῆς δεόμενον πλέον δὲν ἔχει, καθ' ὅσον ὁ συνοδεύων αὐτὴν ἦν ὁ νεώτερος τῶν υἱῶν της, περατώσας ἤδη τὰς σπουδάς του, ἔχει ὅμως ἀνεψιόν, εἰς οὗ τοὺς γονεῖς θέλει ἀναφέρει τὴν εὐμενῆ πρότασιν τοῦ σοφοῦ ἀνδρός. Τοῦτο δὲ καὶ ἅμα ἀφιχθεῖσα εἰς Ὀδησσὸν ἔπραξε, καὶ ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου δισταγμοῦ οἱ γονεῖς μου ἀπεφάσισαν, ἅμα ἐλθόντος τοῦ ἔαρος (τοῦ ἔτους 1825), νὰ μὲ πέμψωσιν εἰς Μόναχον.

Ε.

ΜΟΝΑΧΟΝ

1.

Ἥβη.

Ἀνεχώρησα λοιπὸν μετὰ δύω συνοδοιπόρων, ἑνὸς Κ. Ῥάγεβιτς, ἀνεψιοῦ **Σκλαβούνου** τινὸς μεγαλεμπόρου τῆς Ὀδησσοῦ, καὶ ἑνὸς Κου *Α.* **Σούτσου**, παρήλικος ἤδη, καὶ ἐν κακοῖς γηράσαντος, τοῦ μετὰ ταῦτα ἐν Ἑλλάδι εἰς θέσιν διδασκάλου τῆς Γαλλικῆς διορισθέντος. Ἦν δ' ἀδελφὸς τοῦ προμνησθέντος Ἰωάννου Σούτσου (τοῦ Δοντᾶ).

Σιδηρόδρομοι δὲ τότε δὲν ὑπῆρχον καὶ μόνον κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας πρὸ τῆς ἀπελεύσεώς μου εἶχον ἀναγνώσει ἐν ἐφημερίσι τὴν περίεργον εἴδησιν, ὅτι ἐν Μονάχῳ εἶχεν ἐφευρεθῇ κατασκευὴ ὁδῶν σιδηρῶν, ἐφ' ὧν αἱ ἅμαξαι ἐκινοῦντο τόσον εὐκόλως, ὥστε καὶ διὰ τῆς χειρὸς ἐδύνατό τις νὰ σύρῃ ἐπ' αὐτῶν καὶ τὰς βαρύτατα πεφορτωμένας, καὶ ὅτι ἔν τινι τῶν Βασιλικῶν κήπων κατεσκευάσθη καὶ μέρος τοιαύτης ὁδοῦ ἐφ' ἧς ἕκαστος δύναται προχείρως νὰ δοκιμάσῃ τὸ πείραμα. Καὶ τῷ ὄντι, ὅτε ἔφθασα εἰς Μόναχον, εἶδον ἐν τῷ κήπῳ τοῦ Νυμφεμβούργ τὴν πρότυπον ταύτην ὁδόν, μῆκος ἔχουσαν τινῶν ἑκατοντάδων βημάτων, καὶ ἔσυρα ἐπ' αὐτῆς διὰ τῶν χειρῶν μου βαρεῖαν ἅμαξαν. Ἀλλ' οὐδὲ περὶ ἀτμαμαξῶν, οὐδὲ περὶ ἐφαρμογῆς καὶ χρήσεως τῆς ἐφευρέσεως εἰς τὴν συγκοινωνίαν ἐγίνετο εἰσέτι λόγος.

Εἰς τὰ μέρη δὲ τῆς Ῥωσσίας ἃ ἔπρεπε νὰ περιτρέξω ἔλειπον εἰσέτι καὶ πᾶσαι αἱ ἀλλαχοῦ ὑφιστάμεναι ὁδοιπορικαὶ ἀνέσεις. Τὸ δ' ὄχημα ἡμῶν ἦν ὡς τὸ κομίσαν ἡμᾶς ἄλλοτε εἰς Ὀδησσόν, με–

γάλη ψιαθοσκεπὴς καὶ θολωτὴ **Βρίτσκα,** εἰς ἧς τὸ ἔνδον ἐκείμεθα ἐπὶ στρωμάτων, καὶ ὁ ἁμαξηλάτης ἦν Ἰουδαῖος, ὅστις εἰς τοὺς ἵππους του, ἐπειδὴ ἦσαν οἱ αὐτοὶ οἵτινες ἔμελλον νὰ μᾶς σύρωσι διὰ πάσης τῆς ὁδοιπορίας, μόνον τὸ βραδὺ βῆμα ἐπέβαλλε, χωρὶς ἡμεῖς νὰ δικαιούμεθα ν' ἀπαιτήσωμεν περισσότερον. Ἐννοεῖται ἐκ τούτου πόση φυσικῷ τῷ λόγῳ ἦν ἡ διάρκεια τῆς ὁδοιπορίας.

Αἱ πρῶται ὧραι αὐτῆς ἦσαν δι' ἐμὲ ὧραι κλαυθμῶν, διότι, ἀντίπαις ἔτι ὤν, κατὰ πρῶτον ἐμακρυνόμην ἀπὸ τῶν κόλπων τῆς οἰκογενείας μου· ἀλλὰ κατ' ὀλίγον αἱ ποικίλαι ἐντυπώσεις τῆς μετατοπίσεως ἐπράϋνον τὴν ὀξύτητα τῆς θλίψεώς μου, καὶ μετὰ τοῦ Κου Σούτσου, λογίου ὄντος, ἐπαγγελλομένου δὲ καὶ τὸν στιχουργόν, πολλάκις διεσκέδαζον συναγωνιζόμενος εἰς ἐμμέτρους μεταφράσεις χωρίων Γάλλων ποιητῶν· ἀλλὰ πάντοτε δὲν τὸν παρηκολούθουν εἰς τὰς ἀσκήσεις ταύτας, διότι ἐνησμενίζετο κατὰ προτίμησιν ἐκλέγων αἰσχρολόγα θέματα. Καὶ ἐν γένει δέ, ἐν σεμνότητι ἀνατραφεὶς ὑπὸ τῶν γονέων μου, δυσανεσχέτουν πρὸς τὴν ἀνημμένην δίαιταν τῶν συνοδοιπόρων μου, ἥτις ἐπὶ τῆς τοσοῦτον παρατεταμένης ἡμῶν ὁδοιπορίας δὲν ἐστερεῖτο ἀφορμῶν ὅπως ἀπεριστάλτως ἀποκαλύπτηται. Ἀποκεκινδυνευμένον ὅπως δήποτε ὅμως ἦν, καὶ ἀπόδειξις ἢ ἀπειρίας ἢ μεγάλης πεποιθήσεως εἰς ἐμέ, ἣν ἐλπίζω ὅτι ἐδικαίωσα, ὅτι οἱ γονεῖς μου μὲ παρέδιδον ἐν τοιαύτῃ ἡλικίᾳ εἰς ἀνθρώπους ὧν ἠγνόουν τὴν ἠθικήν.

Ἐν Ῥωσσίᾳ κατελύομεν τὸ πλεῖστον εἰς χωρία ῥυπαρὰ καὶ πτωχά, ὧν ἀμυδρὰν μνήμην διετήρησα μόνον. Δύω ἡμέρας διεμείναμεν εἰς τὴν μεθόριον, σχεδὸν πᾶσαν Ἰουδαϊκήν, πόλιν Λεμβέργ, εἰς ἧς τὸ θέατρον μετὰ μεγίστης ἀγαλλιάσεως εἶδον ἓν δρᾶμα τοῦ Κοτζεβοῦ (τὸ Χαρτοφυλάκιον), βαθεῖαν ἐμποιῆσάν μοι ἐντύπωσιν, εἰ καὶ δὲν ἐνόουν τὴν Γερμανικήν· διότι εἰ καὶ εἶχον ἀρχίσει σπουδάζων αὐτὴν ἐν Ὀδησσῷ, ἀλλὰ πέραν τινῶν γραμματικῶν τύπων δὲν εἶχον φθάσει.

Ἐν Αὐστρίᾳ, εἰς τὴν πόλιν Brun, εἶδον μετὰ θρησκευτικοῦ σεβασμοῦ μακρόθεν τὴν φυλακὴν εἰς ἣν ἐκρατεῖτο ὡς κακοῦργος ὁ

πρῶτος σημαιοφόρος τῆς ἡμετέρας ἐπαναστάσεως Ἀλέξανδρος ὁ Ὑψηλάντης, καὶ ἐπειδὴ καὶ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐμείναμεν ὅλην ἡμέραν, ἐπεσκέφθην τὰ ἐν αὐτῇ πιληματουργεῖα, τὰ πρῶτα μεγάλα ἐργοστάσια ἅ ποτε εἶδον.

Εἰς τὸν τελευταῖον δὲ πρὸ τῆς Βιέννης σταθμόν, ἵνα μὴ εἰσελάσωμεν εἰς τὴν μεγάλην πρωτεύουσαν ἐν τῷ ἐλεεινῷ ἡμῶν Ἰουδαϊκῷ ὀχήματι, ἀντηλλάξαμεν αὐτὸ ἀντὶ ταχυδρομικῆς ἁμάξης, καὶ οὕτως ἀφιχθέντες, κατελύσαμεν εἰς τὸ ἐπισημότατον τῶν τότε ξενοδοχείων Stadt London. Εἰς ἐμὲ δ' ἐν αὐτῷ ἐδόθη κοιτὼν καὶ πολυτελὴς αἴθουσα· καὶ τὸ ἑσπέρας, ὅτε ἐπορεύθην εἰς τὸ θέατρον, ὅπου εἶδα κατὰ πρῶτον χορικὸν δρᾶμα (ballet), ἓν τῶν τότε ὡραιοτάτων, Die Insulaner, μὲ ὡδήγησεν ἐκεῖ καὶ ὀπίσω ὑπηρέτης φέρων στολήν; καὶ εἰς τὴν ἐπιστροφήν μου εὗρον τέϊον μεγαλοπρεπές. Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον, ἐλθὼν εἰς ἐπίσκεψίν μου ὁ Κος Πέτρος Σκοῦφος, ἀδελφὸς τοῦ Σπυρίδωνος, ἐν Βιέννῃ ἐγκατεστημένος, μὲ προέτρεψε ν' ἀφήσω τὸ δαπανηρὸν ἐκεῖνο ἐνδιαίτημα, καὶ πληρώσας 25 φιορίνια διὰ μίαν νύκτα, ἄνευ τροφῆς, μετεκομίσθην εἰς τὸν παρακείμενον, πολὺ λιτώτερον καὶ οἰκονομικώτερον, «Λευκὸν Λύκον», σύνηθες καταγώγιον τῶν εἰς Βιέννην ἐπιδημούντων Ἑλλήνων. Μὲ ὡδήγησε δὲ ὁ Κ. Σκοῦφος καὶ εἰς τὸ πλησιέστατα ἐκεῖ που κείμενον Ἑλληνικὸν καφενεῖον, ἔνθα εὗρον ἑκατοστύας ὁμογενῶν συνομιλούντων καὶ συζητούντων ἐντὸς πυκνοτάτου καπνοῦ τῶν καπνοσυρίγγων, καὶ μετὰ ταῦτα μοὶ προσέφερε γεῦμα εἰς τὴν κατοικίαν του, κειμένην εἰς τὸν ἕκτον ἢ ἕβδομον ὄροφον μιᾶς τῶν ὑψηλοτάτων οἰκιῶν τῆς ἀρχαίας Βιέννης, εἰς τὴν τράπεζαν δὲ προσεκάθητο ἡ σύζυγός του, ἥτις ὡμίλει μόνον γερμανικά, καὶ ἦτον, νομίζω, ῥάπτρια ἀρχικῶς τὸ ἐπάγγελμα.

Τὴν δ' ἐπαύριον τῆς ἀφίξεώς μου εἰς Βιέννην ἔλαβον ἐπιστολὴν τῶν γονέων μου, ἐν ᾗ μοὶ ἐλέγετο ὅτι ὁ Βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας, μαθὼν παρὰ τοῦ Θειρσίου ὅτι Ἕλλην ἤρχετο νὰ σπουδάσῃ εἰς Μόναχον, ἠθέλησε νὰ ἐκπαιδεύσῃ Αὐτὸς αὐτὸν βασιλικῇ χορηγίᾳ, ἂν μόνον ὁ Ἕλλην συγκατετίθετο νὰ σπουδάσῃ τὰ στρατιωτικά.

Εἰ δὲ καὶ ἡ πρότασις αὕτη ἀπήλλαττε τοὺς γονεῖς μου τῆς δι' αὐτοὺς μεγάλης τότε δυσχερείας τοῦ νὰ διατηρῶσιν ἐμὲ ἐν τῇ ξένῃ, δὲν ἠθέλησαν ὅμως οὐδὲν ν' ἀποφασίσωσιν. Ἀλλ' ἀφῆκαν τὴν ἐκλογὴν εἰς ἐμέ. Ἐγὼ δέ, χωρὶς οὐδὲ στιγμὴν νὰ διστάσω, ἀπήντησα ὅτι, ὅτε ἡ Ἑλλὰς ἀγωνίζεται διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας της, καθῆκον παντὸς Ἕλληνος ἦν νὰ ὑπηρετήσῃ αὐτὴν στρατιωτικῶς, καὶ παρεκάλουν νὰ γίνῃ μετ' εὐγνωμοσύνης δεκτὴ ἡ πρότασις τοῦ Βασιλέως τῆς Βαυαρίας.

Ταῦτα δ' ἀποκριθείς, ἀνεχώρησα ἀμέσως διὰ τὸ Μόναχον, οὐχὶ πλέον μετὰ τῶν ἀρχαίων συντρόφων μου. Συνέπεσε δὲ νὰ ἔχω νέον συνοδοιπόρον Βαυαρόν τινα ἔμπορον, ὀλίγα τινὰ Γαλλικὰ ὁμιλοῦντα, τοσοῦτο δὲ πρωτοτύπως εὐθύμου χαρακτῆρος, ὥστε πρὸς ἀστεϊσμόν, εἰς τὰ ξενοδοχεῖα ἐν οἷς κατελύομεν διέδιδε μυστηριωδῶς ὅτι ἤμην νέα κόρη ἣν ἀπῆγε μετημφιεσμένην. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἡλικία καὶ ἡ μορφή μου τότε καθίστων πιθανὸν τὸν μῦθον, διεσκέδαζε μεγάλως βλέπων με γινόμενον ἀντικείμενον κοινῆς περιεργείας, καὶ κλοπιμαῖα βλέμματα ἐπ' ἐμὲ ῥιπτόμενα. Μετ' αὐτοῦ ἀφίχθην εἰς Μόναχον, καὶ αὐτὸς μὲ ὡδήγησεν εἰς τοῦ Θειρσίου, καὶ μὲ εἰσήγαγε παρ' αὐτῷ, τεσσαράκοντα ἡμέρας, νομίζω, ἀφ' οὗ ἐχωρίσθην τῶν γονέων μου.

Ἡ οἰκία τοῦ Θειρσίου ἔκειτο εἰς τὴν Arcis Strasse. Ἔξωθεν ἐρυθρὰ ὡς κεραμόκτιστος, ἦν ἐντὸς εὐπρεπὴς καὶ εὐρύχωρος διὰ καθηγητὴν οὐχὶ ἐκ τῶν λίαν εὐπόρων, καὶ εἶχε καὶ κῆπον ὡραῖον. Εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν, μεταξὺ ἄλλων κοσμημάτων ἐνθυμοῦμαι μεγίστην καὶ ὡραιοτάτην εἰκόνα, παριστῶσαν τὸν ἅγιον Ἰωάννην εἰς τὴν ἔρημον, καὶ ἄλλην μετρίου μεγέθους ἣν εἶχεν ἀγοράσει ὁ Θείρσιος ἀντὶ μετρίας τιμῆς ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ ὅτε τὴν ἐκαθάρισεν, ἀνεκάλυψεν ἀνελπίστως ὅτι ἦτον πρωτότυπον τοῦ Ῥαφαήλ.

Ἦν δ' ὁ Θείρσιος υἱὸς ἀρτοπώλου ἐκ Σαξωνίας ὅστις καὶ ἔζη παρ' αὐτῷ. Ἐπιμελοῦς δὲ τυχὼν ἀγωγῆς, ἀνεδείχθη διά τε τῆς παιδείας καὶ διὰ τῆς εὐφυΐας του εἷς τῶν ἐπισημοτέρων ἀνδρῶν τῆς Γερμανίας. Ἀλλά, φρονοῦντα καὶ πρεσβεύοντα τὰ τῶν ἄκρων φι-

λελευθέρων, οἱ ἀντιδραστικοί, τὴν ἐπιῤῥοήν του φοβούμενοι, ἠθέλησαν νὰ τὸν δολοφονήσωσι, καὶ εἰσερχόμενόν ποτε εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, τῷ κατέφερον ὄπισθεν ἐπὶ τὸ μετάφρενον βαθεῖαν πληγήν. Ὁ Βασιλεὺς ὅμως τῆς Βαυαρίας εὐγενῆ φρονῶν, τὸν ἐνεκολπώθη ἔκτοτε, καὶ τὸν εἶχεν ἐν μεγάλῃ τιμῇ. Οὗτος ἦν τὸ πρώτιστον ἐγκόσμημα τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Μονάχου, ἔχων πλὴν τῆς φιλολογικῆς καὶ ἀρχαιολογικῆς αὐτοῦ ειδικότητος, καὶ πολλὴν ἄλλων γνώσεων ποικιλίαν, μεγάλην ὀξύτητα πνεύματος καὶ διαφόρους γλώσσας καλῶς ὁμιλῶν καὶ γράφων. Εἷς τῶν ἐξοχωτέρων Ἑλληνιστῶν καὶ ἀρχαιοδιφῶν, ὥστε καὶ τῆς ***Γλυπτοθήκης*** ἡ ἵδρυσις καὶ τὸ ὄνομα εἰς τὴν πρωτοβουλίαν αὐτοῦ ὠφείλετο, ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν Ἑλλήνων μετέφερε τὴν ἀγάπην του εἰς τοὺς παραγαγόντας αὐτά, καὶ ἀπὸ τῶν προπατόρων εἰς τοὺς ἀπογόνους καὶ ἦν ὁ ἐνθερμότερος τῶν φιλελλήνων ἐν Εὐρώπῃ, πλὴν ἴσως αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως ὃν ὑπηρέτει, καὶ ὅστις διὰ τοῦτο ἔτι μᾶλλον τὸν ἠγάπα καὶ ἐξετίμα. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἡμετέρας ἐπαναστάσεως, ἑταιρία φιλελληνικὴ ἐν Μονάχῳ περὶ τὸν Θείρσιον ὠργάνιζε φάλαγγα στρατιωτικήν, ἵνα πέμψῃ αὐτὴν εἰς βοήθειαν τῶν ἀγωνιζομένων, καὶ εἰς τὰ ἔγγραφα τοῦ Θειρσίου εἶδον αὐτῆς τὰ διπλώματα· ἀλλ' ἡ Αὐστρία ἐματαίωσε τὴν ἐπιχείρησιν, ἀπαγορεύσασα τὴν δίοδον τῶν ἐπικούρων διὰ τῆς ἐπικρατείας της. Ὁ δὲ Βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας ἔπεμπεν ἔκτοτε ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας του περιουσίας, ὑπὸ τὸ ὄνομα Κόμητος Βιττελσβάχου, τακτικὸν ἐτήσιον βοήθημα εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ δὲ σύζυγος τοῦ Θειρσίου ἦν θυγάτηρ τοῦ καθηγητοῦ Jacobi, γυνὴ πεπαιδευμένη καὶ αὐτὴ καὶ ὀξύνους, ἀλλὰ μοὶ ἐφαίνετο ἐλαττουμένη κατὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνδρός της, οὐδ' ἔχουσα τὴν ἀκακίαν ἐκείνου, ὥστε ἐσκεπτόμην ἐνίοτε κατ' ἐμαυτόν, ἴσως ἀδικῶν αὐτήν, ὅτι ἂν δὲν ἦν εὐπρεπῶς καὶ θρησκευτικῶς ἀνατεθραμμένη, θ' ἀνεπόλει πως τὴν Ξανθίππην παρὰ τῷ Σωκράτει.

Τέκνα δ' εἶχον τὸν δεκαετῆ τότε χωλὸν Ἐῤῥῖκον, ὅστις ἔκτοτε ἔγινεν ἐπίσημος θεολόγος, τὸν ἐνναετῆ ξανθὸν καὶ οὐλότριχα Κά-

ρολον, διαπρέψαντα εἶτα ὡς καθηγητὴν ἐν τῇ Ἰατρικῇ Σχολῇ τῆς Λειψίας, τὸν ἑξαετῆ Λουδοβῖκον, εἰς τὴν ζωγραφικὴν ἐπιδοθέντα, καὶ οὗ ἔργα κοσμοῦσι τὴν ἐν Ἀθήναις Ῥωσσικὴν ἐκκλησίαν τοῦ Νικοδήμου· καὶ προσέτι δύο θυγάτρια, βρέφη, ὑπὸ νέαν Γερμανίδα παιδαγωγόν.

Ὁ Θείρσιος μὲ ὑπεδέχθη φιλοφρόνως, καὶ ὁδηγήσας με εἰς τὸν κῆπόν του, μὲ παρουσίασεν εἰς τὴν ἐκεῖ καθημένην σύζυγόν του, ἧς ἐφίλησα τὴν χεῖρα, ἀγνοῶν ὅτι τὸ Ῥωσσικὸν τοῦτο ἔθιμον δὲν ἐπεκράτει καὶ ἐν Γερμανίᾳ. Ὅτε δὲ μακρυνθεὶς ὁ Θείρσιος μὲ ἀφῆκε μόνον πλησίον της, ἦν μεγάλη ἡ στενοχωρία μου, γαλλιστὶ συνδιαλεγομένου, διότι μ' ἐβασάνιζεν ὑπερβολικὴ δειλία καὶ αἰδημοσύνη, ἀσθένεια ἣν ἐπὶ μακρὸν τοῦ βίου μου δὲν ἐδυνάμην νὰ ὑπερνικήσω, καὶ ἥτις μεγάλως μ' ἔβλαπτε. Πολλὴν δὲ ᾐσθάνθην ἀνακούφισιν ὅτε μετά τινα καιρόν, ἐπανελθὼν ὁ σύζυγός της, τὴν ἠρώτησε Γερμανιστὶ πῶς τῇ ἐφάνην, καί, καθ' ὅσον ἐνόησα, ἡ ἀπάντησις ἦτον ἐπιδοκιμαστική.

Καίτοι προωρισμένον νὰ εἰσέλθω εἰς τὸ στρατιωτικὸν σχολεῖον, ὁ Θείρσιος, μέχρις οὗ τοῦτο κανονισθῇ, μὲ παρέλαβεν ἐν τούτοις παρ' ἑαυτῷ καὶ μὲ κατῴκισεν εἰς τὸν ἄνω δόμον τῆς οἰκίας του παρὰ τῇ πλουσιωτάτῃ βιβλιοθήκῃ του. Κατ' ἀρχὰς δὲ μοὶ ἔδωκε τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Κάντε κατὰ Κούμαν, Ἑλληνιστί, παραγγείλας μοι νὰ συντάττω γαλλιστὶ καὶ τῷ ὑποβάλλω περίληψιν αὐτῆς, καὶ ὑπὲρ πᾶσάν μου ἐλπίδα ἐκηρύχθη εὐχαριστημένος ἐκ τῆς ἐργασίας μου. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον ἦλθεν ἡ συγκατάθεσις τῶν γονέων μου ἵνα ἐπιδοθῶ εἰς τὸ στρατιωτικόν, ἤρχισα μελετῶν μαθηματικὰ κατ' ἐμαυτόν, ἀλλὰ λίαν ἀτάκτως, καὶ μικρὸν ὠφελούμενος. Ἐκινδύνευσα δὲ νὰ κατατρίψω πολύτιμον χρόνον καὶ εἰς μετάφρασιν δὲν ἠξεύρω πλέον τίνος τραγῳδίας τοῦ Βολταίρου, ἀλλ' εὐτυχῶς ἀπέσχον ἀμέσως τῆς ματαιοπονίας.

Μετ' ὀλίγον ὁ Θείρσιος ἀνεχώρησεν ἐπί τινας ἡμέρας, καὶ μοὶ ἀφῆκε τὴν κλεῖδα τῆς βιβλιοθήκης του. Ἀμέσως δ' ἐγκατέστην εἰς αὐτὴν μετ' ἀπεριγράπτου ἀγαλλιάσεως, καὶ ἐνετρύφων εἰς τοὺς

θησαυρούς οὓς εἶχον ἤδη ὅλους εἰς τὴν διάθεσίν μου. Κατ' ἀρχὰς ἀνεγίνωσκον συγκεχυμένως καὶ ἄνευ τάξεως, διότι ἤθελον ὅλα νὰ τ' ἀναγνώσω. Ἀλλὰ τέλος ἔλαβον τὸν Πίνδαρον, καὶ ἀνέγνων αὐτὸν εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Βοκαχίου, βοηθούμενος καὶ ὑπὸ ἕνδεκα ἄλλων ἐκδόσεων ἃς εὗρον παρ' αὐτῷ.

Κατὰ δὲ τὰς ὥρας τῆς ἀνέσεως ἔπαιζον εἰς τὸν κῆπον μετὰ τῶν παιδίων, ὑφ' ὧν πολὺ ἠγαπώμην, καὶ τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ γεῦμα εἶχον συνήθως μακρὰς συζητήσεις μετὰ τοῦ ἐπανελθόντος Θειρσίου, ὅστις ἐπροσπάθει νὰ πραΰνῃ τὸν μέγαν ἐνθουσιασμόν μου πρὸς τοὺς κλασικοὺς ποιητὰς τῆς Γαλλίας, τοὺς μόνους οὓς ἐγνώριζον, λέγων μοι ὅτι τὰ ἄριστα τεμάχια τῆς «Φαίδρας» τοῦ Ῥακίνα ἦσαν ἀσθενεῖς μόνον ἀπηχήσεις τῆς Μούσης τοῦ Εὐριπίδου. Μεγάλη δὲ καὶ ἀτοπωτάτη ἦν ἡ τόλμη μεθ' ἧς ἠξίουν ν' ἀντιτάττω τὰς παιδαριώδεις ἰδέας μου πρὸς τὰς τοῦ σοφοῦ ἀνδρός, ἃς ἔπρεπεν ὡς μαθήματα μᾶλλον νὰ δέχωμαι μετὰ σεβασμοῦ. Ἀλλ' ὁ Θείρσιος ἦν τόσον ἀφελὴς καὶ τόσον ἀγαθός, ὥστε ἀντὶ νὰ μοὶ ἐπιβάλλῃ σιωπήν, παρέτεινε τὰς ἀμφισβητήσεις, ἵνα μοὶ διδάσκῃ νὰ σκέπτωμαι, μέχρις ἐπέκεινα τῆς δεκάτης ὥρας. Ἄλλοτε δέ, μετὰ τὸ τέλος τοῦ δείπνου, πλήρης εὐθυμίας, ἤρχετο πολλάκις πρὸς τὴν γυναῖκά του, ἐλάμβανε τοὺς δύω βραχίονάς της περὶ τὸν τράχηλον, τὴν ἐφορτώνετο εἰς τοὺς ὤμους, μοὶ ηὔχετο καλὴν νύκτα, καὶ γελῶν ἀπήρχετο. Τὰς δ' ἑορτὰς μὲ συμπαρελάμβανεν ἡ Κυρία Θειρσίου μετὰ τῶν παιδίων εἰς ἀπεράντους περιπάτους, εἰς οὓς μόνον Γερμανίδων πόδες ἐδύναντο ν' ἀντέχωσιν, οἵτινες ὅμως ἦσαν οὐχ ἧττον ἀρίστη ἄσκησις δι' ἐμέ.

Οὕτω διέτριβον παρὰ τῷ διασήμῳ καθηγητῇ μέχρις οὗ ἔλθῃ ὁ καιρὸς τῆς κατατάξεώς μου εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολήν, ἐπιμελῶς ἀλλ' ἀτάκτως σπουδάζων, ὅπως δήποτε δ' ὠφελούμενος ἐκ τῆς περιεχούσης με ἀτμοσφαίρας, καὶ συνηθίζων ἂν ὄχι νὰ ὁμιλῶ, τοὐλάχιστον νὰ ἐννοῶ ὁπωσοῦν τὴν Γερμανικήν. Τότε, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν μοὶ ἐμηνύθη ὅτι γνώριμοί μου τινὲς Κυρίαι μὲ περιέμενον εἰς ἓν τῶν πρωτίστων ξενοδοχείων τῆς πόλεως. Καὶ ἠγνόουν μὲν

τίνες ἦσαν, ἀλλὰ λαβὼν τὴν ἄδειαν τοῦ Κου Θειρσίου, ἔσπευσα προθύμως, καὶ πόσον ἄφραστος ὑπῆρξεν ἡ ἀγαλλίασίς μου ὅτε εὗρον τὴν ἀγαπητήν μου θείαν, Κυρίαν Γκίκα, συνοδοιποροῦσαν μετὰ γραίας καὶ πλουσίας τινὸς συγγενοῦς της, τῆς Κυρίας Μαρούτση! Διέβη δ' ἐπίτηδες διὰ Μονάχου, ἵνα μὲ ἰδῇ, καὶ διέμεινεν δύω ἢ τρεῖς ἡμέρας, καθ' ἃς διαρκῶς ἔμενον πλησίον της, καὶ τὰ πλεῖστα ἀξιοθέατα τοῦ Μονάχου εἶδον ἐν συνοδείᾳ της.

Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα, ἐν ᾧ ἡμέραν τινὰ ἐκαθήμεθα εἰς τὸν κῆπον μετὰ τὸ πρόγευμα, μοὶ ἐνεχειρίσθη γραμμάτιον Ἑλληνιστὶ γεγραμμένον, ἀλλ' ἀνυπόγραφον, προσκαλοῦν με αὖθις εἰς ἓν τῶν ἀρίστων ξενοδοχείων τῆς πόλεως. Ὅτε δὲ καὶ ἐκεῖ μετέβην, εὗρον πέντε ξένους, οἵτινες μὲ ἠρώτων Ἑλληνιστὶ ἂν δὲν γνωρίζω τινά των. Ἐπὶ πολὺ τοὺς ἐθεώρησα, χωρὶς οὐδενὸς τὴν φυσιογνωμίαν νὰ ἐνθυμηθῶ· ἀλλὰ τέλος ἀνέκραξα «**Ὁ βεηζαδὲ Σκαρλάτος**!» καὶ ἐῤῥίφθην εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ἑνός, ὅστις ἦν τῷ ὄντι εἷς τῶν νεωτέρων υἱῶν τοῦ Αὐθέντου Σούτσου, ὁ ποτὲ ἰσάδελφος καὶ συμμαθητής μου. Οἱ δ' ἄλλοι ἦσαν ὁ Δινίκος Γολέσκος, προὔχων τῆς Βλαχίας καὶ πρώην συνεργάτης καὶ φίλος τοῦ πατρός μου. Ἔμαθα δὲ παρὰ τοῦ Σκαρλάτου ὅτι ὁ Κ. Γολέσκος, προτιθέμενος νὰ φέρῃ τοὺς υἱούς του εἰς Ἑλβετίαν ἵνα σπουδάσωσιν, ἐπρόσφερεν εἰς τὴν τότε πενομένην οἰκογένειάν του νὰ συμπαραλάβῃ καὶ αὐτὸν εἰς τὴν ὁδοιπορίαν, ἵνα κἂν ἰδῇ μέρος τῆς Εὐρώπης, καὶ ἐπιστρέφων νὰ τὸν ἐπαναφέρῃ εἰς Στεφανούπολιν.

Ἀλλ' ἐγὼ ἐξανέστην κατὰ τῆς ἰδέας τοῦ νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ τῷ εἶπον ὅτι πρέπει νὰ μείνῃ εἰς Μόναχον. Τῷ ὄντι δ' ἅμα ἐπιστρέψας εἰς τὴν οἰκίαν, διηγήθην εἰς τὸν Θείρσιον ὅτι εἷς τῶν καλεσάντων με ἦν ὁ υἱὸς τοῦ τελευταίου Αὐθέντου τῆς Δακίας, καὶ τῷ ὡμολόγησα ὅτι εἰς αὐτὸν πολὺ μᾶλλον παρὰ εἰς ἐμὲ ἦν εὔλογον νὰ δαψιλευθῇ ἡ βασιλικὴ εὐεργεσία τῆς ὑποτροφίας, καθ' ὅσον ὁ πατὴρ αὐτοῦ κατεῖχε θέσιν πολὺ ἐπιφανεστέραν τοῦ ἐδικοῦ μου, τότε δ' ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ διετέλει εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπορίαν, ἐν ᾧ ἡ ἐδική μου, καίτοι ἐπίσης πρὸς στενοχωρίας παλαίουσα, ἐδύ-

νατο ὅμως νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν δαπάνην τῆς ἐκπαιδεύσεώς μου, ἀφ᾽ οὗ μὲ ἔπεμψε δι᾽ αὐτήν. Τῷ προσέθηκα δὲ ὅτι ἐκεῖνος ἦτο πολὺ μᾶλλον ἐμοῦ προκεχωρημένος εἰς τὰς σπουδάς του, καὶ τὸν παρεκάλεσα φέρων ταῦτα εἰς γνῶσιν τοῦ Βασιλέως νὰ προτείνῃ τὴν ἀντ᾽ ἐμοῦ ἀντικατάστασιν τοῦ Σκαρλάτου Σούτσου εἰς τὴν ὑποτροφίαν. Ὁ Θείρσιος μοὶ ἐφάνη ἀκούσας τοὺς λόγους μου μετ᾽ ἐκπλήξεως. Ἀλλὰ μετὰ πολὺ μεγαλειτέρας τὸν εἶδον ἐγὼ νὰ μ᾽ ἐναγκαλισθῇ αἰφνιδίως, καὶ δάκρυ νὰ βρέξῃ τὰ βλέφαρά του. «Θὰ δοκιμάσω», μοὶ εἶπε, καὶ αὐθωρεὶ ἐπορεύθη εἰς τὰ ἀνάκτορα, νὰ ζητήσῃ ἀκρόασιν, ἥτις καὶ τῷ ἐχορηγήθη ἀμέσως διὰ τὴν ἐπαύριον, διότι ὁ Θείρσιος ἰδιαιτέρως ηὐνοεῖτο ὑπὸ τοῦ μεγαλόφρονος Βασιλέως. Ἐγὼ δὲ τὴν νύκτα ἐκείνην ἐσκεπτόμην κατ᾽ ἐμαυτὸν ὅτι οἱ γονεῖς μου θὰ δυσαρεστηθῶσιν ἴσως διότι ἀπέκρουσα τὴν γενομένην ἡμῖν χάριν, ἥτις καὶ τοσοῦτο τοὺς διηυκόλυνεν εἰς τὴν δυσχερῆ αὐτῶν θέσιν· ἀφ᾽ ἑτέρου ὅμως μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ἐξετέλεσα καθῆκον, καὶ ἤμην ἀνυπόμονος νὰ ἰδῶ τὴν ἔκβασιν.

Τῇ ἐπαύριον ἀπὸ πρωίας μετέβην πάλιν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, χωρὶς οὐδὲν νὰ εἰπῶ περὶ τῶν ἐνεργειῶν μου. Ὅτε δ᾽ ἐπέστρεψα οἴκαδε, ὁ Θείρσιος εἶχεν ἐπανέλθει ἀπὸ τῶν Ἀνακτόρων, καὶ ἅμα μὲ εἶδε, μ᾽ ἐνέκλεισεν εἰς τὰς ἀγκάλας του, μὲ ἠσπάσθη καὶ μοὶ εἶπε· «Χαῖρε, ἡ ἐπιθυμία σου ἐξετελέσθη». — «Ὁ Βασιλεὺς λοιπὸν δέχεται τὸν Σοῦτσον ἀντ᾽ ἐμοῦ;» εἶπον ἀνασκιρτήσας. — «Ὄχι», ἀπεκρίθη. «Ὁ Βασιλεὺς δέχεται καὶ τὸν Σοῦτσον καὶ σέ». Περισσότερον δὲν ἠθέλησα ν᾽ ἀκούσω, καὶ ζητήσας τὴν ἄδειαν, ἐπέστρεψα τρέχων εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, καὶ ἀνήγγειλα εἰς τὸν ποτὲ συμμαθητήν μου, μὴ δυνάμενον νὰ μὲ πιστεύσῃ, ὅτι δὲν θ᾽ ἀπέλθῃ εἰς Ἑλβετίαν, ὅτι θὰ μείνῃ εἰς Μόναχον, ὅτι εἶναι τοῦ Βασιλέως ὑπότροφος!

Κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἡ στρατιωτικὴ σχολὴ εἶχε διακοπάς· καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ τότε ὁ Βασιλεὺς μετεβίβαζε τὸ Βαυαρικὸν πανεπιστήμιον ἀπὸ τῆς Λανδεχούτης εἰς Μόναχον, καὶ ἐνίδρυεν αὐτὸ εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, εἰς τὴν ἀπέραντον οἰκοδομήν,

ἥτις, ἄλλοτε μοναστήριον, ἐχρησίμευε πρὸ ἐτῶν ἤδη εἰς σχολὴν στρατιωτικήν. Τούτου ἕνεκα νέον διεσκευάζετο κατάστημα διὰ ταύτην, μέγα καὶ εὐρύχωρον, οὐ μακρὰν τῆς οἰκίας τοῦ Θειρσίου. Ἡ διασκευὴ ὅμως αὕτη ἀπήτει καιρόν, δι' ὃ αἱ διακοπαὶ τοῦ ἔτους ἐκείνου ἐπρόκειτο νὰ διαρκέσωσι δι' ὅλου τοῦ θέρους. Ἐπὶ τοσοῦτον ὅμως χρόνον δὲν ἐδυνάμην νὰ παρατείνω τὴν διαμονήν μου παρὰ τῷ Κ. Θειρσίῳ, πρῶτον διότι, ἀφ' ὅτου ἀπεφασίσθη ἡ εἰσέλευσίς μου εἰς τὸ στρατιωτικὸν σχολεῖον, ὁ ἄνω δόμος τῆς οἰκίας, εἰς ὃν κατῴκουν, εἶχεν ἐνοικιασθῇ εἰς ἄλλον, τὸν καθηγητὴν τῆς ἀρχαιολογίας Schorn, καὶ δεύτερον διότι, μείναντος τοῦ Σκαρλάτου Σούτσου ἐν Μονάχῳ ὡς συσπουδαστοῦ μου, ἦν καὶ ἐπιθυμία μου καὶ ἀνάγκη νὰ συγκατοικήσωμεν.

Πρὸς τοῦτο λοιπόν, ἐπιμελείᾳ αὐτοῦ τοῦ Κ. Θειρσίου, ἐμισθώσαμεν μέγα δωμάτιον ἀπέναντι τῆς οἰκίας του, παρὰ τῷ Κυρίῳ Σουβὲρτ (Schubert), ἀξιωματικῷ ἀποστράτῳ, καὶ ἤμεθα ὁμοτράπεζοι μετ' αὐτοῦ καὶ τῆς γυναικός του, ἥτις, πολὺ νεωτέρα του, ἦν εὐειδής, ζωηροτάτη, καὶ μοὶ ἐφαίνετο καί πως φιλάρεσκος, καὶ πολυμήχανος μᾶλλον.

Ἐνταῦθα ἐλάβομεν ἀπὸ κοινοῦ διδάσκαλον τῆς Γερμανικῆς τὸν Κ. Kramer, πρώην μαθητὴν καὶ αὐτὸν τῆς στρατιωτικῆς σχολῆς, καὶ συνεμελετῶμεν καὶ ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν, καὶ τ' ἄλλα στοιχειώδη μαθήματα ὅσα ἀπήτουν αἱ εἰσιτήριοι ἐξετάσεις. Ἀλλ' ὡς πρὸς τοῦτο ὑπῆρχε σπουδαιοτάτη τις δυσκολία, ὅτι κυριωτάτη βάσις τῶν σπουδῶν ἐν τῇ στρατιωτικῇ σχολῇ ἦσαν τὰ μαθηματικά, ὁ δὲ Σ. Σοῦτσος ἦτον τῶν μαθηματικῶν ἐντελῶς ἀδαής, καὶ θὰ ἔπρεπεν ἑπομένως νὰ ταχθῇ εἰς τάξιν πολὺ κατωτέραν ἐμοῦ, καίτοι ὢν πολὺ πρεσβύτερος. Μὴ στέργων εἰς τοῦτο, ἀπεφάσισα ν' ἀναλάβω ἐγὼ τὴν διδασκαλίαν του· καὶ δανεισθεὶς παρὰ τῆς δημοσίας βιβλιοθήκης δὲν ἐνθυμοῦμαι τί σύστημα στοιχειώδους μαθηματικῆς Γαλλιστὶ γεγραμμένον, μόνον ἵν' ἀκολουθῶ τὴν ἀλληλουχίαν τῶν ἀναπτύξεων, ἤρχισα τὴν διδασκαλίαν διὰ ζώσης, προσπαθῶν καταληπτὰ νὰ τῷ καθιστῶ τὰ ἀναγκαιότερα

τῶν θεωρημάτων, καὶ μετὰ ταῦτα ἐνήσκουν αὐτὸν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας εἰς ἐφαρμογὴν αὐτῶν. Τὸ σπέρμα τῆς διδασκαλίας μου ἔπιπτεν εἰς ἀγαθὸν ἔδαφος, καὶ ἐχωροῦμεν γενναίοις βήμασιν, ὥστε μέχρι τοῦ τέλους τῶν διακοπῶν εἴχομεν διέλθει ἄλγεβραν, γεωμετρίαν καὶ τριγωνομετρίαν, καὶ τόσαι ἦσαν αἱ δυνάμεις τοῦ μαθητοῦ μου ὅταν εἰσήλθομεν εἰς τὸ σχολεῖον, ὥστε μαθηταὶ τῆς ἀνωτάτης τάξεως κατέφευγον ἐνίοτε οὐ μόνον εἰς ἐμέ, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐκεῖνον τὴν βοήθειάν του ἐπικαλούμενοι εἰς ἐπίλυσιν δυσκόλων προβλημάτων. Ἡ ἔκτακτος αὕτη ἐπιτυχία ἀποδοτέα καὶ εἰς τὴν εὐφυΐαν καὶ εἰς τὴν ἀνένδοτον ἐπιμέλειαν τοῦ Σούτσου, ἀλλὰ δικαίως, νομίζω, κατὰ μέρος καὶ εἰς τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας μου, μακρύνοντος πάντα τὰ περιττά, εἰς τὰ μάλιστα δ' ἀναγκαῖα καὶ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν μετὰ πλείστης ἐπιμονῆς ἐνδιατρίβοντος.

Σύνοικον δ' εἴχομεν ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ, διὰ μιᾶς θύρας ἀφ' ἡμῶν χωριζόμενον, νέον τινὰ Ἑλβετὸν ἐκ Γενεύης, Κ. Rodieu καλούμενον, εὐμαθέστατον, ἐμβριθέστατον, καὶ μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας τὴν ἀρχαίαν φιλολογίαν σπουδάζοντα, ἢ μᾶλλον τὰς ἐν αὐτῇ εὐρείας γνώσεις του συμπληροῦντα. Οὗτος δ' ἐθεώρησεν ὡς εὕρημα ὅτι ἀπέκτησε συνοίκους Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς εὐτύχημα ἦν ὅτι εἴχομεν πρὸ τῆς θύρας ἡμῶν τοιοῦτον Ἑλληνιστήν, καὶ συνανεγινώσκομεν Ἕλληνας συγγραφεῖς, ἰδίως τὸν Πίνδαρον. Μοὶ συνέβη δὲ μετὰ τοῦ κ. Rodieu καὶ περίστασίς τις ἀξία ἀφηγήσεως. Γνωρίζων αὐτὸν καὶ πρὶν ἢ μεταβῶ εἰς τὴν οἰκίαν ταύτην, διότι ἦν ἐκ τῶν ἀγαπωμένων ὑπὸ τοῦ Θειρσίου, καὶ ἐρχομένων εἰς τὰς ἑσπερινὰς αὐτοῦ συναναστροφάς, πολλάκις πολλὰ τῷ διηγούμην περὶ τοῦ κατ' οἶκον παρ' ἡμῖν βίου, καὶ ἐν ἄλλοις συνεχῶς τῷ ὡμίλουν περὶ τοῦ ἐκτάκτου κάλλους, περὶ τῶν σπανίων ἠθικῶν ἀρετῶν, καὶ περὶ τῆς καλλιεργείας τοῦ πνεύματος τῆς **δομνίτσας** Ῥαλοῦς, τῆς πρωτοτόκου θυγατρὸς τοῦ Αὐθέντου Ἀλεξάνδρου Σούτσου, καὶ τῷ περιέγραφον τὴν ἀνδρείαν μεθ' ἧς ὑπέμενε τὴν βαθεῖαν κατάπτωσιν τῆς οἰκογενείας της ἐκ τῆς μεγάλης περιωπῆς τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἰσχύος, καὶ τὴν γλυκύτητα μεθ' ἧς ἐνίσχυε

καὶ παρεμύθει τὴν μητέρα της. Ὁ ἐνθουσιασμός μου βαθμηδὸν διεδόθη καὶ εἰς αὐτόν, ἀλλ᾽ εἰς βαθμὸν ὅστις ἔβαλε πέραν σκοποῦ· διότι μίαν ἡμέραν ἐλθὼν πρὸς ἐμέ, μοὶ εἶπεν ὅτι, πλούσιος μὲν δὲν ἦν, ἀλλ᾽ εἶχεν ὅμως μικράν τινα αὐτάρκη περιουσίαν, καὶ τὴν βεβαιότητα προσέτι καθηγητικῆς θέσεως ἅμα ὡς ἐπέστρεφεν εἰς τὴν πατρίδα του· δι᾽ ὃ συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ μερισθῇ τὴν μετριότητα τῆς τύχης του μετὰ τῆς ἡρωΐδος ἐκείνης τῶν περιγραφῶν μου, ἀποσπῶν αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἀμηχάνου θέσεως εἰς ἣν διετέλει. Μοὶ ἔδωκε δὲ καὶ ἐπιστολὴν δι᾽ ἧς ἔγραφε ζητῶν αὐτὴν εἰς γάμον! Τὸ πρᾶγμα ἀπέβαινε σπουδαῖον, καὶ εἰς οὐκ ὀλίγην μὲ ἐνέβαλλε στενοχωρίαν. Νὰ πέμψω τὴν ἐπιστολὴν μοὶ ἦτον ἀδύνατον, ἀλλ᾽ ἐπίσης δύσκολον ν᾽ ἀναλάβω ἐγὼ ν᾽ ἀρνηθῶ πρὸς τὸν δι᾽ ἐμοῦ τὴν εὐτυχίαν του περιμένοντα. Ἀγαθῇ τύχῃ κατ᾽ αὐτὸν ἐκεῖνον ἀκριβῶς τὸν καιρὸν ἔφθασεν ὁ Σ. Σοῦτσος εἰς Μόναχον, καὶ μὲ ἀπέσπασε μέχρι τινὸς τῆς ἀμηχανίας· διότι ἔσπευσα ν᾽ ἀναγγείλω τὴν ἄφιξίν του εἰς τὸν Κ. Rodieu, καὶ νὰ πείσω τοῦτον ὅτι προτιμότερον ἦν νὰ μὴ σταλῇ ἡ ἐπιστολή, ἀλλ᾽ ὁ υἱὸς νὰ γράψῃ πρῶτον πρὸς τὴν μητέρα του, ἵνα ἐξιχνιάσῃ αὐτῆς καὶ τῆς ἀδελφῆς του τὰς διαθέσεις. Τοῦτο καὶ ἐγένετο· τὴν δὲ περὶ τούτου ἐπιστολὴν ἡμῶν συνετάξαμεν ἀπὸ κοινοῦ ὁ Σ. Σοῦτσος καὶ ἐγώ, καὶ τὴν ἐπέμψαμεν, ὑποβαλόντες συγχρόνως ὁποία τις ἐνομίζομεν ὅτι ἔπρεπε νὰ δοθῇ ἡ ἀπάντησις. Αὕτη ὅμως δυστυχῶς ἦλθεν ὀλίγον ψυχροτέρα ἀφ᾽ ὅ,τι ἐπεθυμοῦμεν· δι᾽ ὃ καί, διὰ ταύτην τὴν περίστασιν νομίσαντες ὅτι ὁ σκοπὸς ἂν οὐχὶ ἁγιάζῃ, ἀλλὰ κἂν δικαιολογῇ μέχρι τινὸς τὰ μέσα, ἐγενόμεθα ἔνοχοι μικρᾶς πλαστογραφίας, μετηλλάξαμεν καὶ προσεθέσαμεν τινὰς λέξεις εἰς τὴν ἐπιστολήν, καὶ οὕτως ἀνέγνωμεν αὐτὴν εἰς τὸν ἰδανικὸν ἐραστήν, λέγουσαν περίπου ὅτι ἡ πρότασις τοῦ πεπαιδευμένου Κ. Rodieu συνεκίνησε μὲν τὴν οἰκογένειαν καὶ τιμᾷ αὐτήν, ἀλλ᾽ ὅτι ἡ νέα Κα Σούτσου κατ᾽ οὐδένα τρόπον συγκατατίθεται ν᾽ ἀφήσῃ τὴν μητέρα της καὶ νὰ μακρυνθῇ ἀπ᾽ αὐτῆς. Ἄλλως τε τοῦτο ἦν καὶ κατὰ γράμμα ἀληθές· δι᾽ ὃ καὶ μετά τινα χρόνον ἐδέχθη νὰ νυμφευθῇ τραπεζί-

την, λειπόμενον αὐτῆς κατὰ τὸ γένος καὶ κατὰ τὴν παντοίαν ἀνάπτυξιν, ἀλλ' εἰς κατάστασιν ὄντα, ὡς ἐνομίζετο, νὰ ἐξαγάγῃ τὴν οἰκογένειαν αὐτῆς ἐκ τῆς δυσχεροῦς θέσεως εἰς ἣν διετέλει. Ἡ εὐγενής της ὅμως αὕτη θυσία ἀπέβη δυστυχῶς εἰς μάτην, διότι ὁ σύζυγός της μετά τινα ἔτη ἐπτώχευσεν· ἐκείνη δὲ ἔκτακτον παράδειγμα συζύγου μείνασα μέχρι τέλους, ὡς ἦν παράδειγμα θυγατρός, ἀλλ' αἰσθανθεῖσα διὰ τοσούτων δοκιμασιῶν ἐν τῇ καρδίᾳ της θραυσθέντα τὰ ἐλατήρια τῆς ζωῆς, ἀπεβίωσε μετ' ὀλίγον ἐν πλήρει καλλονῇ καὶ νεότητι.

Πλὴν δὲ τῶν ἄλλων σπουδῶν ἐξηκολούθουν πάντοτε ἐγκύπτων καὶ εἰς τὴν ποίησιν· ἀλλὰ συνετώτερος ἢ φιλοδοξότερος ἤδη ἀντὶ νὰ θέλω νὰ ποιῶ ὁ ἴδιος, ἀνεγίνωσκον τῶν ἄλλων τ' ἀριστουργήματα, καὶ ἰδίως τὸν Ducis διὰ μνήμης ἔχων, ἔλαβον καὶ διέτρεχον γαλλικήν τινα μετάφρασιν τοῦ Σαικεσπείρου, καὶ ἔγραφον τῶν δραμάτων αὐτοῦ περιλήψεις, σημειώσεις καὶ . . . ἐπικρίσεις!

Σχέσιν δ' οὐδεμίαν εἴχομεν τότε, πλὴν μόνης τῆς οἰκίας τοῦ Θειρσίου, ὅπου λογίους τινὰς ἀπηντῶμεν, ἐν ἄλλοις Κύριόν τινα Neumann, οὗ δὲν ἠγάπων τὸν δύσκολον χαρακτῆρα, ἐθαύμαζον ὅμως τὰς γλωσσολογικὰς γνώσεις, διότι τότε ἰδίως ἠσχολεῖτο περὶ τὴν Κινεζικήν. Ἐφοιτῶμεν δὲ καὶ εἰς συνταγματάρχου τινὸς Mann καλουμένου, ἔχοντος δύο ὡραίας θυγατέρας, καὶ υἱὸν ὅστις μετὰ ταῦτα ὑπῆρξε συμμαθητὴς ἡμῶν εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολήν.

Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν ἦλθεν εἰς ἐπίσκεψιν ἡμῶν ἄνθρωπός τις ὅστις ἔλεγεν ὅτι ἦν ἐξάδελφός μου, ὅτι καλεῖται Γκίκας, καὶ ὅτι ἦν πρίγκιψ. Ἐπειδὴ δὲ πρίγκιψ Ἕλλην ἦτο τότε τὶ πρωτάκουστον, ἡ αὐλὴ τὸν ἐδέχθη φιλοφρονέστατα, καὶ πολὺς ἐγίνετο περὶ αὐτοῦ λόγος ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ὅτε ὁ καλός, πολλὰ δαπανήσας ξένα καὶ πολλὰ δανεισθείς, ἐδραπέτευσεν ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, καὶ τότε ἀπεδείχθη ὅτι οὔτε πρίγκιψ ἦν οὔτε Γκίκας, καί, τὸ εὐτυχέστερον, οὔτε ἐξάδελφός μου.

2.

Στρατιωτικὸν σχολεῖον.

Τέλος δ' ἔφθασεν ἡ ἡμέρα τῆς κατατάξεως εἰς τὸ σῶμα ***τῶν Δευτεροτόκων***, (Cadettencorps), ὡς ἐκαλεῖτο τὸ στρατιωτικὸν σχολεῖον, διότι, ὅτε κἂν συνέστη, κατὰ τὸ ἀριστοκρατικὸν καὶ τιμοκρατικὸν δίκαιον τῆς Γερμανίας, οἱ μὲν πρωτότοκοι τῶν οἰκογενειῶν ἦσαν οἱ κληρονόμοι τῶν πατρικῶν τίτλων καὶ τῆς πατρικῆς ἀκινήτου οὐσίας, οἱ δὲ δευτερότοκοι κατετάσσοντο εἰς τὸν στρατόν, ἵνα ἐκεῖ εὕρωσιν εἰς τὴν δόξαν ἢ τὸν θάνατον ἀντάλλαγμα τῶν ἀπολαύσεων τοῦ βίου, ὧν ἐγεννῶντο ἀπόκληροι.

Διῃρεῖτο δὲ τὸ σχολεῖον εἰς δύω τμήματα, τὸ τῶν Μαθητῶν (Eleven), περιέχον τέσσαρας τάξεις, διαρκείας ἑνὸς ἔτους ἑκάστην, διὰ τὰ προκαταρκτικὰ μαθήματα, προϋποτιθέμενα τὴν γνῶσιν μόνον τῶν ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις διδασκομένων, καὶ εἰς τὸ τῶν ***Δευτεροτόκων*** (Cadetten), ***Εὐελπίδων***, ὡς λέγομεν ἡμεῖς, ἐπίσης ἐκ τεσσάρων τάξεων μονοετῶν συγκείμενον, ἐν αἷς ἐδιδάσκοντο μάλιστα τὰ μαθηματικὰ καὶ αἱ στρατιωτικαὶ ἐπιστῆμαι. Πλὴν τούτου δὲ διῃρεῖτο ἡ ὅλη σχολὴ καὶ εἰς δέκα ***μοίρας*** (brigades), ὧν ἑκάστη συγκειμένη ἐκ μαθητῶν τῶν διαφόρων τάξεων ἀμφοτέρων τῶν τμημάτων, ὑπέκειτο εἰς ἴδιον ἀξιωματικόν, ἐκ τοῦ στρατοῦ λαμβανόμενον ἀνθυπολοχαγὸν ἢ ὑπολοχαγόν. Πᾶσα δ' ἡ σχολὴ διωκεῖτο τότε ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Tausch, ὅστις ἐπὶ τῶν Γαλλικῶν πολέμων εἶχε κερδίσει τὰς ἐπωμίδας του, ὁρμηθεὶς ἀπὸ ἁπλοῦ στρατιώτου.

Πρὸς ὁρισμὸν λοιπὸν τῆς τάξεως, εἰς ἣν ἐμέλλομεν νὰ καταταχθῶμεν, προαπῃτοῦντο ἐξετάσεις γραπταί, εἰς ἃς ὑπεβλήθημεν ἐπὶ τρεῖς, νομίζω, ἡμέρας μετὰ πολλῶν Γερμανοπαίδων, ὡς ἡμεῖς κατὰ πρῶτον εἰς τὸ σχολεῖον εἰσερχομένων. Καὶ εἰς μὲν τὰ μαθηματικὰ προβλήματα, ἅτινα καὶ δύσκολα δὲν ἦσαν, εἰς μόνην περιοριζόμενα

τὴν ἀριθμητικήν, καθ' ὅσον ἐνθυμοῦμαι ἀπταίστως ἀπηντήσαμεν. Διὰ δὲ τὰ λοιπὰ ὅλα ἐπετράπη εἰς ἡμᾶς κατ' ἐξαίρεσιν νὰ γράψωμεν Γαλλιστὶ τὰς ἀπαντήσεις. Ἐφ' ἑνὸς δὲ προβλήματος τῆς μαθηματικῆς Γεωγραφίας, παρασυρθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀντικειμένου, καὶ πᾶν ὅριον ὑπερβάς, ἔγραψα ὁλόκληρον σχεδὸν πραγματείαν, ἣν καὶ ἔδωσα πολὺ μετὰ πάντας τοὺς λοιποὺς ἐξεταζομένους, ἀναγκασθέντας μετὰ δυσαρεσκείας βεβαίως, νὰ περιμείνωσι τὸ τέλος τῆς συγγραφῆς μου.

Ἀλλ' οὔτε τοῦτο, οὔτε τὰ λοιπὰ ἴσχυσαν νὰ μᾶς κατατάξωσιν ἀνωτέρω τῆς τετάρτης (τῆς ἀνωτέρας) τάξεως τοῦ προκαταρκτικοῦ, συγκειμένη ἐκ παιδίων, ὧν οὐδὲν ἐθεωροῦμεν, ὡς πρὸς πάσας τὰς γνώσεις, ἄξιον νὰ λύσῃ τοὺς ἱμάντας τῶν ὑποδημάτων ἡμῶν (διότι, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, τὰ ὑποδήματα ἃ ἐφέρομεν ἐν τῇ σχολῇ ἐδένοντο δι' ἱμάντων). Ἀλλὰ τὰ Γερμανικὰ ἦσαν ἡ πέτρα τοῦ σκανδάλου, καὶ ὡς πρὸς αὐτὰ ἤμεθα ἡμεῖς πάντων τῶν μικρῶν ἡμῶν συμμαθητῶν κατώτεροι καὶ ἀνάξιοι. Τούτου ἕνεκα καὶ μᾶς ἐδόθη ἐπί τινα χρόνον ἰδιαίτερος τῶν Γερμανικῶν διδάσκαλος. Εἰς μοίρας δὲ κατετάχθημεν ὁ μὲν Σκαρλάτος Σοῦτσος τὴν Γ' ὑπ' ἀριθ. 110, ἐγὼ δὲ τὴν Δ' ὑπ' ἀριθ. 58.

Προὐργιαίτατον λοιπὸν θεωρήσαντες νὰ ἐγκύψωμεν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Γερμανικῆς, καὶ ἀφορμὴν ἔχοντες αὐτὴν καὶ μόνην νὰ ὁμιλῶμεν μετὰ τῶν συμμαθητῶν καὶ συνοίκων ἡμῶν, ἐντὸς ὀλίγου τὴν ἐξεμάθομεν ἱκανῶς ὥστε νὰ μὴ κωλυώμεθα εἰς τὴν κατάληψιν τῶν λοιπῶν μαθημάτων. Τότε δὲ πρῶτον εἴδομεν μετὰ λύπης πόσον ταῦτα ἦσαν κατώτερα τῶν ἡμετέρων δυνάμεων, καὶ ὅτι ἐματαιοπονοῦμεν εἰς αὐτὰ ἀσχολούμενοι· δι' ὃ καὶ ἀντ' αὐτῶν ἠρχίσαμεν μελετῶντες κατ' ἰδίαν τὰ μαθήματα τῆς πέμπτης τάξεως (τῆς κατωτέρας τοῦ ἄνω διαμερίσματος) μετὰ μεγίστης ὑπομονῆς, τὰς ὥρας τῆς διασκεδάσεως καὶ τῶν περιπάτων εἰς τὴν περιπατητικὴν ταύτην σπουδὴν ἀφιεροῦντες, καὶ ὁτὲ μὲν τὰ τετράδια τῶν μαθητῶν τῆς τάξεως ἐκείνης δανειζόμενοι, ὁτὲ δὲ εἰς τὰς συνδιαλέξεις τῶν ὡρῶν τῆς ἀνέσεως τὰς ἐπιλύσεις ζητοῦντες τῶν ἡμετέρων ἀποριῶν.

Ὅτε δ' ἐπῆλθον αἱ ὀλιγοήμεροι διακοπαὶ τοῦ Πάσχα (1826), οἱ μὲν λοιποὶ μαθηταὶ ἀπῆλθον σχεδὸν πάντες εἰς τὰς οἰκίας των· ἡμεῖς δὲ οἰκίας μὴ ἔχοντες, ἐμείναμεν εἰς τὸ κατάστημα, ἐπιτείνοντες τὰς μελέτας· καὶ ἅπαξ μόνον ἐξήλθομεν εἰς τοῦ Κ. Θειρσίου, ἅπαξ δ' εἰς τῆς Κας Σουβέρτ, παρ' ᾗ, κατὰ σύστασιν τοῦ Θειρσίου, μᾶς εἶχε δοθῆ ἐξαιρετικῶς ἡ ἄδεια νὰ μεταβαίνωμεν τὰς κυριακάς, ἐν ᾧ μόνον πρὸς τοὺς γονεῖς ἐπετρέπετο εἰς τοὺς εὐέλπιδας ν' ἀπέρχωνται, οὐδέποτε φαινόμενοι εἰς τὰς ὁδοὺς ἄνευ συνοδίας καὶ τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ σχολεῖον πάλιν ὑπὸ τῶν γονέων προσωπικῶς ἐπαναφερόμενοι. Ἵνα δὲ κατὰ τὰς κυριακὰς ἑστιώμεθα παρὰ τῇ Κᾳ Σουβέρτ, τῇ ἀφήκαμεν πᾶν τὸ χρηματικὸν ὅσον εἴχομεν ὅτε εἰσήλθομεν εἰς τὸ σχολεῖον, διότι ἐκεῖ αὐστηρότατα ἐτιμωρεῖτο ἡ εὕρεσις καὶ ἑνὸς μόνον λεπτοῦ παρά τινι τῶν μαθητῶν.

Ἀλλ' αἱ ἔξοδοι ἡμῶν αὗται περιωρίζοντο εἰς μόνην τὴν κυριακήν. Κατὰ δὲ πάντα τὸν λοιπὸν χρόνον τῶν διακοπῶν εἴμεθα ἐν τῷ καταστήματι, ὡς ἐν μοναστηρίῳ. Τότε δὲ μοὶ ἐπῆλθε τολμηρὰ ἰδέα, καί, κατ' ἐμὴν πρωτοβουλίαν ἐπέμψαμεν εἰς τὸν διευθυντὴν τῆς σχολῆς ἀναφοράν, ἐν ᾗ ἐλέγομεν ὅτι ἡ διαμονὴ ἡμῶν ἐν τῇ τετάρτῃ τάξει ἦν ἀπώλεια χρόνου, ὅτι νομίζομεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἱκανοὺς νὰ μεταβῶμεν εἰς τὴν πέμπτην, καὶ ὅτι εἴμεθα πρόθυμοι ν' ἀποδείξωμεν τοῦτο δι' ἐξετάσεως. Ἡ ἀναφορὰ αὕτη ἔμεινεν ἐπί τινας ἡμέρας ἄνευ ἀπαντήσεως, ὅπερ ἐφαίνετο δικαιολογοῦν τοὺς ἐνδοιασμοὺς τοῦ συναδέλφου μου, προσπαθήσαντος κατ' ἀρχὰς νὰ μ' ἀποτρέψῃ τοῦ παρατόλμου κινήματος. Ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τῶν διακοπῶν μᾶς ἐκάλεσε μίαν ἡμέραν ὁ στρατηγὸς παρ' ἑαυτῷ, καὶ ἄνευ ἄλλης ἐξηγήσεως, μᾶς ἐπρότεινεν ἀλγεβρικάς τινας ἐξισώσεις εἰς ἐπίλυσιν ἐπὶ μέλανος πίνακος, ὃν εἶχεν ἠτοιμασμένον εἰς τὸ δωμάτιόν του· μετὰ τοῦτο δὲ μᾶς ἀπηύθυνε μετ' αὐστηροῦ μᾶλλον ἤθους, καί τινας ἄλλας ἐρωτήσεις ἐπὶ ἄλλων τινῶν μαθημάτων, εἰς ἃς ἀπηντήσαμεν ὅπως ἐδυνήθημεν, καὶ ἔπειτα μᾶς ἀπέπεμψεν. Οὐδὲν δὲ πλέον ἠκούσαμεν μέχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἥν, ἐπανελθόντων τῶν μαθητῶν, ἤρχιζον πάλιν τὰ μαθήματα· καὶ ἔβλεπον μὲν

ὅτι τὸ τόλμημά μου ἀπέτυχεν, ἀλλ' οὐδόλως μετενόουν δι' αὐτό, διότι ἐφρόνουν ὅτι ὀρθῶς ἔπραξα.

Τὴν δὲ πρωίαν τῆς ἐκ νέου ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων, ἤμεθα, ὡς πάντοτε πρὶν ἀρχίσωσιν αἱ λοιπαὶ τῆς ἡμέρας ἐργασίαι, παρατεταγμένοι κατὰ μοίρας ἐν τῇ μεγίστῃ αἰθούσῃ ἐν ᾗ περιέμενεν ἡμᾶς τὸ ἑωθινὸν πρόγευμα. Πρὶν δ' ἢ καθήσωμεν εἰς αὐτό, εἷς τῶν Εὐελπίδων κατὰ σειρὰν ἔλεγε τὸ «Πάτερ Ἡμῶν» καὶ μετὰ ταῦτα ὁ τὴν ἡμερησίαν ἐπιμέλειαν ἐπιτετραμμένος ἀξιωματικὸς ἀνεγίνωσκε τὰς «διαταγὰς τῆς ἡμέρας», ἤτοι τὰς τοῦ στρατηγοῦ, ἃς εἶχε νὰ μᾶς διακοινώσῃ. Αἴφνης μεταξὺ αὐτῶν, σκιρτῶντες ὑπὸ χαρᾶς ἠκούσαμεν ὅτι οἱ μαθηταὶ (Eleven) Σοῦτσος καὶ Ῥῖζος (οὕτως εἶχον ἐγγραφῇ εἰς τοῦ σχολείου τὸ μητρῷον), ἀποδείξαντες δι' ἐξετάσεων ὅτι εἰσὶν ἱκανοὶ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν πέμπτην τάξιν, προβιβάζονται εἰς αὐτήν. Ὁ θαυμασμὸς τῶν συμμαθητῶν ἡμῶν ὑπῆρξε μέγας, διότι ἐντελῶς ἠγνόουν τὸ ἡμέτερον διάβημα, καὶ ὑποβιβασμοὶ μὲν ἐγίνοντο ἔστιν ὅτε εἰς τὴν σχολήν, τοιοῦτος ὅμως προβιβασμὸς ἐντὸς τοῦ ἔτους ἦν ἀπαραδειγμάτιστος.

Ἡμεῖς ὅμως οὐδένα λόγον εἴχομεν νὰ ὑπερηφανευώμεθα, διότι ὁ προβιβασμὸς οὗτος ἦν ἁπλῆ συνέπεια τῆς ἕνεκα τῆς ἀγνοίας τῆς γλώσσης κατατάξεως εἰς τάξιν πολὺ κατωτέραν τῶν ἡμετέρων δυνάμεων. Καὶ εἰς τὴν πέμπτην μάλιστα τάξιν γνωστὰ εὕρομεν τὰ πλεῖστα τῶν διδασκομένων, καθ' ὅσον πλὴν τῶν ἄλλων παιδαγωγικῶν, ἐδιδάσκοντο ἐν αὐτῇ τὰ στοιχειώδη μόνον μαθηματικά, Ἄλγεβρα καὶ Γεωμετρία, εἰς ἅς, μετὰ τόσην ἐνδελεχῆ μελέτην, ἤμεθα ἤδη πολὺ ἐπέκεινα τῶν ἐνταῦθα παραδιδομένων· τῶν δὲ κυρίως στρατιωτικῶν μαθημάτων, ὧν ἐδεόμεθα, ἀρχὴ ἐγίνετο κατὰ πρῶτον ἐν τῇ ἕκτῃ τάξει. Μὴ ἔχοντες ἑπομένως τί νὰ μάθωμεν οὐδ' ἐν ταύτῃ εἰς ἣν προὐβιβάσθημεν, ἐνεκύπτομεν πάλιν κατὰ προτίμησιν εἰς ἰδιαιτέραν μελέτην τῶν ἐν τῇ ἕκτῃ διδασκομένων.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἑορτῶν, καθ' ἃς ἐξερχομένων τῶν ἄλλων, ἡμεῖς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐμένομεν ἐν τῇ σχολῇ, καλέσας ἡμᾶς ὁ στρατηγὸς Tausch παρ' ἑαυτῷ, μᾶς ἠρώτησε πῶς ἔχομεν ἐν τῇ πέμ-

πτη τάξει, καὶ ἂν προβιβασθέντες αἰσθανώμεθα ὅτι δυνάμεθα ν' ἀκολουθήσωμεν τὰ μαθήματα, ἂν ἐν γένει εἴμεθα εὐχαριστημένοι. Συγκεντρώσας τότε πᾶν τὸ θάῤῥος μου, καὶ ἐννοῶν ὅτι ἐπέστη στιγμὴ μάχης καιρίας, ἐτόλμησα νὰ τῷ ἀποκριθῶ ὅτι εἴμεθα μὲν λίαν εὐγνώμονες διὰ τὸν προβιβασμόν, καὶ λίαν εὐχαριστημένοι, μία δὲ ὅτι μᾶς μένει ἔτι εὐχή, ἀλλὰ ταύτην δὲν ἔχομεν τὴν τόλμην νὰ ἐκφράσωμεν. Ἐπειδὴ δέ, ὡς προέβλεπον, ἐπέμεινεν ὁ στρατηγὸς νὰ τῷ εἴπωμεν τί ἐπιθυμοῦμεν, τῷ ὡμολόγησα διστάζων, καὶ μετὰ ταπεινῆς τῆς φωνῆς, ἥτις ἦν ἔκφρασις ἀνυποκρίτου δειλίας, ὅτι ηὐχόμεθα διὰ νέας ἐξετάσεως ν' ἀποδείξωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἱκανούς, οὐχὶ διὰ τὴν πέμπτην, ἀλλὰ διὰ τὴν ἕκτην τάξιν !

Εἰς τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο ἄκουσμα ἔμεινεν ὡς ἐμβρόντητος ὁ Κ. Tausch καὶ εἶτα μᾶς ἐπέπληξεν αὐστηρῶς καὶ μᾶς ἐνουθέτησε λέγων, ὅτι παραγνωρίζομεν τὰς δυνάμεις ἡμῶν· μεθ' ὃ ἡμεῖς, κλίναντες τὴν κεφαλήν, ἐσιγήσαμεν, καὶ ἀπήλθομεν· ἐγὼ δὲ μετεμελούμην ἀναλογιζόμενος ὅτι ὑπερεπήδησα τὰ ὅρια τοῦ πρέποντος. Τὴν ἐπαύριον δὲ εἰς τὴν παράδοσιν τῶν μαθηματικῶν, ὁ καθηγητὴς ἡμῶν Κ. Φέστνερ, ἀντὶ ἄλλων μαθητῶν ἡμᾶς καλέσας εἰς τὸν πίνακα, μᾶς ἔδωκε προβλήματα οὐχὶ ἐκ τῶν διδαχθέντων ἐν τῇ τάξει, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐσχάτων τῆς ἀλγέβρας, καί τινα γεωμετρικά, καὶ ἐλύσαμεν αὐτὰ μεθ' ἱκανῆς εὐχερείας πρὸς ἔκπληξιν καὶ αὐτοῦ, καὶ τῆς τάξεως πάσης, ἥτις δὲν ἐνόει οὔτε πῶς εἴχομεν τὰς γνώσεις ταύτας, οὔτε τί ἐσήμαινεν ἡ ἐξέτασις. Τὴν ἑπομένην δ' ἡμέραν, ἀποχαιρετίσαντες αὖθις τοὺς συμμαθητὰς ἡμῶν, μετεβαίνομεν εἰς τὴν ἕκτην τάξιν· αἱ δὲ μηνιαίως γινόμεναι ἔγγραφοι ἐξετάσεις (scriptionen καλούμεναι), ἀπεδείκνυον ὅτι δὲν ἤμεθα αὐτῆς κατώτεροι.

Ἐνταῦθα λοιπὸν εἴμεθα ἐν τάξει ἐν ᾗ εἴχομεν νέον τι καὶ χρήσιμον νὰ μάθωμεν, καὶ ἐν αὐτῇ ἐμείναμεν μέχρι τέλους τοῦ ἔτους, μεταξὺ τῶν ἀρίστων αὐτῆς μαθητῶν καταλογιζόμενοι, διότι ἤμεθα ἴσως πάντων ἐπιμελέστατοι· ὥστε οὐδεμία ὑπῆρχεν ἀμφι-

βολία ὅτι ἀπ' αὐτῆς ἐμέλλομεν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐπομένου ἔτους νὰ μεταβῶμεν εἰς τὴν ἑβδόμην.

Ἀλλὰ μεταξὺ παρενέπιπτον δίμηνοι διακοπαί, καθ' ἃς πάντες οἱ λοιποὶ τρόφιμοι τοῦ καταστήματος, οἴκαδε ἀπερχόμενοι, διέτριβον εἰς διασκεδάσεις, πολλὰ λησμονοῦντες ἐξ ὧν εἶχον μάθει, καὶ οὐδὲν νέον μανθάνοντες, ὥστε καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐπιόντος ἔτους συνήθως ἐδαπανᾶτο εἰς ἐπίτομον ἐπανάληψιν τῶν προδεδιδαγμένων. Ἡμεῖς ὅμως, οἵτινες ἀπερίσπαστοι ἐν τῷ σχολείῳ ἐμένομεν, καὶ ἀνελογιζόμεθα ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἠγωνίζετο καὶ εἶχεν ἀνάγκην ὅλων της τῶν υἱῶν, ἔγκλημα ἐλογιζόμεθα νὰ σπαταλῶμεν τὸν χρόνον εἰς μάταια, δι' ὃ εἰς σύντονον σπουδὴν κατετρίβομεν πάσας τὰς ὥρας ἡμῶν, καὶ δή, καλῶς μαθόντες τὰ τῆς ἕκτης τάξεως, ἐπεδόθημεν εἰς τὰ τῆς ἑβδόμης μαθήματα.

Ἐν τούτοις δ' ὁ στρατηγός, γνωρίζων τὴν μόνωσιν ἡμῶν, καὶ μανθάνων παρὰ τῶν ἐπιστατῶν ὅτι διήγομεν σεμνῶς καὶ ἡσύχως, εἰς ἀδιάκοπον σπουδὴν ἐπιδεδομένοι, μᾶς ἀπέδωκε τιμὴν ἐξαίρετον, ἧς ποτὲ σχεδὸν μαθηταὶ δὲν μετεῖχον, προσκαλέσας ἡμᾶς, περὶ τὸ τέλος τῶν διακοπῶν, εἰς τὸ γεῦμά του. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ μᾶς ἠρώτησε πῶς διάγομεν καὶ εἰς τί ἀσχολούμεθα ἐπὶ τῶν διακοπῶν· καὶ ἐγὼ (διότι, εἰ καὶ φύσει δειλότερος, ἤμην ὅμως ὁ εἰς πάσας τὰς ἐπισήμους περιστάσεις αὐθαδέστερος καὶ τὴν πρωτολογίαν λαμβάνων) ἀπεκρίθην ὅτι ἠσχολούμεθα περὶ τὰ μαθήματα τῆς ἑβδόμης, ὅτι τὰ ἐμάθομεν ἱκανῶς, ὡς ἐνομίζομεν, ὥστε νὰ μὴ ἔχωμεν πλέον ἀνάγκην αὐτῶν· δὲν ἐτολμῶμεν ὅμως νὰ προτείνωμεν περὶ προβιβασμοῦ, εἰ καὶ δὲν ἠρνούμεθα ὅτι εὐτυχεῖς θὰ ἤμεθα ἂν ἐδυνάμεθα ἐν ὅσῳ ἐνεδέχετο βραχυτέρῳ χρόνῳ νὰ καταστῶμεν χρήσιμοι εἰς τὴν πατρίδα ἡμῶν. Εἰς ταῦτα ὁ στρατηγὸς μᾶς ἀπήντησε διά τινων εἰρωνιῶν, καὶ μετὰ τὸ γεῦμα μᾶς συμπαρέλαβεν εἰς τὸν μέγαν καὶ λαμπρὸν κῆπον τοῦ καταστήματος, καὶ καθ' ἅπαν τὸ διάστημα προσηνέχθη προσηνέστατα πρὸς ἡμᾶς χωρὶς ὅμως οὐδὲ μακρόθεν νὰ θίξῃ πλέον τὸ ἀντικείμενον περὶ οὗ εἶχε γίνει λόγος ἐπὶ τῆς τραπέζης.

Μετ' ὀλίγον δ' ἐπανῆλθον οἱ μαθηταί, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς νέας σχολικῆς περιόδου (1826–1827) ἐκλήθημεν, ὁ Σ. Σοῦτσος καὶ ἐγώ, παρὰ τῷ στρατηγῷ, ὑπεβλήθημεν, ὅλως ἀπροσδοκήτως, ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ πάντων τῶν καθηγητῶν τῆς σχολῆς εἰς αὐστηρὰν ἐξέτασιν ἐπὶ πάντων τῶν ἐν τῇ ἑβδόμῃ τάξει διδασκομένων, καὶ πανηγυρικῶς ἐπροβιβάσθημεν εἰς τὴν ὀγδόην.

Τοῦτο διήγειρεν ἐν τῇ σχολῇ, μεταξὺ τῶν ταπεινότερα φρονούντων, δυσμενῆ τινα φθόνον· ἀλλ' οἱ χρηστότεροι ἐπεκρότουν ἐξ ἐναντίας, ἀποδίδοντες εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν τιμὴν τῶν προόδων ἡμῶν, καὶ εἰς τὴν ἔκτακτον αὐτῆς θέσιν τὴν ἔκτακτον ἡμῶν ἐπιμέλειαν.

Οὕτως ἐξ Εὐελπίδων (Cadetten) ἐγενόμεθα, καθ' ὃ τῆς 8ης τάξεως μαθηταί, σημαιοφόροι (Fahnencadetten), προϊστάμενοι, προκαθήμενοι, προπορευόμενοι τῶν λόχων, καί, τὸ ἐπαισθητότερον πρoνόμιον δι' ἡμᾶς, ἀνταλλάξαντες τὰς βαρείας περικεφαλαίας τοῦ στρατιώτου, ὧν οἱ λόφοι ἦσαν, νομίζω, πλήρεις ἄμμου, ἀντὶ τῶν ἐλαφροτέρων τοῦ ἀξιωματικοῦ, ὧν ἐλαφραὶ ἱππούρεις ἐκόσμουν τὴν κορυφήν.

Ἦν δὲ ἡ δίαιτα τῆς σχολῆς οἵα ἔπρεπε τοῖς στρατιωτικῶς ἐκπαιδευομένοις, ὑγιεινὴ μέν, ἀλλ' αὐστηρά. Οὐδέποτε οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν εἷς ἡμῶν ἔμενεν ἀνεπιτήρητος. Ἐν ἀπεράντῳ αἰθούσῃ ἐκοιμώμεθα πάντες, κατὰ μοίρας διῃρημένοι, ὑπὸ τὴν ἄγρυπνον ἐπίβλεψιν ἀξιωματικῶν κατὰ δύω ὥρας ἐναλλαττομένων. Περὶ τὰ χαράγματα ἐν θέρει, ἐν δὲ χειμῶνι ὥρας τινὰς πρὶν ἢ χαράξῃ, ἀφυπνιζόμεθα ὑπὸ τυμπανιστοῦ διατρέχοντος πᾶσαν τὴν αἴθουσαν, καὶ ἐντὸς πέντε λεπτῶν ὠφείλομεν νὰ ἤμεθα ἐπὶ ποδός, ἐντὸς δέκα ἄλλων νὰ θραύσωμεν (ἐν χειμῶνι) τὸν παχὺν πάγον τῶν προχοΐδων, νὰ νιφθῶμεν, νὰ ἐνδυθῶμεν, καὶ κατὰ μοίρας νὰ ταχθῶμεν ὑπὸ τοὺς σημαιοφόρους, ὧν ἀνὰ 2 ἢ 3 ἦσαν κατανεμημένοι εἰς ἑκάστην μοῖραν, καὶ οὕτω, κατὰ τὰ προστάγματα τοῦ ἀξιωματικοῦ, τακτικῶς βηματίζοντες, κατηρχόμεθα εἰς ἄλλην, μεγίστην καὶ ἐκείνην αἴθουσαν, ἔνθα ἐπίσης παρατεταγμένοι, ἠκροώμεθα τῆς προσ-

ευχῆς, ἀπαγγελλομένης ὑφ' ἑνὸς ἐξ ἡμῶν, εἶτα τῆς διαταγῆς τῆς ἡμέρας, ἀναγινωσκομένης ὑπὸ τοῦ ἀξιωματικοῦ, μετὰ ταῦτα εἴχομεν ἄνεσιν, μέχρι τοῦ προγεύματος, συγκειμένου ἐκ γάλακτος καὶ ἄρτου, καὶ ἔπειτα, κατὰ τάξεις, οὐχὶ κατὰ μοίρας, παρατατ-τόμενοι, ἀπηρχόμεθα εἰς τὰ διάφορα ἀκροατήρια. Ἐνταῦθα δὲ διετελοῦμεν ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν διδασκάλων, καὶ μετὰ πᾶν μάθημα ἐπεστρέφομεν, ὁμοίως παρατεταγμένοι, εἰς τὴν κοινὴν αἴ-θουσαν, ἔνθα ἑκάστη μοῖρα, συγκειμένη, ὡς εἶπον, ἐκ μαθητῶν πασῶν τῶν τάξεων, κατελάμβανεν ἰδίαν τράπεζαν, εἰς ἣν ἐμελε-τῶμεν, εἰστιώμεθα τὴν μεσημβρίαν καὶ ἐδειπνοῦμεν τὸ ἑσπέρας. Εἰς τὴν αὐτὴν δ' αἴθουσαν καὶ συνεπαίζομεν ἐπὶ κακοκαιρίας· ἐπὶ καλοῦ δὲ καιροῦ διετρίβομεν, κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀνέσεως, ὑπὸ τὴν ἐφορείαν τοῦ ἀξιωματικοῦ ἐν τῷ εὐρυχώρῳ κήπῳ τοῦ κατα-στήματος, ἔνθα αἱ δύω ἀνώτεραι τάξεις ἠσχολούμεθα καὶ εἰς κατασκευὴν ἔργων ὀχυρωματικῶν.

Ἡ δὲ τροφὴ ἡμῶν ἦν λιτή, ἀλλ' ἐπαρκής, καθαρία καὶ θρε-πτική. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς εἰς τὸ κατάστημα εἰσόδου μου, γράφων ποτὲ εἰς τὰς ἀδελφάς μου, ταῖς περιέγραφον, παίζων μᾶλλον ἢ σπουδάζων, ἐν ἄλλοις τὸν μέλανα ἄρτον ὅστις μᾶς παρε-τίθετο. Δυστυχῶς μοὶ ἀπεκρίθησαν γαλλιστί, διότι τότε αἱ νέαι Ἑλληνίδες, εἰς ξένα σχολεῖα ἀνατρεφόμεναι, ἐλάμβανον τὴν κα-κὴν ἕξιν τοῦ γράφειν ξένας γλώσσας εὐχερέστερον τῆς πατρικῆς των. Τίς δὲ ὑπῆρξεν ὁ ἀποσβολισμός μου, ὅτε ἐλθὼν πρὸς ἐμὲ ὁ καταλυματίας τοῦ σχολείου λοχαγὸς Ἐρνέστης μὲ ἠρώτησε πῶς εὐχαριστοῦμαι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἐκ τῆς τροφῆς· ὅτε δ' ἐγὼ μετ' ἀφελοῦς εἰλικρινείας ἀπεκρίθην ὅτι ἤμην λίαν ηὐχαριστημένος, μοὶ ἐνεχείρισεν ἀνοικτὴν τὴν ἐπιστολὴν τῶν ἀδελφῶν μου, συλλυ-πουμένων με διὰ τὴν ποιότητα τοῦ ἄρτου ὃν ταῖς εἶχον περιγράψει διὰ **μελανῶν** χρωμάτων !

Ἐν τῇ ὀγδόῃ τάξει ἦσαν τὰ στρατιωτικὰ μαθήματα σπουδαιό-τατα, καὶ πολλὴν εἰς αὐτὰ κατεβάλλομεν ἐπιμέλειαν· τὰ δὲ μα-θηματικὰ ἦσαν ἡ ἐπιούσιος ἡμῶν διανοητικὴ τροφή, καὶ ἐγὼ ἰδίως

μετὰ πλείστου ἐνθουσιασμοῦ ἐπεδιδόμην εἰς αὐτά. Ἡ ἐπίλυσις τῶν δυσκολωτέρων προβλημάτων ἠσχόλει τὸν νοῦν μου νυχθημερόν, καὶ μετ' ἐκπλήξεως ἀπομνημονεύω περιστάσεώς τινος παραδόξου, φαινομένου ἐξαιρετικοῦ, ἑνὸς ἐξ ἐκείνων ἅτινα πρόκεινται ἐνίοτε ὡς ἐκπληκτικὰ καὶ δύσλυτα διλήμματα εἰς τὴν φυσιολογίαν. Ὁ Καθηγητὴς μᾶς εἶχε δώσει πολύπλοκόν τι πρόβλημα ἀναλογιῶν ἀναφερομένων εἰς γραμμάς τινας ἐν τῇ πυραμίδι, εἰπὼν ἡμῖν, ὅστις εὕρῃ τὴν λύσιν νὰ τῷ δώσῃ αὐτὴν κατὰ τὸ προσεχὲς μάθημα. Καὶ ἠσχολήθημεν μὲν πάντες οἱ συνταξιῶταί μου δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καὶ διὰ τῆς ἑσπέρας ἔτι κατὰ τὰς ὥρας τῆς μελέτης καὶ τῆς ἀνέσεως εἰς εὕρεσιν τῆς λύσεως, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἠργάσθην δὲ καὶ ἐγὼ αὐτὸς καὶ ἐβασάνισα τὸν νοῦν μου μετ' ἴσης ὑπομονῆς, ἀλλ' ἐπίσης ματαίως. Καὶ ὅτε δ' ἔπεσα εἰς τὴν κλίνην, τὸ πρόβλημα εἰσέτι ἀνελογιζόμην, καὶ ὅτε τέλος μοὶ ἐπῆλθεν ὁ ὕπνος, ἡ φαντασία μου ἦν πλήρης πυραμίδων καὶ γραμμῶν καὶ ἀναλογιῶν· περὶ δὲ τὴν αὐγὴν ὠνειρεύθην εὐκρινέστατα πυραμίδα, καὶ εἶδον γραμμὰς ἐν αὐτῇ, καὶ ἀνεγνώριζον τὴν πρὸς ἀλλήλον θέσιν καὶ τὰς ἀναλογίας αὐτῶν, καὶ ἔβλεπον καθαράν, ὡς μοὶ ἐφαίνετο, τὴν λύσιν αὐτὴν τοῦ προβλήματος. Ἀμέσως δ' ἀφυπνισθείς, ἐχάραξα αὐτὴν εἰς τὸ ἀβάκιόν μου ὃ συνήθως ἐφύλαττον τὴν νύκτα ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν μου, καὶ ὅτε μετὰ ταῦτα, καταβὰς εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν μελετῶν, τὴν ἀνεθεώρησα, εὗρον ὅτι . . . . . ἦτον ὀρθή! Τὴν εἶχον δ' εὕρει μόνος ἐγώ. Τὸ πρόβλημα τοῦτο περιέλαβον εἰς ἣν μετὰ ταῦτα ἐξέδωκα ἐν Ἀθήναις συλλογὴν προβλημάτων καὶ ἐστὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 172. σελ. 208 τοῦ Β' τόμου τῆς Συλλογῆς.

Μία δὲ τῶν ἀσχολιῶν ἡμῶν εἰς τὴν τάξιν ταύτην ἦν ἡ τῆς τοπογραφικῆς ἰχνογραφίας, εἰς ἣν πολλοὶ τῶν συμμαθητῶν μου ἦσαν πολὺ ἐμοῦ δεξιώτεροι· ἀλλὰ φαίνεται ὅτι τοὺς ὑπερέβαινον πάντας εἰς ἐπιμέλειαν καὶ εὐσυνείδητον ἐκτέλεσιν τῶν ἡμῖν προβαλλομένων, διότι ζητηθέντων ποτέ, νομίζω κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν διακοπῶν τῶν Χριστουγέννων, τῶν ἰχνογραφικῶν ἔργων τῆς τάξεως ἵνα ὑποβληθῶσιν εἰς τὸν στρατηγόν, ὁ ἀνώτατος οὗτος διοικητὴς καὶ

κριτὴς ἡμῶν ἐπέστρεψεν αὐτὰ εἰπὼν ὅτι πάντες οἱ συνταξιῶταί μου ἔπρεπε νὰ λάβωσι παράδειγμα παρ' ἐμοῦ.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐμανθάνομεν καὶ τὴν ἱππικήν, εἰς στρατῶνά τινα ἀπερχόμενοι, ἔνθα τραχὺς ὑπαξιωματικὸς τῶν θωρακοφόρων μᾶς ἐκάθιζεν ἐπὶ γυμνῶν τῶν ἵππων, ἐν ᾧ ἐβαδίζομεν τροχάδην ἐκτύπα διὰ μακρᾶς μάστιγος τὸν ἀέρα πρὸ τῆς ῥινὸς τῶν ἵππων μας, οἵτινες διὰ τοῦτο ἀνετινάσσοντο καὶ ὠρθοῦντο, ἐκεῖνος δ' ὠργίζετο καὶ ἐφώναζεν ἂν ἡμεῖς ἐκλονούμεθα, εἰ καὶ κινδυνεύοντες νὰ πέσωμεν ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν.

Ἄλλο δὲ μάθημα ἦν τὸ τῆς ξιφομαχίας, ὃ μᾶς ἐδίδεν ἀρχαῖος ὑπαξιωματικός, καὶ αὐτὸς ἀγροῖκος ξιφουλκός, τὰς διδασκαλίας του ἐφαρμόζων διὰ πρακτικῶν παραδειγμάτων ἐπὶ τῶν πλευρῶν καὶ τῶν βραχιόνων ἡμῶν, ἐφ' ὧν πολλάκις ἔμενον μελανὰ ἢ καὶ αἱματηρὰ δείγματα τῆς ἐμπειρίας του. Ὀφείλω ὅμως εἰς τὴν ἀπότομον ἀμφοτέρων τούτων τῶν διδασκάλων μέθοδον τὰς ταχείας προόδους μου εἰς τὰς τέχνας των.

Τὸ στρατιωτικὸν σχολεῖον ἐνίοτε ἐπεσκέπτετο ὁ Βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας, εἰσερχόμενος ἀπροσδοκήτως εἰς τὰς τάξεις ἐπὶ τῶν παραδόσεων. Ποτὲ δὲ δὲν παρέλειπε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἡμετέραν, καί, γνωρίζων ἡμᾶς, μᾶς προσεφώνει· «**Χαΐρετε, Χελλένες**» ὅπερ ἐνοοῦμεν ὅτι ἐν τῇ **Ἐρασμίᾳ** προφορᾷ σημαίνει· «**Χαίρετε, Ἕλληνες**!» καὶ ἐζήτει πληροφορίας παρὰ τῶν διδασκάλων ἂν προωδεύομεν. Ἐπειδὴ δὲ ὅσα περὶ ἡμῶν ἐπληροφορεῖτο μεγάλως τὸν ηὐχαρίστουν συνέλαβε τὴν φιλελληνικωτάτην ἀπόφασιν, συμπληρῶν τὸ ἔργον του, νὰ μετακαλέσῃ εἰς Μόναχον καὶ ἄλλους τινὰς Ἑλληνόπαιδας, υἱοὺς τῶν κυριωτέρων ἀγωνιστῶν, ἵνα ἐκπαιδευθῶσιν ὅπου καὶ ἡμεῖς στρατιωτικῶς.

Ὁ Βασιλεὺς Λουδοβῖκος, ἀνὴρ μεγαλεπήβολος καὶ τρόφιμος τῶν ἀρχαίων Μουσῶν, ἐνθουσιωδῶς ἐνεπνέετο ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἔγραφε διθυράμβους ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος αὐτῶν, ὅτε ἄλλαι κυβερνήσεις τοὺς κατεδίκαζον καὶ τοὺς κατεδίωκον ὡς **καρβονάρους**, ἐπαναστατήσαντας κατὰ τοῦ νομίμου αὐτῶν κυριάρχου. Πλὴν δ' ἄλλων

δὲν ἐδίστασε νὰ πέμψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀξιωματικοὺς αὐτοῦ, ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Ἕϊδεκ, ἵνα βοηθήσωσιν εἰς ὀργάνωσιν τακτικοῦ στρατοῦ. Ὁ ἀνώτατος οὗτος ἀξιωματικός, ὅστις μετὰ τοῦ Γάλλου Φαβιέρου συνεμερίζετο τὴν δόξαν τοῦ νὰ ὀργανίσῃ τὸν στρατὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔλαβε παρὰ τοῦ Βασιλέως του τὴν ἐντολὴν νὰ ἐκλέξῃ καὶ πέμψῃ τοὺς Ἑλληνόπαιδας τοὺς μέλλοντας ν᾽ ἀνατραφῶσιν ἐν Βαυαρίᾳ, ἵνα ἐν καιρῷ ἀναδειχθῶσιν ὀργανωταὶ τοῦ στρατοῦ τῆς πατρίδος των. Εἰς ἐκτέλεσιν δὲ τῆς διαταγῆς ταύτης ὁ Ἕϊδεκ ἔπεμψεν εὐθὺς κατ᾽ ἀρχὰς τέσσαρας νέους, οἵτινες καὶ ἀμέσως κατετάχθησαν εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολήν, τοὺς ἐκ Κορίνθου Σωτήριον καὶ Ἀριστείδην Ῥέντην, ἀδελφοὺς τῆς Κας Δ. Καλλέργη, τὸν Ι. Καρπούνην ἐκ Μεσολογγίου καὶ τὸν Ἀνδρέαν Κοτζιᾶν ἐκ Ψαρῶν. Καὶ οὗτος μὲν καὶ ὁ Ἀριστείδης Ῥέντης ἐτάχθησαν εἰς τὴν ἐμὴν μοῖραν, οἱ δ᾽ ἕτεροι δύω εἰς τὴν τοῦ Σ. Σούτσου.

Τὸν Σωτήριον Ῥέντην ὅμως εἴχομεν μετ᾽ οὐ πολὺ τὴν θλῖψιν ν᾽ ἀπολέσωμεν ἀποθανόντα ἐξ ἐγκεφαλικοῦ νοσήματος, οὗ παραδόξως οἱ ἰατροὶ ἐζήτουν τὴν πηγὴν εἰς προσβολὴν τοῦ ἡλίου, πρεσβεύοντες ὅτι ἤδη ἐκ τῆς πατρίδος του ἔφερεν αὐτὴν ὁ δυστυχὴς νέος.

Ὁ δὲ Κοτζιᾶς ἦν παῖς ἔτι, σχεδὸν βρέφος, καὶ κράσεως ἀσθενοῦς, μᾶλλον φροντίδων μητρὸς καὶ τροφοῦ ἀνάγκην ἔχων ἢ ἱκανὸς ν᾽ ἀνθέξῃ ὑπὸ βόρειον οὐρανόν, εἰς σκληραγωγίαν στρατιωτικοῦ βίου, καὶ νὰ ὠφεληθῇ ἐξ αὐτῆς. Ἐφαίνετο δ᾽ οὐ μόνον περὶ τὴν κατάληψιν, ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτὴν τὴν ὅρασιν ἔχων δυσκολίαν τινά· ὥστε, ἀφ᾽ οὗ μάλιστα εἶδον τὴν ἀξιοθρήνητον τύχην τοῦ Ῥέντη, ἐπέμεινα παρὰ τοῖς διοικηταῖς ἀξιωματικοῖς ὅτι μεγάλην ἀνελάμβανον εὐθύνην διατηροῦντες τὸ μικρὸν καὶ ἀσθενικὸν παιδίον ἐν Μονάχῳ. Τοῦτο δὲ καὶ οἱ ἴδιοι συνιδόντες ἐξέθηκαν εἰς τὸν στρατηγὸν τὰ δέοντα, καὶ κατὰ παραστάσεις αὐτοῦ ἀπεπέμφθη ὁ μικρὸς Κοτζιᾶς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου μετά τινα ἔτη εἶχον τὴν εὐχαρίστησιν νὰ τὸν ἰδῶ ὑγιᾶ, καὶ κατέχοντα δημοσίαν τινὰ θέσιν. Ἡ

περαιτέρω διαμονή του εἰς τὸ στρατιωτικὸν σχολεῖον θὰ ἦτο λίαν πιθανῶς ὁ θάνατός του.

Τὸν δὲ νεώτερον Ῥέντην, τὸν Ἀριστείδην, ὡς κατανενεμημένον εἰς τὴν ἐμὴν μοῖραν, ἀνέλαβον ἐγὼ ἐντελῶς ὑπὸ τὴν φροντίδα μου, καὶ ἀνανεῶν ὡς πρὸς αὐτὸν τὸ πείραμα τὸ τοσοῦτον ἐπιτυχὸν μετὰ τοῦ Σ. Σούτσου, κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀνέσεως καὶ ἰδίως κατὰ τοὺς περιπάτους τὸν εἶχον πλησίον μου, καὶ προφορικῶς τῷ ἐξήγουν ὅσα εἰς τὴν τάξιν του ἐδιδάσκετο, καὶ μάλιστα τὰ μαθηματικά, εἰς ἃ ἐπίσης κατώρθωσα ἱκανῶς νὰ τὸν προαγάγω. Ἡ Ἑλλὰς ἐμάχετο καὶ ἐχρειάζετο πολεμιστὰς ἱκανοὺς ἵνα τῇ ὀργανίσωσι στρατὸν ἀξιόμαχον. Τοὺς ἐχρειάζετο δὲ τάχιστα. Οὕτως ἐσκεπτόμην, καὶ διὰ τοῦτο καθῆκον πρὸς τὴν πατρίδα μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ἐκπληρῶ ὅτε πᾶσαν ἐπιμέλειαν κατέβαλλον διὰ τὴν σπουδὴν οὐ μόνον ἐμοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν νέων συμπατριωτῶν μου. Εἶχον δὲ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἰδῶ τὸν Ἀριστείδην Ῥέντην γινόμενον ἕνα τῶν διακεκριμένων μαθητῶν τῆς σχολῆς, καὶ μετὰ ταῦτα δόκιμον ἀξιωματικὸν τοῦ ἐθνικοῦ στρατοῦ.

Συνεπλήρωσε δ' ὁ συνταγματάρχης Ἑϊδὲκ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἐντολὴν ὀλίγον μετὰ ταῦτα διὰ δευτέρας ἀποστολῆς πολυπληθεστέρων Ἑλληνοπαίδων, οἵτινες ὅμως, μετὰ τὴν θλιβερὰν πεῖραν τοῦ θανάτου τοῦ Ῥέντη καὶ τῆς ἀποτυχίας τοῦ Κοτζιᾶ, ἀπεφασίσθη νὰ καταταχθῶσι κατ' ἀρχὰς εἰς προκαταρκτικόν τι σχολεῖον, τὸ διατηρούμενον ὑπὸ τοῦ Γάλλου Desjardins, εἰς ὃ ἡ φήμη ὅτι ἡμεῖς ἐσπουδάζομεν ἐν Μονάχῳ εἶχεν ἤδη φέρει πολλοὺς καὶ ἄλλους νέους Ἕλληνας, ὧν εἷς ἀπό τινος ἦν ὁ Δημήτριος Βότσαρης, υἱὸς τοῦ ἐνδόξου Μάρκου, συνοδευόμενος ὑπὸ παιδαγωγοῦ ἢ μᾶλλον ἐπιμελητοῦ, τοῦ Σουλιώτου Χρήστου, ὅστις ἐν ἔπειτα χρόνοις διετέλεσεν ἀρχιτρίκλινος τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος. Ἀπὸ τοῦ Desjardins δὲ οἱ νεωστὶ ἐλθόντες οὗτοι Ἕλληνες μετέβησαν εἰς τὸ στρατιωτικὸν σχολεῖον κατὰ τὸ τέλος μόνον τοῦ ἔτους τούτου, ὅτε ἡμεῖς ἐξηρχόμεθα.

Ἐν ᾧ δ' εἰσέτι ἐσπουδάζομεν, παρασκευαζόμενοι ἤδη διὰ τὰς

ἐξετάσεις, μίαν ἡμέραν ὁ στρατηγὸς ἐκάλεσε πάλιν τὸν Σ. Σοῦτσον καὶ ἐμὲ εἰς τὰ δωμάτιά του, ὅπερ ὁπωσοῦν μᾶς ἐτάραξε διότι πρὸς ἄλλους μαθητὰς δὲν τὸ ἔπραττεν. Ἀλλὰ τὸ μήνυμα οὐδὲν εἶχε τὸ φοβερὸν οὐδὲ κἂν τὸ λίαν σπουδαῖον. Ἤθελε δὲ μόνον ὁ στρατηγὸς νὰ μᾶς δείξῃ παίγνιόν τι στρατιωτικὸν πολύπλοκον, συνιστάμενον ἐκ τοπογραφικῶν χαρτῶν, οἵτινες παρίστων δυσβάτους στενωπούς, φρούρια καὶ παντοῖα τῆς χώρας συμπτώματα. Προσυπῆρχον δὲ καὶ τάγματα κινητὰ παντὸς ὅπλου, ὀφείλοντα νὰ παρατάττωνται, νὰ κινῶνται καὶ ν᾽ ἀνταγωνίζωνται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐκείνου· ὥστε ὁ σκοπὸς τοῦ παιγνίου ἦν ἡ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς τακτικῆς καὶ τῆς στρατηγικῆς ἐνάσκησις τῶν παιζόντων. Εἶχε δὲ πέμψει ὁ Βασιλεὺς αὐτὸ εἰς τὸν στρατηγόν, ζητήσας παρ᾽ αὐτοῦ νὰ τὸ ἐξετάσῃ ἂν ἦν καλὸν καὶ σκόπιμον ἵνα δοθῇ εἰς ἕνα ἐκ τῶν Βασιλοπαίδων εἰς ἄσκησιν· ὁ δὲ στρατηγὸς ἡμᾶς ἐκάλεσεν ὡς ἐξεταστάς, ὅπερ ἀπεδείκνυεν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ πεποίθησιν καὶ ὑπόληψιν εἰς τὰς γνώσεις ἡμῶν. Τὸ δὲ περίεργον, ὅτι ὁ Βασιλόπαις δι᾽ ὃν προσδιωρίζετο τὸ ὑπὸ δύω Ἑλλήνων κριθὲν τοῦτο παίγνιον ἦν ὁ δευτερότοκος τοῦ Βασιλέως, ὁ Ὄθων, ὅτε οὐδὲ κατ᾽ ὄναρ ἡ Βαυαρικὴ οἰκογένεια ἀπέβλεπεν εἰς τῆς Ἑλλάδος τὸν θρόνον. Ἀρκεῖ δὲ καὶ τὸ μικρὸν τοῦτο ἀνέκδοτον εἰς διάψευσιν τῆς μετὰ ταῦτα ἐν Ἑλλάδι διαδοθείσης ὑπό τινων ἀτόπου φήμης ὅτι ὁ Βασιλόπαις Ὄθων ἀνετρέφετο ἵνα γίνῃ ἱερεύς! Τὸ πολεμικὸν ἐκεῖνο παίγνιον ἐπεκράτησεν ἔπειτα εἰς πᾶσαν τὴν Εὐρώπην παρὰ τοῖς εἰς τὰ στρατιωτικὰ ἐπιδιδομένοις, καὶ ἐστὶ τὸ γνωστὸν Kriegspiel, jeu de guerre, ὃ λέγεται ὅτι μετὰ ἔτη ἐπέφερε καὶ ῥῆξιν μεταξὺ τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Γουλιέλμου Β′ καὶ τοῦ ἀγαπητοῦ αὐτῷ στρατηγοῦ Βαλδερσέ.

Ἐντὸς δὲ τοῦ αὐτοῦ ἔτους μεγάλη μοὶ ἐπεφυλάσσετο χαρά. Ὁ πατήρ μου ἦλθεν εἰς Μόναχον. Τὰ μικρὰ λείψανα τῆς περιουσίας του, ἡ ὕπαρξις τῆς οἰκογενείας του ἐξηρτῶντο ἐκ σχέσεων δικαστικῶς περιπεπλεγμένων ἐν Δακίᾳ, ὅπου τότε ἡ δικαιοσύνη καὶ βραδυτάτη ἦν καὶ ἐπισφαλεστάτη. Καὶ ὁ μὲν πατήρ μου εἶχεν ἐπι-

θυμίαν, τὰ πάντα ἐγκαταλείπων, νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν γῆν τοῦ πόθου καὶ τῶν ὀνείρων πάσης του τῆς ζωῆς. Ἀλλ' ἡ μήτηρ μου ἐπέμενεν ὅτι πρὸ πάντων ὤφειλε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν ἐπιούσιον ἄρτον τῆς οἰκογενείας του, καὶ μέρος μὲν ἐκ τῆς ἐνυπαρχούσης εἰς τὸν χαρακτῆρά του φυσικῆς μαλακότητος, μέρος δὲ διότι ἀνεγνώριζε καὶ ὁ ἴδιος ὅτι δίκαια ἀπήτει ἡ μήτηρ μου, ἐνέδιδε, πρὸ ἐτῶν ἤδη ἀγωνιζόμενος τὴν ἄνισον πάλην κατὰ δυστρόπων ἀντιδίκων, καὶ τηκόμενος ὑπὸ λύπης καὶ ἀνυπομονησίας. Ἀλλὰ πάντοτε τὴν Ἑλλάδα διαλογιζόμενος, καὶ πρὸς αὐτὴν στρέφων πάσας του τὰς μελέτας, ἀνεγίνωσκε μετὰ πόθου πᾶν ὅ,τι περὶ αὐτῆς ἐγράφη, καὶ ἐξ ἀρχαίων συγγραφέων καὶ νέων περιηγητῶν ἀρυόμενος, ἐσχεδίασε σύγγραμμα πραγματευόμενον περὶ τῆς ἱστορικῆς καὶ ἀρχαίας τοπογραφίας τῶν τότε ἀγωνιζομένων χωρῶν, τὸ μετὰ ἔτη ἐκδοθὲν ὑπὸ τὸν τίτλον ***Ἑλληνικά***. Ὅσον δὲ προὐχώρει εἰς τὸ ἔργον τόσον ἀνεκάλυπτε τὰ κενὰ ἐν αὐτῷ, ἃ ἐν Ὀδησσῷ τῷ ἦν ἀδύνατον νὰ πληρώσῃ, διότι εἰς τὴν ὅλως ἐμπορικὴν ἐκείνην πόλιν ἦν ἐστερημένος οὐ μόνον εἰδικῶν συγγραμμάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν κοινοτέρων βοηθημάτων. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε, μέχρι τοῦ χρόνου καθ' ὃν τῷ ὑπέσχοντο τέλος ὁριστικήν τινα λύσιν τῶν δικαστικῶν δυσχερειῶν, ν' ἀπέλθῃ εἰς Παρισίους ἵνα προμηθευθῇ τὰ τελευταίως γραφέντα περὶ Ἑλλάδος, καὶ ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων τὰ ἀξιολογώτερα, ὅσα ἐκ παραπομπῶν μόνον ἐγνώριζε. Καθ' ὁδὸν δ' ἔμεινέ τινας ἡμέρας ἐν Μονάχῳ ἵνα μὲ ἰδῇ, καὶ κατῴκησε παρὰ τῇ Κυρίᾳ Σουβέρτ· εἰς ἐμὲ δὲ καὶ τὸν Σ. Σοῦτσον ἐδόθη ἡ ἄδεια, ἐφ' ὅσον ἔμεινεν ἐν Μονάχῳ, νὰ ἐξερχώμεθα καθ' ἑκάστην κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀνέσεως, εἰς ἐπίσκεψίν του.

Ἐν Παρισίοις δὲν ἔμεινεν ὑπὲρ τὸν μῆνα, καὶ πάλιν ἐπέστρεψε διὰ τοῦ Μονάχου, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ κιβώτιον πλῆρες συγγραμμάτων τοῦ Τουρνεφόρτου, τοῦ Ῥαοὺλ Ῥοσσέτου, νεωτάτων ἐκδόσεων Ἑλλήνων συγγραφέων, καὶ ἄλλων· ἀλλὰ φέρων συγχρόνως καὶ δισταγμούς τινας ἀντικαταστήσαντας ἐν τῇ πατριωτικῇ του καρδίᾳ τὰς λαμπρὰς ἐλπίδας μεθ' ὧν ἔσπευδεν εἰς Παρισίους. Τότε τῷ

ὄντι, καμφθεῖσα ἡ Εὐρώπη ἐκ τῶν δεινοπαθημάτων καὶ τοῦ ἡρωϊσμοῦ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἀποφασίσασα ν' ἀναγνωρίσῃ τέλος τὴν δι' αἱμάτων ἀγορασθεῖσαν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν, εἶχεν ἐκλέξει ὡς Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν, ὅστις πρὶν ἢ μεταβῇ εἰς τὴν θέσιν του ἐπεσκέφθη καὶ τοὺς Παρισίους, ὅτε διέτριβεν ἐκεῖ ὁ πατήρ μου. Τοῦτο οὗτος μαθὼν μετέβη μετ' ἀφράστου συγκινήσεως καὶ χαρᾶς παρ' αὐτῷ ἵνα συνδιαλεχθῇ μετὰ τοῦ μέλλοντος νὰ λάβῃ εἰς χεῖράς του τῆς πατρίδος τὰς τύχας. Ἀλλ' ἡ προσδοκία του ἐψεύσθη, διότι ὁ νέος κυβερνήτης τῷ ἐφάνη ἀνὴρ ψυχρός, καὶ ὀλίγον ἀνταποκρινόμενος πρὸς τὸν ἐνθουσιασμὸν μεθ' οὗ ἤρχετο πρὸς αὐτόν. Ὅτε τῷ εἶπεν ὁ πατήρ μου ὅτι μετ' οὐ πολὺ θέλει κατέλθει καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸν ἠρώτησε τότε ὁ Κυβερνήτης τί ἀνάγκην ἔχει νὰ ὑπάγῃ ἐκεῖ, καὶ διατὶ δὲν ἐπιστρέφει εἰς τὴν πατρίδα του, τὴν Κωνσταντινούπολιν. «Διότι, τῷ ἀπεκρίθη ὁ πατήρ μου, πατρὶς τῶν διαλογισμῶν μου ἦτον δι' ὅλου μου τοῦ βίου ἡ ἐλευθέρα Ἑλλάς. Θέλω δὲ προσπαθήσει, ὅτε μεταβῶ ἐκεῖ, οὔτε εἰς αὐτὴν οὔτε εἰς τὴν Ὑμετέραν ἐξοχότητα νὰ ἦμαί ποτε εἰς βάρος». Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἀνεχώρησε, βαρεῖαν ἔχων τὴν καρδίαν. Ὅτε δ' ἐπανῆλθεν εἰς Μόναχον μοὶ εἶπεν ὅτι βαθέως ἐλυπήθη μὴ εὑρὼν ἐν τῷ Κυβερνήτῃ τῆς Ἑλλάδος οἷα αἰσθήματα ἤλπιζε παρ' αὐτοῦ, ἴσως ὅμως διότι ὁ Καποδίστριας ἦτο ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν ἐνοχλήσεων, αἵτινες πιθανῶς τῷ ἐγένοντο ἀφ' ὅτου ἐδέχθη τὴν νέαν θέσιν του, καὶ ἐξέλαβεν ὡς τοιαύτην καὶ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ πατρός μου.

Καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ πατρός μου ἐξηκολουθοῦμεν μένοντες ἐν τῇ σχολῇ, ἔνθα ὁ βίος ἦν μὲν ἐγκεκλεισμένος καὶ μοναστικός, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐστερημένος διασκεδάσεων. Καὶ πρῶτον μὲν ἡ σπουδὴ ἐβράχυνε τὸν χρόνον, καὶ ἡ λύσις προβλημάτων, καὶ ἡ ἀπόκτησις νέων γνώσεων, καὶ ἡ διαγραφὴ ἰχνογραφικῶν σχεδίων τοσοῦτον μᾶς ἀπησχόλουν, ὥστε οὐδέποτε οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐνθυμοῦμαι νὰ ἐστενοχωρήθην ὑπὸ πλήξεως, τοῦ κυρίου προϊόντος τούτου τῆς ἀργίας. Καὶ οἱ μακροὶ δὲ περίπατοι ἡμῶν, ἐφ' οὓς πάντοτε

ἐπωφελούμην ἵνα διδάσκωμαι ἢ ἵνα διδάσκω, καὶ ἦσαν λίαν εὐχάριστοι. Προσέτι δὲ κατὰ τακτὰς περιόδους ὡδηγούμεθα εἰς τὸ θέατρον, ἀποκλειομένων μόνον τῶν ἀμελῶν, καὶ διὰ στερήσεως τῆς εὐχαριστήσεως ταύτης τιμωρουμένων. Ἀλλ' ἐγὼ οὐδέποτε εἰς τὸ σχολεῖον τοῦτο, καὶ ἐν γένει εἰς οὐδὲν σχολεῖον καὶ ὑπ' οὐδενὸς διδασκάλου ἐτιμωρήθην, ἐκτὸς ἅπαξ, ὅτε, εἰπόντος τι τοῦ διδασκάλου, ἡ τάξις ἐγέλασε, καὶ ἐτιμωρήθη ἐλαφρῶς πᾶσα, μετὰ τοῦ ἐνόχου καὶ οἱ ἀθῶοι, ἐξ ὧν ἤμην καὶ ἐγώ. Ἕνεκα λοιπὸν ταύτης τῆς θέσεώς μου ἐν τοῖς μαθηταῖς ἤμην εἷς τῶν συνεχέστερον εἰς τὸ θέατρον ἀγομένων. Εἴχομεν δὲ καὶ τὸ δικαίωμα ν' ἀνταλλάσσωμεν πρὸς ἀλλήλους τὴν σειρὰν ἡμῶν οἱ συμμαθηταί, καὶ τοῦτο ἔπραττον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, παραχωρῶν ἄλλοις τὰ μελοδράματα καὶ τοὺς χορομίμους (ballets), καὶ λαμβάνων παρ' αὐτῶν τὰς τραγῳδίας καὶ τὰ κλασικὰ δράματα. Οὕτω εἶδα ἀπὸ τῆς σκηνῆς τὰ πρώτιστα τῶν ἀριστουργημάτων τῆς Γερμανικῆς μούσης καὶ τῆς τοῦ Σαικεσπείρου, ὧν δαιμόνιος διερμηνεὺς ἦν ὁ ἠθοποιὸς Eslair, ὁ Ταλμᾶς τῆς Γερμανίας. Τούτου ἡ θυγάτηρ, ἀνατραφεῖσα δαπάνῃ τοῦ Βασιλέως τῆς Βαυαρίας, ἐνυμφεύθη ἔπειτα ἐν Ἀθήναις τὸν Κ. Γάσπαρην. Αἱ καλλοναὶ δὲ τῶν μεγάλων ποιητῶν μ' ἐπλήρουν τότε ἐνθουσιασμοῦ, καὶ μέχρι δακρύων οὐ σπανίως μὲ συνεκίνουν. Ἀλλ' ἤθελον νὰ κρύπτω τὴν πολεμιστοῦ ἀναξίαν ταύτην ἀδυναμίαν ἀπὸ τῶν συμμαθητῶν μου, καὶ ἀπέστρεφον τὴν κεφαλήν, ἵνα μὴ μὲ ἴδωσι κλαίοντα. Τοῦτο δὲ πράττων ποτέ, εἶδον ὀπίσω μου καθημένην ξανθὴν καὶ ὡραίαν νέαν, ἥτις ἔκλαιε καὶ αὐτή, καὶ μετὰ συστολῆς ἠθέλησε νὰ καλύψῃ τὸ πρόσωπον, ὅτε ἐκπεπληγμένη ἀπήντησε τὰ ἐμὰ δάκρυα, καὶ ἔκτοτε, ἐπειδὴ πάντοτε εἶχε τὴν αὐτὴν θέσιν καὶ ἐγὼ ὁμοίως, συμπάθειά τις παρήχθη μεταξὺ ἡμῶν, οὐδ' ἀπεκρύπτομεν ἀμοιβαίως τὴν συγκίνησιν, καὶ ἐλαφρῶς προσεμειδιῶμεν ἀλλήλοις. Μέχρι τούτου ὅμως περιωρίσθη ἡ γνωριμία ἡμῶν, καὶ οὐδὲ περὶ τοῦ ὀνόματός της ποτὲ ἠρώτησα.

Ἄλλη δ' ἡμῖν χορηγουμένη διασκέδασις ἦν ὅτι εἰς δημοσίους χορούς, οἷον δημοτικοὺς καὶ τοιούτους, εἰς οὓς παρευρίσκετο καὶ ἡ

αὐλή, προσεκαλούμεθα καὶ ὡδηγούμεθα οἱ τῆς ἀνωτέρας τάξεως, πρὸς μόρφωσιν βεβαίως τῶν κοινωνικῶν ἡμῶν τρόπων, ἀλλὰ πρὸ πάντων, πιστεύω μᾶλλον, πρὸς αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν χορευτῶν. Ἐν τοιαύταις δ' ἐπισήμοις περιστάσεσιν ἡ μόνη ἐπαγομένη βελτίωσις εἰς τὴν ἐνδυμασίαν ἡμῶν ἦν ὅτι μᾶς ἐδίδοντο **Πατροκτόνοι** (Fattermörder), ἤτοι λευκὰ περιλαίμια ὑπὸ τὸν λαιμοδέτην, ὧν δὲν ἐγίνετο χρῆσις εἰς τὴν συνήθη ἡμῶν ἀναβολήν.

Σπανίως δέ, ἅπαξ ἢ δὶς κατὰ τὸ θέρος ἔδιδε καὶ τὸ σχολεῖον χορόν, ὅτε ἀπηρχόμεθα εἰς στρατιωτικὴν ἐκδρομὴν εἴς τινα τῶν μέχρι δύω ὡρῶν ἀπεχόντων περιχώρων, ζωγραφικήν τινα θέσιν ἐκλέγοντες, εἰς ἣν διημερεύοντες ἐδεχόμεθα τὰς προσκεκλημένας οἰκογενείας συνήθως τὰς τῶν μαθητῶν συγγενικάς, καὶ ὁ χορὸς διήρκει μέχρι τῆς ἑσπέρας, παιανιζούσης τῆς στρατιωτικῆς μουσικῆς, ἥτις συνέκειτο ἐκ μαθητῶν, διότι καὶ μουσικὴν ἐδιδάσκοντο ὅσοι εἶχον ὄρεξιν καὶ ἦσαν πρὸς αὐτὴν προσφυεῖς. Προσεκλήθημεν καὶ ἡμεῖς ἑσπέραν τινὰ εἰς τοῦ μουσικοδιδασκάλου ἵνα ἐρευνηθῇ ἡ μουσικότης ἡμῶν. Καὶ περὶ μὲν τοῦ Σούτσου δὲν ἐνθυμοῦμαι πῶς ἀπεφάνθη ὁ διδάσκαλος· ἐμὲ δὲ δευτέραν φορὰν δὲν μὲ προσεκάλεσε.

Καὶ παραστάσεις δ' ἐγίνοντο ἐνίοτε ἐν τῷ σχολείῳ· ἀλλ' ἐν ὅσῳ ἔμεινα ἐν αὐτῷ μία μόνον ἐδιδάχθη ἡ τοῦ « Στρατοπέδου τοῦ Βαλλενστέϊν » τοῦ Σχιλλέρου εἰς ἣν δὲν συνέπραξα.

Κατὰ τὸ τέλος δὲ τοῦ σχολικοῦ ἐκείνου ἔτους, ὅπερ ἦν τὸ 1827, ὑπέστημεν τὰς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις, οὔσας διπλᾶς, προφορικὰς μὲν δι' ὅλον τὸ σχολεῖον, ἐγγράφους δὲ διὰ μόνους ἡμᾶς τοὺς ἐξερχομένους.

Κατὰ τὰς πρώτας, εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν Γαλλικῶν, ἀνετέθη εἰς ἐμὲ καὶ εἰς ἕνα τῶν συμμαθητῶν μου, τὸν Euler, ὅστις μετὰ ταῦτα ἦν μεταξὺ τῶν συνοδευσάντων τὸν Βαυαρικὸν στρατὸν εἰς Ἑλλάδα, ν' ἀπαγγείλωμεν τὴν σκηνὴν τοῦ Βρούτου καὶ Βαλερίου ἐκ τοῦ « Καίσαρος » τοῦ Βολταίρου, λήγουσαν διὰ τοῦ μονολόγου τοῦ Βρούτου. Ἤμην δ' ὁ Βροῦτος ἐγώ, καὶ φαίνεται ὅτι μεγάλως ηὐδοκίμησεν ἡ ἀπαγγελία μου παρὰ τῷ πολυπληθεῖ ἀκροατηρίῳ,

περιέχοντι τὸ ἄνθος τῆς συναναστροφῆς τοῦ Μονάχου, διότι εἰ καὶ ὁ Ἔϋλερ, μικρὸν ἔχον μέρος, οὐδ᾽ αὐτὸ ἀπταίστως ἀπήγγειλεν, ἐνθουσιωδῶς ὅμως ἐχειροκροτήθημεν καὶ ὑπεχρεώθημεν νὰ ἐπαναλάβωμεν τὴν παράστασιν.

Καὶ ἕτερον δὲ στέφανον ἔδρεψα κατὰ τὰς ἐξετάτεις ταύτας, ἔτι ὑλικώτερον, εἰς τὴν τελευταίαν ἡμέραν αὐτῶν, τὸν τῆς . . . . ὀρχήσεως! Ὁ διδάσκαλος ἡμῶν Κος Λάγγε ἦν εἷς τῶν μᾶλλον διακεκριμένων σκηνικῶν χορευτῶν τοῦ Βασιλικοῦ θεάτρου, καί, ὑπ᾽ αὐτοῦ γυμνασθέντες, πλὴν ἄλλων χορῶν, ἐχορεύσαμεν, ὁ αὐτὸς Κ. Euler πάλιν, ὢν ὁ ἄριστος χορευτὴς τῆς τάξεως, καὶ ἐγώ, διχορίαν (pas de deux) χαριεστάτην σύνθεσιν αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου, ἀλλὰ καὶ δυσκολωτάτην, πᾶσαν συγκειμένην ἐκ πυκνῶν **θερμαστρίδων** (entrechats). Αὕτη μεγάλως θαυμασθεῖσα ὑπὸ τῶν θεατῶν, μάλιστα τῶν τοῦ ὡραίου φύλου, ἐφαίνετο οὐκ ὀλίγον συντελέσασα εἰς τὸ νὰ ἐμβάλῃ ἰδίως εἰς τὰς Κυρίας τοῦ Μονάχου τὴν πεποίθησιν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας των.

Καὶ εἰς τὴν γυμναστικὴν δὲ ἤμην εἷς τῶν μᾶλλον διαπρεπόντων. Ὅτε πολλάκις ἐντὸς τοῦ ἔτους, εἰς τὰς γυμναστικὰς ἡμῶν ἀσκήσεις παρευρίσκετο ὁ ἑκκαιδεκαέτης περίπου διάδοχος, ὁ μετὰ ταῦτα βασιλεὺς Μαξιμιλιανός, ἐμπρὸς αὐτοῦ ἐμὲ πρὸ πάντων ἐπεδείκνυεν ὁ διδάσκαλος.

Ἦν δ᾽ ὁ διδάσκαλος οὗτος ὁ Maasmann, ὁ πρῶτος τὴν γυμναστικὴν συστηματικῶς εἰσαγαγὼν εἰς τὴν δημοσίαν ἀγωγὴν ἐν Γερμανίᾳ, καὶ περὶ αὐτῆς συγγράψας, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ ὡς ἱστορικὸς συγγραφεὺς διαπρέψας. Εἰς τὰς ἀσκήσεις ταύτας ἔφερεν ὁ αὐλικὸς παιδαγωγὸς καὶ τὸν μικρὸν Ὄθωνα, δεκαετῆ τότε, καὶ εἰς αὐτὸν μὲ παρέστησεν ὁ Κ. Μαάσμανν ὡς ἕνα τῶν δεξιωτάτων μαθητῶν του, καὶ ὡς συλλαβόντα τὴν ἰδέαν νὰ μεταφράσω εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τὸ περὶ γυμναστικῆς βιβλίον του. Τῷ ὄντι δὲ εἶχον ἀποφασίσει τοῦτο, ἀφορῶν εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ἀρχαίας ἀγωγῆς ἐπιῤῥοὴν τῆς γυμναστικῆς καὶ εἰς τὴν ἐξ αὐτῆς ὠφέλειαν διὰ τοῦ σώματος τὴν ἀνάπτυξιν. Ἓν ὅμως ἐλησμόνουν, τὰς γλωσσικὰς δυ-

σκολίας ἃς ἔμελλον ν' ἀπαντήσω εἰς ἐξελλήνισιν τῶν τεχνικῶν ὅρων, στερούμενος τῶν ἀναγκαίων φιλολογικῶν γνώσεων, προσέτι δὲ καὶ τὸ μάταιον τῆς ἐκδόσεως βιβλίου πρὶν ἢ ὀργανισθῶσι σχολεῖα, ὧν παραρτήματα μόνον θὰ ἦσαν τὰ γυμναστήρια. Διὰ τοῦτο ἡ ἐπιχείρησίς μου, εἰς τὰς δυσκολίας ταύτας, καὶ μάλιστα εἰς τὴν πρώτην, προσκρούσασα, ἐγκατελείφθη σχεδὸν ἀμέσως ἀπὸ τῆς ἀρχῆς της.

Ἄλλης ὅμως σπουδαιότητος ἦσαν αἱ ἔγγραφοι ἐξετάσεις, ἃς εἴχομεν μίαν ἑβδομάδα μετὰ τὰς προφορικάς. Ἡ δι' αὐτὰς ὡρισμένη ἀπέραντος αἴθουσα διῃρεῖτο κατὰ πλάτος διὰ κιγκλίδων δίχα· καὶ εἰς μὲν τὸ ἀνώτερον τμῆμα αὐτῆς, ἀποτελοῦν τοῦ μήκους τὸ τέταρτον ἥδρευεν ἐπιτροπὴ ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν πεμπομένη ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, καὶ συμπροκαθημένη μετὰ τοῦ Στρατηγοῦ καὶ τῶν διδασκάλων. Εἰς τὸ ἐπίλοιπον δὲ ἐκαθήμεθα οἱ 26 ἐξεταζόμενοι εἰς 8 μακροτάτας τραπέζας, ἀνὰ 3 εἰς ἑκάστην, εἰς τοσαύτην ἀπόστασιν ἀπ' ἀλλήλων, ὥστε πᾶσα συνεννόησις μεταξὺ ἡμῶν ἦν τόσῳ μᾶλλον ἀδύνατος, καθ' ὅσον ἀξιωματικοὶ τῆς σχολῆς περιήρχοντο ἀδιακόπως μεταξὺ τῶν τραπεζῶν, τὴν τάξιν ἐπιτηροῦντες.

Ἡ ἐπιτροπὴ μεθ' ἑκάστου τῶν διδασκάλων ἀπεφάσιζε τὰ προβλήματα ἅτινα μᾶς ὑπηγορεύοντο, καὶ ὠφείλομεν νὰ λύσωμεν αὐτὰ μόνα βοηθήματα ἔχοντες, διὰ μὲν τὰς γλώσσας ἓν λεξικόν, διὰ δὲ τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας ἓν σῶμα πινάκων λογαριθμικῶν. Ἅμα δ' ἕκαστος ἐξ ἡμῶν ἔλυεν ἐγγράφως πάντα τὰ προταθέντα, παρέδιδε τὰς λύσεις εἰς τὸν καθηγητήν, καὶ ἐξήρχετο τῆς αἰθούσης. Τὰ μαθηματικὰ προβλήματα ἦσαν ἐκ τῶν δυσκολωτέρων. Ἓν ἐξ αὐτῶν ἐζήτει διὰ πολυπλόκων ἐξισώσεων τὴν εὕρεσιν καὶ τὸν συνδυασμὸν γραμμάτων ἀποτελούντων κύριόν τι ὄνομα. Πολλὴν ἔχων ἐγὼ τότε εὐχέρειαν περὶ τὰ μαθηματικά, ἔλυσα αὐτὸ πρὶν τῶν ἄλλων· ἀλλὰ τὸ ἐξαχθὲν ὄνομα μοὶ ἐφάνη δυσπρόφερτον, καὶ ἦν ὅλως ἄγνωστον εἰς ἐμέ· δι' ὃ καὶ ὅτε ἔδωκα τὰ τετράδια εἰς τὸν διδάσκαλον τῷ εἶπον ταπεινῇ τῇ φωνῇ «Τί ἀλλόκοτον ὄνομα μᾶς

ἐδώκατε!» καὶ ἐξῆλθον τῆς αἰθούσης ἡμίσειαν ὥραν πρὸ πάντων τῶν συμμαθητῶν μου, μὴ ἀμφιβάλλων περὶ τῆς πληρεστάτης καὶ θριαμβευτικῆς μου ἐπιτυχίας. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ μετανοήσω διὰ τὴν μεγάλην καὶ μὴ λελογισμένην σπουδήν μου. Τὸ προταθὲν ὄνομα ὃ ἐπρόκειτο νὰ εὕρωμεν ἦν Rouvroix. Καὶ ὑπελόγισα μὲν ἀκριβέστατα πάντα τὰ στοιχεῖα αὐτοῦ, εἰς ὃ πολλοὶ τῶν ἄλλων ἐντελῶς ἀπέτυχον· ἀλλ' ὅτε ἐπρόκειτο νὰ κατατάξω αὐτὰ πρὸς καταρτισμὸν τοῦ ὀνόματος, τότε ἐξ ἁπλῆς ἀβλεψίας ἔγραψα ἓν γράμμα πρωθύστερον. Ἐπειδὴ δέ τινες, ἐπίσης ἐπιλύσαντες τὸ πρόβλημα, καίτοι πολὺ μετ' ἐμέ, δὲν ὑπέπεσαν εἰς τὸ λάθος τοῦτο, τούτου ἕνεκα, ὅσον ἐλάχιστον καὶ ἂν ἦν τὸ παράπτωμα, οὐδαμῶς μαθηματικὸν μάλιστα, μ' ἐστέρησεν ὅμως καὶ τοῦτο δικαίως τοῦ πρώτου βαθμοῦ, ὃν ἄλλως ἤθελον λάβει ἀφεύκτως. Τὸ δὲ παράδοξον, ὅτι συνετέλεσεν, ἴσως ἐπίτηδες εἰς τὸ νὰ μὴ ἀναδειχθῶ πρῶτος, καὶ ὁ καθηγητὴς τῆς γαλλικῆς, καταριθμήσας καὶ τὴν στίξιν μετὰ τῶν γλωσσικῶν σφαλμάτων, καὶ τάξας διὰ τοῦτο ἄλλους μαθητὰς ὑπὲρ τὸν Σοῦτσον καὶ ὑπὲρ ἐμέ, τοὺς δύο μόνους δηλαδὴ τοὺς ἠξεύροντας Γαλλικὰ ἐν τῇ τάξει. Ἕνεκα τούτου ἐγὼ μὲν ἐξῆλθον **τέταρτος**, ὁ δὲ Σ. Σοῦτσος **δέκατος** μεταξὺ τῶν 26 μαθητῶν τῆς ὀγδόης τάξεως.

3.

Ἐκδρομή.

Μετὰ τὸ τέλος δὲ τῶν ἐξετάσεων, ἡ ἑβδόμη τάξις τοῦ σχολείου, ἐκείνη ἣν ὑπερεπηδήσαμεν ἵνα μεταβῶμεν εἰς τὴν ὀγδόην, προσδιωρίσθη ἵνα ἐξέλθῃ ἐπὶ τῶν διακοπῶν εἰς περιοδείαν χωρομετρήσεως, ὑπὸ τὸν ταγματάρχην τοῦ μηχανικοῦ Jeetze, τὸν διδάσκαλον τῆς τοπογραφικῆς ἰχνογραφίας, καὶ πατέρα ἑνὸς τῶν μαθητῶν τῆς τάξεως ἐκείνης. Ἐν ᾧ δ' οἱ λοιποὶ τῶν συμμαθητῶν ἡμῶν τῆς ὀγδόης

ἔσπευδον ν' ἀναλάβωσι τὴν ἐλευθερίαν των, καὶ νὰ χαρῶσι τὰ πλεονεκτήματα τὰ προσηρτημένα εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἀνθυπασπιστοῦ, ὃν ἡ ἐπιτυχία ἐν ταῖς ἐξετάσεσι τοῖς ἐξησφάλιζεν, ἡμεῖς, κρίνοντες ὅτι ἡ ἐκδρομὴ ἐδύνατο ν' ἀποβῇ λίαν ὠφέλιμος εἰς τὰς σπουδὰς ἡμῶν, παρεκαλέσαμεν νὰ προσαρτηθῶμεν εἰς αὐτήν, ὅπερ προθύμως μᾶς ἐπετράπη· τὸν δὲ στρατηγὸν καὶ τοὺς μαθητὰς τῆς ἑβδόμης ηὐχαρίστησε μεγάλως ἡ αἴτησις αὕτη, διότι ἀπεδείκνυεν ὅτι οὐδόλως ἐδιστάζομεν νὰ καταταχθῶμεν μετὰ τῶν ὑποδεεστέρων ἡμῶν, καὶ νὰ μείνωμεν ἐπί τινα χρόνον ἔτι ὑπὸ τὴν αὐστηρὰν τοῦ σχολείου πειθαρχίαν, ἂν διὰ τούτου ἐδυνάμεθα ν' αὐξήσωμεν τὰς γνώσεις, ὧν εἴχομεν ἀνάγκην.

Ἡ ἐκδρομὴ ἐγένετο πεζῇ, καὶ ἡ καθημερινὴ πορεία ἦν πολύωρος καὶ ἐπίπονος· ἀλλ' ὑπεβαλλόμεθα εἰς αὐτὴν χαίροντες, διότι ἐθεωροῦμεν ὡς προάσκησιν τῶν κακοπαθειῶν εἰς ἃς ἐμέλλομεν νὰ ἐκτεθῶμεν ἐν τῇ ἀγωνιζομένῃ Ἑλλάδι. Ἀνεκούφιζον δὲ καὶ περιέσπων ἡμῶν τὸν κάματον τὰ ᾄσματα τῶν συμμαθητῶν, ἀντηχοῦντα ἐν πολυφώνοις χοροῖς εἰς τὰ δάση καὶ τὰς βαθείας κοιλάδας.

Μετὰ τριήμερον ὁδοιπορίαν ἐφθάσαμεν εἰς Ober-Amergau, ὡραῖον χωρίον, διαῤῥεόμενον ὑπὸ ῥύακος, καὶ εἰς τὸν μυχὸν κείμενον μιᾶς τῶν ποικίλων καὶ κατασκίων κοιλάδων τοῦ Βαυαρικοῦ Τυρολίου. Ἐνταῦθα δέ, εἰς τὸ ξενοδοχεῖον κατοικήσαντες, ἠγόμεθα ὑπὸ τοῦ ταγματάρχου εἰς τῶν περιχώρων τὴν χωρογράφησιν, ἀναβαίνοντες εἰς κορυφὰς ἀποτόμους, διερχόμενοι διὰ κινδυνωδῶν στενωπῶν, καὶ περιλαμβάνοντες εἰς τὴν ἐργασίαν ἡμῶν πᾶσαν τὴν ἔκτασιν τῆς κοιλάδος, ἀπὸ Unter-Amergau μέχρι τοῦ μοναστηρίου Etthal, μεθ' ὅλων τῶν περικειμένων λόφων καὶ τῶν ἀπωτέρων ὑψηλῶν ὀρέων ὅσα ἐβλέπομεν. Ἐπεδιδόμην δ' ὅλῃ καρδίᾳ εἰς τὰ περιγραφικὰ ταῦτα ἔργα· καὶ ἐνθυμοῦμαι πόσον ἐδυσφόρησα, ὅτε ποτὲ ἀπὸ λόφου τινὸς τῶν περιχώρων ὡς σημεῖον τῆς τριγωνομετρικῆς βάσεως τῆς ὅλης καταμετρήσεως σταυρόν τινα λαβὼν ὅστις ἵδρυτο ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἀντικειμένου ἀποτόμου ὄρους, καθ' ἣν στιγμὴν ἔθετον τὸν ὀφθαλμὸν ἐκ δευτέρου εἰς τὸ μαθηματικὸν δίοπτρον διὰ

τὸν ἀναπόφευκτον ἔλεγχον τῆς ἀκριβείας τῆς ἀρχικῆς μου παρατηρήσεως, αἴφνης ὁμίχλη καταβᾶσα, μοὶ ἀπέκρυψε τὸν σταυρόν, καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας διαρκέσασα κατέστησεν ἀδύνατον τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐργασίας, ἥτις θὰ ἦν πρὸ πολλοῦ περατωμένη, ἂν ἡ ὁμίχλη ἤρχετο ἓν δευτερόλεπτον μόνον βραδύτερον.

Οὐδὲν δὲ ἦν τερπνότερον δι' ἐμὲ τῆς πλανήσεως ταύτης εἰς τὰ ὕψη τῶν ὀρέων καὶ εἰς τὰ βάθη τῶν γραφικωτάτων κοιλάδων· καὶ ἐπειδὴ τακτικὴν σπουδὴν τότε δὲν εἶχον, μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐβυθιζόμην μόνος πολλάκις εἰς τὰ σκοτεινὰ δάση, ἢ ἐξηπλούμην εἰς τὴν χλόην τῶν λόφων, καὶ ἀνέπνεον ποίησιν ἐκ πάντων τῶν περιστοιχιζόντων με ἀντικειμένων. Τότε καὶ διάφορα ᾄσματα ἐποίουν κατ' ἤχους Γερμανικούς, οὓς εἶχον ἐναύλους, στοχαζόμενος πάντοτε τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐλπίζων ὅτι θὰ ἐψάλλοντο ποτὲ ὑπὸ τῆς μαχίμου Ἑλληνικῆς νεολαίας, ἐξάπτοντα αὐτὴν εἰς ἔργα ἀνδρείας. Ἐκ τούτων εἰσὶ τὰ μετὰ ταῦτα ἐκδοθέντα «ὁ Κλέφτης», «ἡ Σάλπιγξ» καὶ ἄλλα.

Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Ἀμεργάου εἶχον ἰδιαιτέραν βιομηχανίαν τὴν ξυλογραφίαν, καὶ πολλοὶ παρηγγείλαμεν αὐτοῖς ξοάνια κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὁμοιογραφικά, παριστῶντα ἡμᾶς φέροντας τὸν ὁδίτην χιτῶνα (blouse), τὸν εὐρὺν ψιάθινον μέλανα ὁδοιπορικὸν πῖλον καὶ τὴν μακρὰν βακτηρίαν, ἥτις ἦν ἄφευκτον ἐφόδιον διὰ τὴν ὀρειβασίαν. Τοιοῦτο ἀγαλμάτιον ἔχον τὴν ἀξίωσιν ὅτι μοὶ ὁμοιάζει, ἔπεμψα εἰς τοὺς γονεῖς μου. Ἐδώκαμεν δὲ καὶ χορὸν ἐν τῷ ξενοδοχείῳ ἡμῶν, εἰς ὃν συνῆλθον προσκληθεῖσαι πολλαὶ τῶν περιχώρων οἰκογένειαι, ἐν ἄλλοις καί τις κόμησα ἐξ Etthal μετὰ τῆς ὡραίας θυγατρός της, ἃς εἶχον γνωρίσει ἐπὶ τῶν εἰς τὸ μοναστήριον ἐπισκέψεών μου.

4.

Ἐν τῷ στρατῷ.

Ὅτε δ' ἐπεστρέψαμεν ἐκ τῆς ἐκδρομῆς, ἀπεφασίσαμεν ὅτι ἀνάγκη ἦν νὰ μείνωμεν ἐπί τινα καιρὸν εἰσέτι εἰς τὸν στρατόν, ἵνα καὶ πρακτικῶς ἐξασκήσωμεν ὅ,τι εἴχομεν διδαχθῆ θεωρητικῶς, τὰ τῆς ὑπηρεσίας βέλτιον γνωρίσωμεν καὶ προσαποκτήσωμεν καί τινας ἄλλας γνώσεις, ὧν τὴν ἔλλειψιν ᾐσθανόμεθα. Κατὰ τοὺς Βαυαρικοὺς κανονισμούς, οἱ τὰς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις τῆς στρατιωτικῆς σχολῆς εὐδοκίμως ὑποστάντες, ἐλάμβανον βαθμὸν ἀνθυπασπιστοῦ, καὶ οἱ μὲν 10 πρῶτοι ἐδικαιοῦντο νὰ ἐκλέξωσιν ὁποῖον ὅπλον ἤθελον, οἱ δὲ λοιποὶ κατετάσσοντο ὅπου ἀπεφάσιζε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν. Ἡμεῖς λοιπὸν ἐξελεξάμεθα ἀμφότεροι τὸ πυροβολικόν, φρονοῦντες ὅτι ἐν αὐτῷ εἴχομεν περισσότερα νὰ μάθωμεν, καὶ αἱ γνώσεις ἡμῶν ὅτι ἔμελλον ὠφελιμώτεραι νὰ ὦσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἣν ἐνομίζομεν ἐν αὐταῖς μᾶλλον καθυστεροῦσαν. Ὡς πρὸς τὸν βαθμὸν ὅμως, ἐπειδὴ αὐτὸς μᾶς ἠνάγκαζεν εἰς καθημερινὴν τακτικὴν ὑπηρεσίαν, συσκεφθέντες ἐζητησάμεθα δι' ἀναφορᾶς νὰ ταχθῶμεν κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν τοῦ ἁπλοῦ στρατιώτου, ἵνα οὕτω διέλθωμεν διὰ πασῶν τῶν βαθμίδων τῆς ὑπηρεσίας καὶ γνωρίσωμεν αὐτάς, νὰ μᾶς ἐπιτραπῇ δὲ συγχρόνως νὰ περιορίσωμεν τὴν ὑπηρεσίαν ἡμῶν εἰς μόνα τὰ γυμνάσματα, ἔχοντες τὸν ἐπίλοιπον χρόνον ἐλεύθερον, ἵνα φοιτῶμεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Ἡ αἴτησις αὕτη εὐηρέστησε μεγάλως, καὶ ἐνεκρίθη προθύμως ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, ὅστις προσδιέταξε νὰ ἐξακολουθῇ διδομένη εἰς ἡμᾶς ἡ μικρὰ σύνταξις ἐκ δρ. 62, ἥτις ἐχορηγεῖτο δι' ἕκαστον ἐξ ἡμῶν ἐν ὅσῳ διεμένομεν εἰς τὸ σχολεῖον, ὡς **ἐπίδομα** (Taschengeld), διὰ τὰς μικρὰς ἡμῶν δαπάνας, ὡς προμηθείας διδακτικῶν βιβλίων, γραφικῆς ὕλης κτλ. Κατῳκήσαμεν δὲ τότε ἀπέναντι τῆς οἰκίας τοῦ Θειρσίου παρὰ τῇ Κυρίᾳ Schlichtegroll, τῇ χήρᾳ τοῦ ποτὲ προέ-

δρου τῆς Βαυαρικῆς ἀκαδημίας, κυρία σεβαστὴ καὶ πεπαιδευμένη, ἥτις διῆγεν ἄλλοτε εἰς φιλικὰς σχέσεις μετὰ τῆς Στάελ καὶ πολλῶν τῶν μᾶλλον διακεκριμένων γυναικῶν τῆς ἐποχῆς της. Ἐπί τινα δὲ χρόνον εἶχε παρ' ἑαυτῇ καὶ καλήν τινα ἀνεψιάν της ἐκ Νυρεμβέργης. Εἴμεθα δ' ὑπότροφοι αὐτῆς, καὶ παρεκαθήμεθα εἰς αὐτῆς τὴν τράπεζαν πρὸς οὐ μικρὸν ἡμῶν ὄφελος διὰ τὴν εὐγενῆ καὶ διδακτικὴν αὐτῆς ὁμιλίαν. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἦλθεν εἰς Μόναχον, ἵνα σπουδάσῃ ἐπίσης, καὶ συγκατῴκησε μεθ' ἡμῶν ὁ ἀδελφὸς τοῦ Σκαρλάτου Δημήτριος, ὅστις φιλοσκώμμων ὢν καὶ ὁπωσοῦν ἀνημμένης συμπεριφορᾶς, δυσκόλως δὲ καὶ τὴν Γερμανικὴν ὁμιλῶν, δὲν ἐδυνήθη μέχρι τέλους νὰ συμβιβασθῇ μετὰ τῆς ἀγαθῆς ἡμῶν οἰκοδεσποίνης, καὶ ἀπέβη ἀναγκαῖον νὰ γευματίζῃ εἰς ξενοδοχεῖον, μέχρις οὗ καὶ ἡμεῖς ἐγκατελείψαμεν μετὰ λύπης ταύτην τὴν οἰκίαν, ἀποβᾶσαν πολὺ στενόχωρον δι' ἡμᾶς.

Τῷ ὄντι ἀφ' ὅτου ἐσπουδάζομεν ἐν Μονάχῳ, πολλοὶ Ἕλληνες, ἐκ τοῦ παραδείγματος ἡμῶν προτραπέντες, ἤρχισαν νὰ συῤῥέωσιν εἰς τὸ ἐκεῖ πανεπιστήμιον εἰς ὃ ἄλλως τε ὁ Βασιλεὺς Λουδοβῖκος εἶχε καλέσει ὀνομαστοτάτους καθηγητὰς ἐκ πάσης τῆς Γερμανίας. Ἀφ' ὅτου δ' ἐξήλθομεν τῆς στρατιωτικῆς Σχολῆς, ἡ οἰκία ἡμῶν ἦν τὸ κέντρον τῶν πλείστων ἐκ τῶν Ἑλλήνων τούτων, ἐν οἷς διέπρεπον ὁ ἔκτοτε γνωστὸς γενόμενος καὶ ὑπὸ πάσης τῆς Ἑλλάδος διὰ τὰς γνώσεις καὶ τὸν χαρακτῆρά του τιμηθεὶς Κωνσταντῖνος ὁ Προβελέγιος, ὁ ἐπὶ πολυμαθείᾳ καὶ ἀγχινοίᾳ καὶ ὡς ἰδιώτης καὶ ἐν δημοσίαις θέσεσιν ἐν μετὰ ταῦτα χρόνοις διακριθεὶς Κ. Δόσιος, ὁ Ποντίκης, ὅστις ἐν Ἑλλάδι ἔπειτα ἐθαυμάζετο ὑπὸ τῶν σοφωτέρων καθηγητῶν, διότι εἰς τὰ πρώτιστα Πανεπιστήμια τῆς Γερμανίας διῆλθεν ἀλληλοδιαδόχως πάσας τὰς σχολάς, ἐξητάσθη εἰς πάσας τὰς ἐπιστήμας, καὶ εἰς πάσας ἐπρώτευσε. Συνώδευε δ' αὐτὸν καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφός του, ὅστις ὅμως εἰς οὐδὲν ποτὲ πανεπιστήμιον θελήσας νὰ φοιτήσῃ κατετάχθη εἰς τὸ ἱππικὸν σύνταγμα τῶν θωρακοφόρων, ἐνεδύθη λαμπρὰν στολήν, ἔσυρε μακρὰν σπάθην εἰς τὰ λιθόστρωτα τοῦ Μονάχου, καὶ ἐφημίζετο μόνον διὰ τὰς

ἀσκόπους καὶ ἄφρονάς του μονομαχίας. Καὶ ἐκ Βλαχίας δ' εἶχον ἔλθει Ἕλληνες καὶ Βλάχοι προσέτι, οἱ μὲν ἵνα σπουδάσωσιν, οἱ δὲ ἵνα δαπανήσωσιν εὐθύμως ὅσα οἱ γονεῖς τοῖς ἐχορήγουν λόγῳ σπουδῆς. Μεταξὺ δὲ τῶν πρώτων εἷς τῶν οἰκείων ἡμῶν ἦν ὁ Κ. Μανέσκος, συγγενὴς τῆς οἰκογενείας Καρακάση, μεθ' ἧς τοσαύτη σχέσις μὲ συνέδεε παιδιόθεν. Τινὲς τῶν Ἑλλήνων ἤρχοντο συνεχέστατα τὰς ἑσπέρας εἰς τὴν οἰκίαν ἡμῶν, καὶ λαμπρὰ καὶ ὅλως ἐθνικὴ ἦν ἡ ὑποδοχὴ ἣν τοῖς παρεσκευάζομεν. Συνίστατο δ' εἰς τοῦτο, ὅτι ἀπὸ τῆς ἡμέρας, αὐτοπροσώπως εἰς τὰ ἐργαστήρια μεταβαίνοντες, ἠγοράζομεν ὀλίγον βούτυρον καὶ ὀρύζιον, καὶ πρὸ τῆς συναναστροφῆς, πλύνοντες τοῦτο ἐπιμελῶς, ὅτε οἱ φίλοι συνήρχοντο, καὶ ἡ θερμάστρα ἀνήπτετο διὰ τὴν ἑσπέραν, τὸ ἐθέτομεν εἰς αὐτὴν ἐντὸς πηλίνου ἀγγείου νὰ βράσῃ, καὶ ἐν καιρῷ προσθέτοντες καὶ τὸ βούτυρον, κατεσκευάζομεν **πιλάφιον** ἐθνικώτατον, ὃ ἐτρώγομεν πάντες ὁμοῦ εἰς ἐνθύμησιν τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὸ ἐκηρύττομεν ἀμίμητον. Ἐνίοτε δὲ τὰς μαγειρικὰς ἡμῶν ἀξιώσεις ἐπιτείνοντες, κατωρθώσαμεν, οὐχὶ ἀδοκίμως, καὶ καταΐφιον ἐκ φιδὲ ὑπὸ τὰ βλέμματα τῆς συναναστροφῆς νὰ παρασκευάσωμεν, καὶ προσέτι καὶ τὸν πολὺ σοφωτέραν τὴν παρασκευὴν ἀπαιτοῦντα πλακοῦντα, τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει **σαραΐλὶ** καλούμενον, διότι ὑποτίθεται ὅτι εἰς μόνους τοὺς εὐδαίμονας τοῦ σαραγίου ἐνοίκους δέδοται νὰ γεύωνται τοῦ ἐκλεκτοῦ τούτου ἐδέσματος. Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογήσω ὅτι ὁ ἀριστοτέχνης τῶν μαγειρικῶν τούτων παρασκευῶν ἦν ὁ Σκ. Σοῦτσος, ἐγὼ δὲ ἤμην ὁ παραμάγειρος. Τὸ προϊὸν δὲ τῆς τέχνης ἡμῶν ἦν τὸ μόνον παρατιθέμενον εἰς ταύτας τὰς ἑσπερίδας. Οἶνος δὲ παντελῶς ἀπεκλείετο, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἡ εὐθυμία.

Ἕκαστος ἡμῶν ἐξέθετε τὰ περὶ τῶν σπουδῶν του, καὶ ὡμιλοῦμεν καὶ περὶ Ἑλλάδος, καὶ ἐσυζητοῦμεν τὰ ἐκεῖ συμβαίνοντα, καὶ ἐσχεδιάζομεν, ἕκαστος κατ' ἰδίαν κρίσιν, τὸ μέλλον αὐτῆς, καὶ ἀνεγινώσκομεν, ὅσοι ἐδύναντο, προϊόντα τῆς ἀώρου Μούσης των, μὴ ἀμφιβάλλοντες ὅτι δι' αὐτῶν ἐδοξάσαμεν τὴν πατρίδα, καὶ ἡ φαι-

δρότης ἡμῶν ἐκορυφοῦτο μέχρις ᾀσμάτων, ἐν οἷς προεξῆρχεν ὁ Προβελέγιος, ψάλλων μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ, εἰ καὶ μετὰ παρατόνου φωνῆς, τὴν ***Κυρὰ Μαριώραν***, καὶ οἱ λοιποὶ ἐπανελαμβάνομεν αὐτὴν ἐν χορῷ.

Ἐνταῦθα πρέπει ν' ἀπομνημονεύσω ὅτι ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, καθ' ἣν ἐπεσκεπτόμεθα τὸν Μανέσκον, εἰσῆλθε, χωρὶς ν' ἀναγγελθῇ, νέος ἄγνωστος ἡμῖν, φορῶν ἔνδυμα ὡς περίπου τὸ τῶν Ἱερολοχιτῶν, καὶ μᾶς προσεφώνησε διὰ τῶν λέξεων «Χαίρετε, Ἕλληνες συμπατριῶται». Ἔπειτα δὲ ἀνέπτυξεν ἐνώπιον ἡμῶν θριαμβευτικῶς ἐλαιογραφίαν ἣν ἐκράτει τετυλιγμένην, καὶ παριστῶσαν τὴν Ἑλλάδα θέτουσαν τὸν πόδα καὶ τὴν ἄκραν τοῦ ξίφους ἐπὶ Τούρκου πεφονευμένου. Μᾶς ἔδειξε δὲ καὶ τρεῖς λαμπρὰς καταγλύφους βάσεις καπνοσυρίγγων (λουλάδες) ἐκ σηπίου, ὧν ἑκάστη παρίστα ἐν ὡραιοτάτῃ καὶ λίαν ἀνεχούσῃ γλυφῇ ἄλλη ἄλλην σκηνὴν ναυμαχίας, καὶ μᾶς εἶπεν ὅτι ἀπήρχετο εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔνθα θὰ προσέφερεν αὐτὰς ὡς δεῖγμα πατριωτικῆς εὐγνωμοσύνης εἰς ἑκάτερον τῶν τριῶν Εὐρωπαίων ναυάρχων, τῶν ναυμαχησάντων ἐν Πύλῳ. Ὁ ἐνθουσιώδης οὗτος Ἕλλην ὡρμᾶτο ἐκ Πέστης, καὶ ὠνομάζετο . . . Ζήσης Σωτηρίου.

Μία τῶν πρωτίστων ἡμῶν ἀσχολιῶν ἦσαν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον τὰ γυμνάσια τοῦ πυροβολικοῦ, ἐφ' ὧν ὑπηρετοῦντες ὡς ἁπλοῖ στρατιῶται, ἐγενόμεθα λίαν ἔμπειροι εἴς τε τὴν λοιπὴν τῶν πυροβόλων διαχείρισιν καὶ εἰς τὴν σκόπευσιν, μὴ οὖσαν ἐντελῶς ἀπηλλαγμένην παντὸς κινδύνου, διότι παραδείγματα ὑπῆρχον αἰφνιδίας ἐκπυρσοκροτήσεως ἐνίοτε, ἂν ὁ σκοπεύων δὲν ἔκλειεν ἐπιμελῶς τὴν ἀναφλεκτικὴν αὐτοῦ ὀπὴν διὰ τοῦ δακτύλου. Τὰ δ' ἀποτελέσματα ἦσαν τότε ὀλέθρια καὶ δι' αὐτὸν καὶ διὰ τὸν γεμίζοντα. Ἀλλὰ τὸ μάλιστα ὀχληρὸν ἦν, ὅτε προσήγομεν τὴν θρυαλλίδα εἰς τὴν ὀπήν, ὅτι ὁ κρότος τῆς ἐκρήξεως κατ' ἀρχὰς μοὶ ἐφαίνετο ὅτι θὰ διαῤῥήξῃ τὸ ἀκουστικόν τύμπανόν μου, καὶ μετά τινας κανονοβολισμοὺς ἀληθῶς ἔμενον κωφὸς ἐπὶ ὥρας ἢ καὶ ἐφ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Βαθμηδὸν ὅμως συνείθισα καὶ εἰς τοῦτο, ἀφ' οὗ μάλιστα

ἐδιδάχθην ν' ἀνοίγω εὐρέως τὸ στόμα μου ἐπὶ τῆς ἐκπυρσοκροτήσεως. Εἰς τὰ γυμνάσια ταῦτα ὡδηγούμεθα καὶ ἔξω τῆς πόλεως ἐνίοτε μὲν περὶ ὄρθρον βαθύν, καὶ διὰ παχυτάτης ὁμίχλης, ἐνίοτε δὲ τὴν νύκτα, ἀσκούμενοι εἰς τὴν ῥίψιν τῶν φωτεινῶν σφαιρῶν.

Τὸν δ' ἐπίλοιπον καιρὸν ἡμῶν ἀφιεροῦμεν ἢ ἔπρεπε ν' ἀφιερῶμεν εἰς ἀκροάσεις τοῦ Πανεπιστημίου, φοιτῶντες εἰς τὸ μάθημα τῆς πειραματικῆς χημείας ὁπωσοῦν τακτικῶς παρὰ τῷ ἱκανωτάτῳ καὶ δεξιωτάτῳ καθηγητῇ Vogel, καὶ εἰς τὸ τῆς φυσικῆς παρὰ τῷ καθηγητῇ Staal, ὅστις πολὺ ἠλαττοῦτο τοῦ συναδέλφου του, ἴσως οὐχὶ κατὰ τὰς γνώσεις, διότι ἐφημίζετο ἐπ' αὐταῖς, ἀλλὰ βεβαίως κατὰ τὴν εὐχέρειαν, δι' ὃ καὶ ποτὲ σχεδὸν τὰ πειράματα αὐτοῦ δὲν ἐπετύγχανον ἀκριβῶς, καὶ σπανίως ἐπεχείρει τοιαῦτα δι' ὑγρῶν, χωρὶς νὰ περιχύσῃ τοὺς πλησιεστέρους του φοιτητάς, πρὸς γενικὴν εὐθυμίαν τοῦ ἀκροατηρίου. Οὐδ' εἰς τὰς μαθηματικὰς δ' ἀποδείξεις εἶχε πολλὴν ἑτοιμότητα, καὶ ἐν γένει ἡ προφορικὴ αὐτοῦ ἔκθεσις δὲν διεκρίνετο δι' εὐαρέστου εὐκρινείας. Μίαν ἡμέραν, χαράξας σχῆμά τι εἰς τὸν πίνακα, μᾶς ἐξέθετε δὲν ἐνθυμοῦμαι τίνας ἀναλογίας μεταξὺ μεγάλης τινὸς καὶ ἄλλης μικρᾶς ἐν αὐτῷ καθέτου. Ἐξ ἀγνοίας ὅμως τῆς Ἑλληνικῆς, ἔλεγεν ἀντὶ ***τῆς καθέτου***, ἀρσενικῶς der Kathete, καὶ ἐπανελάμβανε πολλάκις ὅτι der grosse Kathete ἔχει πρὸς τὸν kleinen Katheten, κτλ. Γενικὸς δὲ ἦν ὁ καγχασμὸς εἰς τὸ ἀκροατήριον πρὸς πολλὴν ἔκπληξιν καὶ δυσαρέσκειαν τοῦ καθηγητοῦ, ὅστις μὴ ἐννοῶν τὴν αἰτίαν τῆς εὐθυμίας ἐπανελάμβανε σοβαρῶς τὴν φράσιν του, καὶ ὁ γέλως ἐδιπλασιάζετο, προερχόμενος ἐκ τούτου, ὅτι μεταξὺ τῶν ἀκροατῶν εἴμεθα ὁ Σ. Σοῦτσος καὶ ἐγώ, τὴν στρατιωτικὴν στολὴν τοῦ σχολείου ἔτι φέροντες· ἂν δὲ καὶ ὁ Σοῦτσος δὲν ἦν μεγαλόσωμος, εἶχεν ὅμως ὁπωσδήποτε ἀνάστημα ὑψηλότερον τοῦ ἐμοῦ, καὶ οἱ φοιτηταὶ ἐφήρμοζον εἰς ἡμᾶς τὰς ἐξηγήσεις τοῦ καθηγητοῦ: Der grosse Cadet und der kleine Cadet.

Πλὴν τούτων δ' ἠκούομεν, ἀλλὰ δυστυχῶς οὐχὶ ὅσον ἔπρεπε τακτικῶς τὸν Θείρσιον, ἐξηγοῦντα τοῦ Αἰσχύλου τὰς «Εὐμενίδας»,

καὶ ἐνίοτε, ἀλλὰ κατ' ἐξαίρεσιν, τὰ φυσιολογικὰ μαθήματα τοῦ Ocken, νέου τότε, μέλανας φλογεροὺς ἔχοντος ὀφθαλμούς, μέλαιναν κόμην, καὶ μετ' ἰσχυρᾶς πεποιθήσεως καὶ ποιητικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὁμιλοῦντος. Ἐφοιτῶμεν δέ, ἀλλ' ἐκ περιεργείας μᾶλλον ἢ πρὸς ἐμβριθῆ σπουδήν, καὶ εἰς τὰς φιλοσοφικὰς παραδόσεις τοῦ Schelling, ὅστις πολιὰν εἶχε τότε τὴν κόμην, καὶ ὑπὸ λευκὰς ὀφρῦς ἠκόντιζε νεαρῶς καὶ νοημόνως σπινθηροβολοῦντα τὰ βλέμματα· ὡμίλει δὲ ἡσύχως μέν, ἀλλὰ μετ' εὐφραδείας ἀκατασχέτου. Ἐπειδὴ ὅμως τὰς εἰκόνας καὶ τὰ παραδείγματα αὐτοῦ πολλάκις ἐδανείζετο ἐκ τῆς μαθηματικῆς, οὐ σπανίως συνέβαινε ἡμεῖς μόνον ἐκ τῶν ἀκροατῶν νὰ ἤμεθα οἱ αὐτὸν ἐντελῶς ἐννοήσαντες, ὡς μᾶς ἀπεδείκνυον αἱ μετὰ τὴν ἀκρόασιν ἐκφραζόμεναι ἀπορίαι τῶν ἄλλων, καὶ αἱ πρὸς ἡμᾶς πολλάκις ἀποτεινόμεναι αὐτῶν ἐρωτήσεις πρὸς λύσιν τῶν ἀποριῶν των.

Μετ' ὀλίγον ἦλθεν εἰς Μόναχον καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἰακώβου Ῥίζου Δημήτριος, καὶ ἀπεφασίσαμεν νὰ συμπαραλάβωμεν καὶ αὐτὸν ὡς συγκάτοικον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ οἰκία τῆς Κυρίας Schlichtegroll δὲν μᾶς ἐπήρκει πρὸς τοῦτο, καὶ αἱ μετ' αὐτῆς σχέσεις, μὴ συμβιβαζομένης πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Δημ. Σούτσου, εἶχον γίνει δυσκολώτεραι, ἐμισθώσαμεν ὅλον τὸν πρῶτον ὄροφον μεγαλητέρας οἰκίας εἰς τὴν **ὁδὸν τοῦ ἔαρος** (Frühlingstrasse), τὴν ἐκβάλλουσαν εἰς τὸν Ἀγγλικὸν κῆπον. Ἐκεῖ δὲ μετὰ ταῦτα συμπαρελάβομεν ὡς σύνοικον καὶ τὸν νέον Σχινᾶν, προερχόμενον ἐκ Κορώνης, ἀνεψιὸν δὲ τοῦ Μιχαὴλ Σχινᾶ, ἀποθανόντα μετά τινα ἔτη ἐν Ἑλλάδι· προσέτι δὲ καὶ τὸν Γεωργιάδην Μολλᾶν, τὸν ἔπειτα ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Ἀθήναις γενικὸν Γραμματέα τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν χρηματίσαντα. Οὕτω διανεμόμενον, τὸ ἐνοίκιον τῆς μεγάλης οἰκίας ἀπέβαινε δι' ἡμᾶς ἐλαφρόν, καὶ ἀνάλογον τοῖς ἡμετέροις βαλαντίοις, ἅτινα ἦσαν ὑπὲρ πᾶσαν ἰδέαν κοῦφα· διότι, ἀφ' ὅτου, ἀπόφοιτοι τοῦ σχολείου, ἐμείναμεν ἀνεξάρτητοι, ἀπεφασίσαμεν ὁ Σ. Σοῦτσος καὶ ἐγώ, νὰ μὴ ἤμεθα πλέον εἰς βάρος τῶν γονέων ἡμῶν, ὧν ἐγνωρίζομεν τὰς δυσχερεῖς περιστάσεις, καὶ νὰ ζῶ-

μεν ἐκ μόνης τῆς ἐλαχίστης ἐκείνης χορηγίας τοῦ Βασιλέως τῆς Βαυαρίας. Δι' αὐτῆς βεβαίως λίαν ἄνετον δὲν ἐδυνάμεθα νὰ ἄγωμεν βίον, ἀλλ' ἐστοχαζόμεθα τῶν συμπατριωτῶν ἡμῶν, οἵτινες ἔζων ἐν κινδύνοις καὶ κακουχίαις, καὶ δὲν ἐφρονοῦμεν ὅτι ἐδικαιούμεθα νὰ διαιτώμεθα ἡμεῖς μόνοι ἐν ἀπολαύσεσιν· ἄλλως τε ἡ σπουδὴ ἡμῶν ἦν νὰ ἐγγυμνασθῶμεν εἰς τὰς στερήσεις, ἃς καθῆκον καὶ σκοπὸν εἴχομεν μετ' οὐ πολὺ νὰ συμμερισθῶμεν. Καὶ ἐνδύματα μὲν εἴχομεν ὅσα ἐλάβομεν ἐκ τοῦ σχολείου, δυνάμενα ἐφ' ἱκανὸν χρόνον νὰ μᾶς ἀρκέσωσιν εἰς ὃν διετελοῦμεν βαθμὸν στρατιώτου· τὸ δ' ἐνοίκιον ὡς διενεμήθη μεταξὺ πέντε, ἦν μετριώτατον εἰς τὴν ἀναλογίαν ἑκάστου. Ἔμεινεν ἡ δαπάνη τῆς θερμάνσεως καὶ τοῦ φωτός, ἣν περιωρίζομεν εἰς τὸν ἐλάχιστον αὐτῶν ὅρον, μὴ θερμαίνοντες τοὺς κοιτῶνας, καὶ συνδιαιτώμενοι καὶ συσπουδάζοντες πάντες εἰς τὴν αὐτὴν αἴθουσαν. Εἷς κοινὸς ὑπηρέτης ἤρχετο τὸ πρωῒ καὶ ἐκαθάριζε πάντων ἡμῶν τὰ ἐνδύματα, κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ ὑπηρετοῦμεν αὐτοὶ ἑαυτούς. Ἀπελείπετο ἔτι μόνον τῆς τροφῆς ἡ δαπάνη. Δι' αὐτὴν δ' εἰσήχθημεν εἰς λέσχην τινά, ὅπου ἐφοίτων ἄποροι διδάκτορες, ἄγαμοι καθηγηταί, τινὲς κατώτεροι ἀξιωματικοί, καὶ ἐκεῖ λιτώτατα ἐγευόμεθα. Τοῦ οἴνου καὶ καπνοῦ αἱ ἀπολαύσεις ἦσαν ξέναι εἰς ἡμᾶς, ὁρμωμένους ἐκ τῆς ἀρχῆς, ἣν ἄλλως τε καὶ παιδιόθεν μοὶ εἶχεν ἐμφυτεύσει ὁ πατήρ μου, ὅτι Ἕλληνες ὄντες, προωρισμένοι νὰ μετάσχωμεν ἀγῶνος ὅστις ἐπέβαλλε πᾶσαν στέρησιν, ἔπρεπε νὰ συνηθίσωμεν εἰς ἐγκράτειαν. Οὕτως ἀρξάμενος, οὐδέποτε ἔπια οἶνον καὶ οὐδέποτε ἐκάπνισα δι' ὅλου τοῦ βίου μου. Συνίστατο δὲ τὸ γεῦμα ἐκ μόνου ζωμοῦ καὶ ἑνὸς ἐδέσματος κρέατος, καὶ ἐτρώγομεν ἅπαξ τῆς ἡμέρας, λέγοντες ἐνίοτε εἰς τοὺς ἐλέγχοντας ἡμᾶς διὰ τοῦτο, ὅτι οἱ ἐν Ἑλλάδι πολεμοῦντες εὐτυχεῖς θὰ ἦσαν πολλάκις ἂν εἶχον τόσην καὶ τοιαύτην τροφήν· τὸ δ' ἑσπέρας εἷς ἐξ ἡμῶν ἀλληλοδιαδόχως ἐξήρχετο εἰς τὸ σκότος, φέρων τὸν στρατιωτικόν του μανδύαν, ἐπορεύετο πρὸς ἀρτοπώλην τινὰ ἔχοντα τὸ ἐργαστήριόν του ἐντὸς τοῦ λεγομένου Αὐλικοῦ κήπου, (Hofgarten), μὴ πολὺ ἀπέχοντος τῆς ἡμετέρας οἰκίας, ἐκτύπα εἰς αὐτοῦ τὸ παράθυρον, καὶ

ὅτε ἠνοίγετο, κατέθετεν ἐκεῖ σιωπηλῶς τὰ ὀλίγα ἀπαιτούμενα κέρματα, ἐλάμβανεν ἕνα μικρὸν ἄρτον, καὶ κρύπτων αὐτὸν ὑπὸ τὸν μανδύαν του, τὸν ἔφερεν εἰς τὸν οἶκον, ὅπου ὁ Σκ. Σοῦτσος καὶ ἐγώ, οἱ δύω μόνοι οἵτινες εἴχομεν κοινὴν τὴν δίαιταν, τὸν ἐφυλάττομεν ἐπιμελῶς ὑπὸ κλεῖδα, καὶ ἐλαμβάνομεν ἕκαστος ἀνὰ ἓν οὐχὶ μέγα τεμάχιον καθ' ἑσπέραν, καὶ ἕτερον τὸ πρωΐ, τρώγοντες αὐτὸ ὡς πρόγευμα μετὰ μόνου γάλακτος, καὶ οὕτως οἰκονομοῦντες τὴν ἀγορὰν αὐτοῦ ἐπὶ πλείονας ἡμέρας.

Διὰ τῆς τοιαύτης διαίτης κατωρθοῦμεν νὰ γράψωμεν εἰς τοὺς γονεῖς ἡμῶν ὅτι δὲν ἔχομεν ἀνάγκην χρημάτων. Αἱ 68 δὲ δραχμαὶ εἰς ἕκαστον κατὰ μῆνα τῷ ὄντι οὐ μόνον μᾶς ἐξήρκουν, ἀλλά, τὸ θαυμαστότερον, κατωρθοῦμεν νὰ μᾶς μένῃ ἐνίοτε καὶ ἐλάχιστόν τι περίσσευμα, ὃ ἐχρησιμοποιοῦμεν εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ θεάτρου. Αὕτη ἦτον, ἐννοεῖται, σπανιωτάτη ἀπόλαυσις, ἀλλὰ δι' ἐμὲ μεγίστη καὶ τὴν περιώριζον εἰς τὰ ἀριστουργήματα τῆς Γερμανικῆς καὶ Ἀγγλικῆς μούσης ὅσα δὲν εἶχον ἔτι ἰδεῖ ἀπὸ τῆς σκηνῆς.

Ἀστεῖον ἐνθυμοῦμαι ἓν ἐπεισόδιον τῆς τότε πενιχρᾶς ἡμῶν διαίτης. Τὸ Μόναχον ἐπισκεφθείς, ἦλθε καὶ πρὸς ἡμᾶς ὁ Κ. Ἰωάννης Σοῦτσος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἡγεμόνος Μιχαήλ, νέος κομψὸς καὶ εἰς τὴν ἀνωτάτην ἀνήκων κοινωνίαν, ὅν, ὅτε τὸ πρῶτον εἶχον διέλθει διὰ Βιέννης, εἶχον ἀπαντήσει ἐκεῖ οἰκείως συναναστρεφόμενον μετὰ τοῦ Δὸν Μιγουέλου τῆς Πορτογαλλίας. Εἰς τὸ παράθυρον τῆς αἰθούσης ἡμῶν ἰδὼν ὁ Κ. Σοῦτσος ὑέλινον φιάλιον, ὑπέλαβε φυσικῷ τῷ λόγῳ ὅτι περιεῖχεν εὐῶδες μῦρον καὶ τὸ ἔλαβεν εἰς τὴν χεῖρά του, ἥτις ἔφερεν ὡραῖον χειρόκτιον. Ἀλλὰ μετὰ φρίκης ἀναγνωρίσας τὴν ἀπάτην του, «Λάδι εἶναι», ἀνέκραξε καὶ τὸ ἀφῆκε ἀποσύρων τὴν χεῖρα ὡς ἂν εἶχε ἐγγίσει ἔχιδναν. Εἰς τὸν νοῦν δὲν ἐδύνατο νὰ τῷ ἐπέλθῃ βεβαίως ὅτι φιάλη ἐλαίου διὰ λύχνον ἦν δυνατὸν ν' ἀπαντηθῇ εἰς αἴθουσαν ὑποδοχῆς.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἴχομεν τὴν ἐπίσκεψιν καὶ τοῦ ἄλλου Ἰωάννου Σούτσου, τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ τοῦ Σκαρλάτου, τοῦ πρὸς ὃν ὡς βρέφος ἔτρεφον διακαῆ ἀδελφικὴν ἀγάπην. Ἀπήρχετο δὲ

τότε εἰς Παρισίους πρὸς συμπλήρωσιν τῶν γνώσεων, ἃς πλουσιωτάτας εἶχεν ἀποκτήσει αὐτοδιδάκτως. Ἀκούσας παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ του ὅτι ἐπεδιδόμην ἐνίοτε εἰς ποίησιν, ἐπέμεινε νὰ τῷ ἀναγνώσω δοκίμιά τινα αὐτῆς, καὶ ἡ ἐπιδοκιμασία του πολὺ μ' ἐνεψύχωσεν, ὥστε ἐξηκολούθησα δρᾶμά τι ὃ ἔγραφον τότε ὑπὸ τὸν τίτλον «Φροσύνη» θελήσας νὰ ποιήσω ἐθνικόν τι ἀντικείμενον. Ἔγραφον δὲ καταφεύγων εἰς μεμονωμένην τινὰ σκιάδα τοῦ Ἀγγλικοῦ λεγομένου κήπου παρὰ τεχνητὸν καταρράκτην, ἔνθα ἔμενον εἰς θάμνους πυκνοὺς κρυπτόμενος ἐπὶ πολλὰς ὥρας πολλάκις, ἃς ἀφῄρουν ἐκ τῶν τοῦ περιπάτου καὶ τῆς ἀναπαύσεως. Ἡ συνείδησις ὅμως πολλάκις μοὶ προσῆψεν ὅτι, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν σπουδῶν, ἀντὶ ν' ἀφιερῶ πάσας μου τὰς στιγμὰς εἰς συγκομιδὴν γνώσεων, ἐσπατάλουν πολλὰς αὐτῶν εἰς ἀτελῶν καὶ ἀώρων προϊόντων παραγωγήν. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι ᾐσθανόμην ὥς τινα ἐνδόμυχον καὶ δυσυπερνίκητον τούτου ἀνάγκην, ὡρμώμην προσέτι καὶ ἐκ τῆς ἰδέας ὅτι ἡ ἀναστᾶσα Ἑλλὰς ἔπρεπε ν' ἀποδείξῃ τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς ἐν τῷ πολιτισμῷ, ἐπιδεικνύουσα προσπάθειαν πρὸς τὴν φιλολογίαν, καὶ ἐφρόνουν ὅτι πᾶς ὁ ὅπως δήποτε δυνάμενος ἔπρεπε νὰ γράφῃ ἢ νὰ μεταφράζῃ, ἵνα μὴ κρινώμεθα ἀνάξιοι ἀπόγονοι τῶν ἐνδόξων ἡμῶν προγόνων, καὶ ἵνα ὅσον τάχιον πολλαπλασιασθῶσι παρ' ἡμῖν αἱ πηγαὶ τοῦ ἐθνικοῦ φωτισμοῦ. Διὰ τοῦτο ἔγραφον τότε καὶ πρὸς τὰς ἀδελφάς μου ὅτι ἡμῶν μὲν τῶν ἀνδρῶν καθῆκον ἦν νὰ μαχώμεθα καὶ νὰ θυσιασθῶμεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος· αἱ γυναῖκες ὅμως, αἱ ἀγωγῆς καὶ παιδείας τυχοῦσαι, ὅτι ἐδύναντο καὶ ὤφειλον αὐταὶ ν' ἀναλάβωσι τὸ ἔργον μεταφράσεως καλῶν ξένων συγγραμμάτων, καὶ συνίστων αὐταῖς, οὐχὶ ἴσως μετὰ πολλῆς κρίσεως, ὡς πρῶτον δοκίμιον μεταφράσεως εἰς ὃ νὰ ἐπιδοθῶσι τὴν βιογραφίαν τοῦ Βύρωνος ὑπὸ τῆς Κας Βελλόκη, ὑποσχόμενος ν' ἀναλάβω ἐγὼ τὰ ἔμμετρα αὐτοῦ τεμάχια.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος μᾶς ἦλθε καὶ ἄλλη ἐπίσκεψις, ἡ τῶν νέων Γολέσκων, οἵτινες ἀφ' οὗ ἐν Ἑλβετίᾳ ἐσπούδασαν, διήρχοντο διὰ Μονάχου ἵνα, πρὶν ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια, ἐπανίδωσι τὸν ἀρχαῖον συνοδοιπόρον των.

Οἰκοδεσπότης ἡμῶν ἦν ὁ Κ. Götz, ἁπλοῦς ξενοδόχος, νομίζω, καὶ οὐδὲν πλέον. Ἡ δὲ σύζυγος αὐτοῦ εἶχε πρῶτον ἄνδρα τινὰ Κ. Altenbach, δημοτικὸν τοῦ Μονάχου ταμίαν, καὶ ἐξ αὐτοῦ εἶχε δύω θυγατέρας, τὴν Ἰωάνναν καὶ τὴν Σοφίαν, ὧν ἡ μὲν ἦν οὐχὶ πλέον τῆς πρώτης νεότητος, ἀγαθὴ οἰκονόμος καὶ βοηθὸς τῆς μητρός της ἐν τῷ εἰς τὸν κάτω ὄροφον κειμένῳ ξενοδοχείῳ, φέρουσα τὸν ἀργυρόστικτον κεφαλόδεσμον, τὸν μιμούμενον ὦτα λαγωοῦ, ὅστις ἦν τότε τὸ διακριτικὸν κόσμημα τῆς ἀστῆς τοῦ Μονάχου, καὶ οὐδόλως ἔχουσα ἀξιώσεις ἀνωτέρας ἀστῆς (bourgeoise), ἡ νεωτέρα ὅμως, Σοφία, οὐδέποτε ὕβρισε διὰ τοιούτου καλύμματος τὴν χρυσίζουσαν κόμην της, ἥτις ἦν τὸ μόνον ἀλλὰ λαμπρὸν κόσμημα τοῦ ὡραίου προσώπου της. Εἶχε δ᾽ ἀριστοκρατικωτέρους τοὺς τρόπους, καὶ δι᾽ ἐλευθερίου καὶ ἐπιμελοῦς ἀνατροφῆς τὸ πνεῦμα κεκοσμημένον δι᾽ ἀναγνώσεων, ἠσχολεῖτο εἰς μουσικήν, ψάλλουσα διὰ φωνῆς λίαν ἐπαγωγοῦ, καὶ παίζουσα, οὐχὶ μὲν κύμβαλον, ἀλλὰ τὴν τότε ἔτι ἀκουομένην, καὶ ταῖς μετρίαις περιουσίαις προσιτὴν κιθάραν. Αὕτη ἦν ἡ διηνεκὴς συναναστροφὴ ἡμῶν, καὶ μάλιστα ἐμοῦ, διότι ὥρας πολλὰς κατέτριβον, συναναγινώσκων μετ᾽ αὐτῆς τὰ συγγράμματα τῶν Γερμανῶν κλασικῶν, αἰσθανόμενος ὅτι τούτων ἡ ἐπιῤῥοὴ ἐξῆπτε καὶ ἐχρωμάτιζε τὴν ἔτι ἄπειρον φαντασίαν μου. Καὶ ἐσπαταλᾶτο μὲν οὕτω τῷ ὄντι χρόνος πολύτιμος, ὃν ὤφειλον εἰς τὴν ἐντελεστέραν ἐκπαίδευσίν μου· ἡ ἁγνότης δὲ τοῦ κατέχοντός με τότε ποιητικοῦ αἰσθήματος ὑπῆρξεν ἴσως ὁ φρουρὸς ἄγγελός μου ἢ κἂν ἰσχυρῶς ὑπεστήριξε τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς ἃς οἴκοθεν ἔφερον, κατὰ τῶν παρεκτροπῶν εἰς ἃς μένει ἐκτεθειμένη καὶ πολλάκις ἐμπίπτει ἡ ἀνοδήγητος νεολαία. Καὶ ἐμὲ καὶ τοὺς τότε συνοίκους μου ἀναλογιζόμενος, πολλάκις ἐσκέφθην πόσον ῥιψοκινδυνεύουσιν οἱ γονεῖς οἱ τοὺς υἱούς των εἰς τὴν ξένην πρὸς ἐκπαίδευσιν πέμποντες καὶ εἰς ἑαυτοὺς τούτους καταλείποντες, ὅτε ἡμεῖς οἱ βαθέως τὸ καθῆκον συναισθανόμενοι, ὃ αἱ τότε περιστάσεις μᾶς ἐπέβαλλον, νὰ σπουδάσωμεν ὅ,τι ἐντελέστερον καὶ ὅ,τι τάχιστα, ἵνα γίνωμεν ἄξιοι νὰ χρησιμεύσωμεν εἰς τὴν ἀγωνιῶσαν πατρίδα, οὐχ

ἧττον δι᾽ ἔλλειψιν χειραγωγίας καὶ πεφωτισμένων συμβούλων ἀπωλέσαμεν οὐ μικρὸν μέρος τοῦ τελευταίου τούτου ἔτους, πρὸς ζημίαν ἡμῶν ἀνεπανόρθωτον, οὐδὲ κἂν φροντίσαντες διὰ καλῶν σχέσεων ν᾽ ἀποκτήσωμεν τὴν ἄνεσιν ἐκείνην τῶν τρόπων, παρέχουσαν καὶ τὴν εἰς ἑαυτὸν πεποίθησιν ἥτις πρέπει εἰς ἕκαστον νέον προωρισμένον νὰ ζήσῃ ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἀλλ᾽ ὅμως, εἰ καὶ ζῶν ἐν ἀτμοσφαίρᾳ ποιήσεως, δὲν παρημέλουν τὰ φίλα μοι μαθηματικά. Ἐξ ἐναντίας ἐπεχείρησα μετὰ τοῦ Σ. Σούτσου τὴν μετάφρασιν τῶν προβλημάτων τῆς στοιχειώδους μαθηματικῆς τοῦ Meyer Hirsch, βιβλίου θεωρουμένου ἐν Γερμανίᾳ ὡς ἀναποφεύκτου εἰς πάντα σπουδαστὴν τῶν μαθηματικῶν, καὶ ὃ οἱ μαθηταὶ τοῦ στρατιωτικοῦ σχολείου εἶχον, ὡς τὸν Ὅμηρον ὁ Ἀλέξανδρος, πάντοτε ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν των. Δὲν περιωρίσθημεν δ᾽ εἰς ἁπλῆν μετάφρασιν, ἀλλ᾽ ἐκ πολλῶν καὶ τῶν ἀρίστων ἄλλων συγγραμμάτων, καὶ Γερμανικῶν καὶ Γαλλικῶν, συνελέξαμεν ὅσα πλεῖστα ἐδυνήθημεν περίεργα καὶ εἰς ἄσκησιν ὡρισμένα προβλήματα, καὶ εἰς αὐτὰ προσθέντες καὶ τὰ ἀξιολογώτερα τῶν εἰς ἡμᾶς πολλάκις δοθέντων ὑπὸ τῶν καθηγητῶν, ἀπετελέσαμεν Ἑλληνικὸν κείμενον σχεδὸν διπλάσιον τοῦ Γερμανικοῦ, πεπεισμένοι ὅτι ἐπρομηθεύσαμεν διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀναγκαῖον, καὶ ὅλως ἐλλεῖπον βοήθημα διὰ τὴν σπουδὴν τῶν ἐπιστημῶν, καὶ μάλιστα τῶν στρατιωτικῶν.

Μοὶ ἐδόθη δὲ τότε ἀφορμὴ καὶ ἵνα ὑπερμαχήσω ὑπὲρ τῶν ἀγαπητῶν μοι μαθηματικῶν, ἡ ἑξῆς. Εἷς τῶν ἐκ Βλαχίας ὁμογενῶν, ὁ Κ. Τούλης, ἀκροατὴς φιλοσοφικῶν μαθημάτων, ἦλθεν ἡμέραν τινὰ πρὸς ἐμέ, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ μαθηματικὴ κινδυνεύει ν᾽ ἀπολέσῃ τὴν γενικῶς αὐτῇ ἀποδιδομένην ὑπόληψιν ἀληθείας ἀπταίστου, διότι ὁ καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας, δὲν ἠξεύρω πλέον τίς ἐξ αὐτῶν, εἶχε τὴν ἡμέραν ἐκείνην διϊσχυρισθῆ ἀπὸ τῆς καθέδρας, ὅτι μόνη ἄπταιστος ἀλήθεια ἐστὶν ἡ φιλοσοφική, ἐν ᾧ ἡ μαθηματικὴ καὶ αὐτὴ πολλάκις σφάλλεται ἀπολήγουσα εἰς ἄτοπα συμπεράσματα. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τοῦ λόγου του κατέστρωσεν εἰς τὸν πίνακα ἐξίσωσίν τινα τῆς διαφορᾶς τῶν τετραγώνων δύω ἀριθμῶν, ἐξισουμένης πρὸς

τὸ γινόμενον τοῦ κεφαλαίου ἐπὶ τῆς διαφορᾶς, καὶ τοῖς ἀριθμοῖς τὴν μονάδα ἀντικαταστήσας ἀπέδειξε, πρὸς ἔκπληξιν καὶ τῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐμπείρων τῆς μαθηματικῆς ὅτι $1=2$! «Βλέπετε, τοῖς εἶπεν ὁ καθηγητής, ποῦ φέρει ἡ μαθηματικὴ λογική, καὶ ὅτι ἡ λογικὴ τῆς φιλοσοφίας ἐστὶν ἡ μόνη ἄπταιστος. Ἄν τις ἐξ ὑμῶν νομίζῃ ὅτι δύναται ν' ἀντιτάξῃ τι εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἀποδείξεως ταύτης, ἂς προέλθῃ». Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ἐκινεῖτο, «δὲν θέλω, ἐξηκολούθησε, νὰ σᾶς προλάβω ἀνετοίμους. Μεθαύριον, εἰς τὸ προσεχὲς μάθημα, θέλω περιμείνει τὰς ἐνστάσεις ὑμῶν, ἂν ἐνστάσεις δύνανται νὰ ὑπάρχωσι κατὰ λύσεως τοσοῦτον ἀναμφισβητήτου». Πολὺς δὲ ἦν μετὰ τὸ μάθημα ὁ θόρυβος καὶ ὁ θαυμασμὸς μεταξὺ τῶν ἀκροατῶν, καὶ ὁ Τούλης ἔσπευσε πρὸς ἐμέ, διότι ἐγνώριζε τὸν ὑπὲρ τῆς μαθηματικῆς ἔνθερμον ζῆλόν μου, καὶ μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι εἰς τὴν φίλην μου ἐπιστήμην κατηνέχθη καίριον τραῦμα. Ἐγὼ δέ, λαβὼν τὴν ἐξίσωσιν παρ' αὐτοῦ, τὴν ἠρεύνησα κατ' ἰδίαν καὶ τὴν ἐμελέτησα. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐφαίνετο ἄπταιστος. Ἀλλὰ μέχρι τέλους ἀνεκάλυψα τὰ τρωτὰ αὐτῆς καὶ κατέστρωσα δύω νέας λύσεις, τὴν μὲν μᾶλλον λογικήν, στηριζομένην ἐπὶ τῆς φύσεως τῶν ἀριθμῶν καὶ τοῦ μηδενικοῦ, τὴν δὲ καθαρῶς μαθηματικήν. Δοὺς δ' αὐτὰς εἰς τὸν φίλον μου Τούλην, τῷ παρήγγειλα εἰς τὴν ἐπομένην ἀκρόασιν, ἂν μέν τις τῶν φοιτητῶν, ὡς ἦν ἑπόμενον, παρουσίαζε πειστικήν τινα ἔνστασιν, αὐτὸς ν' ἀπόσχῃ πάσης ἀναμίξεως, διότι αὕτη δὲν ἔπρεπεν εἰς ξένον, καὶ ἁπλοῦν μόνον ἀκροατήν. Ἄν ὅμως, παρ' ἐλπίδα, ἄλλος δὲν παρουσιάζετο, τότε αὐτὸς νὰ ἐγερθῇ, ἵνα μὴ ἀφήσωμεν τὴν μαθηματικὴν ἄνευ ἀμύνης.

Εἰς τὴν ἀρχὴν λοιπὸν τοῦ προσεχοῦς μαθήματος, συγκεφαλαιῶν τὸ προγενέστερον, «Σᾶς ὑπέβαλον, εἶπεν ὁ καθηγητής, προχθὲς ἀλγεβρικὴν ἐξίσωσιν, ἐξ ἧς ἐξάγεται τὸ ἄτοπον συμπέρασμα ὅτι $1=2$, καὶ σᾶς ἀφῆκα δύω ἡμέρας ἵνα τὴν μελετήσητε. Ἔχει τις ἐξ ὑμῶν ν' ἀντιτάξῃ τι εἰς τὴν λύσιν ἣν σᾶς ἐξέθηκα»; Σιωπὴ ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ. «Προφανὲς λοιπόν, ἐξηκολούθησεν ὁ καθηγητής,

ὅτι ἡ περίφημος μαθηματικὴ ἀλήθεια δὲν εἶνε ἀξία τῆς φήμης της, καὶ ἐλαττοῦται κατὰ πολὺ τῆς φιλοσοφικῆς.

— Μοὶ ἐπιτρέπετε, Κύριε Καθηγητά. . . » εἶπε διστάζων, καὶ δειλῶς ἀναστὰς ὁ συμπατριώτης μου, ὅστις καὶ φύσει ἦν συνεσταλμένος καὶ δὲν εἶχεν ἀνέτους τοὺς τρόπους.

— Πῶς; εἶπεν ὁ καθηγητὴς σαρκαστικῶς μειδιῶν. Ἔχετε, Κύριε, τὴν ἀξίωσιν ὅτι εὕρετε ἄλλην λύσιν; ὤ! δότε νὰ τὴν ἰδῶμεν. Θὰ ἦμαι περίεργος. Ὦ! καὶ δύω ἀντὶ μιᾶς!» προσέθηκε, καταμετρῶν τὸν τρέμοντα φίλον μου μετ' εἰρωνικοῦ βλέμματος ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν.

Ἔπειτα δὲ ἀνέγνω καθ' ἑαυτὸν τὴν πρώτην λύσιν, τὴν λογικήν, καί, ἀμέσως, ὡς ὁ Τούλης μοὶ περιέγραψε τὴν σκηνήν, διότι ἐγὼ δὲν ἠθέλησα νὰ παρευρεθῶ, τὸ εἰρωνικὸν μειδίαμα ἐξέλιπεν ἀπὸ τῶν χειλέων του. Λαβὼν δὲ τὴν κρητίδα, ἀπεπειράθη τῆς ἄλλης λύσεως, τῆς ἀλγεβρικῆς, ἐπὶ τοῦ πίνακος, καὶ ἐν τῷ μέσῳ διακόπτων αὐτήν: — «Καλόν, εἶπεν. Εἰς τοῦτο τὸ ζήτημα ἐπανερχόμεθα ἄλλοτε.» Καὶ ἐξηκολούθησε τὴν παράδοσιν, ἀποφυγὼν πάντα περαιτέρω αἰνιγμὸν συγκρίσεως μεταξὺ τῆς φιλοσοφικῆς καὶ τῆς μαθηματικῆς ἀληθείας. Οὔτε δ' εἰς τὸ προσεχές, οὔτε εἰς ἄλλο τι μάθημα ἔθιξε πλέον τὸ ἀντικείμενον [1].

Οὐκ ὀλίγην δ' ἀσχολίαν μᾶς ἔδιδε καὶ ἡ παρουσία τοῦ Δημητρίου Σούτσου, ὅστις ἀπεφάσισε καὶ αὐτὸς στρατιωτικῶς νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν πατρίδα, πεισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου παραδείγματος καὶ τῶν λόγων ἡμῶν. Ἀλλ' οὔτε τρόπον εἶχεν οὐδ' εἰς ἡλικίαν ἦν πλέον ἵνα καταταχθῇ εἰς τὸ στρατιωτικὸν σχολεῖον· δι' ὃ καὶ ἀνε-

---

[1] ΣΗΜ. Εἰς τὴν ἐξίσωσιν $(\alpha+6)(\alpha-6)=\alpha^2-6^2$ ἐκλαμβάνων $\alpha=1$ καὶ $6=1$, ἔγραφεν $(1+1)(1-1)=1^2-1^2$, καὶ ἐπομένως ἐπίσης $\frac{(1+1)(1-1)}{1-1}=\frac{1^2-1^2}{1-1}$, ἄρα $1+1$ ἤτοι $2=\frac{1^2-1^2}{1-1}$. Ἐπειδὴ ὅμως $1^2=1$, διὰ τοῦτο $2=\frac{1-1}{1-1}$. Καὶ ἐπειδὴ ἕκαστος ἀριθμὸς δι' ἑαυτοῦ διαιρούμενος ἐστὶν $=1$, διὰ τοῦτο $2=1$.

λάβομεν ὁ ἀδελφός του καὶ ἐγὼ νὰ τῷ διδάξωμεν καθ' ὅσον ἦν δυνατόν, τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν μαθηματικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἐπιστημῶν, ὅπερ καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς ἦν χρησιμώτατον, διότι ἐπανελαμβάνομεν, καὶ ἠναγκαζόμεθα νὰ ἐξακριβώσωμεν ὅ,τι ἡμεῖς αὐτοὶ εἴχομεν διδαχθῆ.

Ἤρχισα δ' ἐγὼ τότε συγχρόνως νὰ μανθάνω καὶ τὴν Ἀγγλικήν, ἀλλὰ μόνος κατ' ἐμαυτόν, διότι δὲν ἐδυνάμην νὰ πληρώσω διδάσκαλον. Καὶ κατώρθωσα μὲν μέχρι τέλους νὰ ἐννοῶ, ἀλλ' οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον νὰ προφέρω, καὶ ἁπλῶς ἀνεγίνωσκον καθ' ἣν μέθοδον οἱ Ἐρασμῖται ἀναγινώσκουσι τὴν Ἑλληνικήν. Ἡμέραν δέ τινα, φέρων ὑπὸ μάλης ἀγγλικὸν λεξικὸν ὃ εἶχον προμηθευθῆ παρὰ φίλου, διηρχόμην μίαν τῶν παρόδων τῶν παρὰ τὸ Πανεπιστήμιον, ὅτε ᾐσθάνθην ὅτι τις μὲ ἤγγισεν ὄπισθεν εἰς τὸν ὦμον. Στραφεὶς δὲ ἵνα ἰδῶ τίς ἦν, ἔμεινα ἔκπληκτος διότι ἀνεγνώρισα . . . τὸν Βασιλέα τῆς Βαυαρίας.

— « Χάϊρε, Χελλέν, » μοὶ εἶπε. Καὶ ἐξακολουθῶν Γερμανιστί, — Πῶς ἔχεις; προσέθηκεν. Εὐχαριστεῖσαι ἐδῶ; σπουδάζεις πάντοτε; Προχωρεῖς; Τί βιβλίον ἔχεις ἐκεῖ;

Καὶ λαβὼν αὐτὸ εἰς τὰς χεῖράς του, — Ἄ! Ἀγγλικὸν λεξικόν· » προσέθηκε. Μανθάνεις τὴν Ἀγγλικήν; Καλὰ κάμνεις, ὅ,τι μάθῃς εἶναι καλόν. Ἡ Ἀγγλικὴ φιλολογία εἶναι ὡραία. Ἔχεις δίκαιον νὰ τὴν ἀγαπᾷς. Ἀλλὰ δὲν πρέπει ν' ἀγαπᾷς καὶ τοὺς Ἄγγλους. Ἐκεῖνοι δὲν σᾶς ἀγαποῦν. Δὲν θέλουν τὴν ἐλευθερίαν σας. » Καὶ μετὰ τὴν διπλωματικὴν ταύτην νουθεσίαν, μὲ ἀφῆκε καὶ ἐξηκολούθησε τὴν ὁδόν του.

Πλὴν δὲ τούτων πάντων, ἄλλην τινὰ συμπλήρωσιν τῆς ἀνατροφῆς μου ἐνόμισα ἀναπόφευκτον, τὴν γνῶσιν μέχρι τινὸς τῆς μουσικῆς, ἧς ἕως τότε οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην εἶχον ἰδέαν· δι' ὃ καὶ οἰκονομήσας, οὐδ' ἐγὼ ἠξεύρω πλέον πῶς, τ' ἀναπόφευκτα ἐκ τῶν ἐλαχίστων ἐκείνων ἃ εἴχομεν ὡς ἐφόδια, ἐμίσθωσα διδάσκαλον αὐλοῦ. Ὁ σκοπός μου, οὐδ' ἡ ἐλπίς μου ἦν νὰ κατορθώσω ποτὲ νὰ παίζω μετά τινος δεξιότητος, ἀλλ' ἤθελον νὰ γνωρίσω κἂν τὴν

θεωρίαν καὶ τὸν ὀργανισμὸν τῆς τέχνης ταύτης, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῆς νὰ μὴ ἠχῇ ἀκατανοήτως εἰς τὴν ἀκοήν μου.

Οὕτω παρῆλθε τὸ ἔτος, καὶ ἀφ' οὗ συνενοήθημεν μετὰ τῶν γονέων ἡμῶν, ἀνεφέραμεν εἰς τὸν Βασιλέα τῆς Βαυαρίας ὅτι ἐνομίζομεν ἔγκαιρον νὰ μὴ παρατείνωμεν περαιτέρω τὴν ἐν Γερμανίᾳ διαμονὴν ἡμῶν, ἀλλὰ ν' ἀπέλθωμεν ἔνθα τὸ καθῆκον μᾶς ἐκάλει, εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τότε δὲ ὁ Βασιλεύς, ἀφ' οὗ ἐζήτησε πληροφορίας περὶ ἡμῶν, μᾶς ἐχορήγησεν εἰς ἀμφοτέρους τὸν βαθμὸν τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ εἰς τὸ ἔφιππον πυροβολικόν, παραδεχθεὶς καὶ τὸν ὅρον ὃν ἡμεῖς αὐτοὶ τότε ἐξητησάμεθα, ὡς εἴχομεν πράξει καὶ ἅμα τοῦ σχολείου ἀποφοιτήσαντες, τοῦ νὰ διέλθωμεν διὰ πάντων τῶν διὰ μέσου βαθμῶν, ἵνα γνωρίσωμεν πρακτικῶς πᾶσαν τὴν ὑπηρεσίαν. Πρὸ παντὸς ὅμως ἀνάγκη ἦν τότε νὰ φροντίσωμεν περὶ τῆς προμηθείας τῆς στολῆς, ἥτις ἀπῄτει δαπάνην. Ἀπετάθημεν λοιπὸν πρὸς τοὺς γονεῖς ἡμῶν, οἵτινες ἔσπευσαν νὰ μᾶς πέμψωσι ταύτην τὴν μόνην χορηγίαν ἣν μέχρις ἐκείνου τοῖς ἐζητήσαμεν. Ὅτε δ' ἐνεδύθημεν ὡς ἀξιωματικοί, δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι τὰς πρώτας ἡμέρας ᾐσθανόμεθα παιδαριώδη τινὰ περιφιλαυτίαν, καὶ ἐσύρομεν μᾶλλον θορυβωδῶς τὰ κρεμαστὰ ἡμῶν ξίφη εἰς τὰ λιθοστρώματα τῶν ὁδῶν, νομίζοντες ὅτι ὅλον τὸ Μόναχον θὰ ἔσπευδεν εἰς τὰ παράθυρα ἵνα ἴδῃ τοὺς δύο τούτους νέους ἀστέρας τοὺς ἄρτι ἀνατείλαντας εἰς τὸ στερέωμα τῆς στρατιωτικῆς κοινωνίας. Προήρχετο ὅμως ὁ κομπασμὸς οὗτος ἐν μέρει καὶ ἐκ τῆς συναισθήσεως ὅτι αὕτη ἦν ἡ πρώτη βαθμὶς ἀνεξαρτήτου δημοσίας ἐνεργείας εἰς ἣν ἀνεβαίνομεν.

Τὴν δ' ὑπηρεσίαν ἠρχίσαμεν ἀπὸ τῆς τοῦ στρατιώτου, οὐ μόνον εἰς τὰ γυμνάσια, εἰς ἃ οὐδὲν εἴχομεν πλέον νὰ μάθωμεν, ἀλλὰ καὶ εἰς φυλακὰς ἡμέρας καὶ νυκτός. Ἐπειδὴ ὅμως ἐφρουροῦμεν ὡς στρατιῶται, καίτοι ὄντες ἀξιωματικοί, διὰ τοῦτο ἐτασσόμεθα μόνον εἰς θέσεις τιμῆς, ἰδίως ἐμπρὸς τῆς πύλης τοῦ στρατηγοῦ, ἀρχηγοῦ τοῦ Πυροβολικοῦ, ἔνθα τῷ ὄντι οἱ ἀξιωματικοὶ στρατιῶται εἱλκύομεν τὴν προσοχὴν καὶ τὰ βλέμματα τῶν παρερχομένων, καὶ πάντες οἱ γνώριμοι διήρχοντο ἵνα μᾶς ἴδωσι, καὶ πολλοὶ ἀξιωματικοὶ ἐπίσης

ἵνα τοῖς *φέρωμεν* ἢ *παρουσιάσωμεν* τὸ ὅπλον. Ὡς ὑπαξιωματικὸς ἀπῆλθον δὶς ὁδηγῶν ἀπόσπασμα εἰς φρούρησιν ἐπὶ εἰκοσιτέσσαρας ὥρας τῶν ἀποθηκῶν τῆς πυρίτιδος, μακρὰν ἐκτὸς τῆς πόλεως. Ἐπὶ μιᾶς δὲ τῶν φρουρήσεων τούτων, ἐγερθεὶς περὶ τὰς δύω μετὰ τὸ μεσονύκτιον, ἐξῆλθον μόνος εἰς περιπολίαν καὶ ἐπιθεώρησιν τῶν σκοπῶν, οἵτινες ἐφύλαττον τὰς διαφόρους ἀποθήκας, κειμένας εἰς μεγάλας ἀπ᾽ ἀλλήλων ἀποστάσεις τοῦ εὐρέος πεδίου. Ὡς δ᾽ ἐπλησίασα εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν, «Τίς εἶ;» ἔκραξεν ὁ σκοπός· ἀλλ᾽ ἐγὼ ἐσιώπησα, ἵνα πεισθῶ, ἂν ἐκπληροῖ ἀκριβῶς τὸ καθῆκόν του. Τότε ἐπανέλαβε τὴν ἐρώτησιν, καὶ σιωπῶντός μου πάλιν, ἡτοίμασε τὸ ὅπλον καὶ ἠρώτησεν ἐκ τρίτου, ὅτε ἀμέσως ἀπεκρίθην «Ἀξιωματικός!» πρὶν ἢ προφθάσῃ νὰ μοὶ ἀποδείξῃ ἐντελῶς καὶ ἐμπράκτως ὅτι ἐγνώριζε τὰ καθήκοντά του.

Ἐπὶ τῆς ἄλλης δὲ φρουρήσεώς μου ἦλθον καὶ μὲ εὗρον εἰς τὴν ἔρημον ἐκείνην πεδιάδα τρεῖς ὁμογενεῖς ἀφικόμενοι ἐξ Ἑλλάδος. Ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν ὠνομάζετο Φίλιππος Ἰωάννου, καὶ ἦν ὁ διὰ τὴν ἔξοχον παιδείαν του τοσοῦτον γνωστὸς ἔκτοτε γενόμενος ἐν Ἑλλάδι, εἰς οἰκογένειαν δ᾽ ἀνήκων μακρόθεν συγγενεύουσαν μετὰ τῆς μητρικῆς μου. Οἱ δὲ ἄλλοι δύω ἦσαν οἱ υἱοὶ τοῦ Μιαούλη, ἐξ ὧν ὁ εἷς ἐπὶ Ὄθωνος ἐγένετο πρωθυπουργός, ὁ δ᾽ ἄλλος ὑπασπιστὴς τοῦ Βασιλέως, καὶ μετέβαινον εἰς Ἀγγλίαν ὅπου ἔμελλον νὰ ἐκπαιδευθῶσι.

5.

Ἐκ Μονάχου.

Τότε δ᾽ ἔγραψα πλέον εἰς τὸν πατέρα μου ὅτι τὸ ἔργον ἡμῶν ἐν Μονάχῳ εἶχε περατωθῆ καὶ ὅτι ἕτοιμος ἤμην ν᾽ ἀπέλθω εἰς τὴν Ἑλλάδα ἵνα τὴν ὑπηρετήσω. Εἰς ἀπάντησιν δ᾽ ἔλαβον μετ᾽ ὀλίγον τὴν εἴδησιν ὅτι ὁ ἴδιος ἔμελλε ν᾽ ἀφιχθῇ εἰς Βιέννην, καὶ ἐκεῖ

ἐκαλούμην καὶ ἐγώ, ἵνα συνοδοιπορήσωμεν. Μοὶ ἔπεμπε δὲ καί τινα χρήματα πρὸς προμήθειαν πολιτικῶν ἐνδυμάτων, καὶ δι᾽ὁδοιπορικὰ μέχρι Βιέννης. Οὕτω λοιπὸν παρασκευασθείς, ἀφ᾽οὗ παρουσιάσθην μετὰ τοῦ Σ. Σούτσου εἰς τὸν Βασιλέα καὶ ἀπεχαιρέτισα τὸν Θείρσιον καὶ τοὺς ἐν Μονάχῳ συνήθεις καὶ φίλους μας οὐχὶ ἄνευ δακρύων, ἀπῆλθον μόνος εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Αὐστρίας.

Ἡ ὁδοιπορία διήρκεσε τρεῖς ἡμέρας ἢ τέσσαρας, ἐφ᾽ὧν ἐξηντλήθη καὶ τὸ πλεῖστον τῶν χρηματικῶν ἐφοδίων μου· ἀλλὰ τοῦτο δὲν μὲ ἀνησύχει, διότι ἀπαντώμενος μετὰ τοῦ πατρός μου, οὐδενὸς πλέον θὰ εἶχον ἀνάγκην. Δυστυχῶς ὅμως ὁ πατήρ μου δὲν εἶχε φθάσει, καὶ διετέλουν ἐν ἀμηχανίᾳ, μένων τὸ δὴ λεγόμενον ***εἰς τοὺς πέντε δρόμους***, ὅτε ὡς Θεὸς ἐκ μηχανῆς παρέστη καὶ μ᾽ἐφιλοξένησεν εἰς τὸν οἶκόν του ὁ ἐκεῖ τότε τὴν ὀδοντοϊατρικὴν σπουδάζων Ἀλέξανδρος Μιμῆς, ἐκ Βουκουρεστίου γνώριμος ἡμῶν, ὅστις συνοικῶν μετά τινος Κ. Ῥοδοκανάκη ἀδελφικῶς ὅλως μὲ περιέθαλψεν.

Ἡ πρώτη μου φροντίς, ἅμα φθὰς εἰς Βιέννην, ἦν ν᾽ἀπέλθω εἰς τὴν ἀστυνομίαν καὶ ζητήσω τὴν ἐπιθεώρησιν τοῦ διαβατηρίου μου διὰ τὴν περαιτέρω ὁδοιπορίαν· ἀλλὰ μοὶ ἀπεκρίθησαν ὅτι Ἕλληνος διαβατήριον δὲν ἐπιθεωρεῖται διὰ τὴν Ἑλλάδα· οὐδ᾽ὠφέλησεν ὁ ἰσχυρισμός μου ὅτι ἤμην Βαυαρὸς ἀξιωματικός. Ἡ ἄρνησις αὕτη πολὺ μὲ παρώξυνε, θίξασα τὴν πατριωτικήν μου φιλοτιμίαν καὶ τοῦ ἀξιωματικοῦ τὴν ἀξιοπρέπειαν· δι᾽ὃ καὶ πρὸς τοὺς ἐν Βιέννῃ ὁμογενεῖς, οὓς διὰ τοῦ Κ. Μιμῆ ἐγνώρισα, ἀπεφάνθην ὅτι δὲν θὰ ἐνδώσω τόσον εὐκόλως· αὐτοὶ δὲ μετὰ πλείστου μὲν ἐνδιαφέροντος, μετ᾽ἐλαχίστης δ᾽ἐλπίδος μ᾽ἔβλεπον τολμῶντα ν᾽ἀντιπαλαίσω ὑπὲρ τοῦ ἐθνισμοῦ ἡμῶν κατὰ τῆς φοβερᾶς καὶ μέχρι τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἀμειλίκτου Αὐστριακῆς Ἀστυνομίας. Ἐρευνήσας λοιπὸν καὶ μαθὼν ποῦ κατῴκει ὁ πρέσβυς τῆς Βαυαρίας, συνέλαβον τὴν απότολμον ἀπόφασιν ν᾽ἀπέλθω πρὸς αὐτόν, καὶ παρουσιασθεὶς τὴν ἐπαύριον τῷ ἐξέθηκα τὰ κατ᾽ἐμέ, προσθεὶς ὅτι ὡς εἰς ἀξιωματικὸν Βαυαρὸν τοὐλάχιστον ἡ Αὐστριακὴ Κυβέρνησις οὐδόλως ἐδι-

καιοῦτο νὰ μοὶ ἀρνηθῇ διαβατήριον, ὁ δὲ Κύριος Πρέσβυς μοὶ ὤφειλε τὴν ὑπεράσπισίν του. Φαίνεται δ' ὅτι εἶχον δίκαιον, ἢ τοὐλάχιστον ὅτι ὁ πρέσβυς ἔκρινεν οὕτω, διότι ἀφ' οὗ δὶς ἢ τρὶς διέτρεξε σιωπηλῶς τὸ δωμάτιον ἐπιστρέψας τέλος πρὸς ἐμέ, μοὶ εἶπε μετὰ πολλῆς προσηνείας νὰ ἐπανέλθω τὴν ἐπαύριον μετὰ μεσημβρίαν εἰς τὴν ἀστυνομίαν καὶ νὰ δοκιμάσω ἐκ νέου.

Τὴν ἐπιοῦσαν λοιπόν, κατὰ τὴν ὑποδειχθεῖσάν μοι ὥραν, ἀπῆλθον εἰς τὸ κατάστημα τῆς ἀστυνομίας, φέρων τὴν στολὴν τοῦ ἀξιωματικοῦ. Μὲ συνώδευσαν δὲ καὶ πλεῖστοι Ἕλληνες μετ' ἀνησυχίας τὸ τολμηρὸν διάβημα βλέποντες, καὶ τὴν ἔκβασιν αὐτοῦ περιμένοντες. Καὶ αὐτοὶ μὲν ἔμειναν κάτω εἰς τὴν ὁδόν· ἐγὼ δ' ἀναβάς, ἔδωκα τὸ ὄνομά μου, καὶ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀργοπορίας μ' ἐδέχθη εἰς τὸ γραφεῖόν του ὁ διευθυντής, αὐτὸς ἐκεῖνος ὅστις τὴν προτεραίαν μοὶ εἶχεν ἀντιτάξει ἀπόλυτον ἄρνησιν. Μοὶ ἐφάνη δὲ τότε ἄλλος ἄνθρωπος. Μὲ παρεκάλεσε νὰ καθήσω, μοὶ ὡμίλησε μετὰ πολλῆς γλυκύτητος, καὶ δίδων μοι ὑπογεγραμμένον τὸ διαβατήριον, μοὶ εἶπεν· «Ὑπάγετε ν' ἀγωνισθῆτε ὑπὲρ τῆς πατρίδος σας. Σᾶς εὔχομαι πᾶσαν ἐπιτυχίαν. Ὅλοι ἀγαπῶμεν τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐπιθυμοῦμεν τοῦ μεγάλου ἀγῶνός της τὴν ἐπιτυχίαν». Συγκεκινημένος τῷ ἔσφιγξα τὴν χεῖρα, καὶ κατελθὼν διηγήθην τὴν ἔκβασιν εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ἐθεώρησαν αὐτὴν ὡς ἐθνικὸν θρίαμβον. Καὶ τῷ ὄντι δὲ ἔκτοτε, εἴτε διότι ἐγένετο αὕτη ἡ ἀρχή, εἴτε ἄλλως χαλαρωθείσης τῆς αὐστηρότητος τῆς αὐστριακῆς διπλωματίας, ἄλλη πλέον ἄρνησις διαβατηρίου δὲν ἐγένετο εἰς Ἕλληνας, καὶ ἀνοικτὴ τοῖς ἔμεινε τοῦ λοιποῦ ἡ ὁδὸς τῆς Τεργέστης.

Εὗρον δὲ τότε ἐν Βιέννῃ τὴν Κυρίαν Ζαφειρίαν Ῥίζου, σύζυγον τοῦ θείου μου, Ἰακώβου Ῥίζου τοῦ Νερουλοῦ, διατρίβουσαν ἐκεῖ μετὰ τῆς οἰκογενείας της, καὶ δεινῶς πάσχουσαν ἐκ σκύρου, ὅστις καὶ τὴν ἐθανάτωσε μετά τινας μῆνας ἐν Τεργέστῃ. Ἐκεῖ δ' ἀπήντησα καὶ τὸν Παναγιώτην Σοῦτσον, ὅστις ἦν τοῦ Ἰακώβου Ῥίζου ἀνεψιὸς πρὸς μητρός, ὡς πρὸς πατρὸς τοῦ αὐθέντου Σούτσου. Ἀφ' οὗ ἐσπούδασεν ἐν Παρισίοις μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου,

μετέβη εἰς Ἰταλίαν καὶ εἶτα εἰς Ὀδησσόν, ὅθεν μοὶ ἔγραφον αἱ ἀδελφαί μου ὅτι ἐκίνησε τὸν γενικὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ θορυβωδεστάτας χειροκροτήσεις, λαμπρὰ ἀπαγγείλας ποιήματα εἰς τοῦ σχολείου τὰς ἐξετάσεις. Καὶ ἀλλαχόθεν δ' εἶχον πληροφορηθῆ ὅτι ἀμφότεροι οἱ ἀδελφοὶ εἰς τὴν φιλολογίαν εἶχον ἀποδοθῆ, καὶ ὁ Παναγιώτης ὅτι καὶ δράματα ἔγραφε. Μετὰ μεγίστης δὲ χαρᾶς εὗρον ποτὲ ἐν Μονάχῳ εἰς μίαν τῶν ἐπιστολῶν τῆς μητρός μου ἐγκεκλεισμένον βραχυλόγον, συνεπτυγμένον, ἀλλὰ λίαν ποιητικὸν ἐπιστόλιον τοῦ Παναγιώτου. Ἡ καρδία μου ἐσκίρτα ἐκ συγκινήσεως ὅτι μέγας ποιητὴς συγκατέβη εἰς ἀλληλογραφίαν μετ' ἐμοῦ.

Οὕτω προδιατεθειμένος εἶδον αὐτὸν ἐν Βιέννῃ ὅλον ἐνθουσιῶντα διὰ τὴν ποίησιν, πρὸ πάντων ὅμως τὴν ἰδικήν του. Τῷ ὄντι δ' ἰσχυρὰν ἐνεποίουν ἐντύπωσιν καὶ εἰς ἐμὲ αἱ ὡραῖαι, νῦν μὲν τρυφερότητα, νῦν δ' ὕψος λόγου πνέουσαι συνθέσεις του, ὡς καὶ ὁ πομπώδης τρόπος καθ' ὃν μεγαλοφώνως ἀπήγγελλε καὶ δὲν ἔπαυεν ἐπαναλαμβάνων αὐτάς. Ἡ καρδία μου ἐσκίρτα διότι εἴχομεν καὶ ἡμεῖς τὸν Λαμαρτῖνον ἡμῶν ἢ τὸν νέον Πίνδαρον, καὶ ὁ θαυμασμός μου δι' αὐτὸν ὅρια δὲν ἐγνώριζε. Πρέπει ὅμως νὰ προσθέσω ὅτι ὡς ἐν μετέπειτα χρόνοις ἔκρινα, τὰ τεμάχια ἐκεῖνα ἦσαν τὰ ἄριστα τῶν ὅσα ποτὲ ἐποίησεν ὁ Π. Σοῦτσος, αὐτὰ ἐκεῖνα ἃ μετὰ ταῦτα κατέτεμε καὶ πολλαχῶς ἠλλοίωσεν, ἀφαιρέσας ἀπ' αὐτῶν μέγα μέρος τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν ἀξίας, ἵνα τὰ εἰσβιάσῃ εἰς δράματα, καθ' ἑαυτὰ ἐλαχίστην ἔχοντα ἀξίαν δραματικήν.

Διέκειτο δὲ πρὸς ἐμὲ φιλικώτατα ὁ Π. Σοῦτσος, καὶ διότι ἐν Ὀδησσῷ εἶχε τύχει φιλοξενίας προθυμοτάτης ὑπὸ τῶν γονέων μου, καὶ διότι ἔβλεπεν ἐν ἐμοὶ ἐνθουσιώδη ἐκτιμητὴν τῶν ποιητικῶν του προτερημάτων. Ὢν δ' ἐξάδελφος πρὸς μητρὸς τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου, ὅστις ἐμάχετο ἡρωϊκῶς ἐν Ἑλλάδι, καὶ τότε ὡδήγει τὴν ἐν Στερεᾷ Ἑλλάδι κατὰ τῶν Τούρκων τελευταίαν ἐκστρατείαν, μοὶ ἔδωκεν ἐπιστολὴν πρὸς αὐτόν, συνιστῶσάν με ἵνα ὁ Ὑψηλάντης μὲ προσλάβῃ ὡς ὑπασπιστήν του· καὶ ταύτην ἔλαβον μετ' ἀμέτρου χαρᾶς, διότι μοὶ παρεῖχε τὴν ἀφορμὴν ν' ἀναλάβω

ἀμέσως ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν εἰς τὸν ἀγῶνα, ὅπερ ἦν ἡ διακαεστάτη ἐπιθυμία μου.

Ἐν τούτοις μὴν εἶχε παρέλθει, καὶ ἔτι πλέον, ὁ δὲ πατήρ μου δὲν ἐφαίνετο, οὐδ' ἐπιστολήν του ἐλάμβανον· ἡ χρηματική μου δὲ περιουσία εἶχεν ἐξαντληθῆ, πλὴν τινων ὀβολῶν. Διετέλουν ἐπομένως ἐν ἀμηχανίᾳ, ὅτε, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, συνοδεύων ἐφ' ἁμάξης τὸν Π. Σοῦτσον διὰ μιᾶς τῶν πολυανθρωποτέρων ὁδῶν τῆς Βιέννης, βλέπω διερχομένην Κυρίαν τινὰ ἥτις μοὶ ἐφάνη ὡς γνώριμος. Παρατηρήσας δὲ προσεκτικώτερον, ἀνεγνώρισα αἴφνης τὴν Καν Σουϐέρτ, τὴν πρώτην ἡμῶν οἰκοδέσποιναν ἐν Μονάχῳ, μεθ' ἧς συνεχεῖς μὲν σχέσεις δὲν εἶχον διατηρήσει, ἥτις ὅμως ἔτρεφε πάντοτε φιλικώτατα αἰσθήματα πρὸς ἐμέ, ὥστε καὶ ὅτε τὸ πρῶτον ἐξῆλθον τοῦ στρατιωτικοῦ σχολείου ἐζήτησε παρά τινος φίλης της καλλιτέχνου νὰ μὲ ζωγραφίσῃ, καὶ ἡ ἐλαιογραφία ἔμεινε παρ' αὐτῇ ἀγνοῶ δὲ τί ἀπέγινεν. Ὁπωσδήποτε ἡ Κα Σουϐὲρτ ἦν δι' ἐμὲ ἡ ἀνάμνησις τοῦ Μονάχου, ὅπου εἶχον διέλθει τέσσαρα περίπου ἔτη, καὶ τόσας εἶχον γνωριμίας καὶ σχέσεις, ὥστε εὐχερέστερον θὰ ἐδυνάμην νὰ διαμένω ἐκεῖ κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀνοικονομήτου στενοχωρίας μου. Τοῦτο διανοηθεὶς ἀφῆκα τὸν Κ. Σοῦτσον καὶ ταχέως ἀποϐὰς τῆς ἁμάξης, ἔσπευσα εἰς ἀπάντησιν τῆς Κας Σουϐέρτ. Καὶ ὅτι μὲν πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἐγκαταλείψει τὸ Μόναχον μοὶ ἦτο γνωστόν· ἀλλ' οὐδὲ τὸν λόγον ἠξεύρομεν, οὐδὲ ποῦ εἶχε μεταϐῆ· οὐδὲ καὶ τότε δὲ μοὶ τὸ εἶπεν, οὐδὲ τὴν ἠρώτησα πῶς εὑρίσκετο τότε ἐν Βιέννῃ, καὶ πῶς μόνη καὶ ἄνευ τοῦ συζύγου της, ὡς καὶ ἐν γένει τίνες ἦσαν αἱ περιστάσεις τοῦ βίου της. Μαθὼν δὲ παρ' αὐτῆς μόνον ποῦ κατῴκει, τὴν ἐπεσκέφθην ἐκεῖ μετ' ὀλίγον· τὸ μέρος μοὶ ἐφάνη ὥς τις κρύπτη ἐντὸς στενῆς παρόδου παρὰ τῇ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ. Εἶχε δ' ἐν γένει ἡ ἐκεῖ διαμονή της τὶ τὸ μυστηριῶδες, καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ μὴ γράψω ἢ εἰπῶ εἰς οὐδένα τὴν διεύθυνσίν της. Μετὰ τρεῖς δ' ἡμέρας ἐπισκεφθεὶς αὐτὴν ἐκ δευτέρου, τῇ διηγήθην τὰ κατ' ἐμέ, καὶ τὴν στενοχωρίαν μου ἐν Βιέννῃ, καὶ πόσον θὰ ἐπροτίμων ἂν ἔμενον περιμένων τὸν πατέρα μου ἐν

Μονάχῳ, ἔνθα πολλὰς θὰ εἶχον καταφυγὰς κατὰ τὰς ὥρας τῆς στενοχωρίας μου.

— Ἀγαθῇ τύχῃ! μοὶ εἶπεν. Ἐπιθυμεῖτε νὰ ὑπάγητε εἰς Μόναχον; Ἔμελλον ἐγὼ αὐτὴ ν' ἀπέλθω ἐκεῖ, καὶ ἔλαβον τὸ εἰσιτήριόν μου εἰς τὴν ταχυδρομικὴν ἅμαξαν· ἀλλὰ μετέβαλλα πρόθεσιν καὶ δὲν ἀναχωρῶ. Τὸ εἰσιτήριον μοὶ μένει περιττόν. Σᾶς τὸ χαρίζω. Ἀλλ' ἰσχύει μόνον μέχρι τοῦ Σαλσβούργου.

Καὶ ἐκίνησε μὲν μεγάλως τὴν εὐγνωμοσύνην μου ἡ προσφορὰ αὕτη, ὅσον καὶ ἂν ἦτο μικρά, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἠναγκάσθην νὰ τὴν ἀποποιηθῶ διότι τὸ βαλάντιόν μου δυστυχῶς δὲν περιεῖχε τἀπαιτούμενα πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ὁδοιπορίας. Νὰ καταφύγω δὲ πρὸς συμπλήρωσιν αὐτῶν δὲν ἐδυνάμην οὔτε παρὰ τῷ Κῳ Μιμῇ, ὅστις τοσοῦτο φιλοφρόνως δεχθείς με διὰ δύω ἢ τρεῖς ἡμέρας εἰς τὴν οἰκίαν του, ἠναγκάσθη νὰ μὲ διατηρήσῃ ὑπὲρ τὸν μῆνα, καίτοι πολὺ ἀπέχων τοῦ νὰ εὐπορῇ ὁ ἴδιος, οὔτε παρὰ τῇ θείᾳ μου Κυρίᾳ Ῥίζου, ἥτις θὰ ὑπελάμβανεν ἴσως ὅτι ἤθελον νὰ ἐκμεταλλευθῶ τὴν συγγένειαν· ἔτι δ' ὀλιγώτερον παρὰ τοῦ Π. Σούτσου, διότι ἐκεῖνον ἐθεώρουν ὡς ποιητὴν μόνον, ὡς ὂν ἰδανικὸν καὶ ἀνώτερον τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων. Ταύτην μου ὅμως τὴν δυσχέρειαν κατανοοῦσα ἡ ἀγαθὴ Κυρία Σουβέρτ, καὶ γελῶσα, διότι πάντοτε ἐγέλα, ἠνέῳξε τὸ γραφεῖόν της καὶ μοὶ ἔδειξεν ὅτι ἐκέκτητο ὡς μόνην περιουσίαν.... τρία σφάντσικα! Ἐξ αὐτῶν λοιπὸν μοὶ παρεχώρησε τὸ ἕν, τὸ ἐδέχθην ὡς εὐθύμως τὸ ἔδιδε, διότι φαίνεται ὅτι αὐτὸ συνεπλήρου τὸ ἔλλειμμα τῶν μέχρι Μονάχου ὁδοιπορικῶν μου. Οὕτως ἀπεφάσισα, καὶ διὰ τοῦ δωρηθέντος μοι εἰσιτηρίου ἐπέβην εἰς τὴν ἅμαξαν, ἵνα ἐν Μονάχῳ περιμένω τοῦ πατρός μου τὰς ὁδηγίας.

Ἐν Βιέννῃ εἶχον γνωρίσει τὸν Κ. Γεώργιον Μανούσην, υἱὸν πλουσίου ἐμπόρου ὁμογενοῦς, λαμπρὰν ἰδιόκτητον κεκτημένου οἰκίαν, τὸν μετὰ ταῦτα πενθερὸν τοῦ Κ. Καλλιγᾶ. Νέος τότε, διεκρίνετο μεταξὺ τῶν ἐκεῖ ὁμογενῶν διὰ τὸν σπουδαῖόν του χαρακτῆρα καὶ διὰ τὴν μεγάλην του φιλομάθειαν. Πολλὴν δὲ φιλίαν πρὸς ἐμὲ τρέφων, ἤρχετο καθ' ἑκάστην, μὲ παρελάμβανεν εἰς τὴν πολυτελῆ

ἅμαξάν του, μὲ ὡδήγει εἰς τοὺς περιπάτους καὶ ἰδίως εἰς τὰ μᾶλλον ἀξιοθέατα τῶν καταστημάτων τῆς πόλεως, ὡς καὶ εἰς τὰ θέατρα ὁσάκις τι ἀκροάσεως ἄξιον ἐδιδάσκετο, καὶ μοὶ ἐπεδείκνυε τὰ ἀξιόλογα βιβλία δι' ὧν δὲν ἔπαυε πλουτίζων τὴν ἀξιόλογόν του βιβλιοθήκην. Μοὶ ὡμίλει δὲ μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ περί τινος ἐξαδέλφου του, Θεοδώρου καλουμένου, ὅστις ἐν τῇ Βορείῳ Γερμανίᾳ σπουδάσας, εἶχε γίνει σοφώτατος, καὶ ἔμελλε τότε που νὰ μεταβῇ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα, πρὸς μέγιστον αὐτῆς ὄφελος, καὶ ἦν ὁ ἐξάδελφος οὗτος ὁ μετὰ ταῦτα καθηγητὴς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ. Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν εἰσηρχόμην εἰς τὴν ταχυδρομικὴν ἅμαξαν ἐφάνη εἰς τὸν σταθμὸν ὁ Κ. Μανούσης, ὅστις εἶχε μάθει ὅτι ἀπέρχομαι, καὶ μοὶ ἔφερε καὶ μοὶ ἔδωκεν εἰς ἐνθύμημα ὡραίαν ἔκδοσιν τοῦ Ὡρατίου, ἣν διετήρησα πάντοτε μετ' ἀγάπης εἰς τὴν βιβλιοθήκην μου.

Ἐκ Βιέννης ἀνεχώρησα περὶ τὸ μεσονύκτιον, καὶ περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς ἐπιούσης ἀφίχθην εἰς Σαλσβοῦργον. Ἐκεῖ δέ, εἰς τὸ ξενοδοχεῖον εἰς ὃ ἀπεβιβάσθημεν, οὔτε γεῦμα ἐζήτησα οὔτε κατάλυμα, ἀλλ' εἶπον ὅτι ἀπέρχομαι ἀμέσως εἰς Μόναχον. Νὰ μὴ φάγω δύο ἡμέρας ἦν βεβαίως δεινόν. Ἀλλ' ἀνάγκᾳ καὶ Θεοὶ πείθονται· τὸ δὲ σφάντσικον ἐχρειάζετο διὰ τὰ ὁδοιπορικά. Ἐπαρηγορούμην δ' ἀναλογιζόμενος ὅτι θ' ἀπεζημιούμην ἐν Μονάχῳ. Ἀλλ' ἐν τῷ ταχυδρομείῳ ἔνθα ἐπορεύθην, ἔμαθον ὅτι ταχυδρομικὴ ἅμαξα δὲν ὑπῆρχε, καὶ μόνον μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀπήρχετο! Τί λοιπὸν ἔδει γενέσθαι; Νὰ μείνω τρεῖς ἡμέρας ἐν Σαλσβούργῳ; Καὶ ἂν ἡ νεανική μου ἀνυπομονησία ἐπείθετο, τὸ βαλάντιον ἐπιτακτικῶς μοὶ τὸ ἀπηγόρευε. Νὰ μισθώσω ἰδιαιτέραν ἅμαξαν μετὰ ταχυδρομικῶν ἵππων, ὡς μοὶ ἐπρότειναν; Τοιαύτην μυθώδη πολυτέλειαν οὐδὲ νὰ φαντασθῶ ἐδυνάμην. Σκεφθεὶς ἐπομένως ἐπ' ὀλίγας στιγμάς, ἀπεφάσισα, καὶ ἀμέσως καὶ ἐξετέλεσα.

Ἐπιστρέψας εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ἐνεδύθην τὴν στολὴν τοῦ ἀξιωματικοῦ, περιεζώσθην τὸ κρεμαστὸν ξίφος, εἶπον ὅτι ἀναχωρῶ, καὶ ἐπιγράψας τὸ κιβώτιόν μου εἰς ὄνομά μου, διηύθυνα αὐτὸ εἰς Μό-

ναχον, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κ. Götz, ἀφ' ἧς εἶχον ἀπέλθει. Οὕτω παραδοὺς τὸ δέμα εἰς τὸ ταχυδρομεῖον, ἐμελέτησα μετὰ προσοχῆς τὸν χάρτην, ἔλαβον σημειώσεις περὶ τῆς ὁδοῦ ἣν εἶχον νὰ διατρέξω, ἐφιλοδώρησά τινα κέρματα εἰς τὸν ὑπηρέτην, καὶ ἀπῆλθον πεζός!

Πᾶσαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐπεριπάτησα, καὶ περὶ τὴν ἑσπέραν ἔφθασα εἰς τὰ Βαυαρικὰ μεθόρια, ἔνθα θ' ἀπήντων μεγάλα προσκόμματα καὶ χρονοτριβὰς ἴσως καὶ σπουδαίας δυσαρεσκείας, ἂν ἡ στολή μου ἣν εἶχον πρόνοιαν νὰ ἐνδυθῶ, δὲν μοὶ ἐχρησίμευεν ὡς τὸ ἄριστον τῶν διαβατηρίων, ὥστε καὶ οἱ στρατιῶται μοὶ ἔφερον ὅπλα, καὶ οἱ τελῶναι καὶ ἀστυνόμοι μ' ἐχαιρέτων ἐδαφιαίως, καὶ οὐδεὶς ἐτόλμα ἀδιακρίτους ἐρωτήσεις περὶ τοῦ πόθεν καὶ ποῦ, καὶ τοῦ διατὶ καὶ πῶς πορεύομαι. Κατέλυσα δ' εἰς τὸ μικρὸν τοῦ χωρίου ξενοδοχεῖον, καὶ μετὰ λιτώτατον γεῦμα, ὅ, ὡς καὶ τὸ κατάλυμα, ἐπλήρωσα ἀφ' ἑσπέρας, ἐρωτήσας περὶ τῆς διευθύνσεως ἣν εἶχον ν' ἀκολουθήσω, κατεκλίθην ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐγερθῶ καὶ ἐπαναλάβω τὴν πορείαν μου πρὸ τῆς ἀνατολῆς. Ἀλλὰ περὶ τὸ μεσονύκτιον φοβερὰ ἐξεῤῥάγη καταιγίς, μετὰ βροχῆς ῥαγδαίας, ἀστραπῶν, βροντῶν καὶ κεραυνῶν, καὶ ἐν ἀπελπισίᾳ ἔβλεπον ματαιούμενον πᾶν σχέδιον περαιτέρω πεζοδρομίας. Μετὰ δύο ἢ τρεῖς ὥρας ὅμως ἐκόπασεν ἡ θύελλα, καὶ τότε, τὴν κλίνην καταλιπών, ἀνῆψα φῶς, ἐνεδύθην, ἐξῆλθον τοῦ ξενοδοχείου ἀψοφητὶ περὶ τὴν 4ην ὥραν τῆς πρωίας, ἐν ᾧ πάντες οἱ ἐν αὐτῷ ἐκοιμῶντο, καὶ ἐν μέσῳ τοῦ σκότους ἐτράπην τὴν ὁδὸν ἣν εἶχον ἀφ' ἑσπέρας σπουδάσει.

Οὕτως ἐβάδισα ἐπὶ δύω περίπου ὥρας πρὶν ἢ χαράξῃ. Τότε δ' εὑρέθην ἐντὸς δάσους πυκνοῦ, καὶ ἐκεῖ, εἰς πρώτας ἀκτῖνας τῆς ὑποφωσκούσης αὐγῆς διέκρινα εἴς τινα ἀπόστασιν ἐμπρός μου διάφορα ἀντικείμενα κατὰ διαφόρους διευθύνσεις φερόμενα, καὶ ἐγνώρισα ὅτι ἦσαν ἄνθρωποι, οἵτινες ὅμως οὔτε τὴν αὐτὴν ὁδὸν μετ' ἐμοῦ ἐβάδιζον προηγούμενοι, οὔτε κατ' ἐναντίαν διεύθυνσιν ἤρχοντο, ἀλλ' ἐκ τοῦ δάσους προελθόντες καὶ πάλιν εἰς αὐτὸ εἰσδύοντες διεσταύρουν ἀδιακόπως τὸν δρόμον. Τὰ διαβήματα αὐτῶν ταῦτα,

εἰς μέρος οὕτω μεμονωμένον καὶ ἔρημον, ἐφαίνοντο μᾶλλον ἢ ὕποπτα. Τὰ μελανὰ καὶ μακρόθεν εἰς τὸ λυκαυγὲς τῆς πρωίας δυσδιάκριτα ἐκεῖνα φαντάσματα ἀνεπόλουν τοὺς Ληστὰς τοῦ Σχιλλέρου εἰς τὴν φαντασίαν μου. Ἀλλὰ πολλῆς σκέψεως πλέον καιρὸς δὲν ἔμενεν, οὐδ' ἐδύνατο ἡ σκέψις εἴς τι νὰ ὠφελήσῃ. Λαβὼν ἑπομένως εἰς τὴν μίαν μου χεῖρα τὸ κρεμάμενον ξῖφος, καὶ θεὶς τὴν ἑτέραν εἰς τὴν λαβήν, προὐχώρησα θαῤῥαλέως πρὸς αὐτούς, διότι καὶ ἂν τὴν ὀπισθοδρόμησιν δὲν ἐθεώρουν ὡς μὴ πρέπουσαν εἰς ἀξιωματικόν, οὐδ' αὕτη θὰ μ' ἔσωζε πλέον ἀπὸ τοσούτου στίφους ἐχθρῶν. Ἦν λοιπὸν ἡ ἀπόφασίς μου, ἂν ἐνέπεσα ἀληθῶς εἰς κακούργους, τοὐλάχιστον νὰ πληρώσω ὅσον ἐδυνάμην ἀκριβῶς τὴν ἐπίθεσίν των. Οὕτως ἐξηκολούθησα προχωρῶν, ὅτε δ' ἐπλησίασα, οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι οὓς ἔβλεπον ἤδη εὐκρινῶς ἔχοντας ξύλα καὶ πελέκεις διὰ χειρῶν, ἀντὶ νὰ ἐπιπέσωσιν ἐπ' ἐμέ, ἐξ ἐναντίας ἀπεσύρθησαν, παρετάχθησαν ἑκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ, καὶ διερχόμενον μ' ἐχαιρέτισαν μετὰ παντὸς τοῦ σεβασμοῦ τοῦ ὀφειλομένου εἰς τὴν στολήν μου. Τότε δ' ἐγνώρισα ὅτι ἦσαν οὐδὲν ἕτερον ἢ εἰρηνικώτατοι ὁδοποιοί, προλαβόντες τὴν ἠώ, καὶ ἑτοιμαζόμενοι εἰς τὴν ἐργασίαν των.

Ἐκεῖθεν δέ, μεθ' ἱκανὴν πορείαν, ἔφθασα εἰς χωρίον ἔνθα ἐπρογεύθην, ἐμελέτησα αὖθις τὸν χάρτην, καὶ ἐξηκολούθησα περιπατῶν μέχρι τῆς δευτέρας μετὰ μεσημβρίαν, ὅτε εἰς ἄλλο χωρίον καταλύσας ἐγεύθην λιτώτατα, ἔχων ὁμοτράπεζον περίεργόν τινα ἄνθρωπον, πολλὰ λέγοντα, μέχρις οὗ δυσάρεστοι φωναὶ δύω διαπληκτιζομένων ἀνθρώπων ἠκούσθησαν ἐκτὸς τῆς θύρας. Ἀλλ' ὡς ἠνεῴχθη αὐτὴ παραδόξως οὐδένα ἐκεῖ εἴδομεν, καὶ τότε ἐμάθομεν ὅτι ὁ σύντροφός μου ἦν αὐτὸ τοῦτο ἐγγαστρίμυθος, ἀπερχόμενος εἰς Μόναχον ἵνα ἐπιδείξῃ τὴν τέχνην του.

Ὅτε δ' ἐξῆλθον τοῦ ξενοδοχείου ἔπιπτε χιών, καὶ ἐγὼ ἤμην ἄνευ μανδύου ἵνα μή μοι βαρύνῃ τὸν δρόμον· ἀλλ' ἡ ταχύτης τῆς πορείας, αὐτὴ μ' ἐθέρμαινε. Ἐβάδισα δὲ πᾶσαν τὴν μετὰ τὴν μεσημβρίαν, καὶ ἡ νὺξ εἶχεν ἐπέλθει πρὸ δύω περίπου ὡρῶν, ὅτε

ἔφθασα εἰς χεῖλος ὑψηλῆς ὀφρύος, καὶ βαθέως ὑπὸ τοὺς πόδας μου εἶδον πλῆθος φώτων, ἀγγέλλον παρουσίαν πόλεως, παρὰ ταινίαν στίλβουσαν εἰς τὸ φῶς τῶν ἀστέρων τοῦ τότε πάλιν αἰθριάσαντος οὐρανοῦ καὶ αὕτη ἦν εὐρὺς ποταμός. Καταβὰς δὲ μακρὰν ὁδόν, ἔφθασα οὕτως εἰς Βασσερβούργ, καὶ εὐτυχῶς εὗρον ἔτι ἐν φαρμακοπωλεῖον ἀνοικτόν. Εἰσελθὼν δέ, ἠρώτησα ἂν δὲν ὑπάρχῃ ἴσως τις εὐκαιρία ἀναχωροῦσα τὸ ἑσπέρας ἔτι ἐκεῖνο διὰ τὸ Μόναχον. Κατὰ καλήν μου δὲ τύχην συνέπεσε νὰ ἠξεύρῃ ὁ φαρμακοπώλης ὅτι ἐντὸς τῆς νυκτὸς ἀναχωρεῖ τὸ δημοτικὸν ταχυδρομεῖον, ὁ Landbothe, μεθ' οὗ ἴσως ἐδυνάμην νὰ συνοδοιπορήσω. Μαθὼν δὲ τὴν κατοικίαν τοῦ ταχυδρόμου, οὐ μακρὰν τοῦ φαρμακοπωλείου κειμένην, ἐπορεύθην πρὸς αὐτόν, καὶ οὗτος, ἀγαθὸς κάτοικος τοῦ Βασσερβούργ, ἐκ τῆς τάξεως τοῦ λαοῦ, μαθὼν τί ἐπεθύμουν, μοὶ εἶπεν ὅτι ἀπέρχεται κατὰ τὰς δύο μετὰ τὸ μεσονύκτιον, καὶ ἕως τότε μοὶ ἔδωκε καθαρωτάτην κλίνην ἵν' ἀναπαυθῶ, οὗ εἶχον μεγίστην ἀνάγκην, ἀφ' οὗ ἐρωτηθεὶς περὶ δείπνου, τῷ εἶπον ὅτι εἶχον φάγει καὶ δὲν πεινῶ· ἀλλ' ἡ ἀλήθεια ἦτον ὅτι ἐπείνων μέν, καὶ πολύ, ἀλλὰ δὲν εἶχον νὰ πληρώσω τὸ δεῖπνον.

Περὶ τὰς 2 λοιπὸν μ' ἐξύπνησε, καὶ ταχέως ἐνδυθείς, ἐκάθησα παρ' αὐτῷ εἰς τὴν ταχυδρομικὴν ἅμαξαν, ἥτις μοὶ ἀνεκάλει εἰς τὴν μνήμην τὴν δι' ἧς εἶχον ἀπέλθει ἐξ Ὀδησσοῦ, διότι ἦν ἐκ τῶν ἀγροτικῶν ἐκείνων ἃς καλύπτει, ἢ μᾶλλον ἐκάλυπτε τότε ἔτι ἄνωθεν κυλινδρικὸς θόλος ὑφάσματος. Οὕτως ὡδοιπορήσαμεν μέχρι τῆς πρωίας, ὅτε ᾐσθάνθην τὸ φθινοπωρινὸν ψῦχος δριμύτατον, καὶ περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐφθάσαμεν τέλος εἰς Μόναχον. Ἐκεῖ ἔδωκα τὰ συμφωνηθέντα ὁδοιπορικὰ εἰς τὸν ταχυδρόμον, ὅστις ὅμως ἐφάνη δυσαρεστηθεὶς καὶ ἀπαιτῶν καί τι ἐπίδομα δι' ἑαυτόν, ὃ ἔσπευσα νὰ προσθέσω μεγαλοδώρως, χωρὶς νὰ τῷ εἰπῶ ὅτι ἦν αὐτὸ τοῦ βαλαντίου μου ὁ ὅλως ἔσχατος ὀβολός.

Ἡ ἀπροσδόκητος ἐπάνοδός μου, ὅτε ἐνομιζόμην ἀπελθὼν διὰ πάντοτε, προὐκάλεσε μεγάλην συγκίνησιν εἰς τοὺς ἀρχαίους οἰκοδεσπότας μου. Ἐκ δὲ τῶν πρώην συνοίκων μου οὐδένα εὗρον πλέον,

διότι ἡ ἀναχώρησίς μου εἶχε γίνει σύνθημα γενικῆς διαλύσεως, καὶ ὀλίγον μετ' ἐμὲ ἀπῆλθον οἱ Σοῦτσοι, προτιθέμενοι νὰ μὲ περιμείνωσιν ἐν Βενετίᾳ, ὅπως συναπέλθωμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα· ὁ δὲ Δ. Ῥῖζος ἐπέστρεψε πρὸς τὴν μητέρα του, ὁ Σχινᾶς ἀνεχώρησεν ἐπίσης ἐκ Μονάχου οὐ πολὺ μεθ' ἡμᾶς, καί, χωρὶς νὰ λάβῃ καιρὸν νὰ σπουδάσῃ, ἐπέστρεψεν οἴκαδε, ὅπου καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν. Ὁ δὲ Γεωργιάδης νομίζω ὅτι εἰσῆλθεν εἰς τὸ στρατιωτικὸν σχολεῖον· ἠξεύρω κἂν ὅτι ἐπεδόθη ἔκτοτε εἰς τὸ στρατιωτικὸν στάδιον.

Πολὺ δὲ δὲν διήρκεσεν ἡ χαρὰ τῶν φίλων μου ἐπὶ τῇ ἐπιστροφῇ μου, διότι ἀμέσως τὴν ἐπαύριον ἔλαβον ἐπιστολὴν τοῦ πατρός μου, λέγοντός μοι ὅτι ἀφ' οὗ ἐγὼ τὸ μεσονύκτιον ἀνεχώρησα ἐκ Βιέννης, κατὰ τὴν ἐπομένην πρωΐαν ἔφθασεν ἐκεῖ ὁ ἴδιος· μὴ εὑρὼν με δέ, ἐξακολουθεῖ τὴν ὁδοιπορίαν του εἰς Τεργέστην, καὶ μοὶ πέμπει τ' ἀναγκαῖα ἐφόδια, ἵνα ὅσον τάχος μεταβῶ ἐκεῖ καὶ ἐγώ, καὶ συναποπλεύσωμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οὕτω λοιπόν, ἄνευ ἄλλης ἀναβολῆς, ἐπαναλαβὼν τοὺς ἀποχαιρετισμούς, καὶ πέμψας τῇ Κᾳ Σουβὲρτ τὸ δανεισθέν μοι καὶ τὴν τιμὴν τοῦ ὁδοιπορικοῦ γραμματίου, ἀπῆλθον διὰ Τεργέστην τὸ ἑσπέρας τῆς αὐτῆς ἐκείνης ἡμέρας.

6.

Βενετία.

Τίνας εἶχον κατ' ἀρχὰς συνοδοιπόρους δὲν ἐνθυμοῦμαι. Τὴν δευτέραν ὅμως νύκτα ἦσαν ἐντὸς τῆς ἁμάξης δύω μόνον γραῖαι μετ' ἐμοῦ, καὶ παρεδιδόμην, ἐγὼ κἄν, εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Μορφέως, ὅτε βιαία κίνησις μ' ἐξύπνησε, καὶ εὗρον ὅτι ἡ ἅμαξα εἶχεν ἀνατραπῆ εἰς τὴν παρόδιον τάφρον. Ἂν τοῦτο εἶχε συμβῆ ἑκατὸν βήματα περαιτέρω, μέχρι τοῦδε οὐδ' ἡ μνήμη ἡμῶν θὰ ἔμενε, διότι ἐκεῖ τὴν ὁδὸν παρέτεινε βαθὺς κρημνός, εἰς οὗ τὸν πυθμένα θὰ κατε-

κυλιόμεθα. Κατ' οἰκονομίαν ὅμως τῆς προνοίας ἀνετράπημεν ἐν εὐθέτῳ χώρῳ καὶ ***ἐπέσαμεν εἰς τὰ μαλακά.*** Ἐγὼ τότε, κατορθώσας ν' ἀνοίξω τὴν παρ' ἐμὲ θύραν, ἥτις ἔκειτο μετὰ τὴν πτῶσιν ὑπεράνω ἐμοῦ, ἀνεῤῥιχήθην ἐκτὸς αὐτῆς, εἰς ὃ μ' ἐβοήθησαν καὶ αἱ ἐν τῷ σχολείῳ γυμναστικαί μου ἀσκήσεις, καὶ ἔπειτα, μετά τινων δυσκολιῶν ἀνείλκυσα καὶ τὰς δύο γραίας συνοδοιπόρους μου. Ἐπέμψαμεν δ' ἔφιππον ἕνα τῶν ἡμετέρων ἁμαξηλατῶν εἰς τὸ προσεχέστερον χωρίον, ἵνα μᾶς φέρῃ βοήθειαν, καὶ μόνον τὴν πρωΐαν ἐδυνήθημεν νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν ὁδοιπορίαν.

Πόσας ἡμέρας διήρκεσεν αὕτη δὲν ἐνθυμοῦμαι νὰ εἰπῶ. Ἐπὶ μιᾶς δ' ἐξ αὐτῶν κατελύσαμεν εἰς μικρὸν ξενοδοχεῖον ἀκριβῶς ὑπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ ὑψηλοῦ ὄρους Λόϊβελ, ἑνὸς τῶν κλάδων τῶν Ἄλπεων, ὃν τὴν ἐπαύριον ἔπρεπε νὰ ὑπερβῶμεν. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ὄρος ἐκαλύπτετο ἤδη ὑπὸ βαθείας χιόνος, καὶ ἡ ἄνοδος ἦν μακρὰ καὶ απότομος, ἀντὶ ἵππων μᾶς ἔζευξαν εἰς τὴν ἅμαξαν βόας, ὡς ἔχοντας ἀσφαλέστερον τὸν πόδα, καὶ ἀνωτέραν τὴν δύναμιν τῆς ἕλξεως. Ὅτε δ' ἐφθάσαμεν ἀκριβῶς ἔνθα ἡ ἄνοδος ἤρχιζεν, ἐγώ, βαρυνόμενος τὴν δυσκινησίαν τῶν βραδυπόδων ζώων, ἀφῆκα τὰς γραίας ἐν τῇ ἁμάξῃ, καὶ ἐπροπορεύθην πεζός, ἔχων χιόνα μέχρι τῶν γονάτων. Ἄνω δ' ἔφθασα εἰς χιονοσκεπῆ μικρὰν πεδιάδα, περιλαμβανομένην ὑπὸ δάσους τότε ἀφύλλου. Ἐκεῖ αἴφνης ἐξ αὐτοῦ προέκυψεν εἰς ὑπάντησίν μου ἀνὴρ μεγαλόσωμος Τυρολικὴν φέρων ἐνδυμασίαν, ὡπλισμένος μέχρις ὀδόντων διὰ πυροβόλων καὶ μαχαιρῶν. Πλησιάσας με δὲ μὲ ἠρώτησεν ἀποτόμως ποῦ ὑπάγω. Ὅτι οὗτος δὲν ἦν ὁδοποιός, ἀλλὰ γνήσιος λῃστὴς τῶν ὀρέων, περὶ τούτου οὐδεμία ὑπῆρχεν ἀμφιβολία. Θεὶς λοιπὸν ἀμέσως τὴν δεξιὰν ἐπὶ τὴν λαβὴν τοῦ ξίφους μου, ἵνα τῷ δείξω ὅτι καὶ ἐγὼ δὲν ἤμην ἄοπλος, καὶ τραχύνας ὅσον αἱ περιστάσεις τὸ ἐπέτρεπον τὴν ὁπωσοῦν συγκεκινημένην φωνήν μου, τῷ ἀπήντησα ὅτι ἐγὼ μᾶλλον τὸν ἐρωτῶ ποῦ ἐκεῖνος ὑπάγει καὶ τί ζητεῖ ἐκεῖ. «Οἱ χωροφύλακες, ἐπρόσθεσα, οἱ συνοδεύοντες τὴν ἅμαξάν μου, κατόπιν μου ἀναβαίνουσαν, θέλουν τὸν ἀναγκάσει ν' ἀποκριθῇ». Οἱ χωροφύλακες ἐννοεῖται ὅτι

ἦσαν ἐντελῶς πλάσματα τῆς ἐπινοίας μου. Εὐτυχῶς ὅμως, ὡς ἐπικυροῦσα μέρος τῆς ἀληθείας τῶν λόγων μου, ἠκούσθη τὴν στιγμὴν ταύτην πλαταγοῦσα ἡ μάστιξ τοῦ βοηλάτου, καὶ ὁ ὀρειβάτης ἐκεῖνος ἔκρινε συνετώτερον νὰ μὴ παρατείνῃ τὸν διάλογον, καὶ στραφεὶς εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὸ δάσος, εἰς ὃ οἱ ***χωροφύλακές*** μου δὲν τὸν κατεδίωξαν.

Τὸ μόνον δ' ἄλλο ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ταύτης εἰς τὴν μνήμην μου παραμεῖναν ἐστὶν ὅτι κατελύσαμεν μίαν ἡμέραν διὰ γεῦμα εἰς Λεϋβάχ, τὴν πόλιν ἥτις εἶχε γείνει ἐπίσημος ἕνεκα τῆς πρὸ ὀλίγου ἐκεῖ συγκροτηθείσης περιφήμου συνόδου τῶν Βασιλέων. Ἐκεῖθεν δὲ προσελάβομεν καὶ δύω νέους συνοδοιπόρους, μνηστῆρα μετὰ τῆς μνηστῆς του, οὐχὶ πολὺ διασκεδαστικωτέρους τῶν δύο γεροντισσῶν, διότι μόνον εἰς ἀλλήλους ἐπρόσεχον, τῇ δ' ἐπαύριον, μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου φθάσαντες εἰς τὴν ὑψηλὴν Ὄψιναν εὑρέθημεν ἐνώπιον θεάματος καταπληκτικοῦ. Ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν ἐξετείνετο ὡς φυτόσπαρτος πεδιὰς ἡ πόλις τῆς Τεργέστης, καὶ πέραν ὡς χυτὸς ἄργυρος στίλβων καὶ τοὺς ἀστέρας τοῦ οὐρανοῦ ἀντανακλῶν ὁ Ἀδρίας. Ἐγὼ δ' ἔβλεπον τὸ θέαμα τοῦτο σκιρτῶν ὑπ' ἐνθουσιασμοῦ, καὶ ἀναλογιζόμενος ὅτι μετ' ὀλίγον ἐκείνη ἡ θάλασσα ἔμελλε νὰ μὲ φέρῃ εἰς τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος! Μετ' ἀπότομον δὲ καὶ μακρὰν κατάβασιν ἐφθάσαμεν εἰς Τεργέστην, καὶ ἔτρεξα ἀμέσως ἐγὼ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τοῦ ***Μέλανος Ἀετοῦ***, ὅπου ἤξευρον ὅτι ἐλθοῦσα ἐκ Βιέννης κατέλυεν ἡ Κυρία Ῥίζου, καὶ ὅπου ἑπομένως ἤλπιζον νὰ εὕρω καὶ τὸν πατέρα μου, ἢ κἂν πληροφορίας περὶ τοῦ καταλύματος αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ Κυρία Ῥίζου μετὰ πάσης τῆς οἰκογενείας της καὶ μετὰ τοῦ πατρός μου εἶχεν ἀπέλθει εἰς ἑσπερινὴν συναναστροφήν. Ὑπηρέτης ὅμως ἔσπευσεν εὐθὺς ἐκεῖ νὰ μὲ ἀναγγείλῃ καὶ ὁ πατήρ μου ἦλθεν ἀμέσως, καὶ μετὰ τὰς πρώτας τρυφερὰς περιπτύξεις μετὰ τοσοῦτον μακρὸν χωρισμόν, μ' ὡδήγησεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν οἰκίαν ἣν εἶχεν ἐνοικιάσει.

Ἐκεῖ μ' ἐδέχθη, μετὰ τεταμένων τῶν ὀφθαλμῶν καὶ εὐρέως ἠνεῳγμένου στόματος, μακρόσωμος τζουμπεδοφόρος, ὁ ὑπηρέτης

Νικόλαος Καλόγνωμος, ὅν, παιδίον αἰχμαλωτισθέντα ἐν Χίῳ καὶ ἔπειτα ἐξαγορασθέντα, εἶχε παραλάβει ὁ πατήρ μου ἐν Βουκουρεστίῳ, καὶ ὅστις ἔκτοτε καὶ μετὰ ταῦτα, ἐπὶ 40 ὅλα ἔτη ἔμεινεν εἰς τὴν οἰκογένειαν ἡμῶν προσηλωμένος. Τότε δὲ δὲν ἐδύνατο νὰ καθέξῃ τὴν ἔκπληξιν καὶ τὴν χαράν του, ὅτι τὸν υἱὸν τοῦ κυρίου του ἔβλεπεν ἐν στολῇ, φέροντα ξίφος εἰς τὸ πλευρὸν καὶ πτερὸν εἰς τὴν κεφαλήν.

Ἐν Τεργέστῃ δ᾽ ἐμείναμεν δύο μόνον ἡμέρας, μεθ᾽ ἃς ἀπεφασίσαμεν νὰ μεταβῶμεν εἰς Βενετίαν, πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς ἐκεῖ διατριβούσης ἀδελφῆς τοῦ πατρός μου Κ^{ας} Γκίκα, διότι μᾶς ἐβεβαιώθη ὅτι καὶ ἐκεῖ εὑρίσκομεν ἐπίσης πλοῖα ἀποπλέοντα διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ πατήρ μου ἐπομένως ἔλαβε καὶ ἐπλήρωσε θέσεις εἰς τὸ ἀτμοκίνητον τὸ πλέον εἰς Βενετίαν. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἀποπλεύσωμεν, ἄνεμος ἠγέρθη σφοδρότατος, ὁ λυσσώδης ἐκεῖνος βορρᾶς ὅστις ἐνίοτε ἐπικρατεῖ εἰς τὸν μυχὸν τῆς Ἀδριατικῆς, καὶ ἐπιφέρει πολλὰ δυστυχήματα. Ὥρας τινὰς πρὸ τῆς ἐπιβιβάσεως, ἐγευματίζομεν προσκεκλημένοι εἰς τὴν παραθαλάσσιον οἰκίαν τοῦ Κ. Καρτζιώτη, τοῦ τότε πλουσιωτάτου καὶ προέχοντος τῶν ὁμογενῶν εἰς τὴν Ἀδριατικὴν ἀποικίαν. Ἐν ᾧ δ᾽ ἐκαθήμεθα εἰς τὴν τράπεζαν, τὰ κύματα, θραυόμενα εἰς τὴν παραλίαν, ἐσφενδονίζοντο μέχρις ὑπεράνω τῆς στέγης τῆς ὑψηρεφοῦς οἰκίας, καὶ πάντες μᾶς συνεβούλευον νὰ μὴ ἐκτεθῶμεν εἰς τὴν ἀγρίαν ἐκείνην θάλασσαν. Μετ᾽ αὐτῶν δὲ συνεφώνουν καὶ ἐγώ, διότι οὐδέποτε θαλασσοπλοήσας, ἀπετροπιαζόμην τὸ ἄγνωστον, ὑπὸ τοιούτους μάλιστα οἰωνοὺς κατὰ πρῶτον παρουσιαζόμενον.

Συνιδὼν ἐπομένως καὶ ὁ πατήρ μου τὸν κίνδυνον, ἢ κἂν τὸ δυσάρεστον τῆς θαλασσοπορίας ἐκείνης, ἀπεφάσισε, ζημιούμενος ὅσα εἶχε πληρώσει εἰς τὸ ἀτμόπλοιον, νὰ λάβῃ ἄλλας θέσεις εἰς τὴν ταχυδρομικὴν ἅμαξαν, καὶ οὕτως ἀνεχωρήσαμεν κατὰ τὰς 9 τῆς ἑσπέρας. Ὡς δικαιολογῶν δὲ τὴν μεταβολὴν τῆς ὁδοῦ ἡμῶν ὁ ἄνεμος, ἔπνεε τοσούτῳ σφοδρὸς ὅτε ἀνεβαίνομεν εἰς τὴν Ὄψιναν, ὥστε ἐκινδύνευε ν᾽ ἀνατρέψῃ καὶ τὴν ἅμαξαν, ὅπερ, ὡς ἐμάθομεν, συμβαίνει ἐνίοτε.

Ἡ ὁδοιπορία ἦν εἴκοσι περίπου ὡρῶν συνεχῶν, καὶ ἐξημερώθημεν εἰς τὴν Βενετικὴν ἐπαρχίαν, ἧς αἱ ὁδοὶ ἦσαν εὐρεῖαι καὶ ὡραῖαι, δενδρόφυτοι ἑκατέρωθεν μετ' ἀμπέλων ἀναῤῥιχωμένων εἰς στεφάνους ἀπὸ δένδρου εἰς δένδρον. Ἦν δὲ καὶ ἡ ἅμαξα ἡμῶν ἄνετος καὶ καλή, καὶ μόνος ὢν ἐν αὐτῇ μετὰ τοῦ πατρός μου, διῆλθον ὅσον καιρὸν δὲν ἀφιέρουν εἰς τὸν ὕπνον, διηγούμενος τὰ κατ' ἐμέ, ἀκούων τὰ περὶ τῆς οἰκογενείας ἀφ' ὅτου ἐμακρύνθην ἀπὸ τῶν κόλπων της, καὶ προσχεδιάζων τὸ μέλλον. Κατ' αἴτησιν δὲ τοῦ πατρός μου τῷ ἀνέγνων καί τινα μέρη τῆς τραγῳδίας «Φροσύνης», ἣν εἶχον γράψει ἐν Μονάχῳ, καὶ δύοντος τοῦ ἡλίου, ἐφθάσαμεν εἰς τὴν παραλίαν. Ὁ ἄνεμος εἶχε κοπάσει, καὶ εἰς εὐρύχωρον γόνδολαν ἐπιβιβασθέντες, μετὰ δίωρον κωπηλασίαν ἐφθάσαμεν εἰς τὰς διώρυγας τῆς θαλασσογενοῦς πόλεως, καὶ ἀπεβιβάσθημεν εἰς τὸ κατάστημα τοῦ ταχυδρομείου.

Ἐκεῖ, μεταξὺ τῶν συνωθουμένων περὶ τοὺς ἀποβαίνοντας, μᾶς ἐπλησίασε νέος τις, καὶ μετὰ τῆς πολυλογίας τῶν ξεναγῶν, ἐν ἰταλικῇ γλώσσῃ πολλάκις δυσνοήτῳ ἕνεκα τῶν λέξεων τοῦ ἐπιτοπίου ἰδιώματος ἃς παρενεῖρε, μᾶς συνίστα ξενοδοχεῖον εἰς ὃ προσέφερε νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ· ἡμεῖς δὲ μετὰ πολλῆς δυσκολίας ἐπροσπαθοῦμεν νὰ τῷ ἐξηγήσωμεν ὅτι ἔχομεν ποῦ νὰ καταλύσωμεν, καὶ τῷ ὑπεσχόμεθα ἀμοιβὴν ἂν ἤθελε νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς ἣν διεύθυνσιν τῷ ἐπανελαμβάνομεν, ὅτε λαμπρὸς γέλως ἤχησε πέριξ ἡμῶν, καὶ εἴδομεν ἡμεῖς αὐτοὺς περιστοιχιζομένους ὑπὸ τῆς θείας μου κυρίας Γκίκα, τῆς θυγατρός της Κορνηλίας, τῶν δύω Σούτσων Σκαρλάτου καὶ Δημητρίου, οἵτινες προλαβόντες ἡμᾶς ἐκεῖ, ἐξενίζοντο παρὰ τῇ θείᾳ μου, καὶ μᾶς περιέμενον ἵνα συνοδοιπορήσωμεν. Ὁ δὲ λάλος ἐκεῖνος ξεναγὸς ὁ ἡμᾶς πρῶτος προσομιλήσας, ἦν οὐδεὶς ἕτερος ἢ ὁ ἐξάδελφός μου Ἰωάννης.

Ἕνεκα τοῦ χειμῶνος, καθ' ὃν ἦν ἄπλους, ἢ κἂν σπανίως διαπλεομένη ἡ Ἀδριατική, ἠναγκάσθημεν ὅλας τεσσαράκοντα ἡμέρας νὰ παραμείνωμεν ἐν Βενετίᾳ. Ὑπῆρξαν δ' αὗται ἐκ τῶν εὐτυχεστέρων τῆς ζωῆς μου, διότι διετήρουν πάντοτε ἣν παιδιόθεν ἔτρε-

φον θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὴν θείαν μου, καὶ ἤδη ἤμην πολὺ μᾶλλον εἰς κατάστασιν νὰ ἐκτιμήσω τὰς σπανίας αὐτῆς ἀρετάς, τὴν εὐγένειαν τῶν αἰσθημάτων διαφαινομένην διὰ τῆς λεπτότητος καὶ προσηνείας τῶν τρόπων, τὴν βαθεῖαν κρίσιν καὶ τὴν σπανίαν εὐφυΐαν, κοσμουμένην ὑπὸ ποικιλωτάτων γνώσεων. Καὶ ἡ ἐξαδέλφη μου δὲ Κορνηλία ἦν πλήρης χαρίτων, καὶ φυσικῶν καὶ ἐπικτήτων προτερημάτων, καὶ ἔτρεφον ἐνθουσιώδη αἰσθήματα πρὸς αὐτήν, ὡς φιλικώτατα καὶ πρὸς τὸν ἐξάδελφόν μου Ἰωάννην, ἔχοντα πᾶσαν τὴν ἀγαθότητα τῆς μητρός του, καὶ ἀνατρεφόμενον ὑπ' αὐτῆς μετὰ τῆς μεγίστης ἐπιμελείας. Εἰς τὴν τότε δ' εὐδαιμονίαν μου συνετέλει καὶ τὸ ὅτι ἤμην μετὰ τοῦ πατρός μου, ὃν πάντοτε ἠγάπων περιπαθῶς, βλέπων ἐν αὐτῷ τὸ ὑπόδειγμα πάσης ἀρετῆς, καὶ τῶν ὑψηλοτέρων καὶ εὐγενεστέρων αἰσθημάτων· ὁμοίως δ' ἔχαιρον ἀπαντηθεὶς αὖθις καὶ παρὰ τῇ θείᾳ μου συνοικῶν μετὰ τῶν Σούτσων, μεθ' ὧν εἶχον συζήσει βίον ἀδελφικόν.

Δι' ὅλων τῶν ἡμερῶν, ὅτε ἡ χιὼν δὲν ἤρχετο νὰ μᾶς ἐμποδίσῃ, ἡ θεία μου μᾶς περιέφερεν εἰς πάντα τὰ πολυπληθῆ τῆς Βενετίας περίεργα, ὡς τὸ διάσημον μνημεῖον Βυζαντινῆς τέχνης τὸν Ἅγιον Μάρκον, τὸ πολυτελὲς καὶ ἀμιμήτων τεχνουργημάτων πλῆρες ἀρχεῖον τοῦ Δόγου, τὰς πλείστας Ἐκκλησίας ἃς κοσμοῦσιν ἀθάνατα ἔργα τῶν ἐπισημοτέρων ζωγράφων, καὶ πλεῖστα ἄλλα, ἃ πάντα καλῶς ἐγνώριζε καὶ πεφωτισμένως ἐξετίμα καὶ μᾶς ἐξήγει· τὸ δ' ἑσπέρας, ὅτε δὲν ἐπισκεπτόμεθα τὰς θεατρικὰς παραστάσεις τοῦ «Φοίνικος», ὡς ἐκαλεῖτο τὸ τότε μέγιστον τῶν ἐκεῖ θεάτρων, ἐμένομεν οἴκαδε, ἀναγινώσκοντες, ἢ παίζοντες λογοπαίγνια τὸ πνεῦμα ἀσκοῦντα, καὶ διασκεδαστικά. Συνετέλει δ' εἰς τὴν εὐθυμίαν αὐτῶν καὶ ἡ παρουσία τῆς Γαλλίδος Κομήσσης Bon, ἣν ἡ θεία μου ἐπίσης ἐφιλοξένει, διότι εὔπορος οὖσα, ἤξευρεν ἐν πάσῃ περιστάσει νὰ ποιῆται χρῆσιν τῆς περιουσίας της. Συνεχεῖς δ' εἴχομεν σχέσεις καὶ μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς οἰκογενείας Φορέστη, ἥτις κατῴκει κατέναντι τῆς θείας μου, καὶ ἡ ὁδὸς ἢ μᾶλλον ἡ διῶρυξ ἡ χωρίζουσα ἡμᾶς ἦν τόσον στενή, καὶ τόσον ἐπλησίαζον πρὸς ἀλλήλους οἱ προ-

έχοντες άνω δόμοι τῶν δύω οἰκιῶν, ὥστε ἡμεῖς ἡ νεολαία, ἐπινοήσαμεν νὰ ῥίψωμεν λεπτὸν σχοινίον ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην, καὶ δι' αὐτοῦ, ὡς διὰ τηλεγράφου, νὰ πέμπῃ ἐπιστόλια ἡ ἐξαδέλφη μου, δὲν ἐνθυμοῦμαι ἂν ὄχι καὶ ἡμεῖς, εἰς τὰς νέας τῆς γειτονίσσης. Ἄλλαι δὲ κυρίαι Ἑλληνικῆς οἰκογενείας ἐπισκεπτόμεναι συνεχῶς τὴν θείαν μου ἦσαν ἡ σύζυγος καὶ ἡ γυναικαδέλφη τοῦ σοφοῦ Μουστοξύδου.

Περὶ δὲ τοῦ θείου μου οὐδὲ λόγος ἐγίνετο· καί, ὡς ἔμαθον, εἰς τὰ ἤθη καὶ τὴν ἀνατροφήν του ἑτερογενῆ αἰσθανόμενος τὴν καθαρὰν ἀτμοσφαῖραν ἥτις ἀνεπνέετο ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ ὑπὸ τῆς συζύγου του τὴν ἐπιῤῥοήν, ἔζη μακρὰν αὐτῆς καὶ καθ' ἑαυτόν, μέχρι τοῦ θανάτου του, συμβάντος οὐ πολὺ μετὰ ταῦτα, ὅτε καὶ ἡ θεία μου ἔσπευσε πρὸς αὐτόν, καὶ τὸν περιέθαλψε κατὰ τὰς τελευταίας στιγμάς του.

Ἀλλ' ὅση καὶ ἂν ἦν ἡ εὐχαρίστησις μεθ' ἧς διετρίβομεν ἐν Βενετίᾳ, τὰς τεσσαράκοντα ὅμως ἡμέρας ἐμείναμεν εἰς αὐτὴν οὐχὶ οἰκειοθελῶς, ἀλλὰ διότι, παρὰ τὰς βεβαιώσεις τῶν ἐν Τεργέστῃ πλοῖον ἀπερχόμενον διὰ τὴν Ἑλλάδα μάτην ἐζητοῦμεν, καὶ δὲν εὑρίσκομεν. Εἴχομεν δ' ἀποφασίσει νὰ ἐπιστρέψωμεν αὖθις εἰς Τεργέστην, ὅθεν νὰ ἐπιβιβασθῶμεν, ὅτε τέλος παρουσιάσθη εἰς ἡμᾶς νέος πλοίαρχος Σκλαβοῦνος, καὶ μᾶς ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ πάρων (τὸ βρίκιον) αὐτοῦ, **Φουριόζος** καλούμενος, ἔμελλε ν' ἀπέλθῃ εἰς Πάτρας, ἅμα ἐτελείωνον αἱ ἐπισκευαί, ὁ καταρτισμὸς καὶ ἡ φόρτωσίς του. Ἐλλείψει λοιπὸν ἄλλου, ἐναυλώσαμεν τοῦτον, καὶ περιεμένομεν μεθ' ὑπομονῆς τὸ τέλος τῶν προπαρασκευῶν. Κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις δὲ τοῦ πλοιάρχου, ἤρκουν ὀκτὼ ἡμέραι ὑπὸ τοὺς ἀνέμους τοὺς πνέοντας πάντοτε ἐπ' ἐκείνης τῆς ὥρας τοῦ ἔτους ἵνα φθάσωμεν ἐκ Βενετίας εἰς Πάτρας. Ἐπειδὴ δὲ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ἕκαστος ἐπιβάτης αὐτὸς ἐμερίμνα περὶ τῆς ἰδίας συντηρήσεως καὶ τροφῆς, ἡμεῖς ὡς προνοητικοὶ ἄνθρωποι, ἀντὶ δι' ὀκτώ, ἐπρομηθεύθημεν ἐφόδια διὰ δεκαὲξ ἡμέρας.

7.

Θαλασσοπλοΐα.

Οὕτως ἐπεβιβάσθημεν, μετὰ περιπαθεῖς ἀποχαιρετισμούς, μίαν τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ Δεκεμβρίου εἰς τὸν **Φουριόζον,** ἠγκυροβολημένον εἰς Μαλαμόνον, νῆσον ἀπέχουσαν μίαν ὥραν ἀπὸ τῆς πόλεως. Ἀλλ᾽ οἱ κατ᾽ ἐκείνην τὴν ὥραν τοῦ ἔτους πνέοντες ἄνεμοι δυστυχῶς δὲν εἶχον ἔτι ἀρχίσει, ὡς μᾶς εἶπεν ὁ πλοίαρχος, καὶ ἀφ᾽ οὗ δύω ὁλοκλήρους ἡμέρας ἐμείναμεν εἰς τὸ πλοῖον, τὸ δὲ πλοῖον ἐπὶ τῶν ἀγκυρῶν του, ἐμάθομεν πάλιν παρὰ τοῦ πλοιάρχου ὅτι ἂν δὲν ἀλλάξῃ ἡ διεύθυνσις τοῦ ἀνέμου, τῷ ἦν ἀδύνατον νὰ διαπλεύσῃ τὰς σκολιὰς καὶ δυσεξιτήτους ἐξόδους τῆς Βενετίας, ὅτι ἑπομένως, ἂν προτιμῶμεν, δυνάμεθα νὰ ἐπιστρέψωμεν οἴκαδε, καὶ ὅταν πνεύσῃ ὁ οὔριος, θέλει μᾶς εἰδοποιήσει. Ἐννοεῖται ὅτι ἐπροτιμήσαμεν τοῦτο. Εὐθὺς λοιπὸν εἰς τὴν λέμβον, καὶ οὐδόλως περιμενόμενοι ἐπεστρέψαμεν εἰς τῆς θείας μου, ὡς πρὸ ὀλίγου εἶχον ἐπιστρέψει εἰς Μόναχον, καὶ ἐγενόμεθα δεκτοὶ μετ᾽ ἀλλαλαγμῶν. Ἐκεῖ ἐπανηγυρίσαμεν τὰ Χριστούγεννα, ἐκεῖ προσέτι καὶ τὸ νέον ἔτος. Τὴν δὲ 2 Ἰανουαρίου 1829 ἐλθὼν ἀπὸ πρωίας, μᾶς παρέλαβε πάλιν ὁ πλοίαρχος, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῷ ὄντι, ἄραντες τὴν ἄγκυραν, ἀπεπλεύσαμεν, διότι, ὡς διετείνετο χαίρων, ἔπνευσαν τέλος οἱ οὔριοι ἄνεμοι.

Κατ᾽ ἀρχὰς τὰ πάντα ἐχώρουν μετρίως, καὶ ἡ ναυτία δὲν μᾶς ἠνώχλει πολύ. Ἀλλὰ τὴν ἐπιοῦσαν τὸ πρωὶ ὁ οὔριος ἄνεμος εἶχε μεταβληθῇ εἰς ἀντίπρωρον, καὶ ἔπνεε σφοδρότατος, καὶ πᾶσα ἡ ἐντόσθιος οἰκονομία ἡμῶν τῶν ἀπείρων θαλασσοπόρων, εἶχεν ἐξαναστῆ, ὥστε μετὰ πλείστης εὐχαριστήσεως εἴδομεν τὸν πλοίαρχον ἀποφασίσαντα νὰ καταπλεύσῃ εἰς τὸν Δαλματικὸν λιμένα τῆς Βόνδονας, ὅπου παρεμείναμεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, ἐπικαλούμενοι τὴν εὔνοιαν τοῦ Αἰόλου, χωρὶς νὰ δυνάμεθα νὰ ἐλευθεροκοινωνήσωμεν μετὰ τῆς πόλεως, ἀγνοῶ διὰ τίνα λόγον ὑγειονομικόν. Ἀναχθέν–

τες δ' ἅμα ὁ ἐναντίος ἄνεμος ὀλίγον ἐκόπασεν, ἠναγκάσθημεν νὰ προσορμισθῶμεν ἐκ νέου εἰς τὴν Φαζάνην, ἔνθα ἐπίσης εἰς τὴν πόλιν δὲν μᾶς ἐπετρέπετο νὰ κατέλθωμεν. Ἀπεβαίνομεν ὅμως εἰς παρακειμένην μικρὰν ἔρημον νῆσον παρ' ᾗ εἴχομεν ἀγκυροβολήσει, καὶ πλήρεις χαρᾶς ἠσπαζόμεθα τὸ μόνον φυσικὸν αὐτῆς προϊὸν ἀγρίαν συκῆν, ἣν ἐχαιρετῶμεν ὡς προάγγελον τῆς ἀγαπητῆς φύσεως τῆς πατρίδος, ὡς καὶ ὀλίγας αἶγας ἃς αἰπόλος Κροάτης φορῶν τὴν Ἑλληνικὴν φουστανέλλαν, ἔφερεν εἰς βοσκήν.

Τέλος ἔπαυσεν ἡ κακοκαιρία, ὁ ποθητὸς οὔριος ἔπνευσεν, ἀλλ' ἀσθενὴς ἔτι καὶ γλυκύς, καὶ ἑπομένως ἀνήχθημεν, ἀναπετάσαντες τὰ ἱστία. Ἐκαθήμεθα δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἢ τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὸ κατάστρωμα, ἀγαλλόμενοι ἐπὶ τῇ γαληνιαίᾳ θαλάσσῃ, καὶ ἐπὶ τῷ ἡλίῳ ὅστις μᾶς ἔθαλπεν ἤδη διὰ τῶν μεσημβρινῶν του ἀκτίνων, ὅτε καὶ ὁ πλοίαρχος ἐλθὼν ἐκάθησε πλησίον ἡμῶν, καὶ τρίβων τὰς χεῖράς του ἐξ εὐχαριστήσεως. Αἴ, μᾶς εἶπεν, ὁ ἄνεμος! Δὲν σᾶς ἔλεγον ὅτι θὰ πνεύσῃ οὔριος; Τὸ βλέπετε, καθὼς τὸν προεῖπον.

— Ὡραίαν θάλασσαν ἔχομεν, εἶπον ἐγώ.

— Ναί, ὡραίαν, ἀπεκρίθη· ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀπείρους πλοιάρχους τὸ μέρος τοῦτο δὲν εἶναι ἀκίνδυνον. Ἐδῶ πλησίον ὑπάρχει ὕφαλος, καὶ ὅσοι πλοίαρχοι δὲν ἠξεύρουσι περὶ αὐτῆς, δύνανται νὰ προσαρράξωσι καὶ νὰ συντριβῶσι.

Μόλις δ' ἐπρόφερε τὰς λέξεις ταύτας, καὶ ἰσχυρὸς τρυγμὸς καὶ κλονισμὸς μᾶς ἀπέδειξε τὴν ἀλήθειαν αὐτῶν, καὶ προσέτι ὅτι μεταξὺ τῶν ἀπειροτέρων πλοιάρχων ἔπρεπε δυστυχῶς νὰ καταταχθῇ ὁ ἡμέτερος. Οὗτος ἀνετινάχθη ὠχρὸς καὶ ὡς νεκρωθείς. Ὅ,τι δὲ μᾶς ἔσωσεν ἀμέσου ὀλέθρου ἦν τῆς θαλάσσης ἡ ἠρεμία. Χαλάσαντες τὰ ἱστία, ἐῤῥίψαμεν ἀμέσως διὰ τῶν λέμβων ἀγκύρας μακρὰν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ καθ' ὅλην τὴν μετὰ τὴν μεσημβρίαν πάντες, ναῦται καὶ ἐπιβάται ἐσύρομεν πρὸς αὐτάς. Ἀγαθῇ δὲ τύχῃ περὶ τὴν ἑσπέραν ἐφάνη προσπλέον ἡμῖν πλοιάριον ἁλιευτικόν, καὶ ὁ ἁλιεύς, καλῶς τὰς θέσεις γνωρίζων, μᾶς ὡδήγησε μέχρι τέλους πῶς ν' ἀποσπασθῶμεν καὶ νὰ μακρυνθῶμεν τῶν ἐπικινδύνων ὑφάλων.

Ἐν τούτοις αἱ ἡμέραι παρήρχοντο τριπλάσιαι καὶ τετραπλάσιαι τῶν ἃς ὁ πλοίαρχος εἶχεν ἐγγυηθῆ, καὶ ἡμεῖς ἀπείχομεν ἔτι τοῦ τέρματος, οὐδ' ἐβλέπομεν πλέον ἀσφαλῆ τινα βάσιν ὑπολογισμοῦ δι' αὐτοῦ τὴν ἐπίτευξιν. Ἀπέβαινε δὲ καὶ ἡ διαμονὴ ἐπὶ τοῦ **Μανιώδους** ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον δυσάρεστος, διότι τὸ πλοῖον εἶχε φορτίον σανίδων, ὧν πλείστας εἶχε συσσωρευμένας ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, καὶ κατ' ἀρχὰς μέν, ἐν τῇ ἀπειρίᾳ ἡμῶν, ἐθεωρήσαμεν τοῦτο ὡς ἐντελῶς ἀδιάφορον· ἀλλ' ἀφ' οὗ, ἀναχθέντες παρεδόθημεν εἰς τὴν φορὰν τῶν κυμάτων ἐνοήσαμεν ὅτι ἦν ἐλάττωμα σπουδαιότατον, καθ' ὅσον ὅτε μὲν ἔπνεεν ὁ ἄνεμος καὶ ἡ θάλασσα ἐταράττετο, ὁ **Μανιώδης**, τὸ βάρος ἔχων ἄνω μᾶλλον ἢ κάτω, παρεῤῥίπτετο οἰκτρῶς πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ τ' ἀριστερὰ πρὸς μεγίστην ἡμῶν βάσανον, καὶ ἐπλευροδρόμει· ὅτε δ' ἐκόπαζεν ὁ ἄνεμος καὶ ἠρέμει ἡ θάλασσα, δὲν εἴχομεν ποῦ νὰ βαδίσωμεν ἢ νὰ τείνωμεν τὰ κεκμηκότα μέλη ἡμῶν. Ἦν δὲ τὸ πρῶτον τὸ συνηθέστερον, διότι οἱ οὔριοι ἄνεμοι, οὐδένα λόγον ποιούμενοι τῶν ὑποσχέσεων τοῦ πλοιάρχου, περιεμένοντο πάντοτε, σφοδρὸς δὲ καὶ ἐπίμονος νότος ἐμάστιζε τὸν Ἀδρίαν, καὶ ἄλλως δὲν ἐδυνάμεθα νὰ προχωρῶμεν, εἰμὴ πλαγιάζοντες καὶ διὰ λοξοδρομιῶν μακροτάτων, ὧν ἡ μία, ἀρχομένη ἐκ τῶν Τουρκικῶν ἀκτῶν, μᾶς προσεπέλαζεν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἰταλίας, οὐχὶ φαιδρὰν καὶ χαρίεσσαν ὡς ἡ φαντασία μου τὴν ἀνέπλαττεν, ἀλλὰ ζοφερὰν τότε καὶ ὑπὸ παραπέτασμα βροχερῶν συννέφων κεκαλυμμένην, ἡ δὲ μετ' αὐτὴν μᾶς ἐπανέφερεν εἰς τὰ μέλανα καὶ συνωφρυωμένα ὄρη τῆς Ἰλλυρίας, εἰς ἐλαχίστην ἀπόστασιν ἐκείνης ἐξ ἧς ὡρμήθημεν· ὥστε ἡ πρόοδος ἥκιστα ἀνταπεκρίνετο εἰς τὰς βασάνους τῆς ναυτίας αἵτινες ἦσαν ἡ σχεδὸν σταθερὰ ἡμῶν φυσιολογικὴ κατάστασις. Ὅτε δ' αὕτη ἐνέδιδε, ἐπήρχετο ἡ πεῖνα, οὐχὶ μικρότερον δεινὸν διὰ τὴν θέσιν ἡμῶν, διότι τὰ ἐφόδια ἃ εἴχομεν προμηθευθῇ διὰ μόνον τὸ διπλοῦν διάστημα χρόνου τοῦ προαγγελθέντος ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου, εἶχον πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐξαντληθῇ, καὶ ὠφείλομεν νὰ περιοριζώμεθα εἰς σεσηπότα τινὰ δίπυρα ἐξ ὧν ἔζη τὸ πλήρωμα, καὶ εἰς ὀλίγα κάστανα,

ὧν εὐνοίᾳ τῆς προνοίας εἶχεν εὑρεθῇ εἷς σάκκος ἐν τῷ φορτίῳ. Ταῦτα βράζοντες εἴχομεν ὡς μόνον ὄψον.

Τὰς στερήσεις καὶ κακουχίας τῆς θαλασσοπορίας ταύτης ἀπεπειράθην νὰ περιγράψω πολὺ μετὰ ταῦτα ἐν μικρᾷ εἰκόνι εἰς διηγημάτιόν τι ἐπιγραφόμενον « Ὁδοιπορικαὶ ἀναμνήσεις. Δύω πόλεις τῆς Ἀδριατικῆς», καὶ ἐκδοθὲν ἐν τῷ δεκάτῳ τόμῳ τῶν « Ἀπάντων».

Ἀλλὰ καίτοι βραδυτάτῳ βήματι καὶ ἑλικοειδῶς, οὐχ ἧττον ὅμως βαθμηδὸν ἐπροβαίνομεν, καὶ τέλος ἐφθάσαμεν εἰς τὸ στόμιον τῆς Ἀδριατικῆς. Ἐκεῖ δ' ἡ θέσις ἡμῶν ἀπέβη σοβαρωτάτη, διότι ἕνεκα τῶν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐπικρατησάντων τρικυμιωδῶν νοτίων ἀνέμων, ἡ θάλασσα ἦν οὕτω βαθέως τεταραγμένη, ὥστε ἐφαίνετο ὡς ἂν ἤθελεν ὅλη διὰ μιᾶς νὰ εἰσορμήσῃ εἰς τὸν Ἀδρίαν. Τὰ κύματα, μακρὰ ὡς ὅλον τοῦ στομίου τὸ πλάτος, ὑψοῦντο εἰς ὄρη, καὶ ἡ πρύμνη τοῦ ***Μανιώδους*** πότε ἐφαίνετο σκοποῦσα πρὸς τὸν οὐρανόν, πότε ἐβυθίζετο πρὸς τὴν ἄβυσσον. Ὑπῆρχε δὲ καὶ ὁ μέγας καὶ σπουδαῖος κίνδυνος, ὃν καὶ αὐτὸς ὁ πλοίαρχος ἐφαίνετο φοβούμενος, μὴ ἐπελθὸν ταχύτερον κἀνὲν τῶν φοβερῶν τούτων κυμάτων, καλύψῃ καὶ καταποντίσῃ τὸ πλοῖον ἀδυνατοῦν νὰ διαφύγῃ, διότι ὁ ἄνεμος εἶχε σχεδὸν πέσει, καὶ παύσει πτερῶν τὰ ἱστία ἡμῶν.

Τέλος μίαν ἑσπέραν εἴδομεν μακρόθεν ὑπομέλανα καὶ στερεά τινα νέφη εἰς τὸν ἀνατολικὸν ὁρίζοντα, καὶ μετ' ἀφράστου ἀγαλλιάσεως ἐμάθομεν ὅτι ἦσαν αὐτὰ τέλος πάντων αἱ ποθηταὶ Ἰόνιοι νῆσοι, τῇ Ἀγγλίᾳ μὲν τότε ἀνήκουσαι, ἀλλ' Ἑλληνικαὶ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, αἱ νῆσοι τῶν Φαιάκων καὶ τοῦ Ὀδυσσέως!

8.

Ἰόνιοι νῆσοι.

Καὶ τὰς εἴδομεν μέν, καὶ ἐκοιμήθημεν ἐν παρηγορίᾳ, καὶ Ἑλληνικοὶ ὄνειροι ἐκ τοῦ ἐλεφαντίνου κέρατος μᾶς ἐπεφοίτων πᾶσαν

τὴν νύκτα· ἀλλὰ τὸ πρωῒ εὕρομεν ὅτι ἡ προσέγγισίς των δὲν ἦν εἰσέτι ἄνευ δυσκολιῶν, τῆς θαλάσσης οὔσης λίαν τεταραγμένης καὶ τοῦ ἀνέμου πνέοντος θυελλωδῶς, ὥστε τὸ πλοῖον ἐφέρετο μεθ' ὁρμῆς καὶ μετ' ἀτάκτων κινήσεων. Ἀριστερῶς ἡμῶν εἴς τινα ἀπόστασιν ἐβλέπομεν τὸν ὁρίζοντα καλύπτον παραπέτασμα μέλαν ὡς πίσσαν, ἀπειλητικῶς ἐπὶ τῆς θαλάσσης κρεμάμενον, καὶ πέμπον ἡμῖν τρικυμιώδεις πνοάς· δεξιῶς δὲ ὑψοῦντο οἱ γυμνοὶ καὶ κάθετοι βράχοι τῆς βορείας ἀκτῆς τῆς Ζακύνθου, τόσον πλησίον ἡμῶν, ὥστε ὁ πλοίαρχος ἦν περίφροντις, φοβούμενος μὴ ὠθούμενοι ὑπὸ τοῦ μανιωδῶς προσπνέοντος ἀνέμου, καὶ ῥιφθέντες συντριβῶμεν ἐπὶ τῶν ἀπροσπελάστων ἐκείνων κρημνῶν.

Ἐν τούτοις περίεργον ὅτι καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτούς, τοὺς αὐτόχρημα χερσαίους, τὰ παθήματα εἶχον γίνει μαθήματα, καὶ ἐξ ὅσων ὑπέστημεν εἰς τὴν θάλασσαν εἴχομεν διδαχθῆ νὰ γνωρίζωμεν τὴν διεύθυνσιν τῶν ἀνέμων, τὴν ταχύτητα τοῦ πλοῦ, καὶ ἐπὶ τοῦ χάρτου νὰ ὑπολογίζωμεν τὴν ὁδὸν τοῦ πλοίου, καὶ ταῦτα ἀκριβέστερον τοῦ πλοιάρχου, ὅστις στερούμενος τῶν μαθηματικῶν ἡμῶν γνώσεων, δὲν εἶχεν εἰσέτι οὐδὲ τὴν πολλάκις καὶ παρὰ τοῖς πολλοῖς τῶν ναυτιλλομένων ἀναπληροῦσαν αὐτὰς πεῖραν. Προελέγομεν ἐπομένως ὅτι, ἄν τι ἀπευκταῖον δὲν μᾶς συμβῇ, θέλομεν φθάσει εἰς Ζάκυνθον περὶ τὸ μεσονύκτιον, ἐν ᾧ ὁ πλοίαρχος ἐνόμιζεν ὅτι, ἂν μόνον σωθῶμεν, θὰ εἴμεθα ἐκεῖ πολὺ πρὸ τῆς ὥρας ἐκείνης.

Ἐπὶ πολλὰς λοιπὸν ὥρας παλαίοντες κατ' ἀνέμων καὶ κυμάτων, ὅπως διαφύγωμεν τὴν ἐπισφαλεστάτην ἐκείνην θέσιν, ἐκάμψαμεν τέλος τὸ βορειοανατολικὸν ἀκρωτήριον τῆς νήσου, καὶ ἐτράπημεν εὐθὺ πρὸς νότον. Ἀληθῶς δέ, καὶ συμφώνως πρὸς τοῦ πλοιάρχου τοὺς ὑπολογισμοὺς πρὸ τοῦ μεσονυκτίου ἠγκυροβολήσαμεν· ἀλλ' ἡ νὺξ ἦν σκοτεινή, καὶ μόνον ἠδυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ὅτι εἴμεθα ἐντὸς εὐρέος λιμένος, καὶ εἰς τὴν γῆν, ἥτις μέλαινα ἐξετείνετο ἐνώπιον ἡμῶν, νὰ βλέπωμεν σπάνιά τινα φῶτα. Ἡ χαρὰ ὅμως ὅτι ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ποθούμενον τέρμα, ὅτι εἴμεθα ἤδη εἰς πόλιν Ἑλληνικήν, ἦν ἄμετρος, καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ὀλίγον ἔκλεισα τὰ

βλέφαρα εἰς τὸν ὕπνον. Μόλις δὲ διεγέλα ἡ Ἠὼς καὶ εὑρέθην ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἵνα ἰδῶ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ φημιζομένην ὡς πάγκαλον Ζάκυνθον.

Τοὺς ὀφθαλμοὺς περιέφερον γοητευμένους πέριξ ἐπὶ τῆς ὡραίας παραλίας μαλακῶς καμπτομένης εἰς κόλπον εὐρύν, καὶ ἐπὶ τῶν στεφόντων αὐτὴν στρογγύλων λόφων, καὶ ἔβοσκον τὰ βλέμματα εἰς τὰ ἐπικαθήμενα αὐτοῖς πυκνὰ δάση, ὧν τὸ βαθὺ χρῶμα διέτεμνον ἐνιαχοῦ χαριέστατα κείμεναι λευκαὶ ἀγροικίαι. Ἀλλὰ δὲν ἐδυνάμην νὰ ἐννοήσω πῶς ἔκειτο ἡ πόλις τῆς Ζακύνθου, ὥστε νὰ κρύπτηται καὶ νὰ μὴ τὴν βλέπωμεν. Μοὶ ἔλυσεν ὅμως τὴν ἀπορίαν ἡ πελιδνὴ μορφὴ τοῦ πλοιάρχου, κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἐγερθέντος τῆς κλίνης καὶ προκύψαντος ἐκ τοῦ μυχοῦ τοῦ πλοίου. Περιαγαγὼν πέριξ τοὺς ὀφθαλμούς, τεταμένους καὶ περιτρόμους, ἐξέπεμψε μετὰ κραυγῆς ἀπελπισίας τὰς λέξεις, «Δὲν εἶναι ἡ Ζάκυνθος!» Κτυπήσας δὲ διὰ τῶν δύω χειρῶν τὴν κεφαλήν του, ἐκάλεσε τὸ πλήρωμα πᾶν εἰς τὸ κατάστρωμα, ἔῤῥιψε τὴν βολίδα εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐγνωρίσθη ὅτι εἴχομεν δύω μόνον ποδῶν ὕδωρ ὑπὸ τὴν τρόπιν, καὶ ὅτι τὸ μέρος εἰς ὃ ἠγκυροβολήσαμεν ἦν τὸ λεγόμενον ***Σαλίναις***, κείμενον εἴς τινα ἀπόστασιν βορείως τοῦ λιμένος τῆς Ζακύνθου, ὥστε ἂν κατεπλέομεν εἰς τὸν λιμένα τῆς πόλεως, οἱ ἡμέτεροι ὑπολογισμοὶ περὶ τῆς ὥρας τῆς ἀφίξεως θὰ ἐπηλήθευον. Εὐτυχῶς ὁ ἄνεμος εἶχεν ἐντελῶς κοπάσει· ἄλλως, ἂν ὀλίγον ἡ θάλασσα ἐταράττετο, ἀφεύκτως θὰ προσεκρούομεν εἰς τὸν πυθμένα καὶ τὸ πλοῖον θὰ συνετρίβετο. Πρὸς τοῦτο ἴσως ἐδυνάμεθα νὰ ἀδιαφορῶμεν ἡμεῖς ὁπωσοῦν, ὡς ἀφιχθέντες εἰς τὸν ἡμέτερον πρὸς ὃν ὅρον· δὲν ἠδιαφόρει ὅμως καὶ ὁ πλοίαρχος καὶ ἰδιοκτήτης τοῦ ***Μανιώδους***. Ἐπομένως μετὰ πάσης δραστηριότητος, ὡς ὅτε ὁ αὐτὸς κίνδυνος μᾶς ἠπείλησεν ἐν τῇ Ἀδριατικῇ, ἐπεβίβασε δύω ἀγκύρας εἰς τὴν λέμβον, τὰς ἔπεμψε καὶ τὰς ἐβύθισε μακρὰν εἰς τ' ἀνοικτά, καὶ ἔπειτα πάντες οἱ ναῦται, καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος, καὶ ἡμεῖς πάντες, ἐλάβομεν τὰ σχοινία ἀνὰ χεῖρας, καὶ ἐσύρομεν δι' ὅλων ἡμῶν τῶν δυνάμεων, ὥστε ὁ ἱδρὼς ἔῤῥεεν ἀπὸ τῶν μετώπων ἡμῶν,

καὶ ἐσύρομεν μέχρι τῆς ἑσπέρας, ὅτε τέλος τὸ πλοῖον ἔφθασεν εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀγκυρῶν του, καὶ ἀνεπετάσθησαν τὰ ἱστία του.

Ἐγκαίρως δὲ τοῦτο, διότι κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἠγέρθη πάλιν ὁ ἄνεμος, ὅστις βεβαίως θὰ ἐπέφερε τὸ ναυάγιον ἂν ἐμένομεν εἰσέτι ἐπὶ τῆς ἀβαθοῦς παραλίας. Ὁ ἀρθεὶς ὅμως ἄνεμος ἦν ἀντίπρωρος, πνέων ἐκ μεσημβρίας, ἀκριβῶς ἐκ τοῦ σημείου εἰς ὃ ἔπρεπε νὰ διευθυνθῶμεν ἵνα καταπλεύσωμεν εἰς Ζάκυνθον. Ἐνεδυναμοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν, καὶ ταχέως ἐγένετο θυελλώδης ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἠναγκάσθημεν νὰ περιστείλωμεν τὰ πλεῖστα τῶν ἱστίων, καὶ εἷς τῶν ναυτῶν τῶν πρὸς τοῦτο ἀναρριχηθέντων εἰς τοὺς ἱστούς, κατερρίφθη εἰς τὸ κατάστρωμα, καὶ βαρέως ἐτραυματίσθη. Κατ' ἀρχὰς ὁ πλοίαρχος ἤλπισε διὰ λοξοδρομιῶν νὰ καταχθῇ εἰς Ζάκυνθον· ἀλλ' ἔπειτα, τούτου παραιτηθεὶς ὡς ἀνεπιτεύκτου, ἐπροσπάθησε νὰ προσορμισθῇ εἴς τινα τῶν ἀντιπέρα λιμένων τῆς Πελοποννήσου, εἰς τὸ Κατάκωλον τῆς Ἠλείας, διαβόητον διὰ τὰ συνεχέστατα ἐκεῖ συμβαίνοντα ναυάγια, ἢ εἰς τὰς Πάτρας, ὅπερ θὰ ἦν τῶν βασάνων ἡμῶν τὸ τέλος. Ἀλλ' ὁ ἄνεμος, τρικυμίαν φυσῶν, οὐδὲν τούτων ἐπέτρεπε καὶ ἀφ' οὗ διήλθομεν νύκτα ἐλεεινὴν ἐν ναυτίᾳ καὶ ταραχῇ τοῦ **Μανιώδους** δεινῶς πλαγιάζοντος, τὴν πρωΐαν εἰσῆλθεν εἰς τὸν κοιτῶνα ὁ ὑπηρέτης ἡμῶν Νικολῆς, ἔχων περιφόβως τεταμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ μᾶς ἀνήγγειλεν . . . ὅτι πνιγόμεθα! Τὸ ἄκουσμα εἶχε βεβαίως πολλὴν σπουδαιότητα, ἀλλ' εἴτε διότι ἡ τρικυμία μᾶς εἶχε καταστήσει σωματικῶς ἀδρανεῖς, εἴτε διότι τὴν ψυχὴν εἴχομεν ἀνδρειοτέραν τοῦ Νικολῆ, οὐδόλως μετεκινήθημεν τῶν κλινῶν, καθ' ὅσον οὔτε νὰ χρησιμεύσωμέν πως ἐδυνάμεθα εἰς τὴν κοινὴν σωτηρίαν, οὔτε ἐπὶ τῶν ποδῶν ἡμῶν μᾶς ἦτον εὔκολον νὰ ἱστάμεθα. Ἀπετάθημεν ὅμως εἰς τὸν πλοίαρχον, εἰσελθόντα ἀμέσως μετὰ τὸν Νικολῆν, ὅπως παρ' αὐτοῦ ἀκούσωμεν τῆς τύχης ἡμῶν τὸν χρησμόν. Ὁ δέ, περὶ καταποντισμοῦ μέν, τοὐλάχιστον ἀμέσου, οὐδὲν ἐπρόφερεν, ἦν ὅμως λίαν τεταραγμένος, καὶ μᾶς εἶπεν ὅτι ὑπὸ νότου λυσσώδους ἠλαυνόμεθα ἀκατασχέτως πρὸς βορρᾶν, καί, ἂν δὲν κατορθώσωμεν νὰ

εἰσπλεύσωμεν εἰς Κεφαλληνίαν, ἄλλην ἐλπίδα δὲν ἔχομεν ἢ νὰ προσορμισθῶμεν . . . εἰς Τεργέστην!

Εὐτυχῶς περὶ μεσημβρίαν κατωρθώθη τὸ πρῶτον, καὶ εἰσεπλεύσαμεν εἰς τῆς Κεφαλληνίας τὸν βαθὺν κόλπον, ἐν ἀσφαλεῖ ἀγκυροβολήσαντες εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ἀργοστολίου.

Ἡ πρώτη ἡμῶν φροντὶς ὑπῆρξε νὰ ῥιφθῶμεν εἰς τὴν λέμβον καὶ ν' ἀποβῶμεν εἰς τὴν γῆν, τὴν πρώτην γῆν τὴν Ἑλληνικήν, ἣν ἐπατήσαμεν μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Δευτέραν δὲ μέριμναν ἔσχομεν νὰ μεταβῶμεν εἰς τὸ πρῶτον, τὸ καὶ μόνον τότε, ξενοδοχεῖον τοῦ Ἀργοστολίου, καὶ νὰ ζητήσωμεν θερμὴν τροφήν, ἧς εἴμεθα πρὸ τοσούτου χρόνου ἐστερημένοι. Μέχρις οὗ δ' αὕτη παρατεθῇ, κατεβροχθίσαμεν πάντα τὸν ἐπὶ τῆς τραπέζης κείμενον μαλακὸν ἄρτον, ὅστις, μᾶς ἐφάνη μελιπήκτου καὶ ἀμβροσίας γλυκύτερος.

«***Ἐπεὶ δὲ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕμεθα***».

(ἀδιάφορον ἂν δὲν συμφωνῇ πρὸς τὸ μέτρον, διότι οὐδ' ἡ ἐδητὺς ἡμῶν εἰς μέτρον περιωρίσθη) ἠθελήσαμεν νὰ περιέλθωμεν μικρὸν καὶ τὴν πόλιν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Κόντε Νικολῆ, ὅστις ἐκ τῆς πρώτης στιγμῆς εἶχε τεθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἡμῶν, καὶ μετὰ φιλοξένου καὶ πατριωτικῆς προθυμίας, ἀλλ' ἀντὶ κερμάτων, τὰ πάντα ἡμῖν διηκόνει. Ἄλλο δ' ὄνομα αὐτοῦ δὲν ἐμάθομεν, οὐδ' ἠκούσαμεν ἄλλοτέ ποτε περὶ αὐτοῦ, ὥστε ἀγνοῶ εἰς τίνα οἰκογένειαν ἀνῆκε, καὶ πῶς ἦτο **κόντες**.

Ἅμα κατέβημεν εἰς τὴν θύραν τοῦ ξενοδοχείου, εὑρέθημεν ἀπέναντι προσκόμματος εὐφροσύνου μὲν δι' ἡμᾶς, ἀλλ' οὐχ ἧττον δυσοικονομήτου. Ἦν δὲ τοῦτο ὁ ἐνθουσιώδης πατριωτισμὸς τῶν φιλτάτων ὁμογενῶν Κεφαλλήνων, ἐκφλεχθεὶς ἅμα ἔμαθον ὅτι δύο ἀξιωματικοὶ Ἕλληνες ἀπέβησαν εἰς τὴν νῆσόν των. Πάμπολλοι συνέρρευσαν πρὸ τοῦ ξενοδοχείου ἵνα ἴδωσι καὶ χαιρετίσωσι τοὺς προμάχους τούτους τῆς ἐλευθερίας, ὧν τὰ μέλλοντα κατορθώματα ἠγγυᾶτο ἡ στολὴ αὐτῶν. Ὡς δὲ προήλθομεν, εἰς ἕκαστον βῆμα ἡμῶν ἐξωγκοῦτο ἡ συνοδία, ὥστε καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν ὁδῶν ὀλί-

γου δεῖν νὰ παρεμποδίσωμεν. Διὰ τοῦτο, καίτοι λίαν συγκεκινημένοι ἐκ τῆς ὑποδοχῆς ταύτης καὶ ἐκ τῆς τοιαύτης ἐνδείξεως τῶν αἰσθημάτων τῶν ἡμετέρων συμπατριωτῶν, ἐκρίναμεν εὐπρεπὲς νὰ βραχύνωμεν τὴν ἐκδρομήν, καὶ ταχύτερον ἢ ὅ,τι ἐπεθυμοῦμεν καταβάντες εἰς τὸν λιμένα, ἐπεστρέψαμεν εἰς τὸν ***Μανιώδη***, ὅστις μετ' οὐ πολὺ ἤρχισε ν' ἀνελκύῃ τὴν ἄγκυραν.

Ἐντὸς τοῦ λιμένος ἡ θάλασσα ἦν βεβαίως ἧττον τεταραγμένη ἢ εἰς τὸ πέλαγος, καὶ ὁ οὐρανὸς ἐφαίνετο κατὰ διαλείμματα καθαρός· ἀλλ' ὁ πλοίαρχος, ὅστις εἶχεν ἀποφασίσει τὴν ἀναχώρησιν, ἱστάμενος παρὰ τὸν ναύκληρον τῷ ἐδείκνυε τὰ νέφη, μετὰ πολλῆς ταχύτητος ὑπὲρ τὴν σελήνην πρὸς βοῤῥᾶν φερόμενα, καὶ τῷ ἔλεγε μετὰ διστακτικῆς ἀνησυχίας: La robba camina! Οὗτος δέ, ὡριμώτερος τοῦ πλοιάρχου κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ κατὰ τὴν πεῖραν, ἔρριπτεν ἐπ' αὐτὰ βλοσυρὸν βλέμμα, καὶ ἐξηκολούθει ἀφώνως καπνίζων, καὶ βραχείας δίδων διαταγὰς πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἀπόπλου, ὅστις μᾶς ἐφαίνετο ὅτι ἐγίνετο μᾶλλον παρὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ.

Τέλος ἡ ἄγκυρα ἀνειλκύσθη, τὰ ἱστία ἀνεπετάσθησαν, καὶ ὁ ***Μανιώδης*** ἤρχισε θαλασσομαχῶν, καὶ ἐφ' ἑκατέρας τῶν πλευρῶν διὰ λοξοδρομιῶν ζητῶν ἔξοδον ἐκ τοῦ λιμένος, πρὸς μεγίστην δυσαρέσκειαν ἡμῶν, οἵτινες παρεβάλλομεν τὰς ἀπαισίους ἐκείνας στιγμὰς καθ' ἃς τὸ πλοῖον, ὡς φερωνύμως μανιῶδες, παρεῤῥίπτετο, πρὸς τὰς πρὸ ὀλίγων ὡρῶν ἀπολαύσεις ἡμῶν ἐπὶ τῆς νήσου. Οὐδ' ἀνησυχίας δ' εἴμεθα ἐντελῶς ἀπηλλαγμένοι, ἐνομίσαμεν μάλιστα τὸν κίνδυνον ἐπικείμενον ὅτε ἠκούσαμεν τὸν πλοίαρχον ἀποτείνοντα πρὸς τὸν ναύκληρον τὴν ἐρώτησιν: Scapularemo? ἣν ἡμεῖς ἐξελάβομεν δηλοῦσαν «θ' ἀποφύγωμεν τὸν καταποντισμόν;» ἥτις ὅμως ἦν τεχνικὸς ὅρος σημαίνων: «θὰ κατορθώσωμεν νὰ ὑπερβῶμεν τὸ ἀκρωτήριον;» Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀπάντησις τοῦ ναυκλήρου, πρῶτον μὲν δι' ἀποτόμων νευμάτων, δεύτερον δὲ διὰ δραστηρίων, καὶ κατὰ τοῦ ἀνέμου λοιδόρων ἐπιφωνημάτων, ἦν ὅλως ἀρνητική, ἐνέδωκε τέλος τοῦ πλοιάρχου ἡ ἐπιμονή, καὶ κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ, ἐστράφη τὸ πηδάλιον καὶ ἡ πρύμνη τοῦ ***Μανιώδους*** ὀπίσω πάλιν

πρὸς τὸν λιμένα, ἔνθα τάχιστα ἐπανελθόντες ἠγκυροβολήσαμεν σχεδὸν ὅπου ἱστάμεθα πρὸ ὀλίγων ὡρῶν.

Τὴν δ' ἐπαύριον ὁμολογήσαντος τοῦ πλοιάρχου ὅτι ὁ ἄνεμος ἦν ἐπίμονος καὶ θὰ ἐξηκολούθει ἐναντίος πνέων δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, ἀπέβημεν αὖθις εἰς τὴν ξηράν, ἀλλὰ φροντίσαντες τὴν φορὰν ταύτην νὰ φορέσωμεν ἀντὶ τῆς στρατιωτικῆς στολῆς, τὰ πολιτικὰ ὁδοιπορικὰ ἡμῶν ἐνδύματα. Ματαία ἡ πρόνοια! Ὀλίγας στιγμὰς μετὰ τὴν ἀπόβασιν ἀνεγνωρίσθημεν, καὶ περιεστοιχίσθημεν αὖθις ὑπὸ πλήθους μείζονος ἢ τὴν προτεραίαν, παρακολουθοῦντος ἡμᾶς ἤδη καὶ οὐχὶ τὴν στολὴν ἡμῶν. Πολλοὶ καὶ τῶν ἐπισήμων ὁμογενῶν προσῆλθον τότε πρὸς ἡμᾶς, συνέδεσαν μεθ' ἡμῶν γνωριμίαν, καὶ μᾶς ἐξένισαν εἰς τὰς οἰκίας των μέχρι τῆς ἑσπέρας, ὅτε ἐπεστρέψαμεν ἐκ νέου εἰς τὸ πλωτὸν ἡμῶν κατάλυμα.

Προχωρησάσης δὲ τῆς νυκτός, ἐκαθήμεθα περὶ τὴν κεντρικὴν τράπεζαν τοῦ κοιτῶνος τοῦ πλοίου ὁ πατήρ μου, οἱ δύω Σοῦτσοι καὶ ἐγώ, καὶ ἀνεγινώσκομεν τὴν **Φυλλάδα τοῦ Ἀλεξάνδρου,** ἣν εἴχομεν ἀγοράσει **Ἐνετίῃσι παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ·** ὁ δὲ ἡμέτερος Νικολῆς ἵστατο ὀλίγον περαιτέρω, μετὰ στόματος διεσταλμένου ἐκ τῆς εὐχαριστήσεως ὅτι ἠκροᾶτο τῆς εἰς τὴν διάνοιαν αὐτοῦ προσιτῆς ταύτης ἀναγνώσεως. Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἄλλη αἰτία ἥτις τὸν ἐδέσμευεν ἐντὸς τοῦ κοιτῶνος, ὅτι ἔξω εἶχεν ἐκραγῇ φοβερὰ καταιγίς, ὁ οὔριος βοῤῥᾶς, ὃν ὁ πλοίαρχος ἀπὸ τῆς Βενετίας ἤδη μᾶς ὑπέσχετο, ἤρξατο πάλης λυσσώδους κατὰ τοῦ ἔτι ἐπικρατοῦντος νότου, καὶ ἀστραπαὶ ἀλλεπάλληλοι καὶ λαμπραὶ ἐφαίνοντο ὡς φλέγουσαι πᾶσαν τὴν νῆσον, καί, ὡς ἂν συνεκροτεῖτο μάχη πυροβολικοῦ, ἐκ τῶν ἀδιακόπων βροντῶν ἀντήχουν τὰ πέριξ ὄρη καὶ ἔτρυζε τὸ πλοῖον ἡμῶν. Αἴφνης ἀστραπὴ καταπληκτικὴ ἐπλημμύρισε φωτὸς τὸν κοιτῶνα, καὶ κρότος ἠκούσθη ὡς ἂν εἶχε συντριβῇ τοῦ οὐρανοῦ τὸ στερέωμα, καὶ κεραυνὸς ἐνσκήψας ἔθλασε καὶ ἔῤῥιψεν εἰς ἐλάχιστα τεμάχια μέχρι τῆς τραπέζης περὶ ἣν ἐκαθήμεθα τὸ ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν ἐκτεινόμενον ὑαλίον τοῦ φωταγωγοῦ, ὑφ' οὗ καὶ ἐσώθημεν, διότι ἀπ' αὐτοῦ, ὡς κακοῦ ἀγωγοῦ, ἀναπηδήσας ὁ κεραυνὸς

δὲν ἔπεσεν ἐν μέσῳ ἡμῶν, καὶ δὲν μᾶς ἐφόνευσεν. Ἀμέσως ἑπομένως ἀνεπηδήσαμεν, καὶ ἐψαύσαμεν ἡμᾶς αὐτούς, ἵνα βεβαιωθῶμεν ὅτι εἴμεθα ὑγιεῖς, πλὴν ὅτι τοῦ πατρός μου τὸ ὡρολόγιον ἔπαυσε κινούμενον· ὁ δὲ Νικολῆς παρεπονεῖτο ὅτι ἐπλήγη τὸ σκέλος, ἴσως ἀληθῶς πληγεὶς μόνον τὴν φαντασίαν.

Ἐξωρμήσαμεν δ' ἀμέσως εἰς τὸ κατάστρωμα, καὶ εὕρομεν ὅτι ὁ κεραυνὸς ἦν ἡ κρίσις τῆς καταιγίδος, ὅτι ὁ ἄνεμος εἶχε διὰ μιᾶς παύσει ἐντελῶς, καὶ διαδεχθῇ αὐτὸν ῥαγδαιοτάτη βροχή, ὡς ἂν εἶχον ἀνοιχθῇ οἱ καταῤῥάκται τοῦ οὐρανοῦ. Ἦν δ' αὕτη δι' ἡμᾶς εὐτυχεστάτη μεταβολή, διότι εὕρομεν ὅτι ὁ κεραυνὸς εἶχεν ἐνσκήψει εἰς τὸν μέγαν ἱστόν, συντρίψει τινὰ τῶν ἐξαρτίων, καὶ ἀνάψει τὸ ἱστίον, ὃ ἔκαιεν εἰσέτι. Ἡ βροχὴ ὅμως ἐκώλυσε τὴν περαιτέρω πρόοδον τῆς πυρκαϊᾶς, ἣν ὁ ἄνεμος, ἂν ἔτι ἔπνεεν, ἤθελε κορυφώσει. Καταβὰς δὲ ὁ κεραυνὸς εἰς τὰ ὕφαλα, δὲν διετρύπησε μὲν αὐτά, ἀλλὰ διὰ τῆς βιαίας ἐπὶ τοῦ πλοίου πιέσεως βυθίσας αὐτό, ὡς μᾶς εἶπον, σχεδὸν μέχρι τῶν χειλέων εἰς τὸ ὕδωρ, διέῤῥηξε τὰ περὶ τὴν τρόπιν, καὶ διὰ τῆς ῥωγμῆς ἤρχισεν εἰσρέον τὸ ὕδωρ. Εἰς ἐνέργειαν λοιπὸν ἐτέθησαν εὐθὺς αἱ ἀντλίαι καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τὸ πλήρωμα ἠναγκάσθη νὰ ἐργάζηται εἰς αὐτάς, ἵνα προλάβῃ τὸν καταποντισμόν, εἰς ὃ καὶ ἡμεῖς ἐνδιαφερόμενοι συνυπηρετοῦμεν τὸ κατὰ δύναμιν. Τὴν αὐγὴν ὅμως, τοῦ πλοίου τεθέντος ὁπωσοῦν ἐν ἀσφαλεῖ διὰ μέτρων προσωρινῶν, καὶ μὴ προκειμένου πλέον περὶ ἀπόπλου μέχρις οὗ ἐπισκευασθῇ ἐντελῶς, ὅπερ δὲν ἀπῄτει μόνον στιγμῶν ἢ ὡρῶν ἐργασίαν, ἀπέβημεν καὶ ἐκ τρίτου εἰς τὴν ξηράν· οἱ δὲ φίλοι ὁμογενεῖς μᾶς ἔπεισαν ν' ἀφήσωμεν τὸν τραυματίαν **Φουριόζον,** καὶ νὰ πλεύσωμεν εἰς Ζάκυνθον ἐπὶ τοῦ δι' ἡμᾶς, καὶ ἐν γένει διὰ τοὺς τότε χρόνους θαλασσίου τέρατος, τοῦ **ἀτμοπλοίου** τῶν Ἰονίων νήσων. Μέχρι δὲ τοῦ ἀπόπλου αὐτοῦ μᾶς διενεμήθησαν εἰς τὰς οἰκίας των· καὶ ὁ μὲν Γεώργιος Λειβαδᾶς ἐφιλοξένησε τὸν πατέρα μου, ἕτερος Λειβαδᾶς τὸν ἕνα τῶν Σούτζων, ὁ Φωκᾶς τὸν ἕτερον καὶ ἐμὲ ὁ Νικόλαος Μεταξᾶς, ὅστις καὶ εἰς τὴν τράπεζαν μ' ἐκάθιζε μετὰ τῆς οἰκογενείας του, εἰπών μοι ὅτι τοῦτο ἦν

τὸ ὑπέρτατον δεῖγμα ἀγάπης καὶ ἐμπιστοσύνης, διότι κατ᾽ ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ αἱ γυναῖκες ἐκρύπτοντο ἔτι ἐπιμελῶς ἀπὸ τῶν βλεμμάτων τῶν ξένων, ὡς ἐγίνετο καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ὑπῆρχον οἱ γυναικωνῖται καὶ τὰ ***καφάσια***.

Ἡ διαμονὴ ἡμῶν ἐν Κεφαλληνίᾳ διήρκεσεν ἡμέρας τινάς, διότι κατὰ δεκαπενθημερίαν μόνον διέπλεε τότε τὸ ἀτμόπλοιον τὰς νήσους. Κατὰ πᾶν δὲ τὸ διάστημα τοῦτο σφοδρῶς μὲ συνεκίνει καὶ μ᾽ ἐξῆπτεν ἡ θερμότης τῶν πατριωτικῶν αἰσθημάτων ἃ ἔβλεπον ἐμπνέοντα τοὺς εὐγενεῖς τῆς νήσου κατοίκους. Ἡ καρδία των ἐπάλλετο διὰ μόνην τὴν Ἑλλάδα· αἱ συνδιαλέξεις των δὲν εἶχον ἄλλο ἀντικείμενον, καὶ εἰς ἡμᾶς ἐξεμυστηρεύοντο τοὺς μυχίους πόθους των τοῦ ν᾽ ἀπαλλαγῶσι τῆς ξενικῆς προστασίας, ὑφ᾽ ἣν ὅμως τοσαῦτα εὕρισκον ὑλικὰ πλεονεκτήματα, καὶ νὰ συνενωθῶσι μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, εἰ καὶ γνωρίζοντες ὅτι αὐτῆς εἶχον κατ᾽ ἀρχὰς μόνον τὴν πενίαν καὶ τὰς στερήσεις νά συμμερισθῶσιν. Εἶχον δ᾽ ἀπεριόριστον ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ἀρχαῖον συμπολίτην αὐτῶν, τὸν Καποδίστριαν, δι᾽ αὐτοῦ ἐπροσδόκουν τὴν ταχεῖαν τῶν πόθων αὐτῶν ἐκπλήρωσιν, καὶ μᾶς ἔδωκαν συνθηματικὸν λεξιλόγιον ἵνα τοὺς εἰδοποιοῦμεν περὶ τῶν ἐνεργουμένων πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ μεγάλου των πόθου. Ὀφείλω ὅμως νὰ ὁμολογήσω ὅτι οὐδέποτε ἐποιησάμεθα χρῆσιν τοῦ λεξικοῦ τούτου, διότι οὐδέποτε εὕρομεν τὴν ἀφορμὴν ἣν αὐτὸ προϋπέθετε.

Συνοδείᾳ δὲ τῶν φίλων ξενοδόχων ἡμῶν ἐπεσκέφθημεν καὶ εἴτι ἀξιοθέατον πέριξ τοῦ Ἀργοστολίου, καὶ διεπλεύσαμεν εἰς Ληξούριον, κωμόπολιν ἥτις τότε οὐδαμῶς ἠλαττοῦτο τῆς πρωτευούσης τῆς νήσου. Εἰς δὲ τὴν ὡραίαν ἐξοχὴν τῆς Λειβαθοῦς, ὅπου ὁ Νικόλαος Μεταξᾶς ἐκέκτητο ἀγροικίαν, μετέβην ἔφιππος ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Γερασίμου. Ὁ νέος οὗτος, μειράκιον τότε εὐγενὲς καὶ εὐχάριστον, μετά τινα ἔτη, δὲν ἠξεύρω τί παθών, ηὐτοκτόνησε, δεκαοκταέτης μόλις νεανίας, βυθίσας τοὺς γονεῖς του εἰς ἀπαραμύθητον δυστυχίαν καὶ τὸ Ἀργοστόλιον εἰς πένθος βαθύ.

Κατὰ μίαν δὲ τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς διαμονῆς ἡμῶν ἐν τῇ νήσῳ ἐσκέφθημεν ὅτι πρέπον εἶναι νὰ ἐπισκεφθῶμεν καὶ τὸν Ἔφεδρον (Résident) ἤτοι τὸν Ἄγγλον διοικητὴν αὐτῆς, συνταγματάρχην Νάπιερ, ὅστις ἦν ὁ μετὰ ταῦτα ὡς Ἀντιβασιλεὺς διοικήσας τὰς Ἰνδίας. Δὲν μᾶς ἐδέχθη ὅμως, διότι, ὡς μᾶς ἐμήνυσεν, ἡ σύζυγός του ἠσθένει ἐπικινδύνως.

Τέλος δ' ἦλθε τὸ περιμενόμενον ἀτμόπλοιον, καὶ περιπαθῶς ἀποχαιρετίσαντες τοὺς ἀγαθοὺς φίλους, κατέβημεν εἰς τὸν λιμένα ἵνα ἐπιβιβασθῶμεν. Εὕρομεν δ' εἰς τὴν παραλίαν συνηγμένον μέγα πλῆθος, προπέμπον ἡμᾶς διὰ ζητωκραυγῶν, αἵτινες δὲν ἔπαυσαν μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν οἱ τροχοὶ ἐκινήθησαν καὶ τὸ πλοῖον ἔκαμψε τοῦ λιμένος τὴν ἄκραν. Ἡ συγκίνησις ἡμῶν ἦν μεγάλη. Περιέσπα δὲ μετ' ὀλίγον αὐτὴν καὶ τὸ αἴσθημα ὅτι κατὰ πρῶτον ἐβλέπομεν τὸ θαλάσσιον τοῦ ἀτμοκινήτου μηχάνημα καὶ ἐπλέομεν ἐπ' αὐτοῦ. Μεθ' ἡμῶν δὲ παρελάβομεν μόνα τὰ ἀναπόφευκτα ὁδοιπορικὰ σκεύη, ἀφέντες τὰ ὀγκωδέστερα εἰς τὸν ***Μανιώδη***, ἵνα μᾶς φέρῃ αὐτά, ὅταν κατορθώσῃ νὰ εὐπλοήσῃ ὁ ἴδιος.

Εἰς τὴν Ἀδριατικὴν εἶχεν ἤδη θέσει πρῶτον ἀτμόπλουν ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις· ἀλλ' ἐκεῖνο εἶχεν ἀπολεσθῆ αὔτανδρον, καὶ ἔκτοτε ἡ ἀπότολμος ἀπόπειρα δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐπαναληφθῆ. Τὸ δ' ἡμέτερον μέγα δὲν ἦτον, εἰ δὲ καὶ ἡ θάλασσα ἦν ἱκανῶς ἔτι τεταραγμένη ἐκ τῶν ἐσχάτων τρικυμιῶν, οὐχ ἧττον ἐπεχαίρομεν ἡμεῖς ὅτι διεφύγομεν ἂν οὐχὶ τῶν κυμάτων, ἀλλὰ κἂν τῶν ἀνέμων τὴν τυραννίαν, καὶ ἐπροχωροῦμεν ἀκωλύτως, καίτοι μὴ πνέοντος τοῦ οὐρίου ὃν περιέμενε πάντοτε τοῦ ***Μανιώδους*** ὁ πλοίαρχος.

Περὶ τὴν δείλην τέλος τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐῤῥίψαμεν τὴν ἄγκυραν εἰς τὴν Ζάκυνθον, τὴν ἀληθῆ Ζάκυνθον τὴν φορὰν ταύτην, καὶ ἐν τῷ ἅμα ἀπέβημεν. Εἰς τὸ ὑγειονομεῖον δι' οὗ ἐπρόκειτο νὰ διέλθωμεν, ὁ προϊστάμενος αὐτοῦ μᾶς προσεκάλεσε ν' ἀφήσωμεν ἐκεῖ τὰ ξίφη ἡμῶν, διότι εἰς οὐδένα ἐπετρέπετο νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν ἔνοπλος. Ἡ διαταγὴ αὐτὴ μᾶς ἐφάνη ἀδικαιολόγητος καὶ ἀτοπωτάτη, δι' ὃ καὶ τῷ εἴπομεν ὅτι δὲν θέλομεν συγκατατεθῆ εἰς αὐ-

τὴν, ἐξηγοῦντες ὅτι εἴμεθα ἀξιωματικοί. Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ἠδιαφόρει πρὸς τὴν ἐξήγησιν καὶ ἐπέμενεν· οὐχ ἧττον ὅμως ἐπεμένομεν καὶ ἡμεῖς, καὶ αἱ φωναὶ ἤρχισαν ὀλίγον ὑψούμεναι εἰς τῆς ἔριδος τὴν διαπασῶν, ὅτε ἐφάνη προσερχόμενος ἀξιωματικὸς ἐν μεγάλῃ στολῇ, καὶ ἠρώτησε τὸν ὑγειονόμον περὶ τίνος πρόκειται. Εἰπόντος δὲ τούτου τὸ ἀντικείμενον τῆς διαφορᾶς, ὁ ἀξιωματικὸς τῷ ἀπήντησεν ὅτι ἡμεῖς ἔχομεν δίκαιον καὶ ὀφείλει νὰ μᾶς ἀφήσῃ τὰ ξίφη μας. Στραφεὶς δὲ πρὸς ἡμᾶς, μᾶς προσωμίλησεν εὐγενέστατα Γαλλιστί, μᾶς ἐζήτησε συγγνώμην διὰ τοῦ ὑπαλλήλου τὴν ἀπειρίαν, καὶ μαθὼν παρ' ἡμῶν ὅτι ἐπισκεπτόμεθα κατὰ πρῶτον τὴν πόλιν, μᾶς ὡδήγησεν ὁ ἴδιος εἰς τὸ ἄριστον τῶν αὐτῆς ξενοδοχείων ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ἥτις διετρέχετο ὑπὸ πυκνῶν ὁμίλων μετημφιεσμένων, διότι εἴμεθα τότε ἐν πλήρει τῇ ἀποκρέῳ.

Μόλις δ' εἴχομεν πρὸ ἡμισείας ὥρας καταλύσει ἐν τῷ ξενοδοχείῳ, καὶ ἐπανελθὼν ὁ αὐτὸς ἀξιωματικός, μᾶς ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ Ἄγγλος Ἔφεδρος ἢ Ἔπαρχος τῆς νήσου, ὁ συνταγματάρχης Viceroy, οὗ αὐτὸς ἦν ὁ ὑπασπιστής, ἤρχετο εἰς ἐπίσκεψιν ἡμῶν. Ἐσπεύσαμεν λοιπὸν ἀμέσως νὰ περιβληθῶμεν τὴν στολὴν ἡμῶν, καὶ ἐλθὼν ὁ Συνταγματάρχης, μετ' εὐγενεστάτας ἄλλας φιλοφρονήσεις, μᾶς προσεκάλεσεν, ἡμᾶς τοὺς δύο ἀξιωματικοὺς διὰ τὴν αὐτὴν ἑσπέραν εἰς τὸ γεῦμά του.

Ἡ ἐπίσκεψις τοῦ συνταγματάρχου πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀνθυπολοχαγούς, ἡ πρόσκλησις εἰς γεῦμα πρὶν κἂν τὸν ἀντεπισκεφθῶμεν, ἦσαν φιλοφρονήσεις τόσον ὑπερβολικῶς κολακευτικαί, ὥστε μᾶς ἐθορύβουν σχεδὸν καὶ μᾶς ἐξέπληττον. Κατὰ τὴν ὡρισμένην δὲ ὥραν, ἦλθε καὶ ἐκ τρίτου ὁ ὑπασπιστής, καὶ μᾶς ὡδήγησεν αὐτὸς εἰς τοῦ Διοικητοῦ, παρ' ᾧ εὕρομεν μεγάλην καὶ πλουσίαν τράπεζαν παρατεθειμένην, καὶ πάντας τοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς φρουρᾶς προσκεκλημένους· ὥστε ἐφρονοῦμεν ὅτι ὠφείλομεν νὰ εὐχαριστῶμεν τὴν καλήν μας τύχην διότι συνέπεσε νὰ φθάσωμεν τοσοῦτον ἐγκαίρως, καθ' ἣν ἡμέραν ὁ κ. Βισρόϋ εἶχε μέγα συμπόσιον εἰς ὃ περιέλαβε καὶ ἡμᾶς. Ἡ ἐναντία ὑπόθεσις ὅτι δι' ἡμᾶς

ἔδιδε τοῦτο, καὶ καθ' ἑαυτὴν ἄτοπος, ἦν καὶ χρονολογικῶς ἀδύνατος, καθ' ὅσον δὲν ὑπῆρχε καιρὸς πρὸς παρασκευὴν αὐτοῦ.

Ὅπως δήποτε, ἐκάθισεν ἐμὲ εἰς τὰ δεξιά του ὁ διοικητὴς καὶ τὸν Σ. Σοῦτσον εἰς τὰ ἀριστερά, καὶ δι' ὅλου τοῦ δείπνου, καὶ αὐτὸς καὶ πάντες οἱ ἀξιωματικοὶ ἦσαν περιποιητικώτατοι πρὸς ἡμᾶς. Ὅτε δὲ ἀνεχωρήσαμεν, μᾶς εἶπεν ὁ κ. Βισρόϋ ὅτι ἡ νῆσος τῆς Ζακύνθου ἔχει τὴν δικαίαν φήμην μιᾶς τῶν ὡραιοτάτων τῆς μεσογείου· διὰ τοῦτο ὅτι τὴν ἐπαύριον θέλει μᾶς πέμψει τοὺς ἵππους του ἵνα τὴν ἐπισκεφθῶμεν. Ἡ ἀγαθότης αὕτη τοῦ Διοικητοῦ, ὑπερβαίνουσα πάσας τὰς ἄλλας, ἐπλήρωσεν ἡμᾶς ἀνεκφράστου χαρᾶς.

Καὶ τῷ ὄντι τὴν ἐπιοῦσαν ἅμα ἠγέρθημεν καὶ ἐπρογεύθημεν, ἦλθεν ἔφιππος ὁ φίλος ἡμῶν ὑπασπιστὴς μετὰ τεσσάρων λαμπρῶν ἵππων οὓς ἔσυρον στρατιῶται, καὶ οὕτως ἱππεύσαντες πάντες περιήλθομεν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του πάντα τὰ περίεργα μέρη τῆς πόλεως, προσχαίνοντος ἡμῖν τοῦ λαοῦ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὰς ἀγοράς, καὶ μετὰ ταῦτα μετέβημεν εἰς τὴν ἐξοχήν, καὶ εἴδομεν τὰς γραφικωτέρας θέσεις καὶ τὰς ὡραιοτέρας τῶν ἀγροικιῶν, καὶ ἐπεστρέψαμεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον μόνον κατὰ τὴν ὥραν τοῦ γεύματος.

Ἀφ' οὗ δ' ἐγεύθημεν, ἀπήλθομεν εἰς ἐπίσκεψίν τινων τῶν ἐπισημοτέρων ὁμογενῶν τῆς νήσου, ἐξ ὧν οὐδεὶς εἶχεν ἔλθει πρὸς ἡμᾶς, καὶ ὧν ὁ ἐνθουσιασμὸς μᾶς ἐφαίνετο πολὺ σωφρονέστερος, ἴσως καὶ ψυχρότερος τοῦ τῶν Κεφαλλήνων. Εὕρομεν δὲ οὐδένα κατ' οἶκον. Τὴν ἐπαύριον δὲ μᾶς ἐδέχθη μόνη ἡ οἰκογένεια Στεφάνου, δι' ἣν εἴχομεν καὶ ἐπιστολήν· ἀλλ' οὐδ' αὐτῆς λίαν ἔνθερμος μᾶς ἐφάνη ἡ ὑποδοχή. Ἀλλὰ κἂν ὁ Κ. Στεφάνου μόνος ἐκ πάντων πρὸς οὓς εἴχομεν πορευθῆ μᾶς ἀπέδωκε τὴν ἐπίσκεψιν.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐναυλώσαμεν πλοιάριον ἵνα μᾶς μεταβιβάσῃ εἰς τὴν ἀντιπέραν ἀκτὴν τῆς Πελοποννήσου. Πρὶν δ' ἀπέλθωμεν, δὲν ἀπέκρυψα ἐγὼ εἰς Κύριόν τινα Ζακύνθιον, μεθ' οὗ ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας εἴχομεν γνωρισθῆ καὶ συνδέσει τινὰ οἰκειότητα, τὴν ἔκπληξίν μου δι' ἣν παρετήρησα διαφορὰν τῆς πρὸς ἡμᾶς συμπερι-

φορᾶς τῶν Κεφαλλήνων καὶ Ζακυνθίων, ἐξ ἧς ἐνόμιζον ὅτι ἐδικαιούμην νὰ συμπεράνω διαφορὰν καὶ ὡς πρὸς τὴν ζωηρότητα τῶν πατριωτικῶν αἰσθημάτων ἑκατέρων. Ἀλλ᾽ ὁ Κύριος οὗτος μὲ ἐξήγαγε τῆς ἀπάτης μου, διηγηθείς μοι ὅτι τὸ κομίσαν ἡμᾶς ἀτμόπλουν ἐκόμισεν ἐν ταὐτῷ καὶ ἐπιστολὴν τοῦ Διοικητοῦ τῆς Κεφαλληνίας πρὸς τὸν τῆς Ζακύνθου, καλοῦσαν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπὶ δύω Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν, ὧν ἡ παρουσία μόνη παρ᾽ ὀλίγον ν᾽ ἀναστατώσῃ πᾶσαν τὴν Κεφαλληνίαν, καὶ προτρέπουσαν αὐτὸν νὰ λάβῃ περὶ τῶν ἐπικινδύνων τούτων ὁδοιπόρων τὰ κατάλληλα μέτρα. Ὁ ἐπιτήδειος δὲ Κύριος Βισρόϋ ἐννοῶν ὅτι αὐστηρὰ καὶ περιοριστικὰ μέτρα, ἅτινα ἴσως ἦσαν ἐναντία καὶ τῆς διαθέσεώς του, πιθανῶς θὰ ηὔξανον μᾶλλον τὸ κακὸν ὃ ἤθελε ν᾽ ἀποφύγῃ, ἐφήρμοσε τὴν ὅλως ἀντίθετον μέθοδον, καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ἀποβιβάσεως μᾶς περιεστοίχισε δι᾽ εὐγενεστάτων περιποιήσεων, μᾶς ὑπερασπίσθη διὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ του κατὰ τοῦ ὑγειονόμου, ἴσως ἐπίτηδες, καὶ ἐπίσης κατὰ διαταγήν, ζητήσαντος νὰ μᾶς ἀφοπλίσῃ ἵνα προκαλέσῃ τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἱκανοποίησιν· τὸ δεῖπνον καὶ ἡ πρόσκλησις τῶν ἀξιωματικῶν ἦσαν δι᾽ ἡμᾶς, πρὸ τῆς ἀποβιβάσεως ἡμῶν, παρεσκευασμένα, καὶ ταῦτα πάντα, ὡς καὶ ἡ τὴν ἐπαύριον μετὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ καὶ ἐπὶ ἵππων τοῦ Διοικητοῦ ἐκδρομὴ ἐπιδεικτικῶς διὰ τῆς πόλεως καὶ εἰς τὴν ἐξοχήν, ἐγένοντο ἵνα πείσωσι τοὺς Ζακυνθίους ὅτι ἤμεθα φίλοι τῶν Ἄγγλων, εἰς αὐτοὺς ἀφωσιωμένοι, καὶ ἑπομένως ὕποπτοι εἰς τοὺς πατριώτας. Τούτου ἕνεκα οὐδεὶς αὐτῶν ἠθέλησε νὰ μᾶς πλησιάσῃ.

Τὸ τέχνασμα, δι᾽ οὗ τὴν ἐπιτηδειότητα ἐξεπλάγην, ἐπέτυχε πληρέστατα. Καίτοι δ᾽ ἔχον δι᾽ ἡμᾶς καὶ τὸ εὐάρεστον αὐτοῦ μέρος, οὐχ ἧττον ὅμως πολὺ μᾶς ἐλύπησε, διότι μᾶς ἐστέρησε τῆς χαρᾶς τοῦ νὰ γνωρίσωμεν τοὺς γενναίους ἄνδρας, ὧν τὰ αἰσθήματα ἦσαν οὐχ ἧττον θερμὰ καὶ πατριωτικὰ ἢ τὰ τῶν γειτόνων αὐτῶν Κεφαλλήνων. Παρεκαλέσαμεν ἑπομένως τὸν ἀναγγείλαντα ἡμῖν ταῦτα φίλον νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τοὺς ἀγαπητοὺς ὁμογενεῖς τῆς Ζακύνθου τὰ ἀληθῆ ἡμῶν αἰσθήματα, καὶ τὴν ἀφορμὴν τῶν σχέσεων

ἡμῶν μετὰ τοῦ Κ. Ἐπάρχου. Προσέτι δὲ ἐξητησάμεθα παρ' αὐτοῦ καὶ ὑλικήν τινα ὑπηρεσίαν, ἣν προθύμως μᾶς ὑπεσχέθη, νὰ παραλάβῃ καὶ μᾶς πέμψῃ εἰς Ναύπλιον κιβώτιά τινα ἐνδυμάτων καὶ σκευῶν ἃ πρὸ ἐτῶν ὑπὸ τοῦ πατρός μου πεμφθέντα ἐξ Ὀδησσοῦ, ἔμενον ἔκτοτε κατατεθειμένα ἐν Ζακύνθῳ.

Μετὰ τὴν μεσημβρίαν δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐπεβιβάσθημεν εἰς τὸ πλοιάριον (τρεχαντήριον), καὶ ἔχοντες μαλακὸν τὸν ἄνεμον καὶ ἱκανῶς ὁμαλὴν τὴν θάλασσαν, ἐφθάσαμεν μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου εἰς τὴν ἀπέναντι ἀκτὴν τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἀπέβημεν εἰς Κλαρέντσαν.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ.

Α.

ΕΠΙ ΚΥΒΕΡΝΗΤΟΥ.

1.

Ἄφιξις.

Ὅτε ἀπέβημεν τοῦ πλοιαρίου εἶχεν ἐπέλθει ἡ νύξ, καὶ ἦν ἤδη σκότος. Γονυπετήσαντες δὲ πάντες, ἐποιήσαμεν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ ἠσπάσθημεν τὸ ἔδαφος, ὅπερ οὐδόλως ἐξέπληξε τὸν πλοίαρχον, διότι ἦν Ἑπτανήσιος, καὶ φυσικώτατος τῷ ἐφαίνετο ὁ ἐνθουσιασμὸς οὗτος ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς μικρὰν δ᾿ ἀπόστασιν ἐμπρὸς ἡμῶν ἀμυδρά τινα φῶτα ἐνέφαινον τὴν ὕπαρξίν τινων καλυβῶν, αἵτινες ἀπετέλουν τὸ χωρίδιον τῆς Κλαρέντσας, τὸ ὄνομα διατηρούσης ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Φραγκοκρατίας· καὶ ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου τὴν ὁδηγίαν ἐπορεύθημεν πρὸς τὴν μεγαλειτέραν ἐξ αὐτῶν, κατεχομένην ὑπὸ τῆς ὑπερτάτης καὶ μόνης τοῦ τόπου ἀρχῆς, τοῦ ὑγειονομοτελωνολιμενάρχου Κ. Λαδοπούλου, ὅστις προσηνέστατα μᾶς ἐφιλοξένησε, δηλαδὴ μᾶς ἐπέτρεψε ν᾿ ἁπλωθῶμεν εἰς μίαν ἐκ τῶν ψιαθῶν αἵτινες ἀπετέλουν τὸ μόνον ἔπιπλον τῆς αἰθούσης, καί, ἂν ἐδυνάμεθα, νὰ κοιμηθῶμεν.

Τὸ κατ᾿ ἐμὲ ἐπὶ πολὺ δὲν ἠδυνήθην, καὶ ἡ καρδία μου ἐσκίρτα, ὡς ἂν τὴν ἐθέρμαινε τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ἡ φαντασία

μου δὲ ἠγρύπνει διὰ τοῦ πλείστου τῆς νυκτός, καὶ νῦν μὲν μ' ἔφερεν ὀπίσω εἰς τὴν αἴγλην τῶν ἱστορικῶν χρόνων, εἶτα δ' εἰς σβεσθὲν παρελθόν, τὸ ἐν Γερμανίᾳ, καὶ εἰς τοὺς φίλους ἀφ' ὧν διὰ παντὸς ἐχωρίσθην, καὶ εἶτα ἐβυθίζετο εἰς τὸ μέλλον, ὅλον ἀκτινοβολοῦν ἐμπρός μου, καὶ δεικνύον μοι ἐλευθέραν τὴν Ἑλλάδα τῆς ἀγάπης, τῶν ὀνείρων καὶ τῶν σπουδῶν μου καὶ μάχας καὶ δάφνας καὶ τρόπαια.

Τὴν Ἑλλάδα τότε ἐκυβέρνα ὁ Ι. Καποδίστριας, καὶ σχετικὴ εὐνομία εἶχεν ἀρχίσει φυομένη εἰς αὐτήν. Ἀλλ' ἂν ἡ Πελοπόννησος, τινὲς νῆσοι καὶ μικρὸν μέρος τῆς Στερεᾶς ἀπελάμβανον τῆς ἐλευθερίας, ὁ ἀγὼν ὅμως ἐξηκολούθει ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ τοῦ ἐπιλοίπου Ἑλληνικοῦ, καὶ ὁ Δ. Ὑψηλάντης ἐστρατοπέδευεν ἐν Βοιωτίᾳ· ἐσχεδίαζον λοιπὸν δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ὅτι, ἅμα φθὰς εἰς Ναύπλιον, θὰ μετέβαινον εὐθὺς εἰς Θήβας ἵνα ταχθῶ ὑπὸ τὰς σημαίας αὐτοῦ, πρὸς ὃ εἶχον ἐφόδιον τὴν συστατικὴν ἐπιστολὴν τοῦ Παναγιώτου Σούτσου. Ἤλπιζον ἵνα μὲ σχετίσῃ μετὰ τῶν ὁμογενῶν μου πρὸς οὓς ξένος ὅλως ἠρχόμην, καὶ εἰς τὸν ἐξάδελφόν μου Γρηγόριον Σοῦτσον, ὅστις πρὸ ἱκανοῦ χρόνου ἐλθὼν ἐκ Παρισίων, ηὐνοεῖτο μεγάλως ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου διὰ τὰ προτερήματα καὶ τὰς γνώσεις του, καὶ εἶχε παρ' ἡλικίαν ταχθῆ εἰς τὸ ἀνώτατον νομοθετικὸν συνέδριον, τὸ καλούμενον Πανελλήνιον.

Τῇ δ' ἐπαύριον, ἡ πρώτη ἡμῶν ἀνάγκη ἦν νὰ προμηθευθῶμεν ἵππους διὰ τὴν περαιτέρω ὁδοιπορίαν· ἀλλ' ἵπποι πρόχειροι δὲν ὑπῆρχον εἰς τὴν σχεδὸν ἔρημον ἐκείνην παραλίαν, καὶ εὑρέθημεν εἰς ἣν θέσιν περίπου ὁ ἥρως ἑνὸς τῶν Διηγημάτων μου, οὗ τὰ συμβάντα ἐγράφησαν κατὰ μέρος ἐξ ἀπομνημονεύσεως τῶν ἡμετέρων [1]. Βοηθείᾳ λοιπὸν τοῦ προθύμου πανάρχοντος τοῦ τόπου Κ. Λαδοπούλου ἐπέμψαμεν εἰς τὰ περίχωρα πρὸς ἀναζήτησιν αὐτῶν, καὶ ἠναγκάσθημεν ἐπὶ ὥρας τινὰς νὰ τοὺς περιμείνωμεν.

Τὰ πρῶτα βλέμματα ἃ περιεφέραμεν ἐπὶ τὴν ἀκτὴν ἅμα ἐδυνή-

[1] Ὁδοιπορικαὶ ἀναμνήσεις.

θημεν νὰ ἴδωμεν αὐτὴν εἰς τὸ φῶς τοῦ ἀνίσχοντος ἡλίου, μᾶς ἔδειξαν λόφους καὶ πεδία φέροντα τὸν χαρίεντα χαρακτῆρα τῆς μεσημβρινῆς φύσεως, ἀλλ' ἄλλως ἔρημα, καὶ ἐλάχιστα δεικνύοντα ἴχνη ἀνθρωπίνης καλλιεργείας Συγχρόνως ὅμως ἐπὶ παραλίου λόφου, τερπνότατα κειμένην εἴς τινα ἀπόστασιν εἴδομεν εὐπρεπῆ οἰκίαν, πολὺ διαφέρουσαν τῶν περὶ ἡμᾶς καλυβῶν καὶ πολὺ μεγαλοπρεπεστέραν τοῦ γενικοῦ ἀρχείου ἐν ᾧ διενυκτερεύσαμεν. Ἐρωτήσαντες δ' ἐμάθομεν ὅτι ταύτην ἔκτισε καὶ κατῴκει μετὰ τῆς οἰκογενείας του εὔπορός τις Χῖος, Μάξιμος καλούμενος, ὅστις πρῶτος ἀπεπειράθη τοῦ ἐξοχικοῦ βίου, καὶ ἔδιδεν ἐνταῦθα τὸ ἀγαθοεργὸν παράδειγμα ἐπιμελοῦς ἀγρονομίας καὶ οἰκογενειακῶν ἀρετῶν.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐλέγοντο, ἐφάνη αὐτὸς ὁ κ. Μάξιμος, ὅστις μαθὼν περὶ τῆς ἀφίξεως ἡμῶν, ἤρχετο νὰ μᾶς προσκαλέσῃ εἰς τὴν ἔπαυλίν του, εἰς ἣν μεταβάντες διήλθομεν τὴν πρωίαν, καὶ τὴν μεσημβρίαν εὐθύμως συνεγεύθημεν μετ' αὐτοῦ, τῆς ἀγαθῆς του συζύγου, καὶ τῶν τέκνων του, φεῦ! πολὺ ἀπέχοντες τοῦ νὰ προϊδῶμεν ὅτι μικρὸν μετὰ ταῦτα, λησταὶ εἰσελάσαντες ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ ἤθελον ἀποσφάξει αὐτὸν ἐν μέσῳ τῆς οἰκογενείας του, εἰς αὐτὴν ἐκείνην τὴν θέσιν τῆς τραπέζης εἰς ἣν ἐκάθητο ὅτε συνεστιώμεθα. Ἦν δ' ὁ κ. Μάξιμος πατὴρ ἢ θεῖος τῆς Κυρίας Μαυρογορδάτου ἣν μετ' ὀλίγον ἐγνώρισα ἐν Ναυπλίῳ.

Ἐν τούτοις ἔφθασαν οἱ ἵπποι, καὶ ἀναβάντες εἰς αὐτοὺς μετὰ χαρᾶς πολὺ μείζονος ἢ ὅτε ἐπεβαίνομεν τοῦ ***Μανιώδους*** ἐν Βενετίᾳ, ἐτράπημεν πρὸς βορρᾶν διὰ τῶν γραφικῶν παραλίων τῆς Ἤλιδος, καὶ ἐξηκολουθήσαμεν τὴν εὔθυμον ἡμῶν ἱππασίαν μέχρις οὗ ἀνέτειλεν ἡ σελήνη. Τότε δὲ πέριξ ἡμῶν καὶ ὄπισθεν, ἐκ τῶν εὐρυτάτων πεδίων, ἠκούσαμεν μετ' ἐκπλήξεως κραυγὰς γοερὰς αἱρομένας, ὡς χιλιάδων παιδίων κλαυθμηριζόντων· ἐπί τινα δὲ λεπτὰ συνεχῶς διαρκέσασαι αἱ κραυγαὶ αὗται, ἔπαυσαν διὰ μιᾶς ὡς εἶχον ἀρχίσει, καὶ πλέον δὲν ἐπανελήφθησαν. Οἱ δ' ἀγωγιάται ἡμῶν, παρ' ὧν ἐζητήσαμεν τὴν ἐξήγησιν, μᾶς εἶπον γελῶντες ὅτι ἦσαν οἱ θῶες (τσακάλια) τῶν ἑλῶν τοῦ Ἀλφειοῦ, ἔχοντες πανταχοῦ

τὴν ἕξιν τοῦ νὰ προοιμιάζωσιν εἰς τῆς νυκτὸς τὴν ἀνάπαυσιν διὰ τοιούτου ἑσπερινοῦ ἀποχαιρετισμοῦ.

Τέλος ἐφθάσαμεν εἰς τὸ Τουρκώνυμον χωρίον **Ἀλῆ-Τσελεβῆ**, κείμενον μεταξὺ τῶν δασῶν καὶ τῶν νησσοτρόφων τῆς Ἤλιδος ἑλῶν, καὶ κατελύσαμεν παρὰ τῷ ἱερεῖ τῆς ἐκκλησίας, οὗ ἡ κατοικία οὐδ' ἀνετωτέρα οὐδὲ πλουσιωτέρα πολὺ ἦν τῆς τοῦ κοινοῦ ἐκείνου ἄρχοντος τῆς Κλαρέντσας. Μετ' αὐτοῦ δὲ διαλεγόμενος, τὸν ἠρώτησα πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐὰν γνωρίζῃ τὸν ἐν Ναυπλίῳ Γρηγόριον Σοῦτσον, ἢ ἂν ἤκουσε ποτὲ περὶ αὐτοῦ, καὶ ἂν δὲν ἔχει φήμην ἀληθῶς νέου λίαν διακεκριμένου ἐφ' ἱκανότητι.

— Τὸν Γρηγόριον Σοῦτσον; εἶπεν· ἐκεῖνον ὅστις ἀπέθανεν;

— Ἀπέθανεν! ἀνεκράξαμεν περίτρομοι. Ἀπέθανεν; Ὄχι, βεβαίως. Ἐννοοῦμεν ἐκεῖνον ὅστις εἶναι εἰς τὸ Πανελλήνιον.

— Αὐτὸς ἐκεῖνος, ἀπεκρίθη ὁ ἱερεύς. Ἀπέθανε πρὸ τριῶν ἑβδομάδων. Ἦτον νέος ἀξιόλογος, καὶ ὁ θάνατός του κατελύπησε πάντα Ἕλληνα.

Τὸ ἄκουσμα τοῦτο ὡς κεραυνὸς ἐνέσκηψεν ἐφ' ἡμᾶς. Ὁ φίλτατός μου ἐξάδελφος, ὃν ἐν τῇ παιδικῇ μου ἡλικίᾳ ἐθεώρουν ὡς πρεσβύτερον ἀδελφόν, πρὸς ὃν μετὰ ταῦτα ἀπέβλεπον ὡς εἰς τύπον τελειότητος, ὃν ἄμετρον πόθον εἶχον νὰ ἐπανίδω, δὲν ὑπῆρχε πλέον! Μόνος καὶ ἄγνωστος ᾐσθανόμην ἤδη ὅτι ἔβαινον εἰς τὴν γῆν τῆς πατρίδος μου, καὶ ὅτι οὐδένα πλέον εἶχον ὅστις νὰ ὁδηγήσῃ καὶ νὰ διευκολύνῃ τὰ πρῶτά μου βήματα ἐν αὐτῇ.

Τί ἐπέφερε τὸν θάνατον ἠγνόει ὁ ἱερεὺς τοῦ χωρίου. Ἐμάθομεν δὲ μετ' οὐ πολὺ ἐν Πάτραις πάσας τὰς περιστάσεις αὐτοῦ, καὶ ἐν ἄλλοις ὅτι προσῆλθεν ἐξ ἠθικῆς οὐχ ἧττον ἢ ἐκ φυσικῆς ἀσθενείας. Ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Ψαρῶν, ὡραιοτάτη κόρη, τὸ ὄνομα Δεσποινοῦ, ἀντίπαις τὴν ἡλικίαν, εἶχε σωθῆ ἀπὸ τῶν μαχαιρῶν τῶν δημίων ῥιφθεῖσα εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ μετὰ θάῤῥους καὶ ἐπιτηδειότητος κολυμβήσασα, κατέφυγεν εἰς ἐκεῖ που παραπλέον Ἑλληνικὸν πλοῖον, οὗ τὸ πλήρωμα τὴν εἶδε μετὰ θάμβους ἀναβᾶσαν εἰς τὸ κατάστρωμα ὡς ἀναδυομένην Ἀφροδίτην. Μακεδὼν δέ τις

ὁπλαρχηγός, ἐπὶ τοῦ πλοίου εὑρεθείς, ἔλαβεν αὐτὴν ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν του προστασίαν, καὶ τὴν ἔφερεν εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἐκεῖ δ' ἐρασθεὶς αὐτῆς τὴν ἐνυμφεύθη νέος προὔχων ἐκ Φθιώτιδος, ὅστις καὶ παιδείας ἦν μέτοχος καὶ εὐγενεῖς εἶχε τοὺς τρόπους. Μετ' αὐτοῦ ὁ ἐξάδελφός μου γνωρισθείς, ὅτε ἦλθεν ἐκ Γαλλίας, ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν ἡ κοινωνία ἦν ὀλίγον ἔτι ἀνεπτυγμένη ἐν Ἑλλάδι, εἱλκύσθη ἰσχυρῶς ὑπὸ τῆς χάριτος καὶ τῆς καλλονῆς της, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀνέλαβε νὰ τῇ διδάξῃ τὴν Γαλλικήν, βαθμηδὸν δ' ἡ σχέσις του ἀπέβαινε στενωτέρα, μέχρις οὗ ἔρως σφοδρὸς ἐξήφθη μεταξὺ αὐτῶν, ὠθήσας αὐτοὺς εἰς λήθην τῶν καθηκόντων των, ὥστε παρ' ἑαυτῷ παρέλαβε τὴν νέαν γυναῖκα, ἐγκαταλιποῦσαν τὸν σύζυγόν της. Τοῦτο εἶδε μετὰ βαθείας ἀποδοκιμασίας ἡ κοινωνία, καὶ οὐχ ἧττον μετ' ἀγανακτήσεως ὁ αὐστηρὸς τὰ ἤθη Κυβερνήτης, ὅστις παρὰ τῶν ἀπολαυόντων τῆς εὐνοίας του, παρὰ τῶν μελῶν μάλιστα τοῦ Πανελληνίου ἐδικαιοῦτο ν' ἀπαιτῇ ὃ καὶ ὁ ἴδιος ἔδιδε παράδειγμα σεβασμοῦ τῶν ἠθῶν πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῆς νέας κοινωνίας. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς λοιπὸν ἐκείνης προσηνέχθη ὁ Κυβερνήτης μετ' ἄκρας ψυχρότητος πρὸς τὸν Γρηγόριον Σοῦτσον. Οὗτος δὲ τοσοῦτον ἰσχυρῶς ᾐσθάνθη τὴν προσβολὴν τῆς φιλοτιμίας του, ὥστε ἔκτοτε καὶ ἡ ὑγεία του προσεβλήθη. Προσεπελθοῦσα δὲ καὶ τυφοειδὴς ἀσθένεια, ἣν ἐδείνου ἡ ψυχική του αὕτη διάθεσις, τὸν ἀνήρπασεν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, ἀφέντα βαθεῖαν θλίψιν οὐ μόνον εἰς τοὺς γνωρίζοντας αὐτόν, ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, διότι γενικῶς ἠγαπᾶτο διὰ τὸν ἀξιέραστον χαρακτῆρά του, καὶ κατὰ τὴν κοινὴν ὁμολογίαν θ' ἀνεδεικνύετο εἷς τῶν χρησιμωτέρων ἀνδρῶν εἰς τὴν πατρίδα ἐὰν ἐξηκολούθει ὑπηρετῶν αὐτὴν ὡς ὤφειλε.

Μετὰ βαρείας καρδίας ἠκούσαμεν τὸ ἀξιοθρήνητον τοῦτο διήγημα, καὶ ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς Ναύπλιον, μία τῶν πρώτων ἐπιθυμιῶν μου ἦν νὰ γνωρίσω ἐκείνην ἣν περιπαθῶς εἶχεν ἀγαπήσει ὁ ἐξάδελφός μου, καὶ εἰς ἧς τὰς ἀγκάλας εἶχεν ἐκπνεύσει πρὸ μόλις εἴκοσιν ἡμερῶν. Συνέπεσε δὲ ἡ οἰκία ἣν ἐμισθώσαμεν νὰ κῆται κατάντικρυ καὶ πλησιέστατα τῆς ἰδικῆς της· διὰ δὲ τὴν τότε ἔτι

ἔλλειψιν τῶν παραπετασμάτων εἰς τὰ παράθυρα, ἔβλεπον ἐντὸς αὐτῆς. Ἐκεῖ δὲ ἅπαξ ἢ δὶς εἶδον ἐντὸς τῆς γείτονος ἐκείνης οἰκίας μορφήν τινα μελανοφοροῦσαν, καὶ ἔμαθον ὅτι αὕτη ἦν ἡ ἀπαραμύθητος Δεσποινοῦ, ἀλλὰ τοὺς χαρακτῆρας τοῦ προσώπου της δὲν ἠδυνήθην νὰ διακρίνω. Ἐν ᾧ δὲ περιέμενον νὰ παρέλθωσιν αἱ πρῶται ἡμέραι τῆς ὀξείας θλίψεως, ἥτις ἀποφεύγει τὰ ξένα βλέμματα, ἵνα τὴν ἐπισκεφθῶ καὶ τῇ ἐκφράσω πόσον τὴν θλίψιν της καὶ ἐγὼ βαθέως συνεμεριζόμην, ἡμέραν τινά, κατὰ τύχην, στρέψας τὸ βλέμμα πρὸς τὴν οἰκίαν της, εἶδον ἐντὸς αὐτῆς ὡς δύω μορφὰς μετ' ἀσυνήθους ζωηρότητος κινουμένας, ἐκ τούτου προκληθείσης τῆς περιεργείας μου, παρετήρησα προσεκτικώτερον, καὶ τί εἶδον; Εἷς τῶν ἀρχαίων συμμαθητῶν καὶ φίλων μου ἐν Ὀδησσῷ, ὅστις εἶχεν εὐοδωθῇ πρὸ ἐμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα,·ἐδίδασκεν εἰς τὴν βαρυπενθοῦσαν Κυρίαν . . . . τὴν μαζοῦρκαν.

Τοῦ ἐξαδέλφου μου τὰ χειρόγραφα, ὧν τινα ἀποδεικνύουσι τὴν ἐμβρίθειαν τοῦ σπουδῶν του, συνέλεξα, ὅσα ἐσώζοντο, καὶ διατηρῶ εἰς τὴν βιβλιοθήκην μου. Ὁ δὲ πατήρ μου ἔγραψεν ἔμμετρον ἐπιτάφιον ἐπὶ τῶν λειψάνων του μετακομίσας αὐτὰ μετὰ ἔτη τινὰ εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῶν Ἀθηνῶν.

Ἐξ Ἀλῆ-Τσελεβῆ δ' ἀπήλθομεν τὴν ἐπαύριον ἀπὸ πρωΐας, καὶ ὑπὸ ῥαγδαιοτάτης βροχῆς καταληφθέντες, κατεφύγαμεν εἰς ἄλλο τι χωρίον, οὗ δὲν ἐνθυμοῦμαι τὸ ὄνομα, καί, ἐπειδὴ ἦτο κυριακὴ ἢ ἄλλη τις ἑορτή, παρέστημεν εἰς τοὺς μελαγχολικοὺς χοροὺς τῶν γυναικῶν, καὶ εἴδομεν καὶ ἐπ' αὐτῶν καὶ ἐφ' ὅλου τοῦ χωρίου τὰ ἴχνη τῶν κακώσεων ἃς εἶχον ἐπιφέρει οἱ Τοῦρκοι ὅτε, πρὸ ὀλίγων μηνῶν, καὶ μικρὸν πρὶν ἢ διὰ παντὸς ἐξωσθῶσι τῆς Πελοποννήσου, εἶχον καταλάβει τὸ χωρίον ἀνυπεράσπιστον. Μετὰ μεσημβρίαν δ' ἐξηκολουθήσαμεν τὴν πορείαν, καὶ τὴν Καμενίτσαν (τὸν Μέλανα Ποταμόν), ἐξογκωθεῖσαν ἐκ τῶν βροχῶν, διεπλεύσαμεν, οὐχὶ ἄνευ κινδύνου, ἐπὶ τῶν ἵππων ἡμῶν, ὃν ἕνα καὶ παρέσυρε τὸ ῥεῦμα, ὥστε παρ' ὀλίγον ν' ἀπολέσωμεν αὐτὸν καὶ τὰ σκεύη ἃ ἔφερε. Τέλος δέ, ἱκανῶς ἐξώρας τὴν νύκτα, ἀφίχθημεν εἰς Πάτρας.

Ἐνταῦθα εἴχομεν συστατικὴν εἰς τὸν Κ. Κοντογούρην, ὅστις, καίτοι μὴ περιμένων ξένους κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν τῆς νυκτός, μετὰ πάσης οὐχ ἧττον προθυμίας μᾶς συνέδραμεν, ὁδηγήσας ἡμᾶς εἰς τὸ μόνον τῆς πόλεως τότε ξενοδοχεῖον, εἶδος ξυλοδμήτου καλύβης, ἣν ὅμως ἠσπάσθημεν περιχαρῶς, ὡς καὶ ἡμᾶς αὕτη, διότι καὶ αὐτή, ὡς τότε ἔτι καὶ ἡ πόλις τῶν Πατρῶν ἐν γένει, σπανίως ἔβλεπον καὶ ἐδέχοντο ξένους. Ἐνταῦθα ἐμείναμεν δύο ἡμέρας.

Αἱ Πάτραι ἦσαν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν σωρὸς ἐρειπίων, ἐφ' ὧν ἠγείροντο, εἰς μικρὰς ἀποστάσεις ἀπ' ἀλλήλων, μικροὶ καὶ εὐτελεῖς οἰκίσκοι, κατ' εὐθυγραμμίαν μεγαλοπρεποῦς σχεδίου, ὃ εἶχε διαγράψει ὁ μετὰ τοῦ κυβερνήτου ἐλθὼν Κ. Βούλγαρης, νέος Ἕλλην ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ εἰς Ῥωσσικὴν ὑπηρεσίαν. Καὶ τότε μὲν ἐχλευάζετο ἡ ῥυμοτομία τοῦ Κ. Βούλγαρη διὰ τὴν ἀπέραντον καὶ ἄσκοπον αὐτῆς ἔκτασιν, ἔκτοτε ὅμως οἱ Πατρεῖς ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκτείνωσιν ἐπὶ πολὺ τὸ σχέδιον ἐκεῖνο ὡς ἀνεπαρκές.

Εἰς μίαν τῶν οἰκιῶν, ἔνθα εἴχομεν μεταβῆ εἰς ἐπίσκεψιν, ἀπηντήσαμεν τὸν Νικήταν, πεμφθέντα διά τινα ἀνάκρισιν, καὶ ἔχοντα ὡς γραμματέα παρ' ἑαυτῷ τὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Ἀλέξανδρον Ἐδιπίδην. Εἰς τὴν θέαν τοῦ μεγάλου ἀγωνιστοῦ μὲ κατέλαβε συγκίνησις καὶ ἐνθουσιασμός. Μοὶ ἐφαίνετο ὡς ἂν ἔβλεπον εἰς ὄναρ ἕνα τῶν ὁμηρικῶν ἡρώων ἀναβιώσαντα. Ἡ ὀρεινή του φλοκάτα καὶ ἡ φουστανέλλα του μοὶ παρίστων τὴν νέαν Ἑλλάδα μαχομένην ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας της, καὶ μετὰ θρησκευτικοῦ σεβασμοῦ σιωπῶν, ἤκουον πᾶσαν λέξιν ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἀφελοῦς ἀνδρός, μακαρίζων αὐτὸν δι' ὅ,τι τῷ ἐδόθη νὰ πράξῃ, καὶ ἐρωτῶν ἐμαυτὸν ἂν εἰς ἡμᾶς ἐπεφυλάχθη νὰ συμπληρώσωμεν τὸ μέγα ἔργον, οὗ τοσοῦτον ἔνδοξα εἶχον τεθῆ τὰ θεμέλια. Ἀνατρέχων δὲ τότε εἰς τὰς σπουδάς, ἃς εἶχον ἄρτι περατώσει, ᾐσθανόμην ὅτι αὗται οὐδὲν ἢ μικρὸν βοήθημα ἦσαν πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μεγίστου καθήκοντος, ὃ ἐπρόκειτο ὡς σκοπὸς τῆς ζωῆς μου, καὶ ὅτι ἐφόδια πρὸς αὐτὴν ἔπρεπε πρὸ πάντων νὰ ζητήσω ἐντὸς τῆς καρδίας, ἐκεῖ ὅπου εὗρον αὐτὰ οἱ ἀθάνατοι ἐκεῖνοι τῆς πατρίδος πρόμαχοι καὶ ἐλευθερωταί.

Πλήρης ἀγαλλιάσεως ἔμαθον ἐν Πάτραις ὅτι ἐκεῖ ἦν ἀπό τινος, ὑποπρόξενος τῆς Ῥωσσίας διορισθείς, ὁ Κ. Καλογεράκης, οὗ οἱ υἱοὶ ἦσαν συμμαθηταί μου ἐν Ὀδησσῷ, καὶ πολλὴ σχέσις ἄλλοτε μὲ συνέδεε μετ' αὐτῶν, ὅτε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ χορὸν μετ' αὐτῶν ἐδιδασκόμην εἰς τὴν οἰκίαν των. Ἔσπευσα λοιπὸν νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ, καὶ παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ του ἀρχαῖαι ἀναμνήσεις διηγέρθησαν ἐν ἐμοί. Ἐξεπληττόμην δὲ μὴ βλέπων νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμὲ μία τῶν πρώτων ἡ πρωτότοκός του θυγάτηρ Babé, ἥτις ἐν τοῖς πάλαι χρόνοις ἦτον ἡ σταθερὰ συγχορεύτριά μου, καὶ εἰς τὰς ἐρωτήσεις μου ἔλαβον ἀπαντήσεις ἀσαφεῖς καὶ ὑπεκφευγούσας. Διὰ τοῦτο ἔπειτα ἐρευνήσας, ἐπληροφορήθην παρ' ἄλλων ὅτι ἡ φίλη τῶν παιδικῶν ἡμερῶν μου εἶχε νυμφευθῇ νέον τινὰ ἀξιωματικόν, Γονατᾶν καλούμενον, παρὰ τὴν θέλησιν τῶν γονέων της, οἵτινες διὰ τοῦτο τὴν ἀπέβαλον τῆς παρουσίας των, καὶ πᾶσαν σχέσιν διέκοψαν μετ' αὐτῆς. Τοῦτο μ' ἐλύπησεν, ἀλλὰ καὶ μοὶ ἐφάνη ὑπὲρ πᾶν μέτρον ἄδικον καὶ αὐστηρόν. Ὠφεληθεὶς ἐπομένως ἐκ προσκλήσεως εἰς γεῦμα παρὰ τῷ Κῳ Καλογεράκη, εἶπον εἰς τοὺς γονεῖς ὅ,τι ἐδυνήθην πειστικώτερον ἵνα μαλάξω τὴν ὀργήν των, καὶ παρέστησα αὐτοῖς, ὅτι ἂν ἡ θυγάτηρ των, αὐτογνωμόνως ἀποφασίσασα περὶ τοῦ μέλλοντος βίου της ἠπατήθη εἰς τὴν ἐκλογήν της, καὶ παρεσκεύασεν ἑαυτῇ συμφοράς, δὲν πρέπει διὰ τοῦτο οἱ γονεῖς της ν' αὐξάνωσι τὴν δυστυχίαν της διὰ τῆς τοιαύτης αὐτῶν αὐστηρότητος, ἀντὶ δι' ἀγάπης νὰ τὴν παρηγορῶσιν, ὅτι δὲ καὶ ἄλλως, καθ' ἃς ἔλαβον πληροφορίας, ὁ νέος ὃν ἐνυμφεύθη, ἀξιοτιμοτάτης ὢν οἰκογενείας, ἦν καὶ καθ' ἑαυτὸν οὐδόλως τῆς στοργῆς των ἀνάξιος. Νομίζω δ' ὅτι ἡ συνηγορία μου οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὴν μετ' οὐ πολὺ ἐπελθοῦσαν συγχώρησιν καὶ οἰκογενειακὴν συνδιαλλαγήν, καὶ τοῦτο μεγάλως μὲ ηὐχαρίστησεν. Ἀλλὰ τίς ὁ προβλέπων τὰ μέλλοντα; Μετά τινα ἔτη οἱ ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς οὕτω φλογεροῦ ἔρωτος, καὶ παρὰ τὴν θέλησιν καὶ ἄδειαν τῶν γονέων νυμφευθέντες, διεζεύγνυντο ἐν ἀμοιβαίᾳ ἀπεχθείᾳ, καὶ ἡ μὲν γυνὴ ἀπέθανεν ἐγκαταλελειμμένη, ὁ δὲ νέος ἐκεῖνος ὃν οἱ γονεῖς ἀπεδοκίμαζον ὡς

γαμβρόν, ἀνεδείχθη εἷς τῶν μᾶλλον διακεκριμένων ἀξιωματικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, καὶ κατέλαβεν ἔπειτα καὶ θέσιν ὑπουργοῦ.

Διοικητὴς τῶν Πατρῶν ἦν τότε ὁ Ῥῶσσος συνταγματάρχης Ῥάϊκος. Οὗτος ὑποδεχθεὶς ἡμᾶς φιλοφρονέστατα, προσεκάλεσε χάριν ἡμῶν εἰς χορόν, ἢ ἴσως μᾶλλον ἡμᾶς προσεκάλεσεν εἰς χορὸν ὃν ἔδιδε, διότι τότε διήρκει ἔτι ἡ ἀποκρέω. Ἐκεῖ κατὰ πρῶτον ἀπήντησα συνηγμένην Ἑλληνικὴν κοινωνίαν, ὅ,τι αἱ Πάτραι περιεῖχον ἐξοχώτερον καὶ ὡραιότερον, καὶ ἐθαύμασα βλέπων ὅτι εἰς τὴν μόλις ἀναγεννωμένην ἡμῶν πατρίδα ὑπῆρχον τοσαῦτα στοιχεῖα ἐξαιρέτου συναναστροφῆς μικρὸν διαφερούσης τῶν ἀρίστων εὐρωπαϊκῶν κατὰ τῶν τρόπων τὴν εὐγένειαν καὶ λεπτότητα. Ἐκεῖ ἐθαύμασα ἐν ἄλλαις τὴν ἀληθῶς Ἑλληνικὴν καὶ ἀρχαϊκήν, ἀξίαν τῆς γλυφίδος τοῦ Πραξιτέλους, καλλονὴν μιᾶς τῶν χορευτριῶν μου, τῆς Κυρίας Θεώνης Καλαμογδάρτου, ἥτις ἔκτοτε ἐνυμφεύθη τὸν ἐκ Μεσολογγίου Κ. Δρακόπουλον.

Ἐκ Πατρῶν δέ, πέμψαντες μετὰ τοῦ ὑπηρέτου Καλογνώμου διὰ θαλάσσης εἰς Κόρινθον τὰ ἐκ Κεφαλληνίας τέλος κομισθέντα σκεύη ἡμῶν, ἐξηκολουθήσαμεν ὁδοιποροῦντες ἔφιπποι, τὰς περαιτέρω κακουχίας τῆς θαλάσσης θέλοντες ν' ἀποφύγωμεν, καὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἴδωμεν ἐκ τοῦ πλησίον ὅ,τι περισσότερον τῆς Ἑλλάδος. Ἦν δὲ τὸ μέρος τοῦτο τῆς πορείας χαρμόσυνον καὶ πανηγυρικὸν δι' ἡμᾶς, διότι τροφὴν τῶν ὀφθαλμῶν εἴχομεν τὴν ὡραίαν φύσιν ἣν τὸ πρῶτον ἐβλέπομεν, καὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν ἐθέρμαινε τὸ αἴσθημα ὅτι ἐπατῶμεν ἐλευθέραν τὴν φίλην γῆν τῆς πατρίδος, καίτοι οὖσαν ἔτι τότε χέρσον καὶ ἀκαλλιέργητον.

Τὴν πρώτην ἑσπέραν κατελύσαμεν εἰς πενιχρὸν καφενεῖον κατὰ τὴν παραλίαν τοῦ Αἰγίου, καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἠκούομεν τὰ κύματα κτυποῦντα εἰς τὴν ἀκτήν, καὶ τὸν ἄνεμον συρίζοντα ὡς ἔγκρισιν τῆς ἀποφάσεως ἡμῶν τοῦ νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν ὑγρὰν κέλευθον· εἰς ἀνησυχίαν ὅμως τινὰ ἐνέβαλλεν ἡμᾶς ἡ ὀργὴ τοῦ Αἰόλου διὰ τὴν τύχην τοῦ ὑπηρέτου καὶ τῶν σκευῶν ἃ συνώδευε. Τὴν δ' ἐπαύριον, ἀφ' οὗ ἐθαυμάσαμεν τὸν πλάτανον, ὑφ' οὗ τὴν

σκιὰν μᾶς ἐβεβαίου ὁ καφεπώλης ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε στρατοπεδεύσει, ὅστις δ' ἔκτοτε δι' ἀγροίκου ἀμεριμνίας ἀπεκόπη, καὶ ἀφ' οὗ ἐποτίσαμεν τοὺς ἵππους ἡμῶν εἰς τὰς παραῤῥεούσας πολυκρούνους κρήνας, τὰς ἀπειροκάλως ἀφανεῖς σήμερον ὀπίσω βαναύσων ἀποθηκῶν, ἐξηκολουθήσαμεν τὴν ἱππασίαν, ὑπερέβημεν μετὰ νεανικῆς φαιδρότητος, ἣν συνεμερίζετο καὶ ὁ πατήρ μου, τὰς συνοδίας τῶν ἐκβολῶν τοῦ Κράτητος, ἢ ποταμοῦ τῆς Ἀκράτας, καὶ διενυκτερεύσαμεν αὖθις εἰς πενιχρὸν καλύβιον, κείμενον ἐπὶ ξηρῶν πεδίων οὐδόλως ἀναπολούντων τὴν παροιμιώδη εὐπορίαν τῶν «μεταξὺ Κορίνθου καὶ Σικυῶνος».

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἀφίχθημεν ἀπὸ πρωΐας ἔτι εἰς Κόρινθον, δηλαδὴ ἔνθα ἦν ποτὲ ἡ πλουσιωτάτη πόλις τῆς ἀρχαιότητος ἀντιπροσωπευομένη τότε ὑπ' ἐλεεινοῦ καφενείου, καὶ ὀλίγων τινῶν καλυβῶν ἐν μέσῳ νέων ἐρειπίων.

Ἐντεῦθεν ἡ βραχυτάτη ὁδὸς ἔφερεν ὑπὲρ τὸ Ἀγινόριον. Ἀλλ' οἱ ἐν τῷ καφενείῳ μᾶς προέτρεψαν ν' ἀποφύγωμεν τὴν τραχεῖαν ἀλλὰ πολυφοίτητον ἐκείνην στενωπόν, ὅπου δὲν ἦν ἀπίθανον νὰ λοχῶσι λησταί, εἴτε ἐν γένει λείαν περιμένοντες, εἴτε καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς ἀποβλέποντες, καθ' ὅσον δὲν ἦν ἀπίθανον νὰ κατεσκόπευσαν καὶ ἔμαθον τὰ διαβήματα ἡμῶν, ὁδοιπόρων ἀγνώστων ἐκ τῆς ξένης ἐπιδημούντων καὶ ἑπομένως ὑποτιθεμένων πλουσίων. Μᾶς ὑπηγορεύθη ἑπομένως τὸ στρατήγημα, ἀπατῶντες τῶν πιθανῶς ἐνεδρευόντων τὴν ὀξυδέρκειαν ν' ἀλλάξωμεν ἀπροσδοκήτως διεύθυνσιν, καὶ νὰ τραπῶμεν τὴν ἧττον πολυφοίτητον, εἰς ἣν δὲν θὰ περιεμενόμεθα. Οὕτως ἐπορεύθημεν τὴν διὰ τῆς Νεμέας, καὶ περὶ μεσημβρίαν εἴδομεν ἐκεῖ μετὰ θαυμασμοῦ τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐρείπια τοῦ ναοῦ, τὸ πρῶτον λείψανον τῆς ἱστορικῆς ἀρχαιότητος ὃ ἀπηντῶμεν ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Ἀλλ' οὐδὲ καιρὸν εἴχομεν, οὐδὲ φρόνιμον ἦν, οὐδὲ παρεσκευασμένοι εἴμεθα τότε ἵνα δώσωμεν εἰς αὐτὸ τὴν προσοχὴν ἧς ἦν ἄξιον, καὶ χαιρετήσαντες αὐτὸ ὡς εὐγενῆ μάρτυρα τοῦ παρελθόντος τῆς Ἑλλάδος μεγαλείου, παρήλθομεν ταχέως ἵνα ἐξέλθωμεν τῶν στενωμάτων πρὶν ἢ ἐπέλθη ἡ νύξ.

Τοῦτο δὲ καὶ κατωρθώσαμεν ἄνευ δυσαρέστου συναντήσεως, καὶ κατελύσαμεν εἰς χωρίον κείμενον ἐντὸς τοῦ Ἀργολικοῦ πεδίου. Ἦν δὲ τὸ δεχθὲν ἡμᾶς ξενοδοχεῖον μικρὰ καλύβη, καὶ ἐκεῖ ἐκαθήσαμεν, συνωθούμενοι μετ᾽ ἄλλων ὁδοιπόρων, πέριξ τῆς ἑστίας, εἰς ἣν δὲν ὑπῆρχε μὲν καπνοδόχος, ἀλλ᾽ ἔλαμπον παταγοῦντα φρύγανα πρὸς μεγάλην ἡμῶν εὐχαρίστησιν, διότι ἔξω ὁ καιρὸς εἶχε μεταβληθῆ καὶ ψυχρὸς βορρᾶς ἔφερε λεπτῆς χιόνος νιφάδας.

Οὐχ ἧττον ἐκοιμήθημεν ἐντρυφῶντες εἰς ἐλπίδας καὶ ὄνειρα, διότι τέλος ἄκρῳ τῷ ποδὶ ἠγγίζαμεν τὸ πολυπόθητον τέρμα, καὶ τὸ πρωΐ, ὅτε ἱππεύσαμεν, καὶ μᾶς ἐδείχθη ἔμπρὸς ἡμῶν, εἰς τὸ πέρας τῆς πεδιάδος τὸ Ναύπλιον, ὑπὸ τῆς διαφανείας τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ ὑπὸ τῶν ἀνυπομόνων πόθων μου παραγόμενος, ἐνόμισα ὅτι ἀρκεῖ νὰ βιάσω ὀλίγον τὸν ἵππον, καὶ διὰ μακροῦ καλπασμοῦ θὰ ἔφθανον ἐν βραχεῖ· δι᾽ ὃ καὶ μάστιγα καὶ πτερνιστῆρας μεταχειρισθείς, ἤρχισα νὰ τρέχω διὰ τοῦ πεδίου. Τοῦτο ὅμως οὐδόλως ἐφαίνετο ἀρεστὸν εἰς τὸν ἵππον, ὅστις δὲν εἶχε τὰς ἕξεις τῶν ἱπποδρομίων, καὶ ἔτι ὀλιγώτερον εἰς τὸν ἰδιοκτήτην αὐτοῦ, ὅστις ἐμερίμνα περὶ τῆς ὑγείας καὶ τοῦ ζώου του, ἀσθμαίνοντος ἤδη, καὶ ἑαυτοῦ, ἀναγκαζομένου νὰ τὸ παρακολουθῆ, καὶ ἑπομένως ἤρξατο ἐνιστάμενος. Ἀλλ᾽ ἐγὼ ἐνόμιζον ἐμαυτὸν ἐν τῷ δικαίῳ μου, καὶ εἰς κακίαν μόνον τοῦ ἀνθρώπου ἀπέδιδον ὅτι ἤθελε νὰ μ᾽ ἐμποδίσῃ νὰ φθάσω λεπτά τινα ἐνωρίτερον εἰς τὸ Ναύπλιον· ἐπέμενον ἄρα καὶ ἐκινδυνεύσαμεν νὰ ἔλθωμεν εἰς σπουδαίαν ῥῆξιν, ὅτε μοὶ ἐπῆλθε κατὰ νοῦν ποσάκις μακρόθεν ἔψεξα τοὺς συμπατριώτας μου διὰ τὰς ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως διαρκεῖς ἔριδας καὶ διαιρέσεις των, καὶ μετ᾽ αἰσχύνης ἀναλογισθεὶς ὅτι ἰδού, μόλις ἐπάτησα τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος, καὶ ἐρίζω μετὰ τοῦ πρώτου συμπατριώτου μεθ᾽ οὗ ἦλθον εἰς σχέσεις. Ἐκ τοιούτων σκέψεων ἐτράπην εἰς διαλλακτικωτέρας διαθέσεις, καὶ ἐλαττώσας τοῦ ἵππου μου τὴν ταχύτητα, μετ᾽ οὐ πολὺ ἀνεγνώρισα πόσον εἶχον ἄδικον, διότι εἰς Ναύπλιον ἐφθάσαμεν μόνον μετὰ πορείαν εἰσέτι τεσσάρων ὡρῶν.

2.

Ἄφιξις εἰς Ναύπλιον.

1. Ἀποκατάστασις.

Οὕτω λοιπὸν εἰσελάσαμεν διὰ τῆς πρὸς τὴν ξηρὰν πύλης τοῦ Ναυπλίου περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν τῆς 20 Φεβρουαρίου 1830, πεντήκοντα ἡμέρας ἀφ' οὗ μᾶς παρέλαβεν ὁ *Μανιώδης* ἐκ Βενετίας. Διηυθύνθημεν δ' ἀμέσως πρὸς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀρχαίου γραμματέως τοῦ πατρός μου Σπυρίδωνος Σκούφου, ὃν εὕρομεν, ὡς καὶ πρὸ δέκα ἐτῶν καὶ μετὰ δέκα ἔτη κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν θὰ τὸν εὑρίσκομεν, ἐντὸς τῆς κλίνης του εἰσέτι, καὶ ξυριζόμενον. Ὑπῆρξε δ' ἑκατέρωθεν μεγίστη ἡ χαρὰ διὰ τὴν συνάντησιν ταύτην μετὰ τοσοῦτον πολυχρόνιον ἀπουσίαν, καὶ πολλὰ ἠρωτῶμεν καὶ ἐμανθάνομεν περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος, περὶ τῶν κατὰ τὸν ἀγῶνα, περὶ τοῦ Κυβερνήτου Καποδιστρίου, τῆς πολιτείας αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν κυβερνώντων, περὶ τοῦ θλιβεροῦ τέλους τοῦ ἐξαδέλφου μου Γρηγορίου, καὶ μεταξὺ ἄλλων καὶ πρὸ πάντων πολλὰ μᾶς διηγεῖτο ὁ Κ. Σκοῦφος περὶ ἑαυτοῦ. Ἀκούσας ὅμως παρ' ἐμοῦ ὅτι εἶχον ἐπιστολὴν διὰ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, καὶ προὐτιθέμην νὰ μεταβῶ ἀμέσως εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ νὰ ζητήσω νὰ ὑπηρετήσω ὑπ' αὐτοῦ τὰς σημαίας, μοὶ εἶπεν ὅτι ἀκριβῶς τὴν προτεραίαν εἶχε σταλῆ διαταγὴ πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, μετακαλοῦσα αὐτόν, ὡς καὶ τὸν στρατόν του, ὅπερ κατέστρεφε πάντα μου τὰ σχέδια.

Μετὰ διήμερον δὲ διαμονὴν τοῦ μὲν πατρός μου καὶ ἐμοῦ παρὰ τῷ Κῳ Σκούφῳ, τῶν δὲ ἀδελφῶν Σούτσων παρὰ τῷ πρεσβυτέρῳ αὐτῶν ἀδελφῷ Νικολάῳ, μετέβημεν ὁ πατήρ μου καὶ ἐγὼ εἰς τὰ δωμάτια ἃ ἐμισθώσαμεν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Κ. Καρπαύλου, ἥτις ἦν μία τῶν μεγαλοπρεπεστάτων καὶ μᾶλλον ἐπιζητήτων τότε ἐν

Ναυπλίῳ. Ἦν δὲ κυρίως εὐρύχωρον ἐρείπιον κακῶς ἔχον, καὶ μόλις διαφυγὸν τὴν ἐντελῆ καταστροφὴν ἐπὶ τῆς πολιορκίας. Ἡ δὲ κατοικία ἡμῶν συνέκειτο ἐκ δύω δωματίων, οὐδὲν ἐχόντων ἔπιπλον ἐννοεῖται, ξύλινα δὲ μόνον παραθυρόφυλλα προφυλάττοντα ἀπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου καὶ τῶν πνοῶν τοῦ ἀνέμου, καθ' ὅσον ὑαλία εἰς τὰ παράθυρα ἐθεωροῦντο τότε, καθὼς ἐπὶ Ἀριστοφάνους, ὡς παράβολος πολυτέλεια διὰ τὸ Ναύπλιον. Ἦσαν ὅμως τὰ δωμάτια ταῦτα τὰ εὐπρεπέστερα τῆς οἰκίας, ὥστε καὶ εἰς συναναστροφὴν συνήρχοντο παρ' ἡμῖν οἱ κατοικοῦντες τὰ πενιχρότερα μερίσματα αὐτῆς, ὡς ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἰακώβου Ἀργυροπούλου, τοῦ πρὸ μικροῦ ὑπανδρεύσαντος τὴν θυγατέρα του Χαρίκλειαν μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, καὶ ὁ Α. Καντακουζηνός, ὁ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, μετ' ὀλίγον δ' ἀποχωρήσας, καὶ τότε πάλιν πρό τινων ἡμερῶν ἐπιστρέψας.

Τὸ πρῶτον δημόσιον καθῆκον, ὃ ἐνόμισα ἀναγκαῖον νὰ ἐκπληρώσω, ἅμα ἀφιχθείς, ἦν νὰ ζητήσω νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν Κυβερνήτην Κόμητα Καποδίστριαν. Τῆς ἐντεύξεως ταύτης διαφεύγουσι τὴν μνήμην μου τὰ καθέκαστα· δὲν λησμονῶ ὅμως ὁποίαν ἐντύπωσιν ἀπετέλεσαν ἐπ' ἐμὲ οἱ ἀρχαϊκῶς ἀπέριττοι, ἀλλ' οὐχ ἧττον καὶ αὐλικῶς εὐγενεῖς τρόποι τοῦ Κυβερνήτου, τὸ ἰσχνὸν καὶ κομψὸν καίτοι δύσκαμπτον αὐτοῦ ἀνάστημα, καὶ οἱ ζωηροὶ μέλανες ὀφθαλμοί του, ἀκτινοβολοῦντες ὑπὸ καμπύλας καὶ ὡς τὸ πτερὸν τοῦ κόρακος μελαίνας ὀφρῦς. Μὲ προσωμίλησε δὲ προσηνέστατα, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι χαίρει διὰ τὴν ἄφιξίν μου, διότι ὁ Βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας τῷ εἶχε γράψει ἐπιστολὴν αὐτόγραφον, ἀναγγέλλων αὐτῷ ὅτι ἐρχόμεθα εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Σ. Σοῦτσος καὶ ἐγώ, ἀφ' οὗ ἐπιτυχέστατα ἐσπουδάσαμεν. Μὲ ἠρώτησε δὲ ἐπὶ τέλους εἰς ποῖον ὅπλον θέλω νὰ ὑπηρετήσω· καὶ ὅτε τῷ εἶπον ὅτι, ὢν ἐν Βαυαρίᾳ κατατεταγμένος εἰς τὸ πυροβολικόν, ἐνόμιζον ὅτι ἐν τῷ πυροβολικῷ ἐδυνάμην ἴσως νὰ φανῶ μᾶλλον χρήσιμος, ἐξεπλάγην πρὸς τὴν ἀπόκρισιν, ἣν μοὶ ἀπηύθυνεν, ὅτι ἐν Ἑλλάδι ὑπῆρχεν ἓν μόνον

τάγμα πυροβολικοῦ, καὶ δὲν ἤξευρεν ἂν τοῦτο ἤθελε μοὶ ἀρκέσει. Ἡ ἔννοια τῆς φράσεως ταύτης διὰ μακρῶν ἐσυζητήθη μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ Σ. Σούτσου, ὅστις πιθανὸν ἐνόμιζεν ὅτι, μετὰ τὴν ἀξιόλογον ἐκείνην σύστασιν τοῦ φιλέλληνος Βασιλέως, σκοπὸν εἶχεν ὁ Κυβερνήτης νὰ μᾶς δώσῃ εἰς ἀμφοτέρους βαθμὸν τοὐλάχιστον ταγματάρχου, ἵνα μᾶς καταστήσῃ ἔτι χρησιμωτέρους εἰς τὸν στρατόν, καθ' ὅσον μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἕνεκα τῆς σπάνιος ἐκπαιδευθέντων Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν, εἰς τοὺς ἐκ ξένων στρατῶν εἰς τὸν ἡμέτερον κατατασσομένους ἐδίδοντο δύω βαθμοὶ ἀνώτεροι τοῦ ὃν εἶχον φέροντες. Οὕτως ὁ ἐκ Βαυαρίας προελθὼν ἀντισυνταγματάρχης Ἑϊδὲκ εἶχεν ἐν Ἑλλάδι βαθμὸν στρατηγοῦ, οἱ μετ' αὐτοῦ λοχαγοὶ ἦσαν ἀντισυνταγματάρχαι, οἱ ἀνθυπολοχαγοὶ ἦσαν λοχαγοὶ καὶ ἀναλόγως καὶ οἱ λοιποί. Κατὰ ταῦτα ἐπομένως καὶ εἰς ἡμᾶς ἀνῆκεν ὁ βαθμὸς τοῦ λοχαγοῦ, καὶ ὁ διορισμὸς εἰς ταγματάρχας μοὶ ἐφαίνετο ὑπερβολὴ εὐνοίας καὶ ἐμπιστοσύνης, ἥτις μ' ἐτρόμαζε, καὶ εἰς ἣν δυσκόλως ἐδυνάμην νὰ πιστεύσω.

Οὐχ ἧττον τὴν ἐπαύριον τῆς εἰς τὸν Κυβερνήτην παρουσιάσεως ἐπεσκέφθημεν ὁ Σ. Σοῦτσος καὶ ἐγὼ ὁμοῦ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ τακτικοῦ, τὸν μονόφθαλμον Γάλλον στρατηγὸν Τρεζέλον, ὅστις μετὰ φιλοφροσύνης ὅλως Γαλλικῆς δεχθεὶς ἡμᾶς, μᾶς εἶπεν ἐπὶ τέλους· «Χαίρω πολὺ ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς προσκτᾶται δύω καλοὺς ἀξιωματικούς. Πρέπει ὅμως νὰ σᾶς γνωστοποιήσω ὅτι μέχρι τοῦδε μὲν ἐδίδοντο εἰς τοὺς ἐξ ἄλλων στρατῶν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν κατατασσομένους ἀξιωματικοὺς δύω βαθμοὶ ἀνώτεροι τοῦ ὃν εἶχον ἐν τῇ πατρίδι των. Ἐσχάτως ὅμως κατηργήθη τοῦτο, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ λαμβάνωσιν ἕνα μόνον προβιβασμόν».

Πρὸς ταῦτα ὁ συνάδελφός μου συνωφρυώθη, ἰδὼν ἐν αὐτοῖς ἐξαίρεσιν προσβλητικὴν δι' ἡμᾶς. Ἀλλ' ἐγὼ προλαβών, διότι ἄλλως ἐφρόνουν, ἀπεκρίθην ὅτι ἤλθομεν εἰς τὴν Ἑλλάδα οὐχὶ ζητοῦντες βαθμούς, ἀλλ' ἵνα ὑπηρετήσωμεν εἰς ὅ,τι ἠθέλομεν κριθῇ ἱκανοί, καὶ ὅτι χαίρομεν ἐξάγοντες ἐκ τῶν λόγων τοῦ στρατηγοῦ ὅτι ὁ ἐθνικὸς ἡμῶν στρατὸς προώδευσεν ἱκανῶς, ὥστε οἱ ἀξιωματικοὶ

αὐτοῦ καθ' ἕνα μόνον βαθμὸν καὶ οὐχὶ κατὰ δύω νὰ ἐλαττῶνται τῶν ἐν τοῖς στρατοῖς τῆς Εὐρώπης.

Οὕτως ἀπηλλάγημεν ἐκεῖθεν, ἐννοήσαντες ὅτι τὰς προσδοκίας ἡμῶν ἔπρεπεν ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου νὰ καταβιβάσωμεν μέχρι τοῦ ὑπολοχαγοῦ.

3.

Κατάταξις εἰς τὸν στρατόν.

Τὴν ἐπαύριον δὲ μᾶς ἐστάλησαν τὰ διπλώματα, καὶ διωριζόμεθα.... ἀνθυπολοχαγοὶ τοῦ πυροβολικοῦ! δηλαδὴ μᾶς ἐδίδετο ὁ αὐτὸς βαθμὸς ὃν εἴχομεν καὶ ἐν τῷ Βαυαρικῷ στρατῷ· ὥστε ἄν, ὅτε ἡμεῖς ἐφθάνομεν, δὲν εἶχον ἤδη ἀναχωρήσει οἱ ἐν τῷ ἡμετέρῳ στρατῷ κατατεταγμένοι Βαυαροί, ὁ ἐν Μονάχῳ ὑπ' ἐμὲ τεταγμένος ἐπιλοχίας τοῦ λόχου μου, ὅστις ἦν μεταξὺ αὐτῶν, θὰ μοὶ ἦν ἐπιτεταγμένος ὑπολοχαγός! Ἐκ τούτου τοῦ τῷ ὄντι ἀτόπου καὶ παραλόγου μέτρου ὁ Σ. Σοῦτσος λίαν, καὶ δικαίως, ἠρεθισμένος, μοὶ ἐπρότεινεν, ὡς ἀξιοπρεπέστερον νὰ παραιτηθῶμεν. Ἀλλ' ἐγὼ ἐπέμενον εἰς ὅσα εἶχον εἰπεῖ τῷ Κῳ Τρεζέλ, καὶ κατ' ἐπίμονον παρακίνησίν μου, ἐπανελθόντες πρὸς τὸν στρατηγόν, τῷ εἴπομεν ὅτι ἡ εἰς ἡμᾶς ἴσως κατὰ πρῶτον ἐφαρμοζομένη αὕτη κατάταξις ξένων ἀξιωματικῶν μετὰ βαθμοῦ οὐχὶ ἀνωτέρου εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν μᾶς φαίνεται ἔντιμος διὰ τὸν στρατὸν τοῦτον, καὶ ὡς καλὸν οἰωνὸν αὐτὴν θεωροῦντες, προθύμως δεχόμεθα νὰ ὑπηρετήσωμεν ὅπως ἐνομίσθη ὅτι ἐδυνάμεθα μᾶλλον νὰ γίνωμεν χρήσιμοι.

Αὕτη ἦν ἡ πρώτη μου εἴσοδος εἰς τοῦ δημοσίου βίου τὸ στάδιον.

Ἔκτοτε ἀποθέντες τὴν Βαυαρικὴν στολήν, ἐνεδύθημεν τὴν Ἑλληνικήν· καὶ ὁ μὲν Σ. Σοῦτσος διωρίσθη εἰς τὸ Στρατιωτικὸν σχολεῖον ἢ σχολεῖον τῶν Εὐελπίδων, διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ Γάλλου

στρατηγοῦ (ἐν Γαλλίᾳ συνταγματάρχου) Πωζιέρου καὶ κατῴκησεν ἐν αὐτῇ τῇ σχολῇ, ἐγὼ δὲ κατετάχθην εἰς τὸ ὁπλοστάσιον, διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Γάλλου ἀντισυνταγματάρχου (ἐν Γαλλίᾳ λοχαγοῦ) Πουρσέτου (Pourchette), ὅστις πολλὴν ἐδείκνυε πρὸς ἐμὲ ἀγάπην. Συγχρόνως δὲ διετάχθην νὰ διδάσκω καὶ τὴν γραμμικὴν ἰχνογραφίαν εἰς τὸ σχολεῖον τῶν Εὐελπίδων, ὅπου μεταξὺ τῶν τότε μαθητῶν ἐνθυμοῦμαι τοὺς Κ. Κ. Κορωναῖον, Σαπουντζάκην, Ζιμπρακάκην, Σχινᾶν, καὶ ἄλλους μετὰ ταῦτα εἰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς θέσεις παντοίως διακριθέντας.

Ὁ δὲ μεθ' ἡμῶν κατελθὼν Δ. Σοῦτσος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Σκαρλάτου, καθ' ὃ μὴ ἔχων, ὡς ἡμεῖς, ἀποδεικτικὰ στρατιωτικῶν σπουδῶν, κατετάχθη ὡς ἁπλοῦς στρατιώτης τοῦ ἱππικοῦ, οὗ ἀρχηγὸς ἦν ὁ Γάλλος συνταγματάρχης (ἐν Γαλλίᾳ λοχαγὸς) Παλλιών. Ὁ ἡγεμονόπαις λοιπὸν ἐκεῖνος, ὁ ἁβροδίαιτος Φαναριώτης, ὡς μετά τινα ἔτη ἐφ' ὕβρει θὰ τὸν ὠνόμαζόν τινες τῶν ἐφημερίδων, μετέβη εἰς Ἄργος, καὶ κατῴκησεν εἰς τὸν στρατῶνα τοῦ ἱππικοῦ μετὰ τῶν στρατιωτῶν διαιτώμενος, ἐπὶ τοῦ ἀχύρου κατακλινόμενος, ὡς ὁ ἔσχατος ἐξ αὐτῶν, καὶ τὰ βαναυσότερα τοῦ ἱπποκόμου ἔργα προθύμως ἐκτελῶν, διότι ἐφρόνει ὅτι εὐγενὲς ἦν ὅ,τι ἔπραττε πρὸς ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, καὶ κατὰ τὸ παράδειγμα αὐτοῦ ἦλθον ὀλίγον μετὰ ταῦτα, καὶ ἐπίσης ὡς ἁπλοῖ στρατιῶται κατετάχθησαν εἰς τὸ ἱππικόν, κατ' οὐδὲν ὡς πρὸς τὴν ἐργασίαν τῶν ἄλλων στρατιωτῶν διακρινόμενοι, δύω ἄλλοι Φαναριῶται, οἱ πρωτεξάδελφοι τῶν Σούτσων δύω ἀδελφοὶ Καλλιμάχαι, ἀνεψιοὶ τοῦ ποτὲ ἡγεμόνος Σκαρλάτου Καλλιμάχου.

Ὁ δὲ πατήρ μου οὐδ' ἔλαβεν οὐδ' ἐζήτησε δημοσίαν ὑπηρεσίαν, εὐτυχῆ ἑαυτὸν λέγων καὶ αἰσθανόμενος ὅτι τῷ ἐδόθη νὰ ζῇ ὡς ἐλεύθερος πολίτης τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος. Ἐπεδόθη δὲ ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἀφίξεώς του εἰς τὴν ἀρχαίαν του ἐργασίαν, τὴν συγγραφὴν τῶν ***Ἑλληνικῶν,*** ἃ πολὺ μετὰ ταῦτα συνετέλεσε καὶ ἐξέδωκεν. Ἤδη δ' ἐπιτοπίως συνήθροιζεν ὅσην ἐδύνατο στατιστικὴν ὕλην, ἣν ἐννοεῖται ὅτι ἠναγκάζετο πολλάκις νὰ ἀλλοιῇ

καθ' ὅσον, τοῦ χρόνου παρερχομένου, ἡ Ἑλλὰς ἀνεπτύσσετο, καὶ μετεβάλλοντο τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς πάντες οἱ ὅροι.

Καίτοι δ' ἐν Ναυπλίῳ οἰκῶν, ἦν ὅμως ὁ πατήρ μου Ἀθηναῖος τὴν καρδίαν, καὶ ὠνειροπόλει νὰ ζήσῃ καὶ ν' ἀποθάνῃ εἰς τὴν πόλιν τοῦ Σωκράτους καὶ Πλάτωνος· δι' ὃ καὶ μόλις φθὰς εἰς Ναύπλιον ἤρξατο διαπραγματευόμενος μεθ' ἑνὸς τῶν προσφύγων Ἀθηναίων, τοῦ Κάλκου, περὶ ἀγορᾶς οἰκοπέδου, ὃ καὶ μετ' ὀλίγον ἠγόρασεν ἐν ᾧ αἱ Ἀθῆναι ἦσαν ἔτι ὑπὸ τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ προηγγέλλετο ἤδη διπλωματικῶς ἡ ἐλευθέρωσις αὐτῶν.

Μετέβη μετ' ὀλίγον ὁ πατήρ μου μετ' ἐμοῦ εἰς ἑτέραν οἰκίαν εὐπρεπεστέραν κατὰ τὴν τότε κατάστασιν τῶν ἐν Ναυπλίῳ πραγμάτων, καὶ κατείχομεν ὁλόκληρον τὸν ἄνω δόμον αὐτῆς, συγκείμενον ἐκ τεσσάρων δωματίων, ἅτινα, ἂν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, εἶχον ὅλα ὑαλία εἰς τὰ παράθυρα. Καὶ τὰ ἔπιπλα δ' ἡμῶν ἦσαν ἐκτάκτου πολυτελείας, διότι εἴχομεν τρεῖς ξυλίνας τραπέζας κατ' οἶκον, καὶ οὐχὶ ὀλιγωτέρας τῶν ἓξ ψιαθίνων καθεκλῶν, ἐν ᾧ ὅτε μίαν ἡμέραν ἐπεσκέφθην τὸν τότε ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν Ῥόδιον, εὗρον ὅτι τὸ εὐρύχωρον δωμάτιον εἰς ὃ ἐδέχετο καὶ εἰργάζετο, ἔχον μακρὰν ξυλίνην ἐξέδραν καθ' ὅλον τὸ μῆκος μιᾶς τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, μόνον ἔπιπλον εἶχε μικρὸν τάπητα ἐρριμένον εἰς τὴν γωνίαν τῆς ἐξέδρας ταύτης, καὶ ἐπὶ τοῦ τάπητος ἐκάθητο ὁ ὑπουργὸς γράφων ἐπὶ τοῦ γόνατος, ἐγὼ δ' ἐκάθησα, ὡς καὶ οἱ μᾶλλον εὐνοούμενοι τῶν προσερχομένων αὐτῷ, πλησίον του ἐπὶ τοῦ γυμνοῦ ξύλου.

Ἀλλ' ἡ ἐξωτερικὴ σχετικὴ λαμπρότης τῆς κατοικίας ἡμῶν δὲν ἀπέκλειε τὰ ἐσωτερικὰ ἐλαττώματα, ἐξ ὧν ἓν ἦν ἡ ἐφ' ὅλου τοῦ διαστήματος τῆς ἐπαναστάσεως σωρευθεῖσα ἐν αὐτῇ, ὡς καὶ ἐν ταῖς πλείσταις τῶν λοιπῶν, ἀκαθαρσία, ἣν Ἡρακλῆς καὶ Ἀλφειὸς θὰ ἐχρειάζοντο ἵν' ἀποπλύνωσιν· ἄλλο δὲ συνίστατο εἰς τοὺς χρόνιον ἔχοντας κατοχὴν πάντων τῶν ὑπερώων καὶ πασῶν τῶν τρωγλῶν τῆς οἰκίας γιγαντιαίους μῦς, προτιθεμένους δὲ μετ' ἀποφάσεως, ὡς ἐφαίνοντο, νὰ ὑπερασπισθῶσι γενναίως καὶ θορυβωδῶς τὰ δικαιώματά των· τρίτον δέ, τὸ καὶ χεῖρον, ἦν ἡ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος καὶ

τῆς παραμελήσεως σαθρότης αὐτῆς, ἥτις καὶ μέχρι τέλους μᾶς ἠνάγκασεν εἰς νέαν μετοικεσίαν· διότι ἐν ᾧ μίαν ἡμέραν ἐγευματίζομεν ὁ πατήρ μου καὶ ἐγώ, ἠκούσαμεν αἴφνης μέγαν κρότον ὡς βροντῆς, ἀλλὰ κυλιομένης ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν, καὶ σπεύσαντες εἰς τὸ παράθυρον, εἴδομεν ὅτι ἡ μία πλευρὰ τῆς οἰκίας κατέῤῥεεν. Ἐννοεῖται ὅτι ἐσπεύσαμεν νὰ τὴν ἀφήσωμεν πρὶν ταφῶμεν ὑπ' αὐτήν, ἀφ' οὗ, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, τὴν ἀφῆκαν οἱ μῦς πρὸ ἡμῶν.

Εἰς τὸ ὁπλοστάσιον ἡ ἐργασία μου ἦν ἰδίως γραφική, καὶ μέχρι τινὸς τεχνική. Ἐκεῖ ἐν ἄλλοις εἶχεν ἀποφασισθῇ νὰ καταστραφῶσι καὶ κοπῶσιν εἰς χαλκοῦν νόμισμα τὰ πυροβόλα τῶν κανονοστασίων τοῦ Παλαμηδίου, ἅτινα καθ' ἑκάστην, κατακυλιόμενα κατὰ τῶν βράχων τῆς ὑψηλῆς ἀκροπόλεως, ἐφέροντο εἰς τὸ ὁπλοστάσιον καὶ εἰς τὸ κέντρον τῆς εὐρυχώρου αὐλῆς αὐτοῦ ἐτίθεντο ἐπὶ μεγάλης πυρᾶς, ἐκαίοντο καὶ ἐθραύοντο εἰς τεμάχια. Διετάχθην δ' ἐγὼ νὰ ἐπιστατῶ κατὰ μέρος εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην· ἀγνοῶν δὲ τοὺς λόγους δι' οὓς αὕτη ἐγίνετο, ᾐσθανόμην συγκίνησιν καὶ ἀληθῆ δυσαρέσκειαν βλέπων οὕτω βεβήλως, ὡς μοὶ ἐφαίνετο, καταστρεφόμενα τὰ ὅπλα ἐκεῖνα, ὧν ἀρτίως ἔτι ἐβρόντα ἡ φωνὴ ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ἀνεξαρτησίας. Καὶ ὑπῆρχον μὲν οἱ φατριαστικῶς διϊσχυριζόμενοι ὅτι ὁ Κυβερνήτης προὐτίθετο ν' ἀφοπλίσῃ τὴν Ἑλλάδα, ἵνα καταστήσῃ αὐτὴν εὐπειθεστέραν εἰς τὰς διαταγὰς τῆς διπλωματίας, καὶ μάλιστα εἰς τὰ νεύματα μιᾶς τῶν Δυνάμεων, ἀλλ' ὁ λόγος ἦν βεβαίως ἡ ἀχρηστία αὐτῶν, καὶ τοῦ ὅτι περὶ χρησίμων ὅπλων ἐγίνετο φροντὶς εἶχον ἐγὼ αὐτὸς τὴν ἄμεσον ἀπόδειξιν, τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ὁπλοστασίου ἀναθέντος εἰς ἐμὲ νὰ καταμετρήσω καὶ σχεδιογραφήσω ὡραίαν τινὰ χαλκὴν πεδινὴν κανονοστοιχίαν, ἣν ἡ Ῥωσσία εἶχε χαρίσει εἰς τὴν Ἑλλάδα· καὶ τὰ σχέδιά μου κατετέθησαν εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ ὁπλοστασίου, ὅπου πιθανῶς ἔτι μένουσι.

Ἄλλο δ' ἔργον ἀνατεθὲν εἰς ἐμὲ ἦν ἡ παραλαβὴ τῶν ἀπομάχων ὅπλων (τουφεκίων) τοῦ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἀγωνισθέντος τακτικοῦ στρατοῦ, ὄντα Γαλλικῆς κατασκευῆς, ὅσα ἦσαν δεκτικὰ

διορθώσεως ἐν τῷ ὁπλοστασίῳ καὶ περαιτέρω χρησιμοποιήσεως, τοὐλάχιστον εἰς τὰ γυμνάσια. Εἰς ἐμοῦ τὴν μέριμναν προσέκειτο προσέτι καὶ ἡ κατάθεσις αὐτῶν ἐν τάξει καὶ εὐκοσμίᾳ εἰς τὰς ὁπλοθήκας τοῦ Ἰτσκαλέ. Μοὶ ἦν δὲ τὸ μέρος τοῦτο τῆς ὑπηρεσίας λίαν εὐχάριστον, διότι τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας διέτριβον ἕνεκα αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης ἄκρας, ἐντρυφῶν εἰς ἀμίμητον θέαν, οἵαν οὐδέν ποτε μέρος τῆς γῆς ἐξ ὧν ἐγνώριζον μοὶ εἶχεν ἔτι παραστήσει. Μεταξὺ δ' ἀριθμῶν τὰ ὅπλα, καὶ κατατάττων αὐτὰ εἰς εὔρυθμα συμπλέγματα, εὕρισκον καὶ στιγμὰς καθ' ἃς ἐπὶ βράχου ἡπλωμένος, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς βόσκων εἰς τὴν στιλπνὴν λεκάνην τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου καὶ εἰς τὰ πέριξ ὡραῖα πεδία μετὰ τῶν περιστεφόντων αὐτὰ ὀρέων, καὶ τὴν φαντασίαν ἀναπτερῶν εἰς τὰ ἱστορικὰ καὶ μυθικὰ συμβάντα ὧν εἶχον ἐμπρός μου τὸ θέατρον, παρεδιδόμην εἰς ἐξάλλους ὀνειροπολήσεις, καὶ οὐ σπανίως ἐστιχούργουν τινὰ τῶν ᾀσμάτων, ἅτινα περιελήφθησαν ἔπειτα ἐν τοῖς Λυρικοῖς τῶν Ἀπάντων.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ὁ διευθυντὴς τοῦ ὁπλοστασίου Κ. Πουρσὲτ μοὶ παρήγγειλε τὴν καταμέτρησιν καὶ χωροστάθμισιν τοῦ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τεῖχος τῆς πόλεως λεγομένου **Προμαχῶνος τῆς ξηρᾶς**, καὶ μοὶ ἔδωκεν ὡς συνεργάτην τὸν Γάλλον ὑπολοχαγὸν Μαρτῖνον. Μετὰ συστολῆς ἐγώ, ἀλλὰ καὶ μετὰ χαρᾶς παρηκολούθησα τὸν ἀνώτερόν μου τοῦτον ἀξιωματικόν, πεποιθὼς ὅτι ἐκ Γαλλίας προερχόμενος, ἤθελε μοὶ δείξει μεθόδους ἃς δὲν εἶχον ἴσως μάθει ἐν Γερμανίᾳ. Ἀλλὰ τίς ὑπῆρξεν ἡ ἔκπληξίς μου ὅτε, μετὰ τὴν ἄφιξιν ἡμῶν εἰς τὸν προμαχῶνα, ὁ ὑπολοχαγὸς ἐζήτησε τὰς ὁδηγίας καὶ διαταγὰς ἐμοῦ τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ, καὶ εἶδον ὅτι οὐδὲ τὴν χρῆσιν τῆς μετρικῆς ἁλύσεως ἐγνώριζε καὶ ἔτι ὀλιγώτερον τὴν τῆς ὑδροστάθμης, ἣν θ' ἀνέτρεπεν ἂν δὲν τὸν ἐπρολάμβανον. Τοῦτο δ' ἦν φυσικόν, διότι, ὑπολοχαγὸς τοῦ ὁπλοστασίου ἐν Ναυπλίῳ, ἐν Γαλλίᾳ ἦν ὑπαξιωματικός, μάλιστα τοῦ πεζικοῦ, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, καὶ ποτέ του ὑδροστάθμην δὲν εἶχεν ἰδεῖ.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων συναδέλφων ἐν τῷ ὁπλοστασίῳ εἶχον καὶ

τὸν (τότε ὑπολοχαγὸν) Ζηνόβιον, ὅστις ὑπῆρξε μετὰ ταῦτα εἷς τῶν ἀρίστων ἀξιωματικῶν τοῦ στρατιωτικοῦ οἰκονομικοῦ κλάδου, καὶ τὸν (ἐπίσης, νομίζω, ὑπολοχαγὸν τότε, εἶτα δὲ προβάντα εἰς συνταγματάρχην) Φοντάναν, ὅστις, καθ' ὃ ἑπτανήσιος, ἦν μουσικός, καὶ ἐν στιγμαῖς ἀνέσεως, πρὸς τέρψιν ἡμῶν ἐκιθάριζε καὶ ἔψαλλεν. Ἐγὼ δέ, τὰ προτερήματά του ἐκμεταλλευόμενος καθ' ὅσον ἐδυνάμην ἀτελῶς καὶ ἀμούσως ἐτονθόριζον καὶ τῷ ὑπεδείκνυον τὰς μελῳδίας τινῶν ᾀσμάτων ἃ εἶχον γράψει, οἷον τοῦ ***Κλέπτου***, κατὰ τοὺς Räuber τοῦ Σχιλλέρου, τοῦ ***Ἱππέως***, κατὰ τὸν Κυνηγὸν τοῦ Κοιρνέρου, καὶ ἐκεῖνος ἀντιλαμβανόμενος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τῶν σκοπῶν, τοὺς ἐτόνιζε καὶ τοὺς ἔψαλλε· χάρις δ' εἰς τὴν καλλιφωνίαν του, κατέστησε μετ' οὐ πολὺ αὐτοὺς γνωστοὺς εἰς τὴν κοινωνίαν, καὶ βαθμηδὸν καὶ δημοτικούς.

Ἀλλ' ἐπὶ πολὺ ἡ θέσις μου ἐν τῷ ὁπλοστασίῳ δὲν διήρκεσεν. Εἰς τὰς στρατιωτικὰς σπουδὰς μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐπεδόθημεν τὸ πρῶτον, καὶ εἰς τὸν στρατὸν κατετάχθην ἀδιαφορήσας περὶ βαθμοῦ καὶ προβιβασμοῦ, μόνον διότι ἐφρόνουν ὅτι ὤφειλον ζωὴν καὶ δραστηριότητα εἰς τὴν πατρίδα, ἔχουσαν ἀνάγκην τῶν τέκνων της. Ὅτε ὅμως εἶδον ὅτι παρεμβᾶσα ἡ διπλωματία, ἀπήτησε παρὰ τῆς Ἑλλάδος, εἰς ἀντάλλαγμα τῆς ἧς ἐπέτρεψεν ἐλευθερίας εἰς μέρος αὐτῆς, τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν ζυγόν, ὅτε εἶδα δι' ἐμὲ αὐτόν, ὅτι ἀντί, ὡς ἐφανταζόμην, νὰ σύρω τὸ ξίφος εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, μοὶ ἐναπολείπετο νὰ τὸ σύρω μόνον ἀργὸν καὶ πρὸς ἐπίδειξιν εἰς τ' ἀνώμαλα λιθοστρώματα τῶν ὁδῶν τοῦ Ναυπλίου, τότε προσώχθησα πρὸς τὴν τοιαύτην μου θέσιν, καὶ τὴν ὑπηρεσίαν μου ἐκείνην περιττὴν αἰσθανόμενος εἰς τὴν νεοσύστατον κοινωνίαν, ἥτις τοσούτων καὶ τηλικούτων εἶχεν ἀνάγκην, ἐσκεπτόμην ἂν καθῆκόν μου μᾶλλον δὲν ἦτο ν' ἀποστῶ αὐτῆς, ὅτε ἐπελθοῦσα περίστασίς τις ἐπέφερε τὴν τελευταίαν ῥοπὴν εἰς τὰς περὶ τούτου σκέψεις μου.

4.

Παραίτησις.

Παρὰ τῶν συναδέλφων μου ἤκουσα ὅτι, ἐλθόντες κατ᾽ ἐκείνας τὰς ἡμέρας δύω Ῥῶσσοι ἀξιωματικοί, καὶ καταταχθέντες εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν, ἔλαβον, ὡς καὶ πρὶν εἴθιστο, δύω βαθμοὺς ἀνωτέρους τοῦ ὃν εἶχον. Τοῦτο, ἂν ἀληθές, ἦν δεινὴ προσβολὴ κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Λοιπὸν ἡμεῖς οἱ ἐπίσης εἰς ξένον στρατόν, καὶ ἕνα τῶν ἀρίστων εὐρωπαϊκῶν, ὑπηρετήσαντες, καὶ μετ᾽ εὐδοκιμωτάτας ἐλθόντες σπουδάς, διὰ τοῦτο μόνον δὲν ἠξιώθημεν προβιβασμοῦ, διότι ἤμεθα Ἕλληνες! Πᾶσά μου ἡ Ἑλληνικὴ φιλοτιμία ἐξανηγέρθη εἰς τὸ ἄκουσμα, καί, λαβὼν καὶ τὴν ἄδειαν τοῦ πατρός μου, ἔσπευσα νὰ δώσω τὴν παραίτησίν μου. Ἀλλ᾽ ὁμολογῶ νῦν ὅτι δὲν εἶμαι ἐντελῶς ἀπηλλαγμένος ἀμφιβολίας τινὸς μὴ ὑπὲρ τὸ δέον ἔσπευσα, διότι δὲν ἐνθυμοῦμαι ὅτι εἶχον δεόντως ἐξακριβώσει τὴν διάδοσιν ὡς ἐχομένην ἀληθείας καὶ οὐχὶ ὡς μίαν τῶν πολλῶν ἐπινοιῶν τῆς τότε ἀντιπολιτεύσεως. Ἀναζητῶν κἂν νῦν εἰς τὴν μνήμην μου ἀδυνατῶ νὰ ἀνεύρω τίνες ἦσαν οἱ Ῥῶσσοι ἐκεῖνοι. Ἂν δ᾽ ἦσαν Ἕλληνες ἐν Ῥωσσίᾳ ὑπηρετοῦντες, τότε ὁ προβιβασμὸς αὐτῶν ἦν ἀτομικὴ μόνον ἡμῶν, οὐχὶ δὲ καὶ ἐθνικὴ προσβολή.

Ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν ἦν τότε ὁ στρατηγὸς Ῥόδιος, ὁ ὑπὸ τὸν Φαβιέρον ἐν ταῖς μάχαις διαπρέψας, καὶ τὸν κανονισμὸν τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ Ἑλληνιστὶ μεταφράσας. Οὗτος, ὅτε τῷ ἐπεδόθη ἡ παραίτησίς μου, καλέσας με, κατ᾽ ἐντολὴν τοῦ Κυβερνήτου, μὲ προέτρεψεν ἐπιμόνως ν᾽ ἀποσύρω αὐτήν, εἰπών μοι ὅτι ὁ Κυβερνήτης, εἰς ὃν εἰμὶ ἄριστα συστημένος, πολὺ μ᾽ εὐνοεῖ, καὶ ὅτι προσεχῶς ἔμελλον νὰ προβιβασθῶ. Τῷ ἀπήντησα ὅμως ὅτι, ἂν περὶ ἐμοῦ μόνον ἐπρόκειτο, προθύμως θὰ ἐνέδιδον, οὐδὲ θὰ προέβαινον εἰς παραίτησιν· ἀλλ᾽ ὅτι μ᾽ ἐκίνει αἴσθημα ἐθνικῆς φιλοτιμίας. Οὕτω λοιπὸν μὴ συγκατατεθεὶς εἰς τὸ ν᾽ ἀποσύρω τὴν παραίτησιν, ἐπα–

νῆλθον εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον τρεῖς, νομίζω, μῆνας μετὰ τὸν διορισμόν μου. Ὁ δὲ Σ. Σοῦτσος, μὴ ἔχων ὡς ἐγὼ τοὺς γονεῖς του, καὶ ἑπομένως παντὸς πόρου στερούμενος ἠναγκάσθη νὰ ἐμμείνῃ ὑπηρετῶν, εἰ καὶ ἐφρόνει ὡς ἐγώ.

Μείνας λοιπὸν ἄνευ ἔργου, ἐπεδόθην τότε εἰς ἰδίας μελέτας, εἰς ἀνάγνωσιν Ἑλλήνων καὶ Γερμανῶν συγγραφέων, καὶ εἰς ποιητικὰ δοκίμια. Τότε ἔγραψα τὸ μικρὸν τεμάχιον τὸ ἐπιγραφόμενον « Ταξιδεύτρια », καὶ συνέλαβον τὴν πρώτην ἰδέαν τοῦ δράματος τῆς Παραμονῆς, ἥτις ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐξηκολούθησεν ὡριμάζουσα, ἴσως τινὲς εἴπωσι, σηπομένη, εἰς τὴν κεφαλήν μου πρὶν ἢ λάβῃ τὴν μορφὴν ὑφ' ἣν τέλος τὴν ἔγραψα.

Πλησίον τῆς ἑτοιμοῤῥόπου ἡμῶν οἰκίας ἔκειτο ἡ οὐχ ἧττον πεπαλαιωμένη, εἰς ἥν, ἐκ τῆς ἐκστρατείας ἐπανελθών, κατέλυσεν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης. Μικρόσωμος, σκελετώδης, ἰσχνόφωνος, τοιοῦτος ἦν ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις ὅμως ἐνέπνεε γενικὸν σεβασμόν, οὐχὶ διότι ὠνομάζετο πρίγκιψ, ἀλλὰ διότι ἡ ἀσθενικὴ καὶ κατεσκληκυῖα ἐκείνη μορφὴ ἔστεγε ψυχὴν μεγάλην, ἀφειδοῦσαν ἑαυτῆς ἐν ταῖς μάχαις, καρδίαν εὐγενῆ, καὶ ἀνωτέραν ποταπῶν φιλοδοξιῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ὁ δὲ τίτλος τῷ ἐδίδετο προθύμως ὑπὸ πάντων εἰς ἔνδειξιν τῆς πανεθνοῦς ὑπὲρ αὐτοῦ ὑπολήψεως.

Παρ' ἑνὸς τῶν ἐπισημοτέρων ὁπλαρχηγῶν ἤκουσα ὅτι κατὰ τὴν συμπλοκὴν εἰς τοὺς Λερναίους Μύλους, ὅτε οἱ Ἕλληνες ἐτράπησαν πρὸ τῆς δυσαναλόγως ὑπερτέρας δυνάμεως τοῦ Ἰβραήμ, καὶ ἕκαστος διὰ τῆς φυγῆς ἐζήτει τὴν σωτηρίαν του, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ ἀρχηγός, μάτην ζητήσας νὰ τοὺς συγκρατήσῃ, ἔμενε μόνος ὀπίσω· καὶ ὅτε οἱ συστρατιῶταί του ἤθελον νὰ τὸν συμπαρασύρωσιν ἵνα τὸν σώσωσιν ἀπὸ τοῦ ἐπερχομένου ἐχθροῦ, κύπτων εἰς τοὺς θάμνους, ἐπροφασίζετο ἐκεῖνος ὅτι ἀπώλεσε καὶ ἐζήτει τὸν θύσανον τοῦ ξίφους του, καὶ τοῦτο ἵνα ἀναχαιτίσῃ τοὺς φυγάδας, καὶ βραδύνῃ τὸ βῆμά των.

Τὰς ἀρετὰς ταύτας τοῦ Ὑψηλάντου ἐξετίμων πάντες, καὶ ὅσοι πάντοτε δὲν ἐδύναντο νὰ τὰς μιμηθῶσι, καὶ αἱ αἴθουσαι αὐτοῦ

ἦσαν πλήρεις ἐπιφανῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος ἐκ πασῶν τῶν μερίδων, κυρίως ὅμως ἐκ τῶν ἀντιπολιτευομένων τῷ Κυβερνήτῃ, διότι οὐδεὶς ἠγνόει ὅτι ὁ Ὑψηλάντης κατηριθμεῖτο μετὰ τῶν δυσαρεστημένων κατὰ τῆς τότε πολιτικῆς, εἰ καὶ πατριωτικῶς ἀπεῖχε πάσης ἀναρχικῆς ἐνεργείας. Τὸν ἐπεσκεπτόμην δὲ καὶ ἐγὼ συνεχῶς, ἔκ τε θαυμασμοῦ πρὸς τὰς ἀρχαϊκὰς αὐτοῦ ἀρετάς, καὶ ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ βλέπω καὶ ἀκούω τοὺς ἄνδρας εἰς οὓς ὠφείλετο ἡ ἀνάστασις τῆς Ἑλλάδος.

Ἀπήντων δ᾽ ἐκεῖ καὶ τοὺς συνοίκους αὐτοῦ, τὸν ὑπασπιστήν του Βοϊνέσκον, Βλάχον τὴν καταγωγήν, μεθ᾽ οὗ πολλὴν ἀπέκτησα οἰκειότητα· τὸν γραμματέα του Ἰωάννην Φιλήμονα, ὅν τινες μοὶ ἔλεγον τοῦ Δημοσθένους μᾶλλον ἢ τοῦ Ὑψηλάντου ἐν ταῖς μάχαις ἐφάμιλλον, ὅστις ὅμως κατηριθμεῖτο μεταξὺ τῶν λογιωτέρων Ἑλλήνων τῶν τότε χρόνων· καὶ τὸν πολὺ καὶ αὐτοῦ, καὶ ὅλων ἴσως τῶν τότε ἐν Ναυπλίῳ ἐπιδημούντων σοφώτερον, τὸν συγγενῆ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ Κωνσταντῖνον Σχινᾶν, μεθ᾽ οὗ, καίτοι πολὺ πρεσβυτέρου μου, στενὴ φιλία μὲ συνέδεσεν ἔκτοτε, διαρκέσασα μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Καὶ τὸν Ἀλέξανδρον δὲ Μαυροκορδάτον τότε ἐγνώρισα, ἐλθόντα ἐκ Πόρου, ὅπου διέτριβε, καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι μοὶ ἔδειξεν ἀρχαίαν ἐπιγραφήν, ἣν εἶχεν ἀντιγράψει ἔκ τινος ἐκκλησίας τοῦ Πόρου. Ἀνῆκε δὲ καὶ ὁ Μαυροκορδάτος εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν, τὴν ἀκροτάτην μάλιστα, ἧς τὴν βιαιοτάτην ἐφημερίδα, τὸν ***Ἀπόλλωνα,*** ἔγραφεν ἐν Ὕδρᾳ ὁ Πολυζωΐδης, ἀρχαῖος γραμματεὺς τοῦ Μαυροκορδάτου.

Πολιτικὴ κατάστασις.

Καὶ τὰ Ἑλληνικὰ μὲν πράγματα ὀλίγον ἐγὼ ἐγνώριζον ἔτι, ὥστε νὰ ἐπιφέρω κρίσιν περὶ αὐτῶν· οὐδένα δ᾽ εἶχον ἰδιωτικὸν λόγον ἵνα ἡ πλάστιγξ τῆς κρίσεώς μου κλίνῃ ὑπὲρ τοῦ Κυβερνήτου.

Οὐχ ἧττον ὅμως ὁρμεμφύτως πως ᾐσθανόμην ὅτι ἡ κατ᾽ αὐτοῦ καταφορὰ ἦν ὑπερβολική, καὶ κατὰ μέρος ἐπὶ ἑώλων στηριζομένη προφάσεων, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐνόμιζον ὅτι ἡ Ἑλλάς, μόλις ἀποσείσασα τὸν ζυγόν, συμφέρον εἶχε νὰ δεικνύεται, ὅσον ἐνῆν μάλιστα συνετὴ καὶ κλονισμοὺς ἀποφεύγουσα.

Ἡ κυριωτάτη ἀφορμὴ ἡ ἐκκαίουσα τότε, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς μᾶλλον ἀμερολήπτους ἐκτείνουσα τὴν ἀντιπολίτευσιν, ἦν ἡ τοῖς μεμυημένοις γνωστὴ γενομένη ἐπιστολή, δι᾽ ἧς ὁ Κυβερνήτης ἀπέτρεψε τὸν Πρ. Λεοπόλδον τοῦ νὰ δεχθῇ τὸν αὐτῷ προσφερόμενον Ἑλληνικὸν θρόνον, γράψας αὐτῷ ὅτι ἀδύνατον θὰ τῷ ἦν νὰ μὴ δώσῃ σύνταγμα εἰς τὸν λαόν, ὃ οἱ Ἕλληνες ἐπιμόνως ἀπήτουν, οὐχ ἧττον δ᾽ ἀδύνατον νὰ κυβερνήσῃ συνταγματικῶς, διότι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦν ἔτι ὥριμος διὰ τοιοῦτο πολίτευμα.

Καὶ δὲν ἐφρόνουν μὲν ἐγὼ ὅτι ὅλως ἀδίκως ἔκρινον οἱ φρονοῦντες ὅτι τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἣν τοὐλάχιστον δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ γράψῃ ὁ Κυβερνήτης, ὑπηγόρευσεν αὐτῷ φιλαρχία προτιθεμένη ν᾽ ἀπελπίσῃ τὸν ἀντίζηλον, καὶ νὰ πειθαναγκάσῃ αὐτὸν εἰς παραίτησιν, ὡς καὶ τὸ κατώρθωσεν· ἀφ᾽ ἑτέρου ὅμως, ἀπείρως ἔχων ἔτι τῶν πραγμάτων, εὕρισκον τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ, ὑφ᾽ οἵας δήποτε προθέσεως καὶ ἂν ὑπηγορεύθη, οὐχὶ ἐντελῶς ἀνυπόστατα, διότι ἀληθέστατον ἦν ὅτι τὸ σύνταγμα εἶχεν ὡς γενικὸν σύνθημα πᾶσα ἡ ἀντιπολίτευσις καὶ αὐτὸ διετυμπάνιζον οἱ ἀρχηγοὶ καὶ αἱ ἐφημερίδες, κηρυττόμενον γενικὸν σύνθημα αὐτῆς διὰ πάσης τῆς Ἑλλάδος, παρά τε τοῖς ἐννοοῦσι καὶ τοῖς μὴ ἐννοοῦσιν αὐτό. Ἐν θεωρίᾳ ὅμως καὶ εἰς ἐμὲ ἐφαίνετο ὅτι λαὸς ἄρτι ἐκ μακρᾶς δουλείας ἀνακύψας, ἄπειρος τῆς δυσχεροῦς τέχνης τοῦ αὐτοκυβερνᾶσθαι, καὶ ἐστερημένος ἔτι τῆς ἀγωγῆς, δι᾽ ἧς σώζεται ἡ ἐλευθερία, δὲν ἐδύνατο ἄνευ κινδύνου νὰ ἐγκαταλειφθῇ ἀμέσως εἰς ἑαυτόν, καὶ εἶχεν ἐπί τινα χρόνον ἀνάγκην χειρὸς ὁδηγοῦ καὶ ὀργανιστικῆς. Δι᾽ ὃ καὶ μετὰ λύπης ἔβλεπον πᾶν τὸ παρεμβάλλον προσκόμματα εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ Κυβερνήτου, ἥτις, οἵα δήποτε καὶ ἂν ἦν ὡς πρὸς τὰ ἐξωτερικά, ἐσωτερικῶς ἠγωνίζετο καὶ κατώρθου νὰ ἐπουλώσῃ πολ-

λὰς τῶν χρονίων πληγῶν, ἐχαλίνου τὴν ἀναρχίαν, καὶ ἐῤῥύθμιζε τὴν ἀναβιοῦσαν πολιτείαν.

Τὸ φρόνημά μου ἦν ὅτι, εὐτυχεῖς διὰ τὴν κατακτηθεῖσαν ἀνεξαρτησίαν, ὑπὲρ ἧς ἐπ' αἰῶνας ὅλους μάτην ἐστέναζε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἔπρεπε σωφρόνως νὰ προσφερώμεθα πρὸς αὐτήν, μὴ ὁρμῶντες ἀκάθεκτοι εἰς ἄμεσον κατάκτησιν τῶν ἀπωτάτων αὐτῆς συνεπειῶν· ἔπρεπε δὲ νὰ εἰπῶ τὸ **αἴσθημά μου** μᾶλλον παρὰ τὸ φρόνημα, διότι φρόνημα διακεκριμένον δὲν ἐτόλμων νὰ ἔχω εἰσέτι, οὐδ' ἐξέφραζον τὰς τοιαύτας σκέψεις εἰμὴ διστακτικῶς καὶ πεφοβισμένως πρὸς μόνους τοὺς οἰκειοτάτους μου, ὡς τὸν Κ. Σχινᾶν· οὐδ' ἐνόμιζον τότε ἔτι ἐμαυτὸν δικαιούμενον νὰ ἐκφέρω γνώμην ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν ζητημάτων· ἡ δὲ πρὸς ἐμαυτὸν δυσπιστία ἦν πάντοτε ἓν τῶν προσόντων, ἐννοῶ ἓν τῶν ἐλαττωμάτων τοῦ χαρακτῆρός μου.

Τότε περίπου ἡ ἀλλαγὴ τοῦ κλίματος καὶ τῆς διαίτης ἐπέφερε καὶ ἐπ' ἐμοῦ τὸ ἐπικίνδυνον αὐτῆς ἀποτέλεσμα, σφοδρὸν γαστρικὸν πυρετόν, ὅστις κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ἕνεκα τῆς μιασματώδους τῶν πόλεων καταστάσεως ταχέως ἐδύνατο νὰ μεταπέσῃ εἰς τύφον. Ἦν δὲ βραχεῖα μέν, ἀλλὰ βαρεῖα ἡ ἀσθένειά μου, καὶ μακρὰ ἡ ἀνάῤῥωσις. Ἀφ' οὗ δ' ἠγέρθην, ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας οὐδ' εἰς βραχὺν περίπατον ἐδυνάμην νὰ ἐξέλθω, χωρὶς ὁ πατήρ μου νὰ μὲ ὑποστηρίζῃ. Μ' ἐθεράπευσε δ' ὁ ἰατρὸς Φωτεινός, υἱὸς ἐπισήμου ἰατροῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ μέρος τῆς συνταγῆς αὐτοῦ ἦν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἀναῤῥώσεως νὰ τρώγω κατὰ κόρον σταφύλια.

Αἴγινα.

Ὀλίγον δ' ἀφ' οὗ ἀνέλαβον τὰς δυνάμεις μου, ὁ Γρηγόριος Καμπούρογλους, εἷς τῶν ἐν Ὀδησσῷ ἀρχαίων συμμαθητῶν μου, ἐλθὼν μοὶ ἐπρότεινε νὰ τὸν συνοδεύσω ἐπί τινας ἡμέρας εἰς Αἴγιναν,

ὅπου προὐτίθετο νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν ἀνάδοχόν του, Κ^αν Λαμπίκη. Ἐδέχθην δ' ἐγὼ τὴν πρότασίν του μετὰ χαρᾶς, καὶ διότι ἤλπιζον ἡ μετακίνησις καὶ ἀλλαγὴ ἀέρος νὰ συμπληρώσῃ ἐντελῶς τὴν ἀνάῤῥωσίν μου, καὶ διότι ἐπεθύμουν νὰ γνωρίσω ὅ,τι πλεῖστα τῆς Ἑλλάδος, καὶ μάλιστα τὴν Αἴγιναν, ἥτις κατὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Κυβερνήτου, καὶ πρὶν ἢ καταστῇ τὸ Ναύπλιον κατοικήσιμον, ὑπῆρξεν ἡ πρώτη πρωτεύουσα τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος.

Ὁμολογῶ ὅμως ὅτι δὲν ἤμην παντάπασιν ἀπηλλαγμένος τινὸς δισταγμοῦ, διότι ἡ δίμηνος ἡμῶν θαλασσομαχία ἦν ἔτι πρόσφατος εἰς τὴν μνήμην. Καίτοι δὲ στιλπνὸν βλέπων τὸν βαθὺν Ἀργολικὸν κόλπον, δὲν ἐλησμόνουν ὃν εἶχον ἄλλοτε ἀναγνώσει Αἰσώπιον μῦθον, καθ' ὃν «*ἡ θάλασσα φοινίκια ὀρέγεται*». Ἀλλ' ὁ μῦθος, μοὶ ἔλεγεν ὁ Καμπούρογλους, εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην δὲν ἐφαρμόζεται, διότι τὸ ἑσπέρας, ὅτε ἐμέλλομεν νὰ ἐπιβιβασθῶμεν, ***ἐβγάζουν αἱ ξηραί,*** ἤτοι πνέει ὁ ἀπόγειος, καὶ θὰ μᾶς ἔφερεν ἐντὸς ὀλίγου μέχρι τῆς Ὕδρας, τὸ δὲ πρωΐ, ***πιάνει ὁ ἐμβάτης,*** ἤτοι ἡ πελαγία αὖρα, καὶ ἐντὸς τινῶν ὡρῶν θὰ κατεπλέομεν εἰς τὴν Αἴγιναν.

Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἦτον οὕτως ἀποδεδειγμένος εὔκολος ὁ πλοῦς, ἀπεφάσισα, καὶ ἤραμεν ἐκ τοῦ λιμένος μετὰ τοῦ ἡλίου τὴν δύσιν· ἡ θάλασσα ἦν τῷ ὄντι ὁμαλὴ ὡς ὕελος, καὶ εἰς ἀνέφελον τὸν οὐρανὸν ἔστιλβεν ἡ πανσέληνος. Μέχρι οὗ ***ἐβγάλωσιν αἱ ξηραί,*** ᾄδοντες ἐκωπηλάτουν οἱ ναῦται, καὶ μετ' οὐ πολὺ μὲ ἀπεκοίμισεν ἡ μονότονος μελῳδία των καὶ ἡ μαλακὴ τοῦ πλοιαρίου κίνησις. Ὅτε δ' ἀφυπνίσθην, ὁ ἥλιος ἀνέτελλεν ἤδη, καὶ ἰδὼν ἐμπρός μου βράχους τραχεῖς ἠρώτησα ἂν ἦτον αὕτη ἡ Ὕδρα. Φεῦ! ἦτο πᾶν ἄλλο, ἀκρωτήριον μόλις δύω ὥρας ἀπέχον τοῦ Ναυπλίου, διότι αἱ ξηραὶ ***δὲν ἔβγαλαν,*** καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς οἱ ναῦται εἶχον κωπηλατήσει ἐναγωνίως, καὶ δι' ὅλης τῆς ἐπιούσης ἡμέρας ἐξηκολούθουν σχίζοντες διὰ τῆς κώπης τὴν ἀῤῥυτίδωτον πλάκα τῆς θαλάσσης, ἐν ᾧ ὕβριζον τὸν ἄνεμον ὀκνηρὸν καὶ ἀσθματικόν, καὶ τῷ ἐνέπτυον κατὰ πρόσωπον. Οὕτω μόλις περὶ δυσμὰς ἡλίου ἐφθάσαμεν ἐμπρὸς τῆς Ὕδρας,

καὶ παραπλέοντες τὸν λιμένα αὐτῆς, ἐβλέπομεν τὰ παιδία τοῦ θαλασσοδιαίτου ἐκείνου λαοῦ ἀπὸ τῶν βράχων ῥιπτόμενα εἰς τὰ κύματα καὶ βυθιζόμενα εἰς αὐτὰ ὡς τὰς κολυμβίδας.

Τὸ φῶς δὲ τῆς ἡμέρας ἐξέλειπεν ἤδη, ὅτε, στρέψαντες τὴν πρῷραν πρὸς βοῤῥᾶν, διήλθομεν ἐμπρὸς τοῦ νησιδίου τοῦ καλουμένου Δοκοῦ, εἰς οὗ τὴν κορυφὴν φιλόκαλος ἰδιοκτήτης εἶχεν οἰκοδομήσει ἑαυτῷ ἀγροικίαν, καὶ ἐπὶ φυτικῆς γῆς μακρόθεν κομισθείσης διὰ τῶν πλοίων του, εἶχε φυτεύσει κῆπον, ἔτερπε δὲ τὴν ὅρασιν, διότι ἐφαίνετο ὡς ἂν ἐκ τῶν κυμάτων ἐξήρχετο. Μόλις ὅμως, περὶ τὴν ἑσπέραν ἤδη, παρελθόντες καὶ πρὸ τῆς νήσου ταύτης, ἀπηντήσαμεν ἄνεμον ὀρθὸν προσπνέοντα, καὶ ἡ θάλασσα ἤρχισεν ὀγκουμένη, καὶ εἰς τὸν ἀνατολικὸν ὁρίζοντα ἤρθησαν σύννεφα, ἅτινα ὁ ἔμπειρος ὀφθαλμὸς τοῦ ἡμετέρου πλοιάρχου ἐθεώρησεν ὡς οὐδὲν καλὸν οἰωνιζόμενα. Ἐγὼ δέ, μετά τινος ἀνησυχίας παρακολουθῶν πάντα αὐτοῦ τὰ κινήματα, τὸν εἶδον νὰ συστείλῃ τὰς ὀφρῦς, καὶ μετ' ὀλίγας στιγμὰς διέταξε νὰ προσορμισθῶμεν εἰς ἔρημόν τινα σκόπελον, κείμενον μεταξὺ τοῦ νησιδίου καὶ μεταξὺ τῆς Πελοποννήσου. « Ἡ νύκτα εἶναι δολία, μοὶ εἶπε, καὶ ἐδῶ θὰ κοιμηθῆτε ἡσυχώτεροι »:

Ὡς πρὸς ἀμφότερα ἤμην ἐντελῶς σύμφωνος, καὶ οὐδόλως δυσηρεστήθην διὰ τὴν προσωρινὴν ἐκείνην διακοπὴν τῆς ὁδοιπορίας, καθ' ὅσον μάλιστα τὴν ἐπαύριον κἄν, ὡς γνωστόν, θὰ ἔπνεε τέλος ὁ ποθητὸς ἐμβάτης. Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον ἄγριαι φωναὶ τοῦ πλοιάρχου, καὶ παντοῖοι θόρυβοι ἐν τῷ πλοιαρίῳ μᾶς ἀφύπνισαν. Τὴν νύκτα ὁ ἄνεμος εἶχε πνεύσει τρικυμιώδης, κατὰ δὲ τὴν πρωΐαν γενόμενος βιαιότερος, μετεπήδησεν εἰς ἄλλο τῆς πυξίδος σημεῖον, καὶ τὰ κύματα, ἀγρίως πυργούμενα, προσέβαλλον τὸ ἐλαφρὸν ἡμῶν σκάφος, ἐπιῤῥίπτοντα αὐτὸ κατὰ τοῦ σκοπέλου, ὥστε ἠπείλουν νὰ τὸ θραύσωσιν εἰς τρίμματα, καταλεῖπον ἡμᾶς ὡς Ῥοβινσῶνας τοῦ Αἰγαίου εἰς τὴν ἔρημον ἐκείνην πέτραν.

Ὁ κίνδυνος ἦν ἐπείγων, καὶ στιγμὴν ἀναβολῆς δὲν ἐπεδέχετο· δι' ὃ καὶ ὁ πλοίαρχος ἔτρεχεν ἄνω καὶ κάτω ἐναγωνίως, ἐκραύγαζε

σπασμωδικῶς, διατάσσων καὶ συνεργαζόμενος εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν του, ἕως οὗ ἀνεσπάσθη ἡ ἄγκυρα, ἀνεπετάσθη τὸ πλατὺ ἱστίον, καὶ ἐμακρύνθημεν τοῦ ὑπούλου ἡμῶν ἀσύλου, τὸν βέβαιον ὄλεθρον ἀπειλοῦντος. Μόλις ὅμως προὐχωρήσαμεν ἐπ᾽ ὀλίγον πρὸς ἀνατολάς, μέχρις οὗ ὁ σκόπελος δὲν μᾶς ἐστέγαζε πλέον, καὶ ἐπιπίπτων ῥαγδαῖος ὁ βόρειος ἄνεμος, καὶ πυργουμένη ἡ θάλασσα, παρ᾽ ὀλίγον νὰ μᾶς ἀνατρέψωσιν ἐπὶ δεξιά, ὥστε ἠναγκάσθη ὁ πλοίαρχος, πρύμναν ἀνακρουόμενος, νὰ στραφῇ πρὸς δυσμάς, καὶ νὰ πειραθῇ ἐκεῖθεν νὰ παραλλάξῃ τὴν νῆσον. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ, ἅμα παρακάμψαντες αὐτήν, ἀπηντήσαμεν οὐχ ἧττον λυσσώδη τὸν ἄνεμον, καὶ βαθέως κοίλην τὴν θάλασσαν, καὶ εἴδομεν τὴν στιγμὴν καθ᾽ ἣν ἐμέλλομεν ν᾽ ἀνατραπῶμεν ἐπ᾽ ἀριστερά. Τότε πάντες οἱ ἐπιβάται ἐπανέστημεν, καὶ μιᾷ φωνῇ ἀπητοῦμεν παρὰ τοῦ πλοιάρχου, ἐπιστρέψας ν᾽ ἀγκυροβολήσῃ πάλιν ὅπου εἴχομεν διανυκτερεύσει· ἀλλ᾽ αὐτὸς ἐπιμόνως ἀντέστη, κηρύττων ὅτι τοῦτο θὰ ἦτον βεβαία καταστροφή, καὶ ὅτι ἐντὸς ἡμισείας ὥρας οὐδ᾽ ἴχνος σανίδος θὰ ἔμενεν ἐκ τοῦ πλοίου του. Μεθ᾽ ἡμῶν ὅμως ἦν καί τις Ῥουμελιώτης ὁπλοφορῶν, ὅστις κηρύττων μεγαλοφώνως ὅτι, ἀδιαφορῶν καὶ διὰ τὸ πλοῖον καὶ διὰ τὰς σανίδας, φροντίζει νὰ σώσῃ τὸ ἴδιον αὑτοῦ δέρμα, ἐῤῥίφθη ξιφήρης πρὸς τὸν πλοίαρχον, διατάσσων αὐτὸν ἀπειλητικῶς νὰ μᾶς ἀποβιβάσῃ εἰς τὴν ἀντιπέραν τῆς Πελοποννήσου, ἀφ᾽ ἧς ὀλίγον ἀπείχομεν. Μάτην ὁ πλοίαρχος διεμαρτύρετο ὅτι ἡ παραλία ἐκείνη ἦν ἄξενος, ὅτι πλοῖον ἐκεῖ δυσκόλως ἐδύνατο νὰ προσορμισθῇ χωρὶς νὰ προσαράξῃ, καὶ ὅτι οἱ ὑπερτείνοντες βράχοι ἦσαν ἄβατοι, ὥστε νὰ ἐλπίσωμεν ἐπ᾽ αὐτῶν νὰ σωθῶμεν καὶ διαφύγωμεν. Πάντες δ᾽ ὑπεστηρίζομεν τὸν τολμηρόν, πρόθυμοι ἂν ἀπὸ τῆς θαλάσσης μόνον σωθῶμεν, ν᾽ ἀναῤῥιχηθῶμεν ὡς ἔριφοι ἢ ὡς ὄφεις εἰς οἵους δήποτε βράχους, καὶ πάντα κατὰ ξηρὰν κίνδυνον ν᾽ ἀψηφήσωμεν. Μᾶς εἶπε λοιπὸν ὁ πλοίαρχος ὅτι ἐνδίδει, ἀφ᾽ οὗ τὸ ἀπαιτοῦμεν, καὶ θέλει προσπαθήσει νὰ μᾶς φέρῃ εἰς τὴν στερεάν· ἀλλ᾽ ἐπιτηδείως πηδαλιουχήσας, ἐμακρύνθη ἐξ ἐναντίας τῶν σκοπέλων, καὶ ἔκαμψε τὸ πρὸ ἡμῶν ἀκρωτήριον.

Ὅτι οὐδὲ κατὰ νοῦν εἶχε ν᾿ ἀκολουθήσῃ τὸ ἡμέτερον δρομολόγιον ἦν προφανές· ἀλλ᾿ οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν, καὶ ὁ Ῥουμελιώτης ἧττον πάντων τῶν ἄλλων, ἦν εἰς κατάστασιν νὰ τῷ ζητήσῃ λόγον τῆς ἀπειθείας του, διότι ἐκείμεθα πάντες εἰς τὸ βάθος τοῦ πλοιαρίου, ἐλεεινῶς ὑπὸ τῆς ναυτίας παραλελυμένοι. Ὁ ἄνεμος μετὰ προϊούσης σφοδρότητος ἔπνεε συρίζων ἐξ αὐτῆς τῆς Αἰγίνης· δι᾿ ὃ καὶ ὁ πλοίαρχος, μέχρι τέλους, τὸ ἀδύνατον συνορῶν ἐκεῖ νὰ διευθυνθῇ, ἐπροσπάθησε νὰ ζητήσῃ σωτηρίαν εἰς τὸν προσεχέστερον λιμένα, τὸν Πόρον.

Εἰς οὐ μεγάλην ἀπόστασιν ἀφ᾿ ἡμῶν, εἰς τὴν θάλασσαν, ἥτις ἐφαίνετο ἐντελῶς μέλαινα, ὁ «οἶνοψ πόντος» τοῦ Ὁμήρου, εἴδομεν πλοιάριον ὡς τὸ ἡμέτερον παλαιὸν καὶ αὐτὸ κατὰ τῶν κυμάτων, τόσον μεγάλων, ὥστε πολλάκις μᾶς τὸ ἀπέκρυπτον, ὡς ὄρη ὑψούμενα. Εἰς αὐτὸ μετὰ συμπαθείας ἠτενίζομεν, ὡς ὂν ἡμῖν ὁμοιοπαθές. Ἀλλὰ μετά τινα ὥραν δὲν τὸ εἴδομεν πλέον, καὶ ἤκουσα παρὰ τῶν συνοδοιπόρων μου, καὶ εἶδον καὶ εἰς τοῦ πλοιάρχου τὸ βλέμμα, ὅτι κατεποντίσθη. Τοῦτο μᾶς ἐφάνη, καὶ οὐχὶ ἀπιθάνως, τὸ πρόαγγελμα τῶν καὶ εἰς ἡμᾶς τάχιστα ἐπιφυλαττομένων.

Ἀλλ᾿ ἡμᾶς ἔσωσεν εὐμενεστέρα τύχη, ἢ ἴσως τοῦ τέως παραγνωρισθέντος πλοιάρχου ἡμῶν ἡ ἐπιδεξιότης· καὶ κάμψαντες τὸ τελευταῖον ἀκρωτήριον, εἰσεπλεύσαμεν τέλος εἰς Πόρον, ἔνθα μὲ ὑπεδέχθη καὶ ὡς συστρατιώτην ἐπὶ δύω ἡμέρας μ᾿ ἐφιλοξένησεν ὁ πεπαιδευμένος ἀξιωματικὸς Κ. Σωτηριάδης, χωρὶς ὅμως νὰ νομίσῃ ὅτι ἤθελε μοὶ προξενήσει τινὰ εὐχαρίστησιν ἂν μὲ ὡδήγει εἰς τὰς πέριξ ἱστορικὰς θέσεις καὶ τοὺς ἀντιπέραν τερπνοὺς λεμονῶνας, ὧν ἐγὼ ἠγνόουν ἔτι τότε τὴν ὕπαρξιν, ἢ ἴσως κωλυθεὶς ἐκ τῆς ἐπιμενούσης κακοκαιρίας. Τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν μᾶς ἀνήγγειλεν ὁ πλοίαρχος ὅτι ἡ θάλασσα ἐπραΰνθη καὶ ἦν ἤδη πλεύσιμος, καὶ οὕτως ἐπεβιβάσθημεν αὖθις διὰ τὴν Αἴγιναν. Ἀλλ᾿ ὁ ἄνεμος, καίτοι κοπάσας ὁπωσοῦν, ἔμενεν ἀντίπρωρος πάντοτε, δι᾿ ὃ προσωρμίσθημεν οὐχὶ εἰς τὸν λιμένα τῆς πόλεως, ἀλλ᾿ εἰς τὴν μεσημβρινῶς αὐτοῦ κειμένην Περιβόλαν, τὴν ἀγροικίαν τοῦ Δ. Βούλγαρη.

Ἐντεῦθεν δ᾿ ἐξηκολούθησα τὴν ὁδοιπορίαν μέρος μὲν πεζός, μέρος δὲ κατὰ πρωτότυπον δι᾿ ἐμὲ τρόπον ὀχούμενος ἐπὶ πώλου ὄνου, καὶ καθήμενος ἐπί, ἢ ἐν μέρει ἐντὸς τοῦ ἑνὸς τῶν δύω κοφίνων οὓς ἔφερεν ἐπὶ τοῦ νώτου τὸ ὑπομονητικὸν ζῶον, ἐν ᾧ ὁ ὀνηλάτης διὰ φορτίου ἰσοῤῥόπει τὸ ἕτερον.

Ἐν Αἰγίνῃ κατελύσαμεν παρὰ τῇ Κᾳ Λαμπίκη, ἔνθα καὶ ἐμείναμεν ἡμέρας τινάς. Ἡ νῆσος αὕτη, ἀφ᾿ οὗ ἡ πολιτικὴ πρωτεύουσα τοῦ νέου κράτους μετετέθη εἰς Ναύπλιον, εἶχε μείνει τὸ κέντρον τῆς διανοητικῆς καλλιεργείας τοῦ ἔθνους, καὶ ἐνταῦθα ἦν ἱδρυμένον, πλὴν τοῦ μεγαλοπρεποῦς ὀρφανοτροφείου, καὶ τὸ Κεντρικὸν Σχολεῖον, τὸ ἀνώτατον, ἢ ὀρθότερον τὸ μόνον τότε λόγου τινὸς ἄξιον φιλολογικὸν ἐκπαιδευτήριον τῆς Ἑλλάδος. Ἐκεῖ εἶχον τὴν μεγίστην χαρὰν νὰ ἰδῶ αὖθις τοὺς ἀρχαίους μου ἀγαπητοὺς διδασκάλους, τὸν Γεννάδιον, διευθύνοντα τὸ κατάστημα, καὶ τὸν Ἑρκουλίδην, διδάσκοντα ἐν αὐτῷ, καὶ νὰ γνωρίσω προσέτι τὸν Φαρμακίδην, οὗ τὸ ὄνομα παιδιόθεν ἐγνώριζον ὡς ἐκδότου τῆς πρώτης Ἑλληνικῆς φιλολογικῆς ἐφημερίδος, τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ», καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Χρηστομαθείας εἰς ἣν παιδίον ἐδιδασκόμην. Εὐδαίμονα ἐθεώρουν ἐμαυτὸν συνὼν μετὰ τῶν ἀνδρῶν τούτων καὶ συνδιαλεγόμενος περὶ ἐκπαιδεύσεως καὶ φιλολογίας ἐν Ἑλλάδι, διότι ἡ πεποίθησίς μου ἦν, καὶ τότε καὶ πάντοτε, ὅτι ἔθνος, καὶ μάλιστα τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἀνακτῆσαν τὴν ἐλευθερίαν του, ἵνα καταστῇ ἄξιον νὰ διατηρήσῃ αὐτήν, ἔπρεπε νὰ ἐξευγενίσῃ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ παιδευόμενον, καὶ ὅτι εἰς τὸν εἰρηνικὸν τοῦτον ἀγῶνα, ὅστις διεδέχετο τὸν αἱματηρὸν τῆς ἀπελευθερώσεως, πᾶς ὁ ὁπωσοῦν δυνάμενος ὤφειλε νὰ ἐπιδοθῇ. Παρεκίνουν δὲ καὶ τὸν Φαρμακίδην καὶ τὸν Γεννάδιον νὰ πλουτίσωσι τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν συγγράφοντες. Ἐπειδὴ δ᾿ ἀμφοτέρων ἡ γνώμη ἦν ὅτι ἔπρεπε πρὸ παντὸς νὰ ὠφεληθῶμεν ἐκ τῶν προόδων τῆς σοφῆς Εὐρώπης, οἰκειούμενοι διὰ μεταφράσεων τὰ ἄριστα τῶν συγγραμμάτων αὐτῆς, μετὰ μακρὰς συζητήσεις ἐξελέγη ἡ ὑπὸ τοῦ Γενναδίου ὡς παιδαγωγικωτάτη συνιστωμένη συλλογὴ Περιηγήσεων τοῦ Κάμπε, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ μεταφρα-

σθῇ ἀπὸ κοινοῦ ὑφ' ἡμῶν τῶν τριῶν, καὶ νὰ ἐκδίδηται κατὰ φυλλάδια.

Ἐπιστροφή.

Ἡ εἰς τὸ Ναύπλιον ἐπιστροφή, πάλιν μετὰ τοῦ Καμπούρογλου, ἔγινε διὰ τῆς Ἐπιδαύρου, μετὰ σύντομον καὶ γαληνιαίαν θαλασσοπλοΐαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μὲν Ἐπίδαυρος συνίστατο τότε ἐξ ἑνὸς μόνου παλαιοῦ καὶ οὐχὶ λίαν καθαρίου οἰνοπωλείου, ὁ δὲ καιρὸς ἦν λαμπρός, ἐπροτιμήσαμεν νὰ διανυκτερεύσωμεν καθ' ὁδὸν εἰς τὸ ὕπαιθρον, καὶ ἐκοιμήθην ἁπλώσας τὸν μανδύαν μου ἐπὶ θάμνων. Ἐντελῶς ἥσυχοι ὅμως δὲν εἴμεθα, διότι τότε δὲν ὑπῆρχεν ἀσφάλεια πλήρης εἰς τὰς ὁδούς, καὶ ἀλληλοδιαδόχως ὁ εἷς ἐξ ἡμῶν ἐκοιμᾶτο καὶ ὁ ἕτερος ἐφρούρει. Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον ἐξηκολουθήσαμεν καὶ ἐπερατώσαμεν ἀνενόχλητοι τὴν ὁδοιπορίαν ἐφ' ἵππων.

Ἡ πρώτη μου δὲ φροντὶς ὑπῆρξεν, ἅμα φθάς, νὰ παραγγείλω εἰς τὸ μόνον τότε ὑπάρχον βιβλιοπωλεῖον ἐν Ναυπλίῳ, τὰς Περιηγήσεις τοῦ Κάμπε, ἃς καὶ ἔλαβον μετὰ καιρὸν οὐ μακρὸν διὰ τοὺς τότε χρόνους· καὶ εὐθὺς ἐκκόψας τινὰ τῶν πρώτων φύλλων ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ πρώτου τόμου, ἔπεμψα αὐτὰ εἰς τοὺς Κους Γεννάδιον καὶ Φαρμακίδην, καὶ ἤρχισα καὶ ὁ ἴδιος τὸ πρῶτον μέρος τῆς μεταφράσεως. Ἀλλὰ τὸ ἔργον περαιτέρω δὲν προέβη, καὶ διόλου ἐματαιώθη, διότι μόνος ἐγὼ μετέφρασα, οἱ δὲ δύω συνεργάται οὐδ' ἤρχισαν ποτέ, ἂν καὶ ἡ ἐκλογὴ τοῦ βιβλίου ἦν ἰδική των πρότασις. Τοῦτο ἰδών, μετά τινα καιρὸν ἀπέστην καὶ ἐγὼ τῆς ἐργασίας.

Ὀλίγον δὲ μετὰ τὴν ἐπάνοδόν μου συνέβη ἡ κατακρήμνισις τοῦ τοίχου τῆς οἰκίας ἡμῶν, μεθ' ἣν ἀμέσως ἐμισθώσαμεν ἄλλην, τὴν τοῦ Κούπα (χρηματίσαντός ποτε ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως), κειμένην ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πόλεως, καὶ μέχρι τινὸς κατὰ νεώτερον ῥυθμὸν ᾠκοδομημένην. Εἰς τὸν κάτω δόμον κατῴκει ἡ οἰκογένεια τοῦ ἰδιοκτήτου, ὁ δὲ ἄνω, ὃν εἴχομεν, ἦν

ἱκανῶς εὐρύχωρος, ὥστε ἓν δωμάτιον αὐτοῦ παρεχωροῦμεν εἰς ἀρχαῖον οἰκογενειακὸν φίλον, τὸν Γ. Καλλιστράτην.

Μόλις δ' εἴχομεν μετοικήσει, καὶ ἐδέχθημεν τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἐξαδέλφου τοῦ πατρός μου (υἱοῦ τῆς ἀδελφῆς τῆς μητρός του) Ἀλεξάνδρου Χαρίτου, ὅστις ἦλθεν ἵνα ἰδῇ τὰς περιστάσεις τῆς Ἑλλάδος καί, ἂν τῷ εὐαρεστήσωσιν, ἀποκατασταθῇ εἰς αὐτήν. Φαίνεται ὅμως ὅτι δὲν τῷ εὐηρέστησαν, διότι, ἀφ' οὗ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας παρ' ἡμῖν ἐφιλοξενήθη, μίαν πρωίαν, ὅτε ἠγέρθημεν, δὲν τὸν εὕρομεν πλέον. Εἶχεν ἀπέλθει χωρὶς νὰ μᾶς εἰδοποιήσῃ, ἴσως φοβούμενος, ἀδίκως ὅμως τοῦτο, μὴ πολὺ μᾶς λυπήσῃ, οὐδὲ πλέον ἔκτοτε ἐφάνη ἢ ἠκούσθη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐπληροφορήθην δὲ πολλὰ ἔτη μετὰ ταῦτα, ὅτι ἐνυμφεύθη καὶ ἀπέθανεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἠπόρησα πῶς εὑρέθη ἡ τολμήσασα νὰ τὸν νυμφευθῇ, διότι ἦν ἀληθῶς τῆς ἐσχάτης ἀσημότητος ἵνα μὴ εἴπω βλακίας.

Σχεδὸν δ' ἀμέσως μετὰ ταῦτα ἀπῆλθε καὶ ὁ πατήρ μου εἰς Ἀθήνας, ὅπου τὴν ἐλευθέρωσίν των προοιωνιζόμενος, ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔτι κατεχομένας, ἀλλὰ προσεχοῦς λεγομένης τῆς αὐτῶν ἀπελευθερώσεως, ἤθελε διὰ τῶν περισωθέντων λειψάνων τῆς περιουσίας του ἀγοράσῃ κτήματα εἰς τὴν ἱερὰν γῆν τῆς λατρείας του. Ἐγὼ δ' ἔμεινα μόνος ἐν Ναυπλίῳ.

Ἡ κοινωνία ἦν ἐκεῖ τότε ἔτι εἰς τὴν στοιχειωδεστάτην αὐτῆς κατάστασιν. Ὁ Κυβερνήτης, ἄγαμος, αὐστηρὸς τὰ ἤθη, ὅλος εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μεγάλων αὐτοῦ καθηκόντων ἀφιερωμένος, κατῴκει, ἄνευ ἐπιδείξεως καὶ πολυτελείας, ὡς ὁ ἁπλούστερος τῶν ἰδιωτῶν, τὴν λιτὴν οἰκίαν, ἥτις δι' αὐτὸν ᾠκοδομήθη εἰς μίαν τῶν πλατειῶν τῆς πόλεως, καὶ οὐδέποτε ἐν αὐτῇ ἐδέχετό τις συναναστροφή. Ἡ μόνη τού δ' ἀναψυχὴ ἦν ἐπί τινα καιρὸν νὰ μεταβαίνῃ πᾶσαν ἑσπέραν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πρὸ ὀλίγου καὶ αὐτοῦ ἀφιχθέντος Κωνσταντίνου τοῦ Καρατζᾶ, υἱοῦ τοῦ πρώην ἡγεμόνος τῆς Μολδαυΐας Ἰωάννου, καὶ νὰ συνδιαλέγηται μετὰ τῆς εὐφυοῦς, ἐν Παρισίοις ἀνατραφείσης, καὶ ὅλως Εὐρωπαϊκοὺς ἐχούσης τοὺς τρόπους Κυρίας Καρατζᾶ, τὸ γένος Κοντοῦ ἐκ Κερκύρας. Ὅτε ὅμως

ἤλθομεν ἡμεῖς εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶχε παύσει καὶ τὰς ἐπισκέψεις του ταύτας, εἴτε παρεξήγησιν φοβηθεὶς ἢ ἀκούσας, εἴτε διότι ἡ ἀντιπολίτευσις εἶχεν ἤδη λάβει δριμύτερον χαρακτῆρα, καὶ αὐτὸς ὁ Καρατζᾶς δὲν ἔμεινεν αὐτῆς ἀμέτοχος.

Ἐν γένει, ἐπὶ τῆς ἀφίξεως ἡμῶν, εἰς τὴν σπάνιν στοιχείων κοινωνικῶν εἶχε προστεθῇ καί τις σκυθρωπότης προερχομένη ἐκ τῶν πολιτικῶν ἐρεθισμῶν, καὶ αὐξάνουσα ἔτι μᾶλλον τὴν κοινωνικὴν ψυχρότητα. Ἑσπέραν τινά, ἐξελθόντες ἔκ τινος φιλικῆς οἰκίας, ὁ εἶτα ἐν Πετρουπόλει ἀποκαταστάς, τότε δ' εἰς Ναύπλιον ἐπιδημῶν Ἀλέξανδρος Μουρούζης, εἷς ἐκ τῶν ἀγαπητοτέρων μου φίλων, ἄλλοι τινὲς ὁμήλικοι καὶ ἐγώ, ἐπεστρέφομεν περὶ τὴν ἑνδεκάτην εἰς τὰς οἰκίας ἡμῶν, καὶ ὡμιλοῦμεν καθ' ὁδὸν ζωηρῶς περὶ πραγμάτων ὅλως ἀδιαφόρων, καὶ ἐγελῶμεν εὐθύμως, ὅτε κατὰ τὴν γωνίαν ὁδοῦ μᾶς ἀπήντησε περιπολῶν ὁ φρούραρχος, ὅστις εὗρε τὴν εὐθυμίαν ἡμῶν ἀνοίκειον καὶ προσκρούουσαν πρὸς τὴν σοβαρότητα τῶν καιρῶν. Προσελθὼν ἑπομένως μᾶς ἐπέπληξε, διατάξας ἡμᾶς νὰ χωρισθῶμεν σιωπηλῶς. Ἀλλ' ἐγώ, δυσαρεστηθεὶς διὰ τοῦτο, καὶ πεποιθὼς ὅτι οὐδὲν ἄτοπον ἐπράττομεν, τῷ εἶπον ὅτι δὲν νομίζω νὰ παραβαίνωμεν οὐδένα νόμον, ἢ διάταξιν, καὶ οὐδένα νὰ βλάπτωμεν διότι γελῶντες καὶ ὁμιλοῦντες βαδίζομεν. Ὁ φρούραρχος οὗτος ἦν ὁ ἐκ Πορτογαλλίας συνταγματάρχης, μετὰ ταῦτα δὲ στρατηγός, Κ. Ἀλμεΐδας, ἀνὴρ τυπικώτατος καὶ μέχρις ὑπερβολῆς ἄκαμπτος εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος. Ἐρεθισθεὶς δὲ διὰ τὴν τόλμην τῆς ἀποκρίσεως· «Ἠξεύρεις, μοὶ εἶπεν ὀργίλως Γαλλιστί, μετὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῷ Πορτογαλλικῆς προφορᾶς, Ἠξεύρεις ποῖος εἶμαι; Ze souis le Commandant soupériour.» — «Oui, Colonnel, τῷ ἀπεκρίθην, De Nauplie et de ses fours, (ἐννοεῖται ἀντὶ forts). Ἡ ἀπάντησις αὕτη φυσικῷ τῷ λόγῳ δὲν ἠλάττωσε τὸ φιλόγελων τῶν συντρόφων μου. Ὁ δὲ φρούραρχος ἀντιπαρῆλθεν ὀργίλος, ἀλλ' ἡσύχους ἡμᾶς ἀφείς. Ἀποδεικνύει δὲ τὸ μικρὸν τοῦτο συμβὰν ποία ἦτον τότε ἡ κοινωνικὴ ἀτμοσφαῖρα ἐν Ναυπλίῳ, βαρεῖα ὡς ἡ ἐγκυμονοῦσα θυέλλας.

Ἡ οἰκία ἐν τούτοις τοῦ Κ. Καρατζᾶ ἐξηκολούθει οὖσα μία τῶν κομψοτέρων τῆς Ἑλληνικῆς πρωτευούσης, περιέχουσα καὶ τὴν τότε σπανιωτάτην ἔτι πολυτέλειαν κυμβάλου, καὶ τὴν ἔτι σπανιωτέραν τῆς οἰκοδεσποίνης, ἥτις μεθ' ἱκανῆς εὐχερείας ἔπαιζεν ἐπ' αὐτοῦ, ἀκροατὰς ἔχουσα ὀλίγους ἔτι τοὺς δυναμένους νὰ ἐκτιμήσωσι τὰ μουσικὰ αὐτῆς προτερήματα, ἰδίως δὲ τοὺς ἐξοχωτέρους τῶν ξένων ἐπιδήμων ἐν Ναυπλίῳ, καὶ πρὸ πάντων τὴν ὡραίαν σύζυγον τοῦ στρατηγοῦ Gérard τοῦ ἐκ Γαλλίας μετακληθέντος πρὸς ὀργανισμὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Πλὴν δὲ τῆς ἐπὶ τὸ Εὐρωπαϊκώτερον δεχομένης ταύτης οἰκίας, ἦσαν ὅλως ἀρχαϊκῆς ἀφελείας ἔτι τότε τὰ κοινωνικὰ ἤθη ἐν Ναυπλίῳ. Ἑσπέραν τινὰ προσεκάλεσα παρ' ἐμοὶ τὸν Μουρούζην καὶ ἄλλους τινὰς νέους φίλους μου, καὶ παρέθηκα καὶ τράπεζαν, ἧς τὸ κέντρον κατεῖχε μέγα καταΐφιον, τὰ δὲ πάρεργα ἦσαν ξηροὶ καὶ χλωροὶ καρποί. Τοῦτο δὲ ἤρκεσεν ἵνα διαδοθῇ ὅτι ἤμην ὑπέρπλουτος.

Εἰς τοῦ Α. Μαυροκορδάτου τὴν οἰκίαν ἐχορεύομεν ἐνίοτε, μόνην ὀρχήστραν ἔχοντες τὸν λόγιον ἀξιωματικὸν Κον Κ. Ἀξελὸν τραγῳδοῦντα καὶ κρούοντα τὸν ῥυθμὸν διὰ τῶν παλαμῶν.

Οὔτε δ' ἦσαν καὶ εὔκολοι καὶ ἀκίνδυνοι πάντοτε αἱ τοιαῦται συναναστροφαί, ἃς οὐχ ἧττον ἀπέκρουον εἰσέτι στοιχείων τινῶν τῆς κοινωνίας τὰ ἔτι ἀρχαϊκώτερα ἔθιμα. Οὕτως ὁ Ν. Σκοῦφος μοὶ διηγεῖτο ὅτι εἰς χορευτικὴν ἑσπερίδα ἣν εἶχε δώσει πρὸ τῆς ἀφίξεώς μου, βλέπων ὁ Θ. Γρίβας τοὺς νέους προσερχομένους νὰ καλέσωσι τὴν νέαν του σύζυγον εἰς χορόν, ἠγέρθη πῦρ πνέων, καὶ ἔσυρε τὸ ξίφος νὰ τοὺς κατακόψῃ· μόλις δὲ τὸν ἀνεχαίτισαν οἱ οἰκοδεσπόται, καὶ ἡ ἀποχὴ τῶν χορευτῶν ἀπὸ τῆς Κας Γρίβα, ἥτις ἄλλως τε καὶ δὲν ἤξευρε νὰ χορεύῃ. Περὶ τῆς Κας δὲ ταύτης καὶ ἄλλο χαρακτηριστικώτατον τῶν καιρῶν ἔμαθον, ὅτι, ἀποκοιμηθεῖσα ποτὲ εἰς ἐξοχήν, ἐξύπνησε μετὰ φρίκης αἰσθανθεῖσα ὅτι ὄφις εἶχεν εἰσερπύσει ὑπὸ τὰ ἐνδύματα καὶ ἀνήρχετο εἰς τὸ σκέλος της, δὲν ἐπέτρεψεν ὅμως εἰς οὐδένα νὰ τὴν βοηθήσῃ, ἕως οὗ εἰδοποιηθεὶς ἦλθεν ὁ σύζυγός της καὶ ἀπήλλαξεν αὐτὴν τοῦ φαρμακεροῦ ἐραστοῦ.

Σοῦτσοι.

Ἐν Ναυπλίῳ διέτριβον τότε, ὀλίγον πρὸ ἐμοῦ ἀφιχθέντες, καὶ οἱ δύω ἀδελφοὶ Σοῦτσοι, ὁ Παναγιώτης, ὃν εἶχον ἀφήσει ἐν Βιέννῃ, καὶ ὁ πρεσβύτερος αὐτοῦ Ἀλέξανδρος, ἐκ δευτέρου ἐπιδημοῦντες ἐν Ἑλλάδι, διότι καὶ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως εἶχον ἔλθει, ἀλλὰ μετὰ βραχεῖαν διαμονὴν ἀπῆλθον εἰς Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν σπουδῶν των. Συνῴκουν δὲ μετὰ τῆς νέας ἀδελφῆς των Εὐφροσύνης, τῆς ἔπειτα Κας Ἐδιπίδου, ἥτις διὰ τῆς κιθάρας της ἔθελγε τὰς ἑσπέρας ἡμῶν, ᾄδουσα Γαλλιστὶ καὶ Ἰταλιστὶ μετὰ τοῦ ἰατροῦ Ἰωάννου Κλάδου, ὅστις πολὺ μὲ διεσκέδαζε προφέρων «*οὔνε ζουνὲ βερζιέρε*» ἀντὶ une jeune bergère.

Συνῴκει δὲ μετὰ τῶν Σούτσων καὶ ὁ πρεσβύτερος αὐτῶν ἀδελφὸς Μιχαήλ, μείνας ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ πολιτικὰς θέσεις ἐπιδιώκων, ἀλλὰ τῶν ἀδελφῶν του ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ὑποδεέστερος.

Ἡ οἰκία αὕτη τῶν Σούτσων ἦν δι' ἐμὲ τότε τὸ πρώτατον κοινωνικόν καταφύγιον, καὶ ἡ μεγίστη μου ἀπόλαυσις ἦν ν' ἀκούω τῶν δύω ἀδελφῶν ἀπαγγελλόντων (ὅπερ συνεχέστατα καὶ προθυμώτατα ἔπραττον) τὰς ποιήσεις ὅσας τότε ἔγραφον ἢ ἄλλοτε εἶχον γράψει. Μετ' ἐνθουσιασμοῦ προσέχαινον εἰς αὐτούς, καὶ τοὺς ἐθεώρουν μεθ' ὑπερηφανείας ὡς ποιητὰς τὴν Ἑλλάδα τιμῶντας, καὶ ἐκ τῶν παραδειγμάτων καὶ τῶν συμβουλῶν αὐτῶν ἐπροσπάθουν νὰ ὠφελῶμαι. Ὁμολογῶ ὅμως ὅτι καθ' ὅσον ἐμυούμην εἰς τὰς Μούσας αὐτῶν, τὸ θάμβος βαθμηδὸν ἐμετριάζετο καὶ ἤρχιζον νὰ διακρίνω πρὸς τοῖς προτερήμασι καί τινα ἐλαττώματα καὶ νὰ κρίνω αὐτὰ ψυχρότερον.

Μεταξὺ τῶν δύω ἤρχισα τότε ἤδη διαβλέπων ἃς μετὰ ταῦτα πληρέστατα ἀνεγνώρισα διαφοράς. Καὶ ἀμφότεροι μὲν δὲν φαίνεται ὅτι ὅσον ἔδει ὠφελήθησαν ἐκ τοῦ καιροῦ ὃν εἶχον ν' ἀφιερώσωσιν εἰς σπουδάς, καὶ ἦσαν διὰ γενικῶν καὶ ἐπιπολαίων μᾶλλον γνώσεων

κατηρτισμένοι· ἀλλ᾽ ὁ Ἀλέξανδρος, ἔχων τὸ πνεῦμα ἧττον πτερόεν, ἦν δεκτικώτερος νὰ ἐγκύψῃ εἰς μελέτην, δι᾽ ὃ καὶ μετὰ ταῦτα, ὅτε ἐπισταμένως ἐπεδόθη εἰς τὴν ποίησιν, ἐκαλλιέργησεν ἐπιμελέστερον τοὺς γλωσσικοὺς καὶ τεχνικοὺς κανόνας αὐτῆς, ἐν ᾧ τοῦ Παναγιώτου ἡ περὶ ταῦτα ἄγνοια τὸν παρέφερεν, ὡς μὲν πρὸς τὴν γλῶσσαν, εἰς τὸ νὰ νομίσῃ ἐν ἀφελείᾳ ἑαυτὸν αὐτῆς νομοθέτην (καὶ εἰς λυπηρὰν τούτου ἀπόδειξιν ἐξέδωκά ποτε τὸ βιβλίον «Ἡ νέα σχολή!»), ὡς δὲ πρὸς τοὺς τεχνικοὺς τύπους τόσον ἀσαφῆ εἶχεν ἰδέαν αὐτῶν, ὥστε καλῇ τῇ πίστει ἐπλανήθη εἰς εἴδη ξένα τῇ μούσῃ του, οὔσῃ αὐτόχρημα λυρικῇ, καὶ ἐκεῖ ἐναυάγησεν. Ἀφ᾽ ἑτέρου ὅμως ἦν μεγαλοφυέστερος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐν ᾧ ὁ Ἀλέξανδρος εὐφυέστερος τοῦ Παναγιώτου. Ἐκείνου ἡ φαντασία ἐπλανᾶτο θαῤῥαλέως, εἰ καὶ ἀχαλινώτως, δι᾽ ὃ καὶ προσήγγιζε μὲν ἐνίοτε εἰς τὸ καλὸν καὶ εἰς τὸ ὑψηλόν, ἀλλ᾽ εἰς χαλινὸν μὴ ὑπήκουσα, δὲν ἤξευρε νὰ ποιῆται σώφρονα χρῆσιν αὐτῶν πρὸς παραγωγὴν ἀρτίων τεχνουργημάτων· ὁ δ᾽ Ἀλέξανδρος ἦν εὐλαβέστερος καὶ κανονικώτερος περὶ τοὺς τύπους καὶ κανόνας, ἀλλ᾽ ἐστερεῖτο γενεσιουργοῦ φαντασίας, καὶ ἵπτατο μᾶλλον διὰ δανείων πτερῶν. Ὁ εἷς ἦν ποιητὴς ἐξ ἀμελείας πολλάκις ἀποτυγχάνων, ὡς ὁ ζωγράφος ὁ παραμελῶν τὸ χρῶμα καὶ τὸ διάγραμμα, ὁ δ᾽ ἕτερος ἀγχίνους στιχουργὸς ἐλαττούμενος κατὰ τὴν ποιητικὴν ἀνάτασιν, χαριέστατος μιμητὴς καὶ ἀντιγραφεύς, οὐχὶ πρωτότυπος καλλιτέχνης. Ἡ διαφορὰ δὲ τῶν χαρακτήρων τῶν δύω ἀδελφῶν ἐκανόνιζε καὶ τὴν θέσιν αὐτῶν πρὸς τὴν πολιτείαν, ἥτις αὐτὴ πάλιν ἀντενακλᾶτο ἐπὶ τὴν τέχνην των· διότι ὁ μὲν Παναγιώτης, φιλόδοξος, δραστήριος, ἐφευρετικός, ἐῤῥίφθη εἰς τὸν πολιτικὸν στρόβιλον, ἐζήτει θέσιν μεταξὺ τῶν πρωταγωνιστῶν ἐν τοῖς κυβερνητικοῖς, ἐπλησίασε τὸν Κυβερνήτην, καὶ προσῳκειώθη τὴν ἰδιαιτάτην αὐτοῦ εὔνοιαν διὰ τῆς ἑτοιμότητος τοῦ πνεύματος καὶ τῆς λαμπρᾶς του πρωτοβουλίας· μετ᾽ οὐ πολὺ ὅμως, διὰ τῆς ὑπερβολῆς αὐτῶν τῶν ἰδιοτήτων του, διὰ τῆς ἀνυπομόνου φιλοδοξίας καὶ τῆς παρακεκινδυνευμένης καὶ ἀσταθμήτου πολιτείας αὐτοῦ, ἀπεξενώθη τὴν

ἐμπιστοσύνην τοῦ σοβαροῦ καὶ ἐμπείρου ἀνδρός, ἰδίως ὅτε ἐφαντάσθη ὅτι δύναται ν' ἀναβῇ εἰς ἀνωτάτην περιωπὴν συνδεόμενος μετὰ τοῦ τότε ἀντιπολιτευομένου Θ. Γρίβα, καὶ νὰ κρατῇ εἰς χεῖράς του τὴν πλάστιγγα μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Κυβερνήτου, ἐξ οὗ καὶ μετέπεσεν εἰς ἄκραν ἀντιπολίτευσιν. Ὁ δ' Ἀλέξανδρος, ὡς ἐν τῇ φιλολογίᾳ οὕτω καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ ἰδίων ἰδεῶν στερούμενος, ὑπεδύετο τὰς τοῦ ἀδελφοῦ του, καί, ὅτε ὁ Παναγιώτης ἀντεπολιτεύετο, ἐνεκολποῦτο καὶ οὗτος τὰς βιαιοτάτας τῶν ἐφημερίδων, καὶ εἰς τὰς δημώδεις τάξεις τῆς ἀντιπολιτεύσεως καταβαίνων, συνεχρωτίζετο μετ' αὐτῶν μᾶλλον, ἀποξενούμενος τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας. Οὕτως, ἀγχινουστάτη μὲν ἀλλ' ἠχὼ γενόμενος ἄκριτος τῶν τυφλοτέρων παθῶν ἀχαλινώτου καὶ ἀναγώγου πολλάκις ἀντιπολιτεύσεως, συνετέλει διὰ τῆς Μούσης του εἰς τὸ ν' αὐξάνῃ τὴν κοινὴν ἀσυνεσίαν, καὶ ἔβλαψε πολὺ μᾶλλον ἢ ὅ,τι ὠφέλησε τὴν Ἑλλάδα. Οὕτω περὶ αὐτοῦ ἔκρινον μετὰ λύπης.

Τοῦ Παναγιώτου τὰ μέχρις ἐκείνου ἔργα ἦσαν λυρικά τινα, ἀπηχήσεις μὲν μέχρι τινὸς τοῦ τρόπου τοῦ Λαμαρτίνου καὶ τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ, μὴ ἐστερημέναι δὲ καὶ πρωτοτύπων ἰδεῶν, αἵτινες ἐνίοτε ἔφερον τὸν ἀληθῆ τύπον τοῦ ὑψηλοῦ, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξεφράζοντο μετ' αἰσθήματος τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἁρμονίας ἐν τῇ γλώσσῃ. Δυστυχῶς ὅμως, ἠπατημένος ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐμπνεύσεως, καὶ τὰς δυσχερείας καὶ τοὺς κανόνας τῆς δραματικῆς ἀγνοῶν, εἶχεν ἐπιχειρήσει συγγραφὴν δράματός τινος τοῦ «Ἀγνώστου», ὃ εἰς ἐμὲ ἐφάνη πρὸς πάσας τὰς ἀρχὰς τῆς αἰσθητικῆς καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου προσκροῦον. Εἰς τὴν ἀνεπίγνωστον δὲ ταύτην ματαιοπονίαν, ἀντὶ νέων συνθέσεων, εἰσεβίαζεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πάντα τὰ λυρικὰ τεμάχια, ὅσα ἄλλοτε εἶχε γράψει ἀσυναρτήτως, ἐν ᾧ τὸ ἐναντίον θὰ ἦν πολὺ ὀρθότερον, ἂν διέλυεν εἰς ὡραίας λυρικὰς ποιήσεις ὅ,τι εἶχεν ἕως τότε συντάξει πρωτότυπον τοῦ ὑποτιθεμένου τούτου δράματος.

Ἔτι δ' ἀτυχέστερα ἦσαν τὰ δραματικὰ ποιήματα, ὅσα μετ' αὐτὸ ἐπεχείρησεν, οἷον ὁ «Μεσσίας», ὁ «Καραϊσκάκης», ὁ «Βλα-

χάβας», ἔχοντα μὲν πάντοτε κάλλος στιχουργίας, καὶ ἐνίοτε καὶ ὕψος ποιήσεως, οὐδεμίαν ὅμως τῶν ἰδιοτήτων αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ δρᾶμα. Ἐν Παρισίοις δὲ εἶχεν ἐκδώσει συλλογὴν Γαλλικῶν ποιήσεων, ἐν αἷς ἔλαμπεν ὕψος ἰδέας καὶ κάλλος ἐκφράσεως, καὶ ἣν ὁ δοκιμώτερος τῶν Γάλλων ποιητῶν ἐδύνατο ἀνερυθριάστως νὰ ὑπογράψῃ.

Συνίστα δὲ ὁ Παναγιώτης ἐν τῇ στιχουργίᾳ τὴν ἐκλογὴν τῆς λέξεως, τὴν ἀποφυγὴν τῶν κακοφωνιῶν, τὴν ἀκρίβειαν, τὸν πλοῦτον καὶ τὸ ἀβίαστον τῆς ὁμοιοκαταληξίας, καὶ ὅσα ἄλλα θεωρητικῶς ὑπὸ τῶν αὐστηρῶν διδασκάλων του εἶχε μάθει ἐν Γαλλίᾳ· ἀλλ' εἰς αὐτὰ δὲν ἐπέμενε τοσοῦτον ὅταν ὁ ἴδιος ἔγραφεν, ὅσον ὅτε ὑπέβαλλον ἐγὼ εἰς τὴν κρίσιν του τὰ ἀσθενῆ μου δοκίμια. Εἰς ἐμὲ ὅμως ἦσαν πολύτιμοι αἱ παρατηρήσεις του.

Ὁ δ' Ἀλέξανδρος, ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἤδη καὶ ἐν Ὕδρᾳ ἐγκολπωθείς, καθ' ἣν πάντοτε ἠκολούθησε τάσιν, τὰς ἰδέας τῆς μιᾶς τῶν πολιτικῶν μερίδων εἰς ἃς ἐσχίζετο τότε ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία, τῆς μερίδος εἰς ἣν ἀνῆκεν ὁ ἀδελφός του, ἔγραψε σατύρας κατὰ τῆς ἄλλης, εἰς στίχους διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀρίστους, οἵτινες ὅμως συνετέλουν καὶ αὐτοὶ εἰς συνδαυλισμὸν τῶν παθῶν, παραβλέπων ὅτι πρώτιστον καθῆκον ἔπρεπε νὰ ἔχωσιν οἱ ἐπὶ ἀγωγῇ ἐγκαυχώμενοι τὸν κατευνασμὸν τῶν διχονοιῶν. Ὅτε δὲ ἤμην πλησίον των, πρὶν ἢ ἡ τάσις τοῦ ἀδελφοῦ του τὸν ῥίψῃ αὖθις εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἀντιπολιτευομένην ποίησιν, ἔγραψε κωμῳδίαν «τὸν Ἄσωτον», ἧς ὑπογραμμὸς ἦσαν τὰ ἔργα τοῦ Μολιέρου. Καὶ ἡ μὲν στιχουργία αὐτῆς ἐστὶ πανταχοῦ ἀβίαστος καὶ ὡραία, καὶ πολὺ ἔχει τὸ κωμικὸν ἅλας τοῦ διαλόγου. Ὁ σκοπὸς ὅμως τοῦ δράματος ἦν ὅλως ἀνεπιτυχής, κωμῳδοῦντος κοινωνικὰς σχέσεις καὶ περιστάσεις ὅλως ξένας εἰς τὴν τότε κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ πλοκὴ αὐτοῦ ἦν μέρος μὲν κοινὴ καὶ πεπατημένη, μέρος δ' ἄτεχνος ἐκκλίνουσα μέχρι τέλους εἰς τὸν τραγικολυρικὸν τύπον, ὃν ὁ ποιητὴς ἐδανείζετο παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ του.

Οὕτω τρέφων τὸν νοῦν μου εἰς τὴν συναναστροφὴν τῶν δύω Σού-

τσων, κατέτριβον καὶ ἐγὼ μέρος τοῦ καιροῦ μου εἰς ποίησιν καὶ ἀνεγίνωσκον Γάλλους καὶ Γερμανοὺς ποιητάς. Ἡ δ' Ἑλληνική μου ἀνάγνωσις ἦν ἡ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐξ ἧς ἐλάμβανον σημειώσεις.

Καὶ εἰς σύνθεσιν δὲ ποιήματος ἐπεδόθην τὴν τοῦ «*Δήμου καὶ Ἑλένης*» ὃ καὶ ἐξέδωκα μετ' ὀλίγον τυπωθὲν ἐμῇ δαπάνῃ εἰς τὸ τυπογραφεῖον τῆς Κυβερνήσεως, χάρις εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ διευθύνοντος τότε αὐτὸ Ἀποστολίδου τοῦ Κοσμητοῦ, ὅστις ὡδήγει καὶ ἐβοήθει τὴν περὶ τὰ τυπογραφικὰ ἀπειρίαν μου. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἦν τῶν ἔργων μου τὸ πρωτότυπον, καὶ ἡ ἔκδοσις αὐτοῦ τὸ πρῶτόν μου αὔθαδες ἐπιχείρημα, διὰ τοῦτο μεγάλη ἦν ἡ ἀνησυχία καὶ ἀγωνία μου ἐπὶ τῷ ἐπισήμῳ τούτῳ συμβάντι, καὶ πολλὴ ἡ χαρά μου ὅτε εὗρον, πρᾶγμα τότε πρωτοφανὲς καὶ μοναδικὸν ἐν Ἑλλάδι, χαλκογράφον ὅστις ἐχάραξεν, ἐκ Γαλλικοῦ βιβλίου ἀντιγράφων, τὸ ἐπὶ τῆς κεφαλίδος εἰκόνιον, παριστῶν ποιμένα αὐλοῦντα, ὅστις ὅμως, ἐξ ἀδεξιότητος τοῦ ζωγράφου μου, ἐκράτει τὸν αὐλόν, ἀντὶ πρὸς τὰ δεξιά, πρὸς τ' ἀριστερά.

Τὴν ἡμέραν καθ' ἣν τὸ βιβλιάριον ἔμελλε νὰ ἐξέλθῃ τῶν πιεστηρίων καὶ νὰ μοὶ παραδοθῇ, περιέμενον μετὰ πυρετώδους ἀνυπομονησίας. Τέλος ἦλθεν αὕτη, ὁ βιβλιοδέτης μοὶ ἔπεμψε τ' ἀντίτυπα, καὶ τότε — δὲν ἤξευρον τί νὰ τὰ κάμω. Νὰ τὰ πέμψω ἐγὼ αὐτὸς ἐπιδεικτικῶς εἰς τοὺς γνωρίμους μου, οἵτινες ἄλλως τε δὲν ἦσαν καὶ πολλοί, ἦν ὅλως ξένον εἰς τὰς διαθέσεις μου. Ὅτε ἔγραφον καὶ ἐτύπουν, μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ὅλον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἤθελε συῤῥεύσει διὰ ν' ἁρπάσῃ τίς πρῶτος τὸ νέον ἀριστούργημα· ἀλλὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος οὐδ' ὑπώπτευε κἂν τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἀριστουργήματος. Τέλος δειλῶς ἔπεμψα ἀνὰ ἓν ἀντίτυπον εἰς δύω ἢ τρεῖς φίλους, ὑποθέσας ὅτι μοὶ τὸ ἐζήτησαν, ἢ κατορθώσας νὰ μοὶ τὸ ζητήσωσι, καὶ πλέον οὐδέν τι ἤκουσα περὶ αὐτοῦ, ὅπερ ἐνδομύχως νομίζω ὅτι ἀπέδιδον εἰς τὴν ἀνικανότητα αὐτῶν τοῦ νὰ κρίνωσι περὶ ποιήσεως. Ὅπως δήποτε ὅμως, ὑπῆρξε τοῦτο τὸ πρῶτόν μου καὶ ἱκανῶς διδακτικὸν μάθημα περὶ φιλολογικῆς δόξης, τοὐλάχιστον παρ' ἡμῖν.

Κοινωνικὸς βίος.

Προὐχώρει ὅμως οὐχ ἧττον αὐξάνουσα ἡ ἐν Ναυπλίῳ κοινωνία, διότι, χάρις εἰς τὴν εἰρήνην καὶ τὴν προϊοῦσαν εὐνομίαν, πολλαὶ οἰκογένειαι καὶ ἐκ τῶν διεσπαρμένων εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, ἤρχοντο καὶ ἐξέτεινον τὴν κοινὴν εὐημερίαν. Οὐχ ἧττον ἠπείλουν αὐτῆς τὴν συντάραξιν, ἐν ὀνόματι δῆθεν εὐρυτέρων ἐλευθεριῶν, οἱ συμφέρον ἔχοντες εἰς ἀνατροπάς, καὶ οἱ ὑπὸ τούτων ἀπατώμενοι, καὶ νομίζοντες ὅτι διὰ ταραχῶν θὰ ἐξυπηρέτουν τῆς πατρίδος τὴν εὐημερίαν.

Μεταξὺ τῶν πρό τινος ἀφικομένων οἰκογενειῶν ἦν καὶ ἡ ἐξ Ὀδησσοῦ προελθοῦσα τοῦ Νικολάου Ταβακοπούλου, μεθ' ἧς τάχιστα ἐσχετίσθην. Ὁ κ. Ταβακόπουλος, ἐκ Βυτίνης τῆς Πελοποννήσου, ἦν ἀδελφὸς τῆς Κας Σμαράγδας, συζύγου τοῦ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ἐν τοῖς πολιτευομένοις διαπρέψαντος Ἀναγνώστου Δηλιγιάννη, οὗ τὴν θυγατέρα Εὐφροσύνην ἐπεζήτει, καὶ μετὰ ταῦτα ἔλαβεν εἰς σύζυγον ὁ φίλος ἡμῶν Σπυρίδων Σκοῦφος. Διὰ τοῦτο ἡ οἰκία Δηλιγιάννη ἦν εἰς ἡμᾶς ἡ οἰκειοτέρα πασῶν ἐν Ναυπλίῳ. Πλὴν τούτου δ' ἡ οἰκογένεια Ταβακοπούλου ἦν εἰς συνάφειαν μετὰ τῆς ἐμῆς ἐν Ὀδησσῷ, καὶ ἐγὼ πρὶν ἢ ἀναχωρήσω ἐκεῖθεν, ἐγνώριζον τὸν ὀλίγον πρεσβύτερόν μου υἱὸν αὐτῆς Ἰωάννην. Διὰ τοῦτο στενὴ φιλία μὲ συνέδεσε ταχέως μετ' αὐτοῦ, καὶ τὸν εἶχον διαρκῶς σύντροφον τῶν ἀναγνώσεων καὶ τῶν περιπάτων μου. Συνέκειτο δ' ἡ οἰκογένεια καὶ ἐκ τριῶν θυγατέρων, ὧν ἡ πρεσβυτέρα Μαρία, ἡ μετὰ ταῦτα Κυρία Ζυγομαλᾶ, ἦν τότε δεκατριῶν ἢ δεκατεσσάρων ἐτῶν, αἱ δ' ἄλλαι δύω Αἰκατερίνη καὶ Ἑλένη, τόσον παιδία, ὥστε ἀνέλαβον ἐγὼ ἐκ φιλίας νὰ ταῖς διδάξω τὰ Γαλλικά, καὶ πολλάκις πορευόμενος πρὸς τοῦτο λίαν πρωῒ εἰς τὴν οἰκίαν των τὰς εὕρισκον ἔτι κοιμωμένας καὶ τὰς ἐξύπνων, χωρὶς τοῦτο δι' αὐτάς, καθ' ὃ βρέφη σχεδόν, νὰ ἔχῃ τι τὸ ἀπρεπές. Πρὸ πάντων δ' ἠσθανόμην συμπάθειαν πρὸς τὴν Αἰκατερίνην, οὖσαν παιδίον χαριέστατον

καὶ θελκτικώτατον, ὥστε καί, ὅπερ ὁπωσοῦν γελοῖον, εἰς τὸ παιδίον ἐκεῖνο ἀφιέρωσα τὸν «Δῆμον καὶ Ἑλένην».

Ἐπὶ τῆς ἀπουσίας του ὁ πατήρ μου μοὶ ἀνέθηκε τὴν διαχείρισιν τῶν χρηματικῶν του ὑποθέσεων, κακῶς ποιήσας, διότι ἤμην ἥκιστα δι᾽ αὐτὴν κατάλληλος καὶ παρεσκευασμένος, οὐδ᾽ ἤρκει μόνη ἡ εὐλάβειά μου εἰς τὸ νὰ μὴ δαπανήσω οὐδ᾽ ὀβολὸν ἐκ τῶν ἐμπιστευθέντων μοι. Ὑπῆρχε τότε ἐν Ναυπλίῳ μεσίτης τις Κωνσταντῖνος καλούμενος, ἄνθρωπος πονηρός, κατορθώσας νὰ περιποιήσῃ εἰς ἑαυτὸν πᾶσαν τοῦ πατρός μου τὴν ἐμπιστοσύνην, καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ μετεχειρίζετο ἵνα ἐπιδίδηται εἰς ἐργασίας κολλυβιστικάς. Τοῦτον λοιπὸν καὶ ὡς ἀργυραμοιβόν, καὶ εἰς πάσας τὰς ἐκκρεμεῖς χρηματικὰς ὑποθέσεις μεταχειριζόμενος, τὰ νομίσματα, ἃ παρ᾽ αὐτοῦ ἐλάμβανον, ἔῤῥιπτον φύρδην μίγδην εἰς τὸ συρτάριον τῆς τραπέζης μου, μὴ φροντίζων κἂν νὰ ἔχω κλειδίον εἰς αὐτό, διότι δὲν μοὶ ἐπήρχετο κατὰ νοῦν ὅτι δυνατὸν ἦν νὰ ὑπάρχῃ ἄνθρωπος ἱκανῶς ἄτιμος, ὥστε νὰ οἰκειοποιηθῇ ξένα χρήματα. Φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος ὑπῆρχεν. Ἀλλὰ τίς; Ὁ Κωνσταντῖνος; Ἄπαγε. Ἐκεῖνος ἦτον ἀνὴρ ἔντιμος. Ἄλλως τε πῶς θ᾽ ἀνεδίφει αὐτὸς εἰς τὸ συρτάριόν μου; Μὴ ὁ Νικολῆς, ὁ ἀνατραφεὶς ὑπὸ τοῦ πατρός μου, ὁ τύπος τῆς εὐθύτητος; Ἀληθὲς ὅτι ἔκτοτε... Ἀλλὰ τότε ἐμαυτὸν μᾶλλον θὰ ὑπώπτευον παρ᾽ ἐκεῖνον. Ἑπομένως οὐδεὶς ἔκλεψε τὰ χρήματα, οὐχ ἧττον ὅμως ἐκλάπησαν, διότι ὅτε, μεταβὰς εἰς Ἀθήνας, παρέδωκα αὐτὰ εἰς τὸν πατέρα μου, ἀριθμήσεως γενομένης, ἀνεκαλύφθη ὅτι ἔλειπον 2000 γρόσια! Ἀλλὰ καὶ ὁ πατήρ μου, ἀφ᾽ οὗ ἐπέστρεψεν εἰς Ναύπλιον, οὔτε πολὺ ἐπιδεξιώτερος ἐμοῦ εἰς τὰ οἰκονομικά, οὔτε πρὸς τοὺς ἀνθρώπους πολὺ δυσπιστότερος, ἐξηκολούθησε τὰ τῆς περιουσίας του διὰ τοῦ Κωνσταντίνου διαχειριζόμενος. Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ἐλθὼν πρὸς αὐτὸν ὁ ὕπουλος οὗτος μεσίτης τῷ ἐζήτησε πολύτιμόν τι ἀδαμαντοκόλλητον ὑποκυπέλλιον (**ζάρφι**), ὃ τῷ εἶχέ ποτε δειχθῇ παρ᾽ ἡμῖν, εἰπὼν ὅτι εὗρε καλὸν ἀγοραστὴν δι᾽ αὐτό· ὁ δὲ πατήρ μου οὐδὲν ὑποπτεύσας καὶ ἄνευ τινὸς προφυλάξεως τῷ ἔδωκε τὸ μικρὸν

κειμήλιον. Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ Κωνσταντῖνος τὸ ἐπανέφερεν εἰπὼν ὅτι ὁ ἀγοραστὴς δὲν συνήνεσεν· ἀλλὰ τότε ἔλειπον ἐξ αὐτοῦ δύω οἱ πολυτιμότεροι τῶν ἀδαμάντων, περὶ ὧν ὁ ἄνθρωπος εἶχε τὴν αὐθάδειαν νὰ διισχυρίζεται ὅτι δὲν ὑπῆρχον ὅτε τὸ ἔλαβε. Τοῦτο ἐλύπησε βαθέως τὸν πατέρα μου, οὐ μόνον διὰ τὴν σπουδαίαν ζημίαν, ἀλλὰ καὶ δι' ἣν ἐλάμβανε πικρὰν πεῖραν περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸν κατέστησε δυσπιστότερον. Δυστυχῶς ὅμως ἔγκαιρον δὲν ἦτο τὸ μάθημα, διότι ὁ βαλαντιοτόμος ἐκεῖνος, ἔχων χίλια τάλληρα τοῦ πατρός μου εἰς χεῖράς του, καὶ ἐννοῶν ὅτι ἀνεκαλύφθη, αἴφνης ἐδραπέτευσεν ἐκ Ναυπλίου. Αὐθημερὸν ἐπέμφθη ἐπὶ τὰ ἴχνη αὐτοῦ ὁ ἡμέτερος Νικολῆς, ὅστις καὶ τὸν εὗρεν ἐν Ὕδρᾳ εἰσέτι, καὶ ἡ ἀρχὴ τὸν κατέκλεισεν εἰς φυλακὴν ἐν Ἄργει· ἀλλ' ὁ ἀναιδὴς μετ' εἰρωνείας ἐμήνυσε πρὸς τὸν πατέρα μου νὰ τῷ δώσῃ ἄλλα χίλια τάλληρα, ἵνα δι' αὐτῶν κερδήσῃ πάλιν τὰ πρῶτα, ἃ εἶχεν ἀπολέσει, καὶ ἀποδώσῃ ἀμφότερα. Βλέπων λοιπὸν ὁ πατήρ μου ὅτι οὐδὲν ἐδύνατο νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ μηδὲν ἔχοντος, τοὐλάχιστον οὐδὲν **ἐμφανές**, καὶ ὅτι θὰ ὤφειλε προσέτι καὶ νὰ προσδαπανᾷ διὰ τὴν διατροφήν του ἐν τῇ φυλακῇ, ἀπέστη τῆς περαιτέρω καταδιώξεως, καὶ ἀφῆκε νὰ τὸν ἀπολύσωσιν.

Ἐκδρομὴ εἰς Ἀθήνας Α'.

Πρὶν δὲ τούτου τοῦ συμβάντος εἶχον καὶ ἐγὼ ἐκδράμει εἰς Ἀθήνας, ὑπὸ τὰς ἑπομένας περιστάσεις. Ἀποφασισθείσης διπλωματικῶς τῆς προσαρτήσεως τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Εὐβοίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὑποχρεουμένην νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Κρήτην καὶ Σάμον, ἔπεμψεν ὁ Κυβερνήτης εἰς Ἀθήνας ἐπιτροπήν, συγκειμένην ἐκ τοῦ Ἀργείου Δ. Περούκα, καὶ τῶν Βυζαντίων Ι. Μοισίου καὶ Κ. Μάνου, ἵνα κανονίσῃ μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν τὰ περὶ ἐκποιήσεως τῶν Ὀθωμανικῶν κτημάτων, δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν. Μετὰ τούτων λοιπόν,

διὰ ξηρᾶς ὁδοιπορούντων, συναπῆλθον καὶ ἐγὼ ἵνα ἰδῶ τὸν πατέρα μου καὶ τὴν ποθητὴν καὶ ἔνδοξον πόλιν τῆς ἀρχαιότητος, ἥτις ἔφλεγε πάντοτε τὴν φαντασίαν μου, καὶ συνοδοιπόρον συμπαρέλαβον καὶ τὸν Δ. Σοῦτσον.

Αἱ μετὰ ταῦτα μακραί μου ἐν Ἀθήναις διαμοναὶ ἐξήλειψαν ἐκ τῆς μνήμης μου τὰ τῆς τότε ἐπιδημίας. Ἀνεξάλειπτος ὅμως μοὶ ἔμεινε καὶ μέχρι τοῦδε ἀμείωτος, ἡ πρώτη ἐντύπωσις ἣν ἐλάβομεν ὅτε, προκύπτοντες ἐκ τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ, εἴδομεν διὰ μιᾶς ὑπὸ τοὺς πόδας μὲν ἡμῶν ἐκτεινόμενον τὸ Ἀττικὸν πεδίον, ἀπέναντι δὲ μεγαλοπρεπῶς ὑψουμένην τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ ἐκ τῆς ἀποστάσεως ἐκείνης ἐδυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ἐβλέπομεν τὴν πόλιν τοῦ Περικλέους, ὁποία ἦν ἐπὶ τῶν μεγάλων αὐτῆς ἡμερῶν. Ἐνθουσιώδη ἀλαλαγμὸν ἐξεπέμψαμεν πάντες, καὶ ἐπυροβολήσαμεν εἰς χαιρετισμὸν αὐτῆς, ὥστε ἂν ὑπῆρχεν ἐκεῖ που φρουρὰ ὀθωμανική, ἐδύνατο ὡς ἐχθρικὴν εἰσβολὴν νὰ ἐκλάβῃ τὸ πρᾶγμα, καὶ νὰ θελήσῃ νὰ μᾶς διδάξῃ τρόπους εἰρηνικωτέρους.

Τὴν πόλιν ὅμως δὲν εὕρομεν ὁποίαν ἐδυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν αὐτὴν μακρόθεν, διότι τὴν ἐκάλυπτον πᾶσαν νέα καὶ ἄμορφα ἐρείπια ἐπὶ ἐρειπίων. Ἐκ δὲ τῶν ἀρχαίων ὀλίγα μόνον ἐπρόφθασα νὰ ἰδῶ ἐν τῇ κάτω πόλει, ἐπὶ τῆς βραχείας ἐπιδημίας μου. Κατελύσαμεν δὲ παρὰ τῷ πατρί μου, πλησίον τῆς Βρύσεως τοῦ Βορεᾶ ἐμπρὸς τοῦ νῦν δημοτικοῦ σχολείου ἐν τῇ ὁδῷ Ἀθηνᾶς, εἰς οἴκημα καταῤῥέον, καὶ ὀλίγον ἀπέχον τοῦ Ὀθωμανικοῦ διοικητηρίου. Συνέκειτο δ' ἐξ ἑνὸς δωματίου καὶ μόνου, εἰς ὃ ὅμως τὰς ἑσπέρας ἐδεχόμεθα εἰς συναναστροφὴν τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς, τὴν οἰκογένειαν Βλαχούτση, καὶ ἄλλους τινὰς ἐκ τῶν ἐλθόντων πρὸς ἀγορὰν κτημάτων, ἀλλ' ἠναγκαζόμεθα ν' ἀνάπτωμεν τέσσαρα ἢ πέντε πύραυνα διότι διὰ τῶν ῥωγμῶν τῶν τοίχων εἰσώρμα ψυχρὸς ὁ ἄνεμος τοῦ χειμῶνος (1831–1832).

Ἐπιστροφή.

Μετὰ βραχεῖαν διαμονὴν ἐπέστρεψα εἰς Ναύπλιον ὅπου, ἐπειδὴ περιεμένομεν τότε πλέον τὴν ἡμετέραν οἰκογένειαν, εἴχομεν μεταβῆ εἰς τὴν εὐρύχωρον οἰκίαν τοῦ Κούπα. Ἀλλὰ μὴ δυνηθεῖσα εἰσέτι ν' ἀναχωρήσῃ ἡ μήτηρ μου, περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ μᾶς ἐξαποστείλῃ τὰ βιβλία ἡμῶν παραδοῦσα αὐτὰ τῷ εἰς τὴν Ἑλλάδα καταγομένῳ ἐθνικῷ διδασκάλῳ Βαρδαλάχῳ. Δὲν ἐπέπρωτο ὅμως νὰ μᾶς φθάσωσιν ἀβλαβῆ. Ἀπαίσιον συμβὰν συνώδευσε τὴν ἄφιξιν αὐτῶν. Ἡ ἡμιολία ἐφ' ἧς ἔπλεεν ὁ Βαρδαλάχος ἐναυάγησε παρὰ τὴν Κέων, ὁ σοφὸς γέρων ἐπνίγη, καὶ τὰ κιβώτια τῶν βιβλίων ἔμειναν ἐπὶ μῆνας εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης. Ὅτε δὲ τέλος, χάρις εἰς τὴν φροντίδα τοῦ ποτὲ μὲν ὑπηρέτου ἡμῶν, μετὰ ταῦτα δὲ δημάρχου Κέας, Γεωργίου τοῦ Ῥεδιάδου, ἀνεσπάσθησαν, ἦσαν ὅλως διάβροχα καὶ πλήρη θαλασσίου ἅλατος, ὃ διατηροῦσιν, ὅσα ἐξ αὐτῶν σώζονται, καὶ μέχρι τοῦδε εἰσέτι. Περίεργος δ' ἡ σύμπτωσις ὅτι ἓν ἐξ αὐτῶν ἦν τὸ πολύτιμον καὶ πολύτομον λεξικὸν φυσικῆς ἱστορίας τοῦ Bonner, ὅ, ὅτε μᾶς ἐκομίσθη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ὀδησσόν, ἦν πολλαχοῦ βεβλαμμένον, ἔχων πολλὰ φύλλα ὁλοκλήρως ἢ κατὰ μέρος ἀφανισθέντα. Τότε δέ, εὑρόντες ἐκεῖ κατὰ σπανίαν συγκυρίαν ἄλλο αὐτοῦ ἀντίτυπον, ὁ πατήρ μου καὶ ἐγὼ ἀντεγράψαμεν καὶ προσέθεμεν εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν πάντα τὰ ἐλλείποντα. Ἀλλὰ τῶν ἀντιγράφων τούτων πολλὰ κατεφθάρησαν ἐν τῷ θαλασσίῳ ὕδατι. Ἀλλ' ἐπειδή, ὅτε ἤμην ἐν Αἰγίνῃ, εἶχον εὕρει ὅτι, κατὰ ἔτι παραδοξοτέραν σύμπτωσιν, καὶ ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἀντίτυπον τοῦ αὐτοῦ λεξικοῦ εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Ὀρφανοτροφείου, ἐσημείωσα δι' ἐπιστολῆς τῷ κ. Γενναδίῳ τὰς ἐλλειπούσας μοι σελίδας, καὶ ἐπὶ παρακλήσει μου εὑρέθη νέος, ὅστις μᾶς ἀντέγραψεν αὖθις αὐτάς, καὶ οὕτω συνεπληρώθη ἐκ δευτέρου τὸ σύγγραμμα.

Ἓν τῶν σπανίων κοινωνικῶν καταφυγίων δι' ἐμὲ ἦν τότε ἡ

οἰκία τοῦ Ἀλ. Καντακουζηνοῦ, ἀνδρὸς ὅστις ἐκ Δακίας εἶχεν ἔλθει εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, παρηκολούθησε τὸν Δημ. Ὑψηλάντην ἐπὶ ὀλίγον τινὰ χρόνον, καὶ εἰς τὰς τοιχογραφίας τοῦ Βασιλ. κήπου τοῦ Μονάχου ἐστὶν ἀναγεγραμμένος ὡς παραλαμβάνων παρὰ τῶν Τούρκων τὰς κλεῖδας τοῦ φρουρίου τῆς Κυρίνας, διότι ὁ Ὑψηλάντης, ἀσθενῶν τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸν εἶχε διορίσει νὰ λάβῃ αὐτὰς ὡς ἀντιπρόσωπός του. Καὶ δὲν ἐστερεῖτο μὲν ἀξιώσεων, ἀλλ' οὐδ' εὐφυΐας. Εἰς δὲν ἠξεύρω πλέον τίνα Ἡγεμόνα Γερμανὸν παρουσιασθείς, ὅστις ἐκαλεῖτο Ἀντώνιος, μᾶς διηγεῖτο ὅτι τῷ εἶπεν: Altesse, depuis Marc-Antoine vous êtes le premier Antoine qui marque. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Κυβερνήτης δὲν τὸν ἐξετίμησε δεόντως, ὥστε νὰ τὸν προσλάβῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, ἀνεχώρησε μετ' οὐ πολύ.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἐγχωρίων τῶν κοινωνικὸν κύκλον ἀποτελούντων μία τῶν μᾶλλον προεχουσῶν οἰκογενειῶν ἦν ἡ τοῦ συνταγματάρχου τοῦ ἱππικοῦ, καὶ μετὰ ταῦτα στρατηγοῦ Δημ. Καλλέργη, νέου, πλουσίου, πολυδαπάνου, ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου ἰδίως εὐνοουμένου καὶ παρὰ πᾶσιν ἀγαπητοῦ, εἰς ὃ οὐκ ὀλίγον συνετέλει καὶ ἡ σπανία χάρις καὶ καλλονὴ τῆς συζύγου του, Κυρίας Σοφίας Καλλέργη, τὸ γένος Ῥέντη ἐκ Κορίνθου. Ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως κατέκτησεν αὐτὴν ὁ Καλλέργης διὰ τῶν ὅπλων ἐπὶ τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ Νοταρᾶ (τοῦ ἐπιλεγομένου Ἀρχοντοπούλου), ὅστις ἔπειτα ἔπεσεν ἡρωϊκῶς κατὰ τῶν Τούρκων μαχόμενος. Καίτοι μὴ λαβοῦσα ἐπὶ τῶν καταδρομῶν τῆς ἐπαναστάσεως ἀγωγὴν ἐπιμεμελημένην καὶ ἀνωτέραν ὡς ἄλλαι τινὲς τῶν Ἑλληνίδων, τοσοῦτον ὅμως εἶχε λεπτὴν τὴν φύσιν καὶ ἔμφυτον τὴν εὐγένειαν, ὥστε ὁ βλέπων αὐτὴν προϊσταμένην τῆς εὐπόρου καὶ φιλοξένου ἐκείνης οἰκίας, ἐδύνατο νὰ τὴν ἐκλάβῃ προερχομένην ἐκ τῶν ἀριστοκρατικωτέρων κύκλων τῶν Παρισίων.

Εἰς τὸν ἁβροδίαιτον τοῦτον οἶκον καθ' ἡμέραν ἡ τράπεζα ἦν παρατεθειμένη διὰ πάντας τοὺς φίλους, καὶ ἀνὰ πᾶσαν ἑσπέραν ἦν χορός, ἤ, δυστυχῶς, καὶ βαρεῖα χαρτοπαιξία· καὶ εἰς μὲν τὸν

πρῶτον διέπρεπον αἱ Κυρίαι Γεωργαντᾶ καὶ ἄλλαι νέαι ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες δσημέραι κατήρχοντο ἐξ Ὀδησσοῦ καὶ ἄλλων μερῶν τῆς Εὐρώπης. Εἰς δὲ τῶν χαρτίων τὴν τράπεζαν, ἧς οἱ ἡμέτεροι πάντες δὲν ἀπεῖχον ὅσον ὤφειλον, τὴν πρώτην θέσιν ἐπεῖχον οἱ Ῥῶσσοι ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ, οὓς ἐνθυμοῦμαι φέροντας, ὅταν ἤρχοντο, τὰ μανδήλια πλήρη ταλλήρων, καὶ ἔχυνον αὐτὰ ἐπὶ τῆς τραπέζης. Περίεργον δὲ πρόσωπον ἦν εἰς τὰς συναναστροφὰς ταύτας ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας, ὁ ἐπικληθεὶς **Βράβο-Βράβος**, δι' ἣν ἐποιεῖτο κατάχρησιν τοῦ ἐπιφωνήματος τούτου. Ἐν Βλαχίᾳ αὐτός, κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὸν ἱερὸν λόχον κατατεταγμένος κατηγορεῖτο ὅτι ἐγένετο αἰτία τῆς ἥττης τῶν Ἑλλήνων, πρῶτος τραπεὶς εἰς φυγήν. Ἐν ταῖς ὁμιλίαις ὅμως ἦν θαῤῥαλέος καὶ κομπαστικὸς καὶ εἶχε τοῦ φρονήματος τὴν λέξιν ὑψηλοτέραν. Εἰς τὸ χαρτοπαίγνιον παρακαθήμενος, ἀλλ' οὐδὲ πλούσιος ὤν, οὐδ' ἐκ φύσεως ῥιψοκίνδυνος, ἀπεῖχε τοῦ παίζειν. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ μεγαλοπρεπεῖς συμπαίκτορες, πρὸς ἀποφυγὴν μικρολόγων ὑπολογισμῶν, εἶχον ἀποφασίσει ὅτι πάντα τὰ τάλληρα, οἵας δήποτε ἀξίας καὶ ἂν ἦσαν, θὰ ἐγίνοντο εἰς τὸ παιγνίδιον δεκτὰ ὡς ἰσότιμα, ὁ κύριος οὗτος, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ ποσότητα τινὰ ταλλήρων τῆς ἐλαχίστης ἀξίας, περιώριζε πᾶσάν του τὴν ἐνέργειαν εἰς τὸ ν' ἀνταλλάσσῃ αὐτὰ πρὸς τὰ βαρυτιμότερα, καὶ οὕτω περιεποίει εἰς ἑαυτὸν ἀκίνδυνον καὶ οὐ μικρὸν κέρδος, ὃ ἡ συνείδησίς του ἐξετίμα ὡς νόμιμον. Ὡς δ' εἰς τὴν τράπεζαν τῶν χαρτίων ὁμοίως ἦν πάντοτε παρὼν καὶ εἰς τοῦ δείπνου τὴν τράπεζαν.

Καίτοι συνεχέστατα τὰς ἑσπέρας εἰς τοῦ Καλλέργη φοιτῶν, ἢ καὶ εἰς τοῦ Μουρούζη, κατοικοῦντος ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ (τῇ τοῦ Βουδούρη), τῆς χαρτοπαιξίας ὅμως οὐδέποτε ὁ ἴδιος μετεῖχον, οὐ μόνον διότι δὲν εἶχον χρήματα ν' ἀπολέσω, ἀναλογιζόμενος ὅτι ὅσα διεχειριζόμην ἦσαν τοῦ πατρός μου, ἐγὼ δ' αὐτὸς οὐδὲν οὐδαμόθεν ἐποριζόμην, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ διασκέδασις αὕτη μοὶ ἐφαίνετο καὶ τότε καὶ πάντοτε ἀπώλεια μακροῦ καὶ πολυτίμου χρόνου, καὶ προσέτι προσέβαλλε τὸ ἠθικὸν αἴσθημά μου. Νὰ κάθημαι ἐπὶ ὥρας

πολλάς, αἵτινες διά τινας ἀποτελοῦσι τὸ ἥμισυ τῆς ζωῆς των, περιμένων ἂν ὁ ἀρχιπαίκτης θὰ στρέψῃ μέλαν φύλλον ἢ ἐρυθρόν, ἂν πέντε ἢ ἂν δέκα, μοὶ ἐφαίνετο ἀθλία καὶ ἄσκοπος σπατάλη τοῦ βίου, μόνον σκοπὸν ἔχουσα τὴν ἐλπίδα τοῦ ν' αὐξήσω τὴν περιουσίαν μου, γυμνῶν τοὺς φίλους μου, ὅπερ ἐθεώρουν ἀπαίσιον, καὶ τούτου ἀπέναντι διατρέχων τὸν κίνδυνον τοῦ ν' ἀπολέσω καὶ ἐγὼ τὴν ἐμὴν ἐὰν εἶχον. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὰς συναναστροφὰς ἐκείνας, ἀφ' οὗ συνωμίλουν μετὰ τῆς οἰκοδεσποίνης ἂν ἦν παροῦσα, ἢ μετὰ τῶν μὴ παιζόντων, ἂν ὑπῆρχόν τινες, ἐν τέλει ὁσάκις δὲν ἀνεχώρουν, ἐλάμβανον ἓν βιβλίον, καὶ ἀποσυρόμενος κατὰ μέρος ἀνεγίνωσκον, ἢ ἔστιν ὅτε, λησμονῶν τοὺς περικαθημένους, ἐξηκολούθουν ποιητικήν τινα σύνθεσιν ὡς ἂν ἤμην μόνος, καθ' ὅσον οὐδεὶς εἰς ἐμὲ προσεῖχεν. Οὐχ ἧττον ὅμως ἐνταῦθα πρέπει ν' ἀπομνημονεύσω τῆς πρώτης καὶ μόνης φορᾶς, καθ' ἥν, ἑκὼν ἄκων παρεκάθησα καὶ ἐγὼ εἰς σπουδαίαν χαρτοπαιξίαν. Ἦν δὲ τοῦτο πολὺ μετὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἐν Ἀθήναις, ὅτε εἷς τῶν φίλων μου, ὁ κ. Σαμουρκάσης, ὅστις ἐγνώριζε τὴν πρὸς τὰ χαρτία ἀποστροφήν μου, ἐλθὼν ἑσπέραν τινὰ εἰς τῆς θείας μου Κας Γεράκη, καὶ εὑρών με παρ' αὐτῇ, εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπισκέψεως μοὶ ἐπρότεινε νὰ μεταβῶμεν εἰς τοῦ μὴ μακρὰν ἐκεῖθεν κατοικοῦντος ἄλλου φίλου, τοῦ Περικλέους τοῦ Ἀργυροπούλου. Τὸν συνώδευσα λοιπὸν προθύμως· ἀλλ' εἰσελθὼν εὗρον ἐκεῖ πολλοὺς τῶν οἰκειοτέρων γνωρίμων μου συνηγμένους καὶ παίζοντας. Πάντες δὲ μὲ ὑπεδέχθησαν μετ' ἀλαλαγμῶν θριάμβου καὶ ἐπευφήμησαν τὸν Σαμουρκάσην ὡς κατορθώσαντα νὰ μὲ παρασύρῃ εἰς ὅ,τι ἔλεγον ὅτι ὀνομάζω σπήλαιον ἀπωλείας. Ἐπέμειναν δὲ πάντες ὅτι πρέπει νὰ καθήσω καὶ νὰ παίξω μετ' αὐτῶν, καὶ οὐδεμίαν πρόφασιν ἢ ἄρνησιν ἐδέχοντο, λέγοντες ὅτι φιλαργυρία μ' ἐμπόδιζεν. Ἠναγκάσθην ἑπομένως νὰ ὑποκύψω, καὶ μέχρι τῶν 2 μετὰ τὸ μεσονύκτιον εἶχον ἀπολέσει ἤδη 400 δραχμάς, ἃς ἄνευ τύψεως συνειδότος ἠδυνάμην νὰ πληρώσω, διότι κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἤμην εἰς ὑπηρεσίαν, καὶ ἐδικά μου ἦσαν τὰ χρήματα. Ἠγέρθην ἑπομένως τὴν ὥραν πλέον ἐκείνην

ν' ἀποσυρθῶ· οἱ συμπαίκτορές μου ὅμως δὲν ἐνόουν οὕτω τὸ πρᾶγμα· ἤθελον νὰ μείνω παίζων ὅσον ἔπαιζον καὶ αὐτοί, καὶ κλειδώσαντες τὴν θύραν, μ' ἐκήρυξαν αἰχμάλωτον· ἐξηκολούθησα ἑπομένως παίζων, εἰ καὶ λίαν νυστάζων, ὥστε μόλις ἤξευρον τί ἔπαιζον. Τέλος ὁ ὑπηρέτης εἰσελθὼν ἠνέῳξε τὰ παραθυρόφυλλα, καὶ λαμπρὸν φῶς ἡλίου ἐπλημμύρησε τὸ δωμάτιον. Ἡ ὥρα ἦν ἡ ὀγδόη πρωϊνή. Ὅλοι ἠγέρθημεν ν' ἀναχωρήσωμεν. Ἐγὼ δ' ἐν τούτοις εἶχον κερδήσει πάλιν τὰς προαπολεσθείσας τετρακοσίας δραχμάς, καὶ προσέτι ἄλλας διακοσίας. Ἀπῆλθον δ' ἔχων σφοδρὸν κεφαλόπονον. Ἔκτοτε δὲ οὐδέποτε ἔπαιξα ἄλλοτε.

Εἰς τοῦ Καλλέργη δέ, καὶ τοῦ συνοίκου αὐτοῦ Μουρούζη, δὲν ἔπαιζον οἱ πλούσιοι μόνοι πάντοτε, ἀλλὰ πολλάκις καὶ ἄποροι παρεσύροντο ὑπὸ τοῦ δαίμονος τοῦ παιγνιδίου ἢ τῆς φιλοκερδείας. Εἰς τοῦ Μουρούζη μίαν ἑσπέραν, ἐν ᾧ μακρὰν τῶν χαρτοπαικτῶν εἰς γωνίαν τινὰ ἐλάξευον κατὰ νοῦν καὶ ἐῤῥίνιζόν τινας στίχους, ἦλθε πρός με ὁ Ἐδιπίδης, ὁ μετὰ ταῦτα νυμφευθεὶς τὴν ἀδελφὴν τῶν ποιητῶν Σούτσων, καὶ μοὶ ἐζήτησε νὰ τῷ δανείσω ὅσα χρήματα εἶχον ἐπ' ἐμοῦ, μετὰ πολλῆς ταραχῆς, λέγων μοι ὅτι τὸ χαρτίον τὸν κατατρέχει, ὅτι ἀπώλεσεν ὅ,τι καὶ ἂν εἶχε, καὶ ὅτι θὰ παραφρονήσῃ ἐξ ἀπελπισίας ἂν ἡ τύχη ὑπὲρ αὐτοῦ δὲν στραφῇ. Λυπηθεὶς λοιπὸν αὐτόν, τῷ ἔδωκα τὰ δύω ἢ τρία δίστηλα, ὅσα ἔτυχον νὰ ἔχω παρ' ἐμοί, καὶ προσέτι πολλὰς συμβουλὰς ὅπως μὴ ἐξακολουθήσῃ παίζων, καὶ ὅπως θεωρήσῃ ὡς κέρδος τὴν μέχρι τοῦδε ζημίαν του, ἂν τὸν ἀποτρέψῃ αὐτὴ διὰ πάντοτε εἰς τὸ μέλλον ἀπὸ τοῦ παιγνιδίου. Ἀλλὰ ταύτας μὲν δὲν ἐδέχθη, διότι καὶ ἦν πολὺ ἐμοῦ πρεσβύτερος· ἐδέχθη ὅμως τὰ δίστηλα, καὶ σπεύσας ἔθηκεν αὐτὰ εἰς ἓν χαρτίον, καί... τὰ ἔχασε! Τότε τὸν εἶδον ὡς παράφορον νὰ διαβῇ τὸ δωμάτιον, ν' ἁρπάσῃ τὸν πῖλόν του καὶ νὰ ἐξορμήσῃ. Εἰς ἣν τὸν ἔβλεπον ταραχήν, ἐφοβήθην μὴ ἀπαίσιόν τι ἐμελέτησεν. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ τὸν εἶδον ἐπιστρέψαντα, καὶ εἰς τὴν παλάμην του χρυσᾶ τινα νομίσματα ἔχοντα. Ἐλθὼν δὲ πρὸς ἐμέ «Αὐτά, μοὶ εἶπε μετὰ φωνῆς τρεμούσης, αὐτὰ εἰσὶν ὅλη μου

ἡ περιουσία. Ἂν τὴν ἀπολέσω, αὔριον δὲν θὰ ἔχω ὀβολὸν νὰ μὲ θάψουν». Μάτην διὰ παντοίων ἐπιχειρημάτων ἐπροσπάθησα νὰ τὸν ἀποτρέψω τοῦ νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ παιγνίδιον. Οὐδὲ κἂν ἤκουε τί τῷ ἔλεγον, καὶ ἀπελθὼν κατέθηκεν ὅλην ταύτην τὴν ποσότητα, πᾶσαν τὴν ἐλπίδα τοῦ ἐπιουσίου του ἄρτου, εἰς ἓν χαρτίον. Τεθλιμμένος προσῆλθον καὶ ἐγώ, καὶ τὸν παρετήρουν. Ἡ ὄψις του ἦν φοβερὰ σπουδὴ διὰ δραματουργὸν ἐν ὅσῳ ἡ τύχη του ἐταλαντεύετο εἰς τὸ χαρτίον τοῦτο. Οἱ ὀφθαλμοί του ἦσαν ὡς φλεγόμενοι, καὶ προσηλοῦντο ἀσκαρδαμυκτὶ εἰς αὐτό· τοῦ προσώπου του οἱ μῦς ἐφαίνοντο τεταμένοι, ἡ πνοή του ἦν βραχεῖα καὶ ἠχηρά· εἰς δὲ τὰς χεῖράς του συνέστρεφε τὸ μανδήλιόν του, καὶ ἐνίοτε τὸ ἐδάγκανεν. Εἰς τὸ πέρας αὐτῆς τῆς σκηνῆς ἔβλεπον προφανῶς τὴν αὐτοχειρίαν. Ἕκαστον χαρτίον στρεφόμενον ὑπὸ τοῦ προπαίκτου ἦν δι' αὐτὸν θανάσιμος ἀγωνία. Τέλος ἐστράφη καὶ τὸ περιμενόμενον καί... ἐκέρδησε! Τότε μόλις κατώρθωσα νὰ τὸν πείσω, δι' ἐκείνην κἂν τὴν ἑσπέραν, ν' ἀποστῇ τοῦ παιγνιδίου καὶ ν' ἀναχωρήσῃ.

Νέος τις ὁμήλικός μου, υἱὸς πλουσίας οἰκογενείας, μεθ' ἧς πολλὴ μὲ συνέδεεν οἰκειότης, ἐπέμενε νὰ διασκεδάζωμεν τὰς ἑσπέρας παίζοντες **κοντσίναν** ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ἐλαφρὸν παιγνίδιον, ὃ ὅμως ἐγὼ ἀπέφευγον βαρυνόμενος· ἀλλ' ἐκεῖνος ἐκθυμότερον ἐπιδιδόμενος πάντοτε εἰς τὴν τοιαύτην διασκέδασιν, καὶ ἐκ τοιαύτης παιδαριώδους ἀφετηρίας ὁρμηθείς, ὁ ἄλλοτε φιλομαθὴς καὶ φιλότιμος νεανίας, κατήντησε βαθμηδὸν χαρτοπαίκτης, καὶ οἰκογενειάρχης μετέπειτα ἀπώλεσε πᾶσαν τὴν οἰκιακήν του εὐημερίαν καὶ ἔμεινε πένης.

Ἐν τούτοις ὁ πατήρ μου εἶχεν ἐπιστρέψει ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ ἐπειδὴ ἡ οἰκογένεια εἶχεν ἀναγκασθῇ ν' ἀναβάλῃ τὴν ἐπιστροφήν της, ἀφήσαμεν τὴν οἰκίαν τοῦ Κούπα, καὶ μετέβημεν εἰς δύω ἐπάλληλα δωμάτια τῆς ἀρχαίας καὶ μεγάλης οἰκίας τοῦ Ἀναγνώστου Δηλιγιάννη, ἥτις εἶχε δι' ἐμὲ τὸ πλεονέκτημα ὅτι ἐπέβλεπεν ἐκ περιωπῆς τὰς ὑγρὰς ἐκτάσεις τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου καὶ τὰς χλωρὰς τοῦ πεδίου τοῦ Ἄργους, καὶ ἡ λαμπρὰ ἐκείνη θέα μὲ διέθετε πρὸς τὴν ποίησιν.

Ἠσθανόμην ὅμως καὶ τὴν ἀνάγκην τακτικωτέρας καὶ χρησιμωτέρας τινὸς ἀσχολίας, διότι φωνή τις ἐνδόμυχος μοὶ ἔλεγεν ὅτι εἰς τὴν φίλην πατρίδα διέμενον ἄχρηστον αὐτῆς μέλος καὶ οὐδὲν πράττων ὑπὲρ αὐτῆς. Περὶ τούτου συνωμίλουν πολλάκις τὴν ἑσπέραν μετὰ τοῦ Χαραλάμπου, πρεσβυτέρου υἱοῦ τοῦ Ἀναγνώστου Δηλιγιάννη, ὅστις εἰ καὶ οὐχὶ πολλῆς παιδείας μέτοχος, ἦν ὅμως φίλος σπουδαίων ἐργασιῶν, καὶ εἶχε μεγάλην συλλογὴν αὐτογράφων καὶ ἄλλων ἐγγράφων τῆς ἐπαναστάσεως, ἐξ ὧν ἤλπιζε ποτὲ νὰ συντάξῃ τὰ χρονικὰ ἢ τὴν ἱστορίαν αὐτῆς. Συνεπείᾳ τῶν συσκέψεων δὲ τούτων ἀπεφάσισα ὅτι βιβλίον ἐντελῶς ἐλλεῖπον καὶ δυνάμενον πολὺ νὰ καταστῇ χρήσιμον θὰ ἦν λεξικὸν ἱκανῶς περιεκτικὸν καὶ λεπτομερὲς τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ φιλολογίας. Ἀμέσως λοιπὸν προέβην καὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν, καί τινα μὲν τῶν ἀναγκαίων βιβλίων ἐδανείσθην παρὰ φίλων ὅσοι εἶχον βιβλιοθήκην, ἄλλα δὲ παρήγγειλα ἐξ Εὐρώπης εἰς τὸν τότε ἐν Ναυπλίῳ ἀποκατεστημένον Γερμανὸν βιβλιοπώλην. Ἐπεδόθην δ᾽ εἰς τὴν ἐργασίαν μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας ἐργαζόμενος εἰς τὸ ἓν ἄκρον τῆς τραπέζης, εἰς ἧς τὸ ἄλλο ἄκρον ἐξηκολούθει συγγράφων ὁ πατήρ μου τὰ *Ἑλληνικά.* Προέβην δὲ μεθ᾽ ἱκανὸν χρόνον μέχρι τοῦ γράμματος Ε. Καθ᾽ ὅσον ὅμως προὐχώρουν ἔβλεπον τὸν ὁρίζοντα εὐρυνόμενον, καὶ τὰς ἀτελείας πολλαπλασιαζομένας, καὶ ἐλλείποντα τὰ βοηθήματα, δι᾽ ὃ ἀφ᾽ οὗ ἐπὶ δύω ἔτη ἐνέκυψα εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, ἐνόησα ὅτι ἐπεχείρησά τι ἀδύνατον καὶ τὸ ἐγκατέλιπον. Δὲν μετενόησα ὅμως δι᾽ ὅσους κατέβαλα κόπους, διότι μοὶ ἐχρησίμευσαν ὅπως δήποτε ὡς γύμνασμα εἰς τὸ γράφειν, εἰς τὸ ἀνατρέχειν εἰς τὰς πηγὰς καὶ εἰς τὴν μελέτην αὐτῶν, καὶ πρὸ πάντων μ᾽ ἐδίδαξαν ὅτι εἰς τὰς φιλολογικὰς ἐργασίας ὑπάρχουσι πολλάκις δυσχέρειαι ἃς ὅσον ἀμαθέστερός τις, τόσον ὀλιγώτερον αὐτὰς ἐννοεῖ.

Μὲ παρουσίασε δὲ μίαν ἡμέραν ὁ κ. Παναγιώτης Σοῦτσος εἰς τὸν φίλον του κ. Ταλλιαπιέτραν, ἰατρὸν τοῦ Κυβερνήτου, παρ᾽ ᾧ ἐγνώρισα, ἐργαζόμενον ὡς ἰδιαίτερον γραμματέα, τὸν Ν. Δραγού-

μην. Ὁ Ταλλιαπιέτρας, ἀνὴρ ἀγχίνους, ἦν κάτοχος εὐρείας παιδείας, καὶ λεπτὴν καὶ ἠσκημένην εἶχε τὴν κρίσιν. Ἀκούσας δὲ παρὰ τοῦ κ. Σούτσου ὅτι ἀσχολοῦμαι καὶ εἰς ποίησιν, ἐπέμεινε νὰ τῷ φέρω καὶ νὰ τῷ ἀναγνώσω τι ἐκ τῶν ἔργων μου. Ἐπανῆλθον λοιπὸν μετά τινας ἡμέρας, φέρων μικρὸν ἔργον ὃ εἶχον ἄρτι περατώσει, τὰς εἰς τὸν Α' τόμον τῶν Ἁπάντων τετυπωμένας «*Σκέψεις τῆς ἐρημίας*», καὶ τῷ τὰς ἀνέγνωσα μετ' ἄκρας δειλίας. Ἀλλ' ὁ ζωηρὸς γέρων μ' ἐνεθάῤῥυνεν ἀνακράξας: «Μωρὲ γιά σου, τζόγια μου. Μ' αὐτάνα μπορεῖς νὰ γυρίσῃς τὰ κεφάλια ὁλωνοῦνε τῶν κοριτσιῶνε». Ἀλλ' ἔπειτα προσέθηκεν ὅτι πρέπει νὰ προσπαθῶ νὰ δίδω εἰς τὰ ἔργα μου ἄρτιον σχέδιον, ἵνα ἔχωσι τὴν ἑνότητα τὴν ἀπαιτουμένην εἰς πᾶν προϊὸν τέχνης, καὶ μοὶ διέγραψεν, ὡς ἐν παραδείγματι ἓν τῶν σχεδίων εἰς ὃ μὲ παρεκίνησε ν' ἀσχοληθῶ ἐν πεζῷ λόγῳ. Πλάσον, μοὶ εἶπεν, ὅτι εὑρέθης ποτὲ περὶ τὰς Ἀθήνας πλησίον τοῦ τάφου ἑνὸς τῶν ἡρώων τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ὅτι περὶ αὐτὸν ἀπήντησας συνελθούσας τὰς σκιὰς πάντων τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν. Εἰς συνδιαλέξεις μετ' αὐτῶν δύνασαι νὰ ἐκθέσῃς ὅ,τι μέγα καὶ λαμπρὸν παρήγαγεν ἡ Ἑλλὰς ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἤτοι μοὶ διέγραψεν αὐτὴν ἐκείνην τὴν σύνθεσιν ἥν, μετὰ πλεῖστα ἔτη, ἐπενόησεν ἐξ ἰδίας ἐμπνεύσεως ὁ Κος Παγανέλης εἰς τὰς «*Ἀττικὰς νύκτας*» του. Προσέτι δὲ μοὶ ἐσύστησε τὰς «*Ἁρμονίας τῆς φύσεως*» τοῦ Βερναρδίνου Σαινπιέρου, ὡς ἀνάγνωσιν περὶ ἧς μοὶ ἐγγυᾶτο ὅτι ἤθελε μοὶ παρέξει πολλὴν ὠφέλειαν μετὰ τέρψεως. Ἠκολούθησα δ' ὡς πρὸς τοῦτο τὴν συμβουλήν του, καὶ εὗρον αὐτὴν ὀρθοτάτην, διότι σπανίως ἀπήντησα σύγγραμμα ἐκ τῆς θεωρίας τῆς πλάσεως τοσοῦτον ὑψηλὴν ποίησιν ἀρυόμενον συνδεδεμένην μετὰ τοσοῦτον ἱλαρᾶς εὐσεβείας. Ἡ ἀνάγνωσις αὕτη ἀνεπτέρου τὸν νοῦν καὶ ἐθέρμαινε τὴν καρδίαν μου.

Ὡς πρὸς τὴν ἄλλην δ' αὐτοῦ συμβουλήν, παρεδέχθην μὲν καὶ αὐτὴν μετ' εὐπειθείας, μὴ ἀναμετρήσας οὐδὲ τοῦ ἔργου τὴν δυσχέρειαν, οὐδὲ τὸ δυσανάλογον τῶν ἐμῶν δυνάμεων πρὸς αὐτό, καὶ

τὸ σχέδιόν μου ἐγένετο ταχέως. Νὰ εὕρω τάφον περὶ τὰς Ἀθήνας, νὰ καθήσω καὶ νὰ κοιμηθῶ ἐπ' αὐτοῦ, ἡ φαντασία νὰ καλέσῃ περὶ ἐμὲ ὅλους τοὺς μεγάλους ἄνδρας τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ ταῦτα μοὶ ἐφαίνοντο κοινὰ καὶ πεπατημένα. Τὴν ἀρχὴν δεκάκις ἔγραψα, ἐξήλειψα καὶ τὴν μετέγραψα πάλιν, διότι ὁ ἀδέξιος κάλαμός μου δὲν ἤξευρεν οὔτε πῶς ν' ἀρχίσῃ οὔτε πῶς νὰ προχωρήσῃ. Ἀποδίδω ὅμως εἰς ἐμαυτὸν τὴν δικαιοσύνην ὅτι περαιτέρω κἂν δὲν προέβην εἰς ταύτην τὴν συγγραφήν, ἀναγνωρίζων πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι ὅτε ἐπρόκειτο καὶ νὰ ὁμιλήσωσιν οἱ μεγάλοι ἄνδρες οὓς συνήγαγον περὶ ἐμαυτόν, πρὸ παντὸς θὰ ἦτον ἀνάγκη νὰ ἔχω πλήρη γνῶσιν τῶν περιπετειῶν ἢ τῶν φιλοσοφημάτων αὐτῶν· καὶ τοῦτο μοὶ ἐχρησίμευσεν εἰς μάθημα κοινὸν μέν, ἀλλὰ συνεχέστατα παραγνωριζόμενον, ὅτι ὁ προτιθέμενός τι νὰ γράψῃ, πρὸ παντὸς ἄλλου πρέπει νὰ ἠξεύρῃ ἐκεῖνο περὶ οὗ ἔχει νὰ γράψῃ.

Πλὴν δὲ τῶν φιλοδόξων καὶ ἀτυχῶν τούτων συγγραφικῶν ἐπιχειρήσεων, μετέφρασα καὶ ἐξέδωκα εἰς πεζὸν λόγον καὶ ἐκεῖνα τῶν ποιημάτων τοῦ Βασιλέως Λουδοβίκου τῆς Βαυαρίας ὅσα μετὰ μουσολήπτου ἐνθουσιασμοῦ ἔψαλλον τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα.

Αἱ δὲ λοιπαί μου ἀσχολίαι ἦσαν τότε νὰ μελετῶ τὰς πολιτικὰς ἐπιστήμας, ἀναγινώσκων τὸν Pölitz, ὅν, ὡς καί τινα φιλοσοφικὰ τοῦ Schelling, ἐδανειζόμην παρὰ τοῦ κ. Θεοχάρη, καὶ ν' ἀσκῶ τὸ ὕφος μου, προσπαθῶν νὰ μεταγλωττίζω δυσχερῆ τεμάχια ἐκ ξένων φιλολογιῶν, ὡς τὸ περὶ εὐγλωττίας τῆς Κας Στάελ. Ὥρας δέ τινας ἀνέσεως κατέτριβον γυμναζόμενος εἰς τὸν αὐλόν· καὶ τόσον ἀφελὴς ἦν ἔτι τότε ὁ βίος ἐν Ναυπλίῳ, καὶ τοσοῦτον ἄπλαστος καὶ στοιχειώδης ἡ ἀγωγή, ὥστε ἡ Κα Ἀναγν. Δηλιγιάννη ὡς ἔκτακτον διασκέδασιν ἐθεώρει ὅταν κατὰ παράκλησίν της, ἔφερον τὸν αὐλόν μου καὶ ἐτετέριζον τὰ ἄμουσα μέλη μου παρ' αὐτῇ, δι' ἃ θ' ἀνετριχίαζε καὶ αὐτὸς ὁ Μαρσύας!

Μίαν δ' ἡμέραν ὁ εἰς πᾶν εἶδος διασκεδάσεων ἐφευρετικὸς Καλλέργης ἐπρότεινε νὰ παραστήσωμεν κωμῳδίαν τινὰ εἰς τὴν οἰκίαν του. Ἡ πρότασις ἐγένετο μετ' ἐνθουσιασμοῦ δεκτή, καὶ σκέψεως

γενομένης περὶ τοῦ δράματος, ἐπροτείνοντο διάφορα Γαλλικά. Ἐγὼ ὅμως ἰσχυρῶς διεμαρτυρόμην κατὰ τούτου, ἀξιῶν ὅτι ἔπρεπεν Ἑλληνιστὶ νὰ γίνῃ ἡ παράστασις καὶ ἀπέκρουον ἐπιμόνως καὶ θριαμβευτικῶς ὅσα μοὶ ἀντέταττον οἱ ἀντιφρονοῦντες ἐπιχειρήματα. Ἀλλὰ τέλος μοὶ ἀντέταξαν ἕν, ἀκαταμάχητον ὡς ἐφαίνετο, ὅτι δηλαδὴ δὲν ὑπῆρχεν Ἑλληνικὴ κωμῳδία πρὸς παράστασιν. Δυστυχῶς ὁ διϊσχυρισμὸς ἦτον περίπου ἀληθής, ἀλλ' ἐγώ, μὴ θέλων νὰ παραδώσω τὰ ὅπλα τόσον εὐκόλως, ἐπέμεινα ὅτι ἀπατῶνται, καὶ ὅτι κωμῳδία ὑπάρχει. « Ἂν ὑπάρχῃ λοιπόν, φέρε την νὰ τὴν ἰδῶμεν », μοὶ εἶπον, καὶ ἀδιστάκτως ὑπεσχέθην νὰ τὴν φέρω τὴν μεθαύριον, ὅτε ἐμέλλομεν πάλιν νὰ συνέλθωμεν τὸ ἑσπέρας.

Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἄλλη δυσκολία, ὅτι αἱ κυρίαι ἀνθίσταντο εἰς πάσας τὰς παρακλήσεις μου, καὶ δὲν ἤθελον νὰ ἐκτεθῶσιν αἱ ἴδιαι εἰς τὴν σκηνήν, καίτοι ἐντὸς ἰδιωτικῆς αἰθούσης μέλλουσαν νὰ στηθῇ· ὥστε ἐφοβούμεθα μὴ πρὸς τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην αὐτῶν ναυαγήσῃ ἡ ἐπιχείρησις.

Ἀληθῶς δὲ κωμῳδία Ἑλληνικὴ πρὸς παράστασιν δὲν ὑπῆρχεν, ἢ κἂν ἐγὼ τοιαύτην δὲν ἐγνώριζον. Ἀλλὰ μεταξὺ πορευόμενος κατ' οἶκον ἤρχισα στρέφων κατὰ νοῦν πλοκήν τινα, καθ' ἣν νὰ ὑπάρχῃ καὶ νὰ μὴ ὑπάρχῃ συγχρόνως πρόσωπον γυναικεῖον, καὶ ἅμα εἰσελθὼν εἰς τὸ δωμάτιόν μου, ἤρχισα γράφων καὶ ἔγραψα δι' ὅλης ἐκείνης τῆς νυκτός, καὶ τοῦ ἑπομένου ἡμερονυκτίου ὡς καὶ τῆς μετ' αὐτὸ ἡμέρας, μετὰ μικρῶν διαλείψεων διὰ τὰ γεύματα καὶ βραχυτάτας στιγμὰς ἀναπαύσεως· τὴν δὲ τρίτην ἑσπέραν ἀπῆλθα εἰς τοῦ Καλλέργη, καὶ τοῖς ἀνέγνωσα τὸν ***Γάμον ἄνευ νύμφης***. Ὅλοι προθύμως τὸν ἐδέχθησαν, καὶ ἐχειροτόνησαν τὴν παράστασίν του. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐπαύριον ἓν τῶν μελῶν τῆς ἡμετέρας κοινωνίας, ὁ Μουρούζης, μετεμελήθη δι' αἰτίαν τοιαύτην. Εἰς τὴν τότε ἀνωτέραν κοινωνίαν διέπρεπον δύω νέαι κυρίαι ἐσχάτως ἐξ Ὀδησσοῦ ἀφιχθεῖσαι, καὶ ὧν ἡ μία ἦν ἐξόχως ὡραία. Παρήχθη λοιπὸν παρὰ τῷ φίλῳ μου κ. Μουρούζῃ ὁ πάντως ἄτοπος φόβος μὴ αἱ κυρίαι αὗται, ἢ κἂν ἡ μία, ἡ ὡραία, ἐκλάβῃ τινὰ

ἐκ τῶν ἐν τῇ κωμῳδίᾳ λεγομένων ὡς αὐτὴν ἀφορῶντα ἢ κἂν εἰς αὐτὴν ἐφαρμοζόμενα, καὶ μὴ δυσαρεστηθῇ· ἐπειδὴ δὲ οὐδ' οἱ διισχυρισμοί μου οὐδ' αἱ ἀποδείξεις ἃς ἔφερον εἰς οὐδὲν ἴσχυσαν ἵνα τὸν μεταπείσωσι, ἔῤῥιψα τὴν κωμῳδίαν μου εἰς κόρακας, καὶ οὐδ' ἠξεύρω τί ἀπέγινε· μεθ' ἱκανὰ δὲ ἔτη τὴν ἔγραψα νεωστὶ ἐκ μνήμης διὰ τὸ θέατρον τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὡς ἐδιδάχθη ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ ***γάμου ἄνευ νύμφης***, εἶτα δ' ἐκ δευτέρου ἢ μᾶλλον ἐκ τρίτου τὴν μετεσκεύασα πάλιν εἰς ἔμμετρον λόγον καὶ μετονομάσας αὐτὴν ὁ «***Γάμος τῆς Ἀρχοντούλας***» τὴν περιέλαβον εἰς τὰ ***Ἅπαντα.*** Ἀντ' αὐτῆς δὲ παρεστήσαμεν τότε παντομίμαν τινὰ τῆς ἰδίας ἡμῶν συνθέσεως· καὶ ἐπειδὴ αἱ κυρίαι ἐπέμενον μὴ θέλουσαι νὰ συμπαραστήσωσι, τὸ γυναικεῖον μέρος ἐδόθη εἰς ἐμέ, καὶ ὁ ἐραστής μου ἦτον ὁ κ. Μουρούζης· ἡ δ' ὀρχήστρα ἡμῶν συνίστατο ἐκ τῶν δύω Μολδαυῶν ἀδελφῶν Βάλσα, οἵτινες ἦσαν ἄριστοι κυμβαλισταί. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐντελῶς ἐπετύχομεν καὶ ἐχειροκροτήθημεν ἐνθουσιωδῶς, εἰ καὶ τοῦτο δὲν ἦτο ἀπόδειξις ἐπαρκής, διότι θὰ ἐχειροκροτούμεθα καὶ ἂν ἀπετυγχάνομεν. Μετὰ δὲ τὴν παράστασιν εἵπετο χορός, καθ' ὅν, ὡς ἡ νυκτερὶς ἡ οὔτε μετὰ τῶν πτηνῶν καταριθμουμένη οὔτε μετὰ τῶν μυῶν, οὕτω καὶ ἐγὼ οὔτε μετὰ κυριῶν ἐδυνάμην νὰ χορεύσω, διότι ἤμην ὡς κυρία ἐνδεδυμένος, οὔτε μετὰ τῶν κυρίων, διότι, ὡς τὸν μοναχόν, οὕτω καὶ τὴν κυρίαν δὲν ἀποτελεῖ τὸ φόρεμα.

Εἰς Σπέτσας.

Περὶ ἐκεῖνον τὸν χρόνον μᾶς ἀνηγγέλθη ὅτι ἐξ Ὀδησσοῦ ἔφθασεν εἰς Σπέτσας οἰκογένεια ἐκ κυριῶν συγκειμένη, καὶ ἐνομίζετο ὅτι ἦτον ἡ ἡμετέρα, ἣν καθ' ἑκάστην περιεμένομεν. Ἐπειδὴ δὲ τότε οὐ μόνον τηλέγραφος οὐδ' ἀτμόπλουν ὑπῆρχεν, ἀλλ' οὐδὲ ταχυδρομικὴ συγκοινωνία, ἄλλος τρόπος πρὸς ἐξιχνίασιν τῆς αλη-

θείας δὲν μᾶς ἔμενεν εἰμὴ αὐτὸς ἐκεῖνος πρὸς ὅν καὶ κατέφυγον. Ἐμίσθωσα δηλαδὴ πλοιάριον, καὶ παραλαβὼν καὶ τὸν ὑπηρέτην Νικολῆν, μετέβην, πλεύσας δι' ὅλης τῆς νυκτός, εἰς τὰς Σπέτσας.

Ἅμα δὲ καταχθεὶς εἰς τὸν λιμένα, ἠρώτησα τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, ὃν ἀπήντησα, τὸν λιμενάρχην, ἂν εἶχε φθάσει ἐσχάτως οἰκογένειά τις ἐξ Ὀδησσοῦ, καὶ τίς ἦτον. Μοὶ ἀπεκρίθη δὲ ὅτι οἰκογένεια μὲν ἔφθασε τῷ ὄντι πρό τινων ἡμερῶν, καὶ περιέμενε μέχρις οὗ εὕρῃ πλοῖον διὰ τὸ Ναύπλιον· ἀλλὰ τίς μὲν ἦτο καὶ πῶς ὠνομάζετο δὲν ἐγνώριζεν, ἤξευρεν δὲ μόνον ὅτι συνέκειτο ἐκ κυριῶν, ἄνευ τινὸς ἀνδρός. Τίς ἡ ἀμφιβολία ὅτι ἦσαν ἡ μήτηρ μου καὶ αἱ ἀδελφαί μου; Παρεκάλεσα ἑπομένως νὰ μοὶ δειχθῇ ἡ κατοικία των καὶ ἔσπευσα, καὶ ἔφθασα, καὶ ἀνέβην δρομαῖος. Ἀλλ' αἴφνης . . . εὑρέθην ἐνώπιον κυριῶν αἵτινες μοὶ ἦσαν ἐντελῶς ξέναι, ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἐμμανουὴλ Ξάνθου, ἑνὸς τῶν πρώτων μελῶν τῆς **Φιλικῆς Ἑταιρίας,** ὅστις μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἐν Δακίᾳ ἐπαναστάσεως δὲν ἐφάνη πλέον, καὶ ἠγνοεῖτο ἂν ἔζῃ ἢ ἂν ἀπέθανεν· ἡ δὲ σύζυγος αὐτοῦ καὶ αἱ δύω θυγατέρες μετὰ καὶ τῆς ἀδελφῆς της, ἀφ' οὗ ἐπὶ πολὺ μείνασαι εἰς Ὀδησσόν, οὐδὲν ἐδυνήθησαν νὰ πληροφορηθῶσι περὶ τῆς τύχης του, ἤρχοντο ἤδη νὰ ζήσωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Αἱ κυρίαι ὅμως αὗται μοὶ εἶπον ὅτι εἶχον ἰδεῖ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των τὴν μητέρα μου, καὶ μᾶς ἔφερον τὴν εἴδησιν, ὅτι ἠναγκάζετο ν' ἀναβάλῃ εἰσέτι ἐπ' ὀλίγον τὴν ἔλευσίν της. Μᾶς ἔφερον δὲ προσέτι καὶ τῶν ἀδελφῶν μου τὸ κύμβαλον.

Οὕτως ἔμεινα, μέχρις οὗ ναυλώσω πλοιάριον πρὸς ἐπιστροφήν, δύω ἡμέρας ἐν Σπέτσαις, φιλοξενούμενος ὑπὸ τῆς οἰκογενείας τοῦ κ. Κασιέρη, ἀρχαίου ταμίου τοῦ ἡγεμόνος Ἀλ. Σούτσου, καὶ γνωρίμου τοῦ πατρός μου. Ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ μετὰ ταῦτα ἐνυμφεύθη τὸν ἔμπορον κ. Σάρορ, καὶ ἔκτοτε ἀπώλεσεν ἐξ ἀσθενείας τὴν ὅρασιν.

Ἐνταῦθα ἔσχον ἀπροσδόκητον ἀναγνώρισιν. Ἐν ᾧ ἤμην παρὰ ταῖς Κυρίαις Ξάνθου, εἰσελθοῦσα εἰς ἐπίσκεψιν ἡ ἐν Σπέτσαις διατρίβουσα Κυρία Θεοδοσιάδου, ἠκολουθεῖτο ὑπὸ μεγάλου ὡραιοτάτου κυνὸς ἔχοντος παρδάλεως μέγεθος καὶ δοράν. Ἡ κυρία του τῷ ἔδιδε

τὸ παράδοξον ὄνομα *Χμιλάτ*. Ἀπροσδοκήτως δέ, ἅμα ἰδὼν με τὸ νοῆμον ζῶον, ἦλθε πρὸς ἐμὲ καὶ ἤρχισε νὰ μὲ θωπεύῃ. Ἀμέσως δ' ἀνεγνώρισα αὐτὸ ὡς ποτὲ ἐμὸν ἀγαπητὸν κῦνα, ὃν εἶχον ὅτε κατῴκουν τὴν καταῤῥεύσασαν οἰκίαν, καὶ εἰς ὃν εἶχον δώσει τὸ ὄνομα Ἰχνηλάτης. Ἀξιῶν δὲ καὶ νὰ τὸν ἀναθρέψω εἰς καλὰ ἤθη καὶ εἰς ὑποταγήν, ἔλαβον τότε μίαν ἡμέραν τὸ μαστίγιον ἀνὰ χεῖρας καὶ τὸν ἐκάλουν ἐπιτακτικῶς πλησίον μου προτιθέμενος ἂν μὲ ὑπήκουε, νὰ τὸν ἀνταμείψω. Ἀλλ' ἐκεῖνος εἴτε τὰς ἀγαθάς μου προθέσεις μὴ ἐννοῶν, εἴτε μὴ ἐκτιμῶν τὴν ἠθικὴν ἀξίαν αὐτῶν, ἀντὶ νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμέ, ἐστράφη πρὸς τὴν κλίμακα, κατέβη αὐτὴν ἔντρομος καὶ ἐγένετο ἀφανής. Πῶς ὁ κύων μου ἀνευρέθη ἐκεῖ εἰς τῆς Κας Ξάνθου, ἂν διέπλευσεν εἰς Σπέτσας νηχόμενος ὡς τοῦ ἀρχαίου Ξάνθου ὁ κύων, πῶς κατέστησε τὸ ὄνομά του γνωστὸν παραφθείρας αὐτὸ εἰς *Χμιλάτ*, μοὶ ἦτον ἀκατάληπτον. Ἀλλὰ βλέπων αὐτὸν εὐτυχέστερον τότε ἢ παρ' ἐμοί, διότι ἡ λευκὴ χεὶρ τῆς Κας Θεοδοσιάδου ἐθώπευε τὴν νοήμονα κεφαλήν του, δὲν ἠθέλησα νὰ λυπήσω οὐδ' ἐκεῖνον οὐδὲ τὴν νέαν κυρίαν του, καὶ ἀπέσχον ἐρευνῶν περὶ τῆς βιογραφίας του μετὰ τὴν δραπέτευσιν, οὐδ' ἤγειρα ἀξιώσεις διὰ τὴν ἀπόδοσίν του, ἀλλ' ἀφεὶς αὐτὸν εἰς τὰς νέας του σχέσεις, ἐπέστρεψα εἰς Ναύπλιον νὰ εἰπῶ εἰς τὸν πατέρα μου ὅτι μάταιος ἀπέβη ὁ πλοῦς.

5.

Τελευταία ἐποχὴ ἐπὶ Κυβερνήτου.

Ἐν τούτοις ἡ ἀντιπολίτευσις κατὰ τῆς Κυβερνήσεως ἐπετείνετο ἐν Ναυπλίῳ δριμύτερον συνδαυλιζομένη ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τῶν δύω μερίδων, τῆς Ἀγγλικῆς καὶ τῆς Γαλλικῆς, αἵτινες ἔβλεπον ἐν τῇ ἐπιτυχίᾳ τοῦ Κυβερνήτου τὸν θρίαμβον τῆς Ῥωσσικῆς πολιτικῆς,

ἤ, ὀρθότερον, τῶν τὴν εὔνοιαν τοῦ Κυβερνήτου καρπουμένων ἀντιπάλων αὐτῶν. Καθ᾽ ὅσον ὅμως ἤμην ἤδη εἰς θέσιν τότε νὰ κρίνω, μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ὁ Ἰω. Καποδίστριας, πλὴν τοῦ ἀδελφοῦ του Βιάρου, ὅστις ἐθεωρεῖτο ὡς ἀνὴρ ὀξύνους καὶ δραστήριος, εἰς ὃν ὅμως ἡ ἀντιπολίτευσις ἀπέδιδε πολλὴν τὴν ὑπουλότητα καὶ τὴν ῥαδιουργίαν, οὐδένα σχεδὸν ἄλλον οἰκεῖον αὐτῷ εἶχεν εἰς τὰ πράγματα, καὶ ἐνεπιστεύθη τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα εἰς ἄνδρας μόνην ἰδιότητα ἔχοντας τὴν ἀτομικὴν αὐτῶν ἱκανότητα, οἷον τὸν Σπηλιάδην, τὸν Ν. Παπαδόπουλον, τὸν Ῥόδιον. Ἀλλὰ τοῦτο δυσηρέστει τινὰς τῶν ἀρχαίων κομματαρχῶν καὶ πολιτευομένων διότι ἔβλεπον μετ᾽ ἀνησυχίας ὅτι ὁ λαὸς ἤρχιζε, λησμονῶν αὐτῶν τὴν ἐπιῤῥοήν, ν᾽ ἀναγνωρίζῃ μόνον τοῦ νόμου τὴν δύναμιν. Πλὴν δὲ τούτου καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν δύω δυτικῶν δυνάμεων, ὁ Δόκινς τῆς Ἀγγλίας καὶ ὁ Ῥουὰν τῆς Γαλλίας, νομίζοντες, ἴσως οὐχὶ καθ᾽ ὁδηγίας, ἀλλὰ κατ᾽ αὐθόρμητον πολιτικήν, ὅτι χαρίζονται ταῖς ἰδίαις κυβερνήσεσιν ἂν ἀντέπραττον εἰς τὴν τοῦ Κυβερνήτου, ὡς εὐνοουμένου τῆς Ῥωσσίας, ἀντὶ νὰ συνιστῶσι σύμπνοιαν καὶ εἰς τοὺς νόμους ὑποταγήν, ἠρέθιζον ἐξ ἐναντίας τοὺς ἀντιπολιτευομένους, καί, ἂν δὲν ἐσυμβούλευον, βεβαίως ὅμως δὲν ἀπεδοκίμαζον αὐτὰ τὰ ἐκνομώτερα μέτρα. Τότε ἐγνώρισα κατὰ πρῶτον τὸν Κωλέτην, μετακληθέντα ἐκ τῆς διοικήσεως τῆς Σάμου, ἀποδοθείσης εἰς τὴν Τουρκίαν μετὰ τῆς Κρήτης, κατ᾽ ἀπόφασιν τῆς διπλωματίας, ὅπερ ἐπίσης ἡ ἀντιπολίτευσις ἐξεμεταλλεύετο κατὰ τοῦ Κυβερνήτου, εἶδον δὲ καὶ τὸν Χρηστίδην, τὸν παλαιόν μου διδάσκαλον, ἐπανελθόντα μετὰ τοῦ Κωλέτου, καὶ μετ᾽ ἐκπλήξεως ἤκουα αὐτὸν ὁμιλοῦντα ὑπὲρ τοῦ Κυβερνήτου.

Ἐν τούτοις, ὑποκινουμένη, ὕψωσε σημαίαν ἀνταρσίας ἡ Ὕδρα, ὁ Μαυροκορδάτος, ἀπελθὼν ἐκεῖ, ἀνέλαβε τῆς ἐπαναστάσεως τὴν διεύθυνσιν, ὁ Μιαούλης, διαταχθεὶς ν᾽ ἀπέλθῃ εἰς καθυπόταξιν τῆς νήσου, ἐπροτίμησε τὸ μεγαλουργὸν ἔγκλημα τοῦ νὰ πυρπολήσῃ τὸ εἰς αὐτὸν ἐμπεπιστευμένον δίκροτον «τὴν Ἑλλάδα», καὶ ἐν τῇ Στερεᾷ ἐπανέστη ἐν ὅπλοις ὁ Τσάμης ὁ Καρατάσσος. Οὕτω τότε

ἐπεδιώκετο ἡ εὐνομία ἐν χώρᾳ, ἥτις εἶχε νὰ εὐλογῇ τὸν Θεὸν ὅτι μόλις ἐσώθη παντελοῦς καταστροφῆς καὶ εἰσέλθει εἰς ὁδὸν εὐνομίας.

Τότε, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, ἀλληλογραφῶν ὁ Κυβερνήτης μετὰ τοῦ Πρίγκιπος Λεοπόλδου, τοῦ ἀρτίως ἐκλεχθέντος ἡγεμόνος τῆς Ἑλλάδος, τῷ παρέστησεν ὅτι ἡ θέσις αὐτοῦ θὰ ἦν δυσχερεστάτη, διότι οἱ Ἕλληνες ἀπαιτοῦσι κυβέρνησιν συνταγματικήν, δι' ἣν ἡ Ἑλλὰς οὐδόλως ἐστὶν ὥριμος. Καὶ ταῦτα μὲν ἴσως εἶχόν τι ἐν μέρει ἀληθείας· ἀλλ' ἡ ἀντιπολίτευσις τῷ προσῆπτεν ὅτι τὰ ἔγραφεν ἵνα ἀποθαῤῥύνῃ τὸν Λεοπόλδον, καὶ τὸν ἀποτρέψῃ νὰ δεχθῇ τὴν ὑψηλὴν θέσιν, ὅπερ καὶ ἐγένετο, τοῦ Λεοπόλδου παραιτηθέντος πρὸς κοινὴν ἀγανάκτησιν, διότι καὶ οἱ ἀμεροληπτότεροι ἀπέδωκαν τὸ θεωρηθὲν τοῦτο ὡς ἐθνικὸν δυστύχημα εἰς τοῦ Καποδιστρίου ἂν οὐχὶ τὴν πρόθεσιν, ἀλλὰ κᾂν τὴν ἐνέργειαν.

Τοῦτο ἀνέφλεξεν ἔτι μᾶλλον τὴν ἀντιπολίτευσιν. Ἐγὼ δέ, ἄπειρος βεβαίως ἔτι ἐντελῶς τῶν πολιτικῶν, ἐνδομύχως ὅμως συνησθανόμην ὅτι αἱ τοιαῦται συνταράξεις τῆς κοινῆς ἡσυχίας κατέστρεφον ἀντὶ νὰ ὑπηρετῶσι τὸ ἔργον τῆς ἀναγεννήσεως εἰς ὃ ὤφειλον πάντες οἱ Ἕλληνες ἐκθύμως νὰ συνεργάζωνται. Διὰ τοῦτο δὲν εἶδον ἐκπληττόμενος ἢ κατεξανιστάμενος, ὅτι ὁ Κυβερνήτης ἀμέσως ἔπεμψεν, ἵνα καταβάλῃ τὴν στάσιν, δύναμιν στρατιωτικήν, τὸ τακτικὸν ἱππικόν, ὑπὸ τοῦ Καλλέργη τὴν ἀρχηγίαν.

Εἰς Ἀθήνας Β'.

Ὅτε δ' οὗτος, καθ' ὃ καθ' ἑκάστην φοιτῶντα εἰς τὴν οἰκίαν καὶ εἰς τὰς συναναστροφάς του, μὲ προσεκάλεσεν ἂν ἤθελον νὰ τὸν συνοδεύσω μέχρι τινός, καὶ ἔπειτα νὰ μεταβῶ εἰς Ἀθήνας πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν κτημάτων, ἃ εἶχε πρό τινος ἀγοράσει ὁ πατήρ μου ἐκεῖ, δὲν ἐδίστασα νὰ δεχθῶ, ὡς θὰ ἔπραττε πᾶς ἐκ συστήματος ἀντιπολιτευόμενος, καὶ ἵππον πολεμιστήριον ἀναβάς, ὅστις ἐτέθη

εἰς τὴν διάθεσίν μου, προεπορευόμην τοῦ στρατοῦ μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ τοῦ ἐπιτελείου του, καὶ κατεσκηνώσαμεν τὴν πρώτην νύκτα ἐκτὸς τῆς Κορίνθου, τὴν δὲ δευτέραν περὶ τὴν Κινέταν, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Γερανίου· τὴν ἐπαύριον δ' ὑπερέβημεν τὰς Σκυρωνίας πέτρας (τὴν Κακὴν Σκάλαν), καὶ περὶ μεσημβρίαν, ἐν Μεγάροις, ἐχωρίσθην ἀπὸ τοῦ ἱππικοῦ, μεταβάντος πρὸς βορρᾶν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου ἦσαν οἱ ἐπαναστατήσαντες, ἐν ᾧ ἐγώ, μισθώσας ἱππάριον, ἐξηκολούθησα τὴν ἄγουσαν πρὸς Ἀθήνας.

Πρὸ τῆς συντόνου ταύτης στρατιωτικῆς ἐνεργείας ἄπρακτος ἀπεσύρθη ὁ Καρατάσσος.

Ἐγὼ δέ, μὴ ὢν ἔτι πρὸς τὰς στρατιωτικὰς ἐκδρομάς, καὶ πρὸς τὸ ἡμέτερον κλίμα ἀπεσκληρυμένος, ἐπειδὴ ἤμεθα τότε ἐν μέσῳ τοῦ Ἰουλίου, δι' ὅλης δὲ σχεδὸν τῆς ἡμέρας ὡδοιποροῦμεν, ἔφθασα εἰς Ἀθήνας, ἔχων πυρίφλεκτον τὸ πρόσωπον, καὶ εὐτυχὴς ἔπρεπε νὰ λογισθῶ ὅτι περιωρίσθην μόνον εἰς τὸ ν' ἀλλάξω ὡς ὄφεως ὅλην αὐτοῦ τὴν ἐπιδερμίδα, ἀντὶ νὰ πάθω, ὡς δὲν ἦν ἀδύνατον, ἐκ κεραυνοβόλου σειριάσεως.

Κατῴκησα δ' ἐν Ἀθήναις εἰς τὴν ἀρχαίαν οἰκίαν παρὰ τὴν βρύσιν τοῦ Βορεᾶ, ἣν ὁ πατήρ μου διετήρει ἀντὶ μικροῦ ἐνοικίου, καὶ ὅτε, ὡς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν, διέτριβεν ἐν Ναυπλίῳ. Οἰκίαν δὲ τὴν ὀνομάζω, διότι τότε δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν ἀνὰ πάσας τὰς Ἀθήνας ἄλλη πολὺ ἀξιωτέρα τοῦ ὀνόματος. Κυριολεκτικῶς ὅμως ἔπρεπε νὰ τὴν ὀνομάσω ἐρείπιον, διότι ὅτε ἀνακαθήμενος εἰς τὴν κλίνην μου, ἥτις ἦν τὸ μόνον μου κάθισμα ἐν τῷ μόνῳ δωματίῳ τῆς κατοικίας μου, ἠσχολούμην ὡς κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας ἔπραττον, εἰς ἀνάγνωσιν ἢ γραφήν, κατὰ τὸ ἄλλο πέρας τοῦ δωματίου, διὰ τῶν μεγίστων ὀπῶν τοῦ σανιδώματος, τοῦ χωρίζοντός με ἀπὸ τοῦ προσγαίου ὀρόφου, ἔβλεπον προκύπτοντας ἕνα, δύω, τρεῖς, πέντε ἢ καὶ περισσοτέρους μῦς, μεγάλους ὡς γαλιδεῖς, ἐρχομένους στοιχηδὸν καὶ περικυκλοῦντας τὴν λεκάνην μου ἥτις ἔμενεν εἰς τὸ ἔδαφος, καὶ ἐξ αὐτῆς ἐν κοινωνίᾳ εὐωχουμένους. Τότε ἐλάμβανον τὸ σάνδαλόν μου, καὶ σκοπεύων τοῖς τὸ ἔρριπτον κατὰ

κεφαλῆς, αὐτοὶ δ' ἐμβρόντητοι ἔφευγον ὡς εἶχον τάχους. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, βλέποντα ὅτι ὁ κεραυνὸς ἔμενε κατὰ γῆς ἀδρανής, καὶ δὲν ἦτον τόσον ἐπικίνδυνος, ὅσον ἐκ τοῦ κρότου τοῖς εἶχε φανῇ, τὰ αὐθάδη ζῶα ἐπανήρχοντο θρασύτερα, ἕως οὗ ἐπαναλάβω τὴν κατακεραυνοβόλησιν. Μέχρι τέλους ὅμως, βλέπων ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ διέρχωμαι πᾶσάν μου τὴν ἡμέραν εἰς ταύτην τὴν ἀτελεύτητον μάχην, ἐπροτίμων νὰ συνθηκολογήσω, καὶ ἄφηνον τοὺς ἐπιδρομεῖς μου εἰς ἀκώλυτον κατοχὴν τῆς λεκάνης, ἵνα καὶ αὐτοὶ μ' ἀφήσωσι ν' ἀναγινώσκω καὶ νὰ γράφω ἡσύχως.

Ἀνεγίνωσκον δὲ τότε τὸν Ἀνάχαρσιν Γαλλιστί, καὶ ἐξηκολούθουν γράφων τὰς ***Ἀττικὰς νύκτας***, ἃς ὅμως ἔπαυσα ἀμέσως μετὰ τὴν τρίτην, συνιδὼν ὅτι καὶ αἱ τρεῖς πρῶται γραφεῖσαι, οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ παιδαριώδη γυμνάσματα.

Τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν εἶχον τὴν φορὰν ταύτην καιρὸν περισσότερον νὰ διατρέξω λεπτομερῶς. Οἱ θάπτοντες αὐτὴν σωροὶ ἐρειπίων εἶχόν τι τὸ ποιητικῶς μυστηριῶδες, ὡς διηγουμένων παντοίας ἀγνώστους τύχας καὶ συμφοράς, καὶ στάδιον μοὶ ἐφαίνετο ἀνοίγων εἰς τὴν φαντασίαν εὐρὺ ὁ ὑπ' αὐτὰ τεθαμμένος κόσμος, ἀπέραντος, καταπληκτικός, ὁ κόσμος πρὸς ὃν αἱ ἀναγνώσεις καὶ ἡ ἀγωγή μου ἀνέτεινον τὴν διάνοιάν μου, ὁ κόσμος τῆς ἀρχαιότητος. Ἐκεῖ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου ἤξευρον ὅτι ὑπῆρχον τὰ ὑπέρτατα ἀριστουργήματα τῶν ἀθανάτων καλλιτεχνῶν, καὶ διέκρινον τὴν θέσιν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἐξώστου μου, ἀλλὰ δὲν μοὶ ἦτον δεδομένον νὰ τὰ ἰδῶ, διότι οἱ Τοῦρκοι εἰς οὐδένα ἐπέτρεπον πρόσοδον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἔτι δ' ὀλιγώτερον εἰς ἐμέ, ὅστις φέρων τότε ἔτι, μέχρις οὗ τὴν φθείρω, τὴν στολὴν τοῦ Βαυαροῦ ἀξιωματικοῦ, εἰς ἣν ἐδικαιούμην, διότι δὲν εἶχον λάβει ἐκ Μονάχου ἣν πρὸ πολλοῦ εἶχον ζητήσει παραίτησιν, ἐθεωρούμην ὑπὸ τοῦ ἀγνοοῦντός με δήμου τῶν Ἀθηναίων ὡς πρόδρομος ἀγγέλλων τῆς πόλεως τὴν ταχεῖαν ἀπελευθέρωσιν.

Καθὸ δ' ἐπιτετραμμένος τοῦ ἀπόντος πατρός μου, μετέβην εἰς Μαραθῶνα ἵνα ἐπισκεφθῶ τὰ κτήματα ἃ ἐκεῖ εἶχεν ἀγοράσει, ἑλκυόμενος δὲ πολὺ μᾶλλον ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ χω—

ρίου καὶ ὑπὸ τῆς εὐκλείας ἢ ὑπὸ τῆς ἀπ' αὐτοῦ προσόδου. Ἦσαν δὲ τὰ κτήματα ταῦτα ἀγροὶ διεσπαρμένοι εἰς τὸ ἀπέραντον πεδίον τῆς Περσεφόνου μάχης, καί τινες κῆποι ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Μαραθῶνος, παράγοντες καρποὺς ὡραίους, καὶ πρὸ πάντων καταπληκτικοῦ μεγέθους ῥώδια καὶ κυδώνια. Καὶ τούτων μὲν ἡ θέα ἀληθῶς μὲ ἔθελγεν. Ἀλλ' ἐγγυτέρα ἔρευνα μοὶ ἀπέδειξεν ὅτι οἱ ἀπόγονοι τῶν Μαραθωνομάχων, ἴσως ὑπερβολικῶς πως τὰ δικαιώματα ἐκτιμῶντες, ἃ πρὸ δισχιλίων ἐτῶν ἐκτήσαντο ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ποτισθείσης ὑπὸ τοῦ αἵματος τῶν προγόνων των, ἐδυστρόπουν εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς εἰς τὸν ἀγοραστὴν ἀνηκούσης μερίδος τῶν προϊόντων. Διὰ τοῦτο τὴν ἐπαύριον τῆς ἀφίξεώς μου, Κυριακήν, πορευθεὶς εἰς τὸ ἐν τοῖς ἀγροῖς κείμενον ἐκκλησίδιον, τὸ μόνον τότε μένον μὴ κατεδαφισθέν, συνήθροισα μετὰ τὴν λειτουργίαν τοὺς προὔχοντας τῶν χωρικῶν εἰς τὸν περίβολον τοῦ παρεκκλησίου καὶ τοῖς ἐδημηγόρησα περὶ καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων. Ἦτον δ' αὕτη ἡ **παρθένος δημηγορία** μου (the maiden speach) ἤτοι ἡ πρώτη ἣν τότε ἀπήγγειλα, καὶ νομίζω, ἂν καὶ δὲν ἐνθυμοῦμαι ὁριστικῶς νὰ τὸ εἰπῶ, ὅτι ἐπέτυχεν ὡς πρὸς τὸ πρακτικὸν ἀποτέλεσμα. Ὅτε δ' ἐπρόκειτο νὰ ἐπιστρέψω, ὁ κ. Τζιώτης, καὶ αὐτὸς ἐν Μαραθῶνι ἐγκτησάμενος, ἀλλ' ἐπιτυχέστερον ἡμῶν, διότι εἶχεν ἐγκαταστῆ ἐντὸς τῶν κτημάτων του, μετὰ πολλῆς δὲ φιλοφροσύνης φιλοξενήσας με, μοὶ παρέστησε τὸν κίνδυνον ὃν διέτρεχον νὰ περιπέσω εἰς χεῖρας ληστῶν, ὧν ἔβριθε τότε ἡ Ἀττική. Διὰ τῆς στολῆς μου, μοὶ εἶπεν, ὅτι θὰ εἵλκυον τὴν προσοχὴν αὐτῶν καὶ ὑπολαμβάνοντές με ὡς υἱὸν πλουσίου ἀγοραστοῦ, ἴσως θὰ μὲ συνελάμβανον καὶ θὰ ἐζήτουν βαρέα λύτρα ἵνα μὲ ἀπολύσωσι. Κατὰ προτροπήν του λοιπὸν ὑπὲρ τὴν στολήν μου ἐνεδύθην φουστανέλλαν, καὶ ὑπ' αὐτὴν δ' ἔφερον τὸ ξίφος μου κεκρυμμένον, ἀλλ' εἰς ἄμυναν ἕτοιμον.

Οὕτω διαφυγὼν τὸν κίνδυνον, ἂν ὑπῆρχεν, ἐπέστρεψα εἰς Ἀθήνας. Ἐνταῦθα ὅμως ἡ ἀπειρία μου παρ' ὀλίγον νὰ ἀποβῇ λίαν εἰς ἡμᾶς ἐπιζήμιος. Ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἐπώλει τότε ἐπὶ δημοπρασίας τὰς προσόδους τῆς ἐπαρχίας· εἷς δὲ γνώριμός μου Ἀθη-

ναῖος (ὁ Στυλιανὸς Τσίγκρης) ἠθέλησε νὰ μὲ παρασύρῃ εἰς τὸ ν' ἀγοράσω αὐτάς. Καὶ τί μὲν θὰ ἦν τῆς ἄφρονος ταύτης ἐπιχειρήσεως τὸ ἀποτέλεσμα διὰ τὸν κ. Τσίγκρην, δὲν ἠξεύρω· δι' ἡμᾶς ὅμως θὰ ἐπέφερε καταστροφήν, ὅπερ εὐτυχῶς μετά τινας ἐρεύνας ἐγκαίρως ἐνόησα καὶ ἀπέσχον.

Θείρσιος.

Τότε περίπου ἔφθασεν εἰς Ναύπλιον περισπούδαστος δι' ἐμὲ ξένος, ὁ σοφὸς Θείρσιος, ὃν ὡς ἄλλον πατέρα ἠσπάσθην. Ὀλίγας δ' ἡμέρας μετὰ τὴν ἄφιξίν του ἀπῆλθε, καὶ μὲ συμπαρέλαβεν, εἰς ἐπίσκεψιν τῶν Μυκηνῶν. Πρὸς αὐτὰς δὲ χωροῦντες, ἔφιπποι ἐννοεῖται, μάτην ἐζητήσαμεν καὶ τὴν θέσιν τοῦ ἀρχαίου Ἡραίου, ὁ δὲ Θείρσιος, δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον τίνος ποιητοῦ χωρίον ἐπικαλούμενος, ἐνόμιζε κείμενον αὐτὸ πρὸς τὰ δεξιὰ ἡμῶν, καὶ οὐχὶ ὡς οἱ μέχρις ἐκείνου περιηγηταὶ ἐπρέσβευον πρὸς τ' ἀριστερὰ καὶ κατὰ τὸ Ἄργος. Ἤκουον δὲ μετὰ πλείστου πόθου καὶ μετ' ὠφελείας τοῦ ἐπισήμου ἀρχαιολόγου τὰς ἰδέας περὶ τέχνης καὶ περὶ τῆς ἐποχῆς, εἰς ἣν ἀνῆκον τὰ πανάρχαια μνημεῖα, ἃ ἐπεσκεπτόμεθα, καὶ ἐμόρφουν τὴν κρίσιν μου κατ' αὐτάς. Εἰς τὸν θησαυρὸν τοῦ Ἀτρέως ἀνασκάψας, καὶ ἐμοῦ συνεργαζομένου, εὗρε τότε ὁ Θείρσιος τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος, συνιστάμενον ἐκ παχέος καὶ στερεοῦ μίγματος, ἔχοντος τὴν ἐπιφάνειαν ἐρυθράν. Ὁμοίως δὲ ἐνήργησε μικρὰν ἀνασκαφὴν καὶ ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Τίρυνθος, καὶ κατὰ τὴν δυτικὴν αὐτοῦ ὀφρὺν εὗρεν ἔδαφος ἐξ ὁμοίου μίγματος, ἀλλὰ τούτου λευκοῦ, καὶ εἰς συμμέτρους ἀποστάσεις τετραγωνικὰς θέσεις βάσεων κιόνων, ὥστε εἴκασεν ὅτι ἐνταῦθα ἦν ἢ ναὸς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος, ἢ τ' ἀνάκτορα τοῦ Προίτου, βασιλέως τῆς Τίρυνθος. Καὶ ἕτερον δ' οἰκοδόμημα ὡς τὸν θησαυρόν, ἀλλὰ κατεῤῥυκὸς εἴδομεν ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν, ὡς καί τινας τάφους ἀρχαιοτάτους.

Ἐκόμισε δ' ὁ Θείρσιος καὶ τὴν ἀγγελίαν, ἢ ἔφθασε συγχρόνως

μετ' αὐτῆς ὅτι ἀντὶ τοῦ παραιτηθέντος Λεοπόλδου ἐξελέγη ἢ ἐπρόκειτο νὰ ἐκλεγῇ ὡς ἡγεμὼν τῆς Ἑλλάδος, Ὄθων, ὁ δευτερότοκος υἱός τοῦ μεγαλοφυοῦς Λουδοβίκου, βασιλέως τῆς Βαυαρίας. Ἡ εἴδησις αὕτη ἐγένετο ἐν Ἑλλάδι δεκτὴ μετ' ἀνεκφράστου χαρᾶς, διότι οὐδεὶς ἠγνόει τί ἡ Ἑλλὰς ὤφειλεν εἰς τὸν ἐστεμμένον φιλέλληνα, ὅστις τὸ Μόναχον εἶχε καταστήσει τὸ κέντρον τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐνεργειῶν ἐν Εὐρώπῃ, καὶ ἐκ τῆς ἀτομικῆς αὐτοῦ περιουσίας ἁδρὰ ἐχορήγει ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ἐτήσια βοηθήματα, καὶ τῶν Ἑλλήνων τὰ ἆθλα ἔψαλλε μετ' εὐγενοῦς ἐμπνεύσεως, καὶ διὰ τὴν δυσμένειαν ἀδιαφορῶν τῶν μεγάλων δυνάμεων, ἔπεμπε τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ ἰδίου στρατοῦ νὰ συμπολεμῶσι μετὰ τοῦ Ζαβέλλα καὶ Καραΐσκου. Συγχρόνως δὲ διεδόθη ὅτι ὁ Θείρσιος ἦν διδάσκαλος τοῦ νέου Ὄθωνος, ὅπερ δὲν ἦν ἐντελῶς ἀληθές, διότι οὐχὶ εἰς τοὺς υἱούς, ἀλλ' εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Λουδοβίκου εἶχε διδάξει τὴν Ἑλληνικήν, ὑπὸ τοῦ Βασιλέως δ' ἐτιμᾶτο καὶ ἠγαπᾶτο ἰδιαζόντως. Διὰ ταῦτα, καὶ νομιζόμενος, προσέτι, ἴσως οὐκ ἀπεικότως, ὅτι ἐπέμφθη ἵνα προπαρασκευάσῃ ἐν Ἑλλάδι τὰς ὁδοὺς καὶ τὰ πνεύματα, ἐδεξιώθη ὑπὸ πάντων ἐκθυμότατα, φιλοτιμουμένων καὶ τῶν ἐν τῇ Κυβερνήσει καὶ τῶν ἀντιπολιτευομένων νὰ γίνωσιν εἰς αὐτὸν ἀρεστοί, καὶ ὡς ἀληθὴς τῆς Ἑλλάδος φίλος, ἐτήρει τὴν πλάστιγγα μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν μερίδων ἰσόῤῥοπον, προσπαθῶν νὰ συμβιβάζῃ τὰ διεστῶτα καὶ νὰ συμβουλεύῃ τὰ δέοντα.

Πρὶν δ' ἢ ἀπέλθῃ, ὡς ἀπεφάσισεν, εἰς Πελοπόννησον πρὸς μακροτέραν ἀρχαιολογικὴν περιήγησιν, μοὶ διηγήθη ὅτι εἶδε τὸν Καποδίστριαν, τῷ ὡμίλησε περὶ τοῦ σχεδίου τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ὄθωνος, καὶ τῆς ἐλπίδος τοῦ νὰ δοθῇ αὐτῷ στέμμα βασιλέως, καὶ τῷ ἐπρότεινε νὰ ἐξακολουθήσῃ αὐτὸς κυβερνῶν τὴν Ἑλλάδα, καί, παραλαβών, ν' ἀναθρέψῃ ἐπιτοπίως τὸν μέλλοντα Βασιλέα μέχρι τῆς ἐνηλικιότητος αὐτοῦ.

Τὸ σχέδιον τοῦτο ἦν βεβαίως ἐμφρονέστατον, καὶ ὑπηγορεύετο ὑπὸ τῶν ἀληθεστέρων συμφερόντων τοῦ τόπου, πρὸς ὅν, μένοντα ἥσυχον καὶ ἀστασίαστον, ἤθελεν οἰκειωθῇ ὁ μέλλων Βασιλεύς, καὶ

ἤθελεν ἀναλάβει ὥριμος τὰς ἡνίας, ἀφ' οὗ αἱ κυριώτεραι συντακτικαὶ καὶ νομοθετικαὶ πράξεις συντελεσθεῖσαι, ἤθελον τῷ ἐπιπεδώσει τὴν ὁδόν. Ἀλλ' ἀμέσως ἀντέταξα εἰς τὸν Θείρσιον ὅτι πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν προτεινομένων ὁ καιρὸς εἶχε παρέλθει, διότι τὰ κομματικὰ πάθη, ἃ οἱ ξένοι μάλιστα ὑπεδαύλιζον, εἶχον ἐξαφθῆ εἰς βαθμόν, ὥστε κατὰ τῆς τοιαύτης παρατάσεως καὶ ἐπισήμου ἐπικυρώσεως τῆς ἐξουσίας τοῦ Καποδιστρίου, θὰ ἐξηγείρετο θύελλα, ἥτις καὶ αὐτὸν θὰ ἐκλόνιζε τὸν νέον θρόνον, καὶ ἑπομένως ὅτι δὲν ἐσύμφερεν ἡ ἐκτέλεσις τῆς προτάσεως, ἣν οὐδὲ δυνατὴν ἄλλως ἐνόμιζεν. — « Ἀλλά, μοὶ εἶπεν, ἂν θελήσωσιν αἱ μεγάλαι δυνάμεις, καὶ ἐπιβάλωσι τὴν θέλησίν των εἰς τὴν Ἑλλάδα, τί θὰ ἔχωμεν νὰ φοβούμεθα; » — Ὡς πρὸς αὐτὰς μέν, τῷ ἀπήντησα, ὑποπτεύω ὅτι αἱ τοσοῦτον σήμερον ἀντιπράττουσαι εἰς τὸν Καποδίστριαν, δὲν θὰ τὸ θελήσωσιν εἰλικρινῶς. Ἐκ μέρους δὲ τῶν Ἑλλήνων φοβοῦμαι. . . . . . — « Τί φοβεῖσαι; » — « Ὡς τὰ πάθη ἐκορυφώθησαν, φοβοῦμαι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἔγκλημα, φοβοῦμαι ὡς καὶ δολοφονίαν». — « Τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, μοὶ εἶπεν. Ἀλλ' ὁμιλοῦμεν καὶ πάλιν περὶ τούτων μετὰ τὴν ἐπιστροφήν μου εἰς Πελοπόννησον». Καὶ ἀνεχώρησε.

6.

Δολοφονία.

Ἡ ἡμέρα τῆς συνδιαλέξεως ταύτης ἦτο, νομίζω, ἡ 18η Σεπτεμβρίου. Τὴν δὲ 21ην τὸ πρωῒ ἤμην ἔτι εἰς τὴν κλίνην, διότι εἶχον ἐργασθῆ ἐξώρας τὴν προτεραίαν, ὅτε θόρυβον ἤκουσα εἰς τὴν ὁδόν, ὡς πολλῶν ἀνθρώπων τρεχόντων, καὶ ἀντελήφθην μιᾶς φωνῆς ἥτις ἔλεγεν «**ἐβάρεσαν τὸν Κυβερνήτην**». Ἐρρίφθην λοιπὸν ἀμέσως εἰς τὸ παράθυρον καὶ οἱ μὲν τρέχοντες ἐκεῖνοι εἶχον παρέλθει, εἰσώρμησε δ' ὁ ἡμέτερος Νικολῆς εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ πατρός μου, κείμενον ὑπὸ τὸ ἐμόν, καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι ἐκτύπησαν, ἤ, ὡς

αὐτὸς ἐξήγει τὸ πρᾶγμα, ὅτι ἔδειραν τὸν Κυβερνήτην. Ὅ,τι δήποτε, μοὶ ἐφάνη τοσοῦτον ἀπαισίως σπουδαῖον, ὥστε ἐν τῷ ἅμα ἐνδυθείς, κατέβην ἵνα ἰδῶ τί συμβαίνει. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Δεληγιάννη ἐλθόντες τινὲς μᾶς κατέστησαν γνωστὸν ὅτι, οὐχὶ ἔδειραν, ἀλλ' **ἐδολοφόνησαν** τὸν Κυβερνήτην, καὶ μετὰ φρίκης ἤκουσα ἐπαληθεῦσαν τὸ ἔγκλημα ὃ πρὸ τριῶν μόλις ἡμερῶν προέλεγον ὡς ὑπόθεσιν τῷ Θειρσίῳ, ὥστε καὶ οὗτος ὅτε μετὰ δύω ἡμέρας ἐπέστρεψε, μὲ ἠρώτα μὴ ἴσως ἐγνώριζον μελετωμένην τὴν δολοφονίαν.

Ἐν σπουδῇ δὲ τότε ἐξῆλθον τῆς οἰκίας, εἰ καὶ ὁ πατήρ μου φοβούμενος ἤθελε νὰ μ' ἐμποδίσῃ. Ἐπορεύθην δὲ πρὸς τοῦ Ν. Σκούφου, ἔνθα ὅμως εὗρον τὴν θύραν ἀσφαλῶς κεκλεισμένην· δι' ὅ, παρελθών, μετέβην εἰς τὸ σχολεῖον τῶν Εὐελπίδων, πρὸς τὸν Σκ. Σοῦτσον, καὶ ἐκεῖ παρὰ τοῦ ἀξιωματικοῦ ἤκουσα τὰς λεπτομερείας τοῦ φοβεροῦ δράματος. Αἱ ὁδοὶ πᾶσαι ἦσαν κεναί, αἱ οἰκίαι κλεισταί, καὶ κατήφεια καὶ τρόμος κατεῖχε τὴν πόλιν. Ἐγὼ δέ, ἐν ᾧ βραδέως ἐπανηρχόμην εἰς τὴν οἰκίαν, ᾐσθανόμην ἰσχυρὰν συνοχὴν τῆς καρδίας, ἀναλογιζόμενος ὅτι μόλις ἡ Ἑλλὰς ἀνακύψασα ἐξ αἱματηρῶν ἀγώνων, καὶ ἀποκτήσασα τὸ ἐπὶ αἰῶνας μάτην περιμενόμενον, τὸ τότε μόλις ὑποφῶσκον σέλας τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἰδοὺ ἐσφενδονίζετο αὖθις εἰς τῆς ἀναρχίας τὸν στρόβιλον, καὶ εἰς ἀγνώστους περιπετείας τοῦ μέλλοντος.

Οἱ Μαυρομιχάλαι, ὡς ἤκουσα, τὴν προτεραίαν τῆς ἡμέρας τῆς στυγερᾶς αὐτῶν πράξεως, ἀπήγγελλον ἐνθουσιωδῶς τὸ βίαιον, καὶ ὑπὸ καλλιτεχνικὴν ἔτι ἔποψιν οὐχὶ λίαν διακεκριμένον τελευταῖον ᾆσμα τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου, τὸ ἐπαναλαμβάνον εἰς τὴν ἐπῳδόν του:

«Μιμητὴς τοῦ Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτων νέος, κτλ.»

ἐξεγεῖρον δὲ εἰς δολοφονίαν.

Ἡ ποίησις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς δύναμις. Διὰ τοῦτο μάλιστα ὁ κεκτημένος αὐτὴν ἔχει καὶ ἠθικὴν εὐθύνην περὶ τῆς χρήσεως ἣν ποιεῖται αὐτῆς.

Ἐκ τῶν δύω φονέων ὁ εἷς, ὁ Κωνσταντῖνος, ἀδελφὸς τοῦ Πετρόβεη, ἐθανατώθη, ὡς γνωστόν, ἐπὶ τόπου ὑπὸ τοῦ μονόχειρος σωματοφύλακος τοῦ Κυβερνήτου, τοῦ Κακλαμάνου, καὶ τὸ αἱματόφυρτον αὐτοῦ σῶμα ἐσύρθη ὑπὸ τοῦ ὄχλου εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Ναυπλίου· ὁ δ' ἕτερος, ὁ υἱὸς τοῦ Πετρόβεη Γεώργιος, ἐσώθη εἰς τὴν Γαλλικὴν πρεσβείαν, ἥτις ὅμως τὸν παρέδωκεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, ἅμα κατηρτίσθη τοιαύτη προσωρινή. Ὁ Γεώργιος ἦν ὃν, φεύγοντα πρὸς τὴν πρεσβείαν, καὶ μακρόθεν παρακολουθούμενον ὑπὸ ὄχλου, εἶχον ἀκούσει κατ' ἀρχὰς ὅτε ἐξύπνησα.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατέφυγε παρ' ἡμῖν ὁ Σπυρίδων Σκοῦφος, ὅστις ἐν γένει δὲν διεκρίνετο ἐπ' ἀνδρείᾳ, τότε δὲ καὶ εἶχεν ἰδιαιτέραν φόβου ἀφορμήν, διότι ὁ ἀδελφός του Νικόλαος ἦν ἀντιπολιτευόμενος. Τὸν ἐδέχθην λοιπὸν ἐγὼ εἰς τὸ δωμάτιόν μου καὶ τῷ παρεχώρησα τὴν κλίνην μου. Στρέψας ὅμως τὸ βλέμμα πρὸς τὸ παράθυρον, μετὰ φρίκης εἶδεν ὅτι ἀπ' αὐτοῦ, εἰ καὶ εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν, ἐφαίνετο τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν. Ὁ Ὑπουργὸς Σπηλιάδης κατῴκει ἐν αὐτῷ καὶ ἐδύνατο νὰ τὸν ἴδῃ, ἢ νὰ ὑποπτεύσῃ τὴν ὕπαρξίν του, ὅπερ ἦν, κατ' αὐτόν, φοβερόν! Ἔκλεισε λοιπὸν παράθυρα καὶ παραθυρόφυλλα, καὶ μᾶς κατεδίκαζεν ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ εἰς σκότος. Εἰς τὸν κόλπον του δ' ἔφερε μικρὸν πιστόλιον, ἀλλὰ κενὸν πάντοτε, διότι περισσότερον ἔτι ἐφοβεῖτο τὸ πιστόλιον παρ' ἐκείνους καθ' ὧν ἔμελλε νὰ τὸ μεταχειρισθῇ. Τέλος ὅμως ἐπείσθη ὅτι παρ' ἡμῖν ἀσφάλεια καὶ ἐλπὶς σωτηρίας δὲν ὑπῆρχεν, ὅτε ὁ πατήρ μου τῷ ἀνέγνω ὡραῖον ὑπόμνημα, ὃ ἐκεῖνος ἐφοβήθη ὡς σῶμα ἐγκλήματος, περὶ τῶν τότε πραγμάτων. Γαλλιστὶ γράψας αὐτό, τὸ εἶχε πέμψει εἰς τὸν διὰ Ναυπλίου κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας διελθόντα Κάνιγγ. Ἐγένετο δ' εἰς πολλοὺς γνωστὸν τὸ ὑπόμνημα τοῦτο, καὶ ἐθαυμάσθη μεγάλως, ὥστε καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι μετά τινας μῆνας ὁ Γεώργιος Βασιλείου μετ' ἐνθουσιασμοῦ μοὶ ἀπήγγειλε τεμάχιά τινα αὐτοῦ ἐκ στήθους.

Καὶ ὁ κ. Σκοῦφος εἶχε γράψει κατὰ σύμπτωσιν καὶ αὐτὸς Γαλλικὸν ὑπόμνημα περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος, ἀλλά, καθ' ὅσον τὸ ἐν-

θυμοῦμαι, πολὺ κατώτερον, πομπωδῶν φράσεων μᾶλλον ἢ σπουδαίων νοημάτων μεστόν. Μετὰ τ' ἀπαίσια συμβάντα δὲ οὐδεμίαν ἐτόλμησε νὰ κάμῃ χρῆσιν αὐτοῦ. Ἡ συνείδησίς του ὅμως ἀνησύχει καὶ οὐχὶ ἀσφαλὲς νομίζων νὰ διαμένῃ ἐν οἰκίᾳ συνενόχου τοῦ αὐτοῦ τολμήματος, ἐζήτησεν ἄσυλον ἀλλαχοῦ.

Πᾶν τὸ Ναύπλιον κατείχετο ὑφ' ὑποψίας καὶ διαβολῆς. Ἄν τις ἐτόλμα καθ' ὁδὸν νὰ ὁμιλήσῃ μεγαλοφώνως, ἔτι δὲ μᾶλλον νὰ γελάσῃ, ὁ διοικητὴς Ἀξιώτης καὶ ὁ ἀστυνόμος Ποταμιάνος τὸν συνελάμβανον, τὸν κατήγγελλον, ἢ καὶ τὸν ἐσημείουν ὡς ὕποπτον, καὶ ἐπιχαίροντα εἰς τὴν ἐθνικὴν συμφοράν. Διοικητικὴ ἐπιτροπὴ συνέστη ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κυβερνήτου Αὐγουστίνου, ἀνδρὸς καὶ πείρας ἐστερημένου καὶ ἱκανότητος, τοῦ στρατηγοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, καὶ τοῦ Ι Κωλέττου, ἄρτι ἐπανελθόντος ἐκ Σάμου. Ὑπεβλέπετο ὅμως ὁ Κωλέττης ὑπὸ τῶν συνεπιτρόπων του, καὶ πᾶσα ἡ ἰσχὺς ἦν παρὰ τῷ Κολοκοτρώνῃ, ὅστις εἶχε τὸν Αὐγουστῖνον ἁπλοῦν ὄργανον καὶ σκιάν.

Τοῦ Κυβερνήτου ὁ νεκρὸς ἦν πομπωδῶς ἐκτεθειμένος εἰς τὰ ἀρχεῖα ὅπου ἕκαστος ἐδύνατο νὰ προσέλθῃ καὶ νὰ τὸν ἀσπασθῇ. Ἀλλ' οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, οἵτινες εἶχον παρασύρει καὶ τοὺς πολλούς, οὐ μόνον δὲν προσήρχοντο ἵνα ἐκφράσωσι λύπην καὶ σεβασμὸν πρὸς τὸν μέγαν νεκρόν, ἀλλὰ καὶ οἱ χυδαιότεροι ἐξυβρίζοντες ὠνόμαζον αὐτὸν **βακαλάον**, ὡς δῆθεν τάριχον ἀποξηρανθέντα.

Τέλος δ' ἐπεβιβάσθη εἰς πλοῖον τὸ σῶμα μετὰ μεγάλης παρατάξεως, ἣν εἶδα ἀπὸ τῶν παραθύρων τοῦ Ν. Σκούφου, καὶ ἐπέμφθη νὰ κατατεθῇ ἐν Κερκύρᾳ εἰς τὸ οἰκογενειακὸν αὐτοῦ ταφεῖον. Ἐγὼ δὲ καὶ μέχρι τοῦδε ἐνθυμούμενος θλίβομαι διὰ τὴν ἀκηδείαν καὶ τὴν κουφότητα μεθ' ἧς πολλοὶ τῶν ἐμπειροτέρων ἐμοῦ ἔβλεπον τὰ τότε συμβάντα, καί τινες καὶ ἐπέχαιρον αὐτοῖς, μὴ κατανοοῦντες ὅτι ἦν ἐπ' ἀκμῆς ξυροῦ αὐτὴ τῆς Ἑλλάδος ἡ ὕπαρξις.

Μία τῶν ἀποφράδων ἐκείνων ἡμερῶν ἦν ἡ τῆς δίκης τοῦ Γεωργίου Μαυρομιχάλη, ἥτις ἔγινεν ἐπὶ τοῦ φρουρίου τοῦ Ἴτς καλέ. Ἂν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, ἡ εἴσοδος ἀπήτει εἰδικὴν ἄδειαν, ἣν ὅμως

εὐκόλως ἐγὼ ἔλαβον, καθ' ὅσον, πλὴν ἄλλων, εἶχον καὶ φιλικὰς σχέσεις μετὰ τοῦ τότε καθήκοντα εἰδικοῦ εἰσαγγελέως διαταχθέντος νὰ ἐκτελέσῃ, τοῦ λοχαγοῦ Κωνστ. Ἀξελοῦ.

Τὸ δικαστήριον ἦν, ὡς τὸ τοῦ ἀρχαίου Ἀρείου Πάγου, ἐν ὑπαίθρῳ, ἴσως διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, «ἵνα οἱ δικασταὶ μὴ ὁμόστεγοι ὦσι τῷ **αὐθέντῃ**» (φονεῖ), ὑπαίθρῳ ὅμως κολαζομένῳ ὑπὸ σκηνῆς, διὰ τὴν ἔτι τότε ἐπικρατοῦσαν θερμότητα. Ἐπετράπη δ' ἡ εἴσοδος εἰς τὴν σκηνὴν εἰς ὀλιγίστους κατ' ἐξαίρεσιν, ἐν οἷς ἤμην καὶ ἐγώ. Ἐν τῷ μέσῳ ἦν τράπεζα περὶ ἣν ἐκάθηντο οἱ δικασταί· ἀλλὰ τίνες ἦσαν οὗτοι δὲν ἐνθυμοῦμαι καὶ νομίζω ὅτι οὐδὲ τοὺς ἐγνώριζον.

Μετ' οὐ πολὺ δ' εἰσήχθη ὁ ὑπόδικος, ἀνὴρ ὡραῖος, ὡς πάντες σχεδὸν οἱ Μαυρομιχάλαι, τὴν Ἑλληνικὴν φέρων ἐνδυμασίαν, κάτωχρος δέ,. καὶ πεπεισμένος περὶ τῆς ἀναποδράστου τύχης του, ἀλλ' οὐδὲ ταπεινὴν οὐδὲ προπετῆ ἔχων τὴν ἔκφρασιν. Λαβὼν δὲ τότε τὸν λόγον ὁ Ἀξελός, ἀπήγγειλε λόγον οὐχὶ μακρόν, βίαιον δὲ μᾶλλον ἢ εὔγλωττον, καὶ συνεπέραινεν ὅτι ὁ κατηγορούμενος, ὡς πατραλοίας πρέπει νὰ ἐκκοπῇ πρῶτον τὴν χεῖρα, καὶ ἔπειτα νὰ θανατωθῇ. Τοῦ κατηγορουμένου δὲ δικηγόρος ἦν, δὲν ἠξεύρω ἂν ἐκλεχθεὶς ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου ἢ ἂν αὐθορμήτως, διότι ἦν ἐκ τῶν ἀντιπολιτευομένων, ὁ Κλονάρης, εἷς τῶν ἐπισημοτέρων νομομαθῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, συμμαθητὴς καὶ φίλος τοῦ ἀποθανόντος ἐξαδέλφου μου Γρηγορίου Σούτσου. Οὗτος, καίτοι συνήθως πολλὴν ἔχων εὔροιαν λόγου, περιωρίσθη τότε εἰς ἐλάχιστα καὶ εἰς ἀσθενέστατα, διότι καὶ οὐδ' ἐδύνατο τὴν δολοφονίαν νὰ δικαιολογήσῃ, οὐδὲ τοῦ ἐπ' αὐτοφώρῳ συλληφθέντος νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἀθωότητα, οὐδ' ἐτόλμα, ἐπὶ τοῦ τότε ἐρεθισμοῦ τῶν πνευμάτων, ὡς ἐλαφρυντικὴν περίστασιν νὰ προτείνῃ κακὴν δῆθεν τοῦ φονευθέντος κυβέρνησιν.

Μετὰ τὴν ἀπαγωγὴν λοιπὸν τοῦ ὑποδίκου, τὸ δικαστήριον ὁμοφώνως κατεψήφισεν αὐτοῦ θάνατον, ἀλλὰ θάνατον τῶν πολεμιστῶν διὰ καταπυροβολισμοῦ, χάριν τῆς ἀνδρείας διαγωγῆς τοῦ Γεωργίου εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα.

Ταχέως δὲ μετὰ ταῦτα καὶ ἐξετελέσθη ἡ καταδίκη εἰς τὸ πεδίον τὸ ἐκτεινόμενον ἐκτὸς τῆς πύλης τῆς πόλεως τῆς πρὸς τὴν ξηράν. Τὰ παράθυρα τῆς οἰκίας τοῦ Ὑψηλάντου ἐπέβλεπον ὑπὲρ τὰ τείχη τοῦ φρουρίου ἐπὶ τὸ πεδίον ἐκεῖνο· καὶ ἐκεῖθεν εἶδον καὶ ἐγὼ τὸ τραγικὸν θέαμα.

Εἶδον τὸν Γεώργιον Μαυρομιχάλην ὅτε ἐν μέσῳ στρατιωτῶν, τῶν μὲν προηγουμένων, τῶν δ' ἑπομένων, κατήρχετο τὴν ἀπέραντον κλίμακα ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ Παλαμηδίου. Ὡς δ' ἔφθασεν εἰς τὸ μέσον αὐτῆς, ἔστη, καὶ στραφεὶς πρὸς τὸ ἀπέναντι φρούριον τοῦ Ἄτς-καλέ, ἔκυψε μέχρις ἐδάφους τὴν κεφαλήν, διότι εἰς ἓν παράθυρον αὐτοῦ ἵστατο ὁ γέρων ἡγεμὼν τῆς Μάνης, ὅστις καὶ αὐτὸς ὡς ὕποπτος ἐκεῖ ἐκρατεῖτο, καὶ ἔβλεπε τὸν υἱόν του ἀγόμενον εἰς τὸν θάνατον! Τὸ θέαμα ἦν τῷ ὄντι σπαραξικάρδιον ὥστε νὰ κινήσῃ καὶ τοὺς τραχυτέρους εἰς ἔλεον.

Καταβὰς δ' εἰς τὸ εὐρὺ πεδίον τὸ ἐκτὸς τῆς πύλης, πέριξ πᾶν κατεχόμενον ὑπὸ παρατεταγμένων στρατευμάτων, ἔστη εἰς τὸ κέντρον αὐτοῦ, καὶ παρεκάλεσε νὰ μὴ τῷ δέσωσι τοὺς ὀφθαλμούς, καί, ὡς μετὰ ταῦτα ἤκουσα, νὰ τὸν σκοπεύσωσιν εἰς τὴν καρδίαν. Τότε εἶδον προβάντα οὐλαμὸν ἐξ ἐννέα ἀνδρῶν· ὁ ἀξιωματικὸς ἔδωκε τὰ προστάγματα, διέταξε πῦρ! καὶ ἅμα ἠκούσθη ὁ καταπυροβολισμός, στραφεὶς δὲ περὶ ἑαυτὸν ὁ Μαυρομιχάλης, ἔπεσεν ἄπνους, ἑπτὰ φέρων εἰς τὸ στῆθος καιρίας πληγάς· τότε δὲ στρέψας τοὺς ὀφθαλμούς, εἶδον δάκρυ καταῤῥέον εἰς τὴν ἰσχνὴν παρειὰν τοῦ παρ' ἐμοὶ ἀφώνως ἱσταμένου Ὑψηλάντου.

Πανταχοῦ ἐπεκράτει κατήφεια, καὶ φόβος, καὶ ἀμφιβολία περὶ τοῦ μέλλοντος. Ἡ ἀναρχία ἦν ἐπὶ θύραις. Ἡ τὸν δολοφονηθέντα Κυβερνήτην ἀντικαταστήσασα ἀρχὴ ἦν ὅλως προσωρινή, καὶ παντὸς κύρους ἐστερημένη. Ἡ μόνη τότε ὑφισταμένη νόμιμος ἐξουσία ἦν ἡ ἐθνοσυνέλευσις, ἥτις συγκληθεῖσα ἤδη ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου, εἶχεν ἀρχίσει τὰς συνεδριάσεις της ἐν Ἄργει. Αὕτη ἦν τότε ἡ μόνη καταφυγή, καὶ συνῆλθε κατεπειγόντως ἵνα προνοήσῃ περὶ τῶν πρὸς σωτηρίαν. Τὸ πάντων προὐργιαίτατον ἦν νὰ ἐγκατα-

στήσῃ Κυβέρνησιν ἔχουσαν νόμιμον τὴν ἀφετηρίαν, καὶ ἐπομένως ἐπιβαλλομένην εἰς παντὸς τοῦ ἔθνους τὴν ὑποταγήν. Ἀλλ' ἀπὸ τῶν πρώτων συνεδριάσεων αὐτῆς ἐπεφάνη ἀμέσως ὁ κακὸς δαίμων τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἔρις, ἧς τὴν μανίαν συνεδαύλιζον, ὡς ἐνομίζετο, καὶ ξέναι ἐνέργειαι. Καίτοι φονευθέντος τοῦ Κυβερνήτου, διέμενεν ὅμως ἡ κυβερνητικὴ μερὶς ἰσχυρὰ εἰσέτι, διότι διετήρει πᾶσαν τὴν διοίκησιν εἰς χεῖράς της, καὶ ἐπέκειτο ἀπειλητικῶς ἐπὶ τῶν ὑπόπτων συνενοχῆς εἰς τὸ στυγερὸν ἔγκλημα. Ἀλλ' εἴτε διότι αἱ τρεῖς μεγάλαι δυνάμεις, αἱ διέπουσαι τότε τὴν τύχην τῆς Εὐρώπης, ἠμφισβήτουν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος τὴν ὑπεροχὴν ἐπὶ τῆς ἀνατολῆς, εἴτε διότι οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτῶν ἀντηγωνίζοντο ἐξ ἰδίας φιλοδοξίας τίς νὰ φανῇ ἐπικρατέστερος, τὴν κυβερνητικὴν μερίδα τὴν συμπαθοῦσαν πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, καὶ ὑπὸ τῆς Ῥωσσικῆς πρεσβείας προστατευομένην, ἀπετάττοντο αἱ δύο ἄλλαι φατρίαι, αἱ φέρουσαι τὴν ἐπίκλησιν ἀγγλικῆς καὶ γαλλικῆς, συνδυασθεῖσαι τότε εἰς μίαν.

Ἰδίως δ' ἐκορυφώθη ἡ διχόνοια ὅτε ἐπέστη ἡ ὥρα τῆς ἐκλογῆς μονίμου διοικητικῆς ἐπιτροπῆς, ἣν καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ ἤθελον ἐξ ἰδίων ὀπαδῶν νὰ καταρτίσωσι· δι' ὃ καὶ ἡ συνέλευσις ἐσχίσθη δίχα, καὶ ἡ ἀντικυβερνητικὴ μερίς, ἥτις καὶ συνταγματικὴ ἐκλήθη, διότι ὡς πρόφασιν τῆς ἀντιπολιτεύσεως αὐτῆς ἐπρότεινε τὴν ἀξίωσιν τοῦ νὰ κυβερνηθῇ ἡ Ἑλλὰς διὰ συντάγματος ὁμοίου πρὸς τὸ Ἀγγλικόν, ἐψήφισε κυβέρνησιν τριμελῆ, συγκειμένην ἐκ τοῦ Γ. Κουντουριώτου, τοῦ Κωλέττου καὶ τοῦ Ζαΐμη, οἱ τούτων δ' ἀντίπαλοι, ἀποτελοῦντες τὴν πλειονοψηφίαν, ἐξελέξαντο αὖθις πρόεδρον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυβερνήτου, Αὐγουστῖνον, καίτοι ἀνεγνωρισμένως ἀνίκανον. Ἐκ τοῦ δωματίου μου, ἐν ᾧ εἰργαζόμην, ἤκουσα θριαμβευτικοὺς πυροβολισμούς, τοὺς τῆς εἰσελάσεως τοῦ νέου Κυβερνήτου εἰς Ναύπλιον. Ἀλλ' εἰς τὰ ὦτά μου, ἢ μᾶλλον εἰς τὴν καρδίαν μου ἤχησαν ὡς προάγγελοι νέων ὀλεθρίων ἀγώνων διὰ τὴν μόλις σωθεῖσαν Ἑλλάδα.

Καὶ τῷ ὄντι πολλαὶ δὲν παρῆλθον ἡμέραι, καὶ μετὰ συνοχῆς

καρδίας ἔβλεπον ἐκ τῶν παραθύρων μου, ἐξ ὧν ἡ θέα ἐξετείνετο ἐπὶ πᾶν τὸ Ἀργολικὸν πεδίον, τὸν καπνὸν καὶ τὸ πῦρ ἀδελφοκτόνων πυροβόλων εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Ἄργους.

Τέλος οἱ πληρεξούσιοι τῆς ἀντιπολιτεύσεως, οἱ ἑαυτοὺς ἀποκαλοῦντες συνταγματικούς, ἀποσπασθέντες ἀπὸ τῶν λοιπῶν, ἀπῆλθον ἐξ Ἄργους, ἐπὶ κεφαλῆς ἔχοντες τὸν Κωλέττην, τὸ μόνον διαθέσιμον μέλος τῆς ὑπ' αὐτῶν ἐκλεχθείσης διοικητικῆς ἐπιτροπῆς, διότι ἐκ τῶν ἄλλων δύω, ὁ μὲν Κουντουριώτης ἔμεινεν ἐν Ὕδρᾳ, ὁ δὲ Ζαΐμης, ἐπαμφοτερίζων, δὲν ἠθέλησε νὰ μακρυνθῇ τοῦ Ἄργους. Ὁπλαρχηγὸν δ' ἀνώτατον εἶχον τὸν Γρίβαν, καὶ ἀπῆλθον εἰς Μέγαρα νὰ συστήσωσιν ἄλλην κυβέρνησιν, ὥστε ἡ Ἑλλὰς εἶχεν οὕτω δυαρχίαν, μὴ πολὺ ἀπέχουσαν τῆς ἀναρχίας.

Ὅτε ἄλλοτε εἶχον ἀναγνώσει ἐν Πλουτάρχῳ τὸ δόγμα τοῦ Σόλωνος, ὅτι ἐν διχοστασίαις τῶν πόλεων ἕκαστος πολίτης ὤφειλε νὰ κηρυχθῇ ὑπὲρ μιᾶς τῶν μερίδων, δὲν ἐνόουν τὴν ἀπαίτησιν ταύτην, καὶ ἐσκεπτόμην κατ' ἐμαυτὸν ὅτι ὁ πατριωτικώτερον φρονῶν πρέπει νὰ οἰκτείρῃ τὰς διαιρέσεις, καὶ ν' ἀπέχῃ ἀμφοτέρων τῶν φατριῶν· ἀλλὰ τότε, εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν αὐτὸς εὑρεθείς, ἔπραξα ὡς ἀπήτει ὁ Σόλων, καὶ ἐνόησα κατὰ πρῶτον ὅτι δικαίως ὡς ἀδιαφορία πρὸς τῆς πατρίδος τὴν τύχην θὰ ἐθεωρεῖτο ἡ ἀποχὴ ἀπ' ἀμφοτέρων τῶν οἵων δήποτε, καλῶν ἢ κακῶν ὁδῶν, αἵτινες ἠνοίγοντο ἐμπρὸς αὐτῆς. Ὅτε ἔζη ὁ Κυβερνήτης, ἐν αὐτῷ ἔβλεπον τὴν ἐλπίδα τῆς τάξεως καὶ τῆς ὀργανώσεως, ἧς ἡ Ἑλλὰς εἶχε πρωτίστην ἀνάγκην. Μετὰ τὸν θάνατον ὅμως αὐτοῦ οὐδένα διέκρινον μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν του ἱκανὸν νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ, καὶ αἱ προσπάθειαι τῶν κατ' ἐκείνας τὰς περιστάσεις ἀγωνιζομένων ὑπὲρ διατηρήσεως τῆς ἐξουσίας μοὶ ἐφαίνοντο ὡς ὑπαγορεύσεις ταπεινῆς φιλοδοξίας, εἰς ἣν ἐθυσιάζοντο τὰ ἀνώτατα τοῦ ἔθνους συμφέροντα· εἰς τὴν ἀντίπαλον δὲ μερίδα ἔβλεπον κἂν τεταγμένους τοὺς ἐνδοξοτέρους καὶ ἱκανωτέρους τῶν τότε ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος, πρεσβεύοντας ἀρχὰς ὅπως δήποτε εὐγενεστέρας. Καὶ ἤρχισα δυσανασχετῶν τότε πρὸς τὴν διαμονὴν ἐν Ναυπλίῳ, ἔνθα βαρύς, ὑπο-

πτος καὶ φιλέκδικος ἐπεκάθητο, τότε πλέον, ὡς ἦν ἑπόμενον, ὁ δεσποτισμὸς καὶ τὰ πάντα ἦσαν πλήρη ὑποψιῶν καὶ διαβολῶν. Εἶχον δὲ καὶ πολλὴν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μεταβῶ ὅπου ἐφρόνουν ὅτι οἱ ἁγνότεροι πατριῶται ὑπηρέτουν τὰ ὑγιέστερα τῆς πατρίδος συμφέροντα. Ἀφ' οὗ ὁ Κυβερνήτης, ὃν ἐθεώρουν ὡς ἄγκυραν τῆς εὐνομίας καὶ τάξεως, ἐξέλιπεν, ἔβλεπον τὴν Ἑλλάδα διεσπασμένην εἰς δύω ἀντίπαλα κόμματα· καὶ τὸ **συνταγματικὸν** ἦν δι' ἐμὲ τὸ πατριωτικώτερον καὶ εἰς τὰ αἰσθήματά μου μᾶλλον ἀνταποκρινόμενον, καὶ εἰς αὐτὸ ἤθελον νὰ προσφέρω τὰς ὑπηρεσίας μου. Καὶ ὁ πατήρ μου δέ, οὗ ὁ πατριωτισμὸς οὐχ ἧττον ἐξανίστατο πρὸς ὅσα ἔβλεπεν, ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Ναύπλιον καὶ μεταβῇ εἰς Ἀθήνας, εἰς ἐπίσκεψιν τῶν νέων κτημάτων του.

Ἀλλ' εὔκολος δὲν ἦτο τότε οὐδ' αὐτὴ ἡ ἄδεια τῆς ἀναχωρήσεως, οὐδ' ἡ χορηγία διαβατηρίου ἀπαραιτήτως ἀπαιτουμένου μετ' ἐγγυήσεως ὅτι δὲν θέλει γίνει αὐτοῦ κατάχρησις, δηλαδὴ ὅτι δὲν θέλει χρησιμεύσει εἰς μετάβασιν παρὰ τοῖς ἀντιπάλοις. Ταύτην ἐχορήγησεν εἰς ἡμᾶς ὁ κ. Βασίλειος Χριστακόπουλος, ὅστις ἔχαιρε τὰ πιστὰ παρὰ τῇ Κυβερνήσει, καίτοι λάθρα φρονῶν τὰ τῶν συνταγματικῶν, συγγενὴς δ' ὢν τοῦ Ἀναγνώστου Δηλιγιάννη ἐπίσης ὑπὲρ αὐτῶν συμπαθοῦντος.

Ἦν δὲ τότε ἐν Ναυπλίῳ, Γερουσιαστοῦ θέσιν κατέχων, ὁ Ῥήγας Παλαμίδης, ὅστις, καίτοι ὑπηρετῶν ὑπὸ τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Καποδιστρίου, δὲν ἐδίσταζε καὶ ν' ἀλληλογραφῇ συγχρόνως μετὰ τῶν ἐν Μεγάροις. Οὗτος, γράψας ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Κωλέττην, μοὶ ἐζήτησεν ἓν Γαλλικὸν γεωγραφικὸν λεξικὸν ὃ εἶδε παρ' ἐμοί, καὶ χωρίσας τὸ δέρμα τοῦ περικαλύμματος, παρενεῖρεν αὐτὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ναστοχάρτου, καὶ ἔπειτα ἐπεκόλλησε πάλιν τὸ δέρμα. Διὰ τοιούτου τεχνάσματος ἀσφαλῶς ἀποκρύψας αὐτήν, μοὶ τὴν ἔδωκεν ἵνα τὴν φέρω εἰς τὸν Κωλέττην.

Οὕτως ἀπήλθομεν ἔφιπποι, ὁ πατήρ μου, ἐγώ, καὶ ὁ ὑπηρέτης ἡμῶν Νικολῆς.

Β.

ΣΥΝΤΑΓΜΑ

1.

Εἰς Ἀθήνας.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ὁδοιπορίας πρὸ μεσημβρίας τῆς πρώτης ἡμέρας παρῆλθεν ἄνευ τινὸς συμβάντος. Ἀλλὰ περὶ τὴν δείλην ἤλθομεν εἰς κοιλάδα ὅπου ἐντὸς περιφράγματος ἐφρούρουν στρατιῶται τοῦ Κολοκοτρώνη. Νὰ διαφύγωμεν αὐτοὺς οὐδ' εὔκολον ἦν οὐδ' ἀκίνδυνον, διότι ἡ παρέκβασις ἡμῶν ἐκ τῆς ὁδοῦ ἐδύνατο νὰ μᾶς καταστήσῃ ὑπόπτους. Ταῦτα ἀναλογισθείς, ἐκέντησα τὸν ἵππον μου, ἔφθασα πρῶτος πάντων ἐμπρὸς τοῦ παραπήγματος, καὶ ἐπέζευσα, προσειπὼν φιλικῶς τοὺς στρατιώτας, καὶ ζητήσας νὰ μᾶς ἐπιτρέψωσι ν' ἀναπαυθῶμεν ἐπ' ὀλίγας στιγμὰς πλησίον των. Ἅμα δὲ ἔφθασαν καὶ οἱ λοιποί, εἶπον εἰς τὸν ὑπηρέτην ἡμῶν νὰ μᾶς δώσῃ τυρὸν καὶ οἰνόπνευμα, καὶ ἐπρόσφερα ἐξ αὐτοῦ καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας, ὥστε ταχέως ἐγίναμεν φίλοι, καὶ μᾶς ἀφῆκαν ἀνενοχλήτους ν' ἀναχωρήσωμεν.

Τῇ δ' ἑσπέρᾳ κατελύσαμεν εἰς Κόρινθον, πόλιν ἐν ᾗ ἄγρυπνος ἦν ἡ δυσπιστία καὶ ἡ κατασκοπία πρὸς τοὺς διερχομένους, καὶ πᾶσα δυσκολία παρενεβάλλετο εἰς αὐτούς, πρὸς παρακώλυσιν μεταβάσεως πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας. Ταῦτα γινώσκων, παρήγγειλα εἰς τοὺς ἀγωγιάτας νὰ φέρωσι τὸ πρωῒ τοὺς ἵππους πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου εἰς τὴν καλύβην εἰς ἣν ἐκοιμήθημεν, ἵνα ἀναχωρήσωμεν νύκτα ὡς νύκτα ἐφθάσαμεν, καὶ διέλθωμεν οὕτως ἀπαρατήρητοι. Τὴν

ἐπαύριον λοιπὸν ἡμεῖς ἐγερθέντες εἰς τὴν ὁρισθεῖσαν ὥραν, ἡτοιμάσθημεν· ἀλλ' οἱ ἵπποι δὲν ἤρχοντο. Ἡ ὥρα παρήρχετο, ἡ ἡμέρα ἐπῆλθεν, αἱ πρῶται ὧραι αὐτῆς παρῆλθον, καὶ οἱ ἵπποι πάντοτε δὲν ἐφαίνοντο. Ὅτε δ' ἔκραξα τοὺς ἀγωγιάτας καὶ τοὺς ἐπέπληξα, ἀπεκρίθησαν ὅτι εἶχον ἀπολέσει τὴν κλεῖδα τοῦ σταύλου! Ὅτι πρόφασις ἦν τοῦτο γελοία ἀμφιβολία δὲν ὑπῆρχεν. Ἀπῆλθον ἐπομένως πρὸς τὸν διοικητήν, τῷ ἐζήτησα νὰ μᾶς ἐπιτρέψῃ τὴν ἀναχώρησιν, καὶ μετὰ πολλὰς ἀρνήσεις του καὶ ἐπανειλημμένας μου προσπαθείας, μόλις κατώρθωσα νὰ τὸν πείσω, καὶ οὕτως ἀπελθόντες, ἐφθάσαμεν τὴν ἰδίαν ἡμέραν εἰς Μέγαρα.

Ἐνταῦθα ὅμως δὲν εὕρομεν οὔτε τὸν Κωλέττην οὔτε τὸν Χρηστίδην, θέσιν γενικοῦ ὑπουργοῦ παρὰ τῇ συνταγματικῇ κυβερνήσει κατέχοντα, ἀλλ' ἀμφότεροι εἶχον ἀπέλθει εἰς Περαχώραν, ἀπέναντι τῆς Κορίνθου. Διαμείναντες λοιπὸν δύω ἢ τρεῖς ἡμέρας ἀργοὶ ἐν Μεγάροις, ἐκεῖθεν, ἐπειδὴ δὲν ἐπέστρεφον, ἀπήλθομεν εἰς Ἀθήνας. Ἀλλὰ καὶ ἡ εἰς Ἀθήνας ἄγουσα δὲν ἦτο οὐδ' ἐκείνη τότε ἀπηλλαγμένη δυσκολιῶν. Ἡ Ἑλληνικὴ χώρα ἐξετείνετο τότε μέχρι τοῦ Ἀττικοῦ πεδίου, καὶ ὁ Κορυδαλὸς καὶ ὁ Αἰγάλεως ἦσαν τὸ ὅριον μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς, ὥστε ἡ Ἐλευσὶς ἦν Ἑλληνική, καὶ κατείχετο ὑπὸ στρατιωτῶν τῆς ἐν Ναυπλίῳ κυβερνήσεως καὶ διοικητὴς αὐτῆς ἦν ὁ Ζάχος Μήλιος, ἀδελφὸς τοῦ Σπύρου Μηλίου. Ὅτι δὲ τοῦτο δὲν ἦν ἀκίνδυνον, ἀπεδείκνυε τὸ συμβὰν τοῦ κ. Δρόσου, ὅστις πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν, ἐκ Χαλκίδος ἐρχόμενος, συνελήφθη παρὰ τὴν Ἐλευσῖνα ὡς ὕποπτος συμπαθειῶν πρὸς τοὺς συνταγματικούς, καὶ ἀπήχθη εἰς Ναύπλιον δέσμιος. Εἰς ἡμᾶς ἐπομένως, τοὺς ἐκ τῶν συνταγματικῶν Μεγάρων ὁδοιποροῦντας, καὶ οὐδὲ κἂν τὴν συνείδησιν ἐλευθέραν ἔχοντας ὅτι δὲν συμπαθοῦμεν ὑπὲρ αὐτῶν, ἡ κοινοτέρα σύνεσις ὑπηγόρευε ν' ἀποφύγωμεν ὅσον ἐνῆν τὴν προσέγγισιν τῆς Ἐλευσῖνος· δι' ὃ καί, ἀντὶ ν' ἀκολουθήσωμεν τὴν πεπατημένην, τὴν παραθαλάσσιον, ἥτις ἦν ἡ εὐθεῖα, ἐτάμομεν διὰ τῆς ὀρεινῆς πρὸς τὴν Μάνδραν· ἀλλ' ὅτε ἐξ αὐτῆς προελθόντες, κατέβημεν εἰς τὸ Θριάσιον πεδίον, ἀνεκαλύψα-

μεν μακρόθεν, ἐκτὸς τῆς Ἐλευσῖνος, στρατιώτας ἐνόπλους, οἵτινες δυστυχῶς καὶ αὐτοὶ ἡμᾶς ἀνεκάλυψαν· καὶ δὴ ἤρχισαν ἐν τῷ ἅμα νὰ τρέχωσιν ἐφ' ἡμᾶς.

Ἐκεῖ τότε ἀπητεῖτο ἀπόφασις καὶ ταχύτης. Τὴν πρώτην συνέλαβον ἐγώ, ὡς ὁ τῆς συνοδίας ἱπποτικώτερος, καὶ τὴν δευτέραν ἀπήτησα παρὰ τοῦ ἵππου μου, κεντήσας αὐτόν, καὶ πτερώσας τὸ συνήθως νωθρὸν αὐτοῦ βῆμα. Τότε καὶ οἱ λοιποὶ μὲ παρηκολούθησαν, καὶ οὕτω τὴν δίωξιν φεύγοντες κατωρθώσαμεν νὰ εἰσελάσωμεν εἰς Χασιώτικα Καλύβια, τὰ κατέχοντα περίπου τὴν θέσιν τῆς παλαιᾶς Θρίας, κατεχόμενα δ' ὑπὸ φρουρᾶς συνταγματικῆς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βάσσου, καὶ ἐκεῖθεν ἀσφαλῶς καὶ ἀφόβως πλέον μετέβημεν εἰς Ἀθήνας. Ἐνταῦθα ἐκ νέου κατελύσαμεν εἰς τὴν ὑφ' ἡμῶν μεμισθωμένην οἰκίαν τοῦ Χέλμη παρὰ τὴν βρύσιν τοῦ Βορειᾶ. Ἀλλ' ὀλίγας ἡμέρας ἔμεινα ἐνταῦθα· διότι μὴ ἀνεχόμενος τὴν ἄσκοπον ἀργίαν, ἀπεφάσισα, χωρισθεὶς ἀπὸ τοῦ πατρός μου, νὰ ἐπιστρέψω εἰς Μέγαρα, ἀφ' οὗ διὰ τῆς πρώτης ἡμῶν μεταβάσεως εἰς Ἀθήνας ἐλύθη ἡ ὑπὲρ ἡμῶν δοθεῖσα ἐγγύησις ὑπὸ τοῦ Χριστακοπούλου. Ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ φιλελεύθεροι ἰδέαι, ἃς οἱ ἐν Μεγάροις οἱ μὲν ἐπρέσβευον οἱ δὲ ἴσως ἐπροφασίζοντο, εἶχον πάσας τὰς συμπαθείας μου, καὶ ηὐχόμην νὰ ἰδῶ αὐτὰς κυρουμένας δι' ἐθνικοῦ ψηφίσματος, ὥστε ὁ μέλλων νὰ ἐκλεχθῇ ἡγεμὼν νὰ εὕρῃ αὐτὰς ἤδη νομίμως ἐπικρατούσας· ἀφ' ἑτέρου δ' ἐθεώρουν τὴν ἐκλογὴν βασιλέως ὡς μόνην ἄγκυραν σωτηρίας τῆς κλυδωνιζομένης Ἑλλάδος, καὶ πιστεύων ὅτι ὁ Αὐγουστῖνος εἶχε συμφέρον καὶ πρόθεσιν νὰ παρεμποδίσῃ αὐτὴν πρὸς ἴδιον ὄφελος, ὡς ὁ Κυβερνήτης εἶχε προκαλέσει τὴν τοῦ Λεοπόλδου παραίτησιν, ἔκρινον ὅτι ὁ θρίαμβος τῶν συνταγματικῶν, ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν, ἐγγυᾶτο ὑπὲρ αὐτῆς. Διὰ ταῦτα ἤμην ἀνυπόμονος νὰ μεταβῶ εἰς Μέγαρα, καὶ νὰ θέσω ἐμαυτὸν εἰς τῆς ἐκεῖ Κυβερνήσεως τὴν διάθεσιν.

Τὸ διάβημά μου τοῦτο ὅταν ἔμαθεν ἐν Ὀδησσῷ ὁ τότε ἐν Ῥωσσίᾳ πολλῆς ἀπολαύων ὑπολήψεως Ἀλέξανδρος Στούρζας, ἀνέκραξεν, ὡς ἡ μήτηρ του μοὶ ἔγραψεν ἔπειτα, ἐλεεινολογῶν με, ὅτι κα-

λῶν γονέων υἱὸς εἰς τοσοῦτον ἔφθασε διαφθορᾶς, ὥστε νὰ ταχθῇ μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν.

2.

Μέγαρα.

Περιδεθεὶς ὅμως ἐγὼ τὸ ξίφος τοῦ ἀξιωματικοῦ, τὸ δὲ πυροβόλον μου δοὺς εἰς τὸν συνοδεύοντά με πεζὸν παῖδα, συνοδοιπόρον δ' ἔχων τὸν Ἀνδρέαν Μιαούλην, ἀνεψιὸν τοῦ ὁμωνύμου ναυάρχου, πεζὸν καὶ αὐτὸν καὶ φέροντα ἐπίσης πυροβόλον καὶ πιστόλια, ἐκίνησα μίαν πρωίαν, ἀποχωρισθεὶς ἀπὸ τοῦ πατρός μου, καὶ διηυθύνθην οὐχὶ διὰ τοῦ Δαφνίου πρὸς τὴν Ἐλευσῖνα, ἀλλὰ διὰ τῶν Χασίων πρὸς τὰ Χασιώτικα Καλύβια, ὅπου ὁ Βάσσος εἰσέτι ἐστάθμευεν. Ἐλθὼν δὲ πρὸς αὐτόν, τῷ εἶπον ὅτι ἔμελλον νὰ μεταβῶ εἰς Μέγαρα· ἀλλὰ μετ' ἐκπλήξεως καὶ λύπης ἤκουσα ὅτι τοῦτο ἦν ἀδύνατον, διότι οἱ Κυβερνητικοὶ προερχόμενοι ἐξ Ἐλευσῖνος, κατεῖχον πᾶν τὸ Θριάσιον, καὶ συνελάμβανον τοὺς διερχομένους. Ἐπὶ τῇ ἐρωτήσει μου δὲ ἂν δὲν διετέλει ὁ ἴδιος εἰς οἱανδήποτε κοινωνίαν μετὰ τῶν ἐν Μεγάροις, ἂν δὲν ἔπεμπεν ἐπιστολὰς πρὸς αὐτούς, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι πρὸς τοῦτο ἐξέλεγεν ἐνίοτε ὀκτὼ ἢ δέκα ἐκ τῶν γενναιοτέρων καὶ ἐμπειροτέρων στρατιωτῶν, οἵτινες διὰ νυκτός, ἀπὸ βράχου εἰς βράχον καὶ ἀπὸ δένδρου εἰς δένδρον κρυπτόμενοι, καί, ὁσάκις μετ' ἐχθρικῶν περιπόλων συνηντῶντο, πολεμοῦντες καὶ πολεμούμενοι, μετέφερον τὰς ἐπιστολάς. Καὶ ἀπόψε, μοὶ εἶπε, θὰ πέμψω στρατιώτας ὁμοίως· ἀλλὰ δὲν εἶναι ὁ τρόπος οὗτος τῆς ὁδοιπορίας διὰ σέ, προσέθηκεν ἀποβλέπων μετὰ λεπτοῦ μειδιάματος, χαρακτηριστικοῦ δι' αὐτόν, εἰς τὴν ὄψιν μου, ἥτις ἦν μειρακίου τότε μᾶλλον παρὰ πολεμιστοῦ. — Ὅ,τι εἶναι δι' ἄλλους, ἀρχηγέ, δὲν βλέπω διατί νὰ μὴ εἶναι καὶ δι' ἐμέ, ἀπεκρίθην μετά τινος ὑπερηφανείας. Στέλλετε ἀπόψε στρατιώτας;

— Ἂν σὲ βαστᾷ, ἀπεκρίθη γελῶν, ἀπόψε περὶ τὰς δέκα.

Οὕτω παρέμεινα δι' ὅλης τῆς ἡμέρας εἰς τὰ Καλύβια, ὅπου μετ' οὐ πολὺ ἔφθασαν καὶ ἄλλοι ἐξ Ἀθηνῶν διευθυνόμενοι πρὸς τὰ Μέγαρα, οἱ ἀξιωματικοὶ Γενοβέλης καὶ Πανταζόπουλος, καὶ ὁ Κυριακίδης, διοικητὴς χρηματίσας καὶ βουλευτής. Οὗτοι μαθόντες τὴν συνεννόησίν μου μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ, μετά τινας δισταγμοὺς ἰδίως ἐκ μέρους τοῦ Κυριακίδου, ἀπεφάσισαν νὰ προστεθῶσιν εἰς τὴν συνοδείαν.

Τὸ ἑσπέρας λοιπὸν κατὰ τὴν δεκάτην ὥραν, ὡπλισμένοι ὡς ἕκαστος εἶχεν ὅπλων, καὶ συνοδευόμενοι ὑπ' ὀκτὼ στρατιωτῶν οὓς ὁ Βάσσος μᾶς ἔδωκεν, ἀνεχωρήσαμεν καταυγαζόμενοι ὑπὸ λαμπρᾶς πανσελήνου ἣν κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην οὐδ' ἐθαυμάζομεν ὡς οἱ ποιηταὶ οὐδ' ἐψάλλομεν ὡς οἱ ἐρωτόληπτοι, ἐξ ἐναντίας τὴν κατηρώμεθα διότι μᾶς κατεπρόδιδεν. Ἀπὸ τοῦ χωρίου παρετείνετο εἴς τινα ἀπόστασιν ταπεινὸν τειχίον, καὶ ἦν τοῦτο τὸ μόνον ἡμῶν προφυλακτήριον, δι' ὃ καὶ παρηκολουθοῦμεν τὴν γραμμὴν αὐτοῦ ἔσωθεν, κύπτοντες ὅσον ἐδυνάμεθα, ἵνα αἱ σκιαί ἡμῶν συγχέωνται μετὰ τῆς τοῦ προφράγματος, ἐκρύπτομεν δὲ τὰ ὅπλα ἵνα μὴ ἀντανακλῶσι τὸ φῶς τῆς σελήνης εἰς τοὺς κατασκοπεύοντας ἐξ Ἐλευσῖνος ἢ εἰς τὰς περιπόλους αὐτῶν. Ἀφ' οὗ δὲ τὸ τειχίον ἔπαυσε, δύω τῶν στρατιωτῶν προηγοῦντο ἡμῶν μέχρι γῆς κύπτοντες, διηρεύνων τοὺς πέριξ θάμνους, καὶ ἀφ' οὗ εὕρισκον ὅτι οὐδὲν ὕποπτον ἐκεῖ ἐκρύπτετο, ἔνευον πρὸς ἡμᾶς, οἵτινες ὁρμῶντες ἐν σιωπῇ ἐφθάνομεν μέχρις αὐτῶν. Τότε δ' ἀπεσπῶντο δύω ἕτεροι στρατιῶται πρὸς ἐξέτασιν τῶν περαιτέρω θάμνων, καὶ οὕτως ἐχωροῦμεν βῆμα πρὸς βῆμα. Ἐνθυμοῦμαι δὲ ὅτι ὁ διαρκὴς οὗτος καὶ πάντοτε ἀνανεούμενος κίνδυνος οὐδένα φόβον μοὶ ἐνέβαλλεν, ἀλλ' ἀμυδρόν τι αἴσθημα λύπης, ὅτι Ἕλληνες ἐπολεμοῦμεν πρὸς Ἕλληνας. Εἶχον δὲ προσέτι δι' ἐμὲ ἡ κρυπτοβασία ἐκείνη καὶ ἡ ὥρα, καὶ τὸ ἀμφίβολον φῶς εἰς ὃ τὰ πάντα πέριξ ἡμῶν καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐφαινόμεθα ὡς σκιαί, ἰδιαίτερόν τι θέλγητρον, ὀλιγώτερον ὅμως, ὡς φαίνεται, ἐκτιμώμενον ὑπό τινων τῶν συνοδοιπόρων. Εἷς κἂν ἐξ

αὐτῶν, ὁ Κυριακίδης ἐκ Κύθνου, ὅστις καὶ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος καὶ μετὰ ταῦτα ἐπολιτεύετο, καὶ Νομάρχου μετὰ ταῦτα κατέλαβε θέσιν, κατελήφθη ὑπὸ πόνων ἐξ ἐκείνων οὓς ὁ φόβος ἐπιφέρει πολλάκις, οὓς ὅμως εἰς αὐτὸν εἶχε πιθανῶς προξενήσει καὶ ἡ τῆς νυκτὸς ὑγρασία· ἦσαν δὲ τόσον σφοδροί, ὥστε τῷ κατέστη ἀδύνατον νὰ βαδίσῃ καὶ ἠναγκάσθημεν νὰ τὸν πέμψωμεν ὀπίσω εἰς τὸ χωρίον· ἐκεῖ δὲ ἐδέθη ἐφ' ἑνὸς τῶν φορτηγῶν, τῶν φερόντων ἡμῶν τὰ σκεύη, καὶ ἐστάλη τὴν μακρὰν ἀλλ' ἀσφαλῆ κατὰ πάσης προσβολῆς ὁδὸν τῶν ὀρέων, ἵνα φθάσῃ ὅπως καὶ ὅτε δήποτε.

Ἡμεῖς δ' ἐξηκολουθήσαμεν τὴν κινδυνώδη ἡμῶν πορείαν ἄνευ τινὸς συμβάντος μέχρις οὗ, μετὰ μίαν ὥραν περίπου, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ χεῖλος μικροῦ ῥεύματος διατέμνοντος τὴν ὁδόν. Ἐνταῦθα δ' ὁ ὑπαξιωματικὸς τοῦ Βάσσου, ὁ ὁδηγῶν τὴν μικρὰν ἐκστρατείαν, μᾶς παρήγγειλε ταπεινῇ τῇ φωνῇ νὰ μείνωμεν ἀκίνητοι, κρυπτόμενοι ὅσον ἐδυνάμεθα ὀπίσω τῶν δένδρων, μέχρις οὗ δύω στρατιῶται, οὓς προέπεμψεν ἵνα ἐρευνήσωσι τὸ ῥεῦμα, μή τις ἐγκρύπτεται εἰς αὐτὸ ἐνέδρα, μᾶς καλέσωσι διὰ σημείου ἐκ τοῦ ἑτέρου χείλους, ὅτε ἔπρεπε νὰ ὁρμήσωμεν, καὶ μεθ' ὅσης εἴχομεν ταχύτητος τῶν ποδῶν νὰ διέλθωμεν τὸ ἐπικίνδυνον χωρίον, διότι πιθανὸν ἐκεῖ νὰ μᾶς παρεμόνευον οἱ ἀντίπαλοι.

Οὕτως ἐμένομεν καὶ τὴν ἀναπνοὴν ἀναστέλλοντες, ὅτε μυστικῶς μᾶς ἐδόθη ἡ ὁδηγία νὰ ἑτοιμασθῶμεν εἰς ἄμυναν. διότι δύω ἄνδρες ἐφάνησαν εἰς τὸ ἀντιπέραν χεῖλος κρυφίως βαδίζοντες. Ἀμέσως ἔσυραν οἱ στρατιῶται τὰ πυροβόλα ἀπὸ τῆς ζώνης των, καὶ ἐγὼ τὸ ξίφος ἀπὸ τῆς θήκης του, καὶ ἐπροσμένομεν τὴν στιγμὴν τῆς συμπλοκῆς, ὅτε τρεῖς ἀμβλεῖς συριγμοί, τὸ περιμενόμενον σύνθημα, μᾶς ἀνήγγειλον ὅτι οἱ πρόπολοι ἡμῶν, οἵτινες ἦσαν αὐτοὶ οἱ ὡς ἐχθροὶ ἐκληφθέντες, οὐδὲν ἐνόμιζον ὅτι ἀπήντησαν ὕποπτον. Τότε, οὕτως ὡς εἴχομεν τὰ ὅπλα διὰ χειρῶν, ἐρρίφθημεν εἰς τὸν πυθμένα τοῦ ῥύακος, καὶ τὸν διῆλθον πάντες ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, πλὴν ἑνὸς μόνου, ἐμοῦ, ὅστις εἰς ὑφυγρόν τι μέρος ὀλισθήσας κατὰ τὴν κινδυνωδεστέραν στιγμήν, ἀντί, ὡς παρηγγέλθην, ν' ἀναβῶ

τρέχων τὴν ἀντιπέραν κλιτύν, ἔπεσα μακρὺς πλατὺς εἰς τὸν πυθμένα τοῦ ῥύακος, *ἐπεσμαράγδησε* δέ μου τὸ ξίφος, ὥστε εἷς καὶ μόνος τῶν ἀντιπάλων ἂν ἐκεῖ μοὶ ἐπεβουλεύετο, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ τὸν διαφύγω. Ἀλλὰ τὴν εἰρηνικὴν χαράδραν οὐδεὶς ἐφρούρει, πλὴν τῆς ἀργυρᾶς σελήνης καὶ τῆς φιλικῆς ἀηδόνος· δι' ὃ καὶ ἄνευ τραγικῆς καταστροφῆς ἠγέρθην, καὶ φθὰς τοὺς λοιπούς, ἐξηκολούθησα ἀσφαλῶς τὴν ὁδόν μου.

Μετά τινα δὲ χρόνον, ἡ ὁδὸς διῆλθε τόσον πλησίον τῆς Ἐλευσῖνος, ὥστε οὐ μόνον ἐβλέπομεν τὰς πυρὰς τοῦ Ζάχου, εἰς ἃς περιεκάθηντο οἱ στρατιῶται, οὐδόλως ὑποπτεύοντες ὅτι ἡ ἄγρα παρήρχετο ἐντὸς σχεδὸν βολῆς πυροβόλου, ἀλλ' ἠκούομεν καὶ τὰς μανιώδεις ὑλακὰς τῶν κυνῶν των, οἵτινες ἔννοιαν τῶν συμβαινόντων λαμβάνοντες, κατήγγελλον ἡμᾶς εἰς τοὺς ῥαθύμους φρουρούς. Οὐχ ἧττον ὅμως μετὰ πλείστων προφυλάξεων διεφύγομεν καὶ τοῦτον τὸν κίνδυνον, καὶ περὶ τὰς 2 μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἐφθάσαμεν εἰς τὸ χωρίον Μάνδραν, κατεχόμενον ὑπὸ τῶν συνταγματικῶν.

Ἐνταῦθα δ' ὁ τὴν φρουρὰν διοικῶν, κρίνας ὅτι τοῦ ὃ ἔφερον μετ' ἐμαυτοῦ πυροβόλου ὅπλου ἐδύνατο πρὸς καθιέρωσιν τοῦ μέλλοντος Συντάγματος νὰ γίνῃ πατριωτικωτέρα χρῆσις εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ χεῖρας παρὰ εἰς τὰς ἐμάς, τὸ ἀφήρεσεν ἀπὸ τοῦ ὑπηρέτου μου εἰς ὃν τὸ εἶχον ἐμπιστευθῆ. Εὑρίσκων δὲ καὶ αὐτὸς ἐγώ, ἂν οὐχὶ τὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῦ ἱκανῶς πειστικά, ἀλλὰ τοὺς τρόπους δι' ὧν θὰ εἶχε νὰ τὰ ὑποστηρίξῃ ἀκαταμαχήτους, ἐπροτίμησα νὰ συμπληρώσω τὴν πατριωτικὴν θυσίαν, καὶ πρὸς τῷ πυροβόλῳ τῷ ἔδωκα καὶ τὸ *σελάχι*, ἢ τὴν ζώνην ἥτις χρησιμεύει ὡς βελοθήκη.

Τὴν δ' ἐπαύριον μετέβημεν εἰς Μέγαρα· ἀλλ' οὐδὲ τότε εὗρον ἐκεῖ τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν, διότι εἶχεν ἐγκαταστῆ διαρκῶς εἰς Περαχώραν, ὡς ἀσφαλεστέραν καὶ μᾶλλον ἀπρόσιτον ἐκ θαλάσσης, προσέτι δ' εὐχερέστερον κοινωνοῦσαν μετὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. Μείνας ἑπομένως εἰς Μέγαρα, ἔγραψα πρὸς τὸν Χρηστίδην, ὅτι ἦλθον πρόθυμος ὢν νὰ συνυπηρετήσω τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὸν θρίαμβον τῶν ἰδεῶν ὧν ἐκεῖνοι ὑπερεμάχουν, καὶ τὸν παρεκάλουν,

ὡς μ' ἐδίδαξεν ἄλλοτε τὰ πρῶτα γράμματα, οὕτω νὰ μοὶ διδάξῃ καὶ ἤδη τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς τέχνης τοῦ νὰ γίνω εἰς τὴν πατρίδα ὠφέλιμος.

Ἐν Μεγάροις ἐδόθη καὶ εἰς ἐμέ, ὡς εἰς πάντας τοὺς ἐκεῖ τότε παρεπιδήμους, καλύβη πρὸς ἐνοίκησιν. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἀνεκάλυψα ὅτι μοὶ εἶχε δοθῇ ἡ μᾶλλον ἐπιζήτητος τῶν ἐν τῇ κωμοπόλει. Κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὰς διαστάσεις οὐδαμῶς διέφερε τῶν λοιπῶν. Ἦτον καὶ αὐτὴ μακρὸν παραλληλεπίπεδον, ἔχον τοὺς τοίχους, ὡς καὶ τὸ ἔδαφος, διὰ τοῦ ἐγχωρίου πηλοῦ κεχρισμένους, καὶ στίλβοντας ἐκ καθαριότητος. Εἰς τὸ μέσον δὲ τῆς μιᾶς τῶν μακρῶν πλευρῶν ὑπῆρχεν ἡ θύρα, χρησιμεύουσα συγχρόνως καὶ ὡς παράθυρον, μικρὰ καὶ τοσοῦτον ταπεινή, ὥστε καὶ ἐγὼ αὐτός, ὁ βραχυσωμότερος πάντων ἴσως τῶν μετασχόντων τῆς συνταγματικῆς ἐκστρατείας, ἔπρεπε νὰ κύπτω ἵνα εἰσέρχωμαι, καὶ κλεῖθρον μὴ γνωρίζουσα, μόνον δὲ διὰ ξυλίνου μοχλοῦ κλειομένη, ὅταν, σπανίως, ἐκλείετο· παρὰ δὲ τὴν θύραν ἦν ἡ ἑστία, χρησιμεύουσα καὶ εἰς μαγειρεῖον, καὶ εἰς θέρμανσιν καὶ εἰς φωτισμὸν κατὰ τὸν χειμῶνα. Εἰς τοὺς τέσσαρας δὲ τοίχους ἐκρέμαντο τὰ μαγειρικὰ καὶ τὰ ὑφαντικὰ καὶ λοιπὰ οἰκιακῆς ἐργασίας σκεύη, εἰς τὰς γωνίας ἦσαν συσσωρευμένα τὰ κιβώτια, τὰ στρώματα καὶ τὰ ἐφαπλώματα ἅπερ ἀνειλίσσοντο πᾶσαν νύκτα, καὶ πάλιν ἐστιβάζοντο πᾶσαν πρωίαν, καὶ ἐπὶ τῆς ὅλης οἰκοδομῆς ἐξετείνετο, ἀντὶ στέγης δῶμα ἐπίπεδον, χρησιμεῦον συγχρόνως καὶ εἰς ἐξώστην καὶ ὁδὸν ταῖς ἐπὶ τοῦ λόφου ὑπερκειμέναις οἰκίαις, διότι, ὡς γνωστόν, τὰ Μέγαρα κεῖνται ἐπὶ δύω λόφων.

Ἀλλ' ἄλλο ἦν τὸ ἰδιαίτερον πλεονέκτημα τῆς οἰκίας ταύτης, καθ' ὃ ὑπερεῖχε πασῶν τῶν λοιπῶν .... ἡ καλλονὴ τῆς οἰκοδεσποίνης. Ἦν δ' ἀληθῶς ἐξαίσιος αὕτη, καὶ θαυμαζομένη ἐν αὐτοῖς τοῖς Μεγάροις ἔνθα ὡς γενικὸν πλεονέκτημα φημίζεται τὸ κάλλος τῶν γυναικῶν, βεβαία καὶ ὑπερτάτη ἀπόδειξις ὂν καὶ αὐτὸ τῆς τῶν Μεγαρέων γνησίας Ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ἣν συνεπικυροῖ καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ὄψις τῶν οἰκιῶν, καὶ ἡ ἀψόγως Ἑλληνικὴ γλῶσσα τῶν κατοίκων, ἐν ᾧ πολλὰ τῶν πέριξ χωρίων, ἡ Ἐλευσὶς φέρ'

εἰπεῖν, ὁμιλοῦσιν, ἢ κἂν τότε ὡμίλουν, τὴν Ἀλβανικήν, καὶ αὐτὴ δ' ἡ ἐνδυμασία τῶν γυναικῶν, ἀναπολοῦσα τὴν τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων. Μεταξὺ ὅμως τῶν ὡραιοτέρων ἐγχωρίων γυναικῶν διέπρεπε, κατὰ πάγκοινον ὁμολογίαν, ἡ ἐμὴ οἰκοδέσποινα **Κανέλλω** καλουμένη διὰ τοῦ κυρίου αὐτῆς ὀνόματος, εἰκοσαέτης ἴσως τότε γυνή, ἔχουσα Καρυάτιδος ἀνάστημα, καὶ πρόσωπον οἷον ὁ Ἀπελλῆς πρέπει νὰ ἐφαντάσθη τὸ τῆς Ἀναδυομένης του. Τοιαύτη λεπτότης χαρακτήρων μετὰ τοσαύτης εὐγενείας περὶ τὴν ἔκφρασιν ἐστὶ φαινόμενον σπανιώτατα εἰς χωρικὴν ἀπαντώμενον. Διὰ τοῦτο, ὡς μετὰ ταῦτα ἔμαθον, ἡ οἰκία ἐκείνη ἦν λίαν περιμάχητος, καὶ πολλοὶ τῶν τὰ μάλα ἰσχυόντων ὁπλαρχηγῶν ἀπήτουν αὐτὴν ὡς κατάλυμα, ἀφ' οὗ τὸν οἰκοδεσπότην εἶχον τάξει ὡς ἀρχηγὸν ἐθνοφυλάκων, νὰ φρουρῇ μακρὰν τῶν Μεγάρων, εἰς τῶν Γερανίων τὰς στενωπούς. Διὰ τοῦτο δ' ἐπίσης στενοχωρουμένη ἡ ἀστυνομία, καὶ μὴ θέλουσα νὰ φανῇ μεροληπτική, ἐπροτίμησε νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ τῆς παροιμίας ὅτι τῶν δύω, πολλῷ δὲ μᾶλλον τῶν πολλῶν, μαχομένων ὁ τρίτος πρῶτος, ἔκρινεν ὡς τοιοῦτον τρίτον ἐμέ, ταχθέντα ἐκεῖ ὡς ἄγρυπνον φύλακα τοῦ θησαυροῦ ὃν ἡ καλύβη ἐνέκλειεν. Ἡ διάκρισις αὕτη εἶχε δι' ἐμὲ τὴν συνέπειαν ὅτι συνεχέστατα ἐδεχόμην ἐπισκέψεις ὁπλαρχηγῶν, ἃς δὲν ὤφειλον οὔτε εἰς τὸν βαθμόν μου οὔτε εἰς ἄλλην τινά μου ἐπισημότητα, διότι τότε ἤμην ἀγένειος πρώην ἀνθυπολοχαγός, οὔτε εἰς τὴν πρὸς ἐμὲ ἀγάπην των, διότι ἐξ ἐναντίας μετὰ μεγίστης εὐχαριστήσεως θὰ μ' ἔβλεπον ἀναχωροῦντα τῶν Μεγάρων καὶ κενοῦντα ἣν ἀστυνομικῇ διαταγῇ κατεῖχον ἐπίζηλον θέσιν.

Τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο μετ' ὀλίγον, διότι ἀπαντῶν ὁ Χρηστίδης εἰς τὴν ἐπιστολήν μου, μὲ προσεκάλεσε νὰ μεταβῶ εἰς Πέρα-Χώραν πλησίον του. Ἅμα δ' ἀνεχώρησα, ἔμαθον ὅτι μὲ διεδέχθησαν εἰς τὴν οἰκίαν δύω φίλοι μου ἀξιωματικοί, ὁ εἷς μετὰ τὸν ἕτερον. Καὶ τίς μὲν ἦν αὐτῶν ἡ ἐν τῇ οἰκίᾳ συμπεριφορὰ ἀγνοῶ· ἠξεύρω δὲ μόνον ὅτι ποτὲ εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους δὲν διῆλθον διὰ Μεγάρων, χωρὶς ἡ σεμνὴ ἀρχαία μου οἰκοδέσποινα νὰ σπεύσῃ

πρὸς ἐμέ, φέρουσά μοι ἀπαρχὰς τοῦ κήπου ἢ τοῦ ὀρνιθῶνός της, εἰς δεῖγμα εὐγνωμοσύνης δι' ἣν ἡ παρουσία μου τῇ παρέσχε προστασίαν κατὰ τῶν ἀπειλούντων αὐτὴν κινδύνων, καὶ διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν συμπεριφοράν μου.

Ἅμα λοιπὸν κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Χρηστίδου, ἀπεφάσισα τὴν αὐτὴν νύκτα ν' ἀναχωρήσω, ἀνυπόμονος ὢν ν' ἀρχίσω ἣν ἐξελάμβανον ὡς ἐκπλήρωσιν τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντος. Λέγω δὲ τὴν νύκτα, διότι ἐλλείψει πάσης δημοσίας τάξεως, τὸ μόνον τότε προστατεῦον τὸν ὁδοιπόρον κατ' ἐνεδρῶν ἢ πολεμίων ἢ ληστρικῶν ἦν τῆς νυκτὸς ἡ σκοτία. Ἅμα λοιπὸν αὕτη ἐπῆλθε πυκνή, διότι ἡ νὺξ ἦν ἀσέληνος, ἀνεχώρησα μετὰ μόνου τοῦ ὑπηρέτου μου ἔφιππος, καὶ μόνα ἐφόδια ἔχων τὰς εὐχὰς τῆς οἰκοδεσποίνης μου, καί τινας πλακοῦντας ὧν μικρὸν σάκκον ἐπέμεινεν ἡ ἀγαθὴ γυνὴ νὰ ἐξαρτήσῃ ἐκ τοῦ ἐφιππίου μου.

3.

Πέρα - Χώρα.

Ἐκ Μεγάρων δὲ δὲν ἔλαβον τὴν δημοσίαν ὁδόν, τὴν τῆς ***Κακῆς σκάλας*** ἢ τῶν Σκιρωνίδων πετρῶν, διότι ὑπῆρχεν ἡ ὑπόνοια ὅτι ἐν ὥραις νυκτὸς αὐτὴ δὲν θὰ ὑπελείπετο τῆς ἀρχαίας της φήμης, καὶ προσέτι διότι ἡ ὁδὸς ἐκείνη ἔφερε κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν Ἰσθμόν, κατεχόμενον ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων. Διηυθύνθην ἐπομένως πρὸς τὴν βόρειον τοῦ Γερανίου πλευράν, καί, ἀποβὰς τοῦ ἵππου, ἀνέβην πεζὸς τὴν ἔρημον καὶ τραχεῖαν αὐτοῦ κλιτύν. Ὅτε δ' ἔφθασα εἰς τὴν κορυφήν, ἀνεκάλυψα ὅτι εἶχον ἀπολέσει, πεσόντα ἐν τῷ σκότει κατὰ κρημνῶν, καὶ τοὺς πλακοῦντας τῆς οἰκοδεσποίνης μου, καὶ τὸ δερμάτινον προσκεφάλαιον, ὃ ἕως τότε περιέφερον πανταχοῦ ὡς μόνην ὁδοιπορικὴν σκευασίαν μου.

Εἰς τὴν κορυφὴν δὲ τοῦ ὄρους, εἰς τὸν λεγόμενον ***Ἀέραν***, εὗρον

μονήρη μικρὰν καλύβην, χρησιμεύουσαν εἰς φυλακεῖον τῶν Συνταγματικῶν, καὶ ἀρχιφύλαξ ἦν ὁ Μεγαρεὺς σύζυγος τῆς οἰκοδεσποίνης μου, ὅστις παρ' αὐτῆς βεβαίως γνωρίζων τὰ τῆς διαμονῆς μου ἐν τῇ οἰκίᾳ των, μὲ ὑπεδέχθη φιλοφρονέστατα. Καὶ ἔξω μὲν ἡ κορυφὴ ἦν κεκαλυμμένη ὑπὸ χιόνος· ἐντὸς δέ, ἐν τῷ μέσῳ τῆς καλύβης, ἔκαιε λαμπρὰ πυρά, θερμαίνουσα καὶ φωτίζουσα τὸ περιέχον, καὶ περὶ αὐτὴν ἐκάθηντο εἰς γραφικὰς θέσεις οἱ φύλακες.

Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν διέκρινά τινα φέροντα εὐρωπαϊκὸν ἔνδυμα. Ἐπλησίασα... καὶ ὁποία ἔκπληξις ἀμοιβαία! Ἀνετινάχθη καὶ ἐκεῖνος ἀναγνωρίσας με, καὶ μ' ἐνέκλεισεν εἰς τὰς ἀγκάλας του. Ἦτον ὁ Θείρσιος! Ἀπήρχετο εἰς Ἀθήνας, πρὸς ἐπίσκεψιν ἀρχαιολογικήν, ἀλλὰ προσέτι καὶ ἵνα, ἀπαλλαγεὶς τῆς ἐν Ναυπλίῳ ἐπικρατούσης ὑπόπτου μυστικότητος, ἐπιτηρῇ ἐκ προσεχεστέρου καὶ ἐλευθερώτερον τὰ συμπτώματα τῆς ἐπαναστάσεως, περὶ ὧν μετὰ φιλελληνικοῦ ἐνδιαφέροντος ἐμερίμνα.

Συνδειπνήσαντες ἐκ τῶν λιτῶν του ἐφοδίων, εἰς ἃ ἐγὼ δὲν εἶχον νὰ προσθέσω τὴν συμβολήν μου, διότι οἱ πλακοῦντές μου ἦσαν τότε **ἑλώρια κύνεσσιν οἰωνοῖοί τε πᾶσι** τοῦ Γερανίου, ἐμείναμεν ἐπί τινας ὥρας ἔτι ἄγευστοι ὕπνου καὶ συνδιαλεγόμενοι, ἢ μᾶλλον ἐγὼ ἤκουον ἀπλήστως τοῦ χρηστοῦ καὶ σοφοῦ ἀνδρός, οἰκτείροντος τὴν Ἑλλάδα, ὅτι μόλις ἀπέσεισε τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, καὶ ἐσπαράττετο ἤδη ὑπ' ἐμφυλίων ῥήξεων. Περὶ δὲ τὰς 2 μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἐξηκολούθησε τὴν ὁδοιπορίαν του πρὸς ἀνατολάς, ἐγὼ δέ, ἀνίσχοντος τοῦ ἡλίου, ἐπανέλαβον αὐτὴν πρὸς δυσμάς, διατρέχων τὰς ἐνδοτέρας κοιλάδας αἵτινες μὲ ἀπεμάκρυνον ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ.

Οὕτω κατὰ τὸ ἑσπέρας ἔφθασα εἰς θέσιν τινὰ Χωρίον μὲν καλουμένην, καὶ ὡς εἰκάζω, κειμένην κατὰ τὰς ἀρχαίας *Πηγάς*, τότε δ' ἐγκαταλελειμμένην ὑπὸ τῶν κατοίκων διὰ τὸν φόβον τῆς ἀναρχίας, φρουρουμένην δ' ὑπὸ σώματος Κρητῶν, οἵτινες ἠκολούθουν τοὺς συνταγματικούς, ἀλλὰ πολλὴν ἐμπιστοσύνην δὲν ἐνεποίουν εἰς τοὺς ἐγχωρίους. Καὶ πρόληψις μὲν βεβαίως ἦτον ἡ κατ' αὐτῶν ἰδέα· ἀλλ' ὁμολογῶ ὅτι τῆς προλήψεως ταύτης, ἣν ἤθελε νὰ μ' ἐμ-

βάλη ὁ ἀγωγιάτης μου, δὲν ἔμεινα οὐδ' ἐγὼ ἐντελῶς ἀπηλλαγμένος, ὅτε ἀπήντησα τινὰς ἐξ αὐτῶν, ἄνδρας γιγαντιαίους, γυμνὰς ἔχοντας τὰς ἐντόνους κνήμας, περιπολοῦντας διὰ τῶν φλώμων, διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ χωρίου εἰς ὕψος δένδρων αὐξηθέντων, καὶ τὴν ἀτμοσφαῖραν δηλητηριαζόντων, θηρεύοντας δὲ διὰ μακροτάτων πυροβόλων τοὺς ἀδεσπότως περιφερομένους καὶ ἐξαγριωθέντας χοίρους τῶν ἐρήμων ἐπαύλεων.

Εἰς τοῦτο λοιπὸν τὸ νοσῶδες καὶ ὑπ' οὐδεμίαν ἔποψιν ἀσφαλὲς φαινόμενον χωρίον ὀφείλων νὰ διανυκτερεύσω κατέλυσα εἰς ἔρημον οἴκημα ὡς τὸ ἀσφαλέστερον ἐκτιμηθὲν ὑπὸ τοῦ ὑπηρέτου μου, διότι κατ' ἐξαίρεσιν εἶχε θύραν εἰς ἣν αὐτὸς ἐκ προστυχουσῶν δοκῶν προσέθηκεν ὅσους ἐδυνήθη αὐτοσχεδίους μοχλούς. Μὴ προκειμένου δὲ περὶ δείπνου, διότι ἔλειπον τὰ πρῶτα στοιχεῖα αὐτοῦ, κατεκλίνθημεν, ζητοῦντες παρὰ τοῦ Μορφέως τὴν λήθην τῆς πείνης.

Μόλις ὅμως ἐκλείσαμεν τὰ βλέφαρα, ὅτε ἰσχυροὶ κτύποι ἐκλόνισαν τὴν θύραν, καὶ ὁ ὑπηρέτης μου ἀνεπήδησε τρέμων, καὶ πιστεύων ὅτι ἡ τελευταία ἡμῶν ὥρα ἐσήμανεν. Ἀλλ' ἐγώ, ἐννοῶν ὅτι ἂν μὲν οἱ κόπτοντες τὴν θύραν ἦσαν ἐχθροί, ἡ ἀντίστασις ἦν ἀνωφελής, ἢ καὶ μᾶλλον ἐπιβλαβής, ἂν δὲ φίλοι, γελοία, ἔσπευσα ν' ἀνοίξω, καὶ εἰσώρμησαν μετὰ βοῆς γνώριμοι ὁδοιπόροι, μεταβαίνοντες ὡς ἡμεῖς εἰς Πέρα-Χώραν, ἐν ἄλλοις ὁ Ι. Κ. Σοῦτσος, ὁ Δοντᾶς ἐπιλεγόμενος, ἀνὴρ τὰ πιστὰ χαίρων παρὰ τοῖς πολιτικοῖς, καὶ ἰδίως παρὰ τῷ Κωλέττῃ, καὶ ὁ Κ. Δούκας ὃ ὃν καὶ παρὰ τῷ Καλλέργῃ ἤδη ἐν Ναυπλίῳ ἀπηντήσαμεν, πρωτότυπος χαρακτήρ, περισσότερα λέγων ἢ πράττων, ἐπ' ἀνδρείᾳ καυχώμενος, ἀλλὰ τότε μᾶλλον θορυβῶν ὅταν μάλιστα ἐφοβεῖτο. Οὗτοι εἶχον καὶ συνοδίαν ἰσχυράν, ἥτις μᾶς ἐξησφάλιζε, θεῖσα φρουρὰν περὶ τὴν καλύβην, καὶ ἐφόδια ἄφθονα ἐξ ὧν ἐδειπνήσαμεν. Τὴν δ' αὐγὴν ἐξηκολουθήσαμεν τὴν ὁδοιπορίαν, καὶ ἅμα ἀφιχθέντες εἰς Πέρα-Χώραν, ὁ Σοῦτσος καὶ ἐγὼ ἐπορεύθημεν εἰς τοῦ Χρηστίδου, ὃν εὕρομεν ἔτι κοιμώμενον, καὶ ὃν ἐγὼ ἐξύπνησα διὰ τοῦ γνωστοῦ «**Οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα**».

Ὁ Χρηστίδης περιχαρῶς μᾶς ἐδεξιώθη, καὶ κατ' ἐντολήν του μοὶ ὡρίσθη καλύβη χωρικοῦ εἰς κατοικίαν. Πρὶν δ' ἢ μεταβῶ εἰς αὐτήν, εἷς τῶν συνοδοιπόρων μου, οὗ ἐπιτραπήτω νὰ λησμονήσω τὸ ὄνομα, ἀλλ' οὐχὶ ὁ Δούκας, ἐφάνη περιελθὼν εἰς δυσχέρειάν τινα ἐκ πλούτου μᾶλλον ἢ ἐκ πενίας προερχομένην. Προκειμένου νὰ πληρώσῃ τὸν ἀγωγιάτην του, προσήνεγκεν αὐτῷ μέγα ἱσπανικὸν χρυσοῦν νόμισμα, τιμώμενον περὶ τὰς 90 δρ. Ἀλλ' εἰς ἣν κατάστασιν ἦσαν τότε τὰ οἰκονομικά, τά τε δημόσια καὶ τὰ ἰδιωτικά, οὐδείς, οὐδ' αὐτὸ τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἂν ὑπετίθετο ὅτι ἡ Κυβέρνησις τῆς Πέρα-Χώρας εἶχε ταμεῖον, θὰ ἦν εἰς κατάστασιν πρὸς τοιαύτην ἀργυραμοιβήν, δι' ὃ καὶ ὁ συνοδοιπόρος ἐζήτησε καὶ ἐδανείσθη παρ' ἐμοῦ τ' ἀναγκαῖα διὰ τὸ ἀγώγιον, πληρωτέα ἅμα τὸ πολύτιμον νόμισμα ἤθελεν ἐξαργυρωθῇ. Ἀλλὰ καὶ ἐξ ἰδίας πείρας ἔμαθον, καὶ παρ' ἄλλων ἤκουσα ὅτι τὸ νόμισμα ποτὲ δὲν ἐξηργυρώθη, καὶ ὅτι ὁ συνοδοιπόρος μου καὶ πρὶν καὶ ἐπὶ πολὺ μετὰ ταῦτα ἔζησεν ἐπὶ τῇ ἀξίᾳ αὐτοῦ, πολλαπλάσια αὐτῆς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον δανειζόμενος.

Ἐκ τῆς πρώτης δ' ἡμέρας ἀμέσως κατετάχθην εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς συνταγματικῆς Κυβερνήσεως, συγκειμένης τότε ἐκ τῆς τριμελοῦς ἐπιτροπῆς, ἧς προεμνημόνευσα, ἣν δ' ἀντιπροσώπευεν ἢ μᾶλλον ἀντικαθίστα ἐν Πέρα-Χώρᾳ ἓν μόνον μέλος ὁ Κωλέττης, ἔχων δὲ καὶ αὐτὸς ἕνα μόνον ὑπουργὸν τὸν τὰ πάντα ποιοῦντα Χρηστίδην. Ἐπροσπάθησε δ' οὗτος ἐκ τῶν ἐνόντων στοιχείων νὰ καταρτίσῃ γραφεῖον, ἀλλὰ τοῦτο ἦν δύσκολον, διότι ἔλειπον τὰ στοιχεῖα, καὶ προσέτι διὰ λόγους εὐνοήτους ἔλειπον καὶ οἱ πόροι δι' ὧν αὐτὰ ἑλκύονται ἢ δημιουργοῦνται. Διὰ τοῦτο ὁ Χρηστίδης ἐδέχθη μετὰ χαρᾶς τὴν ὑπηρεσίαν ἣν ἦλθον νὰ τῷ προσφέρω.

Τῆς ὅλης ἐργασίας τὸ βάρος εὗρον ὅτι εἶχε πρὸ ἐμοῦ ὁ ἐξ Αἰγίου Ἰωάννης Οἰκονόμου, ἀδελφὸς τοῦ τῷ Κωλέττῃ ἀφωσιωμένου Κλεομένους. Ἦσαν δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τὴν τοιαύτην ἀφελεστάτην κυβέρνησιν περιστοιχίζοντες· ἀλλὰ σύροντες τὰ αὐτοσχέδια καὶ ἀκίνδυνα ξίφη των, καὶ πολλὰ περὶ φιλελευθέρων αἰσθημάτων

καυχώμενοι, εἰς οὐδὲν εἶχον τὴν προθυμίαν ἢ τὴν ἱκανότητα νὰ χρησιμεύσωσιν.

Ἡ καλύβη ἥτις μοὶ ὡρίσθη εἰς κατοικίαν, ἔκειτο, ὡς αἱ πλεῖσται τῆς Πέρα-χώρας, ἐπὶ ἀποτόμων κρημνῶν, δι' ὧν οἱ κάτοικοι τὴν νύκτα δαυλοὺς κρατοῦντες ἀναβαινοκατέβαινον, καὶ γραφικώτατον ἦν τὸ θέαμα αὐτῶν οὕτω νυκτοβατούντων. Καθ' ἑκάστην, μεταξὺ τῆς μιᾶς καὶ τῶν δύω μετὰ μεσημβρίαν μετέβαινον ἐγὼ εἰς τὸ ὑπουργεῖον, εὐρύχωρον, πεπαλαιωμένον δωμάτιον ὅπου κατῴκει ὁ Χρηστίδης καὶ εἶχε καὶ τὸ στρῶμά του καὶ τὰ ἀρχεῖα τοῦ κράτους. Ἐκεῖ καὶ ἐγὼ εἰργαζόμην, δηλαδὴ συνήθως ἀντέγραφον, μέχρι δύσεως τοῦ ἡλίου, ὅτε ἀπηρχόμην εἰς τοῦ Κωλέττου μετὰ τῶν εἰσερχομένων ἐγγράφων, ἵνα λάβω σημείωσιν τῶν περὶ ἐνεργείας διαταγῶν του, καὶ εἶτα ἐπανερχόμενος εἰς τὸ γραφεῖον, ἐξηκολούθουν γράφων δι' ὅλης τῆς νυκτός, πολλάκις μετὰ τοῦ Ἰωάννου Οἰκονόμου, ὅστις, ὡς ἐμπειρότερός μου εἰς τὰ τῆς ὑπηρεσίας, ἦν ὁ κυρίως συντάκτης. Ὁ δὲ Χρηστίδης, εἰς μίαν τῶν γωνιῶν τοῦ δωματίου ἐπὶ τοῦ στρώματός του ἀνακαθήμενος, ἔγραφεν, ὡς τράπεζαν ἔχων τὸ κιβώτιόν του. Ἐνίοτε, ἀπαυδῶν, ἐκάλυπτε τὴν κεφαλὴν διὰ τῆς μηλωτῆς του, καὶ εἰς τὸ κιβώτιον κλίνων αὐτήν, ἐκοιμᾶτο ἐπὶ ἓν τέταρτον, καὶ πάλιν ἐξυπνῶν ἐξηκολούθει τὴν ἐργασίαν δι' ὅλης τῆς νυκτός, διότι καθ' ἑκάστην, ἅμα τῇ αὐγῇ ἀνεχώρουν οἱ ταχυδρόμοι. Ἡ δραστηριότης τοῦ ἀνδρὸς μοὶ ἐνέπνεε θαυμασμὸν καὶ φιλοτιμίαν πρὸς ἅμιλλαν.

Ἀφ' οὗ δὲ καλῶς ἐξημέρωνεν, ἀνηρχόμην εἰς τὴν καλύβην μου, καὶ ἐκεῖ ἐκ τεμαχίου ξηροῦ ἄρτου ἀποτραγών, καὶ συνήθως καί τινας ἐλαίας προσθείς, ἃς οἱ ἀγαθοὶ οἰκοδεσπόται μου μοὶ ἐπέτρεπον ν' ἀρύωμαι ἐξ ἀνοικτοῦ πίθου ἐναποτεθειμένου εἰς μίαν τῶν γωνιῶν τῆς καλύβης, εἶχον τοῦτο ὡς μόνον ἄριστον καὶ ὡς δεῖπνον, πλὴν ὅτι ἐνίοτε ἡ οἰκοδέσποινα συμπαθοῦσά μοι, ἔδρεπέ τινα χλωρὰ χόρτα ἐκ τῶν ἀγρῶν τὴν προτεραίαν, τὰ ἔβραζεν εἰς καθαρὸν ὕδωρ, καὶ μοὶ τὰ παρέθετεν ὡς προσφάγιον. Ἠρκούμην δ' εἰς ταῦτα, διότι μοὶ ἦτον ἀδύνατον, ὡς τινες τῶν συναδέλφων μου, καὶ ὡς

οἱ πλεῖστοι τῶν στρατιωτικῶν, ν' ἀπαιτῶ παρὰ τῶν ἐξηντλημένων ἤδη χωρικῶν ἐπιτακτικῶς καὶ διὰ βίας τὴν **κότταν πίτταν**. Μετὰ δὲ τὴν ἑστίασιν, ῥιπτόμενος κατὰ γῆς ἐπὶ τοῦ πεπλώματός μου, τοῦ μόνου ἐπίπλου μου, ἐκοιμώμην μέχρι τῆς μιᾶς, ὅτε ἐπέστρεφον εἰς τὸ γραφεῖον ἵνα πάλιν ἀρχίσω τὴν ἐργασίαν. Διὰ χρημάτων νὰ βελτιώσω τὴν δίαιτάν μου ταύτην ἦν ἀδύνατον, πρῶτον διότι διετελοῦμεν ἐν στενῇ πολιορκίᾳ καὶ οὐδὲν εἰσήγετο εἰς Πέρα-Χώραν ὃ ἐδυνάμεθα ν' ἀγοράσωμεν, καὶ δεύτερον διότι χρήματα ἐγὼ διόλου πλέον δὲν εἶχον. Μετά τινα καιρὸν εἷς κερδοσκόπος παντοπώλης, λαθὼν τοὺς πολιορκητάς, κατώρθωσε νὰ φέρῃ ὀλίγον βούτυρον, ὀρύζιον καὶ ἄλλα τινὰ ἐφόδια· ἀφ' ἑτέρου δ' ἐγὼ ἀπέστειλα τὸν ὑπηρέτην μου εἰς Ἀθήνας, καὶ ὁ πατήρ μου δι' αὐτοῦ μοὶ ἔπεμψέ τινα νομίσματα. Ἀλλὰ τὰ μὲν πλεῖστα αὐτῶν κατεκράτησεν αὐτὸς ὁ ὑπηρέτης, ὅσα δ' ὀλίγα μοὶ ἔφερεν, ἦσαν μικρὰ τουρκικὰ χρυσᾶ κέρματα (**ῥουβιέδες**), καὶ ὁ παντοπώλης δὲν τὰ ἐδέχετο. Ἀπροσδοκήτως ὅμως καὶ διὰ μιᾶς ἡ τύχη μου ἤλλαξεν. Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἦλθεν εἰς ἐπίσκεψίν μου ὁ φίλος καὶ συνεργάτης μου Ἰωάννης Οἰκονόμου, καὶ ἰδὼν τὴν λιτότητα τῆς διαίτης μου, ἀπαραδειγμάτιστον καὶ δι' αὐτὴν τὴν Πέρα-Χώραν, ἐξανέστη, διϊσχυριζόμενος ὅτι θ' ἀποθάνω, καὶ ἀπήτησεν ἐπιμόνως νὰ μὲ παραλάβῃ σύνοικόν του, εἰς ὃ καὶ προθύμως συνήνεσα. Καὶ πρῶτον μὲν εὗρον τὴν κατοικίαν του καὶ εἰς ὁμαλωτέραν θέσιν κειμένην καὶ σχετικῶς εὐπρεπεστέραν τῆς ἐμῆς· δεύτερον δὲ καὶ τὸ σπουδαιότερον, εἶχον καὶ τὸ πρωῒ ὅτε ἐπέστρεφον ἐκ τοῦ γραφείου, καὶ μετὰ μεσημβρίαν πρὶν ἢ ἐκεῖ ἐπιστρέψω, ἄριστον καὶ γεῦμα οὐχὶ εὐκαταφρόνητον διὰ τὸν τόπον καὶ τὰς περιστάσεις· καὶ μίαν ἑσπέραν ἔτεινα εὐρεῖς τοὺς ὀφθαλμούς, ὅτε ὁ σύνοικός μου, γελῶν διὰ τὴν ἔκπληξίν μου, ἠνέῳξε . . . κουτίον λουκουμίων! Ἦτο δὲ τὸ μάννα τοῦτο τόσον σπάνιον καὶ ἀνέλπιστον τότε εἰς ἐκείνην τὴν ἔρημον, ὥστε ἀφ' οὗ ἕκαστος ἡμῶν ἔλαβεν ἐξ αὐτοῦ ὅσην ἐνόμισε δικαίαν μερίδα του, τὰ ἐπίλοιπα ἐπέμψαμεν δῶρον λίαν εὐπρόσδεκτον εἰς τὸν Κωλέττην.

Ἦν δὲ περίεργος καὶ διασκεδαστικώτατος δι' ἐμὲ σύνοικος ὁ κ. Ἰωάννης Οἰκονόμου. Εὐφυΐας οὐδόλως ἐστερεῖτο, καὶ νομίζω ὅτι καί τινας στίχους τῆς νεότητός του ἔφερεν ἐπὶ τῆς συνειδήσεως· ἔχει δ' ἀναγνώσει, ἄνευ τάξεως μὲν καὶ ἄνευ μεθόδου, ἀλλὰ περιέργως καὶ προθύμως, διάφορα, ὅ,τι Ἑλληνιστὶ τῷ ἐνέπεσε, φιλολογίας ἢ φιλοσοφικῶν θεωριῶν, καὶ ἐτέρπετο περὶ αὐτῶν ἀδιακόπως διαλεγόμενος. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἦν ἐπιτετραμμένος ὑπὸ τῆς ἐν Πέρα-Χώρα κυβερνήσεως εἰδικῶς τὴν ἔκδοσιν τῶν διαβατηρίων, ἢ μᾶλλον τὴν μὴ ἔκδοσιν αὐτῶν, διότι, καθ' ἃς εἶχεν ὁδηγίας, ἐκ φόβου κατασκόπων καὶ καταγγελτῶν, ὤφειλε ν' ἀρνῆται διαβατήρια εἰς τοὺς θέλοντας νὰ μεταβῶσιν εἰς Ναύπλιον ἢ εἰς οἷον δήποτε μέρος κατεχόμενον ὑπὸ τῶν Κυβερνητικῶν. Τοιοῦτοι δ' ἦσαν πολλοί, διότι ὁ παρὰ φύσιν ἐκεῖνος ἐμφύλιος πόλεμος εἶχε πολλαχοῦ διχοτομήσει οἰκογενείας, καὶ διαιρέσει πλεῖστα ὅσα ὑλικὰ συμφέροντα. Συνέπεσε λοιπὸν πολλάκις, ἐν ᾧ ἐμετεωρολογοῦμεν, νὰ εἰσέρχηται ἁπλοῦς τις χωρικός, ἵνα ζητήσῃ διαβατήριον διὰ Ναύπλιον ἢ διὰ Κόρινθον παρὰ τοῦ συνοίκου μου, ὅστις ἐκ προοιμίων ἀπόφασιν ἔχων ν' ἀρνηθῇ, δὲν ἤθελε διὰ τόσον μικρὰν ὑπόθεσιν νὰ διακόψῃ τὴν σειρὰν τῶν φιλοσοφικῶν του θεωριῶν. Οὐδὲν δὲ κωμικώτερον, ἀλλὰ καὶ ἐκπληκτικώτερον συγχρόνως τῆς εὐχερείας μεθ' ἧς, τάχιστα συστρέφων τὰς φράσεις του, κατώρθου νὰ συμπλέκῃ εἰς ἓν τοὺς περὶ τοῦ διαβατηρίου λόγους μετὰ τῶν φιλοσοφημάτων του, ὥστε ὁ μὲν χωρικὸς ἔμενε χαίνων καὶ ἐνεός, διότι δὲν ἐνόει τὰς ἀποκρίσεις αἵτινες ἐνόμιζεν ὅτι τῷ ἐδίδοντο, ἐγὼ δ' ἐκινδύνευον νὰ διαῤῥαγῶ θέλων ν' ἀναστείλω τὸν γέλωτα. — «Διαβατήριον θέλεις; τῷ ἔλεγε φέρ' εἰπεῖν. — Ναί, ἀδελφέ, ἀλλ' ἂν ὑποτεθῇ ὅτι τὸ ἀντικείμενον εἶναι ἐν τῷ ὑποκειμένῳ, τότε, βλέπεις, ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ κέντρον, τὰ πάντα εἶναι ἕν, καὶ διαβατήριον δὲν χρειάζεται.

— «Μὲ χρειάζεται, αὐθέντα, ἀπεκρίνετο ὁ δυστυχὴς χωρικός. Εἶν' ἐκεῖ ὁ κουμπάρος μου· μὲ χρεωστεῖ χρήματα καὶ δὲν μὲ τὰ δίδει.

— « Ἄ! ὁ κουμπάρος σου. Ἂν ὅμως ἐκεῖνος εἶναι τὸ κέντρον, τότε ἐκλείπει καὶ τοῦ Θεοῦ ἡ ἰδέα, ἢ — εἰς τὸ Ναύπλιον — ὁ ἄνθρωπος ἀντικαθιστᾷ τὸν Θεόν, καὶ ἀνατρέπεται, ἀδελφέ, ἡ βάσις πάσης θρησκείας καὶ ἠθικῆς. Καταλαμβάνεις ὅτι τοῦτο δὲν γίνεται».

Ὁ δυστυχὴς ἤκουε τὸ «δὲν γίνεται» καὶ ἀνεχώρει περίλυπος, ἀδυνατῶν νὰ ἐκτιμήσῃ τοὺς σοφοὺς λόγους τῆς ἀρνήσεως.

Ἀλλ' ἡ Κυβέρνησις ἐν Πέρα-Χώρᾳ δὲν ἦτον ἀπόλυτος, ἦτο καθαρῶς συνταγματική, διότι ἐκεῖ παρῆσαν καὶ τὰ μέλη τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ὅσα ἐξ Ἄργους εἶχον συνοδεύσει τοὺς ἀποχωρήσαντας καὶ ἐνταῦθα εἶχον τὴν ἀξίωσιν ὅτι ἀπετέλουν τὴν ἐπαναστατικὴν ἀντιπροσωπείαν. Ἐξ εἴκοσι δ' ἢ τριάκοντα μελῶν συγκειμένη ἡ ἐθνοσυνέλευσις αὕτη, συνήρχετο εἰς μικρόν τι ἐκκλησίδιον, καὶ τί μὲν ἔπραττε δὲν ἠξεύρω πλέον, διότι οὔτε δαπάνας εἶχε νὰ κανονίσῃ, καθ' ὅσον δὲν ὑπῆρχον εἰσπράξεις, οὔτε φόρους νὰ ἐπιβάλῃ διότι δὲν ὑπῆρχον φορολογούμενοι, οὔτε νόμους ἢ διοικητικὰ μέτρα νὰ διατάξῃ, διότι δὲν ὑπῆρχον οἱ αὐτῷ ὑπακούοντες. Καὶ ἐγὼ μὲν δὲν παρευρισκόμην εἰς τὰς συνεδριάσεις, διότι οὔτε καιρὸν εἶχον, οὔτε αὐταὶ ἦσαν ἱκανῶς ἐνδιαφέρουσαι ὥστε νὰ ἔχωσιν ἀκροατήριον. Μιᾶς ὅμως ἐξ αὐτῶν μοὶ διηγήθη αὐτὸς ὁ Χρηστίδης ἐγκαυχώμενος ἓν ἐπεισόδιον, χαρακτηρίζον ἀρκούντως αὐτοῦ τὸν τρόπον καὶ τὰς ἰδέας. Εἷς τῶν ἐπισήμων καί πως ἰσχυόντων παρὰ τῇ συνελεύσει ἐκείνῃ ἤθελε νὰ κυρώσῃ δι' αὐτῆς μέτρον πρὸς ὃ ὁ Χρηστίδης διεφώνει. Δὲν ἠξεύρω ἂν κατὰ τὸν κανονισμὸν εἶχεν αὐτὸς τὸ καθῆκον, ὡς Γραμματεύς, δηλαδὴ ὑπουργός, ν' ἀναγινώσκῃ τὰ ἔγγραφα εἰς τὴν συνέλευσιν, ἢ ἂν οἰκειοθελῶς ἀνέλαβε τοῦτο τότε· ἀλλ' ἐτεχνάσθη ν' ἀναγνώσῃ τὴν πρότασιν τόσον κακῶς, τόσον παρὰ πᾶσαν στίξιν καὶ παρὰ τὴν ἔννοιαν, ὥστε οἱ πληρεξούσιοι, τὰ μὲν μὴ ἐννοήσαντες, πρὸς τὰ δὲ δυσαρεστηθέντες κατεψήφισαν σχεδὸν ὁμοφώνως.

Πλὴν δὲ τῶν ἀντιπροσώπων τούτων, συνωθοῦντο ἐν Πέρα-Χώρᾳ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν πολιτικῶν, πολλὰ λέγοντες, συμβουλεύοντες, πολυπραγμονοῦντες, ἀλλ' οὐδὲν πράττοντες. Μεταξὺ τούτων λυ-

ποῦμαι ἔχων νὰ ὀνομάσω καὶ τὸν ποιητὴν Παναγιώτην Σοῦτσον· ἀλλὰ δὲν ἔλειπον καὶ οἱ ἐρχόμενοι νὰ προσφέρωσιν ὑλικωτέρας ὑπηρεσίας. Οὕτω μίαν ἑσπέραν παρουσιάσθη εἰς τὸ γραφεῖον, καὶ προσέφερεν εἰς τὸν Χρηστίδην ἑαυτὸν ὡς ἱκανὸν νὰ διευθύνῃ τὸ πυροβολικόν (!) εἷς ἀξιωματικὸς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καταγόμενος, Παντιᾶς τὸ ὄνομα, καὶ μᾶλλον φαιδρότητα προκαλῶν διὰ τῶν τρόπων του καὶ τῶν ἀξιώσεων. Ὁ δὲ Χρηστίδης, μετὰ κωμικῆς ἐμβριθείας, ἐδέχθη τὰς προτάσεις του, τῷ εἶπεν ὅτι εἴς τινων ὡρῶν ἀπόστασιν, εἰς τὴν παραλίαν, ἔκειτο ἐῤῥιμμένον ἀρχαῖον καὶ μακρὸν ὀθωμανικὸν τηλεβόλον, καὶ τῷ ἔδωκε τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ, τοῦ μόνου πυροβολικοῦ ὃ ἐδύνατο νὰ ἔχῃ τὴν ἀξίωσιν ὅτι διαθέτει τότε ἡ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις.

Χρησιμώτερος βοηθὸς μᾶς ἦλθεν ὁ ἀρχαῖος συμμαθητής μου Σκαρλάτος Ῥωσέττης προσενεγκὼν ἑαυτὸν νὰ συνυπηρετήσῃ εἰς τὸ γραφεῖον, καὶ περιχαρῶς δεκτὸς γενόμενος διὰ τὴν τότε λειψανδρίαν. Ἐπ' εὐφυΐᾳ διακρινόμενος, εἶχε συμπληρώσει ἐν Εὐρώπῃ τὰς γνώσεις του καθ' ἃς καὶ ὅτε συνεσπουδάζομεν ἱκανῶς ἐμοῦ ὑπερεῖχεν. Ἀλλ' ἄπειρος ἐντελῶς ἔτι τότε πάσης ὑπηρεσίας ἐβλάπτετο καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς μᾶλλον ὑπερβολικῆς καί πως νευρικῆς ζωηρότητος τοῦ χαρακτῆρός του. Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν εἴδομεν τὸν Βούλγαρον ὁπλαρχηγὸν Χατζῆ-Χρῆστον ἀπὸ τῶν κυβερνητικῶν λιποτακτήσαντα πρὸς ἡμᾶς μετὰ τοῦ ἀτάκτου ἱππικοῦ, οὗ εἶχε τὴν διοίκησιν. Τοῦτο ἦν συμβὰν λίαν χαρμόσυνον δι' ἡμᾶς διότι τὸ ἱππικὸν προσέθετε σπουδαίας δυνάμεις εἰς τὴν μερίδα τῶν Συνταγματικῶν. Ἀλλ' οἱ ἵπποι, οἵτινες ἐλιποτάκτησαν ἐκ πατριωτισμοῦ, ὡς οἱ ἱππεῖς, ἀπήτουν τροφήν· δι' ὃ ὁ Χρηστίδης εἶπε τῷ Ῥωσέττῃ νὰ γράψῃ πρὸς τοὺς δημογέροντας Δοβραίνης διαταγὴν λέγουσαν ὅτι, ἐπειδὴ τὸ ἱππικὸν τοῦ Χατζηχρήστου συγκείμενον ἐκ τόσων ἵππων προσῆλθεν εἰς τὴν ***Ἐθνικὴν*** κυβέρνησιν (ὡς τότε αὐτεκαλεῖτο ὑφ' ἡμῶν ἡ ἐν Πέρα-Χώρᾳ), προσκαλοῦνται νὰ πέμψωσι τόσα κοιλὰ κριθῆς. Ὁ Ῥωσέττης ἔλαβε τὸν κάλαμον. Μεθ' ἡμισείαν ὥραν ὁ Χρηστίδης, ὅστις εἰς ἄλλα ἐν τούτοις ἦν ἠσχολημένος, ἐνεθυμήθη

τὴν διαταγήν, καὶ τὴν ἐζήτησεν εἰς ὑπογραφήν. Ἀλλ᾽ ὁ κ. Ρωσέττης δὲν ἦτον ἕτοιμος· ἔγραφε καὶ ἐξήλειφεν, ἤσθμαινεν, ἔτριβε τὸ μέτωπόν του, ἐξέσχιζεν ὅ,τι ἔγραψε, καὶ ἤρχιζε πάλιν. Ὁ Χρηστίδης ἐνίοτε τὸν ὑπέβλεπε διὰ τοῦ ἑνὸς παραβλῶπός του ὀφθαλμοῦ καὶ τὸν ἠρώτα ἂν δὲν ἐτελείωσεν, ὃ ἔτι μᾶλλον ἐθορύβει τὸν πρωτόπειρον καὶ νευρικῶς ζωηρὸν συνεργάτην μου.

— Ἆ ἀδελφέ! τῷ εἶπε τέλος ὀργίλως ὁ καὶ ἄλλως εὐερέθιστος Χρηστίδης. Τί φιλοσοφίας γράφεις ἐκεῖ; Γράψε, «Μᾶς ἦλθαν τόσα ἄλογα, θέλομεν τόσον κριθάρι. Στείλετέ το». Ἐκατάλαβες;

Ἡ απότομος αὕτη ἀποστροφὴ ἔτι μᾶλλον ἐπέτεινε τὴν ταραχὴν τοῦ γράφοντος ὅστις, ἀφ᾽ οὗ νέα ἔσβυσε καὶ προσέθηκε ἱδρῶν καὶ φυσῶν, τέλος θριαμβευτικῶς ἀνήγγειλεν, ὅτι ἐτελείωσεν, ὅτι μία λέξις τῷ ἔμενε διὰ νὰ τελειώσῃ, καὶ τὸ ἔγγραφον ὑπογραφὲν νὰ δοθῇ εἰς τὸν περιμένοντα ταχυδρόμον. Ἅμα δ᾽ ἔγραψε καὶ τὴν τελευταίαν ταύτην λέξιν μετὰ συγκεκινημένης χαρᾶς, ἥρπασε νὰ τῷ ἐπιῤῥίψῃ ἄμμον· ἀλλ᾽ ἀντὶ ἄμμου ἐν τῇ σπασμωδικῇ του ὁρμῇ τὴν μελάνην εἶχεν ἁρπάσει καὶ περιέχυσεν ἄνωθεν ἕως κάτω τὸ ἔγγραφόν του. Ἡ ἀπελπισία ἦτο τραγική· ἀλλὰ πρὸς αὐτὴν καὶ αὐτὸς ὁ Χρηστίδης ἐκάγχασε καὶ λαβὼν τὸν κάλαμον, ἔγραψε τὸ ἔγγραφον ἐντὸς δύω λεπτῶν, καὶ τὸ ἔδωκεν εἰς τὸν ταχυδρόμον. Καὶ ὅμως μετ᾽ ἀδιαφορίας δὲν ἔβλεπεν ὁ κ. ὑπουργὸς τὸ σχίσιμον ἔστω καὶ τοῦ ἐλαχίστου ἀντιγράφου ἀποτυχόντος σχεδίου, διότι, ἐν τῇ πολιορκίᾳ ἣν ὑφιστάμεθα, ἐστερούμεθα μεταξὺ ἄλλων σχεδὸν ἐντελῶς καὶ γραφικῆς ὕλης, καὶ ἡ ὀλίγη ἣν εἴχομεν ἦν δι᾽ ἡμᾶς πολυτιμοτάτη. Ἡ κυρία Παλάσκα, χήρα τοῦ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος δολοφονηθέντος στρατηγοῦ Παλάσκα, ζήσασα ἔκτοτε πάντοτε ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς φιλίας καὶ προστασίας τοῦ Κωλέττου, καὶ κατοικοῦσα ἐν Ναυπλίῳ, ὅτε ἐξήρχετο εἰς περίπατον, ἔκρυπτεν εἰς τὰς πτυχὰς τοῦ μανδύου της ὀλίγον χαρτίον, ὀλίγα κονδύλια καὶ εἴτι ἄλλο τῶν πρὸς γραφήν, καὶ καιροφυλακτοῦσα, τὰ ἔῤῥιπτέ που ὑπό τινα τῶν πέριξ βράχων, ἔνθα διὰ νυκτὸς ἐρχόμενος μυστικὸς ταχυδρόμος, τὰ ἐλάμβανεν λάθρα καὶ μᾶς τὰ ἔφερεν. Αὕτη λοιπὸν ἦν

ὅλη καὶ μόνη ἡ γραφικὴ ἡμῶν ὕλη, καὶ τὰ σχέδια ἐγράφομεν εἰς τὰ ἐξώφυλλα καὶ τὸ λευκὸν μέρος τῶν εἰσερχομένων ἐπιστολῶν· ὥστε ἀσυγχώρητος σπατάλη τοῦ δημοσίου πλούτου ἦν πᾶν τεμάχιον χάρτου ὃ ματαίως ἐφθείρετο. Ἀλλ' ὁ τότε ἔτι οὕτως ἔχων περὶ τὰ τῆς ὑπηρεσίας κ. Ῥωσέττης ἀνεδείχθη μετέπειτα εἷς τῶν χρησιμωτέρων διοικητικῶν ὑπαλλήλων, εἰς ἀνωτέρας ὑπηρεσίας μεγάλως διακριθεὶς διὰ τῆς ἐξόχου του ἱκανότητος καὶ τοῦ ἀκεραίου του χαρακτῆρος.

Ἓν προσέτι συμβάν, συνεχόμενον μετὰ τῆς ὑπηρεσίας μου, νομίζω οὐχὶ ἀνάξιον ἀφηγήσεως. Ὡς οἱ ἵπποι τοῦ Χατζῆ Χρήστου, οὕτως ἐν γένει πάντες οἱ τὴν ἐπανάστασιν ὑπηρετοῦντες εἶχον ἀνάγκην τροφῆς· ἀλλὰ τὰ χρήματα δὲν ἦσαν ἀφθονώτερα τῆς κριθῆς ἢ τῆς γραφικῆς ὕλης, καὶ ἡ Κα Παλάσκα δὲν ἠδύνατο καὶ αὐτὰ νὰ μᾶς στείλῃ ἐκ Ναυπλίου. Ὁ Μαυροκορδάτος εἶχεν ἔλθει κατ' ἀρχὰς εἰς Μέγαρα, καὶ προσέφερεν ἑαυτὸν μετὰ πάσης αὐταπαρνήσεως νὰ ἐργάζηται εἰς τὸ γραφεῖον ὑπὸ αὐτὸν τὸν Χρηστίδην. Ἀλλὰ τοῦτο καὶ ἀνοίκειον ἐθεωρήθη, ὑπό τινων δὲ καὶ οὐχὶ ὅλως ἀκίνδυνον, διότι ἦσαν οἱ μὴ θεωροῦντες εἰλικρινῆ τὴν μετριοπάθειαν αὐτοῦ ταύτην. Διὰ τοῦτο παρεκλήθη νὰ μεταβῇ εἰς Ἀκαρνανίαν, ὅπου ἐξήσκει μεγάλην ἐπιῤῥοήν, ἵνα ὀργανίσῃ ἐκεῖ τὰ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἦλθον λοιπὸν πρό τινος εἰς Μέγαρα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Περαχώραν ἀπεσταλμένοι τῶν ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι στρατιωτῶν ἵνα ἀπαιτήσωσι χρηματικὰ χορηγήματα. Τινὲς δὲ φιλύποπτοι ἀπέδιδον τὴν ἀποστολὴν αὐτὴν εἰς τὸν Μαυροκορδάτον ἵνα δυσχεράνῃ τοῦ Κωλέττου τὴν θέσιν. Ὅπως δήποτε οὗτος ἔκρινεν εὔλογον νὰ μὴ τοὺς ἀπελπίσῃ, καὶ διεβουκόλει αὐτοὺς λέγων νῦν μὲν ὅτι ὁ Κουντουριώτης στέλλει προσεχέστατα μεγάλας ποσότητας ἐξ Ὕδρας, νῦν δὲ ὅτι ἐκ Σύρας περιέμενε χρήματα. Καθ' ἑκάστην πᾶν ἱστίον φαινόμενον εἰς τὴν θάλασσαν, ὅτε ἡ Κυβέρνησις ἦν ἔτι ἐν Μεγάροις, ἀνηγγέλλετο ὡς τὸ χρυσοφόρον ἐκεῖνο, μέχρις οὗ ἠφανίζετο εἰς ἀντίθετόν τι σημεῖον τοῦ ὁρίζοντος, καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ αἱ χρυσαῖ ἐλπίδες ἐπίσης.

Οὕτως ἔμενον οἱ ἀπεσταλμένοι πρὸ πολλοῦ περιμένοντες, καὶ καθ' ἑκάστην ἔβλεπον ματαιουμένας τὰς προσδοκίας των. Τέλος μίαν ἑσπέραν, ἐν ᾧ ἤμην εἰς τοῦ Κωλέττου, καὶ αὐτὸς εἰς τὴν γωνίαν ἀνακλίντρου καθήμενος, μοὶ ἔδιδε τὰς διαταγάς του διὰ τῆς νυκτὸς τὴν ἐργασίαν, τῷ ἀνηγγέλθησαν οἱ ὁπλαρχηγοὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Ὡς δ' ἔνευσεν, εἰσῆλθον αὐτοί, καὶ ἔστησαν πάντες ἐντὸς τῆς θύρας, σοβαροὶ καὶ κατηφεῖς. Ἔπειτα δέ, λαβόντες ἀγερώχως τὸν λόγον·

— «Κύριε Κωλέττη, τῷ εἶπον περίπου, ἂν μᾶς ἐκλαμβάνῃς ὡς παιδιά, ἂν νομίζῃς ὅτι ἠμπορεῖς νὰ μᾶς χλευάζῃς, ἀπατᾶσαι. Βλέπομεν πολὺ καλὰ ὅτι χρήματα οὔτε ἔρχονται οὔτε θὰ ἔλθουν, καὶ δὲν ἀνεχόμεθα περισσότερον νὰ παιζώμεθα. Ἀναχωροῦμεν, καὶ θὰ εἰπῶμεν εἰς ἐκείνους οἵτινες μᾶς ἔπεμψαν ὅτι ἀπ' ἐδῶ τίποτε δὲν ἔχουν νὰ ἐλπίζωσι, καὶ ὅτι θὰ κάμουν φρόνιμα νὰ συμβιβασθοῦν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Ναυπλίου, καὶ νὰ ὑπάγῃ καθεὶς ὅπου τῷ συμφέρει.. Λέγοντες δὲ ταῦτα, εἶχον τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ὅπλων των, καὶ ἡ φυσιογνωμία των ἐλάμβανεν ἔκφρασιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀπειλητικήν. Ἡ θέσις τοῦ Κωλέττου ἦν κρίσιμος, καὶ ἀνησύχουν νὰ ἰδῶ πῶς ἤθελεν ἐξέλθει αὐτῆς. Ἀλλ' ἀταράχως λαβὼν τὸν λόγον·

— «Ναί, παλληκάρια, τοῖς εἶπεν, εἶναι ἀληθὲς ὅ,τι λέγετε· χρήματα δὲν ἔχομεν, οὔτε ἐλπίζω νὰ μᾶς σταλοῦν, ἢ μᾶλλον ἐματαιώθησαν αἱ ἐλπίδες μου. Ἔχετε δίκαιον νὰ ἐπιστρέψητε εἰς τὰς πατρίδας σας. Ἂν δὲν δύνασθε ἄλλως νὰ πράξητε, ὑποταχθῆτε εἰς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Ναυπλίου. Ἀφήσατέ με· δὲν ἔχω δικαίωμα νὰ δυσαρεστηθῶ διὰ τοῦτο. Ἐγὼ ὅμως χρέος μου θεωρῶ νὰ ἐπιμείνω, καὶ μόνος ἂν ἐγκαταλειφθῶ. Ἂς μὲ συλλάβωσιν, ἂς μὲ φυλακίσωσιν, ἂς μὲ φονεύσωσιν οἱ ἀντίπαλοι. Σεῖς, φροντίσατε διὰ τὴν σωτηρίαν σας· ἐγὼ ἀντὶ παντὸς κινδύνου θὰ ἐκτελέσω τὸ χρέος μου. Σεῖς φροντίσατε διὰ τὴν σωτηρίαν σας.

Ταῦτα εἶπε μετὰ προσώπου ἀθρύπτου, μετὰ φωνῆς δὲ ἡσύχου, ἀλλὰ βαθείας καὶ συγκεκινημένης. Τῆς προσλαλιᾶς του ταύτης

ὑπῆρξε καταπληκτικὴ ἡ ἐντύπωσις. Οἱ ἐξηγριωμένοι ἐκεῖνοι στρατιῶται, οἱ πρὸ μιᾶς στιγμῆς ἀπειλοῦντες, αἴφνης ἐπὶ τοσοῦτον ἐκάμφθησαν, ὥστε προσελθόντες ἐφίλουν τὴν φουστανέλλαν του καὶ ὑποδακρύοντες ἔλεγον ὅτι πᾶσαν θυσίαν, καὶ τὸν θάνατον προθύμως δέχονται μᾶλλον παρὰ νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸν ἀρχηγόν των καὶ τὸν πατέρα των. Καὶ ἀπῆλθον ταῦτα τὰ αἰσθήματα νὰ μεταδώσωσι καὶ εἰς τοὺς ἐντολεῖς των. Ποτὲ δὲν εἶδον μείζονα θρίαμβον ἠθικῆς ἀξιοπρεπείας!

Ἐνίοτε μετὰ μεσημβρίαν, ὁσάκις ἡ ὑπηρεσία μοὶ τὸ ἐπέτρεπε, κατέβαινον καὶ ἐγὼ εἰς τὴν μικρὰν κατάφυτον κοιλάδα, ἥτις ἐξετείνετο εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ χωρίου, καὶ ἔνθα πάντες οἱ ἐπίσημοι πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοί, οἱ τότε ἐν Περαχώρᾳ ἐπιδημοῦντες, διέτριβον τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας, συζητοῦντες τὴν μικρὰν καὶ μεγάλην πολιτικήν, ἀνασπῶντες ἄγρια χόρτα διὰ τὸ δεῖπνόν των, ἢ λεηλατοῦντες τὰς ἀμυγδαλᾶς, ὧν ὑπῆρχεν ὡραῖον ἄλσος ἐκεῖ, φέρον ἤδη τοὺς ἀώρους, ἀλλὰ καλοὺς εἰς βρῶσιν καρπούς του, καλοὺς τοὐλάχιστον δι' ἡμᾶς τοὺς μεγάλην μὴ ἔχοντας ἐκλογήν.

Ἐκεῖ περιδιαβάζων μίαν ἡμέραν μετὰ τοῦ στενοῦ φίλου τοῦ Ὑψηλάντου, τοῦ φιλέλληνος στρατηγοῦ Γραλλιὰρ (Graillard), οὗ μὲ ἔτερπεν ἡ εὐφυΐα, καὶ μ' ἐδίδασκον αἱ ποικίλαι γνώσεις καὶ αἱ πρωτότυποι ἰδέαι, ἔφθασα μετ' αὐτοῦ μέχρι τοῦ πέρατος τῆς κοιλάδος, ὅθεν κοίλη καὶ ἀπότομος ὁδὸς διὰ τῶν κρημνῶν τοῦ ὄρους ἑλισσομένη φέρει μετὰ μακρὰν κάθοδον εἰς τὸ πεδίον τοῦ Κορινθιακοῦ Ἰσθμοῦ. Ἐκεῖ διεκρίναμεν ἔφιππον προσερχόμενον ἄνδρα εὐρωπαϊκὴν φέροντα ἐνδυμασίαν, ἥτις ἦν τότε ἐξαίρεσις, καὶ ὑπὸ συνοδίας παρακολουθούμενον. Ἡ περιέργεια ἡμῶν ἐκινήθη, τίς ἄρα νὰ ἦν ὁ προσερχόμενος ξένος, διότι καὶ διὰ τὴν μόνωσιν ἡμῶν καὶ διὰ τὸ ἐπίσημον τῶν περιστάσεων, πᾶν καὶ τὸ ἐλάχιστον εἶχε δι' ἡμᾶς σπουδαιότητα. Ὅτε δ' οἱ ὁδοιπόροι ἐπλησίασαν, ὦ τῆς ἐκπλήξεως καὶ ὦ τῆς χαρᾶς μου! ἐν τῷ ἡγουμένῳ αὐτῶν ἀνεγνώρισα . . . . τὸν Θείρσιον! Ἀνέλπιστον δὲ καὶ εὐχάριστον ἦν καὶ δι' ἐκεῖνον ν' ἀπαντήσῃ ἐμὲ πρῶτον εἰς τὸ μέρος τοῦτο, δι' ὃ

καὶ ἀποβὰς τοῦ ἵππου συνεβάδισε μετ' ἐμοῦ εἰς τὴν Περαχώραν.

Καθ' ὁδὸν δὲ μοὶ ἔλεγεν ὅτι ἀξιοθρήνητον καὶ ἀπαίσιον θέαμα ἦν τὸ τῆς Ἑλλάδος σπαραττομένης εἰς ἐμφύλια κόμματα καὶ ἀλληλομαχούσης, καὶ οἱ Ἕλληνες ὅτι κινδυνεύουσι ν' ἀπολέσωσι τὴν ὑπόληψιν τῆς Εὐρώπης ὡς ἱκανοὶ νὰ ζήσωσιν ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ ἣν ἡρωϊκῶς κατέκτησαν. «Προσέξατε, μοὶ εἶπε, μὴ ἡ Εὐρώπη εἴπῃ πάλιν περὶ ὑμῶν ὅ,τι εἷς ἀρχαῖος αὐτοκράτωρ τῆς Ῥώμης εἶχεν εἰπεῖ: «**Τοὺς Ἕλληνας ἀπομεμαθηκέναι τὴν ἐλευθερίαν**». Μοὶ προσέθηκε δ' ὅτι, ἀπὸ τοιούτων φόβων ὁρμώμενος, ἦλθε νὰ προτρέψῃ τὸν Κωλέττην νὰ διαλύσῃ τὸν περὶ αὐτὸν συνηγμένον στρατόν, νὰ συνδιαλλαγῇ μετὰ τοῦ Αὐγουστίνου, καὶ οὕτως ἐν σώφρονι εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ νὰ περιμείνωσιν οἱ Ἕλληνες τὰς περὶ αὐτῶν ἀποφάσεις τῆς διπλωματίας, αἵτινες τόσῳ εὐμενέστεραι θὰ ἦσαν ὅσῳ τῆς Ἑλλάδος ἡ διαγωγὴ θὰ ἦν μᾶλλον ἀξία ἐπαίνου. Ἤρχετο δὲ συγχρόνως καὶ ν' ἀναγγείλῃ ὅτι ἐὰν ἐσωφρόνουν, ἠδύναντο νὰ ἐλπίσωσι τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σχεδίου του τοῦ νὰ δώσῃ ὁ Βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας, ὁ φιλελληνικώτατος ἐκεῖνος μονάρχης τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ υἱόν, τὸν Ὄθωνα, ὡς Βασιλέα τοῦ νέου κράτους.

Μετ' ἀφάτου ἀγαλλιάσεως ἤκουσα τὴν ἀγγελίαν ταύτην ἐγὼ ὁ ἐν Βαυαρίᾳ τραφείς,· καὶ γνωρίσας τὰ ἐνθουσιώδη ὑπὲρ Ἑλλάδος αἰσθήματα τοῦ ποιητοῦ Βασιλέως, ὡς καὶ τὸ χρηστὸν καὶ ἥμερον ἦθος τοῦ ἐν ταῖς αὐταῖς ἰδέαις τραφέντος ἡγεμονόπαιδος. Οὐχ ἧττον ὅμως εἶπον τῷ Θειρσίῳ ὅτι, καθ' ὅσον ἐγνώριζον τὴν τότε κατάστασιν τῶν πραγμάτων καὶ τὴν τῶν πνευμάτων διάθεσιν, μοὶ ἐφαίνετο δυσχερέστατον, ἢ μᾶλλον ἀδύνατον, νὰ διαλυθῇ ἄπρακτος ὁ συνταγματικὸς στρατός, διότι καὶ ἂν θελήσῃ τοῦτο, δὲν πιστεύω νὰ τὸ κατορθώσῃ αὐτὸς ὁ Κωλέττης, αὐτὴ δ' ἡ εἴδησις τῆς πιθανῆς ἐκλογῆς ἡγεμόνος ὅτι ἔσται νέος λόγος ἵνα μὴ θέλωσιν οἱ ἀντίπαλοι τῶν λεγομένων Κυβερνητικῶν ν' ἀφήσωσι τούτοις τὸ πλεονέκτημα τοῦ νὰ παραδώσωσι τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν ὁριστικὴν αὐτῆς Κυβέρνησιν, καὶ ὅτι τέλος οἱ Συνταγματικοὶ θέ-

λουσι νὰ εὕρῃ ὅστις δήποτε ἐκλεχθῇ ἡγεμὼν τὴν Ἑλλάδα πεπροικισμένην ἤδη διὰ θεσμῶν ἐλευθέρων.

Ὁ Θείρσιος ὅμως, ἐλπίζων ὅτι ἀπατῶμαι, ἐφρόνει ὅτι ἅμα ἔβλεπε τὸν Κωλέττην καὶ ἐπεκαλεῖτο τὴν σύνεσιν καὶ τὸν πατριωτισμὸν αὐτοῦ, ἤθελε τὸν πείσει εἰς τὸ νὰ παύσῃ τὴν ἐμφύλιον ῥῆξιν. Ὁδηγήσας ἐπομένως αὐτόν, τὸν παρουσίασα εἰς τὸν Κωλέττην, ὃν πρὶν δὲν ἐγνώριζεν, ὡς εἰς τὴν Σάμον ἀπόντα, καὶ μετ' ἐκεῖνον εἰς τὸν Χρηστίδην, καὶ ἀποσυρθεὶς ἀφῆκα τοὺς τρεῖς μόνους κεκλεισμένους εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ Κωλέττου. Ἡ συνέντευξις ὑπῆρξε μακροτάτη. Καθ' ὅλην δ' αὐτῆς τὴν διάρκειαν οἱ ἀργοὶ πολιτικοὶ τῆς Περαχώρας ἦσαν εἰς μεγάλην κίνησιν, ἐν πυρετώδει περιεργείᾳ ἄνω καὶ κάτω συστρεφόμενοι ὑπὸ τὰ παράθυρα τοῦ Κωλέττου, διότι πρὸ πολλοῦ εἶχε διαδοθῇ ὅτι ὁ Ὄθων ἐξελέγετο Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὁ Θείρσιος ἐνομίζετο διδάσκαλος αὐτοῦ.

Τέλος μετὰ δίωρον συνδιάλεξιν ἐξῆλθεν ὁ Θείρσιος, καὶ λαβών με κατ' ἰδίαν, μοὶ εἶπεν ὅτι εἶχον δίκαιον. Ὁ Κωλέττης τῷ διεβεβαίωσεν ὅτι ὁ τόπος ἦν εἰς μέγαν βαθμὸν ἠρεθισμένος κατὰ τοῦ Αὐγουστίνου, καὶ ὅτι αὐτὸς οὐδεμίαν εἶχε δύναμιν ἵνα κατευνάσῃ τὸ δημόσιον αἴσθημα· ὅτι δὲ προκειμένου περὶ ἐκλογῆς ἡγεμόνος, ἡ σύμπνοια ἐστὶ βεβαίως ὑπέρ ποτε ποθητή, ὥστε ὁ νέος ἀρχηγὸς τοῦ κράτους νὰ μὴ εὕρῃ δύω στρατόπεδα, τὸ τῶν ἐκλεκτῶν καὶ τὸ τῶν ἀποβλήτων, ὅπερ θὰ ἦν ἀδύνατον διαρκούσης τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Καποδιστρίου, ἥτις ἦν κομματικὴ τότε καὶ ἀποκλειστική, ἐν ᾧ ἡ ὑπερίσχυσις τῶν συνταγματικῶν θὰ ἦν τὸ σύνθημα αὐτῆς τῆς ἐφετῆς τῶν κομμάτων ἑνώσεως καὶ τῆς γενικῆς συνδιαλλαγῆς· ἄλλως τε δὲ καὶ ὅτι οἱ συνταγματικοὶ λεγόμενοι στρατιῶται, εἰς ἓξ χιλιάδας ἤδη ἀριθμούμενοι, καὶ πρὸ καιροῦ οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον μισθὸν λαβόντες, ἂν διαλυόμενοι ἀπεπέμποντο χωρὶς τακτικὴ κυβέρνησις ν' ἀντιληφθῇ αὐτῶν καὶ νὰ τοὺς περιθάλψῃ, θ' ἀπέθνησκον τῆς πείνης καὶ θὰ ἠναγκάζοντο νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς λῃστείαν ἢ εἰς καταπίεσιν τοῦ λαοῦ. Ἡ πτῶσις τοῦ Αὐγουστίνου, τῷ εἶπε τέλος, δύναται μόνη νὰ ἐπιπεδώσῃ τὴν

ὁδὸν εἰς τὸν νέον ἡγεμόνα, καὶ παραδώσῃ αὐτῷ τὴν Ἑλλάδα ἡνωμένην καὶ ἀστασίαστον.

Ταῦτα ἔπεισαν τὸν Θείρσιον καὶ συνεκίνησαν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τὴν ἐνάρετον καὶ φιλελληνικωτάτην καρδίαν αὐτοῦ, ὥστε αὐθημερὸν ἔγραψεν εἰς Σῦρον νὰ τῷ σταλῇ πᾶσα ἡ πίστωσις ἣν εἶχεν ἐκεῖ ἀνοικτὴν παρά τινι τῶν τραπεζιτῶν, καὶ τὸ πλεῖστον αὐτῆς, ἀποτελοῦν οὐ μικρὰν ποσότητα, ἐδάνεισεν, ἢ ὡς εἶχον τὰ πράγματα τότε, σχεδὸν ἐχάρισεν, εἰς τὴν συνταγματικὴν Κυβέρνησιν, ἵνα ἐξοικονομήσῃ τὰς ἀνάγκας τῶν στρατιωτῶν, καὶ προλάβῃ τὸν κίνδυνον ἀταξιῶν, αἵτινες θὰ προσέτριβον μομφὴν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα. Τοιοῦτος ἦν ὁ θερμὸς οὗτος καὶ σοφὸς τῆς Ἑλλάδος φίλος.

Εἶδε δὲ μετὰ χαρᾶς ὅτι παρὰ τοῖς ἐν Περαχώρᾳ ἐπεκράτει τάξις καὶ πειθαρχία, ἀπ' ἐναντίας τῶν συκοφαντιῶν ἃς εἶχεν ἀκούσει ἐν Ναυπλίῳ, ἔνθα οἱ περὶ τὴν κυβέρνησιν περιέγραφον αὐτοὺς ὡς ληστῶν ὅμιλον. Εἰς τὴν οἰκίαν δ' ἥτις τῷ ἐδόθη ὡς κατάλυμα συνέῤῥευσαν, ὀλίγον ἀφ' οὗ ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς τοῦ Κωλέττου, πάντες οἱ ἐπίσημοι ἢ ἑαυτοὺς θεωροῦντες ὡς τοιούτους, ἵνα γνωρίσωσι τὸν διδάσκαλον τοῦ μέλλοντος Βασιλέως, ἤ, οἱ πλεῖστοι, ἵνα γίνωσι γνωστοὶ εἰς αὐτόν. Ἤμην δὲ παρὼν εἰς τὴν συνδιάλεξιν ἐκείνην, καὶ ἐθαύμαζον τοῦ ἀνδρὸς τὴν σοφὴν φρένα καὶ τὴν ἔκφρασιν τῆς διακαοῦς πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπης του. Ἐν ᾧ δ' ὡμίλει, ἀκούσας εἰς τὸ ὑπόγειον κλῶσσαν κακκαρίζουσαν, ἐμειδίασε χαριέντως ὁ γέρων, καὶ «ἰδού, εἶπεν, ἡ εὐγλωττοτέρα συνηγορία ἣν ἤκουσα περὶ τῆς παρὰ τοῖς ***Συνταγματικοῖς*** τάξεως καὶ πειθαρχίας.» Τὴν ὑπὸ πάντων ἐπικροτηθεῖσαν καὶ περιλαληθεῖσαν εὐφυολογίαν ταύτην δεινῶς μετὰ καιρὸν διέστρεψεν ὁ Χρηστίδης, ψευδῶς, περιαυτολόγως καὶ μετὰ λήθης πάσης ἠθικῆς ἀξιοπρεπείας διηγηθεὶς εἰς τὸν μετὰ καιρὸν ἐπισκεψάμενον τὴν Ἑλλάδα πρίγκηπα Πύκλερ Μωσκά: ὅτι αὐτὸς ὁ Χρηστίδης διέταξε παιδία νὰ φωνάζωσιν ὅτι πωλοῦσιν αὐγὰ ὑπὸ τὰ παράθυρα τοῦ Θειρσίου, ἵνα ἀπατήσῃ αὐτὸν ὡς πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν μέσῳ τῶν στρα-

τευμάτων ἀσφάλειαν. Ὁ δὲ πρίγκηψ ἀνέκδοτα θηρεύων ἵνα κοσμήσῃ τὴν περιγραφὴν τῆς ὁδοιπορίας του κατέπιε καὶ τὸ τοῦ Χρηστίδου ἀβασανίστως, καὶ μὴ ἐκτιμήσας ὅτι καὶ ἀληθὲς ἂν τυχὸν ἦτο, θὰ ἔφερεν αἰσχύνην εἰς τὸν ἀπατεῶνα μᾶλλον ἢ εἰς τὸν πιστεύοντα, διηγήθη αὐτό, ὡς μωρόπιστον γερόντιον χλευάσας τὸν Θείρσιον. Οὗτος δὲ ἀπήντησε μετὰ ταῦτα διὰ φυλλαδίου οὐχὶ λίαν εὐχαρίστου διὰ τὸν Χρηστίδην. Ὅτε δὲ μετά τινα ἔτη ἦλθε πάλιν νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Ἑλλάδα βασιλευομένην, ἐπροσπάθησα ἐγὼ νὰ ἐπιφέρω συνδιαλλαγήν, καὶ καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλε νὰ ἔλθῃ ὁ Θείρσιος εἰς τὴν οἰκίαν μου, προσεκάλεσα καὶ τὸν Χρηστίδην, ἵνα εὕρῃ ἀφορμὴν νὰ τῷ δώσῃ τινὰς φιλικὰς ἐξηγήσεις· ἀλλὰ φαίνεται ὅτι συναισθανθεὶς τότε πόσον ἄτοπος καὶ ἀδικαιολόγητος ἦν ἡ διαγωγή του, ἦλθε μὲν ἀλλ' ᾐδέσθη ὅπως δήποτε ν' ἀναφέρῃ τὸ σκανδαλῶδες ἐκεῖνο ἐπεισόδιον, καὶ ἡ συνέντευξις παρῆλθεν ἄνευ ἀποτελέσματος.

Εἰς τὸν ἀνάξιον ὅμως τοῦτον μῦθον ὑπῆρξεν ὡς φαίνεται καὶ ἄλλη τις βάσις πλὴν τοῦ ἐν Πέρα-Χώρᾳ ἀστεϊσμοῦ τοῦ Θειρσίου, ὅτι ὅτε μετά τινας ἡμέρας αὐτός, ἵνα γνωρίσῃ τὸ πνεῦμα πάντων τῶν μετεχόντων τῆς συνταγματικῆς συστάσεως, καὶ τὴν κατάστασιν αὐτῶν, συναπῆλθε μετὰ τοῦ Κωλέττου καὶ τοῦ Χρηστίδου εἰς Μέγαρα, ὅπου καὶ ἐγὼ τοὺς παρηκολούθησα, ὁ Χρηστίδης, ὡς ἤκουσα, διέταξε νὰ καταβῶσιν οἱ τῶν πέριξ ποιμένες μετὰ τῶν ποιμνίων αὐτῶν πρὸς τὴν ὁδὸν δι' ἧς διηρχόμεθα, ἵνα ἰδὼν πεισθῇ ὁ Θείρσιος ὅτι ἡ χώρα δὲν εἶχεν ἐρημωθῆ, οὐδ' ἦν εἰς διαρπαγὴν παραδεδομένη, ὡς διεδίδετο.

Ἡ ὁδοιπορία αὕτη εἰς Μέγαρα ἦν δι' ἐμὲ λίαν εὐάρεστος, διότι ἵππευον συνήθως πλησίον τοῦ Θειρσίου, συντάττοντος καὶ ἀναπτύσσοντός μοι καθ' ὅλον τὸ διάστημα σχέδιον φιλελευθέρου πολιτεύματος καθ' ὃ ἐφρόνει ὅτι ὁ μέλλων ἡγεμών, ἢ μᾶλλον Βασιλεύς, ὡς ἤδη τότε διεδίδετο, ὤφειλε νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἡ μακρὰ τῶν ἰδεῶν του συζήτησις μοὶ ἦν διασκεδαστικωτάτη. Καὶ ὑπ' ἀρχαιολογικὴν δ' ἔποψιν μοὶ ἦν ἡ συνοδοιπορία πολύτιμος, διότι

ἐμάνθανον παρ' αὐτοῦ πλεῖστα ἃ ἠγνόουν τῆς ἱστορίας καὶ τῆς τοπογραφίας, καὶ ἐδιδασκόμην πῶς πρέπει νὰ σπουδάζω τὴν Ἑλλάδα περιηγούμενος. Περὶ τὸ Μάζι, ἐπὶ τοῦ μεγάλου Ἰσθμοῦ, παρεκβὰς τῆς ὁδοῦ μετ' ἐμοῦ, εἰσῆλθεν εἰς πυκνὴν λόχμην, καὶ εἰς τὸ μέσον αὐτῆς εὗρεν ἐρείπιον ἀρχαίου οἰκοδομήματος, εἴδους πύργου τῆς καλῆς ἐποχῆς, καὶ μοὶ τὸ ἔδειξε λέγων ὅτι οἱ ἀρχαιολόγοι ἔχουσιν une seconde vue ἵν' ἀνακαλύπτωσιν ἀρχαιότητας ἐκεῖ ὅπου ἄλλοι οὐδὲ τὰς ὑποπτεύουσιν.

Ἐν Μεγάροις, ἡ γενομένη ὑποδοχὴ εἰς τὸν «Διδάσκαλον τοῦ Βασιλέως» ἦν θριαμβευτική. Οἱ στρατιῶται κατὰ στίφη ἐξῆλθον εἰς προϋπάντησιν, ἔχοντες ἐπὶ τῶν σημαιῶν των, ὑπὸ τὴν Ἀθηνᾶν, ἥτις ἦν τὸ συνταγματικὸν σύμβολον, ἐπιγεγραμμένας τὰς λέξεις: «Ζήτω τὸ σύνταγμα! Ζήτω ὁ Ὄθων, βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος!» Καὶ διὰ θαλῶν δὲ καὶ στεφάνων ἦσαν κεκοσμημέναι αἱ οἰκίαι τοῦ Θειρσίου, τοῦ Κωλέττου καὶ τῶν κυριωτέρων ἀρχηγῶν.

Μείνας δ' ἐν Μεγάροις ὁ Θείρσιος ὅσον τῷ ἐχρειάζετο ὅπως πεισθῇ ὅτι οἱ ἐν τῷ συνταγματικῷ στρατοπέδῳ, οἱ πλεῖστοι τῶν πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς διακεκριμένων Ἑλλήνων, ἦσαν πάντες φιλοβασιλεῖς, ἀλλὰ καὶ ἐπεθύμουν, ὡς ὁ ἴδιος ἤθελε, συνταγματικῶς συγκεκερασμένην τὴν Βασιλείαν, καὶ περιμείνας καὶ λαβὼν ἐκεῖ τὰ ἐκ Σύρου χρήματά του, ὧν τὰ πλεῖστα ἔδωκε τῷ Κωλέττῃ ὡς ἄτοκον δάνειον, οὐδὲν ἕτερον λαβὼν ἢ χρεωστικὸν ὁμόλογον τῆς σχεδὸν κατ' ὄνομα μόνον ὑφισταμένης συνταγματικῆς κυβερνήσεως, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ναύπλιον, ἐλπίζων νὰ κατορθώσῃ παρὰ τῷ Αὐγουστίνῳ ὅ,τι δὲν ἐπέτυχε παρὰ τοῖς Συνταγματικοῖς. Ἀφορῶν εἰς τὴν τῶν ἀντιπάλων μερίδων συγχώνευσιν πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ πρὸς κατάλληλον τῆς βασιλείας ὑποδοχήν, ἀνέφικτον δ' αὐτὴν θεωρῶν τοὐντεῦθεν ἐν ὅσῳ διέμενεν ἐν Ναυπλίῳ ἡ ἀποκλειστικὴ καὶ τοῖς ἀντιφρονοῦσιν οὐδεμίαν ἐγγύησιν παρέχουσα τοῦ Αὐγουστίνου κυβέρνησις, συνέλαβε τὸν σκοπόν, ἐλθὼν πρὸς αὐτόν, καὶ τὴν σύμπραξιν τῶν ξένων πρέσβεων προσέτι ἐπικαλούμενος, νὰ τὸν προτρέψῃ νὰ παραιτηθῇ οἰκειοθελῶς ἐξουσίας ἥτις

ἐγίνετο πρόσκομμα εἰς τὰ ὑπέρτατα συμφέροντα τῆς πατρίδος του. Τὸ κατ' ἐμὲ τῷ παρετήρησα μὲν ὅτι σχεδὸν βεβαίαν ἐθεώρουν τῆς προτάσεώς του τὴν ἀποτυχίαν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπέμενεν ἐλπίζων, καὶ μοὶ ἐπρότεινε νὰ τὸν συνοδεύσω εἰς Ναύπλιον ἵνα παρευρεθῶ καὶ ἴσως καὶ τὸν συνδράμω ὅπως δήποτε εἰς τὰς διαπραγματεύσεις του, ἄνευ μὲν καὶ τῆς ἐλαχίστης πεποιθήσεως, ἀλλὰ πρὸς χάριν του, συγκατένευσα. Ὑπεσχέθη δὲ καὶ ὁ Κωλέττης ν' ἀναβάλῃ πᾶν κίνημα εἰσβολῆς τῶν Συνταγματικῶν μέχρις οὗ ὁ Θείρσιος, ἂν ἤθελεν ἰδεῖ ματαιουμένας τὰς ἐλπίδας του, τῷ γράψῃ ὅτι δὲν τὸν ἀποτρέπει πλέον τοῦ νὰ εἰσβάλῃ. Συνεφωνήθη δ' ὅτι τὴν ἔννοιαν ταύτην θέλει ἔχει ἡ ἐπιστολή, ἐὰν ἄρχηται ἀπὸ τοῦ γράμματος Κ.

Ἀπήλθομεν λοιπὸν ἔφιπποι, ὁ Θείρσιος μετὰ τοῦ ὑπηρέτου του καὶ ἐγώ, καὶ τὴν πρώτην νύκτα κατελύσαμεν εἰς τὸ αὐτὸ φυλακεῖον τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Γερανίου, ὅπου πρό τινος καιροῦ εἴχομεν συναπαντηθῆ. Τῇ δ' ἐπαύριον, μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, ἐξηκολουθήσαμεν τὴν ὁδοιπορίαν, καταβάντες τὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους τὴν παρατείνουσαν τὸν Σαρωνικὸν κόλπον, μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ. Ὅτε δ' ἐφθάσαμεν εἰς τὴν ἐπίπεδον, νεάζων τὸν χαρακτῆρα ὁ Θείρσιος, καὶ ἀνυπόμονος, ἤθελε νὰ προελάσῃ, καὶ μὲ προέτρεψε νὰ κτυπήσω τὸν ἵππον μου ἵνα φθάσωμεν ἀπὸ ῥυτῆρος εἰς Κόρινθον. Ἀλλ' ὁ ἵππος μου, ἀσυνήθης, ὡς φαίνεται, ὢν εἰς τὴν ὀρεοβασίαν, ἤρχισε χωλαίνων μετὰ τὴν μακρὰν κατάβασιν, καὶ οὐδόλως ἐπείθετο νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν ἡμετέραν ἀνυπομονησίαν. Τότε μοὶ ἐπρότεινεν ὁ Θείρσιος ν' ἀλλάξω αὐτὸν πρὸς τὸν τοῦ ὑπηρέτου του, ὅστις δὲν ἔβλαπτεν καὶ ἂν ἔφθανε κατόπιν ἡμῶν. Καὶ ὁ μὲν ὑπηρέτης ἦν ὁ Δημ. Βρυζάκης, ὅστις μετὰ ταῦτα, παρακολουθήσας τὸν κύριόν του εἰς Μόναχον, ἐσπούδασεν ἐκεῖ τὴν ζωγραφικήν, καὶ ἀνεδείχθη καλλιτέχνης διακεκριμένος. Ὁ δ' ἵππος αὐτοῦ ἦν τοὐλάχιστον ἀρτίπους καὶ γοργότερος τοῦ ἐμοῦ, καίτοι ἔχων πρόσθετον βάρος, διπλῆν πήραν φέρουσαν εἰς δίστηλα τὸ μέρος τῶν χρημάτων ὃ ὁ Θείρσιος διετήρησεν εἰς ἰδίαν χρῆσιν

ἐξ ὅσων εἶχε φέρει ἐκ Σύρου, ἀφ' οὗ τὰ ἐπίλοιπα ἔδωκεν εἰς τοὺς συνταγματικούς.

Τούτου λοιπὸν ἐπιβάς, συνεκάλπαζον μετὰ τοῦ σοφοῦ συνοδοιπόρου μου, καὶ τὸν Βρυζάκην πρὸ πολλοῦ ἀφήσαμεν τόσον ὀπίσω ὥστε οὐδ' ἐφαίνετο πλέον. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐφ' ἱκανὸν προὐχωρήσαμεν, ἰδὼν ἐγὼ ὅτι ἐν τῇ ὁρμῇ τῆς ἱππασίας ἐξέῤῥει τῷ Θειρσίῳ ἀπὸ τοῦ ἐφιππίου του ἡ ὑδραϊκὴ χλαίνα ἢ **καππότα** του ἐξ ἐρίου, τῷ ἐφώναξα πολλάκις ἐπανειλημμένως νὰ σταθῇ, ἀλλὰ μάτην! Μετὰ νεανικῆς χαρᾶς διατρέχων ὡς ὑπόπτερος τὸ εὐρὺ πεδίον, οὐδὲ μὲ ἤκουεν, οὐδ' ᾐσθάνετο τί τῷ συνέβαινεν. Τὸ ἐπανωφόριόν του ἔπεσε κατὰ γῆς, καὶ ἐκεῖνος ἐξηκολούθει, **τρώγων** τὸν δρόμον. Τότε ἀνεχαίτισα ἐγὼ τὸν ἐμὸν ἵππον, κατέβην, ἔλαβον τὴν χλαίναν, τὴν ἔρριψα εἰς τὸ ἐφίππιόν μου, καὶ ἀναβὰς ἔτρεξα ἐπὶ τὰ ἴχνη του. Ἀλλ' ἐκεῖνος εἶχε τόσον μακρυνθῇ, ὥστε μόλις τὴν κόνιν του ἀκόμη ἔβλεπον.

Μόνος δὲ μείνας, εἶδον ἐμπρός μου πρὸς τὰ δεξιά, εἴς τινα ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ μικρὸν πεδινὸν ὀχύρωμα τῶν κυβερνητικῶν, καὶ φρουρὸν αὐτοῦ ἔνοπλον ἱστάμενον παρὰ τὴν ὁδὸν ἣν ἐβάδιζον, καὶ συνοῖδα πόσον ὀλίγον ἀσφαλὴς ἦν ἡ θέσις μου, μόνου, ἐρχομένου ἀπ' ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, καὶ ἔχοντος, βαρύνουσαν τὸ ἐφίππιον καὶ τὴν συνείδησίν μου, τὴν ἀργυροφόρον ἐκείνην πήραν, εὐπρόσδεκτον καὶ πρόχειρον λάφυρον εἰς τὸν στρατιώτην, ὅστις, ἐὰν μ' ἐφόνευε καὶ μ' ἐσύλει, καὶ ἀνεξέλεγκτος θὰ ἔμενε, καὶ σχεδὸν θὰ ἦν ἐν τῷ δικαίῳ του, διότι ἀντάρτην θὰ ἐφόνευε καὶ ἐσύλει. Ταῦτα ἀναλογιζόμενος, ἔπληττον τὸν ἵππον ἵνα παρέλθω τὸ κινδυνῶδες ἐκεῖνο σημεῖον, ὅτε, μόλις φθάνω πλησίον τοῦ στρατιώτου, καί, κατὰ παράδοξον συγκυρίαν, ἀκριβῶς ἐμπρὸς αὐτοῦ, θραύεται τὸ λωρίον τοῦ ἐφιππίου μου, τὸ ἐφίππιον στρέφεται, καὶ πίπτω κατὰ γῆς ἐγὼ μεθ' ὅλων τῶν ἐπ' αὐτοῦ· ὁ δ' ἵππος μου, ὡς συνεννοούμενος μετὰ τοῦ ἐνεδρεύοντός με, ἵσταται ἐνώπιόν μου ἀκίνητος.

Οὕτω λοιπὸν ἐξέλιπε καὶ ἡ ἐλαχίστη ἐλπὶς τῆς ἐκφυγῆς διὰ τῆς ταχυπορίας τοῦ ἵππου μου, καὶ οὐδ' ἀμφιβολία μοὶ ἐπετρέ-

πετο ὅτι εἶχε σημάνει ἡ τελευταία στιγμή μου. Νὰ μεταχειρισθῶ εἰς ἄμυναν κατὰ τοῦ βαρέως ὡπλισμένου φρουροῦ τὸ μόνον λείψανον τῆς ἀρχαίας Βαυαρικῆς στολῆς μου, τὸ ξίφος μου ὃ ἔφερον, καὶ ἐκεῖνο δ' οὐχὶ εἰς ἀκμὴν τεθιγμένον οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἦν δυνατόν. Ἄλλως τε εἰς διακοσίων περίπου βημάτων ἀπόστασιν ἦν τὸ χαράκωμα, ἀφ' οὗ εἰς πρώτην ῥῆξιν θὰ ἔφθανον ἐν ἀκαρεῖ βοηθοὶ εἰς τὸν φονέα μου. Ἡ ἐπικρεμαμένη μοι τύχη ἀμφιβολίαν δὲν ἐπεδέχετο. Μόλις δ' ἔπεσα καὶ προσελθὼν ὁ στρατιώτης, μὲ ἠρώτησε τί μοὶ συμβαίνει καὶ μοὶ προσέφερε τὴν ἐπικίνδυνόν του ἐπικουρίαν. Καίτοι δ' εὐχαριστοῦντος καὶ ἀρνουμένου, ἵνα μὴ τὸν ἐνοχλήσω, ἔδεσεν ὅμως ἐμπείρως τὸ λωρίον, διηυθέτησε τὸ ἐφίππιον, καὶ μὲ ἠρώτησεν ἂν ἤμην μετὰ τοῦ **Φράγκου** ἐκείνου ὅστις πρὸ ὀλίγου εἶχε διέλθει τρέχων. Τῷ ἀπήντησα δὲ καταφατικῶς, καίτοι ἀγνοῶν ἂν ἡ ἀπάντησίς μου ηὔξανεν ἢ ἐλάττου τὸν κίνδυνον. Μετὰ ταῦτα δέ, ἂν καὶ ἐγὼ ἐπέμενον ὅτι τὰ ἐπίλοιπα θέλω πράξει μόνος; ἔλαβε τὴν καππόταν καὶ τὴν ἔρριψεν ἐπὶ τὸ ἐφίππιον, καὶ μετὰ τὴν καππόταν ἔλαβε . . . τὴν ἀργυροῦχον πήραν, καὶ τὴν ἐκίνησεν εἰς τὰς χεῖράς του, ὡς σταθμίζων αὐτήν. «***Ἄ γεμάτη τάλληρα***», μοὶ εἶπε. — « Ναί, τῷ ἀπεκρίθην, εἶναι τοῦ Φράγκου ἐκείνου », καὶ δι' ἄκρου τοῦ ὀφθαλμοῦ ἔβλεπον τὴν χεῖρά του, ἂν δὲν ἐφέρετο πρὸς τὸ πιστόλιον ἢ τὸ ξίφος του. Ἀλλ' αὐτὸς ἔθεσε καὶ τὴν πήραν, καὶ τὴν ἐστερέωσεν ἐπὶ τοῦ ἐφιππίου, καὶ μετὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ μὲ βοηθήσῃ ν' ἀναβῶ. Τοῦτο ἐθεώρησα ὡς περιττὴν ὑπερβολὴν φιλοφροσύνης μὴ ἀμφιβάλλων ὅτι ἡ χεὶρ ἥτις θὰ μ' ἐλάμβανεν ὑπὸ μάλης θὰ εἶχε κεκρυμμένην τὴν μάχαιραν. Ἀλλ' οὐδαμῶς! Τῇ φιλικῇ συνδρομῇ του ἀνεπήδησα εἰς τὸν ἵππον, καὶ ἀφ' οὗ μοὶ ηὐχήθη κατευόδιον, καλπάζων ἠκολούθησα τὸν Θείρσιον, συγκεκινημένος καὶ ἀναλογιζόμενος ὅτι τοιαύτη διαγωγὴ θὰ ἐτίμα καὶ τὸ ἔθνος τὸ μᾶλλον ἐπ' ἐξευγενισμῷ καυχώμενον. Μετὰ ἔτη δ' ἐρευνήσας ἔμαθον παρὰ τοῦ στρατηγοῦ Τσώκρη ὅτι ὁ εὐγενὴς στρατιώτης ἐκεῖνος ἀνῆκεν εἰς τὸ σῶμα, οὗ αὐτὸς ἦν διοικητής, καὶ ὅτι τὰ τῆς συνεντεύξεως ταύτης εἶχεν ἤδη παρ' αὐτοῦ ἀκούσει.

Ἐν Κορίνθῳ κατελύσαμεν εἰς τοῦ διοικητοῦ, ὅστις ἦν ὁ ἰατρὸς Ῥάγκος, ἀδελφὸς τοῦ στρατηγοῦ, ἀνὴρ ἐμβριθής, ἐπιεικὴς καὶ εὐπαίδευτος. Ἀκούσας οὗτος παρὰ τοῦ Θειρσίου τὸν σκοπὸν τῆς ἐπανόδου του εἰς τὸ Ναύπλιον, ἔλαβεν αὐτὸν κατὰ μέρος, καὶ τῷ εἶπεν ὅτι θεωρεῖ τὰς εὐγενεῖς προσπαθείας του δυστυχῶς ματαίας, διότι οἱ ἐν Ναυπλίῳ εἰσὶν ἐπίμονοι καὶ ἀποτετυφλωμένοι, καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῷ ἔδειξε ψήφισμα, ὃ αὐθημερὸν εἶχε λάβει, τῆς ἐν Ναυπλίῳ ἐθνοσυνελεύσεως, κηρύττον τὸν Αὐγουστῖνον Καποδίστριαν μόνιμον Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος, ἐν ᾧ τέως εἶχε μόνον τὸν τίτλον Προέδρου προσωρινοῦ.

Τοῦτο διακοινώσας μοι ἰδίᾳ ὁ Θείρσιος, μοὶ εἶπεν ὅτι ἐθεώρει τὴν ἐπιχείρησίν του ὡς ναυαγήσασαν, διότι ἔβλεπεν ἀδιαλλάκτους τοὺς περὶ τὸν Αὐγουστῖνον, καὶ οὐδὲ κἂν τὴν ἐλπίδα τῆς ἐκλογῆς Βασιλέως φαινομένους ὅτι μετὰ χαρᾶς ἀσπάζονται· ἑπομένως ὅτι νομίζει τὴν εἰσβολὴν τῶν συνταγματικῶν ὡς μὴ δυναμένην ν' ἀποσοβηθῇ, καὶ ὅτι ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς δὲν θέλει νὰ μὲ συμπαραλάβῃ εἰς τὴν ἐπιστροφήν του, καὶ προτιμᾷ νὰ μ' ἀφήσῃ νὰ ἐξακολουθήσω ἐκτελῶν τὸ πατριωτικόν μου καθῆκον ἐκεῖ ὅπου δύναμαί τινα νὰ προσφέρω ὑπηρεσίαν.

Μετὰ ταῦτα δὲ συνεκάλεσε περὶ ἑαυτόν, παρόντος καὶ ἐμοῦ, πάντας τοὺς ἐν Κορίνθῳ τότε ἐπιδημοῦντας στρατιωτικοὺς ἀρχηγούς, ἐν οἷς προεῖχον ὁ Νικήτας, καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ **Τυπικοῦ** λεγομένου, ἤτοι τοῦ προτύπου τακτικοῦ σώματος, Παυλίδης, ἀνεψιὸς τοῦ ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν Σπηλιάδου, καὶ τοῖς ὡμίλησε, προσπαθῶν νὰ τοῖς ἐμπνεύσῃ φρονήματα εἰρηνικὰ καὶ ἀδελφικὰ πρὸς τοὺς ἐν Περαχώρᾳ. Ἀλλ' οὗτοι ἐδείκνυντο ἀμετάπειστοι, καὶ ὁ Παυλίδης μάλιστα τραχέως ὕβριζε τοὺς ἀντιπάλους ὡς κακεντρεχεῖς, ληστὰς καὶ κακούργους. Ἀπελπισθεὶς ἐκ τούτου ὁ Θείρσιος, τοῖς εἶπεν ὅτι αὐτὸς μὲν ἀνυπερθέτως, κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν ὥραν, ἀπέρχεται εἰς Ναύπλιον ἵνα ἴδῃ εἴτι δύναται εἰσέτι νὰ κατορθώσῃ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἐμὲ δ' ὅτι θὰ πέμψῃ ὀπίσω εἰς Πέρα-Χώραν μετ' ἐπιστολῆς του προτρεπούσης τὸν

Κωλέττην ν' ἀπέχῃ παντὸς κινήματος, μέχρις οὗ ἐξαντληθῶσι πᾶσαι αἱ ἀπόπειραι συνδιαλλαγῆς. Καὶ ἀπεκρίθησαν μὲν οἱ ἀρχηγοὶ ὅτι οὐδεμία συνδιαλλαγὴ ἦν δυνατὴ μετὰ τῶν ἀνταρτῶν, ὑπεσχέθησαν ὅμως, ὅτι ἀφ' οὗ μ' ἐφιλοξένουν τὴν νύκτα ἐκείνην, τὴν ἐπαύριον θὰ μ' ἔπεμπον εἰς Πέρα-Χώραν μετὰ τῆς ἐπιστολῆς.

Ὅταν δ' ἀπῆλθον ἐκεῖνοι, ἐξῆλθε καὶ ὁ Θείρσιος, ἵνα διατάξῃ τὰ τῆς ἀναχωρήσεώς του, καὶ ἔμεινα μόνος εἰς τὸ δωμάτιον, ὅτε μετ' ὀλίγας στιγμὰς ἠνεῴχθη ἀψόφως ἡ ἐσωτερικὴ θύρα τοῦ δωματίου, καὶ νέος εὐειδής, φουστανελλοφόρος, ὃν πρὸ ὀλίγου εἶχον ἰδεῖ ἑπόμενον τῷ Νικήτᾳ, ὡς ὑπασπιστὴν αὐτοῦ, προτείνας τὴν κεφαλὴν καὶ περιβλεψάμενος, ὡς ἵνα πεισθῇ ὅτι δὲν ἔχομεν μάρτυρας, εἰσῆλθε καὶ μοὶ εἶπε ταπεινῇ τῇ φωνῇ, νὰ φύγω ἐνόσῳ ὁ Θείρσιος ἦν εἰσέτι ἐκεῖ, διότι οἱ ἀρχηγοὶ ἀπεφάσισαν νὰ μὲ συλλάβωσι, καὶ δέσμιον νὰ μὲ πέμψωσιν εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἅμα δὲ ταῦτα ταχέως ἐπρόφερεν ἐξῆλθεν ὡς εἶχεν εἰσέλθει.

Διὰ δευτέραν λοιπὸν φορὰν τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὤφειλον τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐλευθερίαν μου εἰς ἀνθρώπους ἀγνώστους, οὓς κατὰ πρῶτον ἀπήντων καὶ οἵτινες εἰς ἐναντίαν ἀνῆκον πολιτικὴν μερίδα. Ἅμα λοιπὸν εὗρον μίαν στιγμὴν — διότι παρετήρησα ὅτι ἐπιτηροῦμαι — εἶπον εἰς τὸν Θείρσιον τὸν ἀπειλοῦντά με κίνδυνον δι' ὀλίγων λέξεων γερμανιστί, καὶ μεθ' ὕφους προσποιητοῦ ὡς ἂν περὶ ἀδιαφόρων ὡμίλουν. Ὁ δέ, δοὺς μοι χάρτην, μοὶ ὑπηγόρευσεν ἀνυπερθέτως καὶ παρουσίᾳ τῶν ἐπιτηρούντων ἡμᾶς, ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Κωλέττην, προτρέπουσαν αὐτὸν ν' ἀπέχῃ παντὸς κινήματος προκειμένου ν' ἀποφασισθῇ ἐν Εὐρώπῃ τῆς Ἑλλάδος ἡ τύχη, καὶ νὰ περιμείνῃ καὶ τὰς διασκέψεις τῆς ἐν Ναυπλίῳ κυβερνήσεως. Ἤρχιζε δ' ἡ ἐπιστολὴ διὰ τῶν λέξεων: «**Καθὼς ἀπ' ἀρχῆς σᾶς προέτρεψα**», ἤτοι ἀπὸ τοῦ γράμματος Κ, δηλοῦντος περίπου « Ἐλπὶς ὑποχωρήσεως ἐκ μέρους τούτων δὲν ὑπάρχει. Ἀκολουθήσατε ἀκωλύτως τὸ σχέδιόν σας». Ὁ δὲ Νικήτας καὶ ὁ Παυλίδης εἰς οὓς ἔδειξε τὴν ἐπιστολήν, ἐκηρύχθησαν ηὐχαριστημένοι, ὑποσχεθέντες τὴν ἐπαύριον, ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου νὰ μὲ πέμψωσι μετ' αὐ-

τῆς. Ἀλλ' ἐγὼ ἔνευσα ἐλαφρῶς τῷ Θειρσίῳ, ὅστις ἐπέμεινε λέγων ὅτι θεωρεῖ τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην τοσοῦτον σπουδαίαν, ὥστε ἐπιθυμεῖ νὰ τὴν ἠξεύρῃ ἀσφαλῶς ἀφιχθεῖσαν πρὶν ἢ ἀναχωρήσῃ ἐντὸς τῆς νυκτὸς ὁ ἴδιος. Τότε, ἵνα μὴ κινήσωσι περαιτέρω ὑπονοίας, συγκατετέθησαν νὰ μοὶ δώσωσιν ἀμέσως φρουρὰν δέκα στρατιωτῶν, οἵτινες νὰ μὲ συνοδεύσωσι διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ, καὶ οὕτως ἀποχωρισθεὶς τοῦ Θειρσίου, ἐφίππευσα. Καθ' ὁδὸν δέ, φιλικῶς συνδιαλεγόμενος μετὰ τῶν φρουρῶν μου, ἔμαθον παρ' αὐτῶν ὅτι ἦσαν ἐκ τῶν χωρίων τῆς Ἀργολίδος, καὶ εἰπὼν αὐτοῖς πόσον λυπηρὸν μοὶ ἐφαίνετο νὰ βλέπω Ἕλληνας ἐχθρικῶς κινοῦντας ὅπλα κατ' ἀλλήλων ὅτε μόλις ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, τοὺς ἠρώτησα ἄν, καθ' ἣν περίστασιν οἱ συνταγματικοὶ ἤθελον προχωρήσει πρὸς τὸ Ναύπλιον, θέλωσιν ἀντιταχθῇ κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς πολεμήσει. Αὐτοὶ δὲ μ' ἐβεβαίωσαν ὅτι οὐδόλως ἔχουσι τοιοῦτον σκοπόν, οὐδ' ἐνδιαφέρονται διὰ τὸν κυβερνήτην τῆς συνελεύσεως τοῦ Ναυπλίου· ἂν δὲ γίνῃ εἰσβολή, ὅτι θέλουσι πάντες ἀπέλθει εἰς τὰ χωρία των ἵνα ὑπερασπίσωσι τὰς οἰκογενείας των.

Εἶχε δὲ ἤδη ἐπέλθει ἡ νύξ, ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους τῆς Πέρα-Χώρας. Ἀλλ' ἐκεῖ νέος κίνδυνος μὲ περιέμενε: διότι οἱ ὀροφύλακες, ἐννοήσαντες τοὺς προσερχομένους, καὶ ὑποπτεύσαντες νυκτερινὴν ἔφοδον, ἤρχισαν νὰ πυροβολῶσι καθ' ἡμῶν ἐν τῷ σκότει, καὶ μόλις μεθ' ἱκανοὺς πυροβολισμοὺς ἤκουσαν τοὺς φρουρούς μου φωνάζοντας νὰ παύσωσι διότι τοῖς ἔφερον ἰδικόν των ἄνθρωπον. Τότε ἔπεμψαν τινὰς στρατιώτας, οἵτινες μετὰ πολλῶν προφυλάξεων πλησιάσαντες, μὲ παρέλαβον, καὶ ἀφ' οὗ μὲ ὡδήγησαν εἰς τὴν πρώτην φυλακήν των, περικυκλοῦσαν ζωγραφικωτάτην μεγάλην πυρὰν κατὰ τὸ μέσον τῆς ἀνόδου, ἐκεῖ πρῶτον μὲ ἀνεγνώρισαν καὶ μὲ συνώδευσαν τέλος εἰς Πέρα-Χώραν μετὰ νέων πυροβολισμῶν, ἀλλὰ τούτων χαρμοσύνων ἤδη καὶ τιμητικῶν.

Εἰς Πέρα-Χώραν δὲν εὗρον τὸν Κωλέττην. Περιεμένετο ὅμως, καὶ τῷ ὄντι ἔφθασε δύω ὥρας μετ' ἐμέ, περὶ τὸ μεσονύκτιον, μετὰ

πολλῶν ὀπαδῶν καὶ μετὰ στρατιωτῶν. Ἀμέσως δ' ἀπελθὼν πρὸς αὐτόν, τῷ ἐνεχείρισα τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Θειρσίου, καὶ τῷ διηγήθην ὅσα εἶδον καὶ ἤκουσα. Αὐθωρεὶ δ' ἐξεκίνησε ταχυδρόμους πανταχοῦ ὅπου ἐστάθμευον συνταγματικὰ στρατεύματα, προσκαλῶν αὐτὰ μετὰ δύω ἡμέρας, ἤτοι τὴν 25 Μαρτίου, νὰ εὑρεθῶσι πάντα εἰς τὸν Ἰσθμόν, ὅθεν αὐθημερὸν ἔμελλε νὰ γίνῃ ἡ εἰσβολὴ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Τὴν αὐτὴν δὲ νύκτα, ὁ Χρηστίδης ὅτε ἦλθεν εἰς τὸ γραφεῖον, μοὶ ἐξέφρασε πολλὰς εὐχαριστίας ἐκ μέρους τοῦ Κωλέττου καὶ ἐκ μέρους του, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι, ἐπειδὴ ἐσπούδασα τὰ στρατιωτικά, καὶ ἀδίκως ἐπὶ Καποδίστρια δὲν μοὶ ἐδόθησαν οἱ δύω βαθμοὶ ὑπὲρ ὃν εἶχον ἐν τῷ Βαυαρικῷ στρατῷ, ὑπὲρ τὰ δύω ἔτη δὲ παρῆλθον ἔκτοτε, ἀπεφάσισεν ἡ κυβέρνησις (ἤτοι ὁ Κωλέττης καὶ αὐτὸς) νὰ μὲ ἀποκαταστήσωσιν αὖθις εἰς τὸ στρατιωτικόν, χορηγοῦντές μοι τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου. Τοῦτο βεβαίως ἦτο μέγα πλεονέκτημα καὶ ταχυτάτη πρόοδος δι' ἐμέ. Οὐχ ἧττον ὅμως ἀπεκρίθην εἰς τὸν Χρηστίδην, ὅτι τὸ νὰ προβιβασθῶ εἰς ταγματάρχην ἀφ' οὗ ἐπὶ τῶν δύω τούτων ἐτῶν δὲν ὑπηρέτουν, θὰ ἦτο σκανδαλώδης ἀδικία πρὸς πάντας τοὺς πρώην συναδέλφους καὶ ἀνωτέρους μου, οἵτινες ἐξηκολούθησαν ὑπηρετοῦντες καὶ ἤδη ἐτάττοντο ὑπ' ἐμέ. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως, τὸ νὰ ἐπανέλθω εἰς ἣν εἶχον θέσιν, θὰ μοὶ ἦν ἀδύνατον, δι' ὅ, καίτοι εὐγνωμονῶν διὰ τὴν πρότασιν, ἠναγκαζόμην νὰ μὴ τὴν δεχθῶ, ἀλλ' ὅτι ὑπῆρχεν ἐν Ναυπλίῳ ὁ συμμαθητὴς καὶ σύντροφός μου Σκαρλάτος ὁ Σοῦτσος ὁ ἐπίσης ὡς ἐγὼ ἀδικηθεὶς ὡς πρὸς τὴν βαθμολογίαν, καὶ ὅστις ἐξηκολούθησεν ὑπηρετῶν ἔκτοτε, εἶχε δὲ καὶ γνώσεις καὶ ἱκανότητα, καὶ πάντα ἡμῶν συνεμερίζετο τὰ φρονήματα, μόνον δ' ἐξ ἀνεχείας ἠναγκάζετο νὰ μένῃ ἐν Ναυπλίῳ, ἀντὶ ἐλθὼν νὰ ταχθῇ μεταξὺ ἡμῶν. Εἰς ἐκεῖνον λοιπὸν ἐπρότεινα νὰ δοθῇ ὁ βαθμὸς τοῦ ταγματάρχου, καὶ συγχρόνως νὰ διορισθῇ φρούραρχος τοῦ Παλαμηδίου, ἐγγυηθεὶς ὅτι εἰς ἀσφαλεστέρας καὶ ἐντιμοτέρας χεῖρας δὲν ἐδύνατο νὰ παραδοθῇ ἡ σπουδαιοτάτη ἐκείνη θέσις. Ὁ Χρηστίδης προθύμως ἐδέχθη καὶ

διεβίβασεν εἰς τὸν Κωλέττην τὴν πρότασίν μου, καὶ τὸ διάταγμα ἐγράφη καὶ ὑπεγράφη ὑπ' αὐτοῦ, ὁ δὲ Κωλέττης ἐπεφυλάχθη νὰ τὸ ὑπογράψῃ ἅμα ἐφθάνομεν εἰς Ναύπλιον, διότι ἠδύναντο νὰ παρουσιασθῶσι περιστάσεις ἀπαιτοῦσαι αὐτοῦ μεταῤῥύθμισιν. Τοιοῦτο δέ, ἡμιυπογραφὲν μοὶ ἐδόθη, ἵνα τὸ παρουσιάσω ὁ ἴδιος εἰς τελείαν ὑπογραφὴν ἅμα ἤθελε φθάσει ἡ ὥρα.

4.

Εἰσβολή.

Δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τῆς 24 πρὸς τὴν 25 Μαρτίου εἰργαζόμεθα εἰς τὸ γραφεῖον ὁ Χρηστίδης, ὁ Ῥωσέττης καὶ ἐγὼ ἵνα θέσωμεν ἐν τάξει τὰ ἀρχεῖα τῆς προσωρινῆς συνταγματικῆς κυβερνήσεως, καὶ ἐναποθέσωμεν αὐτὰ εἰς τὸ κιβώτιον, ὃ σφραγισθέν, παρεδόθη διὰ πρωτοκόλλου εἰς τὴν δημογεροντίαν τῆς Πέρα-Χώρας. Ἅμα δ' ἐξημέρωσεν, ἐκινήθη ὁ στρατὸς διὰ τὴν εἰσβολήν, καὶ τὸν παρηκολούθησαν ὁ Κωλέττης καὶ ὁ Χρηστίδης, ὁ Ῥωσέττης δὲ καὶ ἐγώ, ἀφ' οὗ ἐπερατώσαμεν τῶν ἀρχείων τὴν ἐργασίαν, ἐτρέξαμεν καὶ ἐπροφθάσαμεν τοὺς ἄλλους ἔτι καταβαίνοντας ἐκ τοῦ ὄρους. Ἐξαίσιον δ' ἀνεπτύχθη καὶ γοητευτικὸν θέαμα ἐμπρὸς ἡμῶν, ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς τὸ σημεῖον τῆς στενωποῦ, ἐξ οὗ ἡ θέα μακρὰν ἐξετείνετο. Ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν ἐφαίνετο πᾶς ὁ Ἰσθμός, καταπράσινος ἐκ τῆς χλόης τοῦ ἔαρος, καὶ λουόμενος εἰς τὸ φῶς τῆς ἀνατολῆς, περιλαμβανόμενος δ' ἑκατέρωθεν ὑπὸ τῆς ἀκτινοβολούσης θαλάσσης. Αὐτὸν δ' ὡς στιλπνοὶ ὄφεις διέσχιζον αἱ φάλαγγες τῶν συνταγματικῶν ὅπλων, αἵτινες ἐκ διαφόρων διευθύνσεων πρὸς τὸ αὐτὸ σημεῖον ἐχώρουν, ἡ ἡμετέρα, ὁδηγουμένη ὑπὸ τοῦ Θ. Γρίβα, καὶ ἔχουσα ἤδη τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν πεδιάδα, ἐν ᾧ αἱ ἕλικες αὐτῆς εἷρπον εἰσέτι διὰ τῶν στενῶν τοῦ ὄρους, ἡ τοῦ Καρατάσσου, ἐρχομένη ἐκ Μεγάρων, καὶ ἄλλαι ἄλλοθεν, ὑπακούσασαι

πᾶσαι μετὰ μεγίστης ἀκριβείας εἰς τοῦ Κωλέττου τὴν πρόσκλησιν.

Εἰς τὸν Ῥωσέττην καὶ εἰς ἐμὲ εἶχε δοθῆ εἷς ἵππος ἵνα φέρῃ ἀμφοτέρων τὰ σκεύη καὶ δέχηται καὶ ἡμᾶς ἱππεύοντας ἀλληλοδιαδόχως ὅταν μᾶς ἐνίκα ὁ κάματος. Καὶ ἐγὼ μὲν ὅλως ἐνθουσιῶν διὰ τὸ μεγαλοπρεπὲς θέαμα ὃ εἴχομεν ἐμπρὸς ἡμῶν καὶ διὰ τὸ κρίσιμον τῆς στιγμῆς, ἀφῆκα τὸ κατ᾽ ἀρχὰς τὸν ἵππον εἰς τὸν συνεργάτην μου, καὶ ὑποπτέρῳ βήματι κατηρχόμην πεζὸς τὴν στενωπόν. Καταβὰς δ᾽ εἰς τὸν Ἰσθμόν, εἶχον φθάσει τὸν ἵππον τοῦ Κωλέττου, ὅτε εἶδα δρομαῖον πρὸς αὐτὸν ἐρχόμενον ἀπὸ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τὸν ἐνθουσιώδη πατριώτην Ζήσην Σωτηρίου, ἔχοντα προσδεδεμένον μανδύλιον εἰς τὸ πυροβόλον του ἐν εἴδει σημαίας, ἀσθμαίνοντα καὶ κράζοντα: «Ζήτω τὸ Σύνταγμα, ἐξοχώτατε! Ἐνικήσαμεν!» Σταθεὶς δ᾽ ὁ Κωλέττης, τὸν ἐξήτασε, καὶ ἔμαθεν ὅτι ὁ Γρίβας καὶ Καρατάσσος προσέβαλον ἤδη τὰ χαρακώματα τῶν Κυβερνητικῶν, καὶ τοὺς μὲν τῶν ἐν αὐτοῖς ἐδίωξαν, τοὺς δὲ ἠχμαλώτισαν, ἰδίως τοὺς ***Τυπικοὺς*** (ὡς ἐλέγετο ἓν πρότυπον τάγμα τακτικῶν), ὅτι καὶ ὀλίγοι τινὲς ἐφονεύθησαν ἢ ἐπληγώθησαν. Ἀφ᾽ οὗ δὲ μικρὸν ἔτι προὐχωρήσαμεν πλήρης χαρᾶς διὰ τὴν αἰσίαν, ταχεῖαν καὶ σχεδὸν ἀναίμακτον ἔκβασιν τῆς ἐκστρατείας, ὁ Κωλέττης, εἰς ὃν ἀνηγγέλθη ὅτι ἐκεῖ που εἰς τοὺς θάμνους ἔκειτο στρατιώτης κυβερνητικὸς βαρέως τετραυματισμένος, ἀφιππεύσας ἀμέσως καὶ πορευθεὶς πρὸς τὸν τραυματίαν, ἐπεμελήθη τῆς ἐπιδέσεώς του, διότι, ὡς γνωστόν, ἡ ἰατρικὴ ἦν τὸ πρῶτόν του ἐπάγγελμα, καὶ παρέδωκεν αὐτὸν πρὸς περίθαλψιν εἴς τινας τῶν ὀπαδῶν του.

Οὐ πολὺ δὲ μετὰ τοῦτο ἐφθάσαμεν εἰς μέρος ἔνθα βράχος ἐξεῖχεν ἐν μέσῳ τῆς πεδιάδος, πλησίον τοῦ μέρους ὅπου ἡ μάχη εἶχε συγκροτηθῆ. Εἰς τοῦτον ἀποβὰς ἐκάθησεν ὁ Κωλέττης, καὶ ἐζήτησε νὰ τῷ προσαγάγωσι τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν αἰχμαλωτισθέντων. Ἀνέκρινε δ᾽ αὐτοὺς μετὰ πρᾳότητος ἀξιοπρεποῦς περὶ τῶν περιστάσεων τῆς συμπλοκῆς, περὶ τῶν δυνάμεων αὐτῶν καὶ περὶ ἄλλων λεπτομερειῶν, ὅτε ὁ Ἰωάννης Κ. Σοῦτζος (ὁ ἐπιλεγόμενος Δοντᾶς,

αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ἔχων τὸ χρυσοῦν, οὐδέποτε ἀμειβόμενον νόμισμα), ἀνάξια ἑαυτοῦ καὶ τῆς καταγωγῆς του, ἐν γένει ἀνάξια πράττων ἀνθρώπου ἑαυτὸν σεβομένου, προσελθὼν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Τυπικοῦ, τὸν Παυλίδην (αὐτὸν ἐκεῖνον ὅστις πρὸ τριῶν ἡμερῶν ἤθελε νὰ μὲ κρατήσῃ αἰχμάλωτον ἐν Κορίνθῳ), μεταξὺ ἐξεταζόμενον, τὸν ἔπτυσε κατὰ πρόσωπον. Τοῦτο ἐδύνατο νὰ γίνῃ σύνθημα τῆς σφαγῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἴσως καὶ τῶν ἄλλων αἰχμαλώτων, ὑπὸ τῶν ἠρεθισμένων στρατιωτῶν. Ἀγανακτοῦντες ὅλοι, ἀπεσύραμεν βιαίως ἐκεῖθεν τὸν Σοῦτζον, καὶ ὁ Κωλέττης τῷ ἐξέφρασεν αὐστηρῶς τὴν δυσαρέσκειάν του.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν δ' ἐστρατοπεδεύσαμεν πέριξ φρέατος, οὗ τὸ ὕδωρ ἠσπάσθημεν πάντες μετὰ χαρᾶς, διότι ἦν τὸ μόνον ὃ ἀπηντήσαμεν ἀπὸ τῆς πρωΐας, ὁ δὲ καύσων εἶχεν ἀρχίσει γινόμενος λίαν ἐπαισθητός. Ἑπομένως πάντες οἱ στρατιῶται ἐῤῥίφθησαν πρὸς αὐτό, καὶ μέγας ἦν ὁ θόρυβος καὶ ὁ συνωθισμός, καὶ γραφικωτάτη καὶ ζωηρὰ ἡ σκηνὴ περὶ τὸ ζωοπάροχον στόμιον. Αἱ χιλιάδες ὅμως τῶν ἀντλούντων, ὡς καθεὶς ἐδύνατο, ἐξήντλησαν τὸ ὕδωρ ταχέως, ἢ μετέβαλον αὐτὸ εἰς βόρβορον, πρὶν ἢ δυνηθῶ καὶ ἐγὼ νὰ δροσίσω διὰ μιᾶς σταγόνος τὰ χείλη μου. Τέλος εἷς τῶν στρατιωτῶν ἐλεήσας με, ἤντλησεν εἰς τὸ **φέσι** του, στερήσει ἄλλου ἀγγείου, καὶ εἶχε τὴν γενναιότητα νὰ μοὶ τὸ προσφέρῃ, ἐγὼ δὲ τὴν ἔτι μείζονα νὰ ῥοφήσω δι' ἄκρων χειλέων τὸ ἀκάθαρτον ὑγρὸν ἐκ τοῦ οὐχὶ πολὺ καθαρωτέρου δοχείου του.

Εἰς ἐρημοκκλήσιον ἐκεῖ που κείμενον εἶχον κατακλεισθῆ οἱ αἰχμαλωτισθέντες ἀρχηγοί, ὅτε αἴφνης ἀναγγέλλεται εἰς τὸν Κωλέττην ὅτι ὁ Γρίβας, μνησικακῶν δι' ἀτομικοὺς λόγους κατά τινων ἐξ αὐτῶν, ἦλθεν εἰς τὴν φυλακήν των, καὶ σύρας τὴν σπάθην του, ἠπείλει νὰ τοὺς φονεύσῃ ἰδιοχείρως. Γνωρίζων δ' ὁ Κωλέττης τὸν ἄνδρα, ὅστις, ὡς τὴν ἀνδρείαν, οὕτως εἶχε καὶ τὴν λοιπὴν φύσιν τοῦ λέοντος, καὶ ἅπαξ γευσάμενος αἵματος, ἐμεθύσκετο καὶ καθίστατο ἀκατάσχετος, ἔδραμε πρὸς αὐτόν, καὶ διὰ παντὸς εἴδους προτροπῶν, παρακλήσεων καὶ ὑποσχέσεων κατώρθωσε νὰ τὸν

πραΰνη, σώσας οὕτω τοὺς αἰχμαλώτους, οἵτινες τὸν ἔσχατον διέτρεξαν κίνδυνον.

Μετὰ μεσημβρίαν δ' ἐξηκολουθήσαμεν τὴν πορείαν καὶ ἐφθάσαμεν εἰς Κόρινθον, ἣν ὅμως παρήλθομεν ἔξωθεν, πρῶτον, ὡς ἔμαθον, ἐκ φόβου μὴ κρύπτεταί τις ἐνέδρα ἐκεῖ, καὶ δεύτερον ἵνα μὴ οἱ στρατιῶται ἐκ τῆς νίκης μετέωροι, ἐπιδοθῶσιν εἰς ἀταξίας ἐξ ὧν νὰ πάθῃ ἡ πόλις. Ὅτε δὲ παρηρχόμεθα ὑπὸ τοὺς ἀνατολικοὺς πρόποδας τοῦ Ἀκροκορίνθου, ἔστημεν ἐπὶ μίαν στιγμήν, καὶ ὁ Χρηστίδης ἀπὸ τοῦ ἵππου του μοὶ ὑπηγόρευσε διαταγὴν κομπορρήμονα, προσκαλοῦσαν τὸν φρούραρχον τῆς ἄκρας, τὸν συνταγματάρχην Κάρπον, νὰ παραδώσῃ τὸ φρούριον εἰς τὴν τροπαιοῦχον ἐθνικὴν κυβέρνησιν. Περιεμείναμεν δὲ μέχρις οὗ ὁ λευκὴν σημαίαν φέρων ἀγγελιοφόρος ἡμῶν ἔφθασεν εἰς τὴν κορυφήν, καὶ μετ' οὐ πολὺ εἰς ἀπάντησιν ἐλάβομεν τινὰς σφαίρας, αἵτινες ἐσύριξαν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν ἡμῶν χωρὶς νὰ μᾶς βλάψωσιν.

Εἷς κίνδυνος ἔμενεν ἔτι ὅτι ὁ ἐν Ἤλιδι Γάλλος στρατηγὸς Maison εἶχεν ἀπειλήσει ὅτι, ἂν οἱ συνταγματικοὶ θελήσωσι νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον, θὰ ἔλθῃ αὐτὸς μετὰ τῶν στρατιωτῶν του νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ. Πρὸς ἀπόκρουσιν δὲ τούτου εἴχομεν πρότερον ἤδη συντάξει Γαλλιστὶ διαμαρτύρησιν, γραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ Θειρσίου καὶ ὑπ' ἐμοῦ, ἐν ᾧ ἐλέγετο ὅτι, τὸ καθῆκόν των ἐκτελοῦντες οἱ συνταγματικοί, θὰ διήρχοντο τὸν ἰσθμόν, καὶ ἂν ἀπήντων τοὺς Γάλλους, θὰ ἔκλινον μὲν τὰ ὅπλα των πρὸ τοῦ ἔθνους εἰς ὃ πᾶσαν εὐγνωμοσύνην ὀφείλει ἡ Ἑλλάς, ἀλλὰ καὶ δὲν θὰ ὀπισθοδρόμουν. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἔφερεν ὁ Κωλέττης μεθ' ἑαυτοῦ ἵνα τὸ ἐπιδώσῃ ἂν ἡ ἀνάγκη παρουσιάζετο, καὶ ἀντίγραφον αὐτοῦ εἶχε πέμψει εἰς τὸν στρατηγὸν Maison· τοὺς Γάλλους ὅμως δὲν ἀπηντήσαμεν.

Εἶχε δὲ περίεργον χαρακτῆρα ἡ πορεία ἡμῶν· διότι ὁ στρατός, μὴ ἔχων πλέον νὰ φοβῆται ἐχθρόν, ἐχώρει ἐν ἀταξίᾳ, ᾄδων καὶ εὐθυμῶν, ὡς ἂν ἐτελεῖτο πανήγυρις· καὶ πλεῖστοι τῶν ἀτάκτων ἡμῶν στρατιωτῶν ἔφερον λόγχας καὶ τὸν λοιπὸν ὁπλισμὸν ὃν εἶχον

ἀφαιρέσει ἀπὸ τῶν τακτικῶν, καὶ ἄλλοι ἐσάλπιζον, ἄλλοι ἔκρουον τὰ τύμπανα τ' ἀποτελοῦντα μέρος τῶν λαφύρων. Πολλοὶ δὲ καὶ αὐτῶν τῶν αἰχμαλώτων, οἱ πλεῖστοι μάλιστα, συνεβάδιζον μεθ' ἡμῶν, προθύμως καταταχθέντες εἰς τὰς τάξεις τῶν νικητῶν των, μεθ' ὧν τοὺς συνέδεον πολλάκις φιλίας ἢ συγγενείας δεσμοί, οὐ σπανίως δὲ καὶ μυστικαὶ πολιτικαὶ πεποιθήσεις.

Ἐν ᾧ δ' ἡμεῖς διηρχόμεθα διὰ τῆς λεωφόρου εἰς τῶν κοιλάδων τὰ βάθη, ἐβλέπομεν εἰς τὰς ὑψηλὰς καὶ δυσβάτους στενωποὺς τῶν ὀρέων φεῦγον τὸ ὑπὸ τὸν Καλλέργην ἐκ τῆς μάχης σωθὲν τακτικὸν ἱππικόν, καὶ σπεῦδον νὰ φθάσῃ πρὸ ἡμῶν εἰς τὸ Ἄργος.

Πρό τινος ἤδη εἶχε νυκτώσει ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς τὸν Ἅγιον Βασίλειον, τὰς ἀρχαίας Κλεωνάς, ὅπου ἐπρόκειτο νὰ διανυκτερεύσωμεν. Τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ εἶχεν ἀφιχθῆ πρὸ ἡμῶν καὶ παρίστα θέαμα περίεργον καὶ καταπληκτικόν, χιλιάδων φανῶν ἄνω καὶ κάτω φερομένων εἰς τὸ λυκαυγές. Αἱ πλεῖσται δὲ κραυγαὶ τῶν κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις ἀλλήλους καλούντων πρὶν ἢ αὐλισθῶσι, μοὶ ἀνεπόλουν ἑσπέραν τινὰ καθ' ἣν ἐν Μαραθῶνι εἶχον ἀκούσει τοὺς θῶας, πληροῦντας τὴν πεδιάδα διὰ τῶν ἀμοιβαίων καὶ διασταυρουμένων κραυγῶν των πρὶν κοιμηθῶσι. Μετ' ὀλίγον δ' οἱ τέως σκοτεινοὶ καὶ ἔρημοι λόφοι κατεκαλύφθησαν γραφικώτατα ὑπὸ μυρίων πυρῶν, ὧν μίαν ἠνάψαμεν καὶ ἡμεῖς, ἐγὼ μετά τινων συντρόφων μου, τοῦ Γενοβέλη, τοῦ Ἐπαμεινώνδα, τοῦ Καμπούρογλου, τοῦ Ῥωσέττου, ἵνα κοιμηθῶμεν περὶ αὐτήν. Καὶ ὁ μὲν κ. Ῥωσέττης εὑρίσκων τὴν ὕπαιθρον ξηρὰν κλίνην οὐχὶ ὅλως τῆς ἀρεσκείας του, ἀπεσύρθη εἰς μίαν ἐκ τῶν ἐγκαταλελειμμένων οἰκιῶν τοῦ χωρίου, ἴσως καὶ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ ν' ἀπαντήσῃ τινὰ τῶν γνωρίμων του ἀρχηγῶν, πλουσιώτερον ἡμῶν κατά τι τεμάχιον κρέατος, ἐξ οὗ νὰ δειπνήσῃ· ἐγὼ δέ, κατακεκοπιακὼς ἐκ τῆς μακρᾶς πορείας τῆς ἀσίτου ἡμέρας, ἡπλώθην παρὰ τὴν ἡμετέραν πυράν, καὶ παρεσκευαζόμην εἰς ὕπνον, ὅστις ἤλπιζον νὰ μοὶ φέρῃ καὶ τὴν λήθην τῆς πείνης, ὅτε κλητήρ, ὅστις ἀπό τινος ἐζήτει ἐμὲ καὶ τὸν Ῥωσέττην διὰ τοῦ στρατοπέδου, εὑρὼν ἐμὲ μόνον, μ' ἐκά-

λεσε παρὰ τῷ Χρηστίδῃ, παρ' ᾧ φεῦ! ἐργασία μὲ περιέμενε! Καὶ κατὰ μὲν τοῦ καμάτου, ἔστω, ἀνελάμβανον νὰ παλαίσω· ἀλλ' ἡ πεῖνα ἦτον ἀκαταμάχητος. Εὐτυχῶς ὁ Χρηστίδης εἶχεν ἔτι ἓν τεμάχιον κρέατος καὶ ὀλίγον ἄρτον ξηρόν, καὶ ταῦτα, μαθὼν τὴν θέσιν μου, διενεμήθη μετ' ἐμοῦ. Μετὰ τὸ δεῖπνον δὲ τοῦτο ἐπρόκειτο πομπώδης προκήρυξις, ἣν συνέταξε περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῶν συνταγματικῶν ὅπλων, ν' ἀντιγραφῇ ἀπειράκις, ὁσάκις ἡ διάρκεια τῆς νυκτὸς τὸ ἐπέτρεπε, καὶ ταχυδρόμοι περιμένοντες πρὸ τῆς θύρας τῆς καλύβης ἐν ᾗ εἰργαζόμεθα, ἐλάμβανον ἕκαστος ἀνὰ ἓν ἀντίγραφον ἅμα ἐπερατοῦτο, καὶ ἀνεχώρουν ἄλλος πρὸς ἄλλην διεύθυνσιν, ἵνα φέρωσι τὴν μεγάλην ἀγγελίαν εἰς πάντα τὰ πέρατα τῆς Ἑλλάδος. Ἀντέγραφε δὲ μετ' ἐμοῦ καὶ αὐτὸς ὁ Χρηστίδης, καὶ δὲν ἐπαύσαμεν ἐργαζόμενοι εἰμὴ ὅτε ἠκούσαμεν λαμπρὸν κρότον τυμπάνων καὶ σαλπίγγων, καί, ἀνοιχθέντων τῶν παραθύρων, εἴδομεν ὅτι ἦτον ἤδη ἡμέρα, καὶ ὅτι ἀνάστατος ὁ στρατὸς ἐκινεῖτο εἰς ἀναχώρησιν.

Κατ' ἀρχὰς ἀφῆκα τὸν ἵππον εἰς τὸν συνοδοιπόρον μου, τὸν Ῥωσέττην, καὶ ὡς κατὰ τὴν προτεραίαν, ἀπῆλθον πεζῇ. Ἀλλὰ τῆς ἀγρύπνου νυκτὸς τ' ἀποτελέσματα αἰσθανόμενος, μετὰ δύω περίπου ὥρας δὲν ἠρνήθην αὐτόν, ὅτε φιλαδέλφως ὁ κ. Ῥωσέττης μοὶ τὸν παρεχώρησε, καὶ οὕτως ἔφθασα ἕως εἰς τὸ *Ἀγινόρι*. Ἐκεῖ ὅμως ὁ ἵππος μου ἐφάνη ὡς μεταμεληθεὶς διὰ τὴν συνενοχήν του εἰς τὴν εἰσβολήν, καὶ ἀποφασίσας οὐδὲ βῆμα νὰ προβῇ περαιτέρω. Μάτην διὰ τῆς φωνῆς, μάτην διὰ τοῦ προστυχόντος ῥαβδίου ἐπροσπάθουν νὰ τὸν πείσω εἰς ὑποταγήν. Βλέπων τὸ ἀμετάθετον αὐτοῦ, ἀπέβην, καὶ ἠθέλησα νὰ τὸν σύρω ἐκ τοῦ χαλινοῦ· ἀλλ' ἀντὶ νὰ συρθῇ πρὸς τὰ ἐμπρός, ἰσχυρογνωμονῶν ἔσυρεν αὐτὸς ἐμὲ μᾶλλον πρὸς τὰ ὀπίσω, καὶ ἄπρακτος ἔβλεπον τὸν στρατὸν παρερχόμενον, καὶ ἐμαυτὸν κινδυνεύοντα νὰ ἐγκαταλειφθῶ καὶ αὐτῶν τῶν οὐραγῶν, ὅπερ θὰ ἦν λίαν ἐπικίνδυνον, διότι, ὡς συμβαίνει πάντοτε εἰς τοιαύτας περιστάσεις λιποτάκται καὶ χωρικοὶ παρηκολούθουν τὸ στράτευμα, ὡς οἱ καρχαρίαι τὰ πλοῖα, περιμένοντες νὰ κατα-

στήσωσι λείαν των πᾶν τὸ ἐκπίπτον καὶ καθυστεροῦν. Προσέφυγον ἐπομένως εἰς τὸ ξίφος μου, ὡς ultimam rationem. Ἀλλ' οὔτε τοῦ μιαιφόνου ὅπλου ἡ θέα συνεκίνησε τὸ ἀνάλγητον κτῆνος. Τότε παρεκάλεσα ἕνα τῶν παρερχομένων στρατιωτῶν νὰ μοὶ δώσῃ χεῖρα βοηθείας, ὅλως ἀφιλοκερδοῦς, ἐννοεῖται, πρῶτον διότι δὲν εἶχον οὐδ' ὀβολὸν νὰ τῷ προσφέρω, καὶ δεύτερον διότι, ἂν ἐμάνθανεν ὅτι εἶχον, ἐδύνατο αὐτὸς νὰ τὸν λάβῃ χωρὶς νὰ προσμείνῃ τὴν προσφοράν μου. Ἀλλ' ὁ στρατιώτης παρῆλθεν εἰπών μοι ὅτι ἱκανῶς τῷ ἐβάρυνον τὰ ὅπλα του, χωρὶς νὰ φορτωθῇ καὶ τὸν ἵππον μου. Ἀπελπισθεὶς λοιπὸν ἔῤῥιψα τῷ ἀχρείῳ ζώῳ τοὺς χαλινοὺς κατὰ πρόσωπον, καὶ τὸ ἀφῆκα εἰς τὴν ἔρημον τοῦ ὄρους μεθ' ὅλου του τοῦ φορτίου, περιέχοντος πᾶσαν τὴν περιουσίαν τῶν ἐνδυμάτων μου μετά τινων βιβλίων, καὶ προσέτι καὶ τοῦ κ. Ῥωσέττου τὸ διπλωματικὸν ἐφόδιον, τὸ λεξικὸν τοῦ Λαβώ. Οὕτω ψιλὸς κατέβην τὸ Ἀγινόριον, εὐτυχὴς ὅτι εἷς τῶν στρατιωτῶν καθ' ὁδὸν μοὶ προσέφερε τεμάχιον ἑψητοῦ κρέατος, συντελέσαν εἰς τὸ νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς εἰς οὐ μικρὰν δοκιμασίαν ἐκτεθείσας δυνάμεις μου.

Περὶ δὲ τὴν 3 μ. μ. ἐφθάσαμεν εἰς Ἄργος, καὶ ἐκεῖ ἐτύχομεν πανηγυρικωτάτης ὑποδοχῆς. Ὁ Θείρσιος, ἀγωνιζόμενος παντὶ σθένει νὰ προλάβῃ πᾶσαν ἐμφύλιον σύγκρουσιν, εἶχεν ἔλθει εἰς Ἄργος πρὸ ἡμῶν καὶ παρασκευάσει τὰ πάντα, καὶ κατὰ προτροπὴν αὐτοῦ, ἅμα ἐφάνημεν, ὁ λαός, ἡγουμένων τῶν ἱερέων, ἐξῆλθε θαλλοφόρος καὶ μᾶς ὑπεδέχθη ἐν ἀδελφικῇ περιπτύξει. Ἐγὼ ὅμως καὶ ὑπὲρ τὴν θριαμβευτικὴν ταύτην δεξίωσιν ἐξετίμησα τὴν πρώτην αὐλὴν εἰς ἣν εἶδα πηγάδιον, καὶ εἰσορμήσας, ἔπια χανδόν, μέχρι κινδύνου διαῤῥήξεως.

Οὕτως ἀμαχητὶ καταλαβόντες τὸ Ἄργος, εἴμεθα εἰς αὐτὰ τὰ πρόθυρα τοῦ Ναυπλίου, καὶ προφανὲς ἐγίνετο ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη δὲν ἀπέκρουε τοὺς συνταγματικούς, καὶ ὅτι ἡ κυβέρνησις τοῦ Αὐγουστίνου ἵστατο πλέον ἐπ' ἀκμῆς ξυροῦ. Τοῦτο μετέβαλε πολλῶν τῶν ἐν Ναυπλίῳ τὰς πεποιθήσεις, ἢ ἔδωκεν αὐτοῖς ἀφορμὴν ν' ἀποκαλύψωσι τὰς ἀληθεῖς διαθέσεις των, καὶ πάμπολλοι, δι' ὅλης τῆς

ἑσπέρας ἐκείνης προσήρχοντο πρόσφυγες, καὶ αἱ αἴθουσαι τῆς οἰκίας Καλλέργη, εἰς ἣν κατέλυσεν ὁ Κωλέττης, ἐμυρμηκίαζον ἐκ τῶν ***αὐλικῶν τούτων τῆς ἐπαύριον***. Μεταξὺ δὲ τῶν προσελθόντων ἦσαν καὶ ἀξιωματικοί τινες τοῦ φυγάδος τακτικοῦ ἱππικοῦ, ἐν ἄλλοις καὶ ὁ Δημήτριος Σοῦτσος ἀδελφὸς τοῦ Σκαρλάτου, ὃν καὶ παρουσίασα εἰς τὸν Κωλέττην.

Κατάλυμα εἰς τὸν Ῥωσέττην καὶ εἰς ἐμὲ ὡρίσθη κενόν τι δωμάτιον εἰς τὸν οἰκίσκον ἑνὸς Ἀργείου, ὅστις μαθὼν παρ' ἐμοῦ τὴν εἰς τὰ ὄρη ἐγκατάλειψιν τῶν ἐνδυμάτων μου, καὶ ὅτι ἐστερούμην παντὸς καλύμματος διὰ τὴν νύκτα, εὐηρεστήθη φιλοξένως νὰ μοὶ δανείσῃ τὴν καπότταν του. Ταύτην ἐκρέμασα εἰς καρφίον, τὸ μόνον ἔπιπλον τοῦ δωματίου, καὶ παρ' αὐτὴν τὸ ξίφος μου, καὶ ἀφ' οὗ καὶ ὁ Ῥωσέττης ἐναπέθεσεν εἰς μίαν γωνίαν τὴν ἰδικήν του κάπαν καὶ δύω ὑποκάμισα ἃ εἶχε σώσει ἐκ τῆς πρωϊνῆς ἐγκαταλείψεως, διότι ἔφερεν αὐτὰ εἰς σάκκον ἐπὶ τοῦ ὤμου του, ἀπήλθομεν ἀμφότεροι πάλιν ὁμοῦ εἰς τοῦ Κωλέττου, ὅπου ἠσχολήθημεν τοὺς προσερχομένους ὑποδεχόμενοι, ἢ ἐγκυκλίους γράφοντες. Κατελθόντες δ' εἰς μέγα πρόσγαιον δωμάτιον, τὸ χρησιμεῦον ἄλλοτε εἰς γραφεῖον τοῦ ἐκεῖ ποτὲ κατοικήσαντος Κυβερνήτου, οὐδὲν εὕρομεν ἄλλο ἐκεῖ εἰμὴ σεσωρευμένα πολλὰ ἀνέπαφα φύλλα τοῦ Ἀγγλικοῦ Times, ἔχοντα δύω ἐτῶν ἡμερομηνίαν, ὥστε οὐδ' εἰς ἀνάγνωσιν ἐχρησίμευον πλέον. Ἐφρόνησα ἑπομένως ὅτι δὲν ἁμαρτάνω κατὰ τῶν δικαιωμάτων τῆς ἰδιοκτησίας προτείνας νὰ λάβωμέν τινα ἐξ αὐτῶν καὶ μεταχειρισθῶμεν αὐτὰ ὡς σινδόνας τῶν αὐτοσχεδίων ἡμῶν κλινῶν, αἵτινες ἔμελλον νὰ ἔχωσι στρῶμα μὲν τὰς ῥυπαρὰς τοῦ ἐδάφους σανίδας, προσκεφάλαια δὲ δύω τεμάχια ξύλου ἃ εἴχομεν εὕρει εἰς τὴν αὐλήν, καὶ πεπλώματα τὰς δύω κάπας, τὴν ἐμὴν δανείαν, καὶ τὴν ἰδιόκτητον τοῦ Ῥωσέττου.

Ἡ τοιαύτη προσδοκία δὲν ἔθαλλε βεβαίως λαμπρά· ἀλλὰ πόσον λαμπροτέρα τῆς πραγματικότητος! Ὅτε, περὶ τὸ μεσονύκτιον, ἐπεστρέψαμεν εἰς τὸν κοιτῶνα ἡμῶν μάτην εἰς τὸ φῶς τῆς σελήνης ἐζητήσαμεν τὰς καπότας· εἶχον γίνει ἄφαντοι, καὶ μετ' αὐτῶν καὶ

τὸ ξίφος μου, καὶ τὰ ὑποκάμισα τοῦ συντρόφου μου. Εὐτυχὴς ἔμπνευσις ὅτι ἐλάβομεν τοὺς Times ἀπὸ τοῦ γραφείου τοῦ Κυβερνήτου! Εἷς ἐξ αὐτῶν ἐχρησίμευσεν εἰς ἕκαστον ἐξ ἡμῶν ὡς στρῶμα καὶ εἰς σινδόνην, καὶ ἄλλοι εἰς πέπλωμα, καὶ τὸ ξύλον ἐκ τῆς αὐλῆς εἰς προσκεφάλαιον. Ἔμαθον δὲ τότε ὅτι ἂν ἡ σωμασκία ἐστὶ τὸ ἄριστον ἄρτυμα τοῦ ζωμοῦ, δύω ἡμερονυκτιῶν πεζοπορεία καὶ ἄγρυπνος ἐργασία ἐστὶν ἡ καλειτέρα τῆς κλίνης σκευή, καὶ ἐκοιμήθην τὴν νύκτα ἐκείνην ὕπνον δικαίου. Τὴν ἐπαύριον δ' ἐλθὼν ὁ Ἀργεῖός μου, μοὶ ἐζήτησε τὴν καπόταν του· ἀλλὰ δὲν εἶχον ἄλλο νὰ τῷ δώσω πλὴν τοῦ δι' αὐτὸν ἀχρήστου φύλλου τοῦ Times, καὶ τῆς ὑποσχέσεως ὅτι θὰ τῷ πληρώσω τὸ ἐπίβλημά του εὐπορήσαντος τοῦ ταμείου ἤτοι ὅταν ἔχω νὰ τὸ πληρώσω. Καὶ τῷ ὄντι δὲ τὸ ἐπλήρωσα μετά τινα καιρὸν τρία φλωρία. Τὸ δὲ ξίφος μου πολὺ μετὰ ταῦτα, ἡμέραν τινὰ ἐν Ναυπλίῳ, ὅτε συνέπεσε νὰ εὑρίσκωμαι εἰς τὸ γραφεῖον τῆς ἀστυνομίας, τὸ ἀνεκάλυψα εἰς τὴν ὀσφὺν ἑνὸς διερχομένου φουστανελλοφόρου, ὃν καὶ ἀμέσως κατήγγειλα. Ἀλλὰ τί ἐδύνατο τότε ἡ ἀστυνομία κατὰ φουστανελλοφόρου καὶ τούτου φέροντος ξίφος εἰς τὴν ὀσφύν, ὥστε τὸ ἀπώλεσα ἀνεπιστρεπτεί. Ἦν δὲ αὐτὸ ἐκεῖνο ὃ ἔφερον ἐν Βαυαρίᾳ ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ ἐφίππου πυροβολικοῦ. Τὸ δὲ περίεργον, ὅτι καὶ ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ ἵππου ἐνεφανίσθη καὶ αὐτὸς μετ' οὐ πολὺ εἰς τὸ Ναύπλιον, καὶ μοὶ ἐζήτει τὸ ζῶόν του, ἀλλὰ τοῦτον πλέον κακῶς τὸν ὑπεδέχθην, εἰπὼν ὅτι ὀλίγον ἐξώρας ἐνεφανίζετο, διότι ἔπρεπε νὰ μένῃ παρὰ τὸν ἵππον ὅτε οὗτος δὲν ἤθελε νὰ προχωρήσῃ, καὶ ὅτι ἐγὼ δικαιοῦμαι μᾶλλον νὰ τῷ ζητήσω τὰ πράγματά μου, ἀπολεσθέντα ἐξ αἰτίας αὐτοῦ. Ἔκτοτε ὁ ἄνθρωπος πλέον δὲν ἐφάνη, εἴτε διότι ἀληθῶς εἶχον δίκαιον, εἴτε διότι οἱ καιροὶ ἦσαν τοιοῦτοι, ὥστε καὶ ἄδικον ἂν εἶχον ἐνόει ὅτι οὐδὲν ἐδύνατο κατ' ἐμοῦ, ἤ, τὸ πάντων πιθανώτερον, διότι ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας εἶχεν εὕρει καὶ λάβει εἰς κατοχήν του οὐ μόνον τὸν ἵππον, ἀλλὰ καὶ τὰ πράγματα ἃ αὐτὸς ἔφερεν, ἐκ περισσοῦ δὲ ἀπεπειρᾶτο ἂν δὲν ἐδύνατο προσέτι νὰ μοὶ ἀποσπάσῃ καὶ τοῦ ἵππου του τὴν τιμήν.

Τὴν δ' ἐπαύριον ἐμείναμεν εἰς τὸ Ἄργος, καὶ πολλαὶ προὐτείνοντο ἀμφιβολίαι ἂν πρέπει ἢ οὐ νὰ προχωρήσωμεν περαιτέρω. Τὴν ἑσπέραν ἐγὼ καὶ ὁ Ῥωσσέτης ἐπεσκέφθημεν τὸν ἐκεῖ διατρίβοντα Ὑψηλάντην, καὶ καθ' ἣν στιγμὴν ἐξηρχόμεθα τῆς οἰκίας του ἐν βαθείᾳ νυκτί, ἐκ παρακειμένου δωματίου ἐν τῇ αὐλῇ ἐπυρσβόλησέ τις, καὶ ἡ σφαῖρα ἔθραυσε τὰς κεράμους τοῦ περιβόλου ἕνα δάκτυλον ἀκριβῶς ὑπὲρ τὴν κεφαλήν μου, ὥστε τότε ἐνόησα ὅτι τὸ βραχύ μου ἀνάστημα εἶχε καὶ αὐτὸ τὰ πλεονεκτήματά του.

Τῇ 27ῃ δὲ τοῦ Μαρτίου ἔβρεχε ῥαγδαίως· οὐχ ἧττον ὅμως ἀπεφασίσθη νὰ μεταβῶμεν εἰς Ναύπλιον. Πεζὸς λοιπόν, διότι ὁ ἵππος μου ἔμεινεν εἰς τὰ ὄρη, ἄνευ ἐπενδύτου, διότι ἀπώλεσα τὸν ἐμὸν καὶ μοὶ ἐκλάπη ὁ τοῦ Ἀργείου, ἄοπλος, διότι τὸ ξίφος μου καὶ αὐτὸ ἐκλάπη, ἠκολούθησα καὶ ἐγὼ τὸν στρατὸν διὰ τῆς λεωφόρου ἥτις ἄγει εἰς Ναύπλιον, καὶ ἥτις ἦν πολὺ ὑγροτέρα τότε παρὰ ἡ Ἐρυθρὰ ὅτε τὴν διέβη ὁ Μωϋσῆς. Καθ' ἣν ὥραν δ' ἐπλησιάσαμεν εἰς τὴν Τύρινθα, κατεχομένην ὑπὸ Κυβερνητικῶν, ἐπροπορεύθη κατὰ διαταγὴν ὁ Νικόλαος Σκοῦφος, λευκὸν μανδήλιον δέσας εἰς ῥάβδον, καὶ συνδιαλεχθεὶς μετὰ τῶν φρουρῶν, τοὺς ἔπεισεν εὐκόλως νὰ μὴ ἀντιστῶσι κατὰ τοῦ πολυαρίθμου στρατοῦ, προκαλοῦντες ματαίαν αἱματοχυσίαν.

Οὕτω παρήλθομεν καὶ τὴν δυσχέρειαν ταύτην. Πλησιάζοντες δ' εἰς τὸ Ναύπλιον εἴδομεν μακρόθεν ἐπὶ τῆς τραχείας ῥάχεος τοῦ Παλαμηδίου, ὡς μήκιστον μέλανά τινα ὄφιν ἀνέρποντα, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀνεκαλύψαμεν, ἢ ἐμάθομεν, ὅτι ἦν γαλλικὸς στρατός, ὅστις ὅτε εἶδεν ἐπικειμένην τὴν σύγκρουσιν τῶν ἀντιπάλων μερίδων, ἐκ φιλελληνικῆς μερίμνης κατελάμβανε τὴν ὑψίστην ἐκείνην ἀκρόπολιν. Τοῦτο ἐματαίωσε τὸ ὑπὲρ τοῦ Σκ. Σούτσου διάταγμα ὃ ἔφερον παρ' ἐμοί. Προσέτι δὲ καὶ μία τῶν πρώτων καὶ δικαιοτάτων πράξεων τῆς μετ' ὀλίγον συστάσης κυβερνήσεως ἠκύρωσε πάντας τοὺς ἀπὸ τοῦ φόνου τοῦ Κυβερνήτου ἐπὶ τῆς ἐμφυλίου ῥήξεως ἑκατέρωθεν χορηγηθέντας βαθμούς, ὥστε καὶ ὁ τοῦ ταγματάρχου ἐγκριθεὶς διὰ τὸν Σοῦτσον ἔπεσε καὶ αὐτός.

Ὑπελείπετο δ' ἡμῖν εἰσέτι τὸ κινδυνωδέστερον τῶν σημείων, ἡ Πρόνοια, διότι τὸ προάστειον τοῦτο τοῦ Ναυπλίου ἦν πλῆρες τῶν στρατιωτῶν ὅσοι εἶχον μείνει πιστοὶ εἰς τὸν Καποδίστριαν, καὶ ὁ Ῥάγκος καὶ ἄλλοι ἀρχηγοὶ ἡτοιμάζοντο εἰς πεισματώδη ἄμυναν. Ἐν ᾧ δὲ καὶ οἱ συνταγματικοὶ παρεσκευάζοντο ἤδη εἰς προσβολήν, αἴφνης εἰς τὸ μεταίχμιον μεταξὺ τῶν δύω ἐφάνησαν προβαίνοντες ὁ Θείρσιος καὶ ὁ φιλέλλην Μάσων, ὁ ἐκ Σκωτίας, καὶ ἀποταθέντες πρὸς τοὺς ἑκατέρωθεν ἀρχηγούς, τοὺς ἐξώρκισαν νὰ μὴ γίνωσιν αἴτιοι χύσεως Ἑλληνικοῦ αἵματος εἰς ῥῆξιν ἀδελφοκτόνον. Οἱ λόγοι δ' αὐτῶν ἔφεραν αἴσιον ἀποτέλεσμα. Βοηθούσης δὲ καὶ λεπτῆς βροχῆς ἥτις πάλιν ἤρχισεν, οἱ στρατιῶται κατ' ὀλίγον συνανεμίγησαν, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἡ Πρόνοια ἦν πλήρης Κυβερνητικῶν καὶ Συνταγματικῶν, συμβαδιζόντων καὶ συμπινόντων ἐν πλήρει εἰρήνῃ.

Οὕτως ἀπώλεσεν ὁ Αὐγουστῖνος καὶ αὐτὸ τὸ προάστειον τοῦ Ναυπλίου, καὶ τότε, προτροπῇ καὶ τῶν ἀντιπρέσβεων τῶν Δυνάμεων, οἵτινες κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον πολὺ μᾶλλον ἢ αὐτὸς ἐκυβέρνων ἐν Ναυπλίῳ, ἐπιβιβασθεὶς εἰς Ῥωσσικὸν πλοῖον, ἀνεχώρησε. Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν ἐζήτησεν ὁ Κωλέττης νὰ τῷ ἀνοιχθῶσιν αἱ πύλαι τῆς πόλεως, καὶ ἐπετράπη τοῦτο εἰς αὐτὸν μόνον μετὰ ὀκτὼ ὀπαδῶν, εἰς ὧν τὸν ἀριθμὸν φυσικῷ τῷ λόγῳ δὲν συμπεριελήφθην. Ἐμὲ δ' ἐφιλοξένησεν ἡ ἐν Προνοίᾳ οἰκοῦσα κυρία Κρασσᾶ, ἀρχαία σχετικὴ τῆς ἡμετέρας οἰκογενείας. Εἶχε δὲ μεταβληθῆ ἡ Πρόνοια εἰς μέγα στρατόπεδον, μετ' ἐπιτελείου τῆς μεγαλειτέρας τῶν ἐν αὐτῇ οἰκιῶν, τῆς τοῦ Καλλέργη, ἔνθα διασκεδαστικώτατον εὕρισκον οἱ στρατιῶται νὰ κροτῶσιν ἐπὶ τοῦ κυμβάλου τῆς Κυρίας, θαυμάζοντες πῶς ἐξῆγον ἐξ αὐτοῦ τόσον ποικίλους τόνους, διότι τοιοῦτον ὄργανον πολλοὶ ἐξ αὐτῶν οὐδαμοῦ οὐδέποτε εἶχον ἰδεῖ. Βλέπων ὅμως ἐγὼ αὐτοὺς ἐξακολουθοῦντας τ' ἀκουστικά των ταῦτα γυμνάσματα, ἅτινα ταχέως θὰ μετέβαλλον τὸ ὄργανον ἀπὸ κυμβάλου εἰς τύμπανον, ἀπετάθην πρὸς τὸν ἐν τῇ οἰκίᾳ διοικοῦντα ἀρχηγόν, καὶ παρακαλέσας αὐτὸν νὰ τὸ κλειδώσῃ καὶ νὰ διατάξῃ ν' ἀπέχωσιν ἀπ' αὐτοῦ, κατώρθωσα νὰ τὸ διασώσω.

Γ.

ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΕΝ ΝΑΥΠΛΙΩ

1.

Εἴσοδος.

Ἅμα δ' ἀπελθόντος τοῦ Αὐγουστίνου, κατωρθώθη, συνεργείᾳ πάντοτε τῶν πρέσβεων (ἢ μᾶλλον **ἀντιπρέσβεων**, διότι τοῦτον τὸν βαθμὸν εἶχον τότε: Ministres Résidents), σύστασις ἑπταμελοῦς κυβερνήσεως, μικτῆς μὲν ἐκ μελῶν τῶν δύω ἀντιμαχομένων μερίδων, προεδρευομένης δ' ὑπὸ τοῦ Κωλέττου. Τότε καὶ ἠνεώχθησαν τοῦ Ναυπλίου αἱ πύλαι, καὶ οὗτος ἦν ὁ μέγιστος θρίαμβος τῶν Συνταγματικῶν, διότι ἀπεδείχθη ὅτι ἐπεζήτουν τὴν νίκην οὐχὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ὁμονοίας. Ἐν Ναυπλίῳ δέ, καὶ στέγης καὶ ἐνδυμάτων ἐστερημένον, μὲ παρέλαβε καὶ μὲ περιέθαλψεν ὁ Γ. Μελετόπουλος, ὁ ἀρτίως μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου του Ἰωάννου Δηλιγιάννη, υἱοῦ τοῦ Ἀναγνώστου, ἐκ Παρισίων ἐλθών. Συνῴκει δὲ μετὰ τῆς ἀδελφῆς του, ἧς ὁ σύζυγος, Ἀναστάσιος Λόντος, ἦν ἐν ταῖς φυλακαῖς τοῦ Ἴτς καλὲ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, νομίζω, τοῦ φόνου τοῦ Κυβερνήτου, κατάκλειστος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων συνεπέφερε καὶ τὴν ἀποφυλάκισιν αὐτοῦ, μετά τινων ἡμερῶν φιλοξενίαν ἀνεχώρησα, καὶ μισθώσας τὸν οἰκίσκον τοῦ Δημίδου, συγκείμενον ἐκ δύω δωματίων, περιέμεινα εἰς αὐτὸν τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἄφιξιν τοῦ πατρός μου.

Ἐκεῖ δὲ κατεκλείσθην ὡς εἰς ἀναχωρητήριον, ἀποφεύγων νὰ ἐξέρχωμαι, καὶ νὰ φαίνωμαι ὅπου δήποτε, διότι μετ' αἰδοῦς καὶ ἀποστροφῆς ἔβλεπον τὸν συνωστισμὸν καὶ τὴν πυρετώδη κίνησιν

τῶν ἀρχολιπάρων, ἧς θέατρον ἔγινε τότε τὸ Ναύπλιον, τῶν μὲν ζητούντων ἀμοιβὴν ἀληθῶν ἢ ὑποτιθεμένων ὑπηρεσιῶν εἰς τὴν ὑπερισχύσασαν μερίδα, τῶν δὲ ἀγωνιζομένων νὰ ἐπιτύχωσιν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τῆς ἀφοσιώσεως αὐτῶν εἰς τὴν πεπτωκυῖαν. Ἀλλά, καὶ κατάκλειστος ὡς ἤμην, ἔμαθον διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, ὅτι ἐθνικὴ οἰκία, ἡ τέως τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, ἐχαρίσθη εἰς τὸν Χρηστίδην καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ παρὰ τῇ προσωρινῇ κυβερνήσει ὑπηρετήσαντας, εἰς ἀμοιβὴν τῶν κόπων αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ εἷς τῶν ὑπηρετησάντων τούτων, ἂν οὐχὶ σχεδὸν ὁ μόνος, ἤμην καὶ ἐγώ, ἔσπευσα νὰ συντάξω τινὰς λέξεις, ἵν' ἀποφανθῶ ὅτι τὸ κατ' ἐμὲ ὑπηρέτησα κατὰ τὰς λυπηρὰς ἐκείνας περιστάσεις εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ ὃ ἐνόμιζον ἐθνικὸν καθῆκον, καὶ οὐχὶ πρὸς ἀμοιβήν, ἣν οὐδ' ἐζήτησα οὐδ' ἐδεχόμην, ἱκανὴν ἀμοιβὴν θεωρῶν δι' ἕκαστον Ἕλληνα τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐθνικῶν πραγμάτων. Πορευθεὶς δὲ καὶ πρὸς τὸν Ῥωσέττην, τὸν ἠρώτησα ἂν θέλῃ νὰ συνυπογράψῃ καὶ αὐτὸς τὸ ἔγγραφον, καὶ τὸν εὗρον ἐντελῶς πρόθυμον. Τότε ἐδημοσιεύσαμεν αὐτό, δὲν ἠξεύρω ἂν πρὸς δυσαρέσκειαν ἢ εὐχαρίστησιν τοῦ Χρηστίδου, εἰς ὃν ἔμεινεν οὕτω ὁλόκληρος καὶ ἀμέριστος ἡ οἰκία, ἐκτὸς ὅτι ἀγνοῶ ἂν μέρος τῆς ἀξίας αὐτῆς ἐκποιηθείσης, ἐδόθη καὶ εἰς τὸν Ἰωάννην Οἰκονόμου. Νομίζω ὅμως ὅτι τοῦτο ἐγένετο.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν καθ' ἃς ἐξηκολούθουν οἰκουρῶν, ἔλαβον ἐπιστολὴν τοῦ Νικολάου Σκούφου, καλοῦντός με εἰς τὸν οἶκόν του. Ὅτε δὲ μετέβην ἐκεῖ, μ' ἐπέπληξεν ὅτι πρὸ τοσούτου χρόνου δὲν ἐφάνην, ὅτι ὅτε πᾶσαι αἱ θέσεις διενέμοντο ὑπὸ τῆς νέας κυβερνήσεως, ἐγὼ ἔμενον μακρὰν καὶ ἐλησμονούμην. Τῷ ἀπήντησα ὅμως ὅτι δὲν ἦλθα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἵνα θηρεύσω θέσεις, ὅτι ἂν ὑπηρέτησα ἐν Πέρα-Χώρᾳ, τοῦτο ἔπραξα διότι ἐνόμιζον ὅτι ἐξεπλήρουν καθῆκον παντὸς πολίτου ὅτε ἐκινδύνευεν ἡ πατρίς, ὅτι ἄλλως τε τὴν ὑπηρεσίαν μου εἶδον οἱ συμπολῖταί μου, καὶ ἂν νομίζωσιν αὐτὴν χρήσιμον δύνανται νὰ μοὶ τὴν ζητήσωσιν, οὐχὶ ὅμως ἐγὼ νὰ θηρεύσω αὐτήν, καὶ νὰ ζητήσω ἵνα χαριζόμενοι εἰς αὐτὴν παραγκωνίσωσιν

ἴσως ἄλλους ἱκανωτέρους μου. Ἀλλὰ διὰ ταῦτα μ' ἐπετίμησεν ὁ κ. Σκοῦφος εἰπών μοι ὅτι εἰσὶ λόγοι ὑπαγορευόμενοι ὑπὸ τῆς παιδικῆς ἀπειρίας μου· καὶ γράψας ἀμέσως ἐπιστολὴν πρὸς τὸν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν διορισθέντα ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν, τὸν φίλον του κ. Κωνστ. Ζωγράφον, ἐν ᾧ τῷ ἔλεγε περὶ τῶν σπουδῶν μου ἐν Γερμανίᾳ, καὶ τῷ ἐπρότεινε νὰ μὲ προσλάβῃ ὡς **πρῶτον πάρεδρον** ὡς τότε ἐκαλοῦντο οἱ τμηματάρχαι, εἰς τὸ ὑπουργεῖόν του, μοὶ τὴν ἔδωκεν, ἀπαιτήσας ἐπιμόνως νὰ τὴν φέρω ὁ ἴδιος εἰς τὸν ὑπουργόν, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι διὰ τοῦτο μὲ εἶχε καλέσει.

Μὴ θέλων νὰ παρατείνω τὴν συζήτησιν ἔλαβον τὴν ἐπιστολὴν καὶ ἐξῆλθον. Ἀλλά, καταβαίνων τὴν μακρὰν κλίμακα τῆς οἰκίας, τὴν ἐξέσχισα εἰς πολλὰ τεμάχια, καὶ εἶχον αὐτὰ ἔτι εἰς τὰς χεῖράς μου, ὅτε εἶδον ἀναβαίνοντα τὸν Θείρσιον. Μοὶ ἐξέφρασε δὲ καὶ αὐτὸς τὴν ἀπορίαν του διότι πρὸ ἡμερῶν δὲν μὲ εἶχεν ἰδεῖ, καὶ μὲ ἠρώτησε τί γίνομαι. Τότε τῷ διηγήθην τὰ κατ' ἐμὲ καὶ τὸν Ν. Σκοῦφον, καὶ τῷ ἔδειξα τὰ τεμάχια τῆς ἐπιστολῆς ἣν εἶχον σχίσει, ὁ δὲ Θείρσιος πληρέστατα μ' ἐδικαίωσεν.

2.

Πρώτη πολιτικὴ ὑπηρεσία μου.

Οὕτως ἐπέστρεψα πάλιν εἰς τὴν μοναξίαν, ἐξ ἧς μετὰ μίαν ἑβδομάδα μὲ ἀπέσπασε δεύτερον μήνυμα τοῦ ἐξαδέλφου τοῦ πατρός μου Ἰακώβου Ῥίζου τοῦ Νερουλοῦ, καλέσαντός με εἰς τὴν οἰκίαν του. Ὁ κ. Ῥίζος μοὶ εἶπεν ὅτι διωρίσθη (ἡμέρας τινὰς μεθ' ὅλους τοὺς ἄλλους ὑπουργοὺς) ὑπουργὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, καὶ μὲ ἠρώτησεν ἂν ἐδεχόμην τὴν θέσιν πρώτου παρέδρου ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη πρότασις μ' ἐξέπληξε, καὶ τῷ ἐξέφρασα μὲν πᾶσαν τὴν εὐγνωμοσύνην μου, προσθεὶς ὅτι ἐπεθύμουν νὰ ὑπηρετήσω τὴν πατρίδα μου, καὶ ἐφρό-

νουν ὅτι ἀφ' ὅτου ἀνεκτήσατο τὴν ἐλευθερίαν της ἡ Ἑλλάς, μεγαλήτερον συμφέρον δὲν εἶχε τοῦ νὰ μορφώσῃ διὰ παιδείας λαὸν ἄξιον τῆς νέας του τύχης, καὶ νὰ τὸν παρασκευάσῃ διὰ στάδιον ἔτι εὐρύτερον, ἀλλὰ συγχρόνως τῷ παρετήρησα ὅτι θὰ ἐλάμβανεν ἐν ἐμοὶ πάρεδρον ὅλως ἄπειρον, καὶ ἥκιστα ἱκανὸν νὰ τὸν συνδράμω εἰς τὴν ὑπηρεσίαν. Ἀλλ' ὁ κ. Ῥίζος εὐηρεστήθη νὰ μοὶ εἴπῃ ὅτι ἐκεῖνος ἄλλως μὲ ἐκτιμᾷ, κρίνων με ἐκ τῶν ἔργων μου ἃ εἶχεν ἰδεῖ. Ἦσαν δὲ τὰ ἔργα μου ταῦτα οὐδὲν ἄλλο ἢ ὁ ἤδη τότε ἐκδοθεὶς «Δῆμος καὶ Ἑλένη», καὶ ἡ μετάφρασις τῶν περὶ Ἑλλάδος ποιημάτων τοῦ Βασιλέως τῆς Βαυαρίας. Ὅπως δήποτε εἰς τὴν εὐγενῆ του ἐπιμονὴν ἐνδούς, ἐδέχθην τὴν προσφερομένην μοι θέσιν.

Τὴν αὐτὴν δ' ἑσπέραν ἀπῆλθον κατὰ πρῶτον, ἀφ' οὗ εἰσήλθομεν εἰς τὸ Ναύπλιον, εἰς τὴν ἑσπερινὴν συναναστροφὴν ἢ ὑποδοχὴν τοῦ Κωλέττου, ὅστις ἐφάνη ὡς ἐκπλαγεὶς ὅτε μὲ εἶδεν εἰσερχόμενον. Εἰσελθὼν δὲ μετ' ὀλίγον εἰς τὸ ἰδιαίτερόν του δωμάτιον, εἰς ὃ ἀπεσύρετο ὁσάκις εἶχε νὰ ὁμιλήσῃ μετά τινος ἐμπιστευτικῶς, μ' ἐκάλεσεν εἰς αὐτὸ καὶ μ' ἐπέπληξε διατὶ τόσας ἡμέρας δὲν ἐφάνην. «Αἱ δημόσιαι θέσεις, μοὶ εἶπεν, ὅλαι ζητοῦνται ἀπλήστως καὶ διανέμονται. Ἐν τῷ μέσῳ τόσων φροντίδων δὲν θὰ σ' ἐκπλήξῃ ἂν λησμονῶ, καὶ ὀργίζομαι ἐναντίον σου διότι μ' ἐξέθηκας εἰς τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ σοὶ φανῶ ἀγνώμων. Ὀλίγαι θέσεις μένουσι μὴ διατεθεῖσαι ἀκόμη. Εἰπέ μοι ἐξ αὐτῶν ποίαν θέλεις ;» Ἐγὼ δὲ ηὐχαρίστησα διὰ τὴν φιλόφρονα προσφοράν του, προσθεὶς ὅτι τὴν ἡμέραν ἐκείνην μοὶ εἶχε προτείνει ὁ κ. Ῥίζος τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τὴν ἐδέχθην, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο ἦλθον ἀπόψε εἰς ἐπίσκεψίν του, μὴ θέλων πρὶν νὰ φανῶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁμίλου τῶν ἐρχομένων νὰ τὸν ἐνοχλῶσι θέσεις ζητοῦντες. Ὁ Κ. Κωλέττης σφίξας τὰς χεῖράς μου, μοὶ ἐξέφρασε τὴν χαράν του, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι θὰ τὸν εὐχαριστῶ πάντοτε ὁσάκις θέλω νὰ τὸν ἐπισκέπτωμαι. Ἀμέσως δὲ τὴν ἐπαύριον ὑπέγραψε καὶ ἐξέδωκε τὸ διάταγμα τοῦ διορισμοῦ μου· καὶ πάντοτε μέχρι τοῦ θανάτου του διετήρησε στοργῆς καὶ εὐμενείας αἰσθήματα πρὸς ἐμέ.

Ἀφ' οὗ ἀνέλαβον τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην εἶδον ὅτι δὲν εἶχον ἄδικον νὰ δυσπιστῶ πρὸς τὰς δυνάμεις μου, ὢν ἐντελῶς ἄπειρος τῆς ὑπηρεσίας, ἡ δὲ φιλολογική μου ἀγωγή, διακοπεῖσα διὰ τῶν στρατιωτικῶν σπουδῶν, πολὺ ἀπεῖχε τοῦ νὰ εἶναι πλήρης ἢ καὶ ἐπαρκής. Ἐνθυμοῦμαι τὸν μέγαν ἀγῶνα ὃν ὑπέστην ὅτε ἠθέλησα νὰ συντάξω τὴν πρώτην δημοσίαν ἐγκύκλιον, περιέχουσαν ὁδηγίας πρὸς τοὺς διδασκάλους περὶ τῶν καθηκόντων των, καὶ ὅτι ἑκατοντάκις μετέβαλα τὴν ἀρχήν της. Μετ' ἐκπλήξεως δέ, ὑπερβάσης πᾶσαν ἐλπίδα μου, εἶδον ὅτι ὁ ὑπουργὸς ηὐχαριστήθη ἐξ αὐτῆς καὶ τὴν ἐπῄνεσε.

Πρὸς εὐτυχίαν μου ὅμως ἔφθασεν ἐντὸς ὀλίγου, κληθεὶς ὡς πρῶτος πάρεδρος ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, ὁ ἔχων ἴσην ἀγαθότητα καὶ ἀρετὴν πρὸς τὴν παιδείαν, τὴν πεῖραν καὶ τὴν εὐφυΐαν του, Σκαρλάτος Βυζάντιος, μεθ' οὗ ἀδελφικῆς φιλίας μὲ συνέδεσε σχέσις, καὶ ὅστις ὡς πολύτιμος διδάσκαλος μ' ἐχειραγώγησεν εἰς τὰ τῆς ὑπηρεσίας. Ἄλλους δὲ συναδέλφους εἶχον τότε, τὸν Φιλοπατρίδην, ὅστις μετὰ ταῦτα ἀπέθανεν Ἑλληνοδιδάσκαλος ἐν Θήρᾳ· τὸν Δραγάτσην, ἄνδρα ἀκριβῆ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν καὶ φιλόπονον, ὅστις ἐφόρει, καὶ ἐξηκολούθησε μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του φέρων τὸν ἀσιανὸν κάνδυν, καὶ ἔχων υἱοὺς ἐκπαιδευθέντας εἰς διδασκάλους· τὸν Πετροκόκκινον, μορφωθέντα εἰς ἕνα τῶν δοκιμωτάτων ὑπαλλήλων τῆς κεντρικῆς ὑπηρεσίας, νέον δ' ἀποθανόντα, τὸν Π. Κλάδον, ὅστις ἀνατραφεὶς εἰς Ἑλβετίαν, ἠκολούθησεν ἀξίως τὰ ἴχνη τοῦ Πετροκοκκίνου. Ἦν δ' ὁ μισθός μου, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, 200 φοινίκων κατὰ μῆνα, ἀλλὰ σπανίως μοὶ ἐπληρόνετο δι' ἔλλειψιν χρημάτων· καὶ ὅτε ἦλθεν ὁ Βασιλεύς, ὁ ὑπουργὸς μοὶ ἔδωκεν, ὡς καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς συνεργάτας μου, ἔγγραφον λέγον πόσων μηνῶν μισθοὶ μοὶ ὠφείλοντο, καὶ ὅτι θέλουσι μοὶ πληρωθῇ **εὐπορήσαντος τοῦ ταμείου.** Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀπόλυτος αὕτη εὐπορία ποτὲ δὲν ἐπῆλθε, διὰ τοῦτο ποτὲ καὶ δὲν μοὶ ἐπληρώθησαν. Ἐξ ἐναντίας ὅτε ἐγένοντο κρατήσεις ποσοστοῦ τῶν ἀρχαίων μισθῶν πρὸς καταρτισμὸν τοῦ ταμείου τῶν συντάξεων, μοὶ ἐκρατήθη ἡ ἀνάλογος ποσότης καὶ ἐξ ἐκείνων οἵτινες μοὶ εἶχον μείνει πάντοτε ὀφειλόμενοι.

Ἡ κυριωτέρα μου ἐνέργεια ἐν τῷ ὑπουργείῳ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἦν ἡ σύστασις ἀριθμοῦ τινος (νομίζω 26) Ἑλληνικῶν σχολείων εἰς τὰ κυριώτερα κέντρα τοῦ πληθυσμοῦ, πρὸς ὅ, ἀφ' οὗ συνέταξα κανονισμὸν ὁμοιόμορφον δι' αὐτά, ὠργάνωσα καὶ ἐξεταστικὴν ἐπιτροπὴν εἰς ἧς τὸν ἔλεγχον ὑπεβάλλοντο πάντες οἱ ἐπιδιώκοντες θέσιν διδασκαλικὴν εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα, πλὴν ἄν τὶς εἶχεν ἤδη κεκτημένην ἐθνικὴν ὑπόληψιν, ἀλλὰ διὰ μόνα 11 εὑρέθη τὸ ἀπαιτούμενον προσωπικόν.

3.

Ἄφιξις τῆς οἰκογενείας.

Μετ' ὀλίγον ἦλθε καὶ ὁ πατήρ μου ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ συνῴκησε μετ' ἐμοῦ εἰς τοῦ Δημίδου τὰ δύω δωμάτια.

Περὶ δὲ τὰ μέσα τοῦ θέρους, ἐπιστολὴ ἐκ Σύρου μᾶς ἀνήγγειλεν ὅτι ἔφθασε καὶ ἡ μήτηρ μου ἐξ Ὀδησσοῦ μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου, καὶ ὅτι ἐπεβιβάσθησαν ἤδη εἰς ἡμιολίαν, πλέουσαν πρὸς Ναύπλιον. Τὴν αὐτὴν δ' ἑσπέραν (ἦτο δ' ἡ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου) ἀνέβην μετὰ τοῦ πατρός μου εἰς τὸ Παλαμήδιον, ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ ἴδωμεν ἐκεῖθεν προσπλέον τὸ πλοῖον. Ἀλλ' ἡ ἐλπίς μας ἐψεύσθη καί μόνον τὴν ἐπαύριον τὸ πρωΐ ἀφίχθησαν. Ἡ χαρά μου δὲν περιεγράφετο ὅτε μετὰ ἓξ ἔτη πάλιν ἐφίλησα τὴν χεῖρα τῆς μητρός μου, πάλιν ἐνηγκαλίσθην τὰς ἀδελφάς μου ἃς εἶχον ἀφήσει παιδία, καὶ εὕρισκον ἤδη νεάνιδας, καὶ κοινωνικῆς ἀγωγῆς ἀνωτέρας τῆς ἐδικῆς μου, διότι ἡ ἐν τῷ στρατιωτικῷ σχολείῳ κατάκλεισίς μου, καὶ ἡ μετὰ ταῦτα ἄμεσος εἰς τὴν Ἑλλάδα μετάβασίς μου καὶ αἱ μελέται μου μὲ ἀπεξένουν τῆς κοινωνίας, καὶ μ' ἀπεστέρουν πάσης εὐκαιρίας τοῦ νὰ καλλιεργήσω τ' ἀναγκαῖα δι' αὐτὴν προτερήματα. Μὲ κατεῖχε δὲ πάντοτε καί τις πρὸς ἐμαυτὸν δυσπιστία,

ἔμφυτος εἰς τὸν χαρακτῆρά μου, ἐπιβάλλουσά μοι δειλίαν μεγάλως βλάπτουσαν τοὺς κοινωνικοὺς τρόπους μου.

Εἰ καὶ τὰ τῆς Ἑλλάδος δὲν ἦσαν ἔτι ἐν πλήρει τάξει καὶ εὐνομίᾳ ὡς ἡ ἐλθοῦσα οἰκογένειά μου προσεδόκα, ἀλλ' εἰς τὸν οἰκίσκον τοῦ Δημίδου δὲν ἐδυνάμεθα νὰ μένωμεν πλέον, καὶ ἐμισθώσαμεν ἑτέραν πολὺ μείζονα καὶ ἀξιοπρεπεστέραν αὐτῆς κατοικίαν, τὸν ἄνω ὄροφον τῆς οἰκίας Κολιοπούλου, οὗ τὸ ἕτερον ἥμισυ κατῳκεῖτο ὑπὸ τῆς οἰκογενείας τοῦ Κωνστ. Καρατζᾶ, μιᾶς τῶν τότε μᾶλλον διαπρεπουσῶν ἐν τῇ συναναστροφῇ τοῦ Ναυπλίου. Ὁ Κ. Καρατζᾶς ἦν υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος Ἰωάννου Καρατζᾶ, πεμφθεὶς κατ' ἀρχὰς τοῦ ἀγῶνος εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τοῦ πατρός του, ἵνα φέρῃ χρηματικὴν αὐτοῦ εἰσφοράν. Ἀπελθὼν δ' ἔπειτα ἐνυμφεύθη τὴν ἐκ Κερκύρας Κ^αν Κοντοῦ, ἐπιμελεστάτης ἐν Παρισίοις τυχοῦσαν ἀνατροφῆς. Γαλλὶς τοὺς τρόπους καὶ τὴν γλῶσσαν, εὐφυὴς προσέτι καὶ εὐάρεστος τὴν συμπεριφοράν, ἦτο τὸ κέντρον τῆς μικρᾶς ξένης κοινωνίας ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἦν ἡ μόνη Κυρία ἣν ἄλλοτε ἐπεσκέπτετο ὁ Κυβερνήτης κατ' οἶκον.

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος ἦν ἤδη γνωστή, ἀλλ' ἡ ἀναβολὴ τῆς ἀφίξεώς του ὑπέτρεφε τὴν διχόνοιαν ἐν Ἑλλάδι. Οἱ ἄτακτοι στρατοὶ ὀλίγον ὑπείκοντες εἰς τῆς πειθαρχίας τὸν χαλινόν, συνεκρούοντο συνεχῶς, ἀντιδιεπληκτίζοντο καὶ πολλαχοῦ ἐπετίθεντο κατὰ τῶν πολιτῶν. Ταῦτα οὐ σπανίως συνέβαινον καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Ναυπλίῳ, καίτοι καταληφθέντι ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς φρουρᾶς τοῦ Παλαμηδίου. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα συνεχεῖς ἦσαν οἱ θόρυβοι, οἱ πολῖται κατελαμβάνοντο ὑπὸ πανικῶν φόβων, ὡπλίζοντο εἰς ἄμυναν, ἢ ἔφευγον κρυπτόμενοι, καὶ τὰ ἐργαστήρια πάντα ἐκλείοντο. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, ἐκτὸς τοῦ φρουρίου, ὅπου εἶχον ἐξέλθει εἰς περίπατον μετὰ τοῦ φίλου μου Κωνστ. Σχινᾶ, εἴδομεν ἐρχόμενον μετὰ πολλῶν ὁπλοφόρων τὸν Γρίβαν, ὅστις πρὸ τῆς πύλης συναντηθεὶς μετά τινων τῶν ἔτι τότε λεγομένων κυβερνητικῶν, ἐξηγριώθη, ἔθηκε τὴν χεῖρα εἰς τὰ πιστόλια, καὶ παρ' ὀλίγον θὰ ἐγινόμεθα μάρτυρες, ἴσως καὶ θύματα, φονικῆς ῥήξεως, ἂν οἱ κυβερνητικοὶ

φρονίμως δὲν ὑπεχώρουν. Ἄλλοτε, τὸ ἑσπέρας, ἐν ᾧ ἐπισκέψεις ἦσαν παρ' ἡμῖν, εἰσώρμησεν εἰς τὴν αἴθουσαν ὁπλοφόρος, ὀργίλως κραυγάζων καὶ ἕτοιμος ἐκ τῶν λέξεων νὰ μεταβῇ καὶ εἰς πράξεις. Αἰτία δὲ τῆς ἐξάψεως αὐτοῦ ἦν ἴσως μὲν κατὰ μέρος ὁ οἶνος, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡ ὑπηρέτρια ἔχυσεν, ὡς ἔλεγεν, ὕδωρ ἀπὸ τοῦ ἐξώστου καὶ τὸν ἔβρεξεν εἰς τὸ σκότος. Συνεστάλη ὅμως καὶ ἀπῆλθεν ἐντρεπόμενος καὶ πολλάκις συγγνώμην ζητῶν ὅτε προσῆλθον ἐγὼ εἰς αὐτὸν καὶ μὲ ἀνεγνώρισε, διότι ἦτον οὐδεὶς ἄλλος ἢ ὁ ὁπλαρχηγὸς τῶν Μεγάρων, οὗ ὁ ἀδελφὸς καὶ ἡ νύμφη Κανέλλω τοσαύτας μοὶ ὡμολόγουν χάριτας. Ἄλλην δ' ἑσπέραν ἐν ᾧ παρεκαθήμην εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ Κ. Καρατζᾶ, συνδειπνοῦντος μετὰ τῆς γυναικός του, σφαῖρα πυροβόλου ἐτρύπησε τὸ παράθυρον, καὶ ἐνεπήχθη εἰς τὸν τοῖχον, ὀλίγον ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν.

Ἀφορμὴν δ' ἐρεθισμῶν καὶ σπουδαίων ὑπονοιῶν ἔδιδε πρὸ πάντων τὸ σῶμα τῶν μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ἰσθμοῦ ἐν Ναυπλίῳ πάλιν συνελθόντων **Τυπικῶν,** οἵτινες ὀργανισθέντες ἐκ νέου ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν κυβερνητικῶν μελῶν τῆς Διοικητικῆς ἐπιτροπῆς, ἐπιστεύοντο στάσιν ἐν τῷ κρυπτῷ ὀργανίζοντες. Ὁ στρατὼν αὐτῶν ἦν ὑπὸ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως ἀπέναντι τοῦ μέρους τῆς οἰκίας ἡμῶν τοῦ κατεχομένου ὑπὸ τοῦ Καρατζᾶ. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ἐβλέπομεν ἀπὸ τῶν παραθύρων τούτου πῶς ὁ ἐν Ἑλληνικῇ ὑπηρεσίᾳ διατελῶν γέρων φιλέλλην Γάλλος, τότε συνταγματάρχης καὶ φρούραρχος Ναυπλίου, καὶ μετὰ ταῦτα στρατηγὸς Γαλλιάρδος, εἶχε παρατάξει πάντας τοὺς Τυπικούς, ἀόπλους ἐμπρὸς τῶν στρατώνων των, ἵνα, ὡς τοῖς εἶπε, τοῖς διακοινώσῃ διαταγάς. Ἐν ᾧ δὲ τοῖς προσωμίλει, αἴφνης εἰς τὰ δύο πέρατα τῆς ὁδοῦ ἐφάνησαν ἔνοπλοι λόχοι Γάλλων ἀποκλείοντες αὐτούς, καὶ εἰσορμήσαντες εἰς τὸν στρατῶνα, ἀφήρεσαν πάντα τὰ ὅπλα. Ὅτι τοῦτο ἐγένετο κατὰ συμπροεννόησιν μετ' αὐτοῦ, οὐδεμία ὑπῆρχεν ἀμφιβολία. Ἐμμανεῖς τότε οἱ **Τυπικοί,** καὶ βλέποντες ὅτι κατεπροδόθησαν, ἐῤῥίφθησαν κατὰ τοῦ Γαλλιάρδου, καὶ παρ' ὀλίγον θὰ τὸν κατεκρεούργουν ὑπὸ τὰς ὄψεις ἡμῶν, ἂν οἱ Γάλλοι δὲν κατώρθουν νὰ τὸν ἀποσπάσωσιν ἀπὸ τῶν

χειρῶν των. Ἐπὶ τῷ θεάματι δὲ τούτῳ κατελήφθη ὑπὸ ἰσχυρῶν σπασμῶν ἡ ἀδελφή μου Ῥαλοῦ, διότι ὁ εὐφυὴς καὶ πεπαιδευμένος Γάλλος ἦν εἷς τῶν οἰκειοτέρων ἡμῶν φίλων, καὶ ἑσπέρα δὲν παρήρχετο χωρὶς νὰ μᾶς ἐπισκεφθῇ. Ἡ δ' ἀδελφή μου ἦν λίαν εὐπαθὴς τὰ νεῦρα, καὶ ἓν τῶν συμπτωμάτων τῆς ἀσθενείας της ἦν νὰ καταλαμβάνηται ὑπὸ μακροῦ σπασμωδικοῦ γέλωτος, ὅστις ἀπέληγεν εἰς ὀλοφυρμοὺς καὶ εἰς λιποθυμίας. Ἐθεράπευε δὲ αὐτὴν ὁ Γάλλος ἰατρὸς Δυμόντος, ἐκτὸς ἄλλων ἰατρικῶν μέσων, παραγγείλας εἰς τὴν νεωτέραν ἀδελφήν μου Εὐφροσύνην, ὁσάκις ἐπήρχετο ἡ κρίσις νὰ κάθηται εἰς τὸ κύμβαλον, μετατεθὲν ἐντὸς τοῦ δωματίου τῆς ἀσθενοῦς καὶ νὰ παίζῃ τεμάχια ἥσυχα, βραδέα καὶ πραϋντικά.

Καὶ τὸ μὲν σῶμα τῶν Τυπικῶν οὕτω τότε διελύθη, καὶ ἡ πειθαρχία ὁπωσοῦν διετηρεῖτο ἐν Ναυπλίῳ διὰ τῶν Γάλλων· ἀλλ' ἡ λοιπὴ Ἑλλὰς ἐσπαρράττετο εἰσέτι ὑπὸ ἐμφυλίων διαιρέσεων· καὶ ἰδίως ὁ Κολοκοτρώνης, συμπράττοντος καὶ τοῦ ἐκ τῆς συμπλοκῆς τοῦ Ἰσθμοῦ φυγόντος Δ. Καλλέργη, τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἱππικοῦ, ἐστασίαζε κατὰ τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως μένων ἐν Πελοποννήσῳ, ἐν ᾗ μεγάλην ἐξήσκει ἐπιῤῥοήν. Κατεῖχε δὲ τὰ ὕπαιθρα μέχρι τῶν Λερναίων Μύλων. Ἐλθοῦσα δὲ τότε κατῴκησεν ἀπέναντι τῆς οἰκίας ἡμῶν ἡ Κυρία Καλλέργη, ἀσθενής, καὶ ἐν μεγίστῃ ἀνησυχίᾳ διατελοῦσα διὰ τοῦ ἀνδρός της τὴν θέσιν. Ἐκ τῆς οἰκειότητος δ' ὁρμηθεὶς ἣν ἄλλοτε εἶχον πρὸς τὴν φιλόξενον ταύτην οἰκογένειαν, ἠθέλησα νὰ ἐπισκεφθῶ μίαν ἡμέραν τὴν ἀσθενῆ, μὴ κρίνων ἀναπόφευκτον τὴν ἐντελῆ θυσίαν τῶν ἰδιωτικῶν σχέσεων εἰς τὰς πολιτικὰς διχονοίας. Ἀντὶ τῆς κυρίας Καλλέργη ὅμως, ἥτις ἦν κλινήρης, μ' ἐδέχθη ὁ μετ' αὐτῆς συνοικῶν ἀνδράδελφός της Ἰωάννης, ὃν πρὶν οὐδόλως ἐγνώριζον. Μετά τινας δ' ἡμέρας ἐπισκεπτόμενος οἰκογένειάν τινα παρ' ᾗ οὗτος ἦν οἰκειότερος ἀφ' ὅ,τι ἐνόμιζον, διηγήθην τὴν ἐπίσκεψίν μου, εἰπὼν πόσον ἐλυπούμην ὅτι δὲν ἐδυνάμην νὰ ἐπανέλθω παρὰ τῇ Κᾳ Καλλέργῃ ἵνα ἐκ νέου πληροφορηθῶ περὶ τῆς ὑγείας της, καθ' ὅσον ὁ ἀνδράδελφος αὐτῆς δὲν μοὶ

ἀπέδωκε τὴν ἐπίσκεψίν μου, καὶ ὑπέθετον ὅτι θέλει ν' ἀποφύγῃ τὴν ἐπανάληψιν αὐτῆς.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ, ἐπανελθὼν ἐκ τοῦ γραφείου εἰς τὴν οἰκίαν μου εὗρον τὴν οἰκογένειαν ἀνάστατον, καὶ τὴν μητέρα μου λίαν τεταραγμένην. Ἐρευνήσας δ' ἔμαθον ὅτι αἰτία τούτου ἦν ἐπιστολὴ ἣν ἐπὶ τῆς ἀπουσίας μου εἶχον λάβει δι' ἐμέ, καὶ κινηθεῖσαι ἀγνοῶ ἐκ τίνος ὑποψίας, εἶχον ἀνοίξει. Ἔγραφε δὲ ὁ Ἰωάννης Καλλέργης, προκαλῶν με εἰς μονομαχίαν δι' ὅσα δῆθεν εἶχον εἰπεῖ περὶ αὐτοῦ! Ἡ οἰκογένειά μου, ἅμα λαβοῦσα γνῶσιν τῶν γραφομένων, προσέφυγεν εἰς τὸν Κ. Καρατζᾶν, καὶ ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ συμβουλήν, ὡς διατρίψαντος ἐν Παρισίοις, καὶ γνωρίζοντος δῆθεν τὰς περὶ τὰ τοιαῦτα ἐθιμοταξίας. Ὁ δέ, καλῶς ποιῶν, ἐπέμεινε νὰ μοὶ δοθῇ ἡ ἐπιστολή. Ὅτε δὲ μοὶ ἐδόθη καὶ τὴν ἀνέγνωσα, ἤθελε νὰ μοὶ ὑπαγορεύσῃ ἀπάντησιν ὑβριστικήν. Ἐγὼ ὅμως ἀντέστην, εἰπὼν ὅτι ὁ Καλλέργης εἶχεν ἄδικον ὑβρίσας με αναιτίως, ἀλλὰ δὲν ἤθελον νὰ ἔχω τὸ αὐτὸ ἄδικον καὶ ἐγώ. Συνέταξα ἐπομένως ὁ ἴδιος τὴν ἀπόκρισιν, ψυχρὰν καὶ μεμετρημένην, καὶ ἐδέχθην μὲν τὴν πρόκλησιν, ἀλλὰ προσέθηκα ὅτι, ἐπειδὴ ἡ ἐπιστολή του, ἀγνοῶ πῶς, ἐγνώσθη εἰς τὴν οἰκογένειάν μου καὶ τὴν ἐτάραξεν, ἐζήτουν ν' ἀναβληθῇ ἡ συνάντησις ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας. Ἀφ' οὗ δὲ καθησύχασα τὴν μητέρα μου, εἰπὼν ὅτι τὸ πρᾶγμα ἐσυμβιβάσθη, ἔλαβον μάρτυρά μου τὸν ἀρχαῖον συμμαθητήν μου Σκ. Σοῦτσον, ὁ δὲ Καλλέργης τὸν ἐξάδελφόν του Μανιτάκην. Καὶ ἐκεῖνος μὲν ἤθελε νὰ μονομαχήσωμεν διὰ πιστολίου· ὁ δ' ἐμὸς μάρτυς διϊσχυρίζετο ὅτι ἡ ἐκλογὴ τοῦ ὅπλου ἀνῆκεν εἰς ἐμὲ τὸν προκληθέντα, καὶ ἐπρότεινε τὸ ξίφος, ὃ ὁ ἄλλος ἀπέφευγεν, ἀποδίδων μοι πιθανῶς περισσοτέραν ἐπιδεξιότητα εἰς αὐτὸ ἀφ' ὅσην ἀληθῶς εἶχον. Αἱ τρεῖς ὅμως ἐκεῖναι ἡμέραι τῆς προσδοκίας, — καὶ παράδοξον μοὶ φαίνεται ὅταν τὸ ἐνθυμῶμαι, — οὐδεμίαν μοὶ ἐνέπνεον ἀνησυχίαν, λύπην ὅμως διότι ἠναγκαζόμην νὰ πράξω ὅ,τι θεωρητικῶς καὶ κατ' ἀρχὴν ἀπέκρουον ὡς ἥκιστα ἠθικόν.

Ὡς δ' ὑπέφεξεν ἡ τετάρτη ἡμέρα, ἐπορεύθην εἰς τοῦ Σκ. Σού–

τσου, καὶ μετ' αὐτοῦ, καὶ στρατιώτου φέροντος δύο ξίφη τοῦ ἱππικοῦ, εἰς τὴν ὁρισθεῖσαν θέσιν τῆς συνεντεύξεως, τὴν **Ἀρβανιτιάν**, τὴν στενήν, ὑψηλὴν καὶ πετρώδη παραθαλασσίαν ὁδὸν ὑπὸ τὸ Παλαμήδιον, καὶ ὀπίσω τοῦ **Ἰτσκαλέ**, οὖσαν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐντελῶς ἔρημον· καὶ μετ' οὐ πολὺ ἔφθασαν καὶ οἱ ἀντίπαλοι φέροντες πιστόλια, ὅπλα εἰς ὧν τὴν χρῆσιν ὁ ἀντίπαλός μου εἶχε πολλὴν ἐμπειρίαν. Ὁ μάρτυς αὐτοῦ ὅμως, ἰδὼν τὸ ἀνένδοτον τοῦ ἐμοῦ μάρτυρος, ὄντος ἐν τῷ δικαίῳ του, ὡμίλησε τέλος περὶ συμβιβασμοῦ, καὶ οἱ δύω ὁμοῦ ἦλθον νὰ μ' ἐρωτήσωσι περὶ τῆς αἰτίας τῆς ῥήξεως. Τότε δ' εἰπὼν αὐτοῖς ὅτι λυποῦμαι διότι τελειόνομεν ἀφ' ὅπου ἔπρεπε ν' ἀρχίσωμεν, τοῖς διηγήθην προθύμως ὅ,τι ἐγνώριζον. Μεταβάντες δ' αὐτοὶ ἀμφότεροι ἤδη πρὸς τὸν Καλλέργην, τῷ διεβίβασαν ὅ,τι ἤκουσαν παρ' ἐμοῦ, καὶ ἐκεῖνος ἀπεκρίθη ὅτι οὐδόλως ζηλοῖ τὴν φήμην ξιφουλκοῦ, ὅτι λυπεῖται διὰ τὴν παρεξήγησιν, καὶ οὐδεμίαν βλέπει αἰτίαν μονομαχίας. Ἠθέλησε δὲ νὰ συμπρογευματίσωμεν· ἀλλ' εὐχαριστήσας καὶ ἀποποιηθείς, ἐπέστρεψα εἰς τὴν οἰκίαν μου, ἵνα μὴ ὑποπτεύσῃ τι αὖθις ἡ μήτηρ μου, καὶ αὕτη ἦν ἡ μόνη μονομαχία μου ἐφ' ὅλης μου τῆς ζωῆς.

Ἐβελτιοῦτο ἐν τούτοις ἡ κοινωνικὴ κατάστασις τοῦ Ναυπλίου ἕνεκα τῆς παρουσίας τῶν Γάλλων, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κοινοῦ ἐρεθισμοῦ οὐχ ἧττον καὶ συναναστροφαὶ καὶ χοροὶ ἐδίδοντο. Εἰς ἕνα τῶν ἐπισημοτάτων, ὃν ἔδωκαν αὐτοὶ οἱ Γάλλοι ἀξιωματικοὶ ὑπὸ μεγάλας σκηνὰς ἐντὸς τοῦ **προμαχῶνος** τῆς ξηρᾶς, προσῆλθον αἱ ἀδελφαί μου, φοροῦσαι λευκὰ ἐνδύματα, ἔχοντα πλατείας παρυφὰς τρίχρους κατὰ τὰ Γαλλικὰ χρώματα, καὶ εἵλκυσαν τὴν γενικὴν ἐπευφημίαν καὶ τῶν Γάλλων τὴν εὐγνωμοσύνην.

Πλὴν τῶν ἐν τῷ ὑπουργείῳ ἀσχολιῶν μου, ἐξηκολούθουν γράφων ἐνίοτε καὶ μικρὰς ποιήσεις· ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐξηκολούθουν ἔτι κατ' οἶκον τὴν σύνταξιν τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἐν ᾧ εἶχον τὴν ἀξίωσιν νὰ περιλάβω καὶ κρίσεις περὶ τῶν συγγραφέων, καὶ τὴν σημείωσιν τῶν ἕως τότε κυριωτέρων αὐτῶν ἐκδόσεων. Καθ' ὅσον ὅμως προυχώρουν, βλέπων τὸν ὁρίζοντα εὐρυ-

νόμενον ἐμπρός μου, καὶ κατανοῶν τὸ ἀχανὲς καὶ δυσχερὲς τοῦ ἔργου, μετὰ τὸ τέλος τοῦ Ε ἀπέστην τῆς ἐπιχειρήσεως. Τὰ χειρόγραφα δ᾽ ἐκεῖνα μένουσιν ἔτι ἐν τοῖς χαρτίοις μου.

Ἐπὶ τῶν χρόνων τούτων ἀπεβίωσε καὶ ἐκηδεύθη μεγαλοπρεπῶς ὁ Δ. Ὑψηλάντης, ἐν ᾧ διετέλει μέλος τῆς Κυβερνήσεως, καὶ παρὰ πάντων ἐθρηνήθη, τοῦ κοινοῦ σεβασμοῦ ἀπολαμβάνων διὰ τὸν θερμόν του πατριωτισμὸν καὶ τὸν ἡρωϊκόν, ἀκέραιον καὶ ἀρχαϊκὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα. Ἐγὼ τὸν ἠγάπων καὶ τὸν ἐθαύμαζον ἐκ καρδίας. Τῆς ἐμῆς δ᾽ οἰκογενείας ἡ πρὸς αὐτὸν σχέσις ἦν, ἣ κἂν ἠδύνατο ν᾽ ἀποβῇ καὶ ἄλλως στενωτέρα, διότι, ὅτε ἡ οἰκογένεια ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ ἐν Ῥωσσίᾳ συγγενεῖς τοῦ Ὑψηλάντου εἶχον σχεδιάσει συνοικέσιον μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς ἀδελφῆς μου Εὐφροσύνης. Ἀλλ᾽ ὅτε τὸν εἶδεν ἡ μήτηρ μου, ἡ σκελετώδης ὄψις του τὴν ἀπέτρεψε πάσης τοιαύτης ἰδέας, καὶ μετ᾽ ὀλίγον τὸν ἀφήρπασε καὶ ὁ θάνατος.

Ἐν τούτοις αἱ εἰδήσεις τῆς ἐκλογῆς τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος καὶ τῆς προσεχοῦς αὐτοῦ ἀφίξεως ἐπολλαπλασιάζοντο, καὶ ἐπλήρουν τὰς καρδίας χαρᾶς καὶ ἐλπίδων, καὶ ἐχρησίμευον εἰς χαλινὸν τῶν παρεκτροπῶν. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν πᾶσα ἡ πόλις τοῦ Ναυπλίου ἦν ἀνάστατος, διότι ἀφίχθη ὁ Βαυαρὸς λοχαγὸς Τρεντίνης, ὡς πρόδρομος καὶ καταλυματίας τοῦ Βασιλέως, καὶ ὅτε παρουσιάσθη εἰς τὸν πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως τότε, τὸν Γ. Κουντουριώτην, ἡ πλατεῖα ἐπληρώθη πλήθους ἐνθουσιῶδους καὶ ἐπευφημοῦντος, διότι τὸν Βασιλέα πάντες περιέμενον ὡς σωτῆρα.

Οἱ προηγηθέντες ἐμφύλιοι σπαραγμοί, ἡ εἰς δύω συνελεύσεις καὶ δύω στρατόπεδα διαίρεσις τοῦ ἔθνους, καὶ αἱ ἐκεῖθεν προελθοῦσαι ἐθνικαὶ συμφοραί, πρόφασιν εἶχον τὴν διαφορὰν γνωμῶν ὡς πρὸς τὰς βάσεις τοῦ πολιτεύματος καθ᾽ ὃ ἔπρεπε νὰ ὀργανισθῇ ἡ Ἑλλάς. Ἀλλ᾽ ἦν ἐπὶ θύραις ὁ Βασιλεύς, οἱ τῶν δύω μερίδων ἀρχηγοὶ ἔκριναν ἀναγκαῖον, ἐρχόμενος νὰ εὕρῃ κατηρτισμένον σύνταγμα, καὶ νὰ δείξωσιν εἰς τὸν ἐμπιστευόμενον αὐτοῖς λαὸν ὅτι ἀπὸ κοινοῦ ὑπὲρ αὐτοῦ συνειργάζοντο, ἀποστάντες τῆς διαφωνίας εἰς ἣν τοσαύ-

την καὶ τοσοῦτον λυπηρὰν εἶχον πρὶν ἀποδώσει σημασίαν. Ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς ἐπομένως τῆς συμπνοίας συνεκλήθη ἐκ νέου εἰς Ναύπλιον ἡ ἐν Ἄργει διακοπεῖσα ἐθνικὴ συνέλευσις. Νέαι ἐκλογαὶ δὲν ἔγιναν, διότι καὶ ἀδύνατον τοῦτο θὰ ἦν ὅτε πᾶσα ἡ χώρα ἦν ἀνάστατος· ἀλλὰ συνῆλθον εἰς τὸ αὐτὸ πάντα τὰ μέλη τῶν πρὶν διασπασθεισῶν συνελεύσεων, τῆς ἐν Ναυπλίῳ καὶ τῆς ἐν Πέρα-Χώρᾳ καθ' ὅσον κατ' ἀρχὰς ἦσαν μία.

Ἐπειδὴ ὅμως τὸ Ναύπλιον ἦν φρούριον, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας τῶν διασκέψεων ἐκτίσθη ξύλινον παράπηγμα εἰς εὐρεῖαν πλατεῖαν τοῦ ἐκτὸς τῶν τειχῶν προαστείου τῆς Προνοίας, καὶ ἐκεῖ συνήρχετο ἡ συνέλευσις, φρουρὰν ἰδίαν ἔχουσα, καὶ φρούραρχον τὸν Ν. Ζέρβαν ἐκ Μεσολογγίου, ὅστις ἦν ἰδίως ἀφωσιωμένος τῷ Μαυροκορδάτῳ. Ἐπειδὴ δὲ ἤμεθα ἐν μέσῳ θέρει, τὸ παράπηγμα ἦν πανταχόθεν ἀναπεπταμένον, καὶ ἐδώλιον θέον ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ περὶ αὐτό, ἐχρησίμευεν ὡς ἕδρα εἰς ἐκείνους τῶν ἀκροατῶν ὅσοι δὲν ἠρκοῦντο μακρόθεν καὶ ἐκ τῆς πλατείας νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὰς συνεδριάσεις, ἀλλ' ἤθελον ν' ἀντιλαμβάνωνται τῶν ἀγορεύσεων ἀκριβέστερον.

Μεταξὺ τούτων ἤμην καὶ ἐγώ, καὶ ὁσάκις ἡ ὑπηρεσία μοὶ τὸ ἐπέτρεπεν, ἀπηρχόμην εἰς Πρόνοιαν, καὶ ἐκ τοῦ ἐδωλίου παρηκολούθουν τὰς συνεδριάσεις. Τὴν θέσιν ταύτην κατεῖχον ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ὅτε συνεζητεῖτο ἓν ἐκ τῶν πρώτων ἄρθρων τοῦ συντάγματος ὃ ἡ συνέλευσις προὐτίθετο νὰ προτείνῃ ὡς θέλησιν τοῦ ἔθνους εἰς τὸν περιμενόμενον Βασιλέα. Νομίζω, ἂν ἡ μνήμη δὲν μ' ἀπατᾷ, ὅτι τὸ ἄρθρον τοῦτο ἦν τὸ πρῶτον. Ὅπως δήποτε ἐγίνετο ἐν αὐτῷ λόγος περὶ Βασιλέως καὶ λαοῦ. Τότε ἐγερθεὶς ὁ Μαυροκορδάτος, ἤρξατο ἀγορεύων ἵν' ἀποδείξῃ ὅτι εἰς τὸ πολίτευμα πρέπει νὰ γράφηται «ὁ **λαὸς καὶ ὁ Βασιλεύς**», οὐχὶ δὲ «ὁ **Βασιλεὺς καὶ ὁ λαός**», διότι ἡ Βασιλεία ἐστὶ μόνον ἀπόῤῥοια τῆς ἐθνικῆς θελήσεως. Παράδοξον δὲ μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ἡ ἀγόρευσις αὕτη ἀνδρὸς ὅστις διεκρίνετο διὰ τὸν πρακτικὸν νοῦν καὶ τὴν λογικήν του ἐμβρίθειαν, παρετείνετο ἐπ' ἄπειρον, καὶ ἦν ταυτολόγος καί, ὡς μοὶ ἐφαίνετο,

ἀσυνάρτητος. Καὶ ἂν μὲν ὑπό τινος ὅπως δήποτε ἀντεκρούσθη δὲν ἐνθυμοῦμαι· ἀλλ᾿ ἔλαβε κατόπιν τὸν λόγον ὁ Κλωνάρης, καὶ ἐπὶ ὥρας ἐξηκολούθει ἐπαναλέγων καὶ ἀναμασσῶν ὅσα εἶχεν εἰπεῖ ὁ Μαυροκορδάτος, καὶ ἐπιμόνως ἀνθιστάμενος εἰς τὰς ἀνυπομόνους ἀπαιτήσεις τῆς συνελεύσεως καὶ προσκλήσεις τοῦ προέδρου, ἵνα παύσῃ λέγων, διότι πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἐξαντλήσει τὰ ἐπιχειρήματά του καὶ οὐδὲν καινὸν ἔλεγε. Καὶ ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν διακοπῶν ὠφελεῖτο ὅμως ὁ ῥήτωρ ἵν᾿ ἀρχίζῃ νέας συζητήσεις περὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου, καὶ ἐν γένει κύριον σκοπὸν ἐφαίνετο ὡς ἂν εἶχεν, οὐχὶ νὰ εἰπῇ τι, ἀλλὰ νὰ μὴ παύηται λέγων καὶ κατέχων τὸ βῆμα.

Ἐν ᾧ δ᾿ οὕτως εἰσέτι ὡμίλει, καὶ τὸ ἀκροατήριον ἀπαυδῆσαν εἶχεν ἀραιωθῆ, νέοι ἀκροαταὶ κατέλαβον αἴφνης αὐτοῦ τὸ ἑδώλιον, στρατιῶται φουστανελλοφόροι καὶ ὁπλοφόροι τῆς τοῦ Ζέρβα φρουρᾶς. Ἡ ἐμφάνισις αὐτῶν ἐτάραξε προφανῶς τοὺς πληρεξουσίους, καὶ ὁ μὲν Κλωνάρης, προσθεὶς τινας λέξεις ἐπιλόγου, κατέβη τοῦ βήματος, ὁ δὲ πρόεδρος, ὅστις ἦν ὁ ὑπέργηρος Ἀνδρέας Νοταρᾶς ἐκ Κορίνθου, κινήσας σπασμωδικῶς τὸν κώδωνα, ἐκήρυξε τὴν λῆξιν τῆς συνεδριάσεως, καὶ πάντες μετὰ σπουδῆς ἠγέρθησαν ἵν᾿ ἀναχωρήσωσιν. Ἀλλὰ τότε οἱ στρατιῶται ἐκ τοῦ ἑδωλίου εἰσεπήδησαν εἰς τὸν περίβολον, καὶ συλλαβόντες ἀπήγαγον ὅσους ἐδυνήθησαν τῶν πληρεξουσίων, οἱ δ᾿ ἀκροαταί, ὅσοι ἔτι ἦσαν παρόντες, ἔφυγον ἄλλοι ἀλλαχοῦ ὡς εἶχον τάχους.

Μεταξὺ τούτων ἤμην καὶ ἐγώ, καὶ τραπεὶς ἔφυγον τὴν πρὸς τὴν Πρόνοιαν. Εἶδον δὲ παρελθόντας ἐμπρός μου ἓξ στρατιώτας, καὶ φοράδην ἔχοντας ἐπὶ τῶν ὤμων τὸν πρόεδρον Νοταρᾶν, ὅστις ἐφαίνετο ἑαυτὸν ὡς θῦμα θεωρῶν φερόμενον εἰς σφαγήν.

Ὀλίγα δὲ βήματα μετὰ ταῦτα, φθὰς εἰς μικρὸν χάνδακα ὃν ἔπρεπε νὰ παρέλθω, ἀπήντησα ἕτερον στρατιώτην, ὅστις σύρας τὸ πιστόλιον ἐκ τῆς ζώνης, μοὶ ἔκραξε **«εἰς τὸν τόπον»**. Καὶ ἐστάθην μὲν ἐγώ, ἀλλὰ τὸν διεβεβαίωσα ὅτι πληρεξούσιος δὲν ἤμην, περὶ οὗ πεισθεὶς ἐκ τῆς ἡλικίας μου, μὲ ἀφῆκε νὰ παρέλθω ἀκώλυτος. Οὕτως εὗρον καταφυγὴν εἰς μίαν καλύβην τῆς Προνοίας,

εἰς ἣν εἰσελθὼν μετ' ὀλίγον ἐπιλοχίας τις τοῦ πυροβολικοῦ, καὶ ἀναγνωρίσας με, διότι εἶχεν ὑπηρετήσει ἄλλοτε ἐν τῷ ὁπλοστασίῳ, μοὶ εἶπεν ὅτι ἀσφαλὴς δὲν ἤμην ἐκεῖ καὶ μὲ συνώδευσεν εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἐνταῦθα δ' ἤκουσα λεγόμενον ὅτι οἱ στρατιῶται τοῦ Ζέρβα ἥρπασαν τοὺς πληρεξουσίους ἵνα βιάσωσι τὴν Κυβέρνησιν νὰ τοῖς πληρώσῃ τοὺς καθυστεροῦντας μισθούς των, ἀλλ' ἄλλοι ἐφρόνουν ὅτι τὴν ἰδέαν ταύτην τοῖς ἐνέβαλον οἱ περὶ τὸν Μαυροκορδάτον, ἵνα διαλύσωσι τὴν Συνέλευσιν, καὶ οἱ μὲν τοῖς προσῆπτον προδοσίαν διὰ τοῦτο, ἄλλοι δὲ τοὺς ἐδικαίουν φρονοῦντες ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἐρχόμενος δὲν ἔπρεπε νὰ εὕρῃ ἀπέναντι αὐτοῦ ἐθνικὴν συνέλευσιν ἔχουσαν δύναμιν οὐδετεροῦσαν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ, καὶ σύνταγμα ἐξ ἀρχῆς περιπλέκον καὶ παρεμποδίζον τὴν πορείαν τῆς βασιλείας. Ἔκτοτε λοιπὸν ἡ συνέλευσις διελύθη καὶ δὲν συνῆλθε πλέον.

Μικρὸν πρὸ τούτου εἶχεν ἀπέλθει καὶ ὁ Θείρσιος, καὶ ἡ Ἐθνοσυνέλευσις τῷ εἶχε δώσει λαμπρὸν εὐχαριστήριον δι' οὓς ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων κατέβαλεν ἀγῶνας. Συνέταξα δὲ τοῦτο ἐγώ, καὶ τὸ ὑπέβαλα εἰς τὴν συνέλευσιν διὰ τοῦ Ἀναγνώστου Δηλιγιάννη.

Ἀλλ' ἡ ἄφιξις τοῦ Βασιλέως ἀνεβάλλετο ἕνεκα τῶν ἀναγκαίων προπαρασκευῶν, ὧν μία ἴσως ἦν καὶ αὐτὴ ἡ διάλυσις τῆς Συνελεύσεως. Ἐνοικιάζοντο δ' ἐν τούτοις τὰ καταλύματα διὰ τὴν περιμενομένην Κυβέρνησιν, καὶ ἡ μεγίστη τῶν οἰκιῶν, ἥτις ἦν ἡ ἡμετέρα, προσδιωρίσθη διὰ τὸν Πρόεδρον τῆς Ἀντιβασιλείας, τὸν κόμητα Ἀρμανσπέργην, δι' ὃ ἡμεῖς μετέβημεν εἰς τὴν ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ στρατῶνος οἰκίαν τοῦ Γενναίου Κολοκοτρώνη, ἣν εἶχε κατοικίσει πρὶν ὁ κ. Κ. Καρατζᾶς.

Ἐκεῖ παρ' ἡμῖν συνέρρεεν ἡ τότε κοινωνία τοῦ Ναυπλίου, καὶ αἱ ἀδελφαί μου ἦσαν ἓν τῶν κέντρων αὐτῆς, καθοδηγοῦσαι καὶ διαπλάττουσαι εἰς τοὺς κοινωνικοὺς τρόπους τινὰς τῶν νέων Ἑλληνίδων, ὡς ἐν ἄλλαις ἐνθυμοῦμαι τὰς θυγατέρας τοῦ στρατηγοῦ Γ. Βαλτινοῦ.

Η ΕΛΛΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ

Α΄.

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΕΝ ΝΑΥΠΛΙΩ

1.

Ἄφιξις.

Ἡ 23η Ἰανουαρίου 1833 ὑπῆρξεν ἡμέρα ἐπίσημος διὰ τὴν ἀναγεννηθεῖσαν Ἑλλάδα, ἡ διὰ τῆς ἀφίξεως τοῦ πρώτου αὐτῆς Βασιλέως τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς στέφουσα καὶ ἐξασφαλίζουσα, καὶ στάδιον αὐτῇ πρὸς ἀνάπτυξιν διανοίγουσα.

Ἀπὸ βαθέος ὄρθρου πάντες οἱ κάτοικοι τῆς Ναυπλίας ἐκάλυπτον τὴν στενωπὸν καὶ τοὺς βράχους τῆς Ἀρβανιτιᾶς ἵνα ἴδωσι καταπλέουσαν τὴν ναυτικὴν μοῖραν, ἥτις ἐκόμιζε τὸ τιμαλφὲς τῆς πατρίδος κειμήλιον, τὸν Βασιλέα συνοδευόμενον ὑπὸ τῆς Ἀντιβασιλείας. Οἱ ὀξυδερκέστεροι εἰς τὸν ὁρίζοντα καὶ περὶ τὰς Σπέτσας διέκρινον ἤδη τὸ ἀγγλικὸν δίκροτον «Μαδαγάσκαρ», κυβερνώμενον ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου Λίπυς, καὶ φέρον ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἱστοῦ τὴν βασιλικὴν σημαίαν, παρακολουθούμενον δ' ὑπὸ πλοίων τῶν ἄλλων μεγάλων Δυνάμεων. Ὁ γενικὸς ἐνθουσιασμὸς ὅρια δὲν ἐγνώριζεν, καὶ αὐτόν, ὡς ἦν ἑπόμενον, καὶ ἐγὼ συνεμεριζόμην βλέπων ἐκπληρούμενον τὸ χρυσοῦν ὄνειρον εἰς ὃ ἀπὸ βρέφους μὲ εἶχεν ἀναθρέψει ὁ πατήρ μου, καὶ ἐρρέμβαζον περὶ μέλλοντος εἰς ὃ ἡ εὐνομία

θὰ παρεσκεύαζε τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλά, πάντως ἐκ θλιβερᾶς πείρας συνιδὼν τοὺς κινδύνους εἰς οὓς ἐξέθετε τὴν Ἑλλάδα ἡ ἔλλειψις ἰσχυρᾶς κυβερνήσεως, καὶ ἀναλογιζόμενος ὅτι ἄνευ τοιαύτης δυσκόλως θ' ἀνεπτύσσετο διὰ τὸ μέλλον εἰς ὃ ἐφρόνουν ὅτι ἐδικαιοῦτο ν' ἀφορᾷ, οὐχ ἧττον ὁμολογῶ ὅτι κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκείνας διεῖρπε διὰ τῆς καρδίας μου καί τι, ἴσως ἐκ τῶν κλασικῶν μου ἀναγνώσεων φυὲν αἴσθημα λύπης ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀπεξεδύετο τὸ ὑπερήφανον αὐτῆς δημοκρατικὸν ἔνδυμα. Ἤμην τότε ἔτι ἐν ἡλικίᾳ ὅτε ἡ καρδία ἐνίοτε ὡμίλει ἰσχυρότερον τοῦ νοός.

Καταπλεύσας εἰς τὸν λιμένα, ἐπὶ δύω ἡμέρας ἔμεινεν ὁ Βασιλεὺς ἐντὸς τοῦ πλοίου χωρὶς μετ' οὐδενὸς νὰ κοινωνήσῃ, μέχρις οὗ παρασκευασθῶσι τὰ τῆς ἐπισήμου ὑποδοχῆς. Μόνον δ' ἡ Κυβερνητικὴ ἐπιτροπὴ ἔπεμψεν ἐπιστολὰς πρὸς τὴν ἀντιβασιλείαν διὰ τοῦ τότε παρὰ τῷ ὑπουργῷ τῶν Ἐξωτερικῶν Κῳ Σπ. Τρικούπη ἐργαζομένου Κου Ν. Δραγούμη· ἐξῆλθε δὲ καὶ ἅπαξ ὁ Βασιλεύς· καὶ διερχόμενος ἐγὼ πρὸ τῆς μικρᾶς πύλης τῆς θαλάσσης, κατὰ τύχην τὸν ἀπήντησα, καί, νέον εὐειδῆ, μειδιῶντα, τὸ βλέμμα ἔχοντα ἀστράπτον ἐκ χαρᾶς καὶ ἐλπίδος, τὸν ἀνεγνώρισα, διότι παιδίον τὸν εἶχον ἰδεῖ ἐν Μονάχῳ.

Κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς ἀφίξεως τῶν πλοίων μετ' ἐκπλήξεως ἤκουσε πᾶν τὸ Ναύπλιον ὅτι ὁ Κωνστ. Σχινᾶς ἐμηνύθη νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Βασιλικὸν πλοῖον. Τοῦτο ἦν τιμὴ μοναδική, ὁ δὲ Σχινᾶς, πτωχὸς συγγενὴς καὶ σύνοικος τοῦ Ὑψηλάντου, φίλος ἡμῶν ἐπιστήθιος, ἦν σχεδὸν τότε ἄγνωστος, καὶ οὐδεμίαν ἔχων πολιτικὴν σημασίαν. Ἀλλὰ λίαν διακεκριμένως σπουδάσας ἐν Βερολίνῳ, εἶχε συστηθῆ ὑπὸ τοῦ ἐκτιμῶντος αὐτὸν σοφοῦ Σαβιγνὺ εἰς τὸν Maurer, ἓν τῶν μελῶν τῆς ἀντιβασιλείας, ὅστις καὶ μετεκαλέσατο αὐτόν, ὃ καὶ οὐκ ὀλίγας ζηλοτυπίας ἐξήγειρε.

Λαμπρὰ δ' ἀνέτειλεν ἡ εἰκοστὴ πέμπτη Ἰανουαρίου, καὶ αὐτόχρημα θερεινή. Πᾶς κάτοικος τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς περιχώρου δυνάμενος μόνον νὰ κινήσῃ τοὺς πόδας του μετέβη ἀπὸ πρωΐας εἰς τὴν ἔπαυλιν τοῦ Μιαούλη ὑπὸ τὴν Τίρυνθα, ἡμίσειαν ὥραν πρὸς

βοῤῥᾶν ἀπέχουσαν τῆς πόλεως, ἔνθα εἶχον παρασκευασθῆ οἱ **ἀπόβαθμοι** διὰ τὸν πρῶτον Βασιλέα, τὸν ἐξ Εὐρώπης εἰς ἀναβιώσασαν τὴν Ἑλλάδα τὰ φῶτα φέροντα καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς αὐτονομίας της. Ἐκεῖ βαδίζων καὶ ἐγὼ ἀνελογιζόμην ὅτι ἀκριβῶς ἀπέναντι τῆς θέσεως ταύτης εἰς τὴν Λερναίαν ἀκτὴν ἔκειντο οἱ **ἀπόβαθμοι** τοῦ Δαναοῦ τοῦ κομίσαντος εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξ Ἀνατολῆς τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ πολιτισμοῦ.

Εὐφημίαι ὑψώθησαν μέχρις οὐρανοῦ ἅμα τὸ πλῆθος εἶδε καλυφθέντα ὑπὸ σημαιῶν τὰ ξένα πλοῖα καὶ ἀπὸ τῶν πλευρῶν αὐτῶν, ὑπὸ ῥαγδαίας ἐκπυρσοκροτήσεις τῶν πυροβόλων, ἐκσπασθείσας τὰς βασιλικὰς λέμβους. Διέβησαν δ' αὗται διὰ μακρᾶς σειρᾶς ἀκατίων, ἑκατέρωθεν παρατεταγμένων, ἅτινα ἐπίσης εἶχον ἀναπετάσει τὰς σημαίας των εἰς τὴν πρωϊνὴν αὔραν, καὶ τὸ θέαμα τῆς ἑορτασίμου ἐκείνης παρατάξεως ἐντὸς τοῦ γραφικωτάτου ἀργολικοῦ κόλπου, ὑπὸ τὸ χρυσοῦν φῶς τοῦ χειμερινοῦ τῆς Ἑλλάδος ἡλίου ἀντανακλώμενον εἰς ἀτάραχον καὶ ἀκτινοβολοῦσαν τὴν θάλασσαν, ἣν ἀπερίγραπτον, καὶ ζῇ εἰσέτι εἰς τὴν ἐνθύμησίν μου ὡς μαγικὸν ὄνειρον.

Εἰς τὴν ἀποβάθραν ἐτέλεσε δοξολογίαν καὶ προσεφώνησε τὸν Βασιλέα Κύριλλος, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κορίνθου, πρωτεύων τότε τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀρχιερέων, καὶ μετ' αὐτὸν ἐξεφώνησε λόγον ὁ Τρικούπης, πρόεδρος τοῦ Ὑπουργείου. Μετὰ ταῦτα δέ, ἀναβὰς ὁ βασιλεὺς ὡραῖον ἵππον, καὶ θαυμαζόμενος διὰ τὴν χάριν μεθ' ἧς ἵππευε, μετέβη, προπεμπόμενος ὑπὸ μυρίων ζητωκραυγῶν, καὶ ὑπὸ τῶν κανονοβολισμῶν τῶν φρουρίων, καιόντων τὴν τελευταίαν αὐτῶν πυρῖτιν, εἰς τὴν προσωρινὴν αὐτοῦ πρωτεύουσαν, εἰς τὸ Ναύπλιον.

Ὁ Βασιλεὺς ὡς εἰσέτι ἀνῆλιξ, συνωδεύετο ὑπὸ τῆς ἀντιβασιλείας εἰς ἣν ἀνέκειτο ἡ διοίκησις· τὴν δ' ἐπίσημον παράστασιν ἀντεποιεῖτο καὶ εἶχεν ὁ πρόεδρος αὐτῆς, κόμης Ἀρμανσπέργης, ἐξασκῶν αὐτὴν μετ' οὐ μικρᾶς ἐπιδείξεως. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἄφιξίν του ἔδωκε μέγαν χορόν, δηλαδὴ ὅσον μέγαν ἐπεδέχετο τὸ Ναύπλιον τότε, καὶ ἡ κυρία Τρικούπη (ἀδελφὴ τοῦ Α. Μαυροκορδάτου), ὡς σύζυγος τοῦ πρωθυπουργοῦ, τοῦ καὶ ἰδίως προϊστα-

μένου τοῦ ὑπουργείου εἰς ὃ εἰργαζόμην, ἐπισκεφθεῖσα τὴν μητέρα μου, τῇ εἶπεν ὅτι ἦν ἐπιτετραμμένη παρὰ τῆς Κομήσσης Ἀρμανσπέργ νὰ ζητήσῃ νὰ τὴν συνοδεύσωσιν αἱ ἀδελφαί μου εἰς τὸν χορόν. Ἡ κ. Ἀρμανσπὲργ ἐν τούτοις δὲν μᾶς εἶχε τιμήσῃ δι' ἐπισκέψεώς της, πιθανῶς διότι ὁ μὲν πατήρ μου ἦν ἄνευ πολιτικῆς θέσεως, ἡ δ' ἣν ἐγὼ κατεῖχον δὲν εἶχε τὴν δέουσαν ἐπισημότητα. Ἀλλ' ἡ μήτηρ μου ἀπεκρίθη ὅτι, εἰ καὶ μετὰ χαρᾶς θὰ ἐνεπιστεύετο τὰς ἀδελφάς μου ἐν πάσῃ περιπτώσει εἰς τὴν Καν Τρικούπη, εἰς συναναστροφὴν ὅμως οὐδέποτε τὰς ἐπέτρεψε ν' ἀπέλθωσι χωρὶς ἡ ἰδία νὰ τὰς συνοδεύῃ, οὐδὲ τῇ ἦν δυνατὸν νὰ τὰς συνοδεύσῃ εἰς οἰκίαν κυρίας ἣν δὲν ἔχει τὴν τιμὴν νὰ γνωρίζῃ. Τὴν ἐπαύριον τῆς ἀπαντήσεως ταύτης ἡ Κόμησσα Ἀρμανσπὲργ ἐπεσκέφθη τὴν μητέρα μου καὶ τὴν προσεκάλεσεν εἰς τὸν χορόν της.

Ἡ πρώτη δὲ πολιτικὴ πρᾶξις τῆς Ἀντιβασιλείας ὑπῆρξε νὰ κυρώσῃ τοὺς ὑπάρχοντας ὑπουργοὺς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Τρικούπη, διατηρήσαντος τὸ Ὑπουργεῖον (Γραμματείαν, ὡς τότε ἐλέγοντο) τῶν ἐξωτερικῶν. Τὴν 6 Ἀπριλίου δ' ἐγένετο μεταρρύθμισις, μείναντος τοῦ Τρικούπη εἰς τὴν θέσιν του, καὶ τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν, ἀντικατασταθέντων δὲ τῶν λοιπῶν ὑπὸ τοῦ Κωλέττου, τοῦ Πραΐδου καὶ Ψύλλα. Τὸ δὲ ὑπουργεῖον τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἀνετέθη καὶ αὐτὸ προσωρινῶς εἰς τὸν Τρικούπην, τοῦ Ῥίζου ἀποσταλέντος νὰ παραλάβῃ παρὰ τῶν Τούρκων τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα προστιθεμένην Ἀττικὴν καὶ τὴν Εὔβοιαν. Ὁ Ῥίζος τότε μοὶ ἐπρότεινε νὰ τὸν συνοδεύσω, ὃ ἐγὼ μετὰ πλείστης χαρᾶς ἐδέχθην ἐνθουσιῶν εἰς τὴν ἰδέαν ὅτι θὰ ἤμην ὁ πρῶτος ὅστις θὰ ἐχαιρέτων τὰς Ἀθήνας ἐλευθέρας. Διὰ τοῦτο ἀμέσως παρεσκευάσθην, καὶ νέαν ὁδοιπορικὴν ἐπρομηθεύθην ἐνδυμασίαν. Ἀλλά, κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἤλλαξε γνώμην ὁ Ῥίζος, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι καθ' ὃν καιρὸν τὰ ὑπουργεῖα ὠργανίζοντο ἐκ νέου καὶ αἱ θέσεις διενέμοντο δὲν ἔπρεπε ν' ἀπουσιάσω, ἵνα μὴ εὕρωσί τινες ἀφορμὴν νὰ μὲ παραγκωνίσω-

σιν. Ἡ συμβουλὴ αὕτη ἦν πατρικὴ καὶ ὀρθή, δι' ὃ καὶ ὑπέκυψα μετ' εὐγνωμοσύνης.

2.

Ὀργανισμὸς τῆς ὑπηρεσίας.

Ἐκανονίσθη δὲ τότε καὶ μετεῤῥυθμίσθη γενικῶς ἡ κεντρικὴ ὑπηρεσία, καὶ τὸ περὶ αὐτῆς διάταγμα ὑπ' ἐμοῦ μετεφράσθη ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ διὰ τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως, ἥτις ἤρξατο ἐκδιδομένη γερμανιστὶ καὶ Ἑλληνιστί. Κατ' ἀρχὴν οἱ μέχρις ἐκείνου ὑπηρετοῦντες διετηρήθησαν εἰς τὰς θέσεις τὰς ἀναλόγους πρὸς ἃς κατεῖχον, ἐκτὸς ἂν ὑπῆρχεν ἰσχυρός τις λόγος κατά τινος, ἢ ἂν ἡ ἱκανότης αὐτοῦ ἦν ἀνεπαρκής. Ὠργανίζοντο δὲ τὰ ὑπουργεῖα βαθμηδὸν καὶ ἀλληλοδιαδόχως, καὶ ἓν τῶν τελευταίων ὑπῆρξε τὸ τῶν Ἐξωτερικῶν, εἰς ὃ ἀπεφάσισεν ἡ Ἀντιβασιλεία τὸν βαθμὸν Συμβούλου, τὸν ἀνώτατον μετὰ τὸν τοῦ Ὑπουργοῦ, νὰ δώσῃ εἰς τὸν αὐτῇ συστημένον Κωνστ. Σχινᾶν. Ἀλλὰ περιέφερε τὸν Σχινᾶν εἰς μεγάλην δυσχέρειαν· διότι ὀλίγον πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Βασιλέως εἶχεν ἀνατεθῇ αὐτῷ ὑπὸ τῆς διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς ἡ σύνταξις Γαλλικῆς ἐφημερίδος, καὶ ταύτην διευθύνων περιῆλθεν εἰς ἔριν πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Τρικούπην, ὅστις καὶ τὸν ἔπαυσε. Μεταβὰς λοιπὸν παρὰ τῷ Ἀντιβασιλεῖ κ. Μάουρερ τῷ εἶπεν ὅτι ἀδύνατον τῷ ἦν νὰ δεχθῇ μετὰ τοιαῦτα προηγούμενα θέσιν ἀνωτάτης ἐμπιστοσύνης παρ' ὑπουργῷ μάλιστα, πρὸς ὃν εἶχεν ἔλθει εἰς διάστασιν, ὡς πρὸς τὰς περὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς θεωρίας αὐτοῦ. Μετὰ δὲ τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην ἐλθὼν πρὸς ἐμέ, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ Μάουρερ ἤκουσε μετὰ πολλῆς λύπης τὴν ἀπόφασιν ταύτην καθ' ὅσον ἐθεώρει αὐτὸν καταλληλότατον δι' ἣν τῷ προσδιώριζεν ὑπηρεσίαν, καὶ τῷ ἐξέφρασε τὴν ἀμηχανίαν αὐτοῦ διότι, ὠργανισθέντων ἤδη πάντων σχεδὸν τῶν ἄλλων ὑπουργείων, ἄλλη θέσις δὲν ἔμενεν διαθέσιμος πλὴν μιᾶς καὶ μόνης, τῆς τοῦ Συμβού-

λου ἐπὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἣν εὕρισκον ὅτι κατεῖχεν ὡς πρῶτος πάρεδρος Ῥαγκαβῆς τις, περὶ οὗ δὲν εἶχον ἀκούσει νὰ ὑπῆρχέ τις λόγος παύσεως ἢ πρὸς ὑποβιβασμόν, ὥστε καθ' ἣν εἶχον παραδεχθῆ ἀρχήν, εἰς τὸν Σχινᾶν δὲν ἐδύνατο νὰ δοθῇ ἡ θέσις μου εἰμὴ ἂν οἰκειοθελῶς τῷ τὴν παρεχώρουν. Ἄλλη δὲ δι' αὐτὸν εἰς οὐδὲν ὑπουργεῖον ἔμεινε διαθέσιμος.

Ταῦτα ἀκούσας διηγουμένου μοι τοῦ Κ. Σχινᾶ, τὸν παρεκάλεσα νὰ ἐπανέλθῃ αὐθωρεὶ πρὸς τὸν κ. Μάουρερ καὶ νὰ τῷ εἴπῃ ὅτι παρεχώρουν τὴν θέσιν οἰκειοθελῶς. Καὶ ναὶ μὲν θέσις ὑπουργικοῦ συμβούλου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς τάξεως, τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς κατ' ἀξίαν ἀπονομῆς τῶν ἀξιωμάτων, ἦν λίαν ἐπιζήτητος, καὶ ἐπαρκεστάτη ἵνα ἱκανοποιήσῃ τὴν ἀνωτάτην φιλοτιμίαν νεανίου τῆς ἡλικίας μου, ἀφ' οὗ εἰς ἄλλα ὑπουργεῖα σύμβουλοι διωρίσθησαν ἄνδρες διακεκριμένοι ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἱκανότητι, οἷοι ὁ Κωνστ. Λεβίδης, ὁ Ν. Θεοχάρης. Ἀλλ' ἐν τῷ Σχινᾷ ἔβλεπον ἐγὼ φίλον, πρεσβύτερον ἐμοῦ, κατὰ τὰς γνώσεις ἀνώτερον, καὶ ὑποκείμενον εἰς ἀνάγκας, ὧν ἐγώ, ἐν τῷ κόλπῳ τῆς οἰκογενείας μου, ἤμην, ἢ κἂν ἐνόμιζον ὅτι ἤμην, ἀπηλλαγμένος. Διὰ τοῦτο, ὅτε ὁ Σχινᾶς ἠρνεῖτο νὰ διαβιβάσῃ εἰς τὰ μέλη τῆς Ἀντιβασιλείας τὴν ἑκουσίαν ταύτην ὑποχώρησίν μου, τῷ εἶπον ὅτι, ἂν ἐπέμενεν ἀρνούμενος, σταθερὰν ἀπόφασιν εἶχον ἐντὸς τῆς ἐπαύριον νὰ δώσω τὴν παραίτησίν μου, ὅπερ πολὺ μᾶλλον θὰ μ' ἔβλαπτεν. Οὕτω πεισθείς, καὶ ἰσχυρῶς συγκεκινημένος, μετέβη πρὸς τὸν Μάουρερ, καὶ διωρίσθη αὐθημερὸν σύμβουλος ἐπὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως. Εἰς ἐμὲ δέ, μαθοῦσα ἡ Ἀντιβασιλεία ὅτι ἑκουσίως ὑπεχώρησα, ἔδωκε τὴν ἀμέσως μετὰ τὴν τοῦ συμβούλου ἀνωτέραν θέσιν, τὴν τοῦ «ἐπὶ τῆς διεκπεραιώσεως ὑπουργικοῦ Γραμματέως», ἐπὶ μισθῷ 225 δρ., τοῦ τῶν λοιπῶν γραμματέων ὄντος 200, τοῦ δὲ τῶν συμβούλων 300.

Ἐν τῇ νέᾳ μου θέσει πρώτην φροντίδα ἔσχον νὰ μεταφράσω ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ φυλλάδιον περὶ ὀργανισμοῦ καὶ διατηρήσεως τῶν ἀρχείων ἐν Βαυαρίᾳ, καὶ νὰ ἐφαρμόσω τοῦτον μετὰ πάσης ἀκρι–

θείας εἰς τὸ ὑπουργεῖον ἐν ᾧ ὑπηρέτουν. Ἀντίτυπα δὲ τῆς μεταφράσεως μου ἐπέμφθησαν καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ὑπουργεῖα, ὧν ἡ διεκπεραιωταὶ ἐρχόμενοι ἐδιδάσκοντο παρ' ἐμοῦ πῶς τὰ ἴδια αὐτῶν ἀρχεῖα νὰ ὀργανίζωσι, διότι ἕως τότε ἦν ἐντελῶς ἀμέθοδος καὶ ἐν πολλῇ ἀταξίᾳ ὁ σπουδαῖος οὗτος κλάδος τῆς ὑπηρεσίας. Βοηθὸν δ' εἶχον τότε τὸν γραφέα Πετροκόκκινον, νέον χρηστὸν καὶ φιλόπονον, ὅστις, παρ' ἐμοῦ διδαχθείς, μὲ διεδέχθη ἔπειτα εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν, καὶ ἐδίδαξεν αὐτὸς πάλιν τὸν βοηθὸν αὐτοῦ Π Κλάδον. Δι' αὐτῶν δὲ μετὰ ταῦτα διετηρήθη πρακτικῶς ἐπί τινα ἔτη περαιτέρω ἡ εἰσαχθεῖσα ἐκείνη τάξις καὶ μετὰ τὸν χρόνον ἔτι καθ' ὃν ἐξ ἀκηδίας ἐλησμονήθησαν αἱ βάσεις τοῦ μεταφρασθέντος φυλλαδίου, καὶ αὐτὸ τὸ φυλλάδιον ἐκλιπὸν δὲν ἀνενεώθη πλέον. Πολλάκις δὲ συνέβη ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις, ἀρχαί τινες ὧν τὰ ἀρχεῖα ἀπέβαινον εἰς πλήρη κυκεῶνα, νὰ ἐπικαλῶνται τὴν βοήθειαν τοῦ Κλάδου ἵνα τὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν τάξιν.

Μία τῶν πρώτων μεριμνῶν τῆς Ἀντιβασιλείας ὑπῆρξεν ὁ ὀργανισμὸς τῆς διοικήσεως τῆς ἐκκλησίας, πρὸς ὃ συνεκάλεσε πάντας τοὺς ἀρχιερεῖς τῆς Ἑλλάδος εἰς Ναύπλιον, ὑπὲρ τοὺς 40, καὶ διώρισεν ἐπιτροπὴν συγκειμένην ἐκ τοῦ ὑπουργοῦ κ. Τρικούπη, καὶ τῶν συμβούλων Σκ. Βυζαντίου καὶ Κ. Σχινᾶ, ἵνα ἀκούσωσι καὶ ἐκθέσωσι τὴν γνώμην τῶν ἱεραρχῶν περὶ νέου κανονισμοῦ. Ἐκ τῶν συζητήσεων δὲ τούτων προέκυψεν ἡ ἵδρυσις ἀνεξαρτήτου ἐκκλησίας τοῦ Βασιλείου, ἣν μετὰ μακρὰς διαπραγματεύσεις ἀνεγνώρισε τέλος τὸ πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως. Ἐψηφίσθη δὲ καὶ ἡ διοίκησις αὐτῆς ὑφ' Ἱερᾶς Συνόδου ὑφ' ἣν δέκα ἀρχιερεῖς προΐσταντο ἐκκλησιαστικῶς ἕκαστος ἑκάστου τῶν δέκα τοῦ κράτους νομῶν, ἡ καθαίρεσις τῶν ἀκατοικήτων ἢ σχεδὸν ἀκατοικήτων μοναστηρίων, καὶ ἡ σύστασις ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου διὰ τὸν κλῆρον καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν. Γραμματεὺς δὲ τῆς ὀργανιστικῆς ταύτης ἐπιτροπῆς ἦν ὁ ὀξύχολος, ἀλλὰ τὰ πιστὰ παρὰ τῷ Τρικούπῃ χαίρων Φαρμακίδης, ψυχὴ ὅμως αὐτῆς ἦν ὁ ἀγχίνους καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐμπειρότατος Βυζάντιος.

Ἐπιδημούντων δ' ἔτι πάντων τῶν ἀρχιερέων ἐν Ναυπλίῳ, ἐπῆλθε τὸ Πάσχα, καί, ὡς οὐδέποτε ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐτελέσθη λαμπρὰ ἡ δευτέρα Ἀνάστασις, ἐν τῇ ὑπαίθρῳ πλατείᾳ τῇ πρὸ τῶν Ἀνακτόρων παρισταμένου ἀπὸ τοῦ ἐξώστου τοῦ πρώτου Βασιλέως τῆς ἀναβιωσάσης Ἑλλάδος, μετεχόντων δὲ τῆς ἱεροτελεστίας καὶ τῶν τεσσαράκοντα ἀρχιερέων, οἵτινες τὰ ἱερὰ ἄμφια φέροντες καὶ εἰς ἀποστάσεις ἀπ' ἀλλήλων ἑστῶτες, ἀνέγνωσαν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Ἀναστάσεως εἰς πάσας τὰς γνωστὰς γλώσσας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀνατολῆς.

Ἀποβιώσαντος δ' ἐν ᾧ ἐξηκολούθουν αἱ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συζητήσεις τοῦ ἀρχιερέως Κορινθίας, ἐξελέγη ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὸν νομὸν Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας ὁ ἕτερος Κύριλλος, τέως ἀρχιεπίσκοπος Ἠλείας, χρηματίσας τοῦ ἀπαγχονισθέντος Πατριάρχου Γρηγορίου ἀρχιδιάκονος, καὶ διωρίσθη συγχρόνως αὐτὸς πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐντελῶς ἄξιος τῆς θέσεως ταύτης διὰ τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦ χαρακτῆρος, ὡς καὶ διὰ τοῦ πνεύματός του τὸ μεγαλεπήβολον.

3.

Ἐν Αἰγίνῃ.

Μικρὸν δὲ μετὰ ταῦτα ἔστρεψε τὸ ὑπουργεῖον τῆς δημοσ. ἐκπαιδεύσεως τὴν προσοχήν του μεταξὺ ἄλλων καὶ εἰς τὸ ἐν Αἰγίνῃ Ὀρφανοτροφεῖον, τὸ μέγα κατάστημα ὃ εἶχεν ἱδρύσει ὁ Κυβερνήτης Καποδίστριας εἰς καταγώγιον τῶν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας λυτρουμένων ὀρφανῶν, ὧν εἶχον σφαγῇ οἱ γονεῖς. Ἕνεκα τῆς ἀναρχίας καὶ τῆς διοικητικῆς παραλυσίας δι' ἧς ἡ Ἑλλὰς εἶχε διέλθει, εἶχε κατανтήσει ἡ κατάστασις τοῦ ἱεροῦ τούτου καταγωγίου οἰκτρά, καὶ διετέλει σχεδὸν ἄγνωστος εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἥτις ὅμως οὐκ ὀλίγα πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ ἐδαπάνα. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν νὰ σταλῇ

τις ἵνα ἐπιθεωρήσῃ τὰ κατ' αὐτὸ καὶ πρὸς τοῦτο ὡρίσθην ἐγώ, καὶ μοὶ ἐδόθησαν γενικαί τινες ὁδηγίαι, καὶ μικρά τις ποσότης ἐτέθη εἰς τὴν διάθεσίν μου διὰ τὴν περίστασιν καθ' ἣν θὰ ἐνέκρινον τὴν ἀπομάκρυνσιν τινῶν ἐκ τῶν τροφίμων, ἢ ἄλλην τινὰ δαπάνην θὰ ἐθεώρουν ὡς κατεπείγουσαν. Μοὶ προσηρτήθη δὲ καὶ ὁ Κ. Κυρίτσης Μαργαρίτης, εἰς ὃν εἶχον τὴν ἄδειαν ν' ἀναθέσω, προσωρινῶς κἄν, τὴν διεύθυνσιν, ἐὰν ἔκρινον ἀναγκαίαν τὴν προσωπικὴν μεταῤῥύθμισιν.

Ὁ ἀρχαῖος ἐπὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας διδάσκαλός μου Ἀναστάσιος Ἑρκουλίδης, ὅστις ἐμῇ συστάσει εἶχε διορισθῇ καὶ διετέλει καθηγητὴς τῆς Γαλλικῆς εἰς τὸ ἐν Αἰγίνῃ Γυμνάσιον, προσωρινῶς δὲ τότε ἐπιδημῶν ἐν Ναυπλίῳ, μοὶ ἔδωκεν ἐπιστολὴν πρὸς τὴν οἰκογένειάν του, παρ' ᾗ καὶ ἐφιλοξενήθην. Ἡ σύζυγός του ἦν νέα καὶ ὡραία, καὶ τοσοῦτον ἀγαπῶσα αὐτόν, ὥστε καὶ ἐπὶ ὥρας τὴν ἔβλεπον μένουσαν καθ' ἑκάστην εἰς τὸ παράθυρον, κατοπτεύουσαν τὴν θάλασσαν, καὶ ζητοῦσαν εἰς τὸν ὁρίζοντα τὸ πλοιάριον ὃ ἔμελλε νὰ τὸν φέρῃ ὀπίσω. Ἀλλ' ἐν ὅσῳ ἤμην ἐκεῖ δὲν ἐπέστρεψεν.

Ἅμα δ' ἀφιχθεὶς εἰς Αἴγιναν ἔσπευσα κατὰ πρῶτον πρὸς τὸν παλαιὸν καὶ ἀγαπητόν μου διδάσκαλον, τὸν Γεννάδιον, διευθυντὴν διατελοῦντα τοῦ ἐκεῖ Γυμνασίου, ὃ ἐκαλεῖτο τότε **κεντρικὴ σχολή**. Ἀνεζήτησα δ' ἀμέσως αὐτὸν οὐ μόνον ἐξ ἀγάπης καὶ κατὰ καθῆκον, ἀλλὰ καὶ διότι ὡς ἐκ τῆς θέσεως καὶ ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρός του μεγάλην ἐξήσκει ἐπιῤῥοήν, ἧς προέβλεπον ὅτι θὰ εἶχον ἴσως ἀνάγκην πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἀποστολῆς μου.

Αἱ ἐν τῷ Ὀρφανοτροφείῳ ἔρευναί μου μοὶ ἀπέδειξαν ταχέως τὴν κατάστασιν αὐτοῦ οἰκτροτέραν ἀφ' ὅ,τι τὴν ἐφαντάζοντο ἐν τῷ ὑπουργείῳ. Διευθυντὴς αὐτοῦ ἦν ὁ πεπαιδευμένος μὲν καὶ ἀγχινούστατος, ἀλλ' ἥκιστα πρακτικὸς Γρηγόριος ὁ Κωνσταντᾶς, ὅστις καὶ αὐτὸς ἐλεεινολόγει τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῷ ἱδρύματι παραλυσίαν καὶ ἀθλιότητα, χωρὶς ὅμως νὰ ἠξεύρῃ πῶς νὰ ἐπιφέρῃ διόρθωσιν. Περιεῖχε δὲ τὸ Ὀρφανοτροφεῖον παιδία ὑπὲρ τὰ ἑκατόν, δυστυχῆ λείψανα τῶν ἐρημώσεων τοῦ πολέμου, πανταχόθεν τῆς

Ἑλλάδος πρὸς περίθαλψιν συναχθέντα, τὰ πλεῖστα ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐξαγορασθέντα. Μεταξὺ δ' αὐτῶν τὰ ἐξ Αἰγύπτου ἐλθόντα ἔφερον τὴν ἐπιδημίαν τῆς ὀφθαλμίας, ἥτις διὰ φοβερῶν καὶ ταχυτάτων προόδων μετεδίδετο καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ὀρφανά, στερούμενα καταλλήλου περιποιήσεως καὶ ἰατρικῆς θεραπείας, καὶ τὰ μὲν ἔφερεν εἰς τὸν θάνατον, τὰ δὲ ἀπετύφλου. Εἰς δὲ τὰ ἐναπολειπόμενα ἡμίτυφλα ἢ τὰ εἰσέτι τὴν μάστιγα τῆς ἐπιδημίας ἀποφυγόντα εὗρον τὸν σοφὸν φιλόλογον Νεόφυτον Δούκαν βαθείας ἀναπτύσσοντα γραμματικὰς θεωρίας, καὶ ἐξηγοῦντα τὸν Δημοσθένην. Κατὰ τὰ λοιπὰ δὲ ἦν τὸ κατάστημα εἰς λεηλασίαν παραδεδομένον, καίτοι ἔχον οἰκονόμους καὶ ἐπιστάτας. Ἐν τοῖς ὑπογείοις ὑπῆρχον εὐρεῖαι ἀποθῆκαι, περιέχουσαι προμηθείας πρὸς τροφήν, τὰ πρὸς ἔνδυσιν καὶ τὰς λοιπὰς ἀνάγκας τοῦ καταστήματος, πολλαπλάσια τῶν ἀπαιτουμένων, καὶ ἐπληροφορήθην ὅτι τὴν μὲν ἡμέραν τὰ ἐφόδια ταῦτα ἐταμιεύοντο ἐκεῖ διὰ τῶν θυρῶν αἵτινες ἠνοίγοντο ἐντὸς τοῦ περιβόλου, τὴν δὲ νύκτα τὸ πλεῖστον αὐτῶν ἐξήγετο δι' ἐξωτερικῶν θυρῶν καὶ ἐπωλεῖτο λαθραίως εἰς ὄφελος τῶν οἰκονόμων καὶ ἐπιστατῶν. Μεταξὺ δ' ἄλλων περιττῶν μισθοφόρων ὑπῆρχε καὶ ἐφημέριος μισθούμενος ἵνα ἀναγινώσκῃ τὴν ἀκολουθίαν κατὰ κυριακὰς καὶ ἑορτὰς εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ καταστήματος, ἐν ᾧ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ὑπῆρχεν ἐνοριακὴ ἐκκλησία, εἰς ἣν οὐδὲν ἐκώλυε τοὺς παῖδας νὰ φοιτῶσιν ἀνεξόδως.

Περὶ πάντων τούτων πεισθεὶς ἐξ αὐτοψίας καὶ ἐξ ἐρεύνης τῶν ἀπολογισμῶν, συνέταξα ἔκθεσιν πρὸς τὸ ὑπουργεῖον μακρὰν καὶ ἐμπεριστατωμένην. Ἐν ᾧ δ' ἔγραφον αὐτήν, εἶδον εἰσελθόντα εἰς τὸ δωμάτιόν μου νέον διάκονον φέροντα μέγα πανέριον πλῆρες λεμονίων καὶ πορτοκαλλίων, ἅτινα διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος των θὰ ἐκίνουν καὶ αὐτῶν τῶν Ἑσπερίδων τὴν ὄρεξιν. Μοὶ ἐπέμποντο δὲ μετ' εὐχῶν πολλῶν ὑπὸ τοῦ ἐφημερίου τοῦ Ὀρφανοτροφείου, ὅστις, εἰ καὶ ἐπροσπάθουν νὰ ἐνεργῶ τὰς ἐρεύνας μου ἡσύχως καὶ ἀνεπιδείκτως, δὲν ἠγνόει ὅμως τὸν σκοπὸν τῆς ἀφίξεώς μου, καὶ φαίνεται ὅτι εἶχε τὴν συνείδησιν οὐχὶ ἐντελῶς ἥσυχον ὡς

πρὸς τὸ σκόπιμον τῆς θέσεως καὶ τῆς μισθοδοσίας του. Ἀπήντησα δὲ τότε εἰς τὸν νέον λευίτην ὅτι παρακαλῶ μὲν νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐγνωμοσύνην μου εἰς τὸν ἀποστέλλοντα, ἀλλ' ὅτι παροικῶν εἰς ξένην οἰκίαν, δὲν ἐδυνάμην νὰ κάμω χρῆσιν τοῦ δώρου, ἄλλως τε δὲ καὶ ὅτι δὲν ἤμην πολὺ φίλος τῶν πορτοκαλλίων (ὅπερ ὅμως ὁμολογῶ ὅτι ἀντέβαινεν ἄντικρυς εἰς τὴν ἀλήθειαν). Ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνος ἐπέμενε νὰ μὴ ἀποκομίσῃ ὀπίσω τοὺς καρπούς, ἔλαβον δύω ἐξ αὐτῶν, ἵνα ἔχω, τῷ εἶπον, τὰς εὐχὰς τοῦ σεβασμιωτάτου, καὶ τῷ ἀπέπεμψα τοὺς λοιπούς. Ἐν ᾧ δ' ἐξήρχετο ὁ διάκονος ἱκανῶς δυσηρεστημένος, ἀνακαλέσας αὐτόν, «Παρ' ὀλίγον νὰ λησμονήσω» τῷ εἶπον· «Εἰπέτε, παρακαλῶ, εἰς τὴν σεβασμιότητά του ὅτι γράφω τὴν ἔκθεσίν μου εἰς τὸ ὑπουργεῖον, καὶ προτείνω ἐν ἄλλοις τὴν κατάργησιν τῆς θέσεώς του καθότι τὴν θεωρῶ περιττήν. Νομίζω καθῆκόν μου νὰ τὸν εἰδοποιήσω περὶ τούτου». Ἔκτοτε περὶ πορτοκαλλίων πλέον λόγος δὲν ἔγινε.

Τὸ ὑπουργεῖον ἀπήντησεν ἐγκρίνον καὶ ἐπαινοῦν τὴν ἔκθεσίν μου, καὶ δίδον μοι πληρεξουσιότητα νὰ ἐνεργήσω κατὰ τὰς προτάσεις μου.

Ἐλθὼν λοιπὸν κατὰ πρῶτον πρὸς τὸν διδάσκαλον Γεννάδιον, τὸν παρεκάλεσα νὰ μὲ συνοδεύσῃ τὴν ἐπαύριον, ὅτε ἔμελλον νὰ προβῶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν, νὰ μὴ λησμονήσῃ δὲ καὶ τὴν καπνοσύριγγά του, ἥτις ἦν ὁ συνήθης, καὶ τῇ νεολαίᾳ τῶν σχολείων γνωστὸς καὶ σεβαστὸς ἐκτελεστὴς τῶν πειθαρχικῶν νόμων εἰς χεῖρας τοῦ ἐν τῇ ἀσκήσει τῶν καθηκόντων του οὐχὶ πάντοτε λίαν συνταγματικοῦ γυμνασιάρχου, δι' ὃ καὶ οἱ νέοι ἐφοβοῦντο αὐτὸν διὰ τὴν αὐστηρότητα, ἀλλὰ συγχρόνως ἠγάπων διὰ τὴν χρηστότητα καὶ δικαιοσύνην του, καὶ διὰ τὸ εὔθυμον καὶ ἄκακον τοῦ χαρακτῆρός του.

Τὴν ἐπαύριον λοιπόν, Κυριακήν, ἀπὸ πρωΐας ἀπῆλθον μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ καταστήματος, καὶ μετὰ τὴν λειτουργίαν παρεκάλεσα πᾶν τὸ προσωπικὸν τῆς διευθύνσεως αὐτοῦ νὰ συνέλθῃ εἰς τὸ ἐφορεῖον. Ἐκεῖ δ' ἐγερθεὶς ἐν μέσῳ πάντων, ἔλαβον τὸν λόγον, μετά τινων παλμῶν καρδίας, τὸ ὁμολογῶ, διότι

οὐδέποτε ἄλλοτε μοὶ εἶχε συμβῇ νὰ ὁμιλήσω εἰς ὁμήγυριν ὁπωσοῦν πολυάνθρωπον, καὶ ἀνήγγειλα ὅτι εἶχον λάβει ῥητὰς διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεως περὶ τοῦ Ὀρφανοτροφείου. Ἐξήγησα δὲ ὅτι ἡ ἀναπόφευκτος ἀνάγκη δι' ἣν τὸ κατάστημα τοῦτο ἱδρύθη ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπανάστασιν, ἡ τῆς διασώσεως καὶ περιθάλψεως τῶν ὀρφανῶν θυμάτων αὐτῆς, εἶχεν εὐτυχῶς ἐκλείπει κατὰ μέγιστον μέρος· ἤδη δ' ὅτι τῆς πρώτης σπουδαιότητος ἦν νὰ σωθῶσιν ἀπὸ τῆς κατατρεχούσης αὐτὰ νόσου ὀφθαλμίας τὰ ἐνδίαιτα ὀρφανά, ὅπερ, κατὰ τὴν γνώμην τῶν δοκιμωτέρων ἰατρῶν (καὶ τοιοῦτοι ἦσαν τότε ἐν Αἰγίνῃ ὁ Ὀλύμπιος καὶ ὁ Χορτάκης, ἀρτίως ἐκ Γερμανίας ἐλθόντες, καὶ ἐπὶ ζώων εἰς χειρουργικὰ πειράματα ἀσχολούμενοι, εἰς φιλικωτάτας δὲ σχέσεις πρὸς ἐμὲ διατελοῦντες) — ἄλλος τρόπος θεραπείας δὲν ὑπῆρχε πλὴν τῆς ἀραιώσεως καὶ ἀπ' ἀλλήλων μακρύνσεως τῶν νοσούντων. Προσέθηκα δ' ὅτι, διά τε λόγους χρηστοηθείας καὶ τάξεως, καὶ ἵνα μείνῃ εἰς τὸ Ὀρφανοτροφεῖον ὁ ἀρχικὸς αὐτοῦ χαρακτήρ, ἀνάγκη νὰ ἐξέλθωσιν αὐτοῦ πάντες οἱ ὑπερήλικες, εἰς δὲ τοὺς λοιπούς, τοὺς μένοντας, ὅτι ἀνάγκη νὰ δίδηται ἀγωγὴ ἧττον ὑψηλή, ἀλλὰ πρακτικωτέρα καὶ βιοποριστικωτέρα· ὅτι δὲ οὕτως ἐλαττουμένου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τροφίμων, καὶ ἀλλοιουμένου τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτῶν, ἦν ἑπόμενον νὰ περιορισθῇ τοῦ λοιποῦ καὶ ἡ πολυάνθρωπος καὶ πολυδάπανος διεύθυνσις αὐτοῦ. Ἀπονέμων δ' εὐχαριστίας ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεως εἴς τε τὸν διδάσκαλον Ν. Δούκαν, καὶ εἰς τὸν διευθυντὴν Γρ. Κωνσταντᾶν, εἶπον ὅτι τὸ ὀρφανοτροφεῖον, ὡς νῦν περιορίζεται, δὲν ἦν πλέον ἀντάξιον τῆς παιδείας καὶ ἐπισημότητος αὐτῶν, καὶ ἡ κυβέρνησις, παύουσα αὐτοὺς τῶν ἐκεῖ καθηκόντων των, ἐπιφυλάττεται νὰ τοὺς τάξῃ ἐν τῷ ὀργανισμῷ τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως, ὃν προὐτίθετο νὰ ἐκδώσῃ, εἰς περιωπὴν πολὺ ὑψηλοτέραν, ἐξ ἧς αἱ γνώσεις των νὰ γίνωσι χρησιμώτεραι εἰς τὸν ἐθνικὸν φωτισμόν· τὴν δὲ διδασκαλίαν τῶν γραμμάτων ὅτι περιορίζει εἰς τὴν τῶν δημοτικῶν σχολείων, ἀντὶ τῆς ἀνωτέρας φιλολογίας ἀντικαθιστῶσα βιομηχανικὰς τέχνας, καὶ τὴν διεύθυνσιν

ὅτι ἀνατίθησιν εἰς τὸν Κ. Κυρίτσην Μαργαρίτην. Περὶ δὲ τῶν τροφίμων εἶπον ὅτι ἀπεφασίσθη οἱ μὲν τυφλοί, ἢ ἀνιάτως ἢ δυσιάτως πάσχοντες ἐξ ὀφθαλμίας νὰ διανεμηθῶσιν εἰς τὰ διάφορα μοναστήρια τοῦ κράτους, δι' ὃ καὶ εἶχον ἤδη γράψει καὶ ἀποστείλει τὰς διαταγὰς εἰς τοὺς ἡγουμένους, οἱ δὲ λοιποὶ ὑπερήλικες ν' ἀποπεμφθῶσιν εἰς τοὺς δήμους εἰς οὓς ἀνῆκον ἤ, ἂν ἦσαν ἑτερόχθονες, εἰς τὰς πατρίδας των, πρὸς ὃ καὶ διὰ τοὺς μὲν καὶ διὰ τοὺς δὲ εἶχον ἤδη ναυλώσει καὶ τὰ πλοιάρια. Ἦν δὲ τοῦτο ἀληθέστατον, διότι ἀπὸ τῆς προτεραίας, ἐν ἀγνοίᾳ πάντων εἶχον φροντίσει περὶ τούτου.

Ἡ τοιαύτη ἀγόρευσίς μου ἐκίνησεν ἔκπληξιν καὶ ταραχὴν εἰς τὸ ἀκροατήριον, διότι οὐδεὶς περιέμενεν ὅτι τὰ μέτρα ἃ θὰ ἐλάμβανον θὰ ἦσαν οὕτω θετικά, καὶ ἡ ἐκτέλεσις αὐτῶν οὕτω βεβαία καὶ παρεσκευασμένη. Θλιβερὸν ὅμως ἦν τὸ ἄκουσμα εἰς τοὺς ἀπερχομένους, ὅτε ἀνήγγειλα ὅτι πλὴν τοῦ ἤδη πληρωθέντος ναύλου αὐτῶν θὰ τοῖς διένεμον καὶ ὅσα χρήματα μοὶ εἶχε δόσει ἡ Κυβέρνησις, ἡ δ' ἀναλογία ἑκάστου ὅτι ἦν ἐκ τριῶν περίπου δραχμῶν, ἂν καλῶς ἐνθυμοῦμαι. Τοῦτο διήγειρε θρῆνον μεταξὺ αὐτῶν, διότι τοιαύτη μηδαμινὴ ποσότης θὰ τοῖς ἦτον ἀνεπαρκέστατον ἐφόδιον καὶ θὰ τοὺς ἄφινε προσέτι ἄνευ οὐδενὸς πόρου μετὰ τὴν ἄφιξίν των, ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶχον φροντίσει νὰ τοὺς συστήσω ἐπίσης εἰς τὰς ἑκασταχοῦ ἀρχάς. Τὴν ἀνησυχίαν των οὐχ ἧττον ἔκρινον δικαίαν, καὶ βαθέως μὲ συνεκίνουν τὰ παράπονά των, τρόπον δὲ οὐδένα εἶχον ὅπως τὰ θεραπεύσω, διότι ῥητὴ ἦν ἡ διαταγὴ τῆς κυβερνήσεως περὶ τῆς μὴ ὑπερβάσεως τῆς ὁρισθείσης δαπάνης. Τότε λοιπὸν ἔπεμψα εἰς τὴν οἰκίαν μου καὶ ἔφερα ὅσα ἴδιά μου χρήματα εἶχον μετ' ἐμαυτοῦ διὰ τὴν ὁδοιπορίαν μου, καὶ προσδιανείμας αὐτοῖς ταῦτα, τοὺς καθησύχασα. Τὴν δὲ ποσότητα ταύτην οὐδ' ἔλαβον οὐδ' ἐζήτησα ποτὲ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως, διότι τὴν εἶχον δαπανήσει ὑπὲρ τὰς ὁδηγίας μου.

Καὶ ἡ μὲν ἀνάγκη τῶν ὑποτρόφων οὕτως ἱκανοποιήθη. Ἀλλὰ τὸ προσωπικὸν τῆς Διευθύνσεως ἐκότει καὶ κενὰ ἐβουλεύετο, καὶ

πολλαὶ ἦσαν αἱ ἔξοδοι καὶ αἱ εἴσοδοι τῶν μελῶν αὐτοῦ, καὶ αἱ ὕποπτοι συνδιασκέψεις των δὲν διέφυγον οὔτε ἐμὲ οὔτε τὸν διδάσκαλον. Τῷ ὄντι δέ, ὅταν ἔλυσα τὴν συνεδρίασιν καὶ ἐξήλθομεν τοῦ ἐφορείου, εὕρομεν εἰς τὴν εὐρεῖαν αὐλὴν τοῦ καταστήματος πάντας τοὺς ὑπηρέτας καὶ τοὺς μεγαλητέρους τῶν μαθητῶν συνελθόντας καὶ παρατεταγμένους ὑπὸ τοῦ οἰκονόμου, καὶ πάντες, εἰς τὴν ἐμφάνισιν ἡμῶν, θορυβωδῶς προερχόμενοι, ἤρχισαν νὰ κραυγάζωσι στασιαστικῶς. Τότε ἔστρεψα τὸ βλέμμα πρὸς τὸν διδάσκαλον Γεννάδιον, ὅστις ἐννοήσας με, ὕψωσεν ἀμέσως τὴν γνωστὴν καπνοσύριγγα ὡς ῥόπαλον, καὶ ἐῤῥίφθη πρὸς τοὺς στασιαστὰς ὀνειδίζων καὶ ἀπειλῶν αὐτούς. Ἡ φυγὴ δ᾽ ὑπῆρξε στιγμιαία καὶ γενική, καὶ θριαμβευτικῶς καὶ ἀβλαβῶς ἐξῆλθον τῆς αὐλῆς, καὶ τὰ διαταχθέντα ὑπ᾽ ἐμοῦ μέτρα κατὰ γράμμα ἐξετελέσθησαν. Ἀλλὰ μόνον περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου, ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ κ. Τρικούπη, ἐξεδόθη τὸ ὁριστικὸν διάταγμα τοῦ νέου ὀργανισμοῦ τοῦ Ὀρφανοτροφείου.

Ἐν ᾧ δ᾽ ἤμην ἔτι ἐν Αἰγίνῃ, ἐπεσκέφθη τὴν νῆσον ὁ Βασιλεὺς μετὰ τοῦ Ἀρμανσπέργου, καὶ κατέλυσεν εἰς τοῦ Κοντοσταύλου τὴν ἔπαυλιν. Ὅτε δὲ ἐπισκεφθεὶς τὸ Ὀρφανοτροφεῖον μὲ συμπαρέλαβεν εἰς τὴν ἀκολουθίαν του, τὸν ὡδήγησα ἐν ἄλλοις καὶ εἰς τὴν Βιβλιοθήκην, ὅπου καὶ τῷ ἔδειξα ἐκεῖ εἰκόνα τινὰ τοῦ Ῥήγα μετὰ πλείστης ἐπιδεξιότητος διὰ τοῦ καλάμου ζωγραφηθεῖσαν ὑφ᾽ ἑνὸς τῶν τροφίμων, σχεδὸν αὐτοδιδάκτου, τοῦ Μοσχοβάκη, ὃν καὶ συνέστησα θερμῶς εἰς τὴν Βασιλικὴν προστασίαν. Ὁ δὲ Βασιλεὺς εὐηρεστήθη νὰ τῷ δαψιλεύσῃ αὐτὴν καὶ τὸν πέμψῃ ὑπότροφον εἰς τὴν Εὐρώπην ἵνα σπουδάσῃ καλλιτεχνίαν. Οὗτος μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του διωρίσθη διδάσκαλος καλλιγραφίας εἰς τὰ δημόσια σχολεῖα. Λυπηρὰν ὅμως ἔκπληξιν μοὶ ἐνεποίησε κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν ἐκείνην ὅτι ὁ Βασιλεύς, ὅτε τῷ ἔδειξα τὴν εἰκόνα, μὲ ἠρώτησε τίς ἦτον ὁ Ῥήγας, ὅπερ μοὶ ἀπεδείκνυεν ὅτι ἐν Μονάχῳ δὲν τὸν εἶχον ἱκανῶς παρασκευάσει διὰ τὴν θέσιν εἰς ἣν ὥριστο.

Τὸ Ὀρφανοτροφεῖον ὑπὸ τὸν Μαργαρίτην μετετέθη μετὰ ταῦτα εἰς Ναύπλιον, ἐγκαταστὰν εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀρχαίου στρατιωτικοῦ

σχολείου. Ἐκλιπούσης σχεδὸν τῆς πρώτης ἀνάγκης τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, βαθμηδὸν ἀπεσβέσθη καὶ ἐξέλιπε· διεδέχθη δ' αὐτὸ μετὰ πολὺ τὸ φιλανθρωπικὸν κατάστημα, τὸ ἱδρυθὲν ἐν Ἀθήναις, διὰ τῆς ἐλευθερίου προικοδοτήσεως τοῦ φιλογενοῦς Χατζῆ-Κώστα, ἐν ᾧ, ἄριστα διοικουμένῳ, ἄποροι παῖδες, ὀρφανοὶ πατρὸς καὶ μητρὸς ἀσκοῦνται εἰς τέχνας βιοποριστικάς, διδασκόμενοι καὶ τ' ἀπαραίτητα γράμματα.

Φρίκην μοὶ ἐνεποίησεν ἐν Αἰγίνῃ ὁ ζῆλος μεθ' οὗ οἱ λίαν πεπαιδευμένοι, ἀλλὰ τοῦ σταδίου αὐτῶν ἀπαρχόμενοι ἰατροὶ Ὀλύμπιος καὶ Χορτάκης, ἐγυμνάζοντο εἰς τὰ τῆς ἐπιστήμης των, διερχόμενοι πάσας τὰς ἡμέρας των εἰς ἀκρωτηριασμοὺς τῶν ἀδεσπότων κυνῶν τῆς νήσου πρὸς ἐνάσκησιν εἰς τὴν χειρουργίαν, ἀλλὰ δὲν δύναμαι ν' ἀρνηθῶ ὅτι διὰ τῶν τοιούτων σκληρῶν ἀσκήσεων ἀνεδείχθησαν ἀμφότεροι ἔξοχοι εἰς τὴν τέχνην των, μάλιστα ὁ Ὀλύμπιος ὅστις ἐνέμεινεν εἰς αὐτήν.

Ἐγνώρισα δ' ἐκεῖ καὶ τὸν Ἰατρίδην, μέτριον μὲν ζωγράφον, ἄκρον δὲ ζηλωτὴν τῶν προγονικῶν ἀρχαιοτήτων. Οὗτος ὀλίγον πρὸ τῆς εἰς Αἴγιναν ἀφίξεώς μου, ὅτε ὁ Ἄγγλος ἀντιπρέσβυς Δόκινς ἔπεμψεν ἐκεῖ πολεμικὸν πλοῖον ἵνα ἀπαγάγῃ ἄγαλμα, κείμενον εἰς τὴν παραλίαν, ἐξανέστησε τὸν λαόν, καὶ ἔνοπλον τὸν ἔφερε κατὰ τῶν Ἄγγλων ναυτῶν, τοῖς ἀφήρεσε τὸ ἄγαλμα ὃ ἤδη ἀπεκόμιζον, καὶ κατέθεσεν αὐτὸ εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Μουστοξύδου καταρτιζόμενον τότε Μουσεῖον ἐν τῷ Ὀρφανοτροφείῳ, ἔνθα καὶ μοὶ τὸ ἔδειξεν. Ὑπὸ τοῦ Ἰατρίδου συνοδευόμενος ἐπεσκέφθην καὶ τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τὰ βορειανατολικὰ τῆς νήσου, οὗ ἐγνώριζον τὰ ἀνάγλυφα ἐν τῇ Γλυπτοθήκῃ τοῦ Μονάχου, καὶ ἐν βαθείᾳ κοιλάδι μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τῆς πόλεως ἐπεσκέφθην ἄλλην ἀρχαίαν θέσιν, ὅπου εἶδον παλαιὰν ἐπιγραφήν, ἣν ἔπειτα ἐξέδωκα (ὑπ' ἀριθ. 33 Ant. Hell.) κατ' ἀντίγραφον τοῦ Prockesch.

Ἵν' ἀναχωρήσω δὲ ἐξ Αἰγίνης, ἐπειδὴ τὰ ἐφόδιά μου εἶχον δώσει εἰς τοὺς ὀρφανούς, ἐδανείσθην παρὰ τοῦ πάντοτε προθύμου νὰ μὲ συνδράμῃ Γενναδίου, καὶ τῷ τὰ ἀπέστειλα ἅμα οἴκαδε ἀφιχθείς.

4.

Ἐπάνοδος εἰς Ναύπλιον.

Ὀλίγον δὲ μετὰ τὴν ἐπάνοδόν μου μετηνάστευσεν ἡ οἰκογένειά μου εἰς Ἀθήνας, ὅπου ὁ πατήρ μου εἰς τὸ οἰκόπεδον ὃ εἶχεν ἀγοράσει προὐτίθετο νὰ οἰκοδομήσῃ οἰκίαν πρὸς ὁριστικὴν ἡμῶν ἀποκατάστασιν. Φύσεως ὢν ὁ πατήρ μου ποιητικῆς, τρυφερᾶς συγχρόνως καὶ ἀφελοῦς, προσφιλὲς εἶχεν ὄναρ τὴν οἰκιακὴν εὐδαιμονίαν ἐν οἰκίᾳ ἰδιοκτήτῳ, ἐν μέσῳ ἀγρῶν καὶ κήπων ἀμειβόντων τὴν ἐπιμέλειάν του, καὶ εἰς θέσεις τὴν ἱστορικὴν τῆς Ἑλλάδος δόξαν ἀναπολούσας. Ἠγόρασεν ἑπομένως διὰ τῶν ἐσχάτων λειψάνων τῆς περιουσίας του, πλὴν τῶν ἐν Μαραθῶνι κτημάτων, ἃ μετὰ ταῦτα διὰ μεγάλης ζημίας ἠναγκάσθη νὰ μεταπωλήσῃ, προσέτι κήπους περὶ τὰς Ἀθήνας κατὰ τὰ Πατήσια, ὡραίαν μὲν τὴν θέαν ἔχοντας, ἀλλ' οὐδὲν ἀποφέροντας καὶ μικρὰ παράγοντας.

Μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησιν τῆς μητρός μου, συνῴκησα πάλιν μετὰ τοῦ Σκαρλάτου Σούτσου, κατ' ἀρχὰς εἰς μέρος τῆς οἰκίας ἣν κατῴκει καὶ ὁ Ἰακ. Ἀργυρόπουλος, ὁ πενθερὸς τοῦ Μαυροκορδάτου, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἠναγκάσθημεν ν' ἀποσυρθῶμεν εἰς τὸ ὑπερῷον αὐτῆς, ὅτε ἦλθεν ἐκεῖ ἐκ Γαλλίας καὶ ὁ ἕτερος ἀδελφὸς Ἀργυρόπουλος, ὁ Γεώργιος, μετὰ τῆς γυναικός του, Δομν. Ῥαλοῦς θυγατρὸς τοῦ ἡγεμόνος Καρατζᾶ, καὶ τῶν τέκνων του, τῆς Ἑλένης (μετὰ ταῦτα Κας Ῥουάν), καὶ τοῦ Ἐμμανουὴλ. Εἰς τὴν οἰκίαν ταύτην τὸ μόνον ὃ δύναμαι ν' ἀπομνημονεύσω ἐστὶν ὅτι κατεβροχθίσθην ὑπὸ τῶν Κορινθίων τοῦ Ἀριστοφάνους, οἵτινες κατὰ μυριάδας ἐξεστράτευον ἀνὰ πᾶσαν νύκτα κατ' ἐμοῦ ἐκ τῶν δοκῶν τῆς ὀροφῆς. Ἐγενόμην δὲ καὶ ἀκούσιος αὐτόπτης μάρτυς ὀργίων εἰς τὴν ἀντικειμένην τῇ ἡμετέρᾳ οἰκίαν, ἔνθα κατῴκει ὁ Θ. Γρίβας μετὰ πολλῶν ὀπαδῶν του.

Τότε περίπου ἐκινδύνευσα νὰ πνιγῶ, λουόμενος εἰς τὴν θάλασσαν

κατὰ τὴν θέσιν ***Πέντε ἀδέλφια.*** Καίτοι διδαχθεὶς τὴν κολυμβητικὴν ἐν Μονάχῳ, δὲν ἤμην ὅμως ἔμπειρος αὐτῆς, ἢ ἱκανῶς εὔρωστος ἵν' ἀντέχω, καὶ ἀπέφευγον τὰ βαθέα. Ἀλλὰ μίαν ἡμέραν, ἐνθαῤῥυνθεὶς ὑπὸ τῶν συντρόφων μου, ἐτόλμησα τὴν ἀπόπειραν, καὶ ἐπέτυχον εἰς μικρὰν ἀπόστασιν. Θαῤῥήσας ὅμως καὶ θελήσας νὰ ἐπαναλάβω αὐτήν, ᾐσθάνθην τὰς δυνάμεις μου ἐκλιπούσας, καὶ ὅτε ἐβυθιζόμην, ἔβλεπον τὸ ὕδωρ πράσινον ὑπὲρ τὴν κεφαλήν μου, καὶ εἶχον τὴν συνείδησιν ὅτι τετέλεσται, ὅτε ᾐσθάνθην ὠθοῦντάς με δύω στιβαροὺς βραχίονας, οἵτινες ἦσαν οἱ τοῦ ἀρχαίου συμμαθητοῦ μου Καμπούρογλου καὶ τοῦ ἀξιωματικοῦ Εὐστ. Ῥάλλη, ῥιφθέντων ἀμέσως εἰς σωτηρίαν μου. Οὕτω σπρωχθεὶς πρὸς τὴν παραλίαν ἔπεσα εἰς αὐτὴν σχεδὸν ἄπνους, καὶ ἔκτοτε οὐδέποτε ἐκολύμβησα πλέον εἰς τὰ βαθέα.

Μετ' ὀλίγον μετῳκήσαμεν εἰς οἰκίσκον ἐκ δύω δωματίων συγκείμενον, εὐπρεπῆ καὶ καθάριον, μόνην δέ, ἀλλὰ λίαν εὐάρεστον θέαν ἔχοντα τὴν τοῦ ἐξαισίου κάλλους τῆς νέας θυγατρὸς τοῦ γείτονος ἡμῶν στρατηγοῦ κ. Ἀλεξάκη Βλαχοπούλου, τῆς μετὰ ταῦτα τὸν Δωΐλαν, καὶ μετ' αὐτὸν τὸν Κ. Πετμεζᾶν νυμφευθείσης.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τοῦ χρόνου, τὰς ὥρας ἃς ἡ ὑπηρεσία μοὶ ἄφινεν ἐλευθέρας ἀφιέρουν εἰς ἀνάγνωσιν τῶν φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων τοῦ Κουσίνου, ἐξακολούθησιν τῆς μεταφράσεως τοῦ πρώτου μέρους τῶν περιηγήσεων τοῦ Κάμπε ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ, ὅτι καὶ ὁ Γεννάδιος καὶ ὁ Φαρμακίδης εἰς τὴν αὐτὴν ἐργασίαν ἐπεδίδοντο ὡς εἴχομεν ἄλλοτε συμφωνήσει ἐν Αἰγίνῃ. Ἀλλὰ μαθὼν τέλος ὅτι οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἐπεδόθησαν εἰς αὐτήν, τὴν ἐγκατέλιπον καὶ ἐγὼ τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον καὶ ἡ δημοσία ὑπηρεσία μου εἶχεν ἐσχάτως ἐπιταθῆ καὶ ἐγένετο σπουδαιοτέρα. Τῇ 12 Ὀκτωβρίου 1833 ἐπῆλθε μεταῤῥύθμισις τοῦ ὑπουργείου, εἰς ὃ πρόεδρος μὲν διωρίσθη ὁ Μαυροκορδάτος, προσελήφθη δὲ καὶ ὁ Κωλέττης καὶ ὁ Θεοχάρης, τέως Νομάρχης Ἀττικῆς, καὶ προσέτι ὁ Κωνστ. Σχινᾶς, εἰς ὃν ἐδόθη τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως καὶ προσωρινῶς καὶ τὸ τῆς Δικαιοσύνης. Δικαιωματικῶς

λοιπὸν ἔπρεπε ν᾽ ἀποδοθῇ εἰς ἐμὲ ἡ θέσις τοῦ Συμβούλου, ἣν ἑκουσίως εἶχον παραχωρήσει τῷ Κ. Σχινᾷ, καὶ μοὶ ἀπεδόθη τῷ ὄντι, διαδεχθέντος με εἰς τὴν διεκπεραίωσιν τοῦ βοηθοῦ μου Πετροκοκκίνου.

Διὰ τὸν γενόμενόν μοι προβιβασμὸν ὤφειλον, κατὰ τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν τάξιν, νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὰ μέλη τῆς Ἀντιβασιλείας. Ἐλθὼν δὲ πρός με ὁ τότε, συγχρόνως μετ᾽ ἐμοῦ, ἀπὸ Διευθυντοῦ τοῦ Νομοῦ Ἀχαΐας εἰς Σύμβουλον τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν προβιβασθεὶς Κ. Γ. Χρυσίδης, μοὶ ἐζήτησε νὰ μὲ συνοδεύσῃ εἰς τὰς ἐπισκέψεις ταύτας, ὧν δὲν εἶχε πολὺ τὴν ἕξιν. Οὕτω παρουσιάσθημεν εἰς τὸν Κομ. Ἀρμανσπέργην καὶ εἰς τὸν Κ. Μάουρερ, οἵτινες ἀμφότεροι φιλοφρονέστατα μᾶς ἐδέχθησαν. Μᾶς ἔμενε δ᾽ εἰσέτι τὸ τρίτον μέλος τῆς Ἀντιβασιλείας ὁ Κ. Ἄβελ, ὃν ἐξ ὄψεως μόνον ἐγνώριζον, διότι οὐδεμία σχέσις ὑπηρεσίας μὲ συνέδεε μετ᾽ αὐτοῦ. Καὶ εἶχε μὲν ἐπιφυλαχθῇ ἡ Ἀντιβασιλεία τὴν ὑπερτάτην ἐπιτήρησιν καὶ ἐπὶ τῆς ὑπηρεσίας τῶν ὑπουργείων, ἀλλ᾽ ἄλλους καὶ ἄλλους κλάδους εἶχεν ἕκαστος τῶν Ἀντιβασιλέων ἐπιφυλάξει εἰς ἑαυτόν, τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἐξωτερικὰ ὁ Ἀρμανσπέργ, τὰ δικαστικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ ὁ Μάουρερ καὶ ὁ Ἄβελ τὰ ἐσωτερικὰ καὶ διοικητικά. Ἐφημίζετο δὲ προσέτι οὗτος καὶ ὡς δύσκολος τὸν χαρακτῆρα καὶ δυσέντευκτος, ὥστε καὶ ἐλέγετο ὅτι εἰς τὸν Μαυροκορδάτον, τότε ὑπουργόν, θυμωθείς ποτε, τῷ εἶπεν ὅτι τίποτε δὲν τὸν ἐμπόδιζε ν᾽ ἀνοίξῃ τὸ παράθυρον καὶ νὰ τὸν ῥίψῃ ἔξω. Καὶ ἐγὼ δ᾽ αὐτός, ἐκ τοῦ ὑπερῴου τῆς οἰκίας ἐν ᾗ συνῴκουν μετὰ τοῦ Ἀργυροπούλου, ἀκούσας ποτὲ φωνὰς ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτός, ἠγέρθην, καὶ εἶδον εἰς τὸ φῶς τῆς σελήνης, ὄπισθεν τῆς ἡμετέρας οἰκίας, ἐπὶ τοῦ δώματος τοῦ οἴκου του τὸν Ἄβελ μονοχίτωνα, πυροβόλα ἔχοντα εἰς τὰς χεῖρας, καὶ διὰ κραυγῶν ἀπειλοῦντα νὰ καταπυροβολήσῃ τινά, ὅστις φαίνεται ὅτι περιήρχετο εἰς τὴν ὁδὸν περὶ τὸν οἶκον, ἴσως νυκτοπόλος τις ἐραστὴς τινὸς τῶν ὑπηρετριῶν του. Τοιοῦτον λοιπὸν ὄντα, δὲν εἶχον ζητήσει ποτὲ νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ, ἂν καὶ ἐγνώριζον τήν τε σύζυγόν του καὶ τὴν

Κ^αν^ Ῥοῦκερ θυγατέρα αὐτῆς ἐκ πρώτου γάμου. Αὕτη λοιπὸν ἦν ἡ πρώτη μου εἰς αὐτὸν παρουσίασις.

Ἡ θύρα τοῦ ἰδιαιτέρου του δωματίου, ἡ χωρίζουσα αὐτὸ ἀπὸ τῆς αἰθούσης εἶχεν ὑέλους· ἀπέναντι δ' αὐτῆς ἦν τεθειμένον τὸ γραφεῖόν του οὕτως ὥστε καθήμενος εἰς αὐτὸ ἔστρεφε πρὸς τὴν θύραν τὰ νῶτα, ἀλλ' ἐδύνατο νὰ ἴδῃ τίς ὁ εἰσερχόμενος, ἅμα ἤγειρε τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν ἐμπρός του κρεμάμενον καθρέπτην. Τοῦτο συνέβη καὶ ὅτε ἡμεῖς εἰσήλθομεν, διότι τοσαύτη ἦν εἰσέτι τότε ἐν Ἑλλάδι ἡ ἁπλότης τῶν ἠθῶν καὶ τῆς ὑπηρεσίας, ὥστε οὐδέποτε συνέβαινε νὰ προαναγγέλλωνται οἱ ἐπισκεπτόμενοι. Ἅμα λοιπόν, ἀκούσας κρουομένην τὴν θύραν, καὶ ταχὺ βλέμμα ῥίψας εἰς τὸν καθρέπτην, εἶδεν ὁ Κ. Ἄβελ δύω ἀγνώστους εἰσερχομένους, ἀνεπήδησεν ὡς δι' ἐλατηρίου, καὶ ὥρμησε μᾶλλον ἢ ὅτι ἦλθε πρὸς ἡμᾶς, ὡς ἂν ἤθελε νὰ μᾶς ζητήσῃ λόγον διατί τὸν ταράττομεν. Τοῦτο κατέπληξε τὸν σύντροφόν μου μείναντα ἄφωνον, ἐγὼ ὅμως, λαβὼν τὸν λόγον Γαλλιστί, διότι ὁ Κ. Χρυσίδης Γερμανικὰ δὲν ὡμίλει, τῷ εἶπον ὅτι ἤλθομεν νὰ τὸν εὐχαριστήσωμεν, ὁ Κ. Χρυσίδης καὶ ἐγώ... Ἀλλ' ἅμα ἤκουσε τὸ πρῶτον ὄνομα, «Ἆ! ὁ Κ. Χρυσίδης!», ἀνέκραξε διακόψας με ἀποτόμως. «Ἔρχεσθε ἐξ Ἀχαΐας;» Καὶ τὸν ἠρώτησε τινὰ περὶ τοῦ νομοῦ, εἰς ἃ ὁ νέος σύμβουλος ἀπήντα μετὰ δυσκολίας, ἥτις καὶ φυσικὴ τῷ ἦτο καὶ ηὔξανεν ἐκ τοῦ βιαίου τρόπου τῶν ἐρωτήσεων. Ἔπειτα δὲ τῷ συνέστησεν ὁ κ. Ἄβελ ζῆλον καὶ ἀκρίβειαν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν νέων του καθηκόντων, καὶ μᾶς ἔστρεψε τὰ νῶτα, χωρὶς λέξιν νὰ μοὶ εἴπῃ ἢ νὰ μοὶ δώσῃ καιρὸν νὰ προσθέσω.

Μετά τινας δὲ ἡμέρας ἐγεύθην μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ μου Κ. Σχινᾶ εἰς τοῦ ἐπιτετραμμένου τῆς Σουηδίας Κ. Ἑϊδενστάμ, καί, μετὰ τὸ γεῦμα, κατὰ πρότασιν αὐτοῦ, ἐπορεύθημεν εἰς τῆς Κ^ας^ Ἄβελ κατοικούσης ἀπέναντί του. Ἐκεῖ ἦσαν καὶ ἄλλοι τινὲς παρόντες, καὶ ἐμπεσόντος λόγου περὶ ἐκκλησιαστικῶν, νομίζω, πραγμάτων, ἐξέθηκα τὴν ἰδέαν μου, γερμανιστὶ ὁμιλῶν, παρουσίᾳ καὶ τοῦ Κ^ου^ Ἄβελ. Ἐξελθὼν δ' οὗτος μετ' ὀλίγον τοῦ δωματίου εἰς τὴν αἴ-

θουσαν, καὶ συμπαραλαβὼν καὶ τὸν Κ. Σχινᾶν, τὸν ἠρώτα τίς ἦν ὁ νεανίας ἐκεῖνος ὁ ὁμιλήσας πρὸ ὀλίγου περὶ ἐκκλησίας. «Πῶς; δὲν γνωρίζετε τὸν Κ. Ῥαγκαβῆν, τῷ εἶπεν ὁ Κ. Σχινᾶς, «τὸν προβιβασθέντα πρὸ ὀλίγου εἰς σύμβουλον;» Τότε κτυπήσας τὸ μέτωπόν του ὁ Ἄβελ, «Ὦ! τί ζῶον εἶμαι! ἀνέκραξεν. Ἐσχάτως ἦλθε πρὸς ἐμέ, καὶ δὲν τὸν ἐγνώρισα, οὐδὲ τὸν λόγον τῷ ἀπέτεινα. Τί ζῶον εἶμαι!» Καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὸ δωμάτιον μοὶ ὡμίλησεν ἠπιώτατα καὶ πολλὰ περὶ τῆς νέας ὑπηρεσίας μου. Τὸ ἐπιφώνημα «Τί ζῶον εἶμαι!» κτλ. ἔμαθον μετὰ ταῦτα παρὰ τοῦ Κ. Σχινᾶ.

Ἦσαν δὲ τότε τὰ τῆς ὑπηρεσίας ἐν γένει ἀκριβέστατα καὶ αὐστηρότατα ὠργανισμένα, καὶ ὁ Ἄβελ κυρίως ἐπέβλεπεν εἰς τῶν κανονισμῶν τὴν κατὰ γράμμα ἐκτέλεσιν. Οὐαὶ εἰς τὸν ὑπάλληλον ὅστις ἤθελεν εὑρεθῇ ἐκτὸς τοῦ γραφείου του κατὰ τὰς διαγεγραμμένας ὥρας τῆς ἐργασίας! Καὶ ὑπουργὸς ἂν ἦτον ἐξετίθετο εἰς τὸν κίνδυνον ν' ἀκούσῃ δυσαρέστους παρατηρήσεις.

Περὶ τούτους περίπου τοὺς χρόνους (1834) συνέβη τὸ μέγα δρᾶμα τῆς εἰς δίκην εἰσαγωγῆς τοῦ Κολοκοτρώνη, Πλαπούτα καὶ ἄλλων ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων ἀρχηγῶν, κατηγορηθέντων ἐπὶ συνωμοσίᾳ. Καὶ εἰς ταύτην μὲν τὴν πολύκροτον ὑπόθεσιν οὐδαμῶς μετεῖχον ὡς ἐκ τῆς θέσεώς μου, οὐδ' ἠθέλησα δὲ νὰ παρευρεθῶ οὐδ' ἅπαξ κἂν εἰς τὸ ἀκροατήριον τοῦ δικαστηρίου, λυπηρὸν φρονῶν νὰ βλέπω εἰς τὴν θέσιν τῶν ὑποδίκων τοὺς ἀρτίως ὑπὲρ ἐλευθερώσεως τῆς πατρίδος των ἀγωνισθέντας, καὶ ἔτι λυπηρότερον ἂν δικαίως ἐσύρθησαν εἰς αὐτήν. Κατὰ δὲ τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς δίκης, εἶδον ἐκ τῆς οἰκίας μου τὸν ὑπουργὸν Σχινᾶν, συνοδευόμενον ὑπὸ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τοῦ ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης Geib καὶ Γ. Βέλλιου, πάντας ἐν στολῇ, μεταβαίνοντας μετ' ἀκολουθίας κλητήρων εἰς τὸ δικαστήριον, συνεδριάζον εἰς τὸ ἄλλοτε τζαμίον, ἔπειτα δὲ Βουλευτήριον καὶ τέλος καταστὰν εἱρκτὴν τοῦ Ναυπλίου. Προὐκλήθη δ' ἡ ἐμφάνισίς του ἐκ τοῦ ὅτι οἱ δικασταὶ διασκεφθέντες μετὰ τὴν δίκην, εἶχον δώσει ψῆφον καταδικαστικήν, ἀλλ' ὁ πρόεδρος, ὅστις ἦν ὁ Πολυζωΐδης καὶ εἷς ἕτερος τῶν δικαστῶν μειονοψηφοῦν-

τες, ἠρνοῦντο νὰ συνυπογράψωσι καὶ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν δικαστικὴν ἕδραν ἵνα ἀναγνωσθῇ καὶ καταστῇ τελεσίδικος ἡ φοβερὰ θανατικὴ ἀπόφασις. Ὁ Κ. Σχινᾶς λοιπὸν εὑρέθη ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του καὶ τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ νόμου εἰς τὴν δεινὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ μεταβῇ εἰς τὸ δικαστήριον καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ δωμάτιον τῶν διασκέψεων, εἶπε τῷ Κ. Πολυζωΐδῃ καὶ τῷ συναδέλφῳ αὐτοῦ ὅτι ἦσαν μὲν ἐλεύθεροι νὰ ψηφίσωσι κατὰ τὴν πεποίθησίν των, δὲν εἶχον ὅμως καὶ τὸ δικαίωμα νὰ δεσμεύσωσι τὰς ψήφους τῶν ἄλλων, καὶ ὅτι ὁ Πολυζωΐδης ὤφειλε κατὰ τὸν νόμον, ὡς πρόεδρος, ν᾽ ἀπαγγείλῃ ἐπισήμως τὴν ἀπόφασιν τῆς πλειονοψηφίας (εἰς ἣν κατελέγετο καὶ ὁ σύζυγος τῆς ἀδελφῆς τοῦ Κου Σχινᾶ, ὁ Κ. Δημ. Σοῦτσος). Ἐπειδὴ ὅμως ὁ πρόεδρος ἀντέταττεν ἐπίμονον ἄρνησιν, ὁ ὑπουργὸς διέταξε τοὺς κλητῆρας νὰ φέρωσι καὶ ἄκοντα αὐτὸν εἰς τὴν ἕδραν του, ἵνα ἐκεῖ προκαθήμενος ἐκτελέσῃ τὸ καθῆκόν του. Οὕτω ἡ ἀπόφασις ἀνεγνώσθη. Ἔβλαψε δὲ τὴν δημοτικότητα τοῦ Κ. Σχινᾶ μεγάλως, καὶ μάλιστα παρὰ τῷ Ναπικῷ λεγομένῳ, τῷ πρὶν Κυβερνητικῷ, κόμματι, ἡ βιαία αὕτη ἐνέργεια. Ἀλλ᾽ ἀφ᾽ ἑτέρου πολλοὶ ἐφρόνουν ὅτι ἂν ἡ κυβέρνησις ἀνείχετο τὴν ἄρνησιν τῆς ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπιβαλλομένης ὑπηρεσίας τοῦ προέδρου τοῦ δικαστηρίου, καὶ ὑπέκυπτεν εἰς αὐτοῦ τὴν αὐθαίρετον θέλησιν, ἡ βαρύτης τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἀμέσως ἀπ᾽ ἀρχῆς θὰ κατεστρέφετο. Ἦν δὲ μία τῶν πρώτων πράξεων τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος, ἅμα ἐνηλικιωθέντος, ν᾽ ἀπονείμῃ χάριν εἰς τούτους τοὺς ἐν παραγνωρίσει τῶν πρωτίστων ἐθνικῶν συμφερόντων ἅμα τῇ ἐλεύσει του ἐπαναστάντας, ἐν λήθῃ δὲ τῶν μεγάλων των ἐθνικῶν ὑπηρεσιῶν εἰς τὴν ἐσχάτην ποινὴν καταδικασθέντας.

Ἄλλως δ᾽ ὁ Κ. Σχινᾶς ὀλίγον ἀνεμίγνυτο εἰς τὰ τῆς ὑπηρεσίας καὶ τῶν δύω ἀνατεθειμένων αὐτῷ ὑπουργείων, καὶ μόνον κατεσπευσμένως ὑπέγραφεν ὅσα ἔγγραφα ἡμεῖς τῷ ἡτοιμάζομεν, διότι εἶχεν ἀφιερωθῆ ὅλος εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν κωδήκων, ἔργον δυσχερὲς καὶ πολύτιμον, προϊὸν σπανίας τότε νομικῆς καὶ φιλολογικῆς πολυμαθείας, ἀποδὸν εἰς τὸν νεοείσακτον δικαστικὸν κλάδον τῆς

ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος τὴν προπατορικὴν γλωσσικὴν κληρονομίαν ἐκ τῶν ἐνδόξων χρόνων τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ κατόρθωμα τοῦτο τῶν ἐξόχων του φιλολογικῶν καὶ νομικῶν γνώσεων μετὰ μὲν τῶν ἐνεργῶν καθηκόντων τοῦ ὑπουργοῦ ὀλίγον συνεβιβάζετο, ἀλλ' ἔμεινε καὶ θέλει μείνει διὰ παντὸς κλασικὸν ἐν Ἑλλάδι, τὴν μνήμην διαιωνίζον τοῦ Κ. Σχινᾶ.

Περὶ τοὺς χρόνους τούτους μετέφρασα, παιδιᾶς χάριν καὶ ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ δώσω τινὰ ἰδέαν τῆς ἡμετέρας φιλολογίας εἰς τοὺς παρ' ἡμῖν ξένους, τινὰς τῶν σατυρῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου διὰ στίχων εἰς τὴν Γερμανικήν, ἧς τὴν ἕξιν εἶχον ἀνακτήσει, διότι εἰς τὰ ὑπουργεῖα οἱ δυνάμενοι ἔγραφον γερμανιστὶ τὰς ἑαυτῶν ἐκθέσεις ἢ μετέφραζον εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην τὰς τῶν ἀγνοούντων τὴν γλῶσσαν ταύτην ἵνα παρουσιασθῶσιν εἰς τὴν Ἀντιβασιλείαν. Ἤμην δ' ἐγὼ μετὰ τὸν Κ. Λεβίδην, ὁ δραστηριώτερος, ἴσως καὶ ἱκανώτερος εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην. Ἀνέγνων δὲ τὰς μεταφράσεις ἐκείνας τῶν σατυρῶν μίαν ἑσπέραν εἰς τὸν ἀρχαῖον ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου Γερμανὸν συμμαθητήν μου Φρασικλῆν (Franz), τότε γραμματέα τῆς Ἀντιβασιλείας, ἔπειτα δ' ἀποπεμφθέντα διότι ἐθεωρήθη ὡς μετασχὼν σκευωρίας τινὸς τοῦ Ἀρμανσπέργου μετὰ τοῦ Ναπικοῦ κόμματος κατὰ τῶν συναδέλφων του. Παρὰ τοῦ Φρασικλέους δ' ἀκούσασα ἡ Κα Γάσσερ, σύζυγος τοῦ πρέσβεως τῆς Βαυαρίας, περὶ τῶν μεταφράσεων τούτων, μοὶ τὰς ἐζήτησε, τὰς ἔλαβεν, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν μοὶ τὰς ἀπέδωκε πλέον. Ἐγὼ δ' ὀλίγων μόνον ἐξ αὐτῶν εἶχον διατηρήσει ἀντίγραφα, ἃ καὶ ἐξέδωκα μετὰ ταῦτα ἐν τῷ Α' τόμῳ τῶν ***Ἁπάντων***.

Μικρὸν μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Βασιλέως ἔφθασαν ἐκ Γερμανίας οἱ υἱοὶ τοῦ ἤδη πρό τινος χρόνου ἐν Ναυπλίῳ διατρίβοντος καὶ εἶτα ἀπελθόντος Ἀλεξάνδρου Καντακουζηνοῦ, μεθ' οὗ φιλικωτάτας εἶχον σχέσεις, δι' ὃ καὶ ἅμα ἀφιχθέντες ἦλθον καὶ πρὸς ἡμᾶς, καὶ μᾶς ἐπεσκέπτοντο συνεχέστατα, ἀλλὰ μᾶλλον μετὰ τοῦ Σχ. Σούτσου παρὰ μετ' ἐμοῦ συνδεθέντες. Ἐτιτλοφοροῦντο δὲ Πρίγκηπες, ὡς δῆθεν ἐκ τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων τὸ γένος ἕλκοντες. Εἰς

χορὸν δοθέντα εἰς τὸν Βασιλέα ὑπὸ τῆς πόλεως τοῦ Ἄργους ἡ κόμησσα Ἀρμανσπέργη μοὶ ἐζήτησε νὰ τῇ παρουσιάσω αὐτούς, τῇ δ' ἐπαύριον, ὢν προσκεκλημένος νὰ γευματίσω παρ' αὐτῇ, ἐξεπλάγην εὑρὼν αὐτοὺς ἐπίσης προσκεκλημένους καὶ συγγευματίζοντας, εἰ καὶ μόλις τὴν προτεραίαν ὑπ' αὐτῆς γνωρισθέντες. Ἔκτοτε δ' ἔμαθον ὅτι ἐγένοντο οἰκειότατοι παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ Ἀρμανσπέργ, προσκαλούμενοι ἀνὰ πᾶσαν ἑσπέραν, καὶ συμπαίζοντες μετὰ τῶν θυγατέρων τοῦ κόμητος καὶ μετὰ τοῦ νεαροῦ Βασιλέως.

Μίαν νύκτα δ' οὐκ ὀλίγον ἠπόρησα ὅτε ἐξώρας ἐπιστρέψας εἰς τὴν οἰκίαν, ἐν ᾗ κατῴκουν μετὰ τοῦ Σκ. Σούτσου, εἶδον εἰς τὰ σκαμνία ἐρριμμένα ἐνδύματα παράδοξα, ἀποδεικνύοντά μοι ὅτι ὁ σύνοικός μου, οὗ ὁ χαρακτὴρ ἦν ἐν γένει ἥσυχος καὶ σοβαρός, εἶχε μεταμφιεσθῆ. Τὸ πρωῒ δὲ μόνον, ὅταν ἐξύπνησε καὶ τὸν ἠρώτησα, ἔμαθον ὅτι τῷ ὄντι μετημφιέσθη ἐν συνοδίᾳ τῶν Καντακουζηνῶν, τῶν Ἀρμενσπέργων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως, καὶ τότε κατὰ πρῶτον ἤκουσα ὅτι πρὸ πολλοῦ ἐφοίτα ὁ ἴδιος καθ' ἑσπέραν μετὰ τῶν νέων Καντακουζηνῶν εἰς τοῦ προέδρου τῆς Ἀντιβασιλείας, καὶ συνεδέθη διὰ στενοτάτων σχέσεων μετὰ τοῦ νέου Βασιλέως, συμπαίζων μετ' αὐτοῦ, χωρὶς ἐγώ, ὅστις πλὴν τῆς ὑπηρεσίας μου μόνον εἰς τὰς μελέτας μου τότε ἐνέκυπτον, ποτὲ τὸ ἐλάχιστον ν' ἀκούσω ἢ νὰ μαντεύσω περὶ τῶν ὑψηλῶν τούτων σχέσεων τοῦ συνοίκου μου. Καὶ εἶχον μὲν ἐκ Μονάχου ἤδη τὴν τιμὴν νὰ γνωρίζωμαι ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος, ὥστε καὶ ὅτε κατὰ πρῶτον μ' ἀπήντησεν εἰς συναναστροφὴν τοῦ Ἀρμανσπέργου, πλησιάσας με μὲ ἠρώτησεν ἂν ἐτελείωσα ἣν τῷ εἶχον εἰπεῖ ἐν Μονάχῳ ὅτι ἐπεχείρουν μετάφρασιν τῆς γυμναστικῆς τοῦ Μασμάνν, ἔργον δ' ἐγκατέλιπον ἀληθῶς, διότι τότε ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐδύνατο εἰσέτι νὰ δαπανήσῃ εἰς σύστασιν γυμναστηρίου, καὶ μετὰ ταῦτα ἀνεπλήρωσεν ὁ μαθητὴς τοῦ Μασμάνν Γ. Παγώνης.

Εἰς δὲ τὸν χορὸν τοῦ Ἄργους, ἀφ' οὗ παρουσίασα τῇ Κομήσσῃ τοὺς Καντακουζηνούς, ἐλθὼν ὁ Βασιλεὺς πρὸς ἐμέ, ὡς σχεδὸν μόνον γνώριμόν του, μὲ ἠρώτησε μετὰ τίνος ἐκ τῶν ἐκεῖ νεανίδων νὰ

χορεύσῃ, καὶ τῷ συνέστησα ὡς τὴν ὡραιοτέραν καὶ ἐπὶ ἀνατροφῇ διαπρέπουσαν, τὴν Ἑλένην Γεωργαντᾶ, (τὴν ἀποθανοῦσαν μετά τινα ἔτη ἐκ φθίσεως). Ἀλλ' ἐκ τῆς βασιλικῆς ταύτης εὐμενείας οὐδὲ τὴν ὀξύνοιαν, οὐδὲ τὸ θάῤῥος, οὐδὲ τὸν χαρακτῆρα εἶχον ἵνα ὠφεληθῶ, φρονῶν ὅτι δὲν ἐπετρέπετο εἰς ὑπήκοον νὰ πλησιάσῃ οἰκείως τὸν Βασιλέα του. Μετά τινα δὲ χρόνον ἐν Ἀθήναις κατεδείχθη ὁ λόγος δι' ὃν ἡ Κόμησσα Ἀρμανσπέργ ἐπεδίωξε μετὰ τόσης σπουδῆς τὴν γνωριμίαν τῶν νέων Πριγκήπων, καὶ ἐσχέτισεν αὐτοὺς μετὰ τοῦ Βασιλέως, διότι ἔσπευσε νὰ ὑπανδρεύσῃ τὰς δύω της θυγατέρας μετὰ τῶν δύω ἀδελφῶν Καντακουζηνῶν. Καὶ τῇ ἐγένοντο μὲν ἐνστάσεις ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, διὰ τὸν διπλοῦν τοῦτον γάμον ἀδελφῶν πρὸς ἀδελφάς· ἀλλ' ἐπέμεινεν ἀνενδότως ἡ Κόμησσα ὡς ἂν ἐνόμιζεν ὅτι ἄλλην τοσοῦτον λαμπρὰν τύχην οὐδέποτε καὶ οὐδαμοῦ ἐδύνατο νὰ εὕρῃ, καί, ὡς πολλοὶ ἔλεγον τότε, φανταζομένη ὅτι ταῖς προοδοποίει τὴν κληρονομίαν τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπέναντι λοιπὸν τῆς ἰσχυρᾶς αὐτῆς θελήσεως ἐνέδωκε καὶ ὁ γνωστὸς ἐπὶ μεγίστῃ αὐστηρότητι ἀρχιεπίσκοπος Ἀττικῆς, Κ. Δανιήλ, καὶ ἐτεχνάσθη τοιοῦτό τι — νὰ τελεσθῶσιν οἱ δύω γάμοι κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν εἰς διάφορα μέρη τῆς οἰκίας, ἢ εἰς δύω οἰκίας διαφόρους, ὥστε οὐδενὸς νὰ προηγῆται ὁ ἕτερος. Οὕτως ἡ πρωτότοκος Ἀρμανσπέργη, κεκοσμημένη ὑπὸ παντοίων χαρίτων, ὑπανδρεύθη τὸν πρωτότοκον Καντακουζηνόν, Στέφανον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, ἐπιστρέφουσα ἐξ ἐκδρομῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀπέθανεν εἰς τὸ λοιμοκαθαρτήριον τῆς Σαλαμῖνος, καὶ ἐτάφη εἰς τὴν Ψυττάλειαν, ἔνθα εἰσέτι σώζεται τὸ μνημεῖόν της. Ὁ δὲ Στέφανος συνῆψε δεύτερον γάμον μετὰ νέας τινὸς ἐκ Βλαχίας· μετ' οὐ μακρὰν δὲ συμβίωσιν παρεφρόνησαν ἀμφότεροι οἱ σύζυγοι, καὶ ἐνεκλείσθησαν οἰκτρῶς εἰς φρενοκομεῖον τῆς Λειψίας. Ἡ δὲ δευτερότοκος Σοφία, ἔτι ὡραιοτέρα τῆς ἀδελφῆς της, πολὺ ἠγαπᾶτο ὑπὸ τοῦ ἐπιδημήσαντος εἰς τὴν Ἑλλάδα Πρίγκηπος τῆς Ἀλτεμβούργης, ὥστε καὶ ἡ κόμησσα ἤλπισεν ἐπ' ὀλίγον ὅτι θέλει ζητηθῇ ὑπ' αὐτοῦ εἰς γάμον. Ἀλλ' ἡ ἐλπὶς αὕτη

ἐματαιώθη, καὶ ὑπανδρεύθη αὐτὴ τὸν δεύτερον Καντακουζηνόν, Δημήτριον. Μετά τινα χρόνον ὅμως διεζεύχθησαν, καὶ ἡ ὡραιοτάτη Σοφία ἔζη μεμονωμένη ἐν Γερμανίᾳ, μέχρι τοῦ θανάτου της. Ἐκ τῶν ἄλλων θυγατέρων τοῦ τότε προέδρου τῆς Ἀντιβασιλείας, οὗ μεγάλη ἦτον ἡ κενοδοξία, καὶ ὅστις τῷ ὄντι βασιλέως ἐλάμβανε τρόπους καὶ παράστημα, τὴν νεωτάτην Μαρίαν, τότε παιδίον, ἥρπασεν ἔπειτα εἷς Γερμανὸς δημοδιδάσκαλος, καὶ ἔφυγε μετ' αὐτῆς εἰς Ἀμερικήν, ὅπου νομίζω ὅτι αὐτὴ ἀπέθανεν, ἡ δ' ἑτέρα, Καρολίνα, ὑπανδρεύθη βραδύτερον Πρῶσσον βουλευτήν, ἀναμιγέντα εἰς τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα, καταδιωχθέντα, καὶ τέλος διορισθέντα πρόξενον τῆς Πρωσσίας εἰς Σμύρνην.

5.

Ἀποκατάστασις τῆς ἀδελφῆς μου.

Ἐν Ναυπλίῳ ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἔλαβον ἐπιστολὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἀναγγέλλουσάν μοι συμβὰν λίαν ἐνδιαφέρον, καὶ οὗ αἱ τελευταῖαι συνέπειαι μεγάλην ἐξήσκησαν ἐπιῤῥοὴν ἐφ' ὅλου τοῦ βίου μου. Ἡ φιλτάτη νεωτέρα μου ἀδελφὴ Ῥαλοῦ ἐνυμφεύετο νέον εὐπατρίδην Σκῶτον, τὸν Ἐῤῥῖκον Σκήν, ὅστις εἶχεν ἔλθει ὡς περιηγητὴς εἰς Ἀθήνας, καὶ γενικὴν εἵλκυεν ἐκεῖ προσοχὴν διὰ τῆς εὐγενοῦς συμπεριφορᾶς του, καὶ τῆς ὡραίας στολῆς ἣν ἔφερεν εἰς τὰς συναναστροφάς, ἥτις ὅμως, ὡς ἔμαθον ἔπειτα, ἦν ἡ τοῦ σχολείου εἰς ὃ ἀνετράφη. Ἡ μήτηρ μου ἀρκεσθεῖσα εἰς τὰς πληροφορίας τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐγκαταστάντος φιλέλληνος Κ. Φινλέϋ, ὅτι ἡ οἰκογένεια τοῦ νέου ἦν τῷ ὄντι μία τῶν γνωστῶν καὶ διακεκριμένων ἐν Ἐδιμβούργῃ, καὶ μὴ ἀπαιτήσασα παρὰ τῆς ἀδελφῆς μου τὸν καιρὸν τοῦ νὰ σπουδάσῃ πλὴν τῆς καταγωγῆς καὶ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ πλεονεκτήματα, συνήνεσεν εἰς τὸν γάμον, δι' ὃν μοὶ ἐδίδοντο διάφοροι

παραγγελίαι, τοῦ Ναυπλίου τότε ὄντος εἰσέτι τοῦ κέντρου τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἀφθονίας ἐν Ἑλλάδι.

Χρόνον τινὰ μετὰ ταῦτα, ἐξερχόμενος ποτὲ τῆς οἰκίας, ἤκουσα νὰ μὲ καλῇ τις διὰ τοῦ ὑποκοριστικοῦ μου ὀνόματος ***Ἀλέκο***, ὡς μόνον ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ἐκαλούμην, καὶ στραφείς, εἶδον ἄγνωστον νέον εὐπρεπῆ, πυῤῥότριχα, καὶ ἀνεγνώρισα τὸν γαμβρόν μου. Εἶχεν ἔλθει δὲ ἵνα μὲ γνωρίσῃ, καὶ ἔμεινεν ἐν Ναυπλίῳ δύω ἢ τρεῖς ἡμέρας, ἐφ' ὧν συνεδέσαμεν σχέσεις ἀδελφικάς. Κατόπιν δ' ἐπανελθὼν ἐξ Ἀθηνῶν ὁ Σκαρλάτος Σοῦτσος, ὅστις εἶχεν ἐκδράμει ἐκεῖ μετὰ τῶν Καντακουζηνῶν, πολλὰ διηγεῖτο περὶ τῆς εὐτυχίας τῆς ἀδελφῆς μου, περὶ τῆς οἰκιακῆς εὐπορίας τοῦ νέου ζεύγους, κατοικοῦντος παρὰ τὸν πύργον τοῦ Κυῤῥήστου, εἰς τὴν οἰκίαν Βέλλ, τὴν τότε εὐπρεπεστέραν τῶν ἐν Ἀθήναις, καὶ ἀποτελούντων τὸ κέντρον τῆς πανταχόθεν συῤῥεούσης ἐγχωρίου καὶ ξένης κοινωνίας τῶν ἤδη εἰς πρωτεύουσαν ὁρισθεισῶν Ἀθηνῶν.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του ὁ Σκαρλάτος Σοῦτσος ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον σχετιζόμενος μετὰ τῶν Καντακουζηνῶν, προσεκλήθη καὶ ἐπροτίμησε νὰ συνοικήσῃ μετ' αὐτῶν, δι' ὃ μένων μόνος ἠναγκάσθην ν' ἀλλάξω οἰκίαν, καὶ ἔλαβον δωμάτιον εἰς τὴν πρὸ ὀλίγου οἰκοδομηθεῖσαν τοῦ Κ. Ταβακοπούλου, ἐξ οὗ καὶ ηὔξησεν ἡ πρὸς τὴν οἰκογένειαν παλαιὰ οἰκειότης μου, ὥστε καὶ οἱ ἀνεψιοὶ τῆς Κας Ταβακοπούλου οἱ ἐκ Παρισίων ἄρτι ἐπανελθόντες, μετ' ἐμοῦ δ' εἰς στενωτάτην φιλίαν συνδεθέντες Πέτρος καὶ Ἰωάννης Δηλιγιάννης συνέλαβον τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ μὲ νυμφεύσωσι μετὰ μιᾶς ἐκ τῶν ἐξαδέλφων των.

Κατὰ τὰ τέλη δὲ τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1834, λαβὼν ἄδειαν, ἀπῆλθα καὶ αὐτὸς διὰ ξηρᾶς εἰς Ἀθήνας, ἵνα ἀσπασθῶ τοὺς νεονύμφους, καὶ διῆλθα διὰ Μεγάρων, ὅπου ἡ Μεγαρὶς ποτὲ οἰκοδέσποινά μου, ἅμα ἀκούσασα περὶ τῆς διελεύσεώς μου, ἔσπευσε φέρουσά μοι κάνιστρον αὐγῶν καὶ πλακούντων εἰς ἀνάμνησιν ἡμερῶν ἃς εἶχον διέλθει ἐν τῇ οἰκίᾳ της ὡς φύλαξ καὶ προστάτης αὐτῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ταραχῶν. Συνωδοιπόρουν δὲ μετὰ τοῦ Ἰωάν-

νου Δηλιγιάννη, ὅστις καὶ ἀνέλαβε ν' ἀναφέρῃ τὴν περὶ τοῦ γάμου πρότασιν εἰς τὴν μητέρα μου. Ἐγὼ δὲ δὲν ἀντεῖπον, διότι φίλτατοι μοὶ ἦσαν οἱ δύο ἀδελφοί, αἱ δὲ νέαι ἐξαδέλφαι των πλήρεις χαρίτων, καὶ ἡ μία αὐτῶν ἐξόχως ὡραία, καὶ πολὺ ὑπερέχουσα κατὰ τὴν ἀνατροφὴν τῶν πλείστων ἐκ τῶν τότε ὁμηλίκων ἐν Ἑλλάδι. Ἡ μήτηρ μου ὅμως, ἥτις καὶ τὴν οἰκογένειαν ἐγνώριζεν ἐξ Ὀδησσοῦ, ἀπήντησεν ὅτι ἤμην πολὺ νέος ὅπως νυμφευθῶ, καὶ ὅτι περὶ ἐμοῦ δὲν ἐδύνατο νὰ γίνῃ σκέψις ἐν ὅσῳ εἶχον ἔτι μίαν ἀδελφὴν ἄγαμον. Ἐγὼ δ' οὐδὲν ἀντεῖπον εἰς ταῦτα ἔκ τε σεβασμοῦ καὶ πληρεστάτης ἀφοσιώσεως εἰς τὴν θέλησιν τῶν γονέων μου, καὶ προσέτι διότι ἐνδομύχως ἀνεγνώριζον ὀρθὰς τὰς ἐνστάσεις.

Τὴν ἀδελφήν μου δέ, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκογένειαν εὗρον ἐν Κηφισίᾳ, τὸ θέρος διερχομένην εἰς τὴν οἰκίαν Σ. Λιμαράκη. Ἔκειτο δ' ἀσθενὴς ὁ γαμβρός μου, ἐκ συγχύσεως, ὡς ἔπειτα ἐπληροφορήθην, διότι ἐζήτει νὰ πείσῃ τοὺς γονεῖς μου ν' ἀλλάξωσί τι εἰς τὸ προικοσύμφωνον, καὶ νὰ τῷ δώσωσι ἀντὶ τῶν ἐν Μαραθῶνι γαιῶν τὰς ἐν Κηφισίᾳ, εἰς ὃ καὶ ἐν τέλει ἐνέδωκαν. Τὸ κατ' ἐμὲ δέ, εἰ καὶ δυσθυμῶν διότι ἡ ἀδελφή μου ἐνυμφεύθη ἀλλογενῆ, εἶχον ὅμως πλήρη εἰς αὐτὸν ἐμπιστοσύνην, καὶ τὸν ἐθεώρουν κατὰ πάντα ἀνώτερόν μου, καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀγωγὴν πρότυπον καὶ διδάσκαλον λεπτῶν τρόπων καὶ εὐγενῶν αἰσθημάτων, δι' ὃ καὶ προθύμως ὑπετασσόμην εἰς τὰς ὁδηγίας του. Καὶ εἰς ἐμὲ μέν, ἐν ὅσῳ συνεβιοῦμεν, μοὶ ἐφάνη πάντοτε αὐστηρῶς σεβόμενος τὰς ἀρχὰς τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις ἡ μήτηρ μου ἀνησύχει ἐνίοτε ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρά του, ὅστις τῇ ἐφαίνετο ἔχων τι τὸ ἀστάθμητον.

6.

Μεταπολίτευσις.

Μόλις δ' εἶχον μίαν ἑβδομάδα παραμείνει παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ μου, ὅτε ἐπιστολὴ τοῦ ὑπουργοῦ μου Κ. Σχινᾶ μ' ἐκάλεσε νὰ ἐπιστρέψω ἀνυπερθέτως εἰς Ναύπλιον.

Ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ οἱ εὐνούστεροι τοῖς Ἕλλησι, καὶ οἱ μᾶλλον τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν θαυμάζοντες, προσῆπτον αὐτοῖς ἔλλειψιν πολιτικῶν ἀρετῶν, καὶ ἰδίως τὴν ἀπαίσιον καὶ ἀνέκαθεν ἐχθρὰν αὐτῶν Ἔριν δι' ἣν πολλάκις ἐκρίνοντο ἀνεπίδεκτοι αὐτοκυβερνήσεως. Τὸν νέον Βασιλέα συνώδευσεν ἑπομένως, πρὸς ἐξασφάλισιν κατὰ τῶν τοιούτων ἀτόπων, ἀντιβασιλεία, συνισταμένη ἐκ Βαυαρῶν ἐκλεχθέντων μεταξὺ τῶν ἐξοχωτέρων διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν πολιτικὴν ἐμπειρίαν των. Ἀλλὰ πολὺν χρόνον οἱ ἄνδρες οὗτοι δὲν διέμειναν ἐν Ἑλλάδι χωρὶς νὰ ἐρίσωσι καὶ αὐτοὶ πρὸς ἀλλήλους, καὶ νὰ διαιρεθῶσιν εἰς δύο φατρίας ἀντιπολεμουμένας ἀσπονδότερον ἀφ' ὅ,τι ποτὲ ἡ τοῦ Γρίβα καὶ ἡ τοῦ Στράτου, ἢ ἄλλων, ἀπὸ ξένας ἐπιρροὰς συνήθως ὑποκινουμένων ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Ἀρμανσπέργης, ὑποστηριζόμενος καὶ ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, ἐκίνησε πάντα λίθον ἵνα ὑποσκελίσῃ τοὺς συνάρχοντάς του, καὶ ὁ Βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας ἐπείσθη ὑπ' αὐτοῦ ἢ τῶν αὐτὸν προστατευόντων, ἐπὶ βλάβῃ τῆς Ἑλλάδος, ὡς νομίζω, διότι ὁ Ἀρμανσπέργης ἦν κενόδοξος, ὀλιγώτερον εἰς τὸν Βασιλέα καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ εἰς ἑαυτὸν ἀφωσιωμένος, καὶ οὐδὲ τοσοῦτο θετικός, πεπαιδευμένος καὶ ἔμπειρος ὡς οἱ ἄλλοι ἀντιβασιλεῖς. Εἰς τὴν ἰδιοτελῆ αὐτοῦ ἐνέργειαν ὀφείλεται καὶ ἡ τότε ἀναβίωσις τῶν ξένων κομμάτων «ἣ μύρι' Ἀχαιοῖς ἄλγ' ἔθηκεν». Ὁ δὲ Μάουρερ τοὐναντίον ἦν ἀνὴρ ἀρχαϊκὸς τὸν χαρακτῆρα καὶ φιλέλλην ἐνθουσιῶν, καὶ ὁ Ἄβελ πολυπειρότατος εἰς τὰ διοικητικά, ἀπηλλαγμένος ἔτι τοῦ

ὑπεραλπείου ἐκείνου φανατισμοῦ, δι' οὗ μετὰ ταῦτα μεγάλως ἔβλαψε τὴν Βαυαρίαν. Ἴσως δὲ καὶ δὲν θ' ἀνεπτύσσετο ποτὲ ὁ καρπὸς οὗτος τοῦ βιαίου του χαρακτῆρος ἐν Ἑλλάδι, ἔνθα οὐδεμίαν θὰ εἶχεν ἀφορμὴν οἵαν τῷ παρέσχεν ἐν τῇ πατρίδι του τὸ παράβολον δρᾶμα τῆς Λόλλα Μοντές.

Μοὶ ἔγραφε λοιπὸν ὁ Σχινᾶς ὅτι μετεκλήθησαν τὰ δύω μέλη τῆς ἀντιβασιλείας, ἀντικατασταθέντα ὑπὸ τοῦ Εἰδέκου, τέως μέλους παραπληρωματικοῦ, καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρτίως ἀφιχθέντος πρέσβεως τῆς Βαυαρίας Κόβελ, καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπανέλθω ἄνευ ἀναβολῆς, διότι μέχρι τῆς ἀφίξεώς μου καὶ αὐτός, ὡς ἐπιστήθιος φίλος τοῦ Μάουρερ, καὶ ἐγώ, ὡς φίλος ἐδικός του, θὰ ἤμεθα ἴσως ἀποβεβλημένοι. Οὕτω λοιπόν, ἅμα ταῦτα ἀναγνούς, κατῆλθον μετὰ τῆς μητρός μου καὶ τῆς ἀδελφῆς μου Εὐφροσύνης ἐκ Κηφισίας εἰς Ἀθήνας, ὅπου εἴχομεν μεμισθωμένον κατάλυμα εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κωνσταντινίδου παρὰ τὴν Ῥωσσικὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἀπελθὼν τὴν ἐπαύριον διὰ ξηρᾶς ἔφθασα εἰς Ναύπλιον τὴν τρίτην ἡμέραν.

Εὗρον δ' ἐν Ναυπλίῳ τὰ πάντα ἐν συγχύσει καὶ κατηφείᾳ, μὴ ἐλλειπόντων βεβαίως καὶ τινων, οὐκ ὀλίγων καὶ αὐτῶν, οἵτινες ἐπέχαιρον ἐπὶ τῇ μεταβολῇ. Ὁ Ἀρμανσπέργης δι' ὅλου ἐκείνου τοῦ θέρους εἶχε κατοικήσει ἐκτὸς τῆς πόλεως, εἰς τὴν ἔπαυλιν τοῦ Μιαούλη, ἔνθα, καίτοι πρόεδρος τῆς Ἀντιβασιλείας, διέμενεν ὡς ἐξόριστος, πλειονοψηφούντων τῶν ἀντιπάλων του, καὶ μικρὸν ἐλάμβανε μέρος εἰς τὴν διοίκησιν. Ἔζη δὲ σχεδὸν ἐγκαταλελειμμένος τότε ὑπὸ τῆς κοινωνίας διότι τοὺς πλείστους ἀπέτρεπεν ἀπ' αὐτοῦ ὁ φόβος μοὶ ὑποπέσωσιν εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν τότε νικώντων μελῶν τῆς Ἀντιβασιλείας. Ἐγὼ δέ, ἀφ' οὗ εἰς τοῦ Ἀρμανσπέργου ἐφοίτων ὅτε ἴσχυε, καὶ πολλάκις εἰς τὴν τράπεζάν του ἐκλήθην καὶ ἐξενίσθην, ἐνόμισα ἀγενὲς νὰ παύσω τὰς ἐπισκέψεις μου ὅτε ἦν πεπτωκώς, καὶ ἐνίοτε, εἰ καὶ σπανίως, παρευρισκόμην εἰς τὰς ὀλιγανθρώπους συναναστροφὰς τῆς ἐπαύλεως.

Τότε ὅμως τὰ πράγματα μετεβλήθησαν· ὁ Ἀρμανσπέργης θρι-

αμβευτικῶς ἐπανῆλθεν εἰς τὸ Ναύπλιον, καὶ τῇ 21 Ἰουλ. (2 Αὐγ.) 1834 τὰ δύω ἄλλα μέλη τῆς Ἀντιβασιλείας ἔπαυσαν ἐνεργοῦντα, καὶ παρεσκευάζοντο εἰς ἀπόπλουν. Ἅμα δ' ἀφίχθην ἐγώ, πρῶτον ἐθεώρησα καθῆκόν μου, αὐθωρεὶ τὸν ὑπουργόν μου Κ. Σχινᾶν ἰδών, νὰ ἐπισκεφθῶ ἀμέσως τοὺς ἀποβαλλομένους. Μετέβην ἑπομένως εἰς τοῦ Μάουρερ, καὶ μετὰ τοῦτον εἰς τοῦ Ἄβελ, ὅστις, πάντη διαφόρως ἢ κατὰ τὴν πρώτην ἐπίσκεψιν τῆς παρουσιάσεώς μου, μὲ προέπεμψεν ἀναχωροῦντα μέχρι κάτω τῆς κλίμακος, καὶ μοὶ εἶπε λίαν συγκεκινημένος ὅτι ἤμην ἐκ τῶν ὀλιγίστων οἵτινες εἶχον τὸ θάῤῥος νὰ ἔλθωσιν εἰς ἀποχαιρετισμὸν τῶν εἰς δυσμένειαν περιπεσόντων.

Καὶ ῥαγδαῖαι μὲν τότε ἐπῆλθον αἱ προσωπικαὶ μεταῤῥυθμίσεις, ἐγὼ ὅμως δὲν εἶχον παυθῆ, καὶ τὴν ἐπαύριον ἤμην εἰς τὸ γραφεῖόν μου, ὅτε εἰσῆλθεν ὁ Κ. Σχινᾶς, ἐν ἐνεργείᾳ καὶ αὐτὸς ἔτι διατελῶν, καὶ μοὶ ἐνεχείρισε διάταγμα φέρον τὴν ὑπογραφὴν τοῦ κόμητος Ἀρμανσπέργου, αὐστηρότατα δ' ἐλέγχον τὸν ὑπουργὸν ὅτι δὲν ἐφρόντισε μέχρις ἐκείνου περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως, καὶ διατάττον αὐτὸν νὰ πράξῃ τοῦτο ἀνυπερθέτως. Μὲ ἠρώτησε δὲ ὁ Κ. Σχινᾶς τί φρονῶ περὶ τούτου, καὶ τῷ εἶπον ὅτι οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἔχω ἀμφιβολίαν ὅτι ἦν πρόδρομος, ὅλως ἄτοπος βεβαίως τῆς παύσεώς του· διότι, πλὴν τῆς λίαν ἀνοικείου τραχύτητος τῶν ἐκφράσεων, ἦν καὶ αὐτόχρημα ἀδικαιολόγητον, καθ' ὅσον ὁ κόμης Ἀρμανσπέργης δὲν ἠγνόει ὅτι τὰ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως εἶχεν ἐπιφυλάξει εἰς ἑαυτόν, ὡς μέλος τῆς Ἀντιβασιλείας, ὁ Κ. Μάουρερ, καὶ οὐχὶ ἐπαφήσει εἰς τὸν ὑπουργόν. Καὶ ἡ μὲν δημοτικὴ ἐκπαίδευσις εἶχε πρὸ καιροῦ ἤδη ὀργανισθῆ διὰ νόμου διαρκῶς ἔκτοτε ἰσχύοντος, καὶ διηυθύνετο τότε ὑπὸ τοῦ Ἀμερικανοῦ Κόρη, ὃν ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ Ι. Κοκκώνης καὶ τοῦτον μετά τινα ἔτη ὁ Σκ. Βυζάντιος. Διὰ δὲ τὴν ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν συνῆγεν ὁ Μάουρερ ὕλην καὶ πληροφορίας ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν, ἃς μὴ προφθάσας νὰ συμπληρώσῃ καὶ συναρμολογήσῃ, συμπαρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ ἐξέδωκεν ἔπειτα εἰς τὸ δίτομον σύγγραμμά του περὶ Ἑλ-

λάδος. Περιωρίζετο δὲ τότε ἡ ἀνωτέρα ἐκπαίδευσις εἰς τὸ ἐν Αἰγίνῃ κεντρικὸν σχολεῖον, μετατεθὲν εἰς Ναύπλιον, εἰς τὰ Ἑλληνικά, εἰς ὧν τὸν ὀργανισμὸν ἐγὼ εἶχον ἐργασθῆ πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Βασιλέως, καὶ εἰς ἄλλα δύω ἐπὶ τῇ αὐτῇ βάσει συστάντα ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Εὐβοίᾳ μετὰ τὴν προσάρτησιν τῶν δύω τούτων ἐπαρχιῶν εἰς τὸ ἐλεύθερον κράτος.

Τῷ ὄντι δὲ ὡς προεῖπον τὴν ἐπαύριον τῆς ἡμέρας ἐκείνης, τὴν 8/20 Αὐγ. ἦλθεν ἡ παῦσις τοῦ Κ. Σχινᾶ, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ ἐδική μου, καὶ ἡ ἀντικατάστασις αὐτοῦ διὰ τοῦ κ. Ι. Ῥίζου. Ἀλλ᾽ ὁ Μάουρερ λαμπρὰν ἐβουλεύθη ὑπὲρ τοῦ ἀποτόμως ἀποβληθέντος φίλου του ἀποζημίωσιν. Γνωρίζων ὅτι ὁ Κ. Σχινᾶς, οὐ μόνον προσφιλὴς μαθητής, ἀλλὰ καὶ οἰκεῖος φίλος ἦν τοῦ ἐπισήμου καθηγητοῦ, καὶ πότε καὶ ὑπουργοῦ εἰς Πρωσσίαν Νειβούρ, ἅμα ἐπιστρέψας εἰς Γερμανίαν ἔπεισε τοῦτον διὰ τῶν συστάσεών του νὰ δώσῃ εἰς γάμον τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Βεττίναν εἰς τὸν ἀρχαῖον Ἕλληνα φίλον της. Ὁ δὲ Σχινᾶς τὴν πρότασιν περιχαρῶς δεχθεὶς ἔσπευσε πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῆς εἰς Βερολῖνον. Καὶ ἤκουσα μὲν τῶν διηγουμένων ὅτι κατὰ τὴν πρώτην συνέντευξιν ἀμοιβαία ἔκπληξις, προϊὸν οὐχὶ λίαν εὐαρέστου ἐντυπώσεως, κατέλαβεν ἀμφοτέρους τοὺς μελλονύμφους ὅτε εἶδον ἐπὶ τῆς ὄψεως ἀλλήλων τίνα ἴχνη ἐνεκόλαψαν τὰ διαῤῥεύσαντα ἔτη ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ χωρισμοῦ των. Οὐχ ἧττον ὅμως ἐνυμφεύθησαν καὶ ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἄρχοντος ἔτι τοῦ Ἀρμανσπέργου, ὅστις ἠναγκάζετο νὰ τοὺς δέχηται μετ᾽ ἀκουσίου φιλοφροσύνης, ἐν ᾧ ἡ Κόμησσα, πολὺ λειπομένη τῆς Κας Σχινᾶ κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὰ προτερήματα, οὐδεμίαν παρέλειπεν ἀφορμὴν τοῦ νὰ ὑποδάκνῃ αὐτήν, καὶ ἐν ἄλλοις ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐχλεύαζε παρὰ τοῖς φίλοις καὶ κόλαξί της τὴν ἥκιστα ἀξιοχλεύαστον καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄγνωστον ἔτι τότε ἐπιδεξιότητα ἣν εἶχεν ἡ Κα Σχινᾶ εἰς τὸ νὰ κοσμῇ ξύλινα ἔπιπλα διὰ ζωγραφικῶν ἀποτυπωμάτων.

Ὁ νέος ὑπουργὸς λοιπόν, ὁ κ. Ῥίζος, εὑρὼν τὸ τελευταῖον διάταγμα, τὸ αὐστηρὸν καὶ ἄδικον ἐκεῖνο, ὃ εἶχε πεμφθῆ πρὸς τὸν κ.

Σχινᾶν, καὶ ἀποβλέπων εἰς τὴν σπουδὴν μεθ' ἧς ἀπῃτεῖτο αὐτοῦ ἡ ἐκτέλεσις, ἐθορυβήθη, καὶ μοὶ ἀνέθηκε νὰ ἐργασθῶ ἐπ' αὐτοῦ συντονώτατα. Πρὸς τοῦτο δὲ ζητήσας ἔλαβον ἄδειαν μηνιαίας ἀποχῆς ἀπὸ τῆς τρεχούσης ὑπηρεσίας, καὶ κατακλεισθείς, ἐπεδόθην εἰς μελέτας ξένων κανονισμῶν, καὶ συνέταξα πλήρη ὀργανισμὸν Ἑλληνικῶν σχολείων κατ' ἐπαρχίας, Γυμνασίων κατὰ νομούς, καὶ Πανεπιστημίου ἐν τῇ πρωτευούσῃ. Συνώδευσα δὲ τὸ σχέδιον δι' ἐκθέσεως γαλλιστὶ συντεταγμένης καὶ ἀποτελούσης τόμον ὁλόκληρον, δι' ἧς ἐξήγουν καὶ ἐσχολίαζον ὑπὸ παντοίας ἐπόψεις, ἱστορικῶς, συγκριτικῶς πρὸς τὰ ξένα κράτη καὶ ἀναφορικῶς πρὸς τὰς περιστάσεις καὶ τὰς ἀνάγκας τῆς Ἑλλάδος, τὰς διατάξεις τοῦ Νομοσχεδίου.

Τὸ ἔργον μου τοῦτο ἀνεγνώσθη πρῶτον ὑπ' ἐμοῦ εἰς συμβούλιον συγκείμενον ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ Ῥίζου, τοῦ συμβούλου ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κ. Σκαρλάτου Βυζαντίου καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ, συζητηθὲν δ' ἐνεκρίθη ἄνευ μεταῤῥυθμίσεων καὶ ὑπεβλήθη εἰς τὴν Ἀντιβασιλείαν, ἥτις καὶ σχεδὸν ἀμέσως ἀπήντησε διὰ διατάγματος ἐπαινοῦντος τὸ ὑπουργεῖον διὰ τὴν **ἀξιόλογον** αὐτοῦ ἐργασίαν, καὶ ὑποσχομένου τὴν ταχεῖαν αὐτῆς ἐπικύρωσιν. Παρεδεχόμην δ' ἐν τῷ ὀργανισμῷ τούτῳ πέντε σχολὰς τοῦ Πανεπιστημίου, διαιρῶν τὴν τῶν φυσικομαθηματικῶν ἐπιστημῶν ἀπὸ τῆς φιλοσοφικῆς, διότι ἐπεθύμουν εἰς ἐκείνας νὰ δοθῇ ἱκανὴ εὐρύτης πρὸς ἀναγέννησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας καὶ τῶν λοιπῶν αὐτῶν ἐφαρμογῶν ἐν Ἑλλάδι. Προσέτι δὲ καθιέρουν μίαν μόνον ἐξέτασιν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, τὴν ἀκροτελεύτιον, καθ' ἣν ὁ φοιτητὴς νὰ δίδῃ λόγον τῶν πεποιθήσεων ἃς ἐκ πασῶν τῶν σπουδῶν του ἠρύσατο καὶ αἵτινες θὰ τῷ ἦσαν τὸ πολύτιμον ἐφόδιον κατὰ τὸ στάδιον ὃ προὐτίθετο νὰ διατρέξῃ, οὐχὶ δὲ νὰ ψιττακίζῃ μόνον ὅσα διὰ μνήμης εἶχε, πρὶν ἢ τὰ χωνεύσῃ λησμονῶν αὐτὰ ἅμα ὡς αἱ ἐξετάσεις παρήρχοντο. Ἡ δ' ἀρχὴ αὕτη κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ὁτὲ μὲν ἠκυρώθη, ὁτὲ δὲ ἐτέθη εἰς ἐνέργειαν πάλιν βραδύτερον.

Ὅση ὅμως καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἡ σπουδὴ διὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ

ὀργανισμοῦ καὶ ὅση ἡ ὑπόσχεσις διὰ τὴν ταχίστην αὐτοῦ ἔκδοσιν, ἑβδομάδες καὶ μῆνες παρήρχοντο, καὶ περὶ τῆς ἐγκρίσεως αὐτοῦ οὐδεὶς ἐγίνετο λόγος. Τὸ ὑπουργεῖον μάτην ἀνέφερεν ὑπενθυμίζον τὰ περὶ αὐτοῦ, ὡς καὶ ὅσον ἐπέτρεπεν ἡ τότε τάξις τῆς ὑπηρεσίας. Ὁ κόμης Ἀρμανσπέργης, πράξας ὅ,τι μόνον προὐτίθετο, δηλαδὴ νὰ ἐπιπλήξῃ τὸν Σχινᾶν, ἠδιαφόρησε περαιτέρω, καὶ οὐδὲ προσοχὴν οὐδ' ἀπάντησιν ἔδιδεν εἰς τὰς ἀλλεπαλλήλους ἡμῶν παρατηρήσεις, ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις ὁσημέραι ἀναπτυσσομένη, ἀπήτει κατεπειγόντως νὰ κανονισθῇ, ἵνα μὴ ἐξακολουθῇ ἀρρύθμίστως καὶ ἄνευ σχεδίου καὶ μεθόδου χωροῦσα. Ἐν τέλει δέ, εἰς μίαν τῶν ἐπιμόνων ἡμῶν παραστάσεων, ἃς ἐγὼ καὶ προφορικῶς ὁσάκις ἔβλεπον τὸν κόμητα δὲν ἐδίσταζον νὰ τῷ ἐπαναλαμβάνω, ἀπήντησεν ὅτι τὸ σχέδιον τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐπιφυλάττει ἵνα ὁ Βασιλεὺς ἐκδώσῃ αὐτὸ ὡς πρῶτον ἔργον χρονολογούμενον ἀπὸ τῆς ὁριστικῆς αὐτοῦ καθέδρας τῶν Ἀθηνῶν. Τοῦτο, ὃν ἰδέα ἔχουσα τί τὸ εὐγενές, μᾶς ἔπεισε καὶ καθησύχασε.

Εἰς τὸ γραφεῖόν μου δ' ἐνεφανίσθη ποτὲ στρατιώτης Γερμανός, φέρων ἀναφοράν, καὶ στὰς παρὰ τὴν θύραν, κατὰ τὴν στρατιωτικὴν τάξιν, τοὺς δακτύλους δ' ἔχων ἐπὶ τοῦ πίλου του, περιέμενε νὰ τὸν προσφωνήσω. Στραφεὶς λοιπὸν καὶ ἰδὼν αὐτόν, τὸν ἠρώτησα ἂν φέρῃ τι παρὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, καὶ τῷ ἐζήτησα νὰ μοὶ δώσῃ τὸ ἔγγραφον. Ἀλλά, δειλῶς πλησιάσας ἐκεῖνος, μοὶ ἔδωκεν ὁλόκληρον χειρόγραφον, εἰπών μοι ὅτι ἦν Λατινικὴ χρηστομάθεια, ἥν, συντάξας αὐτὸς διὰ τὰ συνιστώμενα σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος, παρουσιάζει εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ἂν θέλῃ νὰ δημοσιεύσῃ αὐτήν, καθ' ὅσον αὐτὸς στερεῖται τῆς ἀναγκαίας δαπάνης. Πλήρης ἐκπλήξεως ἐπὶ τῷ ἀκούσματι, τὸν ἠρώτησα τότε τίς ἦτο, καὶ πῶς ἁπλοῦς στρατιώτης αὐτὸς ἤξευρε Λατινικὰ ὥστε νὰ συντάξῃ καὶ Χρηστομάθειαν, καὶ μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι καλεῖται Βίλκε, καὶ περατώσας τὰς σπουδάς του εἰς τὰ Γερμανικὰ πανεπιστήμια, ἐξ ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, κατετάχθη ὡς ἐθελοντὴς εἰς τὸν εἰς αὐτὴν ἐλθόντα Βαυαρικὸν στρατόν, καὶ ἐν αὐτῷ

διατελεῖ ἁπλοῦς στρατιώτης. Ταῦτα ἀκούσας, τῷ εἶπον νὰ μοὶ ἀφήσῃ τὸ ἔργον του, καὶ νὰ ἐπανέλθῃ μετά τινας ἡμέρας. Ἐξετάσας δὲ τὸ χειρόγραφον, καὶ εὑρὼν αὐτὸ σκοπιμώτατα συνηρμολογημένον, καὶ ἀρίστας γνώσεις τῆς Λατινικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας ἀποθηκεῦον, ἔλαβον τὴν ἄδειαν τοῦ ὑπουργοῦ, καὶ ὅτε ὁ κ. Βίλκε ἐπέστρεψε νὰ λάβῃ ἀπάντησιν, τῷ ἀνήγγειλα ὅτι τὸ μὲν ἔργον του ἐπέμφθη εἰς τὸ Β. Τυπογραφεῖον ἵνα δημοσιευθῇ καὶ εἰσαχθῇ ὡς διδακτικὸν βιβλίον εἰς τὰ σχολεῖα, αὐτὸς δ' ὅτι ἀπεσπάσθη τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας καὶ διωρίσθη διδάσκαλος τῆς Λατινικῆς εἰς τὸ ἐν Ναυπλίῳ Γυμνάσιον. Νομίζω ὅτι ἂν ὑπάρχῃ ἄνθρωπος εὐτυχὴς εἰς τὴν γῆν, οὐδεὶς ἦν ποτε εὐτυχέστερος τοῦ Βίλκε κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

Διέμεινε δ' ἐπὶ πολλὰ ἔτη διδάσκων τὰ Λατινικὰ γράμματα εἰς διάφορα τῆς Ἑλλάδος Γυμνάσια, καὶ δὲν ἐνθυμοῦμαι πότε καὶ κατὰ τίνα ἀφορμὴν ἀπεδήμησε, τὰς ἀρίστας καταλιπὼν πανταχοῦ ἀναμνήσεις. Ἀλλ' ὅτε κατὰ τὸ ἔτος 1869 διετέλουν πρέσβυς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔμαθον ὅτι διητᾶτο ἐκεῖ, ἐξακολουθῶν ἀθορύβως τὸ διδασκαλικὸν ἔργον του, καὶ ἀποκλειστικῶς διδάσκων τὴν Ἑλληνικὴν νεολαίαν πρὸς ἣν ἔτρεφε πάντοτε στοργὴν ἐγκάρδιον. Εὐτυχὴς δ' ἐλογίσθην ὅτι προτείνας τότε, ἔλαβον παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, καὶ τῷ ἐπέδωκα ἰδιοχείρως τὸ Ἑλληνικὸν παράσημον, ἀμοιβὴν τοῦ μακροχρονίου καὶ δραστηρίου φιλελληνισμοῦ του, ἣν ἐν τῇ μετριοφροσύνῃ του οὐδ' ἠξίου οὐδὲ περιέμενε. Μετὰ τρεμούσης χειρὸς ἔλαβε τὸ παράσημον παρ' ἐμοῦ καὶ τὸ ἔφερεν εἰς τὰ χείλη του, καὶ ὅτε μετὰ δύω ἔτη ἐτάφη, αὐτὸ ἐκόσμει τὸ στῆθός του.

Κατὰ τὸν τελευταῖον δὲ χρόνον τῆς ἐν Ναυπλίῳ διαμονῆς ἡμῶν εἶχεν ἀφιχθῆ ἐκεῖ ὁ Κωνστ. Πώπ, νέος φιλόκαλος καὶ πεπαιδευμένος· καὶ αὐτός, ὁ Ἰωάννης Δεληγιάννης καὶ ἐγὼ συμφωνήσαντες, ἀπεφασίσαμεν τὴν ἔκδοσιν τοῦ πρώτου ἐν Ἑλλάδι φιλολογικοῦ περιοδικοῦ, ὃ ***Ἶριν*** ὠνομάσαμεν. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀπειρίαν πιθανῶς τῶν ἐκδοτῶν, καὶ διότι ἡ προσοχὴ τῶν Ἑλλήνων τότε εἰς

ἄλλα περιεσπᾶτο, καὶ δι' ἄλλους λόγους οἵτινες δὲν ἔπαυσαν ἐνεργοῦντες καὶ ἐπὶ μεταγενεστέρων χρόνων, τὸ περιοδικὸν τοῦτο ὑπῆρξε βραχύβιον. Τότε περίπου ἐπεδόθην εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης τοῦ Βιγκελμάννου, δανεισθεὶς αὐτὴν παρὰ φίλου, καὶ αὕτη ὑπῆρξε δι' ἐμὲ τὸ πρῶτον ἔναυσμα ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς σπουδῆς τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Α' ΤΟΜΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ Α΄ ΤΟΜΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

ΓΕΝΝΗΣΙΣ. ΑΝΑΤΡΟΦΗ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Η ΕΛΛΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ

Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἑστίας 1894 — 392.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1895

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
Εκδοτης Γεωργιος Κασδονης
1895

Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἑστίας 1895—665.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

ΜΕΤΑΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ ΕΙΣ ΑΘΗΝΑΣ

1.

Ὁδοιπορία καὶ ἄφιξις εἰς Ἀθήνας.

Ἀποφασισθέντος ὅτι τὴν 1 Δεκεμβρίου (π.) 1834 σταθερὰ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος θ' ἀνεκηρύττοντο αἱ Ἀθῆναι, ἀφ' οὗ οἱ Ἀθηναῖοι ὑπεσχέθησαν νὰ χορηγήσωσι τῇ Κυβερνήσει δωρεὰν πάντα τὰ γήπεδα διὰ τὰ δημόσια καταστήματα, πολλαὶ τῶν ἀρχῶν ἤρχισαν μεταβαίνουσαι ἐκεῖ ἤδη πρὸ τοῦ τέλους τοῦ Νοεμβρίου. Εἷς δὲ τῶν τελευταίων ἀπῆλθεν ὁ ὑπουργός μου Ῥίζος μετὰ τῆς οἰκογενείας του, ὅστις καὶ ἐμὲ συμπαρέλαβεν εἰς τὴν συνοδείαν του. Ἐκ Ναυπλίου μετέβημεν εἰς Ἐπίδαυρον διὰ ξηρᾶς, τὸ πρῶτον καταλύσαντες εἰς Λιγουριόν, ὅπου διήλθομεν εὐθυμοτάτην ἑσπέραν χάρις εἰς τὴν ἀνεξάντλητον εὐφυίαν τοῦ κ. Ῥίζου, ὅστις προὐκάλει καὶ τὸν συνοδοιποροῦντα γραμματέα τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν Πιττάρην εἰς διηγήσεις πλείστων ὅσων ἀστείων ἀνεκδότων καὶ εἰς ποιημάτων ἀπαγγελίαν.

Τῇ δ' ἐπαύριον εὕρομεν ἐν Ἐπιδαύρῳ μέγα πλοῖον ἱστιοφόρον τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἐπιβάντες, εἰσβιβάσαντες δὲ καὶ ὅλα τὰ ἀρχεῖα τοῦ τε ὑπουργείου τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τοῦ τῶν ἐξωτερικῶν, διότι ἀμφοτέρων προΐστατο τότε ὁ Κ. Ῥίζος, κατήχθημεν μετά τινων ὡρῶν οὐριοπλοΐαν εἰς τὸν Πειραιᾶ.

Ἦν δ᾿ ἡ ἀκτὴ τοῦ περιφήμου ποτὲ λιμένος ἔρημος τότε ἀγρία, καὶ μόνον εἰς τὸν μυχὸν αὐτοῦ ἔνθα σήμερον προκύπτει ἡ μεγάλη ἀποβάθρα, ἵστατο ἐρείπιον ὑπερῴου καλύβης, ἣν ὁ Ἕλλην τελώνης διεδέχθη παρὰ τοῦ Ὀθωμανοῦ προκατόχου του. Εἰς αὐτὴν δὲ διὰ ξυλίνης κλονουμένης κλίμακος ἀνεῤῥιχήθημεν ἵνα καταλύσωμεν μέχρις οὗ μᾶς προμηθευθῶσιν οἱ ἵπποι οἱ μέλλοντες νὰ μεταφέρωσιν ἡμᾶς εἰς Ἀθήνας. Ἀλλὰ καὶ ἀφ᾿ οὗ, μετὰ δυσκολίας, οἱ λεγόμενοι ἵπποι, οἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον ἦσαν ἡμίονοι ἢ καὶ ὄνοι, εὑρέθησαν συλλεγέντες μακρόθεν, ἔμενεν ἔτι ἐπίπονον πρόβλημα εἰς αὐτοὺς καὶ ἡμᾶς· διότι τὸ ἀρχαῖον **Ἁλίπεδον**, τὸ ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν καὶ διὰ τῆς φιλοπονίας τῶν Ἀθηναίων εἰς ἔνφυτον **Πεδίον** μεταβληθέν, εἶχεν, ἐπὶ τῆς ἐκβαρβαρώσεως τῆς χώρας, μεταπέσει αὖθις εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ κατάστασιν καὶ τὰ κτήνη ἡμῶν διοδεύοντα αὐτὸ εἶχον σχεδὸν μεταβληθῆ εἰς ἱπποποτάμους, ἔχοντα ὕδωρ καὶ ἰλὺν μέχρι τῆς κοιλίας.

Ὅστις εἶδε τότε τὴν μικρὰν ἐκείνην καλύβην, ἣν κατῴκει ὁ ἐρημίτης τελώνης, ὁ μὴ ἔχων τί νὰ τελωνίσῃ, ἐπισκέπτεται δὲ σήμερον τὸ πλούσιον ἐπίνειον, τὴν πολύκροτον πόλιν τῆς μεγάλης βιομηχανίας, τὸ τελωνεῖον αὐτῆς τὸ εἰσπράττον κατ᾿ ἔτος ἑκατομμύρια, ὁ διαβατεύσας διὰ τῶν δυσωδῶν ἐκείνων τελμάτων καὶ κινδυνεύσας νὰ πνιγῇ εἰς αὐτά, σήμερον δ᾿ εἰς τὰς Ἀθήνας δι᾿ ὡραίων ἁμαξῶν ἢ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου ἐν μέσῳ πλουσίων ἀμπέλων καὶ φυτειῶν ὀχούμενος, δύναται μόνος νὰ εἰπῇ τί ἔπραξεν ἡ δουλεία διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τί ἡ Ἐλευθερία.

Τὸ ἑσπέρας ἐφθάσαμεν εἰς Ἀθήνας. Ἐπὶ τουρκοκρατίας, ὅτε τὸ τελευταῖον τὰς εἶχον ἰδεῖ, σωρὸς ἐρειπίων κατοικουμένων, πλὴν τῶν Τούρκων, ὑπ᾿ ὀκτακισχιλίων μόλις χριστιανῶν, εἶχον ἤδη ἀρχίσει νὰ δεικνύωσι τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς μελλούσης αὐτῶν ἀναπτύξεως. Οἱ πανταχόθεν τοῦ Ἑλληνισμοῦ συῤῥέοντες νέοι αὐτῶν κάτοικοι εἶχον ἀρχίσει ὁπωσοῦν εὐπρεπεῖς οἰκίας οἰκοδομοῦντες. Ἀλλ᾿ εἰς τὴν θέαν αὐτῶν ᾐσθάνθην ὅ,τι ἡ σύζυγός μου εὐφυέστατα εἶπεν ὅτε ἔτη τινὰ μετὰ ταῦτα ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ὅτι αἱ

νέαι οἰκοδομαὶ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐπὶ τῆς κλιτύος αὐτῆς τῇ ἐφαίνοντο ὡς ἂν ἦσαν γονυπετεῖς πρὸ τοῦ ἐπιστέφοντος αὐτὰς Παρθενῶνος.

Τὴν οἰκογένειαν εὗρον ἐν Ἀθήναις ἐγκατεστημένην κατὰ τὴν *Πλάκα*, ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου ὃ ὁ πατήρ μου εἶχεν ἀγοράσει παρὰ τοῦ Κάλκου, καὶ εἶχεν ἀνεγείρει εἰς τὸ βάθος αὐτοῦ προσωρινά τινα δωμάτια πρὸς μέλλουσαν χρῆσιν τῶν ὑπηρετῶν. Ἐξ αὐτῶν δύω, ἡ μέλλουσα πλύσις καὶ ἡ ἀποθήκη, εἶχον διασκευασθῆ εἰς κοιτῶνας τῆς οἰκογενείας, τὸ δὲ μέλλον δωμάτιον τοῦ ὑπηρέτου, δεχθὲν τάπητα, καί τινα ἔπιπλα, ἐν οἷς καὶ τῶν ἀδελφῶν μου τὸ κύμβαλον τὸ κομισθὲν ἐξ Ὀδησσοῦ, καθωρίσθη εἰς αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς, εἰς ἣν καὶ πάντες οἱ ἐν Ἀθήναις τότε ἐπίσημοι ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς ἐπίσκεψιν, καὶ μουσικὴ πολλάκις ἀντήχει, καὶ χοροῦ τινα βήματα τυχαίως ἐγίνοντο. Διὰ τὸν πατέρα μου ὅμως θέσις ἐκεῖ δὲν ἐπερίσσευε, καί, ἐννοεῖται, οὔτε δι' ἐμέ. Διὰ τοῦτο εἶχε μισθώσει ἓν πεπαλαιωμένον καὶ παντὶ ἀνέμῳ ἀναπεπταμένον δωμάτιον εἴς τινα ἑτοιμόῤῥοπον καὶ παρακειμένην οἰκίαν καὶ ἐκεῖ συμπαρέλαβε καὶ ἐμέ, ἀφ' οὗ, τὰς δύω πρώτας ἡμέρας μετὰ τὴν ἄφιξίν μου, ἐξενίσθην παρὰ τῷ Κῷ Ἀναγνώστῃ Δεληγιάννῃ, συνοικήσας εἰς ἓν δωμάτιον μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ Πέτρου καὶ Ἰωάννου. Παρὰ τῷ πατρί μου δέ, εἰς μίαν γωνίαν μοὶ παρεσκευάσθη κλίνη, ἣν πολλάκις εἶχον ν' ἀμφισβητῶ κατὰ τῶν ἐπιτιθεμένων μυῶν.

Ἐν Ἀθήναις πρῶτός μου περίπατος ὑπῆρξε πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν, ἧς κατὰ τὰς προτέρας ἐπιδημίας μου δὲν μοὶ ἐπετρέπετο ὑπὸ τῶν Τούρκων ἡ εἴσοδος. Μὲ συνώδευσε δὲ καὶ ὡδήγησεν ἐκεῖ ὁ Πιττάκης, βοηθὸς διορισθεὶς τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων Ρόσς, Ἀθηναῖος, ἐπί τινα χρόνον εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Κερκύρας σπουδάσας καὶ τρέφων θερμότατον ζῆλον ὑπὲρ τῶν ἀρχαιοτήτων, ὑπερβαίνοντα τὰς περὶ αὐτῶν γνώσεις του. Καὶ τὰ μὲν Προπύλαια δὲν ἐφαίνοντο πλὴν τῶν κιονοκράνων αὐτῶν, προεχόντων ὑπὲρ τὰς ἀποθήκας εἰς ἃς οἱ Τοῦρκοι τὰ εἶχον μεταβάλει· ὁ δὲ Παρθενὼν ἔφερεν ἐν τῷ κέντρῳ του τὸ ἐφυβρίζον αὐτὸν ὀθωμανικὸν προσκυνητή-

ριον, καὶ τὸ Ἐρεχθεῖον ἦν καὶ αὐτὸ κενὴ τότε, ἀλλὰ σκοτεινὴ πυριταποθήκη. Οὐχ ἧττον ὅμως ἡ Ἀκρόπολις μ' ἐνέπλησεν ὅτε τὴν εἶδον βαθυτάτου αἰσθήματος εὐλαβείας, καὶ μοὶ ἐφαίνετο ὡς ἂν τοὺς αἰῶνας προσαναβαίνων προσηρχόμην πρὸς τοὺς μεγάλους ἡμῶν προπάτορας. Ἔκτοτε δὲ ὁσάκις ἐδυνάμην νὰ ὑποκλέψω τινὰς στιγμὰς ἀπὸ τῶν ἐπισήμων ἐργασιῶν μου ἔσπευδον πάντοτε εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

Σχεδὸν εὐθὺς μετὰ τὴν εἰς Ἀθήνας ἄφιξίν μου, ἔφθασεν ἐκεῖ καὶ ὁ φίλος μου Κωνστ. Σχινᾶς μετὰ τῆς συζύγου του, τῆς θυγατρὸς τοῦ Σαβιγνύ. Κατ' ἀρχὰς ἐπί τινας ἡμέρας ἐξένισεν αὐτοὺς ἡ θεία μου Κα Γεράκη, ἥτις εἶχεν εὕρει καὶ μισθώσει ἰδίαν οἰκίαν. Εἶτα δὲ μετέβη τὸ νέον ζεῦγος εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μοισίου ἐπὶ τῆς Πειραϊκῆς ὁδοῦ, ὅπου μετ' ὀλίγον ἠσθένησεν ἡ κυρία Σχινᾶ, ἐκ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, καὶ μετακομισθεῖσα ἐντὸς τῆς πόλεως, παρὰ τὸν πύργον τοῦ Κυῤῥήστου, εἰς τὴν οἰκίαν Bell, ὀλίγας μόνον ἡμέρας ἐπέζησε. Μίαν δ' ἑσπέραν, ὅτε ἐχώρει ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἐζήτησε παρ' ἐμοῦ ὁ Σχινᾶς νὰ μείνω πλησίον της, διότι εἰς τὰς στιγμὰς ἐκείνας τῇ ἦν ὀδυνηρὸν καὶ ἀνυπόφορον νὰ προσπαθῇ νὰ ἐκφράζηται ἄλλως παρὰ γερμανιστί. Οὕτω διενυκτέρευσα πλησίον τῆς κλίνης της, τὴν χεῖρά της ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔχων εἰς τὴν χεῖρά μου· περὶ δὲ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἀπῆλθα ἐπὶ μίαν ὥραν εἰς τὴν οἰκίαν μου, καὶ ὅτε ἐπέστρεψα εἶχε παραδώσει τὸ πνεῦμα.

Κατόπιν δὲ τῆς κυβερνήσεως συνέῤῥευσε τάχιστα καὶ πᾶσα ἡ κοινωνία εἰς Ἀθήνας, ἐρημωθέντος σχεδὸν τοῦ Ναυπλίου. Ἡ μεγίστη δ' ἔτι τότε τῶν ἐν Ἀθήναις οἰκιῶν ἦν ἡ ἀπέναντι τοῦ ἡμετέρου γηπέδου τοῦ Προξένου τῆς Ῥωσσίας, Παπαῤῥηγοπούλου, ἀπὸ Τουρκικῆς μετασκευασθεῖσα καὶ εὐρυνθεῖσα, κατεχομένη δὲ τότε ὑπὸ τοῦ πρέσβεως τῆς Ῥωσσίας, τοῦ συγγενοῦς τῆς μητρός μου κ. Κατακάζη, ὅστις ἦν τότε καὶ ὁ πάντων τῶν ἐν Ἀθήναις φιλοξενώτατος. Ταχέως ὅμως ἠνέωξε τὰς αἰθούσας του καὶ ὁ πρόεδρος τῆς ἀντιβασιλείας, ἀρχιγραμματεὺς ἢ ἀρχικαγκελλάριος ἀπὸ τῆς ἐνηλικιότητος τοῦ Βασιλέως μετακληθείς, κόμης Ἄρμανσπεργ,

κατοικήσας εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Βλαχούτση, τὴν ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις εἰς σχολεῖον τῶν τεχνῶν καὶ εἶτα εἰς δημοτικὸν σχολεῖον κορασίων χρησιμεύσασαν. Κεῖται δ' αὕτη ἐπὶ τῆς νῦν ὁδοῦ Πειραιῶς, ἥτις ἦν ἔτι ἀσχεδίαστος, ἐκτὸς καὶ μακρὰν τῆς πόλεως, ὥστε καὶ αἱ κυρίαι, διὰ τὴν εἰσέτι ἐντελῆ ἔλλειψιν ἁμαξῶν ἐν Ἑλλάδι, πολλάκις ἐπορεύοντο εἰς τὰς νυκτερινὰς τοῦ προέδρου προσκλήσεις, ἢ ἀπ' αὐτῶν ἐπέστρεφον, ἐν πλήρει στολῇ χοροῦ, ἐπὶ τῶν λεπτῶν πεδίλων μακρὰ φέρουσαι ὑποδήματα τῶν ἀνδρῶν των, ὑπὸ μέγα ἀλεξιβρόχιον στεγαζόμεναι, καὶ ἐπὶ πώλου ὄνου ὀχούμεναι. Ὅ,τι δὲ καὶ ἀκίνδυνοι δὲν ἦσαν αἱ ἐκδρομαὶ αὗται, τὸ ἀπέδειξεν ὁ στρατηγὸς Church, ὅστις ἐπιστρέφων ἐκ μιᾶς αὐτῶν ὀψὲ μετὰ τὸ μεσονύκτιον, ἐπειδὴ φανὸς τότε ἔτι ἦν ἄγνωστον σκεῦος ἐν Ἀθήναις, ἡ δὲ σελήνη εἶχεν ἤδη σβέσει τὸν ἐδικόν της, ἔπεσε μετὰ τοῦ ἵππου του, ὡς ὁ ἀρχαῖος Κούρτιος ἐκεῖνος, εἰς χαῖνον στόμιον ὑδραγωγείου, καὶ ἐφ' ἱκανὸν ὑπὸ γῆν ἐπλανήθη πρὶν ἢ ἀνεύρῃ αὖθις τὴν εἰς τὸ ὕπαιθρον ἄνοδον.

Εἰς χορὸν μετημφιεσμένων ὃν ἔδωκεν ὁ Ἀντιβασιλεὺς κατὰ τὴν ἀποκρέω, (ἐν ἀρχαῖς τοῦ 1835), ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἡ Κα Κατακάζη συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ συνδυάσῃ ἀντίχορον μυθολογικόν· καὶ αὐτὴ μὲν ἐνεδύθη ὡς Δήμητρα, τὴν μίαν δὲ τῶν ἀδελφῶν μου συμπαρέλαβεν ὡς Ἀνθώ, τὴν δ' ἄλλην ὡς μίαν τῶν Χαρίτων. Ἀλλ' αἱ Ἀθῆναι δὲν παρεῖχον ἔτι τὰς δεούσας εὐκολίας πρὸς τοιαύτας μεταμφιέσεις. Οὕτως εἰς τὴν εἰς Ἄρτεμιν ὁρισθεῖσαν ὡραίαν θυγατέρα τοῦ προξένου τῆς Γαλλίας Καν Γάσπαρη (τὴν μετὰ ταῦτα Καν Τάους), συμβουλευθεῖσάν με περὶ τῆς ἀναβολῆς τῆς Ἀρτέμιδος, ἐσύστησα χιτῶνα μὲν μήκους εὐσχημοτέρου τοῦ τῆς εὐζώνου θηρευτρίας, τὴν ἡμισέληνον δὲ ὑπὲρ τὸ μέτωπον, εἰς τὴν χεῖρα τόξον· καὶ εἰς τὸν ὦμον φαρέτραν καὶ βέλη. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐδυνήθη οὐδὲ νὰ προμηθευθῇ οὐδὲ νὰ κατασκευάσῃ τότε ἐν Ἀθήναις, καὶ περιωρίσθη εἰς τὴν ἀδαμαντοκόλλητον ἡμισέληνον ἐν τῇ μελαίνῃ της κόμῃ, καὶ εἰς τὴν τῆς Ἀρτέμιδος ἀξίαν μορφὴν καὶ παράστασίν της. Παρ' ἐμοῦ δ' ἐζήτησε νὰ μεταμφιεσθῶ εἰς **Ζέφυρον.** Καὶ ἐγὼ

μὲν ἠρνούμην τοῦτο· ἀλλ' ὁ γαμβρός μου μὲ προέτρεπεν ἐπιμόνως, καὶ τὴν ἕξιν ἔχων νὰ πείθωμαι εἰς τὰς συμβουλάς του, διότι τὸν ἐθεώρουν ἐμπειρότερον ἐμοῦ εἰς τὰς κοινωνικὰς συνηθείας, ἐνέδωκα μέχρι τέλους καὶ ἐνεδύθην βραχὺν χιτῶνα αἰθερίως διαφανῆ, καὶ λευκὰ μεταξωτὰ πέδιλα ἀρχαϊκῶς περιδεδεμένα, καὶ εἰς τὰ νῶτα ποικιλόχροα πτερὰ ἐκ σύρματος καὶ λεπτοφυοῦς ὑφάσματος κεχρωματισμένου, ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ μου φιλοτεχνηθέντα· καὶ οὕτως ἥλκυον εἰς τὸν χορὸν πάντων τὴν προσοχήν, οὐ μόνον διὰ τῆς τοιαύτης αἰθερίας ἀναβολῆς μου, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον διὰ τῶν ζεφυρίων μου θερμηστρίδων δι' ἃς οὐδεὶς ἐδύνατο πρὸς ἐμὲ ν' ἁμιλλᾶται. Ἀλλ' αὐτὴ μάλιστα ἡ προσοχὴ ἦν ἐναντία πρὸς τὰς διαθέσεις μου, καὶ συνησθανόμην πόσον ὀλίγον κατάλληλος ἦν ἡ μεταμφίεσις αὕτη εἰς σύμβουλον τοῦ ὑπουργείου τῆς ἐκπαιδεύσεως, δι' ὃ παρεκάλεσα ἕνα τῶν ὑπασπιστῶν τοῦ Βασιλέως καὶ μοὶ ἀπέκοψε τὰ πτερά. Ὅτε δ' ὁ Βασιλεύς, πλησιάσας με, μὲ ἠρώτησε τί ἔγιναν αὐτά, τῷ ἀπήντησα ὅτι τὰ κατέθεσα ἐνώπιον τῆς Α. Μ.

Εἰς ἕτερον δὲ χορὸν μετημφιεσμένων, τὸν τοῦ πρέσβεως τῆς Γαλλίας ἔλαβον μάγου σοβαρωτέραν ἐνδυμασίαν, ἥτις γενικῶς ἐπεκροτήθη. Ἦν δ' ὁ πρέσβυς οὗτος ὁ κ. Ῥουάν, ὅστις, καίτοι ὑπερεξηκοντούτης καὶ οὐχὶ νεαρὸς τὴν ὄψιν, ἐνυμφεύθη μετ' ὀλίγον τὴν νεαρὰν θυγατέρα τοῦ Γεωργίου Ἀργυροπούλου, ἔγγονον τοῦ Αὐθέντου Καρατζᾶ, ἐν Γαλλίᾳ ἀνατραφεῖσαν, καὶ θελχθεῖσαν, ὡς κοινῶς ἐλέγετο, ὑπὸ τῆς κοινωνικῆς αὐτοῦ θέσεως μᾶλλον, ἢ ὑπὸ τῶν φυσικῶν του χαρίτων. Τὸ συνοικέσιον ὅμως τοῦτο μέχρι τέλους κακῶς ἀπέληξεν.

Ὅσον λοιπὸν ἀφελὴς καὶ ἂν ἦν ἔτι τότε ἡ Ἀθηναϊκὴ κοινωνία, αἱ διασκεδάσεις ὅμως καὶ αὐταὶ αἱ ταραχωδέστεραι δὲν ἔλειπον ἀπ' αὐτῆς.

Πρὸ τῆς λήξεως δὲ τοῦ ἔτους 1834 ἀφίχθη εἰς Ἀθήνας ὁ Βασιλεὺς Λουδοβίκος, εὐδαίμων ὅτι ἔβλεπε τὸν υἱόν του κληθέντα ἵνα διοικήσῃ καὶ προαγάγῃ τὸν λαὸν ὑπὲρ οὗ αὐτὸς μεγαλόφρονα καὶ εὐγενῆ ᾐσθάνετο ἐνθουσιασμόν. Ἀφελῆ μέλανα ἐπενδύτην ἐξ

ἀνακρόκου περιβεβλημένον, καὶ τοῦτον ἐνίοτε κατὰ τὰς θερμὰς ὥρας ἀποδυόμενον καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων ἐπὶ τὴν ἄκραν τῆς ῥάβδου του φέροντα ὡς τὸν κοινότερον περιηγητὴν ἢ μᾶλλον τὸν ἁπλούστατον πεζοπόρον Γερμανὸν φοιτητήν, τὸν ἀπήντησα πολλάκις μόνον πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν ἢ εἰς τῶν Ἀθηνῶν τὰ περίχωρα βαίνοντα. Ἐφαίνετο δὲ τότε ἀφῃρημένος καὶ παραδεδομένος εἰς τὰς ἀναμνήσεις τῶν ἀρχαίων χρόνων, οὓς μετ' ἀγάπης εἶχε μελετήσει καὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐγνώριζε, καὶ ὧν ἐφαίνετο πολίτης ὁ ἴδιος.

Μετὰ τῶν ἀρχαιοπρεπῶν ἀρετῶν ὅμως συνεμίγνυε καὶ οὐκ ὀλίγον τὸ ἰδιότροπον ὁ ποιητὴς Βασιλεύς. Ἐπὶ τῆς ἀφίξεώς του, ὅτε ἐδέχθη τοὺς διπλωμάτας παρουσιασθέντας πάντας ἐν σώματι, παρευρέθην καὶ ἐγὼ εἰς τὴν παρουσίασιν ὡς βοηθὸς καὶ ὀπαδὸς τοῦ ὑπουργοῦ κ. Ῥίζου κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτοῦ προσληφθείς. Ὅτε δ' ἔφθασεν ὁ Βασιλεὺς ἐμπρὸς ἑνὸς Κυρίου, ὃν ὁ κ. Ῥίζος τῷ παρουσίασεν ὡς τὸν Ἱππότην Μοντάλβον, πρέσβυν τῆς Ἱσπανίας, « Ἱσπανίας, εἶπεν, Ἱσπανίας; Δὲν γνωρίζω Ἱσπανίαν», καὶ στρέψας τὰ νῶτα ἐπορεύθη πρὸς τὸ παράθυρον, καὶ τυμπανίζων ἐπὶ τοῦ ὑέλου διὰ τῶν δακτύλων του ἐπανελάμβανεν· « Ἱσπανίας; Δὲν γνωρίζω Ἱσπανίαν! » Τοῦτο δὲ διότι μεταξὺ Ἱσπανίας καὶ Βαυαρίας δὲν ὑπῆρχον διπλωματικαὶ σχέσεις. Ἡ σκηνὴ αὕτη ἐξήγειρε σκάνδαλον, ὁ πρέσβυς ἐξέλαβεν αὐτὴν ὡς ὕβριν, ἥτις τῷ ἐγίνετο ἐν τῇ αὐλῇ παρ' ᾗ ἦν ἐμπεπιστευμένος, καὶ ὁ Βασιλεὺς Λουδοβίκος, συνειδὼς καὶ αὐτὸς κατόπιν τὸ ἄτοπον ἔδωκε τὴν ἐπαύριον ἐξηγήσεις καὶ ἐξιλέωσε τὸν προσβληθέντα πρέσβυν.

Ὅτι ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος ἦν θαυμαστὴς τοῦ καλοῦ καὶ εἶχεν ὑπὲρ αὐτοῦ εὐφλόγιστον τὴν καρδίαν ἀπεδείκνυον καὶ αἱ καλλιτεχνικαὶ συλλογαί του ἐν Μονάχῳ καὶ πλεῖστα ἄλλα, καὶ μικρὰν περὶ τούτου ἐπιμαρτυρίαν μοὶ ἔδωκε καὶ εἰς τὸν χορὸν ὃν τῷ ἔδιδεν ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας, εἰς ὃν εἶχε πρὸς τιμὴν τῆς Α. Μ. προσκαλέσει πᾶσαν τὴν κοινωνίαν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν ᾧ ἐχόρευον τὸν ἀντίχορον μετὰ τῆς νεωτάτης τότε Κας Εὐφροσύνης Γεωργαντᾶ, τῆς εἶτα Κας Δραγούμη, εἶδον τὸν Βασιλέα τῆς Βαυαρίας ἱστά-

μενον ἀπέναντι ἡμῶν καὶ ἡμᾶς ἀτενίζοντα, καὶ παρετήρησα εἰς τὴν κυρίαν μου ὅτι εἶχε τὴν τύχην νὰ ἑλκύσῃ τὴν Βασιλικὴν προσοχήν· ἐκείνη ὅμως διϊσχυρίζετο ὅτι ἀπατῶμαι, καὶ ὁ Βασιλεὺς ὅτι ἐμὲ ἠτένιζεν ὡς γνωρίζων με ἐκ Μονάχου, καὶ περὶ τούτου ἠμφισβητοῦμεν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ χοροῦ ὅτε ὁ Βασιλεύς, πρὶν ἢ ἐγκαταλείψωμεν τὴν θέσιν μας, μᾶς ἐπλησίασε. —Βλέπετε; μοὶ εἶπεν ἡ Κυρία. Δὲν σᾶς τὸ ἔλεγον; Ἀλλ' ὁ Μεγαλειότατος, ἀποταθεὶς πρὸς αὐτὴν γαλλιστί: —Κυρία, τῇ εἶπεν, ἔχετε ὡραίους ὀφθαλμούς· καὶ οὕτως ἐγὼ ἐκέρδησα. Εἰς χορὸν τοῦ μέλους τῆς Ἀντιβασιλείας Κόβελ, ἐπεκρότησε μετ' ἐνθουσιασμοῦ εἰς τὸν **συρτόν**, εἰς ὃν εἶπεν ὅτι ἀνεγνώρισε τὸν ἀρχαῖον κύκλιον, καὶ ὃν ἔσυρεν ἡ τότε Κα Ζωὴ Μαυροκορδάτου (μετὰ ταῦτα δὲ Κα Ἀλμέϊδα) μετὰ τόσης ζωηρότητος, ὥστε ἔπεσεν εἰς τὸ τέλος λειπόθυμος.

Καὶ ὁ Διάδοχος δὲ τοῦ Βασιλέως Λουδοβίκου, ὁ μετὰ ταῦτα Βασιλεὺς Μαξιμιλιανὸς ἐπεσκέφθη μετά τινα καιρὸν τὰς Ἀθήνας. Ὅτε δὲ παρουσιάσθην ἐνώπιόν του, μοὶ εἶπεν ὅτι εἶχεν ἀκούσει περὶ φιλολογικῶν ἔργων μου καὶ μ' ἠρώτησε περὶ αὐτῶν. Τότε ἐνόμισα καθῆκόν μου νὰ τῷ προσφέρω τι ἐκ τῶν ἐνόντων, δέσας ὁμοιομόρφως τὰ μέχρις ἐκείνου ἐκδοθέντα, πρωτότυπα ἢ μεταφράσεις. Ἐν ᾧ δ' ἦσαν παρὰ τῷ βιβλιοδέτῃ, συνέταξα καὶ μακρὸν Γερμανικὸν ποίημα, δι' οὗ τὰ συνώδευσα, οὗ ὅμως ἀπώλεσα τὸ σχέδιον· καὶ παρεκάλεσα μὲν ἔπειτα νὰ γίνουν ἔρευναι ἐν Βαυαρίᾳ καὶ μοὶ πεμφθῇ, εἰ δυνατόν, ἀντίγραφον αὐτοῦ, ἀλλ' αἱ ἔρευναι ἀπέτυχον καὶ τὸ μόνον ὃ ἐξ αὐτοῦ ἐνθυμοῦμαι ἐστὶν ὁ πρῶτος στίχος:

«Sprössling der fürstlichen Eiche, die hoch in dem Lande des Teutchs prankt»

καὶ εἷς ἐκ τοῦ ἑπομένου, ἀναφερόμενος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅτε ἔλεγε:

«Schön ist die Gegenwart wohl, doch schöner die Hoffnung der Zukunft.»

Εἰς τοῦ κ. Κατακάζη τὰς συναναστροφὰς ἀπήντων τότε ἢ μετ' ὀλίγον καλουμένας καὶ τὰς δύω νέας θυγατέρας τοῦ Καραϊ-

σκάκη, ὧν ἡ μὲν ἐνυμφεύθη ἔπειτα τὸν Χαραλ. Δεληγιάννην, ἡ δὲ τὸν Ἀνδρέαν Νοταρᾶν. Τούτων τὴν ἀνατροφήν, ἀπὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Βασιλέως, εἶχεν ἀναδεχθῆ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, καὶ ἠθέλησε νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς τὴν γραῖαν Γαλλίδα διευθύντριαν τοῦ πρώτου ἱδρυθέντος παρθεναγωγείου, Καν Βολμεράνζ, εἰς ἐμὲ δ' ἰδίως ἐπέβαλε τῆς ἐπιτηρήσεως αὐτῶν τὸ καθῆκον. Ἡ δοθεῖσά μοι ὅμως αὕτη ἐντολὴ εἶχε τὰς δυσκολίας της, διότι αἱ νέαι κόραι, καὶ μάλιστα ἡ πρεσβυτέρα, ἐξανίσταντο κατὰ τῆς προθέσεως τοῦ νὰ εἰσέλθωσιν ὡς οἰκότροφοι εἰς σχολεῖον, διϊσχυριζόμεναι ὅτι εἰσὶ θυγατέρες ἥρωος, καὶ εἰς τοιοῦτον περιορισμὸν δὲν δέχονται νὰ ὑποβληθῶσιν. Ἐπειδὴ δέ, ὡς φαίνεται, τὰς τοιαύτας ἀτόπους ἰδέας ὑπεξέκαιε παρ' αὐταῖς, ἐξ ἰδιοτελείας, γραῖά τις θεράπαινα αὐτῶν, ἥτις ὠφελεῖτο ἐκ τῆς συντάξεώς των, πᾶσα λογικὴ προτροπὴ ἐναυάγει καὶ ἐγὼ ἀποτροπιαζόμενος τὸ νὰ μεταχειρισθῶ τὸν καταναγκασμόν, ἐπέτρεψα ἑκὼν ἄκων, κατ' ἄδειαν ἣν ἐζήτησα παρὰ τῆς κυβερνήσεως, νὰ ἐξακολουθήσωσι διαιτώμεναι καὶ διδασκόμεναι κατ' οἶκον, μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως ἀμφοτέρων.

2.

Ἐκδρομὴ εἰς Αἴγιον.

Μεγάλον πόθον, ἀλλ' ὀλίγον καιρὸν καὶ ὀλίγας ἀφορμὰς ἔχων ἵνα περιέλθω καὶ γνωρίσω ὅσον ἐνεδέχετο περισσότερον τὴν Ἑλλάδα κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις της, ἐδέχθην περὶ τούτους περίπου τοὺς χρόνους νὰ συνοδεύσω τὸν Ἰωάννην Δεληγιάννην ἐπισκεφθέντα τὴν ἀδελφήν του, Καν Μελετοπούλου, εἰς Αἴγιον. Τῆς ὁδοιπορίας ταύτης τὰ καθέκαστα διαφεύγουσιν ἤδη τὴν μνήμην μου. Ἠξεύρω ὅμως ὅτι δὲν ἤμην εἰς αὐτήν, ὡς ὤφειλον, δι' ἀναγνώσεων προπαρεσκευασμένος, ὥστε, εἰ καὶ ἐπεχειρήσαμεν αὐτὴν διὰ ξηρᾶς, ἵνα ἴδωμεν τὴν Πελοπόννησον, δὲν ὠφελήθην ἐξ αὐτῆς

όσον έπρεπεν. Έξ Άθηνών μετέβημεν διά Μεγάρων είς Κόρινθον, όπου μάς έξένισεν ό κ. Γεωργαντάς Νοταράς· έκείθεν δέ δι' Άχλαδοκάμπου είς Τρίπολιν, καί διά Καλαβρύτων είς Μέγα Σπήλαιον. Τίς ήν τού έτους ή έποχή άγνοώ ήδη· ήξεύρω δέ μόνον ότι ήτον ήμέρα τις νηστήσιμος, διότι ένθυμούμαι τήν έκπληξίν μου ότε είδον τό παρατεθέν ήμίν ούχί εύτελές δείπνον, μή στερούμενον ούδέ κρεάτων ούδέ πλακούντων παντοίως έσκευασμένων. Καί οί μέν μοναχοί άπέσχον φυσικώ τώ λόγω αύτού, άλλ' ή ταχύτης μεθ' ής παρεσκευάσθη μέ είχεν έμβάλει είς ύπονοίας, άδίκους δέν άμφιβάλλω. Έν Αίγίω ό κ. Μελετόπουλος είχε τήν οίκίαν του παρά τήν άκτήν, ύπό τήν εύρείαν πλάτανον ύφ' ήν οί έγχώριοι μυθολογούσιν ότι έστρατοπέδευσεν ό Μέγας Άλέξανδρος, καί παρά τήν πηγήν ήτις διά δώδεκα κρουνών προχέει γραφικώτατα τό άφθονον ύδωρ της είς τήν θάλασσαν. Ή θέσις αύτη, ή θέα τού ώραίου Κορινθιακού κόλπου καί τού είς τήν άντιπέραν κειμένου Παρνασσού, τά ώραία περίχωρα τού Αίγίου, μέ κατέθελγον καί μ' ένθουσίων. Δυστυχώς όμως έπελθών μοι δριμύς πόνος όδόντος κατέστρεφε πάσάν μου τήν άπόλαυσιν, καί μέ είχεν έπί τινα χρόνον ώς καί κλινήρη. Άμα δ' άναλαβών, έξέδραμον μετά τού Ι. Δεληγιάννη διά λέμβου είς Πάτρας, είς άς τοσούτο μόνον έμείναμεν όσον νά ίδώ ότι καί ή πόλις αύτη άνεπτύσσετο ύπό τό πνεύμα τής έλευθερίας, ούδέν δ' έκεί μοί συνέβη άξιον άφηγήσεως.

Έπεστρέψαμεν είς Αίγιον ίνα έπανέλθωμεν είς Άθήνας, καί συμπαραλαβόντες καί τήν Καν Μελετοπούλου, άπεπλεύσαμεν έπί μεγάλου τρεχαντηρίου. Ό άνεμος έσίγα, ή θάλασσα άντανακλώσα ώς κάτοπτρον τήν χρυσήν πανσέληνον δέν έκινείτο είμή καθ' όσον ή νωθρά ήμών κώπη τήν έπληττε, καί άδρανές έκρέματο τό ίστίον. Μετ' όλίγον δ' άπεκοιμήθημεν, καί ώς ήμείς καί οί ναύται, διότι έκοιμάτο πάσα ή φύσις. Χαρμοσύνως δ' έξεπλάγημεν τό πρωί, ότε, άνοίξαντες τούς όφθαλμούς, είδομεν άλλοίαν άπέναντι ήμών τήν σκηνογραφίαν, καί έννοήσαμεν ότι διά νυκτός ήγρύπνει κάν ό ζέφυρος, καί μάς έφερεν άκατανοήτως, καί τής ήσυχίας ήμών φει-

δόμενος, μέχρι τῆς διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν εὐφορίαν αὐτῆς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις περιφήμου παραλίας, τῆς «μεταξὺ Κορίνθου καὶ Σικυῶνος». Ἀλλὰ καὶ τότε ἔτι τόσον ἠρέμα ἐχωροῦμεν, καὶ τόσον μᾶς εἵλκυεν ἡ ὡραιότης τῆς χώρας ἣν παρεπλέομεν, ὥστε ὁ κ. Δεληγιάννης καὶ ἐγὼ ἀπεβιβάσθημεν καὶ παρηκολουθοῦμεν πολλάκις τὸ πλοῖον πεζοί, ἢ μᾶλλον τὸ πλοῖον ἠκολούθει ἡμᾶς, διότι τὸ βῆμα ἡμῶν ἦν τοῦ ἐδικοῦ του ταχύτερον.

Ἀλλὰ καὶ πλέοντες, εἰ καὶ δὲν εἴχομεν σχεδὸν τὸ αἴσθημα ὅτι τὸ πλοιάριον ἡμῶν προυχώρει, μᾶλλον δ' ὅτι ἡ ξηρά, ὥς τις θεάτρων σκηνογραφία, ὀπισθοδρομοῦσα, ἐλαφρῶς ὀλισθαίνουσα, οὐχ ἧττον ἐφθάσαμεν τὸ ἑσπέρας εἰς τὸν Ἰσθμόν, καὶ εἰς Λουτράκιον ἐν καλύβῃ διανυκτερεύσαντες, τὴν ἐπιοῦσαν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ ἤλθομεν πρωὶ ἔτι εἰς Καλαμάκιον, καὶ ἐναυλώσαμεν πέραμα διὰ τὸν Πειραιᾶ. Εἶχε δὲ ἤδη ἐπιβιβασθῆ ἡ Κα Μελετοπούλου, καὶ ἔμελλον καὶ αὐτὸς νὰ ἐπιβῶ, ὅτε προσελθὼν ξένος, μοὶ εἶπεν ὅτι, Γάλλος ὢν ὁδοιπόρος, προὐτίθετο ν' ἀπέλθῃ εἰς Ἀθήνας, δὲν εὕρισκε δὲ πλοῖον, καὶ παρεκάλει ἂν ἠθέλομεν νὰ τῷ ἐπιτρέψωμεν νὰ ἐπιβῇ εἰς τὸ ἡμέτερον. Ζητήσας τότε τῆς Κας Μελετοπούλου τὴν ἄδειαν, τῷ εἶπον ὅτι γίνεται προθύμως δεκτός, καὶ οὕτως ἀπεπλεύσαμεν.

Ἀλλ' ὁ Σαρωνικὸς κόλπος δὲν ἐδείχθη ἐπιεικὴς ὡς ὁ Κορινθιακός, καὶ ἅμα ἐξήλθομεν τοῦ λιμένος, μᾶς ὑπεδέχθη ὀρθὸς ἀπηλιώτης, ὅστις ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπιτεινόμενος, μᾶς ἐβίασε δι' ὅλης τῆς ἡμέρας νὰ λοξοδρομῶμεν, οἱ πλεῖστοι σκληρῶς πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς ναυτίας, χωρὶς οὐδαμῶς νὰ ἐρχώμεθα ἐγγύτερον εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον. Οὕτως ἔφθασεν ἡ νύξ, θυελλωδεστέρα ἔτι τῆς ἡμέρας, καὶ ὁ ἄνεμος ἔμενεν ἀντίπρωρος πάντοτε· ὥστε ὁ κυβερνήτης ἐνόμισε φρόνιμον καὶ ἀσφαλέστερον νὰ μὴ μείνῃ καὶ δι' αὐτῆς ἐκτεθειμένος εἰς τὴν μανίαν τῶν ἀνέμων καὶ τῶν ὑδάτων, καὶ ἐλθὼν ἠγκυροβόλησεν μετὰ τοῦ ἡλίου τὴν δύσιν εἰς ὅρμον τινὰ τῆς Πελοποννήσου πολὺ μᾶλλον ἀπέχοντα τοῦ Πειραιῶς ἢ ὁ λιμὴν ἀφ' οὗ ὡρμήθημεν. Τὸ μέρος ἦν ἔρημον καὶ γραφικῶς ἄγριον, κολπίσκοι ὑπὸ θαμνοφύτων λόφων περιβαλλόμενοι, εἰς ὧν ἕνα ἀπέβημεν, καὶ

πῦρ ἅψαντες, ἐδειπνήσαμεν ἐξ ἐφοδίων ἃ εἶχε μεθ' ἑαυτῆς ἡ Κα Μελετοπούλου, ἐκ προνοίας ἀναποφεύκτου κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τοὺς προηγηθέντας ἐν Ἑλλάδι τῆς χρήσεως τοῦ ἀτμοῦ, καὶ ὅτε αἱ ἐλάχισται θαλασσοπλοΐαι ἐδύναντο εἰς Ὀδυσσείας νὰ παρατείνωνται. Μετὰ ταῦτα δ' ἐκοιμήθημεν εἰς τὰ στρώματα τῶν θάμνων ἃ ἡ φύσις μᾶς εἶχε παρασκευάσει, καὶ τὴν ἐπαύριον, ἅμα ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, ἀνήχθημεν, μόνον διότι, ὡς ὀρθῶς μᾶς ὑπέδειξεν ὁ κυβερνήτης, δὲν ἐπρόκειτο βεβαίως νὰ ἐγκατασταθῶμεν μονίμως ὅπου διενυκτερεύσαμεν. Ὁ ἄνεμος ἐν τούτοις, εἰ καὶ μεταβληθείς, εἶχεν ὅμως ὁπωσοῦν πραϋνθῆ, καὶ καθίστα πως τὰς λεξοδρομίας φορητοτέρας, ὥστε καὶ ὁ Γάλλος συνοδοιπόρος ἐπανέλαβε τὴν δύναμιν τοῦ λαλεῖν, ἧς τὸν εἶχε στερήσει τὴν προτεραίαν ὁ κυματισμός, καὶ μᾶς ἔλεγεν ὅτι ἡ ἐνασχόλησίς του ἦν ἡ φιλολογία, καὶ μᾶς ἐδείκνυεν αὐτογράφους πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὰς τοῦ Λαμαρτίνου, ἂν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, καὶ τοῦ Βίκτορος Οὔγου, καὶ ἄλλων τινῶν τῶν ἐν ταῖς Μούσαις συναδέλφων του. Ἐν ἄλλοις ἐρωτήσας καὶ μαθὼν παρ' ἐμοῦ ὅτι κατάγομαι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, μεγάλως ἐξεπλάγη ἀκούσας νὰ ὁμιλῶ περὶ Εὐαγγελίου, καὶ μὲ ἠρώτησεν ἂν τὸ Εὐαγγέλιόν μου δὲν ἦν τὸ Κοράνιον, διότι ἐνόμιζεν ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις Τούρκους μόνον ἔχει καὶ ὄχι ἄλλους κατοίκους.

Ἐν τούτοις ὁ ἄνεμος ἐπέμενε πνέων βορειοανατολικῶς, ὡς ἂν ἐφύσα αὐτὸν πρὸς ἡμᾶς τὸ στόμιον τοῦ Πειραιῶς, ὁ δὲ πλοίαρχος μᾶς ὡμολόγησεν ὅτι τῷ ἦν ἀδύνατον νὰ φθάσῃ εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἀττικῆς, καὶ θὰ στρέψῃ τὴν πρῶραν πρὸς τὴν Αἴγιναν, ὅπου προσορμισθέντες νὰ περιμείνωμεν τὴν ἀλλαγὴν τοῦ καιροῦ. Τὸ κατ' ἐμὲ ἤκουσα τοῦτο μετ' εὐχαριστήσεως, χαίρων νὰ ἴδω τὴν ὡραίαν Αἴγιναν, καὶ ἐν πάσῃ περιστάσει προτιμῶν τοῦτο τῆς ματαίας θαλασσομαχίας, δι' ἧς ἀντὶ νὰ προβαίνωμεν, μᾶλλον ὀπισθοδρομοῦμεν. Πάντων δ' ἡμῶν ἐφαίνετο μᾶλλον ἐνοχλούμενος ἐκ τῆς θαλάσσης ὁ Γάλλος συνοδοιπόρος, καὶ τόσην εἶχεν ἐπιθυμίαν νὰ πατήσῃ στερεὸν ἔδαφος, ὥστε ἐκήρυξεν ὅτι, ἅπαξ ἀφιχθεὶς εἰς

Αἴγιναν, δὲν παραδίδεται πλέον εἰς τὸ ὕπουλον στοιχεῖον, ἀλλὰ θέλει μισθώσει ἵππον ἵνα μεταβῇ εἰς Ἀθήνας. Τοῦτο ἠκούσαμεν οὐχὶ ἄνευ ἐκπλήξεως ὑπὸ τοῦ λέγοντος ἑαυτὸν ἀνταποκριτὴν ἀκαδημαϊκὸν τῆς Γαλλίας. Εἰς Αἴγιναν τὴν ἑσπέραν καταπλεύσαντες ἐχωρίσθημεν ἀπὸ τοῦ μουσοτραφοῦς Γάλλου, ὅστις ἀγνοῶ ἂν ἐπέτυχε θαλασσίου ἵππου διὰ τὴν περαιτέρω ὁδοιπορίαν του. Ἐξενίσθημεν δὲ παρὰ τῷ ἡγουμένῳ τοῦ ἐν Αἰγίνῃ μοναστηρίου. Μετὰ δύω δ' ἡμέρας, οὐρίου πνεύσαντος τοῦ ἀνέμου, ἐπανήλθομεν εἰς Ἀθήνας.

3.

Ἀποκατάστασις τῆς ἀδελφῆς μου Εὐφροσύνης.

Ἡ Ἀντιβασιλεία ἀπό τινος τὴν προσοχὴν αὐτῆς στρέψασα καὶ πρὸς τὸ ναυτικὸν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐννοοῦσα τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ μορφώσῃ αὐτὸ κατὰ τὰ Εὐρωπαϊκὰ ὑποδείγματα, ἀποφεύγουσα δὲ νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, πρὸς ἣν ἐδυσπίστει ἐν ὅσῳ ὑπερίσχυεν ἡ μερὶς τοῦ Μάουρερ καὶ τοῦ Ἄβελ, εἶχε ζητήσει διὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Σβεκίας Κου Εἴδενσταμ καὶ τοῦ προξένου αὐτῆς κ. Φάλβς νὰ τῇ πεμφθῶσι παρὰ τῆς δυνάμεως ταύτης ἱκανοί τινες ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ, οἵτινες ν' ἀναλάβωσι τὸ ἔργον τῆς ὀργανώσεως, ἐγκριθείσης δὲ τῆς αἰτήσεως, ἀφίχθησαν οὗτοι, προϊστάμενον ἔχοντες τὸν Πλοίαρχον Κόμητα Ἀδόλφον Ῥόζεν, ἄνδρα συνετόν, πεπαιδευμένον, δραστήριον καὶ διαπρεπῆ κατὰ τοὺς τρόπους καὶ τὰ ἤθη. Οὗτος συνεδέθη διὰ στενῶν σχέσεων μεθ' ἡμῶν, ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφήν μου Εὐφροσύνην, μεθ' ὃ διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ Ναυστάθμου, καὶ μεταβάντες ἐγκατέστησαν εἰς Πόρον. Πρὶν ἢ χωρισθῇ ἀφ' ἡμῶν, ἀνέθηκεν εἰς τὸν ὑπὸ τὰς διαταγάς του διατελοῦντα Σουηδὸν ἀξιωματικὸν καὶ ἔμπειρον ἀρχιτέκτονα Τσέβιτς τὴν διαγραφὴν τοῦ σχεδίου, καθ' ὃ ὁ πατήρ μου ἀνήγειρεν ἀμέσως τότε τὴν κατὰ τὴν Πλάκα ἡμετέραν οἰκίαν.

Ἐν Πόρῳ δ' ἐναυπήγησε τὰ πρῶτα πλοῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ἀλλὰ μικρὰ ταῦτα καὶ ὡς ὁ ἴδιος ἐξετίμα καὶ μοὶ ἔλεγεν ὀλίγον χρήσιμα, διότι μάτην παρίστα εἰς τὴν κωφεύουσαν τότε κυβέρνησιν ὅτι ὁ καιρὸς τῶν ἱστιοφόρων εἶχε παρέλθει, ὅτι πᾶσα ὑπὲρ αὐτῶν δαπάνη ἦν τοῦ λοιποῦ μᾶλλον σπατάλη, καὶ ἔπρεπε μόνον διὰ ναυπηγίαν ἀτμοπλοίων νὰ καταβάλληται. Τέλος δέ, μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τινῶν, φθόνος καὶ ζηλότυπος δυσμένεια τὸν ἐμάκρυνον τῆς ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος, ἣν κατὰ τὴν ὁμολογίαν καὶ αὐτῶν τῶν κατ' αὐτοῦ δυσμενέστερον διακειμένων, πολλαχῶς ὠφέλησε διὰ τῆς ἱκανότητος, τῆς πείρας του, καὶ τῆς ὑπ' οὐδενός ποτε οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἀμφισβητηθείσης ἀκεραιότητος τοῦ χαρακτῆρός του.

Ἐν Πόρῳ ἡ ἀδελφή μου ἀπέκτησε δύω τέκνα, τὸν **Γεώργιον** καὶ τὴν **Μαρίαν**. Ἀπελθόντα δὲ τὸν σύζυγόν της ἠκολούθησεν εἰς Σβεκίαν, ἀποσπασθεῖσα διὰ παντὸς ἀπὸ τῶν ἀγκαλῶν ἡμῶν, καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Στοκχόλμην, ἧς τὸ δριμὺ κλίμα κατέστρεψε τὴν ὑγείαν της. Ἐκ τῶν τέκνων της ὁ μὲν Γεώργιος ἀνεδείχθη ἔπειτα διάσημος ζωγράφος, καὶ ἐγένετο μόνιμος πρόεδρος τῆς ἐν Στοκχόλμῃ ἀκαδημίας τῶν τεχνῶν, ἡ δὲ Μαρία ὑπανδρεύθη ἐν Σουηδίᾳ τὸν βαθύπλουτον εὐπατρίδην Δείξονα καὶ ἐγκατεστάθη ἐν Γοτεμβούργῃ.

Ὁ δ' ἕτερος τῶν γαμβρῶν μου, ὁ Ἐρρῖκος Σκήν, ἧττον πρακτικός, καὶ ζωηροτέραν μᾶλλον ἢ ἐμβριθεστέραν ἔχων τὴν φαντασίαν, εἰς πολλὰς ἐπεδόθη καὶ μεγάλας, ἀλλὰ μὴ ἐπὶ πείρας στηριζομένας ἀγρονομικὰς ἐπιχειρήσεις. Οὕτως ἀγοράσας, ἠθέλησε νὰ ἐκχερσώσῃ καὶ μεταβάλῃ εἰς πλουσίας ἀμπέλους καὶ εὔσκια δάση τὴν ἄφορον ἔρημον τοῦ Φαλλέως (τοῦ Βερχαμοῦ) μεταξὺ Φαλήρου, Ὑμηττοῦ καὶ Ἀθηνῶν, νὰ εἰσαγάγῃ διὰ μεγάλων μωρεοφυτειῶν σκωληκοτροφίαν καὶ μεταξουργίαν εἰς τὴν Κηφισίαν καὶ ὁμοίως καὶ εἰς τοὺς Ἀγγελοκήπους. Ταῦτα ὅμως κατέστρεψαν πᾶσαν τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, συμπαρασύραντα καὶ τὴν τῶν γονέων του, εἰς βαρέα χρέη αὐτοὺς ἐμβαλόντα. Μετὰ πολλὰ δ' ἔτη ἐπέτυχε τὴν

θέσιν προξένου τῆς Ἀγγλίας εἰς Χαλέπιον, ὅπου ἡ ἀδελφή μου ἧς ἡ καρδία ἦν βωμὸς ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως, προθύμως τὸν παρηκολούθησε, καὶ ἐκεῖ μετὰ μακρὰν διαμονὴν ἐτελεύτησεν.

Ἐκ δὲ τῶν τέκνων των ὁ μὲν πρωτότοκος υἱὸς Φήλιξ ἠκολούθησε τὸν Λ. Γόρδωνα ὡς Γραμματεὺς αὐτοῦ εἰς Καναδὰν καὶ εἶτα διωρίσθη γραμματεὺς τῆς Γερουσίας ἐν Λονδίνῳ, ὁ δὲ νεώτερος Γεώργιος ἔγεινεν ἱερεὺς (διαμαρτυρόμενος).

4.

Ὑπηρεσία.

Ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ δ' ἡ περισσοτέρα προσπάθειά μου περιεστράφη ἀφ' ὅτου μετέβημεν εἰς Ἀθήνας εἰς τὰ περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς μέσης καὶ ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως. Ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Κόμητος Ἀρμανσπέργου τοῦ νὰ ἐκδώσῃ αὐτὸν ὡς πρῶτον ἔργον ἐγκαινιάζον τὴν νέαν καθέδραν τοῦ βασιλείου ἀπεδείχθη ἀνυπόστατος καὶ ἐξηκολουθοῦμεν διαβουκολούμενοι δι' ὑπεκφυγῶν, αἵτινες μοὶ ἀπεδείκνυον ὅτι περὶ ἄλλα ἀσχολούμενος ὁ Κόμης, εἶχεν ἐντελῶς ἀποσπάσει ἀπὸ τοῦ ἀντικειμένου τούτου τὴν προσοχήν του. Τούτου ἕνεκα, ἵνα κἂν τὰ τότε ὑπάρχοντα σχολεῖα μὴ μένωσιν ἐντελῶς ἀνοργάνιστα, συνέταξα προσωρινόν τινα κανονισμὸν αὐτῶν, ὃν ἐξήγαγον ἐκ τοῦ γενικοῦ σχεδίου, καὶ τοῦτον, ὑποβληθέντα ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ ἐκύρωσε πομπωδῶς ἡ Ἀντιβασιλεία, τὴν 25 Μαρτίου 1835, ὡς δι' αὐτοῦ δῆθεν τὴν ἐθνικὴν ἑορτὴν ἀξίως πανηγυρίζουσα. Ὅπως δήποτε ὅμως, ἐπ' αὐτοῦ κἂν ἐστηρίζομεν τὴν σύστασιν καὶ ἄλλων σχολείων καθ' ὅσον ἡ ἵδρυσις αὐτῶν ἦν ἐφικτή. Ὡς πρὸς τὸν γενικὸν δ' ὀργανισμόν, ματαίας βλέπων πάσας τὰς προσπαθείας ἃς κατεβάλλομεν πρὸς κύρωσιν αὐτοῦ, ἀπεφάσισα νὰ καταφύγω εἰς μέτρον δι' οὗ ἐθυσίαζον ἣν εἶχον δικαίαν φιλοτιμίαν

τοῦ νὰ ἴδω ἐγκρινόμενον τὸ ἴδιον ἐμαυτοῦ ἔργον, καὶ ἀποβλέψας οὐχὶ εἰς ἐμοῦ ἀλλ' εἰς τοῦ σκοποῦ τὴν ἐπιτυχίαν, παρέστησα εἰς τὸν ὑπουργὸν κ. Ῥίζον, ὅτι ἂν προτείνῃ τὴν σύστασιν ἐπιτροπῆς πρὸς σύνταξιν νέου ὀργανισμοῦ, ἐλπὶς ὑπῆρχεν ἴσως νὰ δώσῃ τοῦτο νέαν ὦσιν εἰς τὴν ὑπόθεσιν, καὶ ἡ Ἀντιβασιλεία, ἐνδίδουσα εἰς τῆς ἐπιτροπῆς τὴν βαρύτητα, νὰ παραδεχθῇ τὸ ὑπ' αὐτῆς συνταχθησόμενον σχέδιον. Τὸ ἀνιδιοτελὲς τῆς προτάσεως ἀναγνωρίσας ὁ Κ. Ῥίζος καὶ ἐπαινέσας με διότι ἑκουσίως κατέλιπον εἰς ἄλλους τὴν τιμὴν ἔργου προϊόντος μακρῶν κόπων, καὶ ἀγανακτῶν δὲ καὶ διὰ τὴν ἀκηδείαν τῆς Ἀντιβασιλείας, ἐπρότεινε τὴν ἐπιτροπήν, συγκειμένην ἐξ ὧν μελῶν ἐγὼ τῇ ἐπρότεινα, περιέχουσαν δ' οὐ μόνον φίλους μου, οἷοι ἦσαν ὁ Σχινᾶς, ὁ Γεννάδιος, ἀλλὰ καί τινας μεμψιμοίρους τὸν χαρακτῆρα καὶ δυσμενῶς πρὸς ἐμὲ διακειμένους, ὡς τὸν Φαρμακίδην καὶ τὸν Μανούσην.

Κατ' ἀρχὰς ἐπὶ πολλὰς συνεδριάσεις ἡ ἐπιτροπὴ ἐπλανᾶτο εἰς κυκεῶνα προτάσεων καὶ ἀντιπροτάσεων, ἄνευ βάσεως καὶ ἄνευ ἑνότητος, καὶ τὸ ἔργον της οὐδόλως προώδευε. Τέλος δὲ παρετήρησέ τις ὅτι, ὡς ἐπληροφορήθη, ὑπῆρχεν ἤδη σχέδιόν τι συνταχθὲν ἐν τῷ ὑπουργείῳ καὶ ἐπρότεινε τοῦτο νὰ ληφθῇ ὡς βάσις τῆς ἐργασίας. Τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἦν ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ παρεδέχθη σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν, ὡς πρὸς τὰ οὐσιώδη, τὸν ὀργανισμόν μου, χωρὶς νὰ ἠξεύρῃ ὅτι ἦτον ἐμός, καὶ ἐπεράτωσεν εἰς ὀλίγας συνεδριάσεις τὴν πρὶν ἐπ' ἄπειρον παρατεινομένην ἐργασίαν της. Ἔχαιρον λοιπὸν ἐγὼ τότε, καὶ ἐνδομύχως ἐθριάμβευον, πεποιθὼς ὅτι ἡ πρότασις τῆς ἐπιτροπῆς ἀμέσως θὰ ἐκυροῦτο, καὶ ὅτι, εἰ καὶ θὰ ἐστερούμην αὐτὸς τῆς τιμῆς τοῦ ν' ἀναγνωρισθῶ ὡς ὁ ὀργανίσας τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀλλά, τὸ κυρίως σπουδαῖον, ὁ ὀργανισμὸς αὐτῆς θὰ ἐπετυγχάνετο, καὶ ἡ συνείδησις θὰ μὲ παρηγόρει ὅτι ἦν οὐχ ἧττον αὐτὸς ὁ ὃν ἐγὼ ἀπ' ἀρχῆς εἶχον ἐξεργασθῆ. Παρῆλθον ὅμως καὶ πάλιν ἡμέραι καὶ ἑβδομάδες καὶ μῆνες, καὶ ἡ ἀντιβασιλεία, εἰ καὶ ὤφειλεν ἐκ τῆς ὁμοφωνίας τῶν δύω σχεδίων νὰ πεισθῇ περὶ τῆς ὀρθότητος αὐτῶν,

ἀντέταττεν ἐντελῆ σιγὴν εἰς πάσας τὰς ἡμετέρας ὑπενθυμίσεις· ὥστε καὶ ἡ αὐταπάρνησίς μου ἔμενεν ἄνευ ἀποτελέσματος.

Τῇ 26ῃ Μαΐου τοῦ 1835 ὁ Βασιλεὺς ἐνῆλιξ κηρυχθείς, ἀνέλαβε τὰς ἡνίας, ἡ ἀντιβασιλεία ἔπαυσεν ὑπάρχουσα, ἀλλ' ὁ πρόεδρος αὐτῆς Ἀρμανσπέργης ἔμεινεν ὡς **Ἀρχιγραμματεὺς** τῆς ἐπικρατείας, σχεδὸν Βασιλικὴν ἐξασκῶν ἐξουσίαν, καὶ εἰς τὸν νέον Βασιλέα περισσοτέρας τιμὰς παρὰ δύναμιν ἀποδίδων, ὥστε εἰς τὴν σχολὴν ταύτην δυσκόλως ἠδύνατο νὰ ὡριμάσῃ τοῦ νέου ἡγεμόνος ἡ πεῖρα καὶ ἡ κρίσις.

Τότε ἀνενεώσαμεν τὰς προτάσεις ἡμῶν περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν σχολείων. Ἀλλ' ὁ Ἀρχιγραμματεύς, ὅστις ὡς πρὶν πᾶσαν τὴν δύναμιν εἰς χεῖράς του συνεκέντρου, ἐξηκολούθει ὡς τότε κωφεύων. Περὶ τὸν Σεπτέμβριον δὲ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπεφασίσθη ἡ σύστασις συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας, καὶ ὀργανικὸς νόμος συνετάχθη αὐτοῦ, ἀντιγραφείς, κατὰ μέγα μέρος, ὡς τότε συνήθως ἐγίνετο, ἐκ τῶν Βαυαρικῶν διατάξεων. Ἀνετέθη δ' εἰς ἐμὲ ἡ μετάφρασις τοῦ τε νόμου καὶ τοῦ κανονισμοῦ, δοθείσης μοι συγχρόνως τῆς ἐπαγγελίας ὅτι θὰ διωριζόμην εἷς τῶν ἐν τῷ ὀργανισμῷ μνημονευομένων εἰσηγητῶν, οἵτινες ἦσαν ἐκ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τῶν ὑπουργείων, καὶ ὧν ἔργον ἦν νὰ εἰσάγωσι καὶ ὑποστηρίζωσι τὰ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως εἰς αὐτὸ παρουσιαζόμενα νομοθετήματα. Ἀλλ' ὅτε ἔγιναν οἱ διορισμοὶ τοῦ προσωπικοῦ, ἡ θέσις ἧς εἶχον αὐθορμήτως δώσει εἰς ἐμὲ τὴν ὑπόσχεσιν ὡς ἀμοιβὴν τῆς ἀνατεθείσης μοι ἐργασίας, ἐδόθη εἰς τὸν Γ. Βέλλιον, σύμβουλον τοῦ ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης, εἰς ἐμὲ δ' ἔπεμψεν ὁ Κόμης Ἀρμανσπέργης τὸν Σκ. Σοῦτσον τὸν σχεδὸν οἰκεῖόν του γενόμενον διὰ τὴν σχέσιν του μετὰ τῶν Κανταχουζηνῶν, νὰ μοὶ προτείνῃ νὰ μεταβῶ ὡς Σύμβουλος εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν (ἀποθανόντος τότε τοῦ συμβούλου Λαστὶκ) ἢ νὰ μετατεθῶ ὡς πρῶτος Γραμματεὺς εἰς τὸ Ἀνακτοβούλιον, τὸ Γραφεῖον ἐν ᾧ ἐσυζητοῦντο καὶ ἐπεκυροῦντο ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, πράγματι δὲ τότε ὑπὸ τοῦ ἀρχιγραμματέως Ἀρμανσπέργη, πᾶσαι αἱ ὑπουργικαὶ προτάσεις.

Ἀλλ᾽ εἰς ταῦτα ἀπήντησα ὅτι ἀπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως δὲν θέλω ν᾽ ἀποχωρήσω, διότι φρονῶ ὅτι ἐκ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς μορφώσεως τοῦ Ἔθνους ἐξαρτᾶται τῆς Ἑλλάδος τὸ μέλλον. Ὅσον δὲ διὰ τὴν θέσιν ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν, εἶχον καὶ ἕτερον λόγον ἵνα μὴ τὴν δεχθῶ καίτοι λίαν ἐπίζηλον οὖσαν, ὅτι εἰς αὐτὴν ἐξ ὑπηρεσίας δικαίωμα προβιβασμοῦ εἶχεν ὁ φίλος μου καὶ αὐτῆς κατὰ πάντα ἄξιος Πέτρος ὁ Δεληγιάννης, ὥστε δὲν ἤθελον ἐγὼ νὰ τὸν ἀποκλείσω. Περὶ δὲ τῆς ἐν τῷ Ἀνακτοβουλίῳ εἶπον ὅτι δέχομαι μὲν αὐτὴν εὐγνωμόνως, ἀλλὰ μόνον ἂν ἦν δυνατὸν νὰ διατηρῶ συγχρόνως καὶ τὴν ἐν τῷ ὑπουργείῳ ἐν ᾧ ὑπηρέτουν, ἐπιτείνων καὶ διπλασιάζων τὴν ἐργασίαν μου. Ἤλπιζα δέ, ἂν μοὶ ἐχορηγεῖτο ἡ διπλῆ αὕτη ἐργασία, νὰ ἐνεργῶ ἐν τῷ Ἀνακτοβουλίῳ τὴν κύρωσιν τῶν ἔργων ἃ ἤθελον παρασκευάζει ἐν τῷ ὑπουργείῳ, καὶ ἰδίως νὰ κατορθώσω τὴν τοῦ ἀμελουμένου ὀργανισμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἀλλ᾽ ἡ πρότασίς μου δὲν ἐνεκρίθη καὶ οὕτως ἔμεινα εἰς ἣν θέσιν ἤμην καὶ πρίν.

Εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας ὅμως, πλὴν τῶν ἐπισήμων εἰσηγητῶν, ἐδύναντο νὰ ἐμφανίζωνται εἰς αὐτὸ ὡς τοιοῦτοι καὶ οἱ ὑπουργικοὶ σύμβουλοι, ὁσάκις ἐλάμβανον τὴν ἐπὶ τούτῳ ἐντολὴν παρὰ τῶν ἁρμοδίων ὑπουργῶν. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην παρέστην καὶ ἐγὼ ἐνίοτε καὶ ὡμίλησα εἰς τὸ συμβούλιον. Δὲν ἐνθυμοῦμαι δ᾽ εἰς τίνα περίστασιν, ἀλλὰ περὶ μοναστηριακῆς ὑποθέσεως προκειμένου, εἴχομεν μάθει ὅτι ἡ ἀντιπολίτευσις προὐτίθετο νὰ μεταθέσῃ κακῇ πίστει τὸ ζήτημα εἰς ἀνοίκειον ἔδαφος· δι᾽ ὃ ἀπεφασίσθη ὅτι ἔπρεπε νὰ ὑπεκφύγωμεν τὴν συζήτησιν. Συνώδευσα λοιπὸν τότε τὸν ὑπουργόν, ὡμίλησα κατὰ τὰ δόξαντα, καὶ ἡ θύελλα ἔμελλε ν᾽ ἀντιπαρέλθῃ, ὅτε ὁ κ. Ῥίζος, εὐερεθίστου ὢν καὶ ζωηροῦ χαρακτῆρος, ἐπελάθετο τῶν ἀποφασισθέντων, καὶ ἐμπεσὼν εἰς τὴν παγίδα, ὡμίλησε μετ᾽ ὀργῆς, ἐφείλκυσεν ἐφ᾽ ἑαυτὸν τὴν ἄδικον τῆς ἀντιπολιτεύσεως προσβολὴν καὶ ὑπέστη ἧτταν. Εἰς ἄλλην δὲ συνεδρίασιν, ὡς ἐπίτροπος πεμφθεὶς ὁ Σκαρλάτος

Βυζάντιος ἵνα δικαιολογήσῃ τὸ ὑπουργεῖον διά τινα ληφθέντα μέτρα περὶ τῶν διαλυθέντων μοναστηρίων, προσεβλήθη βιαίως ὑπό τινων τῶν συμβούλων, καὶ ἰδίως τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη· καὶ ἐπειδὴ τὴν ἀπάντησιν αὐτοῦ, ἀμυνομένου, ἐχαρακτήρισαν οὗτοι ὡς ὕβριν κατ' αὐτοῦ, ὁ Ἀρμανσπέργης ὅστις μῆνιν ἔτρεφε κατὰ τοῦ Βυζαντίου, ὡς ἐπιστηθίου φίλου τοῦ Σχινᾶ, τὸν ἔπαυσεν ἀμέσως, καὶ ὁ Ῥίζος δὲν εἶχε τὴν δύναμιν τοῦ νὰ ὑπερασπίσῃ αὐτὸν ὃν εἶχε πρῶτος φέρει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, φοβηθεὶς τὴν ῥῆξιν ἣν τοῦτο ἤθελεν ἐπιφέρει· οὕτως ἐστερήθην ἐγὼ ἀγαπητοῦ φίλου ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, τὸ δὲ ὑπουργεῖον πολυτίμου λειτουργοῦ, καὶ ὁ Βυζάντιος ἔμενεν ἰδιωτεύων καὶ πενόμενος ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Ναυπλίῳ, μέχρις οὗ διεδέχθη ἀποθανόντα τὸν Κοκκώνην καὶ ἀποτυχόντα τὸν Χρυσοβέργην εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ 1836 ὅτε συνέβη στάσις ἐν Ἀκαρνανίᾳ, ἐλθὼν πρὸς ἐμὲ ὁ Παν. Σοῦτσος, τότε Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, καὶ λίαν τῷ Ἀρμανσπέργῃ ἀφωσιωμένος καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀγαπώμενος, μοὶ ἔφερε προκήρυξιν πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος Γερμανιστὶ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιγραμματέως συνταχθεῖσαν, ἵνα τὴν μεταφράσω εἰς τὸ Ἑλληνικὸν καὶ εἰς τὸ Γαλλικόν. Ἐπειδὴ δὲ τὴν μετάφρασιν ἐπεράτωσα τάχιστα, καί, ὡς αὐτὸς ἔκρινεν, ἐπιτυχῶς, ἠθέλησε καὶ ἀγαθὴν ἔχων τὴν καρδίαν, ἐνόμισε δίκαιον, νὰ μὲ συμπαραλάβῃ ἵνα τὴν παρουσιάσω ἐγὼ αὐτὸς εἰς τὸν Ἀρμανσπέργην. Ἄλλως τε δὲ καὶ ἦν προφανὲς ὅτι δὲν ἦν ἐκεῖνος ὁ μεταφραστής, διότι Γερμανικὰ δὲν ἐγνώριζεν. Ὅτε δὲ μᾶς ἐδέχθη ὁ Ἀρχιγραμματεύς, λυπηρῶς διετέθην ὑπὸ τῶν ὑπερβολῶν μεθ' ὧν ὁ Π. Σοῦτσος τῷ ἐξεθείαζε τὸ ἔργον του ὡς ἀπαράμιλλον, καὶ ὡς ὑπερακοντίζον τὰς περιφημοτέρας προκηρύξεις τοῦ Ναπολέοντος. Μοὶ ἐφάνη δ' ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Ἀρμανσπέργης ἐδέχετο τὴν κολακείαν μετὰ μειδιάματος εἰρωνικοῦ μᾶλλον ἢ ἰδιαρέσκου. Ὅτε δὲ μὲ ἠρώτησε καὶ ἐμὲ τί φρονῶ περὶ τῆς προκηρύξεως περιωρίσθην νὰ τῷ εἰπῶ ὅτι μοὶ φαίνεται σκόπιμος, καὶ ὅτι ἐπροσπάθησα νὰ τὴν μεταφράσω μετὰ πάσης ἀκριβείας.

Κατὰ δὲ τὸν Ἀπρίλιον (23) ἀπῆλθεν ὁ Βασιλεὺς ἵνα νυμφευθῇ, καὶ ὁ Ἀρμανσπέργης ἔμεινεν αὐτόχρημα Ἀντιβασιλεύς. Τότε ἀπηλπίσθημεν ὅτι ἦν δυνατὸν νὰ γίνῃ τίποτε μέχρις ἐπιστροφῆς τοῦ Βασιλέως περὶ ὀργανισμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως, διότι τοσοῦτον σπουδαῖον μέτρον δὲν θὰ ἐτόλμα βεβαίως ὁ Ἀρμανσπέργης νὰ νομοθετήσῃ ἐπὶ ἀπουσίας καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ὑπερτάτου ἄρχοντος. Ἀλλ' οὐχὶ ἄνευ ἐκπλήξεως ἔβλεπον ὅτι διάφορα μέτρα, ἀφορῶντα τὴν ἐκπαίδευσιν, ἐνέκρινε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, μετὰ πολλῆς εὐκολίας μάλιστα.

Ἓν ἐξ αὐτῶν ἀπέβλεπε τὴν Φιλεκπαιδευτικὴν Ἑταιρίαν. Ὁ πρῶτος τὴν περὶ αὐτῆς ἰδέαν συλλαβὼν ἦν ὁ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γερμανοῦ ἱεραποστόλου Κόρκ, γαμβροῦ τοῦ Φιλαλήθους, διορισθεὶς διευθυντὴς τῶν δημοτικῶν σχολείων Ι. Κοκκώνης, μετ' ὀλίγων ἄλλων κατ' ἀρχὰς συνεννοηθείς, ὧν εἷς ἤμην καὶ ἐγώ. Κατ' εἰσήγησιν δ' αὐτοῦ ἀνεγνωρίσαμεν πάντες ὅτι λαὸς ἐλεύθερος ἵνα διατηρήσῃ τὴν θέσιν του μεταξὺ τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν, καὶ ἀναδειχθῇ ἄξιος αὐτῆς ὀφείλει νὰ καλλιεργῇ τὴν παιδείαν. Ἀλλ' ἀναγνωρίζοντες τὴν τότε ἔτι, καὶ πιθανῶς ἐν μακρῷ μέλλοντι ἀνεπάρκειαν τῶν κυβερνητικῶν πόρων πρὸς τὴν πανταχοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διατήρησιν σχολείων δημοτικῶν, ὠργανίσαμεν ἑταιρίαν δι' ἧς ἰδιωτικαὶ συνεισφοραὶ θ' ἀνεπλήρωνον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὴν ἔνδειαν τοῦ ταμείου, καὶ ἥτις θὰ συνεννοεῖτο μετὰ τῆς κυβερνήσεως διὰ τὸν καταλληλότατον τῶν σχολείων αὐτῆς ὀργανισμὸν καὶ διὰ τὴν διάδοσιν τῶν διδακτικῶν βιβλίων καὶ τῶν χρησίμων διὰ τὸν λαὸν ἀναγνωσμάτων. Ἡ σύστασις καὶ ὁ ὀργανισμὸς τῆς Ἑταιρίας ἐνεκρίθη διὰ Βασιλικοῦ Διατάγματος τῆς 28 Αὐγούστου 1836.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ Ἑταιρία ἐξαιρέτως ἐπέδιδε, τὸν κοινωφελῆ αὐτῆς σκοπὸν ἐξυπηρετοῦσα. Μία τῶν ἐπιτροπῶν αὐτῆς ἦν ἡ ἐπὶ τῶν βιβλίων, συγκειμένη ἐκ τοῦ κ. Σχινᾶ, τοῦ Θ. Φαρμακίδου καὶ ἐμοῦ, καὶ εἴχομεν ἀποφασίσει, πλὴν τῆς λοιπῆς ἐπιμελείας ἣν μᾶς ἐπέβαλλεν ἡ θέσις αὕτη, καὶ νὰ μεταφράσωμεν

ἐκ ξένων γλωσσῶν βιβλία εὐαρέστου ἀναγνώσεως καὶ τῶν ἠθῶν καταρτιστικά· καὶ τί μὲν ὁ Φαρμακίδης ἢ ἄν τι μετέφρασε δὲν ἐνθυμοῦμαι, ὁ δὲ Σχινᾶς ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μετεγλώττισεν εἰς διάλεκτον δυστυχῶς χυδαίαν μᾶλλον ἢ κοινὴν τὰ ***Πασχαλινὰ αὐγά***, ἐγὼ δ' ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ μετέφρασα τὴν μικρὰν ***Ἠθικὴν τοῦ Κάμπε***, ἥτις ἐπὶ τῆς μετὰ ταῦτα ἀμελείας τῆς Ἑταιρίας εἰς ἰδιωτικὴν τυπογράφου κερδοσκοπίαν ἐγκαταλειφθεῖσα, ἔλαβε πρὸς ὄφελος αὐτοῦ, ὑπὲρ τὰς 20 ἐκδόσεις.

Ἀλλ' ἐπὶ μακρὸν δὲν ἔμεινεν εὐθυποροῦσα ἡ Ἑταιρία, ὥστε καὶ ὑπῆρξαν οἱ ἐκλαβόντες τὴν σύστασιν αὐτῆς ὡς πρόφασιν μᾶλλον ἢ ὡς εἰλικρινῆ πρόθεσιν. Ὁ γραμματεὺς αὐτῆς κ. Κοκκώνης, ὅστις καὶ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς συστάσεως αὐτῆς εἶχε λάβει, ἀνῆκεν εἰς τὴν μερίδα τῶν φιλορθοδόξων λεγομένων, ἥτις πολιτικῶς μὲν ἔκλινε πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, ὑπὸ θρησκευτικὴν δ' ἔποψιν ὑπέβλεπεν ὑπόπτως τὸ πνεῦμα προσηλυτισμοῦ τῶν ὀπαδῶν ἀλλοτρίων ἐκκλησιῶν, καὶ ἰδίως ἐδυσπίστει πρὸς τὸ τῶν διαμαρτυρομένων ἱεραποστόλων. Ἡ φιλόθρησκος δ' αὕτη ἀνησυχία του ἐχώρει μέχρις ἀδίκου πολλάκις ὑπερβολῆς, ὥστε καὶ ζηλοτύπως ἐκάκιζε τὸ παρθεναγωγεῖον τοῦ Ἀμερικανοῦ Χὶλλ τὸ τοσούτου καλοῦ πρόξενον γενόμενον εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅτε ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἄλλο ἐκπαιδευτικὸν θηλέων κατάστημα δὲν ὑπῆρχεν ἐν αὐταῖς, οὐδέποτε δὲ χρησιμεῦσαν εἰς ἐνεργείας προσηλυτισμοῦ. Ὁ κ. Κοκκώνης λοιπὸν διὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς ἣν ἐξήσκει ἐπὶ τῆς ἑταιρίας καὶ ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του καὶ ὡς πρῶτος αὐτῆς ἱδρυτὴς διεπράξατο τὴν ἐκλογὴν τοῦ κ. Ἀνδρέου Μεταξᾶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πολιτικῶν ὁμοφρόνων του εἰς τὴν θέσιν τοῦ προέδρου. Εἰς μίαν δὲ τῶν προσεχῶν συνεδριάσεων ἐξεπλάγην ἰδὼν συῤῥοὴν ἑταίρων οἵαν οὐδέποτε πρίν, καὶ ἐκεῖ ἐγερθεὶς ἐπρότεινεν ὁ Γραμματεὺς ὡς πρώτης ἀνάγκης τὴν σύστασιν, δαπάνῃ τῆς Ἑταιρίας, ἀνωτέρου παρθεναγωγείου ἐν Ἀθήναις. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἑταίρων ἐπευφήμησαν ἀμέσως εἰς τὴν πρότασιν ὡς πατριωτικὴν καὶ ἀξίαν πάσης ὑποστηρίξεως, ἐγὼ ὅμως, ὅστις οὐδὲν ἐκ τοῦ σκοποῦ του ἐγνώριζον, καὶ ἂν τὸν ἤξευρον δὲν

θὰ τὸν ἐνέκρινον, διότι δὲν θὰ ἐνόμιζον αὐτὸν ἐπ' ὀρθῶν στηριζόμενον δεδομένων, ἐγερθεὶς τὸ ἐπολέμησα διὰ μακρᾶς ἀγορεύσεως, ζητήσας νὰ καταδείξω ὅτι ἡ σύστασις τοιούτου παρθεναγωγείου πρῶτον μὲν θ' ἀπήτει δαπάνας ἀποῤῥοφώσας πάντα τὰ εἰσοδήματα τῆς Ἑταιρίας, ἔπειτα δ' ὅτι θ' ἀπέστρεφεν αὐτὴν ἐκ τοῦ σκοποῦ δι' ὃν ἱδρύθη. Καὶ τὴν χρησιμότητα μὲν ὑπάρξεως ἐντελοῦς ἀνωτέρου παρθεναγωγείου οὐδόλως ἠρνήθην, ἐξ ἐναντίας μάλιστα ἀνήγγειλα ὅτι ἡ Κυβέρνησις προὐτίθετο τοιούτου τὴν ἵδρυσιν, καὶ ἐγὼ αὐτὸς ὅτι ἐγκρίσει τοῦ ὑπουργοῦ εἶχον ἤδη παρασκευάσει αὐτοῦ τὸν κανονισμόν, μεριμνήσει δὲ καὶ γράψει ἤδη εἰς Ἑλβετίαν ἵνα πληροφορηθῶ ἂν ἦν διαθέσιμος καὶ ἤθελε ν' ἀναλάβη αὐτοῦ τὴν διεύθυνσιν ἡ Κα Chef-d'Oeuvre, ἥτις ἄλλοτε μετὰ μεγίστης ἱκανότητος διηύθυνε τὸ αὐτοκρατορικὸν παρθεναγωγεῖον τῆς Ὀδησσοῦ, καὶ ἣν ἐγὼ ἐγνώριζον ὅτε ἐν τῷ καταστήματι ἐκείνῳ εἶχον ἀνατραφῆ καὶ αἱ ἀδελφαί μου. Κατέδειξα λοιπὸν ὅτι ἀφ' οὗ δημοσίᾳ δαπάνῃ προὐτίθετο ἡ Κυβέρνησις νὰ ἱδρύσῃ ἀνυπερθέτως τοιοῦτο κατάστημα, δὲν ἔπρεπεν ἡ Ἑταιρία, παρεκβαίνουσα τῆς δικαιοδοσίας της καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς συστάσεώς της, νὰ δαπανήσῃ πάντα της τὰ εἰσοδήματα εἰς αὐτό.

Ἀλλ' οἱ ὀπαδοὶ τοῦ γραμματέως καὶ τοῦ προέδρου, παρεσκευασμένοι ὄντες ἀνεκραύγασαν ὅτι ἀδιάφορον τοῖς ἦν τί διαλογίζεται ἡ Κυβέρνησις, ὅτι τῆς Ἑταιρίας ἡ ἐνέργεια ἦν ἀνεξάρτητος, καὶ ἐπὶ τοιούτοις λόγοις, εἰς οὐδεμίαν δ' ἀντιλογίαν προσέχοντες, ἐψήφισαν τοῦ σχολείου τὴν σύστασιν. Τότε δ' ἐγώ, ἐννοήσας τὴν πρόθεσιν, καὶ βλέπων τὴν Ἑταιρίαν παρεκβᾶσαν τοῦ ἀρχικοῦ της σκοποῦ, ἔπεμψα μετὰ τὴν συνεδρίασιν τὴν παραίτησίν μου εἰς τὸ προεδρεῖον, προθύμως αὐτὴν δεξάμενον.

Τὸ σχολεῖον λοιπὸν ἱδρύθη, χωρὶς νὰ κατορθώσῃ ὅ,τι οἱ ἱδρυταὶ προὐτίθεντο, τὴν κατάργησιν τοῦ παρθεναγωγείου τοῦ κ. Χίλλ, διότι ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν πολὺ ἐκείνου ἐλείπετο. Εἶχεν ὅμως ὡς ἀποτέλεσμα ὅτι ἡ Κυβέρνησις, ἀφ' οὗ μάλιστα ἐγὼ ἐξῆλθον τοῦ ὑπουργείου τῆς ἐκπαιδεύσεως, βλέπουσα τὴν Ἑταιρίαν πάντας τοὺς

πόρους αὐτῆς εἰς συντήρησιν ἀνωτάτου Παρθεναγωγείου ὁρίσασαν, ἐθεώρησεν ἑαυτὴν ἀπηλλαγμένην τῆς φροντίδος ταύτης καὶ οὐδέποτε πλέον ἐνέκυψεν εἰς αὐτήν. Ἦν δὲ καὶ τοῦτο ἓν τῶν πολλῶν, καὶ οὐχὶ τὸ ἐλάχιστον, παράδειγμα τῆς τότε κυβερνητικῆς ἀπερισκεψίας· διότι ἐν ᾧ ἡ Ἑταιρία τὸ ἀρχαῖον ὄνομα μόνον διατηροῦσα, ἐξετρέπετο ἐντελῶς τοῦ πρώτου σκοποῦ της, ἡ Κυβέρνησις παρήτει εἰς ἰδιώτας τὴν διεύθυνσιν οὐ μόνον τοῦ κεντρικοῦ τούτου ἐκπαιδευτηρίου, ἀλλὰ πάσης τῆς γυναικείας ἐκπαιδεύσεως, καθ' ὅσον ἐπέτρεπε νὰ καταρτισθῇ αὐτὸ καὶ διδασκαλεῖον πρὸς μόρφωσιν δημοδιδασκαλισσῶν, ἃς αὐτὴ ὤφειλε νὰ προπαρασκευάζῃ. Καὶ τὸ περιεργότερον ὅτι, καίτοι παύσασα νὰ ἐπιτηρῇ αὐτό, ὡς κατάστημα αὐτῇ μὴ ἀνῆκον, οὐχ ἧττον τὰς δαπάνας τῆς συντηρήσεως αὐτοῦ ἐπρομήθευε. Ὅτε δὲ τῷ ὄντι ἀνὴρ γενναίως φιλόπατρις, ὁ Ἀρσάκης, ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ διατελῶν πασῶν τούτων τῶν περιστάσεων, ἀνήγειρε μετὰ μεγαλοπρεποῦς ἐλευθεριότητος τὸ πολυτελέστατον τοῦ παρθεναγωγείου μέγαρον, ἄλλους πόρους τοῦτο δὲν εἶχε πλὴν τῶν διδάκτρων τῶν ἰδιωτῶν, ἃ ἐπίσης θὰ εἶχεν ἂν ἦτο δημόσιον, καὶ πλὴν τῶν καταβολῶν αἵτινες ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἐπεβάλλοντο εἰς τοὺς δήμους ἵνα πέμπωσιν εἰς αὐτὸ ὑποτρόφους προωρισμένας νὰ μορφωθῶσιν εἰς διδασκαλίσσας. Τὸ μόνον λοιπὸν ἔργον τῆς ἰδιωτικῆς ἑταιρίας ἦν τότε νὰ προΐσταται τοῦ διδασκαλείου τῶν γυναικῶν, ἐκπληροῦσα καθῆκον ὃ ἁρμοδία ἦν καὶ ὤφειλε νὰ ἐκπληροῖ ἡ κυβέρνησις· τοῦτο δὲ μέχρις οὗ ἐν μετέπειτα χρόνοις καὶ ὑφ' ἑτέρων φιλογενῶν πλούσιαι ἐγένοντο προικίσεις εἰς τὸ κατάστημα.

Τὴν Φιλεκπαιδευτικὴν δ' ἑταιρίαν, διατηρήσασαν μὲν τὸ ὄνομα, ἐντελῶς δ' ἀποστᾶσαν τοῦ σκοποῦ δι' ὃν τὸ πρῶτον συνέστη, ἀντικατέστησεν ἔπειτα ἄλλη, ἡ τῆς «Διαδόσεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων» καὶ αὐτὴ ὅμως περιορισθεῖσα εἰς τοὺς ἔξω ὁμογενεῖς.

Ἐν Πειραιεῖ, ἀνορυττομένων τῶν θεμελίων τοῦ Τελωνείου, εὑρέθησαν ἐκεῖ ἀξιόλογοι ἐπιγραφαὶ τῶν ἀττικῶν νεωρίων. Ἀμέσως δ' ἐπεδόθη εἰς ἀντιγραφὴν αὐτῶν ὁ Γενικὸς ἔφορος τῶν ἀρχαιοτή-

των, ὁ Γερμανὸς Λουδ. Ῥόσς, ζητήσας, καὶ λαβὼν παρὰ τοῦ ὑπουργείου, ἵνα ἐπιδοθῇ εἰς τὴν μακρὰν ταύτην ἐργασίαν, ἄδειαν ἀποχῆς ἀπὸ τῆς λοιπῆς ὑπηρεσίας, εἰς ἣν τὸν ἀντικατέστησε κατὰ πᾶν τὸ διάστημα τοῦτο ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων Ἀττικῆς κ. Πιττάκης. Παρερχομένου δὲ τοῦ χρόνου χωρὶς νὰ πεμφθῶσιν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τὰ πολύτιμα ταῦτα ἀντίγραφα ἃ ἀνυπομόνως περιεμένοντο, ἐζήτησε παρὰ τοῦ κ. Ῥόσς ὁ ὑπουργὸς δι' ἐπισήμου ἐγγράφου ὃ ἐγὼ συνέταξα, νὰ μὴ ἀναβάλλῃ νὰ πέμψῃ αὐτὰ εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ἂν ἐπερατώθη ἡ ἀντιγραφή των. Πρὸς μεγάλην δ' ἔκπληξιν ἡμῶν ἐλάβομεν τὴν ἀπάντησιν ὅτι ἐπεράτωσε μὲν τὰ ἀντίγραφα, ἀλλ' ὅτι τὰ ἔπεμψεν.... εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Βερολίνου. Εἰς ταῦτα τῷ ἀπηντήθη ὅτι τοιοῦτο δικαίωμα δὲν εἶχε, καθ' ὃ ὑπάλληλος τῆς κυβερνήσεως, παρ' ἧς ἔλαβε τὴν ἐντολὴν τῆς ἀντιγραφῆς, καὶ ἥτις, ἂν ἤθελε, ἐδύνατο αὐτὴ νὰ πέμψῃ τὰ ἀντίγραφα εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, σχέσεις οὕτω συνδέουσα μετ' αὐτῆς. Προσεκαλεῖτο δ' ἄλλοτε νὰ μὴ πράξῃ τοῦτο, καὶ ἂν εἶχε καὶ δεύτερα ἀντίγραφα, νὰ πέμψῃ κἂν ταῦτα εἰς τὸ ὑπουργεῖον.

Ἀλλ' ὁ κ. Ῥόσς, ἀγανακτήσας, ἔπεμψε τὴν παραίτησίν του, ἣν ὁ ὑπουργὸς κ. Ῥίζος ἀμέσως ἐδέχθη, ἐπιμείνας παρὰ τῷ κόμητι Ἀρμανσπὲργ ὅτι ἢ ὁ Ῥόσς ἢ αὐτὸς θέλει ἐξέλθει τῆς ὑπηρεσίας. Οὕτως ὁ λίαν πεπαιδευμένος μὲν ἀλλ' ὀξύθυμος καὶ τῶν δημοσίων καθηκόντων του ἀτελῆ γνῶσιν ἔχων ἀρχαιολόγος, ἀπεσύρθη τῆς ὑπηρεσίας, ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Πιττάκη, καὶ ἔμεινε μόνον καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ.

Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα μοὶ ἐπρότεινεν ὁ κ. Πιττάκης νὰ συνεργασθῶμεν εἰς σύστασιν **Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας**, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς, ἵνα διὰ συνδρομῶν ἰδιωτικῶν ὑποβοηθῶμεν εἰς τὴν ἐπίτασιν τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐργασιῶν, δι' ἃς λίαν ἀνεπαρκεῖς ἦσαν τότε οἱ δημόσιοι πόροι. Τὴν πρότασιν αὐτοῦ ὀρθοτάτην καὶ λίαν εὐπρόσδεκτον θεωρήσας, συνέταξα ἀμέσως ἐγὼ τῆς Ἑταιρίας τὸν ὀργανισμόν, καὶ συμπαραλαβόντες καὶ τὸν Ν. Θεοχάρην, ἐπορεύθημεν οἱ τρεῖς ὁμοῦ εἴς τινων τῶν μᾶλλον φιλο-

μούσων τὰς οἰκίας, καὶ ἐλάβομεν καὶ αὐτῶν, πρὸ πάντων δὲ τοῦ ἐμοῦ ὑπουργοῦ, τοῦ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως κ. Ῥίζου, τὰς ὑπογραφὰς καὶ τὴν συγκατάθεσιν. Κατὰ τὸν Ἀπρίλιον δὲ τοῦ 1837, δοθείσης τῆς ἐγκρίσεως τῆς Κυβερνήσεως, συνῆλθον κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, εἰς τὸν οἰκίσκον ὅστις ἐχρησίμευε τότε εἰς ἀποθήκην ἀρχαιοτήτων, οἱ πρῶτοι ἱδρυταὶ τῆς Ἑταιρίας, καὶ ἐκεῖ, λαβὼν τὸν λόγον ὡς εἰσηγητὴς αὐτῆς καὶ ὡς σύμβουλος τοῦ ὑπουργείου τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐξέθηκα τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ὠφέλειαν τῆς συστάσεως, καὶ ψηφοφορίας γενομένης, ἐξελέγησαν πρόεδρος μὲν ὁ κ. Ῥίζος, γραμματεὺς δ᾽ ἐγώ· καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐξηκολούθησα ἐπικυρούμενος εἰς τὴν θέσιν ταύτην, μέχρις οὗ, τὸ 1850, παρῃτήθην τῆς Ἑταιρίας δι᾽ οὓς λόγους ἀλλαχοῦ θέλω ἐκθέσει. Κατ᾽ ἔτος δέ, κατὰ τὴν 20ην Μαΐου ἐτελοῦμεν ἐν τῷ Παρθενῶνι γενικὴν συνεδρίασιν τῆς Ἑταιρίας, ἥτις ἀπέβαινεν εἰς δημοτελῆ ἐπιστημονικὴν ἑορτὴν τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν ἐπιδημούντων ξένων, καὶ ἐν αὐτῇ ὁ πρόεδρος (ἐν ὅσῳ πρόεδρος ἦν ὁ Ῥίζος) ἐπροοιμίαζε διὰ λόγου καλλιεπεστάτου, συνήθως τὴν σπουδαιότητα τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν ἀφορῶντος, μετ᾽ αὐτὸν δ᾽ ἐγὼ ἐξέθετον τὰ ἐπὶ τοῦ ἔτους πεπραγμένα, προσπαθῶν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν σημασίαν τῶν γενομένων νὰ παραστήσω, ἵνα αἱ συνεδριάσεις αὗται, διδάσκουσαί πως τὸ πολὺ περικεχυμένον πλῆθος, κινῶσι συγχρόνως καὶ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ πρὸς τὰς ἀρχαιότητας καὶ τὸν τῆς Ἑταιρίας σκοπόν. Ὑπέβαλλε δὲ καὶ ὁ ταμίας τῆς Ἑταιρίας τὰ τῆς οἰκονομικῆς αὐτῆς καταστάσεως, ἅτινα δὲν ἦσαν πολὺ λαμπρά, πηγὴν ἔχοντα μόνον τὰς συνδρομάς, οὔσας 15 δραχμὰς κατ᾽ ἔτος δι᾽ ἕκαστον μέλος. Μετὰ μίαν ἑβδομάδα συνήρχετο αὖθις ἡ Ἑταιρία εἰς τὴν κάτω πόλιν, καὶ προέβαινεν εἰς τὰς ἀρχαιρεσίας διὰ τὸ προσεχὲς ἔτος, καὶ εἰς ἐκλογὴν ἐπιτροπῆς ἐξελεγκτικῆς τοῦ ἀπολογισμοῦ. Καί τοι δὲ γλίσχρους ἔχουσα τοὺς πόρους ἡ Ἑταιρία καθ᾽ ὃν καιρὸν ἐγραμμάτευον παρ᾽ αὐτῇ, πολλὰ ὅμως καὶ ἀνέσκαψε καὶ ἀνεστήλωσε καὶ προσέθηκεν εἰς τῶν Μουσείων τὰς συλλογάς, τῇ συνεργείᾳ καὶ ἐγκρίσει πάντοτε τοῦ Ἐφόρου τῶν ἀρ-

χαιοτήτων, διότι ἀνεξαρτήτου σώματος ἐπιστημονικοῦ ἀξιώσεις δὲν εἶχε, τῶν μελῶν αὐτῆς μόνον, κατὰ τὸν κανονισμόν, προσὸν ἐχόντων, τὴν ἐτησίαν 15 δραχμῶν αὐτῶν συνδρομήν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν ἑνὶ τῶν ἐτῶν μεταξὺ τῶν Συμβούλων ἐξελέγη ὁ κ. Ἄγγελος Γέροντας, πολίτης Ἀθηναῖος οὐχὶ μὲν μεταξὺ τῶν λογίων καταριθμούμενος, ἀλλ' ἔντιμος καὶ σεβαστός, καὶ διὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς του πολλοὺς τῶν συμπολιτῶν του εἰς τὴν Ἑταιρίαν δυνάμενος νὰ ἑλκύσῃ.

Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἤρξατο ὁ κ. Πιττάκης καὶ τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος, εἰς ἣν καὶ ἐγὼ κατ' ἀρχὰς συνέπραξα, ἀπέστην ὅμως μετέπειτα, ἀποδοκιμάζων τὴν μεγάλην αὐτῆς ἀταξίαν. Ἀνέλαβε δὲ αὐτὴ καὶ μεγάλως ἐβελτιώθη ἐν μετέπειτα χρόνοις ὅτε ἤρξατο ἐκδιδομένη ὑπ' ἄλλους οἰωνούς.

Ἡμέραν τινὰ ὁ Κόμης Ἀρμανσπὲργ μοὶ ἐμήνυσε διὰ τοῦ ὑπουργοῦ κ. Ῥίζου, ὅτι, καθὰ ἐπληροφορήθη, ἐφοίτων παρὰ τῷ Ν Σκούφῳ, συντάκτῃ τότε τοῦ «Σωτῆρος», ἐφημερίδος ἀντιπολιτευομένης, καὶ ἐπιδιωκούσης τὴν ἕνωσιν τῶν δύω ἀντικυβερνητικῶν μερίδων, τῆς Γαλλικῆς καὶ τῆς Ῥωσσικῆς· καὶ ὅτι, ἂν θέλω νὰ μείνω εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, πρέπει νὰ παύσω ταύτας τὰς ἐπισκέψεις μου. Ἐγὼ δ' εἰς ἀπάντησιν τὸν παρεκάλεσα νὰ εἰπῇ εἰς τὸν Κόμητα, ὅτι ἡ συναναστροφή μου μετὰ τοῦ κ. Σκούφου, ὄντος ἀρχαίου φίλου τῆς οἰκογενείας μου, οὐδένα εἶχε πολιτικὸν χρωματισμόν· ἂν δ' ὁ Κόμης μὲ νομίζῃ ἱκανὸν νὰ προδίδω τὰ τῆς ὑπηρεσίας εἰς οἷον δήποτε, ἔχει δικαίωμα, καὶ καθῆκον μάλιστα, νὰ μὲ παύσῃ· τὰς σχέσεις μου ὅμως μετ' ἀρχαίου φίλου, ὅλως ξένας εἰς τὴν πολιτικὴν ὅτι δὲν θέλω ἐγκαταλείψει. Ὁ κ. Ῥίζος ἐνέκρινε τὴν ἀπάντησίν μου, καὶ ὁ Κόμης Ἀρμανσπὲργ δὲν μ' ἔπαυσε.

Ἐν τούτοις ἔβλεπον μετ' ἀπελπισίας ὅτι περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν σχολείων οὐδὲ κἂν λόγος πλέον ἐγίνετο. Γνωρίζων δ' ὅτι τὸ σχέδιόν μου, περιλαμβάνον καὶ τὰ περὶ ἱδρύσεως Πανεπιστημίου, προσέκρουεν οὐ μόνον εἰς τὴν ἀδράνειαν τοῦ πανισχύρου ἀρχιγραμματέως, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλους ἰσχυροὺς ἀντιπάλους, ἰδίως εἰς τὸν

μεμψίμοιρον χαρακτῆρα τοῦ παρὰ τῷ πρωθυπουργῷ Τρικούπη καὶ δι' αὐτοῦ παρὰ τῷ Ἀρμανσπέργη ἐπιῤῥοὴν ἐξασκοῦντος Θ. Μανούση, ὅστις γελοίαν ἔλεγε τὴν πρότασιν συστάσεως Πανεπιστημείου ὅτε οὐδὲ δημοτικὰ σχολεῖα εἴχομεν ἀρτίως κατηρτισμένα, ἐσκέφθην ὅτι ἔπρεπε ν' ἀλλάξω μέθοδον, καὶ νὰ ἐπιδιώξω βαθμηδὸν κἄν, ἀφ' οὗ δὲν τὸ κατώρθουν διὰ μιᾶς, τῆς προθέσεώς μου τὴν ἐπιτυχίαν.

Εἰς τοῦτο ἀφορμὴν μοὶ ἔδωκεν ὁ ἄρτι ἐκ Παρισίων ἀφιχθείς, αὐτοδίδακτος μὲν ἀλλ' εὐπαίδευτος νέος Κεφαλλήν, ὁ Σπ. Πήλλικας, ἀρχίσας ἰδιωτικῶς ἐν τῷ Γυμνασίῳ σειράν τινα ἀγορεύσεων καὶ παραδόσεων περὶ ποινικοῦ νόμου. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Γεώργιος Μαυροκορδάτος εἰς τὴν οἰκίαν του συνάγων εὐμαθεῖς νέους, ἐκ τῶν δικαστικῶν μάλιστα ὑπαλλήλων, ἐξήγει αὐτοῖς τὸν Γαλλικὸν νόμον. Ἐκ τούτων λοιπὸν ὠφεληθείς, ἀπετάθην ἰδιαιτέρως καὶ εἰς ἄλλους τινὰς τῶν παρ' ἡμῖν λογίων, ὡς τὸν Προβελέγιον, τὸν Δόσκον, τὸν Δομνάνδον, τὸν Περικλῆν Ἀργυρόπουλον, καὶ λαβὼν αὐτῶν τὴν συναίνεσιν, πολὺ δ' ἐκλιπαρήσας προσωπικῶς καὶ τὸν Ἀρμανσπέργην, ὅστις κατ' ἀρχὰς μοὶ ἀντέλεγε, συνέταξα Β. Διάταγμα, προθύμως ὑπογραφὲν ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ κ. Ῥίζου, καὶ ἀναθέτον εἰς ἕνδεκα ἀνωτέρους δημοσίους λειτουργοὺς τὴν ἐντολὴν τοῦ νὰ διδάξωσι δημοσίως ἐπιστημονικὰ μαθήματα. Τὴν πρότασιν ταύτην εἶπεν ὁ Κόμης Ἀρμανσπέργης ὅτι προθύμως θέλει κυρώσει. Ἀλλ' ὅμως καὶ πάλιν ὁ καιρὸς παρήρχετο καὶ ἡ κύρωσις δὲν ἤρχετο, ἂν καὶ οὐδέποτε ἀπήντων αὐτὸν ἐγὼ χωρὶς καὶ προφορικῶς νὰ τῷ ὑπενθυμίζω αὐτὴν καὶ νὰ τὸν παρακαλῶ.

Τέλος τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ 1836 ἡ ὑπόσχεσις αἰφνιδίως, καὶ παρὰ πᾶσαν ἡμῶν προσδοκίαν, ἐξεπληρώθη. Δύω πολύφυλλα διατάγματα γερμανιστὶ γεγραμμένα ἐπέμφθησαν τῇ 31 Δεκεμβρίου παρὰ τοῦ Ἀρχιγραμματέως, ἀντιπροσωπεύοντος τότε τὸν ἀπόντα Βασιλέα, εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως. Ἐξ αὐτῶν τὸ ἓν ἦν ὀργανισμὸς τοῦ Πανεπιστημίου, τὸ δὲ ἕτερον τῶν δημοτικῶν καὶ ἑλληνικῶν σχολείων, ἐνεκλείοντο δ' ἐν-

τὸς ἑτέρου διατάγματος ὁρίζοντος νὰ μεταφρασθῶσι καὶ δημοσιευθῶσιν ἀνυπερθέτως καὶ μετὰ πάσης ταχύτητος δηλαδή, ἐννοεῖται, πολὺ ἀνωτέρας τῆς ἣν ἔθηκεν ἡ ἀντιβασιλεία εἰς τὸ νὰ τὰ ἐκδώσῃ. Ὁ ἔκτακτος οὗτος ζῆλος καὶ ἡ ἀσυνήθης σπουδὴ μᾶς ἐξέπληξε κατὰ πρῶτον. Ἀλλ' ἡ ἐξήγησις αὐτῆς δὲν ἐβράδυνεν. Εἰδήσεις ἐκ Γερμανίας ἀνήγγελλον ὅτι ὁ Βασιλεύς, νυμφευθεὶς τὴν Ἀμαλίαν, ἡγεμονίδα τῆς Ὀλδενβούργης, ἐπέστρεφεν εἰς τὸ κράτος του, ἀλλ' οὐδὲν προσέθετον περὶ τοῦ τί ὁ Βασιλεὺς προὐτίθετο ὡς πρὸς τὴν διατήρησιν ἢ μὴ τοῦ Κόμητος Ἀρμανσπέργη, ἐξ οὗ εἰς πολλὴν ταραχὴν ὁ Κόμης περιελθών, ἔσπευσε βροχηδὸν νὰ πέμψῃ εἰς πάντα τὰ ὑπουργεῖα οἷα δήποτε δῆθεν ὀργανιστικὰ διατάγματα, καυχώμενος ὅτι, ὡς ὁ Γραμματεὺς τοῦ Συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας Παναγ. Σοῦτσος εἶπεν ἐν ἀγορεύσει ὑπὸ τοῦ Κόμητος ὑπαγορευθείσῃ, ὁ ἀρχιγραμματεὺς εἶχεν ἐντελῶς ὀργανίσει τὸ κράτος ἐπὶ τῆς ἀπουσίας τοῦ Βασιλέως, εἰς τοῦτον δ' ἔμενεν μόνον πλέον νὰ ἐπιθέσῃ τὸ ***ἐπιστέγασμα***, αἰνιττόμενος τὸ Σύνταγμα, καὶ ἐπικρεμῶν τοῦτο ὡς ἀπειλὴν εἰς τὸν Βασιλέα, ἂν ἐσκέπτετο ν' ἀπομακρύνῃ τὸν Ἀρμανσπέργην.

Δύω τῶν πολλῶν τούτων Διαταγμάτων ἦσαν καὶ τὰ ἡμέτερα. Πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῶν ἐγώ, ὡς ἐκ τῶν καθηκόντων μου, ἀνέλαβον τὴν μετάφρασιν, καὶ ἵνα ταχύτερον χωρῇ, ὑπηγόρευον εἰς τὸν τότε ἐν τῷ ὑπουργείῳ ὑπηρετοῦντα Βλαχούτσην. Ἀλλὰ καθ' ὅσον προέβαινον, ἔβλεπον μετ' ἀπορίας οὐ μόνον ὅτι οἱ ὀργανισμοὶ οὗτοι οὐδὲν εἶχον τὸ κοινὸν πρὸς τοὺς ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου ὑποβληθέντας, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐν πλείστοις ἦσαν ἀνεφάρμοστοι διὰ τὴν Ἑλλάδα· ταχέως δ' ἀνεγνώρισα αὐτοὺς ὡς ἁπλῆν καὶ κατεσπευσμένην ἀντιγραφὴν τῶν Βαυαρικῶν κανονισμῶν, μετ' ἐλαχίστων μεταῤῥυθμίσεων, ἵνα φανῶσιν ὡς νέον νομοθέτημα δῆθεν.

Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν ἑπομένως ταύτην, ἐπεράτωσα μὲν τὴν μετάφρασιν ἐντὸς τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ μετ' αὐτῆς ἐπορεύθην πρὸς τὸν ὑπουργὸν κ. Ῥίζον, καὶ τῷ παρέστησα ὅτι θὰ ἦν ἀνάξιον αὐτοῦ, μετὰ τόσους καταβληθέντας κόπους ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου

ἵνα ἐπὶ σπουδαίων βάσεων στηριχθῇ ἡ ἐκπαίδευσις ἐν Ἑλλάδι, νὰ ἐκδοθῇ διὰ τῆς ὑπογραφῆς του ἔργον οὕτως ἀπερίσκεπτον καὶ ὀλίγον ἀντιστοιχοῦν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς πατρίδος. Ἀναγνωρίσαντος δὲ καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τὴν ὀρθότητα τῶν λόγων μου, συνέταξα ἀμέσως, κατὰ τὴν τότε τάξιν τῆς ὑπηρεσίας, καὶ ὁ ὑπουργὸς ὑπέγραψε καὶ ἔπεμψε πρὸς τὸν ἀρχιγραμματέα, ἔκθεσιν ἐν ᾗ ἀνεφέροντο αἱ οὐσιωδέστεραι τοῦ ἔργου ἀτέλειαι, καὶ οἱ λόγοι δι' οὓς δὲν ἐθεωρεῖτο ἡ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ σκόπιμος. Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον εὐθὺς μᾶς ἐπέμφθη δεύτερον διάταγμα, σφοδρότατον, ἐν ᾧ ἐλέγετο ὅτι δὲν ζητοῦνται αἱ παρατηρήσεις τοῦ ὑπουργείου, ἀλλ' ἡ ἄνευ ἐλαχίστης ἀναβολῆς μετάφρασις καὶ δημοσίευσις τῶν ὀργανισμῶν.

Καίτοι δυσανασχετῶν, ἀλλὰ πρὸς ἀποφυγὴν σκανδάλου, ἔπεμψεν ὁ κ. Ῥίζος τὴν μετάφρασιν εἰς δημοσίευσιν ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῆς κυβερνήσεως»· ἀλλ' οὐ μόνον δὲν ἐκοινοποιήθη αὕτη ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου εἰς τὰς ἀρχὰς πρὸς ἐκτέλεσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ περιέχον αὐτὴν φύλλον ἐλήφθη φροντὶς νὰ μὴ πεμφθῇ εἰς οὐδεμίαν τῶν ἀρχῶν καὶ ἔμεινεν ἐν σωροῖς ἀχρήστοις ἀποτεταμιευμένον εἰς τὸ ὑπουργεῖον, καὶ ὁ ὀργανισμὸς οὐδαμῶς ἐφηρμόσθη, περὶ οὗ ὅμως ἐντελῶς ἠδιαφόρει ὁ ἀρχιγραμματεύς, καθ' ὅσον πρὸς τὸν σκοπὸν ὃν ἐπεδίωκε τῷ ἤρκει ἡ τύπωσις.

Ἐν ᾧ δὲ οὕτως ἠσχολούμην περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν δημοσίων μου καθηκόντων, ἐξηκολούθουν ἀφιερῶν τὰς περισσευούσας μοι στιγμὰς εἰς τὴν φιλολογίαν. Κατὰ τὴν πρώτην μου ἄφιξιν εἰς Ἀθήνας, δανεισθείς, νομίζω παρὰ τοῦ Θεοχάρους, ἀρχαίαν μονότομον ἔκδοσιν τοῦ Ἀριστοφάνους μεθ' ἑλληνολατινικῶν σχολίων, ἀνεγίνωσκον αὐτὸν μετ' ἐπιστασίας, καὶ ἠγωνιζόμην οὐ μόνον εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ποιητοῦ νὰ εἰσδύσω, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μυστήριον τῆς προσῳδικῆς αὐτοῦ ἁρμονίας. Ἐκ τῆς μελέτης δὲ ταύτης προέκυψεν ἡ πεποίθησίς μου, ἢ μᾶλλον ἡ ἐπικύρωσις τῆς ἰδέας ἣν εἶχον πρὸ πολλοῦ χρόνου συλλαβεῖ, ὅτι ἡ νεοελληνικὴ προσῳδία ὀλίγον διαφέρει τῆς ἀρχαίας ὡς πρὸς τὰς βάσεις αὐτῆς, τῶν το-

νισμένων συλλαβῶν ἐπεχουσῶν ἐν ταύτῃ εἰς τῶν στίχων τὴν προφορὰν ἣν θέσιν ἐπεῖχον αἱ μακραὶ ἐν ἐκείνῃ, καὶ ὅτι ἑπομένως ἐφικτὸν ἦν εἰς τὴν σημερινὴν ἡμῶν στιχουργίαν ν' ἀνακτήσηται τὰ ἐπισημότερα τῶν ἀρχαίων εἰς ἀχρηστίαν περιπεσόντων μέτρων ὡς τὸ τοῦ δακτυλικοῦ ἑξαμέτρου, καὶ ἔτι μᾶλλον τὸ τοῦ ἰαμβικοῦ τριμέτρου. Τοῦτο εἶχον καὶ πρὶν ἔτι ἀνεύρει ἐν σπανίοις τισὶ τῶν ἀρχαιοτέρων ἡμῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων· ἔκτοτε δὲ πολλὴ καὶ ὑπ' ἐμοῦ καὶ ὑπ' ἄλλων ἐγένετο χρῆσις αὐτοῦ, ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ κατάχρησις.

Περὶ τῆς γνώμης μου δὲ ταύτης, τῆς ἀφορώσης τὴν σχέσιν τῆς ἀρχαίας πρὸς τὴν νέαν προσῳδίαν, συνέταξα πραγματείαν ἣν ἔδωκα ὡς πρώτην συμβολὴν εἰς τὸ περιοδικὸν τὴν ***Ἠώ***, τὸ τότε ἱδρυθὲν ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ Νικολαΐδου τοῦ Λεβαδέως, τοῦ ἀρτίως διορισθέντος ***παρέδρου*** ὑπ' ἐμὲ ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐπικαλεσθέντος δὲ καὶ τὴν συνεργασίαν μου εἰς τὴν φιλολογικὴν ταύτην ἐπιχείρησιν.

Μετὰ τοῦτο δ' ἔδωκα εἰς τὴν ***Ἠὼ*** διήγημά τι, τὸ πρῶτον ὃ ποτὲ συνέταξα, ἐπιγραφόμενον «Αἱ φυλακαὶ ἢ ἡ κεφαλικὴ ποινὴ» καὶ περὶ τούτου συνέβη περίεργον, τὸ ἑξῆς· ὅτι μετά τινα ἔτη ὁ πολὺς ἐν Ἑλληνισταῖς Ἔλισσεν, ἐκ τῆς ***Ἠοῦς***, ἢ ἐκ μεταγενεστέρας ἐκδόσεως αὐτοῦ γνῶσιν λαβὼν τὸ μετέφρασεν εἰς τὴν Γερμανικήν. Ἀλλ' εἴτε αὐτός, εἴτε ὁ ἐκδότης εἰς ὃν ἔπεμψε τὴν μετάφρασιν, ἀπατηθείς, ἐξέλαβεν αὐτὴν ὡς ἀφήγησιν ἀληθῶς συμβάσης δίκης, καὶ τὴν ἐξέδωκεν ἐν συλλογῇ «περιφήμων δικῶν», ἀνωνύμως μάλιστα, πρὸς μεγίστην μου ἔκπληξιν. Μετὰ ταῦτα ὅμως, ἐλθὼν ὁ Ἔλισσεν εἰς Ἀθήνας, καὶ γνωρίσας τὴν ἀπάτην εἰς ἣν ὑπέπεσε μοὶ ἐζήτησε συγχώρησιν δι' αὐτήν, πράξας τοῦτο ἔπειτα καὶ ἐντύπως.

Εἰς τὴν «Ἠὼ» δ' ἔπαυσα γράφων, μετ' οὐ πολύ, ὅτε δὲν ἐνθυμοῦμαι διατί, ὁ ἐκδότης μὲ προσέβαλε δι' αὐτῆς, τὸν ἀφιλοκερδῶς συνεργαζόμενον προϊστάμενόν του. Βραχὺ δὲ μετὰ ταῦτα ἔπαυσε καὶ τοῦ περιοδικοῦ τούτου ἡ ἔκδοσις.

Εἰς τὸ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν μου διατελοῦν δημόσιον, μετὰ ταῦτα δὲ Βασιλικὸν κληθὲν Τυπογραφεῖον, ἐξέδωκα τότε, ζητήσας καὶ λαβὼν τὴν ἔγκρισιν τῆς Κυβερνήσεως, τὴν δίτομον συλλογὴν τῶν μαθηματικῶν προβλημάτων, ἣν ἐν Μονάχῳ ἔτι εἴχομεν συντάξει ὁ Σκ. Σοῦτσος καὶ ἐγώ. Ἀλλ᾽ ἐν μὲν τῇ Γερμανίᾳ ἡ ἀνάλογος συλλογὴ τοῦ Maïer Hirsch, ἣν ἡμεῖς ὡς βάσιν τοῦ ἡμετέρου ἔργου ἐλάβομεν διπλασιάσαντες σχεδὸν αὐτὴν διὰ πλείστων προσθηκῶν, εἰ καὶ ἀφθόνων ὄντων ἐκεῖ τῶν τοιούτων βοηθητικῶν βιβλίων, δὲν ἔπαυεν ὅμως ἀναδημοσιευομένη, διότι ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ ἀρίστη πάντων ἐκείνων, ἀλλ᾽ ἐν Ἑλλάδι τὸ μόνον τοῦτο τότε ὑφιστάμενον ἔμενε, καὶ ἐξηκολούθησε μένον ἄγνωστον εἰς σωροὺς μυοβρώτους καὶ σηπομένους, χωρὶς οὐδεμία νὰ δοθῇ εἰς αὐτὸ προσοχή. Τοῦτο δ᾽ ἀποδοτέον καὶ εἰς τὸ ὅτι οὐδέποτε ἐγὼ ἠθέλησα ἢ εἰς τὰ ὑπουργεῖα ἢ εἰς ἰδιώτας, διδασκάλους ἢ ἄλλους ν᾽ ἀποταθῶ, ἵνα ἐπιβληθῇ ἢ κἂν συστηθῇ τὸ βιβλίον εἰς ἐκπαιδευτήρια καὶ εἰς μαθητάς, ἀφελῶς ἐλπίζων ὅτι ἂν εἶχεν ἀξίαν ἔπρεπεν αὐτὴ ἀφ᾽ ἑαυτῆς ν᾽ ἀναγνωρισθῇ. Μόνον δ᾽ ὅτε μετὰ ἔτη πολλὰ ἱδρύθη τὸ ***Πρακτικὸν*** λεγόμενον ***Λύκειον,*** ἐνόμισα ἀναγκαῖον νὰ ἑλκύσω τὴν προσοχὴν τοῦ ἄρτι διορισθέντος διευθυντοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ εἰς τοιοῦτο κατάστημα ἀναποφεύκτου τούτου βοηθητικοῦ βιβλίου. Ἀλλ᾽ ὁ κ. Διευθυντὴς μοὶ εἶπεν ὅτι αὐτό, καθ᾽ ὅσον ἤξευρεν, ἦτο πολὺ ἀρχαῖον· εἰς ὃ ἐγὼ περιωρίσθην νὰ τῷ ἀπαντήσω ὅτι, καθ᾽ ὅσον καὶ ἐγὼ ἤξευρον, ὁ Εὐκλείδης ἦτον ἀρχαιότερος. Τὸ βιβλίον δ᾽ ἔμεινε χάρτης ἄχρηστος ὡς καὶ πρίν.

Κατὰ Μάϊον τοῦ 1835 τὸ Βασιλικὸν τυπογραφεῖον προσηρτήθη εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν, καὶ τὸν διευθυντὴν αὐτοῦ Ἀποστολίδην Κοσμητὴν ἀντικατέστησεν ὁ Βαυαρὸς Δρ Ἄνσελμος. Λίαν εὐνοούμενος ὑπὸ τῆς Ἀντιβασιλείας, ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν ὡς καὶ νὰ δαπανᾷ ἀφειδῶς εἰς ὅ,τι ἔκρινεν ὠφέλιμον, ἐν ἄλλοις καὶ εἰς ἔκδοσιν βιβλίων ἃ ἐθεώρει κοινωφελῆ. Οὕτω πρῶτον μὲν ἐξέδωκεν τοῦ Σπ. Σκούφου τήν, ὡς πολλοὶ ἔκρινον, οὐχὶ ὅλως ἄμεμπτον μετάφρασιν περιλήψεως τοῦ Ν. Ἀναχάρσιδος εἰς ἕνα τόμον,

δοὺς ἀμοιβὴν 100 δρ. τὸ τυπογραφικὸν φύλλον διὰ τὸν μεταφραστήν· εἶτα δ' ἀνέθετο εἰς ἐμὲ τὴν μετάφρασιν, πρὸς 60 δρ. τὸ φύλλον, τοῦ Ῥοβινσῶνος καὶ τῆς Ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς τοῦ Κάμπε, καὶ αὕτη ἦν μέρος τῶν ὀλιγίστων φιλολογικῶν μου ἐργασιῶν ἐξ ὧν ποτέ τι ὠφελήθην χρηματικῶς.

Κατὰ τὸ ἔτος 1836 ἦλθεν ἐκ Βλαχίας, καὶ ἀποκατέστη εἰς Πειραιᾶ ὁ ποιητὴς Ἀθανάσιος Χρηστόπουλος. Ἅμα δ' ἤκουσα περὶ τῆς ἀφίξεώς του περιχαρὴς ἔγραψα ᾠδὴν πρὸς αὐτὸν («**Ἐπέρασ' ὁ χειμῶνας**») καὶ τῷ τὴν ἔπεμψα. Τὸν εἶδον δὲ μετὰ ταῦτα εἰς τοῦ Ῥίζου, καὶ ὅτε πρῶτον τῷ παρουσιάσθην, εἶπεν εἰς τὸν Ῥίζον ἀποτεινόμενος· «Μ' ἔστειλεν ἓν ποίημα εἰς τὸν Πειραιᾶ. Πολὺ νόστιμον ἦτο!» Ὑψηλός, οὐχὶ λίαν διακεκριμένης φυσιογνωμίας, καὶ ἐφάνη ὀλίγον ἀνταποκρινόμενος εἰς τὰς προσδοκίας μου, ἥκιστα ποιητικῆς φύσεως καὶ ὡς ἐκθηλυνθεὶς ἐν Δακίᾳ. Ἡ ἀναγεννηθεῖσα Ἑλλὰς μικρὸν ἐφαίνετο ἐμπνέουσα αὐτῷ ἐνδιαφέρον, καὶ μετά τινας μῆνας ἐπέστρεψεν εἰς Δακίαν ὅπου ἀπεβίωσε κατὰ τὸ 1837.

5.

Ὁ βασιλεὺς νυμφευθείς.

Ἐντὸς δὲ τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1837 ἀνηγγέλθη εἰς Ἀθήνας ὅτι ὁ Βασιλεὺς μετὰ τῆς νέας Βασιλίσσης ἀφίχθη εἰς Κέρκυραν, καὶ ὑποκώφως κατ' ἀρχάς, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ λαμπρῶς διεδόθη ὅτι συνωδεύετο ὑπὸ ἀντικαταστάτου τοῦ Κόμητος Ἀρμανσπέργου. Ἐκυρώθη δ' ἡ εἴδησις μετ' οὐ πολύ, ὅτε ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν εἶδε τὸν Κόμητα μετὰ πυρετώδους ταχύτητος παρασκευαζόμενον εἰς ἀναχώρησιν. Εἰς τὴν οἰκίαν ἤμην τοῦ ὑπουργοῦ κ. Ῥίζου νοσοῦντος, ὅτε ὁ Ἀρμανσπέργης ἦλθε νὰ τὸν ἀποχαιρετήσῃ, καὶ νὰ τῷ ζητήσῃ συγχρόνως τὴν χάριν νὰ τῷ συντάξῃ ἐπιτάφιον τῆς ἀρτίως ἀποθανούσης ὡραίας θυγατρός του, τῆς Λουΐζης Κανтακου-

ζηνοῦ. Προσελθὼν δ' αὐτῷ ὅτε ἀνεχώρει καὶ τὴν θέσιν καὶ τὴν λύπην αὐτοῦ αἰδεσθείς, τὸν ἀπεχαιρέτησα, καὶ ὁ ἴδιος εὐμενῶς μοὶ προσεῖπε. Πρὶν δ' ἀποπλεύσῃ τῷ ἔγραψα παρακαλῶν αὐτὸν ὅ,τι δήποτε καὶ ἂν τῷ εἶπον περὶ ἐμοῦ οἱ σκάνδαλα σπείροντες νὰ μὴ πιστεύσῃ ὅτι ποτέ τι ἔπραξα ἢ εἶπον κατ' αὐτοῦ, ἢ ἐν γένει μὴ συμβιβαζόμενον πρὸς τὰ καθήκοντα τῆς θέσεώς μου, καὶ τῷ ἔπεμψα τὴν ἐπιστολὴν εἰς Πειραιᾶ εἰς τὸ πλοῖον, ὅπου δὲν ἐδύνατο πλέον νὰ παρεξηγηθῇ ὡς ὑποβληθεῖσα ὑπὸ κολακείας. Ἡ δ' ἀληθὴς ἀφορμὴ αὐτῆς ἦν ἡ ἀγανάκτησις ἣν ᾐσθανόμην βλέπων πολλοὺς τῶν ἀρχαίων οἰκείων του καὶ κολάκων νομίζοντας ἀσφαλέστερον νὰ προσποιῶνται ὅτι οὐκ οἴδασι τὸν ἄνθρωπον.

Κατέπλευσε δὲ τὸ βασιλικὸν ζεῦγος εἰς Πειραιᾶ τὴν 2 Φεβρουαρίου καὶ ἔτυχε παρὰ τοῦ λαοῦ ἐνθουσιωδεστάτης ὑποδοχῆς. Ἡ ἡμέρα ἦν λαμπρά, ὁ ἥλιος στίλβων ὡς ἐν πλήρει ἔαρι, καὶ πάντες οἱ κάτοικοι καὶ ἔποικοι τῶν Ἀθηνῶν, μετρούμενοι ἤδη τότε κατὰ μυριάδας, εἶχον συῤῥεύσει εἰς τὸν λιμένα καὶ κατὰ τὴν ὁδόν, ἄνθη καὶ χλωροὺς κλάδους διὰ χειρῶν πανηγυρικῶς φέροντες. Καὶ ὁ μὲν Βασιλεὺς ἀνῆλθεν ἔφιππος, εἰς πολυτελὲς δὲ τέθριππον ἐκάθησεν ἡ Βασίλισσα, ἧς ἡ σπανία τότε καλλονὴ ἦν τῆς ἑορτῆς τὸ ὡραιότερον κόσμημα, ὥστε ὅτε τὴν εἶδον ἐξελθοῦσαν τῆς λέμβου, πολλοὶ εἶχον διὰ στόματος τὴν Ἀναδυομένην τῆς ἀρχαιότητος. Ἐγὼ δέ, ὡς πλεῖστοι ἄλλοι τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, εἶχον κατέλθει ἔφιππος εἰς Πειραιᾶ, καὶ οὕτω συνώδευον τὴν βασιλικὴν ἅμαξαν, τὸ βλέμμα μὴ δυνάμενος ἱκανῶς νὰ βόσκω εἰς τῆς χαριεστάτης ἡμῶν ἀνάσσης τὰ θέλγητρα, καὶ φθονῶν τὸν ἀρχαῖόν μου σύντροφον Σκαρλάτον Σοῦτσον, ὅτι διὰ τῆς εὐνοίας τοῦ Ἀρμανσπέργου εἰς ὑπασπιστὴν τοῦ Βασιλέως διορισθείς, συνώδευε τὰς Αὐτῶν Μεγαλειότητας εἰς τὴν ὁδοιπορίαν των, καὶ ἤδη ἐκάθητο ἐν τῇ ἁμάξῃ, τῆς Βασιλίσσης ἀπέναντι. Παρὰ δὲ τῇ Α. Μ. ἐκάθητο ἡ μεγάλη κυρία αὐτῆς, ἡ Ἀγγλὶς Κα Βέλλη. Αὕτη δὲ ταχέως ἀπεπέμφθη τῆς αὐλῆς διὰ κουφότητα περὶ τὴν διαγωγὴν καὶ ἀντικατέστη ὑπὸ τῆς γραίας Nordenpflicht, ἣν εἶτα διεδέχθη

ἡ ἀξιοπρεπεστάτη καὶ διὰ τὴν Βασίλισσαν ἀξιόλογος· Κα Πλυσκῶ ἐκ Μεκλεμβούργης.

Κατὰ τὸν Κεραμεικόν, περίπου περὶ τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Πειραϊκῆς Πύλης, παρατεταγμένα τὰ κοράσια τοῦ σχολείου τῆς Κας Χίλλ, ἔψαλαν ὕμνον συνταχθέντα ὑπ' ἐμοῦ, ὃν ἐτόνισεν ὁ ἀρχιμουσικὸς τοῦ Βασιλέως κ. Ascher (Ἅπαντα, Α, σ. 27) ὡς εἶχε τονίσει καὶ τὸν ἕτερον ὃν εἶχον συντάξει κατὰ τὴν πρώτην ἔλευσιν τοῦ Βασιλέως τῆς Βαυαρίας (Αὐτ. 25). Καὶ ἕτερον δὲ ποιημάτιον ἐποίησα πρὸς τὴν Βασίλισσαν εἰς ἐπέτειον ἑορτήν της, ἀλλὰ τοῦτο ἀπώλεσα ἀνεπιστρεπτί, καὶ οὐδὲ λέξιν αὐτοῦ ἐνθυμοῦμαι.

Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας παρουσιάσθησαν εἰς τοὺς Βασιλεῖς πάντες οἱ δημόσιοι ὑπηρέται. Τοὺς τῶν ὑπουργείων παρουσίαζεν ὁ ὑπουργὸς κ. Ῥίζος, ὅστις, ἀφ' οὗ πρῶτον τῶν ἄλλων παρουσίασεν ἐμὲ εἰς τὴν Βασίλισσαν, μοὶ ἀνέθηκεν ἐγὼ νὰ τῇ παρουσιάζω τοὺς λοιπούς, οὓς παρουσίαζεν ὁ ἴδιος εἰς τὸν Βασιλέα. Οὕτω λοιπόν, λέγων τὸ ὄνομα καὶ τὴν θέσιν ἑκάστου, ἀνήγγελλον συγχρόνως εἰς τὴν Βασίλισσαν, ἂν καὶ τίνα ξένην γλῶσσαν ὡμίλει ὁ παρουσιαζόμενος, ὅτε ἡ Α. Μ. τῷ ἀπέτεινε λέξεις τινὰς ἢ ἀπ' εὐθείας, ἢ δι' ἐμοῦ ὡς διερμηνέως. Μεταξὺ ἄλλων ἐφθάσαμεν καὶ εἴς τινα τῶν ὑπαλλήλων τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, Χῖον τὴν πατρίδα, καὶ μόνην γλῶσσαν ὁμιλοῦντα τὴν Ἑλληνικήν. «Εἰπέτε τῷ Κυρίῳ», μοὶ εἶπεν ἡ Βασίλισσα, «ὅτι ἡ περίχωρος τῶν Ἀθηνῶν πολὺ μὲ ἤρεσε». Τὴν φράσιν ταύτην πιστῶς μετέφρασα· ἀλλ' ὁ ὑπάλληλος θορυβηθείς, καὶ ἐρυθρὸς γενόμενος ὡς καραβὶς ἔκλινε βαθέως, καὶ ἄλλο δὲν εὗρε ν' ἀποκριθῇ, εἰμὴ «Εὐχαριστῶ τὴν Μεγαλειότητά της». «Τί λέγει ὁ Κύριος;» μὲ ἠρώτησεν ἡ Βασίλισσα, καταστέλλουσα ἓν μειδίαμα. «Ὅτι εἶναι ὀλιγόδενδρα τὰ περίχωρα», ἀπήντησα ἵνα συγκαλύψω τοῦ συναδέλφου μου τὴν ὑπερβολικὴν ἀφέλειαν. Ἀλλ' ἡ Βασίλισσα, ἰδοῦσά με κατὰ πρόσωπον μετὰ παραδόξου καὶ σχεδὸν ἀστείας ἐκφράσεως, ἐπέμεινεν, ὅπερ πρὸς ὀλίγους ἄλλους εἶχε πράξει, νὰ τῷ ἀπευθύνῃ καὶ δευτέραν φράσιν, διατάξασά με νὰ τῷ ἀποκριθῶ ὅτι «ὁ ἐλαιὼν εἶναι

ὡραῖος, καὶ ἡ γυμνότης δὲν βλάπτει τὸ σχῆμα τῶν λόφων». Ταῦτα μετέφρασα, ὁ δὲ ὑπάλληλος, ἔξαλλος καὶ ἔτι βαθύτερον κλίνων «ὑπερευχαριστῶ τὴν Μεγαλειότητά της» ἐτραύλισε.—«Τί λέγει;» ἠρώτησεν ἡ Βασίλισσα, ἥτις προφανῶς εἶχεν ἐννοήσει τὴν ἀτέλειαν τῆς πρώτης διερμηνείας μου. — «Ταύτην τὴν φοράν, ἀπήντησα, πρέπει νὰ ὁμολογήσω ὅτι εὐχαριστεῖ τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα»· καὶ ἡ Βασίλισσα, γελάσασα, μετέβη εἰς τὰς περαιτέρω παρουσιάσεις.

Εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ κόμητος Ἀρμανσπέργου ἔφερεν ὁ Βασιλεὺς μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Ἱππότην Ῥουδχάρδον καὶ καταργήσας τὴν θέσιν τοῦ Ἀρχιγραμματέως (Chancelier de l'état), διώρισεν αὐτὸν πρωθυπουργὸν καὶ ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, τοῦ Ῥίζου μείναντος μόνον ὑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν.

Ἐγὼ δέ, ἐπειδὴ ἐγίνωσκον ἐκ πείρας τὰ μεγάλα προσκόμματα ἅτινα παρενέβαλλεν εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν ὑποθέσεων τὸ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐπικρατῆσαν σύστημα, καθ' ὃ τὰ ὑπουργεῖα εἶχον μόνον τὸ δικαίωμα τοῦ προτείνειν, ἡ δ' ἀρχιγραμματεία τὸ τοῦ διατάττειν, κυροῦν δὲ μόνον ὅσα ἤθελεν, οὔτε τὰ καθέκαστα τῆς ὑπηρεσίας ὡς τὰ ὑπουργεῖα γινώσκουσα, οὔτε τὰς ἀνάγκας αὐτῆς ἐπίσης ἐκτιμῶσα, καὶ πολλάκις τὰ σπουδαιότερα παρημέλει καὶ οὐδετέρου, ὡς συνέβαινεν ἡμῖν διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως τὸν ὀργανισμόν, συνέταξα, ἀφ' οὗ ἡ ἀρχιγραμματεία ἐξέλιπε, καὶ ὑπέβαλον εἰς τὸν ὑπουργὸν κ. Ῥίζον σχέδιον κανονισμοῦ τῆς τοῦ ὑπουργείου ἁρμοδιότητος εὐρύ, τοῖς ὑπουργοῖς χορηγοῦν ἀνεξαρτήτου ἐνεργείας ἐλευθερίαν, καὶ ἀνάλογον πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς εὐθύνης αὐτῶν. Ὥριζον δ' ἐν αὐτῷ ῥητῶς πάντα τὰ ἀντικείμενα ὅσα ἀπήτουν τὴν βασιλικὴν ὑπογραφήν, τῶν λοιπῶν ἐνεργουμένων ἀπ' εὐθείας καὶ ἀκωλύτως ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν. Καὶ ὁ μὲν κ. Ῥίζος μετά τινας συζητήσεις παρεδέχθη τὴν πρότασιν καὶ τὸ σχέδιον, καὶ ἀνέλαβε νὰ ὑποστηρίξῃ αὐτὸ ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ. Ἀλλ' ὁ πρωθυπουργὸς ὅστις ὡς ὁ προκάτοχός του ἐξηκολούθει ἑαυτὸν ἀνώτερον τοῦ ὑπουργείου καὶ εἶδος major-dôme θεωρῶν, ἀντέστη,

πείσας καὶ τὸν Βασιλέα καί, κατὰ τὴν 11 Μαρτίου, ἐξεδόθη διάταγμα περιορίζον πᾶσαν τῶν ὑπουργῶν τὴν αὐτοτελῆ ἁρμοδιότητα εἴς τινας διορισμοὺς κλητήρων καὶ ἄλλα τοιαῦτα εὐτελῆ καθήκοντα.

Κατὰ δὲ τὴν 12 Ἀπριλίου μετατεθέντος τοῦ Ῥίζου εἰς τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας, ἀνετέθη τὸ ὑπουργεῖον τῆς ἐκπαιδεύσεως εἰς τὸν κ. Ἀναστ. Πολυζωΐδην, ἀρχαῖον ἰδιαίτερον γραμματέα τοῦ Μαυροκορδάτου.

Μόλις δ' ἦλθεν ὁ νέος ὑπουργός, καὶ ἐπετέθην ἐγὼ αὖθις εἰς αὐτὸν ἵνα προκαλέσῃ τὴν ἔγκρισιν τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως, ὡς ὄντος τοῦ πρωτίστου ἀντικειμένου τῆς μερίμνης τοῦ ὑπουργείου οὗ προΐστατο. Ἵνα δὲ δώσω νέαν ὦσιν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ νέου πρωθυπουργοῦ, ἐπρότεινα τῷ κ. Πολυζωΐδῃ τὴν σύστασιν πάλιν ἐπιτροπῆς, ἥτις νὰ συντάξῃ καὶ ὑποβάλῃ εἰς τὸν Βασιλέα καὶ τὸν κ. Ῥουδχάρδον ὁριστικὸν σχέδιον καταρτισθὲν ὑπ' αὐτῆς.

Ἀλλ' ἀντὶ τῆς παραδοχῆς τῆς προτάσεως ταύτης, μᾶς ἐπέμφθη διάταγμα, φέρον ἡμερομηνίαν τῆς 22 Ἀπριλίου, καὶ αὐτὴν τὴν ὑπογραφὴν τοῦ κ. Πολυζωΐδου, ὅστις οὐδ' εἰς τὴν σύνταξιν αὐτοῦ εἶχεν ἐργασθῆ, οὐδὲ κἂν εἶχεν ἐρωτηθῆ πρὶν τὸ ὑπογράψῃ, καὶ δι' αὐτοῦ ἀπεδίδετο μὲν ἔπαινος εἰς τὸ ὑπουργεῖον διὰ τοὺς καταβληθέντας ὑπ' αὐτοῦ ἀγῶνας ὑπὲρ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως, προσετίθετο δ' ὅτι ἐδίστασεν ὁ Βασιλεὺς νὰ ἐπικυρώσῃ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀρμανσπέργου ἐκδοθὲν διάταγμα, ὃ εὗρεν ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς ἀρχιγραμματείας. Ἵνα ὅμως μὴ ἀναβληθῇ περαιτέρω ἡ σύστασις τοῦ Πανεπιστημίου, ἠρύετο ἐκ τῆς ἡμετέρας προγενεστέρας προτάσεως τὰ ἀναπόφευκτα μέρη πρὸς προσωρινὸν αὐτοῦ ὀργανισμόν, ἀλλ' ἐπέφερε καὶ μεταῤῥυθμίσεις ὡς πρὸς τὸ προσωπικόν, προσθέτον φέρ' εἰπεῖν διὰ τὴν θεολογίαν τὸν Φαρμακίδην ὅστις οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ διδάξῃ, διὰ τὴν φιλολογίαν τὸν Δούκαν, ὅστις οὐδέποτε ἐγκατέλιπε τὴν Αἴγιναν, δι' αὐτὴν καὶ τὴν αἰσθητικὴν τὸν Ἀλ. Σοῦτσον, ὅστις νὰ διδάξῃ οὐδὲ τοῦτο οὐδὲ ἄλλο τι ἐδύνατο, καὶ τὸν Θ. Μανούσην διὰ τὴν **παιδείαν,** δι' ἧς λέξεω

οὐδ' ὁ ἴδιος Μανούσης ἐννόησέ ποτε τί ἤθελε νὰ εἴπῃ τὸ διάταγμα· τὸ δ' ὑπουργεῖον ζητῆσαν περὶ τούτου διασαφήσεις, οὐδέποτε ἐδυνήθη νὰ λάβῃ αὐτάς, ὥστε ὁ Μανούσης ἐν ἀγνοίᾳ τῆς θέσεώς του, ἤρχισε τὸ πρῶτον διδάσκων στατιστικὴν ἢ πολιτογραφίαν, μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς ἱστορίαν, καὶ τέλος ἠθέλησε νὰ συμπεριλάβῃ καὶ τὴν ἀρχαιολογίαν! Οὐχ ἧττον ὅμως ἐγένετο τέλος ἡ ἔναρξις τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ ἐγένετο πανηγυρικώτατα τὴν 3 Μαΐου, εἰς τὴν δι' αὐτὸ ἐνοικιασθεῖσαν οἰκίαν τοῦ Κλεάνθους, ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν. Μεγίστη ἦν ἡ συῤῥοὴ τῶν ἀκροατῶν, καὶ ἔτι δὲ μείζων ὁ ἐνθουσιασμὸς κατὰ τὴν δοξολογίαν καὶ τὴν προσλαλιὰν τοῦ ἀρχιερέως, μεθ' ἣν ἐξεφώνησε λόγον μακρὸν καὶ σοφὸν ὁ πρῶτος ἀμέσως ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως διορισθεὶς Πρύτανις κ. Κωνστ. Σχινᾶς. Ἔκτοτε δ' ἤρξαντο καὶ αἱ παραδόσεις τινῶν τῶν καθηγητῶν, καὶ ἡ πρώτη ἡ τοῦ Ι. Σούτσου, διδάσκοντος τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν, ἐπέσυρεν ἄπειρον πλῆθος τακτικῶν ἢ ἐκτάκτων φοιτητῶν. Εἰς τὸν τότε δὲ μισθούμενον μικρὸν οἶκον δὲν ἤργησε ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ νῦν λαμπρὸν μέγαρον ἡ ἐλευθεριότης φιλοπατρίδων ὁμογενῶν, ὡς πολλάκις εἶχον προειπεῖ εἰς τοὺς τὴν ἔλλειψιν πόρων προφασιζομένους. Καὶ εἰς τὸν κ. Πολυζωίδην ὅμως καὶ εἰς τὸν κ. Ῥουδχάρδον δὲν ἔπαυσα παριστῶν τὴν ἀνάγκην ἀρτίου ὀργανισμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἔτι μείζονα γενομένην ἀφ' οὗ ἱδρύθη τὸ Πανεπιστήμιον. Πρὸς θεραπείαν δ' αὐτῆς ἀπεφασίσθη ὑπὸ τοῦ Ῥουδχάρδου ἡ μετάκλησις ἐκ Γερμανίας τοῦ σοφοῦ φιλολόγου καὶ ἀρχαιολόγου Βράνδη, εἰς ὃν ἐδόθη πᾶσα ἡ ἀπ' ἀρχῆς παρασκευασθεῖσα ὕλη, ἵνα συναρμολογήσῃ αὐτὴν καὶ ἐξαγάγῃ ὀργανισμὸν οἷον τὰ φῶτα καὶ ἡ πεῖρά του τῷ ὑπηγόρευον. Ἀλλὰ ὑπὲρ τὸ ἔτος ἔμεινεν ἐν Ἑλλάδι ὁ Βράνδης χωρὶς νὰ ἐγκριθῇ τις ὀργανισμός, καὶ ἔπειτα ἀπῆλθε, συμπαραλαβὼν τὰ δοθέντα αὐτῷ ἔγγραφα, καὶ ἔπειτα τὰ ἐπέστρεψε ὡς τὰ εἶχε λάβει μετὰ πολλῶν ἀτελῶν καὶ ἀτάκτων ἰδίων σημειώσεων, δι' ὧν οὐδόλως εἶχε προοδεύσει τὸ ἔργον. Μᾶς ἐπέμφθησαν δὲ πάντα ὡς ἄχρηστα εἰς τὸ ὑπουργεῖον, καὶ ἐν αὐτοῖς ἦν καὶ ὁ πρῶτος ὀργανισμὸς ὁ ὑπ' ἐμοῦ

συνταχθείς· καὶ τότε ἐδυνήθην νὰ ἐννοήσω πόθεν προῆλθεν ἡ μὴ αὐτοῦ κύρωσις. Ὁ Κόμης Ἀρμανσπέργης εἶχε μικρὰς ἰδιοχείρους σημειώσεις εἰς τὰ μέρη ἃ ἀνέγνωσεν. Ἀλλ' αὗται περιωρίζοντο εἰς τὰς 4 πρώτας σελίδας τοῦ λίαν μακροῦ τούτου ἔργου, καὶ εἰς τὴν περαιτέρω αὐτοῦ ἀνάγνωσιν ποτὲ δὲν εἶχε χωρήσει.

Εἰς τοῦ Κου Brandis ἐγνώρισα τότε τὸν οἰκοδιδάσκαλον αὐτοῦ νέον Κούρτιον, ὅστις ἀνεδείχθη ἔκτοτε ὁ περίφημος ἐν Πρωσσίᾳ καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας. Ὡς φίλον δ' αὐτοῦ ἐγνώρισα καὶ τὸν τότε οἰκοδιδάσκαλον τοῦ πρέσβεως τῆς Ῥωσσίας Κατακάζη, ἔκτοτε δὲ διάσημον τῆς Γερμανίας ποιητὴν Geibel.

Ἐπὶ τῆς πρωθυπουργίας τοῦ Κ. Ῥουδχάρδου ἤρξατο ἐκδιδομένη ἡ ἡμιεπίσημος Ἑλληνογαλλικὴ ἐφημερὶς «ὁ Ἑλληνικὸς Ταχυδρόμος». Ἀνετέθη δὲ ἡ σύνταξις αὐτῆς εἰς ἐμέ, ἐπὶ ἐπιμισθίῳ 300 δρ. κατὰ μῆνα, καὶ βοηθὸς μοὶ ἐδόθη ὁ Πέτρος Δεληγιάννης, πάρεδρος τότε εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, λαμβάνων καὶ αὐτὸς 150 δρ. ἐπιμίσθιον. Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἡ ἀγγλίζουσα ἀντιπολίτευσις, κακίζουσα τοῦ Ἀρμανσπέργου τὴν ἀπομάκρυνσιν, ἐπετίθετο ἰσχυρῶς διὰ τοῦ κυριωτέρου ὀργάνου αὐτῆς, τῆς *Ἀθηνᾶς*, κατὰ τῆς Κυβερνήσεως, καὶ προσῆπτεν αὐτῇ ξενοκρατίαν ἕνεκα τῆς διατηρήσεως Βαυαρῶν εἰς τὰς δημοσίας θέσεις, καὶ ἰδίως ἕνεκα τῆς διαμονῆς τῶν Βαυαρικῶν στρατευμάτων ἐν Ἑλλάδι. Εἰς ταῦτα δ' ἐγὼ ἀπήντησα δι' ἄρθρου Γαλλιστὶ γεγραμμένου, ἐν ᾧ ἐδείκνυον ὅτι ξένοι ὀλίγιστοι πλέον ἔμενον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, καὶ οὗτοι πρὸς ὄφελος αὐτῆς καὶ τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ Βαυαροὶ στρατιῶται θὰ ἔμενον μόνον μέχρις οὗ καταλλήλως μορφωθεὶς καὶ ὀργανωθεὶς ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, θὰ ἐδύνατο ἄνευ βλάβης ν' ἀντικαταστήσῃ αὐτούς. Ἀλλ' ὁ κ. Ῥουτχάρδος, ὅστις ἔβλεπεν ἑκάστοτε τὸ φύλλον πρὶν ἐκδοθῇ, ἀπαντήσας με καθ' ὁδόν, μ' ἐκάλεσε παρὰ τὴν ἅμαξάν του, καὶ μοὶ εἶπε ν' ἀποσύρω τὸ ἄρθρον τοῦτο, διότι τοιαύτην ὑπόσχεσιν περὶ τοῦ Βαυαρικοῦ στρατοῦ δὲν θέλει νὰ δώσῃ. Τῷ ἀπήντησα δ' ἀμέσως ὅτι ἀποσύρω μὲν βεβαίως τὸ ἄρθρον, κατὰ τὴν διαταγήν του, ἀλλὰ συγχρόνως ὅτι ζητῶ καὶ τὴν

ἄδειαν ν' ἀποσυρθῶ καὶ ἐγὼ αὐτὸς ἀπὸ τῆς συντάξεως τῆς ἐφημερίδος, διότι, ἂν ἡ Κυβέρνησις δὲν προτίθεται ν' ἀποπέμψῃ τὸν ξένον στρατὸν ἅμα ἱκανῶς παρασκευασθῇ ὁ Ἑλληνικός, τὸ κατ' ἐμὲ δὲν ἔχω πῶς νὰ τὴν ὑπερασπισθῶ ἐναντίον τῶν ἐμῶν πεποιθήσεων.

Ὁ κ. Ῥουδχάρδος ἠθέλησε νὰ μὲ ἀποτρέψῃ, ἀλλ' ἐπέμεινα, καὶ ὁ Π. Δεληγιάννης, μαθὼν παρ' ἐμοῦ τὰ διατρέξαντα, συμπαρητήθη καὶ αὐτός. Τῇ δ' ἐπαύριον ἦλθε πρὸς ἐμὲ ὁ κ. Bertrand καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ σύνταξις τοῦ ***Ταχυδρόμου*** εἰς αὐτὸν ἀνετέθη, ζητῶν μοι τὴν συνεργασίαν μου ἐπὶ ἁδροτέρῳ ἐπιμισθίῳ. Ὅτε δὲ τῷ ἐξήγησα ὅτι παρητήθην τῆς συντάξεως διότι αἱ ἀρχαί μου δὲν συνεβιβάζοντο μετὰ τῶν τότε πρεσβευομένων ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι ἦν μᾶλλον ἢ ἀφελὲς τὸ νὰ πιστεύῃ τις εἰς ἀρχάς, καὶ νὰ ἐπιμένῃ ὑπὲρ αὐτῶν, ἀπέναντι τῶν προσφερομένων μεγάλων ὠφελειῶν. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα μοὶ ἔλεγεν ἐν τῇ οἰκίᾳ μου, κατέστειλα τὰ ἐξεγερθέντα ἐντός μου αἰσθήματα, καὶ δὲν τὸν ἔρριψα ἐκτὸς τῆς θύρας μου. Ἔκλεισα ὅμως τὴν συνδιάλεξιν δι' ἀπολύτου ἀρνήσεως.

Ἦν δ' ὁ κ. Bertrand οὗτος Γάλλος τὸ γένος, ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ Βασιλέως Ὄθωνος, ὡς ἀνταποκριτής, νομίζω, Γαλλικῆς τινος ἐφημερίδος. Ὀλίγον δὲ πρὸ τῆς περιστάσεως ἣν ἀνέφερα εἶχεν ἐκδώσει Γαλλιστὶ δύω φυλλάδια, ἃ κατὰ παράκλησιν αὐτοῦ τῷ μετέφρασα καὶ ἐφ' ὧν ἐστηρίχθη ἡ παρὰ τοῖς κυβερνῶσιν ὑπόληψίς του. Ἐξήταζε δ' ἐν αὐτοῖς μετά τινος δεινότητος καὶ ὑπὸ φιλοσοφικωτέραν ἔποψιν τὰ τῆς Ἀνατολῆς, συμπεραίνων κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, καὶ συνιστῶν τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν τῆς συγχωνεύσεως τοῦ Γαλλικοῦ καὶ τοῦ Ῥωσσικοῦ κόμματος, ἧς κῆρυξ εἶχεν, ὡς προεῖπον, πρὸ ὀλίγου ἀναδειχθῇ ὁ Νικόλαος Σκοῦφος διὰ τοῦ «Σωτῆρος». Τὸν «Ταχυδρόμον» ἐξέδωκεν ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον ὁ κ. Bertrand μετ' οὐ μικρᾶς δεξιότητος. Ἐνυμφεύθη δὲ τὴν ἀδελφὴν Εὐφροσύνην τοῦ φίλου του Νικολάου Σκούφου, καὶ μετὰ ταύτης τὸν θάνατον τὴν σύζυγον τοῦ γυναικαδέλφου του

Παύλου, ἣν ἐχώρισεν ἀπὸ τοῦ ἀνδρός της. Μεταγενεστέρως δὲ διωρίσθη Γάλλος πρόξενος ἐν Συρίᾳ, καὶ ἐδείχθη τότε, ὡς παρὰ πλείστων ἔμαθον, φιλότουρκος καὶ μισέλλην! Καὶ ὁ Ν. Σκοῦφος δ' αὐτὸς διεκρίνετο μὲν ἐπὶ καλλιεπείᾳ καὶ δεξιότητι εἰς τὴν σύνταξιν τῆς ἐφημερίδος του, δὲν ἀπεῖχεν ὅμως καὶ φιλοδοξίας· δι' ὃ ὅτε ἀπῆλθεν ὁ Ἀρμανσπέργης, ὃν ἐπολέμησεν ὡς τὸν γαλλορωσσικὸν σύνδεσμον ὑποστηρίξας, ὠνειρεύθη ὅτι ἔφθασεν ἡ στιγμὴ τῆς εἰς τὸ ὑπουργεῖον ἀνόδου του· καὶ ἐπὶ τοῦ γραφείου του εἶδον ἐγὼ αὐτὸς στύλον τινὰ ταλλήρων, ὃν ἔμαθον ὅτι εἶχε σωρεύσει ἐκεῖ διὰ φιλοδώρημα εἰς τὸν κλητῆρα, ὃν περιέμενε φέροντα τὸ τῆς εἰς ὑπουργὸν ἀναγορεύσεώς του δίπλωμα. Ἀλλ' ὁ κλητὴρ δὲν ἦλθε καὶ τὰ τάλληρα δὲν ἐδόθησαν.

Ἀποθανούσης τῆς πρώτης γυναικός του τῆς ἐκ Σύρου διὰ τὴν καλλονήν της **Γενῆ δουνιὰν** (Νέον Κόσμον) ἀποκληθείσης, εἶχε λάβει εἰς δεύτερον γάμον τὴν νέαν Αἰκατερίναν Σπανοπούλου, ἥτις τραγικώτατον εἶχε τέλος. Τὸ πρωτότοκον τέκνον της πεσὸν ἐξ ἀπροσεξίας ἐξ ὑψηλοῦ παραθύρου ἐφονεύθη, καὶ ἔκτοτε ἡ δυστυχὴς μήτηρ παρεφρόνησε καὶ περιεφέρετο οἰκτρὸν θέαμα εἰς τὰς ὁδούς, ὅπου μίαν ἡμέραν, ἀπαντήσας ἐγὼ αὐτὴν ἀκολουθουμένην καὶ περιπαιζομένην ὑπὸ τῶν παιδίων τῶν δρόμων, τὴν συνώδευσα μετὰ σεβασμοῦ καὶ τὴν μετέφερα εἰς τὴν οἰκίαν της. Εἰς τὴν κατάστασιν δὲ ταύτην μετ' οὐ πολὺ ἀπεβίωσε. Τοῦ θλιβεροῦ τούτου συμβάντος εἶχεν ἐν τῇ αὐτῇ οἰκογενείᾳ καὶ ἄλλο προηγηθῆ, ὃ καὶ ἐμὲ βαθέως ἐτάραξε. Τοῦ Ν. Σκούφου οἰκεῖος καὶ πολιτικὸς ὁμόδοξος ἦν ὁ ἰσάδελφος φίλος μου Κ. Σχινᾶς. Πρὸς αὐτὸν δὲ βαθεῖαν ὑπόληψιν καὶ τρυφερὰ φιλίας αἰσθήματα ἔτρεφεν ἡ ἀδελφὴ τῆς Κ^ας^ Σκούφου, ἥτις ὅμως ὑπὸ αἰφνιδίου προσεβλήθη στηθικοῦ παθήματος. Ὅτε δ' ἦν εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον, ἐλθὼν πρὸς ἐμὲ ὁ Κ. Σχινᾶς, μοὶ εἶπεν ὅτι καίτοι γνωρίζων τὸ τέλος της ἐπικείμενον, ἀπεφάσισεν οὐχ ἧττον νὰ τὴν νυμφευθῇ, ἵνα πρὸ τοῦ θανάτου της ἐκπληρωθῇ ὅ,τι ὁ ἴδιος ἐγνώριζεν ὅτι ἦν τὸ ὄνειρον καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ βίου της. Ὅσον παράδοξος καὶ ἂν ἦν ἡ πρότασίς του αὐτη,

ἦν ὅμως τοσοῦτον εὐγενής, ὥστε δὲν τὸν ἀπέτρεψα. Καὶ ἐγὼ μέν, ὡς καὶ οὐδεὶς πλὴν τῶν συνοίκων, δὲν παρευρέθην εἰς τὸν γάμον, διότι ἡ νύμφη ἦν κλινήρης καὶ ἡμιθανής. Μετ᾽ ὀλίγας δ᾽ ἡμέρας ἡ δυστυχὴς ἀπεβίωσεν. Ὁ δὲ Κ. Σχινᾶς μετὰ καιρὸν ἐνυμφεύθη εἰς τρίτον γάμον τὴν Καν Βάλσα ἐκ Ῥουμανίας.

Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξέδωκα πρῶτον τόμον ποιημάτων παρὰ τῷ Ἀνδρέᾳ Κορομηλᾷ, εἰς οὗ τὴν προαγωγὴν ἐγὼ εἶχον τὴν τύχην μεγάλως νὰ συντελέσω. Ὅτε τὸ Βασιλ. Τυπογραφεῖον ἐν Ναυπλίῳ, καὶ εἶτα καὶ ἐν Ἀθήναις, ἐξηρτήθη ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ὁ Κορομηλᾶς ἦν ἐν αὐτῷ μελανωτὴς ἐκ μικροτάτου μισθαρίου ἀποζῶν. Γνωρίσας δ᾽ αὐτόν, ὅτε μοὶ ἔφερε διορθώσεις εἰς τὴν οἰκίαν, δραστήριον, ἐργατικὸν καὶ νοήμονα καὶ ἐπείσθην ὅτι αὐτοδίδακτος εἶχε μάθει καὶ τὴν στοιχειοθετικήν, τὸν ἐσύστησα κατὰ παράκλησίν του εἰς τὸν Νεόφυτον Δούκαν, θελήσαντα νὰ ἱδρύσῃ ἐν Αἰγίνῃ ἴδιον τυπογραφεῖον πρὸς ἔκδοσιν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μετὰ τῶν ἰδίων παραφράσεων. Τοσοῦτο δ᾽ ηὐχαρίστησεν ἡ ἐργασία του τὸν σοφὸν ἐκδότην, ὥστε καὶ τὸν ἔπεμψεν εἰς Παρισίους νὰ τῷ ἀγοράσῃ νέα στοιχεῖα, καὶ ὅτε ἐπερατώθη ἡ πολύτιμος ἔκδοσις, ἣν ὁ γενναῖος πατριώτης διένειμε δωρεὰν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος, τότε ἐδωρήσατο καὶ τὸ εἰς αὐτὸν ἄχρηστον πλέον πιεστήριον εἰς τὸν στοιχειοθέτην του. Αὕτη ἦν ἡ πρώτη βάσις τῶν ἐπισήμων τυπογραφικῶν καταστημάτων τοῦ Κορομηλᾶ.

Ὅτε λοιπὸν ἦν αὐτοκέφαλος ἤδη, ἀνέλαβε τῶν ἐμῶν ποιημάτων τὴν τύπωσιν, ἐμοῦ τὸν χάρτην παρέχοντος, καὶ ἐμέλλομεν νὰ διανεμηθῶμεν ἐξ ἴσου τὰς εἰσπράξεις. Αὗται ὅμως δι᾽ ἐμὲ κἂν οὐδέποτε ὑπῆρξαν. Περιεῖχε δ᾽ ὁ τόμος οὗτος, μετὰ μακρὸν προοίμιον περὶ ῥωμαντικῆς καὶ κλασικῆς ποιήσεως, τὴν τραγῳδίαν «Φροσύνην», ἣν γράψας ἐν Γερμανίᾳ εἰς γλῶσσαν δημώδη, μετέπλασα ἔκτοτε κατὰ τὴν καθαρωτέραν τὴν τότε κοινῶς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὁμιλουμένην. Δὲν ἀπήλλαξα ὅμως τὸ δρᾶμα ἐπὶ τῆς μεταποιήσεως αὐτοῦ πολλῶν μακρολογιῶν καὶ περιττολογιῶν, αἵτινες ματαίως τὸ ἐξέτεινον ἐξασθενοῦσαι αὐτό· ὥστε δὲν εἶχεν ἄδικον ὁ Βράνδις ὅτε,

ἐκδοὺς σύγγραμμα περὶ τῆς συγχρόνου Ἑλληνικῆς φιλολογίας, μετὰ μακρὰν ἀνάπτυξιν τοῦ «Ὁδοιπόρου» τοῦ Σούτσου ἀνέφερεν ἐν παρόδῳ καὶ τὴν «Φροσύνην» ὡς «**ρωμαντικόν**» τι ἔργον εἰς ὃ μικρὰν ἐφαίνετο ἀποδίδων ἀξίαν. Πρός τινα παρηγορίαν μου ὅμως ὀφείλω νὰ προσθέσω, ὅτι, καθὰ ἤκουσα, δὲν τὴν εἶχεν ἀναγνώσει. Πλὴν αὐτῆς δὲ περιεῖχεν ὁ τόμος καὶ τὸν «Δῆμον καὶ Ἑλένην», ποιητικὸν διήγημα εἰς τὴν δημώδη γεγραμμένον γλῶσσαν, τὸ προεκδοθὲν ἐν ἔτει 1832, καὶ ὃ μετέφρασεν ἐμμέτρως εἰς γερμανικὴν ὁ εἰς ἐμὲ ὅλως ἄγνωστος Βαρὼν Neumann ἐν Freiburg. Εἵποντο δὲ ἔπειτα καὶ λυρικά τινα, τὰ μὲν ἐν Γερμανίᾳ, τὰ δὲ ἐν Ἑλλάδι γραφέντα, τὸ πεζὸν διήγημα τὸ ἐπιγραφόμενον «αἱ Φυλακαὶ» καὶ ἡ πραγματεία, περὶ νέας προσῳδίας κατ' ἀντιπαράθεσιν πρὸς τὴν ἀρχαίαν.

Μεταξὺ τῶν λυρικῶν ἦν καὶ ἡ μετάφρασις τοῦ «Βουρκόλακα» τοῦ Γαίτου, καὶ ταύτην μίαν ἑσπέραν ἔψαλεν εἰς συναναστροφὴν τοῦ Ῥουδχάρδου ὁ διευθυντὴς τοῦ τυπογραφείου Ἄνσελμος, ὅστις ἦν βαρύτονος ἰσχυρός· ἐθαυμάσθη δὲ καὶ ἐχειροκροτήθη ἐνθουσιωδῶς ἡ μετάφρασις παρὰ τῶν οὐδὲ λέξιν αὐτῆς ἐννοούντων ἀκροατῶν, ὥς τι μέγα κατόρθωμά μου καὶ ὡς μέγας τίτλος συστάσεως δι' ἐμέ.

Ἐν ᾧ δ' ἐξεδίδετο ὁ τόμος, νέοι ἐθελονταί, παραστάσεις ἐπιχειρήσαντες εἰς τὸ Ἑλληνικὸν θέατρον, καὶ μαθόντες περὶ τῆς «Φροσύνης», μοὶ τὴν ἐζήτησαν ἵνα τὴν ἀναβιβάσωσιν εἰς τὴν σκηνήν. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἤδη ἐγυμνάζοντο εἰς αὐτήν, ἑσπέραν τινὰ παρουσιάσθη ἄγνωστός τις εἰς τὸ σπουδαστήριόν μου, ἀνὴρ τεσσαρακοντούτης περίπου, ταπεινὸς δὲ τὸ ἔνδυμα καὶ τοὺς τρόπους, καὶ εἰς τὴν ἐρώτησίν μου τί ἐπιθυμεῖ καὶ τί δύναμαι νὰ πράξω δι' αὐτόν,

— Ν' ἀπαγορεύσητε τὴν παράστασιν τῆς «Φροσύνης», μοὶ ἀπεκρίθη.

— Προθύμως, τῷ εἶπον, ἂν δύναται νὰ σᾶς εὐχαριστήσῃ, ἀλλὰ δύναμαι νὰ σᾶς ἐρωτήσω διατί δὲν θέλετε νὰ παρασταθῇ ἡ «Φροσύνη»;

— Διότι, μοὶ ἀπεκρίθη, εἰμὶ ὁ υἱός της.

— Ὁ υἱός της! ἀνέκραξα. Ἀλλὰ μὲ συγχωρεῖτε: εἰς τὴν τραγῳδίαν μου ἡ Φροσύνη πνίγνεται ἁγνὴ καὶ νέα παρθένος.

— Εἰς τὴν τραγῳδίαν σας ἴσως· ἀληθῶς ὅμως ἦτον σύζυγος τοῦ πατρός μου καὶ μήτηρ μου.

Καίτοι δὲ βεβαιώσας τὸν Κύριον τοῦτον, ὅστις ἐκαλεῖτο Δημήτριος, ὅτι ἐν τῷ δράματι οὐδὲν περιείχετο μὴ εὐσεβὲς πρὸς τὴν μνήμην τῆς μητρός του, οὐχ ἧττον ὅμως, ἐκτιμῶν καὶ σεβόμενος τὸ ὑπαγορεῦσαν αὐτὸν αἴσθημα, ἀπέσυρα τότε τὴν τραγῳδίαν. Παρεστάθη δ᾽ ἐνίοτε μετὰ τὴν ἔκδοσίν της, ὅτε δὲν ἐξηρτᾶτο πλέον ἀπ᾽ ἐμοῦ νὰ τὴν ἀποσύρω, καὶ ὅτε ὁ ἐνιστάμενος εἶχεν ἀποδημήσει τῆς Ἑλλάδος, ἢ ἴσως καὶ ἀποθάνει. Οὐχὶ δὲ μόνον ὁ Δημήτριος ἦν υἱὸς τῆς Φροσύνης ἀλλὰ καὶ θυγάτηρ αὐτῆς ὑπῆρχεν ἡ Κα Μούση, ἥτις μετά τινα ἔτη ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, καὶ ἐκεῖ ὑπανδρεύσασα τὴν ὡραιοτάτην θυγατέρα της μετὰ τοῦ Γάλλου ἀρχιτέκτονος Couchot, παρηκολούθησεν αὐτὴν εἰς Λούγδουνον, ἔνθα καὶ ἀπεβίωσε πλήρης ἡμερῶν καὶ γενικῶς τιμωμένη.

Ἤρχισαν δ᾽ αἱ πρῶται τῶν ἐθελοντῶν τούτων παραστάσεις ὅτε ὁ Ἰταλὸς Σανσάνης κατώρθωσε, προπωλήσας τὰ θεωρεῖα, ν᾽ ἀνεγείρῃ θέατρον ἐν Ἀθήναις. Καὶ ἦν μὲν μικρὸν τοῦτο καὶ ἀτελὲς ἐν πολλοῖς, καὶ εἰς ἐσχατιὰν τῆς τότε πόλεως εἰς τὸ πέρας κειμένον ὁδοῦ βορβορώδους καὶ σκοτεινῆς, ἀλλ᾽ ὅπως δήποτε ἦτο θέατρον. Ἀνεβίβαζε δ᾽ εἰς αὐτὸ ὁ Σανσάνης θίασον Ἰταλικόν, οὗ ἡ πρώτη ἀοιδός, Ῥίττα Βάσσο καλουμένη, καὶ ὁ βαρύφωνος Πολλάνης κατενθουσίαζον τοὺς ἀπογόνους τοῦ Σοφοκλέους, ψάλλοντες τὴν Νόρμαν ἢ τὴν Λουκίαν· ἀλλ᾽ ὑπῆρχον καὶ οἱ δυσφοροῦντες ὅτι, ὑπαρχούσης σκηνῆς, οὐδεμία ἐπιμέλεια ἐλαμβάνετο ἵνα καταρτισθῶσι καὶ Ἑλληνικαὶ παραστάσεις, καὶ ἀπαιτοῦντες χρηματικὴν πρὸς τοῦτο χορηγίαν τῆς κυβερνήσεως. Μαθηταὶ δὲ φιλότιμοι τοῦ γυμνασίου ἐπεχείρησαν, καίτοι ἀδίδακτοι, καὶ πάντων στερούμενοι, αὐτοὶ ἐν τούτοις ἐκ τῶν ἐνόντων νὰ πληρώσωσι τὸ ἐκ κυβερνητικῆς ἀκηδείας ἀφιέμενον κενόν, καὶ κατήρτισαν τὸν θίασον τῶν ἐθε-

λοντῶν, οὗ μία τῶν σπουδαιοτάτων ἐλλείψεων ἦν ὅτι ἐστερεῖτο παντάπασι γυναικῶν, διότι κατὰ τὰ τότε ἤθη καὶ τὰς εἰσέτι ἐν μέρει ἐπικρατούσας προλήψεις, οὐδεμία γυνὴ ἐτόλμα νὰ παρουσιασθῇ δημοσίως ἐπὶ σκηνῆς· ἀνεπλήρουν δὲ τὰ γυναικεῖα πρόσωπα, ὡς ἐπὶ Θέσπιδος, νεανίαι, οὐχὶ ὅμως, ὡς τότε, προσωπίδας φέροντες γυναικείας, ἀλλ' εἰς τὸ νεαρὸν καὶ γυναικῶδες τῆς ὄψεώς των θαῤῥοῦντες. Μεταξὺ δ' αὐτῶν διέπρεπεν ὁ ἔφηβος τότε Παράσχος, καὶ μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν πρωτηγωνίστει ὁ μετὰ ταῦτα καθηγητὴς τῆς Βοτανικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεόδωρος Ὀρφανίδης, ὅστις ἐπιτυχέστατα ὑπεκρίνετο τὸν Ἀλῆ Πασᾶν ἐν τῇ «Φροσύνῃ» μου.

Εἷς δὲ τῶν θερμοτέρων προμάχων τοῦ Ἑλληνικοῦ θεάτρου ἤμην καὶ ἐγώ, καθ' ὅσον ἐθεώρουν αὐτὸ καὶ εἰς ἐξευγενισμὸν καὶ ἀνύψωσιν τῆς ἐθνικῆς διανοίας καὶ εἰς πρόοδον τῆς φιλολογίας συντελεστικόν· δι' ὃ μετά τινα χρόνον καὶ ἐπισήμως ἐνεκρίθη καταρτισμὸς ἐπιτροπῆς πρὸς μόρφωσιν Ἑλληνικῆς σκηνῆς, καὶ εἰς ἐμὲ ἐδόθη ἡ προεδρεία αὐτῆς, καὶ ἐχορηγήθη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ πίστωσις.

Ὑπῆρξε δ' ἡ πρώτη μου ἐπιμέλεια νὰ καταστήσω γνωστὸν τοῖς πᾶσιν αἰσθητὸν τὸν εὐγενῆ σκοπὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ θεάτρου, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ὑποκριτὰς νὰ ἐμπνεύσω σέβας πρὸς τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν, ὡς ἐθνικὸν ἐπιδιῶκον σκοπόν, καὶ τὴν φιλοτιμίαν ἐν αὐτοῖς νὰ ἐξεγείρω τοῦ νὰ θεωρῶσιν ἑαυτοὺς ὡς ὄργανα τῆς κοινῆς ἠθικοποιήσεως, δι' ὃ καὶ ἀντὶ ὑποκριτῶν **ἠθοποιοὺς** μετωνόμασα αὐτούς, καὶ τοῖς ἐδίδασκον ὅτι ὤφειλον νὰ τηρῶσιν ἄμεμπτον καὶ παραδειγματικὴν διαγωγὴν ὑπὲρ πάντα ἄλλον.

Ὑπὸ τὴν νέαν ταύτην ἔποψιν τοῦ σταδίου αὐτῶν θεωρουμένου, ἐδύνατο νὰ ὑπάρξῃ τις ἐλπὶς προσελεύσεως καὶ γυναικῶν καὶ νεανίδων εἰς σῶμα τὴν ἠθοποίησιν ἐπαγγελλόμενον καὶ ἐπιδιῶκον. Ἀλλὰ μάτην ἐπὶ πολὺ ἐζητήσαμέν τινα συγκατανεύουσαν νὰ δώσῃ τὸ πρῶτον παράδειγμα. Τέλος ἡμέραν τινά, ἐν ᾧ ἤμην ἐπὶ τῆς σκηνῆς, παρευρισκόμενος εἰς προγύμνασιν, παρουσιάσθη γραῖα ἐκ

Κωνσταντινουπόλεως, καὶ προσήγαγεν ἡμῖν θυγάτριον, φαινόμενον μόλις δωδεκαετές, τὴν ὄψιν κίτρινον, ἰσχνόν, ἄσχημον, τὴν φωνὴν ἔχον ὀξεῖαν καὶ ἥκιστα μελῳδικήν. Τὸ μόνον δ' αὐτοῦ πλεονέκτημα ἦν ὅτι ἤξευρέ τινα γράμματα, ὡς ἡ μήτηρ μοὶ εἶπεν. Ἡ κοινὴ τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς κρίσις ἀπεφάνθη ὅτι πρέπει ν' ἀποβάλωμεν τὴν ὑποψήφιον. Ἐγὼ ὅμως ἄλλως ἀπεφάνθην, διότι ἐφρόνουν ὅτι, οἵα δήποτε, ἡ μικρὰ αὕτη κόρη ἦν πολύτιμος ὡς πρῶτον βῆμα καὶ ὡς παράδειγμα. Τὴν ἐδέχθημεν λοιπόν, καὶ τῇ ἐδώκαμεν ἑκατοντάδραχμον μηνιαίαν σύνταξιν καὶ διδάσκαλον. Κατ' ἀρχὰς πάντες οἱ ὑπὲρ αὐτῆς ἀγῶνες ἐφαίνοντο ἄφοροι· ἀλλὰ βαθμηδόν, ἀφ' οὗ περιεποιήθη πως τὴν ἐνδυμασίαν της, ἐβελτίωσε καὶ τὴν δίαιταν αὐτῆς, καὶ ἤρχισεν ὠφελουμένη ἐκ τῶν μαθημάτων τοῦ διδασκάλου καὶ ἐκ τῶν γυμνασίων ἐπὶ τῆς σκηνῆς, εἴδομεν μεταμόρφωσιν εἰς αὐτήν, τὸ σῶμά της ἀνεστηλώθη εὐθύτερον, ἐπὶ τῶν παρειῶν της στρογγυλοτέρων ἤδη ἀνέθαλε τὸ χρῶμα λευκότερον, καὶ ζωηροὶ ἔλαμπον οἱ ὀφθαλμοί της, ὧν τὸ κάλλος ἔμενεν απαρατήρητον πρίν. Οὕτω τὴν ἀνεβιβάσαμεν εἰς τὴν σκηνήν, καὶ εἰς τὴν πρώτην παράστασιν εἰς ἣν ἐγνώσθη ὅτι γυνὴ ἠθοποιὸς θὰ παρίστατο, τὸ θέατρον παρ' ὀλίγον νὰ καταῤῥεύσῃ ἐκ τῆς συῤῥοῆς τῶν θεατῶν. Καὶ εἰς μὲν τὰς πρώτας παραστάσεις της λυπηρὰ ἦν ἡ δυσκινησία της καὶ τὸ δύσηχον τῆς φωνῆς της· κατ' ὀλίγον ὅμως καὶ ταῦτα ἐνέδωκαν, καὶ ἡ νεᾶνις, ἥτις εἶχεν ἡλικίαν ἀνωτέραν τῆς ἣν ἤλεγχε κατ' ἀρχὰς τὸ ἀνάστημά της, ἀνεδείχθη μέχρι τέλους ἠθοποιὸς ἀξία, ὡς ἐκ τῶν ἐνόντων, καὶ πολλοὺς ἔχουσα θαυμαστάς. Ὅτε δὲ μετὰ ἔτη τινὰ ἀπεσύρθη τοῦ θεάτρου, ὑπανδρεύθη αὐτὴν εἷς συνταγματάρχης τῆς χωροφυλακῆς.

Δὲν ἔμεινε δὲ ἡ πρώτη αὕτη ἀπόπειρα ἄνευ καρπῶν. Ἡ ἐπιτυχία τῆς πρώτης ἠθοποιοῦ, ὁ ἐνθουσιασμὸς ὃν ἡ παρουσία της διήγειρε καὶ τὰ ὑλικὰ κέρδη ἃ οὗτος ἐπέφερεν, εἵλκυσαν καὶ ἄλλας εἰς μίμησιν. Ὁ γαμβρός μου Σκὴν εἰς τὸν κῆπον ὃν εἶχεν ἐν Ἀμπελοκήποις (τοῖς *Κήποις* τῆς Ἀφροδίτης) εἶχεν ἱδρύσει μεταξουργεῖον, ἓν ἐκ τῶν πρώτων χρονολογικῶς ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἐν αὐτῷ

πολλὰ εἰργάζοντο πτωχὰ κοράσια ἐκ τοῦ χωρίου, διότι ὁ σκοπός του ἦν νὰ ἐκτείνῃ τὴν μεταξουργικὴν ἄσκησιν εἰς τὸν λαόν. Μεταξὺ δὲ τῶν κορασίων τούτων νέα τις Ἠπειρῶτις, Αἰκατερίνα τὸ ὄνομα, ἦν τόσον σπανίας ὡραιότητος, ὥστε πάντες οἱ φίλοι καὶ γνώριμοι τῆς οἰκογενείας ἐπεσκέπτοντο τὸ μεταξουργεῖον πρὸ πάντων ἵνα τὴν ἰδῶσιν. Ἐπιστρέφων δ' ἐγώ ποτε ἐξ ὁδοιπορίας εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅτε τὸ πρῶτον ἐπεσκέφθην τὸ θέατρον, καὶ πρὸ τῆς παραστάσεως, ὡς πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς, εἰσῆλθον εἰς τὰ παρασκήνια, τίς ὑπῆρξεν ἡ ἔκπληξίς μου ν' ἀπαντήσω ἐκεῖ τὴν ἄλλοτε ῥακένδυτον καὶ γυμνόποδα Αἰκατερίναν μεγαλοπρεπέστατα ὡς βασίλισσαν ἐστολισμένην, καὶ ἀκτινοβολοῦσαν ἐκ χρυσοῦ ἀποδεικνύοντος ἔτι μεῖζον τὸ κάλλος της. Ἐπὶ τῆς ἀπουσίας μου εἶχε στρατολογηθῆ εἰς τὸ θέατρον καὶ δὲν εἶχε μὲν ὡς ἠθοποιὸς τὰ πλεονεκτήματα ἃ ἡ μακροτέρα πεῖρα καὶ ὁ ἀνώτερος βαθμὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως ἔδιδον εἰς τὴν πρώτην ἡμῶν νεοσύλλεκτον, ἀλλὰ τὰ φυσικὰ θέλγητρά της τὴν εἶχον καταστήσει ἀγαπητοτέραν εἰς τὸ κοινόν, καὶ μέχρι τέλους ὑπανδρεύθη νέον ἰατρὸν ἐκ τῆς πατρίδος της καὶ μετέβη εἰς Ἰωάννινα.

Πολλαὶ δὲ καὶ ἄλλαι ἠκολούθησαν ταύτας, καὶ εἶχον ποικίλας τύχας, ἀναλόγως τῶν διαθέσεων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἀρχῶν μερίμνης καὶ ἐπιτηρήσεως. Ἐν τέλει οἱ θίασοι ἐπολλαπλασιάσθησαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, τῆς Τουρκίας καὶ προσέτι τῆς Ῥουμανίας, ἢ μονίμως ἢ περιοδικῶς ἔδιδον ἑλληνικὰς παραστάσεις, χωρὶς ὅμως ποτὲ νὰ φθάσωσιν εἰς σχετικόν τινα βαθμὸν ἐντελείας, διότι ποτὲ περὶ αὐτοῦ δὲν ἐλήφθη σπουδαία κυβερνητικὴ μέριμνα, καὶ παρεβλέπετο πάντοτε ὅτι ἐδύναντο νὰ γίνωσι δραστήριον ὄργανον τῆς καλλιεργείας τῆς φιλολογίας, τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως τῶν Ἑλλήνων, καὶ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς ἐπιῤῥοῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Οὐδέποτε δὲ καὶ ἔκτοτε ἔπαυσα μεριμνῶν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ θεάτρου. Ἐπὶ πλεῖστα δ' ἔτη οὐδὲν περὶ αὐτοῦ ἐγένετο, μέχρις οὗ ἐπελήφθη αὐτοῦ ἡ ἰδιωτικὴ πρόνοια τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας ἐκ Ῥουμανίας ἡ εὔπορος καὶ εὐγενῶς ἀνατεθραμμένη οἰκογένεια τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, ὁμωνύμου καὶ ἐξαδέλφου τοῦ ἐν Ἑλλάδι διακριθέντος. Καὶ ἡ μὲν σύζυγος αὐτοῦ ἦν ἡ Δομνίτσα Σμαράγδα, τὸ γένος Μουρούζη, υἱοὶ δέ, πρωτότοκος μὲν ὁ Γεώργιος, ὁ σοφὸς ἔπειτα τοῦ Γαλλικοῦ δικαίου καθηγητής, δευτερότοκος δὲ ὁ Δημήτριος, καὶ αὐτὸς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον διαπρέψας εἰς τὸν κλάδον τῆς Ἀνατομίας, ἧς ὀγκῶδες καὶ ἀξιόλογον ἐξέδωκε σύγγραμμα, πρῶτος νομοθετήσας τῆς ἐπιστήμης ταύτης τὴν ὀνοματολογίαν. Ἐμνηστεύθη δὲ τὴν ἐπίτιμον Κυρίαν τῆς Βασιλίσσης, τὴν Γερμανίδα Καν Wiesenthau, ἀλλ' ἐκ στηθικοῦ παθήματος ἀπέθανεν ὅταν ἐπρόκειτο νὰ τελεσθῶσιν οἱ γάμοι του.

Ἐκ δὲ τῶν θυγατέρων πρωτότοκος ἦν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει σεβαστὴ σύζυγος τοῦ σοφοῦ Στεφανοῦ Καραθεοδωρῆ, αἱ δὲ ἄλλαι τρεῖς ἦσαν ἡ Ζωή, ὑπανδρευθεῖσα ἐν Ἀθήναις τὸν φιλέλληνα Ἱσπανὸν συνταγματάρχην Κ. Ἀλμεΐδα, ἡ Εὐφροσύνη καὶ ἡ Αἰκατερίνη, πᾶσαι, μάλιστα δὲ ἡ νεωτάτη διὰ παντοίων προτερημάτων πεπροικισμέναι. Ἀλλ' ἐγὼ οὐδόλως τότε διενοούμην νὰ νυμφευθῶ· καὶ ἂν τοῦτο ἦν, μείζονα κλίσιν θὰ ᾐσθανόμην πρὸς τὴν τρίτην τῶν θυγατέρων, δι' ὃ ἀπέκρουσα τῆς μητρός μου τὴν πρότασιν. Καὶ ἡ μὲν Κα Εὐφροσύνη ἐνυμφεύθη μετέπειτα τὸν Ναύαρχον καὶ Ὑπουργὸν διατελέσαντα Κον Τομπάζην, ἡ δὲ Κα Αἰκατερίνη τὸν συνάδελφον ἄλλοτε καὶ φίλον μου Κ. Δόσιον.

Γ.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΚΗΝ

1.

Ἄφιξις.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ θέρους τοῦ 1838 συνέβη τι μεγάλην ἐξασκῆσαν ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τοῦ λοιποῦ βίου μου. Ἡ ἀδελφή μου Ραλοῦ Σκὴν ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς Ἀγγλίας μετὰ τοῦ ἀνδρός της, ὅστις ἐπιθυμῶν καὶ ἐλπίζων νὰ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς οἰκογενείας του ὑπὲρ τῶν ἐν Ἑλλάδι γεωπονικῶν ἐπιχειρήσεών του, αἵτινες ἕως τότε ἐνόμιζεν ὅτι μόνον ἐξ ἐλλείψεως κεφαλαίων δὲν ἐπετύγχανον, ἔπεισε τοὺς γονεῖς του, συμπαραλαβόντας καὶ τὰς τέσσαρας ἀδελφάς του, νὰ τὸν παρακολουθήσωσιν εἰς Ἀθήνας. Τὴν ἐπάνοδον τῆς ἀπό τινος ἀποδημούσης λίαν ἀγαπητῆς ἀδελφῆς μου, καὶ τὴν ἄφιξιν μεταξὺ ἡμῶν τῆς ἐξόχως διακεκριμένης οἰκογενείας τοῦ συζύγου της, ἠσπάσθην μετ' ἐξόχου χαρᾶς, διότι πάντα τὰ μέλη αὐτῆς διεκρίνοντο διὰ προτερημάτων τοῦ νοός, τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἀνατροφῆς καὶ παιδείας, ὁποῖα ἦσαν ἔτι σπάνια τότε ἐν τῇ παρ' ἡμῖν κοινωνίᾳ. Ὁ κ. Σκὴν (Skene) εἷς τῶν ἐπιστηθίων φίλων τοῦ Οὐαλτερσκότ, ἀφιερώσαντος εἰς αὐτὸν ἓν τῶν ποιημάτων του (τὴν Marmion) καὶ ὀνομαστὶ αὐτὸν περιλαβόντος εἰς τοὺς πρώτους στίχους τοῦ Δ' ᾄσματος, ἦν ἀνὴρ διὰ παντοίας παιδείας κεκοσμημένον ἔχων τὸν νοῦν, λίαν φιλόκαλος, εὔθυμος συγχρόνως καὶ ἐμβριθείς. Ἡ δὲ Κα Σκὴν ἐξεῖχε διὰ τοῦ χαρακτῆρός της τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν ἀγαθότητα, καὶ αἱ θυγατέρες της διὰ πασῶν τῶν φυσικῶν καὶ ἐπικτήτων χαρίτων. Εἰ δὲ καὶ ἡ δευτέρα, Αἰκατερίνα (Καίτη) ἦν ἡ ὡραιοτέρα αὐτῶν, ἐπροτίμων ὅμως ἐγὼ τὴν τρίτην, Καρολίναν, εὑρίσκων αὐτὴν ὑπερέχουσαν κατὰ τὴν

καλλονὴν τῆς καρδίας καὶ τοῦ πνεύματος τὴν εὐγένειαν, δι' ὃ καὶ ὅλον τὸν καιρὸν ὅσον μοὶ κατέλειπεν ἡ ὑπηρεσία κατέτριβον παρὰ τῇ φίλῃ μου ἀδελφῇ, πρὸς ἣν ἔτρεφον πάντοτε τρυφερωτάτην ἀγάπην, καὶ παρὰ τῇ νέᾳ οἰκογενείᾳ της. Ἡ μετὰ ταύτης σχέσις μου ἔτι ἐπιμονώτερον μὲ ὅπλισε κατὰ τοῦ σχεδίου τῆς μητρός μου, τοῦ νὰ ζητήσῃ δι' ἐμὲ τὴν χεῖρα τῆς ὑποψηφίου της καὶ ἀνέτρεψεν αὐτὸ ἄρδην. Εἰς ἕνα τῶν ἐφίππων περιπάτων, διηγούμενος τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν Καρολίναν, ἐξετράπην καὶ εἰς κακόλογόν τι λογοπαίγνιον, εἰπὼν ὅτι θέλουσι νὰ μὲ νυμφεύσωσιν, ἀφορῶντες εἰς τὰ πλούτη τῆς Κυρίας, but J dont care for her *raven hue (revenu)*, διότι ἡ κυρία ἦν μελαγχροινή, δι' ὃ ἐγέλασε μὲν ἡ Καρολίνα, ἀλλὰ καὶ μ' ἐπέπληξε.

2.

Περιοδεία.

Τῇ δὲ 2 Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους τούτου ἄδειαν λαβὼν ἐπεχείρησα μετὰ τοῦ κ. Σκήν, τοῦ πατρός, ἐκδρομὴν διὰ τῆς Ἑλλάδος, ἣν αἱ ποικίλαι γνώσεις καὶ ὁ εὐτράπελος χαρακτὴρ τοῦ συνοδοιπόρου μου μοὶ καθίστων εὐαρεστοτάτην, καὶ ἐφ' ἧς, συνέκδημον ἔχων τὸν Παυσανίαν, ἐπροσπάθουν ν' ἀνευρίσκω τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ἐν τῇ νέᾳ. Ὡδοιποροῦμεν δέ, ἐννοεῖται, ἔφιπποι, διότι τότε πλὴν τῶν ἰδίων ποδῶν, ἢ τῶν τοῦ ἵππου, ὄνου ἢ ἡμιόνου, ἄλλος τρόπος τῆς κατὰ ξηρὰν μεταβάσεως ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑφίστατο ἔτι. Καὶ ὁ μὲν κ. Σκὴν ἔβκινεν ἐπὶ ἰδίου ὡραίου ἵππου, ὃν ὁ γαμβρός μου, κακῶς ποιῶν, τὸν εἶχε πείσει ν' ἀγοράσῃ ἐπὶ τούτῳ, ἐγὼ δὲ καὶ ὁ συνοδεύων ἡμᾶς ὑπηρέτης ἐπὶ ἱππαρίων μεμισθωμένων. Οὐδόλως δὲ δυσηρεστούμην διὰ τὸν τρόπον τοῦτον τῆς ὁδοιπορίας, διότι οὕτως ἐβλέπομεν τὴν χώραν πολὺ ἐντελέστερον καὶ λεπτομερέστερον παρ' ἂν διὰ σιδηροδρόμου ἢ καὶ ἐφ' ἁμάξης τὴν διετρέχομεν. Ὁσάκις μᾶς ἐφαίνετο ὅτι ἦν τι ἄξιον ἐπισκέψεως,

ἐρείπιον ἢ ἐπιγραφή, ἐξετρεπόμεθα τῆς ὁδοῦ, ἱστάμεθα καὶ ἐπεζεύομεν ἵνα τὸ ἐπισκεφθῶμεν, καὶ πρὸ πάντων διεκόπτομεν συνεχέστατα τὴν πορείαν ἡμῶν ὁσάκις ἐφθάνομεν εἰς θέσεις ζωγραφικάς, ὧν ἐστι τοσοῦτον πλουσία ἡ Ἑλληνικὴ φύσις, καὶ ὁ κ. Σκὴν μετὰ μεγίστης ταχύτητος καὶ ἐκτάκτου φιλοκαλίας ἰχνογράφει τὸ τοπίον, προσημειῶν διὰ λέξεων τὰ χρώματα καὶ εἰς τὸ ἑσπερινὸν κατάλυμα, ἐν ὅσῳ εἶχεν εἰσέτι ζωηρὰν αὐτοῦ τὴν ἐνθύμησιν συνεπλήρου τὸ ἔργον του, ἑκάστοτε ὅσον ἦν ἀναπόφευκτον, ἐπιφυλαττόμενος νὰ ἐξεργασθῇ ἀκριβέστερον τὰ ὑδρογραφήματα μετὰ τὴν εἰς Ἀθήνας ἐπάνοδόν του. Οὕτως ὅτε μεθ' ἱκανὸν χρόνον ἐπανέκαμψεν εἰς Ἀγγλίαν, ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ὑπὲρ τὰς δισχιλίας εἰκόνας θέσεων καὶ μνημείων Ἑλληνικῶν, καὶ ἠναγκάσθη ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον νὰ καταλείψῃ ἐν Ἐδιμβούργῳ εἰς τὸ δημόσιον τὴν αἴθουσαν τῆς οἰκίας του, εἰς ἣν εἶχε καταθέσει αὐτάς, διότι πάντες οἱ τεχνογνῶσται καὶ οἱ περίεργοι ἀπῄτουν νὰ τὰς ἐπισκεφθῶσι. Πλὴν δὲ τῆς ζωγραφίας ἠσχολεῖτο ἐν τοῖς ἑσπερινοῖς ἡμῶν καταλύμασι καὶ εἰς σύνταξιν ἀπομνημονευμάτων ὁδοιπορικῶν, ὧν μετὰ θάνατόν του εὑρέθησαν πολλοὶ τόμοι χειρόγραφοι οὐδέποτε δυστυχῶς ἐκδοθέντες.

Μετέβημεν δ' ἐξ Ἀθηνῶν, δι' Ἐλευθερῶν εἰς Πλαταιὰς καὶ Θήβας, καὶ ὑπερβάντες τὸ στενὸν τῆς Σφιγγός, εἰσήλθομεν εἰς τὸ πεδίον τῆς Κωπαΐδος, ἐπορεύθημεν πεζοὶ μέχρι Ἀλιάρτου (ὑπὸ τὸ χωρίον Μάζι) ἔνθα ἐν ἐρειπίῳ ἐκκλησίας κατέχοντι θέσιν ἀρχαίου ναοῦ εἶδον ἐπιγραφὴν 17 στίχων, ἀναφέρουσαν ***σύνοδος τῶν κυνηγῶν.*** Ἐκεῖθεν δὲ μετέβημεν εἰς Ὀρχομενὸν (Σκριποῦ), κατελύσαμεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ περιέχοντι ἐρείπια τοῦ ναοῦ τῶν Χαρίτων, οὗ οἱ λίθοι ἐνομίζοντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων πεσόντες ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς περιέργους ἐπιγραφάς. Περιήλθομεν δὲ καὶ τὰ λείψανα τοῦ ***Θησαυροῦ τοῦ Μινύου*** ὁμοιοτάτου πρὸς τὸν τοῦ Ἀτρέως καὶ οὐ πολλάκις, λέγων καὶ γράφων, ἐπρότεινα τὴν ἀνασκαφὴν πρὸς ἐξιχνίασιν γενικοῦ συστήματος τοῦ παναρχαίου ἐκείνου ῥυθμοῦ, ἀλλ' οὐδέποτε εἰσηκούσθην, μέχρις οὗ τέλος ὁ φιλάρχαιος κ. Σχλῆμαν, ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας καὶ ἰδίᾳ δαπάνῃ τὸν ἀνέ-

σκαψε, σπουδαῖα ἐν αὐτῷ λείψανα ἀνευρών. Περιήλθομεν δὲ καὶ τοῦ φρουρίου τὰ πολλὰ σωζόμενα λείψανα περὶ ὑψηλὴν τὴν ἀκρόπολιν, πρὸς ἣν φέρουσιν 93 βαθμίδες εἰς τὸν βράχον τετμημέναι, ἐνιαχοῦ ὅμως ἀκροσφαλεῖς καὶ ἐπικίνδυνοι εἰς ἀνάβασιν. Τὸ τεῖχος αὐτῆς ἐξετάσαντες εὕρομεν διατηροῦν 23 σειρὰς λίθων, ὧν ἕκαστος ἔχει 1 $^1/_2$ μέτρου μῆκος καὶ $^2/_3$ μ. ὕψος.

Ἐξ Ὀρχομενοῦ δὲ μετέβημεν εἰς Λεβαδίαν, καὶ φιλοξενηθέντες ὑπὸ τοῦ κ Ἀντ. Γεωργαντᾶ, ἐπεσκέφθημεν τὸ ἄντρον τοῦ Τροφωνίου, τὰς πηγὰς τῆς Ἑρκύνης Λήθην καὶ Μνημοσύνην, τὸ φρούριον, τὸν Ἀγ. Ἠλίαν ἐπὶ τῶν λειψάνων τοῦ ***ἡμιέργου ναοῦ τοῦ Διός***, οὗ μνημονεύει ὁ Παυσανίας, τὸ ἐπιγραφὰς περιέχον ἀρχαῖον τζαμίον, τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, ἄνω τῆς Ἑρκύνης, κατέχουσαν ἴσως τὴν θέσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, καὶ περιέχουσαν τὴν ἐπιγραφὴν **ΑΘΑΝΙΧΑ** (ἤτοι *Ἀθηνία*).

Μετὰ δύω δὲ ἡμέρας ἐπορεύθημεν εἰς Κάπραιναν, τὴν ἀρχαίαν Χαιρώνειαν, ἧς ὑπέρκειται ὁ Πέτροχος ὀγκώδης βράχος ὁ ὑπὸ τοῦ Κρόνου καταποθείς, ἀπατηθέντος ὑπὸ τῆς Ῥέας, καὶ πιστεύσαντος ὅτι τρώγει τὸν Δία βρέφος. Ὀλίγον δ' ἐκτὸς τοῦ χωρίου παρήλθομεν βρύσιν ἐξ ἀρχαίων λίθων εἰς ὧν ἕνα καὶ ἀντέγραψα τὴν ἐπιγραφήν :

φλα) **ΒΙΟΝ ΑΥΤΟΒΟΥΛΟΝ ΦΙΛΟCΟ**
ΦΟΝ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΝ ΦΛΑΒΙΟΣ ΑΥΤΟΒΟΥ
ΛΟC ΤΟΝ ΠΡΟC ΜΗΤΡΟC ΠΑΠΠΟΝ

Ὑπὲρ τὴν βρύσιν δ' ἐγείρεται τὸ θέατρον, μικρὸν ἀλλ' ὡραῖον, καὶ ὑπὲρ αὐτὸ λείψανα τῆς ἀκροπόλεως πολλαχοῦ καταφανῆ ἐκ λίθων συννόμων. Ὀλίγον δὲ περαιτέρω διήλθομεν ἐμπρὸς τοῦ περιφήμου λέοντος τοῦ ἀνεγερθέντος ὑπὸ τοῦ Φιλίππου εἰς μνήμην τῆς μεγάλης αὐτοῦ νίκης, καὶ ὅστις κεῖται εἰς τεμάχια τεθραυσμένος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

Μετὰ 2 $^1/_2$ ὥρας διήλθομεν διὰ τῆς Δαυλίδος (Δαυλίας σήμερον), πολλὰ διατηρούσης ἀρχαῖα λείψανα, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀνέγνων ἐπιγραφὴν 36 στίχων τοῦ Αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ. Κάμ-

ψαντες δὲ τὴν βορείαν ὑπώρειαν τοῦ Παρνασσοῦ, καὶ μακρόθεν τὸ φρούριον τῆς Πανοπέας (τὸν ἅγιον Βλάσιον) ἐφ' ὑψηλοῦ βλέποντες διήλθομεν ὑπὸ ἀποκρήμνους βράχους εἰς οὓς εἰσχωρεῖ τὸ βαθὺ σπήλαιον, τὸ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως εἰς κρυσφύγετον τῆς οἰκογενείας τοῦ Ὀδυσσέως καί, ὡς κοινῶς ἐνομίζετο, καὶ εἰς μυστικὸν αὐτοῦ θησαυροφυλάκιον χρησιμεῦσαν. Κατελύσαμεν δ' εἰς Βελίτσαν, τὴν ἀρχαίαν Τιθορέαν. Ταύτης τὰ σωζόμενα ἀρχαῖα τείχη ἀναῤῥιχῶνται εἰς τοὺς βραχώδεις πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ, διατηροῦντα ὡραίους πύργους, ὧν εἷς ἔχει ἔτι 16 σειρὰς μεγάλων συννόμων λίθων, καὶ κατακλύζονται πολλαχοῦ ὑπὸ χειμάῤῥου ὅστις ἐκαλεῖτο Καχάλης. Μεταξὺ δὲ πολλῶν ἐπιγραφῶν αὐτόθι διατηρουμένων, μία, χρόνων μεταγενεστέρων, τῶν τοῦ Αὐτοκράτορος Νέρβα, περιέχει τὸ ἀρχαῖον τῆς πόλεως ὄνομα.

Ἐκ Τιθορέας δὲ τὴν ἐπιοῦσαν παλινδρομήσαντες πρὸς Δαυλίδα, διήλθομεν διὰ τῆς περιφήμου ***σχιστῆς ὁδοῦ*** ἢ τῆς ***Τριόδου***, ἔνθα ὁ Οἰδίπους λέγεται φονεύσας τὸν Λάϊον, καὶ ὑπερβάντες ἀρχαῖον τεῖχος, μέρος μὲν ἐκ πολυγωνίων, μέρος δ' ἐκ τετραπλεύρων λίθων συγκείμενον, καὶ λόφους ἀμπελοφύτους, ἐφ' ὧν κεῖται ἡ Ἀράχωβα, πρὸς τὰ δεξιὰ δ' ἔχοντες χιονοσκεπεῖς τὰς ἄκρας τοῦ Παρνασσοῦ, ἐφθάσαμεν περὶ τὸ ἑσπέρας εἰς Δελφοὺς (μετονομασθέντος ἐν μεσαιῶνι ***Καστρὶ*** ἔκ τινος μικροῦ ὀχυρώματος, οὗ λείψανα σώζονται εἰς τὸ ὄρος τὸ ἀντιπέραν), καὶ κατελύσαμεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ξεναγοῦ Ἀναγνώστη Χαγνάδη. Τὸ χωρίον κεῖται ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ ὄρους, ὅπου ἦν ἡ ἀρχαία πόλις καὶ τὸ μαντεῖον. Τὴν ἑσπέραν δ' ἐκείνην καὶ τὴν ἐπαύριον κατετρίψαμεν ἐπισκεπτόμενοι τὰ ἐρείπια, πολυπληθέστατα ὄντα εἰ καὶ ὀλίγον καταφανῆ. Τινὰ τῶν σωζομένων τειχίων εἰσὶ πολυγωνίου ῥυθμοῦ, ἀποδεικνύοντα τοῦ πολίσματος καὶ τῆς αὐτόθι λατρείας τὴν ἀρχαιότητα, καὶ ἀνήκουσι πιθανῶς εἰς τοὺς 4 ναοὺς ὧν μνημονεύει ὁ Παυσανίας, τοῦ μὲν ὡς ἤδη ἐπ' αὐτοῦ ἐν ἐρειπίοις κειμένου, τοῦ δὲ ὡς ἄνευ ἀγαλμάτων, τοῦ τρίτου ὡς καθιερωμένου τῇ Προυσίᾳ Ἀθηνᾷ, καὶ τοῦ τετάρτου ὡς τῶν Ῥωμαίων Αὐτοκρατόρων. Τοῦ ναοῦ δὲ τοῦ

Ἀπόλλωνος τὴν θέσιν ἐπέχει ἡ μικρὰ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικολάου, περιέχουσα Ῥωμαϊκὴν ἐπιγραφὴν τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀμφικτυόνων καὶ τοῦ τῶν Ἀχαιῶν, καὶ ὀπίσω τῆς Ἐκκλησίας φύεται ἰσχυρὸν δένδρον δάφνης, βεβαίως ἀπόγονον τῶν ἀρχαίων τοῦ Θεοῦ δαφνώνων, διότι τὸ δένδρον τοῦτο καὶ οἱ θάμνοι κατὰ τὸ ῥεῦμα τῆς Κασταλίας εἰσὶν εἰς πολλῶν ὡρῶν ἀπόστασιν πέριξ αἱ μόναι ἀπαντώμεναι δάφναι. Καταῤῥέει δ' ἡ Κασταλία ἐκ πηγῆς ἐκκλησίδιον ἐχούσης τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου καὶ ἀναβρυούσης ἐξ ὑψηλοῦ βράχου σχιστοῦ ἐν εἴδει σπηλαίου, εἰς ὃν ἀνεῤῥιχήθημεν ἀνυπόδυτοι, ἀφ' οὗ ἐνεφορήθημεν ἐκ τοῦ ποιητικοῦ νάματος. Ὑπεράνω δὲ τοῦ ναοῦ σώζονται ἴχνη τοῦ ἀρχαίου σταδίου, καὶ ὁ περίβολος τῆς λέσχης, ὅλως, καθ' ὅσον φαίνεται ἐκτὸς τῆς γῆς, κεκαλυμμένος ὑπὸ ἐπιγραφῶν, ἃς δὲν εἶχον καιρὸν ν' ἀντιγράψω. Ὑπὸ δὲ τὸ χωρίον, εἰς τὴν θέσιν Παναγία, ἦν τὸ ἀρχαῖον Γυμνάσιον, διάφορα λείψανα διατηροῦν καὶ αὐτό, καὶ ἐν ἄλλοις ὡραίαν παράστασιν θύρας εἰς τὸν βράχον λελαξευμένης, καὶ κατάγλυφον σαρκοφάγον ἐκ τῶν ὡραιοτέρων ἐν Ἑλλάδι σωζομένων. Ἔτι δὲ βαθύτερον, εἰς τὸν πυθμένα τῆς χαράδρας, ῥέει μεταξὺ ἐλαιῶν ὁ χείμαρρος Πλεῖστος.

Ἀπήλθομεν δ' ἐκ Δελφῶν πεζοί, ἵνα ἔτι μᾶλλον ἀπολαύσωμεν τῆς θέας τῆς ἀγρίας ὡραιότητος τῆς βαθείας ἐκείνης κοιλάδος, ἧς τὰ ἀπότομα πλευρὰ καλύπτουσιν ἔτι αἱ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις περίφημοι Διονύσιαι ἄμπελοι. Ἐν ᾧ δ' ἐπορευόμεθα ἐπὶ τῆς νοτίας κλιτύος ἠκούσαμεν ἄνθρωπον, ὅστις μᾶς ἐκάλει χειρονομῶν ἐκ τῶν ἀντιπέραν λόφων, καὶ κατήρχετο τὸ ὄρος ἐρχόμενος πρὸς ἡμᾶς. Εἰ καὶ ὁ κ. Σκὴν ἔκρινε τὴν συνάντησιν ταύτην ὡς μᾶλλον ὕποπτον, ἀλλ' ἐκφυγῆς μὴ ὑπαρχούσης, ἐκαθήσαμεν εἰς τῆς ὁδοῦ τὸ χεῖλος, καὶ τὸν ἐπεριμείναμεν. Ὅτε δὲ ὑπερβὰς τὴν κοιλάδα, ἔφθασεν εἰς ἡμᾶς, εἴδομεν ὅτι εἶχεν εἰς τὰς χεῖρας οὐχὶ ὅπλον, ἀλλὰ καλάθιον, καὶ λαβὼν ἐξ αὐτοῦ μᾶς ἔδωκε δύω βότρυας σταφυλῆς ῥοδίτου, ἑκάστην ἔχουσαν μῆκος παιδίου σχεδόν, καὶ ὁμοιαζούσας βαρύτιμον ὁρμαθὸν πολυτίμων λίθων. Μετὰ θαυμασμοῦ

δεχθέντες αὐτάς, ἠθελήσαμεν διά τινος δόσεως κερμάτων νὰ ἐκφράσωμεν τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν, ἀλλ' ὁ φιλόξενος ἐκεῖνος ἄνθρωπος οὐδὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ, εἰπὼν ὅτι ἐννοήσας ἡμᾶς ξένους, ἦν εὐτυχὴς νὰ μᾶς δώσῃ τὴν ἀπαρχὴν ἐκείνην τῶν προϊόντων του, καὶ εὐχηθεὶς ἡμῖν κατευόδιον, ἐπέστρεψε πάλιν ὅθεν εἶχεν ἔλθει. Προχωρήσαντες δὲ διέβημεν διὰ τοῦ λόφου τοῦ Προφήτου Ἠλίου, τῆς θέσεως τῆς συνόδου τῶν Ἀμφικτυόνων, ὅθεν λαμπρὰ ἐστὶν ἡ ἄποψις πρὸς Δελφοὺς ἀφ' ἑνός, πρὸς τὴν Φωκικὴν πεδιάδα ἀφ' ἑτέρου, καὶ συγχρόνως πρὸς τὴν Κρισσαίαν θάλασσαν· καὶ μετὰ μίαν ὥραν κατέβημεν εἰς τὴν ἀρχαίαν **Κρίσσαν**, τὴν νῦν **Χρυσόν**, ὡραῖον σύμφυτον χωρίον εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ, ἐπίσης ὥραν ἀπέχον ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ τούτου ἐπεσκέφθημεν τὰ σχολεῖα, τὸ δημοτικὸν καὶ τὸ ἑλληνικόν.

Πρὸς δεξιὰν δ' εἶτα στραφέντες, μετ' ἄλλης ὥρας ὁδοιπορίαν διὰ τῆς ἐλαιοφόρου πεδιάδος, ἐφθάσαμεν εἰς τὰ Σάλωνα, σώζοντα λείψανα τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ τῆς Ἀμφίσσης φρουρίου καὶ τῶν Ἐνετικῶν αὐτοῦ προσοικοδομῶν. Ἐνταῦθα δὲ δεξιωθέντες ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ, τὴν ἐπαύριον ὑπὸ ῥαγδαίαν βροχὴν ἀνεῤῥιχήθημεν καὶ πάλιν κατέβημεν τὴν ὀλισθηρὰν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Παρνασσοῦ, μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Κόρακος, καὶ περὶ τὸ ἑσπέρας ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως δοξασθὲν **Χάνι τῆς Γραβιᾶς**, τὴν ἀρχαίαν **Χαράδραν**, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ, αἰσθανόμενοι ὅτι εἴχομεν ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν περισσότερον ὕδωρ ἀφ' ὅτι εἶχεν ἐκεῖνος εἰς τὴν κοίτην του. Εἰς τὸ πεινχρὸν δὲ χάνιον ἀνάψαντες μεγάλην πυράν, ἐξηράναμεν ὑπὲρ αὐτὴν ὅσα ἐνδύματα ἐδυνάμεθα εὐσχήμως ν' ἀποδυθῶμεν, καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν ἔστημεν οἱ ἴδιοι παρὰ τὰς φλόγας, ὅτε ἠρξάμεθα ἀναπέμποντες ἀτμοὺς ὡς καπνοδόχοι ἀτμοκινήτου.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἀριστερῶς ἀφέντες λόφους ἐφ' ὧν εἴδομεν λείψανα τείχους, τοῦ τῆς ἀρχαίας Χαράδρας, ὑπερέβημεν τὰς πηγὰς τοῦ Κηφισοῦ εἰς θέσιν κατάφυτον, ἧς ἐπίσης ὑπερέχει κυκλώπειον τεῖχος, καὶ ὅθεν ὡραιοτάτη ἀνοίγεται ἄποψις τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τῶν

συμφύτων ὑπωρειῶν τῆς Οἴτης. Διὰ δυσβάτου δὲ ὁδοῦ ὑπερβάντες τὸ χωρίον Δύω Βουνά, καὶ μετὰ ταῦτα τοὺς Κομποτάδες, ἀφίχθημεν τὸ ἑσπέρας ὑπὲρ τὸν Σπερχειὸν εἰς Λαμίαν, καὶ φιλοξενηθέντες ὑπὸ τοῦ κ. Τσιβανοπούλου, ἀφιερώσαμεν τὴν ἐπαύριον εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ἐνδόξων Θερμοπυλῶν.

Τῇ δὲ 9ῃ τοῦ Ὀκτωβρίου μετέβημεν εἰς Στυλίδα, ἧς ἐπίσης ἐπεσκέφθημεν τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, καὶ ἐκεῖθεν, ὑπὸ τὸν Ἀχινόν, τὴν Ῥάχιν, ἐφθάσαμεν εἰς Γορδίας, χωρίον σύμφυτον, ὑπὲρ ὃ φαίνονται τὰ ἐρείπια τῆς Κρεμαστῆς Λαρίσσης, εἰς ὃ καὶ διενυκτερεύσαμεν. Τῇ δ᾽ ἐπιούσῃ ἀπήλθομεν ἀπὸ βαθέος ὄρθρου εἰς **Γουρουνοπουλιὰν** θέσιν παραθαλάσσιον, ὅθεν πλοιάριον ἔμελλε νὰ μᾶς φέρῃ εἰς τὴν Εὔβοιαν. Ἀλλὰ μόνον μετὰ 2 ½ ὥρας ἀφίχθη, καὶ μετὰ πολλῆς δυσκολίας ἐπεβιβάσαμεν εἰς αὐτὸ τὸν ἵππον τοῦ κ. Σκήν, εἰς ὃ καὶ ἐγὼ ἐπιπόνως εἰργάσθην, καὶ κάθιδρος γενόμενος, φαίνεται ὅτι ἐπὶ τοῦ διάπλου, καίτοι μόλις μίαν ὥραν διαρκέσαντος, ἐκρύωσα ἀνεπαισθήτως, καὶ ἔλαβον τὰ σπέρματα ἀσθενείας, ἥτις μικρὸν μετὰ ταῦτα ἀνεπτύχθη σπουδαίως. Ἀπέβημεν δ᾽ εἰς τὴν θέσιν τῆς νήσου Εὐβοίας, τὴν καλουμένην Λιθάδα, ἀπέναντι κειμένην τῶν Λιχάδων νήσων, καὶ κατελύομεν εἰς τὸ παραθαλάσσιον καὶ περίφυτον χωρίον Λιψόν.

Τῇ δ᾽ ἐπιούσῃ διαβάντες δι᾽ Ὠρεοῦ, διατηροῦντος οὐκ ὀλίγα ἀρχαῖα λείψανα, εἴχομεν ἀπέναντι ἡμῶν τὴν ἄποψιν τῆς Θεσσαλικῆς Ἑστιαιώτιδος καὶ τοῦ Ὀλύμπου, καὶ δι᾽ ὡραίων καὶ πλουσίων πεδιάδων ἀφίχθημεν εἰς Ξηροχώρι, κείμενον ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀρτεμισίου, καὶ ἐκεῖθεν, κάμψαντες πρὸς μεσημβρίαν, καὶ ὁδοιποροῦντες δι᾽ ἀδιαλείπτου βροχῆς, κατελύσαμεν τὴν ἑσπέραν εἰς Κοκκινομηλιάν, μεταξὺ λόφων γραφικωτάτων· ἐκεῖ δ᾽ ᾐσθάνθην κατὰ πρῶτον τὴν προσβολὴν σφοδροῦ πόνου τῆς κεφαλῆς, ὃν μάτην ἤλπισα νὰ πραΰνω διὰ πόσεως τείου.

Τὴν δ᾽ ἐπαύριον, διὰ ποικίλων δασῶν καὶ λόφων ὁδοιπορήσαντες, ἐμείναμεν τὴν ἑσπέραν εἰς Ἀχμὲτ Ἀγᾶν, κτῆμα τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Βύρωνος Ἄγγλου ἐποίκου Νοέλ. Καὶ αὐτὸν μὲν δὲν εὕρομεν

ἐκεῖ, ἀλλὰ τὸν σύντροφον αὐτοῦ Müller ὑποδεχθέντα ἡμᾶς, καὶ τὴν 13ην Ὀκτωβρίου ἀφίχθημεν εἰς Χαλκίδα, καὶ κατελύσαμεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ τότε γραμματέως τῆς Νομαρχίας Δ. Φιλαρέτου. Καὶ ἐγὼ μέν, κακῶς ἔχων, κατεκλίθην ἀμέσως. Ἀλλ᾽ ἀκριβῶς τότε ὁ Κ. Φιλάρετος ἔλαβε διαταγὴν δι᾽ ἧς μετετίθετο ἀλλαχοῦ, ὥστε ἠναγκάσθη ν᾽ ἀναχωρήσῃ· ἀλλὰ μὲ ἀφῆκεν εἰς τὸ δωμάτιον καὶ τὰ ἔπιπλά του. Ὁ πυρετός μου ὅμως ἐλάμβανεν ἔντασιν, καὶ ὁ ἰατρὸς δὲν τὸν ἐθεώρει ἀκίνδυνον. Ὁ δὲ συνοδοιπόρος μου, ὁ κ. Σκήν, ἠναγκασμένος ὢν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀθήνας, ἔγραψε καὶ μοὶ ἔπεμψαν ἐκεῖθεν τὸν ἀρχαῖον ὑπηρέτην ἡμῶν Νικολὴν Καλόγνωμον, καὶ ἀφείς με εἰς αὐτοῦ τὴν ἐπιμέλειαν, ἀνεχώρησεν.

Ἐξηκολούθησα δ᾽ ἐπικινδύνως νοσῶν ἐπί τινας ἔτι ἡμέρας καὶ ἐπὶ τῆς ἀναῤῥώσεώς μου εὗρον φιλόξενον περιποίησιν παρὰ πολλαῖς τῶν ἐν Χαλκίδι οἰκογενειῶν. Καίτοι δὲ κλονούμενος ἔτι ἐπὶ τῶν ποδῶν μου, ἀπεφάσισα ὅμως νὰ ὠφεληθῶ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ κ. Ι. Παπαῤῥηγοπούλου, προξένου τῆς Ῥωσσίας, καὶ τοῦ κ. Ἀνδρέα Παππαδοπούλου Βρετοῦ, ἵνα τοὺς συνοδεύσω, διότι τότε ἡ μεταξὺ Χαλκίδος καὶ Ἀθηνῶν ὁδοιπορία ἦν καὶ ἐπισφαλεστάτη. Ἀπήλθομεν λοιπόν, καὶ τὴν νύκτα κατελύσαμεν εἰς Ὠρωπόν, ἀνήκοντα τῷ κ. Παπαῤῥηγοπούλῳ· τὴν δ᾽ ἐπιοῦσαν ἐξηκολουθήσαμεν διὰ στενῶν καὶ συνδένδρων χαραδρῶν, αἵτινες μέγαν φόβον ἐνέπνεον εἰς τὸν Κ. Παππαδόπουλον. Δι᾽ ἐμὲ ὅμως πολὺ ἐπαισθητοτέρα ἦν ἡ βροχή, ἥτις εὐκόλως ἠδύνατο νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν νόσον ἐξ ἧς μόλις εἶχον ἀπαλλαγῆ.

Ἐπ᾽ ὀλίγας στιγμὰς ἔστημεν ν᾽ ἀναπαυθῶμεν εἰς ἄλσος πυκνόν, καὶ ἐκεῖ προσελθὼν εἷς τῶν ὀπαδῶν ἡμῶν, μοὶ προσέφερε κύλικα (τάσι) πλήρη ῥητινίτου, καὶ ἀπήτησε παρ᾽ ἐμοῦ νὰ τὸ πίω, διότι ἄλλως, εἰς ἣν ἤμουν κατάστασιν καὶ ὡς εἶχεν ἡ ἀτμοσφαῖρα, ἐφρόνει ἀδύνατον νὰ μὴ πάθῃ δεινῶς ἡ ὑγεία μου. Καίτοι δὲ μὴ ἔχων πλήρη πεποίθησιν εἰς τὰς θεωρητικὰς γνώσεις τοῦ αὐτοσχεδίου Ἀσκληπιοῦ μου, παραδεχόμενος ὅμως ὅτι ἡ πεῖρά του ἦν ἀνωτέρα τῆς ἰδικῆς μου, ἔπραξα ὅ,τι ὁ Ἀλέξανδρος ἄλλοτε, καὶ κατέπια

ἀπνευστὶ τὸν οἶνον, δηλητήριον μὲν μὴ ὑποπτεύων, πεπεισμένος ὅμως ὅτι μετ' ὀλίγον θὰ ἐκαθήμην ὡς ὁ Σιληνὸς ἐπὶ τοῦ ἵππου μου, καὶ ἴσως θὰ ἠναγκάζετο ὁ ἰατροσύμβουλός μου νὰ μὲ φέρῃ τέλος φοράδην εἰς Ἀθήνας. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων, καὶ ὑπέστην θαυμασίως τὸν οἶνον, ὃν κατὰ πρῶτον ἐπὶ ζωῆς μου ἀπεγευόμην. Ἐνήργησε δ' οὗτος τοσοῦτον ἰαματικῶς ἐπ' ἐμοῦ, ὥστε τὴν αὐτὴν ἑσπέραν ἔφθασα ὑγιὴς εἰς Ἀθήνας, καὶ ἅμα φθὰς καὶ ἐναγκαλισθεὶς τὴν οἰκογένειάν μου, εἶχον ἔτι δυνάμεις ὑπολοίπους ὥστε νὰ ἐπισκεφθῶ καὶ τὴν οἰκογένειαν τῆς ἀδελφῆς μου καὶ τοῦ κ. Σκήν.

Ἦν δὲ κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦτον, 1838-1839, ἡ οἰκία τοῦ κ. Σκὴν ἓν τῶν κυριωτέρων κοινωνικῶν κέντρων τῶν Ἀθηνῶν, καὶ εἰς αὐτῆς τοὺς χοροὺς καὶ τὰς συναναστροφὰς συνήρχοντο καὶ ξένοι καὶ ἐγχώριοι, ἑλκυόμενοι ὑπὸ τῶν ἐξόχων τρόπων τοῦ Κυρίου καὶ τῆς Κυρίας Σκήν, πρὸς οὓς ἡμιλλῶντο καὶ οἱ τῆς ἀδελφῆς μου, οὐχ ἧττον δὲ καὶ ὑπὸ τῆς διαπρεποῦς χάριτος καὶ τῆς σπανίας ἀγωγῆς τῶν τεσσάρων νεαρῶν θυγατέρων, καὶ ἐπίσης ὑπὸ τῆς τότε διὰ τὰς Ἀθήνας ὀλίγον συνήθους μεγαλοπρεποῦς φιλοξενίας εἰς ἥν, ἴσως ἐπὶ τὸ νεανικώτερον, ὁ γαμβρός μου παρέσυρε τοὺς γονεῖς του.

3.

Εἰς Δακίαν. 1839.

Οἱ ἐμοὶ γονεῖς ἐν τούτοις, βλέποντες τὴν ἰσχυρὰν κλίσιν μου πρὸς τὴν τρίτην ἐκ τῶν θυγατέρων τοῦ κ. Σκήν, καὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ μοὶ δώσωσιν ἀφορμὴν πρὸς ὡριμωτέραν καὶ ψυχροτέραν σκέψιν, ἀπεφάσισαν ὅτι πρέπει νὰ ὁδοιπορήσω, καὶ ἐπειδὴ ἡ θεία μου Κυρία Γεράκη ἔμελλε νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν ἀδελφήν της, Κυρίαν Σούτσου, εἰς Βουκουρέστιον, διϊσχυρίσθη κατ' εἰσήγησίν των, ὅτι εἶχεν ἀνάγκην τῆς συνοδίας μου, ὥστε ἀπεφασίσθη νὰ συναπέλθωμεν. Ἐθεώρησα δ' ἐγὼ τοῦτο ὡς καθήκοντος ἐκπλήρωσιν, καὶ ζητήσας

ἔλαβον τὴν ἀναγκαίαν ἄδειαν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως. Ἀπεπλεύσαμεν λοιπὸν ἐκ Πειραιῶς τῇ $^{7}/_{19}$ Ἀπριλίου, ἡμέρᾳ Παρασκευῇ. Ἐν Σύρῳ δ' ἐμείναμεν δύω ἡμέρας παρὰ τῇ Κυρίᾳ Ἀρδουάν, ἥτις ἦν θυγάτηρ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἰακώβου Ῥίζου Θεοδώρου, καὶ τῆς ἀδελφῆς τοῦ θείου μου Γεράκη, εἶχε δὲ νυμφευθῇ τὸν Γάλλον ἰατρὸν Ἀρδουάν, καὶ ἀνήχθημεν πάλιν τὴν κυριακὴν τὸ ἑσπέρας· τὴν δὲ νύκτα ἔπνευσε σφοδρὸς ὁ **Τσικνιὰς** ἀπὸ τῆς Τήνου, καὶ ἡ θάλασσα ἐγένετο κοίλη, πρὸς μέγαν φόβον τῆς συμπλεούσης μεθ' ἡμῶν Κυρίας Οὐΐλκινσών, γυναικὸς τοῦ ἐν Σύρῳ ἄγγλου προξένου, καὶ τῆς συγγενικῆς αὐτῆς οἰκογενείας Πείρσων. Τῇ ἐπαύριον δὲ τῆς γαλήνης ἐπανελθούσης, ἐξημερώθημεν ἀπέναντι τῶν ἐν ὑψηλῷ κειμένων μαστιχοχωρίων τῆς Χίου, παρήλθομεν πᾶσαν τὴν ἐπὶ μακρὸν παρατεινομένην νῆσον, ἀφ' οὗ εἴδομεν μακρόθεν τὸν πρὸς νότον ἀνοιγόμενον λιμένα αὐτῆς μετὰ τῆς πόλεως, ἥτις ἐν συμφύτῳ κειμένη μᾶς ἐφαίνετο κατὰ μέρος ἀναλαβοῦσα ἐκ τῆς ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως καταστροφῆς, καὶ μετὰ ταῦτα, βλέποντες πρὸς νότον μὲν τὴν Ἰκαρίαν καὶ Σάμον, πρὸς βοῤῥᾶν δὲ τὴν Λέσβον καὶ τὰ Ψαρά, ἐπλησιάσαμεν τέλος εἰς τὴν ὡραίαν καὶ σύνδενδρον παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ εἰσεπλεύσαμεν εἰς τὸν κόλπον τῶν Βουρλῶν, ἀριστερῶς ἔχοντες τὴν ἀρχαίαν Φώκαιαν (ταῖς Φώκαις), καὶ δεξιῶς τὴν ποτὲ νῆσον τῶν Κλαζομενῶν. Ἀφ' οὗ δὲ προσήλθομεν εἰς τὴν ἐκεῖ σταθμεύουσαν Γαλλικὴν ναυαρχίδα καὶ παρεδώκαμεν ἃς διὰ τὸν ναύαρχον ἔφερε τὸ πλοῖον ἡμῶν ἐπιστολὰς ὡρμίσθημεν τέλος εἰς Σμύρνην περὶ τὰς 5 $^{1}/_{2}$ μ. μ.

Ἡ πόλις μοὶ ἐφάνη κατωτέρα τῶν προσδοκιῶν μου, ἐν ἐπιπέδῳ κειμένη, ἄνευ ἀπόψεως οἱαςδήποτε. Ἐκ τῶν οἴκων δὲ πολλοὶ εἰσὶ μεγάλοι, τινὲς εὐρωπαϊκὸν ἔχοντες τὸν ῥυθμόν, ἀλλ' ἀτάκτως ἐπὶ στενῶν ὁδῶν, ὡς κατὰ τύχην ἐῤῥιμένοι. Ἡ ἐπὶ τὸ ἀσιατικώτερον ὑπόστεγος ἀγορὰ οὐδὲν μοὶ ἐφάνη ἔχουσα τὸ ἀξιοθέατον, οὖσα δὲ ἱκανῶς ῥυπαρά. Καὶ ἦν ἡ γενική μου ἐντύπωσις ὅτι ἡ Σμύρνη ἵστατο τότε κἂν εἰς τὸ μεταίχμιον μεταξὺ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς βαρβαρότητος ἐξ ἴσου ἀμφοτέρων μετέχουσα. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπε–

σκέφθην τὸν πρόξενον Κ. Ξένον, οἰκοῦντα εἰς τὴν ὁδὸν **τῶν Ῥόδων**, καὶ συνεξέδραμον μετ' αὐτοῦ εἰς κῆπόν τινα, ἀπεπλεύσαμεν τὴν αὐτὴν ἑσπέραν περὶ τὰς 9, τῆς θαλάσσης οὔσης γαληνιαίας.

Τῇ $^{11}/_{23}$ Ἀπριλίου ἐξημερώθημεν ἀπέναντι τῆς Μυτιλήνης, ἥτις ἐλαιόφυτος, καὶ μακρόθεν καθαρῶς διεκρίνετο γραφικὰς ἔχουσα τὰς γραμμάς, καὶ εἰς τὴν μνήμην ἀνεκάλει τὸ ὄνομα τῆς Σαπφοῦς, τοῦ Περιάνδρου, τοῦ Τερπάνδρου, τοῦ Πιττακοῦ, τοῦ Ἀλκαίου. Περὶ δὲ τὴν 9ην εἴχομεν ἀπέναντι ἡμῶν τὸ **Κάστρον**, τὴν ἀρχαίαν Μηθύμνην, καὶ ἐνταῦθα τὸ πλοῖον ἡμῶν περιεστοίχισαν χαριέστατα πηδῶντες δελφῖνες ὡς ἂν ἤθελον νὰ μᾶς ἀναπαραστήσωσι τὸν μῦθον, καθ' ὃν εἰς αὐτὴν τὴν θέσιν εἶχον μεταφέρει ἐκ Θρᾴκης τὸ σῶμα καὶ τὴν λύραν τοῦ Ὀρφέως. Πρὸς τὰ δεξιὰ δ' ἡμῶν ἠνοίγετο ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὁ βαθὺς κόλπος τοῦ Ἀδραμυτίου.

Κάμψαντες δὲ περὶ τὰς 10 τὸ προέχον ἀκρωτήριον Μπαμπᾶ, οὗ τὴν κορυφὴν στέφει ὡραῖον χωρίον παρηλάσαμεν τὴν ταπεινὴν καὶ πετρώδη Τένεδον, ἧς ἐβλέπομεν τὴν πόλιν καὶ τὸ φρούριον, μετὰ δὲ τὴν χιονοστεγῆ Λῆμνον, ἥτις ἐφαίνετο εἰς τὰ βορειοανατολικά, ἐστράφημεν πρὸς ἀνατολάς, τὴν κατάφυτον καὶ πολύλοφον παραλίαν παραπλέοντες, καὶ μετὰ δύω ὥρας ἀνεκαλύπτομεν μακρόθεν τὴν Ἴδην χιόνα ἔχουσαν εἰς τὴν κορυφήν, καὶ ἐγγύτερον τὸν λόφον τῆς Ἀλεξανδρείας Τρωάδος, ὃν τοῦ κ. Σχλεῖμαν αἱ ἀνασκαφαὶ ἀπέδειξαν ἔπειτα ὄντα αὐτὸν τὸν τοῦ Ἰλίου, καὶ ἐξετείνομεν τὸ βλέμμα ἐπὶ πᾶσαν τοῦ τρωϊκοῦ πεδίου τὴν ἔκτασιν. Ἐνταῦθα διεκρίνομεν ἄπωθεν ἀλληλοδιαδόχως τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σκαμάνδρου, τύμβον ὅστις μᾶς δείκνυται ὡς ὁ τάφος τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ τὸ Σίγειον ἀκρωτήριον· εἶτα δὲ τὰ φρούρια τοῦ Ἑλλησπόντου οἰκοδομηθέντα διὰ Ῥώσσων μηχανικῶν, οἵτινες δὲν προέβλεπον τότε ὅτι θὰ ἦσαν αὐτοὶ οἱ πρῶτοι εἰς τὴν κατεδάφισιν αὐτῶν ἐνδιαφερόμενοι, κατόπιν δὲ τὴν πόλιν τῶν Δαρδανελίων, εἰς ἣν ἀνεκωχήσαμεν ἐπ' ὀλίγον ἵνα ἀποβιβάσωμεν καὶ ἐπιβιβάσωμεν

ἐπιβάτας. Πρὸ τῆς δύσεως δὲ τοῦ ἡλίου εἰσεπλεύσαμεν εἰς τὴν Προποντίδα, πνέοντος παγετώδους βοῤῥᾶ.

Τῇ δὲ $^{12}/_{24}$ τοῦ Ἀπριλίου, ἡμέρᾳ τετάρτῃ, ὁ ἥλιος ἀνατείλας εἰς οὐρανὸν νεφελώδη καὶ βροχερόν, μᾶς εὗρεν ἔτι ἐν τῇ Προποντίδι, περὶ τὴν Κύζικον· περὶ τὴν 11ην ὥραν ἐβλέπομεν τὰς νήσους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῇ δὲ 1ῃ μετὰ μεσημβρίαν, ἀφ' οὗ παρήλθομεν τὴν ἀλιτενῆ παραλίαν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, εἰσεπλεύσαμεν εἰς τὸν Βόσπορον καὶ ἠγκυροβολήσαμεν.

Ὀθωμανοὶ ὑγειονομοφύλακες ἦλθον ἀμέσως νὰ ἐρευνήσωσι τὰ περὶ τῆς ὑγείας ἡμῶν, καὶ εὑρόντες ὅτι καλῶς εἴχομεν μᾶς ἐπέτρεψαν τὴν εἴσοδον εἰς τὴν πόλιν, ἥτις ἄλλοτε ἦν τὸ κατοικητήριον τῆς πανώλους· ἐγὼ δ' ἐσκεπτόμην ὅτι καὶ αὕτη καὶ πολλαὶ ἄλλαι βελτιώσεις καὶ πρόοδοι εἰς ἡμᾶς ὠφείλοντο, διότι ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἠνάγκασε τὴν Τουρκίαν νὰ κατέλθῃ ἐκ τῆς βαρβάρου αὐτῆς μονώσεως, καὶ αἰσθανθεῖσα ὅτι τρωτὴ ἦν καὶ θνητή, νὰ προσφύγῃ εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπὶ σωτηρίᾳ, καὶ νὰ γίνῃ πρὸς ταύτης τὰς παραινέσεις μᾶλλον εὐήκοος. Αἴσθημα δὲ θερμὸν διήγειρεν ἐντός μου ἡ μετὰ τοσαῦτα ἔτη πρώτη πάλιν ἐπίσκεψίς μου εἰς τὴν πόλιν τῆς γεννήσεως καὶ τῶν ὀνείρων μου, καὶ ὅτε, ἀποβὰς εἰς τὸ ὁρμητήριον τοῦ Γαλατᾶ, ἔβλεπον τὰ καταῤῥέοντα ἐκεῖνα καὶ ῥυπαρὰ ἐρείπια ἀντικαταστήσαντα τὴν ἄλλοτε μεγαλοπρεπῆ πόλιν τῶν Αὐτοκρατόρων, μοὶ ἐπήρχετο κατὰ νοῦν ὅτι, ὅτε ὡς παιδίον παρηκολούθουν τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα, ἄλλα ὠνειροπόλουν περὶ τῆς τύχης αὐτῆς, φανταζόμενος ὅτι ἡ Ἑλλὰς διὰ τῶν προόδων καὶ τῆς διαγωγῆς αὐτῆς, ἔπειθε τὴν Εὐρώπην νὰ παραδώσῃ εἰς χεῖρας αὐτῆς τὴν τύχην καὶ τὸν ἐκπολιτισμὸν πάσης τῆς Ἀνατολῆς.

Δέκα ἡμέρας ἐμείναμεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰς δωμάτια παραχωρηθέντα ἐν Σταυροδρομίῳ τῇ θείᾳ μου ὑπὸ δὲν ἐνθυμοῦμαι τίνος φίλης οἰκογενείας. Ἐγὼ δ' ἐπεσκέφθην τὸν Ἐμμ. Ἀργυρόπουλον, τότε ἐπιτετραμμένον ἡμῶν, τὸν Γρηγ. Παλαιολόγον, ὑπηρετοῦντα παρὰ τῇ πρεσβείᾳ, τὸν Στέφανον Καραθεοδωρῆν, ὅστις

μὲ κατέθελγεν ἀναγινώσκων μοι τὰ ἔργα, ἰδίως τὰ βουκολικά του, καὶ παρ' ᾧ εἶδον τὰ εἶτα ἐν τῇ κοινωνίᾳ διαπρέψαντα, τότε δὲ μικρά του παιδία (τὴν Σμαράγδαν, τὴν Εὐφροσύνην, τὴν Ἑλένην, τὴν Ζωήν, τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὸν Κωνσταντῖνον), καὶ ἐγνώρισα τὸν νέον αὐτῶν οἰκοδιδάσκαλον Τανταλίδην ἤδη ἀναθάλλοντα ποιητήν. Ὅτε δ' ἔδειξα τούτῳ τὸ ἐμὸν δοκίμιον τῆς μεταφράσεως τοῦ Α τῆς Ὀδυσσείας, καὶ τῷ ἐξήγησα τὴν ἰδέαν μου περὶ ἐφαρμογῆς τοῦ ἑξαμέτρου εἰς τὴν γλῶσσαν, παρεδέχθη αὐτὴν μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐπὶ τῇ προτροπῇ μου ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν μετάφρασιν τοῦ Α τῆς Ἰλιάδος.

Συνοδίᾳ δέ, καὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ κ. Παλαιολόγου καὶ τοῦ κ. Ι. Μαυροκορδάτου (ἀνεψιοῦ ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ φίλου μου Κωνστ. Σχινᾶ) περιῆλθον πάσας τὰς ὡραίας θέσεις καὶ πάντα τ' ἀξιοθέατα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν ἄλλοις τὸν Ἱππόδρομον μετὰ τῶν τριῶν ἐναπολειπομένων ἀρχαίων στηλῶν του, καὶ τῶν περιέργων αὐτοῦ Κινστερνῶν, τὴν ἀγοράν, πόλιν ἐν τῇ πόλει, ἐπίσης ποικίλην, ἀλλὰ καὶ οὐχ ἧττον ῥυπαρὰν ἢ ἐκείνην, καὶ πρὸ πάντων αὐτὸν τὸν Βόσπορον, τὸ κυριώτατον τῶν θαυμάτων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Μετὰ συμπαθείας δ' ἀνεζήτησα καὶ ἐπανεῖδον καὶ μέρη διατηροῦντα τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας προσφιλεῖς ἀναμνήσεις, οἷον τὸ Ἀρναούτκιοϊ ὅπου ἐγεννήθην, τὰ Θεραπεῖα, ὅπου διήγομεν, καὶ ἐν Φαναρίῳ τὴν οἰκίαν Κατσίκα ἐξ ἧς ἀπήλθομεν, καὶ ἀνεγνώρισα αὐτὴν ἐκ τῶν ἐν τῷ ἀπέναντι ἀρχαίῳ περιβόλῳ τῆς πόλεως ἐντετειχισμένων δύω τοῦ Θεοφίλου ἐπιγραφῶν, εἰς ἃς ὁ πατήρ μου εἶχεν ἐν τῇ βρεφικῇ ἡλικίᾳ μου ἐπιστήσει τὴν προσοχήν μου.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ὁδηγήσασά με ἡ Κα Καραθεοδωρῆ δι' ἀκατίου εἰς τὸν Κιατχανέν, τὸν ὡραῖον περίπατον τῶν Ὀθωμανῶν ἰδίως τὰς Παρασκευάς, ἐκάγχαζεν ἀκούουσά με, ὁσάκις διηρχόμεθα πρὸ ἀνακτόρων ἢ ἄλλων δημοσίων καταστημάτων, νὰ λέγω εἰς τίνα χρῆσιν τὰ ὁρίζω, εἰς Ὑπουργεῖα, Βουλευτήριον, Πανεπιστήμιον, Βιβλιοθήκην, ὅτε ἡ Κωνσταντινούπολις ἤθελε

γίνει Ἑλληνική, καὶ μὲ ἠρώτα ὡς σπουδάζουσα, ἂν πάντες ἐν Ἑλλάδι ἢ ἂν μόνος ἐγὼ παρεφρόνουν. Ἐν ᾧ δὲ παρεπλέομεν ὡραίαν τινὰ καὶ σύνδενδρον θέσιν, δείξασά μοι ἡ συνοδοιπόρος μου Ὀθωμανὸν παρὰ τὴν ὄχθην εἰς τράπεζαν παρακαθήμενον, καὶ ὑπηρέτην ἕνα ἔχοντα παριστάμενον, «Ὁ Σουλτάνος» μοὶ εἶπεν. Ἦτον δὲ ἀληθῶς ὁ Μεχμέτης, ἀνὴρ εὐπρεπέστατος, ἢ μᾶλλον ὡραῖος τὴν ὄψιν, πυκνὸν ἔχων τὸν πώγωνα, καὶ ὡς κόρακος πτερὸν μέλανα, ἀλλ' ὡς ἦν ἑπόμενον κατὰ τὴν ἡλικίαν του, εἰς τὴν τέχνην μᾶλλον ἢ εἰς τὴν φύσιν τὸ χρῶμα τοῦτο ὀφείλοντα. Ὡς δὲ παρηρχόμεθα, λαβὼν ὁ Σουλτάνος ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ὀπαδοῦ του τηλεσκόπιον ἐσκόπευε τὸ ἡμέτερον ἀκάτιον, οὐδαμῶς γινώσκων ὅτι ἐνέκλειεν αὐτὸ τὴν σεβαστοτάτην καὶ ἐμφρονεστάτην τῶν ὑπηκόων του, καὶ τὸν φιλοδοξότερον τῶν πολεμίων του, ὅστις διέθετεν ἤδη τὴν κληρονομίαν του, οὐδ' ὑποπτεύων ὅτι αὐτὸς ἦν τὸ ἀντικείμενον τῆς ἡμετέρας συνδιαλέξεως. «Ἰδού,-μοὶ ἔλεγεν ἡ κυρία Καραθεοδωρῆ, ὁ μέγας ἀναμορφωτὴς τῆς Ἀνατολῆς». Ἐγὼ δὲ «Μηδένα, ἀπεκρινάμην, πρὸ τοῦ τέλους μακάριζε», καὶ τῇ ἀντέταττον τὰς Ἑλληνικάς μου θεωρίας, ὧν δὲν ἀπέκρουε τὰς μετρίας καὶ τὰς ὀρθάς, διότι εἶχεν εὐγενῆ ὅσον τὴν διάνοιαν τόσον καὶ τὴν καρδίαν.

Ἐν δὲ τῶν ἀξιοθεάτων ἃ ἐπεσκέφθην ἐν Κωνσταντινουπόλει ἦν καὶ ὁ *Τεκές*, ἢ μοναστήριον τῶν περιστρεφομένων Δερβισῶν. Τῆς παραδόξου αὐτῶν λατρείας λόγος καὶ βάσις φαίνεται οὖσα ἡ πεποίθησις ὅτι, ἵνα ἀναβιβασθῇ τὸ πνεῦμα εἰς τὸν Θεόν, πρέπει νὰ ἀποσπᾶται ἀπὸ τῶν ἐπιγείων, καὶ τοῦτο θέλουσι νὰ ἐπιτυγχάνωσι διὰ τῆς σκοτοδινιάσεως ἣν ἐπιφέρει ἡ κατὰ μονότονον μουσικὴν μακρὰ καὶ βιαία περιστροφή. Ἐγὼ δέ, παριστάμενος εἰς τὴν θρησκευτικὴν ταύτην ἄσκησιν, ἀνελογιζόμην ὅτι πλησιέστερον τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ὁ ἐρευνῶν αὐτοῦ τὰ πλάσματα, ἀπὸ τῶν ἔργων ἀνιὼν εἰς τὸν θεῖον ἐργάτην, καὶ θαυμάζων ὅτι τὰ πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν. Τὸ λογικὸν καὶ τὸ αἴσθημα, ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδία, εἰσὶ τὰ δύο ἰδιάζοντα τῷ ἀνθρώπῳ προσόντα, τὰ αἴροντα αὐτὸν ὑπὲρ τὴν ἄλογον φύσιν.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν μοὶ ἔδωκεν ὁ Λογοθέτης Νικόλαος Ἀριστάρχης, (υἱὸς τοῦ ἀποκεφαλισθέντος ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ πατὴρ τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸν Λογοθέτου Σταυράκη) τὸν ἵππον του, καὶ μετέβην εἰς ***Βαλουκλί***, τὴν ἱερὰν πηγὴν πρὸς βοῤῥᾶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ἐν μέσῳ δάσους καὶ κοιμητηρίου κειμένην, τὸ τουρκικὸν δ' ὄνομα φέρουσαν ἐκ τῆς παραδόσεως, καθ' ἣν εἰς τελευταίαν διαμαρτύρησιν κατὰ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἰχθῦς ἐπὶ τῆς ἐσχάρας ἀκούσαντες τὴν θλιβερὰν εἴδησιν, ἀπεπήδησαν εἰς τὴν κρήνην τοῦ ἁγιάσματος καὶ πλέουσιν εἰσέτι ἡμίεφθοι εἰς αὐτό. Τὸ δὲ χωρίον ἀπολαμβάνει τοῦ σεβασμοῦ οὐ μόνον τῶν Χριστιανῶν ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν Ὀθωμανῶν.

Ὅτε δ' ἐπέστρεψα εἰς Φανάριον εὗρον τὴν οἰκογένειαν τοῦ Λογοθέτου ἐπιβιβασθεῖσαν εἰς βωδάμαξον, τὸ τότε ἔτι μόνον ἐν χρήσει ὄχημα ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἑτοίμην νὰ μεταβῇ καὶ αὐτὴ εἰς τὸ Βαλουκλί· δι' ὃ καὶ ἀμέσως στρέψας τοὺς χαλινούς, τὴν ἠκολούθησα ἐκ δευτέρου. Εἰς τὴν ἐπανάληψιν δὲ ταύτην τῆς ἐπισκέψεώς μου ἡ Κα Ἀριστάρχη μοὶ εἶπε περὶ τῆς πλουσίας μαρμαροκτίστου διασκευῆς τοῦ ἁγιάσματος, ὅτι ἀνῳκοδομήθη κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη, ἀδείᾳ τοῦ Σουλτάνου, ὅπερ ἀπεδείκνυεν ὅτι ἀνεξίθρησκος ἐπιείκεια εἶχε διαδεχθῇ τοὺς πρὶν ἀντιχριστιανικοὺς αὐτοῦ καταδιωγμούς. Μοὶ ἐπήνει δὲ καὶ τὴν ἐλευθεριότητα τῶν προδαπανησάντων ὁμογενῶν, οἵτινες καὶ μέγα νοσοκομεῖον εἶχον ἐκεῖ που ἀνεγείρει. Ἐγὼ δ' ἐλυπούμην ὅτι ἀντὶ νοσοκομείου δὲν ἐφρόντισαν νὰ οἰκοδομήσωσι μᾶλλον ἐκπαιδευτήριον, ὅπερ ὅμως καὶ αὐτὸ δὲν παρέλειψαν νὰ πράξωσι μετὰ ταῦτα.

Μοὶ ἔμενεν ἔτι ἡ ἐπιθυμία νὰ ἰδῶ τὰ τζαμία, καὶ τὸ θαῦμα τῆς Βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα εἶχε τότε τὰς δυσκολίας του, διότι ἀπῃτεῖτο ἄδεια Σουλτανική, διδομένη διὰ φιρμανίου, τὸ δὲ φιρμάνιον ἠγοράζετο ἀντὶ ἁδρᾶς δόσεως χρημάτων, δι' ὃ καὶ δὲν ἐζητεῖτο εἰμὴ ὅτε πολλοὶ συνήρχοντο οἱ περίεργοι, ἐκ συμβολῆς τὴν ἀναγκαίαν ποσότητα προμηθεύοντες. Ἀλλὰ τότε ἄλλως διεξήχθη τὸ πρᾶγμα. Ἐπισκε-

πτόμενοι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ ἐν Λονδίνῳ ἀποκατεστημένος κ. Θωμᾶς Ῥάλλης μετὰ τῆς νέας καὶ ὡραίας συζύγου του, ἀνέλαβεν ἐκεῖνος ἐλευθερίως πᾶσαν τὴν δαπάνην, προσκαλέσας φιλοφρόνως πάντας τοὺς φιλοθεάμονας συμπατριώτας του, ἐν οἷς καὶ ἐμέ. Ἐπρόκειτο δὲ ν᾽ ἀπέλθωμεν ἐκ τῆς οἰκίας τῆς Κας Καραθεοδωρῆ· δὲν ἐνθυμοῦμαι δὲ διὰ τίνα παρεννόησιν, τινὲς τῶν προσκληθέντων, ἀντὶ νὰ ἔλθωσιν ἐκεῖ, διηυθύνθησαν κατ᾽ εὐθεῖαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, μηνύσαντες ὅτι ἐκεῖ θέλουσι περιμείνει· τοῦτο δὲ τοσοῦτον δυσηρέστησε τὴν Καν Ῥάλλη, ὥστε ἐξεῤῥάγη εἰς δάκρυα. Οὐχ ἧττον διεπλεύσαμεν τὸ χρυσοῦν κέρας, καὶ εὑρόντες ἐκεῖ καὶ συμπαραλαβόντες τοὺς ἀνυπομονωτέρους ἡμῶν συντρόφους, κατηυθύνθημεν πρὸς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτῆς ἀντηλλάξαμεν τὰς ὑποδέσεις ἡμῶν ἀντὶ ὀθωμανικῶν παπουτσίων, καὶ οὕτως εἰσήλθομεν. Ἐμοῦ δὲ σφοδρῶς ἐπάλλετο ἡ καρδία, διότι ἀπὸ παιδίον ἀκόμη ἡ ἁγία Σοφία ἦν τὸ φαεινὸν ὄνειρόν μου, καὶ ὡς εἰσῆλθον ἰσχυρὰν μοὶ ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν διαστάσεων τοῦ ἀχανοῦς ναοῦ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅτε, πρὸς ἄφατον ἔκπληξίν μου, ἄλλη μεγάλη πύλη ἠνοίχθη ἐμπρός μου καὶ εἶδον ὅτι τὸ κινοῦν τὸν θαυμασμόν μου, τὸ μέρος ὃ ἐξελάμβανον ὡς αὐτὸν τὸν ναόν, ἦν οὐχὶ ὁ ναός, ἀλλὰ μόνον ὁ πρόναος. Τοῦ ναοῦ ὁ ἀπέραντος σύμμετρος ἡμικυκλικὸς θόλος τοσοῦτον μὲ κατέπληξεν, ὥστε ἐπί τινας στιγμὰς διετέλουν ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν ὡς ἂν ἦν αὐτὸς ὁ θόλος τοῦ στερεώματος. Εἶτα δὲ περιέφερον τὰ βλέμματα εἰς πάσας τὰς γωνίας τοῦ ἐπιζήσαντος τούτου λειψάνου τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἐπιζητῶν ἐν αὐτῷ ἴχνη τῆς ἱστορίας, ἥτις συνεχίζει τὴν ἀρχαίαν μετὰ τῆς νέας Ἑλλάδος. Τὰ δὲ πενιχρὰ καὶ ἄκομψα κανδύλια, τὰ σήμερον ἀπὸ τοῦ θόλου κρεμάμενα εἰς μικρὰν ἀπὸ τὸ ἔδαφος ἀπόστασιν, καὶ πᾶσα ἡ ἐσωτερικὴ μετασκευὴ καὶ ἡ μετατροπὴ τοῦ ἄξονος πρὸς τὴν Μέκαν καὶ ἡ τῶν ψηφοθέτων εἰκόνων δι᾽ ἀσβέστου ἐπίχρισις ὑπὸ τῶν κατακτητῶν ἀλγεινὴν μοὶ ἐνεποίουν ἐντύπωσιν. Εἰς μίαν ὅμως τῶν γωνιῶν ἰδὼν εἰκόνα ἀγγέλου, ἥτις ἐκ λήθης

δὲν εἶχεν ἐξαλειφθῆ, ἠρώτησα τὸν συνοδεύοντά με Ταντελίδην μὴ ἦν ὁ φρουρὸς ἄγγελος τοῦ ἱεροῦ περιμένων ἐκεῖ τοῦ χρόνου τὸ πλήρωμα.

Ἐκεῖθεν δὲ μετέβημεν εἰς τὰ ἐπισημότερα τῶν ἐπιλοίπων τζαμίων, πάντα σχεδὸν ἔργα Βυζαντινῶν οἰκοδόμων, τὸν ἀρχικὸν τύπον τῆς ἁγίας Σοφίας μιμούμενα, ἀλλὰ μετ' ἀῤῥύθμων μεταῤῥυθμίσεων, ἃς ἐπέβαλον οἱ κατακτηταί. Οὕτω τὸ Νουρ-Ὀσμανιὲ στηρίζει τὸν θόλον ἐπὶ τεσσάρων ὀγκωδεστάτων καὶ δυσαναλόγων ἀκτηρίδων, τὸ δὲ τοῦ Σουλτὰν-Ἀχμέτ, εἰ καὶ ἐκείνου κομψότερον, ἀλλὰ πολὺ ἀπολείπεται τῆς χάριτος καὶ τοῦ ἀληθοῦς μεγαλείου τοῦ πρωτοτύπου αὐτοῦ. Εἰς γωνίαν δέ τινα τῆς αὐλῆς τοῦ πρώτου μᾶς ἔδειξαν παρεῤῥιμμένον σαρκοφάγον ἐκ πορφυρίτου ὃν μοὶ εἶπον ὅτι ἡ παράδοσις θεωρεῖ ὡς τὸν τάφον Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου. Ἤδη δὲ μένει κενός, καὶ ἐστερημένος τοῦ πόματος.

Τῇ 24 δὲ Ἀπριλίου (6 Μαΐου), ἡμέρᾳ Δευτέρᾳ, ἀπεπλεύσαμεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου «Φερδινάνδου», δυνάμεως 120 ἵππων, καὶ ἀφοῦ ἀνεκωχήσαμεν εἰς Θεραπεῖα, ἵνα συμπαραλάβωμεν καὶ τὴν Καν Γόρδωνος, ψυχροῦ ἀνέμου πνέοντος, εἰσεπλεύσαμεν περὶ τὰς 4 εἰς τὸν Εὔξεινον, ὅστις μᾶς ὑπεδέχθη κατὰ τὴν κυρίαν καὶ οὐχὶ τὴν εἰρωνικὴν σημασίαν τῆς ἐπωνυμίας του, διότι ἐκόπασεν ἀμέσως περίπου ὁ ἄνεμος, ὁ ἥλιος δύων ἐφαίνετο ὡς χρυσῆ νῆσος εἰς τὸν ὁρίζοντα, ὁ οὐρανὸς μετ' ὀλίγον ἐσπινθηροβόλει αἴθριος καὶ κατάστερος, καὶ ἡ θάλασσα γαληνιαία μᾶς ἐπέτρεψεν ἥσυχον ὕπνον.

Πρὶν δ' ἢ κατακλιθῶμεν προσῆλθε πρὸς ἐμὲ νέος ὃν δὲν ἐγνώριζον, εὐειδὴς καὶ εὔσωμος, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ἦτο Βλάχος, ὅπερ ἤθελον γνωρίσει καὶ ἂν δὲν τὸ ἔλεγεν, ἐκ τῆς ὁπωσοῦν ἀνημμένης ἐνδυμασίας του, ἣν διετήρουν ἔτι τότε οἱ Ῥωμοῦνοι, τὸν ἀνατολικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα μὴ εἰσέτι εἰς τὴν ἀξίωσιν Λατινικῆς καταγωγῆς θυσιάσαντες. Μοὶ προσέθηκε δ' ὅτι μετεῖχε καὶ Ἑλληνικοῦ αἵματος καὶ ὁ συγγενὴς αὐτοῦ Ἐδιπίδης ὅτι ζῇ ἐν Ἀθήναις. Ἀφ' οὗ δὲ μοὶ ἐζήτησε πληροφορίας περὶ νέας τινὸς Ἑλ-

λην:δλαχίδος, ἥτις πρὸ ὀλίγου εἶχε νυμφευθῆ ἐν Ἀθήναις, καὶ μοὶ διηγήθη τινὰ περὶ τῶν πρὸς αὐτὴν σχέσεών του, ἀπέληξεν εἰπών μοι ὅτι κατῴκει περὶ τὸ Γαλάτσιον καὶ ὠνομάζετο **Κούζας**. Οὗτος ἦν ὁ μετὰ ταῦτα ἡγεμονεύσας.

Τῇ δ' ἐπαύριον, πρὸς τ' ἀριστερὰ ἔχοντες μακρὰν ἀκτὴν ἀλιτενῆ καὶ μονότονον, τὰ Θρακοβουλγαρικὰ τενάγη, περὶ τὰς 10 ἀφίχθημεν εἰς Βάρναν πόλιν 16 χιλιάδων κατοίκων, ἄχαριν αὐτὴν καὶ τὰ πέριξ, καὶ δύω ὥρας ἐκεῖ διαμείναντες, χωρὶς οὐδὲν περίεργον νὰ ἰδῶμεν, ἀνήχθημεν πάλιν. Περὶ τὴν μεσημβρίαν δὲ εἴδομεν εἴς τινων μιλίων ἀπόστασιν προέχοντας ἐκ τῆς θαλάσσης τοὺς ἱστοὺς ναυαγίου ὡς ἂν ἤθελεν ὁ Εὔξεινος νὰ μᾶς δείξῃ καταφανέστερον τὴν ἀξίαν τῆς εὐμενείας του, καὶ τί ἐδύνατο καθ' ἡμῶν ἡ ὀργή του ἂν ἐξεγείρετο. Πλεύσαντες δὲ τὸ ἐπίλοιπον τῆς ἡμέρας, καὶ πᾶσαν τὴν νύκτα, εἰς ἀπόστασιν οὐχὶ μεγάλην τῆς ἀλιτενοῦς ἀκτῆς, περὶ τὰς 7 $^1/_2$ τῆς ἐπαύριον—26 Ἀπριλίου (8 Μαΐου)—εἴδομεν αἴφνης τὸ θαλάσσιον ὕδωρ ἀπὸ κυανοῦ γενόμενον κίτρινον, καὶ ἐνοήσαμεν ὅτι πλησιάζομεν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ μεγάλου ποταμοῦ, ἐκτείνοντος τὴν ἐπιῤῥοὴν καὶ τὴν ἰλύν του μακρὰν εἰς τὸ πέλαγος.

Εἰσεπλεύσαμεν λοιπὸν διὰ τοῦ στομίου τοῦ Σουλινᾶ εἰς τὸν Δούναβιν· ὁ θαλάσσιος σάλος ἔπαυσε, καὶ ᾐσθανόμην μετ' ἀγαλλιάσεως ὡς ἂν οὐχὶ ἡμεῖς ἐπλέομεν, ἀλλ' ὅτι ἡ γῆ ὑφ' ἡμᾶς ἤρχετο εἰς προϋπάντησιν ἡμῶν. Καὶ ἦν μὲν ἡ γῆ αὕτη ἥκιστα χαρίεσσα, ἀπέραντος ἔκτασις καλαμώνων πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις, μετὰ μεμονωμένης ποῦ καὶ ποῦ τινος καλύβης, ἐντὸς τῆς ἰλύος πεπηγμένης, καὶ κατεχομένης ὑπὸ κοζάκου, ἐλεεινοῦ φύλακος τῶν τελμάτων ἐκείνων. Ἀλλ' ὅ τι λίαν παραδόξως διέκοπτε τὴν μονοτονίαν ταύτης τῆς θέας, ἦσαν ἱστοὶ καὶ κολπούμενα ἱστία πλοίων πανταχοῦ καὶ πολλάκις ἀντιπρώρως διασταυροῦντα τὴν ἀχανῆ πεδιάδα, καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον πλέοντα ἐπ' αὐτῆς ὡς ἂν ἦτον ὑγρὸν πεδίον. Προήρχετο δὲ τὸ παράδοξον τοῦτο φαινόμενον ἐκ τοῦ ὅτι πλοῖα παντοίας, καὶ τῆς μεγίστης χωρητικότητος, εἰσέπλεον

καὶ ἐξέπλεον εἰς τὸν γιγαντιαῖον ποταμόν, ἀκολουθοῦντα τὰς ποικίλας καμπὰς τῶν διαφόρων αὐτοῦ βραχιόνων, ὧν τὸν ῥοῦν οἱ καλαμῶνες ἀπέκρυπτον.

Οὕτως ἐφ' ἱκανὸν πλεύσαντες ἐφθάσαμεν εἰς Γαλάτσιον τῆς Ῥωμανίας, ὅπου ἐπί τινας ἡμέρας ἐμείναμεν ὑπὸ κάθαρσιν, πάσης περιποιήσεως ἀπολαύοντες, διότι ἀρχηγὸς τῶν λοιμοκαθαρτηρίων τῶν ἡγεμονιῶν, ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας διορισθεὶς κατὰ δικαίωμα ἀποδοθὲν αὐτῇ μετὰ τὸν πόλεμον, ἦν αὐτὸς ὁ ἐξάδελφός μου κ. Ν. Μαῦρος. Ἀφιέρουν δὲ τότε τὰς ὥρας τῆς οὕτω ἐπιβεβλημένης μοι ἀργίας εἰς ἐξακολούθησιν ποιήματός τινος ὃ εἶχον ἀρχίσει ἐν Ἀθήναις, δὲν ἐνθυμοῦμαι ἂν τῆς «Παραμονῆς» ἢ τοῦ «Λαοπλάνου». Ἐκ Γαλατσίου δὲ μετέβημεν εἰς Ἰβραΐλαν, καὶ ἀφ' οὗ ἐφιλοξενήθημεν ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ, ἀπήλθομεν διὰ ταχυδρομικῆς ἁμάξης, καὶ διελάσαντες τὰ λιπαρὰ πεδία ἅτινα εἰσὶ προσχώσεις τῆς ἰλύος τοῦ Δουνάβεως, κατελύσαμεν τὸ ἑσπέρας εἴς τι μοναστήριον κείμενον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, καὶ τὴν ἐπαύριον πρὸ τῆς μεσημβρίας ἐφθάσαμεν εἰς Βουκουρέστιον, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἐξαδέλφου μου κ. Μαύρου.

Ἦν δ' ἡ οἰκία αὕτη μία τῶν μεγίστων καὶ ἐπιδεικτικωτάτων τότε τῆς Βλαχικῆς πρωτευούσης, διότι ὁ κ. Μαῦρος καὶ πλούτου ηὐπόρει καὶ θέσιν κατεῖχεν ἐπίσημον, ὡς γενικὸς διευθυντὴς τῶν λοιμοκαθαρτηρίων τῶν δύο Δακικῶν ἡγεμονιῶν ὑπὸ τῆς Ῥωσσικῆς κυβερνήσεως ἐγκατεστημένος. Ἦν δὲ ἀνὴρ εὐγενέστατος, πολυμαθής, κοινωνικῶς εὐάρεστος, καὶ πολλὴν πεῖραν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων κεκτημένος, τιμώμενος δὲ καὶ ἀγαπώμενος ὑπὸ πάντων, δι' ὃ ἡ οἰκία του ἦν κοινὸν κέντρον τῆς ἀνωτάτης συναναστροφῆς. Σύζυγός του δ' ἦν ἡ ἀγχινουστάτη καὶ παντοίως διακεκριμένη ἐξαδέλφη μου Σεβαστή, καὶ πλὴν τῶν τεσσάρων μικρῶν κορασίων των ἡ οἰκογένεια περιελάμβανε καὶ τὴν μητέρα τῆς Κας Μαύρου, ἀδελφὴν τῆς μητρός μου Καν Μαρ. Σούτσου, ἥτις διὰ τὴν ἐμβρίθειαν καὶ τὴν γλυκύτητα τοῦ χαρακτῆρός της ἦν ἐν γενικῇ ὑπολήψει. Ἦν δ' ἐγκατεστημένος ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ ὁ ἐξάδελφός μου (ἀδελφὸς τῆς Κας Μαύρου) Κωνσταντῖνος Σοῦτσος,

ἀνὴρ σπανίας εὐφυΐας ὑπὸ τοῦ Κυκλὲφ καὶ τῶν Ῥώσσων μεγάλως ἐκτιμηθείς, καὶ εἷς ἐκ τῶν πρώτων συνεργασθεὶς μετ' αὐτῶν εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ πολιτικοῦ κανονισμοῦ τῶν ἡγεμονιῶν. Ὁ τότε ἡγεμὼν ὅμως, Ἀλέξανδρος Γκίκας, δὲν διετίθετο τότε λίαν εὐμενῶς πρὸς αὐτὸν ὡς σχέσεις ἔχοντα μετὰ τῶν ἀντιπολιτευομένων. Ἑσπέραν τινὰ εἰς τὴν συναναστροφὴν ἑνὸς τῶν ὑπουργῶν, ἐν ᾧ συνωμίλουν μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου μου, προσελθὼν ὁ ἡγεμὼν μοὶ εἶπεν ὅτι πολὺ ὁμοιάζω αὐτόν. «Ὡς νὰ μὴ ἤρκει εἷς Κ. Σοῦτσος εἰς τὴν ὑψηλότητά σας, τῷ ἀπήντησα, ἰδοὺ ἤδη τὸν ἔχετε καὶ διπλοῦν».

Τοῦ ἐξαδέλφου μου τούτου θλιβερὰ ὑπῆρξεν ἡ μετέπειτα τύχη. Οὐ πολὺ μετὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον, ἡ χαριεστάτη καὶ νεωτάτη του σύζυγος ἐπὶ τοῦ δευτέρου της τοκετοῦ ἀπεβίωσεν· ὁ ἴδιος δὲ εἰς χαρτοπαιξίαν ἐπιδοθεὶς ἀπώλεσε πᾶσαν τὴν μεγάλην περιουσίαν του, καὶ μετ' ὀλίγον καὶ τὴν ὑγείαν καὶ τὴν ἀκοήν του, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ ἐξαίρετος εὐφυΐα, εἰ μὴ σβεσθεῖσα, τοὐλάχιστον ὠχρίασε, καὶ σχεδὸν ἀποστὰς τῆς κοινωνίας, ἔμεινεν ἄχθος εἰς τὰ παιδία του, ἀναγκαζόμενα νὰ τὸν διατηρῶσι, μέχρις οὗ ἀπεβίωσεν.

Ὁ ἡγεμὼν Ἀλέξανδρος Γκίκας ἦν ἐν γένει ἀνὴρ προσηνέστατος, καὶ πρὸς ἐμὲ προσηνέχθη φιλικώτατα καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐν Ῥωμανίᾳ διαμονῆς μου. Τὴν πρώτην Κυριακὴν τὸν ἐπεσκέφθην μετὰ τοῦ κ. Μαύρου εἰς τὴν αὐλήν, καὶ μετὰ τὴν παράταξιν τῶν στρατευμάτων καὶ τὴν μουσικὴν συμφωνίαν, ἥτις κατὰ τὴν ἐθιμοταξίαν ἐτελεῖτο κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, μὲ παρέλαβεν εἰς τὸ ἰδιαίτερόν του δωμάτιον ἵνα παρευρεθῶ εἰς τὴν ἀστυνομικὴν ἔκθεσιν ἣν τῷ ὑπέβαλλεν ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν. Ἄλλην δ' ἡμέραν, πληροφορηθέντες ὅτι ἡ ἡγεμονικὴ ἅμαξα τὴν προτεραίαν τὸ ἑσπέρας εἶχεν ἐμπέσει εἰς βόθρον ἐπισκευαζομένης ὁδοῦ, καὶ ὁ ἡγεμὼν ἐσώθη ὡς ἐκ θαύματος, ἀπήλθομεν αὖθις ὁ κ. Μαῦρος καὶ ἐγὼ εἰς τὸ παλάτιον ἵνα τῷ ἐκφράσωμεν τὴν συμπάθειαν ἡμῶν, καὶ εὕρομεν ἐκεῖ μεγίστην συῤῥοὴν πάντων τῶν ἐπισημοτέρων ἀρχόντων, οἵτινες, ὡς καὶ ὁ κ. Μαῦρος, ἐξέφραζον τὰς συμπαθείας των. Προσελθὼν δὲ καὶ ἐγώ, εἶπον τῷ ἡγεμόνι ὅτι, ἀφ' οὗ

οὕτως αἰσίως ἐσώθη, εὐτυχὲς νομίζω ὅτι ἡ Ὑψηλότης του καὶ οὐχὶ ἄλλος ἦν ὁ ἐμπεσὼν εἰς τὸν βόθρον. Ἐκπλαγεὶς δ᾽ ὁ ἡγεμών, μὲ ἠρώτησε διατί. — « Διότι, τῷ εἶπον, τώρα βεβαίως ἡ Ἀστυνομία θὰ προνοήσῃ ὅπως κλεισθῇ ὁ βόθρος ἢ ὅπως καταστῇ ἀκίνδυνος ». — Ἀληθέστατον, ἀπεκρίθη· καὶ στραφεὶς πρὸς τὸν κ. Μαῦρον, « ἰδού, προσέθηκεν, ἀληθὴς πολίτης τῶν δημοκρατικῶν Ἀθηνῶν ».

Ὅτι δὲ δὲν ὠργίσθη διὰ τὴν παῤῥησίαν μου ταύτην, τὸ ἀπέδειξε καλέσας με μετὰ δύω ἡμέρας εἰς πολυτελὲς γεῦμα. Ἀριστερῶς τοῦ ἡγεμόνος ἐκάθητο κυρία τις ἄγνωστος εἰς ἐμέ, καὶ παρ᾽ αὐτῇ ὁ ἐξάδελφός μου Κ. Μαῦρος, ὅστις τοσοῦτον θερμῶς τὴν ἐπεριποιεῖτο, ὥστε ἐκίνησε τὴν περιέργειάν μου, καὶ ἠρώτησα τὴν παρ᾽ ἐμοὶ καθημένην νύμφην τοῦ Ἡγεμόνος, τὴν ὡραιοτάτην Μαριτσίκαν, τὸ γένος Βακαρέσκου, τίς ἦν ἡ Κυρία πρὸς ἣν ὁ κ. Μαῦρος τόσον περιπαθῶς προσεφέρετο. Ἀνακαγχάσασα δ᾽ ἐκείνη, « Πῶς ; δὲν τὴν γνωρίζετε ; » μοὶ εἶπεν. « Ἀλλ᾽ εἶναι ἡ ἀδελφὴ τοῦ ἡγεμόνος, ἡ πρώτη σύζυγος τοῦ κ. Μαύρου, ὅστις ἐνυμφεύθη τὴν ἐξαδέλφην σας ἀφ᾽ οὗ διεζεύχθη αὐτῆς, καὶ ἤδη τῇ προσφέρει ἐρωτικὴν θεραπείαν ».

Ὅτε δ᾽ ἀνεχώρουν τοῦ Βουκουρεστίου, μοὶ προσέφερεν ὁ ἡγεμὼν τὴν εἰκόνα του ἐν ὡραίᾳ μεγάλῃ λιθογραφίᾳ καὶ ὑπέγραψεν αὐτὴν δι᾽ ἐμέ.

Εἶπον ὅτι ἡ Μαριτσίκα, σύζυγος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ἡγεμόνος, ἦν ὡραιοτάτη. Ἔπρεπε νὰ εἰπῶ ἡ ὡραιοτέρα τοῦ ὡραίου, τοῦ καλλιγύναικος Βουκουρεστίου. Ἦν δ᾽ αὕτη καὶ μία τῶν φιλτέρων φίλων τῆς ἐξαδέλφης μου Κ^ας^ Μαύρου, ἣν συνεχέστατα ἐπεσκέπτετο. Ὁ κ. Μαῦρος εἶχεν οὐ μακρὰν τοῦ Βουκουρεστίου ὡραιοτάτην ἐξοχήν, τὴν ***Μόραν Δομνιάσκαν***, κειμένην ἐν μέσῳ πυκνῶν δασῶν καὶ παρὰ ῥυάκιον καταῤῥέον εἰς εὐρεῖαν δεξαμενήν. Ἐκεῖ, ὅτε μετέβημεν ἐπί τινας ἡμέρας, ἦλθε καὶ ἡ Κ^α^ Μαριτσίκα καὶ ἔμεινεν ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ αὐτὴν καὶ τὴν σύντροφόν της Κ^αν^ Σουλτάναν Ῥωσέττη (τὴν μετὰ ταῦτα Κ^αν^ Βεντούρα), ἀδελφὴν τοῦ ἐν Πέρα-Χώρᾳ συναδέλφου μου Σκαρλάτου Ῥωσέττη, συνώδευσα εἰς

ἔφιππον ἐκδρομὴν εἰς τὰ πέριξ. Οὕτως ἐσχετίσθην τόσῳ μᾶλλον μετὰ τῆς Κας Γκίκα, καθ' ὅσον καὶ ἡ μήτηρ μου ἦν ἄλλοτε ἐπιστήθιος τῆς μητρός της φίλη. Μοὶ ὑπεσχέθη δὲ νὰ μοὶ δείξῃ καὶ τὸ ἴδιον αὐτῆς κτῆμα, τὴν περὶ τὸ Βουκουρέστιον κειμένην Κολεντίναν, ἣν ἀμυδρῶς ἀνεπόλουν ἐκ τῆς παιδικῆς ἡλικίας μου· δι' ὃ μίαν ἡμέραν, ὅτε ἐγευμάτιζον παρὰ τῷ Κῳ Ῥωσσέτῃ, τῷ πατρὶ τοῦ Σκαρλάτου, ἦλθεν ἡ ἰδία μετὰ τὸ γεῦμα νὰ μᾶς παραλάβῃ πρὸς τοῦτο· καὶ αὐτὴ μὲν ἐπροπορεύθη ἐν τῇ ἁμάξῃ της μετὰ τῆς Κας Σουλτάνας, μεθ' ἧς τὴν συνέδεε στενοτάτη φιλία, ἐγὼ δὲ μετὰ τοῦ Κου καὶ τῆς Κας Ῥωσέττη, καὶ τῆς ὡραίας αὐτῶν νεωτέρας θυγατρὸς Κλεοπάτρας εἱπόμεθα.

Σπεύσασα δὲ προηγήθη ἡμῶν ἡ πρώτη ἅμαξα τοσοῦτον, ὥστε ἡ Κυρία Γκίκα εἶχε καταβῇ πρὶν ἢ φθάσωμεν καὶ ὅτε ἤλθομεν καὶ ἡμεῖς, μᾶς ἐνεφανίσθη θέαμα ἀληθῶς ἐξαίσιον, καὶ ἴσως οὐχὶ ἐντελῶς ἀπρομελέτητον. Ἐν ᾧ ὀπίσω τοῦ δάσους πρὸς ὃ ἐχωροῦμεν ἀνέτελλε λαμπρὰ ἡ πανσέληνος, ἐκ τῆς βαθείας σκιᾶς αὐτοῦ προέκυψε λευχείμων ἡ νύμφη καὶ δέσποινα τῶν μερῶν ἐκείνων, περιαυγαζομένη ὑπὸ τῶν ἀκτίνων, αἵτινες ἀντανεκλῶντο εἰς ζωηροτέρας λάμψεις ἐκ τῆς λυτῆς χρυσῆς κόμης της. Ποτὲ θεατρικὴ σκηνὴ δὲν μοὶ παρουσίασε μαγευτικωτέραν ἐμφάνισιν. Ἀφ' οὗ δὲ μᾶς ἐπέδειξε τὰ διάφορα μέρη τῆς ἐπαύλεως αὐτῆς, καὶ μᾶς προσέφερε τὸ ἐνώπιον ἡμῶν ἀμελχθὲν γάλα τῶν δαμάλεων, παρέλαβε κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐμὲ εἰς τὴν ἅμαξάν της ἀντὶ τῆς Κυρίας Ῥωσέττη. Ὑπὸ τὰς ἐντυπώσεις δ' ἔτι διατελῶν ἃς ἡ σκηνὴ ἐκείνη ἀπετέλεσεν ἐπ' ἐμοῦ, τῇ ὡμολόγησα, ὅτε εἴμεθα μόνοι, τὴν χαράν μου διότι ἐν ᾧ εἶναι τοσοῦτον ὡραία, ὥστε ἐφάμιλλον δὲν ἔχει καμμίαν ἐν τῇ πατρίδι της, μανθάνω συγχρόνως (τὸ εἶχον ἀκούσει παρὰ τῆς ἐξαδέλφης μου) ὅτι διακρίνεται πασῶν τῶν ὁμογενῶν της κατὰ τὴν ἁγνότητα τῶν ἠθῶν. Ὅταν ἐπανέλθω εἰς τὴν Ἑλλάδα, προσέθηκα, καὶ ἐπαναφέρω τὴν μνήμην μου εἰς τοὺς τόπους τούτους, ὅπου οὐ μικρὰ ἐπικρατεῖ (ἐπεκράτει κἂν τότε) κοινωνικὴ ἔκλυσις, οὐδ' ὑπάρχει οἰκογένεια ἄνευ ἀλλεπαλλήλων διαζυγίων,

μετ' ἀγαλλιάσεως θὰ βλέπω ὑπεράνω τούτου τοῦ ζοφεροῦ ὁρίζοντος ἀκτινοβολοῦντα ἕνα ἀστέρα, καὶ τοῦτον τὸν λαμπρότερον πάντων ὅσοι ἔθελξαν ἐνταῦθα τὴν ὅρασίν μου. —«Τοῦτο, μοὶ ἀπεκρίθη, δὲν δέχομαι, ὅτι εἶναι ὁ πάντων λαμπρότερος ἢ καὶ ἐκ τῶν ὁπωσοῦν λαμπρῶν· περὶ ἑνὸς ὅμως δύνασθε νὰ εἶσθε βέβαιος, ὅτι θέλετε τὸν ἀκούει πάντοτε ἀκτινοβολοῦντα ὡς μέχρι τοῦδε, καὶ δὲν θέλετε μάθει ποτὲ ὅτι τὸν ἠμαύρωσεν ὁ ζοφερὸς ὁρίζων, ὡς τὸν περιγράφετε. Ἀλλὰ μὴ ῥίπτετε καὶ τὸν λίθον κατὰ τῶν γυναικῶν τῆς Δακίας. Ἐπαινετὴ μὲν δὲν εἶναι ἡ διαγωγή των, ἀλλὰ συγγνωστὴν καθιστᾷ αὐτὴν μέχρι τινὸς ἡ διαγωγὴ τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν»· καὶ τὴν διαγωγὴν ταύτην μοὶ περιέγραψε διὰ μελανωτάτων χρωμάτων. — «Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἐξαιρέσεις, τῇ εἶπον· φέρ' εἰπεῖν ὁ ὑμέτερος σύζυγος». —«Εἷς ἐκ τῶν χειροτέρων», μοὶ ἀπήντησε, καὶ ἐξετάθη εἰς λεπτομερείας, ἃς δὲν πρέπει καὶ δὲν θέλω νὰ ἐπαναλάβω.

Ἐν τούτοις εἴχομεν εἰσέλθει εἰς τὴν πόλιν, καὶ ὅτε διηρχόμεθα ἐμπρὸς μεγάλης οἰκίας, ἡ Κυρία Γκίκα διέταξε τὴν ἅμαξαν νὰ σταθῇ, καὶ ἔπεμψε τὸν ὑπηρέτην της νὰ ἐρωτήσῃ πῶς διάγει ὁ Κ. Βιβέσκος, εἷς τῶν εὐγενεστέρων καὶ πλουσιωτέρων ἀρχόντων τῆς Βλαχίας, ὃν θερμῶς μοὶ ἐπῄνεσε, καὶ ὅστις ἐτύγχανε τότε νοσῶν. Ὁλόκληρον δ' ἔτος νομίζω δὲν εἶχε παρέλθει μετὰ τὴν ἐπιστροφήν μου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅτε ἔμαθον ὅτι ἡ Κυρία Μαριτσίκα Γκίκα, διαζευχθεῖσα τὸν σύζυγόν της Κωνσταντῖνον Γκίκαν, ἀδελφὸν τοῦ ἡγεμόνος, καὶ παραλαβοῦσα καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ παιδία της, ἐνυμφεύθη τὸν κ. Βιβέσκον, τὸν μετὰ ταῦτα ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας γενόμενον, οὗ ἡ πρώτη σύζυγος, διανοητικῶς ἀσθενήσασα, ἤ, ὡς οἱ ἀντιπολιτευόμενοι τῷ ἡγεμόνι διέδιδον ἔπειτα, χωρὶς ν' ἀσθενήσῃ, κατεκλείσθη εἰς φρενοκομεῖον, τὰ δὲ τέκνα της ἠκολούθησαν τὸν πατέρα των, καὶ ἀνεγνώρισαν τὴν νέαν μητέρα. Ὅτε ταῦτα ἔμαθον εἶπον εἰς ἐμαυτὸν ὅτι καὶ ὁ ἠθικὸς κόσμος διέπεται, ὡς φαίνεται, ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀμεταβλήτων νόμων ὑφ' ὧν καὶ ὁ ὑλικός, καὶ ὅτι ὡς εἰς τοῦτον οὕτω καὶ εἰς ἐκεῖνον, δὲν ὑπάρχει ἄστρον μὴ δῦον ἢ μὴ θαμβούμενον.

Ἐκ δὲ τῶν γνωρίμων τῆς παιδικῆς ἡλικίας μου εἶδον αὖθις τὴν Αἰκατερίνην Φωκᾶ, Κυρίαν τότε εἰς κάλλος ὡριμάσασαν, σύζυγον τοῦ Μιχαὴλ Γκίκα, ἑτέρου ἀδελφοῦ τοῦ Αὐθέντου. Εἰς αὐτῆς ὁδηγηθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Μαύρου, τὴν εὗρον κλινήρη, καὶ ἅμα παρουσιάσθην, μοὶ εἶπεν ὅτι ἀσχολεῖται περὶ τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν, ὡς θέλω ἰδεῖ, ἂν πλησιάσω εἰς τὴν τράπεζάν της. Πορευθεὶς δ' ἐκεῖ εὗρον τὰς μεταφράσεις τοῦ πατρός μου χειρογράφους καὶ ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ ἰδίου γεγραμμένας. Θαυμάζων διὰ τὴν σύμπτωσιν ταύτην, ἥτις δὲν ἠξεύρω ἂν δὲν ἦτο καί πως παρεσκευασμένη, καθεσθεὶς δὲ παρὰ τὴν τράπεζαν, ἐφυλλολόγουν μετὰ πλείστου ἐνδιαφέροντος τὸ φυλλάδιον, ἐν ᾧ ὁ ἐξάδελφός μου, παρὰ τὴν κλίνην τῆς ὡραίας κυρίας, θερμῶς τὴν περιεποιεῖτο. Ὅταν δ' ἐξήλθομεν, εἴδομεν εἰς τὸν ἀντιθάλαμον τὰς μικρὰς θυγατέρας της, ὧν ἡ μία μετὰ ταῦτα ἐνυμφεύθη τὸν Ῥῶσσον πρίγκηπα Μασσάλσκην, καὶ ἀφ' οὗ ἀπ' αὐτοῦ ἐχωρίσθη, μετωνομάσθη «Δώρα δ' Ἴστρια».

Ἄλλη δ' ἀρχαία φίλη ἣν ἐπανεῦρον ἦν ἡ Αἰκατερίνη Καρακάση, ἥτις αὐξήσασα εἰς ἐξαίσιον ὡραιότητα, εἶχε νυμφευθῇ τὸν Ῥῶσσον ἀξιωματικὸν Ὀδοβέσκον, καὶ ὑπῆρξεν ἀγαπητοτάτη τῷ ἡγεμόνι Γκίκᾳ. Εὗρον δ' αὐτὴν χήραν ἤδη, κατοικοῦσαν μετὰ τῶν ἀδελφῶν της εἰς ἐσχατιὰν ἔξω τοῦ Βουκουρεστίου, ὥστε ἅπαξ μόνον τὴν εἶδον.

Ἕνα μῆνα διήρκεσεν ἡ ἐν Βουκουρεστίῳ διαμονή μου· περὶ δὲ τὸ τέλος αὐτῆς, ἀφίχθη αὐτόθι καὶ ὁ Περικλῆς Ἀργυρόπουλος, ἐξάδελφος καὶ αὐτὸς τῆς Κας Μαύρου, διότι ἡ μήτηρ του ἦν Σούτσου, ἀδελφὴ τοῦ πατρός της. Μετέβαινε δ' αὐτὸς εἰς Ἰάσιον, εἰς ἐπίσκεψιν, ὡς ἔλεγε, τῶν ἐκεῖ συγγενῶν του, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ συνοδοιπορήσωμεν, διότι καὶ ἐγὼ εἶχον ἄκρατον ἐπιθυμίαν νὰ ἰδῶ τὴν ἐκεῖ ἐγκατεστημένην ἀδελφὴν τοῦ πατρός μου, τὴν Καν Αἰκατερίναν Γκίκα. Συνεφωνήσαμεν ἐπομένως καὶ συναπήλθομεν διὰ μιᾶς τῶν τότε ἐν κοινῇ χρήσει ὁδοιπορικῶν ἁμαξῶν, αἵτινες ἐλέγοντο **Βρίτσκαι** μὴ ἀνηρτημέναι εἰς ἐλατήρια

καὶ ἄνωθεν ἔχουσαι θολωτὸν ἐξ ὑφάσματος καὶ ἡμικυλινδρικὸν ἐπιστέγασμα.

Εἰς τὸ Φωξάνιον, τὸ μεθόριον μεταξὺ Βλαχίας καὶ Μολδαυίας, εἰς τοῦ διοικητοῦ, πρὸς ὃν ἐπορεύθημεν καὶ ὃν κατ' οἶκον δὲν εὕρομεν, εἴδομεν ἐπὶ τῆς τραπέζης του εἰκονογραφίαν οὐχὶ ἐκ τῶν σεμνοτέρων, ὃ ἐθεωρήσαμεν ὡς ἔνδειξιν τῶν ἠθῶν τῆς χώρας ἣν διετρέχομεν καὶ τῶν διεπόντων αὐτήν. Ἐλθὼν δὲ μετ' ὀλίγον ὁ οἰκοδεσπότης, μᾶς ὑπεδέχθη περιποιητικώτατα, καὶ μᾶς παρέθηκε γεῦμα. Διανυκτερεύσαντες δ' ἔπειτα ἐντὸς τῆς βρίτσκας, τὴν ἐπαύριον, ἄϋπνοι, συντετριμμένα ἔχοντες τὰ ὀστᾶ, νήστεις, διότι οὐδ' ἴχνος ξενοδοχείου ὑπῆρχε καθ' ἅπασαν τὴν ὁδόν, ἐστενάζομεν ἀνυπόμονοι πρὸς τὸν προσεχῆ ἡμῶν σταθμόν, ὅστις μᾶς ὑπέσχετο πάντα τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ καὶ πάσας τὰς ἀναπαύσεις. Ἦν δ' αὐτὸς τὸ Τεκούτσιον, ἡ ἐξοχικὴ κατοικία τῆς θείας τοῦ κ. Ἀργυροπούλου, κυρίας Σχινᾶ, τὸ γένος Σούτσης, ἥτις ἦν ἑπόμενον νὰ μᾶς δεχθῇ εἰς ἀνοικτὰς τὰς ἀγκάλας, ἂν ὅμως καὶ ἀνοικτῶν τῶν χειρῶν περὶ τούτου εἶχεν ὁ ἀνεψιὸς τὰς ἀμφιβολίας του, κατεχόμενος ὑπό τινων προλήψεων ὡς πρὸς τοῦ θείου του τὴν ἐλευθεριότητα.

Εἰς τοιαύτας διαθέσεις διατελοῦντες, ἐφθάσαμεν περὶ μεσημβρίαν εἰς Τεκούτσιον, καὶ ἀπέβημεν εἰς τὴν θύραν τοῦ κ. Σχινᾶ. Εἰς τὴν αἴθουσαν δὲ εἰς ἣν εἰσήλθομεν, ἀμφότεροι ἄγνωστοι, εὕρομεν τὴν οἰκοδέσποιναν, κυρίαν εὐγενεστάτην τοὺς τρόπους, εἰς ἣν ἐγώ, βλέπων τὸν δισταγμὸν τοῦ συνοδοιπόρου μου, παρέστησα αὐτὸν ὡς ἀνεψιόν της, καὶ εἶδον ἀληθῶς, ὡς ἐπροσδόκουν, μετὰ στοργῆς ἀνοιγείσας τὰς ἀγκάλας της. Μόνον δὲ μακρὸν μετὰ τὴν ἔκχυσιν τῆς συγγενικῆς συγκινήσεως παρουσίασεν ἀμοιβαίως καὶ ἐμὲ ὁ Κ. Ἀργυρόπουλος, καὶ τότε ἐγενόμην ἐπίσης δεκτὸς μετὰ περιχαροῦς δεξιώσεως, ὡς υἱὸς φίλης οἰκογενείας. Μετ' ὀλίγον δ' εἰσῆλθε καὶ ὁ κ. Σχινᾶς, ἀδελφὸς τοῦ ἐν Ἑλλάδι στενωτάτου φίλου μου Κωνσταντίνου, καὶ μᾶς ὑπεδέχθη μετ' ἐνθουσιασμοῦ, πρὸ πάντων διότι ἐφαντάζετο ὅτι βλέπει ἐν ἡμῖν, εἰς τὴν ἐρημίαν ἐκείνην ἐν ᾗ διέμενεν, ἀντιπροσώπους τοῦ μεγάλου κόσμου, μεμυη-

μένους εἰς πάντα τὰ μυστήρια τῆς πολιτικῆς· δι' ὃ καὶ πολυπραγμονῶν μᾶς ἐξήταζε τί μελετᾷ ὁ Σουλτάνος, τί διανοεῖται ὁ Μεχμὲτ 'Αλῆς, τίνες εἰσὶν αἱ μυστικαὶ διαθέσεις τῶν μεγάλων δυνάμεων. Ἐγὼ δέ, μεταξὺ προσπαθῶν νὰ ἱκανοποιῶ τὴν περιέργειάν του περὶ πάντων τούτων, ὡς ἂν ἤμην ὁ μυστικοσύμβουλος πάντων τῶν ἡγεμόνων, ᾐσθανόμην τὴν πεῖναν ἰσχυρῶς νύσσουσάν με· δι' ὃ καὶ ἀφ' οὗ ἐξέθηκα συγκεχυμένην τινὰ θεωρίαν περὶ τῆς θέσεως τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν ἀντιθέτων συμφερόντων τῶν διαφόρων δυνάμεων ὡς πρὸς αὐτήν, τῷ ἐζήτησα συγγνώμην ὅτι μένω ἐκεῖ πολιτικὰ βαττολογῶν, καὶ λησμονῶν ὅτι ἦν ἴσως ἡ ὥρα ἐκείνη τοῦ γεύματός του, καὶ ἑπομένως ὅτι καιρὸς δι' ἡμᾶς ν' ἀναχωρήσωμεν. Ταῦτα δὲ λέγων ἔρριψα πλάγιον βλέμμα πρὸς τὸν συνοδοιπόρον μου, ὃν εἶδον ἕτοιμον νὰ διαρραγῇ ὑπὸ μόλις συνεχομένου γέλωτος. Ὁ δὲ κύριος Σχινᾶς ἐνόμισεν ἀναγκαῖον ν' ἀποκριθῇ ὅτι δὲν ἦν ἀκόμη καιρὸς τοῦ γεύματος, καὶ ἂν δὲν βιαζώμεθα ν' ἀναχωρήσωμεν ὅτι ἐδυνάμεθα καὶ νὰ συγγευθῶμεν. Ἀπεκρίθην δ' ἐγὼ τότε ὅτι δὲν βιαζόμεθα μέν, ἀλλά, καίτοι μὴ γευθέντες ἀπὸ τῆς χθές, δὲν πεινῶμεν διόλου, καὶ δὲν θέλομεν νὰ ἔχωμεν τὴν ἀδιακρισίαν νὰ τοὺς ταράξωμεν. Ἐπὶ τούτοις δ' ἐπέστρεψεν εἰς τὴν αἴθουσαν ἡ ἐπὶ τῶν πολιτικῶν συζητήσεων ἐξελθοῦσα Κα Σχινᾶ, καὶ τῇ ἐπανέλαβον ὅτι εἰ καὶ ὁ Κος Σχινᾶς εὐηρεστεῖτο νὰ μᾶς προσκαλῇ νὰ μείνωμεν εἰς τὸ γεῦμα, ἡμεῖς προὐτιθέμεθα ν' ἀναχωρήσωμεν. Τότε ὅμως ἡ πρόσκλησις ἐπανελήφθη ὑπὸ τῆς Κυρίας μετ' ἐγκαρδίου καὶ ἀνυποκρίτου προθυμίας, ὥστε ἠναγκάσθημεν νὰ ἐνδώσωμεν· ὅτε δ' ἐμείναμεν ἐπὶ στιγμὴν μόνοι, ὁ συνοδοιπόρος μου μὲ ηὐχαρίστησε διὰ τὴν ἔκβασιν τῆς διπλωματίας μου μεθ' ὅλης τῆς θερμότητος τοῦ κενοῦ του στομάχου.

Μέχρις οὗ τὸ γεῦμα παρασκευασθῇ ὁ κ. Σχινᾶς εἶχε καιρὸν πολλάκις νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς πολιτικὰς συζητήσεις του· ἀλλὰ λίαν εὐαρέστως διέκοψεν αὐτὰς ἡ ἐκ νέου παρουσία τῆς οἰκοδεσποίνης, καὶ ἐξ ἑτέρου δωματίου ἀρθεῖσα μελῳδικὴ φωνὴ ᾀδούσης νεάνιδος,

ἥτις μετ' ὀλίγον καὶ παρουσιάσθη ἡμῖν. Ἦν δ' ἡ ὡραία θυγάτηρ τῆς οἰκίας, Μαρία, ἥτις τότε μὲν ἦν μεμνηστευμένη Ῥῶσσον συνταγματάρχην, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, μὴ τελεσθέντος τούτου τοῦ συνοικεσίου, ἐνυμφεύθη τὸν ἐν Ἀθήναις καθηγητὴν Γεώργιον Μαυροκορδάτον.

Τὸ γεῦμα εὕρομεν ἄριστον, καὶ ἄξιον τῶν προσπαθειῶν ἃς εἶχον καταβάλει ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἀλλὰ μετὰ τὸ πέρας αὐτοῦ, τότε μάλιστα ἐπέπεσεν ἐφ' ἡμᾶς ὁ κ. Σχινᾶς, ἀπαιτῶν ὡς δικαιωματικῶς πλέον νὰ τῷ εἴπωμεν πάντα τὰ ἀπόῤῥητα τῆς πανταχοῦ διπλωματίας. Ἡμεῖς ὅμως ἑνὸς πρὸ πάντων εἴχομεν χρείαν, ὀλίγου ὕπνου μετὰ τὸ καλὸν δεῖπνον, καὶ μετὰ τὴν ἄγρυπνον νύκτα, ἧς ἄλλη ὁμοία μᾶς περιέμενε. Βλέπων λοιπὸν ἐγὼ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ συνοδοιπόρου μου σχεδὸν κλειομένους ἐν ᾧ ἐξέθετε τοὺς σκοποὺς καὶ τὸ σχέδιον τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου, ὑπεδύθην αὖθις τὸν διπλωματικὸν χαρακτῆρά μου, καὶ ἀπετάθην πρὸς τὸν κ. Ἀργυρόπουλον, λέγων αὐτῷ ὅτι ὁ κ. Σχινᾶς βεβαίως συνηθίζει νὰ κοιμᾶται μετὰ τὸ γεῦμα, ἡμεῖς δὲ λησμονοῦμεν τοῦτο παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς εὐαρέστου συνδιαλέξεως. Καὶ ὁ μὲν κ. Σχινᾶς ἠρνήθη ὅτι αὐτὸς κοιμᾶται, ὑπώπτευσεν ὅμως ὅτι ἡμεῖς ἴσως ἔχομεν ἀνάγκην τινὸς ἀναπαύσεως, ὅπερ ἐγὼ δὲν ἠρνήθην ἐντελῶς, ὥστε καὶ τῆς Κ^{ας} Σχινᾶ ἐλθούσης εἰς ἐπικουρίαν, μᾶς ἐδόθη δωμάτιον ὅπου χαίροντες ἀπεσύρθημεν, καὶ ἐκοιμήθημεν σχεδὸν μέχρι τῆς ἑσπέρας, ὅτε ἐπέβημεν πάλιν τῆς βασανιστικῆς ἡμῶν βρίτσκας, καὶ ἀπεχαιρετήσαμεν εὐγνωμόνως τὴν ἀγαθὴν καὶ φιλόξενον οἰκογένειαν.

Ὡδοιποροῦμεν δὲ δι' ἵππων ταχυδρομικῶν, ὧν ὀκτώ, τόσον ἰσχνοὶ καὶ τόσον μικροί, ὥστε μόλις ἀντεστοίχουν πρὸς τοὺς δύω εὐτραφεῖς καὶ ῥωμαλέους ἄλλων μερῶν, ἦσαν ἐζευγμένοι εἰς τὸ ὄχημα ἡμῶν διὰ σχοινίων, ἢ μᾶλλον σπάγκων λεπτοτάτων. Τούτου τὰς συνεπείας ᾐσθάνθημεν τὴν ἐπαύριον. Ἐν ᾧ διετρέχομεν κοιλάδα γυμνὴν καὶ ἔρημον αἴφνης ἐστάθημεν, καὶ προκύψαντες νὰ γνωρίσωμεν τούτου τὸν λόγον, εἴδομεν ὅτι οὔτε ἵππους εἴχομεν

πλέον, οὔτε ἡνίοχον. Ὅτε δὲ μᾶς ἐξηγήθη τὸ συμβάν, ἐμάθομεν ὅτι κοπέντων τῶν σχοινίων, οἱ ἐμπρόσθιοι ἵπποι ἀπέδρασαν πρὸς τοὺς παρακειμένους λόφους, ὁ δὲ ἡνίοχος, λύσας τοὺς λοιπούς, ἔτρεχε μετ' αὐτῶν ἵνα συλλάβῃ τοὺς φυγάδας, ὅπερ μεθ' ἡμίσειαν περίπου ὥραν κατώρθωσεν. Διὰ τοῦτο περὶ τὴν μεσημβρίαν μόνον εἰσελάσαμεν εἰς Ἰάσιον.

Ἐνταῦθα διηυθύνθημεν ἀμέσως εἰς τοῦ Προξένου τῆς Ἑλλάδος Κου Μάνου, ἀδελφοῦ τοῦ γαμβροῦ τοῦ Κ. Ἀργυροπούλου. Καὶ δὲν εὕρομεν μὲν αὐτὸν οἴκαδε· ἀλλά, κατὰ παραγγελίαν του, ὄντος προειδοποιημένου, ἐτύχομεν πάσης δεξιώσεως· καὶ ἐν ἄλλοις νεᾶνις Βοημὶς (Κατσιβέλλα), καλὴ τὴν ὄψιν, μᾶλλον δὲ ἡ εὐσταλὴς τὴν ἀναβολήν, προσέδραμεν ἀμέσως φέρουσα τῶν ποδῶν νιπτῆρα. Ἀλλ' ἐγὼ ἀφεὶς τὴν περιποίησιν ταύτην εἰς τὸν συνοδοιπόρον μου, ἐχωρίσθην ἀπ' αὐτοῦ ἵνα σπεύσω πρὸς τὴν θείαν μου, τὴν Κυρίαν Αἰκατερίνην Γκίκα, ἀδελφὴν τοῦ πατρός μου, ἣν ὡς ἄλλην μητέρα ἠγάπων, καὶ ἥτις ἔτρεφεν ἀνάλογα στοργῆς αἰσθήματα πρὸς ἐμέ. Ἔμαθον δὲ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς ὁδοιπορίας τοῦ Κ. Ἀργυροπούλου, ὃν ἐπιμελῶς ἔκρυπτεν, ἦν νὰ νυμφευθῇ τὴν θυγατέρα τῆς Κυρίας Ῥαδοκάνου, ὅπερ καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐξετέλεσεν.

Ἡ δὲ θεία μου μὲ παρέλαβεν εἰς τὴν οἰκίαν της, εἰς ἣν συνῴκει μετὰ τοῦ μόνου μείναντος υἱοῦ της, τοῦ Ἰωάννου, διότι ὁ μὲν πρωτότοκος Νικόλαος, εἶχεν ἤδη ἀποθάνει παιδίον ἐν Στεφανοπόλει, ἡ δ' ἐξαδέλφη μου, ἡ χαριεστάτη καὶ φιλτάτη μοι Κορνηλία, ὑπανδρευθεῖσα ὃν περιπαθῶς ἠγάπα νέον Ἰβραϊλόην, ἀπεβίωσε καὶ ἐκείνη ἐννέα ἡμέρας μετὰ τὸν γάμον της, θλῖψιν ἀπαρηγόρητον ἀφεῖσα εἰς τὴν μητέρα της καὶ οὐχ ἧττον εἰς ἐμέ, ὅστις ἀπὸ τῆς ἐν Βενετίᾳ συνεντεύξεως δὲν τὴν εἶχον ἰδεῖ πλέον, ἀλλ' οὐδέποτε εἶχον παύσει θερμῶς αὐτὴν ἀγαπῶν. Εὗρον δὲ τὴν θείαν μου καὶ ἐν Μολδαυΐᾳ, ὡς πανταχοῦ ὅπου ποτὲ διέμενε, διὰ τὴν σπανίαν της φρόνησιν, τὴν γλυκύτητα τοῦ ἤθους της καὶ τὰ παντοῖά της προτερήματα, τὸ ἀντικείμενον γενικῆς ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ τῆς

κοινωνίας, καὶ αὐτοῦ τοῦ τότε ἡγεμονεύοντος Μιχαὴλ Στούρζα, πρὸς ὃν καὶ μὲ ὡδήγησεν εἰς ἐπίσκεψιν. Κατῴκει δ' ὁ Αὐθέντης ἐκτὸς τοῦ Ἰασίου, εἰς τὴν Σοκόλαν, ἰδιόκτητον αὐτοῦ ἔπαυλιν, ἣν πολυτελέστατα εἶχε διασκευάσει. Εἰς τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην κατ' ἀρχὰς μᾶς ὑπεδέχθη ἡ νέα ἡγεμονίς, θυγάτηρ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε μεγάλως ἰσχύοντος Βογορίδου, ἔχουσα παρ' ἑαυτῇ τὴν ἀρχαίαν παιδαγωγόν, ἤδη δὲ κυρίαν τῆς αὐλῆς της, τὴν σύζυγον τοῦ Γάλλου ἀκαδημαϊκοῦ Φ. Λεβᾶ (Ph. Lebas) εἰς διάστασιν διατελοῦσαν πρὸς τὸν ἄνδρα της. Ἡ ***Κερὰ*** ἢ ***Κυρία Δόμνα***, ὡς ἐλέγοντο ἄλλοτε τῆς Δακίας αἱ ἡγεμονίδες, δειλὴ τὴν συμπεριφορὰν καὶ ἄπειρος τῶν κοινωνικῶν τρόπων, μᾶς ἐδέχθη οὐχ ἧττον φιλοφρονέστατα· μετ' ὀλίγον δ' ἦλθε καὶ ὁ ἡγεμών, ἀνὴρ ζωηρὸς καὶ εὐφυής, καὶ μετὰ πολλὰς φιλικὰς ἐνδείξεις πρὸς τὴν θείαν μου καὶ εὐγενεῖς πρὸς ἐμὲ δεξιώσεις, ἀναχωροῦντας μᾶς προσεκάλεσε διὰ τὴν ἐπαύριον εἰς τὸ γεῦμά του. Τοῦτο δ' ἐξέπληξε μεγάλως τὴν θείαν μου ὡς λίαν ἀσυνήθης ἐξαίρεσις, διότι, ὡς μοὶ εἶπεν ὅτε ἀνεχωρήσαμεν, ὁ Αὐθέντης, εἰδήμων τῶν ἠθῶν τῆς πατρίδος του, ἦτο λίαν ζηλότυπος καὶ ποτὲ δὲν προσεκάλει τινὰ ὅπου θὰ παρευρίσκετο ἡ ἡγεμονίς. Ἐγὼ δ' ἀπήντων ὅτι προφανῶς ὁ Αὐθέντης μὲ ἔκρινεν ὡς ἀκίνδυνον, δι' ὅ, ἀντὶ νὰ τὸν κακίζω, ἐξ ἐναντίας τῷ ἤμην εὐγνώμων, καθ' ὅσον μοὶ ἀπέδιδε πλήρη δικαιοσύνην. Οὐχ ἧττον ὅμως ἡ θεία μου ἐξηκολούθει μὴ παραδεχομένη ὅτι θὰ συνεγευματίζομεν μετὰ τοῦ Ἡγεμόνος καὶ τῆς Ἡγεμονίδος.

Ἐν τούτοις ὅσον καὶ ἂν ἐδυσπίστει, τὴν ἐπιοῦσαν, ὅτε ἤγγιζεν ἡ ὥρα, ἠναγκάσθη νὰ ἑτοιμασθῇ καὶ παρήγγειλε τὴν ἅμαξαν. Ἀλλὰ πρὶν ἢ αὕτη ζευχθῇ, εἴδομεν ἱππέα τῆς ἡγεμονικῆς σωματοφυλακῆς ἀπὸ ῥυτῆρος ἐλαύνοντα πρὸς τὴν οἰκίαν ἡμῶν. Ἡ θεία μου μοὶ τὸν ἔδειξε γελῶσα, καὶ μοὶ εἶπε «Θὰ ἴδῃς τί θέλει ὁ ἱππεύς». Τῷ ὄντι δὲ μετὰ μίαν στιγμὴν ὑπηρέτης ἔφερεν ἡγεμονικὴν ἐπιστολήν, ἐκφράζουσαν τὴν λύπην τοῦ Αὐθέντου διότι ἀσθενούσης τῆς Ἡγεμονίδος, δὲν ἐδύνατο νὰ μᾶς δεχθῇ εἰς τὸ γεῦμα! Ἡ

θεία μου ἐθριάμβευεν· ἡ πρόῤῥησίς της ἐπαλήθευσε κατὰ γράμμα. Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον, ἰδοὺ πάλιν ὁ αὐτὸς ἱππεύς, καὶ νέα ἐπιστολὴ τοῦ Αὐθέντου, προσκαλοῦντος διὰ τὴν ἐπιοῦσαν τὴν θείαν μου μετὰ τοῦ νέου υἱοῦ της Ἰωάννου καὶ μετ' ἐμοῦ αὖθις εἰς τὸ γεῦμα. Τότε ἐμὸς ἦτον ὁ θρίαμβος, καθ' ὅσον νέα ἀναίρεσις τῆς προσκλήσεως δὲν ἦλθε, καὶ ἀληθῶς ἐπορεύθημεν. Ναί, ἐπορεύθημεν, εὕρομεν τράπεζαν διὰ . . . . τέσσαρας μόνον δαιτυμόνας ἡτοιμασμένην, καὶ ὅτε παρεκαθήσαμεν ὁ Αὐθέντης μᾶς ἐζήτησε συγγνώμην διότι ἡ ἡγεμονίς, ὀδονταλγοῦσα, δὲν ἐδύνατο νὰ παρευρεθῇ, δι' ὃ ἡ θεία μου, τὰ χείλη της δάκνουσα καὶ τὸν γέλωτα δυσκόλως καταστέλλουσα, ἀπήντησεν ὅτι βαθέως λυπεῖται. Μᾶς ἀπεζημίωσεν ὅμως ὁ ἡγεμὼν διὰ τῆς ὁμιλίας του, πλήρους εὐφυΐας καὶ χάριτος.

Μετέβην δ' ἔπειτα ἐπὶ μίαν ἡμέραν εἰς τὴν ὡραίαν ἐξοχὴν τῆς θείας μου, τὴν παρὰ τὸ Ἰάσιον, καὶ ἐκεῖθεν, ὑπὸ τῆς ἰδίας συνοδευόμενος ἀπῆλθον εἰς Γαλάτσιον, ἵνα ἐπιβιβασθῶ διὰ τὴν ἐπιστροφήν μου εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι ἐπλησίαζεν εἰς τὴν λῆξίν της ἡ δίμηνος ἄδειά μου. Κατελύσαμεν δὲ τὴν ἑσπέραν εἰς αὐτὴν τὴν οἰκίαν τοῦ Κου Σχινᾶ, εἰς ἣν πρό τινος εἶχον φιλοξενηθῇ, ἥτις ὅμως ἦν ἤδη τότε κενὴ τῶν κατοίκων της, ἐπανελθόντων εἰς Ἰάσιον.

Τὴν δ' ἐπαύριον, ἀποχαιρετίσας τὴν φιλτάτην μου θείαν, ἣν δὲν ἐπέπρωτο νὰ ἰδῶ πλέον ἔκτοτε, ἐπεβιβάσθην εἰς τὸ Αὐστριακὸν ἀτμόπλοιον.

Τὸν Εὔξεινον εὕρομεν ἀληθῶς ἄξενον, δηλαδὴ θυελλώδη καὶ δεινῶς σαλευόμενον. Οὐχ ἧττον ὅμως καὶ ἡ δυσάρεστος αὕτη ἡμέρα εἶχε τὸ εἰδύλλιόν της. Ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, παρὰ τὸν τοῖχον τοῦ πλοίου καθήμενος, ἀλλ' οὐδὲν εὑρίσκων τὸ ἐπαγωγὸν οὐδ' εἰς τὴν μελαγχολικὴν θέαν τῶν κοίλων κυμάτων, τῶν ἐχθρικῶς ἡμᾶς προσβαλλόντων, οὐδ' εἰς τὴν συναναστροφὴν τῶν συμπλεόντων Ῥουμούνων Ἰουδαίων, οὐδ' εἰς αὐτὴν τὴν τῶν Κυριῶν των, αἵτινες ὡραῖαι μὲν ἦσαν, ἀλλὰ μοὶ ἐλύπουν τὰ ὦτα διὰ τῆς ἀηδῶς διεστραμμένης Γερμανικῆς ἣν ὡμίλουν, περιωρίσθην ἀναπαύσας τὸ βλέμμα ἐπὶ νέας καὶ ὡραίας Γερμανίδος, ἥτις, ὑπὸ τοῦ

σάλου καταπεπονημένη ἔκειτο ἐκτάδην εἰς χαρίεσσαν θέσιν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος. Ἦν δ' ὡς ἤκουσα ἡ νεᾶνις ἐκ Βιέννης μεταπεμφθεῖσα ὡς παιδαγωγὸς παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ ἑνὸς τῶν τότε πρεσβευτῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Πλησίον δ' αὐτῆς κατέκειτο, ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας ἀναμφιβόλως, νέος Ἄγγλος, οὐδεμίαν λέξιν Γερμανικὴν ἠξεύρων, ὡς καὶ ἡ ὁμοιοπαθὴς αὐτῷ οὐδεμίαν ἤξευρεν ἀγγλικήν. Τούτου ἕνεκα ἀδυνάτου οὔσης πάσης προφορικῆς συνεννοήσεως μετὰ τῆς γείτονός του, παρετήρησα διὰ κλοπιμαίων βλεμμάτων ἃ ἔῤῥιπτον ἐπ' αὐτῶν ὅτι κατὰ τῶν κωφαλάλων τὸ σύστημα ἐπειρῶντο τοιαύτης διὰ τῆς ἐπαφῆς τοῦ ἄκρου τῶν ποδῶν. Μετ' ὀλίγον ὁ Ἄγγλος, τὸν θαλάσσιον ἀέρα τραχὺν εὑρίσκων, κατῆλθεν εἰς τὸν κοιτῶνά του. Τὸ παράδειγμα δὲ φαίνεται ὅτι ἐκρίθη ἀξιομίμητον καὶ ὑπὸ τῆς ναυτιώσης Γερμανίδος, ἥτις ἐπίσης ἀπῆλθε τάχιστα εἰς ἀνάπαυσιν. Οἱ κακεντρεχεῖς ὅμως νέοι ἀξιωματικοὶ τοῦ πλοίου παρεξήγησαν τὴν φυσικὴν ταύτην τῶν συμβάντων ἀλληλουχίαν ἢ σύμπτωσιν, καὶ ἔπεμψαν ἕνα τῶν παίδων τοῦ πλοίου νὰ δηλώσῃ εἰς τὴν ὁδοιπόρον ὅτι ἀλλαχοῦ ἦν τῶν κυριῶν τὸ δωμάτιον. Καὶ αἱ μὲν ἀνακαλύψεις τοῦ παιδὸς πολλοὺς διήγειραν ἐν αὐτοῖς ψιθυρισμούς, καὶ κατεσταλμένα μειδιάματα. Ἐμὲ δ' ἐνόμιζον ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ τοῦ σκανδάλου, διότι δὲν ἀντελήφθησαν ὅτι εἰς ἣν κατεῖχον θέσιν ἤμην ἀπ' ἀρχῆς μάρτυς τοῦ ὅλου δράματος, καὶ εἶδον ἄνωθεν διὰ τῆς ὑελίνης θυρίδος τὴν νέαν δακρυῤῥοοῦσαν ὅτε κατὰ τὴν διαβιβασθεῖσαν αὐτῇ ἐντολὴν εἰσῆλθεν εἰς τὸν κοιτῶνα τῶν κυριῶν. Τὸ δὲ μάλιστα ἐκπλῆξάν με ἦν ὅτι εἰς τὸ γεῦμα τὴν εἶδον νὰ ἐπανέλθῃ καὶ ὅλως ἀταράχως νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν της.

Τῇ ἐπαύριον, μόλις ὑπέφωσκε, καὶ εἰσεπλεύσαμεν εἰς τὸν Βόσπορον, ὅπου εἰς τὸ ἀτμόπλοιον προσέπλευσεν ἡ τὴν παιδαγωγὸν περιμένουσα οἰκογένεια, καὶ μήτηρ καὶ θυγατέρες ἐναγκαλισθεῖσαι αὐτήν, τὴν παρέλαβον εἰς τὴν λέμβον των. Ἐγὼ δ' ἀποβὰς εἰς Σταυροδρόμιον, κατῴκησα παρὰ τῷ προσκαλέσαντί με κ. Ἐμμανουὴλ Ἀργυροπούλῳ, τῷ ἡμετέρῳ ἐπιτετραμμένῳ.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀπὸ τῆς τελευταίας ἐκεῖθεν διαβάσεώς μου, μεγάλη εἶχεν ἐπέλθει μεταβολή. Ἐν ᾧ ἤμην ἔτι ἐν Βλαχίᾳ εἶχε φθάσει ἡ εἴδησις τοῦ θανάτου τοῦ Μαχμούτ, τοῦ ἀγρίως δραστηρίου Σουλτάνου, ὅστις πρῶτος εἶδε τὸ Ὀθωμανικὸν οἰκοδόμημα ἐκ βάθρων σεισθὲν ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἐλπίσας ἀφ' ἑνὸς μὲν ν' ἀνατρέψῃ πάντα τὰ ἐσωτερικὰ προσκόμματα εἰς ἃ προσέκρουεν ἡ παντοδυναμία του, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἑλκύσῃ τὰς συμπαθείας καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῶν μεγάλων Δυνάμεων, διδων δεῖγμα ὅτι ἠσπάσατο τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν, προέβη εἰς τὴν βαρβαρωτέραν τῶν πράξεων ἐξ ὅσων ἀφηγεῖται ἡ ἱστορία, τὴν θηριώδη δολοφονίαν τρισμυρίων Γενιτσάρων. Μικρὸν μετὰ τὴν ἄφιξίν μου ἐτελέσθη ἡ ἐγκαθίδρυσις τοῦ νέου Σουλτάνου Ἀβδοὺλ Μετζίτ, ἧς ἡ τελετὴ συνίστατο εἰς τὴν τοῦ ξίφους περίζωσιν ἐν τῷ προσκυνήματι τῷ κατὰ τὴν θέσιν Ἴππη. Μετ' αὐτὴν δ' ὁ νέος Σουλτάνος, ἐν πλήρει παρατάξει, ἔφιππος χωρῶν ἔξωθεν τοῦ κατὰ ξηρὰν τείχους τῆς πόλεως, εἰσήλασε διὰ τῆς Πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως, καὶ ἐπορεύθη εἰς τὰ Ἀνάκτορα. Ἐκτὸς τῶν τειχῶν, καὶ ἄνω τοῦ Ἱππίου, εἶχον στηθῆ πολλαὶ σκηναὶ διὰ τὸ διπλωματικὸν σῶμα καὶ τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν ἐν τέλει, οἵτινες ἔπρεπε νὰ παρευρεθῶσιν εἰς τὴν παρέλασιν καὶ ἐκεῖ ἐπορεύθην καὶ ἐγὼ ἐν στολῇ καὶ ἔφιππος μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς πρεσβείας, καθ' ὅλον τὸ διάστημα κατ' ἐμέ, μετὰ νεανικῆς ἴσως ἀκρισίας, διαλογιζόμενος ὅτι ἂν ἡ Ἑλλὰς ἔδιδεν εἰς τὴν Εὐρώπην τρανώτερα δείγματα ἀναπτύξεως, δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἀφορμὴ νὰ παραστῶ εἰς ὅσα τότε ἔβλεπον.

Πρὸ τῶν διπλωματικῶν δὲ σκηνῶν εἰς ἃς εἰσηρχόμην εἶδον δύω γέροντας, οἵτινες συναντηθέντες προσεφώνησαν ἀλλήλους γαλλιστὶ διὰ τῶν λέξεων «Mon Prince». Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς ἐνδυμασίας ἐξέλαβον αὐτοὺς ὡς ἐγχωρίους, καὶ ἴσως καὶ Ἕλληνας, αἱ δὲ προσφωνήσεις των προσέβαλλον τὰ εἰς Ἑλληνικὴν δημοκρατικὴν ἀφέλειαν τραφέντα ὦτά μου, ἠρώτησα καὶ ἔμαθον ὅτι ὁ μὲν ἦν ὁ πρίγκηψ (βεηζαδὲς) Τηλέμαχος Χαντζερῆς, διερμηνεὺς τότε τῆς

Ῥωσσικῆς πρεσβείας, ὁ δὲ ὁ κ. Βογορίδης, ἡγεμὼν τῆς Σάμου, κατὰ τὸν ἀρτίως τότε εἰσαχθέντα τῆς νήσου ἐκείνης ὀργανισμόν.

Τῆς σουλτανικῆς πομπῆς προεπορεύετο βάρβαρος μουσικὴ ἐφίππων τυμπανιστῶν· εἵποντο δὲ καθ' ἑκατοντάδας οἱ αὐλικοὶ καὶ οἱ μεγιστᾶνες, καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐσόβει ὁ Σουλτάνος, νέος τὴν ὄψιν μεμαραμένος, ἰσχνός, καὶ ἤπιον μέν, ἀλλὰ μελαγχολικὸν ἔχων τὸ βλέμμα, ὃ ἐγὼ ἀπέδιδον, κατὰ τὴν ἐμὴν φαντασίαν, εἰς τὸ ὅτι δῆθεν ἔμφροντις ἐνέβλεπεν εἰς τὸ ἐπισφαλὲς μέλλον τῆς δυναστείας του. Ἀμέσως δὲ κατόπιν του ἵππευε, μεταξὺ τῶν ὑπουργῶν καὶ ἐπισημοτέρων σατραπῶν, ὁ ἀρχιευνοῦχος τοῦ γυναικωνίτου, τερατώδης ὄγκος μελαίνων σαρκῶν, ὃν ἔφερεν ἵππος ἔχων σχεδὸν διαστάσεις ἐλέφαντος. Προηγεῖτο δὲ καὶ εἵπετο τὸ τακτικὸν ἱππικόν, συγκείμενον ἐκ κακῶς ἐνδεδυμένων καὶ ἀνυποδήτων πολλάκις ἀνδρῶν, ὧν οἱ ἵπποι ἐβάδιζον ὡς δυσανασχετοῦντες καὶ διαμαρτυρόμενοι κατὰ τῆς ἀτελῶς ἐπιβαλλομένης αὐτοῖς εὐρωπαϊκῆς τάξεως. Τοιοῦτος ἦτο τότε ὁ ἀρτισύστατος τακτικὸς στρατὸς τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἀφ' οὗ δὲ παρῆλθεν ἡ παράταξις, ἀναβὰς ἐγὼ τοῦ ἵππου μου, ἐπλανήθην μεταξὺ μεγάλου συῤῥέοντος πλήθους, καὶ μακρυνθεὶς ἀπώλεσα τὴν Ἑλληνικὴν πρεσβείαν. Εὐτυχῶς ὅμως ἀπαντήσας τὴν γαλλικὴν προσηρτήθην εἰς τὰς τάξεις αὐτῆς, καὶ οὕτω κατέβημεν εἰς Ἵππιον, ὅθεν, περιελθόντες τὸ χρυσοῦν κέρας, διὰ τοῦ Κιατχανέ, ἐπεστρέψαμεν εἰς τὸ Σταυροδρόμιον.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας εἶχε φθάσει εἰς Κωνσταντινούπολιν, προερχομένη ἐκ Βλαχίας μετὰ τῆς οἰκογενείας της, ἡ Κυρία Ῥοξάνδρα Σούτσου, σύζυγος τοῦ Κωνσταντίνου, ἀδελφοῦ τοῦ πρώην ἡγεμόνος Μιχαὴλ Σούτσου, μεταβαίνουσα εἰς Ἀθήνας, ὅπου τῇ ἐνεργείᾳ τῆς θείας μου Κας Γεράκη εἶχεν ἀῤῥαβωνίσει τὴν πρωτότοκον θυγατέρα της Σμαράγδαν μετὰ τοῦ νομομαθοῦς Δημητρίου Σούτσου, τοῦ τότε εἰσαγγελέως παρὰ τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ. Μετὰ τῆς οἰκογενείας δὲ ταύτης συνεφιλοξενήθην ἐπί τινας ἡμέρας εἰς τὴν λαμπρὰν οἰκίαν τοῦ τότε Μεγάλου Λογοθέτου Νικολάου Ἀρι-

στάρχου, ὅστις ἔκτακτον ἐπιῤῥοὴν ἐξήσκει ἐπὶ τῶν Τούρκων, καὶ πολλῶν ἀγαθῶν ἀπελάμβανεν· οὐχ ἧττον ἐν τῇ καρδίᾳ του ἔμενεν Ἕλλην, καὶ μοὶ εἶπέ ποτε ὅτι ἂν ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις συγκατένευε νὰ τὸν διορίσῃ πρέσβυν της (διότι ἄλλως ἐστερεῖτο παντὸς πόρου ἡ οἰκογένειά του) θὰ ὑπεδύετο ἀμέσως τὴν Ἑλληνικὴν ὑπηκοότητα. Εἰς τὴν μεγαλοπρεπῆ ταύτην οἰκίαν καθ' ἑκάστην παρετίθετο συμπόσιον, καὶ ἀνὰ πᾶσαν ἑσπέραν ἦν συναναστροφὴ καὶ χορός.

4.

Ἐπιστροφὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Μετὰ τῆς οἰκογενείας δὲ τῆς Κας Σούτσου συναπῆλθον καὶ ἐγὼ ἐπιστρέφων εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ κατεπλεύσαμεν εἰς Σύρον, ἔνθα κατὰ τὰς τότε διατάξεις, εἴχομεν νὰ ὑποστῶμεν πολυήμερον κάθαρσιν. Ἐπὶ τοῦ κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν δὲ μεθ' ἡμῶν εἰσπλέοντος Γαλλικοῦ ἀτμοπλοίου εἶδον ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τὸν Ἄγγλον ἥρωα τοῦ ἐν τῷ Εὐξείνῳ ἐπεισοδίου, ὅστις ἀναγνωρίσας με μὲ ἐχαιρέτισεν.

Ἡ κάθαρσις, ἡ πανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου σχεδὸν πλέον ἐκλιποῦσα, καὶ πλὴν ἐν ἐκτάκτοις περιστάσεσιν ὑπὸ ἄλλων προφυλακτικῶν μέτρων ἀντικατασταθεῖσα, ἦν τότε ἐν πλήρει ἰσχύϊ, τὴν συγκοινωνίαν στενοχωροῦσα καὶ παρακωλύουσα, καὶ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὴν ἐν τῷ ἄλλῳ διάταξιν τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς ἀναπολοῦσα. Δι' ἐμὲ ὅμως ἡ ἐν Σύρῳ ἐκείνη οὐδὲν εἶχε τὸ δυσάρεστον, διότι περὶ ὀλίγου πάντοτε ἐποιησάμην τὴν ὑλικὴν τρυφήν, ἥτις στερήσεις συνεχέστερον ἢ ἀπολαύσεις παρουσιάζει, καὶ διότι μ' ἐνεψύχου ἡ ἐλπὶς ὅτι ὅπως δήποτε τάχιστα πάλιν θὰ ἔβλεπον τὰς ἀγαπητάς μου Ἀθήνας, ἐν τούτοις δὲ εἶχον τὴν εὐάρεστον συναναστροφὴν τῆς οἰκογενείας Σούτσου, καὶ βιβλία καὶ ἐργασίαν δι' ἃς στιγμὰς ἔμενον μόνος.

Ἤμην δὲ παρὰ τῇ Κᾳ Σούτσου τὴν τετάρτην ἢ πέμπτην ἡμέραν μετὰ τὴν ἐγκατάκλεισιν ἡμῶν, ὅτε ἀνηγγέλθη ἡ ἐξ Ἀθηνῶν ἄφιξις τοῦ μέλλοντος γαμβροῦ, τοῦ Δημητρίου Σούτσου, ὅστις εἰς τὴν νύμφην καὶ τοὺς συγγενεῖς αὐτῆς ἦν ἔτι ἄγνωστος ἄλλως, πλὴν ἐκ τῆς κοινῆς φήμης καὶ ἐκ τῶν συστάσεων τῆς θείας μου. Προκειμένης λοιπὸν τῆς πρώτης συνεντεύξεως ἐφρόντισεν ὁ διευθυντὴς τοῦ λοιμοκαθαρτηρίου καὶ ἐτέθη τράπεζα ἐγκαρσία ἐντὸς τῆς θύρας τοῦ δωματίου, ὡς προτείχισμα προωρισμένον νὰ προλάβῃ τὸν κίνδυνον μὴ ἡ ὁρμὴ τῶν πρώτων αἰσθημάτων ῥίψῃ τοὺς μελλονύμφους εἰς τὰς ἀγκάλας ἀλλήλων, κατὰ σκανδαλώδη παράβασιν πασῶν τῶν ὑγειονομικῶν διατάξεων.

Ἀλλ' οἱ φόβοι του ἦσαν μάταιοι. Εἴτε ἕνεκα τοῦ ὀχληροῦ τούτου μεσοτοίχου καὶ τῆς οὐχ ἧττον ὀχληρᾶς παρουσίας πάντων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, προσέτι δὲ καὶ ἐμοῦ, καὶ τοῦ ἐπιστάτου τοῦ λοιμοκαθαρτηρίου, εἴτε διότι ἡ αὐστηρότης τῶν δικαστικῶν καθηκόντων τοῦ Κ. Σούτσου εἶχε συνηθίσει αὐτὸν νὰ δεσπόζῃ ἑαυτοῦ, νὰ συνέχῃ ἀξιοπρεπῶς τὰ αἰσθήματά του, ἢ καὶ νὰ βλέπῃ τὰς σχέσεις τοῦ βίου ὑπὸ τὴν θετικὴν καὶ δικανικὴν αὐτῶν μόνον ἔποψιν, οὐδὲν ἴχνος συγκινήσεως ἐδήλωσεν ἐν τῇ συμπεριφορᾷ του, εἶπεν ὀλίγα, τόπους κοινούς, ἀφῆκεν ἐπὶ τῆς τραπέζης ἓν ἀδαμάντινον δακτυλίδιον, καὶ μετὰ βραχυτάτην ἐπίσκεψιν ἀποχαιρετίσας ἀπῆλθε καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν καθηκόντων του, καὶ ὅπου εἶπεν ὅτι θέλει περιμένει τὴν ἄφιξίν των.

Καὶ ἡ νύμφη ὅμως πολὺ ὁμιλητικωτέρα καὶ αἰσθημάτων ἐπιδεικτικωτέρα δὲν ἐφάνη, ὅπερ βεβαίως ἐξηγεῖτο διὰ τῆς ἐμφύτου εἰς τὸ ὡραῖον φύλον αἰδοῦς, καὶ τῆς φυσικῆς εἰς τὴν θέσιν της συστολῆς. Ἀλλὰ μόλις ἐξῆλθε τοῦ δωματίου ὁ νυμφίος, καὶ ἐξεῤῥάγη ἐκείνη εἰς δάκρυα καὶ δὴ καὶ εἰς κοπετούς, οὐχὶ ἐξ ὑπερβολικῆς θλίψεως διότι μόλις ἰδοῦσα τὸν μέλλοντα φίλον τῆς καρδίας της, αὖθις τὸν ἐχωρίζετο, ἀλλὰ κηρύττουσα ὅτι δὲν τὸν θέλει, ὅτι ἀδύνατον νὰ συγκατατεθῇ εἰς τοῦτον τὸν γάμον. Ὁμολογητέον δὲ

ὅτι ὁ Κ. Σοῦτσος ὡραῖος ἀληθῶς δὲν ἦτον· ἐξ ἐναντίας μάλιστα δὲν ἐδυνάμην οὐδ' ἐγὼ ν' ἀρνηθῶ ὅ,τι πάντες ἀνεγνώριζον, ὅτι ἦτον ἄσχημος· ἴσως δ' ἀνάλογα κεντρόφυγα αἰσθήματα ν' ἀνέτελλον καὶ εἰς αὐτοῦ τὴν καρδίαν, ἀποσβύνοντα τοὺς περιπαθεῖς λόγους πρὶν ἢ ἀναβῶσιν εἰς τὰ χείλη του, διότι, θυγάτηρ πατρὸς μὲν ἀληθῶς ὡραίου, μητρὸς ὅμως ἧς αἱ πολλαὶ ἠθικαὶ ἀρεταὶ μόναι ἐξηγόραζον τὴν ἀσχημίαν της, εἶχεν ἡ νέα Σμαράγδα τοὺς πυρώδης μὲν ὀφθαλμοὺς τοῦ πατρός της, ἀλλὰ κατὰ πάντα τὰ ἄλλα ἐμήτριζε.

Καίτοι δ' οὐχὶ κατὰ πολλὰ ἔτη πρεσβύτερος αὐτῆς, ἔλαβον ὅμως τότε πλησίον της συμβούλου θέσιν, καὶ ἠγωνιζόμην νὰ τὴν πείσω, ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀφορᾷ εἰς τὴν σωματικὴν καλλονὴν τοῦ ἀνδρὸς εἰς ὃν θὰ παραδώσῃ τὴν τύχην της, ἀλλ' εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ εἰς τὸν ἐμβριθῆ καὶ ἔντιμον αὐτοῦ χαρακτῆρα, καὶ εἰς τὴν θέσιν ἣν ἡ ἱκανότης καὶ ἡ ἀρετή του τῷ κατέκτησαν ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐν τῇ κοινῇ ὑπολήψει, καὶ προσέθετον ἐν πάσῃ πεποιθήσει ὅτι ὑπὸ ταύτας τὰς ἐπόψεις οὐδεὶς δύναται νὰ τεθῇ ὑπεράνω τοῦ νυμφίου της. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα δὲν τὴν ἔπειθον, καὶ ἐπέμενε πεισματωδῶς εἰς τὴν ἄρνησίν της, ὥστε ἡ ἀδελφή της Σεβαστή, συνετωτέρα καίτοι νεωτέρα αὐτῆς τῇ εἶπεν ὅτι προσφέρεται πρόθυμος αὐτὴ νὰ τὴν ἀντικαταστήσῃ μᾶλλον παρὰ ν' ἀφήσῃ νὰ γνωσθῇ ἡ σκανδαλώδης παλιμβουλία. Οὔτε τοῦτο ὅμως ἐπέφερεν ἀποτέλεσμα, καὶ μόνον ἀφ' οὗ ἐπεστρέψαμεν εἰς Ἀθήνας ἐπεμβάντες οἱ γονεῖς, καὶ ὁμιλήσαντες αὐστηρῶς τὴν ἠνάγκασαν νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν διαταγήν των. Τίνας καρποὺς εὐζωΐας ἐπέφερεν ὁ οὕτω γενόμενος γάμος οὐδὲν εἶχον δικαίωμα νὰ διερευνήσω· ἵνα δὲ συμπεράνω τὸν λόγον περὶ τῆς οἰκογενείας τοῦ Κ. Σούτσου, προσθέτω μόνον ὅτι ἡ δευτέρα ἀδελφὴ Σεβαστὴ ὑπανδρεύθη μετ' ὀλίγον τὸν χηρεύσαντα ἐκ πρώτου γάμου μετὰ τῆς νέας Κοπανίτσα Παναγιώτην Σοῦτσον, τὸν ποιητήν· ἡ τρίτη, Εὐφροσύνη, τὸν νέον Μαυρομιχάλην, ὅστις ἐν Βουκουρεστίῳ, πεσὼν ἐκ τοῦ ἵππου, ἐφονεύθη· ἡ τετάρτη δέ, Σοφία, οὖσα ἐξόχου ὡραιότητος, ἀπέθανεν ἐν Ἀθη-

ναις μόλις δεκαπενταετής. Ὁ υἱὸς δὲ Γρηγόριος ἔζησεν ἐν Βουκουρεστίῳ ἐν εὐπορίᾳ καὶ ἐν κοινῇ ἀγάπῃ καὶ ὑπολήψει.

Κατ' ἰδίαν δ' ἐν τῷ δωματίῳ μου εἰς τὸ λοιμοκαθαρτήριον, εἰς οὗ τὸν τοῖχον ἐχάραξα ἀναχωρῶν Γαλλικούς τινας στίχους περιληφθέντας εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν Ἁπάντων (Τομ. Α'. Σελ. 473), ἠσχολούμην εἰς ἀνάγνωσιν ἰδίως τοῦ Ὁμήρου, καὶ εἰς ἐπιθεώρησιν μεταφράσεως τῆς Ῥαψῳδίας Α τῆς Ἰλιάδος, ἣν ὁ Τανταλίδης ἐξεργασθεὶς κατὰ ζῆλον τοῦ ἐμοῦ Α τῆς Ὀδυσσείας, μοὶ ἔδωκεν ὅτε τὸ τελευταῖον διῆλθον διὰ Κωνσταντινουπόλεως, ἵνα φέρω τὰς παρατηρήσεις μου ἐπ' αὐτῆς. Εἶχε δὲ πολλῶν τοιούτων ἀνάγκην ὑπὸ τὴν προσῳδικὴν ἔποψιν, διότι αὕτη ὡς νεωτερισμὸς εἰς τὴν ἡμετέραν νέαν φιλολογίαν ἦν ὀλίγον οἰκεία εἰς τὸν ἄλλως πολυμαθῆ καὶ φιλόκαλον φίλον μου.

Ἀλλὰ πλὴν τῆς φιλολογίας, ἕτερον ἀντικείμενον πολὺ σπουδαιότερον μὲ ἀπησχόλει συγχρόνως. Ὁ Αἰγυπτιακὸς πόλεμος, ἡ ἐκστρατεία τῶν Γάλλων εἰς τὴν Συρίαν, ἦσαν νέα κεφαλὴ ἀναφυεῖσα τῆς Ἀνατολικῆς Ὕδρας. Ἐνόμιζον ἑπομένως ὅτι σπουδαιότατοι ἦσαν οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι διὰ τοὺς Ἕλληνας οἵτινες οὐδεμίαν ἔπρεπε νὰ παραμελῶσι περίστασιν ἂν ἤθελον νὰ ἰδῶσι πραγματοποιούμενα τὰ προσφιλῆ ὄνειρά των, πρὸ πάντων δ' ὅτι ὤφειλον ν' ἀναιρῶσι πάσῃ δυνάμει τὴν τότε ἐν Εὐρώπῃ ἐπικρατοῦσαν πρόληψιν, ὅτι εἰργάζοντο οὐχὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν, ἀλλ' ὡς ξένα, ὡς τῆς Ῥωσσίας νευρόσπαστα, δι' ὃ κακῶς κατ' αὐτῶν διετίθεντο αἱ δυτικαὶ δυνάμεις. Ὑπὸ τῶν ἰδεῶν τούτων κατεχόμενος, ἔγραψα μακρὰν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Βασιλέα Ὄθωνα, ἐν ᾗ ἐξέθετον τί εἶδον καὶ τί ἤκουσα ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ὑπέβαλλον τὰς ἐπὶ τῆς θέσεως τῶν πραγμάτων σκέψεις μου. Ἐπέδωκα δ' αὐτὴν τῷ Νομάρχῃ τῶν Κυκλάδων, ὅστις τὴν διεβίβασεν ἀσφαλῶς.

Ὅτε δ' ἔφθασα εἰς Ἀθήνας, ὁ Βασιλεύς, εἰς ὃν παρουσιάσθην, ηὐδόκησε νὰ μοὶ εἰπῇ ὅτι ἔλαβε τὴν ἐπιστολήν μου, καὶ τὴν παρέδωκεν εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, εἰς οὗ τὴν δικαιοδοσίαν ἀνῆκε τῶν γραφομένων μου ἡ ἐκτίμησις. Ἤκουσα δὲ τοῦτο μετὰ

τινος ἀπορίας, διότι ἓν ἐκ τῶν γραφομένων μου, καὶ τὸ κεφάλαιον ὅλων τῶν σκέψεων ἦν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ Γαλλία ἦν ἡ τότε πρωταγωνιστοῦσα ἐν Ἀνατολῇ, ἵνα χορηγηθῇ ἐγγύησις ἀπέναντι αὐτῆς ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ὑπηρετεῖ Ῥωσσικὰ συμφέροντα, κατεπεῖγον ἦν νὰ γίνῃ ἀνυπερθέτως ἀλλαγὴ τοῦ ἡμετέρου Ὑπουργείου, ὃ ἐν γένει ἐθεωρεῖτο ὡς τὰ τῆς Ῥωσσίας φρονοῦν. Ἡ εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ Ὑπουργεῖον λοιπὸν παραπομπὴ τῆς ἐπιστολῆς μου ἤλεγχεν ἢ δυσπιστίαν τοῦ Βασιλέως ὑπολαβόντος ἴσως ὅτι ἔγραφον ὑπὸ ἔμπνευσιν φατριαστικήν, ἤ, τὸ ἔτι πολὺ πιθανώτερον, ὅτι ἡ Α. Μ. δὲν εἶχεν ἀναγνώσει τὴν ἐπιστολήν, καὶ προφανὲς μοὶ ἦν ὅτι ἐματαιοπόνησα γράψας, καὶ ἐμὲ μόνον ἔβλαψα, χωρὶς τὸ ἐθνικὸν συμφέρον κατ' ἐλάχιστον νὰ ὠφελήσω. Ὅτι δ' ἐκ τῶν δύω τούτων ὑποθέσεων ἡ δευτέρα ἦν ἡ ἀληθής, καὶ ὅτι αἱ πολιτικαὶ θεωρίαι μου οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, ἀλλὰ καὶ ὑπ' οὐδενὸς τῶν ὑπουργῶν ἀνεγνώσθησαν, ἔλαβον προφανῆ μετ' ὀλίγον ἀπόδειξιν.

Πρὸ πολλοῦ ὁ Ἰάκ. Ῥίζος μοὶ ἔλεγεν ὅτι ἐξεπλήττετο πῶς, ἐν ᾧ ὁ υἱός του Δημήτριος, ὅστις ὑπηρέτει τότε εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, εἶχεν ἤδη λάβει τὸ χρυσοῦν παράσημον τοῦ Σωτῆρος, εἰς ἐμέ, οὗ εὐηρεστεῖτο νὰ ἐξαίρῃ τὰς ὑπηρεσίας ὡς πολὺ ἀνωτέρας καὶ ἀρχαιοτέρας (τοῦτο δὲ ἦσαν βεβαίως), οὐδὲ εἶχε δοθῇ παράσημον. Καὶ ἐγὼ μὲν τότε τῷ ἀπήντησα ὅτι, ἐκτελῶν ἃ εἶχον ὑπαλλήλου καθήκοντα, οὐδὲν νομίζω ὅτι ἔπραξα ἄξιον παρασήμου· ἀλλ' ὁμολογῶ ὅτι ἡ περὶ ἐμοῦ ἐπιεικὴς κρίσις τοῦ σεβαστοῦ ἀνδρὸς μ' ἐκολάκευεν ὑπὲρ πάσας δημοσίας διακρίσεις, διότι ὁ χαρακτήρ του ἦν εὐθύς, καὶ ἤξευρον ὅτι δὲν ἔλεγεν ὅ,τι δὲν ἐφρόνει. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ τότε, οὐδὲ ποτὲ ἐν τῷ πολιτικῷ μου σταδίῳ ἐπεζήτησα παράσημα, ἢ τὸ ἐλάχιστον ἔπραξα πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῶν, πολλάκις μάλιστα καὶ τὸ ἐναντίον, διὰ τοῦτο ὅτε, οὐ πολὺ μετὰ τὴν ἐπιστροφήν μου ἔλαβον κοινοποίησιν Βασιλικοῦ Διατάγματος δι' οὗ μοὶ ἀπενέμετο ὁ ἀργυροῦς σταυρός, τόσῳ μᾶλλον ἐξεπλάγην, καθ' ὅσον ὁ ἀπονέμων μοι αὐτὸ Ὑπουργὸς ἦν ὁ Κ. Γ. Γλαράκης, ὅστις ἀτομικῶς ἥκιστα εὐμενῶς διέκειτο πρὸς ἐμέ, καὶ προσέτι ἦν

ὁ μάλιστα ἐν τῷ ὑπουργείῳ ἀντιπροσωπεύων τὴν Ῥωσσικὴν πολιτικήν, ἣν ἐγὼ ἐν τῇ ἐπιστολῇ μου ἔλεγον ἀσύμφορον κατὰ τὰς τότε περιστάσεις. Ἱκανῶς προφανὴς ἀπόδειξις εἶνε τοῦτο, ὅτι ἡ ἐπιστολή μου δὲν εἶχεν ἀναγνωσθῇ.

Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ἦλθε πρὸς ἐμὲ εἷς κατώτερος ὑπάλληλος τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, Χαράλαμπος Χριστόπουλος καλούμενος, καταγόμενος δ' ἐξ Ἀνδριτσαίνης τῆς Πελοποννήσου, εἰς ἣν πόλιν ὁ πρὸ ὀλίγου ἀποβιώσας συμπολίτης του Νικολόπουλος, ὑπάλληλος τῆς ἐν Παρισίοις δημοσίας βιβλιοθήκης, εἶχε κληροδοτήσει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πλουσιωτάτην βιβλίων συλλογήν. Μὲ παρεκάλεσε λοιπὸν ὁ κύριος Χριστόπουλος νὰ ἐνεργήσω ἵνα αὐτὸς πεμφθῇ εἰς Παρίσια πρὸς παραλαβὴν τοῦ πολυτίμου κληροδοτήματος, καὶ τοῦτο κατώρθωσα ἄνευ πολλῆς δυσκολίας. Μνημονεύω δὲ τῆς περιστάσεως ταύτης, διότι ἐν μετὰ ταῦτα χρόνοις εἰς στενωτέρας σχέσεις διετέλεσα μετὰ τοῦ κυρίου Χριστοπούλου.

Συνειδὼς λοιπὸν ὅτι ἡ πρὸς τὸν Βασιλέα εἰσήγησίς μου ἐκείνη εἶχε παντάπασι ναυαγήσει, ἀλλὰ τοὺς χρόνους θεωρῶν ὡς τῆς ὑπερτάτης σπουδαιότητος διὰ τὸν Ἑλληνισμόν, διενοήθην ὅτι τὴν ἣν ἐθεώρουν ὡς ἀκηδίαν τῶν δημοσίων ἀρχῶν, ἔπρεπε μετ' ἰδίων μου φίλων συνεννοούμενος, νὰ δοκιμάσω ν' ἀναπληρώσω δι' ἰδιωτικῶν ἐνεργειῶν. Συνεννοήθην λοιπὸν μετά τινων τῶν ὁμοφρόνων καὶ ὁμηλίκων μου καὶ ἐκρίναμεν ὅτι τότε, ὅτε ὁ νέος Σουλτάνος δὲν εἶχεν ἔτι στερεωθῇ εἰς τὸν θρόνον του, καὶ εἶχε ν' ἀντιπαλαίσῃ κατὰ τῶν ἐξ Αἰγύπτου δυσχερειῶν, ἦν καιρὸς νὰ ἐξεγερθῶσιν οἱ ἔτι δοῦλοι ὁμογενεῖς καὶ νὰ ἐπιδιώξωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἐν τῇ νεανικῇ δ' ἡμῶν ἀκρισίᾳ καὶ ἀνυπομονησίᾳ ἐφρονοῦμεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπισπευσθῇ ἡ ἀρχὴ κἂν τοῦ τοιούτου κινήματος, οὗ ἡ ἔκβασις ἔπειτα θ' ἀνετίθετο εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὰς μεγάλας δυνάμεις. Ἐστηρίζομεν δὲ τὰς βλέψεις ἡμῶν εἰς τὸν περὶ πᾶσαν θυσίαν πρόθυμον πατριωτισμὸν τῶν ἔξω ὁμογενῶν, περὶ οὗ μᾶς ἐβεβαίουν πλεῖστοι ἐκεῖθεν προερχόμενοι καὶ μεθ' ἡμῶν μετὰ πλείστου ζήλου συνεννοούμενοι.

Ὅτι δὲ πρὸς τοιαύτην γιγαντιαίαν ἐπιχείρησιν ἀπητοῦντο καὶ πόροι χρηματικοὶ δὲν εἴχομεν τὴν ἀφέλειαν νὰ τὸ ἀγνοῶμεν· ὑπῆρχον δὲ καὶ οἱ τὴν πεῖραν, —δὲν θέλω νὰ ὑποθέσω οἱ τὸ συμφέρον— ἔχοντες νὰ μᾶς τὸ ὑπενθυμίζωσιν. Ἐνομίζομεν δὲ ὅτι οὐδὲ οὗτοι ἐλλείπουσιν. Οὕτως ὁ Περικλῆς Ἀργυρόπουλος, εἷς τῶν ἑταίρων, ὑπέσχετο γενναίαν τοῦ συγγενοῦς του Ἡγεμόνος Καρατζᾶ συνεισφοράν, ἥτις ὅμως οὐδέποτε ἐδόθη, ἴσως διότι ἀφορμὴ δὲν ὑπῆρξε. Μεταξὺ δ' ἄλλων ὁ γαμβρός μου Σκὴν μ' ἐβεβαίου ὅτι ὑπ' ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς μεγάλης ἐκείνης ἰδέας καταληφθείς, πείσας δὲ καὶ τὸν πατέρα του, ἐπέστειλεν εἰς Ἀγγλίαν ἵνα τῷ πεμφθῇ πᾶσα ἡ μεγάλη πατρική του περιουσία, ἣν ἅμα ἐλθοῦσαν ἤθελεν ἀφιερώσει εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἡμετέρου σχεδίου, εὐτυχὴς λογιζόμενος ἂν συνετέλει εἰς αὐτοῦ τὴν εὐόδωσιν. Ἂν δὲ ταῦτα ἦσαν κοῦφαι ἐλπίδες καὶ ὄνειρα, ἐγὼ ἐντελῶς τὸ ἠγνόουν.

Πρὸς τελικὴν λοιπὸν διαρρύθμισιν τῆς καθ' ἡμᾶς ἐπειγούσης ἐπιχειρήσεως, ἐγώ, μετὰ τοῦ φίλου μου Σαμουρκάση, καὶ τοῦ συνεταίρου Εὐθυμίου Οἰκονομίδου, Θεσσαλοῦ δικηγόρου, τοῦ εἶτα ἐκδότου τοῦ «Φάρου τῆς Ὄθρυος» καὶ τοῦ «Φάρου τοῦ Ὀλύμπου», μετέβην ἐπί τινας ἡμέρας εἰς Καισαριανήν, συμπαραλαβὼν καὶ γεωγραφικοὺς πίνακας τῶν μεθορίων ἐπαρχιῶν, καὶ ἐκεῖ ἐν ἀνέσει, καὶ μακρὰν ὑπόπτων βλεμμάτων, ὡρίζομεν τὰ σημεῖα τῆς εἰσελάσεως, καὶ διεγράφομεν τὰ στρατηγικὰ ἡμῶν σχέδια. Ὅτε δ' ἐπεστρέψαμεν εἰς Ἀθήνας, συνέταξα ἐγὼ οὐ μόνον τοῦ σχεδίου τούτου τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὰς λεπτομερείας, ἀλλὰ καὶ τὰς προκηρύξεις ἃς οἱ ἐπαναστάται ἔμελλον νὰ ἐκδώσωσιν ἀντιποιούμενοι τὴν ἰδίαν ἐλευθερίαν καὶ δεχόμενοι ἐπ' ἰσονομίᾳ καὶ τοὺς Τούρκους καὶ πάντας τοὺς ἄλλους ὅσοι θὰ συγκατένευον εἰς τὴν μετ' αὐτῶν συμπολιτείαν. Προσέτι δ' ἐσχεδίασα καὶ τὸν ὀργανισμὸν τῶν ἐγερθησομένων ἐπαρχιῶν καὶ τὸν στρατιωτικὸν καὶ διοικητικὸν αὐτῶν κανονισμόν, ὡς καὶ τὸν τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως καὶ τῶν πόρων αὐτῶν. Τὰ σχέδια ταῦτα ἐνεκρίθησαν ὑπὸ τῶν συναδέλφων μου καὶ τὰ χειρόγραφα αὐτῶν ἔκρυψα τότε ἐντὸς μεγάλων τόμων τῆς βι-

βλιοθήκης μου, καὶ σώζονται ἔτι μεταξὺ τῶν χειρογράφων μου.

Ἀλλ' αἱ προπαρασκευαί μου καὶ περαιτέρω ἐχώρησαν. Πεποιθὼς ὅτι τὸ σπουδαῖον ἔργον δὲν ἔπρεπε ν' ἀναβάλληται, ὅτι δὲ διὰ τὰς πρώτας δαπάνας ὑπῆρχον οἱ πόροι ἐκεῖνοι οὓς μᾶς ὑπέσχοντο, ἐγὼ δὲ μὴ θέλων νὰ ἐπιβαρύνω αὐτοὺς δι' ἐμαυτὸν οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον, πάντα τὰ ἔπιπλα τοῦ δωματίου μου, ὧν τινα μὲν εἶχον ἀγοράσει ἐκ τῶν μισθῶν μου, ἄλλα δὲ μοὶ εἶχον χαρισθῆ ὑπὸ τῆς μητρός μου, ἐπώλησα μυστικῶς εἰς διαφόρους περὶ τῶν σχεδίων ἡμῶν γινώσκοντας, ἰδίως τὸ γραφεῖόν μου καὶ τὴν πρὸ αὐτοῦ καθέδραν εἰς τὸν Δημήτριον Ῥίζον, καὶ ἤθελον διὰ τοῦ προϊόντος τῆς πωλήσεως ν' ἀγοράσω ἵππον καὶ ὅπλα, τὰ δὲ λοιπὰ νὰ λάβω ὡς ἐφόδια, καὶ οὕτως, ἐν ἀγνοίᾳ τῶν γονέων μου ν' ἀναχωρήσω, καί, διανυκτερεύσας ἐν Κηφισίᾳ παρὰ τῇ ἀδελφῇ μου, χωρὶς οὐδεμίαν ὑπόνοιαν νὰ δώσω τῶν διαβημάτων μου, τὴν ἐπαύριον νὰ διευθυνθῶ εἰς Θεσσαλίαν, ὅπου καὶ ἕτεροι τῶν ἡμετέρων ἔμελλον νὰ πορευθῶσιν, ὁ πάντων δ' ἐπισημότατος ὁ τὰ στρατιωτικὰ τοῦ κινήματος ἰδίως ἀναλαβὼν νὰ διευθύνῃ ὑπολοχαγὸς Βεΐκος, τοῦ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως διαπρέψαντος Λάμπρου ὁ υἱός, μετὰ σώματος ἐθελοντῶν ὃ ἔμελλε νὰ στρατολογήσῃ, ἢ μᾶλλον ὃ ἔλεγεν ὅτι εἶχεν ἐστρατολογημένον.

Ἀλλ' ἐν ᾧ τὸ κατ' ἐμὲ τὰ πάντα ἦσαν ἠτοιμασμένα, περιέμενον δὲ μόνον νὰ μοὶ ἀναγγελθῇ ἡ στιγμὴ καθ' ἣν θ' ἀνεχώρει ὁ Βεΐκος, ἵνα αὐθημερὸν ἀνταλλάξω τὰς ἕδρας μου ἀντὶ ἵππου καὶ τὸ γραφεῖόν μου ἀντὶ πυροβόλου, παραιτηθῶ τῆς ὑπηρεσίας καὶ ζητήσω τὴν ἄμεσον ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποσχέσεων τοῦ γαμβροῦ μου, ἐλθὼν ὁ Σαμουρκάσης μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ Βεΐκος προσκληθεὶς νὰ ὁρίσῃ τὰ τῆς ἐκστρατείας του, ἀπήντησεν ὅτι ἀξιωματικὸς ὤν, δὲν ἐδύνατο νὰ καταλείψῃ τὰς τάξεις του, καὶ ἐπέμεινεν εἰς ταύτην καὶ εἰς ἄλλας προφάσεις. Ὅτε δὲ καὶ ὁ ἴδιος ἔσπευσα νὰ τὸν ἰδῶ καὶ νὰ τῷ παραστήσω πόσον τὸ καθῆκον ὃ ἀνεδέχθη πρὸς τοὺς δούλους ἡμῶν ὁμογενεῖς ἐστὶν ἀνώτερον τῶν πειθαρχικῶν καθηκόντων τῆς ὑπηρεσίας ἃ οὕτως ἀπροσδοκήτως ἤδη ἐπεκαλεῖτο,

μοὶ ἐπανέλαβεν ἐκεῖνος ἐπιμόνως τὴν ἄρνησίν του. Συγχρόνως δὲ καὶ ὁ Περικλῆς Ἀργυρόπουλος μᾶς ἀνήγγειλεν ὅτι φροῦδαι ἀπέβησαν αἱ ἀπὸ τοῦ Καρατζᾶ προσδοκίαι ἡμῶν· δὲν δύναμαι νὰ εἰπῶ ἂν ὀρθῶς ἢ μὴ ὑπώπτευσα τότε ὅτι ἀγγλικαὶ ἐνέργειαι, ἄγνωστοι εἰς ἡμᾶς κατίσχυσαν τῶν ἀποφάσεων τινῶν τῶν ἑταίρων, καὶ ἐπέφερον τὴν ματαίωσιν τοῦ ἐπιχειρήματος. Βαθεῖαν δὲ μοὶ ἐνέπνευσε λύπην ὁ πρῶτος οὗτος καρπὸς πικρᾶς πείρας οὗ ἐγευόμην.

Μετὰ τὴν ἀπόσβεσιν τοῦ πατριωτικοῦ μου τούτου ὀνείρου, ἥτις μοὶ ἐφάνη ὡς ἂν μέρος τῆς ὑπάρξεώς μου μοὶ ἀφήρεσεν, ἐπανέλαβον μετὰ νέας δραστηριότητος τὰς φιλολογικὰς ἐργασίας ἀφ' ὧν τὰ ἐπαναστατικὰ σχέδια μὲ εἶχον μέχρι τινὸς ἀποσπάσει. Συνίσταντο δ' αὗται κατὰ πρῶτον καὶ κυρίως εἰς τὴν σύνταξιν Γαλλοελληνικοῦ λεξικοῦ, ἣν πρὸ δύω ἤδη ἐτῶν εἶχον ἀναλάβει μετὰ δύω φίλων συνεργατῶν, τοῦ Α. Σαμουρκάση καὶ Νικολαΐδου τοῦ Λεβαδέως.

Εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, εἰς ἣν καθῆκον ἡμέτερον ἐνομίζομεν πάσῃ δυνάμει νὰ ἐργαζώμεθα, ὡς τὸ συντελεστικώτατον ἐθεωροῦμεν τὴν ἐκ τῶν ξένων γλωσσῶν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν ἡμετέραν φιλολογίαν τῶν κυριωτέρων συγγραμμάτων τῶν ἐν τῇ πεφωτισμένῃ Εὐρώπῃ διαδιδόντων τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων τὴν ἀνάπτυξιν. Πλὴν δὲ τούτου, καὶ ἡ θέσις ἣν ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ἀρχίσει καταλαμβάνουσα μεταξὺ τῶν ἐλευθέρων τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν ἔπλαττεν αὐτῇ ἀνάγκας καὶ σχέσεις, ὧν αἱ νέαι κοινωνίαι παρεῖχον τὰ πρότυπα. Διὰ πάντα ταῦτα κατεπείγουσαν ἐκρίναμεν τὴν ὕπαρξιν λεξικοῦ παραβάλλοντος τὴν Ἑλληνικὴν πρὸς μίαν οἵαν δήποτε τῶν πλουσιωτέρων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, καὶ ὁρίζοντος ὅσον ἐνῆν ἀκριβέστερον τὴν κυριολεξίαν καὶ τὴν φρασεολογίαν. Τὸ ἔργον δὲ τοῦτο ἐνομίσαμεν προσέτι ἀναγκαῖον ἵνα τεθῇ τις φραγμὸς εἰς τοὺς ξενισμοὺς καὶ τὰς ἀδεξίους ἐπινοήσεις νεολογισμῶν, αἵτινες ὁσημέραι ἐπληθύνοντο διαστρέφουσαι διὰ τῶν πολυπληθῶν, οὐχὶ δὲ πάντοτε καὶ δεξιῶν καὶ πεπαιδευμένων μετα-

φραστῶν τὴν περὶ τοῦτο μάλιστα ἐπιμελείας χρῄζουσαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἵνα μὴ καταισχύνῃ τὴν καταγωγήν της. Μεταξὺ τῶν ξένων γλωσσῶν ἐξελεξάμεθα τὴν Γαλλικὴν καὶ ὡς τὴν μᾶλλον γνωστὴν καὶ εἰς τοὺς τρεῖς συνεργάτας καὶ ὡς τὴν ἐξ ἧς ἐγίνοντο αἱ ἀσυγκρίτως πλεῖσται τῶν μεταφράσεων. Ἄλλως τε τὸ λεξικόν, ἅπαξ συνταχθέν, ἅπαξ δηλαδὴ τῆς Ἑλληνικῆς προσμετρηθείσης πρὸς μίαν τῶν πλουσίων νέων γλωσσῶν, καὶ τῶν ὅρων εὑρεθέντων πρὸς ἔκφρασιν τῶν λέξεων αὐτῆς καὶ τῶν φράσεων, ἡ μετατροπὴ αὐτοῦ εἰς λεξικὸν πάσης ἄλλης γλώσσης ἦτον ἁπλῆ μόνον πλέον ὑλική, καὶ οὕτως εἰπεῖν χειρουργικὴ ἐργασία, διότι πρὸς τοῦτο ἤρκει ἡ ἁπλῆ ἀντικατάστασις τῆς μιᾶς ξένης γλώσσης ἀντὶ τῆς ἄλλης, ὁποία εὑρίσκεται ἑτοίμη ἐν τοῖς ἀμοιβαίοις λεξικοῖς αὐτῶν. Ἀληθὲς ὅτι ὑπῆρχεν ἤδη ἀρχαιότερον Γαλλοελληνικὸν λεξικόν, τὸ τοῦ Τσαρίκογλου· ἀλλ' ὅστις γνωρίζει ἐκεῖνο, ἠξεύρει ὅτι ἦν ὡς ἂν δὲν ὑπῆρχεν, καὶ εἰς οὐδεμίαν τῶν ἀναγκῶν ἀνταπεκρίνετο δι' ἃς ἐπεχειρήσαμεν τὸ νέον ἔργον, δι' ὃ καὶ οὐδόλως μᾶς ἐχρησίμευσεν εἰς αὐτό.

Ὡς βάσιν τῆς ἐργασίας ἡμῶν ἐλάβομεν τὸ λεξικὸν τοῦ Λαβύ, ὃ διηρέσαμεν εἰς πολλὰ τμήματα, διανεμηθέντες αὐτὰ οὕτω μεταξὺ ἡμῶν, ὥστε ν' ἀσχολώμεθα καὶ οἱ τρεῖς συγχρόνως εἰς μέρη οὐχὶ πολὺ ἀπέχοντα ἀπ' ἀλλήλων. Εἴχομεν δὲ συγχρόνως ὑπ' ὄψει καὶ τὸ λεξικὸν τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας· τὸ δὲ πρώτιστον πρόβλημα ἡμῶν ἦν, ὅπου ἡ ὁμιλουμένη Ἑλληνικὴ ἐστερεῖτο δοκίμου ἐκφράσεως ἀντιστοιχούσης πρὸς τὴν Γαλλικήν, ν' ἀναζητῶμεν ἀνάλογον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι, καὶ ὅταν τὴν εὑρίσκωμεν, ταύτην νὰ παραδεχώμεθα. Τοῦτο δ' ἀπῄτει βαθείας μελέτας καὶ ἐρεύνας, καὶ χρόνον πολύν. Εἴχομεν δ' ἀπ' ἀρχῆς ἀποφασίσει ὅτι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν θὰ συνηρχόμεθα τὸ ἑσπέρας, καὶ θὰ συνεζητοῦμεν ἀπὸ κοινοῦ τὴν ἐργασίαν ἑκάστου, ὅπερ καὶ κατ' ἀρχὰς ἐγένετο, ἀλλὰ μετὰ τὰς πρώτας συνεδριάσεις παρετήρησα τοῖς συνεργάταις μου ὅτι αἱ συνεντεύξεις αὗται δὲν δύνανται νὰ ἐξακολουθήσωσι, διότι τόσαι ἦσαν καὶ τοσοῦτον ἐπίμονοι καὶ μακραὶ αἱ

συζητήσεις, ὥστε ἀριθμητικῶς τοῖς ὑπελόγισα ὅτι πολλὰ ἔτη ἀπητοῦντο ἵνα φθάσωμεν εἰς πέρας ποτέ. Ἐπαναλαβόντες δὲ δὶς ἢ τρὶς ἔτι τὴν ἀπόπειραν, εἴδομεν ὅτι ἀληθῶς ἔπρεπε ν' ἀπόσχωμεν τῆς ἀπὸ κοινοῦ ταύτης ἐργασίας, καὶ περιωρίσθημεν εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ νὰ ὑποβάλλῃ ἕκαστος ἡμῶν εἰς τοὺς λοιποὺς μόνας ὅσας ἔχει ἀπορίας, νὰ τυπωθῇ δ' ἐν ἀρχῇ τοῦ λεξικοῦ πίναξ τῶν χωρίων ἃ ἑκάτερος εἰργάσθη, ὥστε ἐπὶ τούτοις καὶ μόνοις καὶ νὰ εὐθύνηται.

Ὁ ἐκ τῶν τριῶν ἐντελέστερον γινώσκων τὴν Ἑλληνικήν, ἧς καὶ διδάσκαλος εἶχε χρηματίσει, ἦν ὁ Νικολαΐδης δι' ὃ καὶ αἱ κυριολεξίαι αὐτοῦ ἦσαν πάντοτε αἱ ἐπιτυχέστεραι. Ἀλλ' ἐκ τῆς ἐργασίας του διεῖδον ὅτι ἐστερεῖτο μεθόδου περὶ τὸ συντάττειν, καὶ λογικῆς συναρμολογίας τῶν ἐξηγήσεων. Κατὰ ταῦτα δ' ὑπερεῖχε πολὺ ἐκείνου ὁ Σαμουρκάσης· τὸ κατ' ἐμὲ ἤθελον νὰ βαδίζω μεταξὺ τῶν δύω, προσπαθῶν νὰ μιμοῦμαι ὅ,τι παρ' ἑκατέρῳ ἐθεώρουν ἀξιομίμητον. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἐξέδωκα καὶ μονότομον ὀγκώδη Γαλλικὴν Χρηστομάθειαν, καὶ μετέφρασα διὰ τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα τὴν ἐπίτομον Ἑλληνικὴν ἱστορίαν τοῦ Γολδσμίθ, ἣν ὅμως ἐν δευτέρᾳ ἐκδόσει ἐξέτεινα μετατρέψας αὐτὴν ἐντελῶς εἰς πρωτότυπον, διότι ἠρύσθην ἐκ τῶν ἀρχαίων πηγῶν, οὐχ ἧττον διετήρησα αὐτῇ τὸ ὄνομα τοῦ Γολδσμίθ.

Ἄλλη δὲ φιλολογικὴ ἐργασία, εἰς ἣν ἐπεδιδόμην ὅταν ἀνεπαυόμην ἐκ τῆς λεξικογραφίας καὶ τῶν διδακτικῶν συγγραμμάτων, ἦν ἡ ποίησις, καὶ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐπεράτουν τὸν «Λασπλάνον» καὶ τὴν «Παραμονήν».

Ἐπὶ τῆς ἐπανόδου μου ἡ ἀδελφή μου καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ συζύγου της διέτριβον εἰσέτι ἐν Κηφισίᾳ. Καὶ ἐκεῖ δέ, καὶ ἀφ' οὗ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πόλιν, τοὺς ἐπεσκεπτόμην σπανιώτατα, διότι οἱ γονεῖς μου, ἰδίως ἡ μήτηρ μου, ἐπεθύμουν θερμῶς νὰ διαλύσω σχέσιν, πλὴν ἄλλων, προσκρούουσαν κατὰ τὴν γνώμην των καὶ εἰς θρησκευτικὸν κώλυμα. Προσέτι καὶ ἡ Κα Σκήν, ἡ μήτηρ, μοὶ παρετήρησεν ὅτι, εἰ καὶ διαβλέπει τὰ αἰσθήματά μου πρὸς τὴν

θυγατέρα της, ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐκκλησία αὐτὴ ἀντιτάττεται εἰς τὴν ἕνωσιν ἡμῶν, καὶ ἑπομένως καὶ οἱ γονεῖς μου δὲν τὴν ἐγκρίνουσι, νομίζει ἀναγκαῖον νὰ καταστήσω σπανιωτέρας τὰς ἐπισκέψεις μου. Τότε καὶ ἐγὼ ἐθεώρησα ὡς καθῆκον νὰ μὴ δίδω ἀφορμὴν εἰς σκάνδαλον δυνάμενον νὰ βλάψῃ σεβαστὴν οἰκογένειαν, καὶ νὰ μὴ ὑποθάλπω αἴσθημα ἀδιέξοδον. Ἀλλ' ἡ φιλόστοργος ὀξυδέρκεια τῆς μητρός μου ταχέως διεῖδε πόσον ὀδυνηρὰ μοὶ ἦν ἡ αὐταπάρνησις αὕτη, ὥστε καὶ τὴν ὑγείαν μου ἤδη ἠπείλει. Ἐν μιᾷ λοιπὸν ἑσπέρᾳ, ὅτε μόνος κεκλεισμένος ἐν τῷ δωματίῳ μου, ἄνευ ἄλλου φωτὸς πλὴν τοῦ τῆς σελήνης, περιεπάτουν εἰς θλιβερὰς σκέψεις παραδεδομένος, εἰσῆλθεν πρὸς ἐμέ, καὶ περιβαλοῦσά με εἰς τὴν ἀγκάλην της, ἠρώτησεν ἂν ἀληθῶς τὸ αἴσθημά μου ἦν τοσοῦτον ἰσχυρόν, ὥστε ἐξ αὐτοῦ νὰ ἐξαρτᾶται ἡ εὐτυχία μου, καὶ νὰ θέλω εἰς αὐτὸ πᾶσαν ἄλλην σκέψιν νὰ θυσιάσω. Φιλήσας δὲ τρυφερῶς ἐγὼ τότε τὰς χεῖράς της, τῇ εἶπον ὅτι οὐδὲν θέλω πράξει παρὰ τὴν θέλησίν της, ἀλλ' ὅμως ὅτι ἡ θυσία τοῦ αἰσθήματος, ἥτις μοὶ ἐπιβάλλεται, ἔσται ἡ δυστυχία ὅλης μου τῆς ζωῆς.

Τότε ἡ μήτηρ μου, μετ' αὐταπαρνήσεως ἧς μόνον καρδία ὡς ἡ ἐδική της ἦτον δεκτική, βίαν ἐπιβάλλουσα εἰς αὐτὴν τὴν ἄκαμπτον αὐστηρότητα τῶν θρησκευτικῶν της ἀρχῶν, μοὶ εἶπεν ὅτι τὰ πάντα θυσιάζει εἰς τὴν εὐτυχίαν μου· εἰ καὶ θεωρεῖ δὲ πάντοτε τὴν νύμφευσίν μου μετὰ τῆς Καρολίνας Σκὴν ὡς πολλὰ ἔχουσαν τὰ ἄτοπα, καὶ ὡς δυναμένην νὰ ἔχῃ ἐπιβλαβεῖς συνεπείας διὰ τὸ μέλλον μου, ἐπειδὴ ὅμως ὁ γάμος τῆς ἀδελφῆς μου ἐτελέσθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν μόνον τῶν διαμαρτυρομένων καὶ οὐχὶ καὶ εἰς τὴν ὀρθόδοξον, διὰ τοῦτο, θεωροῦσα τὴν περίστασιν ταύτην ὡς θρησκευτικῶς ἐλαφρυντικήν, δὲν ἀντιτείνει πλέον, καὶ μοὶ δίδει τὴν ἄδειάν της.

Μετὰ δακρύων ἐνηγκαλίσθην τὴν μητέρα μου, καὶ ἔσπευσα ἀμέσως, ὑπὸ τῶν γλυκυτέρων ἐλπίδων πτερούμενος, εἰς τοῦ κ. Σκήν, ὅπου ἡ ἐμφάνισίς μου εἶχε λόγον νὰ τοὺς ἐκπλήξῃ ὡς συμβὰν σπάνιον, καὶ οὐχ ἧττον ἡ χαρὰ ἡ ἀπαστράπτουσα ἀπὸ τῶν

ὀφθαλμῶν μου. Ηὔξησα δὲ τὴν ἔκπληξιν ὅτε ἐζήτησα νὰ ὁμιλήσω τὴν Καρολίναν κατὰ μόνας. Γενικὴ δ' ἀγαλλίασις μὲ ὑπεδέχθη ὅτε μετά τινα λεπτὰ ἐπανελθοῦσα ἐκείνη, ἀνήγγειλεν εἰς τὴν μητέρα της τῆς μητρός μου τὴν συγκατάθεσιν. Ὁμιλῶ δὲ περὶ μόνης τῆς μητρός μου, διότι ὁ πατήρ μου, ὅστις ἦν ὅλως ἀγαθότης καὶ ὅλος ἐπιείκεια, οὐδέποτε ἀνθίστατο εἰς ὅτι ἡ μήτηρ μου ἀπεφάσιζεν.

Ἔκτοτε δ' ἤρχισα καθ' ἑκάστην πάλιν νὰ φοιτῶ εἰς τοῦ κ. Σκὴν καὶ συνδιεσκεπτόμεθα περὶ τοῦ μέλλοντος βίου ἡμῶν, καὶ πρὸ πάντων μία ἐλήφθη μεγάλη ἀπόφασις ἡ ἑπομένη. Μεταξὺ ἄλλων ἀπόψεων ὑφ' ἃς ἡ Καρολίνα ἐσπούδαζε τὴν χώραν ἣν κατῴκει καὶ ἥτις ἔμελλε νὰ γίνῃ πατρίς της, ἦν καὶ ἡ θρησκευτική. Πολλὰ ἀναγνοῦσα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἐπεσκέπτετο καὶ τὰς ἐκκλησίας, καὶ ἐζήτει νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὸν νοῦν καὶ τὸν λόγον τῶν ἡμετέρων ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων. Οὕτως ἐπείσθη ὅτι ἡ ἀρχαία χριστιανικὴ ἐκκλησία, ἡ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ εὐσεβῶν εἰς μέγαν βαθμὸν κινοῦσα, οὐδεμία ἄλλη ἐστὶν ἢ αὐτὴ ἡ ὀρθόδοξος Ἑλληνική, καὶ οὕτω συνέλαβε τὴν πρόθεσιν νὰ καταταχθῇ εἰς αὐτήν, ἀλλὰ τοῦτο μόνον μετὰ τὸν γάμον της, ὅτε θὰ ἦν κυρία τῶν πράξεών της, ἵνα μὴ προσκρούσῃ εἰς τῶν γονέων της τὰς θρησκευτικὰς ἕξεις ἐν ὅσῳ διετέλει ὑπὸ τὴν σκέπην των.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, οὓς καταριθμῶ μεταξὺ τῶν εὐδαιμονεστέρων τοῦ βίου μου, δύω ἐνθυμοῦμαι μικρὰ ἐπεισόδια.

Τὸ πρῶτον ἦν πρόσκλησις τῆς Δουκίσσης τῆς Πλακεντίας, τῆς γνωστῆς πλουσίας, ἰδιοτρόπου καὶ εὐφυοῦς χήρας τοῦ Barbé Marburg, ἥτις εἶχεν ἐκλέξει ὡς πατρίδα της τὴν Ἑλλάδα. Ἡμέραν τινά, μόλις ἀνέτελλεν ὁ ἥλιος, ἔστη πρὸ τῆς οἰκίας μου ἡ ἅμαξα τῆς ἐπισήμου ξένης, προπαραλαβοῦσα καὶ τὸν κ. Ι. Μ. Σοῦτσον, τὸν Δ. Βουδούρην καὶ τὸν ζωγράφον Κ. Μαργαρίτην. Μετὰ δύω δ' ὡρῶν ἁμαξοπορίαν ἐφθάσαμεν εἰς Πεντέλην, ὅπου ἡ Δούκισσα πολλὰς εἶχεν ἀρχίσει οἰκοδομάς, ἀλλ' οὐδεμίαν ἐπεράτου, ἐκ τῆς προλήψεως ὅτι ἡ συντέλεσις αὐτῶν θὰ ἦν τὸ σύνθημα

τοῦ θανάτου της, καὶ μίαν ἐξ αὐτῶν προσδιώριζεν εἰς μηνιαίαν ἄμισθον κατοικίαν τῶν ἐν Ἀθήναις νεονύμφων. Εἰς ἄλλης δὲ τὰ μέχρι τινὸς περατωθέντα μέρη, κειμένης ὑπὸ λόφον εἰς ὃν ἔδωκε δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον τί Ἑβραϊκὸν ὄνομα, τὴν κορυφὴν αὐτοῦ προσδιορίσασα εἰς θέσιν τοῦ τάφου της, κατῴκει ἡ ἰδία τὸ θέρος καὶ ἐδέχετο τοὺς ξένους αὐτῆς. Ὅτε ἐφθάσαμεν, ἡ Δούκισσα ἐκοιμᾶτο ἔτι, ὥστε ἠναγκάσθημεν νὰ ἐπιβάλωμεν ὑπομονὴν εἰς τὴν ὄρεξιν ἣν ἠσθανόμεθα, καθ' ὃ ὁδοιπορήσαντες ἄνευ προγεύματος, νισσομένην δ' ἔτι καὶ ὑπὸ τοῦ ζωηροῦ τῶν ὀρέων ἀέρος. Τέλος ἐξύπνησε, καὶ μαθοῦσα περὶ τῆς ἀφίξεως ἡμῶν, διέταξε νὰ μᾶς παρατεθῇ ἀνὰ ἓν ποτήριον ἐκ τοῦ διαυγεστάτου Πεντελησίου ὕδατος, εἰς ὃ ἀπέδιδε μεγάλας ὑγιεινὰς ἰδιότητας, ἐπιτρέψασα νὰ ἐνστίψωμεν, ἂν ἠθέλομεν, καὶ ὀλίγας λεμονίου σταγόνας. Οὕτω περιεμείναμεν τὴν ὥραν τοῦ προγεύματος, ὅτε καὶ φιλοφρονέστατα μᾶς ὑπεδέχθη κατὰ πρῶτον ἡ ξενοδόχος ἡμῶν. Μᾶς εἰδοποίησεν ὅμως ὅτι, καθ' ἣν ἔχει πεῖραν, ἐπιβλαβέστατα ἐνεργεῖ ἐπὶ τῆς ὑγείας ἡ διπλῆ ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἑστίασις, δι' ὃ καὶ λιτὸν μᾶς παραθέτει τὸ πρόγευμα. Ἦν δ' ἀληθῶς λιτώτατον, καὶ τὸ πεντελήσιον ὕδωρ ἀπετέλει τὸ σπουδαιότερον μέρος αὐτοῦ. Ἀλλ' ἄφθονον μᾶς ὑπεσχέθη τὸ γεῦμα, προσαναγγείλασα ἡμῖν μετὰ χαρᾶς ὅτι ὁ ὑπηρέτης της, ἀπὸ πρωΐας διατρέχων τὸ ὄρος, εἶχε φονεύσει ἕνα λαγωόν, ὅστις ἔμελλε νὰ μᾶς παρατεθῇ. Καὶ ἐγὼ μὲν πρὸς τὸν Κ. Σοῦτσον ἐμεμψιμοίρουν ὅτι ἔπρεπε δι' ὅλης τῆς ἡμέρας νὰ νηστεύσωμεν, ἀρκούμενοι εἰς τὴν ἐλπίδα ὅτι τὸ ἑσπέρας θὰ ἐντρυφήσωμεν εἰς τὸ γεῦμα, ἔστω περιέχον καὶ τὸν λαγωόν· ἀλλ' ἑκόντες ἄκοντες ὠφείλομεν νὰ ὑποκύψωμεν εἰς τὸ ἐπικλωσθὲν ἡμῖν, διότι ἐκεῖ ἤμεθα εἰς τὴν ἔρημον, οὐδ' ἀκρίδας κἂν ἔχουσαν οὐδὲ μέλι ἄγριον, οὐδ' ἄλλα τρόφιμα πλὴν ἐκείνων ἃ ἡ Δούκισσα ἐταμίευε κατὰ τὰς ὑγιεινὰς θεωρίας της περὶ τῆς διανομῆς αὐτῶν. Ἐπιβαλόντες λοιπὸν σιωπὴν εἰς τὴν φωνὴν τοῦ στομάχου, διηνύσαμεν τὴν ἡμέραν συνδιαλεγόμενοι μετὰ τῆς πολυμαθοῦς καὶ ἀγχίνου ἡμῶν ξενοδόχου, καὶ ἐξετάζοντες καὶ ἐπαινοῦντες, οἱ μὲν ἐκ πεποιθή-

σεως, οἱ δὲ ἐξ ἀβροφροσύνης τὸ σχέδιον, ὃ ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ὁ κ. Μαργαρίτης, μεγάλης εἰκόνος οὐδέποτε ἐκτελεσθείσης, προτιθεμένης δὲ νὰ παραστήσῃ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους. Ἐπί τινας δὲ ὥρας περιετρέξαμεν τοὺς πέριξ λόφους, τὴν πεῖναν ἡμῶν λησμονοῦντες καὶ παρηγοροῦντες. Τέλος ἔφθασε καὶ ἡ ἐπίσημος στιγμὴ καθ' ἣν ἐκλήθημεν εἰς τὴν τράπεζαν, εὐαρεστότατα ἐστρωμένην ὑπὸ ἀναδενδράδα πρὸ τῆς οἰκίας. Καὶ ζωμὸς μὲν δὲν ὑπῆρχε διότι ἡ Δούκισσα τὸν ἀπεδοκίμαζεν ὑπὸ ὑγιεινὴν πάντοτε ἔποψιν. Τὸ πρῶτον δ' ὃ παρετέθη, ἦσαν τὰ περισσεύματα τῆς ὄρνιθος ἧς εἴχομεν ἀπογευθῆ τὸ πρωῒ ἕκαστος ἡμῶν ἀνὰ ἓν τεμάχιον μικροσκοπικόν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ ἐγγίσῃ αὐτά, ὅτε τὸ γεῦμα μᾶς περιέμενεν, ἐδόθησαν εἰς τὴν Λεύκαν, μεγάλην κύνα παραλυτικήν, μίαν ἐκ τῆς ἡμισείας δωδεκάδος ἣν ἔτρεφεν ἡ Δούκισσα, καὶ ἐγνωρίσαμεν ὅτι ἐκ φιλοφροσύνης πρὸς ἡμᾶς τῇ ἐδίδοντο τὰ πρωϊνὰ ἡμῶν ἀποφάγια, διότι τὸ ὀρεσίβιον θηρίον περιπολοῦν ἀπειλητικῶς τὴν τράπεζαν, ἂν δὲν ἔτρωγε τὴν ὄρνιθα, θὰ ἔτρωγε τὰς κνήμας ἡμῶν. Μετὰ ταῦτα ἦλθεν ὁ λαγώς, τὸ προϊὸν τῆς θήρας τοῦ ὑπηρέτου, εἰς μέλαιναν καρύκην σκευασθείς, καὶ κατετμήθη ἐπιτηδείως ὑπὸ τῆς Δουκίσσης εἰς ὀκτὼ ἢ δέκα τεμάχια, ὅσοι εἴμεθα οἱ συνδαιτημόνες· εἰς ἐμὲ δ' ἔλαχεν . . . ἡ κάτω σιαγὼν τοῦ ζώου! Μετὰ ταῦτα ἠρωτήθην ἐκ δύω μικρῶν ὑδροπεπόνων, οἵτινες ἐκόσμουν τὴν τράπεζαν, ἂν προτιμῶ μέρος τοῦ λευκοῦ ἢ μέρος τοῦ ἐρυθροῦ. Τὸ ἀληθὲς ἦν ὅτι πρὸς τὸ χρῶμα ἠδιαφόρουν, καί, ὡς ἐλίμωττον, τοὺς ἐπροτίμων ἀμφοτέρους, καὶ οὐχὶ μέρος αὐτῶν, ἀλλὰ τὸ ὅλον· ὠνόμασα ὅμως μηχανικῶς τὸν ἕνα καὶ λαβὼν ὅ,τι μοὶ ἐδόθη, στιγμιαίως τὸ κατεβρόχθισα. Τότε ἡ Δούκισσα, ἐπιτείνουσα τὴν φιλοξενίαν της, μᾶς ἠρώτησεν ἂν δὲν θέλωμεν ἴσως καὶ ὀλίγον γλύκισμα, καὶ πάντων σιγησάντων καταφατικῶς, εἶπε τῇ παρ' αὐτῇ τρεφομένῃ Κα Καψάλη, ἥτις ἔπειτα ἐγένετο ἡ Κα Σκουζέ, νὰ φέρῃ τὸ σκεῦος εἰς ὃ ἐνόμιζεν ὅτι ἔμενεν εἰσέτι ὀλίγη ῥοδοζάχαρις. Μᾶς εἰδοποίησεν ὅμως ὅτι ἐπιβλαβὲς εἰς τὴν ὑγείαν ἦν μετὰ τὸ γεῦμα πᾶν γλύκισμα, καὶ διὰ τοῦτο μᾶς

ἔδωκεν εἰς ἕκαστον ἀνὰ ἓν γλυκοῦ κοχλιάριον. Τοῦτο ἦν τὸ ἀνυπομόνως περιμενόμενον γεῦμα, μεθ' ὃ ἐπανελήφθησαν αἱ συνδιαλέξεις. Ἀλλ' ἐπ' αὐτῶν ᾐσθανόμην τὸν νοῦν πιεζόμενον ὑπὸ τοῦ στομάχου, καὶ ἐξεγειρόμενον ὑπ' αὐτοῦ. Καί τοι κατοικοῦσα τὴν Ἑλλάδα, συνεπάθει, ἐξ ἰδιοτροπίας μᾶλλον, ἡ Δούκισσα πρὸς τοὺς Τούρκους, καὶ ἤρχιζε νὰ χλευάζῃ τὰς ἰδέας ἃς ἐγώ, ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν τῶν προσφάτων ἐνεργειῶν μου, ἐξέφραζον περὶ τῆς ποτὲ ἀπελευθερώσεως πάντων τῶν χριστιανῶν. Τῇ ἀπήντησα δὲ μετὰ πάσης τῆς δραστηριότητος τοῦ πατριωτισμοῦ συμμαχοῦντος μετὰ τῆς πείνης, καὶ παρ' ὀλίγον θὰ ἐπήρχετο ῥῆξις, ἀτοπωτάτη ἐκ μέρους μου ὡς ξενιζομένου, ἂν δὲν μᾶς ἀνηγγέλλετο ὅτι ἦν ἑτοίμη ἡ ἅμαξα πρὸς ἐπιστροφὴν καὶ μᾶς περιέμενε. Πεζοὺς δ' ἀπελθόντας μέχρις οὗ κατέβημεν τοὺς λόφους μᾶς συνώδευσεν ἡ Δούκισσα ἔφιππος, καὶ ἐκεῖ ἀποχαιρετήσαντες αὐτὴν ἐπέβημεν τῆς ἁμάξης. Μόλις δ' ἀφιχθέντες εἰς τὸ πρῶτον χωρίον, τὸ Χαλάνδριον, ἐστάθημεν, ἐκρούσαμεν εἰς τὸ καπηλεῖον, κλειστὸν ἤδη διότι εἶχεν ἐπέλθει ἡ νύξ, καὶ ἠγοράσαμεν μέγαν μέλανα ἄρτον καὶ τυρόν, ἃ διανεμηθέντες κατεβροχθίσαμεν, ὡς φοβούμενοι μὴ ἐξ ἀσιτίας φθάσωμεν νεκροὶ εἰς Ἀθήνας. Ὅτε δ' ἀφίχθημεν ἔσπευσα ἐγὼ ἀμέσως εἰς τῆς κυρίας Σκήν, καὶ ὅτε διηγήθην τὰ παθήματά μου, μοὶ ἡτοιμάσθη εὐθὺς δεῖπνον ἐκ τοῦ προχείρου.

Τὸ δ' ἕτερον ἐπεισόδιον ἦν ὅτι μίαν ἑσπέραν, τὴν προτεραίαν τοῦ γάμου μου, ἐπέστρεφον περὶ τὸ μεσονύκτιον ἀπὸ τῆς οἰκίας τῆς πενθερᾶς μου, ἥτις ἦν ἡ τοῦ Κ. Καλλιγᾶ εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος, καὶ ὅτε ἔφθασα εἰς τὸ πέρας τῆς νῦν καλουμένης ὁδοῦ τῆς Νίκης, ὅπου τρεῖς ὁδοὶ συναντῶνται, εἶδον ἐν τῷ σκότει ἄνθρωπον κρεμάμενον ἀπὸ τοῦ παραθύρου τοῦ ἄνω δόμου τῆς οἰκίας τοῦ παντοπώλου Σκάγιαννη, καὶ προφανῶς ἐπιχειροῦντα ν' ἀνοίξῃ αὐτὸ διὰ ῥήξεως. Ὡς φαίνεται δέ, μὲ εἶδε καὶ ἐκεῖνος διότι ἀμέσως ἐπήδησε κατὰ γῆς ἀπὸ τοῦ ὕψους ἐκείνου, ἀλλ' ἀντὶ νὰ φύγῃ, ἠκολούθησεν ἐπὶ τὰ βήματά μου πρὸς τὴν στενὴν καὶ σκοτεινὴν ὁδόν, ἣν εἶχον νὰ διέλθω ὀπίσω τῆς οἰκίας ἐκείνης.

Τοῦτο παρατηρήσας ἐστράφην πρὸς τὴν πρὸ τῆς οἰκίας εὐρυτέραν (τὴν ὁδὸν Νικοδήμου) καὶ ἀμέσως εἶδον καὶ αὐτὸν στραφέντα, εἰς δὲ τὸν μόνον φανὸν ὅστις ἐφώτιζεν ἐκεῖ τὸ στόμιον τῶν τριῶν ὁδῶν, διέκρινα λάμπον μαχαιρίδιον εἰς τὴν χεῖρά του. Τότε ἐπετάχυνα τὸ βῆμα, καὶ κατόπιν ἤκουσα σπεύδοντα καὶ αὐτόν· τέλος δ' ἤρχισα νὰ τρέχω, καὶ τὸ αὐτὸ ἔπραξε καὶ ἐκεῖνος διώκων με, μέχρις οὗ φθὰς πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ πρέσβεως τῆς Γαλλίας, ἀνέβην τινὰς ἐξωτερικὰς βαθμίδας, καὶ ἀκούσας ὅτι ὁ διώκων με εἶχε σταθῆ ἐκωδώνουν μεθ' ὁρμῆς. Ἀμέσως δὲ καὶ μοὶ ἤνοιξεν ὁ θυρωρός, θαυμάζων τί θέλω τοιαύτην ὥραν· ὡς δὲ τῷ ἐξήγησα ὅτι ἐδιωκόμην ὑπ' ἀνθρώπου μαχαιροφόρου παραμονεύοντός με ὑπὸ τὴν ἀναβάθραν, κατέβη μετ' ἐμοῦ καὶ ἀμέσως ἠκούσαμεν τὸν νυκτοκλέπτην τραπέντα εἰς φυγήν. Τότε ἠθέλησα νὰ ἐξακολουθήσω τὴν ὁδόν μου κατὰ τὴν ἐναντίαν διεύθυνσιν, δυνάμενος καὶ οὕτω διὰ περιστροφῆς νὰ φθάσω εἰς τὴν οἰκίαν μου· ἀλλ' ὁ θυρωρὸς ἐπέμεινε νὰ μὲ συνοδεύσῃ μέχρις οὗ ἐφθάσαμεν πρὸ τῆς θύρας γείτονός μου τινὸς ξυλουργοῦ. Ἰδὼν δὲ φῶς δι' αὐτῆς, καὶ ὅτι ὁ ξυλουργὸς δὲν ἐκοιμᾶτο εἰσέτι ἔκρουσε τὴν θύραν, καὶ μὲ παρέδωκεν εἰς τούτου τὴν συνοδίαν. Ἅμα δ' ἐπροχωρήσαμέν τινα βήματα, εἴδομεν εἰς τὴν μικρὰν πλατεῖαν, τὴν πρὸ τῆς οἰκίας μου, ἄνθρωπον ὅστις παρεφύλαττε, καὶ ἦν ὁ αὐτὸς κακοῦργος ὅστις μ' ἐγνώριζε πιθανῶς, καὶ ἤξευρεν ὅτι ἐκεῖ διηυθυνόμην, δι' ὃ καὶ ὅτε ἔφυγον ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ πρέσβεως, μὲ προέλαβε διὰ τῆς ὁδοῦ ἣν κατ' ἀρχὰς προὐτιθέμην ν' ἀκολουθήσω. Ὡς δὲ καὶ τότε εἶδεν ὅτι δὲν εἶμαι μόνος, συνοδεύομαι δ' ὑπ' ἀνθρώπου ἔχοντος λύχνον, ἐτράπη φεύγων μετὰ σπουδῆς, καὶ οὕτως ἐπέστρεψα εἰς τὴν οἰκίαν μου ἀβλαβής.

5.

Ἡ νύμφευσίς μου.

Τὰ τοῦ μελετωμένου γάμου μου διετηροῦντο ἀπόῤῥητα, διότι οὐδεμίαν εἶχον ἀμφιβολίαν ὅτι ἡ κοινωνία θὰ τὸν ἀπεδοκίμαζε καὶ ἴσως καὶ θὰ τὸν ἐκώλυε. Μόνον δὲ πρὸς τὸν φιλικώτατα πρός με διακείμενον πρόεδρον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, Κύριλλον τὸν Ἀργολίδος, ἐνεπιστεύθην περὶ αὐτοῦ, τὴν ἐκτίμησίν του καὶ τὴν ἄδειαν τῆς ἐκκλησίας ἐπικαλούμενος. Ὁ δὲ σεβαστὸς ἀρχιερεὺς ἀπεφάνθη ὅτι ἐπειδὴ ὁ γάμος τῆς ἀδελφῆς μου, εἰς ξένην ἐκκλησίαν τελεσθείς, δὲν ἐνεγράφη εἰς τὴν ἡμετέραν, ἀγνοεῖται ὑπ᾽ αὐτῆς, καὶ αὐτὸς οὐδεμίαν θὰ εἶχεν ἔνστασιν νὰ μοὶ δώσῃ τὴν αἰτουμένην ἄδειαν, ἂν ὁ ἐκκλησιαστικὸς κανὼν δὲν ἀπέτρεπε τὴν μεθ᾽ ἑτεροδόξων συζυγίαν. Καὶ ἦν μὲν ὁ κανὼν οὗτος ἐκ τῶν καθ᾽ ἑκάστην ἀθετουμένων, καὶ ὧν τὴν αὐστηρὰν ἐφαρμογὴν δὲν ἀπεδέχετο πλέον ἡ σύγχρονος ἡμῶν κοινωνία, ἀλλὰ τὴν ἄντικρυς ἀθέτησιν αὐτοῦ ὤφειλον ν᾽ ἀποφύγωσιν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἀρχαί· δι᾽ ὃ καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ μὲν τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου δὲν ἐδύνατο ἐπισήμως, ἀλλ᾽ οἰκονομῶν τὴν δυσχέρειαν, μοὶ ὑπηνίξατο ὅτι θὰ εὑρίσκετο ὁ ἱερεὺς ὅστις ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἀρχῶν νὰ ἱερουργήσῃ.

Κατὰ τὴν ὁρισθεῖσαν λοιπὸν ἑσπέραν παρευρέθησαν εἰς τῆς Κας Σκήν, νομίζω ἐκεῖ γευματίσαντες, ὁ κ. Δομνάνδος, σοφὸς καθηγητὴς τῆς φυσικῆς ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, καὶ φίλος τῆς οἰκίας, καί, ἂν καλῶς ἐνθυμῶμαι, ὁ Περικλῆς Ἀργυρόπουλος, γυναικάδελφος τοῦ Α. Μαυροκορδάτου, ὁ μετ᾽ ἐμοῦ ἐν Δακίᾳ συνοδοιπορήσας, συνεργάτης μου πολλάκις ἐν φιλολογίᾳ, ἐπίσης εἷς τῶν σχετικωτέρων τοῦ οἴκου τῆς Κας Σκήν. Μετ᾽ ὀλίγον δ᾽ ἐπῆλθεν ὁ διαμαρτυρόμενος ἱερεὺς Κ. Χίλλ· καὶ τότε ἡ Κα Σκὴν ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς παρόντας ξένους, πρὸς μεγίστην αὐτῶν ἔκπληξιν, τὸν προκείμενον γάμον τῆς θυγατρός της Καρολίνας μετ᾽ ἐμοῦ, καὶ τοὺς παρεκάλεσε νὰ παραμείνωσι μάρτυρες. Ἀφ᾽ οὗ δ᾽ ἐπε-

ρατώθη ἡ τελετὴ κατὰ τοὺς διαμαρτυρομένους, ἀπεσύρθη ὁ Κ. Χίλλ, πολλὰ ἡμῖν αἴσια εὐχηθείς, καὶ μετ' ὀλίγον εἰσήχθη ὁ ὡς ὁ πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου μοὶ προεῖπεν, εὑρεθεὶς (οὐχὶ ὑπ' ἐμοῦ) ἱερεύς, καὶ ἐγένετο καὶ ἡ ὀρθόδοξος ἱεροτελεστία. Ὀλίγον δὲ μετὰ τοῦτο ἤρξαντο προσερχόμενοι καὶ ἕτεροί τινες τῶν φίλων τῆς οἰκίας προσκεκλημένοι, οἵτινες ἐπίστευον μόλις τὰ ὦτα καὶ τοὺς ὀφθαλμούς των ὅτε τοῖς ἀνηγγέλλετο ὅτι εἶχον νὰ συγχαρῶσι τοὺς νεονύμφους. Ἡ συναναστροφὴ ἐν τούτοις ἐλάμβανεν ὄψιν εὔθυμον, καὶ πάντες ἐκ καρδίας ηὔχοντο τὴν νύμφην, ἐν τῇ νυμφικῇ αὐτῆς στολῇ διαπρέπουσαν ἐπὶ κάλλει, ὅτε ἀνηγγέλθη τὸ δεῖπνον. Τότε δ' ὠφελούμενοι ἡμεῖς ἐκ τοῦ θορύβου τῆς μεταβάσεως εἰς τὸ ἑστιατόριον, ὑπεκλέφθημεν, ἡ Καρολίνα ἐνεδύθη τὰ ὁδοιπορικά, καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ εἰς ἐμὲ ἀφωσιωμένου κλητῆρος τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Παναγιώτη Σαμουράκη, μετέβημεν εἰς ξενοδοχεῖον τοῦ Πειραιῶς, ὅθεν τὸ πρωῒ ἀπεπλεύσαμεν εἰς Ναύπλιον.

Ἐκεῖ δι' ἐπιστολῆς ὑπ' ἐμοῦ προειδοποιηθείς, μᾶς περιέμενεν ὁ Σπ. Σκοῦφος, μέλος ὢν τότε τοῦ αὐτόθι δικαστηρίου, καὶ μᾶς παρέλαβε παρ' ἑαυτῷ εἰς τὴν ἀρχαίαν μου κατοικίαν, τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀναγνώστη Δεληγιάννη, οὗ τὴν θυγατέρα Εὐφροσύνην εἶχε νυμφευθῇ. Ἐν ᾧ δ' εἰσηρχόμεθα διὰ τῆς πυλίδος τῆς προσθαλασσίου, μᾶς ἀπήντησεν ὁ λοχαγὸς τῆς χωροφυλακῆς Γενοβέλης, παλαιὸς γνώριμος, καὶ ἐνόμισεν ὅτι ἠστειευόμην εἰπὼν αὐτῷ ὅτι ἡ Καρολίνα μὲ συνοδεύει μόνη ἄνευ τῶν γονέων της, καὶ ἔτι μᾶλλον ὅτε ὡς ἐξήγησιν τούτου τῷ ἀνήγγειλα ὅτι ἦτο σύζυγός μου. Ἐπείσθη δὲ μόνον ὅτε τὸν προσεκαλέσαμεν εἰς τοῦ κυρίου Σκούφου καὶ συνεγευμάτισε μεθ' ἡμῶν.

Δύω δ' ἡμέρας ἀφ' οὗ ἀφίχθημεν, μετεκαλέσαμεν ἱερέα τινά, εἰς ὃν εἶχε πέμψει ὁδηγίας ὁ ἅγιος Ἀργολίδος, καὶ ἐβαπτίσθη ὑπ' αὐτοῦ παρουσίᾳ καὶ τῆς κυρίας Σκούφου, ἡ Καρολίνα ὑπὸ τὸ ὄνομα Χριστίνα, ὃ εἶχεν ἤδη καὶ πρότερον.

Προσκληθέντες δὲ μετὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Καλλέργη,

διετρίψαμεν ἐν Ἄργει εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, καὶ ἐπεσκέφθημεν τότε τὰς πηγὰς τῆς Λέρνης ἐφ' ἁμάξης μετὰ τῆς κυρίας Καλλέργη, καὶ μετὰ τῶν τότε μικρῶν παιδίων της, τοῦ μετὰ ταῦτα παθόντος τὰς φρένας Ἐμμανουήλ, καὶ τοῦ ἔπειτα γραμματέως πρεσβείας Ἰωάννου.

Ὅτε δ' ἐπανήλθομεν εἰς Ναύπλιον, εὗρον ἐπιστολὰς ἐν αἷς μοὶ ἐλέγετο ὅτι τὸ ἀπροσδόκητον ἄκουσμα τῆς νυμφεύσεώς μου κακῶς ἤχησε παρὰ τῇ κοινωνίᾳ, καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Ν. Θεοχάρης ὅτι ἀπόφασιν εἶχε νὰ μὲ παύσῃ.

Ταῦτα, καὶ ἡ προσεχὴς ἔκπνευσις τῆς ἀδείας μου ἐπέσπευσαν τὴν ἐπάνοδον ἡμῶν εἰς Ἀθήνας, ἔνθα συνῳκήσαμεν μετὰ τῶν γονέων μου εἰς τὴν ἐν Πλάκᾳ οἰκίαν ἡμῶν. Καὶ ἐπί τινα μὲν χρόνον ἐξηκολούθησα εἰσέτι φοιτῶν εἰς τὸ ὑπουργεῖον, εἰ καὶ ἔβλεπον ὅτι σχεδὸν οὐδόλως εἰς ἐμὲ ἀπετείνετο ὁ Ὑπουργός, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὸν Πάρεδρον Ι. Νικολαΐδην. Οὗτος μὲ εἶχεν ἄλλοτε καταγγείλει εἰς τὸν Ὑπουργὸν ὅτι δὲν τῷ δίδω ἐργασίαν, διότι τῷ ὄντι εἰς αὐτὴν ἐπήρκουν καὶ μόνος πληρέστατα, προσέτι δ' ἤξευρον καὶ ὅτι τοῦ Παρέδρου ἡ ἀπειρία ἔβλαπτε μᾶλλον ἢ ὠφέλει. Ἤδη ὅμως πλέον δὲν εἶχεν ἀφορμὴν νὰ παραπονῆται.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν φαίνεται ὅτι ὁ Βασιλεὺς Ὄθων ἀνθίστατο εἰς τὴν παῦσίν μου, μέχρις οὗ εὑρεθῇ ἄλλη τις θέσις κατάλληλος δι' ἐμέ. Τέλος μοὶ ἐκοινοποιήθη διάταγμα μεταθέσεως εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Β. Τυπογραφείου, καὶ ὁ κ. Νικολαΐδης προὐβιβάσθη εἰς Σύμβουλον.

Ἡ μετάθεσις αὕτη φυσικῷ τῷ λόγῳ ἰσχυρῶς μὲ ἐλύπησε, διότι ἀπὸ ὑπηρεσίας ἣν ἐθεώρουν ὡς τοσοῦτον ἐνδιαφέρουσαν τὴν ἐθνικὴν πρόοδον, ὥστε δὲν ἠθέλησα ν' ἀνταλλάξω αὐτὴν πρὸς τὴν τῆς διευθύνσεως τοῦ κεντρικοῦ γραφείου τῆς Ἀντιβασιλείας, μετέβαινον εἰς ἐντελῶς παθητικὴν καὶ πάσης σπουδαιότητος στερουμένην. Ἐζήτησα τούτου ἕνεκα ἀκρόασιν παρὰ τῷ Βασιλεῖ καὶ παρουσιασθεὶς Τῷ παρέστησα ὅτι, ἀφ' οὗ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἠσχολήθην εἰς τὸν ὀργανισμὸν τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως, κατα-

δίκη εἰς ἀπραξίαν ἦν ὁ τοιοῦτος διορισμός μου εἰς διεύθυνσιν ἁπλῶς τεχνικοῦ καταστήματος. Ἡ καταδίκη δ' αὕτη δὲν ἐνόμιζον ὅτι ἦν ἀναγκαῖον νὰ μοὶ ἐπιβληθῇ διότι ἐν τῷ Ὑπουργείῳ διηύθυνον τὸν κλάδον οὐχὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἀλλὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως, τὸν δὲ γάμον μου προεγνώριζεν αὐτὸς ὁ πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ δὲν εἶχεν ἄλλο εἰς αὐτὸν ν' ἀντιτάξῃ, ἢ ὅτι ἦτο μικτός, οἷοι καθ' ἑκάστην ἐτελοῦντο ἄνευ ἐνστάσεων. Ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς ξηρῶς καὶ ψυχρῶς μοὶ ἀπήντησεν ὅτι ἂν δὲν ἤμην εὐχαριστημένος ἐκ τῆς νέας μου θέσεως, ἠδυνάμην νὰ παραιτηθῶ! Ἐκ τούτου ἐνόησα ὅτι ἀμετάτρεπτος ἦν ἡ ἀπόφασις, ληφθεῖσα κατ' ἐπίμονον εἰσήγησιν τοῦ ὑπουργοῦ, καί, συσκεφθεὶς καὶ μετὰ τῆς συζύγου μου, ἐπροτίμησα νὰ δεχθῶ τὴν προσφερομένην μοι διεύθυνσιν, περιμένων εὐνουστέρας περιστάσεις.

Κατὰ τοῦ προτείναντος δὲ τὴν παῦσίν μου ὑπουργοῦ οὐδαμῶς ἐμεμψιμοίρουν, διότι κατενόουν ὅτι προϊστάμενος τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, δὲν ἠδύνατο νὰ παρίδῃ τὴν φαινομένην, καὶ ὑπὸ τῶν τὰς περιστάσεις ἀγνοούντων ὡς παράβασιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν νόμων ἐκτιμωμένην διαγωγήν μου. Καὶ ὅμως ὅτε μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἐνυμφεύθη ὁ κ. Θεοχάρης τὴν ὡραίαν ἑπτανησίαν κυρίαν Βούλου, κακοήθης δέ τις ἐτοιχοκόλλησε κατ' αὐτοῦ ὡς γέροντος, νομίζω, σάτυραν περὶ ἧς ἤκουσα μετ' ἀποστροφῆς, εἴς τινα συναναστροφὴν ἐν τῇ Αὐλῇ ἐλθὼν πρός με ὁ τότε διευθυντὴς τῆς Ἀστυνομίας κ. Πετροκόκκινος, μ' ἔλαβε κατὰ μέρος, καὶ μὲ ἠρώτησε μή τι γνωρίζω περὶ τῆς σατύρας ἐκείνης, ὅπερ ὑπεδείκνυεν ὑπόνοιαν μὴ ἐγώ, ὡς δῆθεν μνησικακῶν κατὰ τοῦ ὑπουργοῦ, ἤμην τῆς αἰσχρότητος ἐκείνης ὁ αὐτουργός. Ἀλλ' εἰς τὰς πρώτας λέξεις τῆς ἀπαντήσεώς μου διϊδὼν τὴν ἀγανάκτησίν μου διὰ τὴν βδελυγμίαν ἥτις μοὶ ἀπεδίδετο, μοὶ ἐζήτησε συγγνώμην δικαιολογηθεὶς ὅτι ἐκ καθήκοντος καὶ μόνον ἵνα μὴ ὑποληφθῇ παραλιπών τι τῶν ὅσα ἡ ὑπηρεσία του τῷ ἐπέβαλλε προέβη εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην καὶ ἀπεμακρύνθη λίαν ἐστενοχωρημένος.

Τὴν νέαν δ' ὑπηρεσίαν μου, καίτοι μὴ θεωρῶν αὐτὴν λόγου

τινὸς ἀξίαν, ἀνέλαβον οὐχ ἧττον μετὰ ζήλου, διότι τοῦτο ἐφ' οἵας δήποτε δημοσίας λειτουργίας ἐθεώρησα πάντοτε ὡς καθῆκον. Γραμματέα δὲ καὶ ἔμπειρον ἀρρωγὸν ἔχων τὸν Δ. Φιλάρετον, ἠσχολήθην εἰς τὸ νὰ γνωρίσω ἀκριβῶς τὰ ἔργα καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ Βασ. τυπογραφείου, νὰ τακτοποιήσω τὸ λογιστικόν, ὥστε νὰ ἐκλίπῃ πᾶσα ἀφορμὴ καταχρήσεων, καὶ νὰ περικόψω τὰς περιττὰς δαπάνας. Ἐκ τῶν ἐργασιῶν μου δ' ἐξήγαγον μετά τινας μῆνας τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ κατάστημα τοῦτο, χρήσιμον ἄλλοτε πρὶν ἢ ἄξια λόγου ἰδιωτικὰ τυπογραφεῖα ἀναπτυχθῶσιν, ἀπέβαινεν, ἀφ' ὅτου πολλὰ ἄλλα ὑφίσταντο αὐτοῦ ἐφάμιλλα, οὐ μόνον περιττόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἰδιωτικὴν βιομηχανίαν ἐπιβλαβές, καὶ εἰς τὸ δημόσιον ματαίως δαπανηρόν, ἕνεκα τῆς ἐμμίσθου διευθύνσεως καὶ τῆς ἄλλης πολυτελείας, χωρὶς οὔτε τὴν τήρησιν τῆς ἐχεμυθίας περισσότερον νὰ ἐγγυᾶται παρὰ τὰ καταστήματα ὧν ὁ διευθυντὴς δύναται ἐν ἀνάγκῃ αὐτὸς καὶ νὰ στοιχειοθετῇ ἅτινα προσάγονται μυστικὰ ἔγγραφα, οὔτε εἰς ἔκδοσιν πολυδαπάνων βιβλίων νὰ συντελῇ, διότι οὐδ' ἡ κυβέρνησις ἀνελάμβανε τοιαῦτα, οὐδ' αὐτὸ ἦν πρὸς τοιαύτας ἐκδόσεις κατηρτισμένον. Τὰ συμπεράσματα δὲ ταῦτα συνῆψα εἰς ἔκθεσιν μετὰ λογιστικῶν πινάκων, ἥν, ζητήσας ἀκρόασιν παρουσίασα εἰς τὸν Βασιλέα, προσπαθήσας νὰ τῷ ἀποδείξω ὅτι συνέφερεν ἡ κατάργησις τοῦ τυπογραφείου, καὶ ὅτι, ἂν ἤθελεν, ὠφελιμώτερον θὰ ἦν νὰ δώσῃ τὸν τίτλον Βασιλικοῦ τυπογράφου εἰς ἰδιώτην τινὰ τυπογράφον, ὡς δίδει τὸν τοῦ Β. ὀδοντοϊατροῦ. Ὁ Βασιλεὺς ἐγέλασε διὰ τὴν παράθεσιν ταύτην, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι πρώτην φορὰν ἀκούει ἀρχηγὸν δημοσίου καταστήματος συνηγοροῦντα ὑπὲρ τῆς καταργήσεως αὐτοῦ. «Τὸ ἐναντίον θὰ ἔλεγον ἴσως, ἀπεκρίθην εἰς τὴν Α. Μ., ἂν ἐπρόκειτο περὶ ἰδίου ἐμοῦ συμφέροντος· ἀλλὰ πρόκειται περὶ τοῦ δημοσίου». Ὁ Βασιλεὺς ἔλαβε τὴν ἔκθεσιν καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι θὰ τὴν ἐξετάσῃ· ἀλλ' οὐδὲν ἐξ αὐτῆς προῆλθε τότε, μόνον δὲ κατ' Ἰούνιον τοῦ 1843 ἐξεδόθη διάταγμα, ἐπιφέρον συμφώνως πρὸς τὰς παρατηρήσεις μου, οἰκονομίας τινὰς εἰς τοῦ καταστήματος τὴν διεύθυνσιν.

Συγχρόνως δὲ μετὰ τῆς ἐν τῷ τυπογραφείῳ ὑπηρεσίας, ἐξηκολούθουν ἐργαζόμενος καὶ εἰς ποίησιν, πρὸ πάντων δ' εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ λεξικοῦ, εἰς ὃ μακρὰς ὥρας τῆς τε ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ἀφιέρουν, ἐν ᾧ ἡ νέα μου σύζυγος ἐκάθητο πλησίον μου εἰς ἐργόχειρόν τι ἀσχολουμένη, καὶ γελῶσα ὁσάκις μ' ἔβλεπε στενοχωρούμενον εἰς εὕρεσιν τῆς Ἑλληνικῆς λέξεως τῆς ἀντιστοιχούσης εἰς τὴν Γαλλικήν, καὶ προσπαθοῦντα νὰ ἐκφράσω αὐτὴν διὰ σχημάτων, ὡς ἂν ἤλπιζον ὅτι θὰ βοηθήσωσι ταῦτα τὴν μνήμην μου. Ἐντὸς δὲ τοῦ ἔτους τούτου καὶ ἐπερατώθη τοῦ λεξικοῦ ἡ σύνταξις, διαρκέσασα τέσσαρα ἔτη· καὶ τοσαύτη ἦν τῆς Καρολίνας ἡ χαρὰ ὅτε μ' εἶδεν οὕτως ἀπαλλαγέντα τῆς δουλικῆς ταύτης ἐνασχολήσεως, καὶ ἀποδοθέντα εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἑαυτῆς, ὥστε καθ' ἣν στιγμήν, ἀφεὶς τὸν κάλαμον, εἶπον «ἐτελείωσα!» ἐπήδησε καὶ ἐκάθησεν ἐπὶ τῆς τραπέζης, καὶ συνάξασα ἀπεκόμισεν ἀπ' αὐτῆς πάντα τὰ βαρέα λεξικὰ καὶ ἄλλα βιβλία, ἅτινα εἰς λόφους αὐτὴν ἐκάλυπτον, καὶ ὤμοσεν ὅτι δὲν θὰ μοὶ ἐπιτρέψῃ πλέον ποτὲ ν' ἀσχοληθῶ εἰς λεξικογραφίαν.

Ἀνέλαβε δὲ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἔργου ὁ Γκαρβολᾶς, καὶ ἐπεράτωσεν αὐτοῦ τὴν τύπωσιν εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους, δοὺς εἰς ἕκαστον ἐξ ἡμῶν ἀνὰ 4000 δραχμῶν· ἀλλ' εἰς ἐμὲ μόλις τὰς ἐπλήρωσε, καὶ ἐλθὼν μοὶ ἐζήτησε καὶ ἔλαβε παρ' ἐμοῦ ὀπίσω εἰς δάνειον μέρος αὐτῶν ἱκανόν. Πρὶν δ' ἢ μοὶ ἀποδώσῃ αὐτὸ ἐχρεωκόπησε, καὶ οὐ μόνον τὰ χρήματα ἐκεῖνα ἀπώλεσα, ἀλλὰ προσέτι καὶ ἀριθμόν τινα σωμάτων τοῦ παρὰ τῷ Κορομηλᾷ δημοσιευθέντος δευτέρου τόμου τῶν ποιημάτων μου, ἃ εἶχον καταθέσει εἰς τὸ Βιβλιοπωλεῖον τοῦ Γκαρβολᾶ πρὸς πώλησιν· ἵνα δ' ἐξαντλήσω τὰ περὶ τοῦ λεξικοῦ, ἀπομνημονεύω προσέτι ὅτι μετά τινα ἔτη, ἀφ' οὗ ἀπεβίωσαν ὅ τε ἐκδότης αὐτοῦ Γκαρβολᾶς καὶ ὁ συνεργάτης ἡμῶν Σαμουρκάσης, ὁ Βαρβάτης, ἄλλοτε ἐν Ὀδησσῷ συμμαθητής μου, ἤδη δὲ μικρὸν ἔχων τυπογραφεῖον ἠθέλησε νὰ ἐπιχειρήσῃ μετὰ τοῦ Νικολαΐδου ἔκδοσιν τοῦ ἔργου ἐκείνου, πιθανῶς ἐξαντληθέντος, νέαν καὶ ὡς διϊσχυρίζετο διωρθωμένην, ἐζήτησε δὲ καὶ τὴν συνερ-

γασίαν μου, πρὸς ὃ μοὶ ἔπεμψε τὸ πρῶτον φύλλον μετὰ μεγίστου ἀριθμοῦ διορθώσεων καὶ μεταῤῥυθμίσεων ἃς εἶχεν ἐπιφέρει ὁ Νικολαΐδης. Ἀλλὰ σημειώσας ἐπὶ τοῦ φύλλου τούτου οὐ μόνον τὰς ἐλλείψεις ὅσαι ἔμενον, ἀλλὰ καὶ τὰ πολυάριθμα σφάλματα ἃ κατ' ἐμὲ αἱ ὑποτιθέμεναι διορθώσεις προσέθετον, ἀπέπεμψα αὐτό, καὶ ἠρνήθην τὴν σύμπραξιν. Τότε ἐξέδωκαν ἐκ συνεργασίας ὁ Βαρβάτης καὶ ὁ Νικολαΐδης λεξικὸν νέον, μεταῤῥυθμισθὲν ἐκ τοῦ ἀρχαίου, καὶ ὀγκωδέστερον μέν, ἀλλ' ἐκείνου κατὰ μέθοδον καὶ ἀκριβολογίαν λειπόμενον κατ' ἐμέ.

Ἀναλογιζόμενος δὲ κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους ὅτι πρὸς πλουτισμὸν καὶ μόρφωσιν τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας δὲν ἤρκει μόνον πολλὰ νὰ γράφωνται, ἀλλ' ἔπρεπε καὶ τρόπος νὰ ἐξευρεθῇ ἵνα ἐκδίδωνται τὰ ἐκδόσεως ἄξια, διότι ἄνευ τούτου θὰ ἔπαυον καὶ νὰ γράφωνται, ἐσκέφθην περὶ συστάσεως Ἑταιρίας, ἣν τῶν **Φιλοβίβλων** ἐκάλεσα, καὶ ἤθελον αὐτὴν οὕτω συντεταγμένην, ὥστε τὰ μέλη σχεδὸν εἰς οὐδεμίαν θυσίαν ὑποβαλλόμενα, οὐχ ἧττον ἰσχυρῶς νὰ συντελῶσιν εἰς τὸν προτιθέμενον σκοπόν. Ἤθελον δηλαδὴ νὰ συνίσταται ἑκάστου αὐτῶν ἡ ὑποχρέωσις οὐχὶ εἰς καταβολὴν χρηματικῆς συνεισφορᾶς, ὡς παρὰ ταῖς λοιπαῖς ἑταιρίαις, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν ἀγορὰν κατ' ἔτος βιβλίων ἀξίας 30 δραχμῶν φιλολογικῶν ἢ ἐπιστημονικῶν (οὐχὶ διδακτικῶν τῶν σχολείων), ἐκδιδομένων κατ' ἔγκρισιν ἐπιτροπῆς ἥτις θὰ ἐξελέγετο ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας, καὶ εἰς ἣν θὰ ἐναπέκειτο νὰ προσδιορίζῃ καὶ τὴν τιμὴν δι' ἣν αὐτὰ θὰ ἐδίδοντο εἰς τὰ μέλη. Οὕτως ἐφρόνουν ὅτι οὐ μόνον ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ ὅπου Ἕλληνες ζῶσι, κατὰ χιλιάδας ἐδύναντο νὰ γραφῶσι μέλη ἑταιρίας ὠφελούσης τήν τε ἀνάπτυξιν τῆς φιλολογίας καὶ αὐτὰ τὰ μέλη, τὰ δι' ἀνεπαισθήτου ἐτησίας δαπάνης, οὕτω τὰς βιβλιοθήκας αὐτῶν δι' ἐγκρίτων συγγραμμάτων πλουτίζοντα. Οὕτως οἱ συγγραφεῖς δοκίμων βιβλίων πολλοὺς ἔχοντες ἐξησφαλισμένους συνδρομητάς, θὰ ἐπεδίδοντο προθυμότατα εἰς τὸν πλουτισμὸν τῆς φιλολογίας.

Ταῦτα διαλογισθείς, συνέταξα κανονισμὸν τῆς Ἑταιρίας, συγ-

κείμενον ἐξ ἄρθρων 26, νομίζω, καὶ ἐκδοὺς αὐτὸν διὰ τοῦ λιθογραφείου οὗ προϊστάμην, τὸν ἔδειξα εἴς τινας τῶν περὶ τὰ γράμματα ἀσχολουμένων γνωρίμων μου, καὶ πολλῶν ἐκ τῶν πρωτευόντων ἔλαβον τὴν ἔγκρισιν καὶ τὴν ὑπογραφήν.

Ἔσφαλον ὅμως μεγάλως περιορισθεὶς εἰς τοῦτο καὶ μόνον, καὶ περιμείνας νὰ λάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐνεργείας ἄλλος τις ἀντ' ἐμοῦ, διότι δὲν ἤθελον νὰ φαίνωμαι εἰς πάσας τὰς τοιαύτας ἐπιχειρήσεις, ὡς εἰς τὴν ἀρχαιολογικήν, εἰς τὴν φιλεκπαιδευτικὴν ἑταιρίαν καὶ εἰς ἄλλας, πρῶτος ἐξανιστάμενος.

Ἀλλὰ δυστυχῶς οὐδὲν παρ' οὐδενὸς ἐγένετο, καὶ ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις εἰς ἄλλα σπουδαῖα περισπώμενος παρέβλεψα τοῦτο εἰς ἔτι δὲ νεωτέρας ἐποχὰς πολλάκις ἐπανέλαβον περὶ αὐτοῦ, εἰς τὰς ἐφημερίδας, τὴν «Εὐνομίαν» καὶ τὸν «Αἰῶνα» διὰ μακροῦ γράψας καὶ ἄλλα ἐνήργησα ἵνα προκαλέσω τινῶν τὴν πρωτοβουλίαν ἢ τὴν σύμπραξιν, ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἐναυάγησαν.

Τὸ πρῶτον θέρος ἀφ' οὗ ἐνυμφεύθην, διηνύσαμεν εἰς Κηφισίαν, ἐνοικιάσαντες τὴν οἰκίαν Κούρτη. Τότε δ' ἐλθὼν πρὸς ἐμὲ ὁ Ἀνδρέας Κορομηλᾶς, μοὶ ἐζήτησε νὰ συντάξω δι' αὐτὸν Ἑλληνικὴν Χρηστομάθειαν διὰ τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα. Καὶ τῷ εἶπον μὲν ὅτι δι' αὐτὴν ὤφειλε ν' ἀποταθῇ εἰς εἰδικωτέρους γραμματικούς, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπέμενε ζητῶν μοι τοῦτο ὡς χάριν, ἐνέδωκα, καὶ ἡ Χρηστομάθεια αὕτη, τρίτομος συνταχθεῖσα διὰ τὰς τρεῖς τῶν σχολείων τάξεις, ἐνεκρίθη ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου, κατ' αἴτησιν καὶ ἐνέργειαν τοῦ ἐκδότου, διότι ἄλλη δὲν ὑπῆρχε πλὴν τῆς ἀπηρχαιωμένης, δυσευρέτου καὶ ἀκαταλλήλου τοῦ Πατούσα, καὶ τῆς δωδεκατόμου καὶ πολυδαπάνου τοῦ Κομητᾶ, καὶ ἐπωλήθη εἰς χιλιάδας ἀντιτύπων, ἐξ ὧν ἐγὼ τὴν μόνην εἶχον εὐχαρίστησιν τοῦ νὰ ἰδῶ ὅτι μεγάλως ὠφελήθη ὁ ἐκδοὺς αὐτήν, καί, ὡς ἠσμενιζόμην νὰ πιστεύω, καὶ ἡ σπουδάζουσα νεολαία.

Εἶχον ἀρχίσει δ' ἐν τούτοις τὰ δημόσια λαμβάνοντα σπουδαίαν στροφήν. Ἡ μερὶς τῶν δυσηρεστημένων, εἰς ἣν ἀνῆκον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ οἱ ἑκάστοτε ἀπολυόμενοι ὑπουργοί, καὶ ἣν συνεδαύλιζον

συνήθως καὶ αἱ ξέναι πρεσβεῖαι, ὧν οἱ ὀπαδοὶ δὲν μετεῖχον τῆς κυβερνήσεως, ἐπέγραφεν ἐπὶ τῆς σημαίας της ὡς πρῶτον σύνθημα τὸ *Σύνταγμα*, λέξιν μαγικήν, ἥτις ἐξήγειρε τὴν φαντασίαν τῶν νέων, ἔθελγε τοὺς λογίους, καὶ συνεκίνει τὸν λαόν, ἀπὸ τοῦ 1830 ἤδη ἠχοῦσα εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ ὡς συνώνυμος τῇ ἀπεριορίστῳ ἐλευθερίᾳ. Εἶχε δ' ἤδη, ὡς εἴδομεν, ἐπισείσει αὐτὴν εἰς τὸν Βασιλέα, μόλις ἀναλαμβάνοντα τὰς ἡνίας, ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος, ἐν τῇ Γερουσίᾳ ὡς φόβητρον ἐὰν ἐμελέτα ν' ἀποπέμψῃ τὸν Ἀρμανσπέργ, οὗ προστατευόμενος ἦν ὁ Σοῦτσος. Παρὰ τοῦ νεαροῦ καὶ μόλις εἰς τὸν θρόνον προσελθόντος Βασιλέως ἀπῄτει ὅτι ἐπὶ ἔτη δὲν ἔπραξεν ὁ πανίσχυρος Ἀντιβασιλεύς.

Οὕτως ἡ ἀντιπολίτευσις ἐν ὀνόματι τοῦ συντάγματος ὁσημέραι ηὔξανε καὶ ἀπέβαινεν ἀπειλητική· αἱ πλεῖσται τῶν ἐφημερίδων μετ' αὐτῆς συνετάσσοντο, αἱ δὲ κυβερνητικαί, ὡς συνήθως συμβαίνει, ἦσαν ἀσθενεῖς καὶ ὡς μίσθιαι ὑπεβλέποντο. Καὶ οἱ συνετώτεροι δ' ἔβλεπον τότε ὅτι καὶ δίκαιον καὶ ἀναπόφευκτον ἀπέβαινε νὰ δοθῶσι φιλελευθερώτεροι θεσμοί, θεωροῦντες τὴν Ἑλλάδα ὥριμον, ἵνα διδαχθῇ τὴν αὐτοκυβέρνησιν, καὶ ὑπὸ δυστυχημάτων ἀπειλουμένην ἂν εἰς τὰς κοινὰς εὐχὰς ἀντετάττετο ἐπίμονος ἄρνησις.

Ἡ δραστηριωτέρα δὲ μερὶς ἐν τῇ ἀντιπολιτεύσει ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ κόμητος Ἀρμανσπὲργ ἦν ἡ Ἀγγλική, καὶ ὁ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας ὁτὲ μὲν ἐνέπνεε καὶ καθωδήγει αὐτήν, ὁτὲ δὲ διεβίβαζεν εἰς τὴν κυβέρνησίν του καὶ ὑπεστήριζε παρ' αὐτῇ τὰς ἀξιώσεις της. Διὰ τοῦτο ὁ τότε παρὰ τῇ Αὐλῇ τοῦ Λονδίνου διατελῶν Ἕλλην πρέσβυς κ. Α. Μαυροκορδάτος, αἰτησάμενος ἄδειαν κατὰ προτροπὴν τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, ἦλθε φέρων εἰς τὸν Βασιλέα τὰς συμβουλὰς αὐτῆς περὶ ἀναγκαίων μεταρρυθμίσεων. Αἱ προτάσεις αὗται βαρεῖαι δὲν ἦσαν, διότι περιωρίζοντο εἰς σύστασιν Βουλῆς ἀντιπροσώπων, ἐχούσης κυρίως μόνον οἰκονομικὴν δικαιοδοσίαν· πάντες δ' οἱ ἀνιδιοτελεῖς, οἱ μετριοπαθεῖς καὶ μὴ φατριάζοντες, ἀνεγνώριζον τὴν ἀναπόφευκτον ἀνάγκην τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης, πρὸς κατευνασμὸν κἂν τῆς ὑπερτάτως ἠρεθισμέ-

νης κοινῆς γνώμης. Ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς καίτοι ἀναθεὶς τότε εἰς τὸν Μαυροκορδάτον τὴν πρωθυπουργίαν, ἐδίσταζε καὶ ἐχρονοτρίβει, ἐκ χαρακτῆρος, διότι πάντοτε καὶ ἐν πᾶσιν ἦν ἐφεκτικός, μὴ ἀρκούμενος εἰς τὸ καλὸν καὶ ἐπιδιώκων τὸ κρεῖττον, μόνον δ' ἀποφασίζων ὅταν ὅπως δήποτε ἐβιάζετο.

Ἐγὼ δὲ τότε ἐκ πηγῆς βεβαίας μαθὼν ὅτι ὁ Χρηστίδης, ὅστις ἦν τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς, ἀπεφασίσθη νὰ κληθῇ ὡς μέλος τοῦ ὑπουργείου, ἔσπευσα, ὡς εἰς ἀρχαῖόν μου διδάσκαλον, καὶ προσέτι στενὴν σχέσιν μετ' ἐμοῦ συνδέσαντα μετὰ τὴν ἐν Πέρᾳ Χώρᾳ ὑπηρεσίαν μου, νὰ τῷ γράψω ἀναγγέλλων τοῦτο αὐτῷ, καὶ συγχρόνως νὰ τῷ ἐκθέσω τὴν εἰκόνα τῶν τότε πραγμάτων ὡς τὴν ἔβλεπον, καὶ ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη, ἑπομένη τῇ ἀντιπολιτεύσει, ἐζήτει ἐπιμόνως σύνταγμα, ἡ μόνη δὲ σωτηρία ὅτι κατ' ἐμὲ θὰ ἦτο νὰ δώσῃ αὐτὸ ὁ Βασιλεὺς χωρὶς νὰ περιμείνῃ νὰ τῷ ἁρπαγῇ, καὶ θὰ ἐδύνατο τοῦτο ἀκινδύνως δεχόμενος τοῦ Μαυροκορδάτου τὰς μετρίας προτάσεις. Τὸ πᾶν ὅμως ὅτι ἦν τεθειμένον ἐπ' ἀκμῆς ξυροῦ, διότι ὁ Βασιλεὺς εἰς τὰ προτεινόμενα ἀντέτασσεν ὡς πάντοτε καὶ ἐν πᾶσι τὴν δύναμιν τῆς ἀδρανείας. Προσέθετον δὲ ὅτι θρόνος καὶ ἔθνος θὰ ἐσώζοντο ἀπ' ἀνατροπῶν μόνον ἂν ἔσπευδεν ὁ Βασιλεὺς νὰ πράξῃ τὸ ἑαυτῷ καὶ κοινῇ συμφέρον, καὶ συμπεραίνων προέτρεπον τὸν Χρηστίδην, ὅταν ἔλθῃ, νὰ προτείνῃ ὡς ὅρον τῆς εἰσόδου του εἰς τὸ ὑπουργεῖον τὴν παραδοχὴν τῶν προτάσεων τοῦ Μαυροκορδάτου, ἢ ἄλλων ἀναλόγων ἐκείναις. Εἰς τὴν ἐπιστολήν μου ταύτην ἀπήντησεν ὁ Χρηστίδης ἀναγνωρίζων τὴν ὀρθότητα τῶν παρατηρήσεών μου. Μετ' ὀλίγον δὲ καὶ προσκληθεὶς τῷ ὄντι, ἦλθε, καὶ ἐν ᾧ ἔμενεν ἐπὶ 20, νομίζω, ἡμέρας εἰς τὸ λοιμοκαθαρτήριον ἐν Πειραιεῖ, ἀπηρχόμην ἐκεῖ καθ' ἑκάστην, καὶ διὰ μακρῶν συνδιελεγόμεθα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος· ὁ δὲ Χρηστίδης τοσοῦτον μετ' ἐμοῦ συνεφώνει, ὥστε ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ὅτε τῷ εἶπον ὅτι ὁ Βασιλεὺς διώρισε τὸν Ι. Ῥίζον ὑπουργὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἰσχυρῶς ἠγανάκτησεν ἐπὶ τῇ σπουδῇ τοῦ Ῥίζου τοῦ νὰ δεχθῇ τὴν θέσιν ταύτην χωρὶς πρὶν νὰ συνεννοηθῶσιν ἀμ-

φότεροι περὶ τῶν προτάσεων, ἃς ἔπρεπε νὰ θέσωσιν ὡς ὅρους τῆς παραδοχῆς των.

Ἐν τούτοις δ' ὁ Μαυροκορδάτος, ἀπελπισθεὶς ἐκ τῶν ἀντιστάσεων ἃς ἀπήντα παρὰ τῷ Βασιλεῖ, καὶ πιθανῶς καταῤῥαδιουργούμενος ὑπὸ τῶν ἄλλων φατριῶν, ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ τὴν παραίτησίν του. Τοῦτο δὲ μαθὼν ἐγώ, ἔσπευσα πρὸς αὐτὸν διαμένοντα τότε ἐπίσης ἐν Πειραιεῖ, καί, εἰ καὶ οὐδέποτε εἶχον χρηματίσει ἐκ τῶν ἀτομικῶν ἢ πολιτικῶν φίλων του, ἐπροσπάθησα παντὶ τρόπῳ νὰ τὸν ἀποτρέψω, παριστῶν αὐτῷ ὅτι δι' ἐπιμονῆς μόνον ἐδύνατο νὰ σώσῃ, εἰς τὴν περίστασιν ταύτην, τὰ πράγματα, ὅτι δ' εἶχον καὶ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Χρηστίδου ὅτι προθύμως θὰ συνεννοεῖτο μετ' αὐτοῦ καὶ θὰ συνειργάζετο. Ὁ Μαυροκορδάτος ὅμως δὲν ἐνέδωκε, διϊσχυρισθεὶς ὅτι ματαίως κατέβαλε πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν ἵνα πείσῃ τὸν Βασιλέα, καὶ ἐνόησεν ὅτι δὲν δύναται νὰ ὠφελήσῃ, διότι δὲν ἀπολαμβάνει τῆς ἐμπιστοσύνης του.

Ὅτε δ' ἔφθασεν ἡ ἡμέρα τῆς ἐξόδου τοῦ κ. Χρηστίδου ἀπὸ τοῦ λοιμοκαθαρτηρίου, περιττὸν ἐνόμισα νὰ καταβῶ καὶ τότε εἰς τὸν Πειραιᾶ, καθ' ὅτι μάλιστα προσκεκλημένος ἐγευμάτιζον παρὰ τῷ πρέσβει τῆς Γαλλίας κ. Πισκατόρῃ. — «Τί ὑποθέτετε ὅτι πράττει τὴν στιγμὴν ταύτην ὁ κ. Χρηστίδης,» μὲ ἠρώτησεν ὁ πρέσβυς ὅτε ἐκαθήσαμεν εἰς τὴν τράπεζαν. — «Ὑποθέτω, τῷ ἀπήντησα, ὅτι παραιτεῖται, διότι μέχρι τοῦδε ἔλαβεν ἤδη βεβαίως ἀκρόασιν παρὰ τῷ Βασιλεῖ, καὶ τῷ ἐξέθηκε τὰς ἀρχὰς ἃς ἀναγκαῖον νομίζει νὰ ἐφαρμόσῃ ἐν τῇ Κυβερνήσει, ἀναλόγους πρὸς ὅσας εἶχε προτείνει καὶ ὁ κ. Μαυροκορδάτος. Φοβοῦμαι ὅτι ὁ Βασιλεὺς δὲν ἐνέδωκε καὶ ἑπομένως ὅτι ὁ κ. Χρηστίδης παρῃτήθη. Καὶ χθὲς ἔτι μοὶ ἔλεγεν ὅτι σταθερῶς εἶχε τὴν τοιαύτην ἀπόφασιν, οὕτω μόνον ἐλπίζων νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην τοῦ Βασιλέως, δυναμένην ἐν τοῖς παροῦσι ν' ἀποβῇ ὀλεθρία εἰς τὰ δημόσια καὶ εἰς τὸν Βασιλέα αὐτόν». — «Ἔχετε πληρέστατα δίκαιον, μοὶ εἶπεν ὁ κ. Πισκατόρη, καὶ ἐγὼ νομίζω ὅτι πιθανώτερον παρῃτήθη».

Ἀμέσως δὲ μετὰ τὸ πρόγευμα ἐπορεύθην εἰς τὴν συνοικίαν

Νεάπολιν ὅπου εἶχε προσωρινῶς καταλύσει ὁ Χρηστίδης. Τὸν εὗρον δ' ἐπανελθόντα ἐκ τῶν ἀνακτόρων. Ὄρθιος ἐν τῷ μέσῳ εὐρείας αἰθούσης, ἧς τὰ ἀνάκλιντρα καὶ τὰς ἕδρας πέριξ κατεῖχον πλεῖστοι ἐπίσημοι φίλοι του ἀτομικοὶ ἢ κομματικοί, οἷον ὁ Ἀναγνώστης Δηλιγιάννης, ὁ Χριστακόπουλος καὶ ἄλλοι, ἠγόρευε πρὸς αὐτούς. Εἰσελθὼν δὲ σχεδὸν ἀπαρατήρητος τὸν ἤκουσα λέγοντα περίπου τοιαῦτα: «Τί ἐνόμισεν ὁ Μαυροκορδάτος, ὅτι αὐτὸς θὰ διευθύνῃ κατὰ θέλησιν τὴν Ἑλλάδα, ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι μετ' αὐτόν; Ναί, Κύριοι, ἐδέχθην τὸ ὑπουργεῖον. Ἦτο θέλησις τοῦ Βασιλέως, καὶ εἰς τὸν Βασιλέα ὀφείλομεν ὑποταγήν»· καὶ ἄλλα πολλὰ κατὰ τὴν τοιαύτην ἔννοιαν. Ἐγὼ δέ, ἅμα ταῦτα ἀκούσας, ἐξῆλθον τῆς θύρας ἡσύχως, καὶ χωρὶς οὐδεὶς εἰς ἐμὲ νὰ προσέξῃ, καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν μου, οὐδ' ἐπέστρεψα πλέον νὰ ἰδῶ τὸν Χρηστίδην.

6.

Ὑπουργεῖον Ἐσωτερικῶν.

Οὕτω παρῆλθον μῆνες μέχρις οὗ ἑσπέραν τινὰ μοὶ ἐμήνυσεν ὁ Χρηστίδης νὰ μεταβῶ εἰς ὃ διηύθυνεν ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν, διότι εἶχε νὰ μοὶ ὁμιλήσῃ. Ἔσπευσα δ' ἀμέσως νὰ ὑπακούσω, καὶ ἅμα φθὰς ἐκεῖ εἰσήχθην εὐθὺς εἰς τὸ γραφεῖόν του. Χαιρετίσας δ' αὐτὸν «Κύριε Ὑπουργέ, τῷ εἶπον, ἦλθον κατὰ τὴν διαταγήν σας». Ἐκεῖνος δέ, χωρὶς νὰ ἐγείρῃ τοὺς ὀφθαλμούς του ἀπὸ τοῦ χάρτου τῶν Ἀθηνῶν, ἐφ' οὗ ἐμελέτα τὸ σχέδιον τῆς πόλεως, βλέπων με διὰ τῆς σκολιᾶς διευθύνσεως τοῦ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, διότι ἦν παραβλώψ, «Αἴ, μοὶ εἶπε, Κύριε Ῥαγκαβῆ, παρωργισμένος εἶσαι κατ' ἐμοῦ; —«Παρωργισμένος, Κύριε Χρηστίδη, ἀπεκρίθην, παντάπασι· ἀλλὰ τεθλιμμένος δι' ὑμᾶς, διότι κατεστρέψατε καὶ ὑμᾶς αὐτόν, καί, φοβοῦμαι, τὴν Ἑλλάδα».—«Μὴ μερίμνα, μοὶ εἶπε, μὴ ἔχε τοιούτους φόβους».—«Δυστυχῶς τοὺς ἔχω, Κύριε Ὑπουργέ, ἀπήν-

τησα. Ἐδύνασθε δι' εὐτόλμου ἐπιμονῆς, ν' ἀναγκάσητε τὸν Βασιλέα νὰ πράξῃ ὅ,τι θὰ τὸν ἔσωζε, καὶ πιθανῶς θὰ ἐπείθετο ἂν σᾶς ἔβλεπε τοιαύτην πεποίθησιν ἔχοντα, ὥστε νὰ προτιμήσητε νὰ μείνητε μακρὰν τῶν πραγμάτων, ἵνα μὴ ἐκθέσητε τὴν ἠθικήν σας εὐθύνην. Τώρα, ἀφ' οὗ οὐδ' ὑμεῖς ἀντέστητε, τὸν ἐνισχύσατε ἐν τῇ ἐπιμονῇ του, καὶ προβλέπω ὅτι τὰ πράγματα θὰ κορυφωθῶσιν εἰς ἀνατροπήν τινα, ἥτις καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑμᾶς δύναται νὰ φέρῃ εἰς τὸ χεῖλος τῆς καταστροφῆς». — «Εἶσαι, ἀπεκρίθη, ἐκτὸς τῶν πραγμάτων καὶ δὲν τὰ γνωρίζεις· αἱ ὑποψίαι σου εἰσὶν ἐντελῶς μάταιαι, καὶ ἐλάβομεν ὅλα τὰ μέτρα. Ἀλλὰ δι' ἄλλο σ' ἐκάλεσα, νὰ σ' ἐρωτήσω ἂν θέλῃς νὰ μὲ βοηθήσῃς εἰς τὰς ἐργασίας μου». Εἰς ταῦτα τῷ ἀπήντησα ὅτι, καθ' ὃ ὑπάλληλος, καὶ οὐδεμίαν ἔχων ὡς ἐκεῖνος εὐθύνην, ἤμην τόσον προθυμώτερος νὰ ὑπηρετήσω ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπὸ τὰς διαταγάς του, καθ' ὅσον ἐν τῷ Τυπογραφείῳ οὐδὲν χρήσιμον ἔπραττον. Τὸν παρεκάλεσα δὲ νὰ μοὶ εἴπῃ εἰς τίνα ὑπηρεσίαν μὲ προσδιορίζει. «Δὲν ἔχω, μοὶ ἀπεκρίθη, ἀνθρώπους εἰς τὸ ὑπουργεῖον. Εἶναι ὅλοι ἀμαθεῖς καὶ ἀνίκανοι». Ἀλλ' ἐγὼ τῷ ἀνέμνησα τινὰς τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, τινὰς τῶν Συμβούλων, εἰς οὓς ἡ κρίσις αὕτη, κατ' ἐμέ, δὲν ἐφηρμόζετο, διότι καὶ μακρὰν πεῖραν καὶ γνώσεις ἤξευρον ὅτι εἶχον. — «Ὤχ, ἀδελφέ! ἀνέκραξε. Δὲν μ' ἀφίνεις μὲ τὰς γνώσεις καὶ μὲ τὴν πεῖράν των! Εἶναι ὅλοι ξυλοσχίσται, σοὶ λέγω (διότι ὁ κ. Χρηστίδης εἶχε πολλάκις τὸν λόγον ὑπὲρ τὸ δέον δραστήριον). Δὲν ἔχω οὔτε ἕνα ἱκανὸν νὰ μοὶ συντάξῃ ἕνα νόμον. Σὲ θέλω νὰ σὲ προσλάβω ὅπως μοὶ συντάττῃς τοὺς νόμους». — «Πρῶτον, τῷ ἀπεκρίθην, Κύριε Ὑπουργέ, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ φρονῶ ὅτι ἀδικεῖτε πολλοὺς ἐκ τῶν ὑφ' ὑμᾶς δημοσίων λειτουργῶν μὴ ἐκτιμῶν αὐτοὺς κατ' ἀξίαν. Δεύτερον ὅ,τι ζητεῖτε παρ' ἐμοῦ θὰ ἐφαίνετο ἴσως βαρὺ καὶ εἰς τὸν Λυκοῦργον ἢ τὸν Σόλωνα. Ὁ νόμος πρέπει νὰ γίνηται ἐκ τῶν ὑστέρων, ἐκ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως πασῶν τῶν περιστάσεων, αἵτινες ἔχουσι δι' αὐτοῦ νὰ κανονισθῶσιν. Ἀναθέσατέ μοι ἕνα κλάδον, καὶ θέλω σᾶς ὑποβάλει, ἀφ' οὗ τὸν

μελετήσω, τὰ ἀναγκαῖα πρὸς κανονισμὸν αὐτοῦ νομοσχέδια. Ἄλλως, ἵνα συντάττω τοὺς νόμους τοὺς ἀφορῶντας πάντας τοὺς κλάδους, ἀναγκαῖον νὰ τίθενται ἀλληλοδιαδόχως ἑκάστου κλάδου τὰ εἰς τὸν νόμον ἀναφερόμενα ἀρχεῖα εἰς πλήρη διάθεσίν μου». — «Τοῦτο καὶ θὰ διατάξω νὰ γίνῃ, εἶπε, διότι ἐξ αὐτῶν τῶν ἐνστάσεών σου βλέπω πόσον ἐννοεῖς τί ἀπαιτεῖται εἰς τῶν νόμων τὸν καταρτισμόν». «Ἀφ' οὗ ἐπιμένετε, τῷ ἀπήντησα, θέλω δοκιμάσει· ἀλλ' εὐαρεστηθῆτε νὰ μοὶ εἴπῆτε τίνων νόμων ἔχετε μᾶλλον κατεπείγουσαν ἀνάγκην, καὶ ἀπὸ τίνων ἐπιθυμεῖτε ν' ἀρχίσω».

Τότε μοὶ ὑπηγόρευσε καὶ ἔγραψα κατάλογόν τινα δέκα ὡς δώδεκα νομοσχεδίων, καὶ ὡς τὰ ἀμέσου ἀνάγκης μοὶ ὑπέδειξε πρῶτον τὸ περὶ ὀργανισμοῦ ἐθνοφυλακῆς, καὶ δεύτερον τὸ περὶ ἀποξηράνσεως τῶν ἑλῶν. Τῷ ὑπεσχέθην λοιπὸν ν' ἀρχίσω εὐθὺς εἰς αὐτὰ ἀσχολούμενος, ἀπήτησα ὅμως μίαν συνθήκην, τὸ ν' ἀπαλλαγῶ τοῦ Β. Τυπογραφείου, ὅπου μάτην θὰ κατέτριβον χρόνον ὃν εἶχον ἤδη ὠφελιμώτερον ν' ἀσχολήσω.

Τοῦτο προθύμως ἐδέχθη ὁ κ. Χρηστίδης, καὶ διὰ διατάγματος μετὰ δύω ἢ τρεῖς ἡμέρας ἐκδοθέντος, δὲν ἐνθυμοῦμαι εἰς τίνα ἀνατιθεμένης τῆς διοικήσεως τοῦ Β. Τυπογραφείου, διωρίσθην Σύμβουλος παρὰ τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν, συνεργάτας ἔχων καὶ ὑπαλλήλους τὸν μετὰ ταῦτα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀποθανόντα Ἠλίαν Καλαμογδάρτην, καὶ τὸν Λιανοσταφίδαν, τὸν νυμφευθέντα τὴν θυγατέρα τοῦ Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, ἧς τὴν προῖκα τὸν ἔβλεπον ἐφ' ἱκανὸν ἐπιδιώκοντα ἀπὸ τοῦ παραθύρου τοῦ γραφείου ἡμῶν, ἀνοιγομένου ἐπὶ τὸν κῆπον τοῦ πατρός της.

Ἡ θέσις μου ἐν τῷ ὑπουργείῳ, ὡς γενικοῦ νομοθέτου, εἶχέ τι τὸ ἀνώμαλον καὶ τὸ οὐχὶ λίαν εὐάρεστον, διότι ἔπρεπε νὰ ἐπεμβαίνω εἰς τὰς ἐργασίας πάντων τῶν συναδέλφων μου. Ὀφείλω δ' εἰς αὐτῶν τὴν ἐπιείκειαν ὅτι ἀνταπεκρίθησαν πάντες εἰς τὸν πόθον καὶ τὴν προσπάθειάν μου τοῦ νὰ μὴ τοὺς δυσαρεστήσω, καὶ προθύμως, κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς διαταγήν, μοὶ παρεχώρουν πᾶν μέρος τῶν ἀρχείων αὐτῶν οὗ ἐδεόμην διὰ τὴν ἐργασίαν μου. Πρῶ-

τος δὲ πάντων ὁ σύμβουλος κ. Σπυρίδων Ἀντωνιάδης μοὶ παρέσχε πᾶσαν τὴν ὕλην τὴν ἀφορῶσαν τὰς ἀπ' ἀρχῆς τῆς καθιδρύσεως τῆς Βασιλείας ἐνεργείας πρὸς σύστασιν πολιτοφυλακῶν ἢ ἐθνοφυλακῆς, ὅλον ὄρος ἐγγράφων, ὧν ἡ ἀνάγνωσις μόνη ἀπήτει καιρὸν ἀτελεύτητον. Πλὴν δὲ τούτων ἐπρομηθεύθην ὀργανισμοὺς ξένων ἐθνοφυλακῶν, καὶ ἰδίως τῆς Πρωσσικῆς διὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Πρωσσίας, καὶ οὕτως ἐπεδόθην μετὰ πάσης ἐπιμελείας εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ περὶ ἐθνοφυλακῆς νόμου, ὃν πρὸ παντὸς ἄλλου ἐπεθύμει ὁ κ. Χρηστίδης, καὶ περὶ οὗ συνεχῶς μὲ ἠρώτα μετ' ἀνυπομονησίας ἂν προχωρῇ καὶ ἂν πλησιάζῃ νὰ καταρτισθῇ.

Τέλος μίαν ἡμέραν τῷ ἀνήγγειλα, ὅτι ὁ νόμος συνετάχθη, καὶ ἦν ἕτοιμος ἵνα τῷ ὑποβληθῇ· μοὶ ἐζήτησε δὲ νὰ τῷ τὸν φέρω μετ' ὀλίγον εἰς τὸ ἰδιαίτερόν του δωμάτιον, ὃν ἐντὸς τοῦ ὑπουργείου, ὅπου ἐδυνάμεθα ἀνενοχλήτως νὰ τὸν συζητήσωμεν. Ἀμέσως δ' ἀπὸ τοῦ πρώτου ἄρθρου ἤρχισε ζωηρὰν συζήτησιν, ἀμφισβητῶν γενικὰς ἀρχάς, ἃς ἡ πεῖρα εἶχε πρὸ πολλοῦ ὁρίσει εἰς τὰ ἄριστα ὠργανισμένα κράτη, καὶ ζητῶν μοι λόγον περὶ διατάξεων, ἃς δῆθεν παρέλειψα, ἀλλὰ περὶ ὧν τῷ ἔλεγον ὅτι κατωτέρω ἐν οἰκείᾳ θέσει εἶχον ἀφιερώσει αὐταῖς ἰδιαίτερα ἄρθρα ἢ καὶ ὅλα κεφάλαια.

Οὕτως ἡ ἐπεξεργασία ἐχώρει βραδύτατα, καὶ ἤρχιζα ἀπελπιζόμενος ὅτι ποτὲ θὰ περατωθῇ, διότι τὸ μόλις ἀποφασιζόμενον ἀνετρέπετο σχεδὸν ἀμέσως πάλιν ὑπὸ νέων καὶ οὐχ ἧττον ἀβασίμων τοῦ κ. Χρηστίδου ἐνστάσεων. Ἀλλὰ μετὰ τὰ δύω ἢ τρία πρῶτα ἄρθρα τὸ κακὸν βαθμηδὸν ἐκόπασε, καὶ εὐχαρίστως ἀντελαμβανόμην ὅτι, πεισθεὶς βεβαίως περὶ τῆς μεθόδου καὶ τῆς προσοχῆς μεθ' ἧς συνέταξα τὸ νομοσχέδιον, ὁ ὑπουργὸς πολὺ ἀραιοτέρας μοὶ ἀπηύθυνε παρατηρήσεις, καὶ μέχρι τέλους καὶ ἔπαυσεν ὅλως αὐτάς, ὥστε ἡ ἀνάγνωσις ἐχώρει γενναίως.

Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ μεγάλη αὕτη εὐκολία τοῦ κ. Ὑπουργοῦ, τόσον ἀντίθετος πρὸς τὴν ἀρχικήν του διάθεσιν, μοὶ ἐφάνη ὁπωσοῦν παράδοξος, καὶ ἐπὶ σπουδαίας τινὸς διατάξεως διακόψας τὴν ἀνάγνωσιν, ἐστράφην νὰ ἰδῶ τίνα αὕτη ἀπετέλεσεν ἐπ' αὐτοῦ ἐντύ-

πωσιν. Καὶ τί εἶδον;.... ὅτι ἐκοιμᾶτο ὁ κ. Χρηστίδης! Τότε ἐσιώπησα· ἀλλὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν «Λέγε, Λέγε», μοὶ εἶπεν. — «Ἀλλὰ κοιμᾶσθε, Κύριε Ὑπουργέ», τῷ ἀπήντησα. — «Λέγε καὶ ἀκούω», ἐπανέλαβε. Ν' ἀκούῃ καὶ νὰ μὴ λέγῃ ἦτον ὁ ἄριστος τῶν συνδυασμῶν. Ἑπομένως ἐξηκολούθησα. Ἀλλ' ἀφ' οὗ προέβην εἰς τὴν περαιτέρω ἀνάγνωσιν τινῶν ἄρθρων, χωρὶς οὐδεμία νὰ μοὶ γίνῃ ἐπ' αὐτῶν παρατήρησις, τὴν σιωπὴν τοῦ ἀκροατοῦ μου διέκοψεν αἴφνης εἷς ἦχος, πρὸς ὃν στραφεὶς εἶδον ὅτι ὁ κ. Χρηστίδης ἔῤῥεγχε. Τότε ἐντελῶς ἐσίγησα. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον ἀφυπνίσθη πάλιν ἀφ' ἑαυτοῦ, τῷ εἶπον ὅτι νομίζω περιττὸν νὰ ἐξακολουθήσω ὑπὸ τοιούτους οἰωνούς. — «Καλόν, μοὶ ἀπεκρίθη. Ἄφες μοι τὸ νομοσχέδιον νὰ τὸ ἀναγνώσω μόνος μου, καὶ σὲ εἰδοποιῶ πότε νὰ τὸ συζητήσωμεν.

Ἔκτοτε, ὁσάκις ἂν τὸν ἠρώτησα, μοὶ ἔλεγε πάντοτε ὅτι θὰ μὲ εἰδοποιήσῃ, μέχρις οὗ μίαν ἡμέραν μοὶ εἶπεν ὅτι δὲν ἠξεύρει τί ἔγινε τὸ νομοσχέδιον, ὅτι τὸ ζητεῖ πανταχοῦ καὶ δὲν τὸ εὑρίσκει. Οὗτος δ' ἦν ὁ νόμος, ὃν τοσοῦτον κατεπειγόντως κατ' ἀρχὰς ἐζήτει, καὶ ὃν μοὶ κατέδειξεν ὡς τὸν ἀναγκαιότατον πάντων δι' ὧν τὴν σύνταξιν προσέλαβεν ἰδιαίτερον σύμβουλον εἰς τὸ ὑπουργεῖον! Περὶ αὐτοῦ οὐδεὶς πλέον λόγος ἐγίνετο μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ ὑπουργείου εἰς ὃ ἀνῆκεν ὁ κ. Χρηστίδης. Μετὰ δὲ τὴν γ' Σεπτεμβρίου (1843) εὑρὼν τὸ ἔργον μου ὁ διάδοχός του Ῥήγας Παλαμίδης ὅπου ἐκεῖνος τὸ εἶχεν ἀπολέσει, καὶ ἀγνοῶν πῶς καὶ ὑπὸ τίνος συνετάχθη, ἔσπευσε νὰ τὸ ἐκδώσῃ ὡς νόμον τοῦ κράτους.

Ἐγὼ δέ, μετὰ τὸν περὶ ἐθνοφυλακῆς, ἤρχισα ἐξεργαζόμενος τὸν περὶ ἀποξηράνσεως τῶν ἑλῶν νόμον, ὃν ὁ κ. Ὑπουργὸς μοὶ εἶχε σημειώσει ὡς τὰ δευτερεῖα ἐπέχοντα κατὰ τὴν σπουδαιότητα. Οὗτος, ὅτε ὑπεβλήθη εἰς τὸν κ. Ὑπουργόν, καίτοι μὴ λίαν μακρός, ἐγένετο ἀντικείμενον ἀνεξαντλήτων διασκευῶν καὶ μετασκευῶν. Παρενεβάλλοντο εἰς τὰ ἄρθρα διατάξεις ἃς ἐγὼ εἶχον ἐν ἄλλοις ἄρθροις εὐρυθμότερον περιλάβει, τὸ τέλος ἐγένετο ἀρχὴ καὶ ἡ ἀρχὴ τέλος, καὶ ἀφ' οὗ τὰ πάντα ἀνετρέποντο καὶ συνεχέοντο,

εὑρίσκετο ὅτι ἡ πρώτη διασκευὴ ἦν ἡ εὐμεθοδεστέρα, καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας πολλὰ διεγράφοντο καὶ μετεγράφοντο· πρὸ πάντων δὲ ἀμηχανῶν ἔβλεπον παρεγγραφομένας διατάξεις ξένας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νόμου, μέχρις οὗ ἐνόησα ὅτι ὁ κ. Χρηστίδης ἤθελεν ἄλλον νόμον παρ' ὃν μοὶ ἐζήτησεν, οὐχὶ δηλαδὴ περὶ ἀποξηράνσεως ἑλῶν, ἀλλὰ περὶ κανονισμοῦ τῶν ποταμίων ὀχθῶν! Τοῦτο ἀνακαλύψας, παρεκάλεσα τὸν κ. Ὑπουργόν, ὅστις τὸ συνωμολόγησε, νὰ μοὶ ἐπιτρέψῃ νὰ συντάξω νέον νόμον, ὅστις καὶ ἐκυρώθη.

Ἦν δ' ἀληθῶς διὰ τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους τοῦ ὑπουργείου ἀνυπόφορος ὁ τρόπος καθ' ὃν ἠξίου νὰ ἐργάζηται ὁ κ. Χρηστίδης· διότι τῷ ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα νὰ συγκαλῇ εἰς συμβούλιον πάντας τοὺς συμβούλους τοῦ ὑπουργείου, καὶ ἐν αὐτῷ νὰ συζητῇ τοὺς γενικωτέρους κανονισμούς, καὶ αὐτὰ τὰ νομοσχέδια ἃ ἐγὼ συνέταττον. Συνῆγε δὲ τὸ συμβούλιον τοῦτο περὶ τὴν ἑνδεκάτην τῆς νυκτός, πολλάκις περὶ τὸ μεσονύκτιον, καὶ τὸ πλεῖστον τῶν συνεδριάσεων παρήρχετο εἰς ματαιολογίας εὐνοήτους, διότι ἕκαστος τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, ἰδίαν εἰδικότητα ἔχων, ἦν ξένος εἰς πάντα τὰ ἐκτὸς αὐτῆς συζητούμενα. Εἶχε δ' εἰς τὴν βιβλιοθήκην του δὲν ἠξεύρω τίνα συλλογὴν τῆς Γαλλικῆς νομοθεσίας μεθ' ὅλων πραγματειῶν ἐν εἴδει σχολίων, καὶ ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν, ἐπὶ ἀντικειμένων παρεμπιπτόντων, ἤθελε πολλάκις σελίδας ν' ἀναγινώσκωμεν ἐκ τῆς συλλογῆς· ὅτε δ' ἐγὼ (διότι οἱ ἄλλοι ὀλιγώτερον ἐτόλμων) τῷ παρετήρουν ὅτι ταῦτα εἰσὶν ὅλως ξένα εἰς τὸ προκείμενον, καὶ ὅτι ματαίως σπαταλῶμεν τὸν χρόνον, ἀπήντα ὅτι ὅλα εἰσὶν ἀναγκαῖα, καὶ δὲν βλάπτει ὅ,τι μανθάνομεν, ὡς ἂν εἴχομεν συνέλθει ἐπὶ σκοπῷ διδασκαλίας. Ἀληθῶς δ' ηὐχαριστεῖτο εἰς τὰς ἀναγνώσεις ταύτας, διότι ἦν φιλομαθής, οὐδέποτε δὲ τακτικῶς σπουδάσας, καὶ ἤκουε ταῦτα τότε κατὰ πρῶτον· ἀλλ' αἱ ὑποθέσεις τοῦ ὑπουργείου δὲν προώδευον, καὶ οὐδέποτε τὰ συμβούλια ταῦτα ἔφερόν τι ἀποτέλεσμα.

Κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ἢ μᾶλλον πρότερον ἔτι, ὀλίγον μετὰ τὴν νύμφευσίν μου, ὁ γαμβρός μου Ἐρρίκος, ὅστις εἶχε περισσοτέ-

ραν τὴν δύναμιν τῆς πρωτοβουλίας ἢ τῆς ἐσκεμμένης ἐπιμονῆς, μοὶ ἐπρότεινε ν' ἀναλάβω ὡς ἀξίαν πολλοῦ λόγου καὶ γενικοῦ ἐνδιαφέροντος τὴν εἰς Γαλλικὴν γλῶσσαν ἔκδοσιν τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀνευρισκομένων ἐπιγραφῶν καὶ ἄλλων ἀρχαιοτήτων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐγὼ ἐτρόμαξα πρὸς τὸ μέγεθος τῆς ἐπιχειρήσεως, εἰπὼν αὐτῷ ὅτι πολὺ αὐτῆς ἠλαττοῦντο αἱ δυνάμεις μου· οὐχ ἧττον τὸ ἔργον μοὶ ἐφάνη ἐπίζηλον, καὶ δελεασθεὶς ἐπειράθην αὐτοῦ. Καθ' ὅσον δὲ προὐχώρουν, ηὔξανε καὶ ἡ προθυμία μου, καὶ τέλος ἐπεδόθην εἰς αὐτὸ ἐκθύμως, ἀφιέρωσα αὐτῷ πάσας τὰς ἀνέτους μου ὥρας. Πολλάκις τρὶς καὶ τετράκις τῆς ἡμέρας ***ἀνηρχόμην εἰς τὴν Ἀκρόπολιν*** πρὸς ἀντιγραφὴν ἢ ἐξέλεγξιν ἐπιγραφῶν, καὶ τέλος ἐγκρινάσης τῆς κυβερνήσεως, ἐπὶ προτάσει τοῦ διευθυντοῦ τῶν Οἰκονομικῶν κ. Τισαμενοῦ, τὴν ἀνέξοδον τύπωσιν αὐτοῦ ἐν τῷ Β. Τυπογραφείῳ, ὡς ἄλλοτε τὸ αὐτὸ εἶχεν ἐγκριθῆ διὰ τοῦ κ. Ῥὸς τὴν λατινιστὶ δημοσιευθεῖσαν συλλογήν, ἤρχισα τὴν ἔκδοσιν τοῦ πρώτου τόμου τῶν Antiquités Helléniques ἐν ἔτει 1842. Ἐδημοσιεύετο δὲ κατὰ τεύχη ἐκ τεσσάρων φύλλων ἕκαστον εἰς μόνα 400 ἀντίτυπα, καὶ τὰ πλεῖστα αὐτῶν ἐστέλλοντο εἰς τὴν Εὐρώπην, κυρίως εἰς τὸν ἐν Γαλλίᾳ βιβλιοπώλην A. Durand. Ἑκατὸν ἀντίτυπα δύω τῶν τευχῶν τούτων παρέλαβε παρ' ἐμοῦ ὁ Ἐμμ. Ἀργυρόπουλος, ἀπερχόμενος εἰς Παρισίους, ἵνα τὰ δώσῃ εἰς τὸν βιβλιοπώλην, ἀλλὰ τὰ ἐλησμόνησεν ἢ τὰ παρέῤῥιψε, καὶ οὐδέποτε ἔφθασαν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον των, ὥστε οὕτως ἐκ τῶν 400 σωμάτων τὰ 100 κατεστράφησαν, καὶ ἡ διανομὴ περιωρίσθη κυρίως εἰς τὴν Γερμανίαν, χωρὶς ὅμως σχεδὸν ποτέ, ἕνεκα τῶν τότε δυσκόλων σχέσεων μετὰ τῆς Εὐρώπης, ἴσως καὶ ἕνεκα ἀμελείας ἢ ἀπειρίας μου, νὰ λάβω ὑλικόν τι ὄφελος ἐκ τῆς δημοσιεύσεως ταύτης, ἧς ἠξεύρω ὅτι ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις, ὅτε σχεδὸν ἦτον ἐξηντλημένη, σώματα ἐπωλήθησαν πρὸς 150 φρ. ἕκαστον, καὶ ἐζητοῦντο δι' ἀνωτέρας τιμῆς ἀλλὰ δὲν εὑρίσκοντο. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος τόμος περιελάμβανε μόνον πρὸ τοῦ Εὐκλείδου ἐπιγραφάς. Τὸν δὲ δεύτερον διπλασίως ὀγκωδέστερον ἐκείνου τὰς ἕως τότε

ἀνεκδότους ἐπιγραφὰς περιέχοντα, τὰς ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων μέχρι τῶν Ῥωμαϊκῶν, ἐξειργάσθην καὶ ἐξέδωκα 11 ἔτη μετὰ ταῦτα· εἰς τοῦ τρίτου δ' ἔκδοσιν δὲν προέβην, ὡς προὐτιθέμην, προσκρούσας εἰς ἀντενεργείας καὶ εἰς δυσμενεῖς διαθέσεις αὐτοῦ τοῦ διευθυντοῦ τῶν ἀρχαιοτήτων, ἐπιλαθομένου ὅ,τι ἐν τῷ προοιμίῳ τοῦ πρώτου τόμου εἶχον γράψει ἀποπλύνων αὐτὸν τῶν ἠθικῶν μομφῶν ἃς ὁ Βοίκχιος ἐν τῷ C. I. G εἶχεν ἐπ' αὐτὸν ἐπιῤῥίψει. Ἐπειδὴ δὲ οὐ μόνον ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι, εἰς ἣν ἄλλοτε καὶ ἐγὼ εἶχον συνεργασθῆ, πρώτιστον θέμα προέθετο (ἔτος 1855-1856) νὰ ἐλέγχῃ ὅσας ἐνόμιζεν ἢ διετείνετο ὅτι εὕρισκεν ἐν τῷ ἔργῳ μου ἀνακριβείας ἢ ἀτελείας, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐπειδή, ὡς οἱ φύλακες τῆς Ἀκροπόλεως μοὶ ὡμολόγησαν, εἶχον λάβει διαταγὴν νὰ μοὶ ἀποκρύπτωσι τὰς ἀνευρισκομένας ἐπιγραφάς, ἃς πρὸς τοῦτο ἀνέτρεπεν ἐντὸς τῶν χωμάτων, ἢ συνέῤῥιπτεν εἰς λίθων σωρούς, ἀπέσχον ἀπὸ τοῦ τοιούτου δι' ἐμὲ λίαν δυσαρέστου ἀγῶνος, καὶ ἔπαυσα τὸ ἔργον μετὰ τοῦ δευτέρου τόμου. Ἡ ἀποχή μου αὕτη μικρὰν βεβαίως ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν ἐν Εὐρώπῃ καὶ οὐχὶ μεγαλειτέραν ἐν Ἑλλάδι.

Τὴν 10 Ὀκτωβρίου 1842 ἐγεννήθη ὁ πρῶτος υἱός μου, εἰς ὃν ἠθέλομεν νὰ δοθῇ Ἑλληνικὸν ὄνομα· ἡ σύζυγός μου ὅμως ἐπεθύμει αὐτὸ προσέτι σύντομον καὶ εὔηχον, δι' ὃ καὶ ἐξελέξατο τὸ τοῦ Κλέωνος, εἰς τὰς ἱστορικὰς ἐνστάσεις μου ἀντειποῦσα ὅτι πρέπει ὁ νέος Κλέων νὰ προσπαθήσῃ ν' ἀπαλλάξῃ τὸ ὡραῖον τοῦτο ὄνομα τῆς μομφῆς, ἣν προσέτριψεν αὐτῷ ὁ ἀρχαῖος. Ἀνάδοχος δὲ τοῦ παιδίου προσελήφθη ὁ ἐξάδελφός μου Ν. Μαῦρος, ἐπισκεπτόμενος τότε τὰς Ἀθήνας μετὰ τῆς συζύγου του Σεβαστῆς (τὸ γένος Σούτσου) καὶ τῶν τριῶν μικρῶν θυγατέρων του, Μαρίας, Ἀλεξάνδρας καὶ Παυλίνας.

Ὁ κ. Μαῦρος ἦν ἀνὴρ εὐφυέστατος, λόγιος καὶ φιλογενής· ἐκ περιστάσεων δὲ μείνας ἐν τῇ ξένῃ καὶ ὑπηρετῶν τὴν Δακίαν, ὅπου οὐ μικρὸν πλοῦτον συνεκομίσατο. Ἐν Βουκουρεστίῳ ἐκέκτητο πλουσίαν νομισματικὴν συλλογήν, ἣν ἐκληροδότησεν ἔπειτα εἰς τὸ

Δακικὸν Μουσεῖον, διότι μέγα μέρος αὐτῆς εἶχε συγκομίσει ἐκ Δακικῶν ἀνασκαφῶν· μετ' αὐτῆς δ' εἶχε καὶ πολυάριθμα καὶ πολυδάπανα βιβλία περὶ νομισματικῆς, ἃ ἐδωρήσατο εἰς τὴν δημοσίαν τῆς Ἑλλάδος Βιβλιοθήκην.

Ἐπὶ τῆς ἐν Ἀθήναις διατριβῆς του, ἐν τῷ ἔαρι τοῦ ἔτους 1843, θέλων νὰ περιέλθῃ μέρη τινὰ τῆς Ἑλλάδος, μοὶ προέτεινε καὶ προθύμως ἐδέχθην νὰ τὸν συνοδεύσω. Ἔφιπποι, φυσικῷ τῷ λόγῳ, διετρέξαμεν τὴν Βοιωτίαν μέχρι Φωκίδος, καὶ ἐπεσκέφθημεν τοὺς Δελφούς· ὅτε δὲ διηρχόμεθα τὰς πολλαχοῦ δυσβάτους ἀνοδίας, ἀστείως μεμψιμοιρῶν ὁ ἐξάδελφός μου ὑπετονθόριζε σαρκαστικῶς: «Δρόμος δημόσιος καὶ βασιλικός». Ἡ πρωτίστη του προσπάθεια ἀπέβλεπε τὴν ἀπόκτησιν νομισμάτων, καὶ πάντα χωρικὸν ἢ ἄλλον ὃν ἀπηντῶμεν καθ' ὁδόν, τὸν προσεφώνει διὰ τῶν λέξεων: «Ἀδελφέ, ἔχεις **γιουλάφια**;» (μαθών, δὲν ἠξεύρω πῶς, ὅπερ ἐγὼ ἠγνόουν, ὅτι οὕτως εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη ὠνόμαζεν ὁ λαὸς τὰ ἀρχαῖα νομίσματα). Ὁ δὲ **ἀδελφός**, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐκ ῥυπαροῦ βαλαντίου ἢ ἐκ τῆς γωνίας τοῦ μανδυλίου του ἐξῆγέ τινα **γίουλάφια**, καὶ ὁ ἐξάδελφός μου, καλὰ ἢ κακά, τὰ ἠγόραζε πάντα ἀντί τινων κερματίων, ἐν ᾧ, ἴσως ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πωλοῦντος ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀγοράζοντος, μεταξὺ αὐτῶν περιείχοντο ἐνίοτε καὶ σπάνια καὶ πολύτιμα. Ἡμέραν τινὰ ἀφίχθημεν εἰς τὸ Δίστομον περὶ τὴν μεσημβρίαν, καὶ ἐκεῖ, εἰς τὸ καπηλεῖον εἰς ὃ κατελύσαμεν, ἀπέτεινεν ὁ κ. Μαῦρος τὴν συνήθη φράσιν εἰς πολλοὺς τῶν περιϊσταμένων ἐκ τῶν ἐγχωρίων· γραία δέ τις μεταξὺ αὐτῶν εἶπεν ὅτι ἔχει **γιουλάφια** καὶ ἀπελθοῦσα, ἐπέστρεψε μετ' ὀλίγον φέρουσα εἰς τὴν ἐμπροσθέλλαν της ὁλόκληρον θησαυρὸν ἀργυρῶν νομισμάτων, ὃν ἐξεκένωσεν ἐνώπιον ἡμῶν ἐκπληττομένων. Μᾶς εἶπε δὲ ὅτι πρό τινων ἡμερῶν σκάπτουσα εἰς τὴν ἄμπελόν της ἐκτύπησε διὰ τῆς σκαπάνης καὶ ἔθραυσε πήλινον ἀγγεῖον, ἐξ οὗ ἐξέρρευσαν πάντα τὰ νομίσματα ταῦτα. Ἦσαν δὲ ἀρίστης διατηρήσεως, καλῶν ἐποχῶν, καί τινα ὡς νομίζω σπάνια. Πλήρης ἐνθουσιασμοῦ ἔδωκεν ὁ ἐξάδελφός μου τῇ γραίᾳ ὅ,τι αὐτὴ ἐζήτησε, καὶ

ἔλαβε πᾶσαν τὴν συλλογήν, μὴ συγκατατιθέμενος οὐδὲ ἓν μόνον νόμισμα εἰς ἐνθύμησιν νὰ μοὶ παραχωρήσῃ, ἂν καὶ ἦσαν πολλὰ ὅμοια, οἷον πολλοὶ Ἀριαράθαι.

Ἀλλὰ τὰ νομίσματα μόνα δὲν εἵλκυον πᾶσαν τὴν προσοχήν του. Ὅτε ἐν Χαιρωνείᾳ ἐπεσκέφθημεν τὸν περίφημον λέοντα τοῦ Φιλίππου, συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ τὸν ἀνορθώσῃ δι' ἰδίας δαπάνης, καὶ κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐξ Ἑλλάδος μοὶ παρήγγειλε νὰ τῷ πέμψω τοῦ ἔργου σχέδιον καὶ προϋπολογισμόν. Εἰς τίνα τῶν ἀρχιτεκτόνων ἀνέθηκα τὴν ἐργασίαν δὲν ἐνθυμοῦμαι, ἀλλ' ὁ προϋπολογισμὸς αὐτοῦ ἀνήρχετο εἰς 30,000 δρ. ποσότητα ἀνωτέραν τῆς ἣν ἤθελε νὰ δαπανήσῃ, καὶ διὰ τοῦτο ἢ διὰ τίνα λόγον ἀγνοῶ, περὶ τῆς ἐπιχειρήσεως δὲν ἐγένετο πλέον λόγος μέχρι τοῦ θανάτου του.

Ἐπὶ τοῦ ἔτους τούτου ἦλθον εἰς Ἀθήνας δύω ξένοι, ὁ Γάλλος μηχανικὸς Βιλλερουά, ὅστις πρὸς γενικὸν θαυμασμὸν ἐξήσκει τὴν τότε ἐφευρεθεῖσαν **δαγεροτυπίαν**, καὶ πρὸς μεγάλην ἡμῶν χαρὰν ἐδαγεροτύπησε τὸν πατέρα μου, διαστρέψας ὅμως τὸ πρόσωπόν του δι' οἰκτροῦ μορφασμοῦ. Ὁ δ' ἄλλος ἦν ὁ Βέλγος Ῥοβέρτης ἄνευ ἐπαγγέλματος, καὶ ἐπρότειναν σύστασιν Ἑταιρίας πρὸς κατασκευὴν ζαχάρεως ἐκ σεύτλων. Πολλοὶ ἐδυσπίστουν πρὸς αὐτούς, ὡς τυχοδιώκτας αὐτοὺς ἐκλαμβάνοντες, μόνον σκοπὸν ἔχοντας νὰ ἐκμεταλλευθῶσι τὴν εὐπιστίαν τῶν ἀφελεστέρων. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ἐνθουσιωδῶν αὐτῶν συνηγόρων ἦν ὁ σύγγαμβρός μου πρέσβυς τῆς Σουηδίας κ. Ἔϊδενσταμ, ὅστις καὶ ἔπεισε τὴν κυβέρνησιν νὰ δεχθῇ τὰς προτάσεις των καὶ νὰ παραχωρήσῃ αὐτοῖς γαίας εἰς Καινούριον τῆς Φθιώτιδος, ἡμᾶς δὲ παρώρμησεν ἀνεξετάστως νὰ λάβωμεν μετοχὰς καὶ νὰ προκαταβάλωμεν τινὰς χιλιάδας δραχμῶν, ἐξ ὧν μᾶς ὑπέσχετο πολλαπλάσια κέρδη. Καὶ αἱ μὲν δραχμαὶ ἐδόθησαν, τὰ δὲ κέρδη δὲν ἦλθον· παρητήθη δ' ἐκ τῶν συνεταίρων ἐγκαίρως ὁ Βιλλερουά, ὁ δὲ Ῥοβέρτης ὑπέσχετο τεράστια, ἰδίως ἀφ' οὗ ἀνεκάλυψεν, ὡς ἐκήρυττεν, ὅτι οὐ μόνον ἐκ τῶν σεύτλων, ὧν δαπανηρὰ ἐστὶν ἡ καλλιέργεια, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ῥιζῶν

τοῦ ἀκαλλιέργητα πεδία καὶ τραχείας ῥάχεις ὀρέων πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος αὐτοφυῶς καλύπτοντος ἀσφοδέλου θὰ παρῆγεν ἐξαίρετον ζάχαριν. Καὶ ὅτι μὲν ἡ ἀνακάλυψις αὕτη θὰ ἦτον πηγὴ ἀμέτρου πλούτου καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τοὺς μετόχους τῆς Ἑταιρίας, οὐδεὶς εἶχεν ἀμφιβολίαν· τινὲς ὅμως τῶν δυσπιστοτέρων ἐδίσταζον ἂν πρέπει νὰ θεωρήσωσιν αὐτὴν τὴν ἀνακάλυψιν ὡς ἀλήθειαν ἢ ὡς ἀγυρτείαν, καί, πρὸς καθησύχασιν τῆς συνειδήσεώς των, ἀπεφάσισαν νὰ πέμψωσιν ἐπιτροπήν, ἥτις νὰ ἐρευνήσῃ τὰ τοῦ καταστήματος ἐπιτοπίως, καὶ ἐξελέξαντο πρὸς τοῦτο τὸν γέροντα κτηματίαν Κομπατήν, τὸν φίλον του Σαμουρκάσην καὶ ἐμέ. Ἐδείχθη δὲ πλήρης χαρᾶς ὁ Ῥοβέρτης διὰ τοῦτο, καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸς νὰ μᾶς φέρῃ εἰς τὸ κατάστημα, καὶ ἐμὲ ἰδίως παρέλαβεν εἰς τὸ ἀμάξιόν του, ὃ ἐδιφρηλάτει ὁ ἴδιος, ἐλαύνων αὐτὸ μετὰ καταπληκτικῆς καὶ ἐπικινδύνου ταχύτητος ἐπὶ τῶν ἀνοδιῶν καὶ φαράγγων τοῦ Κιθαιρῶνος· ὅπου δ᾽ ἔβλεπεν ἀσφοδέλου λειμῶνας δὲν ἐδύνατο νὰ συνέχῃ τὴν ἔκφρασιν τῆς ἀγαλλιάσεώς του, διότι ὅλους ἔμελλεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ τοὺς μεταβάλῃ εἰς ζάχαριν, καὶ ἀπὸ ζαχάρεως εἰς χρυσόν.

Εἰς τὸ Καινούριον (τὸ ἀρχαῖον Θρόνιον) εἴδομεν ἐν τῷ πεδίῳ καὶ παρὰ τὴν θάλασσαν τὰ μεγάλα καταστήματα ἃ ἡ Ἑταιρία εἶχεν ἀνεγείρει, ἴσως ὑπὲρ τὸ δέον μεγάλα δι᾽ ἐπιχείρησιν ἧς εἰσέτι, πρὶν τοὐλάχιστον ἀνακαλυφθῇ ἡ χρῆσις τοῦ ἀσφοδέλου, ἀμφίβολος ἦν ἡ ἐπιτυχία, καὶ ἐκεῖ κατελύσαμεν εἰς εὐπρεπὲς δωμάτιον οἱ δύω, (διότι ὁ κ. Κομπατὴς ἔφθασε τὴν ἐπαύριον), μετὰ νέου καθολικοῦ ἱερέως ἐκ Σύρου, ἀρίστου συντρόφου καὶ ἥκιστα φανατικοῦ, εἰς βαθμὸν ὥστε, ὅτε ἠθέλησα ν᾽ ἀκονίσω τὸ ξυράφιόν μου, μοὶ προσέφερε πρὸς τὴν χρῆσιν ταύτην τὴν ἱερὰν σύνοψίν του.

Ἡ τράπεζα τοῦ κ. Ῥοβέρτη, εἰς ἣν παρεκάθηντο καὶ οἱ ἀνώτεροι τῆς Ἑταιρίας Βέλγοι ὑπάλληλοι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των, ἠφθόνει πάντων τῶν ἐπιχωρίων προϊόντων τῆς γῆς καὶ θαλάσσης, καὶ πολλῶν ξένων, ἐν οἷς διέπρεπε καὶ ὁ καμπανίτης, τοὺς συνδαιτυμόνας ἐκτάκτως εὐφραίνων, εἰς ἐμὲ δ᾽ ἀδιάφορος, διότι οἶνον

δὲν ἔπινον. Τὴν δ᾽ ἐπαύριον περιέφερεν ὁ κ. Ῥοβέρτης τὴν ἐπιτροπὴν ἐπὶ τοῦ δίφρου του διὰ τῶν φυτειῶν τῶν σεύτλων, αἵτινες μοὶ ἐφάνησαν ὀλίγαι καὶ μᾶλλον παρημελημέναι. Ἀντέταξεν εἰς τὴν παρατήρησίν μου ταύτην ὅτι ἦσαν μόνον πρὸς δοκιμήν, καὶ μᾶς ἐπέδειξε τῷ ὄντι τινὰ σεῦτλα ἐξαισίου μεγέθους.

Ἀλλὰ ταῦτα ἤδη ὀλιγώτερον ἐνδιέφερον. Τί τὰ σεῦτλα, ὅτε ἦτον ὁ ἀσφόδελος. Αὐτοῦ ἔπρεπε νὰ ἰδῶμεν τ᾽ ἀποτελέσματα. Μᾶς ἔφερε λοιπὸν ὁ κ. Ῥοβέρτης εἰς ἀποθήκην, ἐν ᾗ μᾶς ἔδειξε μετὰ σεβασμοῦ ἀγγεῖα ἐν σειρᾷ κατατεθειμένα, καὶ μᾶς ἐξήγησεν ὅτι περιέχουσι τὸν πολύτιμον ὀπὸν τῆς ῥίζης τοῦ ἀσφοδέλου, καταλλήλως παρεσκευασμένον, καὶ ἤδη ἐκεῖ περιμένοντα τὸ τελευταῖον σύμπτωμα τῆς ἐκσακχαρώσεως, τὴν κρυστάλλωσιν. Θὰ ἐπροτιμῶμεν βεβαίως ἂν καὶ ἡ λοιπὴ παρασκευὴ ἐγίνετο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν· ἀλλά, τούτου μὴ ὄντος, περιεμένομεν κἂν ἀνυπομόνως τὴν προσδοκωμένην κρυστάλλωσιν. Τῷ ὄντι δέ, τὴν τρίτην ἡμέραν μετὰ τὴν τῆς ἀφίξεως ἡμῶν, ἀλαλαγμὸς θριάμβου μᾶς ἀφύπνισεν, καὶ ὁ κ. Ῥοβέρτης εἰσώρμησεν εἰς τὸ δωμάτιον, κράζων «ἡ κρυστάλλωσις, ἡ κρυστάλλωσις!» καὶ μᾶς ἔφερε πρὸς τὴν ἀποθήκην ὅπου ἐτελέσθη τὸ θαῦμα. Ἐκεῖ δέ, μετὰ πολλῶν προφυλάξεων ἠνέωξεν ἓν τῶν ἀγγείων, ἐβύθισε μάχαιραν εἰς τὸν μέλανα καὶ πυκνὸν ὀπόν, καὶ ἀποσύρας αὐτὴν μᾶς ἔδειξεν εἰς τὴν ἄκραν κρυστάλλιον μικρόν, ἀλλὰ τόσον μικρόν, ὥστε ἐγὼ δὲν τὸ ἔβλεπον· μᾶς ἔλεγε δ᾽ ὅτι ἡ μικρότης ἦν ἀδιάφορος, διότι τὸ μικρὸν βαθμηδὸν γίνεται μέγα, πρὸς τοῦτο δ᾽ ἀπαιτεῖται μόνον *ἠθικὸς* καιρός, ὡς ἐξεφράζετο, οὕτω καλῶν ὅ,τι ἄλλοι λέγουσι καιρὸν ὑλικόν. Ἡμεῖς ὅμως, μὴ ἔχοντες οὔτε ἠθικὸν οὔτε ὑλικὸν καιρὸν περισσότερον ἐκεῖ νὰ δαπανήσωμεν, ἐπεστρέψαμεν εἰς Ἀθήνας, καὶ εἰς τὴν συνελθοῦσαν Ἑταιρίαν εἴπομεν ὅτι πολλὰ μὲν καὶ καλὰ εἴδομεν οἷον οἰκοδομήματα, μεγάλα τινὰ σεῦτλα, οὐχὶ ὅμως καὶ κρυστάλλωσιν τοῦ ἀσφοδέλου ἀναμφισβήτητον, καὶ ταύτην κατετάξαμεν μεταξὺ τῶν λοιπῶν χρηστῶν ἐλπίδων τῆς Ἑταιρίας. Αἱ ἐλπίδες ὅμως αὗται, φεῦ! δὲν ἐπραγματοποιήθησαν, ὁ κ.

Ῥοβέρτης ἐζήτησε παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ἀντὶ σεύτλων νὰ σπείρῃ σῖτον εἰς τὴν εὔφορον γῆν τοῦ Θρονίου, καὶ μὴ λαβὼν τὴν ἄδειαν ταύτην, ἀπῆλθε τῆς Ἑλλάδος ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἑταίρων του, προτιμῶν νὰ θυσιάσῃ μᾶλλον τὴν ἠθικήν του ὑπόληψιν παρὰ τὸν *ἠθικόν* του καιρόν, καὶ ἀδιαφορῶν δι᾽ ἡμᾶς ἂν ἀπωλέσαμεν τὰ ὑλικὰ ἡμῶν κεφάλαια.

Τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τοῦ ἔτους 1843 ἀπέκτησα καὶ δεύτερον υἱὸν εἰς ὃν ἐδόθη τὸ ὄνομα *Ἀριστίων*.

Ἐπειδὴ ἐκ τῶν ἐπιτυχεστέρων παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ θεμάτων τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἦν τότε ἡ κατακραυγὴ κατὰ τῶν Βαυαρῶν, ὁ Χρηστίδης ἀτόπως ἐνδίδων εἰς αὐτήν, ἀπέπεμψε τὸν ἐν τῷ ὑπουργείῳ ἱκανώτατον Βαυαρὸν σύμβουλον ἐπὶ τοῦ κλάδου τῶν δημοσίων ἔργων κ. Γεβχάρδον, καὶ ἀνέθηκε τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ εἰς ἐμέ, ἐντελῶς στερούμενον τῶν προσόντων ἐκείνου, οὐχ ἧττον ὅμως πάντων τῶν λοιπῶν ἐν τῷ ὑπουργείῳ πάλιν καταλληλότερον διὰ τὴν θέσιν ταύτην, διότι εἶχον καὶ γνώσεις μαθηματικὰς καὶ χωρογραφικάς. Ὑπάλληλον δ᾽ εἶχον τὸν ἐν Γερμανίᾳ σπουδάσαντα χρηστὸν Ἰωάννην Δεληγιάννην, ὅστις μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς τὸ διοικητικὸν στάδιον.

Ἀληθὲς δ᾽ ὅμως ἦν ὅτι καὶ πολλοὶ τῶν Βαυαρῶν ἦσαν τῆς ἐσχάτης ἀμαθείας καὶ μόνον κατὰ χάριν διοριζόμενοι. Προκειμένου περὶ ἀποξηράνσεώς τινος ἐν Ἤλιδι, εἶχον καλέσει εἰς Ἀθήνας τὸν ἐκεῖ ταύτην ἐπιτετραμμένον Βαυαρὸν νομομηχανικόν. Συζητῶν δὲ μετ᾽ αὐτοῦ τὰ περὶ τοῦ σχεδίου, ἔτυχε νὰ τῷ εἰπῶ ὅτι δύω κατὰ κορυφὴν γωνίαι ἦσαν ἴσαι πρὸς ἀλλήλας. Ἀλλὰ τοῦτο τὸν ἐξέπληξε καὶ τῷ ἐφαίνετο μὴ ἀποδεδειγμένον. Καὶ ὅμως ἦτο διωρισμένος καὶ μισθοδοτούμενος νομομηχανικός !

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΣΥΝΤΑΓΜΑ

1.

Στάσις τῆς Τρίτης Σεπτεμβρίου.

Τὰ δημόσια δ' ἔβαινον ἣν ὁδὸν εἶχον προειπεῖ τῷ κ. Χρηστίδῃ. Περὶ συντάγματος ὁ Βασιλεὺς πάντοτε ἐσκέπτετο, ἀλλὰ πάντοτε δὲν ἀπεφάσιζε, καὶ εἰς τοὺς ἐνίοτε αὐτῷ τοῦτο ὑπενθυμίζοντας ἀπήντα ὅτι τὸ ἀντικείμενον ἀπαιτεῖ ἐμβριθῆ μελέτην. Μεταξὺ δὲ τῶν ὑπενθυμιζόντων δὲν ἦτον οὔτε ὁ Πρωθυπουργὸς Κ. Κριεζῆς, ὅστις δὲν ἔβλεπε πρὸς τί νὰ χαλκεύσῃ ἑαυτῷ δεσμόν, οὔτε ὁ Χρηστίδης, ὅστις ἀφ' ὅτου ἦν ἐν τῷ ὑπουργείῳ, καὶ ἴσχυεν ἐν αὐτῷ, ἐνόμιζε περιττὴν πᾶσαν περαιτέρω μεταβολήν. Ὠφελεῖτο δ' ἐκ τούτου ἡ ἀντιπολίτευσις, προστάτις τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν κηρυττομένη, καὶ τὸν Βασιλέα ἀντισυνταγματικὸν διαβάλλουσα. Περίεργον δ' ὅτι, πλὴν τῆς Ἀγγλικῆς Πρεσβείας, ἥτις ἀπὸ τῆς ἀπελεύσεως τοῦ Ἀρμανσπέργου, ἦν πάντοτε δυσμενὴς πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν Βασιλέα, ὑπεστήριζε τοὺς ἐν ὀνόματι τοῦ συντάγματος ἀντιπολιτευομένους καὶ ἡ Ῥωσσική. Οὗτος δ' ὁ ὑπὲρ τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν ζῆλος τοῦ προϊσταμένου αὐτῆς κ. Κατακάζη προήρχετο, ὡς μετέπειτα ἐβεβαίουν οἱ μεμυημένοι, ἐκ τῆς ἐλπίδος, ἥν, ὡς φαίνεται, οὗτος διέτρεφεν ὅτι, στάσεως καὶ ἀνατροπῆς προκαλουμένης, θὰ ἐξεβάλλετο ὁ Βασιλεὺς Ὄθων, καὶ θ' ἀντικαθιστᾶτο εἰ οὐχὶ ὑφ' ἡγεμόνος ὀρθοδόξου, τοὐλάχιστον ὑπὸ ἔχοντος διάδοχον ὅστις νὰ δεχθῇ τὸ ὀρθόδοξον δόγμα.

Τῷ ὄντι δ' ἦν καὶ αὕτη μία τῶν διαρκῶν δυσχερειῶν τῆς Ἑλλάδος. Τὸ Βασιλικὸν ζεῦγος ἦν ἄτεκνον, ὁ δ' ἀδελφὸς τοῦ Βασι-

λέως Ἀδαλβέρτος, ὁ κατὰ τὰς συνθήκας ἐπίδοξος διάδοχος τοῦ θρόνου, ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν τοῦ ἐν Βαυαρίᾳ καθολικοῦ κόμματος διατελῶν, ἠρνεῖτο νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν, οὐ μόνον τότε, ἀλλὰ καὶ ὅτε ἤθελε κληθῇ εἰς τὸν θρόνον, διϊσχυριζόμενος ὅτι ἡ ὑποχρέωσις ἀπέβλεπε μόνον τὰ τέκνα του. Τοῦτο διέθετε κατὰ τοῦ Βασιλέως μετὰ τῶν συνταγματικῶν καὶ τοὺς φιλορθοδόξους, μετὰ τῶν Ἀγγλιστῶν καὶ τοὺς Ῥωσσίζοντας, ἀλλὰ προσέτι καὶ αὐτοὺς τοὺς μετριοπαθεστέρους τοὺς εἰς τὸ μέλλον ἀφορῶντας μετ' ἀνησυχίας.

Ἓν τῶν κέντρων τῆς ἀντιπολιτεύσεως εἶχε καταστῇ τότε καὶ ἡ οἰκία τοῦ πρώην ἡγεμόνος τῆς Μολδαυΐας, κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν χρόνον συμβούλου τῆς ἐπικρατείας κ. Μιχαὴλ Σούτσου, εἰς ὃ συνέτρεξε καὶ μικρόν τι ἄσημον ἄλλως καθ' ἑαυτὸ ἐπεισόδιον.

Ἡ ἐκ Ῥωσσίας ἄρτι ἀφιχθεῖσα νύμφη τοῦ κ. Σούτσου, τὸ γένος Ὀβρέσκοφ, ἰδοῦσα, εἰς τὸν πρῶτον βασιλικὸν χορὸν εἰς ὃν παρέστη, τὴν ὑπὸ πάντων θαυμαζομένην ἐνδυμασίαν τῆς βασιλίσσης, περικεκοσμημένην πᾶσαν διὰ ῥόδων, ὧν ἕκαστον εἶχεν εἰς τὴν καρδίαν ἀνὰ ἕνα ἀδάμαντα, ἐνεφανίσθη εἰς τὴν ἀμέσως ἐπομένην συναναστροφὴν φέρουσα ἐντελῶς ὅμοιον ἔνδυμα. Τοῦτο γενικὴν εἵλκυσε προσοχήν, ἀλλ' ἐξήγειρε καὶ ἰσχυρὰν δυσαρέσκειαν τῆς βασιλίσσης, ἥτις φύσει ἦν εὐερέθιστος, καὶ εἰς τὰς ὁρμάς της οὐχὶ πάντοτε μικρότητός τινος ἀπηλλαγμένη. Προσελθοῦσα λοιπὸν πρὸς τὸν πρώην ἡγεμόνα, τῷ εἶπε δυσμενῶς πως:

— «Ἡ νύμφη σας δὲν ἐπεσκέφθη πάσας τὰς κυρίας τῆς Αὐλῆς μου».

Ὁ δὲ Κος Σοῦτσος συγχισθεὶς ὑπὸ τῆς αἰφνιδίας ἀποστροφῆς καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ τόνου αὐτῆς, ὑπετραύλισεν ὅτι ἡ νύμφη του ἐπεσκέφθη τὴν Μεγάλην Κυρίαν, οὐχὶ δὲ τὰς ἄλλας διότι δὲν ὁμιλεῖ Ἑλληνικά, καὶ ἐκεῖναι δὲν ὁμιλοῦσι ξένας γλώσσας.

Τοῦτο οὔτε ἱκανὸς οὔτε ἀκριβὴς λόγος ἦτο, καὶ ἡ βασίλισσα ξηρῶς τῷ ἐπανέλαβεν ὅτι ἀπαιτεῖ νὰ παρουσιασθῇ ἡ νύμφη του εἰς πάσας τῆς Αὐλῆς τὰς κυρίας.

Τότε ὁ Κος Σοῦτσος, θυμωθείς, ὡς δὲν ὤφειλεν, ἦλθε πρὸς τὴν νύμφην του, τὴν ἔλαβεν ἐκ τῆς χειρός, καὶ ἐπισήμως βαδίζων τὴν ἔφερεν ὅπου ἐκάθηντο αἱ δύω Κυρίαι τῆς Αὐλῆς. Χωρὶς δ' οὐδὲ βλέμμα νὰ ῥίψῃ ἐπ' αὐτάς.

— Κατὰ διαταγὴν τῆς Βασιλίσσης, ταῖς εἶπε, σᾶς παρουσιάζω τὴν νύμφην μου.

Καὶ παρῆλθε μετ' αὐτῆς.

Τοῦτο ηὔξησε μόνον τὴν ὀργὴν τῆς βασιλίσσης, ἥτις τὴν ἐπαύριον ἔπεμπε τὸν Αὐλάρχην Κον Σκαρλάτον Σοῦτσον νὰ εἰπῇ τῷ Κῳ Μιχαὴλ Σούτσῳ ὅτι ὁ τρόπος αὐτοῦ ἦν λίαν ἀνοίκειος. Ἀλλ' ἐκ τούτου λίαν ὀργισθεὶς ὁ πρῴην ἡγεμών, ἔπεμψεν αὐθημερὸν τὴν παραίτησίν του ἀπὸ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.

Ἔκτοτε ἡ οἰκία του κατέστη τὸ κέντρον τῶν δυσηρεστημένων καὶ ἀντιπολιτευομένων, ἐν οἷς διεκρίνοντο ὁ γαμβρός του Ζωγράφος, ὁ Καλλέργης, καὶ πλεῖστοι ἄλλοι, οἱ μὲν ἀπεγνωσμένοι θεσιθῆραι, οἱ δὲ εἰλικρινεῖς μὲν ἀλλ' ἄπειροι πατριῶται, οἱ μὴ ἐνορῶντες ὅτι στάσις θὰ ἐπέφερεν οὐχὶ βελτίωσιν ἀλλὰ καταστροφήν, ἐν γένει οἱ τοῦ Ῥωσσικοῦ, ἔτι καὶ τότε ***Ναπικοῦ*** λεγομένου κόμματος.

Κατὰ τὴν δευτέραν τοῦ Σεπτεμβρίου μετὰ μεσημβρίαν ἐπιστρέφοντες ἐκ περιπάτου, ἡ σύζυγός μου καὶ ἐγώ, ἀπηντήσαμεν ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ Αἰόλου τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ φίλον ἡμῶν κ. Γεώργιον Μαυροκορδάτον, ὅστις μᾶς ἠρώτησεν ἐὰν ἐμάθομεν τὰ συμβάντα τῆς προτεραίας νυκτός, ὅτι δηλαδὴ ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς συῤῥεύσαντες περὶ τὰ ἀνάκτορα, ἐζήτησαν διὰ κραυγῶν Σύνταγμα παρὰ τοῦ Βασιλέως. Τῷ ἀπεκρίθην ὅτι ἡ εἴδησις αὕτη μὲ ἐκπλήττει καὶ δὲν μοὶ φαίνεται πιθανή, καθ' ὅσον οὐδ' ἐν τῇ οἰκίᾳ μου, ἥτις πολὺ δὲν ἀπεῖχε τῶν ἀνακτόρων οὐδὲν ἤκουσα, οὐδ' ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν, ὅπου δι' ὅλης τῆς ἡμέρας εἰργάσθην, εἰ καὶ τὰ πνεύματα ἦσαν ἀνάστατα καὶ τεταραγμένα, οὐδεὶς οὐδὲν τοιοῦτο ἐγνώριζεν.

Ἐξώρας δὲ τὴν νύκτα ἐκείνην εἴχομεν ἤδη κατακλιθῆ, ὅτε

ἠκούσαμεν ταραχὴν ἀσυνήθη εἰς τὰς ὁδούς, πολλῶν ἀνθρώπων ταχέως διερχομένων. Ἀνοίξαντες δὲ τὸ παράθυρον, εἴδομεν μεταξὺ ἄλλων σπεύδοντα τὸν ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν συνεργάτην μου Ἡλίαν Καλαμογδάρτην, καὶ τὸν ἠρωτήσαμεν τί συμβαίνει. Ἀναβὰς δ' ἐκεῖνος πρὸς ἡμᾶς, μᾶς εἶπεν ὅτι ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς εἶχον συνέλθει ὑπὸ τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐζήτουν σύνταγμα, ἤτοι ἀκριβῶς αὐτὸ ἐκεῖνο ὃ ὁ Γ. Μαυροκορδάτος εἶχεν ἀναγγείλει ὡς γενόμενον τὴν προτεραίαν, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι τὸ σχέδιον ἦν κατὰ πάσας τὰς λεπτομερείας του προμεμελετημένον καὶ οὐχὶ κἂν ἀπόρρητον, μόνη δ' ἡ ἀστυνομία ἢ τὸ ἠγνόει ἢ δὲν εἶχε τὴν ἱκανότητα οὐδὲ κἂν νὰ δοκιμάσῃ νὰ τὸ προλάβῃ. Καὶ ὁ μὲν Καλαμογδάρτης ἀμέσως μᾶς ἀφῆκεν, ἐπειγόμενος νὰ φθάσῃ εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ δράματος, οὗ μοὶ ὡμολόγησεν ὅτι δὲν ἦν οὐδ' αὐτὸς ἀμέτοχος. Ἐπανελθὼν δ' ὁ ὑπηρέτης μου, ὅστις ἐπίσης ἐξῆλθεν εἰς τὰς ὁδοὺς ὅπως πληροφορηθῇ περὶ τῶν συμβαινόντων, μοὶ εἶπεν ὅτι πρὸ τῶν Ἀνακτόρων συνηγμέναι χιλιάδες λαοῦ ἐκραύγαζον «ζήτω τὸ σύνταγμα», ὡς τῷ ὄντι αἱ κραυγαί των ἀντήχουν μέχρι τῆς οἰκίας ἡμῶν· περιίστατο δὲ καὶ ὁ στρατὸς ὅλος, χωρὶς οὐδὲν νὰ ἐπιχειρῇ κατὰ τοῦ λαοῦ, περιοριζόμενος δὲ μόνον εἰς τὸ νὰ κράζῃ «Ζήτω ὁ Βασιλεὺς».

Ἡ διαγωγὴ αὕτη τοῦ στρατοῦ, ὡς ὁ ὑπηρέτης μοὶ τὴν ἀνήγγελλε, μεγάλως μ' ἐχαροποίησε, διότι ἀπεδείκνυε παρ' αὐτῷ ἀκριβῆ ἐκτίμησιν τοῦ καθήκοντος. Ἐνδυθεὶς λοιπὸν ταχέως, ἔσπευσα καὶ ἐγὼ πρὸς τὴν πλατεῖαν τῶν Ἀνακτόρων. Καθ' ὁδὸν δ' ἀπήντησα τὸν Μιχαὴλ Σχινᾶν, φίλον καὶ οὐ μόνον φιλολογικόν, ἀλλὰ καὶ πολιτικὸν θαυμαστὴν τοῦ ἄκρου Ῥωσσόφρονος Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, καὶ αὐτὸν ἕνα τῶν ἐνθερμοτέρων ὀπαδῶν τοῦ ῥωσσικοῦ κόμματος. Μοὶ ἐπανέλαβε δὲ καὶ οὗτος διὰ φωνῆς ὀργίλης, ὅτι τὸ ἔθνος θὰ βιάσῃ τὸν Βασιλέα ἐντὸς τῆς νυκτὸς αὐτῆς ἐκείνης νὰ ὑπογράψῃ τὴν σύγκλησιν συνελεύσεως πρὸς καταρτισμὸν συντάγματος καὶ ἀλλαγὴν ὑπουργείου. — «Ἀλλὰ τὸ ὑπουργεῖον τίς ἡ ἀνάγκη ν' ἀλλάξῃ; τῷ εἶπον. Καὶ οἱ σημερινοὶ ὑπουργοὶ τὸ σύν-

ταγμα θέλουσι καὶ δυσανασχετοῦσι διότι ὁ Βασιλεύς, ὅστις ἐπίσης ἀναγνωρίζει τὴν ἀνάγκην αὐτοῦ, ἀργεῖ νὰ τὸ δώσῃ». — «Αὐτοὶ οἱ κακοῦργοι νὰ μείνωσιν εἰς τὸ ὑπουργεῖον; Ὄχι, Κύριέ μου, αὐτὴν τὴν νύκτα θὰ διωχθῶσι», μοὶ ἀπεκρίθη, καὶ ἐμακρύνθη δρομαίως. Οἱ *κακοῦργοι* δὲ περὶ ὧν ἔλεγε ἦσαν ὁ ναύαρχος Κριεζῆς, εἷς τῶν εὐγενεστέρων χαρακτήρων τοῦ ἀγῶνος, ὁ ἐμὸς Χρηστίδης καὶ οἱ σύντροφοί των· ὁ δὲ κ. Μιχ. Σχινᾶς διωρίσθη ὑπουργὸς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν τοῦ πρώτου συνταγματικοῦ ὑπουργείου.

Ἐλθὼν δ' εἰς τὴν πλατεῖαν εὗρον τὰ πράγματα κατά τι διαφέροντα ἀφ' ὅ,τι ὁ ὑπηρέτης μου μοὶ τὰ εἶχεν εἰπεῖ· δηλαδὴ ὁ στρατὸς παρασυρθεὶς ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν του εἰς παραγνώρισιν τῆς θέσεώς του ὡς ὀργάνου τῆς ἐκτελεστικῆς δυνάμεως, οὐ μόνον δὲν ἔκραζε «Ζήτω ὁ Βασιλεύς», ἀλλ' ἦν ὁ πρωταγωνιστὴς τοῦ ἐπαναστατικοῦ τούτου δράματος. Ἡσυχία ὅμως καὶ ἡμερότης πολλὴ ἐπεκράτει μεταξὺ ὅλων τῶν χιλιάδων αἵτινες ἐπλήρουν τὴν πλατεῖαν, καὶ περιέμενον τὴν ἀπόφασιν τοῦ Βασιλέως, ἐν ᾧ ἡ στρατιωτικὴ μουσικὴ ἐπαιάνιζε διασκεδάζουσα τὸν λαόν.

Ἐν τούτοις μικρὰ κίνησις παρὰ τὴν πύλην τῶν ἀνακτόρων ἀνήγγειλεν ὅτι ἔκτακτόν τι ἐκεῖ συνέβαινε. Πλησιάσας δὲ εἶδον ὅτι τὸ διπλωματικὸν σῶμα ἠθέλησε νὰ εἰσέλθῃ πρὸς τὸν Βασιλέα, ἀλλ' ἡ εἴσοδος τῷ ἀπηγορεύθη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Καλλέργη, εἰπόντος τῷ Αὐστριακῷ κ. Πρόκες, ὅστις ἦν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν πρέσβεων ὡς ὁ πρεσβύτερος, ὅτι αὗται ἦσαν ὑποθέσεις ἀφορῶσαι τὸ ἐσωτερικόν, καὶ εἰς ἃς οἱ ξένοι δὲν εἶχον ν' ἀναμιγῶσιν. Οὐχ ἧττον ὁ Κ. Καλλέργης, φρούραρχος, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ὢν τότε τῶν Ἀθηνῶν, εἶχε θεαθῆ μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἐξελθὼν τῆς οἰκίας τοῦ κ. Κατακάζη, καὶ πιθανὸν ἐνομίζετο ὅτι ὅ,τε πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας καὶ ὁ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐκ προοιμίων ἐγνώριζον ὅτι ἔμελλε νὰ τοῖς ἀπαγορεύσῃ τὴν εἴσοδον.

Ἀλλ' ὁ Βασιλεύς, μετά τινας δισταγμούς, ὧν ἄνευ οὐδέν ποτε ἔπραττε, περὶ τὴν πρωΐαν, ὑπέγραψε τήν τε σύγκλησιν τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως καὶ τὴν μεταβολὴν τοῦ ὑπουργείου, καὶ περὶ τὴν

ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ὁ στρατὸς εἰρηνικῶς καὶ ἐν τάξει ἐπέστρεψεν εἰς τοὺς στρατῶνάς του, καὶ ὁ λαὸς διελύθη καὶ ἡ πόλις ἐπανέλαβε τὴν συνήθη αὐτῆς ὄψιν. Φαίνεται δ' ὅτι ἢ ἄνευ ὁδηγιῶν εἶχεν ἐνεργήσει ὁ Κατακάζης ἢ ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα δὲν ἀνταπεκρίθη εἰς ὅ,τι ὑπέσχετο εἰς τὴν αὐλήν του, κατὰ πολλῶν τὸν διϊσχυρισμόν, ὅτι ὁ Βασιλεὺς θ' ἀνθίστατο εἰς τὴν στάσιν καὶ θὰ ἐκηρύττετο ἔκπτωτος. Ὅπως δήποτε μετεκλήθη ἀμέσως ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεώς του, καὶ περιπεσὼν εἰς δυσμένειαν, οὐδέποτε πλέον ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν.

Τὴν ἐπαύριον τῆς νυκτὸς ταύτης ἐπορεύθην εἰς τὸ ὑπουργεῖον, καὶ εὗρον ἤδη τὸν Ῥήγαν Παλαμήδην διάδοχον τοῦ Χρηστίδου, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ κρυβῇ πρῶτον καὶ εἶτα ν' ἀποδημήσῃ. Ὑπῆρξε δὲ πρώτη φροντὶς τῆς νέας κυβερνήσεως ν' ἀποβάλῃ πάντας ἀπολύτως τοὺς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ Βαυαρούς, στερουμένη οὕτω πολλῶν ἐμπείρων δημοσίων λειτουργῶν, πρὶν ἢ ἄλλους μορφώσῃ, ὅπερ καὶ δὲν ἠδύνατο, διότι τότε ἤρξατο καὶ ἐπὶ πολὺ ἐξηκολούθησεν ἐπιτεινομένη, γενικὴ τῶν δημοσίων πραγμάτων ἔκλυσις. Ἐγὼ δ' ἐξηκολούθουν ἣν εἶχον καὶ ἐπὶ Χρηστίδου ὑπηρεσίαν. Ὁ δ' ὑπ' ἐμὲ ὑπηρετῶν, ἀλλ' ἤδη ἀνωτέραν τῆς ἐμῆς ἐν τῷ ὑπουργείῳ ἐπιῤῥοὴν κτησάμενος Ἠλίας Καλαμογδάρτης, ἐνθουσιῶν ὑπὲρ τῆς μεταβολῆς ὡς ἱδρυούσης ἀκαταστρόφως τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ μεγαλεῖον, μ' ἐπειθανάγκασε νὰ γράψω Ὠδὴν εἰς τὴν Γ' Σεπτεμβρίου (Ἅπαντα, Α', Σελ. 92). Ἀσθενήσας δ' ἐκ τοῦ στήθους ὁ χρηστὸς νέος, μετέβη σχεδὸν ἀμέσως τότε εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅθεν καὶ δύω ποιημάτια μοὶ ἔπεμψεν ἐκδοθέντα εἰς τὴν «Πανδώραν» καὶ μετὰ μικρὸν ἀπεβίωσε.

Μία τῶν ἀσχολιῶν μου τότε ἐν τῷ ὑπουργείῳ ἦν ἡ μελέτη τοῦ ζητήματος κατασκευῆς σιδηροδρόμου, τοῦ πρώτου ἐν Ἑλλάδι, μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς. Τοῦτον ἐπρότεινε ν' ἀναλάβῃ ὁ Ἰταλὸς Φεράλδης, καὶ ἐγὼ θερμῶς ὑπεστήριζον τὴν ἰδέαν, κρίνων αὐτὴν ὡς γενναῖον βῆμα προόδου. Ἀλλ' ὁ ὑπουργός, ἵνα πεισθῇ περὶ τῆς ἀνάγκης τοιούτου ἔργου, ἐγκατέστησεν ἀστυνομικὸν

ὑπάλληλον εἰς τὴν Πειραϊκὴν ὁδόν, τὴν ἐντολὴν ἔχοντα ν' ἀριθμῇ καὶ ἀναγράφῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν διερχομένων αὐτὴν ἁμαξῶν, ἱππέων ἢ πεζῶν, ἵνα πεισθῇ ἂν ὑπῆρχεν ἀνάγκη αὐξήσεως τῆς συγκοινωνίας.

Τῆς μεταβολῆς πρῶτον ἔργον ἦν ἡ σύγκλησις τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως, ἥτις ἠνεώχθη διὰ Βασιλικοῦ λόγου τῇ 18 Νοεμβρίου, διελύθη δὲ τῇ 18 Μαρτίου 1844 μετὰ τὴν ἐνώπιον αὐτῆς ὁρκωμοσίαν τοῦ Βασιλέως εἰς τὸ ὑπ' αὐτῆς κανονισθὲν **Σύνταγμα**, μετριοπαθέστερον ἢ ὅ,τι προσεδοκᾶτο ἐκ συνελεύσεως προκυψάσης ἐκ στάσεως. Ὠφείλετο δὲ τοῦτο εἰς τὸ ὅτι τὸ κόμμα τὸ ἐξεγεῖραν τὴν στάσιν δὲν εἶχεν ἱκανὴν ἐπιῤῥοὴν ὥστε νὰ φέρῃ καὶ τῆς ἐκλογῆς του ἀντιπροσώπους, καὶ οἱ ἐκλεγέντες ἀντεπροσώπευον τοῦ λαοῦ καὶ οὐχὶ φατρίας τὰς ἀξιώσεις. Καθιερώθη δ' ἡ **γενικὴ ψηφοφορία** τῇ ἐπιμόνῳ ἐνεργείᾳ τοῦ πρέσβεως τῆς Γαλλίας Πισκατόρη, ὅστις, ὅτε ἐψηφίσθη, μετὰ θριαμβευτικῆς χαρᾶς ἀνέκραξε «Τὸ κατωρθώσαμεν». Πλὴν δὲ τοῦ συντάγματος, ἐξέδωκεν ἡ Συνέλευσις καὶ 18 ψηφίσματα, ὧν τὸ 6' ἀπέβλεπεν εἰς τὸ ν' ἀντικαταστήσῃ εἰς πάσας τὰς δημοσίας θέσεις αὐτόχθονας ἀντὶ τῶν τέως κατεχόντων τινὰς ἐξ αὐτῶν ἑτεροχθόνων. Τὸ μέτρον τοῦτο ὑπεστήριξε πρῶτος ὁ Σπύρο-Μήλιος, ὅστις, καίτοι ἑτερόχθων, οὐδόλως ὅμως ὑπ' αὐτοῦ προσεβάλλετο. Καὶ ὁ Βασιλεὺς δὲ μετ' ἀξιοκατακρίτου δειλίας δὲν ἐπροσπάθησε νὰ τὸ ἀποκρούσῃ, καὶ νὰ τὸ καταδικάσῃ ὡς ἀπαισίως διχάζον τὸ ἔθνος εἰς δύω ἐχθρὰ στρατόπεδα, καὶ διὰ νομοθετήματος τὴν πλεονεξίαν καθιεροῦν. Ἐν αὐτῷ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὡρίζετο, ὅτι οἱ μετὰ τὰ 1827 ἐλθόντες εἰς τὴν Ἑλλάδα μόνον μετὰ παρέλευσιν δύω ἐτῶν, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ 1846 ἐδύναντο νὰ καθέξωσι δημοσίαν θέσιν ἄλλην πλὴν προξενικῆς καὶ διδασκαλικῆς. Εἰς τὴν κατηγορίαν δὲ ταύτην καὶ ἐγὼ ὑπηγόμην. Δι' ὃ καὶ μίαν ἡμέραν, ὅτε ἐπορεύθην εἰς τὸ ὑπουργεῖον, μ' ἐκάλεσεν ὁ κ. Ῥήγας Παλαμήδης καὶ μοὶ εἶπε περίπου τάδε: «Γνωρίζετε τὰ ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ψηφισθέντα περὶ τῶν ἑτεροχθόνων. Αὗται εἰσὶν αἱ λυπηραὶ συνέπειαι τῶν ἐπαναστάσεων. Τὸ διάταγμα

περὶ ἀπομακρύνσεως ἡμῶν ἐκ τῆς ὑπηρεσίας ἠναγκάσθην συμφώνως πρὸς τὸ ψήφισμα νὰ ὑπογράψω πρὸ πολλῶν ἡμερῶν. Τὸ εἶχον κατάκλειστον εἰς τὸ συρτάριόν μου, μὴ θέλων νὰ σπεύσω εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὰ παιδία εἰς τὸ γραφεῖον (ἐννοῶν τοὺς συναδέλφους μου ὑπαλλήλους) δὲν μ' ἀφίνουν ἥσυχον, καὶ ἀπαιτοῦσι νὰ σᾶς τὸ κοινοποιήσω. Δὲν δύναμαι πλέον νὰ τοῖς τὸ ἀρνηθῶ». Καὶ οὕτω μοὶ ἔδωκε τὴν παῦσίν μου, ἣν σιωπῶν ἔλαβον καὶ ἀπῆλθον.

Ὅταν ἦλθον εἰς τὴν οἰκίαν μου, ἡ σύζυγός μου, εἰς ἣν ἀνέφερα τὸ ἀναγγελθέν μοι, τὸ ἐδέχθη μετὰ καρτερίας ἣν ἐθαύμασα, καθ' ὅσον καὶ τὰ χρηματικὰ ἡμῶν εἶχον κάκιστα. Ἡ προίξ της εἶχε μείνει εἰς χεῖρας τοῦ ἀδελφοῦ της καὶ γαμβροῦ μου, καὶ οὐδ' ἐλπὶς ὑπῆρχεν ἀνακτήσεως αὐτῆς. Μετὰ πολὺν δὲ χρόνον μόνον, ὅτε ἡ φιλτάτη μου ἀδελφή, ἥτις εἶχεν εὐγενὲς τὸ αἴσθημα καὶ ἀγγελικὴν τὴν καρδίαν, ἔλαβε τὴν μερίδα τῆς μητρικῆς της κληρονομίας, μᾶς τὴν ἔπεμψεν ὅλην εἰς ἀπότισιν τοῦ ἡμίσεος ὀφλήματος τοῦ ἀνδρός της. Ἐγὼ δ' αὐτὸς οὐδὲν σχεδὸν εἶχον τότε πλὴν τοῦ μισθοῦ μου, ὅστις ἐξέλιπε, καὶ οὐδὲν μᾶς ἐναπελείπετο ἢ νὰ τρεφώμεθα ὑπὸ τῶν γονέων μου μεθ' ὧν συνῳκοῦμεν. Μικρὰν δέ τινα χρηματικὴν ἀμοιβὴν ποριζόμενος μετ' ὀλίγον ἐκ Γαλλικῆς τινος ἐφημερίδος τῆς Σμύρνης, ἧς τὴν ἀλληλογραφίαν μοὶ ἐπρομήθευσεν ὁ κ. Εἴδενσταμ, σπουδαιότερα δέ τινα ἐξ ἀλληλογραφίας τῶν «Ἑωθινῶν Χρονικῶν» τοῦ Λονδίνου, ἣν ὤφειλον τῷ πρεσβυτέρῳ γυναικαδέλφῳ μου Γουλιέλμῳ, δείξαντος πάντοτε εὐεργετικὸν καὶ φιλάδελφον πρὸς ἡμᾶς ζῆλον, διὰ τούτων τῶν ἔργων καὶ ἄλλων αὐτοῖς ἀναλόγων, κατώρθωσα νὰ ἔχω αὖθις πόρον ἴσον σχεδὸν πρὸς τὸν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ μισθόν, μετὰ τῆς συναισθήσεως ὅτι εἰργαζόμην πολὺ τελεσφορώτερον ὑπὲρ τοῦ δημοσίου καλοῦ παρ' ἂν ἔγραφον νόμους οὓς οἱ ὑπουργοὶ δὲν ἀνεγίνωσκον ἢ δὲν ἐνόουν, ἔχων προσέτι καὶ καιρὸν περισσότερον, ὃν ἀφιέρουν εἰς φιλολογικὰς ἢ ἀρχαιολογικὰς ἐργασίας.

2.

Πανεπιστήμιον.

Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον μετακληθεὶς ἦλθεν ὁ Κωλέττης ἐκ Παρισίων, ὅπου διέμενεν ὡς πρέσβυς, καὶ ἐξελέγη μέλος, ἓν τῶν ἐπισημοτέρων, τῆς ἐθνοσυνελεύσεως. Ὡς δὲ πάντες ἔσπευδον πρὸς ἐπίσκεψίν του, τὸν ἐπεσκέφθην, εἷς τῶν πρώτων, καὶ ἐγώ, διότι καὶ σέβας πολὺ ἔτρεφον πρὸς αὐτόν, καὶ ὡς τὸν μεγαλοφυέστερον τῶν ἡμετέρων πολιτικῶν ἀνδρῶν τὸν ἐθεώρουν, καὶ εὐγνώμων τῷ ἤμην δι' ἃ πάντοτε μοὶ ἔδειξε φιλίας καὶ εὐνοίας αἰσθήματα. Ἰδίως δ' ἐπίστευον ὅτι ὁ Κωλέττης ἦν ὁ ὑπὲρ πάντας τοὺς πολιτευομένους Ἕλληνας τὴν ἰδέαν μέλλοντος μεγαλείου τῆς Ἑλλάδος θερμότερον ἐνστερνιζόμενος καὶ αὐτὴν τελικὸν ἔχων σκοπὸν πάσης τῆς πολιτείας του.

Ὡς δὲ μὲ εἶδε, μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος μὲ ἠρώτησε τίνα θέσιν κατεῖχον, καὶ μετ' ἀπορίας καὶ λύπης ἤκουσεν ὅτι ἀπεπέμφθην συνεπείᾳ τοῦ νόμου περὶ ἑτεροχθόνων· τῷ διηγήθην δὲ προσέτι ὅτι, εἰς ἀρχαιολογικὰς μελέτας ἰδίως ἐγκύψας, εἶχον ζητήσει τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου τοῖς ἑτερόχθοσι μὴ ἀπηγορευμένην θέσιν καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἀντὶ τοῦ παραιτηθέντος καὶ ἀναχωρήσαντος Α. Ῥόσς, ἀλλ' ὁ ὑπουργὸς κ. Τρικούπης ὅτι μοὶ τὴν ἠρνήθη, εἰπὼν ὅτι τὴν διδασκαλίαν τοῦ κλάδου τούτου ἀνέθηκεν εἰς τὸν Θ. Μανούσην, ὅστις ὅμως εἶχεν ἄλλην ἰδίαν ἕδραν. Ἐν τῷ διατάγματι οὗ συνεπείᾳ ὁ Μανούσης εἶχε διορισθῆ καθηγητής, ὅτε τὰ πάντα ἐγίνοντο διὰ διαταγμάτων ἐχόντων νόμου ἰσχύν, ἡ ἕδρα ἥτις τῷ ἀνετέθη ἐκ πρωτοβουλίας τῆς Ἀντιβασιλείας ἄνευ προτάσεως ὑπουργικῆς, ἐλέγετο ἐν τῷ γερμανικῷ κειμένῳ *der* ***Litteratur***, ἐν δὲ τῇ ἀπέναντι ἐκείνου γεγραμμένῃ Ἑλληνικῇ μεταφράσει, ἥτις ἐθεωρεῖτο ὡς ἐπίσης ἔγκυρος καὶ ἐπίσημος, τῆς ***Πολιτείας***. Μάτην τὸ ὑπουργεῖον ἐζήτησε τὴν διόρθωσιν τοῦ σφάλματος ἢ τὴν ἐξήγησιν τοῦ αἰνίγματος. Ἀπάντησιν οὐδεμίαν ἔλαβε,

ὡς τοῦτο τότε πολλάκις συνέβαινε, καὶ ὁ κ. Μανούσης αἰωρούμενος μεταξὺ τῶν δύω ἀντιφατικῶν ὁρισμῶν τῆς ἕδρας του, κατέφυγεν εἰς ἄλλον τρίτον, καὶ ὁτὲ μὲν ἐδίδασκεν ἱστορίαν, ὁτὲ δὲ στατιστικὴν ἢ πολιτειογραφίαν, ὡς τὴν ὠνόμασεν.

Ἐκ ταύτης λοιπὸν τῆς ἀμφιβόλου θέσεως θέλων νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ὁ κ. Τρικούπης, ὅστις εὐνούστατα διέκειτο πρὸς αὐτόν, τῷ ἀνέθηκε καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαιολογίας, ἅμα αὕτη ἐχήρευσε διὰ τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Α. Ῥόσς.

Ἀλλ᾽ ὁ κ. Κωλέττης ἔκρινεν ὅτι τοῦτο δὲν ἦν ἐν τάξει, καὶ τὴν 6 Αὐγούστου (1844) διορισθεὶς πρωθυπουργὸς μετὰ συναδέλφων τοῦ Κίτσου Τσαβέλα, τοῦ Ἀνδρ. Μεταξᾶ καὶ τοῦ Βάλβη, καὶ ἀναλαβὼν τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν, προσωρινῶς δὲ καὶ τὸ τῶν ἐξωτερικῶν καὶ τὸ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, μοὶ ἔπεμψε μίαν ἑσπέραν τὸν Ι. Νικολαΐδην (Λεβαδέα), σύμβουλον τότε παρὰ τῷ ὑπουργείῳ τούτῳ, ἵνα συνδιαλεχθῇ μετ᾽ ἐμοῦ περὶ τοῦ διορισμοῦ μου. Εἶπον δ᾽ αὐτῷ ὅτι, καὶ ἄλλοτε ἐν Μονάχῳ μαθήματα τοῦ Θειρσίου ἀκούσας, καὶ ἔκτοτε ἐπεδόθην κατ᾽ ἰδίαν εἰς ἀρχαιολογικὰς μελέτας, θεωρῶν αὐτὰς ἀναγκαιοτέρας εἰς τὸν Ἕλληνα ἢ εἰς πάντα ἄλλον· διὰ τοῦτο δὲν ἐδίσταζον ν᾽ ἀναδεχθῶ τὴν διὰ τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Ῥόσς κενωθεῖσαν καθέδραν. Ὁ δὲ κ. Νικολαΐδης συγχαρεὶς με διὰ τοῦτο, μοὶ προσέθηκεν ὅτι ὑπάρχει ἀφορμὴ ἵνα καταστῶ διπλασίως ὠφέλιμος, διότι ἡ θέσις τῶν μαθηματικῶν τοῦ γυμνασίου συνέπεσε νὰ χηρεύῃ τότε, καὶ δὲν εὑρίσκετο ὁ ἱκανὸς ἵνα καταλάβῃ αὐτήν, ὥστε ἠδυνάμην καὶ ταύτην τὴν διδασκαλίαν ν᾽ ἀναδεχθῶ. Πρὸς ταῦτα δὲ τῷ εἶπον ὅτι μέχρι τῆς εὑρέσεως ἀντικαταστάτου τοῦ ἐλλείποντος καθηγητοῦ προθύμως θ᾽ ἀνεδεχόμην νὰ διδάξω καὶ τὰ μαθηματικὰ εἰς τὸ Γυμνάσιον.

Μετὰ δύω ἡμέρας ἐπανῆλθεν ὁ κ. Νικολαΐδης, ἀλλ᾽ ἡ γλῶσσά του ἦν ὁπωσοῦν ἀλλοία· διότι μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ ὑπόθεσίς μου ἐπερατώθη καὶ εἶχε τὴν εὐχαρίστησιν νὰ μοὶ ἀναγγείλῃ ὅτι διορίζομαι καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν εἰς τὸ Γυμνάσιον, ἔχων τὴν ἄδειαν

νὰ διδάσκω καὶ τὴν ἀρχαιολογίαν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Ἀλλ' ἐγώ, διορῶν εἰς ταῦτα πρότασιν καὶ ἐπιθυμίαν αὐτοῦ τοῦ κ. Νικολαΐδου, εἰς ἣν πρὶν ἢ ἐνδώσῃ ὁ κ. Κωλέττης, ἤθελε ν' ἀκούσῃ καὶ τὴν ἐμὴν γνώμην, τῷ ἀπήντησα ὅτι ἀπατᾶται θεωρῶν τὴν ὑπόθεσιν περατωθεῖσαν, καθ' ὅσον τὰ προτεινόμενα κατ' οὐδένα τρόπον δὲν δέχομαι. Εἰς τὰ μαθηματικὰ ἐνέκυψα ἄλλοτε, ὅτε ἐσπούδαζον τὰ στρατιωτικά, καὶ ἤμην δυνατὸς εἰς αὐτά, ἀλλὰ τὰ παρημέλησα ἔκτοτε· καὶ δύναμαι μὲν εἰσέτι, καὶ δέχομαι προθύμως, μέχρις οὗ εὑρεθῇ ὁ κατάλληλος διδάσκαλος, ν' ἀναπληρώσω αὐτὸν εἰς τὸ γυμνάσιον, ἵνα μὴ ἀδικηθῇ ἡ σπουδάζουσα νεολαία, οὐχὶ ὅμως καὶ ν' ἀναδεχθῶ τακτικῶς καθέδραν διότι δὲν ἐπαγγέλλομαι. Ὁ κύριος σκοπός, τῷ προσέθηκα, δι' ὃν πρέπει νὰ μοὶ δοθῇ καὶ δι' ὃν θέλει γίνει δεκτὴ παρ' ἐμοῦ θέσις καθηγητοῦ ἔσται, οὐχὶ νὰ ὠφεληθῶ, ἀλλὰ νὰ ὠφελήσω ἐάν, καὶ καθ' ὅσον δύναμαι. Ἢ λοιπὸν διορίζομαι εἰς τὸ πανεπιστήμιον καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας, εἰς ἣν ἐπ' ἐσχάτων ἰδίως ἐνέκυψα, καὶ ἀναδέχομαι ἐκ περισσοῦ καὶ τὸ ἔκτακτον βάρος τῆς προσωρινῆς διδασκαλίας τῶν μαθηματικῶν, ἢ μένω ἰδιώτης ὡς μέχρι τοῦδε, καὶ δὲν δέχομαι τίποτε.

Ταύτην λαβὼν ὁ κ. Νικολαΐδης τὴν ἀπόκρισιν εἰς τόνον ὅστις τὸν ἔπειθε περὶ τοῦ ἀμετακλήτου αὐτῆς, ἀνεχώρησε, καὶ μετὰ δύω ἡμέρας μοὶ διεκοινώθη ὁ διορισμός μου ὡς ***Καθηγητοῦ τῆς Ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Πανεπιστήμιον.***

Ἀνυπερθέτως ἤρχισα παρασκευαζόμενος, καὶ μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας ἐποιησάμην ἔναρξιν τῶν παραδόσεων περὶ Ἱστορίας τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας, ἥτις δὲν ἐδιδάσκετο πλέον ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Ῥόσς.

Εἰς τὴν ἐναρκτήριον παράδοσιν δὲν ἐπορεύθην ἄνευ συγκινήσεως, διότι κατὰ πρῶτον ἔμελλον νὰ ὁμιλήσω ἐν δημοσίῳ, καὶ περὶ ἀντικειμένου σοβαροῦ, ἀπαιτοῦντος ὑπέρ τι καὶ ἄλλο βαθείας γνώσεις καὶ θετικάς. Εἶχε δὲ συῤῥεύσει καὶ πολυάριθμον ἀκροατήριον, κατὰ μέγα μέρος ἐκ περιέργων συγκείμενον, καὶ οὐκ ὀλίγων δια-

τεθειμένων εἰς χλεύην μᾶλλον ἢ εἰς ἐπιείκειαν πρὸς τὸν ἐναρχόμενον καὶ πρωτόπειρον. Δὲν συνετέλει δὲ πολὺ εἰς καθησύχασίν μου, ὅτι μεταξὺ τῶν ἀκροατῶν ἔβλεπον καὶ τινας ὧν ἐγνώριζον τὴν δυσμένειαν, καὶ ὅτι παρῆσαν ἐν προκαταλήψει καὶ ἐπὶ προμεμελετημένῳ σκοπῷ κατακρίσεως. Τοιοῦτοι δ' ἦσαν ἰδίως οἱ καθηγηταὶ κκ. Φαρμακίδης καὶ Μανούσης, ὧν ἐκεῖνος μὲν εἶχεν ἐν γένει τὸν χαρακτῆρα ὀξὺν καὶ φιλόψογον, οὗτος δέ, καὶ φύσει δύστροπος ὤν, μοὶ προσῆπτεν ἐν ταὐτῷ, ἐνδομύχως μὲν ὅτι κατέλαβον τὴν καθέδραν ἣν εἶχε προσθέσει εἰς τὴν ἰδικήν του ἵνα διορθώσῃ αὐτῆς τὴν ἀνωμαλίαν, εἰς τὸ προφανὲς δέ, ὅτι δὲν ἤμην τῆς τάξεώς των, οὐδὲ τῆς ὕλης ἐξ ἧς κατασκευάζονται οἱ σοφοὶ καὶ οἱ καθηγηταί, ἀλλ' ἐν λησμονῶν, ὅτι ὁ κατασκευάσας καὶ αὐτὸν εἰς καθηγητὴν ἤμην κατὰ μέρος ἐγὼ αὐτός, ὅτε ὡς σύμβουλος προϊστάμην τοῦ κλάδου τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἐνήργησα τὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τὰ τοῦ διορισμοῦ του.

Ὅπως δήποτε ἐγνώριζον ὅτι καὶ ἐκεῖνος καὶ ἄλλοι τινὲς παρῆσαν ἐκεῖ μόνον ἵνα ταμιεύσωσιν εἴ τι ἄτοπον ἀκούσωσιν ἐκπίπτον τῶν χειλέων μου, καὶ τὸ δημοσιεύσωσιν ἐλέγχοντες τὴν κυβέρνησιν διὰ τὴν ἄτοπον ἐκλογήν της. Καὶ αὐτὴ δ' αὕτη ἡ πεποίθησις, ὅτι ἀνεπιεικῶς ἐπιτηροῦμαι, ἦν φύσεως ὥστε νὰ μὲ ταράξῃ καὶ νὰ προκαλέσῃ τὰ ἄτοπα ἃ παρ' ἐμοῦ περιέμενον. Εἰς τοῦτο δὲ προσέτι συνετέλει καὶ ἡ περὶ τὴν μέθοδον τοῦ ὑλικοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας πρωτοπειρία μου, διότι ἔφερον μετ' ἐμαυτοῦ σημειώσεις τόσον κακογράφους καὶ συγκεχυμένας, ὥστε, μετ' ὀλίγον, ἐνώπιον τοῦ ἀκροατηρίου ἐνόησα ὅτι μὲ θορυβοῦσι μᾶλλον ἢ ὅτι μὲ ὁδηγοῦσι, καὶ ἠναγκάσθην, ἐγκαταλείπων αὐτάς, νὰ ἐμπιστευθῶ εἰς τὴν μνήμην μου καὶ εἰς ἀπροπαράσκευον καὶ αὐτοσχέδιον λόγον. Τοῦτο ὅμως, ἀντὶ νὰ μὲ βλάψῃ, μὲ ὠφέλησε πολὺ μᾶλλον, διότι ἤρχισα ὁμιλῶν ἐκ καρδίας, καὶ ἔβλεπον ὅτι ὁ λόγος μου εἰς τὰς καρδίας ὁμοίως ἀποτεινόμενος εἵλκυεν ἤδη τὴν προσοχήν, ἔφερεν ἀποτέλεσμα καὶ ἐθέρμαινε τὸ ἀκροατήριον, ἐκραγὲν ἐπὶ τέλους εἰς ῥαγδαίας χειροκροτήσεις. Μετὰ χαρᾶς δ' εἶδον τὴν

ἐπαύριον ὅτι οἱ ἐπικριταί μου οὐδὲν ἕτερον εὗρον νὰ ψέξωσι δημοσίως, πλὴν ὅτι μεταξὺ τῶν νεωτέρων πηγῶν μου ἀνέφερα δὲν ἐνθυμοῦμαι καὶ τίνα Γερμανὸν ἀρχαιολόγον, ὅστις δὲν ἦτον, εἶπον, ἄξιος τοιαύτης μνείας.

Καὶ ἐπί τινα μὲν ἔτι χρόνον ἐπέμεινα διδάσκων κατὰ σημειώσεις, ἃς εἶχον καταρτίσει δι' ὅλην τὴν σειρὰν τοῦ μαθήματος· ἀλλὰ μέχρι τέλους, καθ' ὅσον ἡ ἕξις καὶ ἡ πεποίθησις εἰς ἐμαυτὸν ηὔξανεν, ἐμάκρυνα αὐτὰς ἐντελῶς καὶ ἠρχόμην εἰς τὴν παράδοσιν ἑλίσσων μικρὰν λωρίδα χάρτου εἰς τοὺς δακτύλους μου, ἐφ' ὧν ἦν ἁπλῶς σημειωμένη ἡ σειρὰ τῶν ἀντικειμένων, περὶ ὧν προὐτιθέμην νὰ πραγματευθῶ, καὶ ηὐτοσχεδίαζον πάντοτε, πρὸς μείζονα εὐχαρίστησιν καὶ ἐμοῦ καὶ τῶν ἀκροατῶν μου. Αὕτη ἦν ἐπὶ μακρὸν ἡ μόνη σχεδὸν καὶ ἀναλλοίωτος τοῦ βίου μου ἐνασχόλησις, καὶ πᾶσαν κατέβαλλον ἐπιμέλειαν πρὸς αὔξησιν καὶ τελειοποίησιν τῶν ἀρχαιολογικῶν γνώσεών μου, καὶ ἵνα ὦ ἐνήμερος ὅσον ἐνῆν εἰς τὰ περὶ ἀρχαιότητος ἐν Εὐρώπῃ δημοσιευόμενα.

Περὶ δὲ τὰ δημόσια ὀλίγον ἢ οὐδόλως ἠσχολούμην, μὴ θέλων νὰ πολυπραγμονῶ ἐν οὐ δέοντι εἰς ὅ,τι δὲν ἀπέβλεπεν οὐδ' ἐμὲ οὐδὲ κἂν τὴν Ἑλλάδα, καθ' ὅσον ἐπὶ τῆς μακρᾶς ὑπουργείας τοῦ Κωλέττου τὰ τῆς κυβερνήσεως ἔβαινον ὁμαλῶς, καὶ οὐδὲν ζήτημα προήχθη ἐξάπτον τὸν εἰλικρινῆ πατριωτισμόν, οὐδὲ κἂν χορηγοῦν ἱκανὴν τροφὴν εἰς τῶν φατριῶν τὴν ἀντιπολίτευσιν. Καὶ μὲ ἤλεγχε μὲν πολλάκις ὁ Κωλέττης ὅτι καὶ ἐγὼ καὶ οἱ ὡς ἐμὲ δὲν μετεβαίνομεν εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἐκεῖ νὰ κατοικήσωμεν ἐπί τινα χρόνον καὶ νὰ πολιτογραφηθῶμεν, ἵνα ἐκεῖθεν ἐκλεγώμεθα βουλευταί, καὶ καταρτισθῇ οὕτως ἡ Βουλὴ ἐκ κρειττόνων στοιχείων· ἀλλ' ἐκ τῆς ὀρθοτάτης παραινέσεως ταύτης ἐγὼ οὐδόλως ἐδυνάμην νὰ ἐπωφεληθῶ, διότι καὶ αἱ περιστάσεις τῆς οἰκογενείας μου καὶ ἡ θέσις μου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ μ' ἐκώλυον.

Ἔκτοτε ἔτη τινὰ παρῆλθον μετὰ σπανίων συμβάντων ἀξίων ἀπομνημονεύσεως. Ἅπαξ, κατὰ τὰς θερμὰς ἡμέρας τοῦ θέρους, πρὸς ἀναψυχὴν τῆς συζύγου μου, ἐπὶ τῶν διακοπῶν μετέβημεν εἰς

Αἴγιναν, καὶ ὁ ναύαρχος Κανάρης εὐηρεστήθη νὰ μᾶς παραχωρήσῃ τὴν οἰκίαν του δι' ὅσον χρόνον ἐκεῖ ἐμείναμεν.

Δεινὴ δὲ συμφορὰ ἐπῆλθε καθ' ἡμῶν κατὰ τὰ 1846 ὅτε πρῶτον ἔπιον τὸ ποτήριον τῆς ἀληθοῦς καρδιοβόρου θλίψεως. Ὁ θάνατος κατὰ πρῶτον ἔκρουσεν εἰς τὴν θύραν μας. Ἐπιστρέφων μίαν ἡμέραν ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου, εὗρον τὸν δεύτερόν μου υἱόν, τὸν μικρὸν τριετῆ Ἀριστίωνά μου κοιμώμενον εἰς τὴν κλίνην του, καὶ ἔχοντα περιδεδεμένην τὴν κεφαλήν. Ἔμαθον δὲ παρὰ τῆς Καρολίνας ὅτι παίζων εἰς τὴν αὐλήν, ὠλίσθησε, καὶ ἐκτύπησε τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν λιθόστρωσιν, μεθ' ὃ τῷ ἐπῆλθεν ἔμετος, καὶ ἔκλαιεν ὡς ἂν ἐπόνει σφοδρῶς, πρὸ ὀλίγου δὲ μόνον ἐπραΰνθη καὶ ἀπεκοιμήθη. Τὸ πρᾶγμα ἐθεωρήθη ὡς ὀλίγου λόγου ἄξιον καὶ ἐκ τῶν συνεχέστατα συμβαινόντων· ἀλλ' ἐλαφρά τινα συμπτώματα ἀδιαθεσίας ἐξηκολούθει διατηρῶν ὁ Ἀριστίων, καὶ μετά τινας ἡμέρας ἠσθένησεν. Ἡ μήτηρ του τὸν κατέκλινε, καὶ μετεχειρίσθη τὰ εἰς τοιαύτας περιστάσεις χρήσιμα θεραπευτικὰ μέσα ὧν εἶχε τὴν πεῖραν. Τὴν ἑσπέραν ἐκείνην, ἀφ' οὗ ἐπανέλαβε τὰ ἰατρικά, ἐμείναμεν εἰς τὴν αἴθουσαν ἐκτὸς τοῦ δωματίου του συνδιαλεγόμενοι καὶ ἀναγινώσκοντες μέχρι τοῦ μεσονυκτίου, καὶ τότε ἀπήλθομεν νὰ κοιμηθῶμεν. Ἀλλ' ἡ Καρολίνα μοὶ εἶπεν ὅτι θέλει νὰ μείνῃ ἀκόμη ὥραν τινὰ παρὰ τῷ ἀσθενεῖ. Μόλις δὲ μία ὥρα παρῆλθε, καὶ εἰσελθοῦσα πρὸς ἐμέ, μὲ ἀφύπνισε καὶ μοὶ εἶπεν· «Ἂν θέλῃς ἀκόμη νὰ ἰδῇς τὸν υἱόν σου ζῶντα, ἐγέρθητι». Ἔντρομος ἀνέστην ἔῤῥιψα ἓν ἔνδυμα εἰς τοὺς ὤμους μου, καὶ μεταβὰς παρὰ τὴν κλίνην τοῦ φιλτάτου μου τέκνου, τὸ εὗρον παλαῖον πρὸς τὸν θάνατον. Ἀμέσως ἐξυπνήσαμεν τοὺς ὑπηρέτας καὶ τοὺς ἐπέμψαμεν εἰς ἀναζήτησιν ἰατροῦ. Μόλις δὲ περὶ τὰς δύω ἦλθεν ὁ κ. Πάλλης, καὶ ἔγραψε συνταγήν· ἀλλὰ πρὶν ἢ ἔλθουν τὰ ἰατρικὰ ὁ γλυκύς μου Ἀριστίων ἐξέπνευσεν, ὡς στρουθίον ἀποκοιμηθέν, εἰς τὰς ἀγκάλας ἡμῶν καὶ εἰς τὰς τοῦ ἰατροῦ. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸ αὐτὸ δωμάτιον, καὶ πλησίον τῆς μικρᾶς κλίνης τοῦ Ἀριστίωνος ἦν καὶ ἡ κλίνη τοῦ ἀδελφοῦ του Κλέωνος, ἐγείραμεν ἀμέσως μετὰ δακρύων ἐκεῖθεν τὸν προσ-

φιλῆ μας νεκρόν, καὶ τὸν μετεφέραμεν εἰς ἄλλο δωμάτιον. Σπαραξικάρδιον δ' ἦτον ὅτε τὸ πρωῒ ἐξυπνήσας ὁ Κλέων, τετραετὴς τότε, καὶ ἀποβλέψας πρὸς τὴν κλίνην τοῦ ἀδελφοῦ του, ἰδὼν δ' αὐτὴν κενήν, ἠρώτησε πρώτην ἐρώτησιν· «Ποῦ εἶναι ὁ Ἀριστίων;» Τῷ εἶπε δὲ ἡ μήτηρ του ὅτι ἐπειδὴ ἠσθένει, διέταξεν ὁ ἰατρὸς καὶ τὸν μετεκόμισαν ἀλλαχοῦ, εἰς ἄλλην πόλιν. — «Εἰς τὰ σκοτεινά;» εἶπε θαυμάζων ὁ μικρὸς Κλέων, καὶ ἡ ἀφελὴς αὕτη λέξις ὡς μάχαιρα εἰσῆλθεν εἰς τὴν καρδίαν μου, καὶ ἐῤῥίφθην ἐκτὸς τοῦ δωματίου κλαίων ἀπαραμυθήτως. Δι' ὅλης δὲ τῆς ἡμέρας ὁ Κλέων πληρῶν τεμάχια χαρτίου ἀτάκτων γραμμῶν, ἔλεγεν ὅτι γράφει ἐπιστολὰς εἰς τὸν ἀδελφόν του, καὶ μᾶς τὰς ἔδιδε νὰ τῷ τὰς πέμψωμεν. Τὰ χαρτία ταῦτα ἐναπέθεσα εἰς τὸν τάφον τοῦ ἀγαπητοῦ Ἀριστίωνος, οὗ ἡ εἰκὼν μένει μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης κεχαραγμένη εἰς τὴν καρδίαν μου, ὡς ἡ τῆς ἀγαθότητος καὶ γλυκύτητος.

Αὕτη τῆς τύχης ἡ προσβολὴ ὑπῆρξε φοβερὰ διὰ τὴν καρδίαν μου, ἔτι ἄπειρον ἕως τότε ἀληθοῦς καὶ βαθείας θλίψεως. Φιλοξενηθέντες δὲ μετὰ τὸν ἐνταφιασμὸν ὑπὸ τοῦ κ. Ἔϊδενσταμ ἐμείναμεν ἡ Καρολίνα καὶ ἐγὼ ἐπί τινα χρόνον εἰς Κηφισσίαν, ἐκπληττόμενοι διὰ τὴν παροῦσαν ἡμῶν κατάστασιν, καὶ ὅτι ἐδυνάμεθα νὰ ζῶμεν ὅταν ἐθραύσθη εἷς τῶν φιλτάτων κρίκων, οἵτινες μᾶς συνεῖχον εἰς τὴν ζωήν.

Κατὰ δὲ τὸ ἑπόμενον ἔτος, ἀφ' οὗ συνῆλθον ὁπωσοῦν ἠθικῶς, ἐπιδοθεὶς πάλιν εἰς τὴν φιλολογίαν, συνέταξα τὴν πολιτικὴν κωμῳδίαν «**Τοῦ Κουτρούλη τὸν γάμον**», καὶ ἐξέδωκα αὐτόν, ἐν ἀγνοίᾳ πάντων, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον **Χρηστοφάνους Νεολογίδου**, αἰνιττόμενον τὴν ἐν νέῳ λόγῳ ἀπομίμησιν τοῦ Ἀριστοφάνους. Ἀπέβλεπε δὲ ἡ ἀπομίμησις οὐχὶ εἰς ὅ,τι ὁ ἀθάνατος ποιητὴς ἔχει ἀμίμητον, τὴν δαιμόνιον κωμικὴν εὐφυΐαν καὶ ποιητικὴν μεγαλοφυΐαν του, ἀλλ' εἰς τὸν ἐξωτερικὸν τύπον τῶν ἀριστουργημάτων αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἤθελον νὰ ἐξοικειώσω τὸ ὀλίγον ἀναγινῶσκον αὐτὰ κοινὸν τῆς Ἑλλάδος. Σκοπός μου δὲ προσέτι ἦν καὶ ν' ἀποδείξω

ἐν αὐτῇ διὰ μακρῶν παραδειγμάτων ἣν ἐν ἰδίᾳ πραγματείᾳ εἶχον προαναπτύξει θεωρίαν, ὅτι ἡ σημερινὴ ἡμῶν γλῶσσα ἠδύνατο νὰ ποιῆται χρῆσιν πάντων σχεδὸν τῶν μέτρων ἃ παρεδέχετο ἡ ἀρχαία ποίησις, καὶ ὅτι τὰ κυριώτερα ἐξ αὐτῶν διετήρησεν ἐν παραδόσει, ἰδίως τὸ ἐπισημότερον πάντων τῶν δραματικῶν, τὸ ἰαμβικὸν τρίμετρον μετ' ἀναγκαίας τομῆς. Παρῆλθεν ὅμως καὶ τὸ μικρὸν τοῦτο ἔργον ἀπαρατήρητον οὐ μόνον διότι βεβαίως πολλῆς δὲν ἦν ἄξιον προσοχῆς, ἀλλὰ καὶ διότι μικρᾶς ἠξιοῦντο κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους πάντα τὰ παρ' ἡμῖν ἐκδιδόμενα, πλὴν τῶν διδακτικῶν τῶν ἐπιβαλλομένων τοῖς παιδίοις ὑπὸ τῶν διδασκάλων, ἢ καί τινων νομικῶν, χρησίμων τοῖς ὑπηρέταις τῆς Θέμιδος καὶ τοῖς διαδίκοις.

Μικρὸν μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ βιβλιαρίου τούτου, φέρων αὐτὸ εἰς τὸν κόλπον μου, ἀπῆλθον ἡμέραν τινὰ εἰς τοῦ Ἰακώβου Ῥίζου, τοῦ θείου μου, καί, ὅτε ἀνεχώρουν, ἐπιτηδείως χωρὶς οὐδεὶς νὰ μὲ ἰδῇ, τὸ ἀφῆκα εἰς μίαν γωνίαν τοῦ γραφείου του. Ὅτε δὲ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐπέστρεψα πάλιν νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ, μὲ ἠρώτησεν ἂν ἔτυχε νὰ ἰδῶ ἓν παραδοξότατον δραμάτιον ὃ εὗρεν ἐπὶ τοῦ γραφείου του, χωρὶς νὰ ἠξεύρῃ τίς τὸ τῷ ἔπεμψε, καὶ μοὶ ἀνεγίνωσκε χωρία ἐξ αὐτοῦ, καγχάζων θορυβωδῶς. Ἐγὼ δὲ οὐδὲν ὡμολόγησα, καὶ τὸν ἀφῆκα μετὰ ταῦτα μόνον νὰ μάθῃ τίς ἦν ὁ γελοιογράφος εἰς ὃν ὤφειλε τὸ δῶρον ἐκεῖνο. Ἓν ἀντίτυπον δ' ἔπεμψα ἀνωνύμως καὶ εἰς τὸν κ. Ζωχιόν, ἐκδίδοντα τότε δὲν ἐνθυμοῦμαι τίνα ἐφημερίδα, καὶ τιμῶντά με κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν διὰ τῆς φιλίας του ἧς, ἀγνοῶ διατί, μ' ἐστέρησεν ἔπειτα. Μετά τινας δ' ἡμέρας ὁ κ. Ζωχιὸς μοὶ ἔπεμψε τὴν κωμῳδίαν, γράφων μοι ὅτι ἔλαβε τὸ ἔργον τοῦτο ἠγνόει παρὰ τίνος παρακαλοῦντος νὰ ποιήσηται μνείαν αὐτοῦ εἰς τὰς στήλας του· ἐπειδὴ δ' ὁ ἴδιος δὲν ἦν λίαν τρίβων περὶ τὴν ποίησιν, μοὶ ἐζήτει νὰ τὸ ἀναγνώσω, καὶ νὰ γράψω μικρὰν ἐπιφυλλίδα περὶ αὐτοῦ. Ἡ θέσις μου ἀπέβαινε δύσκολος, καὶ ὁπωσοῦν ἀστεία· ἀλλὰ δὲν ἠρνήθην, καὶ τῷ ἔπεμψα μακρὰν ἐπίκρισιν, ἢ μᾶλλον αὐστηροτάτην κατάκρισιν τοῦ ἔργου τοῦ παρα-

βαίνοντος, ὡς διϊσχυρίσθην, πάντας τοὺς κοινοὺς καὶ πασιγνώστους κανόνας καὶ τῆς στιχουργίας καὶ τῆς δραματικῆς. Τὴν κατάκρισιν δὲ ταύτην ὁ κ. Ζωχιός, εἰς ἐμὲ πληρέστατα πιστευθείς, κατεχώρισε μετὰ πάσης προθυμίας εἰς τὴν ἐφημερίδα του.

Τῆς κωμῳδίας ταύτης μετά τινα ἔτη ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Σάνδερς, ὁ ἐκ νέας Στρελίτσης, Γερμανικὴν μετάφρασιν ἔμμετρον, ἀλλ' ἀτελῆ ἕνεκα τῶν εἰς ξένον δυσκαταλήπτων ἰδιωτισμῶν καὶ λεπτοτήτων τῆς νεοελληνικῆς. Τούτου ἕνεκα, εἰς μετὰ ταῦτα χρόνους, ἠναγκάσθην τὴν ἄδειάν του λαβών, νὰ ἐκδώσω νέαν ἐμὴν μετάφρασιν. Διὰ τοὺς χοροὺς δὲ τῆς κωμῳδίας συνέταξε μουσικὴν ὁ καθηγητὴς τοῦ ἐν Παρισίοις Ὠδείου (Conservatoire) κύριος A. Danhauser, ἐκδοθεῖσαν ἐν Βερολίνῳ.

Πλὴν δὲ τούτου τοῦ ἔργου, τὰς περισσευούσας στιγμάς μου ἐκ τῶν ἀρχαιολογικῶν μελετῶν καὶ εἰς ἄλλα ἔτι κατέτριβον τῆς ἐλαφρᾶς φιλολογίας. Ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1847 ὁ ποτὲ συμμαθητής μου Γρ. Καμπούρογλους ἵδρυσε περιοδικὸν τερπνῆς καὶ ὠφελίμου ἀναγνώσεως. Ἵνα δὲ καταστήσῃ αὐτὸ ποικιλώτερον καὶ πληρέστερον τῶν προηγηθέντων, τῆς «Ἴριδος», τοῦ «Ἐρανιστοῦ», τῆς «Ἠοῦς», τῷ ἔδωκε μείζονα ἔκτασιν, τὸ ἐκόσμησε δι' εἰκονογραφιῶν καὶ ἀπέβλεψεν εἰς ὕλην πρωτότυπον καὶ πλουσίαν πολλοὺς προσλαβὼν συνεργάτας. Ἀπετάθη δὲ καὶ εἰς ἐμέ, ὅστις καὶ τὸ ὄνομα ***Εὐτέρπη*** τῷ ἔδωκα ὡς καὶ ἣν ἔφερε πάντοτε ἐπιγραφὴν ἐκ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου. Πολλὰ δὲ καὶ ἔγραψα ἐν αὐτῷ, καὶ ξένων μυθιστορημάτων μεταφράσεις, ὡς τὸν «Πλοίαρχον Πάμφιλον» τοῦ Ἀλ. Δυμᾶ, καὶ τοὺς «Ἱππότας τοῦ Στερεώματος», τοῦ Παύλου Φεβάλ, καὶ πρωτότυπα διηγήματα, καὶ ἔμμετρά τινα, οἷον μύθους καὶ ἐξ ἐπιστημῶν περίεργα.

Κατὰ τὸν Αὔγουστον ($^{9}/_{21}$) τοῦ 1847 μετὰ βαρυθυμούσης καρδίας συνώδευα εἰς τὸν τάφον του ἕνα τῶν σπουδαιοτέρων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, τὸν τότε πρωθυπουργεύοντα καὶ πρόεδρον τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας, ἧς ἐγὼ ἤμην γραμματεύς, τὸν Ἰωάννην Κωλέττην. Καὶ προΐστατο μὲν εἰσέτι

μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας του πανισχύρως τοῦ Γαλλικοῦ κόμματος, ὅτε δυστυχῶς ἡ Ἑλλὰς εἰσέτι διεσχίζετο εἰς κόμματα ἐξωτερικά· ἀλλὰ καθ᾿ ἣν εἰς διαφόρους περιστάσεις ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ τὸν γνωρίσω, ἐξετίμων αὐτὸν ὡς καρδίαν ἔχοντα θερμῶς πατριωτικήν, εὐρεῖαν διάνοιαν, μείζονα εὐφυΐαν, καὶ χαρακτῆρα ἀνδρικώτερον ἢ πάντες οἱ πολιτικοὶ αὐτοῦ ἀντίπαλοι. Ἐπὶ τῆς τελευταίας ὑπουργείας του (1844—1847) εἶχε νὰ παλαίσῃ ἰδίως κατὰ τῆς Πύλης ἐν τῇ ὑποθέσει τοῦ Ὀθωμανοῦ πρέσβεως Μουσούρου, ὅτε ἐπέπληξεν αὐτὸν ὁ Βασιλεὺς διότι ἠρνήθη ἐπικύρωσιν διαβατηρίου εἰς ὑπασπιστὴν βασιλικόν· προσέτι δὲ καὶ κατὰ τῆς δυστροπίας τοῦ Ἄγγλου πρέσβεως εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Πασιφίκου.

3.

Ἐκδρομή.

Κατὰ δὲ τὸν Σεπτέμβριον 1848 ὁ πρέσβυς τῆς Αὐστρίας κ. Πρόκες, ὅτε ἡμέραν τινὰ τὸν ἐπεσκεπτόμην, μοὶ ἐπρότεινεν ἂν θέλω νὰ συναπέλθωμεν εἰς ὀλιγοήμερον περιοδείαν κατὰ τὴν Πελοπόννησον. Ἐδέχθην δ᾿ ἐγὼ τοῦτο μετὰ πολλῆς προθυμίας, καὶ ὡς γενικὸν σχέδιον διεγράψαμεν ὅτι θέλομεν διέλθει διὰ τοῦ κέντρου τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἐπισκεφθῆ τὴν Ὀλυμπίαν, προσπαθοῦντες ὅσον ἐνδέχεται ν᾿ ἀποφεύγωμεν τὰς γνωστὰς καὶ πολυφοιτήτους ὁδούς, καὶ ὅρον ἔχοντες νὰ ἐπισκεπτώμεθα πάντα τ᾿ ἀρχαῖα λείψανα ὅσα ἔκειντο ἐπὶ τῆς ἡμετέρας διευθύνσεως ἢ παρ᾿ αὐτήν.

Τὰ καθέκαστα τῆς ὁδοιπορίας ταύτης δὲν θέλω ἐκθέσει ἐνταῦθα, διότι τὰς ἐπ᾿ αὐτῆς ἀρχαιολογικάς μου παρατηρήσεις καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ αὐτῆς πορίσματα συνέταξα εἰς μακρὸν ὑπόμνημα Γαλλιστί, καὶ ἔπεμψα αὐτὸ εἰς τὴν Γαλλικὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιγραφῶν, ἧς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐκδόσεως τοῦ πρώτου τόμου τῶν Ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν ἤμην ἤδη μέλος ἀντεπιστέλλον· ἡ δ᾿ Ἀκα-

δημία ἐξέδωκε τὴν πραγματείαν ταύτην εἰς τὴν συλλογὴν τῶν *Ὑπομνημάτων τῶν ξένων λογίων* (mémoires des savants étrangers). Ὅ,τι δ' οὐχ ἧττον μ' ἐκολάκευσε καὶ μὲ ἐξέπληξεν ἦν ὅτι μετὰ τοῦ κειμένου ἔκρινεν οὐχὶ ἀναξίας δημοσιεύσεως καὶ εἰκόνας τινὰς τοπίων, ἃς ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ μου ἐνώπιον τινῶν τῶν ὡραιοτέρων ἢ τῶν τοπογραφικῶς περιεργοτέρων θέσεων τῆς Πελοποννήσου, εἶχον ὅπως δήποτε χαράξει εἰς τὸ χαρτοφυλάκιόν μου καὶ προσαρτήσει εἰς τὸ ὑπόμνημα.

Τινὰς ὅμως περιστάσεις τῆς ὁδοιπορίας περὶ ὧν, ὡς ξένων εἰς τὴν ἐπιστήμην, δὲν γίνεται λόγος ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἐκθέσει μου δὲν θέλω ν' ἀφήσω ἀμνημονεύτους.

Ἐξ Ἀθηνῶν ἀνεχωρήσαμεν τῇ 2 Ὀκτωβρίου ἐφ' ἁμάξης, συνοδευόμενοι καὶ ὑπὸ τῆς Κας Πρόκες μέχρι Ἐλευσῖνος, ὅπου μετὰ τὸ πρόγευμα ἡ μὲν σύζυγος τοῦ πρέσβεως ἀποχαιρετήσασα ἡμᾶς, ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας, ἡμεῖς δ' ἔφιπποι ἐξηκολουθήσαμεν τὴν ὁδοιπορίαν εἰς Μέγαρα. Παρηκολούθει δὲ τὸν κ. Πρόκες καὶ ὁ νέος παιδαγωγὸς τῶν τέκνων του κ. Σβὰβ (Schwab) καὶ εἷς τῶν ὑπηρετῶν του, ὅστις ὥρας τινὰς προπορευόμενος πάντοτε, παρεσκεύαζε τὰ τοῦ ἑσπερινοῦ ἡμῶν καταλύματος.

Διὰ Μεγάρων καὶ τοῦ Ἰσθμοῦ διηυθύνθημεν πρὸς τὴν Κόρινθον, καὶ ἐκεῖθεν παρὰ τὸν κόλπον ἐξακολουθήσαντες ἐπεσκέφθημεν τὰ ἐρείπια τῆς Πελλήνης, καὶ τὸ ἑσπέρας, ἀφιχθέντας εἰς Τρίκκαλα, μᾶς ὡδήγησεν ὁ προὔχων τοῦ τόπου Ἀνδρέας Νοταρᾶς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ δημάρχου Σπύρου Δούζουλα, ὅπου κατελύσαμεν. Ἦν δὲ τοῦ Νοταρᾶ ἡ σύζυγος ἡ δευτέρα θυγάτηρ τοῦ Καραϊσκάκη, αὕτη ἐκείνη ἣν μετὰ τῆς ἀδελφῆς της ἐπετρόπευον ἐγὼ ἄλλοτε, ὅτε καὶ διεκρίνετο ἐπὶ χάριτι καὶ ἠρέσκετο ἐπὶ κομψοπρεπείᾳ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν Ἀθηνῶν. Ἤδη δ' εὕρομεν αὐτὴν οὐδέν, ὡς ἄλλοτε, φέρουσαν τοῦ συρμοῦ, ἀλλὰ πολυτελῆ βαρεῖαν καὶ ποδήρη γοῦναν ὡς πρέπει εἰς σεβασμίαν οἰκοδέσποιναν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, σεμνὴν ὡς Πηνελόπην, ἀλλὰ καὶ τοὺς τρόπους μᾶλλον δειλήν, καὶ σχεδὸν μὴ τολμῶσαν νὰ ἐγείρῃ πρὸς ἡμᾶς τὸ βλέμμα ἢ ν' ἀνοίξῃ τὰ χείλη

της. Τῇ δ' ἐπαύριον, ὅτε ἐπανήλθομεν εἰς τοῦ κ. Νοταρᾶ ἵνα τὸν ἀποχαιρετίσωμεν, ἡ κυρία μᾶς ἐμήνυσεν ὅτι ἀσθενεῖ καὶ δὲν τὴν εἴδομεν πλέον.

Ἐκ Τρικκάλων πρὸς τὰ τραχέα καὶ μεγαλοπρεπῶς γραφικὰ Ἀροάνια ὄρη χωροῦντες, διηυθύνθημεν παρὰ ταῖς ὄχθαις τοῦ Στυμφάλου καὶ τοῦ Φενεοῦ εἰς Σόλον, ἔνθα μᾶς ἐξένισεν ὁ κ. Σολιώτης, υἱὸς τοῦ Νικολάου Σολιώτου, τοῦ πρώτου ὅστις κατὰ τὰ 1821, ἀφ' οὗ ἠγέρθη ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας ἐν Λαύρᾳ, συνεπλάκη μετὰ Τούρκων καὶ ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως. Κεῖται δ' ὁ Σόλος ἂν οὐχὶ ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Νωνάκριδος, ἀλλ' οὐχὶ μακρὰν αὐτῆς, καὶ ἐκεῖθεν ἀπεφασίσαμεν νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὴν περὶ τὰς δύω ὥρας ἀπέχουσαν πηγὴν τῆς Στυγός, καὶ ἐλάβομεν ὑελίνην φιάλην ἣν ὁ κ. Σβὰβ ἐκρέμασε περὶ τὴν ὀσφύν του ὑποσχόμενος εἰς τὸν ἡμέτερον ἀμφιτρύωνα νὰ τῷ φέρωμεν ἐν αὐτῷ ὕδωρ ἐκ τῆς πηγῆς τῶν καταχθονίων. Ἀλλ' ὁ κ. Σολιώτης μᾶς ἐβεβαίου ὅτι τοῦτο ἦν ἀδύνατον, διότι κατὰ Παυσανίαν τὸ ὕδωρ τῆς Στυγὸς ἔθραυε πᾶν ἀγγεῖον πλὴν ἂν ἦν κατεσκευασμένον ἐξ ὄνυχος ὄνου.

Ἀπὸ Σόλου ἐτράπημεν πρὸς νότον, καὶ διήλθομεν κοιλάδα κατάφυτον. Ἀλλ' εἰς τὸν μυχὸν αὐτῆς ἠναγκάσθημεν ν' ἀφιππεύσωμεν, διότι εὑρέθημεν ἀπέναντι ἀγρίων καὶ ἀβάτων κρημνῶν, οἵτινες σχεδὸν κάθετοι κατέρχονται ἐπὶ χιλιάδας ποδῶν, ἐνώπιον αὐτόχρημα Ἑλληνικῆς Ἑλβετίας. Μακρόθεν δ' εἴδομεν κάθετον γραμμὴν μέλαιναν ἥτις ἦν ἡ ἐκ τῆς κορυφῆς ὡς βροχὴ καταῤῥέουσα Στὺξ καὶ ἐνοήσαμεν τὴν καταχθόνιον ὑπόληψιν ἣν αὕτη εἶχε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, καὶ ἧς μέρος διετήρησε μέχρι τοῦδε. Ὅτε ἠθελήσαμεν ν' ἀναῤῥιχηθῶμεν μέχρις αὐτῆς, ὁ νέος βοσκὸς ὅστις μᾶς ἐδόθη ὡς ὁδηγὸς ἐπροσπάθησε νὰ μᾶς ἀποτρέψῃ, λέγων ὅτι τὸ μέρος ἐκεῖνο εἶνε κατοικία **ἀερικῶν καὶ Νεραΐδων**, ὅτι εἶναι **Διότοπος** (τὴν λέξιν πιθανῶς ἐκλαμβάνων παράγωγον τοῦ **διαβολότοπος**). Ἡμεῖς ὅμως, ἀνώτεροι καὶ τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νέων προλήψεων, προέβημεν θαῤῥούντως, καὶ ἑκὼν ἄκων προηγήθη ὁ

ὁδηγός, ὃν κατὰ πόδας ἠκολούθει ὁ κ. Σβάβ, ἡμεῖς δ' εἰπόμεθα ὀλίγον μετ' αὐτούς. Ἡ ὁδὸς ἔβαινε παρὰ τοὺς πρόποδας, βαθμηδὸν ἀνιοῦσα πρὸς τοῦ ὄρους τὰ ὑψηλότερα. Ἀλλ' οἱ πρόποδες ἦσαν καὶ οὗτοι λόφοι, πολλάκις τραχεῖς, ἐρειδόμενοι εἰς τοῦ ὄρους τὴν ῥάχιν, δι' ὃ ἠναγκαζόμεθα νὰ διατέμνωμεν αὐτοὺς ἀναβαίνοντες καὶ καταβαίνοντες ἀλληλοδιαδόχως αὐτῶν τὰ πλευρά. Τοῦτο ἦν δυσάρεστον καὶ κοπιαστικόν, δι' ὃ καὶ ἀποταθεὶς πρὸς ἐμὲ ὁ κ. Πρόκες, μοὶ εἶπεν ὅτι οἱ ὁδηγοὶ οὗτοι εἰσὶν ἀγροῖκοι καὶ ἀμαθεῖς, καὶ τοῦ κοινοτέρου νοὸς στερούμενοι, καὶ ἀντὶ ν' ἀναβοκαταβαίνωμεν οὕτω τὰ δύσβατα ἐκεῖνα ὕψη, ὧν ἕκαστον εἶχε διαστάσεις μικροῦ ὄρους σχεδὸν καὶ αὐτό, ἁπλούστερον θὰ ἦν ἕνα ἐξ αὐτῶν ν' ἀναβῶμεν μέχρι τῆς κορυφῆς, δι' ἧς ἐρείδεται εἰς τὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους αὐτοῦ, καὶ ἐκεῖθεν ν' ἀκολουθήσωμεν, ὑπεράνω τοῦ κυματισμοῦ τῶν προπόδων, γραμμὴν ἥτις ἔσται εὐθεῖα καὶ ἄπονος.

Καὶ ταῦτα λέγων ὁ κ. Πρόκες, ἐτράπη πρὸς τὴν διεύθυνσιν ἣν συνίστα ἐγκαταλείψας τὸν ὁδηγόν. Ἐγὼ δέ, καὶ ἵνα μὴ ἀποσκιρτήσω ἀπὸ τοῦ σεβαστοῦ μου συνοδοιπόρου, καὶ διότι πλείστην εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ὁδοιπορικὴν ἐμπειρίαν τοῦ ἐπισήμως ***Ἀνατολικοῦ*** (d'Osten) ἐπονομασθέντος ἀνδρὸς ἕνεκα τῶν ἐν Ἀνατολῇ περιηγήσεών του, ἠκολούθησα αὐτὸν ὅπου μὲ ὡδήγει. Καὶ ἀληθῶς μετ' ἀνάβασιν οὐκ ὀλίγον μακρὰν ἀφίχθημεν ὑπεράνω τῶν λόφων, καὶ ἠρχίσαμεν ἐκεῖθεν τὴν εὐθεῖαν, ἀλλὰ πάντοτε ἀνιοῦσαν νὰ τέμνωμεν πρὸς τὴν ἀπέναντι ἡμῶν ὡς μέλαιναν κάθετον γραμμὴν ἐπὶ τῶν ἐρυθρῶν βράχων φαινομένην πηγὴν τῆς Στυγός. Ἡ ὁδὸς ὅμως αὕτη ἣν ἐπενοήσαμεν δὲν εἶχε μὲν ἀναβάσεις καὶ καταβάσεις, ἀλλ' ὡς ταχέως εἴδομεν, ἦν πολλάκις σχεδὸν ἄβατος, διότι τὸ ὄρος εἶχε τὴν κλίσιν λίαν ἀπότομον. Καθ' ὅσον δὲ προύβαίνομεν πρὸς τὰ ἄνω καὶ οἱ λόφοι ἐξέλειπον, ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν ἐβυθίζοντο κρημνοὶ εἰς ἀχανῆ βάθη, ὡς κρημνοὶ ὑψοῦντο καὶ ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν ἡμῶν, τὸ δὲ ἔδαφος συνέκειτο ἐκ χυτῶν λιθαρίων, ἅτινα εἰς πᾶν βῆμα ἐνέδιδον, καὶ ἐκυλίοντο εἰς τὴν ἄβυσσον. Εἴς τινα ἀπόστασιν τὸν Κ. Πρόκες ἀκολουθῶν, συνεχῶς

ἐδίσταζον ποῦ νὰ θέσω τὸν πόδα, ἵνα μὴ ἀκολουθήσω τὰ καταῤῥέ-
οντα λιθάρια, ἤλλαζον διεύθυνσιν, διεσκέλιζον χάσματα ὅπου
τοῦτο ἔβλεπον ἐφικτόν, καὶ πάντα κίνδυνον ὃν κατώρθουν νὰ
ὑπερπηδήσω διεδέχοντο ἄλλοι μείζονες. Τέλος ἔφθασα εἰς μέρος
ὅθεν περαιτέρω νὰ προβῶ δὲν ὑπῆρχεν ἐλπίς. Εἰς πλάτος τόσον,
ὥστε ἀδύνατον μοὶ ἦν νὰ τὸ ὑπερβῶ δι' ἑνὸς ἅλματος, ὁ βράχος
οὐδεμίαν εἶχεν ἐξοχὴν εἰς ἣν νὰ στηρίξω τὸν πόδα ἄνευ φόβου τοῦ
νὰ κατακυλισθῶ εἰς βάθος χιλιάδων ποδῶν· θάμνος δ' οὐδ' ὁ ἐλά-
χιστος ἐφύετο πέριξ, ὥστε νὰ προσπαθήσω κἂν, ἀπ' αὐτοῦ ἐξαρ-
τώμενος νὰ ῥιφθῶ εἰς τὸ ἀπέναντι χεῖλος τοῦ χάσματος· τὸ δὲ
δεινότερον, ὅτι οὐδ' ὀπίσω ἐδυνάμην νὰ στραφῶ, διότι, ἵνα φθάσω
μέχρι τοῦ σημείου ἐκείνου εἶχον κινδυνεύσει πολλάκις, καὶ ἡ ἐπι-
στροφὴ ἐδύνατο νὰ μοὶ ἀποβῇ ὀλεθρία· ἔμενον λοιπὸν ἐκεῖ ἐν ἀμη-
χανίᾳ, καὶ παρ' ὀλίγον νὰ μὲ καταλάβῃ σκοτοδινία, ἥτις θὰ μὲ
κατεκρήμνιζεν ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἐλπίδος σωτηρίας.

Ἐν τούτοις ὁ κ. Πρόκες, μὴ βλέπων με νὰ τὸν παρακολουθῶ,
ἐστράφη καὶ ἐφώναξε πρὸς ἐμέ· ἀλλ' ἀκούσας καὶ ἰδὼν τὴν ἐπι-
σφαλεστάτην μου θέσιν, ὠχρίασε, καὶ ἤρχισε μεγαλοφώνως νὰ
καλῇ τὸν ὁδηγόν. Μετά τινα δὲ λεπτὰ ἠκούσαμεν τοῦτον μακρό-
θεν ἀποκρινόμενον, καὶ τέλος τὸν εἴδομεν ὡς δορκάδα πηδῶντα ἐπὶ
τῶν κρημνῶν καὶ πρὸς ἡμᾶς διευθυνόμενον. Ὅτε δ' ἔφθασε πλη-
σίον, μὲ ἠρώτησε τί μ' ἔφερε εἰς τ' ἄβατα ἐκεῖνα μέρη, καὶ ἂν
ἐκεῖ ἀνέβην τὸν ἄφευκτον ζητῶν θάνατον. Ἔπειτα δὲ στηρίξας τὸν
ἕνα του πόδα εἰς μικράν τινα ἀλλὰ στερεὰν τοῦ βράχου προεξο-
χήν, ἐκτείνας δὲ πρός με τοὺς δύω του στιβαροὺς βραχίονας, μ' ἔλα-
βεν ἐκ τῶν δύω χειρῶν, μοὶ ἐδίδαξε ποῦ νὰ θέσω τὸν ἕνα μου
πόδα εἰς τὴν αὐτὴν λιθίνην βάσιν, προστατευόμενον ὑπὸ τοῦ ἐδικοῦ
του, καὶ οὕτω τότε, ἰσχυρῶς συρόμενος ὑπ' αὐτοῦ ὑπερεπήδησα τὸ
ὑπ' ἐμὲ χαῖνον βάραθρον, καὶ ἐπάτησα εἰς ἔδαφος σχετικῶς ὁμα-
λώτερον. Ἐκεῖ μᾶς περιέμενεν ὁ κ. Πρόκες, ὅστις τρέμων ὅλος καὶ
ἄφωνος, παρίστατο μετὰ τεταμένων τῶν ὀφθαλμῶν εἰς τὸ συγκι-
νητικὸν μικρὸν δρᾶμα, οὗ λίαν ἀμφίβολος ἦν ἡ ἔκβασις. Ἅμα δ' εἶ-

δεν αὐτὸ αἰσίως λυθέν, ἐκήρυξεν ὅτι δὲν δύναται καὶ δὲν θέλει νὰ προβῇ περαιτέρω, καὶ κατ' ἐντολήν του μᾶς ἔφερεν ὁ ὁδηγὸς εἰς οὐ πολὺ ἀπέχουσαν ἀσφαλεστέραν τινὰ θέσιν, ἔνθα ἐπὶ λίθου ἐπιπέδου, ἔχοντος περίπου τὰς διαστάσεις τραπέζης, ἐκαθήσαμεν ἀμφότεροι ἵνα συνέλθωμεν ἐκ τῆς σφοδρᾶς ἡμῶν συγκινήσεως. Μετὰ ταῦτα δ' ἐτράπημεν τὴν ὁδὸν τῆς ἐπιστροφῆς, ἀσφαλεστέραν τῆς ἣν εἴχομεν ἀναβῆ, διότι αὐτὴν μᾶς κατέδειξεν ὁ ἤδη οὐχὶ πλέον τοσοῦτον περιφρονητὸς καὶ ἀγροῖκος εἰς τὸν κ. Πρόκες φαινόμενος ὁδηγός. Εἰς ταύτην δ' ἡμᾶς αὐτὸς καταθείς, ἐπέστρεψεν εἰς τὸν συναναβάτην του κ. Σβάβ, ὃν εἶχεν ἀφήσει νὰ περιμένῃ εἰς τὸν πυθμένα βαθείας χαράδρας.

Ἄνευ δ' ἄλλου συμβάντος, ἀλλὰ μεθ' ὑποτρέμοντος βήματος, κατήλθομεν ἤδη τὸ ὄρος, παρατηροῦντες πρὸς ἀλλήλους ὅτι τόσον ἄδικον δὲν εἶχεν ὁ ὁδηγὸς λέγων ὅτι τὴν Στύγα φρουροῦσιν *ἀερικὰ* ἀποδιώκοντα τοὺς τολμῶντας τὴν ἀνάβασιν. Εἰς τὴν πεδιάδα δ' εὑρόντες τοὺς ἵππους ἡμῶν ὅπου τοὺς εἴχομεν καταλίπει, ἐπέβημεν αὐτῶν, καὶ ἐπεστρέψαμεν εἰς τὴν πόλιν, ἄνευ τοῦ κ. Σβὰβ καὶ τοῦ ὁδηγοῦ, οὓς καὶ μάτην περιεμείναμεν ἐπὶ ὥρας. Ἀνήσυχος τέλος γενόμενος, ἐξῆλθον ἐγὼ εἰς ἀναζήτησιν αὐτῶν, καὶ ἀναβαίνων τοὺς πέριξ λόφους, ὅθεν ἐδυνάμην μακρὰν νὰ βλέπω, καὶ κράζων ν' ἀκούωμαι, περιεσκόπουν πάσας τοῦ ὄρους τὰς στενωποὺς καὶ ἔκραζον μεγαλοφώνως· ἀλλ' οὐδεμία ἦν ἀκρόασις. Ἄπρακτος λοιπὸν μετὰ μακρὰν προσδοκίαν, ἐπέστρεψα εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ ἐκαθήσαμεν εἰς τὸ δεῖπνον κατηφεῖς καὶ οὐδεμίαν ὄρεξιν ἔχοντες νὰ ἐκτείνωμεν τὴν χεῖρα εἰς τὰ παρατιθέμενα, διότι ὁ κίνδυνος ὃν διετρέξαμεν μᾶς ἐφόβιζε περὶ τῆς τύχης τοῦ ἡμετέρου συνοδοιπόρου, ὅτε ἀλαλαγμοὶ ἀντήχησαν καὶ εἰσῆλθεν ὁ Σβάβ, συνοδευόμενος ὑπὸ πολλῶν χωρικῶν, οἵτινες ἦσαν ἐν γνώσει τῆς ἡμετέρας ἀνησύχου ἀνυπομονησίας.

Μᾶς διηγήθη δ' ὁ κ. Σβὰβ ὅτι ἡ τοσαύτη ἀργοπορία του προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι αὐτὸς δὲν παρητήθη τοῦ σχεδίου του ν' ἀναρριχηθῇ μέχρι τῆς πηγῆς, καὶ ἠνάγκασε τὸν εἰς τοῦτο οὐχὶ λίαν

πρόθυμον ὁδηγὸν νὰ τὸν φέρῃ μέχρις αὐτῆς. Ἀνῆλθε δὲ δυσκόλως μέν, ἀλλ᾿ ἐπιτυχῶς, καὶ ἐκάθησεν εἰς τὸ σπήλαιον τὸ δυνάμενον νὰ θεωρηθῇ ὡς αὐτὴ ἡ πηγή, διότι ἐκεῖ πρὸ τοῦ στομίου αὐτοῦ τὸ πρῶτον συγκεντροῦται τὸ ἄνωθεν δίκην βροχῆς εἰς σταγόνας καταλειβόμενον ὕδωρ, ἐκεῖθεν δὲ ῥέον ἄλλοτε μὲν ὡς ἀφρώδης χείμαρρος ἄλλοτε δ᾿ ὡς καταῤῥάκτης διὰ κρημνῶν μέχρι τῆς κοιλάδος, ἔνθα ἑνοῦται μετὰ τοῦ διασχίζοντος αὐτὴν ποταμοῦ. Ἐκεῖ λοιπὸν ὁ κ. Σβὰβ ἔπιεν ἐκ τοῦ ὕδατος τῆς Στυγὸς καὶ ἐπλήρωσεν αὐτοῦ τὴν φιάλην του, περιπαίζων τὸν Παυσανίαν, καὶ θριαμβεύων πασῶν τῶν προλήψεων τῶν ἀρχαίων καὶ νέων. Ἀλλ᾿ ὅτε ἐστράφη ἵνα καταβῇ ἐκ τοῦ σπηλαίου, παραπατήσας κατεκυλίσθη κατὰ κρημνοῦ ὑπὲρ τοὺς εἴκοσι πόδας ὕψος ἔχοντος, καὶ ὁ ὁδηγὸς δὲν εἶχεν ἀμφιβολίαν ὅτι τὰ ἀερικὰ καὶ αἱ Νεράϊδες εἶχον εἰς τοῦτο τὴν χεῖρά των. Καὶ εὐτυχῶς μὲν ἡ πτῶσίς του πλευράν του οὐδεμίαν δὲν ἔθραυσεν, ἔθραυσεν ὅμως εἰς τρίμματα τὴν φιάλην του, τὴν Στυγίου ὕδατος πλήρη, καὶ ὁ κ. Σολιώτης ἐκίνει τὴν κεφαλὴν ὡς ἂν ἔλεγε: «Βεβαίως, ἀφ᾿ οὗ ἡ φιάλη σας δὲν ἦτον ἐξ ὀνείου ὄνυχος! Δὲν σᾶς τὸ εἶπεν ὁ Παυσανίας; »

Τῇ δ᾿ ἐπιούσῃ 8/20 Ὀκτωβρίου ἀναχθέντες ἐκ Σόλου, καὶ τὴν ἀντιπέραν αὐτοῦ ὑψηλὴν πλευρὰν τῶν Ἀροανίων, ὅθεν προῤῥέει ἡ Στύξ, ἀναβάντες, κατελύσαμεν τὴν μεσημβρίαν εἰς τὸ Μέγα Σπήλαιον, καὶ ἐπεσκέφθημέν τὴν ἐν αὐτῷ μικρὰν ἀλλὰ κατάκοσμον ἐκκλησίαν, ἧς αἱ θύραι καὶ αἱ εἰκόνες φέρουσιν ἐπιγραφὰς τῶν Κομνηνῶν αὐτοκρατόρων, ὁ δὲ μυχὸς αὐτοῦ ἔχει ἐν τῷ βράχῳ τετμημένον ἀρχαῖον βωμόν, πιθανῶς τῶν Νυμφῶν. Κατήλθομεν δὲ καὶ εἰς τὸν οἰνῶνα, ὅπου ὁ ***Σταμάτης*** πίθος ἐγκλείων, ἢ δυνάμενος νὰ ἐγκλείσῃ 7000 ***βότζας*** οἴνου ἐστὶν ὁ ἐν τῇ ὀρθοδοξίᾳ ἐφάμιλλος τοῦ περιφήμου τῆς Ἑϊδελβέργης. Ἐν τῇ ἀποθήκῃ εἴδομεν ἀτάκτως συνεῤῥιμμένα πολλὰ ἔντυπα καὶ χειρόγραφα, ἃ μετὰ τὴν ἡμετέραν ἐπίσκεψιν διηρεύνησε καὶ διήρμοσεν εἰς βιβλιοθήκην ὁ σοφὸς Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων. Προσκληθέντες δέ, παρεκαθήσαμεν εἰς πρόγευμα μετὰ τοῦ ἡγουμένου καὶ προηγουμένων, ὧν οἱ

πλεῖστοι ἦσαν ἄνδρες γραμμάτων, καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος ἐπρομάχησαν ἔνοπλοι τῆς Μονῆς των καὶ τῶν οἰκογενειῶν αἴτι- νες ὡς εἰς ἀσφαλὲς φρούριον εἶχον εἰς αὐτὴν καταφύγει, ἤδη δὲ προΐσταντο σχολείου ὃ εἶχον ἱδρύσει ἐντὸς τῆς μονῆς πρὸς ἐκπαί- δευσιν τῶν ἀπαιδεύτων ἐκ τῶν ἀδελφῶν. Οὕτω δὲ οἱ ἀμαθεῖς, ὧν τινες καὶ μᾶς ὑπηρέτουν εἰς τὴν τράπεζαν, δὲν ἔζων βίον ἀργίας, ἥτις ἐστὶν ἡ μήτηρ τῶν κακιῶν, ἀλλ' ἐδιδάσκοντο ὅπως καὶ ὅ,τι ἐνῆν. Πλὴν δὲ τούτου καὶ ἠσχολοῦντο εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν εὐρέων κτημάτων τῆς μονῆς, ἥτις ἄλλους γεωργοὺς καὶ ποιμένας δὲν ἔχει πλὴν αὐτῶν τούτων τῶν μοναχῶν.

Ἐκεῖθεν δ' ἀπήλθομεν πρὸς τὰ Καλάβρυτα, ἔνθα κατελύσαμεν τὸ ἑσπέρας εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Φωτίλα, υἱοῦ ἑνὸς τῶν μᾶλλον δια- κεκριμένων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ τῆς ἐπανα- στάσεως. Προὐτιθέμεθα δέ, πρὸς δυσμὰς ἐκεῖθεν χωροῦντες, νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὴν Ὀλυμπίαν, ἧς πλησίον πρὸ ἐτῶν αὐτὸς ὁ κ. Πρόκες εἶχεν ἀνασκάψει τὸν τάφον τοῦ Οἰνομάου, καὶ εὕρει ἐν αὐτῷ χαλκῆν περικεφαλαίαν.

Ἀλλ' ἐν ᾧ μετὰ τὸ δεῖπνον ἐσυζητοῦμεν μετὰ τῶν φιλοξενούν- των ἡμᾶς τὰ περὶ τῆς περαιτέρω ὁδοιπορίας, καὶ ἰδίως περὶ τῶν ἐρειπίων ἃ κατὰ τὴν ὁδὸν ἡμῶν θ' ἀπηντῶμεν, ἔφθασε τὸ ἐξ Ἀθηνῶν ταχυδρομεῖον καὶ ἐκόμισε τῷ κ. Πρόκες ὀγκώδη τῆς πρε- σβείας αὐτοῦ φάκελλον. Μόλις δ' ἀνοίξας αὐτόν, καὶ περιτρέξας τὰς πρώτας γραμμὰς τοῦ κυριωτέρου ἐγγράφου, ἔγινε κάτωχρος καὶ ἔμεινεν ὡς ἐμβρόντητος. Παρακαλέσας δὲ νὰ μᾶς ἀφήσωσι μό- νους, μοὶ ἐγνωστοποίησεν ὅτι φοβεραὶ τῷ ἦλθον εἰδήσεις ἐπανα- στάσεως ἐκραγείσης ἐν Βιέννῃ, καὶ φόνου τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρα- τιωτικῶν ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν. Ἡ κατάπληξις, ἡ θλίψις, ἡ ἀμηχανία του ἦσαν ἀπερίγραπτοι, καὶ ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ δια- κόψῃ τὴν ὁδοιπορίαν του καὶ νὰ ἐπανέλθῃ ὅσον τάχιον εἰς Ἀθήνας.

Ἀλλ' ἐγώ, βλέπων πόσον ἦτο τεθορυβημένος, τὸν ἀπέτρεψα ἀπὸ τούτου, εἰπὼν ὅτι εἰς ἣν διετέλει ψυχικὴν κατάστασιν, ἔπρεπε μᾶλλον νὰ ζητήσῃ διάχυσίν τινα τῆς θλίψεως καὶ ἀντιπερισπα-

σμὸν κατὰ τῶν δεινῶν ἐντυπώσεων αἵτινες τὸν κατεῖχον, ἐν ᾧ ἐν Ἀθήναις ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν θὰ εἶχεν ἀφορμὰς ἀναξέσεως τῶν πληγῶν του, καὶ προσέτι θὰ ὑπεβάλλετο εἰς τὴν δυσάρεστον ἀνάγκην τοῦ νὰ δίδῃ εἰς τοὺς συναδέλφους του καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἐξηγήσεις ἐπὶ συμβάντων ὧν οὐδὲ τὰς περιστάσεις οὐδὲ τὴν ἔκβασιν ἀκριβῶς ἐγνώριζεν ἢ τῷ ἦν δυνατὸν νὰ προΐδῃ, καὶ φρόνιμον ἴσως δὲν ἦν πρὸς ἄλλους νὰ σχολιάζῃ.

Ὁ κ. Πρόκες, σκεφθεὶς ἐπί τινας στιγμάς, μοὶ εἶπεν ὅτι ἐνδίδει εἰς τοὺς λόγους μου, ἀναγνωρίζων αὐτοὺς ὡς ὀρθούς, καὶ ἀποφασίζει νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν ὁδοιπορίαν, ἀλλά, περιστέλλοντες αὐτήν, ν' ἀφήσωμεν πρὸς τὸ παρὸν τὴν ἀπέχουσαν Ὀλυμπίαν, καὶ περιορισθῶμεν εἰς τὸν ἐν Βάσαις ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὡς τὸ ἔσχατον σημεῖον αὐτῆς.

Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἑπομένως ἀπήλθομεν ἐκ Καλαβρύτων, πρὸς νότον, καί, ἀφ' οὗ μετ' ὀλίγον, ἐχαιρέτησα μετὰ συγκινήσεως τὸ Μοναστήριον τῆς Λαύρας, ὅπου ὁ Γερμανὸς ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας ἐκήρυξε πρῶτος τὴν πολιτικὴν ἀνάστασιν τῆς Ἑλλάδος, διηυθύνθημεν διὰ τοῦ κέντρου τῆς Ἀρκαδίας εἰς Φιγάλιαν, καὶ ἐπὶ μακρὸν ἐντρυφήσαντες εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ ἐξαισίου αὐτῆς ναοῦ, παρηκολουθήσαμεν εἶτα τὸν Πάμισον, καὶ διὰ τῆς Μεσσηνιακῆς Εἴρας, διὰ τῆς Μεγαλοπόλεως, τῆς Ἀλέας, τοῦ Ἄργους καὶ τῶν Μυκηνῶν, χωρίων ὧν μνείαν ποιοῦμαι ἐν τῇ ἄνω μνημονευθείσῃ πραγματείᾳ μου, ἀφίχθημεν εἰς Ναύπλιον, καὶ ἐπεβιβάσθημεν δι' Ἀθήνας, συμπλέουσαν ἔχοντες περίφημόν τινα ὁδοιπόρον Γερμανίδα, τὴν Κυρίαν Han-Hans, ἥτις, ὡς διηγεῖτο, εἶχε περιέλθει μέγα μέρος τῆς Ἀσίας πεζῇ.

4.

Ἐπιστροφὴ εἰς Ἀθήνας.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἡμῶν εἰς Ἀθήνας συνέβη ἡ τὴν εἰρήνην
τῆς Ἑλλάδος διακινδυνεύσασα ἀπόπειρα δολοφονίας κατὰ τοῦ πρέ-
σβεως τῆς Τουρκίας Μουσούρου ὑπὸ τοῦ Ναδίρη, ἀνδρὸς λογίου μέν,
παραχθέντος δ' ὑπὸ τετυφλωμένου πατριωτισμοῦ μετὰ τὸ ἐπεισό-
διον τῆς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως εἰς τὸν πρέσβυν ἐκφρασθείσης δυσαρε-
σκείας διὰ τὴν ἄρνησιν διαβατηρίου εἰς τὸν Γαρδικιώτην. Ἀλλ'
αἱ εἰς τὴν Τουρκίαν δοθεῖσαι διαβεβαιώσεις περὶ τοῦ ὅτι ἡ Ἑλλη-
νικὴ Κυβέρνησις ἦν ἀμέτοχος εἰς τὸ ἔγκλημα τοῦτο, καὶ ἡ εἰλι-
κρινὴς τοῦ ἐνόχου καταδίωξις καὶ ἡ καταδίκη αὐτοῦ, ἀπεσόβησαν
τὸν ἐκ τοῦ ἄφρονος τολμήματος προκληθέντα κίνδυνον. Μετὰ τὴν
ἔκπνευσιν δὲ τῆς ποινῆς του ὁ Ναδίρης ἤνοιξε βιβλιοπωλεῖον, καὶ
ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ κ. Γ. Βλαχούτση.

Τὴν 15/27 Νοεμβρίου ἡμέραν Δευτέραν 1ην ὥραν τῆς πρωΐας ἡ
Καρολίνα ἔτεκεν υἱὸν βαπτισθέντα ὑπὸ τῆς Κας Μαρίας Γ. Μαυ-
ροκορδάτου καὶ ὀνομασθέντα Ἀλέξανδρον. Νέος δὲ φοβερὸς κεραυ-
νὸς ἐνέσκηψεν ἐπὶ τὴν ἐμὴν οἰκογένειαν κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος 1849.
Τὸ θέρος αὐτοῦ διηρχόμεθα τὰς διακοπὰς ἐν Κηφισιᾷ, παρὰ τῷ κ.
Ἐϊδενστάμ, οἰκοῦντες τὰ πρόσγαια αὐτοῦ δωμάτια, ὅπου οὐχὶ
μόνον μυῶν καὶ γαλῶν, ἀλλὰ καὶ ὄφεων εἴχομεν συνεχεῖς ἐπισκέ-
ψεις, ἀλλ' ὅπου οὐχ ἧττον, ἂν δὲν ἐφέρομεν εἰς τὴν καρδίαν τὴν
ἄκανθαν τῆς ἀναμνήσεως τοῦ θανάτου τοῦ Ἀριστίωνος, θὰ ἤμεθα
λίαν ηὐχαριστημένοι ἐκ τοῦ λιτοῦ βίου ὃν διήγομεν.

Συνίστατο δ' ἡ οἰκογένεια τότε ἐκ τοῦ πρωτοτόκου Κλέωνος,
ἑπταετοῦς ἤδη καὶ μετὰ τὸ κενὸν ὃ μᾶς ἀφῆκεν ὁ ἀγαπητὸς Ἀρι-
στίων, εἵπετο ὁ Χαρικλῆς τετραετὴς οὗτος, καὶ τὸν κοινὸν θαυ-
μασμὸν διὰ τῆς ἐκτάκτου καὶ ἀγγελικῆς καλλονῆς του ἑλκύων.
Μετ' ἐκεῖνον δ' ἤρχοντο ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Ἀλέξανδρος.

Πρὸ τῶν παραθύρων ἡμῶν διήρχετο αὖλαξ εἰς ἣν συνεχῶς ὑπὸ

τῶν κηπουρῶν διωχετεύετο τὸ νομαδικὸν Κεφαλάριον, καὶ ὁ ῥύαξ αὐτοῦ διέχεε ζωὴν καὶ δρόσον ὑπὸ τὰ ὑψηλὰ καὶ σύσκια δένδρα· δι' ὃ καὶ ὁ κ. Εἴδενστὰμ συνέλαβε τὴν ὀλεθρίαν ἰδέαν νὰ σκάψῃ ἐκεῖ λεκάνην πρὸς λουτῆρα τῶν παιδίων ὁσάκις τὸ ὕδωρ διήρχετο. Εἰς θερμὴν λοιπόν τινα ἡμέραν, ὅτε τὸ ὕδωρ εἰς μικροὺς καταῤῥάκτας προχεόμενον, ἐπλήρωσε τὴν λεκάνην, διαυγὲς καὶ ψυχρόν, μᾶς ἐπῆλθεν ἐν ἀπαισίᾳ στιγμῇ ἡ ἰδέα νὰ λούσωμεν πρὸ τοῦ γεύματος ἐν αὐτῷ τὸν Χαρικλῆν, ὅστις εὔθυμος ἔπαιζε πέριξ ἡμῶν. Τὸ παιδίον, συνήθως εὐπειθὲς καὶ γλυκύ, τὴν φορὰν ταύτην ἐξανέστη, καὶ ἤρχισε νὰ κλαίῃ σφοδρῶς καὶ ν' ἀνθίσταται, ὥστε διὰ βίας σχεδὸν ἡ τροφὸς τὸ ἐξέδυσεν· αἱ δὲ φωναί του ἐδιπλασιάσθησαν ὅταν τὸ ἐβύθισαν εἰς τὸ κατάψυχρον ὕδωρ. Ἡμεῖς δ' ἀπὸ τοῦ παραθύρου τὸ ἐνεθαῤῥύνομεν, καὶ ἐθαυμάζομεν, ὅταν τὸ ἐγύμνωσαν, τὴν ὡραιότητά του, ἀναπολοῦσαν τὴν τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων τοῦ ἔρωτος.

Ἐν τούτοις εἶχε σημάνει ὁ κώδων τοῦ γεύματος, καὶ μόλις ἐνδυθεὶς ὁ Χαρικλῆς, καὶ ὅλος τρέμων ἔτι ἐκάθησεν εἰς τὴν τράπεζαν. Τοῦτο ὑπῆρξεν ὁ θάνατός του! Ἡ χώνευσις, παρακωλυθεῖσα, ὡς φαίνεται, ἐκ τοῦ ψύχους ὃ εἶχε καταλάβει τὸ σῶμα πᾶν καὶ τὸν στόμαχον, ἐπέφερε τὸ ἑσπέρας σφοδρὸν πυρετόν, ὅστις τὴν δευτέραν νύκτα ἐκορυφώθη ἐπικινδύνως. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην συνέπεσε ν' ἀναβῇ εἰς Κηφισίαν, καί, διερχόμενος, νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν κ. Εἴδενστὰμ ὁ φίλος του γέρων ἰατρὸς Θεοφιλᾶς. Καὶ ἰδὼν μὲν τὸν κίνδυνον, ἐπείσθη κατὰ παράκλησιν ἡμῶν νὰ διανυκτερεύσῃ παρ' ἡμῖν· ἀλλ' ἀφοῦ παρήγγειλε τὰ δέοντα, ἀπεσύρθη εἰς τὸ δωμάτιον ὃ τῷ εἶχε παρασκευασθῇ, καὶ ἐκεῖ ἐκοιμήθη δι' ὅλης τῆς νυκτός, ἐν ᾧ κατ' αὐτὸν τὸν ἴδιον, ἡ ἀσθένεια ἦν τυφοειδὴς πυρετός, καὶ ἡ σωτηρία τοῦ ἀσθενοῦς ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς ἐκλογῆς τῆς στιγμῆς καθ' ἣν θὰ τῷ ἐδίδετο τὸ ἰατρικόν.

Ἐννοήσαντες ἐκ τούτου ὅτι εἰς τὴν ἡλικίαν του δὲν εἶχε πλέον τὴν εἰς τοιαύτας περιστάσεις ἀπαιτουμένην δραστηριότητα, προσεκαλέσαμεν ἐξ Ἀθηνῶν τὸν ἰατρὸν ἡμῶν κ. Α. Πάλλην, ὅστις

ἐλθὼν ἀμέσως, ἀνεγνώρισε τὴν ἀσθένειαν ὡς κινδυνωδεστάτην, καὶ ἀπήτησε τὴν μετακόμισιν τοῦ παιδίου εἰς Ἀθήνας. Ἐξετελέσθη δὲ αὕτη τὴν ἐπαύριον ἀπὸ πρωΐας διὰ δύω ἁμαξῶν, αἵτινες βραδυποροῦσαι ἐφαίνοντο ὡς νεκρὸν μᾶλλον ἐκφέρουσαι. Πολύτιμος δ' ἦν δι' ἡμᾶς ἡ παρουσία τοῦ ἀγαθοῦ κ. Πάλλη, ὅστις οὐδὲ στιγμὴν ἀφ' ἡμῶν μακρυνόμενος, προὐνόει ὡς ἰατρὸς καὶ παρηγόρει ὡς φίλος.

Κατεθέσαμεν δὲ τὸν φίλτατον Χαρικλῆν εἰς μίαν τῶν γωνιῶν τοῦ δωματίου τῆς ὑποδοχῆς, ὡς τὸ ὑγιεινότερον μέρος τῆς οἰκίας, καὶ ἐκεῖ παρὰ τὸ προσκεφάλαιόν του ἐμένομεν πάσας τὰς ἡμέρας καὶ διενυκτερεύομεν. Προϊόντος τοῦ χρόνου ὁ ἰατρὸς ἔβλεπε καὶ μᾶς ἀνήγγελλε βελτίωσιν τῆς καταστάσεώς του, καὶ ἐπήρχοντο ὑφέσεις τοῦ πυρετοῦ, καθ' ἃς τὸ παιδίον ἀνεκάθητο καὶ ὡμίλει. Ἀλλ' ἐνθυμοῦμαι τίνα ᾐσθάνθην συνοχὴν καρδίας ὅτε ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, φυλλολογῶν τὰς εἰκόνας τῆς Γερμανικῆς Illustrirte Zeitung ἣν τῷ εἶχον δώσει πρὸς διασκέδασιν, ἀπήντησε μίαν αὐτῶν παριστῶσαν ἐκφοράν, καὶ διὰ φωνῆς, ἥτις ἔτι ἀντηχεῖ εἰς τὴν καρδίαν μου, μοὶ εἶπεν· «Ὁ θάνατος περνᾷ!»

Τὴν αὐτὴν δ' ἑσπέραν ἐλθὼν ὁ ἰατρὸς καὶ ἐξετάσας τον, μοὶ εἶπεν ὅτι τὸν θεωρεῖ σωθέντα καὶ εἰσελθόντα εἰς περίοδον ἀναῤῥώσεως. Ἀλλ' ἐν ᾧ πλήρεις χαρᾶς ἀπεσύρθημεν μετὰ τοῦ κ. Πάλλη εἰς τὴν παρακειμένην αἴθουσαν, καὶ συνδιελεγόμεθα, ἀφήσαντες τὸ παιδίον ὑπὸ τὴν φρούρησιν τῆς τροφοῦ του, αἴφνης τὸ ἠκούσαμεν ἐκπέμπον ὀξείας κραυγάς, καὶ εἰσωρμήσαμεν ἔντρομοι. Ὁ ἰατρὸς ἐπλησίασεν ὠχρός, εὗρεν ὅτι ἡ κοιλία του εἶχε διὰ μιᾶς πρισθῆ, καὶ ἄπελπις μᾶς ἀνήγγειλεν ὅτι ἐπῆλθε θανατηφόρος διάτρησις τῶν ἐντέρων. Μετ' ὀλίγας δὲ στιγμὰς ὁ ἀγγελόμορφος Χαρικλῆς ἡμῶν παρέδιδε τὸ πνεῦμα εἰς τὰς ἀγκάλας μας. Κεῖται δὲ τεθαμμένος πλησίον τοῦ ἀδελφοῦ του, παρὰ τὴν νοτιοδυτικὴν πλευρὰν τοῦ νεκροταφείου, ὅπου οἱ δύω παρ' ἀλλήλους τεθειμένοι ἐπιτάφιοι λίθοι εἰσὶ τὸ μνημεῖον τὸ ἐνδεικνύον τὸ τέρμα τοῦ πρώτου ἀμερίμνου καὶ ἀλύπου ἡμίσεως τοῦ σταδίου τοῦ βίου μου.

Πρὸς ἀνακούφισιν τῶν ψυχικῶν πόνων οἵτινες μᾶς κατέθλιβον, ἀπεφασίσαμεν ἥ τε σύζυγός μου καὶ ἐγὼ νὰ ἐπιχειρήσωμεν μικρὰν ἐκδρομήν που, ν' ἀλλάξωμεν ὁρίζοντα καὶ τὰ περιστοιχοῦντα ἡμᾶς ἀντικείμενα, καὶ οὕτως ἀπήλθομεν τὴν 2 Ὀκτωβρίου εἰς Ὠρωπόν, ὅπου κατελύσαμεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Παππαρρηγοπούλου. Τὸ δ' ἑσπέρας, καταβάντες εἰς τὴν παραλίαν, ἀνήψαμεν μέγα πῦρ, ὃ ἰδὸν πλοιάριον ἐκ τῆς ἀντιπέραν παραλίας καὶ ἐννοῆσαν τὸ σημεῖον, κατέπλευσε τὸ πρωῒ καὶ παραλαβὸν ἡμᾶς, μᾶς διεβίβασε διὰ τοῦ πορθμοῦ εἰς Ἐρέτριαν, ἔνθα κατελύσαμεν παρὰ τῇ Κυρίᾳ Κοτζιᾶ, ἥτις οὐ μόνον παντοίως μᾶς ἐπεριποιήθη, ἀλλὰ καὶ μοὶ ἐδώρησε μικρὸν ἀρχαῖον ἀγγεῖον καὶ χαλκοῦν ***Πτολεμαίου*** νόμισμα ἐκ τῶν εὑρεθέντων ἐν τοῖς θεμελίοις τῆς οἰκίας της. Ἐκεῖ δ' ἀπήντησα καὶ τὸν ποτὲ ὑπ' ἐμοῦ ἐκ Μονάχου πρὸς σωτηρίαν του ἀποπεμφθέντα μικρὸν Ἀνδρέαν Κοτζιᾶν, ἔφηβον ἤδη, ἀλλ' ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν οὐχὶ λίαν διακεκριμένον. Ἀφ' οὗ δὲ μᾶς ἐφιλοξένησε καὶ ὁ κ. Δομεστίνης, ἀρχαῖος ἀνώτερος ὑπάλληλος, διὰ λέμβου, ἣν αὐτὸς καὶ εἷς συγγενής του ἀνέλαβον νὰ διευθύνωσιν ὡς ἐρέται, παρὰ τὴν ἀκτὴν πλέοντες, ἵνα ἀποφύγωμεν τὴν τραχεῖαν καὶ ἐπικίνδυνον ***Κακὴν Σκάλαν*** (***Καλὴν ἀκτὴν*** τῶν ἀρχαίων), μᾶς ἔφερον εἰς Ἀλιβέρι, ὅθεν ἔφιπποι ἀπήλθομεν εἰς τὸ χωρίον ***Στύρα***, ὡραίαν ἔχον τὴν θέσιν, περίεργον δὲ διὰ τὰς ἐν τῷ ὑπερκειμένῳ ὄρει τῆς Ὄχιος ἀρχαιοτάτας οἰκοδομάς, εἰς ὧν τὴν ἐπίσκεψιν μὲ συνώδευσεν ὁ δημοδιδάσκαλος Μικρός. Ἐκ Στύρων δὲ κατέβημεν εἰς τὴν τερπνὴν καὶ λεμονόφυτον πόλιν Κάρυστον. Αὐτῆς δὲ παραλαβὼν ἐγὼ τὸν φιλομαθῆ καὶ λόγιον δημοδιδάσκαλον Βιολέττην, μετέβην μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν κατὰ τὰ ἀνατολικὰ τῆς νήσου κειμένην περιεργοτάτην θέσιν τῆς Ἀρχαμπόλεως, καὶ περὶ ταύτης ὡς καὶ τῆς λοιπῆς ὁδοιπορίας εἴ τι εἶχον τὴν ἀρχαιολογίαν ἐνδιαφέρον ἐξέθηκα εἰς ὑπόμνημα, ὃ πεμφθὲν εἰς τὴν Γαλλικὴν Ἀκαδημίαν ἐξεδόθη εἰς τὸν Γ' τόμον τῆς ἐν Παρισίοις Συλλογῆς τῶν ὑπομνημάτων τῶν ξένων λογίων. Ἐκ Καρύστου δ' ἐπεστρέψαμεν πρὸς βορρᾶν πάλιν, καὶ διενυκτερεύσαμεν ἐν Δόστῳ, ὑπ' ἀρχαῖον φρού-

ριον κειμένῳ ἐν μέσῳ εὐρέος ἕλους, δι᾽ ὅλης δὲ τῆς νυκτὸς δὲν ἐκλείσαμεν ὀφθαλμόν, περιβομβούμενοι ὑπὸ μυριάδων τερατωδῶς μεγάλων κωνώπων, στεντόριον σαλπιζόντων καὶ ἀνδρεῖον δόρυ τρεφόντων, καθ᾽ ὧν δ᾽ οἱ χωρικοὶ ἀμύνονται, κοιμώμενοι ἐντὸς μικρῶν σκηνῶν ἑρμητικῶς πανταχόθεν κλεισμένων. Τὸ πρωὶ δέ, ἀνυπόμονοι ν᾽ ἀπαλλαγῶμεν τῆς βασάνου ταύτης καὶ μὴ περιμείναντες τὸν ἥλιον, ἐξηκολουθήσαμεν τὴν ὁδὸν ἡμῶν πρὸς τὴν Χαλκίδα. Ἐκεῖ δὲ μᾶς ὑπεδέχθη ἡ ἐξαδέλφη μου (ἡ νεωτέρα θυγάτηρ τοῦ Ἰακώβου Ῥίζου) Εὐφροσύνη σύζυγος τοῦ Νάκου, ὅστις τότε μὲν ἦν νομαρχιακὸς ταμίας ἐν Χαλκίδι, μετ᾽ ὀλίγον ὅμως ἀπελύθη, προσαφθείσης αὐτῷ ἀταξίας εἰς τοὺς ὑπολογισμούς του. Ἀνεγνωρίζετο δ᾽ ὅτι αἱ ἐλλείψεις του προῆλθον οὐχὶ ἐκ καταχρήσεως, ἀλλ᾽ ἐξ ἀσυγγνώστου ἀκηδείας ἀποτελέσματος τῆς οἰνοποσίας, ἥτ.ς μέχρι τέλους κακῶς καὶ λυπηρῶς ἐν ἐλεεινότητι καὶ τὸν βίον αὐτοῦ κατέστρεψε.

Μετὰ διήμερον δὲ διαμονὴν ἐν Χαλκίδι, ἐπέβημεν περὶ τὰς 4 μετὰ τὸ μεσονύκτιον μεγάλης λέμβου τοῦ Β. Ναυτικοῦ, ἣν ὁ ἐκεῖ σταθμεύων πλοίαρχος Τσαμαδὸς εὐηρεστήθη νὰ θέσῃ εἰς τὴν διάθεσιν ἡμῶν, καὶ δέκα εὔρωστοι ναῦται ὑπ᾽ αὐτοῦ κυβερνώμενοι, καὶ ἐναγωνίως κωπηλατοῦντες, μόλις κατώρθωσαν νὰ ὑπερνικήσωσι τὸν ἐναντίον ἡμῶν κατ᾽ ἐκείνην τὴν ὥραν δίκην χειμάῤῥου ῥέοντα Εὔριπον, καὶ μᾶς ἀπεβίβασαν εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην τῆς Αὐλίδος, ὅθεν, ἀναβάντες τοὺς περιμένοντας ἡμᾶς ἵππους διηυθύνθημεν πρὸς Ἀθήνας. Ἀλλὰ μετ᾽ ὀλίγον ἤρχισε βροχή, καὶ ηὔξησεν εἰς ῥαγδαίαν, διαρκέσασαν ἀνελλιπῶς διὰ πάσης τῆς ἡμέρας. Καὶ διεκόψαμεν μὲν τὴν πορείαν ἐπὶ δύω ὥρας παρὰ τῷ Σκ. Σούτσῳ ἐν Δεκελίᾳ, ἀλλ᾽ ὅτε τὴν νύκτα ἐφθάσαμεν εἰς τὴν οἰκίαν, ἤμεθα διάβροχοι μέχρι τοῦ δέρματος, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἦν ὅτι τὴν ἐπαύριον καὶ ἡμεῖς ἀμφότεροι, καὶ ὁ συνοδεύων ἡμᾶς ὑπηρέτης καὶ τῶν ἵππων ὁ ὁδηγός, πάντες συγχρόνως κατελήφθημεν ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ, ὅστις ἐπὶ μακρὸν χρόνον μᾶς ἐβασάνισε.

Κατὰ τὸ ἔτος 1843 τοῦ Ἰ. Ῥίζου πεμφθέντος ὡς πρέσβεως εἰς

Κωνσταντινούπολιν, ἀντικατέστησεν αὐτὸν ὡς πρόεδρος τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας ὁ Ι. Κωλέττης. Καὶ ἐχώλαινε μὲν αὕτη, διότι ὁ ὑπὲρ αὐτῆς ζῆλος ἐχώρει ἐλαττούμενος, τὰ μέλη αὐτῆς δὲν ἦσαν πολλά, καὶ οὐ σπανίως καθυστέρουν τὰς συνδρομάς των. Ἀλλ' οὐχ ἧττον δι' ἐγκυκλίων καὶ δι' ἄλλων ἐνεργειῶν προὐκαλοῦντο συνδρομαί, γενναῖαι ἐνίοτε, ὡς ἡ τοῦ Δουκὸς de Luynes ἐκ 4000 φράγκων, καὶ ἕτεραι πολύτιμοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀποστολαί, οἷα ἡ τῶν προπλασμάτων τῶν γλυφῶν τοῦ Παρθενῶνος, κατατεθειμένων νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ τῶν τῆς ζωοφόρου τοῦ ναοῦ τῆς Νίκης, ἐναποτεθέντων εἰς τὴν ἀρχαίαν θέσιν αὐτῶν.

Προσέτι δέ, κατ' εἰσήγησίν μου, ὁ πεπαιδευμένος πλοίαρχος Παλάσκας ὑπελόγισεν ἐν σοφῇ πραγματείᾳ τὰς γραμμὰς τοῦ ἡλιακοῦ ὡρολογίου Ἀνδρονίκου τοῦ Κυῤῥήστου, καὶ εἰργάσθη εἰς τὴν ἐγκατάστασιν τῶν ὡροδεικτῶν εἰς τὴν ἀρχαίαν των θέσιν· ἀλλ' ἡ λίαν ἐνδιαφέρουσα αὕτη ἐργασία ἔμεινεν ἀτελής, εἰ καὶ δὲν ἔπαυον συνιστῶν τὴν συντέλεσίν της ὑπὸ τῆς Ἐφορείας τῶν Ἀρχαιοτήτων, ἀφ' ἧς ἐξηρτᾶτο.

Μετὰ δὲ τοῦ Κωλέττου τὸν θάνατον ἐξελέγη Πρόεδρος τῆς Ἑταιρίας ὁ Μανσόλας. Ἐγὼ δέ, μὴ ὡς πρὸς τὴν παρακμὴν αὐτῆς ἀπατώμενος, ἐσκέφθην περὶ μεταῤῥυθμίσεως τοιαύτης τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτῆς, ὥστε νὰ δύναται νὰ ὑφίσταται καὶ ὅτε ἐστερεῖτο πόρων, μέχρις οὗ αἰσιώτεραι περιστάσεις θὰ παρουσιάζοντο. Κατὰ σχέδιον λοιπὸν ὃ ὑπέβαλον εἰς τὴν ψήφισιν τῆς Ἑταιρίας, καὶ ὃ ἐνεκρίθη ὑπ' αὐτῆς καὶ ἐκυρώθη καὶ διὰ διατάγματος, θὰ διῃρεῖτο ἔκτοτε ἡ Ἑταιρία εἰς **Σύλλογον βουλευομένων** μελῶν, ἀριθμοῦ ὡρισμένου, μετὰ ξένων **ἀντεπιστελλόντων** μελῶν, ἐπίσης ὡρισμένου ἀριθμοῦ, καὶ ἐκ μελῶν **συντελῶν**, ἀριθμοῦ ἀορίστου, μόνην ὑποχρέωσιν ἐχόντων νὰ καταβάλλωσι συνεισφοράν τινα ἐτησίως. Τῶν βουλευομένων μελῶν μικρός τις ἀριθμὸς ὡρίσθη νὰ ἐκλεγῇ ὑπὸ πάσης τῆς Ἑταιρίας, τὰ δὲ λοιπά, ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος, βαθμηδόν, ὑπὸ τῶν προεκλεχθέντων, ὡς προσὸν ἔχοντα τὴν ἔκδοσιν

σπουδαίου τινὸς ἀρχαιολογικοῦ ἢ ἱστορικοῦ συγγράμματος αὐτῶν.

Οὕτω, καὶ πόρων ἐλλειπόντων, ἐδύναντο τὰ βουλευόμενα μέλη, ἕνεκα τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῶν εἰδικότητος, νὰ γίνωνται χρήσιμα διὰ τῶν ἀρχαιολογικῶν μελετῶν των. Προσέτι δ' ἤλπιζον ὅτι ὁ σύλλογος τῶν βουλευομένων μελῶν ἐδύνατο, συμπράττων μετὰ τῆς Φυσικοϊστορικῆς Ἑταιρίας, ν' ἀποτελέσῃ τὴν πρώτην βάσιν τῆς ἐθνικῆς Ἀκαδημίας, ἧς τὴν ἵδρυσιν οὐδέποτε ἔπαυσα θεωρῶν ὡς τῆς πρώτης ἀνάγκης, καὶ πολλάκις ἐπρότεινα, χωρὶς ποτὲ νὰ δοθῇ εἰς τὰς προτάσεις μου προσοχή.

Ὅτε δὲ ἦλθεν ἡ ἐποχὴ τῆς πρώτης ἐκλογῆς, μερίς τις εἰς τῶν ἰσοβίων θέσεων τὸν σφετερισμὸν ἀποβλέψασα, καὶ κύριον ὄργανον ἔχουσα τὸν σύμβουλον τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Κ. Μάμουκαν, εἰσήγαγε, παρὰ πάσας τὰς ἐνστάσεις μου καὶ παρὰ τὸν κανονισμόν, ἐκλογεῖς μὴ ὄντας μέλη τῆς Ἑταιρίας, καὶ δι' αὐτῶν τὴν ψηφοφορίαν θολώσασα, εἰσήγαγεν εἰς τὸν πρῶτον τοῦ Συλλόγου πυρῆνα μέλη οὐχὶ πάντα τὴν ἀπαιτουμένην ἔχοντα ἐπιστημονικὴν βαρύτητα καὶ παιδείαν. Ἐπέμειναν δὲ νὰ δώσωσι ψήφους καὶ εἰς ἐμέ· ἀλλ' ἐγὼ παρεκάλεσα ν' ἀπόσχωσι τούτου, μὴ ὑποπτευθῇ πρὸς βλάβην τοῦ ἔργου ὅτι ἐπρότεινα τὸν νέον ὀργανισμὸν ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ περιληφθῶ ἐν τῷ Συλλόγῳ τῶν ἰσοβίων βουλευομένων. Μετὰ ἓν ἔτος εἶπον, ἂν τὰ ἤδη ἐκλεχθέντα Βουλευόμενα μέλη μὲ κρίνωσιν ἄξιον νὰ μὲ συμπεριλάβωσιν ὡς συνάδελφόν των, ἔσται τοῦτο τιμὴ δι' ἐμέ, καὶ δὲν θέλω βεβαίως τὴν ἀρνηθῆ. Ἀλλ' αἱ ἐνστάσεις μου δὲν ἴσχυσαν καὶ ἐξελέγην μετὰ τῶν ἄλλων. Ὅτε δ' ὁ Πρόεδρος Κ. Ῥίζος διωρίσθη πρέσβυς εἰς Κωνσταντινούπολιν, τότε ἐξελέγη ὑπὸ τῶν διατιθέντων ἤδη τὰς ψήφους τοῦ Συλλόγου ὁ Κ. Γλαράκης, ἀνὴρ λόγιος μέν, ἀλλ' ἥκιστα εἰδικός, καὶ τὸν σκοπὸν τῆς μεταῤῥυθμίσεως τῆς Ἑταιρίας οὐδόλως ἐννοήσας. Ἐγὼ δ' ἐξηκολούθησα γραμματεύων.

Πολὺ δὲ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἡμῶν ἐκ τῆς εἰς Πελοπόννησον ἐκδρομῆς δὲν ἔμεινεν εἰς Ἀθήνας ὁ κ. Πρόκες. Ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις, ἀφ' οὗ ἀνέκυψεν ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως, εἴτε διότι ἠθέλησε

νὰ μεταβάλῃ τὴν ἐν Ἑλλάδι πολιτικήν της, ἧττον ἀναμιγνυμένη εἰς αὐτῆς τὰ ἐσωτερικά, εἴτε ἔχουσα ἀνάγκην τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ κ. Πρόκες ἐν Γερμανίᾳ, ἔνθα ζωτικώτερα ἐκινοῦντο τότε δι' αὐτὴν ζητήματα, μετεκάλεσε καὶ μετέθεσεν αὐτὸν εἰς Βερολῖνον, ἔπειτα εἰς Φραγκφόρτην καὶ τέλος ἔπεμψε πρεσβευτὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ κ. Πρόκες ἦν ἀνὴρ ἱκανώτατος, φιλότιμος, πολλὴν ἔχων τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν πρωτοβουλίαν, ἀλλὰ τὴν φαντασίαν ὑπερβαίνουσαν τὴν κρίσιν, ὥστε καὶ ἐν Ἀθήναις οὐ σπανίως πράγματα παρεῖχεν εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἐν δὲ Κωνσταντινουπόλει, ὡς φερώνυμος *Ἀνατολικὸς* (d'Osten), ἐδείχθη λίαν φιλότουρκος. Ὅσον ὅμως καὶ ἂν τὸν ἠσχόλει ἡ πολιτικὴ δὲν τὸν ἀπέσπα ἐντελῶς καὶ ἀπὸ τῶν πρώτων φιλολογικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν κλίσεών του, καὶ ἰδίως ἐνέκυπτεν εἰς τὴν νομισματικήν, ὥστε κατήρτισε μέχρι τέλους συλλογὴν ἣν οἱ κληρονόμοι του ἐπώλησαν ἐν μετέπειτα χρόνοις 400,000 Μάρκων εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου. Πολλὰ ἀνέκδοτα ἑλληνικὰ νομίσματα τῆς πολυτίμου του ταύτης συλλογῆς ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου τόμου τῶν ἐμῶν Ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων, τὸν περατωθέντα ἐν ἔτει 1842. Ἀλλ' αἱ σπουδαῖαι γνώσεις του δὲν τὸν ἀπήλλαττον πάντοτε καὶ ἀστείων τινῶν περιπετειῶν. Μίαν ἡμέραν, καθ' ἣν μοὶ ἐπεδείκνυε διαφόρους νεωστὶ ἀποκτηθέντας θησαυρούς, μοὶ ἐπρότεινε νὰ ἐπισκεφθῶμεν ὁμοῦ τὸν ἐν Πειραιεῖ ὁρμοῦντα Ἄγγλον πλοίαρχον, ὅστις ἐλέγετο κεκτημένος ἐκλεκτὰ νομίσματα. Ἐδέχθην λοιπὸν προθύμως καὶ κατέβημεν εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ πλοιάρχου, ὅστις προθύμως μᾶς ἔδειξεν ὅ,τι εἶχεν ἐξαίρετον καὶ ἐν ἄλλοις ἐξῆρε τὸ κάλλος καὶ τὴν σπανιότητα δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον τίνος σπανιωτάτου νομίσματος. Ὁ δὲ Κ. Πρόκες παρετήρει καὶ ἐθαύμαζεν αὐτό· τέλος δ' ὡμολόγησε καὶ τὴν ἄκρατόν του ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ τὸ ἀποκτήσῃ εἰς συμπλήρωσιν μέρους τῆς συλλογῆς του, καὶ προσέφερε νὰ τὸ ἀγοράσῃ. Ἀλλ' ὁ πλοίαρχος ἀπήντησεν ὅτι τοιοῦτος θησαυρὸς δὲν πωλεῖται, καὶ οὐδὲ διὰ πεντακόσια φράγκα δὲν θὰ τὸ παρεχώρει. «— Ἔστω, πεντακόσια φράγκα, ἀνέκραξεν ὁ κ. Πρό-

κες. Σᾶς τὰ προσφέρω». — «Λυποῦμαι ὅτι δὲν δύναμαι νὰ τὰ δεχθῶ, ἀπήντησεν ὁ Ἄγγλος. Καὶ ἠξεύρετε διατί; διότι θὰ σᾶς ἔκλεπτον τὰ 490. Τὸ νόμισμα δὲν εἶναι γνήσιον, ἀλλ' ἁπλοῦν ἐκμαγεῖον!»

Καὶ τοῦ Γάλλου δὲ ἐπιτετραμμένου, τοῦ κ. Θουβενέλ, μετεβλήθη κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἡ τύχη. Ὁ κύριος οὗτος ἐλθὼν κατὰ τὰ 1845 εἰς Ἀθήνας ὡς γραμματεὺς τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας, ἧς προΐστατο ὁ κ. Πισκατόρης, μοὶ εἶχε φέρει συστατικόν, δὲν ἠξεύρω πλέον ἂν ὑπὸ τοῦ κ. Lebas ἢ ἄλλου τινὸς μέλους τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Ὅτε δ' ὁ κ. Πισκατόρης προὐβιβάσθη εἰς πρεσβευτὴν εἰς Μαδρίτην, ἔμεινεν ὁ κ. Θουβενὲλ ἐπιτετραμμένος μέχρι τοῦ διορισμοῦ ἄλλου πρέσβεως, ἐπαύθη δ' ἐπὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸν ἀντικατέστησεν ὁ κ. Ῥεϋνεβάλλ, ὅστις ὅμως καὶ αὐτὸς ἐπαύθη πρὶν ἢ ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας, τότε δ' ἀνετέθη προσωρινῶς εἰς τὸν κ. Θουβενὲλ πάλιν ἡ διεύθυνσις τῆς πρεσβείας, καὶ ἔπειτα τῷ ἐδόθη ὁ βαθμὸς τοῦ ἐπιτετραμμένου. Ἀλλ' ἡ ἐπαναστατικὴ λαῖλαψ εἶχεν ἀφαιρέσει ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ νέου διπλωμάτου τὴν βάσιν ἐφ' ἧς ἐστηρίζετο. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἰανουαρίου 1849 ἀπηντήθημεν καὶ συνεπεριπατήσαμεν πρὸς τὰ Πατήσια, καὶ καθ' ὁδὸν μοὶ ἐξέφραζε τὴν ἀπελπισίαν του διότι συνετρίβη τὸ στάδιόν του μόλις ἀρξάμενον. «Ἐδυνάμην, μοὶ εἶπε, μετὰ τὰς καλὰς περὶ ἐμοῦ μαρτυρίας αἵτινες ὑπάρχουσι παρὰ τῷ ὑπουργείῳ τῶν ἐξωτερικῶν, νὰ ἐλπίσω ὅτι μετά τινα χρόνον ἤθελον φθάσει εἰς τὸ τέρμα τῆς φιλοδοξίας μου, θὰ προὐβιβαζόμην εἰς ἀρχηγὸν πρεσβείας παρά τινι μικρᾷ αὐλῇ ἴσως τῆς Γερμανίας. Ἀλλ' ἤδη ταῦτα πάντα φροῦδα, καὶ δὲν δύναμαι ἄλλο νὰ περιμένω ἢ τὴν προσεχῆ παῦσίν μου καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς θέσεως τοῦ γραμματέως. Ἐδῶ λήγει ὁ πολιτικός βίος μου. Παρεκάλεσα ἤδη τὸν φίλον μου κ. Γεώργιον Σταῦρον, διοικητὴν τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, νὰ μοὶ δανείσῃ ποσότητά τινα, δι' ἧς θέλω ἐπιστρέψει εἰς Παρισίους, καὶ προσπαθήσει ν' ἀνοίξω ἐκεῖ ἐργαστήριόν τι, βιβλιοπωλεῖον, ἢ εἴτι ἄλλο διὰ νὰ ζήσω».

Τοιαύτας ἀπογνώσεως λέξεις μοὶ ἔλεγεν· ἀλλ' ἀκριβῶς μετὰ μίαν ἑβδομάδα τὸ ταχυδρομεῖον ἔφερε..... τὸν προβιβασμὸν τοῦ κ. Θουβενὲλ εἰς ἔκτακτον ἀπεσταλμένον καὶ πληρεξούσιον ὑπουργὸν ἐν 'Αθήναις! Ὅτε δὲ ἐπῆγα νὰ τὸν συγχαρῶ διὰ τοῦτο, μοὶ ἐξήγησεν ὅτι ὁ συγγενής του Cuvilier Fleury, ὅστις ἦν εἷς ἐκ τῶν συντακτῶν τῆς «'Εφημερίδος τῶν Συζητήσεων», καὶ ἴσχυε παρὰ τοῖς ἀνθρώποις οὓς ἡ ἐπανάστασις ἔφερεν εἰς τὰ πράγματα, συνηγόρησεν ὑπὲρ αὐτοῦ, ὥστε οὐ μόνον δὲν ἐπαύθη, ἀλλὰ καί, ἐπειδὴ εἰς τὸν Γαλλικὸν ὀργανισμὸν δὲν ὑπῆρχεν ἡ θέσις ἐπιτετραμμένου, τὸν διώρισαν ἀμέσως πρέσβυν. Ὡς τοιοῦτος δὲ ἐδείχθη λίαν ὑπηρετικὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἰδίως κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Πασιφίκου, ὅτε ἐβοήθει τὸν ἀπεσταλμένον τῆς Γαλλίας Gros, καὶ συνέταττεν αὐτὸς τὰ διπλωματικὰ ἔγγραφα τοῦ ἀνικάνου εἰς σύνταξιν αὐτῶν ἡμετέρου ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν κ. Λόντου, δι' ὃ καί, εὐγνωμονῶν ὁ Βασιλεύς, στενῶς τὸν ἐσύστησεν εἰς τὴν Γαλλικὴν κυβέρνησιν. Ἐκ τῆς συστάσεως δὲ ταύτης μετετέθη ὁ κ. Θουβενὲλ εἰς Βαυαρίαν, καὶ εὗρεν ἐκεῖ θερμὴν δεξίωσιν. Εἶτα δὲ μετακληθεὶς εἰς Παρίσια, ὑπηρέτησε παρὰ τῷ ὑπουργείῳ ὡς διευθυντὴς τοῦ διπλωματικοῦ κλάδου καὶ κατόπιν ἐπρέσβευσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, μεθ' ὃ ἀπέθανεν ἐν Γαλλίᾳ ὑπουργὸς ὢν τῶν ἐξωτερικῶν.

Καὶ τρίτη δ' ἄλλη μεταῤῥύθμισις ἐπῆλθε σχεδὸν συγχρόνως εἰς τὸ ἐν 'Αθήναις διπλωματικὸν σῶμα, ὁ διορισμὸς τοῦ κ. Λύονς εἰς Ἑλβετίαν, καὶ ἡ ἀντικατάστασις αὐτοῦ διὰ τοῦ κ. Οὐάϊς, μεταβολὴ ἥτις ηὐχαρίστησε τὴν Αὐλὴν καί, πλὴν τῶν ἀγγλιζόντων πολιτικῶν, πάντα τὰ ἄλλα κόμματα καὶ προσέτι πάντας τοὺς ἐκτὸς τῶν κομμάτων, ὅσοι ἐφρόνουν ὅτι τοῦ Λύονς ὁ βίαιος χαρακτὴρ καὶ ἡ ἐκ συστήματος καταφορὰ αὐτοῦ κατὰ τοῦ Βασιλέως ἔβλαπτε τὴν Ἑλλάδα, καὶ αὐτῆς τῆς 'Αγγλίας τὴν ἐπιῤῥοὴν εἰς τὴν χώραν ταύτην ἠλάττου. 'Αφ' ὅτου ὁ Βασιλεὺς ἀπεμάκρυνε τῆς Ἑλλάδος τὸν κενόδοξον, ἀλλὰ τοῦ Λύονς ἰδιαίτερον φίλον καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν αὐτοῦ διατελοῦντα 'Αρμανσπέργην, τὰ πάντα εἰς τὰς ὄψεις τοῦ Λύονς μετεβλήθησαν ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἐγένοντο ἐκ λευκῶν

μέλανα. Ἀκάθεκτος τὰς ὁρμὰς ἀλλὰ τὸν χαρακτῆρα εἰλικρινής, κατήντησε βαθμηδὸν νὰ πιστεύῃ ὁ ἴδιος ὅ,τι ἔγραφεν εἰς τὴν κυβέρνησίν του, καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ καὶ εἰς τὴν περὶ αὐτὸν συνασπισθεῖσαν Ἑλληνικὴν ἀντιπολίτευσιν τὰς πεποιθήσεις ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἦν ὁ κακὸς τῆς Ἑλλάδος δαίμων, καὶ ὅτι μετ' αὐτοῦ οὐδεμία ὑπῆρχεν ἐλπὶς σωτηρίας. Πολλάκις τὰς πρωίας τὸν ἀπήντων συμπεριδιαβάζοντα εἰς τὸ πρὸ τῆς πρεσβείας πιπερεῶν ἄλσος καὶ ζωηρῶς συνδιαλεγόμενον μετὰ τοῦ ἀπέναντι αὐτοῦ οἰκοῦντος πρέσβεως τῆς Τουρκίας Μουσούρου, ὅστις ὑπεστήριζε τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος δυσμένειάν του, εἰ καὶ ἦν Ἕλλην καὶ αὐτός, τοῦ σταδίου του ἀρξάμενος ὡς γραμματεὺς τοῦ ὑγειονομείου μιᾶς τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, νομίζω τῆς Τήνου. Τότε καὶ κοινῇ συνεργείᾳ του ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς πολιτικῆς, δι' ἧς ἡ Ἀγγλία δυσμενῶς κατὰ τῆς Ἑλλάδος διατεθεῖσα, οὐκ ὀλίγον ἔβλαψεν αὐτήν, καὶ τοῦ πολυπλόκου ἀνατολικοῦ προβλήματος ἐδυσχέρανε τὴν λύσιν. Ἡ ἀνάκλησις λοιπὸν τοῦ κ. Λύονς, ὡς μεταβολὴ τῆς ἀγγλικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἐκληφθεῖσα, πολὺ πολλοὺς εὐηρέστησε, καὶ οὐχ ἧττον τὴν Αὐλήν, διὰ μνήμης ἔχουσαν ὅτι ἂν ὁ κ. Λύονς ἀπὸ πλοίαρχος ἔγινε πρέσβυς, ὤφειλε τοῦτο εἰς τὸν Βασιλέα. Παρὼν ἤμην εἰς Βασιλικὸν χορὸν ὅτε ἡ Βασίλισσα πλησιάσασα τὸν ἀνακαλούμενον διπλωμάτην καὶ περὶ τῆς νέας αὐτοῦ θέσεως διαλεγομένη, τῷ εἶπε μετ' εἰρωνικῶς χαιρεκάκου ἀστεϊσμοῦ, ὅτι θέλει ἔχει τοῦ λοιποῦ τὴν λίμνην τοῦ Λεμάννου διὰ τοὺς ναυτικούς του ἐξελιγμούς. Ἐγνώριζον δ' ἐγὼ τότε τὴν θέσιν τῆς κοινῆς γνώμης μετ' ἀκριβείας καὶ ἀπρολήπτως, διότι εἰ καὶ μακρὰν ἤμην πάσης πολιτικῆς ἐνεργείας καὶ οὐδὲν συμφέρον μὲ συνέδεε μετ' αὐτῆς, ἀλλ' ἐπεσκόπουν αὐτὴν ἐπιμελῶς δι' ἃς ἔπεμπον ἀνταποκρίσεις εἰς τὰ «Ἑωθινὰ Χρονικὰ» προσπαθῶν δι' αὐτῶν νὰ ἐπανορθῶ τὴν διαστροφὴν τῶν εἰς Ἀγγλίαν μεταδιδομένων ἰδεῶν περὶ Ἑλλάδος.

Δὲν ἤργησαν ὅμως καὶ ἡ Αὐλὴ καὶ ἡ κοινωνία νὰ ἐννοήσωσιν ὅτι ἡ χαρά των ἐπὶ τῇ μεταβολῇ ἦν πρόωρος, διότι ἂν ὁ κ. Λύονς ἦν ὁρμητικός, ὁ διάδοχος αὐτοῦ ἦν φύσει στρυφνὸς καὶ μεμψίμοιρος,

καὶ ὅπου ἐκεῖνος ἀναφανδὸν ἔπληττε, φρονῶν, ἀδίκως μὲν ἴσως, ἀλλ' ἄνευ ὑστεροβουλίας ὅτι ἀμύνεται ἢ ὅτι ὠφελεῖ, οὗτος ἔδακνε λανθάνων καὶ χαιρεκάκως, ὡς καὶ ἐγὼ αὐτὸς ἔλαβον μετὰ καιρὸν ἀφορμὴν ἐξ ἰδίας πείρας νὰ τὸ γνωρίσω. Ἀλλ' αἱ πρῶταί μου σχέσεις μετὰ τοῦ Κ. Οὐάϊς ἦσαν φιλικώταται, καὶ ἐτερπόμην καὶ ὠφελούμην συνδιαλεγόμενος μετ' αὐτοῦ, διότι ἦν ἀνὴρ παιδείας καὶ φιλοτέχνης, αὐτὸς δοὺς τὰ σχέδια τῶν τοιχογραφιῶν αἵτινες κοσμοῦσι τὸ νέον Βουλευτήριον τοῦ Λονδίνου, καὶ συγγράψας βιβλίον περὶ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ὃ μοὶ ἐδάνεισεν εἰς ἀνάγνωσιν. Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς συζύγου του ἥτις ἦν ἀνεψιὰ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, ἦν διεζευγμένος, εἶχε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ τὴν ἀδελφήν του, γυναῖκα σεβαστὴν καὶ λίαν εὐχάριστον, καὶ τὴν θυγατέρα της νέαν χαριεστάτην, ἥτις μετὰ ταῦτα ἐμόνασε, διότι πᾶσα ἡ οἰκογένεια ἦτο καθολική. Ἐγὼ δὲ συνεχῶς τὰς ἑσπέρας διηρχόμην μόνος μετ' αὐτῶν καὶ τοῦ Κου Οὐάϊς ἐντὸς τῶν δωματίων των. Ἔτρεφε δὲ καὶ πρὸς τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα ὁ πρέσβυς ἐνθουσιασμόν, ὥστε καὶ μία τῶν πρώτων ἐφέσεών του, ὅτε ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ἦν νὰ ἴδῃ ἐπὶ αὐτῶν τὴν σκηνὴν παριστωμένην τὴν Ἀντιγόνην τοῦ Σοφοκλέους μετὰ τῶν χορῶν ὡς ἐτόνισεν αὐτοὺς ὁ Μενδελσών. Τὴν εὐχήν του δὲ ταύτην πολλάκις μοὶ ἐξέφρασε, κακίζων πως καὶ τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ὅτι τοιαύτη ἰδέα δὲν τῇ ἐπέρχεται.

Ἐγὼ δέ, καὶ ἐκτιμῶν τὸν τοιοῦτον κλασσικὸν ἐνθουσιασμόν του, καὶ μὴ θέλων νὰ ἐκληφθῇ ὑπὸ τοῦ ξένου, ὅτι καὶ ἀκούοντες παρ' ἄλλων τὴν τοιαύτην πρότασιν ἐδυνάμεθα νὰ μένωμεν ἀδιάφοροι, ἀνταπεκρίθην θερμῶς εἰς αὐτήν. Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἄλλων δυσχερειῶν, ἃς ἐξ ἐθνικῆς φιλοτιμίας δὲν τῷ ὡμολόγουν, τῷ ἀνέφερα μίαν, καὶ αὐτὴν οὐχὶ μικράν, ὅτι ὁ Μενδελσὼν ἐτόνισε τοὺς χοροὺς τοῦ Σοφοκλέους κατὰ τὴν ἀρχαίαν τῶν λέξεων προσῳδίαν, ἥτις ὅμως μετεβλήθη διὰ τῶν αἰώνων, οὖσα ἴσως τὸ μόνον, τοὐλάχιστον τὸ κυριώτερον μέρος τῆς ἀρχαίας προφορᾶς τὸ ἀλλοιωμένως ἔχον παρ' ἡμῖν· ἑπομένως αἱ συνθέσεις ἐκεῖναι τοῦ Γερμανοῦ

μελοποιοῦ τῷ εἶπον ὅτι δὲν θὰ ἐφηρμόζοντο εἰς τοὺς στίχους τοῦ ποιητοῦ, ἂν δὲν ἠθέλομεν ὅλως παρατόνως καὶ γελοίως δι' Ἕλληνας ἀκροατὰς νὰ ἠχήσωσιν ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς σκηνῆς. Τῷ προσέθηκα δ' ὅτι ἄλλη θεραπεία τότε δὲν ὑπῆρχεν ἢ τὸ νὰ γίνῃ ἡ καὶ ἄλλως, διὰ τὴν κατάληψιν τῶν πλείστων ἐκ τῶν θεατῶν ἀναπόφευκτος μετάφρασις τῆς τραγῳδίας εἰς τὴν σήμερον ὁμιλουμένην, οὕτως ὥστε καὶ εἰς τοὺς χοροὺς ὡς καὶ εἰς τὸν διάλογον, διατηρουμένων ἀκριβῶς τῶν ἀρχαίων μέτρων, ν' ἀντικαταστήσωσι τὰς ἀρχαίας μακρὰς θέσεις αἱ παρ' ἡμῖν τετονισμέναι, καθ' ὃ σύστημα ἐγὼ αὐτὸς εἶχον πρεσβεύσει καὶ ἐκθέσει ἄλλοτε ἐν ἰδίᾳ πραγματείᾳ περὶ τῆς σχέσεως τῆς ἀρχαίας προσῳδίας πρὸς τὴν παρ' ἡμῖν. Ταῦτα ἀκούσας καὶ συζητήσας μετ' ἐμοῦ ὁ κ. Οὐάϊς μετ' ἐμβριθείας ἀνδρὸς τῆς ἀρχαίας φιλολογίας κατόχου, μ' ἐνεψύχωσε νὰ ἐπιχειρήσω τὸ ἔργον ὃ τῷ κατεδείκνυον ὡς ἀναγκαῖον, καὶ διὰ τοῦτο μετέφρασα τότε τὴν Ἀντιγόνην εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς. Περὶ τῆς ἐργασίας δὲ ταύτης ἀκούσασα ἡ Κυρία Θεῖλε (Thiele), σύζυγος τοῦ ἐπίσης τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν καλλιεργοῦντος πρέσβεως τῆς Πρωσσίας, εὐηρεστήθη νὰ μοὶ φέρῃ ἐκ Γερμανίας καὶ μοὶ δωρήσῃ τὴν μουσικὴν τοῦ Μενδελσῶνος. Καὶ ἐγὼ μὲν ἐπεράτωσα τὴν μετάφρασιν, ἀλλ' οὐχ ἧττον τὸ δρᾶμα δὲν ἐδιδάχθη, ἕνεκα τῶν πολλῶν δυσκολιῶν ἃς ἀνωτέρω αἰνίττομαι, ἤτοι τῆς ἐλλείψεως ἠθοποιῶν ἱκανῶν διὰ τοιαύτην παράστασιν καὶ θεάτρου κεκτημένου πόρους. Μόνον δὲ τὰ κοράσια παρθεναγωγείου τινός, τοῦ τῆς Κας Σουρμελῆ, γυμνασθέντα, ἔψαλαν Ἑλληνιστὶ τινὰς τῶν χορῶν τῆς Ἀντιγόνης εἰς τὰς ἐξετάσεις των· ὅτε δ' ἤμην ἐν Ἀμερικῇ (κατὰ τὸ 1867), τότε ἐδιδάχθη, ὡς ἀνέγνων εἰς τὰς ἐφημερίδας, ἡ Ἀντιγόνη εἰς τὸ θέατρον τοῦ Ἡρώδου, ἀλλ' οἰκτρότατα καὶ ἄνευ τῶν χορῶν· ὁ δὲ τότε θεατρώνης, ὅστις δήποτε, μετετύπωσε πρὸς τοῦτο εἰς ἰδιαίτερον φυλλάδιον τὴν μετάφρασίν μου, χωρὶς νὰ νομίσῃ ἀναγκαῖον οὐ μόνον νὰ ζητήσῃ τὴν ἄδειάν μου, ἀλλ' οὐδὲ κἂν νὰ εἰπῇ ἐπὶ τοῦ φυλλαδίου ἢ εἰς τὰ θεατρικὰ προγράμματα ὅτι ἐγὼ ἤμην ὁ μεταφραστής!

Καὶ ἄλλη τις ἀπόπειρα παραστάσεως τῆς Ἀντιγόνης ἐγένετο μετὰ πολὺν χρόνον, ἥτις οὐχ ἧττον ἀπέτυχε. Κατὰ τὸ 1875 ὅτε ἤμην ἐν Γερμανίᾳ μοὶ ἔγραψεν ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Βρασιλίας ὅτι ἐμελέτα νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Ἑλλάδα μετὰ ἓν ἔτος, καὶ μοὶ ἐζήτει νὰ τῷ ὑποδείξω τὸ καταλληλότατον δρομολόγιον ἵνα ἐν ἐλαχίστῳ χρόνῳ ὅ,τι πλεῖστα ἰδῇ. Τὴν μέλλουσαν λοιπὸν ἐπίσκεψιν τοῦ φιλέλληνος καὶ σοφοῦ ἡγεμόνος ἔσπευσα ν' ἀναγγείλω εἰς Ἀθήνας καὶ ἐγνωμάτευσα ὅτι δεξίωσις δι' αὐτὸν πολυτελεστέρα καὶ τοῖς φρονήμασιν αὐτοῦ μᾶλλον συνᾴδουσα δὲν ἐδύνατο νὰ τῷ γίνῃ παρ' ἂν ἤθελε διεσκευασθῇ καταλλήλως τὸ θέατρον τοῦ Ἡρώδου κατὰ τὸν ἀρχαῖον ῥυθμόν, καὶ εἰς αὐτὸν παρασταθῇ ἡ Ἀντιγόνη κατὰ τὴν μουσικὴν τοῦ Μενδελσῶνος, λαμβανομένων ἐκ πάντων τῶν ἐν Ἀθήναις Ἑλληνικῶν θεατρικῶν θιάσων τῶν ἀρίστων προσώπων, καὶ καλῶς καταρτιζομένου καὶ ἐν τῷ Ὠδείῳ ἐγγυμναζομένου χοροῦ, πρὸς ὃν ὑπῆρχεν ὁλοκλήρου ἔτους καιρός. Ἐπρότεινον δὲ τὸ οὕτω καταρτισθὲν ἀρχαῖον ἐκεῖνο θέατρον νὰ μείνῃ καὶ εἰς τὸ μέλλον, καὶ ἅπαξ ἑκάστου μηνὸς νὰ διδάσκηται ἐν αὐτῷ ὑποχρεωτικῶς μετάφρασις ἀρχαίου τινὸς δράματος, ὅπερ κατ' ἐμὲ θὰ ἐκίνει ἀναμφιβόλως τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ξένων. Ἀλλ' εἰ καὶ πολλάκις καὶ πρὸς πολλοὺς ἔγραψα καὶ ἀνέπτυξα τὰς προτάσεις ταύτας, οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ἐδόθη προσοχὴ εἰς αὐτάς, καὶ δὲν ἐξετελέσθησαν.

Τὸ δύσκολον δὲ καὶ δυσμενὲς τοῦ χαρακτῆρος τοῦ κ. Οὐάϊς ἐδείχθη μάλιστα μετ' οὐ πολὺ ἐπὶ ὑποθέσεως προελθούσης ἐκ συμβάντος καθ' ἑαυτὸ δυσαρέστου καὶ καταχριτέου, ἄλλως ὅμως παιδαριώδους, ὃ πᾶς ἄλλος θὰ ἐσυμβίβαζεν ἐντὸς μιᾶς ὥρας μετὰ τῆς ἀστυνομίας. Ἐκεῖνος ὅμως ἐξ ἐπιμόμφου χαιρεκακίας σκαιῶς ὑποστηριχθείσης καὶ ὑπὸ τοῦ τότε πρωθυπουργοῦντος Παλμερστῶνος, ἐκορύφωσεν αὐτὸ εἰς ζήτημα μεγάλων διπλωματικῶν διαστάσεων, ἥκιστα τιμῶν τὴν Ἀγγλίαν, διακινδυνεῦσαν δὲ τὴν ὕπαρξιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν εἰρήνην τῆς Εὐρώπης.

Κατὰ τὴν νύκτα τῆς μεγάλης Παρασκευῆς τοῦ ἔτους 1848

παιδία τινὰ κακῶς ἀνατεθραμμένα, ἀφ' οὗ παρηκολούθησαν τὸν ἐπιτάφιον ἀπῳκισμένου τινὸς ἐκκλησιδίου τοῦ δυτικοῦ μέρους τῆς πόλεως πρὸς τὸν Κεραμεικόν, κατ' ἔθιμον πάσης κατακρίσεως ἄξιον, ἐπικρατοῦν δ' ἔτι τότε εἴς τινας πόλεις τῆς ἔτι ὑποδούλου Ἑλλάδος, καὶ ὃ δὲν ἔπρεπε ν' ἀνέχεται τῶν Ἀθηνῶν ἡ ἀστυνομία, ἀλλὰ σήμερον εὐτυχῶς ἐκλιπὸν ἐκ πάσης τῆς Ἑλλάδος, **ἔκαυσαν** εἰς τῆς ἐκκλησίας τὸν περίβολον τὸν **'Εβραῖον**, ἤτοι ξύλον τι περιβεβλημένον ῥάκη, καὶ ὑποτιθέμενον ὅτι παριστᾷ τὸν σταυρώσαντα τὸν Χριστόν· ἔπειτα δὲ ἐν τῇ παιδαριώδει ἐξάψει των, ἐν ᾧ ὅλα ὁμοῦ διήρχοντο πρὸ τῆς παρακειμένης οἰκίας Ἰσπανοῦ τινος Ἰουδαίου, Δὸν Πασιφίκου καλουμένου, ἔρριψαν λίθους καὶ ἔθραυσάν τινας τῶν ὑέλων αὐτῆς, καὶ ἄλλας ἴσως τινὰς ζημίας ἐπέφερον ἀτακτήσαντα, μέχρις οὗ γνῶσιν λαβοῦσα τῶν συμβάντων ἡ ἀστυνομία, ἐπῆλθε καὶ διεσκέδασε τὸν ταραχοποιὸν ὅμιλον, φυλακίσασα καί τινα τῶν παιδίων. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἤρκεσεν· ὁ δόλιος Ἰουδαῖος, ἀξιῶν ὅτι εἶναι **προστατευόμενος** τῆς Ἀγγλίας, ἐν ᾧ τοιαύτην ἰδιότητα ὁ νόμος δὲν ἀνεγνώριζεν, εὗρεν ἀξιόλογον κέρδους εὐκαιρίαν ἣν ἔσπευσε νὰ ἐκμεταλλευθῇ, διϊσχυρισθεὶς ὅτι πολλῶν ἑκατοντάδων χιλιάδων ζημίαν ὑπέστη, καὶ ὁ κ. Οὐάϊς μισῶν τὴν τότε Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ἣν ἐθεώρει γαλλίζουσαν, παρεδέχθη τὸν διϊσχυρισμὸν αὐτοῦ, καὶ προθύμως ἀναλαβὼν τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ὑποτιθεμένων δικαιωμάτων του, προὐκάλεσε κατὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἀτομικῶς κατὰ τοῦ Βασιλέως πάντας τοὺς κεραυνοὺς τῆς ἀγγλικῆς διπλωματίας· ἓν δὲ τῶν ἐπιχειρημάτων του ἦν ὅτι μεταξὺ τῶν λεηλατησάντων (διότι εἰς τοῦτο ἐξώγκωσε τῶν ὑέλων τὴν θραῦσιν) τὴν οἰκίαν τοῦ ἀξιοτίμου προστατευομένου τῆς Βασιλίσσης ἦσαν καὶ τὰ τέκνα τοῦ ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν ἀπεδείχθη· ἀλλὰ καὶ ἀληθὲς ἂν ἦτον, οὐδεμίαν σπουδαιότητα θὰ εἶχε, καθ' ὅσον βεβαίως ὁ στρατηγὸς Τζαβέλλας δὲν ἔπεμψε τὰ μειράκιά του ἵνα λαφυραγωγήσωσι τὸν Ἰουδαῖον, οὐδὲ κἂν τῆς ἀνατροφῆς των ἐδύνατο νὰ θεωρηθῇ πολὺ ὑπεύθυνος ἐκεῖνος, ὅστις ἥρως μὲν ἦτον ἐν πολέμῳ, ἀλλ' ὀλίγον μετέχων τῆς λε-

πτῆς ἀγωγῆς εἰς βαθμὸν ὥστε δὲν ἤξευρε νὰ γράφῃ ἄλλο παρὰ τὸ ὄνομά του.

Ὁ Ἰουδαῖος Πασίφικος τοιαύτην εὑρὼν ἀφορμὴν πλουτισμοῦ δὲν ἠμέλησε νὰ ἐκμεταλλευθῇ αὐτήν, καὶ διϊσχυρίζετο ὅτι ἡ οἰκία του ἦν πολυτελεστάτη καὶ ἡγεμονικῶς διεσκευασμένη, οἵα οὐδεμία ὑφίστατο τότε ἐν Ἀθήναις, ὅτι δ᾽ ἐντελῶς κατεστράφη καὶ ἐγυμνώθη, δι᾽ ὃ πολλαπλῆν τῷ ὤφειλεν ἀποζημίωσιν ἡ Ἑλλάς. Ταῦτα ὁ κ. Οὐάϊς χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ κατὰ πόσον ἦσαν ἀληθῆ ἢ ψευδῆ, μετὰ τοιούτου πάθους ὑπεστήριζε παρὰ τῇ κυβερνήσει του, ὥστε ἔπεισε τὸν Λόρδον Παλμερστῶνα νὰ προβῇ μέχρι τέλους, τῷ 1850, εἰς τὸ καταναγκαστικὸν μέτρον ἀποκλεισμοῦ τῶν Ἑλληνικῶν λιμένων διὰ τοῦ στόλου τοῦ ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Πάρκερ διοικουμένου. Καὶ ἐγὼ μὲν οὐδόλως εἶχον ν᾽ ἀναμιγῶ εἰς πᾶσαν τὴν λυπηρὰν ὑπόθεσιν ταύτην· ἀλλὰ τὴν πρόληψιν καὶ τὴν καταδρομὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος τοσοῦτον εὕρισκον ἀδικαιολόγητον, ὥστε ἠλάττωσα τὰς συνεχεῖς ἐπισκέψεις εἰς τὸν πρὶν φίλον μου πρέσβυν.

Κατ᾽ ἐκείνους περίπου τοὺς χρόνους διαλυθείσης τῆς ἑταιρίας τοῦ φιλολογικοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος τῆς Εὐτέρπης, ἧς ἡ ἀποκλειστικὴ σύνταξις καὶ ἰδιοκτησία ἔμεινεν εἰς τὸν κ. Καμπούρογλουν, ἀντικατέστη ἐκείνη ἡ ***Πανδώρα***, σπουδαιοτέρα καὶ ἐν ἄλλοις καὶ ἐπιστημονικὴν ὕλην προτιθεμένη νὰ παρέχῃ, καὶ τὴν διεύθυνσιν καὶ σύνταξιν αὐτῆς ἀνελάβομεν ὁ Ν. Δραγούμης, ὁ Κ. Παππαρρηγόπουλος, καὶ ἐγώ· ὅπερ ὅμως δὲν μ᾽ ἐκώλυε νὰ γράφω ἐνίοτε καὶ εἰς τὴν «Εὐτέρπην». Τὴν ὑλικὴν δὲ καὶ οἰκονομικὴν διαχείρισιν τοῦ περιοδικοῦ εἴχομεν ἐπαφήσει εἰς τὸν κ. Δραγούμην, ὅστις καὶ μετὰ τρία ἔτη ἀνέλαβε μόνος τὴν ἐπιχείρησιν, καὶ ἔκτοτε ἡμεῖς ἐκτάκτως μόνον ἐδίδομεν ἄρθρα εἰς αὐτήν.

Καὶ διὰ τῆς «Πανδώρας» δὲ ὡς καὶ διὰ τῆς «Εὐτέρπης» ἐδημοσίευσα διάφορα διηγήματα, ὧν τινα τοιαύτην εἶχον τὴν ἀρχήν. Ἐκλέγων ἐκ διαφόρων ξυλογραφημάτων ἃ μᾶς ἐπέμποντο ἐκ Παρισίων συνεδύαζον αὐτὰ κατὰ τὸ δυνατὸν καὶ προσεπάθουν νὰ ἐφεύρω μῦθον καὶ νὰ συντάξω κείμενον εἰς αὐτὰ ἐφαρμοζόμενον, ὥστε εἰρ-

γαζόμην ἐντελῶς ἀντιστρόφως τῶν ζωγράφων, οἵτινες συνθέτουσι συμπλέγματα κατὰ δεδομένον κείμενον.

Τὰ διηγήματα ταῦτα, λαβὼν παρ' ἐμοῦ τὴν ἄδειαν, συνέλεξε μετὰ ταῦτα καὶ ἐξέδωκεν εἰς τρεῖς τόμους ὁ τότε τυπογραφεῖον ἐν Ἀθήναις κεκτημένος καὶ μετὰ τοῦ Ν. Λεβαδέως τὸ λεξικὸν ἡμῶν ἀποτυπώσας Κωνστ. Βαρβάτης. Μεγάλως δ' ἐξεπλάγην ὅτε μετά τινα χρόνον μοὶ εἶπέ τις ὅτι παρὰ τῷ Wilberg, τῷ τότε Γερμανῷ βιβλιοπώλῃ τῶν Ἀθηνῶν, εἶδε πωλουμένην τῶν διηγημάτων τούτων μετάφρασιν γαλλικήν. Ἀπελθὼν δ' εἰς τοῦ βιβλιοπώλου, εὗρον ἀληθῶς καὶ ἠγόρασα τὴν μετάφρασιν, συνισταμένην εἰς δύω τόμους παχεῖς, καὶ τετυπωμένους πυκνότατα. Ἔφερε δὲ ὡς ὄνομα τοῦ μεταφραστοῦ Tourgar. Ἀλλὰ γράψας πρὸς τοῦτον, ἔλαβον πολλὰς ἀλλεπαλλήλους ἐπιστολάς του, ἐξ ὧν ἔμαθον ὅτι τὸ ἀληθὲς ὄνομά του ἦν Groutar, ὅτι ἦν Βέλγος, καθολικὸς ἱερεύς, ὅπερ σὺν ἄλλοις οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν μικρῶν μου διηγημάτων, διότι, εἰ καὶ θαυμάσιον ἦν, τότε μάλιστα, ξένος οὐδέποτε τὴν Ἑλλάδα ἐπισκεφθείς, τοσοῦτον νὰ γνωρίζῃ τὴν νέαν Ἑλληνικήν, ἐν πολλοῖς ὅμως παρηννόει καὶ οἰκτρῶς παρεξήγει ὅ,τι ἐγὼ εἶχον γράψει. Προσέτι δέ, καὶ τὸ χείριστον, εἰ καί, μὰ τὴν Ἄρτεμιν, πάντα τὰ διηγήματα ταῦτα δύναμαι νὰ ἐγγυηθῶ τοῖς μὴ ἀναγνοῦσιν αὐτά, ὅτι οὐδὲν ἔχουσι τὸ μὴ ἐντελῶς σεμνὸν κατά τε τὴν λέξιν καὶ κατὰ τὴν διάνοιαν, ἡ πεφοβισμένη ὅμως ἱερατικὴ τοῦ μεταφραστοῦ μου συνείδησις ἐξηγείρετο συνεχῶς, καὶ μοὶ περιέκοπτεν ὅλα μακρὰ χωρία, καὶ ἄλλα παντοίως διέστρεφεν, ὥστε ἔλεγον ἄλλ' ἀντ' ἄλλων.

Ἠσθάνθην λοιπὸν τὴν ἀνάγκην, ἀφ' οὗ ἑκόντα ἄκοντα μ' ἔφερεν εἰς τὸ προφανὲς καὶ μὲ παρουσίασεν εἰς τὸ κοινὸν τῆς Εὐρώπης, νὰ ἐμφανισθῶ εἰς αὐτὸ μᾶλλον ὁ κολοιὸς οἱοσδήποτε ἤμην, παρὰ κεκαλυμμένος ὑπὸ ξένα ταῶνος πτερά· διὸ καί, ἅμα εὗρον διαθεσίμους στιγμάς, ἀνεθεώρησα καὶ μετεποίησα τὴν μετάφρασιν, καὶ ὅτε μετὰ ταῦτα διῃτώμην ἐν Παρισίοις ἀνέλαβεν ὁ Didier καὶ ἐδημοσίευσε τὸ μακρότερον τῶν διηγημάτων τούτων, τὸν Αὐ-

θέντην τοῦ Μωρέως. Ἀλλ᾽ εἴτε διότι ἐφειδωλεύθη ὡς πρὸς τὰς ἀγγελίας καὶ τὰ λοιπὰ μέσα τῆς διαδόσεως νεοεκδότων βιβλίων, εἴτε διότι αὐτὸ δὲν ἐκρίθη ἔχον ἀξίαν τινά, διέφυγε σχεδὸν ἐντελῶς τὴν προσοχήν· ἄλλο δὲ διήγημα, καίτοι ὑποσχεθεὶς δὲν ἐδημοσίευσεν ὁ Didier, καὶ μόνον μεταγενεστέρως ὑπ᾽ ἄλλους οἰωνοὺς τινὰ μετεφράσθησαν.

Πολὺ δὲ πρὸ τούτου ὁ αὐτὸς Αὐθέντης τοῦ Μωρέως εἶχε μεταφρασθῇ καὶ Γερμανιστὶ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ βιβλιοθηκαρίου τῆς Γοτίγκης Ἕλισσεν, αὐτοῦ ἐκείνου, ὅστις, ὡς ἀπεμνημόνευσα ἀνωτέρω εἶχε μεταφράσει καὶ τὰς ***Φυλακάς***, καὶ ἐξεδόθη δ᾽ ὑπ᾽ αὐτοῦ εἰς τὴν «Μεσαιωνικήν του Βιβλιοθήκην», καὶ ἔπειτα καὶ ἰδιαιτέρως μεθ᾽ ἱστορικῶν σχολίων, ἀλλ᾽ ἐπίσης μετ᾽ οὐκ ὀλίγων παρεννοήσεων, ὥστε ἠναγκάσθην κατόπιν ἄλλην καὶ τούτου Γερμανικὴν μετάφρασιν ἐγὼ αὐτὸς νὰ ἐξεργασθῶ.

5.

Ὁδοιπορία εἰς Ἀγγλίαν.

Πρὸς ἀντιπερίσπασμὸν τῆς ἀπαραμυθήτου θλίψεως, ἥτις κατεῖχε τὴν σύζυγόν μου καὶ ἐμὲ διὰ τὴν στέρησιν τοῦ προσφιλοῦς ἡμῶν Χαρικλέους, ἀπεφασίσαμεν τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο ἔτος (1850) νὰ μεταβῶμεν εἰς Ἀγγλίαν πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς οἰκογενείας Σκήν, ἥτις πρὸ πολλοῦ ἤδη εἶχεν ἐπιστρέψει ἐκεῖ ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπετάχυνα ἑπομένως ὀλίγον τὰ μαθήματα καὶ πρὸ τῶν διακοπῶν τῇ $^{16}/_{28}$ Μαΐου, ἡμέρᾳ τρίτῃ, κατὰ τὰς 6 $^1/_2$ μ. μ. ἀπεπλεύσαμεν ἐκ Πειραιῶς διὰ τοῦ αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου Kübeck μετὰ συνοδοιπόρων τοῦ Ῥάδου, Χρηστίδου, Κοκκώνη, Μάμουκα καὶ ἄλλων, καὶ διηυθύνθημεν, κατὰ τὸ τότε δρομολόγιον τῆς ἀτμοπλοΐας, τὸ πρῶτον εἰς Σύρον. Μέχρι Σουνίου εἴχομεν αἴθριον τὸν οὐρανὸν καὶ λείαν τὴν θάλασσαν. Ἀλλ᾽ ἅμα τὸ ἀκρωτήριον κάμψαντες ἀπηντήσαμεν ἄνεμον ἐναντίον, καὶ κυματισμόν, ὅστις ἡμᾶς,

τὴν Καρολίναν μάλιστα, κακῶς ἀνεχομένην τὴν θάλασσαν, σφοδρῶς ἠνώχλησε μέχρι Σύρου. Ἀφιχθέντες δ' ἐκεῖ τὴν ἐπαύριον, κατὰ τὰς 6 1/2 τῆς πρωίας, ἐφιλοξενήθημεν ὑπὸ τοῦ συνοδοιπορήσαντος ἡμῖν Νομάρχου κ. Ῥάδου. Τὴν δὲ μεσημβρίαν ἀκριβῶς, ἐπιβιβασθέντες εἰς τὸ μέγα καὶ εὐπρεπὲς ἀτμόπλοιον τοῦ Λόϋδ, τὴν «Africa» ἀπεπλεύσαμεν μετ' ἰσχυροῦ μέν, ἀλλ' ουρίου ἀνέμου πρὸς Τεργέστην, ἔχοντες Ἕλληνας καὶ ξένους, γνωστοὺς καὶ ἀγνώστους μεθ' ἡμῶν πλέοντας, καὶ διήλθομεν πλησιέστατα τῆς Σερίφου, ἥτις καὶ αὐτή, ὡς αἱ πλεῖσται νῆσοι τοῦ Αἰγαίου ἔξωθεν φαίνεται, καὶ εἰς ἡμᾶς ἐφάνη ἄκαρπος ὅλως καὶ ἄδενδρος, ἀλλ' ἐν τῷ κέντρῳ περιέχει καλλονὰς φυσικὰς ἀοράτους τοῖς παραπλέουσι.

Κοπάσαντος δὲ βαθμηδὸν τοῦ ἀνέμου, ἐπῆλθε γαληνιαία ἡ νὺξ καὶ αἰθρία, ὅταν ἤδη μακρόθεν διεκρίνομεν τὰς ἀκτὰς τὰς Πελοποννήσου· περὶ δὲ τὴν 10ην ἐν ᾧ πάντες οἱ ἐπιβάται ἐκοιμῶντο πλέον, ἐγὼ καθήμενος εἰς τὸ παράθυρον τοῦ κοιτῶνός μου, ἔβλεπον εἰς λαμπρότατον φῶς τῆς σελήνης τὸν **Μαλέαν**, τὴν Σκύλλαν ταύτην τῶν νέων θαλασσοπόρων, εἰρηνικῶς προέχοντα εἰς τὴν ἀκύμαντον θάλασσαν, ἐν ᾧ ἀφόβως καὶ τοσοῦτον πλησίον τὸν περιεπλέομεν, ὥστε μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ἐδυνάμην νὰ τὸν ἐγγίσω διὰ τῆς χειρός.

Μετὰ τοῦτο δὲ διαπλεύσαντες τὸν πορθμὸν τῶν Κυθήρων, ἐξημερώθημεν τὴν ***Π'μπτην*** (18/30) πρὸ τῆς Κορώνης, καὶ ἐπὶ θαλάσσης ἀκινήτου, καὶ δίκην καθρέπτου στιλβούσης διέβημεν μεταξὺ Ἐλαφονήσου καὶ **Μεθώνης**, ἣν περὶ τὰς 7 εἴδομεν ἐν εὐφόρῳ πεδιάδι κειμένην, μετὰ δ' ἡμίσειαν ὥραν τὴν Πύλον (τὸ Ναβαρίνον) μακρόθεν διακρίνοντες, προσεπλεύσαμεν περὶ ὥραν 1.40 εἰς Ζάκυνθον, ἣν μετὰ συγκινήσεως ἐπανέβλεπον, ἐνθυμούμενος τὴν πρώτην κάθοδόν μου εἰς τὴν πατρίδα, καὶ διὰ πάσης τῆς μιᾶς ὥρας καθ' ἣν ἐν τῷ λιμένι ἐμείναμεν δὲν ἔπαυον θαυμάζων τὴν καλλονὴν τῶν παμποικίλων λόφων, οἵτινες ἀμφιθεατροειδῶς περιστέφουσι τὴν πόλιν, κομψῶς κατιοῦσαν εἰς τὴν παραλίαν. Μόλις δ' ἀνεκωχήσαμεν, καὶ πλεῖστα πλοιάρια περιεκύκλωσαν διὰ μιᾶς

τὸ πλοῖον ἡμῶν, πλήρη καρπῶν καὶ ἀνθέων, ἃ μετὰ ζωηροτάτων κινημάτων καὶ προσφωνήσεων μᾶς ἐπρόσφερον εἰς ἀγορὰν οἱ προσπλέοντες.

Ἀπὸ τῆς 5ης δ' ὥρας μέχρι τῆς 7 ½ διεπλεύσαμεν τὸ μεταξὺ τῆς μεγαλοπρεποῦς ὀρεινῆς καὶ τραχείας τὴν ὄψιν Κεφαλληνίας καὶ τῆς Ἰθάκης διάστημα, καὶ ὅτε εἴδομεν τὸν κολπίσκον τοῦ ὑγειονομείου, εἰς αὐτὸν ἢ μᾶλλον εἰς τὸν μετ' αὐτὸν ἐζήτουν νὰ ἀναγνωρίσω τὸ μέρος ὅπου νηχόμενος ἐξεβράσθη ὁ Ὀδυσσεύς.

Ἡ νὺξ δ' ἐπῆλθεν ὅτε ἐπλέομεν ἀπέναντι τῆς Λευκάδος, ἣν ἀφίνομεν εἰς ἀπόστασίν τινα πρὸς τὰ δεξιά, καὶ ἡ σελήνη ἀντηνακλᾶτο ἐπὶ τῆς στιλπνῆς καὶ ἀκινήτου ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης μέχρι τῶν τριῶν μετὰ τὸ μεσονύκτιον, ὅτε ἠγκυροβολήσαμεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Κερκύρας, μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς νήσου **Βιδίου**, ἔνθα ἔβλεπον τὸ ἀλιτενὲς καὶ ὑψηλὸν φρούριον, ὃ μοὶ ἐνεποίει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἠγέρθη ἐκεῖ ὑπὸ τῶν Ἄγγλων εἰς δεῖγμα κυριότητος μᾶλλον ἢ προστασίας.

Ἐμείναμεν δ' ἐν τῷ λιμένι τὸ πλεῖστον τῆς ἐπαύριον, θαυμάζοντες τὴν λαμπρὰν φύσιν τῆς νήσου, καὶ τὰ πέριξ ἡμῶν ἐν ἡμικυκλίῳ αἰρόμενα ὄρη εὐθαλῆ καὶ κατάφυτα, ἐν ᾧ ἡ ἀπέναντι αὐτῶν, εἰς ἐλαχίστην ἀπόστασιν, ξηρὰ καὶ γυμνὴ Ἠπειρωτικὴ ἀκτὴ τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα καὶ τοῦ Βουθρωτοῦ μοὶ ἐφαίνετο ὡς τὴν διαφορὰν τῆς τύχης τῶν δύω χωρῶν ἐμφαίνουσα, ταύτης μὲν καταπιεζομένης καὶ ἐρημουμένης ὑπὸ ζυγὸν δυσφόρητον, ἐκείνης δὲ ὑπ' εὐρωπαϊκὴν προστασίαν ἀναπτυσσομένης. Τὸ ὑψηλότερον ὅμως ὄρος τῆς Κερκύρας ἐκαλύπτετο κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀπὸ τῆς κορυφῆς μέχρι τοῦ ἡμίσεως ὕψους του ὑπὸ βαρέων συννέφων, ἅτινα ἤστραπτον καὶ ἐβρόντων. Καὶ εἰς τοῦτο δ' ἐφανταζόμην ὅτι ἔβλεπον, ὡς τότε τὰ πράγματα ἔκλινον, συμπλήρωσίν τινα τῆς ἀλληγορίας.

Κατὰ τὴν ὥραν 3.20 μ. μ. ἀνήχθημεν καὶ παρεπλεύσαμεν τὰς πρὸς τὰ δεξιὰ ἡμῶν βραχώδεις ἀκτὰς τῆς Χιμάρας, ἐφ' ὧν ἐβλέπομεν ἐπικρεμάμενα σπάνιά τινα καὶ ἐλεεινὰ χωρία χωρὶς νὰ

διακρίνωμεν πῶς καὶ πόθεν ἦτο δυνατὸν νὰ κοινωνῶσι μετ' ἀλλήλων καὶ μετὰ τῆς ἐνδοτέρω χώρας. Παρελάσαντες δὲ τ' Ἀκροκεραύνια, ἐνυκτώθημεν ἐν πλήρει πελάγει, ὅπου ἐπαύσαμεν βλέποντες τὴν Ἤπειρον, ἀλλὰ δὲν ἐβλέπομεν ἔτι τὴν Ἰταλίαν.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἀνατέλλων ὁ ἐαρινὸς ἥλιος, ἀντανεκλᾶτο ἐπὶ τοῦ κοιμωμένου Ἀδρίου, ὅστις πανταχόθεν μᾶς περιεκύκλου, χωρὶς οὐδαμοῦ νὰ φαίνηται στερεά. Μετ' ὀλίγον δ' ἀπηντήσαμεν μέγα πλοῖον ἱστιοφόρον πολεμικόν, πλησίστιον, οὗ πάντα τὰ ἱστία ἐκρέμαντο ἀδρανῆ πρὸς λύπην βεβαίως αὐτοῦ, χαρὰν δ' ἡμετέραν, διότι οὐδ' ἡ ἐλαχίστη πνοὴ ζεφύρου ἐτάραττε τὸν ἀέρα. Ὡς δὲ μᾶς εἶδεν, ὕψωσε Ῥωσσικὴν σημαίαν· ἡμεῖς δὲ ταχέως παρελθόντες ἀνεγνωρίσαμεν ἐν αὐτῷ τὸν πάρωνα, ἐν ᾧ πρὸ δύω ἑβδομάδων εἶχεν ἀποπλεύσει ἐκ Πειραιῶς ἡ φίλη ἡμῶν Κυρία Λίντζ, σύζυγος τοῦ γραμματέως τῆς Ῥωσσικῆς πρεσβείας, ἥτις καὶ πρὸ δύω ἑτέρων ἑβδομάδων πολλὴν πιθανότητα δὲν εἶχε νὰ φθάσῃ.

Παρεπλεύσαμεν δὲ βαθμηδὸν τὴν ἡμέραν ἐκείνην πᾶσαν τὴν δαλματικὴν παραλίαν, ἐπὶ τοσοῦτον ἀταράχου θαλάσσης, ὥστε μᾶς ἐφαίνετο ὡς ἂν ἡμεῖς ἠκινητοῦμεν καὶ ἂν αὐτῆς αἱ χῶραι ἔπλεον πρὸς ἡμᾶς, τὸ Κάταρον, ἡ Ῥαγούσα, τὸ Σπαλάτον ἢ Παλάτιον τοῦ Διοκλητιανοῦ εἰς τὰ Σάλωνα· καὶ ὁ πλοῦς ἡμῶν ὡραῖος ἐξηκολούθησε διὰ τῶν Δαλματικῶν νήσων. Οὕτω διήλθομεν πλησιέστατα τῆς πρώτης αὐτῶν ἐκ νότου, τῆς Ἀόστης, πάσης καταφύτου, οἵα καὶ ἡ ἑπομένη, καὶ εἰσήλθομεν ἔπειτα εἰς τὸν εὐρὺν πορθμόν, τὸν μεταξὺ τῆς στερεᾶς καὶ τῆς μεγαλονήσου Λίσσης ἐχούσης καὶ ὁμώνυμον πόλιν ὠχυρωμένην, καὶ καλουμένης Ἴσσα ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Ἀφ' οὗ δὲ καὶ ἄλλην παρηλάσαμεν νῆσον, τὴν ***Ἰγκορονάταν***, ἐκ πολλῶν συγκειμένην λόφων μαστοειδῶν, ἐνυκτώθημεν παρὰ τὴν ***μεγάλην νῆσον*** (Isola grossa), ἥτις τὸν αὐτὸν ἔχει σχηματισμόν, οὖσα ὅμως ταπεινοτέρα, καί, κατὰ τὴν ἐπωνυμίαν της, εἰς μέγα μῆκος ἐκτεινομένη.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν, ἐξημερωθέντες ἀπέναντι τῆς πυκνῶς συνῳκουμένης παραλίας τῆς Ἰστρίας, εἴδομεν ἀλληλοδιαδόχως μακρόθεν

τὴν ἐπὶ ὡραίου καὶ συνδένδρου ἀκρωτηρίου γραφικῶς ἐπικαθημένην πόλιν *Πιράνον* μετὰ τῆς ἀκροπόλεως αὐτῆς, ἔπειτα τὴν νῆσον καὶ πόλιν Ἀμουΐαν, τὸ ἀκρωτήριον καὶ τὴν ἐν τῷ κόλπῳ πόλιν Καποδίστριαν, καὶ εἰς τὰς 9.20 ἠγκυροβολήσαμεν εἰς *Τεργέστην*, ἣν ἔβλεπον ἐκ δευτέρου, ἀλλ' εἰς ἣν κατὰ πρῶτον προσέπλεον.

Ἡ κατὰ μέγα μέρος Ἑλληνικὴ αὕτη πόλις, ἐκτεινομένη γραφικῶς εἰς τοὺς πρόποδας λόφων καταφύτων, οἵτινες ἀμφιθεατροειδῶς τὴν περιλαμβάνουσι, καὶ ᾠκοδομημένη κατ' εὐρωπαϊκὴν εὐκοσμίαν, ἔχει πολλὰς ὡραιοτάτας οἰκοδομάς, ἐξ ὧν τὸ παγκόσμιον φήμην ἔχον κατάστημα τῆς Ἑταιρίας Λόϋδ ἦν τότε ἡ μεγαλοπρεπεστάτη. Καταλύσαντες δ' εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τοῦ *Μέλανος ἀετοῦ*, ὅπου εὕρομεν σύνοικον καὶ ξεναγὸν τὸν τότε γραμματέα τοῦ Προξενείου κ. Φραγκούδην, ἐδέχθημεν τὰς ἐπισκέψεις τοῦ προξένου Μαντζουράκη καὶ τοῦ κ. Γεπχάρτ, τοῦ τέως διευθυντοῦ τῶν δημοσίων ἔργων ἐν Ἀθήναις, ὅστις εἶχεν ἀποβληθῆ ὡς ἑτερόχθων κατὰ τὸν σεπτέμβριον τοῦ 1843, καὶ τὴν θέσιν του εἶχον ἐγὼ διαδεχθῆ, μέχρις οὗ μετ' ὀλίγον ἀπελύθην ὁ ἴδιος διὰ τὴν ἰδίαν αἰτίαν.

Τῇ δ' ἐπαύριον ἀπεπλεύσαμεν εἰς Βενετίαν ἐπὶ τοῦ ἀτμοκινήτου «Ἀρχιδουκὸς Φερδινάνδου» μετὰ πολυαρίθμων συνεπιβατῶν, καὶ οὐρίου μὲν ἀλλὰ σφοδροῦ ἀνέμου, ὅστις, κατὰ τὸν εἴσπλουν, ἐκ πλαγίου πνέων ἰσχυρῶς μᾶς ἐνώχλησε.

Ἐπὶ δύω δ' ἡμέρας ἐνδιετρίψαμεν ἀποθαυμάζοντες τὴν ἀναδυομένην ταύτην Ἀφροδίτην τῶν πόλεων, καὶ ἐγὼ ἀφιέρουν πάσας ἡμῶν τὰς στιγμὰς εἰς τὸ νὰ ξεναγῶ τὴν σύζυγόν μου διὰ πασῶν τῶν διωρύγων, γεφυρῶν, πλατειῶν, τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μεγάρων αὐτῆς, ὧν εἶχον γνῶσιν καὶ πεῖραν ἐκ τῆς πρώτης ἐπιδημίας μου.

Ἤμην δὲ καὶ ἐγὼ αὐτὸς ἀκόρεστος εἰς τὴν θέαν τοῦ Ἁγίου Μάρκου, τοῦ δυτικοῦ τούτου ἀδελφοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὃν ὅτε κατὰ πρῶτον εἶχον ἰδεῖ δὲν ἤμην ἱκανῶς παρεσκευασμένος ἵνα τὸν ἐκτιμήσω δεόντως. Ἀφ' οὗ δ' ἐπεσκέφθημεν καὶ τὸν ναύσταθμον μετὰ τῶν Ἑλληνικῶν αὐτοῦ λεόντων, καὶ ἐκ τῶν ἐν τοῖς παλα-

τίοις καὶ ταῖς ἐκκλησίαις ζωγραφικῶν ἀριστουργημάτων ὅσα μᾶς ἐπέτρεπεν ἡ βραχυτάτη ἡμῶν διαμονή, ἀνεχωρήσαμεν τὴν Τετάρτην 24 Μαΐου (5 Ἰουνίου) καὶ τὴν πλατεῖαν διώρυγα διαπλεύσαντες διὰ μεγάλης λέμβου ἐκ τῶν τότε καλουμένων **λεωφόρων** (omnibus), ἐπεβιβάσθημεν περὶ τὰς 6 $^1/_2$ εἰς τὸν σιδηρόδρομον, τὸν πρῶτον οὗ πεῖραν ἐλάμβανον ἀφ' ὅτου ὁ σιδηρόδρομος εἶχεν ἐφευρεθῇ.

Μετὰ τὴν διὰ τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς πανεπιστήμιον περίφημον ***Πάδουαν***, καὶ τὴν γραφικωτάτην ***Βικεντίαν***, ἐφθάσαμεν κατὰ μεσημβρίαν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀθέσιος ποταμοῦ (Etsch. Adige) χαριέστατα κειμένην Βερόνναν, εἰς ἥν, ὅτε κατηρχόμην εἰς Ἑλλάδα, εἶχον μόλις διαμείνει ἐπὶ δύω ὥρας. Τῆς νῦν δ' ἀφίξεώς μου ἠθέλησα νὰ ὠφεληθῶ ἵνα γνωρίσω τὴν ἀρχαίαν πατρίδα τοῦ Κατούλλου, τοῦ Κορν. Νέπωτος, τοῦ Βιτρουβίου καὶ τοῦ Πλινίου, τὴν πόλιν εἰς ἣν κατέφυγεν ὁ Δάντης διωχθεὶς ἐκ Φλωρεντίας, τὴν καθέδραν τοῦ Ἐρούλου Ὀδοάκρου καὶ τοῦ αὐτὸν νικήσαντος Ὀστρογότθου Θεοδωρίχου (489), ἐξαρχικὴν δὲ πόλιν ἀφ' ὅτου (553) ὁ στρατηγὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ Ναρσῆς ἐξεδίωξε τοὺς Γότθους ἐξ Ἰταλίας. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Λογγοβάρδοι (572) ἐξετάθησαν εἰς Ἰταλίαν, μέχρι Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ἔγινεν ἐπὶ Πεπίνου ἡ Βερόννα ἡ πολιτικὴ πρωτεύουσα πάσης τῆς Ἰταλίας, μέχρις οὗ ἐδημοκρατήθη τῷ 1201. Αἱ δ' ἔπειτα τύχαι αὐτῆς ἤλλασσον ὑπὸ ***Ἐξελῖνον***, τῷ 1262 ὑπὸ ***Σκαλίγερον***, τῷ 1389 ὑπὸ ***Βισάντιον*** τοῦ Μεδιολάνου, τῷ 1405 ὑπὸ ***Καράραν*** τῆς Παδούης, ἔπειτα ὑπὸ τὴν Βενετίαν· τῷ 1797 ὅτε ἀνεκηρύχθη δημοκρατία ***ἔνθεν τῶν Ἄλπεων*** (cisalpine), τῷ 1815 ὅτε ἐγένετο μέρος τῆς Λογγοβαρδοβενετίας ὑπὸ τὴν Αὐστρίαν, καὶ τὸ 1822 ἕδρα τοῦ Συνεδρίου τοῦ ἀποφασίσαντος περὶ τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος.

Ταῦτα μόλις εὗρον καιρὸν νὰ σημειώσω ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τῶν ***Δύω πύργων*** ὅπου κατελύσαμεν, δι' ὅλης δὲ τῆς ἐπιλοίπου ἡμέρας περιετρέχομεν τὴν πόλιν, ἐπισκεπτόμενοι τὰ μνημεῖα αὐτῆς, ἰδίως τὰ ῥωμαϊκά, ἐν οἷς προέχει τὸ ἐπὶ Ἀντωνίνων ἀνεγερθὲν λίθινον

ᾠοειδὲς ἀμφιθέατρον, ἔχον μῆκος μὲν 462 πλάτος δὲ 367 μέτρων καὶ διατηροῦν ἔτι 45 σειρὰς ἑδωλίων διὰ κλιμακίδων κατὰ κερκίδας διαιρουμένων, εἰς ἃ ἐδύναντο 25 χιλιάδες θεατῶν νὰ καθίσωσιν, 75 δὲ χιλιάδες νὰ σταθῶσιν ὄρθιοι. Ἄλλας δ' ἀρχαιότητας ἐπεσκέφθημεν τὴν ἐπὶ Τίτου κτισθεῖσαν πύλην, ἥτις ἤδη καλεῖται arco dei Leoni, καὶ τὴν ἑτέραν ἐπὶ Γαληνοῦ, τὴν λεγομένην Porta de Borsuri, καὶ ἁψῖδας γεφύρας ἀρχαίας ἐπὶ τοῦ Ἀθέσιος, καὶ θέατρον ὃ εἶχεν ἀρχίσει τότε πρῶτον ἀνασκαπτόμενον. Προσήλθομεν δὲ καὶ εἰς τὸν τάφον τῆς ὑπὸ τοῦ Σαικεσπείρου δοξασθείσης Ἰουλιέττης, ἐξ οὗ ἐλάβομεν εἰς ἐνθύμημα μικρὸν λιθάριον. Δύω δὲ τῶν ἐκκλησιῶν, ἡ μητροπολιτικὴ καὶ ἡ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ἔχουσι γραφὰς τοῦ περιφήμου Παύλου, ὅστις νέαν δόξαν προσέθηκεν εἰς τὴν παλαιὰν τῆς πατρίδος του (Paolo Veronese).

Τῇ δ' ἐπαύριον, πέμπτην, 25 Μαΐου (6 Ἰουνίου), ἅμαξαν μισθώσαντες καὶ ταχυδρομικοὺς ἵππους, ἀνεχωρήσαμεν περὶ τὰς 8 π. μ. καὶ προσανέβημεν πρὸς βορρᾶν τὸν ῥοῦν τοῦ Ἀθέσιος, διὰ μακρᾶς κοιλάδος, ἣν ποικίλλουσι λόφοι, δάση, ἄλση, ἀρχαῖα φρούρια καὶ χωρία ἐν ἀταξίᾳ γραφικωτάτῃ, ἐν ἄλλοις ἡ πόλις Ἄλα, ἥτις ἦν ἔπειτα μεθόριος μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας. Εἶτα δὲ διήλθομεν δι' ἐπισήμου πόλεως τῆς ***Ῥοβεράδου***, καὶ ἐμείναμεν διὰ τὸ γεῦμα εἰς τὴν ὡραίαν ***Τριέντην***· ἀλλ' ἐξ ἀμφοτέρων τούτων σχεδὸν οὐδὲν εἴδομεν διότι ἥ τε σύζυγός μου καὶ ἐγὼ κατελήφθημεν εἰς διάστημα ἡμισείας ὥρας ἀπ' ἀλλήλων ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ, οὗ τὰ σπέρματα εἶχον ἐμμείνει ἐν ἡμῖν, φαίνεται, ἀπὸ τῆς εἰς Εὔβοιαν ἐκδρομῆς ἡμῶν, καὶ ἀνεπτύχθησαν τότε εἰς τοῦ Ἀθέσιος τὰς ἀναθυμιάσεις. Κατελύσαμεν δὲ τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ χωρίον ***Σαλιούρν***.

Τὴν δὲ Παρασκευήν, ἀπὸ τὰς 6 $^1/_2$ τὸ πρωΐ, ἐξηκολουθήσαμεν πάντοτε τὴν παραποταμίαν μέχρι τῆς ἐπισήμου πόλεως Βότσεν, ἣν πολλὰ κοσμοῦσι μεγαλοπρεπῆ καὶ ἰδιωτικὰ καὶ δημόσια οἰκοδομήματα, καὶ ἐκεῖ μᾶς ἐγκατέλιπεν ὁ Ἄθεσις, ἐγκλίνων πρὸς δυσμάς, ἡμεῖς δ' εἰσήλθομεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἐϊσενάχ, ἔχουσαν

μείζονας ἔτι τῆς πρώτης καὶ μεγαλοπρεπεστέρας τὰς καλλονάς, καθ' ὅσον προχωρεῖ πρὸς τὰ ὄρη. Μείναντες δὲ διὰ τὸ πρόγευμα εἰς τοῦ Βότσεν τὴν ὡραίαν πολίχνην Βρίζεν, ἥτις, ἂν καὶ μικρά, ἔχει μεγάλας οἰκίας, καὶ ἔνθα, τὸ τότε σπάνιον, εὕρομεν καὶ ἐφημερίδας, τὸ ἑσπέρας ἐμείναμεν εἰς Στέρζιγγεν, ὑπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ χιονοσκεποῦς τὰς κορυφὰς ἔχοντος Βρέννερ, κλάδου τῶν Ἄλπεων· καὶ εὕρομεν καὶ ἐνταῦθα, ὡς εἰς πάσας ταύτας τὰς γερμανικὰς μικρὰς πόλεις, τὸ ξενοδοχεῖον ἄριστον, καθάριον καὶ εὐρύχωρον.

Τὸ Σάββατον δέ, ἀναχθέντες περὶ τὰς 6, εἰσήλθομεν εἰς λαμπρὰν ὁδόν, τὸν Βρέννερ βαθμηδὸν καὶ ὁμαλώτατα ἀναβαίνουσαν, μέχρις ὑπ' αὐτὰς αὐτοῦ τὰς λευκὰς κορυφάς. Καταῤῥάκτας ἐβλέπομεν πανταχόθεν καταφερομένους καὶ ἀφρίζοντας, μέλανα δάση ἐνδύοντα τὰ πλευρὰ τῶν ὀρέων, καὶ χλόην πανταχοῦ ὑπ' ἀνθέων κατάσπαρτον, καὶ εἰς τοὺς πρόποδας καὶ εἰς πάντα τὰ ὕψη κατοικίας γραφικώτατα ἐπικαθημένας.

Ὑπερβάντες δὲ τὸ ὄρος, εἴμεθα περὶ τὴν μεσημβρίαν εἰς Ἰνσβρούκην, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Τυρολίας, κειμένην εἰς εὔφορον πεδιάδα, τὴν ἀρχὴν τῆς κοιλάδος τοῦ Ἴννου, περιστοιχιζομένην ὑπὸ ὀρέων, ὧν τὰ πρὸς βοῤῥᾶν ὑπέρκεινται ὑψηλὰ αὐτῆς τῆς πόλεως. Μετὰ τὰς μικρὰς δὲ πόλεις ἃς μέχρι τότε εἴχομεν διέλθει μᾶς ἐφάνη αὐτὴ εὐρυάγυιος, ἔχουσα μεγαλοπρεπεῖς οἰκοδομὰς καὶ πλούσια ἐργαστήρια, καὶ τὸ ξενοδοχεῖον zum Oestreichischen Hoff, ἔνθα κατελύσαμεν ἐνεποίησεν εἰς ἡμᾶς τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἦν ἄξιον ἡγεμόνων. Ἐν ἄλλοις ἐπεσκέφθημεν τὴν μητροπολιτικὴν ἐκκλησίαν, ἔχουσαν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κύτους αὐτῆς τὸν τάφον τοῦ Αὐτοκράτορος Μαξιμιλιανοῦ (1510—1530), ἐκ μελανολίθου κατεσκευασμένον, περικεκοσμημένον δ' ὑπ' ἀναγλύφων ἐκ λευκοῦ μαρμάρου τῆς Καράρας, τὰς πράξεις τοῦ Αὐτοκράτορος παριστώντων, ἔργων δὲ τοῦ ἐγχωρίου ***Κολούνα***, καὶ ἀρίστων μὲν τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν λεπτουργίαν, ἀλλ' οὐχί, ὡς μοὶ ἐφάνη, πάντοτε καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς διαγραφῆς. Περιλαμβάνεται δ' ὁ τάφος ὑπὸ χαλκοῦ κιγκλιδώματος, λίαν ἐντέχνως ἐξειργασμένου. Πέριξ δέ, κατὰ τὰς

τρεῖς πλευρὰς τοῦ ναοῦ, ἵστανται 28 ὀρειχάλκινοι καὶ ἀνώτεροι τοῦ φυσικοῦ μεγέθους ἀνδριάντες, τοὺς συγγενεῖς παριστῶντες τοῦ Μαξιμιλιανοῦ καὶ ἄλλους ἱστορικοὺς ἄνδρας, ἐν οἷς τὴν προσοχήν μου εἵλκυσαν μάλιστα ὁ Θεοδώριχος Rex Gothorum, κατὰ τὴν ἐπιγραφήν, ὁ Γοδεφρεῖδος Βουλλιών, ὁ πρῶτος τῶν Ἀβσβούργων, ἡ Μαργαρίτα τῶν Κάτω Χωρῶν. Περίεργα δ' εἰσὶ πάντα ταῦτα τὰ ἔργα καὶ διὰ τὴν προσωπικὴν ὁμοιότητα, καὶ διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐνδυμασίας. Εἰς τὸν ἀριστερὸν δὲ τοῖχον τῆς ἐκκλησίας ἐστὶν ἐντετειχισμένον μνημεῖον τοῦ ἥρωος τῶν Τυρολῶν Ἀνδρέου Ὄφφερ, συγκείμενον ἐξ ἀνδριάντος ὀλίγον βαρέος, βαίνοντος ἐπὶ ὡραίου ἀναγλύφου παριστῶντος αὐτοῦ τὸ κατόρθωμα, καὶ εἰς τὸν ἀπέναντι τοῖχον ἄλλο ὅμοιον μνημεῖον εἰς τιμὴν τῶν τοῦ Ὄφφερ συναγωνιστῶν. Εἰς ὑπερῷον δὲ παρεκκλήσιον ἐστὶ τεθαμμένος ὁ ἀρχιδοὺξ Φερδινάνδος μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Φιλιππίνης, κόρης τοῦ Δουκὸς τῆς Αὐγούστης, καὶ ἐπὶ τῶν τάφων αὐτῶν κεῖνται μαρμάρινα τὰ ἀγάλματά των, ὑπὲρ δὲ τὸν τοῦ Δουκὸς ἵσταται ὁμοίωμα αὐτοῦ ἐν πλήρει πανοπλίᾳ. Περιέχει δὲ τὸ παρεκκλήσιον καὶ πολλὰ ἄλλα χαλκᾶ ἱστορικὰ ἀγαλμάτια, ἔργα τοῦ αὐτοῦ καλλιτέχνου ὅστις ἔγλυψε καὶ τὰ ἐπὶ τῶν τάφων.

Εἰς δὲ τὴν ἀρχαίαν τῆς πόλεως ἀγορὰν διατηροῦνται οἰκίαι πανάρχαιοι, μία τοῦ ἔτους 1510, ἔχουσαι περιέργους καὶ ἀρχαϊκὰς τὰς προσόψεις, καὶ τὰς ὀροφὰς λίαν κατακλινεῖς καὶ δι' ἐπιχρύσων κεράμων κεκαλυμμένας. Νέον δὲ λόγου ἄξιον οἰκοδόμημα ἐστὶ τὸ Φερδινάνδιον Μουσεῖον, πολλὰς καὶ ποικίλας συλλογὰς περιέχον.

Τὴν **Κυριακὴν** δ' εἰς τὰς 5 $^1/_2$ ἀναχωρήσαντες, ἀφ' οὗ ἐπί τινα χρόνον παρηκολουθήσαμεν τὴν ὡραίαν κοιλάδα τοῦ Ἴννου, κατελίπομεν αὐτὴν εἰς Schwarz, καὶ ἠρχίσαμεν τὴν μακράν, ἀλλὰ γραφικωτάτην καὶ μεγαλοπρεπεστάτην ἀνάβασιν τοῦ Κάτσενβεργ, ἔχοντες ἑκατέρωθεν χιονοσκεπεῖς τὰς ὑψηλοτέρας κορυφάς. Στραφέντες δὲ πρὸς τὴν ἀπέναντι πλευράν, εἰσήλθομεν εἰς μακρὰν καὶ ὑψηλὴν κοιλάδα, τὴν Ἄχενταλ (Achenthal), περιέχουσαν τὴν

χαριεστάτην λίμνην Ἀαχενσέε, καὶ περὶ τὰς 2 ½ ἐγευματίσαμεν παρὰ τὸ εἰς τὸ πέρας τῆς λίμνης καὶ εἰς ὄχθην ποταμίου κείμενον ὁμώνυμον τῇ κοιλάδι μέγα χωρίον, οὗ αἱ οἰκίαι εἰσὶ πᾶσαι κατὰ τὸν Ἑλβετικὸν ῥυθμὸν ᾠκοδομημέναι. Τῆς θέσεως αὐτοῦ τερπνοτέραν οὐδ' ἡ ποιητικωτέρα γραφὶς δύναται νὰ ἐπινοήσῃ. Ἡ φύσις τῶν Ἄλπεων παρίστατο εἰς ἡμᾶς τότε εἰς τὴν ὑπερτάτην αὐτῆς καλλονήν. Εἰς τὰς κορυφὰς ἔπιπτε χιών· ἀλλά, κατωτέρω, πάντα τὰ ὄρη καὶ αἱ πεδιάδες καὶ αἱ ῥάχεις, ὅπου δὲν ἐκαλύπτοντο ὑπὸ παντοίων δένδρων, ὅπου δὲν διεῤῥέοντο ὑπὸ ποταμῶν καὶ καταῤῥακτῶν, διεποικίλλοντο ὑπὸ μυριάδων ἀνθέων, ἰδίως ὑπὸ ποικιλοχρόων ἴων, καὶ ὡμοίαζον ἐντέχνως πεφυτευμένους κήπους, ἢ μᾶλλον τάπητας καταστίκτους.

Τὴν δὲ 6ην ὥραν μ. μ. ἀφίχθημεν εἰς τὰ Βαυαρικὰ σύνορα, ὅπου μόνον εὐγενῶς μᾶς ἠρώτησαν ἂν δὲν ἔχωμεν κανὲν λαθρεμπόρευμα, καὶ ἐπὶ τῇ ἀρνήσει ἡμῶν μᾶς ἐπέτρεψαν τὴν εἴσοδον.

Μετὰ μεσημβρίαν δὲ διήλθομεν διὰ πυκνῶν καὶ ἀγρίων δασῶν, δι' ὧν ὅμως, περὶ τὰς 4, εἴδομεν αἴφνης μετά τινος ἀπορίας διελισσομένας ὁδοὺς περιπεποιημένας καὶ χαλικοσκεπεῖς. Μᾶς ἐξηγήθη δὲ ὁ λόγος μετ' οὐ πολύ, ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς ὃ αὗται ἔφερον νυκτερινὸν ἡμῶν κατάλυμα, εἰς τὰ μεταλλοῦχα λουτρὰ τοῦ Κρέϋθ (Kreuth). Ἐκεῖ, εἰς θέσιν ἄλλως ἔρημον, ἧς ὑπέρκεινται χιονοσκεπεῖς αἱ κορυφαὶ τῶν ὀρέων, κεῖται ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν δασῶν, καὶ περιῤῥεόμενον ὑπὸ καταῤῥακτῶν, πάγκαλον κατάστημα, αἰθούσας ἔχον μεγαλοπρεπεῖς πρὸς συνεντεύξεις καὶ συναλλαγάς, καὶ πάντα ἐγκλεῖον τὰ ἀξιοθέατα τοῦ πολιτισμοῦ. Ἦτο δὲ κτῆμα τοῦ ἡγεμόνος Καρόλου, ἀδελφοῦ τοῦ Βασιλέως Λουδοβίκου τῆς Βαυαρίας, καὶ ὁ μεγαλόδωρος ἰδιοκτήτης παρεῖχεν ἐκεῖ δι' ὅλου τοῦ Ἰουλίου ἑκάστου ἔτους ἄμισθον φιλοξενίαν εἰς πάντας τοὺς θέλοντας τῶν λουτρῶν νὰ ποιήσωνται χρῆσιν δημοσίους λειτουργοὺς μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν.

Τῇ δ' ἐπαύριον περὶ τὰς 8 ἀναχθέντες ἐφθάσαμεν μετ' οὐ πολὺ εἰς Τεγενσέε (Tegensee), χωρίον κείμενον παρὰ τὴν ὁμώνυμον

λίμνην, τῆς Ἀαχενσέε μικροτέραν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν οὐχ ἧττον ὡραίαν, καὶ ἐπεσκέφθημεν τὸ παλάτιον τοῦ πρ. Καρόλου ἔχον εἰς μεγαλοπρεπῆ δωμάτια σπανίας τινὰς εἰκόνας, καὶ προγευθέντες εἰς τὴν πολίχνην Ὁλτσκὶρχ (Holzkirch), ἐφθάσαμεν μ. μ. περὶ τὰς 5 1/2 εἰς Μόναχον διὰ τοῦ προαστείου Ἄου (Au), ὅπου διεκρίναμεν τὴν καλλιτεχνῆ, ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Λουδοβίκου οἰκοδομηθεῖσαν γοτθικὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἔχουσαν λαμπρὰ ποικίλα ὑαλία ἐκ Βαυαρικῶν ἐργοστασίων.

Ἐν Μονάχῳ δὲ καταλύσαντες εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Maulica, ἐμείναμεν τέσσαρας ἡμέρας, πολλῶν τυχόντες περιποιήσεων παρά τε τῷ Θειρσίῳ καὶ παρὰ τοῦ τότε πρέσβεως ἐκεῖ τῆς Ἑλλάδος κ. Σχινᾶ. Ἀμέσως τὴν πρώτην ἡμέραν ἀπὸ πρωΐας κατὰ τὴν ἐνάτην ἤδη ὥραν ἔχοντες μεθ' ἡμῶν καὶ τὸν ὀκταετῆ υἱόν μου Κλέωνα, ἐπεσκέφθημεν τὸν Θείρσιον, ὅστις μᾶς ὡδήγησεν εἰς τὴν Γλυπτοθήκην, καὶ μᾶς ἐπέδειξε μεθ' ἑρμηνειῶν τὰ Αἰγινητικὰ μάρμαρα, τὸν Φαῦνον καὶ τῶν λοιπῶν τὰ μᾶλλον ἀξιοθέατα, μεθ' ὃ περιήλθομεν τὴν Πινακοθήκην. Οἴκαδε δὲ μᾶς περιέμενεν ὁ κ. Σχινᾶς, ὃν ἐπισκεφθέντες μ. μ. περιήλθομεν διὰ τῆς ἁμάξης του τὸν Ἀγγλικὸν καὶ τὸν Βασιλικὸν κῆπον, τὰς καταγράφους τούτου στοάς, καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Λουδοβίκου, ἣν κοσμεῖ ἡ τὴν δευτέραν παρουσίαν παριστῶσα εἰκὼν τοῦ Κορνηλίου, καὶ τὴν ἑσπέραν εἰς συναναστροφὴν παρὰ τῷ Θειρσίῳ, ἀπηντήσαμεν τὸν ποτὲ ἐν Ἑλλάδι ὑπηρετήσαντα Κον Στάγγελ, μετὰ τῆς συζύγου του τὸ γένος Βαλτινοῦ, τὸν Θηβαῖον ζωγράφον Βρυζάκην, καὶ τὸν Κάρολον υἱὸν τοῦ Θειρσίου, ἰατρὸν τότε. Μᾶς ἐπέδειξε δ' ὁ Θείρσιος καὶ ζωγραφικὰ ἔργα τοῦ ἄλλου του υἱοῦ Λουδοβίκου ἐν Ῥώμῃ τὴν τέχνην σπουδάζοντος, καὶ προσέτι μᾶς ὡδήγησε διὰ τοῦ ἰδιαιτέρου του ἐκλεκτοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου.

Τὴν δευτέραν δ' ἡμέραν ὁ ζωγράφος Βρυζάκης μὲ ἔφερεν εἰς τοῦ κ. Παῤῥησιάδου, πρώην σχολάρχου ἐν Γαλατζίῳ, ὅστις πεπαιδευμένος, καὶ μεγάλην κεκτημένος βιβλιοθήκην, εἶχε τὴν φιλογενῆ πρόθεσιν, ἥτις δυστυχῶς καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐξετελέσθη, τοῦ

νὰ κληροδοτήσῃ αὐτὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐπεσκέφθημεν δ' ἔπειτα καὶ μετ' αὐτοῦ τὴν ἐπισημοτέραν τῶν ἐν Μονάχῳ ἐκκλησιῶν, τὴν τῆς Παναγίας (Frauenkirche), καὶ ἄλλας τινάς, ὅτε καὶ καθ' ὁδὸν ἀπήντησα τὸν φίλον μου Ζέντνερ (Zentner) τὸν ἐν τῷ στρατιωτικῷ σχολείῳ συμμαθητήν μου διατελέσαντα καὶ ἔπειτα δ' ἐν Ἀθήναις λοχαγὸν καὶ διευθυντὴν τοῦ ἀρτισυστάτου σχολείου τῶν τεχνῶν. Εἰς τὰς αἰθούσας δὲ τῆς ἐκθέσεως τῆς καλουμένης Bazar, μᾶς περιήγαγε πάλιν ὁ Θείρσιος, ἐξηγήσας ἡμῖν πολλὰ ἀρχαῖα καὶ ἐθνολογικὰ ἀντικείμενα, καὶ τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἑλκύσας καὶ εἰς συγχρόνων τεχνιτῶν ἐξαιρέτους εἰκόνας. Ἐκεῖθεν δὲ μᾶς ἔφερεν εἰς τὸ ἐν τοῖς Ἀνακτόροις ἱδρυμένον καὶ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ διεύθυνσιν ἀνατεθειμένον ἰδιαίτερον βασιλικὸν ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (Antiquarium), ὅπου πολλὰ περίεργα μᾶς ἔδειξεν, ἐν ἄλλοις μικρὸν χαλκοῦν ἀγαλμάτιον, ὃ αὐτὸς πρῶτος ἀνεγνώρισεν ὡς παριστῶν τὸν **δισκοβόλον** τοῦ Μύρωνος, προσέτι ἓν περίεργον ἀργυροῦν ἀγγεῖον κατάγλυφον, οὗ ἐπίσης ὁ ἴδιος ἐξέδωκε τὴν ἐξήγησιν, καὶ ἄλλα διάφορα. Μετὰ μεσημβρίαν δ' ἀπεπειράθημεν νὰ ἴδωμεν τὸ νέον Ἀνάκτορον τοῦ Βασιλέως Λουδοβίκου, καὶ τοῦτο μὲν δὲν ἐδυνήθημεν· ἀλλ' ἀπήντησα ἐκεῖ μετὰ χαρᾶς τὸν βασιλικὸν ὑπασπιστὴν κ. Deatze, αὐτὸν ἐκεῖνον ὃν εἶχον γνωρίσει ἐπὶ τῆς πρώτης ἀφίξεώς μου εἰς Μόναχον, καὶ ὅστις μετὰ ταῦτα διηύθυνε τὴν ἐκδρομὴν ἡμῶν εἰς Ἀμεργάου. Μετέπειτα δ' ἐπεσκέφθημεν τὰς εἰκόνας τοῦ Βρυζάκη εἰς τὴν οἰκίαν του, καὶ ἀφ' οὗ ἠκούσαμεν τὴν μουσικὴν εἰς τὸν Βασιλικὸν κῆπον, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Θειρσίου ἀπήντησα τὸν διάσημον ζωγράφον Rule.

Τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν, εὐθὺς ἀπὸ πρωίας μετέβημεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ἵνα ἰδῶ τὰ ἐκεῖ τεταμιευμένα γύψινα ἐκμαγεῖα τῶν ἀριστουργημάτων τῶν ξένων μουσείων, καὶ εἶτα εἰς τὸ πανεπιστήμιον ἔνθα ἤκουσα τὸν Lassow ὁμιλοῦντα περὶ τῶν Αἰγινητικῶν ἀγαλμάτων καὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους ὡς πρὸς τὴν τέχνην, καὶ ἐκεῖθεν ἐπεσκέφθην ἐκ δευτέρου τὴν γλυπτοθήκην ἵνα μᾶλλον ἐμπεριστατωμένως παραβάλω ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ καθηγητοῦ,

εἰ καὶ τὰ ῥηθέντα δὲν μοὶ ἐφάνησαν ἐξόχως προσοχῆς ἄξια. Μετὰ δὲ τὸ πρόγευμα μετέβην μετὰ τῆς συζύγου μου εἰς τὴν νεόδμητον τῶν ἀνακτόρων πτέρυγα, ἧς ἐθαυμάσαμεν τὴν αἴθουσαν τοῦ θρόνου, ἔχουσαν ἐν τῷ μέσῳ δρόμον ἐκ κολοσσιαίων χαλκῶν ἐπιχρύσων ἀνδριάντων τῶν ἡγεμόνων, ἐκτὸς δὲ προθαλάμους μεθ' ὡραίων τοιχογραφιῶν ἐκ τῆς ἱστορίας Καρόλου τοῦ Μεγάλου καὶ Φρειδερίκου τοῦ Ἐρυθροπώγωνος, καὶ τῶν ἐπισημοτέρων Βαυαρικῶν μαχῶν. Εἰς ἰδιαίτερον δὲ θάλαμον εἴδομεν τὴν συλλογὴν τῶν καλλονῶν τοῦ παραιτηθέντος Βασιλέως Λουδοβίκου, ἤτοι τῶν ὁμοιογραφιῶν πασῶν τῶν νεανίδων παντοίων ἐθνῶν, ἃς ἔκρινεν ὡς καλὰς τὴν ὄψιν ὁ ἀκάματος θαυμαστὴς τοῦ καλοῦ Λουδοβίκος. Ἐν αὐταῖς εἴδομεν διαπρέπουσαν καὶ τὴν Ἑλληνίδα Αἰκατερίνην ἢ Ῥόζαν Βότζαρη, πρὶν μὲν κυρίαν τῆς τιμῆς τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας, μετὰ ταῦτα δὲ σύζυγον τοῦ στρατηγοῦ Καρατζᾶ. Ἐν ἄλλαις δ' εἴδομεν κατ' ἔκτακτον τῆς τύχης εὔνοιαν καὶ τὴν εἰκόνα τῆς περιβοήτου ἠθοποιοῦ Λόλλας Μοντὰζ ἣν ἐξαιρέτως ἐθαύμαζεν ὁ εὐαίσθητος Βασιλεύς. Ὁ εἰς τὸν θρόνον διαδεχθεὶς αὐτὸν παραιτηθέντα υἱός του Μαξιμιλιανὸς ἐνόμισε πρέπον ν' ἀφαιρέσῃ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πατρός του ἀπὸ τὴν συλλογὴν τὴν πολυθρύλητον ταύτην Φρύνην. Ἀλλά, κατὰ τὴν προτεραίαν τῆς ἡμετέρας ἐπισκέψεως, συνέπεσεν ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος νὰ ἐπιθυμήσῃ νὰ ἐπανίδῃ τὰς ὡραίας του, καὶ ἀμέσως ἔσπευσαν νὰ κρεμάσωσιν εἰς τὴν θέσιν της τὴν τῆς τελευταίας τού φίλης, ὥστε ἡ ἔξωσις αὐτῆς ἐκ τοῦ συνεδρίου τῶν καλλονῶν νὰ μείνῃ ἄγνωστος εἰς τὸν θαυμαστήν της. Οὕτως ηὐτυχήσαμεν νὰ ἰδῶμεν καὶ ἡμεῖς αὐτήν, καὶ ἐθαυμάσαμεν μᾶλλον τοῦ Λουδοβίκου τὴν ἰδιοτροπίαν παρὰ ταύτης τὴν καλλονήν. Εἰς τὸν κάτω δὲ ὄροφον τῶν ἀνακτόρων μᾶς ἐδείχθησαν τοιχογραφίαι κατὰ τὴν Ὀδύσσειαν, καὶ τοῦ Ῥόδμαν αἱ Ἑλληνικαὶ τοπιογραφίαι, αἵτινες ἔκτοτε μετηνέχθησαν εἰς τὴν πινακοθήκην. Ἀπὸ δὲ τῶν Ἀνακτόρων μετέβημεν εἰς τὴν μικρὰν μὲν ἀλλ' ὡραίαν πινακοθήκην τοῦ Λεϋχτεμβέργ, ὅπου εἴδομεν διαπρέποντα ἕνα Ῥαφαῆλον καί τινας ἐξαισίους Τιτιανοὺς καὶ Πάλμας. Γευθέντες

δὲ παρὰ τῷ Θειρσίῳ, ὡδηγήθημεν, περὶ τὰς 4, ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς οἰκίας του ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Λουδοβίκου ἐγερθεῖσαν πολυτελῆ καὶ κατάχρυσον ***Βασιλικήν***, Βυζαντινοῦ ῥυθμοῦ ἐκκλησίαν, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν τοῦ προαστείου ***Ἄου***. Εἶτα δὲ μετέβημεν εἰς τὸ θέατρον, ἔνθα ἐδιδάσκετο δρᾶμα ὁ Graf Armand, καὶ περατωθείσης τῆς παραστάσεως πρὶν ἔτι δύσῃ ὁ ἥλιος, παρεμείναμεν τὴν ἑσπέραν πάλιν παρὰ τῷ Θειρσίῳ, καὶ ἐκεῖ συναντήσας τὸν βιβλιοπώλην Franz συνδιελέχθην μετ' αὐτοῦ περὶ τῆς τύχης τοῦ πρὸ ὀκτὼ ἐτῶν ἐκδοθέντος πρώτου τόμου τῶν ***Ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων*** μου. Ὁ δὲ μ' ἐνεθάρρυνεν εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐκδόσεως.

Τὴν δὲ τετάρτην ἡμέραν τῆς ἐν Μονάχῳ διαμονῆς ἡμῶν, μετ' ἐπισκέψεις εἰς τὴν Κ^{αν} Στέγγελ, τὸν Θείρσιον, τὸν ἱερέα καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν καὶ τὸν κ. Σχινᾶν, συναπήλθομεν μετὰ τούτου εἰς τὸ χυτεῖον τοῦ χαλκοῦ, εἰς ὃ ὁ Βασιλεὺς Λουδοβίκος εἶχε διατάξει μεγαλοβούλως τὴν ἐκ τῶν ὀθωμανικῶν πυροβόλων τοῦ Ναυαρίνου χύσιν ὀβελίσκου διὰ τοὺς ἐν τοῖς Γαλλικοῖς πολέμοις πεσόντας Βαυαρούς, προσέτι καὶ κολοσσοῦ τῆς Βαυαρίας οὗ καὶ εἴδομεν ἄρτι χυθέντα τὸν ἕνα γιγάντιαῖον βραχίονα. Ἐπεσκέφθημεν δ' ἔπειτα καὶ τὴν Στοὰν τῆς Φήμης (Ruhmeshall) Ἑλληνικὴν τὸν ῥυθμόν, ἧς ἐμπρὸς ἐπρόκειτο νὰ στηθῇ ἡ Βαυαρία, καὶ ἣν δι' ὡραίων γλυφῶν ἐκόσμησεν ὁ περίδοξος Schwanthaler. Ἔπειτα δὲ μεταβάντες εἰς τούτου τὸ ἐργοστάσιον, ἐθαυμάσαμεν τὰ προπλάσματα τοῦ ἀετώματος τῆς ἐν Ῥεγενσβούργῃ Βαλχάλλας, τέλος δ' ἐπεσκέφθημεν καὶ τὸ ἐργοστάσιον τοῦ ἐπισήμου ζωγράφου Καουλβάχ.

Ἐγευματίσαμεν δὲ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον. Ἐκεῖ δ' ἐνῷ ἐκαθήμεθα εἰς τὴν κοινὴν τράπεζαν ἀπέναντι ἡμῶν ἔχοντες μέγαν καθρέπτην, εἶδον εἰς αὐτὸν εἰσερχομένην διὰ τῆς θύρας, εἰς ἣν τὰ νῶτα ἐστρέφομεν, κυρίαν παρακολουθουμένην ὑπὸ νεάνιδος καὶ νεανίου, καὶ ἡ θέα αὐτῆς διήγειρέ πως ἐν ἐμοὶ ἀρχαίας ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας· δι' ὃ καὶ ὅτε τὸ πρῶτον ὁ ὑπηρέτης ὁ περιφέρων τὰς πα-

ροψίδας ἦλθε πρὸς ἐμέ, τὸν ἠρώτησα ἂν ἡ κυρία ἐκείνη, ἥτις εἰς μεμακρυσμένην γωνίαν εἶχε καθίσει, ἦτον ἴσως ξένη· ὁ δὲ καταφατικῶς ἀπαντήσας, ἐμακρύνθη. Ὅτε δὲ πάλιν ἐπανῆλθε, τὸν ἠρώτησα ἐκ νέου πόθεν ἔρχεται ἡ Κυρία αὕτη, καὶ μοὶ ἀπήντησεν ὅτι ἐκ Βουκουρεστίου. Τότε, ἅμα ἀπεγεύθημεν, ἠγέρθην, καὶ πλησιάσας εἰς τὸ μέρος εἰς ὃ εἶχεν ἐγερθῆ καὶ ἐκείνη, τῇ ἔτεινα τὰς δύω χεῖρας, πρὸς μεγάλην της ἔκπληξιν. Ἀλλ᾽ ὅτε τὴν ἠρώτησα ἂν δὲν ἦτον ἡ Αἰκατερίνη Καρακάση, μ᾽ ἀνεγνώρισεν ἀμέσως, καὶ μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ ἀμοιβαία χαρὰ διότι μετὰ τοσούτων ἐτῶν παρέλευσιν, ἀφ᾽ ἧς ἐποχῆς παιδία εἴχομεν συζήσει ὡς ἀδελφοί, ἀπηντώμεθα πάλιν ἐν τῇ ξένῃ τόσον ἀπροσδοκήτως. Ἐκαλεῖτο δὲ τότε ἡ ἀρχαία φίλη μου Κυρία Ὀδοβέσκου, καὶ ὁ νέος καὶ ἡ νεάνις ἦσαν τέκνα της, ἃ ἔφερεν εἰς Παρισίους διὰ τὴν ἀνατροφήν των.

Μετ᾽ ἐπίσκεψιν δ᾽ ἐμοῦ εἰς τὸν κ. Stranz, ὑπασπιστὴν τοῦ βασιλέως καὶ ἀδελφὸν τῆς Κ[ας] Καρπούνη, μετέβημεν κατ᾽ ἐκείνην τὴν ἑσπέραν εἰς τὸ θέατρον καὶ ἐκεῖθεν εἰς τοῦ Θειρσίου, πρὸς ἀποχαιρετισμὸν καὶ συνηντήθην παρ᾽ αὐτῷ μετὰ τοῦ Forschhammer, τοῦ ἐπισήμου ἀρχαιολόγου, ὅστις εἶχε προηγηθῆ τοῦ Ῥόσς ὡς ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων ἐν Ἑλλάδι. Εἶχε δὲ σύστημα καὶ ἀρχὴν ἱκανῶς παράδοξον τὰ πάντα νὰ ἐξηγῇ διὰ τοῦ ὕδατος, καὶ εἰς πάντα σχεδὸν τὰ μνημεῖα πηγὰς νὰ βλέπῃ ἢ φρέατα, εἰς ὃ ἐγώ, καὶ ἐν τῇ συναντήσει ταύτῃ, δὲν τῷ ἀπέκρυψα ὅτι ἐντελῶς δὲν ἠδυνάμην νὰ συμφωνήσω.

Τῇ δ᾽ ἐπομένῃ ἡμέρᾳ ἣν εἴχομεν ὁρίσει πρὸς ἀναχώρησιν, μετέβην ἀπὸ πρωίας εἰς τὴν δημοσίαν βιβλιοθήκην, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ κατορθώσω τι ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας. Ὁ Θείρσιος ὅμως εἰς ὃν τὴν προτεραίαν εἶχον ὁμιλήσει περὶ τούτου, μὲ εἶχεν ἀπελπίσει, εἰπών μοι ὅτι ὁ διευθυντὴς τοῦ καταστήματος Lichtenthaler ἦν ἐκ τῶν βιβλιοσκωλήκων ἐκείνων, οἵτινες ἐκ χαρτίου τρέφονται, ὅτι συνάγει καὶ ὅσα καθ᾽ ὁδὸν ἀπαντᾷ ἐσχισμένα τεμάχια ἐντύπου χαρτίου, καὶ ποτὲ δὲν θὰ συγκατατεθῇ οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον νὰ μᾶς παραχω-

ρήση. Οὐχ ἧττον ἐπέμεινα ν' ἀποπειραθῶ, καὶ ἀφ' οὗ κατεσπευσμένως εἶδον τοὺς εἰς τὸ λαμπρὸν ἐκεῖνο κατάστημα τεταμιευμένους θησαυροὺς σπανίων βιβλίων καὶ Ἑλληνικῶν χειρογράφων καὶ Λατινικῶν, ἐζήτησα νὰ γνωρίσω καὶ τὸν Διευθυντήν. Καὶ ἀμέσως μὲν εὗρον αὐτὸν οἷον ὁ Θείρσιος μοὶ τὸν περιέγραψεν· ἀλλ' ἀναμνήσας αὐτῷ ὅτι ὁ πλοῦτος τῆς παιδείας, δι' ὃν ἡ Εὐρώπη καυχᾶται σήμερον, ὀφείλεται τῇ Ἑλλάδι, καὶ ὅτι δίκαιον ἦν εἰς αὐτὴν ἀναστᾶσαν καὶ λιμώττουσαν διὰ τὴν τροφὴν δι' ἧς προήγαγε τὰ λοιπὰ ἔθνη εἰς σοφίαν καὶ πολιτισμόν, νὰ παραχωρήσωσιν αὐτῇ ἐκ τῶν περισσευμάτων των ἄχρηστά τινα αὐτοῖς, μετὰ μακροὺς λόγους ἐθριάμβευσα τέλος καὶ τὸν ἔπεισα νὰ μοὶ προτείνῃ τὴν προσφορὰν εἰς τὴν ἡμετέραν βιβλιοθήκην τῶν πολυαρίθμων διπλῶν τῆς Βαυαρικῆς, εἰπών μοι ὅτι ἀρκέσει πρὸς τοῦτο νὰ τῷ ἀπευθύνω ἐπίσημον αἴτησιν. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἠγείρετο δυσκολία. Ἐντολὴν οὐδεμίαν εἶχον οὐδ' ἰδιότητά τινα, ὢν ἁπλοῦς καθηγητής, ἵν' ἀποτείνω τοιαύτην αἴτησιν ἐπισήμως. Σπεύσας ἑπομένως οἴκαδε, ἔγραψα ἀμέσως δύω ἐπιστολάς, τὴν μὲν εἰς τὸν Κ. Τυπάλδον, τότε διευθυντὴν τῆς ἐν Ἀθήναις Βιβλιοθήκης, τὴν δὲ εἰς τὸν Κ. Βενδλάνδ, ἰδιαίτερον γραμματέα τοῦ Βασιλέως, ἵνα πεμφθῇ ὅσον τάχιον ἐξ Ἑλλάδος ἡ τοιαύτη αἴτησις. Ἀλλ' αἱ ἐπιστολαί μου εἶχον τὴν κακὴν τύχην πολλῶν ἄλλων, ἂν ὄχι καὶ χειροτέραν, τοῦ νὰ κατατεθῶσιν εἰς αἰώνιον λήθην εἴς τι τῶν ἀρχείων κιβώτιον. Ἀφ' οὗ δ' ἐπεσκέφθην τοὺς ΚΚ. Σχινᾶν καὶ Ὀδοβέσκον, εἰς τὰς 10 1/2 ἀπήλθομεν διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, συνοδευθέντες εἰς τὸν σταθμὸν ὑπὸ τοῦ κ. Πρέσβεως, τοῦ Θειρσίου, τοῦ Παῤῥησιάδου, καὶ τῶν καλλιτεχνῶν Βρυζάκη καὶ Κόσσου.

Τὴν πρώτην νύκτα κατελύσαμεν εἰς Βαμβέργην, καὶ ἐκεῖθεν τὴν ἐπαύριον ἀπήλθομεν δι' ἀτμοκινήτου, ἐφ' οὗ συνεδέσαμεν γνωριμίαν μετὰ τοῦ Βαυαροῦ στρατηγοῦ Parsival. Ἀποβάντες δ' εἰς Schweinfurth, ἐξηκολουθήσαμεν ἐφ' ἁμάξης μέχρι Βυρτεμβέργης, πόλεως ἧς ἐντύπωσιν μᾶς ἐνεποίησαν πολλαὶ ἀρχαιοπρεπεῖς τὴν ὄψιν οἰκίαι καὶ ἀρχαῖαί τινες ἐκκλησίαι, εἰς ὧν τὴν μίαν τὴν

ἐν Neustadt εἴδομεν κώδωνα τῆς ιε' ἑκατονταετηρίδος. Ποταμοπλοοῦντες δὲ καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἡμέραν (δευτέραν) ἐπὶ τοῦ Μείνου, παρεπλεύσαμεν τὴν Ἀσαφενβούργην, ἔχουσαν μέγα ἀνάκτορον, καὶ ἄλλην, λησμονῶ τίνα, εἰς ἣν ὁ Βασιλεὺς Λουδοβίκος ᾠκοδόμησεν οἶκον κατὰ σχέδιον τῆς Πομπηΐας, εἶτα τὴν ἐπίσημον πόλιν Ἀνάου, ἐν ᾗ παρετηρήσαμεν παλαιὰν ἐκκλησίαν, μεγάλην ἔχουσαν μελανὴν στέγην κατιοῦσαν σχεδὸν μέχρι τοῦ ἐδάφους, καὶ ἀνεκαλύψαμεν καὶ τὴν οἰκίαν εἰς ἣν ἀνετράφη ὁ γαμβρός μου Σκήν, περὶ δὲ τὰς 7 ½ ἀφιχθέντες εἰς Φραγκφόρτην, κατελύσαμεν εἰς Pariserhof, ὅθεν εἴχομεν ἄποψιν ἐπὶ τῆς Zeile, τῆς ἐμπορικωτέρας ὁδοῦ τῆς πόλεως.

Τὴν ἐπισημοτάτην δὲ ταύτην πόλιν περιτρέξαντες μετὰ ξεναγοῦ, ἐπεσκέφθημεν τὴν στρογγύλην ἐκκλησίαν τοῦ Παύλου, τόπον τῶν ἀρχαίων συνεδριάσεων τῆς Διαίτης, καὶ παρ' αὐτῇ τὸ νέον καὶ μεγαλοπρεπὲς Χρηματιστήριον· ἔπειτα δέ, παρὰ τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ **τῶν Ῥωμαίων** (den Römen), οἰκίαν ὑπέρυθρον, ὀλίγον ἐπιφανῆ, μεγάλα δὲ παράθυρα ἔχουσαν, καὶ Αὐτοκρατόρων εἰκόνας ἐπὶ τῶν τοίχων ἐπιγεγραμμένας, διότι ἐν αὐτῇ ὁ Αὐτοκράτωρ ἐξελέγετο, καὶ διελθὼν διὰ τῆς πλατείας, ἧς ἡ βρύσις ἔρρεε τότε οἶνον, ἀπήρχετο νὰ στεφθῇ εἰς τὴν Μητρόπολιν (τὴν Domkirche), ἐκκλησίαν βαρεῖαν τὸν ῥυθμὸν καὶ ἀρχαιοφανῆ, ἔχουσαν μέγαν πύργον, ὅστις ἔμεινεν ἡμιτελής. Εἶτα δ' ὡδηγήθημεν πρὸ τῆς μετρίας τὴν ὄψιν οἰκίας εἰς ἣν ἐγεννήθη καὶ ἔγραψε πολλὰ τῶν ἀριστουργημάτων αὐτοῦ ὁ Γαίτης, καὶ πρὸ τῆς ἑτέρας, ἧς μᾶς ἐδείχθη ὡς περίεργος ὁ ἐξώστης, διότι ἐξ αὐτοῦ ὡμίλησε κατὰ πρῶτον ὁ Λουθῆρος πρὸς τὸν λαόν, οὗ ἕνεκα καὶ ἡ προτομὴ αὐτοῦ ἐστὶν ἐκεῖ που πλησίον ἀνατεθειμένη. Πλαγίως δὲ τῆς κεντρικῆς ὁδοῦ (Zeile) διήλθομεν πρὸ τῆς οἰκίας τῶν Ῥοτσίλδων, καὶ τοῦ Ἀρχείου εἰς ὃ κατῴκει ὁ αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος Ἰωάννης, ἀδελφὸς τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας.

Τὴν τρίτην δὲ τὸ πρωῒ διὰ σιδηροδρόμου μετέβημεν ἐν μιᾷ ὥρᾳ εἰς Μαγεντίαν (Mainz) συνοδοιπόρον ἔχοντες λίαν εὐγενῆ καὶ

εὐάρεστον Βέλγον, τὸν Κ. House ἐκ Γέντης, ἀδελφὸν τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῆς δημοσίας παιδεύσεως. Ἐκεῖθεν δέ, τὸν Μεῖνον (Mein) διαβάντες, ἐπεραιώθημεν εἰς τὸ ἀντιπέραν Βιβερίχ, ὅπου ὅμως, διά τι συμβὰν λάθος, μόνον κατὰ τὰς 10 $^1/_2$ ἐπεβιβάσθημεν εἰς ἀτμόπλοιον, ἵνα καταπλεύσωμεν τὸν Ῥῆνον. Εἴχομεν δὲ λάβει εἰσιτήρια εἰς τὸ πλοῖον Ὀλλανδικῆς τινος ἑταιρίας· ἀλλ' ἀγνοοῦντες ὅτι ὑπῆρχον διάφοροι ἑταιρίαι ἀντίζηλοι, καὶ καταδολιευθέντες ὑπὸ τοῦ γραφείου τῆς ἑταιρίας τῆς Κολωνίας, εἰσήλθομεν εἰς ἀτμόπλοιον αὐτῆς, τὸ καλούμενον Σίλλερ, καὶ ὥραν τινὰ μετὰ τὸν ἀπόπλουν, ἐλθὼν ὁ οἰκονόμος τοῦ πλοίου, μᾶς ἐζήτησε τὸν ναῦλον, πρὸς πολλὴν ἡμῶν ἔκπληξιν· ὅτε δὲ τῷ ἐδείξαμεν τὰ εἰσιτήρια ἐξωφλημένα, μᾶς εἶπεν ὅτι τοῦτο δὲν τὸν ἀφορᾷ, διότι τὰ εἰσιτήρια ἐκεῖνα δὲν ἦσαν τῆς ἑταιρίας, καὶ εἰς πάσας τὰς διαμαρτυρήσεις ἡμῶν ἔμεινε κωφεύων, καὶ μόνον προτείνων, ἂν ἠθέλομεν, νὰ μᾶς ἀποβιβάσῃ εἴς τι τῶν παρακειμένων χωρίων, ὅπου νὰ περιμείνωμεν τὸ τὴν ἐπαύριον διερχόμενον πλοῖον τῆς Ὀλλανδικῆς ἑταιρίας. Ἀλλ' ἡμεῖς εἰς τοῦτο μὴ δυνάμενοι νὰ συναινέσωμεν ἀπετίσαμεν ἐκ δευτέρου τὸν οὐ μικρὸν ναῦλον· ὅτε δ' ἀφίχθημεν τὴν ἑσπέραν εἰς Κολωνίαν, βοηθείᾳ τοῦ ἐκεῖ Ἑλληνικοῦ Προξένου ἀπηυθύναμεν πρὸς τὴν ἑταιρίαν αἴτησιν περὶ ἀποδόσεως τοῦ ναύλου, διότι οἱ ὑπάλληλοι αὐτῆς δι' ἀπάτης μᾶς ἐπεβίβασαν εἰς τὸ πλοῖόν των. Τῆς ἀναφορᾶς ὅμως ταύτης ἀκόμη περιμένομεν τὴν ἐνέργειαν, ἢ κἂν τὴν ἀπάντησιν.

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο μᾶς συνεκίνησε, καθ' ὅσον ἐτάραξε τοῦ βαλαντίου ἡμῶν τὴν ἰσοῤῥοπίαν. Ἀλλὰ ταχέως ἐπέφερεν ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὰς δυσαρέστους ταύτας ἐντυπώσεις τὸ ἐξαίσιον ἐνώπιον ἡμῶν ἀναπτυσσόμενον πανόραμα τῶν φυσικῶν καλλονῶν ἃς διεπλέομεν, τῶν κατά τε τὸ ὕψος καὶ τὸ σχῆμα παμποικίλων λόφων, οὓς ἐνδύουσι ἄλση καὶ ἄμπελοι, καὶ ἐφ' ὧν γραφικώτατα ἐπικάθηνται παντοῖα ἐρείπια μεσαιωνικά, ὥστε νομίζει τις ὅτι ὡς ἐν ὀνείρῳ διαπλέει τὴν Γερμανικὴν ἀρχαιότητα. Ἐπὶ μιᾶς τῶν νήσων μᾶς ἐδείχθη κατοικία σχήματος ἀλλοκότου, ἡ εἰς ἣν ὁ Σίλ-

λερ θέτει τὴν σκηνὴν τοῦ Ἱππότου Τογενβούργ. Παρὰ τῇ ἀκτῇ δ' αἴρεται ὁ ἀπόῤῥωξ βράχος τῆς γερμανικῆς Σειρῆνος Λορελάϊ. Καὶ πλεῖστα δὲ παρεπλεύσαμεν ἐπὶ τῶν ὄχθῶν ὡραῖα κατῳκημένα χωρία καὶ πολίχνια, ἐν οἷς ὡς διαπρεπέσταται εἵλκυσαν τὴν προσοχὴν ἡμῶν αἱ πόλεις τῆς Κοβλεντίας καὶ τῆς Βόννης.

Κατεπλεύσαμεν δ' εἰς Κολωνίαν, ἥτις ἦν τὸ κέντρον τῆς ἀτμοπλοϊκῆς συγκοινωνίας ἀπὸ τοῦ ὠκεανοῦ εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς Εὐρώπης καὶ τ' ἀνάπαλιν. Ἐκεῖ δ' ἐπεσκέφθημεν, ὡς πάντες οἱ περιηγηταί, τὴν μεγίστην ἐκκλησίαν, ἔχουσαν μῆκος μὲν 350', πλάτος δὲ 250', πέντε κύτη κατὰ μῆκος, τρία κατὰ πλάτος καὶ 9 εἰσόδους, προσέτι δὲ καὶ πύργον, ὅστις θεωρεῖται ὡς ἓν τῶν θαυμάτων τῆς νέας Εὐρώπης. Ἔμενε δ' οὗτος, ἕνεκα τοῦ ὕψους ὃ ἔμελλε νὰ λάβῃ, ἐκ 582', ἀσυντέλεστος δι' αἰώνων, μέχρις οὗ, πολὺ μετὰ ταῦτα, συνεπλήρωσεν αὐτὸν ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας.

Τὴν τετάρτην δέ, διὰ τοῦ σιδηροδρόμου τὸ πρωὶ ἀπελθόντες, διήλθομεν διὰ τῆς Aix la Chapelle (Aquae Sintinae), ἔνθα εἴδομεν τὸ ἀνάκτορον Καρόλου τοῦ Μεγάλου, καὶ εἶτα, τὸ ὄρος ἀναῤῥιχηθέντες διὰ μηχανῆς ῥυμουλκούσης ἡμᾶς ἐκ τῆς κορυφῆς, εἰσήλθομεν εἰς τὸ Βέλγιον διὰ Vervier, καὶ ἀφ' οὗ μίαν ὥραν ἐκεῖ ἐμείναμεν, διότι ἦν σταθμὸς τελωνιακός, διὰ τῆς ὡραίας καὶ γραφικώτατα ἐπὶ λόφων καὶ κοιλάδων κειμένης πόλεως Liège (Lüttich), ἐφθάσαμεν εἰς Melines, καὶ ἐτράπημεν ἐκεῖθεν πρὸς τὴν ἐπὶ ἀλιτενοῦς παραλίας κειμένην Ὀστάνδην. Ἐκεῖθεν δὲ εἰς ἀτμόπλουν ἐπιβιβασθέντες ἀπεπλεύσαμεν ἐν πλήρει γαλήνῃ καὶ ἀφίχθημεν εἰς Δοῦβρον τῆς Ἀγγλίας περὶ τὴν 1 μετὰ τὸ μεσονύκτιον.

Διὰ τὴν ἄμπωτιν δὲ μετά τινος δυσκολίας ἀποβιβασθέντες, κατελύσαμεν εἰς ξενοδοχεῖον παρὰ τὸν λιμένα, καὶ τῇ ἐπαύριον, τῇ 10η πρὸ μεσημβρίας, ἀπήλθομεν διὰ σιδηροδρόμου εἰς Λονδῖνον ἔνθα ἀφίχθημεν περὶ τὰς 2 μ. μ. καὶ διηυθύνθημεν εἰς τὸ London-bridge Hotel. Ἐγὼ δ' ἀμέσως ἀπῆλθον εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ προ-

ξένου ἡμῶν κ. Ἰωαννίδου ὃν δὲν εὗρον, καὶ μόνον ἔλαβον τὰς ἐν τῷ προξενείῳ περιμενούσας με ἐπιστολάς μου. Κατὰ τὴν 5 δὲ μ. μ. ἀπήλθομεν εἰς Λεμιγκτῶνα (Lemington) ἐν τῷ Warwikshire, καὶ διανύοντες 40 ἀγγλ. μίλια τὴν ὥραν, ἐφθάσαμεν εἰς τὰς 7.10, καὶ μετέβημεν ἀμέσως εἰς Coburghouse, ὅπου κατῴκουν οἱ γονεῖς τῆς συζύγου μου, ἀνατρέφοντες παρ' ἑαυτοῖς καὶ τὴν Ζωὴν καὶ Τζαίνην (Ἰωάνναν), τὰς μικρὰς θυγατέρας τῆς ἀδελφῆς μου Ῥαλοῦς. Μᾶς ὑπεδέχθη δ' ἡ μικρὰ Jane, διότι πάντες οἱ ἄλλοι ἦσαν ἀπόντες.

6.

Ἐν Ἀγγλίᾳ.

Ἡ Λεμιγκτών, πόλις μικρὰ ἀλλ' ὡραία καὶ πλουσία, ἔχει ἕνεκα τῶν θερμῶν αὐτῆς ὑδάτων οὐκ ὀλίγους τοὺς αὐτὴν ἐπισκεπτομένους. Ἐκλαμβάνεται δὲ καί τις πλάτανος φυομένη, ἐφ' ἑνὸς τῶν παρ' αὐτῇ περιπάτων, ὡς τὸ κεντρικὸν σημεῖον τῆς Βρετανικῆς νήσου· ἀλλὰ τοῦτο ἐστὶν ἐσφαλμένον, καὶ ἁπλῆ πρόληψις. Καὶ τότε μὲν διέμεινα δύο μόνας ἡμέρας ἐν Λεμιγκτῶνι, εἰς τοὺς κόλπους τῆς φίλης οἰκογενείας τῆς συζύγου καὶ τῆς ἀδελφῆς μου. Ἠσχολήθην δὲ κατὰ τὸ μικρὸν τοῦτο διάστημα εἰς τὸ νὰ περισυλλέξω πάσας τὰς ἀγγλικὰς ἐφημερίδας ὅσαι ἔγραφον περὶ τοῦ τὴν κοινὴν γνώμην ἔτι ἀσχολοῦντος Ἑλληνικοῦ ζητήματος τοῦ Πασιφίκου, καὶ γράψας τῇ Κᵃ Pluskow, τῇ Μεγάλῃ Κυρίᾳ τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας, τῇ ἔπεμψα ἓν φύλλον τοῦ «Times» περὶ αὐτοῦ πραγματευόμενον.

Τῇ τρίτῃ δ' ἡμέρᾳ $^{10}/_{22}$ Ἰουνίου περὶ τὰς 9 $^{1}/_{2}$ ἀπῆλθον εἰς Λονδῖνον, φέρων συστάσεις διαφόρους, ἐν αἷς καὶ τοῦ πενθεροῦ μου κ. Σκήν, πρὸς τὸν Λ. Ἀβερδῆνον. Ἐκεῖ δὲ καταλύσας εἰς Trafalgarsquare, Morley Hotel, ἀμέσως μετὰ τὴν ἑστίασιν, ἀπῆλθον εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ προξένου ἡμῶν κ. Ἰωαννίδου, Finsbury

Circus, λησμονήσας ὅτι ἦν Κυριακή, ἡ ἡμέρα τῆς ἐν Κυρίῳ ἀναπαύσεως πάντων τῶν Ἄγγλων καὶ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ οἰκούντων, ὥστε οὐδὲ τὸν πρόξενον, οὐδ' ἄλλον τινὰ χριστιανὸν ἦν δυνατὸν νὰ εὕρω· δι' ὃ καὶ ἐτράπην πεζὸς εἰς περίπατον. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐργαστήρια ἦσαν κλειστὰ καὶ αἱ ὁδοὶ ἔρημοι καὶ κατηφεῖς. Ἀσκόπως λοιπὸν βαδίζων, εἰσῆλθον εἰς ἄλσος τι, εἰς ὃ ἔφθασα κατὰ τύχην, καὶ ὃ εἶδον ὅτι ἦν τὸ St James parc. Καὶ ἐνταῦθα μὲν ἦν συῤῥοὴ ἀνθρώπων, φυσικῷ τῷ λόγῳ ἀγνώστων εἰς ἐμέ. Πάντες δ' ἐβάδιζον σοβαρῶς καὶ ὡς ἐν κατανύξει, ὥστε πᾶν ἄλλο ἦν ἢ εὔθυμος ὁ περίπατος. Πλαγίως ὅμως τῆς ὁδοῦ μου εἶδον πράσινον πεδίον εἰς ὃ πολλὰ μικρὰ κοράσια ἔτρεχον καὶ ἔπαιζον ζωηρῶς, καὶ ἐστάθην νὰ ἰδῶ τὴν χαρίεσσαν κἂν ταύτην σκηνήν. Ἀλλὰ τότε ἓν τούτων τῶν παρθενιδίων προσελθόν, καὶ χαιρετίσαν με δι' ἐλαφρᾶς κλίσεως τῶν γονάτων μοὶ εἶπεν ὅτι εἰς οὐδένα πλὴν αὐτῶν ἐπιτρέπεται ἡ εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο εἴσοδος. Οὕτω καὶ ἐκεῖθεν ἀποπεμφθείς, ἐπέστρεψα σύννους εἰς τὸ δωμάτιόν μου, συλλογιζόμενος, ὡς ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ Λονδίνου, καὶ ἐγὼ τὰς ἁμαρτίας μου, ὧν ἡ μεγίστη τότε μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ἦλθον εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἀγγλίας Κυριακήν.

Τῇ δ' ἐπαύριον τὸ πρῶτον ἐπεσκέφθην τὸν Λόρδον Ἀβερδήν, ὅστις φιλοφρονέστατα με ὑπεδέχθη καὶ περὶ Ἑλλάδος συμπαθῶς μοὶ ὡμίλησεν· εἶτα δὲ τὸν πρόξενον ἡμῶν καὶ τὸν κ. Π. Ῥάλλην, παρ' ᾧ καὶ ἐδείπνησα μετὰ διαφόρων Ἑλλήνων. Ἀπαντήσας δ' ἐν Λονδίνῳ νέον τινὰ Σουηδὸν ἀξιωματικὸν συνεργάτην ἐν Στοκχόλμῃ καὶ βοηθὸν τοῦ γαμβροῦ μου Ῥόζεν, ὅστις ὅμως πλὴν τῆς σουηδικῆς μόλις ὡμίλει λέξεις τινὰς ἀγγλικὰς καὶ γερμανικάς, συνεπεσκέφθην μετ' αὐτοῦ τὸν ζωολογικὸν κῆπον. Ὁ θυρωρὸς ὅμως μᾶς εἶπεν ὅτι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ κῆπος δὲν ἠνοίγετο, διότι ἦν ἡ τῶν συνεδριάσεων τῶν ἐφόρων αὐτοῦ. Τοῦτο πολὺ μᾶς ἐλύπησε, διότι μακρὰν ὁδὸν εἴχομεν ἔλθει, ἐγὼ δέ, μὴ δυνάμενος νὰ μείνω ἐν Λονδίνῳ, δὲν θὰ ἐδυνάμην νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν κῆπον ἄλλοτε. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἔλεγον εἰς τὸν θυρωρόν, προσῆλθε κύριος

λευκὸν φορῶν λαιμοδέτην καὶ παρασήμου ταινίαν εἰς τὴν κομβότρυπάν του, καὶ ἠρώτησε τίνες εἴμεθα καὶ τί θέλομεν. Ἀκούσας παρ' ἐμοῦ ὅτι ἠθέλομεν νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὸν κῆπον, καὶ ὁ μὲν σύντροφός μου ὅτι εἶνε ἀξιωματικὸς Σουηδός, ἐγὼ δ' ἐξ Ἑλλάδος, — Ὦ, ἱκανῶς σᾶς ἐβλάψαμεν διὰ τῆς πολιτικῆς μας, ὥστε νὰ σᾶς ὀφείλωμέν τινα ἀποζημίωσιν· καὶ γράψας τὰ ὀνόματα ἡμῶν εἰς τὸ βιβλίον τοῦ θυρωροῦ προσυπεγράφη καὶ μᾶς ἐπέτρεψε νὰ εἰσέλθωμεν πρὸς μεγίστην μου εὐχαρίστησιν. Ἐκεῖθεν δὲ μετέβημεν εἰς τὸ Κολοσσαῖον, ὅπου μᾶς ἐπεδείχθη λαμπρὸν κινητὸν πανόραμα τῶν Παρισίων, καὶ ἐγὼ ἐγνώρισα ἐν αὐτῷ τὸ ξενοδοχεῖον, εἰς ὃ ἐν Λονδίνῳ μὲ συνεβούλευσαν νὰ καταλύσω.

Τῇ δ' ἐπαύριον τὸν αὐτὸν πάλιν νέον Σουηδὸν ὡδήγησα εἰς τὸ Βρετανικὸν Μουσεῖον, καὶ τῷ ἐπέδειξα τὰ ἐν αὐτῷ θαύματα, ἅτινα τῷ ἦσαν ἔτι ξένα. Ἐν ἄλλοις δὲ τὸν κατεβίβασα εἰς ὑπόγειον, ἐν ᾧ ἦσαν ἐναποτεθειμένα τὰ πρὸ οὐ πολλοῦ χρόνου εἰς Λονδίνον κομισθέντα ἐξαίσια εὑρήματα, τὰ ἐκ Ξάνθου τῆς Λυκίας, καὶ ἐπροσπάθουν νὰ τῷ ἐξηγήσω αὐτά, καθ' ὅσον ἐδυνάμην ἐγὼ νὰ ὁμιλῶ τὴν ἀγγλικήν, καὶ ἐκεῖνος ἠδύνατο νὰ τὴν ἐννοῇ. Ἀλλὰ μεταξὺ λόγων, παρετήρησα ὅτι ἐκεῖ παρευρίσκετο καὶ ἕτερός τις ξένος, ὅστις ἔδιδε προσοχὴν εἰς τοὺς λόγους μου, ὅσον ἀτελεῖς καὶ ἂν ἦσαν. Τέλος ἅπαξ, ὅτε ἐξήγουν ἐγὼ εἰς τὸν σύντροφόν μου ὅτι τὰ ἔργα ἐκεῖνα ἦσαν τέχνης Ἑλληνικῆς, καὶ τίνος ἐποχῆς τὰ ἐξελάμβανον, ὁ ξένος προσελθών, μοὶ εἶπεν ὅτι χαίρει καὶ μ' εὐχαριστεῖ δι' ἣν γνώμην ἐξέφραζον, καὶ ἐπὶ τῇ ἐρωτήσει μου, μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ Sir Charles Fellows, ὁ διὰ τῶν σπουδαιοτάτων τούτων ἀρχαιοτήτων εὐρωπαϊκὴν φήμην κτησάμενος, διότι αὐτὸς τὰς ἀνεκάλυψε, τὰς ἀνέσκαψε καὶ τὰς ἔφερεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

Ἡ συνάντησις αὕτη ἦν ἀληθὲς εὐτύχημα δι' ἐμὲ καὶ πλείστας λεπτομερείας ἔμαθον παρὰ τοῦ Sir Ch. Fellows περὶ τῆς εὑρέσεως αὐτῶν καὶ περὶ τῆς χώρας ἔνθα εὑρέθησαν. Εἶτα δὲ μὲ προσεκάλεσεν εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ μοὶ ἔδειξε περιεργοτάτην καὶ

πλουσιωτάτην συλλογὴν ὡρολογίων πάσης ἀξίας, παντὸς σχήματος καὶ πάσης ἐποχῆς, ἀπ' αὐτῆς τῆς πρώτης αὐτῶν ἐφευρέσεως· διότι ἡ ἀρχαιολογία δὲν ἦτον ἡ εἰδικότης του, ἀλλ' εἶχεν ἔμφυτον περιέργειαν, ἥτις τὸν ὡδήγησε καὶ εἰς τὰς ἀρχαιολογικάς του ἀνακαλύψεις.

Ἄλλο δὲ τῶν ἐν Λονδίνῳ περιέργων ὃ ἠθέλησα νὰ ἰδῶ ἦν ἡ κατὰ τὰ ἔτη ἐκεῖνα κατασκευασθεῖσα ὑπὸ τὸν Θάμεσιν ὑποποτάμιος σύριγξ, ἥτις ὅμως ἀπέτυχεν ἐντελῶς τοῦ σκοποῦ της, διότι οἱ τὸ ἔργον ἐπιχειρήσαντες, μὴ κτησάμενοι ἐν καιρῷ τὰς παρὰ τὰ δύο στόμια γαίας δὲν ἠδύναντο νὰ κατασκευάσωσιν ἁμαξιτὴν ὁδὸν δι' αὐτῆς. Κατῆλθον λοιπὸν διὰ μακρᾶς καὶ ἀποτόμου κλίμακος εἰς τὴν μακράν, σκοτεινήν, καί, ὡς ἔκρινον, ἄσκοπον δίοδον. Διὰ τὸ περίεργον δὲ εἰσῆλθον εἰς καφφενεῖον οἰκοδομηθέν, ἢ μᾶλλον ἐκσκαφὲν εἰς τὸ μέσον τῆς μιᾶς πλευρᾶς τῆς σύριγγος, καὶ ἐζήτησα ἕνα καφφέν. Ἀλλ' ἡ γεῦσις αὐτοῦ, παρασκευαζομένου ἐκ τοῦ ὕδατος τοῦ ποταμοῦ, τοῦ καταλειβομένου διὰ τοῦ θόλου τῆς ὀροφῆς ἦτο τόσον ἀηδής, ὥστε τὸν ἔπτυσα ἅμα τὸν ἔφερα εἰς τὰ χείλη μου, καὶ ἀπῆλθον.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ (20 Ἰουν./2 Ἰουλ.) ἀνεχώρησα διὰ Παρισίους, ἵνα κἂν ἰδῶ καὶ τὴν περίφημον μεγαλόπολιν ταύτην καὶ γνωρίσω τινὰς τῶν ἐν αὐτῇ ἐπισήμων ἀνδρῶν, μεθ' ὧν, ὡς ἐκ τῶν ἐργασιῶν μου, διετέλουν ἐν ἀλληλογραφίᾳ. Ἔμεινε δὲ ἡ σύζυγός μου μετὰ τῶν γονέων της, διότι ἐν τῇ βαθείᾳ θλίψει εἰς ἣν ἔτι διετέλει διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ φιλτάτου ἡμῶν Χαρικλέους, διάθεσιν δὲν εἶχε δι' ἀσκόπους περιηγήσεις, αἵτινες καὶ εἰς δαπάνας θὰ μᾶς ἐξέθετον ἀνωτέρας τῶν ἡμετέρων δυνάμεων.

Καὶ ἡ μὲν μέχρι Παρισίων ὁδοιπορία μου οὐδὲν εἶχε τὸ ἀφηγήσεως ἄξιον. Ἀλλ' ἐκεῖ ἀφιχθεὶς τὴν ἐπομένην πρωΐαν ἀμέσως εἰς ἀπροσδόκητον προσέκρουσα δυσκολίαν. Ἐν τοῖς σταθμοῖς ἠρευνῶντο τότε λεπτομερῶς, πρὸς τελωνιακὴν φορολογίαν, πάντα τὰ ἐμπορεύματα καὶ πᾶσαι αἱ ἀποσκευαὶ τῶν προερχομένων ἐκ ξένων χωρῶν. Καὶ εἶχον μὲν τὴν συνείδησιν ἥσυχον ἐγὼ ὅτι οὐδὲν εἰσε-

κόμιζον λαθρεμπόριον ἢ τελωνισμοῦ δεκτικόν, ἐκτὸς ἂν ἐκ τῶν δύω χιτώνων οὓς ἔφερον μετ' ἐμοῦ ἠξίου τὸ Γαλλικὸν τελωνεῖον νὰ τῷ δώσω εὐαγγελικῶς τὸν ἕτερον· ἀλλ' ἠπατώμην· διότι εἰς τοὺς χιτῶνάς μου μὲν καὶ τὰ λοιπὰ περιεχόμενα τοῦ ἰσχνοῦ κιβωτίου μου, ὃ προθύμως ἠνέῳξα, οὐδὲ κἂν ἐνέβλεψαν οἱ τελῶναι· ἀλλ' ἄλλο ἦν τὸ σῶμα τοῦ ἐγκλήματος! δύω βιβλία, ἃ ἀναφανδόν, καὶ πεπεισμένος περὶ τῆς ἀθωότητος αὐτῶν, ἔφερον μετ' ἐμαυτοῦ. Τὰ βιβλία ταῦτα κατεσχέθησαν, καὶ ἡ εἴσοδος τοῖς ἀπηγορεύθη, διότι, κατὰ τὸν τότε ἐπικρατοῦντα προστατευτικὸν νόμον ἐν τῇ χώρᾳ τῇ καυχωμένῃ ὅτι προὐπορεύετο τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ εἰσαγωγὴ βιβλίων μὴ τυπωθέντων ἐν Γαλλίᾳ δὲν ἐπετρέπετο(!), τὰ ἐμὰ δ' ἐκεῖνα εἶχον τυπωθῇ ἐν Ἀγγλίᾳ, ὄντα οἱ δύω τόμοι τῆς **κυανῆς βίβλου** οἱ περιέχοντες τὰς βουλευτικὰς συζητήσεις καὶ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα περὶ τῆς ὑποθέσεως Πασιφίκου. Πᾶσαί μου αἱ προσπάθειαι ἵνα τ' ἀποσπάσω ἐκ τῶν χειρῶν τῶν δημοκρατικῶν τελωνῶν ἀπέβησαν μάταιαι ἀπέναντι τοῦ ῥητοῦ ἀπαγορευτικοῦ νόμου. Τέλος κατέφυγον εἰς τὸ περιπαθὲς ὕφος, καὶ λαβὼν κατὰ μέρος τὸν ἀρχιτελώνην, τῷ εἶπον εἰς ποῖον ἔθνος ἀνῆκον, καὶ ὅτι τὰ βιβλία ταῦτα περιεῖχον τὰς ἐπισήμους ἀποδείξεις τῆς ἀδίκου τότε καταδρομῆς τῶν Ἄγγλων πολιτευομένων κατὰ τῆς πατρίδος μου, καὶ τὴν ὕλην ἧς εἶχον ἀνάγκην ἵνα ἐργασθῶ ἐν Παρισίοις εἰς ἀπόκρουσιν τῶν καθ' ἡμῶν γενομένων κακοβούλων διαβολῶν. Οἱ λόγοι οὗτοι ἐθαυματούργησαν, κάμψαντες τὸν ἀρχιτελώνην, ὅστις μοὶ ἀπέδωκε τὰ βιβλία. Ὅ,τι δὲ τῷ εἶπον ἦτον ἀκριβῶς ἡ ἀλήθεια, διότι καὶ ἐν Παρισίοις, καὶ ἔτι μᾶλλον ὅτε μετὰ ταῦτα εἶχον καιρὸν διαθέσιμον, ἠσχολήθην εἰς σύνταξιν μακρᾶς πραγματείας ἀναιρούσης τὰ ἀγγλικὰ ἐπιχειρήματα περὶ τῆς πολυκρότου ὑποθέσεως, καὶ τὸ ἔργον μου, σχοινοτενὲς ἀποβὰν καὶ ἐπιγραφὴν φέρον τὸ λόγιον «qui nous delivrera des Grecs et des Romains» μετέφρασεν ἡ Καρολίνα εἰς τὸ Ἀγγλικόν.

Ἀλλὰ ταῦτα μετέπειτα καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφήν μου εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Τότε δὲ μετὰ τῆς σωθείσης διτόμου βιβλιοθήκης μου

εισήλασα εἰς Παρισίους, καὶ περίεργος ἦν ἡ πρώτη ἐντύπωσις ἣν ἡ θαυμασία αὕτη καθέδρα τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ ἐνεποίησεν εἰς ἐμέ, ἐρχόμενον ἐκ Λονδίνου. Ἐκ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ ἔλαβον ἅμαξαν εἰς ἣν ἔδωκα τὴν διεύθυνσιν τοῦ ξενοδοχείου μου. Ἐξεπληττόμην δὲ βλέπων τὴν ἀπέραντον ἔκτασιν τῶν προαστείων, καὶ ἀπορῶν πότε τέλος θὰ φθάσωμεν εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν. Μεγάλη δ' ὑπῆρξεν ἡ ἔκπληξίς μου ὅτε ἔμαθον ὅτι διατρέχομεν πρὸ πολλοῦ αὐτὸ τὸ κέντρον τῆς πόλεως, ὃ ἐγὼ ἐξελάμβανον ὡς προάστεια, διότι διετέλουν ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῆς ἀχανοῦς καὶ κατὰ μεγαλοπρέπειαν πᾶσαν ἄλλην ὑπερβαινούσης πόλεως τοῦ Λονδίνου.

Ἐν Παρισίοις κατέλυσα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Ὁλλανδίας (Hotel de Hollande) ἐν τῇ ὁδῷ τῆς Εἰρήνης (Rue de la Paix). Ὀλίγας δὲ στιγμὰς ἀφ' οὗ ἔμεινα μόνος εἰς τὸ δωμάτιόν μου, ἀνοίξας τὸ συρτάριον τῆς τραπέζης μου, εὗρον ἐν αὐτῷ λησμονηθὲν ἐπισκεπτήριον, φέρον τὸ ὄνομα: Mme Obedesco, τῆς ἀρχαίας φίλης τῶν παιδικῶν ἡμερῶν, ἣν ὡς ἐκ θαύματος εἶχον ἀπαντήσει καὶ ἀναγνωρίσει εἰς τοῦ Μονάχου τὸ ξενοδοχεῖον. Ἐρωτήσας δὲ τὸν τὴν αὐτὴν στιγμὴν εἰσελθόντα ὑπηρέτην, ἔμαθον ὅτι ἡ κυρία αὕτη κατῴκει εἰς τὸ δωμάτιον ὃ ἤδη ἐγὼ κατεῖχον, καὶ τὴν προτεραίαν μετῴκησε, δὲν ἤξευρε νὰ μοὶ εἴπῃ ποῦ.

Ἅμα δ' ἐνδυθείς, ἐπεσκέφθην τὸν ἡμέτερον πρέσβυν, κ. Σπ. Τρικούπην, κατοικοῦντα εἰς τὴν avenue des champs Elysées (ἀρ. 50), καί, μετ' ἐκεῖνον, τὸν γραμματέα τῆς πρεσβείας κ. Ῥώκ, εἰς τὴν ὁδὸν Castiglione (11). Κατὰ προτροπὴν δ' αὐτοῦ ἐγκατέλειψα τὸ δαπανηρὸν ξενοδοχεῖον καὶ μετῴκησα εἰς δωμάτιον τῆς οἰκίας εἰς ἣν καὶ αὐτὸς κατῴκει, εἰς τὸν τέταρτον ὄροφον, ὅπου ἀνηρχόμην δι' 122 βαθμίδων, καὶ ἔμενον μακρὰν ὑπεράνω τῆς γῆς, καὶ **«περιφρονῶν τὸν ἥλιον»**.

Μετὰ δὲ τὴν μετοικεσίαν ἐπανῆλθον εἰς τοῦ κ. Τρικούπη ὡς εἶχον προσκληθῇ, καὶ ἐγευμάτισα παρ' αὐτῷ οἰκείως, μετὰ τὸ γεῦμα δὲ μοὶ ἔδωκε τὸν υἱόν του Χαρίλαον ἵνα μοὶ δείξῃ τι τῶν ἀξιοθεάτων

τῆς πόλεως. Μὲ ὡδήγησε δ' οὗτος εἰς τὸ ἱπποδρόμιον, καλούμενον τότε Cirque nationnal, διότι τὰ πάντα κομπαστικῶς, καὶ κατ' ἀντίθεσιν τῆς **βασιλικῆς** ἐπωνυμίας, ἐλέγοντο **ἐθνικὰ** ἐπὶ τῆς δημοκρατίας, καὶ ἐπὶ πάντων τῶν δημοσίων καταστημάτων καὶ εἰς πάσας τὰς γωνίας τῆς πόλεως ἀνεγινώσκετο διὰ μεγίστων γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή: Liberté. Egalité. Fraternité· ὥστε ἐπήρχετο ἡ ὑπόνοια μὴ ἡ ἐπιδεικτικὴ αὕτη κατάχρησις τούτων τῶν ὀνομάτων ἀπεδείκνυε μᾶλλον τὴν ἀπουσίαν τῶν ἐννοιῶν ἃς ἐξέφραζον· εὐτράπελός τις Γάλλος εἶπε τότε ὅτι αἱ ἐπιγραφαὶ δηλοῦσι: Liberté, point; égalité, point; fraternité, point;

Εἰς τὴν οἰκίαν ἐν ᾗ διέμενον τράπεζα δὲν παρετίθετο, καὶ ἔπρεπε νὰ γεύωμαι εἰς ξενοδοχεῖα, λίαν χαίρων ὅτι ἐν ὅσῳ κἂν διέτριβον ἐν Παρισίοις θὰ ἤμην ἀπηλλαγμένος τοῦ ἀγγλικοῦ ζωμοῦ ὅστις ἥναπτε πυρκαϊὰν εἰς τὸν οὐρανίσκον μου, τοῦ πελωρίου καὶ ἐπιμόνως ἐπανερχομένου **Βειφστέκ,** καὶ τοῦ αἱμοσταγοῦς **ῥοστβείφ,** ἐγὼ ὁ ἥκιστα σαρκοφάγον ἔχων τὴν ὄρεξιν. Ἠρώτησα λοιπὸν τὸν κ. Ῥὼκ ποῦ μοὶ συμβουλεύει νὰ μεταβαίνω διὰ τὸ γεῦμά μου, καὶ μοὶ ὑπέδειξεν ἑστιατόριον οὐχὶ πολὺ ἀπέχον τῆς κατοικίας ἡμῶν, ὡς μοὶ περιέγραψε τὴν θέσιν αὐτοῦ. Ἠκολούθησα ἑπομένως αὐθημερὸν τὴν ὁδηγίαν του. Ἀλλὰ ποία ὑπῆρξεν ἡ ἔκπληξίς μου ὅτε μοὶ παρετέθη ὁ ζωμός, καὶ εὗρον αὐτὸν ῥόφημα βραστοῦ πεπέριος! μετ' αὐτὸν δ' ἐπῆλθε γενναῖον βειφτέκιον, λόφος ὅλος, ὃν ὁ ὑπηρέτης ὑπερηφάνως ἔφερεν εἰς μεγίστην παροψίδα ἐπὶ τῶν δύω χειρῶν, καὶ τοῦτο παρηκολούθησε τὸ ἀθώου αἵματος ἀποστάζον ῥοστβείφ! Καὶ ταῦτα ἐν μέσοις Παρισίοις! Τί λοιπόν, ὑπὸ γαστρονομικὴν ἔποψιν ἐκέρδησα ὑπερβὰς τὴν Μάγχην; Δι' ἄκρων τῶν ὀδόντων ἑπομένως φαγὼν μόνα τ' ἀναπόφευκτα, ἔῤῥιψα ὀπίσω μου τὰ ζητηθέντα μοι φράγκα, καὶ ἐξερχόμενος ἠθέλησα ν' ἀναγνώσω τὴν ὑπὲρ τὴν θύραν ἐπιγεγραμμένην ἐπωνυμίαν τοῦ ἑστιατορίου, ἵνα ἠξεύρω ν' ἀποφεύγω αὐτὸ σταθερῶς εἰς τὸ μέλλον. Τὸ ξενοδοχεῖον εἰς ὃ εἶχον εἰσέλθει ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ εὕρω Γαλλικὴν τροφὴν

ἀποζημιοῦσάν με δι' ἐκείνην εἰς ἣν ἤμην καταδεδικασμένος ἐν Ἀγγλίᾳ, ὠνομάζετο . . . . John Bull!

Ἐν Παρισίοις διέτριψα δύω ἑβδομάδας, τὰ πλεῖστα τῶν ἀξιοθεάτων καὶ πολλοὺς δι' ἐμὲ περιέργους ἄνδρας ἐπισκεφθείς, ὑπ' ἄλλων ἀλλαχοῦ ὁδηγούμενος, ὑπὸ τοῦ κ. Τρικούπη, τοῦ κ. Ῥὼκ ἢ τῆς οἰκογενείας του, ἢ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων οὓς εὗρον ἐν Παρισίοις, καὶ ὧν οἱ εἰς ἐμὲ βοηθητικώτεροι ἦσαν ὁ κ. Σπυρ. Ἀντωνιάδης, τότε σύμβουλος τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, ὃν μίαν ἡμέραν εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Λονδίνου αἴφνης εἶδον ἐμπρός μου, καὶ ἤδη ἀπήντησα αὖθις ἐν Παρισίοις, προσέτι ὁ τὰς σπουδὰς αὐτοῦ συμπληρῶν ἰατρὸς Γούδας, ὁ τῆς ποιητικῆς λύρας ἤδη ἀποπειραθείς, φίλος δ' ἀρχαῖος Παρμενίδης, ὁ ἐπίσης τὸ ποιητικὸν στάδιον θελήσας νὰ διατρέξῃ, ἀλλ' ἀποτυχὼν Εὐφραιμίδης καὶ λοιποί. Ἀλλὰ καὶ μόνος ἐπορευόμην καὶ ἄνευ ὁδηγῶν πρὸς ὅσους ἐγνώριζον ἐξ Ἑλλάδος ἢ ἐξ ἀλληλογραφίας.

Εἰς τὸν κ. Γούδαν ἰδίως, καὶ εἰς τὴν τύχην ἥτις μοὶ τὸν ἔπεμψεν, ἰδιαιτέραν ὀφείλω εὐγνωμοσύνην, διότι τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς ἐν Παρισίοις ἀφίξεώς μου κατελήφθην ἀμέσως μετὰ τὸ γεῦμα τὸ ἐν John Bull, ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ, ἐξακολουθήσεως τοῦ ἐπὶ τοῦ Ἀθέσιος καὶ τοῦ ὃν εἶχον λάβει κατὰ τὴν ἐκ Χαλκίδος ἐπάνοδόν μου. Ἐγκαταλελειμμένος δ' ἔμενον ἐν τῷ ὑψηλῷ καὶ ἀπὸ τῆς γῆς ἀφεστῶτι δωματίῳ μου, μόνον ἄνθρωπον ἰδὼν τὸν θυρωρόν, ὅστις εἰς οὐδὲν ἐδύνατο νὰ μὲ βοηθήσῃ, ὅτε, ὡς θεὸς ἐκ μηχανῆς, ἦλθε νὰ μ' ἐπισκεφθῇ, ἀκούσας περὶ τῆς ἀφίξεώς μου, ὁ Ν. Γούδας, καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πυρετοῦ ἔμπειρος, ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ἐν ἐμοί, καὶ διὰ προχείρων μέσων, διὰ κινίνης πρὸ πάντων, μ' ἐθεράπευσε, προσωρινῶς κἄν, καὶ ἐπήνεγκε τῆς νόσου διακοπήν. Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἐξερχόμενος τῆς θύρας τῆς οἰκίας μου εἶδον αἴφνης ἐμπρός μου τὴν κυρίαν ἧς τὸ ἐπισκεπτήριον εἶχον εὕρει εἰς τὸ δωμάτιον ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τῆς Ὀλλανδίας, τὴν παιδικὴν φίλην μου Καν Ὀδοβέσκου, καὶ ἔμαθον ὅτι κατῴκει εἰς τὴν οἰκίαν ἣν εἰς τοῖχος ἐχώριζεν ἀπὸ τῆς ἐμῆς. Ἐννοεῖται ἑπομένως ὅτι προθύμως

τὴν ἐπεσκέφθην καὶ παρ' αὐτῇ ἤμην τῇ $^{7}/_{19}$ Ἰουλίου, ὅτε ὁ πύρετός μὲ κατέλαβεν αὖθις, καὶ ἀμέσως μεταβὰς οἴκαδε κατεκλίθην, καὶ ἔμενον ἐκ νέου μόνος ἐν τῷ δωματίῳ μου, ἅπαξ μόνον τοῦ συγκατοίκου μου κ. Ῥὼκ λαβὼν ἐπίσκεψιν, ἀδυνατῶν δὲ νὰ κινηθῶ, ἢ νὰ ὁμιλήσω, καὶ εἰς βύθος δεινὸν κατακείμενος, ὅτε ὁ θυρωρὸς εἰσελθὼν περὶ τὸ ἑσπέρας μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι κύριός τις ἦλθεν εἰς ἐπίσκεψίν μου, καὶ μ' ἠρώτα ἂν δὲν πρέπῃ νὰ τῷ ἀρνηθῇ τὴν εἴσοδον. Ἀλλ' ὅτε μοὶ ἔδωκε τὸ ἐπισκεπτήριόν του εἶδον ἐπ' αὐτοῦ τὸ ὄνομα: **Γούδας**! Τί θαυμασία σύμπτωσις! Δὶς μ' ἐπεσκέφθη ὁ Γούδας ἐπὶ τῆς διατριβῆς μου ἀκριβῶς τὰς δύω ἑσπέρας καθ' ἃς μὲ εἶχε καταλάβει ὁ πυρετός, καὶ τὴν δευτέραν ταύτην φορὰν ὡς καὶ τὴν πρώτην μὲ ἀπήλλαξεν αὐτοῦ διὰ τῆς φιλικῆς θεραπείας του.

Μεταξὺ ἄλλων ἐπισήμων ἀνδρῶν ἐπεσκέφθην ἐν Παρισίοις καὶ τὸν στρατηγὸν Φαβιέρον, μεμακρυσμένον ἤδη ζῶντα τῆς πολιτικῆς τύρβης, καὶ πολλὰ μετ' αὐτοῦ, ἐνθουσιῶντος ἔτι ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, συνωμίλησα περὶ τῶν προόδων αὐτῆς ἀφ' ὅτου διὰ τῆς γενναίας ἀρωγῆς του ἀνέκυψεν εἰς ἐλευθερίαν. Ἀνεζήτησα δὲ καὶ τοὺς ποτὲ πρέσβεις ἐν Ἀθήναις, κ. κ. Πισκατόρην καὶ Λαγρενέ, καὶ παρὰ τούτῳ, διαμένοντι οἰκογενειακῶς ἐν Παρισίοις, προσκληθεὶς καὶ ἐπρογευμάτισα, καὶ ἄλλοτε ἐγευμάτισα, ὅτε καὶ πολλὰ καὶ περίεργα μοὶ ἐπέδειξεν ἐκ τῶν ὅσα ἐκόμισεν ἐκ Κίνας, πρέσβυς διατελέσας ἐκεῖ ἀφ' ὅτου κατέλιπε τὴν Ἑλλάδα. Τὸ περιεργότατον δ' αὐτῶν μοὶ ἦν τὸ ἐπισκεπτήριον τοῦ Κινέζου πρωθυπουργοῦ, ἐκ χάρτου μεταξωτοῦ, ἔχον διαστάσεις μεγάλου παραπετάσματος, καὶ ἐπιγεγραμμένην ὁλόκληρον, ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν, τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπισκεπτομένου! Εἰς τὸ γεῦμα δὲ καὶ τὴν ἑσπερίδα τοῦ Κου Λαγρενὲ ἐγνωρίσθην καὶ μετὰ τοῦ Προσπὲρ Μεριμαίου, τοῦ χαριεστάτου Γάλλου μυθιστοριογράφου, ὅστις ὅμως τότε ὑπὸ τῆς πολιτικῆς μᾶλλον ἀπησχολεῖτο κατέχων θέσιν ἰδιαιτέρου Γραμματέως παρὰ τῷ Προέδρῳ Ναπολέοντι, μεθ' οὗ, ὡς γνωστόν, καὶ μὴ ὁμολογούμεναι στεναὶ συγγενικαὶ τὸν συνέδεον σχέσεις.

Ἀπόντος δὲ τότε τοῦ Προέδρου ἐκ Παρισίων, ὁ κ. Τρικούπης μὲ ὡδήγησε μίαν ἑσπέραν τὴν 27 Ἰουνίου (9 Ἰουλ.) εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν, καὶ μὲ παρουσίασεν εἰς τὸν ὑπουργὸν κ. Behitte, συστήσας με εἰς αὐτὸν ὡς πολύγλωττον. Ἦσαν δ' ἐκεῖ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐπίσημοι μεθ' ὧν ἐγνωρίσθην, ἰδίως οἱ πρέσβεις Ἀμερικῆς, Δανίας, Πορτογαλλίας, ὁ τῆς Ἱσπανίας διάσημος Μαρκήσιος Σοττομαϊόρ, ὅστις εἶχε θαῤῥαλέως τὸν Βοῦλβερ ἐκδιώξει ἐξ Ἱσπανίας, καὶ πολλὰ μετ' αὐτοῦ διελέχθην περὶ τῶν ἀδίκων ἐπεμβάσεων τοῦ Παλμερστῶνος ἐν Ἑλλάδι. Μεταξὺ δὲ τῶν Γάλλων συνωμίλησα ἰδίως μετὰ τοῦ Βουλευτοῦ κόμητος Μοντελαμβέρτου, τοῦ θερμοῦ ὑπερμάχου τοῦ καθολικισμοῦ, καὶ πολλὴν τῷ ἐνεποίησα εὐχαρίστησιν, ἀναπτύξας αὐτῷ ὅτι ἡ Ἑλλὰς τὸ σέβας πρὸς τὴν θρησκείαν ἔθεσεν ὡς ἀσάλευτον βάσιν τοῦ νέου πολιτισμοῦ της.

Ἐκ τῶν ἐπιστημόνων δὲ τινὰς μὲν ἐγνώρισα κατὰ πρῶτον, τινὰς δ' ἐπεσκέφθην κατὰ προηγουμένην γνωριμίαν, οἷον τὸν κ. D. Lebas παρ' ᾧ καὶ εἰς γεῦμα προσεκλήθην, τὸν κ. Daveluy, διευθυντὴν τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Σχολῆς μεθ' οὗ συνεγευμάτισα ἐν Λουξεμβούργῳ, παρὰ τῷ ἀδελφῷ του, θέσιν ἐφόρου ἐκεῖ κατέχοντι. Μετέβην δὲ καὶ παρὰ τῷ γνωστῷ ἤδη διὰ τὸ περὶ τῆς Ἀκροπόλεως σύγγραμμά του Λαβόρδ, παρὰ τῷ Καρόλῳ Λενορμάνδ, τῷ ἰδίως περὶ τὰ νομίσματα ἀσχολουμένῳ, Longperrier, τῷ Brunnet de Presle, τῷ Egger, τότε δειλῶς εἰσέτι ἁπτομένῳ τῆς ἀνωτέρας φιλολογίας, τῷ Ῥαοὺλ Rochette μεθ' οὗ ἐφιλονείκουν διότι ἐπέμενεν εἰς ἣν ἐγὼ δὲν ἐδεχόμην θεωρίαν ὅτι πάντες οἱ ἀρχαῖοι πίνακες ἦσαν ἐπὶ ξύλου. Ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν δ' αὐτοῦ εἶδον τὰ πλεῖστα ἀρχαιολογικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ μουσεῖα, καὶ πολλὰ ὠφελήθην ἐκ τῶν ἐξηγήσεών του, διότι αὗται προὐκάλουν ἰδίως τὴν προσοχήν μου εἰς τ' ἀξιολογώτερα καὶ τὰ περιεργότερα. Εὐαρεστοτάτη δὲ καὶ χρησιμωτάτη ὑπῆρξε δι' ἐμὲ ἡ γνωριμία τοῦ ἀσιανολόγου, Γερμανοῦ τὴν καταγωγήν, ἀκαδημαϊκοῦ κ. Mohl, ὅστις αὐτὸς μὲν ἦν ἐκ χαρακτῆρος σιωπηρὸς καὶ φλεγματικός, ἀλλὰ τόσῳ ζωηροτέρα ἡ σύζυγός του, Ἀγγλὶς

αὕτη, ἰδιόῤῥυθμος, παρῆλιξ, ἀλλὰ καίτοι μὴ φιλάρεσκος, οὐχ ἧττον ὅμως νεότητος ἔχουσα ἀξιώσεις, πολλοὺς καὶ πολλὰ γινώσκουσα καὶ πολλὰ λέγουσα, κατοικοῦσα δὲ ἀνέκαθεν ἐν τῷ δευτέρῳ δόμῳ τῆς οἰκίας, ἧς τὸν πρῶτον κατεῖχεν ἄλλοτε ὁ Σατωβριάνδος, μεθ' οὗ συνεδέετο καὶ διὰ φιλίας. Παρ' αὐτῷ προσκληθεὶς ἐγευμάτισα ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν τῇ 26 Ἰουνίου (8 Ἰουλ.) πέμπτος ἐγὼ μετὰ τῆς Κας Ναχτιγάλλ, ἥτις εὐρωπαϊκὸν ἀπέκτησεν ὄνομα διὰ τῆς φιλανθρώπου ἀρωγῆς ἣν ἔφερεν εἰς τοὺς ἐν πολέμῳ τραυματιζομένους, καὶ μετὰ ξανθῆς Ἀμερικανίδος, ἧς μὲ κατέπληξεν ἡ ἀγγελόμορφος ὡραιότης. Μετὰ δὲ τὸ γεῦμα ἦλθε καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς Ἀμερικανίδος ταύτης, μελανόφθαλμος ἐκείνη, καὶ ἑτέρου τύπου, ἀλλ' οὐχὶ καλλονῆς κατωτέρας. Ἂς σπεύσω δ' ἐνταῦθα νὰ προσθέσω ὅτι μετὰ εἴκοσιν ἔτη ἐν Παρισίοις διατρίβων, ἐγνωρίσθην πολὺ μετὰ τοῦ κ. Lauger, ἰδιαιτέρου γραμματέως τοῦ δουκὸς τῆς Ὠμάλης, καὶ μετὰ τῆς ὡραίας μελανοφθάλμου συζύγου αὐτοῦ, ἣν ἐλέγετο ὅτι ὁ Δοὺξ ἠγάπα ἔτι μᾶλλον ἢ τὸν γραμματέα του, καὶ μετ' ἀγαθῆς μὲν ἀλλ' ἀσχήμου γραίας ἀδελφῆς αὐτῆς. Τίς δ' ὑπῆρξεν ἡ ἔκπληξίς μου ὅτε μίαν ἡμέραν, κατὰ τύχην, καὶ οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ὑπόνοιαν ἔχων, ἔμαθον ὅτι ἡ Κυρία Lauger ἦν οὐδεμία ἄλλη ἢ ἡ μετὰ τὸ γεῦμα ἐλθοῦσα πάγκαλος ἀδελφὴ τῆς ἀγγελομόρφου ἀμερικανίδος, ἡ δὲ γραία καὶ ἄσχημος αὐτῆς ἀδελφὴ ὅτι ἦν... αὐτὴ ἐκείνη ἡ ἀγγελόμορφος! Ματαιότης ματαιοτήτων!

Παρὰ τῷ Κῳ Mohl τὴν αὐτὴν ἑσπέραν ἐπῆλθε καὶ ὁ νέος Γεώργιος Bunsen, υἱὸς τοῦ σοφοῦ πρέσβεως τῆς Πρωσσίας ἐν Λονδίνῳ, καὶ ἡ Κα Mohl μᾶς ὡδήγησεν ἀμφοτέρους εἰς ἑσπερίδα τοῦ Augustin Thierry. Ἡ μεγάλη αἴθουσα ἦν πλήρης θαυμαστῶν τοῦ ἐξόχου ἱστοριογράφου τῆς Γαλλίας· ὁ δὲ τυφλὸς γέρων προεκάθητο εἰς μέγα θρονίον, καὶ ἐδέχετο φαιδρὸς καὶ μετὰ χάριτος. Πρὸς ἐμὲ δὲ ὡς Ἕλληνα ἐδείχθη φιλοφρονέστατος, καὶ μοὶ ἀπήγγειλεν Ἑλληνιστὶ ἓν κλέφτικον τραγούδιον, δι' ὃ ἐξέφραζε πολὺν θαυμασμόν. Εἰς ταύτην τὴν συναναστροφὴν μ' ἐπλησίασε

κατὰ πρῶτον νέος ἀνὴρ ἄγνωστός μοι, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ὠνομάζετο Egger. Ἠξεύρων δέ τινα ἐγὼ τῶν ὅσων εἶχε γράψει ἕως τότε περὶ Ἑλληνικῆς φιλολογίας, συνέδεσα ταχέως σχέσεις μετ' αὐτοῦ, καὶ μετ' οὐ πολὺ προσκληθεὶς παρ' αὐτῷ εἰς γεῦμα, ἐγνώρισα τὴν σύζυγον καὶ τὸν πενθερόν του κ. Dehéque, τὸν συντάξαντα τὸ νεοελληνικὸν καὶ Γαλλικὸν λεξικόν.

Ἄλλην δ' ἑσπέραν (τὴν $^3/_{15}$ Ἰουλίου) μὲ ὡδήγησεν ἡ Κα Mohl μετὰ τοῦ Βοῦνσεν καὶ πάλιν, εἰς τὴν Λαίδης Ἔλγιν, τῆς χήρας τοῦ γυμνώσαντος τὸν Παρθενῶνα, καὶ ἐκεῖ καὶ πρὸς αὐτὴν ὡς καὶ πρὸς τὰς θυγατέρας της, ὧν ἡ μία ἐπ' ἀνακλίντρου κατέκειτο, ἀπέφυγον ἐπιμελῶς νὰ προφέρω κἂν τὸ ὄνομα Παρθενών.

Ἐν ἄλλοις δ' ἐγνωρίσθην καὶ μετὰ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Vincent, ὅστις ἰδιαιτάτως ἠσχολεῖτο περὶ τὴν θεωρίαν τῆς ἀρχαίας μουσικῆς, καὶ μὲ προσεκάλεσεν εἰς τὴν οἰκίαν του νὰ ἰδῶ ὄργανον ὃ κατεσκεύασε ἵνα προσᾳδῇ, κατὰ τὸ ἴδιον αὐτοῦ σύστημα, τὰς ᾠδὰς τοῦ Πινδάρου. Ἦν δὲ τὸ ὄργανον κλειδοκύμβαλον, ἐκφέρον καὶ $^1/_4$ τόνου, καὶ ἔχον προσηρτημένον καὶ ἔμπνευστον μέρος. Εἷς δὲ βοηθός του ἔπαιξεν ᾄδων τὸ **Ἄριστον μὲν ὕδωρ,** ἀλλὰ κατὰ τρόπον ὅστις οὐδόλως μ' ἔπειθε ν' ἀναγνωρίσω ἐν τῷ Κῳ Vincent τὸν ἀναγεννητὴν τῆς ἀρχαίας μουσικῆς. Οὐχ ἧττον ὅτε ἐπέστρεψα εἰς Ἀθήνας, ἀφορῶν εἰς τὴν πολυμάθειάν του, καὶ εἰς οὓς κατέβαλεν ἀγῶνας εἰς κλάδον σπουδαιότατον διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἀρχαιότητος, τῷ ἔπεμψα δίπλωμα μέλους ἐπιτίμου τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας.

Ἐν ᾧ δὲ διέτριβον ἐν Παρισίοις ἔγραψα καὶ τῷ Δουκὶ De Luyne παρακαλῶν αὐτὸν νὰ μοὶ ἐνδείξῃ τὴν ὥραν καθ' ἣν ἐδυνάμην νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ. Μετὰ τὴν ἀπάντησίν του δέ, ἀπῆλθον πρὸς αὐτὸν τὴν $^8/_{20}$ Ἰουλίου, καὶ πολλὰ ὡμιλήσαμεν περὶ ἀρχαιοτήτων, καὶ εἶδον τὰς συλλογάς του, καὶ τὰ σχέδια καθ' ἃ εἶχε παραγγείλει νὰ τῷ κατασκευσθῇ χρυσελεφαντίνη Ἀθηνᾶ, τῆς Φειδαϊκῆς, ἐννοεῖται, μικροτέρα, ἀλλὰ κατὰ τὰς εἰκασίας αὐτοῦ, καὶ κατὰ πηγὰς ἃς μοὶ ἀνέπτυξεν, ἀκριβὲς ἐκείνης ὁμοίωμα, ὡς ὅμως μετὰ

ταῦτα ἔμαθον μὴ ἐπιτυχὼν κατ' εὐχήν. Ἔπεισα δὲ τότε τὸν εὔπορον καὶ φιλάρχαιον Δοῦκα νὰ πέμψῃ γενναίαν χρηματικὴν δωρεὰν (4000 φράγκων) εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρίαν τῆς Ἑλλάδος.

Καταστήματα δ' ἐπεσκέφθην ὑφ' ὁδηγίαν σοφῶν ἢ μόνος τὰ Μουσεῖα τοῦ Λούβρ, τὸ νομισματικόν, τὸ τῶν Κυρηναϊκῶν ἀρχαιοτήτων, τὸ φυσικοϊστορικόν, τὸ τῆς συγκριτικῆς ἀνατομίας, τὸ τοῦ πυροβολικοῦ, τὸ πανεπιστήμιον τῆς Σορβόννης, τὴν ἀγορὰν τῶν Μόσχων (marché aux vaux), τὸν βοτανικὸν κῆπον (jardin des plantes), ἔνθα μοὶ ἐπεδείχθη ἡ τότε 130 ἐτῶν ἡλικίαν ἔχουσα κέδρος τοῦ Λιβάνου, μία τῶν 7 ἢ 8 ἐν Λιβάνῳ τότε ἐναπολειπομένων, τὸ Πάνθεον εἰς οὗ ὑπόγειον θήκην εἶδον τὸν τάφον τοῦ Βολταίρου, ἔχοντα ἐφιδρυμένον ἀνδριάντα ἄσχημον, δεικνύοντα τὸν Βολταῖρον κατεσκληκότα, καὶ σκελετὸν μᾶλλον ἢ ἄνθρωπον, κακεντρεχῶς ἀπὸ τοῦ ᾅδου τοὺς ἀνθρώπους κατειρωνευόμενον· προσέτι δὲ τοὺς τάφους τοῦ I. I. Ῥουσώ, τοῦ Lagrange, καὶ ἄλλων μεγάλων ἀνδρῶν· εἰς δὲ τὸ ἀέτωμα εἶδον τὸ σύμπλεγμα τοῦ γλύπτου David d' Anger, καὶ ἀπὸ τῆς ὀροφῆς εἰς ἣν ἀνέβην διὰ 444 βαθμίδων ἐπέβλεψα πᾶσαν τὴν πόλιν τῶν Παρισίων ὡς ἐπὶ πίνακος ἐμπρός μου ἐκτεινομένην. Εἰς ἄλλους δ' ἐπισήμων ἀνδρῶν τάφους, οἷον τὸν τοῦ Casimir Perrier, προσῆλθον ἐν τῷ πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν τότε καταρτισθέντι κοιμητηρίῳ Père la Chaise, ἀξίῳ λόγου μόνον διὰ τὰ ὀνόματα ἃ ἐγκλείει.

Ἐκτὸς δὲ τῶν Παρισίων ἐπεσκέφθην τὰς Βερσαλλίας, τὸ ἀρχαῖον αὐτῶν ἀνάκτορον μετὰ τῶν ἱστορικῶν εἰκόνων, τῶν μεγαλοπρεπῶν παραδείσων, καὶ τοῦ πλήρους ἀναμνήσεων διαιτήματος τοῦ Trianon, τὸ St-Cloud, τὸ ἀμίμητον πηλοπλαστεῖον τῆς Σέβρης, ὅπου εἶδον ἀντίγραφα ἐπὶ κεράμου διασήμων εἰκόνων τοῦ Ῥαφαήλου, τοῦ Κορρηγίου κτλ. ἁμιλλώμενα πρὸς τὰ πρωτότυπα, καὶ ὧν τινα ἦσαν ἀξίας 30 ἢ 40 χιλ. φράγκων. Εἰς τὸ προάστειον δὲ τῶν Παρισίων ἐπεσκέφθην τὸ ταπητουργεῖον τῶν Gobelins, ὅπου ἡ ὑφαντικὴ παράγει οὐχὶ ἐλάσσονα οὐδ' ἧττον βαρύτιμα

θαύματα. Ἐκεῖ μοὶ ἐξηγήθη ὅτι ἡ κέντησις ἑνὸς τετραγωνικοῦ δακτύλου τάπητος ἀπαιτεῖ ἐργασίαν ὁλοκλήρου ἡμέρας.

Ἐν Λουξεμβούργῳ ὡδηγήθην ὑπὸ τοῦ κ. Δαβελουῆ εἰς τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ μουσείου τῶν συγχρόνων ζωγράφων, καὶ εἰς τὰς καταγράφους αἰθούσας τῶν συνεδριάσεων τῆς Γερουσίας. Ὡς δὲ μίαν ἡμέραν ἐπορευόμην πρὸς τὸ παλάτιον τοῦτο, διερχόμενος διὰ τῶν πρὸς αὐτὸ ἀγουσῶν στοῶν, εἰσῆλθον εἰς ἀρχαῖον βιβλιοπωλεῖον. Πόσον δ' ἐξεπλάγην, ὅτε, μετὰ τὴν ἐρώτησίν μου ἂν εἶχον βιβλίον τι ὃ ἐζήτουν, ἤκουσα τὸν βιβλιοπώλην κράζοντα εἰς καθαρὰν Ἑλληνικὴν «Κατερίνα, ἰδὲ ἂν ἔχωμεν τὸ βιβλίον ὑπὸ τὴν δεῖνα ἐπιγραφήν». Καὶ ζητήσας τὴν ἐξήγησιν ἔμαθον ὅτι ὁ βιβλιοπώλης ἦν Ἕλλην Μασγανᾶς τὸ ὄνομα, ἐλθὼν νὰ σπουδάσῃ εἰς Παρισίους, ἀλλ' ἀντὶ τούτου νυμφευθείς, καὶ ὡς bouquiniste ἀποκαταστάς· ἡ δ' Αἰκατερίνα ἦν ἡ θυγάτηρ του, ὁμιλοῦσα ὡς αὐτὸς τὴν Ἑλληνικήν. Μετὰ πολλὰ δὲ ἔτη, ὅτε πάλιν ἐπεδήμησα εἰς Παρισίους μεταβὰς πρὸς τὸ Λουξεμβοῦργον ἀνεῦρον εἰς τὴν ἀρχαίαν της θέσιν τὴν ἐπιγραφὴν Μασγανᾶ ἐπὶ τοῦ βιβλιοπωλείου· ἀλλ' ὁ Ἕλλην βιβλιοπώλης εἶχεν ἀποθάνει, ἡ θυγάτηρ του Αἰκατερίνα εἶχε νυμφευθῆ Γάλλον, καὶ οὗτος μὲ ὑπεδέχθη ψυχρῶς, διότι οὐδεμία μᾶς συνέδεεν ἠθικὴ σχέσις, ὥστε ἐνόμισα περιττὸν πλέον νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὸ κατάστημά του.

Μικρὸν πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως ἐξ Ἀθηνῶν εἰς τὸν πρῶτον ἀριθμὸν τοῦ τότε πρῶτον ἱδρυθέντος περιοδικοῦ τῆς «Πανδώρας», εἶχον γράψει ἄρθρον περὶ ὑποτιθεμένης ἐφευρέσεως Γάλλου τινὸς Petin διϊσχυριζομένου ὅτι τὴν στροφὴν τῆς γῆς δὲν παρακολουθοῦν αἱ ὑψηλότεραι στιβάδες τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ ἑπομένως ὅτι ἀερόστατον αἰωρούμενον μέχρις ἐκείνων, αἵτινες μένουσιν ἀκίνητοι, δύναται ν' ἀφίνῃ τὸν πλανήτην ἡμῶν νὰ περιδινῆται περὶ ἑαυτὸν ὑποκάτω του καὶ διὰ πτερῶν αὐτὸ ὁδηγούμενον, νὰ καταβαίνῃ ἐντὸς τῆς ἡμέρας ὅπου θέλει, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀντίποδας. Τὰ περὶ τούτου εἶχον ἐκθέσει εὐτραπέλως μᾶλλον, ἀλλὰ καὶ οὕτως ὥστε ὑπὸ πολλῶν ἐξελήφθησαν ὡς σπουδαῖα, καὶ εἶχον προσθέσει καὶ

τὸ διάγραμμα τοῦ νέου ἀεροστάτου. Πόσον λοιπὸν ἐξεπλάγην ὅτε, τὴν δευτέραν ἡμέραν μετὰ τὴν ἄφιξίν μου εἰς Παρισίους, εἶδον εἰς τὰς γωνίας τῶν ὁδῶν πανταχοῦ τοιχοκόλλητον ἀγγελίαν μετ' αὐτοῦ τοῦ διαγράμματος ὃ εἶχον δημοσιεύσει, προσκαλοῦσαν τὸ κοινὸν ν' ἀκούσῃ τὸν κ. Πετίνον, ἐξηγοῦντα τὴν ἐφεύρεσίν του εἰς ῥητὰς ὥρας ἐν τῷ Palais national (τὸ ἄλλοτε Palais Royal). Ἐννοεῖται ὅτι ἔσπευσα ἐκεῖ, ἀλλ' εὗρον τὴν αἴθουσαν πλήρη καὶ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὥστε δὲν κατώρθωσα νὰ εἰσέλθω· ὅσα ὅμως ἤκουσα ἐκ τῆς θύρας μοὶ ἤρκεσαν ἵνα κυρώσωσι τὴν πεποίθησίν μου ὅτι τὸ μόνον θετικὸν ἐν τῇ ἐφευρέσει ἦν ἡ ἀνάγκη τῆς προκαταβολῆς τινῶν χιλιάδων φράγκων, ἃς μὴ ἐπιτυχών, ὡς ἦν ἑπόμενον, παρὰ τῆς κυβερνήσεως, ἐζήτει ἤδη παρὰ τοῦ κοινοῦ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ἐφεύρεσίς του ἦτον σπουδαία.

Τὴν Μαζαρινὴν βιβλιοθήκην ἐπισκεφθεὶς τῇ 30 Ἰουνίου (12 Ἰουλ.), συνηντήθην ἐκεῖ μετὰ τῶν Κ. Κ. Raoul Rochette καὶ Laborde οἵτινες, παραλαβόντες με, μ' ὡδήγησαν εἰς τὴν τότε συνεδριάζουσαν ***Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῆς καλλιλογίας*** (des inscriptions et belles-lettres), καὶ μὲ παρουσίασαν εἴς τινας τῶν ἐκεῖ συνηγμένων ἐνδόξων συναδέλφων των, εἰς τὸν Hase, τὸν Boissonade, τὸν Villemain, τὸν Ch. Lenormant, τὸν Brunnet de Prêsle, τὸν Reignier, τὸν Vincent, μεθ' ὃ ἤρξατο ἡ ἀνάγνωσις τῶν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ὑποβληθέντων ὑπομνημάτων, καὶ κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν! τὸ πρῶτον εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν ἐγγεγραμμένον ὑπόμνημα ἦν τὸ ἐμὸν περὶ τῆς ἐσχάτης μου ἐκδρομῆς εἰς τὴν Εὔβοιαν, καὶ ὡς φιλοφροσύνην μᾶλλον διὰ τὴν παρουσίαν μου ἢ ὡς ἀληθῆ ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας του ἐθεώρησα τὸ ὅτι ἡ Ἀκαδημία διέταξε τὴν τύπωσιν αὐτοῦ εἰς τὴν συλλογὴν des Savants Etrangers, ὅπερ οὐχὶ εὐκόλως, ἀλλὰ κατ' ἐκλογὴν μόνον γίνεται.

Θέατρον δ' ἐπεσκέφθην τὸ Γαλλικόν, Théatre Français, (τότε de la République!) ἰδὼν ἐκεῖ τὴν Ἀνδρομάχην τοῦ Ῥακίνα, μετρίως, ὡς μοὶ ἐφάνη, παρασταθεῖσαν, καὶ δύω κωμῳδίας, ὧν ἡ

μία τοῦ Mariveau· εἰς τὸ Ambigü comique εἶδον τὸν Roi de Rome, εἰς τὸ Vaudeville τρεῖς μικρὰς κωμῳδίας (Compagnies secrètes, Capitaine de Gui, point de fumée sans feu), εἰς τὸ κωμικὸν μελόδραμα τὸν Fradiavolo τοῦ Ὠβὲρ καὶ τὸν Maçon. Μὲ ὡδήγησαν δὲ μίαν ἑσπέραν καὶ εἰς τὸν κῆπον τὸν καλούμενον Chaumière, προκάτοχον τοῦ Jardin Mabile, ὅπου οὐδὲν εἶδον ἐνδιαφέρον καὶ ἄξιον τῆς σπουδῆς μεθ' ἧς πολλοὶ εἰς αὐτὸν ἐφοίτων.

Τὴν δὲ τελευταίαν ἡμέραν τῆς ἐν Παρισίοις διαμονῆς μου Σάββατον ($^{8}/_{20}$ Ἰουλίου) μ' ἔφερεν ἡ νέα Κα Ἰωάννα Ῥιβαρόλα, ἀδελφὴ τῆς Κας Ῥώχ, εἰς τὴν χαρτομάντιν Καν Combe, ἥτις πρὸ παντὸς μᾶς ἠρώτησεν, ἀντὶ πόσης ἀμοιβῆς, ἀπὸ 1 φράγκου μέχρι πεντήκοντα, νομίζω, ἢ καὶ περισσοτέρων, θέλομεν νὰ μᾶς προφητεύσῃ. Ἐγὼ δὲ περιωρίσθην εἰς 3 φρ. καὶ ἀντ' αὐτοῦ μοὶ προεῖπε μόνον ἀνησίας, ὅτι θὰ ηὐδοκίμουν εἰς τὰς κερδοσκοπίας καὶ δίκας μου, κτλ. Τίς θὰ μοὶ ἔλεγε τότε ὅτι τὴν νέαν κυρίαν, τὴν τότε παρὰ τῇ μάντιδι ὁδηγήσασάν με θ' ἀπήντων μετά τινα ἔτη ἐν Κεφαλληνίᾳ ὑπερβᾶσαν τὴν ἀκμὴν τῆς νεότητος, οὐδὲν διατηροῦσαν ἴχνος τῆς καλλονῆς της, καὶ τρὶς τῆς ἡμέρας ἔχουσαν τὸν πνευματικόν της εἰς τὸ εἰκονοστάσιον νὰ τῇ ἀναγινώσκῃ τὸ τριῴδιον καὶ τὴν Πεντηκοστήν! Τῆς ἡμέρας ἐκείνης τὸ ἑσπέρας ὡδηγήθην εἰς τὸν σιδηρόδρομον ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ τῆς Κυρίας Ῥὼχ καὶ ἀνεχώρησα εἰς Ἀγγλίαν.

Ἐπειδὴ δὲ ἀπήρχετο συγχρόνως εἰς Ἀθήνας ὁ φίλος Κος Γούδας, τῷ ἔδωκα ἵνα κομίσῃ ἐκεῖ τριάκοντα ἄξια λόγου συγγράμματα, ἃ παρὰ λογίων καὶ συγγραφέων συγκομισάμενος, ἔπεμπον εἰς τὴν δημοσίαν βιβλιοθήκην.

Ἔφθασα δ' εἰς Καλαὶ τὴν νύκτα καὶ μαθὼν ὅτι τὸ ἀτμόπλοιον ἀπέρχεται τὴν αὐγὴν τῆς ἐπαύριον μετὰ τὴν 9ην ὥραν, κατέλυσα εἰς ξενοδοχεῖον καὶ ἐκοιμήθην.

Ἀλλ' ἐγερθεὶς τὴν $^{9}/_{21}$, ἡμέραν κυριακήν, ᾐσθάνθην ἐμαυτὸν ἰσχυρῶς πυρέσσοντα, καὶ τότε μόνον παρετήρησα ὅτι δι' ὅλης τῆς

νυκτὸς εἶχον κοιμηθῆ ἔχων δύω παράθυρα ἀνοικτά, καὶ ὅτι τοῦτο μ' εἶχε διαφύγει τὴν προτεραίαν, διότι ἦσαν καταβιβασμένα τὰ ἐλαφρὰ παραπετάσματα. Ἀντὶ λοιπὸν παντὸς προγεύματος ὀλίγον φυλλύρας ἔκβρασμα πιών, ἐπεβιβάσθην περὶ τὴν 10ην καὶ ἐῤῥίφθην εἰς τὸ κατάστρωμα θερμαινόμενος ὑπὸ τοῦ κατ' ἐξαίρεσιν λαμπρῶς στίλβοντος τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἡλίου. Εἴχομεν δ' εὐτυχῶς, καὶ ἐπίσης ἐξαιρετικῶς, ἥσυχον θάλασσαν, καὶ μεταξὺ τῶν ἐπιβατῶν ἔτυχε καὶ ὁ νέος Γεώργ. Bunsen, ὁ υἱὸς τοῦ ἐν Λονδίνῳ πρέσβεως τῆς Γερμανίας, ὅστις μοὶ ἐδαψίλευσε περιποιήσεις, καὶ μ' ἐκάλυψε διὰ τοῦ μανδύου του.

Οὕτως ἐφθάσαμεν εἰς Δοῦβρ, καὶ καταλύσας εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Kings-head, ἐῤῥίφθην εἰς τὴν κλίνην μέχρι τῆς 5 μ. μ. ὅτε ὀλίγον τι ἀριστήσας, ἀπῆλθον διὰ τοῦ κατ' εὐθεῖαν σιδηροδρόμου, καὶ ἀφίχθην εἰς Λονδῖνον περὶ τὰς 10 τῆς νυκτός.

Διευθύνθην δ' ἀμέσως ὅπου ἤξευρον ὅτι, φθὰς πρὸ ὀλίγου ἐκ Στοκχόλμης, κατῴκει ὁ γαμβρός μου Ἀδόλφος Ῥόζεν, ἐν Jerningstreet, ἀλλ' οὐδ' ἐκεῖνον εὗρον, οὐδὲ κατάλυμα ἐν τῇ αὐτῇ κατοικίᾳ, δι' ὃ κατέλυσα εἰς τὸ παρακείμενον ξενοδοχεῖον British Hotel (ἀρ. 82), εἰς ὡραῖον δωμάτιον πρόσγαιον, διότι ἡ κατάστασις τῆς ὑγείας μου δὲν μοὶ ἐπέτρεπε ν' ἀναβαίνω βαθμίδας.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ συνελθὼν ἀπῆλθον εἰς τοῦ Ῥόζεν, ὃν εὗρον λίαν ἀσχολούμενον εἰς σχέδια τῆς πρώτης χαράξεως σιδηροδρόμων ἐν Σβεκίᾳ, καὶ σχηματισμοῦ ἑταιρίας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Περὶ τὰς 10 $^1/_2$ δ' ἐπεσκέφθην καὶ τὸν Λ. Ἀβερδήν, καὶ ἡ συνδιάλεξις ἡμῶν περιεστράφη διὰ μακρῶν εἰς τὰ περὶ τοῦ δανείου ὃ ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ἀνάγκην νὰ συνομολογήσῃ. Μοὶ εἶπε δ' ὁ ἐμβριθεὶς καὶ πρὸς ἐμὲ προσηνέστατος δειχθεὶς Λόρδος, ὅτι τὰς περὶ τούτου ἰδέας μου μὲ προέτρεπε νὰ ἐκθέσω μάλιστα τῷ Κῳ Γλάδστωνι, ὅστις ἦν ἀνὴρ νοημονέστατος καὶ εἰδικὸς περὶ τὰ οἰκονομικά, πολλὴν δὲ ἤδη ἐξήσκει ἐπιῤῥοὴν ἐν τῷ κόμματί των. Ἐπειδὴ δὲ τῷ εἶπον ὅτι δὲν εἶχον τὴν τιμὴν νὰ γνωρίζω τὸν Κ. Γλάδστωνα, εὐμενέστατα λαβὼν ἓν τῶν ἐπισκεπτηρίων του, ἔγραψεν ἐπ' αὐ-

τοῦ τινὰς λέξεις εἰσαγωγῆς, καὶ οὕτω ἀπῆλθον εἰς τοῦ Κ. Γλάδστωνος (Cotton Gardens, 26), καὶ ἔτυχον παρὰ τῷ ἔκτοτε τοσοῦτον ἐπισήμῳ γενομένῳ, καὶ τότε ἤδη πολλῆς ὑπολήψεως ἀπολαύοντι τούτῳ ἀνδρὶ ἀρίστης ὑποδοχῆς, καὶ διὰ μακρῶν συνδιελέχθην περὶ τῶν Ἑλληνικῶν.

Ἐκεῖθεν δὲ περὶ μεσημβρίαν μετέβην εἰς τὸ πλουσιώτατον πολυτεχνεῖον, ὅπου πολλὰ ἰδών, ἐν ἄλλοις καὶ δύτην ἐπὶ μακρὸν ἀνενοχλήτως κατορθοῦντα νὰ ζῇ εἰς πυθμένα βαθείας δεξαμενῆς, ἤκουσα καὶ παρ' εἰδικῶν καθηγητῶν περιέργους ἐκθέσεις περὶ τοῦ ἐκεῖ ζῶντος τεραστίου γυμνήτου, περὶ ἠλεκτρισμοῦ καὶ περὶ θερμότητος. Χωρὶς δὲ νὰ γευματίσω παντάπασιν, ἀπῆλθον τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ St James theater, καὶ εἶδον τὴν περίφημον Rachelle εἰς τὸ δι' αὐτὴν ὑπὸ τοῦ Scribe γραφὲν δρᾶμα: Adrienne Lecouvreur. Καὶ τοῦτο μὲν μοὶ ἐφάνη ἱκανῶς μέτριον, ἡ δὲ Rachelle ἔξοχος μὲν ἠθοποιὸς ἀλλὰ καὶ οὐχὶ πάσης ἐπιτηδεύσεως ἀπηλλαγμένη, ὡς ὅτε ἀπήγγελλε τοὺς στίχους τῆς «Φαίδρας» μεθ' ὑπερβολικῆς μᾶλλον ἢ φυσικῆς ἀφελείας, ἥτις κατ' ἐμὲ τοὺς κατεβίβαζεν εἰς πεζολογίαν, ἐν γένει δὲ μοὶ ἐφάνη ἐφαρμόζουσα εἰς τὴν ἠθοποιΐαν τὴν πραγματιστικὴν τάσιν, τὴν τότε ἤδη ἀρχομένην νὰ καταλαμβάνῃ τὴν τέχνην.

Τῇ δ' ἐπαύριον ἠγέρθην πάλιν πυρέσσων, καὶ ἀπῆλθον μὲν ἵνα προγευματίσω εἰς τοῦ Ῥόζεν, χωρὶς ὅμως νὰ δυνηθῶ οὐδὲ τοῦ ἐλαχίστου ν' ἀπογευθῶ· ἔπειτα δ' ἐπανελθὼν οἴκαδε κατεκλίθην, κακῶς ἔχων, καὶ περὶ τὴν 10ην ἐπέβην τοῦ σιδηροδρόμου νοσῶν πάντοτε, καὶ ἔφθασα εἰς Λεμιγκτῶνα εἰς τὰς 5 μ. μ.

Ἐκεῖ δ' ἐπὶ πέντε ἡμέρας ἔμεινα ἡσύχως οἰκουρῶν εἰς τοὺς κόλπους τῆς οἰκογενείας, καὶ τὴν Κυριακὴν $^{16}/_{28}$ Ἰουλίου, ἀνεχωρήσαμεν εἰς τὰς 9 π. μ. ἡ Καρολίνα μετὰ τοῦ Κλέωνος καὶ ἐγώ, δι' Ἐδιμβούργην, εἰς ἐπίσκεψιν τῆς πρωτευούσης πόλεως τῆς Σκωττίας, καὶ τοῦ γυναικαδέλφου μου Γουλιέλμου. Ἡ ὁδοιπορία ἐχώρει βραδέως, διότι ἡ κατάστασις τῆς Καρολίνας δὲν τῇ ἐπέτρεπε νὰ ἐκτίθηται εἰς κάματον· τοῦτο δὲ μᾶς ἐπέτρεπε τόσῳ

πληρέστερον νὰ βλέπωμεν τὰς πόλεις δι' ὧν διηρχόμεθα. Οὕτως ἐν Rugby διεμείναμεν ἀπὸ τῆς 10ης μέχρι τῆς 1ης ὥρας, καὶ εἴδομεν τὸ ἐπίσημον ἐν Ἀγγλίᾳ Γυμνάσιον τῆς πόλεως ἐκείνης, φρούριον ἔξωθεν ὁμοιάζον. Κατελύσαμεν δὲ τὸ ἑσπέρας εἰς Ὑόρκην, καὶ τὴν ἐπαύριον ἐπεσκέφθημεν τὴν περίφημον μητρόπολιν αὐτῆς, ἓν τῶν ὡραιοτάτων Γοτθικῶν τῆς Εὐρώπης οἰκοδομημάτων, πλεῖστα περικλεῖον ἱστορικὰ μνημεῖα. Μετὰ τὴν ἐκκλησίαν δὲ μετέβημεν εἰς τὸ φυσικοϊστορικὸν μουσεῖον, ἱδρυμένον ἐν μέσῳ ἐρειπίων ἀρχαίου γοτθικοῦ μοναστηρίου. Καταλιπόντες δὲ τὴν λίαν εὐρύχωρον, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον ἐκ μικρῶν πλινθοκτίστων οἰκιῶν συγκειμένην πόλιν, περὶ τὰς 4 $^{1}/_{2}$, διήλθομεν διὰ Scheffield, τῆς πόλεως τῆς μαχαιροποιίας, Derby, τῆς πρωτευούσης τῆς ἐπαρχίας, διὰ New-Castel, ὅπου διήλθομεν παρὰ τὰ περίφημα ἀνθρακωρυχεῖα καὶ ἐθαυμάσαμεν τὴν μακροτάτην γέφυραν, τὴν ζευγνῦσαν εἰς μέγα ὕψος τὰς δύο ὄχθας τοῦ τὴν πόλιν διαρρέοντος ποταμοῦ· διαβάντες δὲ τὴν ἐπίσης περίεργον γέφυραν ὑπὲρ τὴν Tweed κατὰ τὴν πόλιν Berwick, ἥτις ἐστὶν ἡ μεθόριος μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Σκωτίας, ἀφίχθημεν εἰς Ἐδιμβοῦργον κατὰ τὴν 11 μ. μ.

Ἐκεῖ διεμείναμεν ἐπὶ δέκα ἡμέρας, οἰκοῦντες ἐν προαστείῳ παρὰ τῷ γυναικαδέλφῳ μου Γουλιέλμῳ, ὅστις ἦν γνωστὸς καὶ διάσημος διὰ τὴν λαμπράν του ἐξεργασίαν καὶ ἔκδοσιν τῶν ἔργων τοῦ Ὀσσιάνου. Πολλοὺς ἐπεσκέφθημεν συγγενεῖς, ὡς τὸν Λόρδον Medwin, ἀδελφὸν τῆς πενθερᾶς μου, τὴν Λαίδην Mackenzy, τὸ γένος Jardin, ἀνεψιὰν τοῦ πενθεροῦ μου, τὴν ἀδελφήν του Φάννην, τὴν Λ. Wood, τῆς πενθερᾶς μου ἀδελφήν, τὸν ἀνεψιόν της καθηγητὴν Forbes. Τὸν πρῶτόν μου περίπατον ἤρχισα ἀπὸ τοῦ νεκροταφείου εἰς ὅ, οὐχὶ λίαν εὐλαβῶς, ἐπὶ τῶν ὑπνούντων νεκρῶν περιδιαβάζουσιν οἱ ζῶντες. Ἐκεῖθεν ἡ γραφικωτάτη ἐπὶ τῆς πόλεως ἄποψις μοὶ ἐφάνη δικαιολογοῦσα τὴν διδομένην αὐτῇ ἐπωνυμίαν «***Ἀθηνῶν τῆς Ἄρκτου***», διότι ἀπέχουσα περὶ τὴν ὥραν ἀπὸ τοῦ λιμένος Λεὶθ, ἐν πεδίῳ κειμένη, μεταξὺ τῶν ὑπερεχόντων λόφων τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Cotton Hill, κοσμουμένου ὑπὸ

τῶν μνημείων τοῦ Οὐάλτερ Σκὼτ καὶ ἄλλων ἐπισήμων ἀνδρῶν, ἀληθῶς τὸ Ἐδιμβοῦργον πολὺ κατὰ τὴν θέσιν ἀναπολεῖ τὰς Ἀθήνας. Ὑπὸ τὸν λόφον δὲ κεῖται τὸ ἀρχαῖον ἀνάκτορον Holyrood περὶ οὗ λέγεται ὅτι, κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα, Δαυῒδ ὁ Β' κυνηγῶν εἰς δάσος παρὰ τὸ Maiden castle, εἶδεν ἔλαφον ἔχουσαν λευκὸν σταυρὸν εἰς τὸ μέτωπον, καὶ ἐκεῖ ἵδρυσε παρεκκλήσιον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Holycross, ὃ σκωττιστὶ λέγεται Holyrood.

Εἷς τῶν κυριωτέρων λόγων δι' ὃν ἦλθον εἰς Ἐδιμβοῦργον ἦν ὅτι ἐν Λονδίνῳ διατρίβων ἔλαβον, τῇ ἐνεργείᾳ δὲν ἀμφιβάλλω τοῦ γυναικαδέλφου μου Γουλιέλμου, πρόσκλησιν τῆς κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Σκωτίας συγκροτουμένης συνόδου τῶν φιλολόγων. Διὰ τοῦτο, εὐθὺς τὴν ἐπαύριον τῆς ἀφίξεώς μου, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου, ἀπῆλθον εἰς τὸ κατάστημα τοῦ Γυμνασίου (College), ὅπου ἔμελλον νὰ συγκροτηθῶσιν αἱ συνεδριάσεις, καὶ ἐνεγράφην ἐν τῷ γραφείῳ, ἀναγγείλας ὅτι προσφέρομαι καὶ νὰ ὁμιλήσω ἐν τῇ Συνόδῳ, ἂν μοὶ ἐπιτραπῇ. Ὁ παρὼν ἐκεῖ πρόεδρος διέταξε τότε νὰ ἐγγραφῶ πρῶτος πάντων, καὶ ὁ λόγος ἐμοῦ ν' ἀρχίσῃ τὴν συνεδρίασιν· ἀλλὰ δὲν ἠθέλησα τοῦτο ἐγώ, καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ μὲ ἐγγράψῃ εἴς τινα τῶν ἑπομένων ἡμερῶν. Τὸ ἑσπέρας ὅμως, ὅτε μᾶς ἐπέμφθη τὸ πρόγραμμα ἔντυπον, εἶδον ὅτι πρῶτον μέν, καὶ τῶν συνεδριάσεων ἐναρχόμενον ἀνέγραψαν ἄλλον τινά, δεύτερον δ' ἐμέ, μέλλοντα ἀμέσως τὴν αὐτὴν ἡμέραν νὰ ὁμιλήσω.

Τῶν συνεδριάσεων ἔναρξις ἐγένετο τὴν ἑσπέραν τῆς $^{19}/_{31}$ Ἰουλίου, καθ' ἣν ὁ τέως πρόεδρος Ρωβερτσὼν διὰ προσφωνήσεως παρέδωκε τὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὸν διάδοχόν του, τὸν ἐπίσημον David Brewster, ὅστις διὰ μακρῶν ὡμίλησε περὶ τῆς προόδου τῶν ἐπιστημῶν, καὶ μάλιστα τῆς ἀστρονομίας. Αἱ δ' ἐπιστημονικαὶ ἀναγνώσεις ἔμελλον ν' ἀρχίσωσι τὴν ἐπαύριον. Ὁ λόγος ὃν ἐγὼ εἶχον συντάξει Γαλλιστὶ περιεστρέφετο εἰς τὰς ἐν Ἑλλάδι γενομένας ἀρχαιολογικὰς ἀνακαλύψεις ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς χώρας· μετέφρασε δ' αὐτὸν ἡ σύζυγός μου εἰς τὸ Ἀγγλικόν. Ὅτε δὲ τὴν

πρωίαν τῆς 1ης Αὐγούστου (20 Ἰουλίου ἡμέρας πέμπτης) ἦλθον εἰς τὸ κατάστημα τῶν συνεδριάσεων, εὗρον τὴν εὐρύχωρον στρογγύλην αὐτοῦ αἴθουσαν, καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς θεωρεῖα βρίθοντα ἀκροατῶν, καί, κατὰ τὸ πρόγραμμα, πρῶτος ἀνέστη ὁ Ἀσσυριολόγος Κος Hiskins καὶ ἀνέγνω πραγματείαν περὶ τῆς Βαβυλωνικῆς γλώσσης ἣν διδάσκουσιν αἱ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαί. Ἀλλ' αἱ σοφαὶ γραμματικαὶ αὐτοῦ ἀναπτύξεις εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν κατ' ὀλίγους ὑποχώρησιν τῶν πλείστων ἀκροατῶν, ὥστε εἰς τὸ τέλος τοῦ ἀναγνώσματος οὐδεὶς σχεδὸν ἔμεινεν ἵνα ἀκούσῃ τὸ διαδεξόμενον αὐτὸ δηλαδὴ τὸ ἐμόν. Μόλις ὅμως διεδόθη ἐν τῷ καταστήματι ὅτι ἔπαυσεν ἀναγινώσκων ὁ Ἀσσυριολόγος, καὶ ἀμέσως συνέῤῥευσαν οἱ δὲν ἠξεύρω ποῦ καταφυγόντες ἀκροαταί, μετὰ μεγάλης ἐπικουρίας, ὥστε ὁ τόπος ἐπέλειπε· καὶ οὕτως ἤρξατο ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἐμῆς πραγματείας, οὐχὶ ὑπ' ἐμοῦ αὐτοῦ, διότι δὲν ἐτόλμων νὰ ἐκθέσω τὴν ἐμὴν ἀγγλικὴν προφορὰν ἐνώπιον ἀγγλικοῦ ἀκροατηρίου, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ γυναικαδέλφου μου. Μετ' εὐχαριστήσεως δὲ εἶδον ὅτι ἐπ' αὐτῆς οὐδεὶς τῶν ἀκροατῶν ὑπεχώρησεν, ἐξ ἐναντίας ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ηὔξανε. Καὶ τότε μὲν ἔδρεψα συγκομιδὴν χειροκροτημάτων, ἃ οὐδὲν ὑπὲρ ἐμοῦ ἀπεδείκνυον, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ ἀντικειμένου ὃ ἐπραγματεύθην, διότι γενικώτερον ἐνδιέφερεν. Εἰς τὴν αὐτὴν δ' αἰτίαν ἀποδίδω καὶ τὸ ὅτι τὸ Ἀγγλικὸν ***Ἀθήναιον*** καὶ ἄλλο τι περιοδικὸν ἐδημοσίευσαν αὐτολεξεὶ τὸν λόγον μου. Ὅπως δήποτε δὲ μ' ἐχαροποίησε τοῦτο, διότι διὰ τοῦ λόγου τούτου ἐπεδίωκον κυρίως ν' ἀποδείξω ὅτι καὶ διὰ τὴν ἐπιστήμην αὐτὴν εὐτυχὲς συμβὰν ἦν τῆς Ἑλλάδος ἡ ἀπελευθέρωσις.

Μετὰ δὲ τὴν συνεδρίασιν, προγευθεὶς μετὰ τῆς Καρολίνας παρὰ τῇ γυναικὶ τοῦ ἐπιστάτου τοῦ μουσείου, Κᾳ Kittel, ἀρχαίᾳ θαλαμηπόλῳ τῆς Κας Σκήν, μετέβην ὑπὸ τοῦ ἀνδρός της ὁδηγούμενος εἰς τὸ Μουσεῖον, ὅπου ἀπήντησα τὸν Marquis de Northampton. Εἶτα δ' ἐγευμάτισα περὶ τὰς 5, εἰς τοῦ κ. Provost, μετὰ 40 λογίων, καὶ ἐκεῖ ὁ κ. Brewster μᾶς ἔδειξε τὴν τότε ὑπ' αὐτοῦ γενομένην ἐφεύρεσιν τοῦ ***στερεοσκοπίου***, ὡς καὶ τὸ

πρῶτον βῆμα ***τῆς φωτογραφίας*** ἤτοι τὴν ἀποτύπωσιν τῆς δαγεροτυπίας εἰς χάρτην, ἣν ἐκάλει ***Καλοτυπίαν***. Εἰς τὴν τράπεζαν ἐκαθήμην μεταξὺ τοῦ Γερμανοῦ ὀρνιθολόγου Bermen καὶ τοῦ καθηγητοῦ Kellen. Τὸ δ' ἑσπέρας ἐν τῇ Maria Hall ἤκουσα ἑνὸς καθηγητοῦ ἐξηγοῦντος τὴν μετάβασιν τῶν τῆς τροφῆς μορίων εἰς τὸ αἷμα.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ 2 Αὐγούστου ἀπῆλθον αὖθις εἰς τὰς συνεδριάσεις, καὶ πολλῶν ἠκροάσθην λίαν ἐνδιαφερουσῶν πραγματειῶν, οἷον περὶ συριακῶν γλωσσῶν, περὶ Νεοσεελανδῶν, περὶ ἀρχαίων Πίκτων, περὶ σχέσεων τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων, καὶ τῆς πασῶν περιεργοτάτης, περὶ συμμετρίας ἔν τε τῇ τέχνῃ καὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι, ἣν ἐζήτει ν' ἀποδείξῃ ὁ ἀγορεύων, ὡς ἀντιστοιχούσης πρὸς τὰς ἀναλογίας τῆς μουσικῆς ἁρμονίας!

Μετὰ δὲ τὸ πρόγευμα, μετὰ τῆς Καρολίνης καὶ τοῦ Κλέωνος, διὰ τῶν ὡραίων παραδείσων τῆς ὁδοῦ Princesstreet, ἀνέβην εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ὅπου ἐν ἄλλοις ἐπεσκέφθημεν τὸν κοιτῶνα ἐν ᾧ πρὸ εἰκοσαετίας εὑρέθησαν τὰ βασιλικὰ τῆς Σκωτίας παράσημα, ἀπὸ τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἐκεῖ ὄντα ἐγκεκλεισμένα. Τὸ δ' ἑσπέρας, προσκεκλημένος εἰς τὸν δεῖπνον τῶν ἰατρῶν, ἐπορεύθην εἰς τοῦ Dr Christison, ὅστις ἔμελλε νὰ μὲ παρουσιάσῃ· ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ εὗρον περιμένοντά με τὸν Dr Ross τὸν πολλὰ ἔτη διατρίψαντα ἐν Ἰνδίαις, καὶ ἐκεῖ φιλοξενήσαντα καὶ τὸν Jaquemont. Οὗτος μὲ ὡδήγησε καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὸ συμπόσιον. Ἤμεθα δ' οἱ συνδαιτυμόνες 103 τὸν ἀριθμόν, καὶ ἡ θέσις μου ἦν παρὰ τῷ ἀντιπροέδρῳ Christison. Οὐ μακράν μου δ' ἐκάθητο, εἰς τὴν ἄλλην πλευρὰν τῆς τραπέζης ὁ ἕτερος ἀντιπρόεδρος, ὁ ἐφευρέτης τοῦ χρεωσώτου Simson. Ἐγένοντο δέ, ὡς συνήθως εἰς τὰς ἀγγλικὰς ἑστιάσεις, πλεῖσται προπόσεις καὶ εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν, τὴν ὑπὲρ τῶν ξένων ἡμῶν, ἀπήντησεν εἷς γέρων Ὁλλανδὸς καθηγητὴς διὰ μακροτάτου λόγου Λατινιστί, οὗ ὅμως πολλοί, ὡς ὁ Σίμσων τοὐλάχιστον μοὶ ὡμολόγησεν, ἴσως ἕνεκα τῆς προφορᾶς, ὀλίγα ἐνόησαν. Τὸ δ' ἑσπέρας ἀπήλθομεν εἰς μεγάλην συναναστροφὴν ἐν τῇ

λεγομένη «Μουσικῇ Αἰθούσῃ» ὅπου εἰς πολλοὺς τῶν ἐπισημοτέρων παρόντων σοφῶν παρουσιάσθην.

Τὴν 3 δ' Αὐγούστου ἐπορεύθην ἀπὸ πρωίας εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ἐκεῖ τότε διατρίβοντος Μάσωνος, ἀνδρὸς νομομαθοῦς, ἐπὶ πολλὰ ἔτη διατρίψαντος ἐν Ἑλλάδι, καὶ τὴν ἀδελφὴν τῆς Κας Ἴλλ νυμφευθέντος. Μὴ εὑρὼν δ' αὐτόν, ἐπέστρεφον οἴκαδε, ὅτε ὑπὲρ τὴν εἴσοδον οἰκίας τινὸς εἶδον τὴν ἐπιγραφήν : Photographic Studios of Sotires Georgiades! Οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν διστάσας, ἀνέβην εὐθύς, καὶ εὗρον τῷ ὄντι τεχνίτην Ἕλληνα, ὅστις ὅμως οὐδὲν ἕτερον εἶχε τὸ κινοῦν τὸ ἐνδιαφέρον, εἰ μὴ αὐτὸ τοῦτο ὅτι ἦτο Ἕλλην. Ἐπεσκέφθημεν δ' ἔπειτα, ἡ Καρολίνα καὶ ἐγώ, τὸ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον, πολλὰς ἔχον τὰς Σκωτικὰς καὶ Κελτικὰς ἀρχαιότητας, καὶ ἐκεῖθεν ὡραίαν ἀνθέων ἔκθεσιν, καὶ τέλος τὸν βοτανικὸν κῆπον, περιέχοντα πλὴν ἄλλων ἐξωτικῶν δένδρων, Ἰνδικοὺς φοίνικας, ζαχαροκαλάμους καὶ καφφέν.

Τὸ δ' ἑσπέρας, μετὰ τοῦ γυναικαδέλφου μου Γουλιέλμου, καὶ τοῦ Κλέωνος, Ἑλληνιστί, δηλαδὴ φουστανέλλαν ἐνδεδυμένου, μετέβην εἰς συναναστροφὴν τοῦ Dr Gregory, τοῦ ἐφευρετοῦ τοῦ χλωροφορμίου, καὶ ἐκεῖ ἀπήντησα τὸν κ. Trevelyan, ὃν ἐξ Ἀθηνῶν ἤδη ἐγνώριζον, ἐγνωρίσθην μετὰ τοῦ Ἑλληνιστοῦ κ. Blackie, διασήμου μεταφραστοῦ τοῦ Αἰσχύλου, καὶ ὁ οἰκοδεσπότης μοὶ παρουσίασε τὸν Duc d'Argyle, νεώτατον τότε, ὥστε τὸν ἐξέλαβον ὡς μαθητὴν μὴ εἰσέτι περατώσαντα τὰς σπουδάς του.

Ἡ 5 Αὐγούστου ἦν Κυριακή, καὶ ἑπομένως ἐν Ἐδιμβούργῳ ἡμέρα ἐντελοῦς ἀργίας· καὶ μόνον τὸ ἑσπέρας ἐπεσκέφθημεν τὴν Lady Haye, θείαν πρὸς μητρὸς τῆς Κας Σκήν, συνοικοῦσαν μετὰ δύω ἀδελφῶν της, ὧν ὁ εἷς ἦν πρώην MP. δηλαδὴ βουλευτής.

Τὴν Δευτέραν δ' ἐπεσκέφθην αὖθις τὴν συνεδρίασιν ἐν τῷ Γυμνασίῳ καὶ ἤκουσα τοῦ πολλοῦ Ῥολλινσῶνος, ἀναγνόντος περὶ τῶν παλαιτάτων φυλῶν καὶ γλωσσῶν τῆς Ἰνδικῆς, καὶ τοῦ ἐξαδέλφου τῆς Καρολίνας, καθηγητοῦ Forbes περὶ περιέργων ὀρυκτῶν εὑρεθέντων εἰς τὰ κτήματα τοῦ δουκὸς d'Argyle, ὅστις καὶ

πλησίον του εἰς τὴν καθέδραν ἐκάθητο, καὶ ἄλλων διαφόρων. Μετὰ δὲ τ' ἀναγνώσματα ταῦτα ἐπεσκέφθην τὴν Κ[αν] Dundas, θυγατέρα τῆς ἀδελφῆς τῆς Κ[ας] Σκήν, καὶ ἀδελφὴν τοῦ βουλευτοῦ W. Mackensie, καὶ τὸ ἑσπέρας, μετὰ τοῦ βουλευτοῦ τούτου ἐγευματίσαμεν παρὰ τῷ καθηγητῇ Forbes, ὅπου συμπαρεκάθηντο καὶ ὁ Λόρδος Rathcart, ὁ ἐφευρετὴς τοῦ κρεωσώτου Γρέγορης, ὁ διευθυντὴς τοῦ ἀστεροσκοπείου Πετρουπόλεως, εἷς Ἰταλὸς καὶ εἷς Γάλλος, ἀμφότεροι ἐπίσημοι βοτανικοί, καὶ ἄλλοι ὧν ἐπιλανθάνομαι. Μετὰ δὲ τὸ γεῦμα ἐπεσκέφθημεν τὴν οἰκογένειαν Fullerton, παιδιόθεν οἰκείαν τῆς Καρολίνας, καὶ ἐγνώρισα ἐκεῖ τὴν Μαριάναν Tritten, περὶ ἧς πάντοτε μοὶ ὡμίλει ἡ σύζυγός μου ὡς περὶ ἐπιστηθίου της φίλης.

Τὴν μετὰ ταύτην ἡμέραν, ἡ ἐξαδέλφη τῆς Καρολίνας Κ. Anderson μᾶς ἔπεμψε τὴν ἅμαξαν αὐτῆς καὶ μετέβημεν εἰς Morden τὴν ὡραίαν της ἔπαυλιν, κειμένην νοτίως τῆς Ἐδιμβούργης, καὶ ποικιλίαν περιέχουσαν λόφων καὶ κοιλάδων δασοφύτων, ὑπὸ ῥυάκων διαῤῥεομένων. Ἐκεῖ διενυκτερεύσαμεν. Συνέκειτο δ' ἡ οἰκογένεια ἐκ τεσσάρων κυρίων, ὧν ὁ πρωτότοκος ἦν ὁ οἰκογενειάρχης καὶ ἑπομένως ἰδιοκτήτης, ὁ δεύτερος (David) ἐπίσημος δικηγόρος, οἱ δ' ἕτεροι δύω τὰ τραπεζιτικὰ μετερχόμενοι ἐν Λονδίνῳ, καὶ ἐκ τεσσάρων κυριῶν, τῆς μιᾶς ἐγγάμου, ὥστε ἡ δευτέρα ἦν ἡ κατ' ἐξοχὴν Miss Anderson, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων δύω, ἡ νεωτάτη ἦν ἡ Μοῦσα τῆς οἰκίας, ἐμπειρότατα ἀσκοῦσα τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν καὶ ἄριστα τὴν ἅρπην παίζουσα.

Κατὰ τὴν ἑπομένην ἡμέραν ἣν ἐδαπανήσαμεν εἰς ἐπισκέψεις συγγενικάς, ἦλθε πρὸς ἐμὲ ὁ κ. Ἐδουάρδος Μάσσων καὶ ἐν ἄλλοις μοὶ εἶπεν ὅτι αἱ ἀγγλικαὶ ἐπιθεωρήσεις δημοσιεύουσι πᾶσαι ἄρθρα δι' ὧν ἐξαίρουσι τὴν διαγωγὴν τοῦ Παλμερστῶνος ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Τὸν ἀντεπεσκέφθην δὲ καὶ ἐγὼ τὴν ἐπαύριον, ζητήσας νὰ μάθω παρ' αὐτοῦ περισσότερα περὶ τῶν ἐφημερίδων, αἵτινες ἐπανηγύριζον τὴν πολιτείαν τοῦ Παλμερστῶνος. Μετέβην δὲ κατόπιν μετὰ τῆς Καρολίνας εἰς χρυσοχόον καὶ ἐπωλήσαμεν αὐτῷ

δύω χρυσᾶ νομίσματα ἃ μοὶ εἶχον σταλῆ παρὰ δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον τίνος ἡγεμόνος, ὡς φιλόφρων δωρεὰ εἰς ἀναγνώρισιν τῆς ἀξίας τῶν Antiquités Helléniques· καὶ ἦν αὕτη ἡ μόνη σχεδὸν ὑλικὴ ἀμοιβὴ ἣν εἶχον ἐκ τῆς ἐπιπόνου ἐπιστημονικῆς ταύτης ἐργασίας. Κατόπιν δ' ἐπεσκέφθην τὸν διάσημον ἐκδότην Chambers, ὅστις εὐηρεστήθη νὰ μοὶ δωρήσῃ εἰς ἀνάμνησιν τὸ Εὐρωπαϊκῆς φήμης ἀπολαμβάνον περιοδικόν του «Chambers Magazin». Εἷς δὲ τῶν ἀνωτέρων δικαστικῶν ὑπαλλήλων μὲ περιήγαγεν εἰς τὸ κατάστημα τῶν δικαστηρίων καὶ τὸ εὐρὺ ἀρχεῖον αὐτῶν καὶ τῆς πόλεως, ὡς καὶ τὴν πλουσίαν δικαστικὴν βιβλιοθήκην περιέχουσαν 138,000 τόμων, καὶ μὲ παρουσίασεν εἰς τὸν λίαν πεπαιδευμένον βιβλιοφύλακα, ὅστις ἔμαθον ὅτι ἦν πρὶν ὑποδηματοποιός, ὡς καὶ ὁ σοφὸς ἀγχίνους ἰατρὸς Σίμψων ἦν πρὶν ἀρτοποιός.

Μετὰ μεσημβρίαν δέ, περὶ τὰς 2, ἀπήλθομεν διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, πρὸς δυσμάς, τὸν ποταμὸν Clyde παρακολουθοῦντες, καὶ εἰς τὰς 4 ἐφθάσαμεν εἰς Γλασκόβην, καὶ κατῳκήσαμεν (Woodside Crescent 17) παρὰ Γεωργίῳ τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν ἀδελφῶν τῆς Καρολίνας, δικαστῇ ἐπισήμῳ καὶ τιμωμένῳ καθηγητῇ τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Εἶχε δέ, πλὴν τῆς συζύγου του, υἱὸν 17ετῆ καὶ τρεῖς θυγατέρας, ὧν ἡ πρεσβυτέρα ἦν 13ετής. Κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν ἦν μεγίστη ἡ στενοχωρία μου ἐν μέσῳ τῆς ἄλλως χαριεστάτης ταύτης οἰκογενείας, διότι πλὴν τοῦ πατρός, τὰ ἄλλα μέλη αὐτῆς ὡμίλουν μόνον τὴν ἀγγλικήν.

Τὴν ἐπιοῦσαν ἡ δευτέρα 11ετὴς θυγάτηρ ἔφερεν ἐμὲ καὶ τὸν Κλέωνα εἰς μέρος ὡραῖον περὶ τὴν οἰκίαν, ὅθεν εἴχομεν λαμπρὰν τὴν ἄποψιν πάσης τῆς πόλεως, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ Χρηματιστήριον (Exchange), ὡραῖον Κορινθιακοῦ ῥυθμοῦ οἰκοδόμημα, θολωτὴν ἔχον τὴν μεγίστην του αἴθουσαν, καὶ πρὸ τῆς εἰσόδου του χαλκοῦν τὸν Οὐελιγκτῶνα. Ὁ δὲ Γεώργιος μᾶς ὡδήγησεν ἔπειτα εἰς τὰ δικαστήρια, μεγαλοπρεπὲς μέγαρον, τὸν ῥυθμὸν ἔχον Ἰωνικόν, καὶ μὲ παρουσίασεν εἰς τὸν ἀρχιδικαστὴν (Chief Sherif), ὅστις

οὐδεὶς ἄλλος ἦν ἢ ὁ περίφημος ἱστοριογράφος Alisson, ἀσχολούμενος τότε εἰς τὰς διορθώσεις τῆς δευτέρας ἐκδόσεως τοῦ συγγράμματός του. Ἦν δ' ἀνὴρ περίπου ἑξηκοντούτης, εὔσωμος καὶ σοβαρός, καὶ πολλὰ συνδιελέχθημεν περὶ τῶν γενομένων ἐν Ἑλλάδι προόδων, περὶ τῆς ἐλαττωθείσης ἐν αὐτῇ ξένης (Ῥωσσικῆς) ἐπιῤῥοῆς ἀφ' ὅτου ἀπήλαυσε τὴν ἀνεξαρτησίαν της, καὶ περὶ τῆς ἀστόχου πολιτείας τοῦ Παλμερστῶνος, ἀποξενοῦντος τὰς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν συμπαθείας τῶν Ἑλλήνων. Καθ' ἃς δὲ ζητήσας ἔλαβον πληροφορίας, ὁ Chief Sherif ἐστὶν ὁ πρῶτος πρωτοδίκης καὶ οὗτος ἐκλέγει δύο ἀναπληρωτὰς (Sherif substitute), ὧν ἕκαστος δικάζει ἑκάστην τῶν ἐμπιπτουσῶν ὑποθέσεων, εἴτε πολιτικῶν εἴτε ποινικῶν, μόνος· εἰς τὰς πολιτικὰς δὲ δὲν ἐπιτρέπεται τοῖς δικηγόροις νὰ λαμβάνωσι τὸν λόγον, πλὴν ἂν ὁ δικαστὴς τὸ ζητήσῃ· δύνανται δὲ οἱ διάδικοι νὰ ἐκκαλέσωσιν ἐκ τῶν ἀναπληρωτῶν εἰς τὸν ἀρχιδικαστήν, ὅστις κατὰ βούλησιν ἢ τὰ ἔγγραφα μόνον ἐξετάζει ἢ καὶ καλεῖ ἐνώπιόν του τοὺς διαδίκους, καὶ κυροῖ ἢ ἀκυροῖ τὴν ἀπόφασιν. Καὶ ἀπ' αὐτοῦ δ' ὑπάρχει ἔκκλησις εἰς τὸ ἐν Ἐδιμβούργῳ Ἐφετεῖον, συγκείμενον ἐκ 3—5 δικαστῶν, δικαζόντων ἐν συνεδριάσει. Εἷς τῶν ἀναπληρωτῶν τούτων ἦν ὁ γυναικάδελφός μου Γεώργιος. Μετά τινα ἔτη ὅμως παρῃτήθη τῆς δικαστικῆς ὑπηρεσίας καὶ περιωρίσθη εἰς τὴν καθηγεσίαν.

Ἀπὸ τῶν δικαστηρίων δὲ μετέβημεν ἐκτὸς τῆς πόλεως εἰς τὸ κατάστημα τοῦ ἀεριόφωτος, περίεργον τότε καθ' ὃ ἀνῆκον εἰς τὰς ὑπερτάτας κατακτήσεις τῆς ἐπιστήμης, ἐν ᾧ τὴν σήμερον καταριθμεῖται μετὰ τῶν μυριάδων θαυμάτων ὅσα ἔπαυσαν θαυμαζόμενα μόνον διότι ἐσυνειθίσθησαν. Ἑπομένως ἐκ τῶν πολλῶν μου περὶ αὐτοῦ σημειώσεων, περιορίζομαι μόνον ν' ἀπομνημονεύσω, ὅτι καθ' ἃ ἐκεῖ ἐπληροφορήθην, εἷς κυβικὸς ποὺς ἀεριόφωτος τρέφει ἓν στόμιον ἐπὶ 1 $^1/_2$ ὥραν, 1000 δὲ κυβικοὶ πόδες, καίοντες ἑπομένως 1500 ὥρας ἤτοι 133 ὁλοκλήρους νύκτας περίπου, πωλοῦνται, ἢ κἂν τότε ἐπωλοῦντο 5 σελινίων, ἢ 6,25 δραχμῶν. Καθαρώτερον φωταέριον παράγει τὸ ἔλαιον κήτους, ἔτι δὲ καλλίτερον

τὸ τῶν ἐλαιῶν, ἀλλὰ διὰ τὸν τρόπον τῆς παραγωγῆς ἐννοεῖται ὅτι τὸ πρὸ πάντων σπουδαῖον στοιχεῖον ἐστὶν ἡ δαπάνη αὐτῆς.

Εἶτα δὲ διαβάντες τὴν Green, τερπνὴν παραποτάμιον πεδιάδα, ἣν ζωογονοῦσι τὰ πλυντήρια τῶν γυναικῶν καὶ αἱ συναθροίσεις τοῦ ὄχλου, διεπλεύσαμεν ἐν πλοιαρίῳ τὸν Clyde, καὶ ἐπεσκέφθημεν τ' ἀξιόλογα τῆς Γλασκόβης σιδηρουργεῖα. Τούτων παραλείπω τὴν περιγραφήν, στερούμενος τῶν ειδικῶν γνώσεων. Κυρίως δ' εἵλκυσε τὴν προσοχήν μου, ὅτι ἡ σιδηροῦχος γῆ ἐξορύττεται πέριξ τῆς Γλασκόβης, καὶ ἐκεῖ, εἰς τὰ στόμια τῶν ὀρυγμάτων ἀναπτομένου τοῦ ἄνθρακος ὃν περιέχει, μονοῦται κατὰ τὸ πλεῖστον ὁ σίδηρος, καὶ τότε εἰς τὰ σιδηρουργεῖα ἐπὶ φορείων μετακομιζόμενος, ἀναβιβάζεται διὰ μηχανῶν εἰς τὴν κορυφὴν τῶν καμίνων καὶ καταῤῥίπτεται ἐντὸς εἰς τὸ χαῖνον αὐτῶν στόμιον.

Αἱ τοιαῦται κάμινοι ὧν ἐννέα ἦσαν εἰς τὸ σιδηρουργεῖον ὃ ἐγὼ ἐπεσκέφθην, εἰσὶ πύργοι ὑψηλοὶ εἰς οὓς εἰσφυσᾶται ἀδιακόπως ὅλος στρόβιλος ἀνέμου διὰ μηχανῶν, καὶ σωλῆνες περιλαμβάνοντες τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν ἐπιφάνειαν οὕτω θερμαίνονται, ὥστε εἰς τὸ στόμιον αὐτῶν ἀναλύεται ὁ ἐν τῇ σιδηρούχῳ γῇ περιλαμβανόμενος μόλυβδος· διαβρέχονται δὲ ἀδιακόπως διὰ ψυχροῦ ὕδατος οἱ σωλῆνες, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ ἀναλύωνται. Καίουσι δ' οἱ κάμινοι ἀδιακόπως δι' ἡμέρας καὶ διὰ νυκτός, καὶ παρετηρήθη ὅτι ὅταν πνέῃ ψυχρὸς ἄνεμος, ἐλαττοῖ αὐτῶν τὴν θερμότητα καὶ τὴν δύναμιν.

Ἀπὸ τῆς καμίνου δέ, ἥτις ἐστὶ πλήρης κατὰ τὸ ἥμισυ ἀνθράκων καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ σιδηρούχου γῆς, ἐξάγονται τεμάχια σιδήρου σχεδὸν καθαροῦ, πυρούμενα εἰς ἄλλας καμίνους, ὧν ἡ καπνοδόχος αἴρεται εἰς μέγα ὕψος. Μία αὐτῶν ἦν 400 πόδας ὑψηλή, καὶ ἡ δαπάνη τῆς οἰκοδομῆς αὐτῆς 11,000 λιρῶν (275,000 δραχμῶν!) Πεπυρωμένος δ' ὁ σίδηρος ὑποβάλλεται εἰς σφύρας γιγαντιαίας, ἃς κινουμένας δι' ἀτμομηχανῆς 160 ἵππων δυνάμεως ἤθελε φθονήσει ὁ Ἥφαιστος· εἰς ἐπιμήκους δὲ σώματος μορφὴν οὕτω κατασφυρηλατούμενος, διαβιβάζεται διὰ κυλίνδρων ἢ διατρήτων κοχλιωδῶν, καὶ βαθμηδὸν λαμβάνει μορφὴν μακρῶν λωρίδων, ἃς

ἔπειτα εὐχερῶς, ὡς ἂν ἦσαν ἐκ χάρτου ἢ ἐκ βουτύρου, κόπτει εἰς τὸ ἀπαιτούμενον μῆκος τεραστία ἰδιόσχημος ψαλλίς, ἥτις ἐστὶν ὀγκωδέστατος σιδηροῦς κύκλος χαλυβδίνην ἔχων καὶ ὡς μαχαίρας ὀξεῖαν τὴν περιφέρειαν, πρὸς θάτερα δὲ στρεφόμενος κατὰ τοῦ ἐκκρεμοῦς τὴν τακτικὴν καὶ μονότονον κίνησιν. Εἰς ἄλλας δὲ πάλιν καμίνους ὁ σίδηρος πυροῦται μέχρι ῥευστοῦ, χεῖται εἰς λέβητα ἔνδον ἠλειμμένον διὰ χώματος, καὶ τὸν λέβητα τοῦτον μηχανὴ φέρει μετὰ ταῦτα μέχρι τοῦ στομίου τοῦ τύπου, ἔνθα κενούμενον τὸ φλογερὸν ῥεῦμα, λαμβάνει τὸ δέον σχῆμα. Μηχαναὶ δ' ἄλλαι προσάγουσι τὰ μεγάλα καὶ ὀγκώδη τεμάχια, σωλῆνας, τροχοὺς κτλ. εἰς κοπίδας καταλλήλως διατεθειμένας, αἵτινες τὰς κατατέμνουσι εἰς τὰς ἀπαιτουμένας διαστάσεις.

Τὴν ἐπαύριον ἐπεσκέφθημεν βαμβακουργεῖον, ἔχον μηχανὴν 100 ἵππων, καὶ 700 ἀτράκτους, εἰς ὃ ἐργάζονται, πλὴν ἄλλων, καὶ 400 γυναῖκες, καὶ μετὰ τοῦ καταστηματάρχου διαλεγόμενος, ἔμαθον ὅτι ἐν Manchester τὰ ὑφαντουργεῖα ὠφελοῦνται ἐνίοτε $^1/_8$ τοῦ φάρδιγκος τὸ κομμάτιον (τόπι) ὑφάσματος, καὶ ὅμως ὠφελοῦνται, μία δ' οἰκία ὅτι λευκαίνει 1800 κομμάτια (τόπια) τὴν ἑβδομάδα.

Εἶτα τοῦ ἐπισκόπου ἡ ἅμαξα μᾶς ἔφερεν εἰς τὴν μητρόπολιν, οἰκοδομὴν τοῦ ιβ' αἰῶνος (1129), ἔχουσαν δὲ καὶ πολλὰς νεωτέρας προσθήκας καὶ διορθώσεις. Αἱ κρύπται αὐτῆς εἰσὶν ὡραῖον γοτθικὸν πολύστυλον οἰκοδόμημα, περιέχον καὶ τὸν τάφον τοῦ Ἁγίου Mango, τοῦ μεταπείσαντος εἰς τὸν χριστιανισμὸν τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἐπαρχίας. Ἐπὶ τοῦ τάφου δὲ ἵσταται τὸ ἄγαλμα τοῦ ἁγίου, ἐστερημένον τῆς κεφαλῆς, ἣν ἀπέκοψαν οἱ διαμαρτυρόμενοι ἐπὶ τῆς μεταῤῥυθμίσεως. Κατωτέρω δὲ τῆς ἐκκλησίας ἐκτείνεται ἡ νεκρόπολις, λόφος χαρίεις, ἔχων ἐπὶ κορυφῆς τὸ ἄγαλμα τοῦ μεταῤῥυθμιστοῦ John Knox.

Ἐκεῖθεν δὲ μετέβημεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον (College), μέγα οἰκοδόμημα μέλαν καὶ ἀρχαϊκόν, τῆς ἐποχῆς Ἰακώβου Β' τῆς Σκωτίας (1450), ἔχον γοτθικῶς ὀξείας τὰς στήλας. Τὴν δ' ἐπι-

οὖσαν, Κυριακήν, ἑπομένως ἡμέραν ἐντελοῦς ἀκινησίας, ἐμείναμεν κατ' οἶκον, εἰς ἐκκλησιαστικὰς ἐπιδιδόμενοι συζητήσεις. Ἐπ' αὐτῶν ὁ γυναικάδελφός μου Γεώργιος, οὗ ἡ γνώμη, καθ' ὃ καὶ εὐσεβοῦς διαμαρτυρομένου καὶ πεπαιδευμένου ἱστορικοῦ, πολλὴν εἶχε βαρύτητα δι' ἐμέ, μοὶ ὡμολόγησεν ὅτι ἡ καθολικὴ ἐκκλησία οὐδὲν εἶχε δικαίωμα νὰ προσθέσῃ τὸ «καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ» εἰς τὸ πιστεύω, ὡς οὐδὲ ν' ἀπαιτῇ ὑπεροχήν, καθ' ὅσον καὶ ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία ἔχει οὐχ ἧττον ἢ ἐκείνη ἀποστολικὴν τὴν καταγωγήν. Ἔληξε δ' ἡ ἡμέρα δι' ἑσπερινῶν προσευχῶν τῆς οἰκογενείας.

Τὴν δὲ δευτέραν, περὶ τὰς 9 1/2, ἀπήλθομεν ἐκ Γλασκόβης εἰς Λεμιγκτῶνα, παρακολουθήσαντες τὴν δυτικὴν ἀκτὴν τοῦ ὠκεανοῦ, ὅστις ἐκεῖθεν ἐκτείνεται μέχρι τῆς Ἀμερικῆς. Ἀπὸ τῆς πόλεως δὲ Carlyle ἐστράφημεν πρὸς ἀνατολάς, καὶ διευθυνθέντες κατὰ τὴν μεθόριον γραμμὴν μεταξὺ Σκωτίας καὶ Ἀγγλίας, εἴδομεν τὴν Groetna Green, ὅπου ἄλλοτε, σιδηρουργὸς ὠφελούμενος ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ νόμου τοῦ διέποντος τὰς δύω ὁμόρους χώρας, ἐνύμφευε τοὺς πρὸς αὐτὸν καταφεύγοντας Ἄγγλους, ὅταν ἠρνεῖτο αὐτοῖς τὴν τελετὴν ἡ ἐκκλησία των ἐν Ἀγγλίᾳ. Διήλθομεν δ' ἔπειτα διὰ τῆς βιομηχανικῆς Βιρμιγχάμης, καὶ τῆς οὐχ ἧττον ἐπισήμου Wolwerhampton ἔνθα εἶδον περίεργον θέαμα. Τὸ ἐπίχωμα ἐφ' οὗ ἐκάθητο ὁ σιδηρόδρομος, ἐφ' ὅσον μακρὰν ἐδυνάμεθα νὰ ἰδῶμεν, ἐπυρπολεῖτο, φλόγας καὶ καπνὸν ἀναπέμπον. Προήρχετο δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ ὅτι ἡ προσχωθεῖσα γῆ περιεῖχε πυρίτην καὶ θειοῦχον σίδηρον, ὀξειδούμενον καὶ ἀνάπτοντα εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν, ὅπερ ὅμως συντελεῖ εἰς τὴν στερέωσιν τοῦ προσχώματος. Διαβάντες δὲ καὶ διὰ τῆς Kendal, κειμένης εἰς τερπνοτάτην πεδιάδα καὶ ὑπὸ λιμνῶν περιεστοιχισμένης, ἀφίχθημεν εἰς Λεμιγκτῶνα περὶ τὴν 10ην τὸ ἑσπέρας.

Ἐκεῖ εὕρομεν ἀφιχθεῖσαν τὴν ἄλλοτε ἐν Ἀθήναις διὰ τὸ κάλλος θαυμαζομένην γυναικαδέλφην μου Καίτην, ἥτις καὶ ἐκεῖ ἐνυμφεύθη τὸν Ἄγγλον Grierson. Εἶχε δὲ μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὸν χαριέστατον 9ετῆ υἱόν της, ὅστις δυστυχῶς ἐν μετέπειτα χρόνοις

εἰς μέθην ἐπιδοθεὶς ἀθλίως ἀπέθανεν ἢ ηὐτοκτόνησεν ἐπὶ ὑπερωκεανείου πλοίου εἰς ὃ τὸν εἶχον κατατάξει. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπιστροφήν μου εἰς Λεμιγκτῶνα, ἐπεδόθην εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἀξιολόγου βιβλίου τοῦ Wisemann (ὅστις ἀπὸ διαμαρτυρομένου ἱερέως ἔγινε καθολικὸς καὶ Καρδινάλιος), τοῦ ἐπιγραφομένου «Σχέσις μεταξὺ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀποκεκαλυμμένης θρησκείας» (Connexion between science and revealed religion. Rome. 1836).

Τὴν Τετάρτην δὲ ($^3/_{15}$ Αὐγ.) μετὰ τῆς Καρολίνας, τῆς ἀνεψιᾶς μου Τζένης, τοῦ Κλέωνος καὶ τοῦ μικροῦ υἱοῦ τῆς Καίτης, μετέβημεν εἰς τὸ 3 μίλια ἀπέχον, καὶ ὑπὸ τοῦ Walterscott ὑμνηθὲν Warwickcastle, κείμενον παρὰ τὴν πόλιν Warwick ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Αὔωνος (Avon), ὅστις ἐπικαλεῖται τοῦ Σαικεσπείρου, διότι εἰς τὰς ὄχθας αὐτοῦ (εἰς Stratford on Avon) ἐγεννήθη ὁ ποιητής. Ἐκ τῆς γεφύρας τοῦ ποταμοῦ ὑπάρχει ἡ ἀρίστη ἄποψις τοῦ πύργου (Castle), ὅστις λέγεται οἰκοδομηθεὶς ὑπό τινος ἀρχαίου Guy ἐπὶ τῶν σταυροφοριῶν, προγόνου ὡς ἐκλαμβάνεται τοῦ ἐπὶ Ἐρρίκου Ζ′ Guy τοῦ βασιλοποιοῦ (Kingsmaker), Earl of Warwick. Τῶν ἀπογόνων τούτου κατοικία ἐστὶν εἰσέτι τὸ φρούριον. Εἶχον δ' οὗτοι πτωχεύσει, καὶ ἐπωλεῖτο καὶ αὐτό, ὡς καὶ πᾶσα ἡ κτηματική των περιουσία, ἀλλ' ἐν ἀφοσιώσει ὁ θυρωρός των, ἐξαγοράσας αὐτό, τοῖς τὸ ἀπέδωκε. Περιεῖχε δὲ ὡραίας εἰκόνας τῶν ἐπισημοτάτων ζωγράφων ὡς τοῦ Van Dycke, καὶ ἰδίως τὴν τοῦ Καρόλου Α′ ἐφίππου, εἰς φυσικὸν μέγεθος· τοῦ Ῥουβενσίου, καὶ ἰδίως τὴν τῆς μητρός του· τοῦ Ῥεμβράνδου, ἐπίσης τῆς μητρὸς καὶ τούτου. Ἄλλαι δὲ περίεργοι εἰσίν ἡ τοῦ Loyolla, ἡ τοῦ Λουθήρου, καὶ ἡ τοῦ Ἐρρίκου Η′ σύγχρονος αὐτοῦ, ἀρχαϊκὴ τὸν τύπον καὶ σχεδὸν βυζαντινή. Καὶ πολλὰς δὲ ἀρχαιότητας περιέχει ὁ οἶκος, οἷον ἀγγεῖα τυῤῥηνικὰ καὶ Ἑλληνικά, ὧν ἓν ὡραῖον παριστᾷ Ἀθηναίαν εἰς κρήνην χωροῦσαν μετὰ δύω ἀμφορέων· προσέτι μαρμαρίνην κεφαλὴν Ἡρακλέους, ἥτις φαίνεται οὖσα ὡς ἀντίγραφον τῆς τοῦ Λυσίππου. Ἐν δὲ τῷ ἀνθο-

κομείῳ τοῦ κήπου ἵδρυται τὸ περίφημον Βαρβίκειον ἀγγεῖον, ἐκ λίθου λευκοῦ, 7' διάμετρον ἔχον, ἔκτυπα δὲ πέριξ κλήματα καὶ μεγάλα θεατρικὰ προσωπεῖα, ὧν ὅμως τὸ ἕν, τὸ νεανικόν, ἐστὶ νεωτέρα προσθήκη. Εὑρέθη δὲ τὸ ἀγγεῖον εἰς τὴν villam Tibertinam τοῦ Ἀδριανοῦ, καὶ ὑπὸ τοῦ πρέσβεως Ἀμιλτῶνος κομισθὲν εἰς Ἀγγλίαν, ἐχαρίσθη ὑπὸ τοῦ Βασιλέως εἰς τὸν Δοῦκα τοῦ Βαρβίκ.

Εἶτα δὲ μετέβημεν εἰς Guyschiff, ἀρχαῖον οἶκον ἀρχοντικόν, τῶν χρόνων τῆς Ἐλισάβετ, περὶ οὗ ἡ παράδοσις διηγεῖται ὅτι ἐνταῦθα ἐγκατεβίωσε περὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς του ὁ ἀρχαῖος Guy, ἐντὸς ὑπογείου ἐρημικὸν διάγων τὸν βίον του, καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἤγειρε τὸν οἶκον ἡ σύζυγός του. Κατοικεῖται δ' ἔτι ἡ οἰκία ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τῆς οἰκογενείας, καὶ εἴδομεν αὐτὴν μακρόθεν, ἀφ' ἑνὸς μύλου, μνημονευομένου ἤδη ἐπὶ τῆς Ἐλισάβετ. Κατόπιν ἐπεσκέφθημεν τὸ παρὰ τὴν πόλιν Kenilworth, καὶ ἀπὸ Λεμιγκτῶνος 5 μίλια μακρὰν κείμενον Kenilworth castle, σκηνὴν τοῦ περιφήμου ὁμωνύμου μυθιστορήματος τοῦ Βαλτερσκώτου. Ἄλλοτε ἔπαυλις τοῦ Δουκὸς τοῦ Leicester, ἐραστοῦ τῆς Ἐλισάβετ, οὗ ἀπόγονοι εἰσὶν οἱ Δοῦκες Northumberland, ἐστὶ σήμερον γραφικὸν κισσοσκεπὲς ἐρείπιον, ἐν ᾧ δείκνυται κεκοσμημένη μόνον ἀρχαία ἑστία. Ὑπῆρχον δὲ πρὸ αὐτοῦ ὡραῖαι καὶ τεχνηταὶ νῆσοι, ἀλλ' ἤδη εἰσὶ πᾶσαι συγκεχωσμέναι.

Τῇ δὲ 12ῃ Αὐγούστου, ἡμέρᾳ Σαββάτου, ἐπορεύθην πεζὸς μετὰ τοῦ πενθεροῦ μου κ. Σκὴν εἰς τὴν πόλιν Warwick, δύω μίλια ἀπέχουσαν τῆς Λεμιγκτῶνος, 19,000 κατοίκων περιέχουσαν, καὶ ὡραῖον οὖσαν δεῖγμα τῶν Ἀγγλικῶν μικροπόλεων. Περιέχει δὲ πολλὰ ἀρχαῖα οἰκοδομήματα ὑπερτριακοσίων ἐτῶν, κοινὸν ἔχοντα χαρακτῆρα τὰς δρυΐνους δοκούς, αἵτινες, ὡς εἰς τὰς Ἑλβετικὰς οἰκίας, καταφανεῖς προέχουσιν ἐκτὸς τῆς στέγης. Εἰσελθόντες δ' εἰς μίαν τῶν οἰκιῶν τούτων, εὕρομεν ὅτι εἶχε μᾶλλον ταπεινοὺς τοὺς ὀρόφους. Ἦν δὲ περιτετειχισμένη ἡ πόλις, ἀλλ' εἷς τῶν προμαχώνων τοῦ φρουρίου εἶχε μεταβληθῇ εἰς μύλον. Ἡ δ' ἀρχαία ἀψι-

δωτὴ πύλη αὐτοῦ ἔχει ἐπάλξεις, καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς σήμερον ἐκκλησίδιον. Δι' αὐτῆς εἰσελθόντες, διήλθομεν τὴν πόλιν μέχρι τῆς ἀντιπέραν πύλης καὶ τοῦ πτωχοκομείου (Almshouse) ὃ εἶχε κτισθῆ ἐπὶ τῆς Ἐλισάβετ, κατὰ τὰ 1571, ὑπὸ Dudley C. of Leicester, διατηρεῖται δὲ μετὰ πάσης μερίμνης ἐντελῶς ἄθικτον. Τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐστὶ κατάκοσμον ἰδίως διὰ παραστάσεων ῥοπαλοφόρων ἄρκτου καὶ ἀκανθοχοίρου, τῶν οἰκοσήμων τῆς οἰκογενείας, ὡς καὶ δι' ἄλλων τῶν πλαγίων κλάδων, καὶ διὰ παντοίων ἐπιγραφῶν, οἷον Praise the Lord, κτλ. Τρέφονται δὲ κατὰ τὴν βούλησιν τοῦ ἀρχαίου Leicester, εἰς τὸν οἶκον τοῦτον 12 γέροντες ἀπόμαχοι τῆς ξηρᾶς ἢ τῆς θαλάσσης, ἔχοντες ἕκαστος ἀνὰ 200 λίρας κατ' ἔτος, εἰς δὲ τὸν διευθυντήν, ὅστις ἐστὶ κληρικός, δίδονται λίραι 1000. Εἶδον, δ' ἔπειτα τὰ ἀγάλματα τοῦ Leicester καὶ τῆς γυναικός του ἐπὶ τῶν τάφων αὐτῶν, ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, ἥτις πυρποληθεῖσα ἐν ἔτει 1498, ἀνῳκοδομήθη καθ' ἣν φέρει ἐπιγραφὴν τὸ 1593.

Τὰς μετὰ ταύτας δ' ἡμέρας ἐν Λεμιγκτῶνι, περατωθείσης ὑπὸ Καρολίνας τῆς μεταφράσεως τῆς μακρᾶς πραγματείας μου περὶ τῆς ὑποθέσεως Πασιφίκου, ἔγραψα περὶ αὐτῆς τῷ Γλάδστωνι, καὶ τῷ ἐζήτησα συστάσεις εἰς ἐκδότας τινὰς ἵνα τις ἐξ αὐτῶν ἀναλάβῃ τὴν δημοσίευσιν καὶ ἔλαβον παρ' αὐτοῦ τοιαύτας πρὸς τὸ Morning Chronicle καὶ τὴν English Revue· ἐγὼ δ' ἐπέστειλα εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἐφημερίδας, ἐπισυνάψας τὰς συστάσεις καὶ προτείνας τὸ ἄρθρον μου. Ἀλλὰ μέχρι τέλους ἀμφότεραι τὸ ἠρνήθησαν, ὡς παράκαιρον πλέον δῆθεν, διότι ἀληθῶς εἶχεν ἤδη παρέλθει ἡ ἀκμὴ τῆς ὑποθέσεως, καὶ ἡ κοινὴ προσοχὴ εἶχε στραφῆ ἀλλαχοῦ. Προσέτι δὲ καὶ ἡ φλογερὰ καὶ ἐμπαθὴς εὐγλωττία τοῦ Παλμερστῶνος εἶχε καταστήσει δημοτικὴν ἐν Ἀγγλίᾳ τὴν ἄποψιν ὑφ' ἣν αὐτὸς παρίστα τὰ κατὰ τὸν Πασίφικον. Πλὴν δὲ τούτου καὶ τὸ ὄνομά μου, ἐντελῶς ἄγνωστον, οὐδεμίαν παρεῖχε τοῖς ἐκδόταις ὑλικῆς ἐπιτυχίας ἐγγύησιν, ὥστε νὰ τοὺς δελεάσῃ. Ὤφειλον λοιπόν, ἂν ἤθελον τὴν ἔκδοσιν, νὰ καταβάλω ποσότητα ἣν

δὲν εἶχον, καὶ οὕτως ἡ ἐργασία μου, καὶ οἱ οὐ μικροὶ κόποι οὓς κατέβαλον δι' αὐτήν, ἔμειναν ἀλυσιτελεῖς.

Ἐπειδὴ δὲ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου ἐξ Ἑλλάδος εἶχον προτείνει, καὶ ἡ ἀρχαιολικὴ ἑταιρία εἶχε δεχθῆ καὶ λάβει τὴν ἄδειαν νὰ ὀργανίσῃ λαχεῖον πρὸς αὔξησιν τῶν σχεδὸν ἐκλελοιπότων εἰσοδημάτων της, ἔγραψα εἰς τὸν Δοῦκα τῆς Λουίνης, καὶ εἰς τὸν ἐν Λονδίνῳ κ. Ῥάλλην καὶ εἰς ἄλλους ἵνα τοῖς συστήσω τὸ λαχεῖον τοῦτο, καὶ παρὰ τοῦ κ. Ῥάλλη ἔλαβον ἀπάντησιν ὅτι λαμβάνει 10 λαχνούς, οὓς χαρίζει τῇ ἑταιρίᾳ.

Τὴν 15 τὸ ἑσπέρας ἐπορεύθην μετὰ τοῦ Κλέωνος εἰς τὸ θέατρον τῆς Λεμιγκτῶνος, ὅπου πρό τινος ἐλθοῦσα ἔπαιζεν ἡ ἐκ Λονδίνου ἑταιρία Haymarket company, καὶ εἴδομεν τὴν διασκεδαστικὴν καὶ ἄριστα διδαχθεῖσαν κωμῳδίαν Toddy's secret (κοράσιον ὃ ἀνετρέφετο ὡς νεανίας).

Τὴν δὲ 16ην ἀφίχθη εἰς Ἀγγλίαν ἡ εἴδησις τῆς ἀποβιώσεως τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, καὶ διεδόθη ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ, ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν πανταχοῦ ἐμποιήσασα. Τὸ φιλελεύθερον ἰδίως κόμμα ἐν Ἀγγλίᾳ καίτοι μὴ ὂν δημοκρατικὸν ἐν τῇ ἐγχωρίῳ πολιτικῇ, ἠσπάσατο ὅμως αὐτὴν ὡς κύρωσιν τῆς δημοκρατίας ἐν Γαλλίᾳ. Διέτρεφε δὲ ἤδη τότε τὸ κόμμα ἐκεῖνο ἐλπίδα ἐπανόδου εἰς τὰ πράγματα ὑπὸ ἀρχηγίαν τοῦ Κάνιγγος.

Τὴν 20ην, ἡμέραν Κυριακήν, ἐπανέλαβον τὴν εἰς Warwick ἐκδρομήν. Ἐνίοτε τὰς Κυριακὰς ἐπορευόμην εἰς ἐκκλησίας μόνος ἢ μετά τινων μελῶν τῆς οἰκογενείας, καὶ ἐθαύμαζον πῶς διετηρεῖτο τοῦ λαοῦ ἡ εὐλάβεια ἀπέναντι τῆς ἥκιστα κατανυκτικῆς, πεζῆς καὶ παντὸς ἐνδιαφέροντος ἐστερημένης ἐκείνης λειτουργίας, μετὰ τῶν συνήθως ὑπνωτικῶν ἀπ' αὐτῆς διδαγμάτων. Εἴς τινα ὅμως αὐτῶν διεφαίνετο τόνος τις πρὸς ἐπάνοδον εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησίαν· ὡς ἤκουσα (τῇ 27 Αὐγούστου) ἱερέως τινὸς κηρύττοντος, οὐχὶ μὲν περὶ λατρείας, ἀλλὰ περὶ τιμῆς ἀποδοτέας εἰς τὴν Παναγίαν καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ. Ἐν γένει δὲ τὴν τόσον ἀναγκαίαν πρὸς ῥίζωσιν τῆς θρησκείας ἐκκλησιαστικὴν ἑνότητα δὲν ἔβλεπον

ἐκεῖ ὅπου ἕκαστος ἢ ἰδιώτης ἢ ἱερεὺς ἐδικαιοῦτο νὰ πιστεύῃ ὡς αὐτῷ ἐδόκει. Ἐκ τούτου καὶ πληθὺς δογμάτων προέκυπτεν, ὧν ἕκαστον ἰδίαν εἶχεν ἐκκλησίαν. Ὅτε ἠρώτησεν ἡ Καρολίνα τὴν ὑπηρέτριαν πῶς οὐδέποτε ἀπέρχεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν «ἡ ἐκκλησία ἀπέχει μακράν», ἀπεκρίθη ἐκείνη—«Πῶς; κεῖται ἐδῶ, ἀπέναντι ἡμῶν» τῇ εἶπεν ἡ Καρολίνα.—«Ὢ! ὄχι. Αὐτὴ δὲν εἶναι χριστιανική» ἀπεκρίθη ἡ ὑπηρέτρια, διότι εἰ καὶ διαμαρτυρομένη δὲν ἦτον ἐκκλησία τοῦ δόγματός της.

Ὁ πυρετὸς ὃν εἴχομεν εἰσκομίσει ἐξ Ἑλλάδος προσέβαλεν αὖθις καὶ τὴν Καρολίναν καὶ ἐμὲ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας καὶ ἀπηλλάγημεν μόνον αὐτοῦ, διὰ πάντοτε μάλιστα, πιστῶς ἀκολουθήσαντες τὴν συνταγὴν τοῦ ἐκεῖ ἰατροῦ καθ' ἣν ἐπὶ 60 ὅλας ἡμέρας τακτικῶς καθ' ἑκάστην ἐλαμβάνομεν πρὸ τοῦ γεύματος ἀνὰ ἓν μόνον κοχλιάριον τῆς τραπέζης ἐκ θειούχου κινίνης ὑγρᾶς.

Τὴν 27 Αὐγούστου ἐπορεύθην μετὰ τοῦ Κλέωνος καὶ τῆς Ζωῆς Σκήν, (τῆς θυγατρὸς τῆς ἀδελφῆς μου) εἰς Ofchurch τὴν ἀρχαίαν ἕδραν τοῦ Σάξωνος βασιλέως τῆς ἐπταρχίας Ofa, ἀνήκουσαν ἤδη εἰς τὸν Λόρδον Gernsey. Ἀνῆλιξ οὗτος, ἠράσθη τῆς θυγατρὸς τοῦ πλουσίου γείτονος τῶν λαμπρῶν του κτημάτων, ἀλλ' οἱ γονεῖς του δὲν συγκατένευον εἰς τὴν ἕνωσιν αὐτῶν.

Ἑσπέραν λοιπὸν τινά, εἰς συναναστροφήν, ἐπλησίασε μετὰ τὸ δεῖπνον ὁ νέος Δοὺξ τὴν κόρην τῶν γειτόνων του καὶ συνωμίλει μετ' αὐτῆς, τρυφερῶς μέν, ἀλλὰ γενικότητας λέγων, καὶ συνεχῶς ἔβλεπε τὸ ὡρολόγιόν του, ὥστε ἡ νέα ἐπανειλημμένως τὸν ἠρώτησεν ἂν τοσοῦτον ἐβιάζετο καὶ εἶχεν ἀνάγκην ν' ἀναχωρήσῃ. Ἀλλ' ὁ Δοὺξ ἔμενε, καὶ οὐχ ἧττον διακόπτων τὴν περιπαθῆ ὁμιλίαν του, συνεβουλεύετο καὶ αὖθις καὶ ἐπανειλημμένως τὸ ὡρολόγιον. Τέλος ἀνέκραξεν : «Ἰδέτε, τ' ὡρολόγιον λέγει μεσονύκτιον. Τώρα εἰμὴ ἐνῆλιξ, καὶ σᾶς ἐρωτῶ, κυρία, ἂν μὲ δέχεσθε σύζυγον ;» Οὕτως ἐνυμφεύθησαν, καὶ ἥνωσαν τὰ δύω των πλούσια κτήματα εἰς τὴν μεγαλοπρεπεστάτην ἀγροικίαν ἣν ἐπεσκεπτόμεθα.

Τῇ δὲ 1η Σεπτεμβρίου ἐξέδραμον μετὰ τῆς Καρολίνας καὶ τοῦ

Κλέωνος καὶ τῶν δύο ἀνεψιῶν μου (Ζωῆς καὶ Τζένης) εἰς τὸ ἄλσος τοῦ Λόρδου Lee, ἐν ᾧ φύονται οὐρανομήκεις δρῦς, καὶ περιφέρονται ἀγέλαι ἐλάφων. Ὑπάρχει δ' ἡ παράδοσις ὅτι ὁ πρῶτος Λόρδος Lee, ἵνα κληρονομήσῃ τὴν γῆν ταύτην, ἔσχισε καὶ ἀφήρεσε φύλλα τῶν ληξιαρχικῶν βιβλίων, καὶ ἐφόνευσε κατ' ἀρχὰς τέσσαρας, ἔπειτα δὲ τριάκοντα ἀνθρώπους πρὸς ἀπόκρυψιν τοῦ κακουργήματος.

Τὴν δευτέραν 4 Σεπτεμβρίου μετὰ τῆς γυναικαδέλφης μου Φελικίας ἀπῆλθον εἰς Ὀξωνίαν (Oxford), ἐφ' ἁμάξης, καὶ ἐκαθέσθημεν ἐπὶ τοῦ ὀρόφου αὐτῆς ἵνα βλέπωμεν τὰ πράσινα καὶ σύμφυτα πεδία ἃ διηρχόμεθα. Οὕτως ἀφίχθημεν εἰς Bambery, γνωστὸν εἰς ἐμὲ χωρίον ἐκ τοῦ παιδικοῦ ᾄσματος ὃ ἔψαλλεν ἡ φιλτάτη μου Καρολίνα εἰς ὅλα μας τὰ παιδία ὅταν ἦσαν βρέφη, ἀπὸ τοῦ πρεσβυτάτου μέχρι τῶν τελευταίων, χορεύουσα αὐτὰ εἰς τὰ γόνατά της (Ride a cochorse to Bambery cross, to see an old woman go on a white horse, with rings on her fingers and bells on her toes; she shall have music wherever she goes).

Ἐδῶ περὶ τὰς 12 ἐλάβομεν τὸν σιδηρόδρομον, καὶ διελθόντες διὰ τῶν χωρίων Gibraltar καὶ Woodstock, ἐφθάσαμεν περὶ τὴν 1 εἰς Ὀξωνίαν, κειμένην ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἴσιδος (Isis). Μᾶς ὑπεδέχθη δ' ὁ αἰδεσιμώτατος (Reverent) Θωμ. Chamberlain οὗ ὁ θρησκευτικὸς ζῆλος εἶχε βαθμηδὸν κατακτήσει μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ ποιητικοῦ καὶ εὐφαντάστου πνεύματος τῆς γυναικαδέλφης μου. Οὕτως μᾶς κατῴκησεν εἰς τὸ ἐπισημότατον τῶν ἐν Ὀξωνίᾳ Γυμνασίων (Colleges) τὸ τοῦ Christ Church εἰς ὃ καὶ οὗτος ἀνῆκε, καὶ εἰς μὲν τὴν γυναικαδέλφην μου ἔδωκε τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ δωμάτιον, εἰς ἐμὲ δὲ τὸ συναδέλφου του τινὸς τοῦ Rev. Rendolf ἀπουσιάζοντος τότε. Εἰς τὴν πόλιν, ἔχουσαν καθ' ἃς ἔλαβον πληροφορίας παρὰ τοῦ κ. Chamberlain, μόνον 16 χιλιάδας κατοίκων, ὑπάρχουσι 18 γυμνάσια, ἐκ μεγάλων κληροδοσιῶν ἱδρυθέντα, καὶ ἐπισήμως ἀνεγνωρισμένα, καὶ προσέτι 4 αἴθου-

σαι (Halls), οὖσαι ἰδιωτικὰ ἐκπαιδεύσεως καταστήματα, καὶ ἄλλα σχολεῖα, ἐν ὅλοις 40, ἐν οἷς διδάσκονται 3000 μαθηταί. Ἐν τοῖς γυμνασίοις οἰκοῦσι καὶ διατηροῦνται 350 ἑταῖροι (fellows), ἐκλεγόμενοι μεταξὺ τῶν μᾶλλον εὐδοκιμησάντων μαθητῶν ἢ ὑποτρόφων (scholars), καὶ δικαιούμενοι νὰ διαιτῶνται ἐν τοῖς καταστήμασι, μέχρις οὗ οἱ μὲν κληρικοὶ λάβωσι διορισμὸν ἐφημερίου, οἱ δὲ λοιποὶ νυμφευθῶσιν, ἄρα ἐφ' ὅρου ζωῆς οἱ μένοντες ἄγαμοι. Καὶ ἄλλοι μὲν αὐτῶν ἐπιδίδονται εἰς συγγραφάς, ἄλλοι δ' εἰς τὴν διδασκαλίαν, λαμβάνοντες ἕκαστος παρ' ἑαυτῷ, ὑπὸ τὸν τίτλον ἐπιμελητοῦ (tutor), ἀριθμόν τινα παίδων, καὶ διδάσκοντες αὐτοῖς ἰδιωτικῶς τὰ ἐγκύκλια μαθήματα (arts), ἐν οἷς περιέχονται καὶ τὰ φιλολογικὰ καὶ ἐκκλησιαστικά. Ὁ τρία ἔτη οὕτω διδαχθεὶς γίνεται master of arts, καὶ μετ' ἄλλους τινὰς μῆνας **τελειοδίδακτος** (bachelor), καὶ τέλος διδάκτωρ (doctor). Ὑπάρχει δὲ ὑπὲρ τὰ Γυμνάσια καὶ Πανεπιστήμιον ἐνταῦθα, εἰς ὃ ἐξετάζονται οἱ θέλοντες νὰ λάβωσι πανεπιστημιακοὺς βαθμούς, ὅπερ ὅμως δύνανται καὶ ἐν Καντερβουρίᾳ, ἐν Δουβλίνῳ, καὶ ἀπό τινος καὶ ἐν Ἐδιμβούργῳ, Γλασκόβῃ, Δυρχάμῃ κτλ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχε τὸ Πανεπιστήμιον τοῦτο μόνον 4 καθηγητάς· ἀλλὰ διὰ κληροδοτημάτων εἶχεν αὐξήσει ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑδρῶν εἰς 33 ὅτε τὸ ἐπεσκέφθην, ἔχον 4 σχολάς, ἤτοι 1ον τὴν τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν ἐπιστημῶν, 2ον τὴν τῆς Θεολογίας, 3ον τὴν τῆς Νομικῆς, 4ον τὴν τῆς ἰατρικῆς. Ἡ πρώτη εἶχε 16 ἕδρας κατεχομένας ὑπὸ τακτικῶν ἢ ἐκτάκτων (readers) καθηγητῶν, ἤτοι τῶν Ἑλληνικῶν, — τῆς φυσικῆς φιλοσοφίας, — τῆς γεωμετρίας, — τῆς ἀστρονομίας, — τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας, — τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, — τῆς μουσικῆς, — τῆς γεωπονικῆς οἰκονομίας, — τῆς ποιήσεως, — τῆς νέας ἱστορίας καὶ νέων γλωσσῶν, — τῆς ἀγγλοσαξωνικῆς, — τῆς σανσκριτικῆς γλώσσης, — τῆς ἀραβικῆς, — τῆς πειραματικῆς φιλοσοφίας, — τῆς γεωλογίας καὶ ὀρυκτολογίας, — τῆς λογικῆς. Ἡ Θεολογικὴ σχολὴ διδάσκει, ἢ κἂν ἐδίδασκε τότε Θεολογίαν, — ἑβραϊκὴν γλῶσσαν (καὶ καθηγητὴς αὐτῆς ἦν τότε ὁ περίφημος Dr Pusey), —

ποιμαντικήν. Ἡ δὲ νομική: πολιτικὴν δικονομίαν, — πολιτικὸν νόμον, — πολιτικὴν οἰκονομίαν. Ἡ ἰατρικὴ τέλος: Γενικὴν ἰατρικήν, — Ἀνατομίαν, — Βοτανικήν, — Κλινικήν, — Χημείαν, — ἰατρικὴν πρᾶξιν. Ἀλλ' ὀλίγοι ἐπεσκέπτοντο τὸ Πανεπιστήμιον τοῦτο, διότι ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπροτιμᾶτο, τότε κἄν, ἡ διὰ τῆς πείρας ἐκμάθησις τῶν εἰδικῶν ἐπιστημῶν.

Τὸ γυμνάσιον Christ Church ἦν τὸ μέγιστον πάντων, περιλαμβάνον μόνον αὐτὸ 100 ἑταίρους. Μέγιστον τετράγωνον οἰκοδόμημα περικλείει εὐρύχωρον χλοερὰν αὐλὴν μετὰ δεξαμενῆς. Τὴν μίαν πλευρὰν κατέχει ἀπέραντος αἴθουσα (ἡ Aula, Halle) ἔχουσα δρυΐνην τὴν ὀροφήν, καὶ εἰς τοὺς τοίχους ἠρτημένας τῶν διαπρεψάντων ποτὲ ἐκ τῶν ἀρχαίων μαθητῶν τὰς εἰκόνας, ἐν αἷς εἴδομεν τὴν τοῦ Γ. Κάνιγγος. Χρησιμεύει δὲ ἡ αἴθουσα εἰς κοινὸν ἑστιατόριον τῶν ἑταίρων, τῶν μαθητῶν τοῦ διευθυντοῦ, καὶ ἑνὸς τῶν 8 ὑποδιευθυντῶν (canons), οἵτινες κατὰ 1 $^1/_2$ μῆνα διαδέχονται ἀλλήλους. Εἰς τὴν αὐτὴν πτέρυγα ἦν καὶ ἡ ἐμὴ κατοικία καὶ παρ' αὐτὴν ἡ τοῦ Dr Pusey. Εἰς τὰς ἄλλας δὲ πλευρὰς ἦσαν ἡ Ἐκκλησία, ἡ Βιβλιοθήκη καὶ αἱ κατοικίαι. Dean δὲ ἢ διευθυντὴς τοῦ γυμνασίου ἦν τότε ὁ περίφημος Ἑλληνιστὴς Gaisford.

Τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἀφίξεώς μου ἐπεσκέφθην προσέτι καὶ τὴν Βιβλιοθήκην Redcliff, στρογγύλον οἰκοδόμημα, περιέχον ἰδίως βιβλία φυσιογραφικὰ καὶ δείγματα τῶν παντοίων λίθων τῆς Ἰταλίας, τὴν δ' ἑσπέραν παρευρέθην εἰς τὸν ἑσπερινὸν τῆς ἐκκλησίας St Thomas, κατὰ τὴν ἐνορίαν τοῦ κ. Chamberlain, ὅστις ἀνῆκεν εἰς τὸ δόγμα τὸ ἀποκλῖνον πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, τὸ τοὐλάχιστον καὶ ἐξωτερικὴν λατρείαν παραδεχόμενον. Τοῦ δόγματος τούτου ἀπόστολος ἦν ὁ Pusey. Παρετήρησα δ' ὅτι ἡ ἀνάγνωσις ἐκεῖ ἐγίνετο ὡς ἐν ταῖς ἡμετέραις ἐκκλησίαις ἡ τῶν προφητειῶν, ἡ δὲ ψαλμῳδία, καθ' ἣν τότε κἂν μοὶ ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν, ὡς ἂν ἐφώναζον *εἶα μάλα*, προσέτι δὲ ὁσάκις ἐπροφέρετο ἡ λέξις ***Χριστός***, πάντες ἔκλινον τὰς κεφαλὰς βαθέως, ὁσάκις ὅμως ἡ λέξις *Θεός*, οὐδείς.

Ἐξερχόμενοι δὲ τῆς ἐκκλησίας ἀπηντήσαμεν τὰς **ἀδελφὰς τοῦ ἐλέους**, ὧν νεωστὶ τότε εἶχε συστηθῆ τὸ σωματεῖον, ἑδρεῦον ἐν Λεμιγκτῶνι εἰς μοναστήριον ἀγορασθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Chamberlain μετ' ἄλλου τινός. Ἀπετέλουν δὲ τότε τὴν ἀδελφότητα αὐτῶν ἡ θεία καὶ ἡ ἐξαδέλφη τοῦ Chamberlain, μία ἀδελφὴ ἢ ἐξαδέλφη τοῦ ἄλλου κυρίου, οὗ μοὶ εἶχε δοθῆ τὸ δωμάτιον, καὶ ἡ Κα Fraser, ἐξαδέλφη τῆς γυναικαδέλφης μου. Αἱ κυρίαι αὗται καθῆκον εἶχον νὰ προσεύχωνται ἑπτάκις τῆς ἡμέρας, νὰ προσέρχωνται δὶς τῆς ἡμέρας εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὸν ἐπίλοιπόν των καιρὸν νὰ διδάσκωσιν εἰς 5 οἰκότροφα κοράσια καὶ ἄλλα ἔξωθεν ἐρχόμενα. Ἡ εὐσέβεια αὐτῶν ἦν οὐχὶ ἐλάσσων, ἀλλὰ κοινωφελεστέρα τῆς τοῦ ἱερέως ἐκείνου, ὅστις, καθ' ἃ μοὶ διηγήθησαν, δύω ἔτη πρὶν τότε πιστεύων ὅτι ἐπληρώθησαν οἱ χρόνοι καὶ ἐπέστη ἡ ὥρα τῆς δευτέρας παρουσίας, ἐμίσθωσεν ἐν Λονδίνῳ οἰκίαν διὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον.

Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τῆς Ἀγγλίας ἱδρύθησαν ὅμοια καὶ μεγαλείτερα μοναστήρια.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπορεύθην καὶ εἰς τὸ λεγόμενον θέατρον, ἤτοι τὴν μεγάλην αἴθουσαν, ὅπου κατ' Ἰούνιον δίδονται οἱ Ἀκαδημαϊκοὶ βαθμοὶ εἰς τοὺς σπουδάσαντας καὶ εἰς ἐπισήμους ξένους. Κοσμεῖται δ' αὐτὴ διὰ τῶν εἰκόνων τοῦ Γεωργίου Δ' καὶ προσέτι τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Βασιλέως τῆς Πρωσσίας, ἐπισκεφθέντων ἀμφοτέρων τὴν Ὀξωνίαν μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βατερλώ. Μετέβην δὲ καὶ παρὰ τῷ ὑποβιβλιοθηκαρίῳ τῆς Βοδλεϊανῆς βιβλιοθήκης κ. Raye, καὶ εἶτα ἦλθε παρ' ἡμῖν ὁ τὰς Ἀθήνας ἄλλοτε ἐπισκεφθεὶς κ. Barker, ἀνεψιὸς τοῦ Pusey.

Τὴν δὲ τρίτην (5 τοῦ μηνὸς) εἰς τὰς 8 τὸ πρωῒ ὡδηγήθην ὑπὸ τοῦ κ. Barker εἰς τὴν μητρόπολιν, ὅπου τὴν συῤῥοὴν τῶν πιστῶν δὲν εὗρον μεγάλην, διότι συνέκειτο ἐξ ἑνὸς σπουδαστοῦ, δύο ἱερέων (canons), ὧν ὁ εἷς ἦν ὁ Pusey, καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ καὶ δύω ἄλλων γυναικῶν. Ὁ αἱρεσιάρχης ἦν μέσης ἡλικίας, ξανθὸς καὶ οὐχὶ γλυκὺς τὴν φυσιογνωμίαν. Κατήρτισε δὲ τὴν αἵρεσιν

μετ' ἄλλων δύω, τῶν ἀδελφῶν Newman, Ὀξωνίων, ὡς ἦν καὶ αὐτός, ἀλλ' ἔμεινε μόνος κεφαλὴ αὐτῆς, διότι ὁ μὲν εἷς Newman προέβη μέχρι τοῦ καθολικισμοῦ, ἐνθουσιώδης αὐτοῦ ὑπέρμαχος γενόμενος, ὁ δ' ἄλλος ἰδίαν ἐπρέσβευσεν αἵρεσιν, ἀποσπασθεὶς τῆς ἀγγλικῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐν Μαγχεστρίᾳ οἰκῶν.

Μὲ ὡδήγησε δὲ ἔπειτα ὁ κ. Barker εἰς τὴν Βοδλεϊανὴν βιβλιοθήκην, ὅπου ἐπρόκειτο νὰ μᾶς συνοδεύσῃ καὶ ἡ νέα Κυρία Pusey, ἀλλ' ἐκωλήθη νὰ ἔλθῃ. Μεγάλως δ' εἵλκυσαν ἐν αὐτῇ τὴν περιέργειάν μου τὰ χειρόγραφα, ἐξ ὧν πεντήκοντα ἦσαν ἐκ τῶν κλαπέντων ἢ ἁρπαγέντων ὑπὸ τοῦ Clarke ἀπὸ τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐν ἄλλοις τὸ λαμπρὸν τοῦ Πλάτωνος, διὰ κεφαλαίων γραφὲν κατὰ τὴν 9ην ἑκατονταετηρίδα ἐπὶ Λέοντος, καὶ τὸ τοῦ Εὐκλείδου, τῆς αὐτῆς ἐποχῆς. Κατέβην δὲ καὶ εἰς τὸ ἄσημον καὶ πενιχρὸν ὑπόγειον, ὅπου διατηροῦνται τ' Ἀρουνδέλια μάρμαρα, ἀλλ' ἐπεφυλάχθην νὰ ἐπισκεφθῶ αὐτὸ τὴν ἐπαύριον μᾶλλον ἐμπεριστατωμένως.

Τὸ γυμνάσιον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου (St John), ὃ περιῆλθον ἔπειτα, ἔχει 50 ἑταίρους, οἵτινες ἐκ τῶν εὐδοκιμωτέρων μαθητῶν ἑνὸς τῶν κατωτέρων σχολείων τοῦ Λονδίνου λαμβανόμενοι, εἰσέρχονται τὸ πρῶτον ὡς μαθητευόμενοι· ὅτε δὲ προβιβασθῶσιν εἰς ἑταίρους, δέκα μόνον εἰσὶν ἔνοικοι, καὶ ἐξ αὐτῶν τρεῖς μόνοι εἰσὶ διδάσκαλοι. Τὸ εἰσόδημα ἑκάστου ἐστὶν 70–75 λιρῶν ἐτησίως, διότι, ὡς ἐν πᾶσι τοῖς γυμνασίοις, ἐστὶν ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐκ κληροδοτημάτων προερχομένην περιουσίαν τοῦ καταστήματος, καὶ τὴν κατὰ τὴν εὐφορίαν καὶ τὰς τιμὰς τοῦ ἔτους αὐξομείωσιν αὐτῆς. Οὕτως ἕκαστος ἑταῖρος τοῦ γυμνασίου τῆς Μαγδαληνῆς ἔχει περίπου ἀνὰ 200 λίρας ἐτησίως, ἕκαστος δὲ τοῦ Christ Church ἀνὰ 60. Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ γυμνασίου τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου περιέχει ἰδίως περίεργα λατινικὰ χειρόγραφα, καὶ εἰς αὐτὴν διατηροῦνται ἱστορικά τινα κειμήλια, οἷον εἰκὼν Καρόλου τοῦ Α' ἧς ἑκάστη γραμμὴ τοῦ προσώπου ἦν στίχος τοῦ Ψαλτηρίου ἢ εὐχή τις, ἀλλ' ἤδη ἐστὶ σχεδὸν ἐξειλημμένη· προσέτι τὸ κάλυμμα

τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Καντερβουργίας, τοῦ φονευθέντος ὑπὸ Κρομβέλου. Ὑπῆρχε δὲ καί τις πρόληψις ἀρχαία παρομαρτοῦσα εἰς τὴν βιβλιοθήκην ταύτην, ὅτι εἷς ἑταῖρος εἶδε ποτὲ τὴν νύκτα τὰ φύλλα ἑνὸς βιβλίου αὐτομάτως στρεφόμενα, καὶ τὸ αὐτὸ διϊσχυρίζετο ὅτι εἶδε καί τις τῶν ἐν τῷ γυμνασίῳ διατριβόντων ἑταίρων ὅτε τὸ ἐπεσκέφθην ἐγώ. Δὲν ἠξεύρω ἂν εἰς ὁμοίαν εὐπιστίαν πρέπει ν' ἀποδώσω ἄλλην τινὰ διήγησιν ἣν ἐνταῦθα μοὶ ἀφηγήθησαν ὡς ἐξιστοροῦσαν ἀληθὲς συμβάν· ὅτι νέα τις ἐπισκεφθεῖσα φίλην οἰκογένειαν εἰς τὴν ἔπαυλίν της, ἠρώτησεν ἐπὶ τοῦ γεύματος τίς ἦν ὁ τυμπανισμὸς ὃν ἤκουσε διερχομένη τὸ δάσος. Τοῦτο δ' ἐπέφερε κατήφειαν εἰς τοὺς οἰκοδεσπότας, διότι πρὸ αἰώνων εἶχε δολοφονηθῆ τυμπανιστής τις ἐν τῷ δάσει ἐκείνῳ, καὶ ἐπιστεύετο ὅτι αὐτὸς ἠκούετο ἔκτοτε τυμπανίζων ὁσάκις ἔμελλε ν' ἀποθάνῃ μέλος τι τῆς οἰκογενείας. Τῷ ὄντι δὲ μετά τινας ἑβδομάδας ἀπεβίωσεν ἡ οἰκοδέσποινα.

Τὸ γυμνάσιον τῆς Μαγδαληνῆς ἔχει ὡραίαν γοτθικὴν ἐκκλησίαν, μετὰ πολυχρόων παραθύρων, καταγλύφων στασιδίων, καὶ μεγίστου κήπου καὶ παραδείσου.

Τὴν δ' ἑσπέραν, προσκληθεὶς ὑπὸ τῆς Κας Bradhow, εἰς τὸ τέϊον εὗρον μόνην τὴν οἰκογένειαν, ἤτοι αὐτὴν μετὰ τῆς μητρός της, Lady Hereford, ἀπογόνων τοῦ Δουκὸς Sussex, καὶ μετὰ τοῦ συζύγου της, ὅστις ἐν τούτοις ἐσπούδαζεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον ἵνα λάβῃ δίπλωμα νομικοῦ, καὶ μετὰ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ. Αἱ κυρίαι ἦσαν ἐξόχου ἀνατροφῆς, ὡμίλουν ἄριστα γαλλικά, καὶ μὲ προσεκάλεσαν διὰ τὴν ἐπαύριον εἰς τὸ πρόγευμα.

Τὴν τετάρτην λοιπὸν μετὰ μακρὸν περίπατον εἰς τὴν μεγάλην καὶ ὑπὸ δενδροστοιχιῶν ὡραίων ὁριζομένην πεδιάδα τοῦ γυμνασίου (Christ Church meadow), ἐπρογευμάτισα παρὰ τῇ Κυρίᾳ Bradhow, καὶ μετὰ τοῦτο ὁ ἐκεῖ παρευρεθεὶς Κος Church μὲ συνώδευσεν εἰς τὴν Βοδλεϊανήν, ὁ δὲ Διευθυντὴς αὐτῆς μοὶ ἔδωκε τὰς κλεῖδας τοῦ ὑπογείου μουσείου, ὅπου μόνος ἐγὼ κατακλεισθεὶς ἐπὶ ὥρας ἐξήτασα καὶ ἐμελέτησα τὰ ἐν αὐτῷ Ὀξώνια ἢ Ἀρουν-

δέλια μάρμαρα, περὶ ὧν ἰδοὺ τί ἔγραψα τότε εἰς τὰς σημειώσεις μου.

1) Τὸ Πάριον. 46 γραμμαὶ μένουν, λίαν ἐξηλειμμέναι. Περίπου τετράγωνον.

2) Σμυρναίων ἐπὶ Σελεύκου. Chandler 26. Γραμμαὶ 103. Ἐπιγρ. δίστηλος.

3) Ἱερόπυτνα. 82 Γραμμαί. Chandl. 27.

4) Ἐπιγραφὴ δίστηλος, πλατεῖα, λίαν ἐξηλειμμένη καὶ δυσανάγνωστος. Ἐπὶ Πτολεμαίου.

5) Τρίστηλος, πλατεῖα, κύρια ὀνόματα.

6) Γυμναστικὴ (ἐπίγραφος).

7) Τιμαὶ εἰς Στράτωνα, Βασιλέα Σιδωνίων. Ὀλ. περίπου 100.

8) Τετράγωνος, μελανή. Μικρὰ γράμματα, 12 γραμμαί. Ὑποπτεύω Μεγαρική.

9) 22 Ἑλληνοῤῥωμαϊκῆς ἐποχῆς.

10) Ψήφισμα καλῶς διατετηρημένον, ἀλλ' ἐπιμελανωμένον, καὶ ἐῤῥιμμένον εἰς γωνίαν ὅπου δυσχερὴς ἡ ἀνάγνωσις αὐτοῦ.

11) Πεντελήσιος λίθος ἑκατέρωθεν γεγραμμένος μικροῖς γράμμασιν (Ἱεροποιοί).

12) Τινὰ μικρὰ ἐπιτύμβια.

13) Τινὲς (περὶ τὰς 90) Λατινικαί.

14) Ἄσημά τινα γλυπτικὰ τεμάχια ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς.

Τοῦ βιβλίου μου, (Α' τόμου τῶν Antiquités Helléniques) ἐπρόσφερα μετὰ ταῦτα ἓν ἀντίτυπον εἰς τὴν Βοδλεϊανὴν βιβλιοθήκην, γράψας τῷ κ. Ray καὶ ἄλλο εἰς τὸν κ. Gaisford, γράψας καὶ πρὸς αὐτόν.

Ἐπεσκέφθην δὲ τέλος καὶ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Christ Church, περιέχουσαν ἀξιολόγους εἰκόνας Ἱσπανῶν ζωγράφων καὶ Ἰταλῶν, ἰδίως τῶν ἀρχαιοτέρων, ὡς τοῦ Giotto, πολλὴν ἔχουσαν ὁμοιότητα μετὰ τῶν ἡμετέρων ἐκκλησιαστικῶν, καὶ μετὰ τοῦτο ἀπῆλθον διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, καὶ ἐπέστρεψα εἰς Λεμιγκτῶνα ὅπου τὴν $^{10}/_{22}$ Σεπτεμβρίου ἡμέραν Κυριακὴν 7ην ὥραν τῆς πρωΐας ἡ Καρολίνα ἔτεκεν υἱόν.

Τὴν δὲ πέμπτην $^{14}/_{26}$ Σεπτεμβρίου, συστάσεις λαβὼν παρὰ τοῦ ποτὲ ἐν Ἑλλάδι βιώσαντος Κου Parish, ἀπῆλθον μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς μου Ζωῆς εἰς Birmingham, πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς πόλεως καὶ τῶν βιομηχανικῶν αὐτῆς καταστημάτων. Ὁ ὀρειχαλκουργὸς Martineau, εἰς ὃν κατ' ἀρχὰς ἀπευθύνθην, μοὶ εἶπεν ὅτι δὲν δύναμαι νὰ ἰδῶ τὰ καθέκαστα τῆς κατεργασίας, διότι ταῦτα εἰσὶν ἀπόῤῥητα· ἀλλ' ὅτε τὸν διεβεβαίωσα ὅτι ἐγὼ βιομήχανος καὶ επομένως ἀντίζηλος αὐτοῦ δὲν ἤμην, τότε, πεισθείς, μοὶ ἔδωκε σύστασιν πρὸς διαφόρους ἐργοστασιάρχας, καὶ οὕτω περιήλθομεν τὸ ὑελουργεῖον τοῦ Rice Harris, ὅπου εἴδομεν τὴν ἐξεργασίαν τῆς πρώτης ὕλης. Ἄμμος ἐκ τῆς νήσου White πλύνεται, καὶ ὀπτουμένη ἐφ' ὑποκαύστου, λαμβάνει χρῶμα ὑποκίτρινον. Εἶτα δὲ ἑνουμένη μετὰ κάλλιος (κόνεως λευκῆς) καὶ silex (κόνεως ἐρυθρᾶς), ῥίπτεται εἰς ὑπερμεγέθη κάμινον, ὅπου μεταβάλλεται εἰς φλογερὸν ὑγρόν, τῆς συστάσεως μέλιτος. Ἐξ αὐτοῦ ὁ ἐργάτης λαμβάνων εἰς τὸ ἄκρον μακροῦ σιδηροῦ σωλῆνος, τὸ φυσᾷ στρέφων τὸν σωλῆνα οὕτως ἐπιδεξίως, ὥστε ἡ φυσαλὶς γίνεται ἰσοπαχὺς πανταχοῦ. Εἶτα δέ, διὰ τῆς προσαρμογῆς σιδηροῦ κανόνος ἢ ἄλλου τινὸς ἐργαλείου, δίδεται αὐτῇ κοπτομένῃ διὰ ψαλλίδος, καὶ προσκολλωμένων τῶν ἀναγκαίων μερῶν, τὸ κατάλληλον σχῆμα, μεθ' ὃ ψυχραίνεται μεταβιβαζομένου βαθμηδὸν εἰς ἀτμοσφαίρας κατωτέρας θερμότητος, διότι, ἂν διὰ μιᾶς ψυχρανθῇ, θραύεται. Τούτου ἔλαβον ἀστείαν πεῖραν ἐκεῖ, ὅτε ὁ διευθυντὴς μετὰ προσποιητῆς φιλοφροσύνης μοὶ προσέφερεν εἰς ἐνθύμημα ὡραῖον ποτήριον ἅμα κατασκευασθέν, ἀλλ' ἐν ᾧ τὸ ἔβλεπον χαίρων πλησίον μου ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἔνθα ἔμενεν ἵνα ψυχρανθῇ, αἴφνης ἐῤῥάγη εἰς θρύμματα, προκαλέσαν ἐμοῦ μὲν τὴν θλίψιν, ἀλλὰ τοῦ διευθυντοῦ τὴν ἱλαρότητα, διότι ἐπίτηδες μοὶ τὸ εἶχε δώσει ἅμα τὸ εἶχε κατ' εὐθεῖαν ἐξαγάγει ἐκ τοῦ κλιβάνου. Ἕκαστον δὲ κατάστημα ἔχει καὶ τὴν αἴθουσαν τῆς ἐκθέσεώς του (showroom), ἔνθα διατηροῦνται δείγματα τῶν ἀρίστων αὐτοῦ προϊόντων καὶ ἐν τῇ τοῦ καταστήματος πολλὰ εἴδομεν σκεύη πολύχροα καὶ ἄλλα δι-

ανθῆ· ἀλλὰ μοὶ ἐῤῥέθη ὅτι τοιαῦτα πλέον δὲν κατεσκευάζοντο, τοὐλάχιστον εἰς τοῦτο τὸ ἐργοστάσιον.

Εἰς ἄλλο δὲ ὑελουργεῖον, τὸ τοῦ κ. Oster εἶδον τὸ δωμάτιον ὅπου ὁ ὕελος, πρὸς στίλπνωσιν, τροχίζεται εἰς τροχοὺς σιδηροῦς πρῶτον, εἶτα λιθίνους, μετὰ ταῦτα μολυβδίνους καὶ τέλος ξυλίνους. Τὰ δὲ διάφορα κοσμήματα ἐνεργάζονται ἄλλοι τροχοί, ὀξεῖαν ἔχοντες τὴν περιφέρειαν, καὶ εἰς διάφορα βάθη χωροῦντες. Θαμβὸς δὲ ἵνα γείνῃ ὁ ὕελος, τροχίζεται ἐντὸς ἄμμου. Ἄλλα δ᾽ ἔργα, οἷον ἀγαλμάτια, χύνονται πρῶτον εἰς τύπον, καὶ ἔπειτα περατοῦνται διὰ τῆς χειρός. Εἰς τὸ δωμάτιον τῆς ἐκθέσεως εἶδον ἐν τούτῳ τῷ καταστήματι δύο πολυτελεστάτας καὶ μεγίστας λυχνίας, δένδρα παριστώσας καὶ παραγγελθείσας ὑπὸ τοῦ Ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἄλλας ὡρισμένας διὰ τὸν πρέσβυν τῆς Ἰνδικῆς Ναπωλίας.

Μετέβημεν ἔπειτα εἰς τοῦ κ. Elkington τὸ γαλβανοπλαστεῖον (electroplate) ὅπου εἰς μεγάλους λέβητας, περιέχοντας νιτρικὸν ὀξύ, καὶ ἐμβαπτομένην μίαν πλάκα ζίγκου, μεταξὺ δύω πλακῶν χαλκῶν, κρεμᾶται λεπτοτάτη λεπὶς χρυσοῦ ἢ ἀργύρου, καὶ τότε πᾶν μετάλλινον ἀντικείμενον βαπτιζόμενον εἰς τὸ μίγμα τοῦτο ἐπιχρυσοῦται ἢ ἐπαργυροῦται ἐν ἀκαρεῖ, ὡς συνέβη εἰς τὴν ἀργυρᾶν ἅλυσον τοῦ ὡρολογίου μου, ἣν φιλοφρόνως, καὶ ἵνα εὐχαριστήσῃ τὴν περιέργειάν μου, ἐβύθισεν ὁ διευθυντὴς εἰς τὸ ὑγρόν, καὶ μοὶ τὴν ἀπέδωκε χρυσῆν. Εἰς τὸ αὐτὸ δὲ κατάστημα καὶ τορρεύονται μετάλλινα ἀγγεῖα, ἰδίως δὲ κρούσεως.

Τέλος ἐπεσκέφθημεν καὶ τὸ ναστοχαρτουργεῖον τοῦ Gennings and Bellidge δυστυχῶς σχολάζον τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ εἴδομεν μόνον τὴν ἔκθεσιν τῶν ὡραίων του προϊόντων.

Μετὰ τὴν μεσημβρίαν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας, ὁδηγήσας εἰς τὸν σιδηρόδρομον τὴν Ζωήν, ἀπερχομένην πρὸς συγγενεῖς εἰς Leechfield, ἐπέστρεψα ἐγὼ εἰς Λεμιγκτῶνα· καὶ τὴν ἐπαύριον, ἀφ᾽ οὗ παρευρέθην εἰς τὴν πανηγυρικὴν γεφύρωσιν εὐρείας ὁδοῦ τῆς πόλεως, ὑπὲρ ἣν, εἰς ἱκανὸν ὕψος, ἔμελλε νὰ διέρχηται ὁ σιδηρόδρο-

μος, ἐπεσκέφθην αὖθις, ἵνα τὸν εὐχαριστήσω διὰ τὴν σύστασίν του, τὸν κ. Parish, ὅστις μοὶ ὑπεσχέθη βιβλίον ὃ συνέγραψε περὶ τῆς Ἑλληνικῆς διπλωματίας, εἰπών μοι ὅτι ἀγωνίζεται πρὸ τριάκοντα ἐτῶν πῶς νὰ ἑνώσῃ τὸν Μωαμεθανισμὸν μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ ὅτι πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου θὰ μοὶ δώσῃ ὁδηγίας περὶ τῆς διαγωγῆς ἣν πρέπει νὰ τηρήσῃ ὁ βασιλεὺς Ὄθων.

Ἐπὶ μακροῦ δὲ περιπάτου μετὰ τοῦ κ. Σκὴν εἰς τὸ 3 μίλια ἀπέχον ὡραῖον χωρίδιον Tetchbrook, μοὶ διηγήθη ὁ πενθερός μου τὰ κατὰ τὸν γαμβρόν του, ἄνδρα τῆς ἀδελφῆς του, Λόρδον Glangery, ὅστις διάδοχος τῶν ποτὲ **Κυρίων τῶν νήσων** (Lords of the Iles), ἀφ' ὧν ἀφῄρεσε τὴν κυριαρχίαν Ἰάκωβος ὁ Δ' τῆς Σκωτίας, ἀνὴρ δὲ τὸν χαρακτῆρα ὁρμητικὸς καὶ ὀξύθυμος, ὅτε ποτέ τις, τὴν κληρονομίαν ἐκείνην ἀντιποιούμενος καὶ αὐτός, ἐξέδωκε περὶ τούτου διατριβήν, τότε ὁ Glangery, δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἀγρυπνήσας, ἔγραψεν ἀπάντησιν βιαιοτάτην καὶ λίαν προσβλητικήν, ἣν τὸ πρωῒ ἀνέγνω τῷ κ. Σκήν, ἐρωτήσας τὴν γνώμην του.

Ἡ κρίσις ὅμως τοῦ νοήμονος πενθεροῦ μου ἦν νὰ τὴν ῥίψῃ εἰς τὸ πῦρ, καὶ ὁ κ. Glangery ἀμέσως τὴν ἔῤῥιψε, καὶ ἀντ' αὐτῆς ἔγραψεν ὁ κ. Σκὴν μετριοπαθεστέραν, δι' ἧς ἡ ἔρις ἔληξεν. Ἦν δὲ τραγικὸν τὸ τέλος τοῦ Λ. Γλαγγέρη. Θελήσας νὰ ἐπισκεφθῇ ποτὲ δι' ἀτμοπλοίου μετὰ τῶν δύω του θυγατέρων τὸν κ. Σκὴν εἰς τὴν ἐξοχήν του, προσώκειλεν εἰς προβλῆτα βράχον καὶ ὀρεσίβιος Σκῶτος, λαβὼν εἰς τὴν ῥάχιν του, ἔσωσε τὴν μίαν τῶν θυγατέρων, τὴν δ' ἄλλην φέρων ὁ κ. Glangery ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ αὐτός, ἐκτύπησε τὴν κεφαλὴν εἰς λίθον, καὶ ἀφ' οὗ ἀπέθεσε τὸ ἀγαπητόν του φορτίον εἰς τὴν ὄχθην, μετὰ μίαν ὥραν ἐξέπνευσε. Τὸν ἐνεταφίασαν δὲ μεγαλοπρεπῶς διὰ νυκτὸς κατὰ τὰ ἀρχαῖα αὐτῶν ἔθιμα οἱ ὀρεινοί, ὡς ἕνα τῶν ἡγεμόνων των, καὶ ὡς μοὶ ἔλεγεν ὁ κ. Σκήν, ἀπαράμιλλον ἦν τὴν νύκτα ἐκείνην τὸ θέαμα τῆς λαμπρᾶς εἰς τὸ φῶς τῶν λαμπάδων διαβάσεως τοῦ ποταμοῦ.

Αδελφὸς δὲ τοῦ κ. Glangery ἦν ὁ στρατηγὸς Macdonald,

ὅστις διώκει ὀχύρωμα ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Βατερλώ, καὶ εἰς ὃν ὁ Λόρδος Βέλλιγκτον ἔπεμψε τὸ ἀφιέρωμα 500 λιρῶν, τὸ ὑπό τινος προσδιορισθὲν δι' ὃν ἤθελε κριθῇ ὡς ὁ ἀνδρειότερον πολεμήσας εἰς ἐκείνην τὴν μάχην, ὁ δὲ κ. Macdonald ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ τὸ διανεμηθῇ μεθ' ἑνὸς λοχίου, ὅστις ἐπολέμει πλησίον του.

Τῇ 21 Σεπτεμβρίου μετέβην μετὰ τῆς γυναικαδέλφης μου Φιλισῆς καὶ τοῦ Κλέωνος εἰς Guyscliff, ὅπου καθ' ὁδὸν μᾶς προϋπήντησεν ἡ Miss Persy, νέα χαριεστάτη τὴν βασίλισσαν Ἀμαλίαν ὁμοιάζουσα, καὶ πολυμαθής, ἐκδοῦσα ἤδη μετάφρασιν γερμανικοῦ μυθιστορήματος, καὶ ἀσχολουμένη εἰς ἄλλην μετάφρασιν τῆς Ἱστορίας τοῦ Σικελικοῦ Ἑσπερινοῦ ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ. Αὐτὴ μᾶς ὡδήγησεν εἰς ὑπόγειον εἰς βράχου πλευρὰν ἀνοιγόμενον, ἔνθα ἐκ δύω ὀπῶν μεγάλου ὁριζοντίου λίθου ἀναβλύζει καθαρὸν καὶ ψυχρότατον ὕδωρ. Μᾶς διηγήθη δ' ὅτι, κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, Guy, ὁ κύριος τοῦ Warwick, ἀφ' οὗ, φονεύσας δράκοντας καὶ ἄλλα μεγαλουργήσας, ἀπῆλθεν εἰς Παλαιστίνην, καὶ μετὰ ἔτη πολλὰ ἐπέστρεψε ἐρημίτης, κατεκλείσθη εἰς τὸ ὑπόγειον σπήλαιον, οὐ μακρὰν τοῦ οἴκου του, καὶ ἔζη ἄγνωστος ἐξ ἐλεῶν τῆς ἀγνοούσης αὐτὸν συζύγου του, καὶ ἥτις τὸν ἀνεγνώρισε μόνον ἐπὶ τοῦ θανάτου του, καὶ ἔκτισε τὴν ἐκκλησίαν καὶ τοὺς οἴκους ἐπὶ τοῦ ἔτι σωζομένου σπηλαίου. Τὸ ἐμβαδὸν αὐτοῦ ἐστὶ μικρόν, περιέχει δὲ ἀρχαιοτάτην ἐπιγραφήν, ἣν οὐδεὶς ἐξήγησεν, ἥτις δ' ἀνεγνωρίσθη ὡς Σαξωνική. Γνωστὸν δ' ἐστὶν ὅτι ἡ ἐκκλησία, ὡς νῦν ἔχει, ὑπῆρχε καὶ ἐπὶ Ἐρρίκου τοῦ Ε'.

Διὰ λαμπρῶν δενδροστοιχιῶν παρὰ τὸν Avon προσήλθομεν εἰς τὴν οἰκίαν, ἥτις μετέχει ἀρχιτεκτονικῆς πάντων τῶν αἰώνων, καὶ κοσμεῖται πολυτελέστατα. Ἐκεῖ δὲ παρουσιάσθην εἰς τὸν Κον καὶ τὴν Καν Persy, τὸν μὲν ἔγγονον τοῦ Δουκὸς τῆς Νορθουμβερλάνδης, τὴν δὲ σύζυγον αὐτοῦ, περίεργον ἔχουσαν τὴν καταγωγήν. Ὁ πάππος αὐτῆς, κ. Greathead, εἶχεν υἱὸν μονογενῆ, ὅστις ἐλευθεριωτάτην λαβὼν ἀνατροφήν, ἐξεῖχε καὶ εἰς τὴν ζωγραφικήν, καὶ ἅπαξ μόνον ἐμακρύνθη τῆς πατρικῆς οἰκίας, ἵνα ἐπισκεφθῇ

τὰς Βρυξέλλας καὶ τὰς ἐκεῖ πινακοθήκας. Παρέτεινεν ὅμως τὴν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ διαμονήν του, καὶ πολλάκις μετακαλούμενος δὲν ἐπέστρεφε, μέχρις οὗ οἱ γονεῖς του, μαθόντες ὅτι ἠσθένει βαρέως, ἔσπευσαν πρὸς αὐτὸν ἀλλὰ δὲν τὸν ἐπρόφθασαν, εἶχεν ἀποβιώσει. Ἀπηλπισμένοι ἡτοιμάζοντο νὰ ἐπιστρέψωσιν ὅτε εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Βρυξελλῶν ἀπήντησαν κατὰ τύχην νέαν γυναῖκα φέρουσαν εἰς τὰς ἀγκάλας κοράσιον, καὶ εἰς τοῦτο ἐνόμισαν ὅτι εἶδον αὐτὴν τὴν εἰκόνα τοῦ υἱοῦ των. Ἐρευνήσαντες δ' ἀνεκάλυψαν ὅτι τῷ ὄντι σύζυγός του ἦν ἡ νέα γυνή, καὶ τὸ κοράσιον ἐκείνου θυγάτριον, δι' ὃ παρέλαβον αὐτὸ μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὸ ἀνέθρεψαν. Αὕτη ἐστὶν ἡ Κα Persy. Πᾶσα δ' ἡ οἰκία ἐστὶν ἀνάπλεως ἔργων τοῦ δυστυχοῦς νεανίου, καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἀντίγραφον μεγάλης εἰκόνος τοῦ Κοῤῥηγίου, ὃ εἰργάζετο ἐν Βρυξέλλαις, καὶ ἄλλη μεγίστη πρωτότυπος σύνθεσις, φρικτῶς ὡραία, παριστῶσα αὐτοχειριασθέντα, παρ' αὐτῷ καθημένην τὴν ἀπελπισίαν, καὶ στρατιώτας καὶ ἱππότας εἰσορμῶντας καὶ τὸ θέαμα βλέποντας μετὰ φρίκης. Ἡ εἰκὼν αὕτη, δι' ἣν προξενεῖ ἐντύπωσιν, μένει πάντοτε κλειστὴ ὑπὸ ξύλινον παραπέτασμα, καὶ ἀνοίγεται μόνον ὅτε πρόκειται νὰ δειχθῇ. Ἀφ' οὗ δ' ἐνταῦθα ἐπρογεύθημεν, ἐπεστρέψαμεν εἰς Λεμιγκτῶνα, ὅπου τὸ ἑσπέρας ἔφερον τὸν Κλέωνα καὶ τὸν ἐξάδελφόν του Grierson νὰ ἴδοῦν ἀστρονομικὰς ἐκθέσεις καὶ dissolving views.

Τὴν 23 Σεπτεμβρίου (5 Ὀκτ.) ἀπῆλθον αὖθις εἰς μακρὸν περίπατον μετὰ τοῦ κ. Σκὴν εἰς Asleton, εἰς οὗ τὴν ἐκκλησίαν εἴδομεν ἐν τῇ περιοχῇ μεγίστην κέδρον, καὶ ὁ κ. Σκὴν μοὶ εἶπεν ὅτι 2 μίλια ἔξω τῆς Ὀξωνίας, παρ' ἐκκλησίαν τοῦ ιϐ' αἰῶνος, ὑπάρχει κέδρος ὁμῆλιξ τῆς ἐκκλησίας καὶ διάμετρον ἔχουσα 30 ποδῶν! καὶ μοὶ διηγήθη ὅτι ὑπῆρχε τὸ πάλαι διάταξις νὰ φυτεύωνται τὰ δένδρα ταῦτα εἰς ὅλα τὰ νεκροταφεῖα, διότι ἐκ τῶν κλάδων αὐτῶν κατεσκευάζοντο τόξα.

Ἀνεξάντλητος δὲ πάντοτε εἰς διηγήσεις, ἐπὶ τῶν περιπάτων τούτων ὁ κ. Σκὴν πολλὰ μοὶ ἔλεγε καὶ περὶ τοῦ ἀρχαίου καὶ πιστοῦ του φίλου, τοῦ Βαλτερσκώτου, ὅστις καὶ τὸ Β' ᾆσμα τῆς ***Λευ-***

κῆς Κυρίας (White Lady) ἀφιέρωσεν αὐτῷ τῷ κ. Σκὴν, καὶ ὀνομαστὶ μνημονεύει αὐτοῦ ἐν ἑνὶ τῶν πρώτων στίχων τοῦ ᾄσματος τούτου. Μοὶ διηγεῖτο ὅτι συνυπηρέτει εἰς τὸ αὐτὸ ἱππικὸν τάγμα τῆς ἐθνοφυλακῆς, ὁ μὲν Βαλτερσκὼτ ὡς καταλυματίας, ὁ δὲ κ. Σκὴν ὡς ἀξιωματικός. Καί ποτε, ὅτε ἐπὶ πορείας οἱ στρατιῶται εἶχον πεζεύσει, ὁ μυθιστοριογράφος, ἐφευρετικὸς πάντοτε, ἤρχισε νὰ τοῖς διηγεῖται ὅλως πλαστὴν ἱστορίαν, ὅτι ποτὲ ἐπὶ ἄλλης πορείας, ἐπελθούσης βροχῆς, ὁ κ. Σκὴν κατέβη τοῦ ἵππου του καὶ ἐχώθη δῆθεν πρὸς προφύλαξιν εἰς τὴν σκευοφόρον ἅμαξαν, καὶ οὕτω πρὸς κοινὴν ἔκπληξιν μετεκομίσθη εἰς τὴν πόλιν. Ἡ δ' ἐπινόησις αὕτη τοσοῦτον θορυβώδη γέλωτα διήγειρε μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν, ὥστε οἱ ἵπποι τρομάξαντες ἀφηνίασαν καὶ ὥρμησαν πρὸς τὴν παραλίαν, καὶ ἐχρειάσθη, κατὰ διαταγὴν τοῦ λοχαγοῦ, ὁ σαλπιγκτὴς νὰ σαλπίσῃ τὸ ἀνακλητήριον ἵνα ἐπιστρέψωσιν. Ἄλλο παράδειγμα τῆς εὐχερείας μεθ' ἧς διεσκεύαζε διηγήματα μοὶ ἀνέφερεν ὅτι ἀπήντησάν ποτε ναύτην, γνώριμον τοῦ κ. Σκὴν, ὅστις τοῖς εἶπεν ὅτι εἰς πλοῦν εἰς τὸν πόλον τὸ πλοῖόν του εἶχε συντριβῆ μεταξὺ δύω πάγων, αὐτὸς δ' ὅτι ἐσώθη πλέων ἐπὶ πάγου ἔχοντος μόλις ἐπιφάνειαν τραπέζης μικρᾶς· τὴν δ' ἑσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ Βαλτερσκὼτ ἐν συναναστροφῇ διηγήθη περιεργότατον διήγημα καὶ λίαν ἐνδιαφέρον, ἐπὶ ταύτης τῆς βάσεως ὁλόκληρον στηριζόμενον. Τοσοῦτο δ' ἦν τὸ μνημονικόν του, ὥστε ἀκούσας ποτὲ ἀπαγγελλομένην τὴν «Ἐλεονώραν» τοῦ Βύργερ, κατώρθωσε νὰ τὴν ἐπαναλάβῃ ἐκ στήθους ὁλόκληρον.

Τὴν Τρίτην 26 Σεπτεμβρίου (8 Ὀκτ.) ἐπεχείρησα εἰς τὰς 7 τὸ πρωῒ τελευταίαν ἐκδρομὴν ἐκ Λεμιγκτῶνος, τὴν εἰς Nuncanton. Ἀλλ' ἐξ ἀπροσεξίας τοῦ σιδηροδρομικοῦ φύλακος, μετὰ μίαν ὥραν ἔφθασα ἀλλαχοῦ, εἰς Rugby, ἔνθα $1\,^1/_2$ ὥραν ἠναγκάσθην νὰ περιμείνω. Μεθ' ἑτέραν δ' ὥραν διῆλθον δι' Atherstone, καὶ ἐκεῖ ἐπὶ γραφικοῦ λόφου εἶδον μεγάλην ὡραίαν οἰκίαν, τὴν τοῦ ἐν Ἑλλάδι μακρὸν διατρίψαντος πλουσίου Bracebridge, καὶ ἐν τέταρτον περαιτέρω διῆλθον διὰ τῆς ἀρχαιοφανοῦς πόλεως Tam-

worth, ἣν ποικίλη φύσις περικοσμεῖ καὶ εἰς ἣν ᾤκει ὁ Sir R. Peel. Περὶ τὰς 11 ἔφθασα εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ Lichfield, καὶ διὰ λεωφορείου ἐλθὼν εἰς τὴν πόλιν, μετέβην ἐφ' ἁμάξης εἰς τὸ ἓν μίλιον μακρὰν κείμενον ἀγροκήπιον Abnolls τῆς Κας Griesley, ἧς ἡ ἐπίσκεψις ἦν ἐντὸς τοῦ δρομολογίου μου τῆς ἡμέρας. Δι' ἀλσῶν καὶ δενδροστοιχιῶν προσῆλθον εἰς τὴν εὐπρεπῆ οἰκίαν, κειμένην ἐπὶ κορυφῆς λόφου, καὶ ἐκεῖ μὲ ὑπεδέχθησαν ἡ οἰκοδέσποινα μετὰ τῆς θυγατρός της, καί τινος φίλης αὐτῆς μετὰ παιδαγωγοῦ. Εἶτα δ' ἐπῆλθε καὶ ὁ οἰκοδεσπότης, ἱερεύς, περίπου πεντηκοντούτης, εὔρωστος καὶ φαλακρός, συγγραφεὺς διαφόρων θρησκευτικῶν διηγημάτων, καί, ἐν ἄλλοις, τῆς «Πολιορκίας τοῦ Lichfield ὑπὸ Κρομουέλλου». Οὗτος, μετὰ τῶν κυριῶν, μᾶς ὡδήγησεν εἰς τὴν παρὰ τῷ ποταμῷ κειμένην μητροπολιτικὴν ἐκκλησίαν, ἥτις θεωρεῖται ὡς μία τῶν ὡραιοτάτων τῆς Ἀγγλίας, ἔχει δὲ τὸν ῥυθμὸν γοτθικόν, μετὰ παραθύρων ποικιλοβαφῶν, καὶ πολλῶν κοσμημάτων μεταγενεστέρων, περιγεγλυμμένους δ' ἐπὶ τοῦ ἔξω τοίχου τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας.

Ἐκ Lich field δὲ μ' ἔφερεν ἡ οἰκογένεια διὰ σιδηροδρόμου εἰς τὸ μὴ εὑρεθὲν τὸ πρωΐ Nuncanton, ὅπου περιελθόντες τὴν πόλιν ἐπρογεύθημεν, καὶ ἐκεῖθεν μεταβάντες εἰς Coventry ἐπεσκέφθημεν ἓν μέγα ταπητουργεῖον, καὶ εἶδον ἐν αὐτῷ ὅτι τὰς τῶν ἀρίστων χρωμάτων μετάξας, ὡς καὶ τοὺς σχεδιαστὰς τὸ κατάστημα φέρει ἐκ Γαλλίας, ἀναγνωρίζον τῆς Γαλλικῆς φιλοκαλίας τὴν ὑπεροχήν. Περιελθόντες δὲ τὴν πόλιν, ἀρχαίαν καὶ ἱκανῶς μεγάλην, ἐπεσκέφθημεν καὶ τὴν εὐρεῖαν καὶ περικαλλῆ ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας, St Mary, τοῦ 17ου αἰῶνος, ἔχουσαν κωδωνοστάσιον ἐπίσημον διὰ τὸ ὕψος καὶ τὴν εὐρυθμίαν αὐτοῦ. Κατὰ δὲ τὴν ἀγοράν, εἰς τὴν στρογγύλην γωνίαν μιᾶς οἰκίας, εἴδομεν εἰς τὸν δεύτερον ὄροφον τετράγωνον κοίλωμα μέλαν, ὡς παράθυρον ἀνοικτόν, καὶ ἐξ αὐτοῦ προεῖχεν ὁμοίωμα κεφαλῆς μελαίνης καὶ δυσειδοῦς. Ἐρωτήσας δ' ἔμαθον ὅτι ἡ κεφαλὴ ἐστὶν ἡ τοῦ Pipping Tom (**κατασκοπεύοντος** Θωμᾶ), περὶ οὗ ὑπάρχει ἡ παράδοσις, ὅτι ἠθέλησέ

ποτε τυραννικὸς δεσπότης τοῦ Κοβεντρῆ νὰ ἐπιβάλῃ ἔκτακτόν τινα φόρον εἰς τὴν πόλιν, κηρύξας ὅτι θὰ τὸν ἐχάριζε μόνον, ἂν ἡ πόλις ἔδιδε δέκα τῶν κατοίκων αὐτῆς νὰ κρεμασθῶσιν. Ἡ φιλάνθρωπος σύζυγός του Godeiva τὸν παρεκάλει ν' ἀποστῇ τῆς ὠμῆς ταύτης ἀποφάσεως, ἀλλ' ἀνένδοτος ἐκεῖνος ἀπεκρίθη ὅτι θὰ ἐνέδιδε μόνον ἂν ἡ Godeiva ἀπεφάσιζε νὰ περιέλθῃ πᾶσαν τὴν πόλιν γυμνή. Αὕτη δὲ μεθ' ἡρωϊκῆς αὐταπαρνήσεως συγκατετέθη εἰς τοῦτο, καὶ οἱ πολῖται, τὴν ἀφοσίωσιν αὐτῆς μετὰ θαυμασμοῦ εὐλαβούμενοι, συνεννοήθησαν ἵνα πάντες κλείσωσι τὰ παράθυρά των, καὶ οὐδεὶς φανῇ εἰς αὐτά, ὃ καὶ θρησκευτικῶς ἐξετέλεσαν· μόνος δὲ ὁ Tom, ὑπὸ ποταπῆς περιεργείας νυσσόμενος παρέβη τὴν συμφωνίαν καὶ ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ὁδόν· ἀλλ' ἐν τῷ ἅμα ἐτυφλώθη, καὶ οὐδεὶς ἔκτοτε τῷ προσωμίλησε. Τούτου λοιπὸν ἐστὶν ἡ μέλαινα κεφαλή.

Κατὰ τὴν 7ην δὲ ὥραν τὸ ἑσπέρας ἐπανήλθομεν εἰς Lichfield, καὶ ἐγὼ ἐκεῖθεν εἰς Λεμιγκτῶνα, ὅπου διέμεινα ἔτι ὅλον τὸν μῆνα, εἰς ἀναγνώσεις ἰδίως ἐπιδιδόμενος, καὶ ἐν ἄλλοις εἰς τὴν τῆς ἀξιολόγου συλλογῆς τῶν περὶ συμφωνίας τῶν ἐπιστημῶν μετὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ὁμιλιῶν τοῦ ὃν προανέφερα Wisemann.

Εἰς τὸν ἐν Λονδίνῳ ἡμέτερον πρόξενον κ. Ἀλ. Ἰωνίδην εἶχον γράψει, ζητήσας παρ' αὐτοῦ ν' ἀναδεχθῇ ἐκ τῆς κολυμβήθρας τὸν ἀρτιγέννητόν μου υἱόν. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἔλαβον ἐπιστολήν του, προθύμως συγκατατιθεμένου, τῇ $^{2}/_{14}$ Ὀκτωβρίου ἡμέρᾳ Δευτέρᾳ, ἀποχαιρετήσας τοὺς ἐν Λεμιγκτῶνι συγγενεῖς, ἀπῆλθον περὶ τὰς 10 $^{1}/_{2}$ μετὰ τῆς Καρολίνας καὶ τοῦ βρέφους, καὶ εἰς τὰς 3 $^{1}/_{2}$ ἀφιχθέντες εἰς Λονδῖνον, κατελύσαμεν εἰς τὸ γνωστόν μας ξενοδοχεῖον τοῦ Terminstreet.

Εἰς πρώτην ἐπίσκεψιν μετέβην παρὰ τῷ Dr Wondsworth, prebent of Westminster, τὸν ἀνεψιὸν τοῦ ὁμωνύμου ἐπιφανοῦς ποιητοῦ, ἑλληνιστὴν αὐτὸν καὶ ἀρχαιολόγον, μεθ' οὗ εἶχον ἄλλοτε ἀλληλογραφήσει, διότι μοὶ εἶχε πέμψει τὸ ὡραῖόν του σύγγραμμα περὶ Ἀθηνῶν, ἀλλὰ μοὶ ἐδόθη παρ' αὐτῷ ἡ ἐν Ἀγγλίᾳ συνήθης, τοῖς ξένοις ὅμως πάντοτέ πως ψυχρὰ φαινομένη ἀπάντησις, ὅτι

«δὲν εὐκαιρεῖ νὰ δεχθῇ» (he is engaged). Συνεδειπνήσαμεν δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην μετὰ τοῦ γαμβροῦ μου Rosen, ἐπιδιδομένου τότε εἰς κατεργασίαν τοῦ πολὺ μετὰ ταῦτα ἐπιτυχόντος σχεδίου του, τοῦ νὰ προικίσῃ διὰ σιδηροδρόμου τὴν εἰσέτι στερουμένην αὐτῶν Σουηδίαν. Ἐπὶ τοῦ γεύματος δ' ἐκείνου ἐν τῷ ξενοδοχείῳ ἐνόησα τὸ τοῦ Δουκὸς τῆς Γραμμόντης εἰπόντος ὅτι δὲν ἀγαπᾷ τὴν Ἀγγλίαν, διότι ἔχει τριάκοντα θρησκεύματα καὶ ἓν μόνον καρύκευμα!

Τὴν δ' ἐπαύριον εἰς τὰς 9 $^1/_2$ ἐπανέλαβον τὴν ἐπίσκεψίν μου εἰς τοῦ κ. Wondsworth, ὅστις τότε φιλοφρονέστατα μὲ ἐδέχθη. Ἀφ' οὗ δὲ πολλὰ ὡμιλήσαμεν περὶ Ἑλλάδος, καὶ τῷ ἐξέφρασα πόσον ἐξετίμησα τὸ περὶ Ἀθηνῶν βιβλίον του, μεταβαίνων εἰς ἄλλην ὑπόθεσιν:

— Διετρίψατε, μοὶ εἶπεν, ἱκανὸν χρόνον ἐν Ἀγγλίᾳ. Δὲν μοὶ λέγετε πῶς κρίνετε περὶ τῆς ἐκκλησίας μας;

— Τίνος ἐκκλησίας σας; τὸν ἠρώτησα.

Τότε μὲ ἠτένισε τὸ πρῶτον μᾶλλον ἐκπληττόμενος. Εἶτα δὲ ὡς ἐννοήσας τί ἤθελον νὰ εἰπῶ,

— Ἔχετε δίκαιον, μοὶ ἀπήντησε γελῶν. «Ναί, ἀληθῶς, τοῦτο ἐστὶν ἡ μεγάλη καὶ ἀληθὴς συμφορὰ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας, ἡ ἔλλειψις ἑνότητος καὶ συνεννοήσεως».

— Ἥτις, τῷ ἀπεκρίθην, κατ' ἐμὴν κρίσιν, ἂν ἑτερόδοξος πρόληψις δὲν τὴν ἀπατᾷ, προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ πρώτη βάσις αὐτῆς ἔχει τι τὸ ἐπισφαλές. Ὅτε εἴδατε τὴν ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν πᾶν ὅριον ὑπερβαίνουσαν, μέχρι καὶ τοῦ ν' ἀναγνωρίσῃ ἄπταιστον τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς, δυνάμενον ἑπομένως ὅ,τι καὶ ὅπως θέλει νὰ μεταβάλλῃ καὶ νεωτερίζῃ, τότε ἐννοῶ ὅτι ὑμεῖς οἱ ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ ὑπὲρ τῆς θρησκείας κηδόμενοι, ἐφοβήθητε τὸν κίνδυνον ὃν αὕτη ἐκ τούτου διέτρεχε, καὶ διεμαρτυρήθητε. Ἀλλὰ τότε νομίζω ὅτι ἀντὶ εἰς τὴν ἣν ἐφοβεῖσθε αὐθαιρεσίαν τοῦ Πάππα ν' ἀντικαταστήσητε τὴν αὐθαιρεσίαν ἑκάστου ἀτόμου, καὶ εἰς τὸ ἄπταιστον ἐκείνου, τὸ ὑφ' ἑκάστου ἐκλαμβανόμενον ἄπταιστον τῶν ἰδίων αὐτοῦ φιλοσοφικῶν δοξασιῶν,

ὠφείλετε θαῤῥούντως νὰ εἰσέλθητε εἰς τὴν ὁδὸν εἰς ἣν ἡμεῖς ἐνεμείναμεν, θεωροῦντες ὅτι διὰ πάντα Χριστιανὸν ὑποχρεωτικὸν ἐστὶ πᾶν ὅ,τι παρεδέχθη καὶ ἀνεκήρυξε τὸ σύνολον τοῦ χριστιανισμοῦ, ἤτοι αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, καὶ ὅτι μόνη πάλιν οἰκουμενικὴ σύνοδος, δηλαδὴ οἱ πάντα ὁμοῦ τὸν χριστιανισμὸν ἀντιπροσωπεύοντες, δικαιοῦται ν' ἀλλοιώσῃ καὶ τὸ ἐλάχιστον ὃ ἐκεῖναι ἐθέσπισαν. Μέχρι τούτου τοῦ σημείου, νομίζω, ἔπρεπε νὰ ὀπισθοδρομήσητε, ὅτε ἐβλέπατε τοὺς καθολικοὺς εἰς ὁδὸν χωροῦντας, ἥτις σᾶς ἐφαίνετο κινδυνώδης, καὶ οὐχὶ περαιτέρω. Ἐδικαιοῦσθε, ὡς φρονῶ, νὰ ἐπανέλθητε εἰς τὰ δεδογμένα, ὧν ἐφοβεῖσθε τὴν ἀνατροπήν, οὐχὶ ὅμως καὶ περαιτέρω, οὐδὲ ἐλέγχοντες τοὺς καθολικοὺς δι' ἀνατροπὴν αὐτῶν ν' ἀνατρέψητε αὐτὰ καὶ ὑμεῖς. Ζητοῦντες νὰ ἐπανέλθητε εἰς τὴν **ἀρχικὴν ἐκκλησίαν** παρὰ τὰ νενομοθετημένα ὑπὸ τῶν συνόδων, ὠπισθοδρομήσατε ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα, καί τινα ὑμέτερα δόγματα ἐζήτησαν νὰ προσαναβῶσιν εἰς τὴν ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν, ἥτις ὅμως δὲν ὑπῆρχε, διότι οἱ ἀπόστολοι ἐστάλησαν ἵνα θέσωσι τὰ πρῶτα θεμέλια ἐφ' ὧν μετὰ ταῦτα αἱ σύνοδοι ᾠκοδόμησαν τὴν ἐκκλησίαν. Τῆς βάσεως τῶν συνόδων ἐκλιπούσης, ἐστήριξεν ἕκαστος τὴν ἐξήγησιν τῶν θείων λόγων καὶ τὴν πίστιν αὐτοῦ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ κρίσιν καὶ φιλοσοφίαν, καὶ οὕτως, ἀντὶ μιᾶς ἐκκλησίας, προέκυψαν παρ' ὑμῖν τόσαι, ὅσοι οἱ περὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα θέλοντες ν' ἀσχολῶνται.

Ὁ Κ. Οὐορτσὸρθ ἔμεινεν ἐπί τινας στιγμὰς σιγῶν καὶ ὡς εἰς σκέψεις βεβυθισμένος. Εἶτα δὲ μοὶ εἶπεν·

— Ἀναγνωρίζω ὅτι ἔχετε δίκαιον ἐν πολλοῖς. Ὁ Καλβῖνος τῷ ὄντι ἀπετάθη τότε εἰς τὸν ὑμέτερον Πατριάρχην ὅτε ἀπεσπάσθη ἀπὸ τῶν καθολικῶν· ἀλλ' ὁ Πατριάρχης, διατελῶν ἤδη ὑπὸ τοὺς Τούρκους, ἐφοβήθη ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὴν ἐπιστολήν του.

Εἶτα δὲ μετὰ τὸ τέλος τῆς συνδιαλέξεως μὲ προσεκάλεσεν ἂν ἤθελον τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἡμέραν νὰ ἔλθω νὰ γευματίσω παρ' αὐτῷ, καὶ ὅτε ἀνεχώρουν μοὶ προσέφερεν ἓν νεοέκδοτον φυλλάδιόν του περὶ ἐπιγραφῶν τῆς Πομπηίας.

Ἀπελθὼν δ' ἐκ τοῦ Οὐεστμίνστερ, ἀφ' οὗ περιέτρεξα βιβλιοπωλεῖά τινα, καὶ ἐπεσκέφθην τὸν πρόξενον ἡμῶν κ. Ἰωνίδην, ὃν ὅμως δὲν εὗρον, ἀλλὰ μόνον τὸν Ἄγγλον σύντροφόν του ὁμιλοῦντα ἄριστα τὴν Ἑλληνικήν, μετέβην μετὰ τῆς Καρολίνης εἰς τὸ Βρετανικὸν μουσεῖον, οὗ περιετρέξαμεν ἰδίως τὰς Αἰγυπτιακάς, Ἀσσυριακάς, Λυκιακὰς καὶ Ἑλληνικὰς αἰθούσας, τὴν τῶν Αἰγυπτιακῶν κοσμημάτων καὶ κεράμων καὶ τὴν τῶν Ἑλληνικῶν ἀγγείων. Μεταξὺ τούτων τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἵλκυσε πρὸ πάντων τὸ ὑελουργὲς τῆς Πορτλάνδης, ὡραῖα ἔχον, ὡς γνωστόν, λευκὰ ἀνάγλυφα ἐπὶ κυανῆς βάσεως. Τούτου μετ' ἐκπλήξεως ἐμάθομεν τότε τὰς τελευταίας ἀπιστεύτους περιπετείας. Εἰς τὸ μουσεῖον εἶχε δοθῆ εἰς παρακαταθήκην ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου του. Ἡμέραν δέ τινα εἷς τῶν ἀπειραρίθμων συῤῥεόντων εἰς ἐπίσκεψιν καὶ θαυμασμὸν αὐτοῦ, ἐν ᾧ τὸ ἐθεώρει, ἔλαβε λίθον ὃν ἔκρυπτεν ὑπὸ τὸν μανδύαν του, τὸν ἐσφενδόνησεν ἐπ' αὐτό, καὶ τὸ κατέρριψεν εἰς θρύμματα. Ὁ ἄνθρωπος πιθανῶς ἦτο παράφρων· ἄλλη ἐξήγησις δὲν ἐδύνατο νὰ δοθῇ εἰς τὸ ἔγκλημά του. Καὶ τὸ μὲν θαυμαστόν, ὅτι δι' ἀκατανοήτου δεξιότητος τὰ τρίμματα συνεκολλήθησαν πάλιν καὶ ἀπετέλεσαν ἄρτιον τὸ ἀγγεῖον, ὥστε εἰς ἡμᾶς κἂν ὑπῆρξεν ἀδύνατον ν' ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ἦτο συντετριμμένον· μόνη δ' ἡ βάσις αὐτοῦ δὲν προσετέθη εἰς τὴν ἀνακαίνισιν, διότι εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ὡς μὴ οὖσα ἀρχαία. Τὸ δ' ἄλλο περίεργον ὃ ἐμάθομεν ἦν ὅτι ὁ δράστης τοῦ ἐγκλήματος κατεδικάσθη μόνον εἰς τὸ νὰ πληρώσῃ τὸ ὑάλινον κάλυμμα ὑφ' ὃ ἐφυλάττετο τὸ ἀγγεῖον, διότι ὁ νόμος οὐδὲν ὥριζε ποινικὸν μέτρον διὰ θραῦσιν ἀρχαίου ἀντικειμένου!

Εἰς τὸ νομισματικὸν μουσεῖον μᾶς ἐδέχθη ὁ ἐκ Σμύρνης κ. Bangews, ὅστις πλουτίσας αὐτὸ διὰ προσφορᾶς ἰδίας συλλογῆς εἶχε προσληφθῆ ὡς εἷς τῶν ἐφόρων. Ὁμιλῶν δὲ καὶ τὴν Ἑλληνικήν, μᾶς ἔδειξε διάφορα τῶν περιέργων, ἐν ἄλλοις καὶ **ἕκτας** καὶ **ἡμίεκτα** τῶν στατήρων. Ἐκεῖ δ' ἐγνωρίσθην καὶ μετὰ τοῦ διακεκριμένου νομισματολόγου κ. Howkins. Εἰς τὴν βιβλιοθήκην δὲ τοῦ μουσείου ἐγνώρισα τὸν Pazzini, διευθυντὴν αὐτῆς. Τοῦ Ἑλ-

ληνικοῦ δὲ τμήματος ὁ ἔφορος κ. Watts περιήγαγεν ἡμᾶς, καὶ διάφορα μὲν ἔδειξε λίαν ἐνδιαφέροντα χειρόγραφα, ἐν ἄλλοις ἔγγραφον τῆς Jane Grey, φέρον τὴν ὑπογραφὴν Jane Queen, καὶ ἀποδεικνύον ὅτι αὕτη ἀντεποιεῖτο τίτλον Βασιλίσσης. Ἐπὶ τῇ βάσει δ' αὐτοῦ καὶ κατεδικάσθη. Ἐξερχόμενοι δὲ τοῦ μουσείου, εἴδομεν πρὸ τῆς εἰσόδου τοὺς μεγάλους Ἀσσυριακοὺς κολοσσούς, οὓς ὁ Λαϋάρδος εἶχε πέμψει ἀρτίως.

Καθ' ὁδόν, ὅτε ἐπανηρχόμεθα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον ἀπηντήσαμεν ἓν παράδειγμα τοῦ περιέργου τρόπου τῶν ἀγγελιῶν, τοῦ ἐν χρήσει εἰς τὴν ἀπέραντον μεγαλόπολιν, ὅπως ἑλκύῃ τὴν παντοίως περισπωμένην προσοχήν. Μεγάλη ἅμαξα ἦν σταυροειδῶς εἰς 4 διῃρημένη, καὶ ἑκάστη τῶν 8 ἐπιφανειῶν τῆς διαιρέσεως εἶχεν ἐπικεκολλημένην κολοσσιαίαν τὴν προκήρυξιν ἑνὸς ἐμπορορράπτου!

Τὸ δ' ἑσπέρας ἀπῆλθον εἰς τὸ γεῦμα τοῦ Κ. Οὐορδσουὸρθ εἰς ὃ παρῆσαν πλὴν τῆς κυρίας του, καλῆς, ξανθῆς, ἐχούσης 6 τέκνα, καί τινες τῶν ἐπισημοτέρων ἱερέων τοῦ Οὐέστμίνστερ. Ἐπὶ τοῦ ἀρίστου δὲ γεύματος ὁ κ. Οὐορδσουὸρθ μὲ προὐκάλεσε νὰ ἐπαναλάβω πολλὰ τῶν ὅσα τῷ εἶχον εἰπεῖ τὸ πρωῒ περὶ τῆς ἐκκλησίας, ὅπερ καὶ ἔπραξα, οὐκ ὀλίγον τεταραγμένος διότι ἀνελάμβανον τρόπον τινὰ τὴν ἐργασίαν κατηχητοῦ αὐτοῦ τοῦ ἀνωτέρου ἀγγλικοῦ κλήρου. Ἀλλὰ πάντες οἱ συνδαιτυμόνες ὡμολόγησαν ὅτι τὴν Ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν προθύμως ἀνεγνώριζον ὡς τὴν μεθ' ἧς μᾶλλον ὀφείλει νὰ συνδεθῇ καὶ συμπράξῃ ἡ ἀγγλική. Ὅτε δ' ἀπηρχόμην μοὶ προσέφερεν ὁ ἀγαθὸς καὶ ἐνάρετος ἀμφιτρύων ἡμῶν καὶ τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντα ***Θεόκριτον*** καὶ μοὶ ὑπεσχέθη νὰ πέμψῃ τῷ Δρ[ι] Πάλμερ τὴν πραγματείαν μου περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων τῶν κατὰ τὸν Πασίφικον.

Τὴν δὲ 4/16 Ὀκτωβρίου ἐπορεύθην καὶ μετὰ τῆς συζύγου μου εἰς Οὐεστμίνστερ· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐξηκολούθει ἡ ἱερουργία, μετέβημεν μέχρις οὗ τελειώσῃ εἰς τὸ ἀπέναντι κατάστημα τῶν βουλῶν, ὅπερ ἦν τὸ ἀρχαῖον, διότι τὸ νέον τότε μόνον ᾠκοδομεῖτο. Εἰσήλθομεν δ' ἐν πρώτοις εἰς τὴν λεγομένην ***Αἴθουσαν τοῦ Οὐεστμίνστερ***

(Westminster Hall) ἀπέραντον, ἔχουσαν 270′ μῆκος $\times$ 80′ πλ. $\times$ 92′ ὕψος. Ἡ ὡραιοτάτη ξυλίνη αὐτῆς ὀροφὴ ἐπεσκευάζετο τότε, ὑφισταμένη ἀπὸ τοῦ Γουλιέλμου τοῦ κατακτητοῦ. Εἰς τὴν αἴθουσαν δὲ ταύτην ἀνέκαθεν ἐδίδετο, καὶ μέχρι τοῦ προτελευταίου Βασιλέως ἐδόθη, ὁ δεῖπνος τῆς στέψεως, καθ' ὃν ὁ **ὑπέρμαχος** (Champion) τῆς Ἀγγλίας εἰσήρχετο ἔφιππος εἰς τὴν αἴθουσαν, καὶ περὶ τὴν τράπεζαν ἱππεύων, προὐκάλει μεγαλοφώνως εἰς μονομαχίαν πάντα τὸν μὴ θέλοντα ν' ἀναγνωρίσῃ ὡς νόμιμον τὸν νεόστεπτον Βασιλέα. Τῶν βουλευτικῶν δὲ συνεδριάσεων ἡ αἴθουσα μᾶς ἐφάνη ἀφελεστάτη, πρασίνῳ δέρματι ἔχουσα ἐπεστρωμένα τὰ ἑδώλια καὶ αὐτὸ τὸ ἁπλούστατον θρανίον τοῦ Προέδρου. Ἦν δὲ καὶ μικρὰ ὥστε πολλοὶ τῶν βουλευτῶν, οἱ ἧττον εἰς τὰς συζητήσεις ἀναμιγνύμενοι ἐκάθηντο καὶ εἰς τῆς ἄνω θεούσης στοᾶς τὰς δύω πλευράς. Τὸ δὲ βάθος κατεῖχε τὸ διπλωματικὸν σῶμα καὶ ὀπίσω αὐτοῦ ὁ λαός, καὶ ὑπὲρ τὸν πρόεδρον οἱ στενογράφοι καὶ ἐφημεριδογράφοι. Κατὰ τὸ μέσον δὲ ἡ αἴθουσα διῃρεῖτο διὰ δύω ἰσχυρῶν σιδηρῶν κιγκλίδων, αἵτινες ὅμως δὲν ἐχώριζον, ὡς ὤφειλον, τοὺς βουλευτὰς ἀπὸ τῶν ἀκροατῶν, ἀλλὰ τοὺς ὑπουργοὺς καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἀπὸ τῶν ὀπαδῶν αὐτῶν. Ἐν γένει τῆς βουλῆς ταύτης, τῆς πρώτης καὶ ἀρχαιοτάτης τῶν ἐν Εὐρώπῃ, εὐρυχωρότερον ἦν τὸ τότε παράπηγμα τῆς ἐν Ἀθήναις Βουλῆς. Τὸ δὲ τότε οἰκοδομούμενον νέον Βουλευτήριον ἔμαθον ὅτι τῆς μὲν γερουσίας τὴν αἴθουσαν εἶχε λαμπράν, ἀλλὰ τὴν τῆς βουλῆς οὐχ ἧττον ἀφελῆ καὶ στενόχωρον τῆς προκατόχου.

Ἐπὶ τῆς ἐπισκέψεως ἡμῶν ταύτης μοὶ ἔδειξαν διερχόμενον ἄνδρα μεσήλικα, καὶ μοὶ εἶπον ὅτι ἦν ὁ Hume ὁ μέγιστος ῥιζοσπάστης οἰκονομολόγος τῆς Ἀγγλίας, καὶ περὶ αὐτοῦ μοὶ διηγήθησαν ὅτι ἡ μήτηρ του ἐπώλει πινάκια εἰς μίαν τῶν ὁδῶν τῆς Ἐδιμβούργης, ὅτε διερχόμενος ἔφιππος ὁ νέος Λόρδος Penmure, «τί λέγεις, εἶπεν εἰς τὸν συνοδεύοντα αὐτόν, ἂν θραύσω ὅλα τὰ πινάκια τῆς γυναικὸς ταύτης», καὶ κούφως, ὡς τὸ εἶπε, τὸ ἔπραξεν. Ἡ πτωχὴ διεμαρτύρετο κράζουσα, ἀλλ' ἐκεῖνος τῇ ἔρριψε μίαν

λίραν, περισσότερον τοῦ ὅ,τι τὰ πινάκια ἤξιζον. Αὐτὴ ὅμως τὸν Λόρδον ἀναγνωρίσασα, «Τοῦτο, τῷ ἔκραξε, Λόρδε, δὲν ἀρκεῖ. Θέλεις νὰ μὲ ἀποζημιώσῃς καὶ νὰ μ' εὐεργετήσῃς. Ἔχω παιδίον νοῆμον, νὰ μοὶ τὸ βάλῃς εἰς τὸ σχολεῖον». Ὁ Λόρδος Πενμοὺρ ἐδέχθη, τὸ παιδίον ἐπρόκοψε, καὶ σταλὲν εἰς Ἰνδίας ὡς γραφεὺς τινος ὑπηρεσίας, ἐπλούτησε καὶ ἐγένετο ἔνδοξον.

Ἡ δ' ἐκκλησία τοῦ Westminster εἰς ἣν μετέβημεν ἔπειτα, γοτθικοῦ ῥυθμοῦ, καὶ ἀρχαιοτάτη, τῶν χρόνων Ἐδουάρδου τοῦ Ἐξομολογητοῦ, ἔχει σχῆμα σταυροῦ, οὗ τὸ ὀπίσθιον σκέλος ἐστὶ κατάκοσμον ἔξωθεν. Ἐντὸς δὲ θαυμαστὸς ἐστὶν ὁ σηκὸς Ἐῤῥίκου τοῦ Ζ' διὰ τὴν λαμπρὰν μαρμαρίνην του ὀροφήν, καὶ μάλιστα διὰ τὸ πλῆθος μνημείων ποιητῶν καὶ ἄλλων ἐνδόξων ἀνδρῶν ἃ ἐγκλείει, τινὰ ἐξαισίου καλλονῆς, ὡς θαυμάσια εἰσὶ καὶ τὰ ποικιλόχροα αὐτῶν παράθυρα.

Ἐπεσκέφθημεν δὲ μετὰ ταῦτα πρὸς ἐξαργύρωσιν συναλλάγματος τὴν ἐπὶ τοῦ Strand Εὐρωπαϊκῆς ἀπολαύουσαν φήμης τράπεζαν τοῦ Cutts, καὶ ἐκεῖ εἴδομεν νὰ μετρῶσι τὰ χρυσᾶ νομίσματα, κενοῦντες αὐτὰ διὰ πτύων εἰς στάθμην (ζυγαριάν).

Ἐγὼ δὲ μόνος μετέβην ἔπειτα νὰ ἰδῶ τὸν πρέσβυν τῆς Πρωσσίας Bunsen, διότι μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Γεωργίου εἶχον γνωρισθῆ ἐν Παρισίοις. Εὗρον δὲ μόνον τοῦτον, καὶ αὐτὸς μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι εἶχεν ἐντολὴν τοῦ πατρός του νὰ μᾶς προσκαλέσῃ διὰ τὴν ἐπαύριον εἰς τὸ τέϊον. Παρ' αὐτοῦ δ' ἔμαθον ὅτι πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐπισκεφθῆ τὸ Λονδῖνον ὁ Θείρσιος καὶ μοὶ προσέθηκεν ὅτι ἰδὼν τὰ ἄρτι κομισθέντα μάρμαρα τοῦ Ἁλικαρνασσοῦ (τὸν Μαύσωλον), δὲν ἐφάνη πολὺ θαυμάσας αὐτά. Ἀπελθὼν δ' ἔπειτα εἰς τοῦ Λείκ, δὲν εὗρον αὐτόν.

Εἰς τὰς 4 δέ, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ μου Ρόζεν, καὶ μεθ' ἡμῶν ἔχοντες τὸ νεογνὸν ἡμῶν τέκνον, διηυθύνθημεν διὰ Westminster, Abington, τῆς ποινικῆς φυλακῆς Milbank, ὅπου διατηροῦνται 500 καθειργμένοι, διὰ τοῦ Varnbullbridge κτλ. εἰς τὴν ἐν τῇ συνοικίᾳ Tulshill, Brixton κατοικίαν τοῦ

κ. Ἰωνίδου, πᾶσαν κατάκοσμον δ' ἀντιγράφων τῶν ἀρίστων ζωγραφικῶν καλλιτεχνημάτων, δι' ὧν τὴν ἐξεργασίαν ὁ κ. Ἰωνίδης ἐμίσθου ἕνα τῶν καλῶν τοῦ Λονδίνου ζωγράφων. Ἐκεῖ ἐτελέσθη ἡ βάπτισις τοῦ υἱοῦ ἡμῶν εἰς ὅν, καθ' ἡμετέραν βούλησιν, ὁ ἀνάδοχος αὐτοῦ κ. Ἰωνίδης ἔδωκε τὸ ὄνομα **Εὐγένιος**, κατὰ τὸ τῆς μητρὸς τῆς Καρολίνης. Εἶτα δὲ μᾶς παρετέθη γεῦμα πολυτελές, εἰς ὃ παρεκάθησε καὶ ὁ ἱερεὺς κ. Μορφίνος, καὶ πολλοὶ τῶν ἐπισημοτέρων ὁμογενῶν. Τότε μοὶ ἔδωκεν ὁ κ. Ἰωνίδης καὶ δῶρον πολὺ χαροποιῆσάν με, τὸ πρὸ πολλοῦ διὰ τοῦ Ἀργυροπούλου ἀπολεσθὲν δέμα τῶν φύλλων τοῦ βιβλίου μου (Ant. Hell.), δῶρον καὶ ὑλικῶς οὐχὶ εὐκαταφρόνητον, διότι ἔσωζεν 100 ἐκ τοῦ εἰς μόνα 500 ἀντίτυπα τυπωθέντος ἐκείνου συγγράμματος. Ὅτε δ' ἐπὶ τοῦ δείπνου εἰς γενομένην μοι πρόποσιν διϊσχυρίσθην ὅτι ἐγὼ ἐκ γενετῆς οὐδέποτε δι' ὅλου τοῦ βίου μου ἔπιον οἶνον, διηγήθη ὁ κ. Ἰωνίδης γελῶν ὅτι ἡ ἀπάντησίς μου ἀναλογεῖ πρὸς τὴν τοῦ Καρδιναλίου τῆς Ὑόρκης, ὅστις κομπάζων ἐπὶ τῇ βασιλικῇ του καταγωγῇ, ὅτε εἰς Ἰταλικὴν τράπεζαν τῷ προσηνέχθη δὲν ἠξεύρω τι ἔδεσμα κατὰ τρόπον μᾶλλον οἰκεῖον, εἶπε: Non ne voglio, perche il re, mio padre, non ne ha mangiato mai, la regina mia madre, *maïssimo*! Ὅτε δὲ περὶ τὴν 11ην ἐπανήλθομεν οἴκαδε, εὕρομεν γραπτὴν πρόσκλησιν εἰς τοῦ Bunsen δι' ἀμφοτέρους.

Τὴν **Πέμπτην** δὲ ($^5/_{17}$ Ὀκτωβρίου) ἀπὸ πρωΐας, ἀφ' οὗ ἐπεσκέφθην τὸ Erechteum club, μᾶς ἠσχόλησεν ἡ σπουδαία φροντὶς ἐνδύματος διὰ τὴν Καρολίναν, διότι μετὰ τῶν ὁδοιπορικῶν ἃ μόνα ἔφερε μεθ' ἑαυτῆς δὲν ἐδύνατο νὰ πορευθῇ εἰς τῆς γερμανικῆς πρεσβείας τὴν συναναστροφήν. Ἐπορεύθημεν λοιπὸν εἰς Γαλλίδα τινὰ ῥάπτριαν εἰς Grosvenor street, καὶ γενομένης τῆς ἐκλογῆς ἐδόθη ἡ παραγγελία. Ἀλλ' ἀφ' οὗ κατέβημεν ἀνελογίσθημεν ὅτι ἐν τῇ ἀπειρίᾳ ἡμῶν ἢ μᾶλλον ἐν τῇ ὑπερβολικῇ πίστει εἰς τοὺς ἐν Λονδίνῳ βιομηχάνους, εἴχομεν ἀμελήσει σπουδαῖόν τι, νὰ ἐρωτήσωμεν τὰ περὶ τῆς τιμῆς τοῦ παραγγελθέντος. Μετὰ πλείστους δισταγμοὺς λοιπὸν ἐτολμήσαμεν ν' ἀναβῶμεν πάλιν καὶ

νὰ θίξωμεν τὸ ζήτημα. Ἠκούσαμεν δὲ ἄκουσμα φοβερόν, τιμὴν ἥτις θ' ἀπεῤῥόφα πᾶσαν ἡμῶν τὴν ὁδοιπορικὴν προμήθειαν· ἀλλ' ἡ Καρολίνα οὐδὲν ἐτόλμησε ν' ἀντιπαρατηρήσῃ, καὶ μόνον ὅτε κατέβημεν ἀντηλλάξαμεν παρατηρήσεις περὶ τῆς ἀμηχανίας ἡμῶν. Ὅτε δ' ἐφθάσαμεν εἰς τὴν οἰκίαν ἀνεθαῤῥήσαμεν νὰ γράψωμεν προφασιζόμενοι, οὐχὶ ἀληθῶς πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσω, εἰς τὴν ῥάπτριαν ὅτι, ἀναγκαζόμενοι ἐξ αἰφνιδίας περιστάσεως ν' ἀναχωρήσωμεν, δὲν δυνάμεθα νὰ λάβωμεν τὸ παραγγελθὲν φόρεμα. Καὶ ἀπήντησε μὲν αὕτη, οὐχ ἧττον ψευδομένη ὅτι τὸ εἶχεν ἤδη κόψει, ἀλλὰ δὲν ἐπέμεινε περισσότερον, καὶ ἡ ἀμφίπολος τῆς Καρολίνης τῇ ἐπιδιώρθωσεν ἓν τῶν ἑτοίμων της φορεμάτων, ὃ ἄριστα τῇ ἐχρησίμευσε διὰ τὴν ἑσπέραν.

Ἀφ' οὗ δ' ὑπέβαλον εἰς τὸ Γαλλικὸν προξενεῖον τὸ διαβατήριόν μου πρὸς ἐπιθεώρησιν, μετέβην εἰς τὸ Γενικὸν ταχυδρομεῖον κατὰ τὴν ὁδὸν St Martins Legrand καὶ ἐζήτησα νὰ ἐπισκεφθῶ τὸ κατάστημα, ἀλλ' ὁ Γραμματεὺς τῆς Διευθύνσεως, εἷς συνταγματάρχης, μοὶ ἐμήνυσεν ὅτι ἔπρεπε πρὸς τοῦτο νὰ ἔχω σύστασίν τινα, καὶ τότε πάλιν νὰ ζητηθῇ ἡ ἄδεια τῆς Διευθύνσεως, ὅπερ δὲν γίνεται ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ. Κατ' εὐθεῖαν λοιπὸν οὐχί, ἀλλ' ἀλλαχόθεν ζητήσας ἐπορίσθην τὰς ἑπομένας πληροφορίας περὶ τῆς τότε καταστάσεως τοῦ Ἀγγλικοῦ ταχυδρομείου, ἀξίας μνείας κατὰ τοῦτο ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ ὑπηρεσία αὐτοῦ εἶχε σπουδαίαν ὑποστῆ μεταῤῥύθμισιν. Τὸ τῆς ἐσωτερικῆς ἀλληλογραφίας τμῆμα διένεμε τότε καθ' ἑβδομάδα περὶ τὰ 2,280,000 ἐπιστολὰς καὶ 900,000 ἐφημερίδας, ἡ δ' ἰνδικὴ ἀλληλογραφία δι' ἑκάστου ταχυδρομείου ἔπεμπε 6—7 χιλιάδας ἐπιστολῶν καὶ 8—9 χιλιάδας ἐφημερίδων. Ἐν ᾧ δὲ κατὰ τὸ 1838 αἱ καθ' ὅλον τὸ ἔτος σταλεῖσαι ἐπιστολαὶ συνεποσώθησαν εἰς 76,000,000, κατὰ τὸ 1850 ὁ περὶ γραμματοσήμου, ἤτοι περὶ καταβιβασμοῦ τοῦ ταχυδρομικοῦ τέλους νόμος τοῦ Rolland Hill, εἶχεν ἀναβιβάσει τὸν ἐτήσιον ἀριθμὸν τῶν ἐπιστολῶν εἰς 337,000,000! Ἠλαττώθη δὲ κατ' ἀρχάς, ὡς ἐκ τοῦ νόμου τούτου, τὸ μετὰ ταῦτα ἐπὶ πλεῖστον αὐ-

ξηθὲν δημόσιον εἰσόδημα τοῦ ταχυδρομείου, διότι ἐν ἔτει 1849 ἦτον 2,165.394 L., ἐν ᾧ ἐν ἔτει 1838 ἦτον 2,339.737 L. Πρὸς ἐκτίμησιν δὲ τῶν ἀριθμῶν τούτων ἀρκέσει ἡ παρατήρησις ὅτι ἐπὶ τοῦ ἐκθρονισμοῦ Γουλιέλμου τοῦ Γ' ἐν ἔτει 1649 ὁλόκληρον τὸ δημόσιον εἰσόδημα τῆς Ἀγγλίας ἦν 2,000,000 L.

Ὑπῆρχον δ' ὅτε ἐπορίσθην τὰς πληροφορίας ταύτας ἐν τῷ κεντρικῷ γραφείῳ ὑπάλληλοι μόνον ἔργον ἔχοντες νὰ στρέφωσι τὰς ἐπιστολὰς εἰς τὸ μέρος τὸ ἐπιγεγραμμένον, καὶ νὰ χωρίζωσι τὰς ἀπληρώτους καὶ τὰ μεγάλα δέματα, ἅτινα πάντα ἦσαν δεκτὰ καθ' ὅσον δὲν ὑπερέβαινον τὸ βάρος τῶν 16 οὐγγιῶν, καὶ πολλάκις περιεῖχον χρήματα, καρπούς, πτηνά, καὶ ὡς καὶ ζῶντες ὄφεις ἐπέμφθησαν δι' αὐτῶν. Ἐμπειρότατός τις δὲ ὑπάλληλος, εὐτραπέλως ἐλέγετο ὁ **τυφλὸς ἀνὴρ** (the blind man), καὶ εἰς αὐτὸν παρεπέμποντο πᾶσαι αἱ ἀκατάληπτοι καὶ κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν των μὴ δυνάμεναι νὰ ἐπιδοθῶσιν ἐπιστολαί, οἵαι ἡ πεῖρα ἀπέδειξεν ὅτι εἴτε ἐξ ἀμαθείας, εἴτε ἐξ ἀμελείας τῶν ἐπιστελλόντων παρουσιάζονται, ἢ κἂν ἔτι τότε παρουσιάζοντο. Ἦσαν δ' οὐχὶ ὀλίγαι. Οὕτως ὑπελογίσθη ὅτι, ὡς κἂν τότε εἶχον τὰ πράγματα, τὸ δέκατον τῶν εἰς τὸ ταχυδρομεῖον παραδιδομένων ἐπιστολῶν δὲν ἔφερον τὸ ὄνομα τῆς πόλεως εἰς ἣν ἀπευθύνοντο, καὶ ἐμετρήθη ὅτι ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ 3559 ἐπιστολαὶ ἔφερον, πλὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ παραδέκτου, ὡς μόνην διεύθυνσιν «**Λονδῖνον**». Οὐχ ἧττον ὅμως πᾶσαι ἐδόθησαν. Νεκραὶ δ' ἐπιστολαὶ (dead letters) λέγονται αἱ οὐδαμῶς δυνάμεναι νὰ δοθῶσιν. Ἐν ἔτει 1848—9 ἦσαν τοιαῦται 1,476,456 ἀξίας ταχυδρομικῶν τελῶν 10,681 Λ. καὶ ἐξ αὐτῶν πολλαὶ περιεῖχον χρήματα συμποσούμενα ἐν ὅλοις εἰς σχεδὸν $^1/_2$ ἑκατομμύριον λιρῶν. Ἐπιστολαὶ δὲ περιέχουσαι ἀξίαν ὁμοῦ 10,000 Λ. ἐδόθησαν ἄνευ ἐπιγραφῆς. Αἱ τοιαῦται ἀνοίγονται, ἂν ἐκ τῆς σφραγῖδος, ἢ τοῦ γραφικοῦ χαρακτῆρος, δὲν δύναται νὰ γνωσθῇ ὁ ἀποστολεύς, καὶ ἐπιστρέφονται. Εἰς τὴν ἐργασίαν δὲ ταύτην ἠσχολοῦντο τότε 32 γραφεῖς, ἐργαζόμενοι ἀνὰ ἓξ ὥρας καθ' ἑκάστην. Ὅσαι δὲ δὲν δύνανται νὰ ἐπιστραφῶσι, σχίζονται.

καὶ πωλοῦνται εἰς χαρτοποιεῖα. Παρετηρήθη δὲ προσέτι ὅτι, πρὸ πάντων πρὸ τῆς ἐλαττώσεως τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν, καὶ πρὸς ἀποφυγὴν αὐτῶν, ἐγίνετο χρῆσις τοῦ ἑπομένου κρυπτογραφικοῦ τεχνάσματος, ὅτι ἐπὶ ἐφημερίδος ἐσημειοῦντο διὰ χρωστῆρος ἢ διὰ κεντήματος καρφίδος τὰ γράμματα τ' ἀποτελοῦντα τὴν ἐπιστολήν.

Καὶ ἄλλα ἐπενόουν οἱ τὰ ταχυδρομικὰ τέλη καταδολιευόμενοι, οἷον ἐπὶ τῆς διευθύνσεως ἐφημερίδος ἣν ἔπεμπον, προσέθετον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ παραλήπτου μίαν λέξιν, ἥτις ἐφαίνετο συμπλήρωσις τοῦ ὀνόματος, ἦν ὅμως αὐτὴ ἡ ἐπιστολή, οἷον W. Johnson *Sendsoon* (πέμψον ταχέως) ἢ *Docome* (ἐλθὲ) ἢ John *Allwell* N. Esq? (Τῷ κ. Ἰωάννῃ Ν. Τὰ πάντα καλῶς ἔχουσι)!

Περὶ τὴν ἀποστολὴν δὲ χρημάτων ἦσαν τότε κατὰ πᾶσαν τὴν Ἀγγλίαν 14487 ταχυδρόμοι ἀσχολούμενοι, καὶ κατὰ μὲν μίαν τριμηνίαν τοῦ ἔτους 1839 ἐπέμφθησαν ἐν Ἀγγλίᾳ 49,496 Λ., κατὰ δὲ τὴν ἀντίστοιχον τοῦ ἔτους 1850, μετὰ τὴν ἐλάττωσιν τῶν τελῶν, 1,830,907 Λ. Εἰς τὸ ταχυδρομικὸν δὲ κεντρικὸν κατάστημα τοῦ Λονδίνου ἐπληρώθησαν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, τὴν 21 Ἰανουαρίου 1850, ταχυδρομικῶς ἀποστελλόμενα χρήματα 4,809 Λ. ἐν μέσῳ δὲ ὅρῳ καθ' ἑκάστην τοῦ ὅλου ἔτους ἐπληρώνοντο ἀνὰ 3,000 Λ. Ἐδέχετο δὲ ἀνὰ πᾶσαν πρωΐαν ἡ ἐν Λονδίνῳ διεύθυνσις περίπου 12,000 εἰδοποιήσεις καὶ ἐπιστολὰς περὶ χρημάτων. Ἐκ τοῦ ὅτι δ' ἠλάττωσε τὸ σχῆμα τῶν εἰδοποιήσεων τούτων ἀπὸ ἡμιφύλλου εἰς τέταρτον ἐπετεύχθη ἐτησία οἰκονομία 1,100 Λιρῶν. Ὑπῆρχον δὲ τότε 259 ταχυδρομικοὶ σταθμοὶ ἐν Λονδίνῳ καὶ 8,000 ταχυδρομεῖα εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ὑπελογίσθη προσέτι ὅτι, ἐκ τοῦ ἑκατομμυρίου ἐπιστολῶν τῶν καθ' ἑκάστην διερχομένων διὰ τοῦ ἀγγλικοῦ ταχυδρομείου 650,000 ἔφερον γραμματόσημα, τότε, ὅτε ἡ χρῆσις τούτων ἦν ἔτι νεοφανής, 300,000 ἐδίδοντο ἐπὶ πληρωμῇ χρημάτων καὶ 50,000 ἀπλήρωτοι, ὧν αἱ 30,000 ξέναι, δι' ἃς προπληρωμὴ δὲν ἐδύνατο ν' ἀπαιτηθῇ. Ἀλλὰ παρετηρήθη ἐπίσης ὅτι αἱ προπληρωνόμεναι πολλάκις διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ μὴ

ἐπιδίδωνται. Οὕτως ἅπαξ ἀπωλέσθη ἐπιστολή, περιέχουσα, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ ἀποστολέως, 28,750 Λ. Ἄλλος δ' ἀποστολεύς, φυσιοδίφης ἀναμφιβόλως, διϊσχυρίσθη ὅτι ἐν τῇ ἀπολεσθείσῃ ἐπιστολῇ του περιεκλείοντο ἓξ ζεύγη ὀφθαλμῶν πτηνῶν.

Ἐντὸς δ' ἑνὸς ἔτους συνήχθησαν εἰς τὴν ταχυδρομικὴν διεύθυνσιν τοῦ Λονδίνου 62 Λ. 8^s 6^d ἐκ νομισμάτων ἐκπεσόντων ἐξ ἐπιστολῶν εἰς ἃς ἐνεκλείοντο.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, μετὰ τοῦ γαμβροῦ μου Ῥόζεν, ἐπὶ safety-cab διὰ δυσωδεστάτων ὁδῶν τῆς πόλεως διελθόντες, ἐπορεύθημεν εἰς τὸ βορειοδυτικὸν πέρας αὐτῆς πρὸς τὴν φυλακὴν Pétonville, οἰκοδόμημα ἡμικυκλικόν, ἔχον τὸ γραφεῖον τῆς διευθύνσεως εἰς τὸ κέντρον, ἀφ' οὗ διακλαδεύονται τέσσαρες διάδρομοι στοαί, ὡς ἀκτῖνες, περιλαμβάνουσαι ἐν ὅλῳ 125 δωμάτια, ἀνοιγόμενα ἐπὶ σιδηρῶν διόδων, εἰς ἃς φέρουσι σιδηραῖ ἀναβάθραι κοχλιωταί. Εἶδον δὲ καθαρώτατα τὰ δωμάτια ταῦτα, περιέχοντα ἕκαστον κλίνην κρεμαστήν, ἀνελκομένην διὰ τῆς ἡμέρας, προσέτι λεκάνην εἰς ἣν διὰ στρόφιγγος προῤῥέει τὸ ὕδωρ, τράπεζαν μετὰ βιβλίων, καὶ τὰ ἐργαλεῖα τῆς τέχνης ἣν ὀφείλει ν' ἀσκῇ ὁ καθειργμένος, ὅστις ἐνταῦθα μένει 1—1 $^1/_2$ ἔτος πρὶν ἢ σταλῇ ὑπερόριος. Ἡ δὲ δίαιτα ἔστι τοιαύτη. Ἐξυπνοῦσιν οἱ ἐν ταῖς φυλακαῖς εἰς τὰς 6· εἰς πρόγευμα λαμβάνει ἕκαστος κακάο καὶ ἕνα μικρὸν ἄρτον, γεύονται τὴν μεσημβρίαν ζωμόν, κρέας, γεώμηλα καὶ δύω ἄρτους, καὶ δειπνοῦσι τὸ ἑσπέρας ἐξ ἑνὸς ἄρτου, τὰς δὲ λοιπὰς ὥρας ἐργάζονται, καὶ τὸ προϊὸν τῆς ἐργασίας αὐτῶν, ἐνίοτε οὐχὶ εὐκαταφρόνητον, ὡς τὸ τῶν οὓς εἶδον ὡραίων ταπήτων, πωλεῖται ὑπὲρ τοῦ καταστήματος. Ἀπὸ τῆς ἑβδόμης δὲ ὥρας μέχρι τῆς ἐννάτης ἐπιτρέπεται αὐτοῖς ἡ ἀνάγνωσις, μεθ' ἥν, σβεσθέντος τοῦ φωταερίου, κατακλίνονται. Εἴ τις δ' ἔχει ἀνάγκην τινός, πατεῖ κομβίον εἰς τὸν κοιτῶνά του, καὶ ἠχεῖ κωδωνίσκος, ὧν ἀνὰ εἷς ὑπάρχει εἰς ἕκαστον δόμον, καὶ ἐνταυτῷ ἐγείρεται ὁ εἰς τὴν θύραν τοῦ κοιτῶνος προσηλωμένος ἀριθμός. Ὑπάρχει δ' εἰς τὴν θύραν προσέτι καὶ στρογγύλη ὀπὴ κεκαλυμμένη ἔξωθεν διὰ λεπτοῦ ὑφάσματος, δι' οὗ

δύναται νὰ βλέπῃ ὁ ἐπιστάτης εἰς τὸν κοιτῶνα, οὐχὶ δὲ καὶ ὁ κατάδικος ἔσωθεν, καὶ προσέτι καὶ ἐντομὴ ἔξωθεν κλειομένη, δι' ἧς ὁ ἐπιστάτης δύναται νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς τὸν κατάδικον. Μόνωσις δέ, σιωπὴ ἀπόλυτος καὶ διδασκαλία ἐστὶν ὁ αὐστηρὸς τοῦ καταστήματος κανών, καὶ μετ' οὐδενὸς ἄλλου ἐπιτρέπεται τῷ πεφυλακισμένῳ νὰ συνδιαλεχθῇ ἢ μετὰ μόνου τοῦ ἐπιστάτου. Περίπατος δ' ἐπιτρέπεται ἐπὶ μίαν ὥραν καθ' ἡμέραν, ἐντὸς κυκλικοῦ περιβόλου, διὰ τοίχων εἰς πολλὰ διαιρουμένου τμήματα ἔχοντα ἐν τῷ μέσῳ φυλακεῖον, ἐξ οὗ πάντα συγχρόνως ἐπιτηροῦνται. Ἄλλοι δὲ περίπατοί εἰσι παράλληλοι, ἐπιτηρούμενοι ὑπὸ ὁδοῦ ἥτις τέμνει αὐτοὺς κατ' ἀμβλείας γωνίας. Ὁσάκις δ' ἐξέρχονται οἱ κατάδικοι, κατὰ λόχους, εἴτε διὰ τοὺς περιπάτους τούτους, εἴτε διὰ τὴν ἐκκλησίαν, περιπατοῦσιν εἰς 6 βημάτων ἀπόστασιν ὁ εἷς τοῦ ἄλλου, καὶ φέροντες προσωπίδα ῥουχίνην κρεμαμένην ἐκ τοῦ σκιαδίου των. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν δὲ φέρουσι δύω ὁδοὶ χωριζόμεναι διὰ μεσοτοίχου, ὥστε δύω λόχοι, συγχρόνως ἐρχόμενοι νὰ μὴ συναντῶνται. Διαιρεῖται δ' αὐτὴ εἰς θεωρεῖα, ἕκαστον δι' ἕνα ἄνδρα, καὶ ἀνοικτὰ μόνον πρὸς τὸ κέντρον ἔνθα τελεῖται ἡ ἱερουργία, καὶ χρησιμεύει συγχρόνως καὶ εἰς σχολεῖον, εἰς ὃ οἱ μὴ ἠξεύροντες ν' ἀναγινώσκωσιν ἔρχονται δίς, οἱ δ' ἠξεύροντες ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος. Ἐκ τοῦ ὑπὸ γῆν μαγειρείου τὸ γεῦμα ἀνέλκεται διὰ σχοινίου μεταξὺ δύω σιδηρῶν στηλῶν, καὶ εἰς ἕκαστον δόμον ἀποτίθεται ἁμάξιον περιέχον πάσας τὰς δι' αὐτὸ παροψίδας, καὶ τρέχον, ὡς ἐπὶ σιδηροδρόμου, ἐπὶ τῆς ὑπὲρ τὰς κιγκλίδας σιδηρᾶς ῥάβδου, ἀποθέτει ἑκάστην παροψίδα εἰς τὴν θύραν ἑκάστου τῶν δωματίων. Αἱ δ' ἀποθῆκαί εἰσι πλήρεις πρώτων ὑλῶν, οἷον τῶν πρὸς ὕφανσιν κτλ.

Ἐκ τῆς φυλακῆς δ' ἀπελθών, διῆλθον πάλιν διὰ τῶν πτωχῶν ὁδῶν τοῦ Λονδίνου, καὶ συστελλομένην ᾐσθάνθην τὴν καρδίαν μου εἰς τὴν ὄψιν τῆς οἰκτρᾶς πενίας, ἥτις ἐπικρατεῖ εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα τῆς πολυχρύσου πόλεως, διότι ἐλεεινὰ αὐτῆς παραδείγματα ἀπήντων εἰς πᾶν βῆμα, ὁτὲ μὲν μητέρα ἐκτετραχηλισμένην εἰς ὁδοῦ γωνίαν ὀκλάζουσαν, καὶ ἔχουσαν ἡμίγυμνον κοράσιον κοιμώμενον

ἐπὶ τῶν γονάτων της, ὁτὲ δὲ νῆστιν γέροντα, πωλοῦντα βλαστάρια, ἃ οὐδεὶς ἀγοράζει, καὶ ψάλλοντα βραχνῶς δι᾽ ἓν λεπτὸν ὃ οὐδεὶς τῷ δίδει. Ἐρευνήσας δ᾽ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ περὶ τῆς φορολογίας εἰς ἣν ὑπόκειται ὁ ἀγγλικὸς λαός, ἔμαθον περιέργους τινὰς λεπτομερίας, ὡς τὰς ἑπομένας.

Φόρος τις ἀποτίεται διὰ τὰ παράθυρα, ὅταν ὑπερβαίνωσι τὸν ἀριθμὸν 3, δι᾽ ἕκαστον δ᾽ ὑπὲρ τὰ 7 καὶ μικρότατα ἂν ὦσιν ἀνὰ 3 $^1/_2$ σελίνια. Τὰ ὀχήματα φορολογοῦνται κατὰ τὸ ὕψος τῶν τροχῶν. Δι᾽ ἕκαστον ἄνδρα ὑπηρέτην δίδει ὁ κύριος αὐτοῦ 25 σελίνια ἐτησίως. Περισσότερον ἂν φέρῃ κόνιν (πούδραν) εἰς τὴν κόμην. Ἕκαστος ἵππος, πλὴν τῶν τῆς ἀγρονομίας, φορολογεῖται. Ἕκαστος κύων πρὸς 10 $^1/_2$ σελίνια. Ἡ ὁπλοφορία φορολογεῖται. Ἐνίοτε αὐξάνονται αἱ ποσότητες αὗται κατὰ 3 $^0/_0$ διὰ ψήφου τῆς Βουλῆς. Φόρος ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ οἴκου κατ᾽ ἐκτίμησιν, καὶ κατ᾽ αὐτόν, φόρος ἀστυνομικός, φόρος φωτισμοῦ καὶ λιθοστρώσεως, φόρος βοηθείας πτωχῶν. Οἰκία πωληθεῖσα 1400 Λ. ἐν Λεμιγκτῶνι πληρόνει ἐτησίως 19 $^1/_2$ Λ. Ἐπὶ τῆς ἀξίας τῶν ἀγρῶν κατ᾽ ἐκτίμησιν· ἐκ τοῦ ἀκαθάρτου τῶν προϊόντων δεκάτη διὰ τὴν ἐκκλησίαν· ἐπὶ τῶν προϊόντων, κατ᾽ ἐκτίμησιν διὰ τὰς ἐπαρχιακὰς ὁδούς· διόδια εἰς τὰς μεγάλας ὁδοὺς διὰ τοὺς τόκους τῆς κατασκευῆς καὶ τὴν διατήρησιν αὐτῶν. Ἐκκλησίαι, σχολεῖα, δικαστήρια, φυλακαὶ οἰκοδομηθεῖσαι δαπάνῃ τῶν ἰδιοκτητῶν, ἀναλόγως τῆς ἀξίας τῶν γαιῶν. Ἀποφασίζονται δὲ αἱ δαπάναι αὗται ἐν ἑξαμηνιαίαις τῶν ἰδιοκτητῶν συνελεύσεσι. Ξένα εἰσαγόμενα ἀργυρώματα πληρώνουσι τέλος βαρύ. Ὅτε ὁ πενθερός μου ἐπέστρεψεν ἐξ Ἑλλάδος, τὰ ἀργυρώματά του, καίτοι ἐξαχθέντα ἐπὶ καταλόγῳ, ἐπειδὴ ἔμειναν ἓξ ἔτη ἐκτὸς τῆς Ἀγγλίας, ἤθελον νὰ τὰ μεταχύσωσι.

Ἀπῆλθον δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ πρὸς τὸν διευθυντὴν τοῦ Morning Chronicle, ἀλλὰ δὲν τὸν εὗρον, διότι δυσκόλως εὑρίσκονται οἱ μεγάλοι ἐφημεριδογράφοι, ἂν δὲν τοῖς ζητηθῇ προηγουμένως συνέντευξις.

Τὸ δ᾽ ἑσπέρας, ἀφ᾽ οὗ ἐδέχθην ἐπίσκεψιν τοῦ Magnus Rosen,

ἀδελφοῦ τοῦ γαμβροῦ μου, πρώην δ' ὑπασπιστοῦ τοῦ Βασιλέως τῆς Σουηδίας, ἀλλὰ τότε ἀποσυρθέντος καὶ ζῶντος ἐν Λονδίνῳ, περὶ τὰς 9 ἀπήλθομεν εἰς τοῦ πρέσβεως Bunsen, ὅπου εὕρομεν πολυάριθμον συναναστροφήν, καὶ μουσικὴν ἀρίστην. Ἡ δὲ Κα Bunsen ἦν εὐγενεστάτη πρὸς τὴν Καρολίναν. Ἀπήντησα δ' ἐκεῖ τὸν υἱόν τοῦ Brandis, εἰς τὴν Βοτανικὴν ἐπιδοθέντα, καὶ ἐγνωρίσθην καὶ μετ' ἄλλων ἐπισήμων Γερμανῶν.

Τῇ δ' ἐπαύριον Παρασκευῇ $^6/_{18}$ Ὀκτωβρίου, γράψας πρὸς τὸν Bunsen τῷ ἔπεμψα διὰ τοῦ βιβλιοπώλου Bossange τὸ βιβλίον μου (Ant. Hell. I), ἔγραψά δὲ καὶ πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς Βασιλ. Ἑταιρίας τῆς Φιλολογίας, εὐχαριστῶν αὐτὸν διότι μὲ παρεδέχθη ἡ ἑταιρία ὡς μέλος αὐτῆς, καὶ περὶ τὰς 10 χωρισθεὶς ἀπὸ τῆς συζύγου μου, ἀνεχώρησα ἵνα ἐπιστρέψω εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἰς τὸν σταθμὸν ὅμως ἔφθασα 3 λεπτὰ μετὰ τὴν κεκανονισμένην ὥραν, ὥστε ἠναγκάσθην νὰ περιμείνω μέχρι τῆς 11 $^1/_2$, ἀπελθὼν διὰ τῆς προσεχοῦς ἁμαξοστοιχίας. Οὕτως ἐγκατέλιπον τὴν Ἀγγλίαν, χωρὶς νὰ δυνηθῶ νὰ περιμείνω τὸ μέγα τότε παρασκευαζόμενον θέαμα, δι' ὃ μυριάδες ἔμελλον νὰ συῤῥεύσωσιν εἰς Λονδῖνον, τὴν πρώτην ἀπὸ τῆς δημιουργίας τελουμένην παγκόσμιον ἔκθεσιν.

Ἀλλ' ἀποχαιρετῶν νῦν τοὺς ἀγγλικοὺς σιδηροδρόμους, τὸ εὐεργέτημα τοῦτο τοῦ πολιτισμοῦ, τὸ ἐξαλεῖψαν τὰς ἀποστάσεις, σμικρύναν τὴν γῆν, ἢ μᾶλλον μεγαλῶσαν τὸν ἄνθρωπον, σημειῶ ἐνταῦθα τινὰ ἃ περὶ αὐτῶν ἐκ παρατηρήσεων, συνδιαλέξεων ἢ ἀναγνώσεων ἠρύσθην, διότι ἤλπιζον ὅτι θὰ ἤρχετο ἡ στιγμή, καθ' ἣν ἡ πολύτιμος πεῖρα τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Εἶπον ἀλλαχοῦ (σελ. 87) ὅτι κατὰ τὰ 1825, ὅτε ἔφθασα εἰς Μόναχον, ἐν τῷ κήπῳ τῆς Νυμφενβούργης εἶδον ἀπόπειραν ὀργυιῶν τινῶν σιδηροδρόμου, ἣν οἱ περίεργοι ὡς ἓν τῶν τότε θαυμάτων ἐπεσκέπτοντο, ἀμφιβάλλοντες περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς πρακτικῆς αὐτοῦ ἐφαρμογῆς. Ἐντὸς δὲ 25 ἐτῶν αἱ σιδηραῖ τῆς νέας ἐφευρέσεως ζῶναι περιείλισσον πᾶσαν τὴν γῆν. Κατ' ἀρχὰς ὅμως καὶ αὕτη ἡ

ἐξαίσιος ἐφεύρεσις πρὸς πολλὰς πολλαχοῦ εἶχε νὰ παλαίσῃ προλήψεις. Οὕτως ὁ γαμβρός μου, κόμης Ἀδόλφος Ῥόζεν, πρὸ ἐτῶν ἔμενεν ἐν Λονδίνῳ ἀγωνιζόμενος μετ᾽ ἀνενδότου ἐπιμονῆς εἰς προπαρασκευαστικὰ ἔργα, δι᾽ ὧν ἠγωνίζετο καὶ ἤλπιζε νὰ νικήσῃ, ὡς καὶ μέχρι τέλους μετὰ ταῦτα ἐνίκησε, τὴν πεισματώδη ἀντίστασιν τῶν συμπολιτῶν του Σουηδῶν, μὴ δεχομένων κατασκευὴν σιδηροδρόμων ἐν τῇ χώρᾳ των. Καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ δέ, ὅτε κατὰ πρῶτον ἤρξατο αὕτη, πολλαὶ πόλεις ἐξανίσταντο καὶ ἤθελον ν᾽ ἀποτρέπωσι μακρὰν αὐτῶν τὰς ἀσυνήθεις ὁδούς, ὡς ἡ Νόρθαμπτων, διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν καὶ τῶν βουλευτῶν της, κατώρθωσε ν᾽ ἀπομακρύνῃ τοῦ περιβόλου της ἐπὶ 5 μίλλια τὴν γραμμὴν τοῦ σιδηροδρόμου, ὥστε μετά τινα ἔτη, ὅτε ἡ πεῖρα παρήγαγε τὴν φρόνησιν, ἐβιάσθη νὰ κατασκευάσῃ ἰδίᾳ δαπάνῃ διακλάδωσιν ἵνα ἑνωθῇ μετὰ τῆς γραμμῆς ἣν εἶχεν ἀποκρούσει. Οἱ γαιοκτήμονες καὶ οἱ κτηνοτρόφοι διϊσχυρίζοντο ὅτι ὁ σιδηρόδρομος ἠλάττου τὰς εἰσπράξεις τῶν ἁμαξαγωγῶν, ὅτι ὁ καπνὸς ἔφθειρε τὰ προϊόντα τῆς γῆς, ἐμελάνου τὸ ἔριον τῶν προβάτων, ὅτι ὁ κρότος ἐτρόμαζε τὰ κτήνη καὶ πολλάκις χωρικοὶ διὰ τοὺς λόγους τούτους ἐπέπεσαν κατὰ τῶν μηχανικῶν!

Τούτου ἕνεκα καὶ ἀτελεύτητοι βουλευτικαὶ συζητήσεις προηγοῦντο τῆς κατασκευῆς σιδηροδρόμου, καὶ ὑπελογίσθη ὅτι κατὰ τὰ ἔτη 1840–7 ἐδαπανήθησαν εἰς τοιαύτας ὑπὲρ τὰ δέκα ἑκατομμύρια λιρῶν, ὅσαι, τῆς δαπάνης πρὸς κατασκευὴν εἰς 20 χιλιάδας λίρας τὸ μίλιον ὑπολογιζομένης, θὰ ἐπήρκουν εἰς κατασκευὴν 500 μιλίων, ἤτοι σιδηροδρόμου ἑνοῦντος τὸ Λονδῖνον μετὰ τοῦ Ἀβερδείνου τῆς Σκωτίας.

Ἄλλης γνώμης ἦν ὁ Σὶρ Ῥοβέρτος Πήλ, ὅστις ἐν Taneworth κατοικῶν, ἐπέμενεν ὑπὲρ τῆς κατασκευῆς σιδηροδρόμου κατ᾽ ἐκείνην τὴν διεύθυνσιν, καὶ ὅτε ἀπεφασίσθη παρέστη ἔχων δίκελλαν ἀργυρᾶν καὶ ἤρχισε πρῶτος τὴν ἐργασίαν. Δι᾽ ὃ καὶ ὅτε, ἀχρηματίας ἐπικρατούσης ἐν Ἀγγλίᾳ, ἣν οἱ ἀντίπαλοί του ἀπέδιδον εἰς τὰ οἰκονομικὰ αὐτοῦ μέτρα, αὐτὸς δὲ εἰς τὴν ἐπικρατήσασαν

λύσσαν ὑπὲρ τῶν σιδηροδρόμων, τότε εἰς τὰς βουλὰς τῷ ἐνθύμιζον πάντοτε τὴν ἀργυρᾶν δίκελλαν.

Εἰς τῶν συνήθων ὁδῶν τὴν κατασκευὴν προΐστατο κατὰ τοὺς τότε χρόνους εἷς ἀρχιμηχανικός, διορίζων ἀνὰ ἕνα μηχανικὸν κατὰ 40–50 μίλια μήκους, ἔχοντα καὶ τοῦτον ἀνὰ ἕνα βοηθὸν κατὰ 10–15 μίλια, καὶ τοὺς ἀναγκαίους ἐπιστάτας τῆς ξυλικῆς, τοιχοδομίας, ἀνασκαφῆς κτλ.

Αἱ σύριγγες ὅμως παρεῖχον, ὡς ἦν ἑπόμενον, τὰς μεγίστας δυσκολίας. Ἡ τοῦ Kimby φέρ' εἰπεῖν, 2399 Yards μῆκος ἔχουσα, ᾠκοδομήθη διπλῆ, ἑκάστης διαιρέσεως ἐχούσης πλάτος 60 ποδῶν· καὶ ἐξωρύχθη εἰς βάθος ποδῶν 160 ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν. Καὶ ἐξεμισθώθη μὲν διὰ 99 χιλιάδας λιρῶν· ἀλλ' ὑπὸ γῆν εὑρέθη, ἀντὶ λίθου, ἄμμος καὶ ὕδωρ, ὅπερ μεγάλως ηὔξησε τὰς δυσχερείας. Εἰργάζοντο δ' εἰς αὐτὴν 1250 ἄνδρες, 200 ἵπποι καὶ 13 ἀτμομηχαναί, καὶ ἠντλοῦντο 1800 χόες (gallons) ὕδατος τὸ λεπτόν. Ἡ ἐργασία διήρκεσε δύω καὶ ἥμισυ ἔτη, καὶ εἰς τὴν τοιχοδομίαν κατηναλώθησαν 36 κεράμων ἑκατομμύρια, καὶ ὑπὲρ τὴν σύριγγα ᾠκοδομήθη χωρίον διὰ τοὺς ἐργάτας, ὃ μετὰ ταῦτα ἐξέλιπεν.

Τὸ ὕψωμα ὅμως τέμνεται καὶ δὲν συριγγοῦται, ἂν τὸ βάθος εἰς ὃ πρόκειται νὰ διέλθῃ ἡ ὁδὸς δὲν ὑπερβαίνῃ τοὺς 60', πλὴν ἄν, τοῦ ἐδάφους ὄντος ἐκ χώματος, τὸ ἐκ τῆς σύριγγος λαμβανόμενον χῶμα χρησιμεύει εἰς ἔγερσιν προχωμάτων. Ἐπὶ δὲ τῶν τομῶν τὸ βραχῶδες ἔδαφος οὐδὲ δυσχερέστερον ἐστὶν οὐδὲν δαπανηρότερον τοῦ γαιώδους, καὶ μάλιστα τοῦ ἀμμώδους, διότι εἰς μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν τὰ πλευρὰ εἰσὶ κάθετα, καὶ ἑπομένως τὸ ἄνω πλάτος ἴσον τῷ κάτω, εἰς δὲ τὴν δευτέραν λαμβάνουσι πολλάκις μέχρι 45^0 κλίσιν, ὥστε τὸ ἄνω πλάτος ὑπερέχει τοῦ κάτω κατὰ τὸ διπλάσιον τοῦ ὕψους. Ἡ τοῦ Hurbury τεραστία τομὴ κατέρχεται εἰς βάθος 170', ἡ τῶν πλευρῶν δὲ κλίσις ἔχει ὑπὲρ τὰς 45^0, εἰς δὲ τὴν τοῦ Tring ἀνεσκάφησαν 1'297.963 κυβικαὶ ὀργυιαὶ (yards) τιτάνου, οὗ 15 κυβικοὶ πόδες ἐζύγιζον ἕνα τόνον.

Μιᾶς τῶν μεγάλων ἀρτηριῶν τῆς Ἀγγλίας (τῆς ἐκ Λονδίνου

βορειοδυτικῶς) ἐκτεινομένης εἰς 112 $^1/_2$ μίλια ἡ λιθοδομία ἰσοῦτο εἰς 25,000'000,000 πόδας λίθου ὕψους ποδιαίου καὶ ἐτελειώθη εἰς 5 ἔτη ὑπὸ εἴκοσι χιλιάδων ἐργατῶν, ἐν ᾧ εἰς τὴν μεγάλην πυραμίδα τῆς Αἰγύπτου, συγκειμένην ἐκ λιθοτομίας ἀντιστοιχούσης εἰς μῆκος 15,733'000,000 πόδας λίθων ποδιαίων τὸ ὕψος εἰργάσθησαν ἐπὶ 20 ἔτη κατὰ μὲν Ἡρόδοτον ἑκατόν, κατὰ δὲ Διόδωρον τριακόσιαι χιλιάδες ἀνδρῶν. Τὸ χῶμα τὸ ἀνασκαφὲν κατὰ τὴν ἔκτασιν τοῦ σιδηροδρόμου ἐκείνου ἤρκει ἵνα στρώσῃ περὶ πᾶσαν τὴν γῆν ζώνην τριποδιαίαν, ποδὸς ὕψος ἔχουσαν, ἡ δὲ διὰ τὴν κατασκευὴν γενομένη δαπάνη ὑπελογίσθη ὅτι ἂν κατεβάλλετο εἰς λεπτὰ (pens), ἤρκει ὅπως ἀπρτελέσῃ τὴν ὄαν, ἢ παρυφὴν πάσης ταύτης τῆς ζώνης. Κατὰ τὰ 1848 ἐψήφισεν ἡ βουλὴ κατασκευὴν σιδηροδρόμων 7150 μιλίων. Ἂν ὑπετίθετο ὅτι ἐπὶ πάντων αὐτῶν θὰ ἀνεσκάπτετο ἀνάλογος ποσότης χώματος, θὰ ἐδύνατο αὐτὸ νὰ καλύψῃ πᾶσαν τὴν γῆν ἐντὸς 15 ἐτῶν διὰ ζώνης πάχους ποδιαίου καὶ πλάτους 191 ποδῶν.

Ἓν τῶν σιδηροδρομικῶν μεγαλουργημάτων τῆς Ἀγγλίας ἦν τότε ἡ λεγομένη Βρετανίας γέφυρα, ἡ ὑπὲρ τὸν πορθμὸν Menai ἑνοῦσα νῆσον μετὰ τῆς στερεᾶς, ἥτις κατεσκευάσθη χωρὶς δι' ἰκρίων καὶ ἄλλων ἔργων νὰ κλεισθῇ ὁ πορθμὸς καὶ κωλυθῇ ἡ θαλασσοπλοΐα. Τὸ ὕψος αὐτῆς ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης ἐστὶν 104', καὶ τὸ μῆκος 1834' ἡ δὲ τοιχοδομία κυβικῶν ποδῶν 1'365,000. Σύγκειται δ' ἐκ τεσσάρων διπλῶν ἐναλλήλως τεθειμένων τετραγωνικῶν σιδηρῶν σωλήνων 32' ὑψηλῶν καὶ ὧν ἕκαστος βαρύνει 1800 τόννους, καὶ ἐπληρώθη 54,000 Λ. Εἰσὶ δ' οὗτοι σφυρήλατοι, παχύτεροι ἄνω ἢ κάτω, διότι εὑρέθη ὅτι οὕτως ἔχουσι δύναμιν ὡς 21 ἐν ᾧ οἱ στρογγύλοι ὡς 13 καὶ οἱ ἐλλειψοειδεῖς ὡς 15. Ἔχουσι δὲ δύναμιν ἀντιστάσεως 4000 τόνων, ἐν ᾧ 460 θὰ ἤρκει καὶ ἐὰν ὑπετίθετο ὅτι πᾶσα ἡ γέφυρα κατείχετο ὑπὸ ἁμαξοστοιχίας.

Ὅτε διέβην διὰ Northampton, ἐρωτήσας, ἐπληροφορήθην ὅτι τὴν προτεραίαν, ἡμέραν οὖσαν ἀγορᾶς εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην,

ἔφθασαν ἐκεῖ τὸ πρωῒ 11,000 ἀνθρώπων διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, καὶ ἀπῆλθον τὸ ἑσπέρας 13,000, χωρὶς τῆς ἐλαχίστης ἀταξίας, καὶ χωρὶς οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἔνδυμα ἢ ἄλλο τι ν' ἀπολεσθῇ. Καὶ ἂν δὲ συμβῇ ποτέ τι νὰ λησμονηθῇ εἰς ἁμάξας, ὑπάρχει πρὸς τοῦτο ἰδία ἀποθήκη εἰς ἕκαστον σταθμόν, καὶ ἂν τὸ ἀπολεσθὲν δὲν εὑρεθῇ εἰς μίαν, εἰδοποιποῦνται πᾶσαι αἱ τῆς αὐτῆς γραμμῆς τηλεγραφικῶς.

Διὰ τοῦ Βορειοδυτικοῦ σιδηροδρόμου ἐστάλησαν ἐν ἔτει 1847 δέματα (paquets) 787,969· καὶ ἐν ἔτει 1848 δέματα 774,464. Αἱ δ' ἐπιστολαὶ καὶ ἐφημερίδες ἃς μετακομίζει καθ' ἑκάστην ὁ σιδηρόδρομος οὗτος συνεποσοῦντο εἰς 17 τόνων βάρος. Εἰς ἕνα δὲ τῶν σταθμῶν τοῦ Λονδίνου, τὸν Camden, εἰσῆλθον καὶ ἐξῆλθον ἀτμάμαξαι ἐμπορευμάτων 73,732, τῶν ἁμαξοστοιχιῶν συγκειμένων συνήθως ἐκ 35, πολλάκις ὅμως καὶ ἐξ 70—90 ἁμαξῶν. Ἐκέκτητο δ' ἡ Ἑταιρία τοῦ σιδηροδρόμου τούτου 6236 ἀτμαμάξας. Τοῦ αὐτοῦ δὲ σταθμοῦ ἡ διεύθυνσις ἐλάμβανε καθ' ἑκάστην περὶ τὰς 300 ἐπιστολὰς ὑπηρεσίας εἰς μέσον ὅρον· ἡ δὲ γενικὴ διεύθυνσις τῶν σιδηροδρόμων ἐλάμβανε καὶ ἔπεμπε καθ' ἑκάστην περὶ τὰς 4500 ἐπιστολάς, καὶ τὰ κατ' ἔτος ὑπ' αὐτῆς καταχωριζόμενα ἔγγραφα ἢ αἱ ἐξεταζόμεναι ὑποθέσεις ἀνήρχοντο εἰς 50,000,000! Πόλις ὁλόκληρος ἔχουσα τότε 242 οἴκους, κατοίκους δὲ 1405 εἶχε συστηθῇ μόνον διὰ τὸν σιδηρόδρομον, καὶ περιεῖχε κυρίως καταστήματα καὶ ἐργοστάσια δι' αὐτόν. Ἰδίως δ' ἐν τῇ πόλει Crew ὑπῆρχον τὰ μᾶλλον μεγαλουργὰ σιδηροδρομικὰ ἐργοστάσια, ἅτινα ἀπ' ἀρχῆς τοῦ 1848, ἀνὰ πᾶσαν δευτέραν, παρῆγον ἀνὰ μίαν ἀτμομηχανὴν μετὰ τοῦ παραρτήματος αὐτῆς (tender). Σύγκειται δὲ μία τοιαύτη μηχανὴ ἐκ 5416 τμημάτων. Εἰς τὸν σταθμὸν τοῦτον ἵσταντο 670 ἅμαξαι, ὧν 100 ὑπὸ διόρθωσιν. Πᾶν δὲ τὸ προσωπικὸν τῶν λειτουργῶν καὶ ἐργατῶν τοῦ Βορειοδυτικοῦ σιδηροδρόμου συνεποσοῦτο εἰς 10,266 ἄνδρας.

Εἰς τὴν ὁδὸν ταύτην τὰ γραμμάτια ἑκάστου σταθμοῦ καὶ ἑκάστης τάξεως καθ' ἡμέραν ἀριθμοῦντο ἀπὸ 1-10,000 καὶ συνήθως

ἐδίδοντο περὶ τὰ 9,000. Τὸ διὰ τοὺς σιδηροδρόμους μέχρις ἐκείνου δαπανηθὲν κεφάλαιον 148,400,000 Λ. ἔφερεν ἐν ἔτει 1849 τόκον 3.62 %. Περίεργος δὲ παρατήρησις ἐγένετο, ὅτι μέχρις ἐκείνου, οἱ σιδηρόδροι οὐδόλως εἶχον βλάψει τὴν διὰ διωρύγων συγκοινωνίαν, ὧν τινες ἔφερον ἔτι εἰσόδημα 25–30 % κατ' ἔτος.

Εἰς ἕνα τῶν σιδηροδρομικῶν σταθμῶν μοὶ ἐπετράπη νὰ ἐπισκεφθῶ καὶ τὸ ἠλεκτρικὸν τηλεγραφεῖον, καὶ ἐκεῖ ἔμαθον ὅτι ἡ ταχύτης μεθ' ἧς ὁ ἠλεκτρισμὸς διαβιβάζει τὰς λέξεις ἐστὶ 200.000 μιλίων κατὰ δευτερόλεπτον· δι' ἀποστολὴν συνήθους λέξεως ἀπαιτοῦνται 3 δευτερόλεπτα, ὥστε ἐντὸς λεπτοῦ ἀποστέλλονται 20 λέξεις. Ἐντὸς δὲ 5 λεπτῶν ἐπέμφθη ἐπιστολὴ ἐκ Λονδίνου εἰς Ἐδιμβοῦργον καὶ ἦλθεν ἡ ἀπάντησις. Τοῦ κεντρικοῦ καταστήματος τὰ ὑπόγεια περιεῖχον πρὸς ἐνέργειαν τοῦ τηλεγράφου 34 γαλβανοστοιχίας, ὧν αἱ μείζονες εἶχον ἀνὰ 24, αἱ δ' ἐλάσσονες 12 ζεύγη πλακῶν χαλκοῦ καὶ ζίγκου, ἑκάστης 5'' πλατείας καὶ 32'' μακρᾶς, βάρος δ' ἐχούσης 60 λότια. Διαιρεῖ δέ, ὡς γνωστόν, τὰς πλάκας ὀλίγη ἄμμος ὑγραινομένη ὑπὸ ὕδατος (12) καὶ θειϊκοῦ ὀξέος (1). Πρὸς μεταβίβασιν εἰδήσεως εἰς 4–5 μίλια ἀρκεῖ μία τῶν μικρῶν γαλβανοστοιχιῶν. Ἀπὸ δὲ Λονδίνου εἰς Ἐδιμβοῦργον ἀπαιτοῦνται 4–6 τῶν μειζόνων ὁμοῦ. Τότε ἔτι τὰ τηλεγραφικὰ σύρματα ἤγοντο ὑπὸ γῆν πρὸς προφύλαξιν. Καὶ τὸ ὡρολόγιον δὲ τοῦ καταστήματος ἐκινεῖτο δι' ἠλεκτρισμοῦ καὶ γαλβανισμοῦ, καὶ δὲν ἀπῄτει ἀνάτασιν.

Τὴν 2αν ὥραν μ. μ. ἔφθασα εἰς Douvre, συνοδοιπορήσας μετὰ δύω Ἄγγλων οἰνοπωλῶν, καὶ ἀμέσως ἐπιβιβασθεὶς ἢ μᾶλλον καταβὰς εἰς τὸ πλοῖον, διότι ἦν τότε ὥρα ἀμπώτιδος, εἶχον 40 λεπτὰ μέχρι τοῦ ἀπόπλου ὅπως ἀπὸ τοῦ καταστρώματος περιεργασθῶ τὴν πόλιν, ἐκτεινομένην εἰς τὴν παραλίαν μεταξὺ δύω λόφων, ὧν ὁ δυτικώτερος, εἰς ὀξὺ ἀπολήγων, καλεῖται Schakespearcliff, ὁ δ' ἀνατολικὸς στεφανοῦται ὑπ' ἰσχυροῦ φρουρίου. Ἐστὶ δ' ἡ πέριξ ἀκτὴ λευκή, ἐξ ἀποτόμων, οὐχὶ δ' ὑψηλῶν κρημνῶν κιμωλίας ἢ κρητίδος γῆς συγκειμένη. Αἱ παράκτιοι δ' οἰκοδομαί, εὐ-

πρεπεῖς, μάλιστα τριώροφοι, ἔχουσι συνήθως τὰς γωνίας πυργοειδῶς προεχούσας, καὶ χρῶμα λευκοκίτρινον μετὰ θυριδοφύλλων πρασίνων.

Τὸ πλοῖον ἐφ' οὗ ἐπλέομεν ἦν Γαλλικόν, ἔχον ἀρχιμήδειον ἕλικα, ὅπερ τότε ἦν σπάνιον ἔτι καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς πρόοδος ἐν ἄλλοις καὶ διὰ τὴν ἡσυχίαν τῆς ἀκοῆς τῶν ἐπιβατῶν. Ἡ θάλασσα ἦν γαληνιαία· εἰς Καλαὶ δ' ἐφθάσαμεν περὶ τὰς 5, ἰδόντες ὀλίγον μόνον πρὸ τῆς ἀφίξεως τὴν ταπεινήν, γυμνὴν καὶ ὑγρὰν ἀκτήν, ἐφ' ἧς ἠλίευον σκώληκας. Ἡ ἄμπωτις ἐξηκολούθει εἰσέτι, καὶ ἠναγκάσθημεν ν' ἀναβῶμεν εἰς τὴν μακρὰν εἰς τὴν θάλασσαν προέχουσαν ξυλίνην προκυμαίαν δι' ἀναβαθρῶν ἐφ' ὧν δυσκόλως ἀνεῤῥιχώμεθα, διὰ τῶν χειρῶν βοηθούμενοι. Ὅτε δ' ἤλθομεν εἰς τὸ τελωνεῖον, καὶ μοὶ ἐζητήθη ν' ἀνοίξω τὸ κιβώτιόν μου, συμφορά! ἀνεκάλυψα ὅτι ἐπὶ τῆς γυμναστικῆς ἐκείνης ἀναβάσεως, τὰ κλειδία μου εἶχον πέσει καὶ βυθισθῆ εἰς τὸν ὠκεανόν, ἔνθα πιθανῶς θὰ μένωσι κείμενα ἐν ὅσῳ ὑφίσταται ἡ ὑδρόγειος. Ἀφεὶς λοιπὸν τὸ κιβώτιον εἰς τὸ τελωνεῖον, παρήγγειλα ἄλλα κλειδία, ἃ κατεσκευάσθησαν ἐν ᾧ ἐδειπνοῦμεν ἐν τῷ «Ξενοδοχείῳ τῶν ***Παρισίων***». Ἀπήλθομεν δ' εἰς τὰς 6 ½ διὰ Βρυξέλλας, διελθόντες πλησίον μεγάλων ἐργοστασίων de tulle. Συνοδοιπόρους εἶχον δύω, ὧν ὁ εἷς ἐκοιμᾶτο, ὁ δ' ἕτερος, λίαν ὁμιλητικός, κατηρᾶτο τῶν πλοίων, ὑπέσχετο εἰς τὴν Ἀγγλίαν μεγάλα χρηματικὰ ὠφελήματα ἐκ τῆς βιομηχανικῆς ἐκθέσεως, καὶ μοὶ ἐκήρυττεν ὅτι μόνην θρησκείαν ἔχει τὴν τῆς τιμιότητος. Μετὰ δύω δὲ σταθμοὺς εἰσῆλθεν ἔτι εἰς τὴν ἡμετέραν ἅμαξαν εἷς Ἄγγλος ἐκ Δυγκέρκης προερχόμενος, μετὰ τῆς γυναικός, δύω ὡραίων θυγατέρων του, καὶ Γάλλου, ἐραστοῦ τῆς μιᾶς, καὶ δύω βάναυσοι χωρικοί. Ἀπὸ Δοκαὶ δ' ἔμεινα μόνος μέχρι τοῦ Βελγικοῦ ὁρίου, ὅπου ἐφθάσαμεν εἰς τὰς 11, καὶ ἐμείναμεν μέχρι 12 ½ ὑπὸ τελωνιακὴν ἐξέτασιν.

Τὴν δὲ πρωΐαν τοῦ Σαββάτου (7/19) ἀφίχθημεν εἰς Βρυξέλλας, καὶ ἀφ' οὗ ἐπὶ μίαν ὥραν ἐκοιμήθην εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Ῥωσσίας, καὶ ἐπρογευμάτισα, καὶ ἔγραψα εἰς τὴν Καρολίναν καὶ

εἰς τὸν ἡμέτερον πρέσβυν Σχινᾶν ἐν Μονάχῳ, ὃν ἔμελλον νὰ ἐπισκεφθῶ, ἐξῆλθον μετὰ ξεναγοῦ, περιαγαγόντος με εἰς διαφόρους ἐκκλησίας, ὧν ὅμως ἡ πρωτίστη, ἡ μητρόπολις, ἦν κλειστή, διότι ἐν αὐτῇ ἔμελλε νὰ τελεσθῇ ὁ ἐνταφιασμὸς τῆς Βασιλίσσης (θυγατρὸς τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου). Εἰς τὰς ἐκκλησίας ταύτας ἰδίως ἐθαύμασα τὰ ὡραῖα τορνεύματα τῶν ξυλίνων ἀμβώνων των. Ἐκεῖθεν δὲ μοὶ ἔδειξεν ὁ ὁδηγός μου τὴν χαριεστάτην δενδρόφυτον πλατεῖαν, ἔχουσαν κατὰ τὴν μίαν πλευρὰν τ' Ἀνάκτορα καὶ κατὰ τὴν ἀπέναντι τὸ Βουλευτήριον, ὅμοια μεγάλα κανονικὰ λευκὰ οἰκοδομήματα, ὧν ὁ ἄνω δόμος κοσμεῖται διὰ δωρίων κιόνων καὶ ἀετώματος. Εἶτα δὲ μετέβημεν εἰς ἓν τῶν πρωτίστων ἐργοστασίων τῶν τριχάπτων (dentelles) ἀσχολοῦν 1300 κοράσια, ἀπὸ 6 μέχρι 16 ἢ 17 ἐτῶν, ὅτε γίνονται ἐντελεῖς ἐργάτιδες. Λαμβάνουσι δὲ καθ' ἑκάστην μισθὸν 1 $^1/_2$—2 φράγκα ἀναλόγως τῆς ἐργασίας, ἥτις ἐστὶ δύω εἰδῶν· α' κατασκευάζει τὸ κοράσιον κατὰ σχέδιον ὃ τῷ δίδεται γεγραμμένον ἐπὶ κυανοῦ χάρτου ἄνθος διὰ τῆς βελόνης (ἓν ἄνθος 1'' μήκους περίπου εἰς 14 ὥρας), καὶ τοῦτο προσηλοῖ εἰς τὸ τρίχαπτον, κόμβον δένον εἰς ἑκάστην τρύπαν αὐτοῦ· ἢ β' εἰς τὸ σχέδιον κεντῶνται πυκνόταται καρφίδες, καὶ δι' αὐτῶν ἡ τεχνίτις, μετὰ πλείστης ταχύτητος καὶ ἐπιδεξιότητος ῥίπτει διαφόρους, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον παχείας κλωστάς, κρεμαμένας εἰς κουβάρια, οὐχὶ ὀλιγωτέρας τῶν 100, καὶ οὕτως ἀπαρτίζονται τὰ ποικίλματα, εἰς τὰ λεπτότερα τῶν τριχάπτων. Αἱ Malines λεγόμεναι ἁπλούστεραι καὶ μόνον ἐκ λευκῆς κλωστῆς κατασκευαζόμεναι ἀπαιτοῦσι δι' ἕνα πῆχυν (aune) ἡμέρας 16, αἱ δὲ πολυπλοκώτεραι καὶ μεταξωταί, αἱ Valenciennes ἡμέρας 32. Ἐκ τούτων δὲ καὶ ἠγόρασά τινα τεμάχια εἰς ἐνδύματα διὰ τὴν Καρολίναν.

Ἀφ' οὗ δὲ εἶδον τὸ ἀρχαῖον δημαρχεῖον, ἔχον ὑψηλὸν πύργον, τὰς μεγαλοπρεπεῖς στοὰς (arcades du Roi, de la Reine et des Princes), καὶ τὰς ὡραίας ἀγορὰς τῶν μαγειρικῶν ὠνίων, καὶ προσέτι τὴν τῶν ἀνθέων (ἣν ὁ ἀνεψιός μου Γεώργιος Ῥόζεν

μετὰ ἔτη κατέστησε γνωστοτάτην δι᾽ ὡραίας εἰκόνος του) ἀπῆλθον εἰς τὰς 11 $^{1}/_{4}$ διὰ Κολωνίαν, καὶ εἰς τὰς 3 ἔφθασα εἰς Liége ἐπὶ τῆς Meuse, πόλιν ὡραίως κειμένην παρὰ ποικίλους συμφύτους λόφους, καὶ περίφημον ἐπὶ ὁπλοποιΐᾳ. Ἐνταῦθα, ἐπειδὴ ἡ σιδηρᾶ ὁδὸς ἔχει κλίσιν 138 μ. ἐπὶ 3500, ἡ ἁμαξοστοιχία ἀνείλκετο διὰ σχοινίου σιδηροῦ ἐπικεκαλυμμένου διὰ κανναβεως κατὰ τῆς ὀξειδώσεως. Ἔχον δ᾽ αὐτὸ 7000 μέτρων μῆκος, ἐπληρώθη 48000 φράγκων. Διελθόντες δὲ τὴν γραφικωτάτην κοιλάδα τῆς Meuse, ὅλην κατάτρητον διὰ συρίγγων, ἐφθάσαμεν εἰς Κολωνίαν κατὰ τὰς 8 $^{1}/_{2}$, καὶ κατέλυσα παρὰ τὸν σταθμὸν τοῦ Ἀννοβέρου, πέραν τοῦ Ῥήνου, οὗ ἡ θέα τὴν νύκτα ἀπὸ τῆς γεφύρας μὲ κατεγοήτευσε.

Τὴν δ᾽ ἐπιοῦσαν, Κυριακὴν ($^{8}/_{20}$ Ὀκτωβρίου), ἀπῆλθον ἐκ Κολωνίας εἰς θέσιν δευτέραν, ἀντιστοιχοῦσαν κατὰ τὴν ποιότητα πρὸς τὰς πρώτας τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Βελγίου, καὶ διὰ χώρας πεδινῆς καὶ γυμνῆς ἀφίχθην εἰς τὴν ἰδίως διὰ τὴν ζωγραφικὴν αὐτῆς σχολὴν ἐπίσημον πολίχνην τῆς Δυσσελδόρφης, ἔχουσαν διωρόφους καὶ τριωρόφους τὰς οἰκίας, λευκὰς μετὰ στεγῶν μελανῶν. Ἀλλὰ κυρίως αὐτῆς εἶδον μόνον τὸν σταθμόν, ὄντα καὶ αὐτὸν σχετικῶς ὡραῖον. Ἐνταῦθα δέ, εἰς τὴν ἐγχώριον ἐφημερίδα (Düsseldorfer Zeitung), ἀνέγνων τὴν ἑπομένην θαυμάσιον ἀγγελίαν: «*Der Königlich Griechische Hofkünstler* ect. Wilgelba Frickel wird in nächster Zeit hier eintreffen, und eine Production der Geschwindigkeit ohne Apparat geben. Näheres die Programme! Τί δὲν τολμᾷ ἡ αἰσχροκέρδεια!

Εἰς δὲ τὰς 11 $^{1}/_{4}$ ἐφθάσαμεν εἰς Dorthmund, ὅπου διακλαδοῦνται οἱ σιδηρόδρομοι, καὶ τόσον κακῶς κεκανονισμένη ἦν ἔτι τότε ἡ ὑπηρεσία, ὥστε πρὸς ἀποφυγὴν συγκρούσεως, ἠναγκάσθημεν νὰ μείνωμεν ἡμίσειαν ὥραν περιμένοντες ἁμαξοστοιχίαν καθυστεροῦσαν. Ἐντεῦθεν δέ, καὶ μάλιστα περὶ Bielfield, ἡ χώρα εἶχε γραφικώτατον χαρακτῆρα. Εἰς ἕνα δὲ τῶν προσεχῶν σταθμῶν εἴδομεν ἓν τῶν πολλαχοῦ τῆς Γερμανίας ὑπαρχόντων ἁλατοπηγείων. Ἀποτελοῦσι δ᾽ αὐτὰ ὑψηλοὶ καὶ μακροὶ τοῖχοι ἐκ φρυ-

γάνων συγκείμενοι, εἰς ὧν τὴν κορυφὴν ἀναβιβάζεται διὰ μηχανῶν τὸ ἀντλούμενον ἁλμυρὸν ὕδωρ, καὶ δι᾽ αὐτῶν διηθούμενον, ἐναποτίθησι τὸ ἅλας εἰς τοὺς κλάδους των.

Μετὰ μεσημβρίαν δ᾽ ἀφίχθημεν εἰς τὴν Portam Westphalicam, ὅπου ὡραῖοι λόφοι, τὸν Weser ποταμὸν ἑκατέρωθεν στεφανοῦντες, καὶ παραλλήλως θέοντες, ἀποτελοῦσι τὸ πέρας, καί, ὡς λέγονται, τὴν Πύλην τῆς Βεστφαλίας. Ἐκεῖθεν δ᾽ ἀφίχθημεν εἰς Minden, ὅπου τότε ἔληγεν ἡ Πρωσσία καὶ ἤρχετο τὸ Ἀννόβερον, καὶ ἀφ᾽ οὗ ἐμείναμεν ἐκεῖ μίαν ὥραν, ἐξηκολούθησα μετὰ τοῦ Ἄγγλου, τοῦ ἀνέκαθεν συνοδοιπόρου μου, μεθ᾽ ἑνὸς Γερμανοῦ καὶ τῆς ἀνεψιᾶς του ἀγάμου, εὐσώμου ἄριστα τὴν γαλλικὴν ὁμιλούσης, καὶ προσέτι μετ᾽ εὐφυεστάτης Βελγίδος, ἥτις εἶχε περιέλθει τὴν ὑφήλιον, καὶ περὶ τὰς 8 τὸ ἑσπέρας, ἐν Ἀννοβέρῳ, κατέλυσα, παρ᾽ αὐτὸν τὸν σταθμόν, εἰς τὸ λαμπρὸν Βασιλικὸν ξενοδοχεῖον (Hôtel Royal), οὗ τὸν χρυσοστόλιστον θυρωρὸν εἶχον ἐκλάβει ὡς ἀνώτερόν τινα ἀξιωματικόν, καὶ ἐξεπλάγην ὅτε μοὶ ἔδειξε τὸν κοιτῶνά μου καὶ τὸ ἑστιατόριον, καὶ μοὶ ἔφερε τὰ κηρία. Ἐνταῦθα δ᾽ ἐγνωρίσθην μετὰ τοῦ κ. Lützow, οὗ ἡ θυγάτηρ ἦν Κα Plüscow, νυμφευθεῖσα τὸν ἀδελφὸν τοῦ συζύγου τῆς Μεγάλης Κυρίας τῆς ἡμετέρας Βασιλίσσης.

Τὴν δευτέραν δὲ ($^9/_{21}$), εἰς τὰς 3 $^1/_2$ ἐγερθείς, καὶ προγευματίσας, ἀπῆλθον εἰς τὰς 7 μετὰ τῶν δύω συνοδοιπόρων μου κυριῶν, καὶ μετ᾽ ἄλλης γραίας, ἐχούσης θυγατέρα μικράν. Ἀηδεστέραν δὲ καὶ μονοτονωτέραν ὁδὸν τῆς μεταξὺ Ἀννοβέρου καὶ Λειψίας δὲν ὑποθέτω οὐδὲ τὰς τῆς ἐρήμου τῆς Σαχάρας. Ὁ σιδηρόδρομος, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ποικιλίας, διέτρεχε τὸ ἀπέραντον ἀμμῶδες πεδίον τῆς Βορείου Γερμανίας, ὅ ποτε βεβαίως ἐκαλύπτετο ὑπὸ τοῦ Ὠκεανοῦ, ὡς καὶ ἀπόδειξιν ὑλικὴν τούτου μεταγενεστέρως ἀπέκτησα ἐν Βερολίνῳ, τεμάχιον λίθου εὑρών, μεταξὺ οἰκοδομικῆς ὕλης, περιέχον θαλάσσιον ὄστρακον, ὃ καὶ ἠγόρασα ἀντὶ μιᾶς μάρκας παρ᾽ ἑνὸς τῶν κτιστῶν. Ἡ χιὼν εἶχεν ἀρχίσει πίπτουσα ἀπὸ τῆς ἀπελεύσεώς ἡμῶν ἐξ Ἀννοβέρου καὶ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ 5 ὥρας,

τὸ δὲ ψῦχος διήρκεσε δι' ὅλης τῆς ὁδοιπορίας. Τὰς ἁμάξας ἠλλάξαμεν εἰς Βρυνσβίκην, καὶ ἐκεῖθεν συνωδοιπόρησα μετὰ νέας, ξανθῆς καὶ γλυκείας Ἀγγλίδος, ἄριστα τὴν γαλλικὴν ὁμιλούσης, ἥτις πρὸ ἓξ μηνῶν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς ἐλθοῦσα μετὰ χονδροῦ καὶ κρεατοπωλοειδοῦς συζύγου, ἐπέστρεφε πάλιν ἐκεῖ μετ' αὐτοῦ διὰ τῆς Τεργέστης. Εἰς τὸν τότε ἄθλιον σταθμὸν τῆς Μαγδεμβούργης, ᾧ εἵποντο ἔτι ἀθλιώτεροι, ἠλλάξαμεν αὖθις ἁμάξας, καὶ εἰς τὰς 3 μ. μ. ἐφθάσαμεν εἰς Λειψίαν. Ἐνταῦθα δὲ κατέλυσα μὲν εἰς τὴν «Πόλιν τῆς Ῥώμης» (Stadt Rom), καὶ διηυθύνθην ἀμέσως εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἡμετέρου προξένου, Κωνσταντίνου Πασᾶ Ναούμ, ὃν εὗρον εἰς τὴν ἀποθήκην τῶν γουναρικῶν, ὧν ἤσκει τὸ ἐμπόριον. Μὲ περιήγαγε δὲ εἰς τὴν πόλιν ὁ υἱὸς αὐτοῦ (ἤ, νομίζω, μᾶλλον ἀδελφοῦ), Παναγιώτης, δείξας μοι τὰς περιεργοτέρας ἐκκλησίας, τὸ νέον πανεπιστήμιον, τὴν ***ὁδὸν Ἀθηναίου*** (Athenäumstrasse), πλὴν τοῦ ὀνόματος ἄλλως ὅλως γερμανικήν, τὰ ἐπισημότερα τῶν δημοσίων καταστημάτων, τὸ ***Γαλλικὸν καφφενεῖον*** (Caffé Français), καὶ μὲ συνώδευσεν εἰς τοῦ τὴν πώλησιν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ μου βιβλίου ἀναλαβόντος Wigand, ὅπου ἐγνωρίσθην μετὰ τοῦ καθηγητοῦ τῆς ἀνατομίας Weber. Τὸ δ' ἑσπέρας ἐφιλοξενήθην εἰς τοῦ Κ. Ναούμ, ὅπου ὁ Κ. Παναγιώτης ἐκτὸς τοῦ ὅτι μοὶ ἀνέγνω 500 στίχους, μοὶ παρέθηκε καὶ ἄριστον δεῖπνον.

Διαρκοῦντος αὐτοῦ, ἠρώτησα πῶς δὲν βλέπω παρακαθήμενον εἰς τὴν τράπεζαν καὶ τὸν οἰκοδιδάσκαλον Κ. Γ. Παπασλιώτην, περὶ οὗ ἐγνώριζον τὰ ἑπόμενα προηγούμενα. Πρό τινος χρόνου, πρὸ δύω ἴσως ἐτῶν, εἷς φοιτητὴς τοῦ Πανεπιστημίου ὃν δὲν ἐγνώριζον, ἐλθὼν πρός με μίαν ἑσπέραν, μοὶ εἶπεν ὅτι ἤκουσε πᾶσαν τὴν σειρὰν τῶν παραδόσεών μου, καὶ περατώσας παρ' ἡμῖν τὸ Πανεπιστήμιον, διεφλέγετο ὑπὸ πόθου νὰ μεταβῇ εἰς Γερμανίαν πρὸς τελειοποίησιν, ὅτι δ' ἔχει τινὰ βιβλία ἃ πωλήσας θὰ δυνηθῇ νὰ πληρώσῃ τὸν ναῦλόν του μέχρι Τεργέστης, καὶ ἐκεῖθεν ἐλπίζει νὰ βοηθηθῇ ὑπὸ ὁμογενῶν διὰ τὰ ὁδοιπορικά του μέχρι Λειψίας, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖ ἀφιχθείς, οὐδεμίαν ἔχει περαιτέρω ἐλπίδα, οὐδεμίαν γνωριμίαν, καὶ

μὲ παρεκάλει νὰ τὸν συνδράμω διὰ τῶν σχέσεών μου. Σχέσιν ἐν Λειψίᾳ οὐδεμίαν εἶχον ἐγώ, πλὴν τῆς γνωριμίας τοῦ κ. Παναγιώτου Ναούμ, ὃν εἶχον ἰδεῖ ὅτε ἐπεδήμει εἰς Ἀθήνας, ὅπου νομίζω ὅτι καὶ οἰκίαν προὐτίθετο ν' ἀγοράσῃ, ἢ καὶ ἠγόρασε καὶ μετὰ ταῦτα τὴν ἐξεποίησε. Πρὸς ἐκεῖνον λοιπὸν ἔγραψα, ἐξαίρων τὴν φιλομάθειαν τοῦ νέου Παπασλιώτου καὶ παρακαλῶν αὐτὸν νὰ τὸν συνδράμῃ ᾧ οἶδε τρόπῳ, καὶ νὰ πράξῃ δι' αὐτὸν ὅτι θὰ ἔπραττε δι' ἐμὲ ἂν μ' ἔβλεπεν ἄνευ οὐδενὸς πόρου ἀφικνούμενον εἰς τὴν πόλιν των, ἵνα ἐκπαιδευθῶ καὶ καταστῶ ἀξιώτερος νὰ χρησιμεύσω εἰς τὴν πατρίδα.

Μετά τινα δὲ χρόνον ἔλαβον ἐπιστολὴν λίαν ἐκτενῆ τοῦ Παπασλιώτου, πλήρη ἐκφράσεων εὐγνωμοσύνης, καὶ ἀφηγουμένην τὰ ἑπόμενα· ὅτι ἀφιχθεὶς εἰς Τεργέστην, ἐβοηθήθη ἐκεῖθεν καὶ κατώρθωσε νὰ μεταβῇ εἰς Λειψίαν· ἐνταῦθα ὅμως καὶ τοῦ ὀβολοῦ στερούμενος καὶ τὴν γερμανικὴν ἀγνοῶν, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν, ἣν εὑρὼν κεκλεισμένην, ἐκαθέσθη μετὰ τοῦ μικροῦ ὁδοιπορικοῦ σάκκου του, εἰς τὰς βαθμίδας τῆς θύρας, μέχρις οὗ ἐλθὼν ὁ θυρωρός, Ἕλλην τὸ γένος, καὶ πληροφορηθεὶς παρ' αὐτοῦ τίς ἦν καὶ τί ἤθελε, τὸν ὡδήγησεν εἰς τοῦ Κου Ναούμ· οὗτος δέ, ἀναγνοὺς τὴν θερμὴν σύστασίν μου, τὸν παρέλαβεν ἀμέσως εἰς τὴν οἰκίαν του, τὸν κατέστησεν ὁμοτράπεζόν του καὶ διδάσκαλον τῆς Ἑλληνικῆς τῶν παιδίων του, καὶ ἵνα τῷ περιποιήσῃ ἐπαρκέστερόν τινα πόρον, τὸν ἀνέδειξε συγχρόνως ἀναγνώστην καὶ ψάλτην τῆς Ἐκκλησίας.

Ταῦτα λοιπὸν γινώσκων, ἐξεπλάγην μὴ ἰδὼν τὸν παρ' ἐμοῦ συστηθέντα μεταξὺ τῶν συνδαιτημόνων τὴν ἑσπέραν ἐκείνην. Ἀλλ' ὁ Κ. Ναούμ, ἀφ' οὗ κατ' ἀρχὰς ἔδειξεν ἀποστροφὴν νὰ ἐξηγηθῇ, καὶ εἶπε τέλος ὅτι ὁ Κ. Παπασλιώτης δὲν ἦν πλέον σύνοικός του· ὅτι πολλαχῶς εὐεργετηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἔργον κύριον εἶχε νὰ τὸν διαβάλλῃ σταθερῶς παρὰ τοῖς λοιποῖς Ἕλλησι τῆς Λειψίας, ὅπερ ὁ Κ. Ναούμ, παρ' αὐτῶν πληροφορούμενος, ἀφ' οὗ τὸν ἠνέχθη ἐπὶ μακρὸν χρόνον, τὸν παρεκάλεσε τέλος νὰ ἐγκαταλείψῃ

τὴν οἰκίαν του, καὶ ἔκτοτε δὲν τὸν βλέπει πλέον. Ἡ ἀφήγησις αὕτη βαθέως μ' ἐλύπησε.

Τὴν δὲ $^{10}/_{22}$ Ὀκτωβρίου ἀπῆλθον εἰς τὰς 10 π. μ. συνοδοιπόρον ἔχων νέον Γερμανόν, ὅστις μ' ἠρώτα ἂν ὑπάρχωσιν ἔτι ἀρχαῖοι Ἕλληνες (Altgriechen) ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἂν ἡ Γερμανικὴ δὲν ἦν θυγάτηρ τῆς Λατινικῆς! Αἱ περὶ τὴν Λειψίαν ἀπέραντοι, μονότονοι καὶ πάσης χάριτος ἐστερημέναι πεδιάδες, ἦσαν κεκαλυμμέναι ὑπὸ χιόνος, ἥτις ἔπιπτεν ὑγρὰ διὰ σκοτεινῆς ἀτμοσφαίρας, καὶ ὑπὲρ ἣν προεῖχον ἰσχναὶ καὶ σπάνιαι, φύλλων δὲ γυμναὶ δενδροστοιχίαι, ὡς δεῖκται τῶν ὁδῶν ἐν ἐρήμῳ. Εἰς τὰς 7 $^{1}/_{2}$ δὲ ἀφίχθην εἰς Ἀλτεμβούργην, τὴν μικρὰν ἡγεμονίαν τοῦ θείου τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως, καὶ ἐνταῦθα μοὶ διηγεῖτο ὁ ἥκιστα ἀξιόπιστος συνοδοιπόρος μου, ὅτι κατὰ τὸν μεσαιῶνα λῃσταὶ (Raubritter) ἥρπασαν τοὺς ἡγεμονόπαιδας τῆς χώρας διὰ τῶν παραθύρων τοῦ παλατίου. Διακλαδευομένου δὲ μετὰ 2 ὥρας ἐν Reichenbach τοῦ σιδηροδρόμου, μετετέθημεν εἰς βραδυπορωτάτας ἁμάξας, ἐν αἷς ἐτυμπανίσθημεν ἔτι ἐπὶ ἱκανὰς ὥρας. Παρὰ Reichenbach εἴδομεν κτιζομένην τριώροφον γέφυραν ἐκ ταπεινῶν ἀψίδων, ὧν 12 ἀποτελοῦσι τὴν ἀνωτάτην σειράν, καὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἐθεωρεῖτο τότε, ὡς ἓν τῶν θαυμάτων τῆς σιδηροδρομίας· ἀλλ' οὐδὲ μακρόθεν δύναται νὰ συγκριθῇ πρὸς τὴν γέφυραν ἣν εἶχον ἰδεῖ ἐν Νεοκαστέλλῃ τῇ Ἀγγλικῇ, καὶ τέλος ἐν Plunen ὑπερέβημεν τὰ Βαυαρικὰ ὅρια καὶ ἐφθάσαμεν περὶ τὴν 1 $^{1}/_{2}$ εἰς τὴν μικρὰν πόλιν Hoff, δι' ἧς διῆλθον μαθὼν ὅτι διέτριβεν ἐκεῖ ὁ Βασιλεὺς Ὄθων ἐλθὼν εἰς ἐπίσκεψιν τῆς μητρός του, δι' ὃ καὶ πολλὰ μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας καὶ συγγενεῖς αὐτῆς εἶχον συῤῥεύσει ἐκεῖ. Περὶ τὰς 6 παρουσιάσθην εἰς τὸν Βασιλέα καὶ πολλὰ ἐῤῥέθησαν περὶ τῆς τότε καὶ τῆς μετὰ ταῦτα τύχης τῆς Ἑλλάδος· μετὰ πολλῆς δ' ὑπὲρ ἐμοῦ προνοίας μὲ προέτρεψεν ὁ Βασιλεὺς νὰ μὴ ἀναχωρήσω πρὸ αὐτοῦ διὰ τὴν Ἑλλάδα, διότι θὰ ἠπειλούμην ὑπὸ ὑποτροπῆς εἰς τὴν θέρμην, ἀφ' ἧς μόλις εἶχον ἀπαλλαγῇ ἐν Ἀγγλίᾳ.

Τὴν ἀγαθὴν ὅμως ταύτην συμβουλήν του δὲν ἐδυνάμην ν' ἀκολουθήσω, διότι καὶ ἡ ἄδεια καὶ οἱ πόροι μου ἐξηντλοῦντο. Παρουσιάσθην δὲ καὶ εἰς τὸν πατέρα τῆς Βασιλίσσης ἡμῶν, τὸν Μέγαν Δοῦκα τοῦ Ὀλδεμβούργου, εὔσωμον καὶ ἀγαθὸν γέροντα, ὅστις μοὶ εἶπεν ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν πρέπει νὰ βιάζωνται εἰς τῶν εὐχῶν αὐτῶν τὴν ἐπίτευξιν· ἀλλὰ τῷ ἀπήντησα ὅτι τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα ἀνθίσταται πρὸς χαλινόν, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν τῆς φρονήσεως. Τὴν δ' ἑσπέραν διῆλθον λίαν εὐχαρίστως παρὰ τῇ Κᾳ Mendel, Κυρίᾳ τῆς Αὐλῆς τῆς Βασιλίσσης τῆς Βαυαρίας, ὅπου ἦσαν καὶ αἱ Κυρίαι τῆς Μεγ. Δουκίσσης τῆς Ἕσσης, τῆς ἡγεμονίδος τοῦ Ὀλδεμβούργου καὶ τῆς τοῦ Ἀλτεμβούργου. Πρὶν δ' ἢ κατακλιθῶ, ἔγραψα εἰς Ἀγγλίαν, τὰ τῆς ὁδοιπορίας μου ἀφηγούμενος.

Τὴν δὲ ***Τετάρτην*** ($^{11}/_{23}$), εἰς τὰς 5 $^{1}/_{2}$ ἀπῆλθον εἰς Hoff διὰ τῆς ἁμαξοστοιχίας ἐν ᾗ ὡδοιπόρουν καὶ οἱ Βασιλεῖς, καὶ πανταχοῦ κατὰ τοὺς σταθμοὺς ὑπεδέχοντο αὐτὴν ὑπαλλήλων καὶ λαοῦ συῤῥοή, καὶ παρατάξεις, ὧν ἐγὼ ἤμην μακρόθεν θεατής, οὐχὶ λίαν εὐχαριστημένος, διότι ἠλάττουν ἀναλόγως τῶν ἁπλῶν ὁδοιπόρων τὴν ἄνεσιν, ὁ δὲ καιρὸς ἦν ἀηδής, χιονώδης καὶ ψυχρός. Οὕτω διήλθομεν διὰ Βαμβέργης, ἥτις ἔμελλέ ποτε νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τελευταῖον ἡσυχαστήριον τοῦ ἀγαθοῦ Βασιλέως Ὄθωνος, διὰ Νυρεμβέργης, τῆς ἐμπορικῆς καὶ βιομηχάνου, διὰ τῆς περιφήμου Αὐγούστης, καὶ εἰς τὰς 9 τὴν ἑσπέραν ἐφθάσαμεν εἰς Μόναχον, τὴν πόλιν τῶν πρώτων σπουδῶν μου, ὅπου ὁ Κ. Σχινᾶς μὲ παρέλαβεν εἰς τὴν οἰκίαν του.

Μίαν ἑβδομάδα διαμείνας ἐν Μονάχῳ, παρὰ τῷ Κ. Σχινᾷ, πολλὰ μετ' αὐτοῦ ἐπεσκέφθην, ὡς τὴν τότε ἐν τῷ Βασιλικῷ χυτηρίῳ συμπληρουμένην, ἤδη δ' ἐν χώρῳ ὀρθὴν στηθεῖσαν κολοσσιαίαν Bavariam. Εἰς αὐτῆς τὴν κεφαλὴν ἀνέβην διὰ κλίμακος ἐσωτερικῆς καὶ ἐκάθησα εἰς χαλκοῦν ἀνάκλιντρον, διὰ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῆς, οἵτινες ἦσαν παράθυρα, τὴν ἄλλοτε γνωστήν μοι Theresienwiese ἐπισκοπῶν. Μοὶ ἐπέδειξε δὲ ὁ φίλος Κ. Σχινᾶς καὶ τὸ ὑελουργεῖον τῆς Νυμφενβούργης· τὸ θησαυροφυλακεῖον, τὸ

παρεκκλήσιον τῶν Ἀνακτόρων, τὸ ἐργοστάσιον τοῦ περιφήμου ζωγράφου Kaulbach, ὅπου εἶδον τὴν εἶτα εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου μετακομισθεῖσαν μεγαλογραφίαν, τὴν παριστῶσαν τὴν «ἅλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ», καὶ ἐγνωρίσθην μετὰ τοῦ καλλιτέχνου, γράψαντος καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Κυρίας Σχινᾶ. Παρουσιάσθην δὲ καὶ εἰς τὸν Βασιλέα τῆς Βαυαρίας (Μαξιμιλιανόν), ὅστις μοὶ ὡμίλησε περὶ ἀρχαιοτήτων, περὶ στιχουργίας καὶ περὶ ἀγγλικῆς ἐφημεριδογραφίας.

Ἐν ἄλλοις ἠθέλησα νὰ ἐπανίδω τὴν οἰκογένειαν παρ' ᾗ ᾤκουν ἐπὶ τῆς τελευταίας διαμονῆς μου ἐν Μονάχῳ, καὶ μετέβην εἰς τὴν ἐν Frühlingstrasse οἰκίαν των. Ἀλλ' ἐκεῖ οὐδένα εὗρον καὶ ἔμαθον ὅτι ὁ μὲν οἰκοδεσπότης ἀπέθανε κακῶς ἔχων καὶ καταγγελθεὶς ἐπὶ ἀνηθίκῳ πράξει, ἀπέθανε δὲ καὶ ἡ ἐπὶ κάλλει καὶ ἀγωγῇ διαπρέπουσα θυγάτηρ τῆς συζύγου του ἐκ πρώτου γάμου Σοφία, ἡ δ' ἀξιόλογος σύζυγός του, τῶν κτημάτων της πωληθέντων ὑπὸ τοῦ οἰνόφλυγος ἀνδρός της, καὶ μείνασα ἄνευ ὀβολοῦ, ἐμισθώθη ὡς ὑπηρέτρια εἰς ξενοδοχεῖον, εἰς τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ὁ υἱός της ὡς παραμάγειρος. Τῆς γυναικὸς ταύτης ὁ πρῶτος σύζυγος ἦτο δημοτικὸς σύμβουλος τοῦ Μονάχου.

Ἀπὸ τῆς πρώτης δ' ἡμέρας ἔσπευσα καὶ πρὸς τὸν Θείρσιον, ὃν ἐπανεῖδον μετὰ πλείστης χαρᾶς, καὶ ὅστις μοὶ ἔδωκε τὸ περὶ τοῦ Ἐρεχθείου ἔργον του. Παρ' αὐτῷ δὲ ἀπήντησα καὶ τὸν (ἀρχαιολόγον) καθηγητὴν Braun, ὅστις ὅμως δὲν μοὶ ἐνεποίησε μεγαλόνοος ἀνθρώπου ἐντύπωσιν· προσέτι δὲ καὶ τὸν καλὸν σπουδαστὴν Νεροῦτσον, ὅστις ἔπειτα εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀποκαταστάς, κατέστη ἐπίσημος αἰγυπτιολόγος. Προσέτι ἐπεσκέφθην τὴν Κ^αν^ Gasser χήραν τοῦ ποτὲ ἐν Ἑλλάδι πρέσβεως τῆς Βαυαρίας, τὸν ὑπουργὸν von den Pfaden, ὅστις μὲ προσεκάλεσεν εἰς συναναστροφήν, τὸν σύμβουλον K. Rapp, τὸν Wendland, ἀδελφὸν τοῦ ἰδιαιτέρου Γραμματέως τοῦ Βασιλέως καὶ πρέσβυν εἰς Παρισίους, καὶ προσέτι τοὺς Perceval, Maurer καὶ Perglas, ἀπόντας, καὶ ἀπήντησα ἀπροσδοκήτως τὸν Σινολόγον K. Neumann πρὸς ὄν,

ὅτε ἐπὶ τῆς πρώτης μου ἐπιδημίας ἐν Μονάχῳ τὸν εἶχον γνωρίσει παρὰ τῷ Θειρσίῳ, ὀλίγον συνεπάθουν, ἄνευ λόγου βεβαίως, διότι ἤδη, προτραπεὶς ὑπ' ἐμοῦ, μοὶ ἔπεμψε κινεζικά τινα βιβλία διὰ τὴν ἐθνικὴν βιβλιοθήκην. Τὸ θέατρον ἐπεσκέφθην τὸ πρῶτον ἑσπέρας, μετὰ τοῦ Κ. Ἀντωνοπούλου, Γραμματέως τοῦ Κ. Σχινᾶ καὶ εἶδον τοὺς Puritani.

Μετὰ πολιτικῶν δ' ἀνδρῶν κατὰ τὴν βραχεῖαν ἐν Μονάχῳ διαμονήν μου ἐλθὼν εἰς συνάφειαν, ἠθέλησα νὰ ἐπωφεληθῶ τῆς περιστάσεως ἵνα ἐρευνήσω περὶ τῶν σχέσεων τῶν Δανογερμανικῶν Δουκάτων, ἅτινα ἤδη τότε ἠπείλουν περιπλοκάς. Οὕτως ἔμαθον ὅτι κατὰ τὴν γερμανικὴν ἔποψιν τὸ Ὁλστέϊν, ὂν πάντοτε Γερμανικόν, καὶ τὸ Schleswig ὂν ἀνεξάρτητον, εἶχον ἀπό τινος τεθῆ διὰ ***προσωπικῆς ἑνώσεως*** ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας· ὁ προκάτοχος ὅμως τοῦ βασιλεύσαντος ἐφ' ἧς ἐποχῆς ἐγὼ ταῦτα ἐσημείουν, ἠθέλησε διὰ τῆς λεγομένης ***ἀνοικτῆς ἐπιστολῆς*** (offener Brief) νὰ συγχωνεύσῃ ἀμφότερα μετὰ τῆς Δανίας. Τοῦτο ἐξῆψε στάσιν, ὑποκινηθεῖσαν κυρίως ὑπὸ τῶν Αὐγουστεμβούργων, οἵτινες εἶχον τὰ πρῶτα ἐπὶ τῆς διαδοχῆς τῶν Δουκάτων δικαιώματα. Ἂν ὅμως οὗτοι ἀπεκληροῦντο, ὡς τινες Δυνάμεις τότε ἤθελον, ἡ διαδοχὴ θὰ περιήρχετο εἰς τὸ Ὀλδεμβοῦργον, πρὸς ὃ ἀπηρέσκοντο τὰ ὑπὸ Γερμανικῶν ἰδεῶν ἐμφορούμενα κράτη καὶ ἐπροτίμων αὐτῶν τὴν προσωπικὴν ἕνωσιν μετὰ τῆς Δανίας, διότι τὸν Δοῦκα τοῦ Ὀλδεμβούργου ἐθεώρουν ὡς οὐχὶ τὴν πολιτικὴν τῆς Γερμανίας ἀσπαζόμενον, μὴ πρόθυμον νὰ ταχθῇ μετ' αὐτῆς, καὶ ἐπιδιώκοντα τῶν πορθμῶν τὴν ἀνεξαρτησίαν. Ἦν δ' οὐ μικρὰ ἔκτοτε ἡ ῥοπὴ τῶν πνευμάτων καὶ ὑπόκωφος ὑπῆρχεν ἤδη βρασμὸς καὶ πολλὴ ἐνέργεια ὑπὲρ τῆς Γερμανικῆς ἑνότητος. Οὕτως, ἐπειδὴ ὁ Ἐκλέκτωρ τοῦ Hess Cassel, υἱὸς ἀδελφῆς τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας, διεφώνει πρὸς τὴν Δίαιταν, φοβούμενος μὴ συγχωνευθῇ, διὰ τοῦτο αἱ βουλαί του, αὐτὴν ταύτην τὴν συγχώνευσιν ἐπιδιώκουσαι, τῷ ἠρνοῦντο τοὺς φόρους· καὶ ὅτε ἐκεῖνος τὰς διέλυεν, αἱ νέαι ἐρχόμεναι, ἠρνοῦντο αὐτοὺς καὶ πάλιν, καὶ ὅτε ἠθέλησε νὰ

τοὺς εἰσπράξῃ ἄνευ προϋπολογισμοῦ, οἱ δημόσιοι ὑπηρέται δὲν τῷ ὑπήκουον καὶ οἱ στρατιωτικοὶ παρῃτοῦντο. Ὑπὲρ αὐτοῦ δ' ἐκηρύττοντο μόνοι οἱ Βαυαροὶ καὶ οἱ Αὐστριακοί.

Ἡ Κυρία Σχινᾶ (τὸ γένος Χαντζερῆ καὶ πρώην Κυρία Βάλσα) ἦν κλινήρης, καθ' ὃ ἐπίτοκος, καὶ ἐγέννησεν υἱὸν ἐν ᾧ διέμενον ἐκεῖ, δι' ὃ ὀλίγας ὥρας μόνον πρὸ τῆς ἀπελεύσεώς μου εἰσῆλθον παρ' αὐτῇ νὰ τὴν ἀποχαιρετήσω. Κατὰ παράκλησιν τοῦ φίλου μου Σχινᾶ, ἐπεσκέφθην καὶ τὴν πενθεράν του, παρ' ᾗ ἐπροσπάθησα νὰ ἐξαλείψω ἀδίκους τινὰς δυσαρεσκείας ἃς ἐφαίνετο ἔχουσα κατὰ τοῦ γαμβροῦ της, καὶ εὐτυχῶς μετά τινας ἀντιῤῥήσεις ἐνέδωκεν εἰς τὰς παρατηρήσεις μου. Ὁ ὑπασπιστὴς τῆς Α. Μ. Ν. Μιαούλης μὲ παρεκάλεσε νὰ μεσιτεύσω παρὰ τῷ Κῳ Πρέσβει ὅπως μὴ ἀρνηθῇ Ἑλληνικὸν διαβατήριον εἰς νέαν τινὰ Βαυαρίδα, ἥτις ἐν Ἑλλάδι γεννηθεῖσα ἤθελε νὰ μεταβῇ εἰς Ἀθήνας. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπιτυχῶς κατώρθωσα.

Τέλος δ' ἀπῆλθον ἐκ Μονάχου τὴν 22 Ὀκτωβρίου (3 Νοεμβρίου) ἡμέραν Κυριακήν, περὶ τὰς 10 $^1/_2$ τὴν νύκτα, καὶ ἐξημερώθημεν εἰς Wassenburg. Ἡ ἡμέρα ἦν ὡραία, καὶ ἡ ὁδὸς γραφικωτάτη μέχρι τῆς ὡραίας Σαλσβούργης, ὅπου ἐφθάσαμεν εἰς τὰς 2. Ἀπῆλθον δὲ μόνος μεθ' ἑνὸς χωρικοῦ συνοδοιπόρου περὶ τὰς 7. καὶ ἔκτοτε εἶχον καιρὸν ἄθλιον δι' ὅλης τῆς νυκτός. Τὴν δ' ἐπαύριον ἐγευμάτισα εἰς Ischel. Ἐκεῖ εἰς τὴν τράπεζαν ἐγνωρίσθην μετ' ἀξιωματικοῦ, ὅστις μοὶ διηγήθη ὅτι ἐν τῷ περιχώρῳ ἀνασκάπτονται κελτικοὶ τάφοι, ἐν οἷς εὑρίσκονται σκελετοὶ ὁλόκληροι, ἀγγεῖα ἄτεχνα, κοσμήματα μετάλλινα ἔχοντα συγκαθηλωμένον τὸν χαλκὸν καὶ οὐχὶ συγκεκολλημένον, ἀγνοουμένης ἔτι ἐπὶ τῆς κατασκευῆς των τῆς τέχνης τῆς συγκολλήσεως. Μετὰ τοῦ ἀξιωματικοῦ δὲ τούτου, καί τινος κυρίας ἣν συνώδευε, ἐξηκολουθήσαμεν διὰ τῆς νυκτὸς ὅλης, διερχόμενοι ὡραίας κοιλάδας, καὶ τὸ πρωῒ τῆς Τετάρτης ἤμεθα εἰς Brunk, ὅθεν ἀνεχωρήσαμεν περὶ τὰς 5, καὶ διὰ χαριέντων λόφων ἀφίχθημεν περὶ τὰς 8 εἰς τὴν ὡραίαν πόλιν Γρὰτζ καὶ τὴν παρ' αὐτῇ πεδιάδα Βαγράμ. Εἰς τὰς 10 $^1/_2$

δ' ἤλθομεν εἰς Μαρβοὺργ ὅπου ἦν γέφυρα 65 ἀψίδων, καὶ σύριγξ φωταγωγουμένη, καὶ πρὸς μεσημβρίαν ἤμεθα ὑπὸ τὰς ἀποτόμους ὄχθας τοῦ Σάβα (Saw), ὅπου εἰσῆλθον εἰς τὴν ἄμαξαν ἡμῶν τέσσαρες ἄνθρωποι ἐκ Σεμλίνου, οἵτινες, ἵνα μὴ ἐννοῶνται ὑπὸ τῶν παρακαθημένων, ἤρχισαν νὰ ὁμιλῶσιν Ἑλληνιστί!

Περὶ τὰς 6 ἐφθάσαμεν εἰς Λάϊβαχ, τὴν ἱστορικὴν πόλιν διὰ τὸ ἐνταῦθα ἄλλοτε συνελθὸν καὶ τὴν τῆς Ἑλλάδος τύχην ἐν ἄλλοις ἐνδιαφέρον τῶν ἡγεμόνων συνέδριον. Ἐνταῦθα ὁ σιδηρόδρομος ἔληγε, καὶ εἷς ταχυδρομικῆς ἁμάξης (Eilwagen) ὁδηγὸς καταλαβών με μ' ἔπεισεν αὐτὸν νὰ προτιμήσω τῶν ἄλλων, οἵτινες παρέστησαν, διότι θὰ μ' ἔφερεν ἀναπαυτικώτερον καὶ ταχύτερον εἰς Τεργέστην. Ἀλλ' ἐν τούτοις, ἐν ᾧ αἱ ἄλλαι ἅμαξαι ἀνεχώρουν ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, περιεμένομεν ἡμεῖς, διότι ὡς ἐξώρας ἐμάθομεν, εἷς τῶν συνοδοιπόρων ἐν τῇ ἁμάξῃ ἐκείνῃ ἦν κηπουρός, στελλόμενος ἐκ Μεκλεμβούργης εἰς τὸν Σουλτάνον, καὶ ἓν τῶν κιβωτίων αὐτοῦ εἶχε θραυσθῆ καὶ τῷ κατεσκευάζετο νέον! Τρεῖς ὥρας ἐπεριμείναμεν οὕτω, μεθ' ἃς κατέλαβον τὴν θέσιν μου εἰς τὰ ἐμπρὸς τῆς ἁμάξης παρὰ τὸν ἡνίοχον, ἵνα ἦμαι μόνος καὶ ἥσυχος. Ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου, ἦλθεν ὁ ὁδηγὸς καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ θέσις μου ἦν ἄλλη, ἐντὸς καὶ εἰς τὸ ὀπίσθιον τμῆμα τῆς ἁμάξης, καὶ μὲ ὡδήγησε, χωρὶς νὰ ἐννοήσω τὸν λόγον τῆς μεταθέσεως. Ἐγκατεκλείσθημεν δέ, τέσσαρες, ὧν οἱ τρεῖς λίαν σωματώδεις, εἰς στενόχωρον κλωβόν, μόλις ἱκανῶς εὐρὺν δι' ἕνα, καὶ οὕτω διενυκτερεύσαμεν συνθλιβόμενοι καὶ ἄγρυπνοι, ἐγὼ κἄν. Τὸ δὲ σῶμα τῆς ἁμάξης περιεῖχε λοχαγὸν αὐστριακὸν νεόνυμφον, ὡς ἔμαθον, μετὰ τῆς συζύγου του, τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ ἑνὸς στρατιωτικοῦ ἰατροῦ. Εἰς δὲ τὸ ἐμπρὸς ἔλαβον τὴν θέσιν ἣν ἐγὼ εἶχον πρώτην ἐκλέξει νέα τις ὡραιοτάτη καὶ εἷς βάναυσος συνοδοιπόρος, νομίζω ὁ κηπουρός, ἐκεῖ κατ' ἀρχὰς μετ' αὐτῆς συναντηθεὶς καὶ ὅστις ἦν ὁ ἀπαιτήσας τὴν ἐκεῖθεν μετάθεσίν μου.

Τὴν Πέμπτην δὲ 26 Ὀκτωβρίου (7 Νοεμβρίου) ἀφίχθημεν εἰς τὰς 2 εἰς Τεργέστην, ὅπου ἡ νέα συνοδοιπόρος μοὶ εἶπεν ὅτι θὰ ἦν

πρόθυμος νὰ ἐξακολουθήσῃ μέχρις Ἑλλάδος, ἂν εὕρισκεν εὐκαιρίαν· ἀλλὰ δὲν τὴν εὗρε.

Βοηθείᾳ δὲ τοῦ προξένου ἡμῶν Κ. Μαντσουράνη, ἐπεβιβάσθην περὶ τὰς 5 εἰς τὸ ἀτμόπλοιον ***Ἀφρικήν***, πλοιαρχούμενον ὑπὸ τοῦ κ. Persy, αὐτοῦ ἐκείνου ὅστις μὲ εἶχε πρό τινων μηνῶν φέρει ἐνταῦθα ἐκ Σύρου, καὶ ἀπήλθομεν ἔχοντες αἴθριον οὐρανὸν καὶ καιρὸν λαμπρόν.

Εἰς τὴν πρώτην θέσιν εἶχον συνοδοιπόρους τὸν Κον καὶ τὴν Καν Watson, πλουσίαν γραίαν ἐκ Σκωτίας παρὰ Abotsford, ὁδοιποροῦσαν διὰ τὴν ὑγείαν της, καὶ ἤδη ἀπερχομένην ἐκ δευτέρου εἰς τοῦ Νείλου τοὺς καταῤῥάκτας. Ἄλλος δὲ νέος Ἄγγλος, μετὰ τῆς γυναικός του, πρεσβυτέρας αὐτοῦ, ἀπήρχοντο εἰς Ἱερουσαλήμ· καὶ νέος ἔμπορος Γερμανός, ὅστις ἦν πολλάκις ἐν Ἀθήναις, καὶ ἐγνώριζε τὸν Λεβίδην, ἔλεγε τὸν Βασιλέα ζῶον, ἐψέλλιζε ἀγγλικά, καὶ ἔπαιζεν ***ἁρμόνιον***. Ἡ Κα Watson ἦν γυνὴ πολύπειρος, πολλὰ ἰδοῦσα καὶ πολλὰ διηγουμένη. Οὕτω μᾶς ἔλεγεν ὅτι ὁ διοικητὴς τῆς Μελίτης, βαρυνόμενος τὴν πολλὴν τῶν καθολικῶν ἐνοριακὴν κωδωνοκρουσίαν, διέταξε τοὺς τυμπανιστάς του νὰ γυμνάζωνται κατὰ τὴν ὥραν αὐτῆς ὑπὸ τὰ παράθυρα τοῦ ἐπισκόπου, μέχρις οὗ οὗτος ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῇ τῶν κωδώνων. Ὁμοίως μᾶς διηγεῖτο ὅτι ὅτε Ἄγγλοι στρατιῶται περιύβρισαν αὐτόθι πομπὴν θρησκευτικὴν (procession), ὁ ἐπίσκοπος ἐμήνυσεν ὅτι λυπεῖται, διότι ἂν ἐπαναληφθῇ τοιαύτη σκηνή, θὰ χυθῇ αἷμα· ὁ δὲ διοικητὴς ἀντεμήνυσεν ὅτι λυπεῖται, ἀλλ' ἂν χυθῇ αἷμα, θὰ στήσῃ τὰ κανόνιά του εἰς τὰ ἄκρα ὅλων τῶν ὁδῶν, καὶ θὰ πετάξῃ τὴν Μελίτην εἰς τὸν ἀέρα. Εὐγενὴς καὶ πατρικὸς τῷ ὄντι διοικητής!

Εἰς δὲ τὴν δευτέραν θέσιν ἔπλεεν ὁ ἐκ Μεκλεμβέργης κηπουρός, καὶ μετ' αὐτοῦ νέα ἀπερχομένη εἰς Ἀλεξάνδρειαν πρὸς τὴν θείαν της, καλουμένην, ὡς ἔλεγε, Σεβαστοπούλου· καὶ δύω Φραγκισκανοί, ἐκ τοῦ ἐν Βιέννῃ παραρτήματος τῆς Προπαγάνδας τῆς Ῥώμης, ἀπερχόμενοι εἰς Ἰόπην καὶ Ἱεροσόλυμα διὰ τοὺς ἐκεῖσε κατα-

φυγόντας Οὔγγρους, καὶ ἵνα τοὺς κακοπίστους προσηλυτίσωσι. Τούτων ἐπροσπάθησα νὰ μεταπείσω τὸν ἕνα, ὅτι ἄσκοπον καὶ ἥκιστα χριστιανικὸν μοὶ φαίνεται νὰ προσπαθῶσι νὰ κλονίσωσι τὴν πίστιν τῶν ἑτεροδόξων χριστιανῶν, ὅτι δὲ καὶ τοὺς βαρβάρους καὶ ἀλλοθρήσκους μᾶλλον πρέπει διὰ παραδείγματος, καὶ φιλικῶς αὐτοὺς οἰκειούμενοι νὰ κατορθῶσι νὰ μεταπείθωσιν εἰς τὴν χριστιανικὴν ἠθικήν. Τοῦτο ἀναγνωρίζων αὐτὸς καὶ συνομολογῶν, μοὶ διηγήθη περί τινος Kusblocher καλουμένου, καθολικοῦ ἱερέως, ὅστις ἀγοράσας ἐν Ἀφρικῇ παῖδάς τινας Νουμιδούς, ἐξέμαθε τὴν γλῶσσάν των, καὶ εἶτα, προχωρήσας εἰς Νουμιδίαν, ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τῶν ἀγρίων, ὁ δὲ Βασιλεὺς τῆς χώρας τῷ εἶπεν ὅτι καθ' ἃ ἐννοεῖ, ὁ Θεὸς ἐστὶ πατὴρ τῶν λευκῶν, ἀλλ' ἀποκρούει τοὺς μαύρους· ἐκεῖνος ὅμως τὸν ἐνεθάῤῥυνε, καὶ ἐδίδαξε τὸν χριστιανισμὸν πρὸ πάντων εἰς τὰ παιδία. Ἑσπέραν δέ τινα, τὴν προτεραίαν τῆς ἡμέρας τῆς βαπτίσεως των, ἀφ' οὗ συμπροσηυχήθη μετ' αὐτῶν, τὰ ἔπεμψε νὰ κοιμηθῶσιν· ἀλλὰ πρὸς τὸ πρωῒ εὗρεν ὅτι ἦσαν ἔτι ἔξυπνα. — «Τί ἐκάμετε ὅλην τὴν νύκτα; τὰ ἠρώτησε. — «Παρεκαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ μὴ ἀποθάνωμεν ὡς αὔριον», ἀπεκρίθησαν.

Τὸ Σάββατον 28 Ὀκτωβρίου (9 Ν.) τὸ πρωΐ, ἐν πλήρει γαλήνῃ ἐπλέομεν ἀπέναντι τῆς Αὐλῶνος ἐν Ἀλβανίᾳ, καὶ εἴχομεν ἀπέναντι ἡμῶν ὄρος πετρῶδες, μετὰ σπανίων ἐλαιοφύτων κοιλάδων, τὸ πλεῖστον, ὡς μοὶ εἶπον, ὑπὸ ληστῶν κατοικούμενον.

Εἰς τὰς 4 δὲ μ. μ. προσωρμίσθημεν εἰς Κέρκυραν, ὅθεν ἄντικρυ ἐβλέπομεν τὸ Βουθρωτόν, μικρὰν πολίχνην, ἢ μᾶλλον ἐπίνειον, ὑπὲρ αὐτὸ δὲ τὴν Ῥάχιν, κατακεκαλυμμένην ὑπὸ μικρῶν χωρίων διεσπαρμένων. Περαιτέρω δ' ἐφαίνετο τὸ Δέλβινον. Ἐπὶ τῆς νήσου δ' ἔθελγον τὴν ὄψιν ἡμῶν τὸ ὡραῖον χωρίον οἱ ***Ποταμοί,*** ἡ ***Νέα Πάργα,*** καὶ ἐπέκεινα ἡ πόλις, καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ὁ βράχος ὁ λεγόμενος τὸ ***Καράβι τοῦ Ὀδυσσέως.***

Ἐμείναμεν δὲ πρὸ τῆς Κερκύρας ἠγκυροβολημένοι μέχρι τῆς Κυριακῆς, 3 $^1/_2$ μ. μ. καὶ τότε ἀνήχθημεν, σφοδροῦ πνέοντος τοῦ

ἀνέμου, καὶ κοίλης οὔσης τῆς θαλάσσης μέχρι μεσονυκτίου, ὅτε εἰσήλθομεν εἰς τὸν πορθμὸν τῆς Κεφαλληνίας, κατὰ δὲ τὴν 3 τῆς πρωΐας ἠγκυροβολήσαμεν εἰς Ζάκυνθον.

Περὶ τὴν 7ην δὲ τῆς ἐπαύριον (Δευτέρας), ἐκ Ζακύνθου ἀναχθέντες ἐφθάσαμεν τὴν μεσημβρίαν ἀπέναντι τοῦ Ναβαρίνου, καὶ περὶ τὴν 1 μεταξὺ Μεθώνης καὶ Σαπιέντσας. Περὶ δὲ τὰς 2, ἀριστερῶς ἡμῶν, μακρὰν ἐντὸς τοῦ κόλπου ἐβλέπομεν τὸ στεφάνης σχῆμα ἔχον φρούριον τῆς Κορώνης, καὶ περὶ τὸ ἑσπέρας παρεπλεύσαμεν τὸ ἀπότομον ἀκρωτήριον τοῦ Μαλέα, σχηματιζόμενον εἰς μέγα εἰσέχον ἡμικύκλιον. Περὶ τὰς 7 δὲ διήλθομεν μεταξὺ τῶν πετρωδῶν ἀκτῶν τῶν Κυθήρων καὶ τοῦ Ταινάρου, εἰς οὗ τὴν δυτικὴν ῥάχιν, ἐπὶ τοῦ ἐρυθροφαίου βράχου, ἐβλέπομεν διεσπαρμένα λευκά τινα πολίχνια μετὰ πύργων, χωρὶς οὐδενὸς δένδρου ἢ πρασίνου φυτοῦ. Εἶχε κοπάσει δ' ὁ ἄνεμος καὶ ἦν χαριεστάτη ἡ νύξ.

Τὴν Τρίτην δέ, 31 Ὀκτωβρίου (12 Ν.), διαπλεύσαντες κατὰ τὰ χαράγματα τὰς Κυκλάδας, ἐφθάσαμεν εἰς τὰς 7 εἰς Σῦρον, ὅπου ἀπεβιβάσθην εἰς ἔρημον καὶ πετρώδη ἀκτὴν ἵνα ὑποστῶ πενθήμερον κάθαρσιν, εἰ καὶ ἡ Εὐρώπη δὲν εἶχεν ἀπαιτήσει τοιαύτην παρ' ἐμοῦ ὅτε ἐξ Ἑλλάδος εἰς αὐτὴν προηρχόμην. Ἀλλ' ἐν τούτοις εἶχον ἀναφανῆ πολλαχοῦ χολέρας συμπτώματα.

Εἰς τὸ μονῆρες δωμάτιον τοῦ σχεδὸν ἀκατοικήτου λοιμοκαθαρτηρίου διέτριψα λοιπὸν πέντε ἡμέρας μέχρι τῆς 4 Νοεμβρίου, περιλαμβανομένης, μετ' οὐδενὸς συναναστρεφόμενος καὶ μόλις ἔχων ποῦ νὰ κινῶμαι· ἀλλ' ἵνα μὴ παρέλθῃ ματαίως ὁ χρόνος, φρονῶν ὅτι ἡ καλλιέργεια τῆς Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς ἦν καὶ αὐτὴ ἀναγκαία εἰς τὴν πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πολιτισμόν, ἠσχολήθην εἰς τὸ διάστημα τοῦτο συντάττων τινὰ ᾄσματα κατὰ γνωστὰς μελῳδίας, ὧν τὴν μουσικὴν εἶχον λάβει παρ' ἑνὸς τῶν κατὰ τὸν πλοῦν συνοδοιπόρων μου. Οὕτως ὁ χρόνος δὲν μοὶ ἐφάνη μακρός, οὐδ' ἐνταῦθα, ὡς σχεδὸν οὐδέποτε καὶ πρίν· διότι πλὴν ἐν τοῖς πλοίοις ὅτε κατειχόμην ὑπὸ ναυτίας, ἢ πλὴν ἐν ταῖς μεγάλαις καὶ ἐπισήμοις συναναστροφαῖς, πανταχοῦ καὶ πάντοτε,

ἂν μοὶ ἔλειπεν ὑλικὴ ἐνασχόλησις, ἐπροσπάθουν νὰ καταφύγω εἰς διανοητικήν. Τούτου ἕνεκα, πλὴν τῶν ἄλλων λόγων, οὐδέποτε ἐπεδόθην εἰς χαρτοπαιξίαν, οὐδ' εὗρον τινὰ εὐχαρίστησιν εἰς τὰ τοιαύτης φύσεως παίγνια, ὡς οὐδ' ἀνεγνώρισα ἢ ᾐσθάνθην ποτὲ τὴν ἀνάγκην νὰ **φονεύσω τὸν καιρόν**, ὡς λέγουσιν οἱ Γάλλοι, εὑρίσκων ἐξ ἐναντίας ὅτι ἀναλόγως τῶν ὅσα ἔχει τις νὰ πράξῃ ἢ νὰ μάθῃ ὁ καιρὸς ἄνευ ἡμετέρας βοηθείας αὐτοκτονεῖ, καὶ μετὰ λυπηρᾶς ταχύτητος μάλιστα· καὶ παράδοξον ἀνακολουθίαν προσάπτω τοῖς παραπονουμένοις ὅτι ὁ καιρὸς τοῦ βίου ἐστὶ βραχύς, καὶ ὅμως παντοῖα τεχναζομένοις ἵνα τὸν βοηθῶσι εἰς τὸ ν' ἀποβαίνῃ βραχύτερος.

Εἰς Σῦρον ἐξελθὼν ἔμεινα μέχρι τῆς 8ης Νοεμβρίου, συνεχῶς ἐπισκεπτόμενος τὸν ἀρχαῖον οἰκοδιδάσκαλόν μου κ. Χρηστίδην, νομάρχην τότε τῶν Κυκλάδων. Ἑσπέραν δ' ἀποβιβασθεὶς εἰς αὐστριακὸν ἀτμόπλοιον, ἀπέβην τὴν πρωίαν τῆς Πέμπτης ($^{9}/_{21}$ Νοεμβρίου) εἰς Πειραιᾶ.

6.

Ἐν Ἑλλάδι ἐκ νέου.

Ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας, καὶ οἰκῶν μόνος μετὰ τῶν γονέων μου, ἐπανέλαβον τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων μου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἤρχισα τὴν σύνταξιν τοῦ Δευτέρου τόμου τῶν Antiquités Helléniques, καὶ ἐπεδόθην πάλιν εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας.

Ἀλλὰ διατρέξας τὰ γενόμενα ἐπὶ τῆς ἀπουσίας μου, εὗρον ὅτι ὁ Σύλλογος ἐξελέξατο ὡς μέλος ἀντεπιστέλλον . . . ἕνα ἄγνωστον Γερμανὸν φαρμακοπώλην ἐν Πειραιεῖ. Τοῦτο ὑπῆρξε δι' ἐμὲ δευτέρα καὶ ἐπαρκὴς ἀπόδειξις ὅτι τὸ σχέδιόν μου περὶ μεταῤῥυθμίσεως τῆς ἑταιρίας εἰς πυρῆνα Ἀκαδημίας οὐδόλως ἐνοήθη παρὰ τῶν εἰσφρησάντων εἰς αὐτήν, καὶ ἐναυάγει ἐντελῶς εἰς χεῖράς των.

Εἰς τὴν πρώτην λοιπὸν συνεδρίασιν παρέστησα ὅτι κατὰ τὸν κανονισμὸν ἀντεπιστέλλοντα μέλη ὤφειλον νὰ ἐκλέγωνται μόνοι οἱ ἐξοχώτατοι τῶν ἁπανταχοῦ πεπαιδευμένων, εἰς ἀριθμὸν ὡρισμένον καὶ μικρὸν ἀποκλείοντα πλείστους, ὥστε ἡ ἐκλογὴ ἔπρεπε νὰ διακρίνῃ τοὺς πάντων προέχοντας, ἐν οἷς δὲν ἐδύνατο βεβαίως νὰ καταριθμηθῇ ὁ ὑπὸ τοῦ συλλόγου ἐκλεχθείς, οὐδέ τις τῶν ἐπισήμων ἀρχαιολόγων ὡς μεγάλην τιμὴν θὰ ἐθεώρει ἂν ἐξελέγετο συνάδελφος τοῦ ἐν Πειραιεῖ φαρμακοποιοῦ.

Ἀλλ᾽ οἱ λόγοι μου εἰς οὐδὲν ἴσχυσαν, καὶ δυσφορῶν διὰ τὴν ματαίωσιν τῶν περὶ μεταῤῥυθμίσεως τῆς ἑταιρίας προθέσεών μου, ἔγραψα πρὸς τὸν πρῴην πρόεδρον αὐτῆς, τότε δ᾽ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβεύοντα Κ. Ῥίζον, ὅστις τὰς προθέσεις μου ἐγνώριζε καὶ ἐνέκρινε, καὶ τῷ ἐξέφραζον μετὰ πολλῆς ἀδημονίας τὴν λύπην μου διότι ἄνθρωποι μὴ κατανοοῦντες τὴν σπουδαιότητα τοῦ σχεδίου ἡμῶν, ἐματαίωσαν αὐτό, καὶ προσέθηκα ὅτι σκοπὸν εἶχον, ὑπὸ τοιούτους οἰωνούς, νὰ παραιτηθῶ τῆς ἑταιρίας. Ὁ κ. Ῥίζος μοὶ ἀπήντησε προτρέπων με νὰ μείνω εἰς τὴν θέσιν μου, ἀδιαφορῶν διὰ τοὺς κακῶς διέποντας τὰ τῆς ἑταιρίας, οἵτινες, ἐπέλεγεν, εἰσὶ ***«μαμούδια, καὶ οὐχὶ Μαμμοὺθ μεγαλόθηρες»***.

Πεισθεὶς ἑπομένως ἐνέμεινα εἰς τὴν θέσιν μου μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ᾽ ἣν ἐγένετο ἡ ψηφοφορία πρὸς μερικὴν συμπλήρωσιν τοῦ συλλόγου, ὅτε δηλαδή, κατὰ τὸν νέον κανονισμόν, τὰ πρὸ ἑνὸς ἔτους ἐκλεγόμενα μέλη, ὤφειλον νὰ προσεκλέξωσιν ἕτερά τινα συγκαταταχθησόμενα μετ᾽ αὐτῶν, καὶ τοῦτο ἔδει νὰ ἐξακολουθῇ ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος, μέχρι τῆς συμπληρώσεως τοῦ ὅλου κεκανονισμένου ἀριθμοῦ τῶν βουλευομένων λεγομένων μελῶν. Ἡ ἐκλογὴ αὕτη ἐγένετο, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, κατὰ Μάϊον τοῦ 1851. Ἀλλὰ τότε νέον μοὶ ἐδόθη δεῖγμα ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν ἤδη τὸν σύλλογον ἀποτελούντων μελῶν ἢ δὲν κατενόησαν τὸν σκοπὸν τοῦ νέου ὀργανισμοῦ, ἢ ἠδιαφόρουν δι᾽ αὐτόν, ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅμως ὅτι κατέστρεφον αὐτὸν ἀνεπανορθώτως. Πρὸ τῆς ἐκλογῆς, λαβὼν τὸν λόγον, ἀνέπτυξα ὅτι ὁ Σύλλογος πρέπει νὰ λάβῃ χαρακτῆρα Ἀκαδημίας, ἢ

τοὐλάχιστον τμήματος Ἀκαδημίας, ἀρχαιολογικῆς, καὶ ἑπομένως νὰ συμπληρωθῇ δι' ἐκλογῆς τῶν ἐπισημοτέρων ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν δι' ἀρχαιολογικῶν ἢ ἱστορικῶν γνώσεων διακρινομένων λογίων. Προέβημεν δὲ ἔπειτα εἰς τὴν ἐκλογήν. Ἀλλ' αὕτη εὐθὺς μοὶ ἀπέδειξεν ὅτι μάταιοι ἦσαν οἱ λόγοι μου. Οἱ ἐκλεχθέντες ἦσαν πᾶν ἄλλο ἢ ἔξοχοι λόγιοι, ἀρχαιολόγοι ἢ ἱστορικοί, ἦσαν ἁπλῶς φίλοι τοῦ προέδρου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ παρὰ τὸ πνεῦμα τοῦ κανονισμοῦ εἰς τὸν Σύλλογον εἰσελθόντων.

Τότε ἐπανῆλθον ἀμέσως εἰς τὴν πρώτην ἀπόφασίν μου. Ἀφ' οὗ ἐνήργησα εἰς τὴν συνεδρίασιν ἐκείνην ὡς γραμματεύς, καὶ μετὰ ταῦτα ἐξετέλεσα τὰ ἐν αὐτῷ ἀποφασισθέντα, ἔπεμψα εἰς τὸν πρόεδρον ἔγγραφον τὴν παραίτησίν μου, ἣν ἐδικαιολόγησα ὅμως οὐχὶ ἐπὶ τῶν γενομένων, ἀλλ', ἵνα μὴ προσβάλω οὐδένα, διὰ τῆς προφάσεως ὅτι αἱ ἄλλαι μου ἀσχολίαι δὲν μοὶ ἄφινον τὸν καιρὸν νὰ ἐκτελῶ χρέη καὶ ἐν τῇ ἑταιρίᾳ.

Γενομένης δὲ δεκτῆς τῆς παραιτήσεως, μὲ διεδέχθη ὡς γραμματεὺς τοῦ συλλόγου καὶ τῆς ἑταιρίας ὁ κ. Εὐστρατιάδης, νέος εὐδοκίμως μὲν σπουδάσας ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλ' ὅστις δὲν εἶχεν εἰσέτι τὰ ἐπιστημονικὰ προσόντα τὰ κατὰ τὸν κανονισμὸν ἀπαιτούμενα, ἵνα καταλάβῃ θέσιν ἐν τῷ συλλόγῳ, ὅτε ὁ Ἀσώπιος, ὁ Κ. Παπαῤῥηγόπουλος ἦσαν ἀποκεκλεισμένοι.

Οὐχ ἧττον μοὶ ἐπεφυλάττετο ἡ εὐχαρίστησις τοῦ νὰ ἴδω ὅτι διὰ τῆς ἀποχωρήσεώς μου ἀπὸ τῆς Ἑταιρίας ὠφέλησα τῇ ἐπιστήμῃ ἴσως περισσότερον ἢ ὅ,τι ἐδυνάμην διὰ τῆς ὑπηρεσίας μου. Ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων ἦν τότε ὁ Κυριακὸς Πιτάκης, ἀνὴρ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ὀλίγα τινὰ καὶ ἄτακτα σπουδάσας, ἑπομένως ἀτελὴς τὰς γνώσεις καὶ προσέτι στερούμενος ὀξυνοίας καὶ εὐθυκρισίας, ἀφ' ἑτέρου ὅμως ὑπὸ διακαοῦς ζήλου πρὸς τὰς πατρίους ἀρχαιότητας ἐμπνεόμενος. Καὶ ταύτην ὅμως τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ ἰδιότητα, δι' ἧς οὐκ ὀλίγον ὠφέλησε, μάλιστα ἐπὶ τουρκοκρατίας, ὅτε αἱ ἀρχαιότητες τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν ἀπροστάτευτοι καὶ εἰς καταστροφὴν ἐκτεθειμέναι, ἠλάττου καὶ συνεσκίαζεν ἡ πρὸς μικρολόγον ἀρχαιο-

λογικὴν ζηλοτυπίαν ῥέπουσα διάθεσις αὐτοῦ. Πρὸς τ' ἀρχαῖα μνημεῖα ἔτρεφε φιλοστοργίαν ἐγωϊστικῶς, οὕτως εἰπεῖν, ἀποκλειστικήν, καὶ ἤθελε μόνος νὰ ἄρχῃ ἐπ' αὐτῶν, νὰ γνωρίζῃ αὐτῶν τὰ μυστήρια, νὰ διαθέτῃ αὐτά, καί, τὸ δεινότερον, νὰ τὰ δημοσιεύῃ. Ὁ περιώνυμος Boeck, εἰς ὃν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἔπεμπεν ἐπ' ἀντιμισθίᾳ ἀντίγραφα ἐπιγραφῶν, πολλῶν τῶν ἐκδοθεισῶν ἐν τῷ «Σώματι τῶν ἐπιγραφῶν» (Corpus inscriptionum), ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν καὶ δολιότητα ἐκ φιλοκερδίας, ἐν τοῖς προοιμίοις του εἰπὼν ὅτι ὁ «mendax Pittaces» πολλάκις τῷ ἐκοινοποίησεν ἐπιγραφὴν εἰς δύω ἢ πλείονα τμήματα διαιρῶν αὐτήν, καὶ εἰς ἕκαστον τμῆμα ἄλλον τόπον εὑρέσεως ἀποδίδων, ἢ τῷ ἐπέστελλε κατὰ διαφόρους χρόνους τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν ὀλίγον ἠλλοιωμένην, διϊσχυριζόμενος ὅτι ἀλλαχοῦ εὑρέθη ἑκάτερον τῶν πρωτοτύπων, ἵνα δὶς καὶ πολλάκις πληρόνεται διὰ τὴν αὐτήν. Ἐγὼ ὅμως ἐν τῷ προοιμίῳ τοῦ πρώτου τόμου τῶν ἐπιγραφῶν μου ἀπέκρουσα τὸν τοιοῦτον ψόγον τοῦ Βοικίου, καὶ ὑπερήσπισα τὴν τιμιότητα τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Πιττάκη, διότι ἐγνώριζον ὅτι ἡ ἔλλειψις τῆς ἀκριβείας περὶ τὰς ἀντιγραφάς, καὶ περὶ τὰς σημειώσεις τοῦ χώρου τῆς εὑρέσεως καὶ περὶ τὰ λοιπὰ ἔπρεπε δικαιότερον εἰς ἔλλειψιν τῆς ἀπαιτουμένης προσοχῆς παρὰ εἰς ἀνήθικον προαίρεσιν ν' ἀποδοθῶσι. Καὶ τὴν θέσιν δ' αὐτοῦ ὡς γενικοῦ ἐφόρου κυρίως τὴν ὤφειλεν εἰς ἐμέ, διότι, καίτοι γνωρίζων τὴν μεγάλην ἐπιστημονικὴν ὑπεροχὴν τοῦ κ. Ῥόσς, τοῦ ἐπιμόνως καὶ δικαίως καὶ ὑπὸ τῆς Αὐλῆς ὑποστηριζομένου, οὐχ ἧττον ὅτε τὸν εἶδον ἀξιοῦντα νὰ ἐνεργῇ ἀνεξαρτήτως τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἧς ἦν ὑπάλληλος, ὡς ἐπὶ τῶν ἀντιγράφων τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ νεωρίου, περὶ οὗ προανέφερα, ἀντεστρατεύθην κατ' αὐτοῦ καὶ ἐπρότεινα τὴν παραδοχὴν τῆς παραιτήσεώς του, καὶ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ διὰ τοῦ κ. Πιττάκη, ἕνεκα τοῦ θερμοῦ αὐτοῦ ζήλου. Ταύτην δ' ὁ τότε ὑπουργὸς κ. Ῥίζος παρεδέχθη καὶ ἐκθύμως παρὰ τῷ ἀνθισταμένῳ Βασιλεῖ ὑπεστήριξε. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ κ. Ῥόσς καὶ οἱ φίλοι του ἔγραψαν πολλάκις κατ' ἐμοῦ ἀποδίδοντές μοι τῆς παύσεως αὐτοῦ τὴν πρωτοβουλίαν.

Καὶ ἐπί τινα μὲν χρόνον ἀνεγνώριζε τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνεργείας μου ὁ κ. Πιττάκης καὶ πολλάκις συνειργαζόμεθα περὶ τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος. Ὅτε φέρ' εἰπεῖν παρετηρήθη ὅτι εἷς τῶν ἐσωτερικῶν κιόνων τῶν Προπυλαίων εἶχε λάβει ἰσχυρὰν ἐκκεντρικὴν κλίσιν, καὶ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἦν φόβος μὴ καταπέσῃ, συμπαρασύρων καὶ ἐπιστύλια καὶ δοκούς, σκέψις εἶχε γίνει ἂν δὲν πρέπῃ νὰ καταβιβασθῶσι πάντα τὰ ἀνώτερα μέρη τῆς οἰκοδομῆς, καὶ νὰ ἐπιτεθῶσιν αὖθις καθέτως καὶ στερεῶς εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν. Ἀλλὰ τοῦτο ἦν ἐργασία δαπανηροτάτη, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν ἀνοικοδόμησιν μιᾶς πτέρυγος τῶν Προπυλαίων, καὶ προσέτι ἀκροσφαλεστάτη, ἀπειλοῦσα τὴν καταστροφὴν καὶ τῶν ἐναπολειπομένων, ἂν δὲν ἐγίνετο μετὰ πλείστης προσοχῆς καὶ δεξιότητος. Τότε ἐπιμελῶς ἐρευνήσας τὸν κίονα, παρετήρησα ὅτι τὰ τύμπανα ὀλίγον μόνον εἶχον παρεξέλθει τῆς θέσεως αὐτῶν, ἀλλ' ὅτι ἓν τῶν μεσαιτάτων ἔκλινεν ἰσχυρῶς πρὸς μίαν τῶν πλευρῶν, καὶ μετ' αὐτοῦ συγχρόνως πᾶσα ἡ ὀροφή· ὑπ' αὐτὸ δ' ὅτι εἶχον παρεισφρήσει χώματα καὶ λιθάρια κωλύοντα αὐτὸ ν' ἀναλάβῃ τὴν πρώτην κάθετον θέσιν του. Τότε συνεννοήθην μετὰ τοῦ Κ. Πιττάκη, καὶ παρήγγειλεν εἰς σιδηρουργὸν εὐρὺν καὶ μέγαν πρίονα μακρότερον τῆς διαμέτρου τοῦ κίονος, καὶ ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, εἰς ὥραν καθ' ἣν ἡ ἀκρόπολις ἦν ἀνθρώπων κενή, θέντες δύω κλίμακας τοῦ κίονος ἑκατέρωθεν, ἀνερριχήθημεν ἐκεῖνος καὶ ἐγὼ εἰς ἑκατέραν, καὶ λαβόντες τὰ δύω ἄκρα τοῦ πρίονος, ἠρχίσαμεν μετὰ πολλῆς εὐλαβείας καὶ προσοχῆς νὰ πρίωμεν τὰς ἐν τῷ μεταιχμίῳ τῶν τυμπάνων ξένας ὕλας, καὶ νὰ μακρύνωμεν αὐτὰς διὰ ῥιπιδίου, μέχρις οὗ τριγμὸν ἠκούσαμεν ἰσχυρόν, ὁ κίων καὶ ὅλον τοῦτο τὸ μέρος τοῦ γιγαντιαίου οἰκοδομήματος ἐσαλεύθη ὡς ὑπὸ σεισμοῦ ἰσχυροῦ, καὶ ἐπὶ στιγμὴν ἐφάνη ὅτι ἔμελλε νὰ καταῤῥεύσῃ ἐπὶ τῶν κεφαλῶν ἡμῶν. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐγένετο εὐτυχῶς καὶ δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὰ Προπύλαια· ἀλλ' ὁ κίων ἀφαιρεθέντων τῶν ὑπ' αὐτὸν κωλυμάτων, κατέπεσε κάθετος εἰς τὴν θέσιν του, καὶ εἰς τὴν θέσιν των ἐπίσης ἐπανῆλθον, ἵνα μένωσιν εἰς αὐτὴν ἐσαεί, οἱ λίθοι πάντες,

αἱ δοκοὶ καὶ τὰ ἐπιστύλια τῆς τεραστίας ὀροφῆς. Τὸ δὲ μέγα τοῦτο ἔργον τῆς ἐπιδιορθώσεως καὶ ἐξασφαλίσεως τοῦ μεγαλουργήματος τοῦ Μνησικλέους δὲν ἐπέφερε δαπάνην χιλιάδων ἢ ἑκατοντάδων χιλιάδων δραχμῶν, οἵαν θὰ ἀπήτει ἡ καταβίβασις καὶ ἀνοικοδομὴ αὐτοῦ, ἀλλὰ πέντε ἢ ἓξ δραχμῶν μόνον τῆς τιμῆς τοῦ πρίονος, ὅστις καὶ πλακωθεὶς ἔμεινεν ὑπὸ τὸ τὴν ἀρχαίαν θέσιν του καταλαβὸν τύμπανον καὶ τὰ ἄκρα αὐτοῦ προέχοντα φαίνονται, ὡς αἰώνιον μνημεῖον τῆς αὐτοσχεδίου καὶ ὑπὲρ ἐλπίδα ἐπιτυχούσης ἐπισκευῆς.

Ἐν τούτοις ὅμως ὁ πρῶτος τόμος τῶν Ἑλληνικῶν μου ἀρχαιοτήτων βαθμηδὸν γνωστὸς γενόμενος ἐν Εὐρώπῃ, ἤρχισεν ἑλκύων μέχρι τινὸς τὴν προσοχήν, καὶ ἐνίοτε ἐμνημονεύετο ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων εἰς τὰς συγγραφάς των, καὶ τοσοῦτον ἐπιεικῶς ἐκρίνετο, ὥστε πολλαὶ ἐπιστημονικαὶ ἑταιρίαι καὶ Ἀκαδημίαι ἤρχισαν νὰ μ' ἐγγράφωσι μεταξὺ τῶν μελῶν των καὶ νὰ μοὶ πέμπωσι διπλώματα, συμποσωθέντα μέχρι τέλους εἰς ἐπέκεινα τῶν τεσσαράκοντα.

Τὰς διακρίσεις ταύτας ὤφειλον ἀναμφιβόλως εἰς τὸ ὅτι ἐν τῷ βιβλίῳ μου ἐφαίνετο εἰλικρινὴς πρόθεσις ἀκριβείας, καὶ ὑπῆρχέ τις μέθοδος περὶ τὴν κατάταξιν καὶ προσπάθεια σπουδαία πρὸς διαφώτισιν, καὶ μετὰ τούτων ἐπιμέλειά τις περὶ τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν, εἰς ἣν τὸ βιβλίον ἐγράφη, ὥστε τοὐλάχιστον νὰ ᾖ συντακτικῶς καθαρὰ καὶ εὐκατάληπτος, ἰδιότητες αἵτινες δυστυχῶς ἔλειπον ἀπὸ τῶν μέχρις ἐκείνου ἐν Ἑλλάδι ἐκδοθέντων ἀρχαιολογικῶν συγγραμμάτων.

Τὰ σχετικὰ ταῦτα προτερήματα τοῦ ἔργου μου ἐφαίνοντο ὡς ἀσύγγνωστα ἐλαττώματα δυσαρεστοῦντα τὸν Κ. Πιττάκην, ὅστις ἔκτοτε ἀκήρυκτον καὶ ὑπόκωφον ἤρχισε πόλεμον κατ' ἐμοῦ. Οὕτως, εἰξεύρων ὅτι εἶχον ἐπιδοθῆ ἤδη εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ δευτέρου τόμου τῶν ἐπιγραφῶν, οὗ ὅμως ἡ τύπωσις ἤρχισε μόνον κατὰ τὸ 1853 καὶ ἐπερατώθη κατὰ τὰ 1855, ἔπραττε πᾶν τὸ ἐφ' ἑαυτῷ ὅπως μοὶ δυσχεραίνῃ τὰς δι' αὐτὴν ἀπαιτουμένας ἐρεύνας μου καὶ καταστήσῃ αὐτὴν τὸ ἐφ' ἑαυτῷ ἀτελῆ. Πρὸς τοῦτο, ὡς ὑπηνιξάμην

ἐν τῷ προοιμίῳ τοῦ δευτέρου ἐκείνου τόμου, ὠφελούμενος τῆς θέσεώς του ὡς ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων, ἐπροσπάθει νὰ μοὶ ἀποκρύπτῃ ἃς ἐζήτουν ἐπιγραφάς, ἔλεγεν ὅτι ἀγνοεῖ ποῦ εὑρίσκονται, ὅτι ἐκλάπησαν ἴσως ἢ κατεστράφησαν, ὅπερ ἐνίοτε δυστυχῶς καὶ ἀληθὲς ἦν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰς παρέχωνεν ἢ τὰς ἀνέτρεπε μεταξὺ σωροῦ ἀμόρφων πετρῶν ἐπίτηδες ἵνα μὴ τὰς εὑρίσκω· μετὰ δὲ τὴν παραίτησίν μου διαταγὴν ἔδωκεν εἰς τοὺς ἀπομάχους νὰ μὴ μοὶ ἐπιτρέπωσιν ἐλευθέρας ἐρεύνας ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ τόσα ἐμπόδια ἀντέταξεν εἰς τὴν ἐργασίαν μου, ὥστε ἀπειπὼν μετὰ τὸν δεύτερον, παρητήθην τοῦ νὰ προβῶ εἰς σύνταξιν τρίτου τόμου. Ἐπίσης δὲ μετὰ τὴν παραίτησίν μου, τὰς συγγραφάς του εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐφημερίδα, ἣν ἐκεῖνος τότε σχεδὸν μόνος καὶ ἀποκλειστικῶς συνέταττεν, ἔστρεφεν ἰδίως ὡς ἐξέλεγξιν ἀνακριβειῶν ἃς ἀπέδιδεν εἰς τὸ ἔργον μου. Ἀλλά, νομίζων ὅτι διὰ τούτου καιρίαν, μοὶ καταφέρει πληγήν, εὐτυχῶς διὰ τὴν ἐπιστήμην, ἐκήρυξεν εἰς τὴν πρώτην συνεδρίασιν τοῦ Συλλόγου, ὅτι εἶχε τρόπον νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀπομάκρυνσίν μου κατ' οὐδὲν βλάψασαν τὴν ἑταιρίαν ἐξ ἐναντίας μάλιστα· διότι γνωρίζει πρὸ τεσσάρων ἤδη ἐτῶν θέσιν περιέχουσαν μέγα πλῆθος περιέργων ἐπιγραφῶν, ἣν δὲν ἠθέλησε νὰ φανερώσῃ μέχρι τοῦδε, ἵνα μὴ ὠφεληθῶ ἐγὼ ἐξ αὐτῆς! ἤδη δὲ ὅτι ἡ ἑταιρία δύναται ν' ἀνασκάψῃ αὐτήν, χορηγουμένης τῆς δαπάνης ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου.

Καὶ τοῦτο μὲν ἦν ἐντελῶς τὸ ἀντίστροφον τοῦ σκοποῦ τῆς ὑπάρξεως τῆς ἑταιρίας, ἥτις συνέστη ὅπως διὰ τῶν χορηγιῶν τῶν μελῶν αὐτῆς παρέχῃ προσθέτους τινὰς πόρους βοηθοῦντας τὴν κυβέρνησιν εἰς ἐκτέλεσιν ἀρχαιολογικῶν ἐργασιῶν. Ἀλλὰ τότε οὐδεὶς ἦν ἐν τῷ Συλλόγῳ νὰ λεπτολογήσῃ περὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ ἔκτοτε ἡ περὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν σχέσεων τῆς ἑταιρίας σύγχυσις ἰδεῶν ἐκορυφώθη ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον.

Ἡ πρότασις ἐπομένως ἐγένετο μετὰ χαρᾶς δεκτή, καὶ εἶχε διπλοῦν τὸ αἴσιον ἀποτέλεσμα, ἓν μὲν ὅτι, δαπάνῃ τοῦ δημοσίου, ἀνεσκάφη τὸ ἀρχαῖον Βουλευτήριον καὶ ἐν αὐτῷ εὑρέθησαν ἀφθο-

νώτατα ἐπιγραφικὰ κειμήλια, πολύτιμα ὑπὸ παντοίας ἐπόψεις καὶ ὑπὸ τὴν τοπογραφικήν, ἕτερον δέ, ὅτι ἡ εἰς τὴν ἰδιοκτήτην τοῦ γηπέδου χορηγηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου ποσότης πρὸς ἀγορὰν αὐτοῦ, ἐδόθη πάλιν ὑπ' αὐτῆς ὡς προὶξ εἰς τὴν θυγατέρα της, καὶ μετὰ τῆς προικὸς ἡ θυγάτηρ ἐδόθη εἰς γάμον εἰς τὸν ἀντικαταστήσαντά με ὡς γραμματέα τοῦ συλλόγου κ. Εὐστρατιάδην, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πιττάκη καὶ ἐκεῖνον ἀντικατέστησεν ὡς γενικὸς ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων.

Ἐν τῷ πανεπιστημίῳ δ' ἠρξάμην πάλιν μετὰ νέου ζήλου διδάσκων, καὶ ἐξελέγην ἂν ἡ μνήμη δὲν μ' ἀπατᾷ ὡς πρὸς τὴν ἐποχήν, κατὰ τὸ ἔτος 1851, Σχολάρχης τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς. Κατὰ τὸν Μάϊον δὲ τοῦ αὐτοῦ ἔτους παρουσιάσθη εἰς τὴν Σχολὴν ὁ κ. Ἰωάννης Περβάνογλους ὁ εἶτα διάσημος ἐκδότης τοῦ «Ἑσπέρου», καὶ περὶ Δάντου ἐξετασθείς, ἀνεκηρύχθη ὑφηγητὴς τῆς νεωτέρας φιλολογίας, μετ' αὐτὸν δ' ὁ Κ. Λογιωτατίδης τῆς ἀρχαιολογίας.

Πλὴν δὲ τῶν ἀρχαιολογικῶν μου ἐργασιῶν, ἠσχολήθην κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ Ροβινσῶνος τοῦ Κάμπε, ἐξακολουθῶν νὰ συνεργάζωμαι καὶ εἰς τὴν «Πανδώραν».

Ἐξηκολούθουν δ' ἀλληλογραφῶν καὶ μετὰ τῆς Ἀγγλικῆς ἐφημερίδος, τῶν «Ἑωθινῶν Χρονικῶν», καὶ πρὸς τοῦτο ἀνέγραφον μὲν ἐν βιβλίῳ ἥν τινα εἴδησιν ἐμάνθανον καθ' ἑκάστην, καθ' ὡρισμένας δ' ἡμέρας συνεδύαζον ἄρθρον, ἀφορῶν κυρίως εἰς ὑπεράσπισιν καὶ δικαίωσιν τῆς Ἑλλάδος. Παρήχθη δέ ποτε καί τις δυσάρεστος ὑπόθεσις ὡς ἐκ ταύτης τῆς σχέσεως. Ὁ σύγγαμβρός μου Κ. Ἑϊδενστάμ, πρέσβυς τῆς Σουηδίας ἐν Ἀθήναις, μοὶ διηγήθη, μαθὼν τοῦτο παρὰ τοῦ ἰδιαιτέρου του γραμματέως, ὅστις εἶχε σχέσεις μετὰ τοῦ περιβοήτου Πασιφίκου, περιστάσεις τινὰς ἀποδεικνυούσας ὅτι ὄχι λίαν αὐστηραὶ ἦσαν τῆς οἰκογενείας τούτου αἱ ἠθικαὶ ἀρχαί. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Εὐρωπαϊκὴ δημοσιογραφία, καὶ μάλιστα ἡ φίλη τῷ τότε ἀγγλικῷ ὑπουργείῳ τοῦ Παλμερστῶνος, ἐξηκολούθει δεινῶς καθαπτομένη τῆς Ἑλλάδος, τὸν δὲ Πασίφικον παριστῶσα ὡς

ἅγιόν τινα ἀδίκως καὶ βαρβάρως ὑπ' αὐτῆς σταυρωθέντα, ἔδωκα ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν μου νύξιν εἰς τὴν ἀγγλικὴν ἐφημερίδα περὶ τῶν ἀκουσμάτων ἐκείνων. Ἀλλὰ μετά τινα χρόνον ἐπιστολὴ τῆς Διευθύνσεως τῶν «Ἑωθινῶν Χρονικῶν» μοὶ ἔλεγεν ὅτι ὁ Πασίφικος, πεποιθὼς βεβαίως εἰς τὰς μέχρι τότε ἐπιτυχίας τῶν ἀπαιτήσεών του κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἠπείλησε τὴν ἐφημερίδα νὰ τὴν καταγγείλῃ, καὶ ν' ἀπαιτήσῃ παρ' αὐτῆς ἀποζημιώσεις, ὧν ἡ ἐφημερὶς μὲ καθίστα ὑπεύθυνον. Κατὰ τοιούτου κινδύνου ἓν μοὶ ὑπελείπετο νὰ πράξω, ὃ καὶ ἔπραξα. Λαβὼν δηλαδὴ παρὰ τῶν ἀστυνομικῶν καὶ δημοτικῶν ἀρχῶν ἐπισήμους ἀποδείξεις ὅτι τὰ γραφέντα εἴχοντο πληρέστατα ἀληθείας, ἔπεμψα αὐτὰς εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐφημερίδος, ἥτις γνωστοποιήσασα τῷ Κῳ Πασιφίκῳ ὁποῖον ὅπλον εἶχεν εἰς χεῖράς της οὐδὲν πλέον ἤκουσε παρ' αὐτοῦ.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1851 ἐπανῆλθεν ἡ οἰκογένειά μου ἐξ Ἀγγλίας, καὶ μετ' ἀκαθέκτου χαρᾶς ἐν Πειραιεῖ ἔσφιξα εἰς τὰς ἀγκάλας μου τὴν ἀγαπητήν μου σύζυγον, τὸν Κλέωνα, τὸν Ἀριστείδην, τὸν Ἀλέξην, μικρὸν παιδίον οὗ τότε πρῶτον ἔβλεπον μορφωθεῖσαν τὴν εὐειδῆ φυσιογνωμίαν, καὶ τὸν Εὐγένιον μηνῶν τινῶν μόνον ἔχοντα ἡλικίαν.

Ὀλίγον δὲ μετὰ τὴν ἄφιξίν των, ἡ μήτηρ μου, ἥτις πρὸ πολλοῦ ἠνωχλεῖτο ὑπὸ οἰδήματος παρὰ τὸν δεξιὸν μαστόν, ἀπεφάσισε νὰ ὑποβληθῇ εἰς τομήν, κατ' ἐπίμονον προτροπὴν τῶν ἰατρῶν, οἵτινες ἀνεγνώρισαν δυστυχῶς ἐν αὐτῷ καρκινῶδες σῶμα. Ἡ ἐγχείρισις δὲ γενομένη ὑπὸ τεσσάρων ἰατρῶν, ὑπῆρξε βάσανος φοβερά. Καὶ τὸ χλωροφόρμιον μὲν ὃ τῇ ἔδωκαν ἠλάττωσε πιθανῶς, ἀλλὰ δὲν ἔπαυσεν ἐντελῶς τὴν αἰσθητικότητά της, διότι αἱ κραυγαί της ἦσαν σπαραξικάρδιοι καθ' ὅλην τὴν ἐφ' ὁλόκληρον ὥραν διάρκειαν τῆς τομῆς, καθ' ἣν ἔτεμον τὰς σάρκας, καὶ μετὰ ταῦτα ἀπέσπασαν βιαίως ὄγκον καρκινώδη, συμφυέντα μετὰ τῶν μυώνων. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὅλον ἐγὼ διέμενα ἐντὸς τοῦ δωματίου καὶ ἀπέστρεφον μὲν τὴν ὅρασιν ἀπὸ τῆς ἀπαισίου σκηνῆς φοβερᾶς βασάνου τῆς φιλτάτης μητρός μου, ἀλλ' ᾐσθανόμην ὡς ἂν εἰς τὰς ἐμὰς σάρ-

κας ἡ μάχαιρα ἐδυθίζετο, καὶ ἤμην ἐκτὸς ἐμαυτοῦ. Ἐν τέλει ἔφερον οἱ ἰατροὶ τὴν ἀσθενῆ ἡμιθανῆ σχεδὸν εἰς τὴν κλίνην της, καὶ ἔκτοτε ἤρχισεν ἡ θεραπεία τῆς ἐπουλώσεως, ὀδυνηρὰ καὶ αὐτὴ καὶ μακρά· ἡ μήτηρ μου δὲ τὴν ὑπέφερε μεθ' ὑπομονῆς ἀγγέλου. Ἡ Καρολίνα ἦν ἀδιακόπως πλησίον της καὶ τὴν ἐπεριποιεῖτο. Τέλος δὲ μετά τινα χρόνον εἴχομεν τὴν χαρὰν νὰ τὴν ἰδῶμεν ἐντελῶς ἀναλαβοῦσαν.

Ἐκ τοῦ ἔτους δὲ τούτου ἄλλην περίστασιν δὲν ἐνθυμοῦμαι, εἰμὴ ὅτι, ἐν ᾧ ἑσπέραν τινὰ ἐκαθήμεθα, ὡς συνήθως, μόνοι ἡ Καρολίνα καὶ ἐγώ, καὶ συνανεγινώσκομεν, αἴφνης περὶ τὰς ἕνδεκα πρὸ τοῦ μεσονυκτίου ἠκούσαμεν μεγάλας μεμακρυσμένας κραυγάς, ὧν δὲν ἐδυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν τὴν αἰτίαν, καὶ μετ' ὀλίγον ἠκούσαμεν θόρυβον ὡς ἀνθρώπων πολλῶν τρεχόντων ἢ φευγόντων διὰ τῆς ὁδοῦ, ἥτις εἰς ἀπόστασιν τινῶν βημάτων ἀπὸ τῆς οἰκίας ἡμῶν διηυθύνετο πρὸς τὸ Ὀλυμπιεῖον καὶ τὰ πέριξ πεδία. Ἐν ᾧ δ' ἐξεπληττόμεθα διὰ ταῦτα, εἰσῆλθεν ἡ μήτηρ μου ἐπιστρέφουσα ἐξ ἑσπερινῆς ἐπισκέψεως, καὶ μετὰ τῆς συνήθους της ζωηρότητος, ἥτις δὲν ἠλαττώθη μέχρι τοῦ τέλους τοῦ βίου της, μᾶς διηγήθη ὅτι, ὅτε διήρχετο δι' ὁδοῦ ἥτις ἔθεε παράλληλος πρὸς τὴν ἡμετέραν, εὗρεν αὐτὴν πλήρη λαοῦ, καὶ ἐρωτήσασα ἔμαθε τὸ ἑπόμενον φοβερὸν συμβάν, οὗ τὴν ἐπαύριον ἐπληροφορήθημεν ἀκριβέστερον τὰς λεπτομερείας.. Ἐν τῇ ὁδῷ ἐκείνῃ εἶχε κτίσει εὐπρεπεστάτην οἰκίαν, καὶ κατῴκει μετὰ τῆς οἰκογενείας του ὁ εὔπορος καὶ πεπαιδευμένος Κ. Κωνστ. Νέγρης, ὅστις ἐπὶ πολὺ ἐχρημάτισε καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, μετὰ ταῦτα δὲ παραιτηθείς, περιωρίσθη εἰς ἐπιμέλειαν καὶ αὔξησιν τῆς οὐκ εὐκαταφρονήτου περιουσίας του.

Ἐν ᾧ λοιπὸν τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ἐκάθητο μετὰ τῆς Κυρίας Νέγρη καὶ τῶν τέκνων του, εἰσελθὼν ὁ ἁμαξηλάτης του, τῷ εἶπεν ὅτι εἷς τῶν ἵππων φαίνεται ἀσθενῶν ἐπικινδύνως, καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ ἔλθῃ νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ εἰς τὸν σταῦλον. Ὁ Κ. Νέγρης, ἀνήσυχος, ἐπῆγεν. Ἀλλ' εἰς τὸν σταῦλον ὁ κακοῦργος ἁμαξη-

λάτης εἶχε κρύψει ληστάς τινας ἐλθόντας ἐκ Τουρκίας, οἵτινες ἀμέσως συνέλαβον τὸν πλούσιον οἰκοδεσπότην. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἐπέστρεψεν ὁ ἁμαξηλάτης, καὶ εἶπε τῇ Κυρίᾳ Νέγρη ὅτι ὁ Κύριος τὴν παρακαλεῖ νὰ ἔλθῃ ἐπὶ μίαν στιγμὴν πρὸς αὐτόν, καὶ ὅτε αὕτη τὸν ἠκολούθησε, συλλαβόντες κατέκλεισαν καὶ αὐτήν. Ἐλθὼν δὲ καὶ ἐκ τρίτου, παρέλαβε καὶ τὰ παιδία, ἐπὶ προφάσει ὅτι δῆθεν τὰ θέλουν οἱ γονεῖς των, καὶ οὕτω συνέλαβον ὅλην τὴν οἰκογένειαν, καὶ μετὰ ταῦτα καὶ τοὺς ὑπηρέτας, καὶ κατέκλεισαν πάντας ἐντὸς τοῦ ὑπογείου. Ἀφ' οὗ δ' ἀφῆκαν ὥρα ὁλόκληρος νὰ παρέλθῃ ἵνα προχωρήσῃ ἡ νύξ, ἔλαβον τὸν κ. Νέγρην, καὶ ἀπήτησαν παρ' αὐτοῦ νὰ τοῖς δώσῃ τὰ κλειδία τοῦ χρηματοκιβωτίου. Τοῖς εἶπε δ' ἐκεῖνος ὅτι θέλει τὸ πράξει, ἀλλ' ὅτι ἔχει αὐτὰ εἰς τὸν ἄνω δόμον τῆς οἰκίας του. Περιστοιχίσαντες λοιπὸν αὐτὸν ξιφήρεις, τὸν ἔφεραν ἐπὶ τῆς κλίμακος, εἷς δὲ τῷ κατέφερε καὶ πληγὴν ἐπὶ τοῦ τραχήλου, ἐξ ἧς διετήρησεν ἐφ' ὅλης τῆς ζωῆς του οἴδημα κατ' ὀλίγον μεγάλως ὀγκωθέν, καὶ καταπνῖξαν αὐτὸν εἰς θάνατον μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἐτῶν.

Τότε δέ, εἰς τὴν βίαν ἐνδίδων, ἀνέβη· ἀλλά, θαυμασίως τὴν ἀταραξίαν του διατηρήσας, καὶ ἀπατήσας τοὺς ληστὰς οἵτινες ἠγνόουν τὴν διαίρεσιν τοῦ ἄνω δόμου τῆς οἰκίας, εἰσῆλθεν εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν, ἔχουσαν ἐξώστην πρὸς τὴν ὁδόν, καὶ ἐξελθών, ἔκλεισεν ὀπίσω του τὴν θύραν, καὶ ἤρχιζε νὰ φωνάζῃ, βοήθειαν ἐπικαλούμενος. Εἰς τὰς κραυγὰς ταύτας ὑπὸ φόβου καταληφθέντες οἱ λησταί, ἐξώρμησαν τῆς οἰκίας καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Τούτων δραπετευόντων εἴχομεν πρὸ ὀλίγου ἀκούσει τὸν κρότον τῶν βημάτων. Διέφυγον δὲ τότε, καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν συνελήφθησαν οἱ πλεῖστοι, καὶ ἕνεκα διαφόρων κακουργημάτων κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον.

Κατὰ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1852 ἦλθον καὶ αἱ δύω ἀδελφαί μου μετὰ τῶν τέκνων των εἰς ἐπίσκεψιν ἡμῶν, ὡς ἐκ προνοίας πεμφθεῖσαι· διότι τότε αὖθις ἠσθένησεν ἡ μήτηρ ἡμῶν. Μετὰ τὴν ἐγχείρισιν, ἣν εἶχεν ὑποστῆ, ἐπουλώθη μὲν ἡ πληγὴ ἐντελῶς,

ἀλλὰ τὸ καρκινῶδες οἴδημα ἤρχισε δυστυχῶς ἐκ νέου ἀναφαινόμενον, ὥστε ἀναμφισβήτητον ἦν ὅτι σωτηρία ἀπ' αὐτοῦ δὲν ὑπῆρχεν. Ἀλλὰ πάντοτε ἐκ χαρακτῆρος καὶ ἀγγελικῆς ἀγαθότητος ὑπὲρ τῶν ἄλλων μᾶλλον ἢ ὑπὲρ ἑαυτῆς μεριμνῶσα, καὶ ὑπὸ ἰσχυρῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων στηριζομένη, εἰ καὶ πεπεισμένη περὶ τοῦ θανατηφόρου χαρακτῆρος τοῦ πάθους της, διετήρει ὅμως διαρκῶς ἀμείωτον τὴν ζωηρότητα καὶ τὴν εὐθυμίαν της, καὶ ἀκαμάτως ἐπεμελεῖτο τῶν ὑλικῶν συμφερόντων τῆς οἰκογενείας. Μίαν δὲ δείλην ἐν ᾧ πάλιν μόνος ἤμην μετὰ τῆς Καρολίνας, ἐπέστρεψεν ἐξ ἐπισκέψεως ἢ ἐκ περιπάτου, καὶ ἐῤῥίφθη εἰς τὸ ἀνάκλιντρον, εἰποῦσα ὅτι ἦν λίαν ἀπηυδημένη. Μετ' ὀλίγον δὲ παρετηρήσαμεν ὅτι ἐφαίνετο πάσχουσα, καὶ τὴν παρεκινήσαμεν νὰ κατακλιθῇ. Ὁ δ' ἰατρὸς προσαχθεὶς τὴν εὗρε προσβεβλημένην ὑπὸ περιπνευμονίας. Ἡμέρας τινὰς ἔμεινεν ἐν ἐναλλαγῇ ἐλπίδων καὶ φόβων, περιεστοιχισμένη ὑπὸ τοῦ πατρός μου καὶ ὑπὸ τῶν τέκνων της, συνεχῶς ζητήσασα καὶ λαβοῦσα τὴν παρηγορίαν τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν, ὧν ἡ ἰδία μετεῖχε, συμψάλλουσα ἐκ τῆς κλίνης της μετὰ τῶν ἱερέων ἢ συναπαγγέλλουσα τὰς εὐχάς. Τέλος δὲ τὴν ὀγδόην ἡμέραν ἐξέπνευσεν εἰς τὰς ἀγκάλας ἡμῶν, καὶ ἡ ψυχή της ἀπέπτη εἰς οὐρανοὺς ἐπὶ πτερύγων τῆς προσευχῆς, διότι τὰ χείλη της ἐκλείσθησαν προσευχὰς ψιθυρίζοντα! Ἦν πρότυπον ἀρετῆς, εὐσεβείας, φιλοστοργίας καὶ αὐταπαρνήσεως, περὶ μόνης τῆς εὐημερίας τῶν τέκνων της κηδομένη. Ἐν δὲ τῇ νεότητί της, ὡς ἔχω τὴν μνήμην της ἀνεξάλειπτον ἀφ' ὅτου ἤμην βρέφος, καὶ ὡς ἤκουσα παρὰ πολλῶν, ἦν ἐξαιρέτου καλλονῆς καὶ χάριτος, ἧς τὸν τύπον μέχρι τοῦ τέλους της διετήρησεν, εἶχε δὲ καὶ φιλοδοξίαν, ἀλλὰ δι' ἐμὲ μόνον, ὃν δυστυχῶς εἶδεν ἥκιστα ἱκανοποιηθεῖσαν ἐπὶ τῆς ζωῆς της.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο 1852, ἦλθεν εἰς Ἑλλάδα, φυγὰς ἀπὸ Γαλλίας, ὁ περίφημος γλύπτης David d'Anger μετὰ τῆς θυγατρός του. Ἄκρος δημοκράτης, κατεφέρετο σφοδρῶς κατὰ τοῦ Ναπολέοντος, δι' ὃ κατεδιώχθη καὶ ἐξωρίσθη. Ἤδη γέρων, ἦτο βρα-

χὺς τὸ σῶμα, ζωηροῦ, ἀλλ᾽ ὡς ταχέως ἐγνωρίσαμεν, ἀστάτου χαρακτῆρος. Ἡ δὲ θυγάτηρ του δεκαπενταετής, ἦν οὐχὶ μὲν ὡραία ἀλλ᾽ ἐνάρετος τὴν μορφήν. Γνωρισθεὶς μεθ᾽ ἡμῶν, κατέστη μετ᾽ οὐ πολὺ ἀνεξάλειπτος ἐκ τῆς οἰκίας μας, καὶ εἰς περιπάτους, εἰς ἐκδρομὰς πανταχοῦ μᾶς συνώδευε. Κατ᾽ ἀρχὰς ἅμα ἐλθών, καὶ ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν ὅσων τῷ ἔλεγον καὶ ὅσων τῷ ἐδείκνυον, ἦν πλήρης ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ὥστε ἐγέλα ἡ Καρολίνα ὅταν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ὄνους εὕρισκε πολλὴν χάριν καὶ κομψότητα. Ἐν ἄλλοις συμπεριήλθομεν τὸν Μαραθῶνα καὶ ἄλλα μέρη τῆς Ἀττικῆς, ὅτε καὶ ἐζωγράφησα διὰ τοῦ χρωστῆρος τὴν κόρην του ὅτε μίαν ἡμέραν εἰς καλύβην τινὰ κατὰ τὰς θερμὰς ὥρας τῆς μεσημβρίας ἐκοιμᾶτο ἡπλωμένη μεταξὺ τοῦ πατρός της καὶ ἐμοῦ.

Δὲν συνεμερίζετο ὅμως αὕτη τοῦ πατρός της τὸν καλλιτεχνικὸν ἐνθουσιασμόν, και ὅτε ποτὲ τοὺς ἐξενάγησα εἰς τὴν Πεντέλην, καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφήν, παρεκβὰς τῆς ὁδοῦ τοὺς ἔφερα νὰ ἴδουν τὴν μικρὰν περίεργον λίμνην, ἥτις ὡς ποτήριον περικλείεται εἰς τοὺς βράχους τοῦ ὄρους, ἡ νεᾶνις ὠργίζετο ὅτι τῇ ἔδωκα τὸν κόπον νὰ ὑπάγῃ νὰ ἰδῇ cette grenouille de lac!

Κατὰ δὲ τὸ ἔαρ τοῦ 1853 ἤθελεν ὁ κ. David d'Anger νὰ διαμείνῃ εἰς Κηφισίαν, καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ τῷ ἐκλέξω τινὰ κατοικίαν. Ἀδιάφορον, ἔλεγε, τῷ ἦτο καὶ καλύβη ἂν εἶναι, ἀρκεῖ νὰ ἔχῃ ἓν δωμάτιον διὰ νὰ κοιμᾶται καὶ ἄλλο διὰ νὰ ἐργάζηται ἐνίοτε· ἓν δὲ μόνον ἀπῄτει ὡς ὅρον ἀναπόφευκτον, νὰ κῆται πλησίον ἡμῶν. Ἐπῆγα λοιπὸν διὰ νὰ γίνω χρήσιμος, καὶ τῷ ὄντι ἀπέναντι τῆς οἰκίας Κούρτη ἣν ἡμεῖς ἐνῳκιάσαμεν τῷ εὗρον οἴκημα, οὐχὶ βεβαίως ὡς τὰ ἐν Meudon ἢ ἐν St Germain, ἀλλὰ ἓν τῶν ἀρίστων τότε τῆς Κηφισίας, καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ ἀπέλθῃ νὰ τὸ ἰδῇ πρὶν τὸ ἐνοικιάσῃ· ἀλλὰ δὲν ἠθέλησεν, εἰπών μοι ὅτι ἀξιώσεις δὲν ἔχει, ὅτι ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ μου τὸ λαμβάνει οἷον δήποτε καὶ ἂν ἦν, ἀφ᾽ οὗ ἔχει τὸ μόνον ἀπαιτούμενον πλεονέκτημα τοῦ νὰ μᾶς ἔχῃ πλησίον. Καὶ ὅμως ὅτε ἦλθεν ὁ καιρὸς καὶ μετέβη εἰς Κηφισίαν, ἐφάνη οὐχὶ λίαν εὐχαριστηθεὶς ἐκ τῆς οἰκίας του.

Τότε δὲ ἤδη εἶχον ψυχρανθῆ ὁπωσοῦν καὶ τὰ πρὸς τὴν Ἑλλάδα αἰσθήματά του, καὶ βαρβάρους ἐκακολόγει τοὺς Ἕλληνας, διότι παιδία, ὡς φαίνεται, εἶχον βλάψει τὸ μνημεῖον ὃ αὐτὸς εἶχεν ἄλλοτε γλύψει καὶ πέμψει εἰς Μεσολόγγιον διὰ τὸν Βύρωνα. Ἐξηκολούθει ὅμως πρὸς ἡμᾶς ἔχων ἔτι πολλὴν οἰκειότητα, καὶ ἐζήτησε μάλιστα νὰ πλάσῃ τὴν προτομήν μου ἐπὶ πίνακος (médaillon), ὅπερ καὶ ἔπραξε καὶ χαλκοῦν ἔκτυπον τοῦ πίνακος τούτου ὑπάρχει ἐν τῷ εἰς τὴν πατρίδα του Ἀγγερίαν φερωνύμῳ τοῦ καλλιτέχνου μουσείῳ.

Μᾶς ἐπρότεινε δὲ καὶ μίαν ἡμέραν ἐκδρομὴν εἰς Πεντέλην ἐκ συμβολῆς (picnic), ὅπερ μετὰ χαρᾶς ἐδέχθημεν καὶ ἐξετελέσαμεν. Ἀλλ' ἔκτοτε ἤρχισε δεικνύων δυστροπίαν καὶ προφανῆ δυσμένειαν, ἧς μάτην ἐζητοῦμεν ν' ἀποκαλύψωμεν ἢ νὰ ἐννοήσωμεν τὴν ἀφορμήν. Προήρχετο ἡ δυσαρέσκεια ἐκ τῆς ἐκλογῆς τῆς οἰκίας του; ἢ ἐκ τοῦ ὅτι ἐπροσδόκα ἀντὶ τῆς συμβολῆς, ἣν ἐπρότεινε, νὰ τὸν προσκαλέσωμεν εἰς τὴν Πεντέλην ἡμεῖς; ἢ ἠξίου ἆράγε νὰ τὸν πληρώσω δι' ἣν ἀπήτησε νὰ πλάσῃ προτομήν μου, ὅπερ ἐγὼ καὶ κατὰ διάνοιαν μόνον ἂν εἶχον θὰ ἐνόμιζον ὅτι τὸν ὑβρίζω; Δὲν ἠξεύρω· ἀλλ' ἔκτοτε ἀπέφευγε νὰ μεταβαίνῃ μετ' ἐμοῦ εἰς Ἀθήνας, κατ' ὀλίγον ἔπαυσε τὰς εἰς ἡμᾶς ἐπισκέψεις του, καὶ τέλος ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀθηνῶν χωρὶς νὰ μᾶς ἀποχαιρετήσῃ. Ὅτε δὲ μετὰ ἔτη ἀπῆλθον ἐγὼ εἰς Παρισίους ὡς πρέσβυς, καὶ ὁ κ. David d'Anger εἶχε πρὸ πολλοῦ ἀποβιώσει, πληροφορηθεὶς ὅτι ἡ θυγάτηρ του εἶχε νυμφευθῆ ἰατρόν τινα, ἀπῆλθον τρὶς ἵνα τὴν ἰδῶ, ἀλλ' οὔτε μὲ ἐδέχθησαν, οὔτε ὁ σύζυγός της μοὶ ἐπέστρεψε τὴν ἐπίσκεψιν.

1853.

Ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς περίπου οἰωνοὺς διεβίωσα καὶ κατὰ πᾶν τὸ ἔτος 1853, ἐφ' οὗ ἠρξάμην τῆς ἐκδόσεως τοῦ δευτέρου τόμου τῶν ἑλληνικῶν μου ἀρχαιοτήτων, περιλαμβάνοντος τὰς ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ

τῆς ἐλευθερώσεως αὐτῆς εὑρεθείσας ἐπιγραφάς, τὰς ἀπὸ Εὐκλείδου, ἢ τῆς Ὀλ. 94 β' μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ρωμαίων. Ἐχώρει δ' ἡ τύπωσις βραδύτατα οὐχὶ ἕνεκεν ἐμοῦ, διότι πλὴν τῶν δυσκολιῶν, αἵτινες ὡς ἀνωτέρω εἶπον, μοὶ παρενεβάλλοντο, ἐγὼ εἶχον πᾶσαν τὴν ὕλην ἕτοιμον, καὶ εἰς τὰς διορθώσεις ἤμην ταχύτατος πάντοτε, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ τυπογραφείου, ὅπερ, ὂν τὸ Βασιλικόν, καὶ ὡς ἐκ περισσοῦ, κατὰ διαταγὴν ἢ μᾶλλον κατὰ συγκατάβασιν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν τὴν τύπωσιν ταύτην ἀναλαβόν, ἐξετέλει αὐτὴν ἐν παρέργου μέρει καὶ ὁπότε ηὐκαίρει, ὥστε τὸ βιβλίον ἐκ 1092 σελίδων, 137 φύλλων τυπογραφικῶν εἰς τέταρτον συγκείμενον, ἐπερατώθη μόνον ἐν ἔτει 1855. Μὲ συνέδραμε δὲ τότε, εἰς τὴν Βασιλικὴν ἔγκρισιν προτείνας τὴν ἔκδοσιν τοῦ τόμου τούτου, ὡς ἐξακολουθήσεως τοῦ προεκδοθέντος ὁ κ. Τισαμενός, διευθυντὴς τῶν Οἰκονομικῶν, ἢ μᾶλλον πρόεδρος τῆς τότε τὸν Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν ἀντικαθιστώσης ἐπιτροπῆς.

Διεμείναμεν δὲ κατὰ τὸ θέρος ἐν Κηφισίᾳ, ὅπου κατῴκει, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Οἰκονομίδου, καὶ ὁ τότε πρέσβυς τῆς Πρωσσίας Βαρῶνος de Thiele, ἀνὴρ λόγιος καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ μάλιστα τοῦ Δημοσθένους, τὰς ὥρας τῆς ἀνέσεως αὐτοῦ ἀσχολῶν, καὶ τὸν ἐπεσκεπτόμην συνεχῶς, καὶ ἐγευόμην πολλάκις παρ' αὐτῷ, καὶ τὸ ἑσπέρας συνανεστρεφόμεθα· ἡ δὲ σύζυγός του, τὸ γένος Gräfe, πλήρης προτερημάτων, καὶ ἰδίως διαπρέπουσα εἰς τὴν ἀνθογραφίαν, μεγάλην συνέλαβεν ἀγάπην πρὸς τὴν Καρολίναν, καὶ ἐξετέλεσεν ἐν ὑδατοχρωμίᾳ (aquarelle) τὴν εἰκόνα της, ἣν μοὶ ἐδώρησεν. Εἶχε δὲ μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὴν ἄγαμον ἀδελφήν της, ἥτις μετὰ ταῦτα νυμφευθεῖσα, ἦν γνωστὴ εἰς τὴν κοινωνίαν τοῦ Βερολίνου ὡς κυρία de Dalowitz, εἰς δὲ τὴν κοινωνίαν τῶν συγγραφουσῶν κυριῶν διεκρίθη ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Walter Schwartz, ἐκδοῦσα μετὰ πολλῆς εὐφυΐας καὶ χάριτος πολύτομον σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον Ersonnen und erlebt, ἐν ᾧ οὐ σπανίως εὔνουν ποιεῖται τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος μνείαν.

Πνευματισμός.

Ἐνταῦθα κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εἶχεν ἑλκύσει τὴν προσοχὴν ἡμῶν καὶ μᾶς διεσκέδαζε κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς ἀνέσεως τὸ φαινόμενον τῶν κινουμένων τραπεζῶν. Ἤδη κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἶχον ἀναγνώσει ἐπιφυλλίδα τῆς Γαλλικῆς Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων, περὶ τῆς ἐν Ἀμερικῇ ἀνακαλύψεως ταύτης πραγματευομένην, καὶ διηγήθην περὶ αὐτῆς εἰς τοὺς περὶ ἐμέ, κινήσας τὴν ἔκπληξίν των. Ἦν δὲ τοῦτο ὅτε ἔζη ἔτι ἡ μήτηρ μου, καὶ ὅτε ἐπεδήμουν παρ' ἡμῖν αἱ ἀδελφαί μου. Ἑσπέραν λοιπόν τινα, ὅτε ἀξιωματικὸς τοῦ ἐν Πειραιεῖ σταθμεύοντος τότε Σουηδικοῦ πλοίου ἦν εἰς ἐπίσκεψιν παρὰ τῇ ἀδελφῇ μου, ἐγένετο λόγος περὶ τοῦ περιέργου φαινομένου, καὶ ἡ συναναστροφή, συγκειμένη ἐκ τῆς μητρός μου, τῶν δύο ἀδελφῶν μου, τῆς Καρολίνας, τῆς γείτονος καὶ οἰκιακῆς φίλης Κυρίας Μιμῆς καὶ τοῦ Σουηδοῦ ἀξιωματικοῦ, ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ αὐτό, καί, παρακαθήσασα εἰς τράπεζαν, μετὰ τῶν χειρῶν ἐπ' αὐτῆς τεταμένων, προεκάλει καὶ ἐμὲ νὰ συμπαρακαθήσω. Ἀλλ' ἐγώ, δυσπιστῶν πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ πειράματος, ἠρνήθην ἀπολύτως, καὶ εὐχηθεὶς ὑπομονὴν εἰς τὴν συναναστροφήν, καὶ καταβὰς εἰς τὸ σπουδαστήριόν μου, ἐπεδόθην εἰς τὰς ἐργασίας μου. Ἀφ' οὗ δὲ παρῆλθεν ὥρα ὁλόκληρος, ἀνέβην καὶ πάλιν, καὶ εὗρον, ὅτι οὐδεὶς εἶχε μετακινηθῆ, ἀλλ' οὐδ' αὐτὴ ἡ τράπεζα, ὥστε καὶ μετ' εἰρωνίας ἐξέφραζον τὸν θαυμασμόν μου διὰ τὴν εὐστάθειάν των. Τότε ὅμως πρῶτος ἀπηύδησεν ὁ Σουηδὸς ἀξιωματικός, καὶ ἐγερθεὶς εἶπεν ὅτι ἀναγκάζεται ν' ἀναχωρήσῃ, διότι πρέπει εἰς ὥραν ὡρισμένην νὰ εἶναι ἐπὶ τοῦ πλοίου του. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως μετέβαλε τὴν πρόθεσιν τῶν κυριῶν, αἵτινες ἐξ ἐναντίας ἐπέμενον ὅτι ἵνα μὴ ματαιωθῇ τὸ πείραμα ἔπρεπεν ἐγὼ νὰ καταλάβω τὴν θέσιν τοῦ ἀποχωρήσαντος. Εἰς τοῦτο δὲ μετά τινα ἀντίστασιν ἐβιάσθην νὰ συγκατανεύσω, ἵνα μὴ τὰς δυσαρεστήσω πολύ, ἀλλ' ἔθηκα ὅρον ὅτι ἡ σύμπραξίς μου δὲν θὰ παραταθῇ ὑπὲρ μίαν ὥραν.

Ἐν τούτοις, μόλις δέκα παρῆλθον λεπτά, καὶ ἠκούσθη τρυγμὸς εἰς τὴν τράπεζαν καὶ σχεδὸν ἀμέσως ἐπανελήφθη δὶς καὶ τρίς, καὶ ἡ τράπεζα ἤρχισε βραδέως νὰ στρέφηται, καὶ μετὰ ταῦτα ταχύτερον, καὶ τέλος τόσον ταχέως, ὥστε ἠναγκάσθημεν νὰ ἐγερθῶμεν, καὶ νὰ τρέχωμεν ἵνα τὴν παρακολουθοῦμεν, καὶ ἀφ' οὗ διαφόρους ἔλαβε διευθύνσεις, ἰδίως κατὰ τὴν θέλησιν ἣν ὁμοθυμαδὸν ἐξεφράζομεν, ἐξῆλθε τέλος τῆς θύρας τοῦ δωματίου εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν, ἣν διέτρεχε στρεφομένη, καὶ κλίνουσα ἐπὶ θάτερα, καὶ τέλος ἀνετράπη παντάπασι, καὶ ἐπὶ τῶν νώτων κειμένη οὐχ ἧττον ἐστρέφετο, διότι ὀκλάζοντες εἴχομεν καὶ τότε θέσει τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτήν.

Εἶτα δ' ἀφέντες τὴν τράπεζαν, ἐτράπημεν εἰς καθέδρας καὶ ἄλλα ἔπιπλα, καὶ ὅλα, μόλις τὰ ἠγγίζομεν, ἤρχιζον μετ' ὀλίγον νὰ στρέφωνται, ὡς ἂν ἀπέρρεεν ἀφ' ἡμῶν κινητική τις δύναμις, ἥτις τότε εἶχεν ἀναπτυχθῆ. Ἐγὼ δὲ μετὰ τῆς Κας Μιμῆς, ἐστρέφομεν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἓν σκαμνίον, ὅπερ, κατὰ τὴν θέλησιν ἡμῶν, οὐ μόνον ἐπλησίασεν εἰς ἓν τῶν ἀνακλίντρων, ἀλλὰ καὶ ἀνέβη εἰς αὐτὸ διὰ τῶν δύο ποδῶν, καὶ ἔπειτα καὶ διὰ τῶν ἄλλων δύο, στραφὲν περὶ ἑαυτό. Τέλος δὲ καὶ τὴν πεῖραν ἐλάβομεν ὅτι ὅταν δύο ἐξ ἡμῶν ἔθετον τὰς χεῖρας εἰς τὸ στῆθος καὶ τὴν πλάτην τρίτου, οὗτος μετ' ὀλίγον ἤρχιζεν ἀκατασχέτως στρεφόμενος, χωρὶς νὰ δύναται διὰ πάσης του τῆς θελήσεως ν' ἀντιστῇ.

Τὰ πειράματα ταῦτα ἐπανελάβομεν πολλάκις, ὡς ἦτον ἑπόμενον· ἐν ἑσπέρᾳ τινὶ δ' εἰς Κηφισίαν, ὅτε ἦσαν παρ' ἡμῖν ἥ τε οἰκογένεια τοῦ πρέσβεως τῆς Πρωσσίας καὶ ὁ κύριος καὶ ἡ κυρία Heidenstam, ἐγένετο λόγος περὶ τούτων, καὶ ἡ κυρία Thiele ἐπεθύμησε νὰ τὰ ἰδῇ. Αἱ τέσσαρες λοιπὸν κυρίαι ἐκάθησαν περὶ τὴν τράπεζαν, ὁ δὲ Κ. de Thiele, ὁ Κ. Heidenstam καὶ ἐγὼ ἀπέσχομεν· δὲν παρῆλθε δὲ πολὺς καιρός, καὶ ἡ τράπεζα, πρὸς μέγαν θαυμασμὸν τῆς Κας Thiele, ἤρχισε τὰς κινήσεις καὶ τὰς στροφάς της.

— Θαυμαστὸν βεβαίως τοῦτο, εἶπον ἐγώ· ἀλλ' ἰδέτε πῶς οἱ ἄνθρωποι ῥέπουσιν εἰς τὰς ὑπερβολάς. Ἠξεύρετε τί ἀνέγνων σή-

μερον εἰς νέον ἄρθρον τῆς Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων; Ὅτι ἡ τράπεζα ἀναλαμβάνει τὴν δύναμιν καὶ τοῦ νὰ μετρᾷ καὶ τοῦ νὰ ὁμιλῇ, κρούουσα διὰ τοῦ ποδὸς τὸν ἀριθμὸν ὃν ἀναλογισθῶσιν οἱ περικαθήμενοι, ἢ δι' ἀριθμοῦ τῶν κρότων ἐμφαίνουσα καὶ συλλαβίζουσα τοῦ ἀλφαβήτου τὰ γράμματα.

Αἱ κυρίαι ἀνεκάγχασαν. — Τοῦτο πλέον, εἶπε μία ἐξ αὐτῶν, θὰ ἦτον ἔργον τοῦ διαβόλου. Ἐγράφη βεβαίως ὡς εἰρωνεία ἡ παραδοξολογία αὕτη. Ἀλλ' ἂς δοκιμάσωμεν. Ἡ τράπεζα νὰ μετρήσῃ τρία.

Ἡ τράπεζα, σχεδὸν ἀμέσως ἔπαυσε κινουμένη, καὶ ἔμεινεν ἐπὶ λεπτά τινα ἐντελῶς ἀδρανής. Ἔπειτα δ' ὕψωσε τὸν ἕνα πόδα, καὶ δι' αὐτοῦ ἐκτύπησεν εἰς τὸ ἔδαφος ἕν! δύο! τρία! καὶ οὐδὲν πλέον!

Αἱ κυρίαι ἐξέπεμψαν κραυγὴν ὡς ἂν ὑπὸ φόβου ἐκυριεύοντο. Ἔπειτα δ' ἐνθαρρυνθεῖσαι ἐπανέλαβον καὶ πάλιν καὶ πάλιν τὸ πείραμα, πάντοτε ἐπίσης ἐπιτυχῶς. Ὁ δὲ Κ. Thiele, ὡς ἀποδίδων τῇ τραπέζῃ μαγικὴν καὶ προφητικὴν δύναμιν, ἐξήγαγε τὸ βαλάντιόν του καὶ εἶπε, χωρὶς νὰ ἔχῃ τὴν χεῖρά του ἐπ' αὐτῆς.

— Νὰ εἰπῇ ἡ τράπεζα πόσα νομίσματα ἔχω ἐντὸς τοῦ βαλαντίου μου.

Ἡ Τράπεζα ἐγείρασα αὖθις τὸν πόδα, ἐκτύπησεν ἑπτάκις, καὶ ὁ κ. Thiele, κενώσας ἐμπρὸς ἡμῶν τὸ βαλάντιόν του, εὗρεν ὅτι αὐτὸ τῷ ὄντι ἑπτὰ περιεῖχε νομίσματα.

Καὶ τοῦτο μὲν ἦν σύμπτωσις ἴσως μόνη, ὡς καὶ τὸ ἑπόμενον ὃ μετά τινας ἡμέρας μᾶς συνέβη: Εἰς τὴν βιβλιοθήκην μου εἶχον τὴν μουσικὴν τοῦ χοροῦ τῆς Ἀντιγόνης ὑπὸ Μενδελσῶνος, ἥν, ὡς ἀλλαχοῦ εἶπον, μοὶ εἶχε φέρει ἐκ Γερμανίας ἡ Κα Thiele, ὅτε μετέφραζον τὴν τραγῳδίαν τοῦ Σοφοκλέους. Μίαν ἡμέραν, χρειασθεὶς αὐτήν, ἀπῆλθον εἰς Ἀθήνας νὰ τὴν ζητήσω· ἀλλὰ ματαίως περιέτρεξα πάσας τὰς θήκας τῶν βιβλίων μου, καὶ ἐπανέλαβον τὴν ζήτησιν δὶς καὶ τρίς· ἡ μουσικὴ συγκειμένη ἐκ δύο μεγάλων τευχῶν εἶχεν ἀπολεσθῇ, ὅπερ μεγάλως μὲ ἐλύπησε, καὶ διότι εἶχον ἀνάγκην αὐτῆς, καὶ διότι ἐν Ἑλλάδι δὲν εὑρίσκετο, αὕτη δὲ καὶ μοὶ ἦν πολύτιμον φιλικὸν δῶρον.

Ἑσπέραν λοιπόν τινα, ὅτε ἐν Κηφισσίᾳ διασκεδάζοντες ἐπεδιδόμεθα εἰς τὴν στροφὴν τῆς τραπέζης, ἡ Καρολίνα, γνωρίζουσα τὴν δυσθυμίαν ἣν μοὶ ἐπέφερε τῆς μουσικῆς ἡ ἀπώλεια, εἶπε γελῶσα· «Ἂς ἐρωτήσωμεν περὶ αὐτῆς καὶ τὴν τράπεζαν». «—Νὰ τὴν ἐρωτήσωμεν» εἴπομεν ὅλοι εὐθύμως, καὶ τῷ ὄντι τῇ ἀπετείναμεν τὴν ἐρώτησιν: «Ἂν ἡ μουσικὴ μοὶ ἐκλάπη».» —«Ὄχι,» ἀπεκρίθη ἡ τράπεζα.—«Ἂν εἶνε εἰς τὴν οἰκίαν μας ἐν Ἀθήναις».— «Ναί.» «Ἂν εἰς τὸ σπουδαστήριόν μου». —«Ναί.»— «Ἂν εἰς μίαν τῶν βιβλιοθηκῶν μου».—«Ναί.»— «Ἂν δεξιῶς ἢ ἀριστερῶς τῆς θύρας τῷ εἰσιόντι.»— «Ἀριστερῶς.»—«Εἰς ποίαν θέσιν ἢ βαθμῖδα;» — «Εἰς τὴν δευτέραν.» — «Ἄνωθεν ἢ κάτωθεν; » — «Κάτωθεν». «Φλυαρεῖ ἡ τράπεζα, εἶπον γελῶν». Ὅλας τὰς θέσεις τὰς ἠρεύνησα, καὶ ἡ μουσικὴ δὲν ὑπάρχει, καὶ ὅλην τὴν ἑσπέραν ἐχλευάζομεν τὴν εὐπιστίαν τῶν παραδεχομένων ὡς νέον προφήτην τὴν τράπεζαν. Τοῦτο ὅμως δὲν μ' ἐκώλυσε τὴν ἐπαύριον, νὰ ἐνθυμηθῶ ὅτι εἶχον τινά, εἰ καὶ ὅλως ἄσημον ἐργασίαν, καὶ νὰ μεταβῶ αὖθις εἰς Ἀθήνας. Ἡ πρώτη φροντίς μου δ' ὑπῆρξε νὰ εἰσέλθω εἰς τὸ σπουδαστήριόν μου, νὰ πορευθῶ πρὸς τὴν βιβλιοθήκην μου τὴν ἀριστερῶς τῆς θύρας τῷ εἰσιόντι, καὶ νὰ ἐρευνήσω ἐκ νέου τὴν κάτωθεν δευτέραν θέσιν αὐτῆς· ἀλλὰ τὴν μουσικὴν εἰς αὐτὴν δὲν εὗρον. Ἔπειτα δ' ἠρεύνησα τὴν δευτέραν ἄνωθεν, ἐπίσης ἄνευ ἀποτελέσματος, καὶ ἔπειτα ὅλας τὰς ἄλλας, καὶ μετὰ ταῦτα καὶ τὴν ἄλλην βιβλιοθήκην, τὴν δεξιῶς τῷ εἰσιόντι· τὰ πάντα ἐπὶ ματαίῳ! Ἡ μουσικὴ εἶχεν ἀπολεσθῆ, καὶ ἡ τράπεζα ἠλέγχετο τετράπους προφήτης μετὰ Χριστόν.

Μετὰ τὰς διακοπὰς καὶ κατὰ τὸ φθινόπωρον ἐπεστρέψαμεν εἰς Ἀθήνας. Ἀλλὰ πρὸ τούτου ἐδέησε νὰ γίνῃ γενικὸς τῶν δωματίων καθαρισμός, ἐν ἄλλοις καὶ τοῦ σπουδαστηρίου μου. Εἰς αὐτὸν παρευρέθην ὁ ἴδιος, ἵνα μὴ οἱ καταβιβάζοντες τὰ βιβλία μου τὰ συγχύσωσιν. Ἀλλ' ἐκεῖ, ὅτε τὰ κατεβίβαζον, ἰδοὺ . . . ἡ μουσικὴ τῆς Ἀντιγόνης, ἀμφότερα τὰ τεύχη . . . εἰς τὴν κάτωθεν δευτέραν θέσιν τῆς βιβλιοθήκης τῆς ἀριστερῶς τῷ εἰσιόντι, ὅπου εἶχεν

εἰπεῖ ἡ τράπεζα, ἀλλὰ πεσόντα ὀπίσω τῶν ἄλλων βιβλίων καὶ διὰ τοῦτο μὴ εὑρισκόμενα!

Ἡ σύμπτωσις αὕτη ηὔξησε τὴν πίστιν, ἢ τοὐλάχιστον τὴν εὔνοιαν ἡμῶν καὶ τὴν περιέργειαν πρὸς τὴν τράπεζαν.

Spectateur d'Orient.

Ἐντὸς ὀλίγου συμβάντα ὑψίστης σπουδαιότητος ἤρχισαν ἀσχολοῦντα πᾶν τὸ ἑλληνικόν. Ὁ Μεντσικὼφ εἶχε λάβει ἀπειλητικὴν θέσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἐπέκειτο Ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος. Τότε μετὰ πολλῶν ἄλλων ἐφρόνουν ὅτι, ὅτε τὰ τῆς Ἀνατολῆς ἐπρόκειτο ν' ἀνατραπῶσιν ὑπὸ τοὺς ἐκ βορρᾶ κεραυνούς, οἱ Ἕλληνες ὤφειλον νὰ διεκδικήσωσι καὶ αὐτοὶ τὰ εἰς πᾶσαν τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν ἴδια συμφέροντα, καὶ νὰ μὴ ἐγκαταλειφθῶσιν ἐξ ἀσυγγνώστου ἀμελείας· πρὸς ὃ ὅμως πρὸ παντὸς ἦν ἀνάγκη νὰ παρασκευασθῇ καὶ φωτισθῇ ἡ ἰδίως ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς δημοσιογραφίας κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὡς πρὸς τὰ τῆς Ἑλλάδος εἰς ἀδίκους προλήψεις παραχθεῖσα κοινὴ τῆς Εὐρώπης γνώμη. Δι' ὃ συνελθόντες τινὲς φίλοι, ἀπεφασίσαμεν τὴν σύστασιν Γαλλικοῦ περιοδικοῦ, ὃ ἀπεκαλέσαμεν ***Ἀνατολικὸν Θεατὴν*** (*Spectateur d'Orient*). Ἤμεθα δέ, ὁ Μάρκος Ρενιέρης, ὁ Νικ. Δραγούμης, ὁ Κωνστ. Παπαρρηγόπουλος, ὁ Ι. Σοῦτσος, ὁ Γεώργιος Βασιλείου καὶ ἐγώ, εἰς ὃν ἀνετέθη ἰδίως τὸ σπουδαῖον μέρος τοῦ Bulletin, ἤτοι τῶν συγχρόνων εἰδήσεων, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἔγραψα καὶ ἄλλα μακρὰ ἄρθρα οἷον περὶ τῆς συγχρόνου Ἑλληνικῆς φιλολογίας, ὑπογράφων τὰ ἔργα μου διὰ τοῦ γράμματος Α. Καὶ αἱ ἐπικρίσεις δὲ βιβλίων τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολὴν ἀφορώντων μὲ ἠσχόλουν πολλάκις, οἵα ἦν ἡ ἐπίτομος περὶ τῆς Ἱστορίας τῆς Τουρκίας ὑπὸ Λαμαρτίνου.

Ἡ ἔκδοσις αὕτη διήρκεσεν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη, ἀποτελέσασα τόμους ὀκτώ, καὶ δὲν ἔμεινεν ἀπαρατήρητος ἐν Εὐρώπῃ, ἔνθα πολ-

λαὶ τῶν ἐφημερίδων οὐ σπανίως αὐτῆς ἐμνημόνευον. Ὅτε δὲ ὁ ποτὲ ἐν Ἑλλάδι ἐπιτετραμμένος τῆς Γαλλίας κ. Θουβενὲλ διῆλθε διὰ Πειραιῶς πορευόμενος ὡς πρεσβευτὴς εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ τὸν ἐπεσκέφθην ὡς ἀρχαῖον γνώριμον, ἐπ' ὀλίγας στιγμὰς εἰς Ἀθήνας ἀναβάντα, ἐν πλήθοντι τῷ δωματίῳ του, «Καὶ ὑμεῖς, μοὶ εἶπεν ἐπιπλήττων, καὶ ὑμεῖς συντάκτης τοῦ «Θεατοῦ»! Δὲν περιέμενον τοῦτο παρ' ὑμῶν!..—Ἂν ἦσθε Ἕλλην, τῷ ἀπεκρίθην, θὰ εἶσθε πιθανῶς καὶ ὑμεῖς εἷς ἐκ τῶν ἡμετέρων.» Ὁ κ. Θουβενὲλ ἐθεώρει ὡς ἔγκλημα καὶ ὡς πολιτικὴν ἀφροσύνην νὰ ἐξεγειρώμεθα ἐξάπτοντες τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνας κατὰ τῆς Τουρκίας. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονηθῇ ὅτι ἀπήρχετο εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς πρεσβευτής, καὶ μάλιστα δυνάμεως δυσμενοῦς τότε πρὸς τὴν Ρωσσίαν. Προσέτι δὲ τὸ καὶ τοῦ «Θεατοῦ» τὴν πορείαν, καὶ τὴν ταχέως ἐπελθοῦσαν ἐπανάστασιν τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας δικαιολογοῦν, ἐστὶν ὅτι, ὅτε ἠπειλεῖτο καὶ ὅτε ἐκηρύχθη ὁ Ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος, ἡ μετὰ τῆς Τουρκίας συμμαχία τῶν δυτικῶν δυνάμεων δὲν ὑπῆρχεν οὐδὲ προεβλέπετο, ἢ καὶ ἂν ὑπετίθετο ὡς ἐνδεχομένη, ἐνομίζομεν ὅτι ὠφείλομεν νὰ καταβάλωμεν πᾶσαν προσπάθειαν, ἵνα ἀποδείξωμεν αὐτὴν ὡς ἀντιπολιτικήν, καὶ περιπλοκὰς μόνον καὶ ἄνευ ἀνάγκης πράγματα παρασκευάζουσαν τῇ Εὐρώπῃ εἰς τὸ μέλλον. Αὕτη ἦν ἡ τάσις καὶ τοιοῦτο τὸ πρόβλημα τοῦ «Θεατοῦ».

Ἂν ἡ Κριμαϊκὴ ἐκστρατεία εἶχε προηγηθῇ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ «Θεατοῦ», οὐδ' ἐκείνη θὰ συνέβαινεν, οὐδ' αὐτὴν θὰ ἐπεχειροῦμεν, διότι ἄφρον θὰ ἦτο νὰ ἐξαναστῶμεν κατὰ τῶν τετελεσμένων, ἢ νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι διὰ τῶν ἡμετέρων ἄρθρων καὶ πραγματειῶν θ' ἀντετεττόμεθα ἐπιτυχῶς εἰς ἔνοπλον τὴν Εὐρώπην. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἠρχίσαμεν ἅπαξ, καὶ μετὰ τὴν ἀνάγκην ἥτις ἐπεβλήθη τῇ Ἑλληνικῇ Κυβερνήσει νὰ μετακαλέσῃ τοὺς ἀπελθόντας ἐπικούρους τοῖς Θεσσαλοῖς, καὶ ἐπομένως νὰ βιάσῃ τούτους εἰς ὑποταγήν, ἀπεφασίσαμεν ἡμεῖς οὐχ ἧττον νὰ μὴ παραιτηθῶμεν τοῦ δημοσιογραφικοῦ ἡμῶν ἔργου, ἀλλὰ

νὰ ἐξακολουθήσωμεν συνηγοροῦντες ὑπὲρ τῶν ἐγκαταλειφθέντων καὶ προσπαθοῦντες νὰ φωτίσωμεν περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὴν πεπλανημένην ἢ ἑκουσίως τυφλώττουσαν τῆς Εὐρώπης γνώμην, καὶ τὸν Ἑλληνισμὸν ὡς σπουδαιότατον στοιχεῖον τῆς μονίμου τάξεως ἐν Ἀνατολῇ διὰ τὸ μέλλον καταδεικνύοντες.

Τὸ μέσον δι' οὗ τότε ἡ ἐμπόλεμος δυτικὴ Εὐρώπη ἐβίασε τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Θεσσαλικὴν ἐπανάστασιν καὶ νὰ ἀπαλλάξῃ ταύτης τῆς ἀνησυχίας τὴν Τουρκίαν μεθ' ἧς συνεμάχει κατὰ τῆς Ρωσσίας, ἦν, ὡς γνωστόν, ἡ διὰ Γαλλικῶν καὶ Ἀγγλικῶν στρατευμάτων καὶ πλοίων κατοχὴ τοῦ Πειραιῶς, διαρκέσασα δι' ὅλου τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, καὶ μετ' αὐτόν.

1854.

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1854 ἐμισθώσαμεν οἰκίαν ἐν Πειραιεῖ, πρὸς εὐχερεστέραν χρῆσιν τῶν θαλασσίων λουτρῶν, καὶ αὐτόπται μάρτυρες ἤμεθα τῆς ἀκριβοῦς πειθαρχίας καὶ τάξεως ἣν ἐτήρει ὁ στρατὸς τῆς κατοχῆς. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ἤδη μετά τινος ἐκπλήξεως παρετήρησα ὅτι πολλὴ ἦν ἐν αὐτῷ ἡ θνησιμότης, διότι συνεχέστατα ἀπήντων Γάλλους στρατιώτας εἰς ἐνταφιασμὸν προπεμπομένους.

Κατὰ δὲ τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν κατάβασιν ἡμῶν εἰς τὴν παραθαλασσίαν πόλιν, συνέπεσε νὰ ἔχωμεν εἰς τὸ γεῦμα τινὰς ἐξ Ἀθηνῶν, μέλη καθ' ὅσον ἐνθυμοῦμαι τῆς συντάξεως τοῦ «Θεατοῦ», τὸν Γεώργ. Βασιλείου, τὸν Κ. Παπαρρηγόπουλον, ὡς καὶ τὸν ἐπίσης ὡς καὶ ἡμεῖς ἐν Πειραιεῖ μετοικήσαντα καὶ γείτονα ἡμῶν Ν. Δραγούμην μετὰ τῆς συζύγου του.

Ἡ κατοικία ἡμῶν ἦτο προσγείως. Εἰς τὴν τράπεζαν δὲ ἤδη ἐκαθήμεθα, ὅτε εἰς τὸ ἀνοικτὸν παράθυρον ἐφάνη ὁ ἰατρὸς καὶ φίλος κ. Ἀφεντούλης, καὶ μᾶς ἐχαιρέτησεν. Ἐγερθεὶς δ' ἐγώ, ἐπλησίασα καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ ἔλθῃ νὰ παρακαθήσῃ εἰς τὸ γεῦμα·

ἀλλ' ἠρνήθη εὐχαριστῶν καὶ μυστικῶς μοὶ εἶπεν ὅτι ἀπήρχετο νὰ ἐπισκεφθῇ γραίαν τινὰ παρ' ᾗ ἐκλήθη, καὶ ἥτις, ὡς τῷ εἶπον, ἐφαίνετο ἔχουσα χολέρας τινὰ συμπτώματα· ἀλλ' αὐτὸς ἤλπιζεν ὅτι τοῦτο ἦν ἐσφαλμένον, καὶ μὲ παρεκίνησε νὰ μὴ εἰπῶ τίποτε εἰς τοὺς συνδαιτυμόνας ἵνα μὴ τοὺς τρομάξω εἰς μάτην, ὑποσχεθεὶς νὰ ἐπανέλθῃ καὶ μὲ πληροφορήσῃ μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν.

Μία ὥρα εἶχε παρέλθει, καὶ ἡτοιμαζόμεθα νὰ ἐγερθῶμεν τῆς τραπέζης, ὅτε ὁ κ. Ἀφεντούλης διῆλθεν αὖθις, καὶ στὰς πρὸ τοῦ παραθύρου μου, μοὶ ἐνεπιστεύθη ὅτι τῷ ὄντι χολέρα ἦν ἡ ἀσθένεια τῆς γυναικός, ἥτις καὶ ἤδη ἀπέθανεν, ὅτι, ὡς ἀνεκαλύφθη, τὴν ἐπιδημίαν ἔφερον καὶ ἔχουσι τὰ γαλλικὰ στρατεύματα, καὶ μὲ προέτρεψεν οὐδ' ὥρας, εἰ δυνατόν, νὰ παραμείνωμεν πλέον ἐν Πειραιεῖ.

Ἐπιστρέψας ἑπομένως πρὸς τοὺς προσκεκλημένους, τοῖς ἀνήγγειλα τὴν κακὴν εἴδησιν, καὶ ἀμέσως ἠγέρθησαν, καὶ οἱ μὲν ἐξ Ἀθηνῶν τὸ πρωῒ κατελθόντες ἀπῆλθον ὀπίσω διὰ τῆς πρώτης ἁμάξης ᾗ ἐνέτυχον, ὁ δὲ κ. Δραγούμης μετὰ τῆς οἰκογενείας του μετῴκησε καὶ αὐτὸς πρὸ τῆς ἑσπέρας, ἡμεῖς δ' ἐμείναμεν ἔτι τὴν νύκτα ἐκείνην, διότι δὲν κατωρθώσαμεν πρὶν τὰ τῆς μετακομίσεως· ἀπήλθομεν δὲ τὴν ἐπαύριον, ἅμα ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, καὶ εὐτυχῶς τοῦτο, διότι ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἡμέρας διαταγὴ ἐξ Ἀθηνῶν ἀπεμόνου τὸν Πειραιᾶ, καὶ ἀπηγόρευε τὴν ἀπ' αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας ἀνάβασιν, ἢ εἰς ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδος διὰ θαλάσσης ἔξοδον. Τινὰ δὲ τῶν σκευῶν ἡμῶν, ἃ εἴχομεν ἀναγκασθῆ ν' ἀφήσωμεν ὀπίσω, ἀνελάβομεν μετὰ μῆνας πολλούς, καὶ ἀφοῦ ἔπαυσεν ἡ ἐπιδημία.

8.

Ἡραῖον.

Ἐντὸς δὲ τοῦ αὐτοῦ θέρους ἔλαβον ἐπιστολὴν τοῦ Λουδ. Ρόσς. Ὁ σοφὸς ἀρχαιολόγος, ἀπό τινος καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου ἐν Ἅλλῃ, ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἐκότει κατ' ἐμοῦ, θεωρῶν με, ἀδίκως,

ὡς χαριζόμενον τῷ Πιττάκῃ, καὶ πρωταίτιον γενόμενον τῆς ἐξ Ἑλλάδος μακρύνσεώς του. Ἀλλὰ βαθμηδὸν συνοῖδε τὸ ἀβάσιμον τῶν ὑπονοιῶν του, καὶ μεταξὺ τῶν τότε ἀρχαιολογούντων ἐν Ἑλλάδι ἐμὲ μᾶλλον τιμῶν διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης του, μοὶ ἐπέστειλεν ὅτι προὐκάλεσεν ἐν Γερμανίᾳ συνεισφορὰν πρὸς ἀνασκαφὴν τῆς Ὀλυμπίας, ἀλλὰ συλλεγείσης ἀνεπαρκοῦς ὅλως ποσότητος 262 ταλλήρων (1068 δρ.), μοὶ ἔπεμπεν αὐτὴν ἵνα ἐπιχειρήσω ὅπου δήποτε ἀνασκαφήν τινα κατ' ἐμὴν ἐκλογήν.

Τότε ἀνεπόλησα ὅτι, ὅτε πρὸ 22 ἐτῶν εἶχον ἐπισκεφθῆ τὴν Ἀργολίδα μετὰ τοῦ Θειρσίου, ἰδὼν οὗτος μεταξὺ Ναυπλίας καὶ Μυκηνῶν ἀρχαῖά τινα λείψανα τοίχου ἐπὶ λόφου, μοὶ ἐξέφρασε τὴν εἰκασίαν ὅτι ἐκεῖ πιθανώτερον ἔκειτο τὸ ἀργολικὸν Ἡραῖον, καὶ οὐχὶ δυτικῶς τοῦ Ἄργους, ὡς τὸ ἔθετον συνήθως οἱ περιηγηταί, παρεξηγοῦντες τὸ χωρίον τῆς Ἠλέκτρας τοῦ Σοφοκλέους, καθ' ὃ ὁ ἐκ Φωκίδος ἐρχόμενος ἀφίησι τὸν ναὸν πρὸς τ' ἀριστερά. Ἐκεῖ λοιπὸν ἀπεφάσισα ν' ἀνασκάψω πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ἱστορικοῦ ἱεροῦ ὃ ἐν ἄλλοις ἡ περὶ Κλεόβιδος καὶ Βίτωνος διήγησις τοῦ Ἡροδότου ἀπηθανάτισε, καὶ ὅ, μετὰ τὴν πυρπόλησιν τοῦ ἀρχαίου ἱεροῦ ἐν Ὀλ. 90, ἀνῳκοδομήθη κοσμηθὲν διὰ τῆς Χρυσελεφαντίνης Ἥρας τοῦ Πολυκλείτου. Ὥστε εἴτι ἀνευρίσκετο τοῦ γλυπτικοῦ αὐτοῦ κόσμου, θὰ εἶχε πρὸς τὴν περίφημον, ἀλλὰ διὰ μεμαρτυρημένων λειψάνων, μὴ γνωστὴν σχολὴν τοῦ μεγάλου τῆς Πελοποννήσου καλλιτέχνου, οἵαν σχέσιν αἱ γλυφαὶ τοῦ Παρθενῶνος ἔχουσι πρὸς τὴν σχολὴν τοῦ Φειδίου.

Οὕτω φρονῶν καὶ ταῦτα ἐλπίζων, ἐξῃτησάμην κατὰ σεπτέμβριον παρὰ τῆς κυβερνήσεως τὴν ἄδειαν ν' ἀνασκάψω εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην, καὶ ἔλαβον αὐτὴν εὐκόλως καὶ ἐν πλήρει ἐμπιστοσύνῃ, χωρὶς οὐδεὶς νὰ μὲ συνοδεύῃ δημόσιος λειτουργός, διότι καὶ καθηγητὴς ἤμην, καὶ αἱ ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν ἀρχαιοτήτων πολυχρόνιοι ἐνέργειαί μου καὶ ἐγινώσκοντο καὶ ἐξετιμῶντο.

Μόνος ἐπομένως ἔμελλον ν' ἀπέλθω, ὅτε μοὶ εὑρέθη ἀγαθὸς καὶ ἀξιόλογος συνεργάτης. Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔτους τούτου ἐπιστρέψας

ἐκ Γερμανίας ὁ κ. Παπασλιώτης μετὰ δύο συσπουδαστῶν του, ἦλθε μετ' αὐτῶν εἰς ἐπίσκεψίν μου, καὶ ἐκάλεσα αὐτοὺς εἰς γεῦμα, καὶ πολλάκις ἄλλοτε ὑπεδεξάμην αὐτοὺς φιλοφρόνως, μὴ θελήσας νὰ δείξω ὅτι ἐγνώριζον ἢ ὅτι ἐνεθυμούμην τὰ παράπονα τοῦ κ. Π. Ναοὺμ κατὰ τοῦ Παπασλιώτου. Μεταγενέστερον ὅμως εὗρον ὅτι ἡ περὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ κρίσις ἦν οὐχὶ ἀδίκως αὐστηρά, διότι μετά τινα χρόνον, διορισθεὶς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου, ἐπελάθετο τάχιστα ὅτι μοὶ ὤφειλε τὴν σύστασιν καὶ τὴν σπουδήν του ἐν Γερμανίᾳ, καὶ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης παρ' ἐμοῦ ἀφορμῆς ἢ προκλήσεως ἐπετέθη κατ' ἐμοῦ προσβλητικώτατα διὰ τῶν ἐφημερίδων, ἐλπίζων οὕτω νὰ εὐχαριστήσῃ τινὰ ὃν συμφέρον εἶχε νὰ κολακεύσῃ. Δυστυχῶς ὅμως μετ' οὐ πολὺ ἔλαβον οἰκτρὰν τὴν ἐξήγησιν τῆς τοιαύτης ἀκαταλογίστου διαγωγῆς του· αἱ διανοητικαί του δυνάμεις εἶχον συνταραχθῆ, καὶ ἡ παραφροσύνη ἀπέληξεν εἰς βλακείαν καὶ τὸ πανεπιστήμιον ἐστερήθη οὕτω ὅπως δήποτε πεπαιδευμένου καθηγητοῦ. Ἡ θέσις του εἶχεν ἀποβῆ οἰκτρά, καὶ συνετάχθην μετ' ἐκείνων οἵτινες παρεκάλεσαν τὸ ὑπουργεῖον νὰ μὴ τὸν παύσῃ ἀπὸ τῆς καθέδρας του ἀλλὰ νὰ τῷ ἐξακολουθῇ τὸν μισθόν, ἀναπληρῶσαν αὐτὸν εἰς τὴν διδασκαλίαν δι' ὑφηγητοῦ. Οὕτως ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς τελευτῆς του ἀπολαμβάνων συντάξεως πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν του.

Ἀλλὰ ταῦτα συνέβησαν μόνον μετά τινα ἔτη. Τότε δέ, εἷς τῶν δύο ἐκ Γερμανίας συνοδευσάντων αὐτὸν συσπουδαστῶν του, κ. Bursian καλούμενος, αὐτὸς ἐκεῖνος ὅστις ἔκτοτε ἀνεδείχθη ἐπίσημος ἀρχαιοδίφης, συγγραφεὺς καὶ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Μονάχου, μαθὼν περὶ τῆς ἀνασκαφῆς ἣν προὐτιθέμην, ἦλθε πρὸς ἐμὲ καὶ μοὶ ἐζήτησε τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ μὲ συνοδεύσῃ, ὅπερ ἐδέχθην μετὰ χαρᾶς. Λαβὼν λοιπὸν παρὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν, ὅστις ἦν τότε ὁ στρατηγὸς Καλέργης, διαταγὴν πρὸς τὸ ἐν Ναυπλίῳ ὁπλοστάσιον ἵνα μοὶ παρέξῃ πᾶσαν τὴν ἐνδεχομένην ὑλικὴν ἀρωγήν, ἀπέπλευσα μετὰ τοῦ συνοδοιπόρου μου τὸ πρωῒ τοῦ σαββάτου, 18 σεπτεμβρίου, καὶ μετὰ μεσημβρίαν εἰς Ναύπλιον

ἀφιχθείς, ἐπορεύθην τὸ ἑσπέρας εἰς τοῦ Κ. Νομάρχου, οὗ ἐπεκαλέσθην τὴν σύμπραξιν.

Τὴν δ' ἐπαύριον Κυριακήν, ἐπειδὴ δὲν ἦτο ἡμέρα ἐργάσιμος, ἐπεσκέφθην τὸν Διοικητὴν τοῦ ὁπλοστασίου καὶ ἄλλας ἀρχὰς ὧν εἶχον ἀνάγκην, καὶ ἔπειτα, συνοδείᾳ τοῦ Κ. Νομάρχου, τὸ Βουλευτήριον, μετασκευασθὲν εἰς ποινικὴν φυλακήν, διότι πάντοτε ἐνδιεφερόμην νὰ γνωρίζω ὁποία ἦν ἡ κατάστασις τῶν φυλακῶν παρ' ἡμῖν. Εἶτα δὲ μετέβην νὰ ἰδῶ τοὺς ὑπὲρ τὴν Πρόνοιαν καὶ ὑπὸ τὸ Παλαμήδιον ἀνακαλυφθέντας, ἢ μᾶλλον τότε πρῶτον ἑλκύσαντας τὴν προσοχὴν 8 ἢ 9 παναρχαίους τάφους, ἐσκαμμένους ἐντὸς τοῦ καθέτου βράχου, καὶ τριγωνικῶς κεκλιμένην πρὸς ἑκάτερα ἔχοντας τὴν κορυφήν.

Τὴν δὲ δευτέραν, ἀπὸ τῆς ἑβδόμης τῆς πρωΐας, συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ μοιράρχου κ. Παππαδοπούλου καὶ τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ Κ. Σούτσου, ἀπήλθομεν εἰς Τύρινθα, ὅπου ἔδειξα τῷ κ. Bursian εἰς τὴν ΝΔ. ὀφρὺν τοῦ λόφου τὰ παντελῶς ἄγνωστα ἴχνη παναρχαίας οἰκοδομῆς, ἃ εἴχομεν ἄλλοτε ἀνακαλύψει ὁ Θείρσιος καὶ ἐγώ· ἰδίως ἐξ ἐπιπέδου πλακὸς προέχουσαν βάσιν κίονος. Ἐκεῖ δὲ καὶ πολλὰς εὕρομεν κεράμους, καὶ κεράμινον ἄμορφον γυναικεῖον ἀγαλμάτιον, οἷον πρό τινων ἡμερῶν εἶχεν εὕρει λίθινον ὁ Κ. Πρώϊος, διευθυντὴς τοῦ ἐν Τύρινθι ἀγροκηπίου, ὅστις καὶ μοὶ τὸ ἐδώρησεν.

Ἔπειτα δὲ διὰ τοῦ χωρίου Χόνικα μετέβημεν ὑπὸ ραγδαίαν βροχήν, εἰς τὸ παρὰ τὰς Μυκήνας χωρίον Χαρβάτι, καὶ ἐκεῖ μὲ περιέμενον ἐλθόντες εἰς προϋπάντησίν μου, ὁ ἔπαρχος Ἄργους κ. Ι. Δηλιγιάννης, αὐτὸς ἐκεῖνος ὅστις κατὰ τὰ 1843 εἰργάζετο ὑπ' ἐμὲ ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν ἐσωτερικῶν, καὶ προσέτι ὁ ὑπομοίραρχος Κ. Ζωγράφος. Ἡ πρόθεσίς μου ἦν νὰ ἐξετάσω πρὸ πάντων ἂν δὲν ἦν δυνατὸν νὰ ἐπιχειρήσω μᾶλλον ἐργασίαν εἰς τὰς Μυκήνας, διότι ἐφρόνουν ὅτι μεγάλην σπουδαιότητα θὰ εἶχε διὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ἐκεῖ ἐν ἐρειπίοις ὑφισταμένου, καὶ τῷ θησαυρῷ τοῦ Ἀτρέως ὁμοίου κωνοειδοῦς οἰκοδομήματος, ὃ τότε καταμετρήσας εὗρον ὅτι εἶχε τὴν ἄνω διάμετρον,

μέχρις οὗ ὁ θόλος ἐστὶ κατεστραμμένος, ἐκ μέτρων $7^1/_2$. Μετ' αὐτὸ δ' ἐμελέτων ν' ἀνασκάψω καὶ τὸν ἐν Ὀρχομενῷ θησαυρὸν τοῦ Μινύου, ἵνα διὰ τῆς συγκρίσεως ἀνευρεθῇ ὁ οἰκοδομικὸς νόμος τῆς τέχνης ἐκείνης. Προσέτι δὲ ἤθελον ν' ἀνασκάψω καὶ τὰ ἐκτὸς μὲν τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν, ἐντὸς δὲ τοῦ τῆς πόλεως περιβόλου κείμενα δύο μνημεῖα, τὰ δημωδῶς **φούρνους** καλούμενα, συνιστάμενα δ' εἰς μεγίστας ὁριζοντίας πλάκας, αἵτινες ἐστηρίζοντο ἐπὶ μικροτέρων λίθων, διότι εἴκαζον αὐτὰ ὄντα παναρχαίους τάφους, ἴσως τοὺς τῆς Κλυταιμνήστρας καὶ τοῦ Αἰγίσθου· καὶ τέλος προὐτιθέμην νὰ ἐρευνήσω τὰ ἐν τῇ ἀκροπόλει τῶν Μυκηνῶν, πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονευομένου τάφου τοῦ Ἀγαμέμνονος. Καὶ τοῦτο μέν, ὡς καὶ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ θησαυροῦ τοῦ Ὀρχομενοῦ μετὰ πολλὰ ἔτη κατώρθωσεν ὁ κ. Σλημὰν μετὰ πεφωτισμένου ζήλου καὶ ἀπαραμίλλου ἐπιμονῆς. Τὰ λοιπὰ δ' ἔμειναν ἀνεκτέλεστα μέχρι τοῦδε. Ἐγὼ δ' ἐκ πρώτης ὄψεως κατανοήσας ὅτι δὲν διέθετον ἱκανῶν χρημάτων, ὥστε νὰ ἐπιδιώξω τελεσφόρως τὸ σχέδιόν μου, περιωρίσθην εἰς τὸ νὰ συλλέξω ἐν Μυκήναις πολλὰ παναρχαίων κεράμων συντρίμματα, καὶ ἠκολούθησα ἔπειτα τὸν Κ. Μοίραρχον μακρὰν πρὸς βορᾶν, ὅπου διϊσχυρίζετο ὅτι ἠκούετο ὑπόγειον ὕδωρ ῥέον. Ἀλλὰ φθὰς εἰς τὸ τέρμα εὗρον ὅτι ἦν μόνον βοὴ τοῦ ἀνέμου πνέοντος δι' αὐλώνων τῶν βράχων. Δὲν ἠδυνήθην δὲ νὰ τὸν παρακολουθήσω καὶ εἰς ἀρχαῖον νεκροταφεῖον, ὃ ἔλεγεν ὅτι ἐκεῖ που ἔκειτο διότι οὐδ' ὁ ἴδιος ἤξευρε ποῦ, καὶ συνέλαβον τὴν πεποίθησιν ὅτι καὶ ἐκεῖνο ἦν οὐχ ἧττον φαντασιῶδες τοῦ ὕδατος. Ἐτράπην λοιπὸν τότε μετὰ τῆς συνοδείας πρὸς τὴν μίαν ἔτι περίπου ὥραν ἀπέχουσαν θέσιν εἰς ἣν εἴκαζον κείμενον τὸ Ἡραῖον, θέλων νὰ ἰδῶ ἂν τὸ περὶ αὐτοῦ σχέδιόν μου ἦν κατορθωτότερον. Φθὰς λοιπὸν εἰς τὸν λόφον ὃν εἶχον κατὰ νοῦν, περιελθὼν καὶ ἐπιθεωρήσας αὐτόν, καὶ ἀφ' οὗ τεμάχια κεράμων καὶ ἐνταῦθα συνέλεξα, ἐπεστρέψαμεν εἰς Ναύπλιον τὸ ἑσπέρας.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν, ἡμέραν τρίτην, ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ ἑτοιμασθῶσιν ὅσα ἐζήτησα παρὰ τοῦ ὁπλοστασίου, μετέβην καὶ παρευρέθην

εἰς τὰς ἐξετάσεις τοῦ Γυμνασίου Ναυπλίας, ἔνθα καί τινας εἶδον ἐκεῖ διατηρουμένας ἀρχαιότητας καὶ εἶτα μετέβην καὶ εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον τῶν ἀρρένων, καὶ εἰς τὸ τῶν κορασίων, ἅτινα μοὶ ἐφάνη ὅτι περισσότερον ἐφώναζον ἢ ὅτι ἐμάνθανον. Μετὰ μεσημβρίαν δὲ μετέβην μετὰ τοῦ ἀστυνόμου καὶ ἄλλων τινῶν εἰς τὸν ἐκτὸς τοῦ Ναυπλίου κείμενον ὡραῖον κῆπον τοῦ Ῥοδίου, καὶ τὸ ἑσπέρας διέμεινα παρὰ τῷ Νομάρχῃ.

Τὴν δὲ τετάρτην ἀπὸ πρωίας μεταβάντες ἐφ' ἁμάξης εἰς Τύρινθα, ἔνθα ὁ διευθυντὴς Κος Πρώϊος μᾶς ἔδειξε τοῦ ἀγροκηπίου τὰ διάφορα προϊόντα, καὶ ἐκεῖ γευματίσαντες, ἀπήλθομεν μετὰ μεσημβρίαν εἰς Ἄργος, καὶ ἐκεῖ ἀσθενοῦντος τοῦ κ. Ἐπάρχου, μᾶς ἐφιλοξένησε μετὰ πλείστης χάριτος ἡ ὡραία σύζυγος αὐτοῦ κ. Μαρία Δηλιγιάννη. Περιήλθομεν δὲ τὴν πόλιν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἑλληνοδιδασκάλου κ. Ῥούσου, καὶ ἰδίως σύριγξ μεσημβρινῶς τοῦ λόφου τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ καὶ ὡς 300 βήματα ὑπὸ τὸ ἐκκλησίδιον ἐν τῷ βράχῳ εἰς βάθος 65 περίπου ποδῶν εἰσχωροῦσα, εἰς στρογγύλον ἀπολήγουσα, ἄνω ἀνεῳγμένη καὶ κονιάματι κεχρισμένη ἀρχαίῳ, εἵλκυσε τὴν προσοχήν μου, διότι ἀναμφισβητήτως ἀνήκει εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν καὶ κατηγορίαν εἰς ἣν τὰ σπήλαια ἃ εἴχομεν ἰδεῖ παρὰ τῷ Ναυπλίῳ καὶ ἡ σύριγξ τῆς Τύρινθος, τὸ δὲ κονίαμα ἐστὶ τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ τῶν τεμαχίων ἃ τὴν προτεραίαν εἶχον εὕρει εἰς τὴν θέσιν ἣν ἐξελάμβανον ὡς τὴν τοῦ Ἡραίου, καὶ μετὰ ταῦτα καὶ εἰς τοὺς τοίχους αὐτοῦ. Ὥστε ἦν καὶ τοῦτο ἀναμφισβητήτως ἐπίσημον λείψανον τῆς ἀρχαιοτάτης ἐγχωρίου ἀρχιτεκτονικῆς. Ἐπεσκέφθημεν δὲ καὶ τῆς Λαρίσσης τοὺς Κυκλωπίους προμαχῶνας, ἐν οἷς εἴδομεν δύο ἐντετειχισμένας ἐπιγραφάς, καὶ ἄλλας διεσπαρμένας, καὶ προσέτι ἓν ἀνάγλυφον ἐν τῷ βράχῳ. Μοὶ εἶπε δ' ὁ διδάσκαλος ὅτι εἶχεν εὕρει αὐτὸς ἐπιγραφὴν πραγματευομένην περὶ προστίμων τινῶν ἐπιβεβλημένων εἰς Κλεωναίους, ἀλλ' ὅτι ἔκτοτε ἀπωλέσθη αὕτη, καὶ πιθανῶς ἀναστραφεῖσα ἐχρησίμευσεν εἰς νέον τινὰ ἐπιτύμβιον λίθον. Καὶ ὁ ὑπομοίραρχος Ζωγράφος μοὶ ἔδειξεν ὡραῖά τινα ἀγγεῖα ἃ εἶχεν ἀποκτήσει, εὑρεθέντα ἐν Ἄργει.

Τὴν ἑσπέραν δὲ μετέβημεν εἰς τὸ 1 $^1/_2$ ὥραν ἀπέχον τοῦ Ἄργους χωρίον Χόνικα, καὶ κατελύσαμεν εἰς τοῦ παρέδρου, εὐπρόσδεκτος βορρᾶ διὰ πάσης τῆς νυκτὸς γενόμενοι εἰς τοὺς Λερναίους κώνωπας, τῆς Ὕδρας ἀπογόνους, καὶ γενναῖα φέροντας κέντρα.

Τὴν πέμπτην δ᾽ ἅμα τῇ αὐγῇ ἓξ προσλαβόντες ἐργάτας ἐκ τοῦ χωρίου, ἐπορεύθημεν πρὸς τὸν λόφον τῆς ἐκλογῆς μου, καὶ εἰς τοὺς βορείους πρόποδας αὐτοῦ εἴδομεν ἀρχαῖα τεμάχια. Ὁ λόφος οὗτος, ἱκανῶς ὑψηλός, εἶχεν ἐπὶ κορυφῆς κατὰ μέρη σωζόμενον περίβολον κυκλωπείων τειχῶν, ὃν ἐξελάμβανον ὡς τὸν τοῦ πυρποληθέντος ναοῦ. Εἰς ἀπόστασιν δέ τινα ἀπ᾽ αὐτοῦ ἡ δυτικὴ κλιτὺς διεκόπτετο δι᾽ ἐπιπέδου ἐκτάσεως, σχεδὸν κανονικῆς, καὶ φαινομένης ὡς χειροποιήτου, ἀφορώσης δὲ πρὸς τὸ δύω ὥρας περίπου ἀπέχον Ἄργος, καὶ ἐπιβλεπούσης ἐκ περιωπῆς τὸ ὑπὸ τῶν ἀρκαδικῶν ὀρέων ὁριζόμενον εὐρὺ ἀργολικὸν πεδίον, καὶ τὸν μέγαν κόλπον, καὶ πέραν αὐτοῦ πρὸς μεσημβρίαν, τὸ Ναύπλιον.

Τοῦτο μοὶ ἐφαίνετο ὡς τὸ ἔδαφος τὸ ἰσοπεδωθὲν ἐπίτηδες ἵνα δεχθῇ τὸν νέον ναόν, τὸν κατὰ τὴν 90ην Ὀλυμπιάδα διαδεχθέντα τὸν γενόμενον παρανάλωμα τοῦ πυρός. Ἀλλ᾽ ἄλλης γνώμης ἦν ὁ συνοδοιπόρος μου, παραδεχόμενος μὲν καὶ ἐκεῖνος τὴν θέσιν τοῦ ἀρχαίου ναοῦ, ἀλλὰ διϊσχυριζόμενος ὅτι ὁ μεταγενέστερος πρέπει ν᾽ ἀνηγέρθη πρὸς βορρᾶν, ἐκεῖ ὅπου εἴχομεν ἰδεῖ τὰ ὀλίγα τειχία ὑπὸ τοὺς πρόποδας. Οἱ λόγοι μου, οἵτινες ἐκ τῆς ἐντυπώσεώς μου ἐνεπνέοντο ἣν ἡ θέσις ἐκείνη ἐνεποίει εἰς ἐμέ, καὶ ἐκ τῆς πεποιθήσεως ὅτι ταύτην πιθανώτατα θὰ ἐξέλεγον οἱ ἀρχαῖοι, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς τῆς Ἑλλάδος, πρὸς ἀνέγερσιν ἑνὸς τῶν ἐπισημοτέρων αὐτῶν ἱερῶν, οὐδόλως ἔπειθον τὸν κ. Βουρσιάν, μὴ δεχόμενον τὰς καλαισθητικὰς ταύτας θεωρίας.

Ἑπομένως τῷ εἶπον ὅτι, καθ᾽ ὃ ἔχων τὴν διεύθυνσιν καὶ τὴν εὐθύνην τοῦ ἔργου, θέλω μὲν ἀρχίσει ὅπου ἐνόμιζον ὅτι θὰ ἐπετυγχάνομεν, ἀλλ᾽ ἂν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας μάταιαι ἐκεῖ ἀποδειχθῶσιν αἱ ἔρευναι, τῷ ὑπεσχέθην νὰ μεταβῶμεν ὅπου ἐκεῖνος ἐπρότεινεν. Οὕτως ἀφ᾽ οὗ ἔστησα δύο σκηνάς, ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου πρὸς τὸ βορειοδυ-

τικὸν χεῖλος αὐτοῦ, τὴν μὲν πρὸς κατοικίαν ἡμῶν, τὴν δ' ἑτέραν ὡς ἀποθήκην τῶν ἐργαλείων, φυλαττομένων ὑπὸ τοῦ ὑπηρέτου μου, ἔδωκα τὸ σύνθημα, καὶ οἱ ἓξ ἐργάται ἤρξαντο σκάπτοντες νοτίως τῆς σκηνῆς ἡμῶν, χωροῦντες πρὸς ἀνατολάς. Ἀπ' ἀρχῆς εὐθὺς ἐπεστάτουν ἐγώ, διευθύνων τὸ ἔργον. Ἀπό τινος δ' ὥρας εἶχον ἀποσυρθῆ, καὶ διέτρεχον ὑπὸ τὴν σκηνήν μου τὰ περὶ Ἡραίου, περὶ Πολυκλείτου καὶ τῆς σχολῆς αὐτοῦ χωρία τῶν ἀρχαίων καὶ τὰς σημειώσεις μου, διακοπτόμενος ὑπὸ τοῦ κ. Βουρσιάν, ὅστις εἰρωνικῶς μοὶ παρετήρει ὅτι αἱ ὧραι προὐχώρουν, ὅτι ὁμοίως ἡ ἡμέρα καὶ αἱ μετ' αὐτὴν θέλουσι παρέλθει ἀτελεσφόρητοι, μέχρις οὗ μεταβῶμεν εἰς τὸ ἰδικόν του Ἡραῖον, τὸ ἀληθές.

Ἦτον δεκάτη ἡ ὥρα τῆς πρωίας ὅτε προσῆλθεν εἷς τῶν ἐργατῶν ἔχων τι ἀνὰ χεῖρας.

— Ἀφέντη, μοὶ εἶπε, τοῦτο εὕρηκα εἰς τὰς πέτρας ἐκεῖ ὅπου ἔσκαπτα.

— Τί; Φέρε νὰ ἰδῶμεν.

Καὶ μοὶ προσῆγε κεφαλὴν νεάνιδος μετρίων διαστάσεων ἐκ λευκοῦ λίθου, ἐργασίας δ' ὡραιοτάτης, καὶ ῥυθμοῦ ἀκριβῶς τοῦ τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τοῦ ἀρχαϊκοῦ εἰς τὸν τῆς ἀκμῆς.

Πλήρης ἀγαλλιάσεως τὴν ἔλαβον, καὶ μεταβιβάζων αὐτὴν τῷ Κῳ Βουρσιάν, τῷ εἶπον ὅτι ἰδοὺ παρέστη ὁ συνήγορός μου εἰς τὴν ἡμετέραν διαφοράν. Τῷ ὄντι δ' ἔκτοτε πλέον περὶ μεταθέσεως τῶν ἐργασιῶν δὲν ἐγίνετο λόγος, καὶ τὰ εὑρήματα, συνιστάμενα εἰς μέλη ἀγαλμάτων, τμήματα ἀναγλύφων ἢ ἀρχιτεκτονικά, διεδέχοντο ἄλληλα εἰς βραχέα διαστήματα χρόνου, ἐν τέλει δ' εὕρομεν καὶ τμῆμα κίονος ἐν θέσει διάμετρον ἔχοντος μέτρου 1, 3 ἐκ πωρίου λίθου δεικνύοντος ἐλαφρὰν ἐπίχρωσιν. Ἰδοὺ λοιπόν, εἴχομεν τὸν ναόν. Τὸ δ' ἑσπέρας οἱ ἐργάται ἐπέστρεψαν εἰς τὸ χωρίον, καὶ τρεῖς ἡμεῖς, ὁ κ. Βουρσιάν, ἐγὼ καὶ ὁ ὑπηρέτης ἐμείναμεν διὰ νυκτὸς μόνοι εἰς τὸν ἔρημον λόφον, περιεστοιχισμένοι ὑπὸ τοῦ ἀφθόνου ὑλικοῦ ὃ εἶχον φέρει ἐκ τοῦ ὁπλοστασίου. Ἴσως δ' ἐδύνατο νὰ ὑποτεθῇ ὅτι εἰς τοιαύτας ἐργασίας ἐπιδιδόμενος, θὰ εἶχον καὶ χρήματα

μετ' ἐμαυτοῦ, διότι εἰς τοὺς περιοίκους ἦν ἄγνωστον ὅτι ἐγὼ ἐκ προνοίας τὰ εἶχον καταθέσει εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ Ναυπλίου· ἀλλ' οὐδεὶς διενοήθη νὰ ταράξῃ ἡμῶν τὴν ἀσφάλειαν, οὐδ' ἡμεῖς εἴχομεν τὴν ἐλαχίστην ἀνησυχίαν. Διὰ τῶν ἐργατῶν τῶν ἐπιστρεφόντων εἰς τὸ χωρίον ἔγραφον πρὸς τὸν πάρεδρον πόσους νὰ μοὶ πέμπῃ τὴν ἐπαύριον· καὶ τὴν μὲν παρασκευήν, βροχερὰν οὖσαν, ἠσχόλησα μόνον ἑπτά, μετὰ τὴν μεσημβρίαν, τὸ δὲ σάββατον μόνον πέντε, ὅτε καὶ πρὸς μεγίστην χαράν μου, ὑπὸ τὸν κίονα ἀπεκαλύφθη καὶ τὸ ἔδαφος τοῦ Ναοῦ, ἐκ πώρου ὁμοίως, καὶ ἐπ' αὐτοῦ εὑρέθησαν τεθραυσμένων ἀγαλμάτων τεμάχια.

Αἱ πρὸς τοὺς ἐργάτας ὁδηγίαι, ὧν τὴν ἐκτέλεσιν ἐπετηροῦμεν, ἦσαν νὰ σκάπτωσι μετὰ πάσης εὐλαβείας, νὰ μὴ κτυπῶσι βιαίως ἐπὶ τῶν λίθων, ἵνα μή τι θραύωσιν ἐνδεχόμενον νὰ ἔχῃ τεχνικὴν ἀξίαν, νὰ θέτωσι κατὰ μέρος καὶ τὸ ἐλάχιστον ἀνευρισκόμενόν σύντριμμα, καὶ νὰ μὲ εἰδοποιῶσιν ἅμα εἰς τειχίον ἢ ἄλλο τι περίεργον προσέκρουον. Μεταθεὶς δὲ μετ' ὀλίγον τὴν ἐργασίαν εἰς ἀπόστασιν 30 βημάτων πρὸς νότον, εὗρον ἐκεῖ ἄλλον ἐγχώριον λίθον ὄρθιον, καὶ ὑπ' αὐτὸν πάλιν διάφορα γλυπτικὰ συντρίμματα.

Τὴν πρώτην δὲ κυριακήν, ἡμέραν ἀργίας, ἀπήλθομεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χόνικα, καὶ ἐλυπήθην ἐντυχὼν ἐκεῖ μόνον πέντε χωρικοὺς παρευρισκομένους εἰς τὴν λειτουργίαν, διότι ὡς ἀξιοθρήνητον ἐν γένει σύμπτωμα πάντοτε ἐθεώρησα τὴν ἔλλειψιν θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, πολλαπλασίως δ' ὀλεθρίαν παρὰ τῷ κοινῷ λαῷ, παρ' ᾧ ἡ θρησκεία μόνη ἀναπληροῖ ὅ,τι εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις δύναται μέχρι τινὸς νὰ ἐμπνέῃ καὶ ἡ ἀγωγή, ἢ ἡ εὐλάβεια πρὸς τὴν κοινὴν ὑπόληψιν, ἢ ἡ φιλοσοφία, ὅταν ὑποτεθῇ ὑγιής, καὶ δὲν καταστρέφει ἀντὶ νὰ οἰκοδομῇ. Ἔθνους ἀντιποιουμένου θέσιν ἐν τῷ πολιτισμῷ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα πρέπει πρῶτον νὰ ἔχωσι πρόβλημα τὴν ἀνάπτυξιν τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων.

Μετὰ δὲ τὴν ἐκκλησίαν ἀπήλθομεν εἰς ἕτερον χωρίον, τὸ Βαρβάτι, ἐπὶ ὄνων ὀχούμενοι, δι' ὃ καὶ ἡ ὁδοιπορία διήρκεσεν ἐπὶ ὥρας 2 $^1/_4$. Εἴχομεν δὲ ἀκολουθήσει τὴν βορειοδυτικῶς τοῦ Χόνικα πρὸς

τὸ Ἀγινόρι ἄγουσαν χαράδραν, ἣν ἐκλαμβάνω ὡς τὴν ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονευομένην ἐπίτομον ὁδὸν μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἄργους, ἐν ᾧ ἡ τῶν Δερβενακίων ἦν, ὡς νομίζω, ἡ ἁμαξιτός. Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο, κείμενον ἐπὶ λόφων ὑπὸ τὸ ὄρος Εὔβοιαν καὶ κατοικούμενον ὑπ' Ἀλβανικοῦ πληθυσμοῦ, κατελύσαμεν εἰς τοῦ ἱερέως Παπαγιάννη, ἀφελεστάτου ἀνδρῶν, ὅστις δὲν κατενόει πρὸς τί ἡ πολυτέλεια τοῦ νὰ διδάσκωνται τὰ παιδία των γράμματα. Περὶ τὸ κέντρον τοῦ ὑπὸ τὸ χωρίον πεδίου, ἵσταται εἰς ὕψος 4—5 ποδῶν, ἐρείπιον πύργου πολυγωνίου ρυθμοῦ, οὐχὶ τῶν τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος, μετὰ σωζομένων λειψάνων περιβόλου πόλεώς τινος ἀγνώστου συνεχόμενον. Δυτικῶς δ' αὐτοῦ σώζεται ρωμαϊκοῦ οἰκοδομήματος, λουτρῶνος ἀναμφιβόλως, ἐρείπιον, εἰς πολλὰ διαιρούμενον θολωτὰ δωμάτια ἐκ κεράμων διὰ κονιάματος κεχρισμένων, κάτω μὲν ἐρυθροῦ, ἄνω δὲ κυανοῦ· εἰς ἕνα δὲ τῶν ἡμιθόλων σώζεται ἐν τῷ κονιάματι ἐντετυπωμένος μέγας ταώς, 4' ὕψος ἔχων καὶ τὴν οὐρὰν κυκλικῶς ἀναπεπταμένην, ἀποδεικνύων ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἐξετείνετο τὸ πάλαι ἡ λατρεία τῆς θεᾶς ἧς τὸν ναὸν ἀνεσκάπτομεν. Τετρακόσια δὲ περίπου βήματα βορειότερον σώζεται τετράγωνον ἀρχαῖον οἰκοδόμημα, παραστάδας ἔχον ἐντὸς καὶ φαινόμενον ὡς δεξαμενή. Τὴν ὕπαρξιν πόλεως κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα ἐλέγχουσι καὶ κιονόκρανα καὶ ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα ἐντετειχισμένα εἰς τὰ πέριξ ἐκκλησίδια, καὶ προσέτι εἰς τοὺς ἀγροὺς τεμάχια παχέος χρίσματος, οἷον ἀπαντᾶται εἰς τὸ Ἡραῖον, καὶ νομίσματα Βυζαντινὰ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ εἰς τοὺς τάφους, πήλινα ἀγγεῖα, ὧν πέντε ἠγόρασα.

Εἰς τὸ Ἡραῖον ἐπεστρέψαμεν τὸ ἑσπέρας.

Αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς πρώτης ἑβδομάδος ἦσαν ἀπόπειραι μᾶλλον εἰς ἐξιχνίασιν τοῦ ἐδάφους. Ἤδη δέ, περὶ τῆς θέσεως τοῦ ναοῦ βέβαιοι πλέον, ἀπὸ τῆς δευτέρας ἠρξάμεθα συντόνως τῆς ἐργασίας διὰ 17 ἐργατῶν. Τὴν νύκτα μεταξὺ δευτέρας καὶ τρίτης ἐπῆλθε σφοδρὰ καταιγὶς μετὰ ῥαγδαιοτάτης βροχῆς καὶ ἀνέμου, ὅστις ἀνέτρεψε τὰς σκηνὰς ἡμῶν. Οὐχ ἧττον τὸ πρωὶ ἐξηκολουθήσαμεν

μετὰ 23 ἐργατῶν οὓς ἀνεβίβασα δι' ὅλης τῆς ἑβδομάδος μέχρι 40, καὶ εἰς 42 κατὰ τὸ τέλος αὐτῆς. Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν αὐτῆς εἴχομεν τὴν ἐπίσκεψιν καὶ τοῦ γερμανοῦ ἀρχιτέκτονος Siegel, ἰδόντος καὶ ἐπαινέσαντος τὴν μέθοδον καθ' ἣν εἶχον διατάξει τὴν ἐργασίαν, ὡς σκόπιμον καὶ οἰκονομικήν.

Τὴν δευτέραν δὲ Κυριακὴν εἴχομεν ἀνάγκην νὰ μεταβῶμεν εἰς Ναύπλιον. Ἀλλὰ τῶν ἵππων οὓς εἶχον παραγγείλει μὴ φανέντων μέχρι τῶν 8 $^1/_2$, ἐπορεύθημεν εἰς Ἄργος πεζοί, καὶ φθάντες ἐκεῖ μετὰ ὥραν 1 $^1/_4$, ἀπήλθομεν ἐκεῖθεν ἐφ' ἁμάξης εἰς Ναύπλιον.

Ἐκεῖ ἔλαβον τ' ἀναγκαῖα χρήματα διὰ τὰς γενομένας ἐργασίας, καὶ συνδιαλεχθεὶς μετὰ τοῦ Νομάρχου περὶ ἱδρύσεως τοπικοῦ μουσείου εἰς Ἄργος, προέτρεψα τινὰ τῶν εὐπορωτέρων τοῦ νομοῦ κατοίκων ν' αὐξήσῃ διά τινος συνδρομῆς τὴν διὰ τὰς ἀνασκαφὰς εἰς διάθεσίν μου τεθεῖσαν ποσότητα, ὅπερ καὶ μοὶ ὑπεσχέθη ἀλλὰ δὲν ἐξετέλεσε. Κατελύσαμεν δὲ τὸ ἑσπέρας εἰς Ἄργος καὶ ἐκεῖθεν τὴν ἐπαύριον ἐπεστρέψαμεν πάλιν, ἅμα ἐχάραξεν, εἰς τὸ Ἡραῖον, καὶ ἐκεῖ ἦλθεν εἰς ἐπίσκεψιν ἡμῶν καὶ τῶν ἔργων, ἀναλαβὼν ἐκ τῆς ἀσθενείας του, ὁ ἔπαρχος Κ. Δεληγιάννης, συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν μελῶν τοῦ ἐν Ἄργει ἐφετείου.

Ἐξηκολούθουν δ' αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ λοιποῦ διὰ τεσσαράκοντα τοὐλάχιστον, ἐνίοτε καὶ διὰ πεντήκοντα ἐργατῶν καθ' ἑκάστην, καὶ μετὰ χαρᾶς ἔβλεπον ὅτι εἰς τὴν ἔρημον ἐκείνην, σχεδὸν μόνος, περιεστοιχισμένος ὑπὸ τοσούτων χωρικῶν, ὅλων ἀγνώστων μοι, ποτὲ δὲν εἶχον τὸ ἐλάχιστον νὰ δυσαρεστηθῶ ἐκ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἢ πρὸς ἐμὲ διαγωγῆς αὐτῶν, ἐξ ἐλλείψεως πειθαρχίας ἢ ὑπακοῆς.

Βαθμηδὸν δ' ἀνέκυψαν ἐκ τῆς γῆς πάντα τὰ ἔτι ὑφιστάμενα θεμέλια τοῦ ναοῦ· τὸ ἔδαφος δ' αὐτοῦ, ἐνιαχοῦ μὲν ἐντελῶς κατεστραμμένον, πολλαχοῦ δὲ καλυπτόμενον ὑπὸ συντριμμάτων ἀγγείων καὶ ἀρχαίων χαλκῶν ἀντικειμένων, καὶ προσέτι αἱ βαθμῖδες, καὶ μεγάλα, καὶ οὐχὶ πολυάριθμα τμήματα κιόνων, ἄφθονα δὲ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν κοσμημάτων λείψανα καὶ αἱ καταμετρή-

σεις αὐτῶν μᾶς κατέδειξαν τοῦ ναοῦ τὸ σχῆμα καὶ τὰς διαστάσεις, ὅτι δηλαδή, οἰκοδομηθεὶς κατωτέρω τοῦ πυρποληθέντος, ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ ἀνδήρου, ὃ ἐπίτηδες ἰσοπεδώθη ἵνα δεχθῇ αὐτόν, ἦν ἑξάστυλος, δώριος, ἐκ πώρου λευκῷ χρίσματι ἐπικεκαλυμμένου, ἐλάσσων μὲν τοῦ ὀκταστύλου Παρθενῶνος, ἀλλ᾽ ἐπίσης διὰ γλυπτικῆς πολυτελείας κοσμούμενος.

Ἐκ παντοίων δὲ τεκμηρίων συνεπέρανον ὅτι καὶ ὁ ναὸς οὗτος, ὡς καὶ ὁ προκάτοχος αὐτοῦ, διὰ πυρὸς κατεστράφη, καὶ δὴ πιθανῶς ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ χριστιανισμοῦ, χωρὶς νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸ νέον θρήσκευμα, διότι μεταξὺ τεφρῶν καὶ ἀνθράκων πολλὰ μὲν λείψανα κεραμίνων ἀρχαίων ἀγγείων καὶ χαλκῶν σκευῶν ἀνηκόντων ταῖς τελεταῖς τῆς εἰδωλολατρείας, ἴχνη δὲ τοῦ Χριστιανισμοῦ οὐδαμῶς εὑρέθησαν ἐν αὐτῷ.

Αἱ ἡμέραι τῶν ἐργασιῶν ἦσαν δι᾽ ἐμὲ λίαν εὐφρόσυνοι, καὶ ἀκάθεκτος ἦν ἡ χαρὰ καὶ ἐμοῦ καὶ τοῦ συνοδοιπόρου μου ὁσάκις νέον τι μέρος τοῦ ἀρχαίου οἰκοδομήματος ἀνευρίσκετο, ἢ τμῆμά τι γλυπτικὸν ἐκ τῆς γῆς προέκυπτε καὶ μᾶς προσεκομίζετο, Συνέβαινε δὲ τοῦτο ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν, καὶ μετὰ διαπύρου ζήλου ἠσχολούμεθα, τὰ μὲν νὰ καταμετρῶμεν, τὰ δὲ νὰ ἰχνογραφῶμεν καὶ νὰ καταγράφωμεν· κατὰ δὲ τὰς ὥρας τῆς ἀναπαύσεως μετ᾽ ἀληθοῦς ἀγαλλιάσεως περιεφέρομεν ἐκ τῆς περιωπῆς εἰς ἣν ἐκαθήμεθα γοητευμένοι τὰ βλέμματα ἐπὶ τὴν εὐρεῖαν ἀργολικὴν πεδιάδα, ὁριζομένην ὑπὸ τοῦ στίλβοντος κόλπου καὶ τοῦ σοβαροῦ τῶν ὀρέων ἡμικυκλίου, καὶ λήγουσαν ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν εἰς τὸ Ἄργος, ἀφ᾽ ἑτέρου δ᾽ εἰς τὸ Ναύπλιον μετὰ τῶν ζωγραφικῶν αὐτοῦ ἀκροπόλεων. Τότε ὁ σύγχρονος βίος ἐμακρύνετο καὶ ἐξηλείφετο ἐκ τῆς ὄψεώς μου, καὶ μακρόθεν καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς μὲ περιεστοίχιζεν ἡ ἀρχαία Ἑλλάς. Μόνην δ᾽ ἀνάγνωσιν, ἀνάλογον τῶν ἐντυπώσεων ἐν αἷς διῆγον, κατὰ τὰς ὀλίγας στιγμὰς τῆς ἀνέσεως, εἶχον τὴν Ἰλιάδα.

Ἀλλὰ δὲν ἐμείναμεν καὶ ἄνευ δυσαρέστων ἐπεισοδίων, διότι κατ᾽ ἀρχὰς μέν, ἴσως διὰ τῆς διαίτης τὴν τραχύτητα καὶ τῶν

ἀνασκαφῶν τὰς ἀναθυμιάσεις, ἠσθένησεν ὁ κ. Βουρσιάν, μετ' ἐκεῖνον δὲ καὶ πολὺ σφοδρότερον, ἐγώ, ἐξ ἐπικινδύνου μάλιστα, ὡς φαίνεται, πυρετοῦ. Ἠναγκάσθην ἑπομένως, βοηθούμενος ὑφ' ἑνὸς τῶν ἐργατῶν, νὰ καταβῶ εἰς Χόνικα, ὅπου, μετακληθείς, ἦλθεν ἐξ Ἄργους ὁ ἰατρὸς κ. Βασιλειάδης, καὶ μοὶ ἔδωκεν ἄφθονον κινίνην· ἀλλ' ὁ πυρετὸς ἐπανῆλθε σφοδρότερος, καὶ τὴν ἐπαύριον, μετὰ πολλῶν ἄλλων μαθόντων τὴν ἀσθένειάν μου, καὶ ἐπισκεφθέντων με ἐκ Ναυπλίου, ἐν οἷς ἦν καὶ ἡ Κα Γ. Σούτσου τοῦ λοχαγοῦ, ἦλθε καὶ ὁ Γερμανὸς ἰατρὸς κ. Ὀρνστάϊν, καὶ ἐπέμεινε νὰ μετενεχθῶ εἰς Ναύπλιον.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν δὲν ἤθελον, διότι ἐκ τοῦ χωρίου, καίτοι κατακείμενος, ἐπληροφορούμην περὶ τῶν ἀνασκαφῶν, καὶ διηύθυνον αὐτὰς διὰ διαταγῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ὁ ὑπηρέτης μου ἠσθένησε, καὶ οὐδένα εἶχον νὰ μὲ νοσηλεύσῃ, ἠναγκάσθην νὰ ὑποχωρήσω, καὶ τὴν 8 Ὀκτωβρίου, τὰ δέοντα διατάξας περὶ τῆς τῶν ἔργων ἐξακολουθήσεως, μετεβιβάσθην εἰς Ναύπλιον, εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τοῦ Ἠλία, ὅπου μετὰ πλείστης μερίμνης μ' ἐθεράπευσεν ὁ κ. Ὀρνστάϊν καὶ καθ' ἑκάστην ἤρχοντο καὶ παρεκάθηντο εἰς τὴν κλίνην μου ὁ κ. Νομάρχης, οἱ κ.κ. Ῥάδος, Κριεζῆς, Ξένος, Καράπαυλος, Ἀντωνόπουλος, καὶ ἄλλοι τῶν ἐπισήμων τῆς πόλεως. Ὁσάκις δ' ἐκόπαζεν ὁ πυρετός, ἐλάμβανον παρά τινος ἀπομάχου ὃν κατέλιπον εἰς τὸ Ἡραῖον, ἐκθέσεις περὶ τῆς πορείας τῶν ἔργων, καὶ ἔγραφον ὁδηγίας περὶ τῆς αὐτῶν ἐξακολουθήσεως.

Τὴν 13ην δὲ Ὀκτωβρίου, ὁπωσοῦν ἀναρρώσας ἔσπευσα πάλιν ἐπιτοπίως, καὶ εὗρον τὰ ἔργα ἐν τῷ τελειοῦσθαι, πρῶτον μὲν διότι εἶχεν ἤδη ἐντελῶς ἀνασκαφῆ ὅ,τι ἐσώζετο τοῦ πωρίνου ἐδάφους τοῦ ναοῦ, τὰ δ' ἐπίλοιπα αὐτοῦ μέρη, ὅπου ἐξηκολούθουν αἱ ἔρευναι, ἐφαίνοντο ἐντελῶς κατεστραμμένα, καὶ ἐπίσης καὶ ἀπόπειραί τινες, εἰς ἃς προέβην ὑπὸ τὴν κυκλώπειον βάσιν τοῦ ἀρχαιοτέρου ναοῦ, ἔμειναν ἄνευ ἀποτελέσματος· πρὸ πάντων δὲ διότι καὶ τὰ χρήματα εἶχον ἐξαντληθῆ. Ἐπαναλαβὼν ἑπομένως τὴν γενικὴν τοῦ ναοῦ καταμέτρησιν, καὶ ἐν τάξει διαθεὶς καὶ καταγράψας τὰ εὑρεθέντα,

ὡς καὶ τὰ τῷ ὁπλοστασίῳ ἀνήκοντα ἐργαλεῖα, ἔγραψα πρὸς τὸν ἀστυνόμον Ἄργους νὰ μοὶ πέμψῃ ἁμάξας. Μάτην ὅμως περιμείνας ἐπὶ δύο ἡμέρας, ἀπῆλθον ἐκεῖ τὴν 14ην Ὀκτωβρίου ἐπὶ πώλου ὄνου, καίτοι εἰσέτι μὴ καλῶς ἔχων τὴν ὑγείαν, καὶ πέμψας τότε ἁμάξας, ἐκομισάμην τ' ἀνασκαφέντα ἀρχαῖα ἀντικείμενα, εἰς ἀριθμὸν 552 συμποσούμενα, καὶ ἀνήγγειλα ταῖς ἐπιτοπίοις ἀρχαῖς ὅτι ταῦτα ἀφιερῶ τῇ πόλει τοῦ Ἄργους, διότι αὐτῇ καὶ ὁ ναὸς ἀνῆκεν· ὡς ὅρον δ' ἐθέμην νὰ προσδιορισθῇ δι' αὐτὰς εὐρύχωρόν τι δωμάτιον, εἰς ὃ καὶ αἱ λοιπαὶ ἐν Ἄργει καὶ περὶ αὐτὸ διεσπαρμέναι ἀρχαιότητες νὰ περισυναχθῶσι καὶ οὕτω νὰ καταρτισθῇ ἐκεῖ Μουσεῖον ἐπαρχιακόν. Τοῦτο μοὶ ὑπεσχέθησαν ὅ τε ἔπαρχος καὶ ὁ δήμαρχος, εἰς τὴν χρῆσιν ταύτην ὁρίσαντες μεγάλην αἴθουσαν τῆς τότε προσοικοδομουμένης πτέρυγος τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου. Προέτρεψα δὲ καὶ τὸν στρατηγὸν Κ. Τσόκρην καὶ ἄλλους τῶν ἐπισήμων Ἀργείων, καὶ ἔλαβον καὶ τούτων τὴν ὑπόσχεσιν νὰ προσενέγκωσι πάντες εἰς τὸ κατάστημα τὸ μέλλον νὰ κοσμήσῃ τὴν πόλιν των εἴτι ἕκαστος ἐκέκτητο εἰς τὰ κτήματά του ἢ εἴτι ἀλλαχοῦ τῆς Ἀργολίδος ἤθελεν εὑρεθῇ ἀρχαῖον ἀντικείμενον. Ἂν καὶ ποία τις φροντὶς ἔκτοτε ἐλήφθη περὶ ἐκτελέσεως τῶν ὑποσχεθέντων, τὸ ἀγνοῶ καθ' ἣν στιγμὴν ταῦτα γράφω, διότι δὲν ηὐτύχησα ἔκτοτε νὰ ἐπισκεφθῶ ἐκ νέου τὸ Ἄργος. Περὶ τῶν γλυπτικῶν ὅμως τμημάτων τοῦ Ἡραίου πολλάκις ἐρωτήσας, ἔμαθον ὅτι ὁπωσδήποτε διατηροῦνται ἐν Ἄργει.

Τότε δ' ἅμα κομίσας αὐτά, ἐζήτησα καὶ μοὶ ἐδόθη πρὸς προσωρινὴν αὐτῶν ἐναπόθεσιν στενὴ καὶ σκοτεινή τις ἀποθήκη, καὶ ἐκεῖ ἐπὶ δύω ἡμέρας ἠσχολήθην εἰς τὴν καθ' ὕλην καὶ σχῆμα διαίρεσιν αὐτῶν, καὶ σύνταξιν τακτικοῦ αὐτῶν καταλόγου. Προσκολλήσας δ' αὐτοῖς ἀριθμούς, τὰ διέταξα ἐπὶ σανίδων εἰς ἣν θέσιν ἔπρεπε νὰ καταλάβωσιν ἐν τῷ ὁριστικῷ μουσείῳ καὶ ἔδωκα τὴν ὁδηγίαν ἐν ἐκείνῳ ν' αὐξηθῶσι μόνον αἱ μεταξὺ αὐτῶν ἀποστάσεις.

Μετὰ τὴν περάτωσιν δὲ τῶν ἐργασιῶν τούτων, τῇ 16ῃ ἐπέστρεψα εἰς Ναύπλιον, ὅπου, ἀφ' οὗ προσκληθεὶς ἐγεύθην παρὰ τῷ

σώσαντί με ἰατρῷ μου Κῳ Ὀρνστάϊν, τὴν ἐπαύριον, κυριακήν, τὸ ἑσπέρας ἐπιβιβασθεὶς εἰς ἀτμόπλοιον μετὰ πολλῶν τῶν ἐν Ναυπλίῳ ἐπισήμων, ἀπέπλευσα εἰς Ἀθήνας. Ὁ καιρὸς ἦν ψυχρότατος διὰ τὴν ὥραν τοῦ χρόνου, ὁ ἄνεμος σφοδρός, καὶ ἡ θάλασσα τρικυμιώδης. Ὅτε δὲ τὴν ἐπαύριον ἀφίχθημεν εἰς Πειραιᾶ, ἀπαίσιος μᾶς περιέμενεν ἀγγελία ὅτι ἡ χολέρα, ἥτις ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ εἶχεν εἰσαχθῆ, κατεμάστιζε τὸν λιμένα, καὶ ἐκεῖθεν ἀνέβη εἰς Ἀθήνας, καὶ δεινὴ ἐνέσκηψε, τὴν πόλιν δεκατίζουσα.

Ἀποβὰς δὲ καὶ ἀφιχθεὶς εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις οἰκίαν ἡμῶν, εὗρον τὴν οἰκογένειαν ἑτοίμην ν' ἀναχωρήσῃ εἰς Κηφισίαν καὶ ἐμὲ περιμένουσαν. Αὐθημερὸν δὲ καὶ ἀπήλθομεν εἰς τὴν Γρίλλαν, τὸ ἀγροκήπιον τοῦ συγγάμβρου μου κ. Εἴδενστάμ.

Ἐκεῖ συνέταξα γερμανιστὶ ἐπιστολιμαίαν ἔκθεσιν πρὸς τὸν κ. Ῥὸς περὶ τῆς τοῦ Ἡραίου ἀνασκαφῆς, ἣν οὗτος ἐδημοσίευσεν ἐν φυλλαδίῳ, καίτοι, κατ' ἐμὴν κρίσιν, ἀτελεστάτην, διότι τὴν ἔγραφον ἐν τῇ μονήρει ἐκείνῃ διαίτῃ, ἐστερημένος παντὸς βιβλίου καὶ παντὸς βοηθήματος.

Ἐνταῦθα διεμείναμεν κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ χειμῶνος, διότι διαρκούσης τῆς θανατηφόρου ἐπιδημίας, εἶχον διακοπῆ τὰ μαθήματα τοῦ πανεπιστημίου, καὶ ὅστις ἐδύνατο ἔφευγεν ἐξ Ἀθηνῶν.

Ὑπῆρχεν ὅμως εἷς ὅστις καίτοι δυνάμενος, ἐνέμενεν ἀφόβως καὶ ἡρωϊκῶς, καὶ οὗτος ἦν ὁ πατήρ μου, εἰς τὴν σύνταξιν καὶ τὴν ἔκδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν του καταγινόμενος, δὲν ἠθέλησεν οὐδ' ἐπὶ μίαν ἡμέραν νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ ἐν τῇ οἰκίᾳ ἡμῶν κατὰ τὴν Πλάκαν σπουδαστήριόν του, οὐδ' ὅτε ἡ ἀσθένεια ἐνέσκηψεν καὶ εἰς τὴν συνοικίαν ἐκείνην καὶ πάμπολλα ἀνήρπασε θύματα εἰς πάσας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας.

Τέλος ἐκόπασε τὸ κακόν. Κατὰ τὰς ἐφημερίδας ἀπό τινων ἡμερῶν δὲν ὑπῆρχον πλέον θύματα, δὲν ἀνηγγέλλοντο κρούσματα. Τότε μοὶ ἐπετράπη ὑπὸ τῶν ἐμῶν νὰ κατέλθω ἐπί τινας ὥρας εἰς τὴν πόλιν εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ πατρός μου, καὶ τὸν εὗρον φαιδρόν, ἀτάραχον, εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν του μετὰ παντὸς ζή-

λου ἐπιδιδόμενον, καὶ πιθανῶς περιφρουρηθέντα καὶ σωθέντα ὑπ᾽αὐτῆς ταύτης τῆς ἀφοβίας του.

Ἐπ᾽ ὀλίγον δ᾽ εἰς τὴν πόλιν διαμείνας καὶ μετὰ μεσημβρίαν ἀπελθών, διέβην διὰ τῆς ὁδοῦ Κολοκοτρώνη ὅπου εἶχόν τι νὰ ἐπιδώσω, καὶ εἰς οὐδεμίαν εἰσελθὼν οἰκίαν, ἐπέστρεψα εἰς Κηφισίαν. Ἀλλὰ μόλις ἀφιχθείς, κατελήφθην ὑπὸ σφοδρῶν χολερικῶν συμπτωμάτων, περιαγαγόντων με εἰς κίνδυνον ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας. Ἦν δὲ τοῦτο παραδοξότατον, ὅτι ἐγώ, μόλις ὥρας τινὰς ἐνδιατρίψας εἰς Ἀθήνας, ἐλάμβανον ἐκεῖ τὸ νόσημα, ὃ πρὸ ἡμερῶν ἐνομίζετο ἐξαφανισθέν. Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον τῆς εἰς Κηφισίαν ἐπιστροφῆς μου ἐμανθάνομεν ὅτι κατ᾽ αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἡμέραν καθ᾽ ἣν ἐγὼ διηρχόμην διὰ τῆς ὁδοῦ Κολοκοτρώνη, δύο νέα κρούσματα εἶχον συμβῆ ἐν αὐτῇ. Καὶ ταῦτα ἦσαν τὰ τελευταῖα.

Ἀφ᾽ οὗ δ᾽ ἐντελῶς ἐξηλείφθη πᾶσα τοῦ νοσήματος ὑποψία, ἐπεστρέψαμεν εἰς Ἀθήνας καὶ μετ᾽ ἀγαλλιάσεως ἠσπάσθημεν ἐκεῖ ἐν πλήρει ὑγείᾳ διατελοῦντα τὸν γενναίως ἀψηφίσαντα αὐτὸ πατέρα μου, ὅστις καθ᾽ ὅλον τὸν χρόνον ἐκεῖνον καὶ τὸν μετὰ ταῦτα δὲν ἔπαυσε μετ᾽ ἄκρας ἠρεμίας πνεύματος ἀσχολούμενος περὶ τὰ φιλολογικὰ αὐτοῦ ἔργα.

Δημοτικὸν Συμβούλιον.

Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν μου δ᾽ ἐπεδόθην αὖθις εἰς τὰς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ παραδόσεις μου, εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῆς συντάξεως τῶν Antiquités helléniques, καὶ τοῦ «Θεατοῦ», καὶ εἰς τὰς ἀπό τινος προσεπιτεθείσας μοι δημοτικὰς ἐργασίας. Πρὸ καιροῦ ἤδη, κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ δημάρχου, νομίζω ὅτε ἐψηφίσθη εἰς τὴν θέσιν ταύτην ὁ Γ. Σκοῦφος, εἶχον ἐκλεχθῆ μέλος τῆς ἐφορευτικῆς τοῦ ἐκλογικοῦ τμήματος τῆς συνοικίας ἡμῶν, τῆς Πλάκας, καὶ ἐπροσπάθησα νὰ ἐκτελέσω τ᾽ ἀνατεθέντα μοι καθήκοντα μετὰ παντὸς τοῦ ζήλου ὃν ὀφείλει νὰ καταβάλλῃ πᾶς εἰς ἐκτέλεσιν δημοσίου

ἔργου ὁ ἀνεδέχθη. Μὲ ἀντήμειψαν δὲ τότε καὶ οἱ συμπολῖταί μου δι' ἐξαιρέτου καὶ συγκινητικοῦ δείγματος ὑπολήψεως, διότι, ἐν ᾧ πεισματωδῶς διεπληκτίζοντο αἱ ἀντίθετοι μερίδες καὶ ὑπέβλεπον ἀλλήλας καὶ προὐφυλάττοντο ἀπὸ ἀμοιβαίων δόλων καὶ ῥαδιουργιῶν, εἰς ἐμὲ ἔδωκαν ἀμφότεραι μετ' ἀπεριορίστου ἐμπιστοσύνης τὴν ἐντολὴν τοῦ νὰ ἐνείρω τὴν χεῖρα εἰς τὸ στόμα τῶν καλπῶν ἵνα ἐξελέγχω μὴ ψῆφοι κατὰ λάθος ἢ ἐκ πονηρᾶς προθέσεως δὲν ἔμενον σεσωρευμέναι ὑπὲρ τὰς ὀπὰς τοῦ **ΝΑΙ** ἢ τοῦ **ΟΥ**, κλείουσαι αὐτάς. Κατὰ τὸ τέλος δὲ τῆς ἐκλογῆς ταύτης, ταραχῆς συμβάσης ἥτις καὶ εἰς βιαιοπραγιῶν ἀρχὰς ἔδωκεν ἀφορμήν, καὶ ἐν ᾧ ἄλλα μέλη τῆς ἐπιτρόπῆς ἔφευγον προτροπάδην, καὶ ἓν μάλιστα, εἰς μίαν τῶν ἐπισημοτέρων Ἀθηναϊκῶν ἀνῆκον οἰκογενειῶν, ἐπήδησεν ἀπὸ ὑψηλοῦ παραθύρου ὃ διέρρηξεν, ἵνα σωθῇ ἀπὸ τοῦ ὑποτιθεμένου κινδύνου, ἐπεδοκιμάσθη τὸ ὅτι ἐγὼ ἔμεινα ἀθορύβητος, καὶ μετ' ἄλλων προέτρεψα τοὺς ταραχοποιοὺς εἰς κατεύνασιν, καὶ ἀφ' οὗ ἐπανῆλθεν ἡ ἡσυχία διενυκτέρευσα εἰς τὸ κατάστημα τῆς ἐκλογῆς πρὸς διαλογὴν τῶν ψήφων, ἥτις ἐπερατώθη ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου.

Συνέπεια τούτου ὑπῆρξε, νομίζω, ἡ ἐκλογή μου ὡς μέλους τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, καὶ μετὰ ταῦτα, ὅτε ὁ πρωτοκολλητὴς (ἤτοι γραμματεὺς) αὐτοῦ, ὁ καθηγητὴς Κ. Ἰωάννης Σοῦτσος, ἐξελέγη πρόεδρος τοῦ συμβουλίου, ὁ προχειρισμός μου εἰς πρωτοκολλητήν, καθῆκον ἔχοντα νὰ συνοψίζω καὶ συντάττω τὰ πρακτικά, ἀνὰ πᾶσαν συνεδρίασιν ἀναγινωσκόμενα καὶ ὑπογραφόμενα ὑπὸ τῶν μελῶν. Βοηθὸν δέ, ἢ γραφέα, εἰς τὸ ἔργον τοῦτο εἶχον τὸν χρηστὸν καὶ δραστήριον νέον γείτονά μου Ἡρακλῆν Γέροντα.

Ἐκ τῶν δημοτικῶν δὲ τούτων ἐνεργειῶν μου ὀλίγας τινὰς ἐνθυμοῦμαι ἀξίας ἀπομνημονεύσεως, διότι εἰς πλείστας τῶν συζητήσεων, ὅσας ἔβλεπον ἀτομικὸν μᾶλλον ἐχούσας τὸν χαρακτῆρα, καὶ εἰς ἀντεγκλήσεις περιστρεφομένας, ἀπέφευγον ὅσον ἐνῆν, νὰ μετέχω.

Ἐν ἄλλοις προὐτάθη ἡ ἀνάγκη τακτικῆς ὀνοματοθετήσεως τῶν ὁδῶν τῶν Ἀθηνῶν, καθ' ὅσον πολλαὶ ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὅλως ἀνώνυμοι, ἄλλαι δέ, ἐκ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐπὶ πάντων τῶν ἀρχαιολο-

γικῶν ἐνομοθέτει ἀκωλύτως ἐν Ἀθήναις ὁ Πιττάκης, ἔφερον ὀνόματα ἀρχαίων θέσεων, αἵτινες εἰς τὰς τοπογραφικὰς αὐτοῦ ἰδέας στηριζόμεναι, προσέκρουον πολλάκις εἰς τὰς γνωστοτάτας μαρτυρίας τῶν συγγραφέων καὶ προὐκάλουν τῶν ξένων τὴν χλεύην· ἄλλαι πάλιν, ἐξ ἐπιμόμφου ἀμελείας καὶ ἀνακριβείας ἦσαν ὅλως ἀλλόκοτοι καὶ γελοῖαι. Οὕτω βραχεῖα μέν τις ἀλλ' εὐρεῖα ὁδὸς ἐκ τῶν ἀγουσῶν πρὸς τὸν ἔξω Κεραμικὸν ἔφερε διαρκῶς τὴν ἐπωνυμίαν **ΟΔ. ΚΡΟΝΑΟΥ** οὐδενὸς γινώσκοντος τίς οὗτος ὁ ***Κρόναος***, ἢ ἂν ἦν ἡ λέξις παρόραμα ἀντὶ ***Προνάου, Κρόνου*** ἢ ***Κραναοῦ***, καὶ οὐδενὸς μεριμνῶντος περὶ διορθώσεως αὐτῆς, ὥστε εἶχον μάθει ὅτι καὶ εἰς συμβόλαια ἐνεγράφη. Συνέταξα λοιπὸν τότε ἐγώ, καθ' ἣν ζητήσας ἔλαβον ἐντολήν, μακρὸν πίνακα ἐπωνυμιῶν, ἃς διήρεσα εἰς τὰς ἑπομένας κατηγορίας· α'. τὴν τῶν ἀρχαίων θέσεων τῶν ***ἀναμφισβητήτως*** ἀνεγνωρισμένων· β'. τὴν τῶν σημερινῶν ἐπισήμων δημοσίων καταστημάτων, ὅπου ἡ πρώτη κατηγορία δὲν ἐκώλυε· γ'. ἐλλείψει ἀμφοτέρων, τὴν τῶν ἐν οἵῳ δήποτε κλάδῳ ἐνεργείας μεγάλων ἀνδρῶν τῶν Ἀθηνῶν ἐν τῇ ἀρχαιότητι· δ'. τὴν τῶν ἐν Ἀθήναις διαπρεψάντων προμάχων τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος. Καὶ τὸ μὲν δημοτικὸν συμβούλιον, εἰς ἐξέλεγξιν ὑποβαλὸν τὸν ἐμὸν πίνακα, τὸν παρεδέχθη ἄνευ ἀλλοιώσεων, ὅπερ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι καὶ ἐφηρμόσθη ἐπίσης. Ἐξ ἐναντίας μετὰ πολλὰ ἔτη ἐφ' ὧν ἐξηκολούθει εἰσέτι διαπρέπον τὸ ὄνομα Κρονάου ἐπὶ τῆς γωνίας τῆς ὁδοῦ, μετ' ἐκπλήξεως εἶδον εἰς τὰς ἐφημερίδας, ὅτι τὸ τότε δημοτικὸν συμβούλιον, ἐντελῶς ἐπιλαθόμενον τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς ἀποφάσεως τοῦ προκατόχου αὐτοῦ, δι' ἄλλης πάλιν ἐπιτροπῆς ἐψήφισεν ὀνοματοθεσίαν τῶν ὁδῶν, καὶ ταύτην, κατ' ἐμὲ κριτήν, ἄνευ λελογισμένου συστήματος.

Ἄλλο ἀνέκδοτον ἀναφερόμενον εἰς τὸν τότε προσδιορισμὸν τῶν ὀνομάτων τῶν ὁδῶν ἐνθυμοῦμαι καὶ τὸ ἑπόμενον. Εἰς ὁδὸν στενὴν μᾶλλον, βραχεῖαν καὶ σκολιάν, εἶχε τὴν πεπαλαιωμένην πατρικήν του οἰκίαν ὁ κ. Ὅμηρος (ἢ ὡς ἐπροτίμα νὰ ὀνομάζηται Γεώργιος) Κλάδος. Νυχθεὶς δ' ὑπὸ τῆς φιλοτιμίας του νὰ δώσῃ τὸ ὄνομά του

εἰς τὴν ὁδὸν ἣν κατῴκει, ἀπετάθη εἰς ἐμὲ περὶ τούτου. Ἀλλὰ τ' ὄνομά του δὲν ὑπήγετο εἰς οὐδεμίαν τῶν ὡς ἄνω ψηφισθεισῶν κατηγοριῶν, καὶ προσέτι τὴν ὁδὸν ἐκείνην κατῴκουν καὶ ἄλλοι, ὡς ὁ κ. Ν. Δραγούμης, οἵτινες ἐπὶ οὐκ ἐλάσσονι δικαιώματι θ' ἀντεποιοῦντο τὴν τιμὴν τοῦ νὰ γίνωσιν αὐτοὶ οἱ ἐπώνυμοι τῆς ὁδοῦ. Διὰ τοὺς λόγους τούτους τῷ ἠρνήθην τὴν ἀξίωσίν του. Ἀλλὰ σχέσεις ἐκεῖνος, καὶ δὴ καὶ συγγενείας, ἔχων μετὰ τοῦ τότε δημάρχου διεπράξατο τὸ πολὺ μετριοφρονέστερον, νὰ ὀνομασθῇ ἡ ὁδὸς ἁπλῶς «**Ὁδοῦ κλάδος**». Μετὰ ταῦτα δὲ ὅτε ἡ φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν ἐκείνην σανὶς ἐπαλαιώθη, ἢ ἔπεσεν ἐκ συμπτώσεως ἢ ὅπως δήποτε, ἐγὼ δὲ δὲν ἤμην πλέον ἐκεῖ ἵνα τὸ κωλύσω, ἀνεστήλωσεν αὐτὴν ὁ ἴδιος ἰδίᾳ ἐπιμελείᾳ, τὰς πτωτικὰς μόνον καταλήξεις ὀλίγον μεταβαλών, εἰς «**Ὁδὸς κλάδου**»· Ἀγνοῶ ἂν ἡ τελευταία ὀνοματοθετικὴ μεταρρύθμισις ἐσεβάσθη τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην, χάριν ἴσως τῆς ἀγχίνου δεξιότητος μεθ' ἧς ἐπετεύχθη.

Ἐν μιᾷ τῶν συνεδριάσεων, συζητουμένης ἐν τῷ δημοτικῷ προϋπολογισμῷ τῆς δαπάνης τῶν φανῶν καὶ τοῦ ἐλαίου πρὸς φωτισμόν, καὶ ἔριδος ἀρθείσης περὶ τοῦ εἰς τίνα νὰ δοθῇ αὐτοῦ ἡ προμήθεια, παρενέβην εἰπὼν ὅτι ὅτε πᾶσαι τῆς Εὐρώπης αἱ πόλεις φωτίζονται διὰ τοῦ φωταερίου, ὠφείλομεν ἴσως νὰ ζητήσωμεν πληροφορίας περὶ τῆς δαπάνης ἣν τὸ σύστημα τοῦτο ἀπαιτεῖ, καὶ ἂν δὲν ἐπιδέχεται νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ἡ παρατήρησίς μου ἀπεκρούσθη ὡς ἄτοπος, διότι ἀδύνατον ἦν ἡ Ἑλλὰς νὰ ὑποβληθῇ εἰς τοιαύτην δαπάνην. Καὶ ἀντιπαρετήρησα μὲν ὅτι καὶ ἐγὼ οὐχὶ τοῦτο προτείνω, ἀλλὰ μόνον νὰ ζητηθῶσιν ἐξ Εὐρώπης αἱ ἀναγκαῖαι πληροφορίαι περὶ τῆς δαπάνης, ἣν ἐγὼ ἀγνοῶ, καὶ νομίζω ὅτι οὐδεὶς τῶν ἄλλων συμβούλων γνωρίζει. Ἀλλ' εἰς τὴν πρότασιν οὐδεμία περαιτέρω προσοχὴ ἐδόθη, καὶ μόνον πολὺ μετὰ ταῦτα καὶ αἱ Ἀθῆναι καὶ ἄλλαι τῆς Ἑλλάδος πόλεις ἐφωτίσθησαν διὰ φωταερίου, καί τινες καὶ δι' ἠλεκτρικοῦ φωτός.

Εὐτυχεστέρα δὲν ὑπῆρξεν ἄλλη πρότασίς μου περὶ αὐξήσεως τοῦ ὕδατος τῆς πόλεως. Ἡ ἐννεάκρουνος ἦν καὶ μένει ἔτι ξηρά. Ἀλλ'

ὑπὸ τὴν χαλίκων πλήρη κοίτην αὐτῆς, ὅπου ἂν εἰς σπιθαμῆς βάθος σκαφῇ ἡ γῆ, ἀνευρίσκεται ὕδωρ, ὡς γνωρίζουσι πᾶσαι αἱ περίοικοι πλύντριαι. Ἐπρότεινα ἑπομένως νὰ δοθῶσιν εἰς τοὺς ἐργολάβους τῆς ἐπιστρώσεως τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως δωρεὰν ἐκεῖθεν νὰ λαμβάνωσι τοὺς χάλικάς των ἀντὶ ἐκ λατομείων δαπανηρῶν, καὶ οὕτω κοιλανθεῖσα αὖθις ἡ κοίτη, ἀφ' οὗ καὶ δι' ἐλαχίστης δαπάνης καθαρισθῶσιν ὁπωσοῦν αἱ ὁραταὶ ἐννέα ὀπαὶ τῆς κρήνης, νὰ πληρωθῇ αὖθις ὕδατος, ἀποδεικνυμένου συγχρόνως ὅτι οἱ νῦν Ἕλληνες δὲν ἀγνοοῦσι τὰ μνημεῖα τῆς προγονικῆς ἱστορίας, οὐδ' ἀμερίμνως ἔχουσι πρὸς αὐτά. Ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα αὕτη οὔτε τότε οὔτε ἄλλοτε μετὰ ταῦτα ἐγένετο, καίτοι ὑπερεκατοντάκις ἐμοῦ ἐπιμείναντος.

Ἑτέρα μου δὲ πρότασις, εἰς ἥν, ἴσως ὡς μὴ ἔχουσαν προσωπικὸν χαρακτῆρα, ἐπίσης οὐδεμία προσοχὴ ἐδόθη, ἀπέβλεπε τὸ ἐν τῷ προϋπολογισμῷ κεφάλαιον τοῦ δημοτικοῦ χρέους. Καὶ δὲν ἐνθυμοῦμαι μὲν εἰς πόσον τοῦτο ἀνήρχετο, ἀλλ' ἠξεύρω ὅτι φυσικῷ τῷ λόγῳ ἦν πολὺ κατώτερον τοῦ εἰς ὅσον μετέπειτα ἐξωγκώθη, οὐχ ἧττον ὅμως, ἀπέναντι τῶν δημοτικῶν εἰσπράξεων, τοσοῦτον, ὥστε οὐδ' ὁ ἐλάχιστος τόκος αὐτοῦ ἀπετίετο. Τοῦτο θεωρήσας καὶ πρὸς τὴν ὑπόληψιν καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ δήμου ἀπᾷδον, παρετήρησα εἰς τὸ συμβούλιον ὅτι, ἐπειδὴ αἱ Ἀθῆναι εἰσὶν οὐχὶ ἁπλῆ πόλις ἑλληνική, ἀλλ' ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος, ὑπόκεινται ἑπομένως εἰς πολὺ τῶν ἄλλων ἀνωτέρας δαπάνας, καὶ διασκευάς, καὶ δικαιοῦνται εἰς κυβερνητικὴν ὑποστήριξιν, διὰ τοῦτο νὰ ἐξαιτηθῶσιν ἐπικουρίαν τινὰ κυβερνητικήν, ἥτις εἰς μὲν τὸ δημόσιον ὀλίγον θὰ ἦν τότε ἐπαισθητή, θὰ ἀπήλλαττε δὲ τοῦ χρέους τὸν δῆμον, ὅστις θὰ ἐδύνατο ἔκτοτε, πολιτευόμενος συνετῶς, νὰ περιορίζῃ τὰ ἔξοδα μόνον ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν ἐσόδων του. Ὡς τοιαύτην δ' ὑποστήριξιν ἐπρότεινα τὴν εἰς αὐτὸν παραχώρησιν δημοσίων τινῶν κτημάτων, ἅτινα τότε ἔτι ἦσαν ἄνευ οὐδεμιᾶς σχεδὸν ἀξίας διὰ τὸ δημόσιον, ἕνεκα ἐλλείψεως καλλιεργητῶν, ὧν ὅμως μερίδες, ἀνάλογα τεμάχια αὐτῶν ἀντιπροσωπεύουσαι, θὰ ἦσαν λίαν εὐπρόσδεκτοι εἰς τοὺς δα-

νειστάς, οἵτινες πρὸ χρόνου οὐδὲν σχεδὸν παρὰ τοῦ δήμου ἐλάμβανον. Ἀλλὰ καὶ αὕτη μου ἡ πρότασις παρῆλθεν ἄνευ ἀποτελέσματος, διότι οὐδὲ κόμμα εἶχον ἐν τῷ συμβουλίῳ νὰ μὲ ὑποστηρίξῃ, οὐδ' αἱ προτάσεις μου ἀπέβλεπον συμφέροντα ἰδιωτικά.

Θάνατος τοῦ πατρός μου.

Κατὰ δὲ τὸ προσεχὲς θέρος νέος κεραυνὸς ἐπέσκηψεν ἐπ' ἐμέ, πλήξας με ἀνιάτως καὶ ἀπαραμυθήτως. Ὁ πατήρ μου ἠσθένησεν ἐκ δυσπνοίας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐνομίζομεν τὴν νόσον οὐχὶ σπουδαίαν, καὶ πλήρης ἐλπίδων ἐφαίνετο ὁ ἰατρός του Μιλτιάδης ὁ Βενιζέλος. Ἀλλὰ τὸ κακὸν παρετείνετο καὶ ἐδεινοῦτο. Ὁ πατήρ μου ὑπέφερε πολύ, καὶ ἐξηκολούθει μὲν ἐργαζόμενος ἢ προσπαθῶν νὰ ἐργάζηται τὰς ἡμέρας εἰς τὰς φιλολογικὰς αὐτοῦ ἀσχολίας, τὰς νύκτας ὅμως τῷ ἐπέλειπεν ἡ πνοὴ καὶ ἐβασανίζετο ἐν διαρκεῖ ἀγρυπνίᾳ. Πρὸ πασῶν μία τῶν νυκτῶν ὑπῆρξε φοβερά, ἡ ἀγρυπνία ἦν συνεχὴς καὶ μεγίστη ἡ δύσπνοια. Διενυκτερεύσαμεν σχεδὸν διαρκῶς πλησίον του, καὶ εἶχεν ἀνοικτὰ τὰ παράθυρα τοῦ δωματίου καὶ ἐζήτει ἀέρα. Ἀλλὰ τὸ πρωῒ ἠγέρθη οὐχ ἧττον, καὶ ἐκάθισεν εἰς τὸ γραφεῖόν του, ὡς ἵνα ἐργασθῇ. Τότε ἐκτύπησεν ὁ κώδων, καὶ ἐλθών τις παρὰ τοῦ τυπογράφου κ. Ἀντωνιάδου, ὅστις ἐξέδιδε τὰ ***Ἑλληνικά***, μοὶ ἔδωκε τὸν τρίτον τόμον αὐτοῦ, ἄρτι ἐξελθόντα τῶν πιεστηρίων. Ἔσπευσα δὲ νὰ τὸν ἐγχειρίσω εἰς τὸν πατέρα μου, ὅστις λαβὼν καὶ ἀνοίξας αὐτόν, ἔρριψεν ἐντὸς βλέμμα ἐν ᾧ ἔλαμψε γλυκὺ φῶς τελευταίας εὐχαριστήσεως, καὶ ἔπειτα δούς μοι τὸ βιβλίον, μοὶ εἶπε μετ' ἐλαφροῦ μειδιάματος: «Oeuvres posthumes». Ὁ τρίτος οὗτος τόμος ἦν ὁ ἔσχατος τοῦ κειμένου· ἔλειπε δὲ εἷς ἔτι, ἀναγκαιότατος, ὁ τῶν ἀλφαβητικῶν πινάκων, ὃν εἶχεν ἐντελῶς ἕτοιμον, ὃν ὅμως ὁ ἐκδότης παρὰ τὰ συμφωνηθέντα οὐδέποτε ἐτύπωσε.

Μετὰ ταῦτα δὲ μετέβη καὶ ἀνεκάθησε εἰς τὸ ἀνάκλιντρον, ὅπου

παρεκαθήμεθα ἡ Καρολίνα καὶ ἐγώ· ἀνέβλεψε πρὸς τὸ ὡρολόγιον, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι πλησιάζει ἡ ὥρα καθ' ἣν ἔρχονται οἱ ἰατροί, καὶ μετ' ὀλίγας στιγμάς, καθ' ἃς εἶχεν ἐξέλθει ἡ Καρολίνα, κλίνας τὴν κεφαλὴν εἰς τὸ προσκεφάλαιον, παρέδωκε τὸ πνεῦμα ἠρέμως, ὡς ἂν εἶχεν ἀποκοιμηθῇ.

Οὕτως ἐπεράτωσε τὸν βίον εἷς ἐκ τῶν ἀκεραιοτέρων, ἐναρετωτέρων καὶ μετριοφρονεστέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του, μόνον ὑπὸ εὐγενῶν καὶ γενναίων ἐμπνεόμενος αἰσθημάτων, ἀγαπῶν διακαῶς τὴν πατρίδα του, τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς ὀνειρευόμενος ὅταν ἦτον ὑπὸ τὸν ζυγόν, καὶ πρὶν ἢ ἔτι ἄρξηται ὑποφώσκουσα αὐτῆς ἡ ἐλπίς, τιμήσας καὶ ἐξυπηρετήσας τὴν ἐθνικὴν φιλολογίαν διὰ τῶν συγγραμμάτων του, καὶ οὐδέποτε ἀποβλέψας εἰς ἀμοιβήν, ἢ νομίσας ὅτι ἐδικαιοῦτο εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν συμπατριωτῶν του.

Ἡ πληγὴ ἣν ᾐσθάνθην ἐκ τῆς στερήσεως τοιούτου πατρὸς ἦν βαθεῖα καὶ οὐδέποτε ἐντελῶς ἐπουλώθη. Ἱερὰν καὶ ἀνεξάλειπτον διατηρῶ τὴν μνήμην του πάντοτε. Μετὰ τὴν πικράν του δ' ἀποδημίαν μόνον κατώρθωσα νὰ ἐκδώσω τὴν δι' ἑξαμέτρων ἀξιόλογον μετάφρασίν του τῆς Αἰνειάδος τοῦ Βιργιλίου, ἥτις, ἐγκαύχημα, κατ' ἐμὲ κἄν, τῶν ἡμετέρων γραμμάτων, ἔμεινεν ὅμως σχεδὸν ἄγνωστος, ὅπερ οὐχὶ εἰς αὐτῆς ἀτελείας, ἀλλ' εἰς λυπηρὰν τάσιν τοῦ ἀναγινώσκοντος κοινοῦ πρέπει ν' ἀποδοθῇ.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ

1.

Κατοχή.

Μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ πατρός μου, ἥτις τὴν ὕπαρξίν μου ἐκολόβωσε καὶ ἐσκότισεν, ἔμεινα ἐν Ἀθήναις, ἐξακολουθῶν τὰ ἔργα τῆς καθηγεσίας, τὰ ἐν τῷ δημοτικῷ συμβουλίῳ, καὶ ἐπεράτωσα, περὶ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1854, τὴν ἔκδοσιν τοῦ δευτέρου τόμου

τῶν Antiquités Helléniques. Καὶ ἐν μὲν Εὐρώπῃ τινὲς τῶν χρῆσιν τοῦ συγγράμματος τούτου ποιησαμένων ἀρχαιολόγων μνημονεύουσιν ἐνίοτε αὐτοῦ ἐν ταῖς σημειώσεσι τῶν βιβλίων των· ἀλλ' οὐδ' ἐκεῖ ἐν ταῖς βιβλιοκρισίαις, οὐδ' ἐν Ἑλλάδι που ἄλλη τις ἐδόθη εἰς αὐτὸ προσοχή, οὐδὲ χρηματικόν τι μοὶ ἐπέφερεν ὄφελος, ὥστε μᾶλλον πρέπει νὰ τὸ θεωρήσω ὡς ματαιοπονίαν, εἰς ἣν ὅμως πολλὴν κατέβαλα ἐπιμέλειαν, καὶ ἥτις, καὶ σήμερον ἔτι, ὅτε ἐπανέρχομαι εἰς αὐτήν, δὲν μοὶ φαίνεται πάσης χρησιμότητος ἐστερημένη. Ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις ἐπιδημούντων ξένων, μόνος ὁ πρέσβυς τῆς Ἰταλίας, ἀπαντήσας με ἑσπέραν τινὰ ἐν τῷ θεάτρῳ, μοὶ εἶπεν ὅτι εἶδε τὸ βιβλίον καὶ μὲ συνεχάρη δι' αὐτό, προσθεὶς ὅτι ὁ Βασιλεύς του (ὁ Βόμβας, ὡς τότε χλευαστικῶς ἐκαλεῖτο) μεγάλως ἐνδιεφέρετο διὰ τὰς Ἑλληνικὰς σπουδάς. Τοῦτο μ' ἐνεθάῤῥυνε νὰ τὸν ἐρωτήσω ἂν ἐτόλμων νὰ προσφέρω εἰς τὴν Α. Μ. ἓν ἀντίτυπον τοῦ συγγράμματος τούτου, καὶ παρακινηθεὶς ὑπὸ τοῦ πρέσβεως, ἔπεμψα τούτῳ ἀμφοτέρους τοὺς τόμους ἵνα τοὺς ὑποβάλῃ εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ ἡγεμόνος του.

Ἐν τούτοις δ' ἀλλοίωσίς τις ἐπῆλθεν εἰς τὸν πολιτικὸν τῆς Ἑλλάδος ὁρίζοντα. Ὁ Πειραιεύς, ὡς προεῤῥέθη, κατείχετο ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ὑπὸ Γαλλικοῦ στρατοῦ, εἰς ὃν μετὰ ταῦτα προσετέθη καὶ Ἀγγλικός, καὶ ἀσκόπως αὐθάδης ἦν πολλάκις ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐνηργεῖτο ἡ κατοχή, ὥστε καὶ προσθέτους παρῆγεν ἐρεθισμοὺς καὶ περιπλοκάς. Τοῦτο δὲ μάλιστα ὠφείλετο εἰς τὸν μᾶλλον στρυφνὸν χαρακτῆρα τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας Κου Οὐάϊς.

Οὕτω, ἐπὶ τῶν Παρκερικῶν ἤδη, εἰς πλοῖον ἔχον φορτίον γάστρας παντοίων φυτῶν ἃ πλούσιος ἐξ Αἰγύπτου ὁμογενὴς προσέφερε τῇ Βασιλίσσῃ διὰ τὸν βασιλικὸν κῆπον, ὑπὲρ οὗ μεγάλως ἐμερίμνα ἡ Α. Μ., ὁ Κ. Wyse, πρὸς πᾶν καθῆκον ἀβροφροσύνης προσκρούων, περιέλαβε καὶ τὸ πλοῖον τοῦτο εἰς τὸ γενικὸν μέτρον τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Πειραιῶς, καὶ ἀπέτρεψε τὸν εἴσπλουν αὐτοῦ, ὥστε τὰ φυτὰ κατεστράφησαν. Τοῦτο δὲ μεγάλως ἠρέθισε τὴν βα-

σίλισσαν, καὶ προσωπικὴν διήγειρε δυσαρέσκειαν μεταξὺ τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ Βρετανοῦ πρέσβεως. Μετά τινα χρόνον, προσκαλέσαντος αὐτοῦ εἰς ἐπίσημον δεῖπνον τὴν μεγάλην κυρίαν τῆς Βασιλίσσης, προσῆλθε μὲν αὕτη μετά τινας δισταγμούς, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα δὲν ἐπορεύθη εἰς ἐπίσκεψιν πρὸς εὐχαρίστησιν, ὅπερ ἡ μὲν αὐλὴ ἐδικαιολόγει λέγουσα ὅτι ὁ πρέσβυς γυναῖκα δὲν εἶχεν, ἀλλὰ μόνον νύμφην ἐπ' ἀδελφῷ, ἥτις δὲν ἦτο ἡ οἰκοδέσποινα, τὴν παρ' αὐτῷ ἐπιδημοῦσαν σύζυγον τοῦ ἀδελφοῦ του μετὰ τῆς θυγατρός της. Τοῦτο δὲ τὸν Κ. Οὐάϊς εἰς τοσοῦτον βαθμὸν παρώργισεν, ὥστε εἰς τὴν πρώτην γενομένην αὐτῷ πρόσκλησιν εἰς τὴν αὐλὴν ἀπεποιήθη νὰ ὑπάγῃ.

Ἡ τοιαύτη τῶν πραγμάτων θέσις, ἐξακολουθοῦσα ἔκτοτε, καὶ ἐπιταθεῖσα ἐπὶ τῆς κατοχῆς, ἦν δυσάρεστος ὅλως καί, τὸ κατ' ἐμέ, τὴν ἐθεώρουν ἐπιβλαβῆ· δι' ὃ καὶ ὅτε μίαν ἡμέραν, ἀπαντήσας με καθ' ὁδὸν ὁ ἀρχαῖός μου φίλος καὶ ἐφημέριος τότε τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας Κ. Ἴλλ, μ' ἠρώτησε τί περὶ τῶν διατρεχόντων ὡς πρὸς τὰς σχέσεις μεταξὺ τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ πρέσβεως φρονῶ, τῷ εἶπον, ὅτι χωρὶς νὰ ἐξετάσω ἂν τὸ δίκαιον δὲν ἦν ὑπὲρ τῆς αὐλῆς, αὐτὴν ὅμως κυρίως μέμφομαι, διότι ἡ Ἑλλὰς ἔχει ἀνάγκην τῆς εὐνοίας τῶν Μεγάλων δυνάμεων, καὶ δὲν πρέπει, διὰ μικρολόγα ζητήματα, ἡ αὐλὴ νὰ ἐρίζῃ πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτῶν.

Καὶ ἐγὼ δ' αὐτὸς ἔλαβον δείγματα τῆς δυσκόλου καὶ εὐερεθίστου διαθέσεως τοῦ Κου Οὐάϊς. Ὡς ἄνδρα λόγιον καὶ ὡς φιλόκαλον τεχνογνώστην αὐτόν, τὴν δὲ νύμφην καὶ τὴν ἀνεψιάν του ὡς Κυρίας εὐαρέστου συναναστροφῆς, συνεχῶς τὰς ἐπεσκεπτόμην, καὶ πολλάκις τὰς ἑσπέρας ἔμενον ἐπὶ ὥρας μόνος μετ' αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἐξώστου των. Μίαν ὅμως ἡμέραν, ὅτε μετὰ τῆς συζύγου μου ἀπῆλθον εἰς ἐπίσκεψιν τῆς Κας Wyse, οἱ ὑπηρέται μᾶς εἶπον ὅτι ἦτον εἰς τὴν οἰκίαν, μᾶς εἰσήγαγον εἰς τὴν αἴθουσαν, καὶ ἐπῆγον νὰ μᾶς ἀναγγείλωσιν. Ἀλλὰ πολλὴν ὥραν ἐμείναμεν περιμείναντες, καὶ οὐδεὶς ἐφαίνετο· ἠκούομεν δ' εἰς τὸ παρακείμενον δωμά-

τιον ὅτι, ὁ Κ. Wyse ἐδέχετο ἐπίσκεψιν, καὶ ἀνεγνωρίζομεν τὴν φωνὴν τοῦ Περικλέους Ἀργυροπούλου, συνδιαλεγομένου μετ' αὐτοῦ.

Σχεδὸν τέταρτον τῆς ὥρας παρῆλθε καὶ τότε μόνον ἐπανελθὼν ὁ ὑπηρέτης, μᾶς εἶπεν ὅτι ἡ Κα Wyse δὲν ἐδύνατο νὰ μᾶς δεχθῇ διότι ἡτοιμάζετο νὰ ἐξέλθῃ. Ἐκπεπληγμένοι διὰ τὸν ἄτοπον τοῦτον τρόπον ἐδώσαμεν τὰ ἐπισκεπτήρια ἡμῶν, καὶ τὸ ἐπεισόδιον ἀποδίδοντες εἰς ἀδεξιότητα τῶν ὑπηρετῶν, ἤμεθα βέβαιοι ὅτι τὴν ἐπαύριον θὰ ἤρχετο ἡ Κα Wyse νὰ ζητήσῃ δι' αὐτὴν συγγνώμην.

Καὶ ἡ ἐπαύριον ὅμως καὶ πολλαὶ μετὰ ταύτην παρῆλθον, καὶ οὐ μόνον ἡ Κυρία Wyse δὲν ἐφάνη, ἀλλὰ καὶ ὅτε ἀπήντων ἐνίοτε τὸν πρέσβυν καθ' ὁδόν, εἴτε προσποιούμενος ὅτι δὲν μὲ ἔβλεπεν, εἴτε μή, δὲν μ' ἐχαιρέτα. Ἔκτοτε τῷ ἀπέδιδον καὶ ἐγὼ τὰ ἴσα, καὶ ἐκόπη πᾶσα σχέσις μεταξὺ ἡμῶν, χωρὶς νὰ ἐννοῶ διατί.

Ὁ Γάλλος διπλωμάτης ἦν ὁμολογουμένως εὐγενέστερος τοὺς τρόπους· ἀλλ' οἱ διευθύνοντες τὴν στρατιωτικὴν κατοχὴν ἦσαν οὐχ ἧττον σκαιοί, καὶ ἡ συμπεριφορὰ αὐτῶν ἀπέναντι τῶν βασιλικῶν προσώπων δὲν ἐχαρακτηρίζετο πάντοτε ὑπὸ τῆς ἁβρότητος ἥτις διακρίνει σχεδὸν πάντοτε τῶν καλῶς ἀνατεθραμμένων Γάλλων τοὺς τρόπους.

Τὸ ἔτι δὲ λυπηρότερον ἦν ὅτι καὶ ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ὑπουργείου οὐχὶ πολὺ εὐλαβέστερος ἐδείκνυτο ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν στρατηγὸς Καλλέργης, ἐναβρυνόμενος ἐπὶ τῇ ὑποστηρίξει τῶν συμμάχων, οἵτινες εἶχον ἐπιβάλει αὐτὸν καὶ τοὺς συνυπουργούς του εἰς τὸν Βασιλέα, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῇ εὐνοίᾳ τῶν Γάλλων, ὧν ἐκαυχᾶτο ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ ἦν ἀτομικὸς φίλος του, καὶ τῷ εἶχεν ὑποσχεθῆ, ὅτε ἦν ὁ κ. Καλλέργης πρέσβυς ἐν Παρισίοις, τῆς Κρήτης τὴν ἀπελευθέρωσιν. Ἐν ἄλλοις δ' ἤγειρεν οὗτος τὴν ἀξίωσιν νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὴν αὐλὴν κυρίαν τινὰ τῆς κοινωνίας, ἣν ἡ βασίλισσα, αὐστηρὰ εἰς τῶν ἠθῶν τὸ κεφάλαιον, δὲν ἤθελε νὰ δεχθῇ ὡς ἐν διαζεύξει διατελοῦσαν. Ἐχώρησεν δ' εἰς τοσοῦτο λήθης τῆς ἰδίας θέσεως ὁ στρατηγός, ὥστε ἐπιτακτικῶς τρόπον τινὰ ν' ἀπαιτήσῃ ὅ,τι ἡ βασίλισσα τῷ ἠρνεῖτο. Τοῦτο ὅμως ἐπλήρωσε τὸ μέ-

τρον τῆς ἀνοχῆς οὐ μόνον τῆς φύσει ζωηρᾶς καὶ ὀξυθύμου βασιλίσσης, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, ὅστις ἐμήνυσε τῷ ὑπουργῷ τῶν στρατιωτικῶν νὰ δώσῃ τὴν παραίτησίν του, καὶ ὅτε ὁ πρόεδρος τοῦ ὑπουργείου Κ. Μαυροκορδάτος παρέστησεν εἰς τὴν Α. Μ. ὅτι ἂν ὁ Κ. Καλλέργης παραιτηθῇ, θ' ἀναγκασθῇ νὰ συμπαραιτηθῇ ὅλον τὸ Ὑπουργεῖον, ὁ Βασιλεύς, καίτοι ἐννοῶν τὴν εἰς τὴν νύξιν ταύτην περιεχομένην ἀπειλὴν τῆς ὀργῆς τῶν δυνάμεων, αἵτινες κατεῖχον τὸν Πειραιᾶ, ἐπροτίμησε καὶ αὐτὴν ν' ἀψηφήσῃ μᾶλλον ἢ νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν ταπείνωσιν εἰς ἣν ἤθελε νὰ τὸν ὑποβάλῃ ὁ ἴδιος αὐτοῦ ὑπουργός, καὶ ἀπήντησε τῷ Κ. Μαυροκορδάτῳ ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θέλει δεχθῆ τὴν παραίτησιν παντὸς τοῦ Ὑπουργείου.

Ἡ ἀνδρικὴ αὕτη διαγωγὴ τοῦ Βασιλέως ἐφάνη ἀπροσδόκητος, καὶ ἀπροσδοκήτως ἐπέτυχε· διότι, παραιτηθέντων τῶν Ὑπουργῶν, ὁ Βασιλεὺς ἀνέθηκε περὶ τὰ τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου (1855) τὴν μόρφωσιν νέου ὑπουργείου εἰς τὸν κ. Δ. Βούλγαρην, αἱ δὲ δυτικαὶ δυνάμεις, καίτοι κοτοῦσαι, δὲν ἐνόμισαν ὅμως ὅτι πρέπει, ἢ ὅτι ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ ἐπεμβῶσιν. Οὕτω τὸ νέον ὑπουργεῖον παρουσιάσθη ἀκωλύτως κατὰ τὸν Νοέμβριον εἰς τὰς ἐκτάκτως συγκληθείσας βουλάς.

Κατὰ τοὺς χρόνους δὲ τούτους, ἐν μηνὶ Ὀκτωβρίῳ, ἦλθεν ἡ εἴδησις τῆς ἀποβιώσεως τοῦ ἐνδόξου φιλέλληνος Φαβιέρου, καὶ ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων, μεμνημένος ὅσα ὁ ἔξοχος ἀνὴρ ὑπὲρ αὐτοῦ ἠγωνίσατο, μεγάλην ὥρισεν ὑπὲρ αὐτοῦ τελετὴν ἐν τῇ Ἀκροπόλει, καὶ εἰς ἐμὲ ἀνέθηκε νὰ ἐκφωνήσω τὸν ἐπιτάφιον αὐτοῦ λόγον. Ἔπραξα δὲ τοῦτο, ἀφ' οὗ πρὸ ἐμοῦ ἠγόρευσεν ὁ Γ. Παράσχος, καὶ ψήφισμα τιμητικὸν ἀνέγνων, ὃ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν συντάξας εἶχον ὑποβάλει εἰς τὴν κύρωσιν τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου. Ἀνεγράφη δ' αὐτό, ὡς ὥριζεν, ἐν στήλῃ λιθίνῃ, καὶ ἐστήθη παρὰ τὰ Προπύλαια, ἀλλ' ἀκόσμως καὶ ἀφιλοκάλως καὶ οὕτως ἀμεθόδως, ὡς ἐγίνοντο πάντα τότε τὰ ἀφορῶντα τὰς ἀρχαιότητας· δι' ὃ καὶ μετ' οὐ πολὺ ἡ πλὰξ πεσοῦσα ἐθραύσθη, καὶ ἀνεστηλώθη πά-

λιν ὡς ἐρείπιον καὶ αὐτή, ἀλλ' ἀφανὴς μεταξὺ τῶν λαμπρῶν ἐρειπίων, μέχρις οὗ τέλος καὶ ἐντελῶς ἐξηφανίσθη, ἀγνοῶ ποῦ παραῤῥιφθεῖσα.

1856.

Ἡ παραίτησις τοῦ ὑπουργείου Μαυροκορδάτου καὶ ἡ ἀνάθεσις τῆς ἀρχῆς εἰς τὸν Βούλγαρην ἐγένετο τῇ 22 Σεπτεμβρίου 1855. Ἐξηκολούθει δ' ἡ κατοχή, καὶ δεινὴ ἦν ἡ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος, παραδεδομένης εἰς ἀχαλίνωτον λῃστείαν ὑπ' αὐτὰς τὰς ὄψεις τῶν στρατευμάτων τῆς κατοχῆς, καὶ κατ' αὐτῶν τῶν ἰδίων ἐνίοτε ἀσκουμένην. Μία τῶν θρασυτέρων ἐπιχειρήσεων τῶν λῃστῶν ἦν ὅτε, κατελθόντες ἐκ τοῦ Ποικίλου ὄρους, τοῦ μεταξὺ τοῦ Ἀττικοῦ καὶ τοῦ Ἐλευσινίου πεδίου, προσέβαλον γαλλικὴν περίπολον, καὶ ᾐχμαλώτισαν πάντας τοὺς πορευομένους εἰς Πειραιᾶ ἢ ὀπίσω, καὶ ἐν ἄλλοις Γάλλους ἀξιωματικούς. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἦν κατ' αὐτῶν ἐντελῶς ἀνίσχυρος, διότι τὴν ἀστυνομίαν τῆς Πειραϊκῆς ὁδοῦ εἶχεν ὁ στρατὸς τῆς κατοχῆς. Οὐχ ἧττον ὁ διοικητὴς τοῦ στρατοῦ ἐκείνου μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του ἀνῆλθε τὴν ἐπιοῦσαν ἑσπέραν εἰς Ἀθήνας, καὶ ἐπορεύθη πρὸς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, ἵνα καταστήσῃ αὐτὸ ὑπεύθυνον διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν αἰχμαλωτισθέντων, ἥτις καὶ διὰ λύτρων κατωρθώθη. Διέδιδον δ' οἱ Γάλλοι πόσον κωμικὸν τοῖς ἐφάνη τὸ Συμβούλιον, ὅπου ἀπήντησαν τὸν μὲν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν μικρότατον ἀνθρωπίσκον, τὸν μακαρίτην Ποτλῆν, τὸν πρωθυπουργὸν δὲ φέροντα τὸν εὐναῖον χιτῶνά του, τὸν περίπυστον **τζουπέν.**

Κατὰ τὸν Δεκέμβριον δὲ τοῦ 1855 μᾶς ἐπεσκέφθη μίαν ἡμέραν πρὸ μεσημβρίας ὁ κ. Δημ. Βουδούρης, νέος (ἔτι τότε) εὐφυέστατος, ἐν Γαλλίᾳ, Ἑλβετίᾳ καὶ Γερμανίᾳ σπουδάσας, καὶ τὰς πλείστας Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας ἄριστα ὁμιλῶν, ἐν ἄλλαις καὶ τὴν ἀγγλικήν, δι' ὃ καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιστροφῆς του εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶχε διὰ στενῶν σχέσεων προσδεθῇ μετὰ τῆς Ἀγγλικῆς πρεσβείας, καὶ ἐλ-

πίσει ἐπὶ πολύ, ἀλλ᾽ ἕως τότε ματαίως, δι᾽ αὐτῆς νὰ ἐπιτύχῃ πολιτικὴν πρόοδον.

Ἐπὶ τῆς ἐπισκέψεώς του τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἀφ᾽ οὗ ἔθιξέ τινας τῶν χορδῶν τῶν τότε ἐπικρατούντων πολιτικῶν ζητημάτων, ζητήσας νὰ μοὶ ὁμιλήσῃ ἰδιαιτέρως, μετέβη μετ᾽ ἐμοῦ εἰς τὸ παρακείμενον δωμάτιον, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι μετ᾽ ἐκπλήξεως βλέπει πόσον ἀταράχως ὁμιλῶ περὶ τῶν διατρεχόντων, διότι — ἤρχετο νὰ μοὶ ἀναγγείλῃ ὅτι ἀπεφασίσθη ν᾽ ἀνατεθῇ εἰς ἐμὲ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἐγὼ τότε μετ᾽ ἔτι μείζονος ἐκπλήξεως ἀπέβλεψα πρὸς τὸν Κ^ον^ Βουδούρην, καὶ τῷ εἶπον ὅτι ἂν δὲν ἀστειεύηται, ἀπατᾶται, καὶ δι᾽ ἄλλους διαφόρους λόγους, καὶ διότι ἐν Ἑλλάδι συνεχέστατα μὲν συμβαίνει οἱ ἐπιδιώκοντες ὑπουργεῖα ν᾽ ἀποτυγχάνωσιν, οὐδὲν ὅμως ὑπάρχει παράδειγμα ἐπιτυχόντος ἄνευ ἐπιδιώξεως.

Ὁ κ. Βουδούρης ὅμως ἐπέμεινεν ὅτι οὐδ᾽ ἀπατᾶται, οὐδ᾽ ἀστειεύεται καὶ ἤρχετο μάλιστα ἓν νὰ μοὶ ζητήσῃ ὡς ἀντίδωρον τῆς ἀγγελίας του, νὰ ὑποστηρίξω ὡς ὑπουργὸς τὴν ἐκλογήν του εἰς τῆς Βουλῆς τὴν προεδρείαν· εἰς ὃ γελῶν τῷ ἀπήντησα ὅτι τὴν ὑπόσχεσίν μου ἔχει πληρεστάτην, καθ᾽ ὅσον εἴτε ὑπουργὸς εἴτε ἰδιώτης εἶχον τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ Βουλὴ δὲν ἐδύνατο νὰ ἔχῃ πρόεδρον μᾶλλον πεφωτισμένον καὶ ἱκανώτερον.

Ὡς δ᾽ ἀποχαιρετήσας με ἀνεχώρησεν, ἐπανελθὼν πρὸς τὴν Καρολίναν, τὴν ἠρώτησα παίζων τίς ἦτον ὁ φιλοδοξότερος πόθος της.

— Διατί τὸ ἐρωτᾷς; μοὶ ἀπήντησεν.

— Εἰπὲ πάντοτε.

— Αἴ! Νὰ σὲ ἰδῶ διοριζόμενον ὑπουργόν.

— Ὦ! πολλὰ ζητεῖς διὰ μιᾶς, φιλτάτη, εἶπον. Καὶ τί ὑπουργόν;

— Ἂν μοὶ ἐπετρέπετο νὰ εὐχηθῶ, θὰ ἦτον, ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν.

— Λοιπὸν οἱ πόθοι σου ἐξεπληρώθησαν, τῇ εἶπον ἀσπαζόμενος αὐτήν, καὶ τῇ διηγήθην ὅσα μετὰ τοῦ κ. Βουδούρη ἐῤῥέθησαν, καὶ πολὺ ἐγελάσαμεν, οὐδ᾽ εἰς τὸν σύγγαμβρόν μου Ἑϊδενστάμ

ἢ ἄλλον τινὰ εἴπομεν οὐδὲν περὶ τούτου, διότι τὸ ἐθεωροῦμεν ὡς ἓν τῶν κενῶν ἐκείνων ἀκουσμάτων ἃ πολλάκις διαδίδονται εἰς ταραχώδεις καιρούς, πιστευθὲν παρὰ τοῦ κ. Βουδούρη, διότι ἐδύνατο νὰ τῷ εἶναι ὠφέλιμον τὸ νὰ ἔχῃ ἰδιαίτερον φίλον ἐν τῷ ὑπουργείῳ. Ἄλλως τε ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης τοιοῦτό τι πλέον δὲν ἠκούσθη, ἐν ᾧ πολλοὶ περὶ πολλῶν ἄλλων ἐγίνοντο λόγοι, ὥστε καὶ τὴν μνήμην μου κἂν εἶχε διαφύγει τοῦτο τὸ ἐπεισόδιον.

Μετ' οὐ πολὺ δέ, περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1856, μοὶ ἐδόθη ἀφορμὴ νὰ κρίνω πόσον ὀλίγον οἱ τὴν κατοχὴν ἐπιτετραμμένοι ἐσέβοντο τὰ δικαιώματα τῆς Ἑλλάδος ὡς χώρας ἀνεξαρτήτου, ἀλλὰ συγχρόνως νὰ συλλάβω καὶ τὴν ἰδέαν ὅτι καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ οὐκ ὀλίγον εἰς τοῦτο ἐπταίσαμεν. Παρὰ γνωρίμου τινὸς μοὶ ἐδηλώθη ὅτι οἱ τὸν Πειραιᾶ κατέχοντες Γάλλοι ἐνήργησαν ἐκεῖ ἐπιτυχεστάτας ἀνασκαφάς, καὶ πολλὰ καὶ ἀξιόλογα ἔργα εὗρον, ἃ καὶ πέμπουσιν εἰς τὴν πατρίδα των. Ἅμα τοῦτο ἀκούσας, κατῆλθον εἰς Πειραιᾶ καὶ μαθὼν ποῦ κατῴκει ὁ τὴν μοῖραν τῆς κατοχῆς τότε διοικῶν συνταγματάρχης Vassoigne, ἀπῆλθον πρὸς αὐτόν, καὶ εὗρον αὐτὸν κατ' οἶκον, καὶ τῷ εἶπον ὅτι καθηγητὴς ὢν τῆς ἀρχαιολογίας, μεγάλως ἐνδιαφερόμην εἰς τ' ἀφορῶντα τὴν ἀρχαιότητα, ὅτι ἤκουσα περὶ τῶν Γαλλικῶν εὑρημάτων, καὶ εὐγνώμων θὰ τῷ ἤμην ἐὰν δὲν εἶχε τινὰ ἔνστασιν νὰ μοὶ εἰπῇ ποῦ αἱ ἀνασκαφαὶ ἐνηργήθησαν, καὶ νὰ μοὶ δείξῃ τὸ προϊὸν αὐτῶν.

Μεθ' ὅλης τῆς εὐγενοῦς φιλοφροσύνης, ἥτις χαρακτηρίζει συνήθως πάντα Γάλλον καλῶς ἀνατεθραμμένον, ὁ Κ. Vassoigne προθυμότατα, μοὶ διηγήθη ὅτι, θέλων νὰ μὴ ἀφίνῃ ἐν ἀργίᾳ τοὺς στρατιώτας του, ἐπεχείρησε δι' αὐτῶν ἀνασκαφὴν εἰς τὴν πετρώδη ἄκραν τοῦ Πειραιῶς, ὑπὸ ἀρχαῖον τειχίον ὃ ἐκεῖ εἶδε παρατεινόμενον, καὶ αὕτη ἀπέβη δαψιλεστάτη.

Τὸ τειχίον τοῦτο εἶχον ἰδεῖ ἐγὼ αὐτὸς πολλάκις ἄλλοτε· ἀλλὰ κυκλώπειον ὄν, καὶ ἐπ' ἐρήμων κείμενον βράχων, τὸ ἐξελάμβανον ὡς λείψανον παναρχαίου οἰκοδομῆς, ἢ μᾶλλον ὀχυρώσεως τῆς τραχείας ἄκρας, ἐγκαταλελειμμένον ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν ἤδη χρόνων,

καὶ ἐνόμιζον ὅτι οὐδὲν θὰ ὑπέσχετο ἀνασκαφὴ παρ' αὐτῷ, καὶ οὐδ' εἰς ἐμέ, οὐδ' εἰς τοὺς ἐπισήμους ἀρχαιολόγους, ὡς τὸν Λείκ, τοὺς τὸν Πειραιᾶ προεξετάσαντας εἶχεν ἐπέλθει ἡ ὑπόνοια ὅτι ἐκεῖνος ἦν ὁ περίβολος τοῦ ἐπισήμου ἀρχαιοτάτου ναοῦ τῆς Βενδιδίας Ἀρτέμιδος. Καὶ αὐτὸς δ' ὁ Γάλλος ἀξιωματικός, οὐ μόνον τοιοῦτό τι δὲν ὑπώπτευεν, ἀλλ' οὐδὲ τὸ ὄνομα ποτὲ τῆς θεότητος ταύτης ἢ τοῦ ναοῦ αὐτῆς εἶχεν ἀκούσει, ὅτε ἁπλῆ τύχη ὡδήγησε τὴν σκαπάνην τῶν στρατιωτῶν του εἰς τὴν ἀξιόλογον ἐκείνην θέσιν. Μοὶ προσέφερε δ' ὁ Κος Vassoigne νὰ μοὶ δείξῃ πάντα τὰ ἀρχαῖα εὑρήματα ὅσα εἶχεν ἔτι ἐν τῇ οἰκίᾳ του, ἢ εἰς ἄλλας οἰκίας τῶν ἀξιωματικῶν, ἢ εἰς ἀποθήκας, εἰπὼν μοι ὅτι ταῦτα ἦσαν τὰ ἔτι ἐν Ἑλλάδι ἐναπομείναντα, πολὺ ὀλιγώτερα καὶ ἐλάττονος λόγου ἄξια τῶν πρὸ αὐτῶν εὑρεθέντων καὶ εἰς Γαλλίαν πεμφθέντων, διὰ τοῦ πρὸ τριῶν ἡμερῶν ἀποπλεύσαντος γαλλικοῦ ἀτμοπλοίου, ὄντων, ὡς μοὶ περιέγρυψεν αὐτά, σπανίας καλλονῆς καὶ διατηρήσεως. Οὕτως ἐν ἄλλοις μοὶ ἐξῆρε τὴν ἐντέλειαν τῆς ἐργασίας γυναικείας τινὸς προτομῆς, ὅλως ἀβλαβοῦς καὶ ἐνεπιγράφου. Ὅτε δὲ τὸν ἠρώτησα ἂν τὰ κειμήλια ταῦτα ἐπέμφθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι οὐχί, διότι ἡ ἀνασκαφὴ δὲν ἦν ἐπιχείρησις τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' ἐγένετο δι' ἰδιωτικῆς συνεισφορᾶς τῶν κ.κ. ἀξιωματικῶν, οἵτινες καὶ διανεμηθέντες τὰ προϊόντα αὐτῆς τὰ ἔπεμψαν εἰς τὰς οἰκογενείας των. Ὅτε δὲ μοὶ ἔδειξε τὰ εἰσέτι μὴ ἐκπεμφθέντα ἃ διετήρει παρ' ἑαυτῷ, μουσεῖον ὁλόκληρον καὶ περιεργότατον ἀποτελοῦντα, εὗρον αὐτὰ ἔτι ἀνώτερα τῶν ἐνθουσιωδῶν περιγραφῶν του. Μεταξὺ δὲ παμπόλλων ἄλλων παρετήρησα καὶ μικροτάτους τινὰς βωμούς, οἵους ἄλλοτε οὐδαμοῦ τοιούτους εἶχον ἰδεῖ, ἀναθηματικοὺς βεβαίως, κατακόσμους καὶ ἄριστα διατετηρημέναις ἐπιγραφαῖς κεκαλυμμένους.

Εἰς ἀλληλόμαχα αἰσθήματα παραδεδομένος ἐπανῆλθον εἰς Ἀθήνας, καὶ σπεύσας εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἀνεζήτησα τὸν κ. Πιττάκην, ὃν ἠρώτησα ἂν ἀγνοῇ τὴν διαπραττομένην σύλησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Γάλλων ἀξιωματικῶν,

τόσῳ λυπηροτέραν καθ' ὅσον τὰ ἐκπεμπόμενα ἀντικείμενα οὐδὲ κἂν εἰς μουσεῖον κατατίθενται ὥστε εἰς πλουτισμὸν τῆς ἐπιστήμης νὰ χρησιμεύσωσιν, ἀλλ' εἰς ἰδιώτας διανεμόμενα μὴ ἐνορῶντας τὴν ἀξίαν αὐτῶν, θέλουσιν ἀπολεσθῇ ἀνεπιστρεπτεί. Τὸν παρεκίνησα δὲ ν' ἀναφέρῃ ἀμέσως τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν ὑπουργόν, ἵνα γίνωσιν αἱ ἀναγκαῖαι παραστάσεις, καὶ ἂν αὗται ἀποτύχωσιν ὅτι τῷ ἔμενεν ἡ τελευταία καταφυγὴ τῶν ἀσθενῶν ἡ διαμαρτύρησις.

Ἀλλὰ μετὰ μίαν ἑβδομάδα ἤκουσα περὶ νέων πάλιν εὑρέσεων, καὶ ἔσπευσα αὖθις εἰς Πειραιᾶ. Τότε ὅμως, ἀπόντος τοῦ συνταγματάρχου Κ. Vassoigne, μ' ὑπεδέχθη ἀξιωματικός τις ἐπὶ τοῦ λογιστικοῦ, ὅστις ἐπὶ τῇ παρακλήσει μου τοῦ νὰ ἐπισκεφθῶ καὶ ἐκ δευτέρου ὅσα εἶχον ἰδεῖ πρό τινων ἡμερῶν, μοὶ εἶπεν ὅτι ἐκεῖνα εἶχον ἤδη πάντα πεμφθῆ εἰς Γαλλίαν διὰ τοῦ τελευταίου ἀτμοκινήτου, καὶ μοὶ ἔδειξε τὰ ἔκτοτε εὑρεθέντα, συνιστάμενα ἰδίως εἰς μέγιστα καὶ ὡραίως κατάγραφα κεράμινα ἀγγεῖα, μέλανα μετὰ γραφῶν ἐρυθρῶν, ἐπομένως εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν ἐποχὴν τῆς κεραμογραφίας ἀνήκοντα. Προσέτι δὲ μ' ἔφερεν εἰς ἀποθήκην τινὰ ὅπου εἶδον γλυφὰς καὶ κοσμήματα ἀρχιτεκτονικά, καὶ ἐν ἄλλοις τὰς διὰ τὴν ἱστορικὴν ἀξίαν καὶ τὸν ῥυθμόν των λίαν ἀξιοθεάτους Καρυάτιδας τοῦ τάφου Πυθιονίκης τῆς φίλης Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ἃς οἱ Γάλλοι εὗρον, οὐχὶ εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν ἀλλ' ἀνασκάψαντες τὸ κατὰ τὴν Ἱερὰν ὁδὸν ἄλλως γνωστὸν ἤδη μνημεῖον τῆς Πυθιονίκης.

Καὶ πάλιν λοιπόν, ἅμα ἀναβὰς εἰς Ἀθήνας, ἔσπευσα εἰς τὸ ὑπουργεῖον ἵνα πληροφορηθῶ πῶς ἔμειναν ἀτελεσφόρητα τὰ διαβήματα τοῦ κ. Ὑπουργοῦ καὶ καταστήσω γνωστὸν ὅτι ἔπρεπε νὰ σπεύσῃ νὰ ἐπαναλάβῃ αὐτὰ ἵνα σώσῃ τὴν Ἑλλάδα νέων συλήσεων. Ἀλλὰ παρὰ τοῦ κ. Πιττάκη ἔμαθον ὅτι ὁ κ. Ὑπουργὸς ἠρνήθη ἀπ' ἀρχῆς νὰ ἐνεργήσῃ τι ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως, φοβηθεὶς μὴ διεγείρῃ τὴν δυσαρέσκειαν τῶν παντοδυνάμως κατεχόντων τὴν χώραν.

Ἡ δειλία αὕτη τῶν κυβερνώντων ἡμᾶς ἰσχυρῶς μ' ἐλύπησε,

καὶ ἐν ἀπογνώσει εἰς τὸν οἶκόν μου ἀποσυρθείς, περιωρίσθην αὖθις εἰς τὰ ἐπιβεβλημένα μοι καθήκοντα τῆς διδασκαλίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ, τὰ τοῦ δημοτικοῦ συμβούλου καὶ τῆς συνεργασίας εἰς τὸν «Ἀνατολικὸν Θεατήν».

3.

Ὑπουργεῖον.

Μετὰ δύω δὲ περίπου ἑβδομάδας εἰργαζόμην ἑσπέραν τινά, τὴν τῆς 13 Φεβρουαρίου, εἰς τὸ γραφεῖόν μου μόνος, διότι ἡ Καρολίνα συνείθιζε κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην νὰ ἐπισκέπτηται καθ' ἑκάστην τὴν ἀδελφήν της, Καν Εἴδενστάμ, ὅτε ὁ ὑπηρέτης μοὶ ἀνήγγειλε φουστανελλοφόρον ζητοῦντα νὰ μοὶ ὁμιλήσῃ. Εἰσελθὼν δ' οὗτος μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ Κύριος πρωθυπουργὸς Βούλγαρης μὲ παρεκάλει νὰ μεταβῶ πρὸς αὐτόν, εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν. Ἐνθυμούμενος ποσάκις ἄλλοτε ὁ ὑπουργὸς κ. Λόντος καὶ ἐν βαθείᾳ νυκτὶ καὶ ἐκ τῆς κλίνης μὲ μετεκάλει ἵνα τῷ μεταφράσω ἢ τῷ συντάξω ἔγγραφα εἰς ξένας γλώσσας, ἃς σχεδὸν ἠγνόει αὐτός, καὶ πεπεισμένος ὅτι περὶ ὁμοίας φιλολογικῆς ἀγγαρείας ἐπρόκειτο, ἔσπευσα πρὸς τὸν κ. Βούλγαρην, ὅστις μόνος ἐν μικρῷ δωματίῳ τοῦ ὑπουργείου, χρησιμεύοντι εἰς ἰδιαίτερόν του γραφεῖον, ἅμα ἰδών με, ἠγέρθη, ἦλθε πρὸς ἐμέ, καὶ δούς μοι τὴν χεῖρα μοὶ εἶπεν ὅτι χαίρει ἔχων νὰ μοὶ ἀναγγείλῃ ὅτι μὴ δεχθέντος τὴν θέσιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν τοῦ εἰς αὐτὴν πρὸ μηνῶν διορισθέντος ἡμετέρου πρέσβεως ἐν Λονδίνῳ κ. Σ. Τρικούπη, ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ἀπεφάσισε νὰ διορίσῃ ἐμὲ εἰς αὐτήν, μέχρις ἐκείνου προσωρινῶς διεπομένην ὑπὸ τοῦ κ. Ποτλῆ, ὑπουργοῦ τῆς δικαιοσύνης, παραιτηθέντος τοῦ ὑπουργείου· καὶ ὅτι εὐτυχῆ λογίζεται ἑαυτὸν ἔχων νὰ συνεργασθῇ μετ' ἐμοῦ.

Ἡ εἴδησις αὕτη μοὶ ἐπανέφερεν εἰς τὴν μνήμην τὴν πρὸ πολ-

λοῦ λησμονηθεῖσαν καὶ κατ' ἀρχὰς ἤδη μὴ λίαν πιστευθεῖσαν προαγγελίαν τοῦ κ. Βουδούρη, καὶ οὐκ ὀλιγώτερον ἤδη ἢ τότε μ' ἐξέπληξεν. Ἀπήντησα δ' εἰς τὸν κ. Πρωθυπουργὸν ὅτι ἡ ἐκλογὴ αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Βασιλέως μὲ τιμᾷ τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ἀναμφισβήτητος ἐστὶν ἡ δυσχέρεια τῶν καιρῶν, ἀλλ' ὅτι, πρὶν ἢ δώσω ὁριστικὴν ἀπάντησιν περὶ παραδοχῆς, ἐπεθύμουν νὰ ἔχω τὴν τιμὴν νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὴν Α. Μ.

Ὁ κ. Βούλγαρης ἐφάνη ξενισθεὶς ὁπωσοῦν ἐκ τοῦ δισταγμοῦ ὃν αἱ λέξεις αὗται ἐξέφραζον, ἀλλὰ μοὶ εἶπεν ὅτι βεβαίως ἤθελον ἰδεῖ τὸν Βασιλέα, ὅστις προσδιώρισε μάλιστα τὴν μεσημβρίαν τῆς ἐπαύριον ἵνα μὲ δεχθῇ. Εὐχαριστήσας λοιπὸν καὶ αὖθις τὸν κ. Πρωθυπουργόν, τῷ ὑπεσχέθην νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ τὴν ἐπαύριον μετὰ τὴν παρουσίασίν μου, καὶ ἀνεχώρησα.

Ἐκ τοῦ ὑπουργείου δ' ἐπορεύθην κατ' εὐθεῖαν εἰς τοῦ κ. Ἔϊδενσταμ, ὅπου ἦν καὶ ἡ Καρολίνα, καὶ εἰσελθὼν ἠρώτησα ἂν θέλωσι νὰ δεχθῶσι τὸν ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν. Ὁ κ. Ἔϊδενσταμ ἠγέρθη ἀμέσως πρὸς ὑποδοχήν, καὶ ἠρώτησεν ἂν ὁ ὑπουργὸς ἦτον ἔξω.

— Οὐδόλως, ἀπήντησα, εἶναι ἐντός. Ὁ ὑπουργός, — σᾶς παρακαλῶ νὰ τὸν ἀναγνωρίσητε, — εἰμὶ ἐγώ.

Καὶ διηγήθην τὴν συνέντευξίν μου μετὰ τοῦ κ. Βούλγαρη. Ὅτε δὲ μετὰ τὰς πρώτας ἐκφράσεις τῆς ἐκπλήξεως, ἤρχισαν νὰ μὲ συγχαίρωσι, τοῖς εἶπον νὰ μὴ σπεύδωσι, καὶ νὰ περιμείνωσι τὴν ἐπαύριον, ἵνα μὴ ἔχωσι νὰ λάβωσι τὰς εὐχάς των ὀπίσω· καὶ οὕτω μετὰ τῆς Καρολίνας ἀνεχώρησα οἴκαδε, νὰ σκεφθῶ περὶ τοῦ περαιτέρω ποιητέου.

Τὴν δ' ἐπαύριον, κατὰ τὴν μεσημβρίαν, παρουσιάσθην εἰς τὸν Βασιλέα, ὅστις περιχαρῶς μὲ ὑπεδέχθη, εἰπών μοι ὅτι μ' ἐκάλεσεν ἵνα μοὶ ἀναθέσῃ τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν, ἀφ' οὗ παρητήθη ὁ κ. Ποτλῆς (οὗ νομίζω ὅτι ἡ ὅλως γερμανικὴ ἀνατροφὴ προσέκρουεν ἄντικρυς εἰς τὰς ἀρχὰς ἢ μᾶλλον τὰς προλήψεις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν δυτικῶν δυνάμεων). Εὐχαριστήσας δὲ τὸν Βασιλέα ἐγκαρδίως δι' ἣν εὐηρεστεῖτο νὰ μοὶ δείξῃ ἐμπιστοσύνην κατὰ τοὺς

δυσκόλους ἐκείνους καιρούς, δὲν ἐδυνήθην ν' ἀποφύγω νὰ τῷ ἐκφράσω τὴν ἔκπληξίν μου πῶς μεταξὺ τόσων ἄλλων ἐμὲ ἐνεθυμήθη.

— Τοῦτο προῆλθε, μοὶ ἀπήντησε γαλλιστὶ ὁ Βασιλεὺς μετὰ τόνου ὅστις βαθέως μὲ συνεκίνησεν, ἐκ τοῦ ὅτι ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἐφ' ὧν σᾶς γνωρίζω καὶ ὑπηρετεῖτε τὴν πατρίδα σας, παρετήρησα ὅτι σεῖς ποτὲ οὐδὲν μ' ἐζητήσατε.

Τότε τὴν ἔκφρασιν τῆς εὐγνωμοσύνης μου θερμῶς ἐπαναλαβὼν εἰς τὸν Βασιλέα, προσέθηκα ὅτι μεγάλως λυποῦμαι μὴ δυνάμενος νὰ δεχθῶ τὴν ἔντιμον ὑπηρεσίαν ἥτις μοὶ ἀνετέθη.

Εἰς τὴν ἀπάντησιν ταύτην ὁ Βασιλεὺς μὲ προσέβλεψε μετ' ἐκπλήξεως.

— Ἡ ἄρνησίς σας, μοὶ εἶπε, προέρχεται ἐξ ὑπερβολῆς μετριοφροσύνης. Ὅτε σᾶς ἐξέλεξα, τὸ ἔπραξα ἐν πεποιθήσει.

— Εὐχαριστῶ τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα, εἶπον, διὰ ταύτην τὴν πολύτιμον δι' ἐμὲ διαβεβαίωσιν· ἀλλ' ἡ αἰτία τῆς ἀρνήσεώς μου ἐστὶν ἄλλη, ἐστὶν ἡ βεβαιότης ὅτι ὁ διορισμός μου δὲν συμφέρει σήμερον εἰς τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα καὶ εἰς τὴν πατρίδα.

— Διατί δὲν συμφέρει; ἠρώτησεν ἔτι μᾶλλον ἐξιστάμενος ὁ Βασιλεύς.

— Διότι, ἀπεκρίθην, διατελῶ εἰς τοσοῦτον κακὰς σχέσεις μετὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, ὥστε ἀπὸ ἔτους καὶ ἐπέκεινα οὔτε ὁμιλούμεθα οὔτε χαιρετώμεθα. Δὲν πρέπει δὲ εἰς τὰς λοιπὰς αὐτῆς δυσχερείας νὰ προσθέσῃ ἄνευ λόγου καὶ ἔτι μίαν ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις. Ἡ σχέσις αὐτῆς, καὶ πρὸ πάντων τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν πρέπει νὰ διατελῇ ὅσον ἐνδέχεται φιλικὴ μετὰ τῶν ξένων πρέσβεων, πρὸς ἐλάττωσιν καὶ οὐχὶ αὔξησιν τῶν δυσκολιῶν ὅσαι περιστοιχίζουσιν αὐτὴν σήμερον.

— Λίαν δυσάρεστον! λίαν δυσάρεστον! ἐπανέλαβε πολλάκις ὁ Βασιλεύς. Καὶ πόθεν προέρχεται ἡ ῥῆξις ὑμῶν μετὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας;

— Ἂν ἤξευρον τὴν αἰτίαν, ἀπεκρίθην, ἡ ῥῆξις δὲν θὰ ὑπῆρχε,

διότι ἂν μὲν ὁ κ. Wyse εἶχεν ἄδικον, δὲν θὰ μ' ἦτο δύσκολον νὰ τὸν πείσω περὶ τούτου, ἂν δ' ἐγώ, θὰ τὸ διώρθουν, καὶ προθυμώτατα θὰ ἐζήτουν συγγνώμην· ἀλλ' ὁ κ. Wyse προσηνέχθη σκαιότατα πρὸς ἡμᾶς, διέκοψε διὰ μιᾶς ἃς εἶχε πρὶν φιλικωτάτας σχέσεις μετ' ἐμοῦ, καὶ οὐδεμίαν δικαιολόγησιν ἢ ἐξήγησιν ἔδωκεν· ἐγὼ δὲ περὶ τούτου δὲν θέλω τὸν παρακαλέσει.

— Ἔχετε δίκαιον, εἶπεν ὁ Βασιλεύς· ἀλλ' εἶναι λίαν δυσάρεστον. Καὶ ἤρχισε νὰ τρίβῃ τὸ μέτωπον διὰ τῆς χειρός του, ὡς ἔπραττεν ὅτε ἦτον ἐν στενοχωρίᾳ, καὶ νὰ περιπατῇ ἄνω καὶ κάτω σύννους εἰς τὸ δωμάτιον.

Τότε ἠνεῴχθη πλαγία θύρα, καὶ μειδιῶσα καὶ χαρᾶς πλήρης εἰσῆλθεν ἡ Βασίλισσα, καὶ μοὶ ἀπέτεινε συγχαρητήρια διὰ τὸν διορισμόν μου.

— Τί τὸν συγχαίρεις, διέκοψεν ὁ Βασιλεὺς γερμανιστί. Δὲν θέλει νὰ δεχθῇ.

— Πῶς! ἀνέκραξεν ἡ Βασίλισσα χαριέστατα συνοφρυουμένη. Τί δηλοῖ τοῦτο;

— Λέγει ὅτι διατελεῖ εἰς ἀτομικὴν ῥῆξιν μετὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, εἶπεν ὁ Βασιλεύς.

Τότε ἐξήγησα καὶ εἰς τὴν Βασίλισσαν, καὶ ἔτι μᾶλλον ἐμπεριστατωμένως ὅσα εἶχον εἰπεῖ εἰς τὸν Βασιλέα, καὶ ἐπέμεινα ἐντονώτερον ὅτι εἰς οὐδεμίαν περίστασιν, εἰς τὰς παρούσας μάλιστα περιστάσεις, δὲν πρέπει νὰ ἐκλέξωσιν ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν εἰς ἀτομικὴν διατελοῦντα ῥῆξιν πρὸς ἕνα τῶν πρέσβεων τῶν μεγάλων δυνάμεων.

Ἡ βασίλισσα ἐφάνη κατ' ἀρχὰς ταλαντευομένη, καὶ ἀποροῦσα τί ν' ἀποκριθῇ εἰς τὸν Βασιλέα, ὅστις ἠρώτα τὴν γνώμην της. Τέλος ὅμως ἐλθοῦσα πρὸς ἐμὲ μετ' ἀποφάσεως·

— Ἡ διαγωγὴ τοῦ κ. Wyse πρὸς ἡμᾶς, εἶπε, καὶ αἱ σχέσεις ἡμῶν πρὸς αὐτὸν δὲν εἶναι τοιαῦται ὥστε ν' ἀποβλέψωμεν σήμερον εἰς ἁβρότητας καὶ φιλοφροσύνας. Ἀπαιτοῦμεν νὰ δεχθῆτε τὸ ὑπουργεῖον. Ἂν ἀρνηθῆτε, θὰ πιστεύσωμεν ὅτι καὶ ὑμεῖς θέλετε νὰ μᾶς ἐγκαταλείψητε εἰς τοὺς δεινοὺς τούτους καιρούς.

— Μεγαλειοτάτη, ἀπήντησα ἐν τῷ ἅμα, ἐδέχθην. Οἱ ἔσχατοι λόγοι τῆς Υ. Μ. δὲν ἀνέτρεψαν τὰς ἐνστάσεις μου, ἀλλὰ τὰς ἔθηκαν ἐντελῶς κατὰ μέρος. Μίαν δὲ μόνην τολμῶ παράκλησιν, ν' ἀφεθῇ ἐντελῶς εἰς ἐμὲ καὶ μόνον ἡ φροντὶς τῶν σχέσεων μετὰ τῶν ξένων πρέσβεων, καὶ θὰ προσπαθήσω τὸ κατὰ δύναμιν νὰ διορθώσω τὰ κακῶς ἔχοντα.

Τοῦτο ἦτο πλαγία παράκλησις ὅπως μὴ ἡ Αὐλή, ὡς πολλάκις ἐγίνετο, ἐπεμβαίνῃ εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ὑπουργοῦ, καὶ συγχέῃ ἢ ἀνατρέπῃ αὐτά. Μοὶ ἐδόθη δὲ καὶ παρὰ τοῦ Βασιλέως καὶ παρὰ τῆς Βασιλίσσης πλήρης ἡ ζητουμένη ὑπόσχεσις. Ἔλαβον δ' ἀφορμὴν μετὰ ταῦτα νὰ πεισθῶ ὅτι δὲν εἶχον ἄδικον ταῦτα ἐπιφυλαχθείς. Ἦν δ' ἡ ἀφορμὴ ἡ ἑξῆς. Ἐν ἔτει 1858 εἷς τῶν πρέσβεων ἐλθὼν πρὸς ἐμέ, μοὶ ἀπηύθυνε πικρὰ παράπονα, διὰ τὸν τρόπον καθ' ὃν ὡμίλησε πρὸς αὐτόν, δὲν ἐνθυμοῦμαι περὶ τίνος ὑποθέσεως, ὁ ὑπασπιστὴς τῆς Α. Μ. κ. Δ. Βότσαρης, σταλεὶς ὑπὸ τῆς Βασιλίσσης. Τότε πορευθεὶς εἰς τὴν αὐλήν, παρεκάλεσα ἀμέσως τὸν Βασιλέα νὰ εὐαρεστηθῇ νὰ δεχθῇ τὴν παραίτησίν μου, διηγηθεὶς τὸ συμβάν. Ὁ Βασιλεὺς ἐκάλεσεν ἀμέσως τὴν Βασίλισσαν, ἥτις μοὶ εἶπεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἶμαι τόσον ὀξὺς καὶ νὰ μεγαλοποιῶ τὰ πράγματα· ἀλλὰ τῇ ἀπήντησα ὅτι ἡ Α. Μ. γνωρίζει ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι τὸ ἦθος οὔτε τὸ ἔθος μου· ἀλλ' ὅτι τὰς δυσκόλους πρὸς τοὺς ξένους σχέσεις μόλις κατορθῶ νὰ οἰκονομήσω ὅταν ἐγὼ αὐτὸς διευθύνω αὐτάς, μοὶ εἶναι ὅμως τοῦτο ἀδύνατον ὅταν καὶ ἕτεροι ἀναμιγνύωνται. Ἡ Βασίλισσα μοὶ ὑπεσχέθη τότε ἐκ νέου ὅτι τοῦτο ἄλλοτε δὲν θέλει συμβῇ, καὶ ἐτήρησε τὴν ὑπόσχεσιν.

Τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἡμέραν ἔδωκα τὸν ὅρκον τῆς ὑπηρεσίας ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν κ. Βούλγαρη.

4.

Ἐξωτερικαὶ σχέσεις.

Τὴν ἐπαύριον δὲ περὶ τὴν δεκάτην ἐπορεύθην εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ὅπου μοὶ παρουσιάσθησαν οἱ ὑπάλληλοι, ὑπὸ τοῦ ἀρχαιοτέρου αὐτῶν, τοῦ κ. Σπηλιωτάκη, ὃν καὶ παρεκάλεσα νὰ ἑτοιμάσῃ καὶ μοὶ ἐκθέσῃ τὰ τῆς ὑπηρεσίας καὶ τῶν πρωτίστων ἐκκρεμῶν ὑποθέσεων μετὰ μεσημβρίαν, ὅτε ἤθελον ἐπανέλθει.

Τότε δὲ μετέβην τὸ πρῶτον εἰς ἐπίσκεψιν τῶν συνυπουργῶν μου, οἵτινες ἦσαν, πλὴν τοῦ πρωθυπουργοῦ κ. Βούλγαρη, ὅστις εἶχε καὶ τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν, ὁ ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν κ. Κοντόσταυλος (ὁ πατήρ), ὁ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν συνταγματάρχης τότε κ. Σμόλεντς, ὁ ἐπὶ τῶν ναυτικῶν κ. Μιαούλης, ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης ὁ κ. Σκαλιστήρης, καὶ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημ. ἐκπαιδεύσεως ὁ κ. Χαρ. Χριστόπουλος.

Μετὰ ταῦτα δ' ἐπεσκέφθην τοὺς ξένους πρέσβεις, καὶ τοὺς μὲν ἄλλους εἶδον, εἰς δὲ τοῦ κ. Wyse ἀφῆκα ἐπισκεπτήριον, ὡς καὶ αὐτὸς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον μὲ ἀντεπεσκέφθη, ὅπερ ἔφερεν εἰς μνήμην τῶν περὶ τούτου μαθόντων ὅτι εἰς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν τοῦ 1844, ὁ κ. Κωλέττης, ὃν ἐπίσης ὑπέβλεπεν ὁ τότε πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας κ. Λύονς, ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸ Γαλλικὸν κόμμα, εἶπε σοβαρῶς ἀπὸ τοῦ βήματος ὅτι διετέλει εἰς ἀρίστας μετὰ τοῦ κυρίου πρέσβεως σχέσεις, ὅτι διορισθεὶς ὑπουργὸς ἐπῆγε καὶ τῷ ἀφῆκεν ἐπισκεπτήριον, καὶ ὅτι ὁ κ. πρέσβυς ἐλθὼν τῷ ἀφῆκεν ἐπισκεπτήριον καὶ αὐτός, ὅπερ πολλὴν διήγειρε τότε εὐθυμίαν εἰς τὴν συνέλευσιν. Ἕτερον δ' ἐπεισόδιον ἄξιον ἀπομνημονεύσεως μοὶ συνέβη κατὰ τὰς αὐτὰς ἐπισκέψεις παρὰ τῷ πρέσβει τῆς Αὐστρίας βαρόνῳ Walter, ὃν πρὸ μικροῦ ἐλθόντα, ὀλίγον ἐγνώριζον. Ἦν δὲ ἀνὴρ τὸ σῶμα μικρός, εὐτραφείς, ἀσθενικὸς καὶ ποδαλγός. Ὅτε τοῦτον ἐπεσκέφθην, τὸν διεβεβαίωσα περὶ τῶν φιλικῶν αἰσθημάτων ἃ ἔσομαι εὐτυχὴς νὰ καλλιεργήσω μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Αὐ-

στρίας. Ἀλλ' ἐν ὅσῳ ὡμίλουν, τὸν ἔβλεπον παραδόξως πνευστιῶντα καὶ ἀνησύχως κινούμενον, ὅπερ ἀπέδιδον εἰς τὴν σωματικήν του ἀσθένειαν. Ἀλλά, χωρὶς νὰ μοὶ ἀπαντήσῃ, ἠγέρθη καὶ ὑποκλάζων ἐπορεύθη πρὸς τὴν βιβλιοθήκην του, ὅθεν ἔλαβεν ἓν βιβλίον. Ἐπιστρέφων δὲ πρὸς ἐμέ,

— Διϊσχυρίζεσθε λοιπόν, μοὶ εἶπεν, ὅτι ἀγαπᾶτε τὴν Αὐστρίαν, ὅτι δὲν εἶσθε ἐχθρός της.

— Κύριε πρέσβυ, τῷ εἶπον, διϊσχυρίζομαι ὅτι ἀγαπῶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐχθρὸς δὲν εἶμαι οὐδεμιᾶς δυνάμεως, ἥκιστα δὲ πασῶν τῆς Αὐστρίας, μεθ' ἧς πολλαὶ μᾶς συνδέουσι σχέσεις καὶ κοινὰ συμφέροντα.

— Τότε λοιπόν, εἶπε, φυσῶν ἰσχυρότερα, πῶς ἐγράψατε τοῦτο;

Καὶ μοὶ ἔδειξε σελίδα εἰς τὸ βιβλίον ὃ μοὶ ἔδωκε, καὶ ὃ οὐδὲν ἄλλο ἦν ἢ ὁ «Θεατὴς τῆς Ἀνατολῆς». Ῥίψας δ' ἐγὼ τὸ βλέμμα εἰς τὸ χωρίον ὃ μοὶ ἐδείκνυε, τῷ ἀπέδωκα τὸ βιβλίον, καὶ

— Κύριε Πρέσβυ, τῷ ἀπήντησα μειδιῶν, τρία τινὰ διέφυγον τὴν προσοχὴν ὑμῶν, τὸ μέν, ὅτι τὸ ἀρθρίδιον τοῦτο δὲν εἶναι τοῦ «Θεατοῦ», ὡς ὑπολαμβάνετε, ἀλλὰ γερμανικῆς τινος, ὑμετέρας ἐφημερίδος, ἁπλῶς μεταφρασθὲν εἰς τὸν «Θεατήν»· τὸ δέ, ὅτι πραγματεύεται κυρίως περὶ τῆς πρωσσικῆς πολιτικῆς ἐν Ἀνατολῇ, δι' ὃ καὶ μετεφράσθη, οὐχὶ δὲ διὰ τὰ ἐν παρόδῳ λεγόμενα περὶ Αὐστρίας· καὶ τρίτον, ὅτι ὁ μεταφραστὴς δὲν ἤμην ἐγώ, ὅστις καὶ ταύτην τὴν στιγμὴν μόνον κατὰ πρῶτον τὸ ἀναγινώσκω, ἀλλ' ἕτερος τῶν συνεργατῶν, οὗ τὸ ἀρχικὸν γράμμα ἐστὶν ὑπογεγραμμένον, καὶ οὗ οὐδένα λόγον ἔχω νὰ σᾶς ἀποκρύψω τὸ ὄνομα, διότι ἐν κρυπτῷ οὐδεὶς ἡμῶν εἰργάσθη ἐν τῷ «Θεατῇ»· ὁ δὲ μεταφραστὴς ἐκεῖνος (ὃν καὶ τῷ ὠνόμασα) ἐστὶ φίλος σας, καὶ πρὸς μείζονα πίστιν δύνασθε νὰ τὸν ἐρωτήσητε.

Ταῦτα ἀκούσας, μετέβαλεν ὅλως τρόπον, ἐφάνη αἰδεσθεὶς ὁ κ. πρέσβυς, καὶ συνδιελέχθη μετ' ἐμοῦ φιλικώτατα καὶ διὰ μακρῶν. Μετὰ δύω δὲ ἡμέρας, ἴσως ἵνα ἐξαγοράσῃ τὴν ἀδεξιότητα τῆς πρώτης ὑποδοχῆς του, μὲ προσεκάλεσεν εἰς διπλωματικὸν γεῦμα, ὃ ἔδωκεν εἰς τιμὴν τοῦ νέου ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν.

Ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ εἰς νέον προσέκρουσα ἐπεισόδιον. Φυσικῷ τῷ λόγῳ, πλὴν τοῦ Αὐλάρχου, ἀντιπροσωπεύοντος τὴν αὐλήν, ἦσαν εἰς τὸ γεῦμα προσκεκλημένοι καὶ πάντες οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν δυνάμεων· καὶ ὀλίγον μετὰ τὴν ἄφιξίν μου ἔφθασε καὶ ὁ κ. Wyse. Καὶ ἐγὼ μὲν ὡμίλουν τότε μετά τινος τῶν πρέσβεων εἰς μίαν γωνίαν τοῦ δωματίου, ἐκεῖνος δὲ διηυθύνθη, ἐπίτηδες, ἐννοεῖται, εἰς τὴν ἀντιπέραν, ὥστε δὲν ἀπηντήθημεν. Εἰς τὴν τράπεζαν, δεξιῶς τοῦ οἰκοδεσπότου ἐκάθητο ὁ Αὐλάρχης, ἀριστερῶς δ᾽ ἐγὼ δι᾽ ὃν τὸ γεῦμα ἐδίδετο, ἀπέναντι δ᾽ αὐτοῦ ὁ ἀρχαιότερος τοῦ διπλωματικοῦ σώματος, καὶ οὗτος ἦτον ὁ κ. Wyse· ἐγνώριζε δὲ ὁ κ. πρέσβυς τῆς Αὐστρίας τὰς ὑφισταμένας δυσαρέστους σχέσεις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ, καὶ πόσον θὰ μᾶς ἦν δυσάρεστον ἂν ἤμεθα ἀντιμέτωποι. Πρὸς ἀποφυγὴν λοιπὸν τούτου ἐπενόησε γιγαντιαίαν ἀνθοδέσμην, τὴν μεγαλειτέραν τῶν ὅσων ὡς τότε εἶχον φανῆ εἰς τράπεζαν ἐν Ἀθήναις, καὶ ἔστησεν αὐτὴν μεταξὺ τοῦ κ. Wyse καὶ ἐμοῦ, ὥστε δὲν ἐβλεπόμεθα, καὶ διὰ παντὸς τοῦ γεύματος εἴμεθα ὡς ἀγνοοῦντες ἀλλήλων τὴν παρουσίαν.

Ἀλλ᾽ ἡ δυσάρεστος αὕτη σχέσις δὲν ἐπεθύμουν νὰ διατηρηθῇ καὶ οὐδὲ διετηρήθη ἐπὶ μακρόν. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὸν διορισμόν μου, ἐπισκεφθεὶς τὸν πρέσβυν τῆς Γαλλίας, προέβην εἰς μακρὰν ἐξήγησιν μετ᾽ αὐτοῦ περὶ τῆς κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον θέσεως τῆς Ἑλλάδος, τῆς κυβερνήσεως αὐτῆς, καὶ ἐμοῦ ἐν τῇ κυβερνήσει. Ἦν δὲ ἡ ἔννοια τῶν λόγων μου, ὡς ἐν συνόψει, αὕτη. Ἡ ἀπελευθέρωσις, τῷ εἶπον, πάντων τῶν Ἑλλήνων ἦν καὶ ἔσται ἡ διηνεκὴς εὐχὴ καὶ ἐλπὶς πάσης μου τῆς ζωῆς, ὡς ἐστὶν ἐπίσης τὸ ὄνειρον παντὸς Ἕλληνος. Οὐδεμία βία, οὐδεμία κατοχὴ θέλει ποτὲ ἀποσβέσει αὐτό. Ἂν σᾶς ἔλεγον τὸ ἐναντίον, θὰ σᾶς ἠπάτων, καὶ ἀπάτην παρ᾽ ἐμοῦ μὴ φοβεῖσθε. Ἂν ποτὲ τὸ καθῆκον μοὶ ἐπιβάλῃ τι ἐναντίον εἰς τὰς ἐμὰς πεποιθήσεις, τὴν ἡμέραν ἐκείνην θὰ παραιτηθῶ, ἀλλὰ ψεῦδος παρ᾽ ἐμοῦ δὲν θ᾽ ἀκούσητε. Διότι ὅμως τοιαῦται εἰσὶν αἱ ἐλπίδες καὶ αἱ εὐχαί μου, δὲν δηλοῖ τοῦτο ὅτι ἀποσείω, ἢ θέλω ἡ Ἑλλὰς ν᾽ ἀποσείσῃ πάντα φρονήσεως χαλινόν.

Ἐκ τοῦ μέλλοντος προσδοκῶ μεγάλα ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλ' ἐννοῶ ὅτι θὰ διεκινδυνεύομεν, θὰ κατεστρέφομεν τὸ μέλλον ἐκεῖνο, καὶ ἄνοια ἡμῶν ὅτι θὰ ἦν ἂν ἐπεχειροῦμεν νὰ διεκδικήσωμεν αὐτὸ ἀπ' ἐναντίας τῆς θελήσεως καὶ τῶν συμφερόντων τῆς Εὐρώπης συνηνωμένης. Ἐν ὅσῳ μένω ἐν τῷ ὑπουργείῳ θέλω μὲν πράξει πᾶν τὸ ἐπ' ἐμοὶ ἵνα σᾶς πείσω ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐστὶν ἄξιον καλητέρου μέλλοντος, ὅτι ἡ ἀπελευθέρωσις αὐτοῦ συμφέρει καὶ εἰς αὐτὴν τῆς Εὐρώπης τὴν ἰσοῤῥοπίαν, ἀλλὰ μή τινα φοβηθῆτε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐνέργειαν κεκρυμμένην ἀπὸ τῶν δυνάμεων, καὶ ἀπ' ἐναντίας τῆς θελήσεως αὐτῶν γινομένην. Παραδοχὴ τοιαύτης πολιτικῆς θὰ ἦτο τὸ ἄμεσον σύνθημα τῆς ἐμῆς παραιτήσεως».

Οὗτοι οἱ λόγοι μεγάλην ἀπετέλεσαν ἐντύπωσιν εἰς τὸν Κ^ον^ πρέσβυν, ὅστις μοὶ εἶπεν ὅτι κατὰ πρῶτον ἀκούει παρ' Ἕλληνος ὑπουργοῦ τοιαύτην γλῶσσαν, πνέουσαν εἰλικρίνειαν καὶ ἀλήθειαν, καὶ προσέθηκεν ὅτι κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην περισσότερα ἔπραξα ὑπὲρ τῆς ἄρσεως τῆς κατοχῆς ἢ ὅ,τι ἤθελε διὰ πολλῶν ἀγώνων κατορθώσει ἡ κυβέρνησις. Ἐπὶ τέλους δὲ μοὶ προσέθηκεν ὅτι ἓν ἔτι, ἀλλὰ σπουδαῖον τοῦτο, ὑπολείπεται, αὐτὰ ταῦτα, ἐπίσης ἐκπεφρασμένως καὶ ἀπροκαλύπτως, νὰ τὰ ἐπαναλάβω ὁ ἴδιος καὶ εἰς τὸν πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας.

Τῷ ἀπήντησα ὅμως ὅτι τὸν παρακαλῶ νὰ ἐπαναλάβῃ ὁ ἴδιος, ἂν τὸ κρίνῃ ἀναγκαῖον, ὅσα τῷ εἶπον τῷ κ. Wyse, διότι δι' ἐμὲ ἦν τοῦτο ἀδύνατον. Ἀλλ' ἐπειδὴ διϊσχυρίσθη, καὶ δικαίως, ὅτι ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐπανάληψις δὲν θὰ εἶχε τὴν ἰδίαν ἀξίαν, καὶ μὲ ἠρώτησε τὸν λόγον τῆς ψυχρότητος μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ κ. Wyse, περὶ ἧς εἶχεν ἐπίσης ἀκούσει, τῷ ἐπανέλαβον, ὡς εἶχον εἰπεῖ καὶ εἰς τοὺς Βασιλεῖς, ὅτι τὸν ἠγνόουν, οὐδ' ἐδυνάμην νὰ τὸν συμπεράνω, διότι εἶχον τὴν συνείδησιν ὅτι ἐγὼ οὐδεμίαν ἔδωκα αὐτῆς ἀφορμήν.

Τότε ὁ κ. πρέσβυς, μὲ ἠρώτησεν ἂν τῷ δίδω τὴν ἄδειαν νὰ ἐξιχνιάσῃ ἐκεῖνος τὴν ἀφορμὴν καὶ νὰ μοὶ τὴν εἰπῇ, εἰς ὃ τῷ ἀπήντησα ὅτι τὸν παρακαλῶ μάλιστα περὶ τούτου, διότι ἐγὼ μὲν πρὸς

τὸν κ. Wyse, οὕτω προσενεχθέντα, δὲν θέλω ἀποταθῆ, ἀλλ' εὐτυχὴς ἔσομαι ἂν μάθω τὸν λόγον τῆς διαγωγῆς του, καὶ ἂν ἀληθῶς εἴς τι προσέκρουσα, οὐδόλως θέλω διστάσει νὰ τὸ ἐπανορθώσω.

Μετὰ δύο ἡμέρας ὁ κ. πρέσβυς τῆς Γαλλίας ἦλθε πρός με καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ἔχει ἤδη τὴν ἐξήγησιν τῆς δυσαρεσκείας τοῦ κ. Wyse. Εἰς ἐφημερίδα τινὰ ἀγγλικὴν ἐδημοσιεύθη ἄρθρον ἐναντίον του, καί τις ὁμογενής μου, ἀρχαῖός μου συνεργάτης, καὶ ὅστις ἔπρεπε νὰ θεωρῆται ὡς φίλος μου, ὁ κ. Περικλῆς Ἀργυρόπουλος τέλος, τῷ ἐβεβαίωσεν ὅτι ἐγὼ ἤμην ὁ συντάκτης αὐτοῦ.

— Ἀλλὰ δὲν σᾶς εἶπεν, ἠρώτησα, περὶ τίνος ἐπραγματεύετο τὸ ἄρθρον; διότι ἐλεύθερος ἤμην νὰ γράψω κατὰ τοῦ κ. Wyse ἂν ἐφρόνουν ὅτι ἐνήργει κατὰ τῶν συμφερόντων τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ δὲν ἔχω ἐπὶ τῆς συνειδήσεως ὅτι τὸ ἔπραξα.

— Μάλιστα, ἀπήντησεν ὁ κ. Πρέσβυς· μοὶ εἶπεν ὅτι τὸ ἄρθρον ἐπραγματεύετο περὶ τῆς ἔριδος αὐτοῦ μετὰ τῆς αὐλῆς, ὅτε δὲν ἠθέλησε νὰ παρευρεθῇ εἰς τὴν βασιλικὴν συναναστροφήν, ἀντεκδικούμενος διότι ἡ Μεγάλη Κυρία Plüskow δὲν τὸν ἐπεσκέφθη ἀφ' οὗ ἐγευμάτισε παρ' αὐτῷ· καὶ τὸ ἄρθρον πικρότατα ἐξεφράζετο κατὰ τοῦ Κ. Wyse.

— Ἰδέτε, ἀνέκραξα, πῶς προεξασφαλίζει ἐνίοτε ἡ θεία πρόνοια τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας, Ὅ,τι ἐγὼ ἂν τώρα εἰπῶ ἀρνούμενος ὅτι ἔγραψα τοιοῦτο ἄρθρον, δὲν θέλει ἴσως πιστευθῆ καὶ ἐκτιμηθῇ ὑπὸ τοῦ κ. Wyse, παρ' οὗ οὐδὲν ἔχω δικαίωμα ν' ἀπαιτήσω νὰ ἔχῃ ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς λόγους καὶ εἰς τὸν χαρακτῆρά μου· ἀλλά, σύμπτωσις εὐτυχής! Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἔχω ἀψευδῆ μάρτυρα. Ἂς καλέσῃ ὁ κ. Wyse, ἂν θέλῃ, τὸν Σεβ. κ. Ἴλλ, τὸν ἐφημέριον τῆς ἀγγλικῆς ἐκκλησίας, καὶ ἂς τὸν ἐρωτήσῃ ἂν ὅτε συνέβαινον ταῦτα, μὲ ἀπήντησε ποτὲ καθ' ὁδόν, ἂν συνωμιλήσαμεν περὶ τῆς τότε συγκρούσεώς του μετὰ τῆς αὐλῆς, καὶ ἂν ἡ γνώμη ἣν εἶχον δὲν ἦτον ὅτι οἷαι δήποτε καὶ ἂν ἦσαν αἱ ἀξιώσεις τοῦ κ. Wyse, τὸ ἄδικον ἀπέδιδον ἐγὼ εἰς τὴν αὐλήν, δυσα-

ρεστοῦσαν ἐπὶ τῇ βάσει τοιούτων ἀσήμων λεπτολογιῶν τὸν πρέσβυν μιᾶς τῶν μεγάλων καὶ προστατίδων δυνάμεων.

Μετὰ πλείστης χαρᾶς ἤκουσε ταῦτα ὁ κ. Πρέσβυς τῆς Γαλλίας, καὶ τὴν ἐπαύριον ὁ κ. Wyse ἦλθε καὶ μ' ἐπεσκέφθη εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ὅτε τῷ ἐπανέλαβον τὰ περὶ τῆς πολιτικῆς πορείας, ἣν προὐτιθέμην ν' ἀκολουθήσω, καὶ οὕτως ἔληξεν ἡ μεταξὺ ἡμῶν ἀναίτιος ἔρις.

5.

Προσωπικὸν τοῦ ὑπουργείου.

Ἅμα δ' ἀναλαβὼν τὰ καθήκοντα ἐν τῳ ὑπουργείῳ, ἔγραψα ἀναγγέλλων τοῦτο εἰς τοὺς παρὰ ταῖς ξέναις αὐλαῖς ἡμετέρους ἀντιπροσώπους, καὶ ἐπεμελήθην τὸν ὀργανισμὸν τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας. Τοῦ Γενικοῦ γραμματέως ἡ θέσις ἦν κενή, διότι ἐπὶ τοῦ ὑπουργείου Μαυροκορδάτου ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν Περικλῆς Ἀργυρόπουλος εἶχε προσλάβει ὡς τοιοῦτον τὸν ἐκ Πατρῶν Κ. Κωστάκην, νέον εὐπαίδευτον μέν, ἀλλ' ἐντελῶς ἄπειρον τῆς ὑπηρεσίας, οὐδ' ἔχοντά τινα τῶν ἰδιοτήτων, αἵτινες καταρτίζουσι τὸν σπουδαῖον δημόσιον λειτουργόν, ὥστε καὶ οὐδ' εἰργάζετο σχεδὸν παντελῶς, ἀλλ' ὡς αὐτὴ ἡ σύζυγος τοῦ κλητῆρος διηγεῖτο περὶ αὐτοῦ χλευάζουσα, διέτριβεν ἐν τῷ ὑπουργείῳ περιβαλλόμενος τὰ παράσημα ἃ τῷ ἐδίδοντο ἕνεκα τῆς θέσεώς του, καὶ καλῶν συνεχῶς αὐτὴν καὶ τοὺς περὶ αὐτὴν ν' ἀποθαυμάζωσι τὴν κομψότητά του ὅτε τὰ ἐφόρει. Εἰς ταύτας δὲ τὰς διηγήσεις ἀνταπεκρίνετο τῷ ὄντι ἡ περίστασις ὅτι εἰς τὰ ἀρχεῖα οὐδὲν εὗρον ἐργασίας του ἴχνος.

Τοιοῦτος λοιπὸν ὤν, εὐκατάληπτον ὅτι συμπαρητήθη μετὰ τοῦ διορίσαντος αὐτὸν ὑπουργοῦ, προφάσει μὲν πολιτικῶν βεβαίως ἀρχῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ συναισθήσει ἀναμφιβόλως, ὅτι πιθανὸν θὰ ἦν ἄλλος ὑπουργὸς νὰ μὴ τὸν ἔκρινε λίαν κατάλληλον διὰ τὴν σπουδαίαν θέσιν ἣν κατεῖχεν ἐπὶ τοῦ Κ. Ἀργυροπούλου.

Εὗρον δὲ ἐν τῷ ὑπουργείῳ ὑπουργικὸν γραμματέα τὸν Κ. Ι. Σπηλιωτάκην, ὑπάλληλον ἐργατικώτατον καὶ εἰς τὴν νομικὴν σχολὴν τῶν Παρισίων ἐκπαιδευθέντα, προσέτι τὸν Ἀλέξανδρον Ι. Σοῦτσον, ἐμπειρότατον τῆς Γαλλικῆς, καὶ μετὰ πλείστης ἐπιμελείας καὶ ἀκριβείας αὐτὴν γράφοντα· προσέτι τὸν γέροντα Φρεαρίτην ἐπὶ τῶν ἀρχείων, τὸν Σαλάχαν καὶ ἄλλους τινὰς νέους, γραφέων ἔχοντας θέσεις. Εἰς τὸν κατάλογον δὲ ὃν ὁ κ. Σπηλιωτάκης κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ παρουσίασιν μοὶ ὑπέβαλεν, εἶδον καὶ ἄλλα τινὰ ὀνόματα, σημειούμενα ὑπὸ τὴν ἰδιότητα **ἐκτάκτων** γραφέων καὶ καλλιγράφων. Ἐρωτήσας δὲ τί ἦσαν οὗτοι καὶ ἂν νόμος κανονίζῃ τὰς θέσεις ταύτας, ἔμαθον ὅτι προσελαμβάνοντο ὡς βοηθοὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ ὑπουργοῦ ἑκάστοτε, καὶ ἐμισθοῦντο ἐκ τῶν γραφικῶν ἐξόδων.

— Καὶ εἰσίν, ἠρώτησα, ἀναπόφευκτοι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν;

— Ἀναμφιβόλως, μοὶ ἀπεκρίθη ὁ κ. Σπηλιωτάκης. Τὸ τακτικὸν προσωπικὸν δὲν ἐπαρκεῖ εἰς αὐτήν.

— Τότε, τῷ εἶπον, σᾶς παρακαλῶ νὰ μοὶ συντάξητε ἔκθεσιν καὶ νομοσχέδιον περὶ τούτου, ἵνα, ἅμα συνελθούσης τῆς Βουλῆς, ζητήσω παρ' αὐτῆς αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ τακτικοῦ προσωπικοῦ· ἤδη δέ, ἀπὸ σήμερον νὰ ἀπολύσητε πάντας τούτους τοὺς ἐκτάκτους βοηθούς, διότι οὐχὶ ἐγώ, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς ὁ Βασιλεὺς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μισθοδοτῇ μὴ κατὰ νόμον κεκανονισμένας θέσεις, ἀδιάφορον ἂν οἱ μισθοὶ δίδονται ἐκ τῶν γραφικῶν ἐξόδων ἢ ἐξ ἄλλου κεφαλαίου.

Καὶ οὗτοι μὲν αὐθημερὸν ἀπεπέμφθησαν, ὅπερ μοὶ ἐπέτρεψε νὰ ἐλαττώσω ἐπαισθητῶς τοῦ ὑπουργείου τὰ γραφικὰ ἔξοδα, καὶ ἡ πρόσληψις αὐτῶν διὰ νόμου οὐδόλως ἐκρίθη τοῦ λοιποῦ ἀναγκαία. Τῷ ὄντι ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τοῦ διορισμοῦ μου παρετήρησα καὶ ἐπληροφορήθην, ὅτι οἱ κύριοι γραφεῖς καὶ ἄλλοι ὑπάλληλοι ἤρχοντο περὶ τὴν μεσημβρίαν μόνον εἰς τὸ γραφεῖον, καὶ ἀνεχώρουν περὶ τὰς τρεῖς ἢ καὶ περὶ τὰς δύω. Περὶ τούτου οὐδεμίαν εἰς οὐδένα ἀπηύθυνα μομφὴν ἢ παρατήρησιν, καὶ ὅτε ἐπορευόμην εἰς τὸ

ὑπουργεῖον, οὐδένα ὑπάλληλον ἀπαντῶν, εἰργαζόμην μόνος εἰς τὸ δωμάτιόν μου. Τὴν τρίτην, νομίζω, ἡμέραν καὶ τὰς ἐπομένας μετὰ μιᾶς ἢ δύω ὡρῶν ἐργασίαν, κρούων τὸν κώδωνα, παρήγγελλον εἰς τὸν κλητῆρα νὰ ζητήσῃ καί μοι φέρῃ τι ἔγγραφον· ἀλλ' ὁ κλητὴρ, τεθορυβημένος, μοὶ ἀπήντα ὅτι ὁ ἔχων τὸ ζητούμενον ὑπάλληλος δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη.

— Ὅταν ἔλθῃ, τῷ ἔλεγον, ζήτησον τὸ ἔγγραφον καὶ φέρε το.

Τοῦτο εἶχεν ὃ ἤλπισα ἀποτέλεσμα. Ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν οἱ ὑπάλληλοι ἤρχοντο ἐνωρίτερον, ἠρώτων ἂν ἤμην ἤδη ἐν τῷ ὑπουργείῳ, καὶ ὅταν ἐμάνθανον ὅτι πρὸ πολλοῦ εἰργαζόμην, ἐπήγαινον σιωπηλῶς εἰς τὰ γραφεῖά των, καὶ ἐπεδίδοντο εἰς τὴν ἐργασίαν των. Μέχρι τέλους δέ, αἰδούμενοι ὅτι ἔβλεπον τὸν ὑπουργὸν οὕτως αὐτοῖς τὸ παράδειγμα τῆς ἐργατικότητος δίδοντα, ἤρχοντο ὅτε καὶ ἐγώ, καὶ δὲν ἀνεχώρουν πρὸ ἐμοῦ, καὶ ἡ ἐργασία ἐγίνετο πᾶσα, καὶ οὐδ' ἐγίνετο πλέον λόγος ἢ ἐπαισθητὴ ἡ ἀνάγκη τῆς διὰ νόμου αὐξήσεως τοῦ προσωπικοῦ, ἢ τῆς προσλήψεως βοηθῶν.

Ἀλλὰ τὸν διορισμὸν γενικοῦ Γραμματέως ἀπῄτει καὶ ὁ νόμος καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ὑπηρεσίας. Εἰς δύω δὲ ἐπέστησα τὴν προσοχήν μου προταθέντας μοι καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Σπηλιωτάκη καὶ ὑπ' ἄλλων, καὶ οὓς καὶ ἐγὼ αὐτὸς ἐγνώριζον. Ἦσαν δ' οὗτοι ὁ κ. Ν. Δραγούμης καὶ ὁ κ. Ι. Δεληγιάννης.

Ὁ πρῶτος ἦν ὁ ἀγαπητός μου μακροχρόνιος συνεργάτης εἰς τὴν «Πανδώραν» καὶ εἰς τὸν «Θεατὴν τῆς Ἀνατολῆς,» τὰς πολιτικάς μου ἀρχὰς γνωρίζων καὶ συμμεριζόμενος, λόγιος, γράφων ἄριστα τὴν Γαλλικήν, ὑπηρετήσας ἄλλοτε εἰς διοικητικὰς θέσεις, καὶ εἰς τὰ ὑπουργεῖα ἐπ' ὀλίγον μὲν τὸ τῶν ἐξωτερικῶν, κυρίως ὅμως τὸ τῶν ναυτικῶν.

Ὁ δ' ἕτερος φίλος μου καὶ αὐτός, ἦν γόνος οἰκογενείας πολλὰ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν παθούσης καὶ ὑπηρετησάσης, σπουδάσας ἐν Γαλλίᾳ, ἐπὶ πολλὰ δ' ἔτη ὑπηρετήσας εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν, οὗ ἐγνώριζεν ἄριστα τὰ καθέκαστα τῆς ὑπηρεσίας, καὶ παυθεὶς ὑπὸ τοῦ προλαβόντος ὑπουργείου μόνον διότι δὲν ἀνῆκεν εἰς

τὸ κόμμα αὐτοῦ. Καὶ δίκαιον λοιπόν, καὶ τῇ ὑπηρεσίᾳ συμφέρον ἐνόμισα αὐτὸν νὰ προτείνω ὡς Γενικὸν Γραμματέα, καὶ ὁ Βασιλεὺς ἄνευ ἐνστάσεως ἐνέκρινε τὴν πρότασίν μου.

Εἰς τὸν κ. Δεληγιάννην λοιπὸν ἀνέθετον τὴν προπαρασκευὴν πάσης τῆς συνήθους καὶ τρεχούσης ἐργασίας, εἰς τὸν κ. Σπηλιωτάκην ἰδίως τὰς ὑποθέσεις, αἵτινες ἀπῄτουν νομικὰς ἀναπτύξεις, καὶ εἰς τὸν κ. Σοῦτσον μᾶλλον τὰ τυπικὰ ἔγγραφα. Ἀλλὰ τὸ πλεῖστον τῆς ἐργασίας, πᾶν τὸ ἀληθῶς σπουδαῖον καὶ διπλωματικὴν ἔχον σημασίαν, ἐπεφύλαττον εἰς ἐμαυτόν, διότι τοῦ κ. Δεληγιάννη τὸ ὕφος εὕρισκον σχοινοτενέστερον τοῦ δέοντος, πολύπλοκον καὶ οὐχὶ ἱκανῶς νευρῶδες καὶ ἀποδεικτικόν, τοῦ δὲ κ. Σπηλιωτάκη δικηγορικὸν μᾶλλον, καὶ πολλάκις τὸν **ἥττονα** λόγον **κρείττονα** ποιοῦν, ὅπερ ἦν ἐντελῶς πρὸς τὰς ἀρχάς μου ἀντίθετον. Ἂν ἔχωμεν δίκαιον, τῷ ἔλεγον πολλάκις, πρέπει ν' ἀποδεικνύεται εὐκόλως τοῦτο ἄνευ στρεψοδίκων ἐπιχειρημάτων· ἂν ἔχωμεν ἄδικον, δὲν θέλω νὰ τὸ ὑποστηρίξω παντάπασι. Διὰ τοῦτο πάντα τὰ τοιαύτης σημασίας ἔγγραφα ἔγραφον ὁ ἴδιος, καὶ μετὰ πλείστης χαρᾶς ἤκουσα παρὰ τῶν ξένων διπλωματῶν πολλάκις ὁμολογηθὲν ὅτι αἱ ἐκ τοῦ γραφείου μου ἐξερχόμεναι διακοινώσεις περὶ σπουδαίων ἀντικειμένων ἦσαν πᾶσαι μετ' ἀκαταμαχήτου λογικῆς γεγραμμέναι, καὶ εἶχον τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἰδῶ σχεδὸν πάντοτε τὰς ὑποθέσεις ἃς ὑπεστήριζον περατουμένας ἐπιτυχῶς.

Συνέβησαν εἰς τὸ προσωπικὸν τοῦ ὑπουργείου ἐν ᾧ διεύθυνον αὐτὸ καί τινες ἀλλαγαί. Οὕτως, ἀπελθόντος τοῦ κ. Σούτσου εἰς Ρωμανίαν ν' ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῶν κτημάτων τῆς θείας του Κας Ὑψηλάντη, ἀντικατέστησεν αὐτὸν ὁ Κος Σπ. Μεταξᾶς, ἀνεψιὸς τοῦ μεγάλου ἀγωνιστοῦ Ἀνδρέου τοῦ Μεταξᾶ, καὶ εἰς αὐτόν, ἄπειρον ὄντα τῆς ὑπηρεσίας, ἀνετέθη ἁπλῶς ἡ σύνταξις τῶν ἐντελῶς τυπικῶν ἐγγράφων, περιοριζομένη κυρίως εἰς ἀντιγραφὴν τῶν προϋπαρχόντων τύπων. Οἱ ἀνώτεροί του ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ, ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς καὶ οἱ ἄλλοι, τὸν ἐθεώρουν ὡς ἐστερημένον φιλεργίας καὶ ἱκανότητος· καὶ ἐγὼ δ' αὐτὸς ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ πιστεύσω ὅτι

δὲν ἦν ἄδικος ἡ ἐκτίμησίς των. Ἡμέραν τινά, ὅτε ἀπουσιάζοντος τοῦ Βασιλέως ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, ἀντεβασίλευεν ἡ Βασίλισσα, ἔφερον καὶ ὑπέβαλον διάφορα διαταγμάτων σχέδια εἰς τὴν ὑπογραφὴν τῆς Α. Μ. Μεταξὺ δ' αὐτῶν ἦν καὶ ἓν γραφὲν καὶ παρασκευασθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Μεταξᾶ περὶ χορηγήσεως ἐκτελεστηρίου εἰς ὑποπρόξενόν τινα τῆς Αὐστρίας ἔν τινι πόλει τῆς Πελοποννήσου. Ἡ Α. Μ. εἶχε λάβει τὸν κάλαμον νὰ τὸ ὑπογράψῃ, ὅπερ, προκειμένου περὶ τῆς τρεχούσης ὑπηρεσίας, μετὰ πάσης εὐχερείας καὶ ἀβασανίστως ἔπραττεν, ἀντιτάξασα πολλάκις εἴς τινας ἐλαφρὰς περὶ τούτου παρατηρήσεις μου, ὅτι ἡ εὐθύνη ἐπεβάρυνε πᾶσα τοὺς ὑπουργούς. Ἀλλὰ πρὶν ἢ θέσῃ τότε τὴν ὑπογραφήν της, ἔρριψα βλέμμα ἐπὶ τοῦ διατάγματος, καὶ κατατεθορυβημένος τὸ ἀπέσυρα, παρακαλέσας τὴν ἐκπληττομένην βασίλισσαν νὰ μοὶ τὸ ἀποδώσῃ ἵνα τὴν ἐπαύριον τὸ ἐπαναφέρω· καὶ τῷ ὄντι τὴν ἐπιοῦσαν ὅτε τῇ παρουσίασα αὐτὸ ἐκ νέου, τότε τῇ ὡμολόγησα ὅτι ὁ κ. Μεταξᾶς, ἀναγνοὺς εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ πρέσβεως τῆς Αὐστρίας τὸ τυπικόν: «L'Empereur, mon Auguste Maitre εὐηρεστήθη νὰ διορίσῃ τὸν ΝΝ κτλ». μετ' ἀκατανοήτου ἀπροσεξίας ἔγραψεν ἐν τῷ διατάγματι νὰ δοθῇ τὸ ἐκτελεστήριον εἰς τὸν κ. Auguste Maître! Τοῦτο ἐκίνησεν εἰς πολὺν γέλωτα τὴν Βασίλισσαν. Ἐν τούτοις αὐτὸς οὗτος ὁ κ. Μεταξᾶς μετά τινα ἔτη πεμφθεὶς εἰς Πετρούπολιν πρέσβυς, ὅπου καὶ ἀπεβίωσεν, οὐ μόνον ἠγαπήθη ἐκεῖ διὰ τὸ εὐάρεστον καὶ φιλόφρον τῆς συμπεριφορᾶς του, ἀλλὰ καὶ ἐξετιμήθη ἐπὶ ἱκανότητι, ὥστε εἰς αὐτὸν ὁ γνωστὸς στίχος δύναται ἀντιστρόφως οὕτω νὰ ἐφαρμοσθῇ: Tel brille au premier rang qui s'eclipse au second.

Ἄλλος δ' ὑπάλληλος προσληφθεὶς ὑπ' ἐμοῦ, κατ' ἐπιθυμίαν ἣν καὶ ἡ βασίλισσα μοὶ ἐξέφρασεν, ὡς ἄμισθος ἀκόλουθος, ἦν ὁ κ. Γ. Τ...... υἱὸς φίλης οἰκογενείας, νέος εὐπαίδευτος, ἀλλὰ μὴ ἔχων ἔτι πεῖραν τοῦ βίου καὶ τὴν πολιτικὴν κρίσιν ὥριμον, ὡς ἡ ἐπομένη περίστασις τὸ ἔδειξεν ὀλίγον μετὰ τὸν διορισμόν του. Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν εἶχεν ἔλθει πρὸς ἐμὲ ὁ κ. Wyse, ὅστις ἀπὸ τῆς ἐξηγή-

σεώς μου μετὰ τοῦ Γάλλου πρέσβεως εἶχε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐξιλεωθῆ, ὥστε καὶ ἀντεπεσκεπτόμεθα πλέον, καὶ ἡμέραν τινὰ μάλιστα μοὶ ἔδωκε καὶ ἓν ἔγγραφον ἐκ τοῦ ἀρχείου του, εἰπὼν μοι ὅτι εἰς ἐμὲ τὸ ἐμπιστεύεται, διότι ἠξεύρει ὅτι δὲν εἶμαι ὡς τὸν προκάτοχόν μου, τὸν κ. Περικλῆν Ἀργυρόπουλον, ὅστις πολλάκις ἐλάμβανεν ἔγγραφά του καὶ ἔπειτα δὲν ἐδύνατο νὰ τ' ἀποδώσῃ, ἀπολέσας αὐτά, διότι ἀντὶ νὰ τὰ ἐγκλείῃ εἰς τὸν κόλπον του, τὰ ἔθετεν ἐξ ἀπροσεξίας μεταξὺ ἐπενδύτου καὶ ὑπενδύτου, καὶ αὐτὰ ὀλισθαίνοντα ἔπιπτον καὶ ἐσπείροντο εἰς τὰς ὁδούς. Ἐν τούτοις ὁ κ. Ἀργυρόπουλος ἦν ὁ κυρίως πολιτικὸς φίλος τοῦ κ. Wyse, εἰς τὸ ὑπουργεῖον τὸ κληθὲν τῆς κατοχῆς, ὑπ' αὐτοῦ προταθεὶς καὶ ὑποστηριζόμενος. Ἤμην λοιπὸν λίαν ηὐχαριστημένος ὅτι μέχρι τούτου εἶχον προαγάγει τὴν συμφιλίωσιν, καὶ ἔχαιρον βλέπων τὸν κ. Wyse νὰ ἔρχηται νὰ μ' ἐπισκέπτηται εἰς τὸ ὑπουργεῖον. Ἐκείνην τὴν ἡμέραν ὅμως εἶχε σπουδαῖον δὲν ἐνθυμοῦμαι τί νὰ μοὶ διακοινώσῃ σχετικὸν πρὸς τὴν τότε τῆς Ἀγγλίας δυσμένειαν καὶ τὰς παρ' αὐτῇ ἐπικρατούσας προλήψεις κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ὥστε ἠναγκάσθην νὰ τῷ ὁμιλήσω ὀλίγον σοβαρῶς, καταδεικνύων τὴν πρὸς ἡμᾶς ἄδικον καὶ ἀδικαιολόγητον διαγωγὴν τῆς κυβερνήσεώς του. Ἅμα δ' ἀνεχώρησε, συνέταξα ἔκθεσιν τῆς ὅλης συνδιαλέξεως, ἣν ἀπηύθυνα πρὸς τὸν τότε ἐν Λονδίνῳ πρέσβυν ἡμῶν, τὸν κ. Σπυρ. Τρικοῦπην, καὶ καλέσας τὸν Γενικὸν Γραμματέα κ. Δεληγιάννην τῷ ἔδωκα τὸ ἔγγραφον, παραγγείλας ν' ἀντιγραφῇ ἐν πάσῃ μυστικότητι καὶ ταχύτητι, καὶ δοθέν μοι εἰς ὑπογραφήν, νὰ πεμφθῇ διὰ τοῦ αὐθημερὸν ἀναχωροῦντος ἀτμοπλοίου. Τοῦτο καὶ κατὰ γράμμα ἐξετελέσθη.

Τὴν δ' ἐπαύριον, ὅτε ἀπὸ πρωΐας ἀπελθὼν εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ἔῤῥιψα, ὡς συνείθιζον, ἓν βλέμμα εἰς τὰς πρωτίστας τῶν ἐφημερίδων, οἵα καὶ ὅση ὑπῆρξεν ἡ ἔκπληξίς μου νὰ εὕρω ἐν τῷ «Αἰῶνι» (γραφομένῳ τότε ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Φιλήμονος τοῦ τῇ Ἀγγλίᾳ δυσμενεστάτως διακειμένου) μακρὸν ἄρθρον ἐν ᾧ ἐξετίθετο πᾶσα ἡ μετὰ τοῦ κ. Wyse συνδιάλεξίς μου ἐμπεριστατωμένως ὡς τὴν ἐξέ-

θηκα τῷ κ. Τρικούπῃ, καὶ τὸ χείριστον, μετ' ἐπαίνων, οἵτινες ἀπεδίδοντο εἰς ἐμέ, ὡς ἀνδρικῶς καὶ ἀφόβως πρὸς τὸν πρέσβυν ἀπαντήσαντα, καὶ ἡ συμπεριφορά μου ἐκηρύττετο ὀφείλουσα νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὑπογραμμὸς τοῖς παρ' ἡμῖν πολιτευομένοις.

Εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην ἐγενόμην ἔξαλλος. Ἀτοπώτερον, καὶ διὰ τὰς περιστάσεις ἀσυμφορώτερον οὐδὲν ἐδύνατο νὰ γραφῇ. Μόλις εἶχον πραΰνει τὸν παράλογον κατ' ἐμοῦ ἐρεθισμὸν τοῦ κ. Wyse, καὶ ἰδοὺ τῷ ἔδιδον διὰ τούτου δικαιότατον λόγον ἀγανακτήσεως. Πῶς ἐδύνατο νὰ μὴ ἐκλάβῃ ὅτι ἐγὼ ἐδημοσίευσα κακοβούλως καὶ παιδαριωδῶς τὰ τῆς συνεντεύξεως, ἵνα ἐκθέσω μὲν αὐτόν, ἐπαίνους δ' εἰς ἐμαυτὸν ἀποδώσω.

Ἅμα λοιπὸν ἀναγνούς, ἔλαβον χάρτην, καὶ ἔγραψα πρὸς τὸν Γενικὸν Γραμματέα, προσκαλῶν αὐτὸν νὰ ἐρευνήσῃ πῶς καὶ ὑπὸ τίνος τῶν ὑπαλλήλων ἐγράφη τὸ ἄρθρον ἐκεῖνο, ἢ ἐδόθη ἡ ὕλη αὐτοῦ εἰς τὸν «Αἰῶνα», ἵνα ληφθῶσι τὰ δέοντα πειθαρχικὰ μέτρα.

Μόλις δ' ἀφιχθεὶς ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ἅμα εὗρεν εἰς τὸ γραφεῖόν του καὶ ἀνέγνω τὴν ἐπιστολήν μου, ἦλθε πρὸς ἐμὲ καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι εἰς οὐδεμίαν ἔρευναν ἔχει ἀνάγκην νὰ προβῇ, διότι τὸ πρὸς τὸν κ. Τρικούπην ἔγγραφόν του ἐγνώριζεν οὐδεὶς ἄλλος πλὴν ἐμοῦ ὅστις τὸ ἔγραψα, αὐτοῦ εἰς ὃν τὸ ἔδωκα καὶ τοῦ γραφέως ὃν ἐκάλεσεν εἰς τὸ ἴδιόν του δωμάτιον, ἔμεινεν ἐκεῖ μέχρις οὗ ἀντεγράφη ἐμπρός του κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, μεθ' ὃ ὁ κ. Δεληγιάννης τὸ μὲν σχέδιον λαβὼν κατέκλεισε μετὰ τῶν ἀπορρήτων ἐγγράφων, τὸ δὲ ἀντίγραφον ἔφερεν ὁ ἴδιος εἰς ἐμέ, καὶ ἀφ' οὗ τὸ ὑπέγραψα, τὸ διεξεπεραίωσε καὶ ἐσφράγισε μόνος του, χωρὶς νὰ διέλθῃ διὰ τῶν χειρῶν ἄλλου τινὸς καὶ τὸ ἔπεμψεν εἰς τὸ ταχυδρομεῖον. Ὥστε ὁ μόνος τρίτος λαβὼν γνῶσιν τῆς ὑποθέσεως ἦν ὁ ἀντιγράψας αὐτό, καὶ οὗτος ἦν ὁ κ. Γ. Τ...... Τότε καλέσας ἕνα τῶν κλητήρων, τῷ διέταξα ἅμα ἔλθῃ ὁ κ. Τ...... νὰ μοὶ τὸν πέμψωσιν.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγα λεπτά, ἐπανελθὼν ὁ κλητὴρ μοὶ ἀνήγγειλε τὸν κύριον πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας. Ἐννοεῖται ὅτι τὸν ἐπερίμενον.

Ὁ κ. Wyse εἰσῆλθε συνωφρυωμένος, ἀγριωπὸς καὶ πνευστιῶν. Ὡς δ' ἐγερθεὶς τὸν ὑπεδέχθην φιλοφρόνως καὶ τῷ προσέφερα ἕδραν, ἀντὶ νὰ καθήσῃ,

— Λοιπόν, μοὶ εἶπε, Κύριε Ὑπουργέ, τοῦ λοιποῦ ὅταν θὰ ἔχωμεν τί νὰ διαπραγματευθῶμεν, θὰ πρέπῃ πάντοτε ἐγγράφως ν' ἀποτεινώμεθα πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἡ διὰ ζώσης συνεννόησις ἔσται ἀδύνατος.

— Πῶς τοῦτο ; ἀπήντησα, ὡς ἐκπληττόμενος. Τὸ τοιοῦτο θὰ ἦτο λυπηρὸν καὶ δυσάρεστον.

— Πῶς, ἐρωτᾶτε, εἶπεν ὁ κ. Πρέσβυς, ἐν ᾧ σπασμωδικῶς ἐζήτει εἰς τὸν κόλπον τοῦ ἐνδύματός του, καὶ ἐξήγαγε μίαν ἐφημερίδα, τὸν γνωστόν μοι «Αἰῶνα».

— Ἰδού, προσέθηκε· τὸ εἴδατε τοῦτο; Καὶ μοὶ ἔδειξε τὸ ὀλέθριον ἄρθρον.

— Τὸ εἶδον, ἀπεκρίθην, ἀφ' οὗ ἔρριψα ἓν βλέμμα ἐπ' αὐτοῦ. Ἀλλ' εὐαρεστηθῆτε νὰ καθήσητε καὶ νὰ περιμείνητε μίαν στιγμήν. Κωδωνίσας δέ, εἶπον εἰς τὸν εἰσελθόντα κλητῆρα νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ Κυρίου Γενικοῦ Γραμματέως τὴν ἐπιστολὴν ἣν τῷ εἶχον διευθύνει τὸ πρωΐ, καὶ νὰ μοὶ τὴν φέρῃ. Μετὰ δύω δὲ λεπτά, ἐφ' ὧν σιγὴ δυσάρεστος ἐπεκράτει μεταξὺ ἡμῶν, λαβὼν τὸ ἔγγραφον,

— Αναγινώσκετε καὶ ἐννοεῖτε ἄριστα τὴν Ἑλληνικήν, εἶπον τῷ κ. Wyse. Σᾶς παρακαλῶ, εὐαρεστηθῆτε ν' ἀναγνώσητε τοῦτο.

Ὁ δέ, λαβών, τὸ ἀνέγνω, καὶ ἐν τῷ ἅμα ἀποδοὺς μοι αὐτό, μοὶ εἶπε·

— Σᾶς εὐχαριστῶ, Κύριε Ὑπουργέ, ὀρθότερον νὰ ἐνεργήσητε ἦτον ἀδύνατον. Ἱκανοποιήθην πληρέστατα. Λυπηρὸν ὅτι ὑπάλληλοι τῆς Κυβερνήσεως δείκνυνται τοσοῦτον ἐπιλήσμονες τῶν καθηκόντων των, καὶ ὑμέτερον ἐστὶ συμφέρον νὰ τοῖς τὸ ἐνθυμίσητε.

Ἀφ' οὗ δ' ἀνεχώρησεν ὁ κ. Wyse, ἐντελῶς πραϋνθεὶς καὶ διαλλαγείς, εἰσῆλθεν ὁ κύριος Τ......

Εἰς τοῦτον ὡμίλησα περὶ τοῦ ἄρθρου καὶ τῷ εἶπον ὅτι δὲν δύναται αὐτὸ νὰ ἐγράφη ὑπ' ἄλλου, διότι ἦν ὁ μόνος λαβὼν ἐν Ἀθήναις γνῶσιν τῆς συνεντεύξεως καὶ τῆς ἐπιστολῆς μου.

— Ἀλλ' οὐδ' ἀρνοῦμαι, ἀπήντησεν ὁ κ. Τ......, ὅτι ἐγὼ συνέταξα καὶ κατεχώρησα τὸ ἄρθρον ἐκεῖνο.

— Τότε, τῷ εἶπον, παρέβητε τὸ στοιχειωδέστερον τῶν καθηκόντων τοῦ ὑπαλλήλου, τὸ τῆς ἐχεμυθίας. Λυποῦμαι βαθέως περὶ τούτου, διότι καὶ ἐμὲ αὐτὸν περιήγαγεν εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν, καὶ τὸν πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας ἐξήγειρεν εἰς ἀγανάκτησιν, ὥστε καὶ ἱκανοποίησιν ἀξιοῖ. Καὶ τοῦτο μὲν ἐλπίζω νὰ διαφύγω. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἄρτι εἰσέρχεσθε εἰς τὸ στάδιον τῆς ὑπηρεσίας, ἐπιθυμῶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μου νὰ εὐδοκιμήσητε ἐν αὐτῷ, καὶ ἔχετε πάντα τὰ προσόντα πρὸς τοῦτο· ἀλλὰ πρέπει νὰ ἦσθε προσεκτικώτερος ὡς πρὸς τῶν καθηκόντων σας τὴν ἐκτέλεσιν, καὶ νὰ μοὶ ἐγγυηθῆτε ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι οὐδέποτε πλέον θέλει συμβῇ ὅ,τι διὰ πρώτην φορὰν θέλω νὰ λησμονήσω.

— Τοῦτο, Κύριε Ὑπουργέ, μοὶ ἀπεκρίθη ὁ νέος ἀκόλουθος, δὲν δύναμαι νὰ σᾶς ὑποσχεθῶ. Ὅτε μανθάνω ὅτι ξένος πρέσβυς ὁμιλεῖ πρὸς τὴν ἡμετέραν κυβέρνησιν τοσοῦτον ἀτόπως ὡς ὁ τῆς Μεγ. Βρετανίας ὡμίλησε, καὶ ὅτι ὑπουργὸς Ἕλλην ἀπαντᾷ τοσοῦτο λογικῶς καὶ ἀξιοπρεπῶς ὡς ὑμεῖς ἀπηντήσατε, καθῆκον ἔχω νὰ καταστήσω τοῦτο δημοσίως γνωστόν.

— Ἀλλά, τῷ εἶπον, ἔχετε ὅλως ἐσφαλμένην ἔννοιαν τοῦ καθήκοντος. Δι' ὑμᾶς τὸ πρῶτον καθῆκον ἐστὶν ἡ ἐχεμύθια. Ὅ,τι ὑμεῖς ἀντιγράφετε, δὲν ἀνήκει εἰς ὑμᾶς, ἀλλ' εἰς ἐμέ, καὶ σᾶς παρακαλῶ ποτὲ πλέον τοῦτο νὰ μὴ σᾶς συμβῇ, νὰ διαδώσητε ὅ,τι μανθάνετε ἐκ τῆς ὑπηρεσίας.

— Ὁ πατριωτισμός μου, ἀπήντησεν ὁ κ. Τ......, δὲν μοὶ ἐπιτρέπει νὰ ὑποσχεθῶ τὸ τοιοῦτο.

— Ἐνταῦθα, φίλτατε, ἐντὸς τοῦ ὑπουργείου, ὁ πατριωτισμὸς εἶν' ἰδική μου φροντίς, ἡ δ' ὑμετέρα ἡ καθαρὰ καὶ πιστὴ ἀντιγραφὴ καὶ οὐδὲν πλέον, ὥστε πρέπει νὰ ἐκλέξητε, ἢ νὰ ἐκτελῆτε

ἀκριβῶς τὰ ὑμέτερα καθήκοντα, ἐν οἷς ὡς πρώτιστον ἀπαιτεῖται καὶ ἡ ἐχεμύθια, ἢ νὰ παραιτηθῆτε.

— Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἀπεκρίθη, ἐπιμένων ὁ κ. Τ...... θὰ προτιμήσω τὸ δεύτερον.

— Θὰ τὸ λυπηθῶ πολύ, τῷ εἶπον, καὶ ἐπιθυμῶ μᾶλλον νὰ σκεφθῆτε καὶ νὰ σταθμίσητε τοὺς λόγους μου πρὶν τοιαύτην ἀπόφασιν λάβητε. Ἀλλ' ἂν ἐπιμένετε εἰς τὴν ὑμετέραν ἄποψιν, ἄλλη διέξοδος δὲν ὑπάρχει.

Ὁ κ. Τ...... ἐξῆλθε καὶ μετ' ὀλίγον μοὶ ἔπεμψε γραπτὴν τὴν παραίτησίν του. Ἐπειδὴ δέ, ὡς ἀμίσθου ἀκολούθου τότε, ὁ διορισμός του εἶχε γίνει οὐχὶ διὰ βασιλικοῦ διατάγματος, ἀλλὰ δι' ὑπουργικῆς διαταγῆς, ἐδέχθην ἀμέσως αὐτὴν καὶ τὸν ἀπέλυσα τῆς ὑπηρεσίας.

Τὴν ἐπαύριον δέ, ὅτε ἐπῆγα εἰς τ' Ἀνάκτορα, ἡ Βασίλισσα, ἅμα μὲ εἶδεν, ἐλθοῦσα πρὸς ἐμέ,

— Τί ἔπραξας χθές ; μοὶ εἶπεν ὡς θυμωμένη.

— Τί, Μεγαλειοτάτη ; Ἀγνοῶ ἂν εἴς τι ἔσφαλον.

— Πῶς ! ἔπαυσας τὸν Τ.....! Καὶ δὲν εἰξεύρεις ὅτι ἡ Κυρία Τ...... (ἡ μήτηρ του) θὰ μ' ἐβγάλῃ τὰ 'μάτια ; Σήμερον ἦτον ἐδῶ, καὶ ἔπνεε πῦρ.

— Εἰς τοιοῦτο ἔγκλημα, ἀπήντησα μειδιῶν, πέπεισμαι ὅτι δὲν θὰ ἐξοκείλῃ. Ἄλλως τε τὰ ἐδικά μου ὀμμάτια διατρέχουν τὸν ἀληθέστερον κίνδυνον. Κατ' ἐμοῦ πρέπει νὰ πνέῃ φλογερὰν ἐκδίκησιν, διότι εἶναι φίλη ἐμοῦ καὶ ὅλης τῆς οἰκογενείας μου. Ἀλλ' ἄλλως δὲν ἐδυνάμην νὰ πράξω.

Καὶ διηγήθην τῇ Βασιλίσσῃ τὰ διατρέξαντα.

— Εἶχες πληρέστατα δίκαιον, μοὶ εἶπεν ἡ Α. Μ. Θὰ δώσω τῇ Κᾳ Τ...... νὰ τὸ ἐννοήσῃ.

Ὁ κ. Τ...... ἐπανῆλθεν ἐν μετέπειτα χρόνοις εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, διεκρίθη ἐν αὐτῇ, καί, εὐγενῶς αἰσθανόμενος, οὐδέποτε μ' ἐκάκισε διὰ τὰ συμβάντα.

Πλὴν δὲ τούτων τῶν ἐπεισοδίων ὀφείλω κατὰ πάντα τὰ λοιπά,

καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ὑπουργείας μου, ν' ἀποδώσω πλήρη δικαιοσύνην εἰς τὸν ζῆλον, τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν ἀκρίβειαν περὶ τὴν ὑπηρεσίαν πάντων τῶν ὑπαλλήλων μεθ' ὧν εἶχον τὴν εὐχαρίστησιν νὰ συνεργασθῶ.

Ἐγὼ δ' αὐτός, πλὴν τῶν ὑπουργικῶν καθηκόντων, ἠθέλησα νὰ διατηρήσω καὶ τὰ τοῦ καθηγητοῦ, νομίσας ὅτι θὰ ὠφέλει τὴν ὑπόληψιν τοῦ Πανεπιστημίου ἂν εἷς ὑπουργὸς κατεῖχε μίαν τῶν ἑδρῶν αὐτοῦ, δι' ὃ καὶ ἐξηκολούθησα κατὰ πᾶν τὸ διάστημα διδάσκων ἀπὸ καθέδρας δὶς καθ' ἑβδομάδα, ὡς τακτικὸς καθηγητὴς πάντοτε, ἀλλὰ παραιτηθεὶς τοῦ καθηγητικοῦ μισθοῦ, εἰ καὶ ἄλλοι ἐλάμβανον πάντοτε αὐτόν, ὁσάκις εἰς τὴν καθηγεσίαν προσετίθετο αὐτοῖς καὶ ἑτέρα ἔμμισθος ὑπηρεσία.

6.

Οἱ Βασιλεῖς πρὸς ἐμέ.

Πρὶν δ' ἢ προβῶ εἰς τὴν ἀπομνημόνευσιν τῶν πολιτικῶν μου ἐνεργειῶν ἐν τῷ ὑπουργείῳ, ὀφείλω ν' ἀναφέρω μετὰ συγκινήσεως καὶ εὐγνωμοσύνης τὴν πρὸς ἐμὲ εὐμενῆ καὶ πλήρη συγκαταβάσεως συμπεριφορὰν τῶν Βασιλέων, ἥτις πολὺ μοὶ διηυκόλυνε τὴν ὑπηρεσίαν μου. Ὅρια δὲν εἶχεν ἡ εὐγένεια καὶ ἡ φιλοφροσύνη τῶν πρὸς ἐμὲ φιλικῶν καὶ ἀβιάστων τρόπων τοῦ βασιλέως καὶ ἐν τοῖς ἐλαχίστοις. Ἐνθυμοῦμαι μίαν ἡμέραν, ὅτε συνειργαζόμεθα, καί τινες λεπτολογίαι, εἰς ἃς ἡ Α. Μ. πολλάκις ἠρέσκετο, μὲ περιέφερον εἰς διάθεσιν ἀμήχανον, καὶ ἔκλινα τὴν κεφαλὴν σκεπτόμενος πῶς ν' ἀπαντήσω χωρὶς νὰ διακινδυνεύσω τὸ ζήτημα, ὃ ἤθελον νὰ ὑποστηρίξω, ὁ Βασιλεὺς παρατηρήσας τὴν στενοχωρίαν μου, τὴν ἀπέδωκεν εἰς ἐξωτερικὴν αἰτίαν.

— Σᾶς ἐνοχλεῖ ἡ θερμάστρα; μοὶ εἶπε.

Καὶ ἐγερθεὶς ἔσπευσεν εἰς τὴν γωνίαν τοῦ δωματίου, καὶ ἔστησε πρὸ τῆς ἑστίας τὸ ἀλεξίπυρον.

Ὅτε δὲ κατὰ τὸ θέρος, ἀπουσιαζούσης τῆς Βασιλίσσης, διέτριβεν ὁ Βασιλεὺς εἰς Κηφισίαν, καὶ ἀπηρχόμην ἐκεῖ πρὸς συνέντευξιν τῆς Α. Μ. καὶ συνεργασίαν, ἀφ' οὗ ἐπὶ ὥρας πολλάκις μακρὰς εἰργαζόμεθα, συνείθιζεν, ἐν ᾧ ἀνεγίνωσκον, ἂν εἶχε φθάσει ἡ μεσημβρία περίπου, νὰ ρίπτῃ ἐπ' ἐμὲ δὶς ἢ τρὶς τὸ βλέμμα κατὰ περίεργον, καὶ σχεδὸν κωμικὸν τρόπον, καὶ νὰ μοὶ λέγῃ κινῶν τὴν κεφαλήν :

— Τώρα ἐπεινάσατε βεβαίως.

— Ὄχι, διόλου, Μεγαλειότατε.

— Πλησιάζει ἡ δωδεκάτη. Βεβαίως πεινᾶτε. Θὰ συμπρογευματίσωμεν. Καὶ κρούων τὸν κώδωνα, ἔλεγε πρὸς τὸν εἰσερχόμενον θαλαμηπόλον·

— Ὁ ὑπουργὸς προγευματίζει ἐδῶ. Προσθέσατε μίαν θέσιν.

Μετὰ δὲ τὸ πρόγευμα, ἡσύχαζεν ὀλίγον ὁ Βασιλεύς, ἐγὼ δ' ἐπερίμενον, καὶ ὅτε ἐξύπνα ἠρχίζομεν πάλιν τὴν ἐργασίαν.

Ἦτον δὲ μεγίστη καὶ χαριεστάτη του ἡ ἀφέλεια. Μίαν ἡμέραν ὅτε εἰργάζετο μετ' ἐμοῦ, τῷ ἀνηγγέλθη ἄφιξις πρέσβεως, ὅστις εἶχεν ἐπισήμους ξένους νὰ παρουσιάσῃ. Ὁ δὲ Βασιλεύς, φέρων τὴν χεῖρα εἰς τὸν πώγωνά του,

— Νομίζω ὅτι δὲν εἶμ' ἐξυρισμένος, μοὶ εἶπεν. Ὁμίλησον ὀλίγον μετὰ τοῦ πρέσβεως. Ὀχληρόν, ἀλλὰ δὲν εἶν' εὔσχημον οὕτω νὰ τὸν δεχθῶ. Καὶ ἐπῆγε νὰ ξυρισθῇ.

Ἀλλὰ δὲν ἐστερεῖτο ἐντελῶς καὶ ἀκανθῶν τὸ μέρος τοῦτο τῆς ὑπηρεσίας μου. Ἐν Ἀθήναις ὅτε διέτριβον, ὁ Βασιλεὺς κατὰ τὸ πέρας τῆς ἐργασίας τῆς ἡμέρας μοὶ προσδιώριζε τὴν ὥραν τῆς ἐξακολουθήσεως διὰ τὴν ἐπαύριον, ἢ ἐνίοτε μοὶ ἐμήνυεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον κατά τινα ὥραν νὰ παρουσιασθῶ, διότι εἶχε διαταγὰς δι' ἐμέ. Καὶ ἐγὼ μέν, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ἤμην ἀκριβὴς μέχρι λεπτοῦ. Ἀλλ' ὅτε ἔφθανον, εὕρισκον πολλάκις ὅτι ὁ Βασιλεὺς εἰργάζετο ἔτι μετ' ἄλλου ὑπουργοῦ, καὶ ἐξηκολούθει ἐπὶ ὥρας πολλάς, ὥστε καὶ οὐ σπανίως, ἀφ' οὗ ὅλην μου τὴν ἡμέραν οὕτως ἀργῶς περιμένων κατέτριβον, παρεπεμπόμην εἰς τὴν ἐπαύριον, εὐτυχὴς ἂν καὶ τότε τὸ

αὐτὸ δὲν ἐπανελαμβάνετο. Τοῦτο δὲ συνέβαινεν εἰς πάντας τοὺς συναδέλφους μου, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Πρωθυπουργὸν ἔτι συνεχέστερον ἢ εἰς ἐμέ. Διὰ τοῦτο εἶχον συλλάβει τότε καὶ πολλάκις ἐκφράσει, ἀλλὰ πάντοτε ματαίως, τὴν ἰδέαν ὅτι, μὴ ὑπαρχόντων ἔτι ᾠκοδομημένων ὑπουργείων, σκοπιμώτατον θὰ ἦν ἂν ἠγοράζετο ἡ δεξιῶς (βορειοδυτικῶς) καὶ ὀρθογωνίως τοῖς ἀνακτόροις παρακειμένη καὶ πολὺ ὑποτετιμημένως τότε πωλουμένη οἰκία τοῦ κ. Λημνίου, ἡ σήμερον εἰς ξενοδοχεῖον τῆς Μεγάλης Βρεττανίας διασκευασθεῖσα, προσέτι καὶ τὸ παρακείμενον εὐρὺ γήπεδον τοῦ Σκουλούδη, καὶ εἰς τὴν ἀντιπέραν πλευρὰν τὸ γήπεδον τοῦ Π. Ἀργυροπούλου καὶ τὸ παρακείμενον ξενοδοχεῖον τῶν Ξένων, καὶ ἑκατέρωθεν ἐκτίζοντο πάντα τὰ ὑπουργεῖα, καθ' ὁμοιόμορφον ἐξακολούθησιν τῆς λαμπρᾶς τοῦ Λημνίου οἰκοδομῆς, ὅπερ θὰ ἦν ἐξαίσιος κόσμος τῆς λεγομένης Πλατείας τοῦ Συντάγματος, ἡ δὲ παρ' αὐτὰ τ' ἀνάκτορα θέσις τῶν ὑπουργείων θὰ ἐπέτρεπε, μάλιστα ἂν ἠλεκτρικὸς τηλέγραφος συνέδεεν αὐτὰ μετὰ τοῦ δωματίου τῶν ὑπασπιστῶν, νὰ καλῆται ἕκαστος τῶν ὑπουργῶν ἀκριβῶς καθ' ἣν στιγμὴν διέθετεν ὁ Βασιλεύς, καὶ ἐν τῷ ἅμα νὰ παρουσιάζηται, χωρὶς νὰ σπαταλᾶται καιρὸς πολυτιμότατος διὰ τὴν ὑπηρεσίαν.

Ἐνίοτε δ' ὁ Βασιλεύς, εἴτε εἰς ἀποζημίωσιν τῶν ὡρῶν ἐφ' ἃς μάτην περιέμενον τὴν ἡμέραν, εἴτε ἐὰν ἐνόμιζε κατεπείγουσαν ἐργασίαν τινά, μ' ἐκάλει ἐμὲ πρὸ πάντων νὰ ἔλθω τὸ ἑσπέρας, ἤτοι μετὰ τὴν ἑσπερινὴν ἱππασίαν, περατουμένην τὸ θέρος μετὰ τὰς 10, καὶ ἡ συνέντευξις παρετείνετο οὐ σπανίως πολὺ μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Ἀλλά, καίτοι συνήθως εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς ἐργασίας ἀρχόμενος τὸ πρωῒ κατὰ τὴν ὀγδόην, δὲν παρεπονούμην ὅμως δι' αὐτὰς τὰς ἐπισήμους ἀγρυπνίας, διότι καὶ ὁ Βασιλεὺς ἤξευρον ὅτι οὐχὶ περισσότερον ἐμοῦ ἐκοιμᾶτο, καὶ πολλάκις τὸν εὕρισκον τὸ πρωῒ τὴν ἐπιοῦσαν μακρᾶς νυκτερινῆς ἐργασίας ἔχοντα γνώσεις καὶ ἐπιστημονικὰς πληροφορίας περὶ τῆς συζητουμένης ὑποθέσεως ὧν ἐστερεῖτο τῇ προτεραίᾳ· καὶ ὅτε ἐξέφραζον τὴν περὶ τούτου ἔκπληξίν μου, μειδιῶσα ἡ Α. Μ.

— Καὶ τί νομίζεις, ἔλεγεν, ὅτι ἔπραξα χθὲς ἀφ' οὗ ἀνεχώρησας; ἐμελέτησα τὴν περίστασιν περὶ ἧς συνεζητοῦμεν, ἀναγνοὺς τὰς σχετικὰς περὶ αὐτῆς θεωρίας.

Καὶ τοῦτο μὲν ἦν θαυμάσιον. Ἀλλ' ὅ,τι ἀληθῶς καθίστα δυσχερῆ καὶ ἐνίοτε ὀδυνηρὰν τὴν συνεργασίαν μετὰ τοῦ Βασιλέως, συνείχετο μετὰ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἰδιοσυγκρασίας αὐτοῦ, ἢ μᾶλλον μετὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν δύο χαρακτήρων καὶ τῶν δύω ἰδιοσυγκρασιῶν, τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Βασιλίσσης. Ἀμφότεροι κοινὴν εἶχον τὴν ὑψηλοφροσύνην, τὴν εὐθύτητα, καὶ τὴν ἐκ καθήκοντος καὶ ἐξ αἰσθήματος ἔνθερμον ἀγάπην πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ὁ μὲν Βασιλεὺς εἶχε τὴν κρίσιν ὀρθὴν μέν, ἀλλὰ βραδυτάτην καὶ εἰς ὑπερβολὴν λεπτολόγον, ἡ δὲ βασίλισσα τοὐναντίον ζωηροτάτην, στιγμιαίαν, ἀλλ' ἕνεκα τούτου πολλάκις ἄπο σκοποῦ βάλλουσαν. Ὁ βασιλεὺς διέβλεπε μὲν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ συνεσκοτισμένως, καὶ θέλων διὰ λεπτολόγου ἀναλύσεως νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἐντελῆ αὐτῆς κατάληψιν, πολλάκις περιεπλέκετο εἰς τοὺς ἰδίους συλλογισμούς, καὶ ἐλοξοδρόμει μακρυνόμενος αὐτῆς μέχρι τέλους· ἡ βασίλισσα δ' ἀφ' ἑτέρου, ἐκ τῆς πρώτης ἐντυπώσεως ἀφαρπαζομένη, σπανίως ἐπέτρεπεν εἰς τὴν σκέψιν της νὰ ὡριμάσῃ διὰ βραδείας κρίσεως. Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ὅτε τῷ ἐπρότεινον χορηγίαν παρασήμου εἴς τινα διὰ τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἀκρίβειαν αὐτοῦ περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν δημοσίων του καθηκόντων, λαμβάνων πολλάκις ῥαβδίον, μοὶ ἐζήτει νὰ τῷ δείξω ὁπόσον τοῦ μήκους αὐτοῦ ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν ζῆλον καὶ πόσον εἰς τὴν ἀκρίβειαν.

Ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς καὶ ἐξ ἐγκαρδίου ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν Βασίλισσαν, ἥτις τῷ ἀνταπέδιδε πληρέστατα τὰ αὐτὰ αἰσθήματα, καὶ εἰς τὴν ὀξύτητα τῆς κρίσεώς της πολλὴν ἔχων πεποίθησιν, τὴν ἐσυμβουλεύετο περὶ πάντων καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τὰς συνεντεύξεις μετὰ τῶν ὑπουργῶν του, ὅταν ἡ ἰδία δὲν εἰσήρχετο αὐθορμήτως, ὅπερ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συνέβαινεν, ἂν παρουσιάζετό τι ζήτημα ἐφ' οὗ ὁ Βασιλεὺς εἶχε δισταγμούς, ὅπερ ἐπίσης συνέβαινε σχεδὸν

πάντοτε, ἀπήρχετο, ἐν τῷ μέσῳ τῆς συζητήσεως, πρὸς τὴν πλαγίαν θύραν τοῦ δωματίου, καὶ κρούων αὐτήν,

— Ἀμαλία! Ἀμαλία! ἐφώναζε.

Καὶ ἡ θύρα σχεδὸν ἀμέσως ἠνοίγετο, καὶ εἰσήρχετο ἡ Βασίλισσα, συνήθως λέγουσα,

— Τί μὲ θέλεις πάλιν; Εἰς τί ἠμπορῶ νὰ χρησιμεύσω;

Ὁ δὲ Βασιλεὺς τῇ ἔλεγε τότε τί προτείνει ὁ ὑπουργός, τίνας δὲ δισταγμοὺς ἔχει ὁ ἴδιος.

— Τί ἠξεύρω ἐγὼ περὶ ὅλων τούτων; δὲν τὰ ἐννοῶ, δὲν εἶναι ἔργον μου, ἀπεκρίνετο ἡ Βασίλισσα. Ἀλλ' ἀφ' οὗ οὕτως ἐπροοιμίαζεν, ἀμέσως ἐπελαμβάνετο τῆς ὑποθέσεως, καὶ μετὰ μεγίστης ταχύτητος ἐξέφερε γνώμην, καὶ διϊσχυρίζετο ὅτι αὕτη ἦν ἡ μόνη ὀρθὴ καὶ εὔλογος. Αἱ δὲ προκαταρκτικαὶ λέξεις ἐκεῖναι ἦσαν διαφανὴς προσποίησις, εἰς ἣν ἠρέσκετο, εἰς ἣν ὅμως ἤξευρεν ὅτι οὐδεὶς ἐπίστευε περισσότερον ἀφ' ὅ,τι ἐπίστευεν αὐτὴ εἰς αὐτάς. Οὕτω μίαν ἡμέραν, ὅτε ἦτο μόνη μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ βασιλικὸν γραφεῖον, πλησιάσασα εἰς τὸ παράθυρον, μοὶ ἔδειξε τὰ ἄνθη εἰς τὸν ὡραῖόν της κῆπον, ὅστις ἦν ἔργον τῶν φροντίδων της.

— Ἰδού, μοὶ εἶπεν, οἱ ἐδικοί μου ὑπήκοοι, τὸ μόνον στάδιον τῶν ἐδικῶν μου μεριμνῶν. Ὁ Βασιλεὺς ἔχει ἄδικον νὰ μὲ ἀναμιγνύῃ εἰς τὴν πολιτικήν.

Ταῦτα ὅμως λέγουσα δὲν ἐπροσδόκα ὅτι θὰ τὰ πιστεύσω, δι' ὃ καὶ δὲν ἔλειψα νὰ τῇ εἰπῶ, ὅτι εὐτυχῶς διὰ τοὺς ἐμψύχους της ὑπηκόους τὸ πρᾶγμα δὲν εἶχεν οὕτως.

Ὁπωσδήποτε, εὔκολος δὲν ἦτον ἡ θέσις τῶν ὑπουργῶν, τοὐλάχιστον ἐμοῦ, ἔχοντος τότε, ἕνεκα τῶν διατρεχόντων, τὰς πλείστας καὶ σπουδαιοτάτας τῶν ὑποθέσεων, ὅτε συνεζήτουν μετὰ τῶν Βασιλέων. Διότι, ἐν ᾧ ὁ Βασιλεὺς ἐφ' ἑκάστου ζητήματος ἐχώρει βραδέως, διστακτικῶς, ἑκάστην ἔποψιν παντοίως ἀναλύων καὶ ἀνερευνῶν, καὶ ἔπειτα τὰ διάφορα στοιχεῖα ζητῶν διὰ μαθηματικῆς μᾶλλον ἢ λογικῆς μεθόδου νὰ συνδυάσῃ, ἡ Βασίλισσα εἰσώρμα μετὰ χειμάῤῥου λόγων, καὶ ἐν μιᾷ στιγμῇ ἀνέτρεπε ῥήσεις καὶ ἀντιῤῥή-

σεις, ἐξέφερε τὴν ἀπόφασίν της, καὶ μὲ ἠρώτα ν' ἀποφανθῶ ἂν δὲν εἶχε δίκαιον, ὅτε ὁ Βασιλεὺς ἦν ἀκόμη εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐναγωνίου συλλογισμοῦ του, οὗ ὅμως τὸ συμπέρασμα, εἰκαὶ βραδύ, ἦν συνήθως πολὺ ὀρθότερον. Ὥστε ὁ ἀγών μου συνίστατο εἰς τὸ νὰ οἰκονομῶ τὸ κατὰ δύναμιν τὴν ὁρμὴν τῆς Βασιλίσσης καὶ τοῦ Βασιλέως τοὺς δισταγμούς, καὶ ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ αὐτῶν νὰ κατορθῶ νὰ ἐξάγω τὴν ἐπωφελεστέραν ἀπόφασιν.

7.

Ἀνασκαφαὶ Πειραιῶς.

Μία δὲ τῶν πρώτων μου μεριμνῶν, ἅμα ἀνέλαβον τὴν ὑπηρεσίαν, ἦν ἡ περὶ τῶν ἀρχαιοτήτων, ἃς πρὸ μιᾶς ἑβδομάδος εἶδον ἐξαγομένας ἐκ Πειραιῶς, καὶ περὶ ὧν, δειλιῶν ὁ προκάτοχός μου, ἠρνήθη νὰ ἐνεργήσῃ τι. Εὐθὺς κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς εἰς τὸ ὑπουργεῖον προσόδου μου, γράψας ἐπίσημον διακοίνωσιν γαλλιστί, ἀνῆλθον μετ' αὐτῆς εἰς τὸν κόλπον εἰς Πατήσια πρὸς τὸν ἐκεῖ τότε οἰκοῦντα πρέσβυν τῆς Γαλλίας Κον Βουρέ, καὶ παρεκάλεσα αὐτὸν πρὸ παντὸς νὰ μοὶ εἰπῇ ἂν τῆς κατοχῆς ὁ σκοπὸς καὶ αἱ ὁδηγίαι ἦσαν ἁπλῶς μόνον νὰ κωλύσῃ ἐν Ἑλλάδι κινήματα ἐξωτερικὰ σχετιζόμενα μετὰ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ ν' ἀναγνωρίσῃ ἐν πλήρει ἐνεργείᾳ τοὺς ἐγχωρίους νόμους, ἢ ἂν προὐτίθετο νὰ πολιτευθῇ ὡς ἐν κατακτήσει αὐτοὺς παρορῶσα καὶ τοὺς γαλλικοὺς ἐφαρμόζουσα. Τοῦτο δέ, τῷ εἶπον, ἐρωτῶ ὡς ἁπλῆν πληροφορίαν, ἵνα ᾖ καθαρὰ ἡ μεταξὺ ἡμῶν σχέσις καὶ ἠξεύρωμεν πῶς νὰ πολιτευώμεθα, διότι ἐνοεῖτο ὅτι ὑπὸ Γαλλικοῦ στρατοῦ κατεχομένη ἡ Ἑλλάς, συναισθάνεται τὴν ἐντελῆ αὐτῆς ἀδυναμίαν, καὶ δὲν ἔχει τὴν ἀξίωσιν ν' ἀντιστῇ εἰς ὅ,τι δήποτε οἱ κατέχοντες αὐτὴν θελήσωσι νὰ τὴν ὑποβάλωσιν.

Ὁ κ. Πρέσβυς μ' εὐχαρίστησε διὰ τὴν εἰλικρίνειαν τῆς γλώσσης μου καὶ δι' ἣν προὐκάλεσα ἐξήγησιν κατάλληλον ἵνα ἄρῃ πάντα

μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Δυνάμεων δυσαρεσκείας ἐρεθισμόν, καὶ μοὶ ἐκήρυξεν, ὃ καὶ προέβλεπον καὶ ἤθελον ἰδίως νὰ προκαλέσω, ὅτι ὁ στρατὸς τῆς κατοχῆς εἰς οὐδὲν δικαιοῦται νὰ ἐπεμβῇ τῶν ἐσωτερικῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους, καὶ καθῆκον ἔχει νὰ σέβηται τοὺς νόμους αὐτοῦ, εἰς μόνην περιοριζόμενος τὴν ἐντολὴν τοῦ νὰ παρεμποδίσῃ πᾶσαν ἔκρηξιν τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος εἰς ἀκαίρους ἐξωτερικὰς ἐπιχειρήσεις.

— Τότε λοιπόν, Κ. Πρέσβυ, τῷ εἶπον, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ σᾶς καταγγείλω μίαν καταπάτησιν ῥητοτάτου ἑλληνικοῦ νόμου γενομένην ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, ἴσως ἐν ἀγνοίᾳ διατελοῦντος τοῦ μέρους τούτου τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας.

Καὶ ταῦτα λέγων, τῷ ἐνεχείρισα τὴν διακοίνωσιν ἣν ἔφερον εἰς τὸν κόλπον μου.

— Ἔχετε δίκαιον, μοὶ εἶπεν ὁ κ. πρέσβυς ἀναγνούς. Ἠγνόουν τὰς περιστάσεις. Ἀλλὰ σᾶς παρακαλῶ, μὴ μοὶ δίδετε ταύτην τὴν διακοίνωσιν, καὶ σᾶς τὸ ἐγγυῶμαι, πρὸ εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν θέλετε ἱκανοποιηθῇ

Ἔλαβον λοιπὸν ὀπίσω τὸ ἔγγραφον, καὶ τὴν ἐπαύριον μοὶ ἐπέμφθη διακοίνωσις τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας, ἐν ᾗ ἐλέγετο ὅτι πάντα τὰ ἀνασκαφέντα ἀρχαῖα ἀντικείμενα, ὅσα ἦσαν εἰσέτι ἐν Πειραιεῖ, ἐτίθεντο εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, καὶ ὅτι αὐστηραὶ διαταγαὶ ἐδόθησαν ἵνα παύσῃ πᾶσα περαιτέρω ἐξαγωγή.

Ἐν τῷ ἅμα δ' εἰδοποιηθεὶς παρ' ἐμοῦ διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων, παρέλαβεν ὅσα πρὸ μιᾶς ἑβδομάδος εἶχον ἰδεῖ ἐκεῖ ἀρχαῖα τεχνουργήματα, ἐν ἄλλοις καὶ τὸ περίεργον ἀγαλμάτιον τοῦ μνημείου τῆς Πυθιονίκης.

Μετά τινα χρόνον ἔλαβον ἐκ Παρισίων ἐπιστολὴν τοῦ ἐκεῖ τὴν ζωγραφικὴν ἀσκοῦντος κ. Γρηγορίου Μ. Σούτσου ὅτι παρά τινι ἀρχαιοπώλῃ ὑπῆρχε καὶ ἐπωλεῖτο ὡραία ἀρχαία μαρμαρίνη προτομὴ ἐνεπίγραφος εὑρεθεῖσα εἰς τοῦ Πειραιῶς τὰς ἀνασκαφάς, αὐτὴ ἐκείνη ἣν μοὶ εἶχε δείξει ὁ συνταγματάρχης Vassoigne, καὶ συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ συναδέλφου μου ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐπέστειλα μὲν ἀμέσως,

δοὺς τὴν παραγγελίαν ν'ἀγορασθῇ, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀφίξεως τῆς ἐπιστολῆς μου ἡ προτομὴ εἶχε πωληθῆ ἄγνωστον ποῦ, καὶ ἀπωλέσθη διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ διὰ τὴν ἐπιστήμην.

8.

Ἐπεισόδιον τοῦ Γάλλου διοικητοῦ Πειραιῶς.

Ἐπίσης ὅμως φιλόφρων καὶ διαλλακτικὸς ὡς ὁ πρέσβυς δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ κληθῇ καὶ ὁ διοικητὴς τῶν στρατευμάτων τῆς ἐν Πειραιεῖ κατοχῆς, ἄλλος παρὰ τὸν συνταγματάρχην Vassoigne. Οὗτος τὴν τόλμην τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τοῦ νὰ μεταῤῥυθμίσῃ, ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ καὶ τῆς κατοχῆς, τὸ ὑπουργεῖόν της καὶ νὰ μακρύνῃ ὑπουργὸν γνωστὸν ὡς ἀτομικὸν φίλον τοῦ Αὐτοκράτορος Ναπολέοντος, τὸν στρατηγὸν Καλλέργην, ἐθεώρει ὡς αὐθάδειαν ἀσύγγνωστον κατ' αὐτοῦ καὶ κατὰ τῆς Γαλλίας, καὶ ἔπνεε μένεα.

Ἀμέσως τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὸν διορισμόν μου, εἰς τὸν περίπατον τῶν Πατησίων, ὅπου ἡ μουσικὴ ἐπαιάνιζε, καὶ μεγάλη ἦν τοῦ πλήθους ἡ συῤῥοή, ἐφάνη, ἐκ Πειραιῶς ἀνελθὼν ὁ διοικητὴς τῶν στρατευμάτων ἔφιππος, παρακολουθούμενος ὑπ' ὀκτὼ ἱππέων, οἵτινες ἐκράτουν εἰς τὰς χεῖρας προτεταμένα τὰ πιστόλια, καὶ οὕτω περιήρχοντο κύκλῳ πᾶσαν τοῦ περιπάτου τὴν πεδιάδα, ὅπερ μοὶ ἐφάνη διαγωγὴ λίαν ἀγροῖκος καὶ ἄτοπος.

Τὴν ἐπαύριον δὲ πορευθεὶς εἰς τὰ ἀνάκτορα, εὗρον τὰς ΑΑ. ΜΜ. λίαν καὶ δικαίως παρωργισμένας. Τῆς Βασιλίσσης μάλιστα ὁ θυμὸς ἦτον ἀκάθεκτος.

— Εἴδατε, Κύριε Ὑπουργέ, μοὶ εἶπεν ἅμα εἰσῆλθον, πῶς μᾶς μεταχειρίζονται; Εἶναι ἡ ἐσχάτη ἀναίδεια, ἀξία βαρβάρων μᾶλλον παρὰ Γάλλων ἀξιωματικῶν.

Καὶ μοὶ διηγήθη ὅτι τὴν προτεραίαν, παρατηρήσεως γενομένης ὑπό τινος εἰς τὸν διοικητὴν τῆς κατοχῆς ὅτι ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν Βα-

σιλέων οὐχὶ κόσμιος ἐδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὁ τοιοῦτος τρόπος τῆς παρουσιάσεως τῶν στρατιωτῶν, οὗτος ἀπεκρίθη μεγαλοφώνως, οὕτως ὥστε ν' ἀκουσθῇ ὑπὸ τῶν περιϊσταμένων καὶ ἠκούσθη ὑφ' ἑνὸς τῶν Βασιλικῶν ὑπασπιστῶν:

— Τί Βασιλεῖς; Ἐγὼ εἰμὶ ὁ Βασιλεὺς τοῦ Πειραιῶς.

Τοῦτο τῷ ὄντι ὑπερέβαινε πᾶν ὅριον, καὶ ἀναγνωρίζων καὶ ἐγὼ ὅτι ἀνάγκη ἦν νὰ γίνῃ ἀμέσως περὶ τούτου ἐνέργεια, ἔλαβον, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Βασιλίσσης, τὸν κάλαμον, ἵνα συντάξω διακοίνωσιν πρὸς τὸν πρέσβυν τῆς Γαλλίας.

Ἡ Βασίλισσα ἀπῄτει νὰ γράψω πολλὰ καὶ δριμύτατα, δι' ὃ καὶ οὐδόλως ηὐχαριστήθη ὅτε τῇ ἀνέγνων ὅ,τι ἔγραψα. Ἐγὼ ὅμως ἐπέμεινα ὅτι τὸ μόνον ἀξιοπρεπές ἐστὶ νὰ γράψω συντόμως ἀλλ' ἐντόνως τ' ἀπαιτούμενα ἵνα φέρωσιν ἀπετέλεσμα, καὶ οὐδὲν ὑπὲρ τ' ἀπαιτούμενα. Συμφωνήσαντος δὲ καὶ τοῦ Βασιλέως μετ' ἐμοῦ, ἐνέδωκεν ἡ Βασίλισσα, καίτοι μεμψιμοιροῦσα, καὶ ἐπέμφθη ἡ διακοίνωσίς μου. Ἤμην δ' ἔτι εἰς τὰ ἀνάκτορα ὅτε ὁ αὐτὸς στρατιωτικὸς διοικητής, στρατιωτικὸν ἀποφασίσας περίπατον ἀπὸ Πειραιῶς πρὸς Ἀγγελοκήπους, ἦλθε μεθ' ὁλοκλήρου τάγματος, καὶ προκλητικῶς ἐστάθμευσεν ὑπ' αὐτὰ τὰ παράθυρα τῶν Ἀνακτόρων. Τοῦτο ἐκορύφωσε τὴν ὀργὴν τῆς Βασιλίσσης, ἥτις ἐμοῦ καθαπτομένη μοὶ ἔλεγε:

— Βλέπεις τ' ἀποτελέσματα τῆς ψοφοδεοῦς σου διαγωγῆς, νὰ μὴ γράψῃς πρὸς αὐτοὺς ὡς ἀξίζουν, νὰ θέλῃς νὰ δειχθῇς εὐγενὴς πρὸς βαναύσους; Ἰδοὺ πῶς μᾶς περιφρονοῦσιν.

Ἀλλ' ἐγὼ παρετήρουν εἰς τὴν Α. Μ. ὅτι τὸ ἔγγραφόν μου δὲν εἶχε περιέλθῃ εἰσέτι εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Πρέσβεως, οὐδ' ἦν καιρὸς ὥστε νὰ ἐπιφέρῃ τ' ἀποτελέσματά του.

— Ὡραῖα ἀποτελέσματα θὰ ἐπιφέρῃ, ἔλεγεν ἐν ἐξάψει ἡ Βασίλισσα. Θὰ τὰ ἰδῇς.

Τὴν δ' ἐπαύριον ἦλθε πρὸς ἐμὲ ὁ Κ. πρέσβυς τῆς Γαλλίας, μοὶ εἶπεν ὅτι ἐλυπήθη πολὺ διὰ τὸ συμβὰν ὃ τῷ κατήγγειλα, μοὶ ἐζήτησε συγγνώμην δι' αὐτό, καὶ ὅτε τῷ ἀνέφερα καὶ περὶ τῆς μετὰ

ταῦτα στρατοπεδεύσεως τοῦ τάγματος πρὸ τῶν ἀνακτόρων, μοὶ ὑπεσχέθη ὅτι τοῦ λοιποῦ οὐδεὶς στρατιώτης ἢ ἀξιωματικὸς τῆς κατοχῆς θ' ἀναβῇ πλέον εἰς Ἀθήνας. Τῷ ὄντι δὲ μέχρι τῆς ἄρσεως τῆς κατοχῆς οὐδεμία πλέον μᾶς ἐδόθη ὑπ' αὐτῆς ἀφορμὴ δυσαρεσκείας.

Ἀπὸ τῶν αὐτῶν δὲ περίπου χρόνων καὶ ἄλλην ἀνάλογον ἔχω ν' ἀπομνημονεύσω περίστασιν, ἥτις ὅμως δὲν ἀπέβλεπε ξένους. Μίαν ἡμέραν εὗρον τὴν Βασίλισσαν λίαν ἠρεθισμένην, διότι, ὡς μοὶ εἶπεν, τὴν προτεραίαν εἶχεν ὑπάγει εἰς τὸ θέατρον, καὶ ὅλον τὸ ἀκροατήριον ἠγέρθη, μόνον δὲ ἡ Κα Μαυροκορδάτου δὲν μετεκινήθη παντάπασιν ἐν τῷ θεωρείῳ της. Μὲ διέταξεν ἑπομένως ἡ Βασίλισσα νὰ πορευθῶ πρὸς αὐτὴν καὶ νὰ τῇ ἀπευθύνω πικρὰς περὶ τούτου παρατηρήσεις. Προσέθηκε δὲ καὶ ὁ Βασιλεὺς ὅτι ἐπεθύμει νὰ ἐπιτιμηθῇ ὁ κ. Μαυροκορδάτος, διότι ἡ ὑπόθεσις ἀπέβλεπε τῆς βασιλίσσης τὴν ἀξιοπρέπειαν.

Μετὰ πλείστης δυσαρεσκείας ἀνέλαβον τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐντολῆς ταύτης ἣν δὲν ἐδυνάμην ν' ἀποφύγω. Κατ' ἐμὲ προτιμότερον ἦν εἰς τοιαύτας μικρότητας προσοχὴν νὰ μὴ δίδωσιν οἱ Βασιλεῖς, καὶ προσέτι εἶχον τὴν πεποίθησιν ὅτι ἐκ προθέσεως δὲν ἔλειψεν ἡ κ. Μαυροκορδάτου, ἧς ἐγνώριζον τὴν νοημοσύνην, τοῦ ὀφειλομένου εἰς τὴν Βασίλισσαν σεβασμοῦ.

Ἐπορεύθην ὅμως εἰς τοῦ κ. Μαυροκορδάτου, καὶ ἐπιτυχὼν αὐτοῦ, ὡς παίζων μᾶλλον ἢ ὡς σπουδάζων τῷ εἶπον ὅτι κατηγορήθη ἡ Κα Μαυροκορδάτου ἐπὶ ἐγκλήματι καθοσιώσεως, ὅτι ἐν τῷ θεάτρῳ δὲν ἐπροσηκώθη εἰς τὴν Βασίλισσαν. Ὁ δὲ μοὶ ἀπήντησεν ἐκπληττόμενος καὶ διαβεβαιῶν με ὅτι κατὰ πρῶτον ἀκούει τὸ πρᾶγμα, καὶ δὲν δύναται ἢ νὰ ὑπάρχῃ τις παρεννόησις. Μετὰ τοῦτο μετέβην καὶ παρὰ τῇ Κᾳ Μαυροκορδάτου, καὶ ὅτε πάλιν γελῶν τῇ ὡμίλησα περὶ τῆς ἀποδοθείσης αὐτῇ ὀλιγωρίας ἀπέναντι τῆς Α. Μ. μὲ διεβεβαίωσεν ὅτι δὲν εἶδεν εἰσερχομένην τὴν Βασίλισσαν εἰμὴ ἀφ' οὗ οἱ ἐγερθέντες εἶχον καθήσει, διαμαρτυρηθεῖσα ὅτι οὐδέποτε τῇ ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα ν' ἀσεβήσῃ πρὸς τὴν ἄνασσαν· μεθ' ὅ, ἐπισκεφθεῖσα τὴν μεγάλην Κυρίαν, τῇ ἐπανέλαβε τὰ αὐτά.

9.

Πολιτικὴ ἐνέργεια. Δάνειον.

Ἅμα εἰσῆλθον εἰς τὸ ὑπουργεῖον, πρώτη μου μέριμνα ὑπῆρξε νὰ συντελέσω εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ὑπολήψεως καὶ τῆς πίστεως τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ ἐξωτερικῷ. Δημόσιον χρέος εἶχε τότε ἡ Ἑλλὰς 60 ἑκατομμυρίων δραχμῶν, ἃς αἱ μεγάλαι Δυνάμεις εἶχον ἐπ' ὀνόματι αὐτῆς συνομολογήσει ἐπὶ τῆς ἱδρύσεως τῆς βασιλείας. Ἀλλ' αἱ κυβερνήσεις, αἱ πρὸ τῆς ἧς ἀπετέλουν μέρος, οὐδέποτε εἶχον σκεφθῆ περὶ ἀποτίσεως τῶν τόκων αὐτοῦ, μέχρις ἐκείνου καταβαλλομένων ὑπ' αὐτῶν τῶν Δυνάμεων, αἵτινες οὕτω δικαιούμεναι νὰ θεωρῶσι τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀναξιόχρεων καὶ ὡς χρεωκόπον, ἐπὶ μακρόν, ἡ ἀγγλικὴ μάλιστα, εἶχον μεταχειρισθῆ τὸ ὅπλον τοῦτο ἵνα τὴν πιέζωσιν ὅταν δὲν ὑπέκυπτεν ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοήν των.

Ἀλλ' ἐγώ, ἐκ τῆς πεποιθήσεως ἐμφορούμενος ὅτι τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς ὑπολήψεως ἣν ἤθελε πορίσει ὡς χώρας βασίμου καὶ ἐπιδεκτικῆς ἀναπτύξεως, ἅμα τὰ καθήκοντά μου ἀναλαβών, εἰς τοῦτο τὸ ἀντικείμενον ὡς προὐργιαίτατον πάντων ἐπέστησα τὴν προσοχήν μου, καὶ ἀφ' οὗ ἔπεισα καὶ τὸν Βασιλέα περὶ αὐτοῦ, ἀπηύθυνα ἐγκύκλιον πρὸς τὰς ἐν Εὐρώπῃ πρεσβείας ἡμῶν, ἐν ᾗ, ἀφ' οὗ ἐξέθετον πόσον ἐλάχιστον μέρος τοῦ δανείου ἐκείνου περιῆλθε πράγματι ποτὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα, προσέθετον ὅτι οὐχ ἧττον ἡ Ἑλλὰς δὲν θέλει ν' ἀρνηθῇ τὰς ὑποχρεώσεις ἃς ὡς πρὸς αὐτὸ εἶχον ἐν ὀνόματι αὐτῆς συνομολογήσει αἱ Δυνάμεις, καὶ ἐπρότεινον εἰς τὰς ἐγγυηθείσας τὸ δάνειον νὰ ἐξελέγξωσιν αὐταὶ διὰ τῶν πρέσβεών των, συνεργασίᾳ καὶ τῶν Ἑλλήνων ὑπουργῶν, τὰ ἔσοδα καὶ τὰ ἔξοδα τῆς Ἑλλάδος, νὰ προτείνωσιν εἴ τι νομίζουσιν συντελεστικὸν πρὸς αὔξησιν τῶν πρώτων καὶ περικοπὴν τῶν δευτέρων, καὶ ν' ἀποφασίσωσι πόσον μέρος τῶν εἰσπράξεων νομίζουσι μὴ ἀναπόφευκτον διὰ τοῦ κράτους τὴν διατήρησιν, καὶ δυνάμενον νὰ δίδηται διὰ τοῦ χρέους τὴν ὑπηρεσίαν καὶ τὴν ἀπόσβεσιν.

Ἡ ἐγκύκλιος αὕτη οὕτως ἀπροκλήτως ἐλθοῦσα καὶ ἐντελῶς ἀπροσδόκητος, ἀρίστην ἐνεποίησεν ἐν Εὐρώπῃ ἐντύπωσιν, ἐσύστησε διὰ μιᾶς τὴν Ἑλλάδα, ὡς εἰσελθοῦσαν εἰς νέαν περίοδον προόδου καὶ ἀναπτύξεως, καὶ ἐπιδοκιμαστικαὶ ἀπαντήσεις ἦλθον ἐξ Εὐρώπης. Συγχρόνως δ' αἱ Δυνάμεις ἀνέθηκαν εἰς τοὺς πρέσβεις αὐτῶν τὴν ἐντολὴν ἣν ἐγὼ ἐπρότεινον.

Ἅμα δὲ τοῦτο μοὶ διεκοινώθη, παρεσκεύασα τὰ πάντα εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν, προτιθέμενος κατὰ τὰς ἑσπέρας ἐν αὐτῷ νὰ ὑποδέχωμαι τὴν ἐπιτροπὴν τῶν κυρίων πρέσβεων μετὰ τῶν ἑκάστοτε ἐνδιαφερομένων ὑπουργῶν, τέϊον παραθέτων καὶ εἴ τι ἄλλο ξένιον μετὰ τῶν συζητήσεων ἐνδεχόμενον νὰ συνδέηται. Ἔφερα δὲ τοῦτο εἰς γνῶσιν τοῦ Κ. πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, ὡς πρεσβυτέρου τοῦ διπλωματικοῦ σώματος, καὶ ὑπὸ τῶν συναδέλφων του ἐκλεχθέντος προέδρου τῆς ἐπιτροπῆς, καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ μοι δηλώσῃ τίνα ἑσπέραν τὸ πρῶτον θὰ συνέλθωμεν, ὅπερ καὶ μοὶ ὑπεσχέθη.

Ἀλλὰ τὴν εἰδοποίησιν ταύτην οὐδέποτε ἔλαβον ἐν ὅσῳ διέμεινα εἰς τὸ ὑπουργεῖον, διότι ὁ κ. Wyse, στρυφνὸς πάντοτε καὶ ἐν πᾶσι καὶ δύσκολος, ἀντὶ ὡς εἰλικρινὴς ἦν ἡ ἡμετέρα πρότασις, ἐπίσης εἰλικρινῶς νὰ προβῇ εἰς τὸ ἔργον καὶ νὰ διευκολύνῃ αὐτό, δυνάμενον δι' ὅσης συνδρομῆς ἤμεθα ἕτοιμοι νὰ παρέξωμεν νὰ περατωθῇ ἐντὸς ὀλίγων ἑβδομάδων, ἐβάδισεν ὅλως ἄλλην ὁδόν, ἐζήτησε νὰ τῷ πεμφθῇ οἰκονομολόγος τις ἢ λογιστικὸς ὑπάλληλος ἐκ Λονδίνου, ὅπερ κατὰ συνέπειαν ἐνόμισαν καὶ οἱ Γάλλοι ὅτι δὲν δύνανται νὰ παραλείψωσι, καὶ μετὰ ταῦτα ἔδωκαν εἰς μετάφρασιν πᾶσαν τὴν Ἑλληνικὴν νομοθεσίαν, οἰκονομικὴν ἢ καὶ ἄλλην, πάντας τοὺς ὀργανισμούς, πάσας τὰς ἐγκυκλίους τὰς συνεχομένας μετὰ φορολογικῶν ζητημάτων, μετὰ τῶν εἰσπράξεων ἢ δαπανῶν, ἐργασίαν ἀπαιτήσασαν περὶ τὰ τρία ἔτη, ἐν ᾧ ἂν κατὰ τὴν πρότασίν μου ἐνήργει, προχείρως θὰ ἐλάμβανεν εἰς ἑκάστην συνεδρίασιν παρὰ τοῦ ἀνήκοντος ὑπουργοῦ εἴ τινας εἶχε νὰ ζητήσῃ διασαφήσεις ἐπὶ τῶν ἄρθρων καὶ τῶν δικαιολογητικῶν τοῦ λεπτομερέστατα συνταττομέ-

νου προϋπολογισμοῦ τῶν ἐσόδων καὶ τῶν ἐξόδων, καὶ πᾶν ἔγγραφον οὗ θὰ εἶχε ἀνάγκην πρὸς διάλυσιν ἀμφιβολιῶν του, καὶ τῶν ὀλίγων τούτων ἐγγράφων ἡ μετάφρασις εὐκόλως θὰ ἐγίνετο ἀπὸ μιᾶς ἡμέρας εἰς ἄλλην.

Οὕτως ἡ ὑπόθεσις αὕτη, ἥτις μετὰ τοσαύτης προθυμίας καὶ καλῆς θελήσεως ἐπροτάθη, ἐπερατώθη ἔτη μόνον μετὰ ταῦτα, ὅτε πάλιν θὰ ἐπανέλθω εἰς αὐτήν· ἀλλὰ καὶ οὕτω ἀπήλλαξεν ἔκτοτε ἤδη τὴν Ἑλλάδα τῆς κακοβούλου μομφῆς ὅτι κακῇ τῇ πίστει ἤθελε ν' ἀποφύγῃ τῶν δανείων της τὴν ἱκανοποίησιν. Εἰς τοῦ πρέσβεως δὲ τῆς Ἀγγλίας τὰς παραλόγους ἐνεργείας δὲν ἀντέστημεν, ἵνα μὴ δώσωμεν ἀφορμὴν νὰ μᾶς προσαφθῇ πρόθεσις ἀποκρύψεων.

Ἠθέλησα δὲ ταυτοχρόνως νὰ ἰδῶ πῶς εἶχον καὶ τὰ περὶ τῶν δανείων τῶν 1822 καὶ 1825, οὗ τὴν ἀπότισιν ἀντεποιοῦντο τινὲς Ὀλλανδοί. Ἐρευνήσας δὲ τὰ ἀρχεῖα, εὗρον ὅτι κατὰ τὰ 1833 ἤδη, ἅμα ἀφιχθέντος τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος, συναφίχθη καὶ εἷς τῶν Ὀλλανδῶν τούτων, προτείνων τὰς ἀπαιτήσεις του, ἀλλ' ὅτι ἡ τότε Βαυαρικὴ Ἀντιβασιλεία, ἐξακριβώσασα αὐτάς, τὰς ἐκήρυξεν ἀνυποστάτους διὰ μακροῦ καὶ ἐμπεριστατωμένου ἐγγράφου, φέροντος τύπον διατάγματος. Ὅπως δήποτε δέ, πεισθεὶς κἂν ὅτι τὰ δάνεια ἐκεῖνα εἶχον χορηγηθῇ οὐχὶ ἐπὶ κερδοσκοπίᾳ, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς θυσία φιλελλήνων, μικρὰς ἐχόντων ἐλπίδας ἀποδόσεως παρὰ τῆς Ἑλλάδος παλαιούσης τότε κατὰ τῶν ἐσχάτων κινδύνων, ὅτι δὲ συνωμολογήθησαν ἐν ὀνόματι καὶ εἰς βάρος πάντων τῶν Ἑλλήνων, ὧν ὅμως μέχρι τέλους ἐλάχιστον μόνον μέρος ἀπετέλεσε τὸ ἐλεύθερον κράτος, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὅτι οἱ κάτοχοί των Ὀλλανδοὶ δὲν ἦσαν οἱ πρῶτοι δανεισταί, ἀλλ' ἠγόρασαν αὐτὰ κερδοσκοποῦντες πρὸς 7 τοῖς ἑκατόν, καὶ ἤδη ἀπῄτουν τὴν ἐντελῆ αὐτῶν ἀπότισιν, ἀνέβαλον τὴν περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης μέριμναν μέχρι τοῦ τέλους τῆς περὶ τοῦ ἑτέρου δανείου, τοῦ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν Δυνάμεων.

10.

Συνέδριον. Κουμουνδοῦρος.

Περὶ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συνῆλθε τὸ ἐν Παρισίοις συνέδριον τῶν μεγάλων Δυνάμεων, αἵτινες ἐπολέμησαν ἐν Κριμαίᾳ. Εἰς αὐτὸ ἐννοεῖται ὅτι οὐδεμία ὑπῆρχεν ἀφορμὴ ἵνα παραστῇ καὶ ἡ Ἑλλάς, ἀφ᾽ οὗ οὐδ᾽ αὐτή, οὐδ᾽ ἐν γένει τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον ἐπωφελήθη τὰ ἐπ᾽ αὐτοῦ συμβάντα ἢ μετέσχεν αὐτοῦ ὅπως δήποτε. Ἐπομένως, οὐχ ἧττον, ὅτε ἐπέκειτο ἡ ἐπίσημος διανομὴ τῶν λαφύρων, σκόπιμον ἐθεωρήθη νὰ εὑρεθῇ ὁ Βασιλεὺς ἐπὶ τῶν σπουδαίων τούτων χρόνων πλησιέστερον τοῦ τόπου τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐνεργείας καὶ τῶν γερμανικῶν αὐλῶν, αἵτινες ὡς οὐδέτεραι θὰ ἐξήσκουν ἴσως ἐπιῤῥοήν τινα ἐπ᾽ αὐτῆς, δι᾽ ὃ τὴν 6 Ἰουνίου ἀπῆλθεν εἰς Μόναχον, ἀναθεὶς διὰ νόμου τὴν ἀντιβασιλείαν εἰς τὴν Βασίλισσαν.

Συγχρόνως δ᾽ ἐσκέφθην, ὅτι ὅτε καὶ ὅπου ἡ Εὐρώπη ἔμελλε νὰ συζητήσῃ περὶ ἀντικειμένων κατὰ πρῶτον λόγον τὴν ἀνατολὴν ἐνδιαφερόντων, ἔπρεπε καὶ τὰ ὄργανα ἡμῶν νὰ προσπαθήσωσι νὰ διαθέσωσιν εὐμενῶς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος τοὺς τότε διανέμοντας τὰς τύχας τῶν ἐθνῶν, καὶ τοῦτο τοσοῦτο μᾶλλον, καθ᾽ ὅσον, ἀφ᾽ ὅτου ὁ ὀξύθυμος πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας κ. Λύονς εἶχεν ἴδει διὰ τῆς απομακρύνσεως τοῦ Ἀρμανσπέργου διαφυγοῦσαν τῶν χειρῶν του τὴν ἀπόλυτον ἐπιῤῥοὴν ἣν ἐπεδίωκε παρ᾽ ἡμῖν, δὲν ἔπαυσε παριστῶν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν κυβέρνησίν της ὡς πωληθεῖσαν εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ὡς ἐπανελθοῦσαν εἰς τὴν ἀρχικὴν βαρβαρότητα, καὶ ὡς ἀναξίαν σχεδὸν τῆς ἐλευθερίας της. Τὰς αὐτὰς δὲ προλήψεις διετήρει καὶ ἐκύρου κατ᾽ αὐτῆς καὶ ὁ διάδοχός του, ἕνεκα τῆς στρυφνότητος καὶ τῆς φυσικῆς δυσμενείας τοῦ χαρακτῆρός του· ὥστε πᾶν συμφέρον εἴχομεν νὰ γνωρίσῃ ἡ Εὐρώπη κατὰ τοὺς σπουδαιοτάτους ἐκείνους χρόνους τὴν ἀλήθειαν περὶ τῆς Ἑλλάδος, καὶ νὰ κρίνῃ αὐτὴν ἐπιεικέστερον.

Δυστυχῶς ὅμως πρέσβυν ἐν Παρισίοις δὲν εἴχομεν. Ὁ Αὐτοκρά-

τωρ Ναπολέων, τὸν στρατηγὸν Καλλέργην ἐν Λονδίνῳ γνωρίσας ὅτε διέτριβεν ἐκεῖ ὡς φυγάς, διέκειτο φιλικῶς πρὸς αὐτόν, καὶ ὁ πρέσβυς τῆς Γαλλίας εἶχεν ἐντολὴν νὰ μᾶς ἐκφράσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἡγεμόνος του τοῦ νὰ ἴδῃ τὸν στρατηγὸν πρέσβυν πεμπόμενον παρ' αὐτῷ. Ἀλλ' ἡ Αὐλὴ καὶ μάλιστα ἡ Βασίλισσα, οὐδὲ ν'ἀκούσῃ ἤθελε περὶ τούτου, καθ' ὅσον ὁ στρατηγὸς Καλλέργης, οὗ ἀνοικονόμητος ἦν ἡ ἐλαφρότης τοῦ χαρακτῆρος, ἐναβρυνόμενος καὶ ἐποικοδομῶν ἐπὶ τῆς προστασίας ταύτης, ἐξηκολούθει ἀρνούμενος τ' ὀφειλόμενον σέβας καὶ προκλητικώτερος δεικνύμενος πάντοτε.

Καὶ μετὰ παρέλευσιν μὲν ἑνὸς ἔτους καὶ ἐπέκεινα, ἀφ' οὗ εἰς τὸν στρατηγὸν ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπεδείχθη ὅτι εἰς οὐδὲν τῷ ἐχρησίμευεν ἡ αὐτοκρατορικὴ ἐκείνη εὔνοια, διότι ἡ Γαλλία, ἤδη ἐξιλεωθεῖσα, διέκειτο λίαν φιλικῶς πρὸς τὴν Ἑλλάδα, θελήσας ἐγὼ καὶ ἐκεῖνον, ἀγωνιστὴν ὑπάρξαντα καὶ ἀρχαῖον ἂν οὐχὶ φίλον, τοὐλάχιστον γνώριμον καὶ σχετικόν μου, νὰ ἐπαναφέρω εἰς τὴν εὐθεῖαν καὶ αὐτῷ συμφερωτέραν ὁδόν, καὶ ἀπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Γάλλων νὰ ἐξαλείψω τὸ λείψανον τοῦτο νέφους δυσαρεσκείας, ἐπικαλεσθεὶς καὶ τοῦ Γάλλου πρέσβεως τὴν συνδρομήν, ἔπεισα μὲν τὸν στρατηγὸν νὰ μεταβάλῃ τρόπον καὶ νὰ ζητήσῃ τῆς Βασιλίσσης τὴν συγχώρησιν, παρεκάλεσα δὲ τὴν Βασίλισσαν νὰ δειχθῇ ἐπιεικὴς πρὸς αὐτὸν καὶ ἔλαβον τὴν περὶ τούτου ὑπόσχεσίν της. Εἰς ὁρισθεῖσαν λοιπὸν ἡμέραν καὶ ὥραν ἐπορεύθη ὁ στρατηγὸς Καλλέργης εἰς τὰ Ἀνάκτορα, καὶ ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τῆς Βασιλίσσης, θεατρικῶς καὶ νεανικῶς ἐπιδεικτικὸς ὡς πάντοτε, ἐγονυπέτησεν ἐμπρός της, καὶ ἐζήτησε νὰ φιλήσῃ τὴν χεῖρά της, ὃ ἡ Α. Μ. μειδιάσασα ἐπέτρεψε, καὶ τῷ προσωμίλησεν εὐμενῶς, ἐλέγξασα αὐτὸν διότι ἐπελάθετο τῶν καθηκόντων του πρὸς Βασίλισσαν καὶ πρὸς Κυρίαν, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ συγχωρήσασα.

Εἰς τὴν θέσιν ὅμως πρέσβεως, εἰ καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν εὔνοια τοῦ Αὐτοκράτορος συνηγόρει μέχρι τινὸς ὑπὲρ αὐτῆς, οὐδὲ τότε, μετὰ τὴν συγχώρησιν, συγκατετίθετο ὁ Βασιλεὺς νὰ τὸν διορίσῃ, πολὺ δ' ὀλιγώτερον ἦν τοῦτο δυνατόν, πρὸ ἑνὸς ἔτους, ὅτε ἔμελλε νὰ

συνέλθῃ τὸ Συνέδριον τῶν Παρισίων, ἀλλ' οὐδ' ἐγὼ δ' αὐτὸς τὸν ἐθεώρουν ὡς χαρακτῆρος ἱκανῶς σοβαροῦ ἵνα εἰς περιστάσεις τοσοῦτον δυσχερεῖς τῷ ἐμπιστευθῶ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀντιπροσωπείαν. Τούτου ἕνεκεν καὶ ἵνα μή, ὡς φόβος ἦν τότε, προσκρούσωμεν εἰς ἄρνησιν τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως, ἑκὼν ἄκων ἠναγκαζόμην νὰ διατηρῶ τὴν σπουδαίαν τῶν Παρισίων πρεσβείαν κενήν, καὶ διεπομένην ὑπὸ τοῦ Γραμματέως κ. Φωκίωνος Ῥώκ, ὑπαλλήλου ἱκανοῦ μὲν διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς καθ' ἑκάστην ὑπηρεσίας, ἀλλ' ἥττονος καὶ καθ' ἑαυτὸν καὶ ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του τῆς διεξαγωγῆς ὑποθέσεων ὑψηλῆς σπουδαιότητος.

Ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ ταύτῃ ἔγραψα πρὸς τὸν ἐν Λονδίνῳ ἡμέτερον πρέσβυν, τὸν κ. Σπυρίδωνα Τρικούπην, νὰ μεταβῇ ἰδιωτικῶς καὶ ἐπ' ἀδείᾳ εἰς Παρισίους, καὶ ἐκεῖ νὰ διαμένῃ ἐν ὅσῳ θὰ διήρκει τὸ εὐρωπαϊκὸν συνέδριον, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἵνα φωτίζῃ τὴν κυβέρνησιν περὶ τῶν ἐν αὐτῷ συζητουμένων, ἃ ἠδύνατο διὰ τῶν σχέσεών του νὰ πληροφορῆται, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἵνα διὰ τῆς βαρύτητος τῆς θέσεως καὶ τοῦ ὀνόματός του τεθεὶς εἰς κοινωνίαν ἔστω καὶ ἰδιωτικήν, μετὰ τῶν ἐπισήμων πολιτικῶν ἀνδρῶν πάσης τῆς Εὐρώπης τῶν μελλόντων ἐκεῖ νὰ συνέλθωσι, προσπαθήσῃ νὰ ἐπανορθώσῃ παρ' αὐτοῖς τὰς ἐπικρατούσας περὶ Ἑλλάδος προλήψεις. Ὁ κ. Τρικούπης ἀνῆκεν εἰς τὸ Ἀγγλικὸν λεγόμενον κόμμα· ἀλλ' οὐχ ἧττον εἶχον πλήρη εἰς τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ πεποίθησιν, ὅτι τὰ συμφέροντα καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος περὶ πολὺ πλείονος ἐποιεῖτο πάσης κομματικῆς συμπαθείας, καὶ τοιοῦτον τὸν εὗρον τῷ ὄντι πάντοτε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς συνυπηρεσίας ἡμῶν. Ἐν ὅσῳ διετέλουν ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν, ὡς ἐκτέλεσιν ἑνὸς τῶν πρώτων καθηκόντων μου ἐθεώρουν, πλὴν τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων ν' ἀλληλογραφῶ συνεχέστατα καὶ ἰδιαιτέρως μετὰ τῶν πρέσβεων ἡμῶν, καὶ πρὸς ἄνδρα ἔμπειρον καὶ συνετὸν ὡς τὸν κ. Τρικούπην ἔγραφον ἰδιαιτέρας ἐπιστολὰς σχεδὸν δι' ἑκάστου ταχυδρομείου, λαμβάνων ἐπίσης συνεχῶς ἰδιωτικὰς ἀπαντήσεις του, ἃς σχεδὸν πάσας διατηρῶ ἐν τοῖς κατ' οἶκον ἐγγράφοις μου, καὶ ἐν αἷς ὁ ὡς ἐπίμονος ἀγγλό-

φρων ὑπὸ τῶν πολλῶν θεωρούμενος πολιτικὸς οὗτος ἀνὴρ πολλάκις κατὰ τῆς Ἀγγλίας μοὶ ἔγραφεν, ὁσάκις προσέκρουεν ἐκεῖ εἰς ἀδίκους ἐκτιμήσεις τῶν περιστάσεων τῆς πατρίδος.

Πρὸς τὸν κ. Τρικούπην λοιπὸν ἀπηύθυνα τῇ 22 Ἰουλίου γαλλιστὶ ὑπόμνημα ἐμπιστευτικόν, περιλαμβάνον ἐν περιλήψει πάσας τὰς πληροφορίας περὶ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως καὶ τῆς προόδου τῆς Ἑλλάδος, ἃς ἐζήτησα καὶ συνέλεξα παρὰ πάντων τῶν ὑπουργείων, ἵνα ἐξ αὐτῶν ἀρύηται εἴ τι ἐνόμιζε δυνάμενον νὰ φωτίσῃ ὡς πρὸς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα τοὺς ἔχοντας τότε εἰς χεῖράς των τὴν στάθμην τῆς τύχης τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς.

Ἐπειδὴ δὲ τὸν κανονισμὸν τῶν δανείων ἐθεώρουν ὡς ἓν τῶν προὐργιαιτάτων ἔργων τῆς κυβερνήσεως ἧς μετεῖχον, διὰ τοῦτο ἑπόμενον ἦν διὰ τὰς περὶ αὐτῶν ἐνεργείας νὰ στηρίζωμαι πρὸ παντὸς ἐπὶ τῆς συνδρομῆς τοῦ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν συναδέλφου μου. Ἀλλὰ ταχέως ἐνόησα ὅτι ἐκεῖθεν ἐλάχιστα εἶχον νὰ περιμένω. Τὴν θέσιν ταύτην κατεῖχε τότε ὁ γέρων Κοντόσταυλος, Χῖος, ἐκ τῶν ποτὲ ἐν Λονδίνῳ ἀποκατεστημένων ἐμπόρων, ἀνὴρ ἀκεραίου μὲν χαρακτῆρος, ἀλλὰ πασῶν τῶν λοιπῶν ἰδιοτήτων καὶ πασῶν τῶν γνώσεων ἐστερημένος ὅσαι ἀπαιτοῦνται δι' ὑπουργὸν κλάδου τοσοῦτον σπουδαίου, ὅσαι μάλιστα ἀπῃτοῦντο κατ' ἐκείνας τὰς περιστάσεις. Τοῦτο μετ' ἀνησυχίας παρετήρησα εἰς τὰ ὑπουργικὰ ἡμῶν συμβούλια, ὅτε οἰκονομικὰ μέτρα συνεζητοῦντο, καὶ ἄλλοι μὲν τῶν συναδέλφων μου ὀλίγον εἰς αὐτὰ ἐνεβάθυνον ἢ μετεῖχον τῶν συζητήσεων, ὡς ὁ ἐπὶ τῶν ναυτικῶν κ. Μιαούλης, εἰδικῶς ἀσχολούμενος εἰς τὸ νὰ κατασκευάζῃ ἐν σιωπῇ πυραμίδας ἐκ χάρτου, ἀλλ' ὁ ἥκιστα φαινόμενος ὅτι ἐνόει τὰ συζητούμενα ἢ ἔχων τι νὰ προτείνῃ ἢ νὰ παρατηρήσῃ ἦν ὁ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ὑπουργός.

Τοῦτο, καὶ ἐν γένει μὲν ἐπιβλαβὲς εἰς τὴν καθόλου διοίκησιν, ἰδίως ἠπείλει νὰ παραλύσῃ πάσας τὰς ἐνεργείας μου περὶ τῆς πρωτίστης ὑποθέσεως ἐφ' ἧς ἤλπιζον νὰ στηρίξω τὴν ἀνάκυψιν τῆς ὑπολήψεως τῆς Ἑλλάδος. Δὲν ἐνόμισα ἑπομένως ὅσον καὶ ἂν μ' ἐλύπει ὅτι δικαιοῦμαι νὰ τὸ ἀποσιωπήσω πρὸς τὴν Βασίλισσαν,

καὶ τῆς κατέδειξα τὴν ἀνάγκην ἐκλογῆς ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν δραστηριωτέρου καὶ ἐμπειροτέρου.

Αἱ παρατηρήσεις μου εὗρον ἤδη πεπεισμένην τὴν Α. Μ. καὶ ἄνευ δισταγμοῦ ἤρξατο συζητοῦσα περὶ τοῦ ἀντικαταστάτου. Ὅτε δ' ἐζήτησε καὶ τὴν γνώμην μου, εἶπον ὅτι δύο μόνον ἄνδρας γνωρίζω ἐν Ἑλλάδι κεκτημένους τὰς δεούσας γνώσεις ἵνα καθέξωσιν ἐπαξίως τὴν θέσιν ταύτην: εἰσὶ δ' οὗτοι ὁ Σιλήβεργος, αὐτοδίδακτος μέν, ἀλλ' ἀξιολόγους δι' ἀπαραμίλλου ἐπιμελείας κτησάμενος θεωρητικὰς γνώσεις, καὶ ὁ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καθηγητὴς τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας Ἰωάννης Α. Σοῦτσος. Ὁ πρῶτος ὅμως ἦν δυστυχῶς πρὸ καιροῦ κλινήρης καὶ παράλυτος, ἐξ ἀσθενείας, ἐξ ἧς καὶ μέχρι τέλους ἀπέθανεν, ὥστε μόνον τὸν δεύτερον ἐδυνάμην νὰ συστήσω ἐν πεποιθήσει.

Παρ' ἐλπίδα ὅμως ἀπήντησα ἀντίστασιν λίαν ἐπίμονον, ὥστε ἠναγκάσθην νὰ εἴπω τῇ Βασιλίσσῃ ὅτι διαβλέπω τὸν λόγον αὐτῆς, ὅτι δηλ. ἡ Α. Μ. ἠξεύρουσα τὸν κ. Σοῦτσον, Φαναριώτην, ὡς καὶ ἐμέ, θεωρεῖ οὐχὶ φρόνιμον νὰ περιέχῃ δύω Φαναριώτας τὸ Ὑπουργεῖον. Προσέθηκα ὅμως ὅτι ἐπειδὴ ἐν γένει μὲν τὰ οἰκονομικὰ εἰσὶ τὸ νεῦρον πάσης διοικήσεως, ἰδίως δ' ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσι τὸ κυριώτερον ζήτημα ὃ ὤφειλε νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἦν τὸ τοῦ κανονισμοῦ τῶν Εὐρωπαϊκῶν χρεῶν, βάσις ὂν τῆς πίστεως καὶ εὐημερίας τῆς πατρίδος, προτείνω νὰ διορισθῇ μὲν ὁ κ. Ἰ. Σοῦτσος εἰς τὸ σπουδαῖον ἐκεῖνο ὑπουργεῖον, ἀντ' ἐμοῦ δὲ νὰ κληθῇ ἄλλος τις εἰς τὸ τῶν ἐξωτερικῶν, μὴ ἔχον τὰς αὐτὰς δυσχερείας, ἀφ' οὗ αἱ σχέσεις μετὰ τῶν Δυνάμεων εἶχον ἤδη ἐξομαλυνθῇ, οὐδ' ἀπαιτοῦν εἰς ἴσον βαθμὸν εἰδικὰς γνώσεις.

Ἀλλ' ἡ Βασίλισσα δὲν ἤθελεν οὐδὲ κἂν ν' ἀκούσῃ τοιαύτην πρότασιν, καὶ μοὶ εἶπεν πᾶν ἄλλο νὰ ἐπινοήσω.

Τότε ἀνταπήντησα εἰς τὴν Α. Μ. ὅτι ἀφ' οὗ οὕτως ἀδύνατον καθίσταται νὰ προταχθῇ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν ἀνὴρ ἐπιστήμων, πρέπει κἂν νὰ ζητηθῇ μεταξὺ τῶν μὴ τοιούτων ἀνήρ τις νοήμων καὶ δραστήριος, ὅστις ἔστω καὶ ὑπ' ἄλλων χειραγω-

γούμενος νὰ ἐργασθῇ τελεσφόρως εἴς τε τὴν τῶν δανείων ὑπόθεσιν, καὶ ἐν γένει εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν τῶν οἰκονομικῶν παρ' ἡμῖν, ἧς ἄνευ ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐδύνατο ν' ἀπαλλαγῇ τῆς διοικητικῆς καχεξίας. Καὶ πρὸς τοῦτο πληρέστατα καὶ ἡ Βασίλισσα συμφωνοῦσα μὲ διέταξε νὰ σκεφθῶ καὶ τῇ προτείνω ὅν τινα θεωρῶ ὡς τὸν ἱκανώτερον διὰ τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην.

— Προκειμένου, ἀπήντησα τότε γελῶν, περὶ τοῦ ἱκανωτέρου μεταξὺ τῶν ἀνικάνων, δηλαδὴ μεταξὺ τῶν μὴ κεκτημένων τὰς ἀναγκαίας γνώσεις, τὸ στάδιον ἐστὶν εὐρὺ καὶ ἡ ἐκλογὴ ὁπωσοῦν αὐθαίρετος. Ἐν τούτοις μοὶ ἐπῆλθεν εἰς τὸν νοῦν νέος τις ἐκ τῶν πολιτευομένων, ὁ ἀρτίως ἐκλεχθεὶς πρόεδρος τῆς Βουλῆς Ἀλέξανδρος Κουμουνδοῦρος, ὅστις ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Πανεπιστημίῳ τὰ νομικὰ σπουδάσας, καὶ τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα ἐν Καλάμαις μετερχόμενος, εἶχεν ἀναδειχθῇ ἐπ' ἐσχάτων Βουλευτής, διότι ἦν υἱὸς ἐπισήμου οἰκογενείας τῆς Πελοποννήσου, τῆς ἐπὶ Τούρκων ἡγεμονευούσης τῆς Μάνης, εἶχε δ' ἀμέσως ἐκλεγῇ καὶ πρόεδρος τῆς Βουλῆς, καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ διότι τότε ἔτι ἐπεκράτει τὸ ἔθος, λείψανον τῆς ἀρχαίας ἐθνικῆς κατατμήσεως, ἀνὰ πᾶσαν σύνοδον νὰ χορηγῆται ἐναλλὰξ ἡ προεδρεία εἰς Στερεοελλαδίτην, εἰς Πελοποννήσιον καὶ εἰς Νησιώτην· τότε δ' ἦν ἡ σειρὰ τῆς Πελοποννήσου. Ἐν αὐτῷ εἶπον ὅτι ἀφ' ὅτου ἡ Βουλὴ συνεδριάζει παρετήρησα πολλὴν ὀρθότητα νοῦ, ταχύτητα ἀντιλήψεως καὶ ἐπιδεξιότητα, πρὸς δὲ τούτοις καὶ εὐθύτητα ἀρχῶν, ὥστε μοὶ ἐφαίνετο μεταξὺ τῶν ἐπιστημονικῆς θεωρίας στερουμένων ὁ Κουμουνδοῦρος εἷς τῶν καταλληλοτέρων διὰ τὴν προκειμένην ἐκλογήν.

Ἡ πρότασις αὕτη εἵλκυσε τὴν προσοχὴν τῆς Βασιλίσσης, καί, μετὰ βραχείας σκέψεις, μοὶ ἔδωκε τὴν ἐντολὴν νὰ παρατηρήσω κατὰ τὰς ἐπομένας ἡμέρας προσεκτικῶς τὸν ἄνδρα ὑπὸ τὴν προκειμένην ἔποψιν, καὶ νὰ τῇ ἀναφέρω τὸ ἀποτέλεσμα.

Τοῦτο καὶ ἔπραξα, εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς τὴν προσοχήν μου ἐφιστῶν εἰς τὴν συμπεριφορὰν τοῦ προέδρου καὶ ἐσπούδαζον κατὰ τὸ ἐνὸν αὐτόν, καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν διηύθυνε τὰς συζητή-

σεις, καὶ ἰδιαιτέρως συνδιαλεγόμενος μετ' αὐτοῦ περὶ τῶν παρουσιαζομένων ὑποθέσεων· ὥστε μετὰ τρεῖς ἢ τέσσαρας ἡμέρας ἐδυνήθην ν' ἀναφέρω εἰς τὴν Βασίλισσαν ὅτι αἱ νέαι μου ἔρευναι ἐπεκύρωσαν καὶ ἐνίσχυσαν τὴν πρώτην μου γνώμην. Οὕτως ἀπεφασίσθη ὁριστικῶς τοῦ κ. Κουμουνδούρου ὁ διορισμός.

Τὴν ἐπιοῦσαν δέ, ὅτε πάντα ταῦτα διετέλουν τοῖς πᾶσιν ἄγνωστα, εἰς τὴν Βουλὴν εὗρον ἕνα τῶν ἀντιπολιτευομένων Βουλευτῶν, τὸν κ. Καλαμογδάρτην, ἀπὸ τοῦ βήματος αὐστηρῶς καταφερόμενον κατὰ τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν. Ἐν μέσῳ δὲ τῶν δραστηριωτέρων του ἐπιθέσεων, τῷ ἔνευσα νὰ διακόψῃ τὸν λόγον καὶ ἔλθῃ πρὸς ἐμέ. Ἐπειδὴ δ' ἐξηκολούθει, τῷ ἔνευσα καὶ ἐκ δευτέρου, καὶ τότε ἐκπληττόμενος ὅτι ὑπουργὸς οὕτω προσεφέρετο πρὸς ῥήτορα τῆς ἀντιπολιτεύσεως, οὐχ ἧττον κατῆλθε τοῦ βήματος, μὲ ἐπλησίασε, καθήμενον εἰς τὴν θέσιν τῶν ὑπουργῶν, ὑπ' αὐτὸ τὸ βῆμα σχεδόν, καὶ μ' ἠρώτησε διατὶ τὸν διακόπτω καὶ τί τὸν θέλω.

— Θέλω, τῷ εἶπον, ν' ἀφήσῃς τὴν ῥητορείαν σου καὶ νὰ ὑπάγῃς νὰ καθήσῃς εἰς τὴν θέσιν σου.

— Μὲ συγχωρεῖτε, Κύριε Ὑπουργέ, ἀπήντησε. Τὴν διαγωγὴν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν δὲν δυνάμεθα νὰ τὴν ἀνεχθῶμεν, καὶ καθῆκον ἐστὶ καὶ δικαίωμα ἡμῶν τῶν ἀντιπολιτευομένων νὰ ἐξελέγχωμεν τὰ κακῶς ἔχοντα ἐν τῇ κυβερνήσει.

— Ἠξεύρω, τῷ εἶπον, καὶ τὰ καθήκοντα καὶ τὰ δικαιώματά σας. Ἀλλ' ὅσον ἀντιπολιτευόμενος καὶ ἂν ἦσαι, ἂν ἔχῃς τινὰ ἐμπιστοσύνην εἰς ἐμὲ καὶ πεποίθησιν εἰς τοὺς λόγους μου, ἄφες τὸν λόγον σου ὅπου τὸν διέκοψας, καὶ ἐπίστρεψον εἰς τὴν θέσιν σου.

Τὴν κεφαλὴν κινῶν, καὶ ἐπαναλαμβάνων ὅτι δὲν μ' ἐννοεῖ, ἔπραξεν ὅμως ὁ κ. Καλαμογδάρτης ὡς ἀπῄτησα παρ' αὐτοῦ καὶ ἐδήλωσεν εἰς τὸν πρόεδρον ὅτι παραιτεῖται τοῦ λόγου.

Τὴν δ' ἐπαύριον 2 Ἰουλίου, εἰς τὴν συνεδρίασιν, ἦλθε πάλιν πρός με ὁ αὐτὸς Βουλευτὴς καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ἂν χθὲς ἐσίγησεν εἰς τὴν προτροπήν μου χωρὶς νὰ τὴν ἐννοήσῃ, σήμερον ὅμως θέλει ἐξακολουθήσει τὴν ὁμιλίαν του.

— Σοὶ ἐπαναλαμβάνω, τῷ εἶπον, νὰ ὑπάγῃς νὰ καθήσῃς εἰς τὴν θέσιν σου.

— Ἀλλά, Κύριε ὑπουργέ, σᾶς συμφέρει τοῦτο, μοὶ ἀπήντησεν. Ἐγὼ ὅμως ἀνήκω εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν.

— Κύριε Καλαμογδάρτη, τῷ ἀνταπήντησα, οὕτω μὲ γνωρίζεις; Σοὶ ἐπαναλαμβάνω ν' ἀφήσῃς τὸν λόγον καὶ νὰ μείνῃς σιωπῶν εἰς τὴν θέσιν σου.

Καὶ τότε δὲ πάλιν ὑπήκουσεν ἐν ἀπορίᾳ αὖθις σείων τὴν κεφαλήν, διότι εἶχε τὴν πεποίθησιν ὅτι, εἰ καὶ εἰς ἀντίθετον ἀνῆκον στρατόπεδον, εἰς οὐδὲν μὴ ἔντιμον ἢ ἀνοίκειον ἤθελον τὸν προτρέψει.

Μόλις δ' εἶχε πρό τινων λεπτῶν μακρυνθῆ ἀπ' ἐμοῦ, καὶ εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Βουλῆς εἰσῆλθεν ὁ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν κ. Μιαούλης, καὶ ἀναβὰς εἰς τὸ βῆμα, εἶπεν ὅτι, ἀσθενοῦντος, ἤ, δὲν ἐνθυμοῦμαι, κωλυομένου τοῦ προέδρου κ. Βούλγαρη, παρηγγέλθη νὰ ἀναγνώσῃ τὸ Βασιλικὸν διάταγμα ὃ εἶχεν ἀνὰ χεῖρας, ἐλέγετο δὲ ἐν αὐτῷ ὅτι, παραιτηθέντος τοῦ κ. Κοντοσταύλου, ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν διωρίσθη ὁ κ. Κουμουνδοῦρος.

Τότε δ' ἐπανῆλθε πρὸς ἐμὲ ὁ κ. Καλαμογδάρτης, καὶ σφίγξας μοι τὴν χεῖρα, μοὶ εἶπεν ὅτι τώρα μ' ἐννοεῖ καὶ μοὶ ἐξέφρασε βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην.

Ὅτε δέ, ἀμέσως μετὰ τὴν ὁρκοδοσίαν του, ἦλθεν ὁ κ. Κουμουνδοῦρος εἰς ἐπίσκεψίν μου, τῷ εἶπον ὅτι τὴν ἐκλογήν του εἰς ἐμὲ ὀφείλει, ὡς δύναται νὰ πληροφορηθῇ παρ' αὐτῆς τῆς Βασιλίσσης, ἀλλ' ὅτι μόνον ἀφ' οὗ ἑτέρα μου πρότασις ὑπὲρ ἀνδρὸς ἐπιστήμονος ὁριστικῶς ἀπεῤῥίφθη, τότε ἐπρότεινα αὐτόν, διότι τῷ ἀνεγνώριζον πλεονεκτήματα ὧν ἐστερεῖτο ὁ προκάτοχός του. Ἑπομένως προσέθηκα ὅτι ἔχω τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ τὸν προτρέψω καὶ νὰ ἐλπίσω ὅτι δὲν θέλει παραλείψει νὰ πράξῃ πᾶν τὸ ἐφ' ἑαυτῷ ἵνα δειχθῇ ἄξιος τῆς θέσεως εἰς ἣν ἀνεβιβάσθη. Τῷ ὑπέδειξα δ' ὅτι πλὴν τῆς τῶν δανείων ῥυθμίσεως, ἡ πρώτη ἀνάγκη πρὸς τὴν οἰκονομικὴν ἀναμόρφωσιν τῆς Ἑλλάδος ἦν ἡ τῆς μεταῤῥυθμίσεως τοῦ φορολογικοῦ συστήματος, δι' ἥν, πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐπαρχιακῆς πεί-

ρας του, ὀρθῶς ἤθελε πράξει νὰ ἐπικαλεσθῇ καὶ τὰς θεωρητικὰς γνώσεις τοῦ παρ' ἐμοῦ πρώτου προταθέντος, καὶ ἱκανοῦ ἵνα χειραγωγήσῃ αὐτὸν κ. Σούτσου.

Ὁ κ. Κουμουνδοῦρος οὐδὲ στιγμὴν ἐδίστασε, καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ εἰδοποιήσω τὸν καθηγητὴν Κον Σοῦτσον νὰ ἔλθῃ τὴν ἐπαύριον εἰς τὰς 2 μ. μ. εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν, ὅπου παρόντος καὶ ἐμοῦ ἐπὶ τρεῖς ὅλας ὥρας συνεζητήθη καὶ ἐμελετήθη τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἀντικείμενον, καὶ μετὰ θαυμασμοῦ ἔβλεπον τὴν ἀγχίνοιαν καὶ ἑτοιμότητα μεθ' ἧς ὁ νέος συνάδελφός μου ἀντελαμβάνετο τῶν ἀναπτύξεων τοῦ κ. Σούτσου, καὶ πόσον τὰ πρόσφορα ἀντιπαρετήρει, τὰς καταλλήλους διασαφήσεις ζητῶν.

Ἀφ' οὗ δὲ καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἐπανελήφθη ἡ τρίωρος πάλιν συνέντευξις, ὁ κ. Κουμουνδοῦρος εἶχε πληρέστατα κατανοήσει καὶ χωνεύσει τὸ ἀντικείμενον ὃ ἔκτοτε παρεδέξατο ὡς βάσιν τοῦ οἰκονομικοῦ του συστήματος, ἐξ ἐξωτερικῶν ὅμως περιστάσεων καὶ ἀντιδράσεων κωλυθεὶς νὰ ἐφαρμόσῃ αὐτὸ ὅσον ταχέως καὶ ἐντελῶς ἐπεθύμει.

11.

Νέαι ἐκλογαί.

Καὶ ἡ τότε μὲν σύνοδος τῶν Βουλῶν ἦν ἔκτακτος. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως δὲ τοῦ Βασιλέως ἀπεφασίσθη ἡ τακτικὴ (δηλ. ἡ πρώτη τῆς Ε' περιόδου) νὰ συγκληθῇ διὰ τὴν 30 Ὀκτωβρίου, ἀνεβλήθη δὲ μετέπειτα, διὰ τὴν μὴ ἔγκαιρον ἐπιστροφὴν τοῦ Βασιλέως, ἐπανελθόντος μόνον μετὰ τὰ μέσα τοῦ Νοεμβρίου, εἰς τὴν 7 Δεκεμβρίου. Γνωρίζων δ' ἐγὼ πῶς αἱ ἐκλογαὶ παρ' ἡμῖν ἐξετελοῦντο, ἐθεώρησα καθῆκον νὰ πράξω τὸ ἐπ' ἐμοὶ πρὸς διόρθωσιν τοῦ σπουδαίου τούτου ὡς πρὸς αὐτὰς ἐλαττώματος, τοῦ ὀλεθρίαν ἐξασκοῦντος ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως καὶ ἐπὶ τῆς κοινωνίας. Τούτου ἕνεκα, πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Βασιλέως ἐπεκαλέσθην μίαν ἡμέ-

ραν τὴν προσοχὴν τῆς Α. Μ. ἐπίσης καὶ τὴν τῆς Βασιλίσσης ἐπὶ τοῦ μεγάλου τούτου ζητήματος, καὶ διϊσχυρίσθην ὅτι τὸ συμφέρον καὶ τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ θρόνου ἀπαιτεῖ ν,' ἀποστῇ ἥ τε Α. Μ. καὶ ἡ Κυβέρνησίς Του ἐντελῶς ἀπὸ πάσης ἐπεμβάσεως εἰς τὰς ἐκλογάς.

— Βίαν, μοὶ εἶπεν ὁ Βασιλεύς, καὶ παράνομον ἐνέργειαν, ἐννοεῖται ὅτι ἐντελῶς ἀποκρούω· ἀλλὰ φρονῶ ὅτι δὲν ὑπερπηδῶ τὰ δικαιώματά μου, οὐδ' ἡ κυβέρνησις τὰ ἑαυτῆς, ἂν ἀποδείξωμεν, ὡς οἱ ἄλλοι, τίνα καὶ ἡμεῖς φρονοῦμεν καταλληλότατον ἵνα ἐκλεχθῇ.

— Οἱ **ἄλλοι**, ἀπήντησα, οὓς ἀναφέρει ἡ Υ. Μ. εἰσὶ κομματάρχαι, ἡ δὲ Υ. Μ. ἵσταται ὑπεράνω πάντων τῶν κομμάτων, οὐδὲ δύναται νὰ ἡττηθῇ, ὡς ἐκεῖνοι, ὅταν ἀποτυγχάνωσι.

— Καὶ τί λοιπόν; παρενέβη ὁρμητικῶς ἡ Βασίλισσα, θέλετε νὰ βλέπωμεν ἀδιαφόρως τοὺς κακούς, τοὺς καταχραστάς, τοὺς ἀναξίους ἐκλεγομένους; καὶ δὲν πρέπει νὰ ὁδηγῶμεν καὶ νὰ φωτίζωμεν τὸν λαόν;

— Καὶ πιστεύετε, Μεγαλειοτάτη, ἐτόλμησα ν' ἀπαντήσω, ὅτι εἶσθε εἰς θέσιν νὰ διακρίνητε μεταξὺ τῶν ὑπηκόων σας τοὺς καλοὺς ἐκ τῶν κακῶν; Μὴ μοὶ τὸ προσάψητε ὡς αὐθάδειαν ἂν σᾶς εἰπῶ ὅτι τοῦτο δύνασθε ἥκιστα παντὸς ἄλλου, διότι εἰς τὴν αὐλὴν οἱ ἄνθρωποι προσέρχονται τὸ πλεῖστον ὑπὸ προσωπίδα, καὶ πολλάκις οἱ κρείττονες φαινόμενοι εἰσὶν οἱ δεξιώτερον κολακεύοντες, οὕτως ὥστε νὰ σᾶς ἀπατῶσι, καὶ νὰ τοὺς ἐκλαμβάνητε ὡς εἰλικρινεῖς. Διατί νὰ ἐπιφορτίζησθε εὐθύνην ἥτις δὲν σᾶς ἀνήκη; Διατί νὰ χορηγῆτε τὸ δικαίωμα εἰς δυσμενεῖς μεμψιμοιρίας, εἰς Βασιλικὴν ἀποδιδόντων ἐπέμβασιν εἴ τι κρίνουσιν ὡς κακὸν καὶ ἐπιβλαβές.

Ὁ Βασιλεὺς ἐφαίνετο συνωφρυωμένος καὶ βαθέως σκεπτόμενος.

— Δίκαιον ἔχετε ἴσως, εἶπε τέλος, ὅτι ἡ Αὐλὴ δὲν πρέπει νὰ ἐπεμβαίνη, καὶ θέλω παραγγείλει τοῖς Αὐλικοῖς ν' ἀπέχωσι πάσης ἀναμίξεως. Ἀλλὰ δὲν δύναται τὸ αὐτὸ ν' ἀπαιτηθῇ καὶ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως. Ἐκείνη ἔχει χαρακτῆρα κομματάρχου, καὶ ἑπομένως τὸ δικαίωμα νὰ καταδείξῃ τοῖς φίλοις τὸν ἑαυτῆς ὑποψήφιον.

— Καὶ νὰ τὸν ἐπιβάλῃ; ἠρώτησα ἐγώ.

— Τοῦτο ὄχι, ἀπεκρίθη ὁ Βασιλεύς.

— Τότε, Μεγαλειότατε, εἶπον, ἀπαγορεύσατε αὐστηρῶς εἰς τὸ ὑπουργεῖόν σας, ἐὰν θέσῃ ὑποψηφίους, ὅπερ ἤδη καθ' ἑαυτὸ ἐστὶ σχεδὸν ἐπέμβασις, τοὐλάχιστον ν' ἀποστῇ οἱασδήποτε χρήσεως τῆς ἣν κέκτηται ὑλικῆς ἐξουσίας καὶ δυνάμεως ἵνα τοὺς ἐπιβάλῃ, διότι ἄλλως ἐστὶ μᾶλλον ἢ πιθανὸν ὅτι καὶ αὐτὴν τὴν βίαν θὰ μεταχειρισθῇ ὡς πάντοτε, καίτοι, ὡς πάντοτε, τὸ ἐναντίον διϊσχυριζόμενον, καὶ θὰ ἐξεγείρῃ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ, ἢ ἔστω καὶ ἑνὸς μέρους αὐτοῦ, τῆς ἀποτυχούσης μερίδος, κορυφουμένην μέχρι τοῦ θρόνου. Ἔχετε δὲ κἂν τινα ἐγγύησιν ὅτι ὡς ὑποψήφιοι θὰ τεθῶσι πάντες οἱ τὰ ἄριστα τῇ πατρίδι ἐγγυώμενοι, καὶ οὐχὶ οἱ ὑποσχόμενοι εἰς τοὺς μὲν ἢ τοὺς δὲ τῶν ὑπουργῶν τυφλὴν ὑποστήριξιν, ἧς τίς κωλύει νὰ γίνῃ ποτὲ χρῆσις, ἂν ἤθελον αἱ σχέσεις μεταβληθῆ, καὶ κατ' αὐτῆς τῆς Βασιλείας; Ὁ λαὸς ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν ἐλευθέρως τοὺς ἀντιπροσώπους του. Ἄφετε αὐτῷ τὴν πλήρη εὐθύνην τῆς ἐκλογῆς, καὶ ἂς ἔχῃ αὐτὸν μόνον νὰ αἰτιᾶται ἂν οἱ ἐκλεκτοί του δὲν ἀνταπεκρίνοντο μέχρι τέλους πολὺ εἰς τὰς προσδοκίας του. Ἔπειτα, προσέθηκα, ἀπὸ τοσούτων ἐτῶν ἐφαρμοζομένου τοῦ συστήματος τῆς ὑπουργικῆς ἐπεμβάσεως, ἐδρέψατε ποτὲ οὓς προσεδοκᾶτε ἀγαθοὺς ἀπ' αὐτοῦ καρπούς; Εἴδετε τοὺς ἀρίστους ἐρχομένους εἰς τὴν Βουλήν, καὶ μειωθείσας τὰς ῥαδιουργίας τῆς φιλαρχίας; Καὶ περὶ τῶν ὑπουργῶν σας αὐτῶν, περὶ ἡμῶν, ἠξεύρετε, ἢ ἠμπορεῖτε νὰ μάθητε, ἂν δὲν μείνωσιν αἱ ἐκλογαὶ πραγματικῶς ἐλεύθεραι, κατὰ πόσον εἴμεθα δημοτικοί, ἂν διατηρῶν ἡμᾶς εἰς τὴν ἐξουσίαν δὲν δυσαρεστῆτε τὴν ἐθνικὴν πλειονοψηφίαν, ἣν ἄλλως τε ἐντελῶς ἀδυνατεῖτε νὰ γνωρίσητε ἄνευ ἐκλογῶν εἰλικρινῶς ἐλευθέρων, καὶ δεδολιευμένην πάντοτε διαβλέπετε διὰ τῶν ἐπιβαλλομένων ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου! Ἠξεύρετε τί ἡμεῖς θέλομεν, ὄχι τί θέλει τὸ ἔθνος.

Καὶ ἄλλα πολλὰ εἶπον ἐπιχειρήματα πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν, καὶ τοιαύτη ἦν ἡ πεποίθησίς μου, ὥστε καὶ εἰς παρακλήσεις προέ-

βην. Τέλος ἐπείσθησαν οἱ Βασιλεῖς, καὶ μοὶ ὑπεσχέθησαν ὅτι οὐ μόνον οἱ ἴδιοι καὶ ἐν γένει ἡ Αὐλὴ θέλουσιν ἀπόσχει πάσης εἰς τὰς ἐκλογὰς ἀναμίξεως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ὑπουργεῖον θέλουσιν ἀπαγορεύσει καὶ πᾶσαν ὑλικὴν ἐπέμβασιν.

Καὶ ἐχάρην μὲν διὰ τοῦτο μεγάλως, θεωρήσας αὐτὸ ὡς ἀληθῆ ῥοπὴν τῶν δημοσίων πραγμάτων καὶ τροπὴν τῆς βασιλικῆς πορείας ἐπὶ τὰ κρείττω. Ἀλλὰ γνωρίζων τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα, ἐπέμεινα εἰπὼν ὅτι ἡ βασιλικὴ αὕτη ἀπόφασις δὲν ἤρκει οὐδὲ αὐτὴ ἀκόμη καὶ ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς ἔσται τὸ δυσχερέστερον, διότι πέπεισμαι ὅτι ἐν λόγοις μὲν ὁ Βασιλεὺς θ' ἀπαιτήσῃ πᾶσαν εὐπείθειαν εἰς τὰς διαταγάς του, τὰ ἔργα ὅμως προφανῶς ἢ μυστικῶς ὀλίγον θ' ἀνταποκρίνωνται εἰς τοὺς λόγους. Προέτρεψα ἑπομένως καὶ παρεκάλεσα νὰ συγκαλέσῃ ὁ Βασιλεὺς ὁλόκληρον τὸ ὑπουργικὸν Συμβούλιον παρ' ἑαυτῷ, καὶ προεδρεύσας αὐτοῦ, ν' ἀπαιτήσῃ ἐντόνως, καὶ ὡς ἀδιάσειστον θέλησίν του, τὴν ἀπὸ πάσης ἐπεμβάσεως ἀποχήν, καὶ τὴν ἔκδοσιν ῥητῶν καὶ αὐστηρῶν διαταγῶν πρὸς πάσας τὰς ἀρχὰς ἵνα ἀπόσχωσι καὶ αὗται ὑπ' εὐθύνην των.

Τῷ ὄντι δὲ τὴν ἐπαύριον συνεκλήθημεν οἱ ὑπουργοὶ πάντες εἰς τ' ἀνάκτορα, καὶ ὁ Βασιλεὺς προκαθεσθεὶς μετὰ βραχὺ προοίμιον διέταξε τὴν οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἐπέμβασιν τῆς κυβερνήσεως εἰς τὰς ἐκλογάς.

— Βεβαίως, Μεγαλειότατε, εἶπεν ὁ κ. πρωθυπουργὸς τρίβων τὰς χεῖράς του ὡς συνείθιζε, καὶ ὑπόδρα τοξεύων τὸ ὀξὺ βλέμμα του, θὰ ἐκτελεσθῶσιν αἱ διαταγαὶ τῆς Υ. Μ. Ποτὲ δὲν εἴχομεν τὸν σκοπὸν νὰ ἐπεμβῶμεν, οὐδ' ἐπενέβημεν ποτὲ εἰς τὰς ἐκλογάς.

Τότε καὶ ἐγὼ ἠτένισα τὸν Βασιλέα, ὅστις ἐννοήσας τὸ βλέμμα μου, ἐπανέλαβεν εἰπὼν μετὰ σοβαρᾶς ἐπιμονῆς, ὅτι οὐ μόνον νὰ μὴ ἐπεμβῶσιν ὅπως δήποτε ἐπιθυμεῖ, ἀλλὰ καὶ δι' ἐγκυκλίων νὰ ἐξηγήσωσιν εἰς πάντας τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὑπαλλήλους παντὸς κλάδου, ὅτι αὐστηρὰ θέλησις καὶ τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ Βασιλέως ἐστὶν ἡ θρησκευτικὴ ἀποχὴ ἀπὸ πάσης ἀναμίξεως εἰς τὰς ἐκλογάς, πλὴν τῆς τηρήσεως τῆς τάξεως.

Ὅτε δ' ἐξήλθομεν τῆς βασιλικῆς αἰθούσης, ὁ κ. πρωθυπουργὸς μᾶς ἐξέφραζε τὴν ἔκπληξίν του, λέγων ὅτι δὲν ἐνόει πῶς εἰς τὴν Α. Μ. ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα ἣν μᾶς ἐξέφρασεν, ἀφ' οὗ βέβαιον ἦτον ὅτι τὸ ὑπουργεῖον οὐδεμίαν πρόθεσιν ἐπεμβάσεως εἶχε.

— Τόσον τὸ καλήτερον, εἶπον ἐγώ, ὅτι ἤδη γνωρίζομεν καὶ τὴν πρόθεσιν τοῦ Βασιλέως συμφωνοῦσαν μετὰ τῆς ἡμετέρας.

Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον τὸ ἑσπέρας ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ γνωρίσω ὅτι ὁ κ. Βούλγαρης, ὅστις διεκρίνετο ἐπὶ ὀξυδερκείᾳ, ἐνόει ἢ κἂν ὑπώπτευε περισσότερον ἀφ' ὅ,τι μᾶς ἔλεγε, πόθεν προέκυψε τοῦ Βασιλέως ἡ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον ῥητὴ ἐντολή.

Τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον συνήρχετο τότε, τὸ ἑσπέρας, παρὰ τῷ πρωθυπουργῷ, κατοικοῦντι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μισαὴλ Ἀποστολίδου ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ Πανεπιστημίου. Ἐκεῖ ἐπορεύθην καὶ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην, καὶ ἤμην ὁ πρῶτος ἀφιχθείς, ὡς σχεδὸν πάντοτε μοὶ συνέβαινε, διότι δι' ὅλου μου τοῦ βίου ἐθεώρησα πάντοτε τὴν ἀκρίβειαν τῆς ὥρας εἰς τὰς συνεντεύξεις ὡς καθῆκον κοινωνικόν.

Ἡ κλίμαξ, κατὰ τὸ τότε εἰωθός, ἦν ἀφώτιστος· κατὰ τὴν κεφαλὴν δὲ αὐτῆς, ἀπέναντι μὲν ἦν ἡ θύρα τῆς αἰθούσης, ὅπου συνηρχόμεθα, δεξιῶς δὲ ἄλλη μικροτέρα, ἄγουσα εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ κ. Βούλγαρη. Μέχρις αὐτῆς εἶχον φθάσει, ὅτε ἤκουσά τινα ἐν τῷ δωματίῳ μεγαλοφώνως ἀναγινώσκοντα, καὶ ἐν ἄλλοις ἤκουσα αὐτὸ τὸ ὄνομά μου, συνοδευόμενον ὑπὸ προπηλακισμῶν ὡς Φαναριώτου κτλ. καὶ ἀνεγνώρισα συγχρόνως καὶ τὴν φωνήν, ὡς τὴν τοῦ Σακελλαριάδου, δημοσιογράφου τινὸς ἀκολάστου καὶ ὑβριστοῦ, ἐκδίδοντος τότε, προστασίᾳ, ὡς ἠγνόουν καὶ ταύτην τὴν στιγμὴν ἐμάνθανον, τοῦ κ. πρωθυπουργοῦ, τὴν «Συνταγματικήν», ἀληθῶς ῥυπαρογραφίαν. Τὸ δ' εἰς ἐπήκοον τοῦ κ. συναδέλφου μου καὶ προέδρου τοῦ ὑπουργείου ἀναγινωσκόμενον ἦν λίβελλος κατ' ἐμοῦ, διότι, ὡς ἦν πεπεισμένος ὁ κ. Βούλγαρης, εἶχον προτρέψει τὸν Βασιλέα εἰς τὸ μέτρον ἐκεῖνο τὸ περὶ τῶν ἐκλογῶν.

Τὴν θέσιν μου ᾐσθάνθην τὴν στιγμὴν ἐκείνην οὐκ ὀλίγον δυσκο-

λον, ἂν ὁ κ. πρωθυπουργὸς ἀνεκάλυπτεν ὅτι ἤκουσα ὅ,τι ἐτεχνάζετο κατ' ἐμοῦ. Διὰ τοῦτο κατέβην πάλιν ἀψοφητὶ ὅλην τὴν κλίμακα, καὶ ἤρχισα ἐκ δευτέρου νὰ τὴν ἀναβαίνω ἰσχυρῶς κροτῶν διὰ τῶν ποδῶν. Καὶ τῷ ὄντι, ὡς προέβλεπον, ἡ φωνὴ ἐσίγησε διὰ μιᾶς, καὶ ἀφ' οὗ εἰσῆλθον εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων, μετ' ὀλίγον προσῆλθε διὰ τῆς πλαγίας θύρας καὶ ὁ πρωθυπουργὸς καὶ περιχαρὴς μὲ ὑπεδέχθη, ἐν ᾧ συγχρόνως ἤκουόν τινα (τὸν Σακελλαριάδην) τὴν κλίμακα καταβαίνοντα.

Κατὰ πᾶσαν τὴν ἑσπέραν ἐκείνην οὐδεμία ὑπόνοια ἐδόθη ὅτι εἶχον ἀκούσει τι τῶν ἀναγνωσθέντων· τὴν δ' ἐπαύριον ἡ «Συνταγματικὴ» ἐδημοσίευεν ἄρθρον ὑβριστικόν. Τοῦτο δὲ λαβὼν μετ' ἐμοῦ ὅτε ἐπῆγον εἰς τ' Ἀνάκτορα, ἔδειξα αὐτὸ εἰς τοὺς Βασιλεῖς καὶ τοῖς διηγήθην γελῶν τὴν σκηνὴν τῆς προτεραίας, ἥτις καὶ προαπεδείκνυε πόσον δίκαιον εἶχον εἰς τὴν περὶ ἐπεμβάσεως γνώμην μου. Ἡ Βασίλισσα ὠργίσθη μεγάλως, καὶ ἤθελεν, ἅμα ἔβλεπε τὸν κ. Βούλγαρην, αὐστηρὰς ἐπιπλήξεις νὰ τῷ ἀποτείνῃ· ἀλλὰ τὴν παρεκάλεσα νὰ μὴ τὸ πράξῃ, οὐδὲ ν' ἀποδείξῃ ὅτι γνωρίζει τι περὶ τῆς ὑποθέσεως, ἵνα μὴ ἐπέλθῃ ματαίως διχόνοια καὶ σχίσμα ἐν τῷ ὑπουργείῳ. Οὕτω καὶ ἔγεινε, καὶ οὐδέποτε ἔμαθεν ὁ κ. Βούλγαρης ὅτι ἐγνώριζον τὴν συνεργασίαν του μετὰ τοῦ Σακελλαριάδου.

Ἀλλ' αἱ ἡμέραι παρήρχοντο, αἱ ἐκλογαὶ ἐπλησίαζον, καὶ αἱ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἀπαιτηθεῖσαι ἐγκύκλιοι πάντοτε δὲν ἐξεδίδοντο, εἰ καὶ ἐγώ, ἀνὰ πᾶσαν ἑσπέραν σχεδόν, εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, ἀνεπόλουν καὶ ἀπήτουν αὐτάς, ὡς ἐκτέλεσιν καθήκοντος ἐπιβληθέντος ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως. Ὁ πρῶτος ἐκδοὺς τὴν ἑαυτοῦ ἦν ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, συνταγματάρχης Σμολένσκης, ἀνὴρ ἄδολος καὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἀφωσιωμένος. Μετ' αὐτὸν ἐπῆλθεν ὁ τῆς Ἐκπαιδεύσεως κ. Χριστόπουλος, ὅστις συνετάττετο μετὰ τῶν ἀρχῶν μου. Παρηκολούθησεν ἔπειτα ὁ τῶν Οἰκονομικῶν κ. Κουμουνδοῦρος. Ἀλλ' ὁ τῆς Δικαιοσύνης, οὗ οἱ ὑπάλληλοι ἰσχυρὰν ἐξήσκουν ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τῶν ἐκλογῶν, μοὶ ἀπήντα πάντοτε δι' ὑπεκφυγῶν. Ἦν δ' οὗτος ὁ κ. Σκαλιστήρης, εἰσαγγελεὺς δευτε-

ρευσούσης ἀξίας, ὀφείλων τῷ κ. Βούλγαρη τὴν ἀναβίβασίν του εἰς βαθμὸν ὑπουργοῦ, καὶ ἐξ εὐγνωμοσύνης καὶ ἐλλείψεως πρωτοβουλίας παρ' αὐτοῦ λαμβάνων πᾶσαν ὦσιν καὶ πᾶσαν διεύθυνσιν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς, κατ' ἐπανειλημμένην βασιλικὴν ἀπαίτησιν, ἣν καὶ αὖθις προὐκάλεσα, ἐξέδωκε τέλος καὶ μᾶς ἀνέγνω τὴν ἐγκύκλιόν του, οὐχὶ μὲν λίαν ἔντονον, ἀλλ' ὅμως ἐπαρκῆ.

Ἔμενε τέλος ὁ πρωθυπουργός, ὅστις ἀνέβαλλε πάντοτε ὑπὸ διαφόρους προφάσεις. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος τέλος, εἰς τὴν ἐπιμονήν μου ἐνδοὺς καὶ εἰς τὰς ῥητὰς Βασιλικὰς διαταγάς, καὶ μὴ φρονῶν συμφέρον νὰ ἐλεγχθῇ ὡς ἐπεμβάσεις διανοούμενος, ἐξέδωκε τέλος ἐπίσης τὴν ἐγκύκλιόν του,· τὴν πασῶν σπουδαιοτάτην, διότι πρὸς τὰς διοικητικὰς ἀρχὰς ἀπηυθύνετο, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὴν πασῶν χλιαρωτάτην, ὡς συνετάχθη.

Ἐχρησίμευσε δὲ καὶ τοιαύτη ὡς ἦτον· διότι πλεῖστοι τῶν διοικητῶν, συναισθανόμενοι ὅτι τὸ ἠθικὸν αὐτῶν καθῆκον ἦν νὰ σέβωνται ἐν ταῖς ἐκλογαῖς τὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ, καὶ οὐδὲν ἴδιον συμφέρον ἔχοντες διὰ τὸ ἐναντίον, ἐδύναντο ἐπ' αὐτῆς στηριζόμενοι ν' ἀντιτάττωνται εἰς πλαγίας εἰσηγήσεις καὶ ἀπαιτήσεις παραβάσεως τῶν οὕτως ἐπισήμως αὐτοῖς διαταχθέντων.

Εἰς ἀπόδειξιν δ' ὅτι ὁ κ. Πρωθυπουργὸς δὲν ἐπείθετο ν' ἀποστῇ ἐντελῶς τοῦ συστήματος εἰς ὃ εἶχε πολιτικῶς ἀνατραφῆ, ἀναφέρω ὅτι προκειμένου περὶ τῆς ἐκλογῆς Ἄνδρου, ὅτε ὁ ἐκεῖ διοικητὴς ἔγραφεν ὅτι ὁ ἔχων τὴν μεγίστην πιθανότητα ἐπιτυχίας ἦν ὁ κ. Καΐρης, ὁ κ. Βούλγαρης, εὐνοῶν μᾶλλον τὸν ἐξάδελφον τοῦ ὑποψηφίου, Καΐρην ἐπίσης καλούμενον, ἐπεθύμει νὰ γίνῃ τις πλαγία ἐνέργεια ὑπὲρ αὐτοῦ· ὅτε δ' ἐγὼ ἀντιπαρετήρουν ὅτι ἡμεῖς ὀφείλομεν καὶ ὑπεσχέθημεν ν' ἀπέχωμεν πάσης πλαγίας ἐνεργείας, ἀπεκρίνετο ὁ κ. Βούλγαρης, τρίβων ὡς συνήθως τὰς χεῖρας, «ὅτι καλὸς εἶναι ὁ κ. Καΐρης» (ὁ ἐδικός του), ὥστε ἠναγκάσθην νὰ τῷ εἰπῶ, ὅτι καλὸς εἶναι ἀναμφιβόλως δι' ἡμᾶς, διὰ τοὺς ἐκλογεῖς ὅμως φαίνεται ὅτι καλήτερος εἶναι ὁ ἐξάδελφος. Οὐχ ἧττον ἰδιαιτέρας σχέσεις ἔχων μετὰ τοῦ ῥηθέντος διοικητοῦ, κατώρθωσε δι'

ἰδιωτικῶν ἐπιστολῶν καὶ διὰ πλαγίων μέσων τὴν ὑπερίσχυσιν τοῦ ἐξαδέλφου ὃν ἐπροτίμα, ὅπερ ἦν βεβαίως ἐπέμβασις παρὰ τὸ ἡμέτερον πρόγραμμα, ἀλλὰ σχεδὸν ἡ μόνη κατὰ πάσας τὰς ἐκλογάς.

Ἐξ ἐναντίας δ' ὁ Νομάρχης Λακωνίας κ. Δημ. Χαραλάμπης, ἀνὴρ χαρακτῆρος ἀνεξαρτήτου, λαβὼν ἰδιαιτέρας ἐπιστολὰς τοῦ κ. πρωθυπουργοῦ ὑπέρ τινος ὑποψηφίου ἐν τῷ νομῷ του, τὸν εἰδοποίησεν ὅτι οὗτος δὲν εἶχε πιθανότητας ἐκλογῆς, διότι ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ ἐξασκεῖ ἀνωτέραν ἐπιῤῥοήν. Ἐπιμένοντος ὅμως τοῦ κ. ὑπουργοῦ, ὁ κ. Νομάρχης ἀπήντησεν ὅτι οὐδὲν δύναται νὰ ἐνεργήσῃ χωρὶς νὰ προσκρούσῃ εἰς τὰ καθήκοντα τῆς ἀμεροληψίας, ἃ καὶ ἡ ὑπουργικὴ ἐγκύκλιος τῷ ἐπιβάλλει· ἐπειδὴ δ' ἐπεπλήχθη ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ, καὶ λόγος ἐγίνετο ὡς καὶ περὶ ἀντικαταστάσεως αὐτοῦ, ἦλθεν ὁ ἴδιος εἰς Ἀθήνας νὰ προσφέρῃ τὴν παραίτησίν του, καὶ παρουσιάσθη εἰς τὴν Βασίλισσαν, ἥτις ἐνέκρινε τὴν διαγωγήν του καὶ τὸν διετήρησε πρὸς οὐ μικρὰν μυστικὴν δυσαρέσκειαν τοῦ πρωθυπουργοῦ.

Ἐν γένει δὲ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐπιμόνων ἐνεργειῶν μου, ἐντόνως ὑποστηριζομένων καὶ ὑπὸ τῆς Αὐλῆς, ὑπῆρξεν ὅτι ποτὲ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ ποτὲ ἔκτοτε μέχρι τοῦδε, εἰλικρινέστερον ἐκλογαὶ δὲν διεξήχθησαν.

Ἐξελέγην δὲ καὶ ἐγὼ τότε ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου, χωρίς, ἐννοεῖται, νὰ τεθῶ ὡς ὑποψήφιος, καὶ παμψηφεί, ὡς ἦτον ἑπόμενον, καθ' ὃ ὢν συγχρόνως ὑπουργὸς καὶ καθηγητής, διότι εἶχε τότε εἰσέτι τὸ Πανεπιστήμιον τὸ ὑπὸ τῆς συνελεύσεως τοῦ 1843 χορηγηθὲν αὐτῷ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν ἕνα βουλευτήν, οὗ ἐστέρησεν αὐτὸ μετὰ ταῦτα ἡ Ἐθνοσυνέλευσις τοῦ 1862, τιμωρήσασα αὐτὸ διότι πληρεξούσιόν του εἶχεν ἐκλέξει τὸν δυσαρεστήσαντα αὐτὴν καθηγητὴν Σαρίπολον. Πρόεδρος δὲ τῆς Βουλῆς ἀνεδείχθη ὁ κ. Δ. Βουδούρης, εἰς ὃ καὶ ἐγὼ κατὰ δύναμιν συνετέλεσα, πρός τε ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποσχέσεώς μου, καὶ διότι ἱκανὸν τὸν ἐθεώρουν, καὶ δυνάμενον νὰ κατανοήσῃ καὶ ὑποστηρίξῃ τὰς ὑγιεῖς ἰδέας, ὧν ἐπεθύμουν τὴν ἐπικράτησιν.

Ἂν δ᾽ οὐδεμία ποτὲ βουλὴ ἐλευθερώτερον ἐν Ἑλλάδι δὲν ἐξελέγη, οὐδεμιᾶς ἐπίσης ποτὲ ἡ ἐκλογὴ ὀλιγώτερα παρέσχε πράγματα εἰς τὴν κυβέρνησιν, καὶ οὐδεμία ποτὲ ὑπῆρξε νομιμοφρονεστέρα καὶ κυβερνητικωτέρα. Ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα ἐπεκράτει κατὰ τὸ διάστημα τῶν ἐκλογῶν πρωτοφανὴς ἡσυχία, καὶ εὐχαρίστησις διὰ τὴν γενικὴν ἀναγνώρισιν τῆς μὴ ἀναμίξεως τῆς κυβερνήσεως. Αἱ ἐξελέγξεις ἐγένοντο τάχιστα καὶ ἄνευ συγκρούσεων, διότι περιωρίζοντο εἰς τὴν τῶν τύπων ἐκτέλεσιν, ἄνευ διαστροφῶν ἄνωθεν προκαλουμένων· ἡ δ᾽ οὕτως ἐκ τῶν σπλάγχνων τοῦ λαοῦ γνησίως πηγάσασα ἀντιπροσωπεία ὑπεστήριξε κατὰ πᾶν τὸ διάστημα τῆς λειτουργίας αὐτῆς πολὺ πιστότερον τὴν κυβέρνησιν παρ᾽ ἂν εἶχε διὰ παρανόμων ἐπεμβάσεων ὑπ᾽ αὐτῆς ἐκλεχθῆ, ἀποδείξασα ὀρθὴν τὴν συμβουλὴν ἣν εἶχον δώσει εἰς τοὺς Βασιλεῖς. Ὅταν ἡ Κυβέρνησις ἐπὶ μιᾶς φατρίας στηρίζεται, φυσικῷ τῷ λόγῳ θέλει ἔχει τὴν ἀντίθετον πολεμίαν. Ἔλαβον δὲ καὶ ἐγὼ αὐτὸς ἀτομικὴν ἀφορμὴν τοῦ νὰ ἐκτιμήσω τῶν Βουλευτῶν τὰ φρονήματα, καὶ πόσον καὶ τῶν παρεκτροπῶν αὐτῶν κατὰ τὸ πλεῖστον φέρει ἡ κυβέρνησις τὴν εὐθύνην.

Εἷς αὐτῶν, ἐκ Μεσολογγίου νομίζω, ὁ κ. Καραβίας, μοὶ ἐζήτησε νὰ διορίσω τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ εἰς τὴν μικρὰν καὶ ἥκιστα σπουδαίαν θέσιν προξενικοῦ πράκτορος εἰς Παξούς, ἂν δὲν ἀπατῶμαι. Ἐρευνήσας ὅμως, ἔμαθον ὅτι ὁ τὴν θέσιν ἐκείνην κατέχων ἦν ἀνὴρ ἔντιμος, τὰ καθήκοντά του πιστῶς ἐκτελῶν καὶ οὐδεμίαν ἀφορμὴν αἰτιάσεως ἐναντίον του δώσας. Ὁ δ᾽ ὑπὲρ οὗ παρεκαλούμην οὐδὲν εἶχε προσὸν ἐκείνου ἀνώτερον. Εἰς τὸν κ. Καραβίαν ἑπομένως, ὅστις συνεχῶς ἐπανελάμβανε τὴν αἴτησίν του, ἐπιμένων ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ τῷ ἀρνηθῶ χάριν τόσῳ μηδαμινήν, εἶπον ὅτι πρῶτον μέν, κατὰ τοὺς κανονισμοὺς οἱ πράκτορες διορίζονται προτάσει τῶν προξένων, ὥστε πρὸ παντὸς ἀπητεῖτο νὰ μοὶ ὑποβληθῇ ἡ πρότασις διὰ ταύτης τῆς ὁδοῦ. Ἀλλὰ καὶ πρότασις ἂν ἤρχετο τοῦ Προξένου (ὅστις ὅμως ἐγνώριζον ὅτι τὰ ἐναντία ἐφρόνει), πάλιν καθῆκον θὰ εἶχον νὰ ἐρευνήσω, πρὶν ἢ παύσω τὸν ὑπηρετοῦντα

ὑπάλληλον, ἂν ἀληθῶς ὑπάρχῃ δικαία τις ἀφορμὴ κατ' αὐτοῦ, διότι ἵνα ὑπάρξῃ ὑπηρεσία τακτικὴ καὶ καλῶς ὠργανισμένη πρέπει πᾶς δημόσιος λειτουργός, καλῶς ἐκτελῶν τὰ καθήκοντά του, νὰ μένῃ ἀμετακίνητος, πλεῖον δικαίωμα εἰς τὴν θέσιν του ἔχων ἢ ὁ ὑπουργός, ὅστις ἐστὶ μόνον πρόσκαιρος.

Ὁ κ. Βουλευτὴς ὅμως εἰς τὴν τοιαύτην γλῶσσαν, καὶ εἰς τὴν ἐπίμονον ἄρνησιν ὑπουργοῦ μὴ ὢν εἰθισμένος, ἐνόμιζεν ὅτι ἐπροσποιούμην πρὶν ἐνδώσω, καὶ ἐπανήρχετο πάλιν καὶ πάλιν εἰς τὴν αὐτὴν παράκλησιν, χωρὶς ν' ἀποτρέπηται ἐκ τῶν σχεδὸν πάντοτε ὁμοιομόρφων μου ἀπαντήσεων.

Τέλος δὲ μίαν Κυριακήν, κατὰ τὴν ὥραν τῶν ἐπισκέψεων, εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τῆς οἰκίας ἡμῶν, ὅπου ἐκαθήμην μετὰ τῆς συζύγου μου, ἐνεφανίσθη ὁ κ. Καραβίας μετὰ δέκα ἄλλων κυρίων, καὶ μετὰ τὰς πρώτας δεξιώσεις μοὶ ἀνέφερεν αὖθις περὶ τοῦ διορισμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ του, εἰπών μοι ὅτι οἱ συνοδεύοντές τον ἦσαν πάντες Βουλευταί, φίλοι του καὶ ὁμόψηφοι ἐν ταῖς περιστάσεσι, καὶ τότε διὰ τὴν μικρὰν ταύτην ὑπόθεσιν τὰς παρακλήσεις των εἰς τὰς ἰδικάς του προστιθέντες. Ὁ κ. Καραβίας ἐκ πείρας ἐγνώριζε τὴν ἐντύπωσιν ἣν τοιαύτη δήλωσις ἦν ἑπόμενον ν' ἀποτελέσῃ εἰς ὦτα ὑπουργοῦ. Ἀλλ' ἐγώ, — Εἶσθε ἕνδεκα, Κύριοι, εἶπον καὶ ψηφίζετε πάντες ἐκ συμφώνου! Σᾶς συγχαίρω. Ἀποτελεῖτε ἀληθῆ δύναμιν ἐν τῇ Βουλῇ. Ἐπιτρέψατέ μοι δὲ μίαν συμβουλήν, ἥτις παρακαλῶ νὰ μείνῃ μεταξὺ ἡμῶν· αὕτη δὲ εἶνε, ὁσάκις εἰς τὰς βουλευτικὰς συζητήσεις ἀκούσετε πρότασίν τινα, ἥτις σᾶς φαίνεται ἐπωφελὴς εἰς τὸ ἔθνος, ἀδιαφοροῦντες ἐκ τίνος προέρχεται, ἔστω καὶ παρ' ἀντιπολιτευομένου, νὰ δίδητε τὴν ψῆφόν σας ὑπὲρ αὐτῆς, ὅταν δ' ἐξ ἐναντίας τὴν θεωρῆτε κακοῦ παραίτιον, νὰ τὴν ἀποκρούητε ἔστω καὶ ὅταν ἡμεῖς οἱ ὑπουργοὶ ἐσμὲν οἱ προτείνοντες, διότι οὐχὶ τὸ ἡμέτερον, ἀλλὰ τὸ τῆς πατρίδος συμφέρον ἐξελέγητε νὰ ἐξυπηρετήσητε.

— Ἂν δέ, ἐξηκολούθησα ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν κ. Καραβίαν, εἴπετε τὸ περὶ ὁμοψηφίας ὑμῶν σχετικῶς πρὸς τὴν σύστασιν τοῦ κ.

ἀδελφοῦ σας, εὐαρεστηθῆτε νὰ ὑπάγητε ὡς ἐκείνην ἐκεῖ τὴν πλαγίαν θύραν τῆς αἰθούσης καὶ νὰ τὴν ἀνοίξητε.

Ὁ κ. Βουλευτὴς διεμαρτυρήθη ὡς πρὸς ἣν τῷ ἀπέδιδον πρόθεσιν, καὶ δὲν ἤξευρε τί ἤθελον λέγων αὐτῷ ν' ἀνοίξῃ τὴν θύραν.

— Κάμετέ μοι οὐχ ἧττον τὴν χάριν ν' ἀνοίξητε τὴν θύραν. Δύσκολον δὲν σᾶς εἶναι καὶ θὰ σᾶς εἶμαι εὐγνώμων.

Τότε ἠγέρθη, καὶ λίαν εὔσωμος ὡς ἦν, ἐκυλίσθη μετὰ διστάζοντος βήματος μέχρι τοῦ ἑτέρου πέρατος τῆς μεγάλης αἰθούσης, ἠνέῳξε τὴν θύραν, καὶ ἔῤῥιψε βλέμμα εἰς τὸ παρακείμενον δωμάτιον, τὸ τῆς βιβλιοθήκης μου.

— Εἴδατε, τῷ εἶπον, τὰ πολλὰ ἐκεῖνα βιβλία εἰς τοὺς τοίχους, καὶ τὴν τράπεζαν εἰς τὸ μέσον τοῦ δωματίου; Εἰς ἐκείνην ἐκαθήμην τὴν τράπεζαν καὶ μετὰ τῶν βιβλίων ἐκείνων εἰργαζόμην μίαν ἑσπέραν ὅτε ἐμηνύθην παρὰ τοῦ Βασιλέως ν' ἀναλάβω τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν. Σᾶς βεβαιῶ ὅτι ἤμην λίαν εὐχαριστημένος ἐκεῖ, καὶ ἄν ποτε μοὶ ἐλλείψῃ ἡ ἐμπιστοσύνη ἢ τῆς Α. Μ. ἢ ὑμῶν, τῶν Κυρίων Βουλευτῶν, καὶ ἐξέλθω τοῦ ὑπουργείου, ἐκεῖ θὰ ἐπιστρέψω πάλιν μετὰ χαρᾶς ἐν μέσῳ τῶν βιβλίων μου, μένων λίαν εὐχαριστημένος· ἐὰν δὲ διατηρήσω τὴν θέσιν τοῦ Ὑπουργοῦ οὐδέποτε οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον θέλω πράξει ὃ νὰ θεωρῶ ἐναντίον τῆς συνειδήσεώς μου καὶ τῶν καθηκόντων τῆς ὑπηρεσίας.

Ὁ Κ. Καραβίας μοὶ ἐπανέλαβε καὶ αὖθις ὅτι εἰς τοῦτο δὲν ἀπέβλεπεν ὁμιλήσας μοι περὶ τῆς ψήφου τῶν συναδέλφων του, καὶ ἔκτοτε ποτὲ πλέον δὲν μοὶ ἀνέφερε λέξιν περὶ τοῦ ἀδελφοῦ του· ἀλλά, τὸ περίεργον, καὶ ποτὲ δὲν ἐψήφισεν οὔτε μόνος οὔτε μετὰ τῶν ὁμοψήφων του ἐναντίον μου, εἰ καὶ ἀφορμαὶ δὲν τῷ ἔλλειψαν, οἷα ἡ τοῦ ὑπομνήματος περὶ οὗ κατωτέρω. Ἡ διαγωγή του δ' αὕτη ἐστὶν εὐκατανόητος, προερχομένη ἐκ τῆς πεποιθήσεως ὅτι, ἂν τῷ ἠρνούμην τὴν μικρὰν χάριν ἣν μοὶ ἐζήτει, ἔπραττον τοῦτο ἐξ ἐκτιμήσεως τοῦ καθήκοντος καὶ οὐχὶ ἐκ κομματισμοῦ, οὐδ' ἤθελον δειχθῇ ἐπιεικέστερος πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του. Βουλευταὶ οἵτινες

θὰ μ'ἔβλεπον φατριάζοντα, δὲν ἦτον παράδοξον, ἑπόμενον μάλιστα, καὶ ἴσως δύναμαι νὰ εἰπῶ δίκαιον ν' ἀντιφατριάζωσι καὶ αὐτοί.

12.

Ζάππας.

Οὐ πολὺν χρόνον ἀφ' οὗ ἐγκατέστην εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ἔλαβον παρὰ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ Γεν. Προξένου Κ. Σπ. Σκούφου ἐπιστολὴν περιέχουσαν ἄλλην διὰ πολλῶν σφραγίδων κεκλεισμένην διὰ τὴν Α. Μ., ἣν καὶ ἔπεμψα. Τὴν ἐπαύριον μοὶ ἐπέστρεψεν αὐτὴν ὁ Βασιλεύς, μηνύσας μοι νὰ σκεφθῶ περὶ τῶν περιεχομένων καὶ τῷ ἀναφέρω. Ἦν δ' ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Εὐαγγέλη Ζάππα, Ἠπειρώτου, ὅστις ἀφ' οὗ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως παρηκολούθησε τὰ στρατεύματα τοῦ Καραϊσκάκη ὡς πρακτικὸς ἰατροχειροῦργος, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων ἀπεσύρθη εἰς Δακίαν, καὶ ἐκεῖ εἰς ἐνοικίασιν κτημάτων ἐπιδοθείς, δι' ἐκτάκτου δραστηριότητος καὶ νοημοσύνης συνεκόμισεν ἔκτακτον πλοῦτον, καὶ ὑπὸ πολλῶν κυβερνήσεων ἐτιμήθη διὰ παρασήμων.

Οὗτος, ἀγωγῆς μὲν καὶ παιδείας ἐστερημένος, ἀλλὰ θερμὴν πατριώτου τρέφων καρδίαν, εἶχεν ἀναγνώσει εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Παναγιώτου Σούτσου μετὰ ποιητικοῦ στόμφου μᾶλλον ἢ μετὰ πολιτικῆς ποιήσεως ἐκδιδομένην ἐφημερίδα, τὴν ***Συνταγματικὴν*** ἢ τὸν ***Ἥλιον*** (δὲν ἐνθυμοῦμαι), ἄρθρον περὶ τῶν ἀρχαίων Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, μετὰ προτάσεως ἥκιστα πρακτικῆς περὶ ἐπαναλήψεως αὐτῶν ἐν Ἑλλάδι. Τὸν ἀγαθὸν πατριώτην ἐθάμβωσε τὸ πομπῶδες ὕφος, καὶ ἐνθουσιῶν ὑπὲρ τοῦ σχεδίου ὃ ἐνόμιζεν ὅτι θὰ ἐπανέφερε τὴν λαμπρότητα τῶν ἀρχαίων ἡμερῶν, ἀνέφερε πρὸς τὸν Βασιλέα ὅτι ἀνελάμβανεν αὐτῶν τῶν Ὀλυμπίων τὴν ἐκ νέου σύστασιν, καὶ ἀφιέρου εἰς τὴν τέλεσιν αὐτῶν κατὰ τριετίαν μέγα μέρος τῆς περιουσίας του, ὁρίζων ἀκριβῶς καὶ τὰ χρηματικὰ ἆθλα διὰ τοὺς νικητὰς εἰς ἕκαστον εἶδος τῶν γυμνικῶν ἀγώνων.

Ὅτι ἡ πρότασις προήρχετο ἐκ τῆς καρδίας μᾶλλον ἢ ἐκ τοῦ νοός, ὅτι ἦτον ἥκιστα πρακτικὴ καὶ οὐχὶ αὐτοῦ τοῦ γελοίου ἀπέχουσα, μοὶ ἦν εὔκολον νὰ τὸ ἰδῶ ἐκ πρώτου βλέμματος, καὶ ὡς τοιαύτην ἐξέλαβεν εὐθὺς καὶ ὁ Βασιλεύς, ὅστις τὴν ἐπαύριον, ὅτε μὲ εἶδε, μὲ ἠρώτησε τί παραδοξολογίαι ἦσαν ἐκεῖναι τῆς ἐπιστολῆς ἥν μοὶ εἶχε πέμψει· ἀλλ' ἐγὼ παρέστησα εἰς τὴν Α. Μ. ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ψυχράνωμεν τὸν ζῆλον τοιούτου εὐγενοῦς πατριώτου, καὶ ὅτι, ἂν μοὶ ἐδίδετο ἡ ἄδεια, θὰ ἐπροσπάθουν νὰ διαμορφώσω τὴν πρότασίν του κατὰ τρόπον δι' οὗ ἐλπίζω ἀγαθοὺς νὰ δρέψῃ καρποὺς ἡ Ἑλλάς.

Δοθείσης μοι ἑπομένως πληρεξουσιότητος παρὰ τοῦ Βασιλέως, ἔγραψα ἀνυπερθέτως τῷ Κ. Ζάππᾳ, διὰ θερμῶν ἐκφράσεων ἀναγνωρίζων τὰ αἰσθήματά του, καὶ τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ ἐπαινῶν· τῷ ἐζήτησα ὅμως τὴν ἄδειαν μικράς τινας μεταῤῥυθμίσεις νὰ ὑποβάλω εἰς παραδοχήν του, αἵτινες, κατ' ἐμέ, ἐδύναντο ν' ἀναδείξωσι τὸ ἔργον του πρακτικώτερον. Καὶ δὴ τῷ παρέστησα ὅτι ἐν τοῖς ἐνεστῶσι καιροῖς τὰ ἔθνη καὶ τὰ ἄτομα διακρίνει οὐχί, εἰς ὅσον βαθμὸν ἄλλοτε, ἡ ὑπεροχὴ τῆς σωματικῆς ῥώμης καὶ δεξιότητος, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἡ τῆς διανοητικῆς ἐνεργείας καὶ ἀναπτύξεως, ὅτι σήμερον τιμᾶται μάλιστα οὐχὶ τὸ ἔθνος τὸ εὐρωστοτέρους παλαιστὰς ἢ ταχυτέρους δρομεῖς, ἀλλὰ τὸ ἄνδρας τοὺς μᾶλλον διαπρέποντας ἐν τοῖς ὠφελίμοις ἢ καλοῖς κλάδοις τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας ἀναδεικνύον. Δι' ὃ τῷ ἐπρότεινον ν' ἀναβιώσωσι μὲν τὰ Ὀλύμπια κατὰ τὴν μεγαλεπήβολον πρόθεσιν τοῦ δωρητοῦ, ἀλλὰ σκοπὸς πρώτιστος αὐτῶν νὰ ᾖ ἡ διάκρισις τῶν ἐν τῇ βιομηχανίᾳ, τῇ γεωργίᾳ, τῇ καλλιτεχνίᾳ διαπρεπόντων, καὶ νὰ τελῶνται διὰ περιοδικῶν ἐκθέσεων τὸ πρῶτον μὲν προϊόντων τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, ἔπειτα δὲ τῶν πανταχοῦ Ἑλλήνων, καὶ μέχρι τέλους παντὸς τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου· καὶ τοῦτο οὐχὶ κατὰ τριετίαν, ἀλλὰ κατὰ τετραετίαν, ἵνα πλείων χρόνος δίδοται εἰς τὴν παρασκευὴν καὶ τὴν τῆς προόδου ἀνάπτυξιν, καὶ προσέτι ἵνα τὰς ἀρχαίας Ὀλυμπιάδας καὶ κατὰ τὴν χρονικὴν ἀναστήσωμεν σημα—

σίαν, καὶ ταύταις ἐν μέτρῳ τῆς ἐθνικῆς προόδου τοῦ λοιποῦ χρώμεθα. Καὶ τὴν ἀρχικὴν δὲ τοῦ δωρητοῦ ἰδέαν μὴ θέλων ἐντελῶς ν' ἀποκρούσω, συνεπρότεινα νὰ διαρκῇ ἑκάστη Ὀλυμπιακὴ ἔκθεσις τέσσαρας ἑβδομάδας, καὶ αἱ τέσσαρες μεταξὺ Κυριακαὶ ν' ἀφιερῶνται εἰς διασκεδάσεις τοῦ λαοῦ, συνισταμένας κατὰ τὰς μὲν τρεῖς πρώτας εἰς ἀγῶνας γυμνικούς, δρόμον, πάλην, ἅλμα, δίσκον, ὁπλασκίαν, ἱπποδρόμιον, τὴν δὲ τετάρτην εἰς διαγωνισμοὺς μουσικούς, ποιητικοὺς καὶ δραματικούς.

Τὸ δύσκολον ὅμως καὶ δαπανηρὸν εἰς τοῦτο τὸ σχέδιον, ἀνεγνώριζον ὅτι ἦν ἡ ἀνάγκη οἰκοδομήματος διὰ τὰς ἐκθέσεις, ὃ σκοπιμώτατον θὰ ἐθεώρουν ἂν ἀνηγείρετο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Σταδίου, τὸ δὲ Στάδιον ὑπ' αὐτὸ ἂν διεκοσμεῖτο διὰ τοὺς ἀγῶνας.

Ἵνα μὴ μένῃ δὲ τὸ οἰκοδόμημα, μετὰ τὴν ἑκάστοτε μηνιαίαν τέλεσιν τῶν Ὀλυμπίων ἐπὶ τέσσαρα ἔτη κεκλεισμένον καὶ ἄχρηστον, ἐπρότεινα κατὰ πᾶν τὸ μεταξὺ διάστημα νὰ χρησιμεύῃ εἰς ἰδιαίτερον βιομηχανικὸν σχολεῖον, εἰδικὸν σκοπὸν ἔχον τὴν τελειοποίησιν ἐκείνων τῶν κλάδων τῆς ἐγχωρίου βιομηχανίας, οἵτινες ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐκθέσεων θ' ἀπεδείκνυντο ὡς ἀσκούμενοι ἢ δυνάμενοι ν' ἀσκῶνται πολλαχοῦ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὡς ἀπαιτοῦντες ὅμως ἐντελεστέραν ἐκμάθησιν ἵνα καταστῶσι παραγωγικώτεροι.

Τοῦτο δὲ ὀλίγας θὰ παρεῖχε τὰς δυσχερείας, διότι διδάσκαλοι μὲν ἢ πρακτικοὶ καθοδηγοὶ εἰς τὴν τέχνην εὐκόλως θὰ μετεκαλοῦντο ἐξ Εὐρώπης, οἱ δὲ μαθηταὶ θὰ ἦσαν ἔμπειροι ἤδη ἐν μέρει, οἱ κατὰ τὴν ἔκθεσιν διακριθέντες, καὶ ἑπομένως μόνον μικρᾶς καὶ βραχυχρονίου χειραγωγίας δεόμενοι ἵνα τελειοποιῶνται εἰς ἣν τέχνην ἀσκοῦσιν.

Ὅτε ἔπεμψα ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ἐφοβούμην μὴ φανῇ εἰς τὸν Κον Ζάππαν ὡς ἀντιστοιχοῦσα πρὸς ἀπόρριψιν τῶν προτάσεών του ἕνεκα τῆς ὑπερβολῆς τῶν θυσιῶν ἃς ἀπῄτει. Ἀλλ' ὁ εὐγενὴς πατριώτης τάχιστα μοὶ ἀπήντησεν, ἐνθουσιωδῶς παραδεχόμενος πάσας μου τὰς προτάσεις, καὶ δίδων μοι ἀπόλυτον πληρεξουσιό-

τητα, ὡς πρὸς αὐτῶν τὴν ἐκτέλεσιν. Καὶ τὴν ἀνέγερσιν δὲ τοῦ οἰκοδομήματος μοὶ ἔγραψεν ὅτι ἀναδέχεται, παρακαλέσας με νὰ τῷ ὑποβάλω σχέδιον καὶ προϋπολογισμόν, θέλων αὐτὸ σκόπιμον, ἐπαρκὲς καὶ εὐπρεπές, ἀλλ' οὐχὶ δὲ καὶ ὑπὲρ ἀνάγκην πολυτελὲς καὶ δαπανηρόν.

Τοιαύτην ἔχων ἐντολήν, ἐκάλεσα παρ' ἐμοὶ τὸν τότε ἐν Ἀθήναις ἐγκατεστημένον Γάλλον ἀρχιτέκτονα Κ. Boulanger, καὶ τῷ ἀνέθηκα τὴν σύνταξιν τοῦ σχεδίου, ἀναπτύξας αὐτῷ ὡς ὁδηγίαν καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ γνώμην μου. Ἦν δ' αὕτη νὰ λάβῃ τὸ οἰκοδόμημα σχῆμα ἡμικυκλικόν, καὶ ἡ μὲν διάμετρος νὰ ὑπερτείνῃ τὸ στάδιον, ἔχουσα καὶ μέγαν ἐξώστην κατὰ τὸ κέντρον διὰ τὴν αὐλὴν κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν ἀγώνων· ἀπὸ τοῦ κέντρου δὲ νὰ χωρῶσιν ἀκτῖνες πρὸς τὴν περιφέρειαν, ἵνα ἑκάστη αὐτῶν, ὡς καὶ τῶν τμημάτων τῆς περιφερείας προσδιορίζηται εἰς μίαν κατηγορίαν καὶ διαίρεσιν τῶν ἐκτιθεμένων εἴτε καθ' ὕλην εἴτε γεωγραφικήν. Οὕτως ὁ κατ' ἀρχὰς εἰσερχόμενος καὶ εἰς τὸ κέντρον τοῦ κτιρίου ἱστάμενος θὰ εἶχε σχεδὸν πᾶσαν τὴν ἔκθεσιν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του· αὐξομένης δὲ τῆς βιομηχανικῆς ἐνεργείας τῆς Ἑλλάδος, ὅτε δὲν θ' ἀνταπεκρίνετο πλέον εἰς αὐτὴν τὸ κατάστημα, θὰ ἐδύνατο εἰς τὸ πρῶτον ἡμικύκλιον νὰ προστίθηται παράλληλον δεύτερον, καὶ μετ' αὐτὸ ἔπειτα ἄλλα ἐπίσης συγκεντρικά, ἐκτεινομένων ἀναλόγως τῶν ἀκτίνων, τῆς διαμέτρου καὶ τοῦ μετώπου κατὰ τὰς ἀνάγκας, χωρὶς αἱ ἀρχιτεκτονικαὶ ἀναλογίαι νὰ καταστρέφωνται.

Ὁ Κ. Boulanger, ἐγκρίνας ἐντελῶς τὸ πρόγραμμά μου, μοὶ ἐκόμισε μετ' οὐ πολὺ τὸ σχέδιον καὶ τὸν προϋπολογισμόν του, καὶ μετά τινα ἔτη μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ χαρά του ὅτε εἶδεν εἰς τὴν ἐν Παρισίοις πρώτην ἔκθεσιν κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν παραδεχθὲν καὶ ἐφαρμοσθὲν τὸ σχέδιον ἐντελῶς ὅμοιον πρὸς ὃ τῷ διέγραψα καὶ ὃ ἐξετέλεσεν.

Ὁ προϋπολογισμὸς ὅμως ὃν μοὶ παρουσίασεν περιλαμβάνων καὶ τὴν διὰ μαρμαρίνων ἑδωλίων ἐπίστρωσιν τοῦ Σταδίου ἀνήρχετο εἰς 1,200,000 δραχμῶν, ὃ εἶδον μετὰ πολλῆς ἀνησυχίας καὶ μετὰ

δισταγμοῦ διεβίβασα αὐτὸν εἰς τὸν Κον Ζάππαν. Οὐχ ἧττον ὁ μεγαλόφρων πατριώτης διὰ τοῦ πρώτου ταχυδρομείου μοὶ ἀπήντησεν ὅτι ἀναδέχεται τὴν δαπάνην ἂν εἶνε ἀναγκαία, καὶ ἀνατίθησιν εἰς ἐμὲ τὴν ἐκτέλεσιν, μόνον ἀποφυγὴν περιττῆς πολυτελείας συνιστῶν.

Ἀφ᾽ οὗ λοιπὸν ἐφρόντισα νὰ γίνῃ διὰ τῶν ἀναγκαίων διαταγμάτων δεκτὴ ἡ δωρεά, καὶ ν᾽ ἀπονεμηθῇ τῷ Κῳ Ζάππᾳ ἐπίσημος τῆς γενναιοδωρίας του ἀναγνώρισις, ἐφρόντισα πρὸ παντὸς περὶ τῆς ἀγορᾶς τοῦ γηπέδου ἐφ᾽ οὗ ἔμελλε ν᾽ ἀνεγερθῇ τὸ νέον Ὀλυμπεῖον, καὶ ἐπισκεφθεὶς αὐτό, ἀπετάθην διὰ τρίτου πρὸς τὸν ἰδιοκτήτην, ὅστις ἀπήτησε διὰ τὴν παραχώρησιν αὐτοῦ ἐννέα χιλιάδας δραχμῶν.

Ἡ ποσότης μοὶ ἐφάνη μεγάλη διὰ τὴν ἔρημον ἐκείνην θέσιν καὶ δὲν ἤθελον νὰ ἐπιβαρυνθῇ δι᾽ αὐτῆς τὸ κληροδότημα. Ἤλπισα λοιπὸν ὅτι, ἂν ἀνέβαλλον τὴν ἀγοράν, ὁ ἰδιοκτήτης μέχρι τέλους θὰ συγκατένευεν εἰς ἣν τῷ ἐπρότεινον δισχιλίων δραχμῶν, καὶ τῆς μικρᾶς ταύτης δαπάνης προὐτιθέμην νὰ προτείνω τὴν ὑπὸ τοῦ δημοσίου καταβολήν, ὥστε νὰ δοθῇ τῷ Κῳ Ζάππᾳ ἡ ἱκανοποίησις ὅτι τὸ δημόσιον, ἐνδιαφερόμενον εἰς τὴν ἐπιχείρησίν του, προσέφερεν αὐτῷ δωρεὰν τὸ ἔδαφος διὰ τὴν οἰκοδομήν.

Ἀλλ᾽ ἡ πρόνοιά μου αὕτη εἰς κακὸν ἀπέβη, διότι τὸ οἰκόπεδον τότε δὲν ἠγοράσθη, καὶ τὰ περὶ τοῦ σχεδίου τοῦ Ζάππα μετὰ ταῦτα ἄλλην, ὡς κατωτέρω, ἔλαβον τὴν τροπήν. Ἐπειδὴ τὸ ἀντικείμενον ἀπέβλεπε τὴν βιομηχανίαν, παρέπεμψα αὐτὸ κατὰ τὴν τάξιν εἰς τὸ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργεῖον, καὶ ἀντελήφθη αὐτοῦ μετέπειτα τὸ κατ᾽ Ἀπρίλιον τοῦ 1859 ὀργανισθὲν γραφεῖον τῆς Δημοσίας Οἰκονομίας, εἰς ὃ οὐ καλῶς ἔπραξα ἐπαφεὶς πᾶσαν τὴν ἐπ᾽ αὐτοῦ ἐνέργειαν, ἀντὶ νὰ διατηρήσω μέρος κἂν τῆς πληρεξουσιότητος ἣν μοὶ παρεῖχεν ὁ Κ. Ζάππας, διότι ἔκτοτε ἡ ὅλη ὑπόθεσις παρεξετράπη βαθμηδὸν τῆς πρώτης αὐτῆς διευθύνσεως, καὶ λυπηρῶς ἠλλοιώθη. Ἔπεμψα δ᾽ εἰς τὸ γραφεῖον ἐκεῖνο τότε καὶ πάσας τὰς ἐπιστολὰς τοῦ δωρητοῦ, αἵτινες περιεῖχον καὶ

τὴν εἰς ἐμὲ πληρεξουσιότητα καὶ τὰς κατὰ καιροὺς δοθείσας μοι, ἢ κατὰ τὰς ἐμὰς προτάσεις ἐγκριθείσας ὁδηγίας, καὶ ἐξώρας μόνον ἀνεγνώρισα ὅτι αὐτὸ οὔτε μετὰ δραστηριότητος ἱκανῆς, οὔτε ἐν δεούσῃ ἐπιγνώσει τῆς προθέσεως τοῦ δωρητοῦ ἐνήργει, καὶ ἐπὶ πολὺ μὲν ἐματαιώθη, εἶτα δὲ διεστράφη τοῦ μεγάλου σκοποῦ ἡ ἐκτέλεσις, ὡς κατωτέρω θέλω ἀφηγηθῆ.

13.

Δωροδοκίαι.

Ὅτε δ' ἐπέμφθη τῷ Κῳ Ζάππᾳ τὸ παράσημον, ὁ Γενικὸς Πρόξενος Κ. Σκοῦφος μοὶ ἔγραψεν ὅτι ἄμετρος ἦν αὐτοῦ ἡ εὐγνωμοσύνη, καὶ ὅτι, ἵνα ἀποδείξῃ αὐτὴν καὶ ἐμπράκτως, ἔθετεν εἰς τὴν ἀπόλυτον διάθεσίν μου δὲν ἐνθυμοῦμαι πόσας χιλιάδας δραχμῶν. Εἰς ταῦτα ἔσπευσα ν' ἀπαντήσω ὅτι ὁ Κ. Ζάππας δίδει νέον δεῖγμα πατριωτισμοῦ, ἄξιον πάσης ἀναγνωρίσεως, ἀλλ' ὅτι σκοπιμώτερον ἦν ν' ἀφιερώσῃ καὶ τὴν ποσότητα ταύτην εἰς ῥητόν τινα σκοπὸν ὃν νὰ ὁρίζῃ ἐν τῷ ἀφιερωτηρίῳ του. Ὁ κ. Σκοῦφος μοὶ ἀπήντησε τότε ὅτι δὲν τὸν ἐνόησα, ὅτι ὁ Κ. Ζάππας ἐννοεῖ νὰ ἐπαφήσῃ τὴν ποσότητα ταύτην ἐντελῶς εἰς τὴν διάθεσίν μου, καὶ ὅτι δὲν μελετᾷ νὰ πέμψῃ αὐτῆς ἀφιερωτήριον. Ἀνταπήντησα δ' ἐγὼ ὅτι καλῶς τὸν ἐννοῶ, εὐχαριστῶν τὸν Κ. Ζάππαν διὰ τὴν ἐμπιστοσύνην του, ἀπαιτεῖται ὅμως τοὐλάχιστον ἐν ἐπισήμῳ ἐγγράφῳ νὰ εἰπῇ αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ἀνατίθησιν εἰς ἐμὲ τῆς ποσότητος τὴν διάθεσιν.

Ἀντὶ πάσης δ' ἀπαντήσεως ἔλαβον διὰ τοῦ ἐπομένου ταχυδρομείου φάκελλον τοῦ Κ. Ζάππα περιέχοντα οὐδὲν ἕτερον ἢ μόνον συνάλλαγμα εἰς ὄνομά μου διὰ τὴν ῥηθεῖσαν ποσότητα.

Ἅμα λαβὼν δ' αὐτό, συνέταξα σχέδιον διατάγματος λέγον ὅτι ἡ Κυβέρνησις δέχεται τὴν ὑπὸ τοῦ Κ. Ζάππα γενομένην νέαν προσφορὰν τόσων χιλιάδων δραχμῶν πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν ανα-

σκαφῶν τοῦ ἀρχαίου Διονυσιακοῦ θεάτρου, καὶ διατάττει νὰ τῷ ἐκφρασθῇ ἡ εὐγνωμοσύνη της, καὶ εὐθὺς τὴν ἐπαύριον πορευθεὶς εἰς τ' Ἀνάκτορα, ὑπέβαλα αὐτὸ εἰς ὑπογραφήν.

Καὶ ἐπεδοκίμασαν μὲν οἱ Βασιλεῖς τὴν τοιαύτην ἐνέργειάν μου, ἧς τὴν σημασίαν ἐνόησαν, ἀλλ' ἡ Βασίλισσα ὠργίζετο διατί, ἐν ᾧ ἤξευρον ὅτι ἡ ἰδία ἀνέλαβε τὴν ἵδρυσιν τοῦ Ἀμαλείου λεγομένου καταστήματος δι' ἀπόρους νεάνιδας, καὶ ἐζήτει πόρους δι' αὐτό, τὴν δωρεὰν τοῦ Ζάππα, ἢ μᾶλλον τὴν ἐδικήν μου, ὡς μοὶ εἶπεν, εἰς ἄλλον σκοπὸν προσδιώρισα.

— Διότι, τῇ εἶπον, ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης εἶσθε Βασίλισσα καὶ πολλὰ ἔχετε μέσα νὰ εὕρητε πόρους, οὐδεὶς ὅμως οὐδαμόθεν εὑρίσκεται ὑπὲρ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ θεάτρου, ἣν ἀπαιτοῦσιν ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ ἐθνικὴ φιλοτιμία.

Εἶχε δὲ τὸ περὶ τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου οὕτως. Ἄλλοτε ἡ ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία εἶχεν ἀποφασίσει αὐτὴ τὴν ἀνασκαφήν, καὶ τὸ ἔργον ἀνετέθη τῷ ἐφόρῳ τῶν ἀρχαιοτήτων Κ. Πιττάκῃ, ὅστις ἀπὸ τοῦ ὑπερκειμένου σπηλαίου ἀνέσκαψε γραμμὴν κάθετον πρὸς τὰ κάτω, καὶ εἰς ἐλάχιστον βάθος εὗρε βράχον κατεστραμμένον, καὶ οὐδὲν τέχνης ἴχνος παριστῶντα, ὥστε ἐγκατέλιπε τὴν ἐργασίαν ἐπὶ τῇ πεποιθήσει ὅτι τοῦ ἀρχαίου θεάτρου πᾶν λείψανον εἶχεν ὑπὸ τοῦ χρόνου καταστραφῆ. Ἀλλὰ μετά τινα ἔτη ἐλθὼν ὁ ἀρχιτέκτων καὶ ἀρχαιολόγος Στράκ ἐκ Βερολίνου, ἠθέλησε ν' ἀναλάβῃ αὖθις τὴν διακοπεῖσαν ἐργασίαν, καὶ δὴ μετὰ πλείονος εὐθυκρισίας ἀνασκάψας τάφρον ἐγκαρσίαν εὗρεν ἴχνη ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένων καὶ τὸ πλεῖστον κατεστραμμένων ἑδωλίων, καὶ ἔκλινε καὶ αὐτὸς εἰς τὸ νὰ ἀποστῇ τῆς περαιτέρω ἐργασίας. Πρὸ τούτου ὅμως ἠθέλησε ν' ἀποπειραθῇ καὶ τοῦ κατωτέρω ἐπιπέδου ἐδάφους, τοῦ ἀντιστοιχοῦντος πρὸς τὴν ὀρχήστραν, καὶ ἐκεῖ εὗρε χῶμα παχύ. Ἀφ' οὗ δὲ κατῆλθεν ὑπὲρ τοὺς 20 πόδας, ἀπήντησεν ὡραίας καὶ ἀκεραίας μαρμαροκτίστους βαθμίδας, καί τινα ἄριστα διατετηρημένα θρανία, ἀποδείξεις ὅτι ἀξιόλογον μέρος τοῦ θεάτρου ἐσώζετο.

Ἀλλ᾽ ὁ Κύριος Στράκ, ἐπειδὴ εἶχεν ἐξαντληθῆ καὶ ἡ ἄδεια καὶ ἡ πίστωσίς του, ἀνεχώρησε, μὴ δυνηθεὶς περαιτέρω νὰ ἐπιδιώξῃ τὸ ἔργον, καὶ ἀπῆλθεν εἰς Σάμον ἔνθα τὸν συνώδευσα διὰ συστατικῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν ἡγεμόνα Κον Ἀριστάρχην. Θεωρῶν δ᾽ ὅτι τὴν διακοπεῖσαν ἐκείνου ἐργασίαν ἡ Ἑλλὰς καθῆκον εἶχε νὰ συμπληρώσῃ, ἀλλ᾽ ὅτι πρὸς τοῦτο δὲν ὑπῆρχε πίστωσις εἰς τὸν προϋπολογισμόν, ἐχορήγησα τὴν πεμφθεῖσάν μοι ποσότητα καὶ δι᾽ αὐτῆς ἀνεσκάφη τὸ θέατρον ὡς νῦν ἔχει. Ἔπεμψα δὲ τὰ χρήματα εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς ἐκπαιδεύσεως, εἰπὼν ὅτι προέρχονται ἐκ δωρεᾶς τοῦ Ζάππα, καὶ παρακαλέσας νὰ ἐκφρασθῇ αὐτῷ ἡ δι᾽ αὐτὴν εὐαρέσκεια. Μετά τινα χρόνον ὅμως ἔλαβον φάκελλον τοῦ Ζάππα πέμποντός μοι τὴν εὐχαριστήριον τοῦ ὑπουργείου τῆς Ἐκπαιδεύσεως, καὶ λέγοντός μοι μεθ᾽ ὕφους ἐν ᾧ διεφαίνετο ἡ ὀργή του, ὅτι αἱ εὐχαριστήσεις ἐκεῖναι εἰς αὐτὸν δὲν ἀνήκουσι, διότι τὰ δοθέντα χρήματα ἦσαν ἐδικά μου καὶ οὐχὶ ἐδικά του. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη σώζεται ἐν τοῖς ἐγγράφοις μου.

Ἔδωκα δέ, ὡς εἶπον, τὰ χρήματα εἰς τὸ ὑπουργεῖον καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ἑταιρίαν, πρῶτον διότι ἡ ἑταιρία ἦν μόνον βοηθητικὸν σῶμα ἐξ ἰδίων ὀφεῖλον νὰ ἔρχηται εἰς συμπλήρωσιν τῶν πόρων τοῦ ὑπουργείου, ὥστε οὐδεὶς ὑπῆρχε λόγος νὰ πέμπωνται δι᾽ αὐτοῦ αἱ ἀρχαιολογικαὶ χορηγίαι, καὶ δεύτερον διότι ἀφ᾽ ὅτου εἶχον ἀποσυρθῆ ἀπὸ τῆς ἑταιρίας, οἱ τὰ αὐτῆς διέποντες, μὴ ἐννοοῦντες τὸν σκοπὸν τοῦ νέου ὀργανισμοῦ, καὶ μὴ εἰξεύροντες νὰ τὸν ἐφαρμόσωσιν, ἔφερον τὴν ἑταιρίαν εἰς παντελῆ παραλυσίαν, ὥστε ἔπαυσεν ἐντελῶς ἐνεργοῦσα, μέχρις οὗ, συμβουλευθεὶς με ὁ συνάδελφός μου ὑπουργὸς τῆς Ἐκπαιδεύσεως Κ. Χριστόπουλος, κατ᾽ ἰδίαν ἐμοῦ προτροπὴν ἠκύρωσε τὸν νέον ὀργανισμὸν ὃν ἐγὼ εἶχον συντάξει ἐπ᾽ ἐλπίδι τοῦ νὰ καταστήσω αὐτὴν πυρῆνα ἀκαδημίας, καὶ ἔθηκε πάλιν εἰς ἐνέργειαν τὸν ἀρχαῖον.

Αὕτη ἦν ἡ πρώτη ἀπόπειρα δωροδοκίας ἥτις ἐγένετο πρὸς ἐμέ. Ἀλλ᾽ οὐχὶ καὶ ἡ μόνη.

Ὁ ἐν Γαλατσίῳ πρόξενος Κ. Γκιώνης εἶχε γράψει εἰς τὸ ὑπουρ-

γεῖον στενῶς συνιστῶν Ἕλληνά τινα τῆς πόλεως ἐκείνης, οὗ δὲν ἐνθυμοῦμαι τὸ ὄνομα, ὡς συνεχεῖς καὶ μεγάλας παρέχοντα ὑπηρεσίας εἴς τινας ἐκεῖ ὁμογενεῖς καὶ εἰς τῆς Ἑλλάδος τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, καὶ τὸν συνίστα διὰ παράσημον ὃ καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐνέκρινεν. Ἐν τούτοις ὁ Κύριος οὗτος ἀφιχθεὶς εἰς Ἀθήνας καὶ ἐλθὼν κατ' οἶκον εἰς ἐπίσκεψίν μου, μοὶ ἔφερε ποσότητά τινα χρημάτων, δὲν ἠξεύρω πλέον πόσων, ἀλλ' οὐχὶ εὐκαταφρόνητον, διότι ἦτο μανδύλιον πλῆρες χρυσῶν νομισμάτων, χιλιάδας τινὰς δραχμῶν ἀποτελούντων, καὶ ἤθελεν οὕτω νὰ μοὶ τὴν δώσῃ. Ἐγὼ τῷ εἶπον ὅτι ἡ τοιαύτη παράδοσις δὲν ἦν ἐν τάξει, ὅτι ἔπρεπε νὰ τὴν συνοδεύσῃ δι' ἐπισήμου ἐγγράφου, καὶ ἢ νὰ μοὶ μετρήσῃ τὰ χρήματα δι' ἃ νὰ τῷ δώσω ἀπόδειξιν, ἢ νὰ μοὶ τὰ παραδώσῃ ἐσφραγισμένα. Ἀλλ' αὐτὸς ἠρνήθη καὶ ἔγγραφον νὰ μοὶ ἀποτείνῃ, καὶ τὰ χρήματα νὰ μετρήσῃ, καὶ ἐπέμεινεν ὅτι τ' ἀφίνει οὕτως ὡς ἔχουσιν εἰς χεῖράς μου. Μὴ θελήσας λοιπὸν νὰ προσενεχθῶ πρὸς αὐτὸν ἀποτόμως, τὰ ἔλαβον, καὶ ἅμα ὡς ἀπῆλθεν, ἐμήνυσα πρὸς τὸν οὐ μακράν μου οἰκοῦντα Κον Τυπάλδον Κοζάκην νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμέ· ἅμα δ' ἔφθασε, τῷ εἶπον ὅτι ἔλαβον σπουδαίαν δωρεὰν διὰ τὸ Ἀμαλιεῖον ὀρφανοτροφεῖον, οὗ ὁ Κ. Τυπάλδος ἦν πρόεδρος, τῷ ἐμέτρησα τὰ χρήματα, καὶ λαβὼν ἀπόδειξιν παρ' αὐτοῦ, περιέμεινα τὴν ἀναχώρησιν τοῦ δόντος μοι αὐτά, καὶ εὐθὺς μετ' αὐτὴν ἔπεμψα τὴν ἀπόδειξιν εἰς τὸν ἀκούσιον καὶ οὐκ ὀλίγον ἐκπλαγέντα δωρητήν. Ἡ δὲ βασίλισσα μοὶ ἐξέφρασε τὴν χαράν της διότι τὴν δευτέραν ταύτην φορὰν δὲν παρημέλησα τὸ κατάστημά της· ἀλλὰ τῇ ἀπήντησα ὅτι ἔπραξα τοῦτο ἐκ καθήκοντος μᾶλλον ἢ ἐκ πεποιθήσεως, διότι πολλὴν ἐπιτυχίαν δὲν προσδοκῶ ἐκ καταστήματος, φιλανθρωπικωτάτου βεβαίως, διότι προὐτίθετο τὴν εἰς ὑπηρετρίας μόρφωσιν ἀπόρων καὶ ἐγκαταλελειμμένων ὀρφανῶν κορασίων, ἀλλ' ἐξ οὗ ἐφοβούμην ὅτι ὀλίγισται θὰ ἐξήρχοντο ὑπηρέτριαι ἐκ τῶν νεανίδων ἐκείνων, ἃς ἐτίμα συνεχῶς ἡ Α. Μ. διὰ τῶν ἐπισκέψεών της, μεθ' ὧν συνδιελέγετο, εἰς ὧν τὰς ἐξετάσεις παρευρίσκετο, καὶ ἅς, ὡς παιδία ἐλάμβανε πολλάκις καὶ

εἰς τὰ γόνατά της. Καὶ ὠργίζετο μὲν ἡ Βασίλισσα ταῦτα ἀκούουσα, ἀλλ' ἦσαν ἀληθῆ, καὶ τῷ ὄντι οὐδεμία ἐκ τῶν τροφίμων τοῦ Ἀμαλιείου ἐν ὅσῳ ἡ Βασίλισσα ἦν ἄμεσος προστάτις αὐτοῦ, καὶ πολὺ μετὰ ταῦτα ἔτι, ἔστερξεν εἰς τὸν ὑπηρετικὸν βίον, ἀλλ' αἱ πλεῖσται ἐγίνοντο, καὶ εἶχον τὴν ἀξίωσιν νὰ γίνωσι, διδασκάλισσαι ἢ παιδαγωγοί, καίτοι μὴ πρὸς τοῦτο εἰδικῶς παρασκευασθεῖσαι.

Δωροδοκία δὲ καὶ μοὶ προσήφθη ἅπαξ, ἀφ' οὗ ἐξῆλθον τοῦ ὑπουργείου. Εἰς τοὺς ὑπουργοὺς ἐδίδετο τότε μηνιαῖος μισθὸς ἐκ δραχμῶν ὀκτακοσίων, ὅστις βεβαίως ὑπερβολικὸς καὶ ἐπίφθονος δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ, καὶ εἰς τὴν ὑπόνοιαν ἐδύνατο ἀφορμὴν νὰ παρέξῃ ὅτι τινὲς ἐπεδίωκον τὴν ὑπουργικὴν θέσιν οὐχὶ δι' αὐτόν, ἀλλὰ δι' ἄλλα ἐξ αὐτῆς ἧττον νόμιμα ὠφελήματα. Ἀναλόγως δὲ μικροὶ ἦσαν καὶ οἱ τῶν λοιπῶν ὑπαλλήλων μισθοί, οὐχὶ μὲν δικαιολογοῦντες ἀλλὰ τοὐλάχιστον ἐξηγοῦντες καταχρήσεις τῶν ἄλλως ἀδυνατούντων νὰ ζήσωσιν. Εἰς τοῦτο δ' ἀποβλέψαν, καὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν θελῆσαν τάξιν καὶ τιμιότητα νὰ ῥιζώσῃ, ἐπρότεινε τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον καὶ ἐπέτυχε τὴν αὔξησιν πάντων τῶν μισθῶν κατὰ 10 %.

Πλὴν ὅμως τοῦ μισθοῦ, εἶχε, πρὸ τῆς εἰσόδου μου εἰς τὸ ὑπουργεῖον, χορηγηθῇ τοῖς ὑπουργοῖς καὶ ἐπιχορήγησις 300 δρ. δι' ἐνοικίασιν ἁμάξης, ἧς οὐδεὶς εἶχεν, ὡς εὐνόητον, ὅσην ἀνάγκην ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Νομίσας δὲ καὶ σκοπιμώτερον καὶ ἀξιοπρεπέστερον, ἀντὶ νὰ ἐνοικιάζω, ν' ἀγοράσω ἅμαξαν, ἔγραψα πρὸς τὸν ἐν Τεργέστῃ ἡμέτερον πρόξενον Κ. Γιαννικέσην νὰ μοὶ προμηθεύσῃ ἐκεῖθεν τοιαύτην, εὐπρεπῆ μὲν ὁπωσοῦν ἀλλὰ μεταχειρισμένην, καὶ ζεῦγος ἵππων εὐπαρουσιάστων μετὰ τῶν ἀναγκαίων φαλάρων.

Ὅτε δὲ μετὰ τριετίαν ἐξῆλθον τοῦ ὑπουργείου, καὶ ἐκ τῆς πεσούσης δρυὸς οἱ ἀναιδέστεροι ἐξυλεύοντο, μία ῥυπαρογράφος ἐφημερὶς ἔγραψε καὶ ὅτι ἅμαξαν καὶ ἵππους ἔλαβον δωρεὰν παρὰ τοῦ Κ. Γιαννικέση, διότι τὸν εἶχον διορίσει πρόξενον. Κατ' εὐτυχῆ ὅμως σύμπτωσιν τὴν τιμὴν τῆς ἀγορᾶς κατ' ἐντολὴν τοῦ Κ. Γιαννικέση, εἶχον πληρώσει εἰς τὸν Κ. Θρασύβουλον Ζαΐμην, ὄντα

τότε ἐν τοῖς ἐπισήμοις τῆς ἀντιπολιτεύσεως, καὶ τούτου γνωσθέντος, ἐφιμώθη κατῃσχυμένη ἡ συκοφαντία.

Τὸν Κ. Γιαννικέσην δὲν ἐγνώριζον, ἀλλὰ τὸν διώρισα ὅμως τῷ ὄντι ἀντὶ τοῦ ἐπὶ τῆς εἰσόδου μου εἰς τὸ ὑπουργεῖον ἀποβιώσαντος προξένου ἐν Τεργέστῃ, διότι μοὶ εἶχε συστηθῇ ὡς ὢν εἷς τῶν ἐπισημοτέρων καὶ πατριωτικωτέρων ὁμογενῶν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ. Καὶ τῷ ὄντι δ' ἅμα διορισθεὶς ἔδωκε δεῖγμα τῶν αἰσθημάτων του, γράψας μοι ὅτι μὴ ἔχων ἀνάγκην τοῦ μισθοῦ του, θέτει αὐτὸν εἰς τὴν ἀπόλυτον διάθεσίν μου, ἵνα ποιήσωμαι ὁποίαν θέλω χρῆσιν αὐτοῦ. Ἦν δέ, διὰ τὸ πολυάσχολον τῆς θέσεως, ὁ μισθὸς οὗτος οὐχὶ εὐκαταφρόνητος.

Ἀπεμνημόνευσα ἀνωτέρω (σελ. 91) ὅτι ὅτε διετέλουν ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως εἶχον ἐνεργήσει νὰ πεμφθῇ εἰς Παρισίους ὁ τότε ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπηρετῶν Κ. Χαρ. Χρηστόπουλος ἵνα παραλάβῃ καὶ φέρῃ εἰς τὴν πόλιν τῆς γεννήσεώς του Ἀνδρίτσαιναν τὴν ὑπὸ τοῦ συμπολίτου του Νικολοπούλου δωρηθεῖσαν αὐτῇ Βιβλιοθήκην. Καὶ ἐγὼ μὲν ἤθελον, ἀφ' οὗ ἦλθον τὰ βιβλία, ὡς ὄντα ὅλως φιλολογικὰ καὶ ἐπιστημονικά, νὰ κατατεθῶσιν εἰς τὴν ἐθνικὴν βιβλιοθήκην τῶν Ἀθηνῶν, εἰς δὲ τὴν Ἀνδρίτσαιναν νὰ δοθῶσιν εἰς ἀντάλλαγμα βιβλία διδακτικά, ὑποτροφίαι τινὲς καὶ ἴσως καὶ πίστωσις γυμνασίου. Ἀλλ' ὁ Κύριος Χρηστόπουλος καὶ αἱ συμπολῖταί του δὲν ἦσαν τῆς αὐτῆς γνώμης, καὶ ἡ βιβλιοθήκη κατετέθη εἰς Ἀνδρίτσαιναν ὅπου ἔμεινεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἄχρηστος καὶ κατάκλειστος.

Τέλος ἐν ἔτει 1854, ἢ 1855 ὁ Κ. Χρηστόπουλος, θελήσας νὰ ἐπιμεληθῇ τοῦ συμφέροντος τούτου τῆς πατρίδος του, προὐκάλεσε τὴν ὑπὸ τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου Ἀνδριτσαίνης ἐγκατάστασιν ἐπιτροπῆς, ἧς πρόεδρος διωρίσθη ὁ Βασιλικὸς ἰατρὸς Κ. Κωστῆς, μέλη δὲ ὁ ἴδιος, καὶ ἐγώ, κατὰ παράκλησίν του, πρὸς σύναξιν συνδρομῶν δι' οἰκοδομὴν καταστήματος Βιβλιοθήκης ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ.

Δεχθεὶς δὲ τὴν ἐντολὴν ταύτην, ἐπεμελήθην νὰ προκαλέσω τὰς συνεισφορᾶς τινων ἐκ τῶν εὐπορωτέρων γνωρίμων μου, ἀλλ' ἀπέ-

τυχον παρὰ πᾶσι· ὡς καὶ εἷς πλούσιος γερουσιαστής, ἐκ τῆς πόλεως ἐκείνης καταγόμενος, εἰ καὶ μοὶ ὑπεσχέθη συνδρομήν, ἐπελάθετο τούτου, ὥστε ἡ ἐπιτροπή, εἰ καὶ μὴ κατηργημένη, ὑφίστατο ὅμως κατ' ὄνομα.

Ὅτε λοιπὸν ὁ Κ. Γιαννικέσης μοὶ ἀφιέρωσε τὸν μισθόν του, ἐμνήσθην αὐτῆς, καὶ διέταξα νὰ κατατίθεται αὐτὸς εἰς τὴν Τράπεζαν ἐπὶ τόκῳ, ἵνα ὅτε ποτὲ συναχθῇ ἐπαρκὴς ποσότης, χρησιμεύσῃ εἰς ἀνέγερσιν τοῦ καταστήματος. Οὕτως ἐξηκολούθησεν ἡ κατάθεσις μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ δωρητοῦ. Προσέθηκα δὲ μετέπειτα καὶ ἄλλα τινὰ ἐξ ἑτέρας δωρεᾶς ἣν δὲν ἐνθυμοῦμαι, καὶ ταῦτα ἦσαν τὰ μόνα διὰ τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἀνδριτσαίνης προμηθευθέντα κεφάλαια, δι' ἃ οἱ Ἀνδριτσαινῖται τοσοῦτον ηὐγνωμόνουν, ὥστε καὶ μοὶ ἐμήνυσαν ὅτι ἤθελον νὰ μοὶ δώσωσι τὴν πολιτογράφησιν εἰς τὸν δῆμόν των. Ὅτε δ' ὁ Κ. Χρηστόπουλος, ὅστις ἦν τότε ὑπουργὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως, εἶδεν ὅτι ἄλλα χρήματα οὐδαμόθεν προσέρχωνται, μοὶ ἐπρότεινε ν' ἀρχήσωμεν τὴν οἰκοδομήν, διότι αὐτῆς ἐκτελουμένης, πιθανώτερον ἦν νὰ προσενεχθῶσι συνεισφοραί.

Τοῦτο μοὶ ἐφάνη ὀρθόν, καὶ ἐγκριθὲν καὶ ὑπ' ἐμοῦ, ἀπεφασίσθη, διότι ὁ Κ. Κωστῆς εἶχεν ἀποβιώσει ἀπό τινος, καὶ οὐδεμία εἶχε γίνει φροντὶς περὶ ἐκλογῆς ἄλλου προέδρου ἢ καὶ μέλους ἐπιτροπῆς, καθ' ὃ οὔσης πρὸ χρόνων ἐν ἀπραξίᾳ καὶ μόνον σχεδὸν κατ' ὄνομα ὑπαρχούσης. Προσκαλέσαντες λοιπὸν ἡμεῖς οἱ δύο τὸν Κ. Boulanger, τῷ ἀνεθέσαμεν σύνταξιν σχεδίου καταστήματος, μέλλοντος νὰ περιλάβῃ τὴν Βιβλιοθήκην, ἀλλὰ καί τινα δωμάτια δι' ἐγκατάστασιν Γυμνασίου, οὗ ἤλπιζεν ὁ Κ. Χρηστόπουλος νὰ κατορθώσῃ ἐν καιρῷ τὴν ἵδρυσιν. Μετά τινα δὲ χρόνον συντελέσας μᾶς ἔφερεν ὁ ἀρχιτέκτων τὸ σχέδιον, ἀφελὲς μὲν καὶ ὀλιγοδάπανον, ἀλλ' ἐντελῶς εἰς τὰς ἀνάγκας ἀνταποκρινόμενον, ὁ δὲ Κ. Χρηστόπουλος ἀνέλαβε νὰ τὸ ὑποβάλῃ εἰς τὴν ἔγκρισιν καὶ τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου τῆς πατρίδος του, οὗ καθ' ὅσον, ἐνθυμοῦμαι, πρόεδρος ἦν ὁ ἀδελφός του.

Τὰ περὶ τῆς μετέπειτα ἀνελίξεως τῆς ὑποθέσεως ταύτης θέλω ἀφηγηθῇ κατωτέρω.

14.

Ἀκαδημία.

Καὶ εἰς ἑτέραν δὲ σπουδαίαν χορηγίαν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, εἰ οὐχὶ ἀμέσως, ἐμμέσως κἂν δικαιοῦμαι νὰ καυχηθῶ ὅτι συνετέλεσα κατὰ μέρος ἐπὶ τῆς ὑπουργείας μου, εὐθὺς κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτῆς. Ὁ ἐν Βιέννῃ πρέσβυς ἡμῶν Κ. Σχινᾶς, ὁ πάντοτε στενὸς φίλος μου, καὶ γνωρίζων ὅτι τὴν σύστασιν Ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας ἐθεώρουν ὡς συντελεστικωτάτην εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν, εἰς τὴν πρόοδον καὶ εἰς τὴν ὑπόληψιν τῆς Ἑλλάδος, πολλάκις δ᾽ ἄλλοτε περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου πολλὰ διαλεχθεὶς μετ᾽ ἐμοῦ, μοὶ ἀνήγγειλε πρὸς μεγάλην χαράν μου, ὅτι ἅμα ἦλθον εἰς τὰ πράγματα ἀνέπτυξε τὰς περὶ τούτου ἰδέας καὶ πεποιθήσεις μου εἰς τὸν ἐν Βιέννῃ βαθύπλουτον ὁμογενῆ τραπεζίτην Σ. Σίναν, ὅστις ἀπεφάσισε ν᾽ ἀφιερώσῃ ἓν ἑκατομμύριον σφάντσικα, προσδιορίζων ἐξ αὐτῶν τὰς μὲν 600,000 εἰς οἰκοδομήν, τὰς δὲ 400,000 εἰς προικοδότησιν Ἀκαδημίας ἐν Ἀθήναις.

Καὶ ὑπῆρξαν μὲν καί τινες μικρόνοες, οἵτινες εἰς τὸ ἄκουσμα ὕψωσαν τοὺς ὤμους, θαυμάζοντες τί παθὼν ὁ ἀγαθὸς πατριώτης δὲν διέθετε πρὸς χρησιμώτερόν τι τὸν πλοῦτόν του, ἀλλ᾽ ἐγώ, περιχαρής, ἀνήγγειλα τὸ μέγα δώρημα εἰς τὸν Βασιλέα, καὶ κατ᾽ ἐντολήν Του ἀπεδέχθην αὐτό, μεγάλους ἐπαίνους ἀποδοὺς εἰς τοῦ ἀνδρὸς τὴν εὐγενῆ καὶ μεγαλόφρονα ἐλευθεριότητα, συγχρόνως ὅμως ἔγραψα τῷ φίλῳ μου καὶ πρέσβει ἡμῶν, ὑποδείξας αὐτῷ ὅτι καλὸν θὰ ἦν ἂν ἐπιτηδείως προέτρεπε τὸν δωρητὴν οὐ μόνον τὰ σφάντσικα νὰ μεταβάλῃ εἰς φράγκα, ἀλλὰ πρὸ πάντων νὰ προσδιορίσῃ εἰς τὴν οἰκοδομὴν μὲν τὰς 400,000, εἰς τὴν προικοδότησιν δὲ τὰς 600,000, διότι ἡ λαμπρότης τῶν ἔργων καὶ οὐχὶ τοῦ οἰκο-

δομήματος ἡ πολυτέλεια θὰ συνετέλει εἰς τῆς Ἑλλάδος τὸ ὄφελος καὶ τὴν δόξαν. Μοὶ ἀπήντησεν ὅμως ὁ Κ. Σχινᾶς ὅτι οὐδεμίαν ἐποιήσατο νύξιν πρὸς τὸν Κ. Σίναν τῶν παρατηρήσεών μου, εἰ καὶ ἐκτιμᾷ αὐτὰς ὡς ὀρθάς, διότι ἐφοβεῖτο ὅτι καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀντίῤῥησις, ὅσον ἁβρῶς καὶ ἂν τῷ ἐγίνετο, ἐδύνατο, καθ' ὃν τῷ ἐγνώριζε χαρακτῆρα νὰ τὸν δυσαρεστήσῃ, ἐναντίον βεβαίως τῆς ἡμετέρας προθέσεως.

Οὕτως ἐγένετο ἡ προσφορὰ δεκτὴ ἄνευ μεταῤῥυθμίσεως. Συγχρόνως δὲ παρετήρησα εἰς τὸν Βασιλέα ὅτι ἔπρεπε νὰ δοθῇ ἐπίσημον δεῖγμα ὑψηλῆς εὐαρεσκείας εἰς τὸν πατριωτικώτατον δωρητήν· ἡ Α. Μ. ὅμως μοὶ εἶπεν ὅτι ἐπειδὴ προὐτίθετο νὰ μεταβῇ προσεχῶς ὁ ἴδιος εἰς Βιέννην, ἐπεθύμει νὰ τῷ ὁμιλήσω περὶ τούτου μετὰ τὴν ἐπιστροφήν Του, ἀφ' οὗ γνωρίσῃ αὐτοπροσώπως τὸν Σίναν, καὶ δυνηθῇ νὰ κρίνῃ περὶ αὐτοῦ.

Τῷ ὄντι δ' ἀφ' οὗ κατ' Ἰούνιον μετέβη εἰς Μόναχον, ἐπισκεφθεὶς καὶ τὴν Βιέννην, εἰς τὴν ἐπιστροφήν του κατὰ τὸν Νοέμβριον, ὁ Βασιλεὺς μοὶ ὡμίλησε πρῶτος περὶ τοῦ Σίνα, εἰπών μοι ὅτι εὗρεν ἐν αὐτῷ πατριώτην Ἑλληνικώτατα αἰσθανόμενον καὶ πάσης ἀμοιβῆς ἄξιον, καὶ μὲ ἠρώτησε τίνα ἤθελα προτείνει εἰς τὴν Βασιλικὴν ἔγκρισιν· ἀπήντησα δ' ὅτι, εἰς ἄνδρα προικίσαντα τὴν Ἑλλάδα διὰ δύο ἐπισημοτάτων καταστημάτων, ἅτινα ἐγκατέταττον αὐτὴν εἰς τὴν σειρὰν τῶν μᾶλλον πεφωτισμένων χωρῶν, τοῦ Ἀστεροσκοπείου καὶ τῆς Ἀκαδημίας, προθύμου δὲ καὶ εἰς πλεῖστα ἄλλα, ὡς ἡ Α. Μ. ἐπείσθη, νὰ συντελέσῃ, ἐδύνατο κατ' ἐκλογὴν τοῦ Βασιλέως νὰ δοθῇ μία τῶν δύο τούτων ἀμοιβῶν, ἢ ὁ Μεγαλόσταυρος τοῦ Σωτῆρος ἢ ἡ διὰ τῆς Βουλῆς μεγάλη πολιτογράφησις. — Διατί ὄχι ἀμφότεραι ; μὲ ἠρώτησεν ὁ Βασιλεύς. — Οὐδεμίαν ἔχω εἰς τοῦτο ἔνστασιν, ἀπεκρίθην. Καὶ οὕτως ὁ μὲν Μεγαλόσταυρος τῷ ἐστάλη ἀμέσως, μετ' ὀλίγον δὲ κατ' ἀρχὰς Μαρτίου ἐπιψηφίσει τῆς Βουλῆς τῷ ἐδόθη ἡ μεγάλη πολιτογράφησις εἰς αὐτόν, εἰς τὸν Δ. Βερναρδάκην καὶ εἰς τὸν Ἀρσάκην. Ὅτε δὲ μετὰ ταῦτα ἀπεβίωσεν ὁ Σχινᾶς, εἷς τῶν ἐντιμοτέ-

ρων καὶ λογιωτέρων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος, ἡ θέσις αὐτοῦ ὡς πρέσβεως ἐν Βιέννῃ ἀπενεμήθη, κατ' ἐπιθυμίαν τοῦ Βασιλέως, εἰς τὸν Σίναν ἄμισθος. Μετά τινα δ' ἔτη, ἐφ' ἑνὸς τῶν διαδόχων μου, κατὰ παράκλησιν τοῦ Σίνα ἐδόθη εἰς τὸν γαμβρόν του Γρ. Ὑψηλάντην, ἄμισθος κατ' ἀρχάς, ἔμμισθος μετὰ ταῦτα. Οὕτως ἀντήμειψε τότε ἡ Ἑλλὰς τὴν μεγαλεπήβολον ἐκείνην δωρεάν, ἥτις ἐν ἑπομένοις χρόνοις δυστυχῶς παρημελήθη ὑπὸ ὑπουργῶν ἀνικάνων νὰ ἐννοήσωσι τὴν παντοίαν καὶ μεγάλην αὐτῆς σπουδαιότητα.

Καὶ ἡ μὲν οἰκοδομὴ τοῦ ἐπισήμου καταστήματος, ἀνατεθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἰδίου Κ. Σίνα τῷ ἀρχιτέκτονι Κῳ Ἄνσεν, ἀπέβη μία τῶν πολυτελεστάτων τῆς νέας πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἀπαιτήσασα δαπάνην οὐχὶ 400 ἢ 600 χιλιάδων, ἀλλά τινων ἑκατομμυρίων, ἃ ἐν γενναίᾳ ἐλευθεριότητι ἀπέτισεν ὁ δωρητής, χωρὶς ὅμως νὰ ληφθῇ φροντὶς ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων, ἤτοι ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς Δημ. παιδείας, περὶ τῆς κατὰ μέρος ἐξασφαλίσεως τῆς προικοδοτήσεως, ἤτοι περὶ τῆς μὴ συμπαραλαβῆς αὐτῆς εἰς τὴν δαπάνην τῆς οἰκοδομῆς. Διήρκεσε δὲ ἡ ἀνέγερσις καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ διακόσμησις τοῦ οἰκοδομήματος ἔτη πολλά, εἰκοσαετίαν ὅλην περίπου, καὶ ἀφ' οὗ τέλος ἐπερατώθη, ἐκλείσθη, καὶ ἔτι μένῃ κεκλεισμένη ἡ θύρα αὐτοῦ, καὶ ὁ σκοπός του παρωράθη. Ἐγὼ ὅμως δενέπαυσα ὑπὲρ αὐτοῦ ἀγωνιζόμενος, συνηγορῶν καὶ γράψας ἴσως ἑκατοντάκις, χωρὶς ὅμως οὐδεμία προσοχὴ νὰ δοθῇ εἰς τοὺς λόγους μου, ἢ τὸ ἐλάχιστον νὰ δειχθῇ ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως.

Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς ἐμῆς συλλογῆς τῶν ἐπιγραφῶν (Antiquités Helléniques), ἐτιμήθην ὑπὸ διαφόρων ἀκαδημιῶν καὶ ἄλλων σοφῶν ἑταιριῶν καταταχθεὶς μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῶν, ὥστε σήμερον εἰς 46 τοιαύτας ἀνήκω. Πολλῶν λοιπὸν ἐξ αὐτῶν τοὺς ὀργανισμοὺς κατὰ διαφόρους χρόνους μελετήσας, συνέταξα ὃν ἐνόμισα καταλληλότερον διὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἤδη τὸν ἀρχαιότερον ὃν κατήρτισα ἔδωκα εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως συνάδελφόν μου ἐν τῷ ὑπουργείῳ, τὸν Κ. Χρηστόπουλον, ἵνα ὑποβάλῃ αὐτὸν εἰς τὸν Βασιλέα καὶ τὸ μὲν νομοθετικὸν μέρος αὐτοῦ κυρώσῃ

διὰ τῶν Βουλῶν, τὸ δ' ἐπίλοιπον ἐκδώσῃ ἔπειτα ἐν διατάγματι ὡς κανονισμόν· ἀλλὰ περὶ ἄλλα μεριμνῶν, ἀνέβαλε τὸ πρᾶγμα ἐκεῖνος. Μετὰ δὲ τὴν ἔξοδόν μου ἐκ τοῦ ὑπουργείου, πολλάκις ἐπανέλαβον τὴν αὐτὴν πρότασιν καὶ διὰ τῆς δημοσιογραφίας καὶ πρὸς τοὺς ἐν τοῖς πράγμασιν ἀποταθείς, κατά τινα διορθώσας τὸ πρῶτον σχέδιον, ἀφ' οὗ μάλιστα ἔλαβον γνῶσιν τῶν ἐπενεχθεισῶν μεταῤῥυθμίσεων εἰς τὴν Πρωσσικὴν Ἀκαδημίαν. Ἐπροσπάθουν δὲ νὰ καταστήσω καταληπτὸν τοῖς ἡμετέροις πολιτευομένοις, πόσον οἰκτρὸν ἦτον καὶ ἐπονείδιστον διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀκαδημίας νὰ ἐγείρωμεν πολυτελέστατα ἀνάκτορα, καὶ ν' ἀνεχώμεθα αὐτὰ κενὰ ἀκαδημαϊκῶν, ὡς ἀνομολογοῦντες ἔλλειψιν παντελῆ λογίων, ἐν ᾧ ἐξ ἐναντίας οἱ λόγιοι Ἕλληνες εἰς Ἀκαδημίαν ὀργανωθέντες, δὲν εἶχον ἀνάγκην νὰ περιμένωσι τὴν περάτωσιν τῆς πολυτελοῦς οἰκοδομῆς ἵνα ἐπιδοθῶσιν εἰς τὰ δόξαν καὶ ὄφελος τῇ Ἑλλάδι ἐπαγγελλόμενα ἔργα των. Ἀλλ' ἐβόων ἐν τῇ ἐρήμῳ, διότι οἱ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος τὰ τῆς Ἑλλάδος διέποντες ἔκτοτε ἦσαν σπανίως οἱ ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἁπλῶς ἐπὶ ἱκανότητι ἔξοχοι, κυρίως δὲ μᾶλλον οἱ τὰς ἐκλογικὰς μηχανοῤῥαφίας εἰξεύροντες νὰ ἐκμεταλλεύωνται· οἱ δὲ γενναῖόν τι καὶ κοινωφελὲς τῆς ὑποτιθεμένης πολιτικῆς ἀνεξαρτήτως προτείνοντες ἐκρίνοντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὡς ληροῦντές τινες καὶ φαντασιόπληκτοι.

Καὶ ἀφ' οὗ δὲ ὁ διπλωματικὸς βίος μὲ ἀπέσπασεν ἀπὸ τῶν κόλπων τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἔπαυσα περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἐπιστέλλων, καὶ ἀντίγραφα καὶ περιλήψεις τοῦ ὀργανισμοῦ πέμπων τοῖς δυναμένοις, καὶ ἐπαγγελλόμενος ὅτι ἡ Ἑλλάς, τότε μόνον ἐδύνατο νὰ ἐλπίσῃ μέγα μέλλον, ὅτε ἐκ τῶν ἔργων της θὰ ἐξετιμᾶτο ὡς ἀξία τοῦ μέλλοντος τούτου. Ἀλλ' αἱ προσπάθειαί μου ἔμειναν, ὡς καὶ πρίν, ἄκαρποι πάντοτε. Ἐν ἄλλοις ἔγραψα καὶ πρὸς τὸν ἐν Βιέννῃ συνάδελφόν μου Κ. Ὑψηλάντην, πέμψας καὶ εἰς ἐκεῖνον καὶ ἐξηγήσας τὰς προτάσεις μου, ἵνα τὰς ὑποβάλῃ εἰς τὸν πενθερόν του, καὶ τῷ προτείνῃ, ἀφ' οὗ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἐθυσίασεν ὑπὲρ τῆς Ἀκαδημίας, νὰ ἐπιστέψῃ ἤδη τὸ φιλόπατρι ἔρ-

γον του καὶ νὰ τῷ δώσῃ ζωήν, ἐξασφαλίζων αὐτῇ καὶ προικοδότησιν, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ῥητῷ ὅρῳ, τῆς ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως παραδοχῆς καὶ ἀμέσου ἐφαρμογῆς τοῦ κανονισμοῦ ὃν μετὰ τοῦ δωρητηρίου θὰ τῇ ὑπέβαλε, προσέτι δὲ καὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ μετοχῆς εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν πρώτων τεσσάρων μελῶν ἑκάστου τῶν τμημάτων τῆς Ἀκαδημίας.

Ὅτε δὲ μετέπειτα ἐπληροφορήθην ὅτι ἠσθένει ὁ Κ. Σίνας, καὶ τόσον σπουδαίως ὥστε πιθανὸν ἦν νὰ διέθετε τὰ τῆς μεγίστης περιουσίας του ἐν προβλέψει θανάτου, ἐνόμισα κατάλληλον τὴν στιγμὴν ἵνα τῷ προταθῇ καὶ ἐσχάτη θυσία πατριωτική, συμπληροῦσα καὶ σώζουσα τὸ μέγα του ἔργον, ὃ ἕως τότε εἶχε μείνει νεκρόν. Διὰ τοῦτο, βλέπων ὅτι ἡ πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἐπίκλησίς μου δὲν εἶχε φέρει καρπούς, ἀπεφάσισα νὰ μεταβῶ ὁ ἴδιος εἰς Βιέννην, ἵνα ἐνεργήσω αὐτοπροσώπως.

Καὶ ἦν μὲν ὁ ὀργανισμὸς ὃν ἐπρότεινον τοιοῦτος, ὥστε ἡ Ἀκαδημία, ἅμα καταρτισθεῖσα, ἐδύνατο, καὶ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης δαπάνης σχεδὸν (πλὴν τοῦ μισθοῦ ἑνὸς κλητῆρος), ν' ἀρχίσῃ ἐργαζομένη, μέχρις οὗ τῇ ἐπέλθωσιν γενναῖαι πατριωτικαὶ συνδρομαί, αἵτινες βεβαίως δὲν θὰ τῇ ἐπέλειπον ὡς δὲν ἔλειψαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Ἀλλ' ἡ προίκισις, ἣν ἐπρότεινον, ἤθελεν ἀμέσως ἀπ' ἀρχῆς τὴν καταστήσει ἱκανὴν ν' ἀναπτύξῃ πᾶσαν αὐτῆς τὴν δραστηριότητα.

Κατὰ τὸ σχέδιον ἑκάστου τμήματος τῆς Ἀκαδημίας τὰ τέσσαρα πρῶτα μέλη ἔπρεπε νὰ ἐκλεχθῶσιν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις σταθερῶς οἰκούντων, ταῦτα δὲ συνελθόντα, νὰ προσεκλέξωσιν ἕτερα, καὶ πάντα ὁμοῦ μετ' ἔτους παρέλευσιν νὰ ἐξακολουθήσωσι τὴν ἐκλογήν, καὶ οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς, μέχρι συμπληρώσεως τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ ὃν ἀπῄτει ὁ κανονισμὸς ὥστε, μετὰ τὴν πρώτην ἐκείνην ἀφετηρίαν, ἥτις ἔπρεπεν ἀναγκαίως ἔξωθεν νὰ δοθῇ, ἡ ἀκαδημία θὰ ὑφίστατο δι' αὐτεκλογῆς.

Ἀλλ' ἡ πεῖρα τῶν διατρεχόντων ἐν Ἑλλάδι μὲ παρεκίνησεν νὰ προσπαθήσω νὰ ἐξασφαλίσω τὴν Ἀκαδημίαν κατὰ τοῦ σκοπέ-

λου εἰς ὃν συνετρίβη τὸ σχέδιον τοῦ συλλόγου τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας, τοῦ κινδύνου δηλαδὴ μὴ προσωποληψία ἀμέσως κατὰ τὴν πρώτην ἐκλογὴν δηλητηριάσῃ αὐτὴν ἐκ ῥίζης καὶ καταστήσῃ αὐτὴν διὰ παντὸς ἄγονον. Διὰ τοῦτο προέτεινα τὴν πρώτην ἐκλογὴν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, συμπράξει καὶ τοῦ Κου Σίνα, καὶ εἶτα, μετ' αὐτοῦ τὸν θάνατον, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως, ὡς μόνου ἀληθῶς ἀμερολήπτου. Τότε δὲ συνέταξα ἵνα ὑποβάλω τῷ Κ. Σίνᾳ κατάλογον ὀνομαστικὸν τῶν κυριωτέρων παρ' ἡμῖν ἐπὶ παιδείᾳ διαπρεπόντων ἀνδρῶν, προτείνας αὐτῷ ν' ἀπαιτήσῃ εἰς ἀντάλλαγμα τῆς νέας δωρεᾶς του, ἵνα ἐκ τοῦ καταλόγου τούτου, τετραπλοῦ ὄντως, ἡ κυβέρνησις ἐκλέξῃ τὰ τέσσαρα μέλη ἑκάστου τμήματος.

Εἰς καταρτισμὸν δὲ τοῦ καταλόγου ἀπέβλεψα εἰς οὐδὲν ἕτερον ἢ μόνον τὴν ἐπιστημονικὴν ἱκανότητα τῶν ὑποψηφίων. Οὕτως ἐν αὐτοῖς περιέλαβον τὸν Κ. Κόντον, ὃν οὐδέποτε εἶχον ἰδεῖ, καὶ μόνον ἐγνώρισα ἀναγνοὺς βιαίας τινὰς καὶ ὑβριστικὰς ἐνίοτε κατ' ἐμοῦ προσβολάς, ἐν αἷς ὅμως διεῖδον, ἂν οὐχὶ τὸν ἐπιεικῆ, ἀλλὰ τὸν πεπαιδευμένον καὶ ἐντριβῆ γραμματικόν. Ἀφ' ἑτέρου δέ, οὐ μόνον, ὡς ἐννοεῖται, δὲν περιέλαβον τὸ ὄνομά μου εἰς τὸν κατάλογον, ἀλλὰ καὶ ἐπέμεινα νὰ μείνῃ ἀποκεκλεισμένον διότι, ἂν οὐχὶ ἄλλο, τοὐλάχιστον θὰ ἐξησθένει τὴν πρότασιν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ συνειδήσει τοῦ δωρητοῦ, ὅτι ἴσως οὕτω διετύπωσα αὐτὸν ἵνα χαράξω εἰς ἐμαυτὸν τὴν ὁδὸν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν. Ἐν μετέπειτα χρόνοις μοὶ ἐῤῥέθη ὅτι τὴν ἐπιμονήν μου ὑπὲρ ἱδρύσεως τῆς Ἀκαδημίας, ἀπέδωκάν τινες εἰς κενόδοξον ἐλπίδα τοῦ νὰ ἐμπεριληφθῶ εἰς αὐτήν. Ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι, καὶ ἂν δὲν ἐθεώρουν ὡς ἱκανοποιούσας με ὅσας τοιαύτας τιμὰς ὑπὲρ ἀξίαν ἔλαβον παρὰ ξένων ἀκαδημιῶν, ἐδύναντο νὰ παρατηρήσωσιν ὅτι εἰς πάντα τὰ σχέδιά μου ἐπρότεινον ὡς ἄφευκτον προσὸν τῶν ἐκλεκτέων μελῶν τὴν μόνιμον αὐτῶν διατριβὴν ἐν Ἀθήναις, ἐνῷ ἐγὼ διέμενον ἐπὶ πολλὰ ἔτη μακρὰν αὐτῶν.

Ἡ πρόθεσίς μου ἦν νὰ προτρέψω τὸν Σίναν ν' ἀναδειχθῇ οὐ

μόνον ὁ ὑλικὸς ἀλλὰ καὶ ὁ διανοητικὸς οἰκοδόμος τῆς Ἀκαδημίας καὶ εἰς τοῦτο ὡρμήθην τόσῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον ἤξευρον ὅτι πολλάκις εἶχεν ἐκφράσει τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ μὲ γνωρίσῃ, ἐνθυμούμενος ὅτι εἰς ἐμὲ ὤφειλε, τοὐλάχιστον παρ' ἐμοῦ ἔλαβε τὰς πρώτας διακρίσεις αἵτινες τῷ ἐχορηγήθησαν ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος.

Ἀλλ' ὅτε ἔφθασα εἰς Βιέννην, μοὶ ἐῤῥέθη ὅτι βαρέως νοσῶν δὲν ἠδύνατο νὰ μὲ δεχθῇ, ἀλλ' ὅτι καὶ ἄνευ τούτου ἡ ὑπόθεσις θέλει εὐοδωθῇ καὶ ἐπομένως ἀπῆλθον χωρὶς νὰ τὸν ἰδῶ, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀπεβίωσεν. Ἡ δ' ὑπόθεσις ἔκτοτε διόλου ἐματαιώθη, κατά τινας, ὧν ὅμως τὴν ἀπαισιόδοξον γνώμην δὲν παραδέχομαι, ἀπὸ σκοποῦ, ἵνα μὴ διὰ νέας δωρεᾶς ἐλαττωθῇ ἡ κληρονομία.

Καὶ μετὰ τὸν θάνατον δ' αὐτοῦ, ἐπανελθὼν πάλιν εἰς Βιέννην, ἐπροσπάθησα νὰ ἰδῶ τὴν χήραν του καὶ νὰ τῇ συστήσω νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὴ ὅτι προὐτίθετο ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασεν ὁ φιλόπατρις σύζυγός της. Συγγενεῖς της ὅμως μοὶ εἶπον ὅτι δυνατὸν δὲν τῇ ἦτον νὰ μὲ δεχθῇ, ὑποσχεθέντες αὐτοὶ νὰ τῇ ὁμιλήσωσιν. Ἔκτοτε δ' ἤξευρον ὅτι ἡ τοιαύτη ἔμμεσος ἐνέργεια ἦν ματαία, ὡς καὶ ἀπεδείχθη.

15.

Βρεφοκομεῖον. Μουσεῖον.

Ἐν ᾧ διετέλουν ὑπουργός, ὁ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐν Πετρουπόλει πρέσβεως ἡμῶν Κ. Ζωγράφου ὡς ἐπιτετραμμένος ἐκεῖ διαμείνας γραμματεὺς τῆς πρεσβείας, καὶ γυναικάδελφος ἐκείνου Κ. Ἰωάννης Μ. Σοῦτσος, ζητήσας ἄδειαν ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ πατρός του τοῦ πρώην ἡγεμόνος Μιχαὴλ Σούτσου, ἴσως δὲ καὶ ἵνα βολιδοσκοπήσῃ ἂν δὲν ἦν δυνατὸς ὁ εἰς τὴν κενωθεῖσαν θέσιν προβιβασμός του. Ἡ περὶ τούτου πρότασις μοὶ ἐγένετο ὑπὸ τῶν γονέων του μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του, πιθανῶς μὴ θέλοντος νὰ μοὶ γίνῃ ἐν ᾧ οὗτος ἦτο παρών. Ἀλλ' ἐγὼ ἄντικρυς τὴν

ἀπέκρουσα, διότι ὅσον καὶ ἂν εἶχον σεβασμὸν πρὸς αὐτοὺς ὄντας καὶ συγγενεῖς μου ἐθεώρουν ἐναντίον τοῦ καθήκοντός μου καὶ τοῦ δημοσίου συμφέροντος, καὶ δυνάμενον καὶ ἀξιώσεις νὰ ἐξεγείρῃ πολλὰς καὶ παράπονα, ἂν διωρίζετο πρέσβυς νεανίας εὐγενὴς μὲν καὶ διακεκριμένος τοὺς τρόπους, οὐδὲ κἂν ἐπὶ πολὺ διατελέσας γραμματεὺς πρεσβείας, καὶ οὐδεμίαν λαβὼν ἀφορμὴν τοῦ νὰ δείξῃ ἔκτακτόν τινα ἱκανότητα.

Ὅτε δ' ἀνεχώρει, ἐκπνεούσης τῆς ἀδείας του, ἐλθὼν νὰ μ' ἀποχαιρετίσῃ, μὲ ἠρώτησεν ἂν δύναταί τι νὰ πράξῃ ἐν Πετρουπόλει πρὸς εὐχαρίστησίν μου· καὶ τῷ ἀπεκρίθην ὅτι δύναται βεβαίως, καὶ ἂν τὸ ἐπιτύχῃ, θέλω τῷ εἶσθαι λίαν εὐγνώμων. Ἐκεῖ, τῷ εἶπον, εἰσὶ βαθύπλουτοι ὁμογενεῖς, οἵτινες ἂν παρακινηθῇ αὐτῶν ὁ πατριωτισμὸς δύνανται εἰς καλὰ καὶ ἐθνωφελῆ νὰ συντελέσωσιν. Τοιαῦτα δὲ δύο τινὰ τῷ ἐσύστησα.

Τὸ ἓν ἦτον ἡ ἵδρυσις βρεφοκομείου. Εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν παρίστατο τότε θλιβερὸν θέαμα ἀθλίων ῥακενδύτων γυναίων εἰς τὰς γωνίας κατακειμένων καὶ τεινουσῶν τὰς χεῖρας εἰς τοὺς διαβάτας, ἐνῷ εἰς τὰ γόνατα καὶ τὰ ἐξηντλημένα των στήθη ἔφερον βρέφη εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν μαρασμοῦ, ἢ ἕλκεσι βρίθοντα, καὶ ἡμιθανῆ. Ταῦτα ἦσαν τὰ ἔκθετα ἃ συνέλεγεν ἡ ἀστυνομία καὶ παρέδιδεν ἀντὶ μηδαμινῆς ἀμοιβῆς εἰς τὰς ἐπαίτιδας ἐκείνας, ἵνα, ἀφ' οὗ ἐπί τινα χρόνον ἐβασανίζοντο παρ' αὐταῖς, ἀποθάνωσι. Τὸ ἀποτρόπαιον θέαμα τοῦτο μὲ κατελύπει βαθέως, καὶ τὸ ἐθεώρουν ὡς καταισχύνον τὴν Ἑλλάδα, προσβάλλον τὰς στοιχειωδεστέρας ἀρχὰς τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ διαφθεῖρον τὸ αἴσθημα τοῦ λαοῦ, ὥστε ἀπεσκληρύνετο πρὸς τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν τῶν ταλαιπώρων ἐκείνων θυμάτων τῆς δημοσίου ἀκηδείας. Διὰ τοῦτο ἤθελον φιλόπατρις καὶ φιλάδελφός τις ὁμογενὴς νὰ δωρήσῃ τὴν ἀναγκαίαν ποσότητα πρὸς σύστασιν βρεφοκομείου, ἠξεύρων ὅτι ἂν ἐζήτουν αὐτὴν παρὰ τοῦ δημοσίου, πρῶτον δὲν ἤμην ὁ πρὸς τοῦτο ἁρμόδιος καὶ δεύτερον θὰ μοὶ ἀνθίστατο ἡ ἀνέχεια τοῦ ταμείου καὶ ἡ πιστώσεως ἔλλειψις.

Ὑπῆρχε δέ, τῷ προσέθηκα καὶ ἑτέρα κατηγορία ἐκθέτων, ὡς εἶπον τῷ Κῳ Σούτσῳ, εἰς ὧν τὴν περισύναξιν καὶ τὴν θεραπείαν ἤθελον ἐπίσης νὰ χορηγηθῶσι πόροι ἐκ πατριωτικῆς ἐλευθεριότητος· καὶ ταῦτα ἦσαν τὰ ἔνδοξα προϊόντα τῆς ἀρχαίας τέχνης, αἱ δι' ἀνασκαφῶν ἢ ἄλλως ἀνευρισκόμεναι ἀρχαιότητες αἵτινες, ἀπροφύλακτοι καὶ ἐκτεθειμέναι, κατεστρέφοντο ἢ ἐκλέπτοντο. Μουσείου ἀνέγερσις ἦν ἐπίσης μία τῶν εὐχῶν μου, δι' ἣν οὐδεμίαν ἐδυνάμην νὰ ἔχω ἐλπίδα ὅτι ἤθελε τότε καταβληθῇ ἡ δαπάνη ἐκ τοῦ δημοσίου προϋπολογισμοῦ.

Διὰ ταῦτα λοιπὸν τὰ δύω καταστήματα, ἢ τοὐλάχιστον διὰ τὸ ἕτερον ἐξ αὐτῶν, ἐσύστησα τῷ Κ. Σούτσῳ νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν μεγαλοδωρίαν τινὸς τῶν ἐν Πετρουπόλει ὁμογενῶν, ἂν ἀπήντα τινὰ πρόθυμον.

Μόλις μὴν παρῆλθεν ἀφ' ὅτου ὁ Κ. Σοῦτσος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν θέσιν του, καὶ μοὶ ἔγραψεν ὅτι ἐπέτυχεν εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἐντολάς μου. Κατὰ προτροπήν του, ὁ μὲν Κ. Κοντογιαννάκης προσέφερε 80,000 ῥούβλια (χάρτινα) δι' ἵδρυσιν βρεφοκομείου, ὁ δὲ Κ. Δ. Βερναρδάκης 200,000 δι' οἰκοδομὴν μουσείου, προσθεὶς ὅτι ἀφ' οὗ ἡ ἀνέγερσις αὐτοῦ ἀρχίσῃ, ἂν ἡ ποσότης φανῇ ἀνεπαρκής, ἔσται ἕτοιμος καὶ νὰ διπλασιάσῃ καὶ νὰ τριπλασιάσῃ αὐτήν!

Ἔξαλλος ἐκ χαρᾶς, προὐκάλεσα παρασήμων ἀμοιβὴν καὶ εἰς τοὺς δωρητὰς καὶ εἰς τὸν Κ. Σοῦτσον· ἀλλ' εἰς πρέσβυν δὲν τὸν προὐβίβασα, ὅπερ ἐπέτυχε μόνον παρὰ τοῦ διαδόχου μου.

Ἅμα δ' ἔφθασαν τὰ χρήματα τοῦ Κ. Κοντογιαννάκη, διωρίσθη δι' ἐνεργείας μου ὑπὸ τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου ἐπιτροπὴ ἐπὶ τοῦ Βρεφοκομείου, ἧς καὶ ἐγὼ αὐτὸς ἐξελέγην, καὶ ἐξηκολούθησα διατελῶν μέλος καὶ μετὰ τὴν ἔξοδόν μου ἀπὸ τοῦ ὑπουργείου, καὶ μέχρι τῆς ἀναχωρήσεώς μου ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος. Καταγράψασα δ' αὕτη πάντα τὰ ἔκθετα, ἀφήρεσεν αὐτὰ ἀπὸ τῶν ἐπαιτίδων ὅσαι δὲν παρεῖχον ὑλικὰς καὶ ἠθικὰς ἐγγυήσεις, καὶ τὰ ἐνεπιστεύθη εἰς τακτικὰς τροφούς, ὑποχρεωθείσας κατὰ ῥητὴν ἡμέραν

εἰς ὡρισμένας προθεσμίας νὰ τὰ παρουσιάζωσιν εἰς τὴν ἐπιτροπήν, καὶ αἱ ἐμφανίζουσαι αὐτὰ ὑγιῆ ἢ καλῆς ἐπιμελείας τυγχάνοντα, ἐλάμβανον ὁρισθεῖσαν τινὰ χρηματικὴν ἀμοιβήν. Προσέτι δ' ἐγένετο δεκτὴ κατὰ πρότασίν μου ἡ ἐγκατάστασις ἐπιτροπῆς κυριῶν, ὧν ἑκάστη εἶχε τὴν ὑποχρέωσιν, ἅπαξ κἂν τῆς ἑβδομάδος νὰ ἐπισκέπτηται κατ' οἶκον τὰς ἐν τῇ συνοικίᾳ της τροφούς, εἰς ἃς παρεδόθησαν βρέφη. Συγχρόνως δ' ἐξελέγη καὶ ἐμισθώθη καὶ ἰατρὸς ἱκανὸς καὶ φιλάνθρωπος, εἰς ὃν ἀνετέθη ἡ ἐπιμέλεια τῆς ὑγείας τῶν τροφίμων τούτων τοῦ ἐλέους.

Μετ' ὀλίγον δὲ ἐνῳκιάσθη οἰκία εἰς ἣν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν κυρίας τινὸς (τὸ πρῶτον τῆς Ἑλένης Λάμπρου, ἀδελφῆς τῶν Σκούφων) κατῳκίσθησαν αἱ τροφοὶ μετὰ τῶν νηπίων, ὅσας ἐχώρει, αἱ δὲ λοιπαὶ ἔμενον ἔτι ἐν τῇ πόλει διεσπαρμέναι, μέχρις οὗ ᾠκοδομήθη κατάστημα διὰ πάσας. Τὸ δ' ἄμεσον ἀποτέλεσμα ἦν ὅτι ἐν ᾧ μέχρις ἐκείνου τὰ ἄθλια ταῦτα ὄντα ἀπέθνησκον πάντα μέχρις ἑνός, ἐν μέσῳ ἀξιοθρηνήτων βασάνων, βαθμηδὸν ἐπὶ τοσοῦτον ἐβελτιώθη ἡ κατάστασις αὐτῶν, ὥστε μετ' οὐ πολὺ μετ' ἀγαλλιάσεως ὁ ἰατρὸς τοῦ βρεφοκομείου Κ. Ζίννης ἐξέθετεν εἰς τὴν ἐφορείαν, ὅτι ἡ θνησιμότης ἐν τῷ καταστήματι ἠλαττοῦτο τῆς τῶν βρεφοκομείων τῶν Παρισίων καὶ ἄλλων μεγαλοπόλεων. Καὶ τοσοῦτον ἐπεκροτήθη ἡ τοιαύτη ἐπιτυχία τοῦ φιλανθρωπικοῦ καταστήματος, ὥστε οὐδεὶς εὑρέθη νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν πολλαχοῦ ἐπικρατοῦσαν, ἀλλὰ πανταχοῦ ψευδῆ ἀποδειχθεῖσαν πρόληψιν, ὅτι ἡ ὕπαρξις αὐτοῦ συντελεῖ εἰς τῶν ἠθῶν τὴν χαλάρωσιν· ὁ δὲ Κ. Κοντογιαννάκης πρέπει ἐνδόμυχον νὰ ᾐσθάνετο χαρὰν διὰ τὴν ἀγαθοεργίαν, ἥτις γενικὰς τῷ ἐπέσυρεν εὐλογίας.

Εἰς δὲ τοῦ Μουσείου τὴν ἀνέγερσιν ἄλλως προέβην. Πρὸ παντὸς συνέταξα ἐγὼ αὐτὸς πρόγραμμα τῆς οἰκοδομῆς, καθ' ὃ τὸ ὅλον κατάστημα θὰ συνίστατο ἐξ αἰθουσῶν ἀνταποκρινομένων εἰς τὰς διαφόρους ἐποχὰς τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης, διὰ τὴν γλυπτικήν, τ' ἀρχιτεκτονικὰ τεμάχια καὶ τὰς ἐπιγραφάς. Πᾶσα δὲ αἴθουσα ὤφειλε νὰ ἔχῃ πλάγιον δωμάτιον διὰ τὰς συγχρόνους ἑκάστῃ

ἐποχῇ μικρᾶς ἀρχαιότητας, ἤτοι ἀγγεῖα, γλυπτοὺς λίθους, κτλ. καὶ προσέτι δεύτερον ἀντίστοιχον ὄροφον, μεθ᾽ οὗ νὰ κοινωνῇ διὰ κοχλιώδους κλίμακος, περιέχοντα τὰ γύψινα ἐκμαγεῖα τῶν ἐπισημοτέρων ἀρχαιοτήτων τῆς αὐτῆς ἐποχῆς ἐκ τῶν ξένων Μουσείων. Ἐπειδὴ εἰς ἡμᾶς ἐδίδοτο οὐχί, ὡς εἰς τὰ πλεῖστα μέρη τῆς Εὐρώπης, νὰ χρησιμοποιήσωμεν ὡς Μουσεῖον ἀρχαῖόν τι οἰκοδόμημα, ὁποῖον τὸ εὑρίσκομεν, ἀλλὰ ν᾽ ἀνεγείρωμεν τοῦτο κατ᾽ ἴδιον σχέδιον, ἐσκέφθην ὅτι ἐδυνάμεθα νὰ καταστήσωμεν αὐτὸ πρωτότυπον, καὶ ὑπόδειγμα ἀξιομίμητον, διότι δι᾽ αὐτῆς ἤδη τῆς διαθέσεώς του θ᾽ ἀπέβαινεν ὡς πρὸς τὴν τέχνην διδακτικόν.

Ὑπὸ τοιαύτης διὰ τὴν Ἑλλάδα ὑπερηφάνου πεποιθήσεως ἐμφορούμενος, ὑπέβαλον τὸ πρόγραμμά μου εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, παραδεχθὲν αὐτὸ ἀσυζητητί, ὡς ἤμην πεπεισμένος ὅτι θὰ ἔπραττεν, εἶτα δὲ δημοσιεύσας αὐτό, προὐκάλεσα δι᾽ ὑπουργικῆς προκηρύξεως γενικὸν διαγωνισμὸν διὰ τὴν σύνταξιν συμφώνου πρὸς αὐτὸ ἀρχιτεκτονικοῦ σχεδίου, ἐπὶ διετεῖ προθεσμίᾳ, τῆς κρίσεως ἀνατιθεμένης εἰς τεχνικὴν ἐπιτροπὴν Ἀκαδημιῶν. Εἰς δὲ τὸν συντάκτην τοῦ ἐκλεχθησομένου σχεδίου ἐχορηγεῖτο τὸ δικαίωμα αὐτὸς ν᾽ ἀναλάβῃ τὴν οἰκοδομήν. Προὐτιθέμην δὲ διὰ τὴν κρίσιν τοῦ διαγωνισμοῦ νὰ παρακαλέσω τὴν ἐν Παρισίοις Ἀκαδημίαν τῆς Καλλιτεχνίας νὰ μᾶς πέμψῃ ἓν τῶν ἐπισημοτάτων αὐτῆς μελῶν, ὃ νὰ προεδρεύσῃ τῆς ἐπιτροπῆς, καὶ ἰδιαιτέρως περὶ τούτου ἐπιστείλας, ἔλαβον τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι προθυμώτατα θ᾽ ἀνελάμβανε τὴν τοιαύτην ἐντολὴν πᾶς τις εἰς ὃν ἡ ἀκαδημία θὰ τὴν ἀνέθετεν. Ἔμελλον δ᾽ ἔπειτα ν᾽ ἀνταμείψω αὐτὸν διὰ παρασήμου.

Τίνα δ᾽ ἔκβασιν ἔλαβεν ἡ ὑπόθεσις, κατωτέρω θ᾽ ἀφηγηθῶ.

Προκειμένου δὲ περὶ δωρεῶν εἰς τὸ δημόσιον, πρέπει ἐνταῦθα νὰ κατατάξω καὶ ἄλλην τινὰ ἐκ τεσσαράκοντα χιλιάδων ῥουβλίων, ἣν ἐλθὼν πρὸς ἐμὲ ὁ ἔμπορος Κ. Παπουλάκης, ἀδελφὸς τοῦ ποτὲ ἐν προξενικῇ ὑπηρεσίᾳ διατελέσαντος, μοὶ ἀνήγγειλεν ὡς ὑπὸ τοῦ ἐν Ὀδησσῷ πλουσίου ὁμογενοῦς Κ. Τοσίτσα γενομένην. Τὸν παρε-

κάλεσα δὲ νὰ ἐκφράσῃ εἰς τὸν δωρητὴν τὴν μεγάλην χαρὰν καὶ τὸν ἔπαινόν μου, ὡς καὶ τὴν ἐθνικὴν εὐγνωμοσύνην, τὴν δὲ ποσότητα, ὅταν ἔλθῃ, νὰ καταθέσῃ εἰς τὴν ἐθνικὴν τράπεζαν, καὶ φέρῃ τὰς ἀποδείξεις εἰς τὸ ὑπουργεῖον. Χρόνος δὲ πολὺς δὲν παρῆλθε, καὶ ὁ Γεν. Γραμματεὺς Κ. Ι. Δελιγιάννης μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι τὰ χρήματα ἔφθασαν, ἀλλ' ὅτι ὁ Κ. Παπουλάκης δὲν θέλει, ἢ δὲν δύναται, καθ' ἣν ἔχει ἐντολήν, νὰ τὰ παραδώσῃ, πρὶν ἢ ἐκδοθῇ τὸ διάταγμα τὸ χορηγοῦν τῷ δωρητῇ τὸ διὰ τὴν προσφορὰν τοσούτων ποσοτήτων συνήθως διδόμενον παράσημον τῶν Ταξιαρχῶν. Ταῦτα ἀκούσας, παρεκάλεσα τὸν Κ. Δελιγιάννην, ὅταν τὴν ἐπαύριον ἔλθῃ ὁ Κ. Παπουλάκης, νὰ τὸν πέμψῃ εἰς ἐμέ.

Τοῦτο καὶ ἔγινεν. Ἅμα δ' εἰσελθόντος,

— Λοιπὸν τὰ χρήματα ἔφθασαν ; Τὸν ἠρώτησα.

— Μάλιστα, κύριε ὑπουργέ ;

— Τὰ κατεθέσατε εἰς τὴν τράπεζαν ; Ἐφέρατε τὰς ἀποδείξεις ;

— Ἀλλὰ χθὲς εἶπον εἰς τὸν Κ. Γενικὸν Γραμματέα . . . Τὸ διάταγμα περὶ ἀπονομῆς παρασήμου . . .

— Παρασήμου ! ἀνέκραξα. Τίνος παρασήμου ; Ἂν ὁ Κ. Τοσίτσας δὲν ἐδώρησεν ἐκ ζήλου πατριωτικοῦ, ἀλλ' ἐπεθύμησε ν'ἀγοράσῃ παράσημον ἀντὶ 40,000 ρουβλίων, ἠπατήθη ὡς πρὸς τὴν διεύθυνσιν. Πέμψατέ τῳ τὰ χρήματά του ὀπίσω. Ἐδῶ παράσημα δὲν πωλοῦμεν.

Καὶ τῷ ἔστρεψα τὰ νῶτα. Ὁ δὲ ὠχριάσας, καί τινα τραυλίσας, ἐξῆλθε καὶ ταχὺ βήματι πορευθείς, κατέθεσε τὰ χρήματα εἰς τὴν τράπεζαν, καὶ ἔφερε τὴν ἐπαύριον ἀμέσως τὰς ἀποδείξεις. Ἐγὼ δὲ καὶ αὖθις τὸν παρεκάλεσα νὰ ἐκφράσῃ τῷ δωρητῇ τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς κυβερνήσεως διὰ τὴν πατριωτικήν του μεγαλοδωρίαν· ἀλλὰ περὶ παρασήμου οὔτε τότε λέξιν εἶπεν, οὔτε πολλάκις ὅτε ἐπανήρχετο εἰς τὸ ὑπουργεῖον, καὶ περὶ ἄλλων ὡμιλοῦμεν. Μόνον δὲ μετὰ τρεῖς μῆνας, ὅτε ἥκιστα τὸ περιέμενεν, ἔλαβεν ὁ Κ. Τοσίτσας ἀπροσδοκήτως τὸ παράσημον τῶν Ταξιαρχῶν.

16.

Ὑπόμνημα.

Ἐνταῦθα ἐπανέρχομαι εἰς ἣν ἀφήγησιν ἀνωτέρω διέκοψα, τὴν περὶ τοῦ ὑπομνήματος ὅ, συλλέξας πληροφορίας ἐκ τῶν διαφόρων ὑπουργείων περὶ τῶν προσόδων καὶ τῆς τότε καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος, συνέταξα καὶ ἔπεμψα τῷ Κ. Τρικούπη, καὶ ἐκοινοποίησα ἐν ἀντιγράφοις καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς πρέσβεις, διατάξας νὰ μείνῃ ἀπόῤῥητον, ἵνα αἱ ἃς ἔδιδον πληροφορίαι μὴ φαίνωνται αὐτοῖς ὑπαγορευθεῖσαι.

Ἀλλὰ μεγάλως ἐξεπλάγην ἰδὼν τὸ πολύφυλλον τοῦτο ἔγγραφον ὁλόκληρον δεδημοσιευμένον εἰς τὴν «Βελγικὴν Ἀνεξαρτησίαν», δοθέν, ὡς μετὰ ταῦτα ἔμαθον, ἐξ ἀκατανοήτου λήθης τῆς ἣν εἶχε λάβει ἐντολῆς ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Φ. Ῥώκ, τοῦ τότε γραμματέως καὶ ἐπιτετραμμένου τῆς ἐν Παρισίοις ἡμετέρας πρεσβείας. Ὡς πολύτιμον δ' εὕρημα ἠρύσθη ἐκεῖθεν αὐτὸ καὶ τὸ ἀνεδημοσίευσεν ἑλληνιστί, χωρὶς νὰ ζητήσῃ ἄδειαν, ὁ νέος Παππαδόπουλος Βρεττὸς εἰς ἣν ἐξέδιδε τότε ἡμιεπίσημον ἐφημερίδα.

Ταῦτα ἤρκεσαν ὅπως ἀρθῇ καταιγὶς ἐκεῖθεν ὅθεν οὐδαμῶς τὴν ἐπρόσμενον.

Τὸ ἡμέτερον ὑπουργεῖον ἐχώρει κανονικῶς· αἱ ἐκλογαὶ εἶχον ἑλκύσει ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν κοινὴν συμπάθειαν· διότι παρανόμως δὲν ἐπεδίωξε ψήφους εἰς τὴν Βουλήν, τὴν εἶχε σχεδὸν ὁμόψηφον· σχετικὴ εὐημερία καὶ γενικὴ εὐχαρίστησις ἐπεκράτει, καὶ ἡ ἀντιπολίτευσις περιωρίζετο μόνον εἴς τινας τῶν πολιτευομένων καὶ θεσιθηρῶν, κυρίως ἐν τῇ Γερουσίᾳ, ἀλλὰ τροφὴν μὴ εὑρίσκουσα. Εἰς ἓν δὲ τῶν ὑπουργικῶν συμβουλίων ἡμῶν ἤκουσα μετ' ἐκπλήξεως μίαν ἑσπέραν, ὅτι οἱ ἐν τῇ Γερουσίᾳ ἀντιπολιτευόμενοι, ἐλλείψει ἄλλου θέματος, τὸ ὑπόμνημα τοῦτο ἐμελέτων νὰ λάβωσιν ὡς ἀφορμὴν δεινῆς ἐπιθέσεως κατὰ τοῦ ὑπουργείου. Ἀπορῶν, δὲν ἐδυνάμην νὰ κατανοήσω πῶς ἔγγραφον ἐκθέτον τὰς προσόδους τῆς

Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῆς, καὶ οὐδὲν ἕτερον ὂν ἢ μακρὰ συνηγορία ὑπὲρ αὐτῆς, ἐδύνατο νὰ δώσῃ ὅπλα κατὰ τοῦ ἐκδόντος αὐτὸ ὑπουργείου. Μοὶ εἶπε δὲ τότε εἷς τῶν συναδέλφων μου, ὅτι ἐν ὅλῳ τῷ ἐγγράφῳ μία ἦν ἡ προσβαλλομένη παράγραφος, ἡ ἀφορῶσα τὰ ἐξωτερικὰ κόμματα, καὶ ταύτην οἱ ἀντιπολιτευόμενοι ἤθελον νὰ παραστήσωσιν ὡς προσβάλλουσαν καὶ συκοφαντοῦσαν τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα καὶ τοὺς ἀγωνιστάς.

Ἀλλ' ἡ παράγραφος ἐκείνη ἀφηγεῖτο τὴν ἐξάλειψιν τῶν ξένων κομμάτων, οὖσαν κατ' ἐμὲ ἓν τῶν εὐτυχημάτων τῆς Ἑλλάδος, εἰς ὃ ἐγκαύχημά μου ἐθεώρουν ἂν κατά τι συνετέλεσα, ἀπ' ἀρχῆς κηρύξας, καὶ εἰς τοὺς πρέσβεις καταστήσας γνωστὸν καὶ αἰσθητόν, ὅτι ἡ κυβέρνησις ἡμῶν μετ' οὐδενὸς ἐξωτερικοῦ κόμματος ἐτάττετο καὶ μετ' οὐδενὸς ἀποκλειστικῶς συνετάσσετο, ἀξιοῦσα νὰ μένῃ καθαρῶς Ἑλληνική. Ἀπετάσσετο δὲ οὕτω τῇ προγενεστέρᾳ πολιτικῇ πορείᾳ, ὅτε ὁ Γάλλος πρέσβυς Πισκατόρης ἀπηγόρευεν εἰς τὸν γραμματέα του Θουνεβὲλ νὰ φοιτᾷ εἰς τὰς συναναστροφὰς οἰκογενειῶν τινων, θεωρουμένων ὡς Ῥωσσοφρόνων, ὅτε δέ, κατὰ μίαν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα ἔμαθεν ὅτι ὁ ὑπηρέτης τῆς πρεσβείας, διανέμων τὰ ἐπισκεπτήριά του, ἀφῆκεν ἐξ αὐτῶν κατὰ λάθος καὶ εἰς τοῦ ἡγεμόνος Μιχαὴλ Σούτσου, πέμψας, τὰ ἐζήτησεν ὀπίσω!

Καθ' ἑκάστην δ' ηὔξανον αἱ προσπάθειαι τῶν ἀντιπολιτευομένων, ἵνα ἐκμεταλλευθῶσιν ἐν τῇ Γερουσίᾳ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς ἣν εὗρον ἀφορμὴν τοῦ νὰ δηλητηριάσωσι τὴν κοινὴν γνώμην καὶ ῥίψαντες ἐμέ, ν' ἀνοίξωσι πρῶτον ῥῆγμα εἰς τὸ ὑπουργεῖον, δι' οὗ εὐκολώτερον αὐτὸ ν' ἀνατρέψωσιν. Ὑπῆρχε δὲ τότε καὶ ἡ εἴτε ὀρθῶς εἴτε μὴ διαδεδομένη γνώμη, ὅτι ἤμην ἓν τῶν στερεωτέρων τοῦ ὑπουργείου ἐλατηρίων, καὶ ὅτι συνετέλουν εἰς τὸ νὰ διατηρῶ αὐτὸ ἐν τῇ γραμμῇ, ἐν ᾗ διετέλει ἀπρόσβλητον, διότι ἡ γραμμὴ ἐκείνη ἦτον ἡ εὐθεῖα. Ἐν ἄλλῳ δὲ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ, μετ' ὀλίγον συνελθόντι, εἶδον τοὺς συναδέλφους τοσοῦτον τεταραγμένους καὶ ἀνησύχους περὶ τοῦ ἀποτελέσματος τῆς συζητήσεως δι' ἣν

εἶχεν ἡ ἐπαύριον προσδιορισθῇ, ὥστε τοὺς παρεκάλεσα, ἂν προέβλεπον κίνδυνον διὰ τὸ ὑπουργεῖον νὰ δεχθῶσι τὴν παραίτησίν μου, διότι δὲν ἐσύμφερεν ἐπὶ τοιούτῳ λόγῳ νὰ θριαμβεύσῃ ἡ ἀντιπολίτευσις καὶ ν' ἀνατραπῇ ἡ κυβέρνησις, ἥτις ἔφερεν ἀγαθοὺς καρποὺς διὰ τὴν πατρίδα, καὶ ὑπέσχετο ἔτι καλητέρους. Ἀλλ' οὐδεὶς ἠθέλησε νὰ παραδεχθῇ αὐτήν μου τὴν πρότασιν.

Τὴν δ' ἐπαύριον πολλοὶ ἦλθον ἀπὸ πρωίας εἰς ἐμέ, λέγοντές μοι ὅτι σφοδροτάτη ἔσται ἡ ἐν τῇ Γερουσίᾳ προσβολή, ὅτι ἡ πλειονοψηφία ἐστὶν ἤδη κεκηρυγμένη καθ' ἡμῶν, καὶ ὅτι καὶ τὸν λαὸν ἐξηρέθισαν κρύφιαι ῥαδιουργίαι. Καὶ ἡ μὲν συνεδρίασις τῆς Γερουσίας ἔμελλε ν' ἀρχίσῃ περὶ τὴν μεσημβρίαν· ἀπὸ δὲ τῆς 11 μέχρι τῆς 12 εἶχον κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν παράδοσιν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, διότι, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, ἐν ὅσῳ διετέλεσα ὑπουργός, οὐδέποτε διέκοψα τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διδασκαλίαν μου, πρὸς παράδειγμα, ὃ ὅμως οὐδεὶς ἠκολούθησεν.

Ὡμίλησα λοιπὸν καὶ ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀπὸ καθέδρας, καί, νομίζω, μετὰ πάσης ἡσυχίας, ὥστε οὐδεὶς ἐδυνήθη νὰ διίδῃ ὅτι ἅμα καταβὰς ἀπὸ τῆς καθέδρας, θ' ἀνέβχινον εἰς τὴν ἕδραν τοῦ δικαζομένου καὶ προδεδικασμένου, ὅπου θὰ εἶχον νὰ ὑπερασπίσω ἐμαυτὸν ἐναντίον τῶν βιαιοτέρων καὶ ἐκ συστήματος παρεσκευασμένων προσβολῶν.

Ὅτε δ' ἀνέβην εἰς τὴν Γερουσίαν, εὗρον αὐτὴν πλήρη· οὐδεὶς τῶν Γερουσιαστῶν ἀπῆν, καὶ πυκνὰ ἦσαν ἐπίσης τ' ἀκροατήρια. Πρῶτος λαβὼν τὸν λόγον, μὲ κατήγγειλεν ὁ Ῥήγας Παλαμήδης ὡς ὑβρίσαντα τὸν ἀγῶνα καὶ τοὺς ἀγωνιστάς, διότι εἶπον ὅτι κόμματα ἐξωτερικὰ ὑπῆρχον ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος, καὶ ἐπεκαλέσθη ἐπὶ τὸ θεατρικώτερον θεοὺς καὶ ἀνθρώπους καὶ τὰς σκιὰς τῶν ἀποθανόντων. Μετ' αὐτὸν δὲ ῥαγδαῖος ἐπέπεσε κατ' ἐμοῦ ὁ Χρηστίδης, ὁ ποτὲ οἰκοδιδάσκαλός μου, τότε ὅμως εἰς τὴν θέσιν τοῦ ὑπουργοῦ ἐποφθαλμιῶν, καὶ δι' ἀπεραντολογίας καὶ εὐφυολογίας ἀνουσίου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀλλ' ἐμπνεούσης τοὺς κοινοτέρους τῶν ἀκροατῶν, ἠθέλησε νὰ μὲ παραστήσῃ ὡς τὸν κατὰ ξένας δῆθεν εἰση-

γήσεις (αἰνιττόμενος τὸν πρέσβυν τῆς Γερμανίας Κ. Γόλτζ) βεβηλώσαντα τὸν ἀγῶνα, ἵνα ἐλαττώσω τὴν ἐθνικὴν δόξαν πρὸς χάριν τῶν . . . Γερμανῶν !

Τοιούτων ληρημάτων δύσκολος δὲν ἦτον ἡ ἀνασκευή, καὶ θὰ ἤρκει πέντε λέξεις νὰ ἔλεγεν ὁ πρωθυπουργὸς ἡμῶν Κ. Βούλγαρης, πρῶτον ἵνα καταδείξῃ τὴν ἀτοπίαν τῆς κατηγορίας, ὅτι ὑπουργεῖον οὗ ἀπετέλει μέρος καὶ προήδρευεν αὐτός, εἷς τῶν ἀγωνιστῶν, θὰ προὐτίθετο νὰ ὑβρίσῃ τὸν ἀγῶνα καὶ τοὺς ἀγωνιστάς, δεύτερον ἵνα δώσῃ σύνθημα εἰς τοὺς ἐν τῇ Γερουσίᾳ φίλους του, μὴ ὄντας ὀλίγους, νὰ ὑπερψηφίσωσιν. Ἀλλ' ὁ Κ. Βούλγαρης, πρὸς ἔκπληξιν τῶν εἰλικρινεστέρων, ἐσιώπησε, πιθανῶς διότι, κατὰ νοῦν ἔχων τὰ ἐπὶ τῶν ἐκλογῶν, ὅτε τὴν προτεραίαν ἠρνεῖτο ἣν προσέφερον παραίτησιν, προὐτίμα νὰ μὲ ἰδῇ πίπτοντα μᾶλλον ἢ παραιτούμενον. Μὲ παρεκίνησε δὲ μάλιστα ὁ Κ. πρωθυπουργὸς νὰ περιορισθῶ εἰς ὀλίγιστα ἐν τῇ ἀπαντήσει μου ἵνα μὴ ἡ ὑπόθεσις λάβῃ μείζονας διαστάσεις, οὐχ ἧττον ὅμως, μὴ θέλων νὰ δυσπιστήσω πρὸς τὴν εἰλικρίνειάν του, ἔπραξα κατὰ τὴν προτροπήν του, καὶ ὅσον ἐνεδέχετο ἐπιτομώτερον καὶ ἀφελέστερον κατέδειξα ὅτι τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐγράφη διὰ μόνον τὸν Κ. Τρικούπην, ὥστε καὶ ἂν τὴν ἐπίβουλον πρόθεσιν εἶχον νὰ διαβάλω ἢ νὰ ὑβρίσω τὸν ἀγῶνα, ἐντελῶς τοῦ σκοποῦ θ' ἀπετύγχανον ἀπευθυνόμενος πρὸς ἕνα καὶ μόνον, καὶ τοῦτον οὐδένα ἄλλον, ἢ ἕνα τῶν πρώτων ἀγωνιστῶν. Δεύτερον δ' ἐξέθηκα ὅτι οὐδὲν ἢ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀλήθειαν τιμῶσαν τὴν Ἑλλάδα, εἶπον ὑπομνήσας ὅτι ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ὑπῆρχον ξενικὰ κόμματα, διότι τότε, προκειμένου περὶ σωτηρίας καὶ ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος, ἑπόμενον καὶ πατριωτικὸν ἦν, ἕκαστος τῶν πολιτευομένων ν' ἀποκλίνῃ πρὸς ἐκείνην τὴν δύναμιν εἰς ἧς τὰς συμπαθείας ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου ἀγῶνος μᾶλλον ἐπίστευε, καὶ παρ' ἧς προσεδόκα ὑποστήριξιν ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος. Ἀλλ' ἤδη ὅτε ἐν κινδύνοις πλέον δὲν διατελοῦμεν, καὶ ἡ ἀνεξαρτησία ἡμῶν ἐστὶν ἀσφαλῶς ἱδρυμένη καὶ ἔλαβε τὴν ὑπερτάτην ἐγγύησιν τῆς εἰς βασίλειον ἀνιδρύσεως τῆς Ἑλλάδος,

ξένα κόμματα εἰσὶ περιττὰ καὶ ἐπιβλαβῆ, ἀτομικὰ μόνον συμφέροντα καὶ ἰδιαιτέρας φιλοδοξίας ὑπηρετοῦντα, πάντες δ' οἱ ἀγαθοὶ πατριῶται καθῆκον ἔχουσι νὰ περιστοιχίσωσι τὸν θρόνον, καὶ τὰς ἐσωτερικὰς τῆς πατρίδος ὑποθέσεις ἐν ἑαυτοῖς καὶ δι' ἑαυτῶν νὰ διαῤῥυθμίζωσιν.

Μετά τινα δ' ἔτι λογομαχίαν, ἧς μετέσχε καὶ ὁ στρατηγὸς Γενναῖος Κολοκοτρώνης, εἰπὼν ὅτι, ὅταν τότε ἐκράτουν τὸν ὄφιν (ὁ ὄφις ἤμην ἐγώ, ἢ μᾶλλον ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν) ἀπὸ τοῦ τραχήλου, ἔπρεπε νὰ σφίγξουν, καὶ νὰ μὴ ἀφήσουν νὰ τοῖς διαφύγῃ, ἀναστὰς ὁ γερουσιαστὴς Κ. Γ. Χρυσόγελως, ἄλλοτε, καὶ ἐπὶ Κυβερνήτου ἤδη, ὑπουργός, εἶπεν ὅτι οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν θεωρεῖ ἀμφισβητήσιμα τὰ πατριωτικά μου αἰσθήματα· ἐπειδὴ ὅμως ἡ ὑπὸ συζήτησιν περικοπὴ τοῦ ὑπομνήματος ἐξελήφθη ὡς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος προσβλητική, τὸν πατριωτισμόν μου ἐπικαλεῖται ἵνα ἀνακαλέσω αὐτήν.

Εἰς τὴν πρότασιν ὅμως ταύτην ἀπήντησα ὅτι δὲν ἐννοῶ πῶς καὶ ἀπέναντι τίνος ν' ἀνακαλέσω φράσιν, ἥτις ἐγράφη δι' οὐδένα ἄλλον ἢ διὰ τὸν ἐν Παρισίοις πρέσβυν ἡμῶν· ἀφ' οὗ δ' αὕτη διὰ δημοσιεύσεως μὴ παρ' ἐμοῦ προκληθείσης ἐγένετο γνωστὴ καὶ παρεξηγήθη, ὅτι πληρέστατα ἀρκεῖ νὰ κηρύξω αὐτὴν μὴ ἔχουσαν τὴν ἀποδοθεῖσαν αὐτῇ ἔννοιαν, καὶ δημοσίως ν' ἀποφανθῶ ὅτι σεμνύνομαι καὶ ὑπερήφανος εἰμὶ ἐπὶ τῷ Ἑλληνικῷ ἀγῶνι, καὶ οὐδὲν βλάσφημον κατ' αὐτοῦ ἐνόησα νὰ γράψω ποτέ· ἀλλ' ὁ Κ. Χρυσόγελως, καὶ μετ' ἄλλων συνεννοηθείς, ἐπέμενε προτρέπων καὶ παρακαλῶν με ν' ἀνακαλέσω τὴν φράσιν· τότε ἀπέναντι τῆς τοιαύτης ἐπιμονῆς, εἶπον ὅτι βαθέως θλιβόμενος βλέπω ὅτι οἱ Κύριοι Γερουσιασταὶ δὲν ἀρκοῦνται εἰς τὰς διαβεβαιώσεις μου, καὶ ὅτι παρὰ ποτὲ νὰ μείνῃ εἴς τινος τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ἠθέλησα ἀσεβῶς νὰ ἐκφρασθῶ κατὰ τοῦ ἀγῶνος, ἤμην πρόθυμος ν' ἀνακαλέσω, καὶ πρὸς ἱκανοποίησίν των ἀνεκάλουν τὴν ἴσως ἀδεξίως γεγραμμένην φράσιν μου, καὶ διὰ τοῦτο παρεννοηθεῖσαν.

Καὶ οὕτω μὲν ἔληξεν ἐκείνη ἡ συνεδρίασις· ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ ἐφη-

μερίδες τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἔσπευσαν νὰ διαδώσωσιν ὅτι οἱ φιλοπάτριδες καὶ ἐθνικῶς φρονοῦντες τῶν Γερουσιαστῶν ἐβίασαν τὸν ὑβριστὴν τοῦ ἀγῶνος Φαναριώτην ν' ἀνακαλέσῃ τοὺς βλασφήμους του λόγους, οὓς οἱ ξένοι ἐχθροὶ τῆς Ἑλλάδος τῷ ὑπηγόρευσαν κτλ., διὰ τοῦτο ἡ ἡμιεπίσημος ἐφημερὶς ἀφηγήθη τὰ διατρέξαντα συμφώνως πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ εἶπεν ὅτι ἀνεκάλεσα τὴν περικοπὴν ἐκείνην μόνον διότι παρεξηγήθη, ἂν καὶ ἡ ἀνάκλησις ἦτον ἐντελῶς περιττή.

Τοῦτο ἀνεῤῥίπισεν αὖθις τὴν φλόγα, ἢ μᾶλλον ἐχρησίμευσεν ὡς νέα εὐπρόσδεκτος ἀφορμὴ ἀνανεώσεως τῆς πάλης εἰς τοὺς δυσαρεστηθέντας διὰ τὴν πρώτην λύσιν, μὴ ἐπαγαγοῦσαν ὃ προσεδόκων ῥῆγμα ἐν τῷ ὑπουργείῳ. Ἑπομένως εἰς τὴν προσεχῆ συνεδρίασιν τῆς Γερουσίας ἀνεκίνησαν τὸ ζήτημα ἐπὶ τοῦ ἄρθρου τῆς ἐφημερίδος, καὶ ἐπιμείναντός μου ὅτι ἡ ὑπ' αὐτῆς δοθεῖσα ἑρμηνεία ἦν ἡ ὀρθή, προὐκάλεσαν ψηφοφορίαν μομφῆς.

Μετὰ πλείστου ἐνδιαφέροντος ἠριθμοῦντο ὑπὸ τῶν γερουσιαστῶν καὶ ὑπὸ τοῦ πολυπληθεστάτου ἀκροατηρίου αἱ ἀπολλῦσαι καὶ αἱ ἀπολύουσαι ψῆφοι, καὶ μέχρι τῆς προτελευταίας ψήφου ὑπῆρχεν ἰσοψηφία· τέλος δ' ἡ τελευταία οὖσα ἡ τοῦ γερουσιαστοῦ, τοῦ μακαρίτου Παπαπολίτου, ἐῤῥίφθη . . . λευκή! Οὕτω ἐδικαιώθην διὰ μιᾶς ψήφου, ὡς τοῦτο μετά τινα ἔτη εἶδον γενόμενον ἐπὶ παρουσίᾳ μου ὑπὲρ τοῦ προέδρου τῆς Ἀμερικῆς.

Εἰς τὴν ἐπίθεσιν ταύτην κατὰ τοῦ ὑπουργείου οὐδαμῶς μετέσχεν ἡ Βουλή, διότι ἐλευθέρως ἐκλεγεῖσα, δὲν ἦν ὄργανον ἀρχολιπάρων κομματαρχῶν. Οὔτε δὲ κἂν ὁ Κος Καραβίας, οὗ δὲν ἐξεπλήρωσα τὴν παράκλησιν, οὐδ' οἱ φίλοι του, ἐπετέθησαν κατ' ἐμοῦ, ὡς θὰ εἶχον πρόχειρον ἀφορμήν, διότι ἤξευρον ὅτι ἐκ καθήκοντος καὶ ὄχι ἐκ φατριασμοῦ προήρχετο ἡ ἄρνησίς μου.

Μετὰ τὴν ἔξοδόν μου ἐκ τοῦ Ὑπουργείου ἐφημερίς τις τῶν Πατρῶν ἐδημοσίευσεν ἄρθρον καθαπτόμενον αὖθις ἐμοῦ, «τοῦ ὑβριστοῦ τοῦ ἀγῶνος» κτλ. Ἐγὼ δέ, ἀντὶ πάσης ἀπαντήσεως, περιωρίσθην εἰς τὸ νὰ τῇ πέμψω ἓν ἀντίτυπον τοῦ **ὑπομνήματος**, καὶ

ἀμέσως εἰς τὸ ἑπόμενον φύλλον, ἔσπευσε ν᾽ ἀνακαλέσῃ τὸ πρῶτόν της ἄρθρον, ὁμολογήσασα ὅτι ὅτε ἔγραψε δὲν ἐγνώριζε τὸ ὑπόμνημα.

17.

Ὑπουργικὴ μεταῤῥύθμισις.

Ὁ Βασιλεὺς τότε διέτριβεν ἔτι ἐν Γερμανίᾳ· ὅτε δ᾽ ἐπέστρεψε με ἠρώτησε τί ἦν ἡ ὑπόθεσις περὶ τίνος ὑπομνήματος, περὶ ἧς ἀμυδρά τινα εἶχεν ἀναγνώσει εἰς τῆς Εὐρώπης τὰς ἐφημερίδας· τῷ ἐξήγησα δὲ ὅτι τὸ ἀμυδρῶς ἀντηχῆσαν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, ἐν αὐτῇ ἐβρόντησεν ὡς κεραυνὸς ἀπὸ πέρατος εἰς πέρας, καὶ ἐγὼ μὲν ἀπηλλάγην διὰ μιᾶς ψήφου, ἀλλ᾽ εἰς τὴν κοινὴν γνώμην εἰσέφρησε καὶ διατηρεῖται ἡ ἰδέα ὅτι ὕβρισα τὸν ἀγῶνα. Καὶ τότε μὲν κατεσιγάσθη ἡ κατηγορία καὶ ἐν ὅσῳ διέμεινα ἐν τῷ ὑπουργείῳ δὲν ἠνωχλήθην ὑπ᾽ αὐτῆς τὸ παράπαν· ἀλλ᾽ ἅμα πεσὼν τὴν εἶδον μεθ᾽ ὁρμῆς εὐθὺς κατ᾽ ἐμοῦ ἀναφλεχθεῖσαν ἐκ τῆς τέφρας ὑφ᾽ ἣν ἐπὶ τρία ἔτη ἐχώνευεν.

Τὸ δυσάρεστον ὅμως τοῦτο ἐπεισόδιον δὲν μ᾽ ἀπέτρεψε τῆς ἐκπληρώσεως τῶν τακτικῶν καθηκόντων μου, ἐν οἷς κυριώτατον ἐφρόνουν ὃ οἰκειοθελῶς ἀνέλαβον, τὸ νὰ διαπαιδαγωγήσω, οὕτως εἰπεῖν, τὸ ἐπ᾽ ἐμοί, τὸν ἡμέτερον πρωθυπουργὸν Κ. Βούλγαρην. Τυχὼν μόνον τῆς κοινῆς τῶν σχολείων παιδείας, στερούμενος δ᾽ ἐπιστημονικῶν γνώσεων καὶ ἀδίδακτος ξένων γλωσσῶν δι᾽ ὧν νὰ διδάσκηταί τινα τῶν ὅσα ἠγνόει, εἶχεν ἀφ᾽ ἑτέρου πολλὴν ὀξύνοιαν, ὥστε μεγάλως ὠφελήθη ἐκ τῆς μακρᾶς του πείρας ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, καὶ εὐκόλως ἀντελαμβάνετο τῶν ὑπ᾽ εἰδημόνων ἐκτιθεμένων αὐτῷ, ὥστε ἐνόμιζον ὅτι ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ ὕλη, ἥτις, καλλιεργουμένη, νὰ καταρτίσῃ ἄνδρα πολύτιμον διὰ τὴν πατρίδα. Ἀλλ᾽ ἵνα φθάσῃ εἰς ἀκμὴν ὥστε νὰ ἐγκαινιάσῃ τὴν ἐποχὴν ἣν ὠνειρευόμην, ἀναγκαῖον ἐθεώρουν ν᾽ ἀρθῇ ἡ διάνοια αὐτοῦ εἰς ὕψος

ἀξιώτερον τῆς ἐντολῆς του, καὶ εἰς ἐκτίμησιν εὐγενεστέραν τῆς φιλοδοξίας καὶ τῶν ὑλικῶν συμφερόντων ἃ προτίθενται συνήθως ὡς σκοπὸς καὶ ὡς ἀμοιβὴ τῆς πολιτικῆς πάλης. Λησμονῶν ὅτι λίαν εἰλικρινῶς πρὸς ἐμὲ δὲν διέκειτο, φρονῶν ὅμως ὅτι ἠδύνατο νὰ διαμορφωθῇ εἰς ἄνδρα λίαν χρήσιμον διὰ τὴν πατρίδα, ἔμενον πολλάκις ἐπὶ μακρὸν μόνος πλησίον του, συνήθως πρὸ τῶν ὑπουργικῶν συμβουλίων, εἰς ἃ κατὰ τὴν συνήθειάν μου ἀκριβῶς εἰς τὴν ὁρισθεῖσαν στιγμὴν ἢ καὶ πρὸ αὐτῆς ἀφικνούμην, ἐν ᾧ πάντες οἱ λοιποὶ καθυστέρουν, καὶ τότε συνδιελεγόμην μετ' αὐτοῦ.

— Εἶσθε εὔπορος, τῷ ἔλεγον, Κύριε πρωθυπουργέ. Ν' αὐξήσητε τὴν περιουσίαν σας διὰ τῆς θέσεώς σας καὶ ἀνάξιον τοῦ χαρακτῆρος ὑμῶν βεβαίως τὸ θεωρεῖτε, καὶ ἀνάγκην δὲν ἔχετε. Εἰς τὸ ἀνώτατον ἀξίωμα τῆς πολιτείας πολλάκις ἀνήλθετε καὶ ἤδη προΐστασθε τῆς κυβερνήσεως καὶ οὐδεὶς σπουδαίως σᾶς ἀμφισβητεῖ τὴν θέσιν ταύτην. Ἡ φιλοδοξία ὑμῶν, καὶ ἂν ὑποθέσω ὅτι εἰς τοιαῦτα περιστρέφεται, ἐστὶν ἐντελῶς ἱκανοποιημένη. Διατηρούμενος εἰς τὴν ἀρχήν, οὐδὲν τοῦ λοιποῦ πλέον ἔχετε, καὶ ἓν μόνον σᾶς μένει εἰλικρινῶς νὰ ἐπιδιώκητε, πῶς νὰ διαπράττητε ὅ,τι ὠφέλιμον εἰς τὴν πατρίδα, νὰ ἐξευγενίσητε τὸ στάδιον τῶν πολιτικῶν ἀγώνων, καὶ ν' ἀφήσητε ἀναμφισβήτητον μνήμην εἰλικρινοῦς καὶ εὐγενοῦς πατριώτου. Διὰ τούτου καὶ μόνου δύνασθε νὰ προσθέσητε εἰς τὸ ὄνομα ὑμῶν νέαν δόξαν, λάμπουσαν πολὺ ἀληθέστερον ἐκείνης ἣν σᾶς δίδει καὶ πολλάκις σᾶς ἔδωκεν ὁ τίτλος τοῦ Πρωθυπουργοῦ. Ἂν παραδεχθῆτε ὅτι ἀτομικὸν συμφέρον δὲν ἔχετε νὰ διαμένητε εἰς τὴν ἐξουσίαν ὅταν ἐν αὐτῇ δὲν δύνασθε νὰ πράξητε τὸ καλόν, τότε καὶ οὐδὲ κόμμα ἀναγκάζεσθε νὰ ἔχητε, οὐδ' εἰς κομματικὰς παραχωρήσεις πρὸς ἄτομα νὰ ὑποβάλλεσθε. Προτείνατε ὅ,τι φρονεῖτε καλόν· ἂν οἱ Βουλευταί, οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ, μάλιστα ὅταν ἀληθῶς ὡς τοιοῦτοι ἐκλέγωνται, δὲν τὸ ἐννοῶσι μεθ' ὅλας τὰς ἐξηγήσεις σας, ἢ δὲν τὸ θέλωσι φατριαστικῶς ἢ ἄλλως, ἄφετέ τους νὰ ἔλθωσιν οἱ ἴδιοι νὰ ἐφαρμόσωσιν ὅ,τι φρονοῦσιν ἢ φαίνονται φρονοῦντες καλήτερον. Ἀλλὰ πιστεύσατε ὅτι ἡ εἰλι-

κρινὴς ὑμῶν διάθεσις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον θὰ ἐκτιμᾶται, καὶ ὅσημέραι θ' αὐξάνῃ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναγνωριζόντων τὸ καλὸν καὶ ὠφέλιμον, ὃ θὰ προτείνητε δι' αὐτὸ καὶ μόνον, καὶ οὐχὶ πρὸς ἴδιον ὑμῶν ὄφελος. Τὸ ὄφελος ὑμῶν ἔσται ὅτι θ' αὐξήσητε τὴν ἀληθῆ ὑμῶν εὔκλειαν καὶ τοῦ ἔθνους τὴν ἀναγνώρισιν, καὶ τοῦτο ἔσται ἡ ἀρίστη κληρονομία ἣν θὰ καταλίπητε εἰς τὰ τέκνα σας.

Τρίβων τὰς χεῖρας, καθ' ὃ εἶχεν ἔθος, καὶ μειδιῶν διὰ τῶν σπινθηροβόλων του ὀφθαλμῶν, ὁ Κ. Βούλγαρης μοὶ ἀπήντα συνήθως ὅτι εἶχον δίκαιον· ἐγὼ δ' ἐνόμιζον ὅτι τῷ ὄντι καὶ βαθμηδὸν αἱ ἀρχαὶ ἃς παντοιοτρόπως τῷ ἀνέλυον, ἐῤῥιζοβόλουν εἰς τὴν διάνοιάν του, οὐδ' ἀπηλπιζόμην νὰ τὸν ἰδῶ ἐντελῶς εἰς αὐτὰς συνταχθέντα, ἂν ἐξηκολούθει ἐπὶ μακρὸν ἡ τοιαύτη σχέσις μεταξὺ ἡμῶν.

Ἐπὶ πάσης τῆς διαρκείας τῆς ὑπουργείας μου ἐνήργουν, ὡς πρὸς τὰ καθέκαστα τῆς ὑπηρεσίας, ἐντελῶς ἀνεξαρτήτως πάσης ἐπεμβάσεως ἄλλων συναδέλφων μου ἢ τοῦ πρωθυπουργοῦ, ὡς καὶ ἐγὼ εἰς αὐτῶν τὰ ἔργα δὲν ἐπενέβαινον, πλὴν τῶν ἐχόντων γενικὸν χαρακτῆρα, ἅτινα συνεζητοῦντο ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ. Ἐκεῖ δ' ἐδικαιοῦτο ἕκαστος ἐξ ἡμῶν νὰ ἐκθέσῃ καὶ εἴ τι ἐνόμιζε κοινωφελές, ἢ νὰ καταδείξῃ ἄν τινα διέβλεπεν ἔλλειψιν, ὡς τοῦτο οὐ σπανίως μοὶ συνέβαινε· διότι ὡς ἐκ τῆς θέσεώς μου ὅλον ἐμαυτὸν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν δημοσίων συμφερόντων ἀφιερωμένον θεωρῶν, οὐδέποτε σχεδὸν τὴν νύκτα ἀπεκοιμώμην, χωρὶς πρὶν νὰ σκεφθῶ τί ἐδύνατο κακῶς ἔχον νὰ διορθωθῇ ἢ ἐλλεῖπον νὰ διενεργηθῇ πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον τῆς Ἑλλάδος. Τοσοῦτο δ' ἡ ἐμὴ ἄποψις ὅτι τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς ὑπολήψεως ἣν αὕτη ἤθελεν ἐμπνέει εἰς τὴν Εὐρώπην ἀνεγνωρίζετο ὡς ἡ μόνη ἐθνικὴ πολιτική, ὥστε οἱ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος φίλα φρονοῦντες ξένοι πρέσβεις ἤρξαντο πρεσβεύοντες ὅτι τοῦ Ὑπουργείου ἡ προεδρεία ἔπρεπεν εἰς ἐμὲ ν' ἀνατεθῇ, ὡς ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν.

Μία τῶν ὑποθέσεων ἐφ' ἧς, καίτοι ξένης εἰς τὴν εἰδικὴν δικαιοδοσίαν μου, προὐκάλεσα τὴν προσοχὴν τοῦ ὑπουργικοῦ συμ-

βουλίου ὀλίγον ἀφ' οὗ εἰς αὐτὸ κατετάχθην, ἦν ἡ τῶν ὑδάτων τῶν Ἀθηνῶν. Ὁσημέραι αὐξομένου τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πρωτευούσης, ὃν εἶχον ἰδεῖ ὀλίγον τὰς ἑπτὰ χιλιάδας κατοίκων ὑπερβαίνοντα ὅτε κατέλαβον τὴν πόλιν οἱ Ἕλληνες, ἡ λειψυδρία ἐγίνετο ἤδη ἐπαισθητή. Ὁμιλήσας ἑπομένως περὶ τούτου εἰς τὸ Συμβούλιον, εἶπον ὅτι πολλάκις ἄλλοτε, ὅτε σχεδὸν καθ' ἑκάστην μετέβαινον εἰς Ἀμαρούσιον ἔφιππος, παρετήρησα ἐπὶ τῶν λόφων στόμιά τινα ὡς φρεάτων, καὶ παρακολουθήσας πολλάκις αὐτά, ἐπείσθην ὅτ ἀνῆκον εἰς ὑδραγωγεῖον ὑπόγειον διακλαδευόμενον πρὸς τὸν Ὑμηττὸν καὶ τὸ Πεντελικόν. Ἐγνωμοδότησα ἑπομένως ὑπὲρ τῆς ἐξερευνήσεως αὐτοῦ διὰ πραγματογνωμόνων, μὴ ἀμφιβάλλων ὅτι, ἂν δεόντως ἐκαθαρίζετο, θὰ ἔφερεν ὡς τὸ πάλαι, οὕτω καὶ νῦν, τὸ ὕδωρ τῶν ὀρέων εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡ πρότασίς μου αὕτη ἐνεκρίθη, καὶ παρὰ τῆς Βουλῆς ζητηθεῖσα ἐδόθη πίστωσις 60,000 δραχμῶν δι' ὧν ἐγένοντο ἐργασίαι, ἀτελεῖς μὲν ἔτι, ἀλλ' ἐν βραχεῖ διπλασιάσασαι τὴν ποσότητα τοῦ ποτίμου ὕδατος ἐν Ἀθήναις.

Ἐδῶ ἂς μνημονεύσω καὶ ὅτι μετά τινα χρόνον, ἀγοράσας οἰκόπεδόν τι παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Νικοδήμου, εὗρον ἐν αὐτῷ ἐπὶ ἡμικυκλικοῦ ἐπιστυλίου μεγάλην λατινικὴν ἐπιγραφήν, ἀφιερωματικὴν τοῦ ὑδραγωγείου τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς τὰς **νέας Ἀθήνας**, ὡς ἐκφράζεται. Ὅτε δέ, μετὰ ταῦτα ἐγνώσθησαν, ὑπὸ τὸν Ἄγχεσμον, δύο ἀρχαῖαι ἀψῖδες, ὡς εἰς τὸ ὑδραγωγεῖον ἐκεῖνο ἀνήκουσαι, καὶ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εἰς μέρος μιᾶς αὐτῶν ἀποτελοῦσα, ἐζήτησα πολλάκις καὶ προφορικῶς καὶ ἐγγράφως ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἀρχαίαν της θέσιν, ἀλλὰ τοῦτο μέχρι τοῦδε ποτὲ δὲν ἐγ ένετο· μόνον δέ, ἐπὶ τῆς ἀπουσίας μου, ἐλήφθη, χωρὶς νὰ ἐρωτηθῶ, ἀπὸ τοῦ οἰκοπέδου μου, καὶ κατεχώσθη μετὰ χιλιάδων ἄλλων λίθων, εἰς τὰ ὑπόγεια τοῦ Μουσείου.

Ὁ συνάδελφός μου ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως Κ. Χρηστόπουλος μ' ἐσυμβουλεύθη μίαν ἡμ έραν περὶ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας, εἰπών μοι ὅτι ἐφθισία, καὶ σχεδὸν οὐδόλως εἰργάζετο. Τοῦτο οὐδόλως μ' ἐξέπληξε, διότι ἱδρυθεῖσα ἵνα διὰ τῶν συνδρομῶν ἃς συνῆγε

βοηθῇ τὰς ἀρχαιολογικὰς ἐργασίας τῆς κυβερνήσεως, συνδρομῶν δὲ στερουμένη, καὶ διὰ τοῦτο εἰς ἐπιστημονικὸν σωματεῖον μετοργανισθεῖσα ἵνα ἐπιστημονικῶς κἄν τι πράττῃ ὅτε ὑλικῶς ἠδυνάτει, καὶ ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν ἐναυάγησε, ἐκλέξασα τοῦ συλλόγου τὰ μέλη οὐχὶ ἀριστίνδην, ἀλλὰ κατὰ λόγους κομματικούς, ὥστε τὰ πλεῖστα αὐτῶν δὲν εἶχον τὴν ἱκανότητα νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τὰ ὑπ' αὐτῶν προσδοκώμενα ἔργα.

Ταῦτα ἐξηγήσας πρὸς τὸν Κον Χρηστόπουλον, τῷ προσέθηκα ὅτι ἂν θέλῃ νὰ σώσῃ τὴν ἑταιρίαν, πρέπει πρὸ παντὸς νὰ καταργήσῃ τὸν νέον κανονισμὸν ὃν ἐγὼ τῇ εἶχον δώσει, ἀλλ' ἐκείνη ἐντελῶς παρενόησε, καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτὴν εἰς τὴν πρώτην της ἁπλότητα, πρὸς ὃ καὶ τῷ συνέταξα τὸ διάταγμα, ὅ, κυρωθέν, καθίστα αὐτὴν αὖθις σῶμα ἐκ μελῶν ἄλλην ἀξίωσιν μὴ ἐχόντων ἢ νὰ παρέχωσι τὴν μικρὰν αὐτῶν ἐτησίαν χρηματικὴν συμβολήν.

Ἐν τούτοις ἀπό τινος παρετήρουν ὅτι ὑπῆρχέ τις δυσαρέσκεια καὶ διάστασις μεταξὺ τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν, Κ. Σμόλεντς, ὅστις ἦτο (καὶ ἴσως δι' αὐτὸ τοῦτο), ἀνὴρ τοῦ καθήκοντος μόνου, καὶ ἄνευ πάσης ὑστεροβουλίας. Ἡμέραν δέ τινα, ἐπὶ τῇ προφάσει δὲν ἐνθυμοῦμαι τίνος μηδαμινῆς παραβάσεως τῶν κανόνων τῆς ἐθιμοταξίας ὡς πρὸς τὴν τάξιν τῶν ἁμαξῶν, ὅτε ἀνηρχόμεθα ἐκ Πειραιῶς κατὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ ἐπιστρέψαντος Βασιλέως, ὁ Κ. Βούλγαρης χωρὶς οὐδένα ἡμῶν νὰ συμβουλευθῇ, ἔδωκε τὴν παραίτησίν του.

Ἐγὼ συνέπεσε νὰ πυρέσσω κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ἀλλ' ἅμα τοῦτο ἀκούσας, ἐνεδύθην καὶ ἔσπευσα πρὸς τοῦ πρωθυπουργοῦ. Εὑρὼν δ' αὐτὸν μόνον τῷ ἐξέφρασα τὴν μεγάλην μου ἔκπληξιν διὰ τὸ διάβημά του. Μοὶ ἀπήντησεν ὅμως ὅτι, ὡς ὢν πρωθυπουργὸς καὶ ἔχων τὴν ἀνωτάτην εὐθύνην, δὲν δύναται ν' ἀνέχητε βλέπων ἄλλον ὑπουργὸν ἔχοντα εἰς ἀνώτερον βαθμὸν τῶν Βασιλέων τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ ἀντιπράττοντα εἰς αὐτόν.

Κατ' ἀρχὰς ἀπεπειράθην νὰ τῷ ἀποδείξω ὅτι ἀδίκως, καὶ ἐκ παραγνωρίσεως τῆς μὴ πάντοτε ἐπιτηδείου συμπεριφορᾶς τῆς Βα–

σιλίσσης, ὑπολαμβάνει τὸν Κ. Σμόλεντς μείζονος ἢ αὐτὸς εὐνοίας ἀπολαμβάνοντα, καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ὀρθῶς ἐκτιμᾷ αὐτὸν τὸν Κ. Σμόλεντς, εἰς ὃν ἴσως τι ἄξεστον δύναται νὰ προσάψῃ ἐν τῇ συμπεριφορᾷ, οὐχὶ ὅμως καὶ ὕπουλον ἢ ῥαδιοῦργον ἐν τῇ διαθέσει.

Ἀλλὰ πρὸ πάντων τῷ παρέστησα ὅτι ἡ παραίτησίς του ἦν ἐντελῶς ἄκαιρος. Ἀνελάβομεν, τῷ εἶπον, τὸν ἀγῶνα νὰ ἐπανορθώσωμεν τὴν ὑπηρεσίαν, ν' ἀναστηλώσωμεν τὴν ὑπόληψιν τῆς Ἑλλάδος, νὰ παρασκευάσωμεν αὐτῇ μέλλον αὐτῆς ἄξιον. Ἠρχίσαμεν ἤδη τὸ ἔργον ἡμῶν, καὶ ἐν ὁμοφωνίᾳ τὸ ἀκολουθοῦμεν. Νομίζετε ὅτι ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέρμα; Πολὺ ἀπέχομεν. Ἂν ἀποσυρθῆτε, τὸ ἔργον θὰ μείνῃ ἀτελές, καὶ ἡ Ἑλλὰς θ' ἀπολέσῃ τοὺς καρποὺς τῶν μέχρι τοῦδε προσπαθειῶν ἡμῶν, διότι δὲν ἠξεύρομεν ἂν θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐξακολουθήσωμεν ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς οἰωνούς, καὶ ὑμεῖς θ' ἀπολέσητε τὴν εὐχαρίστησιν τῆς συνειδήσεως καὶ τὴν εὔκλειαν ὅτι συνετελέσατε εἰς αὐτό.

Καὶ ἄλλα πολλὰ τῷ ὡμίλησα κατὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, τόσον πειστικῶς, ὥστε ᾐσθάνθη ὅτι συνηγόρουν ὑπὲρ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ συμφέροντος, ὃ ἐθεώρουν τότε συναφὲς μετὰ τοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ὅτε δ' ὑπεσχέθην νὰ ὁμιλήσω καὶ πρὸς τὸν Βασιλέα καὶ πρὸς τὴν Βασίλισσαν, καὶ νὰ συντελέσω εἰς τὴν διάλυσιν τοῦ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν ἀρθέντος νέφους, ἐνέδωκε, καὶ ἠγέρθη ἵνα μεταβῇ εἰς τὸν κοιτῶνά του καὶ γράψῃ πρὸς τὸν Βασιλέα ἀνακαλῶν τὴν παραίτησίν του.

Δυστυχῶς τὴν αὐτὴν ἐκείνην στιγμὴν εἰσῆλθε χωροφύλαξ καὶ τῷ ἐνεχείρισεν ἐπιστολήν, τῆς παραιτήσεώς του τὴν ἀποδοχήν!

Ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦν ἡ 13 τοῦ Νοεμβρίου.

Καὶ ἔκτοτε δὲ δὲν ἔπαυσα βλέπων τὸν Κ. Βούλγαρην, εἰ καὶ οὐχὶ συνεχῶς καὶ προσεπάθουν νὰ τὸν ἀναχαιτίζω ἵνα μὴ ῥιφθῇ εἰς τὴν ἄκραν ἀντιπολίτευσιν, καθιστῶν τὴν ἐπάνοδόν του ἀδύνατον, καὶ παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τὸν ὑπερήσπιζον τὸ κατὰ δύναμιν, μὴ ἐπιτρέπων νὰ ξυλεύηται ἕκαστος, ὡς φιλεῖ συμβαίνειν, ἐκ τῆς πεσούσης δρυός.

Διεδέχθη δ' εἰς τὴν πρωθυπουργίαν τὸν Κον Βούλγαρην ὁ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν Κ. Ἀθ. Μιαούλης, πολὺ λειπόμενος ἐκείνου, οὐχὶ κατὰ τὴν χρηστότητα, ἀλλὰ πάντως κατὰ τὴν ὀξύνοιαν. Μετὰ τοῦ Κ. Βούλγαρη δὲ συμπαρητήθη καὶ ὁ δι' ἐκείνου μόνον ἐν τῷ ὑπουργείῳ διατελῶν καὶ μετ' ἐκείνου πάντοτε καὶ ἐν πᾶσι μίαν γνώμην ἔχων καὶ μίαν ψῆφον, ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης Κ. Σκαλιστήρης, καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου Κ. Γ. Ῥάλλης. Εἰς δὲ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν διεδέχθη τὸν Κ. Βούλγαρην ὁ ἄλλοτε συμμαθητὴς καὶ φίλος μου Πρεβελέγγιος, ἀνὴρ διακεκριμένης παιδείας, ἀλλ' ὑπὲρ τὸ δέον ἀναβράζοντος χαρακτῆρος.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Β' ΤΟΜΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ Β΄ ΤΟΜΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

ΜΕΤΑΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ ΕΙΣ ΑΘΗΝΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΣΥΝΤΑΓΜΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Εκ του Τυπογραφειου της Εστιας

1895—665

ΤΙΜΑΤΑΙ Ο ΤΟΜΟΣ ΔΡΑΧ. 30.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ "ΠΥΡΣΟΥ„ Α. Ε.
1930

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΕΜΠΤΗ

Σκιαδικά.*

Περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπῆλθε συμβάν τι, ἄσημον μὲν καθ' ἑαυτὸ ἐν τῇ ἀρχῇ του, ἀλλ' ἀνησυχῆσαν, καὶ σχεδὸν κλονίσαν, τὴν κυβέρνησιν, διότι ἀδεξίως διεξήχθη.

Πολλάκις κατ' οἶκον ἐξέφραζον ἣν, καὶ ἐν τῷ ὑπουργείῳ συνεχῶς εἶχον ὑποστηρίξει, ἰδέαν ὑπὲρ τῆς, διὰ παραδείγματος τῶν ἀνωτέρων τάξεων τῆς κοινωνίας, προστασίας τῆς ἐγχωρίου βιομηχανίας. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς ἕνα τῶν μεγάλων χορῶν τῆς Αὐλῆς ἡ Καρολίνα ἐφάνη φέρουσα ἔνδυμα ἐκ μεταξωτοῦ τῆς Καλαμάτας, κομψῶς κεκοσμημένον, πολὺ θαυμασθέν, καὶ πολὺς ἐγένετο περὶ αὐτοῦ λόγος, πολλαὶ δὲ κυρίαι, ἐκ τοῦ διπλωματικοῦ σώματος μάλιστα, τὴν ἐμιμήθησαν.

Συνέπεσε λοιπὸν τότε εἰς ἐμπορικόν τι κατάστημα, νομίζω τοῦ ἐμπόρου τοῦ καλουμένου Ψιμμούλη, νὰ φέρουν ψιάθινά τινα σκιάδια ἐκ τῶν κατασκευαζομένων ἐν Σίφνῳ, καὶ περὶ αὐτῶν, ὁμιλῶν ἡμέραν τινὰ πρὸς τοὺς ἐμούς, ὅτε ἐκαθήμεθα εἰς τὴν τράπεζαν, εἶπον ὅτι πατριωτικώτατον θὰ ἦτον ἐκ μέρους τῶν νέων τῶν Ἀθηνῶν ἄν, ἀντὶ τῶν ἐκ Γαλλίας καὶ Ἰταλίας κομιζομένων, ταῦτα ἠγόραζον καὶ ἐφόρουν δι' ὅλου τοῦ θέρους. Τοῦτο ἀκούσας ὁ υἱός μου Κλέων, ὅστις τότε ἐφοίτα εἰς τὸ γυμνάσιον, ἐσύστησε τὴν πρότασιν εἰς τοὺς συμμαθητάς του, οἵτινες ἐνθουσιωδῶς τὴν ἐδέχθησαν καὶ πάντες ἠγόρασαν καὶ ἐφόρεσαν ἐκ τῶν σκιαδίων τούτων, κοσμήσαντες αὐτὰ δι' ἁπλῆς κυανολεύκου ταινίας, ἐγχωρίου βιομηχανίας ἐπίσης, καὶ μεγάλη ἐγένετο αὐτῶν κατανάλωσις, πρὸς ὄφελος καὶ ἐμψύχωσιν τῶν Σιφνίων παραγωγῶν.

Μετά τινας δ' ἡμέρας, ὅτε τὴν Κυριακὴν ἐξήλθομεν εἰς τὸν

* 10 Μαΐου 1859.

δημόσιον περίπατον, ὅπου ἐπαιάνιζε τότε ἡ μουσική, ὁ Κλέων, ὅστις μᾶς συνώδευεν ἐν τῇ ἁμάξῃ, μᾶς εἶπεν ὅτι, καθ' ἃ ἔμαθον οἱ συμμαθηταί του, παῖδές τινες, ὡς διεδόθη ὑπηρέται τῶν ἐργαστηρίων τῶν ζημιουμένων διὰ τῆς πωλήσεως τῶν ἰθαγενῶν σκιαδίων, ἔμελλον νὰ παρουσιασθῶσιν εἰς τὴν ***Μουσικὴν*** κωμικὰ φοροῦντες σκιάδια πρὸς χλεύην τῶν μαθητῶν.

Καὶ τῷ ὄντι, ὅτε ἐφθάσαμεν ἐπὶ τόπου, εἴδομεν μεταξὺ τῶν ἁμαξῶν καὶ τοῦ πλήθους, ὡς ἐν παρατάξει ὁδεύοντας, νεανίας τινὰς ἐκ τοῦ ὄχλου, ῥυπαρὰ καὶ ἐσχισμένα, γελοῖα τὸ μέγεθος καὶ τὸ σχῆμα, φοροῦντας σκιάδια, καὶ κρατοῦντας ὀγκώδεις ῥάβδους προκλητικῶς. Ὁ Κλέων τότε, νομίσας ὅτι ὁ ὑβριστικὸς αὐτῶν τρόπος ἐδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ ῥῆξιν, κατέβη τῆς ἁμάξης, ἵνα πληροφορηθῇ, καὶ μετ' ὀλίγον, ἐπανελθών, μᾶς εἶπεν ὅτι οἱ μαθηταὶ ἦσαν λίαν ἠρεθισμένοι, ὥστε ἐφρόνει, ὅτι ταραχή της ἐπέκειτο. Ἐγὼ ὅμως τῷ εἶπον ὅτι οἱ μαθηταὶ δὲν πρέπει νὰ καταδεχθῶσι νὰ προσέξωσιν εἰς τοιαύτης φύσεως ἀντιπάλους, καί, ἰδὼν ἔφιππον τὸν διευθυντὴν τῆς ἀστυνομίας, ἠθέλησα νὰ πέμψω τὸν Κλέωνα νὰ τὸν κράξῃ παρὰ τὴν ἅμαξάν μου, δυστυχῶς ὅμως δὲν τὸ ἔπραξα, διότι, ἰδὼν αὐτὸν προσελθόντα εἰς τὴν ἅμαξαν τοῦ Αὐλάρχου καὶ μετ' ἐκείνου συνδιαλεγόμενον, ἤμην βέβαιος ὅτι κατόπιν θὰ ἐπλησίαζε καὶ τὴν ἐμήν, ὅτε ἐσκόπευον νὰ τῷ εἴπῶ νὰ προσέχῃ εἰς τὴν ἀπρεπῆ ἐκείνην ἐπίδειξιν, καί, ἂν ἴδῃ ὅτι προκαλεῖ σκάνδαλα, ν' ἀποβάλῃ ἐκεῖθεν τοὺς ἀναγώγους ὑπηρέτας τῶν ἐργαστηρίων.

Ἀλλ' ὁ κ. Διευθυντής, χωρὶς νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμέ, ἐμακρύνθη, καὶ πρὶν ἢ τὸν ἀνεύρω καὶ τὸν καλέσω, φοβηθείς, ἢ ἰδὼν ἀρχομένην τὴν σύγκρουσιν, ἐπέπεσεν, ὅλως ἀκρίτως καὶ παρὰ πᾶν δίκαιον, οὐχὶ ἐπὶ τῶν διὰ ποταπὴν κερδοσκοπίαν προκαλεσάντων αὐτὴν ὑπηρετῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ὑβρισθέντων μαθητῶν, οἵτινες εἶχον ἐνεργήσει κατ' εὐγενῆ καὶ πάσης ὑποστηρίξεως ἀξίαν ἔμπνευσιν, ἐκδιώξας δ' αὐτοὺς βιαίως, συνέλαβε καί τινας καὶ τοὺς ἐφυλάκισε.

Καὶ τότε μὲν διελύθη, οὐχὶ ὡς ἔδει, ἡ σκηνὴ αὕτη, χωρὶς καὶ πολὺ νὰ τὴν ἐννοήσῃ τὸ περικεχυμένον πλῆθος. Ἀλλὰ τὸ ἑσπέ-

ρας οἱ μαθηταὶ πάντες τῶν Γυμνασίων συνῆλθον εἰς μεγάλην διαδήλωσιν, καὶ τὰς ὁδοὺς ἐν σώματι διελθόντες, περιεκύκλωσαν τὴν οἰκίαν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν κ. Προβελεγίου, τὴν ἀποφυλάκισιν τῶν συναδέλφων διὰ κραυγῶν ἀπαιτοῦντες. Τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον συνεκλήθη ἀμέσως καὶ ἐκτάκτως, καὶ ἡ θέσις ἦν δεινή, διότι δύσκολον μὲν ἐκρίνετο νὰ ληφθῶσιν αὐστηρὰ μέτρα κατὰ τῶν τέκνων πασῶν τῶν διαπρεπεστέρων οἰκογενειῶν, ἅτινα ἐφαίνοντο ἀπόφασιν ἔχοντα νὰ μὴ ἐνδώσωσιν, ἀσύμφορον δὲ νὰ ὑποχωρήσῃ ἡ κυβέρνησις ἐνώπιον στασιαζόντων μαθητῶν. Ἐγὼ ὅμως διϊσχυρίσθην ὅτι τὸ πάντων ἀσυμφερώτερον ἐστὶ τὸ νὰ ὑποστηρίξῃ τὸ ἄδικον ἡ κυβέρνησις, ὅτι ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὸ ἄδικον αὐτὴ ἔπραξε διὰ τοῦ διευθυντοῦ τῆς ἀστυνομίας, ὅστις ἐπρότεινα νὰ ἐπιπληχθῇ, εἰ καὶ ἦν ἐκ τῶν φίλων μου, οἱ δὲ φυλακισθέντες νέοι ἀμέσως ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Τοῦτο καὶ ἐγένετο μέχρι τέλους, μετά τινας δισταγμοὺς τῶν ἄλλως ἐννοούντων τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς κυβερνήσεως, καὶ ἡ δυσάρεστος σκηνὴ διελύθη.

Εἶπον ἤδη πόσον ἐνίοτε ἐδυσχέραινε τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ὑπουργῶν ἡ ἐξ εὐσυνειδησίας προερχομένη, ἀλλ' ὑπερβολικὴ ἀκριβολογία τοῦ Βασιλέως. Πολλάκις, ὅτε Τῷ ἐπρότεινον διορισμὸν προξένου ἢ οἵου δήποτε δημοσίου λειτουργοῦ, καὶ ἐδικαιολόγουν τὴν πρότασιν συνιστῶν τὸν ὑποψήφιον, ὡς κεκτημένον γνώσεις, νοημοσύνην καὶ συναίσθησιν τοῦ καθήκοντος, ὁ Βασιλεὺς ἐπεθύμει ῥητῶς νὰ ὁρίσω τὴν προσάλληλον ἀναλογίαν τῶν προσόντων τούτων, καί, λαμβάνων τὸν χάρακα ἐκ τῆς τραπέζης του, ἐπ' αὐτοῦ νὰ τῷ δείξω πόσον μέρος ἐπεῖχον ἡ νοημοσύνη, πόσον αἱ γνώσεις, καὶ πόσον αἱ λοιπαὶ ἰδιότητες. Ἀλλὰ τῆς γεωμετρικῆς ταύτης ἐξισώσεως ἡ λύσις ὁμολογῶ ὅτι ἦτο λίαν δυσχερὴς δι' ἐμέ.

Πολλάκις διατάγματα ἔμενον ἐπὶ μῆνας ἀνυπόγραφα, ἢ καί τινα ποτὲ δὲν ὑπεγράφησαν, οὐχὶ διότι ὁ Βασιλεὺς δὲν τὰ ἐνέκρινεν, ἀλλὰ διότι ἐδίσταζεν ὡς πρὸς δευτερευούσας τινὰς λεπτομερείας, ὡς ἐν τῷ ἑπομένῳ παραδείγματι.

Πεισθεὶς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ὅτι πολλοὶ πολλάκις ὑπῆρχον δι' ἐρ-

γων ἀφοσιώσεως ἄξιοι ἐθνικῆς ἀμοιβῆς ἀναδειχθέντες, εἰς οὓς ὅμως ὑπερβολικὸν θὰ ἦν ν' ἀπονεμηθῇ τὸ παράσημον τοῦ Σωτῆρος, τὸ ἀμοιβὸν, ἢ κἂν προωρισμένον ν' ἀμοίβῃ τὰς μεγάλας καὶ ἐκτάκτους πολιτικάς, στρατιωτικὰς καὶ ἄλλας εἰς τὸ ἔθνος ὑπηρεσίας, ἐσκέφθην ὅτι ἀνάγκη θὰ ὑπῆρχε νομοθετήσεως καὶ δευτέρου τινὸς παρασήμου, τὴν θέσιν ἐπέχοντος τῶν ἐν Εὐρώπῃ νομισματοσήμων. Ἐγκρίναντος δὲ τὴν γνώμην μου καὶ τοῦ Βασιλέως, συνέταξα νομοσχέδιον, καθ' ὃ τὸ παράσημον ἐκαλεῖτο ***στέφανος***, ἔχον σχῆμα μικροῦ δάφνης στεφάνου, καὶ διαιρούμενον εἰς δύω τάξεις, τὴν τοῦ ***ἀργυροῦ στεφάνου*** καὶ τὴν τοῦ ***χρυσοῦ***. Ταῦτα μὲν πάντα παρεδέχθη καὶ ὁ Βασιλεύς, ἀλλ' ἀμφιβολία τις τῷ ἔμενε περὶ τοῦ χρώματος τῆς ταινίας. Ἀντὶ τῆς ῥαβδωτῆς, ἐναλλὰξ κυανῆς καὶ λευκῆς, ἡ Α. Μ. ἐθεώρει προτιμοτέραν ἴσως τὴν ἔχουσαν φαιὸν (lila) χρῶμα. Ἐγὼ δέ, θεωρῶν τὴν λεπτομέρειαν ταύτην ὅλως ἐπουσιώδη, συγκατένευσα προθύμως εἰς τὸ φαιόν, καὶ τὴν ἐπαύριον, καθ' ἣν μοὶ ἐξέφρασεν ἐπιθυμίαν, τῷ ἔφερα σχέδιον τοῦ παρασήμου μετὰ τῆς ταινίας, βαφὲν ὑπ' ἐμοῦ αὐτοῦ. Ὁ Βασιλεὺς ὅμως, καίτοι εὐαρεστηθεὶς ἐξ αὐτοῦ, μοὶ εἶπεν, οὐχ ἧττον, νὰ συμβουλευθῶ καὶ ἄλλους εἰδήμονας περὶ τὰ χρώματα, καὶ ἔκτοτε οἱ δισταγμοί του περὶ τοῦ χρώματος ἐχώρουν κορυφούμενοι, καὶ τὸν ἐμπόδισαν νὰ ὑπογράψῃ τὸ νομοσχέδιον, μέχρις οὗ ἐγὼ ἐξῆλθον τοῦ ὑπουργείου, καὶ οὐδεὶς τῶν διαδόχων μου ἐμερίμνησε πλέον περὶ αὐτοῦ.

Ταύτην τοῦ Βασιλέως τὴν διάθεσιν γνωρίζων ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς κ. Ἰω. Δηλιγιάννης, διότι πολλάκις μὲ εἶδεν ἀδημονοῦντα, ὅτι τὰ διατάγματα δὲν ὑπεγράφοντο καὶ ἡ ὑπηρεσία ἐβραδυπόρει, ἐμειδίασεν, ὅτε μίαν ἡμέραν τῷ ἐζήτησα νὰ μοὶ φέρῃ πάντα τὰ καθυστεροῦντα. Κομίσας μοι δὲ περὶ τὰ ἑξήκοντα τοιαῦτα, μοὶ εἶπεν ὅτι ἐκπλήττεται διὰ τὸν μάταιον κόπον μου, διότι βεβαίως δὲν ἐλπίζω, ὅτε ἓν διάταγμα ὁ Βασιλεὺς δὲν ὑπογράφῃ ἄνευ μεγάλων ἀναβολῶν, ὅτι θὰ ὑπογράψῃ ποτὲ ἑξήκοντα, ἐν ᾧ αὐτὸς ὁ ἀριθμός των θὰ ἦν λόγος ἱκανὸς ἵνα μὴ ὑπογραφῶσι ποτέ.

Καὶ δὲν εἶχε μὲν ἄδικον ὁ κ. Γενικὸς Γραμματεύς· τῷ εἶπον ὅμως ὅτι ἀρχὴν ἔχω νὰ μὴ ὀπισθοδρομῶ ἐνώπιον οὐδεμιᾶς δυσ-

χερείας εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος καὶ νὰ πράττω τοὐλάχιστον τὸ ἐμόν. Οὕτως, ἐλθὼν πρὸς τὴν Α. Μ., Τὸν παρεκάλεσα νὰ εὐαρεστηθῇ ν' ἀποβλέψῃ εἰς τ' ἀναγκαῖα ταῦτα ἔγγραφα τῆς καθυστερούσης ὑπηρεσίας. Ὁ Βασιλεὺς ἔφριξεν ἰδὼν τὸ πλῆθος αὐτῶν. Ὅτε ὅμως διὰ θερμῶν λόγων Τῷ παρέστησα ὅτι πολλάκις Τῷ εἶχον ὑποβάλει αὐτὰ καὶ πάντοτε ἡ ὑπογραφή των εἶχεν ἀναβληθῇ, οὐχὶ ἕνεκα ἐνστάσεων ἐκ τῆς ὑπηρεσίας, ἀλλὰ δι' ἄλλους λόγους ἀνεξαρτήτους αὐτῆς, καὶ ὅτι ἐκ τούτου παραλύεται καὶ χαλαροῦται ἡ τάξις, ἣν προσπαθῶ νὰ διατηρῶ εἰς τὴν δημόσιον ἐργασίαν, καὶ παρεκάλεσα νὰ μ' ἀκούσῃ εὐμενῶς ἐκτιθέμενον διὰ βραχέων τὰ περὶ ἑκάστης τῶν ὑποθέσεων τούτων, ἃς αὐτὰ ἀπέβλεπον, ἀποβλέψας πρὸς ἐμὲ δὶς ἢ τρὶς μετ' ἐλαφροῦ μειδιάματος, ὡς πάντοτε ἔπραττεν ὅτε εἶχέ τι εὐχάριστον καὶ αἰφνήδιον νὰ διακοινώσῃ, μὲ ἠρώτησεν ἂν εἶχον καλῶς μελετήσει πάσας τὰς ὑποθέσεις ταύτας, καὶ ἂν οὐδένα εἶχον δισταγμὸν περὶ τοῦ σκοπίμου τῶν διαταγμάτων. Ὡς δέ Τῷ ἀπήντησα ὅτι τοῦτο οὕτως εἶχε, καὶ ὅτι ἄλλως δὲν θὰ τὰ προσυπέγραφον οὐδὲ θὰ ἐτόλμων νὰ τὰ ὑποβάλω εἰς τὴν Βασιλικὴν ὑπογραφήν.

— Τότε, μοὶ εἶπε, δότε τα νὰ τὰ ὑπογράψω.

Καὶ λαβὼν αὐτά, χωρὶς νὰ τ' ἀναγνώσῃ ἢ ἄλλως νὰ ζητήσῃ ἐξηγήσεις, τὰ ὑπέγραψε τὸ ἓν μετὰ τὸ ἕτερον πάντα, καὶ μοὶ τ' ἀπέδωκε. Ὁ δὲ Γενικὸς Γραμματεὺς δὲν ἐπίστευε τοὺς ὀφθαλμούς του, ὅτε ἐπέστρεψα εἰς τὸ ὑπουργεῖον.

Διὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Βασιλέως τοιαύτη μοναδικὴ ἔνδειξις ἐμπιστοσύνης ἦν ἀπαραδειγμάτιστος.

Ὅλως ἀντίθετος ἦν ἡ συμπεριφορὰ τῆς Βασιλίσσης, ὡς πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν, ὅτε ἀντιβασίλευεν, ὡς δὶς συνέβη τοῦτο ἐπὶ τῆς ὑπουργείας μου, ἀπὸ 6 Ἰουνίου ἕως 20 Νοεμβρίου 1856 καὶ ἀπὸ 18 Ἰουνίου ἕως 5 Δεκεμβρίου 1858. Ὅτε τῇ ἔφερον διατάγματα, καὶ ἤθελον νὰ τῇ ἐξηγήσω τὸ περιεχόμενον, ἢ μὲ ἤκουε μεταξὺ ὑπογράφουσα, ἢ καὶ ποσῶς δὲν μὲ ἤκουεν, ἂν δὲν ἐπρόκειτο περὶ λίαν σπουδαίας τινὸς ὑποθέσεως.

— Τί μοὶ ἐξηγεῖτε ὅλα ταῦτα, μοὶ ἔλεγε πολλάκις. Σεῖς εἴσθε

ὁ ὑπεύθυνος· ἀφ' οὗ σεῖς ὑπεγράψατε, δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὴ ὑπογράψω κ' ἐγώ.

— Ἀλλά, Μεγαλειοτάτη, τῇ εἶπόν ποτε ἀπαντῶν, ὅσον εὐάρεστον καὶ ἂν εἶναι νὰ ἐργάζωμαι ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος, τόσον ἀφ' ἑτέρου εἶναι δυσχερὲς συγχρόνως καὶ φοβερόν, διότι αἰσθάνομαι τῆς εὐθύνης μου μέγα τὸ βάρος. Ὁ Βασιλεύς, συζητῶν διὰ μακρῶν καὶ διστάζων, μοὶ δίδει ἀφορμὴν νὰ προσέχω εἰς τὰ διαφυγόντα με καὶ νὰ διορθῶ τὰ τυχὸν κακῶς ἔχοντα. Μετὰ τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος ὅμως πρέπει νὰ πολλαπλασιάζω τὴν προσοχὴν καὶ τὴν μέριμναν περὶ τῆς ἀκριβείας ἐν πᾶσι καὶ κατὰ πάντα.

— Τοῦτο καὶ ἔχετε τὸ καθῆκον, μοὶ ἀπήντησε γελῶσα, καὶ εἰς ὑμᾶς ἀνήκει νὰ προσέχηται εἰς αὐτοῦ τὴν ἐκπλήρωσιν.

Οὕτω μετὰ τῆς Βασιλίσσης ἡ τρέχουσα ὑπηρεσία ἐπερατοῦτο ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν, καὶ μετὰ ταῦτα δὲν μὲ ἀπέπεμπεν, ἀλλά, ὡς ἔπραττε καὶ διὰ τοὺς ἄλλους ὑπουργούς, πολλάκις ἤρχιζεν ἄλλας συνομιλίας, ἐνίοτε καὶ ἀρχαιολογικὰς μετ' ἐμοῦ. Περίεργον δ' ὅτι ἐπὶ μιᾶς ἐξ αὐτῶν, ἥτις διήρκεσεν ἴσως ὑπὲρ τὸ σύνηθες, ὁ θαλαμηπόλος τοῦ Βασιλέως, ὅστις Τῷ ἦν λίαν ἀφωσιωμένος, δὶς εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιον αἴφνης, ἐρωτήσας ἂν ἡ Αὐτῆς Μεγαλειότης δὲν εἶχε κωδωνίσει, ὥστε, τὴν δευτέραν φοράν, ἡ Βασίλισσα μετ' ὀργῆς τὸν ἀπέπεμψε καὶ ἀνεφώνησε «τὸ ζῶον», ὅταν ἐκεῖνος ἐξῆλθε. Φαίνεται ὅτι τὸν πιστὸν ὑπηρέτην ἀνησύχουν γελοίως αἱ μακραὶ ἐκεῖναι συνδιαλέξεις.

Καὶ ἡ Βασίλισσα δ' ἀπῆλθε τῷ 1857 μόνη εἰς τὴν Εὐρώπην, εἰς ἐπίσκεψιν τῶν συγγενῶν της, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι σκοπὸν εἶχε νὰ ἐπιδιώξῃ συνέντευξιν μετὰ τοῦ Ναπολέοντος, διατρίβοντος τότε δὲν ἐνθυμοῦμαι ποῦ τῆς Γερμανίας. Τὸ κατ' ἐμέ, ἐπροσπάθησα νὰ τὴν ἀποτρέψω, πεποιθὼς ὅτι, ὅσον ἀληθῶς γοητευτικὴ καὶ ἂν ἦτον ἡ παρουσία της, πιθανότης πολλὴ δὲν ὑπῆρχε νὰ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων, ὅστις, καὶ ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν Καλλέργην ψυχρότητος τῆς ἡμετέρας αὐλῆς, προσωπικῶς δὲν θὰ διέκειτο λίαν εὐνοϊκῶς. Ἀντὶ νὰ ἐκτεθῇ εἰς ἠθικήν τινα προσβολήν, Τῇ παρετήρησα ὅτι προκρι-

τώτερον θὰ ἦτο ἂν περιέμενεν ἐκ τοῦ καιροῦ καὶ ἐκ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων ἐν Ἑλλάδι τὴν μεταβολὴν τῶν πρὸς αὐτὴν διαθέσεων τῆς Εὐρώπης.

Δυστυχῶς δὲν μὲ ἤκουσε καί, ὅτε ἐπέστρεψεν, ἐκ πρώτης ὄψεως ἐννόησα, ὅτι ἦν βαθέως δυσηρεστημένη. Ὅτε δ' ἔμεινε μόνη μετ' ἐμοῦ, μοὶ διηγήθη μόνον οὐ κλαίουσα ἐκ πείσματος, ὅτι εἰς τὸ θέατρον παρουσιάσθη εἰς τὸν Ναπολέοντα, οὖσα εἰς τὸ αὐτὸ θεωρεῖον, ἀλλ' ὁ Αὐτοκράτωρ μετὰ ταῦτα οὐδὲ μίαν τῇ ἀπέτεινε λέξιν, οὐδ' ἐζήτησε περαιτέρω νὰ τὴν ἴδῃ.

Καὶ εἰς ἄλλην δέ τινα μικρὰν περίστασιν εἶδον ἐπὶ τὸ κωμικώτερον ψευσθεῖσαν τὴν εἰς ἑαυτὴν πεποίθησιν τῆς Βασιλίσσης. Ἀντὶ τοῦ κ. Βλουδόφ, νέος ἦλθεν εἰς Ἑλλάδα πρέσβυς τῆς Ρωσσίας, ὁ κ. Ὀζερόφ, ἐν ᾧ ἡ Βασίλισσα ἐκυβέρνα. Τὸ λογίδριον, ὅ, κατὰ τὰ διπλωματικὰ ἔθιμα, ἔμελλε νὰ Τῇ ἀποτείνῃ ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ ἐπισήμου αὐτοῦ παρουσιάσεως, ἦτον ὀλίγον μακρὸν καὶ πομπῶδες. Ἠναγκάσθην ἑπομένως καὶ τὴν ἀπάντησιν ὁπωσοῦν μακροτέραν τοῦ ἀναγκαίου νὰ συντάξω, ἵνα μὴ ἡ βραχυλογία ἠχήσῃ ὡς προσβολή· ἀλλ' εἶπον εἰς τὴν Α. Μ. ὅτι θὰ ἔχῃ ἴσως τινὰ δυσκολίαν νὰ τὴν ἀποστηθίσῃ, δι' ὃ προτιμότερον θὰ ἦτον ἂν τὴν ἀνεγίνωσκεν· ἀλλ' ἡ Βασίλισσα ἐγέλασε διὰ τὴν μικρὰν πίστιν μου εἰς τὴν ἱκανότητά της, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι θὰ κρίνω τὴν ἐπαύριον περὶ τοῦ πῶς ἀπομνημονεύει.

Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τῷ ὄντι, περὶ τὴν 1 μ. μ., ἐν στολῇ ἐγώ, εἰσήγαγον τὸν μεγάλην στολὴν καὶ πλεῖστα παράσημα φέροντα κ. Ὀζερὸφ εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν, ὅπου ἡ Βασίλισσα, ἐπίσης ἐπισήμως ἐνδεδυμένη, ἵστατο πρὸ τοῦ θρόνου, περιστοιχισμένη ὑπὸ τῶν αὐλικῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων.

Ἡ Βασίλισσα, ὅτε βαθέως ὑπεκλίθημεν, μοὶ ἔρριψε βλέμμα πεποιθήσεως, ὡς ἂν μοὶ ἔλεγε «θὰ ἴδῃς». Ἀμέσως δ' ὁ κ. Ὀζερὸφ ἀπήγγειλε τὸν λόγον του μετὰ τόνου φωνῆς καὶ μετὰ σχημάτων σχεδὸν θεατρικῶν καὶ συγκίνησιν ἐκφραζόντων. Μετ' αὐτὸν δ' ἤρξατο ἡ Βασίλισσα τῆς ἀπαντήσεως κατὰ τρόπον ἥσυχον καὶ ἀξιοπρεπῆ. Ἀλλά, ἕως δύω ἢ τρεῖς φράσεις προχωρήσασα, αἴφνης διεκόπη, ἐδίστασε. Τότε τὴν ἠτένισα, καὶ ὡς εἶδε τὸ βλέμμα

μου, ἐγένετο ἐρυθρά. Χωρὶς ὅμως περαιτέρω νὰ θορυβηθῇ, τὴν εἶδον νὰ λάβῃ ἐκ τῆς χειρίδος της μικρὸν χαρτίον, ὃ ἔκρυπτεν ἐκεῖ ἐπτυγμένον, καὶ ἀνοίξασα αὐτό, ἀνέγνω τὸ τέλος τῆς ἀπαντήσεως.

Τὸ συμβὰν τοῦτο ἐπὶ πολὺ ὑπῆρξεν ἀντικείμενον γέλωτος καὶ ἀστεϊσμῶν μετὰ τῆς Βασιλίσσης.

Εἶπον ὅτι εἰς τὴν παρουσίασιν παρέστην ἐν στολῇ. Τοιαύτην δὲν εἶχον κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐγκαθιδρύσεώς μου εἰς τὸ ὑπουργεῖον, καὶ τὴν ἐνόμιζον περιττήν, οὐδὲ δυναμένην πιθανῶς νὰ μοὶ χρησιμεύσῃ ἐπὶ πολύ. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Βασίλισσα ἀπήτει αὐτήν, εἶπον ὅτι κατὰ χρέος θέλω ὑπακούσει, ἂν ἡ Α. Μ. μοὶ ὑποσχεθῇ ὅτι ὁ διάδοχός μου ἔσται τοῦ αὐτοῦ μετ' ἐμοῦ ἀναστήματος διὰ νὰ τῷ τὴν πωλήσω. Περίεργον δὲ ὅτι τοῦτο καὶ ἔγινε, διότι ὁ διαδεχθείς με ἦν ὁ Ζαΐμης. Ἡ σύζυγός μου δέ, γνωρίζουσα τὴν ἀξίωσιν τῆς Βασιλίσσης, μοὶ κατεσκεύασε κρυφίως στολήν, ἣν μοὶ ἐδώρησε κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἑπομένου ἔτους.

Ὄθων καὶ Ἀμαλία.

Κατὰ τὰ 1857, ἐπὶ τῆς ἀπουσίας τῆς Βασιλίσσης, ἀπέκτησα υἱόν, καὶ ὁ Βασιλεύς, μαθὼν τοῦτο, μοὶ εἶπεν εὐμενέστατα ὅτι θέλει νὰ γίνῃ ἀνάδοχός του, καὶ εἰς Κηφισίαν, ὅπου τότε διετρίβομεν τὸ θέρος, ὡς καὶ ὁ Βασιλεύς, ἔπεμψεν ἀντιπρόσωπόν του τὸν Αὐλάρχην κ. Π. Νοταρᾶν, καὶ ἡ βάπτισις ἐτελέσθη μεγαλοπρεπέστατα, ὠνομάσθη δ' ἐννοεῖται, ὁ υἱός μου Ὄθων. Τὸ δ' ἑπόμενον ἔτος, ἐπὶ ἀπουσίας τοῦ Βασιλέως, ἀπέκτησα θυγατέρα, καὶ ὅτε ἡ Βασίλισσα μ' ἠρώτησε τί ὄνομα θὰ τῇ δώσω, τῇ ἀπήντησα ὅτι, ἂν ἔχῃ τὴν ἐπιείκειαν, ἣν εἶχεν ὁ Βασιλεύς, καὶ ἂν μοὶ τὸ ἐπιτρέψῃ, θὰ τῇ δώσω τὸ ὄνομα τῆς Α. Μ., καὶ ἡ Βασίλισσα ηὐδόκησε νὰ γίνῃ ἀνάδοχος τῆς Ἀμαλίας διὰ τῆς Μεγάλης Κυρίας·

Ὑπόθεσις, μὴ ἀφορῶσα τὴν ἰδίαν ἐμοῦ, ἀλλὰ τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν, ἐφ' ἧς δ' ἀναγκαῖον ἐνόμισα νὰ ἐφελκύσω τὴν προσοχὴν τῶν συνυπουργῶν μου, καὶ ἐνδελεχῶς, ἀλλὰ ματαίως ἐνέκυψα, ἦν ἡ περὶ προσδιορισμοῦ προσόντων τῶν δημοσίων λειτουργῶν.

Ἡ γνώμη μου ἦν ὅτι, ἐν ὅσῳ διορισμὸς καὶ παῦσις τοῦ ὑπαλλήλου ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς αὐθαιρέτου θελήσεως τοῦ ὑπουργοῦ ἢ οἵου δήποτε, δὲν θ' ἀπεφεύγετο ἡ κατάχρησις τοῦ νὰ ἐκλέγωνται, οὐχὶ οἱ ἱκανώτεροι, ἀλλ' οἱ εὐνοούμενοι, προσέτι θὰ ἦσαν παθητικὰ ὄργανα τῶν διοριζόντων ἢ διατηρούντων αὐτοὺς εἰς τὰς θέσεις των, ἐναντίον ἴσως τῶν δημοσίων των καθηκόντων ἢ καὶ τῆς συνειδήσεώς των πολλάκις, καὶ τέλος ὑπουργοί, πιεζόμενοι ὑπὸ βουλευτῶν, ἵνα διορίζουν ἴσως πολλάκις τοὺς ὑπὸ τούτων προτεινομένους, πωλοῦντες, ἀντὶ τῆς βουλευτικῆς ψήφου, τὸ συμφέρον τῆς ὑπηρεσίας. Ἂν δ' ἐξ ἐναντίας ὁ ὑπάλληλος διωρίζετο, πλὴν ὡρισμένων τινῶν ἐξαιρέσεων, μόνον κατὰ προσόντα διαγραφόμενα ὑπὸ νόμου, ἐπροβιβάζετο νομίμως καὶ δὲν ἐπαύετο, εἰμὴ ὅπως καὶ ὅτε ὁ νόμος ὁρίζει, τότε, εἰς τὴν ἀξίαν του ὀφείλων τὴν ἐκλογήν του, τὴν πιστὴν ἐκτέλεσιν τῶν χρεῶν του θὰ εἶχεν ὡς μόνον προσὸν διατηρήσεως καὶ προόδου, θὰ ἐδικαιοῦτο καὶ θὰ ἐδύνατο θαῤῥούντως νὰ ἐξανίσταται πρὸς ὁρισμοὺς ἀντιβαίνοντος πρὸς τὸ καθῆκον αὐτοῦ, καὶ θὰ ἔπαυε πᾶσα ἰδιοτελὴς καὶ ἐπιβλαβὴς πίεσις ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως.

Οὕτω σκεπτόμενος, ὑπέβαλα νομοσχέδιον περὶ τούτων εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον· ἀλλ' ἐνταῦθα ἀπήντησα, οὐχὶ μὲν ἀντιλογίαν, διότι, ὡς φρονῶ, ἡ πρότασις τοιαύτην δὲν ἀπεδέχετο, ἀλλ' ἐνστάσεις εἰς τὰ καθέκαστα, αἵτινες, ὡς μέχρι τέλους διεῖδον, ἀπὸ σποποῦ ἐγίνοντο, διότι εἰς τοὺς συναδέλφους μου δὲν ἐσύμφερεν, ὡς φαίνεται, ἡ ἀνεξαρτησία αὕτη τῶν ὑπαλλήλων, ἥτις κατ' ἐμέ, ἦν ἡ σωτηρία τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, ἀλλὰ κατ' ἐκείνων τὴν ἄποψιν στέρησις πολυτίμου δικαιώματος.

Οὕτως ἐπὶ πολὺ ἀνεβάλλετο πᾶσα ἀπόφασις δι' ἀτελευτήτων συζητήσεων. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ἐγὼ δὲν ἐνέδιδον, καὶ ἀνενέουν πάντοτε τὴν πρότασίν μου, ὅταν τὴν ἔβλεπον λησμονουμένην, ἀπεφασίσθη τέλος νὰ παραπεμφθῇ αὕτη εἰς ἐπιτροπήν, ἥτις νὰ ἐξετάσῃ αὐτῆς τὰ καθέκαστα, καὶ νὰ μᾶς ὑποβάλῃ τὴν γνώμην της· καὶ ἐξελέγη τοιαύτη ὑπὸ πρόεδρον τὸν κ. Συλήβεργον, πολυμελὴς δέ, ὅπερ μοὶ ἐφάνη κακὸς οἰωνός, διότι, ὡς παρετήρησα εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, παρ' ἡμῖν αἱ ἐπιτροπαί, ὅσον

περισσοτέρους πόδας ἔχουσι, τόσῳ βραδύτερον βαδίζουσιν. Οὕτως εἶχε κἂν τότε τὸ πρᾶγμα, καὶ ἡ διορισθεῖσα τὸ ἐπεκύρωσε, διότι ὁ χρόνος, οἱ μῆνες, ἴσως καὶ τὰ ἔτη παρήρχοντο, καὶ αὐτὴ δὲν ἐπεράτου τὸ ἔργον της. Ὅτε δὲ ὑπέβαλεν αὐτό, κατεῖδον ὅτι ἡ ἀναβολὴ δὲν ἦτον ἐκ προθέσεως, ἀλλὰ διότι τὸ νομοσχέδιον ὃ μᾶς παρουσίασεν, ὅλως διάφορον τοῦ ἐμοῦ, εἶχε μεγίστην ἔκτασιν, συγκείμενον ἐκ πλείστων ἄρθρων, ὥστε, οὐ μόνον οἱ συνάδελφοί μου ἀπεφάνθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐγὼ αὐτὸς κατεῖδον, ὅτι θὰ ἦτον ἀδύνατον νὰ συζητηθῇ καὶ κυρωθῇ ἐν ταῖς Βουλαῖς, αἵτινες καὶ ἐξ ἀρχῆς δὲν θὰ ἦσαν λίαν εὔνους πρὸς αὐτό, καθ' ὅσον ἀφῄρει ἀπὸ τῶν μελῶν αὐτῶν τὸν τρόπον τοῦ ἐπεμβαίνειν εἰς τὸν διορισμὸν τῶν ὑπαλλήλων καὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν. Ἡ ἐμὴ πρόθεσις ἦν, ἐξ ἐναντίας, παρὰ μὲν τῶν βουλῶν νὰ λάβωμεν σύντομον νομοσχέδιον, τὴν ἀρχὴν καὶ τὰ πρώτιστα καθιεροῦν, τῶν δὲ λοιπῶν λεπτομερειῶν ἐπιτρέπον τὸν διὰ διατάγματος κανονισμόν. Οὕτως ἔμεινε τὸ σχοινοτενὲς τοῦτο νομοσχέδιον ὑπὸ σκέψιν τοῦ ὑπουργείου, καὶ ποτὲ δὲν ὑπεβλήθη εἰς τὰς βουλάς.

Ἐπέτυχον ὅμως εἰς ἄλλης ἐλλείψεως τῆς ὑπηρεσίας τὴν τότε κἂν διόρθωσιν. Οἱ μισθοί, ἐν ἄλλοις χρόνοις καὶ ὑπὸ ἄλλας κοινωνικὰς περιστάσεις ὁρισθέντες, ἦσαν ἤδη πλέον ἀνεπαρκεῖς πρὸς τὴν τῶν ὑπηρετούντων συντήρησιν, καὶ ἐβίαζον τοὺς ἀσθενεστέρους εἰς καταχρήσεις, τοὺς τιμιοτέρους εἰς παραίτησιν· διὰ τοῦτο, ἀφοῦ ηὔξησα, κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1858, τοὺς προξενικούς, τὸ ἑπόμενον ἔτος διενήργησα, συμπράξας μετὰ τῶν συναδέλφων μου, τὴν αὔξησιν κατὰ 10 % πάντων τῶν ὑπαλλήλων, πλὴν τῶν ὑπουργῶν. Εἰς μεταγενέστερον ὅμως χρόνον, τὸν μετὰ τὰς ἐπαναστατικὰς ταραχάς, ἠλαττώθησαν αὖθις οἱ μισθοί, οὐ μόνον εἰς ὅ,τι ἦσαν πρὸ τῆς αὐξήσεως, ἀλλὰ καὶ εἰς ἔτι ὀλιγωτέρους.

Δημόσια ἔργα.

Ἀπὸ τῶν πρώτων δὲ ἡμερῶν τῆς εἰσόδου μου εἰς τὸ ὑπουργεῖον, συνεννοηθεὶς μετὰ τῶν συνυπουργῶν μου, ἐπέστειλα πρὸς τὰς ἡμετέρας πρεσβείας, ὅτι ἡ Ἑλλάς, σχετικῆς ἤδη ἀπολαύουσα εὐημερίας, μεριμνᾷ περὶ ἔργων κοινῆς ὠφελείας, ὧν ἔχει ἀνάγκην, οἷον κατασκευῆς ὁδῶν, ὀρύξεως λιμένων, ἀποξηράνσεως λιμνῶν, καὶ ἐστὶ πρόθυμος νὰ δεχθῇ προτάσεις τῶν βουλομένων νὰ σπουδάσωσι καὶ ἀναδεχθῶσι τοιαύτας ἐργασίας.

Οὐ πολὺν δὲ χρόνον μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς ἐγκυκλίου ταύτης, τρεῖς Ἄγγλοι παρουσιάσθησαν εἰς ἐμέ, καὶ μοὶ εἶπον ὅτι ἦλθον λαβόντες γνῶσιν αὐτῆς. Ἐρωτηθέντες δ' ὑπ' ἐμοῦ τίνα οἶκον ἀντιπροσωπεύουσι, μοὶ εἶπον ὅτι τὸν ἴδιον ἑαυτῶν καὶ δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην ν' ἀντιπροσωπεύωσιν ἄλλους. Εἰς δὲ τὴν ἐρώτησίν μου τί προτίθενται ν' ἀναλάβωσι, μοὶ ἀπεκρίθησαν ὅτι ὅλα. Ἀμφότεραι αὗται αἱ ἀπαντήσεις δὲν μοὶ ἐφάνησαν λίαν ἐνθαρρυντικαί, οὐδὲ χρηστὰ εἴκασα ἐκ τῶν προτέρων περὶ τῆς σπουδαιότητος αὐτῶν τε καὶ τῶν προτάσεών των· τοῖς εἶπον, ἑπομένως, ὅτι πρὸ παντὸς ἦν ἀναγκαῖον ἐγγράφως νὰ μοὶ ἐκθέσωσι τί θέλουσιν. Ἔπειτα δ' ἀπελθὼν πρὸς τὸν πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας κ. Οὐάϊς, μεθ' οὗ ἤδη εἰς ἐπιεικεῖς διετέλουν σχέσεις, τὸν ἠρώτησα τί περὶ τῶν ἀνθρώπων γνωρίζει, καὶ μοὶ ἀπήντησεν ὅτι οὐδέν, καὶ δὲν πιστεύει πολὺ εἰς τὸ ἀξιόπιστον αὐτῶν καὶ τὸ ἀξιόχρεον.

Ἑπομένως, ὅτε, μετὰ μίαν ἢ δύο ἡμέρας, ἐπανελθόντες, μοὶ ἔφερον ἀναφοράν, ἐν ᾗ, ἀπαριθμοῦντες ὅσα δημόσια ἔργα εἶχον ἀναφέρει εἰς τὴν ἐγκύκλιόν μου, ἔλεγον ὅτι εἰσὶ πρόθυμοι πάντα νὰ τ' ἀναλάβωσι, τοῖς εἶπον ὅτι τοῦτο μὲν ἔχει καλῶς, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγὼ κἄν, ὀλίγον γνωρίζω τὰ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ τὰς ἐκεῖ χρηματικὰς ἐπισημότητας, ὥστε νὰ ἠξεύρω ἂν καὶ οἱ Κύριοι περιλαμβάνωνται μετ' αὐτῶν καὶ παρέχωσι τὰς ἀπαραιτήτους ἐγγυήσεις διὰ τοιαύτας μεγάλας ἐπιχειρήσεις, τοὺς παρακαλῶ, πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς περαιτέρω διαπραγματεύσεις, νὰ προμηθευθῶσι καὶ μοὶ φέ-

ρωσι σύστασίν τινα τοῦ οἴκου Ῥότσιλδ ἢ Κούτς ἢ ἄλλου τινὸς τῶν ἐπιφανῶν τραπεζιτῶν τῆς Ἀγγλίας.

Τοῦτο ἐφάνη ὅτι ἰσχυρῶς τοὺς δυσηρέστησε, καὶ ἀπῆλθον μεμψιμοιροῦντες.

Μετά τινας δ' ἡμέρας ἦλθέ τις τῶν ἡμετέρων, δὲν ἐνθυμοῦμαι ποῖος, καὶ μοὶ εἶπεν, ἐκ μέρους αὐτῶν, ὅτι προτίθενται νὰ μᾶς ἐγκαλέσωσιν εἰς τὸ δικαστήριον, διότι τοὺς ἠπατήσαμεν, προσκαλέσαντες αὐτοὺς δι' ἐγκυκλίου, καὶ ἤδη ἀρνούμενοι νὰ διαπραγματευθῶμεν μετ' αὐτῶν. Ἐγὼ δ' εἰς ἀπάντησιν ἐπεφόρτισα τὸν ἀπόστολόν των νὰ τοῖς εἴπῃ, ὅτι παρήγγειλα εἰς τοὺς κλητῆρας, ἂν ἐμφανισθῶσιν ἐκ νέου εἰς τὸ ὑπουργεῖον, νὰ τοὺς διώξωσιν.

Ἔκτοτε, μέχρι σήμερον, οὔτε τοὺς εἶδον, οὐδ' ἤκουσά τι πλέον περὶ αὐτῶν.

Ἕτεροι, σπουδαιοτέρας ὑποβαλόντες προτάσεις, ὧν τινας τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν ἢ τὸ τῶν Ναυτικῶν ἀφορώσας, εἰς ἐκεῖνα παρέπεμψα, καὶ ὑπ' ἐκείνων διεξήχθησαν.

Μία τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων, διενεργηθεῖσα ὑπ' ἐμοῦ μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν, δι' ἐργολάβου τοῦ ἄγγλου Delamore, ἦν ἡ ἀφορῶσα τὸν ὑποβρύχιον τηλεγραφικὸν σύνδεσμον μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Αἱ διαπραγματεύσεις διήρκεσαν ἐπι μακρόν, καὶ τὸ συμβόλαιον ὑπεγράψαμεν τῇ 20 Ὀκτωβρίου 1858· ὡρίσθη δὲ μία τῶν ἡμερῶν τοῦ Μαρτίου 1859, ὡς ἡ τῆς πανηγυρικῆς τοῦ καλωδίου θέσεως, ἡμέρα ἐπίσημος, διότι ἦν ἡ τῆς πρώτης ἐπιχειρήσεως τῆς μεγάλης βιομηχανίας, ἧς θέατρον καὶ μάρτυς ἐγένετο ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀρχαίας περιωπῆς της. Εἰς ῥητὴν ὥραν ἐπεβιβάσθησαν οἱ Βασιλεῖς μετὰ τῆς Αὐλῆς εἰς τὸ καλωφόρον πλοῖον, καὶ πάντες οἱ ὑπουργοὶ μετ' αὐτῶν. Τῆς μουσικῆς παιανιζούσης πρῶτον τὸν βασιλικὸν ὕμνον, ἀνέσπασε τὸ πλοῖον τὴν ἄγκυραν, καὶ τὸ καλώδιον ἤρχισεν ὑπὸ τὰς ὄψεις ἡμῶν ἀνελισσόμενον καὶ βυθιζόμενον εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης. Οὕτως ἐπλεύσαμεν εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν, συνοδευόμενοι καὶ ὑπὸ δύο ἑλληνικῶν ἀτμοκινήτων, καί που μεταξὺ Ἀττικῆς καὶ Αἰγίνης παρετέθη πολυτελὲς πρόγευμα, μεθ' ὃ οἱ Βασιλεῖς μετεβιβάσθησαν εἰς ἓν τῶν

συνοδευόντων ἡμᾶς πλοίων, ἡμεῖς δ' εἰς τὸ ἕτερον, καὶ ἐπανήλθομεν εἰς Πειραιᾶ, ἀφέντες τὸ καλωφόρον νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν δρόμον τῆς ἀποστολῆς του.

Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας, ὅτε τηλεγραφικῶς ἐπληροφορήθην ὅτι ἀφίχθη καὶ ὁ σύνδεσμος ἀπετελέσθη, ἀπῆλθον εἰς τὸ τηλεγραφεῖον μετά τινων τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τοῦ ὑπουργείου, καὶ ἐκάλεσα διὰ τοῦ ἄρτι ἐγκαταστάντος ὑποβρυχίου τηλεγράφου τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν ἡμῶν κ. Κουντουριώτην νὰ μεταβῇ εἰς τὸ ἐκεῖ τηλεγραφεῖον καὶ ἐκεῖνος.

Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ διαστήματι χρόνου, μέχρις οὗ δηλαδή, εἰδοποιηθείς, προσέλθῃ ὁ πρέσβυς, παρενέπεσε μικρὸν ἀπροσδόκητον τηλεγραφικὸν ἐπεισόδιον. Τὸ εἰς Κωνσταντινούπολιν κατατεθὲν καλῴδιον συνέδεεν, ὡς πρῶτον σταθμόν, τὴν Σῦρον μετὰ τῶν Ἀθηνῶν. Συνέπεσε δὲ τότε ὁ διεκπεραιωτὴς τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Σαλάχας, νὰ διαμένῃ ἀπό τινων ἡμερῶν ἐν Σύρῳ ἐπ' ἀδείᾳ, ἥτις ἔληγε κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Εὑρεθεὶς λοιπὸν κατὰ συγκυρίαν εἰς τὸ τηλεγραφεῖον, καθ' ἣν στιγμὴν διήρχετο τὸ τηλεγράφημά μου, τὸ πρῶτον διαβὰν διὰ τοῦ καλῳδίου, ὠφελήθη τῆς περιστάσεως καὶ μοὶ ἐτηλεγράφησε, παρακαλῶν νὰ παρατείνω ἐπὶ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας τὴν ἄδειάν του. Αὐτοστιγμεὶ δ' ἀπήντησα, δοὺς αὐτῷ μίαν ἑβδομάδα.

Ἀναγγείλας μοι δὲ μικρὸν μετὰ ταῦτα καὶ ὁ κ. Κουντουριώτης, ὅτι ἔφθασεν εἰς τὸ τηλεγραφεῖον, μὲ συνεχάρη διὰ τοῦ τηλεγράφου τὴν ἔναρξιν, καί, ζητηθείς, μοὶ ἔδωκέ τινας περὶ ὑπηρεσίας πληροφορίας. Ταῦτα ἦσαν τὰ πρῶτα μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀνταλλαχθέντα τῆς Ἑλλάδος τηλεγραφήματα.

Τῷ δὲ Ὀκτωβρίῳ τοῦ 1856 ὑπεγράφη ἡ ἀτμοπλοϊκὴ σύμβασις μετὰ τῆς ἑταιρίας Παππαγιάννη, ἥτις μεγάλως συνετέλεσεν εἰς τὴν αὔξησιν τῶν συγκοινωνιῶν, καὶ προσιτὰς κατέστησεν εἰς Ἑλληνικὰ ἀτμόπλοια τὰς πρὶν εἰς τὴν διάκρισιν μόνον τῶν Messageries καὶ τῶν Λόϋδ παραδεδομένας Ἑλληνικὰς θαλάσσας. Εἶχον δ' οὐ μικρὸν τὸν ἀγῶνα, συντεταγμένος μετὰ τοῦ κ. Βούλγαρη, ν' ἀντιπαλαίω κατὰ τοῦ κ. Μιαούλη, ὅστις ἐκ ναυτικῶν προλήψεων ἀντετάττετο τῇ συμβάσει.

Εἰς τὰ δημόσια δ' ἔργα, τὰ σπουδαιότερα ἐπὶ τῆς ὑπουργείας μου ἐπιχειρηθέντα, καὶ εἰς ὧν τὴν διεξαγωγὴν ἐπιμελέστατα ἐνέκυψα, καταριθμεῖται καὶ ἡ κατασκευὴ τοῦ μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς σιδηροδρόμου, παραχωρηθέντος κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1857 τῷ κ. Φεράλδη, καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη μετὰ ταῦτα μόνου ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχοντος, διότι ἦν ὁ μόνος τότε, ἀναπόφευκτος μὲν διὰ τὴν ὁσημέραι ἀναπτυσσομένην πρωτεύουσαν, διεθνῆ δὲ κεκτημένος χαρακτῆρα· ἐγὼ δ' ἐφρόνουν ὅτι οἱ μὴ τοιοῦτοι, οἱ μικροὶ καὶ ἐσωτερικοί, ἀνεπικερδεῖς ὄντες πανταχοῦ καὶ πάντοτε, δὲν θὰ εὕρισκον ἐργολάβους, ἤ, ἂν κατεσκευάζοντο δι' ἐργολαβίας κυβερνητικῆς, θὰ ἐπεβάρυνον διὰ χρεῶν τὴν Ἑλλάδα. Τὴν ἐπιχείρησιν τοῦ Πειραϊκοῦ ἀπὸ τοῦ 1843, ὅτε ὑπηρέτουν ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν, εἶχεν ἤδη ζητήσει ὁ κ. Φεράλδης, ἀλλὰ τῷ ἀντετάττοντο δισταγμοί, καὶ ἐπὶ τῆς Πειραϊκῆς λεωφόρου κλητῆρες εἶχον τεθῇ, ἵν' ἀριθμῶσι τοὺς διοδεύοντας αὐτὴν ἄνω καὶ κάτω, πρὸς ἐκτίμησιν δῆθεν τῆς σπουδαιότητος τῆς συγκοινωνίας· τὸ δ' ἔργον ἐγκατελείφθη, μέχρις οὗ, ἐπὶ τοῦ ὑπουργείου ἡμῶν, ἐξετελέσθη ἐμοῦ ἐπεμείναντος.

Ἄλλης, ἀνωτέρας κατηγορίας ἐνέργεια ἦν, τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν φιλολογικὴν εὔκλειαν τῆς Ἑλλάδος ἐπιδιώκουσα, ἡ ἐν Ἰουλίῳ τοῦ 1856 δεκαετὴς παραχώρησις τοῦ θεάτρου τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸν Γρ. Καμπούρογλουν ἐπὶ τῇ ὑποχρεώσει τοῦ νὰ ὀργανώσῃ ἐθνικὸν θέατρον δι' Ἑλληνικὰς παραστάσεις, συγχρόνως δὲ καὶ ἰταλικὸν μελόδραμα, καὶ ἐπὶ χορηγίᾳ 36,000 δραχμῶν ἐτησίως. Ἐξ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἐπήγασαν οἱ ἔτι ὑφιστάμενοι Ἑλληνικοὶ δραματικοὶ θίασοι, ἀνωτέραν μὴ λαβόντες ἀνάπτυξιν, διότι οὐδεμία οὐδέποτε πλέον ἔκτοτε ἐδόθη εἰς τὸ ἐθνικὸν θέατρον κυβερνητικὴ μέριμνα.

Εἰς δὲ τὴν εἰδικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν συνέστησα, διὰ διατάγματος, κατ' Ἰούνιον 1856, παρὰ τῷ ὑπουργείῳ συμβούλιον γνωμοδοτικὸν διὰ τὰ παρουσιαζόμενα ζητήματα τοῦ ἀμφισβητουμένου διεθνοῦς δικαίου, συγκείμενον ἐξ ἑνὸς πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ καλουμένου Γερουσιαστοῦ καὶ ἑνὸς Βουλευτοῦ, ἐκ τοῦ Εἰσαγγελέως τοῦ Ἀρείου Πάγου, τοῦ κατὰ και-

ρὸν κοσμήτορος τῆς νομικῆς σχολῆς, τοῦ παρ' αὐτῇ καθηγητοῦ τοῦ δικαίου τούτου, καὶ ἑνὸς δικηγόρου, ἐπίσης ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ καλουμένου.

Παρὰ δὲ τῇ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει πρεσβείᾳ, πρὸς διευκόλυνσιν τῆς Ἑλληνικῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, καὶ πρὸς πληρέστερον ἔλεγχον τῶν ἐξ αὐτῶν προκυπτουσῶν δημοσίων εἰσπράξεων ἐνομοθέτησα, τῇ 22 Μαρτίου 1856, σύστασιν τμήματος ναυτιλιακοῦ, οὗ τὰ προσόντα ἀκριβέστερον ὡρίσθησαν διὰ διατάγματος τοῦ Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Κατὰ Σεπτέμβριον δ' ἐκανόνισα, μετὰ τοῦ συναδέλφου μου τῶν Οἰκονομικῶν (Ἀλ. Κουμουνδούρου), τὴν ἔκδοσιν τῶν ἐξωτερικῶν διαβατηρίων ὑπὸ τῶν Νομαρχῶν, διότι, τέως ὑπογραφόμενα ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ ὑπουργείου, πολλὰ πράγματα καὶ δυσχερείας ἐπέφερον εἰς τοὺς ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἀποδημοῦντας. Κατὰ δὲ τὸν Ὀκτώβριον, μετὰ τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ τῆς Δικαιοσύνης (Βούλγαρη καὶ Σκαλιστήρη), συνυπέγραψα διάταγμα περὶ ἐκδόσεως καὶ φορολογίας τῶν ληξιαρχικῶν πράξεων, ὧν, ἐν τῷ ἐξωτερικῷ τὴν δικαιοδοσίαν εἶχον οἱ πρόξενοι.

Ὁ περὶ Ἑλληνικῆς ἰθαγενείας νόμος, ὁ ἀπαιτῶν τριετῆ σταθερὰν διαμονὴν ἐν Ἑλλάδι καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἐκ καταγωγῆς Ἑλλήνων, ἦν μὲν ὅλως ἀντίθετος κατὰ τὸ πνεῦμα τοῖς ὑπὸ τῶν ἐθνοσυνελεύσεων ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ψηφισθεῖσι, καθ' οὕς, πᾶς ὁ εἰς Χριστὸν πιστεύων καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ὁμιλῶν ἦν Ἕλλην, ἀλλ' οἷος δήποτε, ἦν νόμος, καὶ ἑπομένως σεβαστός, καὶ ἄνευ δολιεύσεως ἐκτελεστός, μέχρις οὗ θὰ μετεβάλλετο ὑπὸ τῶν δικαιουμένων. Τότε δὲ δὲν ἐθεώρουν τὴν ἐποχὴν κατάλληλον πρὸς τοιαύτην μεταβολήν, ἥτις θὰ δυσηρέστη ἰσχυρῶς τὴν Τουρκίαν, ὡς τείνουσα εἰς τῶν ὑπηκόων αὐτῆς τὴν ἀφαίρεσιν. Διὰ τοῦτο ἐπέμενον εἰς τὴν εἰλικρινῆ καὶ πιστὴν ἐφαρμογὴν καὶ τούτου ἐν ὅσῳ ὑπῆρχεν, ὡς καὶ παντὸς ἄλλου νόμου, καί, τοῦτο ἀναγνωρίζων, ἦν λίαν εὐχαριστημένος ὁ τότε παρ' ἡμῖν πρέσβυς τῆς Τουρκίας Χαλὶλ βέης.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ἦλθε πρός με ὁ κ. Κωνστ. Λεβίδης, ὁ τότε προέχων μεταξὺ πάντων τῶν δημοσιογράφων, καὶ μοὶ

ώμίλησε περὶ πλουσίου τινὸς καὶ πατριωτικώτατα διατεθειμένου ὁμογενοῦς, ὑπὲρ οὗ μὲ παρεκάλεσε νὰ ἐπιτρέψω νὰ ἐκδοθῇ Ἑλληνικὸν διαβατήριον. Ἀλλὰ τῷ ἀπήντησα ὅτι, ὡς γνωρίζει, ὑπάρχει νόμος, ὅτι τὸν νόμον τοῦτον ἐγὼ δὲν ἔγραψα, εἰς ἐμὲ δὲ μόνον ἐναπόκειται τὸ νὰ μὴ τὸν παραβῶ. Μάτην παρεκάλεσεν ὁ κ. Λεβίδης, καὶ ἔπεμψε καὶ ἄλλους ἰσχύοντας, ἰδίως Γερουσιαστάς, νὰ μὲ παρακαλέσωσιν. Ἔμεινα ἀνένδοτος, καὶ τὸ διαβατήριον δὲν ἐδόθη.

Σεισμός.

Τῇ 9 Φεβρουαρίου 1858 μέγας σεισμὸς ἀνέτρεψε τὴν Κόρινθον· καὶ ἡ μὲν Κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ παρὰ τῶν Βουλῶν καὶ χορηγήσῃ εἰς τοὺς ἀστέγους μείναντας κατοίκους 50,000 δραχμῶν. Ἐπισκεφθείσης δ' ἡμᾶς ἐν μιᾷ ἐκείνων τῶν ἡμερῶν τῆς Κυρίας Πλύσκω, Μεγάλης Κυρίας τῆς Βασιλίσσης, τῇ ὑπέβαλεν ἡ Καρολίνα τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ ἐνεργηθῇ λαχεῖον ἢ πώλησις ὑπὲρ τῶν παθόντων, καὶ μετὰ δύο ἡμέρας, ἐπανελθοῦσα ἡ κ. Πλυσκώ, εἶπε τῇ Καρολίνῃ ὅτι ἡ Βασίλισσα μετὰ πολλῆς χαρᾶς ἤκουσε τὴν πρότασιν, καὶ τὴν παρακαλεῖ νὰ τεθῇ ἡ ἰδία ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐπιχειρήσεως, ὅπερ προθύμως ἐδέχθη ἡ σύζυγός μου.

Καὶ ἐκείνη μέν, ἐκτὸς τοῦ ὅτι διάφορα ἴδια ἑαυτῆς ἐργόχειρα ἢ ἐξ ἰδίας δαπάνης προσέφερε, προὐκάλεσε συνεισφορὰς παντοίων ἀντικειμένων παρὰ πασῶν τῶν κυριῶν ἐν Ἀθήναις, καὶ ἐγὼ ἔγραψα εἰς πάντας ἡμῶν τοὺς ἐξωτερικοὺς ἀντιπροσώπους καὶ τοὺς ἄλλους γνωρίμους καὶ πολλὰ μᾶς ἦλθον οὐ μικροῦ λόγου ἄξια ἔξωθεν, οἷον ὡραῖα χρυσᾶ ἀγγεῖα τῆς κ. Ὑψηλάντη (μητρός). Προσέφερον δὲ καὶ ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα δῶρα γενναῖα.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους, ἡ κυρία Ἑλένη Παππαῤῥηγοπούλου, σύζυγος τοῦ προξένου τῆς Ρωσσίας, μετοικήσασα ἀπό τινος εἰς Κηφισίαν, προσέφερε, κατὰ παράκλησιν τῆς Καρολίνας,

τὴν ἀπέναντι ἡμῶν κειμένην μεγάλην καὶ εὐρύχωρον, τότε δὲ κενὴν μένουσαν οἰκίαν της, ἣν κατεκοσμήσαμεν δι' ἀνθέων καὶ στεφάνων, καὶ εἰς τὰς αἰθούσας καὶ τὰ δωμάτια διεθέσαμεν τραπέζια, ὧν ἑκάστου προΐσταντο ἀνὰ μία ἢ δύο κυρίαι τῶν ἐπισημοτέρων οἰκογενειῶν τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ ὅλου δὲ προΐστατο, ἐφορῶσα καὶ τὰ πάντα διαθέτουσα ἡ Καρολίνα. Κατὰ τὴν ἡμέραν δὲ τῆς ἐκκυβεύσεως ἢ πωλήσεως ἐπαιάνιζεν ἀπὸ πρωΐας ἐν τῇ αὐλῇ ἡ μουσική, ἣν ἔπεμψεν ἡμῖν ὁ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν συνάδελφός μου, καὶ βαθμηδὸν πλῆθος συνῆλθε προθύμων ἀγοραστῶν.

Ἐκ τῶν πρώτων προσελθόντων ἦσαν ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα, καὶ ἀπὸ τραπέζης εἰς τράπεζαν μεταβαίνοντες, πολλὰ ἠγόραζον. Συνοδεύων δ' ἐγὼ τὸν Βασιλέα, τῷ ἔδειξα ἐπὶ μιᾶς τῶν τραπεζῶν τὸν τότε ἄρτι ἐκδοθέντα πρῶτον τόμον τῆς ἱστορίας τοῦ Γιζώτου, μετὰ μακροῦ αὐτογράφου, δεδεμένου ἐπὶ τῆς κεφαλίδος, ὃν ὁ ἔνδοξος ἀνὴρ μοὶ εἶχε πέμψει ἐπὶ τῇ παρακλήσει μου· Ὅτε δ' ὁ Βασιλεὺς μ' ἠρώτησε πόσου τιμᾶται, τῷ εἶπον ὅτι τοιοῦτο χειρόγραφον τοῦ Γιζότου εἶναι ἀνεκτίμητον, καὶ ἐναπόκειται εἰς τὴν Α. Μ. νὰ δώσῃ δι' αὐτὸ ὅτι προαιρεῖται. Ὁμολογουμένως βαρυτιμότερον δὲν ἐδυνάμην νὰ τὸ πωλήσω, καὶ ἡ Α. Μ. ἔπεμψε δι' αὐτὸ οὐ μικρὰν ποσότητα.

Περὶ δὲ τὸ τέλος τῆς ἡμέρας ἰχνογραφία, παριστῶσα τὴν Α. Μ. καὶ ἐν χρυσῇ κορωνίδι περιεχομένη, ἤγειρε τὸν διαγωνισμὸν μεταξὺ τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης κ. Σταύρου καὶ τοῦ κ. Μανάκη, καὶ ἐπωλήθη τέλος χιλίων δραχμῶν. Ὁ κ. Μανάκης, ἄλλοτε ὑποπρόξενος δὲν ἠξεύρω ποῦ τῆς Τουρκίας, ἦν ἐντελῶς πένης, γενόμενος δ' ἔπειτα διαχειριστὴς τῆς περιουσίας τῆς συμπατριώτιδος αὐτοῦ χήρας κ. Τοσίτσα, ἐπλούτισεν, ἐκ τῶν δωρεῶν πάντως καὶ ἀντιμισθιῶν, ἃς ἐλάμβανεν, εἰς βαθμόν, ὥστε ν' ἀγοράζῃ, ἐκ φιλοτιμίας καὶ πατριωτικῆς ἐλευθεριότητος, μίαν λιθογραφίαν χιλίων δραχμῶν.

Τὴν δ' ἐπαύριον ἐξεκυβεύσαμεν τὰ ὀλίγα ἀντικείμενα, ὅσα δὲν εἶχον πωληθῇ τὴν προτεραίαν, καὶ οὕτω συνήχθη ποσότης οὐκ εὐκαταφρόνητος, ἥτις ἐδόθη τοῖς Κορινθίοις.

Προξενικὸς ὀργανισμός. Συνθῆκαι. Παράσημα.

Ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων δ' ἐνασχολήσεών μου εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἦν ἀπ' ἀρχῆς καὶ ἡ συνομολόγησις παντοίων συνθηκῶν μετὰ ξένων ἐπικρατειῶν. Ἡ πρώτη, ἣν προσυπέγραψα (τῇ 28 Μαΐου 1856), ἦν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν 8/20 Ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους συνομολογηθεῖσα μετὰ τῆς Τουρκίας, περὶ τῆς ἀπὸ κοινοῦ καταδιώξεως τῆς ληστείας κατὰ τὰ μεθόρια.

Μετὰ τῆς Αὐστρίας δὲ συνωμολόγησα τὴν 31 Μαΐου (12 Ἰουνίου) συνθήκην, ὑπογραφεῖσαν τὴν 31 Αὐγούστου, περὶ τῆς δικαιοδοσίας τῶν ἐγχωρίων δικαστηρίων ἐπὶ τῆς περιουσίας τῶν ἀποβιούντων ὑπηκόων τῆς ἑτέρας ἐπικρατείας, συνθήκην σπουδαίαν μὲν δι' ἡμᾶς, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἡμετέρων παροίκων ἐν Τεργέστῃ, Βιέννῃ καὶ ἀλλαχοῦ, ἀλλὰ συνισταμένην ἐξ ἑνὸς μόνου ἄρθρου, συμπληρωτικοῦ ἀρχαιοτέρας συνθήκης, τῆς τοῦ 1835. Ἑπομένως, οὐκ ὀλίγον ἐξεπλάγην ὅτε, κατὰ συνέπειαν τῆς συνομολογήσεως ταύτης, ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας εὐηρεστήθη νὰ μοὶ ἀπονείμῃ τὸν Μεγαλόσταυρον τοῦ Σιδηροῦ Στέμματος. Ἀπέδωκα δὲ τὴν φιλοφροσύνην ταύτην εἰς τὸν μετ' ἐμοῦ συνυπογράψαντα πρέσβυν τῆς Αὐστρίας, Βαρόνον Walter, ὅστις ἠθέλησεν ἴσως νὰ ἐξαγοράσῃ τὰς ἀδίκους πρὸς ἐμὲ ὑπονοίας του, ὧν συμπτώματα ἔδειξε κατὰ τὴν πρώτην εἰς αὐτὸν ἐπίσκεψίν μου.

Πλήρη δὲ συνθήκην ἐμπορίας καὶ ναυτιλίας ἐξ ἄρθρων 28 ἐξειργάσθην καὶ ὑπέγραψα μετὰ τῆς Τοσκάνης, τῇ 10/22 Ἀπριλίου, κυρωθεῖσαν τὴν 3 Ἰουλίου. Ἂν δὲ καὶ αἱ μετὰ τῆς χώρας ἐκείνης σχέσεις ἡμῶν δὲν ἦσαν ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων, ἡ σύνταξις ὅμως τῆς συνθήκης ταύτης ἦν οὐκ ὀλίγον ἐργώδης, διότι ὁ Βασιλεὺς ἠξίου νὰ καταστήσῃ αὐτὴν εἰς πρότυπον τῶν ἐμπορικῶν συνθηκῶν, καὶ εἰς πολλῶν τῶν ὑπὸ τῆς Τοσκάνης προτεινομένων ἐπέμενε τὴν μετορρύθμισιν, μόνον διὰ τὸν ὁπωσοῦν ἰδανικὸν τοῦτον λόγον. Μετὰ τὴν ἐναγώνιον δὲ ταύτην ἐξεργασίαν καὶ κύρωσιν τῆς συνθήκης, μοὶ ἐδόθη ὁ μεγαλόσταυρος τῆς

Τοσκάνης, περὶ οὗ δικαίως ἐφαρμόζεται τὸ δὴ λεγόμενον, ὅτι ***δὲν τὸν ἔκλεψα***.

Τὰ παράσημα δὲ ταῦτα οὐδαμῶς ἐγὼ ἐπεδίωκον· ἐξ ἐναντίας μάλιστα ὑπῆρξαν καὶ περιστάσεις, καθ' ἃς πᾶσαν κατέβαλον σπουδήν, ἵνα τ' ἀποφύγω. Οὕτω συνέβη ἐπὶ τῆς συνθήκης μετὰ τοῦ Βελγίου, ἥτις ἐκ 10 ἄρθρων συνισταμένη, συνεπλήρου τὴν κατὰ τὰ 1840 μεταξὺ τῶν δύο ἐπικρατειῶν προσυνομολογηθεῖσαν. Περὶ αὐτῆς εὗρον ἐκκρεμῆ προεργασίαν, ὅτε ἦλθον εἰς τὸ ὑπουργεῖον, καί, συνομιλῶν ποτε μετὰ τοῦ Γενικοῦ Προξένου τοῦ Βελγίου κ. Στρέϊτ, τῷ εἶπον περὶ τούτου, καὶ ὅτι, ὅταν ποτὲ ἤθελεν ἔλθει εἰς Ἀθήνας ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρόσεδρος Πρέσβυς των, ὁ κύριος Blondel van Cuelebroeck, ὅστις καὶ παρ' ἡμῖν ἦν ἐμπεπιστευμένος, θέλομεν δυνηθῆ νὰ ἐπαναλάβωμεν τὰς διαπραγματεύσεις.

Ἑβδομὰς δὲ δὲν παρῆλθεν, ἀφ' οὗ τοῦτο εἶπον, καὶ ἰδοὺ ὁ κ. Blondel, εἰδοποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Στρέϊτ, μετὰ σπουδῆς πλείονος ἢ ὅσης προσεδόκουν καὶ ἐνόμιζον ἀναγκαίαν, ἀφίχθη εἰς Ἀθήνας, πρόθυμος νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν περιμένουσαν αὐτὸν ἐργασίαν. Ἐδείχθη ὅμως εἰς τὰς συζητήσεις πολὺ δυσκολώτερος ἀφ' ὅτι ἐνέφαινεν ὁ εὔθυμος καὶ εὐπροσήγορος αὐτοῦ χαρακτήρ, ὥστε καὶ αὐτὸ τὸ γεῦμα, εἰς ὃ μὲ προσεκάλεσε, μετὰ τοῦ ἔργου τὴν ὁριστικὴν ἀποπεράτωσιν, ἦν μᾶλλον ὀχληρὸν καὶ δυσάρεστον, διότι, καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ διάστημα, ἐφαίνετο ἐξημμένος καὶ δυσανασχετῶν διά τινα μέρη τῆς συνθήκης, δι' ἃ δὲν ἠθέλησα νὰ ἐνδώσω ἐντελῶς εἰς τὰς ἀξιώσεις του. Ἀμέσως δὲ τὴν ἐπαύριον τῆς ὑπογραφῆς, γενομένης τῇ 24 Μαΐου (5 Ἰουνίου), ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Πρὸ δὲ τῆς κυρώσεως, γενομένης τῇ 10/22 Ἰανουαρίου 1857, ὁ κ. Στρέϊτ, πολλάκις πρός με ἐρχόμενος, μοὶ παρετήρει, μεταξὺ ἄλλων, καὶ ὅτι ἡ συνθήκη θὰ πρέπῃ νὰ ἐπιφέρῃ ἀνταλλαγὴν παρασήμων, καὶ ὅτι εἰς τὸν κ. Blondel θὰ πρέπῃ νὰ δοθῇ ὁ Μεγαλόσταυρος τοῦ Σωτῆρος, διότι ἔχει ἤδη τὸν τῶν Ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν. Καὶ εἰς μὲν τὸν κ. Πρόξενον ἀπέφυγα πάντοτε ν' ἀπαντήσω τι περὶ τούτου, ἀνέφερα δὲ τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν Βασιλέα,

ὅστις ἔμεινεν ἐκπεπληγμένος, βεβαιώσας με ὅτι εἶχεν ἤδη δώσει τῷ κ. Βλονδὲλ τὸ παράσημον τῶν Ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν δι' αὐτὴν ταύτην τὴν συνθήκην.

— Ἀλλὰ πῶς εἶναι τοῦτο δυνατόν, τῷ εἶπον, Μεγαλειότατε, ἀφ' οὗ ἡ συνθήκη τώρα μόνον ὑπογράφεται;

— Πῶς εἶναι δυνατὸν καὶ ἐγὼ ἀπορῶ, μοὶ ἀπεκρίθη ὁ Βασιλεύς, ἠξεύρω δὲ μόνον νὰ εἰπῶ ὅτι μ' ἐβεβαίωσαν ἐπὶ τοῦ προκατόχου σας ὅτι ἡ συνθήκη εἶχεν ὑπογραφῇ, καὶ ἐγώ, μὴ ἐνθυμούμενος, καὶ πεισθείς, ἔδωκα τὸ παράσημον. Ἄλλως τε ὁ κ. Βλονδὲλ ἔχει βαθμὸν μόνον προσέδρου πρέσβεως, καὶ εἰς τὸν βαθμὸν τοῦτον ὑπὲρ τὸ τῶν Ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν παράσημον δὲν δίδομεν.

Ἡ συγκυρία ἀπέβαινε δυσχερής, καὶ θὰ ἐλύπει καὶ θὰ προσέβαλε τὸν κ. Βλονδέλ. Τότε δὲ εἶπον εἰς τὸν Βασιλέα ὅτι ὁ μόνος τρόπος, καθ' ὃν δύναται τὸ πρᾶγμα ὁπωσοῦν νὰ διορθωθῇ, ἔσται νὰ μὴ λάβω ἐγὼ παράσημον Βελγικόν, ὥστε οὐδεμία νὰ ὑπάρξῃ ἔνστασις, ἂν δὲν δώσωμεν οὐδ' ἡμεῖς Ἑλληνικὸν εἰς τὸν Βέλγον πρέσβυν.

Ὁ Βασιλεὺς ἐθεώρησε τοῦτο ὡς θυσίαν ἐκ μέρους μου, καὶ μ' ἐπήνεσε δι' ὅ,τι ὠνόμασεν αὐταπάρνησιν· Ἀλλ' ἀμέσως μετὰ τὴν κύρωσιν ἦλθε πρός με ὁ κ. πρόξενος, καὶ μοὶ ἐζήτησε τὰς προτάσεις ἡμῶν περὶ τῶν χορηγητέων εἰς Ἕλληνας Βελγικῶν παρασήμων, εἰς ἃ θὰ ἔπρεπε ν' ἀνταποκριθῶμεν ἡμεῖς δι' ἀμοιβαιότητος. Τότε τῷ ἐνεχείρισα κατάλογον, ὃν εἶχον ἤδη καταρτίσει, καὶ ὅστις ἔφερεν, ὡς πρῶτον ὄνομα, τὸ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως κ. Ἰω. Δεληγιάννη, διὰ τὸ παράσημον τῶν Ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν, δεύτερον τὸ τοῦ κ. Σιληβέργου διὰ τὸ αὐτὸ παράσημον, καὶ δι' ἄλλα κατώτερα ἄλλους ὑπαλλήλους τοῦ ὑπουργείου.

— Ἀλλά, κύριε Ὑπουργέ, μοὶ εἶπεν ὁ κ. Στρέϊτ, ἐδῶ ὑπάρχει τις λήθη. Εἰς τὸν κατάλογον δὲν κατεγράφη τὸ ὄνομά σας.

— Οὐχὶ ἐκ λήθης, τῷ εἶπον, ἀλλὰ διότι ἐπιθυμῶ νὰ μὴ λάβω παράσημον δ' ἐμέ. Ἐμπιστευτικῶς σᾶς τὸ λέγω, προσέθηκα, δὲν θέλω ν' αὐξήσω τὸν ἀριθμόν, ὧν ἔχω παρασήμων.

Ἠξεύρω ὅτι αὐτὰ κινοῦσιν ἤδη τινῶν τὴν ζηλοτυπίαν, καὶ δὲν θέλω νὰ δώσω αὐτοῖς ἀφορμὴν νὰ λέγωσιν, ὅτι τὰς συνθήκας ὑπογράφω, οὐχὶ διότι εἰσὶ συντελεστικαὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν εὐημερίαν, ἀλλὰ θηρεύων παράσημα.

Καὶ ὁ μὲν κ. πρόξενος ἐπέμενε διϊσχυριζόμενος, ὅτι ἡ χορηγία παρασήμων εἰς τὸν ὑπογράψαντα ὑπουργὸν (κατὰ νοῦν εἶχεν «εἰς τοὺς συνυπογράψαντας») ἐστὶν ἀπαράβατος ἐθιμοταξία, ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ἀντιτάττων ὅτι, διὰ λόγους εἰς ἐμὲ ἰδίους, δὲν θέλω ν' ἀκολουθήσω τὴν ἐθιμοταξίαν ταύτην.

Οὕτως ἀνεχώρησεν ὁ κ. Στρέϊτ, καὶ ἐνόμιζον ἐμαυτὸν ἐξελθόντα τῆς δυσχεροῦς θέσεως. Ἀλλ' ἕνα μῆνα περίπου μετὰ ταῦτα τὸ ταχυδρομεῖον μοὶ ἐκόμισε μέγα δέμα ἐκ Βελγίου, περιέχον τὰ παράσημα, καὶ πρῶτον μεταξὺ αὐτῶν.... τὸν Μεγαλόσταυρον δι' ἐμέ.

Νέα περιπλοκή: Τί τὸ ποιητέον; Νὰ μὴ δεχθῶ παράσημον, ἀφ' οὗ μοὶ ἐδόθη, καὶ νὰ τὸ πέμψω ὀπίσω θὰ ἦτο ἀγροῖκος προσβολὴ κατὰ τῆς κυβερνήσεως, ἥτις μ' ἐτίμησε δι' αὐτοῦ. Πρὸς ἀμοιβαιότητα νὰ δώσωμεν τὸ Ἑλληνικὸν εἰς τὸν Βέλγον Πρωθυπουργόν, τὸν συγχρόνως καὶ Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, ἦτον ἐπίσης ἀδύνατον, διότι οὗτος ἦτον ὁ Vilain XIV, ὅστις εἶχεν τὸν Μεγαλόσταυρον τοῦ Σωτῆρος. Μόνον δὲ μεταγενεστέρως εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ὑπουργικὸν γραμματέα, ἐκτάκτως σταλέντα εἰς τὴν Ἑλλάδα δι' ὑπηρεσίαν, ἀπένειμα τῶν Ἱπποτῶν τὸ παράσημον. Ἐν τοιαύτῃ ἀμηχανίᾳ, λαβὼν τὸν πίνακα τῶν Βέλγων ὑπουργῶν, εὗρον ἐν αὐτοῖς τὸν τῆς Δικαιοσύνης, Βαρῶνον Nothomb, ἄνδρα σοφόν, ὅστις διάφορα ἐν τῇ νομικῇ ἐπιστήμῃ εἶχε συγγράψει, καὶ εἰς αὐτόν, κατὰ βασιλικὴν ἔγκρισιν, ἀπένειμα τὸν Μεγαλόσταυρον τοῦ Σωτῆρος. Κατὰ σύμπτωσιν δέ, τὸ ἑπόμενον ἔτος ἦλθε, περιοδεύων εἰς Ἀθήνας ὁ ἀδελφὸς τοῦ ὑπουργοῦ τούτου, Βουλευτής, μετὰ τῆς συζύγου καὶ θυγατρός του, καὶ τοὺς ἐξένισα καὶ ἐξεναγώγησα εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ὑπουργεύσας δὲ μετέπειτα καὶ αὐτός, διετέλεσε κατόπιν ἐπὶ ἔτη συνάδελφός μου φίλτατος ἐν Βερολίνῳ, ἔνθα καὶ ἕτερον ἐπίσημον ξένον ἀπήντησα, ὃν ἐπίσης ὑπουργεύων εἶχον συνοδεύσει εἰς τὴν Ἀκρό-

πολιν, τὸν Κόμητα Perponcher, εἰς Αὐλάρχην προχειρισθέντα. Εἰς ἑτέρου δὲ παρασήμου ἄρνησιν μᾶλλον ἐπέτυχον.

Ἀφ' οὗ ἡ ληστεία κατετροπώθη διὰ τῶν συντονωτάτων μέτρων, ἃ εἶχε λάβει ἡ κυβέρνησις, ἐξολοθρεύσασα τοὺς αὐθαδῶς μέχρι τοῦ Πεντελικοῦ προβάντας, καὶ κηρύξασα ὅτι τοῦ λοιποῦ λησταῖς δὲν ἐδίδετο ἀμνηστεία, ὁ Βασιλεὺς ἐπορεύθη κατὰ πρῶτον νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν μεθόριον γραμμήν, καὶ ἐκεῖ προσῆλθον οἱ Ὀθωμανοὶ Σατράπαι τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν εἰς προσκύνησίν του.

Τοῦτο, ὂν ἄνευ προηγουμένου, καὶ ὡς οἰωνὸς ἐκληφθὲν φιλικῶν σχέσεων μετὰ τῶν γειτόνων, μεγάλως εὐχαρίστησε τὴν Α. Μ., δι' ὃ καί, κατὰ τὴν ἐπιστροφήν Της, μὲ ἠρώτησε κατὰ τίνα τρόπον ἐνόμιζον ὅτι ἐδύνατο νὰ διαδηλώσῃ εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς ἐκείνους μεγιστάνας τὴν εὐχαρίστησίν Του· ἐγὼ δ' ἐσυμβούλευσα ν' ἀπονεμηθῶσι παράσημα εἰς αὐτούς, καὶ δὴ εἰς τὸν ἕνα, τὸν Χουσνῆ πασᾶν, ἂν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, ὅστις εἶχε διατελέσει Ὑπουργὸς τῆς Ἀστυνομίας, ὁ Μεγαλόσταυρος, εἰς δὲ τοὺς λοιποὺς τὸ παράσημον τῶν Ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν. Τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο, πρὸς μεγίστην αὐτῶν εὐχαρίστησιν.

Ἀλλ' ὁ ἔτι μᾶλλον ἐκ τούτου εὐχαριστηθεὶς ἦν ὁ πρέσβυς τῆς Τουρκίας Χαλὴλ βέης, δι' ὃ καὶ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας μετὰ ταῦτα, τὴν ἑσπέραν εἰς τὸν κῆπον τοῦ Αὐθέντου Σούτσου (τοῦ Μιχάλβοδα), παρὼν μετ' ἄλλων τινῶν καὶ ὁ Χαλὴλ βέης, μ' ἔλαβε κατὰ μέρος, μοὶ ἔσφιξε τὴν χεῖρα, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι μὲ συγχαίρει ἐκ καρδίας διὰ τὴν πολιτικωτάτην πρᾶξιν, ἣν προὐκάλεσα, καὶ ἥτις θέλει ἀντηχήσει εὐαρεστότατα ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἄρει πᾶν νέφος μεταξὺ τῶν δύο κυβερνήσεων καὶ διευκολύνει τὰς ἐκκρεμεῖς ὑποθέσεις μας, ὅπως καὶ τῷ ὄντι ἐγένετο. Προσέθηκε δ' ὅτι πρέπει καὶ ἡ Τουρκία ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν διεθνῆ ταύτην φιλοφροσύνην, καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ ὑποδείξω εἰς τίνας φρονῶ ὅτι δύναται νὰ δοθῇ τὸ Ὀθωμανικὸν παράσημον, «δηλαδή», προσέθηκεν, «εἰς τίνα ἄλλον πλὴν τοῦ ***ἡμετέρου*** ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅστις ἀφ' ἑαυτοῦ ἐννοεῖται».

— Ἡ γενομένη ἀπονομή, τῷ ἀπήντησα, ἦν ἁπλῶς ἡ ἔκφρασις

τῆς εὐμενείας τοῦ Βασιλέως διὰ τὴν προθυμίαν τῶν Σατραπῶν τοῦ νὰ ἔλθωσιν εἰς ἀπάντησίν Του, οὐδ' ὑπάρχει λόγος ἀμοιβαιότητος, ὡς ἐπὶ συνθηκῶν. 'Αλλ' ἐπειδὴ ἐπέμενε,

— Τότε, τῷ εἶπον, δότε τὸ παράσημον τῶν ταξιαρχῶν εἰς τοὺς δύο νομάρχας καὶ τοὺς δύο μοιράρχους τῶν δύο παρορίων Νομῶν, ἀποδεικνύοντες οὕτως ὅτι ἀναγνωρίζετε τὸν ζῆλον μεθ' οὗ αἱ ἀρχαὶ αὗται συνέπραξαν εἰς τὴν ἐξολόθρευσιν τῆς ληστείας. Εἰς δὲ τὸν ὑπουργὸν τῶν 'Εξωτερικῶν οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει ἵνα δώσητε ὅ,τι δήποτε, καὶ σᾶς παρακαλῶ νὰ μὴ κάμητε περὶ ἐμοῦ πρότασιν. Οὐκ ὀλίγον ὑποβλέπομαι ἤδη, ὡς ἔχων πολλὰ παράσημα. Ἄς μὴ δώσωμεν νέας αἰτίας.

'Ο Χαλὴλ βέης προθύμως παρεδέχθη τῆς προτάσεώς μου τὸ πρῶτον μέρος, τὸ δεύτερον ὅμως κατεπολέμησεν ἐπιμόνως, ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ἐπίσης ἐπέμεινα, προσπαθῶν, ἐννοεῖται, πάντοτε νὰ μὴ ὑπερπηδήσω τὰ ὅρια τῆς ἀβροφροσύνης.

Τὴν δ' ἐπαύριον διηγήθην εἰς τοὺς Βασιλεῖς τὰ διατρέξαντα·

— Καὶ διατί, μ' ἠρώτησεν ἡ Βασίλισσα, δὲν θέλετε νὰ δεχθῆτε τὸ παράσημον, ὃ σᾶς προσφέρεται;

— Διότι, ἀπεκρίθην, Μεγαλειοτάτη, φοβοῦμαι τὸν πόλεμον τοῦ ἐπὶ τοῦ στήθους μου παρασήμου μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ αἰσθημάτων.

— Σᾶς ἐγκρίνω, μοὶ ἀπεκρίθη, καὶ σᾶς ἐπαινῶ.

Μετὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας ἤμην εἰς τῆς κ. Μαρίας Μαυροκορδάτου (τῆς γυναικὸς τοῦ καθηγητοῦ Γεωργίου), ἣν ἐξετίμων διὰ τὴν χάριν καὶ τὴν ἐγκάρδιον φιλοφροσύνην της, ὡς καὶ τὸν ἄνδρα της διὰ τὸν ἔντιμον καὶ ἐμβριθῆ αὐτοῦ χαρακτῆρα καὶ διὰ τὰς γνώσεις του, καὶ συνεχῶς, μετὰ τὴν μεσημβρίαν, ἐπὶ ἓν ἢ δύο τέταρτα, διακόπτων τὰς ἐν τῷ ὑπουργείῳ ἐργασίας, ἀπηρχόμην εἰς τὴν οὐ μακρὰν κειμένην οἰκίαν των, καὶ ἀνέπνεον ἐπ' ὀλίγον, δεχόμενος τὸν καφέν, ὃν διὰ τῶν χειρῶν της ἐξαίρετον παρεσκεύαζεν.

Οὕτω καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τὸν καφὲν ἔχων ἐμπρός μου, ἐκαθήμην μετὰ τῆς οἰκοδεσποίνης εἰς τὸ πρόσγαιον παράθυρον,

ὅταν ἐμπρὸς αὐτοῦ ἔφιππος διερχόμενος ἔστη, ἰδὼν ἡμᾶς, ὁ πρέσβυς τῆς Τουρκίας.

— Αὔριον λοιπόν, μοὶ εἶπε, γράφω εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐλπίζω ὅτι δὲν ἐπιμένετε πλέον, καὶ ὅτι μοὶ ἐπιτρέπετε νὰ θέσω τ' ὄνομά σας ἐπὶ κεφαλῆς ἐκείνων, ὑπὲρ ὧν θὰ ζητήσω παράσημα.

— Ἐξ ἐναντίας, τῷ εἶπον, σᾶς παρακαλῶ καὶ αὖθις νὰ μὴ μὲ προτείνητε. Ἂν θέλητε ὑπουργόν, ὁ πάντων καταλληλότατος ἔσται ὁ τῶν Στρατιωτικῶν, διότι καὶ διὰ τούτου θὰ φανῆτε ἀμείβοντες τῆς Ἑλλάδος τὴν πρόθυμον ἐνέργειαν εἰς καταδίωξιν τῆς λῃστείας.

— Τὸν κύριον Σμόλενιτζ; μοὶ ἀπήντησε. Τοῦτο ποτέ. Ἡ ὑπὸ τὸν κύριον Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν ἐκδιδομένη ἐφημερὶς εἶχεν ἐσχάτως ἄρθρον προσβλητικὸν τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ. Τὸν παρεκάλεσα νὰ διατάξῃ τὴν σύνταξιν ν' ἀφαιρέσῃ ἢ κἂν νὰ κολάσῃ αὐτό, ἀλλὰ τὸ ἠρνήθη ἀποτόμως. Προτείνατε ὅ,τι ἄλλο θέλετε, ἀλλὰ ὑπὲρ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν δὲν θὰ προτείνω παράσημον.

— Τότε, τῷ εἶπον, ἰδοὺ ἄλλη ἰδέα. Δότε τὸ παράσημον εἰς τὸν Πρωθυπουργόν. Θὰ ἦτον ὡς ἂν τὸ ἐδίδετε εἰς ὅλον τὸ ὑπουγεῖον.

— Εἰς τὸν κ. Μιαούλην; εἶπε μορφάζων. Ἔστω, ἂν ἀποφεύκτως ἐπιμένητε. Ἀλλά, βλέπω, ἀρνεῖσθε τὸ παράσημον διότι εἶναι Τουρκικόν.

Τοῦτο δὲν ἦτο ἀνακριβές, ἀλλὰ τὸν παρεκάλεσα νὰ μὴ ἐκλάβῃ οὕτω τὴν ἄρνησίν μου, καὶ νὰ τὴν ἀποδώσῃ εἰς ἣν καὶ ἄλλοτε τῷ εἶπον αἰτίαν.

Τῇ δ' ἐπαύριον διηγήθην καὶ ταύτην τὴν συνέντευξιν εἰς τοὺς Βασιλεῖς.

— Καὶ ὁ Μιαούλης ἆρά γε θὰ δεχθῇ τὸ παράσημον; ἠρώτησεν ἡ Βασίλισσα, μεθ' ὕφους ἐμφαίνοντος ὅτι δὲν εἶχε βεβαίαν τὴν πεποίθησιν, οὔτε ὑπὲρ, οὔτε κατά.

Μετὰ δύο περίπου ἑβδομάδας τὰ παράσημα ἦλθον, καὶ ἡ μεγάλη ταινία ἦτον διὰ τὸν Μιαούλην, ὅστις τὴν ἐδέχθη, μὴ γνωρίζων, οὔτε ποτὲ μαθών, πῶς καὶ πόθεν τῷ ἐδόθη.

Ἡ ἐπιμονὴ δὲ τοῦ Χαλὴλ βέη ὑπὲρ ἐμοῦ εἶχε καὶ ἰδιάζοντά τινα λόγον, ὅτι, ὑπὲρ πάντα ἄλλον, ἐγνώριζε πόσον ὑπὲρ τῆς ἐξαλείψεως τῆς ληστείας, περὶ ἧς πρὸ πάντων ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἐπρόκειτο, ἐγὼ εἶχον συντελέσει διὰ συμβουλῆς, ἥτις ἀπεδείχθη ὀρθή.

Τῷ ὄντι, ὅτε ἡ πληγὴ αὕτη, καταστραφεῖσα περὶ τὰς Ἀθήνας καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Ἑλλάδος, ἐξηκολούθει λυμαινομένη ὀλεθρίως τὴν ὁροθετικὴν γραμμὴν ἑκατέρωθεν, καὶ πολλάκις ὁ πρέσβυς τῆς Τουρκίας διετάττετο, ὅπως παραγάγῃ τὴν κοινὴν γνώμην, ν' ἀπευθύνῃ παρατηρήσεις ἢ πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ἄλλων δυνάμεων ἢ καὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτούς, ἐλθὼν μίαν ἡμέραν πρὸς αὐτόν, τῷ εἶπον ὅτι ὑπὲρ πάντα ἄλλον γνωρίζει πόσον τὰ παράπονά των εἰσὶν ὀλίγον ὀρθὰ καὶ εἰλικρινῆ, ὅτι δ' ἡ ἀληθὴς καὶ κυρία πηγὴ τῆς ληστείας εἰσὶν οἱ ἄτακτοι ὀθωμανοὶ ὀροφύλακες, ὧν οἱ ἀρχηγοί, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κλέπτουσι τοὺς μισθούς, μὴ ἔχοντες στρατιώτας, ἢ πολλάκις εἰσὶν αὐτοὶ καὶ λησταποδόχοι, ἢ μισθοῦσιν, ἀντὶ στρατιωτῶν, λῃστάς, μεθ' ὧν διανέμονται τὴν λείαν. Ἂν, προσέθηκα, μέγα ἡμεῖς ἔχωμεν συμφέρον, ἵνα ἡ ληστεία ἐξαφανισθῇ, οὐκ ἔλασσον ἔχει καὶ ἡ Τουρκία· διότι, πλὴν ἄλλων, οἱ παρὰ τὰ ὅρια κάτοικοι τῶν ἡμετέρων ἐπαρχιῶν, μὴ ἀνεχόμενοι νὰ βλέπωσι τοὺς οἴκους καὶ τοὺς ἀγρούς των ἕρμαια τῶν ἀπαύστως εἰσβαλλόντων ληστῶν, δὲν εἶναι ἀδύνατον, πρὸς ἰδίαν αὐτῶν ἄμυναν, καὶ ἀπειθεῖς καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν κυβέρνησιν, ἥτις ἀδυνατεῖ νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ τῆς μάστιγος, νὰ εἰσβαλῶσιν εἰς τὰς ὁμόρους ἐπαρχίας, ὅπερ δύναται σπουδαίαν ἀναστάτωσιν νὰ φέρῃ εἰς τὴν Τουρκίαν. Καὶ μὴ εἴπῆτε ὅτι δύνασθε καὶ σεῖς κατὰ τὸν ἴδιον λόγον νὰ εἰσβάλητε εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι Τοῦρκοι, εἰσορμῶντες εἰς τὴν Ἑλλάδα, θὰ κατεδιώκοντο πανταχοῦ ὡς ἐχθροί, ἐν ᾧ Ἕλληνες, εἰσερχόμενοι εἰς Θεσσαλίαν καὶ Ἤπειρον, θὰ ἐγίνοντο δεκτοὶ ὑπὸ μεγάλου μέρους τοῦ πληθυσμοῦ μετ' ἀλαλαγμῶν καὶ ὡς ἐλευθερωταί. Περιττὸν εἰς ταῦτα νὰ μ' ἀπαντήσητε.

Δὲν ἦλθον ἵνα λογομαχήσωμεν, ἀλλ' ἵνα σᾶς ὑποβάλλω ὃ μέτρον φρονῶ ὅτι πρέπει νὰ ληφθῇ πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ κιν-

δύνου, τὴν ὕπαρξιν καὶ ἂν ἀρνηθῆτε, οὐχ' ἧττον τὴν γνωρίζετε. Ἐστὶ δὲ τὸ μέτρον ἕν : Ἀντὶ τῶν ἀτάκτων σας, πέμψατε τακτικὸν στρατὸν εἰς τὰ ὅρια. Οὕτω καὶ καθ' ἡμῶν αὐτῶν ἐξασφαλίζεσθε μᾶλλον, διότι, ἂν τι καθ' ὑμῶν θελήσωμεν νὰ ἐπιχειρήσωμεν, τοὺς ἀτάκτους σας ἐννοεῖται ὅτι δὲν τοὺς φοβούμεθα· οὐχ οὕτως ὅμως καὶ τὸν τακτικὸν στρατόν. Βλέπετε ὅτι δὲν ὑποκρίνομαι, οὔτε ταύτην τὴν φοράν, ὡς οὐδ' ἄλλην καμμίαν. Παραστήσατε ταῦτα εἰς τὴν Κυβέρνησίν σας, ὡς ὑπ' ἐμοῦ ἐν εἰλικρινείᾳ ῥηθέντα. Νὰ γράψητε δὲν ὠφελεῖ. Ἔχετε τὴν πεῖραν τούτου. Ἠξεύρετε ὅτι πολλάκις οἱ ὑπουργοί σας θέτουσι τὰς ἀναφοράς σας, ὡς καὶ τὰς τῶν συναδέλφων σας, ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον. Πρέπει νὰ τοὺς πείσητε περὶ τοῦ σπουδαίου καὶ τοῦ κατεπείγοντος τοῦ πράγματος. Σᾶς προτρέπω ν' ἀπέλθητε ὁ ἴδιος εἰς Κωνσταντινούπολιν, νὰ εἰπῆτε εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τῶν Στρατιωτικῶν, ὅτι ὑπάρχει ἐν Ἑλλάδι ὑπουργός, ὅστις σᾶς ὡμίλησε παράδοξον γλῶσσαν, ἀλλ' ἀληθῆ, καὶ ν' ἀπαιτήσητε τὴν ταχίστην ἀποστολὴν τακτικοῦ στρατοῦ εἰς τὰ μεθόρια.

Διὰ τοῦ προσεχοῦς ἀτμοπλοίου ἀνεχώρησεν ὁ Χαλὴλ βεης εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἡ ἀποστολὴ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ ἐνεκρίθη ἀνυπερθέτως, ὑπὸ ἀρχηγὸν τινὰ Πολωνὸν (νομίζω Σαλὶκ πασᾶν καλούμενον), καὶ ἡ ληστεία τάχιστα ἐξέλιπεν, ὡς ἐκ θαύματος.

Ταῦτα ἐνθυμούμενος ὁ Χαλὴλ βέης ἐπέμενεν, ὅτι μοὶ ὠφείλετο τὸ Ὀθωμανικὸν παράσημον. Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ἐπέμεινα νὰ μὴ λάβω παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἀμοιβήν, διότι ὑπηρέτησα τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ δυσχερεστέρα ὅμως τῶν συνθηκῶν, ὅσας ποτὲ ἐξειργάσθην, ὑπῆρξεν, ἡ μετὰ τῆς Περσίας, ἥτις κυρίως μικρὰν ἔπρεπε νὰ ἔχῃ σημασίαν, διότι μόνον οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πέρσαι διατελοῦσιν εἰς σχέσεις μεθ' Ἑλλήνων. Ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς εἶχεν ἀκούσει περὶ αὐτῶν, ὅτι εἰσὶ στρεψόδικοι, φιλόνεικοι, δόλιοι, δι' ὃ ἤθελε νὰ περιέχῃ ἡ συνθήκη πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ ἐξασφαλίζῃ κατ' αὐτῶν τοὺς Ἕλληνας, καὶ οὐδὲν ἄρθρον τῶν συνήθων συνθηκῶν, ὡς οὐδ' αὐτὴν τὴν πρότυπον συνθήκην, τὴν Σαρδινικήν,

ἣν ἐξελάμβανεν ἀκαταμάχητον ἀπέναντι τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, ἐξετίμα, ὡς ἐπαρκῆ, ἀπέναντι τῶν Ἀσιανῶν ἐκείνων. Ἑπομένως ἀπήτει νὰ σωρεύω ἐν αὐτῇ ἄρθρα ἐπὶ ἄρθρων καὶ διατάξεις ἐπὶ διατάξεων, ὧν ἑκάστη ἀπήτει ἄλλας συμπληρωτικάς. Ὅταν δ' ἀντέταττον ὅτι οὕτω θὰ ἐξωγκοῦμεν αὐτὴν εἰς ὅλον σύγγραμμα, ματαίως ἐπαναλαμβάνοντες ὅ,τι ἤδη περιείχετο ἐν τοῖς νόμοις, ἐπέτρεπε ν' ἀπαλείψω ὅ,τι πρὶν μοὶ εἶχε διατάξει νὰ προσθέσω, ἀλλ' εἰς νέαν ἀνάγνωσιν, φρονῶν ὅτι ἡ παραπομπὴ εἰς τοὺς νόμους δὲν μᾶς ἐξησφάλιζεν ἐπαρκῶς κατὰ τῶν ἐπικινδύνων ἀντιπάλων, προσέθετε ἀλλαχοῦ καὶ δι' ἄλλων ἐκφράσεων ὅ,τι πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐγκρίνει νὰ διαγραφῇ, καὶ ἐγὼ ἐπαῦθις διεμαρτυρόμην, ἀντιτάττων τὸ ἀδύνατον νὰ περιλάβωμεν ἐν συνθήκῃ ὁλοκλήρους τοὺς κώδικας.

Οὕτω τὸ ἔργον, ὡς Πηνελόπης ἱστός, ὑφαίνετο καὶ διελύετο ἐπὶ μῆνας πολλούς, καὶ τὸ τέλος αὐτοῦ δὲν προεβλέπετο, ὅτε μοὶ ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα νὰ προσλάβω σύμμαχον, καὶ δὴ ἠρώτησα τὴν Α.Μ. ἂν καλὸν δὲν ἐνόμιζε, δι' ὅσον ἀφορᾷ τὴν τῶν νόμων ἐν τῷ κειμένῳ τῆς συνθήκης ἐγκατάμιξιν, νὰ συμβουλευθῶμεν καὶ τὸν ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης συνάδελφόν μου, ὁ δὲ Βασιλεύς, προθύμως ἐδέξατο τὴν πρότασιν, καὶ οὕτω μετὰ χαρᾶς προσέφυγον εἰς τὸν κ. Ράλλην, συνειργάσθην μετ' αὐτοῦ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον καὶ κατηρτίσαμεν τὸ κείμενον τέλος οὕτως, ὥστε καὶ εἰς συνθήκην νὰ ᾖ ἀνάλογον, καὶ εἰς τὴν πρόνοιαν καὶ τοὺς ἐνδοιασμοὺς τοῦ Βασιλέως ν' ἀνταποκρίνηται.

Ἐπὶ τῶν καταβαλλομένων τούτων προσπαθειῶν, καὶ πρὶν ἔτι τῆς συνεργασίας μετὰ τοῦ κ. Ράλλη, συνέβη (τῇ 9 Ἀπριλίου τοῦ 1858) ὁ θάνατος τοῦ μεγάλου πατριώτου Γ. Κουντουριώτου. Ἅμα δὲ μοὶ ἠγγέλθη αὐτός, ἐτηλεγράφησα εἰς τὸν υἱόν του, τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡμέτερον πρέσβυν, συλλυπητήριον, καὶ συγχρόνως χορηγίαν ἀδείας, ἐὰν ἤθελε νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα Ἐλθὼν δὲ ὁ κ. Ἀνδρέας Κουντουριώτης, μετὰ τὴν κηδείαν τοῦ πατρός του, πρὶν ἢ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν θέσιν του, μοὶ ὡμίλησε περὶ τῆς Περσικῆς συνθήκης, καί, ἐν ἄλλοις, περὶ τῶν μετὰ τὴν συνομολόγησιν ἀπονεμηθησομένων παρασήμων. Ἰδὼν δὲ τὴν

πρὸς αὐτὰ ἀδιαφορίαν μου, μοὶ εἶπεν ὅτι οἱ Πέρσαι ἔδιδον τὸ ἀνώτατον παράσημον, εἰς ὅσους ἤθελον νὰ τιμήσωσιν, ἀδαμαντοκόλλητον, διϊσχυριζόμενος ὅτι τοιοῦτο ἤθελεν ἀφεύκτως μοὶ προμηθεύσει.

Ὅτε δ' ἐπερατώθη ἡ μετὰ τοῦ κ. Ράλλη ἐξεργασία τοῦ κειμένου, καὶ ὑπέβαλα αὐτὸ εἰς τὸν Βασιλέα, ἐντὸς τοῦ ἔτους 1859, καὶ ἡ Α. Μ. παρῃτήθη πάσης περαιτέρω ἐνστάσεως καὶ μετ' οὐ πολὺ παρεδέχθη αὐτό. Οὕτω κατώρθωσα τέλος νὰ πέμψω τὴν συνθήκην, ἐντελῶς πλέον καταρτισθεῖσαν, ἐγκεκριμένην δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Περσῶν, εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ἐκεῖ, ὑπογραφεῖσα ὑπὸ τῶν δύο πρέσβεων, τοῦ Ἕλληνος καὶ τοῦ Πέρσου, μοὶ ἐπιστραφῇ πρὸς ἀνταλλαγὴν τῶν ἐπικυρώσεων.

Ἀλλὰ πρὶν ταύτης ἐξῆλθον ἐγὼ τοῦ ὑπουργείου, καὶ μὲ διεδέχθη ὁ κ. Κουντουριώτης, ὅστις τὴν ἐπικύρωσιν ἀνταλλάξας, ἔλαβε τὸ Περσικὸν παράσημον, οὐχί, νομίζω, ἀδαμαντοκόλλητον.

Παράσημα δὲ μοὶ ἐδόθησαν ἐπὶ τῆς ὑπουργείας μου, ἄνευ συνθηκῶν, καὶ ἴσως ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου, ὁ Μεγαλόσταυρος τῆς Ἁγίας Ἄννης τῆς Ρωσσίας καὶ ὁ τῆς Βαυαρίας.

Ἑτέρα δ' ἐργασία μου, λίαν ἐπίπονος καὶ αὐτή, δι' ἣν ἐπίσης ἡ ἀπομάκρυνσίς μου ἀπὸ τοῦ ὑπουργείου παρενέπεσε μεταξὺ τῆς καλλιεργείας καὶ τῆς συγκομιδῆς τοῦ καρποῦ, ἦν ἡ ἀφορῶσα τὸν ὀργανισμὸν τοῦ προξενικοῦ κλάδου.

Κατὰ τὸ 1853 εἶχε συνταχθῇ ὑπὸ τοῦ κ. Παΐκου νόμος προξενικός, οὗ ὅμως ἡ ἐκτέλεσις ἀνεβλήθη ὑπ' αὐτοῦ τούτου δι' ἑτέρου νόμου, καὶ ἔπειτα καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Ἀλ. Μαυροκορδάτου κατὰ τὰ 1855. Αὐτὸν τοῦτον ἀνέστειλα καὶ ἐγὼ κατ' Αὔγουστον τοῦ 1856, ἀνεπαρκῆ αὐτὸν θεωρῶν, καὶ τῇ 29 Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξέδωκα, κυρωθέντα ὑπὸ τῶν Βουλῶν καὶ τοῦ Βασιλέως, νόμον ἀφορῶντα τὴν δικαιοδοσίαν καὶ τὰ καθήκοντα τῶν προξενικῶν ἀρχῶν, ἐξ ἄρθρων 61.

Τὸ εἰς τὰ προξενικὰ τέλη ἀναφερόμενον μέρος δὲν περιέλαβον ἐντὸς τοῦ νόμου, θεωρήσας αὐτὸ δεόμενον ἔτι ἐρευνῶν καὶ βαθυτέρας μελέτης, δι' ὅ, ἐπιστείλας εἰς πάσας τὰς προξενικὰς ἀρχάς, συνέλεξα βαθμηδὸν πανταχόθεν τὰς ἐνδεχομένας στατιστι-

κὰς πληροφορίας τῆς ἐπὶ πολλὰ ἔτη κινήσεως τοῦ ἡμετέρου ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ καὶ τῶν ἑκασταχοῦ εἰσπραχθέντων τελῶν καὶ ὡς πρὸς τὰ σπουδαιότερα ἐπιμελῶς ὁ ἴδιος, καὶ οὐχὶ δι' ὑπαλλήλων, ἀντιπαρέβαλον τ' ἀποτελέσματα ταῦτα, ἵνα ἐξαγάγω ἀσφαλῆ συμπεράσματα. Πλὴν δὲ τούτων, συνεκάλεσα εἰς τὸ ὑπουργεῖον καὶ ἐπιτροπήν, συγκειμένην ἐκ Γερουσιαστῶν, Βουλευτῶν νομικῶν καί τινων ἐπισήμων ἐμποροπλοιάρχων, καὶ τοῖς ὑπέβαλον τὸ ζήτημα, ἂν σκοπιμώτερον ἦν ν' αὐξηθῶσιν ἢ νὰ ἐλαττωθῶσι τὰ προξενικὰ τέλη.

Πολλῶν, ἰδίως τῶν μελῶν τῶν δύο Βουλῶν καὶ τῶν νομομαθῶν, ἡ γνώμη ἦν ὑπὲρ τῆς μειώσεως, ἵνα μὴ ὑπὲρ τῶν προξένων πιέζηται τὸ ἐμπόριον· ὅτε δὲ παρετήρησα ὅτι τὰ ὑφιστάμενα ἦσαν ἀνεπαρκῆ, ἵνα δι' αὐτῶν διατηρῶνται οἱ πρόξενοι καὶ δέχωνται τὰς προξενικὰς ἀρχὰς ἄνδρες ἱκανοὶ καὶ πλήρη παρέχοντες τῆς ἀκεραιότητος τὰ ἐχέγγυα, μοὶ ἐῤῥήθη ὅτι τότε δύο τινὰ πρέπει νὰ γίνωσι, τὸ μὲν νὰ μισθοδοτῶνται οἱ πρόξενοι ἐπαρκῶς, τὸ δέ, ἵνα μὴ ἡ αὔξησις τῆς μισθοδοσίας ἐπηρεάζῃ τὸν προϋπολογισμόν, νὰ καθαιρεθῶσιν αἱ ἧττον σπουδαῖαι τῶν προξενικῶν θέσεων, καί, ὅπου ὑπάρχει ἀνάγκη, ν' ἀνατίθηνται τὰ προξενικὰ καθήκοντα εἰς προξένους ἄλλων μεγάλων δυνάμεων. Τὸ κατ' ἐμὲ δ' ἀπήντησα ὅτι πρόθυμος εἰμὶ νὰ παραδεχθῶ τὴν γνώμην τῶν ἐμπειροτέρων μου, ἀλλ' ἡ ἄφθονος μισθοδοσία τῶν προξένων ὑπὸ τοῦ προϋπολογισμοῦ μοὶ φαίνεται ἀρχήν, οὐχὶ ἰσότητος, ἀλλ' ἀνισότητος τῶν φόρων καθιεροῦσα, διότι, ἐν ᾧ τὴν τῶν προξενείων ἀνάγκην κυρίως μία καὶ ὡρισμένη τάξις ἔχει, ἡ τῶν ναυτιλλομένων, ἡ ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ γενικὴ μισθοδοσία αὐτῶν, θὰ ἐφορολόγει, ὑπὲρ τῆς εἰδικῆς ἐκείνης τάξεως, πᾶν τὸ ἔθνος, καὶ τοὺς οὐδὲν ἀπὸ τῆς ὑπάρξεως τῶν προξενείων ὠφελουμένους κατοίκους τῶν ὀρεινῶν καὶ τῶν μεσογείων χωρῶν. Δεύτερον, ὅμως, καὶ πρὸ πάντων παρετήρησα ὅτι ἡ ἐλάττωσις τῶν προξενικῶν ἀρχῶν, πρὸς μείωσιν τῆς ὑπὲρ αὐτῶν δαπάνης, δὲν ἠξεύρω ἂν ἐγκρίνηται ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων, δηλαδὴ ὑπὸ τῶν πλεόντων καὶ ἐμπορευομένων. Παρακαλῶ, ἑπομένως, τοὺς παρόντας ἐκ τῶν κυρίων, ὅσοι ἔχουσι τὴν ἀτομικὴν πεῖραν τῶν κατὰ

τὴν ναυτιλίαν, νὰ μοὶ εἴπωσιν ἄν, ὅτε καταπλέωσιν εἰς τὸν λιμένα, εἴτε παθόντες κατὰ τὸν πλοῦν, εἴτε σχέσεις πρὸς τὸ ἴδιον πλήρωμα ἢ πρὸς τοὺς ἐγχωρίους ἔχοντες νὰ κανονίσωσιν, ἢ ὑπὸ τῶν ἐντοπίων ἀρχῶν ἀδικούμενοι, ἤθελον προτιμήσει τὴν ἔλλειψιν προξενικῆς ἀρχῆς· πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ προξενικῶν τελῶν, ἢ τὴν παρουσίαν αὐτῆς, καὶ ἂν εἰς ἀπότισιν τελῶν τοὺς ὑπέβαλλεν. Ἐπίσης δύνανται νὰ μᾶς εἴπωσι κατὰ πόσον τοῖς φαίνεται σκόπιμος ἡ ἀναπλήρωσις τῶν ἡμετέρων προξένων ὑπὸ τῶν προξένων ἄλλων καὶ μεγάλων δυνάμεων. Ἂν εἷς τῶν ἡμετέρων προξενικῶν ὑπαλλήλων δειχθῇ ἀκηδὴς εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τοῦ εἰς αὐτὸν καταφεύγοντος ὑπηκόου, πιέσῃ ἢ παρανόμως φορολογήσῃ αὐτόν, ὁ ὑπουργὸς δύναται καὶ ὀφείλει νὰ τῷ ζητήσῃ λόγον καὶ νὰ τὸν τιμωρήσῃ. Κατὰ προξένου ὅμως, ὑπαλλήλου μεγάλης δυνάμεως, οὐδὲν ἢ ὀλίγον δύναται ὁ ὑπουργός, ἢ πρέπει ἡ ὑπόθεσις νὰ ἐξογκωθῇ εἰς διπλωματικήν, καὶ νὰ διεξαχθῇ διὰ διαπραγματεύσεων, πιθανώτατα κατὰ τὸ πλεῖστον δι' ἡμᾶς ἀγόνων, μεταξὺ τῶν δύο κυβερνήσεων. Ὁμιλῶ δέ, οὐ μόνον ἐκ θεωρίας, ἀλλὰ καὶ δυσάρεστον πεῖραν λαβών, διότι ὑπάρχει ξένος τις προξενικὸς ὑπάλληλος, ὃν εὗρόν που καὶ τὰς ἡμετέρας ὑποθέσεις διέποντα, καὶ ὅστις πεισματωδῶς ἀρνεῖται νὰ ἐφαρμόσῃ ἐφ' Ἑλλήνων τὸν Ἑλληνικὸν νόμον, διϊσχυριζόμενος ὅτι δι' αὐτὸν μόνος νόμος ὑπάρχει ὁ τῆς πατρίδος του. Ἵνα εὐσχήμως καὶ ἄνευ σκανδάλου τὸν ἀντικαταστήσω δι' Ἕλληνος, περιμένω τὰ ὑλικὰ μέσα διατηρήσεως προξενείου εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο.

Οἱ πλοίαρχοι καὶ ἔμποροι τῆς ἐπιτροπῆς ἀπεφάνθησαν ὅτι εἶχον ἐντελῶς δίκαιον, καὶ οἱ λοιποὶ μετ' αὐτῶν συνταχθέντες, ἐκηρύχθησαν πάντες ὑπὲρ τῆς αὐξήσεως τῶν τελῶν.

Ἀλλ' ἡ ἐργασία, ἥτις ἐπὶ ἔτη διήρκεσεν, εἶχεν ἓν στάδιον νὰ διέλθῃ εἰσέτι, πρὶν ὑποβληθῇ ταῖς Βουλαῖς, τὴν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἐξέλεγξιν καὶ κύρωσιν.

Ἐκεῖ ἀμέσως ἀπ' ἀρχῆς προσέκοψεν. Ὁ Βασιλεύς, ἐπὶ τόσῳ σπουδαίου ἀντικειμένου, ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τῆς θεωρίας, ἐφ' ἧς ἐπὶ πολὺ ἐπλανώμεθα, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τοῦ σκοποῦ μακρυνόμενοι. Τὴν δευτέραν ἡμέραν τῶν ματαίων

συζητήσεων, ἴσως ἀναμνησθεὶς τῆς καλῆς ἐκβάσεως τῆς Περσικῆς συνθήκης διὰ τῆς ἀναμίξεως τοῦ κ. Ράλλη, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν κ. Προβελέγιος ἦτο λίαν ἐντριβὴς περὶ τὴν θεωρίαν τοῦ ἀντικειμένου τούτου, καὶ ὅτι, ἂν δὲν εἶχόν τινα ἔνστασιν, καλὸν ἦτο νὰ κληθῇ καὶ ἐκεῖνος εἰς τὴν προσεχῆ συνέντευξιν, ὃ ἐγὼ μετὰ χαρᾶς ἐδέχθην.

Τὴν ἐπαύριον λοιπὸν τὸ ἑσπέρας ἦλθε καὶ ὁ κ. Προβελέγιος, καὶ ἠρχίσαμεν τὴν συζήτησιν, ἐφ' ἧς, ὁτὲ μὲν συνεπεριπατοῦμεν μετὰ τοῦ Βασιλέως διὰ τοῦ δωματίου, ὁτὲ δ' ἐκαθήμεθα περὶ τὴν στρογγύλην τράπεζαν ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ. Ὁ Βασιλεὺς ἐβυθίσθη ταχέως εἰς θεωρίας περὶ τῆς πηγῆς καὶ φύσεως τῶν τελῶν, ἐφ' ὧν κατ' ἀρχὰς ἀπήντα ὁ συνάδελφός μου μετὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῷ πολυμαθείας καὶ κρίσεως· ἀλλὰ βαθμηδὸν αἱ ἀπαντήσεις καὶ ἀναπτύξεις του προὐκάλουν ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως ζητήματα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀσαφῆ καὶ πολύπλοκα, πολλάκις ἀποῤῥέοντα ἐκ παρεμπιπτούσης τινὸς θεωρίας, ἣν ἔθιγεν ἐν παρόδῳ ὁ συνάδελφός μου, ὥστε μετ' ἀπελπισίας ἔβλεπον τὸ νομοσχέδιόν μου ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον μακρυνόμενον εἰς τὸν ὁρίζοντα, καὶ ἀφανὲς γινόμενον εἰς τὰ σκότη τῶν ἀσχέτων πρὸς αὐτὸ συζητήσεων· ἔβλεπον δὲ καὶ τὸν κ. Προβελέγιον θορυβούμενον, καί, δι' ἀτόπου ἐπαγωγῆς τῆς εὐθείας γραμμῆς τοῦ συλλογισμοῦ, ἀναγκαζόμενον νὰ παρεκβαίνῃ καὶ εἰς συμπεράσματα ἀντιφατικὰ ν' ἀπολήγῃ πολλάκις.

Τότε ἐπρότεινα, ἂν ἡ Α. Μ. δὲν νομίζῃ ὀρθότερον ν' ἀρχίσωμεν τὴν συζήτησιν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ κειμένου τοῦ νομοσχεδίου, ἀποῤῥεύσαντος ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν ἀρχῶν, ἃς πρεσβεύει ἡ Α. Μ. καὶ εἰς τὰ καθέκαστα νὰ ἐρευνῶμεν, ἂν ὑπάρχωσι διατάξεις ἴσως ἀντιβαίνουσαι εἰς αὐτάς, καὶ ἑπομένως δεόμεναι διορθώσεως. Ὁ δὲ Βασιλεύς, μετὰ τῆς οὐδέποτε διαψευδομένης προσηνείας καὶ ἀγαθότητος τοῦ χαρακτῆρός του, γελάσας,

— Ἔχετε δίκαιον, εἶπεν. Ἐπλανήθημεν ὀλίγον μακρὰν τοῦ νομοσχεδίου· ἃς ἐπανέλθωμεν εἰς αὐτό.

Καὶ ἐκαθήσαμεν περὶ τὴν τράπεζαν, ὁ Βασιλεὺς ἐν τῷ μέσῳ, καὶ ἡμεῖς ἑκατέρωθεν.

Μέχρι τινὸς ἡ ἀνάγνωσις, ὑπ᾽ ἐμοῦ γινομένη, ἐχώρησε καλῶς· ἀλλά, προκειμένου περὶ τοῦ ὁρισμοῦ τῶν μεγάλων καὶ τῶν μικρῶν πλοίων καὶ τῶν τελῶν αὐτῶν, ἐκ νέου ἐβυθίσθη ὁ Βασιλεὺς εἰς θεωριῶν πέλαγος, καὶ ταύτην τὴν φορὰν τὸ ἀντικείμενον ἦν ἡ σύγκρισις τῆς ὠφελείας τῆς προκυπτούσης διὰ τὰ ἔθνη ἐκ τῆς μεγάλης ἢ ἐκ τῆς μικρᾶς ναυτιλίας.

Καὶ ἐγὼ μὲν καὶ ὁ κ. Προβελέγιος ἐπροσπαθήσαμεν νὰ καταδείξωμεν ὅτι ἄλλα καὶ ἄλλα ὠφελήματα, εἰς ἄλλας τάξεις πολιτῶν καὶ εἰς ἄλλα ἐθνικὰ συμφέροντα φέρουσιν αἱ μακραὶ θαλασσοπλοΐαι, καὶ ἄλλα ἡ ἀκτοπλοΐα. Τοιαύτη ὅμως ἀπάντησις δὲν ἱκανοποίει τὸν Βασιλέα Ὄθωνα, οὗ ἡ κρίσις, ὅλως συστηματική, ἐπεδίωκε τὰ ἔσχατα καὶ ἀπόλυτα συμπεράσματα. Ἀμφότεροι οἱ κλάδοι ἦσαν ὠφέλιμοι, ἀλλὰ τὶς ἦν ὁ εἰς τὸ γενικὸν ἐθνικὸν συμφέρον φέρων ὠφελήματα ἀνώτερα τοῦ ἄλλου; Οὕτως ἔθετεν ὁ Βασιλεὺς τὸ ζήτημα καί, βιαζόμενος ὁ Προβελέγιος ὑπὸ τῶν γενικῶν καὶ τῶν μερικῶν ἐρωτήσεών του, περιπλακεὶς δὲ καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἰδίων συλλογισμῶν, οὓς ὁ Βασιλεὺς προυκάλει διὰ λογικῆς ἐπαγωγῆς, ἔφθασεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὰ ἐκ τῆς μεγάλης ναυτιλίας ὠφελήματα εἰσὶ τὰ ὑπέρτερα.

Τότε εἶδον τὸν Βασιλέα ἐκ ταύτης φθάνοντα εἰς τὴν ἀμέσως, κατὰ τὴν κρίσιν του, λογικὴν συνέπειαν, ὅτι πρέπει, ἑπομένως, ἡ ἀκτεμπορία νὰ ἐπιβαρυνθῇ διὰ μεγάλων τελῶν πρὸς ὄφελος τῆς μακρᾶς θαλασσοπλοΐας. Παρατηρῶν δ᾽ ὅτι καὶ ὁ συνάδελφός μου, ἐνδίδων εἰς τὸ μαγευτικόν, οὕτως εἰπεῖν, σύστημα τῆς βασιλικῆς ἀνακρίσεως, ἠναγκάζετο βαθμηδὸν καὶ ἀκουσίως νὰ συνομολογῇ τ᾽ αὐτὰ συμπεράσματα, τὸν ἐκτύπησα ἀοράτως διὰ τοῦ ποδὸς ὑπὸ τὴν τράπεζαν, ὥστε, ἐκπλαγείς, διεκόπη ἐν τῷ μέσῳ τῆς φράσεώς του· ἐγὼ δὲ συγχρόνως, πιέζων διὰ τῆς χειρὸς τὴν κεφαλήν μου, εἵλκυσα ἐπ᾽ ἐμαυτὸν τὴν προσοχὴν τοῦ Βασιλέως, καὶ εἶπον ὅτι δυστυχῶς μοὶ εἶχεν ἐπέλθει δεινὴ κεφαλαλγία, ὥστε δὲν ἤμην εἰς κατάστασιν νὰ παρακολουθήσω τὰς συζητήσεις, αἵτινες ἄλλως τε καὶ ἐφ᾽ ἱκανὰς ὥρας εἶχον ἤδη παραταθῇ.

Ὡς πάντοτε δὲ περιποιητικὸς καὶ φιλόφρων ὁ Βασιλεύς, ἠγέρθη ἀμέσως, διέλυσε τὴν συνεδρείαν, καὶ μᾶς παρέπεμψεν εἰς τὴν

ἐπαύριον τὸ ἑσπέρας, εὐχηθείς μοι ταχεῖαν ἀνάῤῥωσιν. Ἐν ᾧ δ' ἐξηρχόμεθα, ἐγγίσας τὸν Προβελέγιον εἰς τὸν βραχίονα,

— Ἠξεύρεις; τῷ εἶπον κρυφίως. Ἀπόψε εἶχον πολλὴν ὄρεξιν νὰ σὲ πνίξω.

— Διατί, διατί, ἀδελφέ μου; μ' ἠρώτησε διὰ τῆς συνήθους του φράσεως, ἅμα ἐκλείσθη ὀπίσω μας ἡ βασιλικὴ θύρα.

— Διότι αἱ ἀπαντήσεις σου θὰ εἶχον προσεχὲς καὶ ἄμεσον ἀποτέλεσμα οὐδὲν μικρότερον τῆς καταστροφῆς τῆς Ἑλληνικῆς ἀκτεμπορίας.

— Τί νὰ κάμω, ἀδελφέ μου; μ' ἀπήντησεν· Ἐκεῖνος ὁ διαβολάνθρωπος σὲ περιπλέκει εἰς ἐρωτήσεις καὶ σὲ σκοτίζει τόσον, ὥστε δὲν ἠξεύρεις ποῦ εὑρίσκεσαι καὶ τίνα συνέπειαν δύνανται νὰ ἔχωσιν αἱ ἀπαντήσεις σου.

— Εἶσαι, τῷ εἶπον, ἐκ φύσεως καθ' ὑπερβολὴν νευρικός, ὅσον δὲν συμφέρει εἰς συζήτησιν, ὡς τὴν προκειμένην. Κάμε μοι τὴν χάριν καὶ αὔριον διαδέχθητι σὺ τὴν κεφαλαλγίαν μου, καὶ μὴ ἐλθὲ εἰς τὴν συνεδρίασιν. Ἄφες με νὰ δοκιμάσω τὴν τύχην μου μόνος μου.

Τοῦτο μοὶ τὸ ὑπεσχέθη, καὶ ἐχωρίσθημεν, ἀφ' οὗ ἀπεδώκαμεν φόρον θαυμασμοῦ, οὐχ ἧττον, εἰς τὰς εὑρείας γνώσεις τοῦ ἀκαμάτως σπουδάζοντος ἡγεμόνος, παρ' οὗ ὁ κ. Προβελέγιος ὡμολόγει ὅτι πολλάκις διδάσκεταί τινα καὶ εἰς αὐτὰ τὰ εἰδικὰ ἀντικείμενα τῶν ἰδίων αὐτοῦ σπουδῶν, προσέτι δὲ καὶ εἰς τὴν ὀξύνοιάν του, ἥτις ὅμως εἶχε τὸ ἐλάττωμα ὅτι, μονομερής, πρὸς ἓν ἔτεινε σημεῖον, τὴν πολιτικὴν ἐξελάμβανεν ὡς μαθηματικὴν ἐπιστήμην καὶ παρέβλεπε τὴν ποικιλίαν τῶν μίτων, οἵτινες ἀπαρτίζουσι τὸ πολύπλοκον αὐτῆς ὕφασμα.

Τὴν ἐπαύριον, τῷ ὄντι, ὁ κ. Προβελέγιος ἐμήνυσεν ὅτι ἀσθενεῖ, καὶ εἰργάσθην ἐγὼ μόνος μετὰ τοῦ Βασιλέως, ὅστις παρεδέχθη τὸ νομοσχέδιον. Δὲν ἐσυζητήθη ὅμως τοῦτο ἐν ταῖς Βουλαῖς, εἰμὴ ἐπὶ τοῦ διαδόχου μου κ. Ζαΐμη, καὶ δὲν ἠρεύνησα ἂν ἐπηνέχθησαν εἰς αὐτὸ ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ ἢ ὑπὸ τῶν σωμάτων μεταῤῥυθμίσεις τινές, νομίζω ὅμως τὸ ἐναντίον.

Περὶ παρασήμων ἀνωτέρω ἀπομνημονεύσας, δὲν πρέπει νὰ

παραλείψω νὰ μνημονεύσω περὶ ἑνὸς εἰσέτι, οὗ ἡ ἀπονομὴ εἶχέ τι τὸ ἰδιαζόντως ἐνδιαφέρον.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ὅτε παρουσιάσθην εἰς τὸν Βασιλέα, ἅμα ἐξελθόντος τοῦ συναδέλφου μου ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν, ἡ Α. Μ. μὲ ἠρώτησεν, ἂν νομίζω ὅτι ἐπιτρέπεται ὑπαξιωματικὸς νὰ μεταβαίνῃ ἀφ' ἑνὸς εἰς ἕτερον σῶμα, προβιβαζόμενος. Ὅτε δέ, ἐκφράσας τὴν κατὰ θεωρίαν γνώμην μου, προσέθηκα ὅτι ἐν πεποιθήσει ν' ἀποφανθῶ δὲν δύναμαι, μὴ γνωρίζων ἱκανῶς τοὺς κανονισμούς. Γελάσας ὁ Βασιλεύς,

— Ἔχετε δίκαιον, εἶπεν. Σεῖς δὲν δύνασθε νὰ γνωρίζητε. Σᾶς ὡμίλησα περὶ τούτου, διότι ταύτην εἶχον τὴν συζήτησιν μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν.

Ἦν δὲ τοῦτο χαρακτηριστικὸν τῆς βαθείας μέν, ἀλλὰ καίπως νωθρᾶς διανοίας τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος, ὅτι εὐκόλως δὲν μετέβαινεν ἀπὸ ὑποθέσεως εἰς ὑπόθεσιν, χωρὶς ἐπί τινα χρόνον οἱ λογισμοί του νὰ μένωσιν ὑπὸ τῆς πρώτης τὴν ἐπιῤῥοήν.

Μετὰ τοῦτο δέ, μεταπηδῶν εἰς ἄλλο θέμα, δι' ἐμὲ ἀπροσδόκητον,

— Τί φρονεῖτε; μοὶ εἶπε· δικαιοῦμαι ν' ἀπονείμω τὸ παράσημον τοῦ Σωτῆρος εἰς τὴν Βασίλισσαν;

— Δὲν ἐπιδέχεται ἀμφιβολίαν, ἀπήντησα. Ἡ Αὐτῆς Μεγαλειότης, ἡ πρώτη Βασίλισσα τῆς Ἑλλάδος, ἡ τὴν Βασιλικὴν ἐξουσίαν, ὡς ἀντιβασίλισσα, ἐξασκοῦσα, δικαιοῦται, ὑπέρ τινα καὶ ἄλλον, νὰ φέρῃ τὸ παράσημον τῆς Ἑλλάδος.

— Τοῦτο ναί, ἀπεκρίθη ὁ Βασιλεύς. Ἀλλὰ δικαιοῦται ὡς γυνή; Ὁ νόμος ὁμιλεῖ μόνον περὶ ἀνδρῶν.

— Ὡς ὅλοι οἱ νόμοι, ἀπεκρίθην, οἵτινες ὅμως οὐχ ἧττον ἐφαρμόζονται καὶ εἰς τὰς γυναῖκας τὰς εὑρισκομένας ὑπὸ τὰς αὐτὰς περιστάσεις.

— Ἴσως ἔχετε δίκαιον, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀναμφισβήτητον. Ἐπιθυμῶ νὰ τὸ μελετήσητε, καὶ νὰ μοὶ ἐκφράσητε ἐγγράφως τὴν γνώμην σας.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἐξῆλθεν ὁ Βασιλεύς, ἔγγραφά τινα νὰ ζητήσῃ δι' ἄλλην προξενικήν τινα ὑπόθεσιν, καὶ εἰσῆλθεν ἡ Βασίλισσα.

— Τί εἴχατε μετὰ τοῦ βασιλέως σήμερον; μὲ ἠρώτησε μειδιῶσα. Περὶ τίνος ἐπρόκειτο;

— Φαντασθῆτε, Μεγαλειοτάτη, ἀπήντησα, ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἤθελε ν' ἀποφανθῶ ἐγὼ γνώμην περὶ τοῦ ἂν ἀφ' ἑνὸς σώματος δύνανται νὰ μεταβιβάζωνται ὑπαξιωματικοὶ εἰς ἄλλο, προβιβαζόμενοι.

— Ἄ! Εἰς τοῦτο περιεστράφη ἡ συζήτησίς σας, εἶπε. Καὶ περὶ ἄλλα δὲν ἐπραγματεύθητε;

— Μάλιστα, ἀπήντησα· Ἔχομέν τινα προξενικὴν ὑπόθεσιν, ἱκανῶς πολύπλοκον καὶ ἥτις μᾶς παρέχει οὐ μικρὰς δυσκολίας.

— Περὶ τῶν ἀξιωματικῶν λοιπὸν καὶ περὶ τῶν προξενικῶν ὑποθέσεων συνομιλεῖτε; ἐπανέλαβε μετ' ἐκφράσεως, ἥτις μοὶ ἀπεδείκνυεν ὅτι ἤξευρεν ἢ κἂν ὑπώπτευε περὶ τίνος συνδιελέχθημεν. Εὐτυχῶς κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἰσῆλθεν ὁ Βασιλεὺς καὶ μοὶ διευκόλυνεν, ἣν εἶχον σταθερὰν ἀπόφασιν νὰ μὴ λύσω τὴν ἐχεμύθειαν.

Μετὰ δύο ἡμέρας ἐνεχείρισα εἰς τὸν Βασιλέα ἔκθεσιν, δι' ἧς ἀπεδείκνυον ὅτι ἡ χορηγία τοῦ παρασήμου εἰς τὴν Βασίλισσαν οὐδαμῶς ἀντέκειτο εἰς τὸν νόμον. Ἔκτοτε δὲ πολὺς παρῆλθε καιρός, μηνῶν δύο ἢ τριῶν, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, καὶ ἡ ὑπόθεσις ἀπεσιωπήθη.

Τὴν δ' ἑσπέραν τῶν Χριστουγέννων τοῦ ἔτους 1859 ἦν ὅλον τὸ ὑπουργεῖον προσκεκλημένον εἰς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν. Ἔλαβον δὲ πρὸς τὸ ἑσπέρας διαταγὴν ν' ἀπέλθω εἰς τοῦ Βασιλέως ἓν τέταρτον πρὸ τῆς ὥρας τῆς προσκλήσεως, καὶ ἐκεῖ εὗρον εἰς τὸν ἀντιθάλαμον καὶ πάντας τοὺς λοιποὺς συνυπουργούς, λαβόντας τὴν αὐτὴν διαταγήν, καὶ ἀγνοοῦντας ἐπίσης αὐτῆς τὸν λόγον. Τέλος, κληθείς, εἰσῆλθεν ὁ πρωθυπουργὸς κ. Μιαούλης, καὶ μετ' ὀλίγον ἐξῆλθεν, ἔχων ἀνὰ χεῖρας τὸ χρυσοῦν παράσημον, εἰς ὃ ὁ Βασιλεὺς τὸν ἐπροβίβασεν, ἀφ' οὗ εἶχεν ἀργυροῦν. Μετ' αὐτὸν δ' εἰσῆλθον καὶ οἱ λοιποὶ κατ' ἀρχαιότητα ἐν τῷ ὑπουργείῳ, καὶ ἔλαβον σταυρὸν ἀνώτερον τοῦ ὃν εἶχον, ὁ δὲ κ. Κουμουνδοῦρος τὸν ἀργυροῦν, διότι δὲν εἶχεν οὐδένα. Καὶ εἰς ἐμὲ δ' ἔδωκεν ὁ Βασιλεὺς τὸν χρυσοῦν, διατάξας μοι νὰ γράψω εἰς τὸ δικαιολογητικὸν διάταγμα λέξεις τινὰς κολακευτικωτέρας, παρὰ δι' ὅλους

τοὺς συναδέλφους μου. Ἐγὼ δ' ἀντιπαρετήρησα ὅτι τοῦτο δὲν θεωρῶ δίκαιον, καὶ παρεκάλεσα νὰ μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ συντάξω πάντα τὰ διατάγματα παρομοίως. Ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς μοὶ εἶπεν ἐπιμόνως, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ θέλησις καὶ ἡ διαταγή του, ὥστε ἠναγκάσθην νὰ ἐνδώσω· ποτὲ ὅμως εἰς οὐδένα ἔδειξα τὸ διάταγμα, οὐδὲ περιῆλθεν εἰς γνῶσίν τινος ἡ διάκρισις αὕτη.

Μετὰ δὲ τὴν τράπεζαν, προσελθών μοι ὁ Αὐλάρχης, μοὶ εἶπε νὰ μὴ ἀναχωρήσω, ἀλλὰ νὰ μεταβῶ εἰς τὸ ἰδιαίτερον δωμάτιον τοῦ Βασιλέως, ὅπου ἡ Α. Μ. ἤθελε μετ' ἐμοῦ νὰ διαλεχθῇ. Οὕτως, ἀφ' οὗ ἀπῆλθον πάντες οἱ συνδαιτημόνες, κληθείς, εἰσῆλθον, καὶ εὗρον τὸν Βασιλέα περιπατοῦντα ἐν τῷ δωματίῳ, τὴν δὲ Βασίλισσαν εἰς τὸ ἀνάκλιντρον καθημένην ἐμπρὸς μικρᾶς τραπέζης, ἐφ' ἧς διὰ μικροσκοπικῶν χαρτίων ἔπαιζε τὸ παιγνίδιον τῆς **ὑπομονῆς**. Εἰς τὴν μίαν δὲ γωνίαν τοῦ δωματίου ἵστατο κατάφωτον καὶ κατάκοσμον δένδρον, τὸ τῶν Χριστουγέννων.

Ἐπὶ πολὺ ὁ Βασιλεύς, συμπεριπατῶν μετ' ἐμοῦ, διελέγετο περί τινων ἐκκρεμῶν κατεπειγουσῶν ὑποθέσεων. Τέλος ἡ Βασίλισσα, ἀπολέσασα τὴν ὑπομονήν:

— Ἆ, τέλος πάντων, ἀνέκραξεν, ἐλπίζω ὅτι ἐξηντλήσατε τὰς σπουδαίας ὑποθέσεις. Ἔλθετε τώρα καὶ εἰς ἐμέ, νὰ σᾶς δείξω τὸ δένδρον μου.

Καὶ ἐγερθεῖσα, μ' ἔφερε πρὸς αὐτὸ καὶ μοὶ παρέστησε τὰ διάφορα δῶρα, ἃ ἔλαβε παρὰ τῆς οἰκογενείας της καὶ παρὰ τοῦ Βασιλέως, συνιστάμενα εἰς βαρύτιμα ψέλλια, περιδέραια καὶ ἄλλα κοσμήματα. Σπρώξασα δὲ κομψὸν ἐρυθρὸν κιβώτιον πρὸς ἐμέ,

— Ἰδού, εἶπε, καὶ τὸ δῶρον, ὃ ἔλαβον παρὰ τοῦ Βασιλέως.

Ἀνοίξας δέ, εἶδον ἐν αὐτῷ ἀδαμαντοκόλλητον τὸν Μεγαλόσταυρον τοῦ Σωτῆρος.

Ἐκ τῆς ὑπηρεσίας.

Ὡς ἀνωτέρω εἶπον, οἱ παρ' ἡμῖν πρέσβεις τῶν δυνάμεων, πρωτοβουλίᾳ τοῦ κ. Οὐάϊς, ἐνόμισαν ὅτι ὤφειλον νὰ ἐργασθῶσιν, ἀνεξαρτήτως ἡμῶν, ἐπὶ τῆς ὑπ' ἐμοῦ αὐτοῦ προκληθείσης ὑποθέ-

σεως τοῦ κανονισμοῦ τῆς ἀποτίσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ δανείου. Εἰς δὲ τὰς πολλάκις ἐπαναλαμβανομένας παρατηρήσεις μου, ὅτι ἐλπίζω νὰ μὴ περατώσωσι τὸ ἔργον των, οὐδὲ νὰ προτείνωσί τι εἰς τὰς κυβερνήσεις των χωρὶς πρῶτον μεθ᾿ ἡμῶν νὰ συνεργασθῶσι κατὰ τὴν ἀρχικὴν πρότασίν μου, ἀπήντων ὅτι ἐννοεῖται τοῦτο, καὶ ὅτι ἡ ὑπ᾿ αὐτῶν μέχρις ἐκείνου γενομένη ἐργασία, ἥτις ὅμως σχεδὸν τρία ὅλα ἔτη διήρκεσεν, ἦν μόνον προπαρασκευαστική, ἵνα ἐμβαθύνωσιν εἰς τὰ καθέκαστα τοῦ ζητήματος.

Τέλος, ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τοῦ ἔτους 1859, μοὶ ἠγγέλθη ὅτι ἦλθεν ἡ στιγμὴ τῆς συνεργασίας, καὶ ὁ κ. Προβελέγιος, δὲν ἐνθυμοῦμαι ἂν ὡς Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν, ἢ ὡς τὸν τῶν Οἰκονομικῶν, διά τινα λόγον, προσωρινῶς ἀντικαθιστῶν, καὶ ἐγὼ προσεκλήθημεν εἰς τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, ἔνθα εὕρομεν συνελθόντας καὶ τοὺς δύο ἄλλους πρέσβεις τῶν μεγάλων δυνάμεων μετὰ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων καὶ τῶν εἰδικῶν διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο σταλέντων αὐτοῖς βοηθῶν.

Ὁ κ. Οὐάϊς εἶπεν, ὅτι μᾶς παρεκάλεσε νὰ ἔλθωμεν, ἵνα δώσωμέν τινας πληροφορίας, ὧν εἶχον ἀνάγκην, καί, παρουσιάσας ὄρη ὅλα σχετικῶν ἐγγράφων, μεταφράσεως τῶν Ἑλληνικῶν νόμων, ἀνέγνω τινὰς ἐκθέσεις τῶν βοηθῶν τῶν πρέσβεων, περιεχούσας ἀνακριβείας πολλάς. Χωρία τινὰ αὐτῶν ἐξηρέθισαν τὸν εὐφλόγιστον συνάδελφόν μου, ὅστις παρεξετράπη εἰς λόγους οὐχὶ χαρακτηριζομένους ὑπὸ διπλωματικῆς ἁβρότητος, ὥστε ἔσπευσα νὰ λάβω τὸν λόγον ἐγὼ πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς παρεκτροπῆς. Ὅτε δέ, μετά τινας ὥρας, διελύθημεν, παρεκάλεσα τοὺς κυρίους πρέσβεις νὰ τάξωσι τὰς ἡμέρας καὶ ὥρας, καθ᾿ ἃς νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὰς συνεδριάσεις πρὸς ταχεῖαν τοῦ σπουδαίου ἔργου περάτωσιν.

Ἀλλ᾿ αἱ ἡμέραι παρήρχοντο καὶ ἐκ δευτέρου δὲν συνεκαλούμεθα. Τέλος δέ, μίαν ἑσπέραν, εἰς βασιλικὸν χορόν, ὁ κ. Ὄζεροφ, πρέσβυς τῆς Ρωσσίας, μοὶ εἶπεν ἰδιαιτέρως, παρακαλέσας με νὰ μὴ γνωστοποιήσω ὅτι παρ᾿ αὐτοῦ τὸ ἠξεύρω, ὅτι ἡ ἔκθεσις συνετάχθη ἤδη ὑπὸ τοῦ κ. Οὐάϊς καὶ ὑπεγράφη.

— Πῶς; εἶπον. Ἄνευ συνεργασίας μεθ᾿ ἡμῶν, ὡς μοὶ ἐδόθη ὑπόσχεσις, χωρὶς νὰ τὴν γνωρίζωμεν;

— Δὲν ἀμφιβάλλω, μοὶ ἀπεκρίθη, ὅτι θὰ σᾶς δειχθῇ πρὶν ἢ ἀποσταλῇ.

— Τοῦτο, τῷ ἀπήντησα, δὲν ἀρκεῖ. Εἴπετε, σᾶς παρακαλῶ, τοῖς κυρίοις συναδέλφοις ὑμῶν, ὅτι οὕτως ἐκτίθενται εἰς τὸ νὰ μὴ ἀναγνωρίσωμεν καὶ παραδεχθῶμεν τὰ ὑπ' αὐτῶν μονομερῶς καὶ ἄνευ ἡμῶν προτεινόμενα, καὶ ὅτι εἰς πρότασιν, ἧς ἡμεῖς ἐλάβομεν τὴν πρωτοβουλίαν, ἔπρεπεν ἄλλως ν' ἀνταποκριθῶσιν, οὕτω κἂν ἐγὼ φρονῶ.

Ὁ κ. Ὄζεροφ μοὶ εἶπεν ὅτι ἔχω δίκαιον καὶ ἀπέδωκε τὸν τρόπον τοῦτον τῆς ἐνεργείας εἰς τὴν γνωστὴν στρυφνότητα τοῦ χαρακτῆρος τοῦ κ. Οὐάϊς.

Ἐν τούτοις μάτην ἐπεριμείναμεν νὰ μᾶς γνωστοποιηθῇ κἂν ἡ ἔκθεσις τῶν πρέσβεων, ἀποσταλεῖσα, ὡς ἔμαθον, χωρὶς πλέον οὐδὲν περὶ αὐτῆς ν' ἀκούσωμεν μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς ἐξόδου μου ἐκ τοῦ ὑπουργείου.

Ἐπὶ τῆς ὑπουργείας μου, δὲν ἐνθυμοῦμαι ἀκριβῶς πότε, χηρευσάσης προξενικῆς τινος θέσεως ἐν Μακεδονίᾳ, νομίζω τῆς Φιλιππουπόλεως, διώρισα εἰς αὐτὴν τὸν ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως καὶ ἄλλων συσταθέντα μοι κ. Δόσκον. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του δὲ τῷ ἔδωκα τὴν προφορικὴν ὁδηγίαν νὰ φέρητε φιλοφρονέστατα πρὸς τὴν ἐκεῖ βουλγαρικὴν κοινωνίαν, εἰς φιλικὰς σχέσεις διατελῶν μετὰ τῶν προὐχόντων αὐτῆς, αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκόν του καλῶν, δι' ὃ καὶ ἐπίδομα, ἂν ἐφαίνετο ἀναγκαῖον, τῷ ὑπεσχέθην, τὰ συμφέροντα καὶ μάλιστα τὰ σχολεῖα αὐτῶν προστατεύων, διότι αἱ ἀρχαί μου ἦσαν ἐντελῶς ἀντίθετοι πρὸς ἃς ἐφήρμοσαν μεταγενεστέρως ὁ Δεληγεώργης καὶ ἄλλοι, εἰς τὸ οὐδὲν ὠφελῆσαν καὶ ὀλέθριον ἀποδειχθὲν σχίσμα ἀποληξάσας. Μεταξὺ τῶν ὁμοδόξων καὶ ὁμοδούλων ἤθελον νὰ καλλιεργῆται, οὐχὶ ἔχθρα, ἀλλὰ συμπάθεια καὶ ἀλληλοβοήθεια, καὶ ὡς ὑφ' ἡμῶν τὰ σχολεῖά των, οὕτω καὶ ὑπ' ἐκείνων ν' ἀνέχωνται καὶ ὑποστηρίζωνται τὰ σχολεῖα ἡμῶν, καὶ οἱ καρποὶ ἀμφοτέρων θὰ ἦσαν ἀνάλογοι πρὸς τὴν δεκτικότητα ἀναπτύξεως ἑκατέρων τῶν ἐθνικοτήτων.

Μετὰ τῶν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν μου δὲ διατελούντων ὑπαλλήλων διετέλουν ἐν γένει εὐχαριστημένος, καὶ ἐκεῖνοι μετ' ἐμοῦ·

καὶ σπανίως ἐπῆλθον δυσαρεσκείας ἀφορμαί. Ἐλθὼν δέ ποτέ τις, δὲν ἐνθυμοῦμαι ἂν ἐκ Σεῤῥῶν ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς πόλεως τῆς Μακεδονίας, ἀνέφερε δεινὰς κατηγορίας κατὰ τοῦ ἐκεῖ προξένου, ἴσως κατ' αὐτοῦ τοῦ Δόσκου, ἃς ὅμως ἐγώ, ἐξετάσας, εὗρον ὅλως ἀνυποστάτους. Δυσανασχετῶν δ' αὐτὸς διὰ τοῦτο, προὐκάλεσε διά τινος τῶν ἀντιπολιτευομένων ἐν τῇ Βουλῇ ἐπερώτησιν. Εἰς ταύτην ἐγὼ ἠγέρθην, ἵν' ἀπαντήσω, καί, ἀνακαλύψας τὸν κατήγορον ἄνω ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ, ἀφ' οὗ κατέδειξα τοῦ Προξένου τὴν ἐντελῆ ἀθωότητα, ἐπεῖπον ὅτι, ὅσον θὰ ἐδεικνυόμην πάντοτε αὐστηρὸς κατὰ παραβατῶν ὑπαλλήλων, ἄλλο τόσον οἱ τὸ καθῆκον αὐτῶν εὐσυνειδότως ἐκπληροῦντες δύνανται νὰ ἔχωσι τὴν πλήρη πεποίθησιν, ὅτι θὰ εὑρίσκωσιν ἐν ἐμνὶ πρόθυμον ὑπερασπιστὴν κατὰ τῶν ἐξ ἰδιοτελείας συκοφαντῶν. Μετὰ τὴν ἀγόρευσίν μου δὲ ταύτην ὁ κατήγορος ἀπῆλθε καὶ οὐδέποτε πλέον ἐφάνη, οἱ δ' ὑπάλληλοι ἐνεψυχώθησαν μαθόντες, ὅτι τὴν εἰλικρινῆ αὐτῶν ὑπηρεσίαν ἀναγνωρίζει καὶ ἔχει τὸ θάῤῥος νὰ προασπίζῃ ἡ προϊσταμένη ἀρχή των.

Ἐπίσης εὐτυχὴς ὅμως δὲν ἤμην εἰς ἄλλην περίστασιν, ὅτε μοὶ ὑπεβλήθησαν ἀνακρίσεις τῶν ἐν Σμύρνῃ Ὀθωμανικῶν ἀρχῶν, ἐλέγχουσαι, ὅτι ἐν τῇ ἐξοχικῇ οἰκίᾳ τοῦ τότε ἐκεῖ προξένου τῆς Ἑλλάδος εὑρέθησαν κιβδηλίας ἐργαλεῖα, καὶ ἐξεφράζετο ἡ πεποίθησις ὅτι τῶν ἐργαλείων τούτων χρῆσιν ἐποιεῖτο αὐτὸς ὁ πρόξενος. Καθῆκόν μου ἦν νὰ ὑποβάλω αὐτὸν εἰς ἀνάκρισιν καὶ νὰ τὸν παραπέμψω εἰς τὸ κακουργιοδικεῖον, τόσῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον ἡ ὑπόθεσις εἶχε περιέλθει καὶ εἰς τὴν δημοσιότητα, ἀλλ' αἰδεσθεὶς τὸ ὄνομα, ὃ ἔφερε, γνωστὸν καὶ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος, περιωρίσθην εἰς τὸ νὰ τὸν μετακαλέσω καὶ νὰ τὸν ἀντικαταστήσω προσωρινῶς μόνον, ὡς ἂν δὲν συμμεριζόμην τὴν περὶ τῆς ἐνοχῆς του πεποίθησιν. Μετ' ὀλίγον δ' ἦλθε πρός με ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ μὲ ἠρώτησε τίνος ἕνεκα ἔλαβον τὸ μέτρον τῆς μετακλήσεως· Λαβὼν δ' αὐτὸν κατὰ μέρος, τῷ εἶπον περὶ τῆς θλίψεως, ἣν μοὶ ἐπροξένησεν ἡ γενομένη μοι καὶ εἰς γνῶσιν τοῦ δημοσίου περιελθοῦσα ἀτιμωτικὴ καταγγελία, ἧς ἀπέναντι δὲν ἐδυνάμην νὰ λάβω μέτρον ἁβρότερον ὑπὲρ τῆς ὑπολήψεως τοῦ πατρός του,

μὴ ἐκθέτων αὐτὸν εἰς σκάνδαλον παραπομπῆς εἰς δίκην, τὸν προέτρεψα δὲ νὰ σπεύσῃ νὰ συλλέξῃ τὰς ἀποδείξεις τῆς μὴ ἐνοχῆς, καὶ δημοσιεύσῃ αὐτάς, ὅτε ἀμέσως μετὰ χαρᾶς θέλω σπεύσει νὰ ἱκανοποιήσω παντοίως τὸν πρόξενον, καὶ ν' ἀποκαταστήσω αὐτὸν εἰς τὴν θέσιν του.

Ἀλλά, δυστυχῶς, ὁ υἱὸς πᾶν ἄλλο ἔπραξεν ἢ ὅ,τι τῷ εἶπον. Κηρύττων ὅτι συγγράφει τὴν δικαιολόγησιν τοῦ πατρός του, μετὰ μακρὸν χρόνον ἐξέδωκεν ὀγκώδη τόμον, ὅστις οὐδεμίαν μὲν ἀπόδειξιν τῆς ἀθωότητος τοῦ κατηγορουμένου, γελοιογραφίας δὲ καὶ σατυρισμοὺς καὶ ὕβρεις πολλῶν τῶν ἐπισημοτέρων πολιτευομένων, ἐν ἄλλοις καὶ ἐμοῦ, περιεῖχε καὶ πολὺ χείρονα ἀπέναντι τῆς κοινῆς γνώμης κατέστησε τὴν θέσιν τοῦ πατρός του, ὅστις οὐδέποτε πλέον ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, οὐδ' ἀνέκυψεν εἰς τὴν δημοσίαν ὑπόληψιν.

Εἰκοσιπενταετηρίς.

Κατ' Ἰανουάριον τοῦ 1859 μεγάλη τελετὴ ἀπεφασίσθη νὰ πανηγυρισθῇ, ἡ εἰκοσιπενταετηρὶς τῆς ἐνηλικιότητος καὶ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ Βασιλέως. Παρασκευαὶ ἐγένοντο μέγισται. Ἡ πόλις κατεκοσμήθη, οὐχὶ μὲν ἐντελῶς καθ' Ἑλληνικὸν ῥυθμόν, ὡς ἐγὼ ἐπρότεινον, ἀλλὰ κομψῶς, καί, κατ' ἀναλογίαν τῶν καιρῶν, μεγαλοπρεπῶς. Ἡγεμόνες καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι ἀντιπρόσωποι ἦλθον παρὰ τῶν πλείστων εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων, ἐκ Βαυαρίας ὁ Μαουρὲρ καὶ ὁ στρατηγὸς von der Tann, καὶ ἐν ᾧ φωταψίαι ἐλάμπρυνον τὴν πόλιν καὶ τὴν Ἀκρόπολιν, ἑσπερίδες, χοροὶ καὶ γεύματα πολυτελέστατα ἐδόθησαν εἰς τὴν Αὐλήν, καὶ δημόσιος χορὸς μέγας εἰς τὸ θέατρον, κατάκοσμον καὶ αὐτὸ καὶ κατάφωτον. Εἰς τὸ γεῦμα δὲ τῆς τελευταίας ἡμέρας ἦσαν προσκεκλημέναι ἀμφότεραι αἱ βουλαὶ ὁλόκληροι.

Πρὸ ἑνὸς περίπου μηνὸς εἶχον παρασιήσει εἰς τὸν Βασιλέα, ὅτι πρέπον ἦν, κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην, ν' ἀπονεμηθῶσι τὰ διάφορα εἰς διαφόρους τῶν ἡμετέρων ὀφειλόμενα παράσημα,

περὶ ὧν πολλάκις ἀπὸ τῆς εἰς τὸ ὑπουργεῖον ἐλεύσεώς μου εἶχον ζητήσει, ἀλλὰ δὲν εἶχον λάβει διαταγάς, διότι ὁ Βασιλεύς, καὶ δικαίως, ἦν φειδωλὸς καὶ ἐπιφυλακτικός, ὡς πρὸς τὴν ἀπονομὴν παρασήμων ἐν γένει, ὅστις καὶ ἐδίσταζεν, ἀνέβαλλεν, ἤθελεν ἐπεξηγήσεις καὶ πληροφορίας, ἅς, πλὴν τοῦ ὑπουργείου καὶ ἀλλαχόθεν ἐπορίζετο. Τότε ὅμως ἀνεγνώρισεν ὡς εὔλογον τὴν πρότασίν μου, καὶ μοὶ ἐζήτησε κατάλογον πασῶν τῶν κατὰ καιροὺς προτάσεών μου. Τοῦτον Τῷ ἔφερον μετὰ δύο ἡμέρας, ἐπηυξημένον καὶ διὰ πολλῶν ὀνομάτων, τῶν εἰς οὓς ἐθεώρουν δίκαιον ν' ἀπονεμηθῇ ἡ τιμὴ αὕτη κατὰ τὴν ἐπισημοτάτην ἐκείνην τῶν ἡμερῶν.

Μετὰ χαρᾶς ἐδέχθη τὸν κατάλογον ὁ Βασιλεύς, καὶ μὲ διέταξε νὰ ἐπανέλθω τὴν ἐπαύριον, ἵνα τὸν συζητήσωμεν. Ἐπανῆλθον λοιπόν, ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς εἶχεν ἄλλας κατεπειγούσας ὑποθέσεις, ὥστε ἔπρεπε ν' ἀναβάλωμεν τὴν συζήτησιν διὰ τὴν ἐπιοῦσαν· διὰ τὸν αὐτὸν ὅμως λόγον ἀπέτυχε καὶ τότε, καὶ τὴν ἀνεβάλλομεν καὶ πάλιν καὶ πάλιν, κατὰ τὰς ἑπομένας ἡμέρας, ἐνίοτε ἀρχόμενοι τῆς ἐργασίας καὶ ἀμέσως αὖθις αὐτὴν διακόπτοντες, ὥστε οὕτως εἶχε φθάσει ἡ τρίτη ἡμέρα πρὸ τῆς ἑορτῆς, καὶ ἀπόφασις οὐδεμία εἶχε ληφθῆ. Τότε δὲ παρεκάλεσα τὸν Βασιλέα νὰ εὐαρεστηθῇ νὰ μ' εἰπῇ ἂν μετέβαλεν ἴσως γνώμην, καὶ ἀπεφάσισε νὰ μὴ δοθῶσι παράσημα. Ὁ Βασιλεύς, ὅμως, μ' ἐβεβαίωσε περὶ τοῦ ἐναντίου, εἰπὼν ὅτι ἐλυπεῖτο διότι ἐκ περιστάσεων ἀνεβλήθη ἐπὶ τοσοῦτον ἡ ἐργασία· μὲ διέταξε δὲ νὰ ἐπανέλθω τὸ ἑσπέρας δι' αὐτὴν καὶ μόνον.

Ἀλλὰ πρὶν ἐπέλθῃ ἡ νύξ, ἔλαβον μικρὸν γραμμάτιον ἰδιόχειρον τῆς Α. Μ. οἷα πολλάκις μοὶ ἔγραφεν Ἑλληνιστί, διατηρούμενα παρ' ἐμοί, καὶ δι' αὐτοῦ μοὶ ἔλεγεν ὅτι τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ἐκωλύετο, ἀλλὰ νὰ ἔλθω τὴν ἐπαύριον κατὰ τὴν μεσημβρίαν. Ὑπακούσας λοιπὸν ἀφίχθην καθ' ἣν ὥραν διετάχθην· ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς εἰργάζετο τότε μετ' ἄλλου ὑπουργοῦ, καὶ ἡ ἐργασία παρετάθη πολὺ μετὰ μεσημβρίαν, ὥστε μοὶ ἐμήνυσεν ὅτι καιρὸς δὲν ἔμεινε πλέον, καὶ νὰ ἐπανέλθω τὸ ἑσπέρας.

Τοῦτο καὶ ἔπραξα, καὶ διέμεινα περιμένων εἰς τὴν Αὐλήν,

μέχρις οὗ ὁ Βασιλεὺς ἐπέστρεψε μετὰ τῆς Βασιλίσσης ἀπὸ τῆς ἱππασίας, καὶ μόλις κατὰ τὴν δεκάτην τῆς νυκτὸς κατώρθωσα νὰ τὸν ἰδῶ, ἐνῷ τὴν ἐπαύριον ἐξημέρωνεν ἡ πανήγυρις. Ἡ συζήτησις, οὐχ ἧττον, πολὺ ἀπεῖχε τοῦ νὰ προβαίνῃ ταχέως. Ὁ Βασιλεὺς περὶ ἑνὸς ἑκάστου ἤθελε νὰ γνωρίζῃ ἀκριβῶς αὐτοῦ τὰ προσόντα, τὰ καθιστῶντα αὐτὸν παρασήμου ἄξιον, καὶ νὰ ἐκτιμᾷ προσέτι τὴν προσάλληλον ἀναλογίαν τῶν προσόντων τούτων, ὥστε αἱ ὧραι παρήρχοντο, ἡ δ' ἐργασία δὲν προυχώρει. Ὁσάκις δέ, πειθόμενος, ἀπεφάσιζεν, ἔστιζε διὰ λεπτοτάτης καὶ σχεδὸν ἀοράτου στιγμῆς τοῦ εὐτυχοῦς τὸ ὄνομα, ὃ ἐνέκρινε, καὶ τέλος, περὶ τὰς δύο μετὰ τὸ μεσονύκτιον, μὲ ἀπέλυσε, παραδεχθεὶς σχεδὸν πάσας τὰς προτάσεις μου, οὔσας πολυαριθμοτάτας, διότι ἀπὸ ἐτῶν καθυστέρουν.

Λαβὼν δ' οὕτως τὸν κατάλογον, ἀπῆλθον, οὐχὶ κατ' οἶκον νὰ κοιμηθῶ, ἀλλ' εἰς τὸ ὑπουργεῖον κατ' εὐθεῖαν, ἐξύπνησα ἐκεῖ τοὺς δύο ἐνοικοῦντας κλητῆρας, τὸν Ἀντώνιον Δελενάρδον καὶ τὸν Κωνσταντῖνον, μετεκάλεσα ἐκ τοῦ οἴκου του τὸν ἐπὶ τοῦ λογιστικοῦ γραμματέα, καί, λαβὼν παρ' αὐτοῦ τὰ ἐγκριθέντα παράσημα, κόψας δὲ δίχα τὸν κατάλογον, ἔδωκα τὸ ἥμισυ εἰς ἑκάτερον τῶν κλητήρων μετὰ τῶν παρασήμων, καὶ τοὺς διέταξα, ὡς εἶχον συνεννοηθῆ μετὰ τοῦ Βασιλέως, ἅμα ἀνίσχοντος τοῦ ἡλίου ν' ἀπέλθωσι καὶ τὰ διανείμωσιν εἰς τοὺς ἐν τοῖς καταλόγοις, ἵνα αὐτοὶ τὰ φέρωσιν, ὅτε θὰ παρουσιάζοντο εἰς τὴν τελετήν. Τοῦτο θὰ καθίστα αὐτοὺς εὐτυχεῖς, καὶ τοὺς κλητῆρας οὐχ ἧττον, διότι ἦσαν βέβαιοι περὶ πλουσίων φιλοδωρημάτων.

Κατὰ τὴν ὁρισθεῖσαν ὥραν, τῷ ὄντι, πάντες οἱ οὕτω τιμηθέντες, λαμπροὶ ἐξ ἀγαλλιάσεως καὶ εὐγνωμοσύνης, παρουσιάσθησαν εἰς τὴν τελετὴν παρασημοφοροῦντες, εἰ καὶ δὲν εἶχον λάβει καὶ τὴν χορηγοῦσαν τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐπίσημον ὑπουργικὴν κοινοποίησιν, διότι, οὔτε κατὰ τὴν ἄγρυπνον ἐκείνην νύκτα, οὔτε κατὰ τὰς ἑπομένας πολυταράχους ἡμέρας τῶν τελετῶν, ὑπῆρξε δυνατὸν νὰ ἑτοιμασθῶσι καὶ νὰ ὑπογραφῶσι τὰ πολυάριθμα ἀφορῶντα αὐτοὺς διατάγματα.

Ἀλλ', ἀφ' οὗ αἱ ἑορταὶ παρῆλθον, καὶ ὁ σάλος αὐτῶν ἐκό-

πασεν, ἔσπευσα νὰ καταρτίσω ἓν διάταγμα, περιέχον πάσας τὰς ἀπονομὰς καὶ νὰ ὑποβάλω εἰς τὴν Α. Μ. κατεπειγόντως πρὸς ὑπογραφήν, ἥτις, παρὰ πᾶσαν τάξιν, εἶχεν ἀποβῆ προθύστερος, ὥστε, ἂν δὲν ἐδικαιολογεῖτο ὑπὸ τῶν ἐκτάκτων ἐκείνων περιπετειῶν, θὰ ἦτο καὶ παράνομος. Ὁ Βασιλεύς, ὅτε Τῷ ὑπενθύμισα τὸ κατεπεῖγον τοῦ πράγματος, ἔλαβεν εὐθὺς τὸν κάλαμον, ἵνα ὑπογράψῃ, ἀλλά, πρίν, ἠρεύνησε τὰς ἐν τοῖς διατάγμασιν, ὡς πάντοτε, μνημονευομένας ἀφορμὰς τῆς ἀπονομῆς· καὶ τὰ μὲν λοιπὰ πάντα εὗρε καλῶς ἔχοντα, ἐπὶ μιᾶς ἢ δύο ὅμως τῶν ἀπονομῶν ἐξέφρασέ τινας δισταγμούς, κρίνων ὅτι ὑπερέβαινον ἴσως τὸ μέτρον τῆς ἀκριβείας ἢ δὲν ἐδικαιολογοῦντο ὀρθῶς· π. χ. ἀντὶ τῆς «μετὰ ζήλου καὶ ἱκανότητος», ν' ἀναφέρωμεν «τὴν πολυχρόνιον ἀκριβῆ ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων» κτλ. Τὸ κατ' ἐμέ, φρονῶν τοῦτο δευτερευούσης σπουδαιότητος. καὶ ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἦν μᾶλλον ἐμοῦ εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν ἐνέργειαν ὑπαλλήλων εἰς ἄλλους κλάδους, πλὴν τοῦ ἐμοῦ, καὶ ὑπ' ἄλλους ὑπουργοὺς πρὸ ἐμοῦ ὑπηρετούντων, οὐδεμίαν εἶχον ἔνστασιν νὰ μεταρρυθμίσω τὰ δύο διατάγματα κατὰ τὴν θέλησιν τῆς Α. Μ. Ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς μοὶ εἶπεν ὅτι εἶχε μόνον δισταγμούς, οὐχὶ καὶ βεβαιότητα ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἐκείνη ἡ μεταρρύθμισις, δι' ὃ καὶ ἀνέβαλε τὴν ὑπογραφὴν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, μέχρις οὗ σκεφθῇ καὶ πληροφορεθῇ ἀκριβέστερον.

Ἐν τούτοις, ἄλλαι παρενέπιπτον ὑποθέσεις, καὶ ὅσον καὶ ἂν ἐπέσπευδον ἐγὼ τὴν ὑπογραφήν, καὶ ἂν ἐπρότεινον νὰ ὑπογραφῇ κἂν διάταγμα διὰ τὰ λοιπὰ παράσημα, καὶ νὰ συνταχθῇ ἕτερον διὰ τὰ δύο ἐκεῖνα ὀνόματα, περὶ ὧν ὑπῆρχον οἱ δισταγμοί, καὶ τοῦτο καὶ μόνον ν' ἀναβληθῇ, παρήρχοντο ἡμέραι, ἑβδομάδες καὶ μῆνες, καὶ τὰ διατάγματα δὲν ὑπεγράφοντο, μέχρις οὗ, τέλος, ἦλθε καὶ ὁ χρόνος τῆς ἐξόδου μου ἀπὸ τοῦ ὑπουργείου, καὶ τὰ διατάγματα ἔμενον ἀνυπόγραφα.

Μετὰ τὴν παραίτησίν μου, πολλάκις παρέστησα εἰς τὸν ἰδιαίτερον γραμματέα τοῦ Βασιλέως, κ. Βένδλανδ, πόσον τοῦτο ἄτοπον ἦν καὶ παράνομον, τὸ νὰ φέρωσι τόσοι καὶ τόσοι πολῖται παράσημα μὴ ἀπονεμηθέντα αὐτοῖς διὰ διατάγματος, ἀλλὰ μόνον

διότι ὁ ὑπουργὸς τοῖς διένειμε ταῦτα διὰ τοῦ κλητῆρος. Μετὰ τοιοῦτο προηγούμενον θὰ ἤρκει ὁ ὑπουργὸς νὰ πέμπῃ ἢ καὶ αὐτὸς ὁ κλητὴρ τοῦ ὑπουργείου νὰ φέρῃ παράσημον εἰς ὃν ἤθελεν, ἵνα ἡ ἀπονομὴ θεωρῆται ἐν τάξει, καὶ μὴ ὑποκειμένη εἰς ἔνστασιν. Ὁ Βασιλεὺς ἀνεγνώριζεν ὅτι εἶχον δίκαιον, ὑπέσχετο νὰ ὑπογράψῃ, ἀλλ' ἔμεινε πάντοτε διστάζων ἐνώπιον τῶν δύο ὀνομάτων.

Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἀκριβῶς χαρακτηρίζει τὸν Βασιλέα Ὄθωνα, τὴν εὐσυνείδητον ἀκρίβειαν αὐτοῦ περὶ τὰ καθέκαστα, ἀλλὰ τὴν τούτων ἕνεκα λήθην καὶ παραμέλησιν τοῦ συνόλου, ἥτις τῶν κυριωτέρων σφαλμάτων τῆς διοικήσεώς του, καὶ δὴ καὶ αὐτῆς του τῆς πτώσεως, ὑπῆρξεν ἡ πρωτίστη ἠθικὴ ἀφορμή.

Τέλος, ἀφ' οὗ ὅλον ἔτος καὶ ἐπέκεινα παρῆλθεν, ἀφ' ὅτου εἶχον παύσει ὑπουργεύων, ἐνδοὺς εἰς τὰς ἀδιακόπους μου παραστάσεις, τινὰς μῆνας μόνον πρὶν ἢ ἀπέλθῃ εἰς τὴν τελευταίαν του ὁδοιπορίαν εἰς Πελοπόννησον, συγκατετέθη καὶ ὑπέγραψε τὸ διάταγμα μετὰ τῶν διπλωμάτων, καὶ μοὶ τὰ ἔπεμψε διὰ τοῦ ἰδιαιτέρου του γραμματέως, κ. Βέννιγκ, εἰς προσυπογραφήν, ἣν, ἂν καὶ πρὸ καιροῦ ἤδη τότε ἰδιώτης ὤν, καὶ οὐδὲν ἕτερον ἢ ἁπλῶς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημείου, ἔθηκα ὅμως. μετά τινα δισταγμόν, διότι ἄλλη διέξοδος δὲν ὑπῆρχε.

Ξένος ἐν Ἀθήναις.

Πλὴν τῶν ἐπὶ τῶν τελετῶν ἐπισήμως πεμφθέντων ξένων, καὶ ἄλλοι πολλοὶ εἶχον ἤδη ἀρχίσει συνεχῶς ἐπισκεπτόμενοι τὴν χώραν ἡμῶν, ἥτις πάντοτε μὲν ἐξετιμᾶτο, ὡς προσκυνητήριον τῶν εὐγενεστέρων διανοιῶν, ἔκτοτε δ' εἶχεν ἀρχίσει καὶ προσιτωτέρα γινομένη τοῖς ὁδοιπόροις.

Εἷς τῶν ἐξοχωτέρων ἦν ὁ Μέγας Δοὺξ Κωνσταντῖνος, ἐπιστρέφων, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, μετὰ τῆς Μεγάλης Δουκίσσης, ἐκ τῶν Ἱερῶν Τόπων. Ἡ ὡραιότης τῆς ἡγεμονίδος ἐξέπληξε τὰς Ἀθήνας, ἐγὼ δ' εἶχον πλήρη ἄνεσιν νὰ τὴν θαυμάσω, ὅτε εἰς τ' ἀνά-

κτορα ἐγευμάτισα, καθήμενος πλησίον της. Εἰς τὸν Μέγαν Δοῦκα εἶχον παρουσιασθῆ συγχρόνως μετὰ τοῦ συναδέλφου μου τῆς Δικαιοσύνης κ. Ράλλη, ὅστις τῷ προσέφερε νομικὸν σύγγραμμα, ὃ ἄρτι εἶχεν ἐκδώσει. Ὁ Μέγας Δοὺξ τὸν ἐδέχθη ὄρθιος, καὶ συνωμίλησεν ἐπὶ πέντε λεπτὰ μετ᾽ αὐτοῦ. Ἐμὲ δὲ δεχθεὶς μετὰ ταῦτα, μοὶ προσέφερε κάθισμα, καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ τῷ ἐπιτρέψω ν᾽ ἀνάψῃ σιγάρον· ἔπειτα δέ, ἐπὶ ὅλην ὥραν καὶ ἐπέκεινα, συνδιελέχθημεν περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος, περὶ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῆς πολιτικῆς, καὶ ἐπεκρότησε μεγάλως εἰς τὴν πορείαν μου, τὴν ἀποκρούουσαν τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἐξωτερικῶν φατριῶν ἐν Ἑλλάδι. Ἐκ τούτου, ὠφεληθείς, τῷ ἐξέφρασα τὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ πανσλαβισμὸς βλάπτει, ἀντὶ νὰ ὠφελῇ, τὴν Ρωσσίαν, καὶ ἐξωτερικῶς μειοῖ τὴν ἐπιρροήν της, περιορίζων αὐτὴν εἰς μίαν φυλήν, καὶ ταύτην οὐχὶ τὴν μᾶλλον ἀνεπτυγμένην, ἐν ᾧ δύναται νὰ ἐκτείνηται, ὡς καὶ πρὶν ἐξετείνετο, ἐφ᾽ ὅλων τῶν ὀρθοδόξων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, οἵτινες, τὴν ἀνεξαρτησίαν ποθοῦντες, φυσικῶς ἐλπίζουσι συμπάθειαν παρὰ τῆς Ρωσσίας, ὡς ὁμοδόξου.

Ὁ Μέγας Δοὺξ μοὶ εἶπεν ὅτι ἐπιδοκιμάζει ἐντελῶς τὴν γνώμην μου, ὅτι ὑπάρχει ἀληθῶς κόμμα πανσλαβιστικὸν ἐν Ρωσσίᾳ, ἔχον τοὺς θιασώτας του καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Αὐλῇ, καὶ ρητῶς μοὶ ὠνόμασεν, ἂν ἡ μνήμη δὲν μ᾽ ἀπατᾷ, τὴν κυρίαν Βλουδόφ, ἀδελφὴν τοῦ πρώην πρέσβεως τῆς Ρωσσίας καὶ Κυρίαν τῆς τιμῆς τῆς Αὐτοκρατορίσσης. Μοὶ προσέθηκεν ὅμως, ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ ἡ Ρωσσικὴ κυβέρνησις ἀποκρούουσι τὰς τοιαύτας ἰδέας καὶ ἐνεργείας.

Ἄλλου δέ, τῷ 1859, ἐλάβομεν ἀνδρὸς σπουδαιοτάτου ἐπίσκεψιν. Ἐν ᾧ ἑσπέραν τινὰ ἐδειπνοῦμεν κατ᾽ οἶκον, ὁ ὑπηρέτης μοὶ ἀνήγγειλε ξένον, ὅστις, μαθὼν ὅτι εἴμεθα εἰς τὴν τράπεζαν, ἀφῆκε τὸ ἐπισκεπτήριόν του. Λαβὼν δ᾽ αὐτό, ἀνέγνων τὸ ὄνομα τοῦ Γλάδστωνος. Ἀμέσως τὴν ἐπαύριον ἀπῆλθον εἰς τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, εὐτυχὴς λογιζόμενος νὰ γνωρίσω τὸν ἐκεῖ καταλύσαντα περιώνυμον συμπολίτην του, οὗ ἐθαύμαζον τὴν εὐγένειαν τῶν αἰσθημάτων, οὐχ᾽ ἧττον ἢ τὸ ὕψος τῆς διανοίας. Ἔκτοτε σχεδὸν καθ᾽ ἑκάστην ἐβλεπόμεθα, ἐν ὅσῳ ἔμενεν

ἐν Ἀθήναις. Ἐπωφεληθεὶς δ' ἐκ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, τῷ ὡμίλησα περὶ τῆς μειώσεως εἰσαγωγικοῦ τέλους, ὃ ἡ Ἑλληνικὴ σταφὶς ἀπέτιεν ἐν Ἀγγλίᾳ, καὶ τῷ παρέστησα ὅτι τοῦτο θὰ ἦν εὐεργεσία, οὐ μόνον διὰ τὸν λαὸν τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, μάλιστα τὸν τῆς Πελοποννήσου, ζῶντα κατὰ μέγα μέρος ἐκ τούτου τοῦ προϊόντος, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτοὺς τῆς Ἀγγλίας τοὺς καταναλωτάς, ἰδίως τοὺς τῶν πτωχῶν τάξεων, ὧν ἀποτελεῖ ἡ σταφὶς τὴν ἀγαπητὴν τροφὴν κατὰ τὰς ἑορτάς, θὰ ἦν δὲ ὠφέλιμος καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ταμεῖον, προκαλοῦσα τὴν ἀφθονωτέραν εἰσαγωγήν. Προσέθηκα δ' εἰς ταῦτα ὅτι, εἰ καὶ ἦν τότε Βουλευτὴς μόνον, ἐδύνατο καὶ τότε παρὰ τῇ ἀντιπολιτεύσει νὰ συστήσῃ καὶ ὑποστηρίξῃ τοῦ τέλους τὴν ἔκπτωσιν, καί, μετ' οὐ πολύ, ὅτι ἤμην βέβαιος ὅτι ἤθελεν εἰσέλθει εἰς τὸ ὑπουργεῖον, νὰ παραδεχθῇ καὶ ἐφαρμόσῃ αὐτήν.

Ὁ κ. Γλάδστων μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι, ἐν τῇ ἀντιπολιτεύσει κατατεταγμένος, ἐπολέμει τότε τοῦ ὑπουργείου τὰς ὑπερβολικὰς δαπάνας καὶ τὴν ὑπ' αὐτὸ ἐλάττωσιν τῶν εἰσοδημάτων, ἀδυνατεῖ, ἑπομένως, νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν πρότασιν, ὑπὲρ ἧς συνηγόρουν, ἐκτὸς ἂν εἶχον πῶς ν' ἀποδείξω ὅτι ἡ Ἑλλάς, ἐν περιπτώσει ἐλαττώσεως τοῦ φόρου, θὰ ἐδύνατο ν' αὐξήσῃ τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν εἰς Ἀγγλίαν εἰσαγωγὴν τοῦ καρποῦ, ἐν ᾗ περιπτώσει μοὶ ὑπεσχέθη νὰ ἐνεργήσῃ κατὰ τὴν πρότασίν μου.

Τοῦτο τῷ ὑπεσχέθην, καὶ σπεύσας αὐθωρεὶ πρὸς τὸν κ. Κουμουνδοῦρον, τὸν ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν, τὸν παρεκάλεσα νὰ διατάξῃ νὰ καταστρωθῶσιν, εἰ δυνατὸν ἀμέσως, πίνακες τῆς παραγωγῆς τῆς σταφίδος καὶ τῆς ἐκτάσεως καὶ ἡλικίας τῶν νέων φυτειῶν, διότι ἐγνώριζον, ὅτι ἐξ αὐτῶν θ' ἀπεδεικνύετο μεγίστη, ἐν προσεχεῖ μέλλοντι, αὔξησις τοῦ προϊόντος, δυναμένη ν' ἀνταποκριθῇ εἰς οἵαν δήποτε ζητήσεως αὔξησιν. Λαβὼν δ' αὐτούς, καταρτισθέντας μετὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, ἔσπευσα πρὸς τὸν κ. Γλάδστωνα, καί, ἐντυχὼν αὐτῷ, καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλε νὰ καταβῇ εἰς Πειραιᾶ πρὸς ἀπόπλουν, τοὺς ἐνεχείρισα εἰς αὐτόν, ἐπαναλαβὼν τὰς συστάσεις μου.

Μετ' οὐ μακρὸν δὲ χρόνον, ἐγώ, ἐξελθὼν ἤδη τοῦ ὑπουρ-

γείου, ἔμαθον ὅτι ἐν Ἀγγλίᾳ, ὑπουργικῆς γενομένης μεταρρυθμίσεως, ὁ κ. Γλάδστων ἀνέλαβε τὸ χαρτοφυλάκιον τῶν Οἰκονομικῶν. Τότε τῷ ἔγραψα, ἵνα τῷ συγχαρῶ, καὶ ἵνα τὸν παρακαλέσω συγχρόνως νὰ ἐνθυμηθῇ, ἣν μοὶ εἶχε δώσει ὑπόσχεσιν, ὅτε ἐκεῖνος μὲν ἦν ἰδιώτης, ἐγὼ δ' ὑπουργός. Μοὶ ἀπήντησε δ' ἀνυπερθέτως εὐχαριστῶν καὶ διαβεβαιῶν με ὅτι οὐδόλως θέλει ἀμελήσει τὸ ἀντικείμενον. Ἀληθῶς δέ, μετ' οὐ πολύ, εἰς τὴν πρώτην τοῦ προϋπολογισμοῦ συζήτησιν, ἐπρότεινε καὶ ἐπέτυχε τὸν εἰς τὸ ἥμισυ καταβιβασμὸν τοῦ εἰσαγωγικοῦ τέλους τῆς σταφίδος.

Ἄλλος δ' ἐπίσημος ἀνήρ, διαβὰς διὰ τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῆς ὑπουργείας μου, οὗ μετὰ χαρᾶς ἐδεχόμην τὰς συνεχεῖς ἐπισκέψεις, ἦν ὁ Ἀλέξανδρος Δουμᾶς, ὁ πατήρ, ἐπίσης εὐφυὴς εἰς τὴν ὁμιλίαν, ὡς ἦν καὶ εἰς τὰς μυθιστορίας του. Αἱ διηγήσεις του ἦσαν πλήρεις ἀνεκδότων. Τὴν εὐτραπελίαν ἐπαινῶν ποτε τοῦ υἱοῦ του, μᾶς ἔλεγεν, ὅτι, ὅτε περιώδευε μετ' αὐτοῦ εἰς Μαδρίτην, ὁ υἱός του, ζητήσας ποτήριον ὕδατος, ἀφ' οὗ ἔπιε τὸ ἥμισυ, ἔδωκε τὸ ἐναπολειπόμενον εἰς τὸν ὑπηρέτην τοῦ ξενοδοχείου καὶ τῷ εἶπε: Χύσον αὐτὸ εἰς τὸν Γουαδαλκουϊβίρ. Θὰ τὸν εὐχαριστήσῃς, αἰνιττόμενος τὴν ἀνυδρίαν τῆς κοίτης τούτου τοῦ ποταμοῦ.

Ἐχάρισε δ' ὁ Ἀλέξανδρος Δουμᾶς εἰς τὴν Καρολίναν ὑδατογραφίαν (aquarelle), παριστῶσαν καλύβην τινὰ καὶ κατοίκους τοῦ Καυκάσου, ὅθεν τότε ἤρχετο, καὶ ζωγραφηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ συνοδεύοντος αὐτὸν Γάλλου ζωγράφου. Κατέστησε δὲ τὸ δῶρον πολυτιμότατον, ἐπιγράψας τὴν προσφορὰν καὶ τὸ ὄνομά του.

Καὶ ὁ διάσημος δ' ἀρχαιολόγος Βέλκερ, μετὰ τοῦ τότε μὲν νέου, μετὰ ταῦτα δ' οὐχ ἧττον διαπρέψαντος Couze, μᾶς ἐπεσκέφθησαν καὶ ἐκόσμησαν διὰ τῆς παρουσίας των μίαν τῶν ἑσπερίδων ἡμῶν. Εἰς ταύτας ἐδεχόμεθα ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος τὸ διπλωματικὸν σῶμα καὶ πολλὰς τῶν γνωστοτέρων οἰκογενειῶν, καὶ ἐγίνετο μουσική, ὅτε πολλάκις ἔψαλλε καὶ ἡ Καρολίνα, ἥτις, λίαν ἐγκρατὴς οὖσα τῆς μουσικῆς, εἶχε καὶ ὡραίαν φωνὴν ἀντοξύτονον (contralto). Τὰς ἑσπέρας δ' ἐκείνας τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον συνήρχετο παρ' ἐμοί, καί, μετὰ τὸ τέλος αὐτοῦ, οἱ ὑπουργοὶ εἰσήρχοντο εἰς τὰς αἰθούσας τῆς συναναστροφῆς. Ταῦτα καὶ

τὰ γεύματα, εἰς ἃ ἐκαλοῦμεν μέλη τοῦ διπλωματικοῦ σώματος, ὡς τὸν πρέσβυν τῆς Τουρκίας καὶ ἄλλους, ἀδαπάνως δὲν ἐγένοντο, ὥστε, ὅτε ἐξῆλθον τοῦ ὑπουργείου, εἶχον δαπανήσει ἱκανῶς πλείονα τῶν γλίσχρων εἰσοδημάτων μου· ἀλλ' ἀναξιοπρεπὲς ἐνόμιζον διὰ τὴν Ἑλλάδα νὰ προσκαλῆται ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν παρὰ τοῖς ξένοις καὶ νὰ μὴ τοῖς ἀποδίδῃ τὰ ἴσα.

Ἀπὸ τοῦ ὑπουργείου ἔξοδός μου.

Κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς βουλευτικῆς ἐκείνης περιόδου πάντες οἱ ὑπουργοὶ εἴμεθα εἰς τὴν συνεδρίαν τῆς Γερουσίας, ἵνα προτείνωμεν εἰς αὐτὴν τὴν ἐπικύρωσιν τῶν νομοσχεδίων, ὅσων τὴν ἔγκρισιν εἴχομεν λάβει παρὰ τῆς Βουλῆς.

Ἐγώ, ἐντελῶς πρόχειρα ἔχων τὰ ἐμά, προεξανέστην πρῶτος, ἵνα τὰ ὑποβάλω· ἀλλὰ δὲν ἠξεύρω τὶ παθών, δὲν ἐδυνήθην νὰ τ' ἀναγνώσω εὐθύς, ἀμβλυοπῶν καὶ ἀμυδρῶς βλέπων τὰ γεγραμμένα, ὥστε οἱ συνάδελφοί μου μὲ προέλαβον, ἐγὼ δέ, πρὸς τὸ φῶς τοῦ παραθύρου ἀποσυρθείς, μόλις τελευταῖος κατώρθωσα νὰ περιέλθω εἰς τὴν ἀνάγνωσιν.

Τοῦτο τόσῳ μᾶλλον μ' ἐξέπληξε, καθ' ὅσον πάντοτε ἐνεκαυχώμην εἰς τῆς ὁράσεώς μου τὴν καὶ μακρόθεν καὶ ἐκ τοῦ πλησίον ὀξύτητα. Ἐπανελθὼν ἑπομένως εἰς τὴν οἰκίαν, μετεκαλέσαμεν ἀμέσως τὸν φίλον ἰατρὸν κ. Πάλλην, ὅστις παντοίως ἐρευνήσας τὴν ὅρασίν μου, εὗρε καὶ μοὶ ἐδήλωσεν ὅτι αἰφνηδίως τὰ νεῦρα αὐτῆς εἶχον ἐξασθενήσει ἐκ τῆς μακρᾶς καὶ ἐπιμόνου μου ἐργασίας καθ' ἡμέραν καὶ νύκτα ἐπὶ τῆς ὑπουργείας μου. Ἄλλην δὲ θεραπείαν δὲν εἶχε νὰ μοὶ συμβουλεύσῃ ἢ τὰ δίοπτρα, ὧν ἔκτοτε οὐδέποτε ἐπαυσάμην χρῆσιν ποιούμενος, ὡς ὅμως καὶ οἱ ὀφθαλμοί μου οὐδέποτε ἐπαύσαντο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον θαμβούμενοι.

Μία τῶν τελευταίων ἐνεργειῶν μου, ἃς ἐνθυμοῦμαι καὶ δύναμαι ν' ἀπομνημονεύσω, ἐν τῷ ὑπουργείῳ, ἐστὶν ὅτι, περὶ τὰ τέλη τοῦ Μαΐου τοῦ 1859, ἐπροτείναμεν εἰς τὰς Βουλὰς νὰ δοθῇ χιλιόδραχμος σύνταξις εἰς τὸν κ. Ἀνδρέαν Μεταξᾶν, ὡς κατὰ τὸ 1856

εἶχε χορηγηθῇ τῷ κ. Μαυροκορδάτῳ. Ὁ Ρήγας Παλαμήδης ἐπολέμησε τὴν πρότασιν ἐν τῇ Γερουσίᾳ, λέγων ὅτι πρέπει νὰ ληφθῇ γενικὸν μέτρον ὑπὲρ πάντων τῶν ἀγωνιστῶν· ἐγὼ δὲ θερμῶς ὑπεστήριξα αὐτήν, ἀντιπαρατηρήσας ὅτι τοῦτο, λίαν ἐπιθυμητόν, ἦν πρὸς τὸ παρὸν οὐχὶ κατορθωτόν. Ἀλλ' ἂν δὲν δυνάμεθα εἰσέτι τὸ ὅλον, δὲν πρέπει ν' ἀμελήσωμεν διὰ τοῦτο τὸ μέρος, ὃ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐθνικὴ ὀφειλή. Ὁ κ. Μεταξᾶς, προσπαρετήρησα, διηύθυνεν ἐθνικὴν μερίδα, εἰς ἣν ἐγὼ οὐδέποτε συνετάχθην· ἀλλὰ τοῦτο οὐδαμῶς μὲ κωλύει ν' ἀναγνωρίσω αὐτὸν δικαιούμενον εἰς τὴν προτεινομένην σύνταξιν, καθ' ὃν λόγον οἱ προαποκτήσαντες αὐτὴν Κωλέτης καὶ Μαυροκορδάτος. Καθῆκον δὲ τῆς Κυβερνήσεως ἐκήρυξα ν' ἀποτείνῃ βαθμηδὸν κἂν τὸν ἐθνικὸν φόρον εἰς τοὺς ἐξοχώτερον ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐργασθέντας, μέχρις οὗ ἡ ἐπιτροπή, ἥτις εἶχε διορισθῇ ἐπὶ τούτῳ, μελετήσασα, προτείνῃ γενικὸν ὑπὲρ πάντων μέτρον. Ἐπὶ τῇ ἀγορεύσει μου ταύτῃ ἡ πρότασις ἐγένετο δεκτή.

Κατὰ τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον χρόνον ἤρξατο ἡ Ἰταλία τῶν ἀγώνων, δι' ὧν ἐπεδίωκε τὴν πολιτικήν της ἑνότητα καὶ οἱ θρίαμβοι αὐτῆς ἐξῆπτον τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν τ' αὐτὰ καὶ ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς εὐχομένων ἡμετέρων πατριωτῶν, συνδαυλιζόμενον προσέτι ἐν μέρει καὶ ὑπό τινων τῶν πολιτευομένων, οἷς δὲν ἐσύμφερεν ἡ ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατοῦσα τότε ἠρεμία, καὶ εὐάρεστος θὰ ἦν θύελλά τις μικρὰ ἢ μεγάλη ἐν αὐτῇ ἐκρυγνημένη, καθ' ὅσον εὐκολωτέραν ἤλπιζον τὴν ἁλιείαν ἐν θολοῖς ὕδασι, δι' ὃ καὶ πᾶσαν περίστασιν ἐζήτουν πρὸς τοῦτο νὰ ἐκμεταλλεύωνται.

Ἑσπέραν τινὰ ἤμεθα, ἡ σύζυγός μου καὶ ἐγώ, μόνοι παρὰ τῷ κ. Ὀζερόφ, πρέσβει τῆς Ρωσσίας, ὅτε θόρυβον μέγαν ἠκούσαμεν εἰς τὴν ὁδόν, καί, ἐξελθόντες εἰς τὸν ἐξώστην, εἴδομεν χιλιάδας ἀνθρώπων ἐν πομπῇ παρακολουθούντων ἁμάξιον φέρον περίφωτον τὴν εἰκόνα τοῦ Βασιλέως τῆς Ἰταλίας, Βίκτ. Ἐμμανουήλ, καὶ ψαλλόντων καὶ ζητωκραυγούντων εἰς τιμὴν τῆς νίκης τοῦ Σολφερίνου, διευθυνομένων δ' οὕτω πρὸς τὴν πλατεῖαν τῶν ἀνακτόρων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν μὲ ἀνησύχησε τὸ κίνημα τοῦτο, καὶ ἐφοβήθην μὴ ἐπιφέρῃ συντάραξιν τῆς δημοσίας τάξεως· ἀλλ'

ὅτε εἶδον ὅτι οἱ πομπεύοντες ἐβάδιζον ἐν ἡσυχίᾳ καὶ τάξει, καὶ κλητῆρες ἀστυνομικοὶ παρείποντο, ἵνα ἐμποδίσωσι πᾶσαν παρεκτροπήν, ἐνόησα ὅτι ἡ ἐπίδειξις ἦν ἀθώα, καὶ μόνον τὸ ζωηρὸν καὶ ἀξιέπαινον αἴσθημα τοῦ λαοῦ ὑπὲρ τῆς πληρώσεως τῶν ἐθνικῶν πόθων λαοῦ γείτονος καὶ φίλου ἐξέφραζεν. Οὕτω, ἀφ' οὗ εἶδον τὴν διαδήλωσιν διαλυθεῖσαν ὅλως εἰρηνικῶς, ἥσυχος ἐπέστρεψα οἴκαδε.

Τῇ ἐπαύριον δ' ἤμεθα πεζοὶ εἰς περίπατον πρὸς τὰ Σεπόλια ἡ Καρολίνα καὶ ἐγώ. Ἐκεῖ ἀπηντήσαμεν ἐφ' ἁμάξης ὀχουμένην τὴν Βασίλισσαν, ἥτις διέταξεν ἀμέσως τὴν ἅμαξαν νὰ σταθῇ, καί, ὅτε τὴν ἐπλησιάσαμεν εἰς προσκύνησιν,

— Τί λοιπὸν ἐγίνατε χθές, κύριε ὑπουργέ; μ' ἠρώτησε.

— Χθές, Μεγαλειοτάτη, δὲν εἶχον προσκληθῇ παρὰ τοῦ Βασιλέως, οὐδ' εἶχον τί νὰ ὑποβάλω εἰς τὴν Α. Μ.

— Ὄχι, ἀπήντησε, χθὲς τὴν νύκτα, ὅταν ἦταν ὁ μέγας θόρυβος, καὶ ὅτε ὅλοι ἔσπευσαν εἰς τ' ἀνάκτορα, μόνος σεῖς δὲν ἐφάνητε.

— Ὅλοι ἔσπευσαν; εἶπον. Τὸ ἠγνόουν πληρέστατα, οὐδ' ἐνόησα νὰ ὑπῆρχεν ἀφορμὴ διὰ τοῦτο. Ὁ λαὸς ἔχαιρε διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἰταλίας. Τοῦτο οὐδὲν εἶχε τὸ ἀπειλητικόν, οὐδ' ἀπέβλεπεν ἡμᾶς παντελῶς.

— Ὄχι, ἀπήντησεν ἡ Βασίλισσα. Ἐφοβήθητε.

Καὶ ἡ ἅμαξα ἐμακρύνθη.

Καὶ ἀστεϊσμὸς ἂν ἦτον ἡ λέξις αὕτη, τὴν ᾐσθάνθην ὡς ἀνοίκειον καὶ προσβλητικόν. Ἀλλ' ἐγνώριζον τὸν χαρακτῆρα τῆς Βασιλίσσης, καὶ ὅτι λέξεων δὲν ἐφείδετο. Εἰς τὸ τελευταῖον γεῦμα τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος, μετὰ τὴν τράπεζαν, ἱστάμεθα, μετὰ καί τινων ξένων, ὅλοι οἱ ὑπουργοὶ ἐπὶ τὸ αὐτό, μεθ' ἡμῶν καὶ ὁ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης κ. Ράλλης, περὶ οὗ ἡ Βασίλισσα εἶχεν ἀκούσει, καὶ ὡς φαίνεται πιστεύσει, διάδοσίν τινα, βεβαίως ἀνυπόστατον, ὅτι δῆθεν εἶχεν, ἀντὶ χρημάτων, ἀπολύσει τινὰς ἐκ τῶν φυλακῶν. Προσῆλθε δὲ καὶ ἡ Βασίλισσα, ὅτε δὲν ἐνθυμοῦμαι περὶ τίνος ἐγίνετο λόγος, καί τις ἐξ ἡμῶν ἀνέφερε τοῦ κ. Ράλλη τὸ ὄνομα.

— Ὁ Ράλλης, εἶπεν ἡ Βασίλισσα γερμανιστί, καὶ οὕτω με-

γαλοφώνως, ὥστε καὶ αὐτὸς καὶ ἄλλοι ἐδύναντο νὰ τ' ἀκούωσιν, Aber Ralli ist ein Esel (ἀλλ' ὁ Ράλλης εἶναι ὄνος.)

Οὐχ ἧττον ὁ ἄδικος ὑπαινιγμὸς ἢ ἡ ἀνοίκειος ἀστειότης τῆς Βασιλίσσης, καίτοι ἦτον ἐκφραστική, μὲ δυσηρέστησε.

Τὴν αὐτὴν δ' ἑσπέραν ἦλθον εἰς τὴν οἰκίαν μου φίλοι τινὲς ***ὑπουργικοί,*** διότι τοιούτους τινὰς ἀπέκτησα ταχέως, ἐν ᾧ ὑπούργευον, καὶ τοὺς ἀπώλεσα ἔτι ταχύτερον, ἀφ' οὗ ἐξῆλθον τοῦ ὑπουργείου. Οὕτως ὁ Διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης καὶ εἷς Γερουσιαστὴς (οὗ καὶ τὸ ὄνομα, ἂν ἐλησμόνησα, δὲν θὰ ἦτο παράδοξον, διότι ἔκτοτε δὲν τὸν εἶδον πλέον), μ' ἐτίμων συνεχέστατα, ὁ δεύτερος σχεδὸν καθ' ἑκάστην, δι' ἐπισκέψεών των τοσοῦτον ἑωθινῶν, ὥστε ἐγώ, ὁ πάντοτε πρωῒ ἐγειρόμενος, μόλις ἐπρόφθανον νὰ περιβληθῶ τὸν εὐναῖόν μου διὰ νὰ τοὺς δεχθῶ.

Ἐλθόντες λοιπὸν πρός με τοιοῦτοι φίλοι, μ' ἐβεβαίωσαν ὅτι ἀπαίσια ἔξω διαδίδονται περὶ παραιτήσεως, ἢ μεταρρυθμίσεως τοῦ ὑπουργείου. Καὶ τοῖς εἶπον μὲν ὅτι δὲν ἤξευρον νὰ ὑπῆρχέ τις ἀφορμὴ διὰ τ' ἀκούσματα ταῦτα, ἀλλ' οὐχ ἧττον τὴν ἐπαύριον ἀπὸ πρωΐας ἀπῆλθον εἰς τοῦ Πρωθυπουργοῦ, ἵνα μάθω παρ' αὐτοῦ εἴ τι συνέβαινεν.

Ὁ κ. Μιαούλης ἦτο μετὰ τοῦ κ. Κουμουνδούρου, καὶ παρετήρησα ὅτι μ' ἐδέχθη, οὐχὶ μετὰ τῆς ἐπικρατούσης ἄλλοτε μεταξὺ ἡμῶν ἀβιάστου εἰλικρινείας.

Ἀφ οὗ δ' εἰς τὴν ἐρώτησίν μου, ἂν τι ὑπάρχῃ καινόν, μοὶ εἶπεν ὅτι οὐδὲν ἠξεύρει, παρεκάλεσε τὸν κ. Κουμουνδοῦρον νὰ μεταβῇ μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν κοιτῶνά του, διότι εἶχε νὰ τῷ ὁμιλήσῃ, καὶ οὕτως ἀνεχώρησα, διὰ τὸν οὐχὶ λίαν οἰκεῖον τρόπον του ὀλίγον ἐκπεπληγμένος.

Μετὰ τὴν μεσημβρίαν δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἥτις ἦτον ἡ 20 Μαΐου, ἤμην μετὰ τῆς συζύγου μου εἰς τοῦ κ. Ἔϊδενσταμ, ὅτε μοὶ ἐπέδωκαν ἐπιστολὴν τοῦ κ. Μιαούλη, λέγοντός μοι εἰς ὕφος ξηρόν, μὴ ἐλέγχον οὐδ' ἐπιδεξιότητα γραφικῆς, οὐδὲ πολλὴν λεπτότητα ἀγωγῆς, ὅτι, ἕνεκα περιστάσεων, ἀναγκάζεται νὰ μὲ παρακαλέσῃ νὰ δώσω τὴν παραίτησίν μου.

Τὴν αὐτὴν στιγμήν, ζητήσας χάρτην παρὰ τοῦ κ. Ἔϊδεν-

σταμ, ἔγραψα δύο γραμμάς, ἐν αἷς ἐζήτουν ξηρῶς νὰ μοὶ δοθῇ ἡ παραίτησίς μου, καὶ οὐδὲν ἄλλο, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀπὸ πρωΐας τὴν ἔλαβον. Ἐνταῦθα ἔληξε διὰ μακρὸν χρόνον ὁ ἐνεργὸς πολιτικὸς βίος μου.

Τὰ μετὰ τὴν παραίτησιν.

Προσκληθέντες δ' ὁμοίως, συμπαρῃτήθησαν μετ' ἐμοῦ καὶ οἱ συνάδελφοί μου Προβελέγιος, Χριστόπουλος καὶ Σμόλενιτζ, καὶ ἐμὲ μὲν διεδέχθη ὁ κ. Κουντουριώτης, τὸν Προβελέγιον ὁ Ῥήγας Παλαμήδης, τὸν Χριστόπουλον ὁ Ζαΐμης καὶ τὸν Σμόλενιτζ ὁ Σπ. Μήλιος, Πρωθυπουργὸς δ' ἔμεινεν ὁ Μιαούλης, ἀνήρ, χρηστὸς μέν, ἀλλὰ μικρᾶς ἱκανότητος, καὶ μάλιστα προκειμένου νὰ διευθύνῃ ὑπουργεῖον περιέχον ἤδη καὶ στοιχεῖα αὐτοῦ πολὺ ὑπερέχοντα κατὰ τὴν ἐπιδέξιον πονηρίαν καὶ τὴν φιλόδοξον σκευωρίαν.

Ἡ πρώτη ἡμέρα μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ὑπουργείου ἀποχώρησίν μου, μοὶ ἐφάνη κενή, καὶ ὡς ἂν οὐδὲν εἶχον νὰ πράξω, διότι οὐδὲν ἔπραττον ὑπὲρ τοῦ δημοσίου· ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐπαύριον ἀμέσως ἐπανεῦρον τὴν ἰσορροπίαν μου, καὶ ἤρχισα πάλιν τὰς ὑπὲρ τριετίαν διακοπείσας φιλολογικὰς καὶ ἐπιστημονικὰς μελέτας μου.

Πρὸ παντὸς δ' ἔσπευσα εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ πρώτου καθήκοντος, ὃ μοὶ ἐπέβαλλε τὸ πρέπον καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη. Τρεῖς ἢ τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὴν παῦσιν μου παρουσιάσθην εἰς τὸν Βασιλέα, ἵνα τὸν εὐχαριστήσω δι' ὅσα κατὰ τὸ ὑπερτριετὲς διάστημα μοὶ ἐδαψίλευσε δείγματα εὐνοίας καὶ ἐμπιστοσύνης.

— Ἠξεύρετε, μοὶ εἶπεν ὁ Βασιλεύς, ὅτι ἔχετε ἕνα ἐνθερμότατον φίλον;

— Ἀγνοῶ, εἶπον, τίνα ἐννοεῖ ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης.

— Τὸν κ. Μεταξᾶν.

— Τὸν κ. Μεταξᾶν; Πῶς τοῦτο; Ἔχω ὀλιγίστας σχέσεις μετ' αὐτοῦ, εἰ καὶ πολὺ αὐτὸν ἐκτιμῶ. Ἄλλοτε, ὅτε ὑπῆρχον φατρίαι, ἦτον ἀρχηγὸς τῆς Ῥωσσικῆς, εἰς ἣν οὐδέποτε ἀνῆκον ἐγώ, καὶ ἣν ἴσως εὑρέθην εἰς θέσιν μάλιστα νὰ καταπολεμήσω.

— Πρέπει, μοὶ ἀπήντησεν ὁ Βασιλεύς, νὰ σᾶς εἰπῶ πῶς ἐπῆλθεν ἡ ὑπουργικὴ μεταρρύθμισις. Σᾶς ὀφείλω τοῦτο. Ὅτε ἔγιναν αἱ φιλιταλικαὶ ἐκεῖναι διαδηλώσεις, ὁ κ. Ζαΐμης καὶ ἄλλοι τινὲς ἦλθον εἰς τὴν Αὐλὴν καὶ μᾶς ἐξέφρασαν φόβους, ὅτι κινδυνεύει ἡ Βασιλεία, καὶ ἐπέμενον ὅτι πρέπει πρὸς σωτηρίαν νὰ γίνῃ ἀλλαγὴ ὑπουργείου. Τότε ἐνομίσαμεν καλὸν νὰ ἐρωτήσωμεν καὶ τὴν γνώμην τοῦ κ. Μεταξᾶ, ὡς ἐμπειροτέρου· ἐκεῖνος δ' ἀπεφάνθη ὅτι σκόπιμον τῷ ὄντι θὰ ἦτον ἂν ἐγίνετο μερικὴ τοῦ ὑπουργείου μεταρρύθμισις, ὅπερ καὶ ἀπεφασίσθη. Ἀλλὰ χθὲς ἦλθε νὰ μ' εὐχαριστήσῃ διὰ τὴν χορηγηθεῖσαν αὐτῷ σύνταξιν, καί, ὅτε τῷ εἶπον ὅτι, ὡς πρὸς τὸ ὑπουργεῖον, ἐπράξαμεν κατὰ τὴν συμβουλήν του, ἀπεκρίθη ὅτι λυπεῖται διότι παρεξηγήθη, καθ' ὅσον ἔμειναν μὲν εἰς τὸ ὑπουργεῖον οἱ ὑπουργοί, ὧν ἐκεῖνος ἐφρόνει ἀναγκαίαν τὴν ἀπομάκρυνσιν, ἀπεμακρύνθησαν δ' ἐκεῖνοι, οἵτινες ἔπρεπε νὰ μείνωσι, καὶ θερμοτάτας εἶπεν ἐπαίνους ὑπὲρ ὑμῶν. Ἤδη βαθέως μετανοῶ καὶ λυποῦμαι διὰ τὴν γενομένην μεταβολήν.

Εὐχαριστήσας τὸν Βασιλέα, δι' ἣν εἶχε τὴν ἀγαθότητα νὰ μοὶ ἐκφράσῃ λύπην του, τῷ εἶπον ὅτι ἐλπίζω νὰ κατορθώσῃ ἡ Α. Μ. καὶ τὸ νεοσύστατον ὑπουργεῖον νὰ διατηρήσῃ εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος.

Ἀληθὲς ὅμως ὅτι καὶ ἐγὼ αὐτός, ἀνεξαρτήτως πάσης φιλαυτίας, ἐφρόνουν κατὰ μέρος, ὡς ὁ κ. Μεταξᾶς, ὅτι λάθος ἔπραξεν ὁ Βασιλεύς, ἀπομακρύνας ὑπουργοὺς εἰλικρινῶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν καὶ τὴν Βασιλείαν ἀφωσιωμένους, καὶ ἀντικαταστήσας αὐτοῖς στοιχεῖα ἀπειλοῦντα νὰ ῥίψωσιν εἰς τὸ ὑπουργεῖον σπέρματα φιλαρχίας καὶ ἰδιοτελείας, ἃ ἠδυνάτει, οὐδ' ἐσκέπτετο νὰ οὐδετερώσῃ ὁ κ. Μιαούλης, ὁ ἔντιμος μέν, ἀλλὰ μὴ βλέπων περαιτέρω τοῦ κύκλου τῆς καθ' ἡμέραν ὑπηρεσίας του.

Μετά τινα δὲ χρόνον, ἐν ᾧ ἐκαθήμην μίαν ἑσπέραν ἐργαζόμενος μετὰ τῆς συζύγου μου, μοὶ ἀνηγγέλθη ἡ ἐπίσκεψις τῶν ὑπουργῶν Κουμουνδούρου καὶ Κουντουριώτου. Μετά τινας φράσεις φιλοφροσύνης, μοὶ εἶπεν ὁ κ. Κουμουνδοῦρος ὅτι ἔφθασε τέλος ἡ περιμενομένη ἀπάντησις τῶν Δυνάμεων περὶ τοῦ κανο-

νισμοῦ τῆς ἀποτίσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ δανείου, ὃν εἶχον ἐγὼ πρὸ τριετίας προτείνει, καὶ ὅτι ἦλθον νὰ μὲ παρακαλέσωσι νὰ μελετήσω ἐγὼ τὸ ἔγγραφον καὶ νὰ συντάξω τὴν εἰς αὐτὸ ἀπάντησιν, διότι μόνος γνωρίζω τῆς ὑποθέσεως τὰ καθέκαστα.

Ἀντιλέγοντος δ' ἐμοῦ καὶ καταδεικνύοντος τὸ ἄτοπον ἰδιώτης νὰ ἐπιληφθῇ τοσοῦτον σπουδαίας καὶ ζωτικῆς ὑποθέσεως, ὅτι δὲ καὶ πρὸ πολλοῦ αὐτῆς μοὶ διέφυγον αἱ λεπτομέρειαι, μοὶ ὡμολόγησαν τέλος ὅτι ὁ Βασιλεὺς τοὺς ἔπεμψε, καὶ ὅτι μοὶ ἐκφράζουσι τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Α. Μ. Εἰς ταῦτα δὲν ἐδυνήθην καὶ δὲν ἠθέλησα πλέον ν' ἀντιστῶ, παρεκάλεσα δὲ ν' ἀνατεθῇ εἰς τὸν κ. Ἰ. Δεληγιάννην, τὸν Γενικὸν Γραμματέα τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, νὰ συλλέξῃ καὶ μοὶ πέμψῃ πάντα τὰ τὴν ὑπόθεσιν ἀφορῶντα σπουδαῖα προηγούμενα, ὅπερ καὶ ἐγένετο τὴν ἐπαύριον.

Γνωρίζων τὴν ὑπόθεσιν καλήτερον ἀφ' ὅ,τι ἔλεγον καὶ ἀφ' ὅ,τι ἐνόμιζον, ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου συνέταξα μακρὰν ἔκθεσιν, ἐν ᾗ κατεδείκνυον ὅτι, ἀφ' οὗ οἱ κ. κ. Πρέσβεις δὲν συνεζήτησαν μεθ' ἡμῶν, ἡ ἀπόφασίς των οὐδὲν εἶχε τὸ δι' ἡμᾶς, οὐδ' ἠθικῶς κἄν, ὑποχρεωτικόν, ἀνεσκεύαζον τοὺς πλείστους ἐσφαλμένους διϊσχυρισμούς, οὓς ἡ ἔκθεσις αὐτῶν περιεῖχεν, ἐδικαιολόγουν τὴν Ἑλλάδα κατ' ἀδίκων προσβολῶν, καὶ ἀπέληγον ἀποφαινόμενος, ὅτι, οὐχ' ἧττον, δὲν θέλει ν' ἀποκρούσῃ τὴν παρ' αὐτῆς αἰτουμένην ἐτησίως ποσότητα, ἀφ' οὗ ἡ Εὐρώπη, ἥτις βεβαίως ἐνδιαφέρεται περὶ τῆς συντηρήσεως καὶ τῆς εὐημερίας της, γνωματεύει ὅτι πρέπει νὰ καταβάλλῃ τὸ χρεώλυτρον τοῦτο.

Οὕτως ἐλογιζόμην εὐτυχής, καὶ ἤμην ὑπερήφανος ὅτι ταύτην κἂν τὴν ὑπόθεσιν, ἣν ἐθεώρουν ὑπερτάτης σπουδαιότητος διὰ τὴν πατρίδα, ἔφερον ὁ ἴδιος, μεθ' ὅλας τὰς ὑπὸ τῆς ξένης διπλωματίας ἐπενεχθείσας ματαίας χρονοτριβάς, εἰς αἴσιον πέρας, ὡς εἶχον λάβει τὴν πρωτοβουλίαν αὐτῆς.

Ἀλλὰ φεῦ. Εἰς τὸ τέρμα δὲν εἶχον φθάσει εἰσέτι, ὡς ἤλπιζον, διότι παρενέκειτο καὶ ἄλλο τελευταῖον ἓν στάδιον, ὃ ἔπρεπε νὰ γνωρίζω ἐκ πείρας, ὅτι δὲν ἦτο τὸ εὐυπερβατότατον· ἔμενεν ἡ βασιλικὴ ἔγκρισις. Τῷ ὄντι, ὡς εἶχον παραγγελθῇ, ἅμα περα-

τώσας τὴν ἔκθεσιν, εἰδοποίησα περὶ τούτου τὸν γραμματέα τοῦ Βασιλέως, ὅστις, ἐλθὼν τῇ ἐπαύριον, μοὶ παρήγγειλε νὰ φέρω τὸ ἔργον τὸ ἑσπέρας πρὸς τὸν Βασιλέα, προσθεὶς ὅτι ἐκεῖ θὰ εὕρισκον καὶ τοὺς ὑπουργούς, εἰς ὧν τὴν δικαιοδοσίαν ἀνῆκε. Πράξας δὲ κατὰ τὰ διαταχθέντα, εὗρον εἰς τὴν Αὐλὴν καὶ τὸν Κουμουνδοῦρον καὶ τὸν Κουντουριώτην, καί, καθήσας, ἤρχισα τὴν ἀνάγνωσιν, ἣν ὁ Βασιλεὺς ἀνὰ πᾶσαν φρᾶσιν διέκοπτε διὰ παρατηρήσεων, μακρῶν συζητήσεων καὶ μεταβολὰς ἐπιφέρων. Πολλάκις ἀπήντων εἰς τὴν Α. Μ., καταδεικνύων ὅτι, ὀρθὸν μὲν ἦν ὅ,τι παρετήρει, ἀλλὰ δὲν συνέφερε καὶ νὰ ῥηθῇ· ἄλλοτε τὸν παρεκάλουν νὰ περιμείνῃ, διότι τὸ προτεινόμενον ἐλέγετο κατωτέρω, εἰς θέσιν καταλληλοτέραν· καὶ πολλάκις ἀπεφάσιζεν ὁ ἴδιος καὶ διέταττεν ὁριστικῶς τὴν μεταρρύθμισιν φράσεως, ἣν ἀπήλειφον καὶ ἔγραφον κατὰ τὴν θέλησίν του, ἀλλὰ προχωρήσας κατωτέρω, ἔβλεπεν ὅτι τὸ προσυνταχθὲν δὲν εἶχε καλῶς, καὶ ἔπρεπε νὰ τὸ ἀπαλείψω πάλιν, ἵνα τὸ γράψω ἄλλως, ἢ ἀλλαχοῦ τὸ μεταφέρω. Εἰς τὰς ἐναγωνίους δὲ ταύτας συζητήσεις, εἰς ἃς ἀκριβῶς ὡς ὑπουργὸς εἰργαζόμην, συνειργάζετο καὶ ὁ Κουμουνδοῦρος, ὁ δὲ συνάδελφός του σχεδὸν παντάπασιν, διότι ξένη ἦν δι' αὐτὸν ἡ ὑπόθεσις· καὶ οὕτως ἐμείναμεν τὴν πρώτην νύκτα μέχρι μακρὸν μετὰ τὸ μεσονύκτιον.

Τῇ δ' ἐπαύριον ἦλθε μόνος ὁ Κουμουνδοῦρος, καὶ συνησχολήθημεν ὁμοίως δ' ὅλης τῆς ἑσπέρας μετὰ τοῦ Βασιλέως. Τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν καὶ τὰς λοιπὰς ἐξηκολούθησα ἐργαζόμενος μόνος ἐγὼ μετὰ τῆς Α. Μ., καὶ ἡ ἐργασία ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον περιεπλέκετο, διότι ὁ Βασιλεύς, ἀπαντῶν εἰς τὸ τέλος ὅ,τι εἰς τὴν ἀρχὴν εἶχε νομίσει ἀναγκαῖον νὰ περιλάβῃ, προσθαφήρει ἀδιακόπως καὶ ἔφερεν ἄνω κάτω πᾶν τὸ κείμενον, ὥστε ἀληθὴς κυκεὼν εἶχεν ἀποβῆ. Τέλος μοὶ τὸ ἀπέδωκε, λέγων μοι ὅτι ἐγὼ ἠξεύρω πῶς νὰ γραφῇ, καὶ μοὶ διέταξεν, ἀφ' οὗ τὸ ἀποκαταστήσω ὡς δεῖ, νὰ τὸ πέμψω εἰς τὸ ὑπουργεῖον εἰς ἀντιγραφὴν καὶ ὑπογραφήν.

Τοῦτο καὶ ἔπραξα, προσπαθήσας διὰ σημείων πολυπληθῶν, διὰ μεταγραφῶν, ὅπου ἦτον ἀναγκαῖον ἢ ἀβλαβές, νὰ διευκρι-

νίσω τὸν λαβύρινθον ἐκεῖνον. Μετακαλεσάμενος δ' ἔπειτα τὸν Γεν. Γραμματέα κ. Δελιγιάννην, τῷ ἔδωκα καὶ τῷ ἐξήγησα τὸ πολύπλοκον ἔγγραφον, ὃ ὑπὸ τὰς ὄψεις καὶ διὰ τῶν φροντίδων του ἀντεγράφη.

Μοὶ διηγήθη δὲ μετὰ ταῦτα ὁ ἔμπειρος ἐκεῖνος λειτουργός, ὅτι, ὅτε ἐτελείωσεν ἡ ἀντιγραφή, εἰδοποίησε περὶ τούτου τὸν ὑπουργόν, ὅστις ὅμως τότε εἶχεν ἄλλην ἐργασίαν· καὶ τὴν ἐπαύριον δὲ δὲν ἐδυνήθη νὰ ἴδῃ τὸ ἔγγραφον. Ἡ δὲ τρίτη ἡμέρα ἦν ἡ τῶν ταχυδρομείων. Ὁ κ. Δελιγιάννης τῷ εἶπεν ὅτι τὸ ἔγγραφον ἦν λίαν ἐκτεταμένον, καὶ ἀπῄτει πολὺν χρόνον πρὸς ἀνάγνωσιν· ἀλλ' ὁ κ. Κουντουριώτης, ἔχων νὰ ἐξέλθῃ, τῷ ἀπήντησεν ὅτι θὰ ἐπιστρέψῃ ἐν καιρῷ ἵνα τὸ ἀναγνώσωσιν. Ὅταν δ' ἐπέστρεψεν, εἶχεν ἄλλην πάλιν ἐργασίαν, καὶ ὅτε ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τῷ εἶπεν ὅτι ἤγγικεν ἡ ὥρα τοῦ ταχυδρομείου, τὸ ἔλαβεν εἰς τὰς χεῖράς του, καὶ ἰδὼν πόσον ἦτο μακρόν, ἔλαβε τὸν κάλαμον, καὶ τὸ ὑπέγραψε χωρὶς νὰ τὸ ἀναγνώσῃ. Οὕτως ἀπεστάλη ἡ σπουδαία αὕτη πρᾶξις, ἡ τὴν οἰκονομικὴν θέσιν τῆς Ἑλλάδος κανονίζουσα ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης.

Ὀλίγον δὲ μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ὑπουργείου ἀποχώρησίν μου ἦλθε πρός με ὁ κ. Goltz, Πρέσβυς τῆς Γερμανίας, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι διὰ τὸ θέρος εἶχεν ἐνοικιάσει τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Οἰκονομίδου εἰς Κηφισίαν, ἀλλ' ὅτι μετενόησε (πιστεύω δ' ὅτι εἶχεν ἤδη εἰδοποιηθῇ παρὰ τῆς Κυβερνήσεώς του περὶ τῆς προσεχοῦς του μεταθέσεως καὶ προβιβασμοῦ), καὶ πολὺ θὰ ηὐχαριστεῖτο, ἂν ἐδύνατο ν' ἀντικαταστήσῃ ἄλλον ἐνοικιαστὴν ἀντ' αὐτοῦ. Ἐδέχθημεν δ' ἀμέσως τὴν ἀντικατάστασιν ταύτην ἡ σύζυγός μου καὶ ἐγώ, πρὸς χάριν τῶν παιδίων καὶ διότι ἐπὶ τοῦ ὑπουργικοῦ βίου μου εἶχον ἀπαυδήσει, καὶ ἀνάγκην εἴχομεν νὰ μεταβῶμεν εἰς ἐξοχήν, ἀλλὰ δύο ἡμέρας μετὰ τὴν διαπραγμάτευσιν ταύτην, ἐλθὼν πρός με ὁ ἰδιαίτερος Γραμματεὺς τοῦ Βασιλέως κ. Βένδλανδ, μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ Α. Μ. εἶχεν ἀνάγκην νὰ μεταβῇ τὸ θέρος εἰς Κηφισίαν καὶ ἐξελέξατο πρὸς τοῦτο τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Οἰκονομίδου· ἀλλά, μαθὼν ὅτι ἐμελέτων νὰ ἐνοικιάσω αὐτήν, μ' ἐρωτᾷ ἂν εὐδιάθετος θὰ ἤμην νὰ Τῷ τὴν παραχωρήσω.

Ἐγὼ δ' ἀπήντησα ὅτι ἐνῳκίασα μὲν ἀληθῶς τὴν οἰκίαν, ἀλλ' ὅτι τίθημι αὐτὴν ἐντελῶς εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Α. Μ. καὶ θέλω φροντίσει νὰ εὕρω ἄλλην. Ὁ κ. Βένδλανδ ὅμως μοὶ εἶπε νὰ μὴ πράξω τοῦτο πρὶν ἢ ἐντελῶς ἀποφασίσῃ ὁ Βασιλεύς, περὶ οὗ τάχιστα θέλω εἰδοποιηθῆ.

Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὁ κ. Φρεαρίτης, τότε φίλος τῆς οἰκίας καὶ συνεχῶς ἐρχόμενος εἰς ἡμᾶς, μὲ προσεκάλεσε ν' ἀπέλθω ἐπί τινας ἡμέρας εἰς Πόρον, ὅπου πρὸ ὀλίγου συνῴκει μετὰ τῆς μητρός του, καὶ τοῦτο ἔπραξα προθυμώτατα. Ἐκεῖ δ' ἐπίσης εἶχεν ἔλθει εἰς ὀλιγοήμερον διατριβὴν καὶ ὁ Πρέσβυς τῆς Ρωσσίας κ. Ὄζεροφ, καὶ συνεχεῖς ἐποιούμεθα ἐκδρομὰς εἰς τὰ ὡραῖα περίχωρα, πλέοντες ἐν μεγάλῳ τῆς πρεσβείας ἀκατίῳ. Ἐν αὐτῷ συνέπλεον μεθ' ἡμῶν καὶ τὰ παιδία του, διαρκῶς καθ' ὅλον τὸν πλοῦν καταγινόμενα εἰς τὰ βιβλία τῶν μαθημάτων των, ὡς ἂν ἦσαν εἰς τὰ ἑδώλια τοῦ σχολείου, διότι ὁ πατήρ των οὐδὲ στιγμὴν ἐπέτρεπε ν'ἀποτραπῶσι τῶν σπουδῶν των, οὐδ' ἐπὶ τῶν περιπάτων, οὐδ' ὅτε ἦσαν ὅπου δήποτε ἢ εἰς ὁδοιπορίαν. Ὅτε δὲ οὕτως ἐμένομεν μόνοι οἱ δύο, ὁ κ. Ὀζερὸφ μοὶ εἶπεν, ἐπὶ μιᾶς τῶν ἐκδρομῶν, ὅτι εἶχε παράπονα κατ' ἐμοῦ, ἃ δὲν ἤθελε νὰ μοὶ ὁμολογήσῃ ἐν ὅσῳ διετέλουν εἰς τὸ ὑπουργεῖον. Ὅτε δὲ τῷ ἐξέφρασα τὴν ἔκπληξίν μου, βεβαιώσας αὐτὸν ὅτι ἀγνοῶ ἐντελῶς τίνος φύσεως δύνανται νὰ ὦσι, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι δὲν ἤμην εἰλικρινὴς πρὸς αὐτόν, διηγηθείς μοι ὅτι ἡ Μεγάλη Δούκισσα Κωνσταντίνου, ὅτε ἐπεδήμει εἰς Ἀθήνας, ἐπισκεφθεῖσα αὐτὸν εἰς τὴν πρεσβείαν μετὰ τοῦ Μεγάλου Δουκός, τῷ εἶπε· Σᾶς παρακαλῶ, Κύριε Πρέσβυ, νὰ φέρησθε καλῶς πρὸς τὴν ἐξαδέλφην μου, τὴν Βασίλισσαν, διότι πολὺ τὴν ἀγαπῶ». Τὰς λέξεις ταύτας ἐξέλαβεν ὡς ἐπίπληξιν ὁ κ. Ὀζερόφ, καί, ἐρευνήσας περὶ τῆς ἀφορμῆς των, ἔμαθεν ὅτι τὴν πρώτην ἡμέραν, καθ' ἣν ἔφθασεν ἡ Μεγάλη Δούκισσα, ἡ Βασίλισσα, ἐν τῇ ἁμάξῃ, ἐν ᾧ τὴν ἔφερεν ἐκ Πειραιῶς, τῇ εἶπεν, ἐν ἄλλοις, ὅτι ὁ κ. Ὀζερὸφ δὲν φέρεται πρὸς τὴν Α. Μ. μετὰ τῆς δεούσης φιλοφροσύνης. Ἐφρόνει ἑπομένως ὁ κ. Ὀζερὸφ ὅτι ἔπρεπε φιλικῶς νὰ τῷ γνωστοποιήσω τοῦτο, ἵνα μὴ ἐν ἀγνοίᾳ του ὑφίσταται ἡ κατ' αὐτοῦ δυσαρέσκεια.

Ἀλλ' ἐγὼ τὸν διεβεβαίωσα, ὡς ἦτο καὶ ἡ ἀλήθεια, ὅτι, οὔτε περὶ τοῦ ἐκφρασθέντος παραπόνου πρὸς τὴν Μεγάλην Δούκισσαν, οὔτε περὶ τῶν διαθέσεων τῆς Βασιλίσσης ἤκουσα τίποτε, ἐκτὸς ὅτι ἡ Α.Μ. ἅπαξ μοὶ εἶχεν εἰπεῖ τι, ἐν παρόδῳ, περὶ ἐκφράσεώς τινος τοῦ κ. Ὀζερόφ, ἥτις τῇ εἶχε φανῆ ὡς δηλοῦσα διάθεσιν μᾶλλον δυσμενῆ, ἐγὼ δ' ἐπέμεινα ὅτι ἀπατᾶται, καὶ ἐνόμιζον ὅτι τὴν ἔπεισα.

Οὕτω διεσκεδάσθη τοῦτο τὸ νέφος, διότι ὁ κ. Ὀζερὸφ δὲν ἦν χαρακτῆρος φιλυπόπτου καὶ μεμψιμοίρου.

Ἐπιστρέψας δ' εἰς Ἀθήνας, εὗρον ὅτι ὁ κ. Βενδλὰνδ δὲν εἶχεν ἔτι ἀπαντήσει περὶ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Βασιλέως, ὡς πρὸς τὴν μετάβασιν εἰς Κηφισίαν. Ἀπῆλθον ἑπομένως πολλάκις ἐπανειλημμένως εἰς τ' Ἀνάκτορα πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ θετικὴν ἀπάντησιν δὲν ἐλάμβανον. Τέλος, ὡς ἐπῆλθον αἱ διακοπαὶ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ὁ καιρός, καθ' ὃν ἦν ἀναπόφευκτον νὰ μεταβῶμεν εἰς τὴν ἐξοχὴν διὰ τὴν ὑγείαν τῶν παιδίων, μετέβην καὶ πάλιν εἰς τὸν κ. Βενδλὰνδ καὶ τὸν παρεκάλεσα θερμῶς νὰ μοὶ διαβιβάσῃ τὴν ὁριστικὴν τοῦ Βασιλέως διαταγήν, ἵνα ἠξεύρω ἂν μένω προσδεδεμένος εἰς τὸν κ. Οἰκονομίδην διὰ τῆς μετ' αὐτοῦ συμβάσεως ἢ ἂν δύναμαι νὰ φροντίσω περὶ ἄλλης οἰκίας, ἐν ὅσῳ ἦν ἔτι καιρός. Τῷ ὄντι δ' ἐλθών, ὡς ὑπεσχέθη, μοὶ εἶπεν ὅτι Α. Μ. ἀπεφάσισε νὰ μὴ ἀπέλθῃ εἰς Κηφησίαν καὶ ἑπομένως δύναμαι νὰ διατηρήσω τὴν οἰκίαν, ἣν εἶχον μισθώσει.

Οὕτω μετὰ δύο ἡμέρας μετῳκίσαμεν ἐκεῖ, καὶ ἀπελάμβανον μετὰ πλείστης ἀγαλλιάσεως τῶν τὴν οἰκίαν ἐκείνην περιστοιχιζουσῶν ἀφθόνων καλλονῶν τῆς φύσεως καὶ τῆς ἐν αὐταῖς ἀνέσεως καὶ ἠρεμίας, ὧν πρὸ τριῶν ἐτῶν καὶ ἐπέκεινα μ' εἶχον στερήσει αἱ ὑπουργικαὶ μέριμναι.

Κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς ἐκεῖ διατριβῆς ἡμῶν, ὁ μικρὸς ἡμῶν Ὄθων, παίζων περὶ τὴν δεξαμενήν, ἔπεσεν αἴφνης εἰς αὐτὴν καὶ θὰ ἐπνίγετο, ἂν ῥιφθεὶς ἐν ἀκαρεὶ κατόπιν του, δὲν τὸν ἔσωζεν ὁ ἀδελφός του Εὐγένιος.

Τρεῖς δ' ἢ τέσσαρας ἡμέρας μόλις ἀφ' οὗ ἐγκατέστημεν εἰς τὴν ἀγροικίαν ἐκείνην, δείλην τινὰ εἰς τῆς αὐλῆς τὸν ἐξώστην καθήμενοι, εἴδομεν στρατιώτην ἱππέα εἰσελάσαντα, ὅστις μοὶ

εἶπεν ὅτι ἐπέμφθη ἐκ τῆς Αὐλῆς καὶ μοὶ ἐπέδωκεν ἐπιστολήν, δι' ἧς ὁ κ. Βένδλανδ μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ Βασιλεὺς... ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς Κηφισίαν, καὶ μὲ ἠρώτα ἂν ἦν ἔτι δυνατὸν νὰ Τῷ παραχωρήσωμεν τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Οἰκονομίδου.

Ἐν τῷ ἅμα ἀπήντησα, ἐννοεῖται, ὅτι ἡ οἰκία ἦν εἰς τὰς διαταγὰς τῆς Α. Μ. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὕτως ἔμενον ὁ ἴδιος ἄστεγος, ἔσπευσα ἀμέσως τὴν ἐπαύριον ἀπὸ πρωΐας εἰς Ἀθήνας πρὸς τὸν ἰατρὸν κ. Ἠπίτην, οὗ ἡ οἰκία ἤξευρον ὅτι ἦν ἡ μόνη ἔτι ἐλευθέρα, καί, δοὺς ὅτι μοὶ ἐζήτησε, τὴν ἐμίσθωσα καὶ μετέβην αὐθημερὸν εἰς αὐτήν, ἀφεὶς τὴν τοῦ κ. Οἰκονομίδου εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Βασιλέως. Ἡ Α. Μ. ὅμως ἦλθε μόνον μεθ' ἡμέρας τινάς, ἔμεινε μίαν ἡμέραν, καὶ ἔπειτα πάλιν, μετά τινα χρόνον, ἄλλην μίαν, ἀποτραπείς, νομίζω, ὑπὸ τῶν ἰατρῶν νὰ μείνῃ περισσότερον.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, τὸ νεοσύστατον ὑπουργεῖον ἤρχισεν ἀσχολούμενον περὶ τὰς ἐκλογάς, διότι ἡ βουλευτικὴ περίοδος, ἡ ἀρξαμένη ὅτε ἐγὼ ὑπούργευον, εἶχε λήξει. Ἔχων δὲ πάσας τὰς συμπαθείας τῶν ἀρχαίων συναδέλφων μου, ὅσοι ἐξηκολούθουν τοῦ ὑπουργείου μέρος ἀποτελοῦντες, ὡς καὶ τὴν τῶν πλησιαζόντων αὐτοὺς ἄλλων μελῶν τῆς Κυβερνήσεως, ἔμαθον μετὰ θετικότητος ὅτι αἱ περὶ ἐκλογῶν θεωρίαι μου, ἃς εἶχον ἄλλοτε θερμότατα συστήσει εἰς τοὺς Βασιλεῖς, ἐγκατελείφθησαν μέχρις ἴχνους, καὶ ἤδη οἱ τρεῖς ἐν τῷ ὑπουργείῳ, ὡς κομματάρχας ἑαυτοὺς θεωροῦντες, ὁ Ρήγας Παλαμήδης, ὁ Ζαΐμης καὶ ὁ Κουμουνδοῦρος, τὸν κατάλογον τῶν βουλευτικῶν θέσεων εἰς τρία ἴσα μέρη διαιρέσαντες, ἔλαβον ἕκαστος τὸ τρίτον, ἵνα εἰς αὐτὸ προτείνῃ ὑποστηρίξῃ καὶ φέρῃ εἰς τὴν βουλὴν τοὺς ἰδίους αὐτοῦ φίλους καὶ προστατευομένους.

Ταῦτα πληροφορηθείς, ἔσπευσα πρὸς τὸν κ. Κουμουνδοῦρον, ὅστις μοὶ τὰ ἐπεβεβαίωσεν, εἰπών μοι ὅτι πολὺ ἀπέχομεν ἤδη τῶν ἀρχῶν ἐκείνων, ἃς ἐγὼ ἐπρέσβευον καὶ ὑπεστήριζον ἄλλοτε, καὶ ὅτι ἤδη ἐπανῆλθε πληρέστατα ἡ ἐποχὴ τῶν ἀρχαίων ἰδιωτικῶν σκευωριῶν, ἄνευ ἐλπίδος τοῦ ν' ἀναχαιτισθῇ.

—Ἀλλά, προσέθηκε, ῥαδιουργίας θέλουσι; Θὰ τοῖς ἀποδείξω κἂν ἐγὼ ὅτι καὶ εἰς τὰς ῥαδιουργίας εἰμὶ ἀνώτερός των.

Τὴν ἀπέλπιδα ταύτην καταστροφὴν πάντων τῶν ἀρχαίων χρυσῶν μου ὀνείρων ἀκούσας, ἔσπευσα πρὸς τὸν κ. Βενδλάνδ, καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ καταδείξῃ εἰς τὸν Βασιλέα τὸν κίνδυνον τῆς τοιαύτης τροπῆς τῶν πραγμάτων, καὶ νὰ τῷ καταστήσῃ καταληπτὸν ὅτι, ἂν ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς ὑπουργούς του νὰ φέρωσιν εἰς τὴν βουλὴν τὰ ἴδια αὐτῶν πλάσματα, τότε ἔθνος καὶ βασιλεία θέλει ἐντὸς ὀλίγου εὑρεθῇ εἰς τὴν διάθεσιν Βουλῆς ἀφωσιωμένης εἰς συμφέροντα ἀτόμων οὐδεμίαν παρεχόντων ἐγγύησιν. Ἀλλά, μετὰ δύο ἡμέρας, ἰδών με ὁ κ. Βενδλάνδ, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ Βασιλεύς, εἰς ὃν ἀνέφερεν ὅσα τῷ ἐμήνυσα, ἀπήντησεν ὅτι ἦτο λίαν εὐχαριστημένος ἐκ τοῦ ὑπουργείου του. Τοῦτο μοὶ ἦν νύξις προφανής, ἵνα παύσω τὰς περαιτέρω ἀνωφελεῖς συμβουλάς μου. Μ' ἐλύπησε δέ, διότι μοὶ ἀπεδείκνυεν ὅτι τοσοῦτον αὖθις περιεκυκλώθη ὁ Βασιλεὺς ὑπὸ τῆς νοσηρᾶς ἀτμοσφαίρας, ὥστε εἰς πᾶσαν συμβουλήν, ἥτις τῷ ἐδίδετο, διέβλεπεν ἤδη ταπεινὴν ραδιουργίαν ὑπὸ συμφέροντος ἰδιοτελοῦς ὑπαγορευομένην.

Κατὰ τὸ φθινόπωρον δὲ τοῦ ἔτους τούτου ἐτελέσθησαν τὸ πρῶτον τὰ Ὀλύμπια, εἰ καὶ τὸ οἰκοδόμημα δι' αὐτά, οὐ μόνον δὲν εἶχε περατωθῇ, ἀλλ' οὐδ' εἶχεν ἀρχίσει οἰκοδομούμενον, οὐδὲ κἂν περὶ τοῦ μέρους, ἔνθα ἔμελλε ν' ἀνεγερθῇ, εἶχε ληφθῇ τις ἀπόφασις, διότι τὸ ὑπ' ἐμοῦ ἐκλεχθὲν ἄνω τοῦ Σταδίου εἶχεν ἐγκαταληφθῇ. Χρόνον δέ τινα μετέπειτα ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν εἰς ἐπιτροπήν, ἧς καὶ ἐγὼ ἐκλήθην ν' ἀποτελέσω μέρος, εἰς εὕρεσιν καταλλήλου θέσεως, καὶ ἡ πλειοψηφία αὐτῆς, εἰς ἣν δὲν ἀνῆκον, ἐξελέξατο τὴν πεδιάδα βορείως τοῦ Ὀλυμπιείου· ἐγὼ δ' ἐπέμεινα νὰ ἐπισκευασθῇ κἂν οὐχ' ἧττον καὶ ἐπιμαρμαρωθῇ, κατὰ τὴν πρώτην θέλησιν τοῦ Εὐαγγέλη Ζάππα, καὶ τὸ Στάδιον διὰ τοὺς ἀγῶνας.

Διὰ τὴν πρώτην δὲ τότε ἔναρξιν τῶν Ὀλυμπιάδων διεσκευάσθη ὅπως δήποτε διὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν Ἑλληνικῶν προϊόντων τὸ εἰς τὰ δυτικὰ τῆς πόλεως τότε ὑφιστάμενον σανιδόκτιστον πολυτεχνεῖον, καὶ ὡς πρώτη ἀπόπειρα κατηρτίσθη οὐχὶ λίαν εὐκαταφρόνητος. Μεταξὺ τῶν κοσμητόρων αὐτῆς, καὶ τῶν Ἑλλανοδικῶν μετὰ ταῦτα, εἷς ὑπῆρξα καὶ ἐγώ, διοτι ἀνεγνωρίζετο ὅτι

ἀπ᾽ ἐμοῦ εἶχεν ὁρμηθῇ ἡ ἰδέα. Δυστυχῶς ὅμως, μετὰ τὴν ἔκθεσιν, ἔτη παρῆλθον πρὶν ἢ ἀπονεμηθῶσι τ᾽ ἀποφασισθέντα βραβεῖα.

Κατὰ τὴν πρώτην δὲ Κυριακὴν τῆς ἐκθέσεως, συμφώνως πρὸς τὸ πρόγραμμα, ἐτελέσθησαν οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες, ἀλλ᾽ ἐντελῶς παρὰ τὴν γνώμην μου, δηλαδή, οὐχὶ ἐν τῷ Σταδίῳ, ὅπου καὶ εὐόρατοι θὰ ἦσαν καὶ ἀρχαιοπρεπέστερον καὶ ἐν πλήρει τάξει θὰ ἐξετελοῦντο. Ἀντὶ τούτου, ὁ κ. Ρήγας Παλαμήδης, ὑπουργὸς τότε τῶν Ἐσωτερικῶν, ὥρισε δι᾽ αὐτοὺς τὸ πεδίον, τὸ περὶ τὸ Πολυτεχνεῖον, ἔνθα τοὺς ἀγωνιζομένους μόλις ἔβλεπον ἐκ τοῦ ἀπείρου περικεχυμένου πλήθους ὀλίγιστοι, ὡς ἀμέσως περιϊστάμενοι, καὶ ὅσας προσπαθείας καὶ ἂν κατεβάλομεν, καὶ ἐγὼ καὶ οἱ μετ᾽ ἐμοῦ τῆς ἑορτῆς προϊστάμενοι, ἐντὸς ὀλίγου ἀγωνισταὶ καὶ θεαταὶ εἰς ἓν συνεμίγησαν, καὶ κατ᾽ ἐμὲ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ προγράμματος διόλου ἀπέτυχεν.

Ἡ δὲ τελευταία Κυριακὴ προσδιωρίσθη εἰς τὸ ἱπποδρόμιον, τελεσθὲν καὶ αὐτὸ εἰς τὸ ἴδιον πεδίον. Πρὸς ἐμψύχωσιν δ᾽ αὐτοῦ δὲν ὤκνησα καὶ ἐγὼ νὰ μετάσχω τοῦ ἀγῶνος, ἀναβὰς τὸν ὡραῖον ἵππον, ὃν ἐκέκτητο τότε ὁ σύγγαμβρός μου κ. Ἐϊδενστάμ. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν προηγηθεισῶν τοῦ ἀγῶνος κατασκοπεύσεων καὶ ἀποπειρῶν τοῦ ἐδάφους, εἷς τῶν ἀνταγωνιστῶν μὲ παρεκάλεσε νὰ δοκιμάσῃ τὸν ἵππον μου, καὶ μοὶ παρεχώρησε τὸ οὗ αὐτὸς ἐπέβαινεν. Ἐπειδὴ δ᾽ ἦτον ἀνὴρ μεγαλόσωμος, ἦσαν οἱ ἀναβολεῖς του πολὺ μακρεῖς δι᾽ ἐμέ. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἤρχισεν ὁ ἵππος τρέχων ἀπὸ ῥυτῆρος, κτυπώμενος ὑπὸ τῶν ἀναβολέων, ἀφηνίασεν ἐντελῶς, καὶ ὥρμησε πρὸς τὴν πόλιν. Φοβηθεὶς δ᾽ ἐγὼ μή τινα καταπατήσῃ εἰς τὰς ὁδούς, κατώρθωσα νὰ τὸν στρέψω πρὸς τὴν βαθεῖαν τάφρον, ἥτις ἄλλοτε περιεζώνυε τὸ ὀθωμανικὸν τεῖχος καὶ ἤδη ἐκτείνεται ὑπογείως ὑπὸ τὴν ὁδὸν τοῦ Σταδίου. Καὶ ὑπῆρχε μὲν ὁ κίνδυνος μὴ κατακρημνισθῇ εἰς αὐτήν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐλπὶς ὅτι τὸ αἴσθημα τῆς αὐτοσυντηρήσεως θὰ τὸν ἀνεχαίτιζε. Τοῦτο εὐτυχῶς καὶ συνέβη.

Τὴν δ᾽ ἡμέραν τοῦ ἀγῶνος ἤμεθα ὀκτὼ οἱ ἱπποδρομήσαντες. Καὶ ἀμέσως μὲν ἐξ ἀρχῆς εἷς ἔπεσεν, ὁ Δ. Βουδούρης· ἐκ τῶν ἑπτὰ δὲ ἐναπολειπομένων, πρῶτος ἔφθασεν εἰς τὸ τέρμα ὁ

Σ. Σοῦτσος, τότε Αὐλάρχης, ἱππεύων τὸν ἄριστον τῶν βασιλικῶν ἵππων, δεύτερος ὁ σταυλάρχης τοῦ Βασιλέως, βασιλικοῦ ἵππου καὶ αὐτὸς ἐπιβαίνων, καὶ τρίτος ἐγώ. Οὕτω τὰ δύο βραβεῖα, ζεῦγος πιστολίων καὶ χρυσοῦν μαστίγιον, ἔλαβον οἱ δύο ἐκεῖνοι κύριοι ἐκ χειρῶν τῆς Βασιλίσσης, ἥτις, μετὰ τοῦ Βασιλέως, ἐπέβλεπε τὸν ἀγῶνα ἐκ τοῦ δώματος τῆς ἐν μέσῳ τῷ πεδίῳ ἐγειρομένης οἰκίας τοῦ Κοντοσταύλου. Ἐγὼ δ' οὐδὲν ἔλαβον, ὡς εἰκός, παρηγορούμενος ὅτι ἰδιωτικὸς ἵππος δὲν ἐδύνατο νὰ νικήσῃ τοὺς βασιλικούς.

Περίπλους.

Μετὰ τὴν παραίτησίν μου δὲ τέλος κατωρθώθη νὰ ἐκτελεσθῇ, κατὰ μέρος τοὐλάχιστον, καὶ ἓν μέτρον, ὃ πολλάκις ἐπεδίωξα, ὅσῳ ἤμην εἰς τὸ ὑπουργεῖον, χωρὶς νὰ ἐπιτύχω νὰ τὸ φέρω εἰς πέρας. Ἡ Ἑλλάς, τὸ γεωγραφικὸν κέντρον οὖσα τοσούτων Ἑλληνικῶν χωρῶν, ἐφρόνουν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξασκῇ ἐπ' αὐτῶν καὶ ἀδιάλειπτον πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν ἐπιρροήν, πληροῦσα τοὺς περιοίκους Ἕλληνας πεποιθήσεως εἰς αὐτὴν καὶ ἐλπίδος. Πρὸς τοῦτο ἐπρότεινον νὰ πέμπηται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἓν τῶν πολεμικῶν ἡμῶν πλοίων εἰς περίπλουν τῶν περικειμένων λιμένων τῆς Τουρκίας, ὅπου ὑπῆρχεν Ἑλληνικὸς πληθυσμός, νὰ δεικνύωσι τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος καὶ τῶν ἐν αὐτῇ προόδων εἰς τοὺς λαοὺς πρὸς ἐνθάρρυνσιν καὶ ὑπέκκαυσιν τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος καὶ εἰς ὑποστήριξιν τῶν προξενικῶν ἡμῶν ἀρχῶν, καὶ νὰ φέρωσι συγχρόνως καί τινας τῶν καθηγητῶν τοῦ πανεπιστημίου, οἵτινες νὰ ἐρευνῶσι τῶν Ἑλληνικῶν ἐκείνων χώρων τὴν φύσιν καὶ τὰς ἀρχαιότητας. Εἰς ἐκτέλεσιν δὲ τοῦ σχεδίου τούτου τοσοῦτον ἐπέμεινα παρὰ τοῖς συναδέλφοις μου Μιαούλῃ καὶ Χριστοπούλῳ, ὥστε ἡ ἀποστολὴ ἀπεφασίσθη μέν, ἀλλ' ἐξετελέσθη ὅτε δὲν ἤμην πλέον ἐν τῷ ὑπουργείῳ, καὶ ἀτελῶς. Οἱ προσδιορισθέντες καθηγηταὶ ἠρνήθησαν νὰ ὑπάγωσιν, ἡ κυβέρνησις δὲν ἐπέμεινε, τέλος πάντων μόνος προσέφερεν ἑαυτὸν ὁ κ. Φρεαρίτης,

ὅστις μόνος βεβαίως δὲν ἐδύνατο νὰ ἀναπληρώσῃ πάντας τοὺς ἐλλείποντας. Οὐχ ἧττον ἀπέβησαν ὑπὲρ προσδοκίαν τ' ἀποτελέσματα. Ὡς ὁ ἴδιος μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του μοὶ διηγήθη, δάκρυα χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ προὐκάλει ἡ παρουσία τοῦ Ἑλληνικοῦ πλοίου, ὅπου ἐνεφανίζετο, καὶ εἰς τοὺς λιμένας πάντας καὶ εἰς τὰ μοναστήρια τοῦ Ἄθω, ἃ ἐπεσκέφθησαν, καὶ τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα ἀνεζωπυροῦτο. Ἂν δ' ὑπῆρχε καί τις ἀρχαιολόγος μετὰ τῶν ἐκπλευσάντων, θ' ἀνεκάλυπτε καὶ θὰ συνεκόμιζε διὰ τῆς Ἑλληνικῆς του ἐπιρροῆς ἀσυγκρίτως πλείονα ἀρχαῖα ἀντικείμενα ἢ ὅσα κατώρθουν διὰ τῶν χρημάτων των οἱ Ἄγγλοι περιηγηταί.

Ἀπαλλαγεὶς τῶν πολιτικῶν μεριμνῶν, ἐπεδόθην αὖθις εἰς τὰς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τὰς φιλολογικὰς ἐργασίας μου.

Εἰς τὴν διδασκαλίαν μου, ἑνῶν τὴν πρᾶξιν μετὰ τῆς θεωρίας, ἔφερον ἐνίοτε τοὺς φοιτητὰς εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ἀρχαιοτήτων, περὶ ὧν ὡμίλουν. Οὕτως, ἐκδραμών ποτε εἰς Ἐλευσῖνα, τοῖς ἔδειξα τὴν θέσιν τοῦ ναοῦ, τὰ Ρωμαϊκὰ προπύλαια, καὶ εἴ τι ἄλλο ἀξιοθέατον. Ἦσαν δ' οὐχὶ πάντες, οἱ δι' ἁμαξῶν παρακολουθήσαντες, φοιτηταί, ἀλλὰ πολλάκις καὶ ἄλλοι περίεργοι, καὶ φαίνεται ὅτι τότε, ἐν Ἐλευσῖνι, μεταξὺ τῶν Μουσολατρῶν εἶχεν εἰσδύσει καί τις λάτρης τοῦ Κερδώου, διότι, ὅτε ἐκαθήσαμεν εἰς τὰ Προπύλαια καὶ ἐξήγουν αὐτά, ἔδειξα εἰς τὴν μαθητιῶσαν νεολαίαν ξύλινόν τι ὡρολόγιον νέας ἐφευρέσεως, ὅ, ἐκτιθέμενον εἰς τὸν ἥλιον, ἐδείκνυεν ἀκριβῶς τὴν ὥραν, εἶχε δ' ἀγορασθῇ ἐν Παρισίοις. Φαίνεται δ' ὅτι ἡ ἀγχίνους ἐπίνοια ἐκίνησεν ἰσχυρῶς τὴν περιέργειαν τινὸς τῶν ἀκροατῶν μου, διότι, ὅτε ἠγέρθην ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ ναοῦ τῶν ἀρχαίων μυστηρίων, τὸ ὡρολόγιον εἶχε γίνει μυστηριωδῶς ἀφανές.

Ὁ κ. Χὶλλ μοὶ ἐζήτησε νὰ μεταφράσω εἰς τὸ Ἑλληνικὸν τὰς θρησκευτικὰς ὁμιλίας του. Ἀλλ' ἀφ' οὗ προέβην ἐπ' ὀλίγον, εὗρον αὐτὰς τοσοῦτο συστηματικῶς ἐκκλησιαστικάς, ὀλίγον δὲ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν θιγούσας, ὥστε ἀπέσχον τοῦ ἔργου.

Ὁ αὐτὸς δὲ καὶ ὁ Στρατηγὸς Τσόρτς μὲ προέτρεψαν νὰ γράψω τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ἐπὶ τῇ βάσει ὕλης καὶ ἐγγράφων, ἃ θὰ μοὶ ἐχορήγει ὁ Στρατηγός. Ἀλλὰ γνω-

ρίζων τὸ ἐπισφαλὲς καὶ ὀλισθηρὸν τῆς ἐπιχειρήσεως, καὶ μὴ κρίνων ἐμαυτὸν ἱκανῶς παρεσκευασμένον, ὅπως παράγω τι ἀκριβές, ἀφιλοπρόσωπον καὶ ἀξιοσύστατον, δὲν τὸ ἐπεχείρησα καὶ ἤρχισα, περὶ τὰ τέλη τοῦ 1860, τὴν σύνταξιν νέας Ἑλληνικῆς Χρηστομαθείας, ὅλως διαφόρου τῆς, ἣν ἐν ἔτει τῷ 1843 εἶχον ἐκδώσει παρὰ τῷ Ἀνδρέᾳ Κορομηλᾷ. Ἐκείνης τῷ ὄντι, οὐ μόνον διὰ τοῦ μακροῦ χρόνου εἶχον κατιδεῖ τὰς ἀρχικὰς ἀτελείας, ἀλλ' οὐδ' ἐνέκρινον τὰς ἀλλοιώσεις, ἃς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1854 τῇ ἐπέφερεν ὁ Κορομηλᾶς, ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ ὅτι, ἀγορασθὲν ὑπ' αὐτοῦ, εἰ καὶ ἐπ' εὐτελεστάτῃ τιμῇ, τὸ σύγγραμμά ἦν κτῆμά του ἀπόλυτον, ὃ ἐδύνατο, ὡς ἤθελε, νὰ διαθέσῃ, δι' ὃ καὶ μετεποίησε καὶ ἐξέτεινεν αὐτὸ εἰς πεντάτομον, εἰς τὸ σχέδιόν μου μὴ ἀνταποκρινόμενον, διατηρήσας, οὐχ ἧττον εἰς τὸ ἐξώφυλλον τ' ὄνομά μου. Εἶχον δὲ σιωπήσει ἐγώ, διότι, κατ' αἴτησίν του, αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ φίλου μου Σκ. Βυζαντίου. Πλὴν τούτου δὲ καὶ πολλοὶ φίλοι μοὶ προσῆπτον, ὡς ἀκηδίαν, ὅτι, ἐνῷ ὁ ἐκδότης μου ὑπερεπλούτησεν ἐκ τοῦ μηδενὸς ὁρμηθείς, καὶ τοῦτο ὤφειλεν εἰς τρία τινά, τοῦ Βυζαντίου τὸ Λεξικόν, τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία, ὧν ἡ τύπωσις τῷ παρεχωρήθη ὑπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰ ἐμὰ διδακτικά, τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Γαλλικὴν Χρηστομάθειαν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν, ἐγὼ οὐδὲν εἶχον ὄφελος ἐξ αὐτῶν. Ἑπομένως, ἀφ' οὗ πρὸ καιροῦ εἶχεν ἀποθάνει ὁ Ἀνδρέας Κορομηλᾶς, ἐπεχείρησα τῆς νέας Χρηστομαθείας τὴν συγγραφήν.

Περατώσας δ' αὐτὴν κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 1861, ἔλαβον τὴν ἔγκρισιν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, μετά τινας προσθήκας, ἃς, κατ' ἀπαίτησιν αὐτοῦ, ἐπέφερα, ἵνα ἐκδοθῇ ὡς διδακτικὸν βιβλίον διὰ τὰ σχολεῖα.

Ἅμα δὲ τοῦτο ἐγνώσθη, ἀλλεπάλληλοι ἤρχισαν ἐρχόμεναι εἰς ἐμὲ αἱ προτάσεις. Πρῶτος πάντων ἦλθεν ὁ Διονύσιος Κορομηλᾶς, ἀδελφὸς τοῦ Ἀνδρέου, καὶ μοὶ ὑπεσχέθη καταπληκτικάς, διὰ τὴν Ἑλλάδα τοὐλάχιστον, ποσότητας· μετ' ἐκεῖνον δ' ἦλθεν ἕτερος τυπογράφος, οὗ αἱ προσφοραὶ ἦσαν πολὺ ὀλιγώτερον ἐπαγωγοί, καὶ τρίτος παρουσιάσθη ὁ ἀξιωματικὸς Δημήτριος Κορο-

μηλᾶς, ἕτερος ἀδελφὸς τοῦ Ἀνδρέου καὶ ἐπίτροπος τοῦ καταστήματος καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ. Οὗτος μοὶ εἶπεν ὅτι, ἀφ' οὗ τὸ πρῶτόν μου ἔργον εἶχον δώσει εἰς τὸν ἀδελφόν του, καλὸν ἦτο νὰ μὴ διακόψω τὰς μακρὰς ἐκείνας σχέσεις καὶ νὰ δώσω καὶ τὸ δεύτερον εἰς τὸ αὐτὸ κατάστημα, προτείνας μοι ὅμως ἐν ταὐτῷ χρηματικήν τινα δόσιν, ἥτις ὀλίγον διέφερε τῶν ψιχίων, ἃ ὁ μακαρίτης Ἀνδρέας μοὶ ἔρριπτεν, ὅτε διετήρει δι' ἑαυτὸν τὴν πλουσίαν εὐωχίαν. Τῷ ἀπήντησα, ἑπομένως, ὅτι μοὶ ἦν ἀδύνατον νὰ δεχθῶ τὴν πρότασιν, διότι, στερούμενος περιουσίας, δίκαιον καὶ εὔλογον ἦν νὰ πορίζωμαι κἂν καὶ νὰ ζῶ ἐκ τῶν ἔργων μου, ἀφ' οὗ, ὡς ὁ ἴδιος γνωρίζει, ὁ ἀδελφός του πλουσιώτατα ἐξ αὐτῶν ἐπορίσατο.

Μετὰ ταῦτα δ' ἐπανῆλθεν ὁ Διονύσιος αὖθις καὶ ἐπέμεινε νὰ δεχθῶ τὰς λαμπράς του προτάσεις. Καὶ τῷ παρετήρησα μὲν ὅτι δὲν ἐννοῶ πῶς δύναται νὰ ἔχῃ τὴν βεβαιότητα τοσούτων ἐκ τοῦ βιβλίου κερδῶν, ὥστε οὕτω πλουσίαν νὰ μοὶ ἀπονείμῃ μερίδα, ἀλλὰ μοὶ ἀπήντησεν ὅτι τοῦτο ἦν ἐδική του φροντίς, καὶ προσέφερε τόσα, διότι ἤξευρε πῶς καὶ πόθεν θὰ τὰ κερδήσῃ, ἐγὼ δὲ ἓν μόνον δικαιοῦμαι ν' ἀπαιτήσω, ἀσφάλειαν διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποσχέσεων, ταύτην δ' ὅτι ἔμελλε νὰ μοὶ χορηγήσῃ διὰ τοῦ συμβολαίου. Ταῦτα ἐνίκησαν καὶ τὸν τελευταῖόν μου δισταγμόν, καὶ μετ' αὐτοῦ μετέβην τῇ 4 Αὐγούστου περὶ τὴν ἑσπέραν εἰς τοῦ συμβολαιογράφου Δ. Σούτσου, ὅπου ἤδη εἶχε, προλαβών, ὑπαγορεύσει τὸ σχέδιον τοῦ συμβολαίου ὁ Διονύσιος Κορομηλᾶς, περιλαβὼν ἐν αὐτῷ καὶ παραχώρησιν ὑποθήκης εἰς ἐμὲ τῶν πιεστηρίων καὶ τοῦ ἄλλου ὑλικοῦ τοῦ τυπογραφείου του. Συγκεκινημένος δ' ἐγὼ διὰ τὴν τοιαύτην προθυμίαν του, τοῦ νὰ μοὶ χορηγήσῃ, πρὸ πάσης ἐμῆς ἀπαιτήσεως, τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἐπαγγελιῶν του, ἔσπευσα νὰ ὑπογράψω καὶ νὰ τῷ παραδώσω τὰ χειρόγραφα.

Χαίρων διὰ τὴν τοιαύτην ὑλικὴν ἐπιτυχίαν μου, τὴν πρώτην καὶ μόνην δι' ὅλου τοῦ βίου μου, ἀπεκοιμήθην χρυσᾶ ὄνειρα βλέπων. Τῇ δ' ἐπαύριον, ἅμα ἐξύπνησα, μοὶ ἐπεδόθη ἐπιστολὴ τοῦ κ. Βυζαντίου, παρακαλοῦντός με νὰ μεταβῶ κατεπειγόντως

εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ὅπου ἔχει σπουδαῖόν τι νὰ μοὶ διακοινώσῃ. Ὡς δ' ἀπῆλθον ἐκεῖ, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ Δημ. Κορομηλᾶς, ἐλθὼν πρὸς αὐτὸν καὶ ὁμιλήσας περὶ τοῦ συμβολαίου, ὃ συνυπέγραψα μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, διϊσχυρίσθη ὅτι δὲν ἐδικαιούμην εἰς τοῦτο, διότι εἶχον συνομολογήσει συμφωνίαν μετὰ τοῦ ἀποθανόντος Ἀνδρέου, οὗ τὰ συμφέροντα οὗτος ἤδη ἀντεπροσώπευε, καθ' ἥν, λαμβάνων, ἣν ἐκεῖνος μοὶ ἐχορήγησε πενιχρὰν ἀντιμισθίαν, ὑπεχρεούμην οὐδέποτε ἢ ἄλλην ἔκδοσιν τῆς χρηστομαθείας ταύτης, ἢ δημοσίευσιν ἄλλου συγγράμματος τῆς αὐτῆς φύσεως νὰ ἐπιχειρήσω, εἰμὴ δι' αὐτοῦ καὶ τῇ συγκαταθέσει του. Προσέθηκε δ' ὅτι τὸ κατὰ παράβασιν τῆς συμφωνίας ἐκείνης ὑπογραφὲν συμβόλαιον ζημιοῖ μεγάλως τὸ κατάστημα αὐτοῦ, καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ ζητήσῃ παρ' ἐμοῦ ***διακοσίων χιλιάδων*** δραχμῶν ἀποζημίωσιν.

Ἔφριξα εἰς τὸ ἄκουσμα καὶ εἶπον τῷ κ. Βυζαντίῳ, ὅτι περὶ τοιούτου συμβολαίου οὐδὲν ἐνθυμοῦμαι καὶ ὑποθέτω ὅτι ἀπατᾶται ὁ Δημήτριος Κορομηλᾶς. Ὡς ὅμως κατηρχόμην τοῦ ὑπουργείου, ἀπήντησα τοῦτον πρὸ τῆς εἰσόδου, καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ μ' εἰπῇ ἂν πραγματικῶς ὑπῆρχε τὸ συμβόλαιον, περὶ οὗ μοὶ εἶπεν ὁ κ. Βυζάντιος. Ὁ δὲ μοὶ τὸ ἐβεβαίωσε, καί, ἀπελθόντι μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν οἰκίαν του, μοὶ τὸ ἔδειξε, ἰδιωτικῶς μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ Ἀνδρέου ὑπογραφέν. Τῷ ὄντι δὲ ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ ὁ ὅρος, ὃν ὁ Δημήτριος ἐπεκαλεῖτο, ἀλλ' οὕτω συντεταγμένος καὶ παρεμβαλλόμενος, ὥστε οὐδεμία μοὶ ἔμενεν ἀμφιβολία ὅτι ἐν ἀγνοίᾳ καὶ ἐξ ὑπερβολικῆς ἐμπιστοσύνης μου παρενεγράφη. Τότε δὲ μοὶ ἐπῆλθεν εἰς τὴν μνήμην καὶ ἡ πρὸ δεκαεπτὰ ἐτῶν ἐπιμονὴ τοῦ μακαρίτου Ἀνδρέου, ἵνα ὑπογραφῇ ὑπ' ἐμοῦ τὸ συμβόλαιον, διὰ τὴν τάξιν μόνον, ὡς ἔλεγεν, ἐν ᾧ ἐγὼ ἐθεώρουν αὐτὸ ὅλως μάταιον. Ὁ ὅρος ὅμως, οἷαν δήποτε καὶ ἂν εἶχε τὴν ἀρχήν, ὑπῆρχε, καὶ νὰ τὸν ἀμφισβητήσω, ὡς μὴ γνήσιον, οὔτε ἄξιον ἐμοῦ ἐφρόνουν, οὔτε δυνατόν.

Ἔσπευσα λοιπὸν πρὸς τὸ μᾶλλον κατεπεῖγον, καί, μεταβὰς ἀμέσως εἰς τοῦ Διονυσίου, ἐζήτησα καὶ ἔλαβον τὸ χειρόγραφόν μου ἐπὶ λόγῳ τινῶν διορθώσεων, ἃς εἶχον λησμονήσει, καί, εἰς τὴν οἰκίαν ἐπανελθών, τῷ ἔγραψα φιλικὴν ἐπιστολὴν περὶ τῆς

ἀναφυείσης δυσκολίας, ὡς ἐκ τοῦ ἀρχαίου συμβολαίου, ὃ τὴν προτεραίαν ἠγνόουν, καὶ τὸν παρεκάλουν ν' ἀκυρώσωμεν τὸ πρό τινων ὡρῶν συνομολογηθὲν μεταξὺ ἡμῶν, ὑποσχόμενος κατόπιν ἄλλα μου ἔργα νὰ δημοσιεύσω διὰ τῶν πιεστηρίων του.

Ἀλλ' εἰς τὴν φιλικὴν ταύτην ἐπιστολήν μου ἔλαβον εἰς ἀπάντησιν δικαστικὴν κλῆσιν, δι' ἧς μοὶ ἐζητεῖτο ἡ ἐκτέλεσις τοῦ συνομολογηθέντος συμβολαίου, ἄλλως ἡ ἀπότισις ***τριακοσίων χιλιάδων*** δραχμῶν ἀπέναντι τοῦ κέρδους, ὃ ὑπέσχετο ἑαυτῷ τὸ κατάστημα τοῦ κ. Διονυσίου Κορομηλᾶ.

Ἡ ἀμηχανία μου ἦτο μεγάλη. Ἔσπευσα πρὸς τὸν κ. Πέτρον Παπαῤῥηγόπουλον νὰ τὸν συμβουλευθῶ, ἀλλ' ἀφ' οὗ μὲ ἤκουσεν, ἤγειρε τοὺς ὤμους του, εἰπών μοι ὅτι συνελήφθην εἰς κακὴν μυάγραν, καὶ οὐδεμία ὑπῆρχε συμβουλή, ἣν ἐδύνατο νὰ μοὶ δώσῃ. Μόνον δὲ κατὰ τοῦτο μ' ἐφώτισεν, ὅτι ἡ δοθεῖσά μοι διὰ τοῦ συμβολαίου τοῦ Διονυσίου ἀσφάλεια ἦν ψευδὴς καὶ ἄκυρος, διότι, κατὰ τὸν νόμον, ἐργαλεῖα βιομηχανίας δὲν ὑπόκεινται εἰς ὑποθήκην. Ἡ θέσις μου ἦτον ἄπελπις. Ἀφοῦ ἐπὶ ἔτος ὁλόκληρον ἠσχολήθην ἐπιμελέστατα καὶ κατήρτισα διδακτικὸν βιβλίον, κριθὲν ἀξιόλογον, ἔπρεπε τώρα, ἂν μὲν τὸ ἔδιδον τῷ Δημητρίῳ Κορομηλᾷ, νὰ λάβω ἴσως χιλίας περίπου δραχμάς, πληρώνων τριακοσίας χιλιάδας εἰς τὸν Διονύσιον, ἂν δὲ τὸ ἔδιδον εἰς τὸν Διονύσιον, χωρὶς οὐδὲν νὰ λάβω, πλὴν κενῶν ὑποσχέσεων, νὰ ἐπλήρωνον διακοσίας χιλιάδας εἰς τὸν Δημήτριον. Ἴσως ὑπολογισθῇ ὅτι ἡ δευτέρα αἵρεσις μοὶ ἦν ὠφελιμωτέρα, καθ' ὃ καθ' ἑκατὸν χιλιάδας ἐλαφροτέρα· ἀλλ' ἐπειδή, οὔτε τὰς τριακοσίας, οὔτε τὰς διακοσίας, οὔτε ὅσας δήποτε χιλιάδας εἶχον, περιωρίσθην εἰς τὸ νὰ μὴ πράξω τίποτε. Τοῦτο ἦν τὸ μόνον δυνατὸν δι' ἐμὲ καὶ τὸ ὠφελιμώτερον, διότι, μὴ ἐκδιδομένου τοῦ βιβλίου, ἀπηλαττόμην τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Δημητρίου, ὁ δὲ Διονύσιος τὰς ἑαυτοῦ ὤφειλε νὰ στηρίξῃ δικαστικῶς, καὶ εἰς τοῦτο ἐδίσταζέ πως, καὶ ἔτη παρήρχοντο μετὰ ἔτη, καθ' ἃ τὸ ξίφος τοῦτο τοῦ Δαμοκλέους ἐκρέματο μὲν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου, ἀλλὰ κἂν ἔμενε μετέωρον καὶ δὲν ἔπιπτε, μέχρις οὗ, κατὰ τὸ 1865, δοὺς τῷ Διονυσίῳ εἰς ἔκδοσιν δύο ἄλλα συγγράμματα ἐκ τόμων δώδεκα, ἐπέ-

τυχον, εἰς ἀπαλλαγήν, τὴν τοῦ συμβολαίου ἀκύρωσιν, ἐπὶ τῷ ὅρῳ, ὅτι δὲν θὰ ἐκδοθῇ ὑπ' ἄλλου τὸ χειρόγραφον τῆς Χρηστομαθείας, ὃν καὶ ἐτήρησα, καταστρέψας αὐτὸ καὶ τοὺς κόπους μου.

Διὰ τὴν 20ὴν Μαΐου τοῦ 1861, ἐπέτειον ἑορτὴν τῆς ἱδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου, ἀνετέθη εἰς ἐμὲ νὰ ἐκφωνήσω τὸν εἰθισμένον πανηγυρικὸν λόγον. Ἐξελεξάμην δ' ὡς θέμα τὴν τοπογραφικὴν περιγραφὴν τῶν Ἀρχαίων Ἀθηνῶν, ἣν μετὰ ταῦτα ἐξέδωκα μετὰ τοπογραφικοῦ πίνακος.

Κατὰ δὲ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1861 ἐνετάλην διὰ διατάγματος νὰ συμπράξω, ὡς μέλος ἐπιτροπῆς, μετὰ τοῦ κ. Daniel, εἰς τὴν ἰσοπέδωσιν τῆς πλατείας τοῦ Ὀλυμπιείου. Δυστυχῶς ὅμως ἡ ἐντολὴ μοὶ ἐδόθη ἐξώρας, ἀφ' οὗ ὁ ῥηθεὶς Γάλλος μηχανικός, νομίζων ὅτι περιποιεῖται τὴν πύλην τοῦ Ἀδριανοῦ, ἀφήρεσεν ἀπὸ τοῦ ἄνω δόμου αὐτῆς πλάκας, αἵτινες ἀνῆκον εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς οἰκοδομήν. Σενετέλεσα δὲ μόνον ἡ ἰσοπέδωσις νὰ γίνῃ οὕτως, ὥστε ν' ἀναφανῶσι καὶ διατηρηθῶσι πάντα τ' ἀρχικὰ λείψανα. Ἡ δὲ ἄλλη πρότασίς μου, τοῦ ν' ἀνοιχθῇ διὰ τῆς πόλεως κατὰ τὸν ἄξονα αὐτῆς ὁδὸς εὐρεῖα, χωροῦσα εἶτα περὶ τὴν Ἀκρόπολιν, δὲν εἰσηκούσθη, ἢ κἂν δὲν ἐξετελέσθη.

Μεταξὺ δ' ἄλλων φιλολογικῶν ἔργων, συνέταττον τότε καὶ ἀρχαιολογικὰ ἄρθρα διὰ τὸ Journal Archéologique τῶν Παρισίων, καὶ ἄλλα ὕλης ἐθνολογικῆς καὶ πολιτικῆς περὶ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν καὶ πραγμάτων, ὡς τὸ «Un mot sur l' Orient,» ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Chéron de Villier, ἀρχισυντάκτου τῆς Ἐπιθεωρήσεως τῆς Νάντης, καὶ διετέλουν προσέτι εἰς ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ St Marc Girardin, τοῦ François Lenormant κ.τ.λ.

Κατὰ τὸν Φεβρουάριον [5|17] τοῦ ἔτους τούτου ἀπέκτησα διδύμους θυγατέρας, ὧν τὴν μὲν Ἑλένην ἐβάπτισεν ἡ θεία μου κ. Γεράκη, τὴν δὲ Χαρίκλειαν ἐγώ, εἰς μνήμην τοῦ φιλτάτου μου Χαρικλέους.

Πολιτική.

Μετὰ τὴν ἔξοδόν μου ἐκ τοῦ ὑπουργείου, ἡ πρώτη ἰδέα τοῦ Βασιλέως ἦν νὰ μὲ πέμψῃ που Πρέσβυν, καὶ πολλαχόθεν μοὶ ἐλέγετο ὅτι ἐπεμπόμην, νῦν μὲν εἰς Πορτογαλλίαν, ἵνα συγχαρῶ τὸν νεωστὶ ἐνθρονισθέντα Βασιλέα, νῦν δ' εἰς Ἰταλίαν, ὅπερ ἐγὼ ἐθεώρουν ὡς ὅλως τότε περιττὸν διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ μάταιον, πολὺ δὲ περισσότερον διεδίδετο ὅτι διορίζομαι εἰς Κωνσταντινούπολιν, τῆς θέσεως χηρευούσης ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ τοῦ κ. Κουντουριώτου εἰς τὸ ὑπουργεῖον. Ὁ Βασιλεύς, καθ' ἃ μοὶ ἔλεγον οἱ ἐν τῇ Αὐλῇ, ἐπεθύμει πολὺ τοῦτον τὸν διορισμόν, καὶ οἱ ξένοι Πρέσβεις σχεδὸν ὁμοφώνως τὸν ὑπεστήριζον. Ἀλλ' ὅτε ὁ Βασιλεὺς ἐσυμβουλεύθη τὸν κ. Ζαΐμην, Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀπήντησεν οὗτος, ὡς μ' ἐπληροφόρησαν, ὅτι προτιμᾷ νὰ τῷ κόψωσι τὴν χεῖρα, παρὰ νὰ ὑπογράψῃ τὸν διορισμὸν ἀνθρώπου, οὕτως ἀντιδημοτικοῦ, ὅστις ὕβρισε τὸν ἀγῶνα, ἢ εἰς ὃν τοῦτο προσήπτετο· δι' ὃ, ἐνδοιάσας ὁ Βασιλεύς, παρῃτήθη, τότε τοὐλάχιστον, τῆς προθέσεώς του, καὶ διώρισε περὶ τὰ μέσα τοῦ 1861 τὸν κ. Μ. Ρενιέρην, φίλον καὶ πρὶν συνεργάτην μου, ὃν ἠγάπων καὶ ἐτίμων, καὶ δι' οὗ τὴν ἐκλογὴν εἰλικρινῶς ἐχάρην. Καίτοι στερούμενος ἐμπειρίας περὶ τὴν ὑπηρεσίαν, ἦν ὅμως ἀνὴρ ἀκέραιος καὶ ἀξιοπρεπής, τιμῶν τὴν πατρίδα διὰ τῆς παιδείας του, καὶ ἀντιπροσωπεύων τὰς ἰδέας, ἃς ἀπὸ καιροῦ ὑπεστηρίξαμεν ἐν τῷ Spectateur d' Orient.

Κατὰ δὲ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ 1862 ἀνεκλήθη ὁ κ. Ρενιέρης καὶ ἐλέγετο ὅτι ἐπρόκειτο νὰ διορισθῇ Ὑπουργός. Ὢν δ' ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς τοῦ κ. Ζαΐμη, κατῴκησε τότε παρ' αὐτῷ, δι' ὃ καὶ ἀπέφυγα νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνου, ὅστις τοσοῦτο δυσμενῶς περὶ ἐμοῦ ἐξεφράσθη· ἀλλὰ παρεκάλεσα τὸν κοινὸν φίλον κ. Γεώργιον Βασιλείου νὰ τῷ ἐξηγήσῃ τὸν λόγον τῆς ἀποχῆς μου.

Οὐχ ἧττον ὅμως, ἀκούσας ὅτι ὑπό τινων τῷ παρεξηγήθη αὕτη, ὡς ἐκ δυσμενοῦς προερχομένη ζηλοτυπίας, ἔσπευσα πρὸς ἐπίσκεψίν του, καὶ ἐκ τῶν πρώτων λέξεων διελύθη πᾶν νέφος μεταξὺ ἡμῶν.

Δὲν ἔπαυον δὲ καὶ ἐφ' ὅλου τοῦ ἔτους 1861, καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ 1862 ἔτι, αἱ διαδόσεις περὶ διορισμοῦ μου, ὅτε μὲν εἰς αὐτὴν ἐκείνην τὴν θέσιν μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ κ. Ρενιέρη, ὅτε δὲ καὶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ὅπερ ὅμως ἐγὼ οὐδαμῶς ἐπεθύμουν, γνωρίζων πόσον εἶχον μεταβληθῆ οἱ καιροί, καὶ φοβούμενος, ὅτι αἱ προσπάθειαι πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν μου θ' ἀπετύγχανον.

Ἀλλ' ἂν ἦσαν οἱ ὑπὲρ ἐμοῦ φρονοῦντες, δὲν ἔλειπον καὶ οἱ καταφερόμενοι, οἱ μὲν διότι μ' ἐξελάμβανον πεσοῦσαν δρῦν, οἱ δὲ καὶ διότι μὲ ὑπερεξετίμων, ὡς δρῦν θεωροῦντές με. Οὕτως, ὁ Ἀναστάσιος Γεννάδιος, ὁ τοῦ ποτὲ σεβαστοῦ διδασκάλου μου οὐχὶ λίαν πατρώζων υἱός, ἐκλαβών με δὲν ἠξεύρω τίνος διατριβῆς συντάκτην ἐν τῇ ἐφημερίδι «Ἐθνικὴ γνώμη», χωρὶς νὰ μ' ἐρωτήσῃ περὶ τούτου, ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ «Φιλολάῳ» ὑβριστικώτατον ἄρθρον κατ' ἐμοῦ· ἐγὼ δὲ τῷ ἀπήντησα, εἰς περὶ τούτου ἐπιστολήν του, ὅτι, ὡς δὲν ἔχω, οὐδ' εἶχον οὐδεμίαν σχέσιν μετὰ τῆς «Ἐθνικῆς γνώμης», οὕτω νὰ μοὶ ἐπιτρέψῃ οὐδεμίαν νὰ ἔχω μετ' αὐτοῦ ἀλληλογραφίαν. Ἀναγνοὺς δὲ δὲν ἠξεύρω τι μικροῦ λόγου ἄξιον ποίημα εἴς τινα στρατιωτικὴν ἐφημερίδα «τὸν Ἀπόμαχον», ὁ Ἀχιλλεὺς Παράσχος, διϊσχυρίζετο παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ Βυζαντίῳ, ὅτι ἐγὼ τὸ ἔγραψα καὶ κατεφερόμην ἐν αὐτῷ κατὰ τῆς ληστείας ἐπὶ τῷ καταχθονίῳ σκοπῷ τοῦ νὰ προσβάλω τὸ καύχημα τοῦ ἔθνους, τοὺς **κλέπτας**.

Καὶ ἡ ἐφημερὶς δ' Αὐγὴ ἔγραψε κατ' ἐμοῦ, εἰσηγήσει, ὡς μοὶ εἶπεν (ἀληθῶς ἢ ἀπατώμενος, ἀγνοῶ) ὁ φίλος τοῦ Βούλγαρη Ζάρκος, τῶν ἐν τῷ ὑπουργείῳ, ἀγανακτούντων δι' ἄρθρον, δημοσιευθὲν ἐν τῇ Ἡμέρᾳ, πρὸς ἔπαινον τοῦ Βούλγαρη, καὶ ὃ εἰς ἐμὲ ἐσφαλμένως ἀπέδιδον. Ἔγραψε δὲ καὶ ἡ Ἀθηνᾶ κατ' ἐμοῦ, διὰ τίνα λόγον ἀγνοῶ, καὶ ἐπληροφορήθην ὅτι ὁ Χρηστίδης, ὁ ποτὲ οἰκοδιδάσκαλός μου, ἐπιδοκιμάζων αὐτήν, ἐμήνυσε τῷ συντάκτῃ Ἀντωνιάδῃ ν' ἀνατυπώσῃ τὸ ἄρθρον του.

Ἐν τούτοις, τὰ πολιτικὰ ἐχώρουν ταχεῖ βήματι ἀκριβῶς, ἣν πορείαν εἶχον προϊδεῖ καὶ προειπεῖ εἰς τὸν Βασιλέα. Ἡ Α. Μ., ἥτις κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους 1859 ἀπήντα διὰ τοῦ Γραμ-

ματέως της εἰς τὰς περὶ ἐκλογῶν παρατηρήσεις μου, ὅτι ἦν λίαν εὐχαριστημένη ἐκ τῶν ὑπουργῶν της, μετὰ τρεῖς μῆνας ἠναγκάζετο ν' ἀντικαταστήσῃ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν τὸν κ. Κουντουριώτην, ἀντὶ τοῦ κ. Ῥήγα Παλαμήδου, μεθ' οὗ δὲν ἐδύνατο νὰ συμβιβασθῇ, διαγνοὺς μέχρι τέλους παρ' αὐτῷ τάσιν ὅλως διάφορον τῆς ἣν εἶχεν ἰδεῖ εὐωδουμένην ἐπὶ τοῦ παρελθόντος ὑπουργείου, οὗ αὐτὸς ἀπετέλουν μέρος.

Μετὰ τρεῖς δ' ἑτέρους μῆνας, κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1860, δὲν ἐνέκρινε νόμον περὶ δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ὃν ἤθελε νὰ τῷ ἐπιβάλῃ ὁ τότε ὑπουργός, χωρὶς νὰ τὸν πείσῃ. Παραδοχὴν δὲ νόμου ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς ἀπέκρουεν ἡ εὐσυνειδησία τοῦ Βασιλέως, οὗ καὶ ἡ κρίσις, εἰ καὶ βραδεῖα, ἦν ὅμως εὐθεῖα πάντοτε, καὶ ὅστις, διὰ τῆς μακρᾶς διαχειρίσεως τῶν δημοσίων καὶ διὰ τῆς ἐνδελεχοῦς του ἐγκύψεως εἰς αὐτά, ἐκέκτητο πεῖραν πολὺ ἀνωτέραν τῶν πλείστων τῶν ὑπουργῶν του, καὶ μάλιστα τῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ νεϋλίδων, οὓς ἡ συνταγματικὴ φορὰ ἀνεβίβαζεν εἰς τὰς ὑπουργικὰς ἕδρας. Δι' ὅ, δεχθεὶς τὴν παραίτησιν τοῦ κ. Ζαΐμη, ἀντικατέστησεν αὐτὸν διὰ τοῦ κ. Ποτλῆ, ὡς μετὰ δύο ἔτι μῆνας διώρισε τὸν Σίμον Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν, ἀντὶ τοῦ Κουμουνδούρου, παραιτηθέντος καὶ ἀπελθόντος εἰς Παρισίους. Ἀπὸ τοῦ Μαρτίου δ' εἶχεν ἐξέλθει τοῦ ὑπουργείου καὶ ὁ κ. Ῥάλλης.

Οὕτως, ἐν βραχεῖ μετερρυθμίσθη σχεδὸν ἐντελῶς ἡ κυβέρνησις, καὶ ὅτε, κατὰ τὴν 31 Ὀκτωβρίου, συνῆλθεν ἡ Βουλή, οἱ ἐκ τῶν ἰδίων φίλων καὶ ὑποψηφίων διὰ πάσης ἐπεμβάσεως καταρτίσαντες αὐτὴν τρεῖς κομματάρχαι (Παλαμήδης, Ζαΐμης καὶ Κουμουνδοῦρος) εὑρέθησαν ἐν ἀντιπολιτεύσει. Ἐπειδὴ δ' ὁ μὲν (ὁ Παλαμήδης) ἦν Γερουσιαστής, ὁ δὲ (ὁ Κουμουνδοῦρος) ἀπὼν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἡ Βουλή, κατὰ φυσικὴν συνέπειαν, ἐξελέξατο Πρόεδρον τὸν τρίτον, ἐκ τῶν εἰς οὓς ὤφειλε τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς, τὸν Ζαΐμην, καὶ οὕτως ἡ Βασιλεία, ἀμεριμνήσασα ἄλλοτε πρὸς τὰς παραινέσεις μου, καὶ παρεκβᾶσα τῆς ὁδοῦ, ἣν ὡς μόνην εὐθεῖαν καὶ ἀσφαλῆ ἠθέλησα νὰ χαράξω, ὅτε ὑπούργευον, εὑρέθη ἀπέναντι Βουλῆς πάσης ἐκ συστήματος ἀντιπολιτευομένης, καὶ τῇ ἔμενε μόνον ἡ αἵρεσις, ἢ νὰ προστρέξῃ αὖθις εἰς τοὺς

ὑπουργούς, οὓς ἄρτι εἶχε μακρύνει, ἢ νὰ καταφύγῃ εἰς διάλυσιν. Τοῦτο δὲ προὐτίμησε, καὶ τὴν μέλλουσαν νὰ προέλθῃ ἐκ τῶν νέων ἐκλογῶν συνεκάλεσε διὰ τὴν 15 Φεβρουαρίου 1861.

Καὶ πολλάκις μὲν ἐγένετο λόγος περὶ ἀλλαγῆς τῶν προσώπων τῶν ὑπουργῶν, καὶ περὶ ἐπανόδου καὶ τοῦ Βούλγαρη καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ἀλλ' οὐδὲν τούτων, μόνον δὲ μερικαὶ μεταρρυθμίσεις ἐγένοντο κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1861, ὅτε τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν κ. Παππαλεξόπουλον, ἀντικατέστησεν ὁ φίλος μου, ἢ κἂν ὑποτιθέμενος τοιοῦτος, κ. Χριστόπουλος, καὶ κατὰ τὴν 28 Ἰουνίου, φρονῶν ὁ Βασιλεύς, ὅτι τὸ κράτος ὑγιῶς ἤδη εἶχεν, ἀπῆλθεν εἰς λουτρὰ τῆς Γερμανίας, ἀναθεὶς τὴν κυβέρνησιν εἰς τὴν Βασίλισσαν.

1861.

Ὀλίγον μετὰ ταῦτα (τὴν 7 Ἰουλίου 1861), ἀπερχομένου τοῦ υἱοῦ μου Κλέωνος εἰς Γερμανίαν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν του, συναπῆλθε πᾶσα ἡ οἰκογένεια εἰς Ἀγγλίαν, καὶ ἀπέμεινα μόνος, διὰ τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, ἣν ἔβλεπον ζοφεράν, εἰς βαθεῖαν ἀθυμίαν βεβυθισμένος. Ἀπεφάσισα δέ, ἀποσυρθεὶς εἰς δύο μόνον δωμάτια τῆς οἰκίας μου, νὰ ἐνοικιάσω τὰ λοιπά, διότι, πλὴν τοῦ καθηγητικοῦ μισθοῦ, μοὶ ἔμενεν οὗτος μόνος ὁ πόρος. Τὴν μικρὰν κληρονομίαν τῆς μητρός μου κατεκράτει ὁ γαμβρός μου κ. Σκήν, καὶ μόνον μεταγενεστέρως κατώρθωσεν ἡ ἀγγέλου καρδίαν ἔχουσα ἀδελφή μου ν' ἀποσπάσῃ καὶ μοὶ ἀποστείλῃ τὸ ἥμισυ. Τὴν δὲ προῖκα τῆς συζύγου μου, παραλαβών, ἵνα διαθέσῃ ὑπὲρ ἡμῶν, ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρός της, μόνον μετὰ ἔτη ἠναγκάσθη νὰ μᾶς ἀποδώσῃ μέρος αὐτῆς. Ἐξεμίσθωσα δὲ ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου τὴν οἰκίαν τῷ κ. Σκ. Βυζαντίῳ, εἰς τὴν φιλικὴν ἡμῶν σχέσιν μᾶλλον ἢ εἰς ὑλικὴν ἀπολαβὴν ἀποβλέψας, καὶ μὴ ἀγνοῶν πόσον ὀλίγον ὁ ἴδιος ηὐκολύνετο εἰς ἀπότισιν ἐνοικίων. Ηὐτύχησα δὲ τότε, ἀπειλούμενον ὑπὸ φιλοπροσώπων καὶ ἰδιοτελῶν ὑπουργῶν, νὰ διατηρήσω εἰς τὴν θέσιν του τὸν

κ. Βυζάντιον, ὑπηρετήσας τὸ δημόσιον συμφέρον μᾶλλον ἢ αὐτὸν καὶ κατορθώσας νὰ μὴ στερηθῇ ἡ ὑπηρεσία τοῦ διακεκριμένου τούτου ἀνδρός. Ηὐτύχησα δὲ καὶ ἄλλως νὰ δειχθῶ πως χρήσιμος εἰς τὴν οἰκογένειαν. Ὁ κ. Σκυλίσσης, ἀρξάμενος τῆς ἐκδόσεως τῆς «Ἡμέρας» ἐν Τεργέστῃ, μοὶ ἔγραψε νὰ τῷ συστήσω ἄξιόν τινα βοηθόν. Τῷ ἔπεμψα δὲ τὸν Ἀναστάσιον Βυζάντιον, ὅστις ἔπειτα, μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου, τὴν ἐφημερίδα ἀναλαβών, κατέστησεν αὐτὴν μίαν τῶν διαπρεπεστέρων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ δημοσιογραφίᾳ.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ὁ νέος Ἀλέξανδρος Βυζάντιος, ὅστις κατεῖχε τὸ δωμάτιον πλησίον τοῦ ἐμοῦ, μοὶ εἶπεν ὅτι νέος, ποιητής, ὅστις τὸν ἐπεσκέπτετο κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν, καὶ οὗ περιττὸν νὰ μνημονεύσω τὸ ὄνομα, ἐπεθύμει νὰ εἰσαχθῇ παρ' ἐμοὶ καὶ νὰ μὲ γνωρίσῃ. Προθύμως δὲ τὸν ἐδέχθην, καθ' ὅσον εἶχον ἤδη ἀναγνώσει μετ' ἐπιδοκιμασίας τινὰ τῶν ἔργων του.

Ἐλθὼν λοιπὸν οὗτος πρὸς ἐμέ, μετά τινας γενικότητας, μοὶ ὡμολόγησε τὸν λόγον, δι' ὃν ἐπεθύμησε νὰ μὲ γνωρίσῃ. Εἶχε συμπέσει ἀκριβῶς κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν νὰ εὑρεθῇ εἰς μεγάλην στενοχωρίαν, καὶ ἀνάγκην ἀπόλυτον τριακοσίων δραχμῶν.

Δυστυχῶς δὲν τὰς εἶχον, οὐδ' ἐδυνάμην νὰ τὰς προμηθευθῶ, διότι τὰ χρηματικά μου εἶχον κακῶς, καὶ τῆς οἰκογενείας μου ἡ ὁδοιπορία εἰς μεγάλας ἀνάγκας μ' ἐξέθετε. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτον ἀδιάφορον. Ἡ πρόθεσίς του δὲν ἦτον οὐδαμῶς νὰ μοὶ ζητήσῃ χρήματα, ἀλλ' ἁπλῶς μίαν τρίμηνον προσυπογραφήν, δι' ἣν τὸ ἔντιμον τοῦ χαρακτῆρός του ἦν πληρεστάτη ἐγγύησις. Καίτοι δὲ γνωρίζων τὸ καθῆκον τοῦ νὰ μὴ ὑπογράφω, ὅταν δὲν ἔχω τὴν βεβαιότητα ὅτι δύναμαι ὁ ἴδιος νὰ ἐκπληρώσω τὴν ὑποχρέωσιν, ἣν ἀναλαμβάνω, εὑρέθην ὅμως ἐστενοχωρημένος, πῶς νὰ μὴ προσβάλω τοῦ αἰτοῦντος τὴν φιλοτιμίαν, καὶ ὑπέγραψα.

Μετὰ τρεῖς μῆνας δέ, εἷς ὑπάλληλος τῆς τραπέζης Σκουλούδη ἐλθών, μοὶ παρουσίασε τὴν συναλλαγματικήν, καὶ ἀπήτησε τὴν ἐξόφλησιν αὐτῆς. Εἰς τὴν παρατήρησίν μου δέ, ὅτι πρέπει ν' ἀποταθῇ εἰς τὸν πρῶτον ὑπογράψαντα, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι ἔπραξε τοῦτο, ἀλλ' ἐκεῖνος εἰς ἐμὲ τὸν παρέπεμψε. Μεταβὰς δέ,

κατὰ παράκλησίν μου, καὶ ἐκ δευτέρου πρὸς τὸν χρεώστην, ἤκουσε παρ᾽ αὐτοῦ ὅτι ἐγώ, ὡς προσυπογράψας, ὀφείλω καὶ νὰ πληρώσω.

Τοῦτο καὶ ἔπραξα, ἀλλὰ συγχρόνως ἐκίνησα δίκην, ἣν φυσικῷ τῷ λόγῳ ἐκέρδησα, ἀλλὰ τὰ χρήματα ἔλαβον μετὰ μακρὸν χρόνον ὀπίσω, πλὴν τῶν δικαστικῶν ἐξόδων καὶ τῶν ζημιῶν.

Μικτοὶ Γάμοι.

Ἐπὶ τῆς ἀπουσίας τοῦ Βασιλέως, κατὰ τὸ σύνηθες, ἡ Βασίλισσα εὐχερέστατα ὑπέγραφεν ὅ,τι οἱ Ὑπουργοὶ τῇ ὑπέβαλλον, οὐχὶ ὡς τρέφουσα μεγάλην πρὸς αὐτοὺς ὑπόληψιν καὶ ἐμπιστοσύνην, ὅπερ οὐδ᾽ ἦν πολὺ σύμφωνον πρὸς τὸν χαρακτῆρα της, ἀλλὰ διότι ἐφρόνει ὅτι τὰ καθέκαστα τῆς ὑπηρεσίας ἦσαν ἐδική των, οὐχὶ τοῦ θρόνου φροντὶς καὶ εὐθύνη. Ἀλλ᾽ ἓν ἀντικείμενον τῇ ἦν περισπούδαστον, καί, ἢ φρονοῦσα ὅτι ὑπηρέτει τὸ δίκαιον, ἢ ἐλπίζουσα ὅτι θὰ εὐηρέστει τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ καὶ τοῖς εὐσεβέσιν, ἐπέμενεν εἰς αὐτό, καὶ μέχρι τέλους προυκάλεσε διὰ τοῦ κ. Ποτλῆ, Ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης, νόμον περὶ αὐτοῦ, δημοσιευθέντα τῇ 15 Αὐγούστου. Ἦν δὲ τοῦτο ὁ κανονισμὸς τῶν μικτῶν γάμων, καθ᾽ ὃν οὗτοι, τότε μόνον ἔγκυροι ἐκηρύττοντο, ὅτε ἀμφότεροι οἱ νυμφίοι ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ βαπτίζωσι τὰ τέκνα των εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν.

Πληροφορηθεὶς περὶ τούτου, συνέταξα ὑπόμνημα, ὃ δὲν ἔδωκα εἰς τὴν δημοσιότητα, ἔπεμψα ὅμως εἰς τὴν Α. Μ., προσπαθῶν δι᾽ αὐτοῦ ν᾽ ἀποδείξω τὸ μέτρον ὡς ἄτοπον ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, διότι, καθ᾽ ὅσον μὲν οἱ μικτοὶ γάμοι ἀπηγορεύοντο ὑπὸ τῶν κανόνων, οὐδεὶς νόμος ἴσχυεν ἵν᾽ ἀναγνωρίσῃ αὐτῶν τὸ ἔγκυρον· καθ᾽ ὅσον δ᾽ ἐπρόκειτο περὶ τῶν κοινωνικῶν τοῦ γάμου συνεπειῶν, ἄδικος νόμος θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρῆται ὁ διακρίνων τοὺς πολίτας κατὰ θρησκεύματα καὶ προστατεύων ἄλλους ὑπὲρ ἄλλους, ἐν χώρᾳ μάλιστα περιεχούσῃ ὑπηκόους καὶ καθολικούς, πλὴν τῶν ὀρθοδόξων. Συνεπέραινον δὲ λέγων ὅτι ἡ πολιτεία, ἀνεξαρτήτως τοῦ κανονικοῦ ζητήματος, εἰς ὃ δὲν εἶχε νὰ

ἐπεμβῇ, ὤφειλε ν' ἀναγνωρίζῃ πάντα γάμον τελεσθέντα ὑπὸ ἱερέως, οἵου δήποτε ἀνεγνωρισμένου θρησκεύματος.

Μὴ ἔχων τότε συνάφειαν μετὰ τῆς Αὐλῆς, δὲν ἠξεύρω νὰ εἰπῶ ἂν τὸ ὑπόμνημά μου συνετέλεσε κατά τι εἰς τὸ νὰ μεταπείσῃ τὴν Βασίλισσαν καὶ τοὺς ὑπουργούς της. Ἀλλὰ μετὰ δύο μῆνας (τῇ 15 Ὀκτωβρίου), ὁ αὐτὸς ὑπουργὸς ὑπέβαλε καὶ ἡ αὐτὴ Βουλὴ ἐψήφισεν ἕτερον νόμον, ὑπογεγραμμένον ἐπίσης ὑπὸ τῆς Βασιλίσσης, καὶ στηριζόμενον ἀκριβῶς εἰς τὰς ἀρχάς, ἃς ἐπρέσβευον.

Καθ' ἅπαν τὸ διάστημα τοῦτο οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ξένων δυνάμεων, ἰδίως ὁ Βουρὲ τῆς Γαλλίας, ὁ Γόλτς τῆς Πρωσσίας, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Kayserling, καὶ ὁ Werther, ὁ Hombesch τῆς Βαυαρίας, ὁ Τέστας τῆς Αὐστρίας, ὁ Ὀζερὸφ τῆς Ρωσσίας, ἀναλογιζόμενοι, ἃς εἶχον ἄλλοτε σχέσεις μετ' ἐμοῦ, ὡς ὑπουργοῦ, ἐξηκολούθουν νὰ μὲ βλέπωσι συνεχῶς, νὰ μ' ἐπισκέπτωνται καὶ νὰ μὲ προσκαλῶσι, καὶ ἀπροκαλύπτως νὰ μοὶ ἐκφράζωσι τὴν γνώμην των περὶ τῶν δημοσίων, ἥτις ἦν ἥκιστα εὔνους. Διισχυρίζοντο δέ, εἴτε εἰλικρινῶς, εἴτε μή, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πρῶτον, διότι δὲν τὸ ἔλεγον εἰς μόνον ἐμέ, ἴσως ὅμως καὶ ἐκ προλήψεως, προελθούσης ἐκ τῆς μακρᾶς γνωριμίας, ὅτι Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἦν τότε ὡς ἂν μὴ ὑπῆρχε, καὶ ὅτι μόνος ἐγὼ ἤμην κατάλληλος διὰ ταύτην τὴν θέσιν. Διὰ τῶν Πρέσβεων δ' ἠρχόμην εἰς συνάφειαν καὶ μετὰ πολλῶν ἐπισήμων ξένων, τὰς Ἀθήνας ἐπισκεπτομένων, ὡς παρὰ τῷ κ. Τέστᾳ ἐσχετίσθην μετὰ τοῦ κ. Hübner, ὃν καὶ ἐξενάγησα καὶ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, παρὰ τῷ Πρέσβει τῆς Πρωσσίας μετὰ τοῦ κ. Bättigen, παρὰ τῷ κ. Bourée μετὰ τῶν κ. Gobineau καὶ Teübère, γαμβροῦ τοῦ Πισκατόρη, μετὰ τῆς συζύγου του, καὶ παρὰ τῷ κ. Χὶλλ μετὰ τοῦ ἐνδόξου θεολόγου Stanley καὶ μετὰ τοῦ Sir Henry Holland. Εἶχον δὲ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ὑποδεχθῶ, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχήν, καὶ τοὺς ἐξ Εὐρώπης ἐπιστρέφοντας νέους Ἀλέξανδρον καὶ Κωνσταντῖνον Στεφάνου Καραθεοδωρῆ, μεθ' ὧν, εἰς μετὰ ταῦτα χρόνους, στενὴ μὲ συνέδεσε φιλία.

Ἐκ δὲ τῶν ὑπουργῶν, συνεχῶς ἔβλεπον τὸν πρώην συνά-

δελφόν μου κ. Χριστόπουλον, καὶ ἀφ' ὅτου ἤμην ἄνευ οἰκογενείας, ἐγευμάτιζον ἐνίοτε παρ' αὐτῷ, ἀλλ' ἡ φιλία του μοὶ ἐνεποίει τὴν ἐντύπωσιν, ὡς ἂν ἦν κατ' ἐπιφάνειαν μόνον, καὶ εἰς τὴν εἰλικρίνειάν μου παρετήρουν ὅτι ἀνταπεκρίνετο μᾶλλον διὰ κρυψινοίας. Καὶ ἀνεγνώριζε μὲν καὶ αὐτός, περὶ τὰ τέλη μάλιστα, ὅτι τὰ πράγματα δὲν ἐχώρουν καλῶς, καὶ ὅτι ἀναγκαία ἦν μεταῤῥύθμισις, ἀλλὰ διέκρινον ὅτι ἤρχιζε τρέφων τινὰ ἐλπίδα, ἢ κἂν ὀνειρευόμενος, ὅτι ἦν δυνατὸν ὑπὲρ αὐτοῦ νὰ στραφῇ ἡ μεταβολή, καί, ἀντὶ μέλους, ν' ἀναδειχθῇ Πρόεδρος ὑπουργείου.

Καὶ δὲν ἀνταπεκρίνοντο μὲν τὰ τῆς Κυβερνήσεως, εἰς ἣν εἶχον ἐγὼ συλλάβει καὶ ἀγωνισθῆ νὰ ἐφαρμόσω ἰδέαν, ἀλλ' οὐδ' εἰς χείρονα ἦσαν κατάστασιν τῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπικρατούσης ἐν Ἑλλάδι. Ἡ Βασίλισσα, μάλιστα, μέχρις ὑπερβολῆς εἵπετο τῇ ἀρχῇ, ὅτι τῶν ὑπουργῶν ἦν πᾶσα ἡ εὐθύνη, καὶ αὐτοῖς ἑπομένως ἀνῆκεν ἀνεξελέγκτως καὶ πᾶσα ἡ ἐνέργεια. Ἡ Βασίλισσα ἐβασίλευε καὶ δὲν ἐκυβέρνα. Οὐχ ἧττον ὅμως, ἐπειδὴ νοσηρὰ ἦν ἡ βάσις, ἤτοι ἡ διὰ ῥαδιουργίας καὶ ἐπεμβάσεως παραβίασις τῆς θελήσεως τῶν ἐκλογέων, ἡ ἐξ αὐτῆς προϊοῦσα ἐκλογὴ τῶν βουλευτῶν, καὶ ἡ ἀπὸ τούτων ἐκπόρευσις τοῦ Ὑπουργείου, διὰ τοῦτο ἡ νόσος κατεῖχε πᾶσαν τὴν κοινωνίαν, καὶ σύμπτωμα αὐτῆς ἦν ὁ ἄνευ ἐπιγνώσεως πυρετώδης τῆς κοινῆς γνώμης ἐρεθισμός, ἰσχυρότερον κατέχων τὰς ἀσθενεστέρας μάλιστα τῶν διανοιῶν.

Τὴν 6 Σεπτεμβρίου τὸ ἑσπέρας τὸ ἀποτρόπαιον κακούργημα, ὑπ' ἀφρόνων παιδαρίων μελετηθέν, ἀπόπειρα δολοφονίας, διεπράχθη κατὰ τῆς Βασιλίσσης, ἐπανερχομένης ἐφίππου ἐκ τοῦ περιπάτου. Τὸ ὄργανον τῆς βδελυρᾶς πράξεως ὑπῆρξεν ὁ Ἀριστείδης Δόσιος, μαθητὴς τοῦ Γυμνασίου, υἱὸς φίλου καὶ ἀρχαίου συμμαθητοῦ μου, ἀνήκων εἰς μίαν τῶν διοπρεπεστέρων οἰκογενειῶν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ὅστις, πρὸς τιμήν του, εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτον ἂν ἐδύνατο νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἔκτοτε πάσχων ἐκ τῆς παραφροσύνης, ἥτις μετὰ δεκαοκτὼ ἔτη τὸν ἔφερεν εἰς τὸν τάφον. Ἀλλὰ τὸ κακοῦργον ὅπλον εἶχε θέσει εἰς τὰς χεῖρας του ἡ ψῆφος τῶν συμμαθητῶν καὶ συνωμοτῶν του.

Τὰ μυελλοῦ καὶ ἀρτίων γνώσεων ἐστερημένα μειράκια ἐνόμι-

ζον ὅτι ἐδικαιοῦντο αὐτὰ νὰ λάβωσιν εἰς χεῖρας τῆς πολιτείας τὴν τύχην, καὶ ὅτι ἔπραττόν τι ἡρωϊκὸν τὰς βάσεις τοῦ θρόνου σαλεύσαντα, τὴν πατρίδα των ἀπέναντι τοῦ ἐξευγενισμένου κόσμου διαβάλλοντα, ὡς ἀνάξιον τῆς ἀνεξαρτησίας της, καὶ ἀνάνδρως δολοφονοῦντα γυναῖκα, καθ' ἧς, ἂν ἠρωτῶντο, τότε πρῶτον θὰ ἐσκέπτοντο, ὅτι δὲν ἤξευρον ἄν τι καὶ ὁποῖον ὑπῆρχε παράπονον. Ἡ Βασίλισσα Ἀμαλία ἠγάπα τὴν θετήν της πατρίδα ὑπὲρ τὴν τεκοῦσαν αὐτήν, ἐκυβέρνα κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ ἔθνους ψηφισθὲν πολίτευμα, ἢ μᾶλλον οὐδ' ἐκυβέρνα, ἀλλ' ἄφηνε τοὺς Ὑπουργούς της νὰ κυβερνῶσι, καὶ οἱ Ὑπουργοί της ἦσαν Ἕλληνες, ὡς εἴτινες καὶ ἄλλοι, τοὐλάχιστον ὅσον καὶ οἱ ἀγένειοι συνωμόται, οἱ Ὑπουργοὶ ἦσαν ὁ υἱὸς τοῦ Μιαούλη, ὁ υἱὸς τοῦ Βότσαρη.

Ἡ πόλις πᾶσα ἐγένετο ἀνάστατος ἐπὶ τῷ φρικτῷ ἀκούσματι. Τῇ ἐπαύριον δ' ἀπὸ πρωΐας ἀπῆλθον καὶ ἐγὼ εἰς τ' Ἀνάκτορα, ἔνθα ὅμως δὲν ἦν ἡ Βασίλισσα, διότι μετὰ πάσης τῆς Αὐλῆς εἶχεν ἀπέλθη εἰς Πόρον. Ἐπανῆλθον δ' αὖθις τὴν ἐπιοῦσαν, ἀλλὰ μοὶ ἐῤῥέθη ὅτι, ἐν ὀνόματι πάντων τῶν καθηγητῶν, θέλει παρουσιασθῇ ὁ Πρύτανις. Οὐχ' ἧττον μετὰ πέντε ἡμέρας ἐμηνύθην, ὅτι ἡ Βασίλισσα ηὐδόκει νὰ μὲ δεχθῇ· τὸ ἐναντίον ἤθελε μὲ ἐκπλήξει μετὰ τὴν τόσην εὐμένειαν, ἧς μὲ ἠξίου, ὅτε ἤμην ἐν τῷ ὑπουργείῳ.

Ἐλθὼν δ' εἰς τὰ Ἀνάκτορα, ἐν τῷ προθαλάμῳ εὗρον καὶ ἐπιτροπὴν τῶν δικηγόρων, ἥτις πρὸ ἐμοῦ εἰσῆλθε, καὶ ἐν αὐτῇ διέκρινα ὠχρόν τινα καὶ ἀσθενικὸν νεανίαν, καὶ ἔμαθον ὅτι ἦν ὁ ἐκ Μεσολογγίου Δεληγεώργης, ἐπιδιώξας τὴν ἐκλογήν του ὡς μέλους τῆς ἐπιτροπῆς, ὅπερ οὐ μικρὸν μ' ἐξέπληξε, διότι ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἦν εἷς ἐκ τῶν συνωμοτῶν τῶν ψηφισάντων τὴν ἐκλογὴν τοῦ Δοσίου.

Ὅτε δὲ παρουσιάσθην εἰς τὴν Βασίλισσαν, καὶ συγχαρεὶς αὐτὴν ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ της, τῇ ἐξέφρασα τὴν βδελυγμίαν μου, διὰ τὴν μυσαρὰν κακουργίαν, «Αὐτά, μοὶ εἶπεν, ὡς ἐλέγχουσά με, εἰσὶ τ' ἀποτελέσματα τῆς ἀγωγῆς, ἣν δίδετε εἰς τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν». «Αὐτά, τῇ ἀπεκρίθην, Μεγαλειοτάτη, οἰκτρὰ καὶ ἀξιοθρήνητα. Ἀλλὰ πῶς δύνασθε νὰ τὰ περιμένετε κρείττονα; Σκεφθῆτε, ἀφ' ὅτου εἴσθε ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἢ ἔστω κἂν ἀπὸ τοῦ

1843, πόσους Ὑπουργοὺς τῆς Ἐκπαιδεύσεως ἐξελέξασθε διὰ τὴν εἰδικότητα ἢ τὰς παιδαγωγικὰς γνώσεις αὐτῶν; Ἐκλέγετε, ἀναγκάζεσθε νὰ ἐκλέγητε, τοὺς ἔχοντας ψήφους, οὐχὶ τοὺς ἔχοντας γνώσεις, ἢ μᾶλλον τοὺς διὰ ῥαδιουργιῶν τὰς ψήφους σφετεριζομένους, οὐχὶ ἐκείνους, οὓς ἡ ἀληθὴς κοινὴ γνώμη ἐκτιμᾷ, ὡς τοὺς ἱκανωτέρους. Θλιβερώτατον ἐστιν, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἐκπλήττεσθε, ἂν νοσηραὶ ῥίζαι φέρωσι δηλητηριώδεις καρπούς». Τὴν ὑψηλόφρονα δὲ Βασίλισσαν οὐδόλως παρώργισαν οἱ θρασεῖς λόγοι μου.

Ὁ Ἀριστείδης Δόσιος, δικασθείς, κατεδικάσθη, καθ' ὅσον ἐνθυμοῦμαι, εἰς θάνατον· ἀλλ' ἡ Βασίλισσα, εἰποῦσα ὅτι βαθέως λυπεῖται τὴν μητέρα του, ἠλάττωσε τὴν ποινὴν εἰς διὰ βίου δεσμά, ἃ ἐλύθησαν, ὅτε μετ' ὀλίγον στάσις ἐξεθρόνισε τὸν Βασιλέα Ὄθωνα. Τότε δ' ἀπελθὼν εἰς Γερμανίαν, συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας· ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐνυμφεύθη καὶ διωρίσθη ὡς διευθυντὴς πιστωτικῶν καταστημάτων, ἀλλὰ μάτην ὑπὸ πολλῶν παρεκινήθη ν' ἀπέλθη εἰς Βαυαρίαν καὶ ζητήση τὴν ἄφεσιν παρὰ τῆς Βασιλίσσης, ἥτις εἶχε κηρύξει τὴν πρόθεσίν της τοῦ νὰ τὸν συγχωρήση. Αὐτὸς ἠρνήθη πάντοτε, εἴτε ἐκ δειλίας καὶ εὐνοήτου αἰσχύνης, εἴτε ἤδη ἐνδίδων εἰς τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς παραφροσύνης, ἧς θῦμα ἀπέθανεν ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα εἰς κατάστημα φρενοβλαβῶν ἐν Παρισίοις.

Περὶ τὰς ἀρχὰς δ' Ὀκτωβρίου, ἐγγιζούσης τῆς ἐποχῆς τῆς τοῦ Βασιλέως ἐπανόδου, ὁ δήμαρχος κ. Γεώργιος Σκοῦφος, μὲ παρεκάλεσε καὶ τῷ ἔγραψα προσφώνησιν ὑποδοχῆς πρὸς τὴν Α. Μ. Ἔφθασε δ' ὁ Βασιλεὺς τὴν 18ην, ἀλλ' ἀγνοῶ ἂν ἀπηγγέλθη ἡ προσφώνησίς μου, διότι, οὐδὲ παρὼν ἤμην εἰς τὴν ὑποδοχήν, οὐδὲ τὰ περὶ τούτου ἠρώτησα· τὸ πιστεύω δέ, διότι αὐτὴν εἶχε δεχθῇ εὐγνωμόνως ὁ κ. Σκοῦφος, καὶ ἄλλην δὲν ἤκουσα νὰ παρεσκεύασε.

Τὸ κατὰ τῆς Βασιλίσσης μισητὸν τόλμημα, ἀπόδειξις κοινωνικῆς καχεξίας, διετήρει τὰ πράγματα ἐν ταραχῇ, καὶ ὑπὸ πολλῶν ἠλπίζετο ἡ διόρθωσις ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ Βασιλέως. Ἄλλοι δ' ἄλλως ἐπόθουν ἢ ἐπεζήτουν τὴν διόρθωσιν ταύτην, πολλοὶ κατὰ τὰ ἴδια αὐτῶν συμφέροντα, ἀλλὰ σχεδὸν πάντες πρε-

σβεύοντες τὴν ἀνάγκην ἀλλαγῆς ὑπουργείου. Ὁ Δημήτριος Βουδούρης μάλιστα, μεθ' οὗ συνωμίλησα μίαν ἡμέραν, μοὶ κατεδείκνυεν, ὡς μόνην τῶν πραγμάτων θεραπείαν, τὴν ἀποβολὴν πάντων τῶν βασιλικῶν, τὴν διάλυσιν τῆς βουλῆς, ὡς λίαν βασιλόφρονος καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν ὑπουργῶν, οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ. Ὁ κύριος ὅμως οὗτος εἶχε, πλὴν τῶν δημοσίων, καὶ ἰδίας μερίμνας, ὧν πρόχειρον εὗρε τὴν λύσιν μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἁρπάσας καὶ νυμφευθεὶς τὴν κ. Σταματίναν, σύζυγον τοῦ ἀγαθοῦ ἀδελφοῦ τοῦ πρώην πρωθυπουργοῦ κ. Βούλγαρη.

Οὕτως ἐξελαμβάνετο ἡ βασιλεία, ὡς ὁ ἀποπομπαῖος τράγος πασῶν τῶν ἀληθῶν ἢ ὑποτιθεμένων συμφορῶν, ἡ βασιλεία, ἥτις ἐπὶ τῆς Βασιλίσσης οὐδὲν ἕτερον ἦν, ἢ ἡ παθητικῶς τὰ διατάγματα προσυπογράφουσα δύναμις. Καὶ ἐξετελέσθησαν μὲν μετὰ ταῦτα, ὑπερακοντισθεῖσαι μάλιστα, αἱ εὐχαὶ τοῦ κ. Βουδούρη, ἀλλὰ διὰ τούτου τὰ πράγματα δὲν διωρθώθησαν· ἐξ ἐναντίας, διότι ἐκεῖ δὲν ἐνέκειτο τὸ κακόν· ἀλλ' ἡ παρὰ τὴν δόξαν μου ἀφεθεῖσα ἄδεια τοῖς ὑπουργοῖς, τοῦ νὰ ἐπηρεάσωσι τὰς ἐκλογάς, ἦν ἡ ῥίζα τῆς ἀσθενείας, ἀναβιβάσασα τὴν εὐθύνην μέχρι τοῦ θρόνου.

Περὶ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1861, ὁ Κλέων, εἰς Βερολῖνον μεταβάς, ἵνα περατώσῃ ἐκεῖ τὰς σπουδάς του, μοὶ ἔγραφεν ὅτι, διαιτώμενος ἐκεῖ ἡσύχως, ὡς μαθητής, καὶ εἰς τὸ ἔργον του μόνον ἐπιδιδόμενος, ἤλπιζε νὰ δαπανᾷ ὀλιγώτερον ἢ ἐν Ἀγγλίᾳ, καὶ μὲ παρεκάλει τὸ προϊὸν τῶν οἰκονομιῶν του νὰ πέμπω εἰς Ὀξωνίαν, εἰς τὴν μητέραν του, πρὸς ἀνετωτέραν της δίαιταν.

Ἐν ταῖς ὥραις τῆς ἀνέσεως, περὶ τὰ τέλη τοῦ 1861, περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀναπτύξεως τοῦ μουσικοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς εἰς τὴν σκηνὴν ἀναβιβάσεως τῆς μουσικῆς σκεπτόμενος, συνέταξα σχέδιον φιλαρμονικῆς ἑταιρίας, ἀποπνιγὲν ὅμως ταχέως εἰς τὰ πολιτικὰ συμβάντα, καὶ ἀντικατασταθὲν μετὰ ταῦτα ὑπὸ ἀνεπιτυχεστάτου ἄλλου τοῦ Γρ. Παπαδοπούλου, οὗ ἀτελὲς ἐξάμβλωμα ἦν τὸ Ὠδεῖον.

1862

Τὸ νέον ἔτος ἤρξατο ὑπὸ οἰωνοὺς οὐχὶ εὐμενεῖς. Τὰ φιλόδοξα πάθη εἰς τὴν διοίκησιν, ὡς εἰς ἕρμαιον ἀφορῶντα, ἦσαν λίαν ἠρεθισμένα, καὶ ἡ κοινὴ γνώμη, τὰς φατριαστικὰς φωνασκίας ἐκλαμβάνουσα, ὡς ὑπαγορεύσεις διαπύρου πατριωτισμοῦ, ἦν λίαν ἠρεθισμένη, καὶ ἐξανίστατο ἰδίως κατὰ τῆς κυβερνήσεως, ἀγνοοῦσα τί τῇ προσάπτει κυρίως, καὶ μὴ διορῶσα ὅτι ταύτης τὸ πρώτιστον σφάλμα ἦν, ὅτι δὲν εἶχε τὴν ἰσχὺν νὰ διαλύσῃ τὰς σκευωρίας, καθ' ὃ οὖσα καὶ αὐτὴ σκευωριῶν γέννημα, διότι ἐστηρίζετο εἰς βουλήν, ἥτις διὰ σκευωριῶν παρήχθη.

'Αλλ' ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἐπεκράτει σχετικὴ ἠρεμία, διότι ἡ ἔξω ἀτμοσφαῖρα δὲν εἰσεχώρει μέχρις αὐτῶν. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ὑπουργοί, καίτοι κατ' ἀρχὰς ταραχθέντες, ἤρξαντο μέχρι τέλους συμμεριζόμενοι τῆς Αὐλῆς τὴν ἠρεμίαν, ἢ ἐνόμιζον συμφέρουσαν τὴν ταύτης προσποίησιν, ὥστε καὶ ὁ Χριστόπουλος μοὶ ἔλεγεν ἐν μιᾷ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ 'Ιανουαρίου, ὅτι οὐδαμῶς βλέπει, ἣν ἐγὼ τῷ παρίστων ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐξέλθῃ τοῦ ὑπουργείου, διότι τὰ διαδόμενα σκοπὸν μόνον εἶχον τὴν ἐκφόβισιν τοῦ Βασιλέως.

Τὰ διαδιδόμενα ὅμως ἦσαν πυκνὰ καὶ ποικίλα, καί, ἂν οὐχὶ ἄλλο, τοὐλάχιστον τῆς ἀνησυχίας τῆς κοινῆς γνώμης ἀπόδειξις, καὶ ἰδίως διέτρεχον φῆμαι καὶ, ὡς ταχέως ἐφάνη, οὐχὶ ἀδέσποτοι, περὶ προθέσεως τοῦ Βασιλέως τοῦ νὰ καλέσῃ πρωθυπουργὸν τὸν Κανάρην, οὗ τὸ ἔνδοξον ὄνομα ἠλπίζετο πολλοὺς νὰ συνασπίσῃ περὶ τὴν κυβέρνησιν. Πρὸ πολλοῦ δὲ μοὶ εἶχεν ἤδη εἰπεῖ ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος, μετὰ τῆς ἐπιθυμίας του προτρέχων τῶν περιστάσεων, ὅτι ὁ Κανάρης ταχέως θὰ διωρίζετο πρωθυπουργὸς μετ' αὐτοῦ (τοῦ Κ. Σούτσου) ὡς συνυπουργοῦ:

'Αλλ' ἐγώ, γνωρίζων τοῦ Βούλγαρη τὴν οὐ μικρὰν νοημοσύνην καὶ τὴν κυβερνητικὴν πεῖραν, καὶ προσέτι ἐλπίζων ἔτι, ὅτι ἐν τῇ ἀρχῇ θὰ ἐπανήρχετο καὶ εἰς τὴν ὁδόν, εἰς ἣν ἄλλοτε εἶχον προσπαθήσει νὰ τὸν εἰσαγάγω, ἀπεπειρώμην, ὁμιλῶν τῷ τε ἰδιαιτέρῳ γραμματεῖ τοῦ Βασιλέως καὶ τοῖς μᾶλλον πλησιάζουσι τὴν Αὐλὴν τῶν διπλωματῶν, νὰ πείσω τὸν Βασιλέα ν' ἀποδώσῃ τὴν

εὔνοιάν του εἰς τὸν κ. Βούλγαρην, καὶ καλέσῃ αὐτόν, εἴτε μόνον, εἴτε μετὰ τοῦ κ. Κανάρη, εἰς τὸ ὑπουργεῖον. Μοὶ ἐμήνυσε δ' ὁ Βασιλεύς, ὅτι ἐπαινεῖ τὰς ὑπὲρ τοῦ Βούλγαρη προσπαθείας μου, ὅτε γνωρίζω πῶς ἐκεῖνος πρὸς ἐμὲ εἶχε προσενεχθῇ. Ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο, καίτοι ἐκτιμῶν αὐτὰς ὡς ἀνιδιοτελεῖς, δὲν τὰς ἀπέκρουσε. Τῷ ἔπεμψα δὲ καὶ ὑπόμνημα, δι' οὗ ἐπροσπάθουν ν' ἀποδείξω τὴν ἄφευκτον ἀνάγκην ἀλλαγῆς ὑπουργείου· ἀλλ' ἄνευ διαλύσεως τῆς Βουλῆς, διότι, ὡς εἶπε ποτέ τις σοφὸς πολιτικός, δύο διαλύσεις ἀντιστοιχοῦσι πρὸς μίαν ἐπανάστασιν, καὶ διότι, εἰς τὴν παροῦσαν τῶν πνευμάτων κατάστασιν, αἱ νέαι ἐκλογαὶ θὰ ἦσαν χείρονες τῶν προτέρων, ἢ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπεμβῇ ἡ κυβέρνησις, ὅπερ θὰ ἦτο τὸ πάντων χείριστον κατ' ἐμέ.

Ὁ Βασιλεὺς ἐπείσθη ὑπὸ τοῦ ὑπομνήματος, ἀλλὰ συνεπῶς πρὸς τὸν χαρακτῆρά του, ἐβράδυνεν, ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν, δυστυχῶς, καὶ μοὶ ἔδωκε τὴν ἐντολὴν τοῦ νὰ συνεννοηθῶ μετὰ τοῦ Βούλγαρη, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μὴ διαλύσεως.

Αὕτη ὅμως δὲν ἦτον ἡ πρόθεσις τοῦ Βούλγαρη, ἤθελε Βουλήν, ἣν αὐτὸς νὰ φέρῃ, δι' ὧν οἶδε τρόπων, ἵνα τὴν ἔχῃ ὑποχείριον. Διὰ τοῦτο, ἐφαίνετο μὲν παραδεχόμενος τὰς προτάσεις τοῦ Βασιλέως, ἀλλ' ἔπειτα πάλιν ὠπισθοδρόμει, προὐχώρει μέχρι τινὸς εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ Κανάρη, καὶ ἔπειτα διετείνετο ὅτι ὁ Κανάρης τὸν ἀπατᾷ, ἵνα τὸν ἐκθέσῃ. Μέχρις τέλους, ἐρωτηθεὶς ὑπ' ἐμοῦ κατηγορηματικῶς, ἂν δέχηται τὴν πρωθυπουργίαν ἐπὶ τῷ ὅρῳ τῆς μὴ διαλύσεως, καὶ παρακληθεὶς ν' ἀποφανθῇ ἀπροκαλύπτως, εἶπεν, ὅτι τοῦτο ἦν ζήτημα, περὶ οὗ ἐδύνατο ν' ἀποφασίσῃ, ἀφ' οὗ ἀναλάβῃ τὴν ἐξουσίαν. Ἡ ἀπάντησις δ' αὕτη, ὡς δολία θεωρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, διέκοψε τὰς διαπραγματεύσεις.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰανουαρίου ἡ Βασίλισσα, ἐν ἀταραξίᾳ διατελοῦσα ἐξ ἀγνοίας τῆς καταστάσεως τῆς κοινῆς γνώμης, ἐπεθύμησεν, ἀντὶ χοροῦ, νὰ δοθῶσι παραστάσεις εἰς τὴν μικρὰν αἴθουσαν τῶν ἀνακτόρων, διότι τὸ ἔδαφος αὐτῆς δὲν ἐφαίνετο πολὺ στερεὸν δι' ὀρχήσεις, καὶ ἐπεκαλέσθη καὶ τὴν ἐμὴν σύμπραξιν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σχεδίου, οὗ τὴν πεῖραν δὲν εἶχεν

ἡ κοινωνία τῶν Ἀθηνῶν. Ἀναδεχθεὶς δὲ τὴν ἐντολήν, ἵνα εὐαρεστήσω τῇ Α. Μ., καὶ προκειμένου νὰ παραστῶσι δύο κωμῳδίαι, ἡ μὲν Ἑλληνιστί, ἡ δὲ Γαλλιστί, διὰ πρώτην, ἐκλέξας, ἐσύστησα, ἣν ὁ Κλέων εἶχε μεταφράσει ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ, τίτλον φέρουσαν «Προσκαλῶ τὸν Ναύαρχον» καὶ ἐτύπωσα αὐτήν, ἵνα εὐχερῶς διανεμηθῇ εἰς τὰ πρόσωπα. Ἐπεμελήθην δὲ καὶ τῶν γυμνασίων, καὶ ἐστρατολόγησά τινας τῶν ἠθοποιῶν, τὴν κυρίαν Ραλοῦν Πέτρου Παπαρρηγοπούλου, ἥτις ἦν ἀρίστη εἰς τὸ εἶδός της, τὴν κυρίαν Γρίβα Γαρδικιώτη, τὸν κύριον Ἀλέξανδρον Κωστῆν καὶ ἄλλους. Ἔλειπεν ὅμως μία τῶν πρωταγωνιστριῶν, καὶ ἡ εὕρεσις αὐτῆς εἶχε μεγάλας τὰς δυσκολίας. Τότε ἀπετάθην εἰς τὴν νέαν καὶ χαρίεσσαν γείτονά μου, τὴν κυρίαν Πικέρνη, θυγατέρα τοῦ κ. Μωραϊτίνη, καὶ τὴν παρεκάλεσα νὰ συμπράξῃ. Ἐδίσταζεν ὅμως, διότι δὲν εἶχε παραστήσει ποτέ, ἀλλ', ἐμψυχωθεῖσα ὑπ' ἐμοῦ, καὶ θέλουσα νὰ εὐαρεστήσῃ τῇ Βασιλίσσῃ, μέχρι τέλους ἐδέχθη.

Εἰς τὰ γυμνάσια ὅμως εἶδον μετ' ἀπελπισίας αὐτὴν ἐντελῶς ἀποτυγχάνουσαν, καὶ οὐδὲν ἔχουσαν τὸ φυσικὸν καὶ εὔκαμπτον, εἰς τὴν φωνήν, οὐδ' εἰς τὴν σχηματοποΐαν, καὶ εἰς οὐδὲν ὠφέλουν, οὐδ' αἱ συμβουλαί, οὐδ' αἱ ἐπικρίσεις μου, ὥστε πεπεισμένος ἤμην περὶ τῆς παντελοῦς ἀποτυχίας τῆς ὡραίας νεοσυλλέκτου, ὅτε θὰ ἐνεφανίζετο εἰς τὴν σκηνήν.

Ἀλλ' ὤ! τῆς ἐκπλήξεως. Κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς παραστάσεως, τῇ 30 Ἰανουαρίου 1862, ἡ κυρία Πικέρνη ἐδείχθη ἄλλη ἐξ ἄλλης, καί, ὡς ἂν εἶχον ἀφανῶς ὡριμάσει ἐν αὐτῇ τὰ ὀλίγα διδάγματα, ἃ παρ' ἡμῶν ἤκουσε, παρέστησεν, ὡς γνησία ἠθοποιός, μετ' ἀπαραμίλλου χάριτος καὶ λεπτότητος, ἥτις κατέθελξε καὶ ἐκίνησε τὸν κοινὸν ἐνθουσιασμόν. Ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα τὴν ἀνήρπασε πικρὸς θάνατος ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς νεότητος, κεκοσμημένην ὑπὸ πλείστων φυσικῶν καὶ ἠθικῶν θελγήτρων.

Κατὰ δὲ τὸν Φεβρουάριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ἕτερον ἀνάλογον θέαμα ἐδόθη ἐν τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ, συνιστάμενον εἰς ***ζώσας εἰκόνας,*** ὧν μετέσχον αἱ ὡραιότεραι κυρίαι τῶν Ἀθηνῶν, ἐν ἄλλαις ἡ κ. Γρίβα καὶ ἡ κ. Ἀντωνιάδη (ἤδη κ. Κυριακοῦ) κ.λ. Καὶ εἰς αὐτοῦ δὲ τὴν παρασκευὴν καὶ τὴν ἐπιτυχίαν ἐπίσης, κληθείς, συνετέλεσα.

Διὰ τὸ θέαμα τοῦτο, ἐν ἄλλοις, ἀπῃτήθησαν καὶ δύο Ἑλληνίδων ἐνδυμασίαι, ἅς, κατὰ διαταγὴν τῆς Βασιλίσσης, ζητηθείσας ἐκ Μεγάρων, ἐκόμισαν, πολυτελεῖς καὶ χρυσοκεντήτους, δύο νέαι καὶ ὡραῖαι χωρικαὶ Μεγαρίδες· ἡ δὲ Βασίλισσα, εὐμενῶς αὐτὰς ἀνταμείβουσα, τὰς προσεκάλεσε νὰ παρακαθήσωσι καὶ αὐταὶ εἰς τὴν ἑσπερίδα, ἔνθα παρὰ πάντων ἐθαυμάζετο ἡ εὐπρεπὴς συγχρόνως καὶ ἄνετος, πάσης δειλίας, ἀλλὰ καὶ πάσης ἀγροικίας ἀπηλλαγμένη συμπεριφορά των. Μόνον δὲ παρετήρησα ὅτι, ὁσάκις ταῖς προσήγοντο ζαχαρωτά, ἐλάμβανον ἄφθονα ἐξ αὐτῶν, καὶ τὰ ἔκρυπτον εἰς τὴν βαθεῖάν των ζώνην. Ὅτε δὲ ταῖς εἶπον περὶ τούτου, «πῶς ὄχι, μοὶ ἀπεκρίθη ἡ μία, ἐκλήθημεν εἰς τῆς Βασιλίσσης μας, καὶ θὰ ἐπιστρέψωμεν τὰς χεῖρας κενάς, χωρὶς νὰ φέρωμεν εἰς τοὺς ἐδικούς μας δεῖγμα κἂν ἓν ἐκ τῆς μεγάλης αὐτῆς ἑορτῆς;»

Τὰς ἐγνώριζον δ' ἀμφοτέρας, διότι κατὰ τὸ προλαβὸν ἔτος, ἐπισκεφθεὶς τὰ Μέγαρα, εἶδον ἐμπρὸς καλύβης κείμενον λίθον ἐνεπίγραφον, καὶ ἐπεχείρησα νὰ τὸν ἀντιγράψω. Ἰδὼν δέμε ὁ ἐν τῇ καλύβῃ χωρικός, μοὶ ἔφερεν ὕδωρ καὶ ἔπλυνε τὸν λίθον, ὃν ἀνεγνώρισα, ὡς μέρος τῆς γνωστῆς ἐπὶ Ρωμαίων αὐτοκρατόρων διατιμήσεως. Ἀφ' οὗ δ' ἐτελείωσα τὴν ἀντιγραφήν, μὲ παρεκάλεσε νὰ εἰσέλθω ν' ἀναπαυθῶ εἰς τὴν καλύβην. Ἐκεῖ ἡ νέα θυγάτηρ του, ὡραία, ὡς σχεδὸν πᾶσαι αἱ Μεγαρίδες, μία τῶν δύο, αἵτινες εἶχον προσκληθῇ εἰς τὴν Αὐλήν, μοὶ ἔφερε γλυκὸν καὶ καφφέν, ἐν ᾧ ὁ πατήρ της, μετ' ἄλλου τινὸς ἐγχωρίου, συνδιελέγοντο περὶ δημοτικῶν ἐκλογῶν. Ὅτε δ' οἱ δύο ἐξῆλθον ἐπὶ μίαν στιγμήν,

— Ἔχομεν ἐκλογάς, μοὶ εἶπεν ἡ νέα, καὶ περὶ ἄλλου ἐδῶ τώρα δὲν ἀκούεις.

— Καὶ τοῦτο βεβαίως, τῇ εἶπον, σᾶς δυσαρεστεῖ, σᾶς τὰ κοράσια, διότι αἱ ἐκλογαὶ ὀλίγον σᾶς ἐνδιαφέρουν.

— Πῶς δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν; μοὶ ἀπεκρίθη. Ἀπ' αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἡ καλὴ ἢ κακὴ κατάστασις τῆς χώρας ἡμῶν, καὶ ὅ,τι ἐνδιαφέρει τὸν πατέρα μου, δὲν δύναται νὰ μοὶ εἶναι ἀδιάφορον.

Ὁμολογῶ ὅτι ἐξεπλάγην διὰ τὴν τοιαύτην ἀπάντησιν κορα-

σίου ἀγροδιαίτου, διότι ἀξία προσοχῆς ἤθελε μοὶ φανῇ καὶ εἰς τὸ στόμα νεάνιδος ἐκ τῶν διαπρεπουσῶν εἰς τῆς πρωτευούσης τὰς συναναστροφάς.

Μετά τινα δὲ χρόνον, συνεκδραμὼν εἰς τὰ Μέγαρα πάλιν μετὰ τῆς κ. Μαυροκορδάτου (Μαρῆς), τῆς κ. Ρέϊνεκ καὶ ἄλλων, κατέλυσα, ἐπ' ὀλίγας ὥρας, εἰς τοῦ δημάρχου, καὶ ἐκεῖ ἀπήντησα τὴν ἄλλην νεάνιδα, ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα προσκληθεισῶν εἰς τὴν Αὐλήν, οὐχ ἧττον ὡραίαν τῆς πρώτης. Ἐν ᾧ δὲ συνδιελεγόμην μετ' αὐτῆς, ἐπῆλθε καὶ ἡ πρώτη, φίλη αὐτῆς οὖσα, καὶ ἦν ἀμφοτέρων ἡ συνδιάλεξις εὐφυὴς καὶ πλήρης φαιδρότητος.

— Δὲν μ' ἐξηγεῖτε, ταῖς εἶπον, πῶς νέαι, ὡς σεῖς, εἶσθε ἀκόμη ἄγαμοι εἰς τὴν ἡλικίαν σας; διότι πρέπει νὰ πλησιάζητε εἰς τὸ εἰκοστὸν ἔτος. Εἶναι τόσον ἀπειρόκαλοι οἱ Μεγαρεῖς;

— Ὄχι, τοῦτο δὲν εἶναι, μοὶ ἀπεκρίθη ἡ μία γελῶσα. Ἀλλὰ ποῖον θέλετε νὰ πάρωμεν; Αὐτοὶ εἶναι ὅλοι χονδροὶ γεωργοί, δὲν εἶναι δι' ἡμᾶς. Ἡμεῖς θέλομεν καλοὺς ὑπαλλήλους μὲ καπέλλον καὶ μὲ βελάδαν, ὡς εἶναι εἰς τὰς Ἀθήνας.

— Ἠξεύρεις τί; τῇ εἶπεν ἡ ἄλλη. Νὰ πληρώσωμεν ἕνα κήρυκα εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅστις νὰ κηρύξῃ εἰς τὰς ὁδούς, ὅτι εἰς τὰ Μέγαρα ὑπάρχουν δύο κοράσια καλὰ καὶ ὡραῖα καὶ δι' αὐτὰς ζητοῦνται δύο κομψοὶ νέοι ἐκ τῆς τάξεως τῶν ὑπαλλήλων.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἠστειεύοντο αὗται αἱ ἐκ φύσεως ἀγχίνοες θυγατέρες τῶν Μεγαρέων γεωργῶν, αἵτινες, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Αὐλήν, οὐδόλως ἐφαίνοντο ἐκτετοπισμέναι.

Δὲν ἦσαν δ' αἱ παραστάσεις αὗται, αἱ ἐν ταῖς Βασιλικαῖς αἰθούσαις, αἱ πρῶται, ὧν μετέσχεν ἡ ἀνωτέρα κοινωνία τῶν Ἀθηνῶν. Πρὸ αὐτῶν εἶχον γίνει καὶ παρὰ τῷ Πρέσβει τῆς Ρωσσίας, ὧν μετέσχον, ὡς ἠθοποιοί, ὁ κ. Ὀζερὸφ καὶ ἡ κ. καὶ ὁ Πρέσβυς τοῦ Βελγίου, κ. Βλενδέλλ, καὶ ἡ κ. Μαρία Τυπάλδου, ἔπειτα κ. Ρώμα.

Ἐκεῖ δ', ἄλλην ἑσπέραν, ἐψάλη καὶ ὁλόκληρον τὸ Stabat mater τοῦ Ροσσίνη, καὶ ἡ Καρολίνα μετέσχε τῆς συμφωνίας, ἀναλαβοῦσα ἓν τῶν πρωτίστων μερῶν ἐν τῷ χορῷ, ὡς μεσόφωνος (contralto).

Καὶ παρ' ἡμῖν δέ, ὅτε ἤμην ἐν τῷ ὑπουργείῳ, εἴχομεν ἱδρύσει μίαν ἑσπερινὴν σκηνήν, καὶ παρέστησαν κωμῳδίαν ὁ Κλέων μετὰ τῶν νέων Βυζαντίων καὶ ἄλλων φίλων του.

Περὶ τὸ τέλος δὲ τῆς πρώτης παραστάσεως ἐν τοῖς ἀνακτόροις, διαρκούσης τῆς συναναστροφῆς, ἀφίχθη τις εἴδησις, ἥτις συνετάραξεν ὁπωσοῦν τὴν εὐθυμίαν καὶ τὰς ὡραίας ἐντυπώσεις τῆς ἑσπέρας ἐκείνης. Ἐν Ναυπλίῳ ἐρρέθη ὅτι συνέβησαν ἐπαναστατικαὶ ταραχαί, εἰσηγήσει ἑνὸς τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ, τοῦ Δημ. Γρίβα, τὴν ἐπαύριον δ' ἐγνώσθη διαρρήδην ὅτι ὁ Γρίβας τῷ ὄντι ἐπανέστη ἐν Ναυπλίῳ καὶ παρέσυρε καὶ τὴν φρουρὰν τοῦ Παλαμιδίου. Μετά τινας δ' ἡμέρας ἐστασίασε καὶ ὁ Λεωτσάκος ἐν Σύρῳ, καὶ τὰ ὀλέθρια σπέρματα ἀνὰ πᾶσαν ἐξετάθησαν τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐμφύλιον ἔρρευσεν αἷμα.

Οὗτος ἦν ὁ δηλητηριώδης καρπὸς τῆς ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως ἀνοχῆς ὑπουργείων φατριαστικῶς ἐπεμβαινόντων εἰς τὰς βουλευτικὰς ἐκλογάς· διότι αἱ ἡττώμεναι φατρίαι ἐθεώρουν, ὡς ἀντίπαλον αὐτῶν, αὐτὴν τὴν κυβέρνησιν, καὶ εἰς τὴν ὑπερέχουσαν αὐτῆς δύναμιν, καὶ τὴν πρὸς σκοποὺς ἰδιοτελεῖς καὶ τὴν καταπάτησιν ἢ καταδολίευσιν τῶν νόμων, ἀντέταττον τὴν παράνομον ἐπανάστασιν, νομίζοντες ὅτι ἐποιοῦντο χρῆσιν δικαίας ἀμύνης. Θύματα τῶν ἀπαισίων τούτων καιρῶν καὶ τῆς ἀξιοθρηνήτου των πλάνης ἔπεσαν ἐν Κύθνῳ καὶ πρὸ τοῦ Ναυπλίου οὐκ ὀλίγα, ἐν οἷς καὶ γνωστοί, ὡς ὁ υἱὸς τοῦ Μωραϊτίνη (ἀδελφὸς τῆς πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ὑπὸ τῆς Βασιλίσσης θερμῶς ἐπαινεθείσης διὰ τὴν χάριν, μεθ' ἧς ὑπεκρίθη), ὁ Βρατσάνος καὶ ἄλλοι νέοι, ἐν λυπηρᾷ ἀγνοίᾳ διατελοῦντες οἱ ἴδιοι τοῦ τὶ ἐπεδίωκον, ἀκρίτως παρασυρόμενοι ὑπὸ δημαγωγῶν, καὶ νομίζοντες ὅτι ὑπηρετοῦν τὴν πατρίδα, ὅτε διὰ μητροκτόνων ὅπλων τὴν ἐσφαγίαζον. Ἀφ' οὗ δ' οἱ λοιποί, παραδοθέντος τοῦ Ναυπλίου, ἐζήτησαν ἀμνηστείαν καὶ ἔτυχον αὐτῆς παρὰ τοῦ Βασιλέως, ὅστις ᾤκτειρεν αὐτοὺς μᾶλλον, ἢ ὅτι ἐπεθύμει τὴν τιμωρίαν των, ἐσβέσθη μὲν ἡ ἐπανάστασις, ἀλλ' ἔμενον αὐτῆς αἱ ἀφορμαὶ καὶ τὰ ἐναύσματα ἀδήλως ὑποκαίοντα, μέχρις οὗ ἐξῆψαν αὐτὰ αὖθις τὴν τελικὴν καὶ μεγάλην πυρκαϊάν.

'Εν τοῖς ἀνακτόροις, ὅμως, ἐτύφλωττον πρὸς τοῦτο, καὶ ἡ κυρία Πλουσκὼ μοὶ ἔλεγεν, ὅτι τὸ τότε ὑπουργεῖον ἦτον τῶν ὑπουργείων τὸ ἄριστον, καὶ ὅτι πᾶσα χορήγησις ἀμνηστείας ἦν σφάλμα, ἐνισχύον τὴν κακουργίαν. Ὁ κ. Bourée δὲ τὴν αὐτὴν ἑσπέραν, ἀφ' ἑτέρου, μοὶ ἔλεγεν ὅτι ἦν ἀναπόφευκτος ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ὑπουργείου, ἡ γενικὴ ἀμνηστία, καὶ ἡ μεταρρύθμισις τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου.

Διὰ τοῦ κ. Πρέσβεως τῆς Πρωσσίας εἶχον ζητήσει καὶ ἐπιτύχει παρὰ τοῦ Βασιλέως του τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ ἐκπαιδευθῇ ὁ υἱός μου 'Αριστείδης εἰς τὸ ἐν Βερολίνῳ στρατιωτικὸν σχολεῖον, ἔνθα τὸν ἔπεμψεν ἐξ 'Αγγλίας ἡ μήτηρ του.

'Εγὼ δέ, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔαρος, ἐπείσθην νὰ παρακολουθήσω εἰς μικρὰν ἐκδρομὴν τοὺς ἀδελφοὺς Πέτρον καὶ Κωνσταντῖνον Παππαρρηγοπούλους, τοῦ πρώτου ἔχοντος νὰ μεταβῇ εἰς Πάτρας διὰ δικηγορικήν τινα ὑπόθεσιν. Τὴν 4 'Απριλίου ἀπήλθομεν διὰ θαλάσσης, ἱκανῶς τεταραγμένης, εἰς Κόρινθον,ὅπου ἐφιλοξενήθημεν ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου κ. Μουντζουρίδου. 'Αλλ' ἐντὸς τῆς ἡμέρας ἐνέσκυψε τοιαύτη καταιγίς, ὥστε ὁ Κορινθιακὸς κόλπος, ὑπὸ δυτικοῦ ἀνέμου μαστιζόμενος, ἦν ὅλος ἀφρός, καὶ ἐχεῖτο πρὸς τὸν 'Ισθμόν, ὥς τις ἀπέραντος καταρράκτης, ἀπειλῶν νὰ τὸν κατακλύσῃ. Καὶ αὐτὴ ἡ ἐπιβίβασις εἰς τὸ ἀτμόπλοιον ἦν, οὐχὶ ἐπικίνδυνος, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο ἀδύνατος, δι' ὃ καὶ ἐμείναμεν ἐν Κορίνθῳ, ἐμάθομεν δ' ἔπειτα ὅτι οἱ ἐπιβάται, μετὰ μακρὰν ἀγωνίαν καὶ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν φοβούμενοι ὅτι θὰ κατεβυθίζοντο, ἔφθασαν, κακῶς ἔχοντες, εἰς Πάτρας, καὶ αὐτοὶ δυσπιστοῦντες πρὸς τὴν σωτηρίαν των. Ἡμεῖς δὲ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ τῶν Σκιρρωνίδων πετρῶν ἐπανήλθομεν τὴν ἐπαύριον εἰς τὰ Μέγαρα, ὅπου, προειδοποιηθεῖσα, μᾶς περιέμενεν ἡ κ. Π. Παππαρρηγοπούλου, καὶ ἐφ' ἁμάξης ἐπεστρέψαμεν εἰς 'Αθήνας.

'Αποτυχούσης λοιπὸν τῆς πρώτης ταύτης ἐκδρομῆς, σχεδὸν ἀμέσως ἐπεχείρησα ἄλλην, λαμπρὰν ἐκείνην καὶ ἐπιτυχεστάτην. Τὴν 13 'Απριλίου, ὑπὸ τοῦ κ. Β. Μελᾶ προσκληθείς, ἀπῆλθον εἰς Πόρον μετὰ τῆς συνοδίας του, συγκειμένης ὑπὸ τῆς χαριεστάτης καὶ ἀγχίνοος συζύγου του, κ. Τερψιχόρης, ὑπὸ τῆς ὡραίας κ. Παραμυθιώτη (τὸ γένος Πάνου, εἶτα δὲ τὸν μαρκήσιον Tacher

de la Pagerie νυμφευθείσης) μετὰ τοῦ συζύγου της, ὑπὸ τοῦ κ. καὶ τῆς κ. Μηλιώτου, τῆς κ. Βικέλλα καὶ ἄλλων τινῶν.

Ἡ θαλασσιπλοΐα ὑπῆρξε μαγευτική, καὶ διετρέξαμεν τῆς χαριεστάτης ἐκείνης νήσου τὰς ὡραιοτέρας καὶ μᾶλλον ἀξιοθεάτους τῶν θέσεων, κυρίως ὑπὸ τὴν ἐμὴν ὁδηγίαν, διότι τὰς ἐγνώριζον ἐκ προγενεστέρων ἐπισκέψεων, διανυκτερεύσαντες δ' ἐκεῖ, ἐπανήλθομεν τὴν ἐπαύριον.

Τὰ τῆς ἐκδρομῆς ταύτης περιττὸν ἐνταῦθα ν' ἀπομνημονεύσω, διότι τὰς κυριωτέρας τῶν περιγραφῶν περιέλαβον εἰς τὸ διηγημάτιον, τὸ ἐπιγραφὲν «Ἐκδρομὴ εἰς Πόρον», ὃ μετὰ ταῦτα ἔγραψα καὶ ἀφιέρωσα εἰς τὴν κ. Τερψιχόρην, ἀποῦσαν τότε πλέον εἰς Ἀγγλίαν, διότι, πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς της, εἶχεν ἀπαιτήσει παρ' ἐμοῦ νὰ ἐκθέσω ἐγγράφως τὰς τερπνὰς ἐντυπώσεις, ἃς τότε ἐλάβομεν. Ἓν ὅμως δύναμαι σήμερον νὰ ὁμολογήσω, ὅτι εἰς τὴν Ἀγγελικὴν τοῦ διηγήματος ἐκείνου ἐπροσπάθησα νὰ συνδυάσω ὁμοῦ τὰς δύο συνοδοιπόρους μου.

Ὡς χαρακτηρισμὸν δὲ τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς φαιδρότητος τοῦ χαρακτῆρος τῆς κ. Τερψιχόρης θ' ἀναφέρω, προσέτι, ὅτι τὴν νύκτα κατελύσαμεν, ἄλλος μὲν ἀλλαχοῦ, ὁ δὲ κ. Μελᾶς μετὰ τῆς συζύγου του, καὶ ἐγὼ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Γκιώνη, οὗ ὁ πρόσγαιος δόμος ἦν οἰνοπωλεῖον, καὶ ἐπειδὴ ἦν τότε μεγάλη ἑορτή, ὡς καὶ ἐν τῷ διηγήματι λέγω, δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἐξηκολούθουν χοροὶ παταγώδεις, ᾄσματα μετὰ θορυβωδεστάτων καί, κατ' ἐμὲ κἄν, ἥκιστα μελωδικῶν ὀργάνων, καὶ βοαὶ καὶ φωναὶ τοσοῦτον ἀπελπιστικαί, ὥστε, περὶ τὰς δύο μετὰ τὸ μεσονύκτιον, εἶδον τὸν κ. Μελᾶν ἐν ἀπελπισίᾳ καὶ ἐν νυκτικῇ ἀναβολῇ ἐξελθόντα τοῦ κοιτῶνος του· ὀργὴν δὲ πνέων, κατῆλθεν εἰς τοῦ ξενοδόχου καὶ ἀπήτησε παρ' αὐτοῦ ὁριστικῶς νὰ διατάξῃ τέλος τὴν παῦσιν τῶν εὐωχιῶν, εἰς ὃ ὅμως οὐδαμῶς εἰσηκούσθη, διότι αὐτὸς ὁ ξενοδόχος ἦν ὁ πρῶτος τῶν εὐωχουμένων· μόνον δὲ περὶ τὴν τρίτην τῆς πρωΐας βαθμηδὸν τῶν ἰάκχων ἀποσβεσθέντων, κατωρθώσαμεν νὰ κλείσωμεν τοὺς ὀφθαλμούς. Ὅτε δὲ, μετ' οὐ πολύ, ἐγερθεῖσα, ἐξῆλθε καὶ ἡ κ. Μελᾶ, τῇ εἶπον, ὅτι λυποῦμαι διότι τόσον κακὴν ἐπέρασε νύκτα, ἕνεκα τῶν παροινούντων ἐκείνων ἀνθρώπων. Ἡ δὲ ἀπάντησίς της ἦτον,

— Οἱ καλοὶ ἄνθρωποι ! Πόσον εἶναι εὔθυμοι καὶ φαιδροί! Εἶναι τῷ ὄντι χαρμόσυνον νὰ τοὺς ἀκούῃ τις!

Περὶ δὲ τοῦ κ. Μελᾶ θὰ μοὶ ἀρκέσῃ ν' ἀπομνημονεύσω, ὅτι, κατὰ τὸν πλοῦν ἡμῶν ὀπίσω εἰς Ἀθήνας, ἡ θάλασσα ἦν τεταραγμένη, ὡς ἐπίσης καὶ ἐν τῷ διηγήματι. Ἐπειδὴ δὲ ἐγόγγιζεν ἡ κ. Μελᾶ εἰς τὸν παρακείμενόν μοι κοιτῶνα, ἤκουσα τὸν κ. Μελᾶν, ὅστις εἰς τὸν ἀπέναντι ἐκοιμᾶτο, νὰ τῇ ἀποτείνῃ τὸ ἑπόμενον αὐτοσχεδίασμα,

«Μήπως ὅλα ἠμποροῦν
νὰ πηγαίνουν κατὰ ῥοῦν,
Τερψιχόρη μου φιλτάτη ;
Θὰ στραβώσῃ δὰ καὶ κάτι,
γιὰ νὰ μὴ μᾶς πιάνῃ μάτι».

Μεταβολὴ Ὑπουργείου.

Ἡ ἀνάγκη, τέλος, τῆς ἀλλαγῆς ὑπουργείου ἐγένετο καταφανής, ὥστε καὶ αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως οἱ δισταγμοὶ ἐνικήθησαν. Τὸ ὑπουργεῖον παρῃτήθη τὴν 24ην Ἀπριλίου, καὶ αἱ Βουλαὶ ἀνεβλήθησαν ἐπὶ δέκα ἡμέρας. Μετὰ τὸν Τρικούπην (τὸν γέροντα), ὅστις ἠρνήθη, καὶ τὸν Βούλγαρην, ὅστις, οὐχὶ μόνον τὴν διάλυσιν ἀπῄτει, ἀλλ' ἤδη ὡμίλει περὶ ἐθνοσυνελεύσεως; καὶ ἀφ' οὗ λόγος ἐγένετο περὶ Ψύλλα καὶ ἄλλων, ἐκάλεσε τέλος ὁ Βασιλεὺς τὸν Κανάρην. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κανάρης, ὅστις εἶχεν ἡρωϊκὴν μὲν τὴν καρδίαν, οὐχὶ δὲ καὶ οἵαν αἱ περιστάσεις ἀπῄτουν ὀξεῖαν τὴν κρίσιν περὶ ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων, συνυπουργούς του ἐζήτησε τὸν Παναγιώτην Σοῦτσον καὶ τὸν Μιχαὴλ Σχινᾶν, ἐπέμεινε δὲ καὶ αὐτὸς εἰς τῆς Βουλῆς τὴν διάλυσιν, ὥστε καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἀποστὰς ὁ Βασιλεύς, ἀπετάθη πρὸς τὸν Διομήδην Κυριακόν.

Καίτοι οὐδόλως θεωρῶν τοῦτον κατάλληλον διὰ τὰς περιστάσεις, ἀλλὰ γνωρίζων καὶ ἐκτιμῶν τὸν ἔντιμον χαρακτῆρα καὶ τὸν πατριωτισμόν του, βλέπων δὲ τὸν κορυφούμενον κοινὸν ἐρεθισμόν, καὶ φρονῶν, ὅτι πρὸ πάντων ἔπρεπε νὰ ἐξέλθῃ ὁ Βασιλεὺς

τῆς δεινῆς θέσεως, εἰς ἣν εἶχε περιέλθει, ν' ἀποσοβηθῇ δ' ἡ ἀπειλουμένη ἀναρχία, καὶ ν' ἀρχίσῃ λειτουργοῦσα τακτικὴ κυβέρνησις, ἥτις νὰ χρησιμεύσῃ, ὡς γέφυρα, εἰς κατάστασιν κρείττονα, ἐπορεύθην πρὸς τὸν κ. Διομήδην, εἰ καὶ ὀλίγον αὐτὸν ἐγνώριζον· καί, εὑρὼν καὶ αὐτὸν ἀποκρούοντα τὸν διορισμόν, μετεχειρίσθην πάντα τὰ δυνατὰ ἐπιχειρήματα, ἵνα τὸν μεταπείσω. Τῷ εἶπον ὅτι οἱ καιροὶ εἰσὶ τῷ ὄντι δυσχερεῖς καὶ ἐπικίνδυνοι· ἀλλ' ὅτι εἰς τοιούτους καιροὺς μάλιστα πρέπει ν' ἀποδύηται ὁ πατριωτισμός, καὶ ὅτι ὁ ἀναλαμβάνων τὸ πηδάλιον ἐν μέσῳ τῆς τρικυμίας, ἐκτίθεται μὲν εἰς τὸ νὰ καταποντισθῇ καὶ αὐτός, ἀλλ' ἐκτελεῖ τὸ ὑπέρτατον καθῆκον, προσπαθῶν νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα. Κατ' ἐμέ, προσέθηκα, καὶ ὁ Τρικούπης καὶ ὁ Βούλγαρης κακῶς καὶ ἀντιπατριωτικῶς ἔπραξαν, ἀρνηθέντες νὰ βοηθήσωσι τὸν Βασιλέα εἰς τὸ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν τάξιν, καὶ ἡ ἀπαίτησις τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς ἀποδεικνύει μέριμναν ὑπὲρ ἑαυτῶν μᾶλλον καὶ τῆς στερεώσεως τῆς ἐξουσίας των, ἢ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου συμφέροντος.

'Αλλὰ καὶ παρὰ τῷ κ. Διομήδῃ ἐναυάγησαν αἱ προσπάθειαί μου, ὡς καὶ παρὰ τῷ κ. Βούλγαρῃ, καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐβιάσθη, πρὸς ὥραν κἄν, νὰ διατηρήσῃ τὸ ὑπουργεῖόν του.

Μετὰ τῶν πολιτικῶν δ' ἐχώρουν καὶ αἱ ἄλλαι ἐργασίαι ἐκ παραλλήλου. Μία ἐκ τῶν ἐπιβαλλομένων μοι, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, ἦν ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν δίκην τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐδικάζετο ὁ πρῶτος Βουτσιναῖος διαγωνισμός, καὶ δικασταὶ ἦσαν οἱ κ. κ. 'Ασώπιος, Κ. Παππαῤῥηγόπουλος. Κουμανούδης καὶ ἐγώ, ὅστις καί, ὡς εἰσηγητής, ἀνέγνων κατὰ τὴν 28 Μαΐου, ἑορτὴν τῆς 'Αγίας Τριάδος, ἣν συνέταξα ἔκθεσιν εἰς ἐπήκοον πολυπληθεστάτου ἀκροατηρίου. Ἦσαν δὲ ἕνδεκα οἱ διαγωνισθέντες, ἀλλὰ μεταξὺ αὐτῶν τρεῖς ἐφάνησαν ἔγκριτοι, καὶ τὸ ἆθλον ἔλαβεν ὁ «Σωκράτης καὶ 'Αριστοφάνης» τοῦ 'Αλεξάνδρου Βυζαντίου, ποιητοῦ, ὅστις ἀγνώμων κατόπιν ἐδείχθη πρὸς τὰς Μούσας, ἀποσκιρτήσας ἀπ' αὐτῶν, ἀφ' οὗ τόσον δαψιλῶς τὸν ἐπροίκισαν. Δὲν ἤργησα δὲ νὰ λάβω τὴν ἀμοιβὴν τῶν κόπων μου, ὑβριζόμενος δημοσίᾳ, καὶ ἰδίως ὑφ' ἑνὸς τῶν συναδέλφων μου (τοῦ 'Ορφανίδου), διαδίδοντος ὅτι ἐν γνώσει ἀντήμειψα

(τοὐλάχιστον ἂν ἔλεγεν **ἀντημείψαμεν**, ἀφ' οὗ ἤμεθα τέσσαρες εἰς τὴν ἐπιτροπὴν) τὸν ἀτομικὸν φίλον καὶ σύνοικόν μου Ἀλέξανδρον Βυζάντιον. Ἓν ὅμως ἐλησμόνει ἢ δὲν ἤξευρεν, ὅτι εἷς τῶν μὴ βραβευθέντων ἦν ὁ υἱός μου Κλέων, γράψας τὴν συλλογήν, ἥτις ἐπεγράφετο «Περίλυπος ἡ ψυχή μου μέχρι θανάτου», καὶ ἥτις δικαιότατα θὰ ἐπρώτευεν, ἂν δὲν ὑπῆρχε τοῦ Βυζαντίου τὸ ποίημα.

Ὑπουργεῖον Κολοκοτρώνη.

Μεγάλοι ἦσαν οἱ δισταγμοὶ καὶ πολλὴ ἡ ἀδημονία τοῦ Βασιλέως. Τὴν 10 Μαΐου παρουσιάσθην εἰς τὴν Α. Μ., ὅστις μ' ἐκράτησεν ὑπὲρ τὴν ὥραν, καὶ κατὰ πάντων μοὶ παρεπονέθη, καὶ μοὶ προσέθηκεν, ὅτι τὸ σύνταγμα, ὡς ἔχει, δὲν δύναται νὰ διατηρηθῇ, δι' ὃ ὅτι ἐμελέτα ν' ἀναχωρήσῃ τὸ προσεχὲς ἔτος καὶ ν' ἀπαιτήσῃ μακρόθεν τὴν διόρθωσιν αὐτοῦ· δηλαδὴ ἐσκέπτετο τότε, ὅτε δὲν ἦτο πλέον καιρός, ὅ,τι οἱ σύμβουλοί του ἔπρεπε νὰ σκεφθῶσι πρὶν τὸν φέρωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα· καὶ λίαν δυσηρεστημένος κατὰ τῆς διαγωγῆς τῶν φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, εἶπεν ἀναγκαίαν τὴν μεταῤῥύθμισιν τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτοῦ.

Μετά τινων δ' ἔτι ἡμερῶν δισταγμούς, ἔλαβε τέλος ἓν μέτρον περὶ ὑπουργείου, τὸ χείριστον τῶν ὅσων νὰ λάβῃ ἐδύνατο. Τῇ 26 Μαΐου, ζητήσας καὶ λαβὼν τὴν παραίτησιν τοῦ ὑπουργείου Μιαούλη, ἐκάλεσεν εἰς τὴν πρωθυπουργίαν τὸν πρῶτον τῶν ὑπασπιστῶν του, τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην. Τοῦτο ἤκουσα ἐγὼ μετὰ λύπης καὶ φόβου. Τὴν αὐτὴν δ' ἑσπέραν ἀπήντησα καθ' ὁδὸν τὸν Γερουσιαστὴν κ. Χατσίσκον, ὅστις μοὶ ἐπεκύρωσε τὴν φήμην, προσθεὶς ὅτι αὐτὸς μ' ἐπρότεινεν, ὡς Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀλλ' ὁ κ. Κολοκοτρώνης ἠθέλησε τὸν κ. Ν. Δραγούμην, μεθ' οὗ ἐσχάτως εἶχε συναντηθῇ καὶ συνεννοηθῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Εἰς ταῦτα δὲ τῷ ἀπήντησα ὅτι τὸν εὐχαριστῶ διὰ τὴν ἀγαθὴν πρόθεσίν του, ἀλλ' ὅτι, ἂν ἐκαλούμην εἰς τοῦτο τὸ ὑπουργεῖον, δὲν θὰ ἐδεχόμην, ὡς φρονῶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ δεχθῇ οὐδ'

ὁ κ. Δραγούμης, ὃν ἄλλως ἀναγνωρίζω ἱκανόν, οὐδ' αὐτὸς ὁ κ. Χατσίσκος, περὶ οὗ ἤκουσα διαδιδόμενον ὅτι θέλει συμπεριληφθῆ εἰς τὸ ὑπουργεῖον.

Τότε, ἐπειδὴ ἤμεθα πλησίον τῆς οἰκίας του, μὲ παρεκάλεσεν ὁ κ. Χατσίσκος ν' ἀνέλθω εἰς αὐτήν, καὶ ὅτε ἤμεθα μόνοι, μὲ ἠρώτησε νὰ τῷ εἰπῶ, διατὶ νομίζω ὅτι, ἂν ἐκαλεῖτο ὡς ὑπουργός, δὲν ἔπρεπε νὰ δεχθῇ.

— Διότι, τῷ ἀπήντησα, ἡ ἀπό τινος στρεβλὴ πορεία τῶν δημοσίων ἐξήγειρε θύελλαν ἀνατρεπτικήν, καὶ ἡ μᾶλλον κατεπείγουσα, ἡ ζωτικὴ ἀνάγκη τῆς Ἑλλάδας ἦν τότε, ἡ θύελλα ν' ἀποτραπῇ ἀπὸ τοῦ θρόνου, ὅν, ὡς τὸ ὑψηλότατον σημεῖον ἱστάμενον, μάλιστα ἀπειλεῖ. Τί ἔπραξε δ' ὁ Βασιλεύς; Εἰς ταύτην τὴν κρίσιμον στιγμὴν καλεῖ εἰς τὴν πρωθυπουργίαν τὸν πρῶτον αὐλικόν, τὸν ὑπασπιστήν του, ὡς ἂν ἤθελεν ἐκ προθέσεως νὰ ὑποκαταστῇ εἰς τὴν εὐθύνην τῶν ὑπουργῶν καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ νὰ ἑλκύσῃ τοὺς κεραυνούς. Φρονῶ ὅτι, ὅστις ἀγαπᾷ τὴν πατρίδα, καὶ θεωρεῖ ὅτι ἡ σωτηρία της συνέχεται μετὰ τῆς σωτηρίας τῆς Βασιλείας, πρέπει παντὶ σθένει νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ παρακωλυθῇ τὸ ὀλέθριον τοῦτο σφάλμα· σήμερον, ὅπου περιῆλθον τὰ πράγματα, καταφύγιον ἄλλο δὲν βλέπω ἢ τὸ νὰ λάβῃ ὁ Βασιλεὺς ὑπουργεῖον ἐκ τῶν μετριοπαθεστέρων καὶ συνετωτέρων τῶν ἀντιπολιτευομένων πρὸς κατεύνασιν τῆς ἐξημμένης κοινῆς γνώμης, καὶ ἄνευ διαλύσεως τῆς Βουλῆς, ἥτις θὰ ἐπέφερε κλονισμὸν καὶ θὰ καθίστα τὰ πράγματα δυσχερέστερα. Ἐπὶ τῶν προσεχῶν δ' ἐκλογῶν νὰ προσπαθήσῃ αὖθις ὁ Βασιλεὺς νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ δυστυχῶς παραμεληθὲν σύστημα, νὰ ἐπιμείνῃ αὐστηρῶς εἰς τὴν μὴ ἐπέμβασιν τῶν κυβερνητικῶν ὀργάνων εἰς τὰς ἐκλογάς, ἵνα μὴ αὖθις ἔλθῃ Βουλὴ φατριαστική, καὶ ἔκτοτε νὰ λαμβάνῃ τοὺς συμβούλους των ἐκ τῶν ὑποδεικνυομένων ὑπὸ τῶν γνησίως ἐκλεκτῶν τοῦ λαοῦ, οἵτινες δήποτε καὶ ἂν ὦσιν. Εἰς πᾶσαν ἄλλην πορείαν βλέπω ὄλεθρον.

Ὁ κ. Χατσίσκος μοὶ ἀπεκρίθη· ὅτι, αὐτὸς μὲν δὲν πρόκειται νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ πράγματα δὲν ἦσαν τόσον σκοτεινὰ καὶ ἀπελπιστικά, ὅσον μοὶ φαίνονται.

Τὴν ἐπαύριον ἐδημοσιεύθησαν τὰ ὀνόματα τῶν νέων ὑπουργῶν, ἐν οἷς ὁ κ. Χατσίσκος ἦν ὑπουργὸς τῆς Ἐκπαιδεύσεως, καὶ ὁ φίλος μου κ. Ν. Δραγούμης τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ἀπῆλθον δ' ἐγὼ αὐθημερὸν εἰς ἐπίσκεψιν καὶ τῶν ἄλλων καὶ τούτου, καί, εὑρὼν μόνην τὴν κ. Δραγούμη, τῇ εἶπον ὅτι δὲν τὴν συγχαίρω μέν, ἐξ ἐναντίας, ἀλλ' ὅτι ἐκ καρδίας εὔχομαι καλὴν ἔκβασιν εἰς τὸ ὑπουργεῖον, οὗ μετεῖχεν ὁ σύζυγός της. Ἤκουσα δ'ἔπειτα ὅτι δυσηρεστήθη ἐκ τούτου, ὑπολαβοῦσα ὅτι ζηλότυπος πικρία μοὶ ὑπηγόρευε τοὺς λόγους ἐκείνους.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ταραχωδῶν τούτων περιστάσεων, καθ' ἃς τὰ πάθη ἐκορυφοῦντο καὶ ἡ κοινωνία ἦν εἰς κίνδυνον, ἐπαισθητὴ ἐγίνετο ἡ ἀνάγκη τῆς ὑπάρξεως ἐφημερίδος, μὴ φατριαζούσης, προσπαθούσης δ' εἰλικρινῶς νὰ φωτίζῃ τὴν κοινὴν γνώμην, ἵνα διακρίνῃ μεταξὺ φιλάρχου ἰδιοτελείας καὶ πατριωτισμοῦ, καὶ ἀμερολήπτως νὰ συμβουλεύῃ πᾶσι τὸ κοινῇ συμφέρον. Περὶ συστάσεως τοιαύτης ἐγένετο σκέψις, καὶ εἴχομεν συνέλθει δὶς ἢ τρὶς παρά τισι τῶν τ' αὐτὰ περίπου μετ' ἐμοῦ φρονούντων, τῷ Γ. Βασιλείου, τῷ Θεοδωρίδη καὶ ἄλλοις. Ἀλλ' ὑπὸ τῶν πλείστων παρετηρήθη ὅτι τοιούτου σπουδαίου περιοδικοῦ, μὴ ὑποστηριζομένου ὑπὸ φατρίας, ἡ ἔκδοσις θ' ἀπῄτει κεφάλαια, ἃ δὲν εἴχομεν νὰ διαθέσωμεν. Ἐγὼ δ' εἶχον καὶ ἄλλην ἔνστασιν, ἣν ὅμως, μέχρις οὗ ἰδῶ τὴν ἐπιχείρησιν εἰς εὐόδωσιν χωροῦσαν, ἐνόμιζον περιττὸν νὰ ἐκφράσω, ὅτι ἐφημερὶς πολιτική, ὑπὸ πολλῶν ἄνευ ἑνιαίας διευθύνσεως γραφομένη, θὰ περιεῖχεν ἀναγκαίως, ὡς τὰ πράγματα εἶχον ἐν Ἑλλάδι, ἀρχὰς καὶ θεωρίας, αἵτινες πολλάκις θὰ συνεκρούοντο καὶ θ' ἀντέφασκον. Ὅπως δήποτε, τὸ σχέδιον ἐναυάγησεν.

Ἀλλ' ὅτε εἶδον ὅτι ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων ἐδεινοῦτο καὶ ἐκορυφοῦτο ὁ κίνδυνος, ἀπεφάσισα, χωρὶς νὰ ἐπικαλεσθῶ ἄλλων σύμπραξιν, ὅση δήποτε καὶ ἂν ἦν ἡ θυσία, νὰ ἐπιχειρίσω μόνος ἐφημερίδα, καὶ ὀνομάσας αὐτὴν ***Εὐνομίαν***, ἠρξάμην τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς τῇ 11 Αὐγούστου 1862.

Ἡ πρόθεσις αὐτῆς ἦν, χωροῦσα μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων, νὰ πρεσβεύῃ καὶ συμβουλεύῃ ὅ,τι ἐδύνατο ἴσως ἔτι νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν μέσῳ τοῦ ἑκατέρωθεν χαίνοντος βαράθρου ἀφ' ἑνός,

μετὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἀφηνιαζούσης τυφλῶς, ταῖς φιλαρχικαῖς φωνασκίαις, ὡς πατριωτικαῖς εἰσηγήσεσιν, ἑπομένης, καὶ πρὸς τὰς ἐσχάτας ὁρμώσης ἀνατροπάς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς βασιλείας ἀκρίτως καὶ πεισματωδῶς ἀντερειδομένης, καὶ μὴ καθορώσης, ὅτι ὁ ἄξων τῆς πολιτείας, ἂν ἐλαστικῶς δὲν ἐνέδιδεν ἐπ' ὀλίγον, διέτρεχε τὸν ἔσχατον κίνδυνον βιαιότατα νὰ θραυσθῇ. Τίνα δὲ πορείαν ἠκολούθησεν ἡ ἐφημερὶς ἐπὶ τῆς τριετοῦς αὐτῆς ὑπάρξεως, ἀποδεικνύουσιν ἱκανῶς τὰ ἑπόμενα. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ νέου ὑπουργείου, γράψας περὶ αὐτοῦ, δὲν ἠθέλησα μὲν νὰ ἐκφράσω γυμνὴν πᾶσαν τὴν ἀποδοκιμασίαν μου, ἵνα μὴ ἐκλάβῃ τοῦτο ἡ ἀντιπολίτευσις, ὡς ἐνθάρρυνσιν καὶ συνασπισμὸν μετ' αὐτῆς, ἀλλ' οὐδ' ὑπὲρ αὐτοῦ ἐδυνάμην ἢ ἤθελον νὰ ἐκφρασθῶ, καθ' ὃ θεωρῶν τὸν καταρτισμὸν αὐτοῦ ἀντιπολιτικώτατον καὶ κινδυνώδη τότε διὰ τὸν θρόνον. Περιωρίσθην, ἑπομένως, εἰπὼν ὅτι, εἰ καὶ δὲν θεωρῶ ἐπιτυχῆ τὴν ἐκλογήν του, δὲν τὸ καταδικάζω ὅμως πρὶν ἢ τὸ ἰδῶ ἐνεργοῦν. Ὁ μετριοπαθὴς ὅμως οὗτος τόνος τοῦ ἄρθρου, ὅστις καὶ ἐπεκράτει καὶ σταθερῶς διετηρήθη διὰ πάσης τῆς διαρκείας τῆς ἐφημερίδος, ἦν ἑπόμενον οὐδετέραν τῶν μερίδων νὰ εὐχαριστήσῃ. Ἐκ πηγῆς ἀσφαλοῦς ἔμαθον ὅτι ὁ φίλος μου κ. Χατσίσκος, ὡς Ὑπουργὸς τῆς Ἐκπαιδεύσεως, ἀνέφερεν εἰς τὸν Βασιλέα, ὅτι σκανδαλῶδες ἦν, Καθηγητής, ὑπάλληλος τῆς Κυβερνήσεως, νὰ γράφῃ ἄρθρα ἀντιπολιτευόμενα καὶ ἀναρχικά, καὶ ἐπρότεινε τὴν παῦσίν μου ἀπὸ τοῦ Πανεπιστημίου· ἀλλ' ὁ ἀγαθὸς Βασιλεὺς ἀπήντησεν, ὅτι ὁ καθηγητὴς δὲν εἶναι ὑπάλληλος, ὑπηρετεῖ ταῖς Μούσαις καὶ οὐχὶ τῇ Κυβερνήσει, ἐμὲ δ' ὅτι ἐγνώριζε καὶ ἤξευρεν ὅτι, ἴσως μὲν ἀπατῶμαι εἰς τὰς πολιτικὰς ἐκτιμήσεις μου, ἀλλ' ἀναρχικὸς βεβαίως δὲν εἶμαι, καὶ ἠρνήθη τὴν ὑπογραφήν του εἰς τὴν παῦσίν μου. Ἀφ' ἑτέρου δέ, μετὰ ἓν ἔτος ἡ ἐπαναστατικὴ ἐθνοσυνέλευσις μὲ ἀπέκρουσε παρὰ πάντα νόμον, ὡς κατωτέρω θ' ἀφηγηθῶ, ἐκ τῶν ἑδρῶν της, διότι ἤμην βασιλικός. Ἡ διπλῆ αὕτη μαρτυρία, ἐκ τῶν δύο ἀντιθέτων ἄκρων πηγάζουσα, ἐστὶν ἀπόδειξις ἄπταιστος, ὅτι ἀληθῶς ἐβάδισα τὴν μέσην ὁδόν, ἣν προὐτιθέμην, προσπαθῶν καὶ τοῖς μὲν καὶ τοῖς δὲ νὰ συμβουλεύω τὰ πρὸς κοινὴν σωτηρίαν.

Διήρκεσε δ' ἡ «Εὐνομία», ὡς εἶπον, τρία μόνον ἔτη· τριῶν ἕνεκα: τὸ μέν, ὅτι ὑπερανθρώπως ἐπίπονον ἦν, ἐν ᾧ εἶχον τὰς ἀσχολίας μου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, νὰ ἐκδίδω καὶ τὸ φύλλον μόνος, διότι, ὡς ἐρρέθη, ἐν ταῖς ἀκροσφαλεστάταις ἐκείναις περιστάσεσι μόνον τὰς ἐμὰς ἰδέας ἤθελον νὰ ἐκφράζω, αὐτὰς μόνας ἀσφαλῶς γνωρίζων καὶ περὶ αὐτῶν ἐγγυώμενος· δεύτερον διότι, ὅτε ἡ κυβέρνησις τοῦ Βασιλέως Γεωργίου ἤρξατο κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὁμαλῶς χωροῦσα, ἐθεώρησα τὸν ὀξὺν κίνδυνον ὅπως δήποτε παρελθόντα, καὶ λήξασαν τὴν ἐντολήν, ἣν εἶχον διαγράψει τῇ «Εὐνομίᾳ»· τὸ δὲ τρίτον, διότι ἡ ὑλικὴ δαπάνη αὐτῆς ὑπερέβαινε κατὰ πολὺ τὰς χρηματικάς μου δυνάμεις, καὶ μὲ καθυπέβαλλεν εἰς θυσίας, εἰς ἃς δὲν εἶχον πῶς νὰ ἐπαρκέσω, εἰμὴ διὰ τῶν συνδρομῶν. Αἱ πλεῖσται αὐτῶν ἦσαν ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἐκεῖ μοὶ συνεστήθη, ὡς ἐπίτροπος διὰ τὴν εἴσπραξιν αὐτῶν, κύριός τις Περδικάρης, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ ἐν Προύσῃ ἡμετέρου Προξένου. Καὶ ἐπὶ τρία ἔτη μὲν οὐδὲν μοὶ ἔπεμψεν, ἀναγγέλλων μοι μόνον ὅτι αἱ εἰσπράξεις ἐνηργοῦντο τακτικῶς, ὥστε ἐδαπάνων ἐκ δανείων, περιμένων τὴν ἀποστολὴν τῶν χρημάτων. Ὅτε δέ, περὶ τὰ τέλη τοῦ τρίτου ἔτους, μὴ θέλων καὶ ἀδυνατῶν ν' αὐξάνω τὰς πιστώσεις, τῷ ἔγραψα νὰ μοὶ πέμψῃ τὰς ὑπ' αὐτοῦ εἰσπραχθείσας τριετεῖς συνδρομάς, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι τὰς εἰσέπραξε μέν, ἀλλ' εἰς ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν ἐνδούς, τὰς.... ἔπαιξεν εἰς τὸ χρηματιστήριον καὶ τὰς ἀπώλεσε! Καὶ ἐπεμαρτύρετο ὅμως πάντας τοὺς ἁγίους ὅτι, ἀναγνωρίζων τὴν ὀφειλήν του, δὲν θέλει λείψει ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ νὰ τὰς ἀποτίσῃ.

Καὶ ὅτι μὲν κούφως ἐπεκαλεῖτο τῶν ἁγίων τὸ κῦρος, κατωτέρω θέλει φανῇ. Τότε δ' ἐννοεῖται ὅτι, καὶ ἄλλους λόγους ἂν δὲν εἶχον, οὗτος θὰ ἤρκει, ἵνα παύσω τὴν περαιτέρω ἔκδοσιν τῆς ἐφημερίδος. Ταύτης οὐδὲν ἴχνος, νομίζω, διέμεινεν εἰς οὐδεμίαν Βιβλιοθήκην, καὶ εἰς οὐδενὸς τὴν μνήμην πλὴν τῆς ἐμῆς, καὶ τῆς βιβλιοθήκης μου, εἰς ἣν κατώρθωσα νὰ διατηρήσω ἓν σῶμα σχεδὸν πλῆρες.

Καὶ ἐπεμελούμην μέν, καθ' ὃ εἶχον καθῆκον, νὰ λέγω καὶ γράφω ὅ,τι ἐνόμιζον χρήσιμον, ἀλλ' οἱ ἀγῶνές μου ὀλίγον συνετέλεσαν εἰς τὸ ν' ἀναχαιτίσω τὴν φορὰν τῶν πραγμάτων. Οἱ ἀντι-

πολιτευόμενοι ἐξηκολούθουν τὰς ἐνεργείας των, χωρούσας μέχρι συνωμοσίας, ὡς ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ ὑποπτεύσω, ὅτε μίαν ἡμέραν, μεταβὰς εἰς τοῦ κ. Βούλγαρη, ἵνα τῷ ὁμιλήσω, ἐκεῖνον μὲν δὲν εὗρον, ἀλλ' Ὑδραῖός τις, ὃν εἶχεν ὡς δορυφόρον, ἐκλαμβάνων με ὡς ἕνα τῶν μεμυημένων, μ' ἔφερεν εἰς μυστικὴν κλειστὴν θύραν, καὶ μοὶ εἶπεν, εἴτι ἔχω, νὰ τὸ ῥίψω διὰ μυστηριώδους τινὸς ὀπῆς, ἣν μοὶ ἔδειξεν. Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τὴν ὀπὴν ἐκείνην οὐδέν ποτε ἔῤῥιψα.

Καὶ εἰς τὴν ἑτέραν δὲ μερίδα, οὐδὲ τῆς «Εὐνομίας», οὐδ' ἐν γένει τῆς φρονήσεως αἱ εἰσηγήσεις οὐδὲν ἐδύναντο, ἵνα διασκεδάσωσι τὴν ἀχλὺν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν της. Οἱ ὑπουργοί, ὧν τινες κατὰ πρῶτον ἥπτοντο τῆς ἐξουσίας, αὐτοὶ ὄντες ηὐχαριστημένοι, ἐνόμιζον ὅτι καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα ἐπανῆλθεν ὁ χρυσοῦς αἰών· ὁ δὲ Βασιλεύς, ὑπ' αὐτῶν καθησυχαζόμενος, ἐπίστευεν, ὅτι τὰ πράγματα εἶχον εἰσέλθει αὖθις εἰς ὁμαλωτάτην κατάστασιν, καὶ τὴν 4 Ὀκτωβρίου ἀνεχώρησεν εἰς Πελοπόννησον, ἵνα ἐπαναφέρῃ καὶ ἐκεῖ τὴν ἠρεμίαν καὶ τὴν πεποίθησιν εἰς τὰ ὑπὸ τῶν συμβάντων τοῦ Ναυπλίου ταραχθέντα πνεύματα.

Τὰ πράγματα ὅμως ἄλλως ἔβαινον. Αἴφνης ἀλλεπάλληλοι ἦλθον εἰδήσεις, ὅτι ἐπανέστη ἡ Βόνιτσα ὑπὸ τὸν Γρίβαν τῇ 6 Ὀκτωβρίου καὶ ἀμέσως μετ' αὐτὴν τὸ Μεσολόγγιον, αἱ Πάτραι καὶ ἄλλαι πόλεις ἀλληλοδιαδόχως, καὶ ἐξέδωκαν προκηρύξεις, δι' ὧν κατήργουν τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Βασιλέως, ἄνευ ἄλλης δικαιολογήσεως, πλὴν ὅτι ἐθνοσωτήριος ἦν ἡ μεταβολή. Τῇ δὲ 12 τοῦ μηνός, ἐφ' ἣν ἔμενον τὴν νύκτα μόνος ἐν τῇ οἰκίᾳ μου, διότι ὁ κ. Βυζάντιος εἶχεν ἀλλαχοῦ μετοικήσει, ἤκουσα, περὶ τὴν δεκάτην ὥραν, πυροβολισμόν που ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ μετ' αὐτὸν ἄλλους, καὶ ἠθέλησα νὰ ἐξέλθω, ἵνα πληροφορηθῶ τὴν αἰτίαν. Ἀλλ' ὁ ὑπηρέτης μου, ὅστις εἶχέ με προλάβει, ἐπανελθὼν μοὶ εἶπεν ὅτι σῶμά τι στρατιωτικόν, στασιάσαν, ἐπυροβόλησεν, ἀλλ' ὅτι ἤδη αἱ ἀρχαὶ ἔλαβον τ' ἀναγκαῖα μέτρα, ἵνα ἐπαναφέρωσι τὴν τάξιν. Ἀνήσυχος ὅμως καὶ σχεδὸν ἄγρυπνος διῆλθον τὰς ὀλίγας ὥρας τοῦ σκότους, καθ' ἃς ἤκουον, ὡς ὑπόκωφον βόμβον προερχόμενον ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς πόλεως, καὶ ἐνίοτε κώδω-

νας κρουομένους καὶ ποῦ καὶ ποῦ πυροβολισμούς. Μόλις δ' ὑπέφωσκε, καί, ἐξελθὼν ταχέως, ἔμαθον ὅτι πολλὰ σώματα τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, τὰ πρῶτα ὑπὸ τὸν Παπαδιαμαντόπουλον, ἀπεστάτησαν, ὅτι εἰς τὰ παραταχθέντα παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἐλθὼν ὁ Σ. Πετμεζᾶς, τὰ προσηγόρευσε καὶ εἵλκυσεν ὑπὲρ τῶν ἀποστατῶν, ὁ δ' Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, Σπ. Μήλιος, περιῆλθε τούς στρατῶνας, ἀλλά, πλὴν τῶν χωροφυλάκων, εὗρεν ὅλα τὰ λοιπὰ σώματα εἰς κατάστασιν ἐπαναστάσεως, ὥστε καὶ οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ κατανοήσωσι τὴν ἀπρονοησίαν ἢ τὴν οἰκτρὰν ἀσθένειαν τῶν τότε προϊσταμένων τῆς Κυβερνήσεως, ὑπώπτευσαν, οἱ μὲν τὸν Σπῦρον Μήλιον, οἱ δὲ αὐτὸν τὸν Κολοκοτρώνην, ἀδίκως βεβαίως, ὡς συνεννοούμενον μετὰ τῶν ἀποστατῶν.

Συνῆλθον δὲ τὴν αὐτὴν νύκτα καὶ οἱ πρώτιστοι τῶν ὑποκινητῶν τῆς ἀποστασίας ἐπὶ τὸ αὐτό, ὑπὸ πολυαρίθμων συνωμοτῶν καὶ ὑπὸ ὄχλου περιστοιχούμενοι, καὶ ὁ μὲν Βούλγαρης ἤθελεν, ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ, νὰ προκηρύξῃ ἐθνοσυνέλευσιν, ἣν ἀπό τινος εἶχεν ἀρχίσει νὰ προτείνῃ, ὡς ὅρον τῆς εἰς τὴν Κυβέρνησιν μετοχῆς του, ὁ δὲ Δεληγεώργης, νεανίας πρὸ μικροῦ καταλείψας τὰς ἕδρας τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ τέως ἄσημος δικηγορίσκος, ἐκεῖνος ὅστις ἐπεδίωξε καὶ κατώρθωσε νὰ καταταχθῇ μετὰ τῶν παρουσιασθέντων εἰς τὴν Βασίλισσαν, μετὰ τὴν ἀπόπειραν δολοφονίας, ἐζήτησε τὴν ἔκπτωσιν τοῦ Βασιλέως, καὶ ὑπὸ τῶν κραυγῶν τῶν πληρούντων τὸ κατάστημα τῆς ὁμηγύρεως φοιτητῶν ὑποστηριζόμενος, ὑπερίσχυσε τῆς γνώμης τοῦ Βούλγαρη, εὐκόλως καὶ προθύμως ἐνδόντος. Ἄλλως τε αἱ δύο προτάσεις κυρίως μόνον κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς εἰλικρινείας, οὐχὶ δὲ καὶ κατ' οὐσίαν διεκρίνοντο ἀπ' ἀλλήλων. Ὁ Βούλγαρης, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐξῆλθε τοῦ ὑπουργείου, οὐδέποτε ἐσυγχώρησεν εἰς τὸν Βασιλέα, ὅτι τόσον εὐκόλως ἀπηλλάγη αὐτοῦ, ὅτι τῷ προὐτίμησε τοὺς ἀντιπάλους του, καὶ ὅτι ἀπεπειράθη νὰ κυβερνήσῃ κατὰ τὰς ἀρχὰς καὶ ἰδέας, ἃς ἐγὼ μάλιστα εἰσηγούμην καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν συναδέλφων μου τότε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐν γνώσει ἐνεστερνίζοντο καὶ ἐφήρμοζον. Ἡ ἀνατροπὴ τῆς ἰδιωτικὰ συμφέροντα ἐπιδιωκούσης διοικήσεως ἦν ἀτοπία, ἥτις ἤξιζεν ἐπανάστασιν. Ὁπότε δ' ἐγώ,

ἀπατώμενος ὡς πρὸς τὰς προθέσεις του, ἐπροσπάθουν νὰ τὸν προσεγγίσω πάλιν εἰς τὸν Βασιλέα, καθ' ἑαυτὸν ἐβουλεύετο νὰ παρασκευάσῃ οὕτω τὰ πράγματα, ὥστε, ἅπαξ εἰσελθών, νὰ μένῃ αὐτός, καὶ οὐχὶ ὁ Βασιλεύς, κύριος τῆς θέσεως· δι' ὃ καὶ πρῶτον μὲν ἐζήτει διάλυσιν τῆς Βουλῆς, ἵνα ἐπὶ τῆς νέας, ἐκλεγομένης, οὐχὶ πλέον ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὡς ἐγὼ ἅπαξ εἰσηγησάμην καὶ κατώρθωσα, ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ, δι' ὧν οἶδε μέσων, ἄρχῃ αὐτός, καὶ δι' αὐτῆς ἐπιβάλληται ἐπιτακτικῶς εἰς τὴν Βασιλείαν· ὅτε δὲ εἶδε τὸν Βασιλέα ἀρνούμενον τῆς Βουλῆς τὴν διάλυσιν, καὶ τοὺς ἰδίους ἑαυτοῦ νέους φίλους καὶ συνωμότας μὴ πλέον εἰς αὐτὴν ἀρκουμένους, τότε ἤρξατο ψιθυρίζων κατ' ἀρχάς, καὶ ἐκήρυξε μετὰ ταῦτα, τὸ σύνθημα τῆς ἐθνοσυνελεύσεως, ἥτις, ἐπαναστατικῶς ἐκλεγομένη, θὰ ἦν ἴδιον αὐτοῦ δημιούργημα, καὶ ἐν ταὐτῷ τοῦ Βασιλέως Βασιλίς, ἔχουσα τὴν ἐξουσίαν καὶ ἔκπτωτον νὰ τὸν κηρύξῃ, ἂν δὲν τὸν εὕρισκε πειθήνιον ὅσον ἤθελεν.

Ὁ δὲ Δεληγεώργης, νεανίας τὴν κρᾶσιν χολερικός, ἀχαλίνωτον καὶ μὴ διὰ πείρας κατειργασμένην ἔχων τὴν φιλοδοξίαν, ἴσως δὲ καὶ ὑπό τινων διαφλεγόμενος ἀναμνήσεων ἐξ ἀναγνώσεων, ἃς ἡ κρίσις του δὲν εἶχε χωνεύσει, ἤθελεν ἄμεσον καὶ βιαίαν τὴν λύσιν, καὶ δι' ἑαυτὸν ὠνειρεύετο τὸ ἆθλον Θρασυβούλου καὶ τὸ στέμμα δικτάτορος. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἐνθυμίσω, ὅτι ὁ Δεληγεώργης ἦν υἱὸς συνταγματάρχου τινὸς Κωλετιστοῦ, ὅστις, πολὺ πρὶν εἰσέλθω εἰς τὸ ὑπουργεῖον, εἶχεν ἔλθει πρὸς ἐμέ, καὶ μοὶ ἐπρότεινε νὰ ἐπιδιώξω δι' ἐμὲ τὸ χαρτοφυλάκιον τῶν Ἐξωτερικῶν, συγχρόνως δὲ καὶ δι' ἐκεῖνον τὸ τῶν Στρατιωτικῶν, ἐγὼ ὅμως ἀπέφυγα πᾶσαν περαιτέρω περὶ τούτου συνεννόησιν, θεωρῶν ἀμφοτέρους ἡμᾶς μὴ ἱκανοὺς διὰ θέσεις ὑπουργικάς.

Τὴν παράτολμον πρότασιν τοῦ νεανίου συνωμότου τόσῳ εὐκολώτερον ἐδέχθη ὁ Βούλγαρης, καθ' ὅσον δὲν τῷ διέφευγεν ὅτι, μεταξὺ τῆς κηρυχθείσης ἐπαναστάσεως καὶ τῆς βασιλείας, ἡ πάλη τέλος πάντων θὰ ἔπρεπε νὰ χωρήσῃ μέχρι τῶν ἄκρων, τῷ προσέφερον δ' ὁ Δεληγιώργης μετὰ τῆς νεολαίας τῶν σχολείων τὴν προεδρείαν τῆς ἐπικρατείας, ἐπιφυλάξας δι' ἑαυτὸν μετριοφρόνως θέσιν μόνον ὑπουργικήν.

Εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ἤκουσα καὶ ἀνέγνων περὶ Δεληγιώργη πολλοὺς ἐπαίνους. Ἐγὼ οὐδεμίαν εἶχόν ποτε ἀφορμὴν συμπράξεως μετ' αὐτοῦ, ἵνα τὸν γνωρίσω.. Καὶ ὅτι μὲν ἦν ἀκαμάτως ἐργατικὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν καὶ εὔγλωττος εἰς τὸ βῆμα, τοῦτο καὶ μακρόθεν διέγνων, ἂν ὅμως εἶχε καὶ τὴν σύνεσιν καὶ τὴν ἀνιδιοτελῆ εὐσυνειδησίαν, τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα τοῦ ἐξόχου πολιτευομένου καὶ τοῦ ἀληθοῦς πατριώτου, τότε πρέπει πολλάκις νὰ μετεμελήθη, ὅτι ἐν τῇ νεανικῇ κουφότητι συνετέλεσεν εἰς ἀποτρόπαιον ἀνατροπήν, ὑποσείσασαν τὰ θεμέλια τοῦ κράτους, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὡς ἀναρχικόν, ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης διαβαλλοῦσαν, καὶ κακουργήσασαν πρὸς ἡγεμόνας, ὧν ἡ καρδία διεφλέγετο ὑπ' ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν Ἑλλάδα, καὶ οἷς ὁ ἴδιος, ἂν ἠρώτα τὴν συνείδησίν του, καὶ ἦν τότε ἱκανὸς νὰ σκεφθῇ, δὲν θὰ ἤξευρε τὶ εἶχε νὰ προσάψῃ.

Ἅμα ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, τὴν ἑπομένην πρωΐαν, μετέβην ἀμέσως εἰς τοῦ κ. Βυζαντίου, ὅστις κατῴκει τότε εἰς τὴν ὁδὸν Φιλελλήνων, καὶ ἐκεῖθεν εἶδον ἐκρηγνύμενον τὸν ἐμφύλιον πόλεμον μεταξὺ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ τῶν τ' ἀνάκτορα καταλαβόντων καὶ εἰς τὰ καθήκοντά των πιστῶν διαμενόντων χωροφυλάκων. Ἔπειτα δέ, εἰσαγαγόντος τοῦ Βούλγαρη εἰς τὰς Ἀθήνας ληστρικὴν συμμορίαν, ἥτις, κληθεῖσα, ὡς φαίνεται, ὑπ' αὐτοῦ, ἐλόχει που εἰς τὰ περίχωρα, ὁ φόβος καὶ ἡ λεηλασία διεδόθη πανταχοῦ τῆς πόλεως, καὶ τὴν ἐπαύριον ἡ οἰκογένεια τοῦ Βυζαντίου, ὡς καὶ ἄλλαι τινές, ἐλθοῦσαι εἰς τὴν οἰκίαν μου, ἔμειναν παρ' ἐμοὶ ἔγκλειστοι, διότι δὲν ἐτόλμων νὰ ἐξέλθωσι πλέον. Ἐν δὲ Πειραιεῖ τῇ ἐπαύριον, 23 Ὀκτωβρίου, ὁ φρούραρχος νέος Καραγιαννόπουλος (ἀδελφὸς τῆς κ. Πέρβελη), θελήσας νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν τάξιν κατὰ καθῆκον, ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν πάντα χαλινὸν ἀποπτυσάντων στρατιωτῶν.

Τὴν αὐτὴν δ' ἑσπέραν (23 Ὀκτωβρίου), ἀφίχθη ὁ Βασιλεὺς εἰς Πειραιᾶ, καί, ἰδὼν αὐτὸν ὅλον κατεχόμενον ὑπὸ ὄχλου στασιάζοντος καὶ ἀφρόνως κραυγάζοντος, ἀποτροπιαζόμενος δὲ νὰ γίνῃ ἀφορμὴ ἐμφυλίου χύσεως αἵματος, ἴσως καὶ εἰσηγήσει τινῶν τῶν διπλωματῶν, ἀπέπλευσεν εἰς Τεργέστην, καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐθριάμβευσε.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν, μόλις ἠγέρθην τῆς κλίνης, ἐλθὼν πρός με ὁ Διονύσιος Κορομηλᾶς, παρ' ᾧ ἐξέδιδον τὴν «Εὐνομίαν», καὶ μεθ' οὗ εἶχον ἐκκρεμῆ πάντοτε καὶ τὴν τῆς Χρηστομαθείας ὑπόθεσιν, μοὶ διηγήθη ἐκτενῶς τὰ διατρέξαντα, ἃ ἄλλως τε πολλαχόθεν ἐγνώριζον, καὶ μοὶ εἶπεν, ὅτι μεγίστη ἐπεκράτει ἔξαψις παρὰ τῷ ὄχλῳ καὶ τῷ στρατῷ, ἧς ἄλλως τε αἱ κραυγαὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς, τὰ βλάσφημα ἄσματα καὶ οἱ ἀδιάκοποι πυροβολισμοὶ ἦσαν προφανέστατα δείγματα. Μοὶ προσέθηκε δ' ὅτι οἱ ὑπερισχύοντες ἵδρυον τρομοκρατίαν, ὅτι οἱ ὑπουργοὶ τοῦ Βασιλέως πάντες ἐκρύβησαν ἢ ἔφυγον εἰς τὸ ἐξωτερικόν, καὶ οἱ ἐν οἵᾳ δήποτε σχέσει διατελέσαντες μετὰ τοῦ ἐκπτώτου συστήματος δεινῶς ἀπειλοῦνται. Μὲ προέτρεψεν ἑπομένως νὰ δημοσιεύσω διὰ τῆς «Εὐνομίας» αὐθωρεί, εἰ δυνατόν, προκήρυξιν ἐνθουσιώδη ὑπὲρ τῆς μεταβολῆς, ὡς τὴν στάσιν ὠνόμαζε, καθότι ἐθεωρούμην ὡς Ὀθωνιστής, καὶ ἤμην ἐκτεθειμένος εἰς κίνδυνον.

Ἀλλά, τὸ κατ' ἐμέ, ἄλλως ἐξετίμων τὸ καθῆκόν μου, ὡς δημοσιογράφου. Τὴν δειλίαν εἰς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ ἐθεώρουν, ὡς οὐχ ἧττον ἀτιμωτικὴν τῆς τοῦ φρουροῦ, τοῦ λειποτακτοῦντος ἐν ὥρᾳ κινδύνου. Νὰ ἐπιτεθῶ ἐν ταῖς στιγμαῖς ἐκείναις διὰ σχετλιασμῶν καὶ μομφῶν εἰς τὸ ἀνατραπὲν παρελθὸν ἐνόμιζον ἄνανδρον, ἄσκοπον καὶ ἐπιβλαβές. Ἔγραψα, ἑπομένως, ἀναγγέλων ἁπλῶς τὸ συμβάν, ὡς συνέπειαν τῶν προλαβόντων σφαλμάτων, καὶ περιωρίσθην εἰς συμβουλὰς περὶ σωτηρίας τοῦ μέλλοντος. Ἀπὸ τῆς δευτέρας δ' ἡμέρας ἀμέσως ἤρχισα ἐπικαλούμενος τὴν ταχυτάτην σύγκλησιν ἐθνοσυνελεύσεως, ἵνα μὴ ἐξακολουθῇ ἡ Ἑλλὰς οὖσα εἰς ἀναρχίας ἔκνομον θέσιν, καὶ ἵνα ὅσον τάχιον ἐκλεχθῇ Βασιλεύς. Εἰ δὲ καὶ βαθέως λυπούμενος διὰ τὴν ἐγκληματικὴν ἐκδίωξιν τοῦ νομίμου καὶ φιλολάου βασιλέως, ἥτις τοὺς Ἕλληνας, ὡς ἀναρχικὸν λαόν, διέβαλλεν εἰς τὴν Εὐρώπην, δὲν ἔπαυσα, ὅμως, τὴν ἐκλογὴν νέου βασιλέως, τὴν κατ' ἐμὴν γνώμην μόνην ἄγκυραν διὰ τὸ μέλλον, ἐπικαλούμενος εἰς ὅλα τὰ φύλλα τῆς ἐφημερίδος μου, μέχρις οὗ ἔφθασεν ἡ ποθουμένη ἡμέρα, ἣν τινες ἰδιοτελῶς ἠγωνίζοντο ν' ἀναβάλλωσιν.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Βασιλέως, ἔλαβον,

μυστηριωδῶς πως φάκελλον περιέχοντα κεκλεισμένην ἐπιστολήν, ἣν ἀνωνύμως παρεκαλούμην νὰ ἐπιδώσω ἰδιοχείρως εἰς τὸν πρόξενον τῆς Βαυαρίας κ. Βερνάου. Προφανὲς ἦν ὅτι ἡ ἐπιστολὴ προήρχετο ἐκ τοῦ Βασιλέως. Ὁ κ. Βερνάου κατῴκει σχεδὸν ἀπέναντί μου. Τῷ ἔφερα, ἑπομένως, τὴν ἐπιστολήν, ἀλλὰ τῷ εἶπον συγχρόνως ὅτι ἐκ καρδίας μὲν θλίβομαι διὰ τὰ γενόμενα καὶ θεωρῶ αὐτὰ ὡς μέγα δυστύχημα διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἀφ' οὗ ὁ Βασιλεὺς Ὄθων ἀπῆλθε καὶ ὁ Ἑλληνικὸς λαός, καλῶς ἢ κακῶς, ἀπεφάνθη, δὲν ἀνήκει εἰς ἐμὲ νὰ διατελῶ τοὐντεῦθεν ὄργανον μυστικῆς ἀλληλογραφίας. Ἔκτοτε ἄλλη ἐπιστολὴ πλέον δὲν μοὶ ἐστάλη.

Τὴν 21ην Νοεμβρίου ἐξεδόθη τῆς προσωρινῆς καὶ αὐτοχειροτονήτου ἢ κἂν ὀχλοπροβλήτου κυβερνήσεως ἡ προκήρυξις περὶ ἐκλογῶν ἐθνοσυνελεύσεως τῆς μόνης τοὐντεῦθεν νομίμου ἀρχῆς· τῇ δὲ 29ῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἑτέρα περὶ γενικῆς ψηφοφορίας πρὸς ἐκλογὴν Βασιλέως. Ἀλλὰ μεταξὺ προκηρύξεων καὶ ἐκτελέσεως πολὺς παρήρχετο χρόνος, καὶ πᾶσα τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων μὴ νομιμοποιοῦσα στιγμή, μοὶ ἐφαίνετο μεστὴ κινδύνων ἀναρχίας καὶ ἀνατροπῶν, καὶ ὡς τοιαύτην τὴν ἐκήρυττον διὰ τῶν ἀνυπομόνων ἄρθρων τῆς ἐφημερίδος μου.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων μ' ἐπεσκέφθη ὁ κ. Κεχαγιᾶς, ἐὰν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, καὶ ἐπαινέσας τὸν ζῆλον, ὃν δεικνύω διὰ τὴν ἐπίσπευσιν τῆς ἐκλογῆς Βασιλέως, μοὶ προσέθηκεν ὅτι λόγος παρὰ πολλοῖς ἐγένετο περὶ τοῦ Ἀλφρέδου, δευτεροτόκου υἱοῦ τῆς Βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας, ὅτι ἤδη παρεσκευάσθη μέρος τῆς κοινῆς γνώμης ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἄριστα θὰ ἔπραττον ἂν ὑπεστήριζον τὴν ἐκλογὴν ταύτην.

Εἰς ταῦτα ἀπήντησα ὅτι ἀγνοῶ μὲν οἷός τις ἐστιν ὁ Ἀλφρέδος, ἀλλὰ δὲν κρίνω ὀρθὴν τὴν ἐκλογὴν υἱοῦ ἢ ἀμέσου συγγενοῦς βασιλευούσης οἰκογενείας μιᾶς τῶν μεγάλων δυνάμεων, τὸ μὲν διότι ἡ Ἑλλάς, ἥτις ἔχει ἴδια καὶ ἀνεξάρτητα συμφέροντα, πρὸ πάντων καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ μέλλον αὐτῆς, θὰ προσεδένετο εἰς τὰ συμφέροντα τῆς δυνάμεως ἐκείνης, καί, ὡς δορυφόρος αὐτῆς, θ' ἀπεξεδύετο πᾶσαν ἀτομικότητα· τὸ δὲ διότι ἡ τοιαύτη ἐκλογὴ θὰ διηρέθιζε τῶν ἄλλων δυνάμεων τὴν ζηλοτυπίαν καὶ θὰ παρέσυρε

τὴν Ἑλλάδα εἰς τῶν συμφερόντων αὐτῶν τὴν πάλην. Οὐχ ἧττον ὅμως, προσπαρετήρησα, εἰς ἣν περιήλθομεν θέσιν, δὲν ἐφρόνουν ὅτι καιρὸν πλέον εἴχομεν διὰ τόσον λεπτολόγον στάθμισιν, διότι ζήτημα διὰ τὴν Ἑλλάδα ἦν ἡ ταχίστη ἐκλογὴ Βασιλέως, καὶ κοινὸν συμφέρον πάντες νὰ ἐργασθῶμεν εἰς αὐτῆς τὴν ἐπίσπευσιν.

Οὕτω φρονῶν, ἔγραψα καὶ ἐγὼ ἐν τῇ «Εὐνομίᾳ» ἄρθρον συνιστῶν τοῦ Ἀλφρέδου τὴν ὑποψηφιότητα, ἥτις καὶ ἐπέτυχε διὰ πανδήμου ψηφοφορίας, ἐνεργηθείσης πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰς ἡμέρας 23—30 Δεκεμβρίου, καί, ζητηθέν μοι ἔμμετρον ἐπίγραμμα, συνέταξα διὰ τὴν εἰκόνα τοῦ νέου λαοπροβλήτου. Ἀλλ' ἡ ἐκλογή, ὡς γνωστόν, δὲν ἐπεδοκιμάσθη ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, αἵτινες, νουνεχέστεραι ἡμῶν, συνεῖδον αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς λόγους, οὓς καὶ αὐτὸς εἶχον ἀντιτάξει εἰς τὸν ἐκθέντα μοι τὴν περὶ Ἀλφρέδου πρότασιν, ἢ κἂν τὸν ἕτερον τούτων, καὶ ἐκήρυξαν μὴ ἐκλέξιμον πᾶν ἄμεσον μέλος τῶν βασιλευουσῶν οἰκογενειῶν μιᾶς ἐξ αὐτῶν.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, καθ' ἃς ἐνηργεῖτο τοῦ Ἀλφρέδου ἡ ψηφοφορία, ἐξερχόμενος τοῦ Πανεπιστημίου εἰς τὸ τέλος τοῦ μαθήματός μου, εἶδον πλῆθος φοιτητῶν καὶ λαοῦ ἐν τῇ πλατείᾳ, καὶ ἤκουσα ἀγορεύοντα ἀπὸ τῆς στοᾶς τὸν ἱερωμένον καθηγητὴν τῆς θεολογίας κ. Βίμβον, ὅστις καὶ ἀρχιερεὺς μετ' ὀλίγον ἐχειροτονήθη, καὶ κηρύττοντα, ὅτι πρέπει ν' ἀποκρούσωσι τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Λεϋχτεμβέργ, νὰ μὴ ἀκούσωσι τῶν συνιστώντων αὐτὸν ὡς ὀρθόδοξον, διότι, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦτο, κρύπτεται ἡ **ἀρκούδα,** ὅτι δὲ διαφέρει ἡ ὀρθοδοξία τῶν Ρώσσων καὶ ἡ τῶν Ἑλλήνων, καθ' ὅσον ἡ μὲν πρεσβεύει τὸ «πίστευε καὶ μὴ ἐρεύνα», ἡ δὲ τὸ «ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς», καὶ τέλος ὅτι ὑπὸ τὸν πρίγκηπα Ἀλφρέδον ὑπῆρχεν ἐλπὶς νὰ ἑνωθῶσιν αἱ δύο ἐκκλησίαι, ἡ ἀγγλικανικὴ καὶ ἡ Ἑλληνική.

Τὸν ἀγορεύσαντα καθηγητὴν διεδέχθη ἕτερος, καθηγητὴς καὶ ἐκεῖνος, ὁ Ἀναστάσιος Γεννάδιος, κηρύξας ὅτι ἡ ἐπανάστασις δὲν συνίστατο μόνον εἰς τὴν ἀποδίωξιν τοῦ Βασιλέως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τιμωρίαν τῶν πονηρῶν, ὅσους περιεῖχεν ἡ κοινωνία, τὴν ἀμοιβὴν δὲ τῶν ἀγαθῶν. Καὶ ὡς ἀγαθὸν μὲν ᾐνίττετο πιθανῶς

ἑαυτόν, ὡς πονηρὸν δὲ κατέδειξε μεγαλοφώνως τὸν Φιλήμονα, συντάκτην τῆς ἐφημερίδος «ὁ Αἰών», καὶ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὄχλου, ὃν διηρέθισεν, ἔδραμεν εἰς τὴν οἰκίαν τούτου, ὃν εὐτυχῶς δὲν εὗρον, διότι ἡ τὰς ἀδικίας τοῦ Ὄθωνος ἐλθοῦσα νὰ ἐπανορθώσῃ κυβέρνησις τὸν εἶχεν ἐξορίσει αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Οἱ ἐπιδραμόντες, ἑπομένως, πατριῶται περιωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ κραυγάσωσι ἐπανειλημμένως ***γιούχα***, μεθ' ὃ ἀπῆλθον ζητωκραυγοῦντες ὑπὲρ τοῦ Ἀλφρέδου, ὑπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, ὅστις ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ τοὺς εὐχαριστήσῃ ἐκ τοῦ ἐξώστου.

Ἐγὼ δέ, εἰσελθὼν αὖθις εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Πρυτανείας, ἐξέφρασα τὴν θλῖψιν μου διὰ τὸ σκάνδαλον, τὸ ἐξευτελίζον τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ σεμνοῦ καταστήματος καὶ τῶν καθηγητῶν αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ ἀξιόλογος γραμματεὺς κ. Δοκὸς μοὶ εἶπεν ὅτι τοιοῦτοι ἦσαν οἱ καιροί, ὅτι σήμερον ἀπεθρασύνετο ἡ κακία καὶ ἡ ἀφροσύνη, καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ ὑπομένωμεν καὶ νὰ περιμένωμεν.

Τὴν 10ην δὲ τοῦ Δεκεμβρίου συνῆλθε τέλος ἡ Ἐθνοσυνέλευσις καὶ ὀλίγας ἡμέρας κατόπιν ἔκτακτος ἀπεσταλμένος τῆς Ἀγγλίας ἀφίχθη εἰς Ἀθήνας, ὁ κ. Ἐλλιότ, ὃν εἶδον, καὶ παρ' οὗ ἤκουσα μετ' ἀγαλλιάσεως, ὡς καὶ πάντες οἱ μετ' αὐτοῦ διαλεχθέντες, ὅτι ἡ ἐκλογὴ τοῦ Ἀλφρέδου ἀποκρούεται ὁριστικῶς καὶ ἀμετακλήτως· ἂν δ' ἡ Ἑλλὰς τηρήσῃ διαγωγὴν σώφρωνα ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, ἐμμείνῃ εἰς τὸ βασιλικὸν πολίτευμα, καὶ ἐκλέξῃ Βασιλέα μὴ ἀπαρέσκοντα τῇ Ἀγγλίᾳ, αὕτη προτίθεται νὰ διενεργήσῃ τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα παραχώρησιν τῆς Ἑπτανήσου.

Καὶ ὡς ἀρεστὸς μὲν τῇ Ἀγγλίᾳ ἡγεμὼν ἐπί τινα χρόνον συνιστᾶτο ὁ πατὴρ τοῦ Βασιλέως τῆς Πορτογαλλίας, ὁ διὰ τὰς ἰδιωτικὰς αὐτοῦ ἀρετὰς φημιζόμενος, παραιτηθεὶς δὲ τοῦ Πορτογαλλικοῦ θρόνου, Βασιλεὺς Φερδινάνδος, σύζυγος τῆς Δόννα Μαρίας.

Ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου ἐγνώσθη ὅτι ὁ φιλόσοφος Βασιλεύς, πάσης φιλοδοξίας ἀπηλλαγμένος, ὡς κατέβη τοῦ θρόνου τῆς πατρίδος του, δὲν ἤθελε δεχθῇ ν' ἀναβῇ καὶ εἰς θρόνον ἀλλοδαπόν.

1863.

Τότε, περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1863, ἔστρεψεν ἡ Ἀγγλία τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τὸν Δοῦκα Ἐρνέστον Γόθης τῆς Σαξωνικῆς, ὅστις ὤφειλε νὰ υἱοθετήσῃ τὸν ἀνεψιόν του Φίλιππον, ἀσπαζόμενον τὸ ὀρθόδοξον δόγμα, καὶ ταύτην τὴν ἐκλογήν της συνέστησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' αἱ λοιπαὶ Δυνάμεις δὲν ἐδείχθησαν εὐμενεῖς πρὸς αὐτόν, ὡς ἐγγύτατον συγγενῆ τῆς ἀγλικῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, καὶ αὐτὸς προσέτι ἔθηκεν ὅρους, οὓς ἠρνήθη αὐτὴ ἡ Ἀγγλία, ὥστε καὶ ὁ Δοὺξ ἀπέκλινε τὴν ἐκλογήν. Τὸ αὐτὸ δὲ συνέβη καὶ παρ' ἄλλων τινῶν προταθέντων ὑποψηφίων. Διὰ τῆς «Εὐνομίας» δ' ἐγὼ ἐξανιστάμην κατὰ τῆς ἡμετέρας Κυβερνήσεως, ἥτις ἀπαθῶς ἄφινε τὰ τοῦ ζωτικοῦ ζητήματος τῆς ἐκλογῆς νὰ παρατείνωνται, μὴ μεριμνῶσα ἡ ἰδία περὶ τῆς ἐκτιμήσεως τῶν ἰδιοτήτων καὶ σχέσεων τῶν ἡγεμόνων, ὅσοι ἦσαν δυνατὸν νὰ τεθῶσιν ὡς ὑποψήφιοι.

Ἐν τούτοις ἔλαβον ἐξ Ἀγγλίας ἐπιστολὴν τῆς Καρολίνης, ἥτις καὶ περὶ τῆς ἐκλογῆς Βασιλέως πραγματευομένη, μ' ὑπέβαλλε τὴν ἰδέαν, ὅτι ἴσως ἀκατάλληλος δὲν θὰ ἦτό τις τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ φυγάδων Ὀρλεανιδῶν, καὶ ἰδίως ὁ Δοὺξ τῆς Ὠμάλης, ὅστις καὶ πλουσιώτατος ἦν, καὶ ὑπὸ τῆς Βασιλίσσης καὶ τῆς ἀγγλικῆς κοινωνίας πολὺ ἐξετιμᾶτο διὰ τὰ πολλὰ αὐτοῦ διανοητικὰ προτερήματα.

Ἡ νύξις μοὶ ἐφάνη ὡς ἀκτὶς φωτός. Ὁ διάσημος οὗτος καὶ μεγάπλουτος ἡγεμονόπαις, βλαστὸς οἴκου, ὅστις ἐβασίλευσε τῆς Γαλλίας, καὶ ἐπὶ πολὺ ἐπρώτευσεν ἐν Εὐρώπῃ, ἦν ἤδη ἀνεξάρτητος τοῦ ἐν Γαλλίᾳ ἡγεμονεύοντος, ὥστε τὴν Ἑλλάδα δὲν θὰ προσέδεεν εἰς τὸ ἅρμα ἐκείνου, συγχρόνως ὅμως θὰ διεφλέγετο ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας τοῦ νὰ ἐγείρῃ τὸν νέον του θρόνον εἰς περιωπήν, ὅσον οἷόν τε ἀνάλογον τῆς τοῦ θρόνου, ὃν ὁ πατήρ του ἀπώλεσε, καὶ τὴν φιλοδοξίαν ταύτην θὰ ὑπέκαιον πιθανῶς μᾶλλον, ἀντὶ ν' ἀντιπράττωσιν εἰς αὐτήν, οἱ περὶ τὸν Ναπολέοντα, ἵν' ἀποτρέψωσιν ἐντελῶς ἀπὸ τῆς Γαλλίας τὴν διάνοιαν καὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ ἐπιφόβου αὐτῶν ἀντιπάλου.

Ταῦτα διαλογισθείς, ἀπῆλθον εἰς Πατήσια, πρὸς τὸν κ. Βου-

rée, πρέσβυν τῆς Γαλλίας, καὶ τὸν ἠρώτησα τίς θὰ ἦν ἡ γνώμη του, ἂν διὰ τῆς «Εὐνομίας» ὑπεστήριζον τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Δουκὸς τῆς Ὠμάλης εἰς τὸν Ἑλληνικὸν θρόνον. Ἡ πρότασίς μου ἐξέπληξε τὸν Πρέσβυν, ὅστις ἀτομικῶς, ὡς πλεῖστοι Γάλλοι ἔτι τότε διέτρεφε συμπαθείας πρὸς τὴν Ὀρλεανικὴν οἰκογένειαν.

— Διὰ τὴν Ἑλλάδα, μοὶ εἶπε, τὴν τοιαύτην πρότασιν θὰ ἐθεώρουν ὡς μέγα εὐτύχημα, ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτύχῃ· ἀλλὰ πῶς δύνασθε ποτὲ νὰ φαντασθῆτε ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ θὰ συγκατένευεν εἰς τοιαύτην ἐκλογήν;

— Διατὶ ὄχι; τῷ εἶπον, μεταξὺ ὅλων τῶν Ὀρλεανιδῶν τὶς ἐστὶν ὁ σπουδαῖος τῆς νῦν δυναστείας ἀντίπαλος, ὁ μόνος, ὃν αὕτη δύναται νὰ φοβῆται, ὡς ὑποψήφιον τῶν ἀντιπολιτευομένων μερίδων; Τίς ἄλλος ἢ ὁ Δοὺξ τῆς Ὠμάλης; Σήμερον κατοικεῖ τὴν Ἀγγλίαν, ἀγαπᾶται ἐκεῖ, ἔχει πᾶσαν περιποίησιν καὶ ἐλευθερίαν ἐνεργείας, καὶ ἡ Ἀγγλία τὸν διατηρεῖ, ὡς διηνεκὲς φόβητρον ἀπέναντι τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἂν ἀναβῇ τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀφίσταται ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης, παύει πᾶσα αὐτοῦ ἀξίωσις ἐπὶ τῆς Γαλλίας, τὰ συμφέροντα, ἡ προσοχὴ καὶ ἡ φιλοδοξία του στρέφονται πρὸς ἕτερον στάδιον, καί, ἐν ᾧ σήμερον ἀγνώστως καὶ ἀνελέγκτως δύναται, ἂν θέλῃ, νὰ ἐνεργῇ ἐξ ἀσφαλοῦς κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, τότε θὰ τεθῇ εἰς σημεῖον πανταχόθεν περιβλεπόμενον καὶ πᾶν του διάβημα ἔσται ὑπὸ τὴν ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν συμπάσης τῆς Εὐρώπης.

Οἱ λόγοι οὗτοι ἀπετέλεσαν ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν ἐπὶ τοῦ κ. Bourée, ἀποφασίσαντος νὰ γράψῃ ἀνυπερθέτως εἰς τὸν Αὐτοκράτορα. Ἀλλ' ἐπειδή, πλὴν τῆς συγκαταθέσεως καὶ ἡμῶν καὶ τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀπῃτεῖτο καὶ ἄλλη τρίτη, ἡ τοῦ Δουκὸς αὐτοῦ, ἔγραψα ὁ ἴδιος πρὸς τὸν κ. Γυζὼ εἰς Παρίσια, ὡς πρὸς φίλον ἐπίσημον καὶ ἐπιῤῥοὴν ἐξασκοῦντα ἐπὶ τῶν Ὀρλεανιδῶν, καὶ τὸν προέτρεψα ν' ἀπέλθῃ ὁ ἴδιος εἰς Ἀγγλίαν, ἵνα ἐκθέσῃ τὴν ὑπόθεσιν καὶ παρακινήσῃ τὸν Δοῦκα τῆς Ὠμάλης νὰ συγκατατεθῇ εἰς ὅ,τι θὰ ἦν ὑπέρτατον μὲν συμφέρον διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἔνδοξον δὲ δι' αὐτόν, διότι τῷ ἤνοιγε εὐρὺ καὶ μελλούσης ἀναπτύξεως ἐπιδεκτικὸν στάδιον ἀντὶ τῆς σημερινῆς ἀφανείας, ἀφ' ἧς

μόνον δι' ἀκροσφαλῶν συνωμοσιῶν ἐδύνατο νὰ ἐλπίσῃ ν' ἀπαλλαγῇ, καὶ ἐπιθυμητὸν διὰ τὴν Γαλλίαν, ἣν καθίστα ἑδραίαν ἐσωτερικῶς διὰ παύσεως ἐπικινδύνων ἀνταγωνισμῶν, ἐξασφαλίζον αὐτῇ συγχρόνως καὶ ἐθνικὰς συμπαθείας καὶ σχέσεις μετὰ τῆς 'Ανατολῆς.

Μετὰ παρέλευσιν οὐ πολλοῦ χρόνου, κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ 'Ιανουαρίου, ἦλθε πρὸς ἐμὲ ὁ κ. Bourée, καί, λάμπων ἐκ χαρᾶς, μοὶ εἶπεν ὅτι ἔλαβεν ἐπισήμους ἐπιστολάς, καθ' ἅς, ἂν οἱ Ἕλληνες ἤθελον ἐκλέξει τὸν Δοῦκα τῆς 'Ωμάλης, οὐδεμίαν θὰ εἶχεν ἔνστασιν εἰς ἀναγνώρισιν αὐτοῦ ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις. Τοῦτο ἦν μέγας θρίαμβος ὑπὲρ τῆς ἰδέας μου, μᾶλλον ἢ τὸ ἥμισυ τῆς ἐπιτυχίας της, δι' ὃ καὶ ἀμέσως ἐδημοσίευσα διὰ τῆς «Εὐνομίας» ἄρθρον θερμῶς ἐκθέτων τοῦ βασιλικοῦ τούτου ὑποψηφίου τὰ πλεονεκτήματα. Τοῦτο δ' ἔδωκεν εἴς τινας ἀφορμὴν νὰ γράψωσι κατ' ἐμοῦ, ὅτι εἰμὶ ὄργανον τῆς Γαλλίας. Δὲν ἠξεύρω δ' ἂν μετεπείσθησαν ὅτε, μετά τινας ἡμέρας, μὴ γνωρίζων ἔτι τὰς διαθέσεις τοῦ Δουκὸς τῆς 'Ωμάλης καὶ μανθάνων ὅτι αἱ δυνάμεις τὸν Δοῦκα 'Ερνέστον συνίστων, οὐχ' ἧττον ἐπιμόνως ὑπὲρ αὐτοῦ συνηγόρησα, καθ' ὅσον ἐπεθύμουν μὲν καλὸν βασιλέα διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ πρὸ πάντων ὅμως ἐπεθύμουν ὅπως δήποτε Βασιλέα, θεραπεύοντα τὰς πληγάς, ἃς ἡ ἐπανάστασις ἑαυτῇ ἠνέωξε. Κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ Μαρτίου ἔλαβον ἐπιστολὴν τοῦ κ. Γυζώ, ἣν διατηρῶ, καὶ ἐν ᾗ μοὶ ἔλεγεν ὅτι αὐτὸς μὲν δὲν ἀπῆλθεν εἰς 'Αγγλίαν, ἵνα μὴ πολὺ κινήσῃ τὴν προσοχήν, ἀλλ' ἔπεμψεν ἐκεῖ τὸν υἱόν του, καὶ μοὶ διεβίβαζεν ἀντίγραφον ἐπιστολῆς τοῦ Δουκὸς τῆς 'Ωμάλης, γράφοντος ὅτι πολὺ μοὶ ηὐγνωμόνει, δι' ἃ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐξέφραζον φρονήματα, καὶ ὅτι ἔσται εὐτυχέστατος ἄν ποτε τῷ δοθῇ ἀφορμὴ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν εὐτυχίαν καὶ πρόοδον τῆς Ἑλλάδος, ἣν ἐγκαρδίως ἠγάπα.

Ἡ γλῶσσα αὕτη οὐδὲν εἶχε τὸ διφορούμενον. Ὁ Δοὺξ ἐδέχετο καὶ ἡ ἐξασφάλισις τῆς τύχης καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος ἐξηρτᾶτο ἤδη πλέον ἐκ μόνης τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ. Γνωστὴν λοιπὸν καταστήσας τὴν ἀπάντησιν ταύτην εἰς τὸν Πρέσβυν τῆς Γαλλίας, ὕψωσα ἐκ νέου φωνὴν ὑπὲρ τοῦ Δουκὸς εἰς τὴν «Εὐνομίαν», τὰ παντοῖα αὐτοῦ πλεονεκτήματα συνιστῶν, καὶ προτρέ-

πων εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος αὐθόρμητον αὐτοῦ ἐκλογήν. Εἶχον δ' ἀρχίσει τὰ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἄρθρα πολλὴν νὰ ἐμποιῶσιν ἐντύπωσιν εἰς τὸ δημόσιον, ὅτε, ὀλίγον μετὰ ταῦτα, ἐπορεύθην μίαν ἡμέραν εἰς τοῦ κ. Bourée, ἵνα συνδιαλεχθῶ μετ' αὐτοῦ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Συγχρόνως δὲ μετ' ἐμοῦ εἶχε φθάσει εἰς τὴν ἐξοχὴν τῶν Πατησίων, ὅπου ὁ κ. Πρέσβυς κατῴκει, εἰς ἐπίσκεψιν ὁ κ. Ἀλκιβιάδης Ἀργυρόπουλος.

Ὁ κ. Bourée μᾶς ἐδέχθη ἀμφοτέρους συγχρόνως· ἅμα δὲ μᾶς εἶδεν εἰσερχομένους,

— Λοιπὸν σᾶς συγχαίρω, Κύριοι, μᾶς προσεφώνησεν. Ἡ Ἑλλὰς ἔχει Βασιλέα.

Τοῦτο ἀκούσας, ὑπέλαβον ὅτι καὶ ὁ κύριος Πρέσβυς εἶχε λάβει γνῶσιν τῆς συγκαταθέσεως τοῦ Δουκὸς τῆς Ὠμάλης, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἡ ὁριστικότης τῆς ἐκφράσεώς του μοὶ ἐφάνη πως πρόωρος, καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ τί ἐννοεῖ.

— Ἐννοῶ, ἀπεκρίθη, ὅτι ἔλαβον πρὸ ὀλίγου τηλεγράφημα ἀναγγέλλον μοι τὴν ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἐκλογὴν Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος... τοῦ δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας.

Ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἔμεινα ἄφωνος ὑπ' ἐκπλήξεως· ἔπειτα δὲ τὸν παρεκάλεσα νὰ μᾶς εἴπῃ τὰς λεπτομερείας· ἀλλ' ὁ κ. Bourée μοὶ ἀπήντησεν ὅτι οὐδεμίαν ἄλλην πληροφορίαν ἔχει, ἐκτὸς ὅτι ἡ ἐκλογὴ ἐστὶ τετελεσμένη καὶ προσαπαιτεῖται μόνον ἡ παραδοχὴ ὑπὸ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως τῆς Ἑλλάδος. Μεταγενεστέρως δ' ἐμάθομεν, ὅτι, κατὰ τὴν ἑσπερίδα τοῦ γάμου τοῦ Πρίγκηπος τῆς Οὐαλίας (2|14 Μαρτίου) μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας, ὁ λόρδος Παλμερστὼν ἐπρότεινεν εἰς τὸν μονάρχην τοῦτον τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του. Καὶ ὁ μὲν Βασιλεὺς ἐδέχθη, κληθεὶς δὲ καὶ ὁ εἰς τὴν τελετὴν παρὼν ἡγεμονόπαις, πρόσηβος τότε μόλις, καὶ ἀκούσας τὴν πρότασιν, τὴν ἐδέχθη ἐπίσης περιχαρῶς.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ κ. Ἀργυροπούλου, ὅτε ἔμεινα μόνος μετὰ τοῦ κ. Πρέσβεως, μὲ ἠρώτησεν οὗτος, τίνα ὁδὸν προτίθεμαι νὰ βαδίσω ἀπέναντι τῆς νέας στροφῆς τῶν πραγμάτων.

— Συνέλαβον, τῷ εἶπον, σχέδιον, ἐξ οὗ τὰ ἄριστα ἤλπιζον

διὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ μετ' ἀγαλλιάσεως τὸ ἔβλεπον φθάνον εἰς ὡριμότητα. Ἀλλ' ἰδού, διεσκεδάσθη αὐτό. Ὡς ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐνεστώσης κρίσεως ἐπρέσβευσα, τὸ μᾶλλον κατεπεῖγον διὰ τὴν Ἑλλάδα ἐστὶ νὰ ἐξέλθῃ ὅσον τάχιον τῆς ἐπισφαλοῦς αὐτῆς θέσεως. Δὲν ἠξεύρω τί ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας. Δὲν εἶναι ὁ Δοὺξ τῆς Ὠμάλης, οὐδὲ δύναται νὰ μᾶς φέρῃ ἃ ἐκεῖνος πλεονεκτήματα. Ἀλλ' εἶναι Βασιλεύς, ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ἐγκαθιστάμενος καὶ ἀναγνωριζόμενος· εἶναι ἐγγύησις παύσεως τῆς ἀναρχίας καὶ ἐπανόδου τῆς νομίμου τάξεως. Τοῦτο ἐστὶ τὸ προὐργιαίτατον, καὶ ἀπὸ τῆς σήμερον ἡ «Εὐνομία» θὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῆς ταχίστης αὐτοῦ ἀναγνωρίσεως.

Ὁ κ. Πρέσβυς μοὶ εἶπεν ὅτι ἐπιδοκιμάζει ταύτην μου τὴν ἐνέργειαν, ἥτις καὶ ἔκτοτε ὑπῆρξεν ἡ σταθερὰ τῆς «Εὐνομίας» γραμμή.

Ὅτι ἐδιψῶμεν εὐνομίαν καὶ ἐπεκαλούμεθα ἐκ βάθους καρδίας τὴν ἔλευσιν Βασιλέως, ἵνα σώσῃ εἴτι ἐδύνατο νὰ σωθῇ τῆς Ἑλλάδος, ἦτο φυσικόν, διότι ἡ Ἐπανάστασις, ἥτις ἔμελλε τὰ πάντα νὰ βελτιώσῃ καὶ τὰ κακῶς ἔχοντα νὰ ἐπανορθώσῃ, εἶχεν ἐν τούτοις ἀνατρέψει τὰ πάντα καὶ σωρεύσει ἐρείπια ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος. Αὐταὶ αἱ Ἀθῆναι ἔβλεπον περιοδικῶς τὴν ἀναρχίαν λυσσῶσαν ἐν ταῖς ὁδοῖς των, τὸν στρατὸν καταλείποντα τὰς τάξεις του, τοὺς στρατιώτας πωλοῦντας τὰ ὅπλα των εἰς τὰς ὁδούς, καὶ τὰς ῥίζας της εἶχεν ἡ ἀναρχία ἐν αὐτῇ τῇ λεγομένῃ Κυβερνήσει. Κατὰ τὴν 8ην Φεβρουαρίου ὁ κ. Βούλγαρης, Πρόεδρος τῆς Κυβερνητικῆς Ἐπιτροπῆς, ἀνήγγειλεν εἰς τὴν πρό τινος ἤδη συνελθοῦσαν Συνέλευσιν σχηματισμὸν νέου Ὑπουργείου· ἀλλ' ὁ κ. Κανάρης, τὸ ἕτερον μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς, ἀναστὰς εἶπεν ὅτι περὶ τῆς ἀλλαγῆς ταύτης τοῦ Ὑπουργείου οὐδεμίαν ἔχει γνῶσιν, καὶ ἔδωκε τὴν παραίτησίν του, εἰς ἣν προσετέθη καὶ τὸ τρίτον μέλος, ὁ κ. Ροῦφος. Ἡ οἰκτρὰ αὕτη διαφωνία προὐκάλεσεν εἰς τὴν Συνέλευσιν θόρυβον καὶ διαπληκτισμούς, ἐκχυθέντας καὶ ἐκτὸς αὐτῆς καὶ ἀναστατώσαντας πᾶσαν τὴν πόλιν. Οἱ δυσαρεστούμενοι πρὸς τὸ νέον ὑπουργεῖον, ὡς κατηρτίσθη ὑπὸ τοῦ Βούλγαρη, ὡπλίσθησαν νὰ τὸ ἀποκρούσωσι διὰ τῆς βίας, καὶ κατὰ τὴν νύκτα τῆς 8ης πρὸς τὴν 9ην φόβος καὶ σύγχυσις ἐπεκράτει

πανταχοῦ, καὶ ταραχαὶ καὶ στρατιωτικαὶ κινήσεις καὶ πυροβολισμοὶ καὶ εἰς μάχην παρασκευαί. Μετὰ μέσας δὲ νύκτας ἀφυπνίσθην γόους ἀκούσας καὶ κοπετοὺς ἀπὸ τοῦ οἰκίσκου προερχομένους τοῦ γείτονός μου, κ. Βαρβάνου, ὑπαλλήλου παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως. Ἐπειδὴ δ' ὁ θρῆνος παρετείνετο, ἀνήσυχος ἐγερθεὶς καὶ ἐνδυθείς, μετέβην εἰς τοῦ κ. Βαρβάνου. Ἐκεῖ δὲ θέαμα ἐλεεινὸν μὲ περιέμενεν. Ὁ μόνος υἱὸς τῆς οἰκίας, Γεώργιος, νεανίας 19 ἐτῶν, εὐπαίδευτος καὶ ὡς δεκανεὺς κατατεταγμένος εἰς τὸν στρατόν, ἔκειτο ἐκτάδην ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δωματίου νεκρός, τὴν κεφαλὴν ἔχων διὰ σφαίρας διατετρυπημένην, καὶ ἡ ἄπελπις μήτηρ καὶ αἱ ἀδελφαί του ἐκόπτοντο περὶ αὐτόν, ἐν ᾧ ὁ πατήρ του ἐν γωνίᾳ ὠλοφύρετο. Πρὸ μιᾶς ὥρας ὁ Λόχος, εἰς ὃν ἀνῆκε, περιπολῶν, ἀπηντήθη μεθ' ἑτέρου Λόχου, ἐπίσης περιπολοῦντος· ἐπειδὴ δέ, ὁ μὲν συνέκειτο ἐκ φίλων τοῦ Βούλγαρη, ὁ δὲ ἐκ φίλων τοῦ Κανάρη, ἀντεπυροβολήθησαν οἱ φρουροὶ τῆς Δημοσίας Ἀσφαλείας, καὶ θύμα τῆς συγκρούσεως ἔπεσεν ὁ ἀγαθὸς νέος, ὡς καὶ δύο στρατιῶται παρ' αὐτὸν τραυματισθέντες. Οὗτοι ἦσαν οἱ καρποί, οὓς ἡ Ἑλλὰς πρὸς τὸ παρὸν ἔδρεπεν ἐκ τοῦ ὅτι ἐπαναστατικῶς ἠθέλησε ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος δι' ἄλλης καλητέρας.

Εἰς τὴν οἰκτρὰν ταύτην τῶν πραγμάτων θέσιν ἀποβλέψασα ἡ Συνέλευσις, εἰς τὴν ἐν αὐταῖς ταῖς ὁδοῖς τῶν Ἀθηνῶν κρατοῦσαν ληστείαν καὶ ἀλληλοκτονίαν, εἰς τὴν φίλαρχον πλεονεξίαν τὴν παραλύουσαν τὴν τριμελῆ Κυβέρνησιν, ἀπεφάσισε, τὴν 11ην τοῦ μηνός, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, νὰ καταργήσῃ τὴν λαοπρόβλητον Ἐπιτροπήν, καὶ ν' ἀναλάβῃ αὐτὴ καὶ τὴν κυβέρνησιν εἰς τὰς χεῖράς της, διορίζουσα διὰ ψηφοφορίας τοὺς Ὑπουργούς, οὕτω συνενοῦσα ἐν ἑαυτῇ, ἐν ὀνόματι καὶ πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς ἐλευθερίας, πᾶσαν τήν τε νομοθετικὴν καὶ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, ὅπερ μόνον ταῖς ἀπολυτοτέραις τῶν μοναρχιῶν δέδοται. Ὁ δὲ ἀπόλυτος οὗτος μονάρχης, ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως, ἦν τότε ὁ κ. Ἀριστείδης Μωραϊτίνης, ἀνὴρ ἔντιμος, ἀλλὰ στερούμενος πολιτικῆς πείρας καὶ ὀξυνοίας, καὶ ἐν γένει τῆς διὰ τὴν ἔκρυθμον ταύτην θέσιν ἀναγκαίας ἱκανότητος. Ἐξελέξατο δὲ τότε

ἡ Συνέλευσις Ὑπουργεῖον ἐξ ἀνδρῶν, μέρος μὲν ἀφανῶν καὶ τὸ πρῶτον ἐρχομένων νὰ δοκιμασθῶσι καὶ ν' ἀποδοκιμασθῶσι, μέρος δ' ἐξ ἐκείνων, οἵτινες εἶχον ἤδη ὑπουργεύσει ἐπὶ Ὄθωνος.

Ἀλλ' οὐδ' ἡ δικτατορία αὕτη πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἐπαναφέρῃ καὶ τὴν σκιὰν κἂν τῆς νομίμου τάξεως καὶ τῆς ἀσφαλείας, ἥτις ἐπεκράτει ἐπὶ τοῦ ἐξωσθέντος Βασιλέως, ὡς ἀπέδειξεν, ἐν ἄλλοις, τῇ 21 Ἀπριλίου, τὸ ἀποτρόπαιον κακούργημα, τὸ διαπραχθὲν ἐπὶ νεάνιδος αὐστριακῆς, μέλος ἀποτελούσης τῆς γαλλικῆς ἱππικῆς ἢ σχοινοβατικῆς ἑταιρίας τοῦ Σουλλιέ. Αὕτη, ἐντυχοῦσα τὴν νύκτα, ὅτε ἐκ τοῦ ἱπποδρομείου ἐπέστρεφεν εἰς τὴν οἰκίαν της, περὶ τοὺς τριάκοντα στρατιώτας, ἐκ τῶν τακτικῶν ἔτι λεγομένων, μόνον διότι ἔφερον στολήν, ἀπήχθη ὑπ' αὐτῶν καὶ περιυβρίσθη αἰσχρῶς.

Τὴν ἐπαύριον ὁ Πρέσβυς τῆς Αὐστρίας ἀπήτησεν ὑπὲρ τῆς παθούσης, κειμένης ἡμιθανοῦς, χρηματικὴν ἀποζημίωσιν καὶ ταύτην ἡ κυβέρνησις προθύμως ἀπέτισεν.

Ἀλλ' ὁ Σουλλιὲ ἀπήτει καὶ 60 χιλιάδας δραχμὰς διὰ τὴν προσγενομένην αὐτῷ ζημίαν ἐκ τῆς στερήσεως μιᾶς τῶν ἀρίστων ὀπαδῶν τῆς συνοδίας του καὶ ἐκ τῆς διακοπῆς τῶν παραστάσεών του, καὶ ὁ Πρέσβυς τῆς Γαλλίας ὑπεστήριξε, διὰ δριμείας διακοινώσεως, τὴν ἀπαίτησιν ταύτην. Ὁ τότε Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ὁ κ. Θ. Δηλιγιάννης, ἠρνήθη κατ' ἀρχὰς καὶ ἐπανειλημμένως· ἔπειτα δέ, πιεζόμενος, συνεκάλεσε, κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου, συμβούλιον ἔκτακτον νομομαθῶν καὶ ἀνδρῶν ἐμπείρων τῆς ὑπηρεσίας, καὶ ἐζήτησε τὴν γνώμην αὐτοῦ ἐπὶ μακρᾶς ἐκθέσεως, γαλλιστὶ γεγραμμένης, καὶ τεινούσης ν' ἀποδείξῃ τὴν μὴ ἐνοχὴν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ ἑπομένως τὴν μὴ ὑποχρέωσιν αὐτῆς εἰς ἀποζημιώσεις.

Καὶ ἄλλοι μὲν ἄλλα ἐγνωμοδότουν. Εἷς δὲ τῶν συγκληθέντων ὢν καὶ ἐγώ, διεφώνησα πρὸς τοὺς πλείστους, ἰσχυρισθείς, πρῶτον μὲν ὅτι, ὅτε οἱ κακουργήσαντες ἦσαν τὰ ἐπίσημα τῆς Κυβερνήσεως ὄργανα, καθ' ὧν ἀντίστασις ἐστὶ στάσις, ἡ Κυβέρνησις ἔφερε τὴν εὐθύνην τῶν πράξεων αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ τούτου μὴ ὄντος, ὅτι τὴν ἀποζημίωσιν ἔπρεπε προθύμως, οὐ μόνον ζητουμέ-

νην, ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν ἐζητεῖτο, νὰ δώσῃ, ἵν' ἀποπλύνῃ πᾶν ἴχνος τῆς κηλῖδος, ἣν τὸ ἀπαίσιον ἀνοσιούργημα ἐδύνατο νὰ ἐγκολάψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐσυμπέρανα, ἑπομένως, ὅτι ἡ ἔκθεσις δὲν πρέπει νὰ δοθῇ, ἀποσιωπήσας καὶ τὸν ἕτερον λόγον, ὅτι ἦτον τόσον κακῶς γεγραμμένη, ὥστε θὰ μᾶς ἐξέθετεν εἰς χλεύην τῆς διπλωματίας.

Εἴτε δ' ἐκ τούτων, εἴτε ἐξ ἄλλων λόγων πεισθείς, δὲν ἐπέδωκεν ὁ Ὑπουργὸς τὸ ἔγγραφον εἰς τὴν Γαλλικὴν Πρεσβείαν, καὶ εἰς τὴν Συνέλευσιν ὑπεστήριξε, τῇ 8ῃ Ἰουνίου, τὴν ἀποζημίωσιν, ὑπὸ πολλῶν πολεμηθεῖσαν πεισματωδῶς. Τέλος δ' ὑπερίσχυσεν ἡ πρότασίς του μετ' ἀγόρευσιν τοῦ κ. Καλλιγᾶ, ἐκθέντος σχεδὸν τοὺς αὐτοὺς λόγους, οὓς εἶχον καὶ ἐγὼ ὑποστηρίξει παρὰ τῇ ἐπιτροπῇ, καὶ ἡ ἀποζημίωσις ἐπληρώθη. Ἀλλ' ἀντιφρονῶν, παρητήθη ὁ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, καὶ ἐξηκολούθησαν αἱ κατὰ τοῦ Ὑπουργείου διὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην βαρεῖαι αἰτιάσεις τῶν ἀντιπάλων του.

Ἐν τούτοις ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος, ἀναλαβὼν τὸ Ἑλληνικὸν στέμμα τῇ 25 Μαΐου πρὸ τῆς εἰς Κοπεγχάγην σταλείσης ἐξ Ἑλλάδος ἐπιτροπῆς, ἀφ' οὗ ἡ Συνέλευσις ἐκήρυξε τὸν Ὄθωνα ἔκπτωτον, τῇ 14 Ἰουνίου ἐκηρύχθη ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ἐνῆλιξ, καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν περιεμένετο ἡ εἴδησις τῆς ἐκ Κοπεγχάγης ἀπελεύσεώς του, ὅτε ἐν Ἀθήναις ἐδώκαμεν νέαν οἰκτρὰν ἀπόδειξιν τῆς ἀβουλίας, ἵνα μή τι βαρύτερον εἴπω, τῶν ῥιψάντων τὸ ἔθνος εἰς τὸ στασιαστικὸν βάραθρον.

Ποῖα ἦσαν τὰ ἐγκλήματα τοῦ ἐκθρονισθέντος Ὄθωνος οὐδεὶς τῶν ἐπαναστατῶν ποτε ὥρισεν, ἢ καὶ ἂν τινες εἶπον τὰ μέν, ἄλλοι εἶπον ἕτερα, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι κἂν εἰς ἓν συνεφώνουν, ὅτι δὲν ἐξέλεγε καταλλήλους ὑπουργούς· καὶ τῷ ὄντι, ὡς συνταγματικὸς Βασιλεύς, τὶ ἄλλο ἔγκλημα ἐδύνατο νὰ ἔχῃ; οὐδὲ κἂν τὸ ὅτι κατεπάτει τὸ Σύνταγμα, διότι, ἐν κράτει συνταγματικῷ, οὐχὶ ὁ Βασιλεὺς καταπατεῖ τὸ Σύνταγμα, ἀλλ' οἱ Ὑπουργοί. Οἱ ἐπαναστάντες λοιπόν, ἵνα ἐπανορθώσωσι τὰ ἐπὶ Ὄθωνος κακῶς ἔχοντα, ἀφ' ὅτου ἀνέλαβον τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων, ἤλλασσον ἀλλεπαλλήλους Ὑπουργοὺς μεθ' Ὑπουργούς, τοὺς πλείστους λαμβάνοντες μεταξὺ αὐτῶν τῶν ἐπὶ Ὄθωνος ὑπουργευσάντων. Τὸ

ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως διορισθὲν Ὑπουργεῖον κατὰ τὸν Φεβρουάριον ἀντικατεστήθη ὑπ' αὐτῆς δι' ἄλλου τὸν Ἀπρίλιον, καὶ τοῦτο πάλιν κατηγορήθη ἐν αὐτῇ τὸν Ἰούνιον· ἐπειδὴ ὅμως ἡ πλειοψηφία τὸ ἔσωσεν, ἐξηγέρθη ἡ μειονοψηφία φρυάττουσα καὶ ἀπετάθη τόσῳ βιαιότερον εἰς τὰ πάθη τοῦ ὄχλου, καθ' ὅσον διὰ τοὺς φιλάρχους προὔκειτο πάλη περὶ τῆς θέσεως, εἰς ἣν θὰ εὕρισκεν αὐτοὺς ὁ Βασιλεὺς ἐρχόμενος, καὶ ἥτις θὰ τοῖς περιεποίει τῆς κατοχῆς τὴν βαρύτητα καὶ τὰ δικαιώματα.

Τὴν ἐπαύριον λοιπὸν τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν τὸ ὑπουργεῖον ἐκυρώθη καὶ συνεπληρώθη ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως, ἤτοι τὴν 18 Ἰουλίου, ἐν μέσῳ τῆς ἀναρχικῆς τύρβης, πολυάριθμος ληστρικὴ συμμορία ὑπό τινα Κυριάκον, ἀρχαῖον ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν ἀμνηστευθέντα ληστήν, διὰ δόλου, καί, ὡς ἐφάνη ἔπειτα, συνεννοούμενοι μεθ' ἑνὸς τῶν Ταγμάτων τῶν φρουρούντων τὴν πόλιν, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ὑποστηριζόμενοι, κατέλαβον οἰκοδόμημα ὀχυρὸν ἀπέναντι τοῦ στρατῶνος τοῦ Τάγματος τούτου, συνεργείᾳ αὐτοῦ, συνέλαβον αἰχμαλώτους δύο τῶν Ὑπουργῶν, τὸν Κουμουνδοῦρον καὶ τὸν Καλλιφορνᾶν, καὶ ἔκτοτε πᾶς ὁ ἐν Ἀθήναις Στρατός, καὶ αὐτὴ ἡ Ἐθνοσυνέλευσις, διῃρέθη εἰς δύο ἀντίπαλα στρατεύματα, καὶ ἐπὶ δύο ἡμέρας ἐλύσσα ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν ἀδελφοκτόνος ἐμφύλιος πόλεμος, οὗ ἔπεσαν ἑκατοντάδες θυμάτων, ἐν ἄλλοις καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Κανάρη Ἀριστείδης, καὶ ὁ Γεώργιος Μαυρομιχάλης, καὶ ὁ γραμματεὺς τῆς ἀστυνομίας Ἀλεξιάδης. Ἐκόπασε δὲ τὸ κακὸν μόνον, ὅτε οἱ ἔντρομοι Πληρεξούσιοι, ἀποφασίσαντες τέλος νὰ συνέλθωσι μετὰ συνθηκολογίας τῶν δύο ἐχθρῶν φατριῶν, κατήργησαν, ὃ πρὸ τριῶν ἡμερῶν εἶχον ἐνιδρύσει Ὑπουργεῖον, καὶ διώρισαν ἕτερον ἐκ μελῶν ἀμφοτέρων τῶν μερίδων συγκείμενον. Ἡ κοινὴ γνώμη, ἀγανακτοῦσα, ἀπέδιδε τότε τὴν ἀποτρόπαιον ἀλληλοκτονίαν, ἥτις ἐκινδύνευσε ν' ἀπολήξῃ εἰς ἐντελῆ ἀποσύνθεσιν τῆς Ἑλλάδος, εἰς ἐνεργείας κομματαρχῶν, καὶ ἰδίως, ὡς τὸν ὑποκινήσαντα τὴν βδελυρὰν σκευωρίαν, τὸν Βούλγαρην ἐξελάμβανεν· ἐλπίζω ὅτι τὸν ἠδίκει, διότι, οὐ μόνον καὶ τὸ ἔσχατον ἴχνος πατριωτισμοῦ ἔπρεπε νὰ τῷ ἀρνηθῇ, ἀλλὰ καὶ νὰ τῷ ἀποδώσῃ τοιαύτην εὐήθειαν, ὥστε νὰ μὴ ἐννοῇ ὅτι, ἂν εἰς τὰς

περιστάσεις ἐκείνας ἐπεκαλεῖτο συμμάχους τὴν ληστείαν καὶ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, θὰ κατεβροχθίζετο πρῶτος ἐκεῖνος ὑπὸ τῶν τεράτων, πρὶν πέσῃ θῦμα αὐτῶν ἡ πατρίς· Δὲν ἠξεύρω ὅμως ἂν δύνανται νὰ κηρυχθῶσιν ἐπίσης ἀμέτοχοι ἐνοχῆς ἐκ προθέσεως καὶ οἱ κατώτεροι τῶν φατριῶν ὀπαδοί.

Τὸ κατ' ἐμέ, ἐν τῇ «Εὐνομίᾳ» δὲν ἔπαυον τὴν ὁμόνοιαν ἐπικαλούμενος, κατὰ τῶν κακουργούντων ἐξανιστάμενος, καὶ ἀπειλῶν αὐτοὺς διὰ τῆς ποινῆς, εἰς ἣν θὰ ὑπέβαλε τὴν μνήμην των ἡ ἱστορία καὶ αὐτοὺς ἡ ἀμείλικτος δικαιοσύνη τοῦ περιμενομένου Βασιλέως. Ἔγραφον δ' οὕτω, διότι δὲν προέβλεπον τότε, ὅτι ἄφρονες ἢ πείρας ἐστερημένοι σύμβουλοι, θὰ παρέδιδον ἀπροστάτευτον καὶ τὸν Βασιλέα εἰς τὴν διάκρισιν αὐτῶν ἐκείνων, ὧν ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ αὐστηρὸς δικαστής.

Ἔληξαν δ' αἱ σκηναὶ τῆς ἀλληλοσφαγίας διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως ὅλων τῶν στρατευμάτων καὶ τῶν δύο κομμάτων ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ παραδόσεως τῆς πόλεως εἰς τὴν φρούρησιν τῆς Ἐθνοφυλακῆς, ἥτις, καθ' ὅλον τὸ διάστημα ἐξετέλεσε τὸ καθῆκον αὐτῆς, τὰς εὐγενεστέρας ἀναπτύξασα ἀστικὰς ἀρετὰς τάξεως, πειθαρχίας καὶ ἀμεροληψίας, συμπράττοντος ἀξίως τῆς κλήσεώς του καὶ τοῦ ἱεροῦ κλήρου τῆς πρωτευούσης, μετὰ τοῦ σεβαστοῦ αὐτοῦ Ἱεράρχου ἐπὶ κεφαλῆς. Μέρος τῆς Ἐθνοφυλακῆς, καὶ τὸ ἀξιολογώτατον, ἀπετέλει ἡ τοῦ Πανεπιστημίου, εἰς ἧς τὸν ζῆλον κατὰ μέγα μέρος ὀφείλεται ἡ ἐπανάκαμψις τῆς εἰρήνης. Τὴν νύκτα τῆς 18 πρὸς τὴν 19 ἀνέλαβον ἐγὼ τὴν ὁδηγίαν ἑνὸς τῶν Λόχων αὐτῆς, συγκείμενον ἐκ νέων εὐπαιδεύτων, καὶ συμμεριζομένων τὴν θλῖψιν μου διὰ τὰ συμβαίνοντα ἐγκλήματα καὶ τὴν ἀπόφασίν μου νὰ κωλύσωμεν πάντα, ὅστις ἤθελεν ἐξακολουθεῖ τὴν τάξιν ταράττων· καὶ οὕτω μέχρι πρωΐας περιεπολήσαμεν εἰς τὰ μᾶλλον ὕποπτα καὶ κινδυνώδη μέρη τῆς πόλεως.

Ἀφ' οὗ δ' οὕτως ἐπανῆλθεν ἡ ἡσυχία, καὶ ἐδύνατο νὰ θεωρηθῇ, ὡς περίπου ἐξησφαλισμένη διὰ τῆς προσδοκωμένης προσεχεστάτης ἀφίξεως τοῦ Βασιλέως, εἰδοποιήθην, ὅτι ἀπεφάσισε τὴν ἐπιστροφήν της καὶ ἡ οἰκογένειά μου ἐκ Βερολίνου, ἔνθα πρὸ 18 μηνῶν εἶχε συνοδεύσει τὸν υἱόν μου Ἀριστείδην.

Ἐπάνοδος τῆς οἰκογενείας.

Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ἀφίχθησαν. Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἐν Πλάκᾳ οἰκίαν ἡμῶν εἶχον ἐνοικιάσει εἰς Γυμνάσιον, ἐμίσθωσα τὴν ἐν τῇ ὁδῷ Αἰόλου, ἀπέναντι τῆς οἰκίας τοῦ Πέτρου Δεληγιάννη, καὶ ἀφ' οὗ τῇ 9 Σεπτεμβρίου μετέβην εἰς αὐτὴν καὶ κατήρτισα αὐτὴν δι' ἐπίπλων, τῇ 12η ἀπῆλθον εἰς προϋπάντησιν τῶν ἐμῶν εἰς Κέρκυραν διὰ θαλάσσης, διότι ἡ διὰ ξηρᾶς ὁδοιπορία ἦν τότε ἥκιστα ἀσφαλής, καὶ προσέτι, διότι ἤθελον νὰ ἐπιχειρίσω καὶ τὸν τέως ἄγνωστόν μοι τοῦτον περίπλουν τῆς Πελοποννήσου· Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὑπῆρχεν ἓν μόνον ἀτμόπλουν, διατρέχον τὴν ὁδὸν ταύτην, δι' ὃ καὶ ἐστάθμευε πολλαχοῦ, ὥστε μοὶ παρεῖχε τὴν ἀφορμὴν πολλὰ σημεῖα νὰ γνωρίσω τῆς μεσημβρινῆς παραλίας.

Εἰς τὸ γραφεῖον τῆς διευθύνσεως τῆς ἀτμοπλοϊκῆς Ἑταιρίας ἐπληροφορήθην ὅτι ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν ἀπέπλεε τὸ ἄριστον τῶν ἀτμοπλοίων αὐτῆς, ἐσυμβιβάζετο ἄριστα πρὸς τὸ δρομολόγιον τῆς οἰκογενείας μου, καὶ οὕτως ἀνεχώρησα ἐξ Ἀθηνῶν, ἀναθεὶς τὴν ἐπὶ τῆς ἀπουσίας μου σύνταξιν τῆς «Εὐνομίας» εἰς τὸν ἀγαπητὸν συνεργάτην μου κ. Μαυρογιάννην.

Ἀλλ' ὑπὸ κακοὺς οἰωνοὺς ἤρξατο ἡ ὁδοιπορία. Καταβὰς εἰς Πειραιᾶ, εἶδον ὅτι τὰ ἐκεῖ σταθμεύοντα πολεμικὰ πλοῖα τῆς Ἀγγλίας εἶχον καταβιβάσει πάσας των τὰς κεραίας, καὶ ἔμαθον ὅτι τοῦτο ἦν μέτρον ἀσφαλείας, διότι κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἡμέραν τηλεγράφημα τοῦ ἀστεροσκοπείου Λονδίνου τοῖς εἶχεν ἀναγγείλει μεγάλην τρικυμίαν, ἥτις ἠπειλεῖτο εἰς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας.

Αὕτη ἐνθαρρυντικὴ ἀγγελία δὲν ἦτο δι' ἐμέ, τὸν ἥκιστα ναυτικόν· ἀλλ' ἅπαξ ἀποφασίσας τὴν ὁδοιπορίαν, δὲν ἠθέλησα νὰ ὀπισθοδρομήσω, καὶ ἀνέθηκα τὰς ἐλπίδας μου εἰς τὰς φημισθείσας μοι ἀρετὰς τοῦ πλοίου, ἐφ' οὗ ἔμελλον νὰ θαλασσοπλοήσω.

Ὅτε ὅμως ἐπεβιβάσθην αὐτοῦ, μοὶ ἐφάνη πως μικρόν· ἀλλὰ τὴν ἐντύπωσιν ταύτην ἀπέδωκα μᾶλλον εἰς τὴν προσδοκίαν

ἐκείνην τῆς τρικυμίας, ἥτις ὑπόπτως πως μὲ διέθετε πρὸς τ' ἀφορῶντα τὸν προκείμενον πλοῦν. Ἐν ᾧ δ' ἦρον τὴν ἄγκυραν, πλησιάσας τὸν πλοίαρχον, ὅστις ἦν γνώριμός μου, τὸν ἠρώτησα τί φρονεῖ περὶ τῆς ἀπειλουμένης θυέλλης. Ὁ δὲ μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι ἀληθῶς ἀφίχθη τὸ περὶ αὐτῆς τηλεγράφημα, καὶ ἑπομένως ὅτι ἡ τρικυμία ἐπίκειται.

—Ἀλλὰ τοὐλάχιστον ἔχετε πᾶσαν πεποίθησιν εἰς τὸ πλοῖόν σας, εἶπον, ὑποκρύπτων τὴν ἀνησυχίαν, εἰς ἣν οἱ λόγοι του μ' ἐνέβαλλον. Διαπρέπει, καθ' ἃ μ' ἐβεβαίωσαν, ὡς τὸ ἄριστον καὶ στερεώτατον τῆς ἑταιρίας;

—Τοῦτο; μοὶ ἀπεκρίθη. Εἶναι τὸ ὅλων μικρότατον, καὶ μόλις εἰς κατάστασιν ν' ἀνθέξῃ εἰς μίαν ἀκόμη θαλασσοπλοΐαν. Σήμερον ἄλλο πλοῖον, ἀληθῶς ὡραῖον καὶ μέγα, ἐπρόκειτο ν' ἀπέλθῃ εἰς Κέρκυραν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τελευταίαν ὥραν εὑρέθη ἔχον τινὰ βλάβην εἰς τὴν μηχανήν του, καὶ ἐκρατήθη πρὸς διόρθωσιν, διετάχθημεν δ' ἡμεῖς νὰ τὸ ἀντικαταστήσωμεν.

—Ἀλλά, κύριε πλοίαρχε, εἶπον, προκειμένης μεγάλης θυέλλης, δὲν θεωρεῖτε τὸν πλοῦν τῆς σκάφης σας ἐπικίνδυνον;

—Παράτολμος εἶναι, δὲν τὸ ἀρνοῦμαι. ἀπήντησεν. Ἀλλ' εἴμεθα δοῦλοι τοῦ καθήκοντος, καί, διαταττόμενοι, δὲν δυνάμεθα, λόγῳ κινδύνου, ν' ἀρνηθῶμεν ὑπακοήν.

Ἀλλ' ἐγώ... οὐδενὸς ἤμην δοῦλος, ὑπ' οὐδενὸς διεταττόμην καὶ εἰς οὐδένα ὤφειλον ὑποταγήν. Τὸ αἴσθημα, ὑφ' οὗ κατελήφθην τότε, φόβον κυρίως δὲν τὸ λέγω, ἀλλ' ἦν ἐξέγερσις πάσης τῆς νευρικῆς ἀπεχθείας, ἣν πάντοτε ᾐσθάνθην κατὰ τοῦ πλοῦ ἐπὶ τεταραγμένης θαλάσσης. Ἔσπευσα, ἑπομένως, νὰ ἐρωτήσω τὸν πλοίαρχον ἂν δὲν ἔχῃ νὰ πέμψῃ ἔτι τινα λέμβον εἰς τὴν ξηράν, ἀποφασίσας ἄνευ ἀναβολῆς ν' ἀποβῶ ἐπ' αὐτῆς· ἀλλὰ μοὶ ἔδειξεν ὅτι ἡ ἄγκυρα εἶχεν ἤδη ἀρθῆ, προσθεὶς ὅτι ἀποπλέομεν ἀνυπερθέτως, ἀλλ' ἂν ἐπιθυμῶ, ὅτι δύναται νὰ καλέσῃ ἀκόμη τινὰ τῶν ἐν τῷ λιμένι λέμβων, ἵνα μὲ παραλάβῃ.

Ἐπὶ στιγμὴν ἠθέλησα νὰ δεχθῶ· ἀλλ' ἐν τῷ ἅμα μοὶ ἐπῆλθεν, ὥς τις μεταμέλεια διὰ τοὺς ὅπως δήποτε μὴ μεγάλην γενναιότητα ἐλέγχοντας δισταγμούς μου, καὶ ἡ σκέψις ὅτι λίαν ἀνδρικὸν

δὲν ἦτο νὰ δραπετεύσω ἐκ τοῦ ὑποτιθεμένου κινδύνου, εἰς ὃν οἱ ἄλλοι ἀποπλέοντες ἔμενον ἐκτεθειμένοι. Ηὐχαρίστησα, ἑπομένως, τὸν πλοίαρχον διὰ τὴν πρότασίν του, καί, ἀρνηθεὶς νὰ ἐπωφεληθῶ αὐτῆς, συναπέπλευσα, ἀλλά, δὲν τὸ ἀρνοῦμαι, μετ᾽ οὐχὶ εὐαρέστων παλμῶν τῆς καρδίας.

Κατ᾽ ἐκείνην τὴν ὥραν ἦτο γαληνιαία εἰσέτι ἡ θάλασσα, ὁ οὐρανὸς αἴθριος, καὶ χαῦνος ὁ ἄνεμος. Μετ᾽ ἀνελπίστου ἡσυχίας διεσχίσαμεν τὸ ὑγρὸν πεδίον τῆς μάχης τῆς Σαλαμῖνος, περιεπλεύσαμεν τῆς νήσου τὰς ἀποτόμους ἀκτάς, καὶ περὶ τὰς 9 ½ τὸν Πόρον, περὶ τὰς 12 τὴν Ὕδραν, τὴν 1 ½ τὰς Σπέτσας, καὶ εἰς τὰς 4 ½ κατήχθημεν εἰς Ναύπλιον, χωρὶς ἡ τρικυμία νὰ ἐκραγῇ, καὶ μόλις ὑπὸ τοῦ σάλου ἐνοχληθέντες.

Ἐν Ναυπλίῳ, ἀριστήσας ἐν τῷ λεγομένῳ Ῥωσσικῷ ξενοδοχείῳ, ἐξῆλθον μετὰ φίλων εἰς περίπατον πρὸς τὴν Ἄριαν, καί, ξενισθεὶς τὸ ἑσπέρας παρὰ τῷ κ. Ἀντωνοπούλῳ, ἀπέπλευσα περὶ τὴν δεκάτην, τῆς θαλάσσης οὔσης λείας ὡς ὁ ὕελος. Ἡ ἐπαύριον ἀνέτειλε λαμπρά, οὐδὲν σημεῖον δίδουσα τῆς προφητευθείσης θυέλλης. Ἀλλ᾽ ὁ Μαλέας δὲν μᾶς ἀφῆκε νὰ παρέλθωμεν ἀνενόχλητοι, καὶ ἔπεμψε τὸν ἀκοίμητον τελωνοφύλακά του, μικρὰν καταιγίδα, νὰ μᾶς ζητήσῃ τῆς ναυτίας τὸν φόρον· δι᾽ ὃ καὶ ἔλεγον εἰς ἀλλοδαπόν τινα μεθ᾽ ἡμῶν συνοδοιποροῦντα, ὅτι nous *rendons* à César ce qui appartient à César.

Ἀφ᾽ οὗ δὲ μακρόθεν παρετείναμεν τὴν συνῳκισμένην ἀκτὴν τῶν Βοιῶν, τὰ Βάτικα, δηλαδὴ Β(οι)άτικα, ὡρμίσθημεν περὶ τὰς 10 ½ τῆς πρωΐας εἰς Γύθειον, κείμενον ἐπὶ βράχου ξηροῦ, ἀλλὰ παρακειμένας ἔχοντα γαίας εὐφόρους. Ἐνταῦθα ἐπεσκέφθην τὸν γηραιὸν Τζανετάκην, ἕνα τῶν πρωτίστων τῆς χώρας εὐπατριδῶν, παρ᾽ ᾧ καὶ εἰς γεῦμα, καὶ δι᾽ ὅλης τῆς ἡμέρας διέμεινα.

Ὁ ξενοδόχος μου ἀνῆκεν εἰς τὴν μερίδα τῶν ἀντιπολιτευθέντων τὸν Βασιλέα Ὄθωνα καὶ συντελεσάντων εἰς τῆς δυναστείας τὴν ἀνατροπήν. Ὁμιλῶν ὅμως περὶ τῶν περιστάσεων ἐκείνων, μοὶ εἶπεν ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀληθῶν πατριωτῶν ἐπίστευεν ὅτι οἱ ἐν Ἀθήναις πρωτουργοί, ὡς ἐκεῖ θὰ ἐξώθουν τὰ πράγματα, καὶ ὅτι ἂν ὁ Βασιλεύς, ἀντὶ ν᾽ ἀπέλθῃ εἰς Τεργέστην, ἀπεφά-

σιζε ν᾽ ἀποβῇ που τῆς Πελοποννήσου, πᾶς ὁ λαός, αὐτὸς ὁ κ. Τζανετάκης πρῶτος, θὰ ἐθυσιάζετο πρὸς ὑπεράσπισίν του.

Ἀφ᾽ οὗ δὲ συνεπεσκέφθημεν τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, διότι πάντοτε ἐθεώρησα τὰ σχολεῖα, ὡς τὰς ἐγγυήσεις τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος, ὁ φιλόξενος γέρων μὲ περιήγαγεν εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως, εἰς τὸ λεγόμενον Μακροβούνι, εἰς τὴν Παλαιὰν Χώραν, διατηροῦσαν ἀρχαῖα λείψανα, καὶ τέλος διὰ λέμβου εἰς τὸ Νησίον, ἐξ οὗ καὶ ἡ πόλις Μαραθωνήσιον ἐπεκλήθη, καὶ ὅπου εὕρομεν, ὡς ἰδιοκτῆτιν, οἰκοῦσαν τὴν νύμφην του, θυγατέρα τοῦ Κανελλοπούλου, μίαν τῶν ἄλλοτε χαριεστέρων κυριῶν τῆς κοινωνίας τῶν Ἀθηνῶν, μεθ᾽ ἧς πολλάκις εἶχον χορεύσει εἰς τ᾽ ἀνάκτορα, ἥτις δ᾽ ἐξαίφνης ἐγένετο ἄφαντος, καὶ μετ᾽ ὀλίγον ἐγνώσθη ὅτι ἐνυμφεύθη τὸν νέον Τζανετάκην.

Ἀποπλεύσαντες δ᾽ αὖθις εἰς τὰς 10 τὸ ἑσπέρας, ἀνεπολοῦμεν, οὐχὶ ἐντελῶς ἀφρόντιδες, ὅτι ἐχωροῦμεν πρὸς τὴν εἰς Ἅδου κάθοδον, πρὸς τὸ φοβερὸν Ταίναρον, ὅπου, εἴπερ ποῦ καὶ ἀλλαχοῦ, μᾶς περιέμενε βεβαίως ὁ ἐν Οὔλλιτς ἀγγελθεὶς ἡμῖν πνιγμὸς καὶ ὁ καταποντισμός. Ἀλλ᾽ ἡ σελήνη ἀνέτειλε μεγαλοπρεπὴς καὶ κατωπτρίζετο ἐν γελῶντι τῷ αἰγιαλῷ, ὥστε μέχρι τέλους πάντα φόβον ἀποσείσαντες, ἀπήλθομεν πάντες καὶ ἐκοιμήθημεν· ἐμὲ «δ᾽ οὐκ εἶχε νήδυμος ὕπνος», διότι, τὴν κλίνην ἔχων πλησίον παραθύρου τοῦ δεξιοῦ τοίχου τοῦ πλοίου, δι᾽ ὅλης τῆς νυκτὸς ἔμενον παρ᾽ αὐτῷ, θεωρῶν τὴν παραλίαν, ἣν παρεπλέομεν, καὶ ἧς ἀπείχομεν μόλις εἰς λίθου βολήν, ὅτε διηρχόμεθα τὸ Ταίναρον, ταπεινὴν γλῶσσαν λίθων προέχουσαν εἰς τὴν ἀκύμαντον θάλασσαν.

Τὴν δ᾽ ἐπιοῦσαν ἐξημερώθημεν εἰς τὸν κόλπον τῶν Καλαμῶν, ὅπου ἠγκυροβολήσαμεν περὶ τὰς 6. Γνωρίζοντες δὲ τὴν ἄφιξίν μου, μὲ ὑπεδέχθησαν εἰς τὴν παραλίαν ὁ κ. Λεωνίδας Δηλιγιάννης, ἀδελφὸς τοῦ ποτὲ ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπ᾽ ἐμὲ ὑπηρετήσαντος, καὶ μετὰ ταῦτα νομαρχεύσαντος Ἰωάννου Κωνστ. Δηλιγιάννη, καὶ ὁ κ. Τζάνες, μεθ᾽ ὧν ἀνέβην πεζὸς εἰς τὴν πόλιν δι᾽ ὁδοῦ οὐχὶ λίαν ὁμαλῆς, διότι, ὡς τοιαύτη ἐχρησίμευεν ἡ ξηρὰ κοίτη τοῦ Νέδωνος. Τὰ πέριξ ἦσαν τερπνῶς

κατάφυτα, καὶ ἰδίως ἐκ τοῦ ἀρχαίου φρουρίου, εἰς οὗ ἀνήλθομεν τὰ ἐρείπια, εἴχομεν γοητευτικὴν τὴν ἄποψιν ἐπὶ εὐρυτάτων συδένδρων πεδιάδων, μέχρι τῆς Ἰθώμης ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου μέχρι τοῦ Νησίου. Εἰς τὴν πόλιν δ' ἐπεσκέφθημεν τὸν γερμανὸν ἰατρὸν κ. Βραχμάνν, ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸν τοῦ κ. Τζάνε. Ἐκ τῶν τριῶν θυγατέρων του, Πολυξένης, Σταυρούλας (ἀλλὰ Κλυταιμνήστρας μετονομασθείσης) καὶ Φαίδρας, ἡ πρώτη μᾶς ὡδήγησεν εἰς τὸ γυναικεῖον μοναστήριον, ὅπου αἱ μοναχαὶ ἠσχολοῦντο λίαν ἐπιμελῶς καὶ ἐπιτυχῶς εἰς κατασκευὴν ὡραίων καὶ στερεῶν μεταξωτῶν ὑφασμάτων.

Ἐπανελθόντες δ' εἰς τὸν λιμένα, ἀνήχθημεν μίαν ὥραν πρὸ τῆς μεσημβρίας, τῆς γαλήνης ἐξακολουθούσης, καί, ἀφ' οὗ περιεπλεύσαμεν τὴν Κυπαρισσίαν, τόσον πλησίον, ὥστε ἠκούομεν ἐκεῖ φωνὰς καὶ ταραχήν τινα συμβαίνουσαν, διήλθομεν ἐμπρὸς τῆς Κορώνης, ὡραίας μικρᾶς λευκῆς πόλεως, ἐχούσης πέριξ πλουσίας φυτείας καὶ ὑπερκείμενον φρούριον.

Κάμψαντες δὲ τὸν Ἀκρίταν, τὴν δυτικωτάτην ἄκραν τῆς Πελοποννήσου, καὶ διαβάντες μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς ἐπὶ τῶν ***Παρκεριακῶν*** ὑπὸ τῶν Ἄγγλων τῇ Ἑλλάδι ἐκ χαιρεκάκου πείσματος ἀμφισβητηθείσης ξηρονήσου Σαπιέντζας, ἐπλεύσαμεν πλησιέστατα τῇ Μεθώνῃ, ἁλιτενεῖ φρουρίῳ, προέχοντι εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ οὗ ἡ ἐμπροσθία γωνία κατέχεται ὑπὸ πύργου τριδόμου, διὰ βαθείας τάφρου ἀπὸ τῆς μικρᾶς πόλεως χωριζομένου, ἔχοντος δ' ἕκαστον τῶν ἀνωτέρων δόμων διαμέτρου ἐλάσσονος ἢ ὁ ὑπ' αὐτόν, κατὰ τὸν ῥυθμὸν περίπου, ὃν εἶχον τὰ ἀρχαῖα τείχη τῆς Ἀσσυρίας.

Μετὰ μεσημβρίαν δ' εἰσεπλεύσαμεν εἰς τὸν βαθὺν κόλπον τῆς Πύλου, εἰς ὃν παρατείνει ἡ Σφακτηρία, καὶ μεταξὺ τοῦ νοτίου αὐτῆς ἄκρου καὶ τῆς ξηρᾶς παρέγκειται διάτρυτος σκόπελος, μακρὰν πλωτὴν ἀφιεὶς διώρυγα, δι' ἧς ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως διεξέφυγεν ὑπὸ τὸν Τομπάζην τὸ πλοῖον τὸ φέρον τὸν Μαυροκορδᾶτον. Ἡ πόλις ἐφ' ὑψηλοῦ κειμένη, εἶχε πλατεῖαν πλατανόφυτον, καί τινα ἀρχὴν τακτικῆς ῥυμοτομίας, ἣν ὤφειλεν εἰς τὴν ἐν αὐτῇ ἐπὶ Κυβερνήτου Καποδιστρίου τῶν Γάλλων διαμονήν. Μὲ ὡδήγησε

δὲ καὶ εἰς τὸ ὀλίγα λεπτὰ ἀπέχον φρούριον, τὸ Νεόκαστρον, καὶ μοὶ ἔδειξεν ἐκεῖ, εἰς τοὺς πρὸς βορρᾶν τοῦ κόλπου λόφους, τὰ λείψανα τοῦ μεσαιωνικοῦ φρουρίου Ναυαρίνου, καὶ εἰς τοὺς κατ᾽ ἀνατολὰς κειμένους χωρίον καλούμενον ***Πύλαι***, ὁ Ἀναστάσιος Βεῤῥίκιος, ἀρχαῖος δικαστικὸς ὑπάλληλος, ἀνὴρ ἔμπειρος καὶ ὁμιλητικός, παρ᾽ ᾧ καὶ ἐγευμάτισα ἔπειτα μετὰ τῆς συζύγου καὶ τῶν παιδίων του. Γενναίως συμπράξας ἐν τῷ μεγάλῳ ἀγῶνι ὁ φιλόφρων καὶ λιτὸς Ἀμφιτρίων μου, μετ᾽ αὐτὸν ἀπεσύρθη μετριοφρόνως εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, ἀρκούμενος εἰς τὴν χαράν, ὅτι ἔβλεπε τὴν πατρίδα του ἐλευθέραν, καὶ φιλοτιμούμενος μόνον ν᾽ ἀναδείξῃ τὰ τέκνα του ἄξια νὰ τὴν ὑπηρετήσωσιν. Ἔλαβε δὲ εἶτα θέσιν συμβολαιογράφου, παρακληθεὶς μᾶλλον ἢ παρακαλέσας· καὶ ἀγνοῶ μὲν ἂν ὁ εἰλικρινής, ἀλλ᾽ ἀνεπίδεκτος πατριωτισμός του ἐξετιμᾶτο κατ᾽ ἀξίαν ὑπὸ τῶν συμπατριωτῶν του, ἀλλ᾽ εἰς ἐμοῦ τὴν μνήμην ἐνεχαράχθη ἡ σχεδὸν παιδικὴ ἀφέλεια τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων του, καὶ ἔχαιρον ὁσάκις ἔκτοτε, καὶ μετὰ πολλῶν ἐτῶν παρέλευσιν, ἐλάμβανον ἐνίοτε ἐπιστολάς του, ἐξ ὧν ἔβλεπον ὅτι δὲν ἐλησμόνει τὴν τότε ὀλιγόωρον ἐπίσκεψίν μου.

Παρ᾽ αὐτοῦ, περιέργου εἰς ὅλα, καὶ φιλομαθοῦς μᾶλλον ἢ πολυμαθοῦς, εἶχον μάθει, ὅτι πρό τινων ἐτῶν εἶχε πέσει περὶ τὴν Πύλον βροχὴ λιθαρίων, ἢ ἡφαιστειογενῶν, ἢ ἐκ συντριβέντος μετεώρου, ὧν μοὶ ἔδωκε καί τινα δείγματα.

Ἐκ Πύλου δ᾽ ἤραμεν ἡμισείαν ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον, καὶ παρεπλεύσαμεν τὴν Σφακτηρίαν, εἰς ἧς τὴν ταπεινὴν ἐπιφάνειαν ἀτάκτως συνερριμένοι λίθοι ἐφαίνοντο εἰς τὸ φῶς τῆς σελήνης, καὶ εἰς τὴν ἐκ τῶν ἀναμνήσεων τοῦ Θουκυδίδου ἐξεγεγειρμένην φαντασίαν, ὡς ἐν σωροῖς κείμενα τὰ πτώματα τῶν ὑπὸ τοῦ Κλέωνος σφαγέντων Σπαρτιατῶν.

Τῇ δὲ 15ῃ εἰς τὰς 6 $^1/_2$ τὸ πρωῒ προσωρμίσθημεν εἰς τὸ Κατάκωλον, τὸν λιμένα, εἰς ὃν διὰ τρεχαντηρίου εἶχον καταπλεύσει, ὅτε τὸ πρῶτον ἀφίχθην εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπίνειον δὲ τοῦ Πύργου, μεθ᾽ οὗ συνεδέετο δι᾽ ἁμαξιτῆς. Καὶ τότε μὲν συνέκειτο ἐξ ὀλίγων τινῶν καταστημάτων καὶ ἀποθηκῶν ἐπὶ προκυμαίας οἰκοδομημένων. Βαθμηδὸν δ᾽ ἔκτοτε ἀνεπτύχθη εἰς μεγάλην ἐμπορικὴν

σπουδαιότητα. Κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἡ Ἑλλὰς ἐξῆγεν ἐν ὅλοις 60 ἑκατομμύρια λιτρῶν σταφίδος, καὶ μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς ἐπισκέψεως ἡμῶν ἡ ἐκ Κατακώλου ἐξαγωγὴ τοῦ ἔτους ἐκείνου ἐσυμποσοῦτο εἰς 13 ἑκατομμύρια. Ὅτε δέ, μετὰ τρία τέταρτα τῆς ὥρας, ἀπεπλεύσαμεν, συμπαρελάβομεν 271 ἐπιβάτας.

Περὶ δὲ τὴν 10ην ὥραν εἰσήλθομεν εἰς τῆς Ζακύνθου τὸν λιμένα, οὗ τὸ εἰδυλλιακὸν κάλλος καὶ αὖθις ἐθαύμασα. Ἐνταῦθα δὲ διέτριψα δύο ἡμέρας, εἴτι ἀξιοσημείωτον τῆς πόλεως ἰδών, ὑπὸ τὴν φιλικὴν καθοδηγίαν τοῦ προξένου ἡμῶν καὶ ἀρχαίου φίλου κ. Φραγκούδη. Πολλαὶ τῶν οἰκιῶν, τύπον φέρουσαι τῆς Ἑνετικῆς ἐποχῆς, αἱ ὁδοὶ πᾶσαι λιθόστρωτοι, κατ' ἐπιμέλειαν τῶν Ἄγγλων, ἴσως καὶ αὐτῶν ἤδη τῶν Ἑνετῶν, πολλαὶ εὐπρεπεῖς καί τινες πολυτελεῖς ἐκκλησίαι καὶ ἡ ἐπιμελεστάτη καλλιέργεια πάσης τῆς νήσου, ἦσαν τὰ ὑλικὰ μαρτύρια, ὅτι αὕτη δὲν ὑπέκυψεν, ὡς ἡ λοιπὴ Ἑλλάς, εἰς τὸν εἰς ἐρείπια αὐτὴν κατασυντρίψαντα Ὀθωμανικὸν ζυγόν. Οἱ δὲ χαριέστατοι κατάφυτοι λόφοι, οἱ τὴν πόλιν κύκλῳ περιστέφοντες, δικαιοῦσι τὸ Ἰταλικὸν λόγιον: Zante, fior di Levante. Τὰς ἐκκλησίας περιελθών, παρετήρησα εἰς τὴν τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τὰς εἰκόνας, ζωγραφηθείσας ἐν ἔτει 1760, ὑπὸ Κουτούζου, ἀξιολόγου ἐγχωρίου καλλιτέχνου, οὗ μαθητὴς ἦν καὶ ὁ ἐπίσης διακριθεὶς Καντούνης. Τὰς δὲ τῆς Φανερωμένης, οἰκοδομηθείσης ἐν ἔτει 1633, ἐζωγράφισε τῷ 1680 ὁ Δοξαρᾶς, μαθητὴς τοῦ Ἰταλοῦ Πυολέτου· αἱ τοιχογραφίαι δὲ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, ἔργα Πλακωτοῦ, μοὶ ἐφάνησαν στερούμεναι ἀναλογιῶν καὶ ἁρμονίας περὶ τὸν χρωματισμόν· ἄλλαι δέ, οὐχὶ εὐκαταφρόνητοι, ἔχουσιν Ἑνετικὸν τὸν ρυθμόν, καί τινες καὶ Βυζαντινόν· ἡ δ' ὑπὸ τὸν γυναικωνίτην γραπτὴ ζωοφόρος, παριστῶσα τὴν πομπὴν τοῦ ἁγίου, ἔχει ἑνετικὰ τὰ ἐνδύματα· τὸ κιβώτιον δὲ τὸ ἐγκλεῖον τὸ ἅγιον λείψανον ἐστὶν ἀργυροῦν ἔκκρουστον, τὴν σκηνὴν τοῦ ἐνταφιασμοῦ παριστῶν. Περιέχει δ' ἡ ἐκκλησία καὶ ἀξιολόγους ξυλογραφίας.

Ἐπεσκέφθην δὲ καί τινας τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, ἐν οἷς τὴν κ. Μελισσινοῦ, θυγατέρα τοῦ Παναγιώτου Σούτσου ἐκ τῆς πρώτης συζύγου του· τὸν κ. Λομβάρδον, τὸν τῷ δήμῳ μὲν ἀγαπη-

τότατον, ἀσυμπαθῆ δὲ τοῖς ἀριστοκράταις καὶ τοῖς Ἄγγλοις, καθ᾿ ὧν, ἐπὶ τῆς ἰσχύος των, ἐξ Ἑλληνικοῦ πατριωτισμοῦ κατεφέρετο, ἐξορισθεὶς ὑπ᾿ αὐτῶν εἰς ἔρημον νῆσον, διότι ἐπεδίωκε τὴν ἄλλοτε μὲν ὡς ἔγκλημα τὴν ὀργὴν αὐτῶν ἐξεγείρουσαν, τότε δὲ κοινῷ θεσπίσματι τῆς Εὐρώπης ἀποφασισθεῖσαν ἕνωσιν τῶν νήσων μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Εἶχε δ᾿ ἄρτι ὁ Λομβάρδος ἐκλεγῇ θριαμβευτικῶς Πληρεξούσιος εἰς τὴν Βουλὴν τῆς Ἑπτανήσου, ἥτις ἔμελλε νὰ κηρύξῃ τὴν ἕνωσιν. Ἀντεπισκεφθείς με δ᾿ οὗτος, μοὶ εἶπεν, ὅτι ὑπώπτευε τοὺς Ἄγγλους μὴ θελήσωσι νὰ κολοβώσωσιν τὴν ἕνωσιν, δι᾿ ὃ καὶ ἐπεδίωξε τὴν ἐκλογήν, ἵνα προτείνῃ ὅρους ἐπιβάλλοντας αὐτὴν πλήρη. Ἐπαινῶν δ᾿ ἐγὼ αὐτὸν διὰ τοῦτο ἐσκεπτόμην οὐχ ἧττον κατ᾿ ἐμαυτόν, ὅτι δύσκολον θὰ ἦν εἰς τὸν δωρολήπτην νὰ κανονίσῃ αὐτὸς τοὺς ὅρους τῆς δωρεᾶς, οἷα ὁμολογουμένως ἦν τῆς Ἑπτανήσου ἡ ἕνωσις, ὅπως δήποτε καὶ ἂν τὴν ἐθεωροῦμεν ἡμεῖς.

Ὡδηγήθην δὲ καὶ εἰς τὴν Λέσχην, ἧς τὸ ἀναγνωστήριον εὗρον πολὺ λαμπρότερον πάντων τῶν τότε ὁμοίων καταστημάτων ἐν Ἀθήναις, καὶ μετὰ μεσημβρίαν μετέβην εἰς τὴν ἐξοχὴν τοῦ κ. Λούντζη, λαμπρὰν διὰ τὴν θέσιν της, τὴν καλουμένην Ἀκρωτήριον, εἰς τῆς νήσου τὰ βόρεια· ἐκεῖθεν δ᾿ ἐπανῆλθον εἰς τὴν ἐπὶ ὑψηλοῦ κειμένην, καὶ ἐξαίσιον ἄποψιν ἐπὶ τοῦ πεδίου ἔχουσαν ἀγροικίαν τοῦ κ. Ἰουλίου Τυπάλδου, ἀποτελέσαντος ἐπ᾿ ἐμοῦ ἐντύπωσιν ἀνδρὸς ἐμβριθοῦς καὶ πεπαιδευμένου. Ἡ δὲ κυρία Τυπάλδου ἦν πρώην διαζευχθεῖσα σύζυγος τοῦ Γεωργίου Ῥώμα. Τὴν δ᾿ ἑσπέραν ἐπορεύθην εἰς τὴν πρὸς μεσημβρίαν τῆς πόλεως κειμένην ἐξοχικὴν οἰκίαν τοῦ κ. Πέτρου Ρώμα, οὗ ἡ σύζυγος ἦν Ὑψηλάντη τὸ γένος, καὶ ἐκεῖ ἀπήντησα, πλὴν τῆς κ. Μελισσινοῦ καὶ τῆς ὡραίας καὶ ἄριστα ἀνατεθραμμένης κ. Σουσάνας Ῥώμα, προσέτι τὸν Νικόλαον Ῥώμαν, ὅστις, σύγγαμβρος ὢν τοῦ Κωνσταντίνου Νέγρη, διῃτᾶτο συνήθως ἐν Βλαχίᾳ, τὸν κ. Γεώργιον καὶ τὸν κ. Καίσαρα Ῥώμα, μετὰ τῆς ἀξιολόγου συζύγου του, θυγατρὸς τῆς κ. Τυπάλδου.

Τῇ δ᾿ ἐπαύριον ἐν ἄλλοις ἐπεσκέφθην τὸν κ. Κομοῦτον, οὗ ἡ οἰκία, ἦν λαμπρὰ καὶ περίεργος διὰ τὴν ἀρχαιότητα αὐτῆς,

ἔχουσα περιγλύφους κίονας, καὶ γλυπτὸν οἰκόσημον, παριστῶν λέοντα σφίγγοντα εἰς τοὺς ὄνυχάς του τὴν ἡμισέληνον. Πολυτελέστατος δ' ἦν καὶ ὁ τὸν οἶκον περικλείων κῆπος. Μόλις δ' ἀπῆλθον οἴκαδε, καὶ ἡ κυρία Κομούτου μοὶ ἔπεμψεν, ὡς ἔξοχον προϊὸν τοῦ κήπου τούτου, σταφυλὰς σπανίας τὸ μέγεθος καὶ τὴν γεῦσιν.

Μετὰ μεσημβρίαν δ' ἐπεσκέφθην τὸν Καίσαρα Ρώμαν, νέον φιλόκαλον καὶ φιλάρχαιον, καταστήσαντα ἀληθὲς μουσεῖον τὸν οἶκόν του, πλήρη ἐπικηδείων ἀρχαίων ἐπιγραφῶν ἐντετειχισμένων, αἰγυπτιακῶν ἀρχαιοτήτων καὶ ἀξιολόγων εἰκόνων, ἐν αἷς καὶ τοῦ Παύλου τοῦ Βερονησίου.

Μετὰ τοῦτο δ' ἐξέδραμον εἰς ἀπῳκισμένην ἀγροικίαν, τὴν τῆς κ. Λογοθέτη, ἔνθα ἤξευρον ὅτι ἔζη καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτῆς Μαρίνα, ἡ ἐν ἀνθηρᾷ νεότητι νυμφευθεῖσα τὸν Παναγιώτην Σοῦτσον. Εἶχε δ' εἰς τὸν γάμον ἐκεῖνον συντελέσει ἡ ἀδελφή μου Ραλοῦ, ἥτις, ὅτε ὁ σύζυγός της Σκὴν ἦν Διευθυντὴς τῆς Ἀστυνομίας ἐν Ζακύνθῳ, ἠθέλησε νὰ εὐεργετήσῃ τὴν φίλην αὐτῇ ταύτην οἰκογένειαν, προτρέψασα εἰς τὴν συζυγίαν τὸν διακεκριμένον ποιητὴν καὶ πολιτικὸν ἄνδρα τῶν Ἀθηνῶν, πρὸς ὃν ἡ ἰδία ἔτρεφε πολλὴν ὑπόληψιν καὶ συμπάθειαν.

Ὁ Παναγιώτης ἐλάτρευε τὴν νεαρὰν σύζυγόν του, οὖσαν πολὺ νεωτέραν αὐτοῦ, ἐν τῇ κοινωνίᾳ δὲ τῶν Ἀθηνῶν διαπρέπουσαν ἐπὶ καλλονῇ, ἐπὶ χάριτι καὶ εὐφυΐα, καὶ τὴν περιεστοίχιζεν ὑπὸ πολυτελείας ὑπερβαινούσης τὰ ὅρια καὶ τῆς περιουσίας του καὶ αὐτῆς τῆς φιλοκαλίας, καὶ τῇ ἐδαψίλευεν εἰς κοινὸν ἐπήκοον καὶ ἐνώπιον πολλάκις ὅλως ξένων ἀνθρώπων, ἐπαίνους καὶ θωπείας, αἵτινες μοὶ ἐφαίνοντο πολλάκις ὅτι ἔθιγον δυσαρέστως τὴν λεπτότητα τῆς εὐαισθησίας της. Εἰλικρινῆ φιλίαν πρὸς αὐτὴν αἰσθανόμενος, τὴν ἔβλεπον μετὰ λύπης βαθμηδὸν ἀποβάλλουσαν τὴν συμπάθειαν πρὸς τὸν σύζυγόν της, καὶ ἐθιζομένην μᾶλλον εἰς τὸ νὰ θαυμάζῃ τὸ λεπτότατον πνεῦμα καὶ τὴν συμπεριφορὰν τοῦ ὅλως δυσειδοῦς, ἄλλως εὐφυεστάτου δὲ συζύγου τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ ἀνδρός της, κ. Μάνου. Ἐνίοτε τῇ ἀπέτεινον, παίζων, πλαγίας παρατηρήσεις, δι' ἃς ἐγκαρδίως ἐγέλα. Ἅπαξ δ' εὑρεθεὶς μόνος μετ' αὐτῆς, ἠθέλησα νὰ προβῶ καὶ εἰς σοβαρὰς παρατηρήσεις,

ἀλλ᾿ ἰδὼν ὅτι ἐματαιοπόνουν, ἀπέσχον πάσης περαιτέρω ἀναμίξεως, καὶ μέχρι τέλους ἔπαυσα καὶ νὰ ἐπισκέπτωμαι καὶ τὸν φίλον μου σύζυγόν της, καὶ νὰ τὴν βλέπω. Ἡμέραν δέ τινα ἤκουσα ὅτι ἐγκατέλιπε τὴν συζυγικὴν οἰκίαν καὶ ἀπῆλθε πρὸς τοὺς γονεῖς της, ἀλλ᾿ ὁ πατήρ της, ἰσχυρῶς παροργισθείς, τὴν κατέκλεισεν εἰς μονῆρες δωμάτιον, μακρὰν τῆς ὄψεως τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῆς ἰδικῆς του. Ἐπισκεφθεὶς δὲ τότε τὸν κ. Σοῦτσον, εὗρον αὐτὸν εἰς βαθεῖαν θλίψιν βεβυθισμένον, πλήρη ἀγάπης ἔτι καὶ πλήρη μερίμνης διὰ τὴν γυναῖκα του, καὶ οἰκτείροντα αὐτήν, ὅτι ἀφρόνως κατέστρεψε τὴν θέσιν καὶ τὴν εὐτυχίαν της, ἐν ᾧ, καὶ ἂν δὲν τῷ ἀπέδιδεν, ἣν ἔτρεφε πρὸς αὐτὴν ἀγάπην, μένουσα παρ᾿ αὐτῷ, θ᾿ ἀπελάμβανε καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας της καὶ τοῦ κοινοῦ σεβασμοῦ, ὅστις τῇ ὠφείλετο.

Ἀπὸ τοῦ συμβάντος ἐκείνου εἶχε παρέλθει πολὺς χρόνος, καὶ ὅτε ἦλθον εἰς Ζάκυνθον, ᾐσθανόμην συντριβομένην τὴν καρδίαν μου, διότι ἡ ποτὲ λαμπρὰ καὶ εὐφυεστάτη ἐκείνη γυνή, ἥτις ἐπὶ πολὺ ὑπῆρξεν ὁ κόσμος τῆς κοινωνίας τῶν Ἀθηνῶν, ἔφθινεν ἤδη κατάκλειστος εἰς ἔρημον σκοτεινὸν δωμάτιον, ὡς εἰς τάφον. Ἠσθάνθην ἑπομένως τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ τὴν ἰδῶ, ἂν ἤθελε μοὶ ἐπιτραπῇ, νὰ μάθω ἐκ τοῦ στόματός της τὰ περὶ τῆς τύχης της, καὶ ν᾿ ἀποπειραθῶ ἄν τινα ἐδυνάμην νὰ ἐπιφέρω θεραπείαν.

Ἡ κ. Λογοθέτη μὲ ὑπεδέχθη μετὰ πολλῆς χαρᾶς καὶ φιλοφροσύνης, διότι μ᾿ ἐγνώριζεν ἐκ τῶν χρόνων, καθ᾿ οὓς ἐτελέσθησαν οἱ γάμοι τῆς θυγατρός της, καὶ μετὰ ταῦτα, ὁσάκις ἐπεσκέπτετο αὐτὴν εὐτυχῆ. Μετ᾿ αὐτῆς δὲ μὲ ὑπεδέχθη καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς Μαρίνας, ὡραία καὶ αὐτή, ἀλλὰ κατὰ τύπον διάφορον. Μετὰ τὰς πρώτας δὲ δεξιώσεις, προσποιηθεὶς ὅτι ἠγνόουν τὴν κατάκλεισιν καὶ τὴν μόνωσιν τῆς Μαρίνας, ἠρώτησα τὴν κ. Λογοθέτη ἂν δὲν ἦτον ἐκεῖ ἡ θυγάτηρ της καὶ ἂν δὲν θὰ τὴν ἔβλεπον· ἐξεπλάγην δ᾿ ὅτε μοὶ ἀπεκρίθη, ὅτι θὰ ἔλθῃ καὶ θὰ ἔχῃ μεγίστην εὐχαρίστησιν νὰ μὲ ἰδῇ, καὶ ἔπεμψε τὴν ἄλλην θυγατέρα της νὰ τὴν εἰδοποιήσῃ.

Τῷ ὄντι δὲ μετ᾿ ὀλίγας στιγμὰς εἰσῆλθεν ἡ Μαρίνα, καὶ ἐρρίφθη σχεδὸν εἰς τὰς ἀγκάλας μου μεταξὺ γελῶσα καὶ κλαίουσα,

καὶ ἀδυνατοῦσα ἐπὶ πολὺ νὰ νικήσῃ τὴν νευρικήν της συγκίνησιν. Μετὰ διαφόρους δὲ συνδιαλέξεις, ἐν αἷς ἀνέθαλλεν ἡ ἀρχαία της ζωηρότης καὶ σχεδὸν ἡ ἀρχαία της εὐθυμία, μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ οἰκία των περιστοιχίζεται ὑπὸ λαμπροῦ κήπου, καὶ ἂν δὲν ἐπιθυμῶ νὰ τὸν ἰδῶ. Ἐγὼ δὲ προθύμως ἐδέχθην τὴν πρότασιν, καί, ὅτε κατήλθομεν ὅλοι ὁμοῦ εἰς τὸν εὐρυχωρότατον καὶ πυκνῶς πεφυτευμένον περίβολον, ὅστις εἰς λόφους ἀπέληγεν, ἀφεῖσα τὴν μητέρα μετὰ τῆς ἀδελφῆς της νὰ προχωρήσωσιν, ἔμεινε μετ᾽ ἐμοῦ καὶ εἰς πρώτην μου θερμὴν παράκλησιν μοὶ ἠνέωξε τὴν καρδίαν της. Ὅτε τῇ ἐξέφρασα τὴν ἔκπληξίν μου, ὅτι τόσον εὐκόλως τὴν εἶδον, ἐν ᾧ κατάκλειστον τὴν ἐνόμιζον μοὶ εἶπεν, ὅτι ἀπό τινος εἶχε κοπάσει τῶν γονέων της ἡ ὀργὴ καὶ ἐνδώσει ἡ αὐστηρότης, ἀλλ᾽ ὅτι ἐγὼ εἰμὶ ὁ μόνος, ὃν τῇ ἐπετράπη νὰ ἴδῃ, πλὴν αὐτῶν. Ὅτε δὲ τῇ ὡμίλησα περὶ τοῦ συζύγου της, εἰς ὃν ὤφειλε καὶ ἀγάπην καί σέβας, ὅστις δέ, καίτοι ἀδικηθεὶς καὶ βαθέως τραυματισθεὶς ὑπ᾽ αὐτῆς, τὴν ἠγάπα εἰσέτι καὶ τὴν προέτρεψα νὰ ἐπιστρέψῃ πρὸς αὐτόν, μοὶ εἶπεν ὅτι τρέφει μέν πᾶσαν ὑπόληψιν πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνδρός της, ἀλλ᾽ οὐδὲ σπινθῆρα ἀγάπης, καὶ τέλος μοὶ ὡμολόγησεν, ὅτι ἀγαπᾷ τὸν Μάνον περιπαθῶς, καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ συμβουλαί μου, ὧν ἐννοεῖ τὴν βαρύτητα, εἰσὶ μάταιαι, διότι ὁ ἔρως της ἦν ἰσχυρώτερός της, θέλει διαρκέσει μέχρι τοῦ τάφου της, καὶ θέλει πάντοτε τὴν ἐμποδίσει νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς τὸν ἄνδρα της.

Βλέπων τὸ κακὸν ἀδιόρθωτον, ἀπῆλθον τότε βαρυθυμῶν. Μετὰ ἔτη δ᾽ ἔμαθον ὅτι ὁ Μάνος, ἀποθανούσης τῆς συζύγου του, τῆς ἀγαθῆς, λογίας καὶ ἐναρέτου Σαπφοῦς, τὸ γένος Δεσίλλα (θυγατρὸς τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Παν. Σούτσου), ἥτις, ὡς ὑπό τινων ἐρρέθη, ἀπέθανεν ἐκ θλίψεως διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν ἀπαλλοτρίωσιν τῶν αἰσθημάτων τοῦ ἀνδρός της, ἐνυμφεύθη τὴν Μαρίναν. Ἐν μεταγενεστέροις δὲ χρόνοις εἶδον ταύτην ἅπαξ ἢ δὶς ἔτι, ἀσθενῆ, ἀπολέσασαν μέχρις ἴχνους πάντα αὐτῆς τὰ θέλγητρα, καὶ τὸ μέγιστον πάντων, τοῦ χαρακτῆρος τὴν ἀφελῆ φαιδρότητα. Μετὰ ἕτερα δέ τινα ἔτη ἀπέθανε, πρῶτον μὲν ὁ πρῶτός της σύζυγος, ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος, κενὸν ἀφεὶς εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Παρνασ-

σόν, καὶ μετ᾽ ἐκεῖνον καὶ ὁ δεύτερος, περὶ οὗ, ὅτε ἦτον εἰς τὴν ἀκμήν του, εἷς ἀστεῖος Γραμματεὺς τῆς Ῥωσσικῆς Πρεσβείας ἔλεγεν, ὅτι σχεδὸν καθ᾽ ἑκάστην ἔβλεπε μετ᾽ ἀπορίας ἐκφερόμενον αὐτὸν νεκρὸν εἰς τὸ κοιμητήριον, ἐκλαμβάνων δηλαδὴ ἀντ᾽ αὐτοῦ πάντα κηδευόμενον νεκρόν, διότι τόσον εἶχε σκελετώδη τὴν ὄψιν. Τέλος δὲ πολυώδυνος ἀσθένεια ἀνήρπασε καὶ τὴν Μαρίναν.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν μ᾽ ἐπεσκέφθη καὶ ὁ εἰς τὰ τῆς ἱστορίας τῆς πατρίδος του μετ᾽ ἀκαμάτου ζήλου ἀσχολούμενος καὶ περὶ αὐτῆς συγγράψας κ. Χιώτης. Τὴν δ᾽ ἑσπέραν, γευθεὶς παρὰ τῷ κ. Ἰουλίῳ Τυπάλδῳ μετὰ τοῦ κ. Δελβινιώτη καὶ ἄλλων, ἐνετρύφησα εἰς τοῦ πεπαιδευμένου ἀνδρὸς τὴν διδακτικωτάτην συναναστροφήν.

Τὴν δ᾽ ἐπιοῦσαν, ἡμέραν Τρίτην 17 τοῦ μηνός, καθ᾽ ἣν ὑπελόγιζον, ὅτι ἡ οἰκογένειά μου ἀπήρχετο ἐκ Βερολίνου, ἀπέπλευσα καὶ ἐγὼ ἐκ Ζακύνθου κατὰ τὰς 11 πρὸ μεσημβρίας, συνοδοιπόρους ἔχων τοὺς εἰς Κέρκυραν ἀπερχομένους Πληρεξουσίους τῶν νήσων, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ Λομβάρδος, καὶ καθ᾽ ὅλον τὸν πλοῦν ἤκουον αὐτῶν δημηγορούντων ἐν φλογερῷ ἐνθουσιασμῷ.

Μέχρι τοῦδε Ποσειδῶν καὶ Αἴολος εἶχον διαψεύσει πρὸς χάριν ἡμῶν τὰς δεινὰς προῤῥήσεις τῶν Ἄγγλων μετεωρολόγων. Ἀλλ᾽ ἄραντες ἐκ Ζακύνθου, ἀπηντήθημεν ὑπὸ βορείου ἀνέμου, οὗ ἐχώρει προϊοῦσα ἡ ζωηρότης, ὥστε, ὅτε κατὰ τὰς 3 μ.μ. κατεπλεύσαμεν εἰς Κεφαλληνίαν, οὐδεὶς ἡμῶν ἀπέβη εἰς τὴν ξηράν, εἰ καὶ αὕτη, καὶ ἡ εὔρυθμος καὶ εἰς ἐμὲ ἐκ τῆς πρώτης καθόδου μου εἰς τὴν Ἑλλάδα πλήρης ἀναμνήσεων πόλις τοῦ Ἀργοστολίου ἐξετείνετο ἐπαγωγὸς ἀπέναντι ἡμῶν. Ἀλλὰ μᾶς ἀπέτρεπεν ὁ σφοδρὸς σάλος τοῦ λιμένος· καὶ ἀπὸ τῆς 5ης, ὅτε αὖθις ἀπεπλεύσαμεν, μέχρι μετὰ τὸ μεσονύκτιον, κατειχόμεθα σχεδὸν πάντες οἱ ἐπιβάται ὑπὸ ναυτίας.

Εἰς Κέρκυραν δ᾽ εἰσεπλεύσαμεν τὴν 3ην ὥραν τῆς πρωΐας, κοπάσαντος ὁπωσοῦν τοῦ ἀνέμου· ἀλλ᾽ ἔμεινα εἰς τὸ πλοῖον, μέχρι τῆς 8ης, ὅτε ἦλθεν εἰς παραλαβήν μου ὁ Πρόξενος κ. Βιττάλης. πρὸς ὃν εἶχον γράψει προηγουμένως. Μοὶ ἐνεχείρισε δὲ καὶ ἐπιστολὴν ἐκ Βερολίνου, καθυσυχάσασαν τὸν φόβον, ὑφ᾽ οὗ διε-

τέλουν, διότι μοὶ ἀνήγγελλε τὴν ἀνάρρωσιν τῆς μικρᾶς Αἰμυλίας, ἥτις, πρό τινος, διερχομένη διὰ τῆς σήμερον ἐν Βερολίνῳ μὴ ὑφισταμένης πλέον Πύλης τῆς Ποτσδάμης, ἀνετράπη καὶ ἐπατήθη ὑφ' ἁμάξης.

Κατῴκησα δ' εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Βενετίας, καὶ ἀνεζήτησα καὶ ἐνταῦθα τινὰς τῶν ἐπισημοτέρων ἀνδρῶν, καὶ πρὸ παντὸς τὸν Ναπολέοντα Ζαμπέλιον, ἄνδρα εὐρυτάτης παιδείας, μᾶλλον, δ' ὡς μοὶ ἐφάνη, ὀλίγον φλεγματικοῦ χαρακτῆρος, ὅστις μὲ συνώδευσε μετὰ μεσημβρίαν εἰς Γαστούρι, τὴν ὡραίως τὸ πέλαγος ἐπιβλέπουσαν ἐξοχὴν τοῦ κ. Βραΐλα, καὶ εἰς ἑτέραν ἐξοχὴν τῆς κ. Ἀνίνου. Πλὴν ἄλλων δ' ἐπεσκέφθην τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ τὸν Ἄγγλον Ἁρμοστήν, ὑποδεχθέντα με φιλοφρονέστατα καὶ ἐκφράσαντά μοι τὴν χαράν του, διότι ἡ Ἀγγλία ἀπεφάσισε τὴν ἀπόδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἑπτανήσου εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τῇ δ' ἐπαύριον ὡδηγήθην ὑπὸ τοῦ ἀξιολόγου καὶ λίαν λογίου νέου καθηγητοῦ κ. Ῥωμανοῦ εἰς τοῦ ἐμβριθεστάτου ἀρχαιολόγου κ. Οἰκονομίδου, τοῦ σχολιάσαντος ἐξαιρέτως τὰς ἀρχαϊκὰς Λοκρικὰς ἐπιγραφάς, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τοῦ ἐνθουσιώδους μουσικοδιδασκάλου Μαντζάρου, εἰς οὗ τὴν κρίσιν, καθ' ὅσον ἀπέβλεπε τὴν ἁρμονίαν, καὶ ὁ Βέρδης καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι μελοποιοὶ πολλάκις ὑπέβαλον τὰς συνθέσεις των, καὶ ὅστις μοὶ ἔδωκε τὴν εἰκόνα του· ἔπειτα δ' εἰς τὸ ἐνεπίγραφον ἀρχαιότατον μνημεῖον τοῦ Μενεκράτους, καὶ τέλος εἰς τὴν πρότυπον φυλακήν, τὴν καλουμένην Σωφρονιστήριον. Εἰς αὐτὴν ἐπεκράτει τὸ σύστημα τῆς κατὰ τὴν νύκτα μονώσεως, ἀλλὰ τῆς συνεργασίας ἐν τῷ διαστήματι τῆς ἡμέρας. Ἀπόντος τοῦ Διευθυντοῦ, μᾶς ὑπεδέχθησαν εἰς τὴν εἴσοδον τῆς εἱρκτῆς ὁ Ὑποδιευθυντὴς μετὰ τοῦ ἱερέως τοῦ καταστήματος, καὶ μᾶς ἔφερον διὰ περιβόλου, ὅπου ἦσαν συνηγμένοι πολλοὶ τῶν καταδίκων, ἀπὸ τῶν ἔργων ἐπ' ὀλίγον σχολάζοντες. Ἰδόντες οὗτοι ξένον, ὃν φιλοφρόνως ἐδεξιοῦντο οἱ διευθυνταί, καὶ εἰκάζοντες ἐκ τούτου ὅτι οὗτος κατεῖχεν ἀνωτέραν ἴσως θέσιν κοινωνικήν, καὶ εἶχεν ἰσχύν τινα, μὲ περιεστοίχισαν, καὶ ἤρχισαν παράπονα ἐκφράζοντες διὰ τὴν θέσιν των καὶ ἐπικαλούμενοί με. Ἐπί τινας στιγμὰς περιέμεινα νὰ τοῖς εἴπῃ ὁ Διευθυντὴς ἢ ὁ

ἱερεὺς τὰ δέοντα· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἀμφότεροι ἐσιώπων, λαβὼν ἐγὼ τὸν λόγον, τοῖς εἶπον, ὅσον ἐδυνάμην εὐκαταληπτότερον δι᾽ αὐτούς, ὅτι, ἐπειδὴ ἡμεῖς, οὔτε τὸν κόσμον, οὔτε ἡμᾶς αὐτούς, οὔτε τὸ ἐλάχιστον κτίσμα τῆς φύσεως παρηγάγομεν ἢ δυνάμεθα νὰ παράξωμεν, ἐγὼ τοὐλάχιστον εἰμὶ βέβαιος, ὅτι ὑπάρχει Θεὸς παντοδύναμος καὶ ἐπομένως δίκαιος, καὶ ἀποστρεφόμενος καὶ τιμωρῶν τὴν ἀδικίαν. Ὅλοι οἱ ἐκεῖ κατάκλειστοι ὅμως ἔπραξαν ἀδικίας εἰς στιγμήν, καθ᾽ ἣν ἐλησμόνησαν τὰ καθήκοντά των· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ λογίζωνται εὐτυχεῖς, ὅτι τοῖς γίνεται ἤδη αὕτη ἡ προσωρινὴ τιμωρία, καὶ δι᾽ αὐτῆς, ἂν μετανοῶσιν εἰλικρινῶς, καὶ ἀποφασίζωσι νὰ ἐξέλθωσιν ἄνθρωποι καλοὶ καὶ ἐνάρετοι ἐκ τῆς φυλακῆς, ὅτι ἐξαγοράζουσι τὴν αἰώνιον τιμωρίαν κατὰ τὴν μετὰ ταῦτα ζωήν. Ταῦτα καὶ τοιαῦτα τοῖς εἶπον μετ᾽ ἰσχυρᾶς πεποιθήσεως, καὶ μετὰ χαρᾶς εἶδον ὅτι καὶ ἐξ αὐτῶν πολλοὶ συνεκινήθησαν καὶ ὅλοι ἐσιώπησαν καὶ ἀπεσύρθησαν μετὰ σεβασμοῦ. Ὅτε δέ, μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἐν ἀρίστῃ καταστάσει διατηρουμένου τότε καταστήματος, διῆλθον αὖθις ἐνώπιον αὐτῶν, μ᾽ ἐχαιρέτησαν εὐπρεπέστατα, καὶ μὲ προέπεμψαν σιωπηλῶς μέχρι τῆς πύλης.

Τὴν ἐπαύριον, ἡμέραν Παρασκευήν, μετέβην μετὰ τοῦ κ. Ρωμανοῦ εἰς τὴν λεγομένην Ἀκαδημίαν, κατάστημα ὑπὸ Ἄγγλου διευθυνόμενον, ἀλλ᾽ ἐν πλήρει ὂν παρακμῇ, ὡς καὶ τὸ ἐντελῶς παρημελημένον Μουσεῖον· ἡ δὲ Βιβλιοθήκη, Ἕλληνα ἔχουσα τὸν Ἔφορον, διετηρεῖτο καλῶς, περιέχουσα 20,000 τόμων καὶ πολλὰ χειρόγραφα, τῆς Ἑνετικῆς μάλιστα ἐποχῆς, τινὰ ἐξ αὐτῶν περίεργα.

Κατῴκει δὲ τότε ἐν Κερκύρᾳ ὁ κ. Woodhouse, ἀνὴρ εὔπορος καὶ φιλάρχαιος, καὶ πολλὰς ἄλλας περισυλλέξας ἀρχαιότητας, πρὸ πάντων δὲ μέγαν ἀριθμὸν νομισμάτων, ἐκλεκτῶν τὴν διατήρησιν, καὶ πλείστους ἀξιολόγους δακτυλιολίθους. Ὡς δ᾽ ὑπὸ διαφόρων ἐπληροφορήθην, δὲν ἦν ἀπίθανον νὰ προσφέρῃ τὸν ἀρχαιολογικὸν τοῦτον ἀνεκτίμητον θησαυρὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἄν τινα διαβήματα πρὸς τοῦτο ἐγίνοντο. Ἔμαθον ὅμως ἐν ταυτῷ ὅτι ἰδιοτρόπως ἀπέφευγε νὰ τὸν δείξῃ εἰς ὅσους ἐνόμιζε μὴ παρασκευασμένους, ὥστε νὰ ἐκτιμήσωσι τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ ἀξίαν καὶ οὕτω τὸν ἠρνήθη εἰς αὐτὸν τὸν Γλάδστωνα, θεωρῶν αὐτόν,

ώς ένα τών βεβήλων. Καίτοι, έπομένως, έλαχίστην έχων έλπίδα άνωτέρας έπιτυχίας, ούχ ήττον παρεκάλεσα τόν κ. Ρωμανόν, γνώριμόν του όντα, νά τῷ εἴπῃ ότι έπεθύμουν νά τῷ παρουσιασθῶ· μετά μεγίστης δέ καί χαρμοσύνου έκπλήξεως έλαβον παρά τοῦ κ. Ρωμανοῦ τήν άπάντησιν, ότι ό κ. Woodhouse έπεμψεν είς τήν άγροικίαν του τήν διαταγήν νά μᾶς δεχθῶσι τήν έπιοῦσαν καί μᾶς δείξωσι τάς έκεῖ συλλογάς του, ότι δέ προθύμως θά μ' έδέχετο μετά ταῦτα, περί τήν ένδεκάτην.

Τό Σάββατον λοιπόν άπό τῆς όγδόης άπήλθομεν έφ' άμάξης είς τήν έξοχήν αύτοῦ καί πολλά εἶδον έκεῖ έπικήδεια μάρμαρα άττικά, καί ώραῖον κατάκοσμον βωμόν έκ Δήλου, καί άλλα λόγου άξια έργα τῆς άρχαίας τέχνης.

Ἐκεῖθεν δέ μετέβημεν είς τήν λεγομένην ***Στρατίαν,*** χωρίον ούτως όνομασθέν, διότι άπῳκίσθη έκ στρατιωτῶν Ναυπλιέων, ότε οἱ Τοῦρκοι έκυρίευσαν τό Ναύπλιον έπί Ἑνετῶν. Ἐκεῖ πλησίον ύπάρχει έρείπιον ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, όπερ όμως έπί τῶν Ἄγγλων παραμελούμενον, κατεστρέφετο. Παράκειται δέ καί τό έκκλησίδιον τῶν Δύο Ἀποστόλων, Ἰσιδώρου καί Ἰάσωνος, τό μόνον έν Κερκύρᾳ σωζόμενον βυζαντινόν οἰκοδόμημα, έχον καλούς κίονας μέλανος βασανίτου. Ἡ δ' έκκλησία τῆς παλαιᾶς πόλεως έχει άρχαῖον τό μέτωπον μετά δύο κορινθιακῶν κιόνων, φερόντων είς τό έπιστύλιον τήν έπιγραφήν «Ἑλλήνων ναούς έξαλαπάξας».

Ἐξετείναμεν δ' έπειτα τόν περίπατον ἡμῶν είς τήν άμίμητον θέσιν τήν λεγομένην ***Κανόνι,*** άφ' ἧς έξ ύψους βυθίζεται ἡ όψις είς τόν γραφικώτατον Ὑλλιακόν λιμένα (τόν τοῦ Χαλικιοπούλου λεγόμενον σήμερον), έχοντα, κατά τό κέντρον, ώς χειροποίητον τό ώραῖον νησίδιον Ποντικονήσι. Τοῦτο, ούχί άπιθάνως, ἦν ἡ κατά τόν Ὅμηρον είς τήν άκτήν τῶν Φαιάκων άπολιθωθεῖσα ναῦς τοῦ Ὀδυσσέως.

Κατά τήν ένδεκάτην δ' έπεσκέφθημεν τόν κ. Woodhouse, καί φιλοφρονέστατα ύποδεχθείς με, μοί έπρότεινε πρῶτος, καί πρίν ἤ τῷ άπευθύνω τήν παράκλησιν, νά μοί δείξῃ τά κειμήλια τῶν νομισμάτων καί τῶν δακτυλιολίθων του, έγκεκλεισμένα είς πολλά ώραῖα κιβώτια. Τοῦ πρώτου τό περιεχόμενον συνίστατο είς νομί-

σματα ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ, σπανιώτατα ὅλα, οἷον ἐνθυμοῦμαι ἓν ἀττικὸν δωδεκάδραχμον, πολλὰ μοναδικά, καὶ διατηρήσεως τοιαύτης, ὥστε ἐφαίνοντο μόλις ἐξελθόντα τοῦ νομισματοκοπείου.

Μόλις δ' ἤρχιζον ἀπογευόμενος τῆς ἡδονῆς, ἣν μοὶ ἐνεποίει ἡ θέα τῶν ἐξαισίων τούτων ἀρχαιολογικῶν θησαυρῶν, ὅτε αἴφνης ἠκούσθη βολὴ πυροβόλου, ἀγγέλλουσα τὴν ὥραν τῆς μεσημβρίας· καθ' ἣν ἔμελλε, συνελθοῦσα ἡ Βουλή, ν' ἀποφασίσῃ ὁριστικῶς περὶ τῆς Ἑνώσεως. Τότε δ' ἀναπηδήσας καὶ ἐγώ, εἶπον τῷ κ. Woodhouse, ὅτι μόνον ἐθνικὸν συμβάν, ὡς τὸ προκείμενον νὰ συζητηθῇ ἐν τῇ Βουλῇ, ἐδύνατο νὰ μ' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῆς συλλογῆς του, ἣν εἶχε τὴν εὐμένειαν νὰ μοὶ δείξῃ. Ὁ δὲ μοὶ εἶπεν ὅτι ἐννοεῖ καὶ δικαιολογεῖ τὸ κινοῦν με αἴσθημα, καὶ οὕτως ἀποχαιρετήσας καὶ εὐχαριστήσας αὐτὸν ἐγκαρδίως, ἔσπευσα πρὸς τὴν Βουλήν. Ἀνέφερα δὲ μετὰ ταῦτα καὶ ἐγγράφως καὶ προφορικῶς εἰς τὴν Κυβέρνησιν περὶ τοῦ κ. Woodhouse, καὶ προέτρεψα νὰ τῷ δοθῇ τι σημεῖον ἀναγνωρίσεως τῶν φιλελληνικῶν αἰσθημάτων του, δυνάμενον νὰ διαθέσῃ αὐτὸν οὕτως, ὥστε νὰ παρακινηθῇ νὰ κληροδοτήσῃ τὰς συλλογάς του εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἀλλὰ δυστυχῶς, ὡς συνήθως, δὲν εἰσηκούσθην, εἰς τὸν Woodhouse οὐδεὶς ἐπρόσεξε, καὶ αὐτός, ἀπελθὼν ἐκ Κερκύρας, ἐδωρήσατο τοὺς θησαυρούς του εἰς τὸ Βρεττανικὸν Μουσεῖον.

Εἰς τὴν Βουλὴν ἐλθών, εἰσήχθην, κατ' ἰδιαιτέραν τιμήν, ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῶν συνεδριάσεων, καὶ ἤκουσα τὸν εὔγλωττον λόγον τοῦ Ἁρμοστοῦ, εἰς ὃν ἀπήντησεν ὁ προεδρεύων κ. Παδοβᾶς, οὐχὶ μεθ' ὅσης προσεδόκουν δεξιότητος, καὶ ἡ ἕνωσις ἀπεφασίσθη ὁμοφώνως καὶ διὰ χειροκροτήσεων. Ὅτε δ' ἐξηρχόμην καὶ ἐγὼ τοῦ καταστήματος, τὸ ἔξω περικεχυμένον πλῆθος ἐζητωκραύγασε, θεωροῦν με τρόπον τινά, ὡς κατὰ τύχην λαχόντα ἐκεῖ ἀντιπρόσωπον τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος.

Ἦν δὲ πάγκοινος, καὶ εἰς τὴν ὑπερτάτην αὐτοῦ ἔκφρασιν κεκορυφωμένος ὁ ἐνθουσιασμός. Μίαν δὲ μόνην νεάνιδα ἀπήντησα εἰς τοῦ κ. Βιττάλη, παρ' ᾧ ἐπορεύθην ἐξελθὼν τῆς Βουλῆς, λυπουμένην, ἢ μᾶλλον προσποιουμένην, ὅτι ἐλυπεῖτο διὰ τῶν Ἄγγλων τὴν ἀναχώρησιν, θαυμάζουσα τοὺς ἀξιωματικούς, ὑφ'

ὧν βεβαίως ἀντεθαυμάζετο, καὶ πολλὴν πρὸς αὐτοὺς καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ἐπαγγελλομένην ἀγάπην. Ἦν δ' αὕτη ἡ ὡραία καὶ χαριεστάτη κ. Ἀγγελικὴ Θεοτόκη, μεθ' ἧς πολὺ περὶ τοῦ θέματος τούτου ἐφιλονείκησα, καὶ εἰς ἣν ἔπεμψα στίχους τινὰς (ἐκδοθέντας ἔκτοτε) ἐπικαλουμένους τὴν φιλοπατρίαν της.

Ἀφ' οὗ δὲ πολλοὺς τῶν ἐπισημοτέρων κατοίκων τῆς πόλεως ἐπεσκέφθην, ἐγευμάτισα ἔπειτα παρὰ τῷ Ναπολέοντι Ζαμπελίῳ, ὅπου παρεκάθηντο καὶ ἡ ἀδελφή του κ. Ἑλένη Thistlewait, καὶ ὁ ἀδελφός, προσέτι ὁ ποιητὴς Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ξενοφῶν, ὁ ἰατρὸς Πρετενδέρης καὶ εἷς Γερουσιαστὴς Λευκάδος.

Τὴν Κυριακὴν δέ, μετὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἐδέχθην τὰς ἐπισκέψεις τῶν συντακτῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἐφημερίδος ἡ «Ἕνωσις», τοῦ κ. Δομινικίνη, τῶν Βουλευτῶν τῆς Λευκάδος, τοῦ Βιβλιοθηκαρίου καὶ τοῦ Μαντζάρου, ὅστις μοὶ εἶπεν ὅτι ἐγνώριζε «τοῦ Κουτρούλη τὸν γάμον» καὶ ἤθελε νὰ συνθέσῃ τὴν μουσικὴν διὰ τοὺς χοροὺς αὐτοῦ· ἀλλὰ τὴν ἀγαθήν του ταύτην πρόθεσιν δὲν ἐξετέλεσε, προληφθεὶς ὑπὸ τοῦ θανάτου, καὶ ἀντ' ἐκείνου συνέθηκεν αὐτήν, μετά τινα ἔτη, ὁ Γάλλος A. Danhausen, καθηγητὴς τοῦ Conservatoire τῶν Παρισίων.

Ἀπῆλθον δὲ μετὰ τοῦ κ. Μαντζάρου εἰς τοῦ Μητροπολίτου Κερκύρας, καί, ὅτε ἐπανῆλθον εἰς τὸ ξενοδοχεῖόν μου, ἐπῆλθον διάφοροι βουλευταί, οἵτινες, ἀναγγείλαντές μοι τὸν αἰφνήδιον θάνατον τοῦ συναδέλφου αὐτῶν Δελβινιώτου, μὲ παρεκάλεσαν νὰ ὁμιλήσω εἰς τὴν κηδείαν του.

Τὸ πρᾶγμα ἦν δυσχερέστατον, διότι ἡ κηδεία ἦν ἀμέσως μετὰ τὸ πρόγευμα, εἰς ὃ εἶχον προσκληθῇ παρὰ τῷ κ. Βιττάλη καὶ οὗ ἡ ὥρα ἐπέκειτο· ἀλλὰ καὶ τὸ ν' ἀρνηθῶ δὲν ἦν εὔσχημον, διότι ἐκαλούμην νὰ λαλήσω εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἑπτανησίου βουλευτοῦ, ὡς ἀντιπροσωπεύων, οὕτως εἰπεῖν, τὴν κοινὴν μητέρα Ἑλλάδα. Ἀπῆλθον λοιπὸν ἀμέσως εἰς τοῦ κ. Βιττάλη, τὸν παρεκάλεσα νὰ μοὶ ἐπιτρέψῃ νὰ κλεισθῶ μόνος εἰς τὸ γραφεῖόν του μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν θὰ ἐκαλούμεθα εἰς τὴν τράπεζαν, καὶ ἐκεῖ ἐκ τοῦ προχείρου συνέταξα ὅ,τι τὸ ἀληθῶς ἐκχειλίζον αἴσθημά μου

μοὶ ὑπηγόρευσεν. Εὐθὺς δ' ἀπὸ τῆς τραπέζης προεπέμψαμεν τὸν ἐπίσημον νεκρόν, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, παρακληθείς, ὡμίλησα πρῶτος, καὶ ὁ λόγος μου ἐφάνη εὐαρεστήσας· μετ' ἐμὲ δ' ὡμίλησεν ὁ Λομβάρδος νοημόνως καὶ εὐφραδῶς.

Τὸ δ' ἑσπέρας, κληθεὶς εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ 'Αρμοστοῦ, ἐκαθήμην δεξιῶς αὐτοῦ, ἔχων πρὸς τὰ δεξιά μου τὸν κ. Βράϊλαν, τότε γραμματέα τῆς Γερουσίας, καὶ ὁ 'Αρμοστὴς μοὶ τὸν ἐσύστησεν, ὡς ἄνδρα λίαν διακεκριμένον καὶ πολλῆς ἱκανότητος. Οἱ δὲ λοιποὶ συνδαιτημόνες ἦσαν ὁ κ. Παδοβᾶς, ὁ κ. Βιττάλης καὶ διάφοροι Ἄγγλοι.

Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον ἐν μακρᾷ συνδιαλέξει μοὶ εἶπεν ὁ 'Αρμοστὴς πολλὰ πρὸς ἔπαινον τοῦ 'Επτανησιακοῦ λαοῦ, ὅστις οὐδέποτέ τι ἐζήτησε μὴ εὔλογον καὶ ὠφέλιμον, ἐν ᾧ οἱ ἄκροι καὶ λίαν ἐξημμένοι, συμπράττοντες μετὰ τῶν ἐπικληθέντων ***καταχθονίων***, ἤτοι τῶν εὐγενῶν καὶ ὀπισθοδρομικῶν, ἐκήρυττον ἀνεπαρκεῖς τὰς περὶ ἑνώσεως δηλώσεις τῆς 'Αγγλικῆς κυβερνήσεως, καὶ ἐξανίσταντο κατ' αὐτῶν. 'Ως πρὸς τὴν 'Ελλάδα δὲ μοὶ εἶπεν, ὅ,τι ἦν ἐμοῦ αὐτοῦ ἡ πεποίθησις πάντοτε, ὅτι, ἂν ἡ συνετὴ εἰς τὰς ἐνεργείας της, ἔχει τὰ πάντα νὰ προσδοκᾷ, διότι ἐν αὐτῇ ἔγκειται ἡ τελειωτικὴ λύσις τοῦ 'Ανατολικοῦ ζητήματος.

Τὴν 23ην δὲ τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου, ἡμέραν Δευτέραν, εὑρίσκω ὅτι ἐσημείωσα εἰς τὸ ἐμὸν ἡμερολόγιον ὡς τὴν ***τῆς διπλῆς ἑνώσεως***, ἤτοι τῆς τῶν νήσων μετὰ τῆς μητρὸς 'Ελλάδος καὶ τῆς ἐμῆς μετὰ τῆς οἰκογενείας μου. Κατ' αὐτήν, τῷ ὄντι, ἐδόθη ἡ καταφατικὴ ἀπάντησις τῆς 'Αγγλίας εἰς τὴν ὑπὸ τῶν 'Ιόνων ψηφισθεῖσαν ἕνωσιν μετὰ τῆς 'Ελλάδος, καὶ ἐπανηγυρίσθη ἐνθουσιωδῶς καὶ διὰ παντοίων παρατάξεων καὶ ἱεροτελεστιῶν ὑπὸ τῶν πολιτῶν τῆς Κερκύρας. Τὴν δ' ἑσπέραν κατέπλευσεν ἐκ Τεργέστης τὸ ἀτμόπλοιον τὸ κομίζον τὴν οἰκογένειάν μου, καὶ ταύτην ἐν ἀγαλλιάσει δεχθεὶς εἰς τὰς ἀγκάλας μου μετὰ τοσοῦτο πολυχρόνιον χωρισμόν, συναπέπλευσα εἰς δεύτερον τῆς Πελοποννήσου περίπλουν.

Εἰς Μαλέαν εἴδομεν ἐφ' ἑνὸς τῶν βράχων, πῦρ, ὃ εἶχεν ἅψει πρὸς χαιρετισμὸν ἡμῶν, διότι ἦν δείλη ὀψία, ὅτε ἐκεῖ διηρχόμεθα,

ὁ μακρὰν πάσης κοινωνίας ἀνθρώπων ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐκείνῃ διαιτώμενος ἀσκητής, ὁ ζῶν ἐκ τῶν ἐφοδίων, ὅσα ἡ εὐλάβεια ἢ ἡ φιλανθρωπία τῶν παραπλεόντων τῷ ἀπεβίβαζε. Τὸν ἀντησπάσθημεν δὲ καὶ ἡμεῖς διὰ σημείων ἀπὸ τοῦ πλοίου. Μετὰ ταῦτα δὲ κατηυθύνθημεν εἰς Σύρον, ὅθεν ἐπεραιώθημεν εἰς Πειραιᾶ.

Μικρὸν δ' ἀφοῦ ἀφίχθην εἰς Ἀθήνας, ἦλθεν ἐκ Κοπεγχάγης ὁ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας πεμφθείς, ἵνα προσπουδάσῃ τὰ τῆς Ἑλλάδος, πρώην ὑπουργὸς τῆς Ἀστυνομίας ἐν Κοπεγχάγῃ. Ἐγνώρισα δ' ἀμέσως αὐτόν, καὶ μοὶ ἐφάνη ἀνὴρ νουνεχὴς καὶ ὀρθὴν ἔχων τὴν κρίσιν.

Ἔφθασε δ' ὀλίγον μετὰ ταῦτα καὶ ἡ εἴδησις ὅτι ὁ Βασιλεύς, μετὰ μακρὰς παρασκευάς, καὶ μετ' ἐπίσκεψιν εἰς τὰς τρεῖς προστάτιδας αὐλάς, ἀφικνεῖτο τέλος εἰς Πειραιᾶ, καὶ πυρετώδη αὕτη ἐξῆψεν ἐνθουσιασμόν.

Ἀλλά, κατὰ τὴν πρὸ τῆς ἀφίξεώς του ἑσπέραν, ἐπληροφορήθην ἐξ ἐπιστολῆς ἐκ Παρισίων ὅτι, κατὰ τὰ διαδοθέντα ἐπὶ τῆς ἐκεῖσε διαμονῆς του, ἔμελλεν οὐδὲν κατ' ἀρχὰς νὰ μετακινήσῃ ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν Συνέλευσιν, ὡς πρώτην Βουλὴν περὶ ἑαυτόν.

Ἡ ἀγγελία αὕτη βαθέως μὲ συνετάραξε, δι' ὃ καὶ ἅμα ἀνέτειλεν ἡ 18η τοῦ Ὀκτωβρίου, ἐν' ᾧ κανονοβολισμοὶ ἐκ Πειραιῶς καὶ πανηγυρικὴ κίνησις ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν ἀνήγγελλον, ὅτι ἦν ἤδη πρὸ τοῦ λιμένος ὁ βασιλεύς, ἔσπευσα πρὸς τὸν κ. Βρεστρούπ, παρασκευαζόμενον ἤδη νὰ κατέλθῃ πρὸς ὑποδοχήν του, καὶ τῷ ἐμήνυσα, ὅτι ἦν κατεπεῖγον νὰ τὸν ἴδω. Μ' ἐδέχθη ἑπομένως μεταξὺ ἐνδυόμενος, καὶ τότε, εἰπὼν αὐτῷ τὰ περιεχόμενα τῆς ἐπιστολῆς μου, προσέθηκα ὅτι ἤλπιζον εἰς τῆς ἀγγελίας τὴν ἀνακρίβειαν, διότι ἄλλως μέγας θὰ ἦν, κατ' ἐμέ, ὁ κίνδυνος, εἰς ὃν ἤρχετο τυφλῶς νὰ ριφθῇ ἡ νεοσύστατος Βασιλεία, καὶ αἱ συνέπειαι τοῦ πρώτου τούτου καὶ μεγάλου ἁμαρτήματος μακραὶ καὶ ὀλέθριαι. Εἰς ὑποστήριξιν δὲ τούτου τῷ κατέδειξα, ὅτι ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ὡς ἐκ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς σημασίας αὐτῆς, ἔσται, οὐχὶ ἓν τῶν μετὰ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ὑπὸ σκιὰν τοῦ θρόνου παραλλήλως καὶ ἐν ἁρμονίᾳ ἐνεργούντων ὀργάνων, ἀλλά, καθ' ὃ

ὑπερτάτη ἐντολοδόχος τῆς ἐθνικῆς θελήσεως, ἀνωτέρα, οὐ μόνον τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, καὶ παντοδύναμος. Τοῦτο δ' ὅτι, πάντοτε μὲν κινδυνῶδες καὶ τῆς ἐρρύθμου τάξεως ἀνατρεπτικόν, πρὸ πάντων δ' ἀπέβαινε τοιοῦτο ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσι τῆς Ἑλλάδος, ὅτε νέα πρόκειται νὰ ἱδρυθῇ δυναστεία, καὶ ταύτης πρώτη ἐντολὴ ἦν νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἐκλιποῦσαν ἔρρυθμον τάξιν, ἡ δὲ Συνέλευσις, ἧς ἤθελεν ὁ Βασιλεύς, ἢ μᾶλλον ὁ Ἀντιβασιλεύς, νὰ νομιμοποιήσῃ τὴν διατήρησιν, ἦν προϊὸν ἐπαναστάσεως, καὶ ταύτης φατριαστικῆς, καὶ ἤδη πολλάκις ἐποιήσατο μονομερεστάτην καὶ αὐθαίρετον χρῆσιν τῆς ἀπολύτου ἐξουσίας.

Προέτρεψα, ἑπομένως, τὸν κ. Βρεστρούπ, ἅμα ἰδῇ εἰσπλέον τὸ Βασιλικὸν πλοῖον, ν' ἀναβῇ εἰς αὐτό, καί, πρὸ τῆς ἀποβάσεως, νὰ συνδιαλεχθῇ μετὰ τοῦ κόμητος Σποννέκ, τοῦ ἐπιτραπέντος νὰ καθοδηγήσῃ τὰ πρῶτα βήματα τοῦ πρωτοπείρου ἡγεμόνος, καί, καταδείξας αὐτῷ τὴν ἐπισφαλῆ τῶν πραγμάτων θέσιν, τὸν πείσῃ πρὸς παντός, εἰ δυνατὸν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ καταστρώματος τοῦ πλοίου, καὶ πρὶν ἢ πατήσωσι τὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος, ν' ἀπαιτήσῃ τὴν ἐπίσημον παραίτησιν καὶ διάλυσιν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ἐναποκειμένου εἰς τὴν νέαν Βασιλείαν νὰ συγκαλέσῃ, κατὰ τὴν ἀνάγκην, ἢ συνέλευσιν ἢ βουλὴν μετὰ τῶν ἀναγκαίων κατ' ἐνεργειῶν φατριαστικῶν μέτρων.

Ὁ κ. Βρεστροὺπ κατενόησε τὴν σπουδαιότητα τῶν παρατηρήσεων καὶ τῶν φόβων μου, καί, τεταραγμένος, ἔσπευσεν εἰς Πειραιᾶ. Ἀλλὰ μετὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἐκείνης ἡμέρας ὑπὸ μυριάδων πανηγυρικῶς προπεμπόμενος, ἀνῆλθεν ἔφιππος ὁ Βασιλεύς, ἐκ Πειραιῶς, καὶ εἰς τὸν ἔξω Κεραμεικὸν ὑπεδέχθη αὐτὸν διὰ λογιδρίου ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐγὼ μακρόθεν εἶδον, θλιβόμενος ὅτι ἡ πολυπόθητος αὕτη ἄφιξις, ἥτις περιεμένετο, ὡς τῆς αὐτοκτονησάσης Ἑλλάδος ἡ νεκρανάστασις, ἐγένετο ὑπὸ οἰωνοὺς παράτασιν τῶν κινδύνων καὶ ἐν τῷ μέλλοντι προμηνύοντας. Τῇ δ' ἐπαύριον, μόλις εἶχον ἐγερθῇ τῆς κλίνης, καὶ ἦλθε πρός με ὁ κ. Βρεστροὺπ νὰ μ' εἴπῃ, ὅτι ἀπέτυχον τὴν προτεραίαν αἱ προσπάθειαί του

παρὰ τῷ Κόμητι Σποννέκ, δεχθέντι αὐτὸν μετ' ἀδιαφορίας, καὶ εἰπόντι ὅτι εἶχεν ἱκανὰς περὶ τῶν διαθέσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως πληροφορίας, καὶ ἤξευρεν ὅτι ἀνυπόστατοι ἦσαν οὗτοι οἱ φόβοι.

Ἐκλογή μου.

Τῶν ἀρχῶν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ὅμως ἤμην καὶ ἐγὼ αὐτὸς ζῶσα ἀπόδειξις. Εἰς αὐτήν, πλὴν τῶν ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι οἰκούντων, εἶχεν ἀποφασισθῇ νὰ πέμψωσιν ἀντιπροσώπους καὶ οἱ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἐγκατεστημένοι Ἕλληνες ὑπήκοοι, ἀνὰ ἕνα ἢ πλείονας, ἀναλόγως τοῦ ἑκασταχοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν. Ἐξ αὐτῶν οἱ τῆς Ἀδριανουπόλεως, Φιλιππουπόλεως καὶ Πύργου ἐξελέξαντο ἐμὲ σχεδὸν παμψηφεί, ἤτοι δόντες μοι ἐκ 245 ψήφων τὰς 238· ἐπειδὴ δ' ἠξίουν ὅτι ἐδικαιοῦντο εἰς ἐκλογὴν δύο ἀντιπροσώπων, προσεξελέξαντο καὶ δεύτερον, τὸν ποτὲ συνυπουργόν μου Γ. Ράλλην, λαβόντα καὶ ἐκεῖνον ὀλίγον πλείονας τῶν ἡμισείων ψήφων, αἱ δὲ λοιπαί, διὰ τὸν δεύτερον ὑποψήφιον, διενεμήθησαν ἀνὰ ὀλίγας εἰς ἄλλους τινάς, ἐν οἷς ἦν καί τις ἐκ Κωνσταντινουπόλεως δικηγόρος, δεξιώτερος εἰς τὸ νὰ ὑποδύηται τὴν εὔνοιαν τῶν ἰσχυρῶν ἢ εἰς τὸ νὰ ὑπερασπίζηται τὰ συμφέροντα τῶν πελατῶν του. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἦν ***Παντολέων*** καὶ ψῆφοι, διὰ τὴν δευτέραν ἐκλογήν, τῷ ἐδόθησαν 118. Τὰ πρακτικὰ τῆς ἐκλογῆς ἐπέμφθησαν πανηγυρικῶς εἰς ἐμέ, ἐγὼ δὲ δι' ἀναφορᾶς τὰ ὑπέβαλον εἰς τὴν Συνέλευσιν, ἵνα, ἐξελέγξασα αὐτά, μὲ δεχθῇ. Ἀλλ' ἑβδομάδες μεθ' ἑβδομάδας καὶ μῆνες παρήρχοντο μετὰ μῆνας, ἡ δὲ ἐξέλεγξις, οὔτε τῆς ἐμῆς ἐκλογῆς, οὔτε ἄλλων, οἷον τοῦ Πέτρου Παππαρρηγοπούλου, ὑποψηφίου Βουκουρεστίου, ἐγίνετο, δι' οὐδένα ἕτερον λόγον, εἰμὴ διότι οἱ τὰ τῆς Συνελεύσεως ἀπολύτως διέποντες συμφέρον εἶχον νὰ μὴ εἰσέλθωσιν εἰς αὐτὴν μέλη ἀφατρίαστα καὶ δυνάμεθα νὰ ποιήσωνται χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου.

Μετὰ πολύμηνον δὲ προσδοκίαν, ἐλθὼν ἡμέραν τινὰ εἰς τῆς

Συνελεύσεως τὸ κατάστημα, ἀπετάθην πρὸς τὸν εἰσηγητὴν τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς, Καραγιαννόπουλόν τινα ἐξ Ἀκαρνανίας, ἄλλως ἄγνωστον εἰς ἐμέ, καὶ τὸν ἠρώτησα, τί γίνεται καὶ διατὶ ἐπὶ τοσοῦτο ἀναβάλλεται ἡ ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς ταύτης ἔκθεσις καὶ ἀπόφασις. Ὁ δ' ἀποτόμως μοὶ ἀπεκρίθη, ὅτι ἡ Συνέλευσις ἔχει ἄλλας σπουδαιοτέρας ὑποθέσεις, ἐν ᾧ ἐγὼ ἐφρόνουν ὅτι καὶ τῶν σπουδαιοτάτων ἔπρεπε νὰ προηγῆται ἡ ἐξέλεγξις τῶν ἐκλογῶν, ἐξ ὧν ἡ Συνέλευσις καταρτίζεται. Μοὶ προσέθηκε δὲ καὶ δι' ἀπειλητικοῦ ὕφους, ὅτι ὅταν ἔλθῃ ὁ καιρὸς θὰ μάθω περὶ τῆς ἐκλογῆς μου.

Ἀλλὰ μόλις ἕνα μῆνα μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Βασιλέως, δηλαδὴ ὅτε ἡ Συνέλευσις ἔπρεπε καὶ νὰ εἶχεν ἤδη διαλυθῆ, ἔμαθον, ἑσπέραν τινά, ὅτι εἰς συναναστροφὴν παρὰ τῷ κ. Βούλγαρη λόγος ἐγένετο περὶ τῆς ἐκθέσεως τῆς ἐκλογῆς τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὡς μελλούσης εἰς τὴν συνεδρίασιν τῆς ἐπαύριον νὰ συζητηθῇ.

— Πολλὴν συζήτησιν δὲν ἐπιδέχεται, εἶπεν ὁ κύριος, ὅστις μοὶ ἀνέφερε ταῦτα τὴν ἐπιοῦσαν, ἀφ' οὗ ὁ κ. Ραγκαβῆς ἐξελέγη παμψηφεί.

Ἀλλ' ὁ Βούλγαρης, ἡμικλείων τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ τρίβων τὰς χεῖρας, ὡς πολλάκις,

— Καλὸς εἶναι καὶ ὁ καϋμένος ὁ Παντολέων, ἀντιπαρετήρησε.

— Καλὸς ἴσως εἶναι, εἶπεν ὁ ἄλλος, ἀλλὰ ψήφους δὲν ἔχει. Ὁ Ράλλης ἔχει διπλασίας αὐτοῦ, καὶ ὁ Ραγκαβῆς τὰς ἔχει ὅλας.

— Ὅμως καλὸς εἶναι καὶ ὁ καϋμένος ὁ Παντολέων, ἐπανελάμβανε μετὰ τοῦ αὐτοῦ τόνου ὁ κ. Βούλγαρης.

Τί τοῦτο ἐδήλου μοὶ ἦν προφανές, δι' ὃ καὶ δὲν ἠθέλησα νὰ παρευρεθῶ κἂν εἰς τὴν συνεδρίασιν, ἀλλὰ παρεκάλεσα τὸν φίλον μου νὰ ὑπάγῃ ἀντ' ἐμοῦ.

Ἐκεῖ, ἀναβὰς τὸ βῆμα ὁ Καραγιαννόπουλος, ἀνέγνω τὴν περὶ ἐκλογῆς Ἀδριανουπόλεως ἔκθεσιν τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς· ἡ δ' ἔκθεσις ἁπλῶς ἔλεγεν ὅτι οἱ ἐν Ἀδριανουπόλει ὁμογενεῖς ἐξελέξαντο πληρεξούσιόν των τὸν κ. ... Παντολέοντα!

Ὁ κ. Σαρίπολος, πληρεξούσιος τοῦ Πανεπιστημίου, εὐγενῶς ἠγόρευσε κατὰ τῆς αὐθαιρέτου ἐκθέσεως, καὶ ἀπέτρεψε τὴν Συνέ-

λευσιν ἀποφάσεως παρανόμου· ἀλλ' ἡ Συνέλευσις τὸν ἀφῆκε ν' ἀγορεύῃ, καὶ παρεδέχθη ἄνευ ἄλλης συζητήσεως τὴν πρότασιν τοῦ εἰσηγητοῦ.

Εἰς ἐμὲ οὐδὲν ἕτερον ἐναπέμενε πλὴν διαμαρτυρήσεως, καὶ τοῦτο ἔπραξα βραχύτατα ἐν ὀνόματι ἐμοῦ καὶ τῶν ἐκλογέων μου, λέγων, ὅτι ἡ Συνέλευσις ἐδήμευε τὸ δικαίωμα αὐτῶν καὶ ἐγίνετο αὐτὴ ἐκλογεύς. Ὁ πρόεδρος ἀνέγνω τὴν διαμαρτύρησίν μου εἰς κοινὸν ἐπήκοον, μεθ' ὃ ἡ Συνέλευσις μετέβη εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν.

Οἱ ἐν τῇ Συνελεύσει ἐπαναστατικοὶ μὲ ἀπέκρουον, ἐναντίον παντὸς δικαίου καὶ νόμου, ὡς Ὀθωνιστήν, ὡς οἱ τελευταῖοι ὑπουργοὶ τοῦ Ὄθωνος ἤθελον νὰ μ' ἀποβάλωσι τοῦ Πανεπιστημίου ὡς ἐπαναστατικόν. Αὕτη ἡ διπλῆ ἐπιμαρτυρία μοὶ ἦν ἡ ἀρίστη τῶν ἱκανοποιήσεων.

Ὁ δὲ κ. Παντολέων, ἅμα οὕτω ψηφισθεὶς πληρεξούσιος, ἐφόρεσε φράκον καὶ λευκὸν λαιμοδέτην, κ' ἐπῆγε νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸν Βασιλέα.

— Τίς εἶσθε; τὸν ἠρώτησεν ὁ Βασιλεύς.

— Μεγαλειότατε, εἶμαι ὁ λαβὼν τὴν τιμὴν νὰ εἰσαχθῶ ἐσχάτως εἰς τὴν Συνέλευσιν ὡς πληρεξούσιος Ἀδριανουπόλεως.

— Ἃ! εἶσθε ὁ καταλαβὼν τὴν θέσιν εἰς ἣν ἐξελέγη ὁ κ. Ραγκαβῆς; τῷ εἶπεν ὁ Βασιλεύς, καὶ τῷ ἔστρεψε τὰ νῶτα.

Εὑρέθην δ' ἅπαξ καὶ εἰς ἑτέραν τινὰ σχέσιν μετὰ τῆς Συνελεύσεως. Κληθεὶς εἰς τὸ γραφεῖόν της, ἐζητήθην νὰ πληρώσω 8000 δρ., ἃς δῆθεν ὤφειλον εἰς τὸ Δημόσιον. Ἐπὶ δὲ τῇ ἐκφράσει τῆς ἐκπλήξεώς μου, μοὶ ἐπεδείχθη ἀπόδειξις ὑπ' ἐμοῦ ὑπογεγραμμένη. Ἀλλ' ἔδειξα καὶ ἐγὼ ὅτι αὕτη ἦν συνυπογεγραμμένη καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Χριστοπούλου, καὶ ἐξήγησα ὅτι τὴν συνυπεγράψαμεν ὡς ἐπιτροπὴ τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀνδριτσαίνης, τὰ δὲ χρήματα ὅτι ἔλαβεν ἐκ τῆς Τραπέζης ὁ κ. Χριστόπουλος κατὰ τὰς τελευταίας ὥρας πρὸ τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος, διὰ τὸ ὑλικὸν τῆς οἰκοδομῆς τῆς Βιβλιοθήκης, ὃ μοὶ εἶπεν ὅτι εἶχε προμηθευθῇ· ὁ ἴδιος δ' ἀπεδήμει εἰς Παρίσια, καὶ ἅμα μετ' ὀλίγον ἐπέστρεφεν, ἐδύνατο νὰ τῷ ζητηθῇ λόγος τῆς χρήσεως τῶν χρημάτων. Οὕτως ἔληξε τότε τὸ ἐπεισόδιον.

῞Οτε δ' ἐγνώρισα τὸν κ. Σποννέκ, δὲν τῷ ἀπέκρυψα, ὅτι ἐθεώρουν κινδυνώδη τὴν θέσιν, εἰς ἣν ἐνέβαλε τὸν Βασιλέα. Καὶ μοὶ ὡμολόγει μὲν ὅτι ἠγνόει τὴν Ἑλλάδα, ὅτι οὐδέποτε εἶχεν ἀσχοληθῆ εἰς τὰ περὶ αὐτῆς, ἢ καταριθμηθῆ μετὰ τῶν ἀρχαίων φιλελλήνων, διότι εἰς τὴν Ἐσχάτην Θούλην μόλις ἔφθανεν ἡ ἠχὼ τῶν Ἑλληνικῶν κατορθωμάτων, ἦλθε δὲ μόνον ὑπακούσας εἰς τὴν ἐπίμονον ἀπαίτησιν τοῦ Βασιλέως του· οὐχ ἧττον ὅμως ἐπέμενεν ὅτι τὸ σύστημα, ὃ ἠκολούθει, ἦν τὸ ὀρθότερον, ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἔπρεπε ν' ἀποφανθῇ πῶς θέλει νὰ κυβερνηθῇ, οὕτω δὲ νὰ τὸν κυβερνᾷ ὁ Βασιλεύς του. Ἀλλ' ἐγὼ τῷ ἀντέλεγον, ὅτι ὁ Βασιλεὺς δὲν εἶχεν ἀπέναντί του τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, ἀλλὰ συνέλευσιν ἐπαναστατικήν, κατὰ πολλὰ αὐτοχειροτόνητον, προϊὸν βίας, καὶ σφετεριζομένην τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ. Καὶ ὅτε δ' ἡ Συνέλευσις, ψηφίζουσα τὸ νέον σύνταγμα, κατήργησε τὴν Γερουσίαν, ἔλεγον τῷ κ. Σποννέκ, ὅτι ἐπικίνδυνον ἦν νὰ παραδεχθῇ ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τὴν κατάργησιν σώματος προωρισμένου εἰς τὸ ν' ἀντισταθμίζῃ τὰς πολλάκις ἀσταθμήτους φορὰς τῆς λαοπροβλήτου Βουλῆς, καὶ ὃ αὐτὸς ὁ Σόλων ἀνεγνώριζεν, ὡς τὴν δευτέραν ἄγκυραν τῆς πολιτείας, ἀλλὰ μοὶ ἀπήντα ὅτι ἡ Γερουσία θὰ ἦν μᾶλλον Σῶμα συγκείμενον ἐκ φιλοδόξων καὶ φιλάρχων φατριαστῶν, καὶ μ' ἠρώτησεν ἂν ἡ Γερουσία ἔσωσε τὸν Βασιλέα Ὄθωνα, καὶ πῶς προσηνέχθη πρὸς ἐμὲ αὐτόν.

Οὐδέποτε ὅμως ἡ διαφωνία αὕτη τῶν γνωμῶν μὲ ἀπέτρεψε τοῦ νὰ διατηρῶ ἀρίστας σχέσεις μετὰ τοῦ κόμητος καὶ τῆς οἰκογενείας του· διότι ἐν αὐτῷ ἀνεγνώριζον ἔλλειψιν μὲν πείρας,ἀλλ' εἰλικρινεῖς προθέσεις τοῦ νὰ πράξῃ ὅ,τι ἄριστον καὶ ὠφελιμώτατον εἰς τὸν Βασιλέα καὶ εἰς τὸν τόπον. Οὐδὲν οὐδέποτε παρ' αὐτοῦ ζητήσας, ἐλευθέρως καὶ ἄνευ δισταγμῶν τῷ ἐξέφραζον τὰς πεποιθήσεις μου, καὶ προθύμως τὰς ἤκουεν, εἰ καί, ὡς εἶχε δικαίωμα, σπανίως τὰς παρεδέχετο.

Τῇ 25ῃ Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους τούτου, ἐλθὼν πρός με ἐν θλίψει βεβυθισμένος ὁ υἱὸς τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων Πιττάκη, μοὶ εἶπεν ὅτι τὴν παρελθοῦσαν ἑσπέραν ὁ πατήρ του ἀπεβίωσεν αἰφνηδίως, καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ προφέρω τὸν ἐπικήδειόν του,

ἐνταφιαζομένου αὐθημερόν. Ἐν μεγάλῃ ταραχῇ διὰ τὸ ἀπαίσιον ἄκουσμα, αὐτοσχεδίασα καὶ ἀνέγνων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ λογίδριον, ἐν ᾧ, ἐπιλαθόμενος πάσης μεταξὺ ἡμῶν ἐμπεσούσης δυσαρεσκείας, καὶ τῶν δυσχερειῶν, ἃς πολλάκις, ὑπ' οὐχὶ ἀξιεπαίνου ζηλοτυπίας ἐλαυνόμενος, παρενέβαλεν εἰς τὰς ἀρχαιολογικάς μου ἐρεύνας, ἐμνήσθην μόνον τοῦ ἐνθέρμου καὶ πατριωτικοῦ αὐτοῦ ζήλου ὑπὲρ τῶν ἀρχαιοτήτων, καί, ἐκτὸς τοῦ προκειμένου θεωρήσας νὰ θίξω τὸ ἀντικείμενον τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ γνώσεων, ἐπῄνεσα ἐκθύμως τὰς ὑπηρεσίας, ἅς, ἐν ταῖς δειναῖς μάλιστα ἡμέραις τοῦ ἀγῶνος, προσήνεγκε, μετὰ κινδύνου ζωῆς πολλάκις, εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ἀρχαίων κειμηλίων. Τὸ λογίδριον τοῦτο ἐξεδόθη ὑπὸ τῆς οἰκογενείας του εἰς φυλλάδιον.

1864

Κατὰ τὴν ἀρχὴν δὲ τοῦ ἑπομένου ἔτους 1864 μετῳκήσαμεν εἰς τὴν ἐν ὁδῷ Σταδίου οἰκίαν τοῦ κ. Καλλιγᾶ, τὴν ἀπέναντι τῶν βασιλικῶν ἱπποστασίων.

Ἐπὶ τοῦ χρόνου τούτου πρότασις μοὶ ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἐν Ὀδησσῷ διαμένοντος Ἠπειρώτου κ. Γεωργίου Μπήκα, νὰ μεταφράσω εἰς τὴν καθωμιλουμένην τοὺς Παραλλήλους Βίους τοῦ Πλουτάρχου, ὧν τὴν δαπάνην τῆς ἐκδόσεως εὐγενῶς ἀνεδέχετο ὁ ἐλευθέριος πατριώτης, τὴν κάρπωσιν αὐτῶν εἰς ἐμὲ καταλείπων.

Τῆς προτάσεως τὴν σπουδαιότητα ἐκτιμῶν, ἀνεδέχθην αὐτὴν προθύμως, καὶ ἐξέδωκα δεκάτομον τὴν μετάφρασιν μετὰ σημειώσεων παρὰ τῷ Διονυσίῳ Κορομηλᾷ, μεθ' οὗ μὲ συνέδεεν, ἢ μᾶλλον εἰς ὃν μὲ προσέδεεν ἡ δυστυχὴς ἐκείνη ὑπόθεσις τῆς Ἑλληνικῆς Χρηστομαθείας, ἀλλ' οὗ τὸ κατάστημα πολλὰς εἶχε τὰς ἀτελείας.

Ὁ κ. Μπήκας πολὺ δὲν ηὐχαριστήθη ἐκ τῆς μεταφράσεώς μου, διότι, ὡς εἶπε, τὴν ἐπεθύμει εἰς γλῶσσαν πολὺ μᾶλλον εὐνόητον· ἀλλά, πρῶτον μὲν τοῦτο δὲν τὸ εἶχεν εἰπεῖ πρίν, δεύτερον δὲ δὲν διέκρινεν ὅτι τὸ δυσνόητον, εἴπου ὑπῆρχεν, ἦν ἐν ταῖς ἰδέαις καὶ οὐχὶ ἐν τῇ γλώσσῃ. ἐγὼ δ' ἐπροσπάθησα νὰ μείνω

ἐντελῶς πιστὸς εἰς τὸν συγγραφέα, τὸ νέον μόνον ἔνδυμα ἀντὶ τοῦ ἀρχαίου αὐτῷ περιβαλών.

Καὶ ἐκ τῆς ἐπιπόνου δὲ ταύτης ἐργασίας, ὡς καὶ ἐξ οὐδεμιᾶς σχεδὸν ἄλλης φιλολογικῆς, οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ὑλικῶς ὠφελήθην. Ἔπταιεν ἡ νεολαία τῆς Ἑλλάδος, χανδὸν ἐμφορουμένη καὶ τὰ κακοχυμώτερα τῶν προϊόντων τῶν ξένων φιλολογιῶν μετὰ πυρετώδους ζήλου μεταφραζόμενα ὅπως δήποτε, ἀπὸ δὲ τοῦ Πλουτάρχου μετὰ ψυχρᾶς ἀδιαφορίας ἀποστρεφομένη; ἢ ἔπταιεν ὁ Διονύσιος Κορομηλᾶς, τυπώσας μυστικῶς καὶ στερεοτύπως, ὡς τινὲς μ' ἐβεβαίουν, ἀριθμὸν σωμάτων πολλαπλάσιον τῶν συμφωνηθέντων, καὶ πωλῶν αὐτὰ εἰς εὐτελεστάτας τιμάς; Ἀγνοῶ· ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἠξεύρω, ὅτι ἡ μετάφρασίς μου, ὡς ὁ βιβλιοπώλης μ' ἐβεβαίου, ἔμενεν ἀπώλητος παρ' αὐτῷ, καὶ ἐγώ, ὡς μόνην ἀμοιβὴν τῆς μακρᾶς ἐργασίας μου, εἶχον τὴν ἁπλῆν ἐπιμαρτυρίαν τῆς συνειδήσεώς μου, ὅτι ἐξετέλεσα ἔργον, ὃ ὤφειλε νὰ εἶναι ὠφέλιμον.

Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς ἐργασίας ταύτης μοὶ ἐπανῆλθον αὖθις οἱ πυρετοί, ὑφ' ὧν κατειχόμην ὅτε ἀπεδήμουν ἐν Ἀγγλίᾳ, καὶ συνεπείᾳ αὐτῶν, ἢ τῆς θεραπείας των διὰ κινίνης, μὲ κατέλαβον πόνοι ἡπατικοί· δι' αὐτοὺς δ' ὁ φίλος μου κ. Λάνδερερ μὲ συνεβούλευσε τὰ λουτρὰ τῆς Αἰδηψοῦ, εἰς ἃ ἐμελέτα νὰ μεταβῇ καὶ ἡ οἰκογένειά του, ἕνεκα τῆς τότε μικρᾶς κόρης του Ἰφιγενείας, πασχούσης ἐκ τοῦ ποδός.

Συναπῆλθον λοιπὸν τῇ 4 Μαΐου (1864) μετὰ τῆς οἰκογενείας ἐκείνης εἰς τὸ ὑπὸ τῆς φύσεως ἐξόχως καὶ παραδόξως κεκοσμημένον ἐκεῖνο χωρίον. Ἀπὸ τῶν παραθαλασσίων βράχων, εἰς οὓς προσωρμίσθημεν, στενωπὸς μᾶς ἔφερεν εἰς ἐπίπεδον κορυφὴν προέχοντος λόφου, ἐφ' ἧς εὐρεῖα τετράγωνος αὐλή, διὰ μεγάλης θύρας, ὡς φρούριον, κλεισμένη, διότι εἰς τὴν ἔρημον ἐκείνην θέσιν ἡ ἐξασφάλισις αὕτη δὲν ἦτο ἐντελῶς περιττή, περιελαμβάνετο πέριξ ὑπὸ μικρῶν, ἐντελῶς γυμνῶν προσγαίων δωματίων, τῶν μόνων εἰς κατοικίαν ὡρισμένων. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς αὐλῆς ἦν εὐρύχωρος ὑπόστεγος δεξαμενή, ἐν ᾗ τὸ ἐκ τῶν ὀρέων καταλειβόμενον ζέον ὕδωρ ἐκερνᾶτο μετὰ ψυχροῦ, τοῖχος δ' ἐκ σανίδων

διῄρει δίχα τὸ ἐμβαδὸν αὐτῆς, ἵνα τὰ δύο φύλα λούωνται συγχρόνως μέν, ἀλλὰ κεχωρισμένως. Οὐ μακρὰν δ' ὑπὸ τὸν λόφον ἐκτείνεται μικρὰ πεδιάς, ἓν τῶν σπανίων θαυμάτων τῆς φύσεως. Ἐπὶ πάσης τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς, εἰς ἐλαχίστην ἀπόστασιν ἀπ' ἀλλήλων, ἀναβρύουσι πηγαὶ παμπληθεῖς, καὶ τοσοῦτο διάφοροι, ἀγνοῶ ἂν καὶ χημικῶς, ἀλλὰ τοὐλάχιστον κατὰ τὴν θερμοκρασίαν, ὥστε, ἱστὰς μεταξὺ δύο ἐξ αὐτῶν, ἐβύθισα εἰς αὐτὰς ἑκατέραν τῶν χειρῶν μου καὶ ἡ μὲν ἦν κατάψυχρος, ἡ δὲ τοσοῦτον θερμή, ὥστε ἡ χεὶρ δὲν τὴν ἀνείχετο. Ἀναπηδᾷ δὲ τὸ ὕδωρ μετὰ μεγάλης ὑπογείου βοῆς, ὡς ἂν ἀντήχει ἐπὶ γῆς ὁ θόρυβος τῶν καταχθονίων. Τὸ δὲ ὕδωρ πασῶν τῶν πηγῶν τούτων εἰς τὴν θάλασσαν καταρρέον, ἀπολιθοῦται περὶ τὴν ὄχθην, καὶ περιβάλλει αὐτὴν δι' ἐρυθρῶν σκοπέλων. Εἰς αὐτὸ δ' οἱονδήποτε ἀντικείμενον ἐπὶ εἰκοσιτέσσαρας ὥρας βυθιζόμενον, περιλιθοῦται, καὶ τὰ παιδία τῶν περιοίκων πωλοῦσι πολλάκις φωλεὰς ὀρνέων, ἄνθη καὶ ἄλλα κοσμήματα λίθινα οὕτω διὰ τῆς ἐπὶ μίαν νύκτα ἁπλῆς ἐμβάψεως παραχθέντα. Οἱ πέριξ δὲ σύδενδροι καὶ παμποίκιλοι λόφοι εἰσὶν ὅ,τι χαριέστερον ἡ φύσις που παρήγαγεν.

Ἦσαν δέ, καθ' ἃ εἶδον, ἀληθῶς εἴς τινας περιστάσεις θαυματουργὰ τὰ λουτρὰ ταῦτα. Οὕτως εἴδομεν ἡμέραν τινα φοράδην κομισθέντα ἐκ μεμακρυσμένου μοναστηρίου μοναχόν τινα, ὅστις, ἐκ ῥευματικῶν ἢ ἄλλων παθημάτων, ἦν ἐντελῶς ἀκίνητος, καὶ ἐντὸς σινδόνης τὸν μετεκόμιζον καὶ τὸν κατεβίβαζον εἰς τὸν λουτρῶνα. Μεθ' οἵας δ' ἐκπλήξεως δὲ τὸν εἶδον ἡμέραν τινὰ τὴν βακτηρίαν του ἐπὶ τῶν ὤμων φέροντα καὶ ὑγιέστατον τοὺς βράχους ἀναρριχώμενον! Ὠφελήθην δὲ κ' ἐγὼ ἐκ τῶν λουτρῶν, εἰ καὶ οὐχὶ εἰς οἷον βαθμὸν ὁ μοναχός.

Ἦν δὲ καὶ ἡ συναναστροφὴ πολυάριθμος καὶ ποικίλη, ὁ βίος λιτός, οὐχ ἧττον ὅμως, ἢ μᾶλλον διὰ τοῦτο μάλιστα, εὔθυμος καὶ εὐάρεστος.

Τὴν δὲ 26ην τοῦ Ἰουνίου ἐγκατέλιπον τὴν Αἰδηψόν, διότι, τελειώσας τὴν σειρὰν τῶν λουτρῶν μου, ἔμελλον ἤδη νὰ συνοδεύσω εἰς τὰ τῆς Ὑπάτης τὴν μικρὰν θυγατέρα μου Ζωήν, ἐνοχλουμένην ὑπὸ δερματικοῦ νοσήματος, ὃ ἐδείνωσεν ἡ ἀπειρία τοῦ

ἀναλαβόντος τὴν θεραπείαν αὐτῆς ἰατροῦ. Μοὶ τὴν ἔπεμψε λοιπὸν τότε ἡ Καρολίνα, ἐμπιστευθεῖσα αὐτὴν μέχρις Αἰδηψοῦ εἰς τὴν κυρίαν Ἑλένην Βασιλείου (τὴν σύζυγον τοῦ φίλου μου Γεωργίου Βασιλείου), καὶ ἐγώ, περιμείνας τὸ ἀτμόπλοιον εἰς τὴν παραλίαν, ἐπεβιβάσθην καὶ συναπέπλευσα, ἐν τοῖς συνοδοιπόροις ἔχων καὶ τὸν Γάλλον μεγαλοκτηματίαν τῆς Εὐβοίας κ. Mimont.

Ὁ πλοῦς ὑπῆρξε γοητευτικώτατος εἰς θάλασσαν στιλπνήν, ὡς γλαυκὸν ὕελον, καὶ περὶ τὰς ὡραίας Λιχαδονήσους (τὰς συστάσας ἐκ τοῦ σκελετοῦ τοῦ δυστυχοῦς Λιχάδος, ὃν ὁ Ἡρακλῆς ἐσφενδόνισεν ἐκεῖ ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς Οἴτης) μᾶς περιίπτατο ὅλον ἔθνος ἐνύδρων πτηνῶν, καὶ φαιδροὶ δελφῖνες μᾶς περιέπλεον καὶ μᾶς παρηκολούθουν.

Ἀπέβημεν δ' εἰς Στυλίδα, ὅπου μᾶς ὑπεδέχθη ὁ δήμαρχος κ. Ριζόπουλος, καὶ ἐκεῖθεν, ἐφ' ἵππων μεταβάντες εἰς Λαμίαν, ἐτύχομεν εὐγενεστάτης φιλοξενίας τὴν νύκτα ἐκείνην παρὰ τῷ δικηγόρῳ κ. Οἰκονομίδη, τῷ ἀρχαίῳ φίλῳ, μεθ' οὗ πρὸ ἐτῶν ἐν Καισαριανῇ συνεσχεδιάζομεν τῆς Θεσσαλίας τὴν ἀπελευθέρωσιν, καὶ παρὰ τῇ χαριεστάτῃ συζύγῳ του κ. Μαριγῷ. Συντράπεζον δ' εἴχομεν καὶ τὸν ἰατρὸν κ. Ριζόπουλον, ἀδελφὸν τοῦ δημάρχου Στυλίδος.

Τὴν ἐπιοῦσαν δ' ἔφιπποι αὖθις ἀπήλθομεν εἰς τὰς τέσσαρας περίπου ὥρας ἀπέχοντα λουτρὰ τῆς Ὑπάτης. Ἐν τῷ μέσῳ εὐρείας καὶ ἐπιπέδου κοιλάδος, ἣν ὁρίζουσι πρὸς μεσημβρίαν ἡ Οἴτη, πρὸς βορρᾶν ἡ Ὄθρυς, ὑπάρχει λίμνη μικρά, εἰς ἧς τὸ κέντρον ὑψοῦται τὸ ὕδωρ θολοειδῶς, ἐκχεόμενον πρὸς τὰ χείλη, διότι ἀναβρύει μετὰ πολλῆς ὁρμῆς καὶ εἰς μεγάλην ποσότητα ἐκ τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς. Ἠθέλησά ποτε νὰ μετρήσω τὸ βάθος τοῦ κρατῆρος, διότι κρατῆρος στόμιον ἐστὶ προφανῶς ἡ λίμνη, καί, προσδέσας εἰς μακρὸν σχοινίον βόμβαν, ἣν ἐκομίσαμεν ἐξ Ὑπάτης, κατεβίβασα αὐτήν, βοηθείᾳ καὶ ἄλλων τινῶν ἐκ τῶν θαμώνων τῶν λουτρῶν, εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ εἰς 52 ποδῶν βάθος ἤγγισεν εἰς ἔδαφος, ἴσως ὅμως καὶ μόνον εἰς προέχοντα βράχον, διότι καὶ κατὰ τὸ στόμιον τὰ χείλη κύκλῳ προέχουσιν οὕτως θολοειδῶς, ὥστε πολλάκις ἐκ τῶν λουομένων καὶ κολυμβώντων, ὅσοι κατε-

δύωντο, ὅσον καλοὶ καὶ ἂν ἦσαν κολυμβηταί, εὗρον τὸν θάνατον, διότι, ἀναδυόμενοι, προσέκρουον εἰς τοὺς ὑπερκειμένους βράχους, καὶ μοὶ ἐρρέθη, ὅτι, μέχρις ἐκείνου, ἔτος δὲν εἶχε παρέλθει, χωρὶς ἡ λίμνη νὰ λάβῃ τὸ θῦμα της. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς λίμνης ἔχει θερμότητα κατὰ μικρὸν ὑπερέχουσαν τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος· ἔστι δὲ κατάλευκος, ὡς γαλακτώδης, ὅπερ ἐστὶν ἀποτέλεσμα τοῦ λεπτοτάτου ἀφροῦ, μεθ' οὗ ἀναβρύει τὸ ὕδωρ, προσέτι δὲ καὶ τοῦ ἀφθόνου θείου, ὃ περιέχει, καὶ ὅ, καθιζάνον εἰς τὴν πέριξ ὑπ' αὐτοῦ ποτιζομένην γῆν, λευκαίνει αὐτήν, ὡς ἂν ἦτο χιών. Ὅταν ὅμως διαλύηται ὁ ἀφρός, τὸ ἀντλούμενον ὕδωρ γίνεται διαφανές, ὡς κρύσταλλον Ἡ δὲ γεῦσίς του οὐδόλως ἐστὶν ἀειδὴς καί, ἂν ἤθελε προστεθῇ ζάχαρις, θὰ ἦν περίπου ὡς ἡ τοῦ Καμπανίτου.

Τὰ λουτρὰ ταῦτα ἔχουσιν ἔξοχον ἰαματικὴν δύναμιν τῶν δερματικῶν νοσημάτων. Ἐπείσθην δ' ὅτι ἦν καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ λίμνη γνωστὴ καὶ ἐν χρήσει, καὶ δὴ τῇ Ἀφροδίτῃ ἀφιερωμένη, εἰ καὶ οὐδεμία παρ' οὐδενὸς γίνεται μνεία αὐτῆς· ἀλλά, λουόμενος καὶ κολυμβῶν ἐν αὐτῇ, εὗρον παρὰ τὸ βόρειον χεῖλος, ὑπὸ τὸ ὕδωρ, λίθον λευκόν, εἰς ἕδραν λελαξευμένον, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἀνεγνώρισα γράμματα. Ἐνήργησα, λοιπόν, μετὰ τῶν συντρόφων, ὅσοι συνεμερίζοντο, ἢ εἰς οὓς μετέδωκα τὸν περὶ τ' ἀρχαῖα ζῆλόν μου, νὰ κενωθῇ ἅπαξ ἡ λίμνη, ἤτοι νὰ καταβιβασθῇ ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς, ὅπερ δὲν ἦν ἀνέφικτον, διότι, ἴσως, ἐκ τῆς ἀναδιδομένης θειούχου κόνεος, εἶχε, διὰ τῶν ἐτῶν καὶ τῶν αἰώνων, ὑψωθῇ τὸ περὶ τὴν λίμνην ἔδαφος εἰς ταπεινὸν κυκλωτερῆ λόφον, καὶ ἀπὸ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ, εἰς ἣν ἤρετο τῆς λίμνης ἡ ἐπιφάνεια, αὔλακες, καλῶς κλειόμενοι, ἔφερον, ὁσάκις ἠνοίγοντο, τὸ περισσεῦον τοῦ ἀναβρύοντος ὕδατος εἰς τὰ πέριξ πεδία, χρησιμοποιούμενον εἰς ποτισμὸν τῶν πέριξ ἀμπέλων καὶ τῶν βαμβακώνων. Οὗτοι οἱ αὔλακες, λοιπόν, ἐνηργήσαμεν νὰ μείνωσιν ἀνοικτοί, μέχρις οὗ ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ὕδατος κατῆλθε πλησίον τοῦ λίθου, ὥστε νὰ ἐπιχειρήσω ἄνωθεν ν' ἀναγνώσω τὰ γράμματα. Οἱ οἰωνοὶ πρὸς ἀντιγραφὴν ἐπιγραφῆς, καὶ ταύτης κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξηλειμμένης, ἴσως διότι ἀπ' αἰῶνος, ἦν ὑποβρύχιος, δὲν ἦσαν ἐκ τῶν εὐνουστάτων. Περιλαμβάνω ὅμως ἐνταῦθα τὸ ἀντίγραφον αὐτῆς, καίτοι ἀτε-

λέστατον, ὑποπτεύων ὅτι οὐδαμοῦ ἐδημοσιεύθη καὶ μένει ἄγνωστος ἄλλως.

Α Ρ '
ΚΗΝΑΙΣ
ΝΕΩ ΙΕΡΟΥΔΑΙ
: ΚΙΣΩΝΑ Ο : ΑΣ
ΕΛΕΑΣ Ε Ρ ' ΑΦΡΟΔΙΤΗ
Α ΛΑ"
ΗΙΟ
ΘΙ
ΑΣΔΑΦΝΟ
ΤΟΚΑΛ Α
ΣΑΤΟ
Η

Ἐν αὐτῇ ἐδυνήθην ν' ἀναγνώσω μόνον ἐν τῷ 3ῳ στίχῳ ἴσως ***ἱεροῦ ὕδατος,*** ἐν δὲ τῷ 5ῳ ***Ἀφροδίτη,*** ὅπερ ἀρκεῖ διὰ τὴν ἐπιχώριον ἱστορίαν.

Πέριξ δὲ τῆς λίμνης ἐν τετραγώνῳ ἦσαν συνεχεῖς καλύβαι ᾠκοδομημέναι, ὡς περίπου ἐν Αἰδηψῷ, καὶ ταύτας μόνας διεσκεύαζον, τότε κἂν, εἰς αἰθούσας ἐν ταυτῷ, ἑστιατόρια καὶ μαγειρεῖα οἱ λουόμενοι.

Εὕρομεν δ' εἰς τὰ λουτρὰ πολυάριθμον συναναστροφήν, ἐν ᾗ καὶ διακεκριμένας οἰκογενείας, ὡς τὴν τῆς κ. Κοντογιάννη, ἀδελφῆς τοῦ Μάρκου Βότσαρη, μετὰ τῶν θυγατέρων καὶ ἄλλων συγγενῶν αὐτῆς, τῆς κ. Παπακώστα, τῆς πλουσίας κ. Φαρδῆ. Ἀνὰ πᾶσαν δὲ πρωΐαν πολυάριθμος συνοδία ἐφίππων ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων κατήρχετο, ὡς ἱερὰ θεωρία, πρὸς ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ ὑπερκειμένου ὄρους γραφικῶς ἱδρυμένης Ὑπάτης. Ἀφ' οὗ δ' ἐλούοντο ἐπί τινα ὥραν καὶ μεθ' ἡμῶν εὐθύμως συνανεστρέφοντο, ἀπήρχοντο πάλιν, ὡς εἶχον ἔλθει, οἱ προσκυνηταὶ οὗτοι τῶν ὑδάτων τῆς Ἀφροδίτης.

Μεθ' ἡμῶν δ' ἦν τότε καί τις Ὀθωμανὸς Ἠπειρώτης, ὁ Μεχμὲτ βέης, ὅστις τὴν Ἑλληνικὴν εὐχερέστατα ὁμιλῶν, ἐπηγγέλλετο ἢ ἐπροσποιεῖτο τὸν πατριώτην, ἐπιδιώκοντα τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς Ἠπείρου ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τοῦ Σουλτάνου, δι' ὃ καί, ὡς ἔλεγε, κατεδιώκετο ὑπὸ τῶν Ὀθωμανικῶν ἀρχῶν. Ἕνεκα δὲ τῶν

τοιούτων αὐτοῦ φρονημάτων, ἢ ἐπαγγελιῶν, συνεχῶς μ᾽ ἔβλεπε καὶ πολὺ συνανεστρέφετο μετ᾽ ἐμοῦ. Ἀλλ᾽ ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν (τῇ 2 Ἰουλίου) ἐφάνη αἴφνης εἰς τὰ λουτρὰ ξένος τις, κινήσας τὴν κοινὴν περιέργειαν, καί τινων τὴν ἀνησυχίαν. Ἦν δ᾽ οὗτος ὁ ***Μέγας,*** ἄλλοτε λῃστὴς ἐξακουστός, ἐκ τῶν ἀμνηστευθέντων, ἀνήρ, οὔτε τραχεῖαν, οὔτε δυσάρεστον ἔχων τὴν μορφήν, οὐδὲ τὴν συμπεριφοράν. Ὀλίγας ὥρας δὲ μείνας ἐκεῖ, ἀπῆλθεν ἐπίσης αἰφνηδίως, ὡς εἶχεν ἔλθει, καὶ συγχρόνως ἐγένετο ἀφανὴς καὶ ὁ φίλος ἡμῶν Μεχμέτ. Τότε δ᾽ ἐνεθυμήθη ὁ κ. Κοντογιάννης, ὅτι οὗτος, τὴν προτεραίαν, τὸν εἶχε παρακαλέσει νὰ τῷ δανείσῃ τὸ πυροβόλον καὶ τὰ πιστόλιά του, ὥστε ἐπίστευσεν ὅτι τὰ ὅπλα του θὰ ἠκούοντο, ἐντὸς ὀλίγου, κροτοῦντα ἐντὸς λῃστρικῆς συμμορίας, καὶ κοινὸς ἐπεκράτησε φόβος, ὅτι προσβολήν τινα ἐσχεδίαζεν ὁ Μέγας κατὰ τῶν λουτρῶν, συμμαχίᾳ καὶ τοῦ Μεχμέτ, ἢ τὴν σύλληψιν ἐπὶ λύτροις τινῶν ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς, οἷον κυρίως τῆς κ. Φαρδῆ, τοῦτο δὲ τόσῳ θετικώτερον ἐπιστεύθη, καθ᾽ ὅσον, ἐν μιᾷ τῶν νυκτῶν, μᾶς ἀφύπνισε πυροβολισμός, καὶ ἡ εἰς ἀπόστασίν τινα σταθμεύουσα φρουρὰ τῶν λουτρῶν ἀνήγγειλλεν ὅτι ἐπυροβόλησε καθ᾽ ὑπόπτων, οἵτινες ἐν τῷ σκότει πρὸς αὐτὰ διηυθύνοντο. Ἀλλὰ τὴν τρίτην ἡμέραν ἐπανῆλθεν ὁ Ὀθωμανὸς καὶ ἐπανέφερε τὰ ὅπλα τοῦ Κοντογιαννάκη, διηγηθεὶς ὅτι μετὰ τοῦ ***Μέγα*** συνδιέβη, λανθάνων, τὴν ὁροθετικὴν γραμμήν, ἵνα συναντηθῇ μετά τινων συγγενῶν του, κρύφα πρὸς αὐτὸν ἐρχομένων, καὶ μεθ᾽ ὧν συνδιεσκέπτετο περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἤπειρον.

Καὶ τί μὲν ἐκ τούτων ἦν ἀληθὲς ἀγνοῶ. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, καταγγελθείς, ὡς φαίνεται, ἀδίκως, ὁ Μεχμὲτ ὅτι ὤθησε μονομερῶς καὶ ἀφρόνως μεθόρια χωρία εἰς κίνημα κατὰ τῶν Τούρκων, ἐφυλακίσθη ἐν Ἑλλάδι, εἶτα δ᾽ ἀπολυθεὶς ὁ φιλόπατρις Ὀθωμανός, ἐδέχθη δημοσίαν διοικητικὴν θέσιν ἐν τῇ πατρίδι του. Δὲν ἔμαθον ὅμως ἂν τοῦτο δὲν ἦν ἴσως παγίς, εἰς ἣν ἐνεβάλλετο, καὶ ὅπου, ὡς πολλάκις τοῦτο συνέβαινε τότε παρ᾽ Ὀθωμανοῖς, τὸν περιέμενεν ἐπίσημος δολοφονία.

Ἡ ὁδὸς ἐκ τῶν λουτρῶν εἰς τὴν πόλιν τῆς Ὑπάτης, μιᾶς ὥρας διάρκειαν ἔχουσα, ἐστὶ γραφικωτάτη, ἀναβαίνουσα εἰς τὰ

κατάφυτα πλευρὰ τῆς Οἴτης διὰ ποικιλωτάτων κοιλάδων.Ταύτην δὶς ἔφιππος διήνυσα μετὰ τῆς Ζωῆς, προσκεκλημένος ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ κ. Ἀχιλλέως Βελέντζα, υἱοῦ τοῦ γνωστοῦ Θεσσαλοῦ ὁπλαρχηγοῦ, θείου δέ, νομίζω, τοῦ μετὰ ταῦτα διὰ φατριαστικῶν ἀντεγκλήσεων ἐπὶ καταδολιεύσει τοῦ δημοσίου ἔτι γνωστοτέρου γενομένου ταμίου τῶν Θηβῶν. Ἦν δ' ὁ ἰατρὸς φιλόξενος, λόγιος καὶ χρηστός, συμπαθοῦς χαρακτῆρος, καὶ ἀγαπητός μοι γενόμενος, δι' ἃ μοὶ ἐξέφραζε γενναῖα αἰσθήματα πατριωτισμοῦ. Ὅτε τὸ τελευταῖον τὸν ἐπεσκέφθην, ἔγραψα εἰς τὸ λεύκωμά του ποιημάτιόν τι, ὃ μετὰ ἔτη ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει περιοδικὸν τοῦ κ. Ταντααλίδου, τὸν ***Χρόνον,*** καὶ εἶτα εἰς τὰ Ἅπαντα.

Ἀπεφάσισα δ' ἅπαξ καὶ μακροτέραν ἐκδρομήν. Ἐλθόντος εἰς τὰ λουτρὰ τοῦ συνταγματάρχου τῆς χωροφυλακῆς κ. Πετμεζᾶ, συνεφωνήσαμεν ν' ἀναβῶμεν εἰς τῆς Οἴτης τὴν κορυφήν, καὶ εὐγενῶς ἀναλαβούσης τῆς κ. Φαρδῆ νὰ φυλάξῃ παρ' ἑαυτῇ τὴν Ζωὴν ἐπὶ τῆς ἀπουσίας μου, ἀπήλθομεν ἔφιπποι κατὰ τὴν δείλην τῆς 17ης Ἰουλίου, καὶ κατελύσαμεν ἐν Ὑπάτῃ παρὰ τῷ κ. Βελέντζᾳ.

Τῇ δ' ἐπαύριον, συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ γερουσιαστοῦ Χατζηπέτρου, τῶν ἀξιωματικῶν Πραΐδου, Σμόλενιτζ, τοῦ υἱοῦ τοῦ εἰσαγγελέως Μιντσάκη καὶ τοῦ Ἀντωνιάδου, προσέτι δὲ καὶ ὑπὸ ἀποσπάσματος πυροβολιστῶν, ἠρχίσαμεν, μετὰ τὸ γεῦμα, πεζοὶ τὴν τραχεῖαν ἀνάβασιν καὶ διὰ μακρῶν καὶ δυσβάτων δασῶν, λαμπρὰν ἐχόντων τὴν ἄποψιν ἐπὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Σπερχειοῦ, ἀφίχθημεν, δύσαντος τοῦ ἡλίου, εἰς ***Λουπάκι,*** τὸ σκήνωμα τῆς ποιμενικῆς τῶν Κουτραίων οἰκογενείας. Ἦν δὲ τοῦτο ἐπίπεδος χῶρος, κατάσκιος ἐκ δένδρων μεγίστων, ὧν οἱ κλάδοι, τεχνηέντως συνδεθέντες, ἀπετέλουν στεγάσματα, καὶ δωμάτια ἔνια διὰ θαλλόντων φραγμῶν ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένα. Τὴν δ' ἔκπληξιν, ἣν ἐνεποίησεν εἰς ἡμᾶς ἡ μεγαλοπρεπὴς αὕτη φυσικὴ ἀρχιτεκτονική, ηὔξησεν ἡ θέα τῶν ὑποδεξαμένων ἡμᾶς ξενοδόχων. Ὁ ***Τσέλιγκας*** ἢ ἀρχιποιμὴν Ἀναστάσης ἦν ἀνὴρ νέος μᾶλλον, ἀρειμάνιος καὶ ὡραῖος τὴν ὄψιν, τοὺς δὲ τρόπους ἀφελὴς καὶ περιποιητικός. Ἂν δ' ἡ περὶ τῶν ὀρεσιβίων ποιμένων ἐπικρατοῦσα ὑπόληψις, ὅτι ἐν περιπτώσει μετέρχονται καὶ τὸν λῃστρικὸν βίον, δὲν πρέπει νὰ

ἐκληφθῇ ὡς συκοφαντία, ἐσυμπέρανα ὅτι οἱ Ἕλληνες λησταί, οἱ τοιαύτην ἔχοντες φυσιογνωμίαν, εἰσὶ βεβαίως τῶν ἀλλαχοῦ ὁμοτέχνων των εὐγενέστεροι. Ἀλλ' οὐδὲν μ' ἐδικαίου ν' ἀποδώσω εἰς τὸν ἡμέτερον Ἀναστάσιν κακοῦργον ὑστεροβουλίαν. Ὁμοίως δ' ἀνυπόπτως γενναῖα, κατὰ τὴν ἐμὴν ἐκτίμησιν κἂν, ἔλαμπον καὶ τῶν λοιπῶν περιστοιχιζόντων αὐτὸν νέων ποιμένων τὰ βλέμματα. Πρὸ πάντων δὲ θελκτικαὶ μοὶ ἐφαίνοντο αἱ εἰς τὰς δασοδυέτους ταύτας οἰκογενείας, ἀνήκουσαι, καὶ μετὰ τῶν ἀμνάδων των ἐλευθέρως ὑπὸ τὰ προαιώνια δένδρα πηδῶσαι νέαι ποιμενίδες, ἐν αἷς οἱ ἀρχαῖοι ἤθελον ἀναγνωρίσει τῶν δρυάδων αὐτῶν τὰ πρότυπα. Ἐξεπλάγην δ' εὐχαρίστως ἰδών, ἐπὶ τῶν ταπήτων τῆς χλόης τῶν στρωννύντων τὴν ἰδιαιτέραν κατοικίαν τοῦ ἀρχιποιμένος, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ νὰ μᾶς προσφέρῃ ἐπὶ ἀργυρᾶς παροψίδος γλυκὸν καὶ καφφέν, ὡς ἂν ἤμεθα ἐν μέσαις Ἀθήναις. Μετὰ ταῦτα δὲ παρεκαθήσαμεν εἰς τράπεζαν, ἐφ' ἧς διέπρεψεν ὁ ἐψημένος ἀμνὸς ἐν μέσῳ παντὸς εἴδους γαλακτερῶν καὶ ποικίλων πλακούντων, ὡς καὶ πάντων τῶν καρπῶν, οὓς ἡ ὥρα ἔφερε· μεθ' ὃ ἐκοιμήθην ἡδονικώτατα ὑπὸ τὰς ἐλάτας.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν, ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου, ἀπήλθομεν, συνοδεύοντος ἡμᾶς ἐπ' ἀσφαλείᾳ τοῦ Τσέλιγκα, δυσδιεξιτήτους στενωποὺς διὰ δρυμόνων διερχόμενοι. Καὶ πρῶτον μὲν ἀφίχθημεν εἰς τὴν μάνδραν τοῦ ἀρχιποιμένος, ἔνθα παιδίσκη φρουροῦσα ἔδωκεν εἰς τοὺς θέλοντας, δηλαδὴ εἰς ἐμέ, νωπὸν ἀφρόγαλα, καὶ μετὰ μακρὰν ὁδὸν ἀφίχθημεν, πεζεύσαντες, εἰς τὴν ἀνωτάτην πετρώδη κορυφὴν τῆς Οἴτης, ***Γρεβενὸ*** καλουμένην, ὅπου μνημεῖον ἐν εἴδει βωμοῦ φέροντος πυραμίδα εἶχεν ἐπιγεγραμμένα τὰ ὀνόματα τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Βασιλίσσης καὶ τῆς συνοδίας των, τῆς συναναβάσης εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο τὴν 3ην Ἰουνίου 1858.

Αἱ ὑπερβολαὶ τῶν περιγραψάντων ἡμῖν τὴν κορυφὴν ταύτην μᾶς ὑπέσχοντο ἐξ αὐτῆς θέαν ἐκτεινομένην, ἂν καθαρὰ συμπέσῃ ἡ ἀτμοσφαῖρα, μέχρι... Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ἡ μὲν ἀτμοσφαίρα συνέπεσε καθαρωτάτη, ἡ πόλις ὅμως, ἣν εἰς τὸν ἀπώτατον ὁρίζοντα ἐβλέπομεν, μικρὰν καὶ ὡς ἐπὶ χάρτου, ἦν, οὐχὶ ἡ Κωνσταντινούπολις, ἀλλά... ἡ Λαμία. Καὶ ὑπὲρ τὴν κατέναντι ἡμῶν

ὑψουμένην Ὄθρυν ἐβλέπομεν τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα μετὰ τῆς ἐν αὐτῇ λίμνης, εὐχόμενοι, ἀλλὰ τότε ὀλίγον ἐλπίζοντες τὴν πολλοῖς ἡμῶν ἐπιτραπεῖσαν εὐτυχίαν τοῦ νὰ ἴδωμεν ἔτι τὴν ἡμέραν, καθ᾽ ἣν ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας ἤθελε κυματίσει καὶ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἐκείνας χώρας.

Καταβάντες δὲ τῆς κορυφῆς, ἐκαθήσαμεν νὰ προγευθῶμεν εἰς τὰ λεγόμενα Λειβάδια, πεδίον ἀνοικτὸν ἐν μέσῳ σκοτεινῶν χαραδρῶν καὶ πυκνοῦ δάσους, τοσοῦτον ὑψηλοῦ, ὥστε, εἰ καὶ ἡ ἡμέρα ἦτον ἡ 19η τοῦ Ἰουλίου, ἡ δ᾽ ὥρα μεσημβρία, καὶ ὁ ἥλιος ἔλαμπε μεσουρανῶν καὶ ἀνέφελος, οὐδ᾽ ὁ ἐλάχιστος δ᾽ ἄνεμος ἐκίνει τὰ φύλλα, περιεκαθήμεθα ὅμως, ἵνα θερμανθῶμεν, περὶ τὴν πυράν, εἰς ἣν ἐψήνετο τὸ ὑπὸ τοῦ ἀρχιποιμένος προσενεχθὲν ἡμῖν ἀρνίον, καὶ ἐνεδύθημεν ὅλοι τοὺς ἐπενδύτας μας. Ἐκεῖθεν δέ, διὰ τῆς βαθείας χαράδρας, τοῦ **Βουβαλορρεύματος,** καὶ ὑπὲρ ὑψηλοὺς λόφους ἀμίμητον ἔχοντας πολλάκις τὴν διπλῆν ἄποψιν ἐπὶ τὸν Σπερχειὸν συγχρόνως καὶ εἰς τὸν Κηφισόν, ἀφίχθημεν τὸ ἑσπέρας εἰς δασώδη θέσιν, τὴν καλουμένην **Τσουκνίδα,** ὅπου ψυχρότατον ἔρρεεν ὕδωρ, καὶ ἐκεῖ ὑπὸ τὰ δένδρα κατασκηνώσαντες, ἐκοιμήθημεν εἰς τὸ ὕπαιθρον.

Τὴν δ᾽ ἐπιοῦσαν διέβημεν παρὰ κορυφήν, εἰς ἣν ὑπάρχουσι λίθοι τινὲς λελαξευμένοι, λείψανα, ὡς λέγεται, τοῦ βωμοῦ ἢ τῆς πυρᾶς τοῦ Ἡρακλέους. Ἐκεῖ ἐγὼ ἀνέβην, ἵνα ἰδῶ αὐτά. Ἀλλὰ τὸ νὰ καταβῶ ἦν πολὺ δυσκολώτερον, διότι εὑρέθην εἰς απότομον τοῦ ὄρους πλευράν, εἰς ἣν πᾶν βῆμα ἐκινδύνευε νὰ μὲ κατακρημνίσῃ εἰς τὸ ὑπ᾽ ἐμὲ χαῖνον βάραθρον, ὡς περίπου εἶχον εὑρεθῆ πρό τινων ἐτῶν οὐ μακρὰν τῆς Στυγός. Ὡς ἐκεῖ δ᾽ ὁ ὁδηγός, οὕτως καὶ ἐδῶ μ᾽ ἔσωσεν εἷς τῶν στρατιωτῶν, ὅστις, μὴ θελήσας νὰ μ᾽ ἀφήσῃ μόνον εἰς τὴν ἀρχαιολογικήν μου παρέκβασιν, καὶ ἰδὼν τὸν κίνδυνον, κατῆλθε μετὰ περισκέψεως, καὶ εἰς ἓν τῶν δένδρων κρατούμενος ἰσχυρῶς, μοὶ ἔτεινε τὸ ὅπλον του, ὥστε, αὐτοῦ λαβόμενον, μ᾽ ἀνέσυρεν εἰς τὴν σχετικῶς ἀσφαλῆ θέσιν, εἰς ἣν ὁ ἴδιος ἵστατο, ἐκεῖθεν δὲ κατωρθώσαμεν, εἰ καὶ οὐχὶ εὐκόλως, νὰ φθάσωμεν εἰς βατὴν στενωπόν, δι᾽ ἧς ἀφίχθημεν μέχρι τῶν συνοδοιπόρων.

Μετά τινων δ' ὡρῶν πορείαν ἀνέβημεν εἰς ὑψηλὸν ὀροπέδιον, ὅπου ἐμέλλομεν ν' ἀναπαυθῶμεν, ἐξ οὗ δ' ὁ κ. Πετμεζᾶς, μετὰ τῶν ἄλλων συντρόφων, ἐστράφη πρὸς τὰς παρακειμένας κορυφὰς ἐπὶ θήραν. Ἐγὼ δ' ἐκ συστήματος πάντοτε ἀποφεύγων τὴν θήραν, ἐπροτίμησα μετὰ τοῦ κ. Ἀντωνιάδου νὰ ριφθῶ ἐκτάδην εἰς τὸ χεῖλος κρημνοῦ, καλουμένου ***Ζεπάντι,*** ὅθεν ἐβλέπομεν, σχεδὸν καθέτως ὑφ' ἡμᾶς, εἰς χιλιάδων ποδῶν βάθος, τὰ λουτρὰ τῆς Ὑπάτης. Μᾶς εἶχον δὲ παρακολουθήσει πρὸς ἀσφάλειαν καὶ δύο πυροβολισταί.

Μετ' ὀλίγον, εἰς στιγμὴν καθ' ἣν ὁ σύντροφός μου εἶχε μακρυνθῆ, οἱ δὲ στρατιῶται καὶ αὐτοὶ εἶχον διασπαρῆ, ἐγὼ δ' ἔμενον μόνος, θαυμάζων τὴν ἀπαράμιλλον ἐκείνην θέαν, εἶδον αἴφνης ἐμπρός μου ἄγνωστον φουστανελλοφόρον, ἡλιοκαῆ, καὶ ζωηροὺς ἔχοντα τοῦ προσώπου τοὺς χαρακτῆρας. Ἡ θέσις μου δὲν ἦν ἐκ τῶν ἀσφαλεστέρων, διότι, ἂν ἤθελεν ὁ ξένος, ἐδύνατο, ὡς ἐκείμην ἐκεῖ, δι' ἑνὸς λακτίσματος νὰ μὲ πέμψῃ ὀπίσω εἰς τὰ λουτρά, ὅθεν ἠρχόμην, καὶ ἔνθα θὰ ἔφθανον ἐντὸς ὀλίγων δευτερολέπτων, ἀδιάφορον εἰς αὐτὸν ἐν τίνι καταστάσει. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ πρᾶγμα οὕτως εἶχε, καὶ ἐγὼ δὲν ἐδυνάμην νὰ τὸ μεταβάλω, ἔπραξα ὅ,τι μόνον ἦν δυνατὸν εἰς ἐκείνας τὰς περιστάσεις, ἐχαιρέτισα δηλαδὴ τὸν ξένον, τῷ εἶπον ὅτι εἶναι ὡραία ἡ θέα ἐξ ἐκείνου τοῦ ὕψους, τὸν ἠρώτησα ἂν κατοικῇ εἰς τὰ ὡραία ταῦτα μέρη, καὶ ἔμαθον ὅτι ἐκεῖ ποῦ ἔχει τὴν κατοικίαν του, εἰς φωλεάν τινα ἀετοῦ, ἤθελον εἰπεῖ, διότι οἶκον ἢ καλύβην ἐκεῖ δὲν ἔβλεπον, οὐδ' ἦν δυνατὸν νὰ ἰδῶ. Οὕτως ἠρχίσαμεν φιλικὴν συνδιάλεξιν, ἐφ' ἧς, πρὸς ἐντελῆ καθησύχασίν μου, ἐπῆλθε καὶ ὁ κ. Ἀντωνιάδης. Τότε δ' ἐξακολουθῶν τὸν διάλογον, τὸν ἠρώτησα ἂν ἦσαν ἀσφαλῆ τὰ μέρη ταῦτα.

—Κλεφτότοπος, αὐθέντα, μοὶ εἶπεν, ἦτον κλεφτότοπος· ἐγὼ ὅμως ἐξήλειψα τοὺς λῃστὰς καὶ τώρα τὸν φυλάττω.

Ὁ λόγος του οὗτος πολὺ μ' ἐχαροποίησε, δείξας μοι πόσον ἀδίκως τὸν εἶχον ὑποπτεύσει. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐμακρύνθη καὶ προσῆλθον καὶ οἱ λοιποὶ σύντροφοι, μοὶ εἶπεν ὁ κ. Ἀντωνιάδης, ὅτι ἡ διήγησις τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου εἴχετο μὲν κατά τι ἀληθείας,

ἀλλὰ κατά τι μόνον, διότι ἀρχιληστὴς ἦν αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἀλλά, παραδοὺς ἄλλον ὁμότεχνόν του, ἠμνηστεύθη ἔκτοτε, καὶ ὅτι ἀσφαλέστερον θὰ ἐθεώρει τὸν χῶρον ἐκεῖνον, ἂν ὑπ᾽ αὐτοῦ δὲν ἐφυλάττετο.

Κατήλθομεν δ᾽ ἔπειτα μετὰ μακρὰν πορείαν εἰς μικρὸν ἐν λόφοις περίκλειστον πεδίον, πλῆρες ἀνθέων ποικιλωτάτων, ἅτινα ἐφαίνοντο ὡς κηπευτά, καὶ ἐκεῖθεν ἐπεστρέψαμεν τὸ ἑσπέρας εἰς τὰ λουτρά.

Ἐμείναμεν δ᾽ εἰς αὐτὰ τινὰς ἔτι ἡμέρας, καὶ ἐγὼ ἐπὶ τῆς παρατεταμένης ταύτης ἀργίας εἰργαζόμην εἰς τὸ δρᾶμα «τοὺς Τριάκοντα».

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν νυκτῶν ἔπνευσε λίβας σφοδρός, ὁ μόνος, ὅν ποτ᾽ ἐγνώρισα ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἐφαίνετο, ὡς φέρων φλόγας πυρκαϊᾶς. Τῇ δὲ 8ῃ Αὐγούστου ἀπήλθομεν, καὶ ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας, ἐπανέλαβον τῆς «Εὐνομίας» τὴν ἔκδοσιν.

Κατὰ τὸν Σεπτέμβριον δ᾽ ἦλθον νὰ ἐπισκεφθῶσι τὴν Ἑλλάδα ξένοι ἐπίσημοι, οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, ὁ Πρίγκηψ Ζοϊνβίλης μετὰ τῆς γυναικός του καὶ ὁ Δοὺξ τῆς Ὠμάλης μετὰ τῆς ἡγεμονίδος καὶ τῶν υἱῶν του, Κονδὲ καὶ Γύζης. Μοὶ ἐκόμιζον δ᾽ ἐπιστολήν, ἣν δὲν ἐνθυμοῦμαι τὶς τοῖς εἶχε δώσει (ἴσως ὁ Γυζὼ) δι᾽ ἐμέ, καὶ ἔσπευσα εἰς ἐπίσκεψίν των. Φιλοφρονέστατα δ᾽ ὑποδεχθέντες με, καὶ αὐτὸς ὁ Πρ. Ζοϊνβίλης, εἰ καὶ πάγκωφος, μὲ εἶχον καθ᾽ ἑκάστην εἰς τὸ πρόγευμα καὶ τὸ γεῦμά των. Εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὁδηγήσας αὐτούς, ἐθαύμασα ἰδίως τὰς σπανίας γνώσεις τοῦ Πρ. Κονδέ, ὅστις δυστυχῶς μετὰ ἓν ἔτος ἀπέθανε.

Ὅτε δ᾽ ἀνηρχόμεθα τὴν κλίμακα τοῦ Αὐγούστου, ἠρώτησα τὸν Πρ. τῆς Ὠμάλης, ἂν γνωρίζῃ ποῦ φέρει αὐτή·

— Ποῦ ἀλλοῦ ἢ εἰς τὰ Προπύλαια, μοὶ ἀπήντησε.

— Ναί, τῷ εἶπον, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν Ἀκαδημίαν.

Καὶ τῷ διηγήθην πῶς ὁ Beulé, διότι εὗρε καὶ ἐξέλαβεν αὐτὴν ὡς ἔργον τοῦ Περικλέους, ἐψηφίσθη Ἀκαδημαϊκός. Συνεπεσκεύθημεν δὲ καὶ τὴν Ἐλευσῖνα. Ὅτε δέ, μετὰ τὸ πρόγευμα, κατήλθομεν πρὸς τὰς ἁμάξας, αἵτινες μᾶς περιέμενον διὰ τὴν ἐκδρομήν, ἀνηγγέλθη εἰς τοὺς ἡγεμονόπαιδας ἡ ἐπίσκεψις τοῦ κ. Χρηστίδου.

— Τί ἐστὶ κ. Χρηστίδης; μ᾽ ἠρώτησεν ὁ Δοὺξ τῆς Ὠμάλης.

Ὢ! ἂν εἶχεν ἀκούσει τὴν ἐρώτησιν ὁ φρονῶν ἑαυτὸν τὸν

μοχλὸν τῆς Γαλλικῆς ἐπιρροῆς ἐν Ἑλλάδι, καὶ πιστεύων ὅτι ἦν περίφημος ἐν μέσῃ Γαλλίᾳ!

Τῷ εἶπον λοιπὸν ὅτι ἦν ὑπουργὸς πολλάκις, ταττόμενος εἰς τὴν Γαλλικὴν μερίδα. Οὐχ ἧττον τὸν ἐδέχθησαν ἐπὶ ποδὸς οἱ Δοῦκες εἰς τὴν αὐλείαν θύραν. Εἶχε δέ τι τὸ ἀστεῖον δι' ἐμὲ τὸ κομπάζον βῆμα, μεθ' οὗ τὸν ἔβλεπον προσερχόμενον, ὡς ἂν ἔλεγεν «ἰδοὺ ἐγὼ» καὶ ὡς ἂν ἔμελλε νὰ ζητηθῇ ὑπὸ τῶν Βασιλοπαίδων τῆς Γαλλίας ἐμπιστευτικῶς ἡ γνώμη του περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ κόσμου, ἢ κἂν τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' οἱ Δοῦκες, ἀφ' οὗ δύο ἢ τρεῖς φράσεις τῷ ἀπέτειναν, μοὶ εἶπον ὅτι ἂν θέλω, εἰσὶν ἕτοιμοι διὰ τὴν ἀναχώρησιν.

Ἡ Κυβέρνησις τοῖς προσέφερε συνοδείαν χωροφυλάκων, ἀλλὰ τὴν ἠρνήθησαν· οὐχ ἧττον ὅμως μᾶς παρηκολούθει μακρόθεν τὸ ἀπόσπασμα, ὡς ἀλλαχοῦ δῆθεν περιπολοῦν. Ἐν Ἐλευσῖνι τ' ἀξιοθέατα ἐπισκεψάμενοι, ἐδέχθησαν ἔπειτα νὰ καθήσωσιν εἰς τὴν αὐτοσχέδιον λιτὴν τράπεζαν τοῦ δημοτικοῦ παρέδρου. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐπιστροφῆς, τοὺς ἠρώτησα ἂν θέλωσι νὰ ἐπισκεφθῶσι καὶ τὴν Ἀκαδημίαν, καὶ ἐκεῖ ἐκαθέσθημεν παρὰ τὴν τάφρον μιᾶς τῶν περὶ τὸν λόφον ἀμπέλων· ἐπειδὴ δὲ τὰς ἡγεμονίδας εἵλκυσεν ἡ ὄψις τῶν ὡραίων σταφυλῶν, προσῆλθον εἰς νέον τινὰ μοναχόν, ὃν εἶδον ἐκεῖ που ἀμπελουργοῦντα, καὶ τὸν προέτρεψα νὰ φέρῃ, εἴτι ἄριστον εἶχεν ἐκ τῆς ἀμπέλου του, διότι οἱ ἐκεῖ περιμένοντες ἦσαν, τῷ εἶπον, ἡ Βασιλικὴ Οἰκογένεια τῆς Γαλλίας. Πλήρης ζήλου ἔσπευσεν ὁ μοναχὸς εἰς τὸ τρύγος, καὶ μετ' οὐ πολὺ παρουσίασα εἰς τὰς ἡγεμονίδας «τὸν καλλιεργοῦντα τὴν ἄμπελον τοῦ Κυρίου», ὡς ταῖς εἶπον, προσφέροντα καλάθιον βοτρύων ἐκτάκτου μεγέθους καὶ κάλλους. Ἡ γεῦσις αὐτῶν ἐνεποίησεν ἐνθουσιασμόν, καὶ μετά τινα ἔτη μοὶ ἔλεγεν ἡ Δούκισσα τῆς Ὠμάλης ἐν Παρισίοις, ὅτι οὐδέποτε εἶχε γευθῇ τοιούτου ἐξαισίου προγεύματος.

Τὸν Νοέμβριον διελύθη ἡ Συνέλευσις, ἀφ' οὗ ὁ Βασιλεὺς ὡρκίσθη, εἰς ὃ αὐτὴ ἐψήφισε μονόπουν σύνταγμα, παραδοὺς τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν εἰς μέλη αὐτῆς, τὰ διὰ τῆς ἀποστασίας λαβόντα καὶ διατηρήσαντα τὴν ἐπιρροήν.

1865

Κατὰ τὸν Ἰανουάριον δὲ τοῦ ἐπομένου ἔτους ἐπεδήμησεν εἰς Ἀθήνας ὁ Πρίγκηψ Ἰούλιος, θεῖος τοῦ Βασιλέως. Τῇ 17η δὲ τοῦ μηνὸς ὁ Πρέσβυς τῆς Αὐστρίας κ. Τέστας, ἐπισκεφθείς με, μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι προσεχῶς ἔμελλε νὰ ἔλθη πρὸς ἐμὲ ὁ Πρίγκηψ, ἵνα ἐρωτήση τὴν γνώμην μου περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Ἑλλάδος. Καὶ τοῦτο μὲν μοὶ ἐφάνη ὁπωσοῦν παράδοξον καὶ δυσάρεστον· οὐχ ἧττον σκοπὸν εἶχον ν' ἀπαντήσω ἀνεπιφυλάκτως εἰς ὅ,τι ἠρωτώμην, καὶ ἄν τινες τῶν ἀπαντήσεών μου ἐδύναντο νὰ δυσαρεστήσωσιν ἢ παρ' ἡμῖν ἢ ἐν Δανίᾳ, δὲν θὰ ἐφειδόμην αὐτῶν, ἂν τὰς ἐνόμιζον ὠφελίμους εἰς τὴν πατρίδα καὶ εἰς τὸν Βασιλέα.

Εὐτυχῶς ὅμως δὲν ἠρωτήθην· ἀλλ' εἶδον ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν δυσεξήγητον πλῆθος ἁμαξῶν, διαβαῖνον πρὸ τῆς οἰκίας μου καὶ διευθυνόμενον πρὸς τ' Ἀνάκτορα, καὶ ἔμαθον τὴν ἑσπέραν, ὅτι ἔτι δυσεξηγητότερον ἐφάνη εἰς τὸν Βασιλέα, ἐπανερχόμενον τοῦ περιπάτου, νὰ ἴδῃ τὴν αὐλὴν τῶν Ἀνακτόρων πλήρη ἁμαξῶν. Ἐρωτήσας δ' ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ θεῖος του εἶχε συγκαλέσει περὶ ἑαυτὸν συμβούλιον, ἵνα διάφορα θέσῃ αὐτῷ ζητήματα, καὶ ἰδίως τὸ περὶ τῆς παρουσίας τοῦ κ. Σποννέκ, καθ' οὗ, ὡς ἦν ἑπόμενον, εἶχεν ἐξεγερθῆ ἤδη ἀντιπολίτευσις, οὐ μόνον ἐκ τῶν φρονούντων ὅτι ἐν πολλοῖς ἔσφαλεν ἐξ ἀγνοίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν θεωρούντων αὐτὸν ὡς πρόσκομμα τῆς φιλοδόξου ἐπιτυχίας των.

Ἐκ τῶν συνελθόντων ἄλλοι ἄλλα εἶπον κατὰ τὰ ἴδια φρονήματα ἢ συμφέροντα ἕκαστος· τὸ δ' ὅτι ὁ κ. Χρηστίδης ἐδικαίωσε τὴν παρουσίαν τοῦ ἰδιωτικοῦ συμβούλου, ὡς οὐχὶ ἀντισυνταγματικήν, ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν πολλῶν ὡς οἰωνὸς προσεχοῦς ὑπουργικῆς μεταβολῆς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Χρηστίδου.

Ἀλλ' οἱ ἐκεῖ συζητοῦντες καὶ φιλονεικοῦντες ὑπελόγιζον, τὸ τῆς παροιμίας, ἄνευ τοῦ ξενοδόχου· διότι ὁ ξενοδόχος, δηλαδὴ ὁ Βασιλεύς, οὐδόλως ἐνέκρινε τὴν τοιαύτην αὐτόκλητον ἐπέμβασιν τοῦ θείου του εἰς τὰ τῆς ἰδίας διοικήσεως, καὶ τὴν ἐπαύριον τὸ ἑσπέρας ὁ Πρίγκηψ Ἰούλιος, χωρὶς νὰ λάβῃ καιρὸν οὐδένα

ν' ἀποχαιρετήσῃ, οὐδὲ κἂν τὴν 'Ακρόπολιν, ἀπήρχετο ὀπίσω εἰς Κοπεγχάγην, μέχρι τοῦ λιμένος ὅμως εὐγενῶς προπεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως.

Ὁ δὲ κ. Σποννέκ, ἅμα μαθὼν τὸ διάβημα τοῦ πρ. Ἰουλίου, ἐζήτησε παρὰ τοῦ Βασιλέως τὴν ἄδειαν ν' ἀναχωρήσῃ, ἵνα μὴ τῷ παρεμβάλλῃ δυσκολίας· ὁ Βασιλεὺς ὅμως δὲν τὸ ἐπέτρεψε. Ἀλλὰ μετά τινας μῆνας ἐπιμείνας, διότι ἐνσυνειδότως ἔβλεπεν ὅτι, ἄπειρος ὢν τοῦ τόπου, καὶ μὴ ἠσκημένος πρὸς τὴν πάλην, εἰς ἣν ἐκαλεῖτο, δὲν ἐδύνατο νὰ ὠφελήσῃ διὰ τῆς παρουσίας του, οὔτε τὸν Βασιλέα, οὔτε τὴν Ἑλλάδα, ὅσον ὤφειλε καὶ ὅσον ἤθελε, ἔλαβε τέλος τὴν Βασιλικὴν ἄδειαν καὶ ἀπῆλθεν, ἀφεὶς ὑπόληψιν, ἂν οὐχὶ ἐπιδεξίου πολιτικοῦ, ἀλλ' ἀνδρὸς εὐθέως καὶ ἐντίμου τὸν χαρακτῆρα.

Ἐκλήθη δὲ τότε εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἐκ Κερκύρας ὁ διὰ τῶν γνώσεων καὶ τοῦ χαρακτῆρός του τὴν πατρίδα του τιμῶν κ. Βράϊλας, ἀλλὰ μόλις ἐλθών, ἵνα ἀναλάβῃ τὰ σπουδαῖα αὐτοῦ καθήκοντα, προσεβλήθη ὑπὸ μεγίστης συμφορᾶς, τοῦ θανάτου τοῦ μονογενοῦς του υἱοῦ, τῆς ἐλπίδος τῆς οἰκογενείας του. Πᾶσα ἡ κοινωνία ἐπένθησεν ἐπὶ τῷ δυστυχήματι τούτῳ, καὶ ὁ τότε ἐν Ἀθήναις διαμένων νέος λόγιος ἑπτανήσιος κ. Ματαράγκας ἔγραψεν ὡραῖον ποίημα ἐπ' αὐτῇ, ἐν ᾧ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἔλεγεν εἰς τὸν ἐν φιλοσοφίᾳ τραφέντα, τεθλιμμένον πατέρα καὶ ταῦτα, ἃ μοὶ ἐφάνησαν ἄξια ἀπομνημονεύσεως:

«Πῶς; δὲν εὑρίσκεις σήμερον βοήθειαν καμμίαν
εἰς τὰς βαθείας σκέψεις σου, εἰς τὴν φιλοσοφίαν;
Ὁ στρατιώτης φαίνεται ὁπόταν πολεμῇ.»

Πεπεισμένος ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο καὶ ἡ συμπάθεια τοῦ νέου ποιητοῦ ἤθελον χύσει βάλσαμον εἰς τὴν πατρικὴν καρδίαν τοῦ κ Βράϊλα, ἔφερα τὸν κ. Ματαράγκαν πρὸς αὐτόν, ὅστις καὶ βαθέως συνεκινήθη καὶ κατὰ στενήν μου σύστασιν παρεδέχθη αὐτὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν καὶ τὸν διώρισε πρόξενον εἰς Τραπεζοῦντα.

Ἀρχαιολογικὸν λαχεῖον.

Κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπανέλαβον διὰ τῆς «Εὐνομίας» μετά τινων μεταῤῥυθμίσεων, ἣν πρὸ εἰκοσιτεσσάρων ἐτῶν εἶχον ἐκδώσει πρότασιν περὶ συστάσεως Ἑταιρίας Φιλοβίβλων, ἀλλὰ μετ' ἐπίσης ὀλίγης ἐπιτυχίας· Εἷς μόνος τῶν ἀναγνωστῶν τῆς «Εὐνομίας» μοὶ ἀπήντησε μετὰ θερμῆς ἐπιδοκιμασίας, καὶ ἐκεῖ περιωρίσθη τὸ ἀποτέλεσμα. Καὶ μεταγενέστεραι δὲ προσπάθειαί μου, εἰ καὶ πάντοτε διὰ λόγων ἐπιδοκιμαζόμεναι, ἐναυάγησαν ἐν τοῖς ἔργοις. Ὅτε τοσαῦται ὑπῆρχον ἐν Ἑλλάδι ἑταιρίαι, ἢ ἄσκοποι, ἢ μὴ ἔχουσαι ὡρισμένον σκοπόν, ὀλίγοι ἤθελον νὰ ἐννοήσωσι πόσον ἐνδιέφερε τὰ διανοητικὰ τοῦ ἔθνους συμφέροντα ἡ ἐξεύρεσις τρόπου καθιστῶντος ὑλικῶς ἐφικτὸν τὸν πλουτισμὸν διὰ καλῶν συγγραμμάτων τῆς φιλολογίας, ἥτις ἐπένετο δι' ἔλλειψιν ἐκδοτῶν καὶ ὠργανωμένης βιβλιοπωλίας.

Μιᾶς τούτων, τῶν μὴ λίαν ὡρισμένον σκοπὸν ἐχουσῶν ἑταιριῶν, μέλος ἀπετέλεσα καὶ ἐγὼ κατὰ Μάρτιον. Τότε δὲν ἐνθυμοῦμαι παρὰ τίνος εἶχε κατατεθῆ συλλογή τις ἀρχαίων ἀντικειμένων εἰς τὴν Τράπεζαν, εἰς τὸ γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως, ἐπ' αὐτῇ δ' ἔχαιρε καὶ ἐκόμπαζε πολὺ ὁ ἄλλως ἥκιστα ἀρχαιογνώστης Διοικητὴς τῆς Τραπέζης κ. Γεώργιος Σταῦρος, καὶ βαθμηδὸν διεφλέχθη ὑπὸ ζήλου φιλαρχαίου, ὥστε καί, ἀδιαφορῶν διὰ τὴν ὕπαρξιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας, ἢ καὶ αὐτὴν ἀγνοῶν, συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ σχηματίσῃ αὐτὸς περὶ ἑαυτὸν μικρὰν ἀρχαιολογικὴν ἑταιρίαν, εἰς ἥν, πλὴν τῶν Ὑποδιευθυντῶν καὶ τοῦ κ. Ρενιέρη, συμπεριέλαβε καὶ ἐμέ. Δὲν ἠρνήθην δέ, οὐχὶ διότι ἐλησμόνουν τὴν ὕπαρξιν τῆς ἀρχαιοτέρας ἑταιρίας ἢ διότι ἤθελον νὰ τῇ ἀντιπράξω· ἐξ ἐναντίας, βλέπων ὅτι, ἀφοῦ ἐξηντλήθησαν οἱ πόροι αὐτῆς εἰς τὰς ἀνασκαφὰς καὶ τὴν ἀγορὰν τοῦ οἰκοπέδου τῆς κ. Ψωμᾶ, τοῦ δοθέντος εἰς προῖκα τῷ διευθυντῇ τῶν ἀρχαιοτήτων, οὐδαμόθεν εἶχεν ἡ Ἑταιρία νὰ προμηθευθῇ νέας εἰσπράξεις, καὶ μένουσα ἐν ἐντελεῖ ἀργίᾳ ἐκινδύνευε ν' ἀποσβεσθῇ ἐντελῶς, ἤλπισα ὅτι ἡ νέα αὕτη ἐπιχείρησις θέλει δώσει νέαν ζωὴν εἰς τὸν σκοπόν, ὃν ἐκείνη ἐπεδίωκεν. Ἡ νέα δὲ μικρὰ ἑται-

ρία, ἐγκριθεῖσα διὰ Διατάγματος, οὐχὶ κυρίως διότι ἡ Κυβέρνησις ἐξετίμα αὐτῆς τὴν χρησιμότητα, ἀλλὰ μᾶλλον διότι ἀπήλαυεν ἐπιῤῥοῆς παρὰ πᾶσι τοῖς Ὑπουργείοις ὁ τὸ δὴ λεγόμενον τὰ δέματα τοῦ βαλαντίου ἐν χερσὶν ἔχων Γεώργιος Σταύρου. Καὶ ἐπὶ μακρὸν μὲν ἔμεινεν ἡ ἑταιρία νεκρά. Ἀλλά, μετά τινα ἔτη, ἦλθεν, ὡς κατωτέρω, περίστασις, καθ' ἣν καὶ αὐτὴ προσέφερε τὴν συμβολήν της.

Μουσεῖον.

Κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ ἔαρος τούτου ἀπεφάσισε τέλος ἡ Κυβέρνησις καὶ τὰ περὶ τῆς θέσεως καὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου· ἀλλά, κατ' ἐμὴν κρίσιν, κακῶς ἀπεφάσισε· δι' ὃ καὶ ὅτε, διορίσασα ἐπιτροπήν, ἵνα συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς, συμπεριέλαβε καὶ ἐμὲ ἐν αὐτῇ, δὲν ἐδέχθην τὸν διορισμόν, ἀντιτάξας ὅτι, ὡς πρός τε τὸ οἰκοδομικὸν σχέδιον τοῦ καταστήματος καὶ ὡς πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἤθελον νὰ τὸ ἀνεγείρωσιν, ἐντελῶς διεφώνουν.

Ἡ ὁρισθεῖσα θέσις ἦν ἡ τοῦ λόφου τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου, νοτιοδυτικῶς τοῦ Θησείου, κατ' ἐμὲ δὲ τὸ διπλοῦν ἐλάττωμα ἔχουσα καὶ ὅτι θὰ ἦν τὸ πρῶτον τῷ ἐκ Πειραιῶς ἀνιόντι ξένῳ ὁρατὸν οἰκοδόμημα, καταστρέφον πᾶσαν αὐτοῦ προσδοκίαν τοῦ νὰ ἴδῃ τούτου ἄλλο ἀνώτερον καὶ μᾶλλον ἐνδιαφέρον, καθ' ὅσον προύχώρει εἰς τὴν νέαν πόλιν, καὶ ὅτι ἔκειτο ἐκτὸς καὶ μακρὰν τῆς πόλεως, ἧς αὐτὸ ὤφειλε νὰ ᾖ τὸ κέντρον καὶ ὁ πυρήν, καὶ προσιτὸν εἰς τὴν ἐπίσκεψιν τῶν κατοίκων.

Ὡς δὲ πρὸς τὸ σχέδιον, ἀφ' οὗ πρὸ ἐτῶν εἶχεν ἡ Κυβέρνησις προκηρύξει διαγωνισμόν, καὶ τῇ εἶχον πεμφθῇ ἐνημέρως σχέδια, συνταχθέντα ἐπὶ τῇ βάσει προγράμματος, ὃ αὐτὴ διέγραψε, ἐγὼ εὕρισκον ἄτοπον, καὶ παράβασιν τῶν ὑποχρεώσεων, ἃς πρὸς τρίτους ἀνέλαβε, τὸ νὰ ἐφαρμοσθῇ ἤδη ἕτερον σχέδιον ξένον πρὸς τὸν διαγωνισμὸν καὶ μὴ κατὰ τὰς βάσεις αὐτοῦ συνταχθέν, ἄλλως τε κατ' ἐμὲ καὶ ἐντελῶς ἄσκοπον. Ἀντεπρότεινον δέ, ὅπως δή-

ποτε, ἂν ἡ κυβέρνησις ἐπέμενε ν' ἀποστῇ τοῦ ἀρχαίου σχεδίου, καὶ ἐφρόνει ὅτι ἐδικαιοῦτο εἰς τοῦτο, νὰ ἐκλεγῇ κἂν ἡ θέσις μεταξὺ τοῦ Βασιλικοῦ Κήπου καὶ τοῦ Ὀλυμπιείου, νὰ περιφραχθῇ πᾶσα καὶ φυτευθῇ εἰς παράδεισον μετ' ἐλαφρῶν ποικίλων στοῶν εἰς τὰ ἄλση διεσπαρμένων καὶ περιλαμβανουσῶν, ὡς καὶ τὰ ἄλση αὐτά, τὰς διαφόρους ἀρχαιότητας κατ' εἶδος καί ἐποχήν, πιστεύων ὅτι τὸ τοιοῦτο ἐν ὑπαίθρῳ, οὕτως εἰπεῖν, Μουσεῖον καὶ σκόπιμον καὶ ὡραῖον ἐδύνατο ν' ἀποβῇ καὶ ἀναλόγως ὀλιγοδάπανον, ὅπως εἰς αὐτὸ νὰ ἐπαρκέσῃ τοῦ Βερναδάκη ἡ δωρεά, ἧς πολλαπλάσιον θ' ἀπῄτει παγία καὶ μεγάλη οἰκοδομή. Καὶ ὅτε μὲν εἶχε προσφέρει τὰς διακοσίας χιλιάδας δραχμῶν ὁ φιλογενὴς δωρητής, ἐπὶ τῇ πλαγίᾳ παρατηρήσει μου ὅτι ἀνέγερσις μουσείου ἀπαιτεῖ πολὺ ἀνωτέραν δαπάνην, εἶχεν ἀπαντήσει ὅτι, ἂν ἴδῃ μόνον τὴν ἀνέγερσιν ἀρξαμένην καὶ εὐωδουμένην, οὐδὲν κωλύει καὶ νὰ διπλασιάσῃ τὴν δόσιν καὶ νὰ τὴν τριπλασιάσῃ. Ἀλλ' ἔκτοτε πολλὰ ἔτη παρῆλθον, καὶ οὐδὲν εἶδεν ὁ κ. Βερναρδάκης, ἐξ ἐναντίας δ' ἐπῆλθον δυστυχεῖς χρόνοι, καὶ ἀπώλεσε τὴν περιουσίαν του.

Καὶ τὴν μὲν θέσιν, τὴν ὑπ' ἐμοῦ ἀποδοκιμασθεῖσαν, ἐγκατέλιπεν ἡ Κυβέρνησις, ἀλλ' ἐξελέξατο ἄλλην, οὐχ ἧττον ἀπόκεντρον, τὴν κατὰ τὴν ὁδὸν Πατησίων, σχέδιον δὲ παρεδέχθη τὸ τοῦ κ. Μάγγη, ἀρχιτέκτονός τινος, ἐκ Μονάχου μετακληθέντος καὶ πρὸς τὸ πρόγραμμά μου, ἐφ' οὗ εἶχε προκληθῇ ὁ διαγωνισμός, ἐντελῶς ξένον, καὶ καθ' ἑαυτὸ ἀδόκιμον, ὡς ἐγὼ τότε καὶ ἔπειτα πάντως ἔκρινον.

Τὴν Ἑλλάδα ἐπεσκέφθη τότε, ἐξ Ἀσίας προερχόμενος, ἀνὴρ σπουδαῖος καὶ ἐπιφανής, ὁ ὑπ' ἐμοῦ διὰ τὴν πολυμάθειαν καὶ τὸ ὡραῖον γραφικὸν ὕφος του μᾶλλον ἢ διὰ τὴν εὐθυκρισίαν του θαυμαζόμενος Ρενάν, μετὰ τῆς θυγατρός του, καὶ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ πανταχοῦ τῶν Ἀθηνῶν τὸν ἐξενάγησα, ὡς συνώδευσα εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ τὴν Καν Levenhof, θυγατέρα τοῦ κόμητος Πάνιν.

Τῇ 14ῃ καὶ 16ῃ Μαρτίου, μετὰ τοῦ νέου πρέσβεως τῆς Ρωσσίας κ. Βλουδόφ, τοῦ κ. Σούτσου, πρώην Πρέσβεως ἡμῶν εἰς Ρωσσίαν καὶ τοῦ υἱοῦ μου Ἀριστείδου, ἐλθόντος νὰ μᾶς ἐπι-

σκεφθῇ, ἀφ' οὗ ἐπεράτωσε τὰς στρατιωτικάς του σπουδάς, ἐπεσκέφθην τὸν Μαραθῶνα καὶ τὴν 'Ραμνοῦντα.

Τῇ δὲ 27η Μαΐου, ὅτε ἔληξαν τὰ μαθήματα τοῦ Πανεπιστημίου, συνώδευσα αὖθις τήν θυγατέρα μου Ζωὴν εἰς τὰ λουτρὰ τῆς 'Υπάτης. Τὴν ἐπιοῦσαν τῆς ἀναχωρήσεως ἡμῶν, ἀφιχθέντες εἰς Χαλκίδα, ἐπεσκέφθημεν τὴν κ. Βαρατάση, θυγατέρα τῆς κ. Μάνου, καὶ ἐγεύθημεν παρὰ τῇ κ. 'Αβέρωφ, θυγατρὶ τοῦ κ. Λάνδερερ, καὶ ἀποπλεύσαντες περὶ τὴν 9ην τῆς ἑσπέρας, ἐξημερώθημεν εἰς τὴν γραφικωτάτην παραλίαν τῆς Λίμνης, ὅπου ἀπέβη ἡ μεθ' ἡμῶν συμπλέουσα καὶ ἐγκεκτημένη κ. Κλεάνθη. Παραπλεύσαντες δὲ μετὰ ταῦτα τὴν 'Αταλάντην καὶ εἶτα περαιωθέντες εἰς Αἰδηψόν, ὅπου πολλοὺς τῶν συμπλεόντων ἀπεβιβάσαμεν, ἀφίχθημεν τέλος μίαν ὥραν πρὸ τῆς μεσημβρίας εἰς Στυλίδα, ὅθεν ἐγὼ μὲν ἐφ' ἵππου (τοῦ κ. 'Αξελοῦ), ἡ δὲ Ζωὴ ἐφ' ἁμάξης (τῆς κ. Φαρδῆ), ἀπήλθομεν εἰς Λαμίαν, καὶ ἐδεξιώθημεν παρὰ τῷ κ. 'Αξελῷ, μεγάλως ὀργιζομένου τοῦ φιλτάτου Οἰκονομίδου, ὃν ὅμως δὲν ἠθελήσαμεν καὶ αὖθις νὰ ἐπιβαρύνωμεν.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἐπεσκέφθην, πλὴν τοῦ Νομάρχου κ. Βουρζουκίδου, τοῦ Οἰκονομίδου καὶ ἄλλων προὐχόντων τῆς Λαμίας, ἀξιόλογον συλλογὴν νομισμάτων κεκτημένου, καὶ μετ' αὐτοῦ εἶδον τὰς ἐν τῇ πόλει διεσπαρμένας διαφόρους ἐπιγραφάς, μεθ' ὃ προέτρεψα τὸν κ. Νομάρχην νὰ συστήσῃ ἐκεῖ ἐπιτόπιον Νομαρχιακὸν Μουσεῖον, τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ ἀνατιθέμενος τῷ κ. Βερέτα· ἀλλ' ἡ προτροπή μου ἔμεινεν ἀνεκτέλεστος. Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν παρὰ τῇ κ. Φαρδῆ, ὅπου ἐμέλλομεν νὰ γευματίσωμεν, προσεβλήθη ἡ Ζωὴ ὑπὸ πυρετοῦ. 'Αλλ' ὑπὸ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ κ. Βερέτα ἀνέλαβε τὴν νύκτα ἐκείνην, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, ἡμέραν Δευτέραν, εἰς τὰς 7 1)2 τῆς πρωΐας ἀπήλθομεν ἔφιπποι διὰ τὰ λουτρά, συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ Μοιράρχου κ. Δαλωνᾶ, ἀπερχομένου νὰ παραλάβῃ τὸν γνώριμόν μου Βέην, δόντα, ἤδη ἀφορμὰς ὑπονοιῶν εἰς τὴν 'Ελληνικὴν ἢ μᾶλλον εἰς τὴν 'Οθωμανικὴν Κυβέρνησιν, καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ κράτησιν ἐν 'Ελλάδι τεθέντα. Καθ' ὁδὸν δ' ἐμείναμεν ἐπ' ὀλίγον εἰς τὸ χωρίον 'Αμέρη· παρὰ τῷ κ. Τραγουδάρῃ, συγγάμβρῳ τοῦ φίλου μου ἰατροῦ κ. Βελέντζα, καὶ εἶτα

ὑπερβάντες τὸ χωρίον Λιανοκλάδι καὶ τὸν Σπερχειόν, ὁρμητικὸν ἔχοντα τὸν ῥοῦν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοῦ ἔαρος, ἐφθάσαμεν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον κατὰ τὴν 11ην, καὶ μᾶς ἐδόθη κατάλυμα μία τῶν περὶ τὴν λίμνην καλυβῶν, ἡ ὑπ' ἀρ. 17.

Τὴν ἐπιοῦσαν, ἡμέραν καθ' ἣν ἠρχίσαμεν ἡ Ζωὴ καὶ ἐγὼ τὰ λουτρά ἐπέστρεψεν ὁ τὴν προτεραίαν τὴν ὁδοιπορίαν του ἐξακολουθήσας κ. Δαλωνᾶς, φέρων ἐν συνοδίᾳ στρατιωτῶν τὸν Βέην, ὃν εἶχε συλλάβει. Ἐγὼ δὲ παρεκάλεσα ἰδιαιτέρως τὸν κ. Μοίραρχον νὰ μεσιτεύσῃ ἐκ μέρους μου παρὰ τῷ κ. Νομάρχῃ ἵνα μὴ προσενεχθῇ αὐστηρῶς πρὸς τόν, ὡς φαίνεται, διὰ πολιτικοὺς λόγους μᾶλλον συλληφθέντα, καὶ ὁ κ. Βουρζουκίδης, μὲ εἰσήκουσεν, ἴσως ὅμως ὢν καὶ αὐτὸς τῆς ἰδίας γνώμης.

Τὴν ἑσπέραν δ' ἐκείνην λαμπροῦ ὄντος τοῦ φωτὸς τῆς σελήνης, καὶ τῆς νυκτὸς θερμῆς καὶ γαληνιαίας, ἐκαθήμεθα ὅλη ἡ συνοδία τῶν λουομένων εἰς τὸ ὕπαιθρον πρὸ τῶν καλυβῶν, καὶ ἐτερπόμεθα ἐν παντοίαις ὁμιλίαις καὶ ἐν ἄσμασιν, ἐν οἷς ἐξεῖχεν εἷς τῶν παρεπιδήμων, ὁ κ. Φινάλης. Ἐπειδὴ ὅμως ἡμᾶς αὐτοὺς ἐλησμονοῦμεν, προέτρεψα ἐγὼ τὰς κυρίας νὰ περιδυθῶσι τοὺς μανδύας των, μὴ ἐμπιστευόμεναι ἐντελῶς εἰς τὸ ἐπαγωγόν, ἀλλ' ὡς εἶχον μάθει, ὕπουλον ἐκεῖνο κλῖμα, διότι διὰ τῆς ὑποθέρμου ἀτμοσφαίρας κατήρχετο ἀπὸ τῆς δίκην γιγαντιαίου τοίχου ὑπερκειμένης Οἴτης ψυχρὸν πνεῦμα, ἀσθενείας ἐπιφέρον πολλάκις. Ἀλλ' ἐγώ, ὁ τοῖς ἄλλοις ταῦτα παραινέσας, ἤμην λεπτότατα ἐνδεδυμένος λευκὰ ἐνδύματα θερεινά, καὶ ἐγενόμην ἀληθῶς θῦμα τῆς ἀπρονοησίας, ἀφ' ἧς εἶχον προφυλάξει ἐκείνους.

Τὴν ἐπαύριον εἶχον ἀφυπνισθῇ ὑπ' ἰσχυροῦ κατεχόμενος πυρετοῦ. Συνέπεσε δὲ νὰ ἐπιδημῇ ἐκεῖ τότε νέος ἰατρός, ὁ κ. Βάγιας, ὅστις, ἐπισκεφθείς με, μοὶ παρήγγειλε διὰ τὸ ἑσπέρας 24 κόκκους κινίνης εἰς τέσσαρας δόσεις, καὶ ἄλλους 16 τὴν ἑπομένην πρωΐαν. Ταῦτα δὲ συστήσας μοι, ἀφίππευσεν εἰς ἄλλο χωρίον, εἰς ὃ ἡ ὑπηρεσία του τὸν ἐκάλει. Τὸ ἑσπέρας ὅμως ᾐσθάνθην ὅτι ὁ πυρετὸς εἶχεν αὐξήσει, καὶ ὅτι ἡ κινίνη τότε θὰ ἦτο θανατηφόρος. Ἀπέσχον ἑπομένως τοῦ φαρμάκου, καὶ ἔλαβον τὰς τέσσαρας δόσεις μόνον τὴν ἐπιοῦσαν. Τότε ὅμως ὁ πυρετὸς

ἐπετάθη ἔτι μᾶλλον, καὶ ἡ ἀμηχανία ἦν μεγίστη, διότι πάντες οἱ περὶ ἐμὲ ἔβλεπον προφανῆ τὸν κίνδυνον, ἀλλὰ βοήθεια παρ' οὐδενὸς ὑπῆρχε, καὶ ἡ μετάκλησις ἰατροῦ ἐκ Λαμίας θ' ἀπήτει ἡμέραν ὁλόκληρον, καὶ ἄλλον τόσον χρόνον ἡ προμήθεια τῶν θεραπευτικῶν μέτρων, ἃ θὰ παρήγγελλεν.

Ἐκεῖ, Θεὸς ἐκ μηχανῆς! Ἐπεφάνη αἴφνης περὶ μεσημβρίαν ἔφιππος ἐκ Λαμίας ἐρχόμενος ὁ ἰατρὸς κ. Ριζόπουλος. Οὐδέποτε ἐπισκεφθεὶς πρὶν τὰ λουτρὰ τῆς Ὑπάτης, καὶ νομίσας ὅτι, ὡς ἰατρός, εἶχε καθῆκον νὰ τὰ γνωρίσῃ, ἀπεφάσισε νὰ ἔλθῃ ἐπὶ μίαν ἡμέραν εἰς αὐτά, καὶ συνέπεσεν, ἐντελῶς κατὰ τύχην, νὰ ἔλθῃ, ὡς ἐκ Προνοίας ἀπεσταλμένος, καθ' ἣν ἡμέραν ἡ παρουσία του ἔφερε σωτηρίαν. Ἀκούσας περὶ τῆς ἀσθενείας μου, πρὶν ἢ ἔτι ἀποβῇ τοῦ ἵππου του, ἔσπευσε πρὸς ἐμέ, μ' ἐξήτασε καὶ μ' ἐστηθοσκόπισε, καί, κηρύξας τὴν ἀσθένειάν μου ὀξεῖαν καὶ ἰσχυρὰν πλευροπνευμονίαν, ἔρριψε μακράν μου τὴν κιννίνην, λέγων ὅτι, ἂν τὴν ἐλάμβανον, θὰ μ' ἐδηλητηρίαζε, καὶ ἔπεμψεν εὐθὺς πεζὸν εἰς Ὑπάτην νὰ φέρῃ τὸν κουρέα τῆς κωμοπόλεως.

Ἀλλ' ὁ ἀποσταλεὶς ἐπέστρεψε τὸ ἑσπέρας μόνος· ὁ κουρεὺς δὲν ἤθελε νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ! Ὁ κουρεὺς ἐμνησικάκει, δὲν ἠξεύρω διατί, κατὰ τῶν στρατιωτικῶν, καὶ οὐδ' ἵνα κἂν τοὺς ἀφαιμάξῃ ἤθελε νὰ τοὺς πλησιάσῃ· ὥστε ἐβιάσθημεν νὰ ἐξαποστείλωμεν δεύτερον ἄγγελον, ἵνα ἐξηγήσῃ εἰς τὸν μισοστρατιώτην κουρέα, ὅτι ἐγὼ δὲν ἤμην (δηλαδή, ἀληθῶς, δὲν ἤμην πλέον) στρατιωτικός, καὶ οὕτω μόνον τὴν ἐπιοῦσαν πρωΐαν συγκατατέθη νὰ ἔλθῃ, ὅτε δὲν θὰ ἦν ἀπίθανον ἡ ὑπηρεσία του νὰ μὴ ἐδύνατο πλέον νὰ χρησιμεύσῃ.

Ἅμα δ' ἔφθασεν, ὁ κ. Ριζόπουλος, ὅστις πρὸς χάριν μου παρέμεινεν εἰς τὰ λουτρά, διέταξε πέντε ἐπαλλήλους ἀφαιμάξεις, δύο σικύας καὶ δύο ἐκδόρια, καταλαμβάνοντα πᾶν τὸ νῶτόν μου.

Εἶχε δὲ τὴν φιλανθρωπίαν νὰ μείνῃ ὁ κ. Ριζόπουλος δώδεκα ἔτι ὅλας ἡμέρας παρ' ἐμοί. Ἦν δὲ κινδυνωδέστατος τῆς ἀσθενείας ὁ χαρακτήρ, καὶ τούτου εἶχον καὶ ἐγὼ αὐτὸς τὴν ἐπίγνωσιν· διότι ἐξηκολούθουν καθ' ἑκάστην χαράττων μικράς τινας σημειώσεις ἐν βιβλιαρίῳ, καὶ κατὰ τὴν 8ην Ἰουνίου εἶχον γρά-

ψει. «Φαίνεται ὅτι κινδυνευω. Ἐζητήθησαν καὶ ἄλλοι ἰατροί». Τῷ ὄντι δὲ τῇ 9η Ἰουνίου ἦλθεν ὁ φίλος μου Νομάρχης κ. Βουρζουκίδης, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τρεῖς ἄλλους ἰατρούς, τὸν κ. Γεωργιάδην, τὸν κ. Ἀντωνιάδην καὶ τὸν κ. Βερέτταν, καί, συμβουλίου γενομένου, ἀπεφασίσθη ἡ ἐξακολούθησις τῆς θεραπείας τοῦ κ. Ριζοπούλου.

Ἦν δ' ὀδυνηροτάτη ἡ ἐγχείρισις πρὸ πάντων τῶν ἐκδορίων, διότι τῇ ἐπαύριον, ὅτε τὸ πρῶτον ἠλλάχθησαν, μοὶ ἀφηρέθη ὅλον σχεδὸν τὸ δέρμα τῆς ῥάχιος. Οἱ δὲ ἰατροί, οἵτινες πάντες τότε μὲ περιεστοίχιζον, καὶ ἐφαίνοντο θεωροῦντές με διατρέχοντα τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων, ἐχάλασαν διὰ μιᾶς τὰς πενθίμους φυσιογνωμίας των καὶ ἀνεκάγχασαν, ὅτε μὲ ἤκουσαν, ἐν ᾧ μ' ἐθεώρουν ἡμιθανῆ, λέγοντα πρὸς τὸν κ. Ριζόπουλον, τὸν ἀποσπῶντα τὸ ἐκδόριον. «Ἀλλ' ἐξοχώτατε, προσέξατε, θὰ σᾶς καταγγείλω ἐπὶ παρανομίᾳ. Ἠξεύρετε ὅτι ὁ νόμος ἀπαγορεύει τὴν βάσανον».

Ἡ δ' ἀσθένεια ἐξηκολούθει οὐδόλως ἐνδίδουσα, καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου ἐκείμην εἰς βύθος καὶ ἀναισθητῶν. Πάντων δὲ τῶν ἐν τοῖς λουτροῖς ἐκίνουν ἰσχυρῶς τὸ ἐνδιαφέρον, καὶ πολλοὶ πολλάκις ἤρχοντο καὶ μ' ἐπεριποιοῦντο, ἰδίως ὁ νέος Θεόδωρος Κολοκοτρώνης μετὰ τῆς γυναικός του, θυγατρὸς τοῦ Ἀποστόλη Κολοκοτρώνη. Πρὸ πάντων δ', ὅταν ἤνοιγον τοὺς ὀφθαλμούς, πολλάκις ἔβλεπον παρὰ τοὺς πόδας τῆς κλίνης μου καθημένην, ὡς τὴν εἰκόνα τῆς παρηγορίας, νέαν χρυσόκομον καὶ χαριεστάτην, καὶ ἐπ' ἐμέ, ἀγωνιῶντα, προσηλοῦσαν τοὺς ὡραίους γλαυκοὺς ὀφθαλμούς της. Ἦν δ' αὕτη ἡ ἑκκαιδεκαέτις Μαρίνα, θυγάτηρ τῆς κ. Ἐμμανουήλ, καὶ εἰς τὴν τεταραγμένην μου διάνοιαν καὶ τὰς ἐξησθενημένας αἰσθήσεις μου μοὶ ἐφαίνετο ὥς τις ἄγγελος ἀνοίγων μοι μετὰ θελκτικοῦ μειδιάματος τὴν πύλην τῶν οὐρανῶν.

Μίαν δείλην, ὅτε, τοῦ βύθους ἐξελθών, τὴν εἶδον μόνην ἐν τῇ καλύβῃ μου, τῇ εἶπον μετ' ἀσθενοῦς φωνῆς ὅτι, κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν, κατ' αὐτὰς ἐκείνας τὰς στιγμὰς τὴν ἔβλεπον καθ' ὕπνον. «Καὶ πῶς μ' ἐβλέπετε;» μὲ ἠρώτησε. «Ὠνειρευόμην, τῇ ἀπεκρίθην, ὅτι ἀπέθνησκον καὶ σᾶς ἔλεγον νὰ δηλώσητε

ὑμεῖς ὅτι ἐπεθύμουν νὰ μ' ἐνταφιάσωσι παρὰ τὴν ρίζαν τοῦ δένδρου, τοῦ κειμένου ἓν τέταρτον ὥρας περίπου ἀπὸ τῶν λουτρῶν, τοῦ μόνου, ὃ εἰς ὡρῶν ἀπόστασιν κύκλῳ ἐφύετο ἐν τῇ πεδιάδι. «Μή, σᾶς παρακαλῶ, λέγετε ταῦτα, μοὶ εἶπεν συγκεκινημένη, διότι δὲν θ' ἀποθάνητε». «Ἴσως, τῇ ἀπεκρίθην, ἀλλ' ἂν τοῦτο συμβῇ, ἠξεύρετε σεῖς μόνη τὴν ἐπιθυμίαν μου». Ἐπενόησα δὲ τὸ πρόσχημα τοῦτο, τοῦ ὑποτιθεμένου ὀνείρου, ἵνα μὴ ἀποτόμως τῇ καταστήσω γνωστὴν τὴν ὅπως δήποτε οὐχὶ εὔθυμον ταύτην, ἀλλ' ἀληθῆ μου ἐπιθυμίαν. Δὲν προεῖδον ὅμως τὴν ἐντύπωσιν, ἣν αἱ λέξεις μου ἤθελον προξενήσει εἰς τὴν ἀγαθὴν νέαν, ἥτις ἐν τῷ ἅμα ἐξέδραμε τῆς καλύβης κλαίουσα, καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατελήφθη ὑπὸ ἰκτέρου.

Ἡ ἀγγελία τῆς ἀσθενείας μου ἀφίχθη ἐν τούτοις, ἐξογκωθεῖσα, εἰ δυνατόν, εἰς Ἀθήνας, οἱ φίλοι μου συνεκινήθησαν, αἱ ἐφημερίδες μ' ἐκήρυξαν ἐπιθάνατον καί τινες καὶ θανόντα, ἡ θεία μου κ. Γεράκη ἐτηλεγράφησε νὰ μάθῃ περὶ ἐμοῦ, καὶ ὁ κ. Οἰκονομίδης, κατὰ παράκλησίν μου, τὴν καθησύχασεν, ὁ δὲ Νομάρχης κ. Βουρζουκίδης ἐτηλεγράφησεν εἰς τὴν σύζυγόν μου, ἥτις ἐν τῷ ἅμα ἀπῆλθε μετὰ τοῦ υἱοῦ μου Κλέωνος, καὶ ἀφίχθη εἰς τὰ λουτρὰ τὴν 12ην Ἰουνίου. Τότε εἰς τὴν προσφιλῆ καὶ ἄγρυπνον ἐπιμέλειάν της ἐμπιστευθείς με ὁ κ. Ριζόπουλος, ἀνεχώρησε, καὶ ἐπανῆλθε μετὰ τρεῖς ἡμέρας.

Ἐκ δὲ τῆς καλύβης μου μετεκομίσθην εἰς τὸν μόνον ὁπωσοῦν καλῶς ᾠκοδομημένον καὶ κατοικήσιμον οἰκίσκον, ὅστις ὑπῆρχεν ἐκεῖ, κτῆμα τοῦ κ. Χατσίσκου, ὅστις εὐγενῶς μοὶ τὸ προσέφερεν.

Καὶ εἶχον μὲν αἱ δυνάμεις μου μεγάλως ἐκπέσει, ἀλλ' ὁ πυρετὸς ἔπαυσεν ὢν συνεχής, καὶ ἡ ἀνάρρωσις ἤρξατο. Ὅ,τι δ' ἐπί τινας ἡμέρας ἀκόμη μ' ἐβασάνισεν, ἦσαν φύματα μεγάλα καθ' ὅλον τὸ σῶμά μου, καὶ ἰδίως περιβαλόντα τὴν κεφαλήν μου, ὡς ἀκανθίνη στεφάνη, ἥτις δὲν μοὶ ἐπέτρεπε νὰ κατακλιθῶ, ὥστε νύκτας ὅλας ἔμενον ἄϋπνος.

Ἀλλ' ἐν τούτοις, μετὰ διαφόρων ἐνοχλητικῶν διακοπῶν, ἀνέλαβον τέλος πάντων ἐπὶ τοσοῦτο, ὥστε τὴν 23ην Ἰουνίου ἐδυ-

νήθην νὰ γράψω τῷ κ. Νάζῳ, Διευθυντῇ τῆς Ἀτμοπλοϊκῆς Ἑταιρίας, νὰ μὲ εἰδοποιήσῃ ἂν καὶ πότε δύναται νὰ διέλθῃ διὰ Στυλίδος ἓν τῶν ἀτμοπλοίων της, τῶν μὴ προερχομένων ἐξ Ἀνατολῆς, καὶ ἑπομένως μὴ ὑποκείμενον εἰς κάθαρσιν, συγχρόνως δὲ καὶ τῷ πρωθυπουργῷ κ. Κουμουνδούρῳ, ἵνα τὸν παρακαλέσω, ἐὰν τοιοῦτο πλοῖον δὲν εἶχεν ἡ ἑταιρία, νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς ἓν τῶν κατὰ τὸν Μαλαϊκὸν κόλπον περιπολούντων δημοσίων νὰ μᾶς παραλάβῃ καὶ μᾶς ἀποβιβάσῃ εἰς Πειραιᾶ.

Οὕτω τῇ 29ῃ μᾶς ἐστάλη πλοῖον τῆς Ἑταιρίας, καίτοι δέ, προσβληθείσης τῆς Ζωῆς τὴν προτεραίαν ὑπὸ πυρετοῦ, ἐπειδὴ εἶχεν ἀναλάβει ἐν τούτοις, ἀπήλθομεν κατ' εὐθεῖαν εἰς Στυλίδα ἐφ' ἁμάξης, ἐγὼ μετὰ τῆς Καρολίνας, τῆς Ζωῆς καὶ τοῦ κ. Φινάλη, ἐνῷ ἄλλοι συνοδοιπόροι μᾶς συνώδευον ἔφιπποι, ὁ δὲ Κλέων ἐπὶ καμήλου, καὶ μετά τινας ἐπισκέψεις εἰς τοῦ κ. Δούκα καὶ Κασιγούλη, γευματίσαντες παρὰ τῷ Καπετὰν Δημήτρῃ, τῷ ποτὲ Ὀθωμανῷ ὑπασπιστῇ τοῦ Βάσσου, ἐπεβιβάσθημεν τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ ἀτμόπλοιον μετὰ τῆς κ. Ἐμμανουὴλ καὶ τοῦ κ. Φινάλη, καί, ὁρμισθέντες εἰς τὰς 4 τὸ πρωῒ εἰς Αἰδηψόν, κατεπλεύσαμεν εἰς τὰς 9 ½ εἰς Χαλκίδα, ὅπου προὐγευματίσαμεν παρὰ τῇ κ. Ἀβέρωφ, καὶ κατὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀπεβιβάσθημεν εἰς Πειραιᾶ, εὑρόντες περιμένοντάς μας ἐκεῖ τὸν Ἀλέξην καὶ τὸν Γρ. Βυζάντιον.

Ἐν Ἀθήναις.

Καὶ μετὰ τὴν ἄφιξίν μου δὲ μὲ κατέλαβε πάλιν ὁ πυρετός· ἀλλ' ἐπιμελείᾳ τοῦ κ. Πάλλη, ἐντὸς τεσσάρων ἡμερῶν ἀνέλαβον, καὶ ἐπεδόθην αὖθις εἰς τὰς τακτικὰς ἐργασίας μου, αἵτινες τότε, ἐπὶ τῶν διακοπῶν τοῦ Πανεπιστημίου, ἦσαν ἡ σύνταξις τῆς «Εὐνομίας» καὶ ἡ ποίησις τοῦ δράματος τῆς Παρανομῆς.

Ὀφείλω δὲ νὰ εἰπῶ ὅτι, μεθ' ὅσης χαρᾶς ἔβλεπον αὖθις τὴν φίλην πόλιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοὺς οἰκείους καὶ τοὺς γνωρίμους, οὓς πρό τινων ἡμερῶν πολλὴν ἐλπίδα δὲν εἶχον νὰ ἐπανίδω, μετ'

ἄλλης τόσης ἔβλεπον ὅτι μὲ προσεδέχοντο καὶ οἱ ἀρτίως μονονοὺ ἐνταφιάσαντές με, ὥστε ἡ ἐπάνοδός μου ἦν εἶδος νεκραναστάσεως δι᾽ ἐμέ. Εἷς δὲ τῶν φίλων μου, ὁ ἀγχίνους Δ. Πανταζῆς, Τμηματάρχης τότε παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, μοὶ εἶπεν, ὅτι τοσοῦτον εἶχε πιστεύσει εἰς τὸν θάνατόν μου, ὥστε καὶ τὸν ἐπιτάφιόν μου εἶχε συντάξει. Τῷ ἐζήτησα δὲ συγγνώμην διὰ τὸν κόπον, προσθεὶς ὅτι δὲν πρέπει νὰ τὸν λυπῆται, ὡς ματαιοπονίαν, διότι ἀνελάμβανον, ἂν μ᾽ ἐπέτρεπεν, ἐγὼ τὸν λόγον τοῦτον ἢ κἂν τὰ πανηγυρικώτερα αὐτοῦ μέρη ν᾽ ἀπαγγείλω ποτὲ ἐπὶ τοῦ τάφου του. Καὶ δὲν ἤξευρον τότε ὅτι ὁ ἀστεϊσμὸς οὗτος δυστυχῶς κατὰ μέρος θὰ ἐπηλήθευε, διότι ὁ κ. Πανταζῆς, πρὸς ζημίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας, πολὺ μὲ προέλαβεν εἰς τὸν τάφον.

Ἓν δὲ τῶν πρώτων καθηκόντων, ἃ ἐξετέλεσα ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἄφιξίν μου, ἦν νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν Βασιλέα,ὅστις ζωηρῶς μὲ συνεχάρη διὰ τὴν ἀνάρρωσίν μου καὶ περὶ τῶν δημοσίων εὐγενεστάτας καὶ λίαν φιλολάους μοὶ ἐξέφρασε διαθέσεις.

Μετ᾽ ὀλίγον δὲ χρόνον,ἐν μέσῳ Αὐγούστῳ, ἔπαυσα τὴν σύνταξιν τῆς «Εὐνομίας», τῇ μὲν διότι εἶχον ἐξαντληθῆ χρηματικῶς, καθ᾽ ὅσον αἱ δαπάναι αὐτῆς ὑπερέβαινον τὰς δυνάμεις μου, τὰς δ᾽ εἰσπράξεις αὐτῆς εἶχον σφετερισθῆ οἱ αὐτὰς ἐπιτετραμμένοι, τῇ δὲ καὶ διότι ἐθεώρουν περατωθεῖσαν τὴν κυριωτέραν ἐντολὴν τοῦ φύλλου, ἥτις ἦν, κατ᾽ ἀρχάς, τὸ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν παρακώλυσιν τῆς συμφορᾶς ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως, μετὰ ταῦτα δὲ εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῶν δεινῶν αὐτῆς συνεπειῶν, καὶ τέλος εἰς τὴν ἐντελῆ αὐτῆς ἀπόσβεσιν, ἣν ἐπήγαγεν, ἢ κἂν ἦν ἑπόμενον νὰ ἐπαγάγῃ, τῆς Βασιλείας ἡ ἀνίδρυσις καὶ στερέωσις.

1866.

Ἐπὶ δὲ τοῦ ἑπομένου χειμῶνος καὶ τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ ἔτους 1866, ἐκτὸς τῶν ἐνασχολήσεων τοῦ Πανεπιστημίου, ἐξηκολούθησα γράφων καὶ ἐπεράτωσα τὴν Ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Καλλι-

τεχνίας, ἧς τοὺς πίνακας ἐκόμισα ἐκ Λειψίας, καὶ ἐπεδόθην εἰς τὴν σύνταξιν τῶν Πολιτικῶν Ἀρχαιοτήτων πρὸς ἔκδοσιν. Ἤρχισα δ' ἔκτοτε σχεδιάζων καὶ τὴν τραγῳδίαν τοῦ Δούκα, πρὸς ὃ ἐμελέτησα τὸν Lebeau καὶ ἄλλους ἱστορικούς. Μέγα δὲ βάρος ἐργασιῶν καὶ εὐθύνης μοὶ προσετέθη ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου τοῦ ἔτους τούτου, ὅτε οἱ συνάδελφοί μου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ μ' ἐξελέξαντο Πρύτανιν.

Ἔμενον δ' ἄλλως μακρὰν τῆς πολιτικῆς, ἀλλ' εἰς τῆς πατρίδος τὴν τύχην οὐχ' ἧττον ἐνδιαφερόμενος, μακρόθεν ἐπώπτευον αὐτήν, καὶ κατ' Αὔγουστον τοῦ 1866, ὅτε ἤρξατο εἰς ἐπανάστασιν κορυφούμενον τὸ Κρητικὸν ζήτημα, ἔγραψα πρὸς τὸν Βασιλέα, ἐκθέτων αὐτῷ τὰς ἰδέας μου περὶ τῆς θέσεως τῶν πραγμάτων καὶ περὶ τῆς ἰδίας του θέσεως. Ἔκτοτε, ὅμως, ἤρχισα διορῶν ὅτι ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος μέχρις ὑπερβολῆς ἤλαυνεν ἐν τῇ συνταγματικῇ του πορείᾳ, πρεσβεύων ὅτι ὤφειλεν, ἢ ὅτι ἦν ἠναγκασμένος νὰ δέχηται ἀβασανίστως πᾶν ὅ,τι ἔπραττον ἢ ἤθελον οἱ Ὑπουργοί του, καθ' ὃ ὄντες γνήσιοι δῆθεν βλαστοὶ τῆς ἐθνικῆς πλειοψηφίας· ὥστε ἡ βασιλεία του ἀπέβαινεν εἰς ὑπουργοκρατίαν, ἢ εἶδος δημοκρατίας, ὀρθότερον φατριοκρατίας, εἰς οὐδένα ἔλεγχον ὑποκειμένην, καθ' ὅσον οἱ τοῦ ἐλέγχου ἐκτελεσταί, οἱ βουλευταί, ἐκαλοῦντο κυρίως εἰς τὰς ἕδρας των ἐνεργείᾳ αὐτῶν τῶν οὓς εἶχον νὰ ἐξελέγξωσι. Εἶχε δ' ἀκούσει παρὰ τῶν περιστοιχισάντων τὸν θρόνον, ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν τότε αὐτοὶ οἱ τὴν ἐπανάστασιν διενεργήσαντες, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Ὄθων ἀπέτυχε καὶ ἀπεβλήθη, ἔπρεπεν ὁ νέος Βασιλεὺς νὰ πράττῃ ἐντελῶς τὰ ἐναντία, τῶν ὅσα ἐκεῖνος ἔπραττεν, ἵνα ἐπιτύχῃ. Ἐγὼ ὅμως ἐτόλμησα νὰ εἰπῶ ποτε εἰς τὴν Α. Μ. ὅτι, ἐξ ἐναντίας, ἂν θέλῃ νὰ πράττῃ ὅ,τι σωτήριον διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ συνᾶδον πρὸς τὴν Βασιλικὴν κλῆσίν του, πρέπει νὰ βαίνῃ εἰς τὰ ἴχνη τοῦ προκατόχου του, ὅστις πάντοτε ἐνεπνέετο ὑπ' αἰσθημάτων τιμῆς καὶ πατριωτισμοῦ, ἀλλὰ νὰ ἐνεργῇ δραστηριώτερον καὶ ἐν ταυτῷ συνεπέστερον. Οἱ Ὑπουργοί, εὗρόν ποτε εὐκαιρίαν νὰ τῷ εἰπῶ, ὀφείλουσι τὴν θέσιν των, οὐχὶ τοσοῦτον εἰς τὴν ἐθνικὴν πλειονοψηφίαν, ἧς ἥκιστα γνησία ἀντιπρόσωπος ἐστὶν ἡ τῆς Βουλῆς, ὡς αὕτη

συνήθως ἐκλέγεται, ὅσον εἰς ῥαδιουργίαν καὶ δωροδοκίαν, ἢ χρημάτων ἢ δημοσίων θέσεων ἢ κἂν ὑποσχέσεων. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο, ἀσθένεια ὂν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐμφυὴς τῷ συνταγματικῷ πολιτεύματι, δυσκόλως δύναται νὰ ἐμποδίσῃ ὁ Βασιλεύς, πρέπει κἂν νὰ χαλιναγωγῇ τὴν ὑπουργικὴν αὐθαιρεσίαν, προτιμῶν ν' ἀποπέμψῃ ὑπουργὸν παρὰ νὰ κυρώσῃ διὰ τῆς Βασιλικῆς του ὑπογραφῆς ὅ,τι ἡ συνείδησίς του θ' ἀπεδοκίμαζε. Καὶ εἰς ταῦτα μὲν συνεφώνει ὁ Βασιλεύς, ὡς ὀρθῶς λεγόμενα, ἀλλ', εἴτε ἐκ πατροπαραδότων ἀρχῶν ἄκρως συνταγματικῶν, εἴτε ἐκ πεποιθήσεως, ὅτι ἀνωφελῶς θὰ ἐξετίθετο εἰς τοιαύτην δύσκολον πάλην, ἐξ ἧς δὲν ἦν βέβαιον καὶ ὅτι θὰ ἐξήρχετο νικητής, σπανίως ἀπεφάσισε νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς τοιαύτας ἀρχάς, καί, ἀντὶ νὰ ἡνιοχῇ τὸ ἅρμα, ἠρκεῖτο εἰς τὸ νὰ μὴ κωλύῃ τὴν πορείαν του καὶ νὰ τὸ παρακολουθῇ, εἰ καὶ ἄλλως ἐνίοτέ τινες ἐκινδύνευον κατὰ κρημνῶν νὰ τὸ φέρωσι.

Συνέταξα δὲ κατ' Αὔγουστον καὶ ὑπόμνημα περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων, καὶ ἰδίως περὶ τῶν τῆς Κρήτης, ἧς ψευδεῖς εἰδήσεις διέδιδον τὴν προσεχῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα προσάρτησιν, καὶ ἔπεμψα αὐτὸ τῷ Γλάδστωνι, ὅστις εὐγενέστατα μοὶ ἀπήντησε, καὶ ἐξηκολούθησα ἀλληλογραφῶν καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ μετὰ τοῦ St Marc Girardin, παρ' οὗ ἐλάμβανον φιλελληνικωτάτας ἐπιστολὰς καὶ ἀπαντήσεις.

Ὁμοίως ἔγραψα καὶ τῷ Victor Hugo, ἐπικαλούμενος τὸν φιλελληνισμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔλαβον βραχεῖαν, ἀλλ' ἐκφραστικὴν ἀπάντησιν, ἰδιοτρόπως κεχαραγμένην εἰς ἐσχισμένον λωρίον χάρτου, καὶ φυλάττω αὐτὴν θρησκευτικῶς εἰς τὰ ἔγγραφά μου.

Ἐν τῷ ἔτει τούτῳ ὁ υἱός μου Ἀριστείδης, ἀξιωματικὸς ἤδη ἐν τῷ Μηχανικῷ τοῦ Πρωσσικοῦ Στρατοῦ, ἐπιστρέψας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, ἠναγκάσθη νὰ παρακολουθήσῃ αὐτὸν εἰς τὸν κατ' Αὐστρίας πόλεμον, καὶ διεκρίθη ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν καθηκόντων του, καὶ μετ' ἀνδρείας καὶ αὐταπαρνήσεως ἔσωσε τὴν ζωὴν τοῦ τραυματισθέντος λοχαγοῦ του, ὅστις καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Βερολίνῳ τὸν παρουσίασεν εἰς παρατεταγμένον τὸν Λόχον, ὡς σωτῆρα του. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀντεμείφθη διὰ τοῦ παρασήμου τοῦ Σιδηροῦ

Σταυροῦ. Μετὰ τὴν εἰρήνην, λοιπόν, μᾶς ἔγραψεν ὅτι ἐπιθυμητὸν θὰ ἦτον ἂν τὴν ἄδειαν, ἣν ὁ Βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἔδωκεν, ἵνα σπουδάσῃ αὐτὸς εἰς τὸ Στρατιωτικὸν Σχολεῖον τοῦ Βερολίνου, ἐδυνάμεθα νὰ ζητήσωμεν καὶ ἐπιτύχωμεν ἐπίσης καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ του Αἰμυλίου, οὗ τὴν ἐκπαίδευσιν θέλει τότε εἶσθαι εἰς θέσιν αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ ἐπιτηρῇ, ἐν ὅσῳ ἔμενεν ἐν τῷ Πρωσσικῷ Στρατῷ, ὡς ὤφειλεν ἐπί τινα ἔτη ἀκόμη πρὸς συμπλήρωσιν τῶν στρατιωτικῶν γνώσεών του. Συναινέσας εἰς τοῦτο, ἀπέτεινα τὴν δέουσαν ἀναφορὰν εἰς τὸν Πρέσβυν τῆς Πρωσσίας κ. Βάγνερ, τάχιστα δ' ἐλθούσης δι' αὐτοῦ τῆς βασιλικῆς ἐγκρίσεως, συναπῆλθεν ἡ Καρολίνα μετ' αὐτοῦ καὶ πάσης τῆς οἰκογενείας, ἵνα μένῃ ἐν Βερολίνῳ πλησίον του καὶ πλησίον τοῦ Ἀριστείδου, λίαν ἔτι τεταραγμένη ὑπὸ τῶν κινδύνων, οὓς οὗτος ἐπὶ τοῦ πολέμου διέτρεξεν. Ἀλλά, καταπλεύσαντες εἰς Τεργέστην, εὗρον ἐκεῖ ἐνσκύψασαν τὴν χολέραν, καί, κωλυομένη ὑπὸ τῆς καθάρσεως νὰ προβῇ περαιτέρω, ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταστῇ ἡ οἰκογένεια εἰς τὸ μίαν ὥραν ἀπέχον χωρίον Ἄδελσβεργ, τὸ παρὰ τὸ ὁμώνυμον περίφημον σπήλαιον. Ἐκεῖ δὲ συμπαρέμεινε καὶ ὁ Κλέων, ὅστις, ἀφ' οὗ, περατώσας τὰς σπουδάς του, ἔδωκεν ἐξετάσεις ἐν Ἑϊδελβέργῃ, ὑπηρέτησεν ἐπὶ πολὺ ἀμίσθως εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ μὴ βλέπων ἐκεῖ ἐλπίδα προόδου, εἶχεν ἀπέλθῃ εἰς Τεργέστην, ζητῶν τινα ἐργασίαν, ἢ παρὰ τῇ «Ἡμέρᾳ» ἢ ἀλλαχοῦ.

Ἐγὼ δέ, ἀπὸ τῆς 20ῆς Ἰουλίου ἔμεινα ἐντελῶς μόνος ἐν Ἀθήναις, ἐν βαθείᾳ βαρυθυμίᾳ, καὶ εἰς μόνην τὴν ἐργασίαν καὶ τὰς ἀναμνήσεις παραμυθίαν ζητῶν. Διετήρησα δ' ἕνα μόνον ὑπηρέτην, ἐγευόμην λιτώτατα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τὸ Βυζάντιον, καὶ ὀλιγίστους φίλους ἐπεσκεπτόμην, ὧν εἷς ἦν ὁ Πρέσβυς τῆς Τουρκίας, κ. Φωτιάδης. Μετὰ μικρὸν δὲ μετῴκισα πάλιν εἰς τὴν ἀρχαίαν πατρικήν μου οἰκίαν, εἰς δύο πρόσγαια δωμάτια, ἃ εἶχον διατηρήσει, ἐνοικιάσας πάντα τὰ λοιπὰ εἰς τὸ Γυμνάσιον.

Μίαν ἐκεῖθεν τερπνὴν ἐκδρομὴν ἐνθυμοῦμαι, κατὰ τὴν 28 Ἰουλίου, τὴν εἰς Χαϊδάρι παρὰ τὸ Δαφνίον, ἔνθα εἶχον προσκληθῇ παρὰ τοῦ κ. Νάζου, ἰδιοκτήτου τοῦ χωρίου ἐκείνου. Ἀπῆλθον δ' ἔφιππος μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Δοσίου, πρὸ ὀλίγου ἐπανελ-

θόντος ἐξ Ἰταλίας, ὅπου εἶχε καταταχθῆ εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Γαριβάλδη, δι' ὃ καὶ ἐπ' ἀνδρείᾳ καὶ ἡρωϊσμῷ ἐφημίζετο. Καὶ ὁποῖα μὲν ὑπῆρξαν τὰ Ἰταλικὰ αὐτοῦ κατορθώματα ἀγνοῶ, ἐξεπλάγην ὅμως ἰδὼν αὐτὸν περίφοβον κατὰ πᾶσαν τὴν ὁδόν, καὶ ὑποπτεύοντα ὅτι εἰς πᾶν βῆμα καὶ ἐκ παντὸς θάμνου λησταὶ ἐδύναντο νὰ ἐπιπέσωσιν ἐφ' ἡμῶν. Ἐγὼ δέ, καίτοι πάσχων ἔτι ἐκ συνεπειῶν τῆς ἀσθενείας μου, ἰδίως ἐξ ἡπατικῶν πόνων, δι' ὃ καὶ ἐφ' ἁμάξης ἐπέστρεψα, ἀπήλαυσα ὅμως πληρέστατα τῆς φιλοξενίας τοῦ κ. Νάζου καὶ τῆς ὡραίας οἰκογενείας του, ὡς καὶ τῆς θαυμασίας ἀπόψεως τοῦ Χαϊδαρίου, καὶ τόσον ὀλίγον ἐταραττώμην ὑπὸ τῶν ὑπονοιῶν τοῦ συνοδοιπόρου μου, ὥστε μετὰ δέκα ἡμέρας ἐπανῆλθον αὖθις εἰς τὴν αὐτὴν ἐξοχὴν εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ οἰκοδεσπότου, καὶ ἐπέστρεψα ἔφιππος καὶ μόνος διὰ νυκτός.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου ἠθέλησα νὰ ἐπιθεωρήσω τὴν μετάφρασιν τῆς Αἰνειάδος ὑπὸ τοῦ πατρός μου, καὶ νὰ παρουσιάσω αὐτὴν πρὸς ἔκδοσιν. Ἰδὼν δ' ὅτι 400 στίχοι ἔλειπον ἐκ τοῦ Β´ βιβλίου, ἴσως ἀπολεσθέντος τοῦ χειρογράφου, ἐπελαβόμην τῆς ἐκ νέου αὐτῶν μεταφράσεως.

Ξένος ἐπίσημος ἐπεδήμει τότε ἐν Ἀθήναις ὁ ἐκ Γενέβης φιλέλλην κ. Béthan, ἄλλοτε ἰδιαίτερος γραμματεὺς τοῦ Κυβερνήτου Καποδιστρίου, καὶ ἔπειτα Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἑλβετίᾳ. Μετὰ τούτου δὲ συνεχῶς ἐβλεπόμην, καὶ τὸν ἐξενάγησα ἐπανειλημμένως εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

Ἀνέλαβον δὲ τὴν Πρυτανείαν τῇ 16ῃ Ὀκτωβρίου, ἀπαγγείλας, ἐνώπιον καὶ τοῦ Βασιλέως, λόγον περὶ τῆς ἀρχαίας ἀγωγῆς παραβαλλομένης πρὸς τὴν σημερινήν.

Ἡ λίαν δ' ἐνδιαφέρουσα ὑπηρεσία αὕτη δὲν ἦν πάντοτε ἀπηλλαγμένη καὶ ἀκανθῶν. Οὕτω, εἶχον πληροφορηθῇ ὅτι οἱ φοιτηταὶ τῆς Νομικῆς, ἢ τοὐλάχιστον τινὲς ἐξ αὐτῶν, ἀφορμὰς ἔχοντες δυσαρασκειῶν, εἶχον θορυβήσει ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ τοῦ καθηγητοῦ κ. Σαριπόλου, ὅστις αὐστηράς, καί, ὥς τινες διϊσχυρίζοντο, ὑβριστικὰς ἀποτείνας λέξεις εἰς αὐτούς, ἐκορύφωσεν αὐτῶν, ἀντὶ νὰ κατευνάσῃ, τὰς δυσαρεσκείας, καὶ ἀναστάτων γενομένων τῶν φοιτητῶν, ἐβιάσθη νὰ διακόψῃ τὴν παράδοσίν του.

Πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ, τὴν ἐπαύριον κατὰ τὴν ὥραν τοῦ μαθήματος τοῦ κ. Σαριπόλου, ἐλθὼν εἰς τὸ Πρυτανεῖον, παρεκίνησα αὐτὸν νὰ μεταβῇ εἰς τὴν παράδοσιν, ὑποσχεθεὶς νὰ τὸν συνοδεύσω καὶ τὸν ὑποστηρίξω, ἂν μόνον ἀπέφευγεν ὁ ἴδιος πάντα λόγον ἐρεθιστικόν, τοῦτο δὲ καὶ μοὶ ὑπεσχέθη. Εἰσελθὼν λοιπὸν μετ᾽ αὐτοῦ, ἔστην πλησίον του παρὰ τὴν καθέδραν· ἀλλὰ μόλις ἠνέωξε τὸ στόμα, καὶ ἰσχυραὶ κραυγαὶ στασιαστικαὶ ἠγέρθησαν πανταχόθεν, καὶ σταθερὰ ἐφαίνετο τῶν ἀκροατῶν ἡ ἀπόφασις νὰ μὴ τὸν ἀφήσωσι νὰ ὁμιλήσῃ.

Τότε, ἀναβὰς ὁ ἴδιος εἰς τὴν καθέδραν, καὶ ἀποτείνας τὸν λόγον πρὸς τοὺς ἀκροατάς, οἵτινες διὰ μιᾶς ἐσιώπησαν, τοῖς παρέστησα πόσον ἄτοπος καὶ ἀντιπατριωτικὴ ἦν ἡ διαγωγή των, διαβάλλουσα ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης τὸ Πανεπιστήμιον, τὸν ναὸν τῆς ἐν Ἑλλάδι διανοητικῆς ἀναπτύξεως, ὡς ἑστίαν ἀναρχικῶν ταραχῶν, καὶ ἀποδεικνύουσα ὅτι ἡ σπουδάζουσα νεολαία, παρ᾽ ἧς ἡ Ἑλλὰς τὸ μέλλον αὐτῆς προσδοκᾷ, δὲν ἦν ἐμβριθής, οὐδ᾽ ἐννοεῖ ὅτι, πρὶν ἢ ἔχῃ τὴν ἀξίωσιν νὰ κρίνῃ τοὺς καθηγητάς της, πρέπει πρῶτον νὰ διδαχθῇ ὑπ᾽ αὐτῶν. Προσέθηκα δέ, ἐπὶ τέλους, ὅτι ὑπερηφάνως ἀνεγίνωσκον ἄλλοτε ἐν συγγράμμασι τῶν ἀλλοδαπῶν ἐπαίνους τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας, ὡς ἐμβριθῶς εἰς τὰς σπουδὰς ἐπιδιδομένης καὶ φευγούσης τὰς ταραχάς, ἅς τινας ἀπ᾽ αὐτῶν ἀποτρέπουσι, καὶ θέλω ἐντραπῇ ἤδη βλέπων διαψευδομένην ταύτην τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας της.

Τοιαῦτα καὶ ἄλλα εἰπών, ἐπράϋνα τοὺς μᾶλλον ἐξημμένους, αἰδεσθέντας τοὺς λόγους μου. Ἡ ἡσυχία ἀποκατέστη, καὶ ὁ καθηγητὴς ἤρχισε τὴν διδασκαλίαν του. Ἀντὶ ὅμως νὰ περιορισθῇ εἰς αὐτήν, ὡς τὸν εἶχον προτρέψει, παρασυρθεὶς ὑπὸ τοῦ φύσει βιαίου τοῦ χαρακτῆρος, ἀπέτεινε, παρὰ πάσας τὰς ὑποσχέσεις καὶ διαβεβαιώσεις του, πρὸς τοὺς ἀκροατάς του προσβλητικωτάτην ἀποστροφήν, ἥτις ἐν τῷ ἅμα ἐξήγειρε θύελλαν πολὺ χείρονα τῆς προτέρας. Ταύτην δέν ἐπεχείρησα πλέον νὰ καταστείλω, διότι δὲν ἦν ἐλπιστὸν νὰ τὸ κατορθώσω καὶ διότι δὲν προὐτιθέμην νὰ ἔλθω εἰς χεῖρας πρὸς τοὺς φοιτητάς. Ἐξῆλθον, ἑπομένως, ἀφεὶς τὸν καθηγητὴν εἰς τὴν τύχην του, ἣν αὐτὸς προὐκάλεσε, καὶ σχε-

δὸν ἀμέσως ἐπέστρεψε καὶ αὐτὸς εἰς τὸ Πρυτανεῖον, ὅπου τῷ εἶπον, ὅτι τὸν παρακαλῶ νὰ διακόψῃ τὰ μαθήματά του μέχρι νεωτέρας διαταγῆς. Μετὰ ταῦτα δὲ μετεκάλεσα ἰδίως παρ' ἐμοὶ τοὺς γνωστοτέρους τῶν φοιτητῶν τῆς σχολῆς, τοὺς ἐπέπληξα καὶ τοὺς ἐνουθέτησα, καὶ ἔλαβον τὴν ὑπόσχεσίν των τοῦ ν' ἀποφύγωσι τοῦ λοιποῦ νέον σκάνδαλον, ἂν καὶ ὁ καθηγητὴς ἀποστῇ νέας μνείας καὶ νέων αἰνιγμῶν τοῦ συμβάντος· μαθὼν δ' ὅτι οἱ ταραξίαι ἦσαν μᾶλλον ξένοι τῷ Πανεπιστημίῳ, ἐνεργήσαντες πρὸς συμφέρον τινός, ἐποφθαλμιῶντος εἰς τὴν ἕδραν τοῦ κ. Σαριπόλου, ἐνήργησα τὴν ἀστυνομικὴν αὐτῶν ἀπομάκρυνσιν, καὶ οὕτως ἐπανῆλθεν ἡ τάξις, καὶ ὁ καθηγητὴς ἐπεδόθη εἰς τὰ ἔργα του αὖθις.

Ἦν δ' οὐ μικρὸς ὁ βρασμὸς ἐν γένει παρὰ τοῖς φοιτηταῖς, λείψανον τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ προϊὸν τοῦ ἐν Κρήτῃ διαρκοῦντος ἀγῶνος. Οὕτως, ἐπανειλημμένως ἐν σώματι ἐρχόμενοι πρὸς ἐμέ, μ' ἐζήτουν ὅπλα, καὶ ἤθελον ν' ἀποτελέσωσιν ἐκ νέου σῶμα ἐθνοφυλακῆς, ὡς εἶχον ὀργανωθῇ ἐπὶ μεσοβασιλείας, τοῦτο δέ, ἐπὶ ἐκθέσει μου, ἐνέκρινε τὸ ὑπουργεῖον· καὶ ἔκτοτε πολλάκις παρευρισκόμην ἔφιππος εἰς τῆς ἐθνοφυλακῆς ταύτης τὰ γυμνάσια, προτρέπων τοὺς φοιτητάς, ἀφ' οὗ ἔγιναν στρατιῶται, νὰ φιλοτιμῶνται νὰ ἔχωσι τὴν πρώτην τῶν στρατιωτικῶν ἀρετῶν, τὴν πειθαρχίαν. Μοὶ παρεῖχε δ' οὐκ' ὀλίγα πράγματα αὕτη ἡ ἐθνοφυλακή, διότι εἰς ἐμὲ ἐναπόκειτο νὰ φροντίζω καὶ περὶ τοῦ ἱματισμοῦ καὶ περὶ τοῦ ὁπλισμοῦ καὶ περὶ παντὸς τοῦ ὀργανισμοῦ της.

Ἄλλη δὲ περίστασις, ἣν ἐνθυμοῦμαι ἐκ τῶν χρόνων τῆς πρυτανείας μου, ἦν ὅτι ὁ κ. Δοκός, ὁ λόγιος καὶ ἀξιόλογος Γραμματεὺς τοῦ Πανεπιστημίου, ὃν ἔχαιρον ἔχων βοηθὸν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐμβριθοῦς μου ὑπηρεσίας κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, μοὶ ἀνέφερέ ποτε ὅτι, ἐν τοῖς φοιτηταῖς, ἦν ἐγγεγραμμένος καὶ εἷς Ὀθωμανός, Τουρχὰν ὀνομαζόμενος. Τοῦτο, ὡς μοναδικὸν ἕως τότε, εἵλκυσε τὴν περιέργειάν μου, καί, κατὰ παράκλησίν μου, ὁ κ. Δοκὸς μοὶ παρουσίασε τὸν Ὀθωμανόν. Ἦν δὲ νεανίας εὐηθής, εὐγενὴς τοὺς τρόπους καὶ ὁμιλῶν καθαρώτατα, καὶ μετά τινος ἴσως ἐπιτηδεύσεως, τὴν Ἑλληνικήν. Ἐπὶ τῇ ἐρωτήσει μου δέ, πῶς ἐξέμαθεν αὐτὴν τοσοῦτον ἐντελῶς, καὶ πῶς τῷ ἐπῆλθεν ἡ

ἰδέα νὰ σπουδάσῃ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, αὐτὸς μόνος μεταξὺ τῶν Ὀθωμανῶν, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι δὲν εἶναι παράδοξον, διότι ἐξ Ἰωαννίνων ὤν, ὡμίλει πάντοτε τὴν Ἑλληνικήν, καὶ σπουδάσας εἰς τὸ Ἑλληνικὸν γυμνάσιον τῆς πόλεως ἐκείνης, παρεσκευάσθη διὰ τὰς Πανεπιστημιακὰς σπουδάς. Ἐκφράσας δ' αὐτῷ τὴν χαράν μου διὰ τὴν ἀπόφασίν του, τῷ εἶπον ὅτι λυποῦμαι μόνον διότι, ἕνεκα τοῦ ἐρεθισμοῦ, ὅστις ἐπεκράτει τότε παρὰ τῇ σπουδαζούσῃ νεολαίᾳ ἐξ αἰτίας τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως, δὲν θὰ εὕρισκεν ἴσως παρὰ τοῖς συμφοιτηταῖς του πᾶσαν τὴν θερμὴν δεξίωσιν, ἧς θὰ ἐτύγχανεν ἐν ἄλλαις περιστάσεσιν. Ὁ λόγος δ' οὗτος, ῥηθεὶς ἄνευ οὐδεμιᾶς ὑστεροβουλίας, ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν εἰς τὸν νέον Τουρχάν, ἐκλαβόντα ὅτι ἤθελον ἴσως πλαγίως νὰ τὸν εἰδοποιήσω, ὅτι διέτρεχέ τινα κίνδυνον, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀνεχώρησε τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ταῦτα ἦσαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1867. Μετά τινα δ' ἔτη ἀπήντησα τὸν νέον τοῦτον, ὡς συνάδελφον ἐν τῷ διπλωματικῷ σταδίῳ, ἐν ᾧ διεκρίθη, μέχρις οὗ τέλος τὸν ἐκάλυψε τὸ μυστηριῶδες νέφος, τὸ πολλάκις ἀποκρύπτον ἀνωτέρους Ὀθωμανοὺς ὑπαλλήλους, καὶ ἀγνοῶ τὶ ἀπέγινε.

Καὶ πρυτανεύων δὲ τότε, ὡς καὶ ἐν τῷ παρελθόντι, ὑπεστήριζον πάντοτε ὅτι, ἂν ἡ πᾶσα ἐκπαίδευσις δὲν δύναται νὰ ᾖ ἄμισθος, ὡς τροφὴ ἀναπόφευκτος παντὸς τοῦ ἔθνους, καὶ τῶν πενεστέρων τάξεων, καὶ τὸν λαὸν διαπλάττουσα, νὰ ἐπιβληθῶσι δέ, οὐχὶ μὲν ἴσως δίδακτρα, ἀλλὰ κἂν πληρωμαὶ διὰ τὰς ἐξετάσεις καὶ τὰ διπλώματα εἰς τοὺς σπουδαστὰς τοῦ Πανεπιστημίου, οἵτινες διὰ τῆς θυσίας ταύτης ἠγόραζον βιοποριστικὸν ἐπάγγελμα. Ἕτερος δὲ λόγος τῆς τοιαύτης μου σκέψεως ἦν ὅτι οἱ ἀνερχόμενοι διὰ τῶν σπουδῶν των εἰς τὴν βαθμίδα τοῦ νὰ διευθύνωσι τῆς πατρίδος τὴν τύχην προτιμότερον ἦν ν' ἀνήκωσιν εἰς τὰς τάξεις τὰς ἐπιμεμελημένην ἀγωγὴν λαμβανούσας παρὰ τῶν γονέων των. Ταῦτα ἀναφανδὸν πρεσβεύων καὶ συνιστῶν εἰς τὸ ὑπουργεῖον, δὲν ἤλπιζον νὰ καταστῶ λίαν διαχυτικὸς παρὰ τοῖς τότε ἔτι, μετὰ τὰς πολιτικὰς ταραχάς, ἱκανῶς πεφρονηματισμένοις φοιτηταῖς, ἀλλ' ἐφρόνουν ὅτι ἐνήργουν ὅ,τι ἦν ἐθνικῶς ὠφέλιμον.

Κατ᾽ ἀρχὰς τοῦ Νοεμβρίου 1866 ἠρξάμην μετὰ τοῦ κ. Βράϊλα συνεργαζόμενος εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς ἐφημερίδος «ἡ Ἑλλάς», διότι ἔκρινον αὐτὴν χρήσιμον εἰς τὴν Ἑλλάδα, οὐδ᾽ ὀβολοῦ δ᾽ ὑλικὸν ὄφελος εἶχον ἀπ᾽ αὐτῆς, ἐξ ἐναντίας μάλιστα μέχρι τέλους καὶ ζημίαν, ὅτε, ἀπελθὼν ὁ κ. Βράϊλας, τὴν ἀφῆκε πᾶσαν εἰς βάρος μου.

Κατὰ τὸν Νοέμβριον συνῆλθεν ἡ Βουλή, καὶ ἐπέκειτο μεταβολὴ ὑπουργείου. Ὁ Βασιλεὺς δέ, εἰς ὃν παρουσιάσθην τῇ 12ῃ Δεκεμβρίου, ἵνα τὸν συγχαρῶ διὰ τὰ γενέθλιά του, μοὶ εἶπεν ὅτι ἤθελε τὸ νέον ὑπουργεῖον νὰ σχηματίσῃ ὁ Κουμουνδοῦρος μετὰ τοῦ Βούλγαρη, καί, ἂν ἀπήντα ἀντίστασιν εἰς τὴν Βουλήν, ὅτι θὰ τὴν διέλυεν. Ἐγὼ δ᾽ ἀπήντησα ὅτι, βλέπω μὲν τὰς παντοίας δυσχερείας, αἵτινες περιστοιχίζουσι τὴν Α. Μ., ἀλλ᾽ ὅτι αἱ στιγμαὶ ἐκεῖναι ἀπῄτουν μεγάλην πολιτικὴν περίνοιαν, διότι, ὡς εἶχον τότε τὰ τῆς Εὐρώπης, ἐφρόνουν ὅτι ὑπέρποτε τότε ὁ θρόνος του ἵστατο μεταξὺ βαράθρου καὶ Κωνσταντινουπόλεως, διότι, ὡς ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς Εὐρώπης, σπουδαιοτάτους ἔκρινον τότε τοὺς χρόνους. Ὅτε δὲ διέλυσε τὴν Βουλὴν ὁ Βασιλεύς, οὔτε ὁ Βούλγαρης εἰσῆλθεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ἀλλ᾽ ὁ Κουμουνδοῦρος ἐμόρφωσεν αὐτό, συμπεριλαβὼν τὸν Τρικούπην ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ἐξακολουθῶν δ᾽ ἐγὼ τὰς φιλολογικὰς ἐργασίας μου, συνέταξα τότε ἐπίτομον Μετρικὴν διὰ τὰ σχολεῖα· ἀλλ᾽ οὐδεὶς εἰσήγαγεν εἰς αὐτά, οὐδ᾽ αὐτήν, οὐδέ τινα ἄλλην.

Προσέτι δ᾽ ἔγραψα καὶ γαλλικὸν φυλλάδιον ἐπιγεγραμμένον «Uu mot sur la question d' Orient», μεθ᾽ ὃ καὶ δεύτερον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «La Grèce ou la Turquie», ἀμφότερα ἐκδοθέντα ἐν Παρισίοις καὶ ἐκφράζοντα τὰς περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος καὶ της θέσεως τῆς Ἑλλάδος ἐν αὐτῷ ἰδέας μου.

Διπλωματικὸς διορισμός.

Κατὰ τοῦτο τοῦ χρόνου ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης καὶ αἱ ἐπ᾽ αὐτῆς ἐνέργειαι καὶ ἐλπίδες ἐν Ἀθήναις ἦσαν εἰς τὴν ἀκμήν των. Πολὺς ἐγένετο λόγος ὅτι τινὲς τῶν Δυνάμεων εἶχον ἀποφασίσει τὴν προσάρτησιν αὐτῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἄλλαι δ᾽ ὅτι

ἐδίσταζον ἀπέναντι τῆς ἐπιμόνου ἀρνήσεως τῆς Τουρκίας, καὶ τὸ νέον ὑπουργεῖον σύνοιδεν ὅτι ὑπέρτατον συμφέρον τῆς Ἑλλάδος εἶχε παραμεληθῆ μέχρις ἐκείνου, ἡ διπλωματικὴ ἐνέργεια καὶ ἀντιπροσώπευσις παρὰ ταῖς ἄλλαις κυβερνήσεσι. Διεδόθη, ἐπομένως, καὶ ἦν ἀληθές, ὅτι σκέψις ἐγένετο περὶ τῆς ἐκ νέου συστάσεως Ἑλληνικῶν Πρεσβειῶν, καὶ περὶ διορισμοῦ Πρέσβεων.

Κατὰ τὴν 27ην Δεκεμβρίου ἦλθε πρός με ἀρχαῖος σχετικός, ὁ κ. Καλαμίδας, καὶ μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι, καθ' ἃ ἐπληροφορήθη, τὸ Ὑπουργεῖον προὐτίθετο νὰ μὲ πέμψῃ Πρέσβυν εἰς Ἀμερικήν. Τῷ ἀπεκρίθην ὅμως ὅτι ἀγνοῶ μὲν τὸ τί τὸ ὑπουργεῖον προτίθεται, ἓν ὅμως ἠξεύρω, ὅτι προτίθεμαι νὰ μὴ δεχθῶ τὴν ἀποστολήν, ἂν μοὶ προταθῇ. Ἀπῆλθον ἐπομένως τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, μετ' ἀποφάσεως, ἂν μοὶ γίνῃ ὑπὸ τοῦ κ. Τρικούπη τοιαύτη πρότασις, νὰ τὴν ἀπορρίψω, συγχρόνως ὅμως, ἐπειδὴ τὰ τῶν Πρεσβειῶν παρεσκευάζοντο, νὰ ὑπενθυμίσω τὸ ἄδικον ὃ προσεγίνετο εἰς τὸν υἱόν μου Κλέωνα, ὅστις, ἀφ' οὗ ἐπὶ ἔτη ἀμίσθως ὑπηρέτησεν ἐν τῷ ὑπουργείῳ, παρημελεῖτο παρ' ἀξίαν, διότι οὐδένα εἶχε προστάτην, καὶ ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ εἰς Τεργέστην, ἵνα ἐκεῖ ζητήσῃ ἰδιωτικήν τινα ὑπηρεσίαν. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκεῖ εἶπον· περὶ ἐμοῦ δὲ οὐδεὶς ἐγένετο λόγος.

Ἔκτοτε ὅμως καθ' ἑκάστην ἄλλος ἄλλην μοὶ ἔφερεν ἀγγελίαν, ὁ μὲν ὅτι στέλλομαι Πρέσβυς εἰς Παρισίους, ὁ δ' ὅτι διορίζομαι Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἄλλος ὅτι ἱδρύεται Πρεσβεία εἰς Βερολῖνον καὶ πέμπομαι εἰς αὐτήν, καὶ οἱ ξένοι Πρέσβεις σχεδὸν πάντες συνεφώνουν, ὅτι πρέπει νὰ πεμφθῶ εἰς Παρισίους, κ' ἐβεβαίουν τοῦτο ὡς τὸ πιθανώτατον.

Τὴν 28ην Δεκεμβρίου ὅμως, ἐπισκεφθείς με ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Τρικούπης, μοὶ ἐπρότεινε ῥητῶς, ἵνα δεχθῶ τὴν θέσιν Πρέσβεως εἰς Ἀμερικήν, ἀλλ' ἐπίσης ῥητῶς τῷ ἀπήντησα ὅτι τὴν ἀποποιοῦμαι. Καὶ πρῶτον μὲν τῷ εἶπον ὅτι ἡ μακρὰ θαλασσοπλοΐα μοὶ ἦν ἀδύνατος, καθ' ὃ ἀντιπαθής μοι καὶ ἐπιβλαβεστάτη, δεύτερον ὅμως προσέθηκα ὅτι, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, ἡ ἐν Ἀμερικῇ Πρεσβεία ἦν παντάπασιν περιττή, καὶ οὐδὲν θὰ

ἔφερεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὠφέλιμον, γνωστῆς οὔσης τῆς ἀρχῆς τοῦ Μονρώ, καθ' ἣν οἱ Ἀμερικανοὶ ἀπέχουσι πάντων τῶν τὴν Εὐρώπην ἀφορώντων, ἵνα δικαιῶνται νὰ μὴ ἀνέχωνται οὐδεμίαν τῆς Εὐρώπης ἐπέμβασιν εἰς τὰ ἴδια ἑαυτῶν πράγματα. Τοῦτο εἶχον ἀπαντήσει πρό τινος ἤδη καὶ εἰς τὸν κ. Κανάρην, ὅστις μοὶ ἐπρότεινε νὰ συναπέλθωμεν, ὡς τριπλῆ ἐπιτροπή, ἐξ αὐτοῦ συγκειμένη, τοῦ Γενναίου Κολοκοτρώνη καὶ ἐμοῦ, εἰς τὸν Νέον Κόσμον, ἵνα ἐνεργήσωμεν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Κρήτης.

Μετὰ ταύτην δὲ τὴν συνέντευξιν, τῇ 30ῇ τοῦ μηνός, παρουσιάσθην μετὰ μεσημβρίαν εἰς τὸν Βασιλέα, ὅστις, δεχθείς με προσηνέστατα, μοὶ εἶπεν ὅτι μὲ εἶχε προτείνει διὰ τοὺς Παρισίους, ἀλλ' ὅτι ἡ θέλησίς του εἰς οὐδὲν ἰσχύει· ὅτι ὁ κ. Τρικούπης εἶχεν ὑποσχεθῆ εἰς ἄλλον τὴν θέσιν τῶν Παρισίων, καὶ ἐμὲ ὥρισε δι' Ἀμερικήν. Μὲ παρεκίνησε δ' ὁ Βασιλεὺς νὰ δεχθῶ αὐτήν, εἰπών μοι ὅτι θὰ μοὶ δοθῇ ὡς Γραμματεὺς ὁ Κλέων, ὅστις, ἐμοῦ μετακαλουμένου, θὰ μείνῃ ἐκεῖ Ἐπιτετραμμένος.

Εὐχαριστήσας τὴν Α.Μ. διὰ τὰς ἐπιεικεῖς διαθέσεις της, Τῇ εἶπον ὅμως ὅτι, ἀφ' οὗ τὸ ὑπουργεῖον δὲν μ' ἔκρινε χρήσιμον δι' οὐδεμίαν θέσιν ἐν Εὐρώπῃ, ἐγὼ δὲν νομίζω ἐμαυτὸν χρήσιμον διὰ τὴν Ἀμερικήν, καὶ ἐξήγησα τὴν περὶ τῆς Ἀμερικανικῆς πολιτικῆς θεωρίαν μου, ἣν εἶχον ἀναπτύξει καὶ τῷ κ. Τρικούπῃ. Ἀλλ' ὁ Βασιλεύς μοὶ ἀντέταξεν, ὅτι τὸ ὑπουργεῖον ἄλλως φρονεῖ, ἐκεῖνο ἔχον τὴν εὐθύνην, ὥστε οὗτος δὲν ἦν λόγος ἄρνησιν δικαιῶν. Τότε, ἀλλάξας ἐπιχείρημα, παρέστησα εἰς τὴν Α.Μ. ὅτι ἡ θαλασσοπλοΐα μοὶ ἦν ἀντιπαθεστάτη καὶ ἐπιβλαβής, καὶ ὅτι, ἂν ἐπιμένῃ εἰς τὴν διαταγήν του, ἀνάγκη ἔσται νὰ διατάξῃ προσθήκην τινὰ εἰς τὸν Προϋπολογισμόν.

— Πρὸς αὔξησιν τοῦ μισθοῦ σας, μ' ἐρώτησεν;

— Οὐχί, Μεγαλειότατε, εἶπον. Ὁ προσδιορισμὸς τοῦ μισθοῦ ἐστὶν ἔργον τῆς Κυβερνήσεως. καὶ ἐμὸν νὰ διαθέσω τὰ τοῦ βίου μου ἀναλόγως. Ἡ προσθήκη θ' ἀφορᾷ τὴν ποσότητα ἥτις ἔσται ἀναγκαία διὰ τὸν ἐπίσημον καὶ ἀξιοπρεπῆ ἐνταφιασμὸν τοῦ Πρέσβεως τῆς Υ. Μ., διότι ἔχω τὴν βεβαιότητα ὅτι, ζῶν, δὲν θέλω φθάσει εἰς τοὺς ἀντίποδας.

Ὁ Βασιλεὺς ἐγέλασε τότε καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι, ἀφ᾽ οὗ τοσοῦτον ἐπιμένω, συγκατατίθεται νὰ μ᾽ ἀπαλλάξῃ τῆς θέσεως, ἣν δὲν θέλω νὰ δεχθῶ, ἀλλ᾽ ἀμφιβάλλει ἂν ὁ Ὑπουργὸς θὰ συγκατανεύσῃ νὰ μοὶ δώσῃ ἄλλην.

1867.

Κατὰ τὴν πρώτην τοῦ νέου ἔτους, ἐν τῇ μεγάλῃ ὑποδοχῇ τῶν Ἀνακτόρων, παρέστην ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Σώματος τῶν Καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ προσεφώνησα, ἐν ὀνόματι αὐτῶν, τὸν Βασιλέα.

Ἡμέρας τινὰς μετὰ ταῦτα διωρίσθη Πρέσβυς εἰς Ἀμερικὴν ὁ Στρατηγὸς Καλλέργης, παρ᾽ οὗ καί, παρακληθείς, τῷ ἔγραψα τὴν προσφώνησιν, ἣν ἔμελλε ν᾽ ἀπαγγείλῃ πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Συμπολιτείας. Ἐξηκολούθουν δὲ πολλὰ περὶ διορισμοῦ καὶ ἐμοῦ, νῦν εἰς τὴν μέν, νῦν εἰς τὴν δὲ τῶν θέσεων διαδιδόμενα, καὶ ὁ Πρέσβυς τῆς Πρωσσίας μοὶ ἐξέφραζεν ἀγανάκτησιν ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν ἵδρυε καὶ ἐν Βερολίνῳ Πρεσβείαν, δι᾽ ἥν, ἔλεγεν, ὅτι ἐμὲ ὑπὲρ πάντας ἐθεώρει κατάλληλον.

Ἀλλ᾽ ὁ Ὑπουργὸς εἶχεν ἤδη διαθέσει τὰ πάντα ἀμετακλήτως, καὶ δώσει ὑποσχέσεις εἰς πολιτικοὺς ἢ ἰδιωτικοὺς φίλους του, ὥστε ἡ ἰδέα τοῖς ἐπῆλθε, πρὸς ἀποζημίωσιν δῆθεν ἢ ἐνδίδοντες εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Βασιλέως, νὰ πέμψωσιν ἐμὲ ὡς ἐπίτροπον εἰς τὴν κατ᾽ ἐκεῖνο τὸ ἔτος ἐν Παρισίοις τελουμένην Ἔκθεσιν. Ἀλλ᾽ ἐγὼ ἀποζημιώσεως, οὐδ᾽ ἀξίωσιν, οὐδ᾽ ἀνάγκην εἶχον, καί, κηρύξας ὅτι ἀρνοῦμαι ἀποστολήν, δι᾽ ἣν δὲν θεωρῶ ἐμαυτὸν κατάλληλον, ἐπεδόθην αὖθις εἰς τὰς συνήθεις μου ἐργασίας, τὰς τῶν παραδόσεων, ἃς ἐπανέλαβον τῇ 11ῃ Ἰανουαρίου, τὰς τῆς Πρυτανείας, τὰς τῆς συντάξεως τῶν Πολιτικῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ τῆς Ἐπιγραφικῆς καὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν Τριάκοντα, καὶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον μετέβην μόνον, ἀφ᾽ οὗ ἔγραψα τῷ Τρικούπῃ, ἵνα ἐκφράσω τὴν ἀπορίαν μου, διατὶ ὁ Κλέων, ὡς γραμματεὺς προσδιορισθεὶς νὰ συνοδεύσῃ τὸν κ. Καλλέργην, διωρί-

ζετο Β΄ τάξεως, ἐν ᾧ ἄλλοι, μὴ ἔχοντες, ὡς ἐκεῖνος, τὸ προηγούμενον δικαίωμα τῆς μακρᾶς ἀμίσθου ὑπηρεσίας, ὡς φερ᾽ εἰπεῖν ὁ κ. Μ. Δραγούμης, ἐλάμβανον βαθμὸν Α΄ τάξεως.

Ἀλλ᾽ ὁ Τρικούπης ἀποτόμως μοὶ ἀπήντησεν, ὅτι ἡ διαφορὰ ἐστὶ μεγάλη, ὅτι αἱ σπουδαὶ τοῦ κ. Δραγούμη ἦσαν πολὺ ἀνώτεραι τῶν τοῦ Κλέωνος καὶ ἀπεφαίνετο οὕτως, ὡς ἂν ἦτο αὐτὸς ὁ ἐξεταστής των ἢ ἂν εἶχε παρευρεθῆ εἰς τὰς ἐξετάσεις, τέλος δὲ ξηρῶς μοὶ προσέθηκεν ὅτι ὁ διορισμὸς ἀπεφασίσθη, καὶ ἂν ὁ Κλέων δὲν τὸν δέχηται, ἄλλος θὰ διορισθῇ ἀντ᾽ αὐτοῦ.

— Ἀλλὰ τοὐλάχιστον, ἠρώτησα, δύναμαι νὰ ἐλπίζω εἰς τὴν δοθεῖσάν μοι ὑπόσχεσιν ὅτι, μετά τινα χρόνον, θὰ ἐπανέλθῃ ὁ ἀρχηγὸς τῆς πρεσβείας καὶ ὁ Κλέων θὰ μείνῃ ἐπιτετραμμένος.

— Διόλου, μοὶ εἶπε· τοιαύτην ὑπόσχεσιν ἐσφαλμένως σᾶς ἔδωκαν (μοὶ τὴν εἶχε δώσει δ᾽ ὁ Βασιλεύς). Ὅταν, μετ᾽ οὐ μακρὰν διαμονὴν ἐν Ἀμερικῇ, ἐπιστρέψῃ ὁ Πρέσβυς, θὰ ἐπιστρέψῃ μετ᾽ αὐτοῦ καὶ ὁ υἱός σας, καὶ θὰ μείνῃ ἰδιώτης.

Αἱ δυσμενεῖς καὶ ἥκιστα εὐγενεῖς αὗται ἀπαντήσεις μοὶ ὑπέδειξαν ὅτι ὁ κ. Ὑπουργὸς εἶχε πιθανῶς ἄλλον τινα φίλον, ὃν ἤθελε νὰ πέμψῃ εἰς Ἀμερικὴν καὶ ἀπήντα ἴσως ἀντίστασιν παρὰ τῷ Βασιλεῖ, δι᾽ ὃ ἐπεθύμει νὰ προκαλέσῃ οἰκειοθελῶς παραίτησιν τοῦ Κλέωνος, ἢ ἐμοῦ δι᾽ ἐκεῖνον. Τὴν εὐχαρίστησιν ὅμως ταύτην δὲν ἠθέλησα νὰ τῷ δώσω, οὐδὲ δικαίωμά μου ἐνόμισα νὰ θραύσω ἐγὼ τὸ στάδιον τοῦ υἱοῦ μου. Δι᾽ ὅ, ἀφ᾽ οὗ παρουσιάσθην καὶ εἰς τὸν Βασιλέα, ᾐσθάνθην λύπην διὰ τὴν θέσιν Του καὶ διὰ τὴν ἀσέβειαν, μεθ᾽ ἧς τινὲς τῶν Ὑπουργῶν του Τῷ προσεφέροντο, μοὶ εἶπε δὲ ν᾽ ἀποταθῶ εἰς τὸν Σακελλαριάδην, ὡς μᾶλλον αὐτοῦ δυνάμενον. Οὐδὲν περαιτέρω ἀντέταξα, ὑπέκυψα εἰς πάντας τοὺς ὅρους τοῦ Ὑπουργοῦ, καὶ ἔγραψα προς τὸν Κλέωνα, ὅστις καὶ αὐτὸς ὑπέκυψεν.

Εἰς Λονδίνον Πρέσβυς ἐπέμφθη ὁ κ. Βραΐλας, καὶ τότε, ἀπερχόμενος, μοὶ ἀνέθηκε τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐφημερίδος «ἡ Ἑλλάς», εἰς ἣν ἀπό τινος συνειργαζόμην.

Κατὰ τὴν 16ην Ἰανουαρίου, μεσούσης τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως, ἐδόθη ἐν Ἀθήναις μουσικὴ συμφωνία ὑπὲρ τῶν ἐν

Ἑλλάδι προσφύγων ὀρφανῶν τῆς ἡρωϊκῆς νήσου, καὶ δι᾽ αὐτὴν συνέταξα ᾠδήν, ἥτις ἐψάλη τονισθεῖσα ἐπὶ μελῳδίας τοῦ Βελλίνη.

Περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ Ἰανουαρίου ἀπῆλθεν ὁ Καλλέργης εἰς Παρισίους, ἵνα ἑτοιμασθῇ διὰ τὸν ὑπερωκεάνειον πόρον του, καὶ ὁ Κλέων, εἰς ὃν ἔπεμψα εἰς Τεργέστην τὴν στολήν του, ἀπῆλθε καὶ αὐτός, ἵνα τὸν συναντήσῃ. Ἔλαβε δὲ συγχρόνως τὸ Πρωσσικὸν παράσημον (τὸν Σιδηροῦν Σταυρὸν) ὁ Ἀριστείδης, διὰ τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ διαγωγὴν κατὰ τὸν Αὐστριακὸν πόλεμον· καί, ὁριστικῶς ἐγκριθείσης τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Αἰμυλίου εἰς τὸ Στρατιωτικὸν Σχολεῖον Βερολίνου, καὶ τῆς καθάρσεως ἤδη ἀρθείσης, ἀπῆλθε, περὶ ἀρχὰς Φεβρουαρίου, ἡ οἰκογένεια πᾶσα ἐκ Τεργέστης εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Πρωσσίας.

Κατὰ τὴν 5ην δὲ Φεβρουαρίου εἶχον τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἴδω εἰς τὴν σκηνὴν τῶν Ἀθηνῶν τὴν Παραμονήν, παρασταθεῖσαν ὑπ᾽ ἐρασιτεχνῶν πρὸς ὄφελος τῶν Κρητῶν.

Τῇ 17ῃ δὲ τοῦ μηνὸς τὴν ἑσπέραν, παρευρέθην εἰς σκηνὴν σπαραξικάρδιον. Εἶχον πληροφορηθῇ ὅτι ἡ πρὸ καιροῦ ἐκ τοῦ στήθους πάσχουσα χαρίεσσα καὶ ὡραία θυγάτηρ τοῦ Κουμουνδούρου βαρέως ἠσθένει, καί, μεταβὰς παρ᾽ αὐτῷ, τὴν εὗρον ἐπιθάνατον, καὶ ἔμεινα πλησίον των, παρηγορῶν τὸν δυστυχῆ πατέρα μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ᾽ ἣν εἰς τελευταῖον στεναγμὸν ἀπέπτη τὸ πνεῦμά της.

Ὁ Καλλέργης ἐν τούτοις, εἰς Παρισίους ἀπελθών, ἐχρονοτρίβει ἐκεῖ ἐν παρασκευαῖς, καί, ὡς ὁ ἴδιος μοὶ εἶπε, διανοούμενος, συνεπῶς πρὸς τὸν ὅλον του χαρακτῆρα, νὰ κατακτήσῃ τὴν εὔνοιαν τῶν Ἀμερικανῶν διὰ τῶν Ἀμερικανίδων, καὶ τὴν εὔνοιαν τούτων διὰ μικρῶν δώρων, ἃ συνωνούμενος, ἐδαπάνα ἐν Παρισίοις χρήματα καὶ χρόνον, καί, τὸ χειρότερον, τὴν ὑγείαν του, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἠσθένησε, καὶ ἡ νόσος του ἔλαβε ταχέως λίαν σοβαρὸν χαρακτῆρα, ὥστε ἀπεφασίσθη ἡ ὀπίσω εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀποστολή του.

Ὁ Κλέων, ὡς υἱὸς ἐπιμεληθεὶς τὸν ἀρχηγόν του, τὸν συνώδευσε μέχρι Μασσαλίας, τὸν ἐπεβίβασεν εἰς τὸ ἀτμόπλοιον μετὰ νέου Ἕλληνος ἰατροῦ, ὅστις ἀνέλαβε νὰ τὸν νοσηλεύσῃ, καὶ ἀπῆλ-

-θεν ἔπειτα εἰς Τεργέστην, ἵνα συνοδεύσῃ τὴν μητέρα του, ἀπερχομένην εἰς Βερολῖνον.

Ἡ κατάστασις τοῦ ἀσθενοῦς, ἅμα ἀφιχθέντος, ἐφάνη βελτιωθεῖσα, καὶ καθ' ἑκάστην τὸν ἔβλεπον. Μοὶ εἶπε δ' ἀμέσως ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἀπεφάσισε, καὶ μετὰ τὴν ἀνάρρωσίν του, νὰ μὴ ἀπέλθῃ εἰς Ἀμερικήν, θεωρῶν τὴν ὁδοιπορίαν, ὡς λίαν ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ὑγείαν του· ὥστε ἔκτοτε ἤρξαντο αὖθις αἱ ἔφοδοι ἐπ' ἐμοῦ. Ὁ κ. Ἰ. Σπηλιωτάκης, Γεν. Γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, ἦλθεν ἐπανειλημμένως πρός με, ἵνα μὲ πείσῃ νὰ δεχθῶ τὴν ἀποστολήν.

Τὴν 8ην Μαρτίου δὶς ὁ Βασιλεὺς μ' ἐκάλεσε καὶ μοὶ εἶπεν, ὅτι ἡ τύχη φαίνεται ἀποφασίσασα ἐγώ, οὐχ ἧττον, ν' ἀπέλθω εἰς Ἀμερικήν, διότι, ἀφ' οὗ ἡ παραίτησίς μου ἐγένετο δεκτή, ἰδοὺ ὅτι ἠσθένησεν ὁ διάδοχός μου, καὶ ἤδη πατριωτικὸν καθῆκον μοὶ ἐπιβάλλεται νὰ δεχθῶ. Εἰς ταῦτα ἀπήντησα, ὅ,τι ἐδυνήθην, ἵν' ἀποδείξω ἐκ νέου εἰς τὸν Βασιλέα τὸ ἄσκοπον τῆς ἀποστολῆς, καὶ τὸ ἀκατάλληλον τῆς ἐμῆς ἐκλογῆς, καί, μετὰ ὁλοκλήρου ὥρας συνδιάλεξιν ἐπὶ τῶν θεμάτων τούτων, ὁ Βασιλεὺς ἀπέληξεν εἰπών μοι ὅτι, ὅτε οἱ Ὑπουργοί, οἱ ἔχοντες τὴν εὐθύνην λέγωσι τὴν ἀποστολὴν ἀναγκαίαν, δὲν δικαιοῦται ὁ ἴδιος νὰ τὴν ἀποκρούσῃ, ὅτι λυπεῖται μὲν διότι δὲν ἐστάλην πρός τινα τῶν μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, ἀλλ' ὅτι θέλω τὸν εὐχαριστήσει ἐὰν δεχθῶ, καὶ ὅτι, ἅμα τὸ ἀποφασίσω, θέλει ἀνυπερθέτως ὑπογράψει τὸ διάταγμα. Ἐγὼ δ' ἀποχωρῶν εἶπον ὅτι ἐλπίζω ἡ ἀνάρρωσις τοῦ Καλλέργη νὰ καταστήσῃ περιττὴν τὴν ἐπὶ τοῦ θέματος συζήτησιν.

Ἐπεδήμει δὲ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον εἰς Ἀθήνας ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Γαριβάλδη, ἐλθών, ὡς διέδωκαν, ἵνα ἴδῃ εἴ τι δύναται νὰ γίνῃ πρὸς ὀργάνωσιν σώματος Ἰταλῶν ἐθελοντῶν διὰ τὴν Κρήτην. Εἰς αὐτὸν ἐδόθη μέγα γεῦμα ἐν τῷ Ξενοδοχείῳ τῶν Ξένων ὑπὸ πολλῶν, ἐν οἷς καὶ ἐγώ, ὡς Πρύτανις, καὶ ὑπὸ τῶν συνδαιτυμόνων κληθεὶς νὰ τὸν προσφωνήσω, τῷ ἀπέτεινα λόγους θαυμασμοῦ διὰ τὴν ἀνδρείαν τοῦ πατρός του, εὐγνωμοσύνης διὰ τὸν φιλελληνισμόν του, ἀλλ' οὐδὲν ἀνέφερον περὶ τοῦ σκοποῦ

τοῦ ἀποδιδομένου εἰς τὴν ἀποστολήν του, διότι τὸ θέμα ἦν πολὺ λεπτόν, ὥστε νὰ θίξω αὐτὸ δημοσίᾳ ἐπὶ τραπέζης καὶ πρὸς ποτήριον οἴνου.

Τὸν Καλλέργην ἐπισκεφθεὶς τῇ 31 Μαρτίου, εὗρον αὐτὸν καλῶς ἔχοντα. Ἔκτοτε δ' ἡ ἀσθένεια αὐτοῦ ἐδεινώθη. Οὐχ' ἧττον ὅμως μετὰ δύω ἡμέρας ἦν ἔτι ἱκανῶς καλὴ ἡ κατάστασίς του, ὥστε πολλὰ νὰ μοὶ εἰπῇ περὶ τῶν περιποιήσεων, ἃς ὁ Κλέων τῷ ἐδαψίλευσεν, ὅτε ἠσθένει ἐν Γαλλίᾳ, καὶ πολλοὺς νὰ τῷ ἀποδώσῃ ἐπαίνους.

Ἀλλ' ἀμέσως τῇ ἐπιούσῃ μετ' ἀπορίας καὶ λύπης ἤκουσα ὅτι ἦν ἑτοιμοθάνατος καὶ τῷ ὄντι ἀπεβίωσε τὴν νύκτα ἐκείνην.

Ἐπὶ τῶν χρόνων τούτων εἶχεν ἀφιχθῆ εἰς Ἀθήνας ὁ ἡγεμὼν Ἰωάννης, θεῖος τοῦ Βασιλέως, καὶ τῆς ἐλεύσεώς του ἡ αἰτία, ἄγνωστος εἰς τὸ κοινόν, σκοπὸν εἶχεν, ὡς μετ' οὐ πολὺ ἐφάνη, ν' ἀντικαταστήσῃ, ὡς ἀντιβασιλεύς, τὸν Βασιλέα ἀπερχόμενον, ἵνα νυμφευθῇ. Τῇ 4ῃ Ἀπριλίου ἀπῆλθον εἰς τ' Ἀνάκτορα καὶ μὲ παρουσίασεν ὁ Βασιλεὺς εἰς τὸν ἡγεμόνα. Τῇ δ' ἐπαύριον ἦλθεν ὁ Βασιλεὺς μετὰ τοῦ θείου του εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, καὶ ἐγώ, ὡς Πρύτανις, τοὺς ἐδέχθην καὶ τοὺς προέπεμψα.

Ἡ δὲ ἐννάτη Ἀπριλίου ἦν ἡ ἡμέρα τῆς κηδείας τοῦ Καλλέργη καὶ μετ' αὐτὴν ἀνῆλθον εἰς τ' Ἀνάκτορα πρὸς ἀποχαιρετισμόν, ἀναχωροῦντος τοῦ Βασιλέως. Μοὶ εἶπε δ' ἡ Α. Μ. ὅτι, ἀφ' οὗ μέχρι τοῦδε ἐνέδωκεν εἰς ἐμὲ καὶ διώρισεν ἀντ' ἐμοῦ τὸν Καλλέργην εἰς Ἀμερικήν, τοῦ θανάτου ἤδη αὐτὸν ἀναρπάσαντος, ἐπέμενε καὶ ἐγὼ νὰ ἐνδώσω καὶ δεχθῶ τέλος τὴν προσφερομένην μοι θέσιν. Εἰς τὴν ἐπιμονὴν ταύτην τοῦ Βασιλέως ἐνόμίσα ἄτοπον νὰ ἀντιστῶ περαιτέρω. Ἐδέχθην λοιπὸν καὶ τὸ διάταγμα αὐθημερὸν ὑπεγράφη.

Μετὰ μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, μεταβὰς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ ἀπαντήσας ἐκεῖ τὸν ἡγεμόνα Ἰωάννην, τὸν ἐξενάγησα εἰς αὐτήν.

Τὴν ἐπιοῦσαν δέ, τοῦ διορισμοῦ μου γενομένου γνωστοῦ, συνεκάλεσα τὴν σύγκλητον τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἀνέθηκα τὴν Πρυτανείαν εἰς τὸν Πρόπρύτανιν. Ἐπειδὴ δὲ διετελοῦμεν εἰς

τὰς διακοπὰς τοῦ Πάσχα, δὲν ἔσχον ἀφορμὴν ν' ἀποχαιρετήσω τοὺς φοιτητάς.

Τῇ 14ῃ Ἀπριλίου ἔδωκα τὸν ὅρκον μου, ὡς Πρέσβυς, ἐνώπιον τοῦ Ἀντιβασιλέως, ὅστις φιλοφρονέστατα προσηνέχθη πρὸς ἐμέ. Τῇ δ' ἐπαύριον μετέβην ν' ἀποχαιρετήσω τοὺς κ. Ὑπουργούς, οὓς εὗρον συνηγμένους εἰς τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον. Ἐπειδὴ δὲ γραπτὴν ὁδηγίαν οὐδεμίαν εἶχον λάβει, τοὺς παρεκάλεσα νὰ μ' εἴπωσι τί κυρίως προσδοκῶσι παρ' ἐμοῦ καὶ τῆς ἀποστολῆς μου, καὶ μοὶ ἀπήντησαν ὅτι περιμένουσιν ἰδίως πολλὰ ὑλικὰ ὠφελήματα, ἐν οἷς καὶ τὴν διάθεσιν πλείστων μετοχῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Δανείου, καὶ προσέτι τὴν ἀγορὰν δύο ἢ πλειόνων πλοίων πρὸς καταρτισμὸν τοῦ ναυτικοῦ ἡμῶν.

Ἐκ τούτων μόνην τὴν τελευταίαν ἐντολὴν ἔκρινα διακεκριμένην καὶ ἰδίας προσοχῆς ἀξίαν, διότι, καθ' ὅσα ἐγνώριζον περὶ Ἀμερικανῶν, ἡ αἰσθηματικὴ ἐλευθεριότης δὲν χαρακτηρίζει κυρίως αὐτούς, μετοχὰς δὲ δανείων λαμβάνουσι μόνον, ὅτε, καλῶς ὑπολογίσαντες, τὰς εὑρίσκωσι λίαν προσοδοφόρους. Παρεκάλεσα, ἑπομένως, τὸν κ. Ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν (ὅστις ἦν ὁ Δημ. Γρίβας) νὰ μοὶ εἰπῇ τίνων πλοίων ὑπῆρχε κυρίως ἀνάγκη, καὶ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ἐπιζητήσω.

«Ὢ καὶ σὺ» ἦτον ἡ ἀπάντησις. «Αὐτὰ τὰ ἠξεύρεις καλήτερα ἀπ' ἐμέ. Τί μ' ἐρωτᾷς;»

Καὶ ἄλλην δὲν ἐδυνήθην νὰ λάβω.

Ἀπόπλους εἰς Ἀμερικήν.

Τῇ δ' ἐπαύριον, 18ην Ἀπριλίου, ἥτις ἦν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα, κατέβην εἰς Πειραιᾶ, καὶ ἀπέπλευσα ἐν ἄκρᾳ γαλήνῃ τῇ 8ῃ τὸ πρωῒ ἐπὶ τοῦ Βασιλικοῦ πλοίου, τῆς ***Ἀθηνᾶς***, διοικουμένης ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου Σακτούρη. Μετὰ τούτου δὲ συνδιελέχθην περὶ τῶν πλοίων καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ μὲ φωτίσῃ ἐπὶ τοῦ ζητήματος, περὶ οὗ ὁ Ὑπουργὸς οὐδὲν εἶχε νὰ μοὶ εἰπῇ. Τοῦτο δ' ἔπραξεν ὁ κ. Σακτούρης, ὡς ἀνὴρ ἐν γνώσει τυγχάνων τῶν ἀναγκῶν τοῦ ναυτικοῦ, καὶ ἰδίως τοῦ ἡμετέρου.

Εἰς τὸν Ἰσθμὸν δ' ἀφίχθην κατὰ τὴν μεσημβρίαν, καὶ εἰς Κόρινθον, ὅπου μετέβην ἐφ' ἁμάξης, ἐπεσκέφθην παρὰ τῷ Πράκτορι τῆς Ἀτμοπλοϊκῆς Ἑταιρείας ὡραῖον ἀνάγλυφον, ὃ εἶχεν ἀποκτήσει, παριστῶν γυναῖκα φέρουσαν κόρην ἐπὶ τῶν νώτων, καὶ στηρίζουσαν διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τὸ δεξιὸν αὐτῆς γόνυ.

Μετὰ μεσημβρίαν δ' ἀναχθέντες ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου, τῆς ***Ἑπτανήσου***, μετ' ἀντιπρώρου βιαίου δυτικοῦ ἀνέμου, ἀφίχθημεν, μίαν ὥραν πρὸ τοῦ μεσονυκτίου, εἰς Πάτρας, ἃς οὐδόλως εἴδομεν, ἕνεκα τοῦ σκότους καὶ τῆς ὁμίχλης, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὰς 9 ὡρμήθημεν εἰς Ζάκυνθον, ὅπου ὁ πλοίαρχος, ἐπὶ τιμῇ τῆς θέσεώς μου, μὲ ἀπεβίβασε διὰ τῆς λέμβου του. Μὴ ἐντυχὼν δὲ τῷ νομαρχεύοντι κ. Κολποδίνῳ, ἔγραψα πρὸς αὐτόν, ἐπεσκέφθην τὴν κ. Ρώμα καὶ τῆς νήσου τὸν βουλευτὴν καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἐν γαλήνῃ κατεπλεύσαμεν εἰς Κεφαλληνίαν, ὅπου, κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τῆς εἰς τὸν κόλπον εἰσόδου, ἐδυνήθην ἐπὶ μακρὸν νὰ ἰδῶ τὸ περίεργον φαινόμενον τοῦ ὑποβρυχίου ρεύματος, εἰς ἁλιτενεῖς βράχους διαρκῶς βυθιζομένου μεθ' ὁρμῆς ἱκανῆς νὰ κινῇ μύλους, καὶ παρ' αὐτῷ μεγίστου λίθου, διατελοῦντος εἰς διαρκῆ δόνισιν.

Εἰς τὴν πόλιν, διατηροῦσαν, μάλιστα ἐν Ληξουρίῳ, τὰ ἴχνη τῶν ἀρτίων καταστροφῶν τοῦ σεισμοῦ, δὲν ἀπέβην, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀνήχθημεν εἰς Κέρκυραν, ὅπου, ἀφ' οὗ ἀνεκωχήσαμεν ἐπ' ὀλίγον πρὸ τῶν Παξῶν, ἕνεκα ἀβαθῶν τινων χωρίων, ἀφίχθημεν τὴν ἐπαύριον, περὶ τὴν 6ην τῆς πρωΐας.

Ἐνταῦθα ὁ λιμενάρχης κ. Κουτσοῦκος, ἐλθών, μὲ παρέλαβε διὰ τῆς ἐπισήμου λέμβου τῆς ὑπηρεσίας του καὶ προὐγεύθην εἰς τοῦ νομάρχου κ. Ν. Μαυροκορδάτου μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῆς συζύγου του, εἰς ἧς τὴν παιδείαν, τὴν εὐπροσηγορίαν καὶ τοὺς τρόπους πολλοὺς πολλαχόθεν ἤκουσα ἀποδιδομένους ἐπαίνους. Ἐπεσκέφθην δὲ τὸν Μητροπολίτην, ὅν, ὡς καί τινας ἄλλους, εὗρον κατεχομένους ὑπὸ τῆς ἰδέας, ὅτι τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης ἔμελλε προσεχέστατα νὰ παρακολουθήσῃ ἡ ἐν Ἠπείρῳ, πάσας ἐπιτυχίας ἐλπίδας παρέχουσα· καὶ ἓν τῶν δραστηριωτέρων μελῶν τῆς Ἠπειρωτικῆς Ἑταιρίας, ὁ κ. Παραμυθιώτης, νομιζόμενος ὅτι

ἀπταίστως ἐγνώριζε τὴν ἐκεῖ κατάστασιν τῶν πνευμάτων καὶ τῶν πραγμάτων, μοὶ διαβεβαίωσεν ἐμπιστευτικῶς, ὅτι ἡ ἐπανάστασις θὰ ἐξερρήγνυτο τὴν προσεχῆ ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἐν ἄλλοις δ᾿ ἐπεσκέφθην καὶ ὃν κατὰ τὰ 1830 εἶχον γνωρίσει σχετικὸν τῆς θείας μου κ. Γκίκα, τὸν κ. Μαρούλην, ἤδη νενυμφευμένον ὡραίαν κυρίαν, περὶ ἧς ἐν Κερκύρᾳ ἐλέγετο ὅτι τὴν ἐζήλευεν, ἐν ᾧ αὐτὸς μᾶλλον ἐφαίνετο ζηλευτός. Προσέτι εὗρον ἐνταῦθα καὶ ἐπεσκέφθην καὶ τὴν Μαρίαν Μάνου, νυμφευθεῖσαν τὸν ἀνεψιόν, ὃν ἠγάπα, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ θείου, τοῦ πρώτου συζύγου της Παναγιώτου Σούτσου. Τὴν εὗρον δὲ χαρίεσσαν, ὡς πάντοτε, καὶ ὑπέρ ποτε εὔθυμον καὶ εὐτυχῆ φαινομένην, ὅπερ μ᾿ ἐχαροποίησε μὲν δι᾿ αὐτήν, πολλὰ παθοῦσαν καὶ ὑποστᾶσαν, ἀλλὰ συγχρόνως μ᾿ ἔθλιψε, διότι ἀνεμνήσθην τοῦ Παναγιώτου, ὅστις, εἰ καὶ στερούμενος τῶν ἰδιοτήτων, αἵτινες ἐδύναντο νὰ καταστήσωσιν εὐτυχῆ τοιαύτην γυναῖκα, ἣν ὅμως ἀγαθὸς τὴν καρδίαν, καὶ πεπροικισμένος δι᾿ ἐκτάκτου εὐφυΐας, ἥτις, ἂν καλῶς διηυθύνετο, θὰ τὸν ἀνεδείκνυεν ἀληθῶς μέγαν ποιητήν, ὡς αὐτὸς ἑαυτὸν ἐξετίμα.

Εὗρον δὲ τὴν Κέρκυραν εἰσέτι ἀνήσυχον ἐκ τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος, ὃ ἡ Ἑλλὰς ἐκληρονόμησεν ἐκ τῆς Ἀγγλικῆς κυριαρχίας, καὶ πολλὰ ἤκουσα τῶν ἰδιοκτητῶν παράπονα κατὰ τῶν παραχωρήσεων, εἰς ἃς τοὺς ἠνάγκαζεν ὁ νέος νόμος. Εὐτυχῶς ὅμως ταῦτα πάντα διὰ τοῦ χρόνου ἐσυμβιβάσθησαν ἢ ἐλησμονήθησαν.

Τὴν 5ην ὥραν τῆς ἑσπέρας ἐπεβιβάσθην εἰς Ἰταλικὸν ἀτμόπλοιον, συνοδοιπόρον ἔχων τὸν Μαρῖνον Βρεττόν, παρεπλεύσαμεν τὴν ὡραίαν Κερκυραϊκὴν ἀκτήν, ἐν τῷ πορθμῷ διέβημεν πλησιέστατα τῆς Ἠπειρωτικῆς, καὶ μετὰ νυκτοπλοΐαν, ἧς μέρος ἦν ἱκανῶς ἀνεμῶδες καὶ τεταραγμένον, τὸ πρωΐ, ἀφ᾿ οὗ παρὰ τὴν ἁλιτενῆ ἀκτὴν τῆς Καλαβρίας εἴδομεν τὸν ἥλιον ἀνιόντα ἐκ τῶν κυμάτων τῆς Ἀδριατικῆς, κατὰ τὰς ἑπτὰ ἐφθάσαμεν εἰς Βρεντήσιον.

Καὶ πρῶτον μὲν εἰσήλθομεν εἰς ἐξωτερικὸν λιμένα εὐρύτατον, κλειόμενον ὑπὸ ταπεινῶν νησιδίων, ὧν τὸ ἓν φέρει μικρὸν φρούριον. Μετ᾿ αὐτὸν δ᾿ ἕπεται ὡραῖος ἐσωτερικὸς λιμήν, δίχα σχιζόμενος ὑπὸ λόφου προέχοντος καὶ καταφύτου, καὶ μεταξὺ τῶν

δύο αὐτοῦ βραχιόνων περιλαμβάνων τὴν πόλιν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μεγάλαι ἐγένοντο ἐργασίαι πρὸς ἔκχωσιν τοῦ λιμένος, εἰς ὅν, ὡς καὶ εἰς τὴν πόλιν, ἡ ὁσημέραι προϊοῦσα θαλασσοπλοΐα σπουδαῖον παρεσκεύαζε μέλλον. Περιείχετο δ' ἡ πόλις ὑπὸ φρουρίου, καὶ ἦν τότε ἔτι μικρά, στενὰς ἔχουσα τὰς ὁδοὺς καὶ ἀναμὶξ ἀρχαῖα καὶ νέα οἰκοδομήματα. Καταλύσας δ' εἰς τὸ μόνον τότε ὑπάρχον ξενοδοχεῖον, ***τὸ τῆς 'Ανατολῆς*** (Orient), ἐπεσκέφθην τὸν Πρόξενον ἡμῶν Π. Δροσίνην, πρὸ εἰκοσαετίας μετὰ τῆς πολυαρίθμου οἰκογενείας του εἰς τὸ τότε ἔτι ἀπόκεντρον ἐκεῖνο πολίχνιον οἰκοῦντα καὶ ἐμπορευόμενον, καὶ εἰς τὰς 6 τὸ ἑσπέρας ἀπῆλθον διὰ τοῦ σιδηροδρόμου πρὸς Τεργέστην.

Εἰς τὴν ἅμαξαν, ἧς ἐπέβην, εὗρον ἤδη ἐγκατεστημένην μίαν κυρίαν καὶ τέσσαρας κυρίους. Καὶ νὰ τοὺς διακρίνω μὲν πολὺ δὲν ἐδυνάμην, τὴν μὲν κυρίαν διὰ τὸ κάλυμμα τοῦ προσώπου της, τοὺς δὲ κυρίους καὶ διότι ἠδιαφόρουν νὰ τοὺς ἰδῶ, καὶ διότι ἤδη ἡ νὺξ ἐπήρχετο καὶ ἦν σκοτεινὸν τῆς ἁμάξης τὸ ἔνδον· ἤκουσα ὅμως ὅτι ὡμίλουν γαλλιστὶ καὶ ἐφαίνοντο ἐξ 'Αλεξανδρείας προερχόμενοι· ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως μὲ παρηγόρει διὰ τὴν δυσάρεστον νύκτα, ἣν μοὶ προεμήνυε τόσον πολυάριθμος συνοδοιπορία. Εὐτυχῶς ὅμως ἐκ τῶν τεσσάρων οἱ τρεῖς μᾶς ἐγκατέλιπονμετά τινας σταθμούς, καὶ ἄλλοι δὲν τοὺς ἀντικατέστησαν· ὥστε ἱκανῶς ἀνέτως ἐκοιμήθην τὸ ὑπόλοιπον τῆς νυκτός, καὶ ὅτε ἀφυπνίσθην, εἶδον ἤδη ἀνατέλλοντα τὸν ἥλιον ἀπὸ τῆς 'Αδριατικῆς, ἀλλὰ συγχρόνως εἶδον ὅτι ἡ ἀπέναντι μου κυρία εἶχεν ἀφαιρέσει τὴν νύκτα πίλον καὶ κάλυμμα, καὶ ὅτι ἦν νεωτάτη καὶ καλλονῆς ἐξαισίας, ὁ δὲ κύριος ὅτι ἦν γέρων καὶ πολιός. Μετ' ὀλίγον δέ, ἐν ᾧ διηρχόμεθα διὰ μικρᾶς τινος πόλεως τῆς Καλαβρίας, ἤκουσα τὴν νεάνιδα λέγουσαν πρὸς τὸν συνοδοιπόρον της, ἐν ᾧ ἀνεγίνωσκεν εἰς τὸν Σταθμὸν ἐπιγεγραμμένον τὸ ὄνομα τῆς πόλεως, ὅτι τοῦτο ἦν Ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ ἐξήγει καὶ τὴν σημασίαν του, ἐρωτῶσα ἂν ὀρθῶς δὲν τὸ ἐνόησεν. Ὁ δὲ τῇ εἶπεν ὅτι ὀρθότατα, προσθέτων ὅτι ἑπόμενον ἦν πολλὰ τῶν ἐνταῦθα ὀνομάτων νὰ ἐναπέμειναν Ἑλληνικά, διότι τὸ πάλαι τὸ μέρος ἦν ἡ Μεγάλη Ἑλλάς. Μετ' ὀλίγον δ' ἀφίχθημεν καὶ εἰς ἕτερον χωρίον,

οὗ τῇ κατέδειξε τὸ ὄνομα, ὡς ἐπίσης Ἑλληνικόν, καὶ ἡρμήνευσεν αὐτό, ἀλλ' ἡ νεάνις ἐνόμισεν ὅτι ἡ ἐξήγησις δὲν ἦν ἐντελῶς ὀρθή, καὶ τὴν διώρθωσε. Τότε δὲ καὶ ἐγώ, ὅστις ἐξεπληττόμην ἀκούων τοὺς ξένους τούτους τὰ Ἑλληνικὰ ὀνόματα ἐννοοῦντας καὶ ἐπ' αὐτῶν συζητοῦντας, παρενέβην, δικαιολογηθεὶς διότι τοῖς εἶπον ὅτι ἤμην Ἕλλην, καὶ ἐκήρυξα ὀρθότερα τῆς κυρίας τὴν ἑρμηνείαν. Προσέθηκα δὲ πρὸς τὸν κύριον ὅτι χαίρων βλέπω ὅτι περὶ τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἀσχολεῖται, καὶ μετὰ πλείστης ἀγάπης ἀναγινώσκει τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς, τὸν ἠρώτησα ἂν δὲν ἐπεσκέφθη καὶ τὴν Ἑλλάδα ποτέ, — Ὤ, μάλιστα, μοὶ ἀπήντησε. Προσεκύνησα τὸν Παρθενῶνα καὶ τὰς λοιπὰς ἀρχαιότητας, καὶ ἐγνώρισα καὶ τὴν νέαν πόλιν καὶ τὴν κοινωνίαν της. Πολλάκις ἐπεσκέφθην τὰς συναναστροφὰς τῆς κ. Τυπάλδου, καὶ ἔμαθον καί τινα νεοελληνικά, τοὐλάχιστον ἀπεστήθησα ποιήματα, ὡς τοῦτο. Καὶ ἤρχησε ν' ἐπαγγέλλῃ ἐντόνως,

Θέλω φίλη ποθητή μου,
εἰς ἀνέφελον ἑσπέραν, κτλ.

— Καὶ γνωρίζετε, τὸν ἠρώτησα, ἐκπεπληγμένος καὶ ἐλαφρῶς μειδιῶν, τίνος εἰσὶν οἱ στίχοι οὗτοι ;

— Μάλιστα, μοὶ εἶπε. Τοῦ κ. Ραγκαβῆ.

— Τότε, ἀπήντησα, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ σᾶς παρουσιάσω τὸν γράψαντα, διὰ νὰ σᾶς ζητήσῃ συγγνώμην δι' αὐτούς. Εἶμὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος.

— Πῶς ; Ὑμεῖς ὁ κ. Ραγκαβῆς, ἀνεφώνησεν ὁ συνοδοιπόρος μου, ἐκτείνας μοι τὰς δύο του χεῖρας. Τότε ἐπιτρέψατέ μοι καὶ ἐγὼ νὰ σᾶς παρουσιασθῶ. Εἶμὶ ὁ Louis Delâtre.

Ἡ ἔκπληξις καὶ ἡ χαρά μου ὑπῆρξαν οὐχὶ ἐλάσσων τῆς ἐδικῆς τοὺ. Ὁ κ. Delâtre ἦν ὁ ἐν Παρισίοις ἐκδότης τῆς Revue Orientale, μεθ' οὗ διετέλουν ἐν συνεχεῖ ἀλληλογραφίᾳ, καὶ ὅστις πολλὰ καὶ ἐπιεικῆ εἶχε γράψει περὶ Παραμονῆς, περὶ Κουτρούλη καὶ ἄλλων μου ἔργων.

Μετὰ τὴν ἀμοιβαίαν ταύτην ἀνεγνώρισιν τῷ εἶπον ὅτι, εὐνόητος μοι ἦν ἤδη ἡ ἐμπειρία αὐτοῦ περὶ τὴν Ἑλληνικήν, μ' ἐκπλήττει ὅμως πάντοτε ν' ἀκούω καὶ τὴν κ. θυγατέρα του ἐπί-

σης αὐτῆς ἐγκρατῆ. Γελάσας τότε καὶ ἐνταυτῷ στενάξας. —Ἔχετε δίκαιον, εἶπεν, ἀλλ' ἰδοὺ ἡ μεγάλη ἀφροσύνη, ἣν ἐπὶ ζωῆς μου ποτὲ ἔπραξα. Ἡ κυρία δὲν εἶναι θυγάτηρ μου, εἶναι...σύζυγός μου. Καὶ μοὶ ἐξήγησεν ὅτι ἦν ἡ κυρία ἐκείνη παιδαγωγός,—τόσον νέα, ὥστε ἐφαίνετο δεομένη ἡ ἰδία παιδαγωγίας,— εἰς Ἑλληνικήν τινα οἰκίαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπου ὁ κ. Delâtre, καὶ αὐτὸς ἐν τῇ αὐτῇ πόλει εἰς ἄλλην πλουσίαν Ἕλληνος οἰκογένειαν παιδαγωγοῦ θέσιν δεχθείς, εἶδε, φυσικῷ τῷ λόγῳ ἠγάπησεν αὐτὴν καὶ τὴν ἐνυμφεύθη.

Μετὰ τὰς ἐξηγήσεις ταύτας ἔστρεψα αὖθις τὸ βλέμμα πρὸς τὴν κυρίαν, καὶ ἀφ' οὗ ἐπί τινας στιγμὰς τὴν ἐθεώρησα,

— Ἀφροσύνην καλεῖτε, τῷ εἶπον, ὅ,τι καὶ ἐγὼ καὶ πᾶς ἄλλος ἤθελε καλέσει ὑπερτάτην φρόνησιν.

Μετὰ τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην ἔντευξιν ἄλλοτε πλέον δυστυχῶς δὲν εἶδον τοὺς αὐτοσχεδίους τούτους φίλους μου, διότι, ὅτε μετὰ καιρὸν μετέβην ἐγὼ εἰς Παρισίους, ἔμαθον ὅτι ἐκεῖ δὲν διέμενον.

Περὶ τὴν 9ην τῆς ἐπαύριον, ἐκ σύριγγος ἐξελθόντες, ἀφίχθημεν εἰς Ἀγκῶνα, ἧς ὅμως μόνον τὸν Σταθμὸν εἴδομεν, καὶ ἐπὶ κορυφῆς λόφου μοναστήριον ἀντικαταστῆσαν ἀρχαῖον τῆς Ἀφροδίτης ναόν.

Ἐντεῦθεν ἡ βορειανατολικὴ χώρα τῆς Ἰταλίας ἐστὶν ὡραιοτάτη, καὶ περίεργοι αἱ πόλεις, ἃς διήλθομεν, ὡς τὸ Πεσάρον, ἡ τοῦ Ῥοσύνη πατρίς, ἡ Βολονία, ἡ Φερράρα ἐπὶ τοῦ Πάδου, ἡ Πάδουα, ἡ Οὐδίνη· τὰ δ' ἐπίλοιπα μᾶς ἔκρυψεν ἡ νύξ, μέχρις οὗ τὴν Παρασκευήν, 21 Ἀπριλίου, ἐξυπνήσαμεν περὶ τὴν Τεργέστην, ὅπου ἀφίχθημεν κατὰ τὴν 8ην τὸ πρωΐ, ἀκριβῶς καθ' ἣν ὥραν ἐβλέπομεν εἰσπλέον εἰς τὸν λιμένα καὶ τὸ ἐξ Ἑλλάδος ἀφικνούμενον ἀτμόπλοιον. Ἐνταῦθα δ' ἔμεινα μίαν ἡμέραν μετὰ τῶν φίλων Ἀναστασίου καὶ Ἀλεξάνδρου Βυζαντίων, οἵτινες καὶ μοὶ ἐδώρησαν, ὡς ἐφόδιον, τὸ περὶ Ἀμερικῆς σύγγραμμα τοῦ Toqueville.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν, κατὰ τὰς 6½ ἀπῆλθον διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, καὶ διαβὰς διὰ Gratz, ἀφίχθην εἰς τὰς 4½, εἰς Βιένναν,

καὶ κατέλυσα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Stadt London, μὴ ὂν πλέον τὸ πρωτεῦον ἐν τῇ πόλει, ὡς ἐνόμιζον, καὶ ὡς ἦν ὅτε κατὰ πρῶτον, ἐξ Ὀδησσοῦ προερχόμενος, εἶχον εἰς αὐτὸ καταλύσει. Μοὶ ἐδόθη δὲ δωμάτιον τὸ ὑπ' ἀριθ. 31, πλησίον τοῦ ὃ ὀλίγον πρὸ ἐμοῦ εἶχε καθέξει ὁ Κλέων, ὅτε μετέβη εἰς Βερολῖνον. Ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Προξένου ἡμῶν κ. Μεταξᾶ, καὶ τοῦ Γραμματέως αὐτοῦ, νομίζω, κ. Πετροπούλου, ἐπεσκέφθην τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν ἐν Βιέννῃ Ἑλλήνων, καὶ συνδιελέχθην μετ' αὐτῶν περὶ τοῦ ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐπιδιωκομένου δανείου· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἐν Τεργέστῃ, ὅπου, οὐχ ἧττον μετὰ τῶν πρωτίστων ἐμπόρων εἶχον περὶ αὐτοῦ συζητήσει, εὗρον τὴν ἐπιτυχίαν ἀνέφικτον. Οἱ μὲν Ἕλληνες, μοὶ εἶπον, δὲν ἔχουσι κεφάλαια διαθέσιμα, οἱ δὲ ἀλλοδαποὶ τὰ ἔχουσιν ἀλλαχοῦ διατεθειμένα, ὅπερ κατ' ἐμὲ ἐδήλου ὅτι οὐδέτεροι εἶχον ἱκανὴν πίστιν πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἀπήντησα δ' αὐτόθι καὶ τὸν κ. Ῥενιέρην, διὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν τοῦ δανείου ἐλθόντα, ἀλλ' ἐπίσης ἄπρακτον ἀπερχόμενον εἰς τὰς Δακκικὰς ἐπαρχίας, ὅπου ὅμως, ὡς βέβαιον μοὶ ἐλέγετο παρὰ πάντων, ὅτι οὐχ ἧττον θεν' ἀπετύγχανεν, ὡς καὶ ἀπέτυχε.

Μετὰ τοῦ κ. Πετροπούλου ἐπεσκέφθην, κατὰ προτροπὴν τοῦ Ἀναστασίου Βυζαντίου, τὴν ὡραίαν καὶ εὐφυεστάτην κ. Σκαραμαγκᾶ, ἥτις, ὡς μοὶ ἐῤῥέθη, καὶ ἔγραφε πολλάκις εἰς τὰς Γερμανικὰς ἐφημερίδας πεζῶς τε καὶ ἐμμέτρως ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Τὸ δ' ἑσπέρας εἰς τὸ Roten Lamm παρέθεσεν ὁ κ. Μεταξᾶς εἰς ἐμέ, τὸν κ. Ῥενιέρην καί τινας ἄλλους τῶν ἐπισημοτάτων Ἑλλήνων, γεῦμα, καὶ τὴν ἐπαύριον, Κυριακήν, τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, εἰς τὰς 6½ ἐξηκολούθησα τὴν ὁδοιπορίαν. Ἀλλὰ τὰ σκεύη μου, φθάσαντα μετ' ἐμέ, δὲν ἐπρόφθασαν νὰ ἐγγραφῶσι, καὶ μόνον ἀφ' οὗ, μετὰ τὰ πεδία τοῦ Βαγράμ, ἀφίχθην εἰς Brunn, ἐκανόνισα τὰ κατ' αὐτά. Τὴν πόλιν ταύτην, εἰς ἧς τὸ φρούριον ἐκρατήθη δέσμιος καὶ ἀπέθανεν ὁ Α. Ὑψηλάντης, εἶχον διέλθει πρὸ 40 ἐτῶν, καὶ τότε μοὶ ἐχρειάσθησαν 20 ὧραι ἐκεῖθεν μέχρι Βιέννης, ἣν ἀπόστασιν ἤδη διέτρεξα εἰς 4 ὥρας διὰ τοῦ ἀτμοῦ.

Διὰ τῆς Πράγας δέ, ὅπου ἐν τοῖς ξενοδοχείοις εὗρον λαλου-

μένην τὴν Βοημικήν, καὶ διὰ τῆς Δρέσδης, δι' ἧς διέβημεν εἰς τὰς 4½ τῆς πρωΐας, ἀφίχθημεν εἰς τὰς 9 π.μ. εἰς Βερολῖνον. Ἐκεῖ περιμένων με εἰς τὸν σταθμὸν ὁ Κλέων μὲ ὡδήγησεν εἰς Köthener Strasse, πρὸς τὴν οἰκογένειαν, καὶ μετὰ μεγίστης ἀγαλλιάσεως τοὺς ἐνηγκαλίσθην πάντας ὑγιεῖς καὶ καλῶς ἔχοντας, καὶ τὸν Ἀριστείδην, ὡς ἀξιωματικὸν καὶ ἤδη συγκατοικοῦντα μετὰ τῆς μητρός του, καὶ τὸν Αἰμύλιον, ὅστις ἐκ τοῦ Στρατιωτικοῦ Σχολείου, ἄδειαν λαβών, ἦλθεν εἰς ἐπίσκεψίν μου.

Ἐν Βερολίνῳ ἐπεσκέφθην τὰ Μουσεῖα καὶ τὸ Θέατρον, ἐκ τῶν κατοίκων δὲ τὸν ποτὲ παρ' ἡμῖν Πρέσβυν κ. Thiele, ὃν ὅμως δὲν εὗρον, καὶ τὸν τότε ἐκεῖ οἰκοῦντα Νικόλαον Μαυροκορδάτον (τὸν ἀδελφὸν τοῦ καθηγητοῦ Γεωργίου) μετὰ τῆς οἰκογενείας του, παρ' οἷς καὶ προσεκλήθην εἰς γεῦμα. Ἐπεδήμει δὲ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον αὐτόθι ἐπί τινας ἡμέρας καὶ ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος, ἐν τοῖς Ἀνακτόροις οἰκῶν, καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Πρέσβεως κ. Ὑψηλάντου, μεθ' οὗ ἀντήλλαξα ἐπισκέψεις, προγευματίσας καὶ παρ' αὐτῷ ἐν τῷ Βασιλικῷ Ξενοδοχείῳ. Αἱ μετ' αὐτοῦ δὲ συνδιαλέξεις μου μοὶ ἀφῆκαν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι καλῶς δὲν ἐγνώριζεν, οὔτε τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἣν ἀντεπροσώπευε, διότι σχεδὸν ποτὲ δὲν τὴν εἶδεν, οὔτε τὰ τῆς Πρωσσίας, παρ' ᾗ ἦν ἀντιπρόσωπος, συγχρόνως ὡς καὶ ἐν Βιέννῃ, διότι εἰς Βερολῖνον σπανίως ἐφοίτα. Αἱ θεωρεῖαι δ' ἃς μοὶ ἀνέπτυξεν, ἦσαν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔπρεπε πρὸ παντὸς νὰ συμβιβασθῇ μετὰ τῆς Τουρκίας (ἐπὶ τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως), ἵνα ὁμοῦ ἀντιταχθῶσι κατὰ τοῦ Σλαυισμοῦ, ἵνα δὲ συνομολογήσῃ νέον δάνειον, ὅτι πρὸ πάντων ὤφειλε νὰ κανονίσῃ τὰ τῶν ἀρχαίων. Ταῦτα δὲ λέγων μοι, ἀπεδείκνυε καὶ ἄγνοιαν τοῦ ὅτι ἐγὼ εἶχον πράξει τοῦτο ἤδη ἀπὸ τοῦ 1860. Παρουσιάσθην δὲ καὶ εἰς τὸν Βασιλέα, εἰπόντα μοι ὅτι εἶδε τὸν Ναπολέοντα, ὑποσχεθέντα νὰ ἐνεργήσῃ δραστηρίως ὑπὲρ τῶν Κρητῶν, ἂν ἡ Ἀγγλία δὲν ἀντιστῇ, καὶ μετὰ ταῦτα καὶ τὸν Λ. Δέρβην, ὑποσχεθέντα τὴν μὴ ἀντίστασιν τῆς Ἀγγλίας.

Συμπρογευθεὶς δὲ καὶ μετὰ τοῦ Ὑπασπιστοῦ Χατζηπέτρου, ἀπῆλθον τέλος τὴν ἑπομένην Κυριακήν, 30 Ἀπριλίου, τὸ πρωΐ, εἰς τὸν σιδηρόδρομον· ἀλλ' ἀφιχθεὶς πολὺ ἐξώρας, ἠναγ-

κάσθην νὰ μείνω ἔτι μίαν ἡμέραν, καὶ μόνον τὴν Δευτέραν, 1 Μαΐου, εἰς τὰς 7 τὸ πρωῒ συναπῆλθον μετὰ τοῦ Κλέωνος, βαρεῖαν ἔχων τὴν καρδίαν, διότι ἐγκατέλιπον τοὺς ἐμούς, ἀμφιβάλλων ἂν μοὶ ἦτο προωρισμένον νὰ τοὺς ἐπανίδω ποτέ.

Τὴν νύκτα κατελύσαμεν εἰς Κολωνίαν, ὅπου τὴν ἐπιοῦσαν ἐπεσκέφθην τὴν Μητρόπολιν καὶ τὴν γέφυραν, εἶτα δ' ἐν τῷ σταθμῷ τοῦ σιδηροδρόμου συνηντήθημεν μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ συνωδοιπορήσαμεν διὰ τῶν συφύτων καὶ πυκνῶς κατοικουμένων κοιλάδων τῆς Meuse μέχρι τῶν Παρισίων.

Ἐκεῖ τὴν 9ην ὥραν τὸ ἑσπέρας ἀφιχθέντες, καὶ μὴ εὑρόντες δωμάτια εἰς τὸ ***Μέγα Ξενοδοχεῖον,*** κατελύσαμεν εἰς τὸ τῆς ***Βάδης,*** ἐγὼ μὲν εἰς τὸ πρῶτον, ὁ δὲ Κλέων εἰς τὸν τέταρτον δόμον, καὶ τὴν ἐπαύριον, ἀφ' οὗ κατὰ τὰς λίαν πρωϊνὰς ὥρας περιῆλθον τὰς κεντρικωτάτας ὁδοὺς (τὰ Βουλεβάρτα), προσχαίνων ἰδίως εἰς τὰ παράθυρα τῶν βιβλιοπωλείων, ἐπεσκέφθην τέλος τὸν Πρέσβυν ἡμῶν κ. Θ. Δηλιγιάννην, ὅστις μὲ ὡδήγησεν εἰς τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἀμερικῆς Στρατηγοῦ Dix, ὅστις, μικρὸς καὶ πολιός, μοὶ ἐπετέλεσε τὴν ἐντύπωσιν ἀνδρὸς ἀγχίνοος. Παρῆσαν δὲ καὶ ἡ Κα Dix, ἡ πρώτη Ἀμερικανίς, ἣ ποτε ἐνετύγχανον, κυρία ἔχουσα, ὡς ἦν ἑπόμενον, τὴν συμπεριφορὰν οὐχὶ λίαν ἀριστοκρατορικήν, ὁμιλοῦσαν τὴν Γαλλικὴν ἀτελέστατα, καὶ γελῶσαν πρὸς πᾶν ὅ ἤκουε ἢ ἔλεγε, κἄν τι μὴ γελοῖον ᾖ. Παρεκάθητο δὲ καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτῆς, νεάνις ξανθή, ἣν μετὰ ἔτη τινὰ ἐπανεῖδον ἐν Παρισίοις, διαπρέπουσαν ἐπὶ κάλλει, καὶ ἐπανελθοῦσαν προσκαίρως ἐξ Ἰνδιῶν, ὅπου, νυμφευθεῖσα ἐν τῷ μεταξύ, διέτριβε μετὰ τοῦ συζύγου της. Μετὰ τῶν Κυριῶν τούτων ὁ Πρέσβυς μοὶ ἐφαίνετο ἐν τῇ συμπεριφορᾷ του μᾶλλον ἐστενοχωρημένος, καὶ τοῦτο ἐπεκύρου παρ' ἐμοί, ἣν ἀνέκαθεν εἶχον πεποίθησιν, ὅτι οἱ ἐπιδιδόμενοι εἰς τὸ διπλωματικὸν στάδιον, ἀναγκαῖον ἐστὶν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας νὰ προσαρτῶνται ἀμισθεὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Πρεσβειῶν, ἵνα τρίβωνται εἰς τὴν ὑπὸ τῆς μεγάλης κοινωνίας ἀπαιτουμένην συμπεριφοράν·

Πολὺ διάφορος τῆς Κας Δὶξ ἦν ἑτέρα Ἀμερικανίς, ἡ Κυρία Sleidel, ἐκ τῶν νοτίων χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς, πενθερὰ τοῦ ἡμε-

τέρου προξένου Κου Erlanger, ἣν ἀντ' ἐκείνου εὕρομεν κατ' οἶκον, ὅτε μὲ ὡδήγησε καὶ ἐκεῖ ὁ Κος Δηλιγιάννης. Ἡ Κυρία Sleidel ὡμίλει ἄριστα τὴν Γαλλικήν, καὶ μετὰ πλείστης ζωηρότητος μοὶ διϊσχυρίζετο ὅτι ἡ τυραννία τῶν βορείων Ἀμερικανῶν ἐπὶ τῶν νοτίων ἦν πολὺ καταπιεστικωτέρα ἢ ἡ τῶν Τούρκων ἐπὶ τῶν χριστιανῶν.

Ἐπὶ τοῦ τελευταίου ἐμφυλίου πολέμου τῆς Ἀμερικῆς ὁ κ. Sleidel, πρώην Γερουσιαστής, ἐστάλη ὑπὸ τῶν Νοτίων, ὡς ἀντιπρόσωπος αὐτῶν, εἰς τὴν Εὐρώπην. Καθ' ὁδὸν ὅμως πολεμικὸν τῶν Βορείων πλοῖον, συναντῆσαν τὸ ἀγγλικὸν ἀτμόπλοιον, τὸ φέρον αὐτὸν μετὰ τῆς οἰκογενείας του, τὸ ὑπέβαλεν εἰς ἐπίσκεψιν, καὶ ἠθέλησε νὰ διακρατήσῃ τὸν ἐπίσημον ἐπιβάτην, ἀλλ' ὁ Ἄγγλος πλοίαρχος δὲν τὸ ἐπέτρεψε. Τότε ἡ πρεσβυτέρα τῶν θυγατέρων τοῦ κ. Sleidel, ἤλεγξε τὸν πλοίαρχον τῶν Βορείων διὰ τὴν πρᾶξιν του, ἣν ὡς μισητὴν ἐχαρακτήρισε, καὶ ὅτε ἐκεῖνος τῇ ἀπήντησεν ἀποτόμως, τῷ ἔδωκεν ἓν ῥάπισμα. Τοῦτο τὴν κατέστησε περίβλεπτον, καὶ, ὁμοῦ μετὰ τῶν πλείστων κοσμουσῶν αὐτὴν χαρίτων, συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ τῇ περιποιήσῃ τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ κ. Erlanger, ὅστις καὶ τὴν ἐνυμφεύθη, ἀφ' οὗ, πρὸς εὐτυχίαν του, τὸν παρῄτησεν ἡ πρώτη του σύζυγος, ἀναξία αὐτοῦ, ὡς πολλαχόθεν ἤκουσα.

Μία τῶν πρώτων μου ἐπισκέψεων ὑπῆρξε καὶ ἡ πρὸς τὴν μητέρα τοῦ κ. Ὑψηλάντου, δευτέραν μου δὲ ἐξαδέλφην, διότι ἡ μήτηρ της, ἡ Κα Σκαναβῆ, ἦν ἀδελφὴ τοῦ Ι. Ῥίζου, καὶ ἑπομένως πρώτη ἐξαδέλφη τοῦ πατρός μου. Ἡ Κυρία αὕτη ἦν ποτε ὡραία, ὡς μία τῶν Χαρίτων, καὶ ἔτι τότε ἔσωζεν ἴχνη τῆς παλαιᾶς καλλονῆς της. Λαβοῦσα δ' αὐτὴν νεωτάτην, καὶ ὅλως ἄπορον ὑπὸ τὴν προστασίαν της ἐν Ὀδησσῷ ἡ Ῥωσσὶς πλουσία σύζυγος τοῦ Στρατηγοῦ Μελισσινοῦ, τὴν ἐνύμφευσε μεθ' ἑνὸς τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου. Ἐπεσκέφθην δὲ τὸν διακεκριμένον Ἕλληνα ἰατρὸν κ. Πανᾶν, ὅστις, κατὰ παράκλησίν μου, εἶχεν ἐπιμεληθῇ τῆς τυπώσεως τοῦ γαλλικοῦ φυλλαδίου μου «La Turquie et la Grèce», μετὰ πλείστων σφαλμάτων δυστυχῶς ἐκδοθέντος. Εἶδον δὲ καὶ τὸν κ. Eichthal, δόντα μοι τὸ περὶ

Πλάτωνος ἔργον του, τὸν ἐξ Ἑλλάδος φίλον François Lenormant καὶ τὴν μητέρα του καὶ τὸν Brunnet de Presle, ζητήσας δὲ νὰ πληροφορηθῶ, ἂν ἐδυνάμην νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, ἔμαθον παρὰ τοῦ κ. Δηλιγιάννη ὅτι τοῦτο ἦτον ἀδύνατον, καὶ ἐπίσης δὲ ὅτι ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κ. De Mouthier, ἕνεκα τῶν πολλῶν του ἀσχολιῶν, δὲν ἐδύνατο νὰ μὲ ἴδῃ.

Μετ' ἀνεκφράστου δὲ χαρᾶς ἤκουσα παρὰ τοῦ κ. Ἀποστολοπούλου, ὃν κατὰ τύχην ἀπήντησα, ὅτι ἡ φιλτάτη μου ἀνεψιὰ Μαρίκα Δείξων (τὸ γένος Ῥόζεν) ἦν ἐν Παρισίοις, καὶ ἔσπευσα ἀμέσως εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τοῦ Λούβρου, ὅπου κατῴκει. Δὲν τὴν εὗρον ὅμως, καὶ τὴν ἀπήντησα μόνον τὴν ἐπαύριον εἰς τὴν Παγκόσμιον Ἔκθεσιν, ὅπου μετέβην μετὰ τοῦ Lenormant καὶ τοῦ Brunnet de Presle.

Ἐνταῦθα, ἀποθαυμάσας τὰς ἀναριθμήτους συλλογὰς τῆς τέχνης καὶ βιομηχανίας, ἐν αἷς διέπρεπον καὶ μεγαλουργῆ ἀπομιμήματα τῶν αἰγυπτιακῶν ναῶν, τῶν χριστιανικῶν κατακομβῶν, καὶ παντοῖα ἄλλα καταπληκτικὰ θαύματα, ἐθίχθην τὴν καρδίαν ἰδὼν τὴν εὐτέλειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ τμήματος, ὅπερ ἐδύνατο καὶ τότε πολὺ ἀξιοπρεπέστερον νὰ ἐπιδειχθῇ, ἂν οἱ αὐτοῦ ἐπιμεληθέντες ἐν Ἑλλάδι δὲν εἶχον ἐργασθῆ ὅπως ὤφειλον. Συμπρογευματίσας δὲ μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς μου ἐν τῷ Ἰταλικῷ καὶ εἶτα καὶ ἐν τῷ Ῥωμανικῷ τμήματι, ἐγεύθημεν ἔπειτα ὁ Κλέων καὶ ἐγὼ παρὰ τῇ Κᾳ Lenormant, ὅπου πολλὰ συνδιελέχθην μεθ' ἑνὸς τῶν συνδαιτυμόνων, διακεκριμένου Μαρωνίτου ἐκ Συρίας, περὶ τῆς τύχης τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς.

Τῇ δ' ἐπαύριον ἐπεσκέφθην ἐν ἄλλοις τὸν Πρεσβευτὴν τῆς Γερμανίας κ. Γόλτς, ὅστις, περιχαρῶς με δεχθείς, μοὶ εἶπε πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι ἐπρόκειτο νὰ προκληθῇ ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ἡ ἔκφρασις τῆς θελήσεως τοῦ λαοῦ τῆς Κρήτης, ἀλλ' ὅτι ἡ Αὐστρία ἀπήτει τὴν πρὸς τοῦτο συναίνεσιν καὶ τῆς Ἀγγλίας, δυστροπούσης. Μετέβην δ' ἔπειτα εἰς τοῦ Γραμματέως τῆς Πρεσβείας κ. Ρώκ. Οὗτος δὲ μοὶ ἀνέγνω μέρος σημειώσεων, ἃς ἐκράτει ἐν εἴδει ἀπομνημονευμάτων, καὶ ἐν αἷς, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἐλέγετο ὅτι, ὅτε ἐπὶ Βασιλέως Ὄθωνος συνώδευε τόν Καλλέργην ἀποσταλέντα

ἐπισήμως εἰς Ἰταλίαν, ὁ Βασιλεὺς αὐτῆς εἶπε πρὸς τὸν Πρέσβυν ὅτι διετέλει ἐν ἀλληλογραφίᾳ μετὰ τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος, καὶ ἦν πρόθυμος, ἅμα ἐκεῖνος ἤθελενἐκστρατεύσει κατὰ τῶν Τούρκων, νὰ τῷ πέμψῃ στρατὸν συμμαχικόν. Ἀλλ' ὁ Καλλέργης Τῷ ἀπήντησεν ὅτι παρὰ Βασιλέως Βαυαροῦ οὐδὲν ἔχει νὰ ἐλπίσῃ ἡ Ἑλλάς, ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ τὸν ἐκθρονίσωσι καὶ ὅτι ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας ἔπρεπε νὰ τοῖς δώσῃ τὸν υἱόν του ὡς Βασιλέα, ὅπερ ὁ Βασιλεὺς ἐφάνη ἀκούσας μετ' εὐχαριστήσεως.

Οὕτως ὡμίλησεν ὁ Πρέσβυς περὶ τοῦ Ἡγεμόνος, ὃν ἐπέμφθη ν' ἀντιπροσωπεύσῃ!

Τὸ Σάββατον τέλος, 6 Μαΐου, ἀπῆλθον κατὰ τὰς 7,40 τὸ πρωῒ ἐκ Παρισίων μετὰ τοῦ Κλέωνος. Εἰς Καλαὶ ἀφίχθην κατὰ τὴν μίαν, καὶ μετὰ δίωρον περίπου διάπλουν εἰς Δοὺβρ κατὰ τὰς 4. Ἐν Ἀγγλίᾳ εὕρομεν τὰ πεδία, ἃ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου διετρέχομεν, καταπράσινα καὶ ἀνθοσκεπῆ. Πανταχοῦ δ' ἀπηντῶμεν πυκνὸν πληθυσμὸν καὶ δείγματα πολιτισμοῦ εἰς ἀνώτατον ἀνεπτυγμένου βαθμόν. Ἐπὶ μακρὸν δὲ παρηκολουθοῦμεν τὸν Θάμεσιν, ὑπὸ πυκνῶν πλοίων διαπλεόμενον.

Εἰς τὰς 5$^1/_2$ τὸ ἑσπέρας εἰς Λονδῖνον ἀφιχθέντες καὶ μὴ εὑρόντες δωμάτια εἰς τὸ Bath Hotel, ὅπου κατ' ἀρχὰς διηυθύνθημεν, κατελύσαμεν εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον Bruswick ἐν Germanstreet. Ἅμα δ' ἐνδυθέντες, ἀπήλθομεν εἰς τοῦ κ. Βράϊλα, Πρέσβεως τότε τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅστις καὶ μοὶ ἐπεκύρωσεν ὅ,τι μοὶ εἶχεν εἰπεῖ ὁ Γόλτς, ὅτι ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ῥωσσία ἐζήτησαν τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ἀγγλίας, ἵνα πεμφθῶσιν εἰς Κρήτην ἐπίτροποι πρὸς ἐξέτασιν τῶν διαθέσεων τῶν κατοίκων.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν, ἀπελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, πολλοὺς εἶδον ἐκεῖ τῶν ὁμογενῶν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπεσκέφθην αὐτῶν τοὺς κυριωτέρους, ἐν οἷς τὸν κ. Σπάρταλην, τὸν κ. Γεραλόπουλον, παρ' ᾧ ἐπεδήμει καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Κα Μελᾶ, τὴν κ. Θωματζῆ Ῥάλλη, αὐτὴν ἐκείνην, μεθ' ἧς εἶχον ἄλλοτε ἐπισκεφθῆ τὰ τζαμία τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἦτο δὲ κυρία ζωηρὰ καὶ νοήμων, καὶ πολλὰς εἶχε σχέσεις μετὰ τῆς ἀριστοκρατίας τοῦ Λονδίνου, ὥστε καὶ μετέπειτα ὁ υἱὸς αὐτῆς ἀνεδείχθη βουλευτὴς τοῦ Λονδίνου.

Τὴν δ' αὐτὴν ἡμέραν ἔγραψα καὶ τῷ Γλάδστωνι, ἐρωτῶν, ἂν ἐδύνατο νὰ μὲ δεχθῇ, καὶ ἔλαβον ἐπιστολὴν καὶ παρὰ τοῦ ἀνεψιοῦ μου, Ἀρχιεπισκόπου Ὑόρκης, προσκαλοῦντός με εἰς τὴν Ἐπισκοπήν του, ἀλλὰ τῷ ἀπήντησα ὅτι δυστυχῶς ὁ καιρὸς ἐπῆγε καὶ δὲν μοὶ ἐπέτρεπε ν' ἀπέλθω εἰς ἐπίσκεψίν του.

Τὴν δὲ Δευτέραν, ἀφ' οὗ ἔλαβον τὰ εἰσιτήρια διὰ τὸν ὑπερωκεάνειον πλοῦν, ἐπεσκέφθην τὴν Ἑλληνικὴν Λέσχην, ἥτις μοὶ ἐφάνη, ὡς μεγάλη τις ὑποστέγιος ἀγορά, καὶ ἐκεῖ, ἀφ' οὗ μετὰ διαφόρων συνδιελέχθην περὶ δανείου καὶ ἔλαβον τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ ἀπραγματοποιήτου αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοῦ Παλάσκα, ἐνταῦθα ἐπιδημοῦντος, περὶ τῶν ἀγοραστέων πλοίων, καὶ ἤκουσα καὶ παρ' αὐτοῦ τὰ αὐτὰ σχεδόν, ἃ μοὶ εἶχεν εἰπεῖ ἐν Ἑλλάδι ὁ κ. Σακτούρης, περὶ τὰς 11 ½ ἐπορεύθην μετὰ τοῦ Κλέωνος εἰς Hydepark καὶ παρέστημεν εἰς μεγάλην τελετήν, καθ' ἣν ἡ Βασίλισσα ἐπισήμως καὶ μετὰ προσευχῶν ἔθηκε τὸν πρῶτον λίθον τῆς Ἀκαδημίας, καὶ εἶδον ἐκεῖ, πλὴν τῆς Α.Μ. καὶ τῶν ἡγεμόνων καὶ ἡγεμονίδων καὶ τῆς αὐλῆς πάσης, προσέτι τὸν Λόρδον Δέρβην, τὸν κ. Στάνλεη, πᾶν τὸ διπλωματικὸν σῶμα καὶ πάντα εἴτις ἐπίσημος ἦν ἐν Λονδίνῳ. Ἐπανελθὼν δ' εἰς τὴν οἰκίαν, εὗρον ἐπιστολὴν τοῦ Γλάδστωνος, ὅστις μοὶ προσέφερε σύγγραμμά του περὶ τῶν οἰκονομικῶν τῆς Ἀγγλίας, λέγων ὅτι θὰ λυπηθῇ, ἄν, ἕνεκα τῆς ταχείας ἀναχωρήσεώς μου, δὲν κατορθώσῃ νὰ μὲ ἴδῃ. Τῷ ἀπήντησα δ' ἀμέσως, εὐχαριστῶν αὐτόν, καὶ λέγων ὅτι δὲν ἀναχωρῶ αὐθημερόν. Τὴν ἑσπέραν δ' ἐκείνην ἐγεύθην παρὰ τῇ κ. Θωμαζῇ Ῥάλλῃ, ὅπου πολὺς ἐγίνετο λόγος περὶ high life, καὶ περὶ τὰς 11 ½ ἡ θυγάτηρ μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς οἰκοδεσποίνης μὲ ὡδήγησαν εἰς τὸ ξενοδοχεῖόν μου, οἱ ἴδιοι ἀπερχόμενοι τότε εἰς πρώτην συναναστροφήν.

Τὴν ἐπιοῦσαν δὲ μὲ ὡδήγησεν ὁ κ. Βραΐλας εἰς τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἀμερικῆς, Στρατηγοῦ Ἄδαμς, ἀνδρὸς μικροῦ τὸ σῶμα, εὐτραφοῦς, λευκότριχος, φλεγματικοῦ καὶ σιωπηλοῦ. Εἶτα δ' ἐπεσκέφθημεν τὸ Ἐθνικὸν Καλλιτεχνικὸν Μουσεῖον, περιέχον τότε κυρίως, ἢ ἴσως καὶ ἀποκλειστικῶς, ἔργα Ἄγγλων καλλιτεχνῶν, ἐν οἷς πολλὰ μοὶ ἐφάνησαν λίαν μέτρια. Μεταξὺ δ' αὐτῶν εἰς

γωνίαν εἶδον ὁμοιογραφίαν τινα νέας κυρίας, ἑλκύσασαν τὴν προσοχήν μου διὰ τὸ κάλλος της. Δείξας δ' αὐτὴν εἰς τὸν Κλέωνα, τῷ εἶπον ὅτι πολὺ μοὶ ἐνθυμίζει τὴν ἀνεψιάν μου Ζωήν, τὴν σύζυγον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ὑόρκης, ἥτις, ἀφ' οὗ ἡλικιώθη, τοιαύτη τις πρέπει νὰ ἔγινεν. Καὶ πολλοὶ δὲ ἵσταντο περὶ τὴν εἰκόνα ταύτην, ὑπὸ τοῦ κάλλους αὐτῆς ἑλκυόμενοι· ἐν ἄλλοις δὲ παρετηρήσαμεν καὶ δύο νέους Ἄγγλους, ὧν τὸν ἕνα εἰς τὸν κατάλογον τὴν εἰκόνα ζητήσαντα, «ἐννοεῖται», ἠκούσαμεν λέγοντα εἰς τὸν σύντροφόν του, «ὅτι εἶναι τόσον ὡραία. Ἡ μήτηρ της ἦν Ἑλληνίς, εἶνε ἡ σύζυγος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῆς Ὑόρκης».

Τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ἐγεύθημεν μετὰ καὶ τοῦ κ. Βράϊλα εἰς τοῦ κ. Ἰωανίδου, ὅπου, μετὰ τὸ γεῦμα, καὶ πολλοὶ ἄλλοι συνῆλθον ὁμογενεῖς· οὐκ ὀλίγοι ἀποσυρθέντες ἔπειτα περὶ τὸ μεσονύκτιον, ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὰς τότε ἀρχομένας συναναστροφάς.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν, μετὰ τοῦ κ. Βασιλείου καὶ τῆς κ. Τερψιχόρης Μελᾶ ἀπῆλθον εἰς τὸ Βρεττανικὸν Μουσεῖον, καὶ ἐκεῖθεν μετὰ τοῦ κ. Δ. Βικέλλα, ὅστις μοὶ ἀνέγνω τὴν εἰς δημώδη γλῶσσαν μετάφρασίν του τοῦ Ζ΄ τῆς Ἰλιάδος, ἐπεσκέφθημεν τὸ Κρυστάλλινον Παλάτιον. Τὸ δ' ἑσπέρας, περὶ τὰς 6 $^1/_2$, εἰδοποιηθεὶς παρὰ τοῦ κ. Γλάδστωνος, ἀπῆλθον εἰς αὐτοῦ, καὶ εὗρον αὐτὸν φιλοφρονέστατον καὶ ἐγκαρδίως ὑποδεχθέντα με. Παρὼν δ' ἐκεῖ καὶ ὁ κ. Φιλιμώρ, ἀνὴρ φιλελληνικώτατος, μεθ' οὗ πολλὰ διελέχθην περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἀνατολῆς, περὶ τοῦ ἀνεφίκτου τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν, τῆς Ἀγγλικῆς καὶ Ἑλληνικῆς καὶ περὶ τῆς Ῥωσσοφοβίας τῶν Ἄγγλων.

Ὅτε δὲ τὴν ἐπαύριον ἠγέρθην, σφοδρὰ τρικυμία ἐπεκράτει ἐν Λονδίνῳ, ἐκριζώσασα δένδρα ἐν Hyde Park, καί, κατὰ τὰς ἐφημερίδας, πολλὴ χιὼν ἔπεσε τὴν νύκτα ἐκείνην εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀγγλίας. Ταῦτα δὲ δὲν ἦσαν λίαν καθησυχαστικοὶ οἰωνοὶ διὰ τὴν ἐπικειμένην μεγάλην θαλασσοπλοΐαν ἡμῶν. Ἐντὸς δὲ τῆς ἡμέρας ἦλθε πρός με ὁ ἀνεψιός μου νέος Γρείρσων, υἱὸς τῆς γυναικαδέλφης μου, εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν καταταχθεὶς καὶ ὑποπλοιάρχου ἔχων βαθμόν, αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις ἔπειτα, δὲν ἐξεύρω διὰ τίνας κακὰς περιστάσεις τοῦ βίου του, διαπλέων τὸν

ὠκεανόν, ἐῤῥίφθη εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγη. Τὴν ἑσπέραν δ' ἐγεύθην παρὰ τῇ χαριεστάτῃ κ. Μελᾶ, ἥτις μοὶ ἐτραγώδησε τὸ ἐμὸν ᾆσμα «ἀφ' οὗ σὲ εἶδα» κατὰ τὴν μουσικὴν τοῦ Beethoven· ἐκεῖ δ' ἀπεχαιρέτησα καὶ τοὺς πολλοὺς συνηγμένους ὁμογενεῖς, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, 12 Μαΐου, ἡμέραν Παρασκευήν, κατὰ τὴν 10ην ὥραν ἀπῆλθον ἐκ Λονδίνου. Διελθὼν δι' εὐφόρων καὶ καταφύτων πεδιάδων, μετὰ μίαν ὥραν ἀφίχθην εἰς Ὀξωνίαν, ὅπου ἐπεσκέφθην τὴν γυναικαδέλφην μου Φελικίαν, τὴν φιλόγελων νεάνιδα, ἥτις διὰ τῆς εὐφυΐας της μᾶς κατέθελγεν ἐν Ἀθήναις. Καὶ διετήρει μὲν ἔτι καὶ τὸ πνεῦμα καὶ αὐτὴν τὴν εὐθυμίαν της, ἀλλὰ σωματικῶς ἦν ἐν παρακμῇ, ἐνδοῦσα εἰς τὴν δίαιταν, τήν τε σωματικὴν καὶ τὴν διανοητικήν, εἰς ἣν πρὸ ἐτῶν εἶχεν ὑποβληθῇ ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν καὶ ὁδηγίαν ἱερέως τινός, ὅστις, ἀγνοῶ ἂν καὶ κατὰ πόσον ἦν εἰλικρινής, τὴν εἶχε δὲ παρασύρει μέχρι δεισιδαιμονίας εἰς στερήσεις ἀσκητικάς, αἵτινες κατέστρεψαν τὴν ὑγείαν της, δι' ἃς ὅμως τότε μοὶ ἐφαίνετο μέχρι τινος μεταμελλουμένη, καὶ ἐπιδιδομένη ἤδη πᾶσα εἰς ἀγαθοεργίας, ἃς τῇ ὑπηγόρευεν ἡ καρδία της. Ἀδυνατοῦσα δὲ νὰ περιπατῇ, μετεκομίζετο διὰ τῆς χειραμάξης, καί, οὕτω μεταβάντες, εἴδομεν τὸ Frewenhall, πρώην κατοικίαν τῆς οἰκογενείας Skene, ἐν ὅσῳ ἔζων ὁ πενθερὸς καὶ ἡ πενθερά μου, καὶ ἐκεῖθεν τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου ἡ Φελικία ἐδαπάνησε πρὸς κόσμησιν δύο παραθύρων διὰ ποικιλοχρόων ὑέλων, εἰς μνήμην τῶν γονέων της. Γευθέντες δὲ παρ' αὐτῇ, τὴν 5 μ.μ. ἀνεχωρήσαμεν, καὶ διελθόντες διὰ τῆς πρὸ πολλοῦ γνωστῆς μοι Λαιμιγκτῶνος, καὶ τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ διὰ τοῦ Βάλτερ Σκότου ἐνδόξων γενομένων χωρίων Kenilworth, Werwick καὶ Bambrey, διήλθομεν, ἀφ' οὗ ἐνύκτωσε, διὰ χώρας, ἣν ὁ Δάντης θὰ ἔψαλλεν, ὡς τὴν συνέχειαν τοῦ Ταρτάρου, διότι πανταχόθεν γλῶσσαι πυρὸς ἔληχον τὸν οὐρανόν, αἳ τῶν ἑστιῶν ἦσαν τῶν πυκνῶν τεχνουργείων εἰς τὰ πέριξ τῆς Βιρμιγχάμης.

Περὶ δὲ τὴν 11ην ἀφίχθημεν εἰς τὴν δυτικὴν τῆς Ἀγγλίας παραλίαν καὶ διώρυγα διαπλεύσαντες ἐπὶ ἀτμοπλοίου, ἀπέβημεν εἰς Λιβερπούλην, καὶ κατελύσαμεν εἰς τὸ Royal Hotel.

Ἀπόπλους.

Ἡ ἐπιοῦσα τέλος, 13 Μαΐου, ἡμέρα τοῦ ἡμετέρου Μεγάλου Σαββάτου, ὑπῆρξεν ἡ δριστικὴ τοῦ μεγάλου ἡμῶν ἀπόπλου. Περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν, ἀφ' οὗ ἐπὶ ὅλην ὥραν περιεμείναμεν τὴν ἀποβίβασιν τῶν σκευῶν καὶ ἐμπορευμάτων, ἀπέβημεν καὶ ἡμεῖς τοῦ ἀτμοπλοίου, The Satelite, καὶ διαπλεύσαντες τὸν βαθὺν λιμένα, ἐπεβιβάσθημεν εἰς τὸ μέγα καὶ πολυτελὲς ἀτμόπλοιον τῆς ἑταιρείας Cunard, τὴν ***Κοῦβαν***. Τὸ πλοῖον ἦν ὑψηλὸν καὶ μακρόν, ἀλλ' εἰς τὴν πεπληγμένην μου φαντασίαν, ἀπένατι τοῦ ἀχανοῦς Ὠκεανοῦ, ὃν ἐμέλλομεν νὰ διασχίσωμεν, ἀπέναντι προσέτι καὶ τοῦ ἐν τῷ αὐτῷ λιμένι ἠγκυροβολημένου, καί, ὡς ἐλέγετο πέριξ μου, οὐχὶ λίαν πρακτικοῦ ἀποδειχθέντος Great Eastern, μοὶ ἐφαίνετο μικρόν, καὶ πρὸ πάντων στενόν. Ἑκατέρωθεν ὅμως τῆς ὀροφῆς τῶν εὐρυτάτων αἰθουσῶν, ἥτις ἐξεῖχεν ὑπὲρ τὸ ἄνω κατάστρωμα, ὑπῆρχον εἰσέτι διάδρομοι, ἐφ' ὧν ἐδύνατο ἀνέτως νὰ περιπατῶσιν οἱ ἐπιβάται ἀνὰ τρεῖς καὶ τέσσαρες κατὰ πρόσωπον.

Ἀφ' οὗ τέλος ἐκόπασεν ἡ πυργοποιΐα τῆς ἐπιβιβάσεως, καὶ ἰσοπεδώθησαν ὁπωσοῦν οἱ πύργοι καὶ οἱ λόφοι τῶν κιβωτίων ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ἐστράφησαν πάντες πρὸς εὕρεσιν καταλυμάτων, πάντες πλὴν ἑνός, ὅστις ἤμην ἐγώ, διότι τὸ κατάλυμά μου εἶχον ἐν τῷ κόλπῳ μου, ἐν τῷ γραμματίῳ, ὃ εἶχον λάβει ἤδη ἐκ Λονδίνου, μετὰ διαβεβαιώσεως τῆς Ἑταιρείας, ὅτι μοὶ ἐχορήγησεν, ὡς προνόμιον, ὅ,τι ἄριστον ἦν ἐν τῷ πλοίῳ. Τὸ γραμμάτιον λοιπὸν τοῦτο δείξας, ὡδηγήθην ὑφ' ἑνὸς τῶν θαλαμηπόλων νὰ καταλάβω τὸν ἐπιφυλαχθέντα μοι προνομιοῦχον κοιτῶνα. Ἀλλ' ὤ, τῆς ἀπελπισίας! Τρεῖς κλίμακας καταβάντες ἀλλεπαλλήλους, καὶ ζοφεροὺς διελθόντες διαδρόμους, ἀφίχθημεν εἰς ταπεινὴν θύραν, ἀνοιγομένην, ὡς εἶδος εἱρκτῆς στενῆς καὶ ἐντελῶς ἀφωτίστου, καὶ εἰς ταύτην ἔμελλον νὰ μένω ἐπὶ δύω ἑβδομάδας κατάκλειστος. Οἱ διερχόμενοι τῶν Στεναγμῶν τὴν Γέφυραν ἐν Βενετίᾳ βεβαίως δὲν θὰ ᾐσθάνοντο τὴν συνοχὴν τῆς καρδίας, ἥτις μὲ κατέλαβε τότε. Ἐκείνων κἂν ἡ φυλακὴ ἦν στερεά, καὶ οὐχὶ κλυδωνιζομένη

ὑπὸ τοῦ Ὠκεανοῦ. Ὁ ὑπηρέτης, εἰς ὃν ἀπέτεινα πικρὰς παρατηρήσεις καὶ παράπονα, ὕψωσε μόνον τοὺς ὤμους σιωπῶν, καὶ δεικνύων μοι τὸν ἀριθμόν, τὸν ἐπὶ τοῦ γραμματίου μου, καὶ ὅτε ἐγὼ ἐπέμεινα, μ' ἐγκατέλιπε, καὶ ἀπῆλθε καὶ ἄλλους νὰ ὑπηρετήσῃ. Ἂν δὲν εἶχε μακρυνθῇ ἤδη ἡ ἀτμάκατος, ἥτις μᾶς ἐκόμισε, νομίζω ὅτι θὰ ἐπέστρεφον εἰς Λιβερπούλην μᾶλλον, νὰ περιμείνω τὸν προσεχῆ ἀτμόπλουν, παρὰ νὰ στέρξω νὰ κατακλεισθῶ εἰς τὸν πλωτὸν ἐκεῖνον ᾅδην.

Τέλος ὁ Κλέων παρεμβάς, διεπράξατο, ὥστε ὁ πλοίαρχος, ἀφ' οὗ ἔμαθεν ὅτι τὸ πλοῖόν του περιεῖχεν, οὐχὶ μὲν τὸν Καίσαρα, ἀλλὰ κἂν τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Καίσαρος τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν τύχην αὐτοῦ, νὰ μᾶς χορηγήσῃ ἄλλον κοιτῶνα, καὶ τοῦτον μὲ τρεῖς δόμους ὑπὸ τὸ κατάστρωμα, ἀλλ' ἔχοντα κἂν καὶ τέταρτον κατωτέρω, ὑπερκείμενον δὲ πόδας ἔτι τινὰς ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, ἐφ' ἧς ἠνοίγετο παράθυρον φωτεινόν, εὐπρεπῶς δ' ἄλλως διεσκευασμένον, χωρὶς βεβαίως νὰ παραβάλληται πρὸς τοὺς πολυτελεστέρους τῶν ἀνωτέρων δόμων, τοὺς προσδιωρισμένους δι' οἰκογενείας καὶ δι' ἑσπερινὰς συναναστροφάς.

Ἡ ἡμέρα ἦν σκοτεινή· μέλας ὁ οὐρανός, ἐφαίνετο βαρὺς ἐπικαθήμενος ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ ὁ ἄνεμος δριμύς, οὐδὲν εἶχε τὸ κοινὸν μετὰ τῆς ὥρας τοῦ Μαΐου. Ἐν τούτοις ὁ κώδων ἐσήμανε μεσημβρίαν, ἡ ἄγκυρα ἀνεσύρθη, ἡ πρώρα ἡμῶν ἐστράφη πρὸς τοῦ λιμένος τὸ στόμιον, καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης στροφῆς τῆς ἕλικος ἀπεχαιρέτησα τὸ ἡμισφαίριον, ἐν ᾧ ἐγκατέλειπον ὅ,τι προσφιλὲς εἶχον, καὶ ἐρριπτόμην, μετὰ τῶν λογισμῶν μου, εἰς τοὺς κόλπους τοῦ ἀγνώστου καὶ ἀβεβαίου.

Πρὸς τὸν ἔκπλουν καὶ ἐγὼ καὶ ἄλλοι τῶν συνοδοιπόρων ἀπεβλέπομεν μετ' οὐκ ὀλίγης ἀνησυχίας, οὐδὲν ἀγαθὸν οἰωνιζόμενοι ἐκ τῆς ζοφερᾶς ὄψεως τοῦ Ὠκεανοῦ. Οὐχ ἧττον ἐξελθόντες, εὕρομεν αὐτὸν ἀκύμαντον, ὥστε, ὅτε ἠκούσαμεν καὶ δευτέρου κώδωνος κροῦσιν, πειθαρχοῦντες αὐτῇ, εἰσήλθομεν εἰς τὸ ἑστιατόριον καὶ ἐπρογεύθημεν, οὐχὶ ἐκ πείνης, ἐγὼ κἄν, διότι ἤδη ᾐσθανόμην ναυτίας νυγμούς, ἀλλ' ἐκ προνοίας, δι' ἣν προέβλεπον μέλλουσαν ἀσιτίαν.

Ἐνταῦθα πρέπει πως ἐκτενέστερον ν' ἀφηγηθῶ περὶ τῶν κατὰ τὸν πλοῦν ἑστιάσεων, διότι αὗται ἀποτελοῦσι τὴν σπουδαιοτέραν αὐτοῦ ἐνασχόλησιν διὰ τοὺς δυναμένους εἰς αὐτὰς νὰ ἐπιδοθῶσι καὶ τοῖς σπληνιῶσι τῶν ἐπιβατῶν τὸ πρώτιστον βοήθημα, ἵνα ἐπιλανθάνωνται τῆς τοῦ βίου ματαιότητος. Τὸ ἑστιατόριον περιεῖχεν ὀκτὼ μακρὰς τραπέζας, ὧν ἑκάστη εἶχεν ἀνὰ εἴκοσι θέσεις· ἡ διακόσμησις αὐτῶν, ὅτε μάλιστα διὰ τὸν κλύδωνα δὲν ἠναγκάζοντο νὰ δένωσι τὰ πινάκια καὶ ν' ἀφαιρῶσι πᾶν τὸ εὐκίνητον, ἦν λαμπρά, καὶ πολυπληθεῖς οἱ ὑπηρέται, ἀμέμπτως ἐνδεδυμένοι, ἔχοντες λευκοὺς λαιμοδέτας καὶ λευκὰ χειρόκτια, ἐπισημότατα διακονοῦντες, καί, κατὰ τὸ ἀγγλικὸν ἔθος, ἑκάστῳ παρατιθέμενοι ὅ,τι τοῖς ἐζητεῖτο ῥητῶς. Ἡ δὲ τάξις τῶν ἑστιάσεων εἶχε δι' ὅλου τοῦ διάπλου ὡς ἕπεται:

Τὴν αὐγήν, οἵαν δήποτε ὥραν κἂν ἐγερθῇ ὁ ὁδοιπόρος, δύναται, κατὰ τοῦ στομάχου του τὴν ἰδιοσυγκρασίαν, νὰ ζητήσῃ, κατ' ἰδίαν, εἰς τὸν κοιτῶνά του ἢ ὅπου θέλει, μέλανα καφφέν, ἢ ρακήν, ἢ ῥώμιον πρὸς παραμυθίαν τῶν ἀργῶν στιγμῶν μέχρι τοῦ πρώτου προγεύματος, τοῦ ***λύοντος τὴν νηστείαν*** (Breakfast). Εἰς τοῦτο καλεῖ περὶ τὴν ὀγδόην ὥραν κροῦσις κώδωνος τοὺς δυναμένους νὰ σταθῶσιν ἐπὶ τῶν ποδῶν των, καὶ τούτοις παρατίθενται, μετὰ ψυχρῶν κρεῶν, γλυκυσμάτων καὶ παντοίων πλακούντων, ὡς βάσις ὁ καφφὲς καὶ τὸ τέϊον, μετὰ γάλακτος νωποῦ πάντοτε. Τοῦτο μοὶ ἐφάνη παράδοξον, ὅτε τὸ εἶδον, καὶ ἐπειδὴ δέν ἐδυνάμην νὰ πεισθῶ ὅτι εἰς τὸν μυχὸν τοῦ πλοίου ὑπῆρχον, πλὴν τῶν σκοτεινῶν ὀπῶν, εἰς ὧν μίαν εἶχον κινδυνεύσει νὰ κλεισθῶ, καὶ λειμῶνες καὶ ἔβοσκον ἀγέλας ἀμελγομένας καθ' ἑκάστην, κατῆλθον μετά τινος τῶν συνοδοιπόρων εἰς τὴν ὀψοθήκην, καὶ ἐκεῖ εἶδον ἐστιβαγμένας ὡς σάπωνος πλάκας, αἵτινες ἔμαθον ὅτι ἦσαν γάλα διὰ τῆς τέχνης πεπηγμένον, καὶ διατηροῦν πάσας τὰς ἰδιότητας τῆς νωπότητος, ὅταν ἀναλύηται εἰς ὀλίγον ὕδωρ βραστόν.

Μετὰ τὸ προοίμιον τοῦτο, ἕπεται κατὰ τὰς 11 τὸ ἄριστον, τὸ παρὰ τοῖς Ἄγγλοις ἐπίσημον luncheon, οὐδὲ κατ' ἀφθονίαν, οὐδὲ κατὰ διάρκειαν διάφορογ πολυτελοῦς γεύματος. Περὶ δὲ τὴν 3ην παρατίθεται λιτὸν δειλινόν, ἐκ τραγημάτων κυρίως συγκείμενον,

πρὸς καθησύχασιν τῶν ἀνυπομονούντων στομάχων. Πρὸ τῆς δύσεως δὲ τοῦ ἡλίου στρώνυται ἐπισήμως καὶ σπουδαίως ἡ τράπεζα διὰ τὴν κυριωτέραν ἑστίασιν τῆς ἡμέρας, τὸ γεῦμα, οὗ ἡ ἀφθονία μόνον ἐν ἀνακτόροις ἔχει τὴν ἐφάμιλλον, μετὰ σπανιωτάτων οἴνων, μὴ συνυπολογιζομένων ὅμως, ὡς ὑπολογίζεται ἡ τροφή, εἰς τὰ 750 φράγκα τοῦ ναύλου.

Δύο δὲ περίπου ὥρας μετὰ τὸ γεῦμα προχεῖται τὸ τέϊον μετὰ πλακούντων, μελιπήκτων καὶ ψυχρῶν κρεῶν, καὶ περὶ τὴν ἑνδεκάτην τίθενται ἐπὶ τῶν τραπεζῶν μικρά τινα πάρεργα, οἷον τυροί, ἀλλᾶντες, δίπυρα, διὰ τοὺς βουλιμιῶντας καὶ ἀνάγκην ὑλικῆς τινος ὑποστηρίξεως ἔχοντας, ἵνα περιμείνωσι τὸν καφφὲν τῆς αὐγῆς. Ταῦτα δ' οὐδόλως κωλύουσι καὶ τὰς ἐκτάκτους ἀπαιτήσεις ἐν ταῖς μεταξὺ ὥραις, θεραπευομένας αὐτοστιγμεί, καὶ προσφερομένων, τοῦ μὲν καμπανίτου καὶ τῶν λοιπῶν οἴνων ἀντὶ χρυσοῦ ἐπὶ χεῖρας, τῶν δὲ προτιθεμένων ὄψων κατὰ διάκρισιν, ἢ ὀρθότερον κατ' ἀδιακρισίαν. Τινῶν ἐπιβατῶν, ὧν αἱ σιαγόνες ἦσαν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καὶ τοὐλάχιστον ἐπὶ τὸ ἥμισυ τῆς νυκτὸς ἀεικίνητοι, ὡς ἡ ἕλιξ τῆς μηχανῆς, ἐσκεπτόμην ὅτι ὁ ναῦλος ἔπρεπε ν' ἀποβαίνῃ πρὸς ζημίαν τῆς Ἑταιρείας· ἀλλ' αὕτη εὑρίσκει πάλιν τὸ ἰσοζύγιόν της παρ' ἄλλοις, οἵτινες, ὡς ἐγώ, δι' ὅλου τοῦ πλοῦ, εἰς ἀφαίρεσιν μᾶλλον ἢ εἰς πρόσθεσιν τροφῆς ἐπεδίδοντο.

Τῶν ἑστιάσεων τῆς πρώτης ἡμέρας ἐλάβομεν πάντες πεῖραν καὶ μετοχήν, καὶ διότι ἡ θάλασσα ἦν ὑπὲρ ἐλπίδα ἀκύμαντος, καὶ διότι ἡ ὁμίχλη μᾶς ἀπέκρυπτε τὰς Ἰρλανδικὰς ἀκτάς, ἃς παρεπλέομεν, καὶ δὲν ἐπέτρεπεν ἀντιπερισπασμόν· ὥστε πάντες οἱ συνοδοιπόροι μου εὐωχήθησαν ἀκωλύτως μέχρι σχεδὸν τοῦ μεσονυκτίου. «***Ἐπεὶ δε πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο***», διεσπάρησαν εἰς τοὺς κοιτῶνάς των· ἐμὲ ***δ' οὐκ εἶχε νήδυμος ὕπνος***, διότι ἡ νὺξ ἦν ἧττον γαληνιαία ὡς ἡ ἡμέρα. Ἐξημέρωνε δ' ἡ Κυριακὴ τοῦ (ἡμετέρου) Πάσχα, ὅτε κατεπλεύσαμεν εἰς Queenstown (Βασιλίσσης πόλις), τὸ ἐπίνειον τῆς Κόρκης, νοτιοδυτικωτάτου λιμένος τῆς Ἰρλανδίας, ὅπου διημερεύσαμεν. Ὅσην δὲ καὶ ἂν εἶχον ἐπιθυμίαν ν' ἀποβῶ, καὶ νὰ μείνω ἐκείνην κἂν τὴν ἡμέραν ἔτι ἐπὶ στερεοῦ ἐδάφους, δὲν τὸ ἀπεφάσισα ὅμως, διότι ὁ λι-

μήν, εἰς οὗ τὴν εἴσοδον εἴχομεν ἀγκυροβολήσει, ἐξετείνετο βαθύτατος εἰς τὴν ξηράν, ἡ μικρὰ καὶ ἄχαρις πόλις ἀμυδρῶς μόλις ἐφαίνεντο εἰς τὸν ὁρίζοντα, βροχὴ ἐμάστιζε τὸν ἀέρα, καὶ ψυχρὸς καὶ βίαιος βορρᾶς ἐκύκα τὴν θάλασσαν, ὥστε ἡ ἀτμάκατος, ἐφ' ἧς θ' ἀπεβαίνομεν, οἰκτρῶς παρερρίπτετο. Πλησίον δ' ἡμῶν εἴχομεν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἀντικείμενον οὐχὶ παρήγορα οἰωνιζόμενον διὰ τὴν ἀρξαμένην ὁδοιπορίαν, τὴν ***Περσίαν***, ἀτμόπλουν καὶ αὐτὸ μέγα καὶ κομψὸν τῆς Ἑταιρείας Cunard, τὸ ἀρτίως καταπλεῦσαν, ἀλλὰ κακῶς διατεθὲν καὶ πεποιημένον ἐκ τῶν τρικυμιῶν, ἃς ἀπήντησεν, περιμένον δ' ἐκεῖ αἰθρίαν, ἵν' ἀσφαλῶς καταπλεύσῃ εἰς Λιβερπούλην πρὸς ἐπισκευήν.

Περὶ τὴν 4 μ. μ. ἀνεσπάσθη ἡ ἄγκυρα, καὶ ἐπίσημον ἦν τὸ αἴσθημα, ὃ κατέλαβε καὶ ἐμὲ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τοὺς κατὰ πρῶτον ἀναγομένους εἰς τὸν μέγαν πλοῦν, ὅτε εἴδομεν ὀπίσω ἡμῶν ὑποχωροῦσαν τὴν τελευταίαν ξηράν, ἄνευ ἐλπίδος τοῦ νὰ ἴδωμεν ἄλλην, πλὴν τῆς τρισχίλια μίλια ἀπεχούσης ἀμερικανικῆς, ἐκτὸς ἂν ἐβλέπομεν πρὶν τὸν πυθμένα τοῦ ὠκεανοῦ. Ἔκτοτε τὰ κύματα ὠγκώθησαν, καὶ ἡ «Κούβα», ἀφ' οὗ ἐπ' ὀλίγον ἀντέσχεν, ἰσορροποῦσα διὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς βαρύτητα, ἐνέδωκε τέλος καὶ ἀνέλαβε τὸν ἀπαίσιον ἀμφίρροπον αὐτῆς βηματισμόν, ὃν ἔμελλε νὰ διατηρήσῃ διὰ πάσης σχεδὸν τῆς ὁδοιπορίας· δι' ὃ καὶ τὸ ἑσπέρας πάντες, τῶν δείπνων ἀμελοῦντες, ἀπεσύρθημεν ἐνωρὶς εἰς τοὺς κοιτῶνας ἡμῶν, πλὴν πρεσβύτιδός τινος Ἀγγλίδος, ἥτις τὸ δωδέκατον ἤδη πλέουσα ἐκ τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, ὅπου εἶχε τὸν σύζυγόν της, εἰς τὰς δυτικὰς πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ υἱοῦ της, εἶχε καταντήσει, μεταξὺ στερεοῦ ἐδάφους καὶ ὑγροῦ, νὰ μὴ ἀναγνωρίζῃ διάκρισιν, καὶ ἐπ' ἀμφοτέρων ν' ἀπαιτῇ καλὴν τροφήν, καὶ ν' ἀπολαμβάνῃ αὐτῆς εἰς πεῖσμα τῶν στοιχείων, ὥστε καὶ ἡμέραν τινα μοὶ παρεπονεῖτο ὅτι ἐπὶ τῆς Κούβας δὲν μᾶς δίδουσιν ἱκανὴν τροφὴν καὶ θέλουσι νὰ μᾶς φέρωσι νεκροὺς τῆς πείνης εἰς Ἀμερικήν.

Ἐγὼ δὲ καὶ ὁ Κλέων, ὃν ἔτι μᾶλλον ἐμοῦ ἠνώχλει ὁ σάλος, οὐδὲν ἐτρώγομεν, πλὴν ὅτε ὁ θαλαμοπόλος τοῦ κοιτῶνος ἡμῶν ἐξ οἴκτου μᾶς ἔφερέ τινας σταφυλάς, ἢ ἄλλο τι ἐλαφρόν,— διότι

ἡ κιβωτὸς ἡμῶν ἐφαίνετο περιέχουσα σχεδὸν πάντα τὰ τῆς φυτικῆς καὶ ζωϊκῆς πλάσεως,—μᾶς ἠνάγκαζε ν' ἀποτριγῶμέν τι πρὸς συντήρησιν ἡμῶν ἐν τῇ ζωῇ μέχρι κρειττόνων ἡμερῶν. Οὐδ' ὕπνος εὐκόλως εἰς ἐμὲ κἂν ἐπήρχετο, καὶ διὰ τοῦ πλείστου τῆς νυκτὸς ἔμενον ἀναμετρῶν, εἰς τὰς κινήσεις τοῦ πλοίου, τὰ παρερχόμενα δευτερόλεπτα, καὶ λογιζόμενος πόσα αὐτῶν ἀπετέλουν τὸ λεπτόν, πόσα λεπτὰ τὴν ὥραν, πόσας ὥρας τὸ ἡμερονύκτιον, καὶ πόσα ἡμερονύκτια ἀπῃτοῦντο μέχρι τῆς ἀπαλλαγῆς ἡμῶν ἀπὸ τῆς βασάνου.

Ὅτε δὲ σπανίως ἐξενίκα ἡ φύσις καὶ ἔλυεν ὁ ὕπνος τὰ μέλη μου, συνωδεύετο ὑπ' ὀνείρων, ἐν οἷς πρόσωπα γνωστὰ ἢ φανταστὰ μοὶ παρουσιάζοντο μετὰ τοιαύτης ἐκτάκτου ζωηρότητος, ὥστε καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ὀνείρῳ ἐξεπληττόμην ὅτι ἔβλεπον ζῶντα πρόσωπα, ἃ ἐν τούτοις ηὗρον ἀποθανόντα, ὡς τὴν θείαν μου κ. Γεράκη, καὶ ἀφυπνισθεὶς ἐζήτουν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ὅσους πρὸ μικροῦ εἶχον περὶ ἐμέ, καὶ ἐπί τινας στιγμὰς δὲν ἐνόουν πῶς ἐξηφανίσθησαν. Οὕτως, ἐν ἄλλοις, εἶδον ἐπισκεπτομένην ἡμᾶς, τὴν θυγατέρα τοῦ Σιλλέρου, καὶ τὴν Καρολίναν προσφέρουσαν εἰς αὐτὴν στέφανον. Ταῦτα ἦσαν βεβαίως φυσιολογικὸν ἀποτέλεσμα τῆς σφοδρᾶς τοῦ ἐγκεφάλου κινήσεως, οὗ τὴν σχέσιν πρὸς τὰς ψυχικὰς δυνάμεις τοῖς φιλοσόφοις ἐναπόκειται νὰ ὁρίσωσιν.

Ἄλλοτε δ' ἐν τῇ νυκτὶ ἐφίστων τὴν προσοχήν μου εἰς τὴν μεγάλην βοὴν τῆς θαλάσσης, τὴν μυκωμένην ἐκείνην ἀναπνοὴν τοῦ γίγαντος ὠκεανοῦ, ὡς καὶ εἰς τὸ ὀξὺ σάλπισμα τοῦ βορρᾶ διὰ τῶν ἱστῶν καὶ διὰ τῶν προτόνων, καὶ εἰς ἴσας καὶ συνεχεῖς διαλείψεις ἤκουον ἀπαίσιον συριγμόν, οἷον θαλασσίου τινὸς ὄφεως ἢ νυκτοβίου ὀρνέου τῶν ἀγνώστων ἐκείνων ἐκτάσεων, ἀναγγέλλοντος κίνδυνον πιθανόν. Ἐξέπεμπε δ' αὐτὸν σύριγξ ἀτμήλατος, πρὸς ἀποφυγὴν ὀλεθρίων συγκρούσεων ἐν μέσῳ τῶν ὁμιχλωδῶν καὶ ἀσελήνων νυκτῶν, μετὰ τῶν ἱστιοφόρων, ὅσα κατ' ἀνέμους καὶ κύματα ἀτάκτως φέρονται ἐπὶ τῆς πλακὸς τοῦ Ὠκεανοῦ, ἢ καὶ μετὰ τῶν ἀτμοκινήτων, ὅσα μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας τὴν βραχυτάτην τέμνοντα ἀπὸ ἡμισφαιρίου εἰς ἡμισφαίριον, ἀναγκαίως συναντῶνται, ὡς ἐπὶ τροχιᾶς σιδηροδρόμου, μετὰ τῶν εἰς τ' ἀντί-

θετα σημεῖα πλεόντων, καὶ ἑπομένως διατρέχουσι συγκρούσεων κίνδυνον, ἐπιφερουσῶν, κατ' οὐ σπάνια παραδείγματα τὸν αὔτανδρον καταποντισμόν.

Ἡ ἐπαύριον κατ' οὐδὲν ἦν καλητέρα τῆς προτεραίας. Ὁ οὐρανὸς ἐπεκάθητο εἰς στενὸν κύκλον ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ὡς μολύβδινον πῶμα λέβητος, εἰς οὗ τὸν πυθμένα ἔβραζε τὸ μέλαν ὕδωρ τοῦ Ὠκεανοῦ. Τὸ μόνον δὲ φέρον ἡμῖν ἀντιπερισπασμόν τινα ἦν ὅτι ἀνεκαλύψαμεν μικρὸν στρουθίον πτερυγίζον εἰς τὰς κεραίας τῆς ***Κούβας***. Ἀπαυδῆσαν τέλος, καὶ ἄπελπι, ὡς φαίνεται, ὅτι δὲν εὕρισκεν οὐδ' ἴχνος τῶν δένδρων, ἃ ἐζήτει, ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος· καὶ οἱ μὲν ναῦται ὥρμησαν νὰ τὸ συλλάβωσιν· ἀλλά, κατὰ παράκλησιν ἡμῶν, ὁ πλοίαρχος τοὺς παρεκώλυσεν, ἔλαβεν αὐτὸ ὑπὸ τὴν προστασίαν του, τροφὴ τῷ ἐρρίπτετο ἐπὶ τῶν σανίδων, καὶ οὕτως ἀνενοχλήτως μᾶς παρηκολούθησεν ὁ ἄναυλος ἐπιβάτης.

Ἐκ τοῦ κοιτῶνος, ἔνθα ἐμόναζον, εἰς οὐδὲν δυνάμενος ν' ἀσχοληθῶ, θελήσας νὰ εὕρω τὸν Κλέωνα, ἀνέβην εἰς τὸ ὕψιστον κατάστρωμα, καὶ τὸν εἶδον ἐντὸς λέμβου κατακείμενον καὶ στερεῶς κρατούμενον. Ἠθέλησα νὰ τὸν μιμηθῶ, ἐπ' ἐλπίδι ἀναψυχῆς ἐκ τοῦ δροσεροῦ ἀέρος. Ὅταν ὅμως εἶδον τὸ κατάστρωμα ἐκεῖνο, τὸ σχεδὸν ὕψος πύργου ἔχον ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, καὶ νὰ κλίνῃ, νῦν μὲν πρὸς τὰ δεξιά, νῦν δὲ πρὸς τ' ἀριστερά, ὡς ἂν ἔμελλε καθέτως νὰ βυθισθῇ εἰς αὐτήν, δὲν ἐδυνήθην ν' ἀνθέξω εἰς τὴν ὄψιν, καί κατῆλθον σφαλλόμενος τὰς τρεῖς κλίμακας εἰς τὴν κλίνην μου, ὅπου κἂν ὅ,τι συνέβαινε δὲν τὸ ἔβλεπον.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν νυκτῶν, τῇ τοῦ Σαββάτου, 20 πρὸς 21, ὁ σάλος μοὶ ἐφάνη μείζων ὢν τοῦ συνήθους. Ἕξις ὅμως καὶ κάματος μὲ εἶχον ἀποκοιμίσει, ὅτε δοῦπος αἰφνίδιος, ὡς βροντή τις πυροβόλου, ἢ ὡς ἂν εἴχομεν προσαράξει εἰς ὕφαλον, μ' ἐξύπνησεν, ἀλλ' ἔμεινα κατακείμενος μετὰ τῆς ἀπαθείας, ἥτις, ὡς γνωστόν, ἐστὶν ἓν τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς ναυτίας. Ἔμαθον δὲ τὴν πρωΐαν ὅτι διὰ νυκτὸς εἴχομεν ὑποστῇ φοβερὰν τρικυμίαν, καὶ ὁ κτύπος εἶχε προέλθῃ ἐκ κύματος οὐρανομήκους, ὑπερβάντος ὑπὲρ τὸ κατάστρωμα τῆς κολοσσιαίας «Κούβας» καὶ ἐν μέρει εἰσ-

ρεύσαντος καὶ εἰς τὴν μεγάλην αὐτῆς αἴθουσαν. Μᾶς ἠπείλει δέ, εὐτυχῶς ἐν ἀγνοίᾳ μου, καὶ ἄλλη καταστροφή, διότι ἐπλέομεν οὐ μακρὰν ὑφάλων ἐπικινδύνων, καὶ ὁμίχλη καὶ σκότος καθίστων ἀνακριβεῖς τὰς καταμετρήσεις, δι' ὧν ἐπροσπαθοῦμεν ν' ἀποφύγωμεν τὴν προσάραξιν. Κεῖνται δ' αὗται πρὸς δυσμὰς τοῦ σχετικῶς ἀβαθοῦς ὀροπεδίου τοῦ πυθμένος, μὴ ἔχοντος εἰμὴ 400 ὀργυιῶν βάθος, ὑπὲρ ὃ εἴχομεν ἤδη διέλθει τὴν προλαβοῦσαν ἡμέραν·

Καὶ ἂν δέ ποτε, ὡς σπανίως τότε, ἐπραΰνετο πως ἡ θάλασσα, ἢ ᾐθρίαζε σχετικῶς ὁ οὐρανός, ὁ πλοῦς οὐχ ἧττον μονότονος, οὐδὲν μᾶς ἐδείκνυεν νέον, ἀλλὰ πάντοτε τὴν αὐτὴν μολυβδόχρουν τῆς ὑγρᾶς ἐπιφανείας, ὑφ' ἡμᾶς καὶ ὑπεράνω ἡμῶν τὸ αὐτὸ τεφρόχρουν πόμα τῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πυκνῆς ὁμίχλης·

Τὴν πέμπτην δ' ἡμέραν ἐλάβομεν καὶ ἄλλην πτερωτὴν ἐπίσκεψιν. Ἐν μέσῳ τῷ πελάγει ἀπηντήσαμεν λάρον ἡσύχως πετῶντα εἰς ἀπόστασιν 1000 μιλίων ἀπὸ πάσης ξηρᾶς, ὅστις οὐδόλως ἠξίωσε νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ ἀτμόπλουν ἡμῶν, ἀνάπαυσιν ζητῶν, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἅπαξ ἢ δὶς κύκλῳ περιῆλθεν ἡμᾶς, ὡς ἵνα κατασκοπεύσῃ τίνος εἴδους ὄντα εἴμεθα, ἢ καὶ ἄν τι ἕρμαιον εἰς τὰ κύματα δὲν θὰ ἐρρίπτομεν, ἐμακρύνθη ἀδιαφόρως, τίς οἶδε ποῦ, ρίπτων ἡμῖν κρωγμόν, ὡς εἰρωνικοῦ ἀποχαιρετισμοῦ. Ἔτι δὲ μᾶλλον ἐξεπλάγημεν ὅτε καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἀπηντήσαμεν, εἰς ἀπόστασιν 1250 μιλίων ἀπὸ τῆς Εὐρώπης, 750 δὲ ἀπὸ τῆς Ἀμερικῆς, ἀγέλην πτηνῶν, οὐχὶ μειζόνων τῶν χελιδόνων, προφανῶς ὑδροβίων καὶ ζητούντων τὴν τροφὴν αὐτῶν εἰς τὰ κύματα, ὡς ἂν ἀὴρ καὶ ὕδωρ ἦσαν τὰ μόνα αὐτῶν στοιχεῖα. Ἂν δέποτε εἰς στερεὰν γῆν ἀνεπαύοντο μᾶς ἦν πρόβλημα, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν κατάληψιν θαυμασία μᾶς ἐφαίνετο ἡ δύναμις τῶν πτερύγων των.

Ἐνίοτε δέ, ὅτε ἡ ἕξις ἐνεδυνάμου ἢ ἤμβλυνεν ὀλίγον τὰ νεῦρά μου, ἐπεχείρουν νὰ συγκεντρώσω τὴν προσοχήν μου εἴς τι τῶν βιβλίων, ἃ εἶχον παρ' ἐμοί, ἢ ἃ περὶ Ἀμερικῆς, ἢ ἄλλων περιηγήσεων, ὡς καὶ ἐκλογὴν Ἀγγλικῶν μυθιστορημάτων περιεῖχεν ἡ βιβλιοθήκη τοῦ πλοίου, καὶ ὁσάκις δὲν μοὶ ἀπέβαινεν ἀδύνατος ἡ ἀνάγνωσις, εὕρισκον ἀναψυχήν τινα εἰς αὐτήν. Καὶ συνδιαλέξεως δ' ἀπεπειρώμην ἔστιν ὅτε, ὁσάκις ἀπήντων τινὰ τῶν

ὁμοιοπαθῶν μου, πλανήσαντα τὰ βήματά του, ὅπου καὶ ἐγὼ ὡς σκιὰ περιεφερόμην. Ἀλλὰ τοῦτο ὀλιγώτερον ἐπετύγχανε. Ὁ πρῶτος δ' ᾧ ἐνέτυχον ἦν κατὰ σύμπτωσιν Ἀμερικανός, ὅστις, ἐν τῇ σειρᾷ τοῦ λόγου, μοὶ ἐξέφρασε τὴν γνώμην του ὅτι πολὺς δὲν θὰ παρελθῃ χρόνος καὶ ἡ Ἀγγλία θὰ δημοκρατηθῇ. Ἐγὼ δ' ἀποδοὺς τὴν κρίσιν του ταύτην εἰς τὸν τότε ἐπικρατοῦντα βίαιον σάλον, ἐνόμισα προτιμητέον νὰ καταβῶ εἰς τὸν κοιτῶνά μου καὶ νὰ παραδοθῶ εἰς τὰ ἐδικά μου ὄνειρα.

Τὴν Κυριακὴν δέ, 9.21 Μαΐου, ὀγδόην ἡμέραν ἀφ' ὅτου ἐγκατελίπομεν τὴν γῆν τῆς Ἀγγλίας, ὁ οὐρανὸς ἠθρίασεν ἐντελῶς, ἡ θάλασσα ἐγαληνίασε, πλοῖον κατὰ πρῶτον διῆλθε πλησίον ἡμῶν, ἄλλα ἀνέδυσαν εἰς τὸν ὁρίζοντα, πληροῦντα ἡμᾶς χαρᾶς καὶ ἐλπίδων· κατὰ δὲ τὴν μεσημβρίαν παρέστημεν εἰς ἱερουργίαν, καὶ ἐπανειλημμένως, εἰς ἀποζημίωσιν τῶν προλαβουσῶν ἡμερῶν, ἠριστήσαμεν, ἐγευματίσαμεν καὶ ἐδειπνήσαμεν, καὶ μετ' ἀλαλαγμῶν προσεφωνήσαμεν τὸ παραταθὲν ἡμῖν ἰδιαίτερον εἶδος ζαχαροπάστου, ὃ κατ' ἔθος προσφέρεται τοῖς ἐπιβάταις κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν, μεθ' ἣν προσορμίζονται εἰς ἔδαφος Ἀμερικανικόν.

Ὁ γλυκὺς δ' οὗτος οἰωνὸς μᾶς ἔτερψεν ὑπὲρ ἀμβροσίαν, διότι τῆς στερεᾶς αὐτὸς μᾶς ἦν εἰσέτι ἡ μόνη ἐγγύησις, καὶ μάτην ἐτείνομεν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ὡπλιζόμεθα διὰ τῶν ὀξυτέρων τηλεσκοπίων, ἵν' ἀνακαλύψωμεν ἔστω καὶ εἰς τὸν ἀπώτατον ὁρίζοντα ἴχνος στερεᾶς. Ἂν ὁ οὐρανὸς ἦν γλυκύς, ὁ ὁρίζων ὅμως ἔμεινε πάντοτε ἀτμῶν παραπέτασμα, μέχρις οὗ ἐπῆλθεν ἡ νύξ. Ἡμεῖς δ' οὐχ' ἧττον ἐπεμένομεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ἀτενεῖς καὶ περιμένοντες ν' ἀνακράξωμεν «γῆ, γῆ». Τὸ σκότος ἀπέβαινεν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν πυκνότερον πέριξ ἡμῶν, ὅτε, μίαν ὥραν πρὸ τοῦ μεσονυκτίου, αἴφνης ἀνεπηδήσαμεν εἰς κρότον πυροβόλου ἐκκενωθέντος ἐπὶ τοῦ πλοίου, καὶ τὴν πρώτην ἐκπυρσοκρότησιν, τὴν πρώτην ταύτην φωνήν, ἣν ἐξ Εὐρώπης ἀνεπέμπομεν εἰς τὴν Ἀμερικήν, παρηκολούθησαν ἄλλαι πέντε. καὶ πυροτεχνήματα ἠνάφθησαν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἢ ἐσφενδονίσθησαν πρὸς τὸν οὐρανόν, διότι ὁ πρωρεύς, ὀξυδερκέστερος ἡμῶν καὶ μᾶλλον γεγυ-

μνασμένος, εἶχε τέλος ἴδῃ τὴν πολυπόθητον στερεάν. Ἔκτοτε ὅμως καὶ τὸ ἀτμόπλουν ἡμῶν ἤρχισε βραδυποροῦν, πρὸς ἀποφυγὴν συγκρούσεων, διότι εἰσεπλέομεν, χωρὶς νὰ τὸν βλέπωμεν, εἰς βαθύτατον κόλπον. Μόνον δὲ κατὰ τὴν μίαν μετὰ τὸ μεσονύκτιον, «γῆν ὁρῶ», εἴδομεν κατ᾽ ἀρχὰς πρὸς τ᾽ ἀριστερὰ τὴν μεσημβρινὴν αὐτοῦ ὄχθην, ἔχουσαν ὑψηλὸν λόφον, καὶ εἰςτοὺς πρόποδας καὶ τὴν κλιτὺν αὐτοῦ τὴν πόλιν Ἁλιφάξ, εἰς ἣν καὶ προσωρμίσθημεν, ἀλλὰ χωρὶς ν᾽ ἀγκυροβολήσωμεν.

Ὅσον πόθον καὶ ἂν εἶχον νὰ πηδήσω εἰς τὴν πρώτην γῆν τῆς Ἀμερικῆς, εἰς ἣν ἀφίχθημεν, μ᾽ ἀπέτρεψεν ὅμως ὁ πλοίαρχος, εἰπών μοι ὅτι τάχιστα θ᾽ ἀποπλεύσωμεν, καὶ ἡ μικρὰ πόλις, ἣν ἐν τοσούτῳ βαθείᾳ νυκτὶ ἦν ἀδύνατον νὰ ἐπισκεφθῶ, οὐδόλως μοὶ ἐφαίνετο ἑλκυστικὴ καὶ περίεργος. Ἀπεφασίσαμεν, ἑπομένως πάντες ν᾽ ἀπέλθωμεν εἰς τὰς κλίνας ἡμῶν, εὐχαριστοῦντες τὸν Θεόν, ὅτι μᾶς ἐδωρήσατο τὴν ὡραίαν ἐκείνην ἡμέραν, καὶ μᾶς ἔφερεν εἰς τὸ πρῶτον κἂν σημεῖον τοῦ τέρματος τῆς ὠκεανοπλοΐας. Καὶ χαροποιὸς δέ τις εἴδησις διεδόθη μεταξὺ ἡμῶν, ἐκ τῆς πόλεως βεβαίως, εἰ καὶ δὲν ἠξεύρω πῶς προελθοῦσα, συντελέσασα δὲ εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ ἔτι εὐαρεστότερον τὸν ὕπνον ἡμῶν, ὅτι ἡ Δημοκρατία τῆς Βορείου Ἀμερικῆς εἶχε λάβει ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῆς τὸν Αὐτοκράτορα τοῦ Μεξικοῦ, εἰς αὐτὴν καταφυγόντα, καὶ ἔσωσεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀπειλούσης θανατικῆς καταδίκης.

Ἐπὶ πολὺ ὅμως δὲν ἐκοιμήθημεν, καὶ κατὰ τὰς $3^1/_2$ τῆς νυκτὸς (πρὸς τὴν Δευτέραν, 22 Μαΐου), ἀκούσας θόρυβον ἐν τῷ πλοίῳ, ἐνόησα ὅτι ἡτοιμαζόμεθα εἰς ἀπόπλουν, καὶ τάχιστα ἐνδυθείς, ἐρρίφθην εἰς τὸ κατάστρωμα, ὅπου μόλις ὑπέφωσκεν. Ἐκεῖ δὲ εἶδον τὸν πορθμοῦ δίκην στενὸν καὶ βαθὺν κόλπον, καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ μὲν τὴν πόλιν, τεσσαράκοντα περίπου χιλιάδας κατοίκων ἔχουσαν, ἐπικυροῦσαν δὲ τὴν πρώτην μου ἐκτίμησιν, ὅτι οὐδὲν εἶχε τὸ λίαν ἐπαγωγόν, πρὸς τ᾽ ἀριστερὰ δ᾽ ἔβλεπον τὴν ἀντιπέραν ἀκτήν, συνεχεῖς λόφους ἔχουσαν καταφύτους, καὶ τὰ διαμέσου πεδία κεκαλλιεργημένα. Ἠρχίσαμεν δὲ κινούμενοι πρὸς ἔξοδον σχεδὸν ἐπίσης βραδέως, ὡς ἐπὶ τοῦ εἰσ-

πλου, καὶ βαθμηδὸν συνῆλθον ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάντες οἱ ἐπιβάται, καὶ μετ' αὐτῶν καὶ ὀλίγοι τινὲς ἡμῖν προστεθέντες ἐξ Ἁλιφάξης, οἵτινες μετὰ σπουδῆς ἐρωτηθέντες περὶ τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, μᾶς ἀνεκοίνωσαν τὴν ἀπαισίαν ἀγγελίαν ὅτι, ἀπ' ἐναντίας τοῦ πρώτου ἀκούσματος, ὁ δυστυχὴς Αὐτοκράτωρ ἐτουφεκίσθη ὑπὸ τοῦ θηριώδους δημοκρατικοῦ ἀρχηγοῦ Οὐάρες, καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ πάντες οἱ ἀξιωματικοί, μέχρις ὑπολοχαγοῦ. Φρίκη καὶ δυσθυμία κατέλαβε πάντας τοὺς ἐξ Εὐρώπης πλέοντας εἰς τὸ θηριῶδες ἄκουσμα τοῦτο.

Ἀφοῦ δὲ παρηλλάξαμεν τὸ τελευταῖον ἀκρωτήριον, καὶ ἐν τῷ μεγάλῳ πελάγει ἐστράφημεν πρὸς μεσημβρίαν, ἀπηντήσαμεν ψῦχος, καὶ τὴν θάλασσαν τοσούτῳ τεταραγμένην, ὥστε παρῃτήθημεν πάντες τοῦ γεύματος, παρεπλέομεν δὲ τότε τὴν Ἀμερικήν, ἣν εἴχομεν πρὸς τὰ δεξιὰ ἡμῶν, ἀλλ' ἣν δὲν ἐβλέπομεν, διότι βαθὺς εἰσεῖχεν ὁ κόλπος τῆς Βοστόνης.

Ἡ δ' ἐπομένη νὺξ ἦν μία τῶν χειρίστων τῆς ὅλης ὁδοιπορίας, καὶ ἡ τρικυμία ἐσύριζεν, ἐμαίνετο καὶ παρέρριπτε τὸ πλοῖον ἡμῶν. Τὸ πρωῒ ὅμως, ὅτε ἠγέρθημεν, ὁ ἄνεμος εἶχε κοπάσει ἀλλὰ πυκνοτάτη ὁμίχλη περιέβαλλεν ἡμᾶς, ὡς λευκὴ σινδόνη, οὕτως ὥστε ὁ πλοίαρχος, ἀδυνατῶν νὰ διακρίνῃ τ' ἀντικείμενα καὶ εἰς ἐλαχίστην ἀπόστασιν, ἠλάττωσεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τοῦ πλοῦ τὴν ταχύτητα, καὶ τέλος ἔπαυσεν αὐτὸν ἐντελῶς, βολιδοσκοπῶν μόνον ἐπιμελῶς τὸν πυθμένα. Οὕτως ἐπὶ ὥρας ἐμένομεν ἐν μέσῳ τῷ Ὠκεανῷ, οὐδὲ βῆμα χωροῦντες εἰς τὰ ἐμπρός.

Τέλος ἤρθη ἐλαφρὸς ἄνεμος νοτιοδυτικός, οἷος καθ' ὅλον τὸν πλοῦν ἡμῶν ἐπεκράτει, καὶ ἀπεφύσησε τὴν ὁμίχλην, ὅτε ἐκαθήσαμεν εἰς τὸ πρῶτον πρόγευμα. Ἦν δ' ἐκείνη ἡ ὥρα 8 ½ τῆς πρωΐας, ἥτις ὑπελόγισα ὅτι ἀντεστοίχει εἰς τὴν 12 ½ ἐν Κουϊνστῶνι, ὅθεν ὡρμήθημεν, 1½ ἐν Βερολίνῳ καὶ 3½ ἐν Ἀθήναις. Τότε δὲ καὶ πρῶτον εἴδομεν εἰς τὸν μεμακρυσμένον ὁρίζοντα στενὴν μελανὴν ταινίαν, τὴν ταπεινὴν ὄχθην τῆς Ἀμερικῆς.

Ἀμερική. Βοστόνη.

Περὶ τὰς 9 ½ δ' εἴδομεν προσπλέουσαν ἡμῖν τετράκωπον λέμβον ἀπὸ πλοιαρίου πρὸς ἡμᾶς ἐρχομένου, καὶ ὑπὸ τοῦ ἀκταιωροῦ πεμφθέντος, ἵνα μᾶς εἰσαγάγῃ εἰς τὸν λιμένα, ὅπου καὶ εἰσήλθομεν τῷ ὄντι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ, καὶ εἰς τὰς 12, (11/23 Μαΐου, Τρίτην, μεσημβρίαν) ἀγκυροβολήσαντες, ἐξήλθομεν εἰς τῆς Βοστόνης τὴν προκυμαίαν.

Ἐπὶ τοῦ πλοίου εἴμεθα εἰσέτι, ὅτε εἴδομεν εὔσωμον καὶ εὐειδῆ κύριον, ὅστις, ἐλθὼν πρὸς ἐμέ, μὲ προσωμίλησεν... ἑλληνιστί. Ἡ χαρά μου ἦν μεγίστη· ἔμαθον δὲ παρ' αὐτοῦ ὅτι ἦν ὁ Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Βοστόνῃ, κ. Ροδοκανάκης, εἰδοποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν Νεοβοράκῳ Γενικοῦ Προξένου, πρὸς ὃν εἶχον ἐγὼ γράψει ἐξ Ἀγγλίας, ὅτι ἀφικνοῦμαι διὰ τῆς ***Κούβας***.

Ὁ κ. Ροδοκανάκης, φιλικώτατα βοηθήσας ἡμᾶς εἰς τὴν ἀποβίβασιν, συνεισῆλθεν εἰς τὴν ἅμαξαν, ἣν μᾶς εἶχε παρασκευάσει καὶ οὕτως ἀπήλθομεν πρὸς τὴν πόλιν· ἀλλά, μετ' ὀλίγον, ἀφιχθέντες εἰς τὴν ὄχθην τοῦ εὐρέως λιμένος, ὃν εἴχομεν εἰσέτι νὰ διαπλεύσωμεν μέχρι τῆς πόλεως, ἐστάθημεν ἐκεῖ μέχρις οὗ, ὡς ἐνόμιζον, παρασκευασθῶσι τὰ τῆς ἐπιβιβάσεως ἡμῶν εἰς τὸ ἀτμοκίνητον, δι' οὗ ἐμέλλομεν νὰ τὸν διαπλεύσωμεν. Ἀλλ' εἴχομεν τόσα νὰ εἴπωμεν μετὰ τοῦ κ. Ροδοκανάκη, τόσα νὰ μάθωμεν παρ' αὐτοῦ περὶ τῆς χώρας τῶν ἀντιπόδων, ἣν ἤδη ἐπατοῦμεν, ὥστε διέφυγε τὴν προσοχήν μου, ὅτι ἐμένομεν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἀκίνητοι. Ἐξ ἐναντίας δ' ἐξεπλάγην ὅτε αἴφνης ἡ ἅμαξα ἡμῶν ἐκινήθη καὶ πάλιν.

— Καὶ τὸν λιμένα λοιπόν, ἠρώτησα, πότε θὰ τὸν διαβῶμεν ;

— Τὸν λιμένα; ἀπήντησε γελῶν ὁ κ. Ροδοκανάκης· ἀλλὰ τὸν διέβημεν ἤδη, καὶ εἴμεθα εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην. Ἡ ἅμαξα ἡμῶν εἶχεν ἐπιβιβασθῆ εἰς ἀτμόπλουν, ἐφ' οὗ τὸν διαπλεύσαμεν, ἐν ᾧ αὐτὴ ἠρέμει.

Ἐνόμιζον τῷ ὄντι ὅτι ἀστειεύεται ὁ κ. Πρόξενος· ἀλλ' ἔπρεπε νὰ πεισθῶ, ὅτε ἐντὸς ὀλίγου ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Parkner, εἰς ὃ κατελύσαμεν.

Ὀλίγον δὲ συσκευασθέντες, ἐξήλθομεν εἰς περίπατον διὰ τῆς πόλεως, καὶ μετὰ πάσης ἀγαλλιάσεως ἔβαινον εἰς στερεὰν γῆν, ἔστω καὶ γῆν ἀντιπόδων, ἀφ' οὗ ἐπὶ ἕνδεκα ἡμέρας ἐφερόμην κατὰ τὴν διάκρισιν τῶν κυμάτων. Ἡ πόλις τῆς Βοστόνης μοὶ ἐφάνη ἀπέραντος, ἐντὸς ἀπεράντου κήπου ἐνδιεσπαρμένη, καὶ πανταχοῦ ἦσαν κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τοῦ ἔτους αἱ πασχαλέαι εἰς ἀνθισμὸν πλήρη καὶ χαριέστατον. Πέριξ δ' αὐτῆς ἐκτείνονται ἐπὶ πολὺ πολυπληθέστατα ἀγροκήπια μετ' ἀγροικιῶν, τῶν πλείστων ξυλίνων. Προσθέτουσι δ' εἰς τὴν καλλονὴν τῆς τοπογραφίας δύο πρὸ αὐτῆς ἑνούμενοι καὶ διαρρέοντες τὴν πόλιν ποταμοί, ἐφ' ὧν εἴδομεν ἀκάτια ἐλαυνόμενα ὑπὸ νεανίδων.

Ἀφοῦ δ' ἐγεύθημεν παρὰ τῷ Κυρίῳ Ροδοκανάκῃ, καὶ ἐγὼ ἔγραψα πρὸς τὸν Ὑπουργὸν Τρικούπην, πρὸς τοὺς ἐμοὺς εἰς Βερολῖνον καὶ εἰς Τεργέστην πρὸς τὸν Βυζάντιον, ὡς εἶχον ὑποσχεθῆ, μετέβημεν ἐφ' ἁμάξης εἰς τὸ ἐπὶ λόφων κείμενον προάστειον τοῦ Cambridge, ὅπου ἰδίως ἦσαν τὰ διδακτικὰ καταστήματα, καὶ ἐν ἄλλοις τὸ Πανεπιστημεῖον, κατὰ τὸν ἀγγλικὸν τρόπον ἐξ οἰκοτροφείων συγκείμενον. Ἐκεῖ εἷς τῶν καθηγητῶν ἦν ὁ ὁμογενὴς κ. Σοφοκλῆς, τὴν Ἑλληνικὴν διδάσκων, καὶ ἰδίως τὴν τῆς Γραφῆς, ἧς ἐξέδωκε καὶ λεξικόν, καὶ αὐτὸν ἀνεζητήσαμεν, δὲν τὸν ἐτύχομεν ὅμως κατ' οἶκον. Ἐπανελθόντες δ' εἰς τὴν πόλιν, ἐπεσκέφθημεν πρῶτον τὸ νεκροταφεῖον, παράδεισον ποικιλώτατον, καὶ εἶτα ὡδηγήθημεν τὸ ἑσπέρας εἰς μέγιστον ζαχαροπλαστεῖον, οἷον οὐδαμοῦ τῆς Εὐρώπης εἶδον, καὶ ἐκεῖ, ἐντὸς ἀχανοῦς ὑελοσκεποῦς αἰθούσης, ἥτις εἶχεν ἐν τῷ μέσῳ ἀναβρυτήριον, ἐγεύθημεν κατὰ πρῶτον καὶ τῶν Ἀμερικανικῶν παγωτῶν.

Ἡ πρώτη νύξ, καθ' ἣν εἰς τὴν στερεὰν ἐκοιμήθην πάλιν, ὑπῆρξε δι' ἐμὲ ἀληθὴς ἀπόλαυσις, καὶ τὸ μόνον ταράττον ἔτι τὴν ἡσυχίαν μου ἦν ὅτι, τὴν μεγάλην θάλασσαν, ἂν δὲν εἶχον πλέον ἐμπρός, τὴν εἶχον ὅμως πάντοτε ὀπίσω, περιμένουσάν με κατὰ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν Εὐρώπην.

Παρεμείναμεν δὲ τρεῖς ἔτι ἡμέρας ἐν Βοστόνῃ, καὶ τῆς περὶ ἀγορᾶς πολεμικῶν πλοίων ὁδηγίας μου μὴ ἐπιλαθόμενος, ἐπε-

σκέφθην ἀπὸ πρωΐας τῆς ἐπιούσης μετὰ τοῦ κ. Προξένου τὰ ἐν τῷ λιμένι σταθμεύοντα τοῦ Ἀμερικανικοῦ ναυτικοῦ, τὰ μὲν κατασκευαζόμενα, γίγαντας τῆς θαλάσσης, ποδιαῖον τὸ πάχος τοῦ σιδηροῦ θώρακος ἔχοντας, τὰ δέ, ἐκ τοῦ πολέμου ἄχρηστα μένοντα καὶ ἐπισκευῆς δεόμενα. Μετὰ δὲ ταῦτα μετέβημεν εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Δημάρχου, οὗ, ὡς ἔμαθον, ὁ μισθὸς ἦν 5.000 ταλλήρων, καὶ ὅστις μᾶς ἔδωκεν ἕνα τῶν Παρέδρων του, ἵνα μᾶς ἐπιδείξῃ τῆς πόλεως τὰ περιεργότερα.

Τὸ πρῶτον κατάστημα, ὃ περιήλθομεν, ἦν τὸ Δημοτικὸν Νοσοκομεῖον, ἓν τῶν ἐν τῇ πόλει 28, δι᾽ οὗ τὴν οἰκοδομὴν ἐδαπανήθησαν διακόσιαι χιλιάδες ταλλήρων, οὗ δ᾽ ἡ ἐτησία δαπάνη ἦν τότε ἑβδομήκοντα πέντε χιλιάδες ταλλήρων. Ἐκεῖθεν καθ᾽ ὁδὸν διέβημεν ἐμπρὸς 230 ποδῶν ὑψηλῆς καπνοδόχου τινός, ἥτις ἐσώζετο ἐξ ἀρχαίου ἐργοστασίου, ὡς ἐρείπιον, καὶ δὲν κατερρίπτετο, διότι, ὡς περίεργον φαινόμενον ἐκρίνετο ἡ διὰ τὴν ἀκρίβειαν καὶ καθαρότητα τῆς φωνῆς σπανία ἠχὼ αὐτῆς. Εἰσχωρήσας εἰς αὐτὴν μετὰ τῶν ἄλλων, οὐδόλως τὴν ἐξέπληξα, ὅτε τῇ ἀπέτεινα στίχους τινὰς τοῦ Ὁμήρου Ἑλληνιστί, καὶ ἀπήντησεν, οὐχὶ λέξιν πρὸς λέξιν, ἀλλὰ στίχον πρὸς στίχον, ὡς ἂν ἦτο εὐμαθέστατος μαθητής, κατὰ πρῶτον βεβαίως τὴν Ἑλληνικὴν ὁμιλήσασα ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἱδρύσεως.

Ἐκεῖθεν ἐπεσκέφθημεν τὰ ἱπποστάσια τῶν ἁμαξῶν καθαριότητος, τρέφοντα ἑξήκοντα ἵππους ὡραίους, τὴν δεξαμενὴν τοῦ ποτίμου ὕδατος, συναγομένου εἰς εὐρύχωρον περίκτιστον λίμνην ἐκτὸς τῆς πόλεως, καὶ ἐκεῖθεν ῥέοντος εἰς τὴν πόλιν, εἰς λιθόκτιστον μέγα καὶ ὑψηλὸν οἰκοδόμημα, ὡς ἰσχυρὸν προμαχῶνα, ὅπου καὶ καθαρίζεται, εἶτα δ᾽ εἴδομεν τὸ πυροσβεστεῖον, τοὺς δημοσίους λουτρῶνας, τὴν φυλακὴν τῶν ὑποδίκων, ἄνετον, φωτεινήν, ἔχουσαν δωμάτια καθάρια πρὸς συνεργασίαν καὶ πρὸς ἀνάγνωσιν. Τὸ δ᾽ ἑσπέρας ἤχθημεν εἰς τὸ θέατρον, ἔνθα ἐδιδάσκετο ἡ Naiadenqueen, δρᾶμα μετ᾽ ὀρχήστρας, οὐχὶ κατώτερον τῶν ἃ εἶχον ἴδῃ ἐν Βερολίνῳ.

Τῇ δ᾽ ἐπιούσῃ, ὁ αὐτὸς Δημοτικὸς Σύμβουλος, μετὰ τοῦ Ἐπιτηρητοῦ τῶν Σχολείων, τοῦ φιλέλληνος κ. Wagner, ὅστις

ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἔγραφεν εἰς τὰς ἐφημερίδας, τοῦ ἀνταποκριτοῦ τοῦ Times καὶ ἄλλων τινων, μᾶς συνώδευσαν εἰς ἐπίσκεψιν τῶν σχολείων. Ἦσαν δὲ ταῦτα τὰ μὲν ***Δημοτικά,*** τριετῆ διῃρημένα εἰς τάξεις ἕξ, τὰ δὲ ***Γραμματικὰ*** (Grammarschools) 6—7ετῆ, μεθ' ἃ ἡ διδασκαλία διαιρεῖται δίχα, εἰς τὴν τῶν ***Ἀγγλικῶν*** σχολείων (English schools) τριετῆ, διὰ τοὺς θέλοντας νὰ ἐπιδοθῶσιν ἔπειτα εἰς βιομηχανικὸν ἢ βιοποριστικόν τι ἐπάγγελμα, καὶ τὴν τῶν ***Λατινικῶν*** σχολείων, ἐπίσης τριετῆ, διὰ τοὺς προτιθεμένους νὰ ἐπισκεφθῶσιν εἶτα πανεπιστήμιον. Παράλληλα δὲ πρὸς ταῦτα ὑπάρχουσι καὶ Παρθεναγωγεῖα, εἰς ὧν τὰ ἀνώτερα διδάσκονται καὶ λατινικά, καὶ μαθηματικά, μέχρι σφαιρικῆς τριγωνομετρίας, στατικὴ κτλ. Εἰς τὸ ἀνώτατον δὲ τοῦτο σχολεῖον αἱ βουλόμεναι διδάσκονται ἐπὶ ἓν ἔτος τὴν Διδακτικήν, πρακτικῶς ἀσκούμεναι εἰς πρότυπον, μεθ' ὃ λαμβάνουσι διδασκαλίσσης δίπλωμα. Εἰς πάντα δὲ τὰ σχολεῖα ταῦτα, ἀπὸ τοῦ δημοτικοῦ μέχρι τοῦ ἀνωτάτου, ἔστιν εἰσηγμένη ἥ τε Γυμναστικὴ καὶ ἡ Μουσική. Ἰδίως δ' εἰς τὰ κατώτερα σχολεῖα ἀξία μελέτης καὶ μιμήσεως μοὶ ἐφάνη ἡ μέθοδος, καθ' ἣν διανοίγεται τὸ πνεῦμα τῶν παιδίων, διδασκομένων πράγματα μᾶλλον ἢ λέξεις. Παρήλθομεν δὲ καὶ ἀπό τινος λαμπρᾶς, ἀλλ' ἀτελοῦς ἔτι οἰκοδομῆς τοῦ Πολυτεχνείου, δι' ὃ τριακόσιαι χιλιάδες φράγκων εἶχον ἤδη δαπανηθῇ. Μετὰ μεσημβρίαν δὲ περιετρέξαμεν τὸ Μουσεῖον, περιέχον αἰγυπτιακὰς καὶ μεσαιωνικὰς ἀρχαιότητας, καὶ τὴν Βιβλιοθήκην, ἥτις ἐλευθέρως δανείζει ὅ,τι κέκτηται, καὶ τὸ ἑσπέρας εἴδομεν ἐν τῷ θεάτρῳ τὸ δρᾶμα Ἴλδαν, ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ.

Τὴν δὲ 14|26, ἡμέραν Παρασκευήν, ἐπεσκέφθημεν μετὰ τοῦ κ. Ῥοδοκανάκη τὸν κ. Sommers, ἄνδρα μεγάλης ἀπολάβοντα ὑπολήψεως ἐν Ἀμερικῇ, Πρόεδρον τοῦ ἐν τῇ Γερουσίᾳ τμήματος τῶν Ἐξωτερικῶν. Εἰσελθόντας, μᾶς ἐδέχθη τὸ πρῶτον γυνὴ ὡραία καὶ νέα, ἥν, ὡς ἔμαθον, πρὸ ὀλίγου, οὐχὶ λίαν συνετῶς, εἶχε νυμφευθῇ ὁ δυσανάλογον τὴν ἡλικίαν πρὸς αὐτὴν ἔχων κ. Σόμμερς, ὥστε καὶ εὐτυχὴς δὲν ἀπέβη μέχρι τέλους ὁ γάμος καί, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, διελύθη ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἄφιξίν μου.

Μετὰ τὸν πρῶτον δὲ χαιρετισμόν, ἐξῆλθεν ἀμέσως ἡ κ. Σόμμερς νὰ μᾶς ἀναγγείλῃ καὶ εἶχον τὸν καιρὸν τότε, περιάγων τὸ βλέμμα μου πέριξ, νὰ ἰδῶ τὴν αἴθουσαν κεκοσμημένην διὰ κλασικῶν εἰκόνων καὶ δι' ἀρχαιοτήτων, ὅπερ μοὶ ἐφαίνετο ἄριστος οἰωνὸς εὐγενῶν καὶ φιλελληνικῶν αἰσθημάτων τοῦ οἰκοδεσπότου. Καὶ τῷ ὄντι δὲ τοιοῦτον τὸν εὗρον, ὅτε ἦλθε, μετά τινας στιγμάς, καὶ πολλὰ περὶ Ἑλλάδος συνδιελέχθημεν, καὶ ἀνεγνώρισεν ὡς ὀρθὴν τὴν ἰδέαν, ἣν τῷ ἀνέπτυξα, ὅτι ὀφείλουσι νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν Ἑλλάδα καὶ συντελέσωσιν εἰς αὐτῆς τὴν ἀνάπτυξιν οἱ ἔχοντες συμφέρον νὰ μὴ γίνῃ ἡ Ἀνατολὴ ἄλλων ἕρμαιον διότι εἰς τὴν παροῦσαν αὐτῆς κατάστασιν ἐπὶ πολὺ δὲν θὰ ἔμενεν,

Ἐντεῦθεν δὲ μετέβημεν εἰς τὸ προάστειον Cambridge, εἰς τοῦ ἐνδόξου ποιητοῦ Longfellow, ἀνδρὸς λίαν εὐαρέστου καὶ εὐπροσηγόρου, ὁμιλοῦντος ἄριστα τὴν Γαλλικήν, καὶ μεθ' οὗ πολλὰ διελέχθην περὶ ποιήσεως, περὶ Ὁμήρου καὶ Δάντου καὶ περὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς προσῳδίας. Ἡ μετ' αὐτοῦ συνδιάλεξις μὲ κατέτερψεν, εἰ καὶ τὸν εὗρον ὑπὸ βαθείας θλίψεως κατεχόμενον, διότι πρὸ ὀλίγου ἡ νεαρὰ σύζυγός του εἶχε γίνει οἰκτρὸν παρανάλωμα τοῦ πυρός, ἀπὸ τὴν ἑστίαν τυχαίως διαδοθέντος εἰς τὸ φόρεμά της, ἐν ᾧ ἡτοιμάζετο ν' ἀπέλθῃ εἰς συναστροφήν.

Εἶτα ὁ αὐτὸς πάλιν πάρεδρος (Gaffield), μετὰ τοῦ κ. Warner καὶ τοῦ κ. καὶ τῆς κ. Gemins, μᾶς ἔφερον ἐπὶ δημοσίου πλοίου εἰς τὴν νῆσον Deer, ὅπου διάφορα ἐπεσκέφθημεν δημόσια καταστήματα, τὰς φυλακὰς ὀλιγοποίνων, πτωχοκομεῖον καὶ παιδοτροφεῖον τῶν ἀλητῶν παιδίων, καὶ ἐθαυμάσαμεν πανταχοῦ τὴν τάξιν, τὴν καθαριότητα, τὴν πρόνοιαν ὑπὲρ περιθάλψεως τῶν πασχόντων. Μᾶς παρετέθη δ' ἐκεῖ καὶ πρόγευμα, καὶ μετ' αὐτὸ μετέβημεν εἰς πλοῖον, φέρον τὸ ὄνομα Demar, τοῦ ἐξ ἰδίων ἀγοράσαντος καὶ καταρτίσαντος αὐτὸ εἰς ναυτικὸν παιδοκομεῖον, ἐν ᾧ ὑπὸ δύω διδασκαλίσσας καὶ ἕνα διδάσκαλον ἀνατρέφονται ἄποροι παῖδες, ἐθαυμάσαμεν δὲ καὶ αὐτοῦ τὴν ἀρίστην διατήρησιν, μὴ διαφέρουσαν τῆς τῶν πολεμικῶν. Οἱ δὲ παῖδες, ἅμα μαθόντες τίνες ἤμεθα, συνῆλθον περὶ ἡμᾶς καὶ μᾶς ἐπευφήμησαν· ἀπήντησε δ' ὁ κ. Ροδοκανάκης, ἐν τῷ λογιδρίῳ του μνησθεὶς

καὶ τῆς Κρήτης, καὶ εἶτα, εἰς τὰς λέμβους καταβάντες καὶ ὑπὸ ἓξ κανονιοβολισμῶν χαιρετισθέντες, ἐπεστρέψαμεν εἰς τὴν πόλιν. Τὸ δ' ἑσπέρας ἀπήλθομεν εἰς τὸ θέατρον, καὶ εἴδομεν κωμωδίαν, ἐπιγραφομένην «αἱ γυναῖκες τῆς Βοστόνης», καὶ ὄρχησιν καὶ μαύρους χορεύοντας τὸ σκωτικὸν Riel.

Τέλος τὸ Σάββατον, ἡ 15|27, ἦν ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν εἶχον ἀποφασίση ν' ἀναχωρήσω ἐκ Βοστόνης, καὶ ἡ πρώτη μου μέριμνα ὑπῆρξε νὰ γράψω εὐχαριστήριον πρὸς τὴν δημοτικὴν ἀρχήν, δι' ἃς μᾶς ἐδαψίλευσε περιποιήσεις. Δεχθεὶς δὲ τὰς ἐπισκέψεις τοῦ Ξενοφῶντος Κωνσταντινίδου, Ἕλληνος καλλιτέχνου ἐν Βοστόνη οἰκοῦντος, καὶ τοῦ φιλελληνικωτάτου Γάλλου κ. Thonon, ὅστις εἶχε γεννηθῆ ἐν Κρήτη, καὶ πέμψας εἰς τὰς ἐφημερίδας σημειώσιν περὶ τοῦ δανείου, ὃ ἡ Ἑλλὰς ἐπεθύμει νὰ συνομολογήση, ἀπῆλθον τέλος περὶ τὴν 11ην, συνοδευθεὶς καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Warner.

Καθ' ὁδὸν διήλθομεν διὰ τοῦ Rhode Island, γραφικῶς καὶ περιέργως κειμένου μεταξὺ δύω ποταμῶν καὶ τῆς εἰσιούσης θαλάσσης· εἶτα δ' ὑπερέβημεν τὸν ποταμὸν Connecticat ἐπὶ σχεδίας ἀτμοκινήτου, ἐφ' ἧς ἐπεβιβάσθη ἡ ἁμαξοστοιχία ἡμῶν ἄνευ δυσκολίας καὶ ὡς ἐξακολουθοῦσα τὴν πορείαν της, καὶ πάλιν ἀπεβιβάσθη ἐπίσης εὐχερῶς εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σύστημα τῶν σιδηροδρόμων ἦν περίεργον δι' ἡμᾶς, καὶ ἐν πολλοῖς διάφορον τοῦ ἐν Εὐρώπη, ὡς ἦν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν. Αἱ ἅμαξαι ἦσαν ἄνευ διαιρέσεων, καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτῶν ἔχουσαι δίοδον ἐν τῷ μέσῳ, καὶ ἑκατέρωθεν παραλλήλους σειρὰς ἑδρῶν, αἵτινες ἐδύναντο νὰ στραφῶσι κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν, ὥστε εἰς σχετικοὺς καὶ γνωρίμους ἦτον εὔκολον, ἂν ἤθελον, ν' ἀποτελῶσι κύκλον κοινωνικόν, καὶ οὐχὶ νὰ στρέφωσιν εἰς ἀλλήλους τὰ νῶτα. Αἱ δὲ θύραι τῶν ἁμαξῶν ἦσαν κατὰ τὰ δύω ἄκρα αὐτῶν, εἰς τὰ πέρατα τῶν διόδων, καὶ διὰ γεφυρῶν ἐκοινώνουν ἀλλήλαις αἱ ἅμαξαι, ὥστε πᾶσα ἡ ἁμαξοστοιχία ἀπετέλει μακρὰν ὁδόν, ἣν ὁ βουλόμενος ἐδύνατο, ἐξακολουθούσης τῆς ὁδοιπορίας, νὰ διατρέχη ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. Τοῦτο δὲ καὶ ἔπραττον παιδία, ἅτινα ἀνέβαινον, ἐννοεῖται ἀμίσθως, ἐπὶ ἑκάστου σταθμου εἰς τὰς ἁμάξας, καὶ διατρέχοντα αὐτάς, ἐπώλουν ποτά, καρ-

πούς, ζαχαρόπηκτα, κοσμήματα καὶ ἄλλα ἐργόχειρα, καὶ προσέτι διένεμον τοῖς ἐπιβάταις ἀγγελίας, φυλλάδια, ἐφημερίδας, βιβλία, ἵνα τὰ ἴδωσι, καὶ μετ' ὀλίγον ἐπανερχόμενα ἐλάμβανον ὀπίσω τὰ διανεμηθέντα, ὅσα οἱ ἐπιβάται δὲν ἤθελον νὰ ἀγοράσωσιν· εἰς δὲ τὸν προσεχῆ σταθμὸν κατέβαινον καὶ ἐπέστρεφον διὰ τῆς κατ' ἐναντίαν διεύθυνσιν ἀπερχομένης ἁμαξοστοιχίας, διεδέχοντο δ' αὐτὰ ἕτερα μέχρι τοῦ προσεχοῦς σταθμοῦ πάλιν, ὥστε διὰ τούτου πολλὴ ποικιλία καὶ ζωηρότης διακόπτει τὴν μονοτονίαν, ἥτις ἐπικρατεῖ εἰς τῆς Εὐρώπης τὰς διὰ σιδηροδρόμων ὁδοιπορίας.

Ἀλλ' οἱ σιδηρόδρομοι αὐτοὶ ἦσαν πολὺ ἀμελέστερον κατεσκευασμένοι τῶν Εὐρωπαϊκῶν, διότι πολὺ οἰκονομικώτεροι, καὶ μετά τινος, οὕτως εἰπεῖν, οἰκειότητος, δηλούσης, οὐχὶ ὑπερβάλλουσαν πρόνοιαν ὑπὲρ τῆς δημοσίας ἀσφαλείας, διήρχοντο, ἄνευ κιγκλίδων καὶ ἄλλων ἀσφαλιστικῶν μέτρων, διὰ τῶν ὁδῶν καὶ ὑπὸ τὰς οἰκίας τῶν πόλεων.

Εἰς Νεοβόρακον, ὅπου ἐφθάσαμεν εἰς τὰς 7 1/2 τὸ ἑσπέρας, τὴν μηχανὴν ἡμῶν ἀντικατέστησαν ζεύγη ἵππων, καὶ αὐτὰ δι' ὅλης τῆς πόλεως, πρὸς ἀσφάλειαν τῶν κατοίκων, ἔσυραν τὴν ἁμαξοστοιχίαν ἀπὸ σταθμοῦ εἰς σταθμόν, εἰς ὃν περιέμενεν ἡμᾶς ὁ φίλος Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος κ. Δ. Βότασης, ὅστις καὶ μᾶς ὡδήγησεν εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον Provost house ἐν Fifth Avenue, εἰς ὁδὸν 8, διότι καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἀμερικῆς, αἱ ὁδοὶ φέρουσιν, ἀντ' ὀνομάτων, κατὰ μίαν μὲν διεύθυνσιν ἀριθμητικοὺς χαρακτῆρας, κατὰ δὲ τὴν καθέτως ἐκείνην τέμνουσαν, τοῦ ἀλφαβήτου τὰ γράμματα, ὅπερ μεγάλως διευκολύνει αὐτῶν τὴν εὕρεσιν, περιττὸν καθιστῶν τὸν τοπογραφικὸν χάρτην. Ἐνταῦθα μᾶς ἐδόθησαν τρία εὐρύχωρα καὶ λίαν εὐπρεπῆ δωμάτια.

Ἐν Νεοβοράκῳ ἐμείναμεν τρεῖς ἡμέρας, ἐφ' ὧν πρὸ πάντων εἶχον νὰ ἰδῶ αὐτὴν τὴν ἀπέραντον πόλιν, διασχιζομένην καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ μῆκος ὑπὸ τῆς φερωνύμου ***Εὐρείας ὁδοῦ,*** (Broadway), ἐκτεινομένην ἐπὶ ὥραν σχεδὸν καὶ ἔχουσαν πλάτος ὅσον ἄλλαι μικραὶ ὁδοὶ ἔχουσι μῆκος, ἐν δὲ τῷ μέσῳ αὐτῆς διατεμνομένην ὑπὸ μεγίστης γεφύρας πρὸς διευκόλυνσιν τῆς τῶν πεζῶν κοινωνίας. Καὶ τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν ἐγεύθημεν παρὰ τῷ κ.

κ. Βόταση μετὰ τοῦ ἐκεῖ ἐπιδημοῦντος Πρέσβεως τῆς Ρωσσίας Βαρώνου Stoekel, καὶ κυρίας ἔχοντες παρακαθημένας τὴν νέαν, ὡραίαν καὶ χαριεστάτην κ. Βόταση καὶ τὴν κ Ι. Ράλλη, ἀμφοτέρας Ἑλληνίδας ἐκ Νέας Ὀρλεάνης, τὴν Γαλλικὴν ὡς πάτριον γλῶσσαν ὁμιλούσας. Τῇ δ' ἐπαύριον καὶ τὴν ἐπιοῦσαν μετὰ τοῦ κ. Βόταση καὶ τοῦ κ. Ροδοκανάκη, ἀφιχθέντος μίαν ἡμέραν μεθ' ἡμᾶς, ἐπεσκέφθημεν τὸν βαθύτατον λιμένα καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πολεμικὰ πλοῖα, τὸν ἀπέραντον καὶ πολυτελῆ Παράδεισον (Parc) τῆς πόλεως, τὰ γραφεῖα τῆς ἐφημερίδος Herald, ἧς τὸ προσωπικὸν συντακτῶν, ἀνταποκριτῶν καὶ ἐργατῶν συμποσοῦται εἰς 1500, τὸ Θέατρον, ὅπου εἴδομεν τὸ χορόδραμα (ballet) Blackrook, διδασκόμενον ἀνὰ πᾶσαν ἑσπέραν πρὸ ἓξ μηνῶν, καὶ ἀφ' οὗ ὁ διευθυντὴς τοῦ θεάτρου εἶχεν ἤδη εἴσπραξιν ἑξακοσίων χιλιάδων ταλλήρων. Ἐπεσκέφθημεν δὲ τόν τε ἱστοριογράφον Βάγκροφτ, καθ' ἣν ὥραν ἔμελλε ν' ἀποπλεύσῃ, ἀπερχόμενος ὡς Πρέσβυς τῆς Ἀμερικῆς εἰς Πρωσσίαν, καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ εἴπῃ τῇ οἰκογενείᾳ μου ἐν Βερολίνῳ ὅτι μὲ εἶδεν, ὅπερ νομίζω ὅτι δὲν ἔπραξε, τὸν κ. Ράλλην εἰς τὸ γραφεῖον του, τὸν Γερουσιαστὴν κ. Morgan, τὸν δήμαρχον Νεοβοράκου, καί, δεχθέντες τὰς ἐπισκέψεις πολλῶν τῶν ἐν Νεοβοράκῳ ἐπιδημούντων Ἑλλήνων, καὶ τοῦ κ. Tuckerman, ἐπιδιώκοντος τὴν θέσιν Πρέσβεως εἰς Ἀθήνας, ἀδελφοῦ δὲ τοῦ καλοῦ ποιητοῦ, ὃν εἶχον γνωρίσῃ ἐν Βοστόνῃ, τὴν τρίτην ἑσπέραν, περὶ τὰς 8, ἀπήλθομεν διὰ σιδηροδρόμου εἰς Οὐασιγκτῶνα.

Τόν, ὡς τὸν Βόσπορον σχεδὸν εὐρὺν Οὐδσῶνα, διέβημεν ἐπὶ ἀτμοπλοίου, καὶ ἐν αὐτῷ εἴδομεν ἠγκυροβολημένον τὸν πλωτὸν κολοσσὸν Dundenberg, ὃν ἠγόρασεν ἡ Γαλλία, ὡς καὶ ἓν Γαλλικὸν τρίκροτον ἐλθὸν ἵνα τὸν παραλάβῃ καὶ συνοδεύσῃ. Εἰς δὲ τὴν ἀντιπέραν ὄχθην εἰσέβημεν εἰς κλινοῦχον ἅμαξαν, περιέχουσαν τριπλῆν σειρὰν ἐπαλλήλων κλινῶν, καὶ πάντα τὰ πρὸς διανυκτέρευσιν ἀναγκαῖα. Εἶχε δ' ἤδη ἐπέλθῃ τὸ σκότος, καὶ διηρχόμεθα δι' ἑλωδῶν καὶ ἐρήμων χωρῶν, ὅτε εἴδομεν εἰσελθόντα εἰς τὴν ἅμαξαν ἄνθρωπον, ἔχοντα φανὸν εἰς τὴν μίαν χεῖρα καὶ τὸ βιβλίον εἰς ἑτέραν, πλησιάζοντα τοὺς ἐπιβάτας, ἀποτείνοντα αὐτοῖς τινα ἐρώτησιν, καὶ δίδοντα τοῖς βουλομένοις ἀνὰ ἓν γραμ-

μάτιον ἐπὶ πληρωμῇ. Τί τοῦτο ἐδήλου ἠγνόουν, ὅτε ὁ ἄνθρωπος ἦλθε καὶ πρὸς ἐμέ, καὶ μ' ἠρώτησεν ἂν ἐπιθυμῶ νὰ ἐγγραφῶ.

— Νὰ ἐγγραφῶ; εἶπον· εἰς τί, καὶ διατί;

— Ἂν θέλητε νὰ ἐξασφαλίσητε τὴν ζωήν σας, μοὶ ἀπεκρίθη.

—Τὴν ζωήν μου; Ἀλλὰ δὲν διατρέχει τινὰ κίνδυνον ἐλπίζω.

— Αἴ, τὶς εἶδεν, εἶπεν. Εἶναι νύξ. Τὶς ἠξεύρει τὶ φέρει ἡ νύξ; Διὰ πᾶν τάλληρον ὃ πληρόνετε, ἂν φονευθῆτε ὡς αὔριον τὸ πρωΐ, ἡ ἑταιρεία ἐγγυᾶται νὰ σᾶς πληρώσῃ ἀνὰ 5.000 τάλληρα.

— Μεγάλη ἡ καλωσύνη τῆς Ἑταιρίας, ἀπήντησα. Ἀλλ' ἂν φονευθῶ ὡς αὔριον τὸ πρωΐ, ἂς λείψῃ ἡ πληρωμή.

Καὶ δὲν ἐξησφάλισα τὴν ζωήν μου. Πολὺ ἥσυχον τὴν συνείδησιν δὲν ἐφαίνοντο ἔχοντες, τότε κἂν, ἐκεῖνοι οἱ σιδηρόδρομοι τῆς Ἀμερικῆς, καὶ οὐχὶ ἐντελῶς ἄνευ λόγου.

Διελθόντες δὲ τὴν νύκτα διὰ Jersey, Elisabeth, Φιλαδελφείας καὶ Βαλτιμόρης, ἀφίχθημεν εἰς Οὐασιγκτῶνα, τὴν Τετάρτην, 19|31 Μαΐου, εἰς τὰς 6 τῆς πρωΐας, καὶ κατελύσαμεν, ὁμοῦ μετὰ τῶν κυρίων Βόταση καὶ Ροδοκανάκη εἰς Widamhotel, τὸ τότε ἐπισημότατον τῶν ξενοδοχείων τῆς πόλεως, ἐπὶ ἐνοικίῳ καὶ τροφῇ 5 Δολ. ἕκαστος τὴν ἡμέραν. Ἦν δ' ἡ τροφὴ τετράκις τῆς ἡμέρας, καὶ κατὰ ποσότητα ὅσην ἠθέλομεν.

Μόλις δ' ἀφίχθημεν, καὶ ἀμέσως ἦλθεν εἰς ἐπίσκεψιν ἡμῶν ὁ κ. Bing, παρουσιασθεὶς ὥς ποτε Πρόξενος τῆς Ἀμερικῆς ἐν Σμύρνῃ, καταγόμενος δ' ἐξ Ἰουδαίων τῆς Βρέμης, ὡς νομίζω, πολύγλωττος, εὐφυής, συνεργασθείς, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ἐν Ἀμερικῇ ἐκδοθέντος ἱστορικοῦ λεξικοῦ· καὶ ἔκτοτε προσηλώθη ἀναποσπάστως εἰς ἡμᾶς, ἐκ τῆς διπλωματικῆς μου θέσεως ἐλπίζων κοινωνικῶς νὰ ὠφεληθῇ, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν οὐκ ὀλίγον χρήσιμος ἀναδειχθείς, διὰ τῶν ἐπιτοπίων γνώσεων.

Ὑπ' αὐτοῦ τὴν ὁδηγίαν ἐπεσκέφθημεν ἀμέσως τὴν πρώτην ἡμέραν τὸ Καπιτώλιον, τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς Συμπολιτείας Βουλευτήριον, ᾠκοδομημένον μετὰ πάσης ἀρχιτεκτονικῆς καὶ γλυπτικῆς πολυτελείας ἐπὶ ὀφρύος λόφου, καὶ περιστοιχισμένον ὑπὸ λίαν εὐρυχώρων καὶ πολυτελῶν παραδείσων. Ἡ κεντρικὴ αὐτοῦ αἴθουσα, κοσμουμένη δι' ἐντοιχίων γραφῶν, στεγάζεται ὑπὸ θό-

λου ὑψίστου, οὗ τὸ μέσον κατέχει ὡραία τοιχογραφία ὑπὸ Ἕλληνος ζωγράφου κατεργασθεῖσα. Μία δὲ τῶν πλευρῶν τῆς οἰκοδομῆς κατέχεται ὑπὸ τῆς Δημοσίας Βιβλιοθήκης, παρ᾿ ἧς συνεχῶς καὶ Ἑλληνικὰ καὶ ἄλλα χρήσιμα συγγράμματα ἐδανείσθην, καὶ ἐν τοῖς ὑπογείοις ἐστὶν ἡ ἰδιαιτέρα Βιβλιοθήκη τοῦ Βουλευτηρίου, συγκειμένη κυρίως ἐκ Πρακτικῶν τῆς Βουλῆς, καὶ χιλιάδων τόμων τῶν νομοθεσιῶν τῶν διαφόρων τῆς συμπολιτείας κρατῶν, πρὸς δὲ καὶ ἐξ ἑτέρων νομικῶν συγγραμμάτων.

Τὴν δ᾿ ἐπιοῦσαν ἦλθε πρὸς ἐμὲ Ἕλλην τις, Κίμων καλούμενος, πρὸ πολλῶν ἐτῶν, δὲν ἠξεύρω πῶς εἰς Οὐασιγκτῶνα ἐξοκείλας, Ἀμερικανίδα νυμφευθείς, καὶ ἐκεῖ πενιχρῶς ἐκ μισθαρίου εἰς γραφικήν τινα θέσιν ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν ἀποζῶν. Ἂν δὲ καὶ ἡ συναναστροφή του πολὺ δὲν εἶχε τὸ ἐνδιαφέρον, οὐχ᾿ ἧττον τὸν ἔβλεπον πάντοτε, ὡς Ἕλληνα, μετ᾿ εὐχαριστήσεως, καὶ τὸν ἐπεσκέφθην εἰς τὴν πτωχικήν του οἰκίαν, ὅπου εὗρον τὴν δυστυχῆ του σύζυγον, ἣν καὶ μαγειρεύουσαν εἶδον. Ηὐτύχησα δὲ νὰ κατορθώσω μετὰ ταῦτα καὶ ἐκείνου τὸν προβιβασμὸν καὶ τοῦ υἱοῦ του τὴν κατάταξιν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν.

Ἡ ἐπίσκεψις δὲ τῆς ἡμέρας ταύτης ἀπέβλεπεν ἓν τῶν περιεργοτάτων καταστημάτων τῆς Οὐασιγκτῶνος καὶ τῆς συμπολιτείας, τὸ Patent Office, ἢ Μουσεῖον τῶν Ἐφευρέσεων, εἰς ὃ ἕκαστος, ὁ νέον τι ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, τῇ τέχνῃ ἢ τῇ βιομηχανίᾳ ἐφευρών, καὶ δι᾿ αὐτὸ προνόμιον ἐφευρέσεως ζητήσας καὶ λαβών, ὤφειλε νὰ καταθέτῃ ἓν πρότυπον τῆς ἐφευρέσεώς του. Ἐννοεῖται δ᾿ ὅτι ἐν μιᾷ ἐπισκέψει, ἦν ἀδύνατον ἄλλο τι ἢ γενικὴν γνῶσιν νὰ λάβωμεν τῆς ἀπεράντου ταύτης ἀποθήκης τῶν ἀνθρωπίνων προόδων, διότι κατὰ μυριάδας πολλὰς ἠριθμοῦντο τὰ εἰς αὐτὴν κατατεθειμένα ἐφευρήματα. Ὡς γνωστόν, δὲν ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι ἐφευρετικώτεροι τῶν Ἀμερικανῶν, εἰς ὃ συντελεῖ, ὡς νομίζω, ἀφ᾿ ἑνὸς μὲν ἡ ἀνάγκη, εἰς ἣν εὑρέθησαν, τὰ πάντα νὰ ἐφεύρωσι καὶ νὰ πλάσωσιν εἰς τὴν ἀγρίαν ἔρημον, ἣν ἐξελέξαντο εἰς πατρίδα των, ἀφ᾿ ἑτέρου δὲ ἡ ἐλευθερία τῆς διοικήσεως καὶ τῆς διαίτης αὐτῶν, προκαλοῦσα τὴν πρωτοβουλίαν, καὶ προσέτι

ἡ ἀπαλλαγή των ἀπὸ μακρῶν καὶ διαρκῶν πολέμων. Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Μουσείου μοὶ ἔδειξε στατιστικοὺς πίνακας, ἀποδεικνύοντας ὅτι, κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ἐν ᾧ ἐν Ἀγγλίᾳ τὰ ἐτησίως ἐκδιδόμενα προνομίων διπλώματα δι' ἐφευρέσεις συνεποσοῦντο κατὰ μέσον ὅρον εἰς 4.000, ἐν Ἀμερικῇ αἱ παρουσιαζόμεναι ἀναφοραὶ ἦσαν περὶ τὰς 25.000, ἐξ ὧν περὶ τὰ 6/10 ἤτοι 15.000 ἐνεκρίνοντο. Περιεῖχε δ' ἡ βιβλιοθήκη τοῦ καταστήματος μέγαν ἀριθμὸν τεχνολογικῶν συγγραμμάτων, ἐκ τῶν περιεργοτέρων.

Μετὰ ταῦτα δ' ἐπεσκέφθην τὸν Πρωθυπουργὸν καὶ Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Seward, ἄνδρα εὐφυέστατον, οὐδεμίαν ὅμως ἄλλην γλῶσσαν ὁμιλοῦντα πλὴν τῆς Ἀγγλικῆς, ὅστις καὶ μοὶ παρουσίασε τὸν υἱόν του Φρειδερῖκον καὶ τὸν κ. Huxter, τοὺς δύω Τμηματάρχας τῶν Ἐξωτερικῶν. Εἰς τὸ ξενοδοχεῖον δ' ἐπανελθών, συνέταξα καὶ τῷ ἔπεμψα τὴν προσφώνησιν, ἣν ἔμελλον ν' ἀπευθύνω τῷ κ. Προέδρῳ.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν (2 Ἰουνίου) ἐμισθώσαμεν ἰδιωτικὴν οἰκίαν, τὴν ὑπ' ἀριθ. 3 τῆς ὁδοῦ 4 1/2, πληρώνοντες διὰ τρία δωμάτια καὶ φωτισμὸν Τάλ. 67 κατὰ μῆνα, καὶ πρὸς 22 τάλ. ἕκαστος διὰ τροφήν, καὶ μετοικήσαμεν εἰς αὐτήν, ἀνήκουσαν εἰς ἀνώτερόν τινα δημόσιον λειτουργόν, τὸν κ. Brown, οὗ ἡ γυνὴ ἦν λίαν προσηνὴς καὶ περιποιητική, αἱ δὲ δύω θυγατέρες, Καρλόττα καὶ Φάννη, μάλιστα ἡ δευτέρα, εἶχον πάσας τὰς χάριτας καὶ τὴν ζωηρότητα, ἐφ' αἷς δριαπρέπουσι συνήθως αἱ Ἀμερικανίδες. Οὔσης δὲ τῆς ἡμέρας Σαββάτου, ἀπήλθομεν περὶ τὸ δείλι εἰς τὸν κῆπον τῆς ***Λευκῆς*** λεγομένης, τῆς Προεδρικῆς Οἰκίας, ὅπου καθ' ἑβδομάδα παιανίζει στρατιωτικὴ μουσικὴ καὶ περιδιαβάζει πᾶσα ἡ κοινωνία τῆς Οὐασιγκτῶνος. Ἐκεῖ δ' ἐν ἄλλοις ἀπηντήσαμεν καὶ τὴν κ. Σουάρτ, τὴν νύμφην τοῦ πρωθυπουργοῦ, νέαν κυρίαν λίαν εὐάρεστον, εἰς ἣν μᾶς παρουσίασεν ὁ κ. Bing.

Ἐντὸς τῆς ἡμέρας δ' εἶχεν ἔλθῃ πρός με γέρων ὑψηλός, ἔχων μακρὰν πολίαν, καὶ ὀφθαλμούς, οἵτινες ἐντύπωσιν μοὶ ἐποίησαν, δι' ἃς ἐφαίνοντο ἀκοντίζοντες πυρώδεις ἀκτῖνας. Μοὶ εἶπε δ' ὅτι ἐκαλεῖτο «Καθηγητὴς Fay», ὅτι ἐφεῦρε μηχανὴν ἐκρηκτικήν, δυναμένην, εἰς ὡρισμένην στιγμὴν καὶ ἀφανῶς νὰ πυρ-

πολῇ καὶ καταστρέφῃ τὰ μέγιστα πλοῖα, καὶ προσέφερε νὰ θέσῃ αὐτὴν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἐρωτηθεὶς δὲ παρ' ἐμοῦ, ἂν ἐδυνάμην καὶ ἐξ αὐτοψίας νὰ ἐξετάσω ταύτην του τὴν ἐφεύρεσιν, ἔλαβον πρόθυμον τὴν συγκατάθεσίν του, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀπῆλθον πρὸς τοῦτο μετὰ τοῦ Κλέωνος εἰς τὴν οἰκίαν του. Ἐκεῖ δὲ μᾶς ἔδειξε κόνιν λευκήν, ὡς ζάχαριν, ἣν κατ' ἰδίαν ἐφεύρεσιν συνέθετε χημικῶς, καὶ ἥτις διὰ κρούσεως ἀμέσως ἀνήπτετο καὶ ἐντὸς τοῦ ὕδατος, καὶ προσέτι εἶδος ὡρολογίου, ὃ ἐῤῥύθμιζε κατὰ βούλησιν, καὶ τότε, ἅμα ὁ δείκτης ἔφθανεν εἰς τὸ ὁρισθὲν σημεῖον, ἐπήρχετο τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἡ κροῦσις καὶ ἡ ἔκρηξις. Πρὸς δοκιμὴν δ' ἀπεφασίσαμεν νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἔκρηξις μετὰ ἓν τέταρτον· τότε, ἐῤῥύθμισεν ἀναλόγως τὸ ὡρολόγιον αὐτῆς, ὃ ἦν μικρόν, δι' ἀποπείρας μόνον, ἔθηκεν αὐτὸ εἰς τὴν κλίνην του, καὶ τότε, καθήσαντες εἴς τινα ἀπόστασιν, ἠρχίσαμεν νὰ συνδιαλεγώμεθα, καὶ μᾶς ἐξήγει πῶς ἡ μηχανὴ αὕτη, ῥιπτομένη κρυφίως ἐντὸς πλοίου ἢ καὶ εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης, ὑπ' αὐτό, δύναται μετὰ ὥρας ἢ ἡμέρας νὰ ἐκραγῇ καὶ νὰ ἐπιφέρῃ αὐτοῦ τὴν καταστροφήν, ὅτε ὁ θεὶς αὐτὴν θὰ ἦν μακράν. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐλέγομεν, ἠκούσαμεν ἰσχυρὰν ἔκρηξιν, καὶ ἰδόντες τὰ ὡρολόγια ἡμῶν, εὕρομεν ὅτι συνέβη αὕτη ἀκριβῶς κατὰ τὸ σημειωθὲν δευτερόλεπτον. Θαυμάσας τότε τὴν ἄπταιστον τῆς ἐφευρέσεως ἐνέργειαν, δὲν ἐδυνάμην νὰ προϊδῶ ὅτι, μετά τινα ἔτη, θὰ ἐχρησίμευεν αὕτη εἰς τὸ ἀποτρόπαιον κακούργημα τοῦ Bremen-Haven. Ἀπέστειλα δὲ τότε ἀνυπερθέτως περιγραφὴν αὐτῆς εἰς Ἀθήνας, ἵνα ἡ κυβέρνησις κρίνῃ ἂν δύναται καὶ πρέπῃ νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτήν.

Μετὰ δὲ τὸ πείραμα τοῦτο παρὰ τῷ κ. Φαίῃ, ἐπειδὴ ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦν πρώτη τῆς μετοικίσεως ἡμῶν καὶ εἰς τὴν νέαν οἰκίαν εἰσέτι γεῦμα δὲν ἐδυνάμεθα νὰ ἔχωμεν, ἀπήλθομεν νὰ γευθῶμεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον. Ἀλλ' ἓν εἴχομεν λησμονήσῃ, ὅτι ἡ ἡμέρα ἦν Κυριακή, καὶ Κυριακὴ ἐστὶν ἐν Ἀμερικῇ ἡμέρα ἀναπαύσεως καὶ διὰ τοὺς μαγείρους, ὡς καὶ δι' ὅλους τοὺς ἄλλους, ὥστε ἐμείναμεν σχεδὸν νήστεις πρὸς δόξαν Θεοῦ.

Παρουσίασις.

Ἡ Τρίτη (6 Ἰουνίου) ἦν ἡ ἡμέρα, ἥτις εἶχεν ὁρισθῇ διὰ τὴν ὑποδοχὴν ἡμῶν παρὰ τοῦ Προέδρου. Περὶ τὴν μεσημβρίαν, ἐν μεγάλῃ στολῇ καὶ παρασήμοις, ἐγὼ καὶ ὁ Κλέων, συνοδευόμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Προξένων κ. κ. Βόταση καὶ Ῥοδοκανάκη, ἀπήλθομεν ἐφ' ἁμαξῶν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅθεν, κατὰ τὴν ἐκεῖ ἐθιμοταξίαν, μετὰ τοῦ κ. Σουὰρτ ἐμέλλομεν νὰ μεταβῶμεν εἰς τοῦ Προέδρου. Εἰς τὴν ἱκανῶς ἀφελῆ αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς, εἰς ἣν εἰσήλθομεν, παρεκλήθημεν νὰ περιμείνωμεν ἐπ' ὀλίγον, διότι, ὡς ἦν ἑπόμενον νὰ εἰκάσω, ὁ κ. Πρωθυπουργὸς ἐνεδύετο διὰ τὴν ἐπίσημον ἐπίσκεψιν. Ὑπώπτευσα ὅμως ὅτι, καί τινα ἀκρόασιν ἔδιδεν, κωλύουσαν αὐτὸν νὰ ἔλθῃ πρὸς ἡμᾶς ἀμέσως, διότι εἰς μίαν τῶν τραπεζῶν ἔβλεπον πῖλον ψάθινον, παλαιὸν καὶ τετρυπημένον, καὶ ἐσκεπτόμην περὶ τῆς ἀφελείας τῶν δημοκρατικῶν ἐθίμων ἐν Ἀμερικῇ, ὅπου ἐτόλμα τις νὰ ἔλθῃ πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τοιοῦτον πῖλον φορῶν, ἂν καὶ ἄφηνεν αὐτὸν εἰς τὸν ἀντιθάλαμον.

Τέλος, ἠνεώχθη ἡ θύρα καὶ ὁ κ. Σουὰρτ προέκυψεν, ἵνα, ὡς ὑπέθεσα, μᾶς ζητήσῃ συγγνώμην, ἀναγκασθεὶς νὰ μᾶς ἀφήσῃ νὰ περιμείνωμεν μέχρις οὗ ἀπαλλαγῇ τοῦ ἐπισκεπτομένου αὐτόν, καὶ τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ ἐνδυθῇ, καθότι ἐφάνη φορῶν τὸν παλαιὸν ἐπενδύτην του, ἐφ' οὗ παρετήρησα ὅτι ἔλειπε καὶ ἓν κομβίον. Ἀλλὰ πόσον ἠπατώμην! Ὁ κ. Σουὰρτ προὐχώρησε πρὸς τὴν τράπεζαν, ἔλαβε τὸν τετρυπημένον ψάθινον πῖλον, καὶ «ὑπάγωμεν λοιπόν, Κύριοι», λέγων, προηγήθη, ὡς εἶχε, καὶ μᾶς ὡδήγησεν εἰς τὰς ἁμάξας. Εἰς ἁρμάμαξαν ἱκανῶς ἐπιδεικτικὴν ἐξωτερικῶς, ἔνδον δὲ ἐστρωμένην διὰ μεταξωτοῦ, ὀλίγον ἀληθῶς πεπαλαιωμένου, ἐκάθησεν ὁ κ. Σουὰρτ ἐν τῷ παλαιῷ ἐπενδύτῃ καὶ τῷ ψαθίνῳ του πίλῳ, παρ' ἐμοὶ ὅλως στίλβοντι ἐν χρυσοστίκτῳ στολῇ καὶ ἐν παρασήμοις· εἰς δὲ τὴν ἐμὴν ἅμαξαν ἐκάθησεν ἡ συνοδεία μου, ὁ Κλέων μετὰ τῶν δύω Προξένων, καὶ οὕτω διηυθύνθημεν πρὸς τὸν ***Λευκὸν Οἶκον***. Δικαίως δὲ τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Προέδρου τῆς μεγάλης Συμπολιτείας φέρει τὴν σεμνὴν ταύτην ἐπωνυμίαν τοῦ

Οἴκου, διότι, μεμονωμένον κείμενον μεταξὺ πλατείας καὶ κήπου ἐξωτερικῶς οὐδέν τι πλέον φαίνεται, ἢ σεμνός, ἔξωθεν δὲ ***λευκός***, οἶκος εὐπόρου ὁπωσοῦν ἰδιώτου. Εἰς τὸν πρόσγαιον ὄροφον εἰσήχθημεν εἰς μᾶλλον εὐρύχωρον δωμάτιον, τὸ λεγόμενον ***κυανοῦν***, εὐπρεπὲς μέν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ μεγαλοπρεπές, καὶ ἐκεῖ περιεμείναμεν τὴν στιγμὴν τῆς ὑποδοχῆς. Ὁ κ. Σουὰρτ ὅμως εὗρεν ὅτι τὸ δωμάτιον δὲν ἐφωτίζετο ἱκανῶς, καὶ ἠθέλησε ν' ἀνοίξῃ ἓν τῶν παραθύρων, ἀλλὰ τὰ παραθυρόφυλλα χρονίως, ὡς φαίνεται, μείναντα κεκλεισμένα, δὲν ἠνοίγοντο, μέχρις οὗ κατωρθώθη τοῦτο καὶ διὰ τῆς ἡμετέρας ἐπικουρίας. Μετ' οὐ πολὺ δέ, εἴδομεν ἀπὸ τοῦ ἄνω δόμου κατιόντα ἄνδρα μεσαίας ἡλικίας, εὐπρεπῶς ἐνδεδυμένον, ὅστις ἦν τοῦ Προέδρου ὁ θαλαμηπόλος, καὶ ὅστις, προσελθών, μᾶς ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ κ. Πρόεδρος θέλει ἔλθῃ πάραυτα, καὶ εὐθὺς ἐμακρύνθη. Τοῦτο δ' ἀκούσας ὁ κ. Σουάρτ, ἐνόμισεν ὅτι εὐπρεπὲς ἦν ἡ θύρα, δι' ἧς ὁ κύριος Πρόεδρος θὰ εἰσήρχετο, νὰ εἶχεν, οὐχὶ μόνον τὸ ἕν, ἀλλὰ τὰ δύω θυρώματα ἀνοικτά, καὶ ἠθέλησε νὰ τ' ἀνοίξῃ· ἀλλ' ἐδῶ ἡ δυσκολία ἦν μείζων ἢ εἰς τὸ παράθυρον. Ἡ θύρα δὲν ἐνέδιδε ὁ κ. Σουὰρτ ἠναγκάσθη νὰ γονατίσῃ διὰ νὰ τὴν βιάσῃ, καὶ τότε ὁ Κλέων καὶ οἱ δύω Πρόξενοι, ἐπιληφθέντες καὶ αὐτοὶ ἀνδρείως τοῦ ἔργου, κατώρθωσαν, μετά τινας ἀγῶνας, νὰ νικήσωσι τὴν ἀντίστασιν.

Ἀνοιχθείσης λοιπὸν τῆς θύρας, μετά τινας στιγμὰς εἴδομεν καὶ ἄλλον τινά, ὡς τὸν πρῶτον, καταβαίνοντα τὴν κλίμακα καὶ ἐνόμισα ὅτι μᾶς ἤρχετο καὶ δεύτερον μήνυμα περὶ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Προέδρου. Ἀλλ' ἅμα οὗτος ἐπέστη εἰς τὴν φλιάν, «Ὁ κ. Πρόεδρος», μοὶ εἶπεν ὁ κ. Σουάρτ, πρὸς μεγάλην μου ἔκπληξιν, διότι ὁ δεύτερος ἐμφανισθεὶς κατ' οὐδὲν διέφερε τοῦ πρώτου ἐξωτερικῶς, βραχὺς μᾶλλον καὶ εὔσωμος ἀνήρ, ὑπόλευκον ἔχων τὴν κόμην, καὶ οὐδὲν εἰς τὴν φυσιογνωμίαν ἐμφαῖνον ἢ εὐφυΐαν ἢ ἄλλην τινὰ ἔξοχον ἰδιότητα. Ἐφόρει δὲ μέλανα καὶ αὐτὸς μακρὸν ἐπενδύτην, ὡς τὸν τοῦ Πρωθυπουργοῦ, ἀλλ' ἔχοντα ἄρτια τὰ κομβία. Ἀφ' οὗ ὁ κ. Σουὰρτ μοὶ τὸ εἶπε, δὲν μοὶ ἐπετρέπετο ν' ἀμφιβάλω ὅτι δὲν ἦτο οὗτος ὁ Πρόεδρος.

Ὁ κ. Ἰόνσων ἦν κυρίως ἀντιπρόεδρος, ἀναπληρῶν, κατὰ τὸ

πολίτευμα, τὸν δολοφονηθέντα Πρόεδρον Λίγκολν μέχρι τῶν νέων ἐκλογῶν. Ράπτης τὸ ἐπάγγελμα, ἦν πεπροικισμένος διὰ φυσικῆς καὶ δημώδους εὐγλωττίας, ἥτις ἐνίοτε εἰς βωμολοχίαν ἐξετραχηλίζετο, ὅτε, ὡς οὐ σπανίως, συνεσκοτίζετο καὶ ὑπὸ τῶν νεφῶν τοῦ οἴνου. Πρὸς ξένους ὅμως, πρὸς Ἀντιπροσώπους τῶν Δυνάμεων, ἐκ δυσπιστίας πρὸς ἑαυτόν, καὶ φόβου μὴ προσαράξη εἴς τινα τῶν οὐχὶ λίαν γνωστῶν αὐτῷ διπλωματικῶν σκοπέλων, ἦν λίαν φειδωλὸς λέξεων. Καὶ τότε δή, ἀφ' οὗ ὁ κ. Σουάρτ τῷ εἶπε τίνες εἴμεθα, περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ μοὶ δώση τὴν χεῖρα, μεθ' ὃ ἐγὼ τῷ ἀπήγγειλα, ἣν εἶχον παρασκευάση προσφώνησιν. Εἰς ταύτην δ' ἀπήντησε διὰ τῶν λέξεων: «Ὁ Κύριος Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας θέλει σᾶς ἀπαντήση».

Τότε ὁ κ. Σουάρτ, ζητήσας πρῶτον εἰς τὸ ἐμπρόσθιον θυλάκιον τοῦ ἐνδύματός του, ἔπειτα εἰς ἓν τῶν ὀπισθίων καὶ κατόπιν εἰς τὸ ἄλλο, ἔλαβε τέλος ἐξ αὐτοῦ τὸ χειρόγραφον τῆς ἀπαντήσεώς του· μετὰ ταῦτα δ' ἤρχισε ζητῶν εἰς τοὺς αὐτοὺς κόλπους τοῦ ὑπενδύτου του τὰ δίοπτρά του, ἕως ὅτου καὶ αὐτὰ ἐκεῖ εὗρε, τὰ ἐκαθάρισε διὰ τῆς ποδιᾶς τοῦ ἐνδύματός του, τὰ ἐφόρεσεν, ἠνέωξε βραδέως τὸν χάρτην, καὶ μοὶ ἀνέγνω ἀπάντησιν, ἀγγλιστὶ γεγραμμένην, μακράν, ἀρχομένην ἀπὸ τῶν λέξεων «Ὁ Πρόεδρος λέγει» (ἐν ᾧ ὁ πρόεδρος οὐδὲν ἔλεγε), λίαν δὲ θερμὴν καὶ κολακευτικήν. Μετ' αὐτὴν δ' ὁ Πρόεδρος, εἰπών μοι ὅτι ἐλπίζει νὰ μοὶ εἶνε εὐάρεστος ἡ διαμονὴ ἐν Ἀμερικῇ, ἀνεχώρησεν· ὁ δὲ κ. Σουάρτ, μείνας αὐτὸς εἰς τὸν Λευκὸν Οἶκον, ἔδωκεν εἰς ἐμὲ καὶ τὸν Κλέωνα τὴν ἐπίσημον ἅμαξαν διὰ τὴν ἐπιστροφήν.

Καθ' ὅλον τὸ διάστημα, ἐν ᾧ ἐπορευόμεθα ἀπὸ τοῦ Ὑπουργείου εἰς τὸν Λευκὸν Οἶκον, συνδιελεγόμην μετὰ τοῦ κ. Σουάρτ, ὅσην καὶ ἂν εἶχον δυσκολίαν τότε ἔτι νὰ ὁμιλῶ ἀγγλιστί. Οὕτως ἐγένετο λόγος περὶ τῆς ὁδοιπορίας τοῦ Σουλτάνου εἰς Εὐρώπην, καί, προκειμένου περὶ τῶν δαπανῶν, ἃς αὕτη θὰ ἐπέφερε, διϊσχυρίσθη ὅτι δὲν θὰ ἐπεβάρυνον τὴν Τουρκίαν, καὶ ἐφαίνετο αἰνιττόμενος ὅτι ὁ Ναπολέων ἦν ὁ καταβάλλων αὐτάς. Περὶ δὲ τοῦ Προέδρου τῆς Ἀμερικῆς μοὶ προσέθηκεν ὅτι, ἂν ἀπήρχετο

εἰς Εὐρώπην, θὰ ἐκίνει τοῦτο κοινὸν ἐνθουσιασμόν, ἀλλ' ἐντελῶς ἀδαπάνως, διότι, ἅπαξ ἐξελθὼν τῆς συμπολιτείας, ἐστὶν οὐδὲν πλέον ἢ ἁπλοῦς πολίτης.

Μετὰ μεσημβρίαν ἀπῆλθον ὁ κ. Βότασης καὶ ὁ κ. Ροδοκανάκης εἰς τὰς θέσεις των. Τὸ δ' ἑσπέρας ἐπῆλθε μία τῶν βιαίων ἐκείνων θερινῶν βροχῶν, οἵας εἶδον μόνον ἐν Οὐασιγκτῶνι, καὶ τὸ ὕδωρ ἐφαίνετο, ὡς δι' ἀνοιγέντος τοῦ οὐρανοῦ, καταρρέον κάθετον εἰς τὴν γῆν. Ἔκτοτε δὲ διπλῆν εἶχεν ἐνασχόλησιν καὶ τάσιν ὁ βίος μου, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐκπληρώσω τὸ κατὰ δύναμιν τὴν δοθεῖσάν μοι ἐπίσημον ἐντολήν, εἰς ἣν ὅμως αὐτὸς μικρὰν πεποίθησιν εἶχον, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ γνωρίσω ὑπὸ τὰς παντοίας αὐτοῦ ἀπόψεις τὸν νέον κόσμον, ὅστις τότε τὸ πρῶτον καὶ τότε τελευταῖον ἐμπρός μου ἠνοίγετο.

Ἄλλαι ἐπισκέψεις

Ἀρξάμενος τῶν ἐπισκέψεών μου πρὸς τοὺς συναδέλφους μου καὶ τοὺς ἐπισημοτάτους τῶν ἐγχωρίων, μεταξὺ τῶν πρώτων εὐαρεστότατον εὗρον τὸν Πρέσβυν τῆς Γαλλίας κ. Βερθημήν, ἐμπειρότατον δὲ τὸν τῆς Πρωσσίας, Βαρόνον Γέρολδ, ὅστις καὶ ὁ ἐπ' ἀρχαιότητι πρόεδρος ἦν τοῦ διπλωματικοῦ σώματος. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐγχωρίων ὁ πρῶτος, ὃν ἀνεζήτησα, ἦν ὁ Στρατηγὸς Γράντ, εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης του ἱστάμενος τότε, ὡς ὁ διὰ θριάμβων περατώσας τὸν ἄρτι λήξαντα ἐμφύλιον πόλεμον. Εἶχε δὲ μεγάλης οἰκίας λάβει δωρεὰν παρὰ τοῦ ἔθνους καὶ γενικῶς ἐθεωρεῖτο ὡς ἐπίδοξος Πρόεδρος. Ὑποδεξάμενος δέ με φιλοφρονέστατα, μοὶ ἐξέφρασεν αἰσθήματα φιλελληνικώτατα. Τὸ δ' ὅτι ἐνίοτε ἔθυε τῷ Βάκχῳ μέχρις ὑπερβολῆς, ὥστε καί, ὡς μοὶ ἐρρέθη, ἐνίοτε ἀπηντᾶτο ἀκροσφαλῶς βαίνων εἰς τὰς ὁδούς, δὲν πρέπει νὰ τῷ προσαφθῇ εἰς ἀτομικὸν ἐλάττωμα, διότι μοὶ ἐβεβαιοῦτο ὅτι ἦν κοινὸν τῶν πλείστων συμπατριωτῶν του, προεξάρχοντος τοῦ Προέδρου Ἰόνσωνος.

Εἷς τῶν ἐγχωρίων, ὃν μετὰ πολλῆς ἐγνώρισα εὐχαριστήσεως

ἦν ὁ κ. Οὐασιγκτών, ἀπόγονος τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Δημοκρατίας, παρ' οὗ καί τινα λείψανα ἔλαβον τοῦ μεγάλου ἀνδρός, οἷον μικρὸν μετάλλινον κρίκον τῆς ράβδου του, ὃν ἔπεμψα τῇ συζύγῳ μου, καί τινα ἀντίγραφα παρ' αὐτῷ διατηρουμένων πρωτοτύπων ἐγγράφων του.

Πρὸς ἐμὲ δ' ἦλθεν εἰς ἐπίσκεψιν ὁ κ. Δανέζιος, Ἀνατολίτης χριστιανός, Ἀρμένιος μᾶλλον ἢ Ἕλλην, ἐξαμερικανισθεὶς καὶ ἀνήκων εἰς τὴν ἄκραν ἀντιπολίτευσιν. Ἀπήντησα δὲ καὶ ἀρχαίαν γνωριμίαν, τὴν ἀξιόλογον κ. Buel, ἀδελφὴν τῆς Ἀμερικανίδος, ἣν ὁ ἐκ Σκωτίας φίλος μου δικηγόρος κ. Μάσσων εἶχε νυμφευθῇ ἐν Ἀθήναις. Διηύθυνε δὲ Παρθεναγωγεῖον ἐν Οὐασιγκτῶνι, τὸ ὡς ἄριστον τῆς πόλεως ἀναγνωριζόμενον, εἰς ὃ καὶ τὰ τέκνα τοῦ Στρατηγοῦ Γράντ πολλάκις ἐφοίτων. Καὶ ἐγὼ δὲ συνεχῶς καὶ οἰκείως τὴν ἐπεσκεπτόμην, πολλάκις παρ' αὐτῇ γευόμενος καὶ διατρίβων τὰς ἑσπέρας ἐν συναναστροφῇ ἐκλεκτῇ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. Ὑποδιευθύντρια δὲ τοῦ καταστήματος ἦν κυρία διὰ χαρίτων καὶ παιδείας ἐξόχως κεκοσμημένη, ἥτις πολλὴν φιλίαν ἔτρεφε πρὸς ἐμέ.

Παρευρέθην δὲ τότε περίπου εἰς τὴν μετὰ τὰς ἐξετάσεις διανομὴν τῶν βραβείων εἰς ἓν τῶν μεγίστων Παρθεναγωγείων τῆς πόλεως. Ἡ εὐρυτάτη αἴθουσα ἦν ἑορτασίμως κεκοσμημένη, καὶ πλήρης ἐκ χιλιάδων ἴσως θεατῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων· εἰς δὲ ἓν τῶν περάτων αὐτῆς ὑψοῦτο σκηνὴ θεάτρου, ἐφ' ἧς αἱ μαθήτριαι ἔψαλλον μελῳδικώτατα ᾄσματα· εἶτα δὲ παρέστησαν καὶ λίαν εὐθύμους κωμῳδίας. Μετὰ κατάλληλον δὲ λογίδριον ἡ διευθύντρια διένειμε τὰ βραβεῖα, ἀπονέμουσα ἑκάστη τῶν βραβευομένων τὸν δίκαιον ἔπαινον, καὶ ἡ ἑορτὴ ἐπερατώθη διὰ θεατρικῶν χορῶν, οὓς τὰ κοράσια ἐξετέλεσαν μετὰ πλείστης χάριτος, μὴ ἀπηλλαγμένης φιλαρεσκείας, ἥτις φαίνεταί πως ἐνδημικὴ ἐν Ἀμερικῇ. Πρὶν δ' ἢ ἀπέλθωμεν, παρουσιάσθην εἰς τὴν διευθύντριαν καὶ τῆς ἐξέφρασα εἰλικρινῆ συγχαρητήρια, δι' ὅσα εἶδον καὶ ἤκουσα, προσθεὶς ὅτι καὶ ἡ οἰκοδομὴ τοῦ σχολείου διὰ τὴν εὐρυχωρίαν καὶ τὴν καλλονὴν ὑπερβαίνει ὅ,τι τὸ ὡραιότερον ἔχομεν ἐν Εὐρώπῃ.

— Ἡ αἴθουσα αὕτη δὲν ἀνήκει, μοὶ εἶπεν, εἰς τὸ σχολεῖον

ἡμῶν· τὴν ἐδανείσθημεν μόνον διὰ τὴν ἡμέραν ταύτην. Εἶναι ἐκκλησία. — Τὴν ἔκπληξίν μου δὲν τῇ ἐξέφρασα τότε, ἀλλὰ δὲν τὴν ἐλησμόνησα ἕως σήμερον.

Ὁ Ἰούλιος ἐστὶν ὁ μὴν, εἰς οὗ τὰς πρώτος ἡμέρας λήγουσιν αἱ παραδόσεις τῶν σχολείων τῆς συμπολιτείας, διὰ τῆς τελετῆς, ἥτις, κατ' ἀντίφρασιν, καὶ κατὰ τὸ Lucus a non lucendo, ὀνομάζεται ἐκεῖ, ἀντὶ ***τέλους, ἀρχὴ*** (commencement), καὶ καθ' ἣν διανέμονται τὰ βραβεῖα, καὶ λόγοι ἀπαγγέλλονται, συντεθέντες ὑπὸ τῶν μαθητῶν. Παραστὰς εἰς τὴν τοιαύτην πανήγυριν τοῦ ἐπισημοτάτου τῶν παιδευτηρίων τῆς Οὐασιγκτῶνος, τοῦ λεγομένου Πενσιλβανίου Γυμνασίου (Pensilvanian College), ὃ ὅμως ἐπέχει τόπον Πανεπιστημίου, ἐθαύμασα τὴν ῥητορικὴν εὐφράδειαν καὶ τὴν ἀφθονίαν τῶν γνώσεων, ἣν ἐμαρτύρουν αἱ συνθέσεις ἐκεῖναι.

Τὴν δ' ἐπαύριον τῆς ἡμέρας ἐκείνης, συνελθοῦσα ἡ Πρυτανεία, μοὶ ἀπένειμεν ἀπροσδόκητον τιμήν, ἀναγορεύσασά με Διδάκτορα τῶν Νομικῶν, καὶ πέμψασά μοι τὸ δίπλωμα. Τὴν τοιαύτην ἔκτακτον διάκρισιν ἤθελον ἐκλάβει μᾶλλον ὡς εἰρωνικὸν ὑπαινιγμὸν τῆς περὶ τὰ νομικὰ ἀμαθείας μου, ἂν δὲν ἐπληροφορούμην ὅτι οὗτος ἐστὶν ὁ τύπος τῆς χορηγουμένης φιλόφρονος διακρίσεως ὑπὸ τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτηρίων τῆς Ἀμερικῆς.

Ἀπελθόντι δ' εἰς ἐπίσκεψιν τῶν Ἀθηνῶν τῷ κ. Hastington, Καθηγητῇ τῶν Ἑλληνικῶν ἐν τῷ διαπρεπεῖ καταστήματι τούτῳ ἔδωκα αὐτῷ συστάσεις εἰς Φίλιππον Ἰωάννου, Χίλλ, Κυζικηνὸν, καὶ Γ. Νικολαΐδην.

Ἓν τῶν περιεργοτάτων καταστημάτων, ἃ ἐπεσκέφθην ἐπὶ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἀφίξεώς μου, ὑπῆρξε καὶ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν, ἢ ***Ὑπουργεῖον τοῦ Θησαυροῦ*** (Treasury Office). Τὸ κατάστημα ἐστὶν ἀπέραντον οἰκοδόμημα μεγαλοπρεπὲς καὶ περίστυλον, ῥυθμοῦ κορινθιακοῦ. Εἰς τὴν εὐρεῖαν αἴθουσαν, τὴν ἑπομένην μετὰ τὴν μεγάλην πύλην, προκάθεται θυρωρός, ἔχων πρὸ ἑαυτοῦ βιβλίον, λεξικὸν ὀγκῶδες τῶν ὀνομάτων τῶν ἐν τῷ Ὑπουργείῳ ἐργαζομένων, καὶ τῶν διευθύνσεων αὐτῶν, ἤτοι τῶν ἀριθμῶν τῶν δωματίων καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν

διαδρόμων, ὅπου ἕκαστος ἐργάζεται, διότι ἄλλως ἡ εὕρεσις αὐτῶν ἀποβαίνει ἀδύνατος ἐν τῇ οἰκοδομῇ ταύτῃ. Αὕτη, τῷ ὄντι, ἐστὶ πόλις ὁλόκληρος, ἔχουσα δισχιλίους ἐργαζομένους ἐκεῖ ὑπαλλήλους, ἐξ ὧν εἰσί, ἢ κἂν ἦσαν τότε, 1300 ἄνδρες καὶ 700 γυναῖκες. Ὑπάρχουσι δ' ἕτεροι χίλιοι οἰκονομικοὶ ὑπάλληλοι, εἰς ἄλλα καταστήματα, ἐκτὸς τοῦ ὑπουργείου, κατατεταγμένοι ἐν Οὐασιγκτῶνι. Καὶ τούτων δ' αἱ ἡμίσεις εἰσὶν ἐπίσης γυναῖκες.

Ἐν Ἀμερικῇ, τῷ ὄντι, ἡ γυνὴ κατέχει θέσιν, οὐ μόνον ἐλευθερωτέραν, ἀλλὰ καὶ σπουδαιοτέραν ἢ ἐν Εὐρώπῃ, καὶ τὰς ἱκανῶς ἐκεῖ ἀνεπτυγμένας διανοητικῶς, ὡς καὶ τὰς ὑλικὰς αὐτῆς δυνάμεις, καθ' ὅσον δὲν ἀποῤῥοφῶνται ὑπὸ τῆς ἐπιμελείας τῆς οἰκογενείας, δύναται ν' ἀφιερῇ, κατὰ μόλις ἐλάσσονα μοῖραν τοῦ ἀνδρός, καὶ εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν.

Μεταξὺ τῶν κυριῶν, ἃς ἐν Οὐασιγκτῶνι ἐγνώριζον, ὑπῆρχε καὶ μία λίαν διακεκριμένης ἀγωγῆς, ἡ κ. Upton, ἣν ἀπήντων εἰς τὰς ἀρίστας τῶν συναναστροφῶν μετὰ τῆς θυγατρός της, καὶ περὶ ἧς ἔμαθον ὅτι, λίαν εὔπορος οὖσα, διέτριβεν ἐν Ρώμῃ, ὅτε αἴφνης ἀφίχθη ἡ εἴδησις ὅτι ὁ σύζυγός της ἀπεβίωσε, χρεωκοπήσας καὶ ἀπολέσας μέχρι τοῦ ἐσχάτου του ὀβολοῦ. Τότε δι' ἐφοδίων, ἃ τῇ ἐπρομήθευσαν οἱ ἐν Ρώμῃ συμπολῖται της, ἐπανῆλθεν εἰς Οὐασιγκτῶνα, καὶ ἐκεῖ ἀμέσως, διότι ἀπελάμβανε καλῆς ὑπολήψεως, ἐλήφθη πρόνοια ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ αὐτὴ μὲν διωρίσθη Τμηματάρχης ἑνὸς τῶν γραφείων τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως τῶν Ταχυδρομείων, ἡ δὲ θυγάτηρ της παρὰ τῇ αὐτῇ Διευθύνσει μεταφραστὴς τῆς ἐν ξέναις γλώσσαις ἀλληλογραφίας. Ἐπισκεφθεὶς δέ ποτε ταύτην ἐν τῷ ταχυδρομικῷ καταστήματι, εὗρον τὴν τράπεζαν αὐτῆς πλήρη δημοσίων ἐγγράφων, καὶ αὐτὴν οὐχ ἧττον εἰς αὐτὰ κύπτουσαν, παρ' ἂν ἦν ὑπάλληλος τοῦ ἑτέρου γένους.

Ἐπίσης ἐπιμελὴς καὶ ἀκριβὴς ἦν, ὡς ἔμαθον, καὶ ἡ ὑπηρεσία τοῦ ὡραίου φύλου ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Οἰκονομικῶν. Ἐνταῦθα ὁ Τμηματάρχης, ὁ ἐπὶ τῶν χαρτονομισμάτων, μᾶς περιέφερεν εἰς τὸ κατεργαζόμενον ταῦτα τμῆμα, ἐν ᾧ εἴδομεν παντοίας ἀγχινουστάτας μηχανάς, ἃς, κατὰ τὸ πλεῖστον μάλιστα, καὶ γυναῖκες ὑπηρετοῦσι, καὶ ἐκεῖ μᾶς ἐδείχθη ὅτι καὶ τὰ Ἑλληνικὰ χαρτονο-

μίσματα ἐκόπτοντο. Ὁ δὲ ταμίας εἰσήγαγεν ἡμᾶς εἰς τὸ διὰ διπλῆς σιδηρᾶς θύρας κλειόμενον ὑπόγειον χρηματοφυλάκιον, ἀλλὰ μᾶς εἶπεν ὅτι τὸ πλεῖστον τοῦ χρυσοῦ, 130 ἑκατομμύρια ταλλήρων, δὲν ἦν ἐκεῖ, ἀλλ' ἐν Νεοβοράκῳ ἀποτεθειμένον.

Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν (13 Ἰουνίου) ἐπεσκέφθην καὶ τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν, κ. Wells, θέλων νὰ προπαρασκευάσω τὴν ὁδὸν διὰ τὰς διαπραγματεύσεις πρὸς προμήθειαν τῶν παραγγελθέντων μοι πλοίων. Μετὰ τοῦτο δὲ μετέβην εἰς τοῦ Γενικοῦ Εἰσαγγελέως, ὡς ἑνὸς τῶν ἐπισημοτάτην θέσιν κατεχόντων, καὶ ἵνα παρ' αὐτοῦ ἀκούσω περὶ τοῦ Δικαστικοῦ τοῦ Κράτους ὀργανισμοῦ. Καὶ αὐτὸν μὲν δὲν ἐπέτυχον, εὗρον δ' ἕνα τῶν ὑπαλλήλων του, τὸν παράδοξον γέροντα Whitman, ὅστις, ἑαυτὸν ἔξοχον ποιητὴν μᾶλλον, ἢ δικαστικὸν λειτουργὸν ἐκλαμβάνων, ἥκιστα μὲν εἰργάζετο ἐν τῷ γραφείῳ του, ἔγραφε δὲ καὶ ἐξέδιδε ποιήσεις, ὧν συλλογὴν προσέφερε καὶ εἰς ἐμέ, καὶ αἵτινες μοὶ ἐφάνησαν, καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν, σχεδὸν παραφρονούσης μούσης τερατολογήματα.

Ἕτερον δὲ κατάστημα, εἰς ὃ αὐθημερὸν μετέβην, ἦν τὸ ***Σμισθόνιον*** λεγόμενον, ἐκ τοῦ ἀφιερώσαντος πᾶσαν τὴν μεγάλην αὐτοῦ περιουσίαν εἰς ἵδρυσιν αὐτοῦ. Καὶ τὸν μὲν Διευθυντήν, τὸν ἐπίσημον ἐν φυσιογνώσταις καθηγητὴν Henri, μεθ' οὗ μετὰ ταῦτα πολὺ ἐσχετίσθην, δὲν εὗρον κατ' οἶκον· μ' ἐξενάγησε δὲ ὁ καθηγητὴς κ. Baird, δείξας μοι τὰς ἐν αὐτῷ μεγάλας συλλογὰς βιβλίων, ἐργαλείων τῆς φυσικῆς, ἀντικειμένων τῆς φυσικῆς ἱστορίας. Τὸ κατάστημα τοῦτο κύριον σκοπὸν ἔχει τὴν ἔκδοσιν καὶ διάδοσιν ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων, πρὸς ὃ δέχεται πᾶν τὸ ὑποβαλλόμενον καὶ τὰς ἐπιστήμας ἐνδιαφέρον χειρόγραφον καὶ παραπέμπει αὐτὸ εἰς ἐπιτροπήν, κατὰ δὲ τὴν γνωμοδότησιν αὐτῆς τὸ ἐκδίδει ἢ τὸ ἀπορρίπτει, ἢ ἀναβάλλει τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ εἰς ἄλλην ἐποχήν. Καὶ τὰ μὲν πρωτότυπα καὶ σπουδαῖα συγγράμματα δημοσιεύει εἰς τέταρτον, τὰς δὲ μεταφράσεις, τὰς συλλογὰς περιλήψεων, τὰ ἴδια αὐτοῦ πρακτικά, εἰς ὄγδοον. Προσέτι δὲ δέχεται καὶ διαβιβάζει βιβλία, ὅθεν δήποτε καὶ ὅπου δήποτε, ἔχον τὸ προνόμιον νὰ μὴ πληρώνῃ δι' αὐτὰ ναῦλον εἰς τὰ ὑπε

ρωκεάνεια ἀτμόπλοια. Τοιαύτην ἐπιμέλειαν καταβάλλουσιν οἱ Ἀμερικανοὶ ὑπὲρ τῆς προόδου καὶ διαδόσεως τῶν ἐπιστημῶν καὶ γραμμάτων, μὴ ἐγκαταλειπομένων, ὡς ἐνιαχοῦ, ἄνευ φροντίδος καὶ ἐπιστασίας.

Τελευταίαν δ' ἐπεσκέφθην καὶ τὴν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ δημοσίαν Βιβλιοθήκην, πολὺ κατωτέραν μὲν βεβαίως τῶν πλουσίων τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ κἂν ἔχουσαν πάντας τοὺς κλασικοὺς συγγραφεῖς. Ἐξ αὐτῆς ἐδανείσθην ἕνα Βιργίλιον, ἀσχολούμενος τότε εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τῆς μεταφράσεως τοῦ πατρός μου, ἣν προὐτιθέμην νὰ ἐκδώσω.

Παρευρέθην δ' ἐν μιᾷ τῶν ἑπομένων ἡμερῶν εἰς τὸ Κακουργοδικεῖον, ὅπου, περὶ ἕνα δικαστήν, ἐκάθηντο δώδεκα ἔνορκοι, τὸ δ' ἀκροατήριον, συγκείμενον κατὰ τὸ ἥμισυ ἐκ μαύρων καὶ ἐκ πολυαρίθμων προσέτι κυριῶν, προσεφέρετο ἡσύχως καὶ εὐτακτότατα, ἂν καὶ ἡ δίκη ἦν λίαν συγκινητικὴ καὶ ἐνδιαφέρουσα περὶ δολοφονίας, εἰς ἣν καὶ αὐτὸς ὁ μάρτυς ἐφαίνετο ὅτι δὲν ἦν ἀμέτοχος.

Μετέβην δ' ἔπειτα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν, ἔνθα ἐσχετίσθην ἰδίως μετὰ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ τμήματος ἰθαγενῶν Ἀμερικανῶν, διότι συνεπάθουν καὶ πολλάκις συνηγόρουν ὑπὲρ τῶν τέκνων ἐκείνων τῆς φύσεως, ἃ μοὶ ἐφαίνοντο ἀδικοῦντες καὶ πιέζοντες οἱ τὴν γῆν αὐτῶν καταλαβόντες Εὐρωπαῖοι, δι' ὃ καὶ ὁ κύριος Τμηματάρχης, μεθ' οὗ πολλάκις περὶ τούτων συνδιελεγόμην, μ' ἐθεώρει ὡς Ἰνδόφιλον προκατειλημμένον.

Ὁ δὲ κ. Wilson, Διευθυντὴς τοῦ διὰ τὰς θαυμασίας ἐργασίας του θαυμασίου Γαιοδαιτικοῦ Τμήματος, μοὶ ἔδειξε τοὺς χάρτας τῶν ἀκατοικήτων ἐκείνων καὶ ὑπὸ τῶν ἀγρίων φυλῶν διατρεχομένων εὐρυτάτων χωρῶν, διῃρημένους κατὰ τετραγωνικὰς μοίρας, ὑποδιῃρημένας δὲ ταύτας εἰς ἐλάσσονα ἐπίσης τετραγωνικὰ τμήματα, τὰς μονάδας τῶν γαιῶν, αἵτινες πωλοῦνται ἢ παραχωροῦνται εἰς τούς, ὡς μόνην ὑποχρέωσιν, ἀναλαμβάνοντας τὴν τῆς καλλιεργείας αὐτῶν, ὥστε οὕτω τὸ κτηματολόγιον, ἁπλούστατον ὄν, ἐστὶν ἤδη ἐκ προοιμίων κατεστρωμένον.

Πυρκαϊά.

Μίαν ἑσπέραν, οὐ πολὺ μετὰ τὴν ἄφιξίν μου, παρέστην εἰς πυρκαϊάν, θέαμα ἐν Οὐασιγκτῶνι συνηθέστατον, διότι αἱ πλεῖσται τῶν ἰδιωτικῶν οἰκοδομῶν ἦσαν ξυλόδμητοι, καὶ οὐχ' ἧττον διότι τὸν Ἀμερικανικὸν χαρακτῆρα ἀποτελεῖ μᾶλλον ἡ ἐπιχειρηματικὴ πρωτοβουλία ἢ ἡ πρόνοια ὑπὲρ διατηρήσεως. Θαυμάσιαι ὅμως καὶ ἀξιομίμητοι μοὶ ἐφάνησαν αἱ, ἃς τότε, καὶ ἔκτοτε συνεχῶς ἐπαναλαμβανομένας, εἶδον ἀστυνομικὰς διατάξεις κατὰ τῶν πυρκαϊῶν. Εἰς τὰς πλείστας τῶν γωνιῶν τῶν ὁδῶν ὑπῆρχε μεταλλίνη τις λαβίς, ἣν ὁ ὁδοφύλαξ, ἅμα που παρατηρήσῃ σημεῖον πυρκαϊᾶς, στρέφει κατὰ γνωστὸν τρόπον, καὶ ἐν ἀκαρεῖ ὁ τηλέγραφος, μεθ' οὗ ἡ λαβὶς συνδέεται, ἀναγγέλλει εἰς τὴν ἀστυνομίαν ὅτι πῦρ ἐξερράγη, καὶ προσέτι ποῦ τῆς πόλεως. Ἐκ τῆς ἀστυνομίας δὲ σύρματα χωροῦντα πὸρς τὰ κωδωνοστάσια τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ πρὸς τὰ πυροσβεστικὰ καταστήματα, ἀναγγέλλουσιν εἰς πᾶσαν τὴν πόλιν, πρῶτον διὰ τριῶν κρούσεων, ὅτι ὑπάρχει πυρκαϊά, δεύτερον δι' ἑτέρων κρούσεων τὸν ἀριθμὸν τοῦ καιομένου τετραγώνου τῆς πόλεως. Ἐπειδὴ δ' ἡ ἀγγελία αὕτη δὶς ἐπαναλαμβάνεται, δὲν ὑπάρχει οὐδ' ὁ βαθύτατα κοιμώμενος, ὅστις νὰ μὴ τὴν ἀκούσῃ, καὶ ἀμέσως ἀντλίαι καὶ πάντες οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἢ ἐκ φιλαδέλφου ζήλου θέλοντες νὰ παρέξωσιν ἀρρωγήν, τρέχουσιν εἰς τὸ ἀπειλούμενον σημεῖον. Οὕτω διατηρεῖται ἡ ξυλίνη πόλις, ἥτις ἄλλως θὰ ἦτο πρὸ πολλοῦ σωρὸς τέφρας.

Ἐκκλησίαι.

Κατὰ τὰς Κυριακάς, ἐπειδὴ ἐκκλησίαν ὀρθόδοξον δὲν εἴχομεν ἐν Οὐασιγκτῶνι ἐπορευόμην εἰς τὰς διαφόρους τῆς πόλεως ἐκκλησίας, τῇ μὲν διότι ἐφρόνησα πάντοτε, ὅτι ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ δύναταί τις νὰ συμπροσευχηθῇ μετὰ τῶν λοιπῶν χριστιανῶν, ἀποβλέπων μόνον εἰς τὸ ἐμπνέον αὐτοὺς αἴσθημα εὐσεβείας, ἀνεξαρτήτως τῶν τύπων τῶν ἐξωτερικῶν, τῇ δὲ καὶ ἵνα διδαχθῶ,

γνωρίζων τὰ ἐν Ἀμερικῇ ποικίλα θρησκευτικὰ καταστήματα καὶ τῆς λατρείας τοὺς τρόπους, καὶ προσέτι ἐκ τῆς ἐλπίδος, ὅτι καὶ πολλὰ λόγου ἄξια καὶ διδακτικὰ ἤθελον ἀκούση ἐκ τοῦ στόματος τῶν ἱεροκηρύκων. Ὡς πρὸς τοῦτο ὅμως εὑρέθην, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἠπατημένος. Ἐν μιᾷ τῶν Κυριακῶν ἐπεσκέφθην ἐκκλησίαν Πρεσβυτεριανῶν, γυμνήν, ὡς κοινὴν αἴθουσαν, ἄνευ οὐδενὸς ἐπίπλου, πλὴν τῶν ἑδωλίων καὶ ἁπλῆς καθηγητικῆς καθέδρας διὰ τὸν ἱεροκήρυκα. Ἐκεῖ δέ, μετά τινας ψαλμωδίας, ὅλως ἀσήμους, ὡς πρὸς τὴν μελωδίαν, ὁ ἱεροκήρυξ, διὰ λόγου λίαν μονοτόνου καὶ λίαν μακροῦ, ἠγωνίσθη ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ πίστις ἔρχεται διὰ τῆς διδασκαλίας, ὅπερ μοὶ ἦν ἱκανῶς ἀμφίβολον καὶ μοὶ ἐφάνη ὅτι καὶ τὸ ἐπίλοιπον πλήρωμα οὕτω περίπου ἔκρινε, διότι, οὐ μόνον τὴν πίστιν παρ' αὐτῷ δὲν ἐξύπνησεν ἡ διδασκαλία τοῦ ἱερέως, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τῶν πιστῶν ἔβλεπον ὅτι ἀπεκοίμιζεν.

Ἄλλην δὲ Κυριακὴν εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἀναβαπτιστῶν, ἧς τὸ πλήρωμα κυρίως ἐκ Μαύρων συνέκειτο. Τὸ ἔνδον καὶ τούτου τοῦ ναοῦ ἦν ἐπίσης ἐντελῶς ἀκόσμητον· ὀπίσω δὲ τραπέζης, ἥτις ἐχρησίμευεν ὡς ἄμβων, ἵστατο ὁ ἱερεύς, νέος Μαῦρος καὶ αὐτός, πράσινον ἐπενδύτην φορῶν, τὴν συνήθη ἐνδυμασίαν του, καί, ὡς ἐπληροφορήθην, ὑπηρέτης ὢν εἰς ἓν τῶν ξενοδοχείων τῆς πόλεως. Οὗτος δ' ἐκήρυττε τὸν λόγον τοῦ Κυρίου περίπου ὡς ἕπεται:

«Ὅταν πολὺν καιρὸν μείνῃ ἀκάθαρτον τὸ ἔδαφος τῆς οἰκίας σας, ἐνίοτε σεῖς οἱ ἴδιοι ἢ αἱ γυναῖκες σας δὲν τὸ καθαρίζετε, δὲν χύνετε εἰς αὐτὸ νερὸν καὶ τὸ σφουγγαρίζετε;

— Ναί! ναί! ἀνέκραξε μετὰ κτηνωδῶν ὀρυγμῶν τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν.

«Καὶ ὅταν ἡ οἰκία σας καθαρισθῇ καὶ σφουγγαρισθῇ, δὲν εὐχαριστεῖσθε νὰ τὴν βλέπητε;

— Βεβαίως, βεβαίως, ὠρύετο τὸ ἀκροατήριον,

«Τινὲς ἐξ ὑμῶν, ὅταν πολὺ λερωθῶσι τὰ ὑποκάμισά σας, δὲν τὰ δίδετε ἐνίοτε νὰ πλυθῶσι;

Βλέπων πέριξ μου, περιέμενον ὅτι ὅλοι, ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος, θ' ἀπήντων «Ὄχι! ποτέ». Ἀλλ' αἱ ὑλακαὶ καὶ οἱ συριγμοί των

φαίνεται ὅτι ἦσαν ἀπάντησις καταφατική, δι' ὃ καὶ ὁ σεβαστὸς ἱερεὺς ἐπανέλαβε:

«Καὶ ὅτε λαμβάνετε καὶ φορεῖτε τὸ καθαρὸν ὑποκάμισον, δὲν εὐχαριστεῖσθε;

— Ναὶ βεβαίως, ἀντήχησε πανταχόθεν τὸ πλῆθος κατὰ τὸν αὐτὸν ἄναρθρον τρόπον.

»Αἴ λοιπόν, ἐπανέλαβεν ὁ ἱεροκήρυξ, ὡς τὸ νερὸν τοῦ σφουγγαρίου καθαρίζει τὸ πάτωμα τῶν δωματίων σας, ὡς τῆς πλύστρας τὸ νερὸν λευκαίνει τὰ ὑποκάμισά σας, οὕτω καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ καθαρίζει τὰς ψυχάς σας. Καὶ ἐν γένει ἦν τὸ ἦθος καὶ ὁ τόνος τοῦ παραδόξου ἱερέως ὡς γελωτοποιοῦ τινος ἀπὸ σκηνῆς. Κορυφωθέντος δὲ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ ἀκροατηρίου, μετὰ τὴν κήρυξιν ἤρξατο ψαλμωδία, ἧς πάντες μετεῖχον.

Ἐν τούτοις τὴν προσοχήν μου εἶχεν ἑλκύσει εἷς γέρων, ἀπέναντί μου καθήμενος, μακρὰν ἔχων πολιὰν καί τι ἐνθουσιῶδες εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου οὗ περιέργως κλασικὴ ἦν ἡ κανονικότης. Ἐν ᾧ δὲ τὸν ἠτένιζον, αἴφνης εἶδον αὐτὸν ἀνησύχως κινούμενον, καὶ ἐγερθείς, ἤρχισε νὰ στρέφηται πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ τ' ἀριστερά, ὡς σκοτοδινιῶν, μέχρις οὗ δύω ἄνθρωποι, προσελθόντες, τὸν ἔλαβον ἐκ τῶν ὤμων, καὶ τὸν ἐξήγαγον εἰς τὸ παρακείμενον δωμάτιον.

Ἐν ᾧ δ' ἠπόρουν τί συνέβη εἰς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὑπώπτευον ἀποπληξίαν, αἴφνης ἤκουσα γραίαν, καὶ αὐτὴν ἐκεῖ που καθημένην, ἐκπέμπουσαν ὀξυτάτας φωνάς, καὶ τὴν εἶδον ὅτι ἐστρέφετο περὶ ἑαυτήν, ὡς φρενητιῶσα, ἀπαχθεῖσαν καὶ αὐτὴν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, καί, ἐρωτήσας, ἔμαθον ὅτι οὗτοι ἦσαν οἱ ὑπὸ τοῦ θείου πνεύματος καταλαμβανόμενοι. Ὁ δ' ἱερεὺς ἐπεράτωσε τὴν ἀκολουθίαν, παρακαλέσας τινὰς τῶν ἀκροατῶν νὰ φέρωσι τριακόσια τάλληρα τὴν προσεχῆ Κυριακὴν εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Ἀλλοίαν σκηνὴν ἀπήντησα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Κουακέρων κατ' ἄλλην Κυριακήν. Ὁδηγηθεὶς εἰς οἰκίαν, ἥτις οὐδὲν εἶχε τὸ ἐμφαῖνον δημόσιον θρησκευτικὸν ἢ οἷον δήποτε ἄλλο κατάστημα, εἰσήχθην εἰς δωμάτιον εὐρύχωρον, ἔχον ἔπιπλα συνήθους εὐτελοῦς κατοικίας, ἐν οἷς, ἢ ἐφ' ὧν, παρετήρησα καί τινα ἀντι-

κείμενα ἀνήκοντα εἰς γυναικείας ἐνδυμασίας, ὡς στηθοδέσμους, πιλίδια καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐμποιήσαντά μοι τὴν ἐντύπωσιν, ἥτις μοὶ ἐπεκυρώθη ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ ὁδηγήσαντός με κ. Bing, ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη κατὰ τὰς Κυριακάς, ἦν κατὰ τὰς ἄλλας ἡμέρας καὶ ὥρας, ἁπλῆ αἴθουσα ῥαπτρίας τινὸς γυναικείων ἐνδυμάτων.

Εἰς μίαν ἄκραν τῆς αἰθούσης, ὀπίσω τραπέζης, ὑπῆρχεν ἀνάκλιντρον, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐκάθηντο τρεῖς κύριοι, εἰς δ' ἅπαντα τὰ λοιπὰ μέρη ἐκάθηντο ἄνδρες, γυναῖκες, παιδία, εἰς καθέδρας ἀτάκτως τεταγμένας, ὅπως καὶ ὅπου καθεὶς ἤθελε, καὶ τρεῖς τοιαύτας κατελάβομεν καὶ ἡμεῖς, ἐγὼ μετὰ τοῦ υἱοῦ μου καὶ τοῦ Κυρίου Βίγγ. Ἡ ὁμήγυρις πᾶσα ἐσίγα, οὐχὶ ὅμως, ὡς ἀμέσως εἴδομεν, σιγὴν εὐλαβείας καὶ ἐσωτερικῆς προσευχῆς, ἀλλ' ἁπλῶς ἀνθρώπων μὴ ἐχόντων τὶ νὰ εἰπῶσιν ἢ ἀπόφασιν ἐχόντων νὰ μὴ ἀνοίξωσι τὸ στόμα, καὶ περιμενόντων ἐν ὑπομονῇ δὲν ἠξεύρω τί. Ὡς αὐτοί, ἐσιγήσαμεν καὶ ἡμεῖς, ἀλλ' ἡ σκηνὴ αὕτη παρατεινομένη, ἤρχισε νὰ προσβάλλῃ τὰ νεῦρα ἡμῶν, καὶ ἐγὼ συνεκρατούμην, ἵνα μὴ ἐκραγῶ εἰς σκανδαλώδη γέλωτα, ὅτε μάλιστα, ῥίψας βλέμματα πέριξ μου, εἶδον καὶ τοὺς συντρόφους μου ἀκριβῶς εἰς τὴν αὐτὴν διατελοῦντας διάθεσιν. Ἀλλ' ἀντιπερισπασμὸν μοὶ ἔφερε τὴν στιγμὴν ἐκείνην κρότος τις, διακόψας τὴν σιγὴν καὶ προερχόμενος ὄπισθέν μου. Ὅτε δ' ἐστράφην, εἶδον ὅτι προήρχετο ἐκ παιδίου βαθέως ἀποκοιμηθέντος, καὶ στεντόριον ῥώχγοντος. Μετ' ὀλίγας δὲ στιγμὰς ὁ αὐτὸς κρότος ἐπανελήφθη ἐξ ἄλλης γωνίας τῆς αἰθούσης, ὅπου εἶδον ὅτι ἡ κοιμωμένη ἦν τις γραία· ταῦτα δ' οὐδόλως ἐφαίνοντο ἐκπλήττοντα ἢ ταράττοντα τὴν ὁμήγυριν, ἥτις, ὡς ἂν οὐδὲν ἔκτακτον ἔβλεπεν εἰς αὐτά, ἐξηκολούθει τὴν ἀτάραχον σιωπήν της.

Ἤρχιζον δὲ πῶς ν' ἀνησυχῶ, ἂν ἡ νάρκωσις αὕτη ἤθελεν ἐξακολουθήσῃ μέχρι τῆς ἑσπέρας, ἢ ἕως πότε, ὅτε εἷς τῶν ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου καθημένων ἀνέστη, ἐχαιρέτισε καὶ ἔλαβε τὸν λόγον, ὅπερ ἀπεδείκνυεν ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ὃ ἡ ὁμήγυρις, ὡς εἶτα ἔμαθον, ἐν σιγῇ καὶ καρτερίᾳ ἐπρόσμενε, κατέβη τέλος καὶ κατέλαβε τὸν ἐγερθέντα. Ὡμίλησε δ' οὗτος, ἐπὶ πέντε λεπτὰ ἴσως, περὶ τοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ πολλαπλασιασμοῦ καὶ τῆς διανομῆς

τῶν ἄρτων καὶ τῶν ἰχθύων ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, φέρων τοῦτο εἰς ἀπόδειξιν ὅτι ὁ Θεὸς ἔρχεται πάντοτε εἰς βοήθειαν τῶν πεινώντων καὶ τῶν ἐνδεῶν· ἀλλ' ὡμίλησεν, ὄχι ὡς ἐμπνεόμενός τις ὑπὸ τοῦ Θείου Πνεύματος, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος, οὐδενός, οὐδὲ τοῦ κοινοτάτου πνεύματος κάτοχος, ἀνίκανος νὰ καταρτίσῃ μίαν φράσιν ὀρθήν, ἢ νὰ εἰπῇ τι ἔχον λογικὴν συνάφειαν. Περατώσας δὲ τὴν λειτουργίαν του, ἔδωκε τὴν χεῖρα εἰς τὸν δεξιῶς του καθήμενον, ἔπειτα εἰς τὸν ἀριστερῶς, καὶ οὕτως ἔληξεν ἡ ἱεροτελεστία, καὶ τὸ σεμνὸν πλήρωμα τῶν πιστῶν ἠγέρθη καὶ ἀνεχώρησεν, εὐχαριστημένον ὅτι ἐξεπλήρωσε τὰ ἱερά του καθήκοντα, καταλεῖπον τὴν ἐκκλησίαν του εἰς τὴν κυρίαν αὐτῆς κάτοχον, τὴν ἱέρειαν τοῦ συρμοῦ.

Παρευρέθην δὲ κατ' ἄλλην ἡμέραν καὶ εἰς ἱερουργίαν τῶν Σβινδερβοργίων, ὅτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτῶν, καλουμένην τὴν «Νέαν Ἰερουσαλήμ», ἐτελεῖτο χειροτονία, ἀλλ' ἡ λατρεία τῆς φαντασιοκόπου ταύτης εἰς ὕπαρξιν πνευμάτων πιστευούσης αἱρέσεως οὐδόλως διαφέρει τῆς τῶν ἄλλων διαμαρτυρομένων κατὰ τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους. Τούτους ὅμως ἐν ἐσχάτοις ὑπερηκόντησαν οἱ καθαροὶ πνευματισταί, ὧν ἐπανειλημμένως ἐκ περιεργείας ἐπεσκέφθην τὸν ναὸν ἐν Οὐασιγκτῶνι, καλούμενον Spiritualist hall. Γνωστὴ ἐστὶν ἡ μυριάκις γενομένη παρατήρησις, ὅτι τράπεζαι καὶ ἄλλα σκεύη, στρέφονται, ἢ παντοίως ἄλλως κινοῦνται, ὅτε κύκλῳ περικάθηνται ἄνθρωποι, ἔχοντες ἐπ' αὐτῶν τὰς χεῖρας. Τὸ φαινόμενον ἐστὶ περίεργον, καὶ ἡ ἔρευνα αὐτοῦ ἐνδιαφέρουσα τὰ μάλιστα τὴν φυσικήν. Ἀλλὰ τῶν πολλῶν τὸ πνεῦμα ὀλίγον ἐστὶ πρόσφορον πρὸς ἐμβριθεῖς καὶ ἀπροκαταλήπτους ἐρεύνας, καὶ συνήθως ἐξοκέλλει ἐπὶ θάτερα εἰς ὑπερβολάς· οὕτω καὶ τὸ φαινόμενον τοῦτο, τὸ ἀναμφισβήτητον, οἱ μὲν ἠρνήθησαν ἄντικρυς, τῶν εὐπίστων τὴν βλακίαν οἰκτείροντες, οἱ δὲ ἤγειρον εἰς θαῦμα ὑπερφυσικόν, ἀνίκανοι ὄντες νὰ ἐννοήσωσιν, ἢ κἂν νὰ ἐρευνήσωσι, τὰς φυσικὰς αὐτοῦ ἰδιότητας. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι εἰσὶ πολυπληθέστατοι ἐν Ἀμερικῇ, ἀποτελέσαντες αὐτὸ τοῦτο, ἰδιαιτέραν θρησκείαν. Εἰς ταύτης λοιπὸν τὸν ναὸν ἐπορεύθην, ὅτε ἐτέλουν τὴν τελευταίαν τῶν ἐτησίων αὐτῶν συνεδριάσεων

μεθ' ἣν ἤρχοντο αἱ θεριναὶ διακοπαί. Ἐν μεγάλῃ αἰθούσῃ, κατεχομένῃ ὑπὸ ἑδωλίων, ἄλλως δὲ γυμνῇ, ἦν ἐν τῷ μέσῳ τράπεζα, ἐφ' ἧς ἦσαν προσκεφάλαια καὶ ἓν μέγα βιβλίον. Προελθὸν δ' ἓν τῶν μελῶν, ἀπήγγειλεν ἓν ποίημα εἰς τιμὴν τῶν πνευμάτων, ἅτινα ἥκιστα ὅμως φαίνονται εἰς τὴν ποιητικὴν ἔμπνευσιν συντελέσαντα. Εἶτα δ' ἄλλος προέβη, καὶ κλείων τοὺς ὀφθαλμούς, ὡς ἀκούων τῶν πνευμάτων ὑπαγορευόντων αὐτῷ, ὡμίλησε περὶ τῶν πλεονεκτημάτων τῆς πνευματιστικῆς θρησκείας, καὶ κατέληξε λέγων ὅτι πᾶς ὁ ἐξερχόμενος ὤφειλε νὰ καταβάλῃ συνεισφοράν τινα εἰς δίσκον, ὅστις ἤθελεν ἐκτεθῇ εἰς τὴν θύραν. Οὕτως ἔληξεν ἡ οἰκτρὰ αὕτη σκηνή, ἐφ' ἧς δὲν ἤξευρον ἂν ὤφειλον περισσότερον νὰ ἐκπλαγῶ διὰ τὴν ἀγυρτείαν τῶν ἀπατεώνων ἢ διὰ τὴν εὐήθειαν τῶν ἀπατωμένων.

Μετά τινα χρόνον δ' ἐπεσκέφθην καὶ αὖθις θρησκευτικὴν συνέλευσιν τῶν πνευματιστῶν, γενομένην ἐν ἑτέρῳ καταστήματι, οὗ τοὺς τοίχους ἐκόσμουν ἐπιγραφαί τινες ἀποφθεγματικαὶ καὶ εἰκόνες οὐδόλως θρησκευτικαί. Ἀφορμὴ δὲ τῆς τελετῆς ἦν ἡ ἄφιξις ἐπισήμου τινὸς προφήτιδος, μεγάλης φήμης παρ' αὐτοῖς ἀπολαμβανούσης, ἣν ὑπεδέχοντο. Μετ' εἰσαγωγήν, ἀπαγγελθεῖσαν ὑπὸ τοῦ προέδρου, ἀναβᾶσα ἀνάντης εἰς καθέδραν, ὑψουμένην ἐν τῷ μέσῳ τῆς εὐρείας αἰθούσης, ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ οὕτως, ὡς ἀποσπασθεῖσα δῆθεν τοῦ κόσμου τούτου, ὡμίλησε περὶ ὅλην ὥραν περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ γνωρίζωμεν τοὺς θείους νόμους.

Μετέβην δ' ἐκ περιεργείας καὶ δεύτερον καὶ τρίτον εἰς τὸν θαυμάσιον ἐπὶ βλακίᾳ ἀνθρώπων ὑποτιθέμενον τοῦτον ναόν. Ἐκεῖ (τῇ 13|25 Ὀκτωβρίου), ὁ προϊστάμενος εἶπεν ὅτι Κυρία της, ἐλθοῦσα ἐκ Νεοβοράκου, πρόκειται νὰ λάβῃ τὸν λόγον· ἀλλ' ἀγνοεῖ αὐτὸς καὶ ἐρωτᾷ ἂν εἶναι ἤδη παροῦσα ἢ ἄν, ἀπούσης ἐκείνης, ἄλλος τις θέλῃ νὰ ὁμιλήσῃ.—Σιωπή.—Εἶτα δὲ ἠγέρθη ἕτερος καὶ εἶπεν ὅτι ἡ Κυρία ἦλθε μέν, ἀλλὰ τὰ πνεύματα ἀρνοῦνται νὰ ὁμιλήσωσι σήμερον δι' αὐτῆς, μόνον δ' εἰς τὴν συνέλευσιν θὰ τὴν ἐμπνεύσωσι, τὴν μετὰ δύω ἡμέρας· καὶ οὕτω διελύθη ἡ ἐκκλησία.

Καίτοι δ' ἱκανῶς ἐκ τούτων μαθὼν τί εἶχον νὰ φρονῶ περὶ

τῶν ἀνθρώπων τούτων, διαιρουμένων βεβαίως εἰς δολίους καὶ εἰς εὐπίστους, οὐχ ἧττον ἐνέδωκα εἰς τοὺς ἐπιμένοντας παρ' ἐμοί, ὅτι ἔπρεπε νὰ τὴν ἰδῶ τὴν γυναῖκα ταύτην καὶ κατ' ἰδίαν. διότι μεγάλη ἐστὶν ἡ φήμη, ἧς ἀπολαμβάνει, ἕνεκα τῶν προῤῥήσεων δῆθεν αὐτῆς διὰ τῶν σχέσεων, ἃς διατηρεῖ μετὰ τῶν πνευμάτων.

Θέλων, ἑπομένως, νὰ πεισθῶ μέχρι ποῦ χωρεῖ τῶν ἀνθρώπων τούτων ἡ ἀφέλεια, συγκατετέθην νὰ μεταβῶ τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Κας Horton, ὡς αὕτη ἐκαλεῖτο, μετὰ τοῦ υἱοῦ μου. Μᾶς παρεκάλεσεν ὅμως νὰ ἐπανέλθωμεν τὴν ἐπαύριον, πιθανῶς διὰ νὰ λάβῃ καιρὸν ἐν τούτοις νὰ μάθῃ τὰ καθ' ἡμᾶς. 'Αλλ' οὔτε παρὰ τίνος, οὔτε τί νὰ μάθῃ εἶχε, καὶ ταῦτα ἀπέδειξεν ἱκανῶς σαφῶς ἡ συνέντευξις. 'Οφείλω ὅμως νὰ εἴπω ὅτι σκοπὸς αὐτῆς δὲν ἦν ἡ χρηματολογία, διότι δὲν μ' ἐδέχθη ἐπὶ μισθῷ, ἀλλ' ἤθελε πιθανῶς νὰ καταστήσῃ καὶ ἐμὲ ἀπόστολον τῆς θαυματουργοῦ των θρησκείας. Καθεσθεῖσα λοιπὸν παρ' ἐμοί, ἐφαίνετο ὡς τρέμουσα, μ' ἔλαβεν ἐκ τῶν δύω χειρῶν, μοὶ παρήγγειλε νὰ ἐγγίσω τὸ γόνυ μου εἰς τὸ γόνυ της, ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι διὰ τῆς φωνῆς της ὡμίλει ὁ Σεβασμιώτατος John Pierpoint, εἷς τῶν ἀποθανόντων αἱρεσιαρχῶν των. Οὗτος δὲ μὲ προσεφώνησε διὰ τῶν λέξεων My estimable friend (ἀξιότιμε φίλε), καὶ ἤρχισε νὰ φλυαρῇ...ἄρρητ' ἀθέμιτα, ὅτι εἷς γλυκὺς ἄγγελος (πνεῦμα νεκροῦ) μὲ προστατεύει, ὅτι θὰ ἐπιτύχωσι τὰ εὐγενῆ σχέδιά μου, ἐν ἄλλοις δὲ καὶ ὅτι ἵσταται παρ' ἐμοὶ καὶ πολὺ τὸν νοῦν εἰς ἐμὲ ἔχει προσηλωμένον χωλός τις, ὅστις οὐδόλως δύναται νὰ περιπατήσῃ δι' ἀρτίων ποδῶν.

Ἂν δὲν εἶχε τοὺς ὀφθαλμοὺς κεκλεισμένους, θὰ ἔβλεπε τὸ μειδίαμά μου, ὅτε μοὶ ἔλεγε καὶ μοὶ ἐπανελάμβανε περὶ τοῦ χωλοῦ φίλου μου, ἐν ᾧ ἐγὼ τοιοῦτον δὲν εἶχον. Οὕτως ἔληξεν ἡ συνέντευξις αὕτη, ἐπικυρώσασά μοι, ἂν ἦτον ἀνάγκη, τὴν δόξαν ὅτι τὸ πᾶν, παρὰ τοῖς ἀνθρώποις τούτοις τοὐλάχιστον, ἦν παχυλὴ ἀγυρτεία.

'Εν τούτοις μῆνας μετὰ ταῦτα, ὅτε μίαν ἡμέραν διηγούμην τὴν σκηνὴν ταύτην, ἐκφράζων τὴν ἀπορίαν μου, ὅτι ἄνθρωποι νοῦν ἔχοντες τόσον εὐκόλως διεβουκολοῦντο, καὶ ἐγέλων διὰ τὸν

χωλὸν ἀνύπαρκτον φίλον μου, αἴφνης διέκοψα τὸν γέλωτα, καὶ ἔμεινα ἐν ἐκπλήξει. Διὰ μιᾶς μοὶ ἐπῆλθε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν μνήμην ὅτι τῷ ὄντι εἶχον ἐν Ἀθήναις φίλον μὴ ἀρτίποδα, χωλόν, ὡς μοὶ τὸν περιέγραψεν ἡ πνευματιστής, φίλον τῶν πάντων μοι προσφιλέστατον, τὸν Σκαρλάτον Βυζάντιον, ὅστις βεβαίως ὑπὲρ πάντα ἄλλον, πλὴν τῶν συγγενῶν μου, μὲ εἶχε διὰ μνήμης. Ἦν ἁπλῆ σύμπτωσις τοῦτο, ἢ ἀληθῶς ἐνυπῆρχέ τις ταῖς ἡμετέραις γνώσεσιν ἀνεξάρτητος δύναμις εἰς τὴν γυναῖκα ταύτην, ἥτις ὅμως τὴν ἐξεμεταλλεύετο καὶ τὴν ἐκαπήλευε, μιγνῦσα αὐτὴν μετ' ἀγυρτικῶν ἐπιδείξεων, καὶ μειοῦσα τὴν ἀληθῆ ἀξίαν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῆς σπουδαιότητα; Ἐπὶ τούτου πολλάκις σκεφθείς, δὲν ἠξεύρω τί ν' ἀπαντήσω.

Πρὸ τούτων, μικρὸν μετὰ τὴν ἄφιξίν μου (20 Ἰουνίου - 2 Ἰουλίου), προσκληθεὶς εἰς γεῦμα παρὰ τῷ Πρέσβει τῆς Γαλλίας κ. Βερθεμῆ, εὗρον παρ' αὐτῷ πολλὰ καὶ ἄλλα μέλη τοῦ διπλωματικοῦ σώματος, πάντα, ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος, βαθεῖαν ἀγανάκτησιν ἐκφράζοντα διὰ τὸν ἀγγελθέντα φόνον τοῦ Αὐτοκράτορος τοῦ Μεξικοῦ, καὶ ἀποστροφὴν πρὸς τὸν κυνικὸν ἐγωϊσμὸν τῆς Ἀμερικανικῆς Κυβερνήσεως, ἥτις ἐπέτρεψεν αὐτόν, ἐνῷ, διὰ τῆς ἐλαχίστης παρεμβάσεως, ἐδύνατο νὰ τὸν ἐμποδίσῃ. Πολλοὶ δὲ διϊσχυρίζοντο ὅτι μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων, εἰλικρινῆς συνεννόησις οὐδέποτε πλέον δύναται νὰ ὑπάρξῃ.

Μεταξὺ δὲ τῶν συνδαιτημόνων μου ἦν καὶ ὁ ἐπίσημος καὶ μεγάλην ἐπιῤῥοὴν ἐξασκῶν Γερουσιαστὴς Sumner, ὅστις, εἰπών μοι ὅτι ἀνηγγέλθη ὁ διορισμὸς Ὀθωμανοῦ Πρέσβεως εἰς Ἀμερικήν, τοῦ κ. Blaqua, μὲ ἠρώτησεν, ἂν φρονῶ ὅτι ἡ Ἀμερικὴ πρέπει νὰ τὸν δεχθῇ. Ἐγὼ δ' ἀπήντησα καταφατικῶς, διότι, ἐν εἰρήνῃ οὖσα πρὸς τὴν Τουρκίαν, δὲν ἐδύνατο ν' ἀρνηθῇ τὴν παραδοχὴν Πρέσβεως αὐτῆς, ἀφ' οὗ καὶ αὐτὴ εἶχε Πρέσβυν ἐν Κωνσταντινουπόλει· τὸν δὲ κ. Blaqua εἶπον ὅτι δὲν γνωρίζω προσωπικῶς, δὲν πιστεύω ὅμως νὰ ὑπάρχῃ οὐδεὶς λόγος προσωπικῆς ἐξαιρέσεως δι' αὐτόν. Ἡ ἐκπλήρωσις τῶν καθηκόντων διπλωματικῆς φιλοφροσύνης ἤλπιζον, εἶπον, ὅτι δὲν θὰ παρέβλαπτε τὰ φιλελληνικὰ αἰσθήματα τῶν Ἀμερικανῶν.

Τῇ 21)3 Ἰουλίου δὲ παρευρέθην εἰς τὴν ἔναρξιν τῇ Βουλῆς ἐν τῷ λαμπρῷ Βουλευτηρίῳ, ὃ φέρει ὄνομα ***Καπιτώλιον,*** ἔχον τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων στεγαζομένην ὑπὸ 15 φωτεινῶν θόλων. Ἡ ἕδρα τοῦ προέδρου ἐστὶ μαρμαρίνη, ὑπ' αὐτὴν δ' ἐκτείνεται ἡ τῶν Γραμματέων, καὶ ἔτι κατωτέρω ἡ τῶν γραφέων καὶ στενογράφων· διὰ δὲ τοὺς ῥήτορας βῆμα δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' ὁμιλοῦσιν, ἢ ἀπὸ τῆς θέσεώς των, ἢ ἐκ τοῦ κέντρου τοῦ ***Κοίλου,*** περὶ ὃ τὰ ἑδώλια τῶν Βουλευτῶν εἰσὶν ἡμικυκλικῶς διατεθειμένα· τοῦτο δὲ μοὶ ἐφάνη σκοπὸν ἔχον τὴν μὴ ἐνθάῤῥυνσιν τῆς τῶν ῥητόρων μακρυγορίας, ἀφ' οὗ ἐν τοῖς Βουλευτηρίοις καὶ Δικαστηρίοις σήμερον δὲν ὑπάρχει Κλεψύδρα. Οἱ δὲ τὴν ἐσωτερικὴν ὑπηρεσίαν ἐκτελοῦντες κλητῆρες εἰσὶ παιδία, περὶ τὰ τριάκοντα τὸν ἀριθμόν. Ἄλλη δὲ διαίρεσις ἐν τῇ αὐτῇ οἰκοδομῇ, ἐλάσσων μὲν αὐτή, ἀλλ' οὐχ ἧττον ὑπὸ τριῶν θόλων φωτιζομένη, χρησιμεύει εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς Γερουσίας, καὶ μεταξὺ τῶν δύω ἐκτείνεται μέγας κυκλωτερὴς πρόδομος θολωτός, οὗ τὴν κορυφὴν τοῦ θόλου ἐκόσμησε δι' ὡραίου γραφικοῦ συμπλέγματος ὁ ἐν Ῥώμῃ ἀνατραφεὶς Ἕλλην Βρωμίδης. Τοῦτον μετὰ μεγίστου ἐνδιαφέροντος ἐγνώρισα, κομισθέντα παρ' ἐμοὶ ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος κ. Κίμωνος.

Ὑπὸ πολὺ δ' ἡσύχους οἰωνοὺς δὲν εὗρον ἀρχομένην τὴν περίοδον ταύτην. Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Λίγκολν, τὴν προεδρείαν τῆς Δημοκρατίας, μέχρι τῆς ἔτι ἀπεχούσης ἐποχῆς τῶν νέων ἐκλογῶν, εἶχεν, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, ἀναλάβῃ ὁ Ἀντιπρόεδρος Johnson, πρὸς οὗ τὴν ἱκανότητα καὶ τὰς προθέσεις πολλοὶ ἐδυσπίστουν· δι' ὃ καὶ ἡ ἀριστερὰ τῆς Βουλῆς, προεξάρχοντος τοῦ Γερουσιαστοῦ Sumner, ἤθελε νὰ θέσῃ τὸν Πρόεδρον ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν καὶ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν Βουλῶν· τὸ κέντρον ἀπήτει ῥιζικὰς μεταρρυθμίσεις, ἃς ὠνόμαζον τότε ἀνοικοδόμησιν (reconstruction), ἡ δὲ δεξιά, ἀσθενὴς τὸν ἀριθμόν, κατέφυγεν εἰς τὸ στρατήγημα τοῦ μὴ ἐμφανίζεσθαι εἰς τὰς συνεδριάσεις, ἵνα ἐμποδίζῃ τὴν ἀπαρτίαν καὶ ἐπιφέρῃ τὴν κωλυσιεργείαν.

Τῇ ἐπαύριον τῆς ἐνάρξεως τῆς Βουλῆς (4 Ἰουλίου) ἐτελέσθη ἐπισήμως ἡ ἐθνικὴ ἑορτὴ τῶν Ἀμερικανῶν ἐν τῷ Δημαρχείῳ

(City — hall), ὅπου ὁ ἀπόγονος τοῦ Οὐασιγκτῶνος, Συνταγματάρχης Washington, ἀπήγγειλε λόγον πανηγυρικόν, ἀληθῶς εὔγλωττον, ἀλλ' ὃν θὰ ἐξετίμων περισσότερον, ἂν ἡ θερμότης τῆς ἡμέρας δὲν ἦτον ἀνυπόφορος, ἐγὼ δέ, καθ' ὃ ξένος, οὐχὶ ὡπλισμένος κατ' αὐτῆς, ὡς ἔβλεπον πέριξ μου πάντας τοὺς Ἀμερικανούς, διὰ ῥιπιδίων· τινὲς δὲ εἶχον καὶ δύω, ὡς νέα καὶ ὡραία κόρη παρακαθημένη μοι, καὶ ἥτις, βλέπουσα τὴν ἀγωνίαν μου, χωρὶς παντάπασι νὰ μὲ γνωρίζῃ, μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης τὴν Ἀμερικανίδα ἀπροσποιήτου φιλοφροσύνης, καὶ λίαν ἐγκαίρως τὴν χριστιανικὴν ἀρχὴν ἐφαρμόζουσα, ἐκ τῶν δύω ῥιπιδίων της ἔδωκε τὸ ἓν εἰς ἐμέ, τὸν μὴ ἔχοντα.

Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν ἐπορεύθην καὶ εἰς τοῦ πρωθυπουργοῦ κ. Seward, καὶ ἐνόμισα πλέον ἔγκαιρον νὰ συνδιαλεχθῶ μετ' αὐτοῦ περὶ τοῦ κυριωτέρου σκοποῦ τῆς ἀφίξεώς μου καὶ τῶν ἐπὶ τῆς φιλελευθέρου Ἀμερικῆς στηριζομένων ἡμετέρων ἐλπίδων.

Τῷ εἶπον ὅτι θέλομεν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Κρήτης, οὐχὶ ἐκ φιλοδοξίας ἢ πλειονεξίας, ἀλλ' ἵνα ἡ χριστιανικὴ καὶ ἡρωϊκὴ ἐκείνη νῆσος ἀπολαύσῃ τῶν ἀγαθῶν, εἰς ἃ πᾶς ἐξηυγενισμένος λαὸς δικαιοῦται· ὅτι ἄν, ὡς ἐρρέθη, ἤθελεν ἡ Ἀμερικὴ νὰ καταλάβῃ τὴν Κρήτην, ἀσπαστοτάτη θὰ ἦν τοῖς Κρήταις ἡ μεταβολή, διότι ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ θ' ἀνέκυπτον εἰς νόμους ἐλευθέρους· ἀλλ' ὅτι κυρίως τὸ δικαίωμα τοῦ μαχομένου λαοῦ ἐστὶ ν' ἀνακτήσῃ πλήρη τὴν ἀνεξαρτησίαν του, καὶ λίαν εὐνόητον ὅτι ἡ Ἑλλὰς συμπαθεῖ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ἐπικαλεῖται καὶ τὰς εὐγενεῖς τῆς Ἀμερικῆς συμπαθείας. Ἕνεκα δὲ τῶν περιστάσεων, εἰς ἃς ἡ Ἀνατολὴ διατελεῖ, ὅτι ἀνάγκην καὶ ἐπιθυμίαν ἔχομεν ν' αὐξήσωμεν τὸν στρατὸν καὶ στόλον ἡμῶν, καὶ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ὅτι προθύμως θὰ ἠγόραζέ τινα τῶν ὅπλων καὶ πολεμικῶν πλοίων τῆς Ἀμερικῆς, ὅσα, χρησιμεύσαντα εἰς τὸν πόλεμον, μένουσιν ἤδη αὐτῇ ἄχρηστα μετὰ τὴν εἰρήνην.

Ἀλλ' ὁ κ. Seward, μετὰ τῆς τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ ἀποτελούσης ἀποτόμου παρρησίας, μοὶ ἀπήντησεν ἀναπτύσσων μοι τὸ ἐπικρατοῦν ἐν Ἀμερικῇ καὶ σῶζον αὐτὴν σύστημα τοῦ ***Μονρώ***, τὸ συνιστάμενον εἰς τὴν ἐντελῆ ἀποχὴν τῆς ὑπερωκεα-

νείου χώρας ἀπὸ πάσης ἐπεμβάσεως εἰς τὰ τῆς Εὐρώπης, ἵνα καὶ ἡ Εὐρώπη μηδεμίαν λαμβάνῃ ἀφορμὴν ἐπεμβάσεως εἰς τὰ τῆς Ἀμερικῆς, εἰς ὃ ἔτεινε καὶ τὸ ἀποτρόπαιον μάθημα, τὸ δοθὲν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Μαξιμιλιανοῦ. Συμπάθειαν, μοὶ εἶπε, δὲν μᾶς ἀρνεῖται, ἀλλ' οὐδεμία συμπάθεια, οὐδεὶς αἰσθηματικὸς λόγος θέλει ποτὲ πείσει τοὺς Ἀμερικανοὺς νὰ παρεκκλίνωσιν ἀπὸ τοῦ ἀπαραβιάστου κανόνος των. Ἕνεκα αὐτοῦ τούτου, προσέθηκεν, οὔτε ὅπλα, οὔτε πλοῖα δύνανται νὰ παραχωρήσωσιν ἢ πωλήσωσιν εἰς ἐμπολέμους. Ἀλλ' εἰς ταῦτα τῷ ἀντέταξα ὅτι ἐμπόλεμοι ἡμεῖς δὲν εἴμεθα, καὶ τότε συγκατετέθη μὲν εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην, ἀλλὰ μοὶ ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ μὴ φανῶ ἐγὼ ὡς ὁ ἀγοραστής. Ἀλλ' εἰς μεταγενεστέρας συνεντεύξεις, μᾶλλον καμφθείς, μ' ὑπεσχέθη πᾶσαν ἠθικὴν ὑποστήριξιν· μοὶ εἶπεν ὅμως ὅτι τὰ ὅπλα κἄν, τὰ εἰς τὸν πόλεμον χρησιμεύσαντα, ἦσαν, καθ' ὅσον ἤξευρεν, εἰς χεῖρας ἰδιωτικάς· ἐγὼ δ', ἐρευνήσας,ἔμαθον ὅτι τοῦτο δὲν ἦν ἐντελῶς ἀκριβές. Περὶ δὲ τῆς καταλήψεως τῆς Κρήτης μοὶ εἶπεν ὅτι, οὔτε δωρεά, ἂν τοῖς ἐδίδετο, θὰ τὴν ἐδέχοντο, διότι ἔχουσι συμφέρον καὶ θέλησιν νὰ μὴ γίνωσι ποτὲ δύναμις εὐρωπαϊκή, ἢ συμφέροντα ἔχουσα μετὰ τῶν Εὐρωπαϊκῶν συγκρουόμενα.

Εἰς τὸν Πρόξενον δὲ κ. Βότασην ἔπεμψα ἄρθρον κατὰ τῶν περὶ Ἑλληνικῆς ληστείας διαδεδομένων προλήψεων, ἵνα, μεταφράσας, καταχωρήσῃ αὐτὸ εἴς τινα τῶν ἐφημερίδων τοῦ Νεοβοράκου, ὡς εἶχε μεταφράσῃ καὶ δημοσιεύσῃ καὶ ἑτέραν μου ἐργασίαν περὶ τοῦ νόμου, τοῦ ἀφορῶντος τὸ Ἑλληνικὸν δάνειον, ἥτις ὅμως οὐδὲν ἀποτέλεσμα, ὡς ἦν ἑπόμενον, ἔφερεν ἐν Ἀμερικῇ.

Συνεχῶς δ' ἐνωχλούμην δι' αἰτήσεων τῆς αὐτογράφου ὑπογραφῆς μου, διότι μέγα συμβὰν ἦν διὰ τοὺς Ἀμερικανοὺς ἡ κατὰ πρῶτον ἀποστολὴ παρ' αὐτοῖς Ἕλληνος Πρέσβεως. Εἴς τινα δὲ τὴν αὐτὴν δέησιν ἀποτείναντά μοι τῇ 4 Ἰουλίου, ἔπεμψα τὸ ὄνομα καὶ εἰς τὴν ἡμερομηνίαν προσέθηκα τὰς λέξεις the anniversary of the liberty of the great and happy republic, καὶ ὁ κοινὸς οὗτος τύπος ὑπερήρκεσε γενικῶς.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ, ἦλθε πρὸς ἐμέ, μετὰ τοῦ κ. Ὑόρκ, ὁ κ. Howard,

νέος Στρατηγός, ἀπολέσας τὸν ἕνα βραχίονα εἰς τὸν τελευταῖον πόλεμον, καὶ ὅστις ἐνεφορεῖτο ἐξ αἰσθημάτων εὐγενοῦς φιλανθρωπίας ὑπὲρ τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως τῶν Μαύρων, οἵτινες, ὡς δοῦλοι ἐξ Ἀφρικῆς κομιζόμενοι, εἶχον ἀπελευθερωθῆ διὰ τοῦ ἄρτι λήξαντος πολέμου τῶν Βορείων πρὸς τοὺς Νοτίους, ἀλλ' οὐχ ἧττον, ἐξηκολούθουν ὑπὸ τῆς κοινῆς προλήψεως πιεζόμενοι καὶ περιφρονούμενοι. Μαθὼν παρ' ἐμοῦ ὅτι συνεπάθουν ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς ἀνθρώπων, μὲ ὡδήγησεν εἰς τὰ δι' ἐπιμελείας του ὑπὲρ αὐτῶν ἱδρυθέντα καὶ διατηρούμενα καταστήματα, τὸ Ὀρφανοτροφεῖον, Νοσοκομεῖον, καὶ προσέτι, ὡς μοὶ εἶπε, καὶ Πανεπιστημεῖον. Ἀληθῶς εἰς τοῦτο δὲν εὕρομεν ἢ ὀλίγα μικρὰ παιδία ἀμφοτέρων τῶν φύλων, διδασκόμενα ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν· ἀλλ', ὡς μοὶ εἶπεν ὁ εὔελπις Στρατηγός, τοῦτο ἦν τὸ πρῶτον σπέρμα, ἐξ οὗ μετὰ ἔτη τινὰ ἐπροσδόκει τοὺς ἀγλαωτέρους καρπούς· καὶ εἰς τὸ Ὀρφανοτροφεῖον δὲ ἦσαν τὰ τρόφιμα παιδία ῥυπαρὰ καὶ ἀνυπόδυτα, ἀλλὰ τὸ ὅτι περιεθάλποντο, ὅπως δήποτε, ἦν ἤδη μεγάλη πρόοδος· εἰς τὰ λοιπὰ σχολεῖα τῶν Μαύρων, ὅπου μοὶ ἐρρέθη ὅτι οὐδεὶς λευκὸς συνήνει νὰ κατατάξῃ τὸ τέκνον του, μετ' ἐκπλήξεως εἶδον, ἐν τούτοις, παιδία λευκότατα, καί τινα καλλονῆς οὐ μικρᾶς· ἀλλὰ μοὶ ἐξηγήθη ὅτι ἦσαν ψευδόλευκα ἐκεῖνα, ἐκ μαύρων γονέων, τουλάχιστον μητρός, καταγόμενα, εὐγνώριστα δὲ διὰ λεπτῆς μέλανος γραμμῆς, ἣν ἔχουσιν εἰς τῶν ὀνύχων τὴν ῥίζαν. Εἰς τὸ νοσοκομεῖον δέ, εἷς μαῦρος φρενοβλαβὴς διϊσχυρίζετο ὅτι ἀνεγνώριζεν ἕνα ἐξ ἡμῶν, ὡς ὄντα τὸν ἀρχαῖόν του κύριον, ὅτε ἦν ἐν δουλείᾳ· γραία δέ τις, μεθ' ἧς συνδιελέγημεν, μᾶς εἶπεν ὅτι τὴν ἀπελευθέρωσίν των θεωρεῖ ὡς εὐτυχίαν διὰ τὸ μέλλον τῶν παιδίων των, αὐτὴ ὅμως ἡ ἰδία, ὅτι, ὡς δούλη, ἀπελάμβανε περισσοτέρας περιποιήσεως καὶ ἀνετωτέρου βίου ἢ σήμερον. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου, νέα μαύρη ἐκ Βιργινίας μοὶ εἶπεν ὅτι οἱ κύριοι της ἦσαν μὲν ἀγαθοὶ πρὸς αὐτήν, ὅτι ὅμως αὐτή, τὴν ἐλευθερίαν ποθοῦσα, ἔφυγεν ἀπ' αὐτῶν πρὸ τοῦ ἐσχάτου πολέμου, καὶ κατεδιώχθη δικαστικῶς· ἤδη δὲ θεωρεῖ ἑαυτὴν εὐδαίμονα, διότι ἡ ἐλευθερία τῇ ἐξησφαλίσθη.

Μετὰ μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, εἰς τὸ Σμισθόνιον Ἵδρυμα,

ὁ ἐπίσημος φυσιολόγος καὶ διευθυντὴς αὐτοῦ, Καθηγητὴς κ. Henri, μοὶ ἔδειξε τὴν Βιβλιοθήκην καὶ τὰς πλουσίας του συλλογάς.

Κατάστημα ἀποδεικνύον τῶν Ἀμερικανῶν τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ δραστηριότητα, ἐπεσκέφθην κατόπιν τὸ Γεωργικὸν Τμῆμα τοῦ ***Ἀρχείου τῶν Προνομίων*** (Patent Office), περικλεῖον δείγματα πάντων τῶν προϊόντων τῆς γῆς, εἰς τὰς διαφόρους αὐτῶν ἡλικίας καὶ βαθμοὺς ἀναπτύξεως, κατ' ἐπαρχίας, κεχωρισμένων τῶν ὠφελίμων εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον ἀπὸ τῶν ἐπιβλαβῶν. Ἓξ δ' ὀγκώδεις τόμους περὶ τῶν περιεχομένων ἐν τῷ περιεργοτάτῳ τούτῳ καταστήματι, λαβὼν δωρεάν, ἔπεμψα πρὸς τὴν Βασιλικὴν Κυβέρνησιν.

Τῇ 21 Ἰουνίου (3 Ἰουλίου), ὅτε, εἰς μίαν τῶν συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς, ἀπῆλθον εἰς τὸ διπλωματικὸν θεωρεῖον αὐτῆς, ἰδὼν καὶ ἀναγνωρίσας με ἐκεῖ ὁ Στρατηγὸς Banks, εἷς τῶν ἐπισημοτέρων Βουλευτῶν, μὲ παρεκάλεσε νὰ κατέλθω εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων καὶ μοὶ παρεχώρησε τὴν ἕδραν του, ὅπερ ἐν Ἀμερικῇ ἐπιτρέπεται, ὡς φιλοφροσύνη πρὸς ἐπισήμους ξένους. Μετὰ μεσημβρίαν δ' ἐπεσκέφθην, ἵνα εὐχαριστήσῳ καὶ αὐτόν, καὶ ἑτέρους τῶν ἐξοχωτέρων Βουλευτῶν, καὶ ἰδίως τὸν μεγάλης ὑπολήψεως ἀπολαύοντα δικαστὴν Kelley, ὅστις συγκατετέθη ν' ἀγορεύσῃ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Κρητῶν. Εἶχε δὲ καὶ συμφωνηθῇ τὴν πρότασιν νὰ φέρωσιν εἰς τὴν Βουλὴν ὁ κ. Sumner καὶ ὁ κ. Στρατηγὸς κ. Banks, ἂν αἱ Βουλαὶ ἤθελον εὐκαιρήσῃ ν' ἀσχοληθῶσι καὶ περὶ μὴ ἐγχώρια ἀντικείμενα. Παρευρέθην δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ εἰς τοὺς γάμους τοῦ κ. Βοδίσκου, γραμματέως τῆς Ρωσσικῆς πρεσβείας μετὰ νέας καὶ ὡραίας Ἀμερικανίδος.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ἄφιξίν μου εἶχεν ἔλθῃ εἰς Οὐασιγκτὼν πρεσβεία ἐκ τῶν ἐρυθροδέρμων ἀγρίων, καὶ μετὰ πλείστου ἐνδιαφέροντος ἀπήντων αὐτούς, ἐνίοτε, ἓξ ἢ ἑπτὰ τὸν ἀριθμόν, ἀνὰ δύω, ὡς ἐν παρατάξει διαπορευομένους τὰς ὁδούς. Ἦσαν δὲ βεβαμμένοι καὶ κατάστικτοι, εἰς τὸ πρόσωπον, τὰς χεῖρας καὶ ἐνίοτε ἔφερον καπνοσύριγκας βραχείας, ὁμοίας ταῖς παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ἐξ ἐρυθροῦ λίθου τῶν βραχωδῶν ὀρέων συγκεκολημένου διὰ μολύβδου καὶ εἰς ξύλον εὐρύτερον ἐνηρμοσμένας.

῎Ηρχοντο δ' ἵνα διαμαρτυρηθῶσι καὶ ἐπικαλεσθῶσι τὴν δικαιοσύνην τῆς συμπολιτείας, ἥτις ἀνιλεῶς πανταχόθεν τοὺς ἀπεδίωκε, καί, μόλις καταλαβόντας τὴν ἔρημον χώραν, ἣν τοῖς εἶχε δώση, ἀντὶ τῆς πρώην διαμονῆς των, ἠνάγκαζεν αὐτοὺς ν' ἀπέλθωσι πάλιν καί, ἐκεῖθεν, μετακομίζοντες τὰ μόλις μετατεθέντα ὀστᾶ τῶν γονέων των, ἐπὶ προφάσει ὅτι εἶχε νὰ διαβιβάση ὁδὸν ἢ σιδηρόδρομον καὶ διὰ τῆς νέας των κατοικίας. Ἐστὶ δὲ παρ' αὐτοῖς, οὐχὶ ὅσον ὑποτίθεται νωθρὸν τὸ αἴσθημα τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ· μοὶ διηγήθη μάλιστά ποτε ἡ γυνὴ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, κ. Mac Cullock, ὅτι ὁ ἀνδράδελφος αὐτῆς, ὁδοιπορῶν, ἀπήντησέ ποτε Ἀγρίαν, ἧς ἡ λευκότης τῶν βραχιόνων εἵλκυσε τὴν προσοχήν του. Συνδιαλεχθεὶς δὲ μετ' αὐτῆς, ἔμαθεν ὅτι ἦν Εὐρωπαία, ἁρπαγεῖσα ὡς παιδίον ἑπταετές. Ἐνθυμεῖτο δ' αὕτη ὅτι εἶχεν ἀδελφόν, ὅστις διὰ σφυρίου τῇ εἶχέ ποτε θραύση τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου. Ὁ κ. Mac Cullock ἐδημοσίευσε ταῦτα διὰ τῶν ἐφημερίδων, καὶ ὁ ἀδελφὸς ἀνευρέθη, βαθύπλουτος ὢν βιομήχανος, καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν θυγατέρων του ἀπῆλθε νὰ παραλάβη τὴν ἀδελφήν του. Ἀλλ' αὕτη ἠρνήθη νὰ τὸν παρακολουθήση, νυμφευθεῖσα ἤδη παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς, καὶ παιδία ἔχουσα, καὶ τὸν ἀνεξάρτητον βίον της ἀγαπῶσα. Συγκατετέθη ὅμως νὰ τῷ ἐμπιστευθῇ τὰ παιδία της, ἐκπαιδευόμενα, ἐπὶ τῆς ἐπιδημίας μου, ἐν σχολείοις. Ἔμαθον δ' ὅτι μεταξὺ τῶν Ἰνδῶν ἦσαν τότε καὶ δύω Γάλλοι κατατεταγμένοι, ὡς ἀρχηγοὶ αὐτῶν.

Ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν μετὰ λύπης, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, μετὰ φρίκης, ἣν δὲν ἀπέκρυψα, ἤκουσά ποτε τοῦ Τμηματάρχου τῶν ἰνδικῶν ὑποθέσεων, κ. Tuybal, εἰπόντος μοι ὅτι ἀνάγκη ἀναπόφευκτος ἦν οἱ ἄγριοι ἐκεῖνοι ἄνθρωποι, ἢ νὰ ἐξημερωθῶσι καὶ ἐξευγενισθῶσιν, ἢ νὰ ἐξολοθρευθῶσιν. Εἰς ταῦτα δὲ τῷ ἀπεκρίθην ὅτι δὲν πιστεύω, οἵα δήποτε κυβέρνησις, οὐδ' ἡ ἀγριωτέρα, νὰ ἔχη τὸ δικαίωμα νὰ ὁμιλῇ περὶ ἐξολοθρεύσεως τοῦ λαοῦ, οὗ προΐσταται· ἂν δέ, προσέθηκα, οἱ Ἰνδοὶ δὲν ἐξημεροῦντο ὅσον ταχέως ἦν ἐπιθυμητόν, τούτου τὴν εὐθύνην, μοὶ ἐφαίνετο, κατὰ πολὺ φέρουσα αὐτὴ ἡ Συμπολιτεία. Ἡ κατ' αὐτῶν καταδρομή, τῷ εἶπον, ἡ συνεχὴς ἀθέτησις τῶν πρὸς αὐτοὺς

συμβάσεων, συνεχῶς μετατιθεμένους ἀπὸ ἐρήμου εἰς ἔρημον, καὶ ἀναγκαζομένους νὰ μεταφέρωσι τῆδε κακεῖσε τὰ ὀστᾶ τῶν προγόνων των, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἡ Συμπολιτεία ἔχει διὰ τοὺς σιδηροδρόμους της ἀνάγκην σήμερον τῶν χωρῶν, εἰς ἃς χθὲς μόλις τοὺς μετέθεσε, ταῦτα πάντα δὲν τοῖς δίδουσι βεβαίως μεγάλην ἰδέαν τοῦ ἡμετέρου πολιτισμοῦ καὶ τῶν ὠφελημάτων, ἃ ἐξ αὐτοῦ θὰ ἠρύοντο. Προσέθηκα δ' ὅτι οἱ οἷς ἐναποτίθεται ἡ φροντὶς τοῦ ἐκπολιτισμοῦ αὐτῶν, ἰδίως οἱ Ἱεραπόστολοι, δὲν μοὶ φαίνονται τῶν καταλληλοτάτων πρὸς τοῦτο μέσων ποιούμενοι χρῆσιν. Ἀντὶ νὰ τοῖς διδάσκωσι τὰ τὴν κατάληψιν αὐτῶν ὑπερβαίνοντα θρησκευτικὰ δόγματα, καὶ νὰ τοῖς διανέμωσι Βίβλους, εὐπρόσδεκτα αὐτοῖς συνήθως μόνον διότι δύνανται νὰ τ' ἀνταλλάσωσιν ἀντὶ οἰνοπνεύματος, ὤφειλον οἱ μεταῤῥυθμισταὶ νὰ θέτωσιν ἑαυτοὺς μᾶλλον ἐπὶ τῆς αὐτῆς κοινωνικῆς καὶ διανοητικῆς βαθμίδος τῶν τέκνων ἐκείνων τῆς φύσεως, καί, ἵνα μὴ διεγείρωσι τὴν φυσικὴν παρ' αὐτοῖς δυσπιστίαν, νὰ τοῖς ἐμφανίζωνται, εἰ δυνατόν, ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐκείνων ἀναβολῇ, καὶ ὁμιλοῦντες τὴν ἀφελῆ καί, ἐν παρόδῳ εἰρήσθω, λίαν γραφικὴν καὶ ποιητικὴν αὐτῶν γλῶσσαν, νὰ ὁμολογῶσι, παραδεχόμενοι, εἴτι ἀποδεκτὸν ἐν ταῖς θρησκευτικαῖς τῶν ἀγρίων ἐκείνων ἀντιλήψεων, ὡς τὴν ὕπαρξιν τοῦ Μεγάλου Πνεύματος, καὶ ἐκεῖθεν, ὡς ἀπὸ κοινῆς ἀφετηρίας, διὰ τῆς ***μαιευτικῆς*** μεθόδου νὰ φθάνωσιν, οὐχὶ εἰς δογματικὰ συμπεράσματα, ἀλλ' εἰς τὰ τῇ διανοίᾳ αὐτῶν προσιτὰ τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς, ἅτινα εἰσὶν ἡ οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ βάσις ἐφ' ἧς δύναται βαθμηδὸν ἑδραῖον καὶ μετὰ χρόνον ἐντελῶς νὰ ἱδρυθῇ τὸ ἀληθὲς θρήσκευμα.

Εἰς ταῦτα μοὶ ἀπήντησεν ὁ ἀνώτερος ἐκεῖνος ὑπάλληλος ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἔπεμπε, διὰ τ' ἀφορῶντα τοὺς Ἰνδούς, ἐπιτροπὴν εἰς Κανζάς, καὶ μὲ προσεκάλεσεν, ἂν ἤθελον, νὰ τὴν συνοδεύσω. Ἀλλά, μὴ νομίζων συμφέρον νὰ μακρυνθῶ τότε οὕτω τῆς πρωτευούσης, ἀπεποιήθην, ἐκφράσας τὴν χαράν μου διὰ τὴν ὑπὲρ τοῦ πληθυσμοῦ ἐκείνου λαμβανομένην πρόνοιαν, καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὴν γενομένην μοι πρότασιν.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, ἵνα μ' εὐχαριστήσῃ, μοὶ ἔπεμψε δύω τῶν τῇ πρεσβείᾳ ἀνηκόντων ἐρυθροδέρμων, ὧν ὁ εἷς ἦν τοῦ ἀρχη-

γοῦ συγγενής, φέρων ἔνδυμα εὐρωπαϊκόν, ὁπωσοῦν ῥυπαρόν, ὡμίλει δὲ καί τινα, μόλις νοητά, ἀγγλικὰ καὶ προσέτι καὶ γαλλικά, ὁ δ᾽ ἕτερος, Σοχασὼν καλούμενος, ἦν ὁ τοῦ ἀρχηγοῦ ἀνεψιός, νεανίας εἰκοσαετής, ὑψηλός, εὐειδής, καὶ ἔφερε τὴν ἐγχώριον ἐνδυμασίαν, πέδιλα ἐκ μαλακοῦ ὑποπρασίνου δέρματος, εἰς σχῆμα μαστίων, χανδροκέντητα, περισκελίδας τοῦ ἰδίου δέρματος, ἐρυθρὰν χλαμύδα ἐξ ἐριούχου περὶ τὴν ὀσφήν, δι᾽ εὐρείας παρυφῆς πέριξ κεκοσμημένην, καὶ ἣν εἵλκεν ἐπὶ τοὺς ὤμους, ὅτε περιεπάτει. Προσέτι δὲ χιτῶνα ἐρυθρὸν ὑφάσματος βαμβακεροῦ. Ὡς κόσμον δ᾽ ἐκ τραχήλου εἶχε κρεμάμενα περίαπτα κογχυλίων, καὶ εἰς τὴν μακράν, μέλαιναν καὶ εἰς κρόβυλον ἀναδεδεμένην κόμην του μακρὸν πτερὸν ἀετοῦ, ὄπισθεν νεῦον πρὸς τὰ ἐμπρός, καὶ κοσμούμενον δι᾽ ἐρυθρῶν θυσάνων. Οὗτος οὐδεμίαν ξένην γλῶσσαν ὡμίλει, καὶ τῷ ἐχρησίμευεν, ὡς διερμηνεύς, ὁ συγγενής του. Περὶ ὅλην ὥραν συνδιελέγημεν, καὶ αὐτοὶ μὲν μοὶ ἐξέφρασαν τὰ παράπονά των, ἐγὼ δὲ τοὺς διαβεβαίωσα περὶ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν συμπαθείας μου. Ταύτας δ᾽ ηὔξησε μίαν τῶν προσεχῶν ἑσπερῶν, κυρία τις, διηγηθεῖσά μοι ὅτι, ἐννέα ἔτη μείνασα εἰς Καλλιφορνίαν, ἔνθα καὶ ἰδιοχείρως εἰργάσθη εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῆς οἰκίας της, ἔζησεν ἐπὶ τρεῖς ὅλους μῆνας μόνη μεταξὺ τῶν Ἰνδῶν, εἰς αὐτῶν τὴν προστασίαν ἐμπιστευθεῖσα καὶ μὴ μετανοήσασα.

Τῇ 1)13 Ἰουλίου ἐξεδράμομεν δι᾽ ἀτμοπλοίου, ἐπὶ τοῦ παραῤῥέοντος τὴν Οὐασιγκτῶνα ποταμοῦ Ποτόμακ, εἰς τὸ ὄρος Αὐεῤῥῶνα (Mount Vernon), τὴν ἀρχαίαν κατοικίαν τοῦ Οὐασιγκτῶνος, περιέχουσαν καὶ τὸν τάφον του. Ὁ ποταμός, κατὰ τὸν ἔκπλουν, ἔχει μέγα πλάτος, ὥστε καὶ μόλις ἀπὸ τῆς Πενσυλβανικῆς ὄχθης διακρίνεται ἄνθρωπος εἰς τὴν ἀντιπέραν, τὴν Βιργινικήν, ἀλλ᾽ ἀμφότεραι συνδέονται διὰ μακροτάτης γεφύρας. Κατὰ τὴν ἄφιξιν ἡμῶν, ἐπειδὴ ἦν ὥρα ἀμπώτιδος, ἀπεβιβάσθημεν δυσκόλως καὶ σχεδὸν ἐπικινδύνως. Ὁ τάφος καὶ ἡ ἀρχαία οἰκία τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς ὑπερωκεανείου μεγάλης δημοκρατίας κεῖνται ἐφ᾽ ὑψηλοῦ ὡραίου καὶ συμφύτου λόφου· ἐν δὲ τῇ βιβλιοθήκῃ εἴδομεν μίαν ὀχυρωματικὴν καὶ ἕνα πολιτικὸν κώδηκα, ὧν ἐποιεῖτο χρῆσιν ὁ μέγας ἀνήρ.

Κατὰ πᾶν τοῦτο τὸ χρονικὸν διάστημα ἐξηκολούθουν τὰς ἐνεργείας μου πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς μου, καὶ δὲν ἔπαυον ἐπιστέλλων καὶ εἰς Ἀθήνας, περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων, ὡς καὶ περὶ παντός, ὃ συμφέρον ἐνόμιζον· οὕτως, ἐν ἄλλοις, ἔγραψα αὖθις τῷ κ. Χριστοπούλῳ περὶ ὀργανισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας, ὅσα καὶ πρὶν καὶ μετὰ ταῦτα εἶπον καὶ οἷα ἐπέστειλα πᾶσι τοῖς κατὰ καιροὺς Ὑπουργοῖς τῆς Ἐκπαιδεύσεως, χωρὶς ποτὲ οὐδ' ἀπαντήσεώς των ν' ἀξιωθῶ.

Καὶ εἰς τὸ ἐπισημότατον δὲ καὶ μεῖζον τῶν διδακτικῶν καταστημάτων τῆς βορείου Ἀμερικῆς, τοῦ ἐν Νέῳ Λιμένι (New Haven), τελοῦντι καὶ αὐτῷ τῇ 4)16 Ἰουλίου τὴν **ἀρχὴν** (commencement), ἤτοι, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, τὴν λῆξιν τῶν μαθημάτων του, μετέβην μετὰ τοῦ Κλέωνος, καὶ τὴν νύκτα, καταλύσαντες ἐν Νεοβοράκῳ, ἐφθάσαμεν τὴν ἐπιοῦσαν, καὶ τοσοῦτο ἦν τὸ πλῆθος τῶν συῤῥευσάντων εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐκείνην πανήγυριν, ὥστε μετὰ πολλῆς δυσκολίας εὕρομεν κατάλυμα εἰς Tremont Hotel. Ἐκεῖ δ' ἐγνωρίσθημεν, ἐν ἄλλοις, μετά τινος καθηγητοῦ τῆς Σανσκριτικῆς, οὗ ἡ γυναικαδέλφη ἐνυμφεύθη Ἕλληνα, τὸν κ. Καραγιάννην, καὶ μεθ' οὗ, συνοδευόμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ τῆς Ἐπαρχίας, κ. Twyde, ἐπεσκέφθημεν Μουσεῖα καὶ Βιβλιοθήκας καὶ τὰ καθέκαστα τῶν διδακτηρίων, καί, περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 6)18, παρέστημεν εἰς τὴν μεγαλοπρεπῆ ἑορτήν, λήξασαν διὰ μεγάλης ἑστιάσεως, εἰς ἣν ἐν ὑπαίθρῳ περιβόλῳ παρεκάθησαν 600 βαθμοφόροι ἢ πτυχιοῦχοι (graduates) τοῦ Πανεπιστημίου, μετὰ πάντων τῶν Καθηγητῶν, τοῦ Πρυτανείου καὶ τοῦ Διοικητοῦ. Ἕνεκα δὲ τῶν ἀτελευτήτων προπόσεων καὶ ἀγορεύσεων, ἔληξεν ἡ ἑστίασις μόνον περὶ τὰς 6 μ.μ. Ἡ δὲ τελευταία πρᾶξις αὐτῆς ἦν ἀπονομὴ εἰς ἐμὲ καὶ δευτέρου διπλώματος Διδάκτορος τῆς Νομικῆς. Εἶτα δ' ὁ Διοικητής, κ. Twyde, συνοδεύσας ἡμᾶς εἰς τὴν οἰκίαν του, μᾶς παρουσίασεν εἰς τὴν γυναῖκα καὶ τὰς δύο ὡραίας του θυγατέρας, καὶ μᾶς ὡδήγησεν εἰς μεγάλην συναναστροφὴν τοῦ Πρυτάνεως, καὶ τὴν ἐπαύριον δὲν ἐπέτρεψε νὰ πληρώσωμεν τὸ ξενοδοχεῖον. Ἂν δέ, ἐξ ὅσων ἐξήτασα καὶ ἐπληροφορήθην, ἐθαύμασα ἐνταῦθα τὴν

ἐμβρίθειαν τῶν σπουδῶν τῶν νέων μαθητῶν, πολὺ μᾶλλον ἐξεπλάγην διὰ τὴν τῶν νεανίδων, ὅτε, εἰς ἓν κατάστημα τῆς Οὐασιγκτῶνος, ἔμαθον ὅτι τὰ διδασκόμενα ἀντικείμενα ἦσαν· Γραμματική, Ἀριθμητικὴ μετὰ Γεωμετρίας καὶ Στερεομετρίας, Ἄλγεβρα πλήρης, Λατινικά, Γαλλικά, Μυθολογία καὶ Ἱστορία, Ἀνατομία συγκριτική, Βοτανική. Εἰς τὰ πλεῖστα δὲ σχολεῖα φοιτῶσι νέοι καὶ νέαι ὁμοῦ.

Ἐκ New Haven ἐπανήλθομεν εἰς Νεοβόρακον, ἀπέχον 3 ½ ὥρας, καὶ ἐνταῦθα ἐπεσκέφθημεν τὸ μέγα ἰδιωτικὸν Μουσεῖον τοῦ Barnum, μεγαλεπηβόλου ἀγύρτου, γνωστοτάτου εἰς ἀμφότερα τὰ ἡμισφαίρια διὰ τὴν δεξιότητά του εἰς τὸ νὰ καταδολιεύηται καὶ ἐκμεταλλεύηται τὴν κοινὴν εὐπιστίαν. Οὕτως, εἰς τὸ πρόγραμμά του, ἀναγνοὺς ὅτι τὸ Μουσεῖον ἐγκλείει, δὲν ἐνθυμοῦμαι πόσας ἑκατοντάδας χιλιάδων περιέργων ἀντικειμένων τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης, ἔμεινα ἐν ἀπορίᾳ, ὅτε εἰσελθών, ἐκτὸς τεσσάρων ἐκτάκτως μικρῶν νάννων, ἑνὸς δυσειδῶς παχέος παιδίου, ὃ ἐπὶ προσκεφαλαίων περιεφέρετο, τινῶν ἐκ φύσεως ἐχθρῶν ζώων φιλικῶς συζώντων ἐν εὐδαίμονι οἰκογενείᾳ, ἄλλο τι πολὺ σπουδαῖον δὲν εἶδον· καὶ ὅμως τὸ πρόγραμμα δὲν ἐψεύδετο, διότι πολλαχοῦ ὑπῆρχον ὅλοι λόφοι κοχλιῶν ἢ χαλίκων καὶ ψήφων, φυσικὰ προϊόντα καὶ ταῦτα, ἀποτελοῦντα τὰς ἀπηγγελμένας μυριάδας. Ἄλλοτε εἶχε καὶ ὅλον θηριοτροφεῖον ἐν τῷ Μουσείῳ του· ἀλλ' ἐκραγείσης πυρκαϊᾶς, ἄρκτοι καὶ τίγρεις, ὅσαι δὲν ἐκάησαν, ἐξεπήδησαν εἰς τὰς ὁδούς, καὶ ἡ πόλις, ἔντρομος, μόλις ἀπηλλάγη τοῦ ἀπ' αὐτῶν κινδύνου διὰ πανδήμου θήρας· δι' ὃ καὶ ἔκτοτε παρῃτήθη τοῦ εἴδους τούτου τῶν συλλογῶν.

Ὡς παράδειγμα τῶν ἐπινοιῶν του, ἤκουσα διηγούμενον, ὅτι ἐν χωρίῳ τινι ἀπήντησε χωρικὴν λίαν προβεβηκεῖαν, καὶ τὴν ἐχαιρέτισεν ὡς τὴν τροφὸν τοῦ παλαιοῦ Οὐασιγκτῶνος, τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Συμπολιτείας Ἐκπλαγείσης δ' αὐτῆς, εἰπούσης ὅτι οὔτε τροφὸς ποτὲ ἦτον, οὔτε τὸν Οὐασιγκτῶνα ἐγνώρισεν, ὁ Βαρνοὺμ ἀντιδιϊσχυρίσθη ὅτι ἀπατᾶται ἐκ λήθης, καὶ τόσα τῇ εἶπε, προσθεὶς ἐπὶ τέλους, εἰς τὰ ἄλλα ἐπιχειρήματα, καὶ τὸ πάντων ἰσχυρώτερον, ὑποσχέσεις καὶ χρήματα, ὥστε ἡ γραία ἐπείσθη ὅτι ὁ Βαρ-

νοὺμ εἶχε δίκαιον καὶ αὐτὴ ἄδικον, καί, ἐκτεθεῖσα εἰς Νεοβόρακον, καὶ ἐκεῖθεν εἰς πᾶσαν τὴν Συμπολιτείαν περιαχθεῖσα, ὡς ἡ διὰ τοῦ γάλακτός της θρέψασα τὸν μέγαν ἄνδρα τῆς Συμπολιτείας, ἔφερεν ἑκατομμυρίων κέρδη εἰς τὸν βαπτίσαντα αὐτὴν εἰς τροφόν.

Λαβὼν δ' ἐν Νεοβοράκῳ ἐπιστολὴν τοῦ κ. Bing, ἀναγγέλλοντός μοι ὅτι ἐν ταῖς Βουλαῖς, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μου, ἐψηφίσθη ἡ ἐπέμβασις τῆς Ἀμερικῆς ὑπὲρ τῆς Κρήτης, εἰ καὶ οὐδόλως ἐπίστευσα εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἀγγελίας, οὐχ ἧττον ἐπέσπευσα τὴν ἐπιστροφήν μου, καὶ τὴν πρωΐαν τῆς 8|20 ἤμην ἐν Οὐασιγκτῶνι. Μετὰ μεσημβρίαν δ' ἀπῆλθον εἰς τοῦ Προέδρου, καὶ εἰς τὸν ἐξώστην αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ πᾶν Σάββατον, συγκαθεσθεὶς μετὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ καὶ μετά τινων ἐκ τῶν Ὑπουργῶν, ἔμαθον ὅτι τῷ ὄντι οἱ ὑπ' ἐμοῦ παρακληθέντες ὡμίλησαν ἐν ταῖς Βουλαῖς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν, καὶ γενικὴ συμπάθεια ὑπὲρ αὐτῶν ἐξεφράσθη, ἀλλ', ὡς ἦν ἑπόμενον, οὐδὲν ἐψηφίσθη κατὰ τρόπον ἔχοντα πολιτικὴν σπουδαιότατα.

Τὴν δ' ἐπαύριον, Κυριακήν, ἀπήλθομεν εἰς τὴν ἐξοχὴν τοῦ κ. Walker, ἀνδρὸς εὐπαιδεύτου, πρῴην Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, ἤδη δ' ἁπλοῦ Συμβολαιογράφου, καὶ ἐμείναμεν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας παρ' αὐτῷ, πρὸς δύω τάλληρα τὴν ὥραν πληρώνοντες τὴν περιμένουσαν ἡμᾶς ἅμαξαν. Ἐνόμιζον δὲ χρήσιμον νὰ καλλιεργῶ τὰς μετ' αὐτοῦ σχέσεις, διότι ἦν ἀνὴρ ἐπιρροὴν ἐξασκῶν καὶ δυνάμενος νὰ συντελῇ εἰς τὰς ἐνεργείας ἡμῶν. Ἡ οἰκογένεια τοῦ κ. Walker συνέκειτο ἐκ θυγατρὸς ὡραιοτάτης, ἀλλὰ στηθικῆς, Παρισιανίδος σχεδὸν κατὰ τοὺς τρόπους καὶ τὴν ἀγωγήν, νυμφευθείσης δὲ τὸν ἀδελφὸν τῆς κ. Sleidel, πενθερᾶς τοῦ ἐν Παρισίοις ἡμετέρου Προξένου κ. Erlanger· ἐκ δύω ἄλλων θυγατέρων ἀγάμων, οὐχ ἧττον εὐφυῶν καὶ περικαλλῶν, καὶ ἐξ ἑνὸς υἱοῦ. Ὅτε, ἡμέραν τινα, ἀπῆλθον εἰς τὸ συμβολαιογραφεῖόν του, ἵνα τὸν παρακαλέσω νὰ μοὶ προμηθεύσῃ, ἂν ἐδύνατο, στατιστικήν τινα πληροφορίαν, μοὶ εἶπεν ὅτι θὰ τὴν εὕρῃ εἰς τὰ ἀρχεῖά του ἅμα ἔλθῃ ὁ ***Στρατηγός***. Ἰδὼν δ' ὅτι ἠπόρουν τίνα σχέσιν ἐδύνατο εἷς Στρατηγὸς νὰ ἔχῃ πρὸς τὴν στατιστικὴν πληροφορίαν, ἧς εἶχον ἀνάγκην, ἢ πρὸς τὰ συμβολαιογραφικὰ ἀρ-

χεῖα, μοὶ ἐξήγησεν ὅτι Στρατηγὸς ἦν ὁ υἱός του, ἐκτελῶν ἤδη καθήκοντα γραμματέως τοῦ συμβολαιογραφείου, καὶ φέρων τὸν ἔνδοξον ἐκεῖνον τίτλον, ὡς πάντες οἱ τοῦ ἐσχάτου πολέμου μετασχόντες ἐπὶ κεφαλῆς μικροῦ τινος σωματείου ἐθελοντῶν.

Μετά τινας ἡμέρας ἔλαβον ἐκ Νεοβοράκου ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ, ὃν εἶχον ἐκεῖ γνωρίση, ἐπισήμου ποιητοῦ Tuckerman, δι' ἧς μοὶ ἐζήτει τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ μεταφράσῃ καὶ ἐκδώσῃ εἰς τὴν ἀγγλικὴν τὸ γαλλικόν μου φυλλάδιον, τὸ ἐπιγραφόμενον «La Grèce ou la Turquie». Ταύτην, ἀμέσως ἀπαντήσας, τῷ ἐχορήγησα προθυμότατα, καθ' ὅσον τὸ φυλλάδιον ἦν συντελεστικώτατον εἰς κύρωσιν τῶν ἰδεῶν, ἃς ἤθελον νὰ διαδώσω ἐν Ἀμερικῇ.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον θλιβερὰ εἴδησις, ἡ τοῦ θανάτου τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος, μοὶ ἐκοινοποιήθη διὰ μακρᾶς ἐπιστολῆς, γραφείσης μοι, κατὰ διαταγὴν τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας, ὑπὸ τοῦ ὑπασπιστοῦ Αὐτῆς. Ἔγραψα δ' εὐθὺς τότε τῇ Βασιλίσσῃ συλλυπητήρια μετ' ἀληθῶς συντετριμμένης καρδίας.

Ὡς δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς μου, ἐπίσημον ἐπικουρίαν, οὔτε ποτὲ ἐλπίσας, οὔτε ἤδη βλέπων δυνατὴν παρ' Ἀμερικῆς, ἔδωκα κἂν νύξιν τῷ Κῳ Seward, καὶ προσέτι τῷ Ὑπουργῷ τῶν Οἰκονομικῶν, Κῳ Mac Cullock, καὶ τῷ τῶν Ναυτικῶν Κῳ Wells, ἵνα, εἰ δυνατόν, μᾶς χαρισθῶσι τοὐλάχιστον δύο ἐκ τῶν στρατιωτικῶν πλοίων, ἅτινα, ὑπηρετήσαντα, εἶχον τεθῇ ἐκτὸς ἐνεργείας κατὰ τὸν ἔσχατον πόλεμον, ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἐφαίνετο πολλὴν ἔχον πιθανότητα ἐπιτυχίας διὰ παντοίους λόγους· πρῶτον διὰ τὴν ἐκ συστήματος ἀποχὴν τῆς Ἀμερικανικῆς Κυβερνήσεως ἀπὸ πάσης ἐπεμβάσεως εἰς τὰς σχέσεις καὶ τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης, ὥστε καὶ ἔναγχος εἶχον ψυχρῶς ἐπιτρέψῃ τὸν ἀποτρόπαιον φόνον τοῦ Αὐτοκράτορος τοῦ Μεξικοῦ, μόνον ἵνα τεῖχος ἀνυπέρβατον ἄρωσι μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς· δεύτερον, διότι, ὡς ἐκ τοῦ ἐμπορικοῦ αὐτῶν χαρακτῆρος, οἱ Ἀμερικανοὶ ἔρχονται, τὸ τῆς παροιμίας, ἀπὸ τὴν ***Πάρον*** μᾶλλον παρ' ἀπὸ τὴν ***Τῆνον,*** ἤ, ὡς καὶ οἱ ἀρχαῖοι θὰ ἔλεγον, εἰσὶ τῆς φατρίας τοῦ ***Λάβιτος*** μᾶλλον ἢ τῆς τοῦ ***Χάρητος***· καὶ τρίτον, διότι καὶ ἐγὼ αὐτὸς ἐθεώρουν καὶ

ἐμαυτῷ καὶ τῆς Ἑλλάδος ἀνάξιον ν' ἀπαιτῶμεν δωρεάν. Ἓν, τοὐλάχιστον, ὅμως κατώρθωσα, νὰ πεμφθῇ ἓν πολεμικὸν πλοῖον τῆς Ἀμερικῆς εἰς τὰ παράλια τῆς Κρήτης, ἂν οὐχὶ εἰς ἔνδειξιν συμπαθείας, ἀλλὰ τοὐλάχιστον εἰς βοήθειαν τῶν ἀπολέμων καὶ φιλανθρώπου ἐπικουρίας τυχὸν δεομένων.

Προσέτι δὲ συνεχῶς ἐξηκολούθουν ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν ἐν Νεοβοράκῳ καὶ Βοστόνῃ κυρίων Προξένων ἡμῶν, καὶ προσέτι ἐν Οὐασιγκτῶνι ἐνήργουν τὸ ἐπ' ἐμοί, ἵνα κατορθωθῇ ἰδιωτικὰ κἂν νὰ σταλῶσι βοηθήματα εἰς τοὺς Κρῆτας, ἅτινα, πλὴν τῆς ὑλικῆς, καὶ ἠθικὴν ἀρωγὴν θὰ τοῖς ἔφερον. Καὶ 300 τάλληρα προκατέβαλα τῷ κ. Fay, τῷ ἐπαγγελλομένῳ νὰ πυρπολῇ ὑποβρυχίως καὶ ἀκινδύνως πάντα ἐχθρικὸν στόλον. Καὶ ὁ μέν, λαβὼν τὰ χρήματα, ἀπῆλθε τῇ 25ῃ Ἰουλίου, ἀφεὶς παρ' ἐμοὶ κιβώτιον σκευῶν του, ὃ τῷ ἀπεδόθη μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του· Μετέβη δ' εἰς Κρήτην πρόθυμος ν' ἀνατινάξῃ ἀμαχητὶ τὸν ὀθωμανικὸν στόλον· ἀλλ' ἡ ἐφεύρεσίς του φαίνεται ὅτι εἴς τι ἐχώλαινε, διότι ὁ ὀθωμανικὸς στόλος δὲν ἀνετινάχθη, οὐδὲ ἀπόπειρα κἂν τούτου ἐγένετο. Ἐνέδωκε δὲ κατά τι εἰς τὰς προσπαθείας μου καὶ ὁ Ὑπουργὸς κ. Wells, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι, εἰ καὶ ἀπέναντι τῶν ἰσχυρῶν συμπαθειῶν, ἃς ἡ Ἀμερικὴ αἰσθάνεται ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, οὐδὲν δύναται νὰ πράξῃ ἐπιδεχόμενον νὰ θεωρηθῇ ὡς διάβημα πολιτικόν, οἷον νὰ δωρήσῃ πλοῖα εἰς τὴν Ἑλλάδα, οὐχ' ἧττον ὅμως πρόθυμος ἐστὶ νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ πωληθῶσιν εἰς ἡμᾶς ἐκ τῶν κατὰ τὸν πόλεμον ὑπηρετησάντων, ὅσα καὶ οἷα θέλομεν, καὶ νὰ μᾶς παραχωρηθῶσιν εἰς τὴν ἡμίσειαν τιμὴν τῆς ἀξίας των. Τοῦτο λοιπὸν τοὐλάχιστον ἐπιτυχών, ἐτέθην ἀμέσως εἰς ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν δύω ἡμετέρων Προξένων, ὡς οἰκούντων πόλεις παραθαλασσίους καὶ τὰς ναυτικωτέρας τῆς Συμπολιτείας, ἵνα μάθω λεπτομερέστερον περὶ τῶν ὑπαρχόντων πλοίων. Καὶ εἶχον μὲν μικρὸν μετὰ τὴν ἄφιξίν μου εἰς Οὐασιγκτῶνα πληροφορήσῃ τὸ ὑπουργεῖον ὅτι πλοῖα, οἷα τὰ ἰδίως συστηθέντα μοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Σαχτούρη καὶ Παλάσκα, ὑπῆρχον ὑπὸ πώλησιν εἰς εὐτελεστάτας τιμάς, καθ' ὃ μετὰ τὸν πόλεμον μείναντα ἄχρηστα καὶ ἔμελλον, μεθ' ὡρισμένον χρόνον, νὰ ἐκτεθῶσιν εἰς

δημοπρασίαν, ἀλλὰ περὶ αὐτῶν οὐδεμίαν ἔλαβον ἀπάντησιν, μέχρις οὗ ἐπωλήθησαν. Μετὰ τοῦτο δὲ μοὶ ἔγραψεν ὁ ὑπουργὸς κ. Τρικούπης ν' ἀγοράσω δύο, οὐχὶ οἷα κατ' ἀρχὰς διετάχθην, ἀλλὰ πολὺ μικρότερα,

'Απεφάσισα, ἑπομένως, ἀκούσας καὶ τῶν Προξένων τὴν γνώμην, νὰ μεταβῶ αὐτὸς εἰς ἀνεύρεσιν τῶν ζητουμένων, καὶ ἀνεχώρησα τὴν 8|20 Αὐγούστου μετὰ τοῦ υἱοῦ μου. Μετὰ 4 ½ δ' ὡρῶν σιδηροδρομίαν ἀφίχθημεν εἰς Φιλαδέλφειαν, ὅπου, εἰς τὸ Continental Hotel, μᾶς περιέμενεν ὁ κ. Ροδοκανάκης. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἐπεσκέφθημεν τοὺς συντάκτας τῆς πρωτίστης ἐφημερίδος τῆς πόλεως, διότι ἡ προσπάθειά μου ἦν πρὸ πάντων νὰ διεγείρω δημοσίους συμπαθείας ὑπὲρ 'Ελλάδος. Τῆς πόλεως ταύτης τ' ἀξιοθέατα ἐπισκεπτόμενος, ὡδηγήθην καὶ εἰς τὸ Νομισματικὸν Μουσεῖον, ἔνθα μοὶ ἐδείχθη διατηρούμενον νόμισμα τοῦ Ὄθωνος, καί, εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν αὐτοῦ τμῆμα, ἄλλο τοῦ Μιχαὴλ Ραγκαβῆ (808—813), καὶ περιήλθομεν τὴν πόλιν, ἔχουσαν εὐρυτάτας ὁδούς, ὧν ἡ μία μήκους 18 μιλίων, καὶ κειμένην ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Delaware, ὃν ὑπερτείνει γέφυρα μεγαλοπρεπεστάτη. Πέριξ δ' ἐκτείνεται πεδιὰς ὡραία καὶ δενδρόφυτος. 'Απὸ δὲ τῆς πόλεως κατέβημεν εἰς τὸν λιμένα, εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ἐκεῖ ἀπὸ τοῦ πολέμου ἐναποτεθειμένων μηνυτόρων, καὶ περιελθὼν αὐτοὺς ἐν λεπτομερείᾳ, ἐσημείωσα τοὺς δυναμένους μᾶλλον νὰ μᾶς χρησιμεύσωσιν.

'Απήλθομεν δὲ μετὰ μεσημβρίαν καί, μίαν ὥραν πρὸς βορρᾶν τῆς Φιλαδελφείας, ἀφίχθημεν καὶ ἐμείναμεν ἐπί τινα χρόνον εἰς μικρὰν πόλιν, ἐν ᾗ ἐπεσκέφθημεν τὸν κ. Περδικάρην, ἔγγονον τοῦ ποιητοῦ τοῦ Μηλιρᾶ, ἀποκαταστάντα ἐν 'Αμερικῇ, ἀλλὰ διατηρήσαντα τὴν καρδίαν 'Ελληνικήν. Τὸ δ' ἑσπέρας κατελύσαμεν ἐν Νεοβοράκῳ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Clarendon, καὶ ἡ πρώτη ἡμῶν φροντὶς ὑπῆρξε, τῇ ἐπαύριον, νὰ ἴδωμεν καὶ ἐνταῦθα τὸν ναύσταθμον. 'Αλλ' οὐδὲν εὕρομεν ἐν αὐτῷ ἢ ἐρείπια πλοίων, καλῶν νὰ πωληθῶσιν ὡς ὑλικόν. Εἷς δὲ καὶ μόνος μέγας καὶ ὡραῖος μηνύτωρ, ὁ Montague, οὐδ' αὐτὸς ὅμως, κατὰ τοὺς εἰδήμονας, ἐλαττωμάτων ἀπηλλαγμένος, εἶχεν ἤδη ἀγορασθῇ ὑπὸ τῆς Γαλλίας.

Ἀνενεγκὼν λοιπὸν εἰς Ἀθήνας τῶν ἐρευνῶν μου τὸ ἀποτέλεσμα, ἐζήτησα διακριβωμένας ὁδηγίας, διότι ἐφοβούμην μὴ μοὶ συμβῇ ὅ,τι καὶ περὶ τῶν ὅπλων Βερδάν, ἐξ ὧν, διαταχθεὶς ν' ἀγοράσω τὰ ἐκ τοῦ πολέμου ἐναπολειπόμενα, ἀφ' οὗ, ἀδείᾳ τοῦ Ἀμερικανικοῦ ὑπουργείου, ἐπεσκέφθην μετὰ πραγματογνωμόνων τὰ ἐν τοῖς ὁπλοστασίοις, καὶ ἐπέτυχον διὰ τ' ἀβλαβῶς διατηρούμενα τιμὰς ἐλαχίστας, γνωστὸν ποιήσας τοῦτο εἰς Ἀθήνας, διετάχθην ν' ἀποστῶ τῆς ἀγορᾶς.

Μέχρις οὗ δ' ἔλθῃ ἡ ἐξ Ἀθηνῶν ἀπάντησις, ὠφελήθην τοῦ καιροῦ τῆς ἀργίας, ἵνα ἐπισκεφθῶ τὰ προσεχέστερα τῶν περιέργων μερῶν τῆς Ἀμερικῆς, καὶ πρὸ παντὸς τὸν περίπυστον Νιαγάραν, ὅν, ἂν παρημέλουν, θὰ ἤξιζον νὰ ταχθῶ μετὰ τοῦ χυδαίου ἐκείνου Γάλλου, ὅστις, ἐν Ἀθήναις ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ Πρέσβεως κ. Βουρέ, ἂν εἶδεν ὅλα τὰ περίεργα, εἶπε, λίαν εὐχαριστημένος, ὅτι ὅλα, μόνον εἰς τὸ ***ὕψωμα*** δὲν ἀνέβη, ἐννοῶν τὴν Ἀκρόπολιν.

Μᾶς συνώδευσε δὲ καὶ ὁ κ. Βότασης μετὰ τῆς συζύγου του, Ἑλληνίδος, γεννηθείσης ἐν Νέᾳ Ὀρλεάνῃ, κεκοσμημένης διὰ τῶν πλεονεκτημάτων τῆς ἀγωγῆς καὶ τοῦ πνεύματος, καὶ εἴπερ τις καὶ ἄλλη ἱκανῆς νὰ αἰσθανθῇ τὸ μεγαλεῖον τοῦ θεάματος, πρὸς ὃ ἐχωροῦμεν, καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὸ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπαισθητότερον.

Διελθόντες λοιπὸν διὰ τῆς Ἀλβανίας (Albany), τῆς Ῥώμης, τῆς Ὑτίκης, τῶν Συρακουσῶν καὶ ἄλλων τοῦ ἀρχαίου κόσμου μεγαλοπόλεων, ἀντιπροσωπευομένων πρὸς τὸ παρὸν ἔτι ὑπὸ μικροπόλεων ἐν Ἀμερικῇ, ἀφίχθημεν τέλος εἰς Νιαγάραν. Καὶ μακρόθεν μὲν ἡ φυσιογνωμία τοῦ ἐδάφους οὐδαμῶς μᾶς ἀνήγγελλε τὸ μεγαλοπρεπὲς θέαμα, ὃ μᾶς περιέμενε, διότι ἡ χώρα ἐστὶ μονοτόνως ἐπίπεδος. Ἀλλ' ἀπό τινος ἤδη βόμβος, ὡς μεμακρυσμένης βροντῆς, ὑπερνικῶν τὸν τῆς ἁμαξοστοιχίας, ἔφθανεν εἰς τὴν ἀκοὴν ἡμῶν, καί, βαθμηδὸν αὐξάνων, μᾶς ἐδήλου ὅτι ἐπλησιάζομεν εἰς τὸ μέγιστον τῶν φυσικῶν φαινομένων, οὗ καὶ μόνη ἡ προσδοκία ἤδη ἰσχυρῶς μᾶς συνεκίνει.

Ἦτο δ' ἑσπέρα ὅτε ἀφίχθημεν, καὶ κατελύσαμεν εἰς ξενοδοχεῖον μεγαλοπρεπές, καλούμενον ***τοῦ Καταῤῥάκτου***. Ὅτι δ' ὀρ-

θῶς ἔφερε τ' ὄνομα ἐδυνάμεθα νὰ κρίνωμεν, οὐχὶ ἐκ τῆς ὄψεως, διότι μέχρις οὗ συσκευασθῶμεν καὶ ἀποδειπνήσωμεν, εἶχεν ἐπέλθῃ ἡ νὺξ καὶ οὐδὲν ἐβλέπομεν, ἀλλ' ἐκ τῆς συνεχοῦς βροντῆς, ἥτις μᾶς περιεβόμβει, καὶ μᾶς ἠνάγκαζε νὰ ὁμιλῶμεν δυνατώτερον, ἂν ἠθέλομεν ν' ἀκουώμεθα. Ἰδίως δ' εἰς τὸ δωμάτιον, εἰς ὃ ἐγὼ κατέλυσα, ἦν ἡ βοὴ καταπληκτική, ὥστε διὰ πάσης τῆς νυκτός, ἀκούων τὴν μεγάλην ταύτην φωνὴν τῆς ἐρήμου, τὴν ἐνταῦθα ἀντηχοῦσαν ἀδιάκοπον ἀπ' αὐτῆς τῆς καταβολῆς κόσμου, ὠνειροπόλουν μᾶλλον, ἢ ὅ,τι ὠνειρευόμην, ὅτι παρευρισκόμην εἰς τὴν πανήγυριν τῆς κοσμογονίας, καὶ ἤκουον τὰς σάλπιγκας τῶν ἀγγέλων καὶ τὸ ᾆσμα τῆς φύσεως ὑμνούσης τὸν πλάστην.

Τὴν ἐπαύριον μετὰ τοῦ ἡλίου ἐγερθείς, ἔσπευσα μόνος πρὸς τὸν καταῤῥάκτην, ν' ἀπολαύσω τοῦ ἐξαισίου θεάματος. Τὸ φαινόμενον ἐστὶ τῷ ὄντι μοναδικὸν ἐπὶ γῆς. Ὁ ποταμός, ὅλη θάλασσα ἐκ τῆς λίμνης Ἐρίης (Erié) ἀποῤῥέων, καὶ εἰς μακρὸν διάστημα εἰρηνικῶς καὶ ἀκάκως διὰ δρυμόνων καὶ μεταξὺ πρασίνων ὀχθῶν φερόμενος, ἐνταῦθα καταπίπτει διὰ μιᾶς καθέτως εἰς μέγιστον βάθος, καὶ ἀπὸ τοῦ πυθμένος αὐτοῦ ἀνατινάσσονται μέχρι τοῦ ἄνω χείλους ἀτμίδες πυκναί, ὡς ὁμίχλη, ἐφ' ἧς, θραυόμεναι αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου, ἀπετέλουν, ὅτε πρῶτον εἶδον τὸ ῥεῦμα, σπανίας καλλονῆς ἀλλεπάλληλα οὐράνια τόξα· Τὸ μέγα πλάτος ὅμως τοῦ ποταμοῦ, τοσοῦτο ὂν ὥστε εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην δὲν διακρίνεται ἄνθρωπος, μετριάζει τὴν τοῦ ὕψους ἐντύπωσιν

Ἄνωθεν τοῦ καταρράκτου ὁ ποταμὸς διαιρεῖται εἰς δύω βραχίονας ὑπὸ νήσου ὑψηλῆς καὶ συμφύτου, χωρούσης μέχρι τοῦ χείλους, εἰς ὃ καὶ αὐτὴ ἀπολήγει δι' ἀποῤῥώγων βράχων. Ἡνοῦτο δὲ διὰ γεφύρας μετὰ τῆς νοτίας ὄχθης, τῆς ἡμετέρας, οὐχὶ δὲ καὶ μετὰ τῆς βορείας, ἥτις ἐστὶν ἡ εὐρυτέρα. Τὰ δύω ῥεύματα, ὅμως, κατὰ τὴν πτῶσιν αὐτῶν εὐρυνόμενα ἑκατέρωθεν πρὸς τὸ μέσον, ἔνθα οὐδὲν κώλυμα τὰ περιορίζει, συνενοῦνται, καὶ ἀποτελοῦσι μίαν μόνην ῥευστὴν ἐπιφάνειαν. Ἔχει δ' ὁ ἀνατολικὸς βραχίων τόν πυθμένα, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ χείλους μέχρις ἱκανῆς ἐκτάσεως πρὸς τὰ ἄνω, πλήρη ὑποβρυχίων πετρῶν καὶ σκοπέλων, ἐφ' ὧν παντοίως θραυόμενον τὸ μεθ' ὁρμῆς κατιὸν ὕδωρ, ἀποτελεῖ βρασμὸν

καταπληκτικὸν εἰς μακρὰν ἔκτασιν καὶ κατὰ πᾶν τὸ πλάτος αὐτοῦ, καὶ ποικίλων κρότων ἐκκωφεύουσαν συναυλίαν, ἥτις ἐπικαλύπτει καὶ αὐτὴν τὴν ἀχανῆ τοῦ καταῤῥάκτου βοήν. Οὐαὶ εἰς τὸν ὅστις ἤθελεν ἐμπέσῃ εἰς τὸν στρόβιλον τοῦτον! Πλοιάριον, διαπλέον τὰ ἔτι ἀνωτέρω ἀτάραχα ὕδατα τοῦ ποταμοῦ μεταξὺ συμφύτων ἐπιπέδων ὀχετῶν, παρεσύρθη, ὡς μοὶ διηγήθησαν, ἐκ σφάλματος τοῦ κωπηλάτου, εἰς τὸν στρόβιλον τοῦτον, καὶ ἐν ἀκαρεῖ κατεθραύσθη εἰς τμήματα, ἃ κατεβρόχθισεν ὁ καταῤῥάκτης μετὰ τοῦ ναύτου, χωρὶς οὐδ᾽ ἴχνος αὐτῶν νὰ φανῇ πλέον.

Περὶ τὸ χεῖλος τοῦ καταῤῥάκτου πολλάκις ὥρας ἱστάμην, ὡς περιμένων πότε τέλος θέλει κενωθῇ! Ἡ διάνοιά μου τότε ἀπεκοιμᾶτο καὶ κατειχόμην ὑπ᾽ ἀορίστου τινὸς αἰσθήματος τῆς αἰωνιότητος.

Ὀλίγον περαιτέρω ὑπόγειος σύριγξ, κατιοῦσα, φέρει εἰς τὸ μέρος τοῦ πυθμένος, τὸ ἄβροχον μένον ὑπὸ τὸν καταῤῥάκτην, μεταξὺ τοῦ καθέτου βράχου καὶ τοῦ τοξοειδῶς καταφερουμένου ὕδατος. Ἡ κατάβασις γίνεται δι᾽ ἁμαξιδίων, προσδεδεμένων εἰς κάλων συνεχῆ, οὕτως, ὥστε ὅτε τὸ μὲν ἓν μέρος αὐτοῦ, δι᾽ ὑδρομηχανῆς, ἣν αὐτὸς ὁ καταῤῥάκτης κινεῖ, ἀνασύρεται, τὸ ἕτερον καταβαίνει. Τὸ ἔδαφος ὅμως ἐστὶ κατάβροχον πάντοτε ὑπὸ τῶν σφενδονιζομένων ἀτμίδων, καὶ ἡ ὑποβρύχιος περιδιάβασις οὐχὶ ἀκίνδυνος, διότι ὁ πυθμὴν ἔχει βράχους ὀξεῖς καὶ ὀλισθηρούς, καθ᾽ ὃ καταβρόχους ἐκ τῶν ἀτμίδων. Οἱ τὴν περίεργον, ἀλλ᾽ οὐχὶ ἀκίνδυνον ταύτην ἐκδρομὴν ἐπιχειροῦντες, ἀναγκάζονται νὰ ἐνδύωνται δερμάτινον στολὴν ἀκομψοτάτην, μισθουμένην παρὰ τὴν ἄνω τῆς σύριγγος εἴσοδον.

Τὸ ὕψος τοῦ καταρράκτου ἦν, ὅτε τὸν ἐπεσκέφθην, 160 ποδῶν· ἀλλὰ διὰ τῶν αἰώνων, βιβρωσκόμενον ὑπὸ τοῦ ῥαγδαίου ὕδατος, τὸ χεῖλος αὐτοῦ βραδέως ταπεινοῦται καὶ ὀπισθοδρομεῖ, καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου ἐξ Ἀμερικῆς, μέγας βράχος, προέχων ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης, καὶ χρησιμεύων, ὡς μία τῶν ὡραιοτέρων σκοπιῶν τοῦ θέματος, ὑποσκαφθεὶς ὑπὸ τοῦ ῥοῦ, κατεκρημνίσθη καὶ ἐγένετο ἀφανής. Κάτω δ᾽ ὅπου πίπτει τὸ ὕδωρ, ἀνακυκᾶται ὁ ποταμὸς μέχρι τοῦ πυθμένος εἰς φοβερὸν βρασμόν, εἶτα δὲ

προχέει ἀφροῦ θάλασσαν, καὶ ἐξακολουθεῖ ῥέων ὁρμητικῶς, ἀλλ' οὐχὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ μὴ τολμῶσιν, εἰς μικρὰν ἐκεῖθεν ἀπόστασιν, αἱ λέμβοι, εἰ καὶ οὐχὶ πάντοτε ἀποινί, νὰ διαπλέωσι κατὰ πλάτος τὸν ποταμόν. Μίαν δὲ περίπου ὥραν κατωτέρω εὐρύνεται οὗτος εἰς σχῆμα μικρᾶς στρογγύλης λίμνης, ἢ μᾶλλον στροβίλου, περικυκλουμένου πανταχόθεν ὑφ' ὑψηλῶν λόφων, καὶ βιαιότατα κυκλοτερῶς φερουμένου, ὥστε πλοῖον, εἰς αὐτὸν εἰσβαλόν, σωτηρίαν δὲν ἔχει, καὶ εἶτα, διὰ μιᾶς φάραγγος τῶν λόφων ἐξορμῶν, χύνεται τέλος εἰς τὴν ἀχανῆ λίμνην τοῦ Μιτσιγάν.

Μεταξὺ δὲ τοῦ καταῤῥάκτου καὶ τοῦ στροβίλου κατεσκευάσθη γέφυρα κρεμαστή, θαυμασία διὰ τὸ μῆκος της, ἑνοῦσα τὰς δύω ὑψηλὰς ὄχθας τοῦ κάτω ποταμοῦ καὶ ὀλίγον πρὸ αὐτῆς, εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος, εἴδομεν σχοινίον, ἐπίσης τὰς δύω ὄχθας ζευγνύον, καὶ διατηρούμενον ἐκεῖ ὡς μνημεῖον, ἀφ' ὅτου μεγαλεπήβολος σχοινοβάτης, ὁ Βλονδῖνος, ὑπερέβη ἀτρομήτως, εἰς 170 ποδῶν ὕψος, τὸν εὐρύτατον ποταμόν, ἐπικροτούμενος ὑπὸ τοῦ καταῤῥάκτου καὶ ὑπὸ τοῦ θαυμάζοντος λαοῦ τῶν Ἀμερικανῶν·

Παρὰ τὸν Νιαγάραν πόλις δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' ἑκατέρωθεν αὐτοῦ ἵδρυται σειρὰ μεγάλων ξενοδοχείων, ὧν τὸ μέγιστον καὶ ἐπισημότατον ἦν τὸ εἰς ὃ κατελύσαμεν. Αἱ μεγάλαι αὐτοῦ αἴθουσαι εἰς τὸν ἄνω δόμον ἦσαν σπανίας πολυτελείας, καὶ περὶ αὐτὰς ἔθεε συνεχὴς εὐρὺς ἐξώστης, ἐξ οὗ ἀπεριγράπτως ἐξαίσιος ἦν ἡ θέα ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ καὶ τοῦ περιχώρου. Εἰς μίαν τῶν αἰθουσῶν τούτων ἐδόθη, τὴν ἐπιοῦσαν τῆς ἀφίξεως ἡμῶν ἑσπέραν, χορὸς μεγαλοπρεπέστατος. Πρὶν δ' ἢ οἰκοδομηθῶσι τὰ ξενοδοχεῖα, ὡς μοὶ διηγήθησαν, εἶχεν ἔλθῃ καὶ κατοικήσῃ ἐνταῦθα μονήρης Ἄγγλος τις, ὅστις εἰς οὐδὲν ἄλλο ἠσχολεῖτο ἢ νὰ παίζῃ βιολίον παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ καταρράκτου, καὶ ὅτε συνηντᾶτο μετ' ἀνθρώπων, ὡμίλει μόνον περὶ θρησκευτικῶν καὶ θεολογικῶν ἀντικειμένων, μετὰ δύω δὲ ἔτη ἐπνίγη παρασυρθεὶς ὑπὸ τοῦ καταρράκτου, ἐνῷ ἐλούετο.

Πλὴν δὲ τῶν ξενοδοχείων καὶ περὶ αὐτά, ὑπῆρχον καὶ κινητὰ ἐργαστήρια, περιεργότατα δι' ἡμᾶς, διότι ἐκεῖ, ἐκ τῶν ἐνδοτέρων χωρῶν ἐρχόμεναι αἱ γυναῖκες τῶν ἀγρίων, ἐπώλουν τὰ ποικίλα

χανδροκέντητα ἐργόχειρά των, ὧν ἀπό τινος χρόνου τὰ σχέδια δανείζονται συνήθως παρὰ τῶν Εὐρωπαίων, προσέτι δ' ἐπώλουν καὶ μυηστήρια ἐξ ἐγχωρίων πλατέων φύλλων ἢ ἐκ πτερῶν. Ἐπιθυμῶν νὰ πέμψω τινὰ δῶρα ἀμερικανικῆς τῶν ἀγρίων παραγωγῆς εἰς φίλους εἰς Ἀθήνας, εἰσῆλθον εἰς ἓν τῶν ἐργαστηρίων τούτων καί, ἀφ' οὗ παντοῖα ἠγόρασα, ἠρώτησα τὴν πωλήτριαν, ἥτις ἦτο νέα καὶ εὐηδής, ὀλίγον δ' ὡμίλει τὴν ἀγγλικήν, πῶς τῇ φαίνεται ὁ πολιτισμός, καὶ ἐκ τίνος ἐστὶ φυλῆς, ἂν ἐκ τῶν Τσιοὺς ἢ ἐκ τῶν Τσιρακάς. Ἐκείνη δὲ μειδιάσασα, μοὶ εἶπεν, ὅπως ἐδυνήθη νὰ τὸ ἐκφράσῃ, ὅτι τοσαῦτα ἠγόρασα παρ' αὐτῇ, πληρώσας ὅσα μοὶ ἐζήτησεν, ὥστε δὲν θέλει νὰ μὲ ἀπατήσῃ, καὶ μοὶ ὁμολογεῖ ὅοι δὲν κατάγεται, οὔτε ἐκ τῶν Chious, οὔτε ἐκ τῶν Chiracass, ἀλλ' ἐκ τῶν Βρυξελλῶν τοῦ Βελγίου, καί, ὡς καὶ αἱ πλεῖσται τῶν λοιπῶν τὰ ἐργαστήρια κατεχουσῶν, ἀγοράζει παρὰ τῶν ἀγρίων τὰ ἐμπορεύματα καὶ τὰ μεταπωλεῖ.

Τῇ δ' ἐπαύριον τοῦ χοροῦ, ἀποχαιρετίσαντες τὸν κ. καὶ τὴν κ. Βότασῃ, ἐπιστρέψαντας εἰς Νεοβόρακον, ἡμεῖς, προτιθέμενοι καὶ ἄλλα νὰ ἴδωμεν τῆς Ἀμερικῆς, ὅσα ὁ καιρὸς μᾶς ἐπέτρεπεν, ἀνεχωρήσαμεν διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, καὶ παρηκολουθήσαμεν τὸν ῥοῦν τοῦ ποταμοῦ μέχρι τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ εἰς τὴν λίμνην Ὀντάριον, ὅπου, περὶ τὴν μεσημβρίαν, ἐπεβιβάσθημεν εἰς ὡραῖον ἀτμόπλοιον, ἁμιλλώμενον εἰς τὸ κάλλος πρὸς τὰς ἀρχαίας θαλαμηγούς. Μία τῶν κεντρικῶν αἰθουσῶν ἦν εὐρυχωροτάτη καὶ κατάφωτος, ἔχουσα ἄνω διάδρομον, ἐφ' οὗ ἠνοίγοντο τῶν κοιτώνων αἱ θύραι, μετὰ πλείστης δὲ πολυτελείας κεκοσμημένων. Ἦν δὲ καὶ ἡ ὑπηρεσία μεγαλοπρεπής, καὶ αἱ ἑστιάσεις ἦσαν συνεχεῖς καὶ ἐξαίρετοι. Οὐδ' ὁ Ὠκεανὸς καυχᾶται ἐπὶ λαμπροτέροις πλοίοις ἢ αὕτη ἡ λίμνη, ἥτις ὅμως, εἰ καὶ μία τῶν μικροτέρων τῆς βορείου Ἀμερικῆς, ἐστὶ καὶ αὐτὴ ἀχανής, καὶ οὐχ ἧττον κινδυνώδης τοῦ Ὠκεανοῦ. Οὐ πολὺν χρόνον μετὰ τὸν ἡμέτερον διάπλουν, πλοῖόν τι, διάδοχον τοῦ ἡμετέρου, ἴσως αὐτὸ τὸ ἴδιον, ἐπυρπολήθη συνεπείᾳ τῆς παροιμιώδους ἀκηδείας τῶν Ἀμερικανῶν, καὶ ἐβυθίσθη αὔτανδρον, μετὰ πολλῶν ἑκατοντάδων θυμάτων, εἰς τῆς λίμνης τὰ κύματα, εἰς ἃ πολλάκις καὶ αἱ τρικυμίαι φέρουσιν ἑκατόμβας.

Ἡ ἡμετέρα νὺξ ὅμως ὑπῆρξε γαληνιαία, καὶ μᾶς ἐπέτρεψεν ὕπνον ἀτάραχον μέχρι τῆς αὐγῆς, ὅτε οἱ, ὡς ἐγώ, πρῶτοι ἐξυπνήσαντες, εἴδομεν ἐμπρὸς ἡμῶν τὰς ***Χιλίας νήσους*** (Thousand islands). Οὕτω καλεῖται τὸ μέρος, καθ' ὃ ἀπὸ τῆς λίμνης τοῦ Ὀνταρίου ἐκρέει ὁ μεγαλοπρεπὴς ποταμὸς Ἅγιος Λαυρέντιος, ὅστις, μεθ' ὁλοκλήρου ἡμέρας πλοῦν, ἐκβάλλει εἰς τὸν Ὠκεανόν, ἐδόθη δ' εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἡ ἐπωνυμία, οὐχὶ καθ' ὑπερβολήν, ἐξ ἐναντίας μάλιστα—διότι ἀφ' οὗ σημείου ὁρμᾶται ὁ ποταμός; ἐπὶ μακρὸν τοῦ ῥοῦ αὐτοῦ, ἐστὶν ὅλος κατάσπαρτος διὰ νήσων, παμποικίλων τὸ μέγεθος καὶ τὸ σχῆμα, ἀπὸ τοῦ πρασίνου καὶ διανθοῦς βώλου γῆς, τοῦ σκιαζομένου ὑπὸ μεγαλοπρεποῦς δένδρου, ὡς ἐκ τοῦ ὕδατος φυομένου, μέχρι κατοικησίμων περιῤῥύτων ἐκτάσεων, συνισταμένων ἐκ πεδινῶν ἐκτάσεων καὶ ἐκ συμφύτων ἢ ἀποῤῥώγων λόφων. Καὶ εἰσὶν αἱ χαριέσταται αὗται νῆσοι, ἐπὶ ὥρας ἀλλήλας διαδεχόμεναι, οὐχὶ χίλιαι, ὡς λέγεται, ἀλλ' ὡς ἠριθμήθησαν, οὐχὶ ὀλιγώτεραι τῶν χιλίων ὀκτακοσίων.

Δι' αὐτῶν ῥέει ὁ μεγαλοπρεπὴς ποταμός, διαιρούμενος εἰς παντοίους κλάδους εὐρεῖς ἢ στενούς, εὐθεῖς ἢ καμπύλους, γαληνιαίως ἐκτεινομένους ἢ ὁρμητικῶς κυματίζοντας· μετά τινων δ' ὡρῶν ἀπόστασιν αἱ νῆσοι ἀποβαίνουσιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀραιαί, ἀλλ' ὁ πυθμὴν ἀνώμαλος, παράγει πολλαχοῦ ῥεύματα βιαίως κυμαινόμενα, καί τινα αὐτῶν οὐχὶ ἀκίνδυνα. Περὶ ἑνὸς μάλιστα αὐτῶν, κειμένου περίπου κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ μήκους τοῦ ποταμοῦ, πολὺς ἐγένετο λόγος μεταξὺ τῶν ἐπιβατῶν, ὡς λίαν ἐπιφόβου, καὶ οὐκ ὀλίγα θύματα κατ' ἔτος καταβροχθίζοντος.

Ἀφ' οὗ δὲ πέντε τοιαῦτα ῥεύματα ὑπερέβημεν, φθάντες περὶ μεσημβρίαν παρὰ νῆσον ἱκανῶς μεγάλην, ἔστημεν αἴφνης παρ' αὐτῇ καὶ ἀνεκωχήσαμεν, ἦρε δ' ὁ πλοίαρχος ἐπισείοντας καὶ ἄλλα σημεῖα εἰς τοὺς ἱστούς, καί, ἐρωτηθεὶς μᾶς ἐξήγησεν ὅτι οὐ πολὺ ἀπέχομεν τοῦ τελευταίου τῶν ἀκυμάτων, τοῦ πάντων κινδυνωδεστάτου, ὃ οὐδέποτε διέρχεται χωρὶς νὰ ζητήσῃ καὶ λάβῃ ἐκ τῆς νήσου πρωρέα, εἰς ὃν ἀναθέτει κατὰ τὸ σημεῖον ἐκεῖνο τὴν διοίκησιν καὶ τὴν σωτηρίαν τοῦ πλοίου του.

Ἡ ἐξήγησις αὕτη οὐ μικρὰν ἐνεποίησεν ἡμῖν ἐντύπωσιν,

διότι ἐμανθάνομεν ὅτι ἡ σωτηρία τοῦ πλοίου καὶ τῶν ἐπιβατῶν ἦν, κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα, ὁπωσοῦν προβληματική. Μετ' ὀλίγον εἴδομεν πλοιάριον κάμψαν τῆς νήσου τὸ ἀκρωτήριον, καὶ ἄνθρωπος ἀπ' αὐτοῦ ἀνέβη εἰς τὸ κατάστρωμα. Ἀλλ' ὁ πλοίαρχος, πλήρης ὀργῆς, τὸν ἀπέβαλε, καί, τοῦ πλοιαρίου αὖθις μακρυνθέντος, ἐπανέλαβε τὰ σημεῖα, καὶ μᾶς εἶπεν ὅτι ποτὲ δὲν θὰ ἐνεπιστεύετο τὴν τύχην τοῦ πλοίου του καὶ ἡμῶν τὴν ζωὴν εἰς ἄλλον τοῦ πρωρέως, ὃν γνωρίζει καλῶς καὶ εἰς ὃν ἔχει πᾶσαν ἐμπιστοσύνην. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα λέμβος ἐφάνη καὶ πάλιν, καὶ τότε ἀνῆλθεν εἰς τὸ πλοῖον, πρὸς μεγάλην τοῦ πλοιάρχου εὐχαρίστησιν, ἀνήρ, Ἰνδὸς ἐκ τῶν Ἐρυθροδέρμων, ἡμίγυμνος, μεγαλόσωμος καὶ ἐκφραστικωτάτους ἔχων τοῦ προσώπου τοὺς χαρακτῆρας. Καὶ πρὸ μιᾶς ὥρας ἤδη εἴχομεν λάβη, ἐκ τῆς βορείας ὄχθης προελθόντας, πέντε ἐπιβάτας, τρεῖς ἄνδρας καὶ δύο γυναῖκας ἐκ τῆς αὐτῆς φυλῆς, εὐρωπαϊκὴν ἔχοντας τὴν ἐνδυμασίαν, ὑπέρυθρον τὸ δέρμα, τὰ μέτωπα εὐρέα, τὰ πρόσωπα δὲ ὀξέα μᾶλλον, ὡς πτηνῶν, καὶ ὁμιλοῦντας τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν, οὐδαμῶς τραχεῖαν, ἀλλ' ἠχοῦσαν σχεδὸν ὡς τὴν Ἑλληνικήν.

Ἅμα δ' ὁ πρωρεὺς εἰσῆλθεν, ἀναβὰς εἰς τῆς πρύμνης τὸ ἀνώτατον, ἔλαβεν εἰς χεῖρας τὸν ἐκεῖ κείμενον τροχὸν τὸν στρέφοντα τὸ πηδάλιον, καὶ τὸ πλοῖον ἐπανέλαβε τὴν ὁδόν του. Μετ' ὀλίγον εἴδομεν μακρόθεν τὸν ποταμὸν λευκόν, ὡς ἂν χιόνος σινδόνη ἦν ἐπεστρωμένη· καθ' ὅσον δὲ προὐβαίνομεν, διεκρίνομεν ὅτι ἡ χιὼν ἦν ἀφρὸς καὶ βιαίως ἀνέβραζε τοῦ ὕδατος πᾶσα ἡ ἐπιφάνεια, τὸ δὲ πλοῖον ὁρμητικώτερον ἐφέρετο ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν. Τὰ βλέμματα πάντων ἐφέροντο κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀνήσυχα ἀπὸ τοῦ ὁριζοντείου ἐκείνου καταῤῥάκτου πρὸς τὸν ἄνωθεν ἡμῶν ἱστάμενον δαίμονα τοῦ ποταμοῦ, ὅστις ἔμελλε νὰ μᾶς διεξαγάγῃ διὰ τοῦ κινδύνου καὶ ἀπὸ τούτου ὀπίσω εἰς τὸ ἀκάθεκτον ῥεῦμα. Τέλος ἐπλησιάσαμεν, κατελήφθημεν ὑπ' αὐτοῦ, καὶ μετ' ἀκατασχέτου ὁρμῆς παρεσύρθημεν, καὶ πολλῶν ἠλλοιώθη ἡ χροιὰ τοῦ προσώπου καὶ σφοδρῶς ἐπάλλοντο αἱ καρδίαι, ὅτε εἴδομεν ὅτι, εἰς ἐλαχίστην ἀπόστασιν ἐμπρὸς ἡμῶν, ἤροντο δύο σκόπελοι, οὐ πολὺ πλέον τοῦ πλάτους τοῦ πλοίου ἀφιστάμε-

νοι ἀπ' ἀλλήλων, καὶ δι' αὐτῶν ἐπάφλαζε καὶ ἤφριζε χείμαρος, δι' οὗ καὶ μόνου ὑπῆρχεν ἡμῖν ἡ διάβασις. Ὡς δὲ πλησιέστερον ἤλθομεν, ᾐσθάνθημεν, ὡς ἂν ἀνηρπάγη τὸ πλοῖον διὰ μιᾶς, καὶ μεθ' ὁρμῆς βέλους ἐσύρθη ὑπὸ τοῦ χειμάρου. Ἀλλ' ὡς ἔμψυχον ὑπακοῦον εἰς τοὺς στιβαροὺς βραχίονας, εἰς τὸ σχεδὸν ἐπιτακτικὸν βλέμμα τοῦ ἀγρίου πηδαλιούχου, ἔμενεν ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τοῦ ὕδατος, χωρὶς νὰ παρεκκλίνῃ οὐδὲ γραμμήν, ὅπερ θὰ μᾶς συνέτριβεν εἰς ἑκάτερον τῶν σκοπέλων.

Μόλις δὲ διήλθομεν τὸ ἐπίφοβον τοῦτο στενόν, καὶ ὁ Ἰνδός, τὸ πηδάλιον καταλείψας, κατῆλθε τοῦ ὕψους, ἀφ' οὗ ἦρχεν ἐφ' ὅλων ἡμῶν, καὶ λαβὼν τὴν χεῖρα, ἣν ὁ πλοίαρχος μετ' ἐγκαρδίου εὐγνωμοσύνης τῷ ἔτεινεν, ὡς πιθανῶς καὶ τὰ ἐν αὐτῇ περιεχόμενα, κατέβη εἰς λέμβον δι' αὐτὸν καταβιβασθεῖσαν ἐκ τοῦ ἀτμοπλοίου, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν ξηράν.

Δὲν διαπλέεται ὅμως ὁ ποταμὸς διὰ μόνης τῆς ἐπισφαλοῦς ταύτης ὁδοῦ. Πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ποταμοπλοίων, καὶ ἵνα καταστῇ δυνατὸς καὶ ὁ ἀνάπλους, ὅστις ἄνω τοῦ ῥεύματος ἐστὶν ἐντελῶς ἀνέφικτος, ἐσκάφη παραλλήλως πρὸς τὸν ῥοῦν αὖλαξ, ἐπιτρέπων ἥσυχον τὸν κατάπλουν, τὸν δ' ἀνάπλουν οὐχὶ ἀνέφικτον. Ἀλλ' οἱ πλοίαρχοι συνήθως θεωροῦσιν ἀναξιοπρεπὲς νὰ χωρῶσι διὰ τοῦ χάνδακος, καὶ προτιμῶσιν ἐκ φιλοτιμίας νὰ βαίνωσι τὴν ἐπισφαλεστάτην, ἐγκαυχώμενοι εἰς τὸ ὅτι ἀψηφοῦσι τὸν κίνδυνον.

Περὶ τὴν ἑβδόμην τέλος τῆς ἑσπέρας ἀφίχθημεν εἰς τὴν πόλιν Montreal, τὴν δευτερεύουσαν τοῦ Καναδᾶ, οὗ πρωτεύουσα ἐστὶ τὸ βορειανατολικώτερον κείμενον Κουεβέκ. Ἡ πόλις Μοντρεάλ, λαμπρῶς κειμένη μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ καὶ ὑψηλῶν λόφων, ἔχει χαρακτῆρα μᾶλλον εὐρωπαϊκόν, οἱ δὲ κάτοικοι, ἀπόγονοι γαλλικῆς ἀποικίας, ὁμιλοῦσι κυρίως τὴν Γαλλικήν, καὶ ταύτην μᾶλλον τὴν καθαράν, τὴν ἀπὸ Λουδοβίκου ΙΔ΄ ὑπὸ τῶν προπατόρων των λαλουμένην. Καὶ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου καταλύσαντες, διεμείναμεν ἐκεῖ καὶ τὴν ἐπαύριον καὶ περιήλθομεν τὰ κυριώτερα τῆς πόλεως καὶ τὰ περίχωρα ἐφ' ἁμάξης· ἀλλ' ἐπειδὴ ῥαγδαίως ἔβρεχε δὲν ἐδυνήθημεν νὰ ἴδωμεν ὅσα ἐπεθυμοῦμεν. Τὴν τρίτην δ' ἡμέραν εἰς τὸν Σιδηροδρομικὸν Σταθμόν, εἰς ὃν

μετέβημεν ἵν' ἀναχωρήσωμεν, εὕρομεν γυναῖκας ἐγχωρίους τοῦ Καναδᾶ, ἀληθεστέρας ἀγρίας τῶν ὧν ἐγὼ εἶχον ἴδῃ παρὰ τῷ Νιαγάρᾳ, κατὰ σειρὰν ἱσταμένας, καὶ εἰς τοὺς πολυπληθεῖς ὁδοιπόρους ἐν κανίστροις τὰ ἐργόχειρά των προσφερούσας. Οὐδὲ λέξιν αὗται ὡμίλουν εὐρωπαϊκῆς τινος γλώσσης, καὶ μόνον διὰ σχημάτων καὶ τῶν δακτύλων ἐξέφραζον τὰς διὰ τὰ διάφορα ἔργα χρηματικὰς ἀπαιτήσεις των. Μία ἐξ αὐτῶν, γραία, καὶ ἄσχημος, ἐπέμενεν ἐπιδεικνύουσα τὸ κάνιστρόν της εἰς νέον τινὰ Ἀμερικανόν, καὶ προκαλοῦσα αὐτὸν ν' ἀγοράσῃ τι παρ' αὐτῆς.

— Ὄχι, εἶπεν ἐκεῖνος. Παρὰ σοῦ τίποτε δὲν λαμβάνω. Θ' ἀγοράσω παρ' ἐκείνης (δεικνύων μίαν ἄλλην τῆς σειρᾶς νεάνιδα λίαν εὐειδῆ, καὶ ἔχουσαν ζωηροὺς μέλανας ὀφθαλμοὺς) She is my sweetheart. Καὶ αἱ ἄγριαι αὗται γυναῖκες, αἵτινες οὔτε «ἕν, δύω» ἐδύναντο νὰ εἴπωσιν ἀγγλιστί, ἐξερράγησαν πᾶσαι εἰς γέλωτα, ἐπαναλαμβάνουσαι τὴν λέξιν sweetheart (ἡ ἀγαπητὴ τῆς καρδίας μου), τὴν μόνην ἀγγλικὴν λέξιν, ἣν φαίνεται ὅτι ἐγνώριζον.

Ἐπεραιώθημεν δὲ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ ἐπὶ γεφύρας, ἥτις μέχρις ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἦν ἡ θαυμασιωτάτη καὶ μεγίστη πασῶν ὅσαι εἶχόν ποτε κτισθῆ, ἔχουσα 7500 ποδῶν μῆκος, ὕψος δὲ 66, καὶ στηριζομένη ἐπὶ 24 ἀψίδων, ὧν ἡ μέση ἔχει διάμετρον 320 ποδῶν, αἱ δὲ λοιπαὶ 280 ποδῶν ἑκάστη.

Μετὰ δύω ὥρας δ' ἀφίχθημεν εἰς τὴν χαριεστάτην καὶ ὑπὸ ποικίλων λόφων στεφανουμένην λίμνην Champlain, ἥτις βαθμηδὸν στενοῦται εἰς ποταμόν, καί, μεθ' ἑτέρας δύω, εἰς τὴν πόλιν Σαρατόγαν, πόλιν λουτρῶν, τὴν προσφιλῆ θερινὴν δίαιταν τοῖς κατοίκοις τοῦ Νεοβοράκου καὶ τῆς Οὐασιγκτῶνος. Κατελύσαμεν δ' ἐκεῖ καὶ ἐπὶ δύω ἡμέρας ἐν Union Hotel, ὅπου καὶ ἀμέσως τὴν πρώτην ἑσπέραν, παρευρέθημεν εἰς χορόν. Καὶ ἐνδυμασία δὲ καὶ συμπεριφορὰ μᾶς ἐφάνησαν ἐλέγχουσαι τάξιν κοινωνίας οὐχὶ ἐκ τῶν μᾶλλον διακεκριμένων· καὶ ἐμάθομεν, τῷ ὄντι, ὅτι αἱ οἰκογένειαι, ὅσαι ἐν τῇ δημοκρατικῇ Ἀμερικῇ ἀριστοκρατικωτάτας ἔχουσιν ἀξιώσεις, φοιτῶσι μὲν κατὰ προτίμησιν εἰς Σαρατόγαν, ἔνθα καὶ ἡ εἴσοδος ἀπηγορεύθη τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλ' ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τοῦ ἔτους ἀπέρχονται ἤδη εἰς τὰ θαλάσσια

λουτρὰ τοῦ Newport, τὴν Σαρατόγαν καταλείπουσαι εἰς τάξεις ὑποδεεστέρας. Δι᾽ ὃ καὶ ἡμεῖς, μὴ νομίσαντες λόγου ἄξιον νὰ παρευρεθῶμεν εἰς ἕτερον χορὸν μετημφιεσμένων, ἐπίσης ἐν τῷ ξενοδοχείῳ ἡμῶν διδόμενον, μετὰ μικρὰν ἐκδρομὴν εἰς τὰ πέριξ, τὴν ἐπιοῦσαν ἀπήλθομεν περὶ τὴν 10ην, καί, διελθόντες διὰ τῆς Τρωάδος (Troy), πόλεως ὡραίας ἐπὶ τοῦ Οὐδσῶνος, καὶ διὰ τῆς πόλεως Ἀλβανίας, λοφώδη καὶ σύδενδρον διανύσαντες χώραν, ἐμείναμεν ὥρας τινὰς εἰς Λέντζ, χωρίον συγκείμενον σχεδὸν ὅλον ἐκ συμφύτων ἀγροκηπίων, φιλοξενηθέντες παρὰ τῇ κυρίᾳ Κέννηδη, πρὸς ἣν ἐπορεύθημεν, νομίσαντες ὅτι θ᾽ ἀπηντῶμεν ἐκεῖ τὴν φίλην ἡμῶν κ. Γέρολδ, σύζυγον τοῦ πρέσβεως τῆς Πρωσσίας, καὶ διὰ Πίττσφελδ ἀφίχθημεν τέλος εἰς Βοστόνην μετὰ τὸ μεσονύκτιον.

Ἐνταῦθα ὠφελήθην τῆς διαμονῆς μου, ἵν᾽ ἐπισκεφθῶ τοὺς δύω φωστῆρας τῶν Ἀθηνῶν τούτων τῆς Ἀμερικῆς, τὸν μέγαν ἐπιστήμονα Ἀγασίζ, καὶ τὸν μέγαν ποιητὴν Λογγφέλλω· ἀλλὰ δυστυχῶς ἀπεδήμουν ἀμφότεροι. Τὴν ἐπιοῦσαν μετέβην μετὰ τοῦ κ. Ῥοδοκανάκη εἰς τὸ Τυφλοκομεῖον τοῦ φιλανθρώπου καὶ φιλλέληνος Dr Howe, αὐτοῦ ἐκείνου, ὅστις, ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, εἰς τῆς Ἑλλάδος τὸ μέλλον πεποιθώς, πρῶτος ἀπεπειράθη νὰ ἐποικίσῃ εἰς αὐτὴν Εὐρωπαίους ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου. Ἀλλά, μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του, ἡ ἐπιχείρησίς του ἀπέτυχε. Καὶ αὐτὸς μέν, καθ᾽ ὃν καιρὸν ἐπεδήμουν ἐν Βοστόνῃ, περιήρχετο τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐξεγείρῃ τὴν συμπάθειαν τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ τῆς Κρήτης καὶ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, τὸ δὲ φιλανθρωπικὸν κατάστημα, ὃ ἐξ ἰδίων ἵδρυσε καὶ διετήρει ἐν Βοστόνῃ, περιελάμβανεν ἐννενήκοντα τυφλούς, μανθάνοντας ἐπὶ διετίαν ἀνάγνωσιν (εἰς βιβλία τετυπωμένα ἐπίτηδες) καὶ ταχυγραφίαν, κατήχησιν, ἱστορίαν, γεωγραφίαν, φυσικήν, φιλοσοφίαν, καὶ ἐν γένει πάντα ὅσα ἐν τοῖς γυμνασίοις διδάσκονται, καὶ μουσικὴν φωνητικὴν καὶ ὀργανικὴν εἰς ἐντέλειαν. Ἐν ἑτέρῳ δὲ τμήματι ἦσαν κατατεταγμένοι οἱ ἑαυτοὺς εἰς βιομηχάνους προορίζοντες, καὶ ἐγυμνάζοντο εἰς στρωματοποιΐαν, ψιαθοπλοκίαν, σχοινοπλοκίαν σαπωνοποιίαν κτλ, τὰ δὲ ἀόμματα κοράσια ἐμάνθανον χειροτεχνήματα, καὶ μετὰ τρίμηνον διδασκαλίαν εἰς τοὺς τεχνίτας ἐχορη-

γεῖτο μισθός. Εἷς δὲ τῶν διδασκάλων, τυφλὸς καὶ αὐτός, καὶ τοῦ καταστήματος τρόφιμος, ὅστις μὲ συνώδευσε κατὰ πᾶσαν ἡμῶν τὴν ἐπίσκεψιν, ἐρωτηθεὶς ὑπ' ἐμοῦ, μοὶ ἔλεγεν ὅτι αἰσθάνεται ἑαυτὸν λίαν εὐχαριστημένον καὶ εὐτυχῆ, ἀσχολῶν τὸν νοῦν του ἐσωτερικῶς, καὶ ὅσα ἀκούει ἢ ἀναγινώσκει, προσπαθῶν ἐν ἑαυτῷ νὰ διαμορφῇ κατ' ἰδίους τύπους, οὓς ἐφρόνει ὁμοίους πρὸς τοὺς ἀληθεῖς, ἢ τοὺς φαινομένους ἡμῖν ὡς τοιούτους.

Ἐκ Βοστόνης δέ, τὴν Κυριακὴν 22 Αὐγούστου (3 Σεπτεμβρίου) ἀπήλθομεν εἰς τὸ ***Νέον ἐπίνειον*** (New port), πόλιν ἄλλην τοῦ ***Νέου Λιμένος*** (New Haven), παράλιον καὶ 2 ½ ὥρας τῆς Βοστόνης ἀπέχουσαν, καὶ ἐκεῖ παρεμείναμεν ὅλην ἑβδομάδα, διότι αὕτη ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ὥραν ταύτην ἐντευκτήριον τοῦ ἄνθους τῆς Ἀμερικανικῆς κοινωνίας, καὶ πολλοὺς ἐνταῦθα ἐδυνάμεθα ν' ἀπαντήσωμεν χρησίμους εἰς τὸν διπλοῦν σκοπόν, ὃν ἐπεδιώκομεν, τοῦ νὰ διεγείρωμεν ἐν Ἀμερικῇ συμπαθείας ὑπὲρ τῶν Κρητῶν ἰδίως καὶ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐν γένει, καὶ τοῦ νὰ διευκολύνωμεν τὰ τῆς ἀγορᾶς πλοίων. Καὶ τῷ ὄντι ὁ πρῶτος, ὅστις μᾶς ἐπεσκέφθη τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἡμετέρας ἀφίξεως, ἦν ὁ καὶ τότε ἤδη, καίτοι οὐκέτι Πρόεδρος, ὡς ἥρως ὅμως καὶ τροπαιοῦχος μεγάλης φήμης ἐν Ἀμερικῇ ἀπολαύων καὶ πολλὴν ἐπιρροὴν ἐξασκῶν Στρατηγὸς Γράντ. Ἦλθε δὲ πρὸς ἡμᾶς καὶ ὁ ποιητὴς Tuckerman, εἷς τῶν ἀρίστων λυρικῶν θεωρούμενος, ὅστις ἦν κωφός, καὶ ὅστις, μετὰ τῶν φιλελληνικῶν αἰσθημάτων, συνέδεε καὶ τὴν φιλάδελφον ἐλπίδα τοῦ ταῖς ἐμαῖς συστάσεσι διορισμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν θέσιν πρέσβεως εἰς Ἀθήνας.

Ἡ πρόφασις, δι' ἣν συῤῥέει εἰς Νιούπορτ ἡ κοινωνία τῆς πρωτευούσης καὶ τῶν ἄλλων περικειμένων μεγαλοπόλεων, ἐστὶν ἡ τῶν θαλασσίων λουτρῶν. Δι' ἐμὲ δὲ δὲν ἦν πρόφασις τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκη· διότι, ὅτε ἀνεχώρησα ἐξ Ἑλλάδος, ἔπασχον ἐκ πόνου ῥευματικοῦ ἢ ἄλλου κατὰ τὴν δεξιὰν πλευράν, πολὺ ἐνοχλοῦντός με καὶ κωλύοντος κατὰ μέρος τῶν κινήσεών μου τὴν ἐλευθερίαν. Ἤλπισα, ἑπομένως, ὅτι ἡ πανάκεια ἐκείνη τῶν Ἀμερικανῶν ἐδύνατο ἴσως καὶ εἰς ἐμὲ ν' ἀποβῇ βοηθητικὴ καὶ ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα προσῆλθον εἰς τὰ λουτρά.

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν κατοικουμένων μερῶν τῆς πόλεως ἐκτείνεται ἡ ἀκτή, ἐφ' ἧς ξύλινα καλύβια ἀπ' ἀλλήλων ἀφεστῶτα χρησιμεύουσιν εἰς τὴν ἀπόδυσιν καὶ τὴν μετεμφίεσιν τῶν εἰς λοῦσιν παρασκευαζομένων. Γυμνόποδες δ' ἐξήρχοντο ἐξ αὐτῶν οἱ κολυμβηταὶ καὶ αἱ κολυμβήτριαι, διήρχοντο ἐν τῇ ἐλαφρᾷ των ἀναβολῇ τὴν ἐπὶ πλέθρα τινὰ εὐρεῖαν ἄμμον καὶ εἰσήρχοντο εἰς τὴν θάλασσαν, ἥτις εἰς μικρὰν ἀπόστασιν μόλις εἰς ἕνα ἢ δύω πόδας ὑψοῦται. Ἀλλὰ καὶ ὁσάκις ἐντελὴς ἦν ἡ γαλήνη, καὶ οὐδ' ὁ ἐλαφρότερος ζέφυρος ἐῤῥίκνου τὴν ὑγράν της ἐπιφάνειαν, αἴφνης κῦμα, βαθμηδὸν καὶ ὡς ὑπούλως προσέρπον, ἐπέπιπτε τέλος μεθ' ὁρμῆς καὶ ἐκάλυπτε τοὺς λουομένους ὑπὲρ τὴν κεφαλήν, εἶτα δὲ πάλιν ἐταπεινοῦτο εἰς ἄμπωτιν ἀβαθῆ, ὡς τὴν πρώτην, μέχρις οὗ, μετά τινα λεπτά, ἄλλο ἐπίσης ὀγγῶδες τὸ διεδέχετο. Δὲν ἦσαν δὲ τὰ κύματα ταῦτα αἱ ὑγραὶ μάστιγες τρικυμίας, ἀλλ' ἁπλῶς ἡ εἰρηνικὴ καὶ γιγαντιαία ἀναπνοὴ τοῦ πελάγους, ἡ αὐτόματος δόνησις, ἥτις, ἐκ τῶν Πορτογαλικῶν ἀκτῶν ἐξορμοῦσα, ἔπαιε τὰς ἀμερικανικὰς καὶ τ' ἀνάπαλιν· τὸ δὲ πρακτικὸν αὐτῆς δι' ἡμᾶς ἀποτέλεσμα ἦν, ὅτι νῦν μὲν κατεποντιζόμεθα ἐντελῶς, νῦν δ' ἱστάμεθα πάλιν ὅλοι καταφανεῖς ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν, καὶ αἱ κυρίαι μεταξὺ ἡμῶν, αἵτινες ἦσαν τῶν ἀνδρῶν οὐχὶ ὀλιγαριθμότεραι, ἐδύναντο νὰ παραβληθῶσι πρὸς ἀναδυομένας Ἀφροδίτας· τοῦτο δὲ τόσῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον ἡ ὁρμὴ τοῦ κύματος, ἔχοντος ὄπισθεν αὐτοῦ ὅλον τὸ βάρος τοῦ Ὠκεανοῦ, συνήθως ἀπέσπα καὶ τὰ στερεώτερα ἐρραμένα κομβία, καὶ ἔσχιζε τοὺς χιτῶνας εἰς ταινίας, ἃς παρέσυρε τὸ ὕδωρ ὑποχωροῦν. Δι' ἐμὲ δ' ἰδίως τὸ ἀποτέλεσμα ἦν πολὺ σπουδαιότερον, ὅτι τὸ ἀκατάσχετον κῦμα, προσβάλλον μεθ' ὅλου τοῦ μεγίστου βάρους αὐτοῦ τὴν ἀλγοῦσαν πλευράν μου, ἣν ἐπίτηδες ἔστρεφον πρὸς αὐτό, ἐντὸς ἑβδομάδος τὴν ἐθεράπευσε.

Δὲν ἦτο δὲ καὶ πάντοτε ἀκίνδυνος ἡ καταπληκτικὴ αὕτη παλίρροια. Ἐμπρὸς τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν κυρία, ἀπροσέκτως προχωρήσασα ὀλίγον πρὸς τὸ πέλαγος, ἤρθη ὑπὸ τοῦ ἐπελθόντος κύματος ἀπὸ τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, καί, ὅτε τὸ κῦμα ἐπέστρεφε, παρεσύρθη εἰς τὰ βαθύτερα, καὶ θὰ ἐπνίγετο ἂν δὲν εἶχο-

μεν εὑρεθῇ ἐκεῖ ὁ Κλέων καὶ ἐγὼ νὰ τὴν σώσωμεν κολυμβῶντες.

Καὶ ἐνταῦθα, ὡς εἰς πάσας τὰς μεγαλοπόλεις τῆς Ἀμερικῆς, τὰ ξενοδοχεῖα κατὰ τοῦτο διαφέρουσι τῶν Εὐρωπαϊκῶν, ὅτι δὲν ἐπέχουσι τόπον μοναστηρίων, ἐν οἷς ἕκαστος ζῇ κεκλεισμένος καὶ ἀκοινώνητος ἐν τῷ δωματίῳ του. Ἐνταῦθα, ἐξ ἐναντίας, ὁ βίος ἐστὶ πρὸ πάντων κοινωνικός. Πλὴν τῶν ἐνοικιαζομένων κοιτώνων, περιέχουσι πολλὰ δωμάτια εὐπρεπέστατα, εἰς ἃ ἕκαστος τῶν ξένων δύναται, ὁσάκις θέλει, νὰ δέχηται τὰς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ ἐπισκέψεις, καὶ ἄλλα ἔτι μεγαλοπρεπέστατα, κοινῆς διαίτης, ἐν οἷς συνδέονται γνωριμίαι καὶ σχέσεις, καὶ ἔνθα, κατὰ τὰς ἑσπέρας, πολλάκις δίδονται μουσικαὶ συναναστροφαὶ καὶ χοροί.

Εἰς μίαν τῶν συναναστροφῶν τούτων προσῆλθε πρός με εἷς κύριος, ὅστις, ἐρωτήσας με ἂν ἤμην ὁ Πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος, μοὶ εἶπεν ὅτι αὐτὸς ἦν πολίτης τῆς Κιγκινάτης, Γροσβὲκ καλούμενος, καὶ ἐπὶ μακρὸν διελέχθη μετ' ἐμοῦ περὶ Ἑλλάδος καὶ περὶ Ἀμερικῆς. Ἀνεγνώρισα δ' ἐν αὐτῷ ἄνδρα σπουδαῖον καὶ πολλῶν γνώσεων κάτοχον, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπληροφορήθην ὅτι ἐγένετο λόγος περὶ διορισμοῦ αὐτοῦ ὡς Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν· ἀλλ' ὁ ἴδιος, ὅτε τῷ ἀνέφερον τοῦτο ἐν μεταγενεστέραις συνδιαλέξεσι, μοὶ εἶπεν ὅτι ἀπεποιήθη ταύτην τὴν θέσιν, διότι δὲν βλέπει θεραπείαν εἰς τὴν ἐνεστῶσαν, μετὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς Ἀμερικῆς. Ὁ λαός, μοὶ εἶπε, καταβεβαρυμένος ὑπὸ φόρων φονευόντων τὴν βιομηχανίαν διατρέχει, τὸν μέγιστον κίνδυνον, ἂν δὲν ἐλαφρυνθῇ· ἀφ' ἑτέρου τὰ χρέη τῆς Ἀμερικῆς, ἃ τῇ ἐπέβαλεν ἡ ἀλληλομαχία, εἰσὶ τόσα, ὥστε, ἄνευ νέων καὶ βαρέων φόρων, θὰ χρεωκοπήσῃ.

Ἓν ὅμως ἐφαίνετο λησμονῶν ὁ κ. Γροσβέκ, ὅτι, ἀφ' ἑτέρου, τοσοῦτος ἐστὶν ὁ παραγωγικὸς πλοῦτος τῆς Ἀμερικῆς, ὥστε μετ' ἔμφρονος οἰκονομικῆς διαχειρίσεως, ἀπηλλαγμένης ἰδίως τῆς ματαίας δαπάνης, ἣν ἄλλοις ἔθνεσιν ἐπιβάλλει ἡ διατήρησις μεγάλου στρατοῦ, ἐδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ καὶ ἐπέφερε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς καταπληκτικῶς ταχείας χρεωλυσίας τοῦ ὑπερόγκου ἐκείνου χρέους.

Μὲ παρουσίασε δ' ὁ κ. Grosbeck καὶ εἰς τὴν οἰκογένειάν του, τὴν ἀξιοπρεπῆ σύζυγόν του καὶ τὰς δύω του θυγατέρας, ἀμφο-

τέρας ἐξόχου καλλονῆς· καὶ πλὴν τούτων, μοὶ ἔδειξε καὶ δύω ἄλλα παιδία του, κόρην δωδεκαετῆ περίπου, καὶ αὐτὴν ὑποσχομένην ν' ἁμιλληθῇ ἐπὶ κάλλει ταῖς ἀδελφαῖς της, καὶ υἱὸν καθ' ἓν ἔτος πρεσβύτερον.

Πλὴν δ' αὐτῶν ἀπηντήσαμεν ἐνταῦθα καὶ πολλὰ μέλη τοῦ διπλωματικοῦ σώματος, οἷον τὸν Πρέσβυν τῆς Γερμανίας, Βαρῶνον Γερόλδ, τὸν τοῦ Βελγίου κ. Delfosse, τοὺς Γραμματεῖς τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας Saint Feréol, Bassano, Bénédetti κτλ. καὶ ἐπισήμους ἐκ τῶν ἐγχωρίων, τοὺς γερουσιαστὰς Somner, Morgan καὶ ἄλλους, πρὸς οὓς πάντας ἡ σταθερά μου προσπάθεια ἦν νὰ συνηγορῶ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἰδίως τότε ὑπὲρ τῆς Κρήτης. Ἀντιφιλοτιμούμενοι δὲ καὶ οἱ Τοῦρκοι, ἀφ' οὗ ἡ Ἑλλὰς ἔπεμψε Πρεσβείαν εἰς τὴν Ἀμερικήν, ἔσπευσαν, πρὸς ἀντίδρασιν, νὰ πέμψωσι καὶ αὐτοί, καὶ παρ' ἐπιστολῆς τοῦ κ. Βόταση ἐπληροφορήθην ὅτι ἀφίχθη εἰς Οὐασιγκτῶνα ὁ νέος Πρέσβυς κ. Black, Γάλλος Σταυροδρομίτης, εὐπρεπὴς τοὺς τρόπους καὶ εὐπαρουσίαστος, ὅστις, εὐμενῶς παρὰ τοῦ κ. Σουάρδ δεκτὸς γενόμενος, προσεκλήθη καὶ εἰς τὸ γεῦμα αὐτοῦ. Τότε, πρὸς ἀντιπερισπασμὸν τῆς ἐντυπώσεως, ἣν τοιαύτη δεξίωσις ἐδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τὴν ἀμερικανικὴν κοινωνίαν, ὑπενήργησα διὰ τοῦ ποιητοῦ κ. Tuckerman καὶ ἄλλων τὴν ἐν Newport ὀργάνωσιν μουσικῆς συναυλίας ὑπὲρ τῶν Κρητῶν, καὶ εἰς ταύτην πολλοὶ καὶ πολλαὶ μετέσχον τῶν ἐπισημοτέρων οἰκογενειῶν, ἐν ἄλλοις καὶ πρωτίστως ἡ κ. Brock, θυγάτηρ κληρικοῦ, τοῦ μεταφραστοῦ τοῦ Φάουστ. Ἐπέτυχε δὲ πληρέστατα ἡ ἐπιχείρησις, ἀκροατῶν συρρευσάντων καὶ ἐξ ἄλλων πόλεων καὶ ἐκ Βοστόνης δὲ ἦλθεν ἡ γυνὴ τοῦ φιλέλληνος Howe μετὰ τῆς οἰκογενείας της, ἥτις καὶ δραστηριώτατα τὰ τῆς ἑσπερίδος διηύθυνε. Ἤθελον δ' εἰ δυνατὸν καὶ εἰς ἄλλα κέντρα τῆς Συμπολιτείας νὰ ἐφαπλωθῇ ἡ τοιαύτη ἐνέργεια, δι' ὃ καί, τὸν τὴν ἐπαύριον μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἀπελθόντα κ. Γροσβέκ, ὅτε φιλικώτατα μὲ ἀπεχαιρέτισε, παρεκάλεσα καὶ ἔλαβον τὴν ὑπόσχεσίν του, νὰ συγκαλέσῃ καὶ ἐν Chicago ὑπὲρ τῶν Κρητῶν μεγάλην μουσικὴν συναναστροφήν. Εἰς τὰς προσπαθείας μου δὲ ταύτας λίαν βοηθητικὸς μοὶ ἦν καὶ ὁ κ. Ἰούλιος Βίγγ,

δι' ὃ καὶ ζητήσας, ἔλαβον παρὰ τοῦ ὑπουργείου εὐχαριστήριον ἐπιστολὴν πρὸς αὐτόν, ἣν μετὰ χαρᾶς τῷ διεκοίνωσα.

Εἷς τῶν ἐπιδήμων ἐν Νιουπόρτ, ὡραίαν ἀγροικίαν πλησίον ἐκεῖ κεκτημένος, ἦν καὶ ὁ κ. Peach Laurence, συγγραφεὺς πολιτικός, ἐκδοὺς τὸ Δίκαιον τῶν Ἐθνῶν τοῦ Weaton μετ' ἀξιολόγων σχολίων, διατελέσας δὲ πρὸ πολλῶν ἐτῶν καὶ Ἐπιτετραμμένος τῆς Ἀμερικῆς ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅπου, ὡς μοὶ εἶπε, προσυπέγραψε καὶ τὸ διαβατήριον τοῦ Καποδιστρίου, ἀπερχομένου, ὡς Κυβερνήτου, εἰς τὴν Ἑλλάδα. Παρ' αὐτῷ συνεχῶς προσκαλούμενος, εἱστιώμην μετὰ τῆς οἰκογενείας του, συγκειμένης ἐκ δύω θυγατέρων ἀγάμων, εἰ καὶ προβεβηκείας μᾶλλον ἡλικίας, ἐξ ἑνὸς υἱοῦ, ὅστις ἦν Πρέσβυς εἰς Κόσταν Ρίκαν καὶ Στρατηγός, εἶχε δ' ἀπολέσει τὸν ἕνα βραχίονα ἐν τῷ πολέμῳ, καὶ εἶχε σύζυγον διακρινομένην ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς Οὐασιγκτῶνος διὰ τὸ κάλλος καὶ τήν, ὡς ἐφημίζετο καὶ ὡς ἐφαίνετο, οὐχὶ φιλαρεσκείας ἀπηλλαγμένην αὐτῆς ζωηρότητα. Ἔκτοτε, ὡς ἔμαθον, ἡ μὲν μία τῶν θυγατέρων νυμφευθεῖσα, ἡ δὲ νύμφη διαζευχθεῖσα, καὶ δεύτερον συνάψασα γάμον, μετέβησαν ἀμφότεραι καὶ ἀποκατέστησαν ἐν Εὐρώπῃ.

Τέλος τῇ 29 Αὐγούστου (10 Σεπτεμβρίου) ἀπήλθομεν ἐκ Νιουπόρτ, συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ κ. Γερόλτ, καὶ συνοδοιπορήσαντες μέχρι τινὸς μετὰ τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, Sir Bobert Bruce, καὶ μετὰ τοῦ ἐπισήμου φιλολόγου καὶ καθηγητοῦ Henry, Διευθυντοῦ τοῦ Μουσείου Οὐασιγκτῶνος, παρ' οὗ πολλὰς καὶ περιέργους φυσικὰς ἐξηγήσεις ἠκούομεν, διέβημεν διὰ τῆς γραφικωτάτης τοῦ λιμένος ἐξόδου καὶ ἐπανήλθομεν εἰς Βοστόνην, ὅπου διεμείναμεν μίαν ἡμέραν, τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου μετὰ τοῦ Γερουσιαστοῦ κ. Σόμνερ, οὗ, γνωρίζων τὴν ἀξίαν καὶ τὴν μεγάλην αὐτοῦ πολιτικὴν ἐπιῤῥοήν, ἐπεδίωξα τὴν σχέσιν καὶ ηὐτύχησα τὴν φιλίαν αὐτοῦ ἀπολαύσας.

Τῇ δ' ἐπαύριον ἀπήλθομεν εἰς Νεοβόρακον, ἀλλ' ἵνα τῆς χώρας ὅ,τι πλεῖστον ἴδωμεν, ἠκολουθήσαμεν τὴν δυτικωτέραν καὶ μεσόγειον ὁδόν, τὴν διὰ Springfield. Διηλάσαμεν δὲ διὰ πεδιάδων πρασίνων καὶ καλῶς κεκαλλιεργημένων, διὰ πυκνῶν πόλεων

πολυανθρώπων καὶ ἐθαυμάζομεν βλέποντες, ὅτι σιδηρόδρομοι, διώρυγες καὶ ποταμοὶ ἐχώρουν παραλλήλως, χωρὶς ν' ἀντιβλάπτωνται, καὶ πανταχοῦ ἦν ζωηροτάτη ἡ κίνησις. Τὴν αὐτὴν δ' ἐπλησιάσαμεν πάλιν εἰς New-Haven, καὶ μεγάλαι εἰσὶν ἐκεῖ αἱ φυσικαὶ καλλοναὶ παρὰ τὸν παρατεταμένον πορθμὸν ἀπέναντι τῆς ***Μακρᾶς Νήσου*** (LongIsland).

Ἐν Νεοβοράκῳ δέ, ἔνθα προὐτιθέμεθα νὰ περιμείνωμεν τὰς ἐξ Ἀθηνῶν ζητηθείσας ὁδηγίας, κατελύσαμεν εἰς τὸ μεγαλοπρεπέστατον ξενοδοχεῖον Fifth Avenue, κείμενον ἐπὶ τῆς ***Εὐρείας Ὁδοῦ*** (Broad Way), ὀρθῶς οὕτω καλουμένης, διότι ἐν οὐδεμιᾷ πόλει, ἐξ ὅσων γνωρίζω, ἀπήντησά ποτε ὁδόν, ἥτις, ὥρας τουλάχιστον μῆκος ἔχουσα, ὡς αὕτη, ἐστὶ τοιαύτη τὸ πλάτος, ὥστε τὴν ἐπαύριον τῆς ἀφίξεώς μου, μόνος παρακολουθήσας αὐτήν, καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς διαβάς, εἰς τὸ ἀντιπέραν πεζοδρόμιον, ἐξετράπην τῆς εὐθείας, καί, μεθ' ἡμισείας ἔτι ὥρας περίπατον, εὑρέθην αἴφνης... πάλιν ἐμπρὸς τοῦ ξενοδοχείου, ὅθεν εἶχον ἐξέλθῃ.

Ἡ πρώτη μου ἐκδομὴ ἦν μετὰ τοῦ συναδέλφου μου κ. Γερὸλδ εἰς ἐπίσκεψιν Πρώσσου τινὸς Συνταγματάρχου, οὗ δὲν ἐνθυμοῦμαι ἂν τὸ ὄνομα ἦν Birsen ἢ Birmann, καὶ ὅστις, τῆς ὑπηρεσίας ἀποστάς, καὶ ἐν Ἀμερικῇ ἰδίως εἰς τὴν φωτογραφίαν ἐπιδοθείς, ἐφεῦρε τρόπον διὰ δύω ἀλλεπαλλήλων ὑελίων χημικῶς παρασκευασμένων καὶ διὰ θλάσεως τῶν ἀκτίνων νὰ παράγῃ φωτογραφήματα ὁμοιότατα πρὸς χαλκογραφίας, μετὰ διασταυρουμένων γραμμῶν, καὶ δυνάμενα νὰ τυπῶνται ἀπαραλλάκτως, ὡς ἂν εἶχον χαραχθῇ εἰς τὴν πλάκα. Καὶ παρὰ τῷ ἐφευρέτῃ μὲν εἶδον πολλὰ τῆς τέχνης αὐτοῦ δοκίμια, παρὰ δὲ τῷ Προέδρῳ τῆς Γερουσίας κ. Chase ὁλόκληρον καὶ ὡραῖον λεύκωμα, οὕτω τυπωθέν. Τίς ὅμως ἦν ἡ μετὰ ταῦτα τύχη τῆς ἐφευρέσεως καὶ ἂν ἐκ ταύτης προέκυψεν ἡ νῦν ἀσκουμένη φωτοτυπία δὲν ἔμαθον πλέον.

Εἰς τὸ αὐτὸ ξενοδοχεῖον, εἰς ὃ κατῳκοῦμεν, εὕρομεν, πρὸς μεγάλην ἡμῶν χαράν, καὶ τὴν οἰκογένειαν Γροσβέκ, καὶ συνεγευόμεθα μετ' αὐτῆς εἰς μίαν τῶν εἴκοσι, νομίζω, μεγίστων τρα-

πεζῶν, αἵτινες ἐπλήρουν τὸ ἀχανὲς καὶ μεγαλοπρεπέστατον ἑστιατόριον, καὶ ἐφ' ὧν ἡ πολυτέλεια τῆς διακοσμήσεως ἡμιλλᾶτο πρὸς τὴν τῶν ἐδεσμάτων. Ἐνταῦθα δ' ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἴδωμεν κυρούμενον ἓν τῶν περιέργων χαρακτηριστικῶν τῆς Ἀμερικανικῆς ἀγωγῆς. Μίαν ἡμέραν αἱ δύω νέαι Γροσβὲκ ἔλειπον ἀπὸ τῆς τραπέζης· ἐρωτήσαντες δὲ τὴν μητέρα των, ἐμάθομεν ὅτι ὅλην τὴν ἡμέραν ἦσαν εἰς ἐκδρομὴν μετά τινων φίλων, καὶ δὲν εἶχον ἐπιστρέψη εἰσέτι. Τίνες δ' ἦσαν αἱ φίλαι αὗται δὲν ἠρωτήσαμεν, ὅτε, ἐγερθέντες τῆς τραπέζης, καὶ ἐν ᾧ εἰσέτι συνδιελεγόμεθα εἰς τὸν προθάλαμον τοῦ ἑστιατορίου, εἴδομεν τὰς νέας κυρίας ἐπιστρεφούσας. Συνώδευον δ' αὐτὰς δύω, οὐχὶ φίλαι, ἀλλὰ φίλοι, καὶ χαιρετίσασα ἡμᾶς ἡ τετραπλῆ συντροφία, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἑστιατόριον νὰ δειπνήσῃ, διότι εἰς τ' ἀκένωτα ταῦτα πανδοχεῖα τῆς Ἀμερικῆς καὶ ὁ ὕστατος εὐλογεῖται. Ὁ κ. Γροσβέκ, μετὰ τῆς Κυρίας καὶ τῶν δύω μικροτέρων παιδίων του, ἐπορεύθη ἐν τούτοις εἰς τὸ Θέατρον (τὸ Ὀλυμπιακὸν καλούμενον), καί, κατὰ προτροπὴν αὐτοῦ, τὸν συνωδεύσαμεν καὶ ἡμεῖς, κατελάβομεν ὡραίας θέσεις εἰς τὴν ὑψηλὴν Στοὰν (Galerie), καὶ εἴδομεν μετὰ πλείστης εὐχαριστήσεως τὸ πολυτελέστατα καὶ ἄριστα διδαχθὲν δρᾶμα Rip van Winkel, συντεταγμένον καθ' ἓν τῶν μυθιστορημάτων τοῦ Washington Irving. Ἰδίως δ' ἐθαυμάσαμεν δύω παιδία ἕως 10 ἐτῶν, παραστήσαντα ὡς ἐντελεῖς ἠθοποιοί. Κατὰ τὴν διακοπὴν δὲ μεταξὺ τῆς δευτέρας καὶ τρίτης πράξεως, ἡ μικρὰ κόρη τοῦ κ. Γροσβέκ, ἥτις πλησίον μου ἐκάθητο, μοὶ ἔδειξεν ὅτι ἀνεκάλυψε κάτω, ἐν τῷ μέσῳ τῆς αἰθούσης καθημένας, τὰς δύω ἀδελφάς της, ἃς καὶ ἀνεγνώρισα. «Καὶ ὑπὸ τίνος συνοδεύονται;» τὴν ἠρώτησα. Ὑπὸ δύω φίλων, μοὶ εἶπε, αὐτῶν οἵτινες κάθηνται ἑκατέρωθέν των. Δὲν ἠξεύρω τίνες εἶναι, τοὺς ἐγνωρίσαμεν μόνον πρὸ δύω ἡμερῶν, ἀφ' ὅτου εἴμεθα ἐνταῦθα. Τὴν τοιαύτην περὶ τὰς σχέσεις ἐλευθερίαν αἰδήμων Ἀγγλὶς θὰ ἐκήρυττε schocking, πιστεύω.

Τὴν ἐπαύριον μεγάλη χαρὰ μοὶ ἐπιφυλάσσετο. Ἐκ Γερμανίας ὁ Βασιλεὺς Ὄθων, πρὸς ὃν οὐδέποτε ἔπαυσα τρέφων τὸν βαθύτατον σεβασμὸν καὶ ἀγάπην διὰ τὰς ψυχικὰς ἀρετάς, αἰτι-

νες τὸν ἐκόσμουν καὶ τὰ πρὸς τὴν Ἑλλάδα θερμὰ καὶ εὐγενῆ αὐτοῦ αἰσθήματα, ἐνθυμηθείς με, ὅπου ἤμην μακράν του καὶ τῶν ἐμῶν πάντων, ἔσχε τὴν ἀγαθότητα νὰ μοὶ πέμψῃ, διὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ αὐτοῦ κ. Δράκου, τὴν φωτογραφίαν του.

Καὶ ἡ ἐμὴ δὲ φωτογραφία ἐγένετο τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Εἷς φωτογράφος, ὁ κ. Βράδης (Brady) (Broadway καὶ Truth-street), ἐλθὼν πρός με μοὶ εἶπεν ὅτι ἔχει σειρὰν ὅλων τῶν μεγάλων ἀνδρῶν (!) καὶ μοὶ ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ φωτογραφήσῃ καὶ ἐμέ, ἵνα μὲ κατατάξῃ μεταξὺ αὐτῶν. Τῷ ἔδωκα δὲ προθύμως αὐτήν, ἀναλογιζόμενος κατ' ἐμαυτὸν πόσον εὐχερὴς κατήντησεν ἐν τῷ ἡμετέρῳ αἰῶνι ἡ κατάταξις μεταξὺ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν. Λαβὼν δὲ τὴν εἰκόνα μου, φαίνεται ὅτι εὗρεν αὐτὴν τόσον ὀλίγον ἀνταποκρινομένην εἰς τὴν ἰδέαν, ἣν αὐτὸς εἶχε τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, ὥστε διὰ βοηθητικοῦ χρωστῆρος προσθεὶς καὶ ἀφαιρέσας, μέχρι τέλους μὲ κατέστησε πᾶν ἄλλο ἢ ὅ,τι εἰμὶ καὶ μ' ἀνέδειξεν ἀληθῆ Yankee.

Μεταξὺ τῶν, οὓς ἐν Νεοβοράκῳ κατὰ ταύτην τὴν ἐπίσκεψίν μου εἶδον, μνημονεύω τοῦ Ἰταλοῦ κ. Βόττα (Ὁδὸς 37, ἀρ. 35), νέου εὐγενεστάτου, λίαν περιποιητικοῦ καὶ φιλέλληνος, τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἀμερικανικοῦ πετρελαίου μετερχόμενον καὶ νυμφευθέντα Ἀμερικανίδα. Εἰς τὸ πρόγευμά του κληθείς, ἀπήντησα ἐκεῖ, ἐν ἄλλοις, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ***Μουχλῆ πασᾶ,*** τὸν ἰατρὸν μετερχόμενον. Μὲ ὡδήγησαν δ' ἔπειτα εἰς τὸν μέγαν τῆς πόλεως περίπατον, τὸ Park, ὑπερτεροῦντα κατὰ καλλονήν, πλοῦτον καὶ πολυτέλειαν πᾶν ὅ,τι εἶδον ἐν Εὐρώπῃ τοιούτου εἴδους.

Ἡ ἐπαύριον (3)15 Σεπτ.) ἦν Κυριακή, καὶ ταύτην εἶχον προσδιορίσῃ εἰς μεγάλην δι' ἐμὲ διανοητικὴν ἀπόλαυσιν. Γενικῆς τότε ἀπελάμβανε φήμης ἐν Ἀμερικῇ, καὶ ἐφ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην ἀντηχησάσης, ἡ κ. Beacher Stowe διὰ τὸ μυθιστόρημα αὐτῆς, τὸ ἐπιγραφόμενον «ἡ Καλύβη τοῦ θείου Θωμᾶ», κατ' ἐμὲ πάσης συμπαθείας ἄξιον, οὐχὶ διὰ τὴν φιλολογικὴν αὐτοῦ ἐντέλειαν, ὅσον διότι, ἐφάμιλλον τῶν στρατιῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς, ὑπερεμάχετο καὶ αὐτὸ γενναίως ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων τῶν μαύρων δούλων

τῆς Ἀμερικῆς. Καὶ ἡ μὲν συγγραφεὺς ἀπῆν τοῦ Νεοβοράκου, ὥστε δὲν ἐδυνήθην νὰ τὴν ἐπισκεφθῶ καὶ τὴν συγχαρῶ διὰ τὰ εὐγενῆ αὐτῆς αἰσθήματα, ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς, ὁ αἰδεσιμώτατος κ. Beacher, θαυμαζόμενος ὡς ὁ εὐγλωττότερος τῶν ἱεροκηρύκων τῆς Συμπολιτείας, ἔμελλε νὰ ὁμιλήσῃ τὴν Κυριακὴν ἐκείνην ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Plymouth τοῦ Brucklin, ὃ ἦν προάστειον τοῦ Νεοβοράκου. Ἐκεῖ λοιπὸν ἀπῆλθον, ἵν' ἀκροασθῶ τοῦ ἱεροκήρυκος, καὶ χάριν τῆς ἀδελφῆς.

Τὴν ἐκκλησίαν εὗρον πυκνότατα πεπληρωμένην, ὡς προσεδόκουν, καί, μετά τινας ὀλίγας ψαλμωδίας, ἐνεφανίσθη ἱερεύς, νέος καὶ εὐπρεπής, καὶ ἀναβὰς τὸν ἄμβωνα, ἤρξατο τῆς διδαχῆς, ἧς πᾶσα λέξις προσήλου τὴν προσοχήν μου· ἀλλὰ τὸν ἐνθουσιασμὸν δὲν ᾐσθάνθην διεγειρόμενον ἐν ἐμοί, εἰς ὃν βαθμὸν τὸν ἐπρόσμενον, καὶ τὰ λεγόμενα μοὶ ἐφαίνοντο, εὔγλωττα μὲν καὶ ἀνεπίληπτα, ἀλλ' ὑπὲρ τὴν ἀξίαν κοινῶν τύπων οὐχὶ πολὺ ἐγειρόμενα, καὶ ἐξῆλθον τῆς ἐκκλησίας, ἀναλογιζόμενος ὅτι ἡ ὑπόληψις πρὸς τὴν εὐγλωττίαν τοῦ αἰδεσιμωτάτου Beacher οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ ἡ ἀντανάκλασις τῆς φήμης τῆς ἀδελφῆς του.

Ἐν ᾧ ὅμως ἐν τῷ προαυλίῳ περιέμενον τὴν ἅμαξάν μου, ἤκουσα δύο τῶν ἐξερχομένων τοῦ ναοῦ συνδιαλεγομένων.

— Καὶ ὁ κ. Beacher; ἠρώτα ὁ εἷς.

— Εἰς ἄλλην πόλιν, ἀπήντα ὁ ἄλλος. Εἶχε κληθῇ χθὲς τὸ ἑσπέρας, δι' αἰφνίδιόν τινα θάνατον, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ὡμίλησε σήμερον.

Οὕτως ἀπῆλθον ὁμολογῶν κατ' ἐμαυτὸν ὅτι αἱ σκέψεις μου ἦσαν ὀλίγον κατεσπευσμέναι.

Μεταξὺ δ' ἄλλων περιέργων τῆς ἀμερικανικῆς μεγαλοπόλεως περιέτρεξα καὶ τὸ κατάστημα τῆς Βιβλικῆς Ἑταιρίας, ἀσχολοῦν ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους ἐργάτας, ἢ μᾶλλον, κατὰ μέγιστον μέρος, ἐργάτιδας. Περιελθὼν δὲ τὸ ὅλον κατάστημα, εἶδον τὸν χάρτην κατασκευαζόμενον, βρεχόμενον, καὶ λειαινόμενον, εἶτα δὲ τὴν στοιχειοθεσίαν, τὴν ἠλεκτροτυπίαν, τὴν τύπωσιν εἰς 21 ταχυπιεστήρια, ὧν ἕκαστον, κατὰ τὰς διαστάσεις αὐτοῦ, τιμῆς 800-3500 ταλλήρων, κινούμενα δι' ἀτμομηχανῆς 60 ἵππων δυνάμεως, ἐτύ-

που 500-800 ἢ καὶ 1000 ἀντίτυπα τὴν ὥραν. Εἶτα δ' εἶδον τὸν ἔντυπον χάρτην ἐπαῦθις στιλβούμενον εἰς ὑδραυλικὰ πιεστήρια, τιμῇ; 3000 ταλλήρων ἕκαστον. Μετὰ ταῦτα δ' ὁ χάρτης ἐκόπτετο ἀκριβέστατα διὰ μηχανῆς, ἐνεργούσης ὡς λαιμητόμος, Τὴν δίπλωσιν τῶν φύλλων καὶ τὴν εἰς τὰ βιβλία διανομὴν αὐτῶν ἐνήργουν αἱ κόραι διὰ τῶν χειρῶν, μετὰ θαυμασίας ταχύτητος. Κυκλοτερεῖς πρίονες ἔτεμνον ὀπὰς εἰς τῶν βιβλίων τὰς ῥάχεις, αἵτινες ἐρράπτοντο εἰς μαγκάνους διὰ τῶν χειρῶν. Ἐκόπτοντο δ' ἔπειτα τὰ περιθώρια τῶν οὕτω δεδεμένων βιβλίων, ἀναβιβαζομένων διὰ μηχανῆς πρός τὰς κοπίδας, καὶ ἀλλαχοῦ παρεσκευάζοντο καὶ ἐτέμνοντο τὰ βιβλιοδετικὰ δέρματα καὶ χαρτόνια, ἐπιέζοντο ἐπ' αὐτῶν τὰ κοσμήματα, τῆς ῥάχεως λαμβανούσης τὸ δέον σχῆμα διὰ περιστρεφομένου κυλίνδρου. Εἶτα δὲ συνεπιέζετο τὸ βιβλίον, ἐχρωματίζετο διὰ ψήκτρας ἢ ἐχρυσοῦτο τῶν φύλλων τὸ ἄκρον, καὶ οὕτως ὁ βάμβαξ, ὅστις εἰσήρχετο εἰς τὰς προσγείους ἀποθήκας εἰς δέματα, ἀναβιβαζόμενος καὶ μεταποιούμενος βαθμηδόν, ἐξήρχετο ἐκ τοῦ ἄλλου πέρατος τοῦ καταστήματος καὶ ἐπέμπετο εἰς τὰ βιβλιοπωλεῖα πάσης τῆς οἰκουμένης, μεταβληθεὶς εἰς κομψὰς Βίβλους ἢ Ἁγίας Γραφάς, τετυπωμένας εἰς πάσας τὰς γνωστὰς καὶ ἀγνώστους γλώσσας, εἰκοσιδύο ἐν ὅλοις, ἐν αἷς καὶ αἱ κυριώτεραι διάλεκτοι τῶν ἀγρίων τῆς Ἀμερικῆς.

Μετὰ δὲ τὸ κολοσσιαῖον τοῦτο κατάστημα εἶδον καὶ τὸ τῆς ***Ἱστορικῆς*** Ἑταιρείας, ἥτις ἰδίως περὶ τὴν ἐγχώριον ἱστορίαν ἐγκύπτει, περιελάμβανε δὲ τότε χίλια μέλη, τελοῦντα ἕκαστον πρὸς πέντε τάλληρα ἐτησίως. Ἦν δ' ἐκεῖ κατατεθειμένη καὶ συλλογὴ εἰκόνων, καὶ ἄλλη προσέτι ἀρχαιοτήτων μεξικανικῶν καὶ αἰγυπτιακῶν, ἐν αἷς διέπρεπον καὶ δύο Ἄπεις τεταριχευμένοι. Φιλοφρόνως δὲ προσεκλήθην ὑπὸ τοῦ προέδρου εἰς τὰς συνεδριάσεις, τελουμένας ἀνὰ πᾶσαν πρώτην Πέμπτην ἑκάστου μηνός.

Τέλος δ' ἔφθασαν αἱ ἐξ Ἀθηνῶν περιμενόμεναι ἐπιστολαί, καὶ δι' αὐτῶν διεταττόμην ν' ἀγοράσω ἀφεύκτως δύω μηνύτορας καὶ νὰ πέμψω αὐτοὺς ὅσον τάχιον κατὰ τὸν καταλληλότατον τρόπον. Ἀλλὰ τὶς ἦν ὁ καταλληλότατος τρόπος; Τοῦτο ἦν τὸ πρώτιστον ζήτημα· διότι οἱ μηνύτορες, καθ' ὃ ἀποκλειστικῶς

προωρισμένοι εἰς ὑπεράσπισιν ἀκυμάντων λιμένων καὶ στομίων ποταμῶν, ἦσαν μικροὶ τὰς διαστάσεις, ὁλοσίδηροι, βαρεῖς καὶ ἀβαθεῖς καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ μέγιστον αὐτῶν ἀμυντικὸν πλεονέκτημα. Ἀλλ' ἕνεκα τούτου ἦσαν ἥκιστα πρόσφοροι εἰς διάπλουν τοῦ Ὠκεανοῦ. Τοῦτο μοὶ ἐπεβεβαίωσαν καὶ ἐμπειροτέχναι, εἰπόντες μοι ὅτι ὁ μόνος τρόπος τῆς μετακομίσεως αὐτῶν θὰ ἦν ἡ ναυπηγία μεγάλων ξυλίνων σκαφῶν, εἰς ὧν ἕκαστος, ἀνὰ εἷς ἐγκλεισθεὶς τῶν μηνυτόρων, νὰ διαπλεύσῃ τὸν Ὠκεανόν. Ἐπληροφορήθην δὲ καὶ ὅτι ἐπὶ τούτῳ καὶ μόνῳ τῷ ὅρῳ αἱ ἀσφαλιστικαὶ ἑταιρεῖαι συγκατένευον νὰ ἐγγυηθῶσι τὴν παράδοσιν αὐτῶν εἰς Εὐρώπην.

Εἰ καὶ τοῦτο ἤδη μοὶ ἀπεδείκνυε τὸ σχεδὸν ἀνέφικτον τῆς παραγγελίας, δὲν ἠθέλησα ὅμως νὰ παραιτηθῶ ἀμέσως τῶν ἀποπειρῶν μου, καὶ κατὰ πρῶτον λόγον ἀπετάθην, συμβουλὴν ζητῶν διὰ τὴν ἐκλογήν, εἰς τὸν ἐξοχώτατον τῶν ναυπηγῶν, τὸν Ἐριξῶνα, οὗ ἡ φήμη ἐξετείνετο ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην, καὶ οὗ ἡ πρὸς τὸν γαμβρόν μου Ρόζεν ἀδελφικὴ φιλία μοὶ ἠγγυᾶτο τὴν πρόθυμον ἀρρωγήν. Τοιαύτην δὲ καὶ εὗρον τῷ ὄντι· διότι ὁ κ. Ἐριξών, ἅμα περὶ τῆς προθέσεώς μου μαθών, μοὶ ἐνεχείρισε κατάλογον πάντων τῶν σωζομένων μηνυτόρων καὶ ἐξ αὐτῶν δι' ἰδίου σημείου ὑπέδειξεν ἑπτά, εἰπών μοι ἐμπιστευτικῶς ὅτι ἐκ τούτων καὶ μόνων δύναμαι νὰ ἐκλέξω, διότι τῶν ἄλλων πάντων ἠξεύρει θετικῶς ὅτι, ἕνεκα ἀμελοῦς ἀνέκαθεν κατασκευῆς καὶ κακῆς διατηρήσεως μετὰ τὸν πόλεμον, ἐσάπη ἡ ξυλική, μόνοι δ' ἐξαιροῦνται οἱ ἑπτὰ ἐκεῖνοι, οὓς ὁ ἴδιος ἐναυπήγησε, καὶ περὶ ὧν ἐγγυᾶται.

Ἡ χρησιμωτάτη αὕτη πληροφορία τόσῳ μᾶλλον μὲ ηὐχαρίστησε, καθ' ὅσον εὗρον ὅτι μεταξὺ τῶν ἑπτὰ ἀξιοσυστάτων, περιελαμβάνοντο οἱ δύω μᾶλλον ἑλκύσαντες τὴν προσοχὴν καὶ τὴν ἔγκρισίν μου, ὅτε εἶχον ἐπισκεφθῇ τὸ νεώριον τῆς Φιλαδελφείας. Ἐκφράσας λοιπὸν τὴν εὐγνωμοσύνην μου τῷ κ. Ἐριξῶνι διὰ τὰς πολυτίμους πληροφορίας του, τὸν ἀπεχαιρέτισα, καθ' ὃ προτιθέμενος νὰ ἐπιστρέψω εἰς Οὐασιγκτῶνα, ἵνα ἀσχοληθῶ περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑπουργικῆς διαταγῆς.

᾿Αλλὰ τὴν ἐπαύριον ἀπὸ πρωΐας καὶ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου, ἐλθών πρός με ὁ Γενικὸς ἡμῶν Πρόξενος κ. Βότασης, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ κ. ᾿Εριξὼν δὶς ἀπὸ τῆς χθὲς ἔπεμψε πρὸς αὐτόν, ἐρωτῶν ἂν εἶχον ἀναχωρήσῃ, καθότι εἶχε κατεπειγόντως ἀνάγκην νὰ μὲ ἴδῃ. ῎Εσπευσα ἑπομένως εἰς συνάντησίν του, καὶ ἐκεῖνος, λίαν τεταραγμένος, μοὶ εἶπεν ὅτι δι᾿ ὅλης τῆς νυκτὸς δὲν ἐκοιμήθη, διότι, ἀφ᾿ οὗ μὲ εἶδεν, εἰς νέας ἐπιδοθεὶς ἐρεύνας, ἐβεβαιώθη, ὅτι ἐσφαλμένως μὲ εἶχε πληροφορήσῃ, καθ᾿ ὅσον ἀληθῶς καὶ οἱ ἑπτὰ μηνύτορες, οἱ ὑπ᾿ αὐτοῦ κατασκευασθέντες, ἦσαν καὶ ἐκεῖνοι, οὐχ ἧττον ἢ οἱ λοιποί, ἕνεκα τῆς παραμελήσεως αὐτῶν ἀπὸ τῆς παύσεως τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἐλλείψεως ξηρᾶς δεξαμενῆς, σεσηπότες καὶ ἄχρηστοι, καὶ ἑπομένως ὅτι, εἴτε αὐτούς, εἴτε ἐκ τῶν ἄλλων ἀγοράσωμεν, ἐκ τῆς πρώτης σφαίρας, ἥτις τυχὸν θὰ ἐνέσκηπτε, ἡ ξύλωσις αὐτῶν θὰ διελύετο, καὶ κατόπιν αὐτῆς θὰ κατέρρεεν εὐθὺς καὶ ὁ σιδηροῦς θώραξ.

Ταῦτα μαθὼν παρὰ τοῦ φιλαλήθους καὶ μεγαλόφρονος ναυπηγοῦ, οὐδὲν ἄλλο εἶχον ἢ νὰ παραιτηθῶ πάσης περαιτέρω ἐνεργείας περὶ ἀγορᾶς μυνμτόρων, καὶ νὰ φέρω τοῦτο εἰς γνῶσιν τῆς Β. Κυβερνήσεως.

᾿Ανεχώρησα, ἑπομένως, αὐθημερὸν ἐκ Νεοβοράκου, ὅπου ἄσκοπος ἦν ἡ περαιτέρω διαμονή μου, καὶ διενυκτέρευσα εἰς Orange, τὴν 3)4 τῆς ὥρας διὰ σιδηροδρόμου ἀπὸ τοῦ New Jersey ἀπέχουσαν λαμπρὰν ἔπαυλιν τῆς εὐγενοῦς κ. Pilot, ἥτις μᾶς εἶχε προσκαλέσει παρ᾿ ἑαυτῇ, καὶ ἔνθα συνηντήθημεν μετὰ τῆς ἀρίστης οἰκογενείας τοῦ κ. Boileau, Προξένου τῆς Γαλλίας. Τὴν δ᾿ ἐπιοῦσαν ἀπῆλθον εἰς Οὐασιγκτῶνα· ἀλλά, διερχόμενος διὰ Φιλαδελφείας, ἠθέλησα καὶ αὖθις νὰ ἴδω τοὺς ἐκεῖ ὁρμῶντας μηνύτορας, πρὶν ἢ ὁριστικῶς ἀναφέρω εἰς τὸ ῾Υπουργεῖον.

Κατέλυσα λοιπὸν ἐκεῖ, καὶ τὴν ἐπαύριον, ἐπιβὰς ἁμάξης, ἣν ἐπλήρωσα $5^1/_2$ τάλληρα (!), κατῆλθον μετὰ τοῦ Κλέωνος εἰς Navy Yard, τὸ ἐπίνειον. ᾿Εκεῖ δ᾿ ὁ Ναύαρχος, ὁ αὐτοῦ προϊστάμενος, ὅστις καὶ τὰς ᾿Αθήνας ἄλλοτε εἶχεν ἐπισκεφθῇ, διαταγὰς ἤδη ἔχων παρὰ τοῦ ῾Υπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν, μᾶς διεβίβασεν εἰς τὸν Ναύσταθμον δι᾿ ἀτμοπλοίου, καὶ ὑποδεχθεὶς ἡμᾶς μετὰ κα-

νιοβολισμῶν καὶ μουσικῆς, μᾶς ἐπέδειξε τὰ πάντα λεπτομερῶς, εἰς εἴκοσι μηνύτορας ἡμᾶς περιαγαγών, ἐν οἷς ἦσαν καὶ οἱ ὑπὸ τοῦ Ἐριξῶνος κατ' ἀρχὰς συστηθέντες μοι καὶ πάντες οἱ παρ' αὐτοῦ ναυπηγηθέντες. Ἐπὶ τῇ ἐρωτήσει μου δέ, ἂν ἡ ξυλικὴ αὐτῶν διατηρῆται ἀβλαβής, ἐφάνησαν, ὅτε ναύαρχος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἀξιωματικοί, ἐκπλαγέντες πως, ὅτι ἄνθρωπος ἀμύητος τὰ ναυτικὰ ἔθιγε τοιαύτην ὑπόνοιαν, καὶ μοὶ ἀπήντησαν ὅτι τῶν ξύλων ἡ κατάστασις δὲν δύναται νὰ γνωσθῇ εἰμὴ ἀφαιρουμένης τῆς σιδηρᾶς ἐπενδύσεως· ἡ ἀμφίβολος δ' αὕτη ἀπόκρισις μοὶ ἤρκει εἰς ἐπιβεβαίωσιν ὅτι τοῦ Ἐριξῶνος ἡ πεποίθησις δὲν ἀπεῖχε πολὺ τῆς ἰδικης των.

Ἐπανελθόντες δ' ἐκ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης, διεμείνομεν, τὸ ἐπίλοιπον τῆς ἡμέρας ἐν Φιλαδελφείᾳ, καὶ περιήλθομεν τὴν πόλιν παρὰ τὸ ὡραῖον χεῖλος τοῦ ποταμοῦ Delaware, ὃν ὡραίως κοσμεῖ σύμφυτος νῆσος, ἐν τῷ μέσῳ ἔχουσα κατοικίας. Τὸ δ' ἑσπέρας ἀπήλθομεν εἰς τὸ θέατρον, καὶ εἴδομεν μετὰ πολλῆς δεξιότητος διδασκόμενον ὡραῖον δρᾶμα, ἐπιγραφόμενον Cast.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν διευθυνόμενοι πρὸς Οὐασιγκτῶνα, ἐμείναμεν ἐπί τινας ὥρας εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἡμῶν κείμενον μέγα Φρενοκομεῖον, κατάστημα ἀξιόλογον καὶ μιμήσεως ἄξιον. Δύω ὡραῖοι καὶ κατάφυτοι λόφοι χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων διὰ ῥύακος, καὶ περιβάλλονται ὑπ' ἀπεράντου τοίχου, ἔσωθεν ἀοράτου, διότι ἐπικαλύπτεται ὑπὸ παραπεφυτευμένων δένδρων. Ὁ εἷς τῶν λόφων ἔχει ἐπὶ κορυφῆς φρενοκομεῖον ἀνδρῶν, ὁ δ' ἕτερος γυναικῶν. Ὅτε εἰσήλθομεν εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο, ἀπηντήσαμεν ἐν ταῖς δενδροστοιχίαις πολλαχοῦ κυρίας, ἀνὰ μίαν ἢ ἀνὰ δύω, ἐλαυνούσας κομψὰ ἁμάξια, καὶ ἐμάθομεν, πρὸς ἔκπληξιν ἡμῶν, ὅτι καὶ αὗται ἦσαν ἐκ τῶν φρενοβλαβῶν, ἐξ ἐκείνων εἰς ἃς ἔκρινον οἱ ἰατροὶ ὅτι δύνανται ἀβλαβῶς νὰ ἐπιτρέπηται ἀνεπιτήρητος ἡ τοιαύτη διασκέδασις. Ὅτε δ' εἰσήχθημεν εἰς τὴν οἰκοδομὴν ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ κ. Lees, ἐθαυμάσαμεν τῆς διασκευῆς τοῦ εὐρυχωροτάτου καταστήματος τὴν κομψότητα καὶ τὴν πολυτέλειαν, φαινομένου μᾶλλον, ὡς προωρισμένου εἰς τέρψιν καὶ διασκέδασιν εὐθύμου κοινωνίας ἢ εἰς κάθειρξιν δυστυχῶν νοσηλευομένων.

Διάφορα αὐτοῦ δωμάτια ἦσαν διεσκευασμένα εἰς βιβλιοθήκας, μουσεῖα, εἰς μέγα σχολεῖον 16 περιέχον κλάσεις, εἰς αἰθούσας σφαιριστηρίων, τεχνικῆς παγοδρομίας, μουσικῆς καὶ χοροῦ, καὶ εἴδομεν πολλὰς τῶν ἀσθενῶν κομψῶς ἐνδεδυμένας, σεμνοτάτας τὴν συμπεριφοράν, εἰς ἀνάγνωσιν ἐπιδιδομένας, κυμβαλιζούσας ἢ ᾀδούσας ἐνίοτε τεχνικώτατα. Αὗται ἦσαν αἱ πάσχουσαι ἐκ μονομανιῶν. Μίαν ἐξ αὐτῶν, νέαν ὡραίαν καὶ χαριεστάτην, εἴδομεν, ὅτε διηρχόμεθα διὰ τοῦ διαδρόμου, προκύπτουσαν τῆς θύρας τοῦ δωματίου, καὶ ἀφορῶσαν πρὸς ἡμᾶς μετὰ γλυκυτάτου μειδιάματος.

— Καὶ αὕτη παράφρων ; ἠρώτησα τὸν ἰατρόν. Τίς εἶνε ἡ μονομανία της;

— Φιλαρέσκεια, μοὶ εἶπεν.

— Ἐθαύμαζον, τῷ ἀπήντησα, μέχρι τοῦδε ὅτι τὸ κατάστημα ὑμῶν εἶναι τόσον μέγα. Ἤδη ἀπορῶ ὅτι εἶναι τόσον μικρόν.

Αἱ δὲ φρενητιῶσαι, αἱ ἐπικίνδυνοι εἰς ἑαυτὰς καὶ τοὺς ἄλλους, εἶχον ἑκάστη ἀνὰ δύω ἴδια μικρὰ δωμάτια, καθάρια καὶ φωτεινά, τὸ μὲν ἔχον τοὺς τοίχους ὅλους ἐπιστρωμένους, ἵνα μὴ ἡ παράφρων προσκρούῃ εἰς αὐτούς, τὸ δὲ κατοικούμενον ὑπὸ τῆς θεραπευούσης αὐτὴν νοσοκόμου. Μετὰ χαρᾶς δ' ἐπληροφορήθην ὅτι πολλαὶ τῶν ἀσθενῶν ἐξέρχονται ἐντελῶς θεραπευθεῖσαι, μετὰ τὴν φιλάνθρωπον καὶ νοήμονα ταύτην νοσηλείαν, καὶ τὴν ἀγωγὴν συμπληρώσασαι αἱ νεώτεραι, καὶ πολλάκις πλουσίας εἰς τὸ κατάστημα φέρει κληροδοτήσεις ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν ἀναλαβουσῶν τὴν ὑγείαν των.

Τὸ δὲ Φρενοκομεῖον τῶν ἀνδρῶν δὲν μᾶς ἔμεινε καιρὸς νὰ ἐπισκεφθῶμεν, καὶ τὸ ἑσπέρας (Σαββάτου, 9|21 Σεπτεμβρίου), ἤμεθα ὀπίσω ἐν Οὐασιγκτῶνι, καὶ τὴν ἐπαύριον ἔσπευσα εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν, κ. Wells. Μοὶ εἶπε δ' οὗτος ὅτι εἶχε δώσει τὰς προς ὑποδοχήν μου διαταγὰς εἰς τὸ Νεώριον, καὶ μοὶ προσέφερεν οἵους ἤθελον ἐκ τῶν μηνυτόρων, οὓς ἐκεῖ εἶδον, ἐπὶ τῇ εὐτελεστάτῃ τιμῇ τριακοσίων χιλιάδων φράγκων τὸν ἕνα. Ἐγὼ δ', εὐχαριστήσας αὐτὸν διὰ τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν προθυμίαν του, τῷ προσέθηκα ὅτι, κατὰ ἕνα μόνον τρόπον ἠδυνάμην ν' ἀνταποκριθῶ εἰς αὐτὴν ἐπαξίως, δίδων αὐτῷ τὴν

ἐνδιαφέρουσαν πληροφορίαν, ὅτι πάντες οἱ ἐν Φιλαδελφείᾳ μυνήτορες ἦσαν σεσηπότες, δι' ὃ καὶ ἐπ' οὐδεμιᾷ τιμῇ ἐδύνατό τις αὐτῶν νὰ μᾶς χρησιμεύσῃ.

Ὁ κ. Wells, ὅστις δὲν ἦν ναυτικὸς τὸ ἐπάγγελμα, Ὑπουργὸς δὲ μόνον κατὰ κοινοβουλευτικὴν ἐπιρροήν, ἔμεινεν ἐκπεπληγμένος ἐπὶ τῷ ἀκούσματι, ἠμφισβήτησεν αὐτὸ κατ' ἀρχάς· ἀλλ' ὅτε τῷ εἶπον ὅτι γνωρίζω τοῦτο ἐκ πηγῆς ἀσφαλεστάτης, ἣν δὲν δύναμαι νὰ τῷ εἰπῶ, ἀλλ' ὅτι καθῆκον μου ἐνόμισα νὰ τῷ δώσῳ ταύτην τὴν ἀφορμὴν πρὸς ἔρευναν, ἐσιώπησε, καὶ ποτὲ πλέον περὶ τῆς ὑποθέσεως δὲν μοὶ ἀνέφερεν, ὅπερ ἀναμφισβητήτως ἀποδεικνύει, ὅτι ἀνεκάλυψε τὴν ὀρθότητα τῶν πληροφοριῶν μου.

Ἐπιστείλας δ' εἰς Ἀθήνας τοὺς λόγους, δι' οὓς ἡ περὶ τῶν μηνυτόρων διαταγὴ ἦν ἀνεπίδεκτος ἐκτελέσεως, τὴν αὐτὴν ἑσπέραν ἐπεσκέφθην καὶ τὸν Πρωθυπουργὸν κ. Seward, ἵνα καὶ εἰς αὐτὸν ἀναφέρω τὸ ἀποφατικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἐρεύνης μου. Εὐχαρίστως δ' ὠφελούμην πάσης περιστάσεως, ἵνα ἐπισκέπτωμαι τὸν ἔξοχον ἄνδρα, ὅστις, αἰσθηματικὸς μὲν πολὺ δὲν ἦτο, οὐδὲ κἂν ἰδιαιτέρως φιλέλλην, καθ' ὅσον πάσας τὰς πολιτικὰς θεωρίας του ψυχρῶς καὶ ἀπροκαλύπτως εἰς μίαν ὑπέταττε, τὴν τοῦ συμφέροντος τῆς πατρίδος του, οὐδ' ἐπιδεικτικός τις ἦν ἐν τῇ συναναστροφῇ, καὶ ἥκιστα πολύγλωττος, οὐδεμίαν ἄλλην γλῶσσαν γινώσκων πλὴν τῆς Ἀγγλικῆς, ἀλλ' ἦν ἀνὴρ ἐμβριθής, εὐφυέστατος καὶ διὰ γνώσεων πλείστων πεπροικισμένος, ὥστε ἠρεσκόμην καὶ ξένα πολλάκις τῇ πολιτικῇ συζητῶν μετ' αὐτοῦ. Ἰδίως δ' ἠσχολεῖτο περὶ τὴν μελέτην τῆς Ἁγ. Γραφῆς ὑπὸ πᾶσαν ἄποψιν, θρησκευτικὴν καὶ φιλοσοφικήν, καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἑσπέραν, καὶ ἄλλων παρόντων εἰς τὴν συναναστροφήν, μετὰ τὰ περὶ τῶν πλοίων, παρήχθημεν καὶ εἰς θεολογικὴν συζήτησιν, ἐκείνου μὲν διϊσχυριζομένου, βοηθείᾳ καὶ τῆς ὡραίας νύμφης του, τῆς συζύγου τοῦ υἱοῦ του, ὅτι ἡ ἔρευνα τῶν Γραφῶν ἐστὶν ἀπαραίτητος, διότι πρὶν ἢ πιστεύωμεν, πρέπει νὰ ἐννοῶμεν, ἐμοῦ δ' ἀντιλέγοντος ὅτι, ναὶ μὲν πρέπει νὰ ἐρευνῶμεν τὰς Γραφάς, ἀλλ' ἵνα πιστεύωμεν καὶ ὅ,τι δὲν ἐννοοῦμεν, διότι τῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν πολλαὶ εἰσὶ τάξεως ὑπερβαινούσης τὴν ἡμετέραν κατάληψιν· καὶ συνήγορον

ὑπὲρ τῆς θεωρίας μου εἶχον καὶ τὸν συνάδελφόν μου κ. Γερόλδ, τὸν Πρέσβυν τῆς Πρωσσίας.

Στρατηγοὺς ἐκ τῶν ἐπισημοτάτων τῆς Ἀμερικῆς ἐγνώρισα τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ Στρατηγοῦ Γράντ, τὸν Sheridan, τὸν Sickler καὶ ἄλλους, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, δειπνῶν παρὰ τῷ κ. Seward, τὸν νεαρὸν κ. Hercock, ἰδίως διακριθέντα εἰς τοὺς κατὰ τῶν Ἰνδῶν ἀγῶνάς του.

Μὴ ἔχων δὲ πλέον νὰ μεριμνήσω περὶ προμηθείας, οὐδ' ὅπλων, οὐδὲ πλοίων, ἐξ Ἀμερικῆς καὶ τὰς περὶ τῆς ἐνταῦθα πολιτικῆς ὑποστηρίξεως ἐλπίδας, δι' ὧν ἐν Ἑλλάδι διεβουκολοῦντο, ὅλως κενὰς εὑρών, ἐπροσπάθησα κἂν ἄλλας, ἐν τούτοις, οἵας δήποτε ὠφελείας, ἔστω καὶ πολὺ ἐλάσσονος κατηγορίας, νὰ ἐπιτύχω, εἰ δυνατόν, οἷον καὶ περὶ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ δασμοῦ τῆς σταφίδος, ἀναλόγως πρὸς ἣν, ἐπὶ ταῖς ἐμαῖς παραστάσεσι, καὶ δι' ἐνεργείας τοῦ κ. Γλάδστωνος, εἴχομεν ἐπιτύχῃ ἄλλοτε ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἠγωνίσθην, ἑπομένως, νὰ ὑποδείξω τῷ κ. Σουάρδ, ὅτι οἱ μεγάλοι ἐπὶ τοῦ προϊόντος ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις ἐπιβαλλόμενοι τότε δασμοί, οὐ μόνον τὴν Ἑλλάδα βλάπτουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰς Ἀμερικανικὰς προσόδους, τὴν εἰσαγωγὴν αὐτοῦ σχεδὸν ἐντελῶς παρακωλύοντες. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα προσέκρουσα πρὸς βράχον δυσκλόνητον, σύστημα προστατευτικόν, ὃ εἶχε παραδεχθῇ καὶ εἰς ὃ ἐνέμενε τότε, ἕνεκα τῶν οἰκονομικῶν αὐτῆς δυσχερειῶν, ἡ ἀμερικανικὴ κυβέρνησις. Τούτου ἕνεκα ὁ κ. Σουάρδ ἀπεδέξατο ἥκιστα εὐμενῶς τὰς ἐμὰς παρατηρήσεις. Ἀλλ' οὐδ' ἐγὼ εἶχον ἐλπίσῃ τὴν νίκην λίαν εὐχερῆ, δι' ὃ καί, εἰς πολλοὺς ἀπετάθην βουλευτὰς καὶ γερουσιαστάς, συμπολιτευομένους τε καὶ ἀντιπολιτευομένους, καταδεικνύων αὐτοῖς ὅτι, ἐλαττουμένου τοῦ φόρου τῆς εἰσαγωγῆς, θὰ ηὔξανεν ἡ εἴσπραξις τῆς Συμπολιτείας διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐπεκαλούμην τὸ παράδειγμα τῆς Ἀγγλίας, ἥτις, διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους, εἶχεν ἐλαττώσῃ εἰς τὸ ἥμισυ τῆς σταφίδος τὸν φόρον, καὶ ἔδωκα καὶ πολλοῖς ὑπόμνημα περὶ τούτου. Μοὶ συνέβη δὲ καὶ ἐν Ἀμερικῇ ὅ,τι καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ μοὶ εἶχε συμβῇ· δηλαδή,ἀφ' οὗ ἠγωνίσθην καὶ ἔπεισα διὰ λόγων καὶ ἐγγράφων τοὺς ἐξ ὧν τὸ ζήτημα ἐξηρτᾶτο, τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν μου ἐπῆλθε μό-

νον, ἀφ' οὗ ἔπαυσα τότε μὲν ὑπουργεύων, νῦν δὲ πρεσβεύων ἐν Ἀμερικῇ, ταύτην τὴν φορὰν ὅμως κἂν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ μου Κλέωνος, μείναντος Ἐπιτετραμμένου, καὶ τὰς προσπαθείας ἐξακολουθήσαντος.

Ἐπὶ τῆς ἀπουσίας μου ἐκ τῆς πρωτευούσης εἶχεν ἀφιχθῇ εἰς αὐτὴν καὶ ὁ κατὰ ζῆλον ἡμῶν πεμφθεὶς Πρέσβυς τῆς Τουρκίας, ὁ Περότης Βλάκβεης, ἀνὴρ εὐπαρουσίαστος καὶ εὐγενὴς τοὺς τρόπους, συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τῆς συζύγου του, Ἑλληνίδος ἐκ Σταυροδρομίου ἐπίσης, νέας καὶ ὡραίας, ἀλλ' ἐπειδή, μὴ ὁμιλοῦσα τὴν ἀγγλικήν, ἔμενεν ἀποκεκομμένη ἀπὸ τῆς ἐγχωρίου κοινωνίας καὶ μεμονωμένη, τὴν ἐπισκεπτόμην ἐνίοτε, εἰκαὶ μεταξὺ τῶν δύω Πρεσβειῶν, ὡς ἦν ἑπόμενον κατὰ τὰς περιστάσεις ἐκείνας, ὑπόκωφος ὑφίστατο καὶ διαρκὴς πολιτικὴ πάλη. Ἕλλην δὲ ἦν καὶ ὁ γραμματεὺς τῆς Ὀθωμανικῆς πρεσβείας, ὁ κ. Βαλτατζῆς, ὃν δὲν ἐφαίνετο πολὺ ἐπιεικῶς ἐκτιμῶσα ἡ κοινωνία τῆς Οὐασιγκτῶνος.

Ἀφ' οὗ δὲ καὶ μετὰ τοῦ νέου συναδέλφου συνέδεσα τὰς κατ' ἐπιφάνειαν σχέσεις, καὶ περὶ τοῦ ζητήματος τῆς σταφίδος ἔπραξα πᾶν τὸ δυνατόν, ἠθέλησα νὰ ἐπωφεληθῶ τῶν καλῶν ἔτι ἡμερῶν τοῦ φθινοπώρου, ἵνα γνωρίσω τινὰς ἔτι χώρας τῆς Ὁμοσπονδίας, καὶ τὴν 18|30 Σεπτεμβρίου ἀπῆλθον, μετὰ τοῦ Κλέωνος πάντοτε, ἐξ Οὐασιγκτῶνος, καὶ μετὰ δίωρον πορείαν διὰ σιδηροδρόμου πρὸς βορρᾶν, ἀφίχθημεν εἰς ***Βαλτιμόραν***, πόλιν 250 χιλιάδων κατοίκων, ἥτις, ὅμως, δὲν μᾶς ἐφάνη λίαν ἐπιμελῶς καὶ εὐπρεπῶς τότε διατηρουμένη. Ὡραῖος ἐστὶν ὁ παραρρέων αὐτὴν εὐρύς, ἀλλ' ἀβαθὴς ποταμὸς Σεισκουάνας, ὑπὸ καταφύτων νήσων εἰς βραχίονας πολλοὺς διαιρούμενος, καί, μετ' αὐτήν, βορειοδυτικῶς χωροῦντες, ἀφίχθημεν εἰς τὰ ***Ἀλλεγάνεια*** ὄρη, ἔχοντα ὅμως μᾶλλον τὴν ὄψιν καὶ τὰς διαστάσεις γραφικωτάτων καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὑψηλῶν λόφων. Μετ' ἐννέα δ' ὡρῶν δι' αὐτῶν ὁδοιπορίαν κατελύσαμεν τὸ ἑσπέρας εἰς Ἄλτοναν, πόλιν ἐν μιᾷ τῶν κοιλάδων κειμένην, ὁμοίαν δὲ πρὸς μέγα χωρίον, ἢ πρὸς ἐπαρχιακάς τινας πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ἐν αἷς, μεταξὺ οἰκίσκων καὶ καλυβῶν, ἀπαντῶνταί τινες διεσπαρμέναι μεγάλαι οἰκοδομαί.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἡ ὁδὸς ἡμῶν εἰλίσσετο χαριέστατα διὰ τῶν

συμφύτων κοιλάδων ἢ εἰς τὰς πλευρὰς τῶν λόφων, καὶ εἰς τὰς 2 μ. μ. ἀφίχθημεν εἰς τὴν ἐπίσημον βιομηχανικὴν πόλιν Pittsburg, πλουσίαν, μεγάλας οἰκοδομὰς καὶ πάμπολλα περιέχουσαν ἐργοστάσια, καὶ γραφικώτατα δ' ἐπικαθημένην εἰς τὴν ὄχθην τοῦ εὐρέος καὶ χαριεστάτου ποταμοῦ Ohio, φερωνύμου ὄντως, διότι ἡ λέξις σημαίνει ἰνδιστὶ τὸν **ὡραῖον**, ἀπὸ τούτου τοῦ σημείου δὲ πλευστοῦ ὄντος τοῖς πλοίοις. Ἐνταῦθα μόνον ἀριστήσαντες, ἀνεχωρήσαμεν περὶ τὰς 3 μ.μ. καὶ ἀφίχθημεν περὶ τὴν 11ην τῆς νυκτὸς εἰς Crestlein, ὅπου κατελύσαμεν εἰς μεγαλοπρεπὲς ξενοδοχεῖον.

Τὴν δ' ἐπαύριον (20 Σεπτ. 1 Ὀκτ.) βροχῆς ἐπελθούσης ραγδαίας κατελίπομεν τὴν πόλιν μόνον περὶ τὴν 10ην, χωροῦντες δυτικῶς τῆς σειρᾶς τῶν Ἀλλεγανίων, εἰς πεδιάδας μικράς, μονοτόνους, ἀραιῶς κατοικουμένας, καὶ ἐφ' ὧν καταδήλως φαίνεται ὅτι ὁ ἐξ Εὐρώπης πολιτισμὸς ἐστὶν εἰσέτι νεήλυς καὶ οὐχὶ ἑδραίως ἐρριζομένος. Οὕτως ἀπηντῶμεν πολλαχοῦ τῶν δασῶν, δι' ὧν διηρχόμεθα, μεγάλα δένδρα ἀρτίτομα καὶ ἀρτικαῆ, ἢ καὶ ἔτι καιόμενα ὑπὸ τῶν ἐποίκων, ἀμφισβητούντων ἄρτι τὴν χώραν πρὸς τὴν ἀγρίαν φύσιν, ἐβλέπομεν δὲ καὶ ἀραιῶς διεσπαρμένας ἐν τοῖς δρυμοῖς ξυλίνας καλύβας, ἴσως σπέρματα, ἐξ ὧν, μετ' οὐ πολλὰ ἔτη, θέλουσιν ἀναπτυχθῇ πόλεις μυρίανδροι, ὡς πολλαχοῦ συμβαίνει τῆς Ἀμερικῆς, καὶ ὡς προοιωνίζονται μεταξὺ τῶν καλυβῶν ἐγειρόμεναι ὑψηλαὶ κάμινοι καὶ τὰ ἐν ταῖς ἐρήμοις ἐναγωνίως ἐργαζόμενα ἀτμοκίνητα τεχνουργεῖα. Ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ἤρχιζον ἤδη ἀναφυόμεναι τοιαῦταί τινες πόλεις, εἰ καὶ εἰσέτι ἔχουσαι μᾶλλον τὴν ὄψιν μεγαλοχωρίων. Τοιαύτη ἐστὶν ἡ Fort Nayne, ἐν ᾗ περὶ τὰς δύο ἐγευματίσαμεν εἰς ἄριστον ξενοδοχεῖον, καὶ ὅπου ἐγνωρίσθημεν καὶ μετὰ τοῦ Capit. Harvey Heart, ἐπισήμουκατοίκου τοῦ St Louis.

Μετὰ δὲ τὸ γεῦμα ἀπελθόντες, ἐφθάσαμεν περὶ τὰς 9 τὸ ἑσπέρας εἰς Chicago. Κατελύσαμεν δ' ἐκεῖ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Shermanhoue, ἐπεσκέφθην τὴν ἐπιοῦσαν τινὰς τῶν πρωτίστων κατοίκων τῆς πόλεως, πρὸς οὓς εἴχομεν συστάσεις, ἐν ἄλλοις τὸν λίαν εἰδήμονα καὶ φιλόφρονα κ. Sheldon, γαμβρὸν τοῦ ἐν τῷ ἀγῶνι πρὸς τοὺς Νοτίους διαπρέψαντος στρατηγοῦ Buttler. Παρ' αὐτοῦ δέ, ὡς καὶ παρὰ πάντων τῶν ἄλλων, οὓς ἀπήντησα, ἤκουσα

τὴν ἀγνοῶ πῶς διαδοθεῖσαν εἴδησιν ὅτι ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος παρῃτεῖτο, εἰς ἣν δὲν ἐπίστευσα μέν, ἀλλ' ἥτις οὐχ' ἧττον μ' ἐνέβαλλεν εἰς ἀνησυχίας περὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ πόλις Chicago, τριάκοντα περίπου ἔτη πρὶν τὴν ἐπισκεφθῶ, συνέκειτο ἐκ τριάκοντα ἑπτὰ οἰκιῶν, αἵτινες ἀτάκτως εἶχον κτισθῇ παρὰ τὰ χείλη τῆς διαστάσεις θαλάσσης ἐχούσης λίμνης τοῦ Μιτσιγὰν (Michigan), ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀνεπτύχθη εἰς μεγαλόπολιν πολλῶν ἑκατοντάδων χιλιάδων κατοίκων, ὁσημέραι αὐξανομένην καὶ πληθυνομένην. Εἶχον δὲ τὸ κοινὸν ἐλάττωμα αἱ οἰκοδομηθεῖσαι τῶν οἰκιῶν αὐτῆς, ὅτι ἡ λίμνη, ὅτε ἀπ' αὐτῆς ὁ ἄνεμος ἔπνεεν, ἐκχειλίζουσα, τὰς περιέκλυζεν καὶ τὰς ἐνέθαπτεν εἰς πηλόν· διὰ τοῦτο, ὅτε ἡ πόλις, ἐκταθεῖσα, ἔλαβε κανονικὸν σχέδιον, φροντὶς ἐλήφθη νὰ ὑψωθῇ ἐπί τινας πόδας καὶ τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ ἐπεκάθητο· δι' ὃ καί τινες τῶν πρωτοκτίστων οἰκιῶν κατεδαφίσθησαν, ἵνα κτισθῶσιν εἰς τὸ τεχνητὸν ὑψηλότερον ἔδαφος. Μεταξὺ αὐτῶν ἦν καὶ μέγα ξενοδοχεῖον, τὸ Tremont House, περὶ οὗ ἀλλοία ἐλήφθη φροντίς, διότι, πολυτελὲς ὂν καὶ πολυδάπανον, δὲν ἐσύμφερε νὰ κατεδαφισθῇ. Οἱ Ἀμερικανοὶ λοιπόν, οἱ εἰς οὐδὲν διστάζοντες, ἰδοὺ τὶ ἐπενόησαν. Ἔλαβον τὸ μέγιστον τοῦτο οἰκοδόμημα εἰς τὰς χεῖράς των, καί, ὡς ἂν ἦσαν ἐναέρια πνεύματα, τὸ ἤγειραν ἐκ βάθρων 6 πόδας, καὶ τὸ ὑπέστρωσαν τοίχων τῶν διαστάσεων τούτων, ἐφ' ὧν ἐπεκάθησε. Ἰδοὺ δὲ πῶς τοῦτο ἐγένετο, κατὰ περιγραφήν, ἣν ἀνέγνων. Περὶ τὰ θεμέλια, ἀνασκαφέντα, ἐτέθησαν μηχαναί, αἱ καλούμεναι **κρίκοι**, χίλιαι τὸν ἀριθμόν, καὶ ἰσάριθμοι ἐργάται, εἰς σύνθημα διδόμενον ὑπὸ προϊσταμένου ἀρχιτέκτονος, ἔστρεφον ἅπαξ καὶ συγχρόνως ἕκαστος τὸν στρόφιγκα τῆς ἰδίας μηχανῆς, καὶ ἔμενεν ἀκίνητος μέχρι τῆς ἑπομένης διαταγῆς. Οὕτως ἐξηκολούθει ἡ ἐργασία ἐπὶ ἡμέρας καὶ νύκτας καὶ ἡ γιγαντιαία οἰκοδομή, ἀνασπωμένη, ἤρετο βαθμηδόν, μέχρις οὗ ἐδύνατο νὰ τεθῇ ὑπ' αὐτὴν σειρὰ λίθων· μεθ' ὃ ἡ ἐργασία ἤρχιζεν αὖθις, καὶ ἔληξεν, ὅτε οἱ παρεντεθέντες καὶ εἰς νέα θεμέλια χρησιμεύσαντες λίθοι ἔλαβον τὸ ὕψος ἓξ ποδῶν. Τοσοῦτον δ' ἀνεπαισθήτως ἐξετελέσθη τὸ θαυμάσιον ἔργον, ὥστε, καθ' ἣν ἀνέγνων περιγραφήν, τὸ ξενοδοχεῖον

ἐξηκολούθει δι' ὅλου τοῦ χρόνου τούτου κατοικούμενον, καὶ ἡ ὑπηρεσία δὲν ἔπαυσεν, οὐδὲ στιγμήν, ἐν αὐτῷ τακτικῶς ἐκτελουμένη.

Πλησίον τοῦ ξενοδοχείου τούτου μὲ ὡδήγησεν ὁ κ. Sheldon εἰς τὸ Χρηματιστήριον, ἀπέραντον οἰκοδομὴν διὰ συνδρομῶν ἐντὸς δύω ἐτῶν ἀνεγερθεῖσαν, καὶ εἰς ἧς τὴν κεντρικὴν αἴθουσαν, 180 ποδῶν μῆκος ἔχουσαν, πολλῶν ἑκατομμυρίων ἀγοροπωλησίαι γίνονται καθ' ἑκάστην.

Ἐκεῖ ἀπήντησα καὶ τὸν Δήμαρχον τῆς πόλεως, ὅστις πρὸς ξένον Πρέσβυν, καὶ μάλιστα τῆς Ἑλλάδος, ὑπερτάτην ἐπιδεικνύων φιλοφροσύνην, μοὶ προσέφερε νὰ μὲ ξεναγήσῃ εἰς τὰ δημόσια... σφαγεῖα... ὅπερ, εὐγνωμόνως, ἤμην ἕτοιμος ν' ἀποκρούσω. Ἀλλ' ὁ κ. Sheldon, ἐννοήσας ἐκ τῆς ἐκφράσεως τοῦ προσώπου μου, ὅτι ἡ πρότασις πολὺ δὲν εἶχε τὸ θέλγητρον δι' ἐμέ, μοὶ εἶπε, λαβών με κατ' ἰδίαν, ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀρνηθῶ, ὅτι τὰ σφαγεῖα ἐκεῖνα εἰσὶ τῆς πόλεως τὸ ἐγκαύχημα, καὶ πάντες οἱ ξένοι εἰς αὐτὰ ὁδηγοῦνται, καὶ ἐσχάτως δὲν ἐνθυμοῦμαι τὶς τῶν Γάλλων βασιλοπαίδων, διατρέξας αὐτά, ἐξέφρασε ταῖς ἀρχαῖς τὴν ὑπερτάτην του εὐαρέσκειαν. Ἐννοήσας, ἑπομένως, ὅτι ἡ ἄρνησίς μου θὰ ἐθεωρεῖτο ὡς σκαιότης ἢ ὡς προσβολὴ κατὰ τοῦ Δήμου, ἐδέχθην προσμειδιάσας, καὶ ἠκολούθησα εἰς τὰ σφαγεῖα τὸν κ. Δήμαρχον. Ἐκεῖ δὲ παρουσιάσθην εἰς τὸν Διευθυντὴν αὐτῶν, καὶ παρεδόθην εἰς τὴν ὁδηγίαν του.

Τοῦ ἀπεράντου καταστήματος ἡ κεντρικὴ αἴθουσα ἦν πᾶσα καθωραϊσμένη δι' ἀλάντων, χοιρομηρίων καὶ ἄλλων τεμάχων διαφόρων σφαγίων, κατὰ μυριάδας κανονικῶς κρεμαμένων περὶ τοὺς τοίχους καὶ ἐκ τοῦ ὀρόφου, ἐφ' οἷς ὁ Διευθυντὴς ἐφαίνετο μέγα φρονῶν. Μετὰ δὲ τὴν τούτων ἐπίδειξιν, καὶ ἀφ' οὗ πολλὰ ἔμαθον περὶ τῆς στατιστικῆς τῶν θαμώνων, δηλαδὴ τῶν θυμάτων τοῦ καταστήματος, βοῶν, προβάτων καὶ μάλιστα χοίρων, περιήχθην εἰς τὰ διάφορα αὐτοῦ μέρη, καὶ μοὶ ἐδείχθη ἡ ὁδός, δι' ἧς τὰ δυστυχῆ ζῶα ὁδηγοῦνται ἀγεληδὸν μέχρις εἴδους κινητῆς γεφύρας, ἐφ' ἣν χωροῦσιν ἀνὰ ἕν, ἀναβοκαταβαίνει δ' ἐπ' αὐτῆς ἀτμοκίνητος λαιμητόμος, ὑφ' ἣν πίπτει ἀνὰ ἓν θῦμα κατὰ δευτερόλεπτον, καὶ ἡ σανὶς τῆς γεφύρας, κυβιστοῦσα, καταρρίπτει

αὐτὸ εἰς ὑπόγεια, ὅπου τάχιστα διερχόμενον διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ ἄλλων μαγειρικῶν ἢ τεχνητῶν ἐνεργειῶν, ἐπανέρχεται εἰς τὴν αἴθουσαν, ἔνθα ἱστάμεθα, ἢ κατατίθεται εἰς τὰς πιθάκνας, τὰς μεταφερούσας αὐτὸ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ὑπὸ μορφὴν ἀλάντων ἢ ἄλλων κρεοπωλικῶν προϊόντων.

Ταύτας πάσας τὰς λεπτομερείας μοὶ ἐξέθετεν ὁ Διευθυντὴς μετ' ἐνθουσιασμοῦ, ὃν ἐνδομύχως ἥκιστα συνεμεριζόμην, καὶ τέλος μὲ παρεκάλεσε νὰ τῷ ἐπιτρέψῳ νὰ μακρυνθῇ ἐπί τινας στιγμὰς διά τινας ἀναγκαίας προπαρασκευάς. Εἶπον δ' ἀνωτέρω ὅτι χοῖροι ἦσαν πρὸ πάντων οἱ κατὰ χιλιάδας ἐκεῖ καθ' ἑκάστην σφαζόμενοι, διότι τὸ χοιρεμπόριον θεωρεῖται, ἢ κἂν ἐθεωρεῖτο τότε, ὡς πρώτιστος παραγωγικὸς κλάδος τῆς πόλεως Σικάγου, ἥτις διὰ τοῦτο ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἀμερικανῶν εἰρωνικῶς ***χοιρόπολις*** (Porcopolis) ἐπιλέγεται.

Μέχρις οὗ ἐπανέλθη πρὸς ἐμὲ ὁ κ. Διευθυντής, διεσκέδαζον, βλέπων δι' ἑνὸς τῶν μεγάλων παραθύρων τῆς αἰθούσης, τὸν ὑπ' αὐτὸ περίβολον, ἐν ᾧ ἦν κατάκλειστος ἀγέλη βοῶν μεγάλων καὶ ὡραίων, οἵτινες λίαν εὔθυμοι ἐφαίνοντο, διότι ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτό, καὶ ἔπαιζον ἀντικερατιζόμενοι. Ἐγὼ δὲ μετὰ συνοχῆς καρδίας ἀνελογιζόμην ὅτι τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα ζῷα ἦσαν προωρισμένα ἐπίσης νὰ πέσωσιν ὑπὸ τὸν ἀπηνῆ σφαγέα, ὅτε ὁ Διευθυντής, ἐπανελθών, μοὶ εἶπε φιλοφρόνως ὅτι τὰ πάντα ἦσαν ἕτοιμα καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ τὸν συνοδεύσω. Ὅτε δ' ἠρώτησα τί ἦτον ἕτοιμον καὶ πρὸς τίνα σκοπόν, μοὶ ἀπήντησε μετ' ἰδιαρέσκου ἐκφράσεως, ὅτι, κατὰ διαταγήν του, ἐκομίσθη εἷς τῶν ταύρων ἐκείνων μέχρι τῆς θύρας τῆς αἰθούσης, καὶ ἅμα προχωρήσωμεν ὡς ἐκεῖ θὰ τὸν ἴδωμεν νὰ ὑπερβῇ τὴν φλιάν, καὶ ἐν τῷ ἅμα καταβᾶσα ἡ μάχαιρα ἐκ τοῦ ὑπερτέρου, ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ νὰ τὸν ἀποκεφαλίσῃ. Ἂν καὶ τὸ θέαμα ἦτο περιεργότατον κατὰ τὸν κ. Διευθυντήν, καὶ ἡ μέθοδος λίαν ἀξιέπαινος, διότι τὰ δυστυχῆ ζῷα δὲν ἐβασανίζοντο, ἐγὼ ὅμως ὁμολογῶ ὅτι δὲν εἶχον οὐδεμίαν περιέργειαν δι' αὐτό, καί, λαβὼν τ' ὡρολόγιον ἐκ τοῦ κόλπου μου, εἶδον, ὅτι παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα, ἡ ὥρα εἶχε παρέλθῃ, καθ' ἣν εἶχον ὑποσχεθῇ νὰ εὑρεθῶ ἀλλαχοῦ που, ὅτι δυστυχῶς καιρὸς δὲν

μοὶ ἔμενε, ἵνα ἰδῶ τὴν ἀξιέπαινον μέθοδον, καί, ἐκφράσας τὴν λύπην μου, ἀπῆλθον δρομαίως, καὶ χωρὶς νὰ μεταστραφῶ.

Ἐπροτίμησα δὲ νὰ μεταβῶ τότε εἰς ἐπίσκεψιν τῶν δι' ἐμὲ πολὺ μᾶλλον ἀξιοθεάτων elevators, οἵτινες εἰσὶν ἰδιαίτερον εἶδος ξυλίνων ἀποθηκῶν ἢ μᾶλλον μετακομιστηρίων τῶν σιτηρῶν. Εἰς ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ποδῶν ὕψος αἰρόμενοι, διαιροῦνται εἰς ἑπτὰ δόμους, πρὸς τὰ ἄνω πυραμιδοειδῶς τοσοῦτον συστελλομένους, ὥστε τῶν δύω ἀνωτάτων αἱ κλίμακες, μὴ χωροῦσαι ἐντὸς αὐτῶν, εἰσὶν ἡρμοσμέναι ἐκτός, ἐκ σανίδων στενῶν, ἄνευ ἐρείσματος, καὶ τόσῳ μᾶλλον κινδυνώδεις, διὰ τοὺς μὴ ἠθισμένους εἰς αὐτῶν τὴν ἀνάβασιν, καθ' ὅσον τὸ ἄνω μέρος τῶν ξυλοδμήτων τούτων πυραμίδων δονεῖται ὑπὸ τοῦ ἀνέμου σχεδὸν ὡς ὀξεῖα κορυφὴ δένδρου, ὥστε πολλὴ ἀπαιτεῖται ἕξις καὶ τόλμη, ἵνα μή τις, ἀναβαίνων, καταληφθῇ ὑπὸ σκοτοδινίας. Ἑκατὸν δώδεκα τὸν ἀριθμὸν ὑπῆρχον τότε ἐν Σικάγῳ τὰ περίεργα ταῦτα ταμεῖα, ἱστάμενα πάντα κατὰ σειρὰν μεταξὺ διώρυγος ἀφ' ἑνός, καὶ ὁδοῦ ἀφ' ἑτέρου, ἣν ἠκολούθει ἱπποσιδηρόδρομος κοινωνῶν μετὰ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ. Εἰς ἐκεῖνον αἱ σιτοφόροι σιδηροδρομικαὶ ἅμαξαι, αἱ ἐκ τῶν ἐνδοτέρων χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς τὰ σιτηρὰ κομίζουσαι, ἀποσπώμεναι τῆς ἁμαξοστοιχίας, κομίζονται ἐνταῦθα δι' ἵππων. Ὅτε δ' ἵστανται πρὸ τῆς θύρας τῆς πρώτης τῶν ἀποθηκῶν, ἀνοίγεται τῆς πρώτης ἁμάξης ἡ ὀροφή, εἰς αὐτὴν βυθίζεται σωλὴν προερχόμενος ἐκ τοῦ elevator καὶ δι' ἀτμομηχανῆς τοῦ κενοῦ ἐν αὐτῷ γινομένου, ἀναρροφᾶται ἐντός του καὶ ὁ ἐν τῇ ἁμάξῃ σίτος, διέρχεται ἀνωτέρω δι' ἑτέρου σωλῆνος ὑγροῦ, ὥστε πλύνεται ἐν αὐτῷ, καὶ ἔτι ἀνωτέρω δι' ἄλλων διαπνεομένων, ὥστε ἐν αὐτοῖς ἀερίζεται, ξηραίνεται καὶ καθαρίζεται πάσης κόνιος· εἰς δὲ τὸν ἀνώτατον δόμον ἀφικόμενος, ταμιεύεται εἰς μεγάλα δοχεῖα ἢ μᾶλλον εἰς μικρὰ δωμάτια κυβικά, ὡρισμένων διαστάσεων, ὥστε, ὡρισμένην νὰ δέχωνται γεννημάτων ποσότητα καὶ νὰ χρησιμεύωσιν εἰς ἀκριβῆ αὐτῶν καταμέτρησιν, μετά τινος προσέτι ἁπλοῦ μηχανισμοῦ, ὅστις σημειοῖ τὸ μετρηθὲν καὶ ὁρίζοντος καὶ τὰ κλάσματα, μέχρι λίτρας, ὁσάκις τὸ δοχεῖον δὲν πληροῦται μέχρι τοῦ χείλους. Ἅμα δ' ὡς αὐτὸ πληρωθῇ,

ἀνοίγεται κατὰ τὴν ἀντιπέραν πλευράν του ἕτερος σωλὴν κατιών, καὶ δι' αὐτοῦ καταρρέει ὁ σίτος εὐθὺς εἰς τὰ κοῖλα ἀτμοπλοίου σταθμεύοντος ἐν τῇ διώρυγι ὑφ' ἕκαστον elevator, καὶ τὸ πλοῖον, ἅμα πληρωθὲν ὑπὸ τοῦ ἄνω ἤδη καταμετρηθέντος φορτίου του, ἐκπλέει διὰ τὸν λιμένα τῆς Εὐρώπης, δι' ὃν ἐστὶ προωρισμένον. Ἀφ' οὗ ἐξαντληθῇ ἡ πρώτη ἅμαξα, ἕπεται ἡ δευτέρα, καὶ οὕτω καθεξῆς, καὶ ἀφ' οὗ πληρωθῇ τὸ πρῶτον πλοῖον, ἡ ἁμαξοστοιχία προβαίνει ὑπὸ τὸν δεύτερον elevator, οὗ ὀπίσω δεύτερον πλοῖον σταθμεύει καὶ καθεξῆς μέχρις ἐξαντλήσεως.

Οὕτω τὰ γεννήματα, ἐκ τῶν ἀπεράντων πεδίων τῆς δυτικῆς Ἀμερικῆς φθάνοντα διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς Chicago, καὶ κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν λιμένα, ἐν ἀκαρεῖ πλύνονται, ἀερίζονται, ξηραίνονται, σταθμίζονται, ἐπιβιβάζονται εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἐκπέμπονται πρὸς πάντα τὰ σημεῖα τῆς ὑφηλίου. Ὅπως δέ τις κατανοήσῃ οἵα ἐστὶν ἡ πρόοδος αὕτη καὶ πόσον συμβάλλεται εἰς τὴν αὔξησιν τῆς δημοσίας εὐημερίας, ἀρκεῖ ν' ἀναλογισθῇ ὅτι πρό τινων ἐτῶν, καὶ πρὶν ἢ κατασκευασθῇ ὁ πρὸς δυσμὰς ἀμερικανικὸς σιδηρόδρομος, ἄποικοι, τὰ περὶ καὶ ὑπὲρ τὸν Μισσισίπην πεδία οἰκήσαντες, εὗρον αὐτὰ εὐφορώτατα μέν, ἑκατονταπλασίονα αὐτοῖς τὴν σπορὰν ἀποδίδοντα· ἀλλ' ἡ ἔλλειψις μέσων συγκοινωνίας ἀφήρει πᾶσαν τὴν ἀξίαν τοῦ φυτικοῦ αὐτῶν πλούτου, ὥστε κατήντων τοὺς λόφους τῶν σιτηρῶν, οὓς μετὰ μεγάλης χαρᾶς εἶχον συγκομίσῃ, νὰ μὴ ἔχωσι πῶς ἄλλως νὰ μεταχειρισθῶσιν εἰμὴ ὡς καύσιμον ὕλην.

Τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ἐφιλοξένησεν ἡμᾶς ἡ κ. Mac Lag, ἀδελφὴ τῆς κ. Sheldon, εἰς τὴν πλουσίαν οἰκίαν της, ἧς πρὸ πάντων ἐθαυμάσαμεν τὴν λαμπρὰν βιβλιοθήκην. Ἐδέχθημεν δὲ καὶ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ δημοσιογράφου κ. White, ἐκδότου τῆς Tribune καὶ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Poise.

Εἰς τὸ βιβλιάριον, τὸ περιέχον τῆς πόλεως τὴν περιγραφήν, ἀναγνοὺς ὅτι τὸ θέατρον τῆς πόλεως ἦν ᾠκοδομημένον ἐκ μαρμάρου τῶν Ἀθηνῶν, ἔσπευσα ἐκεῖ, ἵνα τέρψω τὴν ὅρασίν μου διὰ τῆς θέας τοῦ ἐνδόξου προϊόντος τῶν λατομείων ἡμῶν. Ἀλλὰ πόσον ἐξεπλάγην ὅτε, ἀντὶ τοῦ στίλβοντος λευκοῦ λίθου τοῦ Παρ-

θενῶνος, εἶδον, εἰς τὴν πρόοψιν τοῦ θεάτρου, λίθον φαιόν, καὶ κατ' οὐδὲν ὅμοιον τῷ Πεντελησίῳ. Ἐρωτήσας, δ' ἔμαθον ὅτι αἱ Ἀθῆναι, ἐξ ὧν λατομεῖται, κεῖνται εἰς μιᾶς ὥρας ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Chicago. Οὕτω καὶ ἐν Νεοβοράκῳ ἀνέγνων ποτε ἀγγελίαν ἀπόπλου δι' ***Ἀθήνας*** ἐπὶ ναύλῳ 2 δρ. Ἀπεῖχον δὲ καὶ αἱ Ἀθῆναι ἐκεῖναι 2 ὥρας ἀπὸ τοῦ Νεοβοράκου·

Τῇ δὲ 23 Σεπτεμβρίου 5 Ὀκτωβρίου, ἀπήλθομεν ἐκ Chicago περὶ τὰς 8 $^1/_2$ τῆς πρωΐας· ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἠναγκάσθημεν ν' ἀνακωχήσωμεν, εὑρόντες τὴν τροχιὰν τεθραυσμένην ἐκ μηχανῆς, ἥτις εἶχε παραδρομήση. Ἐπὶ τῆς ἀναβολῆς ὅμως ταύτης δὲν μᾶς ἔλειψαν ἀντικείμενα σπουδῆς καὶ διασκεδάσεως, αὐτοὶ οἱ συνοδοιπόροι ἡμῶν, οἵτινες ἦσαν θεατρικὴ συνοδεία ἐξ εἴκοσι Ἰαπώνων, ἀπερχομένη εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἁγ. Λουδοβίκου. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, οἱ πρῶτοι τοῦ ἔθνους των οὓς ἔβλεπον, εἶχον τὰ πρόσωπα πλατέα, προέχοντα τῶν παρειῶν τὰ ὀστᾶ, μικροὺς καὶ πρὸς τὰ ὀπίσω, ὡς τῶν Σινῶν, ἀνιόντας τοὺς ὀφθαλμούς, καί τινες ὀλίγον παχέα τὰ χείλη, πάντες δὲ ὑπομέλαιναν τὴν χροιὰν καὶ μελανὴν καὶ λείαν τὴν κόμην, ἣν οἱ ἄνδρες δένουσιν εἰς μικρὸν κρόβυλον κατὰ τὴν κορυφήν, ἀφήνοντες τὴν ἄκραν νὰ κρέμηται, ὡς θύσσανος, πρὸς τὰ ἐμπρός, καὶ ξυρίζοντες μέρος τῶν τριχῶν ὑπὲρ τὸ μέτωπον. Ἡ δ' ἐνδυμασία αὐτῶν σύγκειται ἐκ μαλακῶν περισκελίδων στενωπῶν, κατερχομένων μέχρι τῶν ἀστραγάλων, ἐκ καλτίων ἐχόντων χωριστὸν τὸν μέγαν δάκτυλον τοῦ ποδός, μετὰ κιτρίνων συρτῶν πεδίλων. Ὁ δὲ χιτὼν αὐτῶν ἐστὶ ποδήρης, ὡς τὸ τουρκικὸν ***ἀντερὶ*** μετὰ βραχυτέρου μελανοῦ ἐπενδύτου, ἔχοντος χειρίδας (μανίκια) μόνον μέχρι τοῦ ἀγκῶνος κατερχομένας, ἐκεῖθεν δὲ παρέκτασιν ἐχούσας, ἥτις, ὡς θηλάκιον χρησιμεύει. Ὁμοίους ἐπενδύτας φέρουσι καὶ αἱ γυναῖκες ἐπὶ μακροῦ ἐνδύματος. Ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς φοροῦσιν ὅλοι δερμάτινον πέτασσον ὁλοστρόγγυλον, ἔχοντα μόνον ὀμφαλὸν εἰς τὸ κέντρον, καὶ δύω παχεῖς ὀχεῖς πρὸς στερέωσιν ὑπὸ τὰ ὦτα, ὥστε, ἀνάγκης τυχούσης, ὁ πέτασσος δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς πέλτη, ἢ μικρὰ ἀσπίς. Κρατοῦσι δ' οἱ ἄνδρες καπνοσύριγκας μεταλλίνας βραχείας καὶ λεπτάς, δι' ὑφάσματος εἰς τὸ μέσον τετυλιγμένας. ἵνα μὴ

καίηται ἡ χείρ, καὶ κάτω κυρτουμένας καὶ ὀλίγον τι εὐρυτέρας, ὥστε ὀλίγιστον καὶ τάχιστα καιόμενον νὰ δέχωνται καπνόν.

Ἡ γλῶσσα, ἣν ἠκούομεν αὐτοὺς ὁμιλοῦντας, μᾶς ἐφαίνετο ὁπωσοῦν, οὐχὶ ὅμως λίαν, τραχεῖα, ἡ δὲ γραφὴ αὐτῶν ἦν στοιχηδόν, ὡς ἡ τῶν Σινῶν.

Ἀφ' οὗ δὲ ὑπερενικήσαμεν τὸ ἀναχαιτίσαν ἡμᾶς ἐμπόδιον, προέβημεν περαιτέρω δι' ὁδοῦ ἐπιπέδου καὶ μονοτόνου, μὴ ἀποτελούσης ὅμως ἔτι μέρος τῶν κυρίως λεγομένων πεδίων ἢ λειμόνων (prairies), διότι πολλαχοῦ διεκόπτετο ὑπὸ δασῶν· τὰ δὲ ἐπ' αὐτῆς οὐχί, ὡς ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἀμερικῇ, συνεχῶς ἀπαντώμενα χωρία καὶ αἱ σπάνιαι πόλεις εἶχον μᾶλλον χαρακτῆρα αὐτοσχεδίων οἰκίσκων, ὅπερ ὅμως δὲν ἐκώλυε ν' ἀναγνώσωμεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον μιᾶς ἐξ αὐτῶν, τῆς ***Ἀτλάντης***, ὅτι τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ Θέατρον αὐτῆς παριστᾶτο τὸ Black Crook, ἓν τῶν περιφημοτάτων καὶ πολυτελεστάτων χοροδραμάτων (ballets) τῶν τότε γνωστῶν ἐν Ἀμερικῇ.

Ἀφ' οὗ δ' ἐγευματίσαμεν μετριώτατα εἰς Bloomington, πόλιν οὐχὶ μικράν, καὶ διήλθομεν διὰ τῆς ἔτι μείζονος Springfield, εἰς τὰς 9 ½ ἀφίχθημεν εἰς Ἀλτώναν (Alton), ἔνθα ὁ Μισσούρης ἐκβάλλει εἰς τὸν Μισσισίπην, ὅστις, ὡς ἀπέραντος ἀργυρᾶ ταινία ἔστιλβε τότε εἰς τὴν πανσέληνον.

Μετὰ μιᾶς δ' ὥρας περαιτέρω πορείαν ἀφίχθημεν ἀπέναντι τοῦ Ἁγίου Λουδοβίκου (Saint Louis), καί, εἰσελθόντες εἰς τὴν πόλιν ἐπὶ λεωφορείου ἐπιβιβασθέντος εἰς ἀτμόπλοιον, δι' οὗ διεπλεύσαμεν τὸν γιγαντιαῖον Μισσισίπην, κατελύσαμεν εἰς ἀξιόλογον ξενοδοχεῖον, τὸ Southern Hotel.

Τὴν ἐπαύριον ὁ Κλέων, ἀσθενήσας ἐκ τοῦ καμάτου, ἔμεινε κατακείμενος, ἐγὼ δὲ περιῆλθον τὴν πόλιν, θαυμάζων αὐτῆς τὴν ἔκτασιν, τὴν ὡραιότητα τῶν οἰκοδομῶν, τὴν καθαρότητα τῶν ὁδῶν, τὸν οὐρανόν της, ἐφάμιλλον τοῦ Ἑλληνικοῦ, καὶ τὸν μέγαν ποταμόν, τὴν πρωτίστην ἀρτηρίαν τῆς βορείας Ἀμερικῆς, τὴν πόλιν παραρρέοντα, πολλὰ δὲ πλοῖα καὶ μέγιστα ἀτμόπλοια ἐπὶ τῶν νώτων φέροντα.

Ἐξ Οὐασιγκτῶνος εἴχομεν προμηθευθῇ συστατικὰς ἐπιστολὰς

πρὸς διαφόρους τῶν ἐπισημοτάτων κατοίκων τοῦ δυτικωτάτου τούτου τέρματος τῆς ἡμετέρας ὁδοιπορίας, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, ἀναλαβόντος τοῦ Κλέωνος, ἐξήλθομεν, ἵνα ἐπιδώσωμεν αὐτάς. Ἡ μία ἦν πρὸς τὸν κ. Ν. Crow, ὃν ἐζητήσαμεν πρῶτον πάντων, διότι περὶ αὐτοῦ μᾶς ἐρρέθη ὅτι πάντων πρωτεύει κατὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἐπιρροήν. Καὶ εὕρομεν μὲν τὴν ὁδόν, φέρουσαν φυτοῦ τινος ὄνομα, ὡς πᾶσαι αἱ τῆς πόλεως, ἀλλ' εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς σημειούμενον ἀριθμὸν ἐπείσθημεν ὅτι ὑπῆρχε λάθος, διότι ὑπ' αὐτὸν ὑπῆρχεν, ἀντὶ οἰκίας, μόνον μικρόν τι καὶ πενιχρὸν ἐργαστήριον. Οὐχ ἧττον ἀπεφάσισα νὰ εἰσέλθω, ἵνα ζητήσω πληροφορίας, καὶ ἐκεῖ, ἐν τῷ μέσῳ ἐστιβαγμένων ὑφασμάτων καὶ ἄλλων ἐμπορευμάτων ἐκ τῶν κοινοτέρων, εἶδον γερόντιον κεκυφὸς ἐπὶ καταστίχων καὶ σημειώσεις ἐν αὐτοῖς ἐγγράφων. Ἰδών με δ' εἰσελθόντα, ὁ γέρων ἤγειρε τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ δίοπτρά του, καὶ ὅτε τὸν ἠρώτησα ἂν ἠξεύρῃ ποῦ κατοικεῖ ὁ κ. Crow, «Τί τὸν θέλετε; μοὶ εἶπεν. Ὁ κ. Crow εἶμὶ ἐγώ. «Tableau!», ὡς λέγουσιν οἱ Γάλλοι. Τοιοῦτος ὁ Ἀμερικανός. Ὑπὸ τὸ δέρμα τοῦ πλουσιωτέρου καὶ τὴν ἀνωτάτην κοινωνικὴν βαθμίδα κατέχοντος εὑρίσκεις, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, τὸν μικρέμπορον, πρωτίστην μέριμναν ἔχοντα νὰ διπλασιάσῃ καὶ νὰ πολλαπλασιάσῃ, δι' ἐπιμόνου ἐργασίας, τὰ ἑκατομμύριά του. Ἀλλ' ὡς πάντες οἱ Ἀμερικανοί, καὶ ὁ κ. Crow φιλοφρονέστατος ὤν, ἅμα ἀναγνοὺς τὴν πρὸς αὐτὸν σύστασιν, κατέλιπε τὰ κατάστιχά του, καὶ μᾶς συνέδραμεν εἰς τὸ νὰ εὕρωμεν καὶ τοὺς λοιπούς, πρὸς οὓς συνιστώμεθα.

Εἷς ἐξ αὐτῶν, ὁ Λοχαγὸς κ. Harvey Bart, ἀδελφὸς σιδηρουργοῦ, Γραμματεὺς δὲ τῆς Πυρασφαλιστικῆς Ἑταιρείας, μᾶς ὡδήγησεν εἰς τὴν Ἐμπορικὴν Βιβλιοθήκην (Merchants Library), κατάστημα εὐρυχωρότατον καὶ ὡραῖον, ἐν ἄλλοις περιέχον καί τινα ὡραῖα ἀγάλματα γλύπτου τινός, αὐτοδιδάκτου σχεδόν, καὶ εἰς τὸ ἀπέραντον Πολυτεχνικὸν κατάστημα. Εἶτα δὲ μετέβημεν εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ κ. Henry Blow, πλουσιωτάτου ἀνδρός, ἐκμεταλλευομένου τὸ μέγα σιδηρουργεῖον τὸ καλούμενον ***Σιδηροῦν Ὄρος*** (Iron mountain), καὶ λίαν διακεκριμένου διά τε τὴν εὐγένειαν τῆς συμπεριφορᾶς καὶ διὰ τὰς ποικίλας του γνώσεις. Γερμανός

τις δ' ἀνὴρ γραμμάτων, πρὸς ὃν εἶχον ἐπίσης ἐπιστολήν, μᾶς ἔφερεν εἰς τὸ Δημαρχεῖον (City hall) καὶ μᾶς ἀνεβίβασεν εἰς τὴν κορυφὴν αὐτοῦ, ὅθεν ἡ θέα ἐπὶ τῆς εὐρείας πόλεως, ἐπὶ τῶν πέριξ πεδίων καὶ τοῦ στιλπνοῦ κατόπτρου τοῦ Μισσισιπῆ, μετὰ τῶν διαπλεόντων αὐτὸ ἀτμοκινήτων, ἐστὶ μεγαλοπρεπεστάτη. Ἐκεῖθεν δὲ μᾶς ὡδήγησεν εἰς μέγα οἰνοπωλεῖον τῆς πόλεως, ὅπου μᾶς παρέθετο πάντα τὰ διάφορα εἴδη τῶν ἐγχωρίων οἴνων εἰς δοκιμήν, ἧς ἄλλως τε ἐγὼ ἀπέσχον, περιοριζόμενος εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῆς διαφορᾶς τῶν χρωμάτων αὐτῶν. Τέλος δὲ μᾶς συνώδευσε διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν παρακολουθοῦντας τὴν ὄχθην τοῦ Μισσισιπῆ, εἰς τὴν πλουσίαν καὶ ὑπὸ παντοίων ἔργων τέχνης κεκοσμημένην ἀγροικίαν τοῦ κ. Blow, ὅστις μᾶς εἶχε προσκαλέσει εἰς γεῦμα, καὶ ἐκεῖ ἐγνωρίσαμεν τὴν πολύτιμον οἰκογένειάν του, τὴν σύζυγον καὶ τὰς τρεῖς θυγατέρας του, διακρινομένας διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν ἀνατροφήν των, καί, ἐν ἄλλοις, ἄριστα τήν τε γαλλικὴν καὶ γερμανικὴν ὁμιλούσας. Ἐξ αὐτῶν ἡ πρωτότοκος ἠσχολεῖτο περὶ σπουδαίας μελέτας, ἰδίως φιλοσοφικάς, ἔμεινε δ', ὡς πολὺ μετὰ ταῦτα ἔμαθον, διὰ βίου ἄγαμος, εἰς ἔργα ἀσχολουμένη φιλανθρωπικά, ἡ δευτέρα ἐνυμφεύθη πλούσιον Ἀμερικανόν, τὴν δὲ νεωτάτην ἐπανεῖδον μετὰ παρέλευσιν δεκαὲξ ἐτῶν ἐν Βερολίνῳ, σύζυγον Ρώσσου Γραμματέως Πρεσβείας, ὅστις, καταφαγὼν πᾶσαν τὴν μεγάλην περιουσίαν της, ἀπέθανε τέλος ἐν κραιπάλῃ, καὶ τὴν ἀφῆκε, μετὰ μικροῦ θυγατριδίου, ζῶσαν ἐκ τῆς εὐσπλαχνίας τῶν συγγενῶν της, πρὸς οὓς ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ. Εἰς τὴν τράπεζαν δὲ παρεκάθητο καὶ ὁ Γερουσιαστὴς κ. Drake, καὶ ὁ ὁδηγήσας ἡμᾶς Γερμανός, ἐκδότης ἐφημερίδος φιλοσοφικῆς, γερμανιστὶ γραφομένης, διότι, ὡς μᾶς εἶπεν, 100.000 Γερμανοὶ παρῴκουν ἐν Ἁγίῳ Λουδοβίκῳ. Ἐξεδίδετο δ' ἡ ἐφημερὶς εἰς 25.000 ἀντίτυπα, ἔχουσα καὶ ἐν Γερμανίᾳ 2.500 συνδρομητάς, καὶ εἰς αὐτὴν συνειργάζετο καὶ ἡ πρωτότοκος κ. Blow.

Ἡ πρόθεσις ἡμῶν ἦν νὰ προχωρήσωμεν μέχρι ***Καΐρου***, πόλεως κειμένης μακρὰν ἐν τοῖς πεδίοις (prairies), δυτικῶς τοῦ Μισσισιπῆ, ἀλλά, πληροφορηθέντες ὅτι ὁ ποταμὸς Ohio, δι' οὗ

ἐπρόκειτο νὰ ἐπιστρέψωμεν, εἶχεν ὀλίγον ὕδωρ, καὶ ἐκινδυνεύομεν νὰ μείνωμεν ἐν αὐτῷ πεπηγότες, μετεβάλομεν γνώμην, καὶ ἀπήλθομεν εἰς Λουισβὶλλ (Louisville) ἐν τῇ Κεντουκίᾳ.

Τὸ πρῶτον μέρος τῆς ὁδοιπορίας ἦν ἄνευ οὐδενὸς χαρακτῆρος, ἔρημα, ὀλίγον κατῳκημένα πεδία, ἐνίοτε ἔχοντα δάση ἄνευ ἰδίου τύπου. Μετὰ μεσημβρίαν ὅμως τὸ θέαμα μετεβλήθη, ὅτε διηρχόμεθα διὰ συμφύτων, περικαλλῶν καὶ πυκνῶς κατοικουμένων ὀρέων καὶ περὶ τὰς 10 ½ τῆς νυκτὸς ἀφικόμεθα εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ohio, εὐρυτάτου ἐνταῦθα, καὶ ὑπερβάντες αὐτόν, καταυγαζόμενον ὑπὸ τῆς πανσελήνου, ἀφίχθημεν εἰς Λουισβὶλλ κατὰ τὸ μεσονύκτιον· τῇ δ' ἐπαύριον, ζητήσαντες τὴν γνώριμον ἡμῶν κ. Pilot, μεθ' ἧς εἴχομεν ἐλπίση νὰ συναντηθῶμεν ἐκεῖ ἵνα συνεπισκεφθῶμεν τὸ σπήλαιον τοῦ Μαμμούθ, ἐμάθομεν ὅτι ἦλθε μέν, ἀλλὰ καὶ ἀπῆλθε πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν. Τότε, περιελθόντες ἐφ' ἁμάξης τὴν πόλιν, ἣν εὕρομεν εὔκοσμον, εὐθείας καὶ ὡραίας ἔχουσαν τὰς ὁδούς, ἐπωνύμους δένδρων καὶ αὐτάς, ὡς τὰς τοῦ Ἁγίου Λουδοβίκου, κατὰ τὰς 2 ½ μ.μ. ἀπήλθομεν πρὸς μεσημβρίαν, διὰ λόφων ποικίλων, ὧν τὰ δάση εἶχον ἤδη, ὡς κατὰ πᾶσαν ταύτην τὴν ζώνην τῆς Ἀμερικῆς, ὀλλάξει τὴν χλωρὰν θερινήν των στολὴν ἀντὶ τῆς ἐρυθρᾶς φθινοπωρινῆς, καὶ διὰ πολλῶν γεφυρῶν καί τινων ὑπογείων συρίγγων, ἀφίχθημεν περὶ τὴν 7ην εἰς τὴν χαριεστάτην ***Σπηλαιόπολιν*** (Cavecity), ὅπου λήγει ὁ σιδηρόδρομος. Περιελθόντες δ' αὐτὴν ἐπὶ μίαν ὥραν, ἐπέβημεν περὶ τὰς 8 ἁμάξης, ἣν ἐμισθώσαμεν, ἵνα μᾶς φέρῃ εἰς τὸ Mamouth cave, τὸ μέγιστον τῶν μέχρι τότε γνωστῶν σπηλαίων τῆς γῆς.

Κατ' ἀρχὰς τὰ πάντα περὶ ἡμᾶς ἐκάλυπτεν ὁμίχλη, ὡς σινδόνη λευκή, ἀλλ' ἀρθεῖσα μετ' οὐ πολύ, ἀπεκάλυψε ὡραίους λόφους καὶ ὄρη δασώδη, δι' ὧν ἀφίχθημεν τέλος εἰς μεμονωμένον, ξυλόδμητον, ἀλλ' εὐρύχωρον ξενοδοχεῖον, εἰς ὃ διενυκτερεύσαμεν.

Τὴν δὲ πρωΐαν, ἐν ᾧ ὁ Κλέων καὶ ἐγὼ ἐπρογευματίζομεν, περιμένοντες νὰ ἑτοιμασθῇ ὁ ὁδηγός, ὅστις θὰ μᾶς συνώδευεν εἰς τὸ σπήλαιον, εἰσῆλθον εἰς τὴν αἴθουσαν καὶ ἐκάθησαν εἰς τὸν καφφέν, ἀπέναντι ἡμῶν, εἷς κύριος, μέλανα ἔχων τὸν πώγωνα

καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ νεάνιδος ὡραίας, παράδοξον δὲ φερούσης ἔνδυμα ἐρυθρόν, βραχύ, οὐχὶ πολὺ ὑπὸ τὰ γόνατα κατιὸν καὶ πλατεῖαν μέλαιναν ἔχον τὴν παρυφήν, ὑποδεδεμένης δὲ κομψὰ μικρὰ πέδιλα, μέχρι τινὸς τῆς κνήμης ἀνιόντα, καὶ διὰ μικροῦ ἐρυθρομέλανος πιλιδίου, κοσμούσης μᾶλλον ἢ καλυπτούσης τὴν κεφαλήν. Ἡ παρουσία αὐτῆς μᾶς ἐξέπληξε, καί, μεταξὺ προγευματίζων, κλοπιμαῖα βλέμματα ἔρριπτον πρὸς αὐτήν, καὶ ἐρωτηματικὰ πρὸς τὸν Κλέωνα. Ἀμφότεροι δὲ τὴν ἐξελαμβάνομεν, ὡς σχοινοβάτιν τινά, καὶ δὲν ἐνοοῦμεν τί ἐζήτει εἰς τὴν ἔρημον ἐκείνην, εἰς ἣν ἡμᾶς εἵλκυεν ἡ εὐνόητος περιέργεια ξένων περιηγητῶν.

Μετὰ τὸν καφφὲν δέ, ὅτε, ἀποσυρθεὶς εἰς ἕτερον δωμάτιον, ἐκάθησα παρὰ τὴν ἑστίαν, περιμένων νὰ μᾶς καλέσῃ ὁ ὁδηγός, ἦλθε καὶ ἐκάθησε πλησίον μου ὁ αὐτὸς κύριος, καί, ὁμιλίαν συνδέσας, ἐξ ἧς ἐπληροφορήθη ὅτι προὐτιθέμην νὰ ἐπισκεφθῶ τὸ σπήλαιον, μὲ ἠρώτησεν, ἂν τὸν μέγαν ἢ τὸν μικρὸν θὰ διέτρεχον γῦρον. Ἐπὶ δὲ τῇ ἀπαντήσει μου ὅτι ἠγνόουν τί εἰσὶ καὶ κατὰ τί διαφέρουσιν οἱ δύω γύροι, μ' ἐπληροφόρησεν ὅτι ὁ μικρὸς ἐστὶ περίπου τριῶν ὡρῶν, καὶ εἰς τοῦτον περιορίζονται οἱ ὁδοιπόροι, ὅσοι ἀναχωροῦσιν αὐθημερόν τῆς ἐπισκέψεως, ὁ δὲ μέγας ὅτι διαρκεῖ ὑπὲρ τὰς ἑπτὰ ὥρας, καὶ οἱ τοῦτον ἐπιχειροῦντες διανυκτερεύουσιν ἐν τῷ ξενοδοχείῳ, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν μόνον ἀναχωροῦσι. Τῷ εἶπον ἑπομένως ὅτι θὰ περιορισθῶ εἰς τὸν ***μικρὸν γῦρον,*** διότι προὐτιθέμην αὐθημερὸν νὰ ἐπανέλθω εἰς Λουισβίλλ, μὴ θέλων πολὺ νὰ παρατείνω τὴν ἐκ Οὐασιγκτῶνος ἀπουσίαν μου· ἀλλά, μοὶ ἀπήντησεν, ὅτι ἄδικον ἔχω τόσον νὰ βιασθῶ, ἅπαξ ἐλθὼν ἕως ἐδῶ, καὶ πιθανῶς μὴ προτιθέμενος νὰ ἐπανέλθω καὶ ἐκ δευτέρου, διότι ὁ μέγας γύρος φημίζεται ἀσυγκρίτως περιεργότερος τοῦ μικροῦ, καὶ ὁ ἴδιος χθὲς τοῦτον περιελθών, εὐχαρίστως θὰ ἔμενεν ἔτι μίαν ἡμέραν, ἐὰν εὕρισκε συντρόφους καὶ διὰ τὸν μέγαν. Τοσοῦτον δ' ἐν γένει μοὶ ἐφήμισεν αὐτόν, ὥστε μέχρι τέλους, συμβουλευθεὶς καὶ τὸν υἱόν μου, ἀπεφάσισα νὰ τῷ ἀφιερώσωμεν πᾶσαν τὴν ἡμέραν. Εἰδοποιηθεὶς ἑπομένως περὶ τούτου καὶ ὁ ὁδηγός, παρεσκευάσθη ἀναλόγως, ἔλαβε τ' ἀναγκαῖα ἐφόδια, καὶ μετά τινα λεπτά, προηγηθεὶς ἡμῶν, μᾶς ἔφερεν εἰς τοῦ

ἔγγιστα κειμένου σπηλαίου, τὸ στόμιον, ὅπου ἀνάψας τὸν λύχνον του, διένειμεν ἀνὰ ἕνα καὶ εἰς ἡμᾶς, τέσσαρας ὄντας, διότι, μετ' οὐ μικρᾶς ἐκπλήξεως, εἴδομεν ὅτι μᾶς παρηκολούθησε, πλὴν τοῦ ξένου, μεθ' οὗ εἶχον συνδιαλεχθῇ, καὶ ἡ νεᾶνις, ἣν ἐξέλαβον ὡς σχοινοβάτιν.

Κατ' ἀρχὰς τὸ θαμβὸν αὐτῶν φῶς ὀλίγον κατώρθου νὰ διασκεδάσῃ τὴν περιβάλλουσαν ἡμᾶς σκοτίαν, καὶ ἀμφιβόλως βαίνοντες, ᾐσθανόμεθα μόνον ὅτι κατεβαίνομεν ἀπότομον στενωπόν, χωρὶς οὐδὲν νὰ βλέπωμεν ὑπὸ τοὺς πόδας ἢ ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν ἡμῶν. 'Αλλ' ὅτε οἱ ὀφθαλμοὶ ὀλίγον συνήθισαν, ἀνεγνωρίσαμεν ὅτι εἴχομεν κατέλθη εἰς ὑπόγειον ὁπωσοῦν εὐρύχωρον, εἰς οὗ τὴν μίαν πλευρὰν εἴδομεν ἴχνη ἀνθρωπίνης ἐργασίας, καὶ λείψανα μικρῶν κατοικιῶν, παρὰ τοῦ ὁδηγοῦ δ' ἠκούσαμεν ὅτι ἐνταῦθα εἶχον ἄλλοτε κατοικήσῃ, κρυπτόμενοι ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν ἀγρίων, τινὲς τῶν πρώτων εὐρωπαίων ἀποίκων τῆς χώρας, καὶ ἐνταῦθα μέχρι τέλους ἀπεσφάγησαν ἢ ἀπέθανον.

Καθ' ὅσον δὲ βαθμηδὸν τὸ φῶς ἐγίνετο, ἀπέβαινε στενωτέρα καὶ ἡ μετὰ τῶν συνοδοιπόρων ἡμῶν γνωριμία, καὶ ἐπειδή, εἰς τὰ βάθη ἐκεῖνα τῆς γῆς, αἱ διατάξεις τῆς ἀλληλοπαρουσιάσεως εἰσὶ πολὺ ἁπλούστεραι ἢ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, προσέτι δ' ἐδυνάμεθα νὰ θεωρηθῶμεν καὶ ὡς προσωρινοὶ συμπατριῶται, διότι εἴμεθα τότε οἱ μόνοι κάτοικοι τῶν ὑποχθονίων ἐκείνων χωρῶν, ἐμάθομεν μετ' ὀλίγον ὅτι ὁ κύριος ἐκαλεῖτο Mr Harris, καὶ ἦν κάτοικος Βουφάλου, ἡ δὲ κυρία ἦν ἡ σύζυγος αὐτοῦ, πρὸ δύο ἡμερῶν, ὅτι, ἑπομένως, αὕτη ἦν ἡ ἐπιθαλάμιός των ὁδοιπορία.

— Παρετήρησα ἄριστα, μοὶ εἶπεν ἡ Κυρία, ἀφ' οὗ μετά τινα ἔτι λεπτὰ πληρέστερον ἐσχετίσθημεν, ὅτι, ἐπὶ τοῦ προγεύματος, ἐρρίπτετε ἐνίοτε ἐπ' ἐμὲ ἐκπεπληγμένα καὶ ἐρωτηματικὰ βλέμματα, καὶ ἐνόησα ὅτι ἐλέγετε καθ' ὑμᾶς αὐτά, «Τί παράξενον τὸ φαινόμενον τοῦτο καὶ τὶ ἀλλόκοτος ἡ ἐνδυμασία της». 'Αλλ' εἰς τοῦτο δὲν ἔπταιον ἐγώ, ἔπταιεν ἡ ὑμετέρα ἄγνοια, μὴ ἠξεύροντος ὅτι ἡ ἐνδυμασία αὕτη δὲν εἶνε ἡ ἰδική μου, ἀλλ' ἡ ἣν δανείζονται ἐνταῦθα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον αἱ ὁδοιπόροι, αἱ εἰς τὸ σπήλαιον εἰσερχόμεναι.

'Εν ᾧ δ' ἤθελον νὰ ἐκφράσω τὴν ἔκπληξίν μου διὰ τοῦτο,

καὶ μάλιστα διὰ τὴν βραχύτητα τοῦ ἐνδύματος, ἥτις, ὡς μέχρι τέλους τῇ ὡμολόγησα, μοὶ ἐνέβαλε τὴν ἀσεβῆ ἰδέαν τῆς σχοινοβάτιδος, εἴχομεν φθάσῃ εἰς μέρος τοῦ σπηλαίου, δοῦν μοι προχείρως καὶ τὴν τούτου ἐξήγησιν. Ἐκεῖ οἱ ἑκατέρωθεν τοῖχοι τοῦ σπηλαίου, μέχρι τοῦ ὕψους τῶν γονάτων περίπου, ἐπλησίαζον τοσοῦτον πρὸς ἀλλήλους, ὥστε μόλις ἄφηνον μεταξύ των ἀπόστασιν ἱκανὴν διὰ τοὺς δύω πόδας ἑνὸς ἀνθρώπου. Διήρκει δὲ τοῦτο ἐφ' ἱκανόν, ὥστε ἡ δίοδος διὰ τοιαύτης στενωποῦ, μοναδικῆς εἰς τὸ εἶδός της, θὰ ἦν ἀδύνατος εἰς ποδήρη ἐνδύματα.

Περαιτέρω αἱ στοαὶ τοῦ σπηλαίου παρετείνοντο ἐν ποικιλίᾳ μεγάλῃ, εὐρύτεραι ἢ στενώτεραι, ὑψηλότεραι ἢ ταπεινότεραι, καὶ κοσμούμεναι, ἰδίως κατὰ τὴν ὀροφήν, πολλάκις ὅμως καὶ καθ' ὅλας τὰς πλευράς, ὑπὸ πολυσχήμων κρυσταλλώσεων, αἵτινες ἀντανέκλων τῶν ἡμετέρων λύχνων τὸ φῶς, παριστῶσαι ἀναδενδράδας, βότρυς σταφυλῶν, ἀδαμάντινα ῥόδα, καὶ ποικίλας ἄλλας μορφάς, ἐξ ὧν καὶ ἑκάστη στοὰ λαμβάνει τὴν ἐπωνυμίαν αὐτῆς.

Μετὰ δίωρον δὲ περίπου πορείαν ἀφίχθημεν εἰς μέρος, καθ' ὃ τὸ ἔδαφος, ἄναντες καὶ λοφῶδες, διάβροχον δὲ προσέτι καὶ ὀλισθηρόν, ἦν οὐχὶ ἀκίνδυνον, διότι, πρὸς τὰ δεξιὰ αὐτοῦ, ἠνοίγετο χάσμα βαθύ, ἀφ' οὗ ἀντήχει μεγάλη βοὴ καταρράκτου, εἰς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς καταλειβομένου. Ὅτε δὲ μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ μετὰ δυσκολίας ἀφίχθημεν εἰς τοῦ λόφου τὴν κορυφήν, ὁ προηγούμενος ἡμῶν ὁδηγὸς ἔστη, ἔλαβεν ἐκ τῆς πήρας, ἣν ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ, χαρτίον καὶ εἰς σφαῖραν αὐτὸ πιέσας, τὸ ἐβύθισεν εἰς τὸ ἔλαιον, τὸ προωρισμένον εἰς τροφὴν τῶν λύχνων ἡμῶν, τὸ ἀνῆψεν ἔπειτα, καί, φλέγον, τὸ ἔρριψεν εἰς τὸ βάραθρον. Ἐκεῖ τὸ ἐβλέπομεν καταβαῖνον καὶ φωτίζον κατ' ἀρχὰς τὰ πλευρὰ τοῦ χάσματος, βαθμηδὸν δὲ μικρότερον γινόμενον, μέχρις οὗ τέλος μᾶς ἐφαίνετο ὡς διάττων ἀστήρ, ἔπειτα ὡς σπινθὴρ καὶ τέλος ἐπαύσαμεν νὰ τὸ βλέπωμεν, χωρὶς νὰ τὸ ἀκούσωμεν φθάνον εἰς τὸν πυθμένα, ὅστις φαίνεται ὅτι ἦτο εἰς ἀχανὲς καὶ ἀκαταμέτρητον βάθος.

Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν ἔτι ἀφίχθημεν εἰς ὄχθην ὕδατος μέλανος, ὡς τὴν πίσσαν, ποταμοῦ ὑπογείου, εἰς ὃν οἱ Ἀμερικανοὶ ἔδωκαν

τὸ ὄνομα τῆς **Στυγός**. Ὑπὸ τὸν βράχον ἐξερχόμενος, διέσχιζεν αὐτὸς κατὰ πλάτος τὴν σύριγγα, ἣν διετρέχομεν, καὶ ἐγίνετο ἀφανὴς ὑπὸ τὸν ἐπίσης μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ κατιόντος βράχου τῆς ἀντιπέραν πλευρᾶς, χωρὶς τὴν ἐλαχίστην κίνησιν νὰ ἐλέγχῃ ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ, καὶ οὐδ' ὁ ἐλάχιστος κυματισμὸς ἢ φλοῖσβος, οὐδ' ἄλλο τι ν' ἀκούηται, πλὴν τοῦ σπανίου πλαταγίσματος τῶν ἐκ τῆς λίαν ταπεινῆς ἐνταῦθα ὀροφῆς τῶν βράχων καταπιπτουσῶν εἰς τὸ ὕδωρ σταγόνων. Εἰς τὴν ὄχθην δ', εἰς ἣν ἀφίχθημεν, εὕρομεν προσδεδεμένον ἀκάτιον, καὶ εἰσήλθομεν εἰς αὐτό. Ὁ δὲ ψυχαγωγὸς ἡμῶν Ἑρμῆς, ἢ ὁ Χάρων τοῦ διάπλου, ὁ ὁδηγὸς ἡμῶν, τὰ πρυμνήσια λύσας, καὶ τὰς κώπας εἰς τὰς χεῖρας λαβών, ἤρχισε νὰ πλήττῃ τὸ μελάνης μελάντερον ἐκεῖνο ὕδωρ, ὃ ὅμως, ὅτε ἐπλησιάζομεν εἰς αὐτὸ τοὺς λύχνους ἡμῶν, ἐφαίνετο διαφανέστατον μέχρι τοῦ πυθμένος. Ἦν δὲ τὸ πλάτος τοῦ ὑπογείου τούτου ποταμοῦ οὐ μικρόν· καί, ὅτε ἐφθάσαμεν περὶ τὰ μέσα αὐτοῦ, μᾶς ἐπῆλθε νὰ παρακαλέσωμεν τὴν κ. Harris νὰ τραγωδήσῃ τι, ἵνα ἀκούσωμεν τὸ ἀποτέλεσμα. Ἤρχισε δ' ἀμέσως, ἵνα μᾶς εὐχαριστήσῃ· ἀλλ' ἅμα ἔρρηξε τὴν πρώτην φωνήν, ἀμέσως ἐσίγησε καταληφθεῖσα, ἐν τῇ βαθείᾳ ἐκείνῃ καὶ ἐπισήμῳ σιγῇ τῶν καταχθονίων, ὑπ' ἀνεξηγήτου αἰσθήματος, ὃ καὶ ἡμᾶς πάντας κατεῖχεν εἰς βαθμόν, ὥστε οὐδεὶς τῇ ἐζήτησε νὰ ἐξακολουθήσῃ, οὐδ' ἐπρόφερε μίαν συλλαβήν, μέχρις οὗ ἀφίχθημεν εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην, ὅπου προσεδέσαμεν τὸ ἀκάτιον διὰ τὴν ἐπιστροφὴν καὶ ἀπέβημεν.

Μετ' ἄλλης δὲ ὥρας πορείαν εὕρομεν καὶ δεύτερον ποταμόν, σχεδὸν ἐπίσης πλατὺν ὡς τὸν πρῶτον, **Κοκηττὸν** δ' αὐτὸν καλούμενον, καὶ ὑπερβάντες καὶ τοῦτον, ἐξηκολουθήσαμεν, ἐπὶ τοὐλάχιστον ἔτι μίαν ὥραν, μέχρις εἴδους αἰθούσης, πλατείας καὶ ὑψηλῆς, ἐξ ἧς ὁ ὁδηγὸς μᾶς ἔδειξεν ὅτι ἐξετείνοντο περαιτέρω ἔτι αἱ σύριγγες, ἀλλὰ ταπειναὶ καὶ στεναί, καὶ τοιαῦται, ὥστε δὲν ἐδυνάμεθα ἀκινδύνως νὰ εἰσδύσωμεν εἰς αὐτάς, οὐδ' ἠρευνήθησαν εἰσέτι πόσον μακραὶ εἰσὶ καὶ ποῦ φέρουσιν.

Ἐκεῖ λοιπὸν ἐκαθήσαμεν ν' ἀναπαυθῶμεν ἐπὶ μικρόν, καὶ ἀπεγεύθημεν λιτοῦ προγεύματος, ὃ ἔφερεν ὁ ὁδηγὸς ἐν τῇ πήρᾳ του ἐν σχετικῇ σιγῇ, ἣν μᾶς ἐπέβαλλεν ἡ ἐπισημότης τοῦ ὑπο-

χθονίου ἑστιατορίου, καὶ ἡ αὐτόματος συναίσθησις, ὅτι εἴχομεν νὰ διέλθωμεν ἐκ νέου πάσας τὰς ζοφερὰς καὶ κινδυνώδεις κελεύθους, δι' ὧν ἤλθομεν, πρὶν ἢ ἀνακύψωμεν εἰς τοῦ ἄνω κόσμου τὸ φῶς. Οὕτω δὲ καὶ ἐπράξαμεν, καὶ ἡ ἐπάνοδος, συνεχὴς οὖσα, διότι ἐβλέπομεν (ὅσοι ἐβλέπομεν) τὰ αὐτὰ ἀντικείμενα ἐκ δευτέρου, διήρκεσεν ὑπὲρ τὰς τρεῖς ὥρας. Τέλος δ' εἴδομέν τι λάμπον εἴς τινα ἀπόστασιν ἐμπρὸς ἡμῶν, καὶ παρὰ τοῦ ὁδηγοῦ ἠκούσαμεν ὅτι ἦν τὸ στόμιον τῆς ἐξόδου. 'Αλλ' ὅτε ἐγγύτερον ὀλίγον προσήλθομεν, παρουσιάσθη θαῦμα εἰς τὴν ὅρασίν μου, πρὸ τοῦ στομίου μέγα δένδρον, οὗ φύλλα, κλάδοι καὶ κορμὸς ἦσαν ἐξ ἀργύρου λευκοῦ καὶ στιλπνοῦ. 'Εκστατικὸς τὸ ἠτένιζον, καὶ ἤρχισα ἐρωτῶν ἐμαυτόν, ἂν οἱ ὑποχθόνιοι ἐκεῖνοι δρόμοι δὲν μ' ἔφερον εἰς μαγικόν τι χωρίον, ὅτε, προσελθὼν ἐντελῶς εἰς τὴν ἔξοδον, εἶδον ὅτι, ὡς ἐπὶ τῶν πλείστων θαυμάτων, καὶ τούτου τὸ θαυμάσιον ἐξηρτᾶτο μόνον ἀπὸ τῆς ἐμῆς ἐπόψεως, ὅτι τὸ ἀργυροῦν δένδρον ἦν οὐδὲν ἕτερον ἢ δένδρον κοινὸν πρὸ τῆς εἰσόδου φυόμενον καὶ καταλαμπόμενον ὑπὸ τοῦ φωτὸς τοῦ δύοντος ἡλίου, τὴν δ' ἀργυρᾶν του στίλβην εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἐν τῷ μακρῷ σκότει διασταλεισῶν κορῶν τῶν ὀφθαλμῶν ὤφειλον.

Κατήρχετο δὲ τῷ ὄντι εἰς τὴν δύσιν, ὅτε ἐξηρχόμεθα τοῦ σπηλαίου, ὁ ἥλιος, ὅν, εἰσερχόμενοι, εἴχομεν χαιρετίσῃ ἀνατέλλοντα, καί, ἐπιστρέψαντες, ἐδειπνήσαμεν καὶ διενυκτερεύσαμεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον. 'Εκεῖ δὲ μᾶς ἐδείχθησαν, ἐντὸς φιάλης, ἰχθύες ἁλιευθέντες ἐν τοῖς ὑπογείοις ποταμοῖς, οὓς εἴχομεν διαπλεύσῃ, κατάλευκοι ὡς χάρτεις, καὶ ἐστερημένοι ὀμμάτων, ὧν τὴν θέσιν μόλις ὑποδεικνύει μικρὰ γραμμή, ἐμφαίνουσα τὸ σχίσμα τῶν βλεφάρων. 'Ο δὲ Κλέων, ὅστις προηγουμένως εἶχε συνοδεύσῃ τὴν μητέρα του εἰς τὸ παρὰ τὴν Τεργέστην ἄντρον τῆς 'Αδελβέργης, τὸ μέγιστον τῶν ἐν Εὐρώπῃ, καὶ εἰς ἐκείνου τὰ ὑπόγεια ὕδατα εἶχεν ἴδῃ ἁλισκομένους ἐπίσης λευκοὺς καὶ ἀομμάτους, ὡς τούτους.

Τὴν δ' ἐπαύριον, μετὰ τῶν ὑποχθονίων συνοδοιπόρων ἡμῶν, μεθ' ὧν στενὰς εἰς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς συνεδέσαμεν σχέσεις, ἐπεστρέψαμεν εἰς Λουισβὶλλ περὶ τὰς 2 μ.μ., περιήλθομεν μετ' αὐτῶν τὴν πόλιν, τὸ ἑσπέρας εἴδομεν εἰς τὸ θέατρον δρᾶμα ἀνόητον,

καὶ μικρὰν κωμῳδίαν, τίτλον φέρουσαν «Ἡ ὑποδοχὴ τῆς Τζένη —Λίνδ», καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, ἀφ' οὗ ἐπεσκέφθημεν τὸ πολυτελὲς κοιμητήριον ἐκτὸς τῆς πόλεως, ἀπεχαιρετίσαμεν τοὺς φίλους ἡμῶν, ἀπελθόντας διὰ ξηρᾶς, καὶ ἡμεῖς, περὶ τὰς 2 ½, ἐπιβάντες μεγάλου, ἀλλ' οὐχὶ λίαν κομψοῦ ἀτμοπλοίου, τοῦ Spray, κατεπλεύσαμεν τὸν ποταμὸν Ohio, ἀληθῶς **ὡραῖον**, ὡς δηλοῖ τὸ ὄνομα Ἰνδιστί, καὶ πρὸ πάντων μαγευτικὸν τὴν ὄψιν, δι' ὅλης τῆς νυκτός, ὅτε κατελάμπητο ὑπὸ φωτεινοτάτης τῆς πανσελήνου. Τὴν πρωΐαν ὅμως (1|13 Ὀκτωβρίου) ἐπῆλθεν ὀμίχλη πυκνή, ἥτις μᾶς ἠνάγκασεν, ἐπὶ πολλὴν ὥραν, ν' ἀνακωχήσωμεν, τόσῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον καὶ ὁ ποταμὸς ἦν ἀβαθὴς ἐνταῦθα, καὶ ἂν τὸ πλοῖον ἀκριβέστατα δὲν ἐπηδαλιουχεῖτο, ἐκινδύνευε νὰ ἐμπαγῇ εἰς τὴν ἰλὺν τοῦ πυθμένος ἢ νὰ συντριβῇ ὁ κινῶν αὐτὸ τροχός, ὅστις ἦν εἷς, μέγας, ὀπίσω τῆς πρύμνης ἐνηρμοσμένος.

Ἐνῷ δ' ἐμένομεν ἀκινητοῦντες, προσῆλθε πρὸς ἐμὲ ἄνθρωπος ῥακενδύτης, τὴν γερμανικὴν ὁμιλῶν, καὶ μοὶ ἐζήτησε μικράν τινα βοήθειαν, διηγηθείς μοι ὅτι, ὢν Γερμανὸς μετανάστης, ἀχθεὶς εἰς τὸν νέον κόσμον ἐπὶ μεγάλαις ἐλπίσιν, ἃς αὐτῷ καὶ τοῖς συντρόφοις του εἶχον ἐμβάλη ἀγύρται, τὴν εὐπιστίαν αὐτῶν ἐκμεταλλευόμενοι, ἐν ἐσχάτῃ δ' ἀπορίᾳ ἤδη διατελῶν, οὐδὲν ἄλλο ἐπεθύμει ἢ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του.

Κατορθώσαντες τέλος νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὸν πλοῦν, ἀφίχθημεν, περὶ τὴν μεσημβρίαν, εἰς Κιγκινάτην (Cincinati), πόλιν μεγάλην, ὑπὸ ποταμοῦ παραῤῥεομένην, μεταξὺ ποικίλων κειμένην λόφων καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ περίπου κατοικουμένην ὑπὸ Γερμανῶν. Ἐνταῦθα ἐπεσκέφθημεν ἕνα τῶν πρώτων καὶ ἐπισημοτάτων αὐτῆς πολιτῶν, τὸν ἐκ Νιοῦ-Πορτ καὶ Νεοβοράκου φίλον ἡμῶν κ. Γροσβέκ, ὅστις, ἐπὶ τῶν τριῶν ἡμερῶν, καθ' ἃς διετρίψαμεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην, μᾶς ἐπέδειξεν αὐτῆς τὰ μᾶλλον ἀξιοθέατα, τὸ ἐν Clifton ἀπέραντον καὶ ἐν γραφικῇ πολυτελείᾳ διατεθειμένον Νεκροταφεῖον, τὸ Δικαστήριον, εὐρὺ οἰκοδόμημα ὑπὸ δωρικοῦ περιστυλίου περιλαμβανόμενον, μετ' εὐρείας κλίμακος σιδηρᾶς, ἡ δ' εὐρύχωρος αἴθουσα τῶν συνεδριάσεων ἐστὶ στρογγύλη, Ἰωνίου ρυθμοῦ, καὶ πέριξ ἔχουσα ἐξώστην διὰ τὸ ἀκροατήριον. Μᾶς

ὡδήγησε δὲ καὶ εἰς τὴν κρεμαστὴν γέφυραν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ, ἥτις τετάρτου μιλίου ἔχει τὸ μῆκος, ἐκ τριῶν καμπύλων σιδηρῶν σχοινίων κρεμαμένη, ὧν ἕκαστον ἐμάθομεν ὅτι ἦν συνεστραμμένον ἐκ δεκατριῶν χιλιάδων λεπτῶν συρμάτων.

Ἐπεσκέφθημεν δὲ κατὰ τὰς δύω πρώτας ἑσπέρας τὰ θέατρα μετὰ τῶν συνοδοιπόρων ἡμῶν, τὴν μὲν πρώτην τὸ Γερμανικόν, ὅπου καλῶς παρεστήθη das Mädchen vom Dorfe, τὴν δευτέραν δὲ τὸ Ἀγγλικόν, ἐν ᾧ εἴδομεν The new way of paying old debts (νέος τρόπος ἐξοφλήσεως ἀρχαίων χρεῶν), δρᾶμα ἀνούσιον, ὃ ἔσωζεν ὁ σπάνιος ἠθοποιὸς Booth, ἀδελφὸς τοῦ δολοφονήσαντος τὸν πρόεδρον Λιγκόλν. Τοιοῦτο δ' ἐστὶ τὸ πρακτικὸν καὶ φιλοδίκαιον πνεῦμα τῶν Ἀμερικανῶν, ὥστε, ἐν ᾧ, οὐδενὸς ἐξαιρουμένου, ἀποτροπιάζονται πάντες τὴν μνήμην τοῦ ἀνοσίου δολοφόνου, οὐδόλως διστάζουσι νὰ χειροκροτῶσιν εἰς τὴν σκηνὴν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὅστις ὅμως, ἐξ ἰδίας αἰδοῦς, ἀπέφευγε νὰ παρουσιασθῇ εἰς Οὐασιγκτῶνα.

Τὴν Τρίτην δ' ἑσπέραν προσεκάλεσεν ἡμᾶς ὁ κ. Γροσβὲκ εἰς συναναστροφήν, ἣν ὠργάνωσεν, ἵνα γνωρισθῶμεν μετὰ τῶν ἀρίστων τῆς πόλεως καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, καὶ ἐκεῖ ἀπηντήσαμεν, ἐν ἄλλοις, τὸν Στρατηγὸν Burnett μετὰ τῆς νέας συζύγου του, ἣν εἶχεν ἀρτίως νυμφευθῇ, τὸν κ. Anderson, καὶ τὸν ἀνεψιὸν τῆς κ. Γροσβέκ, ὅστις στενὸς ἦν φίλος Ἕλληνός τινος, Ράλλη, ἀποθανόντος ἐν St Louis.

Τὴν δὲ 4|16 Ὀκτωβρίου, ἐγερθέντες εἰς τὰς 5 ½, ἀπήλθομεν τῆς Κιγκινάτης, καὶ ἐπὶ πολὺ κατ' ἀρχάς, μέχρι τῆς πόλεως Κολόμβου καὶ ἐπέκεινα, τὸν ῥοῦν τοῦ Ὀχίου παρακολουθοῦντες, διεπορεύθημεν πᾶσαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην διὰ χώρας ὡραιοτάτης, λοφώδους καὶ συδένδρου, ἀλλ' οὐχὶ πυκνῶς κατοικουμένης. Ἐξηκολουθήσαμεν δὲ καὶ διὰ πάσης τῆς νυκτός, ἀναπαυτικώτερον, ἐνοικιάσαντες κλίνας ἐν τῷ κοιτῶνι, ὧν ἡ εἰς τοὺς σιδηροδρόμους ἐφαρμογὴ ἦν τότε ἔτι πρωτοφανής. Ἡ ὁδοιπορία ὅμως ἡμῶν πολλάκις διεκόπη, ἅπαξ μὲν ἐπὶ δύο ὥρας, ἐντὸς εὐρείας καὶ ἐρήμου πεδιάδος, διότι ἑτέρα συνοδεία, τῆς ἡμετέρας προπορευομένη, εἶχεν ἐκτροχιασθῇ, ἔπειτα δ' ὑπ' ἀλλεπαλλήλων συνοδειῶν

ἀναχαιτιζόμενοι, αἵτινες μετέφερον ἄνθρακας ἢ ἐμπορεύματα, καθότι οἱ ὁδοιπορικοὶ κανονισμοὶ ἐν Ἀμερικῇ, ὡς συνεχῶς ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ γνωρίσωμεν, ἦσαν, τότε κἄν, θαρραλέοι καὶ ριψοκίνδυνοι μᾶλλον ἢ ἀκριβῶς τακτικοί.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν αὐγὴν διήλθομεν τὸ χαριέστατον στενὸν τοῦ Ἅρπερ (Harpers ferry), καθ' ὃ ὁ ποταμὸς Ποτόμακ διασχίζει ὑψηλοὺς καὶ κρημνώδεις λόφους, δέχεται ἐκ τῶν κοιλάδων αὐτῶν διαφόρους ὁμόρρους, καὶ διακλαδεύεται ὁ ἴδιος ἔπειτα, ἐπὶ πρασίνου τάπητος, εἰς πάμπολλα ρεύματα. Ἐνταῦθα δ' ἐπὶ δύω ὥρας καθισθέντες καὶ προγευματίσαντες εἰς τὴν λεγομένην Washington Junction, ἐπὶ λόφου ἀπεριγράπτου καλλονῆς, ὑπὸ καστανέας καὶ ἄλλα παχύσκια δένδρα, ἀφίχθημεν τέλος κατὰ τὰς 5 τὸ ἑσπέρας εἰς Οὐασιγκτῶνα.

Τὴν κατοικίαν ἡμῶν, ἐν Ὁδῷ 31|2, εἴχομεν ἐγκαταλίπῃ, ὅτε ἀπήλθομεν εἰς τὴν περιοδείαν, καὶ μετέβημεν νῦν εἰς τὴν ὁδὸν C. ἀριθ. 252, δόμον δεύτερον. Πλησιεστέρα αὕτη τοῦ κέντρου τῆς πόλεως καὶ εὐρυχωροτέρα, οὐκ ὀλίγας δ' ἐλλείψεις ἐπίπλων ἔχουσα, μᾶς ἐνῳκιάζετο ὑπὸ τῆς κ. Barmond, κυρίας νέας καὶ εὐμαθοῦς, ἧς ὁ σύζυγος ὑπηρέτει ὡς διοικητὴς φρουρίου τινος ἐν ταῖς χώραις τῶν ἀγρίων εἰς 16 ἡμερῶν ἀπόστασιν ἀπὸ Οὐασιγκτῶνος.

Εὗρον δ' ἐπιστολὰς περιμενούσας με, ὧν μία μοὶ ἔλεγεν ὅτι ἡ φιλτάτη θυγάτηρ μου Ζωή, διά τινα ἀσθένειαν τῆς ὡραίας ξανθῆς κόμης της, ἐπέμφθη εἰς Βιένναν, εἰς τὸ θεραπευτήριον τοῦ Hebra. Εὗρον δὲ καὶ δέμα φυλλαδίων τῆς μεταφράσεως, ἣν ἐξειργάσθη ὁ κ. Tuckerman, τοῦ περὶ Ἑλλάδος φυλλαδίου μου, καὶ διένειμα αὐτὰ ὅπου ἐδυνήθην, πρὸς διάδοσιν τῶν περὶ Ἑλλάδος πληροφοριῶν.

Καθ' ἃς εὗρον διαταγὰς ἐξ Ἀθηνῶν, ἐπεμελήθην κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ περὶ τοῦ δανείου, ὃ ἡ Ἑλλὰς ἤθελε νὰ συνομολογήσῃ, καὶ ἔγραψα περὶ αὐτοῦ ἐπισήμως καὶ ἰδιωτικῶς εἴς τε τοὺς Προξένους ἡμῶν καὶ εἰς ἄλλους τῶν ἐπισήμων Ἑλλήνων πολλαχοῦ τῆς Ἀμερικῆς, συνδιαλεχθεὶς καὶ μετά τινων τῶν ἐπὶ πλούτῳ διακρινομένων ἐγχωρίων. Παρὰ πάντων ὅμως ἔλαβον τὴν ἐπικύρω-

σιν τῆς, ἣν εἶχον ἤδη πεποιθήσεως, ὅτι, ἵνα λάβη χώρα τις δάνεια δὲν ἀρκεῖ νὰ ζητῇ αὐτά, ἔστω καὶ ὅτι θὰ τὸ ἔπραττεν εὐγλωττότατα, ἀλλὰ πρέπει πρὸ παντὸς νὰ ἐμπνέῃ ἐμπιστοσύνην ἡ ἐσωτερικὴ αὐτῆς κατάστασις, ὅτε καὶ τῇ προσφέρονται καὶ χωρὶς νὰ τὰ ζητήσῃ. Οὕτω τότε πᾶσα ἡμῶν προσπάθεια εὗρε κωφεύοντας τοὺς κεφαλαιούχους τῆς Ἀμερικῆς. Ἐδημοσίευσε δὲ καὶ ἄρθρον κατὰ τῶν ἀξιώσεων τῆς Ἑλλάδος ἡ ἐν Νεοβοράκῳ ἐφημερὶς New York Herald, εἰς ὃ ἀπήντησα, καὶ τὴν ἀπάντησιν ἔπεμψα τῷ Tuckerman πρὸς καταχώρησιν.

Ἰδιωτικῶς δ' ἠσχολούμην ἐν ταῖς στιγμαῖς ἀργίας κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εἰς ἀγγλικὴν μετάφρασιν τῶν Λ΄, βοηθείᾳ τοῦ κ. Bing, καὶ τὴν μετάφρασιν μοὶ ἀντέγραψεν ἡ Dora Brown, πρωτότοκος θυγάτηρ τοῦ πρώτου οἰκοδεσπότου μου. Εἰς περίεργον δ' ἔνδειξιν τῶν ἐμπορικῶν τιμῶν, αἵτινες ἐπεκράτουν ἐν Οὐασιγκτῶνι, σημειῶ ἐνταῦθα ὅτι, διὰ τὰ 72 φύλλα χάρτου, ἐφ' οὗ ἔγινεν ἡ ἀντιγραφή, ἐπλήρωσα 21/4 τάληρα. Περὶ τοῦ δράματος δὲ τούτου, καίτοι μὴ δημοσιευθέντος, ἔγραψεν ἡ ἐφημερὶς τῆς Βοστόνης, κατ' εἰσήγησιν, πιστεύω, τοῦ Bing.

Μεταξὺ δὲ τῶν τότε ἀναγνώσεών μου δὲν παραλείπω, ὡς σχετιζομένην εἰς τὰς περὶ πνευματισμοῦ παντοίας ἐρεύνας μου, καὶ τὴν τοῦ διτόμου συγγράμματος, τοῦ ἐπιγραφομένου «**Βήματα ἐπὶ τῶν ὁρίων ἄλλου κόσμου**», (Footfalls on the boundary of another world), εἰς ὃ ὁ κ. Owen, ποτὲ Πρέσβυς ἐν Νεαπόλει, εἶχε συλλέξῃ ὅσας περὶ φαντασμάτων καὶ ὀπτασιῶν διηγήσεις ἔκρινε καὶ παρεδέχετο, ὡς ἀναμφισβητήτους, βεβαιουμένας, καθ' ἃ διϊσχυρίζεται, διὰ παντοίων τρόπων, ἀνεπιδέκτων ἀμφισβητήσεως, δι' ἐπιτοπίων ἐρευνῶν, δι' ἀνευρέσεως πρωτοτύπων ἐπιστολῶν, ἀναδιφήσεως δικαστικῶν καὶ διοικητικῶν ἀρχείων καὶ δι' ἀναδρομῆς εἰς μάρτυρας αὐτόπτας καὶ αὐτηκόους.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν μου δ' ἐπεσκέφθην καὶ τὸ Παρθεναγωγεῖον τοῦ Ἕλληνος (Ἑπτανησίου) κ. Ὑόρκ, διευθυνόμενον μὲν ὑπὸ τῆς συζύγου του, Ἀμερικανίδος, ἀλλ' εἰς ὃ αὐτὸς τὰ πλεῖστα ἐδίδασκεν, ἐνθουσιασμὸν εἰς τὰς μαθητρίας ἐμφυσῶν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Διῄρει δὲ τὴν διδασκαλίαν, τετραετῆ οὖσαν, εἰς **εἴ-**

κοσι τάξεις, εἰς ὧν τὰς ἀνωτέρας ἐδιδάσκοντο καὶ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ ἐκ τῶν γλωσσῶν ἡ Γαλλική. Μετ' ἐκπλήξεως δ' εἶδον, μεταξὺ τῶν ἀρίστων μαθητριῶν, μίαν, νεωτάτην μέν, ἀλλ' ἔγγαμον καὶ ἀναγκασθεῖσαν νὰ ζητήσῃ καὶ νὰ λάβῃ τινων ἑβδομάδων ἄδειαν, διότι ἔμελλε, κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, νὰ καταστῇ εὐτυχὴς μήτηρ. Τοῦτο ἀμφιβάλλω ἂν ἀλλαχοῦ που δύναται ν' ἀπαντηθῇ ἐκτὸς τῆς Ἀμερικῆς. Προὐτίθετο δὲ τότε ὁ κ. Ὑόρκ ν' ἀγοράσῃ ἓν τῶν πρωτίστων παρθεναγωγείων τῆς Οὐασιγκτῶνος.

Κατὰ τὴν 1ην Νοεμβρίου (ν) εἶδον ἀξιοθέατον πομπήν, διελθοῦσαν ὑπὸ τὴν οἰκίαν μου, καὶ συγκειμένην ἐκ σειρᾶς ἁμαξῶν, αἵτινες περιεῖχον μέγα θηριοτροφεῖον· αὐτῶν δὲ προηγεῖτο ἐλέφας ἐλεύθερος, σοβαρῶς βαίνων, καὶ εἰς τὴν κορυφὴν μιᾶς τῶν ἁμαξῶν ἐκάθητο λέων, ὅστις καὶ αὐτὸς ἐλεύθερος ἐφαίνετο, εἰ καὶ πιθανῶς ἦν ἁλυσσόδετος πρὸς ἀσφάλειαν τῶν πυκνῶν παρακολουθούντων θεατῶν, οὓς μετὰ βασιλικῆς μεγαλοπρεπείας περιέβλεπεν. Ἀλλ' ἔτι περιεργοτέρα ἦν ἑτέρα πομπή, ἥτις κατ' ἄλλην ἡμέραν διῆλθε τὴν αὐτὴν ὁδόν, ἡ τῶν ***ἐλευθεροκτιστῶν*** (φραμμασόνων), μουσικῆς προπορευομένης, καὶ αὐτῶν παρελαυνόντων μεταξὺ τοῦ πλήθους ἀνὰ δύω στιχηδὸν καὶ κατὰ τάξεις διῃρημένων. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐσχάτων ἔβαινεν, ὡς εἰς τὴν ἐσχάτην τάξιν ἀνήκων, λευκὸν περίζωμα φέρων, τῆς ἑταιρείας τὸ ἔμβλημα, ὁ Πρόεδρος τῆς Συμπολιτείας, Johnson.

Ὅτε τὸ πρῶτον ἀφίχθην εἰς Βοστόνην, ὁ Πρόξενος κ. Ῥοδοκανάκης μὲ προέτρεψε νὰ ταχθῶ εἰς τοὺς Ἐλευθεροκτίστας, οἷς καὶ αὐτὸς ἀνῆκεν. Ἀλλ' εἰς τὴν ἐρώτησίν μου περὶ τοῦ τι ἐπιδιώκει τὸ σωματεῖον τοῦτο, μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι ἡ ἀποκάλυψις τοῦ σκοποῦ του ἀπαγορεύεται· ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἐπιμονῇ μου μοὶ ὡμολόγησεν ὅτι τὸ ἀγνοεῖ καὶ ὁ ἴδιος. Τότε ἐπέμεινα λέγων, ὅτι δὲν θὰ εἰσηρχόμην εἰς δεσμόν, οὗ ἀγνοῶ τὸν σκοπόν· καὶ ἂν μὲν οὗτος ἔχῃ πολιτικὴν ὑστεροβουλίαν, μὲ ἀποκλείουσιν αὐτοῦ τὰ καθήκοντα καὶ ὁ ὅρκος μου, ἂν δ' ἀφορᾷ τὴν ἀγάπην του πλησίον καὶ τὴν ἀλληλοβοήθειαν, περιττὸν νὰ γίνω ***ἐλευθεροκτίστης,*** ἀρκεῖ ὅτι εἶμαι ***χριστιανός.***

Ἔφθασε δὲ τότε εἰς Οὐασιγκτῶνα ἐξ Εὐρώπης, πρὸς μεγί-

στην χαράν μου, ἡ ἐξ Ἀθηνῶν ἔτι γνώριμός μου, ἡ ἐπίσημος Ἰταλὶς ἠθοποιὸς Ῥιστόρη, καὶ μεγάλως ἐθαυμάσθη, ὑποκρινομένη τὴν Ἐλισάβετ καὶ τὴν Μαρίαν Antoinette εἰς δρᾶμα τοῦ Jannetti λίαν ἀδέξιον, ἀλλ' ἐπιτρέπον αὐτῇ ν' ἀναπτύξῃ πᾶσαν τὴν ἐξαίσιον τέχνην της. Μέλλουσα δὲ ν' ἀπέλθῃ εἰς Κούβαν, μὲ παρεκάλεσε καὶ τῇ ἐπρομήθευσα παρὰ τοῦ Ἱσπανοῦ συναδέλφου μου κ. Gokry (τοῦ μετὰ ταῦτα φρενοβλαβῶς ἀποθανόντος) ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Διοικητὴν τῆς νήσου ἐκείνης, ἥτις μεγάλως τῇ ἐχρησιμευσε· διότι, θελήσασαν νὰ παραστήσῃ δρᾶμα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ ἐπίτηδες δι' αὐτὴν συντεθέν, καὶ ἐν ᾧ ἐξετίθεντο ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ βίος γυναικείου μοναστηρίου, καὶ τὰ ἔνδον τῆς ἐκκλησίας μετὰ τῶν ἱεροτελεστειῶν, ὁ κλῆρος δικαίως ἠθέλησε νὰ τὴν ἐμποδίσῃ, ἀλλ' ὁ Διοικητής, ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν τοῦ συστατικοῦ καὶ τῆς μαγείας τῆς δαιμονίας γυναικός, ἀντέστη εἰς τὸν κλῆρον, καὶ ἡ πάλη ἐπὶ τοσοῦτον ἐχώρησεν, ὥστε εἰς περοδείαν, ἣν ὁ Διοικητὴς ἐπεχείρησεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου, οἱ ἱερεῖς ἀπέτρεψαν τοὺς πιστοὺς τοῦ θὰ ἐξέλθωσιν εἰς προϋπάντησίν του, καὶ ἀφήρεσαν τὰς γλώσσας τῶν κωδώνων τῶν ἐκκλησιῶν, πρὸς διακώλυσιν τῆς κωδωνοκρουσίας, δι' ἧς συνήθως ἐτιμᾶτο ἡ ὑποδοχή του. Ἀλλ' ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Διοικητοῦ ὑπερίσχυσε τῶν ἀντιστάσεών των καὶ τὸ δρᾶμα, ὅσον ἄτοπον καὶ ἂν ἦν καθ' ἑαυτό, ἐδιδάχθη πρὸς μεγίστην εὐχαρίστησιν τῆς ἐνδόξου ἠθοποιοῦ.

Πεισθεὶς ἤδη ἐκ τῶν πραγμάτων, πόσον δίκαιον εἶχον, ὅτε ἐν Ἀθήναις διϊσχυριζόμην, ὅτι μάτην θὰ ἐζητοῦμεν ἐν Ἀμερικῇ οἵαν δήποτε ὑλικὴν βοήθειαν, ἠθέλησα κἂν νὰ ἐπιτύχω ἠθικήν τινα τοιαύτην, δι' ὅ, ἅμα μαθὼν ὅτι οἱ Κρῆτες ἀπέκρουσαν τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων προταθεῖσαν αὐτοῖς ἀνακωχήν, μετέβην εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ παρέστησα, πρῶτον μὲν εἰς Φρειδερῖκον, τὸν υἱὸν τοῦ κ. Σουάρδου καὶ Ὑφυπουργόν, ᾧ τότε ἐπέτυχον, εἶτα δὲ καὶ εἰς τὸν πατέρα του καὶ εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν, κ. Οὐέλλς, ὅτι ἄξιον τῆς μεγαλοφροσύνης καὶ τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν τῶν Ἀμερικανῶν θὰ ἦτον, ἂν ἔπεμπον πλοῖα νὰ περιπολῶσι περὶ τὴν Κρήτην πρὸς διάσωσιν τῶν οἰκογενειῶν, ὅσαι, φεύγουσαι τὴν σφαγήν, ἤθελον νὰ ζητῶσιν

ἄσυλον ἐν Ἑλλάδι. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν εὗρον καὶ εἰς τοῦτο ἀντιρρήσεις, διότι ἡ διάσωσις τῶν οἰκογενειῶν ἦν ἐνίσχυσις τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἐπομένως ἐδύνατο νὰ κριθῇ ὡς ἐπέμβασις, ἣν ἐν πρώτοις καὶ κυρίως ἤθελε ν' ἀποφύγῃ ἡ Ἀμερική. Ἀλλὰ μέχρι τέλους ἐπέτυχον τοῦ ποθουμένου, καὶ ὁ ἐν τῇ Μεσογείῳ σταθμεύων Ναύαρχος Φαραγκούτ, διαταχθείς, ἔπεμψε πλοῖον εἰς τῆς Κρήτης τὰς παραλίας, καὶ πολλοὺς ἔσωσε τῶν κινδυνευόντων. Κατ' ἐμὴν δὲ παράκλησιν τὸν προέτρεψεν εἰς τοῦτο καὶ δι' ἰδιωκῆς ἐπιστολῆς ὁ φίλος μου κ. Bing. Ἦν δὲ πάντοτε, ὁσάκις αἱ πολιτικαί του ἀρχαὶ δὲν τὸν ἐκώλυον, ὁ κ. Σουάρδος φιλοφρονέστατος πρὸς ἐμέ. Οὕτως, ὅτε, κατὰ παράκλησιν τοῦ ἐν Ἀθήναις κτηματίου Κυργουσίου, ἐπεκαλέσθην τὴν προστασίαν τῆς Ἀμερικανικῆς Κυβερνήσεως ὑπὲρ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Ζάκκα, ὑποθέσεις ἔχοντος εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀφρικῆς, ἔσπευσε νὰ συστήσῃ αὐτὸν εἰς τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Γενικὸν Πρόξενον τῆς Ἀμερικῆς. Ἀλλά, μετ' οὐ πολύ, ὁ Ζάκκας οὗτος ἐγκατέλιπε τὴν γυναῖκά του, προσηνέχθη παρὰ πᾶν καθῆκον, καὶ οὕτως ἔπαυσε καὶ τοῦ κ. Κυργουσίου καὶ ἐμοῦ ἡ ὑπὲρ αὐτοῦ μεσιτεία, καὶ τοῦ Ἀμερικανικοῦ Προξενείου ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπέμβασις. Καθ' ἣν δ' ἑσπέραν εἶχον μεταβῇ πρὸς τὸν κ. Σουάρδον, ἵνα τῷ ὁμιλήσω περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως, εἶδον παρ' αὐτῷ βιβλίον πολυτιμότατον, τὰ Χρονικὰ τῆς Νυρεμβέργης ἐκ τοῦ ἔτους τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς, περιέχοντα πάσας αὐτῆς τὰς λεπτομερείας, περιεργοτάτας εἰκονογραφίας, καὶ τὴν ἔκφρασιν τῶν ἐντυπώσεων, ἃς τὸ μέγα συμβὰν ἐνεποίησε τότε εἰς τὴν Εὐρώπην.

Αἱ ἐξ Ἀθηνῶν ἐπιστολαί μου μοὶ ἀνήγγειλον τὸν γάμον τοῦ Βασιλέως, γενόμενον τῇ 15|27 Ὀκτωβρίου, ἐφ' ᾧ ἔσπευσα δι' ἐπιστολῆς νὰ συγχαρῶ τὴν Α. Μ. Ἀνέφερα δὲ συγχρόνως εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ὅτι ὁ πρωθυπουργὸς κ. Σουὰρδ εἶχε τὴν αἴθουσαν αὐτοῦ κεκοσμημένην διὰ τῶν εἰκόνων τῶν ἐπισημοτέρων ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης, καὶ μοὶ ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ προσθέσῃ αὐταῖς καὶ τὴν τοῦ ἡμετέρου βασιλικοῦ ζεύγους, δι' ὃ καλὸν θὰ ἦν ἂν αἱ δύω (φωτογραφικαὶ ἢ λιθογραφικαὶ) εἰκόνες τῷ ἐπέμποντο· ἀλλ' ἀπάντησιν οὐδεμίαν ἔλαβον.

῾Ο δὲ τότε ᾿Υπουργὸς τῶν ᾿Εξωτερικῶν, ὁ φίλος μου Πέτρος Δεληγιάννης, τῶν προκατόχων διορατικώτερος καὶ ἐννοῶν τὸ ἄσκοπον τῆς ἐν ᾿Αμερικῇ διαμονῆς μου, μοὶ ἔγραφεν ὅτι θέλει νὰ μὲ καταστήσῃ χρήσιμον ἐν Εὐρώπῃ. Τὸ σχέδιον ὅμως τοῦτο μόνον μετὰ πολλοὺς μῆνας ἐπραγματοποιήθη.

Τῇ δὲ 30 ᾿Οκτωβρίου (11 Νοεμβρίου) οἱ ἐν Οὐασιγκτῶνι Γερμανοὶ ἑώρταζον τὴν μνήμην τοῦ Σχιλλέρου, καὶ ἀνέλαβον πρὸς τιμὴν αὐτοῦ νὰ παραστήσωσι τοὺς Ληστάς. ᾿Ενοικίασαν δὲ πρὸς τοῦτο μέγα οἰνοπωλεῖον, ὃ μετέβαλον εἰς θέατρον, τινὲς ἐξ αὐτῶν, ἐκ τῶν τῆς ἐργατικῆς τάξεως, μεταβληθέντες εἰς ἠθοποιούς. ῏Ην δὲ τόσον ἐλεεινὴ ἡ παράστασις, ὥστε ὁ υἱός μου καὶ ἐγώ, μετὰ τὴν δευτέραν πρᾶξιν, δὲν ἐδυνήθημεν ν᾿ ἀνθέξωμεν καὶ ἀνεχωρήσαμεν.

Κατὰ δὲ τὴν 1|13 Νοεμβρίου, μεγάλη πολιτικὴ ἑορτὴ συνεκίνησε τὴν Οὐασιγκτῶνα. Τὸ δημοκρατικὸν κόμμα, τὸ φίλα φρονοῦν τῷ Προέδρῳ, βλέπον αὐτὸν προσβαλλόμενον ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων, ἀπῆλθε τὸ ἑσπέρας ἐν πομπῇ καὶ μετὰ λαμπάδων, πρὸς τὸν Λευκὸν Οἶκον, περιεστοίχισεν αὐτὸν καὶ διερράγη ζητωκραυγοῦν, ἐν ᾧ ἐκρότουν τὰ πυροβόλα. ῾Ο δὲ Πρόεδρος, εἰς τὸν ἐξώστην προελθών, ηὐχαρίστησε διὰ δημηγορίας εὐγλώττου· διότι ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις, στερούμενος τῆς ἕξεως τῆς μετὰ τῶν ξένων συμπεριφορᾶς, ἦν σχεδὸν βωβὸς ἀπέναντι αὐτῶν, ἀνέπτυσσεν ἀπέναντι τῶν ᾿Αμερικανῶν, πρὸ πάντων δὲ τοῦ ὄχλου, μεγάλην εὐφράδειαν, ἀλλὰ δημώδη καὶ χυδαίαν.

Τῇ δὲ 3 Νοεμβρίου ἦλθεν εἰς ἐπίσκεψίν μου ὁ ἐν Βαλτιμόρῃ νενυμφευμένος κόμης Ρόζεν, ἐξάδελφος τοῦ γαμβροῦ μου, μετὰ ταῦτα εἰς ῾Υπασπιστὴν προαχθεὶς τοῦ Βασιλέως τῆς Σουηδίας. Τὸν περιέφερα δ᾿ εἴς τινα τῶν ἀξιοθεάτων τῆς Οὐασιγκτῶνος, καὶ ἐν ἄλλοις συνανέβημεν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ θόλου τοῦ Καπιτωλίου (τοῦ Βουλευτηρίου), ἐξ ἧς εἴχομεν περὶ ἡμᾶς ἀπέραντον ὁρίζοντα, ἔκτασιν ὅμως ἐπίπεδον καὶ φυσικῆς ποικιλίας ἐστερημένην.

Τὴν δ᾿ αὐτὴν ἐκείνην ἑσπέραν ἀπῆλθον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Βαπτιστῶν, μεταβληθεῖσαν εἰς ἀπέραντον ἀκροατήριον, ἐν ᾧ ὁ τοῦ κεντρικοῦ τῆς πόλεως γυμνασίου, τοῦ Columbian College,

Πρόεδρος ἢ Γυμνασιάρχης Dr Samson, ἔχων παρ' ἑαυτῷ τὸν υἱόν του φουστανέλλαν ἐνδεδυμένον, ἀπήγγειλε, συνεπείᾳ ἐνεργείας μου παρ' αὐτῷ, λόγον πανηγυρικὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Τὸν παρεκάλεσα δέ, καί ἔλαβον ὑπόσχεσίν του νὰ ὁμιλήσῃ καὶ αὖθις προσεχῶς, ἰδίως περὶ Κρήτης. Τὸ αὐτὸ δὲ μ' ὑπεσχέθη καὶ ἱεροκήρυξ τις Declan καλούμενος καὶ ἐξεπλήρωσε τὴν ὑπόσχεσίν του κατὰ τὸ κήρυγμα τῆς 1 Δεκεμβρίου, ἀλλὰ τὴν ἑπομένην Κυριακὴν συνεπλήρωσε τὸν λόγον του ζητήσας συνεισφορὰς ὑπὲρ τοῦ ἐν Ἀθήναις καταστήματος τοῦ Καλαποθάκη.

Ἑσπέραν τινά, ὅτε ἐδείπνησα παρὰ τῷ Πρέσβει τῆς Ὀλλανδίας μετὰ πολλῶν ἐκ τῶν συναδέλφων μου, ὁ κ. Στέκκλ, Πρέσβυς τῆς Ρωσσίας, ἐν μακρᾷ συνδιαλέξει, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ κ. Σουάρδος ἐμελέτα καὶ αὐτὸν τὸν ἐν Κρήτῃ Πρόξενον τῆς Ἀμερικῆς, τὸν κ. Στίλλμαννν, ν' ἀποσύρῃ, πρὸς ἐντελῆ ἀποχὴν πάσης εἰς τὰ Εὐρωπαϊκὰ πράγματα ἀναμίξεως. Τῆς εἰρήνης δὲ μοὶ προσέθηκεν ὅτι εἶχε τότε μεγάλην ἀνάγκην καὶ ἡ Ρωσσία, οὖσα χρηματικῶς ἐξηντλημένη, καὶ ἡ μόνη διπλωματικὴ περιπλοκὴ δύναται νὰ προέλθῃ ἐξ Ἀγγλίας, ἥτις ἐστὶν ἡ ἀντίπαλος τῆς Ρωσσίας καὶ ἐν Ἀσίᾳ καὶ πανταχοῦ. Περὶ τούτων δὲ μοὶ ἀνέγνω τὴν ἐπιοῦσαν καὶ ἐπίσημον ἔκθεσίν του, ἣν εἶχε διευθύνῃ πρὸς τὴν Ὀλλανδικὴν Κυβέρνησιν. Πληροφορίας δ' ἔχων ἐγὼ περὶ τῶν φιλοκρητικῶν συμπαθειῶν τότε τοῦ κ. Στίλλμαννν, ἐνήργησα καὶ κατώρθωσα διὰ τοῦ κ. Sumner νὰ μὴ ἐνεργηθῇ ἡ ἀνάκλησίς του. Συγχρόνως δ' ἔπεισα τὸν κ Βίγγ, φίλον τοῦ κ. Στίλλμαννν, νὰ γράψῃ αὐτῷ ἐν οὐδεμιᾷ περιστάσει νὰ μὴ ἐγκαταλείψῃ τὴν Κρήτην, οὐδὲ ὡς ἰδιώτης, ἐν ὅσῳ διαρκεῖ ἡ ἐπανάστασις.

Περὶ τοῦ Πρέσβεως δὲ τῆς Τουρκίας κ. Black, μοὶ εἶπεν ὁ κ. Σόμνερ ὅτι εὗρεν αὐτὸν ἄνδρα ἰσχυρῶν θελήσεων καὶ εὔχαριν τὸν λόγον, ὅπερ ἦν ἀληθές.

Μετὰ τὸ δεῖπνον δ' ἐπορεύθημεν εἰς τοῦ Πρωθυπουργοῦ κ. Σουάρδ, παρ' ᾧ, ἐν ἄλλοις, ἀπηντήσαμεν καὶ τὸν ἄρτι ἀφιχθέντα περίπυστον Ἄγγλον Ἱεροκήρυκα, τὸν Διδάκτορα Hally, ὅστις, ζητήσας, ἔλαβε τὴν ἄδειαν, τὴν ἐπαύριον Κυριακήν, νὰ κηρύξῃ ἐνώπιον πολλῶν χιλιάδων ἀκροατῶν ἐν τῷ καταστήματι τῆς Βου-

λῆς, μεταβληθέντι εἰς ἐκκλησίαν ἢ ἀκροατήριον, εἰς ὃ εἰσήχθην καὶ ἐγὼ ὑπὸ τοῦ Γερουσιαστοῦ κ. Μόργαν. Τὸν λόγον ὅμως εὗρον πλήρη μᾶλλον κοινῶν τύπων καὶ οὐχὶ ὅλως ἀντάξιον τῆς φήμης τοῦ ῥήτορος, περιστρεφόμενον δὲ περὶ τὴν ἐλευθερίαν, ἣν διέκρινεν εἰς πολιτικήν, θρησκευτικήν, καὶ κοινωνικήν, ἀνακηρύττων καὶ τὴν φιλίαν μεταξὺ τῶν δύω κλάδων ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κορμοῦ, τοῦ Ἀγγλικοῦ καὶ τοῦ Ἀμερικανικοῦ.

Μετὰ τρεῖς δ' ἡμέρας, τὴν 15|27 Νοεμβρίου, παρευρέθην εἰς ἑσπερινὴν ἀγόρευσιν κυρίου τινὸς Hishcock, ἐμοὶ πολὺ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσαν, διότι θέμα αὐτῆς ἦν ἡ Ἑλλάς. Ἀλλ' εἰς τὸν φιλελληνισμόν, ὑφ' οὗ διεφλέγετο ὁ ῥήτωρ, ἐν πολλοῖς δὲν ἀνταπεκρίνοντο, οὐδ' αἱ γνώσεις, οὐδ' αἱ θεωρίαι του. Οὕτως, ἤθελε μὲν νὰ ἑνωθῶσιν ὅσον τάχιον μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος ἡ Θεσσαλία, ἡ Ἤπειρος καὶ ἡ Κρήτη, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ἀπήτει καὶ περὶ τῶν Ἰονίων νήσων, ἐν ἀγνοίᾳ ὅτι ἡ εὐχή του αὕτη εἶχεν ἤδη πληρωθῇ πρὸ πενταετίας. Ἐλυπεῖτο δὲ διὰ τὴν κατ' αὐτὸν ἐπικρατοῦσαν, κατ' ἀλήθειαν δὲ πρὸ ἐτῶν μέχρις ἴχνους ἐκλιποῦσαν ἐν Ἑλλάδι λῃστείαν, καὶ προέτρεπεν εἰς τὴν παντὶ σθένει ἐξολόθρευσιν τοῦ Κίτσου, ὅστις πρὸ μακροῦ χρόνου ἀνεπαύετο, ἢ πιθανώτερον ἐβασανίζετο παρὰ τοῖς νεκροῖς. Ἐξανίστατο δ' εὐγλώττως κατὰ τῆς μισαλλοθρησκείας καὶ ἐπεκρότει εἰς τοὺς ἐν Ἀθήναις φίλους καὶ ἀνταποκριτάς του, κυρίους Καλαποθάκην καὶ Κωνσταντῆν (;), οἵτινες ἐν Ἀμερικῇ ἀνατραφέντες καὶ ἀμερικανίδας νυμφευθέντες, ἠσπάσαντο τὸ δόγμα τῶν Διαμαρτυρουμένων, καὶ εἰργάζοντο ἤδη μετὰ θεαρέστου ζήλου, ἵνα σώσωσι τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων, μεταπείθοντες αὐτοὺς εἰς τὸν Προτεσταντισμόν. Ἐπὶ πᾶσι δ' ἤθελε πρόχειρον τὴν λύσιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος, διδομένης τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Ρωσσίαν.

Τῇ 2 Δεκεμβρίου (20 Νοεμβρίου) ἤκουσα ἐν τῷ Θεάτρῳ τὸν Ἑρρίκον Δ΄ τοῦ Σακκεσπείρου, δρᾶμα, ὡς πάντα τὰ τοῦ ποιητοῦ τούτου, ἐλέγχον δαιμόνιον μεγαλοφυΐαν ἐν τοῖς διαλόγοις, ἀλλὰ —καὶ ἄς μοὶ καταγνωσθῇ τοῦτο εἰς βλασφημίαν—ἀκαλλιέργητον τὰ πλεῖστα, καὶ τέχνης καὶ συναρμολογίας δραματικῆς στερουμέ-

νην. Ὑπεκρίνετο δ' ἐν αὐτῷ μετ' ἐξόχου ἐπιδεξιότητος τὸ πρόσωπον τὸν Fallstaff ὁ δραματικὸς ποιητὴς Heckel, ὅστις εἰδικότητα εἶχε διὰ τοῦτο τὸ πρόσωπον, καὶ εἰς τὴν σκηνὴν ἀνήρχετο μόνον ὁσάκις ἐπρόκειτο αὐτὸ εἰς οἷον δήποτε δρᾶμα τοῦ Σακκεσπείρου νὰ παραστήσῃ. Καὶ τὴν 5ην δὲ τοῦ Δεκεμβρίου (ἥτις ἦν καὶ ἡ πρώτη ἡμέρα καθ' ἣν ἔπεσεν ὀλίγη χιὼν ἐν Οὐασιγκτῶνι), εἶδον αὖθις τὸν αὐτὸν ποιητὴν καὶ ἠθοποιόν, ἐπίσης ἀμίμητον ὡς Fallstaff, εἰς τὸ γνωστόν, κατ' ἐμὲ τ' αὐτὰ ἔχον θαυμάσια προτερήματα, ἀλλ' οὐχ ἧττον καὶ ἐλαττώματα, σακκεσπείριον δρᾶμα, «αἱ Εὔθυμοι Γυναῖκες τοῦ Οὐινδσὸρ» (the Merry Women of Windsor). Δυσπιστῶν ἐν τούτοις ὁ ἴδιος πρὸς τὰς ἐμὰς τοῦ μεγάλου δραματουργοῦ τῆς Ἀγγλίας ἐκτιμήσεις, ὑπολειπομένας τῆς τῶν ἀπολύτων αὐτοῦ θαυμαστῶν, καὶ φοβούμενος, ὅτι προέρχονται ἴσως ἐξ ἀρχαιοτέρων προλήψεων ἢ ἐξ ἐπιπολαίου αὐτοῦ γνώσεως, ἐδανείσθην ἀντίτυπον αὐτοῦ παρὰ τῆς εὐπαιδεύτου νέας κ. Romnay, Ὑποδιευθυντρίας τῆς κ. Buel, καὶ ἐνέκυψα εἰς νέαν αὐτοῦ ἀνάγνωσιν.

Τῇ δὲ 9 Δεκεμβρίου (27 Νοεμβρίου) ἐπεσκέφθην, ὡς πολλάκις ἐποίουν, ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν, τὸν ἐπὶ τῆς χωρογραφίας τμηματάρχην κ. Οὐίλσωνα, ὅστις μοὶ ἔδειξεν ἀξιόλογον ἐργασίαν, εἰς ἣν ἠσχολεῖτο κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου, τὸν καταρτισμὸν γεωγραφικοῦ χάρτου τῆς ἐμπορικῆς ὁδοῦ ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, ὃν καὶ μοὶ ἔπεμψεν, ὅτε τὸν ἐπεράτωσε.

Θέλων δὲ νὰ γνωρίσω ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως τὸν τρόπον τῆς ἐκεῖ πανεπιστημιακῆς διδασκαλίας, τῇ 10 Δεκεμβρίου ἐπεσκέφθην τὴν Νομικὴν Σχολήν, καὶ ἠκροάσθην τοῦ καθηγητοῦ Kennedy, μονοτόνως ἀναγνόντος περὶ Ἀγγλικοῦ Νόμου, καὶ τοῦ καθηγητοῦ Samson εὐγλωττότερον, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπιπολαίως διδάξαντος περὶ Ὀθωμανικοῦ Νόμου. Οἱ φοιτηταὶ δ' ἐξητάζοντο διὰ κλήρου, ὡς ἐν τοῖς προπαιδευτικοῖς ἡμῶν σχολείοις. Ἐπιθυμῶν δὲ νὰ μένω ὅσον οἷόν τε ἐνήμερος τῆς πορείας τῆς ἀγγλικῆς δραματικῆς φιλολογίας καὶ τῆς τάσεως τῆς φιλοκαλίας τῶν Ἀμερικανῶν, καὶ τῆς ἱκανότητος τῶν ἠθοποιῶν παρ' αὐτοῖς, ἐπεσκεπτόμην τὸ θέατρον ὅσον συνεχέστερον ἐδυνάμην. Τὴν ἑσπέραν δ' ἐκεί-

νην εἶδον διδασκόμενον ἔμμετρον δρᾶμα, μᾶλλον μέτριον, Jack Cad ἐπιγραφόμενον, κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου εἰσαγαγόντος τὴν Magnam Cartam. Τὸν δὲ Forest, τὸ πρῶτον πρόσωπον ὑποκρινόμενον, εὗρον ὑπερβολικόν καὶ οὐχὶ πάντοτε ἐπιτυχῆ τὴν ἀντίληψιν, ὥστε ἀφήρει μᾶλλον ἐκ τῆς ἀξίας τοῦ ἔργου ἢ ὅτι προσέθετεν εἰς αὐτήν.

Ἠκροάσθην δὲ τὴν ἐπομένην ἑσπέραν τοῦ H. Greely, γέροντος ἔχοντος κεφαλὴν ὡς ἀετοῦ, καὶ μονοτόνως ἀναγνόντος μακρότατον λόγον περὶ τοῦ δολοφονηθέντος προέδρου Lincoln.

Τέλος δ' ἡ ἀπὸ πολλοῦ ἐπιδιωκομένη ἀγόρευσις τοῦ καθηγητοῦ Dr Samson κατωρθώθη τὴν ἑσπέραν τῆς 4|16 Δεκεμβρίου εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ καταστήματος τοῦ καλουμένου Metzerott, δυστυχῶς λίαν εὐρύχωρον διὰ τοὺς παρὰ προσδοκίαν ὀλίγους συνελθόντας ἀκροατάς. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ κ. Σάμσων ὡμίλησε μακρῶς περὶ Ἑλλάδος, εἶτα δὲ δύω κυρίαι, ἡ κ. Cretshner καὶ ἡ κ. Mills, ἔψαλλον μίαν δυωδίαν, δι' ἣν τῇ ἐπιούσῃ ἐγγράφως ταῖς ἐξέφρασα τὴν εὐγνωμοσύνην μου, ὡς καὶ τῇ κ. Buel, ἥτις μοὶ ἔδωκεν ἐκ μέρους τοῦ καταστήματος αὐτῆς 20 τάλληρα ὑπὲρ τῶν Κρητῶν. Μετὰ τὸν ψαλμὸν δὲ εἷς Ἕλλην, ὁ κ. Κρεντιρόπουλος, ἀνέγνω Ἑλληνιστὶ τὴν μονῳδίαν τοῦ Φλώρου ἐκ τῆς Παραμονῆς, καὶ ὁ κ. Σάμσων ἐπανέλαβεν αὐτὴν ἀγγλιστί, ἀλλὰ δυστυχῶς κατὰ τρόπον, ὅστις καθίστα αὐτὴν ἀκατανόητον· καὶ ἐν τέλει ἐξελέγη ἐπιτροπὴ ἐκ δύω Γερουσιαστῶν, τῶν κ. κ. Dolittle καὶ Pomroy, ἑνὸς ἱερέως, τοῦ κ. Gillet, δύω πολιτῶν, καὶ τοῦ κ. Sums, ὡς γραμματέως, ἵνα σκεφθῶσι περὶ προμηθείας βοηθημάτων εἰς τοὺς Κρῆτας.

Εὐθὺς δ' ἀπὸ τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐπέμεινα, ἵνα ὀργανισθῶσι καὶ ἄρξωνται τῶν ἐργασιῶν των, καὶ τοῖς συνέταξα τὴν προκήρυξίν των. Συμπαθῆ δ' εἰς τὰς ἐνεργείας μου εὕρισκον καὶ τὸν Πρέσβυν τῆς Ῥωσσίας κ. Stöckel, ὅστις μοὶ εἶπεν ὅτι καὶ ὅσα ἔπραξα ἦσαν ἤδη πολλά. Ἔγραψε δὲ περὶ αὐτῶν συστατικῶς τῷ Πρ. Γορτσακώφ, καὶ μ' ὑπεσχέθη νὰ ὁμιλήσῃ καὶ αὐτὸς πρὸς τοὺς ἐν τῇ Κρητικῇ Ἐπιτροπῇ Γερουσιαστάς, ἵνα ἐμψυχώσῃ τὸν ζῆλον των.

Συγχρόνως ἔλαβον ἐπιστολὴν ἐξ Εὐρώπης τῆς κυρίας Δώρας δ' Ἰστρίας μετὰ τῶν τελευταίων της συγγραμμάτων· καὶ παρὰ τοῦ Ὑπουργείου διαταγὴν νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν ἀρωγὴν καὶ σύστασιν τῆς Ἀμερικανικῆς Κυβερνήσεως, ἵνα, συνιστωμένων εὐρωπαϊκῶν δικαστηρίων ἐν Αἰγύπτῳ, συμπεριληφθῇ καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐν θέσει ἀναλόγῳ πρὸς τὴν σπουδαιότητα τῶν συμφερόντων, ἃ ἔχει νὰ ὑπερασπίσῃ ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ. Καὶ ὡμίλησα μὲν τῷ κυρίῳ Σουάρδῳ περὶ τούτου καὶ ἔλαβον τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι θὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἀπαίτησιν ἡμῶν, ἀλλὰ διετέλεσα πάντοτε φρονῶν ὅτι τὰ δικαιώματα ἑκάστου ἔθνους στηρίζει μάλιστα ἡ θέσις, ἣν ἐκ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς βαρύτητος αὐτοῦ καταλαμβάνει, δι' ὃ καὶ μετὰ λύπης, ἀλλ' οὐχὶ ἐκπληττόμενος, ἔβλεπον τοὺς ἐν τέλει τῶν Ἀμερικανῶν τὴν εὐγένειαν τῶν αἰσθημάτων κατὰ μέρος τιθεμένους, καὶ μεγάλως περιποιουμένους τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς Τουρκίας, τὸν κ. Black.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν τούτων, μεταβὰς εἰς τὴν Βουλήν, εἰς ἧς τὸ βῆμα ἐπροσπάθουν νὰ ὑπενεργήσω, ἵν' ἀναβιβασθῇ ὑπό τινος τῶν ῥητόρων τὸ Κρητικὸν ζήτημα, ἐπεσκέφθην καὶ τὴν ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ Βιβλιοθήκην, ἧς, τὰ μὲν εὐρυχωρότατα ὑπόγεια περιεῖχον εἰς πολλὰς χιλιάδας τόμων πάντα τὰ βουλευτικὰ πρακτικὰ πασῶν τῶν Ἀμερικανικῶν Ἐπικρατειῶν, καὶ εἴτι ἄλλο βιβλίον χρήσιμον εἰς τὰς βουλευτικὰς συζητήσεις, διότι αὕτη ἦν ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς· αἱ δὲ ἄνω αἴθουσαι, ἀποτελοῦσαι τὴν Δημοσίαν Βιβλιοθήκην, εἶχον παντοῖα καὶ σπάνια συγγράμματα φιλολογικά, ἐπιστημονικὰ καὶ νομικά, μετὰ πλείστης ἐπιμελείας κατατεταγμένα. Εἶχε δὲ καὶ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἰδίαν Βιβλιοθήκην, ταύτην δ' ἀποκλειστικῶς διπλωματικήν. Καὶ ἰδιωτικὰς βιβλιοθήκας οὐ σπανίως πλουσίας ἀπήντησα, οἷον παρὰ τῷ κ. Kennedy, ὅπου εὗρον ἀντίτυπον τῆς πρώτης τοῦ Διοδώρου ἐκδόσεως, καὶ λατινικὴν μετάφρασιν τοῦ Πλάτωνος τῶν 1494.

Ἡ ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων θεωρεῖται ὡς ἡ πρωτίστη θρησκευτικὴ ἑορτὴ καὶ ἐν Ἀμερικῇ, ὡς παρὰ πᾶσι τοῖς διαμαρτυρομένοις. Ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου πυροβολισμοὶ ἀντήχουν διὰ πάσης τῆς πόλεως, ὡς παρ' ἡμῖν κατὰ τὴν νύκτα τοῦ Πάσχα.

Αὕτη δ' ἐστὶ καὶ ἡ ἡμέρα τῆς ἀμοιβαίας διανομῆς δώρων, ἃ λέγεται τοῖς παιδίοις ὅτι φέρει διὰ νυκτὸς ὁ Ἅγιος Νικόλαος· δι' ὃ καὶ ἐγώ, εἰς Δώραν, τὴν πρεσβυτέραν τῶν θυγατέρων τοῦ κ. Brown, πρώην οἰκοδεσπότου μου, ὑπόχρεως ὤν, διότι ἀντέγραψε τὴν ἀγγλικὴν μετάφρασιν τῶν Τριάκοντα, προσήνεγκον εἰς δῶρον καρφίδα ἀξίας 9 ταλήρων· εἰς δὲ τὴν νεωτέραν, τὴν Φανήν, ἥτις, νεάνις ἔφηβος οὖσα, αἴφνης ἀπεφάσισε νὰ καταταχθῇ ἐκ νέου, διὰ τῆς παρὰ ταῖς Ἀμερικανίσιν οὐ σπανίας ἰδιοτροπίας, εἰς σχολεῖον, ὡς μαθήτρια τακτική, ἔδωκα κιβώτιον ἐργασίας, εἰς ὃ ἐπέγραψα :

A present of St Nicolas
to a bewitching, charming lass,
a beauteous Lady who, alas!
all at once turned to a scholar,
to sow her blue stockings and her collar.

καὶ τῇ νέᾳ μου δ' οἰκοδεσποίνῃ ἐδωρησάμην Ἰνδικὸν μυαπτήριον, καὶ προσέτι ῥάβδον καλὴν τῷ φίλῳ κ. Bing, ὅστις ἰνδουργήματά τινα μοὶ ἔδωκε διὰ τὰς θυγατέρας μου. Ἐπεσκέφθη με δὲ διὰ τὰς ἑορτὰς ὁ κ. Laurence, καὶ μοὶ ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν του τοῦ νὰ σταλῇ πρέσβυς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπερ καὶ εἰς ἐμὲ εὐκταῖον ἐφάνη, διότι ἦν ἀνὴρ πεπαιδευμένος, γράψας, ὡς προεῖπον, περὶ Διεθνοῦς δικαίου, καὶ ἄλλοτε ὡς Γραμματεὺς καὶ Ἐπιτετραμμένος διατελέσας ἐν Λονδίνῳ.

Μετὰ λύπης δ' ἔμαθον τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὅτι ὁ ἐμὸς ἀξιόλογος συνάδελφος Blest Gana, ὁ Πρέσβυς τῆς Χιλῆς, ἀνὴρ λόγιος καὶ διακεκριμένος, συγγραφεὺς πολιτικὸς καὶ μυθιστοριογράφος, μᾶς ἐγκατέλειπε, μετατιθέμενος εἰς Λονδῖνον καὶ Παρισίους, ὅπου ὅμως ἐπρόκειτο μετά τινα ἔτη ν' ἀπαντηθῶμεν αὖθις καὶ νὰ τὸν ἔχω ἐγγύτατον γείτονα. Τότε δὲ τῷ ἔδωκα ἐπιστολὴν συστατικὴν εἰς τὸν ἡμέτερον ἐν Ἀγγλίᾳ Πρέσβυν κ. Βραΐλαν. Μετ' αὐτοῦ συνεχέστατα συναναστρεφόμην, ὡς εἰς ἀρίστας διετέλουν σχέσεις καὶ μετὰ πάντων τῶν λοιπῶν συναδέλφων μου, ὧν οἱ κυριώτεροι ἦσαν: Ὁ τῆς ***Πρωσσίας*** Βαρόνος Γερόλδ, ὁ ἀρχαιότερος ἡμῶν, γέρων ἔμπειρος καὶ δραστήριος, εἶχεν οἰκίαν φιλόξενον, ἐν ᾗ

εὐπρεπέστατα ἐδέχετο ἡ ἀξιόλογος σύζυγός του, μετὰ τῶν θυγατέρων αὐτῆς, τῆς ἔμφρονος καὶ ἄριστα ἀνατεθραμμένης Δωροθέας, ἥτις πολλὴν ἔκτοτε ᾐσθάνετο συμπάθειαν πρὸς τὸν Κλέωνα, καὶ μέχρι τέλους ἔγινεν ἡμετέρα θυγάτηρ, καὶ τῆς ἀγγέλου μορφὴν καὶ ψυχὴν ἐχούσης Βέρθας, ἥτις, μετά τινας, ὡς φαίνεται, δυσχερείας ἐν τῷ βίῳ, κατετάχθη μετά τινα ἔτη καὶ ἀπεβίωσεν ἐν μοναστηρίῳ.

Ὁ τῆς ***Γαλλίας*** κ. Βερθεμής, ἀνὴρ λίαν κεκαλλιεργημένον ἔχων τὸ πνεῦμα, καὶ τάσεις πρὸς τὴν καλὴν φιλολογίαν, ἐζήτησε τὴν Βέρθαν Γερὸλδ εἰς γάμον, ἀλλ' ἀπέτυχεν.

Ὁ τῆς ***Ρωσσίας*** κ. Stöckel, κατοικῶν ἐν Νεοβοράκῳ, ὃν δὲ πάντοτε ἔβλεπον ὁσάκις ἤρχετο εἰς τὴν πρωτεύουσαν, καὶ μεθ' οὗ συμπαθῶς συνεννοούμην.

Ὁ τῆς ***Ἀγγλίας*** Bruce, διάδοχος τοῦ ἐπὶ σπανίᾳ ἐργατικότητι διακριθέντος καὶ εἰς Παρισίους μετατεθέντος Λ. Λύονς, υἱοῦ τοῦ ποτὲ ἐν Ἀθήναις πρεσβεύσαντος. Ἀποθανὼν δ' ὁ κ. Bruce, ἐνῷ ἤμην ἐν Ἀμερικῇ, καὶ δύω ἡμέρας ἀφοῦ εἴχομεν συνοδοιπορήσῃ, ἀντικατεστάθη ὑπὸ Thornton. Εἶχε δ' ὡς γραμματέα τὸν κ. Ford, ὅστις πολλὰ ἔτη μετέπειτα ἐπέμφθη Πρέσβυς εἰς Ἀθήνας.

Ὁ τῆς ***Αὐστρίας*** Frankenstein, νέος, ὃν μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου εὗρον Πρέσβυν ἐν Δανίᾳ.

Ὁ τῆς ***Ἰταλίας*** Cerutti, φιλόξενος καὶ ἰδίως διακρινόμενος διὰ τὰς πλουσίας του ἑστιάσεις, εἰς ἅς, εἰ καὶ ἄγαμος, καὶ κυρίας ἐκάλει ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων, καὶ τὴν ἔκπληξιν ταῖς ἐπεφύλαττε νὰ εὑρίσκωσι χαρίεντα δῶρα εἰς τὰ πινάκιά των.

Ὁ τῆς ***Τουρκίας*** Black, καταλαβὼν ἀρίστην θέσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἣν μετὰ χάριτος καὶ πολυδαπάνως ἐδέχετο, ἐν ᾧ ἡ σύζυγός του ἐκέρδιζε τὰς συμπαθείας διὰ τῆς καλλονῆς της, καίτοι οὐδεμίαν ἀγγλικὴν λέξιν ἠξεύρουσα.

Ὁ τῆς ***Ἰσπανίας*** Gonny, ὅστις, μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου, ἀπέθανε φρενοβλαβής.

Ὁ τῆς ***Πορτογαλλίας*** D' Antas. Ὁ τῆς ***Ὀλλανδίας*** van Hoven. Ὁ τῆς ***Δανίας*** De Bille, ἐπιτετραμμένος. Ὁ τῆς ***Περουβίας*** Garcia. Ὁ τῆς ***Ἀργεντίνης*** Sarmiento, διατελέσας στρα-

τιώτης καὶ ἐφημεριδογράφος, πολλὰ ἐνεργήσας ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς πατρίδος του, καί, ἐν ᾧ ἤμην ἔτι ἐν Ἀμερικῇ, ἐκλεχθεὶς Πρόεδρος τῆς Ἀργεντινῆς Δημοκρατίας.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἐγχωρίων γνωριμιῶν μου πρέπει, πρὸ πάσης, νὰ μνημονεύσω τοῦ Στρατηγοῦ Γράντ, ὅστις, μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου μόνον, ἐξελέγη Πρόεδρος, τότε δὲ ἦν ὁ ἥρως τοῦ ἄρτι λήξαντος ἀγῶνος, εἰ καὶ ὑπῆρχον οἱ διϊσχυριζόμενοι ὅτι οἱ θρίαμβοι ὠφείλοντο εἰς τὴν τύχην μᾶλλον ἢ τὴν στρατηγικὴν αὐτοῦ ἱκανότητα. Ἤκουσα δὲ λεγόμενον, ἴσως ὑπὸ τῶν φθονούντων αὐτόν, ὅτι ἦν ἀγωγῆς μᾶλλον χυδαίας, καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς ὅτι ἀπηντᾶτο ἐνίοτε μεθύων καὶ κλονούμενος. Ἐγὼ ὅμως οὐδέν ποτε εἶδον τοιοῦτο, καὶ τὸν εὗρον φιλοφρονέστατον πάντοτε, εἰ καὶ μᾶλλον σιωπηλὸν καί, ὡς ἀληθῆ Ἀμερικανόν, πιστὸν ὀπαδὸν τοῦ Μονρώ. Τὰ παιδία του, διδασκόμενα εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Κας Buel, συνεχῶς ἔβλεπον, καὶ πολλάκις τὰ μικρότερα ἔφερον εἰς τὰ γόνατά μου. Ἡ δημοκρατία εὐγνωμονοῦσα, τῷ εἶχε δωρήσει μεγάλην οἰκίαν ἐν Οὐασιγκτῶνι, εἰς ἣν τὸ θέρος ἔδιδε χοροὺς ἀπὸ τῶν 2—8 μετὰ μεσημβρίαν. Εἰς ἕνα ἐξ αὐτῶν ἡ πρεσβυτέρα θυγάτηρ του ἐνεφανίσθη μετεμφιεσμένη εἰς σημαίαν ἀμερικανικήν. Ἡ δὲ Κα Γράντ, ἡ προϊσταμένη τούτων τῶν ὑποδοχῶν, ἦν μὲν παραβλώψ, ἀλλ᾿ εὐγενὴς τοὺς τρόπους. Ὁ Ὑπασπιστὴς τοῦ Στρατηγοῦ, κ. Badean, ἔγραψε δίτομον βιογραφίαν αὐτοῦ καὶ μοὶ τὴν ἐδώρησε.

Εἰς ταύτας καὶ ἄλλας συναναστροφὰς ἀπήντησα πολλάκις τὸν φιλόκαλον ποιητὴν Macgellan μετὰ τῆς κυρίας του, καὶ τὴν ποιήτριαν Καν Fisher, ἥτις πολλάκις καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ της ποιήσεις μοὶ ἀνέγνωσε.

1868

Τὴν 1ην Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1868, ἡμέραν Τετάρτην μεγάλη ἦν ὑποδοχὴ εἰς τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, διότι αὕτη ἐστὶν ἡ μόνη ἡμέρα τοῦ ἔτους, καθ᾿ ἣν τὸ διπλωματικὸν σῶμα ἔχει ἀφορμὴν νὰ παρουσιάζηται ἐν στολῇ. Ἀφιχθεὶς δ᾿ οὕτω κεκοσμημένος, εἷς δὲ τῶν τελευταίων, εὗρον ἤδη ἐν τῷ Λευκῷ

Οἴκῳ πολυπληθεῖς τοὺς συνελθόντας εἰς τὴν ἐπίσημον ἐπίσκεψιν, πάντας τοὺς Πρέσβεις, τοὺς Γερουσιαστάς, τοὺς Βουλευτάς, τοὺς Δικαστάς, μετὰ τῶν κυριῶν των, καὶ κατ' οὐδὲν διέφερεν ἡ ἐπίσημος αὕτη παρουσίασις τῶν συνήθων ἑσπερίδων παρὰ τῷ Προεδρείῳ· ὅτε δὲ προὐχώρησα ὀλίγον, διασχίζων τὸν ὅμιλον, κύριός τις, φέρων μακρὸν ἐπενδύτην (redingote), μοὶ ἔτεινε τὴν χεῖρα, καὶ μετά τινος ἐκπλήξεως ἀνεγνώρισα ἐν αὐτῷ τὸν Πρόεδρον· εἶτα δ' ἐκεῖθεν μετέβην εἰς τριάκοντα περίπου ἐπισκέψεις ἐγχωρίων ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων καὶ πανταχοῦ εὕρισκον τοὺς οἰκοδεσπότας ὀρθίους ἐν τῷ μέσῳ τῆς αἰθούσης, ὑποδεχομένους τοὺς ξένους, ἐν δὲ τῷ παρακειμένῳ δωματίῳ ἐπὶ τραπέζης παρατεθειμένους πλακοῦντας καὶ ποτά, ἰδίως τὰ ἐξ οἴνου καὶ ὠῶν, νομίζω, παρασκευαζόμενα καὶ λεγόμενα Eggermoger. Ὅμοιαι εἰσὶ καὶ αἱ ὑποδοχαί, αἱ παρ' ἑκάστῃ τῶν ἐπισήμων οἰκογενειῶν εἰς ὡρισμένην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος γινόμεναι, καὶ ἀπὸ μεσημβρίας μέχρι βαθείας ἑσπέρας διαρκοῦσας, δι' ἃς ἡ οἰκοδέσποινα, ἂν δὲν ἔχῃ θυγατέρα ἢ συγγενῆ νὰ τὴν βοηθήσῃ, δανείζεται τοιαύτην παρὰ φίλης οἰκογενείας. Ἐνίοτε δέ, εἰς τὰς ἐπισημοτέρας οἰκίας, ὡς εἰς τὴν τοῦ Κου Chase, Προέδρου τῆς Γερουσίας, ἐπαιάνιζε δι' ὅλου τοῦ χρόνου ἡ μουσική.

Ὀλίγας δ' ἡμέρας μετὰ ταῦτα μ' ἐπεσκέφθη ὁ ἐκ Πορτογαλλίας ἐπανελθὼν Πρέσβυς τῆς Ἀμερικῆς κ. Harvey, ὅστις καὶ τὸν κ. Βράϊλαν ἐγνώριζε, καὶ πολλὰ παρ' αὐτοῦ ἤκουσα περὶ Φερδινάνδου, τοῦ πατρὸς τοῦ Βασιλέως τῆς Πορτογαλλίας, εἰς ὃν ἄλλοτε εἶχε προταθῇ ὁ θρόνος τῆς Ἑλλάδος. Πολλὰς μετ' αὐτοῦ ἔχων σχέσεις, μοὶ διηγεῖτο ὅτι ἦν φιλότεχνος καὶ φιλόκαλος, ἀλλ' ἀπράγμων, καὶ διὰ τοῦτο, τοῦ Πορτογαλλικοῦ θρόνου παραιτηθείς, οὐδὲ τὸν Ἑλληνικὸν ἐδέχθη, εἰ καὶ ἐπιμόνως εἰς τοῦτο προτραπεὶς ὑπὸ τοῦ Λεοπόλδου τοῦ Βελγίου καὶ τῆς Βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας· συνέζη δὲ μετ' ἐρωμένης, τῆς ἀμερικανῆς τραγῳδιστρίας Hensler.

Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον εἷς Ἕλλην προσετέθη εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς Οὐασιγκτῶνος, ὁ κ. Κινδυνέκος, ἐξ Ἀλεξανδρείας ἐλθὼν δι' ὑποθέσεις του, καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως συνιστώμενος διὰ τῆς ὄψεώς του τὸ εὐειδὲς καὶ τὴν εὐπρεπῆ εὐθυμίαν τοῦ χαρα-

κτῆρός του. Καὶ παιδείας μὲν ἦν ἐστερημένος, ἀλλ' εὐπαρουσίαστος ὤν, ἀπέκρυπτε τὸ ἐλάττωμα τοῦτο, καὶ ἦν δραστήριος καὶ ἐπιχειρηματικός, μάλιστα παρὰ τοῖς 'Αμερικανοῖς, μεθ' ὧν μόλις ἐδύνατο ν' ἀνταλλάξη τινὰς λέξεις ἐξ ἀγνοίας τῆς 'Αγγλικῆς. Ἦλθε δὲ πρός με προτείνων ν' ἀγοράση δι' αὐτοῦ ἡ Ἑλλὰς ἀριθμόν τινα τῶν ἐν 'Αμερικῇ τεταμιευμένων ὅπλων Howard, ἀποκτῶσα διὰ τοῦτο ἀποκλειστικὸν δικαίωμα ἐπὶ πάντων τῶν διαθεσίμων, ὅσα ἤθελε ν' ἀποκτήση, καθ' ὅτι εἶχεν αὐτὸς συμβληθῇ, ἂν ἐλάμβανε μύρια ἐξ αὐτῶν, νὰ συναποκτήση καὶ πάντων τῶν λοιπῶν τὸ μονοπώλιον. Καὶ μοὶ ὡμολόγησε μὲν ὅτι σύντροφός του τίς, Γεωργιάδης καλούμενος, εἶχεν ἀπέλθη ἤδη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα προτείνη τὸ αὐτὸ καὶ τοῖς Τούρκοις, ἀλλὰ μοὶ προσέθηκεν ὅτι αὐτὸς δὲν ἐνέκρινε τὴν ἐνέργειαν τοῦ συντρόφου του· ἐγὼ ὅμως, οὐδὲ τὴν τοῦ κ. Κινδυνέκου ἐνέκρινα, διότι μοὶ ἐφαίνετο ὀλίγον φαντασιώδης, καί, γράψας περὶ αὐτῆς εἰς 'Αθήνας, θερμῶς δὲν τὴν ἐσύστησα. Πληροφορίας δὲ ζητήσας, ἔμαθον παρὰ τοῦ κ. Cook, τοῦ Patent Office, ὅτι συνωμολόγησε μετ' αὐτοῦ ὁ κ. Κινδυνέκος συμβόλαιον τριμηνιαῖον, παραταθὲν ἔπειτα εἰς ἑξαμηνιαῖον, καθ' ὅ, ἂν ἐπετύγχανε τὴν παραχώρησιν τοῦ μονοπωλείου, παρεχώρει τῷ κ. Cook 20 % ἐξ αὐτοῦ, τούτων δὲ μέρος ὁ κ. Cook διένειμεν ἀνὰ 2 % εἰς διαφόρους Γερουσιαστάς, ἵνα ὑποστηρίξωσι τὴν παραχώρησιν. Τοιαύτη ἦν τότε ἡ δημοσία ἠθικὴ ἐν 'Αμερικῇ. 'Ελπίζω ὅτι ἐβελτιώθη ἔκτοτε. Ἄλλοτε δ' ὁ αὐτὸς κ. Κινδυνέκος μοὶ ἐξέθετε τὰς περὶ συστάσεως Ὁπλοποιείου ἐν Ἑλλάδι γνώμας του, ἀλλὰ καὶ ταύτας εὗρον ἥκιστα πρακτικάς, καθ' ὅσον ὅτε, ἀποταθεὶς εἰς ἄνδρας εἰδήμονας, οἷον τὸν κ. Dodge, τοὺς ἠρώτησα, ἂν ἐδύναντο ν' ἀναδεχθῶσι τὴν ἵδρυσιν τοιούτου καταστήματος ἐν Ἑλλάδι, ἤκουσα παρ' αὐτῶν ὅτι θὰ τὸ ἔπραττον μόνον ἂν εἶχον τὴν ἐγγύησιν ὅτι θὰ ἐλάμβανον τὴν παραγγελίαν κατασκευῆς τοὐλάχιστον ἑκατὸν χιλιάδων ὅπλων. Ζητήσας δ' ἔλαβον παρὰ τοῦ κ. Dodge καὶ ὑπόμνημα περὶ ὁπλοποιείου, ὃ ὁ ἴδιος θὰ διηύθυνε. Κατορθώσας δὲ νὰ λάβω τὴν δυσκόλως διδομένην ἄδειαν τοῦ νὰ ἐπισκεφθῶ τὰς στρατιωτικὰς ἀποθήκας, καὶ ἐκεῖ ἰδὼν μέγαν ἀριθμὸν ὅπλων Empfield, ἃ κατώρθωσα νὰ μᾶς παραχωρηθῶσι

πρὸς 4 ½ τάληρα τὸ ἕν, καὶ προσέτι 5.000 Springfield. Ἀλλά, παρὰ τὰς πρώτας δοθείσας μοι ὁδηγίας, ἐν Ἀθήναις δὲν ἐνεκρίθη ἡ ἀγορά. Ὥστε πᾶν τὸ ἀποτέλεσμα τῶν περὶ ὅπλων ἐνεργειῶν μου περιωρίσθη μόνον εἰς τὸ ν᾽ ἀγοράσω ἐξ ἰδίων ἓν ἐκ τῶν τότε ἐφευρεθέντων ἐν Ἀμερικῇ ***πολυβόλων*** (τῶν ἐν τῷ σωλῆνι βολῶν ἀποθήκας περιεχόντων), καί, κοσμήσας αὐτὸ διὰ τῶν Βασιλικῶν παρασήμων, νὰ τὸ πέμψω εὐλαβῆ δωρεὰν εἰς τὴν Α. Μ.

Παρὰ τοῦ Ῥώσσου δὲ συναδέλφου μου κ. Stöckel ἔλαβον τὴν πληροφορίαν ὅτι Ἀμερικανός τις Στρατηγός, κ. Berdan καλούμενος, ἐφεῦρεν ἀξιόλογον εἶδος ὅπλου, ἐξ οὗ ἡ Ῥωσσία πολλὰ ἠγόρασεν, ἀλλ᾽ ἂν ἔχωμεν κατεπείγουσαν ὅπλων ἀνάγκην, ὅτι ἦν πρόθυμος νὰ μοὶ παραχωρήσῃ, ἐπὶ τῇ τιμῇ, ἣν μετὰ τοῦ κ. Berdan συνεφώνησε, τὰ πρῶτα 1000, ἃ ἤδη παρέλαβε. Ζητήσας δὲ περὶ τοῦ ὅπλου τούτου πληροφορίας παρὰ τοῦ ἀρίστου ὁπλοποιοῦ Dodge, καὶ λαβὼν αὐτὰς ἀρίστας, ἔσπευσα νὰ γράψω εἰς τὸ Ὑπουργεῖον.

Τὰς ἑσπέρας, ὅταν ἐφοίτων εἰς τὸ Θέατρον, εἰς ὃ μὲ εἵλκυε καὶ ἡ περίστασις ὅτι αὐτοὶ οἱ δραματικοὶ συγγραφεῖς, ὡς ὁ Owen, ὁ Hecket, ὁ Brangham κτλ. ὑπεκρίνοντο πολλάκις τὰ ἴδια ἔργα, ἐπεσκεπτόμην συνήθως τὰς συναναστροφὰς τῶν συναδέλφων μου, ἢ τῶν ἐπισήμων ἐγχωρίων οἰκογενειῶν, ἐν αἷς ἰδίως τὸ γυναικεῖον φῦλον ἐξεῖχεν, οὐ μόνον διὰ τὴν καλλονὴν καὶ τὴν χάριν του, ἀλλ᾽, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ κατὰ τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὰς γνώσεις, ὥστε καὶ πολὺ ἀνωτέρας ἀπολαμβάνει ἀνεξαρτησίας, ἢ ἐν Εὐρώπῃ. Πλεῖσται γυναῖκες ὑπηρετοῦσιν ἐν τῇ διοικήσει, καὶ αὐτὴ ἡ οἰκοδέσποινά μου ἦν ὑπάλληλος τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν.

Ἐνίοτε δ᾽ αἱ συναναστροφαὶ ἦσαν χορευτικαί, καὶ τούτων ἔμενον τὸ πλεῖστον ἀποκεκλεισμένος, μάλιστα τῶν ἐκεῖ λεγομένων Germans, εἰς ἃς μετ᾽ ἀπορίας ἔβλεπον πολλάκις προσκαλούμενον μόνον τὸν Κλέωνα δι᾽ ἐπιστολίων, ὑπογεγραμμένων ὑπὸ τῶν θυγατέρων τῶν οἰκιῶν. Ἐκ περιεργείας εἶπόν ποτε τῇ νέᾳ καὶ ὡραίᾳ θυγατρὶ τοῦ κ. Chase, Προέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου, συζύγῳ δὲ τοῦ Γερουσιαστοῦ Sprague, ὅτι πολλὴν ἐπιθυμίαν εἶχον νὰ ἰδῶ καὶ ἐγὼ ἓν ἐκ τῶν Germans τούτων, καὶ οὕτως ὑπ᾽ αὐτῆς

κατ' ἐξαίρεσιν προσκληθείς, συνώδευσα τον Κλέωνα εἰς τὴν οἰκίαν των περὶ τὰς 8 τὸ ἑσπέρας τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1868 καθ' ἡμᾶς. Ἐκεῖ δ' εὗρον μέγα πληθος νέων καὶ νεανίδων, ἐξ' ὧν ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν ἐσχηματίσθη μέγας κύκλος περὶ πᾶσαν τὴν αἴθουσαν, διότι αἱ προσκλήσεις τῶν χορευτῶν πρὸς τὰς χορευτρίας ἢ μᾶλλον τ' ἀνάπαλιν, εἶχον γίνει δι' ἐγγράφων συνεννοήσεων ἤδη ἀπὸ τῆς πρωΐας ἢ ἀπὸ τῆς προτεραίας ἢ πρίν, καὶ οὕτως ἤρχισεν ὁ χορός, τὸ ἀλλαχοῦ τὰς χορευτικὰς συναναστροφὰς περατοῦν cotillon, καὶ ἐξηκολούθησε διὰ πάσης τῆς ἑσπέρας ἄνευ διακοπῆς, ἐνῷ μετὰ τῶν οἰκοδεσποτῶν καὶ δύω ἢ τριῶν συγγενῶν των, ὑπερηλίκων διὰ τὸν χορόν, ἐγὼ ἐκαθήμην εἰς ἄλλο δωμάτιον παρὰ τράπεζαν ἑστιατορίου, περὶ ἥν, ἀφ' οὗ ἐπίομεν τέϊον, ἐνεφορήθημεν γλυκισμάτων καὶ ἐξηντλήσαμεν ὅ,τι εἴχομεν νὰ εἰπῶμεν, ἠρχίσαμεν νὰ αἰσθανώμεθα δυσκαταπόνητον ἐπερχομένην τὴν νύσταν. Μετὰ δὲ τὰς 11 ἔπαυσεν ὁ χορὸς καὶ οἱ χορευταὶ κατὰ ζεύγη ἐκάθησαν περὶ τὴν τράπεζαν, ἀφ' ἧς ἡμεῖς ἀνέστημεν, ἵνα μένῃ εἰς αὐτῶν τὴν πλήρη διάθεσιν, καὶ οὕτω μόνον μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἀπήλθομεν τῆς συναναστροφῆς. Τῇ δ' ἐπαύριον, ἡμέρᾳ ὑποδοχῆς τῆς κ. Sprague, ἐρωτηθεὶς παρ' αὐτῆς, πῶς μοὶ ἐφάνη τὸ German τῆς προτεραίας, τῇ εἶπον ὅτι λίαν τῇ εὐγνωμονῶ διότι, κατὰ παράκλησίν μου, μὲ προσεκάλεσε καὶ μοὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ τὸ ἰδῶ, ἤδη δ' ὅτι μίαν ἔτι παράκλησιν ἔχω νὰ τῇ ἀπευθύνω, ἄλλοτε εἰς german νὰ μὴ μὲ προσκαλέσῃ.

Εἰς μίαν τῶν συναναστροφῶν, τὴν τῆς λίαν διακεκριμένης κ. Ems, εὐτυχήσας ἑσπέραν τινὰ ν' ἀκροασθῶ τοῦ Σουηδοῦ κ. Olebuhl, ὅστις ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ ἄξιος διάδοχος τοῦ Παγανίνη εἰς τὴν τέχνην τοῦ βιολίου, τὸν παρεκάλεσα, διὰ τῆς οἰκοδεσποίνης, ἐὰν συνήνει νὰ δώσῃ μίαν ἑσπερίδα ὑπὲρ τῶν Κρητῶν, ὁ δ' ἔξοχος καλλιτέχνης προθύμως ἐδέχθη. Διὰ τοῦτο ἐγγράφως ἐξέφρασα τὴν εὐγνωμοσύνην μου καὶ πρὸς ἐκεῖνον καὶ πρὸς τὴν κ. Ems. Ἀλλ' ὅμως τὸ σχέδιον, ἕνεκά τινων ἐξωτερικῶν δυσχερειῶν, ἀπέτυχε.

Εἰς δὲ τῆς κ. Burs ἑσπερίδα ἀπήντησα τὸν κ. Ross Brown, Πρέσβυν τῆς Ἀμερικῆς ἐν Κίνᾳ, περιελθόντα, ὡς μοὶ εἶπε, πεζὸν πολλὰ μέρη τοῦ Οὐρανίου Κράτους.

Ἐκεῖ δ' ἤκουσα καὶ περὶ δραματικοῦ τινος συμβάντος, οἷα πολὺ συνεχέστερα εἰσὶν ἐν Ἀμερικῇ ἢ ἐν Εὐρώπῃ. Νεάνις τις, Miss Helen, Σκωτίς, ἀπαχθεῖσα ὑπὸ ζωοκαπήλου τινός, ἐνυμφεύθη αὐτόν. Ἀλλ' ἐπειδὴ μετὰ ταῦτα ἀπεδείχθη οὗτος μέθυσος καὶ ἐλεεινός, ἀπειλουμένη καὶ αὐτὴν τὴν ζωήν, ἐδραπέτευσε μετὰ μιᾶς ὑπηρετρίας, πλεύσασα δι' ἱστιοφόρου ἐπὶ 120 ἡμέρας, εἰς Φιλαδέλφειαν, ἔνθα ἀμφότεραι ἐμισθώθησαν, ὡς ὑπηρέτριαι, ἐν τῇ οἰκογενείᾳ παρ' ᾗ καὶ ἡ διηγουμένη μοι ταῦτα διέτριβεν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶχε κατορθώση νὰ συμπαραλάβῃ καὶ τὸ παιδίον της, ἐλθόντος καὶ τοῦ συζύγου κατόπιν της, συνεφιλιώθη μετ' αὐτοῦ μέχρις οὗ ἔλαβε τὸ παιδίον, καὶ τότε ἐδραπέτευσεν εἰς Ohio, ὅθεν ἴσως ἐπανῆλθε πρὸς τοὺς γονεῖς της.

Ἡ ἀνεξαρτησία τῶν νεανίδων τῆς Ἀμερικῆς οὐδὲν ἔχει πλέον τὸ ἐκπλῆττόν με, διότι, ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἀφίξεώς μου εἰς τὸν νέον κόσμον, πανταχοῦ καὶ πάντοτε τὴν ἔβλεπον, ὡς γενικὸν σύμπτωμα καὶ βάσιν τῆς γυναικείας ἀνατροφῆς. Εἰς πάσας τὰς συναναστροφάς, ἰδίως ὅπου περὶ χοροῦ ἐπρόκειτο, αἱ νέαι μετὰ τῶν νέων διέμενον εἰς ἄλλα δωμάτια, πολλάκις εἰς ἄλλους ὀρόφους τῆς οἰκίας, εἰς ἄλλους δ' οἱ γονεῖς καὶ οἱ λοιποὶ τῶν προσκεκλημένων. Νέας εἶδον πολλάκις δι' ὅλης τῆς ἑσπέρας καθημένας πλησίον νεανιῶν, καὶ μονονοὺ εἰς τὰ γόνατά των, καὶ οὐκ ὀλίγον μ' ἐξέπληξεν ἡ ἀνεψιὰ γνωστῆς μοι σεβαστῆς κυρίας, ὅτε, ἐμπρὸς νέου διερχομένη, ἐπέρασε τὴν χεῖρά της εἰς τὴν κόμην του. Οὐχὶ δὲ μόνον εἰς τὰς ὁδοὺς περιέρχονται αἱ νεάνιδες μόναι, ἀλλὰ καὶ μόναι ὁδοιποροῦσι πολλάκις, καὶ εἰς τὰ σχολεῖα, τῶν τε παιδίων καὶ τῶν ἐφήβων, συμπαρακάθηνται τὰ δύω φύλα ἀναμίξ, καὶ εἶδον ἐν Βοστόνῃ νέαν κόρην διδάσκουσαν τὴν λατινικὴν εἰς κλάσιν ἐν ᾗ ἐδιδάσκοντο καὶ νεανίαι κατ' ὀλίγον αὐτῆς νεώτεροι. Εἰς τὴν τάξιν τῶν Γαλλικῶν ἐν τῷ σχολείῳ τῆς κ. Buel ἦν κατατεταγμένος στρατηγὸς μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τῆς θυγατρός του. Εἴδομεν δ' εἰς ἕτερον σχολεῖον, τὸ τοῦ κ. Ὑόρκ, μετὰ τῶν μαθητριῶν, ἔγγαμον κυρίαν, μετ' ὀλίγον μητέρα.

Τοῦ δὲ κ. Chase ἡ δευτέρα θυγάτηρ, οὐχὶ μὲν ὡραία, ὡς ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς, ἀλλ' εὐφυεστάτη καὶ νοημονεστάτη, μοὶ διηγεῖτο

ὅτι εἶχε συνοδεύσῃ τὴν κ. Sprague εἰς Δρέσδην· τόσον δὲ τῇ ἤρεσεν ἡ πόλις τῆς Σαξωνίας, ὥστε, ὅτε ἡ ἀδελφή της ἐπανῆλθεν εἰς Ἀμερικήν, ἔμεινεν ἐκείνη ἐν Γερμανίᾳ. Ὅτε δὲ τὴν ἠρώτησα, πῶς τῇ ἦν δυνατὸν νὰ μένῃ μόνη, καὶ τί οἱ Γερμανοὶ ἔλεγον ὅταν τὴν ἔβλεπον μόνην εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ τοὺς περιπάτους, μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι οὐδαμῶς ἐξεπλήττοντο, καὶ ἁπλῶς ἔλεγον: the American girl, ***Ἡ Ἀμερικανὶς κόρη.*** Ἡ Κυρία αὕτη ἠθέλησε νὰ μάθῃ Ἑλληνικά, καὶ τῇ ἔπεμψα τὸν Κίμωνα ὡς διδάσκαλον.

Ἐν γένει δ᾽ οὐδαμοῦ τῆς γυναικὸς ἡ κοινωνικὴ θέσις ἐστὶν ἀνωτέρα ἢ ἐν Ἀμερικῇ. Ὅτε, εἰς τὰ ἐνδότερα ὡδοιπόρουν τῆς χώρας, παρετήρησα ὅτι, ἐν ἀδιαφορίᾳ πρὸς τὸν διπλωματικόν μου βαθμόν, μοὶ ἐδίδετο σχεδὸν πάντοτε μία τῶν τελευταίων θέσεων εἴς τε τὰς ἁμάξας καὶ εἰς τὰς τραπέζας· ὅτε δέ, δι᾽ ἐλαφρᾶς νύξεως, ἠθέλησα νὰ μάθω τί πταίσας οὕτως ἐτιμωρούμην, μοὶ ἐρρέθη ὅτι τὸ πταῖσμά μου ἦν ὅτι δὲν εἶχον κυρίαν. Διηγηθεὶς δὲ τοῦτο εἰς μικράν, καί, ὡς πᾶσαι σχεδὸν αἱ Ἀμερικανίδες, χαριεστάτην νεάνιδα, ἥτις εἰς τὴν ἀτμάμαξαν, μόνη ὁδοιποροῦσα, ἐκάθητο ἀπέναντί μου, μοὶ ἦτο δ᾽ ἄλλως ἄγνωστος, ἔλαβον ἀμέσως παρ᾽ αὐτῆς τὴν πρόφρονα ἄδειαν νὰ τὴν παριστῶ ὡς εἰς ἐμὲ ἀνήκουσαν, καὶ ἔκτοτε εἶχον πανταχοῦ καὶ πάντοτε τὴν πρώτην θέσιν.

Ἐκινεῖτο δ᾽ ἐπὶ τῆς ἐπιδημίας μου ἐν Ἀμερικῇ καὶ τὸ ζήτημα εἰς τὴν βουλὴν ἐκλογῆς τῶν γυναικῶν. Ἐρωτηθεὶς δ᾽ εἰς συναναστροφὴν Κυριῶν, τίς ἡ περὶ τοῦ ζητήματος γνώμη μου, εἶπον ὅτι ἀναγνωρίζω βεβαίως εἰς τὰς κυρίας ἴσα δικαιώματα πρὸς τὰ ἡμέτερα, εἰ οὐχὶ καὶ τ᾽ ἀνώτερα, ἀλλ᾽ ὅτι περὶ ἑνὸς πρέπει νὰ μεριμνήσῃ ὁ νόμος, ὅταν ἡ γυνὴ ἀπέρχεται εἰς τὴν Βουλήν, νὰ μένῃ κατ᾽ οἶκον ὁ ἀνὴρ ἵνα γαλακτουχῇ τὸ βρέφος.

Ὡς ἰδίως διασκεδαστικαὶ δὲν διεκρίνοντο, οὐδ᾽ αἱ συναναστροφαὶ παρὰ τῷ Προέδρῳ τῆς Δημοκρατίας, αἵτινες ἄρχονται ὀλίγον μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους, καὶ ἐδίδοντο ἑβδομαδαίως κατὰ Δευτέραν. Εἰς αὐτὰς προσήρχετο πᾶς ὁ βουλόμενος, οὐδ᾽ εἰς τὸν ἔσχατον τῶν ἐργατῶν, οὐδ᾽ εἰς τοὺς ἁμαξηλάτας αὐτούς, ἂν προηροῦντο, ἐκλείετο ἡ θύρα τοῦ Λευκοῦ Οἴκου. Παρουσιάζετο δ᾽ ἕκαστος ἐνδεδυμένος ὡς ἤθελε· μετὰ τῶν διπλωματῶν καὶ σπανίων

τινῶν ἐκ τῶν ἐγχωρίων, οἵτινες ἄπταιστον ἔφερον τὴν ἐνδυμασίαν τῆς συναναστροφῆς, ἐνεφανίζοντο καὶ πλεῖστοι ἔχοντες αὐτά, οὐδ' ἐπιμεμελημένα, οὐδὲ κἂν καθαρὰ τὰ καθημερινά των ἐνδύματα, ἀναμὶξ μετὰ κυριῶν πολυτελῶς κεκοσμημένων καὶ κατ' ἔθος τετραχιλισμένων βαδίζοντες. Κατόπιν ἀδαμαντοφόρου κυρίας εἶδον εἰσελθοῦσαν γυναῖκα φέρουσαν τετριμμένον μάλλινον φόρεμα καὶ εἰς τὸν ὦμον εὐτελὲς σάλιον, οὗ ἡ μία ἄκρα ἐκρέματο, σύρουσαν δ' ἐκ τῆς χειρὸς τὸ ἴσως ἑπταετές της παιδίον.

Παρὰ τὴν θύραν δὲ τῆς πρώτης αἰθούσης ἵστατο ὁ Πρόεδρος, μακρὸν ἐπενδύτην (σουρτοῦκον) καὶ αὐτὸς φορῶν, καὶ ἔδιδε τὴν χεῖρα εἰς πάντα τὸν εἰσερχόμενον· καὶ μετά τινων μέν, ἰδίως μετὰ τῶν πολιτικῶν φίλων του καὶ μετὰ τῶν κυριῶν, ὅσαι διεκρίνοντο ἐπὶ ὡραιότητι (διότι ἦν εὐαίσθητος εἰς τὴν καλλονὴν ὁ πρόεδρος Johnson), συνωμίλει ἐπὶ μακρότερον ἢ βραχύτερον. Οἱ δὲ λοιποὶ εἰσήρχοντο ἀμέσως περαιτέρω, συνηντῶντο μετὰ τῶν γνωρίμων των, ὡς κατὰ τὸν περίπατον, καὶ συνήθως οἱ κύριοι ἔδιδον τὸν βραχίονα εἰς τὰς κυρίας, καὶ οὕτω περιήρχοντο τὰ δωμάτια, ἰδίως περιδιαβάζοντες ἄνω καὶ κάτω εἰς τὴν ἐσωτέραν, τὴν μεγίστην ἀληθῶς καὶ ὡραίαν αἴθουσαν, ἀπαραλλάκτως ὡς ἂν ἦσαν εἰς τὴν ὁδὸν ἢ εἰς κῆπον. Εἰς μεμακρυσμένον δὲ κλειστὸν δωμάτιον ἐπαιάνιζεν ἡ στρατιωτικὴ μουσική, εἰς ἣν οὐδεὶς προσεῖχε· ποτὰ δέ, ἢ ἄλλο ἀναψυκτικὸν οὐδὲν προσεφέρετο. Αὗται ἦσαν αἱ προεδρικαὶ συναναστροφαί, εἰς ἃς οἱ προσερχόμενοι διεδέχοντο ἀλλήλους, διότι οὐδεὶς σχεδὸν ἔμενεν ὑπὲρ τὴν ἡμίσειαν ὥραν, οὐδ', ἅπαξ εἰσελθών, ἔβλεπε τὸν Πρόεδρον, χρέη σχεδὸν θυρωροῦ ἐκπληροῦντος.

Παρὰ δὲ τοῖς ὑπουργοῖς καὶ εἰς τοὺς οἴκους τῶν ἐπισήμων, ἦσαν διασκεδαστικώτεροι οἱ χοροὶ καὶ αἱ συναναστροφαί, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἡ συῤῥοὴ ἦν τόση, ὥστε δυσκόλως τις ἐκινεῖτο εἰς τὰς αἰθούσας, καὶ ὁ οἰκοδεσπότης δὲ πολλάκις παρουσιάζετο φορῶν μακρὸν ἐπενδύτην.

Προσεκλήθην δὲ (τὴν 9|21 Φεβρουαρίου) καὶ εἰς ἓν τῶν ἐπισήμων γευμάτων τοῦ Προέδρου, ἅτινα ἦσαν λίαν σπάνια τότε. Παρῆσαν δὲ οἱ πρέσβεις μετὰ τῶν γυναικῶν των, ὁ κ. Σουάρδ,

ὁ πρῴην ἐν Βερολίνῳ Πρέσβυς τῆς Ἀμερικῆς κ. Bigellow, μετὰ τῆς ὁπωσοῦν ἐκτραχηλισμένης τὴν ἀναβολὴν κυρίας του, ἣν ἐγὼ ἔφερον εἰς τὴν τράπεζαν, καὶ ἣν ἰδιαιτάτως ἐπεριποιεῖτο ὁ Πρόεδρος, ἡ κ. White, ἥτις, καθημένη εἰς τ' ἀριστερά μου, μοὶ εἶπεν ὅτι εἶναι ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας μετὰ τοῦ Προέδρου, στενοτάτου φίλου τοῦ πατρός της, καὶ μοὶ ἔδειξε τὴν ἀπέναντι ἡμῶν καθημένην ἀδελφήν της Miss Worton, παρατηρήσασά μοι ὅτι μεγάλη ἐστὶν ἡ ὁμοιότης μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ Προέδρου.

Τότε περίπου ἐσχετίσθην καὶ μετ' ἄλλου τινὸς τῶν συναδέλφων μου, νεωστὶ ἀφιχθέντος, τοῦ κ. Harris, Πρέσβεως τῶν ὑπ' ἐγχωρίου πληθυσμοῦ οἰκισμένων νήσων Σανδουίχων. Ἀμερικανὸς τὴν καταγωγὴν ὁ κ. Harris, εἶχε χρηματίσει Ὑπουργὸς ἐν Ὀνολουλοῦ, τῇ πρωτευούσῃ τῶν νήσων, καὶ ἦν ἀνὴρ εὐάρεστος τοὺς τρόπους καὶ λίαν εὐπαίδευτος. Εἶχε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν σύζυγόν του, Ἀμερικανίδα καὶ αὐτήν, καὶ θυγατέρα εὐειδεστάτην. Οὗτος μοὶ διηγήθη ὅτι ἡ ἀπόστασις τῶν νήσων ἀπὸ τοῦ Ἁγ. Φραγκίσκου ἦν πλοῦς δέκα ἡμερῶν, ἡ δ' ἀπ' ἀλλήλων τριήμερος.

Ἐν Ὀνολούλου, ὡς μοὶ περιέγραψεν, εἰσὶν αἱ οἰκίαι μονόροφοι καὶ ταπειναί, καὶ οὐδ' ἡ τοῦ Βασιλέως ἔχει μεγαλειτέρας διαστάσεις. Τὸν Βασιλέα δὲ μοὶ περιέγραφεν ὡς γνώσεις ἔχοντα, καὶ ἀναγινώσκοντα εὐρωπαϊκὰς ἐφημερίδας καὶ βιβλία, περὶ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ προκατόχου του μοὶ εἶπεν ὅτι μετέφρασε τὰς χριστιανικὰς προσευχὰς εἰς τὴν ἐγχώριον γλῶσσαν. Μοὶ ἐδώρησε δὲ καὶ λεξικὸν τῆς γλώσσης ταύτης, καὶ πολυτελῆ τῶν νήσων καὶ τῶν συχνῶν καὶ μεγάλων ἡφαιστείων αὐτῶν περιγραφήν.

Ἐξηκολούθησα δ' ἐπισκεπτόμενος τὰ μελέτης ἄξια καταστήματα, καί, ὡς εἶδον τὸ ἐν Βοστόνῃ τυφλοκομεῖον τοῦ Howe, ἠθέλησα νὰ γνωρίσω καὶ τὸ ἐν Οὐασιγκτῶνι ἐκπαιδευτήριον τῶν κωφαλάλων. Τοῦτο διαιρεῖται εἰς προκαταρτικόν, ἐν ᾧ παῖδες καὶ κοράσια συνδιδάσκονται, καὶ εἰς τὸ ἀνώτερον γυμνάσιον, ἔχον τὰ δύω φύλα κεχωρισμένα, καὶ ὂν τὸ κεντρικὸν πάσης τῆς Συμπολιτείας. Κατὰ τὰς στατιστικὰς πληροφορίας, ἃς ἐκεῖ ἐπορίσθην, ἐπὶ πληθυσμοῦ 40 ἑκατομμυρίων διὰ πᾶσαν τὴν Ἀμερικήν, ἠριθμοῦντο τότε κατὰ μέσον ὅρον δισμύριοι κωφάλαλοι. Διδάσκον-

ται δὲ νὰ ὁμιλῶσι διὰ σχημάτων, εἴτε ἰδεολογικῶν, εἴτε φωνητικῶν, πλὴν δὲ τούτου καὶ διὰ φωνῶν, καθ' ὅσον ὁ ὀργανισμὸς αὐτῶν, δι' ἀσκήσεως βελτιούμενος, τὸ ἐπιτρέπει, καὶ μανθάνουσι παντοίας γλώσσας, πρὸς τῇ 'Αγγλικῇ, προσέτι τὴν Γαλλικήν, τὴν Γερμανικήν, καὶ προσέτι τὴν Λατινικὴν καὶ τὴν Ἑλληνικήν, καὶ νὰ καλλιγραφῶσι καὶ νὰ ὀρθογραφῶσι, καὶ ἐγνώρισα ἕνα τῶν διδασκάλων τοῦ καταστήματος, ὅστις ἦν κωφάλαλος καὶ αὐτός.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ, προσῆλθον εἰς ἐπίσημον συνεδρίασιν τῆς Φυσικοϊστορικῆς 'Ακαδημίας, ἥτις περιορίζεται μόνον εἰς φυσικοϊστορικήν, διότι οἱ 'Αμερικανοὶ ἀπέκρουσαν τὴν πρότασιν τοῦ κ. Sumner περὶ ἱδρύσεως καὶ ἄλλων τμημάτων, ἵν' ἀποφύγωσι τὴν τοῦ τμήματος τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ἐκ φόβου μὴ ἀποκλίνῃ πρὸς ἀρχάς, οὐχὶ ἐντελῶς συναδούσας ταῖς δημοκρατικαῖς. 'Ηγόρευε δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ ἤδη γνωστός μοι σοφὸς Agassiz, ὅστις, μετὰ προφορᾶς ὅλως ξενικῆς, διότι πατρὶς αὐτοῦ ἦν ἡ Ἑλβετία, ἐπραγματεύθη ἐπιστημονικώτατα περὶ τῶν ἐμβρύων τῶν ἰχθύων. Τῇ δ' ἐπαύριον ἠκροάσθην καὶ πάλιν αὐτοῦ, ἀγορεύσαντος περὶ βουβάλων τῆς 'Αμερικῆς, οἵτινες, ἐν Εὐρώπῃ, μᾶς εἶπε, μόνον ἐν Ῥωσσίᾳ ἀπαντῶνται ὑπὸ τὸ ὄνομα Bisons.

Ἄλλοι δὲ ὡμίλησαν περὶ 'Αλάσκας, περὶ μαθηματικῶν (τῶν ἐξισώσεων $A+B+\Gamma=O$ καὶ $1/A+1/B+1/\Gamma+1/\Delta=O$, ἐχουσῶν δύω ἀγνώστους)· περὶ τοῦ νευρικοῦ ῥευστοῦ, ἀποδεικνυμένης διὰ πειραμάτων τῆς ταχύτητος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς θελήσεως μέχρι τοῦ ἄκρου τῶν νεύρων. Μετὰ τὴν συνεδρίασιν ταύτην ἡ κ. Agassiz, ἐλθοῦσα πρὸς ἐμέ, παρουσιάσθη μόνη της, εἰποῦσά μοι ὅτι ἤκουσε περὶ ἐμοῦ παρὰ τοῦ ἀνδρός της. Τὸ δ' ἑσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας παρευρέθην εἰς ἰδιωτικὴν ἀκρόασιν, καθ' ἣν ὁ κ. Delmar ὡμίλησε περὶ πολιτικῆς οἰκονομίας.

Κατ' ἀρχὰς τοῦ ἔτους τούτου ἦλθεν ἐξ 'Αγγλίας ὁ περιώνυμος μυθιστοριογράφος Δίκκενς, μετακληθείς, ὡς ἐλέγετο, ὑπὸ τοῦ Βαρνούμ, τοῦ μεγαλουργοῦ ἐργολάβου τῆς 'Αμερικῆς, οὗ, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἶπον, ἡ εἰδικότης ἦν μεγαλεπηβόλως νὰ ἐκμεταλλεύηται, εἴτι τὴν κοινὴν περιέργειαν ἐδύνατο νὰ ἑλκύσῃ ἐπὶ τῶν δύω ἡμισφαιρίων. Τῷ ἐπεβλήθη δ' ἡ ὑποχρέωσις, ἐπὶ μισθῷ (100 χιλιά-

δων ταλήρων, ὡς ἤκουσα) νὰ περιέλθῃ τὰς κυριωτέρας πόλεις τῆς Συμπολιτείας, ἀναγινώσκων εἰς ἐπήκοον τοῦ κοινοῦ μέρη τῶν μυθιστορημάτων του. Οὕτως ἤκουσα αὐτοῦ τὴν ἑσπέραν τῆς 4 Φεβρουαρίου, ἀναγνόντος ἐν μεγάλῃ δημοσίᾳ αἰθούσῃ, εἰς ἣν ἐπληρώνοντο εἰσιτήρια. Τὴν προτεραίαν, εἰς τὴν συναναστροφὴν τοῦ Προέδρου, ὅπου παρευρέθην, τινὲς τῶν μὴ γνωριζόντων ἐμὲ προσωπικῶς, μ' ἐξέλαβον ὡς τὸν Δίκκενς, εἰ καὶ ἐλαχίστη ὑπῆρχεν ἡ μεταξὺ ἡμῶν ὁμοιότης, διότι ο ἔνδοξος συγγραφεὺς ἦν παχύς, φέρων μέγα, ἀλλ' ἀραιὸν ὑπογένειον. Ἡ δ' ἀνάγνωσίς του, ἢ μᾶλλον ἡ ἐκ μνήμης ἀπαγγελία τῶν μυθιστορημάτων του, εἶχεν ἐνίοτέ τι τὸ ἐπιτηδευόμενον, ὥστε, τὸ κατ' ἐμέ, περισσοτέραν εὐχαρίστησιν εὕρισκον εἰς τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν ἢ εἰς τὴν ἀκρόασιν.

Ἐν τούτοις παρῆλθε σχεδὸν ὁ χειμών, ἐφ' οὗ εἴχομεν οὐκ ὀλίγην χιόνα καὶ θερμοκρασίαν ψυχράν. Κατὰ τὰ τέλη δὲ τοῦ Ἰανουαρίου καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ Φεβρουαρίου, ἐπανῆλθον ἡμέραι ἐνήλιοι, τὰς δὲ νύκτας τῆς 30 καὶ 31 Ἰανουαρίου καθωράϊζε λαμπρὸν τὸ φαινόμενον τῆς συζυγίας τῶν δύω πλανηνῶν, τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀφροδίτης,

Τῆς πολιτικῆς ἀποστολῆς μου ἡ προφανὴς ἀποτυχία μ' ἐλύπει, ἀλλὰ δὲν μ' ἐξέπληττε, διότι εἶχον πεποίθησιν περὶ αὐτῆς καὶ πρὶν ἢ ἐγκαταλείψω τὴν Ἑλλάδα. Οὐδ' ὡς πρὸς τὰς ἄλλας μου δ' ἐντολάς, τὰς ἀφορώσας τὴν προμήθειαν πλοίων καὶ ὅπλων ἤμην εὐτυχέστερος, τῇ μέν, διότι ἡ Κυβέρνησις, παλυμβολοῦσα, τὰς ἀνεκάλεσε, τῇ δέ, διότι τὰ πρὸς πώλησιν προσφερόμενα δὲν εὗρον ἀγορᾶς ἄξια. Ὅπλου δ' ἑνὸς μόνου διέταξα ἐμῇ δαπάνῃ τὴν κατασκευήν, ἑνὸς τῶν ἐχόντων ἀποθήκην διὰ πολλὰς βολάς, ἅτινα τότε εἶχον ἄρτι ἐφευρεθῇ, καί, κοσμήσας αὐτὸ διὰ τῶν Βασιλικῶν παρασήμων, τὸ προσέφερον εἰς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα.

Ἀνεξαρτήτως λοιπὸν ὁδηγιῶν καὶ διαταγῶν, περιώρισα τὴν ἐνέργειάν μου εἰς ἰδιωτικήν. Καὶ πρῶτον μὲν ἐξηκολούθησα τὰς προσπαθείας μου παρὰ τοῖς Βουλευταῖς καὶ τοῖς Γερουσιασταῖς ἀμφοτέρων τῶν μερίδων, ἵνα τοὺς πείσω νὰ ἐλαττώσωσι τὸν ἐπὶ τῆς σταφίδος εἰσαγωγικὸν δασμόν, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἀπ' ἐναντίας τῶν προστατευτικῶν ἀρχῶν, ἃς ἐπρέσβευε

καὶ ἐφήρμοζε ἡ τότε ἐκ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἐξηντλημένη Ἀμερική. Τοῦτο δ' ἐψηφίσθη μόνον μετὰ τὴν ἀναχωρησίν μου, ὅτε ὁ υἱός μου μὲ ἀντικατέστησεν εἰς τὴν Πρεσβείαν.

Δεύτερον, δ' ἠγωνιζόμην ἰδιωτικὰς νὰ ἐξεγείρω ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων Κρητῶν συμπαθείας τῶν ἐξοχωτέρων οἰκογενειῶν, καὶ μάλιστα τῶν Κυριῶν, αἵτινες προάρχουσι τῆς κοινῆς γνώμης ἐν Ἀμερικῇ, καὶ αἵτινες καὶ ὑλικῶς καὶ ἠθικῶς ἐδύναντο νὰ μᾶς ὠφελήσωσιν. Αἱ κυριώτεραι, ὧν διὰ τοῦτο τὴν σχέσιν ἐπεδίωξα, ἦσαν αἱ Κυρίαι Doolittle, Frelinghuysen, Morgen, Shepwood, Kennedy, Bruyn, Konklyn, Buttler καὶ Ems, ἥτις ἦν ποτε καὶ ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἔγραψε περὶ αὐτῆς.

Ἑτέρα μου δ' ἐπιμέλεια, ἀλλ' αὕτη ὅλως ἰδιωτική, καὶ οὐχὶ καθ' ὁδηγίας, ἦν, ἡ προσπάθεια ὑπὲρ ἀποστολῆς Πρέσβεως Ἀμερικανοῦ εἰς Ἀθήνας, ὅπερ, κατὰ τὰς περιστάσεις ἐκείνας, θὰ ὠφέλει, ἐκλαμβανόμενον ὡς ἔνδειξις ἐνδιαφέροντος ἐκ μέρους τῆς Ἀμερικῆς. Συνίστων δὲ τὸν Τύκερμαν, ὅστις τὸ ἐπεθύμει, ἐφαίνετο ὑπὸ φιλελληνικῶν ἐμφορούμενος αἰσθημάτων, ἀλλ' ἄλλο προσὸν δὲν εἶχεν ἢ ὅτι μετέφρασεν ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ τὸ φυλλάδιον «La Turquie ou la Grèce», καὶ ὅτι ἦν ἀδελφὸς τοῦ ὁμωνύμου του ποιητοῦ, οὐδ' εἶχεν ἄλλο στήριγμα πλὴν ἐμοῦ, ὅστις τὸν ἐσύστησα εἰς τὸν κ. Σουάρδ, ἀλλ' εὗρον κατ' ἀρχὰς ἀντίστασιν, βαθμηδὸν ὅμως ἐνδοῦσαν. Καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Σόμνερ εὗρον προτιμῶντα τὸν Hove, ὃν ὅμως ὁ Σουάρδ ἀπολύτως ἀπέκρουε. Εἰ δὲ καὶ ἀπέφευγον νὰ φαίνωμαι πολὺ ἐπεμβαίνων, ὁ Τύκερμαν μέχρι τέλους διωρίσθη.

Ἐκ Παρισίων μοὶ ἐστάλη κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, δὲν ἐνθυμοῦμαι τίς ἐφημερίς, ἐν ᾗ δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον τίς λογοκριτὴς κατέκρινε σκαιῶς τὴν νεοελληνικήν μου γραμματικήν, ἣν μικρὸν πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου ἐξ Εὐρώπης εἶχον γαλλιστὶ ἐκδώσει παρὰ τῷ κ. Durand, ἀλλὰ τοσοῦτο σκαιῶς καὶ τοσοῦτον ἀκρίτως, καὶ οὐδὲν ὀρθὸν λέγων, ὥστε ἡ πρόχειρος ἀναίρεσις τοῦ ἄρθρου ὀλίγον μὲ ἀπησχόλησεν ἀπὸ τῶν σπουδαίων ἐργασιῶν μου, καταρτισθεῖσα αὐθημερόν.

Τότε περίπου μοὶ ἐδόθη ἀφορμὴ νὰ γνωρίσω, ὑπό τινα ἐπο-

ψιν, καὶ τ' ἀστυνομικὰ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Εἰς τὴν οἰκίαν μου συνέβη κλοπή, ἀφαιρεθέντος ἑνὸς ἐνδύματός μου καὶ ἑνὸς πολυκρότου. Ἀπετάθην ἑπομένως εἰς τὴν ἀστυνομίαν, ἥτις, μετά τινας ἐρεύνας, μοὶ εἶπεν ὅτι ὑποπτεύει τὸν πρώην ὑπηρέτην τῆς οἰκίας, μαῦρον, ὡς ἦσαν τότε πάντες οἱ ὑπηρέται ἐν Οὐασιγκτῶνι, πρὶν δοῦλοι, καὶ ἀπελευθερωθέντες μετὰ τὸν πόλεμον. Μετά τινας δ' ἡμέρας καὶ μοὶ ἀπεδόθησαν τὰ κλαπέντα, ὅτε, εἰς τὸν κλητῆρα, ὅστις μοὶ τὰ ἔφερεν, ἔδωκα ἀμοιβὴν 5 Σελινίων. Ἀλλ' ἑβδομὰς δὲν παρῆλθε, καὶ τὸ ἔνδυμα μοὶ ἐκλάπη ἐκ νέου. ὁμοῦ δὲ καὶ ἡ ἅλυσις τῶν μικρῶν παρασήμων μου. Ἀμφότερα ὅμως ἀνευρέθησαν αὖθις καὶ μοὶ ἀπεδόθησαν ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας. Τότε δ' ἐνόμισα, τόσῳ μᾶλλον περιττὸν νὰ φιλοδωρήσω τὸν ἀποδόντα μοι αὐτὰ κλητῆρα, καθ' ὅσον μοὶ εἶπέ τις ἐκ τῶν ἐμπειροτέρων ἐμοῦ εἰς τὰ ἐγχώρια, ὅτι ἀπίθανον δὲν ἦν τὴν δευτέραν κλοπὴν νὰ προυκάλεσεν ἡ ἐλευθεριότης μου, καὶ κλέπτης νὰ ἦν αὐτὸς ὁ κλητὴρ τῆς ἀστυνομίας, εἰς νέαν ἀμοιβὴν ἀφορῶν.

Κατὰ μίαν τῶν τελευταίων ἑσπερῶν τοῦ Ἰανουαρίου, ὁ Κλέων καὶ ἐγὼ ἀπήλθομεν νὰ ἰδῶμεν μαγνητιστήν τινα, Dodge καλούμενον, ὅστις ἐν δημοσίαις συνεδριάσεσιν ἠξίου ὅτι ἐθεράπευε κωφαλάλους, τυφλούς, φθισικούς, ρευματιῶντας, κτλ. Ἐν μεγάλῃ αἰθούσῃ, ὡς ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ, ἐκαθήμεθα πάντες, ὅσοι, πληρώσαντες, ἐλάβομεν εἰσιτήρια, καὶ ὁ ἴδιος, προελθὼν εἰς εἶδος ἐξέδρας ἢ σκηνῆς, ἐφ' ἧς ἦσαν καθέδραι ἡμικυκλικῶς διατεθειμέναι, ἀπέτεινεν εἰς τὸ κοινὸν τινὰς λόγους, καὶ εἶτα προσεκάλεσε τοὺς πάσχοντας ν' ἀνέλθωσι πρὸς αὐτόν, δεχθεὶς ὅμως μόνον ὡρισμένον ἀριθμόν, ὅσους ἐδύνατο νὰ καθίσῃ εἰς τὰ ἑδώλια· εἶτα δὲ πλησιάσας, ἤγγισέ τινας ἐξ αὐτῶν (οὐχὶ πάντας) διὰ τῆς χειρός, καὶ «ὢ τοῦ θαύματος», εἶπον πολλοὶ τῶν παρευρεθέντων, «ὢ τῆς ἀγυρτίας», εἶπον ἐγώ, οἱ ἐγγιχθέντες τυφλοὶ ἀμέσως ἀνέβλεψαν, οἱ κωφοὶ ἤκουσαν, καὶ οὕτω καὶ οἱ λοιποί. Ὅ,τι δ' ἐθαύμαζον ἐγώ, ἦν πῶς δὲν παρενέβη ἡ ἀστυνομία νὰ φυλακίσῃ τὸν προφανῆ τοῦτον κλέπτην τῶν χρημάτων τῶν θεατῶν, διότι οὐδὲν διαφανέστερον τῆς ἀγυρτίας αὐτοῦ, αὐδὲν προφανέστερον ἢ ὅτι εἶχέ τινας συνυπακουομένους μετ' αὐτοῦ, οἵτινες συνανήρχοντο

μετὰ τῶν τυχὸν παρουσιαζομένων ἀληθῶν ἀσθενῶν καὶ ὅτι ἐπ' ἐκείνων καὶ μόνων ἐνήργει τὰ θεραπευτικὰ θαύματά του, διὰ τοὺς λοιποὺς λέγων ὅτι ἐξηντλήθη τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ δύνανται νὰ ἐπανέλθωσιν ἄλλοτε. Ἐννοεῖται δ' ὅτι, ἂν ἐπανήρχοντο, τὴν αὐτὴν θὰ κατέβαλλον τιμὴν τῶν εἰσιτηρίων, τὴν αὐτὴν τύχην θὰ εἶχον, καὶ τὸ αὐτὸ θὰ ἤκουον πάλιν.

Περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ Φεβρουαρίου, λαβὼν συνέντευξιν μετὰ τοῦ κ. Barnard, διευθυντοῦ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, πολλὰ τῷ εἶπον, ἵνα τὸν πείσω νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἀμερικῆς τὴν ἡμετέραν προφορὰν τῆς Ἑλληνικῆς, ἀντὶ τῆς Ἐρασμιακῆς. Ἀκούσας δὲ τῶν ἐπιχειρημάτων μου, μὲ παρεκίνησε νὰ ἐκθέσω αὐτὰ ἐγγράφως, καὶ τοῦτο ἔπραξα, μεταφράσας κυρίως ὅ,τι εἶχον ἄλλοτε γράψῃ γαλλιστὶ διὰ τὸν ἐν Παρισίοις σύλλογον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Λαβὼν δὲ τὸ ἔργον μου, μοὶ εἶπεν ὅτι, αὐτὸς μὲν τότε ἀπήρχετο εἰς μακρὰν περιοδείαν, ἀπόφασις δὲ ἐδύνατο νὰ ληφθῇ μόνον ἀφ' οὗ, μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του, τὸ ἄρθρον δημοσιευθῇ εἰς τὴν ἐφημερίδα τῆς ἐκπαιδεύσεως, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ζητηθῇ ἡ γνωμοδότησις τῶν καθηγητῶν, ὅπερ ἀγνοῶ ἐὰν ἔγινε.

Τῇ 10|22 Φεβρουαρίου ἐπῆλθε συμβάν τι πολιτικόν, ἀναστατῶσαν τὴν κοινὴν γνώμην πανταχοῦ τῆς Ἀμερικῆς. καὶ οἷον οὐδέποτε, νομίζω, εἶδεν ἢ δυνατὸν ὑπέλαβεν ἡ Εὐρώπη. Ὁ Πρόεδρος, παύσας τὸν ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν Stanton, ἀντικατέστησεν αὐτὸν προσωρινῶς διὰ τοῦ κ. Thomas. Ἀλλ' ἡ Γερουσία, συνελθοῦσα, ἐψήφισεν ὅτι ὁ Πρόεδρος δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα τοιαύτης παύσεως καὶ διορισμοῦ· τὸ δ' Ἐπαρχιακὸν Δικαστήριον ἐφυλάκισε τὸν κ. Thomas, ὡς παρανόμως ἀρχὴν ἀντιποιηθέντα, καὶ τὸν ἀπέλυσε μόνον ἐπ' ἐγγυήσει. Ὁ Στάντων δ' ἠρνήθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν καὶ διὰ πυροβόλων εἰς τὴν αἴθουσαν αὐτοῦ ὀχυρωθείς, διέμεινεν ἐκεῖ δι' ὅλης τῆς νυκτός.

Τῇ δὲ 12|24, μεταβὰς εἰς τὴν Βουλήν, ἵν' ἀντιληφθῶ τῶν περαιτέρω περιπετειῶν τοῦ παραδόξου δράματος, εἰσήχθην ἐπὶ τιμῇ, ἀντὶ τοῦ ἀκροατηρίου, εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συνδιασκέ-

ψεων, καὶ ἐκεῖ ἤκουσα δημηγοριῶν ὑβριστικωτάτων κατὰ τοῦ Προέδρου, οὗ τὴν διαγωγὴν ἐπαίσχυντον (opprobrious) ἐκάλουν οἱ ῥήτορες. Τοὺς φιλιππικοὺς δὲ τούτους, εἴτε γραπτούς, εἴτε αὐτοσχεδίους, διέκοπτε ψυχρῶς καὶ ἥκιστα παθαινόμενος ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς ἀνὰ πᾶσαν ἡμίσειαν ὥραν κατὰ τὸν κανονισμόν, μέχρις οὗ ἐπῆλθεν ἡ ψηφοφορία, καὶ ἡ Βουλή, διὰ ψήφων 125 πρὸς 46, εἰσήγαγε τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας εἰς δίκην.

Τοιοῦτο συμβὰν ἐν Εὐρώπῃ θ' ἀντεστοίχει πρὸς ἐπανάστασιν, δι' ὃ καὶ τὴν ἑσπέραν ἀπῆλθον, οὐκ ὀλίγον τεταραγμένος, εἰς τοῦ Προέδρου, διότι ἦν ἡ ἡμέρα Δευτέρα, καθ' ἣν εἶχε τὰς ἑσπερίδας του. Ἀλλὰ μετ' ἐκπλήξεως εὗρον ἐκεῖ πλῆθος ἄπειρον καὶ μουσικὴν συμφωνίαν, καὶ τὸν Πρόεδρον ἐν μέσῳ πάντων εὔθυμον καὶ ἀμέριμνον.

Πλὴν δὲ τούτου, στρατιωτική τις ἀρχὴ εἶχε φυλακίσῃ ὑπαξιωματικόν τινα Mac Ardle· ἀλλ' ἡ Βουλὴ ἐκήρυξε τὴν πρᾶξιν ἀντισυνταγματικήν, διότι αἱ στρατιωτικαὶ ἀρχαί, ἐν ὅσῳ διετέλουν ὑπὸ τὸν Ὑπουργὸν Θωμᾶν, ἦσαν ἐκτὸς τοῦ Συντάγματος, καὶ ἀπεφασίσθη καὶ δι' αὐτὰς καὶ δι' ἄλλας παραβάσεις νὰ δικασθῇ ὁ Πρόεδρος ὑπὸ τοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου. Ἦν δὲ τοῦτο ἡ Γερουσία, προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ Προέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου. Κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ Δικαστηρίου τούτου μετέβην εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Γερουσίας, ἀποτελοῦσαν μέρος τοῦ Καπιτωλίου, καὶ ἐκεῖ ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου, κ. Chase, κληθείς, παρέστη, τὸν ἐπίσημον φέρων μανδύαν τῆς ὑπηρεσίας του. Ἀφ' οὗ δ' ὡρκίσθη αὐτός, ὥρκισεν ἰδίᾳ ἕκαστον τῶν Γερουσιαστῶν, ὡς Δικαστήν, διὰ τὴν ἔκτακτον ταύτην περίστασιν. Εἶτα δὲ προὐτάθη τὸ ζήτημα περὶ τοῦ ἀντικαταστάτου τοῦ Προέδρου, καὶ ὡς τοιοῦτος ἐθεωρήθη νόμιμος εἷς κ. Wade, ἀλλ' ἐνστάσεις ἀντετάχθησαν κατ' αὐτοῦ. Οὕτως ἤρξατο ἡ δίκη, ἥτις ἐκλήθη ***κατηγορίας*** (impeachment trial), καὶ διήρκεσε μῆνας πολλούς.

Τῇ 23 Φεβρουαρίου (6 Μαρτίου) ἐπιστολὴ ἐκ Βερολίνου μοὶ ἔφερε τὴν χαρμόσυνον ἀγγελίαν τῆς ἐντελοῦς ἰάσεως τῆς φιλτάτης μου θυγατρὸς Ζωῆς, ἣν ὁ ἀδελφός της Ἀλέξης ἐκ Βιέννης,

ἔνθα ἐνοσηλεύετο, ἐπανέφερεν οἴκαδε. Ἐφημερίδες δ' ἐξ Ἀθηνῶν ἀνήγγελλον τὴν ἐγκατάστασιν νέου Ὑπουργείου ὑπὸ Πρόεδρον τὸν Δ. Βούλγαρην· καὶ τῇ ἐπαύριον ἔλαβον ἐπιστολὴν τοῦ φίλου μου Π. Δηλιγιάννη, ἀναγγέλλοντός μοι ὅτι ἀνετέθη αὐτῷ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ ἔμελλε νὰ μὲ μεταφέρῃ εἰς Εὐρώπην, δι' ὃ οὐκ ὀλίγον ἐχάρην, κατανοῶν τὸ διὰ τὴν πατρίδα ὅλως ἄσκοπον τῆς διαμονῆς μου ἐν Ἀμερικῇ. Ὁ οὐδόλως ὅμως χαρεὶς διὰ τὸ ἄκουσμα ἦν ὁ κ. Τύκερμαν, διότι ἐφοβήθη ὅτι ἡ ἐμὴ ἀναχώρησις θὰ ἦν καταστροφὴ τῶν ἐλπίδων του, καὶ ἐν γένει ὅτι, ἂν ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔχῃ ἀντιπρόσωπον ἐν Ἀμερικῇ, οὐδ' ἡ Ἀμερικὴ θὰ ἔχῃ ἐν Ἑλλάδι.

Καὶ ταῦτα μὲν ἀπέβλεπον τὸ μέλλον, εἰ καὶ προσεχές. Τοῦ δὲ παρόντος ἀπεῤῥόφα πᾶσαν τὴν προσοχὴν ἡ περίφημος δίκη τοῦ Προέδρου, καθ' ἥν, τῇ 1|13 Μαρτίου, ἐν ἀπουσίᾳ αὐτοῦ, οἱ δικηγόροι του, Stunhorey καὶ ἄλλοι δύω, ἐζήτησαν τεσσαρακονθήμερον ἀναβολήν. Ἀλλὰ τὴν πρότασιν ἀπέκρουσαν οἱ δικηγόροι τῆς κατηγορίας, Logan, Buttler καὶ ἄλλοι ὀκτώ· τὸ δὲ Δικαστήριον, ἀποσυρθέν, μετὰ δίωρον σύσκεψιν, ἐχορήγησεν ἀναβολὴν δέκα ἡμερῶν· ἐπ' αὐτῶν δ' ὁ Πρόεδρος ἐξηκολούθει κυβερνῶν, καί, τὸ χαρακτηριστικὸν δι' αὐτὸν καὶ διὰ τὴν ἀμερικανικὴν κοινωνίαν, ἐξηκολούθει πράττων ἐκεῖνα, ἃ ἐν τῷ κατηγορητηρίῳ τῷ προσήπτοντο, ὡς καταπατήσεις τοῦ πολιτεύματος, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἀνεγνώριζεν ὡς τοιαῦτα. Τὴν δ' ἑπομένην, Δευτέραν 4|16 Μαρτίου, ἐπορεύθην τὸ ἑσπέρας εἰς τὴν συναναστροφὴν τοῦ Προέδρου, ἀπήντησα ὅμως παρ' αὐτῷ πλῆθος πολὺ ὀλιγώτερον τοῦ τῆς προηγουμένης καὶ τοῦ συνήθους, καὶ Γερουσιαστὴν μὲν μόνον ἕνα, τὸν κ. Doolittle, διότι οἱ Γερουσιασταὶ ἦσαν τοῦ Προέδρου οἱ Δικασταί, Βουλευτὴν δ' οὐδένα, διότι αὐτοὶ ἦσαν οἱ κατήγοροι. Ἡ κοινωνία, ἐν τούτοις, καίτοι λίαν ἐνδιαφερομένη εἰς τὰ συμβάντα ταῦτα, οὐδόλως ἐφαίνετο ἀνησυχοῦσα, ἀλλ' ἐπαναπαυομένη εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν νομίμων αὐτῆς ἀντιπροσώπων.

Ἐγὼ δ' ἔτι ὀλιγώτερον λόγον ἔχων, ἵν' ἀνησυχῶ, ἠσχόλουν ἔκτοτε τὰς ἀργάς μου στιγμὰς καὶ ἐξειργάσθην, ἣν ἐδημο-

σίευσα ἐν τῇ Πανδώρᾳ ἔμμετρον μετάφρασιν τοῦ ***Βότσαρη***, τοῦ ποιητοῦ Ἀλλέκ, ποιήματος μεγάλως θαυμαζομένου καὶ δημοτικωτάτου ἐν Ἀμερικῇ, διδομένου δ' εἰς ἀποστήθησιν εἰς τῶν σχολείων τὴν νεολαίαν.

Πρωτότυπον δὲ ποίημα, φέρον τὸν τύπον τῶν ἀμερικανικῶν ἀναμνήσεών μου, ἰδίως τῶν ἐντυπώσεων περὶ τῶν ἀγρίων τῆς Ἀμερικῆς, συνέταξα τὸ διήγημα, ὃ ἐπέγραψα «***Ὁ γοργὸς Ἱέραξ***». Τοῦτο ἔπεμψα, μετὰ ταῦτα, εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις τελούμενον Βουτσιναῖον διαγωνισμόν, εἰς τὸ ἐνσφράγιστον δελτίον, ὃ θὰ ἠνοίγετο μόνον ἂν τὸ ἔργον ἐβραβεύετο, ἐγγράψας, οὐχὶ τὸ ὄνομά μου, ἀλλὰ μόνον ὅτι ἡ ποσότης, ἡ ὡς ἆθλον διδομένη, ὡρίζετο ὡς πρώτη κατάθεσις εἰς καταρτισμὸν κεφαλαίου πρὸς ἵδρυσιν Ἐθνικοῦ Θεάτρου. Τὸ δελτίον ὅμως δὲν ἠνεώχθη, διότι οἱ κριταὶ (δὲν ἐνθυμοῦμαι, καὶ νομίζω ὅτι οὐδέποτε ἠρεύνησα νὰ μάθω τίνες ἦσαν) ἐκήρυξαν ὅτι, ἕνεκα τοῦ ἀδεξίου ῥυθμοῦ τῶν στροφῶν δὲν ἐδυνήθησαν νὰ ἐννοήσωσι τοὺς στίχους. Κατέκριναν δ' ἐν γένει καὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως, τὸ διηγηματικόν, ὡς ἄτοπον μίξιν τοῦ ἐπικοῦ καὶ τοῦ λυρικοῦ. Ἀλλ' ὡς πρὸς τοῦτο εἶχον κἂν τὴν παρηγορίαν, ὅτι οἱ κριταὶ συγκατεδίκαζον μετ' ἐμοῦ καὶ ἀρχαίους ἐνδόξους ποιητάς, οἷον τὸν Μουσαῖον, τὸν Ὀβίδιον (τὰ κατ' Ἡρὼ καὶ Λέανδρον) κτλ. καὶ πλείστους ὅσους τῶν συγχρόνων, ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Βύρωνα, οἵτινες πάντες δὲν ἐσεβάσθησαν ἢ ἠγνόουν τὸν νόμον περὶ ποιητικῶν κατηγοριῶν, ὃν οἱ κύριοι κριταὶ ὡς ἀπαράβατον παραδέχονται. Συνεπλήρωσα δὲ τέλος κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ τὴν δίτομον ἱστορίαν μου τῶν πολιτικῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Ἑλλάδος.

Τῇ δ' ἑσπέρα, τῇ 18|30 Μαρτίου, ἀπῆλθον εἰς τὸ Θέατρον, οὐχὶ δι' εἰσιτηρίου, εἰς δραματικὴν παράστασιν, ἀλλὰ κατὰ πρόσκλησιν, ἵνα παραστῶ εἰς τὴν ἀπὸ σκηνῆς πολιτικὴν ἀγόρευσιν τῆς κ. Dickenson, νεάνιδος ἐτῶν 22, εὐειδοῦς καὶ μεσημβρινὴν ἔχουσαν τὴν φυσιογνωμίαν, ἥτις, ἐπὶ ὥραν καὶ ἐπέκεινα, διὰ φωνῆς μᾶλλον μονοτόνου, ἀλλὰ διὰ φράσεως λίαν ἐπιμεμελημένης καὶ διὰ γλώσσης δημοκρατικῶς εὐθαρσοῦς, ἀπήγγειλε λόγον προφανῶς ἀποστηθισθέντα περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Ἀμε-

ρικῆς, προέτρεψεν εἰς προσοχὴν κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ μέλλοντος Προέδρου, ἐξεφράσθη περιφρονητικῶς περὶ τοῦ τότε προεδρεύοντος, καὶ ἀπέκρουσε τοῦ Στρατηγοῦ Hancock, τοῦ Πρωθυπουργοῦ Σουάρδου, καὶ ἐπίσης τοῦ Grant τὴν ὑποψηφιότητα. Ὅτε δὲ περὶ τῶν ἀρετῶν τῶν ἀρχαιοτέρων ὡμίλησε, καὶ ἐχειροκροτήθη ὑπὸ τοῦ ἀκροατηρίου, διακόψασα τὴν σειρὰν τοῦ λόγου της, εἶπεν ὅτι χαίρει βλέπουσα τὸ κοινὸν τῆς Οὐασιγκτῶνος διατηροῦν εὐσεβῆ μνήμην τῶν ἀποθανόντων. Ἀνέφερε δ' ἡ κ. Δικινσών, καὶ δικαίως, κατ' ἐμέ, ὡς ἓν τῶν ἐγκαυχημάτων τῶν βορείων Ἀμερικανῶν, ὅτι πρόφασις καὶ εὐγενὲς ἀποτέλεσμα τοῦ τελευταίου μεγάλου ἐμφυλίου πολέμου ὑπῆρξεν ἡ κατάργησις τῆς δουλείας. Ἀλλὰ κυρία τις, πεπροικισμένη διὰ παιδείας καὶ κρίσεως, ἐκ τῶν βορείων δὲ χωρῶν καταγομένη, ἡ κ. Πομμερόϋ, ἀνεψιὰ τοῦ ὁμωνύμου Γερουσιαστοῦ, καὶ Ὑποδιευθύντρια τοῦ διδακτικοῦ καταστήματος τῆς κ. Βοῦελ, ὅτε, τῇ ἐπαύριον, τῇ διηγούμην περὶ τῆς ἀγορεύσεως, εἰς ἣν παρευρέθην, μοὶ ἔλεγεν ὅτι, πρὸ τοῦ πολέμου, διατρίψασα ἡ ἰδία ἐπὶ ἐννέα ἔτη εἰς Μαρυλὰνδ (Maryland), χώραν δούλων, εἶχε πεισθῇ ὅτι ἡ θέσις αὐτῶν οὐδὲν εἶχε τὸ δύσφορον, διότι οἱ κύριοι προσεφέροντο ἠπιώτατα πρὸς αὐτούς, οὐδέποτε τοῖς ἐπέβαλον σωματικὰς τιμωρίας, οὐδέποτε ἐργασίαν πιέζουσαν αὐτούς, διότι οἰκογένεια, συγκειμένη ἐκ πέντε προσώπων, εἶχε συνήθως ἐννέα δούλους εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της, τὰ δὲ παιδία τῶν δούλων συνανεστρέφοντο ἐν ἰσότητι μετὰ τῶν παιδίων τῶν κυρίων αὐτῶν. Τ' αὐτὰ δὲ περίπου, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἶπον, εἶχον ἀκούση λεγόμενα καὶ ὑπὸ γραίας τινὸς πρῴην δούλης.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας παρέστην εἰς θέαμα περίεργον καὶ ἀπαραδειγμάτιστον ἐν Εὐρώπῃ, τοῦ λοχίου Bates περιαγομένου θριαμβευτικῶς διὰ τῶν ὁδῶν τῆς πρωτευούσης, διότι, ἐπὶ τοῦ πολέμου, τρεῖς ὅλους μῆνας περιέφερε πεζὸς τὴν σημαίαν τῆς Συμπολιτείας διὰ τῶν νοτίων χωρῶν.

Τῇ πρώτῃ τοῦ Ἀπριλίου (20 Μαρτίου) ἐπιστολαὶ καὶ ἐφημερίδες ἐξ Ἑλλάδος ἀνήγγελλον ὅτι ὁ ἐν Παρισίοις πρέσβυς ἡμῶν, Θ. Δηλιγιάννης, μὴ συμβιβαζόμενος, ὡς φαίνεται, μετὰ

τοῦ νέου Ὑπουργείου, εἶχε παραιτηθῇ καὶ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀθήνας. Μία λοιπὸν τῶν ἐν Εὐρώπῃ διπλωματικῶν θέσεων ἔμενε κενὴ καὶ πιθανὸς ἀπέβαινέ τις συνδυασμὸς περιλαμβάνων καὶ ἐμοῦ τὴν μετάθεσιν.

Ἐγὼ δὲ συνεκέντρουν τότε εἰς τὰ ὑπὲρ τῆς Κρήτης πᾶσάν μου τὴν ἐνέργειαν, εἴτε ἐπίσημον, εἴτε ἰδιωτικήν, καὶ ἀγωνιζόμενος ἵνα ἡ φωνὴ αὐτῆς ἀντηχήσῃ ἐν Ἀμερικῇ, προκαλοῦσα τοῦ εὐγενοῦς λαοῦ τὴν συμπάθειαν. Κατώρθωσα δὲ διὰ φίλων μου Βουλευτῶν ν' ἀναγνωσθῇ τῇ 30 Μαρτίου (11 Ἀπριλίου) ἀναφορὰ τῶν Κρητῶν ἐν τῇ Βουλῇ, καὶ ἄρθρα ὑπὲρ αὐτῶν ἐπανειλημμένως νὰ καταχωρισθῶσιν εἰς τὰς ἀρίστας τῶν ἐφημερίδων, πρὸς δυσαρέσκειαν, δὲν τὸ ἠγνόουν, τοῦ κ. Βλάκ, ὅστις ἐπροσπάθει διὰ τοῦ αὐτοῦ μέσου, καὶ ἀφανῶς, ὡς καὶ ἐγώ, ν' ἀναιρῇ τοὺς ἡμετέρους διϊσχυρισμούς. Διετέλει ὅμως ἄλλως πρὸς ἐμὲ ἐν φιλικῇ σχέσει, καὶ ἔτι μᾶλλον ὁ ἐν Βοστόνῃ Γεν. Πρόξενος τῆς Τουρκίας, πλούσιος Ἀρμένιος ἐκ Σμύρνης, κ. Γιαγιζής, ὅστις ὡμίλει καλῶς τὴν Ἑλληνικήν, καὶ ἦλθε φέρων μοι συστάσεις τοῦ Agassiz καὶ τοῦ Σοφοκλέους.

Ὅ,τι δὲ μᾶς ἔβλαπτεν οὐκ ὀλίγον ἐν Ἀμερικῇ ἦν ἡ θέσις ἱεραποστόλων ἐν Ἀθήναις, εἴτε Ἀμερικανῶν, ὡς ὁ Κίγγ, εἴτε ἐξαμερικανισθέντων Ἑλλήνων, οἵτινες ἔγραφον παραπονούμενοι ὅτι ἀπήντων ἀντιπράξεις φανατικὰς εἰς τὴν ἱερὰν ἀποστολήν των τῆς κηρύξεως τοῦ ἀληθοῦς λόγου τοῦ Κυρίου, καὶ ἐκ τούτου ἠλάττουν τὰς συμπαθείας τῶν τοιαύτην διαγωγὴν μὴ δυναμένων νὰ ἐννοήσωσιν Ἀμερικανῶν. Πολλοὶ ὅμως, ἐλευθερώτερον προλήψεων κρίνοντες, ἀπέδιδον ἡμῖν πᾶν δίκαιον, ὡς ἡ κ. Buel, ἥτις καὶ εἰς δογματικὰ ζητήματα, ὡς τὸ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀνεγνώριζεν ὅτι τὸ ἱστορικὸνδίκαιον ἦν ὑπὲρ ἡμῶν· διὰ τοῦτο ὅμως δὲν ἦν ὀλιγώτερον προσηλωμένη εἰς τὴν θρησκείαν της, καὶ οὐδέποτε ἤκουσα εὐγλωττοτέρας καὶ κατανυκτικωτέρας προσευχὰς τῶν αὐτοσχεδίων, ἃς ἐξέφερε, παρόντος καὶ ἐμοῦ, εἰς τὴν παρ' αὐτῇ ὁμήγυριν τῶν οἰκείων της κατὰ τὴν ἑσπέραν τοῦ Πάσχα, τῇ 31 Μαρτίου (12 Ἀπριλίου).

Τῇ δὲ 2|14 Ἀπριλίου ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς, κ. Colfax,

μοὶ ἔπεμψε τὴν γαλλικὴν ἐφημερίδα Globe, δημοσιεύουσαν ὅτι ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας κ. Moutier, ἀπεφαίνετο, ἴσως θεραπεύων τοὺς φίλους του ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου πρὸ ὀλίγου ἐπρέσβευεν, ὅτι ποτὲ ἡ Εὐρώπη δὲν θ' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῶν Τούρκων τὴν ***Κρήτην***, ἥτις πρέπει νὰ κλίνῃ τὸν αὐχένα εἰς ὑποταγήν.

Τῇ 3|15 Ἀπριλίου ἐπίσημος ἑορτὴ ἐτελέσθη ἐν Οὐασιγκτῶνι, ἡ ἀποκάλυψις τῆς προτομῆς τοῦ Λίγκολν, στηθείσης ἐν τῷ μέσῳ μεγάλης Πλατείας, τῆς τοῦ Δημαρχείου. Ἐκεῖ, εἰς τὴν ἐπισήμως ἱδρυθεῖσαν σκιάδα, ἀφίχθην πρῶτος ἐκ τῶν προσκεκλημένων, καί, μετά τινας ἄλλους, ἦλθε καὶ ὁ Πρόεδρος, εἰς ὃν ὁ συνάδελφός μου τῆς Ἰταλίας εἶπε τινὰς λέξεις περὶ τοῦ ὅτι ὁ καιρός, βροχὴν ἀπειλῶν, ἦν οὐχί λίαν πρόσφορος διὰ τὴν λαμπρὰν τελετήν.—«Οὐχί!» ἦν ἡ βραχεῖα ἀπάντησις τοῦ Προέδρου.

Εἶτα δέ, προσελθὼν ἐγώ, καὶ θελήσας νὰ τῷ εἰπῶ τι δυνάμεμενον μᾶλλον νὰ τὸν ἐνδιαφέρῃ, τῷ ἐξέφρασα τὴν λύπην μου ὅτι δὲν ἐγνώριζον τὰ περὶ κατασκευῆς τῆς προτομῆς ἐν καιρῷ, ἵνα ζητήσω νὰ πεμφθῇ δι' αὐτὴν μάρμαρον ἐκ τοῦ Παρθενῶνος, διότι τοῦτο θὰ ἥρμοζε διὰ τὸν μέγαν ἄνδρα.—«Ναί», μοὶ ἀπεκρίθη ὁ Πρόεδρος. Ἐν ᾧ δ' ἐσκεπτόμην ὅτι ἡ ἀπάντησις ἦτο μᾶλλον ὀλιγοσύλλαβος, ἔφθασε καὶ ὁ Βαρῶνος Γερὸλδ, ὁ Πρύτανις τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος, καὶ εἶπε τῷ κ. Προέδρῳ ὅτι, ἀναλόγως τῆς ἐπικρατούσης κακοκαιρίας, πολὺ ἦν τὸ συρρεῦσαν πλῆθος·—«Ὦ! ναί»—ἔλαβε καὶ ἐκεῖνος εἰς ἀπάντησιν, ὅπερ μὲ παρηγόρησε διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ συλλαβῶν φειδωλίαν· διότι ὁ κ. Johnson, τῶν κοινωνικῶν σχέσεων ἄπειρος, ἐφοβεῖτο τοὺς Διπλωμάτας καὶ ἀπέφευγε τὰς μετ' αὐτῶν συνδιαλέξεις, ἐπαφιεὶς αὐτὰς εἰς τὸν κ. Σουάρδον, ὅστις ὡμίλει μετὰ τῶν ὅσοι ἐδύναντο νὰ διαλέγωνται ὅπως δήποτε ἀγγλιστί. Συνίστατο δ' ἡ τελετὴ ἐκ προσευχῆς ἀπαγγελθείσης ὑπὸ ἱερέως, λόγου ὃν ἐξεφώνησεν ὁ κ. French, πρόεδρος τῶν ἐλευθεροκτιστῶν (masons), διότι Πρόεδρος αὐτῶν ἦν ἐπὶ ζωῆς του ὁ Λίγκολν, καὶ ἑνὸς ποιήματος, ποιηθέντος καὶ ἐκφωνηθέντος ὑπὸ λοχαγοῦ τινος. Μετὰ τοῦτο δ' ὁ Πρόεδρος κ. Johnson, παιανιζούσης τῆς μουσικῆς, ἀπεκάλυψε τὸν ἀνδριάντα.

Τὴν ἐπαύριον δ' εἶδον ἄλλην πομπήν, διερχομένην τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως μετὰ πάσης εὐσχημίας καὶ τάξεως, καὶ συγκειμένης ἐκ Μαύρων, ἑορταζόντων τὴν μνήμην τῆς ἀπελευθερώσεώς των.

Πλὴν τῶν δημοσίων δέ, εἶχον ἀπό τινος καὶ τὴν ἰδιωτικὴν ἀσχολίαν τῶν ὑποθέσεων τοῦ κ. Κινδυνέκου, ὅστις, ἀξιῶν ὅτι ἔχει λαμβάνειν πολλῶν ἑκατομμυρίων ποσότητα παρὰ τοῦ 'Αντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου, καὶ ὅτι τὰ ἐκεῖ δικαστήρια ἠρνοῦντο νὰ τῷ ἀποδώσωσι δίκαιον, ἔλαβε τὴν 'Αμερικανικὴν ὑπηκοότητα, ἵνα τύχῃ τῆς ὑπερασπίσεως τῆς Συμπολιτείας, πρὸς ὃ ἀπῄτει τὴν ἐμὴν μεσιτείαν. 'Απῄτει δὲ καί τι περισσότερον. Δισχυριζόμενος ὅτι ὁ ἐν 'Αλεξανδρείᾳ 'Αμερικανὸς Πρόξενος δὲν ὑπεστήριζε μετὰ τοῦ δέοντος ζήλου τὰς ἀξιώσεις του,—ἴσως διότι δὲν ἐξετίμα αὐτὰς ὅπως ὁ κ. Κινδυνέκος, ἔστρεψε τὰς πρώτας προσπαθείας εἰς τὸ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ Προξένου, δι' ἄλλου προσώπου, ὃ ὑπεδείκνυε. Ὅτε δ' ἐγέλασα ἀκούσας τὰς τοιαύτας ἐλπίδας καὶ ἀξιώσεις, διϊσχυρίσθη ὅτι γνωρίζει κάλλιον ἐμοῦ τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ εἰργάζετο, ὅτι ἐκ τῶν δεκαεπτά, νομίζω, ἑκατομμυρίων, ἃ ἀπῄτει, δύω ἢ τρία ὑπεσχέθη νὰ δώσῃ εἰς τὸν ὑποψήφιον, ὃν ἐπρότεινε διὰ τὸ Προξενεῖον, ἄλλα δὲ τόσα νὰ διανείμῃ εἰς Γερουσιαστὰς καὶ ἄλλους ἀνωτέρους λειτουργούς, οἵτινες θὰ ὑπεστήριζον τὸν διορισμὸν καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἐνέργειάν του.

Καὶ ὅτι μὲν οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἠθέλησα ν' ἀναμιγῶ εἰς τὴν ὅλην ὑπόθεσιν, περιττὸν καὶ νὰ τὸ εἰπῶ. Ὑπελάμβανον δὲ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν λεγομένων μοι ὑπὸ τοῦ Κινδυνέκου ὡς ἁπλᾶς καυχήσεις, νὰ παρασύρωσι τοὺς ἁπλουστέρους προτιθεμένας. Ἔλαβον ὅμως μετ' ἐκπλήξεως ἀφορμὴν νὰ ἐννοήσω μετ' οὐ πολὺ ὅτι δὲν ἐματαιολόγει ὅσον ἐνόμιζον, καὶ ὅτι ἀληθῶς γνωστότερον ἢ ἐμοὶ τῷ ἦν τῶν ἐνεργειῶν του τὸ ἔδαφος. Μεταξὺ τῶν εὐτυχῶν, οἷς ὑπεσχέθη ποσοστὰ τῶν μελλόντων του ἑκατομμυρίων, μοὶ εἶχεν ὀνομάσῃ διὰ τετρακισμύρια τάλληρα καὶ ἕνα τῶν ἐπισημοτάτων Γερουσιαστῶν, ὅστις καὶ μετ' ὀλίγον ἐπέμφθη Πρέσβυς εἰς μίαν τῶν πρωτευουσῶν τῆς Εὐρώπης, διὰ τρισμύρια δὲ ἕνα τῶν κυριωτέρων δικαστικῶν ὑπαλλήλων, ἃ ἀμφότερα εἶχον ἀκούσῃ μετὰ δυσπιστίας, ὡς κακολογίας κούφας καὶ οὐχὶ ἐπαινετάς.

᾿Αλλά, παράδοξον ὅτι αἱ ὑπὲρ τῆς Κρήτης ἐνέργειαί μου, ἃς οὐδὲ στιγμὴν εἶχον παύσῃ μετὰ παντὸς ζήλου ἐπιδιώκων, αὗται ἐπέπρωτο νὰ μὲ φωτίσωσι περὶ τῆς ἀκριβείας τῶν διϊσχυρισμῶν του. Πάντα λίθον κινῶν, ἵνα προμηθεύσω τοῖς θύμασι τῆς ἐπαναστάσεως ἢ ὑλικάς τινας ἀνακουφίσεις ἢ παραμυθούσας συμπαθείας ἐνδείξεις, ἔγραψα τῷ μεγάλῳ μυθιστοριογράφῳ Dickens, περιερχομένῳ ἔτι ἐν ᾿Αμερικῇ καὶ δάφνας συλλέγοντι, προτρέψας αὐτὸν ν᾿ ἀφιερώσῃ μίαν τῶν ἀναγνώσεών του ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των ἢ τῶν πεφυγαδευμένων οἰκογενειῶν αὐτῶν, ὅπερ ὅμως δὲν ἔπραξεν, ἴσως διότι ἀντέκειτο εἰς τοὺς ὅρους τοῦ συμβολαίου του. Τὴν περίφημον ἀναγνώστριαν κ. Kemble, προέτρεψα νὰ προκηρύξῃ δημόσιόν τι ἀνάγνωσμα ὑπὲρ τῶν ἰδίων. Ὁ Ὑποδιοικητὴς Νεοβοράκου, προτραπεὶς ὑπ᾿ ἐμοῦ νὰ ὁμιλήσῃ ὑπὲρ αὐτῶν, ἔπραξε τοῦτο καὶ μοὶ ἔπεμψε δημοσιευθέντα τὸν λόγον του. ᾿Απετάθην δέ, ὡς εἰς τὸν Ole-Buhl, οὕτω καὶ εἰς ἄλλους μεγάλους μουσικούς, οἷον εἰς τὴν ἔγκριτον κυμβαλίστριαν κ. Easterman, προτρέπων εἰς ἐκτέλεσιν μουσικῶν συμφωνιῶν πρὸς τὸν αὐτὸν φιλάνθρωπον σκοπόν, καὶ ὑπό τινων εἰσηκούσθην, ὡς ὑπὸ τῆς Ἑλληνίδος τὴν καρδίαν κ. Buel, ἥτις, ἐκ παραστάσεως τῶν μαθητριῶν της ἐπὶ εἰσιτηρίοις, μοὶ ἔπεμψε 136 τάλληρα, καὶ ὑπὸ τῆς νεάνιδος Clara Barton, ἥτις πολλὰ εἶχεν ἀγωνισθῆ ἐν τῷ ἀμερικανικῷ πολέμῳ ὑπὲρ τῶν παθόντων καὶ τῶν τραυματιῶν, καὶ ἤδη, ὑπὸ τῶν λόγων μου συγκινηθεῖσα, ἀπεφάσισε ν᾿ ἀπέλθῃ εἰς Κρήτην. ᾿Αλλ᾿ ἤθελον καὶ εἰς γενικωτέραν τινὰ νὰ ἐπιδοθῶ ἐνέργειαν, ἥτις, παραγικωτέρα οὖσα, νὰ δύναται νὰ ἐκληφθῇ, ὡς ἐξηγοῦσα τὸ φρόνημα τῆς κοινωνίας τῆς Οὐασιγκτῶνος. Μοὶ ἐπῆλθε λοιπὸν ἡ ἰδέα νὰ πείσω τὰς κυρίας τῶν μᾶλλον διακεκριμένων οἰκογενειῶν τῆς πόλεως νὰ μισθώσωσιν ἐπὶ μίαν ἑσπέραν τὸ κεντρικὸν αὐτῆς Θέατρον, καὶ νὰ παραστήσωσιν αἱ ἴδιαι ἐπὶ τῆς σκηνῆς μετὰ τῶν ἀρίστων νέων τῆς κοινωνίας ἐπὶ εἰσιτηρίοις ἁδροῖς. Πρὸς τοῦτο ὅμως ὤφειλον νὰ ἐπισκεφθῶ αὐτὰς πάσας ἀνὰ μίαν αὐτοπροσώπως καὶ ἐπανειλημμένως πρὸς συνεννόησιν. Διὰ τοῦτο προθύμως ἐδέχθην Κυριακήν τινα τὴν πρότασιν τοῦ κ. Κινδυνέκου, τοῦ νὰ μεταβῶ μετ᾿ αὐτοῦ

εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ἀνωτέρου Δικαστοῦ ἐκείνου, οὗ τὴν ὑποστήριξιν διὰ τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ Γεν. Προξένου μοὶ εἶχε καυχηθῆ ὅτι ἐξηγόρασε δι' ὑποσχέσεως μεγάλης μερίδος τῶν προσδοκωμένων κερδῶν. Αἱ δύο θυγατέρες τῆς οἰκίας, καὶ διὰ τοῦ πατρός των τὴν θέσιν, καὶ διὰ τὸ ἴδιον αὐτῶν κάλλος καὶ τὰ λοιπὰ προτερήματα, ἦσαν ἐκ τῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ προεχουσῶν, καὶ ἐδύναντο δραστηρίως νὰ συντελέσωσιν, ἂν ἤθελον, εἰς τοῦ σκοποῦ μου τὴν ἐπιτυχίαν. Τὸ μὲν Δικαστὴν δὲν εὕρομεν, μᾶς ἐδέχθη ὅμως ἡ οἰκογένεια, καὶ μετά τινα ὥραν, τὸν κ. Κιννέκον, μὴ δυνάμενον σχεδὸν παντάπασι νὰ ἐκφρασθῇ, ἀναχωροῦντα, δὲν συνώδευσα, εἰπὼν αὐτῷ ὅτι εἶχον ἔτι ἰδιαίτερόν τι νὰ ὁμιλήσω μετὰ τῶν Κυριῶν.

Ὡς δ' ἀπῆλθε, μὲ ἠρώτησεν ἡ πρεσβυτέρα τῶν θυγατέρων πῶς ὁ κύριος ὀνομάζεται, καὶ ὅτε τῇ ἐπανέλαβον τὸ ὄνομα,

— Ἄ! εἶπεν, εἶναι ὁ κύριος ἐκεῖνος ὅστις ἔχει νὰ μᾶς δώσῃ τριάκοντα χιλιάδας ταλλήρων;

— Μαίρη! εἶπεν ἡ μήτηρ μετὰ σχήματος ἀποτρεπτικοῦ.

— Δὲν λέγω, ἀπήντησεν ἡ νεάνις, ὀλίγον τεθορυβημένη. Ἐννοῶ ὅτι ὑπεσχέθη αὐτὰ ἐὰν ἐπιτύχῃ τις ὑπόθεσις.

Εἰς ἐμὲ ἤρκεσαν ταῦτα, ἵνα μοὶ ἀποδείξωσιν ὅτι καθαράν, ἢ τοὐλάχιστον πλήρη, τὴν ἀλήθειαν μοὶ εἶχεν εἰπῇ ὁ κ. Κινδυνέκος.

Παρά τισι τῶν Κυριῶν ἐν Οὐασιγκτῶνι προσέκρουσεν ὅμως, εἰς ἀντιῤῥήσεις ἡ πρότασίς μου. Τὰ ὑπὲρ τῶν Κρητῶν αἰσθήματά των, μοὶ εἶπον, ἦσαν εἰλικρινῆ, ἀλλ' αἱ σχέσεις των πρὸς τὸν κ. Βλάκ, ὅστις εἰς ὡραίας ἑσπερίδας τὰς προσεκάλει, καὶ μετά τινων καὶ συνετραγῴδει, διότι εἶχεν εὐγενεστάτους τρόπους καὶ ἀρίστην φωνήν, δὲν ταῖς ἐπέτρεπον νὰ πράξωσί τι δημοσίᾳ, δυνάμενον νὰ προσβάλῃ αὐτόν.

Εἰς ταῦτα, ῥηθέντα μοι ἔν τινι πολυαρίθμῳ συναναστροφῇ ἐπὶ τούτῳ προσκληθείσῃ παρὰ τῇ Κυρίᾳ Delonde, τῇ ὡραίᾳ καὶ δυστυχῶς ὑπὸ στηθικοῦ πάθους κατατριχομένῃ θυγατρὶ τοῦ κ. Walker, πρῴην Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, ἀπήντησα ὅτι ἄξιον τῶν κυριῶν τῆς Ἀμερικῆς δὲν μοὶ φαίνεται, ἄν, ἐμφορούμεναι, ὡς δὲν ἀμφιβάλλω, ὑπ' εὐγενῶν αἰσθημάτων ὑπὲρ τῶν

γενναίως ἀγωνιζομένων, θυσιάζωσιν ἢ καταπνίγωσιν αὐτὰ χάριν τοῦ κυπέλλου τείου, ὃ ταῖς προσφέρει ὁ Τοῦρκος Πρέσβυς. Ἄλλως τε δὲ δύνανται νὰ διϊσχυρισθῶσιν ὅτι, οὐχὶ ὑπὲρ τῶν πολεμούντων ἀνδρῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν λιμωττουσῶν οἰκογενειῶν θέλουσι νὰ συγκομίσωσι καὶ νὰ πέμψωσι βοηθήματα, πρὸς ὃ οὐδεὶς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ δυσαρεστηθῇ.

Οἱ λόγοι οὗτοι ἔπεισαν πάσας, καὶ ἡ πρότασις ἐγένετο ἄνευ ἄλλης ἀντιλογίας δεκτή. Ἀπεφασίσθη δὲ, οὐχὶ δρᾶμα νὰ παρασταθῇ, ἀλλὰ τὰ λεγόμενα κηρόπλαστα (waxworks), ὧν πολλοὶ καὶ πολλαὶ ἐδύναντο νὰ μετάσχωσι καὶ ἄνευ ἰδιαιτέρας σκηνικῆς πείρας ἢ ἱκανότητος, ἑκάστου προσώπου παριστῶντος ἀνδρείκελον ἐκ κηροῦ, κοσμοῦν τὴν σκηνήν, ἢ εἰσκομιζόμενον ὑπὸ ὑπηρετῶν, καὶ ἐξηγούμενον τοῖς θεαταῖς ὑπὸ τοῦ ὑποτιθεμένου ἰδιοκτήτου ἢ διευθυντοῦ τοῦ περιέργου τούτου μουσείου.

Ἡ ἐγκατάταξις, ὁ ὀργανισμὸς καὶ ἡ ἐκγύμνασις τῶν προσώπων ἀπήτησέ τινα χρόνον, καὶ παρενέπεσεν ἡ 16|28 Ἀπριλίου, ἐπέτειος τῆς καθ' ἣν εἶχον ἀποπλεύση ἐκ Πειραιῶς δι' Ἀμερικήν, ἐντελῶς παρεσκευασμένος εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς ἀποστολῆς μου ἀποτυχίαν.

Τῇ 21 Ἀπριλίου (3 Μαΐου) ἐπεσκέφθην τὴν ἑσπέραν, μετὰ τῆς Κυρίας Pomeroy καὶ τοῦ κ. Κινδυνέκου, τὴν ἐκκλησίαν τῶν Βαπτιστῶν (ἐν ὁδῷ 18ῃ), ὅπου ὁ Δόκτωρ ἱερεὺς Gellet, προσελθὼν εἰς τὴν δίκην σκηνῆς πᾶν τὸ βάθος τῆς ἐκκλησίας κατέχουσαν ἐξέδραν, ἐδίδαξε περὶ βαπτίσματος, διὰ λόγου, εὐγλώττου μέν, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον κενοῦ ἐννοιῶν, προσπαθήσας ν' ἀποδείξῃ ὅτι νὰ βαπτίζωνται πρέπει, οὐχὶ τὰ βρέφη, ἀλλ' οἱ ἐνήλικες. Εἶτα δέ, λαβὼν ἐκ τῆς χειρὸς ἄνδρα φέροντα μέλανα ποδήρη χιτῶνα ἐπὶ τῆς ἐνδυμασίας του, κατέβη μετ' αὐτοῦ εἰς δεξαμενὴν πλήρη ὕδατος, εἰσιοῦσαν εἰς τὸ μέρος τῆς ἐξέδρας, καί, ἀφ' οὗ τὸν ἠρώτησεν ἂν πιστεύῃ, καὶ ἐκεῖνος ἀπήντησε καταφατικῶς, ὑμνωδούσης τῆς μουσικῆς, αἴφνης τὸν ἐβύθισεν ἅπαξ εἰς τὸ ὕδωρ ἐκτάδην, καὶ μετὰ ταῦτα ἐξῆλθον ἀμφότεροι ὅλως διάβροχοι, καταῤῥέοντος τοῦ ὕδατος ἀπὸ τῶν ἐνδυμάτων των.

Ἄλλην δ' ἑσπέραν προσεκλήθην εἰς ***Σύνοδον τῶν Ἰατρῶν,***

συνελθοῦσαν εἰς τὸ Ἀνατομικὸν Μουσεῖον. Ἦν δὲ τοῦτο τὸ πρὶν θέατρον, καταργηθὲν ὡς τοιοῦτο, καὶ εἰς Μουσεῖον ὁρισθέν, ἀφ᾿ ὅτου ἐτελέσθη ἐν αὐτῷ ἡ δολοφονία τοῦ Προέδρου Λίγκολν. Ἠκροάσθην δ᾿ ἐκεῖ σπουδαίας πραγματείας περὶ χρήσεως τοῦ σκοτεινοῦ θαλάμου διὰ τὰς μικροσκοπικὰς παρατηρήσεις.

Κατὰ πάντα δὲ τὸν χρόνον τοῦτον ἐξηκολούθει ἡ δίκη τοῦ Προέδρου, περὶ ἧς ἱκανὸς μὲν ἐγίνετο λόγος ἐν ταῖς συναναστροφαῖς, καὶ ἐπίδειξις μάλιστά τις ἐγένετό ποτε (6|18 Μαΐου) ὑπὲρ αὐτοῦ, πεντακισχιλίων παιδίων τῶν σχολείων, ὁδηγηθέντων μετὰ σημαιῶν καὶ μουσικῆς εἰς τὸν κῆπον τοῦ Λευκοῦ Οἴκου, καὶ ζητωκραυγασάντων ὑπὲρ τοῦ Προέδρου, ὅστις, ἐκ τοῦ ἐξώστου χαιρετῶν, τοῖς ηὐχαρίστησεν. Ἀλλὰ τὸ δημόσιον δὲν ἐπαθαίνετο ὅσον ζωηρῶς ἤθελε συμβῇ τοῦτο ἐν Εὐρώπῃ, καὶ αὐτὸς ὁ Πρόεδρος ἐφαίνετο ἱκανῶς ἀτάραχος, ὥστε καὶ ἑσπέραν τινὰ (τῇ 4|16 Μαΐου) παρῆν εἰς τὴν συναναστροφὴν τοῦ κ. Σουάρδου, καὶ ἐφαίνετο πολὺ τερπόμενος ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ Γερμανοῦ Hezelmeger, καλλιτέχνου, ἐπιτηδειότατα παίζοντος τὸ ξυλοκύμβαλον ἢ ***Στυλοκάρφιον,*** ὡς τὸ ἐκάλει, καὶ ἔπειτα μᾶς διεσκέδασε δ᾿ ἐπιδεξίου ταχυδακτυλουργίας, ἐκ τοῦ κόλπου τοῦ κ. Σουάρδου ἀνελκύσας τρία χαρτία, ἃ ἄλλος τις εἶχε λάβῃ. Παρ᾿ ἐμοῦ δὲ λαβὼν τέσσαρα χαρτία, καὶ κρατῶν, ὡς ἐφαίνετο, αὐτὰ ὑπὸ τὸν δάκτυλόν του, αἴφνης τὰ ἔδειξεν ἀλλαγέντα.

Τὴν δίκην δὲ παρηκολούθουν ἐγώ, σχεδὸν καθ᾿ ἑκάστην, εἰς τὸ Καπιτώλιον πορευόμενος καὶ ἀκροώμενος τῶν δέκα δικηγόρων τῆς κατηγορίας καὶ τῶν τριῶν τῆς ὑπερασπίσεως, τῶν μὲν αὐτῶν εὐγλώττων, ραγδαίων, δηκτικῶν ἢ βιαίων, τῶν δὲ κομπαστικῶν πολλὰ λεγόντων, ἀλλ᾿ ὀλίγα ἀποδεικνυόντων, τοῦ κατηγορουμένου δὲ πάντοτε ἀπόντος, διαμένοντος ἐν τῷ Λευκῷ Οἴκῳ καὶ ἐξακολουθοῦντος τὰ ἔργα τῆς κυβερνήσεως, ὡς ἂν ἡ δίκη αὐτὸν δὲν ἀπέβλεπε. Καὶ διεδίδοντο μὲν πολλά, καί τινες παρεκίνουν, ἵνα σωθῇ ὁ Πρόεδρος, ν᾿ ἀλλάξῃ τὸ Ὑπουργεῖον καὶ ν᾿ ἀντικαταστήσῃ τὸν Σουάρδον διὰ τοῦ Evarts, ἀλλ᾿ ὁ Johnson δὲν ἐπείθετο καὶ ἀντέτεινε.

Ἐθαύμαζον δὲ καὶ τὴν ἄκραν ἡσυχίαν τοῦ ἀκροατηρίου, οὐ-

δαμῶς φαινομένου ὅτι συνεκινεῖτο ὑπὸ τῶν λεγομένων, ὅτε κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 24 Ἀπριλίου (6 Μαΐου) ἐννόησα τὸν λόγον τῆς φαινομένης ταύτης ἀπαθείας, διότι τότε, ἠλεκτρισθὲν τὸ ἀκροατήριον ἐκ τοῦ λόγου τοῦ κατηγόρου Bingam, λόγου ὅμως ρητορικοῦ μᾶλλον ἢ ἀποδεικτικοῦ, ἐξέφρασεν ἐπιδοκιμασίαν δι' ὀλίγων χειροκροτήσεων. Ἀλλ' ὁ Πρόεδρος, ἀναστὰς ἐν τῷ ἅμα, εἶπεν ἐντόνως ὅτι οἱ ἀκροαταὶ οὐδὲν δικαίωμα ἔχουσι νὰ ἐκφράζωσιν ὅπως δήποτε γνώμην, καὶ διέταξε τὴν κένωσιν τῶν ἀκροατηρίων, ἅτινα καὶ ἐν τῷ ἅμα ἐγκατελείφθησαν. Ἐν τῷ διπλωματικῷ δὲ θεωρείῳ ἐμείναμεν ὁ κ. Θόρντων, Πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἐγώ, καί, συσκεπτόμενοι ἂν ἡ αὐστηρὰ ἀπόφασις ἀπέβλεπε καὶ ἡμᾶς, ἀπεφασίσαμεν νὰ πέμψωμεν διὰ τοῦ κλητῆρος τὴν ἐρώτησιν ταύτην πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Δικαστηρίου. Ἐλάβομεν δ' εἰς ἀπάντησιν ὅτι ἡ διάταξις ἦν γενικὴ καὶ ἀνεπίδεκτος ἐξαιρέσεως. Οὕτως ἐξήλθομεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἐπεστρέψαμεν μόνον μεθ' ἡμίσειαν ὥραν, ὅτε ἤρθη ἡ ἀπαγόρευσις. Τότε ὅμως ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ ἡ ἐξακολούθησις τῆς συζητήσεως κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, καὶ οὕτως ἀνεχωρήσαμεν, συναπάγοντες τὴν πεποίθησιν ὅτι, ἂν ὑπάρχῃ δημοκρατία ἐν Ἀμερικῇ, δὲν ὑπάρχει καὶ ἀναρχία, καὶ μάλιστα δι' αὐτὸ τοῦτο σώζεται ἡ δημοκρατία.

Τέλος ἐπῆλθεν ἡ ἡμέρα τῆς περατώσεως τῆς δίκης. ἥτις ἦν ἡ 14|26 Μαΐου. Τὰ ἀκροατήρια ἦσαν πλήρη, καὶ κατὰ τὸ τέλος λίαν ἀτενὴς ἦν πάντων ἡ προσοχή, ἀριθμούντων τὰς ψήφους, τάς τε **ἀπολλύσας** καὶ τὰς **ἀπολυούσας**, καθ' ὅσον ἐξεφωνοῦντο, καὶ ἡ ἀγωνία ἐκορυφοῦτο, διότι ἡ ψηφοφορία ἐξηκολούθει ἰσόρροπος, καὶ μέχρι τέλους ἦν πλήρης ἰσοψηφία, ἐλλειπούσης μιᾶς μόνης ψήφου. Πάντες περιέμενον ταύτην μετὰ παλμῶν καρδίας, καὶ ὅτε ἡ ψῆφος αὕτη ἀπηγγέλθη... Οὔ, χειροκροτήσεις μὲν καὶ ἐπευφημίαι δὲν ἀντήχησαν, ἀλλ' ἠκούσθη ὑπόκωφός τις βόμβος εὐχαριστήσεως διὰ τὴν ἀθώωσιν τοῦ Προέδρου, ὅστις ἦν δημοτικώτερος, ἀφ' ὅτι οἱ ἀντίπαλοί του ἐνόμιζον. Ἐγὼ δ' ἀνελογίσθην ἡμερῶν ἀρχαίων, ὅτε καὶ ἐγὼ αὐτὸς κατηγορούμενος ὅτι ὕβρισα τὸν ἀγῶνα, ἐδικαιώθην ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Γερουσίᾳ διὰ μιᾶς ἐπίσης ψήφου.

Τὴν ἑσπέραν τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καίτοι γινώσκων ὅτι ἦσαν οἱ ἀπερχόμενοι εἰς τοῦ Προέδρου, ἵνα τῷ συγχαρῶσιν, ἐνόμισα ὀρθότερον, τὸ κατ' ἐμέ, νὰ μὴ τοὺς μιμηθῶ· καί, τῷ ὄντι, τῇ ἐπαύριον ἔμαθον ὅτι καλῶς μὲ ὡδήγησεν ἡ κρίσις ἢ τὸ ὀρμέμφυτον, διότι, εἰς κυρίαν τινά, ἥτις, ἐπισκεφθεῖσα τὸν κ. Johnson, τὸν συνεχάρη θερμῶς, ἀπήντησεν ὁ Πρόεδρος ψυχρῶς ὅτι δὲν ἐννοεῖ τὰ συγχαρητήρια ταῦτα, καὶ τὴν ἠρώτησεν ἂν τὸν ἐφρόνει λοιπὸν ἔνοχον καὶ ἐκτεθειμένον εἰς τὸ νὰ καταδικασθῇ;

Τοσαύτη δ' ἦν, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ἡ συγκίνησις, ἣν περιήγαγεν ἐν τῷ κοινῷ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο, ὥστε ἀπαρατήρητον σχεδὸν παρῆλθε συμβάν, ὃ ἄλλως ἤθελεν ἐξεγήρει τὸ ἐνδιαφέρον τῆς κοινωνίας, τοὐλάχιστον τῆς διπλωματικῆς, μονομαχία, ἀληθῶς ἄνευ τραγικῆς ἐκβάσεως ἀπολήξασα, μεταξὺ τοῦ Ἀμερικανοῦ Λῶρενς καὶ τοῦ κ. Κουσερώ, Γραμματέως τῆς Πρωσσικῆς Πρεσβείας, βοηθουμένου ὑπὸ τοῦ Λόττουμ (πρίγκ. Πούτβους), δι' ἣν ὁ Σουάρδος εἰδοποίησεν ἀμφοτέρους τοὺς ἀντιπάλους ὅτι τοὺς ἀποκλείει ἀπὸ τῆς οἰκίας του.

Αἱ δὲ περὶ τῆς ***παραστάσεως*** προσπάθειαί μου ἐξηκολούθουν δραστηρίως, καὶ ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν καὶ ἑσπέραν ἐπεσκεπτόμην τὰς ἐπισημοτέρας τῶν Κυριῶν πρὸς κατόρθωσιν καὶ προπαρασκευὴν αὐτῆς. Ἰδίως ἐν μιᾷ τῶν ἑσπερῶν συνῆλθον εἰς τῆς κ. Boyer εἰκοσιπέντε κύριοι καὶ κυρίαι, ἐν αἷς ὀνομάζω τὰς τὰς Κυρίας Aulic, Claymer (σπανίας καλλονῆς), Caroll, Mary Lea, Pourtalés, μετὰ τῶν ὡραιοτάτων θυγατέρων της, Delonde (ἡ δεινῶς ἐκ τοῦ στήθους πάσχουσα καὶ φαινομένη ὡς ἄγγελος ἀφιπτάμενος, ὡς καὶ δυστυχῶς ἀπέπτη μετὰ ἓν ἔτος περίπου), Harwood, ἡ νέα καὶ εὐφυεστάτη θυγάτηρ τοῦ ὁμωνύμου ναυάρχου, ἥτις ἀνεδείχθη ἡ ψυχὴ τοῦ ὅλου ἐπιχειρήματος.

Χαρακτηριστικὸν δὲ δι' αὐτήν, καὶ ἐν γένει διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς Ἀμερικῆς ἐστὶν ὅτι, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ἐπισκεφθεὶς αὐτήν, τὴν εὗρον βίαν ἔχουσαν νὰ ἐξέλθῃ, διότι, ὡς μοὶ εἶπεν, ἦτο τοῦ σχολείου ἡ ὥρα. Ὅτε δὲ τῇ ἐξέφρασα τὴν ἀπορίαν μου, ὅτι εἰσέτι εἰς σχολεῖον φοιτᾷ, γελάσασα μοὶ εἶπεν ὅτι ὑπάγει, οὐχὶ ὅπως διδάσκηται, ἀλλ' ὅπως διδάσκῃ, ἐξηγήσασά μοι ὅτι

τινὲς νεάνιδες τῶν πρώτων οἰκογενειῶν ἀπεφάσισαν νὰ συνεισφέρωσι μέρος τῶν ὑπὸ τῶν γονέων των χορηγουμένων αὐταῖς πρὸς ἐνδυμασίαν των, ἵνα δαπανῶσιν ὑπὲρ ἐκπαιδεύσεως τῶν ἀπόρων παιδίων τῶν τριόδων, ἣν αἱ ἴδιαι τοῖς ἀπένεμον, ἀλληλοδιαδόχως δὶς καθ' ἑβδομάδα, ἀνὰ δύο ὥρας τοῦ καιροῦ της ἑκάστη εἰς τοῦτο ἀφιεροῦσα. Ζητήσας δὲ καὶ λαβὼν τὴν ἄδειαν. της νὰ παραστῶ εἰς τὸ μικρὸν φαινόμενον, ἀλλ' ἠθικῶς μέγα ἔργον των, τὴν συνώδευσα εἰς οἰκίαν ἀλλαχοῦ κειμένην τῆς πόλεως, καὶ ἐκεῖ, εἰς τὸ πρόσγαιον, εἰς δύω μικρὰ δωμάτια εὗρον καὶ ἄλλας τρεῖς νεάνιδας,ὧν ἡ μία, MissRamsay,μοὶ ἦν γνωστή,ἐχούσας περὶ ἑαυτὰς πολλοὺς μικροὺς παίδας ῥακενδύτους ἀμφοτέρων τῶν φύλων· ἡ δὲ κ. Harwood μετέβη εἰς τὸ παρακείμενον μαγειρεῖον, —διότι οἱ πόροι των φιλανθρώπων κορασίων δὲν ταῖς ἐπέτρεπον νὰ ἐνοικιάζωσι περισσότερα τῶν δύω δωματίων,—καὶ ἐκεῖ, συνάγουσα νεωστὶ προσερχόμενα παιδία, τὰ τῆς κατωτάτης τάξεως ἑπομένως, ἐπεστάτει πρῶτον, ὅπως πλύνωνται, ἔπειτα δέ, λαμβάνουσα τινα αὐτῶν περὶ ἑαυτήν, τοῖς ἐδείκνυεν εἰκόνας ἀλφαβηταρίων, τοῖς ἐδίδασκε τὰ γράμματα καὶ τὴν ἀνάγνωσιν ἢ τοῖς ἀνεγίνωσκε μικρὰς ἱστορίας. Ἐν τούτοις τὰ παιδία πολὺ ἀπεῖχον νὰ ὦσι πάντα ἥσυχα καὶ εὔτακτα. Πολλὰ οὐδὲ προσεῖχον κἂν εἰς ὅ,τι ἔλεγεν ἢ ἐδείκνυεν ἡ εὐγενὴς διδασκάλισσα. Ἓν ἐξ αὐτων εἶδον ἀναῤῥιχώμενον εἰς τὴν θύραν· ἄλλο, πλησιάσαν ὄπισθεν τὴν κ. Harwood, καὶ κλέψαν τὸ μανδύλιον ἐκ τοῦ κόλπου της, ὅπερ ἐκείνη ἐννοήσασα, ἔστρεψε πρὸς τὸν μικρὸν λωποδύτην βλέμμα ἠπίως ἐπιπληκτικόν, καὶ τῷ εἶπε ν' ἀποδώσῃ τὸ μανδύλιον καὶ νὰ μὴ κάμνῃ ἀνοησίας.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ μαθήματος ἐξέφρασα τὸν θαυμασμόν μου τῇ κ. Harwood διὰ τὴν εὐγενῆ ἀγαθοεργίαν αὐτῆς καὶ τῶν συντρόφων της, μὴ ἀποκρύψας ὅμως συγχρόνως ὅτι ἡ ὑπομονή των πρὸς τὰς ἀταξίας τῶν μαθητῶν των μοὶ ἐφαίνετο ὑπερβαίνουσα ὀλίγον τὰ ὅρια. Ἀλλ' αὐτὴ μοὶ ἀπήντησεν ὅτι οὕτω πράττουσιν ἀπὸ σκοποῦ·

—Τὰ παιδία ταῦτα φέρομεν ἐνταῦθα, οὐχὶ διὰ τῆς βίας, προσέθηκε, διότι οὐδὲ δικαίωμα τοιοῦτο ἔχομεν, οὐδὲ δύναμιν.

Τὰ ἑλκύομεν μᾶλλον, καὶ προσπαθοῦμεν νὰ εὐχαριστῶνται. Δὲν μανθάνουσι βεβαίως πάντα ὅσον οἱ τακτικοὶ καὶ ἐπιμελεῖς μαθηταὶ τῶν σχολείων, ἀλλὰ πάντοτε περισσότερον ἢ κυλιόμενοι εἰς τὰς ὁδούς, καί, ἂν ὄχι ἄλλο, τοὐλάχιστον τοῖς ἀφαιρεῖται ἡ ἀφορμὴ τοῦ νὰ συνηθίζωσιν εἰς κακοηθείας, βλέπουσιν ὅτι ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι ἐνδιαφερόμενοι δι' αὐτά, ὅπερ τὰ μέγιστα συντελεῖ εἰς τὴν ἠθικήν των βελτίωσιν, οὐδὲ μᾶς λείπουσι παραδείγματα πολλῶν μέχρι τέλους καὶ εἰς τὰ γράμματα προκυψάντων.

Τοιαύτη ἦν ἡ κ. Harwood, ἥτις μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀνεδέχθη νὰ συνυπηρετήσῃ καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν Κρητῶν ἀγαθοεργίαν. Ἡ παράστασις ἔγινε τῇ 17|29 Μαΐου, πλήθοντος τοῦ θεάτρου. Παρίστα δ' ἡ σκηνὴ Μουσεῖον ἱστορικῶν ἀγαλμάτων, καὶ τ' ἀγάλματα, ἀναλόγως ἠμφιεσμένα, ἦσαν Κυρίαι καὶ Κύριοι, ὑπὲρ τοὺς τεσσαράκοντα, ἐκ τῶν πρώτων οἰκογενειῶν τῆς Ἀμερικῆς, υἱοί, θυγατέρες, συγγενεῖς ὑπουργῶν, γερουσιαστῶν, στρατηγῶν καὶ προὐχόντων. Ἐν ἄλλοις ἰδίως ἄξιοι μνείας οἱ ἀπόγονοι ἀμφοτέρων τῶν γενῶν τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Ἀμερικανικῆς Συμπολιτείας, τοῦ Οὐασιγκτῶνος, ἐσταλμένοι δι' ἐνδυμάτων αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καὶ τῆς οἰκογενείας του, ἃ θρησκευτικῶς διετηροῦντο παρ' αὐτοῖς, ὡς πολύτιμα ἱστορικὰ μνημεῖα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν πρὸ παντὸς ἄλλου τὸ ἐφ' ἡμῖν νὰ συντελέσωμεν, ἦν μετὰ τῶν ὑποκρινομένων καὶ ὁ Κλέων, ὡς Κάρολος Ε´ ἐνδεδυμένος, ἂν ἡ μνήμη δὲν μ' ἀπατᾷ.

Ἵστατο δ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς σκηνῆς ἡ κ. Harwood, εἰς γραίαν, τὴν ἰδιοκτῆτιν ἢ ἐκθέτιν τοῦ μουσείου μετημφιεσμένη, καὶ ἀπὸ ἀγάλματος εἰς ἄγαλμα ἢ ἀπὸ συμπλέγματος εἰς σύμπλεγμα μεταβαίνουσα, ἐξήγει εἰς τὸ κοινὸν μετὰ σπανίας εὐφυΐας καὶ μετ' εὐτραπέλου καὶ ἀνεξαντλήτου εὐγλωττίας, τὸ πλεῖστον αὐτοσχεδιάζουσα, τὰς διαφόρους γλυπτικὰς παραστάσεις, καὶ διηγεῖτο τὰς μετ' αὐτῶν συνδεομένας ἱστορίας, μετὰ παντοίων ἀστείων παρεκβάσεων, αἵτινες ἄσβεστον διήγειρον γέλωτα ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ. Ἀπὸ καιροῦ δ' εἰς καιρὸν κύριοι, ὡς ὑπηρέται τοῦ Θεάτρου ἐσταλμένοι, ἀπεκόμιζον τὰ ἤδη περιγραφέντα ἀγάλματα, καὶ εἰσ-

κομίζοντες ἄλλα, κατέθετον αὐτὰ ἐπὶ τῶν βάθρων ἀκίνητα, ἵνα καὶ ταῦτα περιγραφῶσιν ὑπὸ τῆς ἐξηγητρίας. Ἐξηκολούθησε δ' αὕτη ἐπὶ δύω ὅλας ὥρας τὴν ἀπαράμιλλον ταύτην ἄσκησιν πρὸς μέγαν ἐνθουσιασμὸν τοῦ ἀκροατηρίου.

Ἡ παράστασις αὕτη παρήγαγεν ἱκανήν τινα ποσότητα χρημάτων, ἔκ τε τῶν εἰσιτηρίων, ἃ ἡμεῖς προηγουμένως καθ' ἑκατοντάδας εἴχομεν διανείμη, καὶ ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην εἰς τὴν εἴσοδον ἀγορασθέντων, καὶ ἐπέμφθη ἡ ποσότης ἀμέσως εἰς Ἀθήνας, εἰς τὸ Ὑπουργεῖον. Τὸ δὲ σπουδαιότερον ἐκ τῆς παραστάσεως ταύτης κέρδος ἦν ἡ παραχθεῖσα συγκίνησις, καὶ ἡ ἠθικὴ ἐπὶ τῆς κοινωνίας ἐντύπωσις, ἣν προαισθόμενος ὁ κ. Βλάκ, ἀπέφυγε νὰ παρευρεθῇ εἰς Οὐασιγκτῶνα κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, καὶ ἀπῆλθεν εἰς ἐκδρομήν.

Ἐκ τῆς πρώτης ταύτης ἐπιτυχίας ἐνθαρρυνθείς, ἠρξάμην ἐνεργειῶν καὶ πρὸς δευτέραν παράστασιν, ταύτην δραματικήν, καὶ ἤδη εἶχον λάβῃ καί τινας ὑποσχέσεις. Προσέτι δὲ καὶ παρά τισι τῶν Βουλευτῶν διενήργησα, ἵνα εἰς τὴν Βουλήν, ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας, προτείνωσι τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Κρήτης, ἀφορμὴν εἰς τοῦτο λαβὼν ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ἐν Βοστόνῃ Πρόξενος ἡμῶν κ. Ροδοκανάκης εἶχεν ἔλθῃ, χωρὶς νὰ μὲ συμβουλευθῇ, εἰς Οὐασιγκτῶνα, νομίζων, ὡς εἴς τινας ἐνεπιστεύθη, ὅτι ἐδύνατο νὰ διαπράξῃ τὴν τοιαύτην ἀναγνώρισιν, δι' ἣν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θὰ διώριζεν αὐτὸν Πρέσβυν. Συνεπολυπραγμόνει δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ ὁ Bing, ἀντιφιλοτιμούμενος, καὶ ἀποβλέπων εἰς τὸ νὰ γίνῃ Σύμβουλος τῆς Πρεσβείας. Ὁ δ' Ἑλληνικὸς ζῆλος ἢ ἡ φιλοδοξία του τὸν ἐτύφλου τόσον, ὥστε καὶ ἐτηλεγράφησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅτι ψήφισμα ὑπὲρ τῶν Κρητῶν, ὃ αὐτὸς ὑπηγόρευσεν, ἐγένετο δεκτὸν ὑπὸ τῆς Βουλῆς. Ἡ εἴδησις ὅμως αὕτη μόνην βάσιν ἀληθείας εἶχε τοῦ κ. Bing τὴν ἐλπίδα. Καίτοι βλέπων τὸ ἀβάσιμον καὶ ἄκαιρον τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν ἀπέναντι τῆς καθιερωμένης πολιτικῆς πορείας τῆς Ἀμερικῆς, μὴ θέλων, ὅπως δήποτε, ν' ἀντιπράξω εἰς τὰς ἐνεργείας ταύτας, αἵτινες, εἰ καὶ φαντασιώδεις, ἦσαν πατριωτικαί, συνδιελέχθην μετὰ πολλῶν βουλευτῶν καὶ ὑπόσχεσιν τούτων ἔλαβον νὰ προτείνωσιν εἰς τὴν

Βουλὴν τῆς Κρήτης τὴν ἀναγνώρισιν, εἰ καὶ ὁ λίαν φιλικῶς πρὸς ἐμὲ διακείμενος κ. Βερθελεμής, ὁ Πρέσβυς τῆς Γαλλίας, μοὶ εἶπεν, ὅτι ἐν γένει ἡ Κρήτη οὐδεμίαν εἶχε τότε ἐλπίδα, διότι ἡ Εὐρώπη τὴν εἰρήνην ποθοῦσα, θὰ ἐπενέβαινε κατ' αὐτῆς.

Ἀνάκλησις.

Διεκόπησαν ὅμως αἱ προσπάθειαι αὗται, οἵαν δήποτε καὶ ἂν ὑπέσχοντο ἔκβασιν, δι' ἧς ἔλαβον τῇ 5|17 Ἰουνίου διαταγῆς νὰ ἐπιστρέψω εἰς Ἀθήνας, μένοντος, ὡς ἐπιτετραμμένου, ἐν Ἀμερικῇ τοῦ Κλέωνος, ὅστις καὶ ἐπροβιβάσθη εἰς πρώτης τάξεως Γραμματέα.

Ἅμα τὴν διαταγὴν ταύτην λαβών, ἔσπευσα νὰ ἐπιστείλω τῷ κ. Βόταση νὰ μοὶ μισθώσῃ θέσιν εἰς τὸ μέγα πλοῖον τῆς ἑταιρείας Cunard, τὸ City of Paris, ἀποπλέον τῇ 15|27 Ἰουνίου. Ἔλαβον ὅμως ἀπάντησιν ὅτι θέσις ἐν τῷ πλοίῳ τούτῳ οὐδεμία ὑπῆρχε πλέον, καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάσθην ν' ἀρκεσθῶ εἰς ἰδιωτικὸν ἀγγλικὸν ἀτμόπλοιον, τὸ Collorado, ἀποπλέον τῇ 12|24 Ἰουνίου.

Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἶχεν ἔλθῃ εἰς Οὐασιγκτῶνα πρεσβεία Κινεζική, μεγάλως κινήσασα τὴν περιέργειάν μου, διότι κατὰ πρῶτον τότε ἔβλεπον ἀνθρώπους τοῦ ἀπεράντου καὶ παναρχαίου κράτους ἐκείνου τῶν ἐσχατιῶν τῆς Ἀσίας. Πολλάκις, ἑπομένως, ἐπεδίωξα τὴν μετ' αὐτῶν κοινωνίαν διὰ τῶν Ἄγγλων ἢ ἐγχωρίων διερμηνέων των, καὶ ἐσχετίσθην ἱκανῶς μετ' αὐτῶν, ὥστε νὰ λέγω ποτε εἰς τὸν Πρέσβυν των, ὅτι, τὸ κατ' ἐμέ, ποτὲ ὁ εὐρὺς πολιτισμὸς καὶ ἡ πλήρης πνευματικὴ ἀνάπτυξις δὲν θὰ ἐδύνατο νὰ εἰσαχθῇ εἰς Κίναν, ἐν ὅσῳ, ἀντὶ τῆς δυσχρήστου ἰδεογραφικῆς μεθόδου τοῦ γράφειν, δὲν παραδέχονται τὴν φωνητικήν. Ὁ δὲ Πρέσβυς ἀνεγνώρισε μὲν τοῦτο, ὡς ὀρθότατον, ἀλλὰ μοὶ εἶπεν ὅτι, ἀφ' ὅτου ξένη, ταταρικὴ δυναστεία ἄρχῃ τῆς Κίνας, πᾶσα μεταβολὴ περὶ τὴν γραφὴν ἀποκρούεται ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης, ὡς προδοτικὴ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ ὡς ἀσέβεια εἰς τ' ἀνέκαθεν παραδεδεγμένα.

Ἐπὶ τῶν ὀλίγων δὲ τούτων ἡμερῶν, αἵτινες μοὶ ἔμενον ἐν Ἀμερικῇ, ἐπορεύθην εἰς τὸ Σμιθσώνιον κατάστημα, καὶ παρεκάλεσα τὸν διευθυντὴν αὐτοῦ νὰ πέμψῃ καὶ εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις βιβλιοθήκην πάσας τὰς ἀξιολόγους καὶ πολυαρίθμους αὐτῶν ἐκδόσεις, ὅπερ μοὶ ὑπεσχέθη.

Μ' ἐπεσκέφθη δὲ κατὰ τοῦτο τοῦ χρόνου εἷς Ἕλλην ἐκ Νεοβοράκου, καὶ παρὰ τῶν γνωριζόντων αὐτὸν ἐπληροφορήθην ὅτι, ἐμπιστευμένος ὤν ποτε τοῦ ἐν Ἀβησσυνίᾳ Προξένου τῆς Γαλλίας, μετὰ θάνατον αὐτοῦ ἐπρόδωκε τὴν ἀλληλογραφίαν του, καὶ ὅτι νῦν ζῇ ἐπαιτῶν.

Τὰς δὲ τρεῖς τελευταίας ἡμέρας ἐπεσκέφθην, ἀποχαιρετῶν, τοὺς συναδέλφους καὶ φίλους ἐν Οὐασιγκτῶνι, βαρεῖαν τὴν καρδίαν ἔχων, ὅτι ἐχωριζόμην ἀπ' αὐτῶν, κατὰ τὸ τελευταῖον δὲ Σάββατον, ἡμέραν καθ' ἣν ἐδέχετο ἐπισκέψεις ἡ οἰκογένεια τοῦ Προέδρου, μετέβην παρ' αὐτῇ εἰς ἀποχαιρετισμὸν μετὰ τὴν μεσημβρίαν, καὶ τὴν εὗρον, ὡς συνήθως, ἐν τῷ ὑπερκειμένῳ τοῦ κήπου ἐξώστῃ, δεχομένην πᾶν τὸ Διπλωματικὸν Σῶμα καὶ τοὺς ἐπισημοτάτους τῶν ἐγχωρίων. Προσῆλθε δέ, μετ' οὐ πολύ, καὶ ὁ Πρόεδρος, ὅτε, πλησιάσας αὐτῷ, τῷ εἶπον πόσον ἐθλιβόμην διότι, μετακληθείς, ἠναγκαζόμην ν' ἀφήσω τὴν Ἀμερικήν. Ὁ δέ, καθ' ὃ εἶχεν ἔθος, μοὶ ἐξέφρασε σχεδὸν μονοσυλλάβως τὴν λύπην του. Ἐγὼ ὅμως, ἐπιμένων εἰς τὴν τελευταίαν συνδιάλεξιν τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ, τῷ ὡμίλησα περὶ τῆς δίκης του, καὶ τῷ εἶπον πόσον ἐθαύμασα τὴν εὐστάθειαν, ἣν ἔδειξε, κατὰ πᾶσαν αὐτῆς τὴν διάρκειαν. Τότε, αἴφνης, ἐλύθη ἡ ἀφασία του, καὶ ἤρξατο μετὰ ρεούσης εὐγλωττίας ἐκθέτων μοι πάντα τὰ κατὰ τὴν δίκην, καὶ τοὺς λόγους τῆς ἰδίας αὐτοῦ συμπεριφορᾶς. Ἐγὼ δὲ διεσκέδαζα νὰ βλέπω δι' ἄκρου τοῦ ὀφθαλμοῦ τὴν ἔκπληξιν τῶν συναδέλφων μου, οἵτινες, ὅτε ἐμακρύνθην ἀπὸ τοῦ Προέδρου, μὲ περιεστοίχισαν, καὶ ἤθελον νὰ μάθωσι διὰ τίνος θαύματος κατώρθωσα νὰ λύσω τοῦ ἀντίποδος Σπαρτιάτου τὴν γλῶσσαν.

— Τὸ μυστήριον, τοῖς εἶπον γελῶν, ἀνεκάλυψα ἐγὼ ἀναχωρῶν. Δὲν σᾶς τὸ προδίδω. Σεῖς μένετε, ἀνακαλύψατέ το καὶ σεῖς.

Ἦν δὲ τὸ μυστήριον ὅτι ὁ κ. Johnson, ἄφωνος ἐκ φόβου

τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων, ἃς ἠγνόει, ἦν ἀνεξάντλητος προκειμένου περὶ τῶν περιπετειῶν, εἰς ἃς ἦν ὑπὲρ πάντα ἄλλον μεμυημένος.

Παρουσιάσας δὲ τὸν Κλέωνα τῷ κ. Σουάρδῳ, ὡς ἐπιτετραμμένον, τῇ 11|23 τὸ ἑσπέρας ἀπῆλθον, συνοδευθεὶς εἰς τὸν σταθμὸν ὑπὸ τοῦ Κλέωνος καὶ τοῦ Bign. Ἦλθε δ' ἐκεῖ εἰς ἀποχαιρετισμόν μου, καὶ ὁ Βουλευτὴς κ. Shanks, καὶ μ' ὑπεσχέθη νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὴν Βουλὴν τὸ ψήφισμα περὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς Κρήτης, ὃ εἶχε παρασκευάσῃ. Τὸν εὐχαρίστησα δὲ διὰ τοῦτο ἐγγράφως ἐκ Νεοβοράκου, ἀλλ', ὡς προέβλεπον, ἀποτέλεσμα ἐπῆλθεν οὐδέν.

Εἰς Νεοβόρακον ἀφίχθην μετὰ τοῦ Κλέωνος τὴν πρωΐαν καὶ ἔμεινα ἐπὶ μίαν μόνον ἡμέραν, καθ' ἣν ἐφοίτησα εἰς τὴν ἐπίσημον ἀποφοιτητήριον τελετὴν (commencement) τοῦ Κολομβιανοῦ Γυμνασίου. Ἐπ' αὐτῆς πολλοὶ τῶν φοιτητῶν ἀπήγγειλαν λόγους ἢ πραγματείας ἐν διαφόροις γλώσσαις, οὐ μόνον τῶν γνωστῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐμοὶ τοὐλάχιστον ἀγνωστοτάτων, οἷαι αἱ τῶν ἀγρίων φυλῶν τῆς Ἀμερικῆς. Ἀκούων δέ τινος, ἥτις, κατὰ τὴν προφοράν, ἀγριωτάτη καὶ μᾶλλον ἄναρθρος μοὶ ἐφαίνετο, ἠρώτησα κύριόν τινα πλησίον ἐμοῦ καθήμενον, τίς ἄρα γλῶσσα ἦν αὕτη,.

— Εἶναι, κύριε, ἡ Ἑλληνική, μοὶ εἶπε μετὰ σπουδαίας τοῦ προσώπου ἐκφράσεως. Ἦν φεῦ! ἡ Ἑλληνικὴ κατὰ τὴν Ἐρασμίαν προφοράν, ἥκιστα ἐρασμίως διαστρεφομένη. Κατὰ δὲ τὸ τέλος τῆς τελετῆς, προέβη ἐπὶ τῆς ἐξέδρας, ἥτις κατεῖχε τὸ τέλος τῆς αἰθούσης, ὁ τότε ἐκεῖ ἐπιδημῶν ἐξ Ἀθηνῶν κ. Ἵλλ, καὶ εἰς αὐτὸν, μετὰ διαφόρων ἐθιμοταξιῶν, ἐπεδόθη, ὑπὸ τῆς προϊσταμένης Ἐπιτροπῆς τὸ δίπλωμα τοῦ Διδάκτορος τῶν Νομικῶν, ὅ, μετὰ ταῦτα, καὶ εἰς ἐμὲ ἐπέμφθη.

Τὸ δ' ἑσπέρας τέλος, τὸν Κλέωνα καὶ τὸν κ. καὶ τὴν κ. Βότασση ἀποχαιρετίσας, ἐγκατέλιπον τὴν νέαν στερεάν, ἐπέβην τοῦ Κολοράδου, ἀτμοπλοίου ἱκανῶς μὲν εὐπρεποῦς καὶ μεγάλου, ἀλλὰ πολὺ τῶν τοῦ Cunard λειπομένου.

Ὁ ἀπόπλους μου δὲν ἐγένετο ὑπὸ οἰωνοὺς ἐνθαρρυντικούς, διότι τὸν ὁρίζοντα πρὸς δυσμὰς ἐκάλυπτον νέφη βαρέα, χωνεύοντα καταιγίδα, ἥτις καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐξεδηλώθη δι' ἀστραπῶν καὶ βροντῶν.

'Αλλ' ἡμεῖς προυχωροῦμεν, οὐχ ἧττον, ἐπὶ λείου τοῦ πόντου, ὃν οὐδ' ἐκτὸς τοῦ λιμένος εὕρομεν τεταραγμένον, καὶ μετὰ χαρᾶς εἶδον, μετά τινα ὥραν, ὅτι, ὑπ' εὐμενοῦς ἀνέμου ἀπωθουμένη ἡ καταιγίς, ἀπέσυρε τοὺς μαλακοὺς αὐτῆς πέπλους πρὸς τὰ βορειοδυτικά, χωρὶς παντάπασι νὰ θολώσῃ τὸν αἴθριον ἡμῶν οὐρανόν. Οὕτως, ἐπὶ δύο ἡμερονύκτια ἐπλεύσαμεν γαληνιαίως, ὅπερ μ' ἐπέρρωσε καὶ μὲ παρεσκεύασε διὰ τὰς κατόπιν δοκιμασίας. Καὶ τρικυμιώδη μὲν δὲν εἴχομεν πλοῦν οὐδ' ἔκτοτε, ἀλλ' ἱκανῶς κεκινημένως, εἰ καὶ δι' ἐμὲ οὐχὶ μέχρι ναυτίας. Ἡ ἀτμοσφαῖρα ἦν καθαρὰ καὶ διαφανής, οὐχὶ ζοφερά, ὡς κατὰ τὴν περισυνὴν ἡμῶν θαλασσοπλοΐαν, οὐχ ἧττον ὅμως ὁμολογῶ ὅτι καὶ ἤδη τὸ ἀχανὲς τοῦ πελάγους δὲν ἀπετέλεσεν ἐπ' ἐμοῦ, ἣν ἐντύπωσιν περιέμενον· διότι, εἰ καὶ ὁμίχλη δὲν περιώριζεν, ὡς τότε, εἰς ἐλαχίστην διάμετρον τὸν κύκλον τῆς ἡμετέρας ὁράσεως, ἀλλ' ἡ κυρτότης τῆς γῆς καὶ ἡ ἐντελὴς ἔλλειψις σημείων συγκρίσεως, ἠλάττου κατὰ πολὺ τὴν αἴσθησιν τῆς ἐκτάσεως, καὶ ὁ ὠκεανὸς μοὶ ἐφαίνετο, ὡς μεγάλη, οὐχὶ ὅμως ἀπέραντος, κυανῆ παροψίς, ἐφ' ἧς ἐπέκειτο, ὡς ἐπικλεῖον αὐτήν, σαπφείριον τὸ πόμα τοῦ οὐρανοῦ· Καὶ πλοῖα δὲ σπανιώτατα ἀπηντῶμεν ἢ ἐβλέπομεν κατὰ τὸν ὁρίζοντα, διότι ὁ προβλεπτικὸς ἡμῶν πλοίαρχος, ὡς μοὶ εἶπε, παρέκλινεν ἀπὸ τῆς συνήθους καὶ εὐθείας ὁδοῦ ἱκανῶς πρὸς νότον, ἵν' ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον τῶν κατ' ἐκεῖνο κυρίως τοῦ χρόνου ἀπὸ τοῦ πόλου ἀποσπωμένων καὶ πρὸς νότον φερομένων ὀρέων τῶν παγετῶν, ἅτινα, ἂν πλοῖον ἐμπέσῃ αὐτοῖς, συντρίβουσιν αὐτὸ πολλάκις, ὡς καρύου κέλυφος. Μοὶ διηγήθη δ' ὅτι εἶχεν ἐκπλεύσῃ πρό τινων ἐτῶν ἐκ Νεοβοράκου κατ' Ἰούλιον μετὰ δύο ἄλλων ἀτμοπλοίων ἐκ τῶν μεγίστων καὶ ὡραιοτάτων, καὶ ἐν μέσῳ πελάγει συνηντήθησαν μετὰ τῶν γιγάντων τούτων τῆς ἄρκτου, ὧν ἡ κορυφὴ αἴρεται πολλάκις εἰς τριακοσίους πόδας ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος, ἐνῷ ἡ βάσις αὐτῶν εἰς ἴσον βυθίζεται βάθος. Τῶν δύω δ' ἄλλων πλοίων προηγουμένων αὐτοῦ, εἶδε τὸ ἓν αὔτανδρον συντριβὲν καὶ ἐξαφανισθέν, τὸ δ' ἄλλο μόλις σωθέν, καὶ ἐπιστρέψαν ἐν κακῇ καταστάσει, πρὶν ἢ καταποντισθῇ, εἰς Νεοβόρακον, ὅπου καὶ ὁ ἴδιος, ανα-

κρουσάμενος πρύμναν, κατέφυγε, καὶ ἔκτοτε οὐδέποτε τὸ θέρος διαπλέει τὸν ὠκεανὸν χωρὶς νὰ κάμπτῃ πρὸς μεσημβρίαν, εἰς πλάτη εἰς ἅ, ἀφικνούμενοι, ἀναλύονται οἱ μεγάλοι πάγοι καὶ ἀποβάλλουσι τὰς κινδυνώδεις τοῦ ὄγκου των διαστάσεις. Οὕτω, πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ πλοῦ, θυσιάζει μίαν ἡμέραν αὐτοῦ, ἀντὶ ἑνδεκαημέρου εἰς δωδεκαήμερον αὐτὸν παρατείνων.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν εἴδομεν εἰς μακρὰν ἀπόστασιν πρὸς βορρᾶν ἀντικείμενον ἐν τῷ πόντῳ ἑλκύσαν πάντων τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον. Ἦν δὲ τοῦτο δύω ὕδατος στῆλαι, ὡς ἀναβρυτήρια ὑψούμεναι πρὸς τὸν οὐρανόν, καὶ ἐμάθομεν ὅτι ἦσαν κήτη ἐκεῖ ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν πλέοντα καὶ τὸ θαλάσσιον ὕδωρ ἀναφυσόντα. Ἅπαξ δ' ἄλλοτε εἴδομεν παρὰ τὸ πλοῖον ἡμῶν δελφῖνας παρακολουθήσαντας ἡμᾶς εἴς τινα ἀπόστασιν, πολὺ ἰσχνοτέρους τῶν ἐν τῇ Μεσογείῳ ἀπαντωμένων.

Πρὸ πάντων δ' ἐκίνουν τὴν ἔπληξιν ἡμῶν πτηνά, θαλασσόβια πάντως, ὄχι μείζονα στρουθίων, ἃ πολλάκις ἀπηντῶμεν διὰ τῶν ἀέρων καὶ ἐπὶ τῶν κυμάτων φερόμενα εἰς ἀπόστασιν πολλῶν χιλιάδων σταδίων ἀπὸ πάσης ξηρᾶς.

Ἡ θερμοκρασία τῆς ἀτμοσφαίρας ἦν λίαν εὐχάριστος· ηὔξησε δ' ἡ θερμότης ἀπὸ τοῦ σημείου, καθ' ὃ ἠρχίσαμεν διασχίζοντες τὸ λεγόμενον ***ρεῦμα τοῦ κόλπου*** (golf stream), τὸν ὑποβρύχιον Πυριφλεγέθοντα, ὅστις διασχίζει τὸν Ὠκεανὸν ἀπ' Ἀφρικῆς μέχρις Ἀμερικῆς, ἠλαττώθη δὲ πάλιν ἅμα ὑπερέβημεν τὸ ρεῦμα τοῦτο.

Συνοδοιπόρους εἶχον ἀμφοτέρων τῶν φύλων καὶ παντοίων ἡλικιῶν, πάντας σχεδὸν Ἀμερικανοὺς ἢ Ἄγγλους, εὐαρέστου, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, συναναστροφῆς, δι' ὃ καὶ τὰς ἑσπέρας ἐμένομεν συνήθως συνδιαλεγόμενοι μέχρι τῆς ὥρας, καθ' ἣν, κατὰ τοὺς κανονισμούς, ἐσβένοντο πάντα τὰ φῶτα τοῦ πλοίου.

Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν τινὲς οἰκογένειαι ἱεροκηρύκων Ἀμερικανῶν, ἀπερχομένων εἰς διαφόρους χώρας, ἵνα διδάξωσι τὸν λόγον τοῦ Κυρίου. Μίαν ἑσπέραν, ἀφ' οὗ καλήτερον ἐγνωρίσθημεν, καὶ ἐκαθήμεθα εἰς τὸ τέϊον συνδιαλεγόμενοι, ἀκούσας παρ' αὐτῶν, ὅτι οἱ μὲν διηυθύνοντο εἰς τὴν Εὐρωπαϊκήν, οἱ δὲ εἰς τὴν Ἀσιατικὴν Ἀνατολήν, τοὺς ἠρώτησα, ἂν δὲν ἤξευρον ὅτι οἱ κάτοι-

κοι τῶν μερῶν ἐκείνων ἦσαν τὸ πλεῖστον χριστιανοί, καὶ ὅτι, ἑπομένως, ἡ μετάβασίς των πολλοὺς νέους καρποὺς δὲν ὑπέσχετο.

— Ἠξεύρομεν, μοὶ εἶπον, ὅτι εἰσὶ χριστιανοί, ἀλλὰ τὸ δόγμα αὐτῶν δὲν εἶναι τὸ ἀκριβῶς ἀληθὲς καὶ ὀρθόν.

— Καὶ ἔχετε τὴν βεβαιότητα, τοῖς εἶπον, ὅτι τὸ ἀκριβῶς ὀρθὸν καὶ ἀληθὲς ἐστὶ τὸ ὑμέτερον;

— Τοῦτο κἂν πιστεύομεν, ἀπεκρίθησαν, καὶ καθῆκον ἡμῶν θεωροῦμεν ὅ,τι φρονοῦμεν συντελεστικὸν εἰς τῶν ἀνθρώπων τὴν μακαριότητα, τοῦτο νὰ διδάσκωμεν καὶ εἰς τοὺς ὁμοίους ἡμῶν.

— Παραδέχομαι τοῦτο, ἀπήντησα· ἀλλὰ τότε ἓν δὲν ἐννοῶ· διατί, ἀφ' οὗ ταῦτα πρεσβεύετε, ὑποβάλλεσθε εἰς τὸν κόπον τοιούτων ὑπερωκεανίων ὁδοιποριῶν, ἐν ᾧ.... Δύναμαι νὰ μάθω ποῦ κατοικεῖτε; ἠρώτησα τὸν ἕνα τῶν μετ' ἐμοῦ διαλεγομένων.

— Εἰς Νεοβόρακον, μοὶ εἶπεν, ὁδὸν δεῖνα, ἀριθμὸν δώδεκα.

— Τότε, τῷ εἶπον, διατὶ τῆς ἀξιολόγου ἀρχῆς, περὶ ἧς μοὶ λέγετε, πρὶν ἀπέλθητε νὰ ἐφαρμόσητε εἰς τὴν Σερβίαν ἢ εἰς τὸν Πόντον, δὲν προσπαθεῖτε νὰ ποιήσησθε χρῆσιν παρὰ τῷ γείτονι ὑμῶν τοῦ ἀριθμοῦ 11 τῆς ἐν Νεοβοράκῳ ὑμετέρας ὁδοῦ, ὅστις, καθ' ἃ εἶδον ἐν Ἀμερικῇ, βεβαίως εἰς ἄλλην ἐκκλησίαν ἢ τὴν ὑμετέραν ἀνήκει· καὶ ἀφ' οὗ αὐτὸν μεταπείσητε, εἰς ὃ πέπεισμαι ὅτι πολλῶν ἐτῶν ἀνάγκην θὰ ἔχητε, διότι καὶ ἐκεῖνος βεβαίως θεωρεῖ τὸ δόγμα του ὡς τὸ ὀρθότερον, ὡς ἡμεῖς τὸ ὑμέτερον,— διατὶ δὲν στρέφεσθε πρὸς τὸν ἕτερον γείτονα, τοῦ ἀριθμοῦ 13, ὅστις ἀναμφισβητήτως ἄλλου τρίτου δόγματος ἐστὶν ὀπαδός, καὶ ἀμφιβάλλω ἂν ὁλόκληρος ὁ βίος ὑμῶν θὰ ἐπήρκει, ἵνα μεταπείσητε καὶ προσηλυτίσητε εἰς τὴν ὑμετέραν ἐκκλησίαν αὐτοὺς μόνους τοὺς κατοίκους τοῦ τετραγώνου τῆς συνοικίας σας.

Τὸ περίεργον δ' εἶναι ὅτι αἱ Κυρίαι τῶν ἱεραποστόλων, αἱ παροῦσαι εἰς τὴν τοιαύτην ἡμῶν συνδιάλεξιν, εἰς ἐμὲ ἔδιδον δίκαιον.

Ἐκ τῶν συνοδοιπόρων δ' ἦσαν ἕτεροι, οὓς, οὐχ ἧττον ἔνθεος ζῆλος, ἔφερε πέραν τῶν θαλασσῶν. Ἐξ αὐτῶν, εἷς, Γερμανὸς τὴν καταγωγήν, ἀνὴρ εὐφυέστατος καὶ ἐν ἄλλοις ζωγράφος ἱκανός, ὅστις καὶ ὡραίαν μοὶ ἐχάρισεν, εἰς ἐνθύμημα, ὑδατογραφίαν τοῦ

Νιαγάρα, μοὶ διηγήθη ὅτι, πρὸ ἐτῶν πολλῶν, εἶχεν ἀπέλθη εἰς Καλλιφορνίαν, ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ ἐκμεταλλευθῇ ὅ,τι πλεῖστον τοῦ χρυσοῦ αὐτῆς, ἀλλ' ὅτι ἐπέστρεφεν ἐντελῶς ἄπορος, καὶ εὐτυχὴς θὰ ἐλογίζετο ἂν κατώρθουν νὰ τῷ προμηθεύσω ἐγὼ θέσιν διδασκάλου ἔν τινι σχολείῳ τῆς Ἑλλάδος ἢ ἀλλαχοῦ.

Ἐν ᾧ δὲ μετ' αὐτοῦ συνδιελεγόμην, εἶδον ἀνοιχθεῖσαν μίαν τῶν θυρῶν τῶν κοιτώνων, καὶ ἐξ αὐτῆς ἐξαγομένην ὑπὸ δύω ὑπηρετῶν φορητὴν ἕδραν, ἐφ' ἧς κατέκειτο ῥακενδύτης γέρων παραλυτικός, οἰκτρὸς τὴν ὄψιν. Ἐρωτήσας δ' ἔμαθον ὅτι πρὸ πολλῶν ἐτῶν οὗτος, πλούσιος τραπεζίτης, ὑπὸ πλεονεξίας νησσόμενος, εἶχεν ἀπέλθη εἰς τὴν χρυσοφόρον γῆν, καὶ ἐπεδόθη αὐτοπροσώπως εἰς τὴν ἐξόρυξιν καὶ τὴν ἀναγκαίαν πλύσιν τοῦ χρυσοῦ, μέχρις οὗ ἐντελῶς κατέστρεψε τὴν ὑγείαν του καὶ ἐξήντλησε τὸν πλοῦτόν του, περιελθὼν εἰς τὴν ἐσχάτην πενίαν, ὥστε καὶ ἐξ ἐλέους ἤδη ἔζη καὶ ὡδοιπόρει, ἐπιθυμήσας ν' ἀποθάνῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς πατρίδος του. Ὡς δ' ἐρευνήσας ἐπληροφορήθην, οἱ πρῶτοι τυχοδιῶκται, οἱ εἰς Καλλιφορνίαν μεταβάντες, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ἐν αὐτῇ χρυσοῦ, εἰς μεγίστας στερήσεις ἐκτεθέντες καὶ εἰς πάσας τὰς δυσκολίας τῆς ἐπιπόνου διὰ χειρῶν ἐργασίας, κατώρθωσαν, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, ν' ἀποκομίσωσιν οὐ μικρὰς ποσότητας τοῦ πολυτίμου μετάλλου. Ἀλλ' ἀφ' οὗ αὐτῶν ἡ ἐπιτυχία πολλοὺς εἵλκυσε, καὶ ἐπῆλθεν ἡ συρροὴ καὶ ὁ διαγωνισμός, ἔκτοτε τὰ ὤνια, τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἀπέβησαν, διὰ τὴν σπάνιν, τιμιώτερα τοῦ χρυσοῦ, καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν μου εἶχον τὸ οἰκτρὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἀπληστίας τῶν ἔκτοτε χρυσορύχων.

Λίαν εὐάρεστον συμπλώτην εἶχον τὸν ἐκ Νέας Ὀρλεάνης νομομαθῆ κ. Pratt μετὰ τῆς συζύγου του, τῶν δύω ὡραίων θυγατέρων καὶ τοῦ μικροῦ του υἱοῦ. Πρὶν ἢ ἀπέλθω ἐξ Οὐασιγκτῶνος, αἱ ἐφημερίδες διηγοῦντο ὅτι Ἀμερικανός τις, Harrisson καλούμενος, εἶχεν ἀποβιώσῃ ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀφεὶς περιουσίαν ἐννέα ἑκατομμυρίων λιρῶν (=253 ἑκατομμ. δραχμῶν), καὶ ἐζητεῖτο, ἂν ὑπῆρχέ που κληρονόμος τις αὐτοῦ, νὰ παρουσιασθῇ. Πολλάκις ἡ ἀγγελία αὕτη ἦν ἐν Οὐασιγκτῶνι τὸ ἀντικείμενον τῶν ἡμετέρων ἀστεϊσμῶν, καὶ ἔλεγον, παίζων, παρὰ τῷ κ. Γέρολδ, ὅτι, καίτοι

μὴ δυνάμενος νὰ τὸ ἀποδείξω, ἤμην ὅμως πεπεισμένος ὅτι πρέπει νὰ εἶχόν ποτε θεῖον ἢ ἄλλον πρόγονον, ὅστις, ἀπελθὼν εἰς Ἀμερικήν, ἀπὸ Ἀριστείδου ἢ Κίμωνος, μετωνομάσθη Harrisson. Ἀλλ' ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν τῆς ὁδοιπορίας ἡμῶν, ἡ ὡραία πρωτότοκος θυγάτηρ τοῦ κ. Πράττ, Μαρία, πρὸς ἣν ἐπήνουν, ἴσως ὀλίγον εἰρωνικῶς, τὴν περιέργειαν τῶν νέων Ἀμερικανίδων εἰς τὸ νὰ ἴδωσι τὴν Εὐρώπην, καὶ τὴν δύναμιν χαρακτῆρος καὶ πειθοῦς, μεθ' ἧς ἀψηφοῦσι κινδύνους καὶ πᾶσαν δυσκολίαν, καὶ παρασύρουσιν εἰς τὸν μέγαν διάπλουν συζύγους, γονεῖς, συγγενεῖς,

— Ἂν εἰς ἐμὲ ἐφαρμόζητε τὸν ἔπαινον τοῦτον, μοὶ εἶπε γελῶσα, ἀπετύχατε τοῦ σκοποῦ, διότι ἐγὼ δὲν ἄγω, ἀλλ' ἄγομαι, καὶ ἀπερχόμεθα εἰς Ἀγγλίαν, οὐχὶ ἐκ περιεργείας, ἀλλὰ διὰ σπουδαίαν ὑπόθεσιν τοῦ πατρός μου.

Ἔπειτα δέ, χωρὶς νὰ τὴν ἐρωτήσω,

— Ἔχω, προσέθηκε, τρεῖς ἐξαδέλφας σπανίας καλλονῆς, ἀλλὰ πενεστάτας, εἰς πολίχνιόν τι πλησίον τῆς Νέας Ὀρλεάνης διαιτωμένας, διότι δὲν ἔχουσι πῶς νὰ ζῶσιν ἐντὸς τῆς πόλεως. Κατ' αὐτὰς δὲ περιῆλθον εἰς γνῶσιν τοῦ δημοσίου ὅτι, ἄλλος τις θεῖος των, ἐφ' οὗ εἰσὶν αἱ μόναι ἔχουσαι κληρονομικὰ δικαιώματα, ἀπέθανεν ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀφεὶς ἐννέα λιρῶν ἑκατομμύρια, ἃ δικαιωματικῶς εἰς αὐτὰς περιέρχονται, δι' ὃ ὁ πατήρ μου ἀπέρχεται ἤδη νὰ διεκδικήσῃ ὑπὲρ αὐτῶν τὴν κληρονομίαν.

— Καὶ ὁ ἀποθανὼν ὀνομάζεται; ἠρώτησα μετὰ σπουδῆς.

— Ἄρρισων.

Εὐνόητος ἡ ἔκπληξίς μου, ὅτε ἐπανεῦρον τόσον πλησίον μου τὸ θέμα τῶν ἐν Οὐασιγκτῶνι ἀστεϊσμῶν ἡμῶν· δι' ὃ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ μου πρὸς τὸν Κλέωνα τῷ ἔγραφον, παίζων, ὅτι ἔπρεπε νὰ σπεύσῃ νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν σχέσιν μιᾶς τῶν εὐτυχῶν κληρονόμων. Μετά τινας δὲ μῆνας ἐπανεῖδον τὴν κ. Μαρίαν Πρὰττ ἐν Παρισίοις, καὶ ἔμαθον παρ' αὐτῆς, ὅτι αἱ ἐξαδέλφαι της ἔλαβον τὴν κληρονομίαν των, αὐτὴ δ' ἐνυμφεύετο μαρκήσιόν τινα Γάλλον, λαμπρὰν ἔπαυλιν οἰκοῦντα εἰς τὰ νότια τῆς Γαλλίας.

Ὁ πλοίαρχος ἡμῶν ἦν Ἄγγλος τὸ γένος, φιλοφρονέστατος,

καὶ πολλάκις περιαγαγών με, ἵνα μοὶ δείξῃ τοῦ ὡραίου του πλοίου τὸν μηχανισμὸν καὶ τ' ἄλλα περίεργα, ἐν ἄλλοις δὲ τὴν μηχανήν, ἥτις ἠρίθμει τὰς χιλιάδας καὶ τὰ ἑκατομμύρια τῶν στροφῶν τῆς ἕλικος ἀπὸ τῆς στιγμῆς τοῦ ἀπόπλου. Καίτοι δ' ὑπερήφανος διὰ πάντα ταῦτα καὶ εἰς τὸ κινδυνῶδες ἐπάγγελμά του ἐκ καρδίας ἀφωσιωμένος, μοὶ ἔλεγεν ὅμως ὅτι ἐν βραχεῖ ἔμελλε νὰ ἐγκαταλείψῃ αὐτό, ἐπιθυμῶν τέλος τὴν ἡσυχίαν ἐπὶ τῆς στερεᾶς καὶ εἰς τοὺς κόλπους οἰκογενείας, ἥτις νὰ τὸν περιστοιχίζῃ. Ὡμίλει δὲ μόνην τὴν Ἀγγλικήν, καὶ εἰς τὴν τράπεζαν, καθ' ἣν ἡ θέσις μου ἦν πλησίον αὐτοῦ, μοὶ ἔλεγέ ποτε πόσον εὐκταῖον θὰ ἦν, ἂν ἐγίνετο δεκτὴ μία καὶ μόνη γλῶσσα διὰ πᾶν τὸ ἐξηυγενισμένον μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

— Ἄλλως τε, προσέθηκε, τοῦτο καὶ θέλει εὐκόλως κατορθωθῇ, καθ' ὅσον προφανὲς ὑπάρχει τὶς ἐστὶν αὕτη ἡ παγκόσμιος γλῶσσα.

— Βεβαίως, τῷ εἶπον, εἶναι ἀναμφισβήτητον.

— Δὲν εἶναι ἀληθές; διέκοψε. Προφανέστατα αὕτη ἔσται..

— Ἡ Ἑλληνική, εἶπον ἐγώ.

— Πῶς ἡ Ἑλληνική; εἶπεν ἐξιστάμενος. Ἡ Ἀγγλικὴ ἤθελον νὰ εἰπῶ, ἥτις ἤδη ὑπὸ τόσων ἑκατομμυρίων ὁμιλεῖται.

— Ἀλλά, τῷ ἀπήντησα, καὶ ὑπὸ πολὺ περισσοτέρων ἄλλων ἑκατομμυρίων δὲν ὁμιλεῖται, ἐν ᾧ δὲν ὑπάρχει νέος καλῶς ἀνατραφείς, ὅστις δὲν ἐσπούδασε τὴν Ἑλληνικήν, καὶ ἀρκεῖ μόνον νὰ γίνῃ δι' αὐτὴν παραδεκτὴ προφορὰ ὀρθοτέρα τῆς νῦν εἰσηγμένης εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Εὐρώπης, ἵνα, ἄνευ κόπου, χρησιμεύῃ ὡς κοινὸν ὄργανον πάντων τῶν καλῆς ἀγωγῆς τυχόντων.

Εἰς ταύτην τῆς προτάσεώς του τὴν λύσιν δὲν ἦν παρασκευασμένος ὁ πλοίαρχος.

Τῆς 18|30 Ἰουνίου ἡ ἑσπέρα ἦν εὐδία καὶ καταλαμπομένη ὑπὸ τῆς σελήνης, ὁ δὲ πλοίαρχος μᾶς εἶπεν ὅτι, κατὰ τὸ μεσονύκτιον, θὰ ἤμεθα ἀκριβῶς εἰς ἴσην ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν δύω στερεῶν, τῆς Ἀμερικανικῆς καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς. Τὸ ἐπίσημον δὲ τοῦτο σημεῖον τῆς ἡμετέρας ὁδοιπορίας ἀπεφασίσθη νὰ καθιερώσωμεν πανηγυρικῶς, καὶ τρεῖς ἢ τέσσαρες ἐκ τῶν ἐπιβατῶν,

οἱ μουσικῆς ἔμπειροι, ἔλαβον τὰς κιθάρας καὶ τοὺς αὐλούς των, οἱ λοιποὶ δὲ κύριοι καὶ κυρίαι μέχρι μεσονυκτίου ἐπεδόθησαν εἰς ὄρχησιν εἰς τὸ ἀπέραντον κατάστρωμα τῆς Ἀμφιτρίτης, μὴ ἐξαιρουμένων οὐδὲ τῶν ἱεραποστόλων, οὐδ' ἐμοῦ αὐτοῦ, διότι μοὶ προσεμειδία ἡ ἰδέα νὰ δύναμαι νὰ καυχῶμαι εἰς τὸ μετὰ ταῦτα, ὅτι ἐχόρευσα τὸν στρόβιλον εἰς 1500 μιλίων ἀπόστασιν ἀπὸ πάσης ξηρᾶς.

Ἡ δὲ τετάρτη Ἰουλίου ἀνέτειλε, φαιδρὰ μὲν καὶ γαληνιαία, ἀλλ' ἀπειλοῦσα ν' ἀποβῇ ἄλλως θυελλώδης καὶ ἀποφράς. Αὕτη ἦν ἡ τῆς ἐθνικῆς ἑορτῆς τῶν Ἀμερικανῶν, καὶ οἱ ἡμίσεις τῶν ἐπιβατῶν, βορειοαμερικανοὶ αὐτοί, ἀπεφάσισαν νὰ πανηγυρίσωσιν αὐτὴν διὰ κανονοβολισμῶν καὶ πλουσίου κόσμου σημαιῶν, εἰς μνήμην τῶν ἀρτίων θριάμβων τοῦ Βορρᾶ κατὰ τοῦ Νότου· ἀλλ' οἱ ἄλλοι ἡμίσεις ἦσαν νότιοι καὶ ἐκήρυξαν ὅτι οὐδέποτε θὰ ἐπέτρεπον τὴν τοιαύτην ἐπίδειξιν, καί ἠπείλησαν, ἂν οἱ βόρειοι ἐπέμενον καὶ ὁ πλοίαρχος ἐπείθετο αὐτοῖς, ν' ἀνάψωσιν τὴν πυρίτιν, καὶ νὰ τινάξωσι τὸ πλοῖον εἰς τὸν οὐρανόν. Οἱ βόρειοι ὅμως, ἀφ' ἑτέρου, ἐκήρυξαν, ὅτι, ἂν ὁ πλοίαρχος ἐνέδιδεν εἰς τὸ ν' ἀπαγορεύσῃ τὴν ἑορτήν των, αὐτοὶ θ' ἀνῆπτον τὴν πυρίτιν καὶ θὰ ἐσφενδόνιζον τὸν Κολοράδον εἰς τὸ ἄπειρον.

Καὶ ταῦτα μὲν ἴσως καλὰ διὰ τοὺς Ἀμερικανούς. Ἀλλ' ἐγώ, ὅστις οὔτε βόρειος ἤμην, οὔτε νότιος, οὐδόλως εὐάρεστον ἢ ἀναγκαῖον ἔκρινον τοῦτον τὸν τρόπον τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναβάσεως. Συνεσκέφθην, ἑπομένως, μετὰ τοῦ πλοιάρχου, καὶ συνενεργήσαμεν νὰ προταθῇ διὰ τῶν ἱεραποστόλων εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη ὁ συμβιβασμὸς τοῦ νὰ πανηγυρισθῇ μὲν ἡ τελετή, ἀλλ' ἐκκλησιαστικῶς μόνον καὶ ἄνευ πομπῆς ἐξωτερικῆς· προέτρεψα δ' ἐγὼ τὸν ἱεροκήρυκα νὰ παρενείρῃ εἰς τὸν λόγον του πολλὰ περὶ τοῦ χριστιανικοῦ καθήκοντος τῆς ἀμοιβαίας ἀνοχῆς καὶ τῆς ὁμονοίας· Ὡμίλησε δὲ τῷ ὄντι ἐκεῖνος τὴν ἐπιοῦσαν μετὰ κατανυκτικῆς εὐγλωττίας, καὶ οὕτω παρῆλθεν ἡ ἐπίσημος ἡμέρα ἀτάραχος καὶ ἐν εἰρήνῃ, ὡς ἤρξατο.

Τέλος δ' ὅτε ἀνέτειλεν ἡ 6η τοῦ Ἰουλίου (Ἰουνίου 24), ἡμέρα Δευτέρα, «Γῆ!» «γῆ!» ἔκραξαν οἱ πρῶτοι εἰς τὸ κατάστρωμα

ἀναβάντες, καὶ τῷ ὄντι μακρόθεν εἴδομεν ὑψηλὸν φάρον αἰρόμενον ἐπὶ σκοπέλου παρὰ τὴν παραλίαν τῆς Οὐαλίας, σμῆνος δὲ λάρων περιεστοίχισε καὶ περιεπέτα τὸ πλοῖον ἡμῶν, ἐπικαθήμενοι εἰς τὰ σχοινία καὶ τοὺς ἱστούς, καί, πρὸς βορρᾶν στραφέντες, εἰσεπλεύσαμεν εἰς τὸν πορθμὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τὸν μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ἰρλανδίας, καὶ εἴδομεν τέλος τὸ στόμιον τοῦ λιμένος τῆς Λιβερπούλης. Ἀλλ' ὅτε ἀφίχθημεν εἰς αὐτόν, εἶχεν ἤδη ἐπέλθῃ ἡ ἄμπωτις, καὶ ἠναγκάσθημεν, πρὸς βαθεῖαν ἡμῶν δυσαρέσκειαν, νὰ περιμείνωμεν, λοξοδρομοῦντες ἐν τῷ πελάγει, τὴν πλημμυρίδα μέχρι βαθείας νυκτός.

Μεταξὺ τῶν συνοδοιπόρων ἡμῶν ὑπῆρχε καὶ νέα καὶ ὡραία νεόνυμφος Ἀμερικανίς, ἥτις ἤρχετο πρὸς τὸν ἄνδρα της, προπορευθέντα αὐτῆς εἰς Ἀγγλίαν δι' ὑποθέσεις των. Ἦν δ' οὗτος πλοίαρχος ἱστιοφόρου πλοίου μεγάλου, καὶ ἐμάθομεν ὅτι, ὅτε ἡμεῖς θὰ ἐπανηγυρίζομεν τὸ τέλος τῆς μακρᾶς καὶ ἐναγωνίου ἡμετέρας θαλασσοπορίας, ἐκείνη θὰ ἐπέβαινεν εἰς τοῦ ἀνδρός της τὸ σκάφος, μέλλον αὐθημερὸν ν' ἄρῃ τὴν ἄγκυραν, ἵνα κάμψῃ τὴν ἄκραν τοῦ Κέρατος, καὶ μετὰ τρίμηνον πλοῦν ἀφιχθῇ εἰς Καλλιφορνίαν. Ἐκορυφώθη δ' ὁ διὰ τὸ θάρρος αὐτῆς ἡμέτερος θαυμασμός, ὅτε, ἐκ λέμβου ἐξελθούσης τοῦ λιμένος, εἴδομεν ἀναβάντα εἰς τὸν Κολοράδον ἄνδρα εὔσωμον καὶ ὁπωσοῦν τραχὺν τὴν ὄψιν, τὸν σύζυγον τῆς καλῆς θαλασσοπόρου, καί, ἀφ' οὗ ἔμεινε περὶ τὴν μίαν ὥραν παρ' αὐτῇ, τὸν εἴδομεν ἐξελθόντα πάλιν, κλονιζομένῳ βήματι, ἀποδεικνύοντι ὅτι τὴν χαράν του διὰ τὴν ἐπάνοδον τῆς φίλης συζύγου ἐπανηγύρισε διὰ δαψιλῶν σπονδῶν εἰς τὸν Βάκχον.

Τέλος κατὰ τὸ μεσονύκτιον εἰσεπλεύσαμεν εἰς τὸν λιμένα, καὶ ἐπάτησα πάλιν τὸ ἔδαφος τῆς Εὐρώπης.

Οὕτως ἔληξεν ἡ ἀποστολὴ εἰς τὸν νέον κόσμον, ἧς τὸ πολιτικὸν ἀποτέλεσμα ἦν σχεδὸν οὐδέν, ὡς δὲν ἠγνόουν καὶ δὲν ἔπαυσα ἀνέκαθεν διϊσχυριζόμενος, ἀφ' ἧς ὅμως ἀπεκόμισα ἀνεξαλείπτους ἀναμνήσεις καὶ ἐντυπώσεις, ὑπερβάσας πάσας τὰς προσδοκίας μου.

Ἐν Εὐρώπῃ ἐξ Ἀμερικῆς

Καίτοι μετὰ βαρείας καρδίας ἐγκαταλείψας τὸν Κλέωνα ἐν Ἀμερικῇ, καὶ αὐτὴν τὴν Ἀμερικήν, ὅπου, εἰ καὶ εἰς τὸν σποπὸν τῆς ἀποστολῆς μου μὴ ἀνταποκριθείς, πολλὰ ὅμως εἶδον περίεργα καὶ διδακτικά, καὶ πολλὰς εὐαρέστους σχέσεις συνέδεσα, οὐχ' ἧττον πλήρης χαρᾶς ἐπέστρεφον εἰς Εὐρώπην, τὴν ἀρχαίαν κοιτίδα μου, τὴν ἐγκλείουσαν τὴν πατρίδα μου, εἰς ἣν ἤλπιζον νὰ λάβω προσφορωτέρας ἀφορμὰς τοῦ νὰ καταστῶ χρήσιμος, καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς φίλης οἰκογενείας, πρὸς ἃ ἔσπευδον, ἵνα τὰ ἐπανίδω.

Τὴν ἐπαύριον λοιπὸν τῆς ἀφίξεώς μου εἰς Λιβερπούλην (25 Ἰουν. 6 Ἰουλ.), μετὰ τὸν ἡμέτερον Πρόξενον κ. Γιαννόπουλον, ἐπεσκέφθην τὸν Πρόεδρον τῆς πρώτης Ἑλληνικῆς ἀτμοπλοϊκῆς ἐπιχειρήσεως, τὸν δι' αὐτῆς τιμῶντα καὶ ὠφελοῦντα τὴν Ἑλλάδα κ. Παππαγιάννην, μεθ' οὗ, ὡς καὶ Προεστῶτος τοῦ ἐν Λιβερπούλῃ Ἑλληνικοῦ Ναοῦ, πολλὰ συνδιελέγην περὶ τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικῶν ἐκκλησιῶν, καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ πέμπηται ἐνίοτε ἐξ Ἑλλάδος εἷς Ἐπίσκοπος καὶ εἰς αὐτάς, πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν πανταχοῦ ἱερέων καὶ τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀκριβοῦς τηρήσεως τῆς κανονικῆς τάξεως, ὅπερ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πεμπομένους ἀρχιερεῖς θὰ ἦν οὐκ ὀλίγον ὠφέλιμον. Περὶ τούτων δ' ἔγραψα πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον.

Μετὰ τοῦτο δ' ἀπῆλθον εἰς τὴν πόλιν Ὑόρκην, προτιθέμενος νὰ μείνω δι' ὅλης τῆς ἡμέρας παρὰ τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ Θόμψων, συζύγῳ τῆς ἀνεψιᾶς μου Ζωῆς, θυγατρὸς τῆς ἀδελφῆς μου· ἀλλὰ μὴ ἐντυχὼν αὐτοῖς, διότι ἀπῆσαν εἰς Λονδῖνον, περιῆλθον τὸ Bishopthorp, ὡς καλεῖται τὸ μέγαρον τῆς ἀρχιεπισκοπῆς, μετὰ τῶν λαμπρῶν κήπων αὐτοῦ, καί, ἰδὼν τὰ κυριώτερα μέρη τῆς πόλεως, κατέλυσα εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τοῦ σιδηροδρόμου, καὶ τὴν ἐπαύριον μετέβην εἰς Λονδῖνον, ὅπου τρεῖς ἡμέρας διέμεινα, καταλύσας κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τῆς Ὀλλανδίας.

Εἰς πρώτην ἐπίσκεψιν διηυθύνθην πρὸς τὸν συνάδελφον καὶ φίλον μου κ. Βραΐλαν, οἰκοῦντα ἐν Κηνσιγκτῶνι· εἶτα δ' ἐπορεύ-

θην πρὸς τὸν Πρόξενον κ. Σπάρταλην ἐν τῷ Ἄστει (City), καὶ ἐκεῖθεν εἰς τῆς ἀνεψιᾶς μου Ζωῆς Θόμψων, παρ᾽ ᾗ, προσκληθείς, μετῴκησα. Εἶχε δ᾽ ἐν Grosvenor Square ὡραίαν καὶ εὐρεῖαν οἰκίαν, ἀνάλογον πρὸς τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ βαθμοῦ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ὅστις δι᾽ αὐτοῦ ἦν καὶ μέλος τῆς Βουλῆς τῶν Λόρδων, τῶν λοιπῶν προκαθήμενος. Τὴν πρώτην ἡμέραν συνώδευσα τὴν Ζωὴν ἐφ᾽ ἁμάξης, καταθέτουσαν ἐπισκεπτήρια εἰς πᾶσαν τοῦ Λονδίνου τὴν ἀριστοκρατίαν, καὶ ὡδηγήθην ὑπ᾽ αὐτῆς εἰς τὰ μέγαρα τῆς πριγκηπίσσης τῆς Οὐαλίας, ἀδελφῆς τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως, παρ᾽ ᾗ ἐνεγράφην, μεθ᾽ ὃ περιήλθομεν δὶς ἢ τρὶς τὸν ἐπίσημον παράδεισον τοῦ Hydepark. Ἰδίως δ᾽ ἐπεσκέφθην, ἐν ἄλλοις, καὶ τὸν Πρέσβυν τῆς Ρωσσίας, Βαρῶνον Βρυννιώ, ἀλλὰ δὲν εὗρον, οὐδ᾽ αὐτόν, οὐδὲ τὴν σύζυγόν του, ἥτις, ὅτε, μειράκιον ὢν ἐν Ὀδησσῷ, τὴν εἶχον κατὰ πρῶτον γνωρίση, ἐκαλεῖτο κ. Λέχιεφ, καὶ ἦν ἡ ὡραιοτάτη τῶν τότε γυναικῶν ἐκεῖ, ἔκτοτε δέ, διαζευχθεῖσα, ἐνυμφεύθη τὸν τότε μὲν οὐδὲν ὄντα, μετὰ ταῦτα δ᾽ ἀναβάντα εἰς τὸ ἀνώτατον διπλωματικὸν ἀξίωμα. Ἐδείπνησα δὲ παρὰ τῷ κ. Βραΐλα.

Τὴν δευτέραν ἡμέραν μετέβην ἐφ᾽ ἁμάξης τοῦ ἀρχιεπισκόπου, εἰς τὸ ἄστυ, προσκεκλημένος εἰς γεῦμα παρὰ τῷ κ. Σπάρταλῃ, καὶ εἰς τὴν τράπεζαν αὐτοῦ εἶδον παρακαθήμενον καὶ ἕνα κ. Cahen d'Anvers, καὶ τὸ ἑσπέρας ὡδηγήθην ὑπὸ τῆς οἰκογενείας Σπάρταλη εἰς τὸ θέατρον Covent Garden, ἵνα ἀκούσω τὸ μελόδραμα τοῦ Γουνώ, Ρωμαῖον καὶ Ἰουλιέτταν, τὸν μὲν παριστώμενον ὑπὸ τοῦ Μαρίου, γέροντος ἤδη, ἀλλὰ καὶ οὕτω λαμπρὰ σώζοντα τῆς ἐξαισίου φωνῆς τὰ ἐρείπια, τὴν δὲ ὑπὸ τῆς καὶ τότε ἤδη ἐνδόξου καὶ διὰ τὸ κάλλος, οὐχ ἧττον ἢ διὰ τὴν τέχνην της, θαυμαζομένης Πάττης. Ἐπὶ τῆς παραστάσεως ὁ κ. Cahen, ὅστις καὶ αὐτὸς εἶχε προσκληθῇ εἰς τὸ θεωρεῖον τοῦ κ. Σπάρταλη, μᾶς ἔδειξεν εἰς τὴν πρώτην σειρὰν τῶν ἑδωλίων τοῦ ἀκροατηρίου καθήμενον κύριόν τινα, ὅστις, ὡς μετὰ ζηλοτύπου δυσαρεσκείας ἐφαίνετο παρακολουθῶν τὰς πολλὰς τρυφερότητας, ἃς ὁ Σακεσπῆρος καὶ ὁ Γουνὼ ὑπηγόρευσαν εἰς τοὺς δύο ἐραστάς, καὶ μᾶς εἶπεν ὅτι ἦν ἐκεῖνος ὁ μαρκήσιος

de Caulx, ὑπασπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων, ἐκτὸς τῆς σκηνῆς τὴν θέσιν τοῦ Ρωμαίου παρὰ τῇ Πάττῃ θηρεύων ἢ καὶ κατέχων. Περὶ τὰ τέλη δὲ τῆς πρώτης πράξεως ἡ ἀνησυχία τοῦ μαρκησίου ὀφθαλμοφανῶς ἐκορυφοῦτο, καὶ ἅμα ἔπεσεν ἡ αὐλαία, τὸν εἴδομεν ἐγερθέντα τῆς θέσεώς του, καί, ὡς ὁ κ. Cahen ἔμαθεν, μεταβάντα εἰς τὰ παρασκήνια. Τῇ δ' ἐπαύριον ἐπληροφορήθημεν ὅτι, ἅμα ἐτελείωσε τὸ μελόδραμα, ἀπὸ τοῦ θεάτρου ἔφερεν ὁ Μαρκήσιος τὴν περίφημον ἀοιδὸν ἀμέσως εἰς τὸν ναόν, καὶ τὴν ἐνυμφεύθη, δι' ὃ ὅμως ἀπώλεσε τὴν παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι θέσιν του.

Πολὺ δ' ἔκτοτε δὲν παρῆλθε, καὶ ἔμαθον ὅτι ὁ κ. Cahen d'Anvers ἐνυμφεύθη τὴν δευτερότοκον θυγατέρα τοῦ κ. Σπάρταλη, παρὰ τὴν θέλησιν καὶ πρὸς δυσαρέσκειαν τοῦ πατρός, ὅστις ὅμως μέχρι τέλους ἐσυγχώρησε καὶ συνεβιβάσθη. Περὶ τοῦ κυρίου τούτου ἤκουσα ἐν Παρισίοις διηγούμενον τὸ ἀνέκδοτον ὅτι, Ἰουδαῖος ὤν, ἁπλῶς κ. Cahen (Κάϊν) καλούμενος, προσέθηκεν ἔπειτα τὸ d' Anvers εἰς τὸ ὄνομά του, διότι ἦτο ἐξ Ἀμβέρσης, καὶ ὁ εὐφυὴς Ὀππεγχέϊμ, ὁ ἐκ Κολωνίας, λαβὼν ποτὲ ἐπισκεπτήριον του φέρον C. d'Anvers, τῷ ἐπέστρεψε τὸ ἴδιόν του γεγραμμένον O. de Cologne (Eau de Cologne). Τὸ δὲ C. ὅτι ὁ κ. d'Anvers βαθμηδὸν ἐξέτεινε καὶ συνεπλήρωσεν εἰς Comte d'Anvers.

Ἡ δὲ πρωτότοκος τοῦ κ. Σπάρταλη, Μαρία, ὡραία ὡς Μοῦσα ἀρχαία, ἦν ἐφάμιλλος τῶν Μουσῶν καὶ κατὰ τὰ πρόσκτητα προτερήματα, καὶ πρὸ πάντων ἐζωγράφει μετὰ σπανίας φιλοκαλίας καὶ ἐπιτηδειότητος. Μοὶ διηγήθη δ' ὅτι εἰς τὸ Μουσεῖον ἀντέγραφεν εἰκόνας τοῦ Ῥαφαήλου καὶ τῶν ἄλλων νέων καλλιτεχνῶν, ὅτε ὁ διευθυντὴς τοῦ Βρετ. Μουσείου τὴν περιέφερέ ποτε εἰς τὰ ἑλληνικὰ κειμήλια, καὶ ἔκτοτε εἰς αὐτὴν καὶ μόνην τὴν ἀντιγραφὴν καὶ μίμησιν μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐπεδόθη, καὶ προσέφερε νὰ μὲ ξεναγήσῃ εἰς αὐτά, ἵνα μοὶ δείξῃ εἰς τίνα τῶν ἔργων ἔδιδε τὴν προτίμησιν. Τῷ ὄντι δέ, τὴν ἐπιοῦσαν, τρίτην ἡμέραν τῆς ἐν Λονδίνῳ διαμονῆς μου, μετὰ τὸ πρόγευμα, ἀνήγγειλεν ὁ ὑπηρέτης ὅτι ἡ κ. Σπάρταλη, ἐλθοῦσα, μὲ περιέμενεν εἰς τὴν ἅμαξαν· ἀλλά, μηνυθεῖσα ὑπὸ τῆς ἀνεψιᾶς μου, ἀνέβη ἵνα περιμείνῃ

ὀλίγας στιγμὰς μέχρις οὗ ἐνδυθῶ. Ἔκτακτος δ' ἦν ἡ ἐντύπωσις, ἣν ἡ ἐμφάνισις αὐτῆς ἐνεποίησεν εἰς τὴν κ. Θόμψων καὶ εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον, ὡμολογήσαντα ὅτι οὐδέποτε ἔτι εἶχεν ἴδῃ νέαν τοσοῦτον καταπληκτικῆς ὡραιότητος. Εἰς τὸ Μουσεῖον δὲ προσῆλθεν εἰς ἡμᾶς ὁ Διευθυντὴς αὐτοῦ, ὅστις ἔτρεφεν ἀγάπην καὶ σέβας πρὸς τὴν φιλόκαλον Ἑλληνίδα, καὶ μᾶς ἐπέδειξεν, εἴτι ἀξιολογώτερον ἐν αὐτῷ.

Ἐδείπνησα δ' εἰς τοῦ φίλου κ. Βικέλλα, ὅπου εἶχον τὴν χαρὰν ν' ἀπαντήσω καὶ τὴν εἰς Πόρον εὐφυεστάτην συνοδοιπόρον μου, τὴν κ. Τερψιχόρην Μελᾶ, καὶ τὸν ἐν λογίοις λίαν διακεκριμένον κ. Βαλέτταν· καὶ τὴν ἐπαύριον, Σάββατον, ἀπῆλθον ἐκ Λονδίνου.

Εἰς τὸν σταθμὸν μὲ συνώδευσεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, καὶ ἐφρόντισεν ὁ ἴδιος, ἵνα μ' ἀπαλλάξῃ τῶν δυσαρέστων συνεπειῶν, εἰς ἃς ἐδύνατο νὰ μ' ἐκθέσῃ ἡ περὶ τὰς σιδηροδρομικὰς διατάξεις ἀπειρία μου, νὰ μοὶ προμηθεύσῃ τὸ εἰσιτήριον τοῦ σιδηροδρόμου καὶ νὰ ἐγγράψῃ τὴν ἀποσκευήν μου διὰ τὴν πόλιν Σπᾶ, ὅπου ἤθελον νὰ ἐπισκεφθῶ, εἰς τὰ λουτρὰ διαμένουσαν, τὴν ἀδελφήν μου Εὐφροσύνην, κόμισσαν Ῥόζεν.

Τὸν πορθμὸν τοῦ Καλαὶ διέπλευσα μαστιζόμενον ὑπὸ βιαίου ἀνέμου, καὶ ἰσχυρῶς κυματιοῦντα· ἀλλὰ τοιαῦτα ἀποτελέσματα εἶχε δι' ἐμὲ ἡ μακρὰ ὠκεανοπλοΐα, ὥστε, ἐν ᾧ πάντας τοὺς ἐπιβάτας, ὡς καί τινας τῶν ναυτῶν, ἔβλεπον σκοτοδινιῶντας, ἐγὼ ἔμενον ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἀτάραχος καὶ ἀνενόχλητος, μόνον δι' ἑνὸς τῶν σχοινίων ἰσχυρῶς ἐχόμενος.

Ἐκ Καλαὶ δὲ διηυθύνθην πρὸς τὸ Βέλγιον, καὶ ἐκεῖ εἰς τὰ μεθόρια, ὅτε ἐγένετο ἡ τελωνιακὴ ἐπιθεώρησις, τὰ ἰδικά μου σκεύη μάτην ἐζήτησα· οἱ δὲ τοῦ τελωνείου προϊστάμενοι μοὶ εἶπον ὅτι ἐπέμφθησαν εἰς Liège καὶ ἐκεῖ θέλουσι τελωνισθῇ. Εὐάρεστον τοῦτο δὲν ἦτο, διότι εἰς Liège ἡ ἁμαξοστοιχία ἔφθανε κατὰ τὰς 11 τῆς νυκτός. Ἀλλὰ τί ἐδυνάμην, ἢ νὰ ὑποκύψω;

Ἐξηκολούθησα λοιπὸν τὴν ὁδοιπορίαν μέχρι Βρυξελῶν, γυμνὸς πάσης ἀποσκευῆς· ἐκεῖ ἐπὶ δύω ὥρας περιῆλθον τὴν πόλιν, θαυμάσας ἰδίως τοὺς καταγλύφους ξυλίνους ἄμβωνας τῶν ἐκκλη-

σιῶν. Ἐγευμάτισα παρὰ τῷ σταθμῷ, καὶ ἀπελθών, ἔφθασα εἰς Liège μίαν ὥραν πρὸ τοῦ μεσονυκτίου, ἀλλὰ σκεύη ἐκεῖ, οὐδ' ἐφάνησαν, οὐδ' ἠκούσθησαν. Πλήρης ἀδημονίας λοιπὸν ἠναγκάσθην νὰ διακόψω τὴν ὁδοιπορίαν καὶ διαμείνω τὴν νύκτα ἐκεῖ, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅτι θὰ τηλεγραφήσῃ ἡ διεύθυνσις τῶν σιδηροδρόμων, καὶ θὰ ἔχω τὰ καθυστερήσαντα σκεύη ἅμα ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου.

Καὶ ὁ μὲν ἥλιος ἀνέτειλεν, ἀλλὰ τὰ σκεύη δὲν ἦλθον, καὶ ἐπὶ τῇ παρηγόρῳ ὑποσχέσει ὅτι θέλουσιν ἐκπεμφθῇ τηλεγραφήματα εἰς τὰ τετραπέρατα τῆς Εὐρώπης, εἰς Γαλλίαν, Ἰταλίαν, Ἰσπανίαν, ἢ ὅπου ἀλλαχοῦ ἴσως ἐπλανήθησαν, ἵνα, εὑρεθέντα, μοὶ πεμφθῶσιν εἰς Βερολῖνον, ἀνεχώρησα καὶ ἀφίχθην εἰς Σπᾶ, μικρὰν πόλιν λουτρῶν καὶ χαρτοπαιγνίου, περιστοιχιζομένην ὑφ' ὑψηλῶν συμφύτων ὀρέων. Ἐν τῷ ξενοδοχείῳ, εἰς ὃ κατέλυσα, ἐζήτησα τὴν καταγραφὴν τῶν ξένων, ἀλλ' εἰς αὐτὴν δὲν εὗρον τῆς ἀδελφῆς μου τὸ ὄνομα. Μόλις δέ, εἰς τὴν ἀστυνομίαν ἀποταθείς, μετὰ μακρὰς ἐρεύνας, ἃς δυσχερεστέρας καθίστα ἡ Κυριακή, κατώρθωσα ν' ἀνακαλύψω αὐτήν, συγκατοικοῦσαν μετὰ τοῦ υἱοῦ της Γεωργίου, ἀλλὰ τὴν εὗρον δυστυχῶς, ὡς ἐκ τοῦ κλίματος τῆς Σουηδίας, τοσοῦτο προσβεβλημένην, ὥστε μετὰ δυσκολίας, καὶ εἰς τὸν βραχίονά μου ἐρειδομένη, μόλις ἐδύνατο νὰ περιπατήσῃ, δι' ὃ καὶ τὴν ἔφερον, ἢ ὅτι τὴν συνώδευσα, ἐπ' ὀλίγον εἰς τὴν μεγαλοπρεπῆ δενδροστοιχίαν, ἥτις ἐστὶν ὁ κοινὸς τοῦ Σπᾶ περίπατος. Ἐκεῖ δέ, μεταξὺ τοῦ πλήθους τῶν περιδιαβαζόντων, ἀνηκόντων πάντων εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας, ἀπήντησα καὶ ἕνα, οὗ ἡ διακεκριμένη καὶ εὐφυὴς φυσιογνωμία ὡς γνωστὴ μοὶ ἐφάνη· μόνον δὲ μετὰ ταῦτα ἐπληροφορήθην ὅτι ἦν οὐδεὶς ἕτερος ἢ ὁ πρῶτος ἐξάδελφός μου Σοῦτσος (ὁ ἀδελφὸς τῆς κ. Μαύρου), ὃν δὲν ἀνεγνώρισα.

Τὸ δ' ἑσπέρας ὁ ἀνεψιός μου Γεώργιος, δανείσας μοι ἕνα τῶν λευκῶν του χιτώνων, μὲ ὡδήγησεν, ἵνα εὐχαριστήσῃ τήν περιέργειάν μου, εἰς τὸ κατάστημα τοῦ χαρτοπαιγνίου, καὶ κατὰ πρῶτον τότε εἶδον ἐκ τοῦ σύνεγγυς μετ' ἀποστροφῆς τὸ ἐνδιαίτημα τοῦτο τῆς κουφόνους ἀργίας καὶ τῆς βδελυρᾶς πλεονεξίας. Ἐκεῖ,

ἐν ἄλλοις, εἶδον δύω Ρωσσίδας, νέαν κόρην παίζουσαν καὶ τὴν μητέρα αὐτῆς ὀπίσω της ἱσταμένην, ἐγκλείουσαν αὐτὴν εἰς τοὺς δύω βραχίονας, οὓς ἐπὶ τῆς τραπέζης ἐστήριζε, καὶ τὸ βλέμμα ἔχουσαν φλογερῶς καὶ ἀσκαρδαμυκτὶ προσηλωμένον εἰς τὰ ἐξερχόμενα χαρτία, ὡς ἂν δι' αὐτὴν ἄλλα ὄντα δὲν ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς γῆς.

Τῇ Δευτέρᾳ δ' ἐκ Σπᾶ ἀπελθών, ἀφ' οὗ μετὰ βαρείας καρδίας ἐχωρίσθην ἀπὸ τῆς πασχούσης προσφιλοῦς ἀδελφῆς μου, ἀφίχθην ἐνωρὶς εἰς Κολωνίαν, ἐπεσκέφθην δὶς τὴν ἱστορικὴν ἐκκλησίαν της, προσέτι δὲ καὶ τὸ Μουσεῖον, περιέχον εἰκόνας τινας οὐκ εὐκαταφρονήτους, καί τινας ἀρχαιότητας, καὶ ἐν τῷ σταθμῷ, ὡς συμπατριώτιδας, ἀπήντησα τὴν ἀδελφὴν τῆς κ. Οὐιλκινσῶνος, συζύγου τοῦ ποτὲ ἐν Σύρῳ Ἄγγλου Προξένου, καὶ τὴν θυγατέρα της, ὁμιλούσας ἑλληνιστί, ὁδοιπορήσας δὲ δι' ὅλης τῆς νυκτός, τὴν πρωΐαν τῆς 2|14 Ἰουλίου, ἡμέραν Τρίτην, ἀφίχθην εἰς Βερολῖνον.

Ἐνταῦθα εἰς τὸν σιδηρόδρομον μὲ περιέμενεν ὁ υἱός μου Αἰμύλιος, ἤδη εἰς τὸ Στρατιωτικὸν Σχολεῖον κατατεταγμένος, καὶ μὲ ὡδήγησεν εἰς τὴν πλησίον κειμένην οἰκίαν ἡμῶν ἐν Köthenerstrasse 11. Ἐκεῖ δ' εὗρον, μετὰ μεγίστης χαρᾶς, πάντα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας ὑγιαίνοντα, καὶ τὸν Ἀριστείδην ἀξιωματικὸν ἤδη, συγκατοικοῦντα μετὰ τῆς μητρός του. Ἐγὼ δέ, ἐνδυμάτων ἐστερημένος, οὐδένα ἐδυνάμην νὰ ἐπισκεφθῶ, καὶ μόνην εἶδον τὴν εἰς ἐπίσκεψιν ἡμῶν ἐλθοῦσαν κυρίαν Witzleben, ἀνεψιὰν τοῦ γαμβροῦ μου Ρόζεν, καὶ τὴν θυγατέρα τῆς ἐξαδέλφης μου κ. Μαύρου, κ. Κοτσεβού, ἧς ὁ σύζυγος ἦν ὑπάλληλος παρὰ τῇ Ρωσσικῇ Πρεσβείᾳ, καὶ ἥτις εἰς γεῦμα μᾶς ἐκάλεσε. Προσέτι δ' ὡδηγήθην καὶ εἰς τὸν Ζωολογικὸν Κῆπον καὶ εἰς τὸ Θέατρον τοῦ Κρόλλ, ὅπου εἶδον δημοτικήν τινα παράστασιν. Ἄλλως ἔμενον οἰκουρῶν, ὡς ὁ Σωκράτης, ὅταν ἔπλυνον τὸν χιτῶνά του.

Μετὰ ἓξ ἡμέρας τέλος μοὶ ἔφθασαν, μᾶλλον ἀπροσδοκήτως, τ' ἀπολεσθέντα ἐνδύματα, καὶ τὴν ἐπαύριον, 9|21 Ἰουλίου, ἀπῆλθον εἰς Βιέννην, καὶ κατέλυσα εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τῆς Νίκης (Victoria), τὸ ἐγγύτερον τοῦ σταθμοῦ, δι' οὗ τὴν ἐπιοῦσαν ἔμελλον ν' ἀναχωρήσω.

Εἰσερχόμενον εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, μὲ ὑπεδέχθη χρυσοστόλιστος θυρωρός, καὶ ὑπηρέται σοβαροὶ μοὶ ἔδειξαν τὸν κοιτῶνά μου, εἰς ὃν ἔφερον καὶ τὸ κιβώτιόν μου. Ἀλλά, περιμένων καὶ τὸν ὁδοιπορικὸν σάκκόν μου διὰ νὰ ἐνδυθῶ καὶ πλυθῶ, καὶ βλέπων ὅτι ἠργοπόρουν νὰ μοὶ τὸν φέρωσιν, ἐκωδώνισα καὶ τὸν ἐζήτησα· ὁ ὑπηρέτης ὅμως ἐν ταραχῇ μοὶ εἶπεν ὅτι σάκκον δὲν εἶδε, καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἀπεδείχθη ὅτι ἠμέλησαν νὰ τὸν λάβωσιν ἐκ τῆς ἁμάξης, ἥτις εἶχεν ἀναχωρήση, καὶ τὸν ἀριθμὸν αὐτῆς δὲν ἐγνώριζον οἱ ὑπηρέται, οὐδὲ τὸν εἶχον παρατηρήση· ὥστε ἰδοὺ ἐγὼ πάλιν θῦμα ἐπαναλήψεώς τοῦ αὐτοῦ συμβάντος καὶ πολλῶν ἀναγκαίων τῆς ἐνδυμασίας μου ἐστερημένος. Σπεύδων ὅμως νὰ ἐξακολουθήσω τὴν ὁδοιπορίαν μου, περιωρίσθην εἰς τὸ νὰ γράψω πρὸς τὴν ἀστυνομίαν, ἄν ποτε ὁ σάκκος ἤθελεν εὑρεθῇ νὰ μοὶ σταλῇ εἰς Τεργέστην. Οὕτως ἀπῆλθον τὴν ἐπαύριον τὸ πρωΐ, ἐλαχίστην ἔχων ἐλπίδα περὶ τῆς αὐτοῦ ἀνευρέσεως.

Ἐν Τεργέστῃ δὲ κατέλυσα παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ Βυζαντίῳ, παρ' οὗ, τηλεγραφικῶς εἰδοποιηθείς, ἦλθεν ἐκ Βιέννης, ἵνα μὲ ἴδῃ καὶ ὁ ἀδελφός του Ἀναστάσιος. Καὶ περιποιήσεων μὲν ἔτυχον παρὰ διαφόρων τῶν ὁμογενῶν, εἰς γεύματα προσκληθεὶς παρὰ τῷ κ. Ἀμβροσίῳ Ράλλη καὶ παρὰ τῷ Προξένῳ κ. Κανέλλῳ, παρ' ᾧ ἀπήντησα καὶ τὴν ὡραίαν συγγενῆ του κ. Bödiger, πλὴν δ' ἄλλων ἀξιοθεάτων τῆς πόλεως, ὡδηγήθην καὶ εἰς τὸ Μιραμάρε, τὴν ὡραίαν ἔπαυλιν, ἐν ᾗ ἥσυχος καὶ εὐδαίμων ἔζη Μαξιμιλιανός, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, ὅτε, φιλοδοξῶν, ἢ μᾶλλον εἰς τῆς γυναικός του τὴν φιλοδοξίαν ἐνδίδων, ἐδέχθη τὸ ὀλέθριον στέμμα τοῦ Μεξικοῦ, τὸ αὐτὸν μὲν τῆς ζωῆς, ἐκείνην δὲ τῶν φρενῶν στερῆσαν. Ἔρημον τότε εἶδον τὸ ἀνάκτορον τοῦτο, καὶ κατανυκτικὴ ἦν ἡ ἐν αὐτῷ ἐπικρατοῦσα σιγή, ζωηρὰν δὲ προσέτι μοὶ ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν καὶ ἡ προφητική, οὕτως εἰπεῖν, σύμπτωσις, ὅτι τὸ εἶδον πλῆρες εἰκόνων καὶ μνημείων τῆς Μαρίας Ἀντωανέττης.

Μείνας δ' ἐν Τεργέστῃ τρεῖς ἡμέρας, τῇ ἑσπέρᾳ τῆς 12|24 ἀπῆλθον διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, καί, ἀφ' οὗ ἐξωμάλυνα δυσαρεσκείας τινάς, ἃς ὑπέστην εἰς τὸ τελωνεῖον διὰ μικρὰ κοσμήματα,

ἃ ὁ Ἀναστάσιος Βυζάντιος ἔπεμπε δι' ἐμοῦ εἰς τὴν οἰκογένειάν του, ἐξηκολούθησα πρὸς Βρεντήσιον.

Τῇ ἑπομένῃ ἐστάθμευσα ἐν Βολωνίᾳ ἐπί τινας ὥρας, ἵνα ἰδῶ τὴν πόλιν, καὶ ἐν τῇ περαιτέρῳ πορείᾳ διὰ τῆς ἐπιπέδου, ἀλλ' ὡραίας ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Ἰταλίας, ἔνθα ἐπανέβλεπον τῆς Ἑλλάδος τοὺς φυσικοὺς χαρακτῆρας, συνοδοιπόρους εἶχον ἐν τῇ ἁμάξῃ τρεῖς κυρίους καὶ μίαν κυρίαν, ζωηρότατα κατὰ πάντα τὸν καιρὸν συνδιαλεγομένους, ἐν ᾧ ἐγὼ διαρκῶς ἐσίγων, μὴ τολμῶν ν' ἀναμιγῶ ἰταλιστὶ εἰς ἀγνώστων Ἰταλῶν διάλογον. Πρὸς τὸ ἑσπέρας εἰς Πέζαρον, τὴν πατρίδα τοῦ Ῥοσσίνη, οὗ ἤκουσα τοὺς συνοδοιπόρους μου δεικνύοντας ἀλλήλοις τὸ ἄγαλμα ἐν τῷ μέσῳ τῆς πλατείας ἱδρυμένον, ἀπέβησαν οἱ δύω ἐκ τῶν τριῶν κυρίων, καὶ ἐνόησα ὅτι ἡ τύχη μου ἦν νὰ διανυκτερεύσω μετὰ τοῦ τρίτου καὶ τῆς συζύγου του. Ἀλλ' ὅτε, ὑπερβάντες τὸ Ῥίμινι, ἀφίχθημεν εἰς Σηνιγάλην, μετ' ἐκπλήξεως εἶδον ὅτι καὶ ὁ τρίτος κύριος κατῆλθε καὶ αὐτός, τὴν κυρίαν μετὰ σεβασμοῦ ἀποχαιρετήσας, καὶ ἰδοὺ ἡ τύχη μου ἤλλασσε, καὶ ἐπρόκειτο ἤδη μετὰ μόνης τῆς κυρίας νὰ διέλθω τὴν νύκτα, ὅπερ μοὶ ἦν μᾶλλον δυσάρεστον, διότι τόσον τὴν εἶχον ἀκούσῃ ὁμιλητικήν, ὅτε εἶχε τοὺς συμπατριώτας της, ὥστε δὲν ἤλπιζον ὅτι θὰ κατώρθουν, χωρὶς λίαν σκαιὸς νὰ δειχθῶ, νὰ διέλθω πάντα τὸν χρόνον ἐν ἡσυχίᾳ καὶ σιωπῇ.

Καὶ τῷ ὄντι δέ, μόλις ἐμείναμεν μόνοι, καὶ ἡ κυρία μ' ἐρώτησεν ἂν ἐπιτρέπω νὰ κλείσῃ τὸ παράθυρον, διότι δροσερὰ ἔπνεεν ἡ θαλασσία αὖρα. Ἔσπευσα δὲ τοῦτο νὰ πράξω ὁ ἴδιος, μὴ δυνηθεὶς ν' ἀποφύγω νὰ τῇ ἀπαντήσω Ἰταλιστί. Ἐκ τούτου ταχέως συνεδέθη μεταξὺ ἡμῶν συνδιάλεξις, καθ' ἣν εὕρισκον τὴν κυρίαν ἐκείνην καὶ πολλῶν εἰδήμονα καὶ εὐφυᾶ, ἐγὼ δὲ δυσκολίαν τινὰ ᾐσθανόμην νὰ τῇ ἀπαντήσω εἰς τὴν Ἰταλικήν. Ἐν τούτοις, μεταξὺ λόγων, συνέπεσε νὰ μοὶ εἴπῃ ὅτι ἔρχεται ἐκ Βιέννης. Τότε τὴν ἠρώτησα μὴ ἴσως ὁμιλεῖ ὀλίγον καὶ τὴν γερμανικήν· καί, ἐπὶ τῇ καταφατικῇ ἀπαντήσει της, τὴν παρεκάλεσα, ἂν ἐπιτρέπῃ, νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὸν διάλογον γερμανιστί, διότι δι' ἐμὲ θὰ ἦν εὐκολώτερον. Ὡς δὲ προθύμως συνήνεσεν, εἶδον μετ' ἐκπλήξεως ὅτι ὡμίλει τὴν Γερμανικὴν οὐχ ἧττον καλῶς ἢ τὴν Ἰταλικήν. Προϊόντος δὲ ζωηρότερον ἤδη τοῦ λόγου,

παρήνειρε κατὰ τύχην εἰς αὐτὸν λέξεις τινὰς γαλλιστί, καὶ τόσον ἀπταίστως ἐπρόφερεν, ὥστε ἠθέλησα νὰ μάθω μὴ ἴσως ὁμιλεῖ καὶ τὴν Γαλλικήν. Ὡς δὲ καὶ τοῦτο μοὶ ὡμολόγησε, ἐδέχθημεν ταύτην ὡς γλῶσσαν τῆς περαιτέρω συνδιαλέξεως. Ἀλλ' ἐκπλαγεὶς διὰ τὴν εὐχέρειαν καὶ τὴν χάριν μεθ' ἧς ἐξεφράζετο, τὴν ἠρώτησα ἂν τολμῶ νὰ τὴν παρακαλέσω νὰ λύσῃ τὴν ἀπορίαν μου περὶ τοῦ ἔθνους εἰς ὃ ἀνήκει, ἂν ἦν Ἰταλίς, Γερμανὶς ἢ Γαλλίς.

— Οὐδέτερον τούτων, μοὶ εἶπεν. Ἀλλαχοῦ ἐστὶν ἡ πατρίς μου.

— Θὰ φανῶ ἀδιάκριτος, εἶπον, ἂν ἐρωτήσω ποῦ;

— Τὰ κτήματά μου, ἀπήντησε, κεῖνται ἐπὶ νήσου μακρὰν κειμένης, καὶ ἧς πιθανῶς οὐδὲ τὸ ὄνομα σᾶς εἶναι γνωστόν.

— Δὲν εὐαρεστῆσθε νὰ μ' εἰπῆτε τὸ ὄνομα τοῦτο; Τὶς οἶδεν ἂν δὲν φθάνωσιν ὡς ἐκεῖ αἱ γεωγραφικαὶ γνώσεις μου. Πῶς καλεῖται ἡ νῆσός σας;

— Εὔδοια!

— Εὔβοια! Λοιπὸν εἶσθε ἴσως Ἑλληνίς! ἀνέκραξα ἑλληνιστί, ἐν μεγίστῃ ἐκπλήξει, ἥτις ὅμως δὲν ὑπερέβη τὴν ἰδικήν της, ὅτε μὲ ἤκουσεν Ἑλληνικὰ ὁμιλοῦντα.

— Πῶς! εἶσθε Ἕλλην! ἀνεφώνησεν ἑλληνιστὶ καὶ αὐτή

Τότε ἔμενε νὰ γνωρισθῶμεν πληρέστερον, καὶ ἀφ' οὗ τῇ εἶπον τὸ ὄνομά μου, ἔμαθον ὅτι ἦτον ἡ κ. Σμαράγδα Πουλουμπέρη, προγονὴ τοῦ κ. Ἐμμανουὴλ Ἀργυροπούλου, γνωστοτάτου μου, διότι εἶχε νυμφευθῇ εἰς πρῶτον γάμον τὴν Δομνίτσαν Λουτσίκαν, θυγατέρα τοῦ θείου μου, Αὐθέντου Ἀλεξάνδρου Σούτσου. Ἀδελφὴ δὲ τῶν κ. Δημ. Δρόσου καὶ Δημ. Καρατζᾶ, εἶχε νυμφευθῇ τὸν Ἰταλὸν Ἱππόλυτον Blanc, Οἰκονομικὸν Ἔφορον τῆς Κάτω Ἰταλίας, κατοικοῦντα εἰς ἀγροικίαν παρὰ τὸ Βάρι, εἰς ἣν ἡ κ. Blanc μὲ προσεκάλεσε νὰ διαμείνω τινὰς ἡμέρας. Δυστυχῶς ὅμως τὰ καθήκοντα τῆς ὑπηρεσίας δὲν μοὶ ἐπέτρεπον τὴν ἀναβολὴν ταύτην. Ἐμείναμεν ὅμως ἀμφότεροι δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἄγρυπνοι, συνδιαλεγόμενοι Ἑλληνιστὶ μέχρι τῆς ἐπαύριον, ὅτε ἀφίχθημεν εἰς Βάρι. Ἐνταῦθα ὁ κ. Blanc περιέμενε τὴν σύζυγόν του, ἥτις μὲ παρουσίασεν εἰς αὐτόν, καὶ μοὶ ἐπανέλαβε καὶ αὐτὸς τὴν πρόσκλησιν, ἣν δὲν ἐδυνήθην νὰ δεχθῶ.

Περὶ τὴν μίαν δὲ μετὰ μεσημβρίαν ἀφίχθην εἰς Βρεντήσιον, καὶ εἰς τὰς 5 τὸ ἑσπέρας ἐπεβιβάσθην εἰς τὸ Ἰταλικὸν ἀτμόπλοιον Alessandro Volta, καὶ ἐναντίαν ἔχων τὴν θάλασσαν, ναυτιῶν δὲ δι' ὅλης τῆς νυκτός, κατέπλευσα, τοῦ ἡλίου ἄρτι διαγελῶντος, εἰς Κέρκυραν. Ἐνταῦθα, δυστυχῶς, δὲν εὗρον τὸν Νομάρχην κ. Μαυροκορδάτον, ὁ δὲ τῆς νομαρχίας Γραμματεὺς κ. Βασιλειάδης ἐπένθει βαθέως, διότι τὸ παιδίον του, κρημνισθὲν ἀπὸ τοίχου, εἶχε φονευθῆ. Εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον δὲ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου οἰκήσας, ἔσπευσα, ὡς πάντοτε, πρὸς τὸν πεπαιδευμένον φίλον μου κ. Ρωμανόν, παρ' ᾧ πᾶσαν εὗρον δεξίωσιν καὶ περιποίησιν, καὶ τὴν μὲν ἑσπέραν, ἐν τῇ συναναστροφῇ τῆς οἰκίας του, ἤκουσα τῶν ἀδελφῶν του, Μαρίνης καὶ Ἀγγελικῆς, ᾀδουσῶν, τὴν δ' ἡμέραν μὲ ὡδήγησεν εἰς τὸ Βασιλικὸν ἀγροκήπιον, καὶ εἰς τὸ περίεργον κατάστημα τοῦ Δημαρχείου, ἐν ᾧ, πλὴν ἄλλων, διετηροῦντο ἀρχαῖα ἀγγεῖα, κιονόκρανον, ἔχον ἀρχαϊκὴν ἐπιγραφήν, εἰκόνες ἐνετικαί, ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Κερκύρας. Εἰς αὐτὰς παρίστατο ὁ Ὀδυσσεὺς ἐσταλμένος ὡς ἱππότης μεσαιωνικός, ἡ Ναυσικάα ὡς κυρία κομψευομένη, ὁ Ἡρακλῆς ὡς κρεωπώλης. Ἐκεῖ διατηρεῖται καὶ προτομὴ τῆς κ. Μοτσηνίγου, ἥτις ἐπροικοδότησε τὸ ἐγχώριον Λύκειον. Ἐπεσκέφθημεν δὲ μετὰ ταῦτα καὶ τὸ παλαιὸν καὶ ἀπὸ τῶν ἐνετικῶν χρόνων διατηρούμενον ἀρχεῖον τῆς πόλεως, περιέχον κώδικας ἀπὸ τοῦ 1400, καὶ ἔγγραφα ἀρχαῖα, καί, τὰ περιεργότερα ἐν αὐτοῖς, τὰ τῶν πρεσβειῶν εἰς Ἐνετίαν, κεκοσμημένα διὰ μικρογραφιῶν. Εἶτα δὲ μετέβην εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Διονυσίου, ἥτις ἄλλοτε ἐσεμνύνετο ἐπὶ ταῖς ἁγιογραφίαις τοῦ ἐγχωρίου ἐπισήμου ζωγράφου Δοξαρᾶ, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀγγλοκρατίας ἀβελτέρως αὐτὰς καταστραφείσας, ἀντικατέστησαν ὑπὸ νέων ἔργων πάσης ἀξίας ἐστερημένων. Μία δὲ καὶ μόνη εἰκὼν τοῦ Δοξαρᾶ διεσώθη παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ Μουστοξύδου, παριστῶσα τὸν Schulenburg, ὅστις εἶχε φιλοξενήσῃ τὸν καλλιτέχνην. Καὶ παρὰ τῷ ἰατρῷ Βερέττα δὲ εἶδον τὴν οὐκ' εὐκαταφρόνητον αὐτοῦ νομισματικὴν συλλογήν. Ἐπισκεφθεὶς δὲ καὶ τὸν Γάλλον Πρόξενον κ. Faure, τὴν κ. Θεοτόκη, εἰς ἧς τὴν θυγατέρα, Ἀγγελικήν, εἶχον ἀπευ-

θύνη ποίημα πρὸ ἐτῶν, καὶ τὸ ἐκπαιδευτήριον τοῦ κ. Βαλσαμάκη, ὅστις ἦν μέλος ἀντεπιστέλλον τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας καὶ Μεγαλόσταυρος τοῦ Ἁγ. Μιχαήλ, τὸ ἑσπέρας τῆς 16/28 Ἰουλίου ἐπεβιβάσθην εἰς τὸ βραδυπόρον ἀτμόπλοιον, τὰς ***Ἀθήνας*** (τὸν ἀρχαῖον ***Ὄθωνα,*** οὕτω μετονομασθέντα μετὰ τὴν μεταπολίτευσιν), καὶ ἐν ἄκρᾳ γαλήνῃ εἶδον τελευταῖον ἀντικείμενον περὶ τὰς 9 1/2 τὴν νῆσον Παξούς.

Τῇ δ' ἐπαύριον, καταπλεύσας, ἀλλὰ μὴ ἀποβὰς εἰς Κεφαλληνίαν, ἐν δὲ Ζακύνθῳ μετ' ἄλλων συνοδοιπόρων τὸ καφφενεῖον μόνον καὶ τὴν Λέσχην ἐπισκεφθείς, ἀφίχθην περὶ τὰς 11 τῆς νυκτὸς εἰς Πάτρας, καὶ μετὰ δίωρον ἐκεῖ στάθμευσιν, ἀπεπλεύσαμεν ἐν πλήρει γαλήνῃ καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, κατὰ τὴν ὥραν 11 1/2 προσωρμίσθημεν εἰς Κόρινθον, ὅπου πολλοὺς ἀπήντησα γνωρίμους καὶ σχετικούς, ἐν ἄλλοις τὸν Κωνστ. Παπαρρηγόπουλον καὶ τὸν Μεσηνέζην, καί, ὑπερβάντες ἐφ' ἁμάξης τὸν Ἰσθμόν, κατήχθημεν διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου, τοῦ ***Πανελληνίου,*** περὶ τὰς 5 εἰς τὸν Πειραιᾶ, καὶ εἰς τὰς 6 1/2, ἀναβὰς εἰς Ἀθήνας, κατέλυσα εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, καὶ αὐθωρεὶ ἐπεσκέφθην τὸν ἰσάδελφον μοι Βυζάντιον, καὶ ἀνεζήτησα τὸν Ὑπουργὸν Π. Δηλιγιάννην, παρ' οὗ ἔμαθον ὅτι μετατίθεμαι εἰς τὴν ἐν Παρισίοις Πρεσβείαν (18/30 Ἰουλίου 1868).

Ἐπὶ τῆς ἀπουσίας μου ὁ Βασιλεὺς εἶχε νυμφευθῆ, καί, παρουσιασθεὶς εἰς τὴν Α. Μ. τὴν Βασίλισσαν, ἐθαύμασα τὴν καλλονήν της, καὶ τὴν ἐπὶ τῆς χαριεστάτης μορφῆς της ἐπιφαινομένην ἀγαθότητα τοῦ χαρακτῆρος της. Ἐπεδήμει δὲ τότε ἐν Ἀθήναις καὶ ἡ μήτηρ της, ἡ Μεγάλη Δούκισσα Κωνσταντίνου, ἧς τὴν ἐξαίσιον καλλονὴν εὗρον οὐχὶ παρακμάσασαν, ἀλλ' ὡριμωτέραν καὶ σοβαρωτέραν ἢ τὴν πρώτην φοράν, ὅτε τὴν εἶχον ἰδῆ ἐπὶ τῆς ὑπουργείας μου.

Διέμεινα δ' ἐν Ἀθήναις ἐπὶ εἴκοσιτρεῖς ὅλας ἡμέρας, καὶ ἐπ' αὐτῶν, πολλάκις ἰδὼν τὸν Ὑπουργόν, εἰς ὃν ἔδωκα καὶ ὑπόμνημα περὶ τῆς ἐν Ἀμερικῇ ἐνεργείας μου, καί, δὶς παρουσιασθεὶς εἰς τὸν Βασιλέα, ἔλαβον τὰς ὁδηγίας περὶ τῆς νέας ἀποστολῆς μου, ἀφορώσας κυρίως τὴν θέσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπέναντι

τῆς ἐν ἐπαναστάσει διατελούσης Κρήτης, καὶ παραγγελίας ὅπλων, πλοίων καὶ κοπῆς νέων νομισμάτων, καὶ πολλοὺς ἐπεσκέφθην τῶν πολιτευομένων, εἴτε τῇ συμπολιτεύσει ἀνηκόντων, εἴτε τῇ ἀντιπολιτεύσει, ἂν ἐφρόνουν ὅτι παρ' αὐτῶν ἐδυνάμην ν' ἀκούσω τὶ χρήσιμον εἰς τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος. Ἐν ἄλλοις δὲ εἶδον ἐπανειλημμένως καὶ τὸν κ. Βούλγαρην. Εἰς τὸν κ. Μαυρομιχάλην, ὑπουργὸν διατελοῦντα τῆς Ἐκπαιδεύσεως, ἔδωκα ὑπόμνημα περὶ ἱδρύσεως Ἀκαδημίας, καὶ ἄλλο περὶ ἐθνικοῦ Θεάτρου, ἀμφότερα μείναντα ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου ἀποτελέσματος· καὶ ἐκ τῶν ξένων Πρέσβεων ἐπεσκέφθην τὸν τῆς Τουρκίας κ. Φωτιάδην πολλάκις, τὸν τῆς Ῥωσσίας κ. Νοβικόφ, τὸν τῆς Αὐστρίας κ. Τέσταν, παρ' ᾧ καὶ ἐγευμάτισα, καὶ τὸν τῆς Ἀμερικῆς κ. Τυκκερμάν, ὅστις, καθ' ὃ ὀφείλων εἰς ἐμὲ τὸν διορισμόν του, μὲ ὑπεδέχθη χαίρων, ἢ κἂν ὡς ἂν ἔχαιρε, καὶ ἔπεμψε τὸν μικρὸν υἱόν του νὰ εἰπῇ εἰς τὴν κ. Τυκκερμάν, ὅτι ἐγὼ ἤμην ἐκεῖ. Μετ' ὀλίγον δ' ἐπέστρεψε τὸ παιδίον.

— Εἶπες εἰς τὴν μητέρα σου ὅτι ὁ κ. Ῥαγκαβῆς εἶν' ἐδῶ; ἠρώτησεν ὁ κ. Πρέσβυς.

— Τὸ εἶπον, ἀπεκρίθη ὁ μικρός.

— Καὶ τί ἀπεκρίθη;

— Ὅτι δὲν τὴν μέλει.

Κωμικὸν ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀπαντήσεως ταύτης ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ κ. Τυκκερμάν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐπὶ τῆς ῥάχεως τοῦ δυστυχοῦς μικροῦ, διότι ὁ πατήρ του τὸν ἐδίωξε γρονθοκοπῶν αὐτόν, καὶ ἐγὼ ἐπενέβην διὰ νὰ τὸν σώσω· ὅτε δὲ εἰσῆλθεν ἡ κ. Τυκκερμάν, ἀμφότεροι οἱ σύζυγοι ἦσαν λίαν τεθορυβημένοι καὶ τόσῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον ἐγὼ ἐγέλων.

Τὰς τρεῖς δὲ τελευταίας ἡμέρας, ἐπανελθοῦσα ἐξ ὁδοιπορίας ἡ οἰκογένεια τοῦ κ. Κωνστ. Παπαρρηγοπούλου, μὲ παρέλαβεν ἐκ τοῦ ξενοδοχείου καὶ κατέλυσα εἰς αὐτήν.

Τὴν δὲ προτελευταίαν πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου ἔφθασεν ἐκ Τεργέστης καὶ ὁ ἐν Βιέννῃ ἀπολεσθεὶς σάκκος μου, πρὸς δόξαν καὶ ἔπαινον τῆς ἀστυνομίας τῆς Αὐστριακῆς πρωτευούσης.

Μετὰ τὴν βραχυήμερον λοιπὸν ἐν Ἀθήναις διαμονήν μου,

πρὸς ἄλλο σημεῖον τοῦ ὁρίζοντος ἔχων νὰ στρέψω τὴν ὑπὲρ τοῦ Δημοσίου μέριμνάν μου, ἀπῆλθον τὸ Σάββατον, 10|22 Αὐγούστου, καί, ἐν Πειραιεῖ φιλοξενηθείς, ἐδείπνησα καὶ διενυκτέρευσα παρὰ τῷ Πρέσβει τῆς Τουρκίας καὶ φίλῳ μου κ. Φωτιάδη, καὶ τῇ ἐπαύριον ἀπέπλευσα, συνοδοιπόρον ἔχων, πλὴν ἄλλων, καὶ τὸν κ. Ν. Μαυροκορδάτον, ἄρτι διορισθέντα Νομάρχην εἰς Κέρκυραν.

Κατὰ τὸν κατάπλουν εἰς Καλαμάκιον, τὸ ἀτμόπλοιον ἡμῶν, ὡς Πρέσβυν φέρον, ὕψωσε τὴν σημαίαν εἰς τὸν μέσον ἱστόν. Τοῦτο δ' ἰδὸν τὸ ἐκεῖ σταθμεῦον πολεμικὸν πλοῖον, ἔπεμψε τὴν μεγάλην του λέμβον, ἵνα μὲ ἀποβιβάσῃ μετὰ τοῦ κ. Μαυροκορδάτου, ὅστις τῆς ἀξιοπρεπείας ἀμφοτέρων ἡμῶν ἐθεώρει νὰ διατελῶμεν καθ' ὅλον τὸ διάστημα εἰς σπουδαίας πολιτικὰς συνδιαλέξεις, τὴν περὶ τῶν σκευῶν ἀναξίαν ἡμῶν μέριμναν ἀφιέντες τοῖς ὑποδεεστέροις. Οὕτως ἀποβάντες, μετέβημεν εἰς τὸ οἷον δήποτε ξενοδοχεῖον τοῦ χωρίου καὶ ἐπρογεύθημεν ὅπως δήποτε· ἀλλ' ὅτε ἦλθεν ἡ ὥρα τοῦ ν' ἀπέλθωμεν ἐφ' ἁμαξῶν εἰς Λουτράκιον, συμπεριλαμβάνοντες καὶ τὰ σκεύη ἡμῶν, τότε ἀνεκάλυψα, ὅτι ἔλειπεν ἀπ' αὐτῶν.... ὁ σάκκος μου, αὐτὸς ὁ σάκκος, ὅς εἶχεν ἀπολεσθῇ ἐν Βιέννῃ, καὶ, ἀνευρεθεὶς ὑπὸ τῆς ἐκεῖ ἀστυνομίας, μοὶ εἶχεν ἀποσταλῇ. Τῆς Βιενναίας ὅμως ἀστυνομίας ἠλαττοῦτο δυστυχῶς ἡ τοῦ Καλαμακίου, καὶ μεταξὺ λέμβου καὶ ἀποθήκης ὁ σάκκος ἐκ δευτέρου ἀπολεσθείς, οὐδέποτε πλέον μοὶ ἐπεστράφη.

Ὁ Κορινθιακὸς κόλπος δὲν ἦν, ὡς τὸν περιέμενον, ὁμαλός, καί, ἐνοχληθεὶς ἐκ τῆς θαλάσσης, ἀπέβην ἐν μέσῃ νυκτὶ πρὸς ἀναψυχὴν εἰς Πάτρας, καὶ περιῆλθον τὴν κοιμωμένην πόλιν, τὴν ἐπιοῦσαν δ' ἐν νηνεμίᾳ πλέοντες, ἀπέβημεν εἰς Ζάκυνθον, καθ' ὥραν τόσον πρωϊνήν, ὥστε ἐξηγείραμεν τῆς κλίνης του τὸν Νομάρχην κ. Κολποδίνον, καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Μοιράρχου κ. Βουδούρη ἐπεσκέφθημεν τὴν Λέσχην τῆς πόλεως.

Ἐπίσης δ' ἀπέβην περὶ μεσημβρίαν εἰς Κεφαλληνίαν, ὅπου Νομάρχην εὗρον τὸν φίλον καὶ ποτὲ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπάλληλόν μου κ. Ἰωάννην Δελιγιάννην, Γυμνασιάρχην δὲ τὸν ἐν Γερμανίᾳ παιδευθέντα κ. Πετρῆν. Εἷς τῶν

μονότονον, καὶ ἐν Ἰταλίᾳ τότε οὐχὶ ἄριστα ὠργανωμένην. Ἡ κ. Προβιλεγίου ὅμως διεμαρτυρήθη, διότι ἀπεστρέφετο, ὡς ἔλεγεν, ἀληθῶς ὅμως ἐφοβεῖτο τὴν θάλασσαν. Ἀλλ' ἡ ὑγρὰ ἐπιφάνεια ἦτο τότε ὡς καθρέπτης στιλπνὴ καὶ ἀτάραχος, καὶ ἀντανέκλα τὸν οὐρανὸν τόσον κυανοῦν καὶ ἀνέφελον, ὥστε ἡ ἐπιμονὴ ἐμοῦ καὶ τοῦ κ. Προβιλεγίου ὑπερίσχυσε μέχρι τέλους, καὶ παρεπλεύσαμεν τὰς πρασίνους καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἁλιτενεῖς τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας ἀκτάς, τοσοῦτον ἡσύχως, ὥστε αὗται μᾶλλον ἐφαίνοντο βραδέως προερχόμεναι ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν ἀκινητούντων, κατάστικτοι ὑπὸ πόλεων καταλεύκων, γραφικῶς διαφαινομένων διὰ τῶν ἐλαιώνων. Τὸ πανόραμα ἦν θελκτικώτατον, καί, κατὰ παράκλησίν μου, ὁ πλοίαρχος εὐηρεστήθη νὰ διατάξῃ νὰ στρωθῇ τὸ πρόγευμα ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ἵνα οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν στερηθῶμεν τῆς ὡραίας ταύτης θέας, καὶ τοῦ ζεφύρου, ὅστις μᾶς ἐδρόσιζε, χωρὶς κἂν νὰ ῥικνῇ τὴν ὑγρὰν ἐπιφάνειαν.

Οὐδ' αὐτὴ ἡ κ. Προβιλεγίου ἐδύνατο νὰ μὴ ὁμολογῇ τὴν ὡραιότητα τῆς θαλασσοπλοΐας· ἀλλ' ὁ θαυμασμὸς αὐτῆς εἶχε τὰ ὅριά του. Πολλάκις, δεικνύουσά μοι μακρὰν σημεῖόν τι εἰς τὴν κυανὴν ἔκτασιν,

— Ἰδέτε, μοὶ ἔλεγε μετὰ φωνῆς ὑποτρεμούσης, τὸ λευκὸν ἐκεῖνο πρᾶγμα. Τὶ σᾶς φαίνεται;

— Μοὶ φαίνεται, Κυρία μου, λάρος ἐντρυφῶν εἰς τὴν νηνεμίαν καὶ ἁλιεύων.

— Ἆ! Εἶσθε βέβαιος ὅτι δὲν εἶναι ἀφρὸς κυμάτων;

Οὕτω μετὰ μεσημβρίαν ἐφθάσαμεν εἰς τὸν λιμένα τῆς πόλεως Βάρη, ὅπου εἴχομεν τὴν δυσαρέσκειαν νὰ διέλθωμεν διὰ τοῦ τελωνείου καὶ ὑποβάλωμεν τὰ σκεύη ἡμῶν εἰς ἐξέτασιν, ἣν ὅμως θὰ ὑφιστάμεθα καὶ ἐν Βρεντησίῳ, ἂν ἐκεῖ εἴχομεν ἀποβιβασθῇ. Εἶτα δέ, παραδόντες τὴν ἀποσκευὴν ἡμῶν εἴς τινα ἀχθοφόρον, ἐτέθημεν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ, καὶ τῷ εἴπομεν νὰ μᾶς φέρῃ εἴς τι τῶν πλησιεστέρων καὶ καλητέρων ξενοδοχείων, ἵνα διανυκτερεύσωμεν.

Ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ἀφ' οὗ διέβη τινὰς ὁδούς, ἔστη τέλος ἐμπρὸς εἴδους τινὸς μαγειρείου, ὅπου ὅμως τῷ εἶπον ὅτι δὲν

συνοδοιπόρων μου, ὁ κ. Λεονάρδος, υἱὸς τοῦ ποτὲ Λογιστοῦ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως, ὅτε ἐγὼ ἤμην Σύμβουλος εἰς αὐτό, μοὶ ἐνεπιστεύθη ὅτι προτάσεις ἐγένοντο, ἵνα τὴν ἀδελφήν του νυμφευθῇ ὁ κ. Πετρῆς, καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ ὑποστηρίξω αὐτάς, ὅπερ προθύμως καὶ ἐν πεποιθήσει ἔπραξα, καὶ τὸ συνοικέσιον ἔγινεν. Ἐπεσκέφθην δὲ καὶ τὴν κ. Ριβαρόλα, ἀδελφὴν τῆς κ. Ρώκ, ἣν ἐν Παρισίοις εἶχον ἴδῃ νέαν καὶ εὔθυμον, καὶ ὑφ' ἧς εἶχον ὁδηγηθῇ εἴς τινος περιφήμου μάντιδος, εἰπούσης ἡμῖν τὴν τύχην μας· τὴν εὗρον δ' ἐν Κεφαλληνίᾳ ἔγκλειστον μεθ' ἑνὸς καθολικοῦ ἱερέως, ὅστις καθ' ἑκάστην τῇ ἀνεγίνωσκεν ἀνὰ μίαν ἀκολουθίαν, καὶ μεταβεβλημένην, ὅπως δὲν ἐνθυμοῦμαι νὰ τῇ εἶχε προειπῇ ἡ μάντις.

Παραπλεύσαντες δὲ τοὺς Παξούς, ἀφίχθημεν τὴν νύκτα εἰς τὰς 11 1/2 εἰς Κέρκυραν, ὅπου μ' ἐδέχθη εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ μ' ἐφιλοξένησεν ὁ φίλος Νομάρχης κ. Μαυροκορδάτος. Τῇ δ' ἐπαύριον, ἀφ' οὗ ἀνεπλήρωσα, δι' ἀγορᾶς νέου, τὸν ἀνεπιστρεπτὶ ἀπολεσθέντα σάκκον, ἔγραψα ἐπιστολάς, καὶ μετὰ τοῦ κ. Μαυροκορδάτου παρευρέθην εἰς μνημόσυνον τοῦ Μουστοξύδου, ἐπρογεύθην παρὰ τῷ Προξένῳ τῆς Γαλλίας κ. Faure, ἀδελφῷ τοῦ κ. Fabre du Faure, καὶ κατὰ τὰς 5 1/2 ἐπεβιβάσθην εἰς τὸ πολυτελὲς ἀτμόπλοιον Principe Odone, ἵνα μεταβῶ εἰς Βρεντήσιον. Πρὸ τοῦ ἀπόπλου ἦλθεν εἰς ἀποχαιρετισμόν μου ἡ ἐξ Ἀθηνῶν φίλη μου, καὶ ἰδίως φίλη τῆς οἰκογενείας Βυζαντίου, κ. Κοτάκη, καὶ μετὰ χαρᾶς εἶδον ὅτι εἶχον συνοδοιπόρον τὸν ποτὲ συμμαθητὴν καὶ ἔπειτα συνυπουργόν μου, τὸν χρηστὸν πολίτην καὶ πεπαιδευμένον κ. Προβιλέγιον μετὰ τῆς ὡραίας συζύγου του, ἣν ἄρτι εἶχε νυμφευθῇ, θυγατρὸς τοῦ Γερουσιαστοῦ κ. Παξιμάδη.

Καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἐντελὴς ἦτον ἡ νηνεμία, καὶ οὐδ' αἰσθανόμεθα κἂν ὅτι πλέομεν, δι' ὃ καί, ὅτε ἀφίχθημεν εἰς Βρεντήσιον, κατὰ τὴν 6ην ὥραν τῆς πρωΐας (14/26 Αὐγ. Τετάρτην) ἐπρότεινα εἰς τὸν συνοδοιπόρον μου, ἂν δὲν ἐπροτίμα νὰ ἐξακολουθήσωμεν ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου μέχρι τῆς πόλεως Βάρη, ἀντὶ τῆς διὰ σιδηροδρόμου ὁδοιπορίας, ἣν ἐκ πείρας ἐγνώριζον ὡς

ὑπῆρχε δι᾽ ἡμᾶς θέσις· ὅτε δ᾽ ἠρωτήσαμεν ἂν καλήτερον κατάλυμα δὲν εἶχεν ἡ πόλις, ἀπήντησε καταφατικῶς, καὶ μᾶς ἔφερεν ὀλίγον περαιτέρω εἰς οἰκίαν, πενιχρὰν καὶ αὐτήν, ἀλλ' ἧς ἡ ξενοδόχος περιχαρῶς μᾶς ἐδέχθη, εἰποῦσα ὅτι ἔχει ἄφθονον τόπον νὰ θέση εἰς ἡμῶν τὴν διάθεσιν. Παραλαβοῦσα λοιπὸν ἡμᾶς καὶ τὰ σκεύη ἡμῶν, μᾶς ὡδήγησεν ἐπάνω εἰς εὐρυτάτην αἴθουσαν περιέχουσαν μεγάλην κλίνην, καὶ παρέδωκεν αὐτὴν εἰς ἡμᾶς.

— Καὶ τὸ ἄλλο δωμάτιον, ἠρώτησα, ποῦ κεῖται;

— Ἄλλο δωμάτιον; εἶπε. Δὲν ἔχω ἄλλο δωμάτιον.

— Πῶς; εἶπον. Ἀλλ᾽ ἐγὼ ποῦ θὰ μείνω;

— Τὸ δωμάτιον τοῦτο, ἀπήντησεν, εἶναι ἱκανῶς εὐρύ. Ἂν θέλετε, μπορῶ νὰ προσθέσω καὶ ἄλλην κλίνην.

Ἀλλὰ βλέπουσά με ἀνένδοτον ἀπόφασιν ἔχοντα νὰ ζητήσω μᾶλλον ἀλλαχοῦ νυκτερινὸν κατάλυμα, παρὰ νὰ μείνω εἰς τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο, ἔστω καὶ εἰς ἄλλην κλίνην, ἀπεφάσισε τέλος νὰ μοὶ ὑποσχεθῇ ὅτι θέλω ἔχη ἄλλον κοιτῶνα.

Ἐξελθόντες δὲ περιήλθομεν ὀλίγον τὴν πόλιν, καὶ εἴδομεν μετ᾽ ἐκπλήξεως ὅτι εἰς ἄλλας συνοικίας εἶχεν ὡραῖα ξενοδοχεῖα, ἃ ὁ ὁδηγὸς ἡμῶν φαίνεται ὅτι ἠγνόει ἢ ὡς ἀναξίους ἐθεώρει ἡμᾶς. Ἀφ᾽ οὗ δ᾽ ἐδειπνήσαμεν εἰς τὴν αἴθουσαν ἢ τὸν κοιτῶνα τοῦ κ. Προβιλεγίου, μ᾽ ἔφερεν ἡ οἰκοδέσποινα εἰς ἀπέναντι κείμενον ἡμισκότεινον δωμάτιον, ὅπου ταχέως κατεκλίθην εἰς μικρὸν καὶ λιτὸν κράββατον ἐν μιᾷ τῶν γωνιῶν, προχείρως στρωθέντα. Ἐπὶ πολὺ ὅμως νὰ κοιμηθῶ μοὶ ἦτο ἀδύνατον, διότι ἐκ παρακειμένου δωματίου ἀντήχουν θορυβώδεις συνομιλίαι καὶ γέλωτες συνδειπνούντων καὶ συνευοχουμένων νέων καὶ νεανίδων, καί, ἐνῷ διελογιζόμην ὅτι πολὺ κατάλληλον δὲν ἦν τὸ δοθέν μοι ἀναπαυτήριον, ἠνεώχθη ἡ μετὰ τοῦ δωματίου κοινωνοῦσα θύρα, ἣν δὲν εἶχον ἕως τότε παρατηρήση, καὶ μία τῶν νεανίδων, ἔτι εὐθύμως γελῶσα, διῆλθε διὰ τοῦ κοιτῶνός μου, ὅστις φαίνεται ὅτι συνήθως ἦν ἁπλῆ δίοδος, καὶ ἐξῆλθε διὰ τῆς ἑτέρας θύρας, καὶ τοῦτο καὶ ὑπ᾽ ἄλλων πολλάκις ἐπανελήφθη. Τέλος, ἀφ᾽ οὗ ὀλίγον ἐκόπασεν ἡ γειτονικὴ εὐθυμία, ἀπεκοιμήθην· τὴν δ᾽ αὐγήν, ὅτε ἠνέωξα τοὺς ὀφθαλμούς, εἶδον πρὸς μεγίστην μου ἔκπληξιν εἰς τὴν ἄλλην

γωνίαν ἄνθρωπον καθήμενον ἐπὶ κλίνης, ἥτις φαίνεται ὅτι προσετέθη ὅτε ἐγὼ ἐκοιμώμην, καὶ ἐνδυόμενον. Προσποιηθεὶς ἑπομένως ὅτι κοιμῶμαι εἰσέτι, μόνον ὅτε αὐτὸς ἡτοιμάσθη καὶ ἐξῆλθεν, ἠγέρθην καὶ ἐγκατέλιπον τὸν πρωτοφανῆ μου κοιτῶνα.

Κατὰ τὰς 6 ½ δ' ἀπήλθομεν διὰ ξηρᾶς, καί, χωρισθεὶς εἰς Foggia ἀπὸ τῶν Προβιλεγίων, ἀπερχομένων εἰς Νεάπολιν, διηυθύνθην εἰς Βολωνίαν καὶ Τουρίνον, δι' ὁδοῦ ὁμαλῆς καὶ ὡραίας. Εἰς τῆς τελευταίας δὲ ταύτης πόλεως τὸν πολυτελέστατον σταθμόν, τότε ἕνα τῶν πολυτελεστέρων τῆς Εὐρώπης, ἀφίχθην τῇ ἐπαύριον, εἰς τὰς 6,20, καί, καταλύσας εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον Tre Corone, ἐπεσκέφθην μετὰ ξεναγοῦ τ' Ἀνάκτορα, ὅπου εἶδον εἰκόνας τοῦ Ceretti (ἀδελφοῦ), καὶ ἄλλας μαχῶν τοῦ Azelio· εἶτα τὸ αἰγυπτιακὸν μουσεῖον, πλούσιον εἰς μομμίας, κανθάρους, παπύρους, μετὰ ἑλληνορωμαϊκοῦ τμήματος, περιέχοντος ἀγάλματα Ἀφροδίτης, Αὐτοκρατόρων, δύω Σωκράτας, ὧν ὁ εἷς ἔχει εὐφυεστάτην τὴν ἔκφρασιν, ὁ δ' ἕτερος παραμορφούσας αὐτὸν ἐπισκευάς. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας εἶχε κρημνισθῇ ἡ ὁδὸς τοῦ Mont Cennis, ἠναγκάσθην ν' ἀπέλθω ἐφ' ἁμάξης, καί, διελθὼν τὴν πόλιν καὶ τὸν Πάδον, ἀπῆλθον περὶ τὴν 1 ½ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς Suze, πόλιν μικράν, ἐν μυχῷ κοιλάδος κειμένην καὶ ἄποψιν ἔχουσαν πρὸς ὡραῖα ὄρη, καὶ ἀπωτέρω πρὸς τὰς χιονοσκεπεῖς Ἄλπεις.

Ἐκεῖθεν δέ, περὶ τὰς 6 μ. μ. ἀπῆλθον δι' ἁμάξης (diligence), ὅπου ἤμην συμπεπιεσμένος μετὰ πέντε ἄλλων συνοδοιπόρων, ὥστε ἀμοιβαίως συνετελέσαμεν εἰς τὸ νὰ διανυκτερεύσωμεν πάντες ἄϋπνοι καὶ ἐλεεινῶς. Ἡ ὁδός, ὑπὸ Ναπολέοντος Α'. πρὸς στρατηγικοὺς σκοποὺς χαραχθεῖσα, παρακολουθεῖ τὰς βαθείας χαράδρας τοῦ Mt Genevre, καὶ περὶ τὴν μίαν μετὰ τὸ μεσονύκτιον, εἰς τὸ ὁμώνυμον χωρίον, κατὰ τὰ μεθόρια τῆς Γαλλίας, ὑπεβλήθημεν εἰς τελωνιακὴν ἐπίσκεψιν, καθ' ἣν χρήσιμον ὑπῆρξέ μοι τὸ διπλωματικόν μου διαβατήριον, ὅπως ἀπαλλάξῃ κατασχέσεως φυλλάδιά τινα, ἃ ἔφερον μετ' ἐμοῦ.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἐξημερώθημεν ἐν Briançon, πόλει κειμένῃ ἐν κοιλάδι ὀχυρᾷ καὶ ὡραίᾳ. Ἡ πόλις αὕτη ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν μνή-

μην μου ἓν τετράστιχον, ὃ ὁ πατήρ μου μᾶς ἔλεγεν ὅταν ἤμεθα παιδία, ὡς δεῖγμα τῆς στιχουργικῆς ἀθλιότητος τινῶν ἐκ τῶν τότε εἰς τὴν ποίησιν ἐπιδιδομένων. Εἷς ἐξ αὐτῶν (δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον τίς) μετέφρασεν ἓν Γαλλικὸν πεζὸν διήγημα τοῦ Φοντανέλλου, διὰ στίχων, ὧν ἰδοὺ οἱ τέσσαρες πρῶτοι:

Εἰς τὰ ὄρη τῆς Σαβοΐας μεταξὺ τῆς Βριανσὼν
καὶ τῆς πόλεως Μοδένης, ἁμαξάρης δρόμος ἰόν,
ἡ Μαδάμα τοῦ Φουρόζη μὲ τὸν σύζυγον αὐτῆς
ἤρχετο εἰς Ἰταλίαν ἐκ Γαλλίας τῆς γνωστῆς (!)

Ἐκεῖ προγευθέντες, ἐχωρήσαμεν παρὰ κρημνοὺς φοβερούς, ἀπέναντι ἀενάων χιόνων καὶ διὰ συνεχῶν συρίγγων, εἰς τὸ μικρὸν χωρίον Gran, ὅθεν, τὸ περίφημον μοναστήριον Chartreuse ὀπίσω τῶν ὀρέων ἀφιέντες, ἀφίχθημεν τὸ ἑσπέρας εἰς Grenoble, καὶ καταλύσας εἰς τὸ Hôtel Monier, περιῆλθον τὴν πόλιν, ἥτις μικρὰν μοὶ ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν.

Καλῶς δ' ἐκεῖ ἀναπαυθείς, ἀπῆλθον τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὰς 5 ½ διὰ σιδηροδρόμου, καὶ τὰ ὄρη καὶ τοὺς ποικίλους ἀμπελοφύτους λόφους τῆς Βουργονδίας διελθών, ἔφθασα τὴν μεσημβρίαν εἰς Λυόν, καὶ τὴν ὡραίαν ταύτην πόλιν, τὰς πολυανθρώπους αὐτῆς ὁδούς, καὶ τοὺς κατακόσμους περιπάτους παρὰ τὸν Ροδανὸν περιελθών, ἐζήτησα μέν, ἀλλὰ δὲν εὗρον τὴν κ. Μίκην, θυγατέρα τῆς περιφήμου Φροσύνης τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἐκεῖ οἰκοῦσαν μετὰ τῆς ὡραίας θυγατρός της, νυμφευθείσης Γάλλον ἀρχιτέκτονα. Τὸ δ' ἑσπέρας κατέλυσα εἰς Dijon, περιελθὼν τὴν πόλιν ἐφ' ἁμάξης καὶ τὸν ὡραῖον αὐτῆς παράδεισον, ἀλλὰ τὰ κοσμοῦντα αὐτὴν ἀρχαῖα μνημεῖα μόνον ἔξωθεν ἰδών, διότι ἡ ἑσπέρα ἦν προκεχωρημένη. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν, εἰς τὰς 4 τῆς πρωΐας ἀπελθών, ἀφίχθην εἰς Παρισίους, τὴν μέλλουσαν ἕδραν μου, εἰς τὰς 3 ½ μ. μ. καὶ κατέλυσα εἰς Hôtel de Bade. (Δευτέραν 19|31 Αὐγούστου 1868).

Παρίσιοι.

Εἰς Παρισίοις διεδεχόμην τὸν κ. Θεόδωρον Δηλιγιάννην, μετακληθέντα ὑπὸ τοῦ ἐξαδέλφου του Πέτρου Δηλιγιάννη, Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, μὴ ἔχοντος πολλὴν ὑπόληψιν εἰς αὐτοῦ τὴν ἐμβρίθειαν καὶ τὴν ἐπιδεξιότητα. Γραμματεὺς δὲ τῆς Πρεσβείας ἦν ὁ κ. Ῥώκ, ἐκ Γάλλων καταγόμενος, υἱὸς τοῦ ἐπὶ τουρκοκρατίας Γάλλου Προξένου ἐν Ἀθήναις, γνώριμος καὶ φίλος μου, ἀφ' ὅτου ὑπηρέτει ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν, νυμφευθεὶς δὲ τὴν Ἰταλίδα ἐκ πατρός, Ἑλληνίδα δ' ἐκ μητρὸς κόμισσαν Ῥιβαρόλλ. Προσετέθησαν δ' εἰς τὴν Πρεσβείαν, ὡς Ἀκόλουθοι, καὶ ὁ κ. Ξενοφ. Βαλαωρίτης καὶ ὁ κ. Σκαραμαγκᾶς, ἀμφότεροι εὐρωπαϊκῆς λαχόντες ἀγωγῆς, καὶ τοὺς τρόπους εὐπαρουσίαστοι, ἀλλ' Ἑλληνικῆς Παιδείας ἄμοιροι.

Ἅμ' ἀφιχθείς, ἐτηλεγράφησα τῷ κ. Ῥὼκ νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμέ· ἀλλὰ συνέπεσε ν' ἀποδημῇ, καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἦλθεν ὁ παρὰ τῇ Πρεσβείᾳ τότε ὡς προσωρινὸς Ἀκόλουθος διατελῶν νέος κ. Λεονάρδος, καὶ μετ' αὐτοῦ ἔδραμον ἀμέσως εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ σιδηροδρόμου, ὅπου περιέμενον τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὴν ἄφιξιν τῆς οἰκογενείας μου ἐκ Βερολίνου. Δὲν ἔφθασεν ὅμως, καί, βοηθούμενος ἔκτοτε καὶ ὑπὸ τοῦ λοιποῦ προσωπικοῦ τῆς Πρεσβείας, ἐζήτησα προσωρινὴν κατοικίαν δι' ἡμᾶς, καὶ ἐμίσθωσα τὸ δεύτερον πάτωμα τοῦ ξενοδοχείου τῆς Πετρουπόλεως εἰς τὴν ὁδὸν Caumartin, πρὸς 65 φρ. τὴν ἡμέραν, μετὰ τῆς τροφῆς, ἂν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, μέχρις οὗ, ἀφιχθεῖσα καὶ ἡ σύζυγός μου, συμπράξῃ εἰς τὴν ὁριστικὴν ἡμῶν ἀποκατάστασιν. Καθ' ἑκάστην εἰς τὴν ὡρισμένην ὥραν ἀπερχόμενος εἰς τὸν Σταθμόν, ἐδέχθην τέλος τὴν τετάρτην (Παρασκευήν, 23 Αὐγ]4 Σεπτ), εἰς τὰς ἀγκάλας μου τὴν ἐκ Βερολίνου προελθοῦσαν οἰκογένειαν.

Ὁ Αὐτοκράτωρ ἀπῆν τότε ἐκ Παρισίων, δι' ὃ ἔπρεπε νὰ περιμείνω τὴν ἐπιστροφήν του, ἵνα ζητήσω νὰ παρουσιασθῶ καὶ μετὰ τοῦτο προβῶ καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐπισήμους ἐπισκέψεις.

Μόλις δ' ἤμην πρὸ δύω ἡμερῶν ἐν τῷ ξενοδοχείῳ, ὅτε μοὶ ἀνήγγειλαν τὴν ἐπίσκεψιν ξένου τινος, καὶ μετ' ἐκπλήξεως εἶδον εἰσελ-

θόντα κύριον ὑψηλὸν καὶ εὔρωστον, μακρὸν πυροβόλον ἔχοντα εἰς τὰς χεῖρας. Παρουσιάσθη δὲ μόνος του ὡς ὁ Στρατηγὸς Βερδάν, Ἀμερικανὸς τὴν πατρίδα, καὶ τότε μοὶ ἐπῆλθεν εἰς τὴν μνήμην ὅτι ἐν Ἀμερικῇ, ὅτε ἐπολυπραγμόνουν περὶ ὅπλων, εἶχον ἀκούσῃ τ' ὄνομά του, ὡς ἑνὸς τῶν ἐφευρετῶν νέου ὅπλου. Τοῦτο δὲ καὶ τῷ ὄντι ἦλθε νὰ μοὶ ἐπιδείξῃ. Κατὰ παράκλησίν του δὲ τὸν ἐπεσκέφθην καὶ κατ' οἶκον, ὅπου πολλὰς μοὶ ἔδωκεν ἐξηγήσεις, καὶ ἐκεῖ ἐγνωρίσθην καὶ μετὰ τῆς τότε νέας καὶ χαριεστάτης συζύγου του, καὶ εἶδον τὰ ὡραῖα μικρά του κοράσια. Ἔκτοτε δὲ στενὴ συνεδέθη σχέσις μεταξὺ τῆς οἰκογενείας μου καὶ τῆς κ. Βερδάν, ἣν ἡ σύζυγός μου εἰσήγαγεν εἰς πολλὰς τῶν ἐπισήμων γαλλικῶν οἰκογενειῶν καὶ μεθ' ἧς συνηντήθημεν πάλιν ἐν Βερολίνῳ.

Ἦλθον δὲ τότε καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς ἡμᾶς καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν σταθερῶς ἢ παροδικῶς ἐπιδημούντων ἐν Παρισίοις ὁμογενῶν, καὶ ἐν πρώτοις ἡ κ. Αἰκατερίνα Καρατζᾶ, τὸ γένος Ταβακοπούλου, ἀρχαία φίλη τῶν παιδικῶν μου ἡμερῶν, ἥτις καὶ οἰκίως συνεδέθη μετὰ τῆς οἰκογενείας μου, ἡ δ' εὐφυεστάτη καὶ θελκτικωτάτη μικρὰ τότε θυγάτηρ της, Μαρία, συνῆψε στενοτάτους δεσμοὺς φιλίας μετὰ τῆς ὁμήλικος θυγατρός μου Ζωῆς. Ἡ κ. Καρατζᾶ, διαζευχθεῖσα ἀπὸ τοῦ πρώτου συζύγου της ἐν Πετρουπόλει, ὅστις ἐρρέθη ὅτι καὶ τὴν ζωήν της εἶχεν ἐπιβουλευθῇ, ἐνυμφεύθη εἰς δεύτερον γάμον τὸν Κωνστ. Καρατζᾶν, ἄλλοτε Σύμβουλον τῆς Ἐπικρατείας ἐν Ἑλλάδι, εἶτα δ' ὡς ἑτερόχθονα ἀποβληθέντα τῆς ὑπηρεσίας, καὶ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν Πρέσβυν εἰς Βέλγιον διορισθέντα καὶ εἰς Ὀλλανδίαν, ὅπου καὶ ἀπεβίωσεν. Ἦτο δὲ υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδαυίας Ἰωάννου τοῦ Καρατζᾶ, δι' ὃ καί, κατὰ τὸ Ὀθωμανικὸν ἔθιμον, ἐδικαιοῦτο νὰ φέρῃ τὸν ἀποδιδόμενον αὐτῷ τίτλον ἡγεμονόπαιδος (Prince). Ἀλλ' ἡ μετριόφρων χήρα του ἀπέφευγε αὐτόν, ὡς μὴ συμβιβαζόμενον πρὸς τὴν ἀφελῆ δίαιταν, εἰς ἣν ἐβίαζεν αὐτὴν ἡ γλισχρότης τῶν πόρων της. Ἐν Παρισίοις κατῴκει τότε καὶ ἡ ἡγεμονὶς (Princesse) Ὑψηλάντη, ἡ μήτηρ τοῦ μετὰ ταῦτα Πρέσβεως ἡμῶν ἐν Βιέννῃ, ἐμὴ δὲ δευτέρα ἐξαδέλφη, μετὰ τῆς θυγατρός της. Πολύτιμος δὲ δι' ἡμᾶς γνωριμία ἦν καὶ ἡ τοῦ κ. Πανᾶ, Ἕλληνος ἰατροῦ, καὶ

παρ' αὐτοῖς τοῖς Γάλλοις πολλῆς ἀπολαύοντος ὑπολήψεως· καί, μεταξὺ τῶν διαπρεπόντων διὰ τὴν φιλολογικὴν αὐτῶν ἱκανότητα, καὶ δι' αὐτῆς τὴν πατρίδα των ὠφελούντων καὶ συνιστώντων, πρέπει ν' ἀναφέρω τὸν κ. Σκυλίτσην Ἰσιδωρίδην, ἀκαμάτως καλλιεργοῦντα τὰς μούσας, τὸν κ. Μάϊμαρ, πρῶτον ἐπιχειρήσαντα ἔκδοσιν ὡραίου καὶ πολυτελοῦς ἑλληνικοῦ περιοδικοῦ μετ' ἀξιολόγων εἰκόνων, ἀλλὰ μετά τινα χρόνον ναυαγήσαντος εἰς τὸν σκόπελον τῆς ἀνισότητος τῶν εἰσπράξεων πρὸς τὴν δαπάνην· τὸν Ταγματάρχην τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κ. Νικολαΐδην, ὅστις εἶχε τὴν εὐφυΐαν ν' ἀποζῇ γράφων καὶ κατορθῶν νὰ ἐκδίδῃ καὶ νὰ πωλῇ γαλλικὰ μυθιστορήματα. Μετὰ τῶν ἄλλων δ' Ἑλλήνων ὀφείλω νὰ καταριθμήσω μετ' ἐθνικῆς ὑπερηφανείας καὶ τὸν κ. Α. Παρόδην. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ, Κρὴς τὸ γένος, εἶχε νυμφευθῇ Ἰταλίδα, ὁ δὲ νέος, ὡς Γαλλιστὶ ἀνατραφείς, ἔγραφε γαλλικὴν ποίησιν, ἀξίαν τοῦ λεπτοτέρου γαλλικοῦ καλάμου, καὶ τὰ ἔμμετρα αὐτοῦ γαλλικὰ δράματα ἔτυχον τῆς τιμῆς ἐπανειλημμένων παραστάσεων ἐπ' αὐτῆς τῆς λίαν φειδωλῆς καὶ ἀποκλειστικῆς σκηνῆς τοῦ Γαλλικοῦ Θεάτρου.

Ἐξ Ἀθηνῶν δ' ἦλθον ὀλίγον μετ' ἐμὲ Ἕλληνες, ἐν ἄλλοις ὁ ἐπίτροπος τῶν ὑποθέσεών μου καὶ ἐμὸς δικηγόρος κ. Κ. Βικέλας μετὰ τῆς θυγατρός του· ὁ ἄλλοτε πολυπραγμόνως μᾶλλον ἢ ἐμπείρως ἀναμιγνύμενος εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ εἰς τὴν φιλολογίαν, ἤδη δ' ἡμίτυφλος καὶ περιαυτολόγος γέρων Παπαδόπουλος ὁ Βρεττός, παραπονούμενός μοι, ὅτι φρικτῶς ὁ Γορτσακὸφ τὸν ἠδίκησεν· ὁ κ. Παραμυθιώτης μετὰ τῆς ὡραίας συζύγου του, τῆς θυγατρὸς τοῦ συνταγματάρχου κ. Πάνου, ἥτις, ἄλλοτε μέν, ὡς κόρη, μοὶ εἶχε χρησιμεύσῃ ὡς τὸ σωματικὸν πρωτότυπον τῆς ἡρωΐδος τοῦ διηγήματός μου «Ἐκδρομὴ εἰς Πόρον», μετὰ ταῦτα δ' ἦλθεν εἰς δεύτερον γάμον μετὰ τοῦ Δουκὸς Tacher de la Pagerie, ἡ Κα Γεννάδη, θυγάτηρ τοῦ φίλου καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ συναδέλφου μου ἰατροῦ κ. Πάλλη. Εἰς ταύτης τὴν ἐπίσκεψιν ἀπελθών, ἅμα ἔμαθον τὴν ἄφιξίν της, δὲν τὴν εὗρον ἐν τῇ αἰθούσῃ· ἀλλ' ἰδὼν εἰς τὸ πέρας αὐτῆς θύραν ἠνεωγμένην, προὐχώρησα πρὸς αὐτήν, καὶ ἐγκύψας, εἶδον, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, κλίνην,

καὶ ἐν αὐτῇ ἀνακεκλιμένην νέαν λευκοφόρον, ἥτις μοὶ ἐφάνη καλλονῆς σπανίας. Ὑποτραυλίσας ἑπομένως αἴτησιν συγχωρήσεως, ἀπεσύρθην καὶ ἀνεχώρησα· ὅτε δὲ τὴν ἐπαύριον, ἐντυχὼν ἀλλαχοῦ τῇ Κα Γεννάδη, τῇ διηγήθην τί μοὶ συνέβη, γελάσασα μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ νέα, ἣν εἶδον, ἦν μήτηρ οἰκογενείας, φίλη της, ἡ Κα Οἰκονόμου ἐκ Πατρῶν, συνοδεύσασα αὐτὴν εἰς Παρισίους, ἕνεκα τῆς πασχούσης ὑγείας της. Τότε δ᾽ ἔμαθον προσέτι ὅτι μικρὸν δεκαετὲς κοράσιον ἐξαισίου καλλονῆς καὶ ἐξόχως εὐφυές, συνοδοιπορεῦσαν μετ᾽ ἐμοῦ ἀπὸ Πατρῶν μέχρι Κεφαλληνίας, ἦν θυγάτριον τῆς Κυρίας ταύτης, μεθ᾽ ἧς καὶ ἐγνωρίσθην, ἀφ᾽ οὗ ἀνέλαβεν. Ἐπῆλθε δὲ μετ᾽ οὐ πολὺ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ποτὲ Προέδρου τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ἀξιωματικὸς κ. Μωραϊτίνης, ὅστις, μετὰ τῆς κυρίας ταύτης σχετισθείς, μετά τινα ἔτη ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα αὐτῆς, τὴν μικράν μου συνοδοιπόρον.

Ἀμέσως δ᾽ ἐξ ἀρχῆς ἐπεδίωξα ὅσον ἐδυνήθην ἐπισήμων δημοσιογράφων τὴν γνωριμίαν, ἀναλογιζόμενος ὅτι ἤμην ἤδη ἐν τῇ πόλει, ἥτις ἐκίνει τὸν μοχλὸν τῆς κοινῆς γνώμης τῶν ἐξηυγενισμένων ἐθνῶν. Καὶ τῶν μὲν δεχόμενος τὰς ἐπισκέψεις, τοὺς δ᾽ αὐτὸς ἐπισκεπτόμενος, ἐσχετίσθην μετὰ πολλῶν, καὶ ἠγωνίσθην νὰ διαθέσω ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος γείτονά μου, τὸν ἐπιφανῆ ἐπιφυλλιδογράφον τῶν Débats, John Lemoine, τὸν Chédin τοῦ Constitutionnel, καὶ πλείστους ἄλλους, ἐν οἷς δὲν θέλω ν᾽ ἀφήσω ἀμνημόνευτον, διὰ τὴν ἔνθερμον πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπην του, τὸν τυφλὸν γέροντα Jules Roussy, ἀρχαῖον φίλον καὶ μεταφραστὴν τοῦ ποιητοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου. Αὐτὸν τὸ θυγάτριόν του ὡδήγει πρὸς ἐμέ, ὡς ἄλλον Βελισάριον, ὅστις ὅμως, καθ᾽ ὃ ἐνθουσιώδης νομιμόφρων καὶ τῆς ἐφημερίδος τῆς μερίδος ἐκείνης, τῆς Union, ἀρχισυντάκτης, δὲν ἐδύνατο πολὺ νὰ μᾶς ὠφελήσῃ ἐπὶ τῆς Ναπολεοντοκρατίας. Ἐξήγουν δ᾽ εἰς πάντας τὴν θέσιν τῆς Ἑλλάδος, τὰς προόδους αὐτῆς, ἀφ᾽ ὅτου ἀπέσεισε τὸν ζυγόν, τὸ συμφέρον τῆς Εὐρώπης εἰς τὸ νὰ προαγάγῃ αὐτῆς τὴν πρόοδον, καί, διανέμων αὐτοῖς καὶ ἃ πρὶν ἢ ἐγκαταλείψω τὴν Ἑλλάδα εἶχον ἐκδώσῃ φυλλάδια «La question d'Orient» καὶ «La Turquie ou la Grèce», πολλῶν ηὐτύχησα νὰ ὑπεκκαύσω τὸν φιλελληνι-

σμὸν καὶ νὰ κινήσω ὑπὲρ Ἑλλάδος τὸν κάλαμον. Ἀλλ' αἱ προσπάθειαί μου εἰς μίαν δυσκολίαν προσέκρουον, τὴν ἄρνησιν ἐξ Ἑλλάδος τοῦ νὰ δώσῃ οἷον δήποτε δεῖγμα εὐαρεσκείας εἰς τοὺς οὕτως ὑπὲρ αὐτῆς ὑπερμαχοῦντας, ἐπὶ τῷ, δυστυχῶς, ὡς ἔκ τινων παραδειγμάτων ἐγὼ αὐτὸς εἶδον, οὐχὶ πάντοτε ἀνυποστάτῳ φόβῳ, ὅτι τινῶν τὸ κινοῦν ἦν κυρίως ἡ ἐλπὶς ἀμοιβῆς, ἰδίως διὰ παρασήμου, καὶ ὅτι ταύτης λαχόντες, ἀλλαχοῦ, ἴσως εἰς τὸ ἐναντίον σημεῖον τοῦ ὁρίζοντος, θὰ ἐστρέφοντο.

Πρῶτον δὲ κοινωνικὸν καθῆκον, ὃ ἐξετέλεσα ἀμέσως μετὰ τὴν ἄφιξίν μου εἰς Παρισίους, καὶ ὃ ἡ καρδία μοὶ ὑπηγόρευσεν, ἦν νὰ γράψω τῷ Πρεσβευτῇ τῆς Γερμανίας, κόμητι Γόλτς, τῷ ἐξ Ἑλλάδος ἀρχαίῳ μου φίλῳ, ὅτε ἐκεῖνος μὲν ἐκεῖ ἀντεπροσώπευε τὴν Γερμανίαν, ἐγὼ δὲ διετέλουν Ὑπουργός. Ὅτε ἀπηρχόμην εἰς Ἀμερικήν, τὸν εἶχον ἴδῃ ἅπαξ ἐν Παρισίοις ἐν ἄκρᾳ ὑγιείᾳ διατελοῦντα· ἀλλ' ἤδη, ἐκτός που τῶν Παρισίων, δι' ἀλλαγὴν ἀέρος μετακομισθείς, κατέκειτο ὑπὸ δεινοτάτης νόσου βασανιζόμενος, καρκίνου εἰς τὴν γλῶσσαν, ὅστις καὶ εἰς ἀφασίαν καὶ σχεδὸν εἰς ἐντελῆ ἀτροφίαν τὸν κατεδίκαζε. Καὶ τότε μὲν μοὶ ἀπεκρίθη φιλοφρονέστατα, λέγων μοι καὶ ὅτι ἡ ὑγεία του βελτιοῦται. Ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ ἐναντίον συνέβη, καὶ μετ' οὐ πολὺ εἰς Γερμανίαν μετακομισθείς, ἀπεβίωσεν ἐκεῖ ἐν σκληροῖς βασάνοις.

Ἀφ' οὗ δ' εἰς τὸ ξενοδοχεῖον περὶ τὸν μῆνα διεμείναμεν, ἐμισθώσαμεν τέλος κατοικίαν, τὸ πρῶτον πάτωμα τοῦ ἐν Rue Vezelay ἀρ. 9 πρὸς 625 φρ. κατὰ μῆνα. Ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ, εὐαρέστως κειμένῃ εἰς ὁδὸν ἥσυχον, ἀλλὰ προσεχῆ τῇ κεντρικῇ λεωφόρῳ (Boulevard) Malesherbes, καὶ τῷ παραδείσῳ (parc) Monceau, ἀξιολόγῳ περιπάτῳ διὰ τὰ παιδία, σύνοικον εἴχομεν, εἰς τὸν πρόσγειον δόμον, τὴν Princesse Beauveau, γείτονα δ' ἄμεσον τὸν κ. Λαβαλέττ, υἱὸν τοῦ μετ' ὀλίγον γενομένου Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ γαμβρὸν τοῦ Πρωθυπουργοῦ κ. Ρουέρ.

Μία δὲ τῶν πρώτων μου ἰδιωτικῶν ἐπισκέψεων ὑπῆρξε πρὸς τὴν Καν Λενορμάν, μεθ' ἧς στενὴν φιλίαν εἶχον συνδέσῃ ἐν Ἑλλάδι, καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς Φραγκῖσκος, μ' ἔφερεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, ἧς ἤμην μέλος ἀντεπιστέλλον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐκδό-

σεως τῶν Antiquités Helléniques. Ἤρχισα δὲ νὰ ἔρχωμαι τακτικῶς κατὰ Παρασκευὴν εἰς τὰς συνεδριάσεις τοῦ τμήματος τῶν ἐπιγραφῶν, καὶ μοὶ ἐδόθη ἕδρα σταθερὰ παρὰ τῷ Ρενάν, ὃν ἐπίσης ἐγνώριζον ἤδη ἐξ Ἀθηνῶν. Πολλάκις δ' ἐκ τῆς γειτνιάσεως ὠφελούμενος, συνδιελεγόμην μετ' αὐτοῦ περὶ τῶν συγγραμμάτων καὶ τῶν ἰδεῶν του, καὶ ἐν ἄλλοις τῷ ἔλεγον περὶ τῆς ***Ἱστορίας τοῦ Χριστοῦ,*** ὅτι ἐθαύμαζον μὲν τὸ βιβλίον διὰ τὸ ἐξαίσιον ὕφος του καὶ τῆς συντάξεως αὐτοῦ τὰ προτερήματα, καὶ ὡς σύγγραμμα ἱστορικὸν θὰ εὕρισκον αὐτὸ ἀπαράμιλλον, οὐδὲ θὰ εἶχόν τι ν' ἀντιτάξω, ἄν, ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς ἀπόψεως ἐντελῶς ἀφιστάμενος καὶ κατὰ μέρος αὐτὴν καταλείπων, δὲν ἐνόμιζεν ὅτι ἐδικαιοῦτο καὶ ν' ἀρνῆται αὐτήν. Εἰς ταῦτα δὲ μοὶ ἀπήντα ὅτι ἠρνεῖτο μόνον τὰ ἐπὶ θαυμάτων στηριζόμενα, διότι τὰ θαύματα, παραβάσεις τῆς ὑψίστης τάξεως, ἀπέκρουεν ἡ ὀρθὴ κρίσις. Τῷ ἀντέταττον ὅμως εἰς τοῦτο, ὅτι, εἰς τῆς ὑψίστης τάξεως τὴν διάγνωσιν, ἀδυνατεῖ ν' ἀρθῇ ἡ ἀσθενὴς ἡμῶν διάνοια, καὶ τὰς παραβάσεις αὐτῆς ν' ἀναγνωρίζῃ καὶ ἐκτιμᾷ ἡ βραχυτάτη ἡμῶν πεῖρα, τὸ ἀπειροστὸν οὖσα τῆς αἰωνιότητος. Ὀφείλω δὲ νὰ εἰπῶ ὅτι ὁ ἔξοχος ἀνὴρ οὐδόλως ὠργίζετο διὰ τὰς τοιαύτας ἐνστάσεις μου, καὶ ἐφαίνετο μάλιστα εὐαρεστῶν ἐπ' αὐταῖς.

Καὶ μετ' ἄλλων δὲ μελῶν τῆς Ἀκαδημίας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐσχετίσθην ἢ ἀνενέωσα προγενεστέρας μου μετ' αὐτῶν σχέσεις, οἷον μετὰ τοῦ Egger, τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ de Heque, τοῦ Vincent, ὅστις μοὶ εἶχε πέμψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ περὶ Ἑλληνικῆς μουσικῆς ἀξιόλογον σύγγραμμά του, τοῦ Βέλγου νομισματολόγου de Witte. τοῦ καὶ ὡς λογίου καὶ ὡς ἀνδρὸς ἀξιολόγου Brunnet de Presle, τοῦ St Marc Girardin, ὅστις θερμῶς ἐνδιεφέρετο ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ μοὶ ἔλεγε περὶ αὐτῆς ὅτι τὴν θεωρεῖ «ἀκατάστροφον» (indestructible), τοῦ Ἀσιανολόγου Mohle τοῦ Jourdan καὶ ἄλλων.

Εἰς ὑπόθεσιν ἀνεξάρτητον τῶν πολιτικῶν καθηκόντων μου, ἠσχολήθην εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς μου εἰς Παρισίους, τὴν δημοσίευσιν προγράμματος περὶ λαχείου τῆς παρὰ τῇ ἐν Ἀθήναις Τραπέζῃ συστάσης ἰδιαιτέρας ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, Γαλλιστὶ

συντάξας αὐτό, τὸ συνώδευσα καὶ διὰ λαμπρᾶς εἰκόνος καὶ μακρᾶς ἑρμηνείας ἀρχαίου ἀγγείου. Μετὰ πολλοὺς δ' ἀγῶνας κατώρθωσα τὴν μεγαλοπρεπῆ τύπωσιν καὶ τοῦ κειμένου καὶ τῆς εἰκόνος διὰ τοῦ κ. Baudry, ἐπιζητήσας, ἐπέτυχον τὴν ἄδειαν τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ λαχείου, ὡς ἀφορῶντος σκοπὸν ἐπιστημονικόν, καὶ εἵλκυσα τὴν ἐπ' αὐτοῦ προσοχὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον, ὁμιλήσας περὶ τοῦ ἀντικειμένου δημοσίᾳ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν, καθ' ἣν προσῆλθον εἰς αὐτὴν (τῇ 20 Σεπτ. / 2 Ὀκτ. 1868), καί, πέμψας τὸ ἐκδοθὲν εἰς διαφόρους δημοσιογράφους, οἵτινες καὶ εὐφήμως περὶ αὐτοῦ ἐποιήσαντο λόγον. Οὕτως, ἐκ τοῦ προϊόντος τῆς πωλήσεως τῶν λαχνῶν, παρήχθη μεγάλη ποσότης, ἣν ἔπεμψα εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις ἐπιτροπήν. Αὕτη δ' ἔδωκε τὸ προϊὸν τῶν ἐνεργειῶν μου εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν καὶ οὐχὶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Ἐκπαιδεύσεως, ὡς ὤφειλε· διότι, εἴτε ἐξ ἀμελείας καὶ παρεννοήσεως τῶν ἀρχῶν, εἰς τὴν Ἑταιρείαν εἶχεν ἀποδοθῇ ἔκτοτε χαρακτὴρ σώματος αὐθυπάρκτου καὶ οὐχὶ βοηθητικοῦ, ὡς συνίστων αὐτὸ ὁ κανονισμὸς καὶ τὰ προσόντα του· καὶ κατὰ συνέπειαν τῆς τοιαύτης παρεξηγήσεως ἐδόθη καὶ αὐτῷ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκδίδειν Λαχεῖον ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ χρήματα, συναχθέντα πρὸς σκοπὸν ἀρχαιολογικόν, ἐδίδοντο εἰς αὐτήν, ἐν ᾧ αὕτη συνέστη, ἵνα, ὅ,τι συνάγει, δίδῃ εἰς τὴν Κυβέρνησιν.

Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν εὗρον, ἐπὶ τῆς ἀφίξεώς μου, τὸν Μαρκήσιον de Moustier, πρώην Πρέσβυν ἐν Τουρκίᾳ, ὅστις φιλοφρονέστατα μ' ὑπεδέχθη. Εἶχον δὲ μετ' αὐτοῦ συνεχεῖς συνεντεύξεις, ἐφ' ὧν ἐπεδίωκον τὴν ἐξέγερσιν συμπαθείας τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως ὑπὲρ τῶν Κρητῶν. Ἐν μιᾷ δ' αὐτῶν μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ Ναπολέων ἦν διατεθειμένος ὑπὲρ τῆς προσαρτήσεως τῆς Κρήτης εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐπρότεινεν αὐτὴν μάλιστα, ἀλλ' εὗρεν ἀντίστασιν παρὰ ταῖς ἄλλαις δυνάμεσι καὶ εἶχε κηρύξῃ αὐτὴν ἀδύνατον. Μοὶ ὡμολόγησε δ' εἰλικρινῶς ὅτι καὶ αὐτὸς ἐπὶ μακρὸν δὲν ἐθεώρει πιθανὴν τὴν συγκατάθεσιν τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν ἐκχώρησιν τῆς Κρήτης εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Εἰς ἄλλας του δὲ συνδιαλέξεις μοὶ ἔλεγεν ὅτι οἱ Τοῦρκοι προοδεύουσιν ἐν Κρήτῃ, οἱ δ' Ἕλληνες τῆς Τουρκίας οὐδόλως προθυμοῦνται νὰ ἐπαναστατήσωσιν. Ὁ δὲ Διευθυντὴς τῶν Ἀνατολικῶν ὑποθέσεων κ. Tamisier, μοὶ ἔλεγεν ὅτι πρόοδοι ἱκαναὶ δὲν γίνονται ἐν Ἑλλάδι, ὃ ἐγὼ ἀπέκρουον, ὡς μὴ δικαίαν κρίσιν. Ὁ δὲ κ. Μουστιέρος, ὅτε τῷ παρετήρησα ὅτι ἡ ἐφημερὶς «Presse» ἦν φιλότουρκος καὶ ἀνθελληνική, μοὶ εἶπεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ προσέχω εἰς τὰ γραφόμενα ὑπ' αὐτῆς, ὡς μὴ ἐμπνεομένης ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως.

Καὶ πρὸ τῆς ἐπισήμου μου δὲ παρουσιάσεως, διετέλουν εἰς κοινωνικὰς σχέσεις μετά τινων τῶν συναδέλφων μου, ἰδίως τοῦ τῆς Ἀγγλίας κ. Λύονς (Ρίκερτον), ὃν εἶχον γνωρίση ἔφηβον ἐν Ἀθήναις, ὅτε ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐπρέσβευεν ἐκεῖ, πολλὰ δὲ περὶ τῆς ἀκαμάτου αὐτοῦ δραστηριότητος εἶχον ἀκούση ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἤδη εὕρισκον αὐτὸν ἀρίστην κατέχοντα θέσιν πολιτικήν, ἀλλ', ὡς πρὸς τοὺς τρόπους, οἷον τὸν ἤξευρον, ἤτοι εὐφυᾶ μέν, ἀλλὰ σιωπηλὸν μᾶλλον, ὡς ἂν ἦν δειλὸς καὶ στενοχωρούμενος ἐν τῇ συναναστροφῇ, ἢ ὡς ἂν ἡ ἕξις αὐτῆς τῷ ἔλειπεν. Ἐγνωρίσθην δὲ καὶ μετὰ τοῦ τῆς Ῥωσσίας, Κόμητος Στάκελβεργ, ὅστις ἦν λίαν εὐαρέστου συμπεριφορᾶς. Οἱ δὲ κυριώτεροι τῶν λοιπῶν ἦσαν ὁ τῆς Αὐστρίας Πρίγκηψ Μετερνῖχος, υἱὸς τοῦ περιφήμου διπλωμάτου, ὁ τῆς Τουρκίας Τσεμὴλ Πασᾶς, εὐπρεπὴς καὶ ὡραῖος ἐξωτερικῶς, ἀλλ', ὡς ὑπὸ τῶν συναδέλφων του ἐκρίνετο, οὐχὶ μεγάλης διανοητικῆς ἀξίας· ὁ τοῦ Βελγίου, Βαρῶνος Bayens, ὁ τῆς Ὀλλανδίας Βαρῶνος von Zuylen, διακεκριμένος διὰ τὰς μουσικὰς συνθέσεις του, καὶ οὗ ἡ σύζυγος, τὸ γένος Rochusen, ἦν μία τῶν χαριεστέρων καὶ συγχρόνως τῶν νουνεχεστέρων κυριῶν τῆς Παρισινῆς κοινωνίας· τῆς Ἱσπανίας, ὁ ἀρχαῖον καὶ ἔνδοξον ὄνομα φέρων, καὶ αὐτὸς ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ διακριθεὶς Ὀλόζαγας· ὁ τῆς Δανίας Κόμης Μόλτκε, μεθ' ὡραίας καὶ περὶ τὰ πολιτικὰ πολυπραγμονούσης συζύγου· ὁ τῆς Ἀμερικῆς Στρατηγὸς Δείξ. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἔχαιρον τὰς πρώτας ἡμέρας, ὅτε ἔβλεπον εἰσερχόμενον εἰς τὰς συναναστροφὰς τὸν Πρέσβυν τῆς Ταϊτῆς, οὗ δὲν ἐνθυμοῦμαι μὲν τὸ ὄνομα, ἀλλ' ὅστις εἶχε τὸ

μέγα δι' ἐμὲ προτέρημα ὅτι, αἰθίοψ ὤν, ἐκ πρώτης ὄψεως μοὶ ἦν εὐδιάγνωστος, ἐν ᾧ τῶν πλείστων ἄλλων μὲ διέφευγεν ἡ φυσιογνωμία, καὶ ἐφοβούμην μὴ ἐκλάβω αὐτοὺς ἄλλον ἀντ' ἄλλου.

Πρόξενον δ' εἶχεν ἡ Ἑλλὰς σταθερῶς τὸν Αἰμύλιον Ἐρλάγγερ (rue Taitbout 20), ἄνδρα λίαν εὐάρεστον τοὺς τρόπους, εὔπορον καὶ ἐπιχειρηματίαν, νυμφευθέντα εἰς δεύτερον γάμον τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀμερικανοῦ κ. Sleidel, ὅστις, ἐπὶ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τῆς Ἀμερικῆς, εἶχε πεμφθῇ ὑπὸ τῶν Νοτίων, ἵν' ἀντιπροσωπεύσῃ αὐτοὺς ὡς Πρέσβυς παρὰ ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς δυνάμεσιν· Ἀγγλικὸν ὅμως πλοῖον πολεμικὸν συνέλαβε καθ' ὁδὸν τὸ Ἀμερικανικόν, τὸ φέρον αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ, ὡς μὴ ἐφωδιασμένον δι' ἐγγράφων τακτικῶν τῆς μόνης ὡς νομίμου ἀναγνωριζομένης Κυβερνήσεως τῶν Βορειαμερικανῶν, καὶ οἱ ἐπιβάται περιῆλθον εἰς αἰχμαλωσίαν. Μεταξὺ αὐτῶν ἡ πρεσβυτέρα τῶν θυγατέρων τοῦ κ. Sleidel, ὅτε ἦλθεν ἀπέναντι τοῦ βρεττανοῦ πλοιάρχου, ὅστις, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ἦν ἀντιναύαρχος, τῷ προσῆψε θαῤῥαλέως ὅτι, κρατήσας τὸν πατέρα της καὶ τὸ φέρον αὐτὸν πλοῖον, ἐγένετο ἔνοχος πράξεως προσβαλλούσης τὸ δίκαιον, καί, αὐτὸ τοῦτο, βαρβάρου. Ἐπειδὴ δ' ὁ πλοίαρχος ἀπήντησέ πως ἀποτόμως, ἡ νεᾶνις ὕψωσε τὴν χεῖρα καὶ τῷ κατέφερεν ἓν ῥάπισμα, ἀντηχῆσαν καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην, πρὸς αὐτὴν ἑλκύσαν πανταχόθεν τὴν προσοχὴν καὶ τὰς συμπαθείας, καὶ προμηθεῦσαν αὐτῇ, ἅμα ἀφίχθη εἰς Παρισίους, τὸν ἀξιόλογον αὐτῆς μνηστῆρα. Ἀλλά, καὶ πλὴν τοῦ ῥαπίσματος, τὰ θέλγητρα καὶ τὸ κάλλος αὐτῆς θὰ ἤρκουν ἤδη εἰς τοῦτο. Ἡ οἰκία τοῦ κ. Erlanger ἦν πολυτελής, καὶ εἰς τὰ ἐξαίσια αὐτοῦ γεύματα καὶ τὰς συναναστροφὰς ἀπηντῶμεν πάντοτε λίαν διακεκριμένους τοὺς προσκεκλημένους.

Ἐν μιᾷ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Ὀκτωβρίου ἔλαβον ἐπιστολὴν τοῦ Λεωνίδου Λεβέντη, κρατουμένου εἰς τὰς φυλακάς, ὡς ξένου ἀγύρτου δῆθεν καὶ ἐστερημένου πόρου ζωῆς. Ἀμέσως δ' ἔπεμψα τὸν Γραμματέα τῆς Πρεσβείας κ. Ῥὼκ νὰ ζητήσῃ τὴν ἀπόλυσιν αὐτοῦ. Ὅτε δ' ἐκομίσθη πρὸς ἐμέ, τὸν ἐκράτησα εἰς τὸ πρόγευμα καὶ τὸ γεῦμα, τῷ ἔδωκα ἔπειτα τ' ἀναπόφευκτα

ὁδοιπορικά, καὶ τὸν ἔπεμψα εἰς Μασσαλίαν, ἵνα ὁ ἐκεῖ Πρόξενος τὸν ἐπιβιβάσῃ καὶ τὸν ἀποστείλῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Συγχρόνως δὲ μοὶ ἔγραψεν, ἵνα μοὶ ἀναγγείλῃ τὴν ἄφιξίν της εἰς τὰ Παρίσια, καὶ ἡ καλὴ συμπλῶτίς μου ἐπὶ τοῦ Ὠκεανοῦ, ἡ Κα Mary Pratt, καί, ἐλθὼν πρὸς αὐτήν, ἔμαθον ὅτι ἀπήρχετο εἰς Νίκαιαν (Nice), ὅπου ἐνυμφεύετο Μαρκήσιον τινα, πλούσιον γαιοκτήμονα κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα.

Τῇ 15/27 Ὀκτωβρίου ἀπῆλθον εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Vincent, ὃν δὲν ἐγνώριζον, μεθ' οὗ ὅμως διετέλουν εἰς φιλολογικὰς σχέσεις καὶ ἀλληλογραφίαν, καὶ ὅστις μοὶ εἶχε προσφέρῃ τὸ ἀξιόλογον σύγγραμμά του περὶ τῆς μουσικῆς τῶν ἀρχαίων. Ἦν δὲ ἤδη τότε λίαν προβεβηκὼς τὴν ἡλικίαν καὶ ἀσθενής, ἀλλ' ἅμα ἤκουσεν ὅτι ἤμην ἐγὼ ὁ ζητῶν νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ, δηλαδὴ ὁ Πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος, ἠγέρθη ἐκ τῆς κλίνης του, ἐφόρεσεν ἕνα ἐπενδύτην, καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ εἰσέλθω. Ἡ συγκίνησίς του δ' ἦν μεγίστη, καί, κατεσπευσμένως καλέσας τὴν ὑπηρέτριάν του, τῇ εἶπε νὰ τῷ φέρῃ ἀμέσως ἐκ τῆς σκευοθήκης του τὸ Ἑλληνικὸν παράσημον, ὃ εἶχε λάβῃ ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τοῦ ῥηθέντος βιβλίου, καὶ δὲν ἡσύχασε πρὶν ἐνείρῃ αὐτὸ εἰς τὴν κομβότρυπαν τοῦ ἐνδύματός του.—«Οὕτω, μοὶ εἶπε τότε, τώρα εἶμ' εὐχαριστημένος. Τὸ παράσημον τοῦτο τῆς ἀγαπητῆς μου Ἑλλάδος θέλω νὰ μ' ἀκολουθήσῃ καὶ εἰς τὸν τάφον μου».

Καὶ ὡς εἶπεν, οὕτω καὶ ἐγένετο, διότι ἀκριβῶς μεθ' ἕνα μῆνα, τῇ 15/27 Νοεμβρίου, παρέδιδε τὸ πνεῦμα ὁ σοφὸς ἀνὴρ καὶ ἐνθουσιώδης φιλέλλην, καὶ ἐνεταφιάσθη ἐμπρεπόντος εἰς τὸ στῆθός του τοῦ Ἑλληνικοῦ παρασήμου.

Εἶχον δὲ νὰ διεξαγάγω ἀμέσως μετὰ τὴν ἄφιξίν μου εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ἰδιωτικήν τινα ὑπόθεσιν, ἥτις ὅμως καὶ ἄλλους πλὴν ἐμοῦ καὶ ἐν γένει τὸ ἐθνικὸν συμφέρον ἀπέβλεπε. Τοὺς δύω υἱούς μου, Ἀλέξην καὶ Εὐγένιον, ἐν Ἀθήναις περατώσαντας τὰς γυμνασιακάς των σπουδάς, ἤθελον νὰ κατατάξω εἰς τὸ γαλλικὸν Πανεπιστήμιον, ἵνα σπουδάσωσιν ἐκεῖ νομικά· ἀλλὰ τότε ἔτι τὰ ἀπολυτήρια τῶν ἡμετέρων γυμνασίων δὲν ἤρκουν διὰ τὴν ἐγγραφὴν καὶ ἀπῃτοῦντο ἔκτακτοι ἐξετάσεις πρὸς τοῦτο, αἵτινες εἶχον πολ-

λὰς δυσκολίας. Ἀλλ' εἰς τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν Ἀκαδημαϊκῶν καὶ ἰδίως εἰς τὸν κ. Jourdain, ἐκθεὶς καὶ ἐξηγήσας, τίς ἦν ὁ ὀργανισμὸς τῶν ἡμετέρων διδακτηρίων καὶ τίνα τὰ ἐν αὐτοῖς διδασκόμενα, κατώρθωσα δι' αὐτῶν ν' ἀναγνωρισθῶσι τὰ Ἑλληνικὰ γυμνάσια ὡς ἰσότιμα τοῖς Γαλλικοῖς, καὶ οὕτω οἱ δύω υἱοί μου ἐγένοντο δεκτοὶ εἰς τὸ πανεπιστήμιον ἀπὸ τῇ 1/13 Νοεμβρίου.

Καὶ ἑτέρας δ' ἐπεμελήθην ὑποθέσεως, ἣν καὶ αὐτὴν ὡς ἰδιωτικὴν μᾶλλον ἐθεώρουν ἢ ὡς δημοσίαν, διότι ἐγὼ μὲν περὶ αὐτῆς, ὡς τὴν ἐθνικὴν πρόοδον κατ' ἐμὲ ἐνδιαφερούσης πρὸ ἐτῶν ἐπολυπραγμόνουν, τὸ δὲ δημόσιον οὐδὲ μέχρις ἐκείνου, οὐδ' ἔκτοτε περὶ αὐτῆς σπουδαίως ἐφρόντισεν. Ἦν δ' αὕτη ὁ ὀργανισμὸς καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ Θεάτρου παρ' ἡμῖν. Ἵνα δ' ἀκριβεῖς λάβω πληροφορίας περὶ τοῦ ἀντικειμένου, ἐπορεύθην ἐπανειλημμένως πρὸς τὸν Ἔφορον τῶν Θεάτρων, κ. Camille Doucet, καὶ διὰ μακρῶν μετ' αὐτοῦ συνδιελέχθην. Λαβὼν δὲ παρ' αὐτοῦ τὸν ὀργανισμὸν τοῦ σχολείου τῆς ὑποκριτικῆς (conservatoire) τὴν γνώμην αὐτοῦ περὶ τῶν ὅρων, ὑφ' οὓς οἱ μαθηταὶ ἠδύναντο νὰ πεμφθῶσιν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς αὐτό, καὶ προσέτι τὴν πληροφορίαν, ὅτι, ἂν ἔχωσι φυσικὰ προτερήματα καὶ γινώσκωσιν ὁπωσοῦν τὴν γαλλικήν, δύνανται ἐντὸς δύω ἐτῶν νὰ μορφωθῶσιν εἰς ἀρτίους ὑποκριτάς, ἀνέφερα περὶ τούτων οἷς ἔδει, ἀλλ' οὐδὲν ἐπέτυχον σπουδαῖον ἀποτέλεσμα. Μετὰ μακρὰς δὲ προσπαθείας καὶ μετ' ἐτῶν παρέλευσιν, εἷς μόνος μαθητής, ὡς ἐπληροφορήθην, ἐπέμφθη, ἀφ' οὗ ἐγὼ ἀνεχώρησα ἐκ Παρισίων, ἀλλ' ἐξελέγη, οὐχὶ ἐκ τῶν ἐχόντων τὰ δέοντα προσόντα, ἀλλὰ κατ' ἐπιῤῥοὴν συγγενῶν, νέος τις μόνον ἀφυὴς καὶ ἀπαράσκευος, καὶ προσέτι καχεκτικὸς καὶ φθισιῶν, ὥστε καὶ μετά τινας μῆνας ἀπεβίωσεν ἐν Παρισίοις, καὶ ἄλλος δὲν διεδέχθη αὐτόν.

Ἐν ἀγνοίᾳ δ' ἔτι πάντων τῶν τότε κοινωνικῶν ἐθίμων διατελῶν, ὅτε ἡ παλαιὰ γνώριμός μου, σύζυγος τοῦ περιφήμου Ἀκαδημαϊκοῦ Mohl, Ἀγγλὶς τὸ γένος, μοὶ εἶπεν ὅτι ἤμην βέβαιος νὰ τὴν εὕρω κατ' οἶκον πᾶσαν Παρασκευὴν τὸ ἑσπέρας, καὶ πολὺ θὰ τὴν εὐχαρίστουν, ἂν τὴν ἐπισκεπτόμην, τὴν πρώτην

Παρασκευήν, ἐπορεύθην εἰς τὴν οἰκίαν της κειμένην πέραν τοῦ Σικουάνα, καί, περίεργον διότι ἦν αὐτὴ ἐκείνη εἰς ἣν ἄλλοτε ᾤκει καὶ ὁ Σατωβριάνδος· ἀλλὰ μετ' ἐκπλήξεως εἶδον σκότος βαθύ, καὶ μόλις, ἀφ' οὗ ἐπανειλημμένως ἐκωδώνισα, ἦλθεν ὑπηρέτρια, καὶ ἀνοίξασά μοι, μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ κυρία ἔτι κοιμᾶται διότι εἶναι πολὺ ἐνωρίς, ἂν καὶ ἦν ἤδη ἡ ὥρα 8 $^1/_2$ περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου. Οὕτως ἀπῆλθον καί, πλανηθεὶς ὑπὲρ τὴν μίαν ὥραν, ἐπέστρεψα εἰς τὰς 9 $^1/_2$, καὶ ἐγενόμην μὲν δεκτός, ἀλλ' εὗρον μόνους τοὺς δύω συζύγους, καὶ κατόπιν βαθμηδὸν ἦλθον τινὲς ξένοι, ἐν οἷς ὁ Δοὺξ de Broglie, ὁ Τουργένιεφ, εἷς Ἄγγλος συγγραφεὺς καὶ κυρίαι. Ἀλλ' ἄγνωστος τοῖς πᾶσιν ἡ οἰκοδέσποινα εἰς οὐδένα μὲ παρουσίασε, καὶ ἔμεινα δι' ὅλης τῆς ἑσπέρας μόνος καὶ ἄφωνος. Ὅτε δ' ἐδυνήθην ν' ἀναχωρήσω, ὤμωσα ἐμαυτῷ ὅτι ἦν αὕτη ἡ τελευταία μου ἑσπερινὴ ἐπίσκεψις παρὰ τῇ Κα Mohl, ἀλλὰ συγχρόνως τὸ μάθημα μοὶ ὠφέλησεν. Ἐπεσκέφθην δὲ καὶ τὴν χήραν Καν Φαβιέρου, ἥτις, πρὸς μεγάλην μου ἔκπληξιν, μοὶ παρεπονέθη διότι, ὡς ἤκουσε παρὰ τοῦ Βρετοῦ (;), τὴν ἐκακολόγουν. Τὴν γελοίαν δὲ ταύτην καταγγελίαν μόλις κατώρθωσα ν' ἀναιρέσω, δείξας αὐτῇ τὸν λόγον, ὃν εἶχον ἀπαγγείλη ὑπὲρ τοῦ γενναίου ἀνδρός της, καὶ τὸ ψήφισμα ὃ εἶχον γράψη ὑπὲρ αὐτοῦ, ὡς Γραμματεὺς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἐζήτησε νὰ μὲ ἴδῃ καὶ ἦλθε πρὸς ἐμὲ (τῇ 14/26 Ὀκτωβρίου) Ὀθωμανός τις, Ζιὰ Πασᾶς καλούμενος, καὶ ἀπό τινος ἐν Παρισίοις οἰκῶν. Μοὶ εἶπε δ' ὅτι ἐπεδίωκε διὰ τῆς ἐφημεριδογραφίας τὴν εἰς Τουρκίαν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων καὶ εἰσαγωγὴν συνταγματικοῦ συστήματος. Ἀλλ' ἐξ ὅσων καὶ παρ' αὐτοῦ καὶ περὶ αὐτοῦ ἤκουσα, μοὶ ἐφάνη οὐχὶ ἀνὴρ ἀσφαλής, καὶ οὕτως ἀπέσχων τῆς περαιτέρω μετ' αὐτοῦ κοινωνίας.

Ἀμερικανὸν δέ τινα Συνταγματάρχην Mac Ivon, συσταθέντα μοι ὑπὸ Κλέωνος, καὶ θέλοντα νὰ μεταβῇ ἵνα ὑπηρετήσῃ τοῖς Κρήταις, συνέστησα τῷ ἐν Μασσαλίᾳ ἡμετέρῳ Προξένῳ κ. Ἀναργύρῳ· ἀλλὰ τίνα ὑπῆρξαν τὰ ἔκτοτε διαβήματα αὐτοῦ ἀγνοῶ.

Χηρευούσης δὲ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον θέσεως εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιγραφῶν καὶ τῆς Φιλολογίας, ὁ Φραγκῖσκος Λε-

νορμὰν ἐπωφθαλμία εἰς αὐτήν, καὶ μὲ παρεκάλεσαν καὶ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ του νὰ μεσιτεύσω ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς αὐτοῦ παρὰ τοῖς φίλοις μου. Ὡμίλησα ἑπομένως διαφόροις, ἐν ἄλλοις καὶ τοῖς στενοῖς φίλοις τῆς Κας Λενορμάν, τῷ Κῳ Jourden καὶ τῷ Κῳ Guizot, ἀλλὰ καὶ παρ᾽ αὐτῶν καὶ παρὰ πάντων τῶν ἄλλων ἔμαθον ὅτι πᾶσα προσπάθεια πρὸς τὸ παρὸν ματαία θ᾽ ἀπέβαινε, διότι τινές, ἴσως οἱ τὰ προτερήματα τοῦ νέου λογίου φθονοῦντες, τῷ προσῆπτον ὅτι, εἰς σύγγραμμα νεωστὶ ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐκδοθέν, τὸ περὶ τῶν Ἀσιατικῶν Λαῶν, ἀντέγραψε πολλὰ ἐξ ἀλλοτρίου συγγράμματος, χωρὶς νὰ τὸ ὁμολογήσῃ, ὅπερ ἐκήρυττον λογοκλοπήν.

Ἐν μιᾷ τῶν ἑσπερῶν, τῇ 29/11 Δεκεμβρίου, ἀπῆλθον εἰς τοῦ κ. Thiers μετὰ τοῦ νέου Lenormand, ὅστις μὲ παρουσίασεν εἰς αὐτόν, διατελοῦντα τότε μεμακρυσμένον τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας, ἤ, ἂν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, μόνον ἐν τῇ Βουλῇ κατέχοντα θέσιν, ἀλλὰ καὶ ταύτην μᾶλλον παθητικήν, ὡς ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος εἶχον τὰ πράγματα. Παρ᾽ αὐτῷ εὗρον διαφόρους κυρίους, οὓς δὲν ἐγνώριζον, περὶ τοὺς εἴκοσιν ἢ τριάκοντα, καὶ ἐντύπωσιν μοὶ προὐξένησε τὸ ζωηρὸν βλέμμα τοῦ γέροντος οἰκοδεσπότου, φιλοφρονέστατα ὑποδεχθέντος με, ὅτε τῷ εἶπον ὅτι ἀνυπόμονος ἤμην νὰ γνωρίσω ἕνα τῶν ἐπισημοτέρων πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ ἱστορικῶν τῆς Γαλλίας. Ἡ συνδιάλεξις ἡμῶν διήρκεσεν ἐπὶ μακρόν, εἰ καὶ ἐν αὐτῇ διέκρινα παρ᾽ αὐτῷ συμπαθείας μᾶλλον ὑπὲρ τῆς Τουρκίας, διότι τὴν διατήρησιν αὐτῆς μοὶ εἶπεν ὅτι θεωρεῖ ὡς ἀναγκαίαν διὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἰσοῤῥοπίαν καὶ ἤδη πλέον ἐφικτήν, διότι οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον καὶ βαδίζουσιν εἰς τὴν ὁδὸν τῶν προόδων. Περίεργος δὲ μοὶ ἐφάνη καὶ ὁ διϊσχυρισμός του ὅτι ἡ πτῶσις τοῦ Ὄθωνος καὶ ἡ ἐκλογὴ τοῦ νέου Βασιλέως ἀπεξένωσε τὰς συμπαθείας τῆς Βαυαρίας ἀπὸ τῆς Δανίας, καὶ ἐπέτρεψε τὴν ἐπὶ βλάβῃ ταύτης αὔξησιν τῆς Πρωσσίας, ἣν μετὰ χαρᾶς ἡ Ἀγγλία ἠσπάσθη.

Μετὰ ταῦτα δὲ μὲ παρουσίασεν ὁ κ. Θιέρσος εἰς τὴν οὐ μακρὰν καθημένην πενθεράν του, τὴν Καν Dohn, πρεσβύτιδα εὐφυεστάτην, μεθ᾽ ἧς μακρὰν καὶ λίαν εὐάρεστον συνδιάλεξιν εἶχον· ἐλθὼν δ᾽ εἶτα πάλιν πρὸς ἐμὲ μὲ ἠρώτησεν ἂν θέλω νὰ μὲ πα-

ρουσιάση εἰς τὴν σύζυγόν του, καὶ μ' ἔφερε πρὸς κυρίαν ἀλλαχοῦ που τῆς αἰθούσης καθημένην, οὐχὶ μὲν νέαν, ἀλλὰ σώζουσαν ἱκανὰ ἴχνη κάλλους μεγαλοπρεποῦς, καί, παρουσιάσας με, ἀπεσύρθη. Μὲ ἠρώτησε δὲ ἡ Κα Θιέρσου, ἂν κατὰ πρῶτον ἐπεδήμουν ἐν Παρισίοις καὶ πόθεν ἔρχομαι. Ἀλλ' εἰς τὰς ἀπαντήσεις μου μοὶ ἐφάνη παράδοξον ὅτι οὐδὲν ἀντιπαρετήρει, καὶ ὅτε τῇ εἶπον ὅτι ἔρχομαι σχεδὸν κατ' εὐθείαν ἐξ Ἀμερικῆς, ἐπειδὴ οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἐρώτησιν περὶ τοῦ ἄλλου ἡμισφαιρίου μοὶ ἀπηύθυνεν, ἐσιώπησα, καὶ ἀτενίσας αὐτήν, εἶδον ὅτι ἐκοιμᾶτο! Τότε ὕψωσα τὴν φωνὴν καί εἶπόν τι περὶ Ἀμερικῆς, οὕτως ὥστε τὴν ἐξύπνησα, καὶ μοὶ εἶπε μίαν πάλιν ἐρώτησιν· ἀλλ', ἐν τῷ μέσῳ καὶ τῆς εἰς αὐτὴν ἀποκρίσεώς μου, παρετήρησα αὖθις ὅτι εἶχεν ἀποκοιμηθῇ, καὶ θαυμάζων καὶ ὅλως τεταπεινωμένος διὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο τῶν λόγων μου, ἀφῆκα τὴν φρᾶσιν ἡμιτελῆ καὶ ἀπελθὼν συνδιελέχθην πάλιν μετὰ τῆς Κας Dohn καὶ τοῦ Κυρίου Θιέρσου· ὅτε δ' ἀπηρχόμεθα, διηγήθην τὸ συμβάν μοι μετὰ τῆς Κας Θιέρσου εἰς τὸν Φραγκῖσκον Λενορμάν, ὅστις, γελῶν, μοὶ ὡμολόγησεν ὅτι αὐτὸς ἔσφαλε, μὴ προειδοποιήσας με περὶ τοῦ νευρικοῦ τούτου συμπτώματος, ὃ κατέχει τὴν ἄλλως ἀξιόλογον ἐκείνην κυρίαν, ἀποκοιμωμένην τὰς ἑσπέρας ἐν τῷ μέσῳ τῶν συναναστροφῶν, καὶ μόνον ἐπὶ δευτερόλεπτα ἀνανήφουσαν.

Τῇ δὲ 30ῇ Νοεμβρίου (12 Δεκεμβρίου) τὴν νέαν Μαρίαν Καρατζᾶ συνώδευσα εἰς τὸ κατάστημα τοῦ κ. Hardy, ὅπου καὶ αὐτή, καὶ αἱ τῶν πρώτων οἰκογενειῶν τῶν Παρισίων νεάνιδες, ἐν ἄλλαις αἱ Δούκισσαι τῆς Ἄλβης, ἐξαδέλφαι τῆς Αὐτοκρατείρας, ἐδιδάσκοντο ἀνώτερα φιλολογικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ μαθήματα, καὶ παρεκάθησα μετὰ πλείστου ἐνδιαφέροντος εἰς πάσας τὰς τάξεις.

Ἀφίχθη δὲ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας εἰς Παρισίους, ἀπερχόμενος εἰς Λονδῖνον πρὸς κανονισμὸν ταχυδρομικοῦ τινος ζητήματος, ὁ κ. Δημ. Βουδούρης, ὅστις εἶχεν ἐπιζητήση τὴν ἄλλως ἄσημον ταύτην ἀποστολήν, ἵνα ὑποβληθῇ εἰς ἰατρικὴν θεραπείαν διὰ τοὺς τότε ἐπικινδύνως πάσχοντας ὀφθαλμούς του. Ἐλθὼν δ' εἰς ἐπίσκεψίν μου, πολλὰ μοὶ εἶπε κατὰ τοῦ τότε Ἑλληνικοῦ

Ὑπουργείου, ὡς μὴ ἔχοντος τὸ θάῤῥος νὰ καταπνίξῃ τὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν, καὶ διϊσχυρίζετο ὅτι ὁ βασιλεὺς πρέπει νὰ καλέσῃ εἰς τὴν κυβέρνησιν ἄνδρας γενναίους, οἵτινες νὰ τολμήσωσι τοῦτο, ὡς αὐτὸς κατὰ τὰ 1861, συνυπουργεύων μετὰ τοῦ Κουμουνδούρου, εἶχεν ἀντιστῇ εἰς τὰς δηλωθείσας τότε προθέσεις ἐπαναστάσεως. Τῇ δ' ἐπαύριον, προσκεκλημένος μετ' ἐμοῦ εἰς γεῦμα παρὰ τῷ κ. Σταχελβέργ, τῷ πρέσβει τῆς Ῥωσσίας, παρ' ᾧ ἦν καὶ ὁ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Ῥωσσίας ἔξοχον κατέχων θέσιν κ. Jominy, ἐπανέλαβε τὰ αὐτὰ μετὰ τόσον δραστηρίων ἐκφράσεων, ὥστε, μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του, ὁ κ. Σταχελβὲργ αὐστηρῶς κατέκρινε τὴν γλῶσσάν του, ὡς μὴ ἀξίαν Ἕλληνος καὶ δυναμένην καιρίως νὰ βλάψῃ τὴν Ἑλλάδα. Οὐχ ἧττον ὁ κ. Βουδούρης ἐπέμφθη μετὰ ταῦτα Πρέσβυς εἰς τὴν Ῥωσσίαν, καὶ ἐκεῖ μάλιστα εὐηρέστησε, ὡς ὁ ἴδιος ἤκουσα παρὰ τοῦ πρ. Γορτσακόφ.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἑσπέρᾳ μ' ἐμήνυσεν ὁ Ὑπουργὸς νὰ μεταβῶ εἰς τὸ γραφεῖόν του. Τὸν εὗρον δὲ κεκμηκότα καὶ καταβεβλημένον, διότι, ὡς μοὶ εἶπε, ἦν παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι ἐν Compiègne καὶ εἶχε μόλις φθάσῃ, ἐπανελθὼν ἐν σπουδῇ, ἕνεκα τῆς ἀφίξεως τηλεγραφήματος, ἀναγγέλλοντος ὅτι οἱ Τοῦρκοι κατετρόπωσαν ἐν Κρήτῃ τὴν ἐπανάστασιν, διαλύσαντες τὸ Σῶμα τοῦ Πετροπουλάκη. Τοῦτον πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐκπέμψῃ εἰς Κρήτην ὁ Πρωθυπουργὸς Βούλγαρης, μετ' ἀπερισκέπτου ἐπιδείξεως, ἐπιτρέψας ἢ προτρέψας αὐτὸν νὰ διέλθῃ μετὰ τῶν στρατολογηθέντων ὀπαδῶν του, θορυβωδῶς τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ὑπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ Πρέσβεως τῆς Τουρκίας, ἐπὶ τῇ προθέσει, ὡς εἶπε, καὶ ἣν ὡς ἀληθῶς φαίνεται ὅτι εἶχε, τοῦ νὰ προκαλέσῃ ἐπέμβασιν τῆς Εὐρώπης. Ἡ ἐπέμβασις ὅμως αὕτη δὲν ἐσκέφθη ὅτι θὰ ἦτον, οὐχὶ ὑπέρ, ἀλλ' ἐντελῶς κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Τοῦτο μοὶ εἶχε τότε εἰπῇ καὶ ὁ κ. Moustier, ψέγων αὐστηρότατα τὴν τοιαύτην προκλητικὴν καὶ σκαιῶς τὸ διεθνὲς δίκαιον προσκρούουσαν διαγωγήν. Ἤδη δ' ἅμα ἔμαθε τὴν ἔκβασιν τῆς ἄφρονος ἐκστρατείας, ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς Παρισίους, ἵνα μοὶ εἰπῇ ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀδεξίως ὅλως ἐκτεθεῖσα εἰς τῆς Τουρκίας τὰς καταγγελίας καὶ τὰς μομφὰς τῆς Εὐρώπης, πρέπει νὰ δειχθῇ ἤδη κἂν συνετωτέρα καὶ νὰ μὴ δεινώσῃ τὴν θέσιν της.

Εἰς ταῦτα δ' ἐγώ, εἰ καὶ ἐσωτερικῶς τὴν ὀρθότητα αὐτῶν ἀνεγνώριζον, ἀπήντησα ὅμως ὅτι ἀδίκως κατακρίνεται ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις διὰ τὴν ἀπερισκεψίαν τοῦ Πετροπουλάκη καὶ τὴν ἐξ ἐνθουσιασμοῦ ὁρμὴν τοῦ λαοῦ τῆς πρωτευούσης, ἣν ἡ Ἀρχὴ δὲν ἐδυνήθη ἀμέσως νὰ χαλινώσῃ.

Μετ' ἀνταλλαγὴν δὲ ζωηρῶν τινων παρατηρήσεων, μοὶ εἶπεν ὁ Ὑπουργὸς ὅτι αἰσθάνεται ἑαυτὸν καταβεβλημένον καὶ ἠναγκάζετο ν' ἀπέλθῃ εἰς τὴν κλίνην του. Τοῦτο δὲ καὶ ἔπραξε, καὶ ἐκ τῆς κλίνης του δὲν ἠγέρθη πλέον, ἀλλὰ διὰ ταχυτάτης προόδου τῆς νόσου του, μετ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ ἐτελεύτησε.

Ἐν τούτοις τέσσαρες σχεδὸν μῆνες εἶχον παρέλθῃ ἀπὸ τῆς εἰς Παρισίους ἀφίξεώς μου, καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ δὲν μὲ εἶχεν ἔτι δεχθῇ πρὸς τὴν κατὰ τὰ εἰθισμένα παρουσίασιν τῶν Διαπιστευτηρίων μου. Τούτου αἰτία ἦν ἡ ἐκ Παρισίων ἀπουσία του, διατρίβοντος τὸ θέρος ἐν Compiègne. Μίαν δ' ἡμέραν μοὶ ἐνεπιστεύθη ὁ Ἀμερικανὸς Στρατηγὸς Βερδάν, ὅτι, ὡς ἤκουσε παρὰ τοῦ κόμητος Στάκελβεργ, αἰτία τῆς ἀργοπορίας ταύτης ἐφαίνετο οὖσα ὅτι ἐν Ἀμερικῇ δῆθεν εἶχον δηλώσῃ ἀντιγαλλικὰ φρονήματα. Καὶ μοὶ ἐφάνη μὲν γελοία ἡ ἑρμηνεία αὕτη, καθ' ὅσον πάντοτε δι' ὅλου τοῦτε πολιτικοῦ καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου μου, διέτρεφον φιλικώτατα πρὸς τὴν Γαλλίαν αἰσθήματα, καὶ ἐν Ἀμερικῇ οὐδ' ἀφορμὴν ποτέ τινα ἔλαβον νὰ διαδηλώσω ἀλλοῖα, καὶ εἰς φιλικωτάτας πάντοτε σχέσεις διετέλουν μετὰ τοῦ Πρέσβεως τῆς Γαλλίας κ. Βερθεμῆ. Ἀλλ' ἐν μεταγενεστέρᾳ ἐποχῇ, τῇ τῆς δευτέρας εἰς Γαλλίαν ἐπιδημίας μου, ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ γνωρίσω ὅτι ἀληθῶς ἐκ προθέσεως ἐξυφαίνετό τις τοιαύτη διαβολὴ κατ' ἐμοῦ, καὶ νὰ πληροφορηθῶ περὶ τῆς πηγῆς αὐτῆς.

Τέλος ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπανῆλθεν εἰς Παρισίους, καὶ τῇ 20/8 Δεκεμβρίου, περὶ ὥραν 1 ½ μ μ. ἦλθε πρός με ὁ Αὐλάρχης Κόμης Λαΐος (Lajus), καὶ μὲ παρέλαβεν εἰς αὐτοκρατορικὴν ἅμαξαν, ἑπομένων εἰς ἑτέραν τῶν κ. κ. Ρώκ, Βαλαωρίτου καὶ τοῦ Στρατιωτικοῦ Ἀκολούθου Βούρβαχη καὶ προπορευομένης φρουρᾶς ἐφίππων. Οὕτως ὡδηγήθην εἰς τ' Ἀνάκτορα τοῦ Κεραμεικοῦ. Ὁ Αὐτοκράτωρ μ' ἐδέχθη φιλοφρονέστατα, ἀπήντησε προση-

νῶς εἰς τὴν προσφώνησίν μου, ὅτε τῷ παρουσίασα τὰ Διαπιστευτήριά μου, καί, μετά τινος χρόνου λίαν εὐμενῆ συνδιάλεξιν, μετέβημεν εἰς τῆς Αὐτοκρατορίσσης, ἥτις ἔθελγε τότε διὰ τοῦ κάλλους της. Μᾶς προσωμίλησε δὲ μετ' ἀφελοῦς καὶ προσηνεστάτης εὐγενείας, ἧς ἦν ἀξίως φερώνυμος.

Ὁ Ναπολέων ἦν τότε εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἰσχύος του· ἀλλ' ἡ εὐκολώτερον ἀναπτομένη ἢ σβεννυμένη ἀναρχικὴ πυρκαϊά, ἣν ἄλλοτε καὶ αὐτὸς συνεδαύλισεν ὑπὸ τὸν θρόνον τῶν προκατόχων του, δὲν εἶχε παύση ὑπεκκαίουσα ὑπὸ τὴν τέφραν φαινομένης ἡσυχίας καὶ τάξεως, καὶ πολλὰ ἤκουσα λεγόμενα ἑσπέραν τινα παρὰ τῇ Κα Λενορμάν, περὶ δημοκρατικῶν καὶ ἀθεϊστικῶν ἑταιρειῶν, αἵτινες ἀφανῶς κατελυμαίνοντο πᾶσαν τὴν Γαλλίαν, δυσεξάλειπτα λείψανα τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως, οἷς πᾶν νέον ἐπαναστατικὸν κίνημα ἔδιδε νέαν ζωήν. Μ' ἐβεβαίουν δὲ περὶ τούτων ἐκ τῶν ἐκεῖ παρευρισκομένων μάλιστα οἱ δύω γαμβροὶ τοῦ Γυζότου, ἀμφότεροι κατὰ παράδοξον συγκυρίαν De Witte καλούμενοι, εἰ καὶ οὐδεμίαν πρὸς ἀλλήλους εἶχον ἐκ γενετῆς συγγένειαν, ὁ μὲν αὐτῶν ὢν Γάλλος, ὁ δὲ Βέλγος.

Καὶ τὰ περὶ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν δὲ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον διαδοθέντα δὲν ἦσαν εὐάρεστα. Ὑπόκωφος φήμη διέτρεχεν ὅτι ὁ κ. Moustier, ὅτε ἐπρέσβευεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἶχεν ἀναμιγῆ εἰς κερδοσκοπικὰς ἐπιχειρήσεις ἐπὶ τῶν καπνῶν, αἵτινες κηλῖδα προσῆψαν εἰς τὴν ὑπόληψίν του, καὶ ὅτι ταῦτα καὶ ἡ Αὐτοκράτειρα μαθοῦσα, ἰσχυρῶς κατ' αὐτοῦ ἠγανάκτει· δι' ὃ καὶ εἰς ταῦτα ἐνόμισα ὅτι πρέπει ν' ἀποδώσω τὴν δυσθυμίαν καὶ ἀσθένειαν τοῦ Ὑπουργοῦ κατὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ἐκ Κομπιέγνης.

Ὅπως δήποτε, δύω ἡμέρας μετὰ τὴν παρουσίασίν μου εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, ἔλαβον ἐπίσημον δήλωσιν τοῦ Μαρκησίου Λαβαλέττ, ὅτι διεδέχθη εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν τὸν κ. de Moustier, ὅστις ὅμως, δεινῶς πάσχων, δὲν ἐδυνήθη νὰ ἐγκαταλείψη τὸ κατάστημα τοῦ Ὑπουργείου, ἀλλ' ἐκεῖ, μετά τινας ἡμέρας καὶ ἀπεβίωσεν.

Ἐγὼ δέ, ἀφ' οὗ ἐγενόμην δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος,

συμπαρέλαβον τὸν τῶν Παρισίων γεωγραφικὴν κἂν ἔχοντα γνῶσιν Ἀκόλουθον κ. Βαλαωρίτην, καὶ μετ᾽ αὐτοῦ περιῆλθον πρὸς ἐπίσημον ἐπίσκεψιν τὸν ἀπέραντον κύκλον τῶν τε συναδέλφων μου καὶ τῶν Αὐλικῶν, τῶν Ὑπουργῶν καὶ ἄλλων τῶν ἐν τέλει, εἰς τὰς πλείστας τῶν περιστάσεων διὰ καταθέσεως ἐπισκεπτηρίων μόνον ἀπαλλαγείς. Ἀλλὰ μετ᾽ ὀλίγας ἡμέρας ὁ Πρεσβευτὴς (Nonce) τοῦ Πάπα, καθ᾽ ὃ προεδρεύων αὐτοδικαίως τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος ἐν Γαλλίᾳ, μὲ εἰδοποίησεν ὅτι, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παρὰ τῇ Γαλλικῇ Κυβερνήσει ἐθιμοταξίαν, παρὰ τῶν Πρεσβευτῶν (Ambassadeurs) ὤφειλον νὰ ζητήσω ἡμέραν καὶ ὥραν παρουσιάσεως. Ἔπραξα δὲ τοῦτο ἀμέσως, λυπούμενος ὅτι ὁ γραμματεύς μου, ὅστις ἔπρεπε νὰ γνωρίζῃ τὴν τάξιν ταύτην, ἐλησμόνησε νὰ φέρῃ αὐτὴν εἰς γνῶσίν μου. Παρὰ πάντων δ᾽ ἔλαβον εὐγενεῖς ἀπαντήσεις, ἀπαλλαττούσας με τοῦ κόπου, πλὴν μόνου τοῦ κ. Λύονς τῆς Ἀγγλίας, ὅστις, ἐπισκεφθείς με αὐτοπροσώπως, μοὶ εἶπεν ὅτι, κατὰ τὸ παρ᾽ αὐτοῖς ἐπικρατοῦν ἔθιμον, ἔπρεπεν ἀφεύκτως νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ εἰς ῥητὴν ὥραν ἐν στολῇ, ὡς καὶ ἐκεῖνος ὤφειλε ἐν στολῇ νὰ μὲ ὑποδεχθῇ. Ὅτε δὲ τῷ εἶπον, διότι εἶχον πολλὴν μετ᾽ αὐτοῦ οἰκειότητα, πόσον ὀχληρὸν θὰ ἦτο τοῦτο εἰς ἀμφοτέρους, μοὶ ὑπέδειξεν ὅτι δυνάμεθα νὰ τὸ διευκολύνωμεν, ἂν τὴν 1ην Ἰανουαρίου, ἐξερχόμενοι ἀπὸ τῆς ἐπισήμου ὑποδοχῆς εἰς τ᾽ Ἀνάκτορα, ἀπηντώμεθα εἰς τὴν οἰκίαν του. Τῇ 1ῃ Ἰανουαρίου ν. (1869) τῷ ὄντι, ἡμέρᾳ Παρασκευῇ, μεγάλη ἦν ὑποδοχὴ ἐν τοῖς Ἀνακτόροις τοῦ Κεραμεικοῦ. Ὁ Αὐτοκράτωρ, πρὸς πάντας φιλόφρων, προσωμίλησε καὶ ἐμέ, εἰπών μοι ὅτι ἐλπίζει τὰ τῆς Ἀνατολῆς νὰ λάβωσι λύσιν αἰσίαν καὶ εἰρηνικήν, αἰνιττώμενος τὰ τῆς παρασκευαζομένης διπλωματικῆς συνδιασκέψεως.

Μετὰ δὲ τὴν τελετὴν ταύτην, ἀφεὶς ἐπισκεπτήριον καὶ εἰς τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, μετέβην, κατὰ τὰ προσυμφωνηθέντα, εἰς τοῦ κ. Λύονς, ὅστις μὲ περιέμενε μὴ ἀποθεὶς τὴν στολήν του, καὶ οὕτως ἐξεπληρώθη τὸ ἐπιβαλλόμενον ὑπὸ τῆς ἐθιμοταξίας.

Κατὰ πᾶν ὅμως τὸ διάστημα τοῦτο τὸ ὅτι δὲν ἤμην παρουσιασμένος εἰς τὴν Αὐλὴν δὲν μ᾽ ἐκώλυε νὰ ἐπιμελῶμαι τῶν ἐπιτετραμμένων μοι συμφερόντων.

Μία τῶν ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου κατεπειγόντως συσταθεισῶν μοι ὑποθέσεων ἦν ἡ περὶ τομῆς Ἑλληνικῶν νομισμάτων ἐν Γαλλίᾳ, καταργηθέντος τοῦ παρ' ἡμῖν νομισματοκοπείου, ὡς ἀτελοῦς καὶ πολυδαπάνου. Καὶ τὴν μὲν προμήθειαν τοῦ ὑλικοῦ ἀνέλαβεν ὁ ἡμέτερος Πρόξενος κ. Ἐρλάγγερ, τὴν δὲ χάραξιν τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν ἐνεπιστεύθην εἰς τὸν καλλιτέχνην καὶ ἐπίσημον νομισματοχαράκτην κ. Barre. Ἀλλὰ τὸ νομισματοκοπεῖον τῶν Παρισίων ἐπὶ πολὺ ἠρνεῖτο τὴν τομὴν αὐτῶν, ἕνεκα τῶν πολλῶν του ἐργασιῶν, καὶ μόνον πολὺ μετὰ ταῦτα, κατὰ τὸ 1873, κατὰ Μάρτιον, κατώρθωσα ταύτην. Τὰ χαλκᾶ δ' ἀνέλαβε τὸ ἐν Βορδιγάλῃ ἰδιωτικὸν κατάστημα τοῦ κ. Mercier. Καὶ παρεδέχθη μὲν ἡ κυβέρνησις τὴν πρότασίν μου, ἵνα, εἰς μὲν τὸ πεντάλεπτον ἐπιγραφῇ ἡ λέξις ΟΒΟΛΟΣ, εἰς δὲ τὸ δεκάλεπτον ΔΙΩΒΟΛΟΝ, καὶ οὕτω καθιερωθῇ ἡ καὶ εἰς τὰς Ἰονικὰς νήσους διὰ πάσης τῆς ἀγγλοκρατίας διατηρηθεῖσα ἀρχαία ἐπωνυμία, καὶ ἐξετελέσθη οὕτως ἡ χάραξις, ἀλλ' ἐξ ἀβελτέρου ἀκηδείας τῶν κατὰ καιροὺς τὰ οἰκονομικὰ διεπόντων, πρώτη ἡ κυβέρνησις οὐδέποτε ἐποιήσατο χρῆσιν τῶν ἐπωνυμιῶν τούτων, αἵτινες ἔμειναν ἀγνοούμεναι.

Ἡ σπουδαιοτάτη δὲ τῶν τότε ἀνατεθειμένων μοι ἐπιμελειῶν ἦν, κατὰ τὴν ἐμὴν πεποίθησιν καὶ κατὰ τὰς ὁδηγίας μου, ἡ ἀφορῶσα τὰ Κρητικά. Δυστυχῶς ἡ κατ' ἐμὲ ἥκιστα ἔμφρων πολιτεία τοῦ Πρωθυπουργοῦ κ. Βούλγαρη, ὑπολαβόντος, ὡς μοὶ εἶπε μετὰ ταῦτα, ὅτι, δι' ἐπιδεικτικῆς ἐπεμβάσεως τῆς Ἑλλάδος, θὰ προὐκάλει τὴν ἀνάμιξιν τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ τῆς Κρήτης, ἤ, ὥς τινες τῷ προσῆπτον, ἀγνοῶ ἂν δικαίως, ἔστω καὶ κατὰ τῆς Κρήτης πρὸς ἀπόσβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις τὸν ἠνώχλει, ἔφερε τοὺς προσδοκωμένους ἢ ἀπροσδοκήτους, ὅπως δήποτε, φυσικοὺς καὶ ἐπιβλαβεστάτους καρπούς της. Ἡ Τουρκία ἀπετάθη πρὸς τὴν Εὐρώπην, καταγγέλλουσα τὴν Ἑλλάδα, ὅτι ἀπροκαλύπτως ὑποδαυλίζει τὴν κατ' αὐτῆς ἐπανάστασιν τῶν Κρητῶν, καὶ εἰς ἀπόδειξιν φέρουσα τὰ τῆς στρατολογίας τοῦ Πετροπουλάκη· αἱ δὲ Δυνάμεις ἀπεφάσισαν νὰ συγκαλέσωσιν ἐν Παρισίοις Διπλωματικὸν Συνέδριον, ἵν' ἀποφανθῇ περὶ τῆς ὑποθέσεως. Περὶ τούτου εἶχον ἀκούσῃ ἤδη φήμας ἀδεσπότους τὴν 12/24 Δεκεμβρίου, ὅτε, ἀπελθὼν εἰς τοῦ

νέου Ὑπουργοῦ, τοῦ Λαβαλέττ, αὐτὸν μὲν δὲν εἶδον, ἀλλ' ἀπήντησα τινὰς τῶν συναδέλφων μου, οἵτινες εἶχόν τι ἀκούσῃ περὶ τῆς διαδόσεως. Τὴν αὐτὴν δ' ἑσπέραν, ἐλθὼν πρὸς τὴν ἡγεμονίδα Ματθίλδην, ἤκουσα παρ' αὐτῆς ἐπιβεβαιουμένην τὴν εἴδησιν, καὶ τὴν ἐπαύριον, ἵνα πληροφορηθῶ περὶ αὐτῆς τι βέβαιον, ἐπεσκέφθην τὸν Ὑπουγὸν κ. Λαβαλέττ, ὅστις μοὶ ἐπεκύρωσεν ὅτι ἡ συνδιάσκεψις ἀπεφασίσθη τῳόντι νὰ συνέλθῃ εἰς Παρισίους, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα διαγωγὴν σύμφωνον πρὸς τὰ καθήκοντα τοῦ διεθνοῦς δικαίου, καὶ ὅτι ἀμφίβολον ἦν ἔτι ἂν καὶ ἡ Ἑλλὰς θέλῃ κληθῇ ν' ἀντιπροσωπευθῇ ἐν αὐτῇ. Εἰς ταῦτα δὲ τῷ ἀπήντησα, ὅτι δὲν βλέπω πῶς ἦν δυνατὸν ν' ἀποφασίσῃ ἡ Εὐρώπη νὰ δικάσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐρήμην ἐπὶ τόσῳ σπουδαίᾳ καὶ κατ' ἐμὲ ἀδίκῳ καταγγελίᾳ, ἐκτὸς μόνον ἄν, ὡς ἡ Ἑλλάς, οὕτω καὶ ἡ Τουρκία, τὰ δύω ἀντίδικα μέρη, ἤθελεν ἐπίσης μείνῃ ἀποκεκλεισμένη.

Τὴν ἐπιοῦσαν, 13/25 Δεκεμβρίου 1868, ἐπεσκέφθην τὸν Πρέσβυν τῆς Ῥωσσίας, ὅστις, ὅτε τῷ ἐξέθηκα τὰς ἐμὰς παρατηρήσεις, μ' ἐπληροφόρησεν ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ του εἶχεν ἤδη συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῆς προσλήψεως καὶ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Συνέδριον, μετὰ φωνῆς συμβουλευτικῆς (consultative), οὐχὶ δὲ καὶ διασκεπτικῆς (délibérative), ὅπερ ἐστὶν ὅτι, παρευρισκομένη εἰς τὰς συνεδριάσεις, ἐδύνατο νὰ δίδῃ πληροφορίας, οὐχὶ ὅμως καὶ νὰ συσκέπτηται, νὰ συζητῇ καὶ νὰ συμψηφίζῃ. Μὲ προέτρεπε δὲ νὰ στέρξωμεν εἰς τοῦτο· ἀλλ' ἀκούσας τὰς ἀντιῤῥήσεις μου, μοὶ ὑπεσχέθη νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἡμετέραν ἄποψιν, καὶ ἔθηκε τὸν τηλέγραφον τῆς πρεσβείας εἰς τὴν διάθεσίν μου, οὗ εὐθὺς ἐποιησάμην χρῆσιν, ἵν' ἀναγγείλω ταῦτα τῇ Ἑλληνικῇ κυβερνήσει καὶ ζητήσω τὰς ὁδηγίας της. Πορευθεὶς δ' ἔπειτα πρὸς τοὺς Πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Αὐστρίας, ἤκουσα παρά τινων ὅτι, ἡ περὶ συμβουλευτικῆς ψήφου πρότασις, προῆλθε παρ' αὐτοῦ τοῦ Στάκελβεργ, ὅπερ, ἂν ἀκριβές, εἰκάζω μᾶλλον, ὅτι σκοπὸν εἶχε νὰ παρεμποδίσῃ τὸν ἐντελῆ τῆς Ἑλλάδος ἀποκλεισμόν. Ὁ δ' Ἐπιτετραμμένος τῆς Γερμανίας Κόμης Σόλμς, μοὶ εἶπε μετ' ὀλίγον ὅτι ὁ προϊστάμενός του, Κόμης Γόλτς, ὅστις ἦν τότε ἔτι ἐν Παρισίοις δεινῶς ἀσθενῶν, ἔγραψεν ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ τῶν ἐνερ-

γειῶν μου εἰς τὴν κυβέρνησίν του, ἥτις οὐδεμίαν εἶχεν ἔνστασιν κατὰ τῆς παραδοχῆς τῆς Ἑλλάδος μετὰ ψήφου διασκεπτικῆς (délibérative), ἴσως ἐννοῶν ὅτι αἱ ὁδηγίαι του οὐδὲν τούτου ὥριζον ἐναντίον. Τῷ δὲ πρ. Μεττερνίχ, εἰς μακρὰν ἰδιαιτέραν συνδιάλεξιν, ἣν εἶχον μετ' αὐτοῦ, εἶπον, ὅτι ἐνόμιζον τὴν Αὐστρίαν συμφέρον ἔχουσαν εἰς τὴν λύσιν τοῦ 'Ανατολικοῦ ζητήματος διὰ καταλήψεως τῶν σλαυικῶν χωρῶν ὑπ' αὐτῆς, ὅτε φυσικῶς καὶ εὐκόλως θὰ προσήρχοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα αἱ Ἑλληνικαί. Δὲν προέβλεπον δὲ τότε ὅτι ἡ Αὐστρία ἤθελεν ἀληθῶς ἀκολουθήση τὴν πολιτικὴν ταύτην, καθ' ὅσον αὐτὴν καὶ ἀπέβλεπε.

Μετὰ τρεῖς δ' ἡμέρας, μεταβὰς πάλιν εἰς τὴν Ῥωσσικὴν Πρεσβείαν, ἔμαθον παρὰ τοῦ Συμβούλου 'Οκούνορ, καί, μετὰ ταῦτα, καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ Πρέσβεως, ὅτι οὗτος μάτην ἐπεδίωξε τὴν προσέλευσιν ἡμῶν, οἵαν ἐγὼ τὴν ἐζήτουν, ὅτι ἡ περὶ συμβουλευτικῆς φωνῆς ἀπόφασις ἦν ἤδη ὁριστική, ὅτι αὐτὸς ἐσκέπτετο νὰ διαμαρτυρηθῇ περὶ τούτου· ὅτι ὅμως ἐν γένει τοῦ Συνεδρίου ἡ τάσις προοιωνίζετο μᾶλλον συμβιβαστική, καίτοι οὐχὶ ἀπηλλαγμένη αὐστηρότητος ἐν τῇ ἐκτιμήσει τῆς διαγωγῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἔσπευσα λοιπὸν καὶ περὶ τούτων ἀμέσως νὰ τηλεγραφήσω, καὶ συγχρόνως συνέταξα μακρὸν ὑπόμνημα γαλλιστί, τεῖνον εἰς τὸ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις διὰ παντὸς τοῦ Κρητικοῦ ἀγῶνος οὐδαμῶς παρέβη τοὺς ὅρους τῶν διεθνῶν καθηκόντων. 'Ανέγνων δὲ τοῦτο ἰδιαιτέρως εἰς τὸν κ. Stackelberg καὶ τὸν τότε διὰ τὰ τοῦ συνεδρίου ἐκ Πετρουπόλεως σταλέντα Κόμητα Jomigny, καὶ ἀμφότεροι θερμῶς τὸ ἐνέκριναν. Ὁμοίως ὁ Κόμης Σὸλμς τῆς Γερμανίας, εἰς ὃν ἐπίσης κατόπιν κατέστησα αὐτὸ γνωστόν.

Τῇ 18/30 Δεκεμβρίου τὸ ἑσπέρας, καλέσας με αὖθις ὁ Λαβαλὲττ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, μοὶ ἀνήγγειλε τὴν ὁριστικὴν ἀπόφασιν πασῶν τῶν Δυνάμεων του νὰ συμπεριληφθῇ καὶ ἡ Ἑλλὰς εἰς τὸ Συνέδριον, ἀλλὰ μετὰ ψήφου μόνον συμβουλευτικῆς. Πρὸς ταῦτα δὲ τῷ εἶπον ὅτι, πρὶν ἢ ὡρισμένως ἀπαντήσω εἰς τὴν γενομένην μοι κοινοποίησιν, ἔχω ἀνάγκην νὰ περιμείνω, ἃς ἐζήτησα ὁδηγίας, καὶ τῷ προσέθηκα ὅτι ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ὀφείλει νὰ ἐκτείνῃ ἐφ' ἡμῶν, εἰς τὴν περίστασιν ταύτην, ὡς καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην,

χεῖρα προστάτιδα, διότι, ὡς διὰ μακρῶν τῷ ἀνέπτυξα, τῆς Ἑλλάδος ἡ πρόοδος συνάδει μετὰ τῶν τιμαλφεστέρων τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας συμφερόντων. Τοῦτο δὲ καὶ μοὶ συνωμολόγησεν, ῥητῶς εἰπών μοι ὅτι, ἄν ποτε ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἀνατολὴ ἀναλάβῃ τὴν ἐλευθερίαν της, πρέπει νὰ περιέλθῃ, οὐχὶ εἰς ἄλλας χεῖρας ἢ τὰς Ἑλληνικάς.

Συγχρόνως δ᾽ἔλαβον καὶ ἰδιόγραφον ἐπιστολὴν τοῦ Βασιλέως πρὸς τὸν Ναπολέοντα, ἀφορῶσαν νὰ πείσῃ αὐτὸν εἰς τὸ νὰ μὴ ἐγκρίνῃ τὴν μὴ εἰς ἴσην μοῖραν ταῖς λοιπαῖς Δυνάμεσιν ἐγκατάταξιν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Συνέδριον, καὶ ἔπεμψα τὸν κ. Ῥὼκ νὰ ἐγχειρίσῃ αὐτὴν ἰδιοχείρως εἰς τὸν Ὑπασπιστὴν τῆς ὑπηρεσίας.

Καὶ παντοίως δ᾽ ἄλλως θέλων νὰ ἐπενεργήσω ἐπὶ τῆς κοινῆς γνώμης καὶ δι᾽ αὐτῆς ἐπὶ τῆς γνώμης τῆς κυβερνήσεως, ἐπροσπάθουν νὰ ἐμπνεύσω ἐφημεριδογράφους, ἢ νὰ πείσω ἄνδρας, ὧν ἡ φωνὴ εἶχε κῦρος. Οὕτως, διὰ μακρῶν συνδιελέγην μετὰ τοῦ St Marc Girardin, καὶ προσεκάλεσα αὐτὸν εἰς πρόγευμα, εἰς ὃ ὅμως δὲν ἦλθεν, ἐξηγήσας ὅτι δὲν ἐδυνήθη. Ἐπισκεφθεὶς δὲ καὶ τὸν κ. Drouan de Lhuis, ὃν εὗρον κατ᾽ ἀρχὰς αὐστηρῶς κρίνοντα τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν κατάστασιν αὐτῆς, ἀλλ᾽ ἀκούσας τῶν ἐκθέσεων καὶ ἐξηγήσεών μου, βαθμηδὸν κατεπείσθη, ἐδείχθη φιλικώτατος πρός τε τὴν Ἑλλάδα καὶ πρὸς ἐμέ, καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς συνεντεύξεως ἡμῶν ἐκείνης, μοὶ ἔδωκε τὴν φωτογραφίαν μετὰ τῆς ὑπογραφῆς του.

Ἀλλ᾽ ὁ μὲν κ. Λαβαλέττ, ὅστις, ὡς μοὶ εἶπεν ὁ Σόλμς, ἐξεφράσθη ὅτι ἦν μετ᾽ ἐμοῦ εὐχαριστημένος, ὁσάκις μὲ ἀπήντα, ἐπροσπάθει οὐχ ἧττον νὰ μὲ πείσῃ ὅτι ἡ Ἑλλὰς καθῆκον καὶ συμφέρον εἶχε νὰ ὑποκύψῃ ὑπὸ τὰς ἀποφάσεις τοῦ Συνεδρίου, καὶ νὰ παραδεχθῇ ἀγογγίστως τὰς ἀρχάς, ἃς αὐτὸ ἤθελε καθιερώσῃ. Ἐκ δὲ τῆς Ἑλλάδος, ἐν ᾧ περιέμενον ὁδηγίας περὶ τοῦ ζητήματος τοῦ ἀποκλεισμοῦ αὐτῆς ἀπὸ τοῦ συνεδρίου, ἐλάμβανον τηλεγράφημα διατάττον με νὰ ζητήσω παρ᾽ αὐτοῦ .... τῆς Κρήτης τὴν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος προσάρτησιν!

Καὶ τοῦτο μὲν τὸ τηλεγράφημα ἐννοεῖται ὅτι ἔθηκα κατὰ μέρος, ὡς μὴ ὑπάρξαν. Πληροφορηθεὶς δὲ παρὰ τοῦ Πρέσβεως

τῆς Ῥωσσίας, ὅτι ἡ πρότασις τοῦ κ. Λαβαλὲττ ἔμελλε νὰ ἐκφράζηται αὐστηρῶς κατὰ τῆς Ἑλλάδος, προσάπτουσα αὐτῇ παράβασιν τῶν καθηκόντων τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου, συνέταξα σχέδιον προσφωνήσεως πρὸς τὴν Σύνοδον, εἰς ἀπάντησιν τῆς τοιαύτης ἐνδεχομένης μομφῆς, καὶ ἀνέγνων αὐτὸ τῷ Κόμητι Στακελβέργ, ὅστις τὸ ἐπεδοκίμασεν.

Συνέδριον Παρισίων.

Ἀλλὰ τὸ Σάββατον, 28 Δεκεμβρίου/9 Ἰανουαρίου 1869, ἦλθε τέλος τὸ προσδοκώμενον ἐξ Ἀθηνῶν τηλεγράφημα, διατάττον μοι νὰ μὴ μετάσχω τῆς Συνδιασκέψεως, ἂν δὲν δοθῇ τῇ Ἑλλάδι ἡ αὐτὴ θέσις μετὰ τῶν ἄλλων Δυνάμεων. Τῇ αὐτῇ δ' ἡμέρᾳ, ὀλίγον μετὰ ταῦτα, ἦλθε πρός με ὁ Ὑπάλληλος τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, κ. Lafontaine, πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν νὰ μοὶ ἀναγγείλῃ ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἑσπέραν συνεκροτεῖτο ἡ πρώτη συνεδρίασις τῆς Συνδιασκέψεως, καὶ νὰ μ' ἐρωτήσῃ ἂν προτίθημι νὰ παρευρεθῶ εἰς αὐτήν. Ἐπὶ τούτοις τὸν ἀντηρώτησα, ἂν γνωρίζῃ ὑπὸ τίνα ἰδιότητα ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ ἡ Ἑλλὰς δεκτὴ εἰς τὸ Συνέδριον, καί, ἐπειδὴ δὲν ἐδύνατο νὰ μοὶ τὸ εἰπῇ, τῷ εἶπον ὅτι θὰ ἔλθω μὲν τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ἵνα πληροφορηθῶ περὶ τούτου· ἀλλ' ὅτι, ἂν ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος πρόκηται νὰ μὴ ᾖ ἡ αὐτὴ πρὸς τὰς τῶν λοιπῶν Δυνάμεων, λυποῦμαι ἀναγκαζόμενος ν' ἀποφανθῶ ὅτι θέλω μείνῃ ἀπέχων τοῦ Συνεδρίου.

Τῷ ὄντι δὲ τὸ ἑσπέρας, ὀλίγον πρὸ τῆς ὁρισθείσης ὥρας, ἀπῆλθον εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, καὶ ὁ Μαρκήσιος Λαβαλέττ, δεχθείς με ἀμέσως εἰς τὸ γραφεῖόν του, μοὶ ἐξέφρασε τὴν χαράν του διὰ τὴν ἄφιξίν μου. Ἀλλ' ἐγὼ τῷ ἀπέτεινα, ἣν ἐρώτησιν εἶχον ἀπευθύνῃ τὸ πρωῒ καὶ τῷ κ. Λαφονταίν.

— Ἀλλὰ τοῦτο, μοὶ εἶπε, καλῶς τὸ ἠξεύρετε. Σᾶς εἶχον ἤδη εἰπῇ ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἰσέρχεται μόνον ἐπὶ φωνῇ συμβουλευτικῇ.

— Ἐπειδὴ μ' ἐμηνύσατε σήμερον τὸ πρωΐ, ἀπήντησα, ἤλπισα

ὅτι εἶχεν ἴσως ἐπέλθη ἐν τούτοις μεταβολή τις ἐκείνης τῆς ἀποφάσεως, καὶ ἦλθον νὰ πληροφορηθῶ περὶ τούτου.

— Οὐδεμία, μοὶ ἀπεκρίθη, μεταβολὴ ἔγινεν, οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ.

— Τότε, ἀπήντησα, λυποῦμαι, ἀλλ᾿ εἰς τὸ συνέδριον οὐδεμίαν μετοχὴν θέλω λάβῃ.

— Πῶς τοῦτο; ἀνέκραξεν ὀργιζόμενος. Τί ἔρχεσθε νὰ μ᾿ εἰπῆτε; Ἀλλὰ σήμερον τὸ πρωῒ ἐμηνύθητε, καὶ ὑπεσχέθητε ὅτι θέλετε ἔλθῃ.

— Σήμερον τὸ πρωΐ, τῷ ἀπεκρίθην ἡσύχως, εἶπον ὅτι θὰ ἔλθω, ἵνα μάθω περὶ τῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ Συνεδρίῳ, καὶ ἂν δὲν εἶναι αὕτη ἀκριβῶς ἡ αὐτὴ μετὰ τῶν λοιπῶν, εἶπον ὅτι δὲν θὰ παρεδρεύσω εἰς αὐτό.

— Πῶς; Εἰς ποῖον εἴπατε τοῦτο; δὲν ἀπηντήσατε οὕτως, ἔλεγεν ὁ ὑπουργός, καὶ ἀμέσως ἔκρουσε τὸν κώδωνα· εἰς δὲ τὸν εἰσελθόντα:

— Τίς τῶν ὑπαλλήλων ἀπῆλθε σήμερον τὸ πρωῒ εἰς τοῦ κ. Πρέσβεως τῆς Ἑλλάδος; εἶπεν. Ἀμέσως νὰ ἔλθῃ ἐδῶ.

— Εἶναι ἀφροσύνη τοῦτο, ὃ πράττετε, ἔλεγε, μέχρις οὗ ἐνεφανίσθη ὁ κ. Λαφονταίν, ὅστις, ἐρωτηθείς, ἀπήντησεν ἀκριβῶς ὅ,τι εἶχον εἰπῇ καὶ ἐγώ, προσθεὶς ὅτι καὶ τὸ πρωΐ, ἐπιστρέψας, εἶχε τὰ αὐτὰ ἀναφέρῃ.

Ἀφοῦ δ᾿ ἐξῆλθεν ὁ νέος οὗτος, ὁ Ὑπουργός, πότε ἠπίως, καὶ πότε ὀργίλως, ἐπροσπάθει νὰ μὲ συγκινήσῃ καὶ νὰ μὲ πείσῃ.

— Εἶναι ἀφροσύνη, ἐπανελάμβανεν, εἶναι ἐναντίον εἰς ὅλα τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος σας. Ἔπειτα, διατί δὲν ἔρχεσθε; Τί ἔχετε νὰ φοβηθῆτε; Πάντα τὰ πλεονεκτήματα εἰσὶν ὑπὲρ ὑμῶν. Ὑμεῖς δύνασθε νὰ ὁμιλήσητε καὶ νὰ ὑπερασπισθῆτε τὸ ὑμέτερον θέμα, ἐν ᾧ ἀπέναντι ὑμῶν τίνα θὰ ἔχητε; Τὸν Τοῦρκον (ᾐνίττετο τὸν τότε Πρέσβυν τῆς Τουρκίας), ὅστις δὲν δύναται ν᾿ ἀνοίξῃ τὸ στόμα του.

Ἀλλά, βλέπων ὅτι δὲν μὲ μετέπειθεν, ἀφ᾿ οὗ διὰ μεγάλων βημάτων καὶ ἐν ἐρεθισμῷ διεμέτρησε δὶς καὶ τρὶς τὸ δωμάτιον, ἐξῆλθεν ἐκ πλαγίας θύρας, χωρὶς νὰ μ᾿ ἀποχαιρετίσῃ, ὃ ἐξέλαβον ὡς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ συνδιάλεξις ἡμῶν δὲν εἶχε περατωθῇ· δι᾿ ὃ

καὶ ἔμεινα περιμένων τὴν ἐπιστροφήν του. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ὥρα παρήρχετο, ἐκάθησα εἰς τὸ ὑπουργικὸν γραφεῖον, καὶ εὑρὼν χαρτίον ἐμπρός μου, κατέστρωσα εἰς ὀλίγους στίχους τοὺς λόγους, δι' οὓς ἠρνούμην νὰ παρακαθήσω εἰς τὸ Συνέδριον, καί, διπλώσας καὶ θεὶς εἰς τὸν κόλπον μου τὴν σημείωσιν ταύτην, ἠνέωξα τὸ φυλλάδιον τῆς «Ἐπιθεωρήσεως τῶν Δύω Κόσμων», ὃ ἦν ἐπὶ τῆς τραπέζης, καὶ ἤρχισα ἡσύχως ν' ἀναγινώσκω περίεργόν τι ἄρθρον, ὅτε, εἰσελθών, ὡς κατὰ τύχην, ὁ Διευθυντὴς τοῦ Πολιτικοῦ Τμήματος τοῦ Ὑπουργείου κ. Δεπραί, μ' ἐχαιρέτισε χαρμοσύνως, μὲ ἠρώτησε διατὶ δὲν εἰσέρχομαι εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν, ὅπου ἡ συνεδρίασις ἐστὶν ἐν τῷ ἄρχεσθαι, καὶ μοὶ ἐπανέλαβε πάντας τοὺς λόγους, δι' ὧν ἐνόμιζεν ὅτι ἐδύνατο νὰ μὲ πείσῃ.

Ἀλλ' ἐγώ, μείνας ἀκλόνητος, τὸν ἠρώτησα ἄν, ἀφ' οὗ ἡ συνεδρίασις πρόκηται ν' ἀρχίσῃ, καὶ ὁ Ὑπουργὸς μένει ἴσως παρ' αὐτῇ, δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι δὲν θὰ ἐπανέλθῃ, καὶ δὲν θὰ ἦν ὀρθότερον ν' ἀναχωρήσω. Ὁ κ. Δεπραὶ ὅμως μὲ παρεκάλεσε νὰ περιμείνω, εἰπών μοι ὅτι θ' ἀπέλθῃ νὰ ἴδῃ τί γίνεται ὁ κ. Ὑπουργός, καὶ θὰ μὲ εἰδοποιήσῃ.

Καὶ τῷ ὄντι, μετ' οὐ πολὺ ἐπανῆλθε καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ κ. Ὑπουργὸς μὲ παρακαλεῖ νὰ μεταβῶ εἰς τὴν παρακειμένην αἴθουσαν. Καίτοι δ' ἐννοῶν τίς ἦν ἡ αἴθουσα αὕτη, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐδίστασα, καὶ παρηκολούθησα τὸν κ. Δεπραί. Ἦν δ' ἀληθῶς τὸ θέαμα, ὃ παρέστη εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου, ὅτε ἠνεώχθη ἡ θύρα καὶ εἰσῆλθον, ἱκανῶς ἐπιβλητικόν.

Ἡ αἴθουσα αὕτη, γνωστή μοι ἄλλως, διότι δι' αὐτῆς διηρχόμεθα ὁσάκις καθ' ἑβδομάδα ἀπηρχόμεθα εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἦν εὐρυχωροτάτη, κατάγλυφος καὶ κατάχρυσος, καὶ εἰς τὸν ἕνα τοῖχον ἔχουσα μεγίστην εἰκόνα, παριστῶσαν τὸ συνέδριον τοῦ 1856. Τοῦ δ' ἐμβαδοῦ αὐτῆς τὸ πλεῖστον ἐπλήρου μεγίστη τράπεζα κυκλωτερής, ὑπὸ πρασίνου κεκαλυμμένη τάπητος, καὶ πέριξ αὐτῆς εἰς θρανία ἐρυθρόχρυσα ἐκάθηντο, σιγὴν ἄκραν τηροῦντες, οἱ ἀντιπρόσωποι πασῶν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, οἱ Πρέσβεις αὐτῶν ἐν Παρισίοις, μετά τινων καὶ ἄλλων, οἵτινες αὐτοῖς προσετέθησαν.

Ἀπέναντι τῆς θύρας, δι᾽ ἧς εἰσῆλθον, καθήμενος ὁ Μαρκήσιος Λαβαλέττ, μὲ παρεκάλεσε νὰ καθήσω εἰς ἓν θρανίον, ὅμοιον τοῖς ἄλλοις, ὃ μόνον ἔμενε κενόν, καὶ τοῦτο προθύμως ἔπραξα, διότι, εὑρίσκων παρὰ τῷ κ. Ὑπουργῷ τοὺς συναδέλφους μου καὶ ἄλλους τινας κυρίους, καὶ παρακληθεὶς παρ᾽ αὐτοῦ νὰ καθήσω, ὡς καὶ ἐκεῖνοι ἐκάθηντο, δὲν εἶχον λόγον ν᾽ ἀπαντήσω ἀρνητικῶς εἰς τὴν φιλοφροσύνην του.

Τότε δ᾽ ἀρξάμενος νὰ ὁμιλῇ ὁ κ. Λαβαλέττ, εἶπεν, εἰς ἐμὲ μᾶλλον ἀποτεινόμενος, ὅτι, κατ᾽ ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων καὶ κατ᾽ ἐντολὴν αὐτῶν συνελθὸν τὸ παρὸν Συνέδριον, ἵνα συζητήσῃ καὶ ἀποφανθῇ περὶ τῶν κατὰ τὴν Κρήτην, ηὐδόκησεν αὐτὸν μὲν νὰ ἐκλέξῃ Πρόεδρον, τὸν δὲ κ. Δεπραὶ Γενικὸν Γραμματέα. Εἶτα δέ, πρὸς τὸ Συνέδριον στραφείς, προσέθηκεν ὅτι καὶ ὁ ἐνταῦθα παρὼν κ. Πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος προσεκλήθη καὶ αὐτὸς νὰ μετάσχῃ τῶν συνεδριάσεων ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεώς του, ἀλλά, κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, καί, καθ᾽ ὅσον γνωρίζει, καὶ πασῶν τῶν λοιπῶν Κυβερνήσεων, μετὰ φωνῆς συμβουλευτικῆς (consultative)· καὶ ἐπανέλαβεν αὖθις, μόνον μετὰ φωνῆς συμβουλευτικῆς, οὐχὶ καὶ διασκεπτικῆς (délibérante).

Τότε ἔκρινα ὅτι ἦλθεν ἡ στιγμή μου. Ἐγερθεὶς λοιπὸν καὶ λαβὼν τὸν λόγον, ηὐχαρίστησα τὸν κ. Πρόεδρον ὅτι εὐηρεστήθη νὰ μὲ καλέσῃ, ἀλλ᾽ ἀνέπτυξα διὰ βραχέων ὅτι, προκειμένου, ὡς ἤκουσα αὐτοῦ λέγοντος, ν᾽ ἀσχοληθῇ τὸ Συνέδρον περὶ ἀντικειμένου, ἐνδιαφέροντος τὴν Ἑλλάδα, οὐχ ἧττον ἢ τὰς ἄλλας Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις, ἐξ ἐναντίας δ᾽ ἔτι μᾶλλον, μὴ δυνάμενος κἂν νὰ παραδεχθῶ ὅτι αὐτὴ καλεῖται νὰ ἐμφανισθῇ, ὡς δικαζομένη, νομίζω δίκαιον νὰ καταλάβῃ καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐν τῷ Συνεδρίῳ τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς δικαιώμασιν, ὡς πᾶσαι αἱ λοιπαί. Διάκρισις, ὡς πρὸς τὸ δικαίωμα τοῦτο, εἶπον, μεταξὺ μεγάλων Δυνάμεων καὶ μικρῶν δὲν ἐγχωρεῖ, ἀλλὰ καὶ ἂν ἐνεχώρει, δύσκολος θὰ ἦν ὁ τῆς διακρίσεως ὁρισμός.

Ἀφ᾽ οὗ δ᾽ ἐπεράτωσα ὅσα εἶχον ἀναπτύξῃ, ὁ κ. Λαβαλέττ, λαβὼν τὸ λόγον, -

— Ἠκούσατε, Κύριοι, εἶπε, τί ἐξέθηκε πρὸς ὑμᾶς ὁ κ. Πρέ-

σβυς τῆς Ἑλλάδος. Νομίζετε ὅτι ἔχομεν τινὰ λόγον, ἵνα μεταβάλωμεν τὰ προσυμφωνηθέντα;

Ἐπειδὴ δὲ πάντες ἔμειναν σιωπῶντες,

— Τὸ Συνέδριον λοιπόν, ἐξηκολούθησεν, ἐμμένει εἰς τὴν ἀπόφασιν ὅτι ἡ Ἑλλὰς καλεῖται εἰς αὐτὸ ἐπὶ φωνῇ μόνον συμβουλευτικῇ καὶ οὐχὶ διασκεπτικῇ.

Τότε ἐγερθεὶς αὖθις ἐγώ,

— Λυποῦμαι, εἶπον, ὅτι ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον δὲν δύναμαι νὰ μείνω ἐν τῷ Συνεδρίῳ· παρακαλῶ δὲ τὸν κύριον Πρόεδρον νὰ εὐαρεστηθῇ νὰ δεχθῇ τὴν μικρὰν ταύτην σημείωσιν, περιέχουσαν τὴν περίληψιν τῶν ὅσα φθὰς εἶπον.

Καὶ τῷ ἔδωκα τὸ χαρτίον, ὃ εἶχον γράψῃ ἐπὶ τῆς τραπέζης του· ἔπειτα δέ, χαιρετίσας τὴν ὁμήγυριν, ἐξῆλθον βραδεῖ βήματι, καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν μου.

Εὗρον δ' ἐκεῖ τὸν κ. Κασιμάτην, ἑπτανήσιον δικηγόρον, καί, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, βουλευτήν, παρ' οὗ ἔμαθον, ὅτι ἀπήρχετο εἰς Ἀμερικήν, μέλλων, ὡς ἐγκαυχώμενος διϊσχυρίζετο, μέγιστα νὰ κατορθώσῃ, ὡς ἰδιώτης αὐτός, ὅπου ἐγὼ ὡς Πρέσβυς ἀπέτυχον. Ἀλλὰ τὸ μόνον, ὃ κατώρθωσεν, ἦν ὅτι, παρὰ μὲν τῆς Ἑλλάδος ἔλαβεν ὁδοιπορικὰ καὶ δαπάνας διαμονῆς, παρὰ δὲ τῆς Ἀμερικῆς οὐδὲν ἔλαβεν.

Ἐπειδὴ δ' ἀπεφασίσθη τὸ Συνέδριον νὰ συνέρχηται ἀνὰ πᾶσαν τρίτην ἡμέραν, τὴν ἐπιοῦσαν τῆς πρώτης συνεδριάσεως ἐπεσκέφθην μετὰ μεσημβρίαν πάλιν τὸν κ. Λαβαλέττ, ὅστις μοὶ ἐπανέλαβε τὴν δυσαρέσκειάν του περὶ τῆς ἀποχῆς μου, ἐγὼ δὲ τῷ ἔδωκα ὃ εἶχον γράψῃ ἐκτενὲς ὑπόμνημα περὶ τῆς θέσεως καὶ τῆς διαγωγῆς τῆς Ἑλλάδος ἀπέναντι τῆς Κρήτης, καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ φέρῃ αὐτὸ ἰδιωτικῶς εἰς γνῶσιν τῶν μελῶν τοῦ Συνεδρίου, ὃ καὶ μοὶ ὑπεσχέθη. Συνδιελέχθημεν δὲ μετὰ ταῦτα ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν περὶ τῶν τοῦ Συνεδρίου μελλουσῶν ἀποφάσεων, καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ ὑπενθυμίσῃ εἰς τὰ μέλη αὐτοῦ ὅτι, πᾶν εἴτι ἤθελον, ὡς εὐρωπαϊκὴ ἀμφικτιονία, ζητήσῃ νὰ ἐπιβάλωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, ἔσται προηγούμενον καὶ ὅρος Διεθνοῦς Δικαίου ἔγκυρος καὶ ἐφαρμόσιμος εἰς πάντας

τοὺς πεπολιτισμένους λαούς. Ἀναπτύξας δ' ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, οὐδὲ δύναμιν, οὐδὲ καθῆκον εἶχε νὰ περιστείλῃ τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ λαοῦ ὑπὲρ τοῦ δικαίου τῶν Κρητῶν ἀγῶνος, αὐτὴ δ' ὅτι ἀπέσχε πάσης ἐπεμβάσεως, τῷ προσέθηκα ὅτι, ἂν ἡ ἀπόφασις τοῦ Συνεδρίου περιέχῃ τι ἀποδίδον τῇ Ἑλλάδι παράβασιν τῶν διεθνῶν αὐτῆς καθηκόντων, θέλω διαμαρτυρηθῇ κατ' αὐτῆς, οὐδὲ θέλω συστήσῃ εἰς τὴν Κυβέρνησίν μου τὴν παραδοχήν της.

Οἱ λόγοι μου οὗτοι ἐφάνησαν σφοδρῶς παροργίσαντες τὸν κ. Λαβαλέττ, καὶ ἐχωρίσθημεν ἀπ' ἀλλήλων ἐν ἐρεθισμῷ.

Τὴν ἐπιοῦσαν δ' ἐπρογευμάτισα παρὰ τῷ κ. Στακελβέργ, μὲ παρεκίνει δ' οὗτος, ὅπου περιῆλθον τὰ πράγματα. νὰ μὴ ἀντιτείνωμεν περαιτέρω εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συνεδρίου, οἵα δήποτε καὶ ἂν ᾖ, καὶ νὰ δεχθῶμεν αὐτήν· ἀλλὰ τῷ εἶπον ἐγὼ ὅτι, ἂν μὲν τὸ Συνέδριον διαγράψῃ τὰς ἀρχάς, καθ' ἃς θ' ἀπαιτηθῇ ὅπως πολιτευθῇ ἡ Ἑλλὰς ἐν τῷ μέλλοντι ἀπέναντι τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως, θέλω προτρέψῃ τὴν Κυβέρνησίν μου νὰ ὑποκύψῃ εἰς αὐτάς, ὡς εἰς νομοθεσίαν ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ψηφιζομένην, καὶ εἰς ἥν, ἐν ὁμοίαις περιστάσεσιν, ὑποκείσονται πάντα τὰ ἔθνη· ἂν ὅμως ἐπιρριφθῇ μομφὴ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν διὰ τὴν μέχρι τοῦδε διαγωγὴν αὐτῆς ἀπέναντι τῆς Κρήτης, ὅτι πρόθεσιν ἔχω νὰ διαμαρτυρηθῶ.

Τ' αὐτὰ δ' ἐπανέλαβον καὶ εἰς τοὺς Πρέσβεις τῆς Γερμανίας, τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, ὅστις ἐφάνη ἐπιδοκιμάζων τὴν ἀπόφασίν μου.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἑπομένων ἑσπερῶν ἐπεσκέφθην αὖθις τὸν Πρεσβευτὴν τῆς Ῥωσσίας, καί, ἀφ' οὗ διὰ μακρῶν ἐσυζητήσαμεν τὴν γνώμην μου, μοὶ ἐζήτησε νὰ συντάξω σχέδιον τῆς ἀποφάσεως τοῦ Συνεδρίου, ὡς ἤθελον θεωρήσῃ αὐτὴν παραδεκτήν, καί, καθεσθεὶς εἰς τὸ γραφεῖον ὁ κ. Jomigny, ἔγραφεν ὑπὸ τὴν ἐμὴν ὑπαγόρευσιν. Ἡ σπουδαῖα δ' αὕτη ἐργασία μόλις ἐπερατώθη περὶ τὴν μίαν μετὰ τὸ μεσονύκτιον.

Εἰς τὴν πρώτην δ' ἑπομένην συνεδρίασιν ὁ Κόμης Στάκελβεργ παρουσίασε τὸ ἔργον τοῦτο, ὡς ἰδίαν του σύνταξιν καὶ πρότασιν τῆς ἀποφάσεως, ἥτις ὤφειλε νὰ διακοινωθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ

ἐπὶ τοῦ κειμένου τούτου περιεστράφη ἡ συζήτησις. Τὴν δ' ἐπαύριον ὁ κ. Στάκελβεργ μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι τὸ σχέδιόν μου ἐγένετο δεκτὸν μετ' ἐλαχίστων μεταρρυθμίσεων. Καί, τῷ ὄντι, τὴν αὐτὴν ἑσπέραν μηνυθείς, μετέβην αὖθις εἰς τοῦ Ὑπουργοῦ κ. Λαβαλέττ, ὅστις μοὶ εἶπεν ὅτι ἤθελε νὰ φέρῃ εἰς γνῶσίν μου τὸ κατ' ἀμετάκλητον ἀπόφασιν τοῦ Συνεδρίου συνταχθὲν ἔγγραφον, τὸ μέλλον ν' ἀποσταλῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ μοὶ ἀνέγνω.... αὐτὸ ἐκεῖνο, ὃ ἐγὼ εἶχον συντάξῃ μετὰ μιᾶς καὶ μόνης μικρᾶς μεταρρυθμίσεως. Ἀλλ' ὅσον μικρὰ καὶ ἂν ἦν, τὴν ἔκρινα ὅμως σπουδαίαν, ὡς περιέχουσαν, εἰ οὐχὶ ἀπ' εὐθείας μομφήν, ἀλλὰ κἂν πλάγιόν τινα μομφῆς ὑπαινιγμόν, δι' ὃ καὶ εἶπον τῷ κ. Ὑπουργῷ, ὅτι, εἰς τὴν Κυβέρνησίν μου ἐπιφυλάττων τὴν ἐλευθέραν ἐκτίμησιν τοῦ ἐγγράφου, τὸ κατ' ἐμὲ ἤθελον παραδεχθῇ νὰ διαβιβάσω αὐτὸ ἄνευ ἐνστάσεως, ἂν δὲν εἶχον παρατηρήσῃ μίαν φράσιν, ἣν μοὶ ἦν ἀδύνατον νὰ παραδεχθῶ. Καὶ τῷ κατέδειξα αὐτὴν ἐκείνην, ἣν εἶχεν ἀλλοιώσῃ τὸ Συνέδριον εἰς τὸ σχέδιόν μου. Ὁ κ. Λαβαλὲττ διὰ μακρῶν ἐπεχείρησε νὰ μὲ παρακινήσῃ εἰς τὴν ἀπόλυτον παραδοχὴν τοῦ ἐγγράφου, διϊσχυριζόμενος ὅτι κακῶς ἡρμήνευον τὴν φράσιν, μὴ ἔχουσαν τὴν προσβλητικὴν ἔννοιαν, ἣν τῇ ἀπέδιδον. Ἀλλὰ τῷ ἀπήντησα ὅτι, ὡς ἐγώ, οὕτω καὶ ἄλλοι δύνανται νὰ ὑποπέσωσιν εἰς τὴν αὐτὴν παρεξήγησιν, καὶ ἂν ἄλλη ἐστὶν ἡ ἔννοια τῆς φράσεως, τόσῳ εὐκολώτερον δύναται δι' ἄλλης εὐκρινεστέρας ν' ἀντικατστῇ. Ἐπειδὴ δ' ἐπέμενον ἀνενδότως, ἐχωρίσθημεν αὖθις ἐν ἀμοιβαίᾳ δυσαρεσκείᾳ.

Τὴν ἐπιοῦσαν τὸ ἑσπέρας ἐκλήθην αὖθις εἰς τοῦ Ὑπουργοῦ.

— Εἴσθε τῷ ὄντι ἀνοικονόμητος, μοὶ εἶπε. Νὰ ἰδῶμεν ἂν καὶ πάλιν δὲν θὰ εὐχαριστηθῆτε. Τὸ ἔγγραφον, ὃ σᾶς ἀνέγνων χθές, ἐστὶ πρᾶξις Εὐρωπαϊκοῦ Συνεδρίου, καί, ἅπαξ ἀποφασισθεῖσα, δὲν μεταβάλλεται. (Πολὺ ἀνωτέραν ἰδέαν εἶχεν ὁ κ. Λαβαλὲττ περὶ τοῦ ἀμεταβλήτου τῶν Εὐρωπαϊκῶν πράξεων καὶ ἀποφάσεων, ἀφ' ὅ,τι ἔκτοτε καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις ἀπεδείχθη). Ἀλλ' ἰδού, ἀκούσατε τὴν ἐπιστολήν, δι' ἧς διευθύνω τὴν πρᾶξιν ταύτην πρὸς τὸν ὑμέτερον Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, κ. Π. Δεληγιάννην, καὶ ἣν ἔγραψα, ἵνα σᾶς εὐχαριστήσω.

Καὶ μοὶ ἀνέγνω τὴν τῷ ὄντι ἐπίτηδες γραφεῖσαν ἐπιστολὴν ταύτην, δι' ἧς τὸ ὑπ' ἐμοῦ τὴν προτεραίαν ὑποδειχθὲν αὐτῷ χωρίον ἐξηγεῖτο, ὡς ἐγὼ ἐπεθύμουν, καὶ ἐν γένει ἐλέγετο ὅτι τὸ Συνέδριον μόνον σκοπὸν προέθετο νὰ διαγράψῃ τὰς ἀρχὰς τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου, καθ' ἅς, ἐπὶ περιστάσεων, ὡς τὴν τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως, ὀφείλουσι νὰ πολιτεύωνται αἱ ἐν εἰρήνῃ μετὰ τοῦ Κράτους, καθ' οὗ ἡ ἐπανάστασις, διατελοῦσαι Κυβερνήσεις.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν δὲ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης μὲ ἠρώτησε τί λέγω περὶ αὐτῆς, καὶ ἂν εἶμαι εὐχαριστημένος. Ἐγὼ δέ, χωρίς, βεβαίως νὰ τῷ ἀποδείξω τὴν χαράν μου, διότι ἔβλεπον οὕτω πᾶν τὸ σχέδιόν μου ἀποδεκτὸν γενόμενον, τῷ εἶπον ἡσύχως ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐξαφανίζει τὴν ἔνστασιν, ἣν εἶχον κατὰ τῆς πράξεως τοῦ Συνεδρίου, καί, ἂν ἐν τῇ προσεχεῖ συνεδριάσει, ἥτις ἔμελλε νὰ ᾖ καὶ ἡ τελευταία, οὐδ' εἰς τὴν πρᾶξιν, οὐδ' εἰς τὴν ἐπιστολὴν οὐδὲν μετεβάλλετο, ἀνελάμβανον τὸ κατ' ἐμὲ ἐν πλήρει πεποιθήσει νὰ συστήσω ἀμφότερα εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς Κυβερνήσεώς μου. Οὕτως ἐχωρίσθημεν ἀμφότεροι ἀπ' ἀλλήλων εὐχαριστημένοι.

Ὅτε δ' ἐπανῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν, εὗρον ἐπιστολὴν τοῦ ἐν Πετρουπόλει ἡμετέρου Πρέσβεως κ. Μεταξᾶ, ἐν ᾗ μοὶ ἔλεγεν ὅτι ὁ Πρίγκηψ Γορτσακὸφ συμβουλεύει ἡμᾶς νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συνεδρίου. Τὸ αὐτὸ δὲ μοὶ ἐπεκύρωσε καὶ ὁ Κόμης Στακελβέργ, πρὸς ὃν ἀπῆλθον τὴν ἐπαύριον, καὶ μοὶ εἶπε συγχρόνως ὅτι τὸ ἐμὸν ὑπόμνημα, ὃ ἀνέγνω, εἶναι μὲν «εὔγλωττον καὶ πολυμαθές» (érudit), ἀλλ' ὅτι στηρίζεται ἐπὶ λελανθασμένης βάσεως, διότι ὁμιλῶ ἐν αὐτῷ περὶ τῶν Τούρκων, ὡς διαμαχομένων (belligérants), ἐν ᾧ εἰσὶν ἡ κυρίαρχος δύναμις, ζητοῦσα νὰ καταβάλῃ τοὺς ἀποστατήσαντας. Καὶ βεβαίως, ὅσον ἱερὸς καὶ ἂν ἦν ὁ ἀγὼν τῶν Κρητῶν, ὑπὸ τὴν ἄποψιν τῶν διεθνῶν ἀρχῶν ὁ κ. Στακελβὲργ εἶχε δίκαιον.

Τῇ δὲ 6/18 Ἰανουαρίου 1869 παρευρέθην εἰς τὴν τελετήν, καθ' ἣν ὁ Αὐτοκράτωρ, ἐν στρατιωτικῇ στολῇ καὶ μετὰ μεγάλης ἀκολουθίας, ἠνέῳξε τὴν Βουλήν, ἀναγνούς, ὀλίγον βαρέως, καὶ οὐχὶ ὡς ὁ θεῖός του θ' ἀνεγίνωσκε, μακρὸν γραπτὸν λόγον, ἐν ᾧ

πολλὰ ἐπραγματεύθη περὶ **ἀρχῶν** (principes), πλείονα ἴσως, ὡς ἐκρίθη, ἢ ὅ,τι εἰς τὴν θέσιν του ἥρμοζεν.

Τὸ δ᾽ ἑσπέρας ἐκεῖνο μ᾽ ἐκάλεσε πάλιν ὁ κ. Λαβαλέττ, ἵνα μοὶ ἀναγγείλῃ ὅτι τὸ Συνέδριον ἐνέκρινε καὶ παρεδέχθη καὶ τὴν ἐπιστολήν του, ἧς μοὶ ἔδωκεν ἀντίγραφον ἀναλλοίωτον, ὡς τὸ πρὶν ἀναγνωσθέν μοι. Ἔσπευσα δὲ νὰ φέρω ταῦτα εἰς γνῶσιν τῆς Κυβερνήσεως τηλεγραφικῶς τε καὶ δι᾽ ἐγγράφου, καὶ νὰ συστήσω τὴν παραδοχήν, διότι, ἐν ᾧ τὸ Συνέδριον εἶχε συνέλθῃ ἐπὶ προθέσει τοῦ νὰ ἐλέγξῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ τὴν ταπεινώσῃ, καὶ τοιαύτη ἦν ἡ εἰσήγησις αὐτοῦ τοῦ Γάλλου Ὑπουργοῦ, ὃν οἱ πλεῖστοι τῶν λοιπῶν, καὶ οἱ μὴ ἐνδιαφερόμενοι, τυφλῶς παρηκολούθουν, κατωρθώθη ἡ ἀπόφασις οὐδὲν ἄλλο νὰ περιέχῃ ἢ διαγραφὴν ὅρων τινῶν τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου, οὓς ἡ Ἑλλὰς τόσῳ προθυμώτερον ὤφειλε νὰ παραδεχθῇ, καθ᾽ ὅσον διϊσχυρίζετο ὅτι οὐδόλως εἶχε προσκρούσῃ πρὸς αὐτούς, καὶ καθ᾽ ὅσον προσέτι οὗτοι θὰ ἦσαν κοινὸς νόμος διὰ πάντα τὰ ἔθνη.

Ἀλλ᾽ αἱ ἡμέραι παρήρχοντο, καὶ ἀπάντησις ἐξ Ἀθηνῶν δὲν ἤρχετο, πρὸς πολλὴν δυσαρέσκειαν τοῦ Γαλλικοῦ Ὑπουργείου καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τοῦ Συνεδρίου, θέντος προθεσμίαν εἰς τῆς Ἑλλάδος τὴν παραδοχήν. Πρὸς οὐ μικρὰν δ᾽ ἔκπληξίν μου, ἔλαβον τῇ 16/28 τοῦ μηνός, δηλαδὴ δέκα ἡμέρας ἀφ᾽ ὅτου εἶχον τηλεγραφήσῃ, τηλεγράφημα τοῦ Ὑπουργείου ζητοῦν μοι λόγον διὰ τί δὲν εἶχον γράψῃ· καὶ ἐξήγησα μὲν αὐτὸ οὕτως, ὅτι δὲν εἶχεν εἰσέτι λάβῃ τὴν ἐμπεριστατωμένην ἐπιστολήν μου, καὶ αὐτὴν περιέμενον μετὰ τὸ τηλεγράφημα, ἵνα ἀποφασίσωσιν ἐν πλήρει γνώσει. Ὡς ἐκ τῶν ἐκφράσεών του δὲ καὶ τὸ Ὑπουργεῖον μοὶ ἐφάνη διατεθειμένον νὰ δεχθῇ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συνεδρίου. Ὅμως ἄλλαι ἓξ ἡμέραι παρῆλθον, καὶ τῇ 22 Ἰαν. / 3 Φεβρουαρίου διὰ τηλεγραφήματος μοὶ ἀνήγγειλε τὸ Ὑπουργεῖον, ὅτι... δὲν παρεδέχθη τὴν ἀπόφασιν, ἀλλὰ συγχρόνως ὅτι καὶ παρῃτήθη.

Τὴν ἐπιοῦσαν μετέβην εἰς τοῦ κ. Λαβαλέττ, καὶ εἰς τὸν ἀντιθάλαμον εὗρον τὸν Πρέσβυν τῆς Τουρκίας καὶ τὸν πρ. Μέττερνίχ, μεθ᾽ οὗ συνδιελέχθην. Κληθεὶς δ᾽ οὗτος ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ, εἶπεν, ἀστειευόμενος, ὅτι δὲν ἤξευρει ἂν εἶναι ἀκίνδυνον νὰ μᾶς

ἀφήση τοὺς δύω μόνους· ἀλλὰ τὸν διεβεβαίωσα ὅτι δύναται τοῦτο μεθ' ἡσύχου συνειδήσεως, διότι δὲν εἴμεθα εἰς κατάστασιν πολέμου, καὶ μείνας μόνος μετὰ τοῦ Ὀθωμανοῦ συναδέλφου μου, συνωμίλησα μετ' αὐτοῦ. Ἕνεκα τῶν διατρεχόντων, δὲν τὸν εἶχον τωόντι ἔτι ἐπισήμως ἐπισκεφθῆ, ἀλλὰ δὲν ἤθελον νὰ δείκνυμαι τραχὺς καὶ ἐχθρικὸς πρὸς αὐτόν.

Ὁ δὲ κ. Λαβαλέττ, ὅτε εἰσῆλθον πρὸς αὐτόν, πολὺ τεθλιμμένος διὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Ὑπουργείου δὲν μοὶ ἐφάνη. Χωρὶς δὲ νὰ τῷ ἀναφέρω τὴν περὶ μὴ παραδοχῆς ἀπάντησιν, ὡς ἄσκοπον ἤδη καὶ δυναμένην νὰ βλάψη, τὸν παρεκάλεσα μόνον νὰ παρατείνη τὴν δοθεῖσαν προθεσμίαν μέχρι τοῦ διορισμοῦ νέου Ὑπουργείου, εἰς ὃ καὶ προθύμως συγκατένευσε, προσθείς μοι ὅτι θέλει ὑπερασπίση πάση δυνάμει τὰ Ἑλληνικὰ συμφέροντα, ἂν ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἔχη τὴν φρόνησιν νὰ πέμψη ἱκανὸν καὶ ἔμφρονα Πρέσβυν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅστις νὰ ἐξαλείψη τὴν μεταξὺ τῶν δύω ἐπικρατειῶν ἐπελθοῦσαν ψυχρότητα.

Ἐν τούτοις δ' ἦν ἡ κοινὴ γνώμη τεταραγμένη, καὶ πλεῖστα διεδίδοντο ἄτοπα· οἷον τῇ 27 Ἰαν. (8 Φεβρ.) διέδωκεν ὁ τηλέγραφος, ὅτι παρῃτήθη ὁ Βασιλεύς. Ἡ δὲ Κα Ὑψηλάντη, ἐξ ἐναντίας, μοὶ εἶπεν, ὅτι, ὡς ἤκουσεν, ἐγὼ ἐκαλούμην εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ σχηματίσω ὑπουργεῖον καὶ μὲ παρεκάλεσεν, ἅμα λάβω τούτου ἐπισήμως γνῶσιν, ν' ἀναγγείλω αὐτὸ εἰς τὸν υἱόν της.

Ἀμφότερα δὲ ἦσαν κενὰ ἀκούσματα, καὶ τῇ 29 Ἰαν. (10 Φεβρ.) ἔλαβον τηλεγράφημα ἀναγγέλλον μοι, ὅτι τὸ νέον Ὑπουργεῖον συνέστη ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ κ. Ζαΐμη, πρὸς ὃν ἔγραψα, ὡς καὶ πρὸς τὸν παραιτηθέντα κ. Δηλιγιάννην. Ἀνελθὼν δὲ τὴν ἐπιοῦσαν, ἵν' ἀναγγείλω τοῦτο τῷ κ. Λαβαλέττ, εὗρον αὐτὸν περιχαρῆ διὰ τὸ ἄκουσμα, καὶ πολλοὺς ἀπέδωκεν ἐπαίνους τῷ Βασιλεῖ διὰ τὴν φρόνησιν, ἣν ἔδειξεν ἀντικαταστήσας Ὑπουργεῖον, ὃ ἔφερε τὴν Ἑλλάδα κατὰ κρημνῶν. Ἀλλὰ τὸ κατ' ἐμὲ δὲν τῷ ἀπέκρυψα τὴν γνώμην μου, ὅτι, ὑπὸ οἱονδήποτε Ὑπουργεῖον, ἡ Ἑλλάς, εἰς οἵαν θέσιν διατελεῖ καὶ πρέπει νὰ διατελῇ ἀπέναντι τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, διψώντων διὰ τὴν ἐλευθερίαν των, ἐστὶν ἠναγκασμένη νὰ μένη πάντοτε ὡπλισμένη καὶ ἐν προπαρασκευῇ.

Τῇ δὲ 5/17 Φεβρουαρίου 1869 ὁ κ. Λαβαλὲττ μοὶ ἔπεμψε διὰ τοῦ Βαλεύσκη, υἱοῦ τοῦ πρώην Ὑπουργοῦ καὶ τῆς ἠθοποιοῦ Rachel, ὑπαλλήλου τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, ἣν ἔλαβεν ἀπάντησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου, καὶ ἥτις, ὀφείλω νὰ τὸ εἰπῶ, οὐδόλως μ' εὐχαρίστησε, διότι ἐνέδιδε μέν, ἀλλ' οὐχὶ μετ' ἀξιοπρεπείας, καὶ ἐν ᾧ ἦν ταπεινοτέρα τοῦ δέοντος, συγχρόνως ἐφαίνετο ἀξιοῦσα νὰ κατακρίνῃ τὴν πρᾶξιν τοῦ Συνεδρίου, καὶ τοῦτο ἐπὶ βάσεων παραλόγων καὶ δίδουσα εἰς αὐτὴν τὴν ἑρμηνείαν, ἣν ἐγὼ εἶχον ἀγωνισθῇ καὶ κατορθώσῃ ν' ἀποκρούσῃ αὐτὸ τὸ Συνέδριον. Ἦν δὲ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην συναναστροφὴ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ ἑπομένως ἐπορεύθην εἰς αὐτήν, συνοδευθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Ῥὼκ καὶ τοῦ κ. Βαλαωρίτου.

Ἅμα δὲ μὲ εἶδεν εἰσελθόντα ὁ κ. Ὑπουργός, ἦλθε πρὸς ἐμὲ καὶ μὲ προσεφώνησε διὰ τούτων τῶν λέξεων :

— Δὲν εἶμ' ἐγὼ ὅστις ἔγραψα τὴν προκήρυξιν τοῦ Ὑπουργείου σας· εἶναι ὁ Πρωθυπουργός σας· ἀληθῶς δὲν εἶμαι ἐγώ. Τοὐλάχιστον ὁ Ὑπουργός σας εἶναι εἰλικρινής, καὶ εἰς τὸ ἑξῆς δὲν θὰ διατελῆτε πλέον καὶ ὑμεῖς εἰς ἀπάτην, ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ τί μὲν ἤθελε διὰ τῶν λόγων τούτων μοὶ ἦν τότε ἀκατανόητον, καὶ τὴν πλήρη αὐτῶν σημασίαν σύνοιδα κυρίως μόνον μετὰ δύω ἡμέρας, ὅτε ἔλαβον τὴν προκήρυξιν τοῦ νέου Ὑπουργείου, λυπηροτάτην ἀληθῶς, καὶ οὐδὲν ἧττον ἢ ἀξιοπρεπῆ, ὡς ᾐνίττοντο καὶ αὐτοὶ οἱ λόγοι τοῦ κ. Λαβαλέττ, λαβόντος διὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Πρεσβείας γνῶσιν τῶν κυριωτέρων ἐννοιῶν τῆς ἐγκυκλίου. Θέλον ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ βάρους τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως, ἐν ἄλλαις λέξεσι νὰ ἐγκαταλείψῃ αὐτὴν εἰς τὴν τύχην της, τὸ νέον ὑπουργεῖον, ἵνα δικαιωθῇ ἀπέναντι τοῦ ἔθνους, διέγραφε τῆς Ἑλλάδος τὴν πενίαν καὶ ἀδυναμίαν διὰ χρωμάτων τοσούτων ζοφερῶν, ὥστε ἡ τοιαύτη οἰκτρὰ ἔκθεσις, ὑπὸ τὸν κάλαμον παντὸς ἄλλου, ἤθελε θεωρηθῇ ὡς συκοφαντία. Δι' ὃ καὶ ἐγὼ πάντοτε ἐπροσποιήθην ὅτι δὲν ἔλαβον τὴν προκήρυξιν ταύτην καὶ ἠγνόουν αὐτῆς τὴν ὕπαρξιν, ἵνα μὴ ἀναγκασθῶ, ἢ νὰ ἐπικυρώσω, ἢ ν' ἀντικρούσω τοὺς ὑπουργικοὺς διϊσχυρισμούς.

Ἐκείνην δὲ τὴν ἑσπέραν μὲ ἔλαβε μετὰ ταῦτα κατὰ μέρος ὁ κ. Λαβαλέττ, καί, κατ᾽ ἀρχὰς μὲν ἐφαίνετο δυσηρεστημένος καὶ ἀγανακτῶν διὰ τὸ ὕφος τῆς ὑπουργικῆς ἀπαντήσεως εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συνεδρίου, ἀλλὰ τὸν καθησύχασα ταχέως, εἰπὼν αὐτῷ ὅτι τὸ σπουδαῖον ἐστὶν ἡ συγκατάθεσις, δὲν πρέπει δὲ νὰ παραγνωρίζῃ τὴν δυσχέρειαν, εἰς ἣν τὸ Ὑπουργεῖον διετέλει, ἀπέναντι τῆς πεπλανημένης κοινῆς γνώμης, καὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, προσαπτούσης αὐτῷ ἀνανδρίαν καὶ προδοσίαν τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων, ἀφ᾽ οὗ τὸ προγενέστερον Ὑπουργεῖον εἶχε δῆθεν τὴν τόλμην ν᾽ ἀντιστῇ εἰς τὴν Εὐρώπην.

Διὰ τῶν λόγων τούτων πραϋνθείς, μοὶ εἶπεν ὅτι τοῦ λοιποῦ σπουδαιότατον δι᾽ ἡμᾶς ἐστὶ νὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν ἐπανάληψιν ἀγαθῶν σχέσεων μετὰ τῆς Τουρκίας, καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο ἐμὲ θεωρεῖ τὸν προσφορώτερον, ἵνα πεμφθῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐξέλαβον δ᾽ ἐγὼ τὰς λέξεις ταύτας ὡς εἰρωνίαν ἢ ὡς ἀστεϊσμόν, καὶ τῷ εἶπον ὅτι περὶ παντὸς ἄλλου μᾶλλον ἐδύνατο νὰ εἴπῃ τοῦτο ἢ περὶ ἐμοῦ, ὃν εἶδεν ἀρνηθέντα νὰ παρακαθήσω εἰς τὸ Συνέδριον, διότι ἐτιθέμεθα εἰς θέσιν ἥττονα ἢ ἡ Τουρκία. Ἐπέμεινεν ὅμως λέγων ὅτι, ἀδιάφορον τοῦτο, καὶ ὅτι γνωρίζει ἤδη τὰς ἀρχὰς καὶ τὸν χαρακτῆρά μου, καὶ ἔχει τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἐγὼ θὰ ἤμην ὁ καταλληλότερος πάντων διὰ τὴν θέσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ ἑσπέρα δ᾽ ἐκείνη ἦν καὶ κατὰ τοῦτο ἀξιομνημόνευτος, ὅτι ἐν αὐτῇ, μοὶ ἐνέτυχέ τι, ἀνεξάρτητον μὲν τῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ περιέργως χαρακτηριστικὸν διὰ τὴν τότε ἠθικὴν κατάστασιν τῆς Γαλλικῆς κοινωνίας. Ὅτε εἰσῆλθον εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τὸ πρῶτον, καὶ πρὶν ἢ μὲ πλησιάσῃ ὁ Ὑπουργός, ὡς καὶ μετὰ τοῦτο, ἤκουσα πολλοὺς τῶν προσερχομένων συγχαίροντας αὐτῷ καί τι λέγοντας περὶ χωροφυλάκων. Εἶχον ὅμως πολὺ σπουδαιότερα νὰ σκεφθῶ δι᾽ ὃ καὶ δὲν ἐπολυπραγμόνησα, ἵνα μάθω περὶ τίνος προὔκειτο. Ἀπὸ δὲ τοῦ ὑπουργείου μετέβην εἰς τὸν οἶκον ἀμερικανικῆς τινὸς οἰκογενείας, ὅπου ἦν συναναστροφή, καὶ μὲ περιέμενεν ἡ σύζυγός μου, ἵνα μεταβῶμεν ὁμοῦ εἰς ἑτέραν συναναστροφὴν παρὰ τῷ Στρατάρχῃ Νεΐλ, καὶ ἔπειτα παρὰ τῇ Κα Droin de Lhuis. Ἀλλά, μόλις εἰσῆλθον, καὶ περιεστοιχίσθην

πρὸ πάντων ὑπὸ τῶν Κυριῶν, αἵτινες μετὰ πλείστης καὶ ἀνυπομόνου περιεργείας, «Λοιπόν, μὲ ἠρώτων, λοιπόν».

— Λοιπὸν τί; ἠρώτησα ἐγώ, μὴ ἐννοῶν τί θέλουσι νὰ εἴπωσιν.

— Ἀλλὰ δὲν ἔρχεσθε ἐκ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν; μ' ἐρώτησαν ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος.

— Βεβαίως ἐκεῖθεν ἔρχομαι, εἶπον, θέλετε νὰ μάθητε εἰδήσεις πολιτικάς; Εἰρήνη ἐν Εὐρώπῃ, καὶ τὰ πάντα χωροῦσι κατ' εὐχήν.

— Εἰδήσεις πολιτικὰς παρ' ἑνὸς διπλωμάτου; εἶπεν ἡ οἰκοδέσποινα γελῶσα. Καλῶς θ' ἀπετεινώμεθα. Ὄχι, διόλου. Ὅ,τι θέλομεν νὰ μάθωμεν εἶναι περὶ τῆς νύμφης τοῦ κ. Λαβαλέττ.

— Ποίας νύμφης τοῦ κ. Λαβαλέττ; Δὲν ἠξεύρω τίποτε.

Καὶ τότε πρῶτον ἔμαθον ὅτι ἡ σύζυγος τοῦ υἱοῦ τοῦ κ. Λαβαλέττ, (τοῦ Wells de Lavalette), θυγάτηρ δὲ τοῦ πρωθυπουργοῦ κ. Ῥουέρ, εἶχεν ἐγκαταλείψῃ πρὸ τριῶν ἡμερῶν τὸν συζυγικὸν οἶκον μετὰ τοῦ ὀξυφώνου Καπούλ· διεδόθη δὲ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ὅτι χωροφύλακες ἀνεῦρον καὶ ἐκόμισαν τοὺς φυγάδας ὀπίσω εἰς τὰς ἑστίας των.

Οὗτος λοιπὸν ἦν ὁ περὶ χωροφυλάκων λόγος παρὰ τῷ Ὑπουργῷ, καὶ αὕτη ἦν τῶν συγχαρητηρίων ἡ ἀφορμή.

Τὴν δ' ἐπὶ τούτοις ἔκπληξίν μου ηὔξησεν ἡ περίστασις ὅτι, μετὰ δύω ἢ τρεῖς ἡμέρας, ἐξερχόμενος τῆς οἰκίας μου, ἀπήντησα τὸν νέον κ. Λαβαλέττ, ὅστις ἦν ἄμεσος γείτων μου, ἐξερχόμενον τῆς ἐδικῆς του, καὶ δίδοντα τὸν βραχίονα εἰς τὴν ἐπανελθοῦσάν του σύζυγον. Τὸ πάντων δ' ἀπαισιώτερον μοὶ ἐφάνη ἡ διαδιδομένη ἐν Παρισίοις φήμη, ὅτι ἡ τόσον ταχεῖα καὶ τόσον ἐντελὴς συμφιλίωσις προῆλθε συνεπείᾳ χρηματικῆς δόσεως ἐκ μέρους τοῦ κ. Ῥουέρ. Καὶ τὴν ἑρμηνείαν μὲν ταύτην ἐγὼ ἐξέλαβον ὡς συκοφαντίαν κακόβουλον· ἀλλ' ἐν μιᾷ τῶν ἑπομένων ἑσπερῶν, εἰς μουσικὴν ἑσπερίδα τῆς πριγκηπίσσης Ματθίλδης, ὢν μετὰ τῆς συζύγου μου, εἶδον ἐλθόντας τὸν νέον Λαβαλὲττ μετὰ τῆς γυναικός του, ὅπερ οὐ πολὺ μᾶς ἐξέπληξε, διότι γνωσταὶ ἦσαν τῆς οἰκοδεσποίνης αἱ ἱκανῶς φιλελεύθεροι κοινωνικαὶ θεωρίαι. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἦλθε καὶ ὁ κ. Ῥουὲρ μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῆς ἀγάμου του θυγατρός· καὶ ἐν ᾧ θέσεις ὑπῆρχον κεναὶ πρὸς τὴν πλευράν,

δι᾽ ἧς εἰσῆλθον, καὶ ὅπου εἶχε καθεσθῇ ἡ νέα Κα Λαβαλέττ, χωρὶς ποσῶς ν᾽ ἀποβλέψωσι πρὸς αὐτήν, παρετηρήσαμεν ὅτι ἐστράφησαν περὶ πᾶσαν τὴν αἴθουσαν καὶ ἔλαβον θέσεις εἰς τὴν ἀντιπέραν γωνίαν.

Τῇ δὲ 6/18 Φεβρουαρίου ἐλύθη τέλος τὸ Συνέδριον ἐπισήμως· ἀλλ᾽ ἡ ἐξ αὐτοῦ ἐντύπωσις ἐπὶ πολὺ ἔτι διήρκεσεν. Εἰς τὸν συνάδελφόν μου τῆς ᾽Αγγλίας, τὸν κ. Λυόνς, ὡς ἰδιαίτερον φίλον μου καὶ εἰς ῾Ελλάδα ἀνατραφέντα, ἀνέγνων τὴν διακοίνωσιν τοῦ κ. Ζαΐμη· καὶ ὡμολόγησε μὲν ὅτι τὸ ὕφος αὐτῆς δὲν ἦν ἀξιοπρεπές, οὐδὲ περιεποίει τιμὴν εἰς ἡμᾶς, ἀλλ᾽ ἀφ᾽ ἑτέρου ἀνεγνώρισεν ὅτι πάντα ἐκ τῶν λεγομένων ἦσαν λυπηραὶ ἀλήθειαι, καὶ ἐξέφρασεν ἣν καὶ ἄλλοτε μοὶ εἶχεν εἰπῇ γνώμην, ὅτι τὸ ἀνώτατον ἡμῶν συμφέρον ἀπαιτεῖ, πρὸς τὸ παρόν, ἡσυχίαν ἄγοντες, ἐσωτερικῶς ν᾽ ἀναπτυσσώμεθα. Εἶδον δὲ καὶ τὸν πρ. Μεττερνίχ, καὶ τὸν ᾽Επιτετραμμένον τῆς Γερμανίας καὶ τὸν κ. Νίγραν, πρέσβυν τῆς ᾽Ιταλίας, οἵτινες πάντες εἶχον γνῶσιν τοῦ ὑπουργικοῦ προγράμματος, καὶ ὁ τελευταῖος οὗτος σφοδρῶς τὸ κατέκρινεν, ἐμὲ δὲ θερμῶς συνεχάρη, «διότι ἐγνώριζε, μοὶ εἶπεν, ὅτι ἦν ἐδική μου ἡ γνώμη, ἥτις ἐξενίκησεν εἰς τὴν Σύνοδον.

Εἶχε δὲ διαδοθῇ εἰς τὸ κοινὸν καὶ διὰ τῶν ἐφημερίδων ἡ θέσις, ἣν εἶχον λάβῃ ἀπέναντι τοῦ Συνεδρίου, καὶ ἡ πρὸς αὐτὸ συμπεριφορά μου, καὶ ἡ εὐέξαπτος φαντασία τῶν Γάλλων συνεκινήθη ὑπὲρ ἐμοῦ, καὶ μ᾽ ἐθεώρει, ὡς τὸν ἥρωα τῆς ἡμέρας. Εἰς πάσας τὰς ἐφημερίδας ἀνεγινώσκετο τ᾽ ὄνομά μου, ὡς εἰ εἶχον πράξῃ τι μέγα. ᾽Εν ἄλλοις ὁ Φιγαρώ, ἀστειευόμενος, ἔλεγεν ὅτι τ᾽ ὄνομά μου γράφεται κατὰ δύω διαφόρους τρόπους, καὶ οἱ μὲν ἀποδίδοντές μοι εἰρηνικὰς προθέσεις, γράφουσιν αὐτὸ ἁπλῶς Rangabé, οἱ δέ, διορῶντες ἐν τῇ ἀρνήσει μου τοῦ νὰ μετάσχω τοῦ συνεδρίου διαθέσεις φιλοπολέμους, μοὶ δανείζουσιν ἓν H (une hâche, ἕνα πέλεκυν), γράφοντες Rhangabé, Εἰς τὰς προσκλήσεις εἰς γεύματα ἢ συναναστροφὰς πολλάκις προσεγράφετο «***ἔσται παρὼν καὶ ὁ κ. ῾Ραγκαβῆς***».

Μίαν δ ἑσπέραν, ὅτε ἐξώρας ἀνεβαίνομεν εἰς τὸν πολυτελέστατον δημαρχικὸν χορόν, εἰς ὃν ἤμεθα προσκεκλημένοι, ἀπην-

τήσαμεν, ἐν ᾧ ἀνεβαίνομεν, εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς κλίμακος, κυρίας τινάς, αἵτινες ἐκ τῆς προφορᾶς των ἐφαίνοντο Ἀγγλίδες.

— Οὗτος εἶναι, τὸν γνωρίζω, εἶπε πρὸς αὐτάς, δεικνύουσά με, ἄλλη τις κυρία, ἥτις τὰς συνώδευε.

— Μῆτερ, μῆτερ, ἰδού, οὗτος εἶναι, εἶπεν ἡ νεωτέρα τῶν Ἀγγλίδων πρὸς τὴν γεροντοτέραν ἐξ αὐτῶν, οὗτος εἶναι τῆς Ἑλλάδος ὁ Πρέσβυς.

— Οὗτος εἶναι, εἶπεν ἄλλη, ἥτις ἐφαίνετο οὖσα ἀδελφὴ πρεσβυτέρα. Ἄ τώρα τὸν εἶδον. Εἰμὶ εὐχαριστημένη. Ἂς ἀναχωρήσωμεν.

Ταῦτα ἤκουσαν ἀκριβῶς ἡ σύζυγος καὶ ἡ θυγάτηρ μου, αἵτινες προηγοῦντο ἐμοῦ, καὶ δὲν ἦσαν γνωσταὶ ταῖς ξέναις, ὡς ἐμοὶ ἀνήκουσαι.

Οὕτως ἤμην δακτυλοδεικτούμενος ἐν ὅσῳ διέτριβον ἐν Παρισίοις, καὶ τῆς παραδόξου μου ταύτης φήμης ἴχνη εὗρον παρακολουθοῦντά με καὶ πολὺ μετὰ ταῦτα. Οὕτως, ὅτε ἤμην ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἐν ἐπισκέψει μίαν ἡμέραν παρὰ τῷ ἰατρῷ Κωνστ. Καραθεοδωρῇ, αἱ κυρίαι τῆς οἰκίας ἦσαν ἔξω ἠσχολημέναι περὶ Γάλλον τινὰ ἐκ τῶν περιφερόντων καὶ πωλούντων κατ᾽ οἶκον ἐμπορεύματα. Βιαίως δ᾽ ἠνέωξε τὴν θύραν ἡ νεωτέρα θυγάτηρ τοῦ ἰατροῦ, ἡ μετὰ ταῦτα σύζυγος τοῦ οἰκτρῶς σφαγέντος ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν Θεσσαλονίκῃ Προξένου τῆς Γερμανίας κ. Ἄββοτ, καὶ μ᾽ ἐκάλεσε ταχέως νὰ ἐξέλθω. Ὅτε δ᾽ ἦλθον πρὸς τὸν ἔμπορον, τὴν ἤκουσα μετ᾽ ἐκπλήξεως νὰ μὲ εἰπῇ:

— Μοὶ εἴπετε ὅτι θέλετε ν᾽ ἀγοράσητε μεταξωτὸν λαιμοδέτην (—ἐγώ; ποτὲ τοιοῦτόν τι δὲν τῇ εἶπον—) καὶ ἠθέλησα νὰ σᾶς δείξω τούτους· ἰδέτε τί λαμπρὸν ἐρυθρὸν χρῶμα ἔχουσι. Πῶς εἴπατε (—τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀπηύθυνε πρὸς τὸν ἔμπορον—) ὅτι ὀνομάζουσιν αὐτούς;

— Λαιμοδέτας Ῥαγκαβῆ.

— Πῶς εἴπατε;

— Ῥαγκαβῆ. Οὕτως ὠνόμασαν τὸ χρῶμα τοῦτο, τὸ πυρρῶς ἐρυθρόν, κατὰ τὸν Πρέσβυν τῆς Ἑλλάδος, ὅστις ἦν ἐσχάτως ἐν Παρισίοις.

Εὐκατάληπτος ἦν ἡ ἔκπληξις ἐμοῦ καὶ ὁ συστελλόμενος γενι-

κὸς γέλως· προσέτι δὲ καὶ ὅτι ὁ ἔμπορος ἐπώλησε πολλοὺς λαιμοδέτας εἰς τὴν συντροφίαν, ἧς ἕκαστον μέλος ἐπεθύμει νὰ λάβη, ὡς ἐνθύμημα, ἀνὰ ἕνα.

Ἑτέρα ὑπόθεσις, ἥτις κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον μοὶ εἶχεν ἀνατεθῆ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἦν ἡ ἀγορὰ δύω θωρηκτῶν Μηνυτόρων, ἐν Τουλώνη, ὑπ' ἰδιωτικῆς ἑταιρείας ναυπηγουμένων. Περὶ αὐτῆς δὲ πολλὰς φροντίδας κατέβαλον· καὶ ἐπειδὴ ἐγὼ αὐτὸς ἐστερούμην τῶν ἀναγκαίων ναυτικῶν γνώσεων, οὐδ' ἤθελον νὰ γίνῃ κοινῶς γνωστὸν ὅτι τὴν ἀγορὰν ταύτην διαπραγματευόμεθα, παρεκάλεσα τὸν τότε ἐν Παρισίοις ἐπιδημοῦντα, τὸν φίλον μου καὶ λίαν πεπαιδευμένον ἀνώτερον ἀξιωματικὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ναυτικοῦ Λεωνίδαν Παλάσκαν, οὗ καὶ ἀλλαχοῦ ἐμνημόνευσα, ἵνα αὐτὸς ἀπέλθῃ εἰς Τουλῶνα, καὶ προσπαθήσῃ νὰ ἐξετάσῃ τὰ πλοῖα καὶ τὰ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν. Μεταβὰς δ' ἐκεῖ, ἐνεφανίσθη ἄνευ στολῆς, ὥς τις Γάλλος περίεργος, διότι ὡμίλει ὡς Γάλλος τὴν γαλλικήν, καί, χωρίς τινα νὰ κινήσῃ ὑπόνοιαν, ἐξήτασε τὰ τῆς ναυπηγείας, καὶ μετὰ ταῦτα ἐξηκολούθησεν ἐπιτηρῶν αὐτὴν ἀγνώστως, ὑπὸ τὴν προστασίαν ἀξιωματικοῦ τινος τοῦ ναυστάθμου, ἐπιστηθίου φίλου καὶ ἀρχαίου συμμαθητοῦ του. Ἦσαν δ' εὐνοϊκώταται αἱ ἐκθέσεις του, καὶ κατ' αὐτὰς μεγίστην σπουδὴν ἐδείκνυεν ἡ κυβέρνησις περὶ τῆς ταχείας περατώσεως καὶ ἀγορᾶς τῶν πλοίων.

Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ, ἡ ἑταιρεία ἔφερεν εἰς γνῶσίν μου, ὅτι καὶ ἡ Τουρκία, μαθοῦσα περὶ τῆς ναυπηγίας αὐτῶν, ἐπρότεινε τὴν ἀγοράν των· μοὶ ἐρρέθη ὅμως ὅτι εἰς ἡμᾶς δίδεται ἡ προτίμησις, χωρὶς ἡ ἑταιρεία ν' αὐξήσῃ, ἣν ἅπαξ μᾶς ὑπέβαλε τιμήν· ὅτι παρὰ τῆς Τουρκίας ἐζήτησε προθεσμίαν, ἵνα τῇ δώσῃ ἀπόκρισιν καὶ ὅτι ἐπάναγκες ἔσται, πρὸ τῆς λήξεως τῆς προθεσμίας ἐκείνης, νὰ περαιώσωμεν ἡμεῖς τὴν ἀγοράν. Περὶ πάντων δὲ τούτων ἔσπευσα νὰ τηλεγραφήσω καὶ γράψω εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἥτις μοὶ ἀπήντησεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς πρέπει ν' ἀποκτήσῃ τοὺς Μηνύτορας, καὶ ὅτι τὰ χρήματα θὰ μοὶ σταλῶσιν ἀνυπερθέτως, ἵνα ἡ ἀγορὰ γίνῃ πολὺ πρὸ τῆς λήξεως τῆς προθεσμίας. Ἀλλὰ—ἡ προθεσμία ἤγγιζεν· ἔγραφον ἐπανειλημμένως καὶ ἀπάντησιν δὲν

ἐλάμβανον. Ἡ προθεσμία παρῆλθε, καὶ χρήματα δὲν εἶχον σταλῆ· ὅτε δὲ τέλος ἦλθον τὰ χρήματα, ἡ ἑταιρεία μοὶ ἀνήγγειλεν, ὅτι καθ᾽ ἃς ἐν γνώσει ἡμῶν εἶχε λάβει ὑποχρεώσεις.....ἐπώλησεν ἤδη τοὺς Μηνύτορας εἰς τὴν Τουρκίαν. Παράδοξον δὲ μοὶ ἐφάνη ὅτι, ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ, τὸ Ὑπουργεῖον ἐξ Ἀθηνῶν μὲ διέταξε νὰ ζητήσω παρὰ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως νὰ κωλύσῃ τὴν ἐκ Τουλῶνος ἔξοδον αὐτῶν ἐκείνων τῶν θωρηκτῶν, ἃ ἡ Ἑλλὰς εἶχε πρὸ μικροῦ τὴν πρόθεσιν ν᾽ ἀγοράσῃ καὶ ἐξαγάγῃ. Ἐπειδὴ δ᾽ ἐμπόλεμοι δὲν ἤμεθα πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἐννοεῖται ὅτι τοιαύτη αἴτησις ἦν ὅλως παράλογος, καὶ ἐπ᾽ οὐδεμιᾶς βάσεως τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου ἐστηρίζετο. Καὶ ἔπραξα μὲν ὡς διεταττόμην, ἀλλ᾽ ἔλαβον, ὡς ἦν ἑπόμενον, ἀπάντησιν ἀρνητικήν.

Γνωριμίαι.

Μόνον δὲ μετὰ τὴν παρουσίασιν εἰς τὸν Αὐτοκράτορα ἐδυνήθην νὰ ἐκτείνω τὸν κύκλον τῶν ἐπισήμων γνωριμιῶν μου, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς Πριγκηπίσσης Ματθίλδης, ἐξαδέλφης τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀδελφῆς δὲ τοῦ Πρίγκηπος Ἱερωνύμου, ἥτις καὶ ἐμὲ καὶ τὴν Καρολίναν πολλάκις ἐκάλεσε εἰς τὰς ἑσπερινάς της συναστροφάς, περιέργους καὶ λόγου ἀξίας, διότι, ἡγεμονὶς τὸ πνεῦμα ἔχουσα κεκαλλιεργημένον, τῶν κοινωνικῶν δὲ προλήψεων μέχρις ὑπερβολῆς, ὡς διεδίδετο, ἀπηλλαγμένη, ἐδέχετο παρ᾽ ἑαυτῇ, ἐκτὸς τῶν αὐλικῶν, καὶ τῆς τότε ἀριστοκρατίας (διότι ἡ ἀρχαία, δυσφοροῦσα ἐπὶ τῇ νέᾳ δυναστείᾳ, ἔμενε κατάκλειστος ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς δώμοις τοῦ προαστείου τοῦ Ἁγ. Γερμανοῦ), ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἄνδρας τέχνης, γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν, καὶ ἡ κοινὴ φήμη ἢ μᾶλλον δυσφημία τῇ ἀπέδιδεν ἰδιαζόντως τρυφερὰ αἰσθήματα πρὸς τὸν Newerkerke καὶ πρὸς τὸν Ἀρσένιον Houssay.

Παρουσιάσθην δὲ καὶ εἰς τὸν ἐξάδελφον τοῦ Αὐτοκράτορος, τὸν Ἱερώνυμον, (Jerôme Bonaparte), τὸν σκωπτικῶς ἐπωνομασθέντα Plonplon, ὁμοιότατον κατὰ τὴν μορφὴν πρὸς τὸν μέγαν θεῖόν του, Ναπολέοντα τὸν Α΄, κατοικοῦντα δ᾽ εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Palais Royal. Καὶ αὐτὸς δὲ καὶ ἡ σύζυγος του, ἡ Πριγκή-

πισσα Κλοτίλδη, μὲ ὑπεδέχθησαν εὐμενέστατα, καὶ αὕτη μάλιστα ἀνυποκρίτως μοὶ ὡμίλησε περὶ τῆς δικαίας ἀπαιτήσεως τῆς Ἑλλάδος τοῦ νὰ παρακαθήσῃ ἐν ἴσῳ μέρει ἐν τῇ Συνδιασκέψει, καὶ περὶ τῶν Τούρκων, ὡς ἀνεπιδέκτων πολιτισμοῦ. Μετὰ μίαν δ' ἑβδομάδα (τῇ 11/23 Ἰανουαρίου) προσεκλήθην παρὰ τῷ Πρίγκηπι εἰς γεῦμα, εἰς ὃ καὶ ἄλλοι πολλοὶ παρεκάθησαν, κύριοι καὶ κυρίαι, ἐν αἷς γνωστή μοι ἦν μόνη ἡ Κα Laroncière, ἡ ἐπίτιμος Κυρία τῆς Πριγκηπίσσης, σύζυγος δὲ τοῦ ἄλλοτε εἰς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας ἐπὶ πολὺ διατρίψαντος Ναυάρχου.

Ἐγὼ ἔδωκα τὸν βραχίονα εἰς αὐτὴν τὴν Πριγκήπισσαν Κλοτίλδην, καὶ ἔφερα αὐτὴν εἰς τὴν τράπεζαν, καθεσθεὶς εἰς τὰ δεξιά της· ὁ δὲ διάλογος ἡμῶν ἀποκλειστικῶς περιεστράφη εἰς τὰ περὶ Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, περὶ σχέσεων καὶ διατάξεων τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου, περὶ ἀριθμοῦ καὶ ὀργανισμοῦ τῶν μοναστηρίων. Καὶ πληροφορίας μὲν τῇ ἔδωκα τὰς ζητουμένας· ἀλλὰ περίεργον μοὶ ἐφάνη ὅτε, προσέξας εἰς τὸν διάλογον, ὃν εἶχε μετὰ τοῦ ἀριστερῶς αὐτῇ καθημένου, ὃν δὲν ἐγνώριζον, ὅστις ὅμως ἔπρεπε νὰ ἦ τις ἐπίσημος, δι' ὃ καὶ κατεῖχεν ἐκείνην τὴν θέσιν τῆς ἐκλογῆς, ἤκουσα ὅτι καὶ μετ' ἐκείνου ἐπίσης περὶ μοναστηρίων διελέγετο, καὶ δὴ περὶ τῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Γαλλίας, περὶ ὧν ὁ κύριος ἐκεῖνος ἀκριβεῖς ἔχων γνώσεις ἐφαίνετο.

Ὅτε δ' ἠγέρθημεν τῆς τραπέζης, ὁδηγήσας τὴν ἡγεμονίδα εἰς τὴν παρακειμένην αἴθουσαν, ἐξηκολούθησα συνομιλῶν μετ' αὐτῆς, καὶ πάλιν περὶ θρησκευτικῶν ἀντικειμένων, εἰς ἃ ἡ ἰδία προὐκάλει· εἰς τὴν συνδιάλεξιν δ' ἡμῶν προσετέθη καὶ ἑτέρα τις κυρία προβεβηκεῖα, ἥτις ἔμεινε μόνη μετ' ἐμοῦ, ὅτε ἡ εὐγενὴς οἰκοδέσποινα ἀπεσύρθη, ἵν' ἀποτείνῃ καὶ εἰς ἄλλους τὸν λόγον.

— Νομίζω, μοὶ εἶπεν ἡ πρεσβῦτις, ἀναγκαῖον νὰ σᾶς καταστήσω προσεκτικὸν ὡς πρὸς τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ εὑρίσκεσθε. Εἶναι καλὸν νὰ γνωρίζητε, πρὸς ὁδηγίαν σας, ὅτι εἶσθε μεταξὺ Σκύλλας καὶ Χαρίβδεος. Ἡ μὲν ἀνεψιά μου διατελεῖ καθολικὴ μέχρις ἄκρου φανατισμοῦ, ὁ δὲ ἀνεψιός μου δὲν πιστεύει, οὐδ' εἰς Θεόν, οὐδ' εἰς διάβολον.

Ὁ ἀνεψιός! ἡ ἀνεψιά της! Τίς λοιπὸν ἦν ἡ κυρία, ἥτις μοὶ

ὡμίλει; Ἵνα τὸ μάθω ἀπετάθην εἰς τὸν κ. Beulé, ὅστις ἦν εἷς τῶν προσκεκλημένων, ἄλλοτε μὲν μαθητὴς τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς σχολῆς, μετὰ ταῦτα δὲ Καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας, καὶ ἔπειτα καὶ Ὑπουργὸς γενόμενος τῶν Ἐσωτερικῶν. Παρ᾽ αὐτοῦ ἐπληροφορήθην ὅτι ἦν ἡ Πριγκήπισσα Rocca Giovine, θυγάτηρ τοῦ Λουκιανοῦ Βοναπάρτου.

Μετὰ τοῦτο δ᾽ ἦλθε πρός με ὁ Πρίγκηψ Ναπολέων, καὶ μὲ ἠρώτησεν ἂν γνωρίζω τὸν κ. Αἰμύλιον Ὀλιβιέρον. Ἐπειδὴ δὲ τῷ ἀπήντησα ἀρνητικῶς, μοὶ ἔφερε καὶ μοὶ παρουσίασεν αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν κύριον, ὅστις εἰς τὴν τράπεζαν ἐκάθητο εἰς τῆς ἡγεμονίδος τ᾽ ἀριστερά, καὶ πολλὰ συνδιελέχθημεν περὶ Ἑλλάδος, καὶ τῷ εἶπον περὶ τοῦ ἀναγκαίου μέλλοντος αὐτῆς, καὶ τῆς θέσεως, ἣν πρέπει νὰ καταλάβῃ εἰς τῆς Εὐρώπης τὴν ἰσορροπίαν.

Ὅτε δ᾽ ἐκομίσθη ὁ καφές, διῃρέθημεν εἰς δύω κύκλους, ἕνα τῶν κυριῶν περὶ τὴν ἡγεμονίδα, εἰς μίαν ἄκραν τῆς μεγάλης αἰθούσης, εἰς τὴν ἀντίθετον δὲ ἄλλον τῶν κυρίων, καθεσθέντων περὶ τὸν Πρίγκηπα. Λόγου δὲ γενομένου περὶ τῶν ὅσων ἤδη εἶδον ἐν Παρισίοις, εἶπον ὅτι κατὰ τὴν τελευταίαν Κυριακήν, εἶχον ἐπισκεφθῆ τὴν ἐκκλησίαν γυναικείου τινος μοναστηρίου, ἐν τῇ πόλει κειμένου, καὶ ἐκεῖ ἤκουσα ἱερέως, οὗ ἡ εὐγλωττία μὲ κατέθελξε, διότι ἐκ τοῦ στόματός του ἐνόουν ὁμιλοῦσαν τὴν χρηστότητα καὶ τὴν πεποίθησιν.

— Καὶ δύνασθε νὰ παραδεχθῆτε, ἀνέκραξεν ὁ Πρίγκηψ Ναπολέων, ὅτι ὑπάρχει ἱερεὺς ἔχων πεποίθησιν καὶ χρηστότητα;

Εὐτυχῶς ἡ Πριγκήπισσα ἦν μακρὰν καὶ δὲν ἤκουσεν. Ἀλλ᾽ ἐγὼ διεμαρτυρήθην κατὰ τῆς θεωρίας ταύτης, εἰπὼν ὅτι ἴσως πολλοὶ ἱερεῖς ἀτομικῶς ἀξίζουσι τὴν αὐστηρὰν ταύτην κρίσιν, ἀλλὰ βεβαίως ὑπάρχουσι καὶ ἕτεροι ὑπὸ εἰλικρινοῦς θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ἐμπνεόμενοι, καὶ διὰ τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν διαγωγήν των ἄξιοι ὑπολήψεως.

Καὶ ταῦτα μὲν ἠρνεῖτο ὁ πρίγκηψ καὶ μετ᾽ αὐτοῦ, καὶ θερμότερον ἢ αὐτός, σχεδὸν πάντες οἱ παρευρισκόμενοι, ἐν οἷς ἦσαν καὶ ὁ Beulé· καὶ ὁ Αἰμύλιος Olivier καὶ ἄλλοι. Εἷς δὲ μόνος συνετάχθη μετ᾽ ἐμοῦ, διϊσχυρισθεὶς ὅτι ἐν τῷ καθολικῷ κλήρῳ

ὑπῆρχον ἄνδρες ὑπολήψεως ἄξιοι καὶ σεβασμοῦ, καὶ ὁ εἷς οὗτος ἦν ὁ... Ῥενάν.

Κατόπιν δὲ τοῦ γεύματος τούτου ἐπεσκέφθην τὴν πριγκήπισσαν Rocca Giovine, ἥτις καὶ εἰς ἑσπερινὰς συναναστροφὰς μὲ προσεκάλεσε, μετὰ τῆς Καρολίνας, καὶ ἐκεῖ ἐγνώρισα καὶ τὴν ἀδελφήν της, τὴν κόμησσαν Πρίμολι, μεθ' ἧς ἐσχετίσθην, καὶ ἥτις ἔλεγε περὶ ἐμοῦ ὅτι ἤμην ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀγαπητὸς τῆς οἰκογενείας των. Μοὶ ἐζήτησε δὲ καὶ νὰ ἐγγραφῶ εἰς τὸ λεύκωμα αὐτῆς, καὶ ἔγραψα τοὺς ὀλίγους στίχους, οἵτινες περιέχονται εἰς τὸν Τόμον Α'. τῶν Ἁπάντων (Σ. 477). Ἡ δὲ κόμησσα Rocca Giovine, ὅτε ἔμελλον ν' ἀναχωρήσω ἐκ Παρισίων, μοὶ εἶπεν ὅτι τόσην ᾐσθάνοντο λύπην διὰ τοῦτο, ὥστε θὰ ἐπροτίμα νὰ μὴ μὲ εἶχον γνωρίση.

Παρὰ τῇ Κομήσσῃ Πρίμολι, ἐν μιᾷ τῶν ἑσπερίδων, ἐγνωρίσθην καὶ μετὰ τοῦ ἀρχαίου καὶ φιλέλληνος ποιητοῦ Lebeau, ὅστις καὶ μοὶ ἔπεμψε τὰ ποιήματά του.

Ὁ Πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας, παρ' ᾧ συνεγευμάτισα μετὰ τῆς Πριγκηπίσσης Τσέρνιτσεφ, χήρας τοῦ Ῥώσσου ποτὲ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, μὲ ὡδήγησε τὴν ἐπομένην ἡμέραν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτῆς, συνοικούσης μετὰ τῆς νύμφης της, θυγατρὸς τοῦ πρέσβεως Τιτόφ, ἥτις ἦν καλλονῆς ἐξαισίου, καὶ ἔθαλλεν εἰς τὴν πρώτην νεότητα, χηρεύσασα μόλις μεθ' ἑνὸς ἔτους συζυγίαν. Συνεχῶς δ' ἀνεστρεφόμην καὶ ἐγενόμην δεκτὸς εἰς τὴν οἰκίαν ταύτην, καὶ μετὰ βαθείας θλίψεως ἔμαθον ὅτι, μετὰ δύω περίπου ἔτη, ἀπεβίωσεν ἐξ ὀδυνηροτάτης ἀσθενείας εἰς Ἰταλίαν ἡ σπανία τὴν μορφὴν καὶ τὴν καρδίαν ἐκείνη νέα.

Ἑτέραν σχέσιν μοὶ ἐπρομήθευσε τὸ Ἑλληνικὸν παράσημον, πεμφθέν μοι ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἵνα ἐπιδοθῇ εἰς τὸν κ. Ἐρρῖκον Houssay. Ὁ νέος οὗτος, σπουδαῖος μέν, ἀλλ' ἄγνωστος ἔτι, καὶ μόλις εἰς τὴν ἀφετηρίαν τοῦ φιλολογικοῦ του σταδίου διατελῶν, διότι δὲν εἶχεν ἔτι γράψῃ τὸν Ἀλκιβιάδην του, ἀγνοῶ διατί, ἔτυχε τῆς ἐξόχου ταύτης διακρίσεως τῆς Ἑλλάδος, ἄνευ οὐδεμιᾶς προτάσεως παρ' ἐμοῦ. Προῆλθε δὲ τοῦτο πιθανῶς ἔκ τινος παρεξηγήσεως καὶ συγχίσεως μεταξὺ αὐτοῦ, πέμψαντος ἴσως

εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ πρῶτόν του φιλολογικὸν δοκίμιον, ἑλληνικὸν ἀντικείμενον ἔχον, καὶ τοῦ πατρός του Ἀρσενίου, οὗ τὸ ὄνομα ἦν ὁπωσοῦν γνωστὸν εἰς τὸν Γαλλικὸν Παρνασσόν, κατ᾽ ἐκείνους δὲ τοὺς χρόνους καὶ ἄλλην ἐπισημότητα οὗτος εἶχεν, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, προσθέση εἰς αὐτό, τὴν ἐκ τῆς ἰδιαιτάτης φιλίας τῆς Πριγκηπίσσης Ματθίλδης, εἰς ἧς τὰς συναναστροφὰς καὶ πολλάκις τὸν ἀπήντησα.

Πρὸς τούτου χάριν λοιπόν, καίτοι τὰ φιλολογικὰ προϊόντα του μὴ μεγάλως θαυμάζων, ἔφερα τὸ παράσημον, ἵνα προσφέρω αὐτὸ ἰδιοχείρως τῷ νέῳ κ. Houssay. Εἰς τὴν Avenue Eyleau δύω εὐπρεπεστάτας οἰκίας εἶχε δι᾽ εὐρείας κοινῆς αἰθούσης συνδέση εἰς μεγαλοπρέπειαν σχεδὸν ἀνακτόρου ὁ εὔπορος μυθιστοριογράφος, οὗ ὁ μέγας πλοῦτος, ὡς διεδίδετο, ἐβλάστησε κατὰ μέγα μέρος εἰς τὰς ἀκτῖνας τῆς εὐνοίας τῆς αὐτοκρατορικῆς ἡγεμονίδος. Ἡ αἴθουσα, εἰς ἣν εἰσήχθην, ἵνα περιμείνω τὸν οἰκοδεσπότην, ἡ συνάπτουσα ἐκείνη τὰς δύω οἰκίας, ἦν πολυτελεστάτη, σχεδὸν μουσεῖον ζωγραφικῆς, ἔχουσα εἰς τοὺς τοίχους πυκνὰς κρεμαμένας εἰκόνας τῶν πρώτων καλλιτεχνῶν, ἐξ ὧν μίαν ζωγραφιθεῖσαν ὑπ᾽ αὐτῆς τῆς Πριγκηπίσσης Ματθίλδης, καὶ τὴν ὀροφὴν ἐπίσης κατάγραφον, παριστῶσαν τὸν Ὄλυμπον, ἐν ᾧ τρεῖς μάλιστα ὡραῖαι θεότητες ἐνέπρεπον, αἱ τρεῖς ἀλληλοδιάδοχοι σύζυγοι τοῦ Ἀρσενίου Οὐσσέϋ.

Ἡ ἀπονομὴ τοῦ παρασήμου, καὶ προσέτι ἡ φιλόφρων αὐτοῦ ἐγχείρισις ὑπ᾽ ἐμοῦ αὐτοῦ, προυκάλεσαν τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ τε πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ὥστε καὶ μὲ προσεκάλεσαν (21 Ἰαν. / 2 Φεβρ.) εἰς γεῦμα μεγίστης πολυτελείας, εἰς ὅ, πλὴν ἄλλων, παρεκάθηντο ὁ πρώην Ὑπουργὸς Δοὺξ Persigny, ὁ Δρ Ῥικκάρδος, ἡ ἐπίσημος ἀοιδὸς Sass, καὶ ὁ ἔνδοξος συγγραφεὺς Θεόφιλος Gautier, ἤδη λίαν προβεβηκώς, μόλις ὁμιλῶν, καὶ εἰς τὴν τράπεζαν ἀποκοιμώμενος μετὰ πᾶν ἔδεσμα, μετὰ δὲ τὴν ἑστίασιν συνῆλθε πολυάνθρωπος συναναστροφή, ἐν ᾗ καὶ ὁ Πρέσβυς τῆς Ἰταλίας καὶ ἄλλοι διπλωμάται, καὶ καθ᾽ ἣν ποιήσεις ἀπήγγειλεν ἡ Κα Marie Durien καὶ ἄλλαι ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς μάλιστα διαπρεπουσῶν. Μετὰ μίαν δ᾽ ἑβδομάδα προσεκλήθην καὶ εἰς χορὸν

παρὰ τῷ αὐτῷ, καὶ μετ' ἐκπλήξεως εἶδον ὅτι ὑπὸ πολλῶν ἐφθονούμην διὰ τοῦτο καὶ παρεκαλούμην νὰ τοῖς προμηθεύσω, διὰ μεσητείας μου, τό, ὡς ἐμάνθανον, σπάνιον καὶ ἐξαιρετικὸν πλεονέκτημα ὁμοίας προσκλήσεως.

Ὁ χορὸς ἦν ἐκ τῶν μεγαλοπρεπεστάτων, οὓς ἔβλεπα εἰς τὰ Παρίσια τότε. Εἶχον δὲ τοῦτο τὸ ἐξαιρετικόν, ὅτι εἰς αὐτόν, ὡς εἰς τοὺς πέντε ἢ ἕξ, οὓς τακτικῶς καθ' ἕκαστον χειμῶνα ἔδιδεν ὁ κ. Houssay, οἱ μὲν κύριοι προσήρχοντο ἐν τῇ συνήθει ἀναβολῇ τῶν χορῶν, ἀλλ' αἱ κυρίαι ὤφειλον πᾶσαι ἀνεξαιρέτως νὰ φέρωσιν ἡμισείας προσωπίδας, τὰς καλουμένας loups, ὥστε μόνοι οἱ οἰκοδεσπόται, πατὴρ καὶ υἱός, ἐγνώριζον τίνες αἱ κατὰ πρόσκλησιν προσερχόμεναι, οἱ δὲ λοιποί, ἐκ τοῦ ἀκαλύπτου μέρους τοῦ προσώπου, ἐκ τῶν γυμνῶν βραχιόνων, ἐκ τοῦ ἀναστήματος καὶ βαδίσματος, ἐσυμπέραινον μόνον ὅτι σχεδὸν πᾶσαι,—καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἐμετρεῖτο καθ' ἑκατοντάδας,—ἦσαν ὡραῖαι καὶ νέαι, καὶ ἐκ τῆς πολυτελείας τῶν ἐνδυμάτων καὶ λιθοκολλήτων κοσμημάτων αὐτῶν ἔπρεπε νὰ ὦσιν ἢ ἤθελον νὰ ἐπιδεικνύνται, πλούσιαι. Οἱ οἰκειότεροι δὲ καὶ μᾶλλον μεμυημένοι ἤξευρον, ὃ ἐγὼ πολὺ μετέπειτα ἔμαθον, ὅτι ἡ πηγὴ τοῦ πλούτου αὐτῶν δὲν ἦν πάντοτε ἡ διαυγεστάτη, καὶ κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν προσκλήσεων, ὅτι δὲν ἀπέβλεπεν ὁ κ. Houssay αὐστηρῶς εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν τῆς ἠθικῆς. Ἀλλὰ καὶ πολλαὶ ἄλλαι κυρίαι, αἵτινες ἀναπεπταμένῳ προσώπῳ δὲν θὰ ἤθελον νὰ φανῶσιν εἰς τὴν ὁπωσοῦν ἐλευθερόφρονα ἐκείνην συναναστροφήν, ὑπὸ τὴν προσωπίδα κρυπτόμεναι, ἤρχοντο ἐκ περιεργείας, ἵνα ἴδωσι τὰς εἰς τὸ εἶδος αὐτῶν μοναδικὰς ταύτας συναναστροφάς. Οὕτω, μεταξὺ ἄλλων, προσελθοῦσα μοι μία προσωπιδοφόρος, μοὶ ὡμίλησεν Ἑλληνιστί! καὶ μόνον πολλὰ ἔτη μετὰ ταῦτα ἐπληροφορήθην ὅτι ἦν ἄγνωστός τίς μοι Ἑλληνίς, Πεζάνου τὸ γένος, σύζυγος Γερμανοῦ, διατελέσαντος πολλὰ ἔτη Προξένου ἐν Ἀνατολῇ, καὶ ἐκεῖ νυμφευθέντος. Μοὶ ἐδείχθη δὲ καί τις κυρία, πολυτελῆ φέρουσα λευκὴν ἐνδυμασίαν, καὶ κρυφίως μοὶ ἐρρέθη ὅτι ἦν ἡ Αὐτοκράτειρα.

Κυρία, περίεργος διὰ τὴν στροφὴν τοῦ πνεύματός της, καὶ ἥτις ἐδύνατο νὰ ἐκληφθῇ, ὡς λείψανον τοῦ παρελθόντος αἰῶνος,

ἦν ἡ Μαρκησία Saffrey, ἐπὶ τὸ εὐτελέστερον μὲν ζῶσα, καὶ πιθανῶς οὐχὶ λίαν εὐποροῦσα, ἀλλὰ πολλάκις πολυφοιτήτους δίδουσα ἑωθινὰς συναναστροφάς, εἰς ἃς καὶ ἡμᾶς, κατ' ἐξαίρεσιν μάλιστα, ὡς οἰκογένειαν ἀνήκουσαν τῇ ἀγαπητῇ αὐτῆς Ἑλλάδι, προσεκάλει. Πρώτιστος δὲ τῶν συνελεύσεων τούτων σκοπὸς ἦν ἡ ἀνάγνωσις ἀνεκδότων ποιημάτων τῆς οἰκοδεσποίνης καὶ τῶν φίλων της, διακοπτομένη ὑπὸ μελῳδιῶν, ἃς ἡ πρεσβύτης μοῦσα ἐξετέλει ἡ ἰδία ἐπὶ τοῦ κλειδοκυμβάλου.

Ἑτέρα δὲ κυρία, συγκαλοῦσα εἰς τὴν οἰκίαν της ἀξιολόγους ἑωθινὰς φιλολογικὰς συναναστροφάς, ἦν ἡ χήρα Κα Lenorman, παρ' ᾗ, ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ, ἔνθα τῇ εἶχε δωρηθῇ κατοικία, ἤκουσα ἅπαξ, μετὰ τῆς συζύγου μου, τοῦ Γυζότου ἀναγνῶντος ἔπαινον τοῦ Ἁγίου Λουδοβίκου, περίεργον διὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν αὐτῷ πνεῦμα ἀνεξιθρησκείας, καὶ ἄλλοτε, μετὰ τῆς Κας Berdan, τοῦ Légouvé εὐγλωττότατα γράψαντος περὶ ζητημάτων κοινωνικῶν καὶ ἀνατροφῆς.

Δὲν πρέπει δὲ ν' ἀφήσω ἀμνημόνευτον καὶ τὴν Μαρκησίαν Boissy, ἥτις ἦν αὐτὴ ἡ φίλη τῶν νέων ἡμερῶν τοῦ Βύρωνος, ἡ ὡραία Ἰταλὶς Guiccioli, ἤδη εἰς μικρὰν καὶ ἄσχημον γραίαν συσταλεῖσα καὶ ἀνυπόφορον διατηροῦσα Ἰταλικὴν προφοράν, ὅταν ὡμίλει τὴν γαλλικήν. Εἰς τὰς πολυτελεῖς δ' ἑσπερίδας της περιχαρῶς ἐδέχετο τὴν σύζυγόν μου καὶ ἐμέ, ὡς ἀνήκοντας τῇ τῷ ἐνδόξῳ φίλῳ της φίλῃ Ἑλλάδι. Εἶχε δὲ τὴν λυπηρὰν συνήθειαν νὰ κάθηται ἐπὶ ἀνακλίντρου τεθειμένου ὑπὸ ὡραίαν ἀνδρομήκη εἰκόνα τῆς νεαρᾶς ἡλικίας της καὶ τὸ ἀπαράμιλλον κάλλος ἐκείνης οἰκτρὰν ἤλεγχε τὴν παρακμὴν τῆς εἰκονιζομένης.

Ἐκ τῶν ἑσπερινῶν δὲ συναναστροφῶν μία τῶν πολυανθρωποτάτων καὶ μᾶλλον ἐνδιαφερουσῶν, εἰς ἣν ἐφοιτῶμεν, ἦν ἡ τοῦ Βαρώνου Hausmann, τοῦ Νομάρχου Παρισίων, ὃν πολλοὶ μὲν ἐκάκιζον, ὅστις ὅμως τὴν πρωτεύουσαν τῆς Γαλλίας, δι' ἀτρύτων κόπων καὶ μετὰ πλείστης νοημοσύνης, εἰς εὐπρέπειαν ἀξίαν τοῦ νέου πολιτισμοῦ διεκόσμησεν. Ὅτε μετὰ μικρὰν πάλην, ἡ Βουλὴ τῷ ἐχορήγησε τέλος, ἃ ἐζήτει ἑξήκοντα ἑκατομμύρια πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν μεγάλων αὐτοῦ ἔργων, πᾶσα σχεδὸν ἡ Παρισινὴ

ἀνωτέρα κοινωνία συνέρρευσε τὴν ἑσπέραν πανηγυρικῶς εἰς τὴν οἰκίαν του νὰ τῷ συγχαρῇ, ὡς καί τινες τῶν ἀποδοκιμαζόντων τὴν μεγάλην δαπάνην. Ἐγὼ δ' ἀστειευόμενος τῷ εἶπον, ὅτι εἰλικρινέστατα χαίρω διὰ τὴν βουλευτικὴν ψῆφον, καθ' ὅσον εἰμὶ κάτοικος τῶν Παρισίων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ φορολογούμενος. Τῇ 8/20 Μαρτίου προσεκλήθημεν εἰς πολυτελὲς γεῦμα παρ' αὐτῷ· ἀλλά, κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμήν, καθ' ἣν ἐμέλλομεν νὰ παρευρεθῶμεν εἰς τὸ Νομαρχεῖον (Hôtel de Ville), ὅπου κατῴκει, ἡ Καρολίνα ἠσθένησεν, ὥστε, καιροῦ μὴ ὄντος πλέον, ἵνα εἰδοποιήσωμεν, ἠναγκάσθην ν' ἀπέλθω μόνος, καὶ νὰ ζητήσω συγγνώμην διὰ τὴν ἀπουσίαν τῆς συζύγου μου. Ὁ γραμματεὺς τῆς Νομαρχίας, ὅστις ἐξετέλει χρέη τελετάρχου, ἐφάνη ὀλίγον θορυβηθεὶς καὶ ἐξῆλθε δρομαίως. Μετά τινα δὲ χρόνον, ἀφ' οὗ ἀνεβλήθη ἐπ' ὀλίγον ἡ μετάβασις εἰς τὴν τράπεζαν, ἐπέστρεψε φέρων νέα ἔντυπα γραμμάτια τῆς τάξεως, καθ' ἣν θὰ ὡδηγοῦμεν τὰς κυρίας καὶ θὰ παρακαθήμεθα, καὶ ἀντικατέστησε δι' αὐτῶν τὰ προδιανεμηθέντα εἰς τοὺς περὶ τοὺς ἑκατὸν συνδαιτημόνας, καθότι ἡ σύζυγός μου καὶ ἐγώ, καθ' ὃ ξένοι, ἐπρόκειτο νὰ καταλάβωμεν τὴν πρώτην θέσιν, ὥστε ἀναγκαῖον ἐγένετο νὰ μεταρρυθμισθῇ πᾶσα τῆς τραπέζης ἡ τάξις, καὶ τοῦτο κατωρθώθη διὰ τῆς θαυμασίας ἐκείνης ταχυτυπίας. Ἔλαχον δ' ἐγώ, ὡς γείτονα, τὴν Καν Samy, Κυρίαν τῆς Αὐλῆς, χαριεστάτην καὶ νοημονεστάτην. Ἐκεῖ δὲ παρουσιάσθην καὶ τῇ Κᾳ Dolfuss, θυγατρὶ τοῦ κ. Hausmann, καὶ ἐγνώρισα τὴν χήραν τοῦ Πρέσβεως τῆς Μεκλεμβούργης Καν Bonnemann, καὶ τὰς ἀξιεράστους αὐτῆς θυγατέρας, καὶ προσέτι, ἐν ἄλλοις, καὶ τὸν πολὺν ἐν ἀστρονόμοις Leverrier.

Ἐκ δὲ τῶν μᾶλλον διακεκριμένων συναναστροφῶν, καὶ διὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ διὰ τὴν κοινωνικὴν ἢ ἐπιστημονικὴν ἐπισημότητα τῶν παρευρισκομένων, καὶ διὰ τὴν ἐξαίρετον ἐκεῖ ἐκτελουμένην μουσικήν, ἦσαν καὶ αἱ παρὰ τῷ ἑτέρῳ φίλῳ τῆς Πριγκηπίσσης Ματθίλδης, Κῳ Newerkerke, ἐξόχῳ τεχνογνώστῃ καὶ διευθυντῇ τῶν ἐν Παρισίοις Μουσείων. Ἐκεῖ ἤκουσα καὶ τὴν ἐξαίρετον διὰ τὴν καλλονὴν τῆς φωνῆς καὶ τοῦ προσώπου,

Monbelli (κυρίως Crémieux), καὶ τὴν μόλις 15ετῆ, ὡραίαν, καὶ μετὰ σπανίας ἐπιδεξιότητος παίζουσαν τὴν βάρβιτον (βιολίον) Θηρεσίαν Νιναλόλο.

Ἐν τῷ διπλωματικῷ δὲ σώματι ἡ πολυτελέστατα δεχομένη ἦν ἡ πρ. Μεττερνίχ, ἧς πρὸ πάντων πρέπει νὰ μνημονεύσω ἕνα χορὸν μετεμφιεσμένων, λαμπρότητος καταπληκτικῆς. Καὶ εἶχε μέν τι τὸ παράβολον ἐν πάσῃ τῇ διαγωγῇ αὐτῆς ἡ πριγκήπισσα Μεττερνίχ, ἀλλ᾽ οὐχ ἧττον, ἢ μᾶλλον ἴσως ἕνεκα τούτου, ἠγαπᾶτο καὶ διεκρίνετο ἰδίως ὑπὸ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ζεύγους, καὶ ἐπεῖχε τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ὁ δὲ Πρίγκηψ, ἔδιδε μέν, ὡς οἱ σχετικώτεροι αὐτοῦ ἐβεβαίουν, οὐ σπανίως δείγματα νεανικῆς ζωηρότητος, ἀλλ᾽ ὡς πρὸς τὴν τοῦ πνεύματος μοὶ ἐφαίνετο μακρὰν λειπόμενος τῆς τοῦ ἐνδόξου πατρός του. Οὐχ ἧττον συνεχῶς διελεγόμην μετ᾽ αὐτοῦ περὶ πολιτικῆς, καθ᾽ ὅσον ἐφρόνουν ὅτι ἡ Αὐστρία δὲν δύναται ν᾽ ἀδιαφορῇ, ὡς πρὸς τὰ τῆς Ἀνατολῆς, καὶ πολλάκις τῷ ἀνέπτυσσον ὅτι ἀμφοτέρων ἡμῶν συμφέρον ἐστὶ νὰ γίνωμεν γείτοτες, τῆς μὲν Αὐστρίας κατερχομένης πρὸς νότον, καὶ ἐκτεινούσης τὸ σκῆπτρον αὐτῆς, τὴν ἐλευθερωτὶν αὐτῆς χεῖρα ἐπί τινων τοὐλάχιστον ἐκ τῶν σλαυικῶν φυλῶν, αἵτινες οὕτω θὰ ἔπαυον τὰ ἡμέτερα ἐποφθαλμιῶσαι, ἡμῶν δ᾽ ἀνερχομένων μέχρις οὗ ἐκτείνεται ὁ Ἑλληνισμός, πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ ἀείποτε, ὡς ξίφος Δαμοκλέους, τῇ Εὐρώπῃ ἐπικρεμαμένου ἀνατολικοῦ ζητήματος, ἄνευ συνταράξεως τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας.

Ἀπὸ τοῦ τέλους δὲ τοῦ Δεκεμβρίου ἤρξαντο καὶ ἐν τοῖς Ἀνακτόροις αἱ ἐπίσημοι συναναστροφαί. Ὅτε δὲ παρουσιάσθην τὸ πρῶτον μετὰ τῆς συζύγου μου εἰς τὴν εἴσοδον τῆς αὐτοκρατορικῆς αἰθούσης, δειλῶς μᾶλλον, διότι εἰς τὴν Παρισινὴν ἐπίσημον κοινωνίαν ἤμην ἔτι τότε προσωπικῶς ἄγνωστος, ἀνελπίστως εἶδον ὅτι εἵλκυσα ἐπ᾽ ἐμοῦ τὴν κοινὴν προσοχὴν ἐξ ἀφορμῆς ὅλως ἀπροσδοκήτου. Ἀπέναντι τῆς θύρας, δι᾽ ἧς εἰσῆλθον, ἵστατο παρατεταγμένον τὸ Διπλωματικὸν Σῶμα, καὶ εἰς μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ ἡ Κινεζικὴ Πρεσβεία, κινοῦσα πάντων τὴν περιέργειαν, καθ᾽ ὃ πρωτοφανὴς τότε ἐν Παρισίοις. Ἅμα δ᾽ ἐφάνην, ἀνέλαμψεν αἴφνης τῶν Σινῶν τὰ τέως ἐσβεσμένα βλέμματα, καὶ

μειδίαμα διέστειλε τὰ χείλη των, ὥστε ἡ κοινωνία πᾶσα ἤθελε νὰ πληροφορηθῇ, τίς ἦν ὁ ἐπὶ τῶν Ἀσιανῶν ἐκείνων τοιαύτην ἐντύπωσιν παραγαγών, καὶ τίς ἦν ἡ αἰτία αὐτῆς. Ἤμην δ' ἐκεῖνος ἐγώ, καὶ ἡ αἰτία ὅτι ἡ Πρεσβεία ἦν αὐτὴ ἐκείνη, ἣν εἶχον ἀπαντήσῃ καὶ μεθ' ἧς εἶχον σχετισθῇ ἐν Οὐασιγκτῶνι, εὐτυχῆ ἑαυτὴν λογισαμένη ὅτι, μεταξὺ τόσων ξένων, ἀπήντησε τέλος καὶ ἓν γνωστὸν πρόσωπον.

Εἰς τὸν εἰσέτι μὴ ἐξῳκειωμένον μετὰ τῆς Παρισινῆς κοινωνίας, ὡς ἐμὲ τότε, οἱ ἐπίσημοι οὗτοι χοροὶ εἰς τ' Ἀνάκτορα δὲν ἦσαν ἐξόχως διασκεδαστικοί. Αἱ πληροῦσαι τὰ Βασίλεια οἰκογένειαι δὲν ἀνῆκον εἰς τὴν ἱστορικὴν ἀριστοκρατίαν, διότι αἱ ἀρχαῖαι οἰκογένειαι, ὡς βασιλόφρονες, ἐκάκιζον τὴν κυβέρνησιν τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ δὲν ἐξήρχοντο τοῦ προαστείου τοῦ Ἁγ. Γερμανοῦ, ὅπου ὅμως τινὰς ἐξ αὐτῶν ἐγὼ ἐγνώρισα καὶ ἐπεσκεπτόμην. Ἀλλ' οὐχ ἧττον, τοιαύτη ἦν ἡ συρροὴ εἰς τὰς ἐπισήμους ἑσπερίδας ταύτας, ὥστε δυσκόλως τις ἐκινεῖτο ἐντὸς τῶν αἰθουσῶν, ἐντὸς ἐκείνης μάλιστα εἰς ἣν προὐκάθητο ἐπὶ βήματος ὁ Αὐτοκράτωρ μετὰ τῆς Αὐτοκρατορίσσης, ἔχοντες παρακαθημένας τὰς συζύγους τῶν Πρεσβευτῶν (ambassadeurs), ἤτοι, ὅτε παρευρέθην ἐγώ, μόνην τὴν πριγκήπισσαν Μεττερνίχ, διότι συνέπεσε τότε οὐδεὶς ἄλλος πρεσβευτὴς νὰ ᾖ ἔγγαμος. Ἐχόρευον δ' ἐμπρὸς αὐτῶν τρία ἢ τέσσαρα ζεύγη ἐν στενωτάτῳ κύκλῳ, ὅσον ἄφηνε τὸ πυκνὸν πλῆθος τῶν προσκεκλημένων ἀνωτάτων λειτουργῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν. Καὶ μοὶ ἐρρέθη μὲν ὅτι ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι εὐρυχωρότεραι αἴθουσαι, ἃς ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ ἡ Αὐτοκράτειρα μετὰ ταῦτα περιῆλθον, καὶ αἵτινες περιεῖχον τοὺς εὐχαρίστησιν μᾶλλον ἢ τιμὴν ἐπιδιώκοντας, ἀλλ' ἐγὼ δὲν τὰς εἶδον.

Ὅτε δ' ἦλθεν ἡ στιγμὴ τοῦ δείπνου, προσήνεγκον τὸν βραχίονα εἰς τὴν πριγκ. Ὑψηλάντη, ἥτις εὐγνωμόνως ἐδέχθη αὐτόν, διότι μόνον ὑπὸ τὴν σκιὰν ἑνὸς διπλωμάτου ἐδύνατο νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸ ἰδιαίτερον αὐτοκρατορικὸν ἑστιατόριον. Καὶ ἐν γένει δὲ δὲν ἦν εὔκολος ἡ εἴσοδος εἰς αὐτό, διότι εἴχομεν νὰ διέλθωμεν διὰ πολλῶν θυρῶν, ὧν φρουροὶ ἐτήρουν κλειστὰ τὰ θυρώματα, καὶ ἠμιήνοιγον αὐτὰ μετὰ μακρὰς μόνον ἐρεύνας περὶ τοῦ τίς ὁ

διερχόμενος, καὶ τὶ τὸ πρὸς διέλευσιν δικαίωμα αὐτοῦ. Ἐν δὲ τῷ ἑστιατορίῳ ἐμείναμεν ἐπὶ μακρότατον χρόνον, εἰς οὐδὲν τῶν ἐδεσμάτων ἐγγίζοντες, μέχρις οὗ ἐπῆλθε καὶ ἡ ἀλλαχοῦ ἀπησχολημένη αὐτοκρατορικὴ συνοδία. Ἐκ περισσοῦ δὲ προσσημειῶ ὅτι, ὅτε ἔφθασεν αὕτη καὶ μᾶς ἐπετράπη νὰ ἐκτείνωμεν τὴν χεῖρα εἰς τοὺς τέως ἀπηγορευμένους καρπούς, εὕρομεν αὐτοὺς κατωτέρους καὶ τῆς ἡμετέρας ὀρέξεως καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀξιοπρεπείας.

Εἰς τὸν χορὸν δὲ τοῦτον παρετήρησα νέαν τινὰ ξανθήν, μεθ' ἧς πλείστην οἰκειότητα ἐφαίνετο ἔχουσα ἡ Αὐτοκράτειρα, καὶ ἐρευνήσας ἔμαθον ὅτι ἦν ἡ ἐξ Ἀβάνας κόμησσα Φερνανδίνη, ἣν εἰς μεταγενέστερον καιρὸν ἰδιαιτέρως ἐγνώρισα.

Καὶ παρὰ τοῖς διαφόροις δ' Ὑπουργοῖς καὶ ἄλλοις τῶν ἐν τέλει παριστάμεθα εἰς χοροὺς ἢ ἑσπερινὰς ὑποδοχάς, πολλάκις ἀνὰ τρεῖς τὴν ἑσπέραν δι' ὅλου τοῦ Ἰανουαρίου καὶ Φεβρουαρίου.

Μεταξὺ δ' ἄλλων γνωριμιῶν ἀναφέρω, μνήμης χάριν, τὴν Ἀμερικανίδα Κ^αν Wachter, ἧς ὁ σύζυγος, τότε Πρέσβυς τῆς Βυρτεμβέργης ἐν Παρισίοις, ἔγινεν ἔπειτα ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς πατρίδος του, καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς P^sse de Nohr, ἣν πολὺ μετὰ ταῦτα ἀπήντησα ἐν Βερολίνῳ ὡς σύζυγον Πρώσσου Στρατηγοῦ, τοῦ κ. Waldersee, τὸν Αὐλάρχην δοῦκα τοῦ Cambacérès, παρ' ᾧ καὶ ἐγευμάτισα, καθήμενος μεταξὺ τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἑλβετίας καὶ τοῦ κ. Lavalette, ὃν μετὰ ἔτη εἶχον ἐν Βερολίνῳ συνάδελφον. Εἰς τὴν αἴθουσαν δὲ τοῦ Cambacérès ἐθαύμασα καλλιτεχνικώτατον τάπητα, εἰς τὸν τοῖχον κρεμάμενον, παριστῶντα εἰκόνα Ναπολέοντος τοῦ Α΄, ἣν ἐξέλαβον ὡς ἐλαιογραφίας μεγαλούργημα.

Ὁ Πρίγκηψ Κζαρτορίσκη, γαμβρὸς τοῦ Δουκὸς de Nemour, μᾶς περιέφερε μίαν ἡμέραν εἰς τὴν οἰκίαν του μετὰ τῆς Κ^ας Βερδάν, καὶ μᾶς ἔδειξε τὴν πλουσίαν συλλογὴν εἰκόνων καὶ ἄλλων κοσμούντων αὐτὴν σπανίων καλλιτεχνημάτων.

Τὸ Νομοθετικὸν σῶμα ἡμέραν τινὰ (τῇ 12/24 Φεβρ.) ἐπισκεφθείς, ἐκαθήμην ἐν τῷ προσγείῳ θεωρείῳ πλησίον νέας κυρίας, ἣν ἔβλεπον μετὰ διαφόρων Βουλευτῶν συνδιαλεγομένην. Ἐπιθυμῶν δὲ νὰ γνωρίσω κἂν ἐξ ὄψεως τινὰς τῶν ἐπισημοτέρων, ἀποταθεὶς εἰς αὐτήν, τὴν παρεκάλεσα νὰ μ' εἴπῃ τίς ἦν ὁ

ἀγορεύων. Ἔσπευσε δ' εὐγενέστατα νὰ μοὶ εἰπῇ ὅτι ἦν ὁ Forcade, ὃν διεδέχθη εἰς τὸ βῆμα ὁ Θιέρσος. Οἱ εὐγενεῖς αὐτῆς τρόποι ἐπέφερον τὴν ἀμοιβαίαν γνωριμίαν, καὶ εἰπὼν τίς ἤμην, ἔμαθον ὅτι ἦν ἡ σύζυγος τοῦ κ. Paschalis, Διοικητοῦ διατελέσαντος ἄλλοτε, καὶ τὴν ἐπεσκέφθην. Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ Pogenpohl, ἄλλοτε ἀρχισυντάκτης τῆς ῥωσσιζούσης ἐφημερίδος Ἄρκτου (Nord), ἐλθὼν πρὸς ἐμέ, μοὶ ἐπρότεινε τὴν σύστασιν ἐφημερίδος φιλελληνικῆς· τῷ ἐζήτησα ὅμως νὰ μοὶ δώσῃ τὰς προτάσεις αὐτοῦ ἐγγράφως, καὶ ἡ διαπραγμάτευσις ἐκεῖ ἔμεινεν, οὐδὲ πιστεύω σκοπὸν νὰ εἶχε σπουδαῖον, χωροῦντα ἐπέκεινα ἐπιδείξεως ζήλου.

Ἐγνωρίσθην δ' εἰς μίαν τῶν συναναστροφῶν καὶ μετὰ τοῦ μυθιστοριογράφου Faydou, καὶ μετὰ τῆς ὡραίας, πολωνίδος, συζύγου του, ἥτις συνεφώνει μετ' ἐμοῦ, ὅτι τὰ συγγράμματα τοῦ ἀνδρός της, ἵνα φθάσωσιν εἰς ἠθικὴν λύσιν, ὡς αὐτὸς περὶ αὐτὸν ἐκαυχᾶτο, διὰ πολλῶν ἀνηθικοτήτων διήρχοντο.

Ἔπεμψε δὲ πρός με, καίτοι μὴ προσωπικῶς γνωρίζων με, ὁ Διευθυντὴς τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀκαδημίας καὶ συγγραφεὺς Philarète Châles, φίλον τού τινα νὰ μὲ παρακαλέσῃ νὰ μεταβῶ μετ' αὐτοῦ εἰς γεῦμα εἰς τὴν ἐν Meudon κατοικίαν του, ὅπου, μετὰ ταῦτα, συνεχέστατα ἀπηρχόμην εἰς συνάντησιν τοῦ πολυμαθοῦς καὶ ἀγχίνοος γέροντος.

Ἐν ἄλλαις δὲ γνωριμίαις, ἀναφέρω, ἐν συντόμῳ τὴν Δούκισσαν τῆς Παδούης, τὴν Κ^{αν} Canrobert, τὴν Κ^{αν} Canisi, ἐπεχούσας τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν τότε κομψὴν κοινωνίαν. Προσέτι δὲ τὸν κ. Bierstead, ἔξοχον ἀμερικανὸν ζωγράφον, παρ' ᾧ πολλάκις ἐθαύμασα τὰς τῶν βραχωδῶν ὀρέων (rocky mountains) μεγαλογραφίας του· τὸν Ἄγγλον δημοσιογράφον Milner Gibson, μεθ' οὗ πολλὰ συνεζήτησα περὶ τοῦ τρόπου τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἑλλάδι ἐκλογῶν· τὸν ἀκαδημαϊκὸν καὶ εἰδήμονα τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας Brunnet de Presle, τὸν ἐν Ἑλλάδι ἄλλοτε παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν διατελέσαντα, καὶ ἔκτοτε τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν μετὰ πλείστου ζήλου καλλιεργοῦντα Γουσταῦον d'Eichthal, εἰς ὃν καὶ ἐνετάλην νὰ ἐπιδώσω

ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως πεμφθέν μοι, τὸ Ἑλληνικὸν παράσημον, ἀλλ' ὁ κ. d'Eichthal μετριοφρόνως ἠρνήθη νὰ τὸ δεχθῇ, μὴ θέλων ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι προσήνεγκε τῇ Ἑλλάδι ὑπηρεσίαν τινα, ἀξίαν ταύτης τῆς ἀμοιβῆς.

Ὁ δὲ Βέλγος Βαρῶνος de Walt, Ἀκαδημαϊκός, τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιολογίαν ἰδίως καλλιεργῶν, μ' ἔφερέ ποτε εἴς τινος κυρίου Ὄππερμαννν, ὅστις ἐκέκτητο ὡραίαν συλλογὴν ἀρχαίων ἀντικειμένων, καὶ ἐν ἄλλοις, τέσσαρα χαλκᾶ ἀγαλμάτια, κλαπέντα ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως. Τοιαύτη δυστυχῶς ἦν ἡ ἐπιτήρησις τοῦ πολὺν μὲν ζῆλον, ἐλαχίστην ὅμως πεῖραν καὶ ἱκανότητα κεκτημένου τότε ἐφόρου τῶν ἡμετέρων ἀρχαιοτήτων.

Περὶ τὰ μέσα δὲ τοῦ Φεβρουαρίου ἐπέμψαμεν εἰς Ἀγγλίαν τὸν υἱόν μου Ἀλέξην, ἵνα φέρῃ εἰς Παρισίους παρ' ἡμῖν τὴν γυναικαδέλφην μου Φελικίαν, τὴν ζωηρὰν καὶ εὔθυμον ποιήτριαν καὶ μυθιστοριογράφον, ὅτε πρόσηβος ἦν ἐν Ἀθήναις, εἶτα δ' ἐν Ἀγγλίᾳ εἰς θρησκευτικὰς ἐπιδοθεῖσαν μελέτας καὶ ἀσκήσεις, οὕτω παραβόλους, ὥστε, ἕνεκα τούτων, καὶ πάσης ἐνδυναμούσης τροφῆς ἀπέσχεν ἐπὶ πολύ, ἐξ οὗ εἶχεν ἀποβῇ ἀσθενικὴ καὶ σχεδὸν παράλυτος. Ἔκτοτε ὅμως ἐκ τῶν ὑπερβολῶν τούτων ἐπανελθοῦσα, ἀνέλαβε τὰς δυνάμεις της, καὶ εἶχεν ἀκμαῖον τὸ πνεῦμα πάντοτε, ἐκ παραμελήσεως ὅμως τὸ σῶμα ὡς γηράσασα φαινομένη παρ' ἡλικίαν. Ἐν ταῖς ὀλίγαις ἡμέραις, καθ' ἃς ἔμεινε μεθ' ἡμῶν, τὴν συνώδευσα εἰς ἀκρόασιν μεγάλων ἱεροκηρύκων, οἷον τοῦ πατρὸς Gretery καὶ ἄλλων.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἐν Παρισίοις ὁμογενῶν ἦν, κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον, καὶ ὁ ἐξ Ἑπτανήσου κ. Ξυδιᾶς, ζωγράφος ἐπιδέξιος, νυμφευθεὶς νέαν Γαλλίδα, ἥτις προΐστατο χρωματοπωλείου. Οὗτος μοὶ ἐζήτησε νὰ ζωγραφίσῃ τὴν εἰκόνα μου ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ πέμψῃ αὐτὴν εἰς τὴν ἔκθεσιν, εἰς ὃ καὶ προθύμως συγκατετέθην. Ἡ εἰκὼν δέ, φυσικοῦ μεγέθους προτομή, ἐγένετο δεκτὴ εἰς τὴν ἔκθεσιν, καὶ μετὰ ταῦτα, δωρηθεῖσά μοι, ἀνήρτηται ἤδη ἐν Ἀθήναις παρὰ τῷ υἱῷ μου.

Δὲν εἶχε δέ, καθ' ὅσον ἐνθυμοῦμαι, ἴσην ἐπιτυχίαν καὶ ἡ εἰκών, ἣν ἕτερος ὁμογενὴς ζωγράφος, ὁ κ. Δούκας, ἐπεχείρησε νὰ

ἐκτελέσῃ, τῆς θυγατρός μου Ζωῆς, καὶ τῆς ὡραίας ὁμήλικος καὶ φίλης της Μαρίας Καρατζᾶ, καὶ εἰς ἣν ἐγὼ ἐπρότεινον νὰ δοθῇ ἡ ἐπωνυμία «τὸ ἐρυθρὸν καὶ τὸ λευκὸν ῥόδον», αἰνιττομένη τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ τῶν δύω καλλονῶν, τῆς μελανοφθάλμου καὶ τῆς γλαυκώπιδος. Ἀγνοῶ ὅμως ἐὰν ἡ εἰκὼν ἐπερατώθη, καὶ τίς ἦν ἡ τύχη της.

Παυσάμενον δὲ τὸ Ἑλληνικὸν Ὑπουργεῖον νὰ πολυπραγμονῇ περὶ Κρήτης, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὸ ζήτημα τῶν ἐν Τουρκίᾳ οἰκούντων Ἑλλήνων, οὓς ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἠξίου νὰ θεωρῇ πάντας, ὡς ἰδίους ἑαυτῆς ὑπηκόους. Περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης συνεχεῖς ἐλάμβανον ὁδηγίας, καὶ πολλὰς περὶ αὐτῆς εἶχον συνδιαλέξεις μετὰ τῶν Πρέσβεων τῆς Ἀγγλίας, τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Αὐστρίας, καὶ μετὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, οὗ ἀπεβίωσεν, ἐν τούτοις, ἡ σύζυγος, δι᾽ ὃ καὶ αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ διεκόπησαν.

Ἐν ᾧ δὲ περὶ τούτου μετὰ πάσης ἐπιμελείας ἐνήργουν, ἀνέγνων τήλεγράφημα εἰς τὰς ἐφημερίδας ὅτι πέμπομαι εἰς Κωνσταντινούπολιν· καὶ τῷ ὄντι τάχιστα ἐφάνη ὅτι δὲν ἦσαν ἁπλοῖ λόγοι, οὓς μοὶ εἶχεν εἰπῇ ὁ Μαρκήσιος Λαβαλέττ, ὅτι ἐγὼ πρέπει ν᾽ ἀπέλθω εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ἐπαναφέρω τὰς καλὰς σχέσεις, ἀλλὰ τοῦτο καὶ θερμῶς ἐσύστησεν εἰς Ἀθήνας, ὅθεν τῇ 7/19 Μαρτίου ἔλαβον τηλεγράφημα καὶ ἐγώ, ἀναγγέλλον μοι ὅτι πέμπομαι ἐκεῖ προσωρινῶς, μέχρις οὗ διευθετήσω τὰ τῆς ἐθνικότητος, ὅτε θέλω αὖθις ἐπιστρέψῃ εἰς Παρισίους.

Τὴν εἴδησιν ταύτην ἔσπευσα νὰ φέρω εἰς γνῶσιν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Λαβαλέττ, ὅστις ἐφάνη θερμῶς τὸ μέτρον ἐγκρίνας· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ μετὰ δύω ἡμέρας ἀπεβίωσεν αὐτοῦ ἡ σύζυγος, ἧς καὶ τὴν κηδείαν παρηκολούθησα, δὲν ἐδυνήθην πλέον νὰ συζητήσω μετ᾽ αὐτοῦ περὶ ὑποθέσεων, δι᾽ ὃ καὶ ἀνεζήτησα τὸν Πρωθυπουργὸν κ. Ῥουέρ, καὶ διὰ μακρῶν τῷ ἐξήγησα τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐθνικότητος, ἐπικαλεσθεὶς τὴν ὑπὲρ αὐτῆς ὑποστήριξιν τῆς Γαλλίας· ὁ δὲ μ᾽ ὑπεσχέθη νὰ ὑποβάλῃ αὐτὴν εἰς τὴν κρίσιν τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἀμφισβητουμένων διεθνῶν σχέσεων, καὶ νὰ πράξῃ κατ᾽ αὐτῆς τὴν γνωμοδότησιν· πρὸς ὃ συνέταξα μακρὰν

ἔκθεσιν περὶ τῆς ἀμφισβητήσεως, καὶ τὴν ἔδωκα εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον ἰσχύοντας τῶν συναδέλφων μου.

Ἅμα δὲ μαθὼν τὰ τῆς νέας ἀποστολῆς μου, ἀπετάθην πρῶτον εἰς τὸν κ. Feuillet de Conche, καὶ καθ' ὁδηγίαν αὐτοῦ ἔγραψα πρὸς τὸν κ. St Fériol, ζητήσας νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, ὅστις καὶ μ' ἐδέχθη (τῇ 12/24) προσηνέστατα. Μοὶ προσέφερε κάθισμα, καὶ ἔμεινα ἐπὶ ὥραν ἱκανὴν πρὸ' αὐτῷ, ἐκτιθεὶς ὅτι ἀπέρχομαι εἰς Τουρκίαν ἐπὶ τῇ ἐντολῇ καὶ τῇ προθέσει τοῦ νὰ ἐπαναφέρω αὖθις φιλικὰς μετ' αὐτῆς σχέσεις, ἀλλὰ καὶ ἐξηγῶν προσέτι ὅτι ταύτας δυσχεραίνει αὐτὴ ἡ διαγωγὴ τῆς Τουρκίας, ἀρνουμένης ἡμῖν δικαιώματα, ὧν δὲν δυνάμεθα νὰ παραιτηθῶμεν, οἷον τὸ περὶ ἐθνικότητος. Παρεκάλεσα δὲ τὴν Α. Μ. νὰ μὴ ἀρνηθῇ τὴν ἰσχυρὰν ὑποστήριξίν του εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ τῷ ἀνέπτυξα τὴν θεωρίαν ὅτι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἡ ἀνάπτυξις ἔσται ποτε πολύτιμος παράγων διὰ τὴν πολιτικὴν τῆς Εὐρώπης ἰσορροπίαν. Ὁ δ' Αὐτοκράτωρ μ' ἐβεβαίωσεν ὅτι ἠθέλησεν εἰς μίαν ἐποχὴν νὰ διενεργήσῃ τὴν αὔξησιν τῆς Ἑλλάδος, αἰνιττόμενος τὴν προσάρτησιν τῆς Κρήτης, ἀλλ' ὅτι αἱ ἄλλαι Δυνάμεις τὸν κατέλιπον μόνον. Εἰς τὴν σειρὰν δὲ τῆς ὁμιλίας μ' ἠρώτησε τί ἠξεύρω ἢ τί φρονῶ περὶ Ἀλβανῶν, ἄν, ἐν περιπτώσει ἐνόπλου συγκρούσεως ἡμῶν μετὰ τῆς Τουρκίας, ἤθελον ταχθῇ μεθ' ἡμῶν ἢ μετὰ τῶν Τούρκων.

— Τοῦτο τῷ εἶπον, φοβοῦμαι, Μεγαλειότατε, θὰ ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν τότε περιστάσεων, δηλαδὴ ἐκ τοῦ ποῖον τῶν δύω μερῶν ἔσται τὸ πλουσιώτερον.

— Ἔχετε πληρέστατα δίκαιον, μοὶ ἀπήντησε γελῶν ὁ Αὐτοκράτωρ. Ἤκουσα ὅτι Ἀλβανός τις εἶχεν ἐξομολογηθῇ βαρείας ἁμαρτίας εἰς ἱερέα. Ὅτε δ' οὗτος τῷ εἶπεν ὅτι μετὰ τοιαύτας πράξεις θὰ ὑπάγῃ βεβαίως εἰς τὴν κόλασιν.

— Πληρώνουν καλὰ εἰς τὴν κόλασιν; ἠρώτησεν ὁ ἁμαρτωλὸς τὸν πνευματικόν.

Ὅτε δ' ἀνεχώρουν, δούς μοι τὴν χεῖρα ὁ Αὐτοκράτωρ, μοὶ εἶπε. Δὲν ἀπέρχεσθε διὰ πολὺν καιρόν. Ἐλπίζω ταχέως ν' ἀπαντηθῶμεν ἐνταῦθα καὶ πάλιν·

Καὶ ἐγὼ μὲν ἐπέστρεψα μετά τινα χρόνον, τὸν Αὐτοκράτορα ὅμως δὲν εὗρον πλέον.

Ἀπὸ δὲ τοῦ Αὐτοκράτορος μετέβην ἀμέσως εἰς τοῦ Τζεμὶλ πασᾶ, Πρεσβευτοῦ τῆς Τουρκίας, διότι, μετὰ τὴν ἀπόσβεσιν τοῦ Κρητικοῦ ἀγῶνος καὶ τὴν παρ' ἡμῶν δεκτὴν γενομένην ἀπόφασιν τῆς Συνδιασκέψεως, οὐδεὶς πλέον ὑπῆρχε λόγος, ἵνα μὴ ἐπισκεφθῶ τὸν συνάδελφόν μου, ὤφειλον δὲ τοῦτο τόσῳ μᾶλλον, καθόσον καθῆκον καὶ θέλησιν εἶχον νὰ ἐπαναφέρω τὰς καλὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως.

Ὁ Τζεμὰλ μὲ ὑπεδέχθη φιλικώτατα, καὶ μόλις τὸν ἐγκατέλιπον, μεθ' ἡμίσειαν ὥραν ἦλθε νὰ μοὶ ἀποδώσῃ τὴν ἐπίσκεψιν.

Τὸ τελευταῖον δ' ὃ ἔπραξα ἐν Παρισίοις, ἦν νὰ φωτογραφηθῶ παρὰ τῷ Ναδάρ, τῷ ἐπισήμῳ ἀεροπόρῳ, ὅστις, ἐγκαταλείψας τὸ ἀρχαῖόν του ἐπιτήδευμα, εἶχεν ἐπιδοθῇ εἰς τὴν τέχνην τοῦ φωτογράφου. Ἀφ' οὗ δ' ἔλαβε τὴν ἐκτύπωσιν, ὅτε μετέβη εἰς τὸν σκοτεινὸν θάλαμον, ἵνα ἐνεργήσῃ τὰ τῆς τέχνης του, μοὶ ἔδωκε τὸ λεύκωμά του, παρακαλῶν με νὰ ἐγγράψω ἐν αὐτῷ τ' ὄνομά μου, ὡς ἔπραττον πάντες οἱ παρ' αὐτῷ φωτογραφούμενοι, ἐγὼ δέ, ἀντὶ τοῦ ὀνόματος μόνου, τῷ ἔγραψα καὶ τέσσαρας γαλλικοὺς στίχους, οἵτινες εἰσὶν ἐκδεδομένοι ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῶν Ἁπάντων μου, καὶ τοῦτο τόσον τὸν ἐχαροποίησεν, ὥστε τὴν ἐπαύριον, πλὴν τῶν παραγγελθέντων, μοὶ ἔπεμψε καὶ λαμπρὸν ἀντίτυπον εἰς φυσικὸν μέγεθος τῆς φωτογραφίας μου, εὑρισκόμενον ἤδη παρὰ τῷ υἱῷ μου.

Πρὶν δ' ἐγκαταλείψω τοὺς Παρισίους, ἔγραψα τῷ τότε ἐν Βαυαρίᾳ διατελοῦντι πρέσβει τῆς Πρωσσίας κ. Βέρθερ, μεθ' οὗ εἶχον σχετισθῆ, ὅτε ἐπρέσβευεν ἐν Ἀθήναις, καὶ τὸν ἠρώτησα ἄν, διερχόμενος διὰ Μονάχου, ἤθελον εὕρῃ εἰσέτι ἐκεῖ τὴν τότε, ὡς ἐπληροφορήθην, εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην διατρίβουσαν Βασίλισσαν Ἀμαλίαν, ἵνα, κατὰ τὸν διακαῆ πόθον τῆς καρδίας μου, παρουσιασθῶ εἰς αὐτὴν καὶ τῇ προσφέρω τοῦ σεβασμοῦ μου τὴν ἔκφρασιν· ὁ δ' ἔσπευσε νὰ μοὶ ἀπαντήσῃ ὅτι ἐκεῖ ἦν ἡ Βασίλισσα, καὶ ὅτι ὁ ἴδιος ἐφρόντισε νὰ μοὶ ἐνοικιάσῃ δωμάτιον εἰς ξενοδοχεῖον.

Οὕτως ἐγκατέλιπον τοὺς Παρισίους, τέλη Μαρτίου, ἀφεὶς ἐκεῖ

τὴν οἰκογένειαν, ἀφ' οὗ ἐπρόκειτο νὰ ἐπιστρέψω, καὶ συμπαραλαβὼν μόνον τὸν υἱόν μου 'Αλέξην, ἔσπευσα εἰς Μόναχον, ὅθεν ὅμως, δυστυχῶς, καθ' ἣν ἡμέραν ἀφικόμην, ἡ Βασίλισσα εἶχεν ἀναχωρήση τὸ πρωῒ δι' 'Ολδεμβοῦργον. Πρὸς βαθεῖάν μου θλῖψιν ἄρα δὲν κατώρθωσα νὰ τὴν ἰδῶ. 'Εγευμάτισα δὲ τὴν ἐπιοῦσαν παρὰ τῷ κ. Βέρθερ, ὅστις, ὡς καὶ ἡ εὐγενεστάτη του σύζυγος, μὲ συμπαρέλαβον εἰς τὸ Θέατρον, εἰς τὸ μελόδραμα τοῦ Γάμου τοῦ Φίγαρο.

'Αλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς παραστάσεως ἠναγκάσθην νὰ τοὺς ἀποχαιρετίσω, ἀπερχομένου τοῦ σιδηροδρόμου.

'Εν 'Αθήναις δὲ πληροφορηθεὶς ὅτι διέτριβεν ἐπίσημός τις κυρία ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἡ Κ[α] Ζωὴ Βαλτατζῆ, θυγάτηρ μὲν τοῦ Στεφάνου Καραθεοδωρῆ, οὗ τὰ σοφὰ ἔργα ἐθαύμαζον, ὡς ἐξόχως τιμῶντα τὴν ἡμετέραν φιλολογίαν, ἀδελφὴν δὲ τοῦ 'Αλεξάνδρου Καραθεοδωρῆ, ὃν εἶχον γνωρίση ἐπιστρέφοντα ἐκ τῶν σπουδῶν του καὶ εἶχον ὁδηγήση εἰς τὴν 'Ακρόπολιν, παρουσιάσθην εἰς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ κ. Κωνστ. Παπαρρηγοπούλου· καὶ εἰς μὲν τὴν εἴσοδον τῆς οἰκίας μᾶς ὑπεδέχθη ὑπηρέτης χρυσοστόλιστος, ἐντὸς δ' εὗρον κυρίαν φαιδράν, φιλόφρονα καὶ εὐφυεστάτην, ἣν μετὰ ταῦτα μόνον ἀνεγνώρισα, ὡς μίαν διὰ τὴν νοημοσύνην της ἐξοχωτάτην μεταξὺ τῶν 'Ελληνίδων. Συνωδεύετο δὲ ὑπὸ τοῦ ἀρχαίου φίλου μου, ἤδη δὲ τυφλοῦ, τοῦ ποιητοῦ Ταντταλίδου, ὅστις εἶχεν ὑπάρξη διδάσκαλός της.

'Εν Κωνσταντινουπόλει

Κατὰ τὸν διάπλουν ἀπὸ Πειραιῶς εἰς Κωνσταντινούπολιν εἶχον ὡς συνοδοιπόρους, ἐν ἄλλοις, λίαν εὐάρεστον ἀμερικανικὴν οἰκογένειαν, de Forster, μεθ' ἧς εὐχαρίστως συνδιελεγόμην περὶ τῆς ἐν τῇ πατρίδι αὐτῆς ἀνεπιλήστου διαμονῆς μου.

Ὅτε δέ, μικρὸν μετὰ τὴν ἡλίου ἀνατολήν, κατεπλεύσαμεν καὶ ἠγκυροβολήσαμεν πρὸ τοῦ στομίου τοῦ Χρυσοῦ Κέρατος, εἴδομεν προσπλέουσαν ἡμῖν μεγαλοπρεπῆ λέμβον, τὴν ἐπίσημον τῆς 'Ελληνικῆς Πρεσβείας, ἐν ᾗ ἀνεγνώρισα τὸν κ. 'Ιωάννην Καλλέργην, υἱὸν τοῦ Στρατηγοῦ Δημητρίου, πρῶτον Γραμματέα, καὶ

τὸν κ. Κ. Ἀφθονίδην, Πρῶτον Διερμηνέα τῆς Πρεσβείας, οἵτινες. παραλαβόντες με, μὲ ὡδήγησαν, σχεδὸν ἐν πομπῇ, προπορευομένων καὶ ἑπομένων Καβάσιδων, ἤτοι Ὀθωμανῶν ἐνόπλων τῆς Πρεσβείας κλητήρων, διὰ τῶν στενῶν καὶ καθύγρων ὁδῶν τοῦ Γαλατᾶ, εἰς Σταυροδρόμιον, εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τοῦ «Βυζαντίου».

Ἐνταῦθα δὲ προσωρινῶς ἀποκατέστην, ὡς ἐδυνήθην, εἰ καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης ὥρας ἀμέσως δυσάρεστόν τι ἀνεγνώρισα, ὅτι εἶχον εἰς τὸ παρακείμενον δωμάτιον, ὡς ἄμεσον γείτονα, κυρίαν, ἥτις, ἄνευ διαλείψεως, ἐγύμναζε τὸν εὔστροφον μέν, ὡς ἔκρινα, ἀλλ᾽ ἀκάματον λάρυγγά της εἰς πάσας τὰς φωνητικὰς κλίμακας. Ζητήσας δὲ καὶ μαθὼν ὅτι ἡ κυρία ἦν ἡ Καρλόττα Πάττη, ἐνόμισα ὅτι δὲν εἶχον δικαίωμα παραπόνων καὶ ἠνέχθην τὴν συμφορὰν μεθ᾽ ὑπομονῆς. Ἀλλ᾽ ὁ κ. Κορωνιός, τὴν θέσιν μου βελτιῶν, μοὶ προσέφερε μίαν τῶν αἰθουσῶν, ἃς εἶχεν αὐτὸς ἐνοικιάσῃ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον.

Κατ᾽ αὐτὴν δὲ τὴν πρώτην ἡμέραν ἀνεκάλυψα ὅτι καὶ ἄλλην γείτονα εἶχον, ἐγγυτάτην μοι συγγενῆ, ἄγνωστόν μοι εἰσέτι, τὴν Κ^αν^ Ζωὴν Στούρζα, χαριεστάτην ἔγγονον τῆς πρώτης μου ἐξαδέλφης Κ^ας^ Μαύρου, συνοδευομένην ὑπὸ τοῦ νέου συζύγου της, Ἐπιτετραμμένου τῆς Ῥωμανίας, ὅστις ἔπειτα καὶ πολλάκις ὑπούργευσε.

Ἵνα δ᾽ ἐνάρξωμαι τῶν ἐπισήμων μου καθηκόντων, ἅμα τῇ ἀφίξει μου, ἀνήγγειλα αὐτὴν εἰς τὸ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργεῖον, καὶ ἡ 14/26 Ἀπριλίου προσδιωρίσθη ὡς ἡμέρα τῆς ὑποδοχῆς μου παρὰ τοῦ Ὑπουργοῦ, καθ᾽ ἣν ἦλθον, περὶ τὰς 2 μ. μ., δύω σουλτανικαὶ ἅμαξαι, καὶ εἰς τὴν μίαν αὐτῶν εἰσέβην ἐγὼ μετὰ τοῦ Καλλέργη, εἰς τὴν ἑτέραν δ᾽ ὁ Ἀφθονίδης μετὰ τοῦ υἱοῦ μου Ἀλέξη, πάντες ἐν στολῇ, καὶ οὕτω διηυθύνθημεν, ὑπερβάντες τὴν γέφυραν τοῦ Γαλατᾶ, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Καίτοι, μὴ προσδοκῶν νὰ ἰδῶ τὴν πόλιν τοῦ Βύζαντος, ἐν τῇ παρούσῃ αὐτῆς πολιτικῇ θέσει, πρότυπον εὐρυθμίας καὶ καθαριότητος, ἐξεπλάγην, οὐχ ἧττον, ἐκ τῆς ἐλεεινῆς καταστάσεως, ἣν μοὶ παρίστα σχεδὸν πανταχοῦ. Αἱ ὁδοί, δι᾽ ὧν διηρχόμεθα, πορευόμενοι πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον, ἦσαν σκολιαί, στεναὶ καὶ ῥυπαρόταται, αἱ οἰκίαι πολλαχοῦ καταρρέουσαι, ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου

δείγματος προνοίας διοικητικῆς. Πανταχοῦ ἀκαθαρσία καὶ ῥάκη. Αἱ ὀθωμανικαὶ συνοικίαι ἐφαίνοντο νεκραί, κατ' ἀντίθεσιν τῆς μεγάλης ζωηρότητος, ἥτις ἐπεκράτει εἰς τὰς Χριστιανικὰς τοῦ Γαλατᾶ καὶ τοῦ Σταυροδρομίου. Οὐδαμοῦ ἐβλέπομεν ἴχνος ἐπεμβάσεως ἀστυνομικῆς. Ἴσως, ὅμως, ὡς πρόοδον ἔπρεπε νὰ θεωρήσω ὅτι, οὐδ' ἐκεῖνο κἂν εἶδον, ὃ μοὶ εἶχεν ἔλθῃ εἰς μνήμην ἐκ τῶν παιδικῶν ἡμερῶν μου, ὅτε, ἐκ τοῦ παραθύρου μου ἔβλεπον τοὺς ὀθωμανοὺς δῆθεν κλητῆρας πηλὸν καὶ βρώμας σωρεύοντας πρὸ τοῦ φυλακείου των, καὶ βιάζοντας τοὺς παρερχομένους χριστιανοὺς νὰ καθαρίζωσι τὴν ὁδὸν διὰ σαρώθρου, ὃ τοῖς ἔθετον εἰς τὰς χεῖρας, τοὺς δ' ἀρνουμένους, ἢ ἐφορολόγουν ἢ ἔδαιρον. Ἅπαξ ἠναγκάσθημεν ν' ἀναχαιτίσωμεν τὴν πορείαν ἡμῶν, μέχρις οὗ διέλθῃ βραδυπόρον βωδάμαξον, παρέκει, διερχόμενοι, παρεσύραμεν τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ προέχουσαν ἐργαστηρίου σκηνήν. Ὀλίγον δ' ἀφ' οὗ προέβημεν, ἐβιάσθημεν ν' ἀλλάξωμεν διεύθυνσιν, ἕνεκα πυρκαϊᾶς, ἥτις ἦν τότε ἓν τῶν καθημερινῶν καὶ συνηθεστάτων συμβάντων. Μετ' οὐ πολὺ δὲ διεκόπη καὶ πάλιν ὁ δρόμος ἡμῶν ὑπὸ τῶν ***τουλουμπατζήδων,*** τῶν ἀντλιοφόρων, οἵτινες, μικροσκοπικὴν ἀντλίαν, ἀνεπαρκῆ καὶ πύραυνον κἂν νὰ σβέσῃ, ἐπὶ τῶν ὤμων φέροντες, ἔτρεχον ἐμπρὸς ἡμῶν, ἐπειγόμενοι, οὐχὶ ὑπὸ τοῦ καθήκοντος, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἐλπίδος λεηλασίας.

Οὕτως ἀφίχθημεν εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην, καλουμένην κατ' εὐφημισμόν, ὡς τὸ lucus a non lucendo, διότι εἶν' ἐξ ἐναντίας ταπεινὴ οἰκία καὶ εὐτελής, περιστοιχιζομένη ὑπὸ κήπων καχεκτικῶν καὶ ἠμελημένων μετὰ καταρρεόντων περιβόλων. Εἰς δωμάτιον δ' ὀλίγον περιποιημένον μᾶς ἐδέχθη ὁ Πρωθυπουργὸς (Μέγας Βεζύρης) καὶ συγχρόνως Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν (Ῥεΐζ ἐφένδης) Ἀαλῆ Πασᾶς, βραχὺς τὸ σῶμα, ὑποπρασίνους ἔχων καὶ εὐειδεῖς ὀφθαλμούς, βραδὺς τὴν λέξιν, ἀλλ' ἀπταίστως τὴν Γαλλικὴν ὁμιλῶν, καί, ὡς ἐφαίνετο, γλυκὺς τὸν χαρακτῆρα καὶ σκεπτικός.

Περιεστράφη δ' ἡ ὁμιλία ἡμῶν, κατὰ τὴν πρώτην ταύτην συνέντευξιν, ἰδίως περὶ τ' ἀφορῶντα τὰ Παρίσια καὶ τὸν ἐκεῖ βίον· καὶ μοὶ ὡμολόγησε προσέτι ὁ Ὑπουργὸς ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦν ἀραιός, καὶ ἠθικῶς οὐχὶ ἐκ τῶν

ἀρίστων. Ἀφ᾽ οὗ δὲ τὸν παρεκάλεσα νὰ ζητήσῃ δι᾽ ἐμὲ τὴν ἄδειαν νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν Σουλτάνον, ἐξήλθομεν, καὶ εἰς ἰδιαίτερον ἀποσυρθέντες δωμάτιον, ἠλλάξαμεν ἐνδυμασίαν, καὶ ἐπὶ ἰδιωτικῆς ἁμάξης μετέβημεν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον.

Μεγάλη σκοτεινὴ κλίμαξ, οὐχὶ ἐκ τῶν καθαριωτέρων, μᾶς ἔφερεν εἰς τὰ μᾶλλον ἢ ἀφελῶς διεσκευασμένα δωμάτια, ἐν οἷς περιέμενεν ἡμᾶς, καὶ ὅτε εἰσήλθομεν ἠγέρθη ἐκ τῆς γωνίας, εἰς ἣν ἐκάθητο καὶ ἦλθεν εἰς προϋπάντησιν ἡμῶν, ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Γ΄, ἀνὴρ μικρόσωμος, πυρροπώγων, ἰσχνός, σχεδὸν καχεκτικὸς καὶ ἰσχνόφωνος, ὡς δὲ διὰ τῆς περαιτέρω σχέσεως τὸν ἐγνώρισα, μέχρις ὑπερβολῆς λιτὸς τὸν βίον καὶ ἐγκρατής, ἐνάρετος κατὰ πάντα, καὶ δυσκάμπτου θελήσεως. Καὶ κατ᾽ ἀρχὰς μὲν μ᾽ ἐδέχθη δι᾽ ἐπισήμου προσφωνήσεως· ἔπειτα δὲ περὶ παντοίων συνδιελέχθημεν, τὰ συμφέροντα τῆς ἐκκλησίας ἀφορώντων, καὶ ἰδίως περὶ τῶν ἀξιώσεων τῶν Βουλγάρων ὑπὲρ ἱδρύσεως ἰδίας αὐτῶν ἐκκλησίας, εἰς ἣν ἤθελον ἀτόπως εὐρέα νὰ δώσωσιν ὅρια, περιορίζοντες τὴν πατριαρχικὴν ἐξουσίαν.

Τὴν αὐτὴν δ᾽ ἡμέραν ἐδέχθην καὶ τὰς πρώτας ἐπισκέψεις τῶν συναδέλφων μου, Πρόκες τῆς Αὐστρίας, Brasier de St Simon τῆς Πρωσσίας, ὅστις ἄλλοτε ἐν Ἀθήναις εἶχεν ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν κυβέρνησίν του, καὶ ἑτέρων, οὐχὶ εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Κ^ας^ Πάττη καταδόμενον δωμάτιον, ἀλλ᾽ εἰς τὴν πολυτελῆ αἴθουσαν, ἣν εὐγενῶς μοὶ εἶχε παραχωρήσῃ πρὸς τοῦτο ὁ κ. Κορωνιός.

Τῇ δ᾽ ἐπαύριον, προσκληθεὶς μετὰ τοῦ υἱοῦ μου καὶ τοῦ Γραμματέως κ. Καλλέργη παρὰ τῷ Πρεσβευτῇ τῆς Ρωσσίας κ. Ἰγνάτιεφ εἰς γεῦμα νηστήσιμον, διότι ἦν ἐκείνη ἡ τελευταία ἑβδομὰς τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς, εἶχον μακρὰν μετ᾽ αὐτοῦ συνδιάλεξιν, ἧς ἡ ἐντύπωσις ἐπ᾽ ἐμοῦ ἦν ὅτι, οὐχὶ λίαν δικαίως ἀπεδίδετο κοινῶς εἰς τὸν πολιτικὸν τοῦτον ἄνδρα ἔκτακτος ὑπουλότης. Εἰς ἐμὲ κἂν ἀμέσως ἐξ ἀρχῆς κατήγγειλε τὴν ἀνειλικρίνειαν τῶν Ὀθωμανῶν Ὑπουργῶν, μ᾽ ἐσυμβούλευσε νὰ εἶμαι ἀπέναντι αὐτῆς ἐπιφυλακτικὸς καὶ μὲ προέτρεψε νὰ παρασκευαζώμεθα ἐν Ἑλλάδι, ἵνα μὴ εὑρεθῶμεν ἐν ἀδυναμίᾳ τοῦ νὰ ὠφεληθῶμεν ἐνδεχομένων πολιτικῶν περιπλοκῶν ἐν Εὐρώπῃ. Καὶ

περὶ τοῦ ζητήματος δὲ τῆς ἡμετέρας ἐθνικότητος λόγου γενομένου, μοὶ εἶπεν ὅτι πρέπει ν' ἀπαιτήσωμεν τὴν καὶ εἰς ἡμᾶς ἐφαρμογὴν τῶν τῇ Ῥωσσίᾳ γενομένων παραχωρήσεων.

Ἐξηκολούθησα δὲ μετὰ τῶν Ὑπαλήλλων τῆς Πρεσβείας τὰς ἑπομένας ἡμέρας τὰς ἐπισκέψεις μου εἰς τὸ διπλωματικὸν Σῶμα, τὸν κ. Πρόκες, τὸν κ. Βουρέ, τὸν κ. Ἐλιότ, περὶ τῆς Ἐθνικότητος τῆς Κρήτης, τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας πολλάκις καὶ ἐπανειλημμένως μετ' αὐτῶν συνδιαλεχθείς, καὶ τὴν ὑποστήριξιν αὐτῶν ἐπικαλούμενος· καὶ ἐπεσκέφθην καὶ εἰς πολλὰς ἀφορμὰς μετὰ ταῦτα τοὺς ἐπισήμους Ὀθωμανούς, ὡς τὸν Γενικὸν Γραμματέα τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἄλλοτε δὲ Πρέσβυν ἐν Ἀθήναις, Χαλὶλ βέην, ὅν, πάντοτε φιλάρεσκον καὶ νεανίου ἔχοντα ἀξιώσεις, εὗρον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ κουρέως του, συστρέφοντος εἰς πυράγρας τὴν ἤδη ὑπόλευκον, ἀλλ' ἐπιβεβαμμένην κόμην του, καὶ προθύμως ἤκουσα παρ' αὐτοῦ ὑποσχέσεις περὶ κανονισμοῦ τοῦ ζητήματος τῆς ἐθνικότητος. Εἷς, δ' ὅν, κατὰ χρέος ἐγνώρισα, ἦν ὁ Κιαμὶλ πασᾶς, Εἰσαγωγεὺς τῶν Πρεσβευτῶν (introducteur des ambassadeurs), ἀνὴρ μικρός, ἰσχνός, παραδόξως ὁμιλῶν τὴν γαλλικήν, καὶ τοιοῦτος τοὺς τρόπους, ὥστε ἀπετέλει σχεδὸν ἐντύπωσιν γελωτοποιοῦ.

Καὶ ἐκ τῶν ὁμογενῶν δὲ τοὺς προὔχοντας ἔσπευσα ν' ἀναζητήσω, πρὸ πάντων ἐν Θεραπείοις τὸν κ. Ἀριστάρχην (Μέγαν Λογοθέτην), ἐξ οἰκογενείας καταγόμενον μεγάλα ἐπὶ Τούρκων δυναμένης, ἄνδρα δὲ φιλογενῆ καὶ πεπαιδευμένον, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν Σταυροδρομείῳ τὴν Κ^{αν} Λουκίαν, χήραν τοῦ σοφοῦ Στεφάνου Καραθεοδωρῆ, καὶ τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ, τὸν ἰατρὸν Κωνσταντῖνον Καραθεοδωρῆν, ὃν εὗρον, μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Στεφάνου, τοῦ μετὰ ταῦτα εἰς Βέλγιον Πρέσβεως τῆς Τουρκίας διορισθέντος, καὶ μετὰ τοῦ γαμβροῦ του, τοῦ διαπρεποῦς ἐν λογίοις κ. Καλλιάδη. Μετὰ διαφόρων δὲ τῶν ὑπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς ὑπηρετούντων Ἑλλήνων συνδιαλεγόμενος, ἐθαύμασα πολλάκις τὸν διακαῆ αὐτῶν πατριωτισμόν, οὕτως ἐκφραζόμενον, ὥστε ἐγὼ αὐτὸς ἠναγκαζόμην ἐνίοτε νὰ τοὺς παραινῶ νὰ μὴ λησμονῶσιν, οὕτως ὁμιλοῦντες, καὶ εἰς τίνας κινδύνους ἐκτίθενται. Τινὲς δὲ καὶ μοὶ ἐξήγησαν ὅτι

τὴν παρὰ τῇ ὀθωμανικῇ κυβερνήσει ὑπηρεσίαν των, θεωροῦσιν ὡς ἐκπλήρωσιν καθήκοντος πατριωτικοῦ, διότι ἐκ τῶν θέσεων των ἐξυπηρετοῦσι τὸν ἐν Τουρκίᾳ ἑλληνισμόν, ἂν δ' ἀπεσύροντο, θ' ἀντικαθίστων αὐτοὺς Ἀρμένιοι, Ἑβραῖοι ἢ Τοῦρκοι, πρὸς μεγάλην βλάβην τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων.

Ἀφ' οὗ δὲ τὴν νύκτα τοῦ Μεγάλου Σαββάτου διενυκτερεύσαμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τῇ ἐπαύριον, περὶ τὰς 9 1/2, ἐν στολῇ, συμπεριλαβὼν καὶ τὸν Γεν. Πρόξενον Κ. Ἀϊβαζίδην, καὶ τὸν υἱόν μου Ἀλέξην, ἐπορεύθην ἐφ' ἁμάξης εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, διὰ τὴν τελετὴν τῆς δευτέρας Ἀναστάσεως.

Ὅτε δ' ἀπηρχόμην τοῦ ξενοδοχείου, παρακληθεὶς ὑπὸ τοῦ συνοδοιπόρου μου, τοῦ Ἀμερικανοῦ κ. Forest, νὰ διευκολύνω, ἐὰν μοὶ ἦτο δυνατόν, εἰς αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ τὴν προσέλευσιν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἑορτήν, ἣν μεγάλην ἐπιθυμίαν εἶχον νὰ ἰδῶσι, τῷ εἶπον νὰ μὲ ἀκολουθήσωσιν ἐφ' ἁμάξης, καὶ ὅτε ἐφθάσαμεν, παρεκάλεσα τὸν Μέγαν Πρωτοσύγκελλον, ὅστις προέβη νὰ μὲ ὑποδεχθῇ, νὰ εἰσαγάγῃ καὶ τὴν συνοδεύουσάν με ξένην οἰκογένειαν. Τοῦτο δὲ καὶ μετὰ φιλόφρονος προθυμίας ἔπραξεν ὁ ἅγιος Πρωτοσύγκελλος, ἂν καὶ ἡ πατριαρχικὴ ἐκκλησία ἔχει μικροτάτας τὰς διαστάσεις, παρεκκλήσιον μᾶλλον οὖσα. Ἐκεῖ δέ, πλὴν τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας, παρῆν καὶ πᾶσα ἡ Ῥωσσικὴ καὶ ἡ Σερβικὴ ἐν στολῇ, καὶ οἱ προὔχοντες τῶν ὁμογενῶν.

Μετὰ δὲ την Ἀκολουθίαν ἀνέβημεν, ἑπόμενοι τῷ Παναγιωτάτῳ, εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ Πατριαρχείου, τὸ ***Συνοδικὸν*** λεγόμενον, ὅπου, μετὰ ψαλμῶν καὶ θρησκευτικῆς ἱεροτελεστίας, ὁ Πατριάρχης περιεβλήθη πάλιν τὸν μέλανα μοναχικόν του μανδύαν, καταθεὶς τήν, ἣν ἔφερεν, ὁλόχρυσον ἱερὰν στολήν, ἥτις, ὡς ἐπληροφορήθην, ἀνῆκε τῷ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἀπαγχονισθέντι ἁγίῳ Ἐφέσου, διαπρεπεστάτῳ ἱεράρχῃ ἐκ τῆς ἡγεμονικῆς οἰκογενείας τῶν Μουρουζῶν.

Ἡ συνοδικὴ αἴθουσα ἦν λίαν εὐρύχωρος, ἀλλὰ σχεδὸν ἐπίπλων κενή. Δεικνύων δ' αὐτὴν εἰς τὸν ἀμερικανὸν κ. Forest, ὅστις περιέργως πάντα ἠρεύνα, τῷ εἶπον ὅτι ὁ Πατριάρχης, ὡς ἐν γένει πᾶς σχεδὸν ὁ Ἑλληνικὸς κλῆρος, πένεται κατὰ τὸ ἀληθὲς

πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ εἴτι ἔχει εἰσόδημα, δαπανᾷ αὐτὸ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν καὶ ὑπὲρ τῶν σχολείων, ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ ὀλίγα καὶ εὐτελῆ ἔπιπλα τῆς αἰθούσης, ἐν ᾗ διεμένομεν, προήρχοντο ἐκ δωρεᾶς τῶν ἐκεῖ παρόντων εὐπόρων ὁμογενῶν. Ἐκ τούτων δ᾽ ἐφάνη βαθέως συγκινηθεὶς ὁ κ. de Forest, ὥστε, καὶ ὅτε μετ᾽ ὀλίγον· ὁ Πατριάρχης ἐκάθησεν εἰς τὴν γωνίαν τοῦ ἀνακλίντρου, ἔχων ἀφ᾽ ἑνὸς τὸν Πρέσβυν τῆς Ῥωσσίας, καὶ ἀφ᾽ ἑτέρου ἐμέ, καὶ εἰς πάντας τοὺς προσερχομένους καὶ φιλοῦντας τὴν δεξιάν του, διένεμεν εὐλογίας, ἐρυθρὰ αὐγὰ καὶ λαμπάδας, ἐλθὼν πρός με ὁ ἀμερικανὸς φίλος μου, μοὶ εἶπεν ὅτι αὐτὸς καὶ ἡ οἰκογένειά του θὰ ἐλογίζοντο εὐτυχεῖς ἂν ἐλάμβανον παρὰ τῆς Αὐτοῦ Παναγιότητος τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ τῷ ἐκφράσωσι τὴν βαθείαν εὐλάβειάν των, φιλοῦντες τὰς χεῖράς του.

— Ἂς ἔλθωσι τὰ φίλτατα τέκνα, μοὶ εἶπεν ὁ σεβάσμιος γέρων, ὅτε τῷ διεβίβασα τὴν ἐκφρασθεῖσαν μοι ἐπιθυμίαν. Μετὰ χαρᾶς θὰ τοῖς δώσω τὰς εὐχάς μου.

Καὶ προσελθόντα πάντα τὰ μέλη τῆς ἀλλοδόξου οἰκογενείας, ἠσπάσθησαν τὴν δεξιάν, ἣν ὑπανεγειρόμενος τοῖς ἔτεινε, καί, λαβόντα τὰς εὐχὰς καὶ τὰ πασχαλινὰ δῶρά του ἀπεσύρθησαν, ὅτε εἶδον δάκρυα κατανύξεως ὑγραίνοντα τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Κ^ου^ καὶ τῆς Κ^ας^ de Forest. Πλήρεις δ᾽ εὐγνωμοσύνης, ὅτε μετὰ δύω ἡμέρας ἀπῆλθον, ἔδωκαν εἰς τὸν υἱόν μου δακτύλιον εἰς ἐνθύμημα.

Ἐπισκεφθεὶς δὲ μετὰ μεσημβρίαν τὸν Στρατηγὸν Ἰγνάτιεφ, καὶ τὴν ἐξοχωτέραν τῶν ἐν Βυζαντίῳ Ἑλληνίδων, τὴν χήραν Καραθεοδωρῆ, ἐγεύθην παρὰ τῇ ὡραίᾳ, χαριεστάτῃ τοὺς τρόπους Κ^α^ Ἀριστάρχῃ, συζύγῳ τοῦ ποτὲ Ἡγεμόνος τῆς Σάμου, θείου δὲ τοῦ Μεγάλου Λογοθέτου, ὁμοτράπεζον ἔχων καὶ τὸν Γερμανὸν Καθηγητὴν Κόχ, ἴσως αὐτὸν τὸν μετὰ ταῦτα φημισθέντα διὰ τὰς περὶ χολέρας ἐρεύνας του. Τρία δ᾽ εἶχεν ἡ Κ^α^ Ἀριστάρχη παιδία, ἐπίσης παρακαθήσαντα εἰς τὴν τράπεζαν, ἕνα υἱόν, οὐδὲν μέγα τότε ἔτι ὑποσχόμενον, καὶ δύω θυγατέρας, τὴν Μελέκαν (ἢ Σοφίαν) δωδεκαετῆ, καὶ τὴν Ἐλισάβετ, δεκαετῆ, παιδία διὰ κάλλος καὶ εὐφυΐαν διακρινόμενα. Μετὰ δὲ τὸ γεῦμα ἐπῆλθε μετὰ

καὶ ἄλλων Γερμανῶν ὁ Πρέσβυς τῆς Αὐστρίας κ. Πρόκες, εἷς τῶν στενωτάτων φίλων τῆς οἰκοδεσποίνης, διανεμόμενος, ὡς γενικῶς ἐπιστεύετο, ἄλλοτε τὴν εὔνοιαν αὐτῆς μετὰ τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας κ. Bulwer.

Τῇ ἐπιούσῃ δ᾽ ἐδείπνησα παρὰ τῇ διά τε τὸν νοῦν καὶ τὴν ἔξοχον ἀνατροφὴν τῶν τέκνων αὐτῆς ὑπὸ πάντων, ὡς τῇ ἐπισημοτάτῃ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνίδων ἀναγνωριζομένῃ Κα Λουκίᾳ Καραθεοδωρῇ, μετὰ τῶν υἱῶν αὐτῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Κωνσταντίνου, καὶ τοῦ γαμβροῦ της Εὐαγγέλη Βαλτατζῆ, οἷς προσετέθη ἔπειτα καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ ἰατροῦ Κωνσταντίνου Καραθεοδωρῆ. Ἐπειδὴ πολλὴν εὗρον ἀφορμὴν νὰ συζητήσω τὰ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀξιώσεων τῶν Βουλγάρων, ἰδίως μετὰ τοῦ εἰδημονεστάτου καὶ ἐμβριθεστάτου Ἀλεξάνδρου, οὗ ἡ γνώμη ἦν ἐντελῶς σύμφωνος πρὸς τὴν ἐνδόμυχόν μου πεποίθησιν, ὅτι δίκαιον μὲν εἶχεν ὁ Πατριάρχης, εἰς ὅσα τοῖς Βουλγάροις ἀντιδιϊσχυρίζετο· ἀφ᾽ οὗ ὅμως οὗτοι, εἴτε αὐθορμήτως, εἴτε ὑπ᾽ ἄλλων ὑποκινούμενοι, ἔφθασαν εἰς τὸ ν᾽ ἀντιποιῶνται ἐθνικὴν αὐθυπαρξίαν καὶ κατέστησαν δύναμις, τὸ συμφερώτερον ἐστὶ νὰ δείκνυται τὸ Πατριαρχεῖον ἐνδοτικὸν καὶ συμβιβαστικόν, ἵνα μή, τραχύνον τὸ ζήτημα, ζημιωθῇ πολὺ σπουδαιότερα.

Μετὰ δύω δ᾽ ἡμέρας, τῇ 23 Ἀπριλίου, ἦν ἡ ἑορτὴ τοῦ Βασιλέως ἡμῶν, ἡ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, δι᾽ ἣν ἐψάλη Δοξολογία ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Σταυροδρομίου, καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς ὡμίλησε μετὰ τοσούτου ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ὥστε ἐγὼ αὐτός, ὅτε ἐκ τῆς ἐκκλησίας μετέβην νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ εἰς τὸν οἶκόν του, φρόνιμον ἐνόμισα νὰ τὸν προτρέψω εἰς περισσοτέραν περίσκεψιν. Καὶ δὲν ἐδυνάμην μὲν ἐγὼ πανηγυρικῶς νὰ δεχθῶ ἐπισκέψεις, ὡς μόλις ἀφιχθεὶς καὶ ἐν ξενοδοχείῳ διατρίβων, ἀλλὰ πολυαριθμότατοι Ἕλληνες μὲ παρηκολούθησαν ἐκ τῆς ἐκκλησίας ζητωκραυγοῦντες ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως καὶ ἐν τῇ ἐξάψει των ἐν ἄλλοις ἀναφωνοῦντες καί: «Ζήτω ὁ ἡμέτερος πρέσβυς, τὸ καύχημα τῆς Ἑλλάδος!»

Τὸ δ᾽ ἑσπέρας ἐκεῖνο παρὰ τῷ κ. Πρόκες ἀπήντησα τὴν νύμφην αὐτοῦ, ἥτις πρὶν ἦν ἐν Γερμανίᾳ διάσημος κωμῳδίας ἠθο-

ποιός, εὐφυὴς καὶ χαριεστάτη, καὶ ἤδη πολὺ ἠγαπᾶτο ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ της, καὶ παρ' αὐτῷ, ζῶντι ἤδη μακρὰν τῆς συζύγου του, καθήκοντα ἐξεπλήρου οἰκοδεσποίνης καὶ κυρίας, καὶ μάλιστα τῆς διὰ τὴν ἀρχαιότητα προεχούσης τοῦ Διπλωματικοῦ σώματος. Εἶχε δ' ἀκμαῖα ἔτι τὰ θέλγητρα, καὶ τοῦτο μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ζωηρῶς ᾐσθάνετο εἷς νέος καὶ ὡραῖος Οὖγγρος, 'Ακόλουθος τῆς Πρεσβείας. 'Εν δὲ τῇ λίαν εὐαρέστῳ συνδιαλέξει μετ' αὐτῆς, ἐν ᾗ οὐδόλως ἀπέκρυπτε τὴν καταγωγήν της, τὴν ἠρώτησα, ἂν ἐνίοτε καὶ τραγικὰ διεδραμάτισε πρόσωπα καὶ μοὶ ἀπεκρίθη καταφατικῶς, καὶ εἰς ἀπόδειξιν ἀπήγγειλε μετ' ἐντέχνου θεατρικῆς σχηματοποιΐας, τὴν μονῳδίαν τῆς Μαργαρίτας τοῦ Γαίτου, τοῦ Πρεσβευτοῦ ἀναλαβόντος τὸ ἔργον τοῦ ὑποβολέως. Ἡ νέα Κ^α Πρόκες εὐηρεστήθη νὰ μοὶ προσφέρῃ τὴν φωτογραφίαν της, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τῇ (23 Μαΐου/4 'Ιουνίου) ἀπῆλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἦν δ' εἰς τὴν συναναστροφὴν παροῦσα καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Συμβούλου τῆς Αὐστριακῆς Πρεσβείας, ἄλλοτε δὲ Γραμματέως Πρεσβείας ἐν 'Αθήναις, καὶ μετὰ ταῦτα ὑπουργοῦ τῶν 'Εξωτερικῶν ἐν Βιέννῃ κ. Haymerle, καὶ προσέτι εἷς νέος Ἕλλην Δούμας, ὅν, ὡς μαθητήν, εἶχον γνωρίσῃ ἄλλοτε ἐν 'Αθήναις, ὅστις, δέ, λαμπρὰν ἔχων φωνήν, καὶ βαθεῖαν γνῶσιν τῆς μουσικῆς, ἦν τότε διευθυντὴς τοῦ ἐν Βιέννῃ Μελοδράματος.

Πολὺ δ' ὀλιγώτερον τοῦ Καραθεοδωρῆ, στέργοντα εἰς ἰδέας συμβιβασμοῦ, καὶ πολὺ ἀποτομώτερον ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Πατριαρχείου ἐκφραζόμενον εὗρον, τὴν ἐπαύριον ἐπισκεφθέντα με, Σταυράκην 'Αριστάρχην, τὸν διαδεχθέντα τὸν πατέρα του εἰς τὴν θέσιν Μεγάλου Λογοθέτου. 'Ακούσας δ' αὐτοῦ διϊσχυριζομένου ὅτι οἱ Βούλγαροι ἀπέβλεπον εἰς τὸ νὰ ἐγκαταστήσωσιν ἴδιον Πατριάρχην εἰς Βουλγαρίαν ἢ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐπορεύθην εἰς τοῦ κ. 'Ιγνάτιεφ, ὅστις μοὶ εἶπεν ὅτι οἱ Βούλγαροι δὲν ἔχουσιν, οὐδὲ δικαιοῦνται νὰ ἔχωσιν ἄλλην ἀξίωσιν, παρὰ τὸ νὰ διορίζωσιν Ἔξαρχον, ἤτοι 'Επίσκοπόν τινα ἐπιτετραμμένον ν' ἀντιπροσωπεύῃ τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις αὐτῶν, ὡς ἀλλογλώσσων, παρὰ τῷ Πατριάρχῃ.

Τὴν αὐτὴν ἑσπέραν, προσκεκλημένος εἰς μεγάλην συνανα-

στροφὴν τοῦ Πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας κ. Βουρέ, εἶδον τὸν Γάλλον θαυματοποιὸν Caseneuve, πολλὰ καὶ ἐξαίσια ἐπιδείξαντα, ὧν δυσκόλως κατενοοῦμεν ἂν ἦσαν φαινόμενα παραδόξου δεξιότητος, ἢ ἄν, τινὰ κἄν, ὡς αὐτὸς διϊσχυρίζετο, εἶχον φυσικὴν τὴν αἰτίαν. Οὕτως ἔδιδεν ὀγκωδέστατον βιβλίον εἰς τοὺς θεατάς, καὶ τὴν σελίδα, ἣν εἷς ἐξ αὐτῶν ἤνοιγεν, κατὰ τύχην, ὁ θαυματοποιὸς ἀπεμνημόνευε πᾶσαν ἐκ στήθους, καὶ ἂν ἀκόμη ἐξ ἡμισείας ἤρχιζε λέξεως. Ἄλλοτε ἀπεκοίμιζεν, ἢ ἐφαίνετο ἀποκοιμίσας, μαγνητικῶς τὴν ὡραίαν του σύζυγον, καὶ τῇ διετρύπα τοὺς βραχίονας διὰ μεγάλων καρφίδων, χωρὶς αὐτὴ νὰ τὸ αἰσθανθῇ, καὶ ἄνευ χύσεως αἵματος. Πρὶν δ᾽ ἀναχωρήσῃ ἐπρότεινε τῷ κ. Βουρὲ νὰ γράψῃ τι ἐπὶ τεμαχίου χάρτου καὶ νὰ τὸ κρατήσῃ παρ᾽ ἑαυτῷ. Τῇ δ᾽ ἐπιούσῃ, ἀπὸ τῆς αὐγῆς, ἦλθε πρός με ὁ κ. Βουρὲ ἀμηχανῶν τὶ νὰ σκεφθῇ καὶ μοὶ εἶπε.

— Φαντασθῆτε τὴν ἔκπληξίν μου. Ἦτον μεσονύκτιον· ἡτοιμαζόμην ν᾽ ἀπέλθω εἰς τὴν κλίνην μου, ὅτε ἐκρούσθη ἡ θύρα μου καὶ μοὶ ἐκομίσθη ἐπιστολὴ τοῦ κ. Caseneuve, περιέχουσα ...... τὴν λέξιν ἣν εἶχον γράψῃ.

Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, παρακλήσει τοῦ κ. Πρέσβεως, ὁ θαυματοποιὸς τῷ ἐξήγησε τὸ θαῦμα, ὡς προερχόμενον ἐκ τοῦ ὅτι ἡ λέξις εἶχε γραφῇ ἐπὶ φύλλου μικροῦ χαρτοφυλακίου, οὕτω παρεσκευασμένου, ὥστε ἀφανῶς ἐνεχαράττετο καὶ εἰς τὸ ἑπόμενον φύλλον.

Μετὰ τὴν ἡμέραν ταύτην εἵπετο ἡ ἑορτὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἐπωνύμου τοῦ ἐκτὸς τῶν Πυλῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κειμένου καὶ πρὸ τῆς ἁλώσεως ἔτι τοῖς εὐλαβέσιν ἱεροῦ ἁγιάσματος. Εἰς τοῦτο ἀπῆλθον ἐφίππως μετὰ τοῦ διερμηνέως κ. Ραζῆ, καὶ εἰς τῆς ἐκκλησίας τὸν νάρθηκα εὗρον, μεταξὺ ἄλλων ὁμογενῶν, ἕνα, ὃν ἐξέλαβον καὶ προσωμίλησα, ὡς ἂν ἦν ὁ ἐπίτροπος, ὅστις ὅμως ἔμαθον ὅτι ἦν ὁ Σελὶμ πασᾶς, Ὀθωμανὸς τὴν καταγωγὴν καὶ θρησκείαν, ἀλλὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τοὺς τρόπους Ἑλληνικώτατος.

Ἐκεῖθεν δὲ μετέβημεν εἰς τὸ ἁγίασμα, νάρθηκα μαρμαρόκτιστον κατὰ τὸν μυχὸν τῆς ἐκκλησίας, περιέχοντα, ἐν βαθείᾳ λεκάνῃ, τὸ πηγαῖον ὕδωρ, εἰς ὃ λέγεται ὅτι, καθ᾽ ἣν στιγμὴν ἠγγέλθη ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπήδησαν ἀπὸ τῆς ἐσχάρας

ἰχθεῖς, οἵτινες, ἐψήνοντο ἐν αὐτῇ, καὶ πιστεύεται ὅτι σώζονται ἔτι ἐκεῖ ἡμίεφθοι, ἐξ οὗ καὶ τὸ τουρκικὸν ὄνομα ***βαλουκλὶ*** (πηγὴ ἰχθύων).

Μετὰ τὴν ἐκκλησίαν δὲ περιήλθομεν τὰ καταρρέοντα τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἃ μετ' ἀδημονίας εἶδον ὅτι ἀκωλύτως κατεδάφιζον οἱ Ὀθωμανοί, ἀρυόμενοι ὕλην οἰκοδομικήν, καὶ εἶτα μετέβημεν εἰς τὸ οὕτω λεγόμενον, ἀλλὰ μὴ ὄν, χαρτοποιεῖον (Κεατχανᾶν), τὰ γλυκᾶ ὕδατα τῆς Εὐρώπης, εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Χρυσοῦ Κέρατος, θέσιν ὡραίαν, περιέχουσαν εὐρύχωρον μὲν καὶ κομψὴν μαρμαρίνην δεξαμενήν, πενιχρὸν δὲ ξύλινον Παλάτιον, καί τινα δένδρα ἐξ ἀμελείας καχεκτικά. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐπανόδου εἰς Πέραν, ἀπηντήσαμεν πολλὰς ἁμάξας πλήρεις Ὀθωμανικῶν Χαρεμίων, ἐπίσης ἐκεῖθεν ἐπιστρεφούσας, καὶ βάδην χωρούσας, ἕνεκα τοῦ ἀποτόμου ἀνηφόρου. Μετ' ἐκπλήξεως δ' εἶδον ἐν αὐταῖς νέας κυρίας νὰ μᾶς πέμπωσι διὰ τῆς χειρὸς φιλήματα, ὅτε οἱ προπορευόμενοι αὐτῶν εὐνοῦχοι δὲν τὰς ἔβλεπον. Τοιαύτη ἡ αὐστηρότης τῶν Ὀθωμανικῶν ἠθῶν καὶ τοιοῦτο τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τῶν γυναικῶν κατακλείσεως.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν, εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας κ. Ἔλλιοτ, ἀπήντησα τὸν κ. Newton, Διευθυντὴν τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου, καὶ ἔπεμψα καὶ εἰς τοῦτον τὸ πρόγραμμά μου μετὰ τῆς λαμπρᾶς εἰκόνος τοῦ ἀρχαίου ἀγγείου, τὸ συντελέσαν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ λαχείου.

Ἡ δ' ἐπιοῦσα, Σάββατον, ἦν ἡ ἡμέρα τῆς παρὰ τῷ Σουλτάνῳ ὑποδοχῆς. Μεταξὺ τῶν 12 καὶ μιᾶς, ἐν πλήρει στολῇ, συνοδευόμενος ὑπὸ δώδεκα ὑπαλλήλων, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ υἱός μου, ἀπῆλθον εἰς τ' Ἀνάκτορα τοῦ Δολμᾶ Βαχτσέ. Ἐντὸς εὐρυχώρου προσγείου κυανοῦ δωματίου, ἄποψιν ἔχοντος εἰς τὴν θάλασσαν, μᾶς ὑπεδέχθησαν οἱ αὐλικοί, Ἀριφῆ βέης καὶ Κιαμὶλ βέης, καὶ μᾶς προσεφέρθησαν καπνοσύριγγες καὶ καφὲς εἰς ἀδαμαντοκόλλητα σκεύη. Ἐκεῖθεν δ' ὡδηγήθημεν πρὸς τὸν Σουλτάνον δι' ἀναβάθρας ὡραίας, ἐχούσης κρυσταλλίνας κιγκλίδας, καὶ φωτιζομένης ἄνωθεν δι' ὀροφῆς λευκοχρύσου. Διαβάντες δὲ δύω εὐρυχώρους καὶ ὡραίας αἰθούσας, εἰσήχθημεν εἰς δωμάτιον ἐρυθρόν, μετρίων διαστάσεων. Ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ ἵστατο ὁ Σουλτάνος,

σοβαρός. Προσελθὼν δ' ἐγώ, τῷ ἀπέτεινα τὴν προσφώνησιν· ἀλλ', ὡς ἐφοβούμην, ἐλησμόνησα αὐτὴν ἐν τῷ μέσῳ. Εὐτυχῶς ὅμως, τὸ παράδειγμα ἐνθυμούμενος τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας, εἶχον αὐτὴν γεγραμμένην εἰς τὴν χεῖρά μου, καὶ ἀνέγνων τὸ ἐναπολειπόμενον, χωρὶς ὁ δισταγμὸς νὰ γίνῃ λίαν καταφανής. Ὁ δὲ Σουλτάνος ἀπήντησε τουρκιστί, διὰ διερμηνέως, κατὰ τρόπον λίαν εὐπρεπῆ· ἀλλὰ τὸ δεύτερον μέρος τῆς ἀπαντήσεώς του,— διότι δὶς ἔλαβε τὸν λόγον, — περιεῖχέ τι δυνάμενον νὰ ἐκληφθῇ ὡς μομφὴ κατὰ τῆς Ἑλλάδος, διότι ἔλεγεν ὅτι ἐλπίζει, σεβομένης τῆς Ἑλλάδος τὰ καθήκοντα τῆς οὐδετερότητος, οὐδεμία νὰ δοθῇ τοῦ λοιποῦ ἀφορμὴ εἰς διαφωνίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐντολή μου ἦν ν' ἀποκαταστήσω τὰς φιλικὰς σχέσεις, ὧν εἴχομεν τότε ἀνάγκην, ἐπροσποιήθην ὅτι δὲν ἐνόησα τὴν ἐφαρμογήν, καὶ φαίνεται ὅτι τοῦτο τὸν ηὐχαρίστησεν, ἢ τῷ ἐφάνη οἰωνὸς καλῶν προθέσεων, διότι, μετὰ ταῦτα, ὁσάκις μ' ἀπήντα, μ' ἐχαιρέτα ἐλαφρῶς, ὅπερ μόνον κατ' ἐξαίρεσιν ἔπραττε πρὸς ξένους Πρέσβεις.

Μετὰ τὴν παρουσίασιν δ' ἐπανήλθομεν εἰς τὸ αὐτὸ δωμάτιον, ὅπου προσηνέχθη ἡμῖν ***σερβέτι,*** καὶ ἀφ' οὗ μοὶ παρουσίασαν τὸν ἀρχιγραμματέα τοῦ Σουλτάνου καὶ τὸν Φρούραρχον τῶν Ἀνακτόρων, διήλθομεν διὰ τῆς φρουρᾶς, ἐν ᾗ πολλοὶ ἦσαν χρυσοστόλιστοι φουστανελλοφόροι, καί, ἐξελθόντες τῆς αὐλῆς διὰ διόδου στενῆς καὶ ἀναξιοπρεποῦς, ἐπεστρέψαμεν εἰς Γαλατᾶν.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ, συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν κυριῶν Βαφειάδου καὶ Βασιάδου, ἐπεσκέφθην τὸν ἐν Φαναρίῳ Ἑλληνικὸν Σύλλογον, καὶ οὐ μικρὰν ᾐσθάνθην συγκίνησιν, ὅτε ἀνεκάλυψα ὅτι ἡ οἰκία ἐν ᾗ συνεδρίαζεν ἦν ἡ ποτὲ τοῦ Κατσίκα, αὐτὴ ἐκείνη ἐν ᾗ κατῳκοῦμεν ἐπὶ τῆς βρεφικῆς ἡλικίας μου, καὶ ἀφ' ἧς ἀνεχωρήσαμεν ὅτε ὁ πατήρ μου ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ θείου του, τοῦ Αὐθέντου Ἀλεξάνδρου Σούτσου, εἰς τὴν Βλαχίαν. Πορευθεὶς εἰς τὸ ὀπίσω δωμάτιον, τὸ ὁρῶν πρὸς τὰ τείχη, εἶδον ἔτι ἐπ' αὐτῶν, ἣν ἔκτοτε εἶχον παρατηρήσῃ ἑλληνικὴν ἐπιγραφήν. Ἦν δὲ τὸ ἀκροατήριον πλῆρες κυρίων καὶ κυριῶν καὶ ἠγόρευσεν ὁ κ. Σπαθάρης περὶ ἠλεκτρισμοῦ καὶ περὶ τηλεγράφων, ἀλλ', ὡς ἔκρινα, οὐχὶ ὅσον διὰ τὴν περίστασιν ἔδει, εὐλήπτως καὶ δημοτικῶς. Εἰς δ' ἐπομένην

συνεδρίαν (τῇ 4 Μαΐου), ἤκουσα τοῦ κ. Βασιάδου ὁμιλήσαντος περὶ ἐκτάσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ τοῦ κ. Καραπάνου περὶ τοῦ ἐμπορίου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Τὴν ἑσπέραν δ' ἐκείνην, προσκληθείς, ἐδείπνησα, μετὰ τοῦ υἱοῦ μου, παρὰ τῷ κ. Μορρίς, πρέσβει τῆς Ἀμερικῆς.

Μετὰ δὲ τοὺς συναδέλφους, ἐπεσκέφθην, ἐπὶ τῶν ἐπερχομένων ἡμερῶν, τοὺς Ὀθωμανοὺς Ὑπουργούς, ἀρξάμενος αὖθις ἀπὸ τοῦ Ἀαλῆ, ὅστις, εἰς τὰς περὶ ἐθνικότητος παρατηρήσεις μου, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι διέταξεν εἰς τὰ γραφεῖά του νὰ τῷ ὑποβληθῇ ἔκθεσις περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Εἶδον τὸν Γενικὸν Γραμματέα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, τὸν ἐξ Ἀθηνῶν σχετικόν μου Χαλίλ, ὃν εὗρον, ὡς πάντοτε, καὶ λίαν εὐγενῆ καὶ μειλίχιον τοὺς τρόπους, ἀλλ' εἰς τὰς ὑποθέσεις, ὡς πολλάκις ἔκτοτε παρετήρησα, πολὺ δυσκολώτερον καὶ ἧττον ἐνδοτικόν, ἴσως ὅμως πρέπει νὰ εἰπῶ εἰλικρινέστερον τοῦ Πρωθυπουργοῦ. Εἰς τὸν Κιαμὶλ πασᾶν, πρῴην Βεζίρην, νῦν δὲ Πρόεδρον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ὅστις ὡμίλει μόνον τὴν τουρκικήν, παρέστησα, διὰ διερμηνέως, πόσον λυπηρὸν μοὶ ἐφάνη νὰ ἰδῶ κατεδαφιζόμενα τὰ τείχη τοῦ ἀρχαίου Βυζαντίου, καὶ προέτρεψα αὐτὸν νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ ν' ἀπαγορευθῇ ὁ τοιοῦτος βανδαλισμός, βλάπτων τὴν ὑπόληψιν τῆς Τουρκίας, ἥτις, ὡς ἴδιον ἐγκαύχημα, ὤφειλε νὰ διατηρῇ τὰ τείχη ἐκεῖνα, ἃ ἄλλοτε ὁ πορθητὴς κατέκτησεν. Οἱ λόγοι μου ἐφάνησαν ἐντύπωσιν ἀποτελέσαντες ἐπὶ τοῦ σατράπου, ὑποσχεθέντος μοι νὰ πράξῃ τὰ δέοντα πρὸς παρακώλυσιν τῆς περαιτέρω βλάβης τῶν τειχῶν.

Οἱ δὲ λοιποί, πρὸς οὓς τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπῆλθον, ἦσαν ὁ Σαφέτ, τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, ἱκανῶς κεκαλλιεργημένου νοὸς δι' Ὀθωμανόν, ὁ τῆς Ἀστυνομίας, μεθ' οὗ πολλὰ διελέχθην περὶ τῆς ἀναγκαίας βελτιώσεως τῶν φυλακῶν, διότι πολλοὶ τῶν ἡμετέρων πολλάκις κατεκλείοντο εἰς αὐτάς, οὐχὶ δικαίως πάντοτε· καὶ ὁ τῆς Δικαιοσύνης Καβουλής, παραδόξως νομισματόφιλος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νομισματογνώμων, ὡς ἔλαβον τούτου πεῖραν, ὅτε μίαν ἡμέραν, καθ' ἣν μὲ προσεκάλεσεν, ἵνα μοὶ δείξῃ τὴν συλλογήν του, ἥν, ὡς μοὶ εἶπε, ξένος εἶχε κατατάξῃ, γράψας ὑπὸ τὰ

νομίσματα τὴν καταγωγὴν καὶ ἐποχὴν αὐτῶν, ὁ ὑπηρέτης αὐτοῦ, διαταχθεὶς νὰ φέρῃ τὸ κιβώτιον, τὸ περιέχον αὐτά, τὸ ἀνέτρεψεν ἐξ ἀδεξιότητος, καὶ πάντα συνανεμίγησαν. Ἀλλ' ὁ ὑπουργὸς ἐθεώρησεν, ὡς ἀδιάφορον, τοῦτο, διότι τὰ νομίσματα ἔμειναν σῶα καὶ δὲν ἀπωλέσθησαν.

Μία τῶν εὐαρεστοτάτων μου σχέσεων ἦν ἡ τοῦ κ. Μαυρογένη, τοῦ λίαν πεπαιδευμένου ὁμογενοῦς ἰατροῦ, ὅστις μετὰ ταῦτα προεχειρίσθη εἰς ἰατρὸν τοῦ Σουλτάνου. Σύζυγος αὐτοῦ ἦν ἡ ἀγχινουστάτη καὶ λίαν εὐάρεστος ἀδελφὴ τοῦ κ. Καλλιάδου, ἔχουσα τοῦ θυγατρίου της παιδαγωγὸν νέαν ποιήτριαν, τὴν θυγατέρα τοῦ ποιητοῦ Stolt, ὅστις, μετὰ τὸν Göthe, ἐτόλμησε νὰ γράψῃ Faust καὶ αὐτός, ἀλλὰ Faust χριστιανόν. Μὲ προσεκάλεσε δ' ἡ κυρία Μαυρογένη νὰ μεταβῶ μετ' αὐτῆς τὴν πρώτην Μαΐου εἰς τὴν νῆσον Πρίγκηπον, πρὸς ἣν οὐδὲν ἴσως μέρος τῆς γῆς ἁμιλλᾶται διὰ τὰ κάλλη τῆς φύσεως. Ἀλλ' εἰς τὴν ἀποβάθραν, εἰς ἣν περιεμένομεν τὸ ἀτμόπλοιον μετὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς 30 Ἀπριλίου, ἀπηντήσαμεν τὴν κυρίαν Ἀριστάρχη μετὰ τῆς πρεσβυτέρας της θυγατρός, μέλλουσαν νὰ ἐπιβιβασθῇ εἰς ἄλλο ἀτμόπλοιον, τὸ ἀναπλέον τὸν Βόσπορον. Ὅτε ὅμως ἤκουσεν ὅτι ἀπέρχομαι εἰς τὰς νήσους, μετέβαλε γνώμην, καὶ ἀπεφάσισε νὰ συνοδοιπορήσῃ, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ τὴν συνοδεύσω εἰς Χάλκην, ὅπου ἤθελε νὰ διανυκτερεύσῃ, καὶ τὴν ἐπαύριον μόνον ν' ἀπέλθω εἰς Πρίγκηπον, ὅπου ἡ κυρία Μαυρογένη εἶχε τὴν οἰκογένειάν της.

Τοῦτο, οὐ μόνον δὲν μὲ δυσηρέστει, ἀλλὰ καὶ ἀσπαστότατόν μοι ἦν, δίδον μοι ἀφορμὴν νὰ ἰδῶ αὖθις καὶ τὴν νῆσον ἐκείνην, εἰς ἥν, ὡς βρέφος, ἀνεπόλουν ὅτι εἶχον ἐπιδημήσῃ. Μίαν περίπου ὥραν διήρκεσεν ὁ ἀκύματος ἡμῶν πλοῦς, καθ' ὅν, ὀπίσω μὲν ἡμῶν ἐβλέπομεν ἐκτεινομένην τὴν μεγάλην πόλιν, ὡς πολυτελὲς θεατρικὸν μετασκήνιον, ἐμπρὸς δέ, ἐπὶ τῆς κυανῆς ἐπιφανείας, ἀνεφαίνοντο, ὡς ἐπιθαλάσσια νέφη, ἀλληλοδιαδόχως αἱ ὡραῖαι κόραι τῆς Προποντίδος, πρώτη πασῶν ἡ φερώνυμος μικροσκοπικὴ Πρώτη, σκόπελος, ὃν ὁ πρῴην Πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας Bulwer, ἀγοράσας, ἐπεχείρησε νὰ μεταβάλῃ εἰς ἀγροκήπιον, ἀλλ' ὅστις αὖθις εἰς τὴν ἀρχαίαν του περιῆλθε κατάστασιν μετὰ

τὴν ἀπέλευσιν καὶ ἀποβίωσιν τοῦ ἰδιοτρόπου ἀγοραστοῦ του. Εἰς Χάλκην δ' ἀπέβημεν, ἡ Κα Ἀριστάρχη καὶ ἐγώ, ἀφήσαντες τὴν Καν Μαυρογένη καὶ τοὺς λοιποὺς συνοδοιπόρους νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πλοῦν εἰς Πρίγκηπον, καὶ κατελύσαμεν εἰς παράλιον, εὐρύ, ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπων καὶ ἐπίπλων ἱκανῶς κενὸν ξενοδοχεῖον, πρῴην μετόχιον μοναστηριακόν, ὅπου, ἐλθόντες, μᾶς ἐπεσκέφθησαν καὶ διέμειναν μεθ' ἡμῶν τὴν ἑσπέραν ὁ ἅγιος Νικομηδείας, καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν ἐπισήμων τῆς νήσου.

Ἅμα δ' ἤρξατο ὑποφώσκουσα ἡ πρώτη τοῦ Μαΐου, μετέβημεν διὰ λέμβου εἰς τὸν ***Κόλπον πιτύων*** (τσὰμ λιμάν), θέσιν τῆς νήσου σύνδενδρον καὶ γραφικωτάτην, καὶ ἐκεῖ, προσελθόντος, δι' ἑτέρας λέμβου, ἐκ Πριγκήπου νεανίου, εἰς ὃν ἡ συνοδοιπόρος μου εἶχε διὰ νυκτὸς δηλώση τὴν ἄφιξίν της, ἐπρογεύθημεν ἐπὶ τῆς ἀνθοσπάρτου χλόης πρόγευμα χαμοκεράσσων καὶ γάλακτος, συμπληροῦν τὸ εἰδύλλιον, καὶ μετ' αὐτὸ διὰ τῆς λέμβου, τῆς κομισάσης τὸν νέον, μετέβημεν εἰς τὴν Πρίγκηπον. Ἐνταῦθα δέ, τῆς Κας Ἀριστάρχη ἀπελθούσης εἰς τὴν οἰκίαν, ἔνθα κατῴκει ἡ τυφλὴ μήτηρ της, ἐγὼ κατέλυσα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, οἰκοδόμημα εὐπρεπέστατον, λαμπρῶς διεσκευασμένον, ἀφ' ὑψηλοῦ ἀπέραντον ἐπιβλέπον τῆς θαλάσσης ὁρίζοντα, καὶ πρὸ τοῦ προσώπου του μέγαν ἔχον σύμφυτον κῆπον, κατιόντα μέχρι τῆς παραλίας. Ἐνταῦθα εὗρον αὖθις τὴν Καν Μαυρογένη, καὶ τὴν νύμφην αὐτῆς Καν Καλλιάδου, καί, ἐπ' ὄνων ὀχούμενοι, συμμετέβημεν εἰς τὸ μεμονωμένον καὶ χαριέστατα κείμενον μοναστήριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Κουδουνᾶ, εἰς περίθαλψιν τῶν φρενοβλαβῶν ἄλλοτε χρησιμεῦον, καὶ ὅπου καὶ ἡμεῖς ἔτι ἕνα τῶν δυστυχῶν τούτων ἐνετύχομεν. Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον, εἰς ὃ πολλοὶ γνώριμοι παρεκάθηντο, τὸ ἑσπέρας ὁ πεπαιδευμένος ἰατρὸς κ. Ζωγράφος μᾶς ἀνέπτυξε τὰς θεωρίας του περὶ τῆς κινήσεως τῶν τραπεζῶν καὶ τῆς σχέσεως τοῦ φαινομένου τούτου μετὰ τοῦ μαγνητισμοῦ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοῦ ἔτους πάντες οἱ διπλωμάται, ἐγκαταλείποντες τὸ Σταυροδρόμιον, μετῴκουν εἰς τὸν διὰ τὸ θέρος εὐκραέστερον καὶ ὡραιότερον Βόσπορον. Τοῦτο ἠθέλησα νὰ πράξω καὶ ἐγώ, καὶ διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους, καὶ ἵνα διαμένω

πλησίον τῶν συναδέλφων μου· χάρις δὲ τῷ Πρώτῳ Γραμματεῖ τῆς Πρεσβείας Κῳ Καλλέργη, ἔτυχον λαμπρᾶς κατοικίας, τῆς τοῦ πενθεροῦ του κ. Τιγκίρογλου, εὐπόρου Ἀρμενίου, μαρμαρόκτιστον καὶ εὐρύχωρον, εἰς ὡραίαν παράλιον θέσιν τοῦ Νεοχωρίου κειμένην, καὶ μετὰ πάντων αὐτῆς τῶν ἐπίπλων, ἀντὶ σχετικῶς μετρίας τιμῆς, ἐκ φιλόφρονος προαιρέσεως παραχωρηθεῖσάν μοι. Τὴν παρέλαβον δ' εὐθὺς ἀπὸ τῆς 2 Μαΐου, ἑτοίμην ἔχων αὐτήν, ὥστε νὰ δεχθῇ καὶ πᾶσαν τὴν οἰκογένειάν μου, ἂν ὁ διορισμός μου ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀπὸ προσωρινοῦ, μετεβάλλετο εἰς σταθερόν.

Τὴν ἐπαύριον δὲ τῆς ἐνταῦθα ἐνοικήσεώς μου ἐπεσκέφθην τὸν γειτονικὴν οἰκίαν ἐνοικιάσαντα κ. Εὐαγγέλην Βαλτατζῆν, καὶ παρ' αὐτῷ μετὰ χαρᾶς εὗρον τὴν ἀρχαίαν μου φίλην Καν Μαρίαν Μαυροκορδάτου, ἧς ὁ σύζυγος Γεώργιος, ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πανεπιστημίῳ Καθηγητὴς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Δικαίου, ἦν ἀδελφὸς τῆς μητρὸς τῆς Κυρίας Βαλτατζῆ. Συνώδευε δὲ τὴν ἀνεψιάν της, Καν Ζωήν, τοῦ Εὐαγγέλη τὴν σύζυγον, ἣν ἐπὶ στιγμὰς μόνον εἶχον ἰδῇ πρότερον ἐν Ἀθήναις. Ἐνταῦθα δ' ἔλαβον τὴν ἀφορμὴν νὰ γνωρίσω πληρέστερον, καὶ δὲν ἤξευρον τί περισσότερον αὐτῆς νὰ θαυμάσω, τὰ φυσικὰ ἢ τὰ διανοητικὰ προτερήματα ἢ τὰς ἠθικὰς ἀρετάς. Ὀλίγας ἀπήντησα γυναῖκας ἐφαμίλλους αὐτῇ κατὰ τὴν εὐφυΐαν, τὴν ὅλως ἀφελῆ καὶ ἀνεπιτήδευτον, ἥτις ἐνέπνεε καὶ ἀνεζωογόνει πᾶσαν συναναστροφήν, εἰς ἣν παρευρίσκετο. Αἱ γνώσεις της ἦσαν εὐρεῖαι. Ἀξία μαθήτρια τοῦ Ταντιλίδου, πρὸς ὅν, τυφλὸν ἤδη, ἔτρεφε τρυφερωτάτην ἀγάπην, ἐγνώριζε τὴν Ἑλληνικὴν καὶ γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν, ὡς ὀλίγοι τῶν διδασκάλων, καὶ τοῦτο, τόσον ἀνεπιδείκτως, ὥστε, ἐν ᾧ καθ' ἑκάστην τὴν ἔβλεπον, μετὰ μῆνας μόνον ἀνεκάλυπτον, ὃ ἀπεῖχον πολὺ τοῦ νὰ ὑποπτεύσω, ὅτι, πλὴν ἄλλων, ἤξευρε σχεδὸν ἐκ στήθους πάντα τὸν Πίνδαρον. Καὶ τῆς Γαλλικῆς δὲ καὶ τῆς Γερμανικῆς φιλολογίας ἦν οὐχ ἧττον κάτοχος. Μουσικὴ δ' ἀρίστη, ἔχουσα φωνὴν ἐξαίσιον, ἧς τὴν ἀξίαν ηὔξανεν ἔτι ἡ ἀπαράμιλλος αἴσθησις, ἣν εἶχε τῆς τέχνης, καὶ ἡ ἔκφρασις, ἣν ἔδιδεν, εἰς ὅ,τι ἔπαιζεν ἐπὶ τοῦ κυμβάλου, ἢ εἰς ὅ,τι ἔψαλλεν. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐν τῇ ἀξιολόγῳ ταύτῃ κυρίᾳ, τῇ τιμώσῃ καὶ καταθελγούσῃ τὴν Ἑλλη-

νικὴν κοινωνίαν, καὶ μεθ' ἧς εὐτυχὴς ἤμην ὅτι συνέπεσε νὰ γειτονεύσω, ἐθαύμαζον τὴν ἐνάρετον γυναῖκα, τὴν παραδειγματικὴν σύζυγον καὶ μητέρα, τὴν ἐν ἀγνοίᾳ πάντων καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ ἀσκοῦσαν τὴν ἐλεημοσύνην, ἀληθῆ χριστιανήν. Ἐν ὅσῳ διέμεινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἡ Κα Ζωὴ Βαλτατζῆ καὶ ἡ οἰκογένειά της ἀντικαθίστα δι' ἐμὲ τὴν ἀποῦσάν μου οἰκογένειαν, καὶ ἔκτοτε ἡ πρὸς αὐτὴν ἀφοσίωσίς μου ἔμεινεν ἀπαραμείωτος. Ἐγνωρίσθην δὲ μετ' οὐ πολὺ καὶ μετὰ τῆς διακεκριμένης ἐπὶ καλλονῇ καὶ ἀγωγῇ ἀδελφῆς της, τῆς Κας Σμαράγδας Βαλτατζῆ, καὶ τῆς οἰκογενείας της. Μετὰ τῆς Κας Ζωῆς Βαλτατζῆ, τῆς Κας Μαυροκορδάτου καὶ τῆς θυγατρός της συνεξέδραμον εἰς τὴν ἀντιπέραν ἀκτήν, τὴν ***Αὐτοκρατορικὴν Ἀποβάθραν*** (Χουγκιὰρ σκελεσή), περίφυτον παραλίαν πεδιάδα, πληρουμένην ἀνὰ πᾶσαν Παρασκευὴν Ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες ἐνταῦθα γεύονται ἑορτάζουσαι. Εἰς τὸ βάθος δ' αὐτῆς ἐπεσκέφθημεν πολυτελὲς Σουλτανικὸν Ἀνάκτορον, καὶ εἶτα, βοηλάτου ἁμάξης (ἀραμπᾶ) ἐπιβάντες, ἀνήλθομεν ἐν βραδυπορίᾳ τὸν πρὸς τ' ἀριστερὰ ὑπερτείνοντα λόφον, ὑψηλὸν καὶ σύνδενδρον, ἵνα, ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ, ἴδωμεν τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει περίπυστον ***Μνῆμα τοῦ Ἕλληνος.*** Ἦν δὲ δι' ἐμὲ πρὸ πάντων ἡ ἐκδρομὴ αὕτη λίαν περισπούδαστος, διότι, ἐπὶ τῶν παιδικῶν ἡμερῶν μου, ὅτε κατῳκοῦμεν εἰς Θεραπειᾶ, τὸ Μνῆμα τοῦ Ἕλληνος ἦν διηνεκῶς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου, τάφος, ὡς μοὶ ἔλεγον, γιγαντιαίων διαστάσεων, διότι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἦσαν γίγαντες. Τὴν δὲ πρόληψιν ταύτην δὲν διέψευδε παρ' ἐμοί, οὔτε ὁ πατήρ μου, ὅστις πάντοτε ἐφρόντιζε νὰ ἐπανορθῇ παρ' ἐμοὶ τὰς προλήψεις καὶ τὰς ἐσφαλμένας ἰδέας· ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ἤθελεν ὅπως ἡ παιδικὴ φαντασία μου πλήττηται ὑπὸ τοῦ μεγαλείου της.

Ὅτε δ' ἀνήλθομεν εἰς τὴν κορυφήν, ἐξ ἧς ἦν ἐξαίσιος ἡ ἄποψις ἐπὶ τῶν παντοίων ἑλιγμῶν τοῦ Βοσπόρου, ἀφ' ἑνός, καὶ ἐπὶ τοῦ ἀπεράντου Εὐξείνου, ἀφ' ἑτέρου, εἴδομεν ἐκεῖ μεγίστην ἐπιμήκη κρηπῖδα, τὸ ὑποτιθέμενον Μνῆμα, πιθανῶς ὅμως βάσιν μεγάλου βωμοῦ, ἴσως τοῦ Ποσειδῶνος, ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς, ἢ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, διότι, ὡς ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τοῦ σωζομένου κίονος

τοῦ Ἀσκληπιείου, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐπεκράτησεν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος νὰ προσδέωνται ῥάκη, ὡς ἀμυντικὰ τοῦ πυρετοῦ, καὶ τῆς προλήψεως ταύτης ὠφελοῦνται οἱ Τοῦρκοι ἀκροφύλακες πρὸς ἀργυρολογίαν.

Παρακείμενον δ᾽ ἐκεῖ ἐπεσκέφθημεν ἐρείπιον Γενουησίου φρουρίου, εἰς ὃ ὅμως δὲν μᾶς ἐπετράπη νὰ εἰσέλθωμεν, διότι, ὡς ἐμάθωμεν, παρὰ τὴν θύραν αὐτοῦ εἶχεν εὑρεθῆ ποτὲ ἀγγεῖον πλῆρες ῥωμαϊκῶν νομισμάτων, καὶ ἔκτοτε ἀπηγορεύθη ἡ εἴσοδος εἰς τοὺς ξένους, μὴ συλήσωσι τοὺς ἐγκρυπτομένους θησαυρούς.

Ἐκεῖθεν δὲ κατέβημεν πεζοὶ εἰς τὴν θέσιν Μαντούκι, περιέχουσαν δύω σουλτανικὰς ἀγροικίας μετ᾽ εὐρυχώρων κήπων, οὓς κοσμοῦσι ζῶα χαλκᾶ, ἔργα τοῦ ἀδελφοῦ τῆς περιβοήτου γαλλίδος ζωογλύπτου Rosa Bonheur.

Τὸ δ᾽ ἧττον ὡραῖον μέρος τῆς ἐκδρομῆς δὲν ἦτον ἡ διὰ λέμβων ἐπάνοδος ἐπὶ τοῦ γαληνιαίου Βοσπόρου, ἀντανακλῶντος λαμπρὰν τὴν πανσέληνον.

Ὀλίγας δ᾽ ἡμέρας μετὰ ταῦτα ἐπεσκέφθην, μετὰ τοῦ Γραμματέως κ. Καλλέργη καὶ τῆς οἰκογενείας του, τὴν ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ὄχθης ὡραίαν παράλιον πεδιάδα, τὴν τῶν ***Λειμόνων*** (τσαΐρια). Εἰς αὐτῆς τὸ μέσον διαπρέπει παχύφυλλος καὶ ὀγκώδης ἀρχαιότατος πλάτανος, ὑφ᾽ ὃν πιστεύεται ὅτι ἐσκήνωσεν ὁ Γοδεφρεῖδος Βουλλιών, ὅτε ἀπήρχετο εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους.

Ἄλλη δ᾽ ἐκδρομή, οὐχ ἧττον ἐπαγωγός, ἦν ἡ μετ᾽ εὐθύμου συναναστροφῆς, συγκειμένης ἐκ τοῦ Κου καὶ Κας Βαλτατζῆ, τοῦ στενοῦ φίλου ταύτης Ῥώσσου Στρατηγοῦ καὶ μετὰ ταῦτα Νομάρχου κατὰ τὸν Καύκασον, νομίζω, κ. Φραγκίνη, τῆς Κας Μαυροκορδάτου μετὰ τῆς θυγατρός της, καὶ τοῦ Κωνστ. Καραθεοδωρῆ, δι᾽ αὐτῶν τῶν ***Λειμόνων***, ἐπὶ βοϊδαμάξης, καὶ ὑπὲρ ποικιλωτάτους καὶ δασώδεις λόφους εἰς τὴν εἰδυλιακὴν κοιλάδα τοῦ Βελιγραδίου καὶ τῶν Ὑδραγωγείων (Μπέντια), ὅπου φαιδρῶς συνηστιάσθημεν.

Εἰς τὴν ***Αὐτοκρατορικὴν δ᾽ ἀποβάθραν*** (Χουγκιὰρ σκελεσὶ) μετέβην αὖθις μετά τινας ἡμέρας (τῇ 24 Μαΐου, 5 Ἰουνίου) μετὰ τῆς Κας Βαλτατζῆ, ἵνα παρευρεθῶ εἰς περιεργοτάτην πανήγυριν, τὴν τῶν Ἀρμενίων, οἵτινες, κατὰ χιλιάδας ἐκεῖ συρρεύσαντες,

δι᾿ ἀφθόνου βρώσεως καὶ πόσεως, ἑώρταζον τὸ Schachmanasch-tutuhn, ἤτοι τὸ ἄρτι δοθὲν αὐτοῖς Σύνταγμα. Ἀξιόλογον θέαμα ἦν, ἐν ἄλλοις, ὅτι ἐκ τῶν ἄκρων κλάδων ὑψηλοῦ δένδρου, ἠγόρευσεν, ἢ ὀρθότερον ἀπήγγειλεν ἐκ στήθους πανηγυρικὸν λόγον, ὡραία κόρη δωδεκαετὴς εἰς γλῶσσαν ἀρμενιακήν. Καὶ ὁ μὲν λόγος ἰσχυρῶς ἐχειροκροτήθη, τὸ δὲ Σύνταγμα μετὰ ἓν ἔτος εἶχε περιπέση εἰς ἀχρηστίαν καὶ λησμονηθῇ, διότι, ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴν αἰγίδα, οὐδέν, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ἐστὶ βιώσιμον καὶ δύναται νὰ εὐδοκιμήσῃ τὸ ἀντικείμενον εἰς τὸ ἄκαμπτον πνεῦμα τοῦ Κορανίου. Ὅπως δήποτε ὅμως ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν πανηγυριστῶν μοὶ ἐφαίνετο ἀποδεικνύων ὅτι, παρὰ τῷ ὑποδούλῳ ἀσιανῷ ἐκείνῳ λαῷ, δὲν εἶχεν ἐντελῶς μαρανθῇ ἡ ῥίζα τῶν ἐθνικῶν αἰσθημάτων, καὶ ἐδύνατο αὖθις ποτε νὰ καρποφορήσῃ.

Μετ᾿ ὀλίγον δ᾿ ἐτελέσθη καὶ ἑτέρα δημόσιος τελετὴ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἡ τῆς ***περιτμήσεως*** τοῦ υἱοῦ τοῦ Σουλτάνου καὶ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ, καὶ ἑκατοντάδων ἄλλων παιδίων. Ἀλλ᾿ εἰς ταύτην ἔκρινα περιττὸν νὰ παρευρεθῶ.

Τῇ δὲ 22/3 Ἰουνίου ἔλαβον παρὰ τοῦ Ὑπουργείου τὸν ὑπ᾿ ἐμοῦ προταθέντα διορισμὸν ὡς Ἀμίσθου Ἀκολούθου τῆς Πρεσβείας τοῦ υἱοῦ μου Ἀλεξάνδρου, ὅστις, καθ᾿ ὃ τὰς νομικάς του σπουδὰς εἰς τὸ ἐν Παρισίοις πανεπιστήμιον περατώσας, καὶ ἐξετασθείς, εἶχε τὰ τότε ἀπαιτούμενα προσόντα διὰ τὸν βαθμὸν τοῦτον. Τριετὴς ἄμεμπτος καὶ ἀξιοσύστατος ἄσκησις αὐτοῦ τῷ ἐχορήγει, οὐχὶ μὲν κατὰ νόμον τινά, ἀλλὰ κατὰ τὰ τότε εἰθισμένα, τὸ δικαίωμα εἰς προβιβασμὸν εἰς κενὴν θέσιν Γραμματέως Πρεσβείας.

Μετὰ δέ τινας ἡμέρας (τῇ 30 Μαΐου), μοὶ ἐπέμφθη, ὅλως ἀπροσδοκήτως δι᾿ ἐμέ, τὸ παράσημον τῶν Ταξιαρχῶν τοῦ Σωτῆρος, ἴσως διότι εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ἔκριναν ἐπιδεκτικὸν παρεξηγήσεως τὸ νὰ ἔχῃ πρέσβυν, εἰς θέσιν ὡς τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἄνθρωπον οὐδὲ τοῦ βαθμοῦ τούτου τοῦ παρασήμου τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἀξιωθέντα. Ἴσως ὅμως καὶ νὰ ἠθέλησε ν᾿ ἀναγνωρίσῃ διὰ τούτου τὰς ἀπὸ τεσσαράκοντα περίπου ἐτῶν ὑπηρεσίας μου, ἢ καὶ τὰς ἐσχάτας μου ἐνεργείας ἐν Παρισίοις.

Ἠσχολούμην δ᾽ ἀνενδότως κατὰ πᾶν τὸ διάστημα τοῦτο περὶ τὰ πολιτικὰ ζητήματα, ἃ ἡμᾶς κυρίως ἐνδιέφερον τότε. Εἰς τὸ περὶ ἐθνικότητος ἐπέτυχον, κατ᾽ ἀρχὰς μὲν τὴν πρὸς τὸ παρὸν ἀναγνώρισιν, ὡς πολιτῶν Ἑλλήνων, πάντων τῶν πραγματικῶς ἐκ Τουρκίας εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸς ἐγκατάστασιν μεταναστευσάντων, ἔπειτα δὲ καὶ ἔκδοσιν διαταγῶν πρὸς ἀναστολήν, μέχρις ὁριστικοῦ κανονισμοῦ, τῆς τότε ἐνιαχοῦ, οἷον ἐν Βάρνῃ, ἐν Πύργῳ, δραστηρίως ἐνεργουμένης καταδιώξεως πάντων τῶν λοιπῶν. Τούτων ὅμως πολλοί, ὡς ὡμολόγουν ἐμαυτῷ, εἰ καὶ οὐχὶ τοῖς Ὑπουργοῖς τῆς Πύλης, δὲν εἶχον ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸ δίκαιον καὶ περιέπλεκον τὴν διαπραγμάτευσιν, διότι, ἀπερχόμενοι εἰς Ἑλλάδα καὶ ἐκεῖ εἰς δῆμόν τινα ἐγγραφόμενοι, ἐπέστρεφον εἰς τὴν Τουρκίαν, καὶ ἔμενον οὐχ ἧττον ἢ πρὶν σταθερῶς ἐν αὐτῇ κατοικοῦντες, ἀπαιτοῦντες δ᾽ ὅμως νὰ θεωρῶνται ὡς ὑπήκοοι Ἕλληνες, καὶ ὡς τοιοῦτοι ν᾽ ἀπολαμβάνωσι τῆς Ἑλληνικῆς προστασίας. Προσέκρουον δὲ συγχρόνως αἱ ἐμαὶ προσπάθειαι καὶ εἰς δύω ἔτι ἐξ ἀντιθέτων σημείων προερχόμενα προσκόμματα. Τούτων ἦν τὸ ἕν, ὅτι ἡ Πύλη ἠξίου νὰ ὑποβάλλῃ εἰς ἐξέλεγξιν μικτῆς ἐπιτροπῆς τοὺς ἀπὸ τοῦ 1845 ἢ 46 τὴν ἐθνικότητα αὐτῶν μεταβαλόντας πρῴην Ὀθωμανοὺς ὑπηκόους, ἐν ᾧ ἐγὼ ἐζήτουν ἡ προθεσμία ἐκείνη νὰ περιορισθῇ μέχρι τοῦ 1854, ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν διότι τοιαῦται ἦσαν αἱ ὁδηγίαι μου, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ διότι ἐγνώριζον ὅτι ἀπὸ τοῦ 1856, ὅτε ἤμην ἐγὼ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, εἶχον καθιερώσῃ ἀρχὰς νομίμου καὶ εἰλικρινοῦς διαγωγῆς ἀπέναντι καὶ αὐτῆς τῆς Τουρκίας, καὶ ἑπομένως ἔκτοτε ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐπιδιωκομένης συμβάσεως εἰς οὐδὲν νομίμως ἢ μὴ προκεκτημένων δικαίως τῶν μέχρις ἐκείνου μεταναστῶν θὰ προσέκρουε. Τὴν χρονολογικὴν δὲ ταύτην ἀπαίτησιν τῆς Πύλης ἔτι μᾶλλον δυσκαταγώνιστον καθίστα ἡ ἔλλειψις εἰλικρινείας τῆς Ὀθωμανικῆς διπλωματίας, πλεῖστα μὲν ὑποσχομένης, ὅταν ὑπ᾽ ἐμοῦ, ἢ τῶν ἰσχυρῶν συναδέλφων μου, ὧν ἐπεκαλούμην τὴν ἀρωγήν, ἐπιέζετο, ἀείποτε δ᾽ ἀναβαλλούσης καὶ οὐδὲν ἐκτελούσης ὁριστικόν.

Τὸ δ᾽ ἕτερον σημεῖον, ἀφ᾽ οὗ ἔπνεεν ἀντίπρωρος εἰς τὰς ἐνεργείας μου ἄνεμος, ἦν ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις, ὅθεν τὸ

Ὑπουργεῖον, εἴτε ἐκ μὴ ἀκριβοῦς μελέτης τῆς ὑποθέσεως, καὶ μὴ ἐπιγνώσεως στερεῶν ἀρχῶν τῆς διεθνοῦς δικαιοσύνης ὁρμώμενον, εἴτε ἐκ φόβου μὴ δυσαρεστήσῃ ἄλλοτε ἄλλην ἰσχύουσαν κοινοβουλευτικὴν μερίδα, μοὶ ἔδιδεν ὁδηγίας οὐ σπανίως ἀντιφατικάς, καὶ ἀνεπιδέκτους ὑποστηρίξεως καὶ ἐκτελέσεως. Ὥστε, οὐ μικρὸν ἦν τὸ κατόρθωμα τῆς ἀναβολῆς κἂν τῶν καταθλιπτικῶν μέτρων κατὰ τῶν ἀντιποιουμένων τὴν ἑλληνικὴν ἐθνικότητα, ἥτις καὶ τὰς ἀναβολὰς ὁριστικοῦ κανονισμοῦ καθίστα κἂν ἀβλαβεῖς.

Ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας δὲ πρός με συμπεριφορᾶς τοῦ Μεγάλου Βεζίρου Ἀαλῆ πασᾶ εἰς οὐδὲν δικαιούμην παράπονον, διότι ἦν πάντοτε, οὐ μόνον εὐγενὴς καὶ περιποιητικός, ἀλλὰ καὶ φιλικῶς μοὶ προσεφέρετο. Εἰς τὰς ἅπαξ, ἢ καὶ συνεχέστερον, τῆς ἑβδομάδος πρὸς αὐτὸν ἐπισκέψεις μου, ἦν ἀπολύτου ἐθιμοταξίας ὁ καφὲς εἰς μικρότατα φιάλια, ὑποπράσινος καὶ μᾶλλον κακάου ἔχων γεῦσιν, διότι, ὡς ὁ Ἀαλῆ πασᾶς μοὶ ἐξήγησε, παρεσκευάζετο κατ᾽ ἴδιον τρόπον, σχεδὸν ὠμὸς βραζόμενος· ἐπίσης μοὶ προσεφέρετο καὶ τὸ πολλοὺς πόδας μακρὸν ***τσιβούκιον***, ὃ ἐγώ, ὁμοίως κατ᾽ ἐθιμοταξίαν ἐλάμβανον, καὶ μηχανικῶς ἐφύσων εἰς αὐτό, εἰ καὶ ἐξήγησα εἰς τὸν Μέγαν Βεζύρην ὅτι ποτὲ δὲν ἐκάπνιζον. Ἅπαξ δὲ καὶ ἀνατρέψας ἀδεξίως τὸ τσιβούκιον, ἔρριψα εἰς τὸ ἔδαφος τὸν κατ᾽ ἔθος τεθειμένον ἐπ᾽ αὐτοῦ φλέγοντα ἄνθρακα· ἀλλ᾽ ἀναλαμβάνων αὐτόν, παρεκάλεσα τὸν Βεζύρην νὰ μὴ μὲ ὑποπτεύσῃ ὅτι ἦλθον ἵνα ἀναφλέξω τὴν Τουρκίαν.

Καὶ διὰ μακρῶν δὲ περὶ διαφόρων συνδιελεγόμεθα, καὶ μοὶ ἐνεπιστεύετο ὅτι αἱ ἐπισκέψεις τοῦ συναδέλφου μου τῆς Αὐστρίας ὑπερέβαινον πᾶν ὅριον παρατάσεως, περιστρεφόμεναι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς οὐδὲν σπουδαῖον καὶ μόνον ἀφαιροῦσαι αὐτῷ πάντα τὸν καιρὸν τῆς ἐργασίας του.

Εἰς τὰς συνεντεύξεις ταύτας συνήθως ἐπετύγχανον, ὅτε, οὐχὶ τὴν λύσιν, τοὐλάχιστον τὴν ἐπωφελῆ ἀναβολὴν πάσης λύσεως δυσαρέστου τῶν ζητημάτων· καὶ ἐνδοτικώτερον εὗρον αὐτὸν πάντοτε τοῦ Ὑφυπουργοῦ Χαλίλβεη, ὅστις, καίτοι ἐξ Ἀθηνῶν σχετικὸς καὶ ἐν ταῖς κοινωνικαῖς σχέσεσι φιλικώτατός μοι, ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ἐδείκνυτο δυσκαταγωνίστως δύσκολος, ἴσως καὶ διότι ἦν

ὑπεύθυνος πρὸς τοὺς ἀνωτέρους του. Τὴν ἐπιδεικνυομένην δὲ ταύτην φιλικὴν διάθεσιν τοῦ Βεζίρου ἀπεπειράθην καὶ ὑπὲρ ἑτέρου τινὸς ἐθνικοῦ συμφέροντος νὰ ἐκμεταλλευθῶ. Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὴ Πρεσβεία, ὡς ἐκ τῆς θέσεως καὶ τῶν σχέσεων αὐτῆς, εἰς ἐπίδειξιν ἠναγκασμένη ἀντίθετον πρὸς τὴν μετριόφρονα λιτότητα, ἣν δύναται καὶ προσήκει νὰ τηρῇ ἐν ταῖς λοιπαῖς χώραις, ἀναγκάζεται καὶ οὐ μόνον εὐπρεπῆ, ἀλλὰ καὶ πολυτελῆ, ἐφ᾽ ἁδρᾷ δαπάνῃ, νὰ διατηρῇ κατοικίαν. Καὶ ἐγὼ μέν, χάρις τῇ προνοίᾳ τοῦ κ. Καλλέργη καὶ τῇ εὐγενεῖ διαθέσει τῆς πενθερικῆς αὐτοῦ οἰκογενείας, κατῴκουν, ὡς ὀλίγοι τῶν συναδέλφων μου. Ἀλλὰ τὸ πλεονέκτημα τοῦτο ἦν προσωρινὸν καὶ εἰς ἐμὲ μόνον προσωπικόν. Διὰ τοῦτο, ἐν μιᾷ τῶν ἐπισκέψεών μου εἰς τὸν Ἀαλῆ πασᾶν, κατ᾽ Ἰούλιον, ἀφ᾽ οὗ ἀντηλλάξαμεν διαβεβαιώσεις ἀμοιβαίας εὐμενείας, τῷ εἶπον ὅτι αἱ τοιαῦται τῶν δύω κυβερνήσεων προσάλληλοι φιλικαὶ διαθέσεις θὰ εἶχον, κατ᾽ ἐμέ, πολὺ ἰσχυρώτερα καὶ εὐαρεστότερα τ᾽ ἀποτελέσματα, ἂν ἦν δυνατόν, ὡς ἡμεῖς ἤδη τὰς ἐγνωρίζομεν, νὰ καταστῶσι διά τινος ὑλικοῦ δείγματος γνωσταὶ καὶ εἰς τῶν δύω χωρῶν τοὺς λαούς.

— Τοῦτο ἀληθῶς, μοὶ εἶπε, θὰ ἦν ὀρθὸν καὶ εὐκταῖον· ἀλλὰ μ᾽ ἐρώτησεν ὁποῖον δεῖγμα φρονῶ ὅτι ἐδύνατο νὰ δοθῇ χρησιμεῦον εἰς τοιαύτην ἀπόδειξιν. Τῷ ἀπήντησα δ᾽ ὅτι τοιοῦτο κατ᾽ ἐμὲ θὰ ἦν, ἂν ἑκατέρα τῶν κυβερνήσεων παρεχώρει εἰς τὴν ἑτέραν δημόσιον γήπεδον ἐν τῇ ἑαυτῆς πρωτευούσῃ πρὸς οἰκοδομὴν οἰκήματος τῆς Πρεσβείας.

Τὴν ἰδέαν μου ταύτην ἐφάνη ἀμέσως ἀσπασθείς, καὶ μοὶ ἠρώτησεν ὁποίας περίπου ἐκτάσεως φρονῶ ὅτι πρέπει νὰ ὦσι τὰ οἰκόπεδα, εἰς ὃ μειδιῶν τῷ ἀπήντησα ὅτι φυσικῷ τῷ λόγῳ ἡ ἔκτασις ἑκάστου πρέπει νὰ ᾖ ἀνάλογος πρὸς τὴν τῆς πόλεως ἐν ᾗ θ᾽ ἀναγερθῇ. Καὶ κατεῖδε μὲν ὅτι τοῦτο ἔλεγον ἀστειευόμενος, ὡς ἂν ἐζήτουν πολλαπλάσιον ἐκείνου ὃ θὰ ἐδίδομεν, ἀλλὰ μοὶ προσέθηκεν ὅτι λυπεῖται διότι πολλὰ δημόσια γήπεδα δὲν ὑπῆρχον ἐν Κωνσταντινουπόλει. Οὐχ ἧττον μ᾽ ὑπεσχέθη νὰ μοὶ πέμψῃ τὸν γεωμέτρην τῆς πόλεως, ἵνα συννεννοηθῶ μετ᾽ αὐτοῦ. Καὶ ἐγὼ μὲν αὐθημερὸν μετέβην εἰς τὸ Σταυροδρόμιον, καὶ διάφορα

ἐξήτασα χωρία, περὶ ὧν ἐπληροφορήθην ὅτι ἦσαν δημόσια· μετὰ δύω δ᾽ ἡμέρας ἦλθε τῷ ὄντι, ὑπὸ τοῦ Βεζίρου πεμφθείς, ὁ ἀρχιτέκτων, Γάλλος τὸ γένος, φέρων τοὺς τοπογραφικοὺς χάρτας, καὶ μετ᾽ αὐτοῦ τὰς διαφόρους θέσεις ἐπιθεωρήσας, τῷ ὑπέδειξα τέλος μίαν, περὶ ἧς οὐδεμίαν, μοὶ εἶπεν, ἔνστασιν εἶχεν, ἂν αὐτὴ μᾶς εὐχαριστῇ. Ἦν δ᾽ αὕτη ἡ νοτιοδυτικὴ γωνία παρὰ τὸ ὀθωμανικὸν νεκροταφεῖον τὸ κατιὸν ὄπισθεν ἢ βορείως τοῦ Σταυροδρομίου πρὸς τὴν θάλασσαν, ἄχρηστος μὲν τῇ Ὀθωμανικῇ Κυβερνήσει, διότι ἦν οὐχί τις ἐπίπεδος, ἀλλ᾽ αὐτὸ τοῦτο κρημνός, ὥστε ἔπρεπε κατὰ μέγα μέρος νὰ προσχωσθῇ ἵνα οἰκοδομηθῇ, ἀλλὰ δι᾽ ἡμᾶς καὶ τὰ ἡμέτερα πλοῖα καταλληλοτάτη, καθ᾽ ὃ κειμένη ὑπὲρ τὰς δύο ἀνόδους, τὰς ἐκ τοῦ Χρυσοῦ Κέρατος, καὶ ἐν περιστάσει ἐδύνατο καὶ νὰ ὑπερασπίσῃ αὐτάς.

Αἱ δυσχέρειαι τοῦ ἐδάφους οὐδαμῶς μὲ διέφυγον· ἀλλὰ κατὰ σχέδιον, ὃ αὐτὸς ἐγὼ διέγραψα, ἔδωκα εἰς μὲν τὴν μεσημβρινὴν τοῦ πρεσβευτικοῦ μεγάρου πλευράν, τὴν πρὸς τὸ Σταυροδρόμιον τετραμμένην, ὕψος δύο δόμων, εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Πρέσβεως καὶ τὰ γραφεῖα τῆς Πρεσβείας ὡρισμένων, εἰς δὲ τὴν μεσημβρινήν, τὴν εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Κερατίου ἀφορῶσαν, τεσσάρων δόμων, περιεχόντων τὸ Προξενεῖον, τὰς ἀποθήκας καὶ τὰς φυλακάς

Οὐδὲ τὴν δυσκολίαν παρεγνώρισα τὴν ἐκ τῆς δαπάνης, ἥτις, καὶ ἰσόπεδον ἂν ἦν τὸ γήπεδον, ἤξευρον ὅτι δυσκόλως θὰ μοὶ ἐπρομηθεύετο ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἢ θὰ ἐνεκρίνετο αὐτῇ ὑπὸ τῆς Βουλῆς. Ἀλλ᾽ ἄλλο ἦν τὸ σχέδιον, ὃ ἐπεδίωξα. Ἀπὸ τῆς ἐν Νεοχωρίῳ κατοικίας μου καθ᾽ ἑκάστην σχεδὸν κατηρχόμην εἰς τὸ Σταυροδρόμιον ἢ τὴν Πύλην διὰ τῶν ἀτμοπλοίων, ἅτινα, ἄριστα ὠργανισμένα καὶ τὰ πλεῖστα ὑφ᾽ Ἑλλήνων κυβερνώμενα, διέπλεον πολλάκις τῆς ἡμέρας εἰς ὡρισμένας ὥρας τὸν Βόσπορον, εἰς διάφορα σημεῖα τῶν δύω ἀκτῶν συνεχῶς σταθμεύοντα. Ἐκ πείρας, λοιπόν, τὰς ὥρας γνωρίσας, καθ᾽ ἃς τὸν Βόσπορον διέπλεον καὶ οἱ ἐπισημότεροι καὶ οἱ πλουσιώτεροι τῶν ὁμογενῶν, ὁ Ζαρίφης, ὁ Χρ. Ζωγράφος, ὁ Κορωνιὸς καὶ ἄλλοι, οἱ ἐπίσης ἐν τοῖς χωρίοις τὸ θέρος διατρίβοντες, ἐπροτίμων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μετ᾽ αὐτῶν νὰ συνοδοιπορῶ, ἵνα ὠφελῶμαι ἐκ τῆς

πείρας των περὶ τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων καὶ ὑποθέσεων. Αὐτοῖς, λοιπόν, δηλώσας, ὅτι ἐπρότεινα τῇ Πύλῃ καὶ ἤλπιζον νὰ ἐπιτύχω παραχώρησιν γηπέδου πρὸς οἰκοδομὴν σταθερᾶς Πρεσβείας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐπέτυχον ν' ἀναφλέξω τὸν εὐέξαπτον πατριωτισμὸν αὐτῶν καὶ μ' ὑπεσχέθησαν, ἂν τὸ οἰκόπεδον μᾶς δοθῇ, νὰ καταβάλωσιν αὐτοὶ τὴν πρὸς οἰκοδομὴν δαπάνην, ὅση δήποτε καὶ ἂν ᾖ, ἀνθυποσχεθέντος μου νὰ ζητήσω παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐκ Πεντελικοῦ ἢ ἐκ Πάρου τὰ πρὸς κόσμησιν αὐτῆς ἀναγκαῖα μάρμαρα. Ἔγραψα λοιπὸν περὶ τούτου τὰ δέοντα πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, ἥτις καὶ αὐτὴ προσέφερε τῷ Ὀθωμανῷ πρεσβευτῇ νὰ τῷ παραχωρήσῃ οἷον δήποτε τῶν ἐν Ἀθήναις δημοσίων γηπέδων ἤθελεν ἐκλέξῃ.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω πάντα παρεσκευάσθησαν· ἀλλὰ τὴν παραχώρησιν τοῦ ἐδάφους μάτην περιέμενον ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν· ὁσάκις ἔβλεπον τὸν Ἀαλῆ πασᾶν, ὅπερ συνέβαινεν ἅπαξ κἄν, οὐ σπανίως ὅμως καὶ πολλάκις τῆς ἑβδομάδος, τὸν ἠρώτων τίνα λόγον εἶχεν ἡ ἀναβολή, ὁ δὲ μοὶ ἀπεκρίνετο σχεδὸν στερεοτύπως, ὅτι τὸ πρᾶγμα ἦν τετελεσμένον καὶ δὲν ἔμενον ἢ ἐλάχισταί τινες τυπικαὶ διατάξεις νὰ ἐκπληρωθῶσιν, ἵνα μοὶ γνωστοποιηθῇ ἐπισήμως.

Τοσάκις ὅμως τοῦτο ἤκουσα ἄνευ ἀποτελέσματος ἐπαναλαμβανόμενον, ὥστε ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ὅτε εἶχον μετ' ἐμαυτοῦ τὸν διερμηνέα κ. Ῥαζῆν, εἶπον τῷ Μεγάλῳ Βεζίρῃ ὅτι εἷς τῶν προγόνων μου ἔγραψέ ποτε κωμῳδίαν, καθ' ἣν τὰ ὄρνεα, θέλοντα πόλιν νὰ οἰκοδομήσωσιν, ἐξελέξαντο, ὡς τόπον ἀνεγέρσεως, τὰ ὕψη τοῦ ἀέρος, καὶ ὅτι ἄρχομαι ὑποπτεύων ὅτι καὶ ἐγὼ ἐκεῖ θὰ πρέπῃ νὰ ἐκλέξω τὸ οἰκόπεδον τῆς Πρεσβείας· ἀλλ' ὁ Ἀαλῆς, γελάσας, μοὶ εἶπεν ὅτι τὸν ἀδικῶ, καὶ ἡ ὑπόσχεσίς του ἀνυπερθέτως θὰ ἐκτελεσθῇ. Ἅπαξ μάλιστα, (τῇ 12 Ἰαν. 1870) μοὶ εἶπε ῥητῶς ὅτι τῇ ἐπαύριον θὰ εἶχον τὸ ἔγγραφον τῆς τοῦ γηπέδου ἐπισήμου παραχωρήσεως.

Ἀλλὰ καὶ ἐκείνη καὶ πολλαὶ ἄλλαι ἐπαύριον παρῆλθον, καὶ οὐδὲν περὶ τῆς ὑποθέσεως ἔλαβον ἔγγραφον.

Διηγούμην δὲ τοῦτο ποτέ, παραπονούμενος περὶ τοῦ τρόπου

τῆς ἐνεργείας τῶν Ὀθωμανῶν Ὑπουργῶν, εἰς τὸν ἐν Θεραπείοις οἰκοῦντα Πρέσβυν τῆς Ἰταλίας κ. Βαρβολάνην, ὅστις, μετά τινας ἡμέρας, μοὶ εἶπεν ὅτι πολλοῦ λόγου καὶ μιμήσεως ἀξία τῷ ἐφάνη ἡ ἐπίνοιά μου, δι' ὃ καὶ ὁ ἴδιος μ' ἐμιμήθη καὶ ὁμοίαν ἐπρότεινεν ἀνταλλαγὴν εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Κυβέρνησιν. Τοῦτο δ' ἀκούσας, εἰς μὲν τὸν κ. Βαρβολάνην εἶπον γελῶν, νὰ προσέξῃ, διότι, ἂν τοῖς ἐχαρίζετο αὐτὴ ἡ τότε Ἰταλικὴ Πρεσβεία ἐν Θεραπείοις, ἐγώ, ὅταν ποτε ἐλευθερωθῇ ἡ Κωνσταντινούπολις, θὰ ἐγείρω δίκην κατὰ τῆς Ἰταλίας, διότι τὸ οἰκόπεδον ἐκεῖνο ἦν πατρικόν μου, ὑπὸ τῶν Τούρκων δεδημευμένον, ὅτε δὲ τὸ πρῶτον εἶδον αὖθις τὸν Ἀαλῆ πασᾶν, τῷ εἶπον ὅτι ἐλπίζω κἂν νὰ μὴ ἐκτελεσθῇ ἡ Ἰταλικὴ πρότασις πρὸ τῆς ἡμετέρας, τοσοῦτον οὔσης προγενεστέρας, καὶ περὶ ἧς τοσαύτας ἐλάβομεν ὑποσχέσεις. Μοὶ ἀπήντησε δὲ ὅτι περὶ τούτου δύναμαι νὰ εἶμαι ἐντελῶς πεπεισμένος.

Καὶ ἐν ὅσῳ μὲν ἔζη ὁ Ἀαλῆς καὶ ἐγὼ ἤμην ἐν Κωνσταντινουπόλει, αὕτη κἂν ἡ ὑπόσχεσις αὐτοῦ ἐπηλήθευσε, διότι γήπεδον δὲν παρεχωρήθη, οὔτε εἰς ἡμᾶς, ἀλλ' οὔτε εἰς τὴν Ἰταλίαν. Μετὰ τὸν θάνατον ὅμως τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ τὴν ἀναχώρησίν μου, εἰς ἡμᾶς μὲν οὐδὲν ἐδόθη, δὲν ἠξεύρω ἂν διότι ἡ ὑπόθεσις παρημελήθη καὶ ἐλησμονήθη, ἢ διατί, εἰς δὲ τὴν Ἰταλίαν παρεχωρήθη αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ λαμπρὸν γήπεδον, ὃ ἐπὶ ἐνοικίῳ τέως κατεῖχεν ἐν Θεραπείοις, καὶ ὃ εὔχομαι νὰ δοθῇ ποτὲ τοῖς ἀπογόνοις μου ἡ ἀφορμή, ἣν εἶπον τῷ συναδέλφῳ μου, ἵνα διεκδικήσωσιν αὐτὸ κατὰ τῆς Ἰταλικῆς κυβερνήσεως.

Ἐπειδὴ δ' αἱ ἀναβολαὶ τῆς Πύλης πρὸ πολλοῦ ἤδη μοὶ ἐφαίνοντο ἀνειλικρινεῖς, ἠθέλησα καὶ ἄλλην νὰ τανύσω χορδὴν εἰς τὸ τόξον μου. Γνωρίζων ὅτι εὔπορός τις ὁμογενής, ἤδη λίαν προβεβηκώς, καὶ μόνον κληρονόμον ἔχων ἀνεψιόν, πρὸς οὗ τὴν διαγωγὴν λίαν δυσαρέστως διέκειτο, ἐκέκτητο ἐν Σταυροδρομείῳ ἀρχαίαν μέν, ἀλλ' εὐρυχωροτάτην οἰκίαν, διὰ πλαγίων μέσων ὑπέδειξα αὐτῷ ὅτι πατριωτικώτατα θὰ ἔπραττεν, ἂν τὴν οἰκίαν ταύτην ἐκληροδότει εἰς μέγαρον τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας, προσθεὶς καὶ τὴν ἔκφρασιν τῆς πεποιθήσεώς μου ὅτι καὶ τῆς Ἑλλάδος ἡ εὐγνωμοσύνη, καὶ πιθανῶς, εἰς ἔκφρασιν αὐτῆς, Ἑλληνικὸν

παράσημον θ' ἀντήμοιβε τὴν γενναίαν αὐτοῦ δωρεάν. Ἀλλ' οὐδὲ τὴν διαπραγμάτευσιν ταύτην ἐπρόφθασα νὰ φέρω εἰς πέρας, καί, μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου, ἔπαυσαν αἱ περὶ αὐτῆς ἐνέργειαι, ἀπεβίωσε δ' ὁ ὁμογενής, καὶ ἱκανὸν χρόνον ἔπειτα ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἠγόρασε τὴν οἰκίαν παρὰ τῶν κληρονόμων του, ἀλλὰ μικρὸν μετὰ ταῦτα, ἀσύμφορον κρίνουσα τὴν ἀγοράν, τὴν ἠκύρωσε.

Περὶ δὲ τῆς εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ἐκκρεμοῦς ὑποθέσεως, ἣν ἀπήντησα ἅμα τῇ ἀφίξει μου, τῆς ἀφορώσης τὴν ἀξίωσιν τῶν Βουλγάρων εἰς ἀπόκτησιν ἐκκλησίας αὐτοκεφάλου, πολλὰ ἐρευνήσας καὶ παρὰ τοῖς ἐπισημοτέροις τῶν ὁμογενῶν, ἄλλων ἄλλως περὶ αὐτῆς κρινόντων, παρ' αὐτῷ τῷ Πατριάρχῃ, μεθ' οὗ διὰ μακρῶν καὶ συνεχῶς περὶ αὐτῆς συνεζήτησα, καὶ παρὰ πολλοῖς τῶν συναδέλφων μου, μάλιστα δὲ τῷ Πρεσβευτῇ τῆς Ῥωσσίας στρατηγῷ Ἰγνάτιεφ, συνεπέρανα ὅτι τὴν πρώτην ἀφορμὴν εἰς τὴν τοιαύτην ἀπαίτησιν ἔδωκεν ἡ ἀδέξιος διεύθυνσις αὐτῆς ἡμῶν τῆς ἐκκλησίας, οὐδέποτε ἐπιμεληθείσης νὰ πέμπῃ εἰς τὰς ἀλλοφώνους ἐκείνας χώρας ἱερεῖς καὶ μάλιστα ἀρχιερεῖς ἐκ τῶν τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ ἐννοούντων, καὶ ἀξίους νὰ ἑλκύωσι τὴν κοινὴν ὑπόληψιν καὶ ἀγάπην. Ἡ δ' ἐπὶ τούτοις δυσαρέσκεια ἔλαβεν ἐθνικώτερον χαρακτῆρα, ἀφ' ὅτου ἡ Ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία διήγειρε καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς χριστιανικοῖς λαοῖς τῆς ἀνατολῆς ἐθνικῆς φιλοδοξίας αἰσθήματα, καὶ ἐκορυφώθη βεβαίως καὶ δι' ἐξωτερικῶν ἐνεργειῶν διπλωματίας ἐξεγειρούσης καὶ ἐκμεταλλευομένης τὰ αἰσθήματα ταῦτα πρὸς ἴδιον ὄφελος.

Ἡ ἀξίωσις τῶν Βουλγάρων, ὅτε ἔφθασα εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἦν νὰ ἔχωσιν ἴδιον ἀνώτατον ἀρχιερέα, ἐν ἄλλαις λέξεσι Πατριάρχην, ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἑδρεύοντα καὶ αὐτόν. Ἐπανειλημμένως δὲ περὶ αὐτῆς συνδιαλεχθεὶς μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, εἰς ὃν συμβιβαστικὰς διαθέσεις συνίστων, παρέστησα ἀφ' ἑτέρου τοῖς ἐπισημοτέροις καὶ μᾶλλον ἐνδιαφερομένοις τῶν Πρέσβεων, ὅτι πᾶσα ἐπιμονὴ πρὸς παραδοχὴν τοιούτου σχεδίου θέλει ναυαγήσῃ κατὰ τῶν Κανόνων, μὴ παραδεχομένων τὴν σύγχρονον ὕπαρξιν δύω Πατριαρχῶν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει, καὶ κατὰ τῆς θέσεως τῶν Βουλγάρων, μὴ ἀποτελούντων, ὡς οἱ Ἕλληνες,

αὐτόνομον πολιτείαν, ὥστε καὶ αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας ν' ἀντιποιῶνται. Τὸ μόνον, δ' ὃ ἐδύνατο, ὡς μόνιμον, νὰ δεχθῇ τὸ Πατριαρχεῖον, ἦν ὁ παρ' αὐτῷ διορισμὸς ***Ἐξάρχου,*** ἤτοι ἀντιπροσώπου τῶν Βουλγάρων ἀρχιερέων παρὰ τῷ Πατριάρχῃ, συνηγοροῦντος παρ' αὐτῷ καὶ ἐπιμελουμένου τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν τῆς Βουλγαρίας ὑποθέσεων.

Μετὰ μακρὰς δὲ περὶ τὴν φάσιν ταύτην διαπραγματεύσεις, ἐπισκεφθείς με ὁ Πατριάρχης εἰς τὴν Πρεσβείαν τῇ 26 Μαΐου, μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι οἱ Βούλγαροι ἐπείσθησαν νὰ δεχθῶσι τὸν διορισμὸν Ἐξάρχου, ἀλλ' ἡ δυσκολία ἐνέκειτο ἤδη εἰς τὴν ἔκτασιν, ἣν ἤθελον νὰ δώσωσιν εἰς τὴν Βουλγαρικὴν ἐκκλησίαν· διότι, αὐτοὶ μὲν διϊσχυρίζοντο ὅτι, ὅπου Βούλγαροι, πλειονοψηφοῦντες, ἢ ὑποτιθέμενοι ὅτι πλειονοψηφοῦσιν, ἐκεῖ καὶ Βουλγαρικὴ ἐκκλησία· κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν, ὅμως, αἱ Ἐπισκοπαὶ ἔχουσιν ἔκτασιν γεωγραφικὴν καὶ οὐχὶ ἐθνογραφικήν, καί, ἑπομένως, ἤθελεν ὁ Πατριάρχης εὐλόγως καὶ δικαιότατα νὰ κανονίσῃ διὰ νέων ὁρίων, ὡς βουλγαρικὰς ἐπαρχίας, αἵτινες Βουλγάρους θὰ εἶχον Ἀρχιερεῖς, ἐκείνας, ἐπαφιεμένας εἰς Βουλγάρους ἀρχιερεῖς, τὰς εἰς ἃς ἀληθῶς ἐπλειονοψήφουν Βούλγαροι. Καὶ ἐχώρει ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε συγκατένευσε νὰ διαιρεθῇ καὶ αὐτὴ ἡ Φιλιππούπολις εἰς συνοικίας, ὑπαγομένας, τὰς μὲν εἰς Ἑλληνικήν, τὰς δὲ εἰς Βουλγαρικὴν ἐπισκοπήν.

Εἰς ταῦτα δ' ἀπήντησα εἰς τὴν Α. Π. ὅτι, εὐτυχὲς μὲν νομίζω ἂν ἐκλίπῃ πᾶσα ἀφορμὴ διχονοίας μεταξὺ τῆς μητρὸς ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐφ' ἧς πρέπει νὰ διατηρήσῃ πᾶσαν τὴν ἐπιρροὴν αὐτῆς, τῆς Βουλγαρικῆς, δι' ὃ καὶ πάσης εὐλόγου θεραπείας τῶν ἀληθῶν αὐτῆς ἀναγκῶν ὀφείλει νὰ ἐπιμεληθῇ τὸ Πατριαρχεῖον, οὐχὶ ὅμως καὶ νὰ προβῇ εἰς τὰς ὑποχωρήσεις του καὶ πέραν τοῦ δέοντος, οὐδὲ νὰ δεχθῇ τι ἐκ τῶν ἴσως ὑπ' ἀλλοτρίων συμφερόντων ὑπαγορευομένων, δυναμένων δὲ νὰ διασπάσωσι τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἑνότητα. Ἐμείναμεν περὶ τούτων ἐντελῶς σύμφωνοι, καὶ ὁ Πατριάρχης ἔγραψε, κατὰ συνέπειαν, συμβιβαστικῶς πρὸς τοὺς παραιτηθέντας Βουλγάρους ἀρχιερεῖς, καὶ παρεκίνησεν αὐτοὺς νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς θέσεις των, ὡς μελλούσης τῆς διαφορᾶς νὰ νὰ λήξῃ συμβιβαστικῶς.

῎Αλλη δ' ἐπίσης σπουδαία ὑπόθεσις, ἥτις οὐχ ἧττον μ' ἀπησχόλησεν, ἦν ἡ τῶν ὑπὸ τῆς Ρουμανικῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τοῦ Κούζα κατασχεθέντων κτημάτων, τῶν ὑπ' εὐσεβῶν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ μοναστήρια ἢ Ἑλληνικὰς κοινότητας κληροδοτηθέντων. Περὶ τῆς ἀδίκου ταύτης ἐνεργείας πολλάκις συνδιελέχθην μετὰ τοῦ συγγενοῦς μου καὶ ἀντιπροσώπου τῆς Ῥουμανίας κ. Στούρζα, οὗ ἀνεγνώριζον τὴν ὀρθοφροσύνην, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων Πρέσβεων, ἰδίως τοῦ Στρατηγοῦ Ἰγνάτιεφ, ὅστις μὲ διεβεβαίου περὶ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν, ἐν τῇ ὑποθέσει ταύτῃ, συμπαθείας καὶ συνεργείας τῆς Κυβερνήσεώς του.

Ἐπροσπάθησα δέ, τὸ κατὰ δύναμιν, καὶ νὰ συνηγορήσω ὑπὲρ ἀμνηστείας τῶν, ἕνεκα τῆς ἐπαναστάσεως, καταδιωκομένων Κρητῶν, ὡς αὐτῇ τῇ Τουρκίᾳ αὐτὴν συμφέρουσαν, ζητῶν ν' ἀποδείξω καὶ εἰς τοὺς διπλωμάτας καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Ὀθωμανούς, οἵτινες μετ' εὐνοίας μὲ ἤκουον, ἂν καὶ ὁ μὲν Φασλῆς, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου, μοὶ εἶπεν ὅτι ὅλως ἄκαιρον ἦν τὸ κίνημα τῶν Κρητῶν, ὁ δὲ Ὑφυπουργός, καὶ μετὰ ταῦτα Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Σερβέρ, ὅτι ἦν ὅλως ἄφρον, καὶ ὑποκίνησις τῆς Ῥωσσίας. Προσέτι δὲ συνηγόρησα καὶ ὑπὲρ τῆς ἀποστολῆς τακτικοῦ Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ μεθόρια, διότι ὁ ἄτακτος ἦν ἑστία τῆς λῃστείας, τῆς μαστιζούσης τὰς βορείους ἡμῶν ἐπαρχίας. Καταδείξας δὲ τῷ Ἀαλῇ ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο θὰ ἐξησφάλιζε τὴν Τουρκίαν καὶ κατὰ πάσης ὑπονοίας αἰφνιδίων εἰσβολῶν ἐκ μέρους ἡμῶν, ἔπεισα αὐτόν, καὶ τακτικαὶ μεθόριοι φρουραὶ ἀντικατέστησαν τὰς ἀτάκτους.

Τὴν προσοχήν μου ἐν ἄλλοις εἵλκυσε καὶ ἡ κατάστασις τοῦ ἡμετέρου διερμηνευτικοῦ κλάδου, παρ' ᾧ, πλὴν τοῦ προϊσταμένου κ. Δ. Ῥαζῆ καὶ τοῦ κ. Ἀφθονίδου, οἵτινες ἦσαν διαπρεπεῖς ἀσιανολόγοι, οἱ πλεῖστοι τῶν λοιπῶν ἦσαν, πρὸς βλάβην τῆς ὑπηρεσίας, ἀνίκανοι νὰ γράφωσι τὴν τουρκικήν, τινὲς καὶ νὰ ὁμιλῶσιν αὐτὴν ἀπταίστως. Ἐν τῷ ὀργανισμῷ τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου, ὑπάρχει μὲν καὶ ἕδρα τῆς Τουρκικῆς, ἀλλά, ὡς καὶ ἄλλα τινά, μόνον ἐπὶ τοῦ χάρτου, κατὰ τοῦτο ἴσως δικαίως, ὅτι πολὺ εὐκολώτερον θὰ ἦν νὰ διδάσκηται ἡ γλῶσσα ἐκείνη ἐν ταῖς

γειτνιαζούσαις ἡμῖν Ὀθωμανικαῖς χώραις, ἢ εἰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ἐν τούτοις τὸ ἀποτέλεσμα ἦν ὅτι εἰς τὰς Ὀθωμανικὰς πόλεις, ἐν αὐτῇ τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἠναγκάζετο ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις νὰ πέμπῃ προξενικοὺς ὑπαλλήλους, ἀγνοοῦντας τὴν γλῶσσαν τῶν κρατούντων.

Ἔκρινα, ἑπομένως, ὅτι τὸ εὐχερέστερον καὶ πρακτικώτερον θὰ ἦν ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει νὰ διδάσκηται ἡ ὀθωμανικὴ εἰς τοὺς ὀφείλοντας νὰ ποιῶνται χρῆσιν αὐτῆς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, καὶ τὴν ἔγκρισιν τοῦ ὑπουργείου ζητήσας καὶ λαβών, ἵδρυσα ἐν τῷ καταστήματι τοῦ ἡμετέρου Προξενείου Σχολεῖον Διερμηνέων, συντάξας αὐτοῦ ὀργανισμόν, καὶ καταστήσας αὐτὸ ὑποχρεωτικὸν διὰ πάντας τοὺς ὑπαλλήλους τῶν ἡμετέρων διερμηνειῶν, καὶ διὰ τοὺς ἐπιδιώκοντας προξενικὰς θέσεις ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Διορίσας δὲ διδάσκαλον ἔμμισθον Ὀθωμανόν, ἐτέλεσα τὰ ἐγκαίνια τοῦ Σχολείου πανηγυρικῶς, παρουσίᾳ τῶν ἐπισημοτέρων Ἑλλήνων, καὶ ἀπέτεινα τοῖς μέλλουσι φοιτηταῖς κατάλληλον προσαγόρευσιν. Μετὰ ταῦτα δ' ἀνέθηκα εἰς τὸν Πρῶτον Διερμηνέα τὴν περαιτέρω διεύθυνσιν καὶ ἐπαγρύπνησιν τῆς σχολῆς, ἥτις εὐωδοῦτο ἐπί τινα χρόνον, ἀλλ', ὡς ἔπειτα ἔμαθον, μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου παρημελήθη παντάπασι, καὶ μέχρι τέλους περιῆλθεν εἰς πλήρη ἀχρηστίαν.

Σχολεῖα.

Πρώτιστον δὲ συμφέρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὸ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας, θεωρῶν, καὶ εἰς αὐτὸ πρεσβεύων, ὅτι πᾶσαν μέριμναν ὤφειλον καὶ πᾶσαν ἐπιμέλειαν, ἐπεσκεπτόμην τὰ ἐπισημότερα τῶν σχολείων, συνοδείᾳ τῶν διευθυνόντων αὐτά, καὶ σπανίως ἔλειψα ἀπὸ τῶν δημοσίων αὐτῶν ἐξετάσεων, ὅτε καὶ ἐπείσθην ὅτι πολλὰ ἐξ αὐτῶν οὐδαμῶς ἠλαττοῦντο τότε, ἴσως μάλιστά τινα καὶ προεῖχον τῶν πλείστων ἐκ τῶν ἡμετέρων. Οὕτω τῇ 22 Ἰουνίου, ἐπεσκέφθην τὴν Μεγάλην Σχολὴν τοῦ Γένους ἐπὶ τῇ διανομῇ τῶν διπλωμάτων, ἣν ἐτίμησε καὶ ὁ Πατριάρχης, συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν Συνοδικῶν, Ἐπισκόπων καὶ πολλῶν Ἱερέων, ἐν οἷς μοὶ παρουσίασεν ἰδίως νέον Διάκονον, ὅστις ἦν Ἀμερικανὸς (Κρύσταλος καλούμενος), καὶ τὴν

ὀρθοδοξίαν ἀσπασθείς, κατετάχθη εἰς τὸν ἡμέτερον κλῆρον. Ἐνήρξατο δὲ τῆς τελετῆς ὁ Διευθυντὴς τῆς Σχολῆς δι᾽ ἀρίστης καὶ διδακτικωτάτης ἀγορεύσεως, καί, μετὰ τῶν διπλωμάτων τὴν διανομήν, προσεφώνησεν ὁ Πατριάρχης διδασκάλους καὶ μαθητάς, καὶ εἷς τούτων ἀπήντησε διὰ λίαν εὐστόχου προσλαλιᾶς.

Καὶ εἰς ἄλλων δὲ σχολείων, ἢ δημοσίων, ἢ ἰδιωτικῶν, παρῆν τὰς ἐξετάσεις, καὶ εἴς τινας ἐξ αὐτῶν, λαβὼν τὸν λόγον, ἀπέτεινα παραινέσεις εἰς διδασκάλους καὶ μαθητάς, τοῦ δὲ Παρθεναγωγείου τοῦ Σταυροδρομείου ἡ Διευθύντρια μοὶ προσήνεγκεν ἔργα τῶν χειρῶν τῶν μαθητριῶν, ἃ εὐγνωμόνως δεχθείς, ἔπεμψα τῇ συζύγῳ μου.

Τῇ δὲ 29 Ἰουνίου ἐπεσκέφθην ἐν Βουγιούκδερε Σύλλογον Φιλεκπαιδευτικόν, προεδρευόμενον ὑπὸ τῆς Κας Δέλτα, καὶ κατέθηκα ὑπὲρ αὐτοῦ χρηματικὴν συνεισφοράν.

Καθ᾽ ἣν δ᾽ ἡμέραν ἐτελεῖτο ἡ διανομὴ τῶν διπλωμάτων εἰς τὴν Ἐμπορικὴν τῆς Πριγκήπου Σχολήν, μετέβην, ἀφ᾽ ἑσπέρας, εἰς τὴν νῆσον μετὰ τῆς οἰκογενείας Καλλιάδου καὶ τοῦ φίλου Στεφάνου Καραθεοδωρῆ, καί, συνδειπνήσας μετ᾽ αὐτῶν εἰς τὸ θαυμάσιον διὰ τὴν ἐξαισίαν αὐτοῦ θέσιν ξενοδοχεῖον, οὗ ὁ ξενοδόχος ἠρνήθη νὰ λάβῃ παρ᾽ ἐμοῦ, καθ᾽ ὃ Πρέσβεως τῆς Ἑλλάδος, τὴν τιμὴν τοῦ δείπνου, ἐφιλοξενήθην τὴν νύκτα παρὰ τῇ Ἡγεμονίδι τῆς Σάμου, τῇ Κᾳ Ἀριστάρχῃ· τῇ δ᾽ ἐπαύριον, ἀνίσχοντος τοῦ ἡλίου, μετέβημεν πάντες ὁμοῦ ἐπὶ τριζύγου εἰς τὸ Μοναστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος, εἰς τὴν Λειτουργίαν, εἰς ἣν παρῆν καὶ ὁ Πατριάρχης, εἶτα δ᾽ ἀνέβημεν μετὰ τῆς Αὐτοῦ Παναγιότητος εἰς τὸ Καθολικόν, καὶ ἐκεῖθεν πεζοὶ ἐπορεύθημεν εἰς τὸ Μοναστήριον τῆς Παναγίας, κτίσμα Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, μεταποιηθὲν σήμερον εἰς σχολεῖον, ἐν ᾧ μορφοῦνται εἰς παιδείαν καὶ ἀγωγὴν οἱ εἰς τὸ ἐμπορικὸν στάδιον ἑαυτοὺς προορίζοντες Ἑλληνόπαιδες. Ἀρχομένης δὲ τῆς τελετῆς τῆς τῶν διπλωμάτων διανομῆς, ἔλαβον πρῶτος ἐγὼ τὸν λόγον, καὶ μετά τινας λέξεις ἀναγνωρίσεως τῆς ἱκανότητος καὶ τῶν ἀγώνων τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Σχολῆς, τοῦ πεπαιδευμένου Ἱερέως Βουλισμᾶ, ἐπέδωκα αὐτῷ, ὃ ἐν καιρῷ εἶχον δι᾽ αὐτὸν ζητήσῃ καὶ λάβῃ Ἑλληνικὸν παράσημον, καὶ τοῦτο ἀρίστην αὐτῷ καὶ πᾶσι τοῖς παροῦσιν ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν.

Μετὰ τὸ πέρας δὲ τῆς σχολικῆς ταύτης ἑορτῆς, προσκληθεὶς μετέβην, μετὰ τοῦ φίλου μου Ταντολίδου, εἰς γεῦμα παρὰ τῷ ἐν Πριγκήπῳ οἰκοῦντι Ἁγίῳ Νικομηδείας, καὶ ἐξεπλάγην διὰ τήν, ὡς μοὶ ἐφάνη, ἥκιστα ἀσκητικὴν ποικιλίαν τῶν ἐδεσμάτων, ἔτι δὲ μᾶλλον ὅτε, περὶ τὸ τέλος τῆς πανδαισίας, ὁ φιλοξενώτατος καὶ περιποιητικώτατος Ἀρχιερεὺς μοὶ εἶπε:

— Μὲ συγχωρεῖς, παιδί μου, διὰ τὴν λιτότητα τῆς Τραπέζης μου. Τί νὰ σὲ κάμω; Δὲν ἦτο νηστήσιμος ἡμέρα, διὰ νὰ ἠμπορέσω νὰ σ' εὐχαριστήσω, παραθέτων σοι ἄξιόν σου γεῦμα.

Ὁμολογῶ ὅτι, ὑπὸ τὴν ἄποψιν ταύτην, δὲν εἶχον ποτὲ ἔτι θεωρήσῃ τὴν νηστείαν. Τοιαύτη δ' ἐστὶν ἐφικτὴ κυρίως περὶ τὴν ἰχθυοπληθῆ καὶ ὀστρακοβριθῆ Προποντίδα. Παρὰ τοῦ Ταντολίδου δ' ἔμαθον ὅτι περίφημοι ἦσαν αἱ τράπεζαι τοῦ ἀναχωρητοῦ Ἀρχιερέως, ὥστε καὶ ἡ Βασίλισσα Ἀμαλία, περὶ αὐτῶν ἀκούσασα, τῷ εἶχε μηνύσῃ ποτὲ δι' ἑνὸς τῶν Ὑπασπιστῶν της, ἐπισκεφθέντος τὴν Πρίγκηπον, ὅτι λυπεῖται μὴ δυναμένη νὰ ἔλθῃ καὶ ἡ ἰδία καὶ παρακαθήσῃ εἰς αὐτοῦ τὸ ἄριστον.

Ἡ 13/25 Ἰουνίου 1869 ἦν ἡμέρα ἐπίσημος μεγάλης ὑποδοχῆς παρὰ τῷ Σουλτάνῳ, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ἡ ἡμέρα τοῦ Βαϊραμίου. Περὶ τὴν μεσημβρίαν, ἐπέβην μετὰ πάσης τῆς Πρεσβείας τῆς μεγάλης καὶ πολυτελοῦς λέμβου, ἥτις ἠλαύνετο ὑπὸ δύω εὐρώστων κωπηλατῶν, τοῦ οἰκιακοῦ μου κωπηλάτου ἐπὶ τῆς πρύμνης προκαθημένου, ὡς κυβερνήτου. Τὸ σκάφος τοῦτο εἶχον εὕρῃ πεπαλαιωμένον, χρωμάτων ἐστερημένον, καὶ μόλις δυνάμενον ν' ἀντέχῃ ἀσφαλῶς εἰς τὸν πλοῦν, καὶ ζητήσας, ἔλαβον παρὰ τῆς κυβερνήσεως πίστωσιν δισχιλίων δραχμῶν, δι' ὧν ἀνενέωσα αὐτήν, ὥστε κατάλευκος μετ' εὐρείας κυανοχρόου ταινίας, παριστώσης κατὰ πᾶν αὐτῆς τὸ μῆκος τὸν Ἑλληνικὸν μαίανδρον, διέπρεπεν ὑπὲρ πάσας τὰς τῶν λοιπῶν Πρεσβειῶν ἐπὶ πολυτελείᾳ καὶ κάλλει. Τοῦτο δέ, γελοῖον ἴσως πανταχοῦ ἀλλοῦ, ἦν ἀναγκαῖον ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἕνεκα τῆς ἐκεῖ σπουδαιότητος τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας, καὶ διότι ἐν Ἀνατολῇ οὐ μικρὸν στοιχεῖον ἐπιτυχίας ἐστὶν ἡ ἐπίδειξις.

Οὕτω μετέβημεν εἰς τ' Ἀνάκτορα τοῦ Δολμᾶ Βαχτσέ, καὶ

εἰσήλθομεν εἰς μεγαλοπρεπῆ πρόσγαιων αἴθουσαν, περιβαλλομένην ἐσωτερικῶς ὑφ᾽ ὑποστύλου στοᾶς, ἀνοιγομένης, ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν εἰς κρεμαστοὺς κήπους, ἀφ᾽ ἑτέρου δ᾽ ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου. Ἐκεῖ ἐδέξατο τὸ Διπλωματικὸν Σῶμα ὁ Σουλτάνος, ἀφ᾽ οὗ ὅμως ἀπήτησε νὰ μακρυνθῶσιν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ῥωμανίας καὶ τῆς Σερβίας, οἷς, ὡς ἀνήκουσιν εἰς ἐπαρχίας ὑποτελεῖς, ἔδωκε μετὰ ταῦτα ἰδιαιτέραν ἀκρόασιν. Τὸν πρωθυπουργὸν Ἀαλῆ πασᾶν, ὡς διερμηνέα, ἔχων πλησίον του, παρακολουθούμενος δ᾽ ὑπὸ τῶν ὑπασπιστῶν του, ἀπέτεινεν εἰς ἕκαστον ἐξ ἡμῶν μειλιχίως τὸν λόγον καὶ περιέμεινε τὴν ἀπάντησιν. Ὅτε δ᾽ ἦλθεν εἰς τοὺς πλησιέστερον ἐμοῦ ἱσταμένους ἀρχαιοτέρους συναδέλφους, καὶ ἐδυνάμην ν᾽ ἀκούω τοὺς λόγους, οὓς ἀπηύθυνε τῷ Μεγάλῳ Βεζίρῃ, ἵνα διερμηνεύσῃ αὐτούς, τί μὲν ἔλεγε τουρκιστὶ δὲν ἐδυνάμην νὰ ἐννοήσω, ἀλλὰ παρετήρησα ὅτι, ἀπέναντι ἑνὸς ἑκάστου, καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ ἀπέναντι, ἐπρόφερεν ἀκριβῶς τὰς αὐτὰς λέξεις, ἃς καὶ ἀπέναντι τοῦ προηγουμένου, ἀλλ᾽ αὗται ἐλάμβανον ἄλλην ἑκάστοτε σημασίαν μεθερμηνευόμεναι. Οὕτω πρὸς τὸν πρὸ ἐμοῦ ἱστάμενον μετεφράσθησαν,

— Ἐλπίζω ὅτι ἐβελτιώθη ἡ ὑγεία τοῦ Βασιλέως σας, ὅστις ἐσχάτως ἔπασχε.

Πρὸς ἐμὲ δέ:

— Ποῦ διατρίβει ἤδη ὁ Βασιλεὺς ὑμῶν; Εὑρίσκεται εἰς Ἀθήνας;

Ἐγὼ δέ, μὴ πιστεύων εἰς τὴν δύναμιν ταύτην τῆς τουρκικῆς γλώσσης τοῦ νὰ ἐκφράζῃ διὰ τῶν αὐτῶν λέξεων διαφόρους ἐννοίας, συνέλαβον τὴν πεποίθησιν ὅτι τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, ἠξεύροντος, ἢ φρονοῦντος, ὅτι οἱ ξένοι δὲν ἐνόουν τί ἔλεγε, κατὰ λέξιν μεταφραζόμενα ἐσήμαινον,

— Εἰπὲ καὶ εἰς τοῦτον τίποτε, ὅ,τι σοῦ κατέβη.

Μετὰ μεσημβρίαν δ᾽ ἀπῆλθον, ἐπίσης ἐπισήμως, εἰς γεῦμα τοῦ Μεγάλου Βεζίρου παρατεθειμένον μετ᾽ ἐκτάκτου μεγαλοπρεπείας ἐντὸς τῶν ἀνθώνων τοῦ φωτοκοσμήτου κήπου αὐτοῦ, καὶ θέσιν ἔλαβον παρὰ τῷ Ὑπουργῷ τῶν Στρατιωτικῶν, Μεχμὲτ Ρουστῆ, ὅστις καὶ τὸν Τηλέμαχον μετέφρασεν εἰς τὴν τουρκικήν,

Μετὰ τὸ γεῦμα δέ, προσελθών μοι ὁ Ἀαλῆ πασᾶς, μοὶ εἶπε, μεταξὺ ἄλλων, ὅτι πολλὰ κατ' ἐμοῦ καταλέγει, αἰνιττόμενος ὅτι μ' ἐπαινεῖ.

Ἦν δ' ἡ ἡμέρα ἐκείνη, οὐ μόνον διὰ τοὺς Ὀθωμανούς, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς ἐπίσημος, διότι μοὶ ἐτηλεγραφήθη ὅτι ἡ ἡμετέρα Βασίλισσα ἔτεκε τὸν πρωτότοκον αὐτῆς υἱόν, τὸν Διάδοχον τοῦ Ἑλληνικοῦ θρόνου. Πρὸς τοῦτο δὲ λαμπρὰν διέταξα φωτοχυσίαν εἰς τὸ κατάστημα τῆς Πρεσβείας, καί, ὅτε τὴν νύκτα, μετὰ τῆς οἰκογενείας Βαλτατζῆ καὶ τοῦ Ταντελίδου, περιήλθομεν διὰ τῆς μεγάλης μου λέμβου τὸν Βόσπορον, καὶ μακρόθεν ἐβλέπομεν μακρὰς φώτων σειράς, ἐμφαινούσας τὴν θέσιν τῶν παραλίων χωρίων, καὶ ἐκ τῶν κορυφῶν τῶν λόφων πυρὰς ἀντανακλωμένας εἰς τὰ κύματα τοῦ Βοσπόρου, ὑπὲρ πάντα ἠκτινοβόλει ἡ ἐμὴ οἰκία, διότι εὐθέτως ἔκειτο ἐπὶ τῆς ἀκτῆς, καὶ πολυτελέστατον ἦν τὸ πρὸ αὐτῆς στηθὲν ἰδιαίτερον λυχνοφόρον ἰκρίον.

Τῇ 16 Ἰουλίου μετὰ πολυαρίθμου συνοδείας φίλων ἐπεσκέφθην τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ἧς τὴν ἐξωτερικὴν ἐντύπωσιν ἐλαττοῦσιν αἱ μεταγενέστερον γενόμεναι ἀδέξιοι προσθῆκαι, καὶ ἡ βάναυσος ὀθωμανικὴ ἐπίχρισις, ὑφ' ἣν πολλάκις διαφαίνονται οἱ εἰς τοὺς τοίχους ἐπιγεγλυμμένοι σταυροί. Πρὸ τῆς πύλης τῆς εἰσόδου ὑπεχρεώθημεν ν' ἀφήσωμεν ἔξω τὰ ὑποδήματα, ἐκτὸς ὅσοι, ὡς ἐγώ, καί τινες τῶν κυριῶν, εἶχον φέρῃ μεθ' ἑαυτῶν πέδιλα, ἃ ἐφορέσαμεν ἐπὶ τῶν ὑποδημάτων. Ἅμα δὲ τὴν πύλην διαβάς, ἐξεπλάγην διὰ τὰς μεγαλοπρεπεῖς διαστάσεις τοῦ ἐμβαδοῦ· ἀλλ' ἄφωνος ἔμεινα ἐκ θαυμασμοῦ, ὅτε, ἀναπετασθείσης ἐμπρός μου τῆς μέσης πύλης, εἶδον ὅτι εἰς τὸν νάρθηκα μόνον εἶχον εἰσχωρήσῃ, καὶ τότε πρῶτον εὑρέθην ἐντὸς τοῦ ἀχανοῦς ναοῦ. Ὁ ἀπέραντος αὐτοῦ θόλος εἰς μέγιστον ὕψος αἰρόμενος, μοὶ ἐνεποίει τὴν ἐντύπωσιν, ὡς ἂν ἦν θόλος τοῦ οὐρανοῦ.

Καί, κατ' ἀρχὰς μέν, ἡ διάνοιά μου ἤρθη εἰς τοὺς μεγάλους καὶ ἐνδόξους χρόνους τῶν Αὐτοκρατόρων· ἀλλ', ὡς ἔστρεψα τὴν προσοχήν μου εἰς τὰ καθέκαστα, εἶδον πανταχοῦ παρακμῆς καὶ βαρβαρότητος δείγματα, γυμνότητα πανταχοῦ καὶ ῥυπαρότητα, τοὺς γραπτοὺς τοίχους ἀσβεστοχρίστους, τὸ μαρμαρόστρωτον

ἔδαφος κεκαλυμμένον διὰ ψιάθων χονδροειδῶν, ἐστραμμένων, οὐχὶ κατὰ τὸν ἄξωνα τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὴν Μέκκαν, καὶ ἐκ τοῦ θόλου κρεμάμενα μέχρις ὕψους 10—12 ποδῶν ὑπὲρ τὸ ἔδαφος, παμπληθῆ κοινότατα λυχνάρια, βεβηλοῦντα τοῦ οἰκοδομήματος τὴν μεγαλοπρέπειαν. Δι᾽ ἀναβάθρας δέ, καταρρεούσης καὶ ἀκαθάρτου, ἀνήλθομεν εἰς διάδρομον περιέχοντα, εἰς ἱκανὸν ὕψος, πρὸ τῶν τριῶν πλευρῶν τοῦ ναοῦ, προφανῶς τὸν ἀρχαῖον γυναικωνίτην, καὶ ἐπὶ τοῦ μαρμαρίνου θριγκοῦ τῶν κιγκλίδων αὐτοῦ εἶδον ἐπιγεγραμμένα ὀνόματα τῶν γυναικῶν βεβαίως αἷς αἱ θέσεις ἀνῆκον, οἷον ΘΕΟΔΩΡΑ ΠΑΤΡΙΚΙΑ, καὶ παρὰ τῷ Ἱερῷ, πρὸς τὰ δεξιὰ αὐτοῦ ΘΕΟΔΩΡΑ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. Ἐνταῦθα ἦν βεβαίως τὸ ***στασίδιον*** τῆς περιβοήτου γυναικὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐφ᾽ ἧς εἵλκυσε τὴν κοινὴν προσοχὴν τὸ δραματικὸν ποίημα τοῦ υἱοῦ μου Κλέωνος. Ἐκεῖ Ὀθωμανοί, περικυκλοῦντες ἡμᾶς, μᾶς ἐπώλουν κυβικὰ ἐπίχρυσα λιθάρια, ἃ ἀπέσπων καταστρέφοντες τὰ ἀρχαῖα ψηφοθετήματα.

Μετέβημεν δὲ κατόπιν εἰς τὸ προσκύνημα τοῦ Σουλτὰν Ἀχμέτ, οἰκοδομηθὲν μὲν αὐτὸ βεβαίως διὰ τὴν Μωαμεθανικὴν λατρείαν, διότι ὁ ἄξων αὐτοῦ ἐστὶν ἐστραμμένος πρὸς τὴν Μέκκαν, ἀλλὰ κατὰ τὸν ῥυθμὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐκτὸς ὅτι τὸν θόλον ἔχει στηριζόμενον ἐπὶ ἓξ ὀγκωδεστάτων παραστάδων, αἵτινες καταλαμβάνουσι μέγα μέρος τοῦ ἐμβαδοῦ, δυσαρέστως αὐτὸ διατεμνούσας. Βεβαίως ὅμως καὶ τοῦτο, ὡς πάντα τὰ μεγάλα ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ἦσαν ἔργα, οὐχὶ Ὀθωμανῶν, ἀδεξίων τότε περὶ τὴν τέχνην, ἀλλ᾽ ἀρχιτεκτόνων βυζαντινῶν.

Ἐκεῖθεν ἀπήλθομεν εἰς τὸν Ἱππόδρομον, ἔνθα ἐγὼ ἔσπευσα ν᾽ ἀναζητήσω τὸν τριπλοῦν χαλκοῦν κίονα τῶν Δελφῶν, θέλων νὰ ἴδω αὐτοῖς ὄμμασι τὰς ἐπ᾽ αὐτοῦ ἐπιγραφὰς τῶν πόλεων, ὅσαι συνεπολέμησαν ἐν Πλαταιαῖς. Ἀλλ᾽ ὁ κίων ἐντὸς βόθρου ἱστάμενος, περιλαμβανομένου ὑπὸ κιγκλίδων, ἦν ἀπρόσιτος, καὶ τὰς ἐπιγραφὰς εἶδον μόνον εἰς τὸ ἐκμαγεῖον αὐτοῦ ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Βερολίνου.

Ἐπεσκέφθην δὲ μετὰ ταῦτα, τὰς ὑπογείους δεξαμενάς, τὴν λεγομένην ***τῶν χιλίων καὶ ἑνὸς κιόνων*** (μπὶν μπὶρ στιρέκ),

καίτοι μὴ ἔχουσαν ὁρατοὺς περισσοτέρους τῶν 300, πάντας ἄνευ διαζωμάτων, ἄτεχνα ἔχοντας βυζαντινὰ κιονόκρανα, τὰς δὲ βάσεις ἐντεθαμμένας εἰς τὸν πηλόν. Εὐρυτέρα δ᾿ αὐτῆς ἐστὶν ἡ ***Γεριπατάν***· ἀλλὰ ταύτην εἴδομεν ἐκ τῆς ὀπῆς τῆς εἰσόδου μόνον, διότι ἦν πλήρης ὕδατος, καὶ παράδοσις ἐπικρατεῖ ὅτι Ἄγγλος, πλεύσας εἰς αὐτὴν διὰ λέμβου, ἀπωλέσθη εἰς τὸ ἀχανὲς αὐτῆς βάθος καὶ δὲν ἀνευρέθη.

Ἐκεῖθεν προσήλθομεν εἰς τὸν τάφον τοῦ Σουλτὰν Μαχμούτ, εἰς ὃν κεῖνται μετ᾿ αὐτοῦ καὶ αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία του. Καὶ ἐστὶ μὲν κομψὸν τὸ οἰκοδόμημα, ἀλλ᾿ ἀβελτέρως, ὡς συνήθως παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, περιέχει καὶ δωμάτια κοινῆς χρήσεως.

Ἔπειτα δ᾿ ἐπορεύθημεν εἰς τὸ Μουσεῖον τῶν Γενιτσάρων, περιέχον περὶ τὰ 500 ἀνδρείκελα τῶν ἀρχαίων τούτων σωματοφυλάκων, κακίστης ἐργασίας καὶ παρημελημένα εἰς βαθμόν, ὥστε καὶ αὐτὰ ἦσαν κατὰ μέρος κατεστραμμένα, καὶ τὰ ἐνδύματά των ἔπιπτον εἰς ῥάκη.

Τῇ δὲ 20 Ἰουλίου, ἑορτῇ τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, ἀπὸ τῆς ἐν ***Ξηρᾷ Κρήνῃ*** (Κουροῦ-τσεσμὲ) ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου, ἐν ᾗ ἱερουργεῖ ὁ Πατριάρχης, ἀπῆλθον εἰς τὸ ἰδιωτικὸν σχολεῖον τοῦ κ. Ἀργυριάδου, καὶ παρέστην μετὰ τοῦ Μεγάλου Λογοθέτου κ. Ἀριστάρχου εἰς τὰς ἐντὸς τοῦ κήπου γενομένας ἐξετάσεις, ἀναγκασθεὶς καὶ ἐγὼ αὐτὸς νὰ λάβω τὸν λόγον καὶ προσφωνήσω διδασκάλους καὶ μαθητάς. Ἔπειτα δὲ παρετέθη πρόγευμα, εἰς ὃ ὁ κ. Ἀριστάρχης καὶ ἐγὼ ἐκαθήσαμεν μόνοι, ὡς ἡγεμόνες· καὶ μετ᾿ αὐτὸ ἐγὼ ἐπορεύθην εἰς Ἀρναούτκιοϊ, ὠθούμενος ὑπὸ τῆς περιεργείας τοῦ νὰ ἰδῶ τὴν οἰκίαν τοῦ πάππου μου, εἰς ἣν εἶχον γεννηθῇ, καὶ ἣν εἶχον διὰ μνήμης ἐκ μεταγενεστέρων χρόνων, ὅτε κατῳκεῖτο ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου Σούτσου, τοῦ θείου τοῦ πατρός μου. Ὁσάκις παρέπλεον τὸ χωρίον ἐκεῖνο, ἐζήτουν τὴν θέσιν τῆς οἰκίας ἐν τῇ μνήμῃ μου, καὶ νομίσας ὅτι τὴν ἀνεγνώρισα, προσωρμίσθην τὴν φορὰν ταύτην ἔνθα τὴν ὑπελάμβανον, καὶ εἰσελθών, ἐζήτησα τὸν οἰκοδεσπότην. Προσελθὼν δὲ οὗτος, κ. Καλλιπολίτης καλούμενος, μὲ ὑπεδέχθη προσηνέστατα, καὶ ὅτε τῷ εἶπον τίς εἶμαι καὶ τί ζητῶ, προθυμώτατα μὲ περιέφερεν εἰς

πάντα τὰ δωμάτια, ἃ ἀμέσως ἀνεγνώρισα, καὶ μετ' ἀγαλλιάσεως εἶδον θάλλουσαν ἔτι πυκνόφυλλον συκαμινέαν, καὶ ἐκτείνουσαν τοὺς κλάδους της εἰς τὸ αὐτὸ δῶμα, ἐξ οὗ συνέλεγον τοὺς καρπούς, βάφων τὰς χεῖρας μου ἐρυθράς, ὅτε ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἔμενον παρὰ τῇ μάμμῃ μου, τῇ ἀδελφῇ τοῦ Αὐθέντου, ἥτις θερμῶς μὲ ἠγάπα. Εὐγενέστατα δὲ δεξιωσάμενός με ὁ κ. Καλλιπολίτης, μὲ συνώδευσε καὶ παρὰ τῷ πενθερῷ του κ. Σβορόνῳ, ἔχοντι παρακειμένην πολυτελεστάτην οἰκίαν.

Τῇ δὲ 3/15 Αὐγούστου, ἡμέρᾳ τῆς ἑορτῆς τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γαλλίας, ἐπορεύθην ἐν στολῇ καὶ συνοδείᾳ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τῆς Πρεσβείας, εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Γάλλου Πρεσβευτοῦ, δι' ὃ ἐγκαρδίως μ' ηὐχαρίστησεν ὁ κ. Βουρέ.

Μετὰ μίαν ἑβδομάδα, τῇ 11 Αὐγούστου, εἰς γεῦμα προσκεκλημένος παρὰ τῷ Μ. Βεζίρῃ, ἐγνωρίσθην μετὰ τοῦ Μουσταφᾶ Φαζὶλ Πασᾶ, ἀδελφοῦ τοῦ Ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου, τροφίμου δὲ τῶν Παρισίων, δηλαδή, ἀκριβέστερον, τῶν περιπύστων αὐτῶν λεωφόρων. Ἐν μακρᾷ δὲ μετ' αὐτοῦ συνδιαλέξει, εὗρον αὐτὸν ἥκιστα Ὀθωμανὸν τὸ φρόνημα, ὑποτιθεμένου ὅτι φρόνημα εἶχε. Μοὶ εἶπε δέ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι κακῶς οἱ Κρῆτες ἐξελέξαντο τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπαναστάσεώς των, ὅτε δὲν εἶχον τὴν ἔγκρισιν τῆς Εὐρώπης.

Τὸν ἐπεσκέφθην δὲ μετά τινα χρόνον, καὶ τότε, λόγου ἐμπεσόντος περὶ τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ Λεσσὲψ οὐδόλως διεξήγαγε τὴν ὑπόθεσιν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Αἰγύπτου

Τῇ 15 Αὐγούστου ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας προσεκάλεσε, μετὰ πολλῶν φίλων, καὶ ἐμὲ νὰ μεταβῶμεν ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ ἀτμοπλοίου Ajaccio εἰς Πρίγκηπον, ἵνα ἴδωμεν διεθνεῖς λεμβοδρομίας, αἵτινες ἔμελλον νὰ τελεσθῶσιν ἐκεῖ, ἐντὸς τοῦ ὡραίου εὐρέος λιμένος τῆς νήσου. Ὁ ἀγὼν ἦν ἀξιοθέατος, διότι καὶ Γάλλοι καὶ Ἄγγλοι καὶ Τοῦρκοι καὶ Ἕλληνες μετεῖχον αὐτοῦ, καὶ κωπῶν καὶ ἱστίων ἐγίνετο χρῆσις κατὰ βούλησιν, οὐ μικρὰ ἦν τῶν θεατῶν ἡ συγκίνησις. Νικητὴς δ' ὑπὲρ πάντας ἀνεδείχθη ὁ Ἑπτανήσιος Ἕλλην Στέφανος, ὃ περιῆγεν ἐμὲ εἰς στενόχωρόν τινα θέσιν, ἀναγκαζόμενον, ἀπέναντι τῶν φιλοξενούντων με Γάλλων,

νὰ καταστέλλω ὁπωσοῦν τὴν ἔκφρασιν τῆς χαρᾶς μου διὰ τὸν θρίαμβον τοῦ συμπατριώτου μου.

Καὶ ἄλλοτε δ' ἐγενόμην μάρτυς, ἢ μᾶλλον μετέσχον αὐτός, μικρᾶς λεμβοδρομίας. Μετὰ δεῖπνον, εἰς ὃ παρεκάθησά ποτε εἰς τὴν Γαλλικὴν Πρεσβείαν μετ' ἄλλων κυρίων καὶ κυριῶν, ἐπρότεινεν ὁ κ. Βουρὲ νὰ ἐκδράμωμεν εἰς τὸν Βόσπορον, κατάφωτον ὄντα ἐκ τῆς πανσελήνου. Διενεμήθησαν λοιπὸν αἱ κυρίαι, αἱ μὲν εἰς τὴν λέμβον τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας μετὰ τοῦ κ. Βουρέ, αἱ δὲ εἰς τὴν τῆς Ἑλληνικῆς μετ' ἐμοῦ. Τὴν πρώτην ἤλαυνον Ὀθωμανοὶ κωπηλάται, οἵτινες, φιλοτιμούμενοι νὰ ὑπερβῶσι τὴν ἐμὴν κατὰ τὴν ταχύτητα, ἤρχισαν νὰ κωπηλατῶσι μετὰ πάσης δυνάμεως. Ἀλλ' οἱ ἐμοὶ ἦσαν Ἕλληνες Νεοχωρῖται, καί, μὴ ἀνεχόμενοι νὰ ἡττηθῶσιν ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐπέτεινον καὶ αὐτοὶ τὰς δυνάμεις των, καὶ πολὺ προέτρεχον ἐκείνων, μάτην ἱδρούντων καὶ ἀγωνιζομένων, ἵνα τοὺς φθάσωσι, μέχρις οὗ ἤκουσα ὄπισθέν μου καὶ μακρόθεν τὴν φωνὴν τοῦ κ. Βουρὲ καλοῦντος με, καὶ ἐρωτῶντός με, ἂν δὲν θέλω νὰ βραδύνωμεν τὸ βῆμα. Τοῦτο δὲ καὶ ἀμέσως διέταξα, τόσῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον δὲν ἤμεθα ἡμεῖς, ἀλλ' οἱ τῆς γαλλικῆς λέμβου κωπηλατοῦντες ἦσαν οἱ σπεύδοντες.

Τῇ δὲ 23 Αὐγούστου, ἀπαντήσας ἐν τῷ ἀτμοπλοίῳ, δι' οὗ κατηρχόμην εἰς Βυζάντιον, τὴν φίλην μου οἰκογένειαν Καμάρα, ἀπερχομένην εἰς τὴν νῆσον Ἀντιγόνην, ἵνα παρευρεθῇ εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου μέλλοντα νὰ τελεσθῶσιν ἐγκαίνια νεοκτίστου ἐκκλησίας τῆς Μονῆς τοῦ Χριστοῦ, τόσῳ προθυμότερον ἐδέχθην νὰ τὴν συνοδεύσω, καθ' ὅσον τὴν νῆσον ἐξ ἀκοῆς ἐγνώριζον μόνον. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡτοιμαζόμην νὰ ἐπιβῶ τοῦ ἀτμοπλόου τῶν νήσων, μοὶ ἦλθεν ἡ εἴδησις ὅτι εἰς Νεοχώριον ἀφίχθη ὁ υἱός μου Εὐγένιος, ἐκ Παρισίων ἐρχόμενος εἰς βραχεῖαν ἐπίσκεψίν μου, καὶ εἰς ἀνεπίσημον ἀντικατάστασιν τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλέξη, ἀπελθόντος εἰς μικρὰν τῆς οἰκογενείας ἐπίσκεψιν. Ἔπεμψα λοιπὸν ἀμέσως κλητῆρα τῆς Πρεσβείας νὰ ὁδηγήσῃ τὸν Εὐγένιον εἰς Ἀντιγόνην, καὶ ἐγὼ συναπέπλευσα ἐκεῖ καὶ μετὰ τοῦ Πατριάρχου, καὶ ἀφίχθημεν μετὰ 50 λεπτῶν πλοῦν θυελλώδη.

Εἰς τὴν νῆσον καὶ ἐμὲ καὶ τὸν Εὐγένιον, μετ' οὐ πολὺ ἀφι-

χθέντα, ἐφιλοξένησεν εἰς τὸν οἶκόν του ὁ κ. Ἀναστασιάδης. Ἐξεδράμομεν δὲ εἰς τὴν θέσιν, τὴν καλουμένην ***Ἑλληνικά,*** περὶ τὸ Μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, καὶ τὸ ἑσπέρας, προσκληθέντες, παρευρέθημεν εἰς χορευτικὴν ἑσπερίδα τοῦ Ἄγγλου κ. Hill. Τῇ δ' ἐπαύριον, περὶ τὰς 10, ἀνέβημεν εἰς τὴν ὑψηλὴν θέσιν τοῦ Μοναστηρίου, τὴν ἐπιβλέπουσαν συνδένδρους κρημνούς, καὶ τὸ ἀπέραντον ὑγρὸν πεδίον, καὶ παρέστημεν εἰς τὴν τελετὴν τῶν ἐγκαινίων τῆς νέας ἐκκλησίας, ἀντικαθιστώσης ναὸν ἀρχαῖον βυζαντινόν, ἐν ἐρειπίοις ἔτι κείμενον, καὶ πιθανῶς ἀντικαταστήσαντα ἄλλον, Ἑλληνικόν. Εἶτα δ' ἐπεσκέφθην τὸν Πατριάρχην, καὶ ἀφ' οὗ ἐδέχθην τὴν ἀντεπίσκεψιν καὶ τὰς εὐχάς του, ἐπεστρέψαμεν πᾶσα ἡ πολυπληθὴς συντροφία ὁμοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐγὼ δὲ μετὰ τοῦ Εὐγενίου εἰς Νεοχώριον.

Ἰδίως δὲ κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ὀκτωβρίου ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πολιτικὰς πανηγύρεις ἡ ἐν Αἰγύπτῳ ἄνοιξις τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ, μεθ' ἣν ἐπισημότατοι ξένοι ἐπιστρέφοντες διῆλθον διὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πρώτη δ' ἦν ἡ Αὐτοκράτειρα τῶν Γάλλων Εὐγενία, ἀφιχθεῖσα τὴν 1 Ὀκτωβρίου (π.) καὶ δεκτὴ γενομένη ὑπὸ τοῦ Γραμματέως τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας, διότι ὁ συνάδελφός μου κ. Βουρέ, ἀπελθών, ἵνα ὑποδεχθῇ αὐτὴν εἰς Ἑλλήσποντον, εἴτε διότι ἀτελῆ ἔλαβε μέτρα, εἴτε ἐξ ἀτυχοῦς συγκυρίας, δὲν τὴν ἐπρόφθασε.

Πλεῖσται δ' εἶχον διαταχθῇ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου παρασκευαὶ πρὸς μεγαλοπρεπῆ αὐτῆς ὑποδοχήν. Τῇ ὡρίσθη δ' εἰς κατοικίαν ἡ λαμπρὰ ἔπαυλις τῆς ἀσιατικῆς παραλίας κατὰ τὸ Βεηλέρβεϊ καὶ ἐκεῖ μετέβην ἐν μεγάλῃ στολῇ, τῇ 3/15 τοῦ μηνός, ἀπὸ τῆς 8 ½ τῆς πρωΐας ἐπὶ τοῦ μεγάλου πενταζύγου ἀκατίου, συμπαραλαβὼν τὸν Πρῶτον Γραμματέα Καλλέργην καὶ τὸν Διερμηνέα Ραζῆν, διὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος. Ἡ Αὐτοκράτειρα, ὡραία ἐν τῇ ἐπισήμῳ αὐτῆς ἀναβολῇ, προσωμίλησεν ἕκαστον μετὰ πολλῆς προσηνείας, καὶ εἰς ἐμὲ εἶπε: **Nous ne pouvons pas vous en vouloir d'avoir quitté Paris, Vous habitez une si belle ville.** (Δὲν δυνάμεθα νὰ σᾶς κακίζωμεν, ὅ,τι ἐγκατελείψατε τοὺς Παρισίους, ὅτε κατοικεῖτε τόσον ὡραίαν

πόλιν), μεθ' ὃ μοὶ ἀνέθηκε νὰ ἐκφράσω εἰς τὸν Βασιλέα τὰς εὐχαριστίας της διὰ τὴν ὑποδοχήν, ἧς ἔτυχεν ἐν Ἀθήναις, ὅτε ἀπήρχετο εἰς Αἴγυπτον.

Θελήσας δὲ καὶ ὁ ἡμέτερος Πατριάρχης νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν Αὐτοκράτειραν, διεμήνυσε τοῦτο εἰς ἐμὲ μυστικῶς, καὶ ἐγώ, ὡς ἐμὴν ἰδέαν, ὡμίλησα περὶ τούτου τῷ Πρέσβει κυρίῳ Βουρέ· οὗτος δὲ μοὶ ἐζήτησε νὰ τῷ γράψω ἐπιστολήν, ἵνα δείξῃ αὐτὴν τῇ ἡγεμονίδι, ὅπερ καὶ ἔπραξα. Ἀλλ', εἴτε μὴ θελήσασα νὰ ἐπεμβῇ εἰς τὰ αὐτῇ ἀλλότρια, εἴτε θέλουσα ν' ἀποφύγῃ, εἴτε ἐξαίρεσιν ὑπὲρ ἑνὸς ἀρχηγοῦ θρησκεύματος, εἴτε τὴν ἀνάγκην τῆς ὑποδοχῆς πάντων, περιωρίσθη μόνον εἰς τὸ νὰ πέμψῃ τὸν Ὑπασπιστὴν αὐτῆς νὰ ἐρωτήσῃ περὶ τῆς ὑγείας τοῦ Πατριάρχου.

Τῇ 4ῃ δ' Ὀκτωβρίου ἐγένετο μεγάλη στρατιωτικὴ ἐπιθεώρησις εἰς τὰ πεδία τοῦ Χουνκιὰρ σκελεσί, ὅπου μετέβην μετὰ τοῦ ἐκ Παρισίων εἰς ἐπίσκεψίν μου ἐλθόντος υἱοῦ μου Εὐγενίου. Ἐκεῖ δέ, συναντήσας με μετὰ τοῦ Κυρίου καὶ τῆς Κυρίας Ἰγνάτιεφ, ὁ Μέγας Βεζύρης Ἀαλῆ πασᾶς, μᾶς ὡδήγησεν εἰς ***κιόσκιον***, εἰς ὃ μετὰ ταῦτα προσεκλήθη καὶ ὅλον τὸ Διπλωματικὸν Σῶμα, ὡς καὶ ἡ λοιπὴ ἀνωτέρα κοινωνία.

Τῃ δ' ἐπαύριον, Κυριακῇ, τὸ ἑσπέρας, προσεκλήθη τὸ Διπλωματικὸν Σῶμα, οἱ Πρέσβεις μετὰ τῶν συζύγων των, νὰ γευματίσωσι παρὰ τῷ Σουλτάνῳ πρὸς τιμὴν τῆς σεβαστῆς ξένης, ὅπερ ἦν νεωτερισμὸς πρωτάκουστος ἀφ' ὅτου Σουλτάνος ὑπῆρξεν, διότι οὐδέποτε ξένος, καὶ μάλιστα χριστιανός, ἔτι δ' ὀλιγώτερον γυνή, ἡ γυνὴ ἡ οὐδὲ ψυχὴν ἔχουσα κατὰ τὴν Ὀθωμανικὴν δοξασίαν, ἐκάθησεν εἰς τὴν τράπεζαν αὐτῶν, ἀλλ' ἐν ταῖς ἐπισημοτέραις περιστάσεσι περιωρίζετο ὁ Σουλτάνος, εἰς τὸ τέλος τοῦ ἐν ὀνόματι αὐτοῦ διδομένου γεύματος, ὅπερ σπανιώτατα συνέβαινε, νὰ ἐμφανίζηται εἰς αὐτό, νὰ περιπατῇ ἅπαξ περὶ τὴν τράπεζαν, χωρὶς οὐδενὶ ν' ἀποτείνῃ τὸν λόγον, καὶ νὰ ἐξέρχηται.

Ἤδη δέ, τῶν χρόνων μεταβληθέντων, ἐπορεύθην διὰ τοῦ πενταζύγου ἐν μεγάλῃ στολῇ, εἰς τ' ἀνάκτορα τοῦ Δολμᾶ Βαχτζέ, καὶ ἐκεῖ συνήχθημεν πάντες οἱ Πρέσβεις μετὰ πολλῶν Ὀθωμανῶν Ὑπουργῶν καὶ μεγιστάνων, εἰς δωμάτιον τοῦ πρώτου δόμου,

εἰς ὃ μετ' ὀλίγον εἰσῆλθε καὶ ὁ Σουλτάνος μετὰ τῆς Αὐτοκρατείρας καὶ τῆς συνοδείας αὐτῆς, περιλαμβανούσης καὶ τὰς δύω νέας ἀνεψιὰς τῆς Δουκίσσης τῆς Ἄλβης, καὶ μίαν Κυρίαν τῆς Αὐλῆς. Οὕτως, ἀπὸ τοῦ δωματίου διήλθομεν διὰ μεγάλης αἰθούσης, καὶ ἀπ' αὐτῆς κατέβημεν κλίμακα μεγαλοπρεπῆ, τὴν ἔχουσαν ὑαλίνας καὶ χρυσᾶς τὰς κιγκλίδας. Ἀπ' αὐτῆς ὅμως εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ἑστιάσεως ἔφερε διάδρομος μακρός, στενὸς καὶ σχεδὸν σκοτεινός, διότι ἐφωτίζετο μόνον ὑπὸ δύω ἢ τριῶν φαναρίων κινητῶν καὶ εἰς τὸ ἔδαφος κατατεθειμένων. Καὶ πρὸ μὲν τοῦ Σουλτάνου καὶ τῆς Αὐτοκρατείρας προὐπορεύοντο λυχνοφόροι, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς, τοὺς στερουμένους τούτου τοῦ πλεονεκτήματος, ἡ διάβασις διὰ τῆς στενωποῦ δὲν ἦν τόσον εὔκολος, ὥστε, καὶ ὅτε ἐπεστρέφομεν ἀπὸ τῆς τραπέζης, ὁ Γάλλος συνάδελφός μου ἐκινδύνευσε νὰ πέσῃ ἐν αὐτῇ.

Τὸ δ' ἑστιατόριον ἦν αὐτὴ ἐκείνη ἡ μεγαλοπρεπὴς αἴθουσα, εἰς ἣν ἐγένοντο αἱ σουλτανικαὶ ὑποδοχαὶ κατὰ τὰς ἐπισημοτέρας τῶν ἑορτῶν. Ἦν δὲ πεφωτισμένη λαμπρότατα, καὶ περιεῖχε τράπεζαν πολυτελεστάτην, πᾶν τὸ μέγα αὐτῆς μῆκος καταλαμβάνουσαν.

Ἐπὶ κεφαλῆς ἐκάθητο ὁ Σουλτάνος μετὰ τῆς Αὐτοκρατείρας, ἣν εἶχεν εἰς τὰ δεξιά του. Εἰς δὲ τὰς μακρὰς πλευράς, παρὰ μὲν τῷ Σουλτάνῳ ἐκάθητο πρώτη ἡ Δούκισσα τῆς Ἄλβης, παρὰ δὲ τῇ Αὐτοκρατορίσσῃ ὁ Μέγας Βεζίρης, μεθ' ὃν ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας, ᾧ εἵποντο οἱ λοιποὶ Πρέσβεις. Ὀπίσω δὲ τῆς ἕδρας τοῦ Σουλτάνου ἵστατο ὄρθιος καὶ ἀκίνητος, δίκην ὑπηρέτου, ἐσταυρωμένας ἔχων τὰς χεῖρας (ὅπερ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐστὶ τὸ ἔμβλημα τῆς μεγίστης εὐλαβείας) ὁ ἐπίσημος Διερμηνεὺς τῆς Πύλης, ὃν μετὰ ἔτη πολλὰ εὗρον Πρεσβευτὴν ἐν Βερολίνῳ. Ἀλλ' ἐκεῖ τότε ἦν ἡ θέσις του ὅλως παθητική, διότι, οὐδ' ὁ Σουλτάνος, οὐδ' ἄλλος τις, οὐδὲ λέξεως, οὐδὲ βλέμματος τὸν ἠξίωσε, τοὺς δὲ σπανίους λόγους, οἵτινες ἀντελλάσσοντο μεταξὺ τοῦ Σουλτάνου καὶ τῆς Αὐτοκρατείρας μετεγλώττιζεν ὁ Ἀαλῆ πασᾶς.

Ἐγὼ δ' ἐκαθήμην μεταξὺ τοῦ Πρεσβευτοῦ τῆς Περσίας καὶ τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἱσπανίας, καὶ ἔλεγον εἰς ἐκεῖνον ὅτι ἀπὸ τῆς

μάχης τοῦ Μαραθῶνος, κατὰ πρῶτον Πέρσης καὶ Ἕλλην ἐμφανιζόμεθα παρακαθήμενοι φιλικῶς.

Τὰ ἐδέσματα ἦσαν πολυπληθέστατα, δύω διαφόρων εἰδῶν, τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς μαγειρικῆς καὶ ἐγὼ τῶν τελευταίων τούτων ἤθελον μάλιστα ν' ἀπογεύωμαι, τ' ἄλλα ἔχων πρόχειρα πανταχοῦ, νομίζων δ' ὅτι τῶν ἀνατολικῶν οὐδαμοῦ ἦν δυνατὸν ν' ἀπαντήσω ἀξιολογώτερα δείγματα ἢ παρὰ τῷ Σουλτάνῳ· ἀλλὰ πρὸς μεγάλην μου ἔκπληξιν εὗρον ὅτι ἐντελῶς ἠπατώμην, καὶ ὅτι εἰς τὰς κοινωτέρας τῶν ἡμετέρων τραπεζῶν παρετίθεντο πολὺ ἐντελέστερον καὶ ὀρεκτικώτερον παρεσκευασμένοι ***δολμάδες, πιλάφιον, καταΐφιον,*** παρ' ὅτι εἰς τὸ σουλτανικὸν συμπόσιον, ἐν ᾧ ἐξ ἐναντίας, τὰ εὐρωπαϊκὰ ἐδέσματα εὗρον ἐκεῖ ἀρίστης ποιότητος· τοῦτο δὲ διότι, ταῦτα μὲν παρηγγέλθησαν βεβαίως παρὰ ξένοις μαγείροις ξενοδοχείου τινὸς πρὸς εὐχαρίστησιν τῆς μεγάλης γαλλίδος ξένης, ἐκεῖνα δ' ἦσαν τὰ τῆς συνήθους τοῦ Σουλτάνου διαίτης, παρασκευαζόμενα ὑπὸ τῶν μαγείρων αὐτοῦ μετὰ τῆς συνήθους τοῖς Ἀσιανοῖς ἀδρανείας καὶ ἀμελείας. Ἦσαν δὲ καὶ οἶνοι πολυτελεῖς ἐπὶ τῆς τραπέζης, ὡς ἐν τοῖς πλουσιωτάτοις εὐρωπαϊκοῖς συμποσίοις, καὶ παρετήρησα ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ ὑπουργοὶ καὶ μεγιστᾶνες, ἐπιλήσμονες κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τῶν ἀπαγορεύσεων τοῦ Κορανίου, ἀπεγεύοντο αὐτῶν συνεχῶς καὶ μεθ' ἡδονῆς, δύω δὲ μόνοι ἐτήρουν πιστῶς τοῦ Προφήτου τὸν νόμον, ὁ Σουλτάνος κ' ἐγώ.

Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον ἀνήλθομεν αὖθις πάντες εἰς τὸ δωμάτιον, εἰς ὃ εἴχομεν κατ' ἀρχὰς συνέλθῃ, καὶ ἐκεῖ ὁ Σουλτάνος συνδιελέχθη τὸ πρῶτον μετὰ τῆς Αὐτοκρατείρας, ἧς ἡ σπανία καλλονὴ γενικῶς ἐλέγετο ὅτι μεγάλην εἶχεν ἐπ' αὐτοῦ ἐμποιήσῃ ἐντύπωσιν· ἀλλ' εἰς ἐμὲ ἐφάνη, ὅτε περιῆλθε τὰς κυρίας τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος, ὅτι πολὺ μᾶλλον τὸν εἵλκυσε μία ἐξ αὐτῶν, ἥτις καὶ ὡραῖον μὲν πρόσωπον ἀληθῶς εἶχε, πρὸ πάντων ὅμως ἦν εὐτραφεστάτη, ὅπερ ὡς μεγίστη καλλονὴ θεωρεῖται παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, ἡ σύζυγος τοῦ Πρέσβεως τῆς Σουηδίας.

Τῇ δὲ 12 Ὀκτωβρίου διῆλθε διὰ Κωνσταντινουπόλεως, ἐπίσης ἐκ Σουὲζ προερχόμενος καὶ ἐπισκεφθεὶς καὶ τὰς Ἀθήνας, ὁ

Διάδοχος τῆς Πρωσσίας, καὶ κατῴκησεν ὁμοίως ἐν Βεϊλέρβεη. Παρουσιάσθημεν δ' αὐτῷ ἐκεῖ ἐν στολῇ τῇ ἐπαύριον ὑπὸ τοῦ Πρέσβεως Καϊζερλιγγ, καὶ ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ μου συμπαρέλαβον, τοῦ 'Αλέξη ἀπελθόντος ἐπ' ἀδείᾳ εἰς Παρισίους, ἀντ' αὐτοῦ τὸν Εὐγένιον, δανεισθέντα τὴν στολὴν τοῦ ἀσθενοῦντος δευτέρου διερμηνέως 'Αντίππα. 'Απετέλεσε δ' ἐπ' ἐμοῦ ἀρίστην ἐντύπωσιν ἡ ὄψις τοῦ εὐπρεπεστάτου καὶ φιλόφρονος τούτου ἡγεμόνος, ὅστις μοὶ ὡμίλησε μετὰ συμπαθείας περὶ τοῦ Βασιλέως, μοὶ ἐξεθείασε τὸ κάλλος τῆς Βασιλίσσης, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ἀπερίγραπτον ἐνεποίησεν ἐπ' αὐτοῦ ἐντύπωσιν τῶν 'Αθηνῶν ἡ 'Ακρόπολις. 'Εκεῖ δὲ παρών, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ ὁ σύμβουλος τῆς Αὐστριακῆς Πρεσβείας Haymerling, μοὶ ἐνεπιστεύθη ὅτι εἶχε δι' ἐλπίδος νὰ ἐπιστρέψῃ, ὡς Πρέσβυς εἰς 'Αθήνας, ὅπου πρὶν εἶχεν ὑπηρετήσῃ ὡς Γραμματεὺς Πρεσβείας· καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐξεπληρώθη ἡ ἐλπίς του, καὶ τὸ πρῶτον τοῦτο βῆμα πρὸς τὰ ἄνω ἔφερεν αὐτόν, ὡς γνωστόν, μετά τινα ἔτη, εἰς τὴν ἀνωτάτην θέσιν 'Υπουργοῦ τῶν 'Εξωτερικῶν.

Τῇ δὲ 16ῃ ἦλθε καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, εἰς ὃν τῇ 18ῃ παρουσιάσθημεν. 'Ην δ' ἡ ἐντύπωσις, ἣν μοὶ ἐνεποίησεν, ὅτι, καίτοι νέος (ἦν τότε ἐτῶν 39), εἶχε τί τὸ ξηρὸν καὶ οὐχὶ προσηνές· ἀλλὰ τὴν γνώμην ταύτην μετέβαλον, ὅτε, εἰς μεταγενεστέρας ἐποχάς, ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ ἐμφανισθῶ ἐνώπιόν του εἰς μακροτέρας συνεντεύξεις. Τῇ δὲ 20ῇ προσεκλήθημεν εἰς γεῦμα πάλιν παρὰ τῷ Σουλτάνῳ, διδόμενον πρὸς τιμὴν τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ κατὰ τοῦτο μόνον διαφέρον τοῦ παρατεθέντος τῇ Αὐτοκρατείρᾳ τῶν Γάλλων, ὅτι μόνον ἄνδρες ἦσαν οἱ συνδαιτημόνες.

'Εξηκολούθουν δὲ συντόνως καλλιεργῶν καὶ ἐντείνων τὰς σχέσεις μου μετὰ τῶν 'Οθωμανῶν καὶ ἐπεχείρησα καὶ εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς τουρκικῆς νὰ ἐγκύψω, ἀλλ' ὁ καιρὸς μοὶ ἔλλειπεν, ἵνα σπουδαίως εἰς αὐτὴν προοδεύσω, καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν φωνηέντων εἰς τὴν γραφὴν ταχέως μ' ἀπεθάρρυνε. Μεταξὺ ἄλλων δ' 'Οθωμανῶν ἐπεσκέφθην συνεχῶς τὸν Κιανῆ πασᾶν, Γενικὸν Διευθυντὴν τῶν Τελωνείων, ἐκ τοῦ Πόντου καταγόμενον, ὀξύνουν

δὲ καὶ ἄριστα τὴν γαλλικὴν ὁμιλοῦντα, καὶ συνωμίλησα πολλάκις μετ᾽ αὐτοῦ, προσπαθῶν νὰ τὸν πείσω περὶ τοῦ συμφέροντος, ὃ θὰ εἶχεν ἡ Τουρκία, παρέχουσα τελωνειακὰς εὐκολίας εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἐπεδίωξα δὲ τὴν γνωριμίαν καὶ Ἰσμαὴλ πασᾶ τοῦ Κρητικοῦ, γέροντος ἀγχινουστάτου καὶ ὁμιλοῦντος ἄριστα τήν τε Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Γαλλικήν. Ἔνθερμος νομισματολόγος, κομίσας, μοὶ ἔδειξεν ἐπὶ μιᾶς τῶν ἐπισκέψεών μου τρεῖς ἢ τέσσαρας μεγάλους σάκκους, περιέχοντας φύρδην μίγδην πάσης πόλεως καὶ παντὸς χρόνου νομίσματα, ὧν τινα, ὡς τὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, τινῶν Πτολεμαίων καὶ ἄλλα ἐκ τῶν κοινοτέρων, ἤξευρε καὶ νὰ διακρίνῃ· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν οὐδεμίαν εἶχεν ἰδέαν, ἢ ἐξελάμβανεν ἄλλα ἀντ᾽ ἄλλων.

Καὶ μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν δὲ μεγιστάνων καὶ μετὰ τῶν συναδέλφων μου τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος καὶ μετὰ τῶν ἐπισημοτέρων ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁμογενῶν συνεχῶς συνδιελεγόμην περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Τουρκίας, καὶ τὸ γενικὸν συμπέρασμα ἦν ὅτι ἐσωτερικὴ φαγέδαινα, καὶ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ καὶ οἰκονομική, καταβιβρώσκει τὸ Κράτος, εἰ καί,—ἢ μᾶλλον ἴσως διότι—ἐξωτερικῶς τὸν αὐτῷ μὴ ἁρμόζοντα πιθηκίζει βίον. Τῷ Πρεσβευτῇ δὲ τῆς Γαλλίας, μεθ᾽ οὗ ἐξ Ἑλλάδος στενῶς ἐγνωριζόμην, παρέστησα ὅτι αἱ μετὰ τῆς Εὐρώπης σχέσεις τῆς Πύλης ἐδύναντο κἂν κανονικώτερον νὰ διεξάγωνται, ἂν τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἀνετίθετο εἰς ἄνδρα τινα καὶ τὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν παιδείαν καὶ τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς ἀνώτερον τῶν συνήθως εἰς τὴν ὑψηλὴν ταύτην θέσιν διοριζομένων, καὶ ὡς τοιοῦτον ὑπέδειξα τὸν Ἀλέξανδρον Καραθεοδωρῆ. Προσέθηκα δ᾽ ὅτι διὰ τούτου θὰ ὠφελεῖτο ἡ Πύλη, πλὴν ἄλλων, καὶ διότι θ᾽ ἀπεδείκνυεν ὅτι ἤρθη ὑπεράνω τῶν ἐθνικῶν καὶ θρησκευτικῶν προλήψεων, οὐδόλως διακρίνουσα, ὡς πρὸς τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, μεταξὺ Ὀθωμανῶν καὶ Χριστιανῶν. Ὁ κ. Βουρὲ ἐνέκρινε τὴν γνώμην μου ταύτην, καί, τὸ πρῶτον μὲν μοὶ ἀντέταξεν ὅτι ὁ Καραθεοδωρῆς ὑπελαμβάνετο ὡς ῥωσσίζων· ἀλλ᾽ ὅτε τῷ ἀνέπτυξα ὅτι τοῦτο ἦν ἀνυπόστατος πρόληψις, καὶ ὅτι τὸ μόνον, ὃ ἐδύνατο

μετ' ἀληθείας νὰ τῷ προσαφθῇ, θὰ ἦν ὅτι ἐστὶν Ἕλλην τὴν καρδίαν, ὅπερ ὑπὸ Εὐρωπαϊκὴν καὶ γενικὴν πολιτικὴν ἄποψιν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς προτέρημα μᾶλλον, εὐχαρίστως εἶδον τὸν κ. Βουρὲ ἀποδεχθέντα τὸ μέτρον, ὃ ἡμῖν θὰ ἦν πλείστων ὠφελειῶν πάροχον, ἀλλά, καίτοι ἡ ὑπὲρ αὐτοῦ μὲν συνηγορία τοῦ κ. Βουρὲ παρὰ τῷ Ἀαλῆ δὲν ἐπέτυχε τότε, οὐχ ἧττον ὅμως βεβαίως προωδοποίησε τὴν μετά τινα ἔτη, κατὰ τὰ 1880, προχείρησιν τοῦ κ. Καραθεοδωρῆ εἰς τὸ ὑπουργικὸν ἀξίωμα, τὸ οὐδέποτε ἄλλοτε εἰς Ἕλληνα δοθέν, καὶ εἰς αὐτὸν ἐπὶ βραχὺν χρόνον μόνον διατηρηθέν.

Ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν μ' ἀπησχόλουν αἱ δημόσιαι μέριμναι, ἀδύνατον μοὶ ἦν νὰ λησμονήσω ὅτι ᾤκουν ἐν τῷ ἐπιγείῳ παραδείσῳ, τῷ Βοσπόρῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ παράθυρά μου εἶχον εὐρεῖαν ἄποψιν ἐπὶ τοῦ κυανοῦ καὶ σχεδὸν πάντοτε ἠρέμα μειδιῶντος ὑγροῦ καθρέπτου, ὃν ἔβλεπον πολλάκις διασχιζόμενον ὑπὸ χορῶν ἁλομένων δελφίνων, παραλλήλως ἢ ἀντιθέτως χωρούντων, ὑπὸ παμπληθῶν ἀκατίων, κωπηλατούντων πρὸς πᾶσαν διεύθυνσιν, καὶ ὑπ' ἀτμοπλοίων ἢ ἱστιοφόρων μεγάλων διαστάσεων ἐκ τῶν ἀπωτάτων χωρῶν τῆς οἰκουμένης πολλάκις ὁρμωμένων, καὶ διερχομένων τοσοῦτον ἐγγὺς τῆς οἰκίας μου, ὥστε θὰ ἐδυνάμην καὶ νὰ συνδιαλεχθῶ μετὰ τῶν ἐπιβατῶν. Πέραν δ' ἔβλεπον τοὺς συμφύτους λόφους καὶ τάς, ὡς ἐκ τῆς χειρὸς τῶν Χαρίτων, καταστίκτους ἀκτὰς τῆς Ἀσίας, καὶ πρὸς τ' ἀριστερὰ ἐν ἀποστάσει τὸ ὡραῖον Βουγιοὺκ-δερέ, καὶ τὴν ἔξοδον τοῦ Βοσπόρου πρὸς τὸν ἀχανῆ Εὔξεινον. Ἀπέναντι τοιούτων θαυμασίων τῆς φύσεως καλλονῶν ἀναίσθητος θὰ ἤμην, ἂν ἔμενον ἀδιάφορος, καὶ ὁσάκις ἡ ὑπηρεσία μου τὸ ἐπέτρεπεν, ἐπεσκεπτόμην, εἴτε μόνος, εἴτε συνοδείᾳ φίλων, πρὸ πάντων τῆς Κ[ας] Ζωῆς Βαλτατζῆ, καὶ τῶν γνωρίμων της, τῶν περιχώρων τὰ μᾶλλον ἀξιοθέατα, ὡς τὸ ***Ὕδωρ τῶν καστάνων*** (Κεστανὲ σουγιοῦ), τὴν ὑπὸ τῶν Γάλλων καλουμένην ***Κοιλάδα τῶν ῥόδων,*** (Vallée des roses), τὸ ***Γκιοκσοκγιοῦ,*** τὰ ***Καβάκια*** εἰς τὸ στόμιον τοῦ Εὐξείνου.

Κατὰ δὲ τὰς παραμονὰς τῆς ἀφίξεως τῆς Αὐτοκρατείρας τῶν Γάλλων ἐπεσκέφθην (τῇ 17 Αὐγούστου) τὴν ἔπαυλιν τοῦ Βεϊλέρ-

βέη, χαριέστατα κειμένην ἐπὶ τῆς Ἀσιανῆς παραλίας ἐν μέσῳ ἀπεράντων κήπων, ἐν οἷς πολλαχοῦ, ὑπὸ τὰ δένδρα, ἦσαν δεδεμένοι παρδάλεις καὶ τίγρεις. Ἐπὶ πάσης δὲ τῆς ἐκτάσεως ἦσαν διεσπαρμένα εὐρέα δωμάτια, ἅτινα τότε πολυτελῶς διεσκευάζοντο διὰ τὴν περιμενομένην ἔξοχον ξένην, καὶ τοσούτῳ πλήρης ἦν ἡ διασκευή, ὥστε δὲν ἐλησμονήθησαν οὐδὲ τὰ ὑπὸ τὴν κλίνην νυκτικὰ πέδιλα, χρυσόστικτα καὶ ἀδαμαντοκόλλητα. Ὡς δ᾽ ἔμαθον μετὰ ταῦτα, πᾶσαν ταύτην τὴν πολυτελῆ σκευασίαν, προσενεχθεῖσαν εἰς δῶρον, ἔλαβε μεθ᾽ ἑαυτῆς, ἀναχωροῦσα, ἡ Αὐτοκράτειρα.

Φιλολογικὰ

Κατὰ πᾶν δὲ τὸ διάστημα τῆς διαμονῆς μου ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲν ἔπαυσα καὶ περὶ τὴν φιλολογίαν ἀσχολούμενος, καὶ ὁτὲ μὲν ἀρχαιότερα ἔργα μου ἀναθεωρῶν, ἢ συμπληρῶν, ὁτὲ δὲ νεώτερα σχεδιάζων ἢ καὶ συντάττων, καὶ τοῦτο οὐχὶ σπανίως ἐπὶ τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν περιπάτων μου, ὅταν ἤμην μόνος. Καὶ πρὸ παντὸς μέν, περατώσας τὴν ἀναθεώρησιν τῆς μεταφράσεως τῆς Αἰνειάδος ὑπὸ τοῦ πατρός μου, παρέδωκα αὐτὴν κατὰ τὸν Ἰούνιον εἰς τύπωσιν εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀποκατεστημένον καὶ νεονυμφευμένον τυπογράφον Ἀντώνιον Κορομηλᾶν, ἀδελφὸν τοῦ ἐν Ἀθήναις εἰς ἐπισημότητα περιελθόντος καὶ εἰς τὰ ἔργα μου, ἀφ᾽ ὧν ἐγὼ οὐδέποτε οὐδὲν ὠφελήθην, κατὰ μέρος τὴν αὔξησιν τῆς περιουσίας του ὀφείλοντος Ἀνδρέα Κορομηλᾶ. Καὶ τὸ ἀξιόλογον δὲ τοῦτο προϊὸν τῆς πολυμαθείας καὶ τῆς Μούσης τοῦ πατρός μου, ὃ εἰς πᾶν ἄλλο μέρος θὰ περιέβαλλε στέφανος φήμης καὶ θὰ ἔφερεν ἄφθονα κέρδη, ὅλην περιουσίαν, εἰς τὸν μεταφραστήν, παρ᾽ ἡμῖν, οὐδ᾽ ἀνεγνώσθη, οὐδὲ σχεδὸν γινώσκεται.

Ἐπέτρεψα δὲ καὶ εἰς τοὺς κυρίους Ν. Κατσουλίδην καὶ Ν. Δεστουνιάνην τὴν εἰς βιβλίον δίτομον ἀνατύπωσιν τῆς μεταφράσεως τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Στερεώματος, ἣν εἶχον ἄλλοτε δημοσιεύσῃ ἐν ἐπιφυλλίδι, χωρίς, οὐ μόνον ὄφελός τι, ἀλλ᾽ οὐδὲ κἂν ἀντίτυπά τινα πρὸς διανομὴν εἰς φίλους νὰ μοὶ δοθῶσιν ἐκ τῆς νέας ταύτης ἐπιχειρήσεως. Συγχρόνως δ᾽ ἀνεθεώρησα διὰ τύπωσιν, ἑτοι-

μον καταρτίσας, τὰς Πολιτικὰς Ἀρχαιότητας καὶ τὴν Ἐπιγραφικήν, συντεταγμένα ἤδη ὄντα, ἀφ᾽ οὗ χρόνου ἤμην ἐν Ἀθήναις.

Καὶ διάφορα δὲ συνέτταττον, ὁσάκις εἶχον ἄνεσιν, ᾄσματα, ἰδίως ἐπὶ ρυθμοῖς γνωστῶν εὐρωπαϊκῶν μουσικῶν συνθέσεων, καὶ ἐπὶ τῇ προθέσει τοῦ ν᾽ ἀπαλλάξω τοὺς ᾄδοντας καὶ τὰς ᾀδούσας τῶν ἡμετέρων τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ προσφεύγωσι πάντοτε εἰς ξένας γλώσσας, ἢ τοὐλάχιστον τοῦ νὰ τοῖς ἀφαιρέσω τὴν πρόφασιν, ὅτι δὲν ποιοῦνται χρῆσιν τῆς Ἑλληνικῆς, διότι δὲν ὑπάρχουσιν εἰς αὐτὴν ᾄσματα τετονισμένα. Παίζων δ᾽ ἐνίοτε, ἐστιχούργουν καί τινα ἐλάχιστα εἰς τὴν γαλλικὴν ἢ τὴν γερμανικήν.

Σύλλογος

Ἔτρεφον δὲ μέγα ἐνδιαφέρον καὶ πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον, ὡς διαχέοντα ποικίλας γνώσεις εἰς τοὺς πολυαριθμοτάτους εἰς τὰς συνεδριάσεις αὐτοῦ φοιτῶντας ὁμογενεῖς, πρὸ πάντων ὅμως, ὡς διατηροῦντα παρ᾽ αὐτοῖς τὴν ζέσιν πρὸς πνευματικὴν ἀνάπτυξιν. Διὰ τοῦτο, αἰτηθεὶς ὑπὸ τῆς διευθύνσεως αὐτοῦ, προθύμως ἔστερξα, οὐ μόνον νὰ καταταχθῶ μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτοῦ, καὶ οὐδέποτε ἔλειπον ἀπὸ τῶν δημοσίων συνεδριάσεων, ἀλλὰ καὶ ν᾽ ἀγορεύσω ὁ ἴδιος.

Ἐκ τῶν μελῶν δὲ τοῦ Συλλόγου ἦσαν πολλὰ ἀξιολόγους πραγματείας ἀναγινώσκοντα, ὡς ὁ ἰατρὸς Μαυρογένης, ὁ ἰατρὸς Ζωγράφος, ὁ Καλλιάδης, ὁ Βασσιάδης, ὁ Ἀλέξανδρος Καραθεοδωρῆς. Περὶ τὴν ποίησιν δ᾽ ἠσχολεῖτο μόνος ὁ Ταντελίδης, μικρὰ μέν, ἀλλὰ πάντοτε χάριτος πλήρη ποιημάτια γράφων, καὶ τούτων τὰ πλεῖστα ἀναφερόμενα εἰς τὴν φιλτάτην αὐτῷ οἰκογένειαν Βαλτατζῆ. Ἡμέραν δέ τινα, τῇ 27 Ἰουλίου, ἐπισκεφθεὶς εἰς τὸ χωρίον Βεβέκιον τὴν χήραν Ἰακωβίδου, ἀδελφὴν τοῦ Λογοθέτου Ἀριστάρχου, γραίαν παραδόξως ἐνθουσιώδη, ἠναγκάσθην ν᾽ ἀκούσω αὐτῆς μετὰ ζέσεως ἀναγινωσκούσης «τὰ καθ᾽ Ἡρὼ καὶ Λέανδρον», ποίημα, ὃ ἐκαυχᾶτο ὅτι εἶχέ ποτε γράψη δι᾽ αὐτὴν ὁ καὶ ἐκεῖνος τότε νέος διδάσκαλος Μεθόδιος. Ἀλλ᾽ ἂν τὸ ἔκτοτε μαρανθὲν κάλλος της εἶχεν ἐμπνεύση αὐτόν,

καὶ ὅπως δήποτε καὶ ἂν ἔκρινε περὶ τῆς ποιήσεως αὐτοῦ ἡ εὐγνωμοσύνη της, εἰς τοὺς ἀμερολήπτους ἀναγνώστας καὶ τοὺς ὑπομονητικωτέρους ἀκροατὰς ἦν προφανὲς ὅτι αἱ Μοῦσαι οὐδέποτε τὸν ἐνέπνευσαν.

Παρὰ δὲ τοῖς Ὀθωμανοῖς περὶ φιλολογίας οὐδεὶς ὑπῆρχε λόγος, πλὴν τοῦ νομισματολόγου Σουζὶ πασᾶ, περὶ οὗ προανέφερα, καὶ τοῦ Βεφὶκ πασᾶ, ὅστις τοῦ Μολιέρου τινὰς κωμῳδίας καὶ ἄλλα τινα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μετέφρασεν, ἀγνοῶ ἂν καλῶς ἢ κακῶς, ἀλλ' ἠξεύρω ὅτι τὰς μεταφράσεις αὐτοῦ οὐδεὶς ἀνεγίνωσκε.

Μεταξὺ δὲ τῶν τὴν Κωνσταντινούπολιν οἰκούντων Εὐρωπαίων ἐγνώρισα τὸν κ. Dethier, διευθυντὴν γερμανικοῦ σχολείου, διατελοῦντος ὑπὸ τὴν Αὐστριακὴν Πρεσβείαν, καὶ ἀρχαιολογικὰς γράφοντα παραδοξολογίας·

Εἰς Θεραπεῖα, σύνηθες πέρας τῶν περιπάτων μου καὶ διὰ τὴν καλλονὴν τῆς θέσεως, καὶ διὰ τὰς ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας, καθ' ἣν ἐνταῦθα κατῴκουν, εἶδον, ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου τῆς Μητροπόλεως ἐντετειχισμένον, μικρὸν ἀνάγλυφον λευκοφαίου χονδροκόκκου λίθου, παριστῶν, ὡς ἀπαντᾶται συνήθως καὶ ἐν Ἀθήναις, τὸν Ἀσκληπιόν, καθήμενον πρὸ τραπέζης, παρ' ᾗ παῖς τείνει στέφανον εἰς τὴν Ὑγιείαν, ἐπίσης καθημένην καὶ εἰς τοὺς κόλπους της κρατοῦσαν παιδίον· ὥστε προφανὲς ἐστὶν ὅτι τὸ ἀνάγλυφον ἦν εὐχαριστήριον ἀνάθημα διὰ τὴν ἴασιν παιδίου, καὶ ὅτι ἡ Μητρόπολις ᾠκοδομήθη εἰς τὴν θέσιν ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἐπωνυμία τῶν ***Θεραπείων.***

Ἐκκλησιασθεὶς δὲ Κυριακήν τινα εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀλβανοχωρίου (Ἀρναούτκιοϊ), εἶδον ἐν αὐτῷ, ἐμπρὸς τοῦ ἱεροῦ καὶ ὀλίγον πρὸς δεξιά, ἓν τῶν μαρμάρων τοῦ ἐδάφους φέρον πολύστιχον ἐπιτάφιον ἐπιγραφήν, ἰσχυρῶς βεβλαμμένην καὶ δυσανάγνωστον, καὶ ἀνεκάλυψα, ὅπερ ἔπειτα καὶ ὑπὸ τῶν Ἐπιτρόπων μοὶ ἐκυρώθη, ὅτι ἦν ἐκεῖ ὁ τάφος τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου μου Σταθάκη Λαπίθη ἐκ Θεσσαλίας, ὅν, πολὺ πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, βασανίσαντες, εἶχον ἀποκεφαλίση οἱ Τοῦρκοι, μόνον διότι ἦτο πλούσιος, καὶ ἵνα ἁρπάσωσι τὴν περιουσίαν του. Εἰς αὐτὸν ἀναφέρεται ἓν χωρίον τοῦ ἐμοῦ δράματος, τῆς Παρα-

μονῆς (Πρ. Β', Σκην. Γ', σελ. 64). Παρὰ τῷ τάφῳ δὲ τούτῳ ὑπάρχει καὶ ἕτερον ἐνεπίγραφον μάρμαρον τάφου ἑνὸς τῶν Μουρουζῶν.

Παρὰ τῷ ἰατρῷ Κωνσταντίνῳ Καραθεοδωρῇ, εἰς μουσικὴν συναναστροφήν, ἑσπέραν τινὰ ἠκούσαμεν παίζουσαν θαυμασίως συγγενῆ τινα τοῦ Meyerbeer. Μετ' αὐτῆς δ' ἔπαιξαν, λίαν ἐκτιμηθεῖσαι, καὶ αἱ δύω θυγατέρες τοῦ οἰκοδεσπότου, ἡ Κα Καλλιάδη καὶ ἡ Κα Abbot. Ταύτης ὁ σύζυγος, νέος ὑπολήψεως καὶ ἀγάπης ἄξιος, ἀρίστης δ' ἀγωγῆς λαχών, ἕνεκα ἐπιτοπίων συμφερόντων ἐπεθύμει, καὶ οἱ συγγενεῖς του μὲ παρεκάλεσαν, ἵνα μεσιτεύσω νὰ διορισθῇ, Πρόξενος τῆς Ἀμερικῆς εἰς Θεσσαλονίκην, τὴν πόλιν τῆς γεννήσεώς του. Καὶ ὁ μὲν Ἀμερικανὸς συνάδελφός μου κ. Morris, εἰς ὃν κατέφυγον, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι μετὰ λύπης δὲν ἐδύνατο νὰ μ' εὐχαριστήσῃ, καθόσον εἶχεν ἤδη ἄλλον προτείνῃ, ἀλλ' εὐτυχέστερος ὑπῆρξεν, ὡς πρὸς τὸ Προξενεῖον τῆς Πρωσσίας, ἢ μᾶλλον δυστυχέστερος· διότι, ὡς γνωστόν, μετά τινα ἔτη, ἐν ἐκτελέσει τῶν καθηκόντων του ἔπεσε θῦμα τοῦ θηριώδους φανατισμοῦ τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου.

Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἦλθε πρός με καὶ ἔμεινε, προσκληθεὶς εἰς τὸ πρόγευμά μου, ὁ ἐν Ἀμερικῇ γνώριμός μου κ. Κινδυνέκος, ὅστις δὲν εἶχε κατορθώσῃ νὰ λάβῃ, δι' Ἀμερικανικῆς ἐπεμβάσεως, ἃ παρὰ τοῦ Ἀντιβασιλέως ἀπῄτει 17 ἑκατομ. ταλλήρων.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἐπισκεπτομένων με ἦν καὶ ὁ κ. Baude, ὁ ἐν Ἀθήναις τότε διατελῶν Πρέσβυς τῆς Γαλλίας, ἐν ἀδείᾳ δ' ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Οὗτος δ' ἐπέμενεν ὅτι ὀρθὸν δὲν ἦν, οὐδὲ σύμφωνον πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος, ν' ἀντιπροσωπεύηται αὕτη ἐν Παρισίοις ὑπὸ Γραμματέως μόνον Ἐπιτετραμμένου, καὶ ὅτι ἔπρεπεν ἐγὼ νὰ ἐκλέξω, ἢ νὰ ἐπιστρέψω εἰς Παρισίους, ἄλλου διοριζομένου ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἤ, ἂν προτιμῶ τὴν ἐνταῦθα θέσιν, ὑπ' ἄλλου ν' ἀντικαταστῶ ἐν Γαλλίᾳ. Τῷ ἀπήντησα δ' ὅτι, τὸ κατ' ἐμέ, οὐδεμίαν προτείνω προτίμησιν, καὶ θὰ ὑπηρέτουν, ὅπου ἂν ἡ Κυβέρνησίς μου μ' ἐθεώρει χρησιμώτερον· ἂν δ' ἀπεφάσιζε νὰ μὲ ἀφήσῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅτι ἴσως σκόπιμον θὰ ἦν νὰ πέμψῃ αὖθις εἰς Παρισίους τὸν καὶ ἄλλοτε ἐκεῖ πρεσβεύσαντα κ. Θ. Δηλιγιάννην. Ἀλλά, πρὸς ἔκπλη-

ξίν μου, ἤκουσα τὸν κ. Baude εἰπόντα μοι ὅτι δὲν θεωρεῖ τὸν κ. Δηλιγιάννην κατ' οὐδένα λόγον κατάλληλον διὰ τὴν θέσιν ταύτην.

Κατὰ τὴν 22 Ἰουνίου ἐτελέσθησαν πανηγυρικῶς οἱ γάμοι τοῦ Ἀλεξ. Καραθεοδωρῆ μετὰ τῆς διαπρεπούσης ἐπὶ κάλλει καὶ χάριτι Κασσάνδρας, τῆς πρώτης θυγατρὸς τοῦ κ. Μουσούρου, πρώην Ἡγεμόνος τῆς Σάμου, ἀδελφοῦ δὲ τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ Πρέσβεως τῆς Τουρκίας. Ἦσαν δὲ προσκεκλημένοι οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπισήμων Ἑλλήνων, πολλοὶ ξένοι καὶ Ὀθωμανοί τινες μεγιστᾶνες, ἀλλ' ἐγὼ δὲν προσεκλήθην, καίτοι ὢν ὁ ἐγγύτερος τῆς οἰκίας φίλος καὶ σχεδόν τι πλέον ἢ συγγενής. Τοιαῦται ἦσαν αἱ ὕποπτοι διαθέσεις τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως, ὥστε δὲν ἐτόλμα νὰ προσκαλέσῃ τὸν Πρέσβυν τῆς Ἑλλάδος ὁ κ. Καραθεοδωρῆς, χωρὶς νὰ διακινδυνεύσῃ τὴν πολιτικὴν θέσιν του καὶ ὃ παρ' αὐτῆς περιέμενε μέλλον του. Τοῦτο ὅμως δὲν μ' ἐμπόδισε νὰ ἐξακολουθῶ μετὰ τὸν γάμον σχεδὸν ἀδελφικὰς σχέσεις καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ μετὰ τῆς συζύγου του. Αἱ δὲ σχέσεις αὗται καὶ ἀπέβησαν μέχρι τέλους τῷ ὄντι συγγενικαί, ὅπερ ὅμως δὲν προέβλεπον τότε ἀκόμη. Ἀλλὰ κατ' ἐπιστολήν, ἣν μετά τινας ἡμέρας ἔλαβον παρὰ τοῦ ἐν Βερολίνῳ στρατιωτικῶς ὑπηρετοῦντος υἱοῦ μου Ἀριστείδου, ἐπεσκέφθη αὐτὸν ἐκεῖ, καθ' ὃν χρόνον ἐτελεῖτο ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει γάμος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ ἀδελφὴ τούτου Κα Σμαράγδα Βαλτατζῆ μετὰ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς Λουκίας, καὶ ὁ υἱός μου, γνωρίζων, ἃς σχέσεις διετήρουν μετὰ τῆς οἰκογενείας, ἐγένετο μετὰ χαρᾶς τῶν χαριεστάτων Κυριῶν ὁ ξεναγὸς ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Πρωσσίας, καὶ τοῦτο ἦν προοίμιον αἴσιον τῶν εὐτυχῶν τοῦ ἑπομένου βραχέος του βίου ἡμερῶν.

Κατὰ τὰς 22 Ὀκτωβρίου ἡ Κα Ζωὴ Βαλτατζῆ μετὰ τῆς οἰκογενείας της ἀπῆλθε νὰ διαχειμάσῃ εἰς Ἀθήνας, ὥστε μοὶ ἔλειψεν ἡ οἰκογένεια, παρ' ᾗ εὕρισκον περιποιήσεις καὶ αἰσθήματα φιλικώτερα, παρ' ἂν προήρχοντο ἐκ προσεχεστάτων συγγενῶν. Τῇ δὲ 1 Νοεμβρίου, καταλιπὼν καὶ ἐγὼ τὴν θερεινήν μου διαμονήν, μετῴκησα εἰς τὸ ἐν Σταυροδρομείῳ ξενοδοχεῖον τοῦ Βυζαντίου.

Ἐνταῦθα δὲ πολλὰς καὶ συνεχεῖς εἶχον συνεντεύξεις μετὰ τῶν συναδέλφων μου, μὴ πλέον διεσπαρμένων, ὡς κατὰ τὸ θέρος, καὶ παρὰ τῷ Κῳ Πρόκες ἀπήντων τὴν πρὸ ὀλίγου ἐλθοῦσαν εἰς

ἐπίσκεψίν του χαριεστάτην θυγατέρα του Κ^{αν} Meyer. Μετ' αὐτῆς, οὔσης λίαν λογίας, πολλὰ περὶ Γερμανικῆς φιλολογίας διελεγόμην· μοὶ ἐσύστησε δὲ καὶ μοὶ ἔδωκεν εἰς ἀνάγνωσιν τὰ τέως ἄγνωστά μοι ἀξιόλογα ποιήματα τοῦ Βαυαροῦ κόμητος Schaek, ὃν μεταγενεστέρως ἔλαβον ἀφορμὴν καὶ ὑπὸ ἄλλας ἀπόψεις νὰ ἐκτιμήσω.

Ἦλθε δὲ εἰς τὴν νέαν μου κατοικίαν εἰς ἐπίσκεψίν μου καὶ ὁ κ. Wilks, τὸν διδάσκαλον τῆς Γερμανικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπαγγελλόμενος τότε, πλήρης δ' εὐγνωμοσύνης, διότι ἀνεμιμνήσκετο ἔτι ὅτι, ὡς προενέφερα, εἶχον ἐνεργήση τῷ 1833 νὰ τῷ ἀπονεμηθῇ τὸ Ἑλληνικὸν παράσημον.

Τὴν τελευταίαν δ' ἑσπέραν τοῦ ἔτους διέτριψα παρὰ τῇ ἐκ Γερμανίας ἐπανελθούσῃ Κ^{α} Σμαράγδᾳ Βαλτατζῇ. Ἡ μικρά, τότε παιδίον ἔτι, θυγάτηρ της Ἑλένη μᾶς διηγεῖτο ὅτι, ὡς ἐν Γερμανίᾳ ἤκουσεν, ὅστις τὴν νύκτα ἐκείνην ἐνέκλειε τὸ πέδιλόν του εἰς τὴν ἑστίαν τοῦ κοιτῶνός του, τὸ πρωῒ εὕρισκεν ἐν αὐτῷ τι δῶρον, ὃ τῷ ἔφερεν ὁ Ἅγιος Βασίλειος. Τὴν ἐπαύριον λοιπόν, ἐπανῆλθον εἰς τῆς Κ^{ας} Βαλτατζῆ, εἰς τὰς χεῖρας ἔχων δέμα ἐσφραγισμένον, εὑρεθέν, ὡς εἶπον, ἐντὸς τοῦ πεδίλου μου, ὃ εἶχον ἐγκλείση εἰς τὴν ἑστίαν, καὶ ἐπρότεινα ν' ἀνοίξωμεν αὐτὸ παρουσίᾳ πάσης τῆς οἰκογενείας. Ἀλλά, σχισθέντος τοῦ περικαλύμματος, εὑρέθη ἄλλο ὑπ' αὐτό, ἐφ' οὗ ἐπιγραφὴ φέρουσα: Wer es gefunden, soll's nicht haben, Wer soll's? Das sagen die Buchstaben. Καὶ ὑπ' αὐτὴν ἦσαν δύο μεγάλα γράμματα Η. Β. Σκέψεως δὲ γενομένης ἐκρίθη ὅτι ταῦτα ἄλλο ὄνομα δὲν ἐδύναντο νὰ αἰνίττωνται ἢ Hélène Baltatzi, καὶ οὕτω, σχισθέντος τοῦ περικαλύμματος, εὑρέθη ὑπ' αὐτὸ ὡραῖόν τι δῶρον, ὃ ἐδόθη εἰς τὴν ἐκτὸς ἑαυτῆς ἐκ χαρᾶς γενομένην μικρὰν Ἑλένην.

1870

Τὸ νέον ἔτος ἤρξατο ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς οἰωνοὺς ὑφ' οὓς ἔληξε τὸ πρὸ αὐτοῦ, καὶ ἡ πρώτη αὐτοῦ ἡμέρα κατεδαπανήθη εἰς ἀντεπισκέψεις μετὰ τῶν Ῥώσσων καὶ τῶν ὁμογενῶν.

Τῇ δὲ τρίτῃ τοῦ Ἰανουαρίου, παρακληθεὶς ὑπὸ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, ὡμίλησα τὸ ἑσπέρας ἐν τῇ αἰθούσῃ αὐτοῦ, ἐνώπιον πλήθοντος ἀκροατηρίου, ὑπὲρ τὴν μίαν ὥραν αὐτοσχεδίως περὶ τῆς Ἑλληνικῆς προσῳδίας. Καὶ εἰς ἐμὲ μὲν αὐτὸν ἡ ἀγόρευσις ἀφῆκε δυσάρεστον ἀποτυχίας ἐντύπωσιν· εὐτυχῶς ὅμως οὐχ οὕτω καὶ εἰς τὸ ἀκροατήριον, καὶ ἐν ἄλλοις ὁ κ. Ζαρείφης, ὅτε ἐξηρχόμεθα, μοὶ ἐξέφρασε τὴν χαράν του, διότι κατὰ πρῶτον συνέλαβεν ἀκριβῆ ἰδέαν περὶ τοῦ ἀντικειμένου, οὕτω καθαρῶς καὶ εὐλήπτως ἐκτεθέντος.

Καὶ ἄλλη δέ τις κατ᾽ ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἀφορμὴ ἐδόθη, ἵνα ἀσχολήσω τὸ κοινὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ τὴν πρώτην μου ἄφιξιν, δύω ἡμέρας μετ᾽ αὐτήν, προσκληθεὶς ὑφ᾽ ἑταιρείας Ἑλλήνων ἠθοποιῶν, οἵτινες πρό τινος ἔδιδον παραστάσεις ἐν Σταυροδρομείῳ, παρευρέθην εἰς μίαν αὐτῶν, καὶ μετὰ λύπης εἶδον πόσον κενὸν ἦν τὸ Θέατρον, παρὰ δὲ τοῦ διευθυντοῦ τῆς ἑταιρείας, κ. Σπ. Ταβουλάρη, ἐλθόντος τὴν ἐπαύριον εἰς ἐπίσκεψίν μου, ἔμαθον ὅτι καὶ τῶν ὀλίγων θεατῶν, οὓς εἶδον, οἱ πλεῖστοι εἶχον ἑλκυσθῇ ὑπὸ τῆς περιεργείας τοῦ νὰ ἰδῶσι τὸν νεωστὶ ἀφιχθέντα Πρέσβυν, ἐν γένει δ᾽ ὅτι παραμελοῦνται αἱ Ἑλληνικαὶ παραστάσεις ἐντελῶς ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, φοιτῶντος μόνον εἰς τὰς Γαλλικάς, ἃς ὁ συρμὸς εἶχε καθιερώσῃ.

Τότε τὸ πρῶτόν μου διάβημα ἦν νὰ ἐνοικιάσω δι᾽ ὅλον τὸ ἔτος θεωρεῖον διὰ τὰς Ἑλληνικὰς παραστάσεις, καὶ εἰς πολλοὺς τῶν ὁμογενῶν, οὓς ἀπήντησα, εἶπον τοῦτο, προσθεὶς ὅτι θεωρῶ πατριωτικῆς φιλοτιμίας καὶ πατριωτικοῦ καθήκοντος ἔργον τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ θεάτρου, ὡς ἰσχυροτάτου παράγοντος τῆς τοῦ ἔθνους διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς ἀναπτύξεως.

Ὁ πρῶτος σπεύσας, κατὰ προτροπήν μου, νὰ μὲ μιμηθῇ ἦν ὁ φιλότιμος καὶ φιλογενὴς φίλος μου Γ. Ζαρείφης, καὶ ἀφ᾽ οὗ καί τινες ἄλλοι τῶν ἐπισημοτέρων τὸ αὐτὸ ἔπραξαν, ἐντὸς ὀλίγου ἐνῳκιάσθησαν πάντα τὰ θεωρεῖα, τὸ ἀκροατήριον ἦν πλῆρες εἰς τὰς Ἑλληνικὰς παραστάσες, καὶ μέχρι τέλους αὗται ἐντελῶς ἐξενίκησαν, καὶ παρημελήθη καὶ κενὸν ἔμενε τὸ γαλλικὸν θέατρον.

Οἱ Ἕλληνες ἠθοποιοὶ συνεκόμιζον ἀφθόνους τοὺς καρποὺς

τῆς τοιαύτης ἐπιτυχίας των, καὶ ἔτη πολλὰ μετὰ ταῦτα μοὶ ὡμολόγουν, ὅτι τὰ τότε κέρδη αὐτῶν τοῖς ἔμειναν, ὡς πόροι, ἐν μεταγενεστέροις δυστυχεστέροις χρόνοις. Θελήσαντες δὲ νὰ μοὶ δηλώσωσι τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῶν, ἀπεφάσισαν ν' ἀναβιβάσωσιν εἰς τὴν σκηνὴν ἓν τῶν ἐμῶν δραμάτων, οὐχὶ βεβαίως τὴν ***Παραμονήν,*** ἥτις ἄλλοτε εἶχεν ὁπωσοῦν εὐδοκιμήση ἐν Ἀθήναις, καὶ εἰς ἣν τινὲς ἐξ αὐτῶν ἦσαν γεγυμνασμένοι, ἀλλ' ἄλλο οἰκειότερον εἰς τὸν καιρὸν καὶ τὸν τόπον, τοὺς «Τριάκοντα». Καὶ ἐγὼ μέν, παρευρεθεὶς εἰς τὰς δοκιμάς, ἃς οὗτοι ἐθεώρουν τὰς τελευταίας, ἀπηγόρευσα ρητῶς τὴν παράστασιν τοῦ δράματος, καθ' ἣν ἑσπέραν προυτίθεντο νὰ δώσωσιν αὐτήν, τῇ 31 Δεκεμβρίου τοῦ 1869, διότι κατ' ἀρχὴν ἀποκρούω τὴν αὐτοχειρίαν. Δὲν ἐδυνάμην ὅμως, χωρὶς καιρίως νὰ βλάψω τὰ ὑλικὰ αὐτῶν συμφέροντα, νὰ τοὺς ἐμποδίσω νὰ σφαγιάσωσιν αὐτὸ κατὰ τὴν 9ην Ἰανουαρίου τοῦ 1870.

Μετὰ τρεῖς δ' ἄλλας ἡμέρας ἐπανέλαβον τὴν παράστασιν, καὶ τὸ θέατρον ἦν τότε πλῆρες μέχρι καὶ τῶν ἐσχάτων αὐτοῦ γωνιῶν, καὶ πολλοὶ παρῆσαν τῶν συναδέλφων μου τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος, καὶ ἡ παράστασις, εἰ καὶ πολὺ ἀπεῖχε τοῦ δέοντος, ἦν ὅμως οὐχὶ ὅλως ἀνεπιτυχής.

Ἐθνικότης.

Ἐν τούτοις τὰ τῆς ἀποστολῆς μου εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐλάμβανον στροφὴν ὁσημέραι εὐμενεστέραν. Τὸ κυριώτερον τῶν ζητημάτων, τὸ τῆς ἐθνικότητος, ἤγγιζεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὰ ὅρια τῶν ὁδηγιῶν, αἵτινες μοὶ εἶχον δοθῇ, ὅτε διῆλθον δι' Ἀθηνῶν, ἐνδούσης βαθμηδὸν τῆς ἰσχυρᾶς ἀντιστάσεως, ἣν κατ' ἀρχὰς ἀπήντων παρὰ τῇ Πύλῃ, παρὰ τῷ Ἀαλῇ καὶ παρὰ τῷ ὑπουργῷ Χαλίλ. Ἡ ἐπιμονή μου καὶ παρ' αὐτοῖς καὶ παρὰ τοῖς ξένοις διπλωμάταις, ὧν ἐπεκαλούμην τὴν μεσολάβησιν, ἔφερον αἴσια ἀποτελέσματα, καὶ εἶχε βραχυνθῇ πολὺ τὸ διάστημα μεταξὺ τῶν ἡμετέρων ἀπαιτήσεων καὶ τῆς ἀντιστάσεως τῶν Ὀθωμανῶν, συγκατατεθέντων νὰ παραδεχθῶσι τὸ ἔτος 1855, ὡς ὅριον τοῦ χρόνου, ἀφ' οὗ ν' ἄρχηται ἡ μετὰ προηγουμένην ἐξέλεγξιν παραδοχή, ὡς Ἑλλήνων, τῶν πρὶν Ὀθωμανῶν ὑπηκόων, ἐν ᾧ ἡμεῖς

ἠθέλομεν τὸ ἔτος 1858, καὶ μάλιστα, ὡς ἐγνώσθη, ἤξευρον ὅτι, μεθ' ἃς εἶχον δώση τότε ὁδηγίας ὡς Ὑπουργός, αἱ ἐξελέγξεις ὑπὲρ ἡμῶν δὲν ἀπέβαινον πάντοτε.

Ἀλλὰ μετ' ἀπορίας ἔβλεπον ὅτι, εἰς τὰς περὶ τούτων ἐκθέσεις μου, ἐξ Ἀθηνῶν, ἢ οὐδεμίαν, ἢ ἀμφιβόλους ἐλάμβανον ἀπαντήσεις· δι' ὃ καί, ἀπορῶν καὶ ἀμηχανῶν, ἐζήτησα ἄδειαν, ἵνα μεταβῶ εἰς Ἀθήνας, καὶ λαβὼν αὐτὴν τῇ 7 Ἰανουαρίου, ἀνεχώρησα τῇ 14η, ὡς ἐφόδιον λαβὼν ἄρθρον ἐχθρικὸν κατ' ἐμοῦ, ἐν τῇ ἐφημερίδι Βυζαντίδι, κηρύττον με ἀνάξιον τῆς θέσεως, ἣν κατεῖχον. Ἀγνοῶ, καὶ οὐδέποτε ἠρεύνησα, ὑπὸ τίνος καὶ διατὶ ἐγράφη.

Ἀπὸ τῆς 10ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρὰ καταιγὶς ἐμάστιζε τὸν Βόσπορον, καὶ καλὰ δὲν μοὶ ὑπέσχετο διὰ τὴν θαλασσοπλοΐαν· ἀλλὰ τῇ 14η, καθ' ἣν ἐπεβιβάσθην εἰς τὸ γαλλικὸν ἀτμόπλοιον Βόλγαν, προπεμφθεὶς ὑπό τινων τῶν ὁμογενῶν, οἷον τῶν κ. κ. Καλλιάδου, Ἄββοτ, Καλουθῆ, κτλ., ὁ ἄνεμος εἶχε πως κοπάση, καὶ ὁ ἱδρυτὴς καὶ διευθυντὴς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀστεροσκοπείου, κ. Κουμπάρος, μοὶ ὑπεσχέθη τριήμερον γαλήνην, χωρὶς ὅμως νὰ δυνηθῇ ἀκριβῶς νὰ τηρήσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του, διότι ὁ καιρὸς ἐξηκολούθησε κακός, ψυχρὸς καὶ ἀνεμώδης, μετὰ σάλου τοῦ πλοίου, μέχρι τῆς ἀφίξεως εἰς Πειραιᾶ, τὴν 16ην, ἡμέρᾳ Παρασκευῇ εἰς τὰς 4 π. Μ.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ γαλλικὸν ἀτμόπλοιον εἶχε εἰς τιμήν μου ὑψώσῃ ἐπὶ τοῦ εἴσπλου τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν εἰς τὸν μέσον ἱστόν, ὁ Λιμενάρχης Πειραιῶς μοὶ ἔπεμψε τὴν ἐπίσημον λέμβον, καί, δι' αὐτῆς ἐξελθὼν περὶ τὰς 5 ½, ἀφ' οὗ ὀλίγον καφὲν ἔλαβον εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Πειραιῶς ἀνῆλθον κατὰ τὴν 7ην ὥραν διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, οὗ κατὰ πρῶτον μετὰ πατριωτικῆς χαρᾶς ἐπέβαινον ἐν Ἑλλάδι, καὶ κατέλυσα εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τῆς Μεγάλης Βρεττανίας·

Ἐν Ἀθήναις Πρωθυπουργὸς ἦν τότε ὁ Θ. Ζαΐμης, ὑπουργὸς δὲ τῶν Ἐξωτερικῶν ὁ κ. Βαλαωρίτης, καὶ μετ' ἀμφοτέρων διὰ μακρῶν διελέγην περὶ τοῦ πρωτεύοντος ἀντικειμένου, δι' ὃ εἶχον ἔλθῃ καὶ δι' ὃ εἶχον σταλῇ καὶ εἰς Κωνσταντινούλιν, τοῖς ἀνέπτυξα αὐτὸ ὑπὸ πάσας τὰς φάσεις, τοῖς παρέστησα, ἀφ' οὗ κατὰ μέγιστον μέρος ἐπέτυχα, συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας μου, ὅτι ἀναγκαῖον ἦν νὰ λάβῃ πέρας τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, καὶ τοῖς εἶπον ὅτι, ἂν

ἀποδοκιμάζωσι τὴν πορείαν μου, ἢ ὅπως δήποτε νομίζωσιν ὅτι δι᾽ ἄλλου ἔσται προκριτώτερον νὰ διεξαχθῇ ἡ ὑπόθεσις, δὲν πρέπει νὰ διστάσωσι νὰ μ᾽ ἀντικαταστήσωσιν, ἵνα δώσωσιν εἰς αὐτὴν ταχὺ πέρας. Τοῦτο δέ, μετὰ τόσῳ μείζονος σπουδαιότητος ἔλεγον, καθ᾽ ὅσον εἶχον πληροφορηθῆ ὅτι ὁ Π. Δηλιγιάννης, πρὸς ὃν διέτρεφον εἰλικρινῆ φιλίαν πάντοτε, ἐπεθύμει τὴν Πρεσβείαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ᾽ ὁ κ. Βαλαωρίτης μοὶ εἶπεν ὅτι εἶχον θέση ἐγὼ τὸ ζήτημα εἰς ἀρίστην σειράν, ὅτι ἔπρεπε νὰ μείνω εἰς τὴν θέσιν μου, ἵνα διεξαγάγω αὐτό, καὶ ὅτι, ἅμα μετὰ τὴν ἐπάνοδόν μου εἰς Κωνσταντινούπολιν, θὰ λάβω τὰς σχεδὸν ἑτοίμους ὁριστικὰς ὁδηγίας πρὸς λύσιν του.

Ἐγενόμην δ᾽ εὐμενέστατα δεκτὸς καὶ ὑπὸ τῶν Αὐτῶν Μεγαλειοτήτων, καὶ πολλάκις παρεκάθησα εἰς τὸ βασιλικὸν πρόγευμα καὶ τὸ γεῦμα. Κατὰ τὴν πρώτην μου μάλιστα παρουσίασιν ἡ Α. Μ., ὅτε Τῇ ἐξέφρασα τὴν λύπην μου, διότι δὲν ἐγνώριζον εἰσέτι τὸν Βασιλόπαιδα, μοὶ εἶπεν ὁ Βασιλεὺς νὰ ἐπανέλθω τῇ ἐπαύριον περὶ τὰς 11, ὅτε θὰ διέταττε νὰ μοὶ τὸν δείξωσιν. Ἐπανελθόντα δὲ κατὰ τὴν διαταγήν Του, μ᾽ ἐδέχθη κάτω εἰς τὸ Βασιλικὸν γραφεῖον, καὶ πολλὰ μ᾽ ἠρώτησε περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, περὶ τῶν ἀφορώντων τὰ τῆς ἐθνικότητος, περὶ τῶν Πατριαρχείων, περὶ τῶν ἐν Ρωμανίᾳ μοναστηριακῶν κτημάτων, εἰς ἣν περίστασιν καὶ μοὶ παρετήρησεν ὅτι ὁ Ἡγεμὼν τῆς Ρωμανίας ἐφαίνετό πως βασιλέως ἀντιποιούμενος ἀξιώσεις. Καὶ περὶ τῶν ἐσωτερικῶν δὲ πραγμάτων διὰ μακρῶν μοὶ ὡμίλησεν, εἰπών μοι ὅτι σταθερὰν ἀπόφασιν ἔχει νὰ μένῃ ἀκριβῶς ἐντὸς τῶν συνταγματικῶν ὁρίων, ἄνευ προτιμήσεως ὑπὲρ κόμματος ἢ ἀτόμου, λαμβάνων ὃ ἡ πλειονοψία ἤθελε ἑκάστοτε τῷ ὑποδεικνύῃ. Ἀπήντησα δ᾽ ὅτι τοῦτο, κατ᾽ ἐμὴν κρίσιν, ἦν τὸ ὀρθότατον καὶ σωτηριωδέστερον σύστημα, ἂν μόνον τ᾽ ἀποτελέσματα παράγωνται ὑπὸ πλειονοψηφίας εἰλικρινοῦς καὶ οὐχὶ ὑπὸ δολιεύσεων καὶ ὑπὸ ἐπεμβάσεων. Εἰς τοῦτο δὲ μοὶ ἀντέταξεν ὁ Βασιλεὺς ὅτι αἱ ἐπεμβάσεις οὐδέποτε θέλουσι προέλθῃ ἐκ τῆς βασιλείας, ἂν δ᾽ ὦσιν ἀποτελέσματα τοῦ Συντάγματος, ἡ διόρθωσις αὐτῶν δὲν ἐναπόκειται εἰς τὸν Βασιλέα. Ἐπὶ τέλους δὲ μὲ προέτρεψεν, ὅταν διαμένω μακρὰν

τῶν Ἀθηνῶν, νὰ Τῷ ἐπιστέλλω ἰδιαιτέρως, ὁσάκις ἔχω τι λόγου ἄξιον νὰ Τῷ διακοινῶ.

Εἰς τὸ ἓν τῶν δωματίων τοῦ Βασιλικοῦ γραφείου μοὶ ἔδειξε τὴν ἰδίαν εἰκόνα του, ἐλαιογραφίαν τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐλθούσης καὶ ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἐπί τινα χρόνον φιλοξενηθείσης Σουηδῆς τινος ζωγράφου καὶ μὲ ἠρώτησε πῶς μοὶ φαίνεται.

— Ἀρίστη τὴν τέχνην, εἶπον, καὶ ἡ ὁμοιότης κατὰ τὰ πλεῖστα ἐντελής, ἀλλ' οὐχὶ καὶ κατὰ πάσας τὰς λεπτομερείας.

— Δηλαδή;

— Δηλαδὴ μοὶ φαίνεται ὅτι ἐχρωμάτισέ πως ὑπὲρ τὸ δέον τὸ ἄνω χεῖλος τῆς Ὑ. Μεγαλειότητος.

— Πῶς; Εἶναι ὁ μύσταξ μου. Δὲν τὸν βλέπεις; μοὶ εἶπε φέρων τὴν χεῖρα εἰς τὸ ἄνω χεῖλος· ἀλλ' οὐδὲν ἐκεῖ εὕρισκε νὰ στρίψῃ, ὡς καταφανὲς τῷ ἐποίει τὸ μειδίαμά μου.

Τέλος δὲ διέταξεν ἡ Α. Μ. καὶ ἐκόμισαν τὸ Βασιλικὸν βρέφος, εἰς ὅ, ὡς εἰς Διάδοχον τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου, προσέφερα τὰ σεβάσματά μου, μὴ γενόμενα ὅμως μετὰ πολλῆς προσηνείας δεκτά.

Ἀντήλλαξα δ' ἐπανειλημμένως ἐπισκέψεις καὶ μετὰ τῶν ξένων Πρέσβεων, ἐν οἷς ἦσαν ὁ Baude τῆς Γαλλίας, ὁ Ἔρσκιν τῆς Ἀγγλίας, ὁ Νοβικὸφ τῆς Ῥωσσίας, ὁ Τάκερμανν τῆς Ἀμερικῆς, παρὰ τοῖς πλείστοις αὐτῶν προσεκλήθην εἰς ἑσπερίδας καὶ γεύματα, καὶ μετὰ τῶν τριῶν πρώτων πολλάκις συνεζήτησα περὶ τῶν ἐν Κωνστανοινουπόλει ἡμετέρων ὑποθέσεων καὶ τῇ 4ῃ ἐδείπνησα παρὰ τῷ Διευθυντῇ τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς, κ. Βυρνούφ, ἀνεψιῷ τοῦ μεγάλου ὁμωνύμου αὐτῷ Ἀσιογνώστου καί ποτε φίλου μου, τοῦ μέλους δὲ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, καὶ πολλὰ μετ' αὐτοῦ συνδιελέχθην περὶ τῆς ἀρχαίας τοπογραφίας τῶν Ἀθηνῶν, περὶ ἧς εὕρισκον παραδόξους καὶ ἐσφαλμένας τὰς ἰδέας του.

Εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας Ὑπουργοὺς καί τινας τῶν ἀντιπολιτευομένων ὑπέβαλα σχέδια περὶ ὀργανισμοῦ Θεάτρου, περὶ τοῦ Ζαππαίου καταστήματος τῶν ἐκθέσεων, περὶ Ἀκαδημίας, περὶ τῶν προσόντων τῶν ὑπαλλήλων, ὑπόθεσιν ἐγκαταλειφθεῖσαν καὶ λησμονηθεῖσαν, ἀφ' ἧς ἐποχῆς εἶχον ἑλκύσῃ ἐπ' αὐτῆς τὴν προσοχὴν καὶ ἐνέργειαν τοῦ Ὑπουργείου, οὗ ἀπετέλουν μέλος.

Τέλος δὲ τῇ 12 Φεβρουαρίου, ἡμέρᾳ Πέμπτῃ, διανυκτερεύσας παρὰ τῷ κ. Βαλτατζῇ, ἠγέρθην καὶ ἀπῆλθον, χωρὶς οὐδένα νὰ ἐξυπνίσω, περὶ τὰς τρεῖς μετὰ τὸ μεσονύκτιον, κατέβην εἰς Πειραιᾶ, καὶ ἀπέπλευσα εἰς τὰς 5 τὸ πρωῒ ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ ἀτμοπλοίου, τοῦ «Νείλου» ἀπάγων τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι ἀνυπερθέτως θὰ εἶχον τὴν διαταγὴν πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς ὑποθέσεως τῆς ἐθνικότητος, δι' ἣν πρὸ πάντων εἶχε κριθῇ ἀναγκαία ἡ ἀποστολή μου εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μετ' ἀρίστην δὲ θαλασσοπλοΐαν, τὴν Παρασκευὴν 13ην, εἰς τὰς 5 ½ μ. μ. ἀφίχθην εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ κατέλυσα, εἰς ἃ καὶ ἄλλοτε δωμάτια τοῦ ξενοδοχείου τοῦ Βυζαντίου.

Ἐνταῦθα, εἷς τῶν ὁμογενῶν, ὃν συνέπεσε νὰ ἔχω γείτονα ἐν τῷ ξενοδοχείῳ, μοὶ ἔδειξεν ἀξιόλογόν τι ἔργον τέχνης, ὃ δι' ἀγορᾶς ἐκτήσατο, ψηφόθετον προτομὴν γυναικὸς κρατούσης βρέφος, Παναγίας, θὰ ἔλεγον, ἂν εἶχε περὶ τὴν κεφαλὴν τὴν ἀκτινοβόλον λεγομένην ***δόξαν*** ἢ ἄλλο τι γνώρισμα διακριτικόν, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἦν μεγάλης καλλονῆς, τέχνης ἁβρᾶς καὶ ἀνέτου, καὶ οὐδὲν εἶχε τῆς τραχύτητος τῆς βυζαντινῆς ἁγιογραφίας. Μοὶ εἶπε δ' ὅτι ἠγόρασε τοῦτο ἀντὶ ἑνὸς μεδζιτίου, ὀθωμανικοῦ εἰκοσαδράχμου, παρ' ὀθωμανοῦ, ὅστις, ὡς τῷ εἶπεν, εἶχε κόψῃ αὐτὸ ἐκ τοῦ τοίχου μικροῦ ὀθωμανικοῦ προσκυνήματος, κειμένου ἐντὸς τῆς Χρυσῆς Πύλης.

Ἡ εἰκών, ἀποδεικνύουσα ὅτι τῆς Βυζαντινῆς τέχνης τὰ ἄριστα προϊόντα δὲν ἀπεῖχον τοσοῦτον τῆς ἀπ' αὐτῆς ἀναπτυχθείσης Ἰταλικῆς, ὅσον γενικῶς ἐκλαμβάνεται, καὶ ἀνεπόλησεν ὅ,τι μοὶ εἶχε ποτὲ ἐπιστείλῃ ὁ φίλος μου Σκ. Βυζάντιος, ὁ διαπρεπὴς γνώστης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, περὶ τῆς ὑπάρξεως μικροῦ τινος καὶ ὀλίγον γνωστοῦ ὀθωμανικοῦ ναοῦ, ὅστις ἦν ἀρχαία χριστιανικὴ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Εἰρήνης καὶ περιεῖχε τοιχογραφίας ἐκτάκτους διὰ τὸ κάλλος των.

Παρευθύς, τὴν ἐπιοῦσαν, ἐπορεύθην εἰς τοῦ Μεγάλου Βεζίρου, ἀποδυθεὶς εἰς τὸν δυσχερῆ ἀγῶνα τοῦ νὰ μεταπείσῳ αὐτόν, ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἐθνικότητος, εἰς παραχωρήσεις ἔτι ἀνωτέρας, ἐκείνων, ἃς ἐγὼ αὐτὸς πρὶν ἐζήτουν, καθ' ἃς εἶχον διατα-

γάς, καὶ ἔχαιρον βλέπων αὐτὸν ἐνδοτικώτερον βαθμηδόν. Ὠφεληθεὶς δὲ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης, τῷ παρέστησα, ὡς ἐν παρόδῳ λέγων, πόσον ἀσύμφορον δι' αὐτὴν τὴν ὀθωμανικὴν κυβέρνησιν ἦν καὶ κακῶς αὐτὴν εἰς τὴν πεφωτισμένην Εὐρώπην συνίστα, τὸ νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν καταστροφὴν τῶν ἀρχαίων μνημείων, τῶν ὅσα μάλιστα κατέχει ὑπὲρ τοῦ ἰδίου αὐτῆς θρησκεύματος, καί, ἀρνουμένῳ, τῷ διηγήθην τὴν ἱερόσυλον ἀποκοπὴν τῆς ψηφοθέτου εἰκόνος, ἐξηγήσας αὐτῷ καὶ τὴν ἐξαιρετικὴν καλλιτεχνικὴν σπουδαιότητα τῶν τοιχογραφιῶν ἐκείνου τοῦ προσκυνήματος. Ἀφ' οὗ δ' ἐρωτήσας με ἔμαθεν ὅτι τὸ Τζαμίον ἐκαλεῖτο ***Κεχριέ,*** ἐσημείωσε τοῦτο καὶ εἶτα τὰς παλάμας κτυπήσας, ἐκάλεσεν ἐνώπιόν μου ὑπάλληλόν τινα τοῦ ὑπουργείου, τῷ ὡμίλησε τουρκιστί, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ἐνήργησε πρὸς εὐχαρίστησίν μου.

Μετὰ μεσημβρίαν δέ, διηγηθεὶς τὰ τῆς συνεντεύξεώς μου εἰς τὸν διάσημον διὰ τὴν παιδείαν του καὶ ἰδίως διὰ τὰς περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν σπουδάς του ἰατρὸν κ. Πασπάτην, τὸν παρεκίνησα νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὴν ἐπιοῦσαν τὰς περιέργους καὶ διὰ τῶν προσπαθειῶν μου, ὡς ἤλπιζον, σωθείσας ἁγιογραφίας, καὶ ἐπορεύθημεν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ τζαμίου, ὃ εὕρομεν μέν, ἀλλὰ κλειστόν, καὶ ὁ ἰμάμης, ὁ Ὀθωμανὸς ἱερεὺς αὐτοῦ, ἔλειπε. Διά τινων φιλοδωρημάτων ὅμως κατωρθώσαμεν νὰ εὑρεθῇ καὶ προσέλθη· ἀλλὰ ν' ἀνοίξῃ τὸν ναὸν δὲν συγκατετίθετο. Νομίζων δ' ὅτι ἐνόουν τῆς ἀρνήσεως τὴν αἰτίαν, τῷ ὑπεσχέθην τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει πανίσχυρον ***Βαχτσίσιον*** (φιλοδώρημα). Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο τὸν ἔκαμψε, καὶ τέλος μᾶς εἶπεν ὅτι αὐστηρὰν διαταγὴν εἶχε λάβῃ χθὲς τὸ ἑσπέρας παρὰ τοῦ Βεζίρου εἰς οὐδένα νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν εἴσοδον τοῦ τζαμίου. Ἰδοὺ λοιπόν, τῆς ἀπαγορεύσεως ἤμην ἐγὼ αὐτὸς ὁ αἴτιος. Τοῦτο κατώρθωσα νὰ καταστήσω εἰς τὸν Ἰμάμην καταληπτόν, προσθήκῃ καὶ εὐγλώττου φιλοδωρήματος, καὶ οὕτως εἰσήλθομεν εἰς ἀπηγορευμένον ἱερόν, ὡραίαν μικρὰν βυζαντινὴν ἐκκλησίαν, ἔχουσαν τοὺς θόλους καὶ τὰ ἀμέσως ὑπ' αὐτοὺς μέρη τῶν τοίχων κεκαλυμμένα ἐν μέρει ὑπὸ ζωγραφιῶν, ἐν μέρει δ' ὑπὸ ψηφιδωτῶν, ἐξαιρέτου τέχνης καὶ ἀβιάστου, οἷα, καθ' ὅσον γνωρίζω, εἰς οὐδὲν ἄλλο Βυζαντι-

νὸν μνημεῖον ἀπαντᾶται. Τὸ δὲ περίεργον, οἱ Ὀθωμανοὶ δὲν ἐπέχρισαν τὰς τοιχογραφίας ταύτας, ὡς εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν καὶ τὰ λοιπὰ αὐτῶν ἐξ ἐκκλησιῶν μετατραπέντα προσκυνητήρια. Ἀγνοῶ δ' ἂν ἡ αὐτὴ αὐστηρότης τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς εἰσόδου καὶ τῆς προστασίας τῶν τοιχογραφιῶν ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐπεσκέφθην δὲ καὶ τὸν Αἰγύπτιον Πρωθυπουργὸν Νουβὰρ πασᾶν, Ἀρμένιον ἐκ Σμύρνης, ἐπιδημήσαντα εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ εὗρον αὐτὸν ἄνδρα εὐάρεστον καὶ νοήμονα· ἀλλ' ἡ κοινὴ φήμη τὸν ἔλεγεν οὐχὶ αὐστηρῶς φιλαλήθη· μετὰ δύω δ' ἡμέρας συνεγευμάτισα μετ' αὐτοῦ, τοῦ Γάλλου πρέσβεως Βουρὲ καὶ ἄλλων εἰς τὴν Λαίδης Ὀβάρθ, διακεκριμένης Ἀγγλίδος, ἣν εὐχαρίστως ἐπεσκεπτόμην, ὡς καὶ τὸν σύζυγον αὐτῆς, ἐν ᾧ τὸν ἀδελφὸν τούτου, τὸν Ναύαρχον τῆς Τουρκίας γενόμενον, διαβόητον Ὀβὰρτ πασᾶν, ἀπέφυγον πάντοτε νὰ ἰδῶ καὶ γνωρίσω.

Τὴν ἑσπέραν τῆς πρώτης Κυριακῆς, μετὰ τὴν ἐπιστροφήν μου, προσεκλήθην ὑπὸ τῆς οἰκογενείας τοῦ φίλου ἰατροῦ Κωνστ. Καραθεοδωρῆ εἰς συναναστροφήν, εἰς ἣν μοὶ εἶχε παρασκευασθῇ ἡ ἀπροσδόκητος χαρὰ τοῦ ν' ἀκούσω τὴν χαριεστάτην θυγατέρα τοῦ οἰκοδεσπότου, Καν Ἄββοτ, ψάλλουσαν τοὺς ἐμοὺς χοροὺς τοῦ Κουτρούλη κατὰ μουσικὴν ἐν ἀγνοίᾳ μου συντεθεῖσαν ὑπὸ τοῦ συζύγου της.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν διεδόθη ὅτι εἰς μίαν οἰκίαν τοῦ Σταυροδρομίου τὰ ῥόπτρα τῆς ἐξωθύρας ἐκρότουν ἐπανειλημμένως καὶ πᾶσα ἔρευνα τοῦ κρούοντος ἀπέβαινε ματαία, ἡ δὲ κροῦσις ἤρχιζε πάλιν ἅμα ἐμακρύνοντο οἱ ἐρευνῶντες. Συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Τηλεμάχου Καραθεοδωρῆ, ἑνὸς τῶν υἱῶν τοῦ ἰατροῦ Κωνσταντίνου, ἀπῆλθον καὶ ἐγὼ εἰς ἀναζήτησιν τῆς οἰκίας, ἀλλὰ δὲν τὴν εὗρον. Παρὰ λίαν ἀξιοπίστων γειτόνων ὅμως ἤκουσα μετὰ ταῦτα βεβαιούμενον τὸ συμβάν.

Μεταξὺ τῶν μεγάλων δαπανῶν, ἃς ἀπαιτεῖ ἡ θέσις τῶν διπλωματῶν, καὶ μάλιστα ἡ τοῦ Ἕλληνος Πρέσβεως ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐπίσημον θέσιν κατέχουσι τ' ἀναπόφευκτα βοηθήματα. Οὕτω, μόλις ἐπανῆλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ

κατέβαλα 200 γρόσια εἰς τὴν Φιλόπτωχον Ἑταιρείαν, 60 φράγκα τῇ Κα Ψάθη διὰ τὸ σχολεῖον τῶν κορασίων, οὗ προΐστατο, 240 γρ. καὶ ὑλικὰ διὰ τὸ μάθημα τῆς ζωγραφικῆς εἰς τὸ ἐν Βουγιούκδερε Παρθεναγωγεῖον, κτλ. ὡς καὶ 50 φράγκα διὰ τὰ Ἰταλικὰ σχολεῖα, διότι, παρακληθεὶς ὑπὸ τοῦ συναδέλφου μου Κου Βαρβολάνη, δὲν ἐδυνάμην νὰ τῷ ἀρνηθῶ.

Κατὰ τὴν 1ην δὲ Ἀπριλίου μετῴκησα πάλιν εἰς Νεοχώριον, εἰς ἣν καὶ τὸ παρελθὸν ἔτος εἶχον ἐνῳκιασμένην καλὴν οἰκίαν, μεθ' ὡραίων ἐπίπλων, τοῦ Κου Τιγκίρ.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ κατεθορύβησε καὶ ἐμὲ καὶ πᾶν τὸ Ἑλληνικὸν κοινὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ εἴδησις τοῦ φοβεροῦ ληστρικοῦ ἐγκλήματος, τοῦ συμβάντος ἐν Μαραθῶνι, καὶ οὗ τὸ ἀπαίσιον ἀποτέλεσμα, δυστυχῶς ἐπενεχθὲν καὶ ὑπὸ τῆς ἀκρίτου ἐπεμβάσεως τοῦ ἐν Ἀθήναις Πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, ὑπῆρξεν ὁ φόνος ἐπιφανῶν ξένων, καὶ αὐτοῦ τοῦ νεαροῦ Γραμματέως τῆς Πρεσβείας. Περὶ τοῦ κακουργήματος δὲ τούτου ἤκουσα τῇ 19ῃ Ἀπριλίου τὸν ἱεροκήρυκα τῆς Ἀγγλικῆς ἐκκλησίας, ἐξ ἄμβωνος ἀγορεύοντα, πολιτικὸν μᾶλλον ἢ θρησκευτικὸν λόγον, τῇ Ἑλλάδι δὲ ἐπιρρίπτοντα πᾶσαν τὴν εὐθύνην τῆς συμφορᾶς, διότι ἠγνόει τὰ καθέκαστα τῶν συμβάντων, καὶ ὅτι ἡ τύψις τοῦ συνειδότος τοῦ Πρέσβεως κ. Ἔρσκιν ἐβύθισεν αὐτὸν εἰς μελαγχολίαν ὅμορον τῆς φρενοβλαβίας, καὶ ἐβίασε τὴν Κυβέρνησίν του νὰ τὸν μετακαλέσῃ ὑπὸ πρόσχημα μεταθέσεως. Περὶ τοῦ ἀπαισίου τούτου συμβάντος ἔγραψα μακρὰν πραγματείαν γαλλιστὶ καὶ ἔπεμψα αὐτὴν τῇ Κα Blaze de Bury εἰς Παρισίους, μετὰ παρακλήσεως νὰ μεριμνήσῃ περὶ δημοσιεύσεως αὐτῆς. Πολλοὺς δὲ κατέβαλα κόπους, ἵνα ἐλαττώσω τὴν κακίστην ἐντύπωσιν, ἣν λίαν ἀδέξιον ἔγγραφον τοῦ ἡμετέρου Ὑπουργείου περὶ τῆς συμφορᾶς ταύτης ἐνεποίησε καὶ εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει Διπλωματικὸν Σῶμα, ὡς καὶ πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀφίχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐξ Ἀγγλίας ἐπανερχόμενος, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σύρου κ. Λυκοῦργος, ὅστις, διὰ Βιέννης διαβάς, μοὶ διεκόμισε τὴν συμβουλὴν τοῦ συναδέλφου μου Ὑψηλάντου, ὅτι ὁ Πατριάρχης θὰ ἦν φρόνιμον

νὰ παραδεχθῇ τὸ περὶ Βουλγαρικοῦ κλήρου φιρμάνιον, ἐν ᾧ ἡ Α. Π., ἐντελῶς τἀναντία φρονοῦσα, εἶχεν ἄντικρυς ἀπορρίψῃ αὐτό, οὐδὲ κἂν εἰς τὰς ἐμὰς προτροπὰς περὶ μετριοπαθοῦς καὶ συμβιβαστικῆς πορείας ἐνδίδουσα.

Πρὸ πάντων ὅμως ἠσχόλει τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Λυκοῦργον ἡ ἰδέα τῆς ἑνώσεως τῶν δύω ἐκκλησιῶν, τῆς ὀρθοδόξου καὶ τῆς τῶν διαμαρτυρουμένων, περὶ ἧς πολλὰ εἶχε διαλεχθῆ ἐν Ἀγγλίᾳ μετὰ τῶν διαπρεπεστέρων ἐκεῖ κληρικῶν, καὶ πολλὰ εἶχον ἀπαγγελθῆ, δημοτικότητα αὐτῷ ἐν Ἀγγλίᾳ περιποιήσαντα.

Ἑσπέραν δέ τινα, εἰς πολυτελὲς δεῖπνον τοῦ Γ. Ζαρίφη, ἤρξατο, «μεταξὺ τυροῦ καὶ ἀπίου», πολλὰ περὶ τοῦ θέματος τούτου εἰς ἐπήκοον τῶν συνδαιτυμόνων ἐκτιθέμενος καὶ λέγων, ὅτι ὑπεσχέθη καὶ καθῆκον νομίζει νὰ πράξῃ πᾶν τὸ ἐφ' ἑαυτῷ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἀξιολόγου τούτου σκοποῦ. Ἀλλά, παρακαθήμενος καὶ ἐγὼ εἰς τὴν τράπεζαν, δὲν ἐδυνήθην, οὐδ' ἐνόμισα ὀρθόν, νὰ τηρήσω σιγήν, ἀλλ' ἐτόλμησα, καίτοι ἀθεολόγητος, νὰ τῷ ἀντιτάξω, ὅτι ἡμεῖς οὐδὲν ἐδυνάμεθα ἄλλο ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως, εἰμὴ τὰς πύλας τῆς ἐκκλησίας ἀνοικτὰς ἔχοντες, νὰ δεχώμεθα μετ' ἀδελφικῆς χαρᾶς πάντας τοὺς εἰσιόντας. Ἡμεῖς, τὴν ἡμετέραν ἐκκλησίαν, οὐδ' ἐπλάσαμεν, οὐδὲ δικαίωμα ἔχομεν καθ' ὅ,τι δήποτε νὰ μεταρρυθμίζωμεν, ἀλλὰ καθῆκον ν' ἀκολουθῶμεν ὅ,τι ἔδοξε παντὶ τῷ χριστιανισμῷ, καὶ αὐτὸς ἐθέσπισεν εἰς τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους. Τοῦτο ἀποτελεῖ καὶ τὴν ὑπέροχον δύναμιν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην. Ἡ ἔκφρασις τῆς τοιαύτης μου γνώμης διεῖδον ὅτι δὲν εὐηρέστησε τὸν διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ παιδείαν του μᾶλλον ἢ διὰ τὴν εὐθυκρισίαν του διαπρέποντά ποτε φίλον καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ συνάδελφόν μου. Ἀλλ' εἶχον νὰ ἐπιδείξω ὑπὲρ αὐτῆς καὶ τὸν λόγιον Ἄγγλον θεολόγον, ὅστις ἐκ τούτων τῶν ἀρχῶν ὁρμηθείς, κατετάχθη εἰς τὸ ἡμέτερον Πατριαρχεῖον.

Τῇ δὲ 26ῃ Ἀπριλίου, εἰς τὴν ἐν Φαναρίῳ Λέσχην «Μνημοσύνην» ἠγόρευσα, κατὰ πρόσκλησιν τοῦ μέλους αὐτῆς κ. Βουτυρᾶ, ἐπὶ δύω ὥρας περὶ τοῦ θέματος τῆς ἀρχαίας μουσικῆς· μεθ' ὅ, μεταβὰς εἰς τὸ πατριαρχεῖον, προέτρεψα τὴν Α. Παναγιότητα νὰ μεριμνήσῃ, εἰ δυνατόν, περὶ συστάσεως Ἐκκλησια-

στικοῦ Μουσείου ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλὰ μοὶ ἀντέταξε τοὺς πολλούς του περισπασμοὺς καὶ τοῦ Πατριαρχείου τὴν ἀχρηματίαν.

Ἰδιωτικῶς δ' ἠσχολούμην, μετὰ τὴν ἐπιστροφήν μου, ὁσάκις αἱ δημόσιοι ἐργασίαι καὶ αἱ ἀτελεύτητοι ἐπισκέψεις μοὶ τὸ ἐπέτρεπον, εἰς ἀναθεώρησιν τῆς τραγῳδίας ***Φροσύνη***, ἣν εἶχον γράψῃ κατ' ἀρχάς, ὅτε ἐμαθήτευον ἐν Μονάχῳ, εἰς γλῶσσαν χυδαιοτέραν, κατήρτισα δὲ τότε οἵαν ἐξέδωκα αὐτὴν μετέπειτα εἰς τὰ ***Ἅπαντα***. Ἠθέλησα δὲ ν' ἀρχίσω καὶ τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀρχαίων Πολιτευμάτων, καὶ παρέδωκα τὴν ἀρχὴν αὐτῆς εἰς τὸν τυπογράφον Κορομηλᾶν, ἀλλ' οὗτος δὲν προέβη τότε εἰς τὴν ἐργασίαν.

Τῆς 29ης τὸ πλεῖστον διῆλθον ἐντρυφῶν εἰς τὴν πλουσιωτάτην βιβλιοθήκην τοῦ κ. Ψυχάρη, κατακλεισθεὶς εἰς αὐτὴν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας μέχρι τῆς ὥρας τοῦ γεύματος, τὴν δὲ 30ην ἀφιέρωσα εἰς ἐκδρομὴν κατὰ τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τοῦ κ. Μόῤῥις, Πρέσβεως τῆς Ἀμερικῆς, καὶ μετὰ τοῦ ἀρχαιογνώστου κ. Πασπάτη. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν εἰσήλθομεν διὰ τῆς καλουμένης Ξυλόπορτας τοῦ ἐγκαρσίου τείχους, κατὰ τὸ «***Ἵππις***», καὶ οὐ μακρὰν ἀπηντήσαμεν τὴν φυλακὴν τοῦ ***Ἀνεμᾶ***, σκοτεινὸν ὑπόγειον ὑπ' ἀρχαῖον πύργον· εἶτα δὲ προσήλθομεν εἰς τὸ ἐκ τοῦ παρακειμένου Φρενοκομείου γνωστὸν «***Ἐγρίκαπι,***» τὴν ἀρχαίαν ***Πύλην τῆς Ἀργυρολίμνης,*** διατηροῦσαν τρεῖς βυζαντινὰς προτομάς. Ἡ δ' ἑπομένη ***Κιρκόπορτα*** ἐστὶν ἀπαισίως ἀξιομνημόνευτος, διότι δι' αὐτῆς εἰσήλασαν τὸ πρῶτον οἱ Ἀσιανοὶ κατακτηταὶ εἰς τὴν πόλιν τοῦ Κωνσταντίνου. Πρὸ πάντων δὲ πένθιμον διατηρεῖ τὴν φήμην ἡ ἑπομένη ***Πύλη τοῦ Ῥωμανοῦ,*** τουρκιστὶ ***Τόπ-καπι*** λεγομένη, διότι ἀπέναντι αὐτῆς εἶχε στήσῃ ὁ Μωάμεθ τὸ γιγαντιαῖον αὐτοῦ πυροβόλον, καὶ πιθανῶς καὶ τὴν ἰδίαν σκηνὴν εἰς τὸν ἐκεῖ που σωζόμενον σωρόν, ὅστις ***Μάλτεπε*** ὀνομάζεται. Εἰς τὴν πύλην δ' αὐτήν, ἀφ' ἧς ἤρχετο, πρὸς δυσμὰς χωροῦσα ἡ ὑγρὰ τάφρος, ἠγωνίσατο τὸν τελευταῖον ὑπὲρ πατρίδος ἀγῶνα, καὶ ἀπέθανε τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον ὁ τελευταῖος Κωνσταντῖνος, καὶ παρ' αὐτῷ ὁ γενναῖος αὐτοῦ στρατηγός, ὁ ἐμὸς προπάτωρ Ῥαγκαβῆς, οὗ ἡ μνήμη μόνον ἐπ' ἐσχά-

των ἀνέζησεν, ἐν ἀρχαίῳ πρό τινων ἐτῶν ἀνευρεθέντι χειρογράφῳ διατηρηθεῖσα.

Ἐντὸς δὲ τῆς πύλης ταύτης ἦν ἡ Ἐκκλησία τῆς «*Χώρας*» λεγομένη, ἥν, εἰς ὀθωμανικὸν προσκύνημα, τὸ ***Καχριὲ τζαμισί***, μετασκευασθεῖσαν, ἦν ἐκείνη, περὶ ἧς ἀνωτέρω εἶπον, ὅτι εἶχον τὴν εὐτυχίαν νὰ διασώσω τὰ καταστρεφόμενα ὡραῖα ψηφοθετήματα. Οὐ μακρὰν δὲ κεῖται ἀρχαία ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, διατηρήσασα, ὡς κειμήλια, δύω παλαιότατα εὐαγγέλια.

Ὀπίσω δὲ τοῦ πύργου τοῦ Ἀνεμᾶ, κατὰ τὸν μυχὸν τοῦ Κερατίου, ἐπεσκέφθημεν ὑψηλὸν ἄνδηρον, ἐφ᾽ οὗ ἐπεκάθητο ἄλλοτε τὸ καὶ εἰς ἕδραν τῶν Αὐτοκρατόρων χρησιμεῦον Μοναστήριον τῶν Βλαχερνῶν, μεθ᾽ ἁγιάσματος διατηρουμένου.

Τῇ 2 Μαΐου εἶχον τὴν χαρὰν νὰ ἑστιάσω παρ᾽ ἐμοὶ τὴν ἀρχαίαν φίλην τῆς οἰκογενείας ἡμῶν κυρίαν Μιμῆ, μετὰ τοῦ γαμβροῦ της Γενίσαρλη, οὐδαμῶς προβλέπων ὅτι ἔβλεπον ἀμφοτέρους τὸ τελευταῖον, καὶ ὅτι, ἐπιστρέφων εἰς Ἀθήνας, δὲν θὰ τοὺς εὕρισκον πλέον ἐν τοῖς ζῶσιν.

Ἀλλὰ φεῦ! Ὁποία τότε ἀπαραμύθητος θλίψις μοὶ ἐπεφυλάττετο, ἥτις καὶ ἤδη, ὅτε μετὰ τοσαῦτα ἔτη ταῦτα χαράττω, σπαράττει τὴν καρδίαν μου, καὶ μοὶ ἀποσπᾷ θερμὰ δάκρυα. Τῇ τετάρτη Μαΐου, ὡς κεραυνὸς ἐπέσκυψεν ἐπ᾽ ἐμέ, ἡ ἀποτρόπαιος ἀγγελία, ὅτι ἡ φιλτάτη μοι ἀδελφὴ Ῥαλοῦ, μεθ᾽ ἧς παιδιόθεν καὶ δι᾽ ὅλου τοῦ βίου τρυφερωτάτη μὲ συνέδεεν ἀγάπη, ἣν πρὸ ἐτῶν μακρὰν ἡμῶν μετὰ τοῦ ἀνδρός της ἀποῦσαν, οὐδὲ στιγμὴν ποτὲ ἐλησμόνουν, ὁ ἄγγελος τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀγαθότητος, ἀπεβίωσεν ἐν Χαλεπίῳ, μετ᾽ ἀσθένειαν ὀλιγοήμερον, ἧς οὐδὲ τὴν φύσιν, οὐδὲ τὰς λεπτομερείας ποτε ἔμαθον, διότι οὐδὲν περὶ τούτων μοὶ ἔγραψεν ὁ ἐκεῖ ὡς Πρόξενος τῆς Ἀγγλίας διατρίβων σύζυγός της Ἐρρῖκος Σκήν, ὃν ἐκείνη ἐλάτρευεν, ὅστις ὅμως μετ᾽ ὀλιγώτερον τοῦ ἔτους χρόνον ἐνυμφεύθη τὴν θεράπαινάν της, λαβὼν ἐκείνης τὸ θρήσκευμα, καὶ γενόμενος καθολικός. Οὐκ ὀλίγα δὲ πράγματα ἔσχον, ἀλληλογραφῶν μετὰ τοῦ Ἁγίου Χαλεπίου, ἵνα κἂν ἡ κηδεία τῆς ἀγαπητῆς μου ἀδελφῆς τελεσθῇ ἀξιοπρεπῶς ὑπὸ τῆς ἡμετέρας μητρὸς ἐκκλησίας, καὶ οὐχί, ὡς

ἤθελεν ὁ σύζυγός της καὶ ἡ θεραπαινίς, ὑπὸ καθολικῶν ἱερέων. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο τοῦ βίου μου ἦν ἓν τῶν ὀδυνηροτέρων ἐξ ὅσων ποτε ὑπέστην, καὶ ἔτρεφον ἐν ἐμαυτῷ τὴν πεποίθησιν τότε ὅτι μετ' οὐ πολὺ θὰ ἠκολούθουν τὴν πεφιλημένην μου ἀδελφήν, μικρὸν προηγηθεῖσάν μου εἰς τοὺς οὐρανούς.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας μεγάλη συμφορὰ ἐνέσκυψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τῇ 24 Μαΐου μᾶς ἀνηγγέλθη ἐν Νεοχωρίῳ, ὅτι ἰσχυρὰ πυρκαϊὰ κατενέμετο τὸ Σταυροδρόμιον, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, καθ' ἣν ἔτι ἐξηκολούθει, ἐμάθομεν ὅτι φοβερὰ ἦν ἡ συμφορά, ὅλας συνοικίας, σχεδὸν πάσας Ἑλληνικάς, ἀποτεφρώσασα, ὅτι πολλὰ ἀνθρώπινα θύματα ἔγιναν παρανάλωμα τοῦ πυρός, καὶ κατὰ χιλιάδας ἠριθμοῦντο οἱ περιφερόμενοι ἄστεγοι καὶ ἀχίτωνες, οἱ πάντα τὰ ἑαυτῶν ἀπολέσαντες. Ταῦτα μαθών, τὴν ἐπιοῦσαν ἀπὸ πρωΐας ἔσπευσα εἰς Σταυροδρόμιον, ἵνα φροντίσω περὶ ἐγκαταστάσεως ἐπιτροπῆς πρὸς βοήθειαν τῶν παθόντων, καὶ εἶχον ἀφορμὴν νὰ θαυμάσω τότε τινων τὴν ὅλως χριστιανικὴν ἀφοσίωσιν καὶ ἀνεπίδεικτον εὐποιΐαν. Ἰδίως δ' ἔβλεπον τὴν γείτονά μου Καν Ζωὴν Βαλτατζῆ, ἥτις καθ' ἑκάστην κατήρτιζε καὶ ἀπέστελλε μεγάλα δέματα ἐνδυμάτων, διάφορα περὶ αὐτῶν προφασιζομένην, καὶ μόνον μετὰ ταῦτα ἀνεκάλυψα ὅτι ἐλεηλάτει τὴν ἱματιοθήκην της, ἐν ἀγνοίᾳ πάντων τῶν περὶ αὐτήν, πέμπουσα κρυφίως καὶ ἀνωνύμως, ὃν εἶχε δεύτερον χιτῶνα, εἰς τοὺς παθόντας καὶ ἀγνοοῦντας πόθεν τὰ βοηθήματα τοῖς προήρχοντο. Ὅτε δ' ὁ Γεν. Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος κ. Ἀϊβαζίδης, διϊδὼν καὶ μαθὼν παρὰ διαφόρων τὰς παντοίας ἀγαθοεργίας της, τῇ ἔπεμψε δι' ἐμοῦ ἐπίσημον εὐχαριστήριον, μοὶ τὸ ἐπέστρεψεν ἡ εὐγενὴς γυνὴ μετὰ μεγάλης δυσαρεσκείας. Ἐγὼ δ' ἐπὶ μακρὸν μετὰ τῆς ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ Γεν. Προξένου ἠσχολήθην περὶ τὴν ἐξεύρεσιν πόρων καὶ τὴν διανομὴν αὐτῶν εἰς περίθαλψιν τῶν θυμάτων τῆς δεινῆς συμφορᾶς.

Σπουδαῖον συμβὰν διὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διπλωματίαν ὑπῆρξε, κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον, ἡ ἀγγελθεῖσα ἀναπλήρωσις τοῦ Πρέσβεως τῆς Γαλλίας κ. Βουρέ, ὅστις, καὶ αὐτὸς δυσθύμως διακείμενος, μοὶ εἶπεν ὅτι τὸ μέτρον προὐκάλεσεν ἡ Αὐτοκρά-

τειρα, συνεννοήσει μετὰ τοῦ Λεσσὲψ καὶ τοῦ Ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου. Ἐθεώρει δ᾽ αὐτὴν τόσῳ μᾶλλον, ὡς πολιτικὸν σφάλμα, καθ᾽ ὅσον ὁ Marquis dela Guerronière, ὅστις τὸν ἀντικαθίστα, ἦν **νομιμόφρων**. Καί, τῷ ὄντι, δ᾽ οὗτος, ὅτε ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ κατὰ τὸν βραχὺν χρόνον τῆς ἐκεῖ διαμονῆς του, οὐδόλως μοὶ ἀπέκρυψε τὰ βουρβωνικά του φρονήματα, λέγων μοι ὅτι ὁ κεκλημένος, ἵνα σώσῃ τὴν Γαλλίαν θὰ ἦν Ἑρρῖκος ὁ Ε΄, ἂν ἀφρόνως δὲν εἶχε μόνος του κλείσῃ τὴν θύραν ἐμπρός του.

Ἐντὸς τοῦ Ἰουνίου ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἰς ἐμέ, δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον ὑπό τινος συστηθεῖσα, ἡ Κα Λουΐζα Collet, ποιήτρια πολὺ κατωτέρα, ἀφ᾽ ὅ,τι ἡ ἰδία ἐνόμιζεν, ἄλλοτε ἴσως ὡραία, ἀλλὰ τότε λησμονοῦσα, ὅτι πρὸ πολλοῦ εἶχε μαρανθῆ τῆς νεότητός της τὸ ἄνθος, ἄκρως δὲ δημοκρατική, καὶ ἐπιστήθιος φίλη, ὡς διϊσχυρίζετο, τοῦ Βίκτορος Οὐγώ, ἀλλ᾽ ἐν γένει μᾶλλον ξενότροπος ἢ εὐάρεστος. Οἵαν δήποτε ὅμως, ἵν᾽ ἀνταποκριθῶ εἰς τὴν γενομένην μοι σύστασιν, τὴν παρουσίασα τῇ Κᾳ Βαλτατζῆ, ἥτις εὐμενέστατα τὴν ἐφιλοξένησε καὶ ἐξενάγησε.

Σπουδαιοτέρου δὲ προσώπου ἐπίσκεψις μ᾽ ἐχαροποίησε κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, ἡ τοῦ ἐπισημοτάτου Γερμανοῦ γεωγράφου Kiepert.

Τῇ 24ῃ Ἰουνίου μετέβην εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ τότε τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπισκεπτομένου καὶ εἰς ἓν τῶν χωρίων τοῦ Βοσπόρου οἰκοῦντος Ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου, ὅστις φιλοφρονέστατα μ᾽ ὑπεδέχθη, καὶ πολλὰ περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἑλλάδος εἴπομεν. Ἦν δ᾽ ὁ Βόσπορος λίαν κυματόεις τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ τόσον ἰσχυρῶς παρέρριπτε τὸ τρίζυγόν μου ἀκάτιον, ὥστε ὁ ῥωμαλέος Δημήτρις, ὁ ἀρχικωπηλάτης μου, κατὰ τὴν ἐπάνοδον, ἱδρῶν ἀντεπάλαιε, καὶ ὁ ἴδιος, φαίνεται, οὐχὶ ἀνεπίφοβον βλέπων τὸν κυματισμόν.

— «Μοὶ φοβῆσαι, αὐθέντα» μοὶ εἶπε.

— Τίς σοὶ λέγει ὅτι φοβοῦμαι, τῷ ἀπεκρίθην. Κωπηλάτει. Ὅταν σὺ κάθησαι ἐκεῖ, τίποτε δὲν φοβοῦμαι.

Τοῦτο ἐδιπλασίασε τὰς δυνάμεις του, καὶ οὕτως ἐπεστρέψαμεν ἄνευ ὀλεθρίου τινὸς συμβάντος.

Τῇ δ᾽ ἐπαύριον ἦλθεν ὁ Αὐλάρχης τοῦ Ἀντιβασιλέως, καὶ μετὰ τέσσαρας ἡμέρας καὶ αὐτὸς ὁ Ἀντιβασιλεὺς εἰς ἀπόδοσιν τῆς ἐπισκέψεως, ἀλλὰ δὲν μὲ ηὗρεν αὐτὸς κατ᾽ οἶκον.

Τῇ 30ῇ δὲ Ἰουνίου, ἀφ᾽ οὗ τὸ ἑσπέρας ἐν Πριγκήπῳ ἀπήλαυσα, ἀπὸ τοῦ ἐξώστου τῆς Κας Ψάθη (ἀνεψιᾶς τοῦ Βάμβα), πρὸς ἣν ὁ Ταντωλίδης μὲ ὡδήγησε, τοῦ μαγευτικοῦ φαινομένου ὁλικῆς ἐκλείψεως τῆς σελήνης, εἰς ἐντελῶς ἀνέφελον οὐρανόν, τῇ ἐπαύριον ἔπλευσα εἰς Χάλκην, ἵνα παρευρεθῶ εἰς τὰς ἐξετάσεις τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, ἔνθα εὗρον τὸν Πατριάρχην καὶ πολυπληθὲς ἀκροατήριον. Καὶ πρῶτον μὲν ὡμίλησεν ὁ Διευθυντής, δοὺς λόγον τῶν ἐν τῷ ἔτει διδαχθέντων· εἶτα δ᾽ ἐξέθηκεν ὁ κληρικὸς κ. Γλυκᾶς θεωρίας ὑπὲρ τῆς ἐφετῆς ἑνώσεως τῶν Διαμαρτυρομένων μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, καὶ τέλος ἠκολούθησαν σπουδαῖαι ἐξετάσεις περὶ Δογματικῆς Θεολογίας καὶ περὶ Χριστιανικῆς ἠθικῆς. Ἀφ᾽ οὗ δ᾽ αὗται ἐπερατώθησαν, μόνος μείνας μετὰ τῆς Α. Παναγιότητος, συνδιελέχθην διὰ μακρῶν περὶ τῆς ἀξιώσεως τῶν Βουλγάρων πρὸς ἵδρυσιν ἐκκλησίας αὐτοκεφάλου, καὶ προσέτι, ζητήσας, ἔλαβον τὴν ἄδειάν του πρὸς τέλεσιν μνημοσύνου ἐν Χαλεπίῳ τῆς ἀποβιωσάσης παμφιλτάτης καὶ ἀνεπιλήστου ἀδελφῆς μου. Συνοδείᾳ δὲ τοῦ κ. Καλλιάδου, μετέβην ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἐμπορικὴν Σχολήν, καὶ παρεκάθησα καὶ εἰς ἐκείνης τὰς ἐξετάσεις· ἀλλ᾽ αἱ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν δυνάμεις τῶν μαθητῶν τῆς τρίτης τάξεως μοὶ ἐφάνησαν ὁπωσοῦν ἀσθενεῖς.

Τῇ 3ῃ Ἰουλίου ἀφίκετο εἴδησις, ἥτις ἀνησύχησε πᾶσαν τὴν κοινωνίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐμὲ δ᾽ ἐθορύβησεν ὑπὲρ πάντας. Ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Ἰταλίας κ. Βαρβολάνης ἔλαβε τηλεγράφημα, ἀναγγέλλον τὴν κήρυξιν τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου. Ἅμα τοῦτο μαθών, καὶ τὰς πολιτικὰς συνεπείας, καὶ τὴν θέσιν τῶν υἱῶν μου ἐν τῷ Πρωσσικῷ στρατῷ ἀναλογιζόμενος, ἔσπευσα πρὸς τὸν ἔτι ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμένοντα Κον Bourée, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχον αὐτὸν οἴκαδε. Ἦλθε δὲ τὴν ἐπαύριον αὐτὸς εἰς ἐμέ, πῦρ πνέων κατὰ τῆς αὐθαδείας (insolence) τῆς Πρωσσίας καὶ ὑπὸ πολεμικωτάτων ἐμφορούμενος διαθέσεων.

— «Τὸ ἐμάθατε;» μοὶ εἶπε. «Λοιπὸν ἔχομεν πόλεμον. Σεῖς, ὅστις γνωρίζετε τὰ κατὰ τὴν Γερμανίαν, εἰπέτε μοι, τίνας Γερμανικὰς χώρας πρέπει νὰ προσαρτηθῶμεν; Δὲν λέγω, ἐννοεῖται, τὰς παραρρηνίους, διότι ἐκεῖναι οἴκοθεν ἐννοοῦνται, ἀλλὰ τίνας ἐκ τῶν ἀνατολικωτέρων;»

— «Δυσκόλως», τῷ ἀπεκρίθην, «δύναμαι εἰς τοῦτο ν' ἀποκριθῶ. Ἀλλὰ καὶ μοὶ ἐπέρχεται εἰς μύθος εἰς μνήμην, ὃν ἀνέγνων παρὰ τῷ Αἰσώπῳ καὶ τῷ Λαφονταίνῳ».

— «Τίς μῦθος;»

— «Περί τινος ἄρκτου, ἧς δὲν ἔπρεπέ τις νὰ πωλῇ τὸ δέρμα πρὶν ἢ τὸν φονεύσῃ».

— «Πῶς; Δύνασθε ν' ἀμφιβάλλητε περὶ τοῦ θριάμβου μας;»

— «Ἀφ' οὗ ἐπέλθῃ», τῷ εἶπον, «ἔχετε καιρὸν ν' ἀποφασίσητε περὶ τῶν προσαρτήσεων κατὰ τὰς περιστάσεις».

Οἱ δὲ Πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας καὶ Ἰταλίας, οὓς μετέπειτα ἐπεσκέφθην, ἦσαν ἥκιστα αἰσιόδοξοι ὑπὲρ τῆς Γαλλίας. Οὐδ' ἡ ἐν Γερμανίᾳ κοινὴ γνώμη συνεφώνει μετὰ τῆς τοῦ κ. Πρεσβευτοῦ. Καθ' ἅ, ὀλίγον μετὰ ταῦτα, μοὶ ἔγραφον οἱ δύω υἱοί μου, ὁ Ἀριστείδης καὶ Αἰμύλιος, γενικὴ ὑπῆρχεν ἐν τῷ Γερμανικῷ στρατῷ, ἐν ᾧ ἦσαν κατατεταγμένοι, ἡ πεποίθησις ὅτι, ἐν μὲν ταῖς πρώταις συμπλοκαῖς, θὰ ἐνίκα πιθανῶς τῶν Γάλλων ἡ δυσκαταμάχητος ὁρμὴ καὶ ἀνδρεία, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, ὅτι θὰ ὑπερίσχυε τῶν Γερμανῶν ἡ τάξις καὶ ὁ μετὰ προνοίας ὀργανισμός, εἰς ὃν μάτην προὐκάλει τῆς κυβερνήσεώς του τὴν προσοχὴν δι' ἐκθέσεων, δημοσιευομένων καὶ διὰ τῶν ἐφημερίδων, ὁ ἐμβριθὴς ἐν Βερολίνῳ στρατιωτικὸς πληρεξούσιος Scheffel.

Καὶ ἐγὼ δ' αὐτός, ἅμα μαθὼν περὶ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου, ὃν οἱ Γάλλοι προὐκάλεσαν καὶ ἐκήρυξαν, ἔσπευσα ν' ἀγοράσω στρατηγικὸν χάρτην τῆς Γερμανίας, ἵνα παρακολουθῶ τὰς ἐν αὐτῇ πορείας τῶν μελλόντων νὰ εἰσβάλωσι γαλλικῶν στρατευμάτων. Ἀλλ' ἀπώλεσα μάτην τὰ δι' αὐτὸν δαπανηθέντα 20 φράγκα, διότι ἡμέραι μεθ' ἡμέρας παρήρχοντο, καὶ οἱ Γάλλοι, οἵτινες ἐν Παρισίοις ἔψαλλον εἰς τὰς ὁδοὺς «à Berlin, à Berlin!» δὲν εἰσέβαλον, τότε πρῶτον ἀναγνωρίσαντες, ὅτι δὲν ἦσαν ἑτοι-

μοι. Ἠγόρασα δὲ τότε μετ᾽ ὀλίγον ἕτερον χάρτην, τὸν τῆς Γαλλίας, ὅτε ἔμαθον ὅτι οἱ προκληθέντες Γερμανοὶ αὐτοὶ εἰσέβαλον.

Ἐκ τῶν υἱῶν μου ἦν, ἐπὶ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, ὁ Ἀριστείδης ἀξιωματικὸς τοῦ Πρωσσικοῦ Μηχανικοῦ, ἐπιμελούμενος τὴν πρᾶξιν νὰ προσθέσῃ εἰς τὰς θεωρητικάς του σπουδάς, καὶ προτιθέμενος νὰ ὑπηρετήσῃ τ᾽ ἀπαιτούμενα τρία ἔτη, ἵν᾽ ἀποκτήσῃ τὸ δικαίωμα πρὸς κατάταξιν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ἀκαδημίαν. Εἰ καὶ δὲν ἠγνόουν, ὅτι τὸ ἄριστον σχολεῖον τοῦ ἀξιωματικοῦ ἦν αὐτὸς ὁ πόλεμος, ἀλλὰ διὰ τὸν υἱόν μου προὐτίμων νὰ μείνῃ ἀμέτοχος τοῦ ἤδη ἀρχομένου, οὐ μόνον διότι ἤθελον νὰ ἐπιφυλάξῃ ἑαυτὸν διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος του, ἀλλὰ καὶ καθ᾽ ὅσον δὲν ἐπεθύμουν νὰ τὸν ἰδῶ μετέχοντα πολέμου μεταξὺ δύο λαῶν φίλων καὶ εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ τὰ συμβάντα ἐπῆλθον τόσον αἰφνίδια, καὶ αἱ διαταγαὶ ἐν Γερμανίᾳ μετὰ τόσης ταχύτητος ἐδόθησαν καὶ ἐξετελέσθησαν, ὥστε ἡ ἐπιστολή μου, δι᾽ ἧς τῷ ἔλεγον νὰ ζητήσῃ τὴν ἐξαίρεσιν καὶ παραίτησίν του, ἔφθασε πολὺ ἐξώρας, ἀφ᾽ οὗ αὐτὸς μετὰ τοῦ τάγματός του εἶχεν ἐκστρατεύσῃ καὶ ἦν μακρὰν ἤδη τοῦ Βερολίνου. Νὰ ζητήσῃ ὁ ἴδιος, ἄνευ τῆς ἐντολῆς μου, τὴν ἀποχώρησίν του ἀπὸ τοῦ στρατοῦ, ὅτε εἶχεν ἔλθῃ ἡ στιγμὴ τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ κινδύνου, ἐννοεῖται ὅτι ἦν ἀδύνατον, χωρὶς τοῦτο νὰ τῷ προσαφθῇ εἰς ἄνανδρον λιποταξίαν. Οὕτω λοιπόν, ἀντὶ νὰ ἔλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπ᾽ ἀδείᾳ, πρὸς ἐπίσκεψίν μου, ὡς τῷ ἔγραφον καὶ ὡς πρὸ τοῦ πολέμου προὐτίθετο, ἦν ἤδη εἰς στρατιωτικὴν πορείαν πρὸς τὰ σύνορα τῆς Γαλλίας.

Ὡς δὲ πρὸς τὸν Αἰμύλιον ἤμην ἀμέριμνος, διότι ἐμαθήτευεν ἔτι ἐν τῇ Στρατιωτικῇ Σχολῇ τοῦ Βερολίνου. Ἀλλ᾽ ἐκ τῶν ἐφημερίδων αἴφνης ἐπληροφορήθην ὅτι ἡ ἀνωτέρα τῆς σχολῆς τάξις, οἱ ***Ἐκλεκτοὶ*** λεγόμενοι (selecta), οἷς ἤδη συγκατηριθμεῖτο, διαταχθεῖσα ἀπῆλθε καὶ αὐτὴ εἰς τὴν ἐκστρατείαν, τῶν μαθητῶν προβιβασθέντων εἰς Ἀνθυπασπιστάς. Οὕτως ἀμφότεροι οἱ υἱοί μου ἀπῆλθον εἰς τὸν πόλεμον, ἐντελῶς παρὰ τὴν θέλησίν μου, ἣν ὅμως δὲν ὑπῆρξε δυνατὸν νὰ τοῖς διακοινώσω, καὶ σπανιωτάτας μόνον ἐλάμβανον παρ᾽ αὐτῶν εἰδήσεις, ἐπὶ μακρότατον

χρόνον καθυστερούσας, ὥστε, ὡς παρήγορον ἀγγελίαν ἐδέησε νὰ θεωρήσω, ὅτε ὁ Πρῶσσος συνάδελφός μου Κόμης Καϊζερλιγγ, τηλεγραφήσας, κατὰ παράκλησίν μου, μετὰ τὰς πρώτας αἱματηρὰς μάχας, ἔλαβεν ἀπάντησιν παρὰ τοῦ Πρωσσικοῦ Ὑπουργείου, ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν υἱῶν μου δὲν περιλαμβάνονται ἐν τοῖς καταλόγοις, οὔτε τῶν νεκρῶν, οὔτε τῶν τραυματιῶν.

Τῇ 10ῃ δ' Ἰουλίου μοὶ ἀνηγγέλθη ἵδρυσις νέου Ὑπουργείου ἐν Ἑλλάδι, οὗ μετέσχον ὁ Δεληγεώργης, ὁ Χρηστίδης καὶ ὁ Ἀντωνόπουλος. Πρὸς πάντας γράψας ἰδιωτικῶς, ἔλαβον παρ' αὐτῶν ἀπαντήσεις φιλοφρονεστάτας, ἃς μοὶ ἐκόμισεν ὁ υἱός μου Ἀλέξης, ἐπιστρέφων ἐξ Ἀθηνῶν, ἔνθα εἶχεν ἀπέλθῃ ἐπ' ἀδείᾳ.

Ἡ εἰς τοὺς σταθμοὺς τοῦ Βοσπόρου μετακίνησις τῶν μεγάλων ἱστιοφόρων πλοίων ἐγίνετο συνήθως διὰ μικρῶν ἀτμοπλοίων ῥυμουλκῶν, διαφόρων ἐθνῶν σημαίας φερόντων, κατ' ἄδειαν τῆς ἐγχωρίου ἀρχῆς· οὐδὲν δὲ τοιοῦτο ὑπῆρχεν Ἑλληνικόν. Συνεννοήθην, ἑπομένως, μετὰ τῶν ἐπισημοτέρων ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐμπόρων, καί, μετά τινας ἀντιστάσεις, τῆς ἀδείας ληφθείσης, ἠγοράσθη ῥυμουλκὸν ἀτμόπλοιον ἐν Σύρῳ ναυπηγηθέν, ὃ ἐκαλέσαμεν «Αὔραν». Τὴν δὲ σημαίαν αὐτοῦ συνήρμοσαν καὶ ἐκέντησαν φιλοκάλως τινὲς τῶν πρωτευουσῶν κυριῶν τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας, καὶ αὕτη ἦν ἡ πρώτη Ἑλληνικὴ σημαία, ἥτις μονίμως ἐκυμάτει ἐν τῷ Βοσπόρῳ καὶ ἀδιακόπως αὐτὸν διέπλεε.

Ἐντὸς τοῦ μηνὸς δ' ἀπῆλθεν ὁ κ. Bourée καὶ ἔφθασεν ὁ διάδοχος αὐτοῦ κ. Laguerronière. Ὅτε δέ, καθ' ὃ ***Πρεσβευτὴς*** (ambassadeur), ἐδέχθη ἐπισήμως παρουσιασθὲν εἰς αὐτὸν τὸ Διπλωματικὸν Σῶμα, πρὸς ἐμὲ ἐδείχθη εὐγενέστατος, εἰπών μοι ὅτι γνωρίζει τὴν φήμην μου καὶ τὸ ἔνδοξον (!) μέρος, ὃ διεδραμάτισα ἐν Γαλλίᾳ, καὶ ὅτι πολλὰ περὶ ἐμοῦ τῷ εἶπεν ὁ κ. Λαβαλέττ. Ὡς δὲ πρὸς τὰ παρόντα πράγματα μοὶ διϊσχυρίσθη ὅτι μόνον ἡ νίκη τῶν Γάλλων δύναται νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰρήνην.

Ἀλλά, κατὰ τὴν 27ην, παρὰ τῷ κ. Βαρβολάνῃ, Πρεσβευτῇ τῆς Ἰταλίας, εἰς μέγα γεῦμα παρακαθήσας, εἰς ὃ ἦσαν κεκλημένοι Ὀθωμανοὶ Ὑπουργοὶ καὶ μεγιστᾶνες, καὶ πάντες οἱ ἀρχηγοὶ τῶν πρεσβειῶν, πλὴν τῶν δύω διαμαχομένων, εὗρον γενικὴν ἐπικρα-

τοῦσαν γνώμην, ὅτι σωτηρίας ἐλπὶς δὲν ὑπῆρχε διὰ τὸν Αὐτοκράτορα τῶν Γάλλων. Ἐπὶ δὲ τοῦ γεύματος ἦλθεν ἡ Αὔρα καὶ ἠγκυροβόλησεν ἐπιδεικτικῶς ὑπὸ τὰ παράθυρα τῆς Πρεσβείας, ἀναπετάσασα τὴν σημαίαν της εἰς τὴν αὔραν τοῦ Βοσπόρου. Γείτονα δ' εἶχον εἰς τὴν τράπεζαν τὸν Πρόεδρον τοῦ Συμβουλίου, Κιαμὶλ πασᾶν, χασμώμενον θορυβωδῶς, ὅπερ ἀπεδείκνυεν ὅτι δὲν διεσκέδαζε πολὺ πλησίον μου, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ὅτι δὲν εἶχε πολὺ ἁβρὰν τὴν ἀνατροφήν. Τούτου δὲ καὶ ἄλλα ἔδιδε δείγματα, ὡς ὅτε ἐζήτει νὰ τῷ φέρωσι πάγον, μὴ ὑπάρχοντα εἰς τὴν τράπεζαν.

Τῇ 20 Αὐγούστου ἐτηλεγράφησα τῷ Βασιλεῖ, συγχαίρων διὰ τὴν γέννησιν θυγατρός, τῆς νῦν χαριεστάτης Μεγάλης Δουκίσσης Ἀλεξάνδρας. Τῇ αὐτῇ δ' ἡμέρᾳ ἡ σύζυγός μου, πληροφορηθεῖσα ὑπ' ἐμοῦ ὅτι οἱ Πρῶσσοι προὐτίθεντο νὰ πολιορκήσωσι τὰ Παρίσια, ἀνεχώρησε πανοικὶ εἰς Ὀξωνίαν, πρὸς τὴν ἀδελφήν της Φηλικίαν, ἀφεῖσα τὴν οἰκίαν, μεθ' ὅλης τῆς διασκευῆς, ὑπὸ τὴν φρούρησιν τῆς ὑπηρετρίας της. Ὅτε δέ, μετὰ τὴν ἐκπολιόρκησιν, εἰσέβαλον οἱ Γερμανοὶ εἰς τὴν πόλιν, εἷς τῶν πρώτων εἰσελθόντων ἦν ὁ ἡμέτερος Ἀριστείδης, καὶ ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν οἰκίαν, ἣν εὗρεν ἀκατοίκητον μέν, ἀλλὰ σώαν καὶ ἀνέπαφον.

Ὅτε δὲ τροπαιοῦχος ὁ Βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, ἀνηγορεύθη Αὐτοκράτωρ ἐν Βερσαλίαις ὑπὸ πάντων τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας, προκηρυξάσης τὴν ἰδίαν ἑνότητα, πάντα τὰ συνεκστρατεύσαντα Συντάγματα ἔπεμψαν ἀξιωματικούς, ὡς ἀντιπροσώπους, εἰς τὴν μεγάλην καὶ ἱστορικὴν ταύτην τελετήν, καὶ τὸ τοῦ Μηχανικοῦ, εἰς ὃ ὁ Ἀριστείδης ἀνῆκεν, ἔπεμψεν αὐτόν, ὅπερ ἦν τιμὴ ἐξαιρετικὴ διὰ ξένον.

Ὁ δὲ Πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας, ὃν καὶ ὡς γείτονα καὶ διὰ τὴν σπουδαιότητα τῶν καιρῶν συνεχέστατα ἔβλεπον, συνιδών, πόσον μάταιαι ἦσαν αἱ πρῶταί του προσδοκίαι, ἤλπιζεν ἤδη τὴν εἰρήνην ἐκ τῆς περιοδείας τοῦ Θιέρσου εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς αὐλάς· ἀλλὰ τὴν ἐπανάκαμψιν τῆς νομίμου βασιλείας ἔβλεπε πλέον ἀδύνατον, καὶ ἀπηλπίζετο, ἐννοῶν ὅτι ἡ Γαλλία θὰ μείνῃ παραδεδομένη τοῖς δημοκράταις, οἷς ἀπέδιδε τὴν διὰ τοὺς Γάλλους ὀλεθρίαν ἑνότητα τῶν Γερμανῶν καὶ τὴν τῶν Ἰταλῶν.

Ὡς πρὸς τὰς ὑποθέσεις τῆς ὑπηρεσίας, ἐννοῶν ὅτι ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις, μὴ φοβουμένη ἡμᾶς, μικρὰν ἔδιδε προσοχὴν εἰς τὰς ἡμετέρας ἀπαιτήσεις, ἤ, κατὰ τὸ σύνηθες αὐτῇ, ὑπέσχετο μέν, ἀλλ' οὐδὲν ἐξετέλει, ἐνόμισα ὅτι συμφερώτερον θὰ ἦν ἡμῖν ἂν, ἐν πολλοῖς, συνεδέομεν τὰ ἡμέτερα συμφέροντα μετὰ τῶν συμφερόντων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, δι' ὃ καὶ ἐπρότεινα, πρῶτον μὲν τῷ κ. Elliot, εἶτα δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις πρέσβεσι, νὰ συνερχώμεθα πάντες κατὰ μίαν ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος παρὰ τῷ πρεσβυτέρῳ ἐξ ἡμῶν, καὶ νὰ συζητῶμεν καὶ νὰ συναποφασίζωμεν πάσας τὰς ὑποθέσεις, ὅσαι κοινῶς ἐνδιέφερον πάντας ἡμᾶς. Τὸ μέτρον δ' ἐνεκρίθη, καὶ ἐξετελέσθη, καὶ αἱ συνεδριάσεις ἐγίνοντο ἀνὰ πᾶσαν Παρασκευὴν παρὰ τῷ κ. Ἰγνάτιεφ, πρὸς μέγα ὄφελος τῶν ἀσθενεστέρων, διότι εἶχον ἤδη καὶ τοὺς ἰσχυροτάτους μετ' αὐτῶν συνασπιζομένους.

Μία δὲ τῶν ὑποθέσεων, ἥτις ἰδίως μᾶς ἐνδιέφερε καὶ περὶ ἧς, ἀπὸ τῆς ἐπανόδου μου, δὲν ἔπαυον συσκεπτόμενος καὶ μετὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ μετὰ τῶν ἐπισημοτέρων ἐκ τῶν ὁμογενῶν, ἦν ἡ ἀφορῶσα τὴν ἀξίωσιν τῶν Βουλγάρων τοῦ νὰ ἱδρύσωσιν ἐξαρχίαν μέν, ὡς εἶπον, πράγματι δέ, ὡς ταχέως ἀπεδείχθη, αὐτοκέφαλον ἐκκλησίαν. Ἡ Πύλη, εἴτε ἀντιπάλους εἰς τοὺς Ἕλληνας θέλουσα νὰ παρασκευάσῃ, εἴτε εἰς ξένας ἐνδίδουσα προτροπάς, παρεδέχθη τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν, καὶ ἐξέδωκε, παρὰ τὸ δικαίωμα αὐτῆς, διάταγμα (Ἰραδέν), κυροῦντα τὰς ἀπαιτήσεις των. Τοῦτο περιήγαγε τὸν Πατριάρχην εἰς θέσιν νὰ παραιτηθῇ. Ἀλλ' ἐγώ, γνωρίζων τοῦ ἱεράρχου τὸν σεβαστὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς εὐγενεῖς προθέσεις, ἀντέστην πάσῃ δυνάμει εἰς τοῦτο, διατεινόμενος ὅτι τοιοῦτο διάβημα θὰ ἔφερεν εἰς παραλυσίαν τὰ ἐθνικὰ πράγματα, ἥτις οὐδόλως θὰ ἐβίαζε τὴν Πύλην εἰς ὑποχώρησιν, ἀλλ' ἴσως μᾶλλον καὶ θὰ ηὐχαρίστῃ αὐτήν. Πᾶσαν κατέβαλον συγχρόνως προσπάθειαν, ἵνα πείσω τὸν Ἀαλῆ πασᾶν ὅπως ἀποσύρῃ, ἢ κἂν μεταρρυθμίσῃ τὸν Ἰραδέν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἄντικρυς μοὶ ἠρνήθη, εἰπών μοι ὅτι σουλτανικὸς ἰραδὲς δὲν ἀποσύρεται· εἰς τὸ δεύτερον ὅμως συγκατένευσε τέλος, ὅτε διὰ μακρῶν τῷ ἐξήγησα, ὅτι ἡ αὐτοκέφαλος Βουλγαρικὴ ἐκκλησία θὰ ἦν, οὐχὶ τῇ Τουρκίᾳ,

ἀλλ᾽ ἄλλῃ ἀντιπάλῳ αὐτῇ δυνάμει ὑπηρετικῇ. Συγχρόνως δὲ τῷ ἐξέθηκα ὅτι, ἐνεργοῦσα αὐτεξουσίως ἡ Πύλη εἰς τ᾽ ἀφορῶντα τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν, ἀνέτρεπε τὰ ταύτῃ ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ Μωάμεθ χορηγηθέντα προνόμια. Ἀμφότερα ταῦτα σταθμίσας ὁ συνετὸς Ἀαλῆς, συνήνεσε νὰ μεταρρυθμίσῃ τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ διατάγματος, οὕτως, ὥστε τοῦτο νὰ μὴ προέρχηται ἐκ πρωτοβουλίας τῆς Πύλης, ἀλλὰ νὰ μετατραπῇ εἰς κύρωσιν προτάσεως πατριαρχικῆς, διότι τοιαύτην εἶχεν ὑποβάλῃ ἡ Α. Παναγιότης.

Τοῦτο, κατ᾽ ἐμέ, ἂν καὶ δευτερεύοντά τινα συμφέροντα ἄφηνέ πως ἀθεράπευτα, ἦν ὅμως σπουδαῖος τῆς ἐκκλησίας θρίαμβος, διότι δὲν κατέλειπεν αὐτὴν ἕρμαιον αὐθαιρέτου κυριαρχίας τῆς Πύλης, καὶ ἐκύρου τὴν ἐπικυριαρχίαν αὐτῆς ἐπὶ τῆς Βουλγαρικῆς ἢ πάσης ἄλλης ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἐν τῇ Τουρκίᾳ, τὸν δ᾽ Ἔξαρχον ἀνεδείκνυεν ὑποκείμενον τῷ Πατριάρχῃ, καὶ κατὰ πρότασιν αὐτοῦ διοριζόμενον.

Οὕτω λοιπὸν περὶ τοῦ ζητήματος κρίνων, ἐπλήσθην χαρᾶς ἐπὶ τῇ συγκαταθέσει τοῦ Μεγάλου Βεζίρου, καὶ ἀμέσως τοῦ ἵππου μου ἐπιβάς, διότι συνέπεσεν ἔφιππος ἐκείνην τὴν ἡμέραν νὰ μεταβῶ εἰς τὴν Πύλην, ἔσπευσα ἀπὸ ρυτῆρος εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, νὰ φέρω τὴν μεγάλην ἀγγελίαν εἰς τὸν Παναγιώτατον.

Δυστυχῶς ὅμως εἰς μάτην! Παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα ὁ Πατριάρχης οὐδένα ἐδέχετο συμβιβασμὸν καὶ ἀπῄτει τὴν κατὰ λέξιν κύρωσιν τοῦ σχεδίου του, καίτοι ἐν τοῖς κυριωτέροις μικρὸν ἀφισταμένου τοῦ σουλτανικοῦ διατάγματος, μεταρρυθμισθέντος κατὰ τὴν ἐμὴν πρότασιν. Φρονῶ ὅτι, ἂν ἦν ἐνδοτικώτερον τότε διατεθειμένος ὁ Πατριάρχης, ἂν τὸν ἔξαρχον ἐδέχετο παρ᾽ ἑαυτῷ, ὡς ἀντιπρόσωπον ἀλλογλώσσου μέρους τοῦ ποιμνίου του, ὑπὲρ οὗ ὤφειλεν ἐπίσης νὰ μεριμνᾷ, καὶ τὸ ὀλέθριον δὴ λεγόμενον σχίσμα θ᾽ ἀπεφεύγετο, καὶ αἱ σχέσεις μεθ᾽ ὁμοιοπαθοῦς λαοῦ δὲν θὰ ἐδεινοῦντο, ὡς ἐπεμελήθην πάντοτε νὰ καλλιεργῶ αὐτὰς μετὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει φίλου μου Πρέσβεως τῆς Σερβίας.

Τῇ 4ῃ Σεπτεμβρίου μοὶ ἐτηλεγράφησεν ὁ Γενικὸς ἡμῶν Πρόξενος κ. Ἀϊβαζίδης, ὅτι εἷς τῶν κλητήρων τοῦ Προξενείου ἠπείθησεν εἰς τὰς διαταγάς του, ἐκτραπεὶς εἰς ἀπειλάς, εἰς ὃ ἀντετη-

λεγράφησα νὰ συλληφθῇ· ἀλλ᾽ αὐτὸς κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ· μὴ ἔχων ὅμως ποῦ νὰ καταφύγῃ, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Προξενεῖον, ἐκλείσθη ἐν αὐτῷ καὶ ἐκ τοῦ παραθύρου ἠπείλει νὰ καταπυροβολήσῃ ἕκαστον, ὅστις θὰ ἐπλησίαζε. Τέλος δὲ συνελήφθη καὶ ἐπέμφθη δέσμιος εἰς Ἀθήνας, ὅπου, μετά τινα ἔτη, πρὸς οὐ μικρὰν ἔκπληξίν μου, τὸν ἀπήντησα, οὐδαμῶς κακίζοντά με διὰ τὸ συμβὰν ἐκεῖνο, καὶ ἀξιώσεις ἔχοντα πολιτευομένου, δι᾽ ὃ καὶ ἀποσιωπῶ τ᾽ ὄνομά του, ἵνα μὴ τῷ δυσχεράνω τὸ στάδιόν του.

Τῇ 19ῃ Σεπτεμβρίου μετέβην μετὰ τοῦ κ. Ζήνωνος, ὑπαλλήλου τῆς Διερμηνείας, εἰς τὸ ἐπὶ τῆς Προποντίδος κείμενον χωρίον ***Κατόχι***, καὶ διενυκτέρευσα παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ του· τῇ δ᾽ ἐπαύριον, Κυριακῇ, περιῆλθον μετ᾽ αὐτοῦ καὶ τῆς Κας Ζήνωνος τὰς περικειμένας ὡραίας πεδιάδας, ὡραίας μέν, ἀλλὰ στερουμένας μερίμνης καὶ καλλιεργείας, μέχρι τοῦ χωρίου τοῦ καλουμένου ***Πλάτανος***, ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἐκεῖ θάλλοντος παχυφύλλου δένδρου, παρ᾽ ᾧ σώζονται ἀρχαῖα λείψανα πύλης καὶ πανδοχείου, λεγόμενα τοῦ Βελισαρίου.

Μετά τινας δ᾽ ἡμέρας ἐν Θεραπείοις ἐπεσκέφθην ἄλλα λαμπρὰ λείψανα ἀρχαιότητος εἰς τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας Πιζάνη, δύω προτομὰς Μουσῶν, ὡραιοτάτης Ἑλληνικῆς ἐργασίας, ἐκεῖ τυχαίως ἀνασκαφείσας, καὶ ἀμελῶς παρερριμμένας καὶ καταπατουμένας παρὰ τὴν εἴσοδον. Ἐρωτήσας δέ, ἂν δὲν θὰ μοὶ ἐπωλοῦντο διὰ τὸ Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου θὰ ἐσώζοντο ἐκ καταστροφῆς, ἢ ἂν δὲν θὰ ἐπείθετο ἄλλως ὁ ἰδιοκτήτης νὰ φροντίσῃ περισσότερον περὶ τῆς διατηρήσεως αὐτῶν, μετὰ λύπης ἐπληροφορήθην ὅτι ἀμφότερα ἦσαν ἀδύνατα. Τί ἀπέγιναν ἔκτοτε ἀγνοῶ·

Ὁ Ὀκτώβριος ἐστὶν ὁ μὴν τῆς ἀπὸ τῶν ἐξοχῶν γενικῆς μετοικήσεως εἰς Σταυροδρόμιον καὶ τὰ ἄλλα κέντρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ τόσον ἤμην εὐχαριστημένος καὶ ἐκ τῆς θέσεως καὶ ἐκ τῆς διασκευῆς τῆς οἰκίας Τιγκίρ, ὡς καὶ ἐκ τῆς προσηνοῦς εὐγενείας τοῦ οἰκοδεσπότου, ὥστε ἀπεφάσισα νὰ διαχειμάσω ἐν αὐτῇ, καὶ ἐκεῖ νὰ περιμείνω τὴν οἰκογένειάν μου, ἥτις ἐπρόκειτο νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμὲ μετὰ τοῦ πολέμου τὴν παῦσιν. Εἶχον δ᾽ εὔκολον τὴν μετὰ τῆς Πύλης καὶ τοῦ ἡμετέρου Προξενείου κοινωνίαν διὰ

τῶν πολλάκις τῆς ἡμέρας διαπλεόντων ἀτμοπλοίων, ἐφ᾽ ὧν καὶ πολλοὺς ἀπήντων τῶν ἐπισήμων ὁμογενῶν, καὶ μετ᾽ αὐτῶν εὐκόλως ἐδυνάμην ἐκεῖ νὰ συνεννοῶμαι περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων.

Τῇ 13ῃ Ὀκτωβρίου, καταβὰς εἰς Φανάριον καὶ διανυκτερεύσας παρὰ τῷ Ἀντωνίῳ Κορομηλᾶ, παρευρέθην εἰς συνεδρίασιν τῆς Ἑλληνικῆς Λέσχης, ἐν ᾗ ὁ κ. Σκυλίτσης Ἰσιδωρίδης ἀνέγνω τεχνικώτατα ἐπιτυχεστάτην μετάφρασίν του σκηνῶν τινῶν τοῦ «Μισανθρώπου» τοῦ Μολιέρου, τῇ δὲ 8ῃ Νοεμβρίου εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Σύλλογον, εἰς ὃν παρῆν καὶ ὁ Μουνὶφ ἐφένδης, λόγιος Ὀθωμανός, καὶ εἷς Ἰνδός, ἤκουσα διαφόρους πραγματείας ἀπαγγελλομένας, ὧν ἡ μᾶλλον διακεκριμένη ἦν ἡ τοῦ κ. Ἀριστοκλέους «περὶ Καλοῦ καὶ ποιήσεως».

Εἰς Ἀθήνας δ᾽ ἀπῆλθε (τῇ 28ῃ Ὀκτ.) ἐπὶ ἕνα μῆνα διὰ τὰς ἐκεῖ ὑποθέσεις ἡμῶν ὁ υἱός μου Ἀλέξης.

Τῇ δὲ 5ῃ Δεκεμβρίου ἐπῆλθε νέα πάλιν ἀλλαγὴ Ὑπουργείου ἐν Ἑλλάδι, κληθέντος ἐκ νέου τοῦ Κουμουνδούρου εἰς τὴν πρωθυπουργείαν. Τότε δ᾽ ἡ ἐφημερὶς «Βυζαντίς», ἥτις πάντοτε μοὶ ἦν δυσμενής, εἰ καὶ εἰς οὐδεμίαν διετέλουν μετ᾽ αὐτῆς σχέσιν, ἴσως διὰ τοῦτο, ἐδημοσίευσεν ὅτι μετακαλοῦμαι, ἀντικαθιστάμενος ὑπὸ τοῦ Χαριλάου Τρικούπη. Φαίνεται δ᾽ ὅτι εἶχεν ἀκριβεῖς πληροφορίας ἐξ Ἀθηνῶν, ὡς μετὰ μῆνάς τινας ἀπεδείχθη.

Ἐξηκολούθουν δὲ δραστηρίως ἐνεργῶν παρὰ τῷ Πατριάρχῃ πρὸς ἀποτροπὴν τῆς παραιτήσεώς του, πρὸς διάπραξιν ὠφελίμου καὶ συμβιβαστικῆς λύσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ ζητήματος, καὶ πρὸς παρακώλυσιν τῆς ἀναφυείσης ἰδέας συγκλήσεως ***Οἰκουμενικῆς*** Συνόδου, διότι, κατὰ τὴν ἐμὴν θεωρίαν, ἣν ἀνέπτυξα τῇ Α. Π., εἰς τοῦτο συνίσταται ἰδίως ἡ ὑπεροχὴ τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ὑπὲρ πάσας τὰς λοιπὰς χριστιανικάς, ὅτι, ἀπὸ τοῦ καθολικοῦ σχίσματος, ἡ ἡμετέρα ἐπρέσβευσεν ὅτι, παντὸς τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος μὴ ὄντος πλέον ἡνωμένου, νέα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος δὲν ἐδύνατο νὰ συνέλθῃ, ἵνα μεταβάλῃ τι τῶν ταῖς ὀκτὼ Συνόδοις προδεδογμένων καὶ ἕνεκα τούτου ἐστὶν ἡ ὀρθόδοξος, ἡ μόνη τοῖς ἀρχαίοις ἀκλονήτως ἐμμένουσα, ἐν ᾧ αἱ λοιπαὶ χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι πολλὰ αὐτογνωμόνως μετέβαλον.

Καὶ τὸν Μέγαν Βεζίρην δὲ συνεχῶς ἔβλεπον, συζητῶν μετ' αὐτοῦ περὶ τῶν σπουδαιοτέρων ἡμῶν ὑποθέσεων, καὶ πάντοτε μὲ ὑπεδέχετο φιλοφρονέστατα, καὶ αἱ συνδιαλέξεις ἡμῶν ἦσαν φιλικαὶ καὶ συνήθως εὐτράπελοι. Ὅτε ποτε μοὶ παρεπονεῖτο περὶ ἀτόπων τινῶν ἀξιώσεων ἑνὸς τῶν Πρεσβευτῶν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων,

— «Θαυμάζω», τῷ εἶπον, «τὴν ὑπομονὴν μεθ' ἧς ἐπιτρέπετε νὰ σᾶς κολαφίζωσιν αἱ εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις.

— Καὶ τί, μὲ ἠρώτησε, δυνάμεθα νὰ πράξωμεν;

— Τί; Νὰ ταῖς στρέψητε τὴν ῥάχιν καὶ ν' ἀπέλθητε εἰς Ἀσίαν, ὅπου θὰ εἶσθε αὐτῶν ἀπηλλαγμένοι, καὶ ὅπου ἔχετε ἀπέραντον στάδιον ἐνεργείας.

— Ἆ! μοὶ εἶπε γελῶν. «Μᾶς συμβουλεύετε λοιπὸν ν' ἀπέλθωμεν εἰς Ἀσίαν καὶ ν' ἀφήσωμεν εἰς σᾶς τὴν Κωνσταντινούπολιν».

Ἄλλοτε τῷ ἔλεγον, ὅτι τὰ αἰσθήματά μου εἰσὶ τόσῳ εἰλικρινῆ ὑπὲρ τῆς Τουρκίας, ὥστε τῇ εὔχομαι νὰ προικισθῇ ταχέως διὰ Συντάγματος. Ἀλλὰ δὲν ἐφάνη ἐκτιμήσας κατ' ἀξίαν τὴν εὐχήν μου.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἐπισκέψεών μου, λόγου ὄντος περὶ τρικυμιώδους τινὸς ἐκδρομῆς τοῦ κ. Ἰγνάτιεφ εἰς τὰς νήσους, μὲ ἠρώτησεν, ἂν θεωρῶ τὸν πρέσβυν τῆς Ῥωσσίας, ὡς ἥρωα τῶν θαλασσῶν.

— Ἀμφιβάλλω, ἀπήντησεν ὁ ἐκεῖ παρὼν καὶ εἰς λογοπαίγνια ἀνεξάντλητος διερμηνεύς μου κ. Ῥαζῆς. «Pour cela il est *trop homme de terre* (trop pomme de terre).

— Crû? εἶπε γελῶν ὁ Ἀαλῆ πασᾶς:

— «Συνήθως ὄχι», τῷ εἶπον, «car il parait qu'on est convenu de ne pas croire à ce qu'il dit».

Ἀντικαταστήσαντος κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὸν κ. Δ. Στούρτζαν τοῦ κ. Βαλατσάνου, ὡς ἐπιτετραμμένου τῆς Ῥωμανίας, διὰ μακρῶν συνδιελέχθην μετ' αὐτοῦ, ἀναπτύσσων τὴν γνώμην ὅτι, ἐκ κοινοῦ συμφέροντος, τὰ χριστιανικὰ ἔθνη τῆς Ἀνατολῆς ἔπρεπε ν' ἀσπάζωνταί τὴν ὁμόνοιαν καὶ ὁμοπραγίαν, ἀντὶ τῆς ἀντιζηλείας, ἣν ξένοι ἐξάπτουσι παρ' αὐτοῖς, ἵνα τὴν ἐκμεταλλεύωνται. Μοὶ ὡμολόγησε δ' ὁ Ῥωμᾶνος διπλωμάτης ὅτι πληρέστατα παραδέχεται τὸν τρόπον τοῦτο τοῦ σκέπτεσθαι, δστις πέπεισμαι ὅτι τότε ἦτον ὀρθός.

1871

Ὁ Ἰανουάριος ἔφερε τέλος τὴν εἴδησιν τῆς Γαλλογερμανικῆς εἰρήνης, ἥτις ἔπαυσε τὰς ἀνησυχίας τῆς Εὐρώπης διὰ τὴν κοινὴν τάξιν, καὶ τὰς ἐμὰς διὰ τοὺς υἱούς μου, καὶ εὐθὺς μετὰ ταῦτα μοὶ ἀνηγγέλθη ὅτι ὁ Ἀριστείδης ἔλαβε τὸ παράσημον τοῦ Σιδηροῦ Σταυροῦ. Εἰ καὶ ἄρισται ἦσαν ἐν γένει αἱ σχέσεις μου μετὰ πάντων τῶν συναδέλφων μου, δὲν θὰ ἐπιλησθῶ ὅμως ἐπισήμου δείπνου παρὰ τῷ Πρεσβευτῇ τῆς Αὐστρίας, τῷ κ. Πρόκες, κατὰ τὴν 1ην Φεβρουαρίου, εἰς ὃ ἦν, μετὰ τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος, προσκεκλημένος καὶ ὁ Μέγας Βεζίρης, πλὴν καὶ ἄλλων Ὀθωμανῶν μεγιστάνων. Εἰς αὐτὸ παρετήρησα ὅτι μοὶ ἐδόθη θέσις πολὺ κατωτέρα τῆς τοῦ Πρέσβεως τῆς Πρωσσίας, ὅστις ἦν ὁμόβαθμος, ἀλλὰ νεώτερός μου ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἀλλ' ἐπροσποιήθην ὅτι δὲν ἐπρόσεξα εἰς τὴν πρὸς τοὺς ἰσχύοντας ταπεινὴν ταύτην κολακείαν, ἵν' ἀποφύγω σκάνδαλον, δυνάμενον ν' ἀποβῇ ἐπιβλαβὲς εἰς σπουδαῖα ἡμῶν συμφέροντα. Ὅ,τι ὅμως θὰ ὑπερενίκα πᾶσάν μου πρόθεσιν μετριοπαθείας, θὰ ἦν, ἂν εἶχον ἀκούση τοῦ φιλοτούρκου ἡμῶν Ἀμφιτρύονος, διηγουμένου τῷ Ἀαλῆ, ὅτι ὁ Γάλλος Ναύαρχος Ῥιγνύ, συνδιαλεγόμενός ποτε μετ' αὐτοῦ, ἐχαρακτήρισε τὴν μάχην τοῦ Ναυαρίνου ὡς κακούργημα. Ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου δισταγμοῦ θὲν' ἀπήντων ὅτι, κατ' εὐτυχίαν, ὁ κ. Ῥιγνὺ ἦν ἀξιωματικός, ὀφείλων νὰ πράττῃ κατ' ἄλλων κρίσεις, οὐχὶ κατὰ τὰς ἑαυτοῦ. Ἀλλὰ τὸν διάλογον τοῦτον δὲν ἤκουσα καὶ παρ' ἄλλων μετὰ ταῦτα μόνον τὸν ἔμαθον.

Ἡ δὲ 21 Φεβρουαρίου ὑπῆρξεν ἡμέρα ἐπίσημος διὰ τὴν οἰκογένειάν μου. Εἰς Ἀρναούτκιοϊ μεταβὰς παρὰ τῇ πρεσβύτιδι κυρίᾳ Καραθεοδωρῆ, ἀπήντησα ἐκεῖ τὴν ἐκ Γερμανίας ἐπανελθοῦσαν πρεσβυτέραν θυγατέρα αὐτῆς, Καν Σμαράγδαν Βαλταζῆ, ἥτις, εἰς τὸν ὡραῖον κῆπον τῆς οἰκίας περιάγουσά με, καὶ μόνη μετ' ἐμοῦ μείνασα, μ' ἐρώτησε πῶς ἤθελον θεωρήση τὴν ἕνωσιν τοῦ υἱοῦ μου Ἀριστείδου μετὰ τῆς θυγατρός της Λουκίας. Εἶχον δὲ γνωρίση τὸν Ἀριστείδην, ἡ μήτηρ καὶ ἡ θυγάτηρ, πρὸ τοῦ πολέμου, ἐπισκεφθεῖσαι τὸ Βερολῖνον. Ἐπὶ τοῦ πολέμου δέ, εἰσχω-

ρήσας ὁ Ἀριστείδης εἰς νεκροταφεῖόν τι, κατακανονοβαλλόμενον ὑπὸ τῶν Γάλλων, μετὰ μεγάλου τῆς ζωῆς του κινδύνου, ἔδρεψεν ἐκεῖ ἓν ἄνθος, καὶ μοὶ τὸ ἔπεμψεν, ἵνα τὸ προσφέρω εἰς τὴν Λουκίαν.

Ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη πρότασις μ' ἐνέπλησε χαρᾶς, διότι τρυφερωτάτην ἔτρεφον ἀγάπην πρὸς τὴν οἰκογένειαν Καραθεοδωρῆ, τὴν Καν Βαλτατζῆ ἐξετίμων ἐξόχως καὶ τὴν ἐξόχως ὡραίαν της θυγατέρα ἔκρινον τῆς μητρὸς αὐτῆς ἀνταξίαν. Μετὰ βαθείας λοιπὸν συγκινήσεως ἀπήντησα τῇ κυρίᾳ Βαλτατζῆ, ὅτι ἡ εὐτυχία, ἣν οἱ λόγοι της ἐπαγγέλλονται τῷ υἱῷ μου, ὑπερβαίνουσι πᾶν ὅτι ἐδυνάμην νὰ ποθήσω ἢ νὰ φαντασθῶ δι' αὐτόν, καὶ συνεφωνήσαμεν νὰ τῷ γράψω νὰ ἔλθῃ αὐτὸς ἐπ' ἀδείᾳ. Τῇ δὲ 1 Μαρτίου ἡ Λουκία, εἰς ἀντίδωρον διὰ δῶρά τινα, ἃ τῇ ἔδωκα διὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 18ου ἔτους τῆς ἡλικίας της, μοὶ ἔπεμψε σκεῦος εἰς ἐναπόθεσιν ἐγγράφων, φέρον φωτογραφίαν τοῦ Ἀριστείδου, περὶ ἣν αὐτὴ τεχνικώτατα ἐζωγράφησεν ὅπλα καὶ δάφνας εἰς τρόπαιον.

Καὶ ἕτερον δ' οἰκιακὸν συμβὰν μεγάλως μ' ἐχαροποίησε κατὰ τὸ ἔαρ τοῦτο. Ἐξ Ὀξωνίας, ἔνθα ἡ οἰκογένειά μου διέτριβε καταφυγοῦσα ἐκ Παρισίων, μοὶ ἀνηγγέλθη ὅτι ὁ ἐν Ἀμερικῇ εἰσέτι, ὡς ἐπιτετραμμένος, διατρίβων υἱός μου Κλέων, ἐνυμφεύετο τὴν Δωροθέαν, δευτέραν θυγατέρα τοῦ ἐν Οὐασιγκτῶνι Πρέσβεως τῆς Πρωσσίας, Βαρώνου Γερόλδ, νέαν, ἧς τὰ παντοῖα προτερήματα μεγάλως ἐξετίμων, ὅτε ἐπρέσβευον ἐν Ἀμερικῇ. Ὁ Κλέων τὸ αὐτὸ ἔτος μετεκλήθη ἐξ Ἀμερικῆς, τῆς πρεσβείας καταργηθείσης, καί, ἐπὶ μικρὸν χρόνον διατρίψας παρὰ τῷ ὑπουργείῳ, ἐστάλη Γραμματεὺς εἰς Πετρούπουλιν, ὅθεν μετ' οὐ πολὺ μετετέθη εἰς Βιέννην.

Τῇ 21 Μαρτίου, ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα, ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου ἐπανερχόμενος, συνέπεσε νὰ συνοδοιπορῶ μετά τινος Ἀρμενίου, ὅστις, ἐντελῶς ὢν ἐν γνώσει τῶν περὶ τὸν Ὀθωμανικὸν στόλον, πολλὰ μοὶ εἶπε περὶ τοῦ ἀρίστου ὀργανισμοῦ τῆς ναυτικῆς σχολῆς τῶν Ὀθωμανῶν, ἐξ ἧς ἀρτίως ἔτι εἶχον ἐξέλθῃ 250 καλῶς κατηρτισμένοι ἀξιωματικοί, δοκιμωτάτας ὑποστάντες ἐξετάσεις. Περιεῖχε δ' ὁ στόλος 14 μεγάλα θωρηκτά, πλὴν τῶν Μηνυτόρων οἵτινες ὅμως κακῶς διηυθύνοντο.

Τῇ δὲ Κυριακῇ τῶν Βαΐων ἠγόρευσα ἐπὶ δύω ὥρας, ἀπὸ τῆς 1 ½—3 ½ μ. μ. ἐν τῷ Συλλόγῳ, πρὸ πολυπληθεστάτου ἀκροατηρίου, περὶ τοῦ ἀρχαίου Θεάτρου, καὶ ἡ ἐντύπωσίς μου ἦν ὅτι ἡ ἀγόρευσις, ἐντελῶς αὐτοσχέδιος, ἦν ἐπιτυχής.

Μετὰ τὰς ἡμέρας δὲ ταύτας σπουδαία ὑπόθεσις ἀπησχόλει πᾶσάν μου τὴν προσοχὴν καὶ ἐνέργειαν. Ὁ ἡμέτερος Βασιλεύς, ὅτε τὸ τελευταῖον ἐπεσκέφθη τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσσίας, εἶχε τὴν συναίνεσιν τῆς Ῥωσσικῆς Κυβερνήσεως, ἵνα παραλάβῃ καί, μεταγαγών, ἐνταφιάσῃ ἐν Ἀθήναις τὸ ἐν Ὀδησσῷ τεθαμμένον σῶμα τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου, καὶ προθύμως τοῦτο τῷ ἐπετράπη. Ἀλλ' ἡ ἐκτέλεσις προσέκρουεν εἰς δυσχερείας, διότι, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς διελεύσεως τοῦ λειψάνου διὰ Κωνσταντινουπόλεως, ἀπεφασίσθη ἡ διὰ ξηρᾶς, δι' Αὐστρίας, μέχρι Τεργέστης, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀθήνας, αὐτοῦ μετακόμισις, ἀλλ' ἡ Αὐστρία, ἐν ὑπερβολῇ ἀβροφροσύνης πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἠρνήθη τὴν ἄδειαν τῆς διαβάσεως. Προσεκλήθην, ἑπομένως, νὰ διενεργήσω ἐγὼ τὴν διὰ τοῦ Βοσπόρου διέλευσιν, ἥτις, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ἦν πολὺ μᾶλλον δυσεπίτευκτος.

Καὶ πρὸ παντὸς μὲν ἔγραψα εἰς Ἀθήνας, ὅτι ἀναπόφευκτον ἐστίν, εἰς ἀποφυγὴν πάσης ἐπιδείξεως, διεγειρούσης τὴν προσοχήν, ὡς καὶ ἵνα μὴ περιπλέξωμεν τὴν ἤδη ὑφισταμένην μεγάλην δυσχέρειαν δι' ἄλλης, διπλωματικῆς, νὰ μὴ πεμφθῇ ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς παραλαβὴν τοῦ λειψάνου πλοῖον πολεμικὸν ἢ δημόσιον, ἀλλ' ἀφανές τι ἐμπορικόν, καὶ μᾶλλον νὰ ναυλωθῇ τι ἀθορύβως ἐν Ὀδησσῷ ἐκ τῶν ἐκεῖ ὁρμιζομένων· εἶτα δ' ἀπευθύνθην πρὸς τὸν Πρεσβευτὴν τῆς Ῥωσσίας κ. Ἰγνάτιεφ, ἀξιῶν παρ' αὐτοῦ νὰ μὲ ὑποστηρίξῃ διὰ δραστηρίας ἐπεμβάσεως, διότι ἐπρόκειτο περὶ ἐκτελέσεως θελήσεως τοῦ Αὐτοκράτορός του.

Ὁ κ. Ἰγνάτιεφ ὅμως μοὶ ἐδήλωσε μετ' ὀλίγον ὅτι, συνδιαλεχθεὶς μετὰ τοῦ Μεγάλου Βεζίρου, εὗρεν αὐτὸν ἀμετάπειστον, καὶ θεωροῦντα τὴν διάβασιν τοῦ λειψάνου διὰ τοῦ Βοσπόρου, ὡς ἄντικρυς ὕβριν κατὰ τοῦ Σουλτάνου αὐτοῦ, οὗ ἡ κυβέρνησις εἶχεν ἀπαγχονίσῃ, ὡς ἀντάρτην, τὸν Πατριάρχην. Καὶ ὁ Διερμηνεὺς δὲ κ. Ῥαζῆς, ὃν ἔπεμψα πρὸς τὸν Μέγαν Βεζίρην εἰς ἀπόπειραν

ἀμέσου ἡμῶν ἐνεργείας, ἐπανελθών, μοὶ εἶπεν ὅτι εὗρε τὸν Ἀαλῆ πασᾶν λίαν ἠρεθισμένον, εἰπόντα μέχρι τέλους ὅτι, ἂν ἡ Ῥωσσία δίδῃ τὸ σῶμα τοῦ Πατριάρχου, ἵνα ἀλλαχοῦ ἐνταφιασθῇ, ἡ θέσις τοῦ τάφου ἐστὶν εὐλόγως ἐν Κωνσταντινουπόλει, διότι ὑπήκοος Ὀθωμανὸς ἦν ὁ Γρηγόριος, εἰς ταύτην δὲ τὴν γνώμην ὅτι εὔνους ἐφαίνετο καὶ ὁ Πατριάρχης.

Ἐδυσχέρανε δ' ἔτι μᾶλλον τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὰς ἐνεργείας μου, ὅτε μοὶ ἐτηλεγραφήθη ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἀπ' ἐναντίας τῶν προτροπῶν μου, πέμπει εἰς Ὀδησσὸν τὸ δημόσιον ἀτμόπλοιον Βυζάντιον, ὃ καὶ εἴδομεν τὴν 30 Μαρτίου διαπλέον τὸν Βόσπορον. Καὶ περὶ αὐτοῦ μὲν οὐδὲν εἰς οὐδένα εἶπον, ἵνα μὴ ἐξεγείρω τὴν προσοχήν, ἀλλ' εὐθὺς τὴν ἐπαύριον ἀπῆλθον εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Μ. Βεζίρου. Κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην συνέπεσε νὰ συνεδριάζῃ τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον· ἀλλ' ὁ Ἀαλῆ πασᾶς, εἰδοποιήσαντός μου ὅτι εἶχον πολλὴν ἀνάγκην νὰ τὸν ἰδῶ, εὐηρεστήθη νὰ ἐξέλθῃ τοῦ συμβουλίου καὶ νὰ μὲ δεχθῇ. Ὅτε δὲ τῷ ὡμίλησα περὶ τῆς ὑποθέσεως, ἥτις μ' ἔφερε, μοὶ ἐπανέλαβεν ὅσα εἶχεν εἰπῆ τῷ Πρεσβευτῇ Ἰγνάτιεφ καὶ τῷ Διερμηνεῖ Ῥαζῇ. Τῷ ἀντέταξα ὅμως ὅτι ἡ διέλευσις τοῦ λειψάνου διὰ τοῦ Βοσπόρου οὐδὲν ἔχει τὸ προσβλητικὸν διὰ τὸν Σουλτάνον, διότι ἄλλος ἦν καὶ ὑπὸ ἄλλας περιστάσεις ὁ θανατώσας τὸν Πατριάρχην· ὅτι ἡ ὑπηκοότης ἐστὶν ἐπίσης ὅλως ξένη πρὸς τὸν τόπον τοῦ ἐνταφιασμοῦ, διότι, κατὰ τὸ ἡμέτερον δόγμα, τοῦ μακράν που ταφέντος οἱ συγγενεῖς καὶ οἰκεῖοι μετά τινα ἔτη ἐκτελοῦσι τὴν λεγομένην ***μετακομιδὴν τῶν λειψάνων*** παρ' ἑαυτοῖς διὰ θρησκευτικῶν ἱεροτελεστειῶν, καὶ αὐτὸ τοῦτο πρόκειται νὰ γίνῃ καὶ ἤδη, διότι ὁ Γρηγόριος ἦν Πελοποννήσιος, καὶ οἱ τῇ οἰκογενείᾳ αὐτοῦ ἀνήκοντες θέλουσιν, ἱερὸν καθῆκον ἐκτελοῦντες, νὰ μεταφέρωσι τὰ ὀστᾶ του πλησίον των. Ἄλλως τε, προσέθηκα, ἂν θέλητε, ὡς λέγετε, νὰ ἐνταφιάσητε τὸν Πατριάρχην παρ' ὑμῖν, ἀγαθῇ τύχῃ, ἐγὼ δὲν θὰ προέτρεπον εἰς τοῦτο. Ἂς σκεφθῇ, εἶπον, ἡ Ὑμετέρα Ὑψηλότης, τί θὰ συμβῇ, ἂν ἐνταφιάσητε ἐντὸς τῶν τειχῶν σας τὸν Πατριάρχην. Ὁ τάφος του θ' ἀποβῇ κοινὸν προσκύνημα, εἰς ὃ θὰ συρρέωσιν, οὐ μόνον πάντες οἱ Ἕλληνες ἐκ τοῦ Βασι-

λείου τῆς Ἑλλάδος καὶ οἱ ζῶντες ὑπὸ τὸν ὑμέτερον νόμον, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ χριστιανοί, εἰς μάρτυρος καὶ ἁγίου περιωπὴν αὐτὸν ἀναβιβάζοντες, ὅπερ πολλὰς δύναται νὰ ἔχῃ δι᾽ ὑμᾶς τὰς δυσαρεσκείας, ἂν ὄχι καὶ τοὺς κινδύνους. Ἂν δ᾽ ἐπιτρέψητε τὴν διάβασιν τοῦ λειψάνου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἠξεύρετε τί θὰ συμβῇ; Κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν, μετὰ τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας, μέγας ἐνθουσιασμὸς θέλει ἐκεῖ ἐκραγῆ, πάντες μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἐγγράφως καὶ προφορικῶς, πεζῶς καὶ ἐμμέτρως, θέλουσιν ὑμνῇ τὸν πρωτομάρτυρα καὶ σωρεύῃ ὕβρεις ἐπὶ ὕβρεων καθ᾽ ὑμῶν, τῆς ὑμετέρας βαρβαρότητος, τῆς ὑμετέρας ὠμότητος· τῇ δ᾽ ἐπαύριον ἡ ὁρμὴ θέλει κοπάσῃ, καὶ τῇ μεθαύριον πάντες θὰ στραφῶσιν αὖθις ὅπου ἦσαν πρὸ δύο ἡμερῶν, εἰς τὰ ἴδια ἔργα ἕκαστος ἢ εἰς τὴν ἐπιδίωξιν θέσεων καὶ ἄλλων συμφερόντων, λησμονοῦντες καὶ τοὺς ὕμνους ὑπὲρ τοῦ Πατριάρχου καὶ τὰς ὕβρεις κατὰ τῶν Τούρκων. Σᾶς φαίνεται τοῦτο τόσον σπουδαῖον καὶ φοβερόν;

Ὁ Ἀαλῆς ἐσκέφθη ἐπὶ μίαν στιγμήν, ἔπειτα δὲ μοὶ εἶπε:

— Μ᾽ ἐγγυᾶσθε ὅτι ἡ διέλευσις τοῦ σώματος διὰ τοῦ Βοσπόρου δύναται νὰ γίνῃ ἀθορύβως καὶ χωρὶς οὐδεὶς νὰ λάβῃ γνῶσιν αὐτῆς;

— Σᾶς τὸ ἐγγυῶμαι, τῷ ἀπεκρίθην, ἂν δώσητε διαταγὰς εἰς τὰς ὑμετέρας ἀρχάς, αἵτινες σχέσιν ἔχουσι μετὰ τοῦ διάπλου, νὰ τεθῶσιν εἰς τὴν διάθεσίν μου, καὶ νὰ ὑπακούωσιν εἰς τὰς ὁδηγίας μου.

Τοῦτο μοὶ ὑπεσχέθη ὁ Μέγας Βεζίρης, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀπήντησά που τὸν Πρόεδρον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ὅστις, διὰ τοῦ Διερμηνέως μου, μὲ ἠρώτησε διὰ τίνων γοητειῶν κατώρθωσα νὰ μαγεύσω τὸν Ἀαλῆ πασᾶν.

— «Νὰ τὸν μαγεύσω; Πῶς τοῦτο;» εἶπον.

— «Ἰδού», ἀπεκρίθη. «Χθὲς εἰς τὸ Συμβούλιον, ὅτε σᾶς ἐδέχθη ὁ Μέγας Βεζίρης, ἐπανερχόμενον τὸν ἠρωτήσαμεν, ἂν δὲν τῷ ἐζητήσατε τὴν ἄδειαν τῆς διελεύσεως τοῦ λειψάνου τοῦ Πατριάρχου. Ὁ Ἀαλῆς μᾶς ὡμολόγησεν ὅτι οὗτος τῷ ὄντι ἦν ὁ σκοπὸς τῆς ὑμετέρας ἐπισκέψεως».

— «Καὶ ἠρνήθητε, εἴπομεν ὅλοι ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος».

— «Ἐξ ἐναντίας συγκατετέθην, ἀπήντησεν ὁ Βεζίρης, πρὸς κοινὴν ἡμῶν ἔκπληξιν. Δὲν ἐννοῶ πῶς κατωρθώσατε νὰ τὸν γοητεύσητε».

Ἐν τούτοις ἔγραψα εἰς τὸν ἐν Ὀδησσῷ ἡμέτερον Πρόξενον, ἅμα ἀποπλεύσῃ τὸ «Βυζάντιον» ἐξ Ὀδησσοῦ, νὰ μοὶ τηλεγραφήσῃ, ἀναγγέλλων μοι καὶ τὴν πιθανὴν ὥραν τοῦ εἴσπλου αὐτοῦ εἰς τὸν Βόσπορον, καὶ παρήγγειλα νὰ δώσῃ ὁδηγίας, ἵνα ὁ πλοῦς οὕτω κανονισθῇ, ὥστε ν' ἀφιχθῇ εἰς τὸ στόμιον τοῦ Βοσπόρου περὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου.

Τῇ 10ῃ Ἀπριλίου λοιπὸν τὸ ἑσπέρας, λαβὼν τὸ περιμενόμενον τηλεγράφημα, ὅτι τὸ ἀτμόπλοιον θὰ κατέπλεε περὶ τὰ χαράγματα τῆς 12ης, εὐθὺς τῇ ἐπαύριον, τῇ 11ῃ, ἔπεμψα διὰ τρίτου εἴς τινα ἐφημερίδα τὴν εἴδησιν, ὅτι, καθ' ἃ ἐλέγετο, τὸ λειψανοφόρον πλοῖον εἶχε διέλθῃ ἤδη κατὰ τὴν προλαβοῦσαν νύκτα ἀγνώστως καὶ ἀφανῶς, καί, εἰς ὅσους ἔβλεπον, ἐξέφραζον τὴν δυσαρέσκειάν μου κατὰ τοῦ Προξένου, πῶς εἰς ἐμὲ κἂν δὲν ἀνήγγειλε τοῦτο, ἵνα, ὢν ἐν γνώσει, προϋπαντήσω τὸ ἀτμόπλοιον, ἔστω καὶ διὰ νυκτός.

Ὅτε δὲ τὴν νύκτα ἐπέστρεψα εἰς τὴν οἰκίαν μου ἀπὸ συναναστροφῆς, καλέσας τὸν ἀρχικωπηλάτην μου, τῷ εἶπον ὅτι θέλω τὴν ἐπαύριον, εἰς τὰς 3 μετὰ τὸ μεσονύκτιον, νὰ ἔχω τὸ τρίζυγον ἀκάτιόν μου ἕτοιμον πρὸ τῆς πύλης μου.

— Ἀλλά, μοὶ εἶπεν αὐτός, εἶναι ἤδη πολὺ ἐξώρας, καὶ κοιμῶνται ὅλοι οι κωπηλᾶται τοῦ χωρίου (διότι ἕνα εἶχον ἀρχικωπηλάτην, τὸν περίφημον Δημήτριν, εἰς τὴν οἰκίαν μου, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐρέτας ἐμίσθουν ἑκάστοτε).

— Θὰ ἐξυπνήσῃς δύω φίλους σου, Δημήτρι, τῷ εἶπον, καὶ δὲν θὰ μετανοήσουν διὰ τὸν ἔκτακτον κόπον των.

— Καὶ ποῦ θὰ ὑπάγωμεν;

— Τοῦτο θὰ εἶναι ἐδική μου φροντίς.

— Ὁρισμός σας, αὐθέντα.

Τῇ ἐπαύριον, Δευτέραν, ἠγέρθην εἰς τὰς 3 μετὰ μεσονύκτιον, καί, ἐλθὼν εἰς τὸ παράθυρον, εἶδον τὸν Δημήτριν φανὸν κρατοῦντα καὶ ἠσχολημένον περὶ τὸ ἀκάτιον, προσωρμισμένον ὑπὸ

τὰ παράθυρά μου· Μετὰ μίαν δὲ ὥραν ἤμην ἕτοιμος καὶ ἐπεβιβαζόμην, ὅτε ψυχὴ γεννητὴ δὲν ἦν ἔξυπνος εἰς ὅλον τὸν Βόσπορον.

— «Ἐμπρός», διέταξα τῷ Δημήτρι.

— «Ποῦ νὰ διευθυνθῶμεν;»

— «Κωπηλατεῖτε πάντοτε».

Ὅτε δ' ἐμακρύνθημεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε, καὶ ἂν ὑπῆρχέ τις μὴ κοιμώμενος εἰς τὴν παραλίαν, νὰ μὴ ἐδύνατο, οὔτε νὰ ἴδῃ τὴν διεύθυνσιν ἡμῶν, οὐδὲ ν' ἀκούσῃ τὰς κώπας πλαταγούσας,

— «Πρὸς τὸ στόμιον» διέταξα. Καὶ τὸ πλοῖον διηυθύνθη πρὸς τὰ νοτιανατολικά. Μετὰ μακρὰν δὲ κωπηλασίαν ἀφίχθημεν, τῆς πρωΐας ἤδη ὑποφωσκούσης, εἰς τὸν εἴσπλουν τοῦ Βοσπόρου ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου, καὶ ἀπεβιβάσθην εἰς τὸ κατὰ τὰ Καβάκια Ὀθωμανικὸν τελωνεῖον. Ἐκεῖ δέ, τὸν μὲν Ὀθωμανὸν ἀρχιτελώνην δὲν εὗρον, ἀπήντησα ὅμως δύω Ἕλληνας ὑπαλλήλους αὐτοῦ, εἰπόντας μοι ὅτι ἔλαβον ἐντολὴν νὰ μὲ προσμένωσιν ἐκεῖ καὶ νὰ τεθῶσιν ὑπὸ τὰς διαταγάς μου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀτμόπλοιον, ὃ περιέμενον, εἰσέτι δὲν ἐφαίνετο, ἀπεφάσισα νὰ ἐπισκεφθῶ τοὺς πέριξ λόφους, ὅθεν καὶ μακρότερον θὰ ἐπεσκόπουν τὸν Εὔξεινον, καὶ τοῖς παρήγγειλα, ἂν πρὸ ἐμοῦ ἔβλεπον προσπλέον τὸ Βυζάντιον, νὰ μοὶ ἀναγγείλωσι τοῦτο διά τινος σημείου, περὶ οὗ συνεφωνήσαμεν. Οὗτοι δέ, καὶ καθ' ὃ διαταγὴν ἔχοντες, καὶ καθ' ὃ Ἕλληνες, καὶ ὑπονοοῦντες περὶ τίνος ἐπρόκειτο, ἐπειθάρχουν προθύμως. Παραλαβὼν δὲ τὸν ἕνα ἐξ αὐτῶν, ἀνέβην ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Οὐρίου Διός. Τοῦτον διεδέχθη φρούριον Βυζαντινόν. Ἐστὶ δὲ σήμερον τετειχισμένη ἡ πύλη αὐτοῦ, ἀνήκουσα εἰς τὸν ἀρχαῖον ναόν, διότι διατηρεῖ τὰς Ἰωνικὰς αὐτοῦ παραστάδας καὶ τὸ πλούσιον ὑπέρθυρον, ἔχουσα ἑκατέρωθεν βυζαντινοὺς πύργους, μετὰ μονογραμμάτων. Τὰ δὲ πρὸς νότον ἐστραμμένα τείχη ἵστανται ἐπὶ βράχου κλιμακηδὸν τετμημένου.

Λαμπρὰ ἦν ἐκεῖθεν ἡ ἄποψις τῆς κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐντελῶς ἀκυμάντου πλακὸς τοῦ ἀχανοῦς Εὐξείνου, χρυσουμένου ὑπὸ τῶν πρώτων ἀκτίνων τοῦ ἀνιόντος ἡλίου.

Ἐκεῖθεν δέ, περὶ τὴν 9ην, ἰδόντες τὸ Βυζάντιον προσερχό-

μενον, ὡς μέλαν σημεῖον τὸ πρῶτον, αὐξόμενον δ' ἐκ στιγμῆς εἰς στιγμήν, ἐσπεύσαμεν ὀπίσω εἰς τὴν παραλίαν, καί, ἐπιβάντες, ἐγὼ εἰς τὸ ἀκάτιόν μου, οἱ δὲ τοῦ τελωνείου ὑπάλληλοι εἰς τὴν λέμβον των, ἣν εἶχον διατάξῃ νὰ τοὺς περιμένῃ, ἐκωπηλατήσαμεν εἰς τὸ πέλαγος εἰς προϋπάντησιν τοῦ ἀτμοπλοίου. Τοῦτο δέ, ἰδὸν τὴν σημαίαν, ἣν εἶχον ἀναπετάσῃ εἰς τὴν πρύμνην μου, ἀνεκώχισε, καὶ ἐδέχθη ἡμᾶς εἰς τὸ κατάστρωμα, προσδέσαν καὶ ρυμουλκοῦν τὰ πλοιάρια.

Μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας, ἀλλὰ καὶ μετὰ δυσαρεσκείας εἶδον ἐν μέσῳ τοῦ καταστρώματος αἰρομένην ἐπιφανεστάτην καὶ πολυτελῆ σκηνὴν ἐκ λευκοῦ καὶ φαιοῦ μεταξωτοῦ ὑφάσματος μετὰ χρυσῶν κοσμημάτων, ἐγκλείουσαν τὸ φέρετρον τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Καὶ ἡ μὲν πρώτη πρόθεσίς μου ὑπῆρξε νὰ διατάξω τὴν ἀφαίρεσιν παντὸς τοῦ κατασκευάσματος τούτου, ὅ, ἀφρόνως εἰς τὰ βλέμματα ἐκτεθειμένον καὶ ἑλκῦον τὴν προσοχήν, θὰ ἐπρόδιδεν εἰς πάντα τὸν πληθυσμὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν σκοπὸν τοῦ πλοῦ, ὃν μάλιστα συμφέρον εἴχομεν ν' ἀποκρύψωμεν. Ἀλλά, συνιδὼν τὸ ἀνέφικτον τούτου, περιωρίσθην εἰς τὸ νὰ ζητήσω παρὰ τοῦ πλοιάρχου ν' ἀποκαταστήσῃ εἰς τὴν παράλληλον αὐτῶν θέσιν τὰς κεραίας, ἃς εἶχεν ἐσταυρωμένας εἰς δεῖγμα πένθους, καὶ νὰ ἐγείρῃ εἰς τὴν συνήθη αὐτῆς θέσιν τὴν σημαίαν, ἣν εἶχε μεσίστιον. Καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον, ὃ ἦν καὶ τὸ σπουδαιότερον, διότι μακρόθεν ἤλεγχε τὸν χαρακτῆρα τοῦ πλοίου, συνήνεσε, τὸ δεύτερον ὅμως ἀπολύτως ἠρνήθη, ὡς προσβλητικὸν τῆς στρατιωτικῆς του ἀξιοπρεπείας. Ἐνέδωκα λοιπόν, εἰς ἀποφυγὴν περιπλοκῶν καὶ σκανδάλου, καὶ ἀφ' οὗ ὑπεδεξάμην τὸν πρόξενον Ξ. Ῥάλλην καὶ τὴν ἐπιτροπὴν ὁμογενῶν ἐξ Ὀδησσοῦ, τὴν συνοδεύουσαν τὸν νεκρόν, παρέστην εἰς βραχεῖαν παράκλησιν, ἣν ἐτέλεσαν ἐν πλήρει στολῇ οἱ συμπλέοντες κληρικοί, καὶ ἠσπάσθην, ὡς καὶ οἱ συνοδεύοντές με ὑπάλληλοι τῆς Πύλης, τὸ ἱερὸν λείψανον, μετὰ τοῦτο δ' ἐπέδωκαν οὗτοι τῷ πλοιάρχῳ, ἣν εἶχον φέρῃ ἕτοιμον ἄδειαν τοῦ διάπλου, καί, καταβάντες εἰς τὴν λέμβον αὐτῶν, ἀπῆλθον, ἐγὼ δὲ μείνας, προσεκάλεσα τὸν πλοίαρχον νὰ διαπλεύσῃ τὸν Βόσπορον μετὰ πάσης

ταχύτητος, τὴν μέσην τέμνων ὁδὸν πρὸς ἀποφυγὴν προσεγγίσεως εἰς ἑκατέραν τῶν ὀχθῶν.

Οὕτως ἐχωροῦμεν χωρίς, διά τε τὴν ἀπόστασιν, διὰ τὸ πρωϊνὸν τῆς ὥρας, καὶ διὰ τὴν πεποίθησιν, ἣν εἶχον ἀπὸ τῆς προτεραίας διαδώση, ὅτι εἶχεν ἤδη διέλθῃ ὁ ἱερὸς νεκρός, νὰ κινήσωμεν τὴν προσοχὴν τινὸς ἢ καί, ἂν ποῦ ἀνακαλυπτώμεθα, ν' ἀφήσωμεν τοῖς περιοίκοις καιρὸν νὰ μᾶς πλησιάσωσιν. Οὐχ ἧττον, ἐν μέσῳ τῷ Βοσπόρῳ εἶδον, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν συναντῆσαν ἡμᾶς, μονόκωπον ἀκάτιον, φέρον ὀθωμανὸν Δερβίσην, ὡς ἤλεγχεν αὐτὸν ὁ πράσινος κεφαλόδεσμος. Αἴφνης τὸ ἀκάτιον ἔστη, ὁ ἐρέτης ἀφῆκε τὰς κώπας, καί, ὀρθωθείς, ἐσταυροκοπεῖτο, διότι ἦν Χριστιανός, καὶ ἐκ τῆς θέσεως τῆς σημαίας καὶ τῆς σκηνῆς ἐπὶ τοῦ καταστρώματος εἶχεν ἐννοήσῃ τὶ ἔφερε τὸ ἀτμόπλοιον.

Ὁ σκοπός μου ἦν νὰ μὴ ἐγκαταλείψω τὸ πλοῖον, εἰμὴ ἐπὶ τοῦ ἔκπλου του εἰς τὴν Προποντίδα. Ἀλλ' ὅτε ἀφίχθημεν ἀπέναντι εἰς τὸ Μέγα Ῥεῦμα, ὁ πλοίαρχος, ὃν ἐβίαζον νὰ ἐπιτείνῃ τὸν ἀτμόν, μοὶ εἶπεν ὅτι τὸ ἀκάτιόν μου θὰ ἐθραύετο καὶ θὰ κατεποντίζετο, ὥστε ἀπεφάσισα μᾶλλον νὰ καταβῶ εἰς αὐτό, καὶ νὰ παρακολουθῶ μακρόθεν τὸ πλοῖον, μέχρις οὗ ἰδῶ αὐτὸ παραλλάξαν τὸ ἀκρωτήριον τῶν Ἀνακτόρων (Σαράϊ βουρνού) καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ εἰσπλεῦσαν εἰς Προποντίδα. Ἅμα λοιπὸν καταβὰς εἰς τὴν λέμβον, ἔσπευσα καὶ νὰ προπλεύσω τοῦ ἀτμοπλοίου, ἵνα μὴ πολὺ αὐτοῦ ἐγκαταλειφθῶ. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐπί τινα ὥραν οὕτω προὐχώρησα, μετ' ἀπορίας, στραφεὶς εἶδον, ὅτι τὸ πλοῖον ἔμενεν ἀκίνητον, εἰς ἣν θέσιν τὸ εἶχον ἀφήσῃ· καίτοι δ' ἀγανακτῶν διὰ τὴν μὴ ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῆς ὁδηγίας μου, δυναμένην σπουδαίας νὰ ἔχῃ τὰς συνεπείας, προέβην ὅμως ἔτι ὀλίγον. Καὶ πάλιν ὅμως εἶδον ὅτι τὸ πλοῖον ἐπέμενεν ἀκινητοῦν. Τότε διέταξα τοὺς κωπηλάτας καὶ ἐπεστρέψαμεν πρὸς αὐτό, ἐξακολουθοῦν νὰ ἵσταται, ὡς ἠγκυροβολημένον. Ἀναβὰς δὲ δρομέως τὴν κλίμακα, ἵνα μάθω παρὰ τοῦ πλοιάρχου, τὶ παθὼν ἔπραττε ἐντελῶς τὸ ἐναντίον τοῦ ὅ,τι τῷ εἶχον συστήσῃ, μετ' ἐκπλήξεως εἶδον ἐμπρός μου τὸν κλῆρον τὰ ἱερὰ ἄμφια φέροντα καὶ ἱερουργοῦντα πρὸ τῆς σκηνῆς τοῦ λειψάνου· ὁ δὲ πλοίαρχος, προσελθών, μοὶ εἶπεν ὅτι, ἐν ᾧ,

μόλις καταβάντος μου, διέταττε ν' αὐξήσωσι τὸν ἀτμόν, προσῆλθεν ἐν ἰδίᾳ λέμβῳ ὁ νεωστὶ διορισθεὶς Ἕλλην Λιμενάρχης κ. Ἀνάργυρος, καὶ τῷ παρήγγειλε ν' ἀναστείλῃ τὸν πλοῦν, μέχρις οὗ καὶ αὐτὸς ἀποδώσῃ εἰς τὸν νεκρὸν τὰ θρησκευτικά του καθήκοντα!

Ὅσον καὶ ἂν ἐπήνεσα τὸ εὐσεβὲς αὐτοῦ αἴσθημα, τὸν παρεκάλεσα ὅμως, ταχὺ φίλημα καταθεὶς εἰς τὸ φέρετρον, τὴν αὐτὴν στιγμὴν νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν λέμβον του, ἀφεὶς τοὺς ἱερεῖς νὰ ἐξακολουθήσωσι τὰς εὐχάς των καὶ χωρὶς αὐτοῦ. Τοῦτο καὶ ἐγένετο. Προπέμψας δ' ἐγὼ τὸ ἀτμόπλοιον ἐπί τινα χρόνον ἔτι, μόνον ὅταν εἶδον αὐτὸ ἐντελῶς ἐκτὸς τοῦ Βοσπόρου, ἐστράφην πρὸς τὸν Γαλατᾶν, καὶ ἐτηλεγράφησα εἰς Ἀθήνας τὴν ἐπιτυχίαν. Ἔπεμψα δὲ καὶ τὸν πρῶτον Διερμηνέα κ. Ραζῆν, πρὸς τὸν Πρωθυπουργόν, ἵνα τῷ εἴπῃ ὅτι τὸ πλοῖον διῆλθε, κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν μου, χωρὶς οὐδεμίαν νὰ κινήσῃ προσοχὴν ἢ νὰ προκαλέσῃ τι σκάνδαλον. Ἀλλ' ὁ Ἀαλῆ πασᾶς ἀπήντησε μετά τινος δυσαρεσκείας ὅτι, ναὶ μὲν τὴν ὑπόσχεσίν μου ἀκριβῶς ἐξεπλήρωσα, ἀλλὰ δὲν τῷ διέφυγεν ὅτι ἀνέστειλα τὸν πλοῦν ἐπί τινα ὥραν ἀπέναντι τῶν Ἀνακτόρων, ἐπὶ προθέσει βεβαίως προκλητικῇ. Τοῦτο μ' ἠνάγκασε τὴν ἐπιοῦσαν ν' ἀπέλθω πρὸς αὐτόν, καὶ νὰ διηγηθῶ ἐκτενῶς τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Λιμενάρχου, ὅπερ πληρέστατα τὸν ἱκανοποίησεν. Μετά τινας δ' ἡμέρας εἰς ἄλλην συνέντευξιν, ἣν μετ' αὐτοῦ εἶχον, μοὶ ἐξέφρασέ τινα δυσαρέσκειαν κατὰ τοῦ Πρώτου ἡμῶν Διερμηνέως καὶ τῶν τρόπων αὐτοῦ, δι' ὃ καὶ ἔκτοτε ἐπροτίμων, ὅσον καὶ ἀδίκους ἂν εὕρισκον τὰς παρατηρήσεις του, ν' ἀπέρχωμαι τοῦ λοιποῦ πάντοτε μόνος πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ διεξάγω αὐτοπροσώπως, ὅσας εἶχον ὑποθέσεις μετὰ τοῦ Μεγάλου Βεζίρου.

Οὕτως ἀθορύβως ἐλύθη τὸ κινδυνεῦον ν' ἀποβῇ ἀκανθῶδες ζήτημα τοῦ διάπλου τοῦ λειψάνου τοῦ Πατριάρχου. Ἡ πρότασίς μου δ', ὡς πρὸς τὴν λάρνακα, εἰς ἣν ἔμελλε τὸ σῶμα νὰ κατατεθῇ ἐν Ἀθήναις, ἦν νὰ γλυφῇ ἡ σκηνή, καθ' ἣν ὁ ἱερομάρτυς τῆς ἐλευθερίας ηὐλόγησεν, ὡς γνωστόν, τῆς ἀγχόνης του τὸ σχοινίον. Ἀλλ' ἄλλη ἐπεκράτησε γνώμη, ἡ τοῦ ἀρχιτέκτονος Καυταντζόγλου, ὅστις, δὲν ἠξεύρω διατί, ἐπὶ τῇ ἀφορμῇ ταύτῃ, καὶ μὲ

ὕβρισεν εἰς φυλλάδιον, ὃ ἐξέδωκε. Προσέτι δ' ἐπρότεινα, ὡς ἐπιτάφιον μνημεῖον, νὰ περιλάβῃ τὴν λάρνακα τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς ἐλευθερίας ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου (Γοργόπικο), ἥτις, κειμένη παρὰ τὴν Μητρόπολιν, ἐν ἀρρύθμῳ μετ' αὐτῆς συναφείᾳ, ἔπρεπεν ἄλλως νὰ κατεδαφισθῇ, ὅπερ λυπηρὸν θὰ ἦν καὶ διὰ τὴν ἀρχαιότητα αὐτῆς, καὶ διὰ τὰ ἀρχαῖα λείψανα, ἐξ ὧν ἐστὶν ᾠκοδομημένη. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκεῖ κατετέθη ἡ λάρναξ. Εἶτα δὲ μετετέθη ἐντὸς τῆς Μητροπόλεως, ἔνθα κοινῶς παρορᾶται καὶ σχεδὸν παντάπασι μένει ἄγνωστος, μέχρις οὗ ἴσως καὶ λησμονηθῇ τίς ὁ ἐκεῖ τεθαμμένος.

Τῇ 23ῃ Ἀπριλίου, ἑορτῇ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, κατῆλθον ἐν στολῇ εἰς Σταυροδρόμιον, ὅπου προσῆλθον ἐπισήμως εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ οἱ Πρέσβεις τῆς Ῥωσσίας καὶ Σερβίας, καί, μετὰ τὴν ἀκολουθίαν, εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, εἰς ὃ μετέβην, μὲ παρηκολούθησαν ἡ Μουσικὴ καὶ χιλιάδες ὁμογενῶν, ζητωκραυγοῦντες ὑπὸ τὰ παράθυρά μου ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως.

Τῇ δὲ 30ῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἀγαπητοῦ μοι φίλου, τοῦ ποιητοῦ Ταντολίδου, ἀπέπλευσα εἰς Προύσαν, προσκεκλημένος ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ Προξένου κ. Περδικάρη. Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἄραντες τῇ 8 π. μ., δι' ἀτμοπλοίου ἐπλεύσαμεν, ἐν πλήρει γαλήνῃ μέχρι τῆς 3 μ. μ. εἰς Μουδανιά, παρὰ τὴν ἀρχαίαν Κίον, πόλιν κειμένην ἐν μέσῳ χαριεστάτων λόφων καὶ φυτειῶν πλουσιωτάτων. Ἐκεῖ δὲ περιέμενεν ἡμᾶς ὁ κ. Περδικάρης, καὶ ἐφ' ἁμάξης, μετὰ τριῶν ὡρῶν ὡραίαν ὁδοιπορίαν, ἀφίχθημεν εἰς Προύσαν. Πρὶν δ' ἢ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν πόλιν, εἰς τὴν πεδιάδα τὴν καλουμένην «Πλάτανος», εἴδομεν μέγα πλῆθος ἀνθρώπων, καὶ ὁ Πρόξενος, ὃν ἠρώτησα, ἂν εἶχον ἐμπορικὴν πανήγυριν, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι, οὐχὶ τοῦτο, ἀλλ' ὅτι πᾶν τὸ πλῆθος ἐκεῖνο εἶχε συναχθῇ, ἵνα ἰδῇ τὸν Πρέσβυν τῆς Ἑλλάδος ἐρχόμενον· μοὶ προσέθηκε δι' ὅτι πρὸ μιᾶς ἑβδομάδος εἶχεν ἔλθῃ καὶ ὁ Πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ' οὐδεὶς εἶχε κινηθῇ· τοσοῦτον ἦτο τὸ γόητρον τῆς Ἑλλάδος παρὰ τοῖς ὁμογενέσιν ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις.

Ὡς δ' ἐπλησιάζομεν, ἐκ τοῦ πλήθους ἀπεσπάσθη ἔφιππος συνοδεία, συγκειμένη ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων κατοίκων τῆς πόλεως,

καί, προσελθοῦσα εἰς τὴν ἅμαξαν, ἥτις διέταξα νὰ σταθῇ, μὲ προσεφώνησεν, ὥστε ἠναγκάσθην ν' ἀπαντήσω διά τινων λέξεων εὐχαριστῶν, καὶ μᾶς συνώδευσεν ἔπειτα μέχρι τοῦ Προξενείου, ὅπου κατέλυσα.

Μικρὸν δ' ἀφ' οὗ ἀφίχθην, ἠθέλησα ν' ἀπέλθω εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ 'Αρχιερέως, ἀλλ' ὁ Πρόξενος, ἐν γνώσει μᾶλλον ὢν τῶν ἐκεῖ ἐθιμοταξιῶν, μὲ ἀπέτρεψε, εἰπών μοι ὅτι ὁ 'Αρχιερεὺς ὤφειλε καὶ ἔμελλε νὰ ἔλθῃ πρῶτος πρὸς ἐμέ, ὃ καὶ ἐγένετο.

Τῇ δ' ἐπαύριον, 1η Μαΐου, μετὰ τὸ πρόγευμα, σνοδευόμενος ὑπὸ τῆς οἰκογενείας Περδικάρη, ἐν ᾗ διέπρεπεν ἐπὶ ὡραιότητι ἡ νέα θυγάτηρ του Ματθίλδη, ἀνέβην εἰς τὴν 'Ακρόπολιν, ἀφ' ἧς μαγευτικὴ ἐστὶν ἡ ἐπὶ τῆς πεδιάδος καὶ εἰς τὸν Ὄλυμπον θέα, διατηρεῖ δ' ἐρείπια ἐκκλησιῶν, λείψανά τινα βυζαντινά, καὶ προσέτι εἰς τὰς πύλας ἴχνη τινὰ ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Προυσίου, καὶ γυμναστικὴν ἐπιγραφὴν μετὰ περιέργων ἀναγλύφων. Διὰ τοὺς 'Οθωμανοὺς ἡ 'Ακρόπολις αὕτη ἐστὶν ἱερὸς χῶρος, διότι περιέχει τοὺς τάφους τοῦ 'Ορχὰν καὶ τοῦ 'Οσμάν, πρὸς οὓς ἡ ἱστορικὴ μετεβλήθη εἰς θρησκευτικὴν εὐλάβειαν. Φέρουσι δὲ εἰς τοὺς τάφους ὁδοί, ἑκατέρωθεν ἔχουσαι ναΐσκους, εἰς ὧν τὸν δεύτερον εἶχεν ἀναθέσῃ ὁ Σουλτάνος κόσμημα πολυτελέστατον ἀδαμαντοκόλλητον, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἀφήρεσε πάλιν αὐτό, ἀντικαταστήσας ἁπλούστερον καὶ οἰκονομικώτερον.

'Η δὲ κατάβασις ἡμῶν περὶ τὴν ἑσπέραν ἐγένετο διὰ γραφικωτάτης καὶ συμφύτου χαράδρας.

Τὴν ἐπιοῦσαν, ἡμέραν Κυριακήν, ἐπορεύθην εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ παρευρέθην εἰς τελετήν, παρ' ἡμῖν μᾶλλον ἀσυνήθη, τὴν ταυτόχρονον βάπτισιν τῶν δύω παιδίων τοῦ Διερμηνέως τοῦ Προξενείου, ὧν τὸ ἓν ἦν τριετές, τὸ δ' ἕτερον δεκαετές.

Μετὰ δὲ τὴν ἐκκλησίαν μ' ἐπεσκέφθη ἐπιτροπὴ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς 'Αδελφότητος, παρ' ἧς ἔμαθον ὅτι ἐν Προύσῃ ὑπῆρχον τρία ἡμέτερα σχολεῖα δημοτικὰ ἀρρένων, ἄλλα τόσα κορασίων καὶ ἓν 'Ελληνικόν. Μετὰ μεσημβρίαν δέ, εἰς ἔφιππον ἐκδρομήν, ἐν ᾗ διέπρεπε διὰ τὴν χάριν καὶ ἐντέλειαν τῆς ἱππασίας ἡ Κα Ματθίλδη, περιήλθομεν τοὺς πρόποδας τοῦ 'Ολύμπου καὶ τὰ ὑπ' αὐτὸν πεδία,

τὴν ἀπαράμιλλον καλλονὴν τῆς φύσεως θαυμάζοντες, καὶ ἐπεσκέφθημεν καὶ τὸ **πράσινον** λεγόμενον **προσκύνημα** (Γιαγὶζ τζαμισί), πρότυπον τοῦ ἀραβικοῦ ῥυθμοῦ, καὶ κατάκοσμον διὰ πλουσιωτάτων γλυφῶν. Μετὰ ταῦτα δ᾽ εἰς τὸ ἀξιόλογον γεῦμα τοῦ Προξένου εἴχομεν παρακαθήμενον καὶ τὸν ᾽Αρχιερέα.

Τὴν Δευτέραν δ ἐπεσκέφθην τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ὑποδεχθέντα με ἐν παρατάξει. ᾽Εν δὲ τῷ ῾Ελληνικῷ, ὅπου ἀπήντησα καὶ ἐπιτροπὴν κυριῶν, τὴν προϊσταμένην τῶν παρθεναγωγείων, ὁ διδάσκαλος μὲ προσεφώνησε διὰ λόγου γραπτοῦ, εἰς ὃν διὰ μακρῶν αὐτοσχεδίως ἀπήντησα. ᾽Εκεῖθεν δὲ μετέβην εἰς τὴν λέσχην, οἰκοδομηθεῖσαν διὰ δανείων, καὶ ἐν ᾗ, ὡς ἔμαθον, πολλάκις τὰς ἑσπέρας τοῦ χειμῶνος ἐγίνοντο φιλολογικὰ ἀναγνώσματα, καὶ προσωμίλησα καὶ ἐκεῖ τοὺς παρισταμένους, ἐκθεὶς τὸν σκοπόν, ὃν πρέπει τὸ κατάστημα νὰ ἐπιδιώκῃ, τὸν χαρακτῆρα, ὃν ὀφείλουσι νὰ ἔχωσιν αἱ ἀγορεύσεις, καὶ συστήσας τὴν ὁμόνοιαν, ἐφ᾽ ἧς πρέπει νὰ στηρίζωνται πᾶσαι αἱ ἐθνικαὶ ἐπιχειρήσεις.

῾Ο δ᾽ ἐπίσκοπος, ὃν μετὰ ταῦτα ἐπεσκέφθην, μοὶ ἔδειξεν ἐπιγραφὴν ἐν τῷ κήπῳ του διατηρουμένην, καὶ μνημονεύουσαν τῶν «Θερμῶν ὑδάτων». Εἶτα δ᾽ ὡδηγήθην πρὸς τὰ δυτικὰ τῆς πόλεως, ὅπου κυρίως εἰσὶ τὰ θερμὰ ταῦτα ὕδατα, σιδηροῦχα μάλιστα. Τὸ ἀρχαιότατον τῶν λουτρῶν ἐστὶ μεγίστη δεξαμενή, εἰς ἣν πολλοὶ λούονται ἐνταυτῷ· εἰς τὸν πυθμένα δ᾽ αὐτῆς, ὡς ἔμαθον, ὑπάρχει ἀρχαία ἐπιγραφή, ἣν ὅμως δὲν ἐδυνήθην νὰ ἰδῶ, διότι ἡ δεξαμενή, μικρᾶς λίμνης σχεδὸν διαστάσεις ἔχουσα, σπανίως κενοῦται. Πλὴν ταύτης δὲ καὶ ἑκάστη οἰκία κατὰ τὴν θέσιν ἐκείνην ἔχει τὸν ἴδιον ἑαυτῆς λουτρῶνα, καὶ ἐγὼ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ῞Ελληνος ξενοδόχου κ. Βασιλάκη, κατέβην εἰς ἕνα τῶν λουτρώνων τούτων, διαυγὲς καὶ καθαρώτατον φρέαρ, τινῶν ποδῶν βάθος ἔχον, περιέχον δ᾽ ὕδωρ θερμοκρασίας 32° ῾Ρεωμύρου. ᾽Ὤκουν δ᾽ ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τούτῳ καὶ ὁ ᾽Οθωμανὸς ῾Υπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης Καβουλῆς καὶ ἄλλοι μεγιστάνες. Μὲ παρεκάλεσε δ᾽ ὁ κ. Βασιλάκης νὰ περιμείνω μέχρις οὗ οὗτοι ἐγερθῶσι τῆς τραπέζης, καὶ τότε παρέθεσε πολυτελέστατον γεῦμα εἰς ἐμὲ καὶ τοὺς περὶ ἐμέ, ἐν οἷς τὸν κ. Ταντελίδην, τὸν κ. Περδικάρην, καὶ ὅτε ἠθέλησα νὰ πλη-

ρώσω διὰ τὸ ἀληθὲς συμπόσιον, ἠρνήθη ἐπιμόνως, εἰπὼν ὅτι ἡ ἀμοιβή του ἦν ἡ τιμὴ ἣν ἔσχε τοῦ νὰ ξενίσῃ τὸν Ἕλληνα Πρέσβυν. Μοὶ ἔδειξε δ' ὁ Καβουλής, μεθ' οὗ ἐκεῖ συνηντήθην, καὶ ἐπιγραφήν, ἐν ᾗ ἀνεγινώσκετο καὶ ἡ λέξις ΣΚΑΦΗ, ἀναφερομένη εἰς τὰ λουτρὰ πιθανῶς.

Ἡ κυριωτέρα πρόσοδος τῆς Προύσης ἦν ἄλλοτε ἡ ἐκ τῆς μεταξουργίας καὶ τῆς τῶν μεταξωτῶν ὑφαντικῆς· ἀλλ' ὁ συναγωνισμὸς τῆς Εὐρώπης εἶχε μεγάλως ἐλαττώσῃ ταύτην τὴν βιομηχανίαν, καὶ τὸ μέγιστον τῶν ἐν αὐτῇ καταστημάτων, τεσσαράκοντα λέβητας περιέχον, ἦν καὶ αὐτὸ κτῆμα Γάλλου.

Τῇ δὲ Τετάρτῃ, 5 Μαΐου, ἀπήλθομεν, τῇ 2 μ. μ., ἐφ' ἁμαξῶν, ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ Τριανταφύλλη, τοῦ κ. Μιλτιάδου Ἀσημακοπούλου καὶ ἄλλων ὁμογενῶν προπεμπόμενοι, εἰς Κίον, διὰ πεδίου καταφύτου, παρακολουθοῦντες τὸν παντοίως ἑλισσόμενον ποταμόν, ὃν πυκναὶ ἀγέλαι κατεκάλυπτον πελαργῶν, διεπορεύοντο δὲ παμπληθεῖς κάμηλοι, κομίζουσαι χρώμιον, ἀνασκαπτόμενον ἐκ μεταλλείου ἐν τῷ Ὀλύμπῳ, καὶ πεμπόμενον εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Αἴφνης δ' ἀγκῶνα γῆς κάμψαντες, εἴδομεν ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν ἐν χαριεστάτῃ θέσει εἰς τὸ παράλιον κειμένην τὴν πόλιν τῆς Κίου, εἰς ἣν ἀφίχθημεν τέσσαρας ὥρας, ἀφ' οὗ εἴχομεν ἀπέλθῃ τῆς Προύσης. Ἐκεῖ δὲ ἦλθον εἰς προϋπάντησιν ἡμῶν πολλοὶ ὁμογενεῖς, καὶ ὁ Ὀθωμανὸς ἀστυνόμος, καὶ μᾶς ὡδήγησαν εἰς πλουσίου Ἕλληνος οἰκίαν, ὅπου μᾶς παρεσκευάσθη κατάλυμα.

Ἀφ' οὗ δέ τινας εἶδον, ἐν τῇ παρακειμένῃ ἐκκλησίᾳ, Ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἐν αἷς καὶ Ἀσκληπιοῦ καὶ Ὑγείας, καὶ ἐδειπνήσαμεν πολυτελῶς, περὶ τὰς 11 πρὸ τοῦ μεσονυκτίου ἐπεβιβάσθημεν διὰ λέμβου εἰς τὸ ἀτμόπλοιον· τῇ δ' ἐπαύριον τὸ πρωΐ, πλεύσαντες εἰς Μουδανιά, παρελάβομεν ἐκεῖ καὶ τοὺς ἐκ Προύσης προελθόντας, καὶ περὶ τὴν 11 ½ ἐπανήλθομεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου, τῇ 16 Μαΐου, ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς, παρετήρησα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀνάγλυφον «Ἀσκληπιοῦ καὶ Ὑγείας» χρησιμεῦον εἰς εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος.

Κατὰ τὸν καιρὸν δ' ἐκεῖνον, τῆς πολυταράχου Γαλλικῆς Δημοκρατίας ἀντικαταστησάσης καὶ τὸν ἄρτι διορισθέντα πρεσβευτὴν

αὐτῆς κ. Laguerronnière, διὰ τοῦ κ. Vogüé, ἔγραψα πρὸς αὐτόν, γνωρίζων τὸν ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων μνημείων ζῆλον αὐτοῦ, καὶ πρὸς τὸν ἐπίσης φιλάρχαιον κ. Πρόκες, προτρέπων αὐτοὺς νὰ λάβωσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν των τοὺς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν πολλάκις βαρβάρως καταστρεφομένους Βυζαντινοὺς θόλους τῶν προσκυνημάτων καὶ νὰ ἐνεργήσωσι παρὰ τοῖς ἰσχυροῖς ὑπὲρ τῆς αὐτῶν διατηρήσεως.

Ἀνάκλησις.

Τῇ 24 Μαΐου/5 Ἰουνίου, ἐπανελθὼν εὗρον κατ᾽ οἶκον περιμένον με κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα, ἐν ᾧ μοὶ ἐλέγετο ὅτι, ἐπειδὴ ἡ ὑπηρεσία μου ἦν ἀλλαχοῦ ἀναγκαία, ὤφειλον νὰ βολιδοσκοπήσω τὴν Ὀθωμανικὴν κυβέρνησιν, ἂν ἤθελε δεχθῇ εὐχαρίστως, ὡς ἀντικαταστάτην μου, τὸν Χαρ. Τρικούπην.

Τοῦτο δὲν ἐδυνάμην νὰ πράξω, ἂν ἤθελον νὰ περιορισθῶ εἰς βολιδοσκόπησιν, εἰμὴ τὴν προσεχῆ Δευτέραν, ἡμέραν καθ᾽ ἣν ὁ Ἀαλῆς ἐδέχετο τὸ διπλωματικὸν Σῶμα. Οὐχ ἧττον, προτιμῶν νὰ μὴ ἀναβάλω τὴν ἐκτέλεσιν τοιαύτης διαταγῆς, καὶ συσκεφθεὶς μετὰ τοῦ Γραμματέως μου Κου Καλλέργη, εἰς αὐτὸν μὲν ἀνέθηκα, ἐπισκεφθεὶς τὸν πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας, νὰ τῷ ἀναφέρῃ περὶ τῆς ἀντικαταστάσεώς μου, ὡς περὶ ἁπλοῦ ἀκούσματος, ἵνα ἰδῇ τίς ἔσται ἡ ἐπ᾽ αὐτοῦ ἐντύπωσις. Καὶ ἐκεῖνας μὲν τῇ ἐπαύριον, ἐλθὼν ἀπὸ πρωΐας, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ Κος Ἐλλιὸτ μεγάλην ἀγανάκτησιν ἐξέφρασεν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι. Ἐγὼ δὲ μετέβην παρὰ τῷ Μεγάλῳ Βεζίρῃ, ὑπὸ ἄλλην τινὰ πρόφασιν. Μ᾽ ἐδέχθη δ᾽ ἀμέσως αὐτός, εἰ καὶ εἰπών μοι ὅτι δὲν εἶχε καλῶς τὴν ὑγείαν. Ἀφ᾽ οὗ δὲ περὶ διαφόρων τῷ ὡμίλησα καὶ συνεζήτησα μετ᾽ αὐτοῦ, τῷ εἶπον, ὡς ἐν παρόδῳ, ὅτι ἴσως μετ᾽ ὀλίγον εὑρεθῶ εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐπανέλθω, ἵνα τὸν ἀποχαιρετίσω. Ὅτε δ᾽ ἐκπεπληγμένος μὲ ἠρώτησεν τὶ ἐννοῶ, προσέθηκα ὅτι, καθ᾽ ἃ ἐξ Ἀθηνῶν πληροφοροῦμαι, ἀπίθανον δὲν φαίνεται νὰ μοὶ ἀνατεθῇ ἐπί τινα χρόνον ἰδιαιτέρα τις ἀποστολὴ διὰ σπουδαίαν ὑπόθεσιν ἀλλαχοῦ.

— «Καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τίς ἤθελε σᾶς ἀντικαταστήσῃ ἐνταῦθα;» μὲ ἠρώτησεν ὁ Ἀαλῆς.

— «Ἀγνοῶ», ἀπήντησα. «Ἡ ἐκλογὴ δὲν εἶναι δύσκολος. Ὑπάρχουσι πολλοὶ ἐν Ἀθήναις, ἐξ ὧν δύναται νὰ ἐκλέξῃ ἡ κυβέρνησις. Εἷς ἐξ αὐτῶν θὰ ἦτον, ὡς ἐν παραδείγματι, ὁ κ. Τρικούπης».

— «Ὁ κ. Τρικούπης», ἀνέκραξεν ὁ Μέγας Βεζίρης. «Ἐλπίζω ὅτι δὲν σκέπτονται περὶ τοιαύτης ἐκλογῆς».

— «Διατὶ ὄχι;» εἶπον ἐγώ. «Ὁ κ. Τρικούπης ἔχει πολλὰ πλεονεκτήματα. Ἔζησε μακρὸν χρόνον ἐν Ἀγγλίᾳ, εἶναι ἀληθὴς gentleman τὴν ἀνατροφήν, καὶ ἔχει ἄριστα προηγούμενα».

— «Τὰ προηγούμενα ἀκριβῶς αὐτοῦ ταῦτα», ἀπήντησε μειδιῶν, ἀλλὰ μετὰ βλέμματος στερεὰν ἀπόφασιν ἐκφράζοντος ὁ Ἀαλῆς, «εἰσὶ τὰ καθιστῶντα αὐτὸν ἀπαράδεκτον».

Καὶ τότε μὲν δὲν ἐνόησα ἀκριβῶς τί ᾐνίττετο ὁ Πρωθυπουργὸς περὶ τῶν ***προηγουμένων*** λέγων τοῦ κ. Τρικούπη. Παρὰ τοῦ κ. Καλλέργη ὅμως ἔμαθον ὅτι, Ὑπουργὸς ὢν ὁ Τρικούπης, εἶχεν ἀπὸ τοῦ βήματος ἐχθρικώτατα ἐκφρασθῇ κατὰ τῆς Τουρκίας, ὃ ἐγὼ ἠγνόουν, διότι τότε ἤμην ἐν Ἀμερικῇ.

Τότε δέ, βλέπων τὸν ἐρεθισμόν, ὃν δυσκόλως ἐδύνατο ν' ἀποκρύψῃ ὁ Πρωθυπουργός, μαθὼν ἄλλως τε ὅ,τι διετάχθην νὰ ἐξιχνιάσω, τῷ ἀπήντησα, ὅτι οἱ λόγοι μου ἦσαν μόνον κεναὶ ὑποθέσεις, ἄνευ θετικῆς ὑποστάσεως. Ἀλλὰ μετά τινος αὐστηρότητος, μοὶ ἀπεκρίθη, ὅτι ὅπως δήποτε θὰ γράψῃ εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις Ἐπιτετραμμένον τῆς Τουρκίας, δίδων αὐτῷ τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας. Ἀπελθὼν δ' ἐγώ, ἐτηλεγράφησα ἀμέσως εἰς Ἀθήνας ὅτι, καθ' ἃ ἐνόησα, ὁ διορισμὸς τοῦ κ. Τρικούπη θὰ δυσηρέστῃ μᾶλλον τὴν Πύλην.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ μετέβην εἰς τῶν Πρέσβεων Ῥωσσίας καὶ Ἀγγλίας, καὶ εὗρον ἀμφοτέρους δυσηρεστημένους καὶ ἀγανακτοῦντας ἐπὶ τῷ ἀκούσματι. Καὶ ὁ μὲν κ. Ἰγνάτιεφ ἦν ὁπωσοῦν ἐπιφυλακτικώτερος, ἀλλ' ὁ κ. Ἔλλιοτ διϊσχυρίζετο ὅτι πᾶσα αὕτη ἡ διάδοσις ἦν τοῦ Τρικούπη ἐνέργεια, καὶ ὅτι ἡ Πύλη ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει δὲν θὰ ἐδέχετο αὐτόν.

Μετὰ δύω δ' ἡμέρας ἔλαβον ἐπανάληψιν τοῦ αὐτοῦ τηλεγραφήματος, καὶ ἔμαθον συγχρόνως καὶ ἀλλαχόθεν ὅτι ὁ Κουμουνδοῦρος, συνδιαλλαγεὶς μετὰ τοῦ Τρικούπη, εἶχε συμφωνήσῃ νὰ

πέμψη τοῦτον πρέσβυν εἰς Κωνσταντινούπολιν, αἱ δ' Ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες ἐδημοσίευον ὅτι, ἐπειδὴ ἡ Πύλη δὲν δέχεται τὸν Τρικούπην, διὰ τοῦτο ἐγὼ μετακαλοῦμαι ἐν πάσῃ βίᾳ, καὶ μετὰ ταῦτα τινὲς ἐξ αὐτῶν, μάλιστα αἱ τῷ Τρικούπῃ φίλα φρονοῦσαι, ἐπετίθεντο κατ' ἐμοῦ, ὡς αἰτίου τῶν διαθέσεων τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως. Συνῳδὰ δὲ τούτοις, τῇ 4 Ἰουνίου ἔλαβον ἔτι δύω συγχρόνως τηλεγραφήματα, δι' ὧν διεταττόμην νὰ ἐπιστρέψω ἀνυπερθέτως εἰς Ἀθήνας, ἵν' ἀπέλθω εἰς Παρίσια, ὡς ἀντιπρόσωπόν μου δὲ ν' ἀφήσω, οὐχὶ τὸν Γραμματέα τῆς Πρεσβείας κ. Καλλέργην, διότι πιθανῶς τὸν ὑπώπτευον, ὡς ὁμόφρονά μου, ἀλλά, παρὰ πάντας τοὺς διπλωματικοὺς τύπους, τὸν Πρῶτον Διερμηνέα κ. Ῥαζῆν, ἰδιαίτερον φίλον τοῦ Τρικούπη.

Καὶ ὁ μὲν κ. Καλλέργης, ἐπὶ τῷ δι' αὐτὸν προσβλητικῷ τούτῳ μέτρῳ, ἐφ' ᾧ ἐξεπλάγη πᾶν τὸ Διπλωματικὸν Σῶμα ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔσπευσε νὰ πέμψῃ τὴν παραίτησίν του· ἀλλά, μὴ γενομένην δεκτήν, ἀπέσυρεν αὐτὴν μέχρι τέλους· ἐγὼ δ' ἀμέσως ἔγραψα τῷ κ. Κουμουνδούρῳ, διευθύνοντι τότε τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅτι αὐθημερὸν μὲν μοὶ ἦν ὑλικῶς ἀδύνατον ν' ἀναχωρήσω, θ' ἀπηρχόμην δὲ διὰ τοῦ προσεχοῦς ἀτμοπλοίου, καὶ ἐν ἰδιαιτέρᾳ ἐπιστολῇ τῷ προσέθηκα, ὅτι πᾶσα ἡ διεξαγωγὴ τῆς ὑποθέσεως ἦν ἀτοπωτάτη, διότι, ἂν μὲν ἐνήργησαν οὕτως, ὑποπτεύσαντες, ὅτι ἐγὼ μετὰ τοῦ Καλλέργη προυκαλέσαμεν τῶν Τούρκων τὴν ἄρνησιν, ἡ ὑπόνοια ἦν, οὐ μόνον ὑβριστικὴ δι' ἐμέ, ἀλλὰ καὶ αὐτόχρημα ἄφρων, ἂν δ' ἠθέλησαν νὰ δείξωσι δυσμένειαν πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ ν' ἀντεκδικηθῶσιν αὐτούς, ἐνήργησαν ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν ἐπιβλαβέστατα. Ἀπέληγον δὲ θερμῶς ὑπὲρ τοῦ Καλλέργη συνηγορῶν.

Εἶτα δέ, γράψας τῷ Ἀαλῆ, ἵνα τῷ ἀναγγείλω τὴν μετάθεσίν μου, ἐζήτησα, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθην, νὰ τὸν ἰδῶ, διότι ἦν κλινήρης ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς τελευταίας μου συνεντεύξεως, πάσχων, ὡς μοὶ ἐρρέθη, ἐπικινδύνως. Συνδιελέχθην ἑπομένως μόνον μετὰ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως Σερβὲρ Ἐφφένδη (μετὰ ταῦτα Σερβὲρ πασᾶ), ὅστις ἦν πλήρης ἐκπλήξεως καὶ διὰ τὴν μετάθεσίν μου καὶ διὰ τὴν εἰς τὸν Ῥαζῆν, παρὰ τὰ κεκανονισμένα, προσωρι-

νὴν ἀνάθεσιν τῆς Πρεσβείας. Ἀντ' ἀπαντήσεως δ' εἰς τὸ τελευταῖόν μου τηλεγράφημα, ἔλαβον ἄλλο, τῇ 8 Ἰουνίου, διατάττον με ν' ἀπέλθω ἀμέσως, καὶ εἰς τὸν Ῥαζῆν, ὡς Ἐπιτετραμμένον, ἐπέμφθησαν συγχρόνως ἄλλα ἐπίσημα τηλεγραφήματα.

Κατὰ τὰς μετὰ ταῦτα δ' ἡμέρας, μέχρι τῆς τοῦ ἀπόπλου, ἀπεχαιρέτισα τοὺς συναδέλφους καὶ φίλους μου καὶ προσεκλήθην εἰς γεύματα παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν Πρέσβεων. Παρὰ δὲ τῷ κ. Ἐλλιότ, τῆς Ἀγγλίας, ἐγνωρίσθην καὶ ἐσχετίσθην μετὰ τοῦ πρῴην Ὑπουργοῦ τῆς Ἰταλίας, τοῦ λίαν νοήμονος κ. Μιγκέτη. καὶ πρὸ παντὸς μετὰ τῆς ζωηροτάτης καὶ εὐφυεστάτης συζύγου του, ἥτις καὶ ὡς μουσική, χαριέστατα ᾄδουσα, διεκρίνετο.

Ὁ δ' Ἰγνάτιεφ μοὶ ἀνέγνω ἐπιστολὴν τοῦ ἐν Ἀθήναις Ῥώσσου Πρέσβεως Σαβούρωφ, λέγοντος ὅτι ὁ Τρικούπης, ἦν μὲν τοῦ κόμματός των, ἀλλὰ δὲν ἐπροτάθη ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας.

Τέλος τὸ Σάββατον, 12 Ἰουνίου περὶ τὰς 2 μ. μ. ἀπέπλευσα ἐν μέσῳ ῥαγδαίας βροχῆς, ἐπὶ τοῦ πενταζύγου, ὑπὸ τῶν ὑπαλλήλων τῆς Πρεσβείας συνοδευθεὶς μέχρι τοῦ Αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου, τοῦ «Ροπέρου», εἰς οὗ τὸ κατάστρωμα καὶ διάφοροι ὁμογενεῖς ἦλθον εἰς ἀποχαιρετισμόν μου.

Συνέπλεε δ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πλοίου καὶ ὁ Χαλὶμ πασᾶς, ὁ νεώτερος τῶν υἱῶν τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, ἀπερχόμενος μετὰ τῆς συζύγου του, εἰς Ἔμς καὶ Λονδῖνον, καὶ μοὶ παρουσίασεν αὐτὸν ὁ ἐλθὼν νὰ τὸν ἀποχαιρετίσῃ θεῖός του Μουσταφᾶ Φαζίλ, ἀδελφὸς τοῦ Ἀντιβασιλέως. Μακρὰς δ' εἶχον μετ' αὐτοῦ συνδιαλέξεις κατὰ τὸν διάπλουν, καὶ μοὶ εἶπεν, ἴσως φιλοφρονέστερον μᾶλλον ἢ ἀληθέστερον, ὅτι θὰ μὲ παρουσίαζεν εἰς τὴν σύζυγόν του, ἂν δὲν συνέπιπτε νὰ πάσχῃ αὐτή. Διὰ μακρῶν δὲ διελέχθημεν καὶ περὶ Αἰγύπτου, καὶ τῷ εἶπον ὅτι πολλὰ ὀφείλει εἰς τὴν οἰκογένειάν του ἡ πρόοδος τῆς χώρας ἐκείνης, νομίζω ὅμως ὅτι δὲν ἐλήφθη εἰσέτι ἐπαρκὴς μέριμνα διὰ τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ λαοῦ.

— «Τοῦ λαοῦ;» μοὶ εἶπεν ὁ Χαλίμ. «Ἀλλὰ λαὸς εἰς τὴν Αἴγυπτον δὲν ὑπάρχει».

— «Πῶς;» ἠρώτησα ἐκπληττόμενος. «Ἀλλ' οἱ Φελλάχοι, παραδείγματος χάριν;»

— «Οἱ Φελλάχοι», μοὶ ἀπήντησεν, «εἰσὶν ἐθελόδουλοι, πεπλασμένοι μόνον ὅπως ὑπακούωσι καὶ δουλεύωσι καὶ πάσης ἀναπτύξεως ἀνεπίδεκτοι».

Τὸν δ᾽ Ὑπουργὸν τῆς Αἰγύπτου, Νουβὰρ πασᾶν, ὅστις, τῷ ἔλεγον, ὅτι μοὶ ἐφάνη ἀνὴρ νοήμων, μοὶ περιέγραφεν ὡς ἄνθρωπον ἀλιτήριον, καὶ τὸν ὑπ᾽ αὐτοῦ συνταχθέντα δικαστικὸν ὀργανισμὸν ὡς ὀλέθριον, παραδόντα εἰς τοὺς ξένους τὰ ἐγχώρια δικαστήρια. Οὕτως ἐχαρακτήριζεν ὅ,τι ἐγὼ ἐν ἐμαυτῷ ἐθεώρουν, ὡς ἀπαλλαγὴν τῆς δικαιοσύνης ἐν Αἰγύπτῳ ἀπὸ τῆς πιέσεως καὶ αὐθαιρεσίας τῶν σατραπῶν.

Τῇ 13ῃ ἐξημερώθημεν ἄντικρυ τῆς Μιτυλήνης· εἶτα δὲ μακρόθεν, ὡς νέφη, ἰδόντες, τὰ Ψαρά, τὴν Χίον, τὴν Σάμον, ἀφίχθημεν περὶ τὰς 4 ἐν πλήρει γαλήνῃ εἰς Σῦρον. Ἐνταῦθα, μόλις ἀγκυροβολήσαντες, ἐκαθίσαμεν εἰς τὸ γεῦμα καὶ ἔμαθον, περὶ τὸ τέλος αὐτοῦ, ὅτε μοὶ ἐπεδόθη ἐπισκεπτήριον, ἐφ᾽ οὗ εἶδον μετ᾽ ἐκπλήξεως τὸ ὄνομα τοῦ Πρωθυπουργοῦ τῆς Ἀμερικῆς, ὅστις μοὶ ἔγραφεν ὅτι ἦν ἐν τῷ λιμένι ἐντὸς ἄλλου πλοίου, ἀπερχομένου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμέ, διότι ἦν κατάκοιτος. Εἶχε δὲ μάθῃ τὴν ἄφιξίν μου, ἰδὼν εἰσπλέον ἀτμόπλοιον, ἔχον ἐπίσημον σημαίαν εἰς τὸν μέσον ἱστόν. Περίεργος δὲ καὶ πολυπράγμων, ὡς πάντοτε, εἶχεν ἐρωτήσῃ τί ἐδήλου τοῦτο, καὶ ἔμαθεν ὅτι τὸ πλοῖον ἔφερε τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρέσβυν τῆς Ἑλλάδος, ἐγὼ δ᾽ ὅτι ἤμην ὁ Πρέσβυς ἐκεῖνος.

Ἐννοεῖται ὅτι ἐν τῷ ἅμα ἔσπευσα ἐγὼ πρὸς αὐτόν, καὶ τὸν εὗρον ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ πλοίου του ἐπὶ ἀνακλίντρου κείμενον καὶ ἀδυνατοῦντα νὰ κινηθῇ. Συνωδεύετο δὲ ὑπὸ δύω κυριῶν, ὧν τὴν μίαν μοὶ ὠνόμασε Miss Seward, αὕτη δέ, ἰδοῦσα τὴν ἔκπληξίν μου,

— «Πῶς;» μοὶ εἶπε, «μετὰ τόσον ὀλίγον χρόνον ἤδη μ᾽ ἐλησμονήσατε;»

— «Ὄχι», τῇ εἶπον· «ἡ μορφή σας εἶναι ἐντελῶς παροῦσα εἰς τὴν μνήμην μου, ἀλλὰ δὲν ἐνθυμοῦμαι ὁ κ. Σιούαρτ νὰ εἶχε θυγατέρα».

— «Τότε δὲν εἶχον», παρενέβη αὐτός, «ἀλλ᾽ ἔχω τώρα, διότι

υἱοθέτησα τὴν Κ^αν Risley, ἣν πολλάκις εἴχετε ἰδῆ παρ' ἐμοί».

Ὡς δ' ἔμαθον ἔπειτα, ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἀμερικῆς, ἐπιθυμῶν, πρὸ τοῦ θανάτου του, νὰ περιέλθη τὴν γῆν, ἐν συνοδείᾳ καὶ τῆς ὡραίας καὶ ἀγαπητῆς φίλης του Κ^ας Ῥίσλεϋ, ἐπρότεινεν εἰς αὐτὴν νὰ τὴν νυμφευθῇ· ἀλλ' ἡ νέα κόρη τῷ παρετήρησεν ὅτι κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐδύνατο νὰ ᾖ μᾶλλον πατὴρ ἢ πάππος της.

— «Ἔστω», εἶπεν ὁ κ. Σούαρτ· «πάππος δὲν δύναμαι, ἀλλ' ἂν δέχησαι, ἔσομαι πατήρ σου».

Καὶ οὕτω τῇ ἔδωκε τὸ ὄνομά του καὶ δικαιώματα εἰς τὴν μεγάλην κληρονομίαν του, καὶ τὴν συμπαρέλαβεν ὡς συνοδοιπόρον. Τοσαύτη δ' ἦν ἡ δραστηριότης καὶ ἡ δύναμις τῆς θελήσεως τοῦ ἐκτάκτου τούτου ἀνδρός, ὥστε, καίτοι ἀδυνατῶν νὰ κινηθῇ καὶ φοράδην περιαγόμενος, εἶχεν, ἵνα γνωρίσῃ, ἐν ὅσῳ ἔζη, πᾶσαν τὴν γῆν, ἀπέλθη εἰς μεμακρυσμένας περιοδίας, καὶ ἐπανήρχετο τότε ἐκ τῆς Ἰνδικῆς, ὅπου εἶχεν ἀναβῇ εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ Ἰμαλαΐου, καὶ διηυθύνετο ἤδη εἰς Πετρούπολιν καὶ τὰς ἀχανεῖς τῆς Ῥωσσίας ἐρήμους.

Ἡ συνέντευξις ἡμῶν ἦν δι' ἀμφοτέρους χαρμόσυνος καὶ ἡ κατάστασις τῆς ὑγείας του κατ' οὐδὲν εἶχε καταστείλῃ τὴν εὐθυμίαν τοῦ πνεύματός του. Εἰς τὸ πλοῖον, οὗ ἐπέβαινεν, ἀπήντησα καὶ τὸν ἐν Ἀθήναις Πρέσβυν τῆς Ἰταλίας καὶ παρουσίασα αὐτὸν εἰς τὸν κ. Σούαρτ. Ἐνῷ δέ ποτε αὐτὸς συνωμίλει μετὰ τοῦ γραμματέως του ἰταλιστί, ὁ κ. Σούαρτ τῷ εἶπεν ἀγγλιστί, ἐννοεῖται:

— «Εἶσθε, δὲν εἶναι ἀληθές, Πρέσβυς τῆς Ἰταλίας; Καὶ ὅμως μετ' ἐκπλήξεώς μου ἀκούω ὅτι ὁμιλεῖτε τόσον κακῶς τὰ Ἰταλικά;»

— «Πῶς τοῦτο;» ἠρώτησεν ὁ Πρέσβυς. «Ἐνόμιζον.....»

— «Πολὺ κακῶς», ἐπανέλαβεν ὁ κ. Σούαρτ. «Ἰδού, πρὸ τόσης ὥρας σᾶς ἀκρύω ὁμιλοῦντα, καὶ ὅμως οὐδεμίαν λέξιν δύναμαι νὰ ἐννοήσω».

Τὸ ἀληθὲς ἦν ὅτι ὁ Πρωθυπουργὸς καὶ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀμερικῆς οὐδεμίαν ἀπολύτως ἄλλην γλῶσσαν ἤξευρε πλὴν τῆς Ἀγγλικῆς.

Τὴν ἑσπέραν πυρὰ ἠνάφθησαν εἰς τὴν κορυφὴν τῆς Ἄνω

Σύρου εἰς φωταψίαν πρὸς τιμὴν τοῦ ἐνδόξου πολιτικοῦ ἀνδρὸς τῆς Ἀμερικῆς. Ἐγὼ δὲ εἰς Ἑλληνικὸν ἀτμόπλοιον μεταβιβασθείς, ἀπέπλευσα εἰς Πειραιᾶ περὶ τὰς 9, ἔχων, ἐν ἄλλοις, συνοδοιπόρον καὶ τὸν κ. Θεοδ. Δηλιγιάννην, ὅστις μοὶ εἶπεν ὅτι τὸ Ὑπουργεῖον ἦν πολὺ παρωργισμένον κατ' ἐμοῦ, πεποιθὸς ὅτι τὸ ἠπάτησα, ἵνα μείνω εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Μοὶ προσέθηκε δὲ ὅτι εἰς ταῦτα ἀφορμὴν ἔδωκαν ῥαδιουργίαι καὶ συκοφαντίαι ἑνὸς τῶν παρὰ τῇ Πρεσβείᾳ ἐργαζομένων, οὗ, ὡς ἔτι ζῶντος, τὸ ὄνομα ἀποσιωπῶ. Μοὶ ἐπεκύρωσε δὲ τοῦτο καὶ ὁ Κουμουνδοῦρος, ὅτε, τῇ ἐπαύριον, φθὰς εἰς Ἀθήνας, τὸν ἐπεσκέφθην, καὶ ὁ Ἐπιτετραμμένος τῆς Τουρκίας, Φώτιος Φωτιάδης, εἰς ὃν ὁ Κουμουνδοῦρος εἶχε δείξῃ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ ὑπαλλήλου ἐκείνου.

Ἐν Ἀθήναις

Τῇ 16ῃ δέ, ἀπόντος τοῦ Βασιλέως, παρουσιάσθην εἰς τὴν Βασίλισσαν, εἰς ἥν, εὐμενεστάτην δειχθεῖσαν, καὶ κρατήσασάν με ὑπὲρ τὴν ὥραν παρ' ἑαυτῇ, διηγήθην πάντα τὰ διατρέξαντα, προσθεὶς ὅτι τοῦ νὰ παραιτηθῶ, μετὰ τοῦ Ὑπουργείου τὴν συμπεριφοράν, μ' ἐκώλυσε μόνος ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν Α. Μ.

Καὶ εἰς τὸν Ζαΐμην δέ, καὶ εἰς τὸν Π. Δηλιγιάννην καὶ εἰς τὸν Δελιγεώργην, ἐξέθηκα τὰ τῆς ἀνακλήσεώς μου, καὶ πάντες ἐνόησαν αὐτὰ πληρέστατα. Τῇ δὲ 18ῃ ὁ κ. Σαβούρωφ, Πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας, μοὶ ἔδειξεν ἐπιστολὴν τοῦ κ. Ἰγνάτιεφ, πέμποντος αὐτῷ ἔκθεσιν τοῦ Διερμηνέως τῆς Πρεσβείας κ. Ὀνού, ὅστις ἔλεγεν ὅτι πρὸ μιᾶς ἑβδομάδος εἶχεν ἐπισκεφθῇ τὸν Ἀαλῆ πασᾶν τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν καὶ ἐγώ, καὶ ἀμέσως μετ' ἐμέ, καὶ ὅτι, λίαν ἠρεθισμένος ὁ Μέγας Βεζίρης, τῷ διηγήθη πᾶσαν τὴν μετ' ἐμοῦ συνδιάλεξίν του. Κατὰ παράκλησίν μου δὲ μοὶ ἔδειξεν ὁ κ. Σαβούρωφ τὴν ἔκθεσιν, ἥτις περιελάμβανεν αὐτολεξεὶ σχεδὸν ὅσα ἐρρέθησαν μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ Μεγάλου Βεζίρου, καὶ ἤρκει εἰς ἀποστόμωσιν καὶ τοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπιστέλλοντος συκοφάντου καὶ τῶν οὕτω ταπεινῶς φρονούντων, ὥστε νὰ πιστεύωσιν αὐτόν, διότι ὁ κ. Ὀνοὺ ἦν ὁ τελευταῖος ξένος, ὅστις εἶδε τὸν Ἀαλῆν, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ κατακλιθέντα, καὶ

μετά τινας ἡμέρας ἀποβιώσαντα. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, σωζόμενον πάντως εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Ῥωσσικῆς Πρεσβείας τοῦ ἔτους 1871, παρεκάλεσα τὸν κ. Σαβούρωφ νὰ δείξῃ τῷ κ. Κουμουνδούρῳ, διότι ἦτον ἱκανὴ δικαιολογία μου, καὶ ἄλλην δὲν κατεδεχόμην. Ὁ Φιλήμων δὲ μοὶ εἶπεν, ὅτι ὁ Ἄγγλος Ναύαρχος ἔδειξε τῷ Νομάρχῃ Κερκύρας ἐπιστολὴν τοῦ ἐν Ἀθήναις Πρέσβεως κ. Στούαρτ, χαρακτηρίζουσαν, ὡς ἄτυχον τὴν διαγωγὴν τῆς Τουρκίας, μὴ δεχομένης τὸν Τρικούπην. Μετά τινας ἡμέρας ὅμως ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ κ. Ἔλλιοτ διέψευσε τὸ ἄκουσμα τοῦτο, ὡς ἐντελῶς ἀνυπόστατον.

Ὁ κ. Κουμουνδοῦρος, ἐν τούτοις, μ᾿ ἐβίαζε ν᾿ ἀπέλθω ὅσον τάχιον εἰς Παρισίους, διότι ὑπῆρχε κατεπείγουσα ὑπόθεσις, ἡ τοῦ Λαυρίου. Καὶ ἐγὼ μὲν οὐδόλως τῷ ἀπέκρυψα ὅτι αἱ λεπτομέρειαι τῆς ὑποθέσεως μοὶ ἦσαν ἐντελῶς ἄγνωστοι, καὶ ἴσως ἄλλος τις, ταύτας γινώσκων καὶ περὶ τὰ νομικὰ ἐντριβής, θὰ ἦτο δεξιώτερος ἐμοῦ νὰ τὴν διεξαγάγῃ. Ἀλλ᾿ ἐπέμεινεν, εἰπών μοι, ὅτι θὰ μοὶ ἐχορήγει πάντα τ᾿ ἀναγκαῖα ἔγγραφα, καὶ εἶχε τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ ἀνάγνωσις αὐτῶν θὰ μὲ ὡδήγει ἀρκούντως. Προσέτι μὲ παρέπεμψε διὰ πληροφορίας καὶ γνωμοδοτήσεις, εἰς τοὺς κ.κ. Πέτρον Παπαρρηγόπουλον καὶ Προβελέγιον.

Ἐκ τούτων ὁ δεύτερος μοὶ εἶπεν ὅτι, εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἦν βεβαιοτάτη ἡ ἀποτυχία ἡμῶν, καθότι τὸ μόνον, ὃ πρόκειται, καὶ ὃ τὸ Ὑπουργεῖον ἐν τῇ διανοίᾳ του ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπιδιώξω, ἐστὶ τὸ ν᾿ ἀναγκασθῶμεν ἡμεῖς διὰ βίας εὐρωπαϊκῆς, εἰς ὅ,τι δὲν τολμῶμεν ἀπέναντι τῆς ἐν Ἑλλάδι κοινῆς γνώμης νὰ πράξωμεν αὐθορμήτως. Τοιαύτη γνωμοδότησις ἀνδρὸς λίαν εἰδήμονος, καὶ ἐξηγοῦντός μοι τὴν διάνοιαν τοῦ Ὑπουργείου, ἦτον ἥκιστα ἐνθαρρυντικὴ διὰ τὴν ἀποστολήν, ἣν μοὶ ἐπέβαλλον.

Οὐχ ἧττον τῇ 22ᾳ τοῦ μηνός, βιαζόμενος ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου, καὶ ἔνταλμα μόνον τῶν ὁδοιπορικῶν, οὔτε διάταγμα δὲ διορισμοῦ λαβών, οὔτε ὁδηγίας τινάς, ἀλλὰ μόνον ὀγκώδη φάκελλον ἐγγράφων τῆς Λαυριακῆς ὑποθέσεως, ἀπῆλθον περὶ τὰς 4 διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς τὸν Πειραιᾶ, καὶ περὶ τὰς 7 ἀπέπλευσα εἰς Σύρον, ἔνθα ἀφιχθέντες τὴν ἐπιοῦσαν πρὸ τῆς ἀνατολῆς, εἶδο-

μεν ἐν τῷ λιμένι τὸ συντετριμμένον σκάφος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀτμοπλοίου, τῆς «Εὐνομίας», θέατρον γενόμενον συμφορᾶς μεγίστης τὴν προτεραίαν. Ἐκ Πειραιῶς πλέον εἰς Ναύπλιον, πλῆρες ἐπιβατῶν, ἔφερε καὶ φορτίον πυροτεχνημάτων, προωρισμένων εἴς τινα πανήγυριν. Κατὰ δὲ τὸν διάπλουν, ἐξ ἀπροσεξίας, ἀνήφθησαν τὰ πυροτεχνήματα, ἐξερράγη τὸ σκάφος καὶ ὁλοκαύτωμα ἐγένοντο σχεδὸν πάντες οἱ ἐν τῷ πλοίῳ, θύματα ἑκατόν, ἐν οἷς καὶ ὁ εἷς τῶν δύω Δανῶν Ὑπασπιστῶν τοῦ Βασιλέως.

Ἡ ἡμέρα πᾶσα ἐκείνη ἦν τοσοῦτο θυελλώδης, ὥστε μόλις περὶ τὸ ἑσπέρας κατωρθώσαμεν νὰ μεταβιβάσωμεν τὰ σκεύη ἡμῶν ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ εἰς τὸ ἄλλο ἀτμόπλοιον, ἐφ᾽ οὗ, κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἀπεπλεύσαμεν διὰ Κωνσταντινούπουλιν, ὅθεν ἤθελον νὰ διέλθω, ἵνα ἰδῶ τὸν ἐκεῖ ἄρτι ἐκ Πρωσσίας ἀφιχθέντα υἱόν μου Ἀριστείδην.

Καθ᾽ ὁδὸν ἐνέκυψα εἰς τὴν μελέτην τῶν περὶ ἐκβολάδων τοῦ Λαυρίου ἐγγράφων, καὶ ἠρξάμην συντάξεως ὑπομνήματος περὶ αὐτῶν. Εἶχον δὲ συνοδοιπόρον καὶ τὸν λίαν διακεκριμένον Λευκάδιον, τὸν Ναπολέοντα Ζαμπέλιον.

Ἀφίχθημεν δέ, μετ᾽ αἴσιον πλοῦν, εἰς Κωνσταντινούπολιν περὶ τὴν 9ην τῆς 25ης, ἡμέραν Παρασκευήν, καί, μεταβὰς ἀμέσως εἰς Νεοχώριον, παρὰ τῷ κ. Εὐ. Βαλτατζῇ, εἶχον τὴν χαρὰν νὰ ἐναγκαλισθῶ ἐκεῖ τὸν ἐκ τῶν κινδύνων τοῦ πολέμου σωθέντα φίλτατόν μοι Ἀριστείδην, ἐγκαταλείψαντα τὸν Πρωσσικὸν Στρατόν, καὶ ἐλθόντα, κατὰ πρόσκλησίν μου, μεθ᾽ ἣν εἶχον περὶ αὐτοῦ συνδιάλεξιν μετὰ τῆς Κας Σμαράγδας Βαλτατζῆ, ἵνα καταταχθῇ εἰς Ἑλληνικὴν ὑπηρεσίαν, καὶ ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ προσέτι τῆς οἰκιακῆς εὐδαιμονίας, ἧς ἡ συνδιάλεξις ἐκείνη τῷ ἐχορήγει ἐλπίδα. Ἀλλ᾽ εἶχεν ἀφιχθῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅτε μετὰ λύπης δὲν εὗρε πλέον ἐκεῖ ἐμέ, ἀλλὰ μόνον τὸν ἀδελφόν του Ἀλέξην, μένοντα εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀκολούθου.

Καὶ ἡ μὲν Κα Σμ. Βαλτατζῆ, ἥτις, κατοικοῦσα ἤδη καὶ αὐτὴ εἰς Νεοχώριον, μὲ προσεκάλεσε, τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς ἀφίξεώς μου, εἰς γεῦμα μετὰ τῶν υἱῶν μου, ἐφαίνετο λίαν ἐπιδοκιμάζουσα τὸν Ἀριστείδην· ἀλλ᾽ ἀγνοῶν, ἂν ὁμοία ἦν καὶ τῆς Λουκίας ἡ

κρίσις καὶ ἡ διάθεσις, παρεκάλεσα, διὰ τῆς Κας Ζωῆς, τὴν μητέρα της νὰ βολιδοσκοπήσῃ καὶ ἐρωτήσῃ αὐτήν, καὶ τὴν Κυριακήν, 29ην Ἰουνίου, περιχαρὴς παρευρέθην εἰς τοὺς ἀρραβῶνας τοῦ υἱοῦ μου, εἰς ὃν τὰ προτερήματα τῆς νέας μνηστῆς του πᾶσαν εὐδαιμονίαν ὑπέσχοντο. Καὶ πολλοὶ μὲν περὶ τὸν Ἀριστείδην τὸν προέτρεπον νὰ μείνῃ εἰς τὸν Πρωσσικὸν στρατόν, ὅπερ βεβαίως θὰ τῷ ἦν συμφερώτατον. Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ καὶ ἐκεῖνος ἀπεκρούσαμεν τὴν γνώμην ταύτην.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἑβδομάδος, καθ' ὃ διέμεινα ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐπεσκέφθην τὸν Σαφέρ, ἵνα πληροφορηθῶ περὶ τῆς ὑγείας τοῦ Ἀαλῆ, ὃν ἀντικαθίστα ἐπὶ τῆς ἀσθενείας του, καὶ τοὺς προσφιλεστάτους μοι, ὡς καὶ τοὺς ἐπισημοτάτους τῶν ὁμογενῶν καὶ τῶν διπλωματῶν. Ὅτε δέ, τῇ 29 Ἰουνίου, συνεγευόμην παρὰ τῷ Ἔλλιοτ μετὰ τοῦ Βογυὲ καὶ μετὰ τοῦ Ἰγνάτιεφ, διηγεῖτο οὗτος εἰς τὸν οἰκοδεσπότην, ὅτι τὸν εἶχον ἐγὼ παρακαλέσῃ νὰ ἐνεργήσῃ ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς τοῦ Τρικούπη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ὅτι εὗρεν ἀνυπέρβλητον ἀντίστασιν, ἐν ᾧ ἦν πεπεισμένος ὅτι ἤθελεν ἐπιτύχῃ, ἂν ἀμέσως ἀπ' ἀρχῆς, καὶ πρὶν ἢ ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις λάβῃ ὑπόνοιαν τοῦ πράγματος, εἶχεν εἰς αὐτὸν ἀνατεθῇ ἡ πᾶσα ἐνέργεια. Καὶ δὲν εἶχεν ἴσως ἄδικον, διότι ὁ Τρικούπης, ὅστις ἐνομίζετο φίλος τῶν Ἄγγλων, θὰ ἐφαίνετο, ὡς, ἀνιδιοτελῶς πως, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν Ῥώσσων, οἵτινες ὅμως ἀληθῶς ἀπό τινος ἐθεώρουν αὐτόν, ὡς μυστικὸν φίλον των.

Εἰς τὸ αὐτὸ γεῦμα ἀπήντησα καὶ πάλιν τὴν φίλην μου κυρίαν Μιγγέτα, ἥτις πολὺ μοὶ ἐσύστησε ν' ἀναζητήσω ἐν Παρισίοις τὴν γνωριμίαν τῆς γραίας Κας Sarcelles, δι' ἧς θὰ ἐσχετιζόμην μετὰ τοῦ ἐπισήμου συγγραφέως καὶ πολιτικοῦ ἀνδρός, τοῦ Rémusat.

Τῇ δὲ 1ῃ Ἰουλίου, τῇ προτεραίᾳ τῆς ἀναχωρήσεώς μου, μετὰ μεσημβρίαν, ἰδὼν διερχομένην πρὸ τῆς οἰκίας μου τὴν Καν Ζωὴν Βαλτατζῆ, κατέβην ἵνα τὴν συνοδεύσω μέχρι τινός, ὅτε ὁ κλητὴρ (γιασαξῆς) τῆς Πρεσβείας, σπεύσας κατόπιν μου, μοὶ εἶπεν ὅτι Ὀθωμανός τις, πεμφθεὶς ἐκ τῶν Ἀνακτόρων, μὲ περιέμενεν εἰς τὴν οἰκίαν μου. Ἡ ἀγγελία αὕτη οὐδὲν εἶχε τὸ παράδοξον, φυσι-

κώτατον μάλιστα ἦν, ἀπερχομένῳ, νὰ μοὶ ἔπεμπον, ὡς συνήθως, ἐκ τῶν Ἀνακτόρων τὸ Ὀθωμανικὸν παράσημον.

Ἀλλὰ τοιοῦτος δὲν ἦν ὁ περιμένων με. Οὐδὲ στολὴν ἔφερεν, οὐδ' ἄλλο τι διακριτικόν. Ὁ βραχὺς καὶ παχύς, καὶ γυμνοὺς τοὺς βραχίονας ἔχων, ἐφαίνετο χυδαῖός τις μᾶλλον τὴν τάξιν ἢ ἐπίσημος ἀπεσταλμένος τῆς Κυβερνήσεως. Ὅτε δ' εἰσῆλθον, ἐκάθητο, καὶ δὲν ἠγέρθη παντάπασι νὰ μὲ χαιρετίσῃ, ἀλλὰ μετ' ἠρεθισμένης φωνῆς μοὶ ἀπέτεινέ τινας λέξεις τουρκιστί, ἃς μοὶ ἐξήγησεν Ἕλλην κωπηλάτης, ὅστις τὸν συνώδευεν ὡς διερμηνεύς. Ἔλεγον δὲ αἱ λέξεις:

— Τί πρεσβεία λοιπὸν εἶναι αὐτή; Εἶμαι πρὸ τόσης ὥρας ἐδῶ καὶ προσμένω καὶ κανένα δὲν εὑρίσκω νὰ μὲ προϋπαντήσῃ.

Τότε τῷ ἐζήτησα συγγνώμην, διότι συνέπεπε κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν νὰ ἐξέλθω εἰς μικρὸν περίπατον, καὶ τὸν ἠρώτησα τί ἐπιθυμεῖ.

— Εἰμί, ἀπήντησεν, ὁ Νετζὶπ - βέης, καὶ πέμπομαι ἐκ τῶν Ἀνακτόρων.

— Καὶ εὐαρεστεῖσθε νὰ μ' εἰπῆτε τίνα ἔχετε ἐντολήν;

— Μάλιστα, ἐδῶ πλησίον μεταξὺ Νεοχωρίου καὶ Θεραπειῶν ὁ Μουρὰτ βέης ἔχει ὡραῖον ἀγροκήπιον. Μαθὼν δὲ ὅτι ὁ ***Ἐλτσὶ βεης*** (ὁ κ. Πρέσβυς) προτίθεται νὰ διέλθῃ τὸ θέρος ἐν Νεοχωρίῳ, τὸν παρακαλεῖ νὰ δεχθῇ διὰ τοὺς μῆνας τούτους τὸ ἀγροκήπιόν του, ὡς κατοικίαν εὐαρεστοτέραν.

Τὴν κατοικίαν ἐγνώριζον τῷ ὄντι, πολλάκις πρὸ αὐτῆς διελθών. Χαριέστατα οἰκοδομημένη καὶ τερπνότατα κειμένη ἐντὸς κήπου πολυτελεστάτου, ἦν βεβαίως πολὺ εὐαρεστοτέρα καὶ τῆς ἐμῆς καὶ τῶν πλείστων ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ δὲ Μουράτ βέης ἦν ὁ ἀδελφὸς τοῦ Σουλτάνου, ὁ μετὰ ταῦτα ἐπ' ὀλίγον χρόνον διαδεχθεὶς αὐτὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὃν δὲ οὐδέποτε εἶχον ἰδῆ, διότι, ἂν ὁ Ἀβδοὺλ Μεδσὶτ τῷ εἶχε μέν, κατ' ἐξαίρεσιν, τιμῶσαν τὴν φιλανθρωπίαν του, ἐπιτρέψῃ νὰ ζήσῃ, δὲν τῷ ἐπέτρεπεν ὅμως καὶ νὰ κοινωνῇ μετὰ ξένων καὶ μεθ' οἱουδήποτε ἐκτὸς τῶν Ἀνακτόρων.

Πολὺ δὲν μοὶ ἐχρειάσθη ἵνα διΐδω τίνος εἴδους ἄνθρωπος

ἦν ὁ ἀπεσταλμένος Νετζίπ βέης. «Ἀλλὰ πῶς;» τῷ εἶπον. «Πρὸ δύω ἡμερῶν εἶδον τὸν γυναικωνίτην (τὸ χαρέμιον) τοῦ Ἐφένδη μετοικοῦν εἰς τὸ ἀγροκήπιον».

Τοῦτο ἐφάνη ὅτι ἐτάραξεν ὀλίγον τὸν ἀπεσταλμένον, ἀλλ' εὐθὺς συνελθών,

— «Βεβαίως», εἶπεν. «Ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἀγροκηπίου σᾶς προσφέρει καὶ τὸ χαρέμιόν του».

Τοῦτο ὑπερέβαινε πᾶσαν προσδοκίαν. Τὸν παρεκάλεσα ἐπομένως νὰ εἰπῇ εἰς τὴν Αὐτοῦ Ὑψηλότητα τὸν Μουρὰτ Ἐφένδην, ὅτι τῷ εἶμαι λίαν εὐγνώμων διὰ τὴν ἔκτακτον ταύτην εὐγένειάν του, καὶ λίαν λυποῦμαι μὴ δυνάμενος νὰ ἐπωφεληθῶ αὐτῆς, καθ' ὅσον τὴν ἐπιοῦσαν ἀπηρχόμην ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀνεπιστρεπτί.

— «Ἀλλά», ἀπήντησεν, «ὅπως δήποτε θὰ πρέπῃ νὰ ἐκφράσητε ὁ ἴδιος τὴν εὐγνωμοσύνην σας εἰς τὸν Μουρὰτ ἐφένδην».

— «Αὐτοπροσώπως», ἀπήντησα, «δὲν θὰ δυνηθῶ· ἀλλ' ὁ υἱός μου μένει ἀκόμη ἐδῶ, καὶ εἰς ἐκεῖνον θ' ἀναθέσω τὴν ἐντολήν».

Ἡ στενοχωρία τοῦ ἀπεσταλμένου, ἰδόντος ὅτι ἡ ἀπάντησίς μου εἰς τοῦτο μόνον περιωρίσθη, ἐφάνη αὐξάνουσα. Τέλος δὲ μοὶ εἶπε διὰ τοῦ κωπηλάτου διερμηνέως του,

— «Ἀλλ' ἠξεύρετε, ὅτι συνήθεια ἐπικρατεῖ, εἰς τοὺς στελλομένους ἀπὸ τῶν Ἀνακτόρων εἰς τὰς πρεσβείας νὰ δίδωνται φιλοδωρήματα (Βαχτσίς);»

— «Πῶς δὲν τὸ ἠξεύρω», εἶπον. «Καὶ διὰ τοῦτο λυποῦμαι ὅτι ὁ υἱός μου, ὅστις ἔχει τὰ κλειδία τοῦ ταμείου μου, ἐν ᾧ ἐγὼ συνέπεσε ταύτην τὴν στιγμὴν νὰ μὴ ἔχω τίποτε εἰς τὸ βαλάντιόν μου, εἶναι ἀπών, καὶ δὲν θὰ ἔλθῃ πρὸ τῆς ἑσπέρας».

— «Καὶ λοιπὸν οὕτω θ' ἀναχωρήσω τὰς χεῖρας κενάς;»

— «Αὔριον», τῷ εἶπον, «ἀφ' οὗ ἐγὼ ἀπέλθω, ὁ υἱός μου θὰ εἶναι ἐδῶ. Τότε ἔρχεσθε καὶ τὸν ὁδηγεῖτε εἰς τὸν Μουρὰτ ἐφένδη, καὶ μετὰ τοῦτο σᾶς ὑπόσχομαι ὅτι θέλει σᾶς φιλοδωρήσῃ ἁδρῶς».

Ὁ ἀπεσταλμένος ἔμεινεν ἐπί τινας στιγμὰς σκεπτικός.

— «Ἀλλά», εἶπε τέλος, «πρέπει νὰ μοὶ δώσητέ τι, διότι δὲν ἔχω πῶς νὰ πληρώσω τὸ ἀκάτιον, δι' οὗ νὰ καταβῶ εἰς τ' ἀνάκτορα».

— «Λυποῦμαι πολύ», τῷ ἀπήντησα, «ἀλλὰ δὲν θὰ σᾶς δώσω τίποτε, διότι, ὡς σᾶς εἶπον, δὲν ἔχω. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ ἀκάτιον, ἔστω. Θὰ ἰδῶ νὰ τὸ οἰκονομήσω».

Καὶ ἐξελθὼν τῆς οἰκίας, εἶδον εἰς τὴν προκυμαίαν ἀκάτιον δίζυγον, δι' οὗ εἶχεν ἔλθη ἐκεῖνος, ἵνα φανῇ πως ἐπισημότερος, καὶ εἶπον εἰς τοὺς κωπηλάτας, Ἕλληνας ὄντας, νὰ τὸν μεταφέρωσι δαπάνῃ μου μέχρι τοῦ Βυζαντίου. Ἐκεῖνοι ὅμως μοὶ ἀπήντησαν ὅτι εἶναι ἐλεεινὸς ἀγύρτης ὁ ἄνθρωπος, καὶ θέλουσι τὸν ἀποβιβάσῃ εἰς τὸ πρῶτον ἀκρωτήριον καὶ τὸν ἀφήσῃ νὰ τρέχῃ. Ἐγὼ δ' ἀπηλλάγην αὐτοῦ, πληρώσας τὸν ναῦλόν του.

Ὁδοιπορία.

Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τέλος ἀπῆλθον τῇ 2 Ἰουλίου κατὰ τὰς 5 $^1/_2$ μ. μ.

Τὴν νύκτα ὁ Εὔξεινος δὲν ἦν ἀπηλλαγμένος δυσαρέστων κυμάτων, καὶ ὅτε τὴν ἐπιοῦσαν κατεπλεύσαμεν εἰς Βάρναν, κατὰ τὰς 8 τὸ πρωΐ, ἡ ἀπόβασις ἦν σχεδὸν κινδυνώδης. Μὲ παρέλαβε δὲ καὶ μ' ἐφιλοξένησεν ὁ Πρόξενος ἡμῶν κ. Δρακόπουλος, ὅστις καὶ μὲ περιήγαγεν εἰς τὴν πόλιν, ἐν ἄλλοις καὶ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν παρθεναγωγεῖον, χρησιμεῦον, ὡς μοὶ εἶπε, καὶ ὡς θέατρον τὰς ἑσπέρας. Πρόχειρον δὲ πρόγευμα λαβὼν παρ' αὐτῷ μετὰ τῆς μητρός του, Κ^{ας} Θεώνης, τὸ γένος Καλαμογδάρτη, αὐτῆς ἐκείνης μεθ' ἧς, ὡς νεάνιδος, εἶχον χορεύσῃ ἐν Πάτραις, ὅτε τὸ πρῶτον ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατὰ τὰς 10 $^1/_2$ ὡδηγήθην εἰς τὸν σιδηρόδρομον καὶ ἀπῆλθον.

Μικρὸν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἀπηντήσαμεν λίμνην εὐρεῖαν, τρεφομένην ὑπὸ ποταμίου εἰσρέοντος, καὶ περὶ τὴν 1 ἀφίχθημεν εἰς σταθμόν, ἀφ' οὗ διακλάδωσις τοῦ σιδηροδρόμου πρὸς δεξιὰ ἔφερε πρὸς τὴν 8 μίλλια ἀπέχουσαν Σούμλαν· ἐρωτήσας δ' ἔμαθον ὅτι ἡ ἁμαξοστοιχία πρὸς ἐκεῖ ἀνεχώρει ἅπαξ τῆς ἡμέρας, ἐπὶ δὲ τῶν χειμερινῶν κακοκαιριῶν ἐνίοτε καὶ ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος.

Κατὰ τὴν 6 μ. μ. ἐχαιρετίσαμεν τὸ πρῶτον τὸν Δούναβιν, εἰς οὗ τὴν εὐρεῖαν ὑγρὰν κοίτην πολλὰ πλοῖα ἀνέπλεον καὶ κατέπλεον· μετ' οὐ πολὺ δ' ἀφίχθημεν εἰς Ῥουστσούκιον, ὅπου

μὲ ὑπεδέχθησαν ὁ ἀδελφὸς τοῦ κ. Ῥαζῆ, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ καθηγητοῦ κ. Κουμανούδη, ὁ κ. καὶ ἡ κ. Bruschmine, ὁ κ. Champoiseau καὶ ἄλλοι.

Ἐνταῦθα ἐπεβιβάσθημεν εἰς ἀτμόπλοιον, οὕτω πλῆρες δακικῶν οἰκογενειῶν, ὥστε, ὅτε τὴν ἐπαύριον τὸ πρωῒ κατέβην εἰς τὴν κοινὴν αἴθουσαν, εἶδον παράδοξον θέαμα, ὅλον αὐτῆς τὸ ἔδαφος κατεχόμενον ὑπὸ ἀτάκτως καὶ πλησίον ἀλλήλων κειμένων ἀνδρῶν, γυναικῶν, παιδίων, τῶν μὲν ὀπίσω λεπτῶν παραπετασμάτων, τῶν δὲ καὶ ἐμπρὸς αὐτῶν. Μεταξὺ δ' αὐτῶν ἀπήντησα καὶ τὸν κ. Κωνστ. Σοῦτσον, ἀδελφὸν τοῦ ἡγεμόνος Μιχαὴλ (Μιχάλβοδα), καὶ τὸν κ. Καντακουζηνόν, γαμβρὸν τῆς ἐξαδέλφης μου Κας Μαύρου. Εἰς ἐμὲ δὲ χαρισθεὶς ὁ πλοίαρχος, ἕνεκα βεβαίως τοῦ βαθμοῦ μου, ὃν εἶδον ὅτι ἐγνώριζε, διότι ἐπὶ τοῦ μεσαίου ἱστοῦ του εἶχεν ὑψώσῃ τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν, μοὶ παρεχώρησε τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ καλὸν καὶ ἀθόρυβον δωμάτιον ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ἀφ' οὗ εἶχεν ἄποψιν εἰς τὰς δύω ὄχθας τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἐν ᾧ ἀπερισπάστως διὰ πάσης ἐργαζόμενος τῆς ἡμέρας, ἐπέτυχον νὰ περατώσω, τὸ ὃ συνέταττον περὶ τοῦ ζητήματος τοῦ Λαυρίου γαλλικὸν ὑπόμνημα.

Ἐπειδὴ ὁ ποταμὸς εἶχε τότε ἄφθονον ὕδωρ, τὰς λεγομένας ***Σιδηρᾶς Πύλας*** διεπλεύσαμεν χωρίς, ὡς συνήθως ἦν ἀναγκαῖον ἐνταῦθα, ν' ἀλλάξωμεν ἀτμόπλοιον, καὶ διεπλεύσαμεν ἐκ Δακίας τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν. Ἐν δὲ Τούρνῳ Σέβεριν, ὅπου ἦν ἡ γέφυρα τοῦ Τραϊανοῦ, ἀπέβημεν τὴν νύκτα εἰς μικρὸν περίπατον· ἐν Ὀρσόβᾳ δέ, τῇ πρώτῃ Αὐστριακῇ πόλει, ὑπέστημεν, δηλαδὴ ὑπέστησαν οἱ ἄλλοι, τελωνιακὴν ἐπιθεώρησιν, διότι ἐμὲ ἀπήλλαξεν αὐτῆς τὸ ἀξίωμά μου. Μετὰ ταῦτα δέ, ἐπὶ τῆς Σερβικῆς ὀρεινῆς ἀκτῆς, μᾶς ἐδείχθη ἡ πιθανῶς εἰς τὴν γέφυραν ἀπολήγουσα ὁδὸς τοῦ Τραϊανοῦ, ἐφ' ἧς καὶ ἐπιγραφὴ καὶ ἀνάγλυφα ἔμαθον ὅτι σώζονται.

Τῇ 5ῃ δὲ Ἰουλίου, ἀφιχθέντες κατὰ τὰς 3 μ. μ. εἰς ***Βαζιάς***, ἀπήλθομεν ἐκεῖθεν διὰ σιδηροδρόμου κατὰ τὰς 6 $^1/_2$, καὶ τῇ ἐπαύριον, ἡμέρᾳ Τρίτῃ, εἰς τὰς 6 τὸ πρωΐ, διὰ τῆς Βουδαπέστης, πρωτευούσης τῆς Οὐγγαρίας, ἐφθάσαμεν περὶ τὰς 2 μ. μ. εἰς

Βιένναν, καὶ κατέλυσα, μετὰ τοῦ υἱοῦ μου Ἀλέξη, εἰς Oesterreichischen Hof. Ἐνταῦθα δέ, μαθὼν ὅτι ἐπεδήμει ὁ Κιαμὴλ βέης, ὃν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐγνώριζον ὡς Introducteur des Ambassadeurs, ἐπεσκέφθην αὐτόν, ὡς καὶ τὸν Χαλίλβεην, ὃν ὅμως δὲν εὗρον, καί, προσκληθείς, ἐγεύθην παρὰ τῷ Πρέσβει ἡμῶν Ὑψηλάντῃ, μεθ' οὗ πολλὰ συνδιελέχθην, ἀπολήγοντα εἰς ὅτι πρέπει νὰ καλλιεργῶμεν τὴν φιλίαν τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, καί, καλῶς ὀργανιζόμενοι, ν' ἀποβλέπωμεν στενῶς εἰς τὰ ἐν Εὐρώπῃ συμβαίνοντα.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ κατὰ τὰς 9.10' ἐκ Βιέννης ἀπελθόντες, ἀφίχθημεν τὴν 11ην πρὸ τοῦ μεσονυκτίου εἰς Μόναχον καὶ διενυκτερεύσαμεν εἰς τὸ Rheinischer Hof παρὰ τὸν σταθμόν, ὅθεν κατὰ τὴν 6ην τῆς πρωΐας ἀναχθέντες, ἠριστήσαμεν περὶ τὰς 12 ἐν Στουτγάρδῃ καὶ εἰς τὰς 6 ἀφίχθημεν εἰς Καρλσρούην, πόλιν νέαν ἱδρυθεῖσαν τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1795.

Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἶχον ἐπιστολὰς τῆς Λεϊλᾶς, φίλης τῆς Λουκίας, διὰ τοὺς γονεῖς της, διατρίβοντας ἐν Βάδεν, ὅπου εἶχον ἀποφασίσῃ νὰ μείνω μόνον μίαν νύκτα, ἵνα γνωρισθῶ μετ' αὐτῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ τὰς ἀδιακόπους κινήσεις τῶν στρατιωτῶν, ἐπανερχομένων ἀπὸ τοῦ μόλις κοπάσαντος πολέμου, ἡ κοινωνία ἦν ἄτακτος, καὶ πολλάκις ὥραν ὅλην ἠναγκαζόμεθα νὰ μένωμεν εἰς τοὺς σταθμούς, διὰ τοῦτο εἰς Ὄος, τὸν σταθμὸν τοῦ Βάδεν, ἐφθάσαμεν μόνον εἰς τὰς 8 ½ τὸ ἑσπέρας· δι' ὅ, κρίνοντες τὴν ὥραν ἀκατάλληλον πλέον διὰ πρώτην ἐπίσκεψιν πρὸς νέας γνωριμίας, ἐπέμψαμεν τὰς ἐπιστολὰς καὶ ἐξηκολουθήσαμεν τὴν ὁδοιπορίαν.

Ἀλλά, κατὰ τὴν 10ην τῆς νυκτὸς εἰς Kehl ἀφιχθέντες, εὕρομεν ὅτι ὁ σιδηρόδρομος, διὰ στρατηγικοὺς λόγους, τὴν νύκτα δὲν προὐχώρει ἐπέκεινα. Ἐμισθώσαμεν ἑπομένως ἅμαξαν, ἐφ' ἧς διέβημεν τὴν ἐπὶ ἀκατίων ἐστρωμένην γέφυραν τοῦ Ῥήνου, μέγα βοῶντος ὑφ' ἡμᾶς. Κατ' ἐναντίαν δ' ἡμῶν διεύθυνσιν ἀπηντήσαμεν ἀπέραντον ἁμαξοστοιχίαν, πλήρη ἐπανακαμπτόντων Γερμανῶν στρατιωτῶν, θορυβωδῶς ἀνευφημούντων ***Οὐρά!*** ὅτε διήρχοντο τὸν δικαίῳ κατακτήσεως αὐτοῖς πλέον ἀποκλειστικῶς ἀνήκοντα μέγαν ποταμόν.

Μεθ' ἡμισείας ὥρας πορείαν, ἀφίχθημεν πρὸ τοῦ Στρασβούργου· ἀλλ' ἐκεῖ εὕρομεν τῆς ὠχυρομένης πόλεως τὴν πύλην κλειστήν, καί, κατὰ τὸν στρατιωτικὸν κανονισμόν, διὰ νυκτὸς αὕτη ἠνοίγετο εἰς μόνον τὸ λεωφορεῖον, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς ἰδιωτικὰς ἁμάξας. Τότε, ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ μου, διότι θὰ ἔπρεπε νὰ παλινδρομήσω, νὰ διαβῶ πάλιν τὸν Ρῆνον, καὶ τίς οἶδε ποῦ νὰ ζητήσω κατάλυμα, ἐνεθυμήθην τὸ ἀξίωμά μου καὶ ἔπεμψα πρὸς τὸν Φρούραρχον τὸ διαβατήριόν μου, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἤθελε τὸν πτοήσῃ ὁ τίτλος τοῦ Πρέσβεως. Τοῦτο δὲ καὶ συνέβη τῷ ὄντι, αἱ πύλαι ἤρθησαν, καί, εἰσελθὼν ἐν δόξῃ, κατέλυσα μετὰ τοῦ υἱοῦ μου εἰς τὸ «᾿Αγγλικὸν» ξενοδοχεῖον, ὅλον ἔτι κατάτρητον ἐκ τοῦ πολέμου, καὶ φέρον 64 σφαίρας ἐμπεσπαρμένας εἰς τοὺς τοίχους του. ᾿Ενταῦθα, μετὰ τὴν πολυτάραχον ἑσπέραν, διήλθομεν νύκτα ἀναπαυτικωτάτην, τὴν δὲ πρωΐαν, πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως, συνδιαλεγόμενος μετὰ τοῦ ξενοδόχου, τὸν ἠρώτησα πῶς ὁ λαὸς φέρει τὴν ἀλλαγὴν τῆς τύχης του· μοὶ ἀπήντησε δ' ἐκεῖνος ὅτι οἱ πλεῖστοι μετ' ἀδιαφορίας, πεποιθότες ὅτι καὶ ὑπὸ τὴν Γερμανικὴν κυβέρνησιν ἐπικρατεῖ οὐχ ἧττον εὐνομία, ὡς καὶ ὑπὸ τὴν Γαλλικήν.

Κατὰ τὴν 7ην ὥραν τῆς πρωΐας ἐξηκολουθήσαμεν διὰ τοῦ σιδηροδρόμου καὶ σχεδὸν οὐδαμοῦ ἀπηντῶμεν ἴχνη τῶν τοῦ πολέμου καταστροφῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγρῶν ἀρτίαν τὴν καλλιέργειαν, καὶ τὰ πλεῖστα τῶν χωρίων ἀνέπαφα, ὡς μοὶ ἀπεδείκνυον αἱ πολλαχοῦ τὰς καλύβας ἔξωθεν ἐνδύουσαι καὶ θάλλουσαι ἀναδενδράδες. Μέχρις Avricourt δέ, τοῦ τελευταίου Γερμανικοῦ σταθμοῦ, ἀπηντῶμεν χωρία Γερμανικὰ ἔχοντα τὰ ὀνόματα, οἷον Zabern, (ἐκγαλλισθὲν εἰς Savern), Falsburg, κλπ. καὶ ὁ λαὸς ὡμίλει τὴν Γερμανικήν.

Παρίσια

᾿Εν Γαλλίᾳ, διελθόντες διὰ τῆς ὡραίας πόλεως Νανσύ, διαρρεομένης ὑπὸ τῆς Moselle, τῇ ἐπαύριον 9ῃ τοῦ μηνὸς ᾿Ιουλίου, περὶ τὰς 3 ½ τῆς πρωΐας ἀφίχθημεν εἰς Παρισίους, ὅπου εἰς τὸν σταθμόν, μᾶς περιέμενον ὁ Εὐγένιος μετὰ τοῦ Σκαραμαγκᾶ,

ὁ δὲ Γραμματεὺς τῆς Πρεσβείας κ. Ῥώκ, εἶχεν ἀποθάνῃ ἐπὶ τῆς ἀπουσίας μου.

Τοιαύτη δ' ἦν ἡ ἔτι ἐκ τῶν περιστάσεων ἐκεῖ ἐπικρατοῦσα ἀταξία, ὥστε, ἀφ' οὗ ἐκεῖ ἡμίσειαν ὥραν ἐπεριμείναμεν μάτην νὰ μᾶς δοθῶσι τὰ σκεύη ἡμῶν, ἀπήλθομεν τέλος χωρὶς νὰ τὰ λάβωμεν. Καθ' ὁδὸν δὲ μᾶς προσέβαλλον πανταχοῦ, καὶ μάλιστα περὶ τὸν σταθμὸν δι' οὗ ἀφίχθημεν, τὰ ἴχνη τῶν καταστροφῶν τοῦ πολέμου. Εὐτυχῶς δ' ἀνέπαφον εὗρον τὴν οἰκίαν ἡμῶν ἐν Rue Vézeley, καὶ ἐν αὐτῇ ηὐτύχησα ὑγιεῖς νὰ ἐναγκαλισθῶ πάντας τοὺς ἐμούς, ἀλλ' ἐν ταῖς κλίναις των, διὰ τῆς ὥρας τὸ πρωϊνόν.

Ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἀφίξεώς μου μὲ ὑπεδέχθη ἄρθρον κακόβουλον, γραφὲν ὑπὸ τοῦ Ἀναστασίου Γενναδίου ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει τῶν Δύω Κόσμων, καὶ καταγγέλλον με εἰς τὸν γαλλικὸν λαὸν καὶ εἰς τὴν γαλλικὴν κυβέρνησιν, ὡς πατέρα δύω υἱῶν, οἵτινες ἐπολέμησαν κατὰ τῆς Γαλλίας, ὡς ἀξιωματικοὶ εἰς τὰς τάξεις τῶν Γερμανῶν.

Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἦν τότε ὁ Ἰούλιος Φαῦρος, ὃν ἤδη καὶ ἐξ ἀρχαιοτέρων χρόνων ἐγνώριζον. Κατὰ χρέος ἐνόμισα ὅτι ὤφειλον, ἅμα ἀφιχθείς, νὰ γράψω πρὸς αὐτὸν παρακαλῶν νὰ μοὶ προσδιορίσῃ πότε νὰ τὸν ἰδῶ πρὸς συνεννόησιν διὰ τὴν ἡμέραν καὶ τὸν τρόπον τῆς παρουσιάσεως τῶν διαπιστευτηρίων μου· ἀλλά, κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπάντησιν δὲν ἔλαβον, εἶτα δὲ μοὶ ἐγένετο γνωστὸν ὅτι ἠσθένει, ἢ ἐπροφασίζετο τὸν ἀσθενῆ, ὁ κ. Ὑπουργός.

Τότε ἔπεμψα εἰς Βερσαλίας τοὺς δύω Ἀκολούθους τῆς Πρεσβείας, τὸν κ. Ξενοφ. Βαλαωρίτην καὶ τὸν κ. Σκαραμαγκᾶν, ἵνα πληροφορηθῶσιν εἰς τίνα, ἐν ἐλλείψει τοῦ Ὑπουργοῦ, ἐδυνάμην ν' ἀποταθῶ, καὶ πῶς νὰ προσέλθω εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι, ἐπιστρέψαντες τὸ ἑσπέρας, μοὶ εἶπον ὅτι οὐδένα κατώρθωσαν νὰ ἴδωσι, μετ' οὐδενὸς τῶν ἐν τοῖς πράγμασι νὰ συνομιλήσωσιν. Ἀπεφάσισα ἑπομένως ν' ἀποπειραθῶ ὁ ἴδιος, εἴτι δύναμαι νὰ κατορθώσω, ἀναλογιζόμενος ὅτι ἡ Γαλλία, διὰ τῆς μετατροπῆς τοῦ πολιτεύματος αὐτῆς εἰς Δημοκρατικόν, ἴσως πολλὰ ἐκέρδησεν, ἃ μοὶ ἔμενον ἔτι νὰ μελετήσω

πρὸς ἀναγνώρισιν, ὡς πρὸς τὴν τάξιν ὅμως καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν ὠπισθοδρόμησε μᾶλλον ἢ ὅ,τι προώδευσε.

Τὴν ἐπαύριον λοιπόν, συμπεριλαβὼν καὶ τὸν κ. Βαλαωρίτην, ὡς γινώσκοντα τὰς θέσεις καὶ τὰ δημόσια καταστήματα, ἀπῆλθον αὐτὸς εἰς Βερσαλίαν, καὶ κατὰ πρῶτον ἠρώτησα περὶ τοῦ Ὑπουργοῦ κ. Φάβρ· ἀλλὰ μοὶ ἐρρέθη, οὐχὶ πλέον, ὅτι ἀσθενεῖ, ἀλλ' ὅτι παρητήθη, ὃ μ' ἐξέπληξε, διότι πρὸ δύω ἡμερῶν ὁ Πρέσβυς τῆς Ἰταλίας κ. Νίγρας, μοὶ ἔλεγεν ὅτι, ὡς ὑποστηριζόμενον ὑπὸ τῆς φιλελευθέρου μερίδος (φιλελευθερωτέρας τῆς δημοκρατίας), ὁ Θίερσος ἦν ἠναγκασμένος νὰ τὸν διατηρῇ. Τότε, ἠρώτησα, τίς τὸν διεδέχθη;— «Οὐδεὶς εἰσέτι». — «Τίς, ἐν τούτοις, τὸν ἀντικαθιστᾷ;» — «Οὐδεὶς πλέον». — «Τίς ἐστὶν ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργείου;» — Μοὶ εἶπον τὸν κ. Pontewerbank, ὃν καὶ ἐζήτησα νὰ ἰδῶ. Ἀλλὰ μοὶ ἀπήντησαν ὅτι, Ὑπουργοῦ μὴ ὑπάρχοντος, ἔπαυσε καὶ αὐτὸς ἐνεργῶν καὶ οὐδένα δύναται νὰ δεχθῇ διπλωμάτην.

Ἐν τούτοις ἐγὼ ἐπειγόμην νὰ ἐπιδώσω, οὐχὶ τόσον τὰ διαπιστευτήριά μου, ὅσον τὸ ὑπόμνημα περὶ Λαυρίου, ὃ εἶχον συντάξῃ ἐπὶ τῆς ὁδοιπορίας μου. Ἐζήτησα, ἑπομένως, καὶ εἶδον, ὃν ἐπὶ τῆς πρώτης ἐπιδημίας μου ἐν Γαλλίᾳ ἐγνώριζον ἀνώτερον λειτουργὸν τοῦ Ὑπουργείου κ. Tamisier, καὶ εἰς τοῦτον ἔδωκα αὐτό, μετὰ παρακλήσεως νὰ τὸ ἀναγνώσῃ καὶ διαβιβάσῃ εἰς τὸν ἀνήκοντα Τμηματάρχην, ἵνα, εἰ δυνατόν, ἐπὶ τῆς σπουδαίας ταύτης ὑποθέσεως μὴ ἐπιφέρῃ ἀναβολὴν ἡ ὑπουργικὴ κρίσις. Προσέτι δ', ἐπὶ παρακλήσει μου, ἀνέλαβεν ὁ κ. Tamisier νὰ διενεργήσῃ διὰ τῶν ἀνηκόντων τὰ τῆς παρουσιάσεως τῶν διαπιστευτηρίων μου, καὶ νὰ μοὶ διαβιβάσῃ τὰ διαταχθησόμενα.

Τῷ ὄντι δὲ τῇ 18ῃ τοῦ μηνὸς μοὶ ἀνηγγέλθη ὅτι ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας θὰ μ' ἐδέχετο τὴν ἐπιοῦσαν κατὰ μεσημβρίαν· δι' ὃ καὶ τῇ 19ῃ, Δευτέρᾳ τῆς ἑβδομάδος, ἀπελθὼν μετὰ τῶν δύω ἀκολούθων τῆς Πρεσβείας ἐν καιρῷ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, ἀνέβην εἰς τὰς 12 παρὰ δύω λεπτὰ τὴν κλίμακα τοῦ προεδρείου.

Ἀλλ' ἐκεῖ ὑπηρέτης ἢ φρουρὸς προελθών, μ' ἠρώτησε τί θέλω.

— «Τὸν Κύριον Πρόεδρον, ἀπήντησα. Πρόκειται νὰ παρουρουσιασθῶ εἰς τὴν Αὐτοῦ Ἐξοχότητα».

— «Ἀλλ' ὁ Πρόεδρος δὲν εἶναι ἐδῶ», ἀπήντησεν ὁ φρουρός.

— «Δὲν εἶν' ἐδῶ; Ποῦ λοιπὸν εἶναι;»

— «Πρὸ μιᾶς ὥρας ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν».

— «Ναί. Καὶ πότε ἐπιστρέφει; Θὰ τὸν περιμείνω».

— «Νομίζω ὅτι εἶναι μάταιον», εἶπεν ὁ ἄνθρωπος. «Αἱ συνεδριάσεις τῆς Συνελεύσεως διαρκοῦσι συνήθως μέχρι τῆς ἑσπέρας, καὶ ὁ Κύριος Πρόεδρος πρὸ τοῦ τέλους αὐτῶν δὲν ἐπανέρχεται».

Παράδοξος ἐθιμοταξία ἡ τῆς δημοκρατικῆς ταύτης ὑποδοχῆς ξένων Πρέσβεων, ἀνελογιζόμην. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ὁρισθεῖσα ὥρα τῆς μεσημβρίας εἶχε πρό τινων λεπτῶν ἤδη παρέλθῃ, ἀπεφάσισα, πρὸς ἀποφυγὴν ἄλλων περιπλοκῶν, νὰ ὑπάγω ἐγὼ εἰς τὴν Συνέλευσιν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Προέδρου.

Μεταβὰς λοιπὸν ἐκεῖ (εἰς τ' ἀρχαῖα τῆς Βερσαλίας Ἀνάκτορα) πεζός, ἠρώτησα εἰς τὴν εἴσοδον ἕνα τῶν ἀρχικλητήρων, ἂν ὁ Κύριος Πρόεδρος ἦν ἐκεῖ, εἰς τὴν συνδρίασιν.

— «Ἐδῶ εἶναι», μοὶ εἶπεν ὁ κλητήρ, «ἀλλ' οὐχὶ εἰς τὴν συνεδρίασιν».

— «Οὐχί; Ποῦ λοιπόν;»

— «Τοῦτο ἀγνοῶ», μοὶ εἶπεν. «Εἴς τινα τῶν ἐπιτροπῶν ἀπῆλθεν, ἀλλ' ἀγνοῶ εἰς τίνα».

— «Πρέπει ὅμως νὰ τὸ μάθωμεν, διότι εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸν ἰδῶ», εἶπον.

Φαίνεται δ' ὅτι ὁ τόνος, καθ' ὃν ὡμίλησα, ἐνεποίησέ τινα ἐντύπωσιν εἰς τὸν κλητῆρα, πιστεύσαντα ὅτι εἶχον τὸ δικαίωμα εἰς τὴν τοιαύτην ἀξίωσιν, δι' ὃ καὶ μεταβὰς ἠρεύνησε παρά τισι τῶν ἄλλων κλητήρων καὶ τῶν Βουλευτῶν, καί, ἐπανελθών, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ κ. Πρόεδρος φαίνεται ὅτι ἐργάζεται μετὰ τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Προϋπολογισμοῦ.

— «Καὶ ποῦ θὰ εὕρω τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Προϋπολογισμοῦ».

— «Ὢ!» μοὶ ἀπεκρίθη· «εἶναι μάταιον καὶ νὰ τὸ δοκιμάσητε. Ἄνευ ὁδηγοῦ ἀδύνατον νὰ τὴν εὕρητε».

Ἀλλ' εὐηρεστήθη νὰ μοὶ δώσῃ ἕνα τῶν ὑποκειμένων αὐτῷ,

ὅστις, διὰ πλείστων κλιμάκων καὶ διαδρόμων, μ᾽ ἔφερε τέλος εἰς ἕνα μόλις τινὰς ἕδρας περιέχοντα προθάλαμον ἐν τῷ δευτέρῳ δόμῳ, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ἐκεῖ, ἐν ἑνὶ τῶν παρακειμένων δωματίων, συνεδριάζει ἡ Ἐπιτροπή.

Τότε, ἀποταθεὶς εἰς ταύτης τὸν κλητῆρα, τῷ ἔδωκα τὸ ἐπισκεπτήριόν μου, ἵνα τὸ διαβιβάσῃ εἰς τὸν κ. Πρόεδρον. Καί, κατ᾽ ἀρχὰς μὲν ὁ ἄνθρωπος μοὶ ἀπήντησεν ὅτι ὁ κ. Πρόεδρος ἐκεῖ δὲν εἶναι ὁρατός, οὐδὲ δέχεται ἐπισκέψεις. Ἐπειδὴ ὅμως ἐγὼ ἐπέμεινα, ὁ κλητήρ, αἴρων τοὺς ὤμους μετὰ βλέμματος μὴ εἰρωνίας ἀπηλλαγμένου, ἀπῆλθε μετὰ τοῦ ἐπισκεπτηρίου μου. Ἀλλ᾽ ἀμέσως σχεδὸν ἐπέστρεψε, καὶ ἤδη μετὰ σεβασμοῦ προσελθών μοι, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ κ. Πρόεδρος μοὶ ζητεῖ συγγνώμην, ὅτι θέλει λύσῃ τὴν συνεδρίασιν καὶ μὲ παρακαλεῖ μίαν στιγμὴν νὰ τὸν περιμείνω.

Καὶ ἀληθῶς μετ᾽ ὀλίγα λεπτὰ ἐφάνη ὁ κ. Θιέρσος, καὶ ἐλθὼν ἐν σπουδῇ πρὸς ἐμέ, μὲ ἔλαβεν ἐκ τῆς χειρός.

— «Σᾶς ζητῶ συγγνώμην», μοὶ εἶπε. «Διέλυσα τὴν συνεδρίασιν, ἅμα ἔμαθον ὅτι εἶσθε ἐδώ, καὶ εἶμαι ὅλως εἰς τὰς διαταγάς σας».

— «Ἀλλά, Κύριε Πρόεδρε», τῷ εἶπον, «λυποῦμαι ἂν σᾶς ἐτάραξα ἐν μέσῳ σπουδαίων ὑποθέσεων, καὶ ἂν ἕνεκα ἐμοῦ ἀναβάλητε συζήτησιν, ἴσως κατεπείγουσαν».

— «Ὅλα», ἀπήντησεν, «εἰσὶ κατεπείγοντα τώρα. Τοιαῦται αἱ περιστάσεις ἡμῶν. Ζῶμεν ὅπως δυνάμεθα. Περὶ τάξεως οὐδεὶς δύναται νὰ γίνῃ λόγος εἰσέτι. Ἀλλά, φίλτατε, δότε μοι τὸν βραχίονα, νὰ σᾶς ἐξαγάγω ἐκ τοῦ λαβυρίνθου τούτου. Μόνος σας δὲν θὰ ἠμπορέσητε ποτὲ νὰ εὕρητε τὴν ἔξοδον».

Καὶ ἐγείρας τὸν βραχίονα ὑπὸ τὸν ἐδικόν μου,

— «Θὰ σᾶς φέρω», μοὶ εἶπε, «μέχρι τῆς πύλης τῆς ἐξόδου, καὶ τότε θὰ εἰσέλθω εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων τῆς Συνελεύσεως, ὅπου ἔχω νὰ ὁμιλήσω».

— «Ἀλλά, Κύριε Πρόεδρε», τῷ εἶπον, συμβαδίζων μετ᾽ αὐτοῦ, «ἦλθον νὰ σᾶς ἐπιδώσω τὰ διαπιστευτήριά μου».

— «Ἄ! τὰ ἔχετε ἐδώ; Δότε τα, φίλτατε, δότε τα».

Καὶ λαβὼν αὐτὰ παρ᾽ ἐμοῦ, τὰ ἔκρυψεν εἰς τὸν κόλπον του,

καὶ ἐξηκολούθησε νὰ μοὶ ὁμιλῇ περὶ τῶν κατὰ τὴν ὑπηρεσίαν καὶ τὴν ἀταξίαν αὐτῆς, ἕνεκα τῆς μεταπολιτεύσεως.

Τοιαύτη ἦν ἡ ὁπωσοῦν ἀφελὴς πομπή, καθ᾽ ἣν ἐγένετο ἡ παρουσίασίς μου εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας, λίαν διάφορος τῆς πρὸ τριετίας εἰς τὸν Αὐτοκράτορα.

Ἐν ᾧ δὲ κατεβαίνομεν τὰς πολλὰς κλίμακας,

«Κύριε Πρόεδρε», τῷ εἶπον, «ἐπιτρέψατέ μοι μίαν παρατήρησιν. Τῆς ἀφίξεώς μου προηγήθη ἀρθρίδιον ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει τῶν Δύω Κόσμων, ἐν ᾧ παριστώμην ὡς ἐχθρὸς τῆς Γαλλίας, διότι δύω υἱοί μου ἦσαν ἀξιωματικοὶ τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ. Οὐδ᾽ ἐγώ, οὐδ᾽ ἐκεῖνοι, εἴχομέν ποτε ἄλλα ἢ φιλικώτατα αἰσθήματα πρὸς τὴν Γαλλίαν. Ἐν τῷ στρατῷ ἐκείνῳ εὑρέθησαν οἱ υἱοί μου κατατεταγμένοι, ὡς σπουδάσαντες ἐν τῇ Στρατιωτικῇ τοῦ Βερολίνου Σχολῇ, καί, ὅτε ἐξερράγη ὁ πόλεμος, ἠναγκάσθησαν νὰ συμβαδίσωσι μετὰ τῶν συστρατιωτῶν των, ἵνα μὴ θεωρηθῶσιν ὡς λιποτάκται καὶ ἄνανδροι. Ἐγὼ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε ὢν καὶ οὐδὲν περὶ μέλλοντος πολέμου γινώσκων, δὲν ἤμην ἐκεῖ, ὅπως ζητήσω τὴν ἐξαίρεσίν των. Ἂν ὅμως νομίζητε ὅτι ἡ περίστασις αὕτη δύναται νὰ παραβλάψῃ κατά τι τὰς σχέσεις μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἑλλάδος, σᾶς παρακαλῶ νὰ μοὶ τὸ εἴπητε, καὶ εἰμὶ πρόθυμος νὰ προτείνω εἰς τὴν κυβέρνησίν μου νὰ μ᾽ ἀποσύρῃ.

— «Παντάπασι, φίλτατε», μοὶ ἀπεκρίθη θερμῶς ὁ κ. Θιέρσος. «Τὰ πρὸς τὴν Γαλλίαν φιλικὰ ὑμῶν αἰσθήματα εἰσὶ κοινῶς γνωστά, καὶ προφανὴς ὁ λόγος, δι᾽ ὃν οἱ υἱοί σας εὑρέθησαν εἰς τὸν Γερμανικὸν στρατόν. Δὲν ἠξεύρω τίνα πηγὴν ἔχει τὸ κακεντρεχὲς ἐκεῖνο ἀρθρίδιον (ἐγὼ τὸ ἤξευρον) — μὴ προσέξητε εἰς αὐτό, καὶ ἐστὲ βέβαιος ὅτι σᾶς ἐδέχθημεν μετὰ χαρᾶς καὶ μ᾽ ἀνοικτὰς ἀγκάλας».

— «Θὰ δώσω», τῷ ἀπήντησα, «τινὰς λέξεις εἰς τὴν Ἐπιθεώρησιν, ἐξηγούσας τοὺς λόγους τῆς παρουσίας τῶν υἱῶν μου εἰς τὸν ἐχθρικὸν στρατόν».

— «Σᾶς ἀποτρέπω τούτου», μοὶ εἶπεν ὁ κ. Θιέρσος. «Τὸ κακόβουλον ἐκεῖνο ἀρθρίδιον ἐντὸς ὀλίγου θὰ λησμονηθῇ. Μὴ

τῷ κάμητε τὴν τιμὴν νὰ τὸ ἀναπολήσητε εἰς τοὺς ἀναγνώστας».

Καὶ ἠκολούθησα ἀκριβῶς τὴν συμβουλήν του.

Περίεργον δ᾿ ὅτι, ἐντὸς τοῦ ἑπομένου ἔτους, ἡ Κα Γενναδίου, ἡ χήρα τοῦ ἀρχαίου μου διδασκάλου, μοὶ ἔγραψε μακρὰν ἐπιστολήν, ἵνα μ᾿ ἐρωτήσῃ, διατὶ κατατρέχω τὸν υἱόν της, οὗ μοὶ ἐξέθετε τὰς ἀρετάς, ἐν ᾧ ἐγώ, οὐδὲ τ᾿ ὄνομά του ἔκτοτε εἰς οὐδένα ποτε ἀνέφερα, οὐδὲ τὸν εἶχον ἐνθυμηθῇ, πλὴν ὅτε γραία γυνὴ πρὸς ἐμὲ ἐλθοῦσα, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ Κύριος οὗτος κατοικεῖ εἰς τὴν οἰκίαν της, ἀλλὰ δὲν πληρώνει τὸ ἐνοίκιον, ἐξ ἐναντίας δ᾿ αὐτὴ πολλάκις καὶ χρηματικῶς τὸν βοηθεῖ, τῷ ἀγοράζει καπνόν, τῷ δανείζει τὰ ἀγώγια τῶν ἁμαξῶν του, ὡς ἅπαξ, μοὶ εἶπεν, ὅτε, μὴ ἔχων νὰ πληρώσῃ τὴν ἅμαξαν, ἀφῆκεν ἐνέχυρον εἰς τὸν ἁμαξηλάτην τὸν ἐπενδύτην του. Μοὶ προσέθηκε δ᾿ ὅτι ὁ κύριος οὗτος εἰς τὸ μελόδραμα ἐμφανίζεται, ὡς εἷς τῶν τοῦ χοροῦ, ἀντὶ μισθοῦ ἑνὸς φράγκου τὴν ἑσπέραν. Τῇ γυναικὶ δ᾿ ἐκείνῃ ἀπήντησα ὅτι δὲν ἔχω δικαιοδοσίαν νὰ ἐπεμβαίνω εἰς τὰς ἰδιωτικὰς ὑποθέσεις τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων.

Μετὰ τοῦτο δ᾿, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ἦλθε πρός με ὁ ἄλλοτε ἐπὶ μακρὸν ἐν Ἑλλάδι διατρίψας ἰταλὸς ποιητὴς καὶ ἐπιδέξιος αὐτοσχεδιαστὴς Κανίνης, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ ἄχρις ἐκείνου διατελέσας σύνοικος καὶ ἐπιστήθιος φίλος του Γεννάδιος ἐστὶν αἰσχρὸν ἀγγεῖον, καὶ μὲ συμβουλεύει νὰ μὴ τὸν δέχωμαι· εἰς ὃ τῷ ἀπήντησα, ὅτι δὲν ἀνήκει εἰς ἐμὲ νὰ ἐπεμβαίνω εἰς οὐδενὸς τὴν ἰδιωτικὴν διαγωγήν, καὶ τὸν κ. Γεννάδιον σπανίως ἔχω τὴν εὐκαιρίαν νὰ βλέπω. Μετὰ δύω ἢ τρεῖς ἡμέρας ἦλθε πρός με καὶ ὁ κ. Γεννάδιος, πῦρ πνέων καὶ κράζων ὅτι τὸν συκοφαντῶ, καὶ ὅτι ἐστὶν αἶσχος ἡ Πρεσβεία νὰ δέχηται αἰσχρὸν ἀγγεῖον ὡς τὸν Κανίνην. Ἀπήντησα δὲ καὶ εἰς τοῦτον ἐντελῶς τὰ αὐτά, καὶ ὅτι οὐδέποτε, οὔτε τὸν ἐσυκοφάντησα, οὐδὲ τὸν ἀνελογίσθην. Πλὴν δὲ τούτων μοὶ εἶχε μείνῃ ὁ Γεννάδιος ἐντελῶς ξένος, καὶ τοῦτο ἀπήντησα εἰς τὴν μητέρα του, βεβαιώσας αὐτὴν ὅτι τὴν ἠπάτησαν.

Ἐν Παρισίοις ἀπήντησα πολλάκις τὸν ἀρχαῖόν μου συνάδελφον, τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὶν Πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας κ. Βουρέ, καὶ ἐπεσκέφθην καὶ αὐτὸν ἐπανειλημμένως καὶ τὸν

υἱόν του, νυμφευθέντα πλουσίαν Ἑβραίαν. Ἐνθυμούμενος δέ, τί τῷ εἶχον εἴπῃ περὶ Αἰσωπείου μύθου ἐκεῖ, μ' ἐδικαίου ἤδη πληρέστατα. Εἰς δὲ τὸν παρευρεθέντα εἰς μίαν τῶν ἐπισκέψεών μου Ναύαρχον Trousland (?) ἔλεγεν ὁ κ. Βουρέ, ὅτι οὐδεὶς Πρέσβυς ηὐδοκίμησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὅσον ἐγώ.

Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἀφίξεώς μου περιῆλθον ἐνίοτε πεζὸς τὰς ὁδοὺς τῶν Παρισίων, περιεργαζόμενος τὴν οἰκτρὰν ὄψιν, ἣν πολλαχοῦ παρίστων αἱ, κατὰ μὲν τὰ προάστεια, ἐν ἐρειπίοις καταρρέουσαι οἰκίαι, κατ' αὐτὰ δὲ τὰ κέντρα τῆς πόλεως καὶ εἰς τὰς ἐπισημοτέρας τῶν θέσεων, πολλαὶ ἔχουσαι ἔτι διατρήτους τοὺς τοίχους καὶ ἐν αὐτοῖς διατηροῦσαι τὰς σφαίρας, τὰς πλείστας, οὐχὶ τῶν εἰσβαλόντων Πρώσσων, ἀλλ' αὐτῶν τῶν Γάλλων, τῶν μητροκτόνων Κοινωνιστῶν, οἵτινες ἐδολοφόνουν τὴν πατρίδα των, καυχώμενοι ὅτι ἐπροίκιζον αὐτὴν διὰ τῶν ὑπερτάτων ἐλευθεριῶν. Εἰς πολλὰ δὲ τῶν ἐργαστηρίων, οἷον εἰς χαρτοπωλεῖα, εἰς ζαχαροπλαστεῖα, ἀπήντων εἰς τὰ παράθυρα εἰκόνας καὶ παραστάσεις ὑβριστικὰς τοῦ ἐκπτώτου Αὐτοκράτορος Ναπολέοντος, ὃν εἶχον ἀφήσῃ θεοποιούμενον, ὅτε ἀνεχώρησα ἐκ Παρισίων, καὶ πρὸ πάντων τῶν Πρώσσων στρατιωτικῶν, οὓς παρίστων τὸ πλεῖστον, φέροντας ὑπὸ μάλης ἁρπαγέντα ἀντικείμενα, καὶ ἰδίως ὡρολόγια. Τοῦτο μοὶ ἐφάνη ἀναξιοπρεπὲς ἐκ μέρους ἡττημένων κατὰ τῶν νικητῶν, καὶ οὐχ ἧττον ἐκ μέρους τῶν Γάλλων, οἵτινες, ἐπὶ τοῦ πρώτου Ναπολέοντος, εἶχον διαλεηλατήσῃ τὴν Γερμανίαν, ὅπου καὶ ἂν διῆλθον. Ἐν μέρει δέ, οὐδ' ἐπὶ δικαίας ἐκτιμήσεως στηριζόμενον, ὡς παρ' ἀξιοπίστων Γάλλων ἐπληροφορήθην.

Οὕτως, ἡ ἀνεψιὰ τοῦ ἐπισήμου συγγραφέως Philarète Châles, μεθ' ἧς στενὴ σχέσις μὲ συνέδεε, μοὶ διηγήθη ὅτι, ἐπὶ τῆς πολιορκίας, ἀναγκασθεῖσα νὰ ἐγκαταλείψῃ ἐν σπουδῇ τὴν ἐν Meudon κατοικίαν της καὶ ν' ἀποσυρθῇ εἰς Παρισίους, οὐδὲν ἄλλο ἐδυνήθη νὰ συμπεριλάβῃ καὶ σώσῃ, εἰμὴ μόνον ἓν μικρὸν κιβώτιον, περιέχον εἰς χαρτονομίσματα 400 χιλιάδας φράγκων. Ἀλλ' ἐν Παρισίοις, πρὸς φρίκην της, εὗρεν ὅτι, ἐν τῷ θορύβῳ τῆς φυγῆς, εἶχεν ἁρπάσῃ κιβώτιον ἄλλο τοῦ οὗ ἐνόμιζε, καὶ ἐφ' ὅλης τῆς πολιορκίας διετέλει ἐν ἀπελπισίᾳ διὰ τὴν ἀπώλειαν πάσης τῆς περιουσίας της.

῞Αμα δὲ λήξαντος τοῦ πολέμου, ἐτόλμησε τὸ ἀπεγνωσμένον διάβημα, τοῦ νὰ πορευθῇ εἰς Meudon, ὅπου εὗρε τὴν οἰκίαν της κενήν, ἐν οἰκτρᾷ ἀταξίᾳ, τὰ ἔπιπλα τεθραυσμένα ἐν μέρει, ἐκ τῶν βιβλίων τοῦ θείου της πολλὰ ἠκρωτηριασμένα καὶ ἐσχισμένα. Κατὰ τύχην δ' εὗρεν εἰς τὸ ἔδαφος κομβίον στολῆς στρατιωτικῆς, φέρον ἀριθμόν, καί, συμπεράνασα ὅτι ἦν ὁ τοῦ συντάγματος τοῦ ἐκεῖ σταθμεύσαντος, ἀνεζήτησε τὸν Συνταγματάρχην, καί, καλῶς ὁμιλοῦσα τὴν Γερμανικήν, παρουσιάσθη εἰς αὐτὸν καί, ἐρωτήσασα, ἔμαθε παρ' αὐτοῦ ὅτι τὸ σύνταγμα αὐτοῦ τῷ ὄντι ἐκεῖ εἶχε σταθμεύση.

— «Ἐπεσκέφθην τὴν οἰκίαν μου», τῷ εἶπε, «ἀριθμὸν δεῖνα, καὶ εὗρον τὰ πάντα ἐκεῖ ἐν ἀταξίᾳ καὶ ἀνατροπῇ καὶ τῶν ἐπίπλων μου πολλὰ αὐτὸ τοῦτο κατεστραμμένα».

— «Λυπηραὶ συνέπειαι τοῦ πολέμου», τῇ εἶπεν ὁ Συνταγματάρχης. «Οἱ στρατιῶται μεταχειρίζονται τὰ ἔπιπλα, ὅσα τοῖς εἶναι ἀναγκαῖα, καί, δυστυχῶς, τὰ κακομεταχειρίζονται».

— «Ἀλλὰ τί εἶχον νὰ σχίζουν τὰ βιβλία τῆς βιβλιοθήκης μου;»

— «Ἐρωτᾶτε τοῦτο, Κυρία μου; Στρατιῶται ἀμαθεῖς, μηδὲν ἐννοοῦντες περὶ τῆς ἀξίας τῶν βιβλίων καὶ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, τὰ σχίζουσι πολλάκις διὰ νὰ μεταχειρισθῶσι τὸν χάρτην, ἢ πρὸς διασκέδασιν, ἢ ἐκ χαιρεκακίας. Συνέπειαι τοῦ πολέμου».

— «Ἔστω. Ἀλλ' ἔρχομαι νὰ σᾶς παρακαλέσω περὶ σπουδαιοτέρου». Καὶ τῷ ἐξέθηκε τὰ περὶ τοῦ χρηματοκιβωτίου της.

— «Καὶ ἠξεύρετε», τῇ εἶπε δυσπίστως μειδιῶν ὁ Συνταγματάρχης, «νὰ εἴπητε πόσα ἀκριβῶς τὸ κιβώτιον περιεῖχε;»

Ἡ κυρία, γνωρίζουσα, τῷ εἶπεν ἀκριβῶς τὴν ποσότητα.

— «Ἀλλά, κυρία», ὑπέλαβεν ὁ ἀξιωματικός, «τίς ἡ ἀπόδειξις ὅτι εἶσθε ὑμεῖς ἡ οἰκοδέσποινα τῆς οἰκίας ταύτης καὶ ἰδιοκτῆτις τῶν ἐν αὐτῇ;»

Τότε ἡ Κυρία ἐτηλεγράφησεν ἀμέσως εἰς Παρισίους, καὶ μετὰ μίαν ὥραν ἔφθασεν ὁ κ. Philarète Châles, ἐφωδιασμένος διὰ τῶν ἀποδείξεων τῆς ταὐτότητός του· ὁ δὲ Συνταγματάρχης, μετ' ἀκριβῆ ἔλεγχον, πεισθείς, ἔλαβεν ἐκ τοῦ ἑρμαρίου του καὶ τῇ παρέδωκε τὸ κιβώτιον ἀβλαβές.

— «Ὁ ἐνταῦθα σταθμεύων ὑπαξιωματικός», ὅν ὠνόμασεν,

«εὑρὼν αὐτὸ εἰς τὸν κοιτῶνά σας», εἶπε, «μοὶ τὸ ἐκόμισεν. Ἂν θέλητε, δύνασθε νὰ τῷ δώσητε μικρόν τι δῶρον εἰς ἐνθύμησιν, ἀλλ' οὐδὲν τῷ ὀφείλετε. Ἐγὼ δ' εἰμὶ εὐτυχής, ὅτι μοὶ ἐπεφυλάττετο ἡ χαρὰ τοῦ νὰ σᾶς τὸ ἀποδώσω».

Αὕτη ἡ διήγησις, ἣν ἐξ ἀλανθεστάτης πηγῆς ἤκουσα, ἐστὶ πολὺ ἀποδεικτικωτέρα ἢ τὰ ἀπειρόκαλα καὶ κακόζηλα ἐκεῖνα ἀπεικονίσματα. Καὶ παρὰ τῶν υἱῶν μου δέ, τῶν ὑπηρετησάντων ἐν τῷ Πρωσσικῷ στρατῷ, ἤκουσα πολλάκις ἐπαινουμένην τὴν εὐταξίαν καὶ ἀπὸ ληστρικῶν πράξεων ἀποχὴν τῶν Γερμανῶν στρατιωτῶν, εἰ καὶ μετ' ἐξαιρέσεων βεβαίως, μάλιστα, ὡς μοὶ ἐρρέθη, ἐκ μέρους τῶν Βαυαρῶν. Αὐτοὺς τοὺς υἱούς μου, ὡς ἐξάγεται καὶ ἐκ τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ φιλτάτου μου Αἰμυλίου, ἐδέχοντο οἱ Γάλλοι, παρ' οἷς ἐστάθμευον, μετ' εὐνοήτου ἐχθρότητος καὶ δυσπιστίας. Ἀλλ' ἀφοῦ μετ' ὀλίγον ἐξῳκειοῦντο, φιλικωτάτας συνέδεον σχέσεις, καὶ ᾐσθάνοντο ὅτι δὲν ἦσαν εἰς τὴν διάκρισιν ἁρπάγων ἐχθρῶν.

Ἐν τούτοις ἡ ἔλλειψις Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν παρεκώλυε τὴν ἐπίσπευσιν τῶν ἐνεργειῶν μου περὶ τοῦ Λαυριωτικοῦ, καί, ἐν ὅσῳ ἐκ τούτου ἠναγκαζόμην ἐν ἀργίᾳ νὰ περιμένω, ἐπανέλαβον τὴν διακοπεῖσαν ποίησιν τῆς τραγῳδίας, ἣν ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶχον ἀρχίσῃ, καὶ κατ' ἀρχὰς «Μούρζουφλος», εἶτα δὲ «Δούκας» ὠνόμασα, καὶ ἠρξάμην τῆς συνθέσεως τῆς δ' πράξεως.

Τέλος δέ, τῇ 25 Ἰουλίου διωρίσθη Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ὁ κ. Rémusat, ἀνὴρ ἀγαθός, ἔντιμος, ἔξοχος ἐν λογίοις, ἀλλὰ μᾶλλον, ὡς εἰς τὰς μετ' αὐτοῦ σχέσεις του μοὶ ἐφάνη, θεωρητικὸς φιλόσοφος ἢ πρακτικὸς διπλωμάτης καὶ πολιτικός. Παρακληθεὶς δ' ὑπ' ἐμοῦ, μοὶ ὑπεσχέθη νὰ μελετήσῃ ἀμέσως τὸ Λαυριακὸν ζήτημα καὶ μοὶ ἐφάνη κλίνων εἰς τὸ ν' ἀναγνωρίσῃ ἡμῶν τὰ δίκαια.

Μία τῶν πρώτων μου μεριμνῶν ἦν, κατὰ καθῆκον, νὰ συνδέσω ἢ ἀνανεώσω σχέσεις μετὰ τῶν συναδέλφων μου, ἐν οἷς ἀνεῦρον, ἐκ τῶν παλαιῶν, τὸν Ὀθωμανὸν Djemil, τὸν λόρδον Lyons τῆς Ἀγγλίας, τὸν τῆς Ὀλλανδίας de Zuylen, τὸν τοῦ

Βελγίου κ. Bayens, τῆς Δανίας τὸν Κόμητα Μόλτκε. Τὸν δὲ τῆς Αὐστρίας Μέττερνιχ εἶχε διαδεχθῇ ὁ Κόμης Ἀπόνης καὶ τὸν τῆς Ρωσσίας Στάκελβεργ, ἀποβιώσαντα ἐπὶ τῆς ἀπουσίας μου, εὗρον ἀντικαταστήσαντα κατ' ἀρχάς, ὡς Ἐπιτετραμμένον, τὸν Σύμβουλον κ. Ὀκοῦνεφ, ὃν μετὰ ταῦτα διεδέχθη ὁ Πρεσβευτὴς Πρίγκηψ Ὀρλόφ.

Τῇ 11ῃ Ἰουλίου ὁ υἱός μου Ἀλέξης ἀπῆλθεν εἰς Διέππην, ὅπου ἡ θυγάτηρ μου Ζωὴ ἀνετρέφετο εἰς Παρθεναγωγεῖον, ἵνα μᾶς φέρῃ αὐτὴν ὀπίσω.

Συγχρόνως δ' ἔλαβον καὶ τηλεγράφημα τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως, ἀναγγέλλον μοι ὅτι ἦν ἐν Γερμανίᾳ καὶ καλοῦν με νὰ μεταβῶ εἰς Offenbach ἢ Schwalbach πρὸς ἔντευξίν του. Ἀλλά, μὴ προφθάνων ν' ἀπέλθω αὐθημερόν, τὸ ἑσπέρας τῆς 12ης ἀνεχώρησα διὰ Γερμανίαν καὶ εἰς τὸν σταθμὸν εἶχον ἔτι τὴν χαρὰν ν' ἀπαντήσω, ἐπιστρέφουσαν μετὰ τοῦ Ἀλέξη, καὶ νὰ ἐναγκαλισθῶ τὴν φιλτάτην μου Ζωήν, θαυμάσας τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κάλλους αὐτῆς. Τῇ δ' ἐπιούσῃ, κατὰ τὰς 8 ½, ἤμην ἐν Metz. Ὑπερβὰς δὲ τὸν Ῥῆνον, καὶ διελθὼν διὰ Φραγκφόρτης, ἀφίχθην μετὰ ¾ τῆς ὥρας εἰς Ὄφφενβαχ, ὅπου ὅμως ἔμαθον ὅτι ὁ Βασιλεὺς εἶχε μεταβῆ εἰς Rumpenheim.

Διενυκτέρευσα, ἑπομένως, εἰς τὸ ἐν Ὄφφενβαχ ξενοδοχεῖον, τὸ καλούμενον Stadt Cassel, καὶ τῇ ἐπαύριον, ἠξεύρων ὅτι ἡ πόλις ἐκείνη εἶχε τὴν εἰδικότητα τῆς κατασκευῆς χαρτοφυλακίων καὶ ἄλλων ἀναλόγων τεχνουργημάτων, ἐπεσκέφθην, πρῶτον, τὸ μέγιστον τῶν ἐργοστασίων αὐτῆς, καὶ εἶδον λεπτομερῶς τὴν ἀπὸ τῆς ἀκατεργάστου ὕλης βαθμιαίαν μεταποίησιν εἰς τὰ κομψότατα προϊόντα. Εἶτα δέ, προμηθευθεὶς ἅμαξαν, ἀπῆλθον εἰς τὸ μίαν ὥραν ἀπέχον Ῥουμπεγχάϊμ, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ῥήνου παρακολουθῶν. Καθ' ὁδὸν ὁ ἁμαξηλάτης μου μὲ ἠρώτησεν, ἂν ἔχω δοσοληψίας μετὰ τῶν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ αὐλῇ, καὶ θέλω νὰ μὲ φέρῃ ὅπου εἰσὶ τὰ καταλύματα τῶν αὐλικῶν ὑπηρετῶν. Ἀλλ' ἀπεποιήθην τὴν τιμὴν ταύτην, καί, κατ' ἐντολήν μου, μ' ἔφερεν εἴς τι ξενοδοχεῖον, ὅπου ἔμαθον ὅτι οἱ Βασιλεῖς ἀνεχώρουν αὐθημερόν. Ἀμέσως ἄρα μετενδυθείς, ἔσπευσα

εἰς τὸ Ἀνάκτορον, ὃ μοὶ ἐφάνη ἄχαρις καὶ ταπεινὴ κατοικία ἐν μεγάλῳ κήπῳ κειμένη, ἴσως πτέρυξ μόνον ἢ ἐξάρτημα μείζονός τινος καὶ μεγαλοπρεπεστέρου οἰκοδομήματος. Ἐντυχών μοι δ' Ἕλλην ὑπηρέτης τῆς Αὐλῆς, ἀπῆλθε ν' ἀναγγείλῃ τὴν ἄφιξίν μου εἰς τὴν Α. Μ. καὶ σχεδὸν ἀμέσως, ἐξελθὼν πρὸς ἐμέ εἰς τὸν προθάλαμον ὁ Βασιλεύς, μ' ὑπεδέχθη φιλοφρονέστατα, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀπήρχετο οἰκογενειακῶς εἰς Schwalbach, καὶ ὅτι ἐκεῖ θὰ μ' ἐδέχετο.

Ἐπανελθὼν λοιπὸν ἐν τῷ ἅμα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ἐνεδύθην αὖθις τὰ ὁδοιπορικά μου, ἐπλήρωσα τὸ τῆς ἡμέρας ἐνοίκιον, καίτοι οὐδαμῶς ἐνοικήσας, καὶ διὰ τῆς αὐτῆς ἁμάξης ἐπανῆλθον εἰς Φραγκφόρτην, ἣν ἐπὶ δύω ὥρας διέτρεξα. Μετὰ ταῦτα δὲ διὰ σιδηροδρόμου μετέβην εἰς Βεισβάδεν, ἧς ἐπίσης ἔλαβον καιρὸν νὰ ἐπισκεφθῶ τὰ κυριώτερα, καὶ ἐκεῖθεν διὰ λεωφορείου μετὰ 2 $^{1}/_{2}$ ὡρῶν ὁδοιπορίαν, ἀφίχθην τέλος περὶ τὰς 8 εἰς Schwalbach, καὶ κατέλυσα εἰς τὸ Taunushotel.

Ἅμα δ' ἠγέρθην, τὴν 15 Ἰουλίου, ἡμέραν Κυριακήν, κατῆλθον πρὸς περιδιάβασιν εἰς τὸν δημόσιον παράδεισον, καὶ ἀπεγεύθην τῶν ἰαματικῶν ὑδάτων, ἃ μοὶ ἀνέμνησαν τὰ τῆς Ὑπάτης, καὶ εἶτα, ἐπὶ τοῦ περιπάτου, ἀπήντησα τὸν ἡμέτερον ἐν Πετρουπόλει Γεν. Πρόξενον κ. Κοντογιαννάκην μετὰ τῆς οἰκογενείας του, καὶ συνεβαδίσαμεν. Μεταξὺ δ' ἄλλων, λόγου γενομένου περὶ τοῦ ἄρτι ἀποβιώσαντος Πρέσβεως ἡμῶν ἐν Πετρουπόλει Κου Μεταξᾶ, μοὶ εἶπεν ὁ κ. Κοντογιαννάκης ὅτι τῷ ἔμεινεν οὗτος ὀφειλέτης 17,000 φράγκων. Μοὶ ἐζήτησε δὲ καὶ πληροφορίας περὶ τοῦ διαδόχου του κ. Βουδούρη, ἃς ὅμως δὲν ἐνόμισα καθῆκον, οὐδὲ δικαίωμά μου, νὰ δώσω μετὰ πάσης λεπτομερείας. Μεταβὰς δ' εἰς τὸ κατάλυμα τοῦ Βασιλέως, ἀνήγγειλα τὴν ἄφιξίν μου, καὶ διετάχθην νὰ παρουσιασθῶ κατὰ τὴν μεσημβρίαν. Λαβὼν δ' εἶτα βιβλίον, κατῆλθον αὖθις εἰς τὸν παράδεισαν, καὶ ἀνεγίνωσκον ὑπὸ δένδρον, ὅτε, μεταξὺ τῶν περιδιαβαζόντων, οἰκογένειά τις ἔστη πλησίον μου. Ἀναβλέψας δέ, εἶδον ὅτι ἦν ὁ Βασιλεύς, καὶ ἀνετινάχθην εἰς βαθὺν προσκυνισμόν. Ὁ δὲ Βασιλεύς, γελῶν,

— Σᾶς ἐταράξαμεν, μοὶ εἶπεν, εἰς τὴν ἀνάγνωσίν σας· καὶ μὲ

παρουσίασεν εἰς τὴν Κυρίαν, ἣν συνώδευε, τὴν μητέρα Του, Βασίλισσαν τῆς Δανίας.

Εἶτα δέ, ἀφ᾽οὗ ἐπεσκέφθην τὴν οἰκογένειαν Κοντογιαννάκη. κατὰ τὰς 12 ἐπορεύθην εἰς τοῦ Βασιλέως, ὅστις, εὐμενέστατα δεξιωσάμενός με, μοὶ ὡμίλησε πολλὰ περὶ Λαυρίου, εἰ καὶ δὲν ἐγνώριζε τῆς πολυπλόκου ὑποθέσεως πάσας τὰς λεπτομερείας. Ὡς δὲ πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος, μοὶ εἶπεν ὅτι, ὅτε ἦν ἐν Ρωσσίᾳ, πολὺ τὸν ἐφόβισαν, καὶ μοὶ ἔδειξεν ὑπόμνημα ῥωσσικόν, ἐν ᾧ μεγάλως ἐπῃνεῖτο ὁ Κουμουνδοῦρος, ὡς νουνεχέστερος, ἐψέγοντο δ᾽ ὁ Βούλγαρης καὶ ὁ Δελιγεώργης ἐπὶ ἀδεξιότητι.

Μετὰ τὴν βασιλικὴν δ᾽ἐπίσκεψίν μου, γευματίσας παρὰ Κοντογιαννάκη, ὅστις τὸ πρωῒ μὲ εἶχε προσκαλέσῃ, περὶ τὰς 4, ὅτε ἀνεχώρουν ἐκεῖθεν, διερχόμενος ὑπὸ τὸ ξενοδοχεῖον, εἰς ὃ κατέλυεν ὁ Βασιλεύς, ἤκουσα τὸ ὄνομά μου καλούμενον, ἀλλ᾽, ἀναβλέψας, οὐδένα εἶδον τὸν καλοῦντα. Ἀλλ᾽ ἡ αὐτὴ φωνὴ ἐπανέλαβε καλοῦσά με. Τότε, ἐπιστρέψας περὶ τὴν γωνίαν, ἣν εἶχον ἤδη παρακάμψῃ, εἶδον εἰς ἓν τῶν προσγαίων παραθύρων τὸν Βασιλέα, ὅστις μοὶ εἶπεν:

— «Ἐγὼ σ᾽ἐκάλεσα. Ἔχω ἐδῶ τὸν πρίγκηπα τῆς Οὐαλίας. Ἐλθὲ νὰ σὲ παρουσιάσω». Καὶ ἀμέσως εἰσῆλθον.

— «Θὰ σὲ παρουσιάσω εἰς τὸν γαμβρόν μου», μοὶ εἶπεν. «Εἰπέ τῳ ὅ,τι εὔλογον νομίζεις περὶ Ἑλλάδος».

Πορευθεὶς δὲ πρὸς τὴν παρακειμένην θύραν, ἐκάλεσεν ἔξω τὸν Πρίγκηπα, μὲ παρουσίασεν εἰς αὐτὸν καὶ μᾶς ἀφῆκε μόνους.

Μετὰ τὰς πρώτας τοῦ Πρίγκηπος δεξιώσεις καὶ τὰς ἐμὰς ἐκφράσεις σεβασμοῦ, περιαγαγὼν ἐγὼ τὸν λόγον εἰς τὰ περὶ Ἑλλάδος, ἀνέπτυξα ὅτι, ἐπὶ τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, πᾶν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἔστρεφεν ἐλπίζοντα βλέμματα πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, ὡς ὁμόδοξον, καὶ ὡς μόνην κατ᾽ἀρχὰς πρὸς αὐτὸ συμπαθοῦσαν· ἀλλ᾽, ἐλευθερωθέν, ἐπεζήτησε τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν του, καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ γίνῃ ὄργανον ξένων σχεδίων καὶ φιλοδοξιῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐπιδιώκει δὲ ἴδιον μέλλον, εἰς ὃ ἔχει δικαίωμα, καὶ ὃ καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην ἔσται χρήσιμον, καὶ ἐλπίζει

αὐτὸ ἐκ τῆς ἰδίας ἀναπτύξεως ἐν τῷ πολιτισμῷ, ἣν τῷ ἐγγυᾶται ἥ τε καταγωγή του, καὶ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, πολὺ συντελεστικωτέρα τῷ ἀληθῆ πολιτισμῷ ἢ ἡ τοῦ Μωάμεθ.

Ταῦτα εὐμενῶς ἤκουσεν ὁ Ἄγγλος ἡγεμονόπαις, τὴν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος συμπάθειάν του ἐκφράσας μοι.

Ἀφ' οὗ δὲ τὸ ἑσπέρας παρέμεινα παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ Κοντογιαννάκη, τὴν ἐπιοῦσαν περὶ τὰς 11 ἐκλήθην πάλιν παρὰ τῷ Βασιλεῖ, ὅστις, ἀφ' οὗ τῷ ἐξέθηκα λεπτομερέστερον τὰ περὶ Λαυρίου καὶ ἔλαβον τὰς ὁδηγίας του, ὁδηγήσας με ἄνω, μὲ εἰσήγαγε καὶ μὲ παρουσίασεν αὖθις εἰς τὴν μητέρα του, τὴν ἀγαθοτάτην καὶ φιλοφρονεστάτην Βασίλισσαν τῆς Δανίας, ἥτις, ἐν ἄλλοις, μοὶ εἶπεν ὅτι δυσκόλως θὰ εὑρεθῇ τις νὰ μ' ἀντικαταστήσῃ ἐπαξίως ἐν Κωνσταντινουπόλει. Καὶ πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα συνδιελέγημεν, καὶ περὶ τῶν κομμάτων καὶ φατριῶν, ὧν ἀναγκαιοτάτην ἐφρόνει τὴν ἐν Ἑλλάδι ἐξάλειψιν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ εἰσῆλθε ἡ νεωτέρα τῶν θυγατέρων της, Ἡγεμονὶς Θύρα, καὶ ἡ Βασίλισσα μὲ παρουσίασεν εἰς αὐτήν, μεθ' ὃ ἐπανῆλθεν ὁ Βασιλεύς, ὅστις μὲ εἶχεν ἀφήσῃ μόνον μετὰ τῆς μητρός του, καὶ τότε, φιλήσας τὴν χεῖρά της, ἀνεχώρησα, χωρὶς οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον νὰ νοήσω, ὅ,τι ἔπειτα παρ' ἄλλων ἤκουσα, ὅτι πάσχει ἐκ κωφότητος.

Τηλεγραφήσας δὲ μετὰ ταῦτα τῷ Βαρώνῳ Γερόλδ, ὅτι ἔρχομαι νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ εἰς τὸ παραρρήνιον Λίντς, ἔνθα εἶχε κτῆμα καὶ κατῴκει, ἐπανελθὼν ἐξ Ἀμερικῆς, ἀπῆλθον εἰς τὰς 1 ½ μ.μ. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἐσφάλην, ὡς πρὸς τὴν ἁμαξοστοιχίαν, λαβὼν τὴν τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ῥήνου, καὶ οὕτως ἠναγκάσθην νὰ παραιτηθῶ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης, καὶ ν' ἀναγγείλω τοῦτο διὰ δευτέρου τηλεγραφήματος.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἔφθασα περὶ τὰς 9,15 εἰς Ἀνόβερον, ὅπου ἐστάθμευεν, μετὰ τοῦ τάγματός του, ὁ φίλτατός μοι Αἰμύλιος, καί, καταλύσας εἰς Hôtel de Russie, ἔμεινα τὴν ἡμέραν ἐκείνην πλησίον του, συνεπισκεφθεὶς τὸν στρατῶνά των, τὸ πεδίον τῶν γυμνασίων, πολλὰ τοῦ πολέμου ἐπεισόδια παρ' αὐτοῦ ἀκούσας, τὰ κυριώτερα τῆς πόλεως καὶ τῶν πέριξ, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν περὶ τὰς 3 ¼ ἀπελθών, ἐπανέκαμψα εἰς Παρισίους τῇ 19, Πέμπτῃ, εἰς τὰς 9 π. μ.

Ὡς δ᾿ ἐπὶ τῶν οἰκοδομημάτων καὶ τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως ἦσαν καταφανῆ τὰ ἴχνη τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν κακουργημάτων αὐτῆς, οὕτω καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἔχαινον πολλαχοῦ εἰσέτι αὐτῆς αἱ πληγαί. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Αὐγούστου παρευρέθην εἰς τὸ Στρατιωτικὸν Συμβούλιον (conseil de guerre), παρ᾿ ᾧ πο νικῶς ἐξητάζοντο ὁ Royer καὶ ὁ Lullier, γενικὸς οὗτος ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως, καθ᾿ οὗ, μετὰ ταῦτα, τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἀρχὰς ἐφαρμόζοντες οἱ ἐπαναστάται, τὸν συνέλαβον καὶ τὸν ἐφυλάκισαν. Ἀμφότεροι δὲ ὑπερήσπιζον ἑαυτοὺς μετὰ πολλῆς εὐγλωττίας. Μετά τινας δ᾿ ἡμέρας παρευρέθην εἰς τὴν δίκην τινῶν ἐκ τῶν ἐμπρηστριῶν (pétroleuses), γυναικῶν χυδαίων, καὶ αἵτινες οὐδὲν εἶχον τὸ συμπαθὲς ἢ τὸ χαρακτηριστικόν, αἱ πλεῖσται δὲ προφανῶς ἦσαν τυφλὰ ὄργανα ἐργατῶν, καὶ ἀνδρῶν ἐκ τοῦ ὄχλου, μεθ᾿ ὧν σχεδὸν πᾶσαι εἰς ἀθεμίτους σχέσεις συνέζων.

Καὶ τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν δὲ πολλάκις ἐπεσκέφθην, θορυβωδεστάτην, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, τῶν κραυγῶν ἀντικρουομένων, ὥστε δυσκόλως ἠκούοντο τὰ λεγόμενα· ἀλλ᾿ ὁ θόρυβος ἐκόπαζεν ὁσάκις ἤρετο ἰσχνὴ καὶ ὀξεῖα ἡ φωνὴ τοῦ κ. Θιέρσου, τὴν κοινὴν ἑλκύουσα προσοχήν. Ἤκουσα δέ ποτε (Μαΐου 9) καὶ τοῦ κ. Ῥουέ, ἀγορεύοντος μετὰ πολλῆς εὐγλωττίας καὶ δυνάμεως, καὶ ἐντελῶς καταβαλόντος τὸν ἀντίπαλον Audiffet. Κατὰ τὴν συνεδρίασιν δ᾿ ἐκείνην συνηντήθην εἰς τὸ διπλωματικὸν θεωρεῖον μετὰ τοῦ Κόμητος καὶ τῆς Κομήσσης τῶν Παρισίων, τῶν Δουκῶν Ὡμάλης καὶ Joinville. Τόσῳ δὲ τὸ θεωρεῖον ἦν πλῆρες μὴ Διπλωματῶν, ὥστε, ὀργισθεὶς ὁ συνάδελφός μου τῆς Ὀλλανδίας, ἀπεχώρησεν. Εἰς μίαν δὲ τῶν πρώτων συνεδριάσεων εὑρέθην μόνος εἰς πρόσγειον θεωρεῖον, μέχρις οὗ, εἰσελθοῦσα, παρεκάθησε κυρία τις ἄγνωστος εἰς ἐμέ. Εἰς διαφόρους ὅμως τῶν ἐπισημοτέρων μελῶν τῆς συνελεύσεως ἐφαίνετο οὖσα γνωστή, διότι πολλοί, προσερχόμενοι, τὴν ἐχαιρέτων καὶ τὴν προσωμίλουν. Ἀκούων δέ τινος τῶν κατεχόντων τὸ βῆμα λίαν εὐγλώττως ὁμιλοῦντος καὶ ἐπιδοκιμαζομένου, ἀγνοῶν δὲ τίς ἦν, ἔλαβον τὸ θάρρος νὰ ἐρωτήσω τὴν γείτονά μου, ἂν καὶ ἄγνωστον εἰς ἐμέ, τίς ἦν ὁ ῥήτωρ· ἡ δέ, φιλοφρονέστατα μ᾿ ἐπληροφόρησε καὶ περὶ

αὐτοῦ καὶ περὶ ἄλλων πολλῶν. Οὕτω βαθμηδὸν ἐγνωρίσθην μετὰ τῆς κυρίας ταύτης, ἥτις εἶχε τὴν εὐγένειαν νὰ μὲ πληροφορήσῃ ὅτι ἡ ἰδία ἐκαλεῖτο Κα Pascalis, καὶ ἦν σύζυγος πρώην ἐπάρχου. Τὴν ἐπεσκέφθην δὲ μετὰ ταῦτα κατ᾽ οἶκον καὶ ἐσχετίσθην πολὺ μετὰ τῆς οἰκογενείας της, παρευρεθεὶς καὶ εἰς τὸν γάμον τῆς θυγατρός της. Ὁ κ. Pascalis εἶχε καὶ τὸ παράσημον τοῦ Σωτῆρος, ὃ τῷ εἶχε πεμφθῇ, χωρὶς ὅμως καὶ τοῦ διπλώματος, ὅτε δ᾽ ἔγραψα περὶ αὐτοῦ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ἔλαβον εἰς ἀπάντησιν ὅτι, ἐρεύνης γενομένης, δὲν εὑρέθη τὸ ἀπονεῖμαν αὐτὸ διάταγμα.

Μεταξὺ τῶν λογίων καὶ συγγραφέων, μεθ᾽ ὧν τότε ἐσχετίσθην, εἷς τῶν πρώτων ἦν ὁ Jules Feideau, καθ᾽ ὃ πλησιέστατος γείτων μου. Ἐρωτηθείς ποτε ὑπ᾽ ἐμοῦ, ἂν ἀληθεύῃ τὸ γενικῶς πιστευόμενον, ὅτι ἓν τῶν ἧττον σεμνῶν μυθιστορημάτων του αἰνίττεται μίαν τῶν ἐπισημοτέρων κυριῶν τοῦ ἐν Παρισίοις διπλωματικοῦ σώματος, πρωτευούσης ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ κοινωνίᾳ, μοὶ εἶπεν ὅτι ἀκριβῶς οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι, ἐρωτηθείς ποτε ἐπιπληκτικῶς ὑπ᾽ αὐτῆς τῆς ἰδίας κυρίας, μεθ᾽ ἧς σχέσις οὐ μικρὰ τὸν συνέδεε, οὐδόλως ἠρνήθη αὐτό, διϊσχυρισθεὶς ὅτι ἦν ἐντὸς τοῦ δικαιώματός του, διότι κυρίαι, αἵτινες ἐκ τοιαύτης περιωπῆς δίδουσι κακὰ παραδείγματα, βλάπτουσι καιρίως τὴν κοινωνίαν. Ἐπειδὴ δ᾽ ἠρώτα τὴν κρίσιν μου περὶ τῶν βιβλίων του, τῷ εἶπον ὅτι μοὶ φαίνονται μὲν ἀνεπίληπτα καὶ ὡραῖα τὸ ὕφος, ἀλλ᾽ ὁπωσοῦν ἐλαφρὰ ὑπὸ τὴν ἠθικὴν ἔποψιν. Ἀπέκρουεν ὅμως ὁ κ. Feideau τὴν τοιαύτην ἐκτίμησιν, διϊσχυριζόμενος ὅτι ὁ σκοπὸς αὐτῶν ἐστὶν ἠθικώτατος πάντοτε.

— «Ἀληθῶς», εἶπεν ἡ εἰς τὴν συνδιάλεξιν παρευρισκομένη Κα Feideau, Πολωνὶς τὸ γένος, εὐφυεστάτη καὶ σπανίας ὡραιότητος, «ὁ σκοπὸς ἐστὶν ἠθικός, ἀλλ᾽ ὁμολόγησον ὅτι, μέχρις οὗ φθάσῃ τις εἰς τὸν ἠθικὸν τοῦτον σκοπόν, ὁ ἀναγνώστης διέρχεται διὰ πλείστων ἀνηθικοτήτων».

Πολύτιμος γνωριμία μοὶ ἦν ἡ τοῦ κ. Ῥαβαισῶνος, Διευθυντοῦ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου τοῦ Λούβρ, ὅστις πολλάκις μὲ περιέφερεν εἰς τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ, καί, ἐν ἄλλοις, μοὶ ἐπέδειξε

τὴν ἀπροσδόκητον θεραπείαν, ἣν ἡ ἐπανάστασις ἐπέφερεν εἰς τήν, κατ᾽αὐτόν, ἀπὸ τῆς εὑρέσεώς της ἐστρεβλωμένην Ἀφροδίτην τῆς Μήλου. Τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς, ἵνα σωθῇ ἐκ τῶν καταστροφῶν, ἃς ἠπείλουν αἱ ἄγριαι παραφοραὶ τῆς ὀχλοκρατίας, εἶχε ριφθῇ καὶ κατακλεισθῇ εἰς ὑπόγεια, ὅπου ἡ ὑγρασία ἐξεκόλλησε τὰ δύω τεμάχια, ἐξ ὧν συνέκειτο, καὶ τότε ἐφάνη ὅτι αὐτά, ἀφ᾽ ὅτου τὸ ἄγαλμα ἐστὶ γνωστόν, εἶχον συγκολληθῇ δι᾽ ἀσβέστου, ἥτις, παρεντεθεῖσα, διέστρεφε τὴν θέσιν τοῦ ἄνω μέρους τοῦ σώματος· ἤδη δ᾽ ἀποπεσοῦσα, ἀνέδειξεν αὐτό, οἷον ὑπὸ τοῦ τεχνίτου ἐπλάσθη, πολὺ εὐγενέστερον τὴν κίνησιν καὶ πολὺ χαριέστερον.

Εἷς δὲ τῶν ἐξοχωτέρων ἀνδρῶν τῆς Γαλλίας, δι᾽ οὗ τὴν γνωριμίαν καὶ τὴν σχέσιν εὐτυχὴς ἐλογίσθην, ἦν ὁ Γυζῶτος, διάφορος, ἀλλ᾽, ὡς ἐδυνήθην νὰ τὸν ἐκτιμήσω, οὐχὶ κατώτερος τοῦ Θιέρσου, οὔτε κατὰ τὴν πολυμάθειαν, οὔτε κατὰ τὴν ἱκανότητα, οὔτε κατὰ τὴν εὐφυΐαν, ἥτις παρ᾽ αὐτῷ μοὶ ἐφαίνετο ἧττον ἴσως ὀξεῖα, ἀλλ᾽ ἐμβριθεστέρα ἢ παρ᾽ ἐκείνῳ. Γνωστὸν ὅτι, ἐρωτηθείς ποτε, ἂν ἀνέγνω τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Θιέρσου, ἀπήντησεν ὅτι δὲν ἀναγινώσκει μυθιστορίας. Ὁσάκις οἱ δύω ἀπηντῶντο εἰς συναναστροφάς, ἀξιοθαύμαστος ἦν ἡ φιλοφροσύνη καὶ ὁ σεβασμός, ὃν ἐπεδείκνυον πρὸς ἀλλήλους· ἀλλ᾽ ὁ Γυζῶτος ἔμενεν ἐκ συστήματος μακρὰν τῶν πραγμάτων, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι, ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, ἐθεώρει περατωθὲν τὸ πολιτικὸν στάδιόν του, προσπαθήσας τότε τὸ κατὰ δύναμιν νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς ἰδέας του, θεωρῶν δὲ πάντα τὰ ἔκτοτε συμβάντα, ὡς ἐπιβλαβῆ τῇ Γαλλίᾳ, δι᾽ ὃ καὶ ἤθελε νὰ μένῃ ἀμέτοχος εἰς αὐτά.

Εἰς ἑωθινὰς φιλολογικὰς συναναστροφάς, ἃς συνεκάλει ἐνίοτε ἡ ἀρχαία φίλη μου, Κα Λενορμάν, παρ᾽ἑαυτῇ, ἐν τῷ καταστήματι τῆς Ἀκαδημίας, ὅπου τῇ ἐπετράπη νὰ κατοικῇ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της, ἤκουσα ἐνίοτε τὸν Γυζῶτον ἀναγινώσκοντα ἔργα ἢ ἀποσπάσματα ἔργων του, καὶ ἐθαύμαζον πάντοτε, πλὴν τοῦ πλούτου τῶν γνώσεων καὶ τοῦ κάλλους τῆς φράσεως, τὴν εὐθύτητα καὶ τὸ ἀπρόλεπτον τῆς κρίσεως αὐτοῦ· οὕτως, ὅτε μᾶς ἀνέγνω πραγματείαν τινὰ σοφὴν περὶ Ἁγίου Αὐγου-

στίνου, ἐδικαιούμεθα ν' ἀμφιβάλλωμεν, ἂν ἦτο ἀνεξίθρησκος καὶ φιλοδίκαιος διαμαρτυρόμενος ἢ καθολικὸς ὁ συγγράψας.

Κατὰ τὴν ἄφιξίν μου εἰς Παρισίους, γενικῶς ἐλέγετο ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ κ. Γυζώτου, ὅστις τότε ἦν ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Τμηματάρχης ἐπὶ τῶν ξένων θρησκευμάτων, διωρίζετο Πρέσβυς εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ αὐτὸς ἦλθε πρός με, ἵνα μοὶ ζητήσῃ πληροφορίας περὶ τῶν ἐκεῖ· ἀλλ' ὁ καιρὸς παρήρχετο καὶ ὁ διορισμὸς δὲν ἐγένετο, εἰ καὶ ἐγὼ ἐβεβαίωσα τὸν Ὑπουργὸν ὅτι, καθ' ὅσον ἤξευρον, ἡ ἐκλογὴ θὰ ἦτο λίαν ἀρεστὴ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἔμαθον ὅμως, μετ' οὐ πολύ, ὡς διαδιδόμενον, ὅτι ὁ νέος Γυζῶτος, ἔχων ἄλλοτε χρέη, εἶχε προσφύγῃ εἰς τὴν Αὐτοκράτειραν, ἥτις τὰ ἐπλήρωσε, καὶ τοῦτο, εἰ καὶ ἁπλῶς μόνον ἀποδεικνύον τὴν ὑπόληψιν τῆς Αὐτοκρατείρας πρὸς τὸν γέροντα Γυζῶτον, οἱ ἄκροι δημοκράται ἐθεώρησαν ὡς ἔγκλημα, καὶ ὁ Θιέρσος, πιστεύω ὅτι ἀκουσίως ἀπέστη τοῦ διορισμοῦ. Ταῦτα ἀκούσας, ἀπῆλθον πρὸς τὸν Γυζῶτον, τὸν πατέρα, καὶ τὰ διεκοίνωσα αὐτῷ, ἵνα ἐνεργήσῃ τὰ δέοντα. Ἀλλὰ μοὶ εἶπεν ὅτι ταῦτα εἰσὶν ἐπίνοιαι συκοφαντικαί, διότι, ὅσα χρέη καὶ ἂν εἶχεν ὁ υἱός του, τὰ ἀπέτισεν ὁ ἴδιος, ὁ πατήρ, εἴτε εἰς τοὺς ἔχοντας λαμβάνειν, ἢ εἰς τοὺς δανείσαντας αὐτῷ τὰ πρὸς πρώτην ἀπότισιν, ἐννοῶν οὕτω τὴν Αὐτοκράτειραν. Ὅπως δήποτε ὅμως ὁ διορισμὸς δὲν ἔγινεν.

Μετὰ ταῦτα δέ, ἀπελθὼν ὁ Γυζῶτος εἰς τὸ κτῆμά του Valrichau, μοὶ ἐμήνυσε, διὰ τῆς Κας Λενορμάν, ὅτι, ἂν ἤθελον νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ ἐκεῖ, μετὰ πλείστης εὐχαριστήσεως θὰ μ' ἐδέχετο. Οὕτω, τῇ 2 Ὀκτωβρίου ἀπῆλθον περὶ τὰς 11 π. μ. διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, καί, διελθὼν διὰ τῆς πόλεως Lisieux, ἔφθασα μετὰ μίαν ὥραν ἐκεῖθεν κατὰ τὰς 4 μ. μ. εἰς τὴν ἔπαυλιν, ἥτις, εὐρυχωροτάτη μὲν ἦν, εὐπορίαν ἐλέγχουσα, καὶ ὑπὸ κήπων καὶ παραδείσων ἐκτεταμένων περιστοιχιζομένη, ἀλλ' ἀφελὴς τὸν καταρτισμὸν καὶ ἀνεπίδεικτος, ἔχουσά τι πατριαρχικοῦ χαρακτῆρος.

Ἀφιχθέντα, μὲ ὑπεδέχθη κατ' ἀρχὰς ἡ Κα de Witte, θυγάτηρ τοῦ κ. Γυζώτου, καὶ μετὰ ταῦτα καὶ ὁ ἴδιος, καὶ διὰ τῶν δωματίων, ἅτινα διετήρουν λείψανα τῆς ἀρχαίας του πολιτικῆς ἐπισημότητος, καὶ μεγάλας εἰκόνας, δωρηθείσας αὐτῷ ὑπὸ ἡγεμόνων

μεθ᾽ ὧν εἶχε διατελέσῃ εἰς σχέσεις, οἷον τὴν τοῦ Mehmet Ali, τὴν τῆς Βασιλίσσης τῆς Ἱσπανίας, διὰ τὰς ἐνεργείας του, ὡς πρὸς τὰ Ἱσπανικὰ συνοικέσια κτλ., μ᾽ ἔφερεν εἰς τὸν κοιτῶνά μου, καὶ ἐκεῖ, ἐκ τῆς πλουσίας βιβλιοθήκης του, ἣν πᾶσαν εἶχεν εἰς τὴν ἔπαυλιν ταύτην, μοὶ προσεκόμισε πρὸς ἀνάγνωσιν, καθ᾽ ἃς στιγμὰς θ᾽ ἀνεπαυόμην, τὸν Ἀγαμέμνονα τοῦ Αἰσχύλου, καὶ προσέτι τὰ πρῶτα κεφάλαια τῆς Ἱστορίας τῆς Γαλλίας, ἣν ὁ ἴδιος συνέγραφε πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν ἐγγόνων του. Εἶτα δέ, κληθείς, κατῆλθον εἰς τὸ γεῦμα, ὅπου, πλὴν τοῦ Κου Γυζώτου, παρεκάθητο καὶ ὁ γαμβρός του κ. de Witte, Δήμαρχος καὶ Νομαρχικὸς Σύμβουλος, μετὰ τῆς Κας de Witte καὶ δύω νέων καὶ ὡραίων θυγατέρων των, καὶ ἀγγλίς τις, Miss Martin, μεταφραστὶς τῶν συγγραμμάτων τοῦ Γυζώτου εἰς τὸ Ἀγγλικόν. Περίεργος δὲ σύμπτωσις ὅτι, καὶ τῆς δευτέρας θυγατρὸς τοῦ Γυζώτου, ἣν μετὰ ταῦτα μόνον ἐγνώρισα, ὁ σύζυγος ἐπίσης de Witte ἐκαλεῖτο, εἰ καὶ οὐδεμίαν εἶχε μετὰ τοῦ πρώτου συγγένειαν, καὶ οὐδὲ Γάλλος κἂν ἦν, ἀλλὰ Βέλγος.

Διαρκοῦντος τοῦ γεύματος πολλὰ περὶ πολιτικῆς διελέχθημεν, καὶ ἐν πλήρει πεποιθήσει ὁ κ. Γυζῶνος ἐξέφραζε τὴν γνώμην, ὅτι ἡ Ὀθωμανικὴ κυριαρχία δὲν ἐδύνατο νὰ διαρκέσῃ ἐν Εὐρώπῃ. Μεγάλως δὲ μοὶ ἐπήνει τὸν νοῦν καὶ τὴν πολιτικὴν ὀξυδέρκειαν τοῦ Κωλέτη, ὃν καὶ ὡς Πρέσβυν εἶχε γνωρίσῃ ἐν Παρισίοις. Περὶ δὲ τῆς Γαλλίας μοὶ ἔλεγεν ὅτι Ἐρρῖκος ὁ Ε´ καὶ δικαίωμα καὶ καθῆκον εἶχε νὰ καθήσῃ εἰς τὸν θρόνον αὐτῆς,—ἀλλ᾽ ὅτι ἀφρόνως, διὰ τῆς διαγωγῆς του, ἔκλεισε τὴν θύραν ἐμπρός του. Τὴν δεκάτην ὥραν τῆς νυκτὸς ἀπεσύρθημεν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια.

Τῇ δ᾽ ἐπαύριον, ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ὁ οἰκοδεσπότης μοὶ ἐζήτησε συγγνώμην, διότι, πρὸ τοῦ προγεύματος, ὤφειλε ν᾽ ἀποσυρθῇ εἰς τὸ δωμάτιόν του, ὅπου ἐτέλει κοινὴν προσευχὴν μετὰ πάντων τῶν συνοίκων. Ἀλλὰ τὸν ἠρώτησα, ἄν, σύνοικος ὢν καὶ ἐγὼ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, δὲν εἶχον τὴν ἄδειαν νὰ παρευρεθῶ ἐπίσης εἰς τὴν προσευχήν, ὅπερ μετὰ πλείστης χαρᾶς παρεδέχθη. Ἀνέβημεν λοιπὸν εἰς τὸ δωμάτιον, ἀφελῶς διεσκευασμένον, μετὰ πάσης τῆς οἰκογενείας, ἐγὼ καὶ πᾶν τὸ προσωπικὸν τῆς οἰκιακῆς καὶ ἀγροτικῆς ὑπηρεσίας, καὶ ὁ κ. Γυζότος, εἰς τὸ γραφεῖόν του

καθεσθείς, ἀνέγνω ἓν κεφάλαιον τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ μετὰ τοῦτο, ἐξ ἑτέρου βιβλίου, δημηγορίαν τινὰ Γάλλου ἱεροκήρυκος. Εἶτα δὲ ἡ Κα de Witte, γονυπετήσασα, καὶ τὸ πρόσωπον εἰς τὸ ἀνάκλιντρον στηρίξασα, ἀπήγγειλεν ἐπὶ ἡμίσειαν περίπου ὥραν λίαν εὔγλωττον προσευχήν, ἐν ᾗ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἐπίκλησις τῆς θείας εὐλογίας ἐγίνετο καὶ ἐπὶ τῶν εὐσεβῶν, ὅσοι καὶ εἰς ἀλλοτρίας ποίμνας ἀνῆκον, καὶ ὑπ' ἄλλους τύπους λατρείας ἐδόξαζον τὸν Θεὸν (οἷος ἤμην ἐγώ, φέρ' εἰπεῖν). Οὕτως ἔληξεν ἡ τελετή. Ὅτε δὲ εἶπον εἰς τὴν θυγατέρα τῆς Κας de Witte, πόσον ἐθαύμασα τὴν μνήμην τῆς μητρός της, ἥτις ἀπροσκόπτως ἀπήγγειλε τὴν μακροτάτην ἐκείνην προσευχήν, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τῆς προσευχῆς ταύτης τὴν ἔξοχον καλλιέπειαν, καὶ ἠρώτησα ποῦ αὕτη ἐστὶν ἐκδεδομένη, μοὶ ἀπήντησεν ἡ νέα κόρη ὅτι, οὐχὶ ἐκ μνήμης, ἀλλ' αὐτοσχεδίως ὡμίλησεν ἡ Κα de Witte, ὡς πράττει πᾶσαν Κυριακήν, πάντοτε ἄλλα καὶ πάντοτε θαυμάσια καὶ κατανυκτικώτατα λέγουσα. Προσέτι δὲ καὶ συγγράφει ἡ ἀξιόλογος αὕτη κυρία, ἰδίως ἀναγνώσματα διὰ παιδία. Ἐκ τῶν ἔργων της τούτων, ὅτε τῇ εἶπον ὅτι ἤκουσα περὶ αὐτῶν, εὐηρεστήθη νὰ μοὶ δωρήσῃ δύω τομίδια, ἀλλ' ὁμολογῶ ὅτι αὐτῶν προτιμοτέρας εὗρον τὰς αὐτοσχεδίους της προσευχάς. Προσέτι δὲ καὶ μετὰ τόν, μετ' οὐ πολύ, ἐπελθόντα θάνατον τοῦ πατρός της, συνεπλήρωσεν ἡ ἰδία καὶ ἐξέδωκε τὴν γαλλικὴν αὐτοῦ ἱστορίαν.

Μετὰ δὲ τὴν προσευχήν, κατήλθομεν εἰς πρόγευμα, καὶ περὶ τὰς 3 πάλιν εἰς ἄριστον· μεταξὺ δ' αὐτοῦ καὶ τοῦ γεύματος, μὲ περιήγαγεν ὁ Γυζότος εἰς τὸν μέγαν του κῆπον, οὗ, ὡς μοὶ εἶπεν, εἶχε φυτεύσῃ ὁ ἴδιος ὅλα τὰ δένδρα, καὶ περιέτρεξε μετ' ἐμοῦ τοὺς περικειμένους δασώδεις λόφους, καὶ διὰ τοῦ μακροῦ τούτου περιπάτου ἐξηκολούθουν καὶ αἱ σπουδαῖαι συνδιαλέξεις, καθ' ἃς ἐθαύμαζον τοῦ ἀνδρὸς τὴν βαθύνοιαν.

Μετὰ τὸ γεῦμα δ' ἔψαλον πρὸς τὸ κύμβαλον ἡ μία τῶν νεανίδων καὶ ἡ Κα Martin, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, μετὰ τὸ πρόγευμα, παρατεθὲν ἐνωρίτερον ἕνεκα ἐμοῦ, κατὰ τὰς 11 $^1/_2$ ἀπῆλθον, ἐπανερχόμενος εἰς Παρισίους μετὰ τοῦ κ. de Witte, μιᾶς τῶν θυγατέρων της, καὶ τῆς Κας Martin.

Ἕτερος δὲ τῶν ἐπισημοτάτων ἀνδρῶν, ὃν ἐπεσκέφθην, ἅμα μαθὼν τὴν εἰς Παρισίους ἐπιδημίαν του, τῇ 29 Σεπτεμβρίου, ἦν ὁ Δοὺξ τῆς Ὠμάλης, μεθ᾽ οὗ εἶχον ἄλλοτε γνωρισθῇ ἐν Ἀθήναις, ὅστις, ὡς πάντες οἱ Ὀρλεανίδαι, ἐπὶ Ναπολέοντος ἔζων μακρὰν τῆς Γαλλίας, ἐπὶ τῆς Δημοκρατίας δ᾽ ἐπανῆλθον, ἐπωφελούμενοι ἐκ τῆς ἰσονομίας, καὶ ἴσως, ἵνα ἐπωφεληθῶσι καὶ ἐκ τῆς πιθανῆς νομιζομένης καταργήσεως αὐτῆς.

Τὸν Δοῦκα δὲν εὗρον τότε. Μετά τινας δ᾽ ἡμέρας, ἐπιστρέφων ποτὲ οἴκαδε, εἶδον κύριόν τινα ἑπόμενόν μοι ἐπὶ τῆς κλίμακος. Ὅτε δέ, θεὶς τὴν κλεῖδα, ἤνοιγον τὴν θύραν, μ᾽ ἐπλησίασε καὶ ἀνεγνώρισα τὸν Δοῦκα, ἐρχόμενον εἰς ἀπόδοσιν τῆς ἐπισκέψεως. Τὸν παρουσίασα ἑπομένως εἰς τὴν σύζυγόν μου, καὶ μακρὰς εἴχομεν συνδιαλέξεις, καθ᾽ ἃς μοὶ εἶπεν ὅτι, ἀπ᾽ ἀρχῆς, μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Αὐτοκράτορος, ἡ Γαλλία ἔπρεπεν ἄλλην νὰ λάβῃ διεύθυνσιν, τὰ παρόντα δὲ μόνιμα δὲν δύνανται νὰ ὦσιν, οὐχ ἧττον ὅμως πρέπει νὰ ὑποστηριχθῶσιν ὑπὸ πάντων τῶν πατριωτικῶς φρονούντων, καὶ πολλοὺς εἶπεν ἐπαίνους ὑπὲρ τῆς ἱκανότητος τοῦ Θιέρσου. Ἐπανειλημμένως δὲ προσεκλήθην εἰς τὸ γεῦμα καὶ τὰς συναναστροφάς του· ἀλλ᾽ ἡ Δούκισσα δὲν ὑπῆρχε πλέον, ὡς οὐδ᾽ ὁ πρωτότοκος τῶν υἱῶν του, ὁ πεπαιδευμένος Δοὺξ de Chartres,

Ἀναγοὺς δὲ τοῦ Κόμητος τῶν Παρισίων τὸ βιβλίον «Damas et le Liban», ἐμβριθῶς γεγραμμένον καὶ σπουδὴν τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἔλεγχον, ἐπεζήτησα καὶ τοῦ ἡγεμόνος τούτου τὴν γνωριμίαν καὶ εὗρον ἐν αὐτῷ ἄνδρα ἐμβριθῆ τὸ πνεῦμα καὶ θετικόν, ὡς γερμανόν, πρόφρονα δὲ καὶ λεπτὸν τοὺς τρόπους, ὡς Γάλλον, καὶ κεκτημένον τ᾽ ἀπαιτούμενα προσόντα, ἵνα φέρῃ τὴν Γαλλίαν εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδόν, ἄν ποτε ἐκαλεῖτο ν᾽ ἀναλάβῃ τὰς ἡνίας αὐτῆς. Καὶ μοὶ εἶπε μέν ποτε ὁ ἴδιος, ὅτι ὁ μόνος νόμιμος καὶ δυνατὸς Βασιλεὺς διὰ τὴν Γαλλίαν, ἂν ἡ Γαλλία ἐπανήρχετο εἰς τὴν Βασιλείαν, ἦν Ἑρρῖκος ὁ Ε΄, ἀλλὰ διὰ τούτων συνηγόρει ὑπὲρ τῆς νομίμου Βασιλείας, τῆς μόνης ἐν ἀσφαλεῖ τιθείσης τὴν χώραν κατὰ τῶν ὀχλοκρατικῶν κυματισμῶν, συγχρόνως δὲ καὶ ὑπὲρ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ δικαίου εἰς τὸν θρόνον, διότι τοῦ ἀτέκνου κόμητος Chambort ἦν αὐτὸς ὁ ἄμεσος νόμιμος διάδοχος. Ἔζη δ᾽ ἀφε-

λέστατα, καὶ ὅτε τὸν ἐπεσκεπτόμην μετὰ τῆς συζύγου μου, εὑρίσκομεν μετ' αὐτοῦ καὶ τῆς Δουκίσσης, ἥτις ἦν χαριεστάτη καὶ φιλοφρονεστάτη, τὰ δύω μικρά των παιδία, παίζοντα ὑπὸ τοὺς πόδας των.

Καθ' ἣν ἡμέραν εἶχον προσκληθῆ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως εἰς Γερμανίαν, εἶδον, μετὰ χαρᾶς, ἀφιχθέντα εἰς Παρισίους τὸν κ. Δ. Μελετόπουλον, Γενικὸν Γραμματέα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ ἐπειδὴ τὴν ἐπαύριον μόνον ἀνεχώρησα, τὸν ἐφιλοξένησα τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καί, ὁδηγήσας αὐτὸν εἰς Βερσαλίας, τὸν παρουσίασα εἰς τὸν κ. Θιέρσον, καὶ εἶτα ἐν Παρισίοις εἰς πολλοὺς τῶν Διπλωματῶν, καὶ τῷ ἐπρομήθευσα εἰσιτήριον εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν.

Ὅτε δ' ἐπανῆλθον ἐκ Γερμανίας, μοὶ ἔδειξεν, ὃ ἔφερε μεθ'ἑαυτοῦ σχοινοτενὲς ὑπόμνημα τοῦ Σαριπόλου περὶ τῶν Λαυρεωτικῶν καὶ ἄλλο ἐδικόν του, οὐχ ἧττον μακρόν, ἃ προὐτίθετο νὰ δώσῃ εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν. Τὸ κατ' ἐμέ, ἐπροσπάθησα νὰ τὸν ἀποτρέψω πάσῃ δυνάμει, διότι ἔκρινον ταῦτα διακινδυνεύοντα τὴν πρόοδον τῆς ὑποθέσεως, ὡς εἶχον διεξαγάγῃ αὐτήν, καί, ὅτε ἐπέμεινε ν' ἀπέλθῃ πρὸς τοῦτο πρὸς τὸν κ. Rémusat, ἀπέφυγον νὰ παρευρεθῶ εἰς τὴν συνέντευξιν, μὴ εὑρεθῶ εἰς θέσιν ν' ἀντικρούσω, ἤ, σιωπῶν, νὰ κυρώσω, ὅσα ἐθεώρουν δυνάμενα νὰ βλάψωσι τὴν πορείαν τῆς δυσκόλου διαπραγματεύσεως. Τοῦ κ. Σαριπόλου τὸ ὑπόμνημα, ἐν πολλοῖς πρὸς τὸ ἐμὸν ἀντιφάσκον, ἀδεξίως καὶ σοφιστικῶς διέστρεφε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀπέληγεν ἐν τοῖς συμπερασμοῖς καὶ ταῖς ἀπαιτήσεσί του εἰς ὑπερβολάς, αἵτινες, εἰς οὐδὲν ὠφελοῦσαι, ἦν ἑπόμενον νὰ διαθέτωσι κατὰ τοῦ δικαίου ἡμῶν.

Καὶ τῷ ὄντι, ὁ κ. Ῥεμυζά, ἀφ' οὗ ἀνέγνω τὰ ὑπομνήματα ταῦτα, μετεπείσθη ἐντελῶς καθ' ἡμῶν, καὶ εἰς ὅσα καὶ ἂν τῷ ἔλεγον ἔπειτα, μοὶ ἀντέτασσε πάντοτε αὐτά, ὡς ἐξηγοῦντα τὴν γνώμην καὶ ἄποψιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, καθ' ὃ δοθέντα ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, φέροντος εἰς τὰ ἐπισκεπτήριά του Envoyé en mission extraordinaire auprès du gouvernement français, χωρὶς ὅμως

οὐδὲν περὶ τούτου νὰ μοὶ γνωστοποιηθῇ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου.

Ἐξηκολούθησα δέ, μετὰ ταῦτα, προσπαθῶν νὰ ἐλαττώσω τὰς ἐκ τῶν ἐγγράφων καὶ τῶν κοινοποιήσεων ἐντυπώσεις, καὶ ὁ κ. Ῥεμυζά, ὃν παρεκάλουν νὰ δώσῃ προσεχὲς τέλος εἰς τὴν ὑπόθεσιν, μ᾽ ἐπληροφόρησεν ὅτι ἀνέθηκε τὴν ἐξέλεγξιν αὐτῆς εἰς τὸν παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ Διευθυντὴν τοῦ Τμήματος τῶν Ἀμφισβητουμένων διοικητικῶν ὑποθέσεων, κ. Villefort, ὅστις, ὅτε τὸν ἐπεσκέφθην, τῇ 2 Νοεμβρίου, μοὶ εἶπεν ὅτι ἐγνώριζεν ἀπὸ πολλοῦ τὸν κ. Σαρίπολον καὶ μικρὰν εἶχεν ἰδέαν περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν μὲν ἐθεώρει ἀσθενέστατον, ἐμὲ δὲ λίαν ἐπικίνδυνον ἀντίπαλον τῶν ἀξιώσεων τῶν Γάλλων ἐπὶ τοῦ Λαυρίου. Εἰς μεταγενεστέραν δ᾽ ἐπίσκεψίν μου μοὶ εἶπεν ὅτι ἠσχολεῖτο εἰς σύνταξιν ὑπομνήματος, οὗ τὰ συμπεράσματα ἦσαν ἐναντίον ἡμῶν.

Ὅτε δέ, κατὰ Δεκέμβριον, φήμη διεδόθη ὅτι ἡ Γαλλία ἔμελλε νὰ πέμψῃ πλοῖα, ἵνα βιάσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς ἱκανοποίησιν τοῦ κ. Ῥοῦ, ὁ κ. Ῥεμυζά, πρὸς ὃν ἀπετάθην, εἰπὼν ὅτι δὲν δύναμαι νὰ πιστεύσω τὸ ἄκουσμα, μὲ καθησύχασεν ὡς πρὸς αὐτό.

Ἐπανελθὼν δ᾽ εἰς Ἀθήνας ὁ κ. Μελετόπουλος, διενήργησε τὸν διορισμόν, ὡς Προξένου εἰς Βερσαλίαν, ὅπου ὅμως ἀληθῶς οὐδενὸς Προξένου ἀνάγκην εἴχομεν, τοῦ Marquis de Croisier, νέου καλοῦ κἀγαθοῦ καὶ πεπαιδευμένου, ἀλλ᾽ ἐντελῶς ἀπείρου καίπως κενοδόξου, ὥστε καὶ πολλὰς ἤκουσα παρατηρήσεις παρὰ τῶν Πρέσβεων, ὅτε ποτε, ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ μου ἐννοεῖται, ἔγραψε πρὸς αὐτοὺς ἐγκύκλιον, δι᾽ ἧς ἠρώτα, ἂν ἤθελον τὸν δεχθῇ διοριζόμενον Πρέσβυν τοῦ Monaco! Ἄλλοτε δ᾽ ἦλθε πρὸς ἐμέ, φέρων παράσημον, καί, ἐπὶ τῇ ἐρωτήσει μου, μοὶ εἶπεν ὅτι ἦν τοῦ Μαυροβουνίου. Γνωρίζων δ᾽ ὅτι ὑπῆρχε τότε ἐν Παρισίοις ἑταιρεία τυχοδιωκτῶν, πωλοῦσα τοιαῦτα ἀνύπαρκτα παράσημα, τὸν παρεκάλεσα νὰ καταθέσῃ αὐτὸ ἀμέσως καὶ νὰ μὴ τὸ φορέσῃ πλέον ποτέ, ἄλλως θὰ ἠναγκαζόμην νὰ ζητήσω εἰς Ἀθήνας νὰ τῷ ἀφαιρεθῇ ὁ τίτλος τοῦ Ἕλληνος Προξένου.

Ἐπεσκέφθην δ᾽ ἐν Νοεμβρίῳ καὶ τὴν κυρίαν Ῥεμυζά, ἔγγονον τοῦ Λαφαγιέτ, καὶ εὗρον αὐτὴν κυρίαν ἀφελῶς ἀξιοπρεπῆ καὶ ἐξόχου νοός. Ἐν τῇ πρώτῃ δ᾽ ἐπισκέψει, ἐν ἄλλοις, μοὶ ἐξέ-

φρασε τὴν πεποίθησίν της ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν πρέπει νὰ μείνωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἐν μέσῳ δὲ τῶν πολλῶν σπουδαίων ἐργασιῶν μου, περὶ τὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου μοὶ ἦλθε διαταγὴ τοῦ Ὑπουργείου νὰ φροντίσω περὶ ἀποστολῆς εἰς Ἀθήνας.... θεατρικοῦ θιάσου μελοδραματίου (vaudeville)! Ἀλλὰ τὴν ἐλαχίστην ἰδέαν δὲν εἶχον πόθεν ν᾽ ἀρχίσω καὶ εἰς τίνα περὶ τούτου ν᾽ ἀποταθῶ. Ἐπεσκέφθην τὸν Πρέσβυν τοῦ Σὰν Μαρίνου, Ἰταλὸν τὴν καταγωγήν, Μαρκήσιόν τινα πλούσιον, καί, ὡς ἔμαθον, ζωηρὰς διατηροῦντα σχέσεις μετὰ τῶν διαφόρων σκηνῶν Παρισίων. Συμφώνως δὲ πρὸς τούτου τὰς ὁδηγίας ἐπεσκέφθην κυρίαν τινα τοῦ Ἰταλικοῦ μελοδράματος, ἧς μοὶ ἔδωκε τὴν διεύθυνσιν, οὐ μακρὰν τῆς οἰκίας μου οὖσαν, κυρίας ἣν μοὶ παρέστησεν, ὡς ἔμπειρον καὶ ἐπιῤῥοὴν ἐξασκοῦσαν εἰς τὰ τοῦ Θεάτρου. Ἐπορεύθην λοιπὸν πρὸς αὐτήν, καὶ ὅτε εἰσῆλθον εἰς τὸν πρῶτον δόμον μιᾶς τῶν καλητέρων οἰκιῶν τοῦ Boulevard Malesherbes, εὗρον τὴν αἴθουσαν τόσον πολυτελῶς καὶ φιλοκάλως συνεσκευασμένην, ὥστε ἐφοβήθην μὴ ἠπατήθην, ὡς πρὸς τὴν οἰκίαν ἢ τὴν κλίμακα, καὶ ἤμην παρά τινι τῶν ἀριστοκρατικωτέρων οἰκογενειῶν. Προσελθοῦσα ὅμως ἡ ἰδία, μὲ καθησύχασε, βεβαιώσασά με περὶ τῆς ταυτότητός της, καὶ εὐγενέστατα μοὶ ὑπεσχέθη νὰ ἐρευνήσῃ, περὶ οὗ ἤθελον νὰ ἔχω πληροφορίας, καὶ νὰ μοὶ δώσῃ αὐτὰς τὴν ἐπαύριον. Ἐπανῆλθον λοιπὸν τὴν ἑσπέραν τῆς ἐπιούσης, καὶ εὗρον παρ᾽ αὐτῇ τὴν ἀδελφήν της καὶ δύω κυρίους. Μᾶς διηγήθη δὲ ὅτι τὴν πρωΐαν, διερχομένη διὰ τοῦ Δημοπρατηρίου, εἶδεν ἐκεῖ εἰκόνας πωλουμένας, αἵτινες τῇ ἤρεσαν, καὶ ἠγόρασέ τινας αὐτῶν διὰ τρισχίλια φράγκα· τόσῳ ἄφθονον εἶχε τὸν χρυσὸν ἡ ἱέρεια τῆς Θαλείας. Προθύμως δὲ μᾶς εἰσήγαγεν εἰς τὸν κοιτῶνα της, καὶ μᾶς ἔδειξεν αὐτάς, οὐχὶ λίαν ἐπὶ σεμνότητι αὐστηράς. Εἰς ἐμὲ δ᾽ ἐσύστησε ἕνα τῶν καλητέρων θεατρικῶν μεσιτῶν, καί, εὐχαριστήσας διὰ ταύτην τὴν πληροφορίαν, ἀνεχώρησα χωρίς ποτε ἄλλοτε νὰ ἰδῶ τὴν κυρίαν·

Τότε δὲ περίπου ἦλθε καὶ ὁ Ταβουλάρης ἐξ Ἀθηνῶν, ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ τῆς μισθώσεως θιάσου, καὶ ἐσχέτισα αὐτὸν μετὰ τοῦ μεσίτου, δι᾽ οὗ ταχέως κατωρθώθη τὸ σκοπούμενον.

Οὐ μικρὸν δὲ μ᾽ ἐξέπληξεν, ὡς πρὸς τὰ ἤθη καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Διονυσιακοῦ τούτου κόσμου, εἰς ὃν κατὰ πρῶτον τότε ἐβύθιζον τὸ βλέμμα, ὅτι, ὅτε τὴν πρώτην ἡμέραν ὁ μεσίτης, ἐξελθὼν διά τινα ἄλλην ὑπηρεσίαν, μὲ ἀφῆκε μόνον εἰς τὸ δωμάτιον, νεάνις τις, καθημένη εἰς τὴν ἄλλην γωνίαν, μὲ ἠρώτησεν, ἂν προτίθεμαι νὰ πέμψω θίασον καὶ ποῦ. Ὅτε δὲ τῇ εἶπον ὅτι εἰς Ἀθήνας, μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι θὰ ἐπεθύμει πολὺ νὰ ὑπάγῃ ἐκεῖ, ἂν δὲν εἶχεν ἤδη ὑπογράψῃ συμβόλαιον διὰ Βρυξέλλας· ἀλλ᾽ ἠθέλησε νὰ μάθῃ, οὐχ ἧττον, ἂν ὑπῆρχον πλούσιοι ἐν Ἀθήναις.

«Ἱκανῶς πλουσία εἶναι», τῇ ἀπεκρίθην, «ἡ πόλις, ὥστε νὰ μετακαλῇ ξένους ἠθοποιούς».

«Δὲν ἐρωτῶ», μοὶ εἶπε, «περὶ τῆς πόλεως. Οἱ μισθοί, οἵτινες μᾶς δίδονται, εἰσὶ μηδαμινοί, καὶ οὐδόλως θὰ μᾶς ἐπήρκουν, ἂν δὲν ὑπῆρχον εἰς τὰς πόλεις, ἔνθα μεταβαίνομεν, πλούσιοι ἀναπληροῦντες αὐτούς».

Ὡς πρὸς τοῦτο τῇ ὡμολόγησα τὴν ἄγνοιάν μου· καὶ ἀφ᾽ οὗ εἶχε συνομολογήσῃ συμβόλαιον μετὰ Βρυξελλῶν, ἔκρινα περιττὸν νὰ ἐξακολουθήσω τὴν μετ᾽ αὐτῆς συνδιάλεξίν μου.

Θλιβερὸν δὲ καθῆκον ἐξεπλήρωσα τῇ 9 Σεπτεμβρίου, πορευθεὶς μετὰ τῆς θυγατρός μου Ζωῆς καὶ μετὰ τῆς οἰκογενείας Καρατζᾶ εἰς Chantilly, εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ καταστήματος τῶν ἐνεῶν, εἰς ὃ διέμενε καὶ ὁ δυστυχὴς υἱὸς τοῦ δικηγόρου Πλατῆ, νεανίας περίπου δεκαοκταετής, ἀλλ', ὡς φαίνεται, ἀνίατος. Παρήγορον δ᾽ ἐφ᾽ ἡμῶν ἀπετέλεσεν ἐντύπωσιν ἡ φιλάνθρωπος διαγωγὴ τῶν διευθυντῶν πρὸς τοὺς ἐκεῖ κατακλείστους ἀποκλήρους τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας.

Μετ᾽ οὐ πολὺ δ᾽ ἐπεσκέφθην περὶ τοὺς Παρισίους ἕτερον κατάστημα, φρενοβλαβῶν ἐκεῖνο, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν διατελοῦν τοῦ Ἕλληνος κ. Ρώτα. Ἐν προγενεστέροις χρόνοις ὁ κ. Ρώτας ἐβοήθει τὴν πρὶν διευθύντριαν καὶ ἰδιοκτῆτιν τοῦ καταστήματος, ἥτις, ἐξ εὐγνωμοσύνης, ἐν τῇ διαθήκῃ της τῷ ἀφῆκε τὴν διεύθυνσιν καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ καταστήματος καὶ τῶν εἰσοδημάτων αὐτοῦ, ὁ δὲ ἐξηκολούθησε διέπων αὐτὸ μετὰ πλείστης εὐσυνειδησίας καὶ πείρας καὶ ἱκανότητος.

Χαρακτηριστικὸν δὲ διὰ τὴν τότε κατάστασιν τῆς Γαλλίας μοὶ ἐφάνη, ὅτε ἐπεσκέφθην ἓν ἀξιόλογον ἐπιπλοποιεῖον, ν' ἀκούσω τοῦ ἐργοστασιάρχου, ἀνήκοντος εἰς τὴν τάξιν τοῦ λαοῦ, οἰκτρὰν νὰ μοὶ ἐκθέτῃ τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τῶν ἐργατῶν, καὶ τὴν βιομηχανίαν ἐν Γαλλίᾳ λυπηρῶς ὀπισθοχωροῦσαν, ἐν ᾧ, ἐξ ἐναντίας, ἐν Γερμανίᾳ ἤρξατο πολὺ μᾶλλον προκόπτουσα.

Κατ' ἀρχὰς Σεπτεμβρίου ἦλθεν εἰς Παρισίους ὁ τότε Συνταγματάρχης Κορωναῖος, καί, κατ' ἐπιθυμίαν του, ἐζήτησα καὶ ἔλαβον παρὰ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν τὴν ἄδειαν δι' αὐτὸν τοῦ νὰ ἐπισκεφθῇ τῆς πρωτευούσης τὰ στρατιωτικὰ καταστήματα.

Τὴν 22αν δὲ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐπανῆλθεν ὁ Κλέων ἐξ Ἀμερικῆς, διότι κατηργήθη ἡ ἐκεῖ Πρεσβεία, καὶ ἔμεινε παρ' ἡμῖν ἕνα μῆνα, μεθ' ὅν, ἀπελθὼν εἰς Ἀθήνας, διωρίσθη εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἀλλ' εὐθὺς μετὰ ταῦτα μετετέθη εἰς Πετρούπολιν, ὅπου μετέβη περὶ τὰ τέλη Δεκεμβρίου.

Ἐκ τῶν ἄλλων δὲ υἱῶν μου, οἱ Ἀλέξης καὶ Εὐγένιος τῇ 16 Νοεμβρίου ὑπέστησαν, μετὰ τὰς προφορικάς, καὶ τὰς γραπτὰς ἐξετάσεις εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων, καὶ ἔλαβον τούτου τὸ δίπλωμα. Εἰς δὲ τὸν Εὐγένιον, ὁ ἀνάδοχος αὐτοῦ, κ. Ἀ. Ἰωνίδης, ἔγραψε προσκαλῶν αὐτὸν εἰς Λονδῖνον, ἵνα καταλάβῃ θέσιν εἰς τὸ γραφεῖόν του. Ἀλλὰ πεισθέντος ὑπὸ τοῦ τότε ἐν Παρισίοις ἐπιδημοῦντος φίλου ἡμῶν κ. Ε. Βαλτατζῆ, ὅστις ἐπρότεινε νὰ τὸν παραλάβῃ ὡς γραμματέα ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀπεποιήθη τὴν προσφορὰν τοῦ κ. Ἰωνίδου, ὅπερ ἀπέβη εἰς βλάβην τοῦ Εὐγενίου, διότι, ἀποσυρθέντος μετὰ ταῦτα τοῦ κ. Βαλτατζῆ ἀπὸ τοῦ τραπεζιτικοῦ σταδίου, ἔμεινεν αὐτὸς ἄνευ θέσεως. Τότε δέ, τῇ 10 Δεκεμβρίου, ἀπῆλθε πρῶτον μὲν εἰς Ἀννόβερον εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ἀδελφοῦ του Αἰμυλίου, καὶ ἔπειτα μετὰ τοῦ κ. Βαλτατζῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Κατὰ τὴν δευτέραν δὲ ταύτην ὑπηρεσίαν μου ἐν Παρισίοις, ἀντὶ τοῦ ἀποβιώσαντος Φ. Ρώκ, γραμματεύς μου διωρίσθη ὁ Μ. Δραγούμης, πρωτότοκος υἱὸς τοῦ ποτὲ συνεργάτου μου ἐν τῇ Πανδώρᾳ Νικολάου Δραγούμη. Καὶ μοὶ ἦλθεν οὗτος νυμφευ-

θεὶς Ἑλληνορωσσίδα ἐξ Ὀδησσοῦ, τὸ γένος Νοβικόφ, ἥτις ἦν καλὸν στοιχεῖον, προστεθὲν εἰς τὴν Πρεσβείαν.

Εἷς ἐκ τῶν λογίων νέων, τῶν περὶ τὴν νεοελληνικὴν ἀσχολουμένων ἐν Παρισίοις, ἦν ὁ Μαρκήσιος de Queux de St Hilaire, οὗ καὶ ἡ λίαν προβεβηκυῖα μήτηρ, ὅτε τὸ πρῶτον τὴν ἐπεσκέφθην, Ἑλληνιστὶ μὲ προσωμίλησεν. Ἐπεχείρησε δ᾽ ὁ νέος Μαρκήσιος νὰ μεταφράσῃ γαλλιστί, εἰς τὸ πεζόν, τοῦ «Κουτρούλη τὸν γάμον», καί, ἐπὶ πολὺ ἀσχοληθεὶς εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τῆς μεταφράσεως, εὗρον αὐτὴν ὅλως ἀποτυχοῦσαν. Ὁ αὐτὸς δὲ προὐτίθετο, ὡς μοὶ εἶπε, νὰ μεταφράσῃ καὶ τὰ λοιπὰ δράματά μου, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔπραξε.

Τῶν διηγημάτων μου δὲ ἠθέλησα νὰ ἐπιχειρήσω ἐγὼ τὴν μετάφρασιν· ἀλλ᾽ οὐδεὶς τῶν ἐπισήμων ἐκδοτῶν ἐτόλμησε νὰ ῥιψοκινδυνεύσῃ ἀναλαμβάνων τὴν δημοσίευσιν αὐτῶν. Μόνος ὁ Didier ἀνέλαβε τὴν τοῦ «Αὐθέντου τοῦ Μωρέως» ἂν δ᾽ ἐζημιώθη ἢ ὠφελήθη, ἐκεῖνος τὸ ἠξεύρει, διότι ἐγὼ ἔλαβον μόνον ἓξ ἀντίτυπα. Εἶχον ὅμως τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἰδῶ, κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Μαΐου, εὐμενεστάτην κρίσιν περὶ τοῦ ἔργου, δημοσιευθεῖσαν εἰς τὴν «Ἐφημερίδα τῶν Συζητήσεων». Ἄλλων δέ τινων διηγημάτων μου μεταφράσεις, μεθ᾽ ἱκανὰ μόνον ἔτη, ἐξέδωκεν, ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς καὶ ἐκείνης ὅρους, ὁ Calman Lévy.

Ἐν Ἀθήναις δ᾽ ἐξηκολούθει ἡ ἀπό τινος ἀρξαμένη ἔκδοσις τῶν «Ἁπάντων» μου.

Ἐν στιγμαῖς δ᾽ ἀνέσεως μετέγραψα εἰς στίχους τὴν κωμῳδίαν «Ἀγροικογιάννην», ἐπεράτωσα τὴν τραγῳδίαν «Δούκαν», καὶ ἐπανέλαβον τὴν μετάφρασιν τῆς «Ἱερουσαλὴμ» τοῦ Τάσσου, ἣν μάλιστα ἐξειργαζόμην, ὅτε μόνος ἐξηρχόμην εἰς περίπατον ἢ διερχόμην τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως.

Συνέταξα δὲ καὶ Γαλλιστὶ τὴν μικρὰν Γραμματικὴν τῆς Νεοελληνικῆς, ἣν ἐξέδωκεν ὁ A. Durand, καὶ εἶτα, εἰς δύω ἄλλας ἐκδόσεις, ὁ ἀνεψιὸς καὶ διάδοχός του Pédone Laurier.

Εἰς τῆς Ἀκαδημίας δημόσιον συνεδρίασιν παρευρέθην τῇ 28 Ὀκτωβρίου, ὅτε, ὡς μέλος αὐτῆς, εἰσήχθη ὁ Jules Janin, πανηγυρισθεὶς δι᾽ ἐξόχως εὐγλώττου λόγου τοῦ Camille Donnas.

Κατὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἐξελέγησαν, ὡς μέλη τοῦ σοφοῦ σώματος, ὁ Δοὺξ τῆς Ὠμάλης καὶ ὁ κ. Lerminier, γαμβρὸς τῆς κυρίας Λενορμάν, περὶ τὴν νέαν ἱστορίαν ἀσχολούμενος, ὅστις καὶ μοὶ ἔδειξε καὶ περίεργον χειρόγραφον αὐτογράφων ἀπομνημονευμάτων τοῦ ἰατροῦ τῆς Μαρίας Στουάρτης, πραγματευομένων περὶ τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν τῆς δυστυχοῦς ταύτης ἡγεμονίδος.

Ἐξηκολούθουν δὲ καὶ αἱ προσκλήσεις εἰς τὰς πρωϊνὰς συναναστροφὰς τῆς γραίας Μαρκησίας de Caffery, πολυανθρωποτάτας καὶ τὰ μόνα παρατιθέμενα εἰς αὐτὰς ἦσαν ποιημάτια, ἐνίοτε φιλελληνικώτατα, συντεταγμένα ὑπὸ τῆς οἰκοδεσποίνης, ἢ ἐνίοτε καὶ ὑπὸ φίλων αὐτῆς καὶ ἁπλῶς ἢ πρὸς κύμβαλον ἀπαγγελλόμενα. Εἷς ἓν ἐκ τῶν πρώτων, κατὰ ποιητικὴν ἄδειαν, ὁ Βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμος ἐλέγετο Ὁμέρ, θέλων νὰ καύσῃ τὰς βιβλιοθήκας καὶ τὰ μουσεῖα (!)

Συνεχέστατα ὅμως πάντων καὶ ὡς φίλην ἐπεσκεπτόμην τὴν κυρίαν Λενορμάν, καί ἐφοίτων εἰς τὰς ἑσπερινὰς αὐτῆς συναναστροφὰς καὶ εἰς γεύματα ὅπου πολλάκις ἐπισήμους ἄνδρας ἀπήντων. Οὕτω ποτε (τῇ 11 Ἰουνίου) συνέφαγον μετὰ τοῦ ποιητοῦ Barbier καὶ ἐθαύμασα ἰδίως, ὅτι ἡ φυσιογνωμία καὶ ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ ἥκιστα ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τὸν τῆς τολμηρᾶς καὶ σχεδὸν αὐθάδους μούσης αὐτοῦ, διότι αὐτὸς ἐφαίνετο ἤπιος, ὀλίγον εὔγλωττος καὶ εὐσεβής. Μ' ἠρώτησε δέ, ἂν τοὺς «Ἰάμβους» του μετέφρασέ τις ἐν Ἑλλάδι, καὶ τῷ ἀπήντησα ὅτι οὐδεὶς ἐτόλμησεν, ὅτι δὲ αὐτὸς ἔγραφε τὴν Γαλλικὴν δωριστί. Ἐν τέλει δὲ μ' ὑπεσχέθη νὰ μοὶ πέμψῃ πάσας τὰς ποιήσεις του.

Ἀπήντησα δ' ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τὸν ποτὲ ἐν Ἑλλάδι Πρέσβυν τῆς Γαλλίας, κ. Γοβινώ, ὅστις μοὶ παρεπονέθη ὅτι, κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του, δὲν τῷ ἐδόθη, ἀγνοῶ διατί, τὸ αὐτῷ ὀφειλόμενον Ἑλληνικὸν παράσημον. Καὶ ἔγραψα μὲν περὶ τούτου ἐπανειλημμένως, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος, καὶ ἄνευ ἀπαντήσεως.

Κατὰ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου ἐπῆλθεν ἐν Ἀθήναις ἀλλαγὴ Ὑπουργείου καὶ ἀνετέθη ἡ Προεδρεία τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸν Ζαΐμην, ἀλλὰ μετὰ δύω μῆνας, κατὰ τὰ τέλη τοῦ Δεκεμβρίου, νέα ἀλλαγὴ ἔφερε τὸν Βούλγαρην εἰς τὰ πράγματα.

Τῇ 20 Νεομβρίου, μετὰ τῆς συζύγου μου καὶ τῆς οἰκογενείας τοῦ Πρέσβεως τῆς Χιλῆς Blest Gana, ἐπεσκέφθημεν τὰ ἀρχαῖα ταφεῖα (catacombes) τῶν Παρισίων, 91 βαθμίδας καταβάντες ὑπὸ γῆν, εἰς βάθος 18 μέτρων. Ἐκεῖ δ' εἰσήλθομεν εἰς ἀπεράντους σκοτεινοὺς διαδρόμους, χωροῦντας ὑπὸ τὴν πόλιν, καὶ εἰς τὸ κέντρον αὐτῶν, εἰς ἔκτασιν πολλῶν στρεμμάτων, εἴδομεν ἑκατομμύρια κρανίων καὶ ὀστῶν εἰς τοίχους σεσωρευμένων, καί, μεταξὺ πλείστων ἐπιγραφῶν, ἀνέγνωμεν τὴν τοῦ St Vincent de Paul, τὴν τοῦ Guilbert, φέρουσαν: Au banquet de la vie.... καὶ ἄλλας. Ἐπὶ δὲ τῆς θύρας ἐστὶν ἐπιγεγραμμένον: Royaume des morts.

Ἐκεῖθεν δέ, συνοδευθεὶς ὑπὸ μόνου τοῦ υἱοῦ μου Ἀλέξη, ἐπεσκέφθην τὸ νέον κοιμητήριον τοῦ «Παρνασσίου ὄρους» (Mont Parnasse), ὅπου, μεταξὺ πυκνῶν, ἀλλ' οὐχὶ πάντοτε φιλοκάλων μνημείων, εὗρον τὸν τάφον τοῦ Κοραῆ.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, ἀφορῶν πρὸς τὴν μεγάλην συρροὴν νέων Ἑλλήνων εἰς Παρισίους, καὶ ὅτι συρμὸς ἐν Ἑλλάδι ἐπεκράτησε, πᾶς υἱὸς ὁπωσοῦν εὐπόρου οἰκογενείας νὰ πέμπηται εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Γαλλίας, εἴτε μετὰ τὸ πέρας τῶν πανεπιστημιακῶν του σπουδῶν, εἴτε πρὸς ἀντικατάστασιν αὐτῶν, πρὶν ἢ αὐτὰς περατώσῃ ἢ καὶ ἀρχίσῃ, πρὸ παντὸς μὲν ἐσκέφθην ὅτι, εὐκταῖον θὰ ἦτον, ἂν τὰ τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου, οὕτως ἐτελειοποιοῦντο, ὥστε περιττὴ ν' ἀποβῇ ἡ εἰς ξένα ἐκπαιδευτήρια ἀποδημία· ἀλλὰ τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ δὲν ἐξηρτᾶτο. Ἐσκέφθην λοιπόν, ἂν ἐφικτὸν δὲν ἦν κἂν μέτρον τι ἐγγυώμενον εἰς τοὺς γονεῖς, ὅτι οἱ υἱοί των, ἀφ' ὧν ἐχωρίζοντο καὶ ὑπὲρ ὧν προεδαπάνων, θὰ τοῖς ἐπέστρεφον, κατὰ τὰς εὐχάς των, προκόψαντες εἰς ἀγωγὴν καὶ παιδείαν, ἐν ᾧ ἔβλεπον ὅτι πολλοί, ἵνα μοὶ εἴπω οἱ πλεῖστοι, ἀνεπιτήρητοι καὶ ἀχαλίνωτοι εἰς τὸν στρόβιλον τῆς ξένης μεγαλουπόλεως ἀφιέμενοι, ἀπεμάνθανον καὶ εἴτι εἶχον μάθῃ εἰς τὴν πατρίδα των, καὶ διέφθειρον εἴτι ὑγιὲς ἔφερον ἐκ τῆς πρώτης ἀνατροφῆς των.

Πρὸς τοῦ τολοιπόν, ἀφ' οὗ ἐπεσκέφθην καὶ ἐμελέτησα τὸ Collège Chaptal καὶ ἄλλα τινὰ τῶν ἐπισημοτέρων οἰκοτροφείων τῶν Παρι-

σίων, συνέταξα ὀργανισμὸν τοιούτου δι' Ἕλληνας νεανίας, οἵτινες, ἐν αὐτῷ οἰκοῦντες καὶ οὐχὶ ἐν περιορισμῷ διαιτώμενοι, ὑπό τινα ἐπιτήρησιν τῆς διευθύνσεως, ὡς πρὸς τὰς σπουδὰς καὶ τὴν διαγωγήν των, θὰ ἐφοίτων εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ἢ ἄλλα δημόσια διδακτικὰ καταστήματα. Συνεκάλεσα δ' ἐπανειλημμένως παρ' ἐμοὶ τινὰς τῶν ἐπισημοτέρων ἐν Παρισίοις παρεπιδήμων Ἑλλήνων, καὶ ὑπέβαλον εἰς τὴν συζήτησιν καὶ κύρωσιν αὐτῶν τὸν ὀργανισμόν. Κατὰ παράκλησιν δ' ἡμῶν, ἀναλαβὼν τὴν διεύθυνσιν τοῦ καταστήματος, ὅτε ποτε ἤθελεν ἱδρυθῇ, ὁ εἰς Παρισίους ἀποσυρθείς, καὶ ἀπὸ Γαλλικῶν συγγραφῶν ἀποζῶν πρῴην ταγματάρχης τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ Κ. Νικολαΐδης, ἐξέδωκεν ἐν ὀνόματί του, τὴν ὑπ' ἐμοῦ γραφεῖσαν προκήρυξιν, καθ' ἣν τὸ κατάστημα θὰ ἱδρύετο εὐθὺς ἅμα 25 τοὐλάχιστον οἰκογένειαι ὑπέγραφον τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ νὰ πέμψωσιν εἰς αὐτὸ τὰ τέκνα των, ἐπὶ ὑποτροφίᾳ πολὺ ἐλάττονι τῆς δαπάνης, ἣν ὤφειλον νὰ χορηγῶσι τοῖς υἱοῖς των, καθ' ἑαυτοὺς διαιτωμένους, ἐν Παρισίοις, μὴ λογιζομένων καὶ τῶν πολλάκις μεγίστων ἐκτάκτων χρεῶν, εἰς ἃ οἱ νέοι ὑπέπιπτον, καὶ ἃ οἱ γονεῖς ἑκόντες ἄκοντες μέχρι τέλους ἀπέτιον.

Μαθὼν ὅτι μέγα οἰκοτροφεῖον τῶν Πολωνῶν, ὑπάρχον ἐν Παρισίοις, διελύετο, ἐπορεύθην πρὸς τὸν Πρίγκηπα Κζαρτορίσκην, γαμβρὸν τοῦ Πρίγκηπος Némours, οὗ κτῆμα ἦν ἡ μεγίστη οἰκία, καὶ ἐξηγήσας αὐτῷ τὴν πρόθεσίν μου, τὸν ἠρώτησα ἄν, ἐν περιπτώσει συστάσεως τοῦ ἡμετέρου καταστήματος, ἤθελεν εὐαρεστηθῇ νὰ μᾶς ἐνοικιάσῃ αὐτήν. Ὁ δὲ πρίγκηψ φιλοφρονέστατα μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι, οὐχὶ νὰ μᾶς τὴν ἐνοικιάσῃ, ἀλλὰ δωρεὰν εἰς αὐτὴν νὰ μᾶς φιλοξενήσῃ ἦτον πρόθυμος, διότι ἔβλεπε πόσον τὸ σχέδιον ἦτον ὠφέλιμον διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἥτις εἶχε πάσας τὰς συμπαθείας του, ὡς καὶ τὰς τῶν συμπατριωτῶν του. Ἡ εὐγενὴς αὕτη προσφορὰ τοῦ φιλέλληνος πρίγκηπος ἦν μέγα βῆμα πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν.

Ὅτι ἡ πρόθεσίς μου λίαν εὐπρόσδεκτος θὰ ἦτον εἰς πάντας τοὺς νέους ἡμῶν σπουδαστάς, δὲν τὸ ἤλπιζον, ἐννοεῖται· ἀλλ' ἐνώμιζον ὅτι ἐκθύμως θὰ ἐπεκρότουν εἰς αὐτὴν οἱ γονεῖς, διότι

μετ᾽ ἀσυγκρίτως ὀλιγωτέρων δαπανῶν, θὰ ἐπετύγχανον πολὺ ἀσφαλέστερον τοῦ σκοποῦ των, τοῦ νὰ βελτιώσωσι καὶ οὐχὶ νὰ καταστρέψωσι τὴν ἠθικὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων των· καὶ αὐτοῖς ἐναπέκειτο νὰ ἀρνῶνται εἰς τοὺς υἱούς των τὰς δαπάνας τῆς ἐν Παρισίοις διαμονῆς, ἂν δὲν ἤθελον νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ Οἰκοτροφεῖον. Ἐπίσης δὲ καὶ ἡ κυβέρνησις ἤλπιζον ὅτι ἤθελεν ἀσπασθῇ καὶ ἐκθύμως ὑποστηρίξῃ σχέδιον, ἀδάπανον μὲν δι᾽ αὐτήν, ἀποτέλεσμα δ' ἔχον νὰ διατηρῇ ἐμμένοντας εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν τοὺς ἐν τῇ ξένῃ μορφουμένους νέους Ἕλληνας. Ἐλπίζων, λοιπόν, ὅτι οἱ γονεῖς πάντες, ἀλλὰ κἂν βεβαίως οἱ πλεῖστοι, θὰ ἔσπευδον καὶ θὰ προὐτρέποντο νὰ ὑπογράψωσι τὴν ὑπόσχεσιν, καὶ ὁ ἀπαιτούμενος ἀριθμὸς ὅτι θὰ ἐπληροῦτο ἀμέσως, ἔπεμψα τὸ πρόγραμμα πρὸς τοῦτο εἰς τὸ Ὑπουργεῖον. Ἀλλὰ μετὰ βαθείας λύπης ἔμαθον μετὰ ταῦτα ὅτι ἐκεῖ οὐδεμιᾶς ἠξιώθη προσοχῆς καὶ ἐῤῥίφθη κατὰ μέρος, μέχρις οὗ, ὅτε κατηργήθη καὶ ἡ Πρεσβεία, τὸ σχέδιον ἐντελῶς ἐμηδενίσθη.

Ὁ χειμὼν ἐκεῖνος ἦν εἷς τῶν δριμυτέρων ἐν Παρισίοις, διότι τῇ 27 Νοεμβρίου (10 Δεκ.) τὸ θερμότερον κατέβη εἰς —15° Ρεωμύρου.

Τῇ δὲ 20 Δεκεμβρίου, ἥτις ἦν ἡ πρώτη τοῦ ἔτους κατὰ τὴν νέαν ἡμερομηνίαν, ἐπορεύθημεν ἀπὸ πρωΐας πᾶν τὸ Διπλωματικὸν σῶμα, ἐν πολιτικῇ ἀναβολῇ, ἀλλὰ μετὰ παρασήμων, εἰς Βερσαλίας, ἵνα συγχαρῶμεν τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας. Εἰς τὴν αἴθουσαν δ᾽ εἰς ἣν συνήλθομεν, ἐγὼ κατέλαβον τὴν τελευταίαν θέσιν μεταξὺ τῶν συναδέλφων μου, ὡς ἄρτι μόνον ἐλθὼν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἑπομένως ὁ νεώτερος ἐκ τῶν διπλωματῶν. Ἀλλ᾽ ὁ ἔργα τελετάρχου ἐκπληρῶν κ. Feuillet de Conches, ἐλθὼν πρὸς ἐμέ, μὲ παρεκάλεσε νὰ μεταβῶ εἰς μίαν τῶν πρώτων θέσεων, διότι, ὅτε ἀπῆλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν δὲν εἶχον παρουσιάσῃ ἀνακλητήρια, καὶ ἐθεωρούμην πάντοτε τὴν θέσιν μου ἐν Παρισίοις κατέχων, μόνον δ᾽ εἰς προσωρινὴν ἀποστολὴν ἀποσπασθείς.

Ἀφ᾽ οὗ δ᾽ ἐπί τινα χρόνον περιεμείναμεν οὕτως ἐν τάξει ἱστάμενοι, καὶ ἀπέναντι ἡμῶν ἔχοντες συνεσπειρωμένους τοὺς

αὐλικοὺς τῆς Δημοκρατίας καὶ τοὺς ἐγχωρίους Ὑπουργούς, εἰσῆλθε τέλος ὁ κ. Θιέρσος. Ἀλλ' ἐκ τοῦ τρόπου του προφανὲς ἦν ὅτι κατὰ πρῶτον ἐνεφανίζετο ἐν ἰδιότητι ὑπερτάτου ἄρχοντος εἰς ἐπίσημον ὑποδοχήν, ἐνώπιον τῶν ἀντιπροσώπων παντὸς τοῦ ἐξηυγενισμένου κόσμου· διότι ἐφάνη κατ' ἀρχὰς λίαν ἐστενοχωρημένος, ἐστράφη δὶς ἢ τρὶς περὶ ἑαυτόν, ὡς μὴ ἠξεύρων πρὸς τίνα ν' ἀποταθῇ, εἶπε τινὰς λέξεις πρὸς τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τῶν ὑπουργῶν, καὶ ἔπειτα, ἐπὶ μυστικῇ τινι παρατηρήσει τοῦ Αὐλάρχου, ἐπορεύθη τέλος πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Πάπα ὅστις, παρὰ ταῖς καθολικαῖς αὐλαῖς, προεδρεύει τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος, καὶ εἶτα ἀλληλοδιαδόχως πρὸς ἡμᾶς πάντας, συνδιαλεχθεὶς μετὰ τῆς συνήθους εὐφυΐας του, ἀφ' οὗ ἀπέσεισε τὴν πρώτην στενοχωρίαν του.

Ἐνεγράφημεν δὲ πάντες καὶ παρὰ τῇ κ. Θιέρσου, καὶ μετὰ ταῦτα ζήτημα ἤρθη, ἂν ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐπισκεφθῶμεν καὶ τὸν Πρόεδρον τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ὃν οἱ πλεῖστοι ἐθεώρουν ὡς γερόντιον ἄσχετον πρὸς τὴν διπλωματίαν καὶ ἄσημον. Ἀλλ' ἑτέρων, ἐν οἷς καὶ ἐγώ, ἡ γνώμη ἦν ὅτι ὠφείλομεν τοῦτο εἰς τὴν θέσιν του, καὶ οὕτω πορευθέντες ἀφήκαμεν αὐτῷ τὰ ἡμέτερα ἐπισκεπτήρια. Ἦν δ' ὁ γέρων οὗτος ὁ μετὰ ταῦτα Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας κ. Γρεβύ.

Μετὰ δύο δ' ἡμέρας ἐπορεύθην καὶ εἰς ἄλλην ἐπίσημον παρουσίασιν, τὴν τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Βραζιλίας, πρὸ μικροῦ ἀφιχθέντος εἰς Παρισίους, καὶ καταλύσαντος εἰς Μέγα Ξενοδοχεῖον. Τὴν ἑσπέραν τῆς 22 Δεκεμβρίου (καθ' ἡμᾶς), πορευθεὶς ἐκεῖ ἐζήτησα τὸν κ. Γοβινώ, ὅστις, ὡς διατελέσας ποτε Πρέσβυς τῆς Γαλλίας ἐν Βρασιλίᾳ, ἦν ὁ ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Αὐτοκράτορος ἤδη προσαρτηθεὶς καὶ ὁ εἰς αὐτὸν παρουσιάζων. Ὁ κ. Γοβινὼ μὲ εἰσήγαγε λοιπὸν εἰς τὴν αἴθουσαν, ἣν ἐπλήρουν πᾶσαν πολυπληθεῖς πρὸς ἐπίσκεψιν ἐλθόντες, ἐν ἄλλοις οἱ Δοῦκες de Némours καὶ d'Aumale,, ὁ πρίγκηψ Ξαρτορίσκης καὶ ὁ Γυζώ, μεθ' οὗ, ὅτε εἰσῆλθον, εὗρον συνομιλοῦντα τὸν Αὐτοκράτορα, καὶ λεπτομερῶς ἐρευνῶντα περὶ τοῦ ἐν Γαλλίᾳ ὀργανισμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως.

Μετὰ τὸν Γυζότον δὲ παρουσιάσθην ἐγώ, καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ θερμὰς μοὶ ἐξέφρασε τὰς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος συμπαθείας του, καὶ ἠρεύνησε τὰ περὶ αὐτῆς, τῶν παιδευτικῶν καταστημάτων καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς φιλολογίας αὐτῆς, Ἐν τέλει δὲ μ' ἠρώτησεν, ἂν θέλω νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὴν Αὐτοκράτειραν, καὶ εἰπόντος μου ὅτι θὰ ἤμην εὐτυχής, ἂν εἶχον τὴν τιμὴν ταύτην, διέταξε τὸν χρέη ἐκτελοῦντα ὑπασπιστοῦ, νὰ μὲ παρουσιάσῃ· ὁ δὲ μοὶ εἶπεν ὅτι θέλει ἔλθῃ νὰ μὲ παραλάβῃ πρὸς τοῦτο ἅμα ἡ Α. Μ. ἤθελε παύσῃ τὴν συνδιάλεξιν μετ' ἄλλου τινός, ὅστις Τῇ εἶχε παρουσιασθῇ. Καὶ τῷ ὄντι, μετ' ὀλίγον ἐλθών, ἐν ᾧ ἐγὼ ὡμίλουν μετὰ τοῦ κ. Γυζότου, μὲ παρέλαβε, καί, προσαγαγών με, μὲ παρουσίασεν εἰς κυρίαν μέσης ἡλικίας, μετρίου ἀναστήματος, μελανείμονα, εἰς ἣν ἐγὼ ἐξέφρασα τὴν χαράν μου δι' ἣν εἶχον ἀνέλπιστον τιμὴν νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὴν Α. Μ.

Ἀλλ' ἡ κυρία μοὶ εἶπεν ὅτι ἀπατῶμαι, ὅτι δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ Αὐτοκράτειρα, ἀλλ' ἡ Μεγάλη Κυρία, ἥτις θὰ εἶχε τὴν εὐχαρίστησιν νὰ μὲ παρουσιάσῃ εἰς τὴν Α. Μ. Οὕτω δὲ καὶ ἔγινε, καὶ μὲ ἔφερε πρὸς τὴν Αὐτοκράτειραν, ἥτις, οὔτε κατὰ τὴν ἡλικίαν, οὔτε κατὰ τὴν ἐνδυμασίαν, οὔτε κατὰ τὸ ἀνάστημα διέφερε πολὺ αὐτῆς. Ἐννοεῖται λοιπὸν ὅτι ἐπανέλαβον καὶ πρὸς τὴν Α. Μ. τὰς ἐκφράσεις τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ σεβασμοῦ μου. Ἀπήντησα δὲ τὸν Αὐτοκράτορα καὶ αὖθις εἰς θεωρεῖον τοῦ χοροῦ τοῦ Μελοδράματος, ὅπου ἅπαξ μόνον ἐπορεύθην, ἵνα τὸν ἰδῶ, καὶ οὐχὶ πλέον, ἀποτροπιασθεὶς τὸ ἀναιδὲς θέαμα.

Τῇ δὲ 12ῃ Ἰανουαρίου, εἰς τὸν Σύλλογον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, οὗ ἀπετέλουν μέρος, καὶ ὅστις συνεδρίαζεν εἰς τὸ Palais des Beaux-arts, μᾶς ἀνηγγέλθη καὶ ἀμέσως μετὰ ταῦτα εἰσῆλθεν ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Βρασιλίας. Ὁ Πρόεδρος καὶ οἱ Γραμματεῖς ἔσπευσαν πρὸς ὑποδοχήν του καὶ τῷ ἔδειξαν πάντα τὰ βιβλία, ἃ ὁ Σύλλογος εἶχε λάβῃ δωρεὰν πρὸ τῆς συνεδριάσεως. Ὁ Αὐτοκράτωρ ηὐχαρίστησε καὶ διέμεινε δι' ὅλης τῆς συνεδριάσεως, ἐφ' ἧς ἆθλον διενεμήθη μεταξὺ Σάθα καὶ Βαλέττα. Κατὰ τὸ τέλος δὲ παρεκάλεσε νὰ δέσωσιν ὅλα τὰ βιβλία, ὅσα τῷ εἶχον δειχθῆ, διότι ἐξέλαβεν ὅτι τῷ εἶχον χαρισθῆ, καὶ ἀφ' οὗ τὸ

προεδρεῖον ἔπραξε τοῦτο πρὸς μεγάλην του δυσαρέσκειαν, μὴ ἀνεχθεὶς οὐδενὸς τὴν βοήθειαν, ἔλαβε τὸ δέμα ὑπὸ μάλην καὶ κατέβη τὴν μακρὰν κλίμακα. Ἀλλά, μὴ νομίσας ἐγὼ πρέπον νὰ τὸν ἀφήσω νὰ καταβῇ μόνος, τὸν συνώδευσα καὶ διὰ τῆς αὐλῆς μέχρι τῆς ἔξω πύλης καὶ τοῦ ὀχήματός του. Ἐκεῖ δὲ εἶδον ὅτι τὸ ὄχημά του ἦν κοινὴ ἅμαξα δευτέρας τάξεως.

Ἐκ τῆς ἀφελείας δ' αὐτοῦ ταύτης ἐνθαῤῥυνθείς, τῷ προσήνεγκον καὶ ἐγὼ τῇ ἐπαύριον ἓν σῶμα γαλλιστὶ γεγραμμένης καὶ ὑπὸ Durand ἐκδοθείσης νεοελληνικῆς γραμματικῆς μου καὶ ἓν τῆς ὑπὸ τοῦ πατρός μου μεταφράσεως τῆς Αἰνειάδος, περὶ ἧς κρίσιν εὔνουν ἐξέδωκε τὸ Journal Officiel τῆς 10)22 Μαΐου, ἀρ. 139. Μετά τινας δ' ἡμέρας λαβὼν ἐξ Ἀθηνῶν, τῷ ἐδώρησα καὶ ὅσα ἄλλα ἐπρομηθεύθην ἐκ τῶν βιβλίων μου. Τῷ δ' ἐπομένῳ Ὀκτωβρίῳ εὐηρεστήθη νὰ μὲ τιμήσῃ διὰ τῆς ἀπονομῆς τοῦ Μεγαλοσταύρου τοῦ Ῥόδου.

Καὶ ἄλλης δέ τινος ἐπισκέψεώς μου κατὰ ταύτας τὰς ἡμέρας δὲν θέλω νὰ παραλείψω τὴν μνείαν.

Τὴν σύζυγον τοῦ ἀμερικανοῦ συναδέλφου μου κ. Wasbborn δὲν εἶχον γνωρίσῃ εἰσέτι· ἐπειδὴ δ' ἐδέχετο κατὰ Δευτέραν, ἐπορεύθην πρὸς αὐτὴν τῇ 27 Δεκεμβρίου, καὶ ὁ ὑπηρέτης, κατὰ τὰ εἰθισμένα ἐν Παρισίοις, ἀνοίξας μοι τὴν θύραν τῆς αἰθούσης, ἀνήγγειλε μεγαλοφώνως.

— Le Ministre de Grêce.

Ἡ αἴθουσα ἦν πᾶσα πλήρης ἐπισκέψεων κυρίων καὶ κυριῶν, ἐπὶ πόδας ἱσταμένων, ὡς ἐθίζεται ἐν Ἀμερικῇ. Προσῆλθε δὲ πρὸς ἐμὲ καὶ μ' ὑπεδέχθη εὐγενέστατα ἡ οἰκοδέσποινα, μικρόσωμος κυρία, ἣν ποτὲ πρὶν δὲν εἶχον ἰδῇ, καὶ παρακαλέσασά με νὰ τὴν ἀκολουθήσω, ἵνα λάβω ὀλίγον τέϊον, μ' ἔφερεν εἰς τὸ βάθος τῆς αἰθούσης πρὸς νέας τινὰς Ἀμερικανίδας, περιστοιχιζούσας τοῦ τεΐου τὴν τράπεζαν, καὶ μὲ παρουσίασεν αὐταῖς διὰ τῶν λέξεω ν.

Allow me to present to you Mister Grace : will you offer him a cup of tea ?

Ἤτοι· Ἐπιτρέψατέ μοι νὰ σᾶς παρουσιάσω τὸν κ. Γραίτς. Εὐαρεστηθῆτε νὰ τῷ προσφέρητε τέϊον.

Ὅπερ αἱ κυρίαι ἔπραξαν προθυμώτατα, καὶ ζωηροτάτην συνεδέσαμεν συνδιάλεξιν ὅτε ἔμαθον ὅτι ἤμην εἰς Ἀμερικὴν καὶ πολλὰ μέρη αὐτῆς ἐγνώριζον. Τέλος ἡ εἰς τὰ ἄλλα μέρη τῆς αἰθούσης μακρυνθεῖσα κυρία Wachborn ἐπανῆλθε πάλιν πρὸς ἡμᾶς καὶ ἐγὼ τότε ἀπεχαιρέτισα αὐτήν, ἵν' ἀναχωρήσω.

— Ἐπιτρέψατέ μοι, τῇ εἶπον, ν' ἀποβάλω τὸ ψευδώνυμον πρὶν ἀπέλθω. Δὲν εἶμαι ὁ Mister Grace, ἀλλ' ὁ Ministre de Grèce.

Tableau ! ὡς λέγουσιν οἱ Γάλλοι. Ἡ κυρία κατεθορυβήθη, ἀλλ' ἐγὼ γελῶν, τὴν καθυσύχασα καὶ ἔκτοτε εἴμεθα ἄκροι φίλοι.

Πρὸς ταῖς σπουδαίαις δημοσίαις μου ἀσχολίαις παρεκλήθην δι' ἐπιστολῆς ὑπὸ τοῦ κ. Εὐθυμίου Χατζηπέτρου, Ὑπασπιστοῦ, νομίζω, τοῦ Βασιλέως, νὰ κατορθώσω νὰ τῷ δοθῇ τὸ Γαλλικὸν παράσημον, διότι εἶχε ποτε, συνοδεύσῃ τὸν Βασιλέα εἰς Παρισίους. Ἀλλ' οἱ καιροὶ εἶχον ἀλλάξῃ, καὶ ἡ Δημοκρατικὴ Κυβέρνησις ἠρνήθη ν' ἀνταμείψῃ δι' ἐπίσκεψιν γενομένην εἰς τὸν Αὐτοκράτορα.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Γ' ΤΟΜΟΥ

ΤΙΜΑΤΑΙ Ο ΤΟΜΟΣ ΔΡΑΧ. 75.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ "ΠΥΡΣΟΥ„ Α. Ε.
1930

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ "ΠΥΡΣΟΥ,, Α. Ε.
1930

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

1872

Αἱ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐνέργειαί μου ἦσαν ἡ συνέχεια καὶ ἐξακολούθησις τῶν κατὰ τὸ παρελθόν.

Οὕτω, δὲν ἔπαυσα καὶ παρὰ τῇ Γαλλικῇ Κυβερνήσει ἐπιμένων, καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῶν συναδέλφων μου καὶ τῆς κοινῆς γνώμης διὰ τῶν ἐφημερίδων ἐπιδιώκων, ὑπὲρ τοῦ δικαίου ἡμῶν ἐν τῇ ὑποθέσει τοῦ Λαυρίου. Ὁ κ. Villefont, ὁ δικαστικὸς σύμβουλος τοῦ Γαλλικοῦ Ὑπουργείου, εἰς ὃν ὁ κ. Rémusat εἶχεν ἀναθέσει τὴν μελέτην καὶ γνωμοδότησιν περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, εἶχε συντάξει ὑπόμνημα περὶ αὐτῆς. Λαβὼν δ' αὐτοῦ γνῶσιν, καὶ εὑρὼν αὐτό, οὐχὶ ὁποῖον τὸ περιέμενον, παρετήρησα τῷ κ. Rémusat ὅτι παρ' ἀνωτέρου λειτουργοῦ τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως προσεδόκων, μετὰ πεποιθήσεως, ἔκθεσιν ἐμβριθῆ καὶ ἀμερόληπτον, ἀλλ' ἀντ' αὐτῆς, μετ' ἐκπλήξεως εἶδον ἔργον δικηγορικῶς σοφιστικόν, ὃ ἠναγκαζόμην ν' ἀντικρούσω. Τοῦτο δὲ καὶ ἔπραξα, παρουσιάσας ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἕτερον ἀνθυπόμνημα. Ἀλλ' ἐπιστρέψαντος τοῦ κ. Μελετοπούλου εἰς Ἀθήνας, τὸ Ὑπουργεῖον μοὶ ἔγραψεν ὅτι ἀποκρούει τὰς ἰδέας μου, καὶ ἐπιμένει εἰς τὴν ὁδόν, ἥτις, ἐγὼ ἔβλεπον καὶ δὲν ἔπαυσα νὰ τῷ ἐκθέτω, ὅτι ἦν ἀδιέξοδος, τόσον μάλιστα, ὥστε, ὁσάκις ἐπρόκειτο καὶ περὶ ἄλλης τινὸς ὑποθέσεως ὁπωσοῦν σπουδαίας, ὁ κ. Ρεμυζὰ μοὶ ἔλεγεν ὅτι ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις θὰ ἦτον ἐνδοτικωτέρα, ἂν ἡ Ἑλληνικὴ ἤθελε νὰ δειχθῇ συμβιβαστικωτέρα, ὡς πρὸς τὰ τοῦ Λαυρίου. Συνέταξα δὲ καὶ ἐξέδωκα ἀνωνύμως καὶ φυλλάδιον γαλλιστὶ περὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Λαυρίου πρὸς φωτισμὸν τῆς κοινῆς γνώμης· ἀλλὰ καὶ αὐτὸ κατεκρίθη ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Ὑπουργείου, διότι

δὲν ἔφθανεν εἰς τὰς συμβουλὰς ἐκείνας, αἵτινες ἔβαινον πέραν τοῦ δικαίου καὶ οὐδένα θὰ ἔπειθον· καὶ αἱ ἐφημερίδες «Αἰὼν» καὶ «Ἀλήθεια» ἔγραψαν κατὰ τοῦ φυλλαδίου. Προσέτι δ' ἡ ἀντιπολίτευσις ἐλάμβανε γνῶσιν τῶν πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον ἐγγράφων μου καὶ ἐδημοσίευεν ἐπικρίνουσα αὐτά, δι' ὃ καὶ δικαίωμά μου ἐθεώρησα, καὶ συμφέρον τῆς ὑπηρεσίας ἐντόνους ν' ἀποτείνω διαμαρτυρίας.

Ἀγορεύσας δ' ὁ Δεληγεώργης περὶ Λαυρίου εἰς τὴν Βουλήν, μοὶ ἔπεμψε τὸν λόγον του, ἀπαιτήσας νὰ δημοσιευθῇ εἰς τὸν Moniteur Universel, ὃ καὶ ἐνήργησα· ἀλλ' ἡ ἐφημερὶς ἐζήτησε καὶ ἔλαβε διὰ ταύτην τὴν δημοσίευσιν 1600 φράγκα.

Ἦτο δὲ ἰσχυρὰ ἡ καθ' ἡμῶν ἔξαψις, ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου αὐτοῦ συνδαυλιζομένη. Τοὐλάχιστον ὁ δημοσιογράφος κ. Hansen μοὶ ἐνεπιστεύθη ὅτι τὸ Ὑπουργεῖον ἠρέθιζε τὰς ἐφημερίδας νὰ γράφωσι κατὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ παρὰ τῆς κυρίας Λενορμὰν ἔμαθον ὅτι ἐφημερίς της δὲν ἐδέχθη ἄρθρον, ὃ τῇ ἔπεμψα, διότι εἰς τὸν συντάκτην αὐτῆς ἐῤῥέθη ὅτι οἱ υἱοί μου ἐπολέμησαν κατὰ τῆς Γαλλίας. Ἡ δὲ République Française, ἐφημερὶς τοῦ Γαμβέτα, εἶχεν ἄρθρον ὑβριστικὸν κατ' ἐμοῦ, συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ Γενναδίου, ὥς τινες μοὶ εἶπον, ἀλλ' ἀγνοῶ, οὐδ' ἐξήτασα ἂν ἦν ἀληθές. Ὁ δὲ Πρέσβυς τῆς Ρωσσίας, κόμης Ὀρλόφ, μοὶ εἶπεν ὅτι δὲν ἦν ἀπίθανον ἡ Γαλλία μετὰ τῆς Ἰταλίας νὰ δώσωσι τελεσίγραφον καὶ νὰ μεταχειρισθῶσι καὶ βίαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος, δι' ὃ μᾶς συνίστα, ὡς καὶ ὁ Λύονς, Πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας, νὰ προβῶμεν εἰς συμβιβασμόν. Συνυπηκουόμην δὲ δραστηρίως καὶ μετὰ τῶν παρ' ἄλλαις αὐλαῖς συναδέλφων μου, ὅσοι ἐδύναντο νὰ ἐξασκήσωσί τινα ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τῆς διεξαγωγῆς τῆς ὑποθέσεως, καὶ μάλιστα μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου, ὅστις ὅμως καὶ τότε, ὡς καὶ ὅτε τὸν Ὀκτώβριον ἦλθεν εἰς Παρισίους, δὲν εἶχεν ἀκριβῆ ἰδέαν τοῦ πράγματος, ἀλλὰ γενικότητας μόνον ἔλεγε περὶ αὐτοῦ, καὶ ἠναγκάσθην νὰ τῷ ἐξηγήσω αὐτὸ ἀπ' ἀρχῆς.

Ἐπῆλθε δὲ τότε εἰς τὴν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν ἡ ἰδέα νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος διὰ διαιτησίας. Ἀλλὰ τὸ Ἑλληνικὸν Ὑπουργεῖον, ὅτε τῷ διεβίβασα ταύτην τὴν πρότασιν, φοβούμε-

νον ἴσως φιλοπροσωπίαν καθ' ἡμῶν, ἀπέκρουσεν αὐτὴν ἐπιμόνως.

Ἑτέρα δὲ σπουδαία δημοσία ὑπόθεσις, ἥτις μὲ ἀπησχόλησε συγχρόνως ἀπὸ τοῦ Μαρτίου, ἦν ἡ ἀξίωσις τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως τοῦ νὰ ὑποβάλῃ τὴν ἡμετέραν ναυτιλίαν εἰς τὰς μεσημβρινὰς γαλλικὰς ἀκτάς, εἰς ἔκτακτον φόρον. Τὸ μέτρον ἦν δι' ἡμᾶς ὀλέθριον, ἕνεκα τῆς ζωηροτάτης κινήσεως τοῦ ἡμετέρου ἱστιοφόρου ναυτικοῦ ἐν τῷ λιμένι τῆς Μασσαλίας. Τούτου ἕνεκα, πᾶσαν προσπάθειαν κατέβαλα, ἵνα τὸ μέτρον τοῦτο ἀποδείξω, οὐ μόνον ὡς ἄδικον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐμπορικῶς εἰς αὐτὴν τὴν Γαλλίαν ἀσύμφορον. Ἐπὶ πολὺ τὸ ζήτημα ἐταλαντεύετο· καὶ ἔπειθον μὲν οἱ λόγοι μου, καὶ πολλάκις μοὶ εἶπεν ὁ Ὑπουργός, ὅτι ἐκέρδησα τὴν καρδίαν τοῦ Προέδρου, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ περίστασις ἐπίσης μοὶ ἀπέδειξεν, ὅτι, πολὺ μὲν φιλόσοφος καὶ ἔντιμος ἀνὴρ ἦν ὁ Ρεμυζά, ἀλλ' ἥκιστα δραστήριος καὶ πρακτικὸς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ. Προσέτι δέ, καίτοι ἐν ἀρχῇ ἀναγνωρίσαντες τὴν ἰσχὺν τῶν λόγων μου, ἀνέβαλλον ὅμως τὴν λύσιν τῆς ὑποθέσεως, ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ καταστήσωσιν ἡμᾶς δι' αὐτῆς ἐνδοτικωτέρους εἰς τὰ Λαυριακά. Οὐχ' ἧττον ὅμως ἐπέτυχον, κατ' ἀρχὰς μέν, ν' ἀναβληθῇ τῆς φορολογίας ἡ ἐφαρμογή, μέχρι τέλους δὲ καὶ ν' ἀνακληθῇ τὸ μέτρον ὁλοτελῶς.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ἐλθόντος εἰς ἐπίσκεψίν μου τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἱσπανίας κ· Ὀλοζάγα, μοὶ ἐπῆλθε κατὰ νοῦν, πόσον ἄτοπον καὶ ἀνόητον ἦτον ἡ Ἑλλάς, καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος, ἔτι δὲ μᾶλλον ἐπὶ τῆς νέας δυναστείας νὰ διατελῇ εἰς διακεκομμένας σχέσεις μετὰ τῆς Ἱσπανίας, ἕνεκα.... τῶν παναρχαίων δυναστικῶν ἀξιώσεων τῆς Βαυαρίας ἐπὶ τοῦ Ἱσπανικοῦ θρόνου, δι' ἃς ὁ Βασιλεὺς Λουδοβῖκος εἶχεν ἄλλοτε προσβάλει τὸν ἐν Ἀθήναις Ἱσπανὸν Πρέσβυν. Τὴν χορδὴν ταύτην ἐλαφρῶς ἐγγίσας, εὗρον συμφωνοῦντα καὶ τὸν συνάδελφόν μου, καὶ μέχρι τέλους ἐσυμφωνήσαμεν νὰ γράψωμεν, ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν εἰς τὴν ἰδίαν Κυβέρνησιν, προτείνοντες τὴν ἀμοιβαίαν ἀναγνώρισιν. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπράξαμεν μετὰ πλήρους ἐπιτυχίας, καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἡ Ἱσπανία ἔπεμψεν εἰς Ἀθήνας Ἐπιτετραμμένον, ὅστις συνέδεσεν αὖθις τὰς πρὸ πολλοῦ διακοπείσας σχέσεις.

Περὶ Ὀλοζάγα δὲ προκειμένου, θ' ἀναφέρω καὶ ὃ μᾶς ἔδωκε γεῦμα διπλωματικὸν τῇ 18)30 Μαΐου, διὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πρ. Ἀμεδαίου. Εἰς αὐτό, πολυτελέστατον ὄν, παρετέθησαν, ἐν πλείστοις ἄλλοις, ἱσπανικαὶ γαρίδες καταπληκτικοῦ μεγέθους, ἄξιαι νὰ ἑλκύσωσι τὸν Βιτέλιον μέχρις ἄκρων τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου. Οὕτω κἂν ἔκρινεν ὁ γείτων μου, Πρέσβυς τῆς Ὁλλανδίας, ὅστις δύο ἐξ αὐτῶν ἐτύλιξεν εἰς χαρτίον καὶ ἔκρυψεν εἰς τὸν κόλπόν του. Μετὰ δὲ τὸ γεῦμα πολὺς ἐγένετο λόγος περὶ αὐτῶν, καὶ ὁ κ. Ὀλοζάγας μᾶς ἔλεγεν εἰς τίνα μέρη τῆς Ἱσπανίας εὑρίσκοντο.

«Τὸ κατ' ἐμέ», εἶπον γελῶν, «εἰκάζω ὅτι εὑρίσκονται καὶ ἀλλαχοῦ. Ἂν φερ' εἰπεῖν ἐρευνηθῶσιν οἱ κόλποι ἡμῶν, ἴσως θ' ἀνακαλυφθῶσι καὶ ἄλλα αὐτῶν καταγώγια».

Τότε ὁ κ. Ζούϋλεν, Πρέσβυς τῆς Ὁλλανδίας, πρὸς κοινὴν θυμηδίαν ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ κόλπου του καὶ ἔδειξε τὰς ἐκεῖ ἐγκλεισθείσας, ὁ δὲ ξενοδόχος ἡμῶν διέταξε καὶ ἔφερον ἀμέσως πολλὰς αὐτῶν παροψίδας καὶ διένειμε τὸ περιεχόμενον εἰς πάντας ἡμᾶς, ἀποκομίσαντας οὕτως, ἵνα ἐπιδείξωμεν εἰς τὰς οἰκογενείας ἡμῶν, τὰ θαλάσσια ταῦτα τέρατα. Εἶχον δὲ πολλὴν σχέσιν μετὰ τοῦ κ. Ζούϋλεν, ὅστις καί ποτε ἐμπιστευτικῶς μοὶ ἔλεγεν, ὅτι οἱ ἐν Βελγίῳ Φλαμανδοί, καὶ ἐξ ἐθνολογικῶν συμπαθειῶν, καὶ διότι πιέζονται ὑπὸ τοῦ κληρικοῦ καθολικοῦ κόμματος, ἐγκαρδίως ἐπιθυμοῦσι τὴν μετὰ τῆς Ὁλλανδίας ἕνωσιν.

Τὸν Θιέρσον, καὶ ὡς Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας καὶ ὡς ἄνδρα ἐξόχου παιδείας καὶ εὐφυΐας, ἔβλεπον ὅσον συνεχέστερον ἐδυνάμην. Κοινὴ δὲ φιλία συνέδεε καὶ αὐτὸν καὶ ἐμὲ πρὸς τὴν ἔξοχον, διὰ τὴν ἐμβρίθειαν καὶ τὴν χάριν τοῦ πνεύματός της, κυρίαν V. Zuylen, ἧς ἡ πρὸς ἐμὲ εὐμένεια ἦν ἀντανάκλασις τῆς τρυφερᾶς ἀγάπης καὶ τοῦ θαυμασμοῦ, ὃν ᾐσθάνετο, πρὸς τὴν σύζυγόν μου. Πολλάκις ἐν ταῖς συναναστροφαῖς μετ' ἐκείνης καὶ ἐμοῦ καθήμενος, συνδιελέγετο φιλικῶς ὁ κ. Θιέρσος. Ἀξίαν δ' ἀπομνημονεύσεως κρίνω μίαν τῶν συνδιαλέξεων τούτων κατ' Ὀκτώβριον ἐν Βερσαλίαις, καθ' ἣν ὁ κ. Θιέρσος μᾶς διηγεῖτο περὶ δεινῆς ἀσθενείας, ἣν εἶχεν ὑποστῇ ἐν Τρουβίλλ, καὶ εἶχε νομίσει τότε ἐπελθοῦσαν τὴν τελευταίαν του ὥραν.

— «Καὶ τίς ἦτον ἡ τελευταία σας σκέψις, ὅτε ἐνομίσατε τοῦτο;» τὸν ἠρώτησεν ἡ κυρία Ζούϋλεν.

— «Νὰ ζητήσω τὸ κιβώτιον, εἰς ὃ εἶχον κεκλεισμένας ἰδιαιτέρας τινὰς ἐπιστολάς, ἀπεκρίθη, καὶ νὰ σχίσω καὶ ρίψω αὐτὰς εἰς τὸ πῦρ, ὡς δυναμένας νὰ βλάψωσι τοὺς γράψαντας».

— «Ἀξιέπαινος σκέψις», τῷ εἶπεν· «ἀλλὰ δὲν ἦτο βεβαίως ἡ μόνη καὶ τελευταία».

— «Αὐτὴ καὶ ἡ μνήμη τῶν φίλων μου,» εἶπεν ὁ κ. Θιέρσος. «Ἄλλην δὲν εἶχον».

— «Πῶς;» ἀπήντησεν ἡ κυρία Ζούϋλεν. «Εἰς τὴν ἐπίσημον ἐκείνην στιγμὴν δὲν ἐσκέφθητε ν' ἀποταθῆτε πρὸς τὸν Θεὸν καὶ νὰ τῷ ζητήσητε συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν σας;»

— «Ἀλλ' ἁμαρτίας δὲν ἔχω», ἀπήντησεν εὐτραπέλως ἐκεῖνος.

— «Πῶς τολμᾶτε νὰ εἴπῆτε τοῦτο κ. Πρόεδρε;» τῷ εἶπεν αὐστηρῶς ἡ κυρία. «Εἶσθε ἄνθρωπος. Καὶ ἑκὼν καὶ ἄκων δι' ὅλου σας τοῦ βίου ἐπράξατε ἁμαρτίας, καὶ μία τῶν μεγίστων ἐστὶν αὐτό, ὃ ἤδη λέγετε. Ἂν βλέπητε εἰς πᾶσαν τὴν φύσιν τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, εἰς αὐτὴν καὶ μόνην στηρίζετε τὰς ἐλπίδας σας».

Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον, μακρυνθέντος τοῦ Προέδρου, ἔμεινε μόνη μετ' ἐμοῦ.

— «Ἴσως δὲν τῷ ἤρεσεν ἡ εἰλικρίνεια μου», μοὶ εἶπεν, «ἀλλὰ μοὶ εἶναι ἀδιάφορον. Τῷ ὤφειλον ταύτην τὴν ἀλήθειαν. Διὰ τοιαύτης ἐλλείψεως ἀρχῶν, καταστρέφουσι τὰς βάσεις τῆς κοινωνίας».

Διέτριβε δὲ τότε εἰς Παρισίους ἡ Ῥωσσὶς Πριγκήπισσα Τρουβέσκοη, εὐφυὴς καὶ χαρίεσσα, εἰς τὰ πολιτικὰ δὲ πολυπραγμονοῦσα, καὶ τὴν ἀξίωσιν ἔχουσα, τοῦ νὰ θεωρεῖται ἡ Ἐγέρεια τοῦ κ. Θιέρσου. Αὕτη ἅπαξ καθ' ἑβδομάδα ἐδέχετο μικρὸν κύκλον 10—12 ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων πολιτευομένων, καὶ μ' ἐτίμα προσκαλοῦσά με πάντοτε. Μίαν δ' ἑσπέραν, εἰς συναναστροφὴν παρὰ τῷ Προέδρῳ, μετὰ τῆς κυρίας ταύτης καὶ ἐμοῦ συνδιαλεγόμενος ὁ κ. Θιέρσος, μᾶς ἔλεγεν ὅτι ἦν καταβεβαρυμένος, ἀναγνοὺς χιλιάδας ὅλας τηλεγραφημάτων.

— «Καὶ πῶς»; τὸν ἠρώτησεν ἡ Πριγκήπισσα. «Ἀναγινώσκετε λοιπὸν ὅλα τὰ τηλεγραφήματα ὅσα ἔρχονται, καὶ τὰ ἰδιωτικά;»

— «Ὅλα βεβαίως», ἀπήντησε μετὰ μειδιάματος, ἴσως εἰρωνικῶς, ὁ κ. Θιέρσος.

— «Ἀναγινώσκετε λοιπὸν ἴσως καὶ τὰ ἰδικά μου»;

— «Ὢ! ὄχι ἐκεῖνα», τῇ εἶπε, «διότι τότε θ' ἀπέθνησκον ἐκ ζηλοτυπίας, ἀλλὰ.... καὶ ἐκ πλήξεως».

Εἰς ἑτέραν δὲ πάλιν συναναστροφὴν ἐν Βερσαλίαις, ὅτε ἐκαθήμην εἰς μίαν γωνίαν μετὰ τοῦ κ. Θιέρσου καὶ μετὰ τῆς κυρίας Ῥαχὴλ Trübert, θυγατρὸς τοῦ τότε Πρέσβεως ἐν Ἑλλάδι κ. Πισκατόρη, πλησιάσας ἡμᾶς, δὲν ἐνθυμοῦμαι τὶς τῶν ἐπισήμων.

— «Ἆ! εἶπεν, ὁ κ. Πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος μᾶς ἥρπασε τὸν κ. Πρόεδρον.»

— «Ἀπατᾶσθε», ἀπήντητησα. «Ἐδῶ εἴμεθα ὅλοι Ἕλληνες».

— «Πῶς τοῦτο»; ἠρώτησε.

— «Περὶ ἐμοῦ, εἶπον, δὲν ἔχετε βεβαίως ἀμφιβολίαν. Ἡ κυρία εἶναι Ἑλληνίς, ὡς βλέπετε ἐκ τῆς μορφῆς της καὶ διότι ἀνετράφη καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα· ὁ δὲ κ. Πρόεδρος εἶναι ἐπίσης Ἕλλην ἐκ μητρικῆς καταγωγῆς.»

Τοῦτο δὲ καὶ ἐπεκύρωσεν ὁ κ. Θιέρσος εἰς τὸν ἐκπληττόμενον φίλον του, διδάξας αὐτῷ ὅτι ἡ πρὸς μητρὸς μάμμη του ἦτον Ἑλληνὶς ἐκ Βυζαντίου.

Συνεχέστερον ὅμως ἦσαν σπουδαῖαι αἱ μετὰ τοῦ Προέδρου συνδιαλέξεις μου. Μίαν ἡμέραν, περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς Γαλλίας ὁμιλῶν μοι, μοὶ ἔλεγεν ὅτι τὰ προϊόντα τῆς γεωργίας καὶ τῆς βιομηχανίας αὐτῆς ἐπαρκοῦσιν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῆς κατανάλωσιν, ὅτι ὁ πλοῦτος της θὰ ηὔξανε πολύ, ἂν ἀπέκλειε πᾶσαν ἔξωθεν εἰσαγωγήν, καὶ ὅτι εὐτυχεστέρα θὰ ἦτον, ἂν κατώρθου διὰ τελωνιακῆς ζώνης νὰ μονωθῇ ἀπὸ πάντων τῶν ἄλλων κρατῶν.

— «Ἀλλὰ» τῷ εἶπον, «κύριε Πρόεδρε, μοὶ φαίνεται ὅτι αὗται εἰσὶν ἀρχαὶ ἁρμόζουσαι εἰς παρελθόντας αἰῶνας, οὐχὶ εἰς τὴν ἐνεστῶσαν πρόοδον τῶν ἰδεῶν καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.»

— «Εἰς τοὺς παρελθόντας αἰῶνας,» μοὶ εἶπεν, «ὁ Κολβέρτος καὶ ὁ Κρομουὲλλ κατέστρεψαν τὸ ἀντίπαλον αὐτοῖς Ὁλλανδικὸν ἐμπόριον, ἀποκλείσαντες αὐτό.»

Ταῦτα δ' ἀκούων, ἐσκεπτόμην κατ' ἐμαυτόν, ἂν αἱ ἀρχαὶ τῆς ἐλευθερίας πολὺ ἐκέρδησαν διὰ τῆς ἱδρύσεως τῆς Δημοκρατίας ἐν Γαλλίᾳ. Ἀλλὰ καὶ παρ' ἄλλων ἤκουσα ὅτι, ὁ ὑπὸ παντοίας ἐπόψεις εὐφυέστατος καὶ ἱκανώτατος Θιέρσος, πρὸ πάντων ἐσεμνύνετο διὰ δύω ἰδιότητας, αἵτινες ἀμφότεραι τῷ ἔλειπον, κατὰ τὴν κρίσιν τῶν εἰδημόνων, τὴν τοῦ οἰκονομολόγου καὶ τὴν τοῦ στρατιωτικοῦ. Ταύτην ἐνόμιζεν ὅτι ᾠκειώθη, ἀφ' ὅτου, διὰ τὴν ἱστορίαν του, ἐπεσκέφθη μετὰ Στρατηγῶν καὶ ἐμελέτησε διάφορα πεδία μαχῶν. Ἐπὶ ταύτῃ τῇ οἰήσει κατ' Ἰούνιον ἐπρότεινεν εἰς τὴν Συνέλευσιν νέον Στρατιωτικὸν Ὀργανισμὸν διὰ λόγου μακροῦ, ἰσχυρὰν παραγαγόντος ἐντύπωσιν, καὶ ὃν καὶ ὁ Κόμης τῶν Παρισίων, μεθ' οὗ συνηντήθην εἰς συναναστροφὴν τοῦ Κόμητος Ὀρλόφ, μεγάλως μοὶ ἐπήνεσε, διὰ τὴν εὐγλωττίαν του ὅμως μόνον. Εἷς τῶν συναδέλφων μου δὲ μοὶ εἶπεν ὅτι τὸν ἤκουσέ ποτε λέγοντα κομπαστικῶς ὅτι «ἔπραξεν ἐν μελαίνῃ περισκελίδι, ὅτι ἄλλοι πράττουσιν ἐν ἐρυθραῖς.»

Τὴν αὐτὴν δ' ἑσπέραν, λόγου ἐμπεσόντος περὶ τῆς Γαλλικῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, μοὶ εἶπεν ὅτι ἔχει μέγα ἄδικον αὐτὴ ἐπιμένουσα νὰ συνεδριάζῃ εἰς Βερσαλίας, ἐκ φόβου τῆς πιέσεως τοῦ ὄχλου τῶν Παρισίων, διότι, ἂν ἐτολμῶντο ὀχλαγωγικαὶ συναθροίσεις, θὰ διέταττε τὴν διὰ τοῦ ξίφους διάλυσίν των. Ἦτον δ' ὁ ἴδιος παντοδύναμος τότε ἐν τῇ Συνελεύσει, καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἐν αὐτῇ καὶ ἡ ἐπ' αὐτῆς ἐπιῤῥοή του ἦτον ἀναπόφευκτος διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ Ὑπουργείου, ὡς μοὶ ἔλεγεν ὁ κ. Ῥεμυζά.

Τῇ 6 Φεβρουαρίου, προσκεκλημένος μετὰ τῆς Καρολίνης εἰς γεῦμα παρὰ τῷ Προέδρῳ ἐν Βερσαλίᾳ, γείτονα εἶχον εἰς τὴν τράπεζαν τὸν Ἀκαδημαϊκὸν κ. Barthélémy de St Hilaire, τὸν ἐκδότην καὶ μεταφραστὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, κατέχοντα θέσιν ἰδιαιτέρου γραμματέως παρὰ τῷ Θιέρσῳ, καὶ πολλὰ συνδιελέγημεν περὶ τοῦ πνεύματος τῆς πρωτοβουλίας, ὃ πάντοτε ἐκέκτητο ἡ Ἑλλάς, καὶ δι' οὗ θαυμασίως ἐπενήργησεν ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου

πολιτισμοῦ. Ὅτε δὲ μοὶ εἶπεν ὅτι καταγόμεθα (nous sommes descen=dus) ἐκ μεγάλων ἀνδρῶν, τῷ ἀπήντησα, ὅτι θέλομεν προσπαθήσει ν' ἀποδείξωμεν que nous n'en sommes pas descendus trop bas (ὅτι δὲν ***κατέβημεν*** πολὺ ἀπ' αὐτῶν.).

Τῇ δὲ 28 τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἐπιθυμῶν περὶ τῶν τῆς ναυτιλίας νὰ συνδιαλεχθῶ μετὰ τοῦ κ. Προέδρου, μετέβην εἰς Βερσαλίας, ἀλλ' εὗρον ὅτι ἦν εἰς συνδιάσκεψιν μετὰ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου. Οὐχ' ἧττον, ἅμα μαθὼν ὅτι ἤμην ἐκεῖ, εἶχε τὴν εὐγένειαν νὰ ἐξέλθῃ ὁ ἴδιος πρὸς ἐμέ, καί, ζητήσας μοι συγγνώμην, ὅτι δὲν ἐδύνατο τότε νὰ μὲ δεχθῇ, μὲ παρεκάλεσε νὰ ἐπανέλθω, ὅταν θέλω.

— «Ὄχι ὅταν θέλω», τῷ εἶπον, «ἀλλ' ὅταν μοὶ προσδιορίσητε, διὰ νὰ εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν θὰ σᾶς περισπάσω ἐν μέσῳ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ἢ βουλευτικῶν ἐπιτροπῶν».

— «Ἔχετε δίκαιον», μοὶ εἶπεν, ἐννοήσας ὅτι ᾐνιττόμην καὶ τὴν πρώτην ἡμῶν συνέντευξιν. «Ἄλλως τε εἶναι ἀληθὴς ὁδοιπορία ἀπὸ Παρισίων ἐνταῦθα. Ἐπιτρέψατέ μοι μίαν πρότασιν. Θέλετε νὰ ἐπανέλθητε μετὰ μίαν ὥραν νὰ συμπρογευματίσωμεν, καὶ νὰ συνδιαλεχθῶμεν ἀμέσως μετὰ τὸ πρόγευμα;»

Εὐγνωμόνως δεχθεὶς τὴν φιλόφρονα πρότασιν, ἀπῆλθον εἰς τοὺς παραδείσους τῆς Βερσαλίας, καὶ περιῆλθον ἐπὶ μίαν ὥραν τὰς κατὰ τὸν ἀρχαῖον Γαλλικὸν τρόπον διεσκευασμένας, καὶ διὰ παντοίων γλυπτικῶν συμπλεγμάτων τοῦ ρυθμοῦ τῆς ***Ἀναγεννήσεως*** κατακόσμους ῥυμοτομίας, μεθ' ὃ ἐπανῆλθον εἰς τὸ Προεδρεῖον. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον δὲν εἶχε λήξει, ζητήσας ἐπεσκέφθην τὴν κυρίαν Thiers, παρ' ᾗ εὗρον τὸν λίαν, ὡς ἐλέγετο, ὑπ' αὐτῆς εὐνοούμενον βουλευτὴν κ. Roger, καὶ τῇ ἀνήγγειλα ὅτι, κατὰ πρόσκλησιν τοῦ κ. Προέδρου, θὰ εἶχον τὴν τιμὴν νὰ παρακαθήσω εἰς τὸ πρόγευμά των, ὃ μοὶ εἶπεν ὅτι ἤδη ἐγνώριζε. Πρέπει δὲ νὰ προσθέσω ὅτι τὴν ἡμέραν, ὁσάκις τὴν εἶδον, ὡς καὶ ὁσάκις ἦλθε πρὸς ἡμᾶς εἰς ἐπίσκεψιν, δὲν ἦτον, ὡς τὰς ἑσπέρας, ὑπνηλή, ἀλλ' εὐαρεστοτάτη τὴν ὁμιλίαν.

Ἀφ' οὗ δ' ἐφ' ἱκανῶς μακρὸν χρόνον ἐπεριμείναμεν τὸν κ. Θιέρσον, ἀπήλθομεν χωρὶς αὐτοῦ εἰς τὴν τράπεζαν, καὶ μετὰ

ταῦτα, ἐλθών, κατέλαβε τὴν κενὴν θέσιν του. Παρεκάθηντο δ' εἰς τὸ πρόγευμα καὶ οἱ Ὑπασπισταὶ καὶ ἰδιαίτεροι Γραμματεῖς τοῦ Προέδρου, ἐν οἷς καὶ ὁ κ. Barthélémy de St Hilaire, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἡ κυρία Jaquemont, ὡραία νεάνις, ἣν ὁ κ. Θιέρσος, παρ' ᾧ ἐκάθητο, μοὶ παρουσίασεν ὡς τὴν εἰκόνα του ζωγραφοῦσαν, καὶ διὰ τοῦτο εὐαρεστουμένην νὰ διαμένῃ παρ' αὐτοῖς ἐν Βερσαλίαις.

Ἐρωτήσαντος δέ μου, ἂν τὸ ἔργον πλησιάζῃ εἰς τὸ τέλος του καὶ ἂν θὰ μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ τὸ ἰδῶ, ἡ κυρία Jaquemont εἶπεν ὅτι μία καὶ μόνη τῇ ὑπολείπεται συνεδρίασις, δι' ἣν μάτην παρακαλεῖ τὸν κ. Πρόεδρον νὰ τῇ θυσιάσῃ τινὰς ἐκ τῶν πολυασχόλων στιγμῶν του.

— «Ἀλλὰ πρέπει τέλος νὰ δώσῃ τὰς ζητουμένας στιγμάς, εἶπεν ἡ κυρία Thiers, ἥτις δὲν ἐφαίνετο πολὺ εὐχαριστημένη ἐκ τῆς παρατάσεως τῆς παρ' αὐτοῖς διαμονῆς τῆς θελκτικῆς καλλιτέχνιδος.» Ἡ κυρία Jaquemont ἔχει καὶ ἄλλα ἔργα ἐν Παρισίοις. Δὲν δύναται πάντοτε νὰ τὰ παραμελῇ διὰ νὰ μένῃ πλησίον ἡμῶν!

— «Ὦ! τότε,» εἶπε χαριεντιζόμενος ὁ κ. Θιέρσος, «τὰς στιγμὰς αὐτὰς ποτὲ δὲν θὰ τὰς δώσω, ἂν μετ' αὐτὰς πρόκειται ἡ κυρία νὰ μᾶς ἐγκαταλείψῃ». Καὶ ἐφίλησεν εὐγενῶς τὴν χεῖρά της, οὐχί, ὡς μοὶ ἐφάνη, ἄνευ τινος λεπτοῦ μορφασμοῦ, πρὸς μεγάλην εὐαρέσκειαν τῆς κυρίας Thiers.

Εἰς τὴν τράπεζαν δ' ἤμεθα ἔτι, ὅτε ἀνηγγέλθη ἡ ἄφιξις τοῦ Πρίγκηπος τῆς Οὐαλίας μετὰ τοῦ Πρεσβευτοῦ τῆς Ἀγγλίας κ. Λύονς. Ἐγερθείς, ἑπομένως, ὁ Πρόεδρος ἀπῆλθεν εἰς ὑποδοχὴν τοῦ Βασιλόπαιδος. Οἱ λοιποὶ δ' ἡμεῖς μετέβημεν εἰς τὸ δωμάτιον τῆς κυρίας Thiers, ἐξ οὗ ἐφαίνετο ἡ θύρα τῆς οἰκίας, καί, παραμονεύοντες, εἴδομεν μεθ' ἱκανὴν ὥραν ἀπερχομένους τοὺς ἐπισήμους ξένους, συνοδευθέντας μέχρι τῆς ἐξωτερικῆς φλιᾶς ὑπὸ τοῦ κ. Θιέρσου, ὅστις μετὰ ταῦτα ἀνέβη πρὸς ἡμᾶς, ἵνα μοὶ ἐκφράσῃ τὴν λύπην του ὅτι ἦν ἠναγκασμένος νὰ σπεύσῃ ἀμέσως εἰς τὴν Συνέλευσιν, ὥστε μόλις τινὰς λέξεις κατώρθωσα νὰ τῷ εἰπῶ περὶ τῆς ὑποθέσεως δι' ἣν ἦλθον, ἐπιφυλαχθεὶς νὰ ἐπανέλθω ἄλλην ἡμέραν. Διὰ μακροτέρων δ' εἶχον ὁμιλήσει περὶ αὐτῆς μετὰ

τοῦ κ. Barthélémy, ὅστις ἦν καὶ αὐτὸς μεθ' ἡμῶν εἰς τὸ δωμάτιον τῆς κυρίας Thiers.

Πρὶν δ' ἀπέλθω, ἡ κυρία Jaquemont μοὶ ἔδειξε τὴν εἰκόνα, ἣν εἶχε σχεδὸν ἑτοίμην καὶ ἥτις ἦν ἀριστούργημα. Καὶ μετὰ ταῦτα δ' ἐπεσκέφθην αὐτὴν εἰς τὸ ἐν Παρισίοις ἐργαστήριον αὐτῆς, καὶ εἶδον αὖθις τὴν εἰκόνα ταύτην ἤδη ἑτοίμην, ὡς καὶ τὴν τοῦ κ. Dufaure, ἥτις ἦν θαυμασία ὡς ὁμοιότης, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο ἀσχημοτάτη.

Μετὰ παρέλευσιν δὲ 13 περίπου ἐτῶν ἀπήντησα αὖθις τὴν καλλιτέχνιδα ἐν Βερολίνῳ, σύζυγον πλουσίου τινὸς γέροντος, καὶ αὐτὴν οὐχὶ νεάνιδα πλέον, οὐδ' ἀσκοῦσαν τὴν ζωγραφικήν, ὡς ἐπάγγελμα.

Εἰς τοῦ κ. Thiers δ' ἐπέστρεψα τὴν 17ην Μαρτίου τὸ ἑσπέρας, καί, ἀναπτύξας αὐτῷ διὰ μακρῶν τὴν ἐμὴν ἄποψιν, ἐπέτυχον τέλος τὴν συγκατάθεσίν του.

Αἱ ἀρχαὶ τοῦ Θιέρσου ἦσαν, ὡς ἑπόμενον, μᾶλλον συντηρητικαί, εἰ καί, ὡς μίαν ἑσπέραν μοὶ ἔλεγεν, ὅτι ὁ φρόνιμος κυβερνήτης πρέπει νὰ ἔχῃ εἰς χεῖρας δύω ἡνίας, καὶ κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πολιτείας νὰ στρέφῃ τὸ ἅρμα αὐτῆς πρὸς ἑκάτερα. Ἀλλ' ἐν τῇ Συνελεύσει ἡ ἀριστερὰ δυσηρεστεῖτο διὰ τὴν μετριότητα τῶν ἀπόψεών του, καὶ κατὰ τὰ μέσα τοῦ Νοεμβρίου, ὅτε ἠναγκάσθη ὑπὸ τοῦ Γαμβέττα νὰ ζητήσῃ ψῆφον ἐμπιστοσύνης, τὸ ἥμισυ τῆς ἀριστερᾶς ἀπέσχε, καὶ γενικῶς ἐπιστεύετο ἡ πτῶσίς του, καὶ διεδίδετο ὅτι ὁ Changarnier ἤθελε, πρὸς ἀντικατάστασιν αὐτοῦ, ἱδρύσει τριανδρίαν, συγκειμένην ἐξ ἑαυτοῦ, τοῦ Mc Mahon καὶ τοῦ Lamiraut, ἀλλ' ὅτι ὁ Mc Mahon δὲν ἐδέχθη τὴν πρότασιν. Ἐν τούτοις, τῇ 17)29 Νοεμβρίου, ὁ Thiers, ἀπαγγείλας ὡραῖον λόγον, ὑπερίσχυσε διὰ πλειονοψηφίας 36 ψήφων. Δὲν ἠμβλιόπει δ' ὁ Θιέρσος, ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν βασιλοφρόνων ἀντιπάλων του. Ὡς τὸν σπουδαιότερον αὐτῶν ἐθεώρει τὸν Κόμητα τῶν Παρισίων, καὶ μοὶ ἔλεγεν ὁ κ. Κατακάζης, υἱὸς τοῦ ποτὲ Πρέσβεως τῆς Ρωσσίας ἐν Ἀθήναις, ὅτι ὁ Θιέρσος τῷ εἶπεν ὅτι, μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ χιτῶνός του παρεντιθέμενος ὁ Κόμης τῶν Παρισίων, ἐστὶν ἱκανώτατος νὰ διαρρήξῃ τὸν χιτῶνα.

Εἰς Trouville εἶχεν ἀπέλθει ὁ κ. Θιέρσος κατ' Αὔγουστον, ἵνα, ἐπί τινας ἡμέρας, ἀναπαυθῇ καὶ ἀλλάξῃ ἀέρα. Λαβὼν δὲ τότε καὶ ἐγὼ ἔγγραφα παρὰ τοῦ Ὑπουργείου περὶ τῶν τρεχουσῶν ὑποθέσεων, ἀπῆλθον ὁμοίως ἐκεῖ τὴν Κυριακὴν 27 τοῦ μηνός, συνοδοιπόρους ἔχων τὸν τῇ Αὐτοκρατείρᾳ ἀγαπητότατον Πρέσβυν τῆς Ἰταλίας, Νίγραν, καὶ τὸν διάσημον κριτικὸν συγγραφέα St. Viator, ὅστις μ' ὑπεσχέθη νὰ μοὶ πέμψῃ τὴν τελευταίαν του συγγραφήν. Ἡ μικρά, καὶ κυρίως, ὡς σταθμὸς διὰ θαλάσσια λουτρά, ἐπίσημος πόλις Trouville, κεῖται εἰς τοὺς πρόποδας ὡραίου λόφου, ὃν παραρρέει ἡ Tonque, καὶ ἀριστερῶς μέν, εἰς καμπὴν τῆς ἀκτῆς, κεῖται ἡ πολίχνη Dauville, δεξιῶς δ' ὀπίσω μικροῦ ἀκρωτηρίου, ὁ λιμὴν τῆς Ἅβρης, κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σηκουάνα, καὶ ἀπέναντι, μόλις ὡς νέφος ἀμυδρόν, φαίνεται ἡ ἀγγλικὴ νῆσος Isle of Wight.

Ἐν Trouville κατέλυσα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Roches noires, καὶ ἐκεῖ ἀπήντησα τὸν ποτὲ ἐν Ἀθήναις καὶ ἔπειτα ἐν Κωνσταντινουπόλει διατελέσαντα Πρεσβευτήν, ἀγχίνουν δὲ καὶ πεπαιδευμένον συγγραφέα κ. Vogué, ὅστις, ἀναγνωρίσας με, ἦλθε πρὸς ἐμέ, καί, μαθὼν ὅτι ἔμελλον νὰ διανυκτερεύσω ἐκεῖ ἵνα ἰδῶ τὸν κ. Thiers καὶ ν' ἀπέλθω μόνον τὴν ἐπιοῦσαν, ἔμεινε καὶ αὐτός, εἰ καὶ κατ' ἀρχὰς ἐμελέτα ν' ἀπέλθῃ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην διότι εἶχεν, ἤδη πρὸ μεσημβρίας, τύχει τῆς ἀκροάσεώς του. Ἀπήντησα δὲ καὶ τὸν Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν κ. Villiars, καί, συνοδείᾳ αὐτοῦ ἀνέβην τὸν ὁπωσοῦν ἀπότομον, ἀλλὰ κατάφυτον λόφον, εἰς οὗ τὴν ὀφρὺν ἔκειτο τὸ Castel Cordier, ἐν ᾧ κατῴκει ὁ Θιέρσος, ὡραίαν ἔχων τὴν ἄποψιν ἐπὶ τῆς ἀχανοῦς θαλάσσης. Ἐκεῖ δ' ἀμέσως δεκτὸς γενόμενος, ἐξέθηκα εἰς τὸν Πρόεδρον ὅσα εἶχον νὰ τῷ εἰπῶ καὶ συνδιελέχθημεν περὶ αὐτῶν· ὅτε δ' ἀνεχώρουν, ἀφ' οὗ συνδιελέχθην ἰδίως καὶ μετὰ τῆς κυρίας Thiers, ἐπέστρεψε πρὸς ἐμέ, καὶ μὲ προσεκάλεσε διὰ τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ γεῦμα. Οὕτως ἀπῆλθον, καὶ κατερχόμενος, ἀπήντησα τὸν κ. Νίγραν, ὅστις ἀνήρχετο, ἵνα ζητήσῃ ἀκρόασιν καὶ αὐτός.

Ἀφ' οὗ δ' ἐπὶ μακρὸν περιεπάτησα εἰς τὴν ἄμμον τῆς παραλίας, ὅπου πολὺ ἦν τὸ πλῆθος τῶν λουομένων, καὶ εἶδον ἐν

δόξῃ τὸν ἥλιον βασιλεύοντα, ἀνεῤῥιχήθην αὖθις τὸν λόφον μετὰ τοῦ κ. Goulard περὶ τὰς 8, καὶ ὡδήγησα εἰς τὴν τράπεζαν τὴν γραίαν θείαν τῆς κυρίας Thiers, ἀριστερῶς ἔχων τὴν θυγατέρα τοῦ Πρίγκηπος τοῦ Wagram, ὑπερήλικα καὶ αὐτήν. Μετὰ δὲ τὸ γεῦμα πολλοὶ ξένοι συνῆλθον, ἐν οἷς καὶ ὁ Marquis de Flers καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ κ. Λαγρενέ. Καὶ ἐνταῦθα δὲ πάλιν εὗρον εὐκαιρίαν διὰ μακρῶν νὰ συνομιλήσω μετὰ τοῦ Θιέρσου περί τε τοῦ Λαυρίου καὶ περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἀνατολῆς, καὶ συμπαθέστατα μοὶ ἐξεφράσθη ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Τέλος δέ, ὅτε διελύθη ἡ συναναστροφή, κατῆλθον μετὰ τοῦ Flers, καὶ διέτρεξα διὰ νυκτὸς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως καὶ εἶτα αὖθις τὴν παραλίαν, ἵνα ἰδῶ τὴν ἐντύπωσιν τῆς θαλάσσης ἐν σκότει.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ, ἅμα ἐξύπνησα, τὰ πρῶτά μου βλέμματα ἐστράφησαν πάλιν πρὸς τὴν θάλασσαν, ἥτις ἐξετείνετο κατὰ τὴν ὥραν ταύτην πελιδνὴ ἐμπρός μου καὶ ἣν διὰ μακρὸν χρόνον ἴσως ἀπεχαιρέτων. Περὶ δὲ τὰς 6 ἔσπευσα εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ σιδηροδρόμου, ὅπου ἀπήντησα συναπερχομένους καὶ τὸν κ. Λαφίττ μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ κ. Γαλιφέ. Εἰς ἣν δ' ἅμαξαν κατὰ πρῶτον εἰσῆλθον εἶχον συνοδοιπόρον τὸν κ. Νίγραν. Εἰς τὸν πρῶτον σταθμὸν ὅμως, καταλιπὼν αὐτήν, διότι ἤμεθα ἐκεῖ πολλοὶ καὶ ἐστενοχωρημένοι, μετέβην εἰς ἄλλην, καὶ ἐξηκολούθησα μετὰ τοῦ κ. Vogué, τοῦ Broët καὶ τοῦ Léon Say, μεθ' ὧν κατὰ πᾶσαν τὴν ὁδὸν σπουδαίας εἶχον ὁμιλίας περὶ τῶν Λαυριακῶν καὶ τῶν Βουλγαρικῶν, ὡς καὶ τῶν κατὰ τὴν Δακίαν, μέχρις οὗ ἀφίχθημεν κατὰ τὰς 11, 15 π. μ.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἰουνίου ἦλθε πρὸς ἐμέ, νὰ μοὶ ζητήσῃ πληροφορίας περὶ Ἑλλάδος καὶ Ἀθηνῶν, ὁ Ἰούλιος Φερρύ, διορισθεὶς πρό τινος Πρέσβυς τῆς Γαλλίας παρ' ἡμῖν, συνιστώμενος δ' εἰς ἐμὲ ὑπὸ τοῦ κ. Ῥεμυζά, ὡς ἀνὴρ διακεκριμένος, καὶ ὑπὸ τῆς Κυρίας, ὡς ἰδιαίτερος φίλος των.

Καὶ εἰς τοῦ Δουκὸς d'Aumale ἐξηκολούθησα φοιτῶν, καὶ εἰς τὴν συναναστροφήν του τῆς 19 Ἰανουαρίου παρουσιάσθην εἰς τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ Psse Clémentine, ἥτις μετὰ πλείστης φιλοφροσύνης μοὶ προσωμίλησεν· εἰς τὸν Δούκα de Némours

μὲ παρουσίασεν ὁ κ. Γυζότος. Εἶδον δὲ πάλιν παρὰ τῷ πατρί του καὶ τὸν ἐξ Ἀθηνῶν γνωστόν μοι Δούκα τῆς Γίζης, τὸν δεύτερον, μόνον δ' ἐπιζῶντα, υἱὸν τοῦ Δουκὸς τῆς Ὠμάλης, πρόσηβον ἤδη, ἰσχνόφωνον καὶ ἔτι σπουδάζοντα· καὶ προσέτι τὸν Πρίγκηπα καὶ τὴν Πριγκήπισσαν Joinville, καὶ τὴν Πριγκήπισσαν Κζαρτορίσκη. Μετὰ τέσσαρας δ' ἡμέρας, εἰς ἄλλην ἑσπερίδα τοῦ αὐτοῦ Δουκός, ὅπου προσεκλήθην μετὰ τῆς Καρολίνας, ἐγνώρισα ἐν ἄλλοις τὸν κ. Lomenie, τὸν υἱὸν τοῦ συγγραφέως Paul Lacroix καὶ τὸν ἔγγονὸν τοῦ περιφήμου καλλιτέχνου Horace Vernet, οὗ, βρέφος ἔτι, εἶχον λάβει μίαν ζωγραφίαν εἰς δῶρον. Ἄλλοτε δὲ παρουσιάσθην αὐτόθι εἰς τὸν Δοῦκα Monpensier καί, εἰς μίαν τῶν ἑπομένων του συναναστροφῶν, τῷ παρουσίασα τὸν Ὑψηλάντην, εἰς ἑτέραν δὲ τὸν Ἀλέξην καὶ τὸν Βαλαωρίτην.

Εἶχε δ' ὁ Δοὺξ ἰδιαίτερον γραμματέα τὸν κ. Logel, οὗ ἡ ὡραία σύζυγος ἦν ἀδελφὴ τῆς νέας Ἀμερικανίδος, μεθ' ἧς εἶχον πρὸ ἐτῶν συγγευματίσει παρὰ τῇ κυρίᾳ Mohl. Ἦν δὲ ὁ κ. Logel λίαν ἀγαπητὸς παρὰ τῷ Πρίγκηπι, καὶ ἐδέχετο ἐπίσης τὸ ἑσπέρας, δαπάνῃ, ὡς ἐλέγετο, τοῦ προϊσταμένου του, ὅστις ἀπήντα ἐκεῖ τινὰς τῶν ἄκρων Ὀρλεανιστῶν, ὅσους ἤθελε μὲν νὰ ἴδῃ, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του ἀπέφευγε νὰ καλέσῃ εἰς τὴν οἰκίαν του. Μετ' αὐτῶν δὲ καὶ τοῦ κ. Logel πολλάκις εἶχον συνδιαλέξεις περὶ τῶν ἐλπίδων των, ὡς πρὸς τῆς Γαλλίας τὸ μέλλον, καὶ τοῖς ἐξέφραζον τὴν γνώμην ὅτι, πρὸς τὸ συμφέρον των, ὤφειλον νὰ ὑποστηρίζωσι τὸν Δοῦκα de Chambord, ὡς τὸν μόνον νόμιμον διάδοχον τοῦ Γαλλικοῦ θρόνου, ὃν αὐτοὶ νομίμως θὰ διεδέχοντο ἔπειτα· διότι, ἂν ἐστήριζον τὰς ἀξιώσεις των εἰς τὴν κληρονομίαν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, ἐκλεγέντος ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐν ἐπαναστάσει, ὁ λαὸς ἦν καὶ ἤδη πάλιν ἐν ἐπαναστάσει, καὶ ἐδύνατο, τῷ αὐτῷ δικαιώματι, νὰ ἐκλέξῃ πάντα ἄλλον, ὅστις θὰ ἦν, ἑπομένως, οὐχ' ἧττον νόμιμος. Ἀλλ' ἡ γνώμη των ἦν ὅτι ὁ Chambord, διὰ τῆς ἐπιμονῆς του εἰς ἀρχὰς καὶ ἀξιώσεις ἀποκρουομένας σήμερον ὑπὸ πάσης τῆς Γαλλίας, δὲν δύναται πλέον νὰ ἐλπίσῃ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀποκαταστασίν του, καὶ πρέπει νὰ τεθῇ κατὰ μέρος ἢ νὰ παραιτηθῇ. Εἶπον ὅμως ἀνωτέρω ὅτι ὁ Κό-

μης τῶν Παρισίων ὀρθότερον ἔκρινε, διότι, νὰ παραιτηθῇ μὲν δὲν ἐπείθετο ὁ Κόμης τοῦ Chambord, καθ' ὅσον, ὡς καθῆκόν του ἐθεώρει νὰ στηρίξῃ τὴν σημαίαν καὶ τὰς ἀρχάς του μέχρι θανάτου, «ἂν δ' ἐτίθετο κατὰ μέρος, ἀνετρέπετο ἡ νομιμότης, ἡ μόνη βάσις τῶν ἀξιώσεων τῶν Ὀρλεανιστῶν. Τόσον δὲ προφανὲς μοὶ ἐφαίνετο τοῦτο, καὶ τόσον πεπεισμένος ἤμην ὅτι ὁ Κόμης τοῦ Chambord, διὰ τοῦ πείσματος, μεθ' οὗ ὑπεστήριζε ζητήματα δευτερεύοντα καὶ ἰδέας πεπαλαιωμένας, οὐχὶ διεκινδύνευεν, ἀλλ' ἐθυσίαζε τὰ πρώτιστα, τὰ ἀφορῶντα τὴν σωτηρίαν, οὐ μόνον ἑαυτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του, ἀλλ' αὐτῆς τῆς πατρίδος του, ὥστε, δυσφορῶν, συνέταξα ἐπιστολὴν περὶ τούτου, ἣν ἠθέλησα νὰ τῷ πέμψω ἀνωνύμως. Ταχέως ὅμως παρῃτήθην τῆς προθέσεως, πρῶτον, διότι ἡ ἀνωνυμία ἦν ἐναντία τῶν ἀρχῶν καὶ διαθέσεών μου, καὶ δεύτερον, διότι ἐσκέφθην ὅτι, σταλείς, ἵνα ὑπερασπίσω τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἦν φρόνιμον ν' ἀναμιχθῶ ὅπως δήποτε εἰς ἀλλότρια.

Καὶ περὶ τῶν Βουλγαρικῶν δὲ δὲν ἔπαυσα πιστεύων ὅτι τὰ τιμαλφέστερα τοῦ ἔθνους συμφέροντα κατεστρέψαμεν, ὅτε, κατὰ τὴν ἀδέξιον τῶν προηγηθέντων χρόνων πολιτικήν, ἀντὶ νὰ καλλιεργήσωμεν τὴν ὁμόνοιαν μετὰ τῶν ὁμοπίστων καὶ ὁμοιοπαθῶν λαῶν τῆς Τουρκίας, ὧν κέντρον θὰ ἤμεθα διά τε τῆς ἱστορικῆς ἡμῶν ὑπεροχῆς καὶ διὰ τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως, ἣν δὲν ἔπρεπε νὰ παύωμεν ἐπιδιώκοντες, ἐξηρεθίσαμεν αὐτούς, ὑποβοηθήσαντες τοὺς συμφέρον ἴσως ἔχοντας ν' ἀποσπάσωσιν αὐτοὺς ἀφ' ἡμῶν, καὶ συνεδαυλίσαμεν τὸ σχίσμα, τὸ ἡμᾶς μόνον βλάψαν, εὐτυχῶς δ' ἐντὸς ὁρίων ἀναχαιτισθὲν διὰ τῆς μὴ ἐγκρίσεως τῆς Ῥωσσίας.

Ὁ δὲ Πρέσβυς τῆς Τουρκίας, Σερβὲρ πασᾶς, συνομιλῶν μετ' ἐμοῦ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ κ. Θιέρσου, μοὶ ἔλεγεν ὅτι, ὅτε ἤμην Πρέσβυς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἡ διόρθωσις τῶν πραγμάτων ἦν ἔτι ἐφικτή, ἤδη ὅμως, ὅτι τοσούτῳ προὐχώρησαν, ὥστε ἐστὶν ἀδύνατος.

Κατὰ τὴν συνδιάλεξιν ταύτην ἀστεῖον ἐπεισόδιον μοὶ ἐφάνη, ὅτι ὁ Σερβὲρ μὲ ἠρώτησε, διατί, μετὰ τῶν ἄλλων παρασήμων, δὲν φέρω καὶ τὸ Ὀθωμανικόν.

— «Διὰ τὸν ἁπλοῦν λόγον,» τῷ εἶπον, «ὅτι δὲν τὸ ἔχω.»

— «Πῶς τοῦτο;» ἀνέκραξεν, ἀφ' οὗ ἐμείνατε τόσον χρόνον εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἦσθε ἐκεῖ λίαν ἀγαπητός.»

— «Σᾶς εὐγνωμονῶ,» τῷ εἶπον, «διὰ τὴν ἐπιεικῆ ταύτην κρίσιν σας. Τότε πρέπει νὰ ὑποθέσω ὅτι μ' ἐλησμόνησε πιθανῶς ὁ τότε τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν διευθύνων.»

— «Ὅστις ἦτο;...»

— «Ὁ Σερβὲρ πασᾶς,» ἀπεκρίθην γελῶν, ἤτοι αὐτὸς ὁ ἴδιος, ὅστις, τῷ ὄντι, ἀσθενήσαντος τότε, καὶ ὀλίγας ἡμέρας μετὰ ταῦτα ἀποθανόντος τοῦ Ἀαλῆ πασᾶ, εἶχεν ἀναλάβει τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ὑπουργείου, καθ' ὃ Γενικὸς Γραμματεύς.

Τότε μοὶ ἐζήτησε συγγνώμην διὰ τὴν λήθην, προελθοῦσαν, εἶπεν, ἐκ τῆς ταραχῆς, ἣν ἐπέφερεν ἡ νόσος καὶ ὁ ἀπροσδόκητος θάνατος τοῦ Βεζίρου, καὶ προσέθηκεν ὅτι δὲν θ' ἀμελήσῃ ν' ἀναφέρῃ τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν Πύλην.

Ἀλλ' εἴτε διότι ἐπείσθη, περισσότερον ἀφ' ὅτι τὸ ἔλεγεν, εἰς τὴν παράκλησίν μου τοῦ νὰ μὴ τὸ πράξῃ, εἴτε ἐκ δευτέρας λήθης, οὐδὲν πλέον ἤκουσα, οὐδ' ἠρεύνησα περὶ τούτου.

Εἷς δὲ τῶν ἀνδρῶν, οὓς μετὰ πλείστης εὐχαριστήσεως ἔβλεπον, ἦν ὁ Λεσσέψ, ὁ μεταβαλὼν τὴν ὄψιν τῆς ὑδρογείου σφαίρας, ὑπὸ πάντων θαυμαζόμενος διὰ τὴν ἀκάματον καὶ τελεσφόρον δραστηριότητά του. Αὐτὸν συνεχῶς ἐπεσκεπτόμην, εἴτε ἐν Παρισίοις, εἴτε ἐν τῇ ἐπαύλει τοῦ Bellevue, καὶ ἐγνώρισα τήν τε τρίτην σύζυγόν του, ἥτις ἦτον Ἀμερικανίς, καὶ τὰ πολυπληθῆ παιδία του, ὡς καὶ τὰς ἐξαδέλφας αὐτῆς κυρίας Taller, αἵτινες ἦσαν συγχρόνως ἐξαδέλφαι τῆς Αὐτοκρατορίσσης, περὶ ἧς, συγγενοῦς, συνεχῶς ὁ Λεσσὲψ μοὶ ὡμίλει. Οὕτω μοὶ ἔλεγεν ὅτι, κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ Σουέζ, ἡ Αὐτοκράτειρα ὑπεχώρησεν, ἀφεῖσα αὐτῷ τὴν πρώτην θέσιν, ὅπερ προὐκάλεσεν ἐνθουσιώδεις χειροκροτήσεις. Ἄλλο δ' ἀνέκδοτον μοὶ διηγήθη, ὅτι, μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Αὐτοκράτορος, ἐπρόκειτο νὰ τῇ δοθῇ σύνταξις ὑπὸ τῆς Γαλλίας, ἀλλ' ὅτι κατὰ προτροπήν του τὴν ἠρνήθη ἡ Εὐγενία.

Ἡμέραν δέ τινα τοῦ Ἰουλίου, ὅτε τὸν ἐπεσκέφθην, ἵνα τὸν συγχαρῶ, ἐκλεχθέντα μέλος τῆς Ἀκαδημίας, τῷ ἀνεπόλησα ὅτι,

ὅτε εἶχε διέλθει δι᾿ Ἀθηνῶν, μοὶ εἶχε ποτὲ ὑποσχεθῆ, ἀφ᾿ οὗ κόψῃ τὸν Ἰσθμὸν τοῦ Σουέζ, νὰ μὴ λησμονήσῃ καὶ τὸν τῆς Κορίνθου. Μοὶ ἀπήντησε δ᾿ ὅτι ἦν πάντοτε πρόθυμος ν᾿ ἀσχοληθῇ περὶ τὸ ἔργον τοῦτο, ἅμα ἡ Ἑλλὰς ἀποφασίσῃ αὐτοῦ τὴν ἐκτέλεσιν, καί, εἰς ἀπόδειξιν ὅτι δὲν τὸν ἐλησμόνησε, μοὶ διέγραψε καὶ μοὶ ἔδωκε πρόχειρον σχέδιον τῆς διευθύνσεως, ἥτις, κατὰ τὰς μελέτας του, ἔπρεπε νὰ δοθῇ εἰς τὴν μέλλουσαν διώρυγα. Καὶ περὶ τοῦ πλοῦ δὲ τῆς Ἐρυθρᾶς τὸν ἐσυμβουλεύθην, ἂν καὶ ὑπὸ τίνας ὅρους δύναται νὰ ᾖ ὠφέλιμος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ναυτιλίαν, καί, ἀναπτύξας μοι τὰς περὶ τούτου ἰδέας του, μοὶ ὑπεσχέθη καὶ ὑπόμνημα περιέχον αὐτάς, ἀλλὰ μέχρι τέλους ἠμέλησεν αὐτοῦ τὴν σύνταξιν.

Ἐγνωρίσθην δὲ καὶ μετὰ τοῦ κωφοῦ γέροντος D'Haussonville, ὅστις, μετὰ ταῦτα, ἐξέδωκε περίεργα ἀπομνημονεύματα τῆς ἐποχῆς τοῦ τελευταίου Αὐτοκράτορος. Πολλάκις δὲ συνηντήθην καὶ μετὰ τοῦ πρὶν ἐν Ἑλλάδι Πρέσβεως τοῦ Βελγίου διατελέσαντος εὐφυεστάτου Blondel von Cuellenbrock, ὅστις, πρὸς βαθεῖάν μου θλῖψιν, ἀπέθανε μετ᾿ ὀλίγον ἐν Παρισίοις.

Οὐ μακρὰν ἡμῶν, παρὰ τὸ Parc Monceau κατῴκει ὁ Ἀλφόνσος Rothschild, εἰς οὗ τὰς λαμπρὰς συναναστροφὰς συνέῤῥεε πᾶς ὁ ἔξοχος κόσμος τῶν Παρισίων καὶ προσεκαλούμεθα καὶ ἡμεῖς. Ἡ οἰκία του ἦν πολύτιμον μουσεῖον, διότι καὶ ὁ ἴδιος καὶ ἡ σύζυγός του ἠγάπων καὶ ἐγνώριζον, καὶ ἦσαν ἱκανῶς πλούσιοι, ὥστε νὰ συλλέγωσι τὰ περιεργότερα τῆς τέχνης κειμήλια. Οὕτως ἐκεῖ, πλὴν μυρίων ἄλλων, ἐθαύμασα ἓν πολυτελέστατον περιδέραιον τῆς Λουκρητίας Βοργίας, συγκείμενον ἐκ τεχνικώτατα ἐξειργασμένων χρυσῶν Ἰταλικῶν τριήρεων. Μᾶλλον ἄτοπον, ὅμως, εὗρον μίαν εἰκόνα τῆς Παναγίας, ἔργον βεβαίως καλλιτέχνου τινὸς ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων, ἀλλὰ μὴ ἁρμόζον, ὡς κόσμημα αἰθούσης, ἔστω καὶ φιλοκάλου ἀνδρός, ἀλλὰ μάλιστα Ἰουδαίου. Παρ᾿ αὐτῷ δ᾿ ἠκούσαμεν καὶ τοὺς ἐξοχωτάτους τῶν μουσικῶν, ἐν ἄλλοις τὴν Νείλσων, ὅτε ἦν εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς τέχνης καὶ τῆς δόξης της. Αἱ εἰς ἡμᾶς τόσον εὐάρεστοι αὗται διασκεδάσεις ἐπετυγχάνοντο δι᾿ ἁδροτάτων δαπανῶν, αἵτινες ὅμως εἰς τοὺς Ῥό-

τσιλδ ἦσαν ἀνεπαίσθητοι. Καὶ ὁ μὲν Ἀλφόνσος φρονίμως ἀπεσύρθη, μετ' οὐ πολύ, τῶν τραπεζιτικῶν ἀσχολιῶν, φρονῶν περιττὸν νὰ κατατρύχῃ τὸν καιρόν του πρὸς ἔτι μείζονα αὔξησιν τῆς ἤδη ἀπεράντου περιουσίας του. Ἀλλ' ὁ ἐξάδελφός του, ὃν ἀπήντησα εἰς τὸ γεῦμα τῆς κυρίας Ἰωάννου (John) Ῥότσιλδ, τῆς μητρὸς πάσης ταύτης τῆς μυριοπλούτου οἰκογενείας, καὶ τὸν ἠρώτησα διατὶ ἐξακολουθεῖ τὰς ἐπιπόνους ἐργασίας τοῦ τραπεζίτου, ἀντὶ ν' ἀπολαμβάνῃ ἡσύχως τῶν καρπῶν τοῦ μεγάλου του πλούτου, μοὶ εἶπε·

— «Διότι, ἂν ἤθελον ν' ἀποσυρθῶ, αἱ ἐργασίαι πρὸς διάλυσιν τοῦ οἴκου θὰ ἦσαν οὐχ' ἧττον ἐπίπονοι, καὶ θὰ διήρκουν δι' ὅλου τοῦ βίου μου.»

Ἦτον πλούσιος ἢ οἱ Ῥότσιλδ βεβαίως, ἀλλ' οὐχ' ἧττον πολυτελὴς εἰς τὰ γεύματα καὶ τὰς συναναστροφάς, ἃς πάντοτε ἔτερπον ἐπὶ μεγάλαις ἀμοιβαῖς οἱ ἐξοχώτεροι τῶν ἀοιδῶν, ἦν ὁ κ. Ὀπεγχάϊμ, Ἰουδαῖος μὲν καὶ αὐτός, ἀλλ' ἔχων σύζυγον ἔνθερμον καθολικὴν ἐκ Σταυροδρομίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁμιλοῦσαν Ἑλληνικά, δι' ὃ καὶ μετ' ἔτι μείζονος εὐχαριστήσεως ἐδεχόμεθα τὰς προσκλήσεις των. Καὶ τοῦ κ. Ὀπεγχάϊμ ὁ οἶκος ἦν μουσεῖον ἐξαιρέτων εἰκόνων ἰδίως. Δεικνύων μοι αὐτάς ποτε, μοὶ ἔλεγεν ὅτι ἄλλην, οὔτε μίαν πλέον θὰ ἠγόραζε, διότι τόπον δὲν εἶχεν ἄλλον εἰς τοὺς τοίχους του, καὶ μεγάλας εἶχεν ἤδη δαπανήσει ποσότητας, δι' ἣν ἐκέκτητο συλλογήν.

— «Ἂν εἴχετε,» τῷ εἶπον, τόπον καὶ ἐπιθυμίαν, θὰ σᾶς συνίστων μίαν λαμπρὰν εἰκόνα ἑνὸς τῶν ἐπισημοτέρων Γάλλων καλλιτεχνῶν, ἣν εἶδον σήμερον εἰς ἐργαστήριον τοῦ Boulevard Malesherbes.»

Καὶ τῷ εἶπον τὸν ἀριθμόν, καὶ ᾧ περιέγραψα τὴν εἰκόνα, ἣν τῷ ὄντι εἶχον ἰδεῖ διερχόμενος πρὸ ἐργαστηρίου, εἰς ὃ συνεχῶς εἰσηρχόμην. Θαυμάσας τὸ κάλλος αὐτῆς, ἠρώτησα περὶ τῆς τιμῆς της, καὶ ἤκουσα ὅτι πωλεῖται ἀντὶ 22.000 φρ.

Ἀλλὰ δὲν ἐλεπτολόγησα περὶ τούτου, διότι ὁ κ. Ὀπεγχάϊμ μοὶ ἐπανέλαβεν ὅτι τοῦ λοιποῦ εἰκόνας δὲν ἀγοράζει.

Τῇ ἐπαύριον τὸ ἑσπέρας, ὅτε διηρχόμην πάλιν πρὸ τοῦ ἐργαστηρίου, προελθὼν ὁ εἰκονοπώλης, μοὶ εἶπεν ὅτι μοὶ εἶναι λίαν εὐγνώμων.

Καὶ ὅτε τὸν ἠρώτησα διατί,

— «Διότι,» μοὶ εἶπε «μοὶ ἐπέμψατε ἀγοραστὴν διὰ τὴν εἰκόνα μου, τὸν κ. Ὀπεγχάϊμ, εἰς ὃν τὴν ἐπώλησα.»

— «Καὶ διὰ ποσά;»

— «Δι' εἰκοσιεννέα χιλιάδας φράγκα.»

Δὲν θὰ παραλείψω δ' ἐν τοῖς γνωρίμοις μου καὶ τὴν περίφημον ἠθοποιὸν Ῥιστόρην, ἥτις ἦν γείτων ἡμῶν, κατὰ τὴν γωνίαν τοῦ Boulevard Malesherbes καὶ τῆς πλατείας τῶν Αὐγουστίνων, ἀπέραντον καὶ μεγαλοπρεπεστάτην κεκτημένη οἰκίαν. Μίαν τῶν αἰθουσῶν αὐτῆς εἶχε διασκευάσει δι' ἐξεδρῶν μαρμαρίνων καὶ ἐν γένει διακοσμήσει κατὰ ῥυθμὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικόν, οὐχὶ μὲν ἐξόχως ἄνετον, ἀλλὰ καταπληκτικῆς καλλονῆς, ὥστε, ὁ εἰσιών, ἐνόμιζεν ὅτι θὰ εὕρῃ ἐκεῖ οἰκοδέσποιναν τὴν Σαπφὼ ἢ τὴν Ἀσπασίαν.

Μεταξὺ δὲ τῶν φίλων μου μίαν τῶν πρώτων θέσεων κατεῖχεν ἡ κυρία Bonnemann, χήρα τοῦ ποτὲ Πρέσβεως τῆς Μεκλεμβούργης, κυρία λίαν διακεκριμένη, ἀρίστην ἐπέχουσα θέσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ δύω ἔχουσα θυγατέρας, διαπρεπούσας ἐπὶ κάλλει καὶ ἀγωγῇ. Παρ' αὐτῇ πολλάκις ἠρχόμην τὰς ἑσπέρας, καὶ διηρχόμεθα τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου εἰς ἀναγνώσεις, ἐν ἄλλοις, κατ' ἀπαίτησίν των, καὶ τῶν ἔργων μου, ὅσων ὑπῆρχε μετάφρασις.

Ἐκ τῶν ὁμογενῶν δὲ διέτριβε τότε ἐν Παρισίοις ὁ κ. Ἀλ. Μέϊμαρ, πρῶτος συλλαβὼν τὴν ἰδέαν ἐκδόσεως Ἑλληνικοῦ Περιοδικοῦ, πολυτελοῦς καὶ πολυδαπάνου. Καὶ τοῦτο μὲν ταχέως ἀπέτυχε, μὴ εὑρὸν ἱκανὴν ὑποστήριξιν, ἴσως κατὰ μέρος καὶ ἕνεκα τῆς γλώσσης, εἰς ἥν, ἀπεναντίας τῶν ὅσων πολλάκις τῷ ἐνουθέτησα, ἐπέμενεν εἰσβιάζων τύπους ἀπηρχαιωμένους καὶ ἀπαραδέκτους παρ' ἡμῖν σήμερον. Ἀλλ' ηὐτύχησα νὰ συντελέσω εἰς τὴν οἰκιακήν του εὐημερίαν, ἐρωτηθεὶς καὶ δοὺς τὰς ἀρίστας περὶ αὐτοῦ πληροφορίας εἰς Γαλλικὴν οἰκογένειαν, ἧς ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα. Ἐμελέτα δὲ νὰ καταχωρήσῃ εἰς τὸ περιοδικόν του

καὶ τὴν ὑπ᾿ ἐμοῦ ἀναθεωρηθεῖσαν μετάφρασίν μου τῆς Ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ Κάμπε. Ἀλλ᾿ αὕτη καὶ κατ᾿ ἄλλο ὕφος, πολὺ ἀφελέστερον, καὶ δι᾿ ἄλλους ἀναγνώστας, διὰ παιδία οὖσα συντεταγμένη, ὀλίγον ἥρμοζεν εἰς τὸ περιοδικὸν τοῦτο, δι᾿ ὃ καὶ διεκόπη μετὰ τὸ πρῶτον φύλλον.

Ἕτερος δέ, τιμῶν τὴν Ἑλληνικὴν καταγωγήν του, καὶ ὃν συνεχῶς εἶχον τὴν εὐχαρίστησιν νὰ βλέπω παρ᾿ ἐμοί, ἦν ὁ ἐκ Κρήτης κ. Παρόδης, γράφων γαλλιστὶ στίχους, οὓς δὲν θὰ ἠρνοῦντο νὰ ὑπογράψωσιν οἱ Πρυτάνεις τοῦ γαλλικοῦ Παρνασσοῦ καὶ δράματα ἐκδοὺς παντὸς ἐπαίνου τυχόντα. Εἰς ἑνὸς ἐξ αὐτῶν τοῦ Ulm le paricide, τὴν παράστασιν παρευρέθην μετὰ πάσης τῆς οἰκογενείας τῇ 23 Ἰανουαρίου 1873 ἐν τῷ Θεάτρῳ Gaieté, εἰς ὃ ἐδιδάσκοντο, οὐχὶ ἐν νυκτί, ἀλλ᾿ ἐν ἡμέρᾳ, πρὸς ἀπόπειραν, τὰ δράματα εἰσέτι ἀγνώστων ποιητῶν. Ἦν δὲ τὸ θέατρον τότε πλῆρες καὶ ῥαγδαῖα χειροκροτήματα ὑπέδειξαν γενικὴν ἐπιδοκιμασίαν τοῦ ἔργου τοῦ κ. Παρόδη. Μετὰ ταῦτα δ᾿ ἄλλα δράματα του ἀνεβιβάσθησαν καὶ εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Γαλλικοῦ Θεάτρου. Μοὶ προσεκόμισε δὲ καὶ μοὶ παρουσίασεν ὁ διαπρεπὴς οὗτος ὁμογενὸς μίαν ἑσπέραν τὸν κωμικὸν ἠθοποιὸν κ. Gott, ἄνδρα ἀρίστων κοινωνικῶν τρόπων, πεπαιδευμένον, δίπλωμα ἔχοντα πανεπιστημίου, καὶ ἄλλοτε μεταφράσαντα τὸν Χρυσόστομον.

Ὁμογενὴς δὲ ἦν καὶ ὁ πρός με εἰς ἐπίσκεψιν ἐλθὼν κ. Κατακάζης, υἱὸς τοῦ ποτὲ ἐν Ἀθήναις Πρέσβεως τῆς Ῥωσσίας καὶ μετὰ τῆς μητρικῆς μου οἰκογενείας διὰ συγγενικῶν συνδεδεμένος δεσμῶν, διατελέσας δ᾿ αὐτὸς ἐπ᾿ ἐσχάτων εἰς διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν ἐν Ἀμερικῇ. Καὶ ἦν μὲν νέος εὐφυέστατος καὶ διὰ πολλῶν γνώσεων πεπροικισμένος· ἀλλ᾿ ἡ Ἀμερικανικὴ Κυβέρνησις ἤγειρε παράπονα κατ᾿ αὐτοῦ, καὶ οὕτως ἀνεκλήθη, ἀποδοθείσης αὐτῷ ἐλλείψεως ἐμβριθείας, καὶ ὡς νέον τούτου δεῖγμα ἐθεωρήθη ὅτι, ἐπὶ τῆς ἐπιστροφῆς του, διέζευξεν ἕνα τῶν συναδέλφων καὶ συνοδοιπόρων του ἀπὸ τῆς γυναικός του καὶ ἐνυμφεύθη αὐτήν. Καὶ ἐπροσπάθησα μὲν νὰ μεσιτεύσω ὑπὲρ αὐτοῦ παρὰ τῷ Πρίγκηπι Ὀρλώφ, ἀλλ᾿ εὗρον ὅτι μεγάλη ἦν ἡ κατ᾿ αὐτοῦ δυσαρέσκεια. Ἐκορύφωσε δ᾿ αὐτὴν ὅτε, παραιτηθεὶς ἕνεκα τῶν

κατ᾽ αὐτοῦ ἀμερικανικῶν αἰτιάσεων, ἔγραψεν εἰς ἀπάντησιν αὐτῶν, καί, χωρὶς κανένα νὰ συμβουλευθῇ, πλὴν ἐμοῦ, εἰς οὗ ἀντέστη τὰς παρατηρήσεις, ἐξέδωκε φυλλάδιον προσβλητικώτατον τῆς Κυβερνήσεως, παρ᾽ ᾗ ἦν ἐμπεπιστευμένος. Μετὰ τοῦτο ἐξηλείφθη πᾶσα ἐλπὶς ἀναδιορισμοῦ του, καί, δεκτῆς γενομένης τῆς παραιτήσεώς του, εὐτυχὴς ἔπρεπε νὰ λογισθῇ, ὅτι τῷ ἐχορηγήθη μικρά τις σύνταξις.

Ἐν τῷ αὐτῷ θέρει εἶχον τὴν εὐχαρίστησιν νὰ δεχθῶ εἰς Παρισίους καὶ τὸν φίλον κ. Κ. Παπαῤῥηγόπουλον, ὃν πολλαχοῦ περιέφερον καὶ εἰς πολλοὺς παρουσίασα. Εἶτα δὲ καὶ τὸν ἀδελφόν του Πέτρον, ὅστις μοὶ εἶπεν, ὅτι καὶ αὐτὸς καὶ ὁ κ. Καλλιγᾶς ἠρνήθησαν τὴν θέσιν Προέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου ἄνευ μισθοῦ τοὐλάχιστον 15.000 δραχ., διότι, ὡς δικηγόροι, περισσότερα ἐκαρποῦντο. Ἐν Παρισίοις δὲ τότε ὑπερησπίσθη ὁμογενῆ τινὰ κυρίαν, παρ᾽ ἧς ὀδοντοϊατρὸς ἀπήτει 8000 φρ. διὰ ψευδεῖς ὀδόντας, καὶ ἐπέτυχε τὸν συμβιβασμὸν ἐπὶ τῇ ἡμισείᾳ τιμῇ. Ἦλθε δὲ καὶ ἡ μήτηρ τῆς κυρίας Δραγούμη, κυρία Νοβικόφ, μετὰ τοῦ εὐπαιδεύτου υἱοῦ της, γυνὴ νεαρὰ ἔτι καὶ εὐειδής, ἥτις, ὅμως φοβερὰς ὑπέστη συμφοράς, διότι, δύω μὲν παιδία της εἶχον πνιγῇ λεμβοδρομοῦντα εἰς τὴν λίμνην τῆς Γενεύης, ἓν δ᾽ ἀπέθανε θραῦσαν τὸν πόδα του.

Ἕτερος ὁμογενής, ἐπισκεφθείς με κατὰ Μάϊον, ἦν ὁ Συνταγματάρχης κ. Πάνος, καὶ μετὰ χαρᾶς ἤκουσα παρ᾽ αὐτοῦ ὅτι συνωδεύετο ὑπὸ τῆς ὡραίας θυγατρός του, τῆς κυρίας Παραμυθιώτη, τῆς ποτὲ εἰς Πόρον συνοδοιπόρου μου, ἥτις καὶ πρὸ δύω ἐτῶν, ὅτε ἐπεδήμει ἐν Παρισίοις, ἦν ἡμῖν σχετικὴ καὶ φίλη. Ἀλλ᾽ ἡ χαρά μου μετεβλήθη εἰς ἀλγεινὴν ἔκπληξιν, ὅτε μοὶ εἶπεν ὁ κ. Πάνος ὅτι ἦλθε νὰ μὲ παρακαλέσῃ νὰ παραστῶ, ὡς μάρτυς εἰς τὸν γάμον τῆς θυγατρός του, διαζευχθείσης τὸν σύζυγόν της, μεθ᾽ οὗ ἄλλοτε τὴν ἔβλεπον ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ βιοῦσαν, καὶ νυμφευομένης τὸν νέον Δοῦκα Tascher de la Pagérie, Γραμματέα τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Πρεσβείας, καὶ γόνον μιᾶς τῶν ἐπισημοτέρων τῆς Γαλλίας οἰκογενειῶν. Καίτοι βαθέως θλιβόμενος διὰ τὸ διάβημα τοῦτο, οὗ τοὺς λόγους δὲν ἀνῆκεν εἰς ἐμὲ νὰ

ἐξετάσω, ἀφορῶν ὅμως εἰς τὴν συγκατάθεσιν τοῦ πατρός, καὶ αὐτοῦ γνωρίμου καὶ φίλου μου, δὲν ἐδυνήθην ν' ἀρνηθῶ τὴν ζητηθεῖσαν παρ' ἐμοῦ σύμπραξιν, καὶ παρευρέθην εἴς τε τὸ δημαρχεῖον καὶ εἰς τὴν ῥωσσικὴν ἐκκλησίαν, παρουσίᾳ, ὡς Γάλλου μάρτυρος, τοῦ κ. Dolland, οὐδενὸς δὲ προσελθόντος ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ νυμφίου, κατεχομένης ὑπὸ προκαταλήψεων, ὡς μοὶ ἀπέδειξαν αἱ μετὰ καιρόν, ὑπὸ κυριῶν συγγενῶν τοῦ Δουκὸς ἀποταθεῖσαί μοι ἐρωτήσεις, εἰς ἃς ἀπήντησα, συνιστῶν τῆς νύμφης τήν τε ἀγωγὴν καὶ τὴν καταγωγήν. Ὀλίγον δ' ἐφανταζόμην, ὅτε, γράφων τὸ διήγημα, τὴν «Ἐκδρομὴν εἰς Πόρον», ἀπέδιδον τῆς τότε νεαρᾶς κυρίας Πάνου τὴν καλλονὴν εἰς τὴν Ἀγλαΐαν μου, ὅτι ἡ αὐτὴ ἔπειτα θὰ ἐχορήγει ὑπόθεσιν εἰς πολὺ μᾶλλον ἐνδιαφέρον μυθιστόρημα, ἂν ἤθελέ τις αὐτὴν νὰ ἐκμεταλλευθῇ. Ὅτε δὲ καὶ μετά τινα ἔτη εἶδον πάλιν τὴν Δούκισσαν ἐν Ἀθήναις, σχεδὸν οὐδὲν εἶχεν ἀπολέσει τοῦ κάλλους της.

Συνετέλεσα δὲ καὶ εἰς ἕτερον συνοικέσιον ἄξιον ἀφηγήσεως. Κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1872 εἶχεν ἔλθει ἐκ Μασσαλίας μία τῶν ἐπισήμων καὶ εὐπόρων Ἑλληνίδων τῆς ἐκεῖ ἀποικίας, ἡ κυρία Πετροκοκκίνου, μετὰ τῆς ὡραίας θυγατρός της Δεσποίνης, ἧς ἡ χάρις καὶ τὰ προτερήματα ἔθελγον πάντας ἐν ταῖς συναναστροφαῖς, εἰς ἃς ἡ σύζυγός μου ἐφρόντιζε νὰ τὴν παρουσιάζῃ. Ἠγάπα δ' ἡ μήτηρ της αὐτὴν περιπαθῶς, καὶ βαθέως μὲ συνεκίνησεν ὅτε, παρακινουμένη ποτὲ ὑπ' ἐμοῦ νὰ ὑποβάλῃ εἰς ἐγχείρησιν ἓν οἴδημα, ὃ εἶχεν εἰς τὸν τράχηλον, μοὶ εἶπεν ὅτι, ὅσον ἀναγκαία καὶ ἂν ἦτον αὕτη, δὲν θέλει ὑποβληθῇ εἰς αὐτήν, διότι, ἂν ἀπέβαινε θανατηφόρος, θὰ ἔμενεν ἡ θυγάτηρ της μόνη καὶ ἀπροστάτευτος ἐπὶ τῆς γῆς· θ' ἀποφασίσῃ ἑπομένως τὴν τομὴν τότε μόνον, ὅταν ἤθελεν ἀποφασισθῇ τῆς κόρης της ἡ ἀποκατάστασις. Ἐντεῦθεν δ' ὁρμηθεῖσα, προέβη εἰς τὴν παράκλησιν τοῦ νὰ προτείνω τὴν ἕνωσιν ταύτης εἰς ἕνα τῶν τότε ἐν Παρισίοις διατριβόντων νέων Ἑλλήνων, ὅστις καὶ αὐτὸς ἀνῆκεν εἰς εὐπορωτάτην οἰκογένειαν. Καὶ ἐγὼ μὲν προθύμως διεβίβασα τὴν πρότασιν, πιστεύων ὅτι τὸ συμφέρον τοῦ νέου μᾶλλον ὑπηρετῶ ἢ τὸ τῆς ἀξιολόγου κόρης, καὶ ἔδωκα ἀφορμὴν πρὸς συνάντησιν ἀμφοτέ-

τέρων ἐν συναναστροφαῖς, ἀλλ' ἡ ἀπάντησις, ἣν ἐν τέλει ἔλαβον καὶ ἠναγκάσθην νὰ διαβιβάσω, ἦν ὅτι, πολὺ μὲν ἤρεσεν ἡ νεάνις, ἀλλ' ἡ προίξ, ἀνερχομένη εἰς ἑκαντοντάδας τινὰς χιλιάδων δραχ., ἦν ἀνεπαρκής. Μετὰ τοῦτο αἱ κυρίαι ἀνεχώρησαν εἰς Μασσαλίαν, τῆς μητρὸς βαθέως θλιβομένης, ἐμοῦ ὅμως σκεπτομένου ὅτι ἡ τοιαύτη ἀπάντησις ἦν οἰωνὸς ἠθικῆς ἀνισορροπίας τῶν δύο μερῶν.

Καὶ ἡ μὲν ἐγχείρησις, ἐπιμεινάντων τῶν συγγενῶν, ἔγινε κατ' Ἀπρίλιον, καὶ εὐτυχῶς μετὰ πλήρους ἐπιτυχίας. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ μῆνα μ' ἐπεσκέφθη εἰς Παρισίους ὁ ἀρχαῖος μου φίλος Στέφανος Καραθεοδωρῆς, ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου, ἀρχιατροῦ τοῦ Σουλτάνου, ἐπανερχόμενος ἐκ Λονδίνου, εἰς ἣν κατεῖχε θέσιν Γραμματέως τῆς Ὀθωμανικῆς Πρεσβείας ἐν Βερολίνῳ.

Ἡ χαρά μου ἦν μεγίστη διὰ τὴν ἐκ νέου συνάντησιν ταύτην μετὰ νέου, ὃν μεγάλως ἠγάπων καὶ ἐξετίμων. Μοὶ ἐπῆλθε δ' εὐθὺς κατὰ νοῦν νὰ διαπράξω τι, εἰ δυνατόν, ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας καὶ αὐτοῦ καὶ ἄλλων τινῶν συγχρόνως ἐκ τῶν γνωρίμων μου. Τὸ ἑσπέρας λοιπόν, ἀφ' οὗ ἐγευμάτησε παρ' ἡμῖν καὶ τὸν ὡδήγησα εἰς τὸ Θέατρον, μετὰ τοῦ ἐπίσης φίλου του κ. Δραγούμη, μεθ' οὗ καὶ συνενοήθην, τὸν ἠρώτησα τίνα ἦσαν τὰ περαιτέρω του σχέδια. Ὅτε δὲ μοὶ εἶπεν ὅτι τὴν ἐπαύριον τὸ ἑσπέρας ἀπήρχετο εἰς Βερολῖνον, ὅπου περιεμένετο ὑπὸ τοῦ θείου καὶ ἀρχηγοῦ του κ. Ἀριστάρχου, Πρέσβεως τῆς Τουρκίας ἐκεῖ, τῷ εἶπον ὅτι δὲν ἦτο εὔλογον καὶ δυνατόν, Ἕλλην αὐτός, διερχόμενος διὰ Γαλλίας, νὰ μὴ ἐπισκεφθῇ κἂν τὴν ἐν Μασσαλίᾳ ἐπίσημον Ἑλληνικὴν ἀποικίαν. Κατ' ἀρχὰς ἐξέλαβε ταῦτα ὡς ἀστειότητα, τόσῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον οὐδ' ἐγὼ αὐτὸς εἶχον ἐπισκεφθῆ τὴν ἐπίσημον ἀποικίαν. Ἀλλά, βλέπων τὴν ἐπιμονήν μου, ἐπὶ παντοίαις προφάσεσι, καὶ τέλος, ὅτε τῷ εἶπον ὅτι γνωρίζω ἐκεῖ ἐξαίρετον καὶ πλουσίαν οἰκογένειαν, ἧς τὸ ἐξοχώτερον κόσμημα ἦν θηγάτηρ ὡραιοτάτη, ἤρχισε μὲν διαβλέπων, ὅτι εἶχόν τι κατὰ νοῦν, ὅτε οὕτως ἐπέμενον, ἀλλ' οὐχ' ἧττον μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ ἀναχώρησίς του διὰ Βερολῖνον ἦν ἀναπόφευκτος, ὑπὸ τοῦ καθήκοντος ἐπιβαλλομένη, ὅτι τὴν ἐπαύριον θὰ ἤρχετο νὰ μ' ἀποχαιρετήσῃ.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν, ὅτε ἦλθε καὶ ἀπεχαιρέτα, «Ὅλα ταῦτα καλά», τῷ εἶπον. «Ἀλλ' ἐν τούτοις ἰδοὺ ἐπιστολή, ἣν ἔγραψα τῇ κυρίᾳ Πετροκοκκίνου. Ταύτην θὰ τῇ ἐπιδώσητε, καὶ αἱ κυρίαι ἐπὶ τῇ συστάσει μου, μεγάλην θὰ ἔχωσιν εὐχαρίστησιν νὰ σᾶς ξεναγίσωσιν ἐν Μασσαλίᾳ, καὶ ὑμεῖς, ἐλπίζω, οὐχὶ ὀλιγωτέραν νὰ λάβητε αὐτὰς ξεναγούς».

Ἐν ἄλλῃ δὲ ἰδιαιτέρᾳ ἐπιστολῇ, ἣν εἶχον πέμψει ἀπὸ τῆς προτεραίας, συνίστων θερμότατα καὶ ἐν πάσῃ πεποιθήσει, ὡς ἐπιθυμητὸν γαμβρόν, τὸν ἀξιόλογον νέον, ὅστις ἤλπιζον ὅτι ἤθελε παρουσιασθῇ ταῖς κυρίαις φέρων τὴν συστατικήν μου. Τῷ ὄντι δέ, καὶ τοῦ Δραγούμη ὑποστηρίξαντός με, ἀνεχώρησεν ὁ κ. Καραθεοδωρῆς τὸ ἑσπέρας, οὐχὶ διὰ Βερολῖνον, ἀλλὰ διὰ Μασσαλίαν, καὶ μετὰ 3 ἢ 4 ἡμέρας μοὶ ἔγραφεν ὅτι διακαίεται ὑπ' ἔρωτος διὰ τὴν νέαν Δέσποιναν.

Μετὰ τέσσαρας δὲ μῆνας, ἀφ' οὗ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν θέσιν του, μοὶ ἐπέστειλεν αὖθις ἐκ Μασσαλίας, προσκαλῶν με εἰς τὸν ἐπικείμενον γάμον του, καὶ τῇ 13)25 Αὐγούστου ἀνεχώρησα τὸ πρωῒ δι' ἐκεῖ.

Ἄριστα γευματίσας εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ Dijon, ἔφθασα διὰ νυκτός, τῇ 10ῃ, εἰς Λουγδοῦνον (Lyon), οὗ ὅμως οὐδὲν ἐδυνήθην νὰ ἰδῶ. Ἐνταῦθα δὲ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἁτμάμαξαν παρ'ἐμοί, μετὰ τοῦ βρέφους καὶ τῆς τροφοῦ, ἡ νέα συγγενὴς τῶν Πετροκοκκίνων, Κα Νεγρεπόντη, ἣν πρὶν ἤδη ὀλίγον ἐγνώριζον, καὶ ὅλην τὴν νύκτα διῆλθον ἄϋπνος, συνδιαλεγόμενος μετ' αὐτῆς. Τῇ δ' ἐπιούσῃ, τὸ πρῶτον φῶς τῆς ἡμέρας μᾶς εὗρεν ἐν μέσῳ ξηρῶν πεδιάδων, μεθ' ἃς ἀπηντήσαμεν δύο εὐρείας ἁλμυρὰς λίμνας, καὶ εἶτα, διαβάντες ἐπὶ 8 λεπτὰ ὑπόγειον σύριγγα, εἴδομεν πέραν αὐτῆς ὑψούμενα ἑκατέρωθεν ὄρη ἄδενδρα καὶ φαλακρά, ὡς εἰσὶ πολλὰ κατὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἑλλάδος, καὶ μεταξὺ αὐτῶν τὴν ἀπέραντον θάλασσαν, κατὰ τὴν ἀκτὴν δ' ἐπὶ τοῦ πεδίου τὴν Μασσαλίαν, εἰς ἣν ἀφίχθημεν εἰς τὰς 6 1)2 τὸ πρωΐ, κατέλυσα δ' εἰς τὸ ξενοδοχεῖον de Noaille.

Ἀμέσως δὲ μετὰ τὰς πρώτας ὥρας τῆς ἀφίξεώς μου, πρῶτον μὲν συνηντήθην μετὰ τοῦ κ. Καραθεοδωρῆ, εἶτα δ' ἔσπευσα

νὰ ἴδω διαφόρους τῶν ἐπισημοτέρων ὁμογενῶν, μεθ᾽ ὧν πολλὰ συνδιελέγην περὶ τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων. Ἰδίως δὲ τὸν μεγάπλουτον κ. Βαλλιάνον ἐζήτησα νὰ πείσω ν᾽ ἀναλάβῃ τὴν κατασκευὴν τῶν ἐν Ἑλλάδι σιδηροδρόμων. Ἐδείχθη δὲ διατεθειμένος εἰς τοῦτο, ἀλλ᾽ ἂν μόνον ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐπετύγχανε τὴν ἔγκρισιν τῆς ἑνώσεως αὐτῶν μετὰ τῶν Τουρκικῶν. Ἀπήντησα δὲ μετὰ πλείστης χαρᾶς ἐπιδημοῦντα ἐνταῦθα καὶ τὸν φίλον μου, τὸν ποτὲ Γεν. Γραμματέα μου, Ἰω. Δεληγιάννην, μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῆς γυναικαδέλφης του. Κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν προσεκλήθην εἰς γεῦμα παρὰ τῷ κ. Ἰω. Βαλτατζῆ, διδύμῳ ἀδελφῷ τοῦ Εὐαγγέλη, συζύγῳ δὲ τῆς ἀδελφῆς τῆς Κυρίας Πετροκοκκίνου, ἥτις ἐπίσης παρὼν μετὰ τῆς Δεσποίνης, καὶ πάσης τῆς λοιπῆς πολυαρίθμου οἰκογενείας, καὶ τοῦ Στεφάνου Καραθεοδωρῆ μετὰ τῶν δύω ἀδελφῶν του, τῆς Κυρίας Καλλιάδη καὶ τῆς Κυρίας Ἄββοτ, αἵτινες εἶχον προσέλθει ἐκ Τουρκίας διὰ τὴν προκειμένην τελετήν. Μετὰ δὲ τὸ πολυτελὲς γεῦμα ἐπορεύθην, μετὰ τοῦ Προξένου ἡμῶν κ. Ἀναργύρου, εἰς τοῦ Διοικητοῦ τῆς πόλεως, κ. Limbourg, εἰς ὃν ἐσύστησα τόν τε Πρόξενον καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἀποικίαν, ὡς καί τινας τρεχούσας ὑποθέσεις, καὶ εἶτα ὡδηγήθην ὑπὸ τοῦ κ. Ἀναργύρου εἰς τὴν ὡραιοτάτην ἔπαυλιν τοῦ κ. Ζαφειροπούλου, κειμένην εἰς τῆς πόλεως τὰ περίχωρα.

Τῇ δ᾽ ἐπιούσῃ παρευρέθην εἰς τοὺς ἀρραβῶνας ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ, μεθ᾽ οὕς, ὑπὸ τοῦ κ Προξένου καὶ τοῦ κ. Βακαλοπούλου, ὡδηγήθην εἰς τὸν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Λέσχῃ συνερχόμενον Ἑλληνικὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον, καὶ ἐκεῖ, μεταξὺ ἄλλων, λόγου γενομένου περὶ τῆς μουσικῆς τοῦ ἔθνους διαμορφώσεως, ἐξέθηκα τὰς ἰδέας μου περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς, ψέξας τὴν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Μασσαλίας εἰσαγωγὴν τῆς μουσικῆς τοῦ Χαβιαρᾶ, ἀνατρεπούσης τὴν ἀρχαίαν, τὴν κατ᾽ ἐμὲ ἐξ αὐτῶν τῶν Ἑλληνικῶν χρόνων ἡμῖν παραδεδομένην. Ἐξέθηκα δὲ μετὰ ταῦτα καὶ τὰ περὶ τοῦ σχεδίου τοῦ ἐν Παρισίοις οἰκοτροφείου, καὶ ἐν τέλει, ἐπειδὴ εἶχον πληροφορηθῆ ὅτι ὑπῆρχε διάστασις μεταξὺ Προξένου καί τινων ὁμογενῶν, ἐρευνήσας περὶ τῶν αἰτιῶν ὡμί-

λησα πρὸς ἀμφότερα τὰ μέρη καὶ εὐτυχῶς τὰ διήλλαξα. Μετὰ ταῦτα δ' ὡδηγήθην εἰς γεῦμα εἰς τὴν ὡραίαν ἐξοχὴν τοῦ κ. Πετροκκοκίνου, πάππου τῆς μελονύμφου, ὅστις, ὑπέργηρως ὤν, εἰ καὶ τοὺς τρόπους εὐάρεστος καὶ φιλόφρων, ἐγεύετο κατ' ἰδίαν. Εἰς δὲ τὴν τράπεζαν παρεκάθηντο ἀπόγονοι μόνον αὐτοῦ καὶ τὴν πρωτοκαθεδρίαν εἶχεν ἡ σεβαστὴ σύζυγός του, ἧς ἡ νεάζουσα δραστηριότης οὐδόλως ἤλεγχε τὴν λίαν προβεβηκείαν ἡλικίαν. Μετὰ τὸ γεῦμα δὲ πᾶσα ἡ συναναστροφὴ ἐπεδόθη εἰς παιγνίδια, διαρκέσαντα μέχρι τῆς νυκτός, καὶ λήξαντα εἰς οὐχ ἧττον πλούσιον δεῖπνον. Ἐπανελθὼν δ' εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ἔμαθον ὅτι ὁ κ. Διοικητὴς ἐντὸς τῆς ἡμέρας εἶχεν ἔλθει εἰς ἐπίσκεψίν μου.

Τὴν Τετάρτην, ἀφοῦ μετὰ τοῦ Προξένου παρεσκεύασα τὸ συμβόλαιον τοῦ γάμου, περιῆλθον μετὰ διαφόρων ὁμογενῶν τὸ εὐραίως διατεταγμένον Μουσεῖον καὶ τὸν λαμπρὸν παράλιον περίπατον τῆς Corniche, καὶ τὸν ἄλλον τοῦ Πράδου, καὶ τὸν κῆπον Βορέλλη· καὶ τὴν Πέμπτην ἐτελέσθη ὁ γάμος, πρῶτον εἰς τὸ Δημαρχεῖον καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐκεῖθεν δὲ μετέβημεν αὖθις εἰς τὴν ἔπαυλιν τοῦ κ. Πετροκοκκίνου, ὅπου παρεκαθήσαμεν εἰς γεῦμα 73 συνδαιτημόνων, τῶν πλείστων συγγενῶν Προὐκάθητο δ' αὐτοῦ ὁ σεβαστὸς οἰκοδεσπότης, 83 ἐτῶν ἡλικίαν ἔχων, καὶ οὗτος, περὶ τὰ τέλη, ἀνέγνω γραπτὴν πρόποσιν. Μετ' αὐτὸν δ' ἐγερθεὶς ἐγώ, ἀνέγνων ἄλλην, ἔμμετρον (sonnet), ἐκδοθεῖσαν μετὰ ταῦτα. Μετὰ δὲ τὸ γεῦμα ἐφωτίσθη ὁ κῆπος λαμπρῶς, καὶ χορὸς παρετάθη μέχρι τῆς ὥρας, καθ' ἣν οἱ νεόνυμφοι ἀπῆλθον διὰ τοῦ σιδηροδρόμου. Ἡ δ' ὡραιοτέρα τῶν χορευουσῶν, ἑλληνὶς χάρις, ἦν ἡ νέα Αἰκατερίνη Ψυχάρη, ἡ μετὰ ταῦτα νυμφευθεῖσα τὸν Ἐμμανουὴλ Βαλτατζῆν, ἀδελφὸν τῆς νύμφης μου Λουκίας.

Ἔμεινα δ' ἔτι δύω ἡμέρας εἰς Μασσαλίαν, καθ' ἃς ἐδέχθην τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἐπίτηδες δι' ἐμὲ ἐκ τοῦ Αἴξ ἐλθόντος ἐνθουσιώδους φιλέλληνος Borelli, καὶ ἐπανέλαβον τὰς ἐμὰς ἐπισκέψεις παρὰ τοῖς πρωτίστοις τῶν ὁμογενῶν, ἐν αὐτοῖς καὶ τοῦ κ. Δ. Βασιλείου, παρ' ᾧ εἶδον περίεργον καὶ μοναδικὴν εἰκόνα τοῦ

Σκεντέρβεη, καὶ οὗ ἡ θυγάτηρ Σμαράγδα μοὶ προσέφερε κεραμευτικὸν ἀγγεῖον, ζωγραφηθὲν ὑπ᾽ αὐτῆς. Περιελθὼν δὲ μετὰ τοῦ κ. Βασιλοπούλου τοὺς λαμπροὺς λιμένας «Ναπολέοντος» καὶ **Juliette**, τὴν ὡραίαν ὁδὸν τῆς «Δημοκρατίας,» καὶ προγευθεὶς μετ᾽ αὐτοῦ εἰς τὸ ἐπὶ παραθαλασσίων βράχων καθήμενον ξενοδοχεῖον la Réserve, καὶ εἰς τὸν σύλλογον Cercle Phocéen προσελθών, τὸ ἑσπέρας, κατὰ τὰς 10 ἀπῆλθον μετὰ τῶν ἀδελφῶν τοῦ γαμβροῦ, καὶ τὴν ἐπαύριον κατελύσαμεν εἰς τὸ ἐν Λουγδούνῳ ξενοδοχεῖον Collet, ἀφιχθέννες ἐκεῖ κατὰ τὰς 5 ½.

Διεμείναμεν δὲ καὶ ἐνταῦθα δύω ἡμέρας, καθ᾽ ἃς ἔσπευσα νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν Ἕλληνα κ. Γεμενὴν (Yemeniz), ἐκδόντα σύγγραμμα περὶ τῆς νῦν Ἑλλάδος, δι᾽ ὃ κατετάχθη ὡς μέλος τῆς ἐν Λουγδούνῳ Ἀκαδημίας.. Καὶ ἐν αὐτῷ μὲν εὗρον, ὡς ἐκ τῆς ἐντυπώσεως κἂν ἣν ἐνεποίοι, οὐδέν τι πολὺ πλέον ἢ συνήθη οἰνέμπορον· ἡ δὲ σύζυγός του μοὶ ἐφάνη διακεκριμένη κυρία, καὶ ἡ θυγάτηρ του ἐλάμβανεν Ἑλληνικὴν ἀνατροφὴν καὶ ἐσπούδαζε τὸν Ὅμηρον. Εὐηρεστήθη δὲ νὰ μὲ ξεναγήσῃ ὁ κ. Γεμενὴς διὰ τοῦ Λουγδούνου, ὅ μεγαλοπρεπῶς διασχίζει ὁ Ῥοδανός, γραφικοὺς λόφους ἔχων εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην, καὶ μὲ ὡδήγησε καὶ εἰς τὸ κατάστημα, ἐν ᾧ ὑπῆρχε τότε ἔκθεσις γαλλικῶν εἰκόνων, πολλῶν ἀξίων λόγου. Μεταξὺ δ᾽ αὐτῶν, μετὰ περιεργείας μᾶλλον, παρὰ μετὰ θαυμασμοῦ, εἶδον ἐλαιογραφίας τινὰς τοῦ Doré, οὐχὶ ἀνταξίους τῶν χαλκογραφιῶν του. Ἀπελθὼν δὲ τῇ 12ῃ τὸ ἑσπέρας, ἐπέστρεψα τῇ 22ᾳ Αὐγούστου εἰς Παρισίους.

Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ σχέσεις μου μεθ᾽ ὁμογενῶν δὲν ἦσαν πάντοτε ἐπίσης χαροποιοὶ καὶ εὐάρεστοι. Οὕτως, ἅπαξ παρέστη εἰς ἐμὲ Ἑλληνὶς ὡραιοτάτη, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ἦλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τῆς μητρός της, μεινάσης εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, διότι ἠσθένει τὸ μικρόν της παιδίον. Μοὶ ἀφηγήθη δ᾽ ὅτι ἦν αὐτὴ θυγάτηρ, οὐχὶ νόμιμος, ἑνὸς τῶν τότε ἐν Παρισίοις διατριβόντων πλουσίων ὁμογενῶν καί τινος πρώην ὑπηρετρίας, καὶ ἦλθε νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ πατρός της χρηματικὴν βοήθειαν, διότι ἐπρόκειτο νὰ νυμφευθῇ.

Καίτοι οὐδὲν ἔχων καθῆκον νὰ ἐπεμβῶ εἰς ὑπόθεσιν τόσῳ δυσάρεστον, ἀλλ' ἀναλογιζόμενος τὴν δυσχερῆ θέσιν εἰς ἣν ἐξ ἀφροσύνης περιῆλθον αἱ ἀβοήθητοι αὗται γυναῖκες, ἀπῆλθον τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ὃ μοὶ ὠνόμασε, τὸ τῆς 'Ολλανδίας, ἓν τῶν ἐπισημοτάτων τῶν Παρισίων, καί, ἀκούσας παρὰ τῆς μητρός, ἥτις ἐντελῶς ὡς ὑπηρέτρια ἐφαίνετο, ὅτι, διότι ἦν ἄπορος, μετὰ δυσκολίας διὰ μικρῶν δανείων κατώρθωσε νὰ ἐπιχειρήση τὴν μεγάλην ταύτην ὁδοιπορίαν, τῇ παρέστησα πᾶσαν τὴν ἀπερισκεψίαν της, διότι πιθανὸν ἦν ὅτι ὁ πατήρ, εἰς ὃν ἐγὼ δικαίωμα δὲν εἶχον ν' ἀποταθῶ, οὐδὲν θὰ τῇ ἔδιδεν, ὥστε θὰ ἔμενεν αὐτὴ μετὰ τῆς οἰκογενείας της λιμώττουσα καὶ ἀβοήθητος ἐν τῇ ἀχανεῖ μεγαλοπόλει. Τὴν παρήνεσα, ἑπομένως, ἀμέσως κἂν νὰ ἐξέλθη τοῦ πολυτελοῦς ἐκείνου ξενοδοχείου, δι' ὅσων δὲ τῇ μένουσι χρημάτων νὰ ἐπιστρέψη εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἐκεῖθεν δι' ἐπιστολῶν νὰ ἑλκύση τὴν μεγαλοδωρίαν τοῦ πατρὸς ὑπὲρ τῆς θυγατρός του, ἣν οὐδὲ κἂν ἐγνώριζεν. 'Αλλά, κλαίουσα, μοὶ εἶπεν ὅτι χρήματα δὲν τῇ μένουσιν ἐπαρκῆ διὰ τὴν ἐπιστροφήν.

Μετὰ βαρείας καρδίας τὰς δυστυχεῖς ταύτας ἀφείς, ἐπορεύθην πρὸς ἕνα φίλον τοῦ κυρίου, περὶ οὗ ἐπρόκειτο, καὶ διηγηθεὶς αὐτῷ ὑπὸ ἐμπιστοσύνην τὴν περίστασιν, τὸν παρεκάλεσα νὰ μεσιτεύση ὑπὲρ τῶν γυναικῶν, καθ' ὃν εἶδε τρόπον. 'Ο δέ, τὴν ἐπαύριον ἐλθὼν πρὸς ἐμέ, μοὶ ἔφερε τὴν ἀγγελίαν ὅτι ὁ φίλος του συγκατετέθη νὰ δώση δισχίλια φράγκα, ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅμως ὅτι αἱ γυναῖκες θὰ ἐπιστρέψωσιν ἀμέσως εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἅμα λοιπὸν ταῦτα μαθών, ἔσπευσα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, καὶ τὴν μητέρα εὑρών, τῇ ἀνήγγειλα τὴν εὐτυχῆ ἔκβασιν, καὶ τὴν προέτρεψα ν' ἀναχωρήση, ἂν ὄχι τὴν αὐτὴν ἡμέραν, τὴν ἑπομένην ὅμως βεβαίως. 'Η δὲ μοὶ ἀπήντησεν ὅτι αὕτη μὲν βλέπει τὴν ἀνάγκην καὶ ἔστι πρόθυμος ν' ἀπέλθη, ἀλλ' ὅτι ἡ θυγάτηρ της κατ' οὐδένα λόγον θέλει νὰ ἐγκαταλείψη τοὺς Παρισίους, καὶ προτιμᾷ ν' ἀποζῇ, ὡς ἐργάτις, παρά τινι μεγάλῳ ῥαπτικῷ καταστήματι, ὅπου νὰ ἐκμάθη τὴν βιοποριστικὴν ταύτην τέχνην. Ὅσον καὶ ἂν παρωργίσθην κατ' ἀρχὰς ἐκ τῆς ἀτόπου αὐτῆς ἀντιστά-

σεως, ἐκάμφθην ὅμως μέχρι τέλους ὑπὸ τῶν δακρύων τῆς μητρός, καί, ἐπισκεφθεὶς μίαν τῶν ἐπισήμων ῥαπτριῶν, ἥτις εἰργάζετο διὰ τὴν οἰκογένειάν μου, καὶ εἰς ἣν εἴχομεν προμηθεύσει καὶ πολλὰς παραγγελίας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, τὴν παρεκάλεσα νὰ δεχθῇ τὴν νέαν κόρην παρ᾿ ἑαυτῇ, ἵνα ἔχῃ μικρόν τινα πόρον, καὶ κατοικῇ ὑπὸ στέγην προστάτιν. Ἀλλ᾿ ἡ ἀγαθὴ βιομήχανος μοὶ εἶπεν ὅτι, εἰ καὶ στερουμένην τῆς ἀναγκαίας ἐμπειρίας, προθύμως, ὡς ἡμετέραν προστατευομένην, τὴν κατατάττει μεταξὺ τῶν ἐργατριῶν της· ἀλλ᾿ εἰς τὴν οἰκίαν της δὲν ἔχει τόπον νὰ τὴν δεχθῇ, ὡς τοῦτο παρ᾿ οὐδεμιᾷ ἄλλῃ θέλω εὕρει, οὐδ᾿ ἂν εἶχε, θὰ ὠφέλει πολὺ διὰ τὴν ἠθικὴν αὐτῆς ἀσφάλειαν, διότι θὰ ἦτον ἀδύνατον νὰ ἐπιτηρῆται, ὡς ἂν ἦτον ἐντὸς παρθεναγωγείου.

Ταῦτα ἀμέσως τὴν πρωΐαν τῆς ἐπιούσης ἐπανέλαβον εἰς τὴν μητέρα, εἰπὼν αὐτῇ ὅτι τὸ μόνον ὃ τῇ ἔμεινεν ἦν, ἀνυπερθέτως ν᾿ ἀναχωρήσῃ μετὰ τῆς θυγατρός της, ἄλλως τῇ ἀρνοῦμαι πᾶσαν προστασίαν καὶ πᾶσαν ἀνάμιξιν. Ἡ δὲ πεισθεῖσα, μ᾿ ὑπεσχέθη ν᾿ ἀπέλθῃ τὴν τρίτην ἀπ᾿ ἐκείνης ἡμέραν. Τῷ ὄντι δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐπέστρεψα περὶ τὴν δείλην εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, καὶ πρὸς μεγάλην μου εὐχαρίστησιν ἔμαθον ὅτι ἡ οἰκογένεια ἀνεχώρησε.

Τρεῖς ἕτεραι ἡμέραι παρῆλθον ἔκτοτε, ὅτε, παρουσιασθεὶς εἰς τὸ γραφεῖόν μου νέος τις ἥκιστα διακεκριμένος τὴν ὄψιν, ἀτελῶς δέ τὴν γαλλικὴν ὁμιλῶν, μοὶ εἶπεν ὅτι ἦν ἀρμένιος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐλθὼν ἵνα νυμφευθῇ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος κόρην.

— «Λυποῦμαι ὅτι ἐφθάσατε ἐξώρας,» τῷ εἶπον. «Ἡ κόρη ἣν ζητεῖτε ἀνεχώρησε ἤδη διὰ Κωνσταντινούπολιν.»

— «Δὲν ἀνεχώρησε, μοὶ εἶπε. Διατρίβει εἰς Παρισίους».

— «Ἀπατᾶσθε», τῷ ἀπήντησα. «Διέτριβεν ἐδῶ μετὰ τῆς μητρός της, ἀλλ᾿ ἀμφότεραι ἀπῆλθον πρὸ τριῶν ἡμερῶν».

Τότε μοὶ διηγήθη, ὅτι ἀπῆλθον μὲν τῷ ὄντι, ἀλλ᾿ ὅτε ἔφθασαν εἰς τὰ σύνορα τῆς Γαλλίας, ἡ κόρη, ἐξελθοῦσα τῆς ἁμάξης τοῦ σιδηροδρόμου, ἐκρύβη που, καὶ ἀφῆκε τὴν μητέρα της νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ὁδοιπορίαν, αὐτὴ δ᾿ ἔμεινεν ἐκεῖ καὶ περιέμεινε μέχρις οὗ ἔφθασεν ὁ μελλόνυμφός της, μεθ᾿ οὗ εἶχε συνεννοηθῆ, καὶ τὴν ἔφερεν εἰς τοὺς Παρισίους ὀπίσω.

Λίαν ἐκπλαγεὶς εἰς τὸ παράδοξον ἄκουσμα, τὸν ἠρώτησα τὶ τώρα θέλει παρ' ἐμοῦ· ὁ δὲ μοὶ εἶπεν ὅτι διὰ δύω τινα μὲ παρακαλεῖ· πρῶτον νὰ κατορθώσω νὰ δώσῃ ὁ πατὴρ ἐπαρκῆ τινα προῖκα εἰς τὴν κόρην, δεύτερον δ' εἰς αὐτὸν νὰ προμηθεύσω θέσιν τινα γραμματέως παρά τινι τῶν Ἑλληνικῶν ἢ καὶ τῶν γαλλικῶν ἐμπορικῶν οἴκων, διότι ἄλλως τῷ ἦν ἐντελῶς ἀδύνατον νὰ νυμφευθῇ.

Τῷ εἶπον δ' εἰς ἀπάντησιν, ὅτι εἰς τὸ πρῶτον οὐδόλως ἐδυνάμην ν' ἀναμιγῶ, περὶ δὲ τοῦ δευτέρου σχεδὸν οὐδεμίαν ἔχω ἐλπίδα. Ἦλθε δὲ τῇ ἐπιούσῃ καὶ ἡ κόρη νὰ μὲ παρακαλέσῃ, ἐπαναλαβοῦσα μοι ὅτι ὁ νυμφίος της δὲν συγκατένευε νὰ τὴν συζευχθῇ, εἰμὴ ἐπὶ τῇ ἐκτελέσει τῶν δύω ἐκείνων ὅρων. Καὶ ἐπέπληξα μὲν αὐτὴν αὐστηρῶς, συνωμίλησα ὅμως οὐχ' ἧττον μετά τινων τῶν ἐν Παρισίοις Ἑλλήνων, καὶ πρὸ πάντων μετὰ τῆς κ. Καρατζᾶ, ἥτις εἶχεν ἐμμέσους καὶ ἀμέσους σχέσεις μετὰ τοῦ πατρός· ἀλλ' ἀπέτυχον πανταχοῦ. Ἐπορεύθην ἑπομένως εἰς τὴν διεύθυνσιν, ἣν ἡ νέα μοὶ ἔδωκεν, ἐδήλωσα εἰς αὐτὴν ὅτι μάταιαι ἀπέβησαν πᾶσαί μου αἱ προσπάθειαι, καὶ τὴν προέτρεψα ἐπιμόνως ν' ἀπέλθῃ πρὸς τὴν μητέρα της, ἐξηγῶν αὐτῇ ὅτι, ἀφ' οὗ ὁ μνηστήρ της ἀρνεῖται νὰ τὴν νυμφευθῇ, παντὸς πόρου ἐστερημένη, ἤθελεν ἀπολεσθῇ ἐν μέσῳ τοῦ ἀπεράντου καταγωγίου τῆς διαφθορᾶς τῶν Παρισίων.

Ἐνῷ δὲ ταῦτα ἔλεγον, προέκυψε πλήρης ὀργῆς ὁ Ἀρμένιος ἐξ ἐσωτερικοῦ δωματίου καὶ μοὶ προσῆψεν ὅτι προέτρεπον τὴν νέαν κόρην νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν διαφθοράν, οὕτω παρεννοήσας τοὺς λόγους, οὓς ἀτελῶς ἤκουσεν ὅπου ἐκρύπτετο ὠτακουστῶν, διότι τῆς Ἑλληνικῆς ἦν σχεδὸν ἀδαής.

Χωρὶς νὰ καταδεχθῶ νὰ τῷ ἀπαντήσω ἄλλο, πλὴν τοῦ νὰ τῷ εἰπῶ νὰ ζητήσῃ παρὰ τῆς κόρης τὴν ἐξήγησιν τοῦ τί τῇ ἔλεγον, ἀνεχώρησα· ἀλλὰ τοῦτο δὲν μὲ ἠμπόδισε ν' ἀναλογισθῶ τὴν λυπηρὰν θέσιν τῆς ἀθλίας, ἧς μεγάλη ἦν ἡ ἀπερισκεψία καὶ ἥτις τότε πρῶτον ἐνόησα ὅτι συνοικεῖ μετ' αὐτοῦ. Ἐπανέλαβον ἑπομένως τὰς προσπαθείας μου, καὶ τῇ συμπράξει τῆς τε κ. Καρατζᾶ καὶ ἄλλων κυριῶν, ἐπείσθη ὁ πατὴρ νὰ προσεπιδώσῃ καὶ

ἄλλα, καὶ οἱ ἱερεῖς τῶν Ἁγίων Αὐγουστίνων νὰ τελέσωσι τὸν γάμον δωρεάν, καὶ οὕτω, χωρὶς πλέον νὰ τοὺς ἰδῶ, ἠσθάνθην ὅμως μεγάλην χαρὰν ὅτι συνετέλεσα εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς εἰς τὸ χεῖλος τοῦ κρημνοῦ ἱσταμένης.

Ἄλλοτε πάλιν, κατὰ τὸν Μάρτιον, μοὶ ἀφῆκεν ἄγνωστός μοι κύριος ἐπισκεπτήριον, καθ' ὃ ἐκαλεῖτο κ. Δαμ....., πρώην Νομάρχης. Τῇ ἐπαύριον, ἑπομένως, ἀπῆλθον εἰς τὸ Μέγα Ξενοδοχεῖον (Grand Hôtel) νὰ τῷ ἀποδώσω τὴν ἐπίσκεψιν, καὶ εὗρον τὴν θυγατέρα του, κόρην ὡραίαν, μετά τινος ἄλλης κυρίας, ἥν, ὡς σύντροφον αὐτῆς, εἶχον συμπαραλάβει ἐπὶ βραχὺν χρόνον. Μ' ὑπεδέχθησαν δ' εἰς μίαν τῶν πολυτελεστέρων αἰθουσῶν τοῦ δαπανηροτάτου ἐκείνου ξενοδοχείου, ἐξ οὗ εἴκασα ὅτι ἔπρεπε νὰ εἶναι βαθύπλουτος οἰκογένεια. Τοῦτο δὲ μοὶ ἐπεβεβαιώθη, ὅτε, μαθὼν ὅτι ἔμελλον νὰ διαμείνωσιν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐν Παρισίοις, ἠρώτησα ἂν προτίθηνται νὰ κατοικήσωσι δι' ὅλου τοῦ χρόνου ἐν τῷ ξενοδοχείῳ, καὶ ἡ θυγάτηρ μοὶ εἶπεν ὅτι ἐπεσκέφθη ἤδη ὁ πατήρ της μίαν ἀπέναντι οἰκίαν, κειμένην ἑπομένως εἰς τὴν πολυτελεστέραν καὶ δαπανηροτέραν συνοικίαν τῶν Παρισίων, ἀλλ' ὅτι ἔχει αὕτη ἐλλείψεις καὶ δὲν τοῖς ἤρεσε· μέχρις οὗ, ἑπομένως, εὕρωσι κατάλληλον, ὅτι προτιμῶσι νὰ διαμένωσιν ἐν τῷ ξενοδοχείῳ, ὅπου κατέχουσιν ἱκανὰ δωμάτια, ὥστε νὰ ἔχωσιν ἄνετον δίαιταν.

Περὶ τῆς εὐπορίας των, ἑπομένως, δὲν ἐδυνάμην νὰ διστάζω, καὶ ἐνόουν πῶς ὁ κ. Δαμ.... παρῃτήθη, ὡς μοὶ ἔλεγε, τῆς νομαρχιακῆς θέσεως, ἵνα ἔλθῃ νὰ διαμείνῃ τινὰ χρόνον ἐν Παρισίοις.

Οὕτω παρῆλθέ τις χρόνος. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ἦλθε πρός με ὁ κ. Δαμ....., καὶ πρὸς πολλὴν ἔκπληξίν μου, μοὶ ἐζήτησε νὰ τῷ δανείσω τινὰ χρήματα, διότι τὰ ἐδικά του δὲν τῷ εἶχον φθάσει ἐξ Ἀθηνῶν. Εὐτυχῶς δὲν εἶχον οὔτε τὰ ἐδικά μου, καὶ τῷ εἶπον ὅτι τοῦτο μικρὰν θὰ τῷ ἔφερε μόνον στενοχωρίαν, διότι γράφων, ἂν δὲν ἔγραψεν ἤδη, εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν θὰ εἶχεν ἀπάντησιν.

Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας παρουσιάσθη εἰς ἐμὲ κύριος, ὃν δὲν ἐγνώριζον, καὶ εἰπών μοι ὅτι ἦν ὁ ἰδιοκτήτης ἢ οἰκονόμος τοῦ

Μεγάλου Ξενοδοχείου, μοὶ παρεπονέθη ὅτι πρό τινος κατοικεῖ παρ' αὐτοῖς ἑλληνικὴ οἰκογένεια, ἥτις, ἡγεμονικῆς διαίτης ἔχει ἀξιώσεις, ἀλλά, καίτοι, κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ καταστήματος, πολλάκις ζητηθεῖσα, οὐδὲν πληρώνει Εἰς ταῦτα τῷ ἀπήντησα ὅτι λυποῦμαι, ἀλλ' οὐδεμίαν ἔχω δικαιοδοσίαν νὰ ἐπεμβῶ. Μοὶ εἶπε δὲ τότε ὁ κύριος ὅτι ἡ οἰκογένεια προτίθεται νὰ μετοικήσῃ, αὐτὸς ὅμως ὅτι θὰ λάβῃ πάντα τ' ἀστυνομικὰ μέτρα, ἵνα τὴν ἐμποδίσῃ μέχρις οὗ πληρωθῇ. Τῷ ἀπήντησα δ' ὅτι δικαιοῦται βεβαίως νὰ πράξῃ, ὡς φρονεῖ συμφερώτερον, ἀλλὰ κατ' ἐμέ, θὰ ἔπραττον ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον· οὐ μόνον θ' ἄφηνον τὴν οἰκογένειαν νὰ ἐξέλθῃ τοῦ ξεχοδοχείου αὐθημερόν, ἀλλ' ἂν ἦτον ἀνάγκη, καὶ θὰ τὴν ἐβίαζον εἰς τοῦτο διὰ τῆς ἀστυνομίας, διότι ἄλλως θ' ἀπέβαινε μεγαλητέρα ἡ ὑπὲρ αὐτῶν δαπάνη τοῦ ξενοδοχείου, χωρὶς ἴσως μεγαλητέρας ἐλπίδος ἀποδόσεως.

Ἂν ὁ ξενοδόχος κατὰ ταύτην ἢ κατ' ἄλλην ἀρχὴν ἐνήργησεν, ἀγνοῶ. Ἀλλὰ μετά τινα χρόνον ἔμαθον ὅτι ἡ οἰκογένεια ἐμίσθωσεν εἰς κεντρικὸν μέρος τῶν Παρισίων ὁλόκληρον καλῶς κατηρτισμένην οἰκίαν, μεταξὺ αὐλῆς καὶ κήπου, καὶ συγκατῴκει ἐκεῖ μετὰ τινος νέου, ξένου Ἰταλοῦ ἢ Πολωνοῦ, Δουκὸς ἢ Μαρκησίου, μνηστῆρος ὡς ἔλεγε, τῆς καλῆς θυγατρός, μεθ' ἧς πολλάκις ἐφαίνετο ἐπὶ ὡραίου δίφρου περιδιαβάζων εἰς τὰ Ἠλύσια καὶ εἰς τὸ ἄλσος τῆς Βολωνίας.

Καὶ ταῦτα μὲν ἤκουον, διότι πρὸ πολλοῦ δὲν ἔβλεπον πλέον τὸν κύριον νομάρχην, οὐχὶ λίαν ὁμαλὰ ὑποπτεύων τὰ κατ' αὐτόν. Ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ θέρους ἔλαβον αἴφνης τηλεγράφημα τῆς κυρίας Δ. . . ἐξ Ἑλλάδος, ἀγγελούσης μοι ὅτι ἡ θυγάτηρ της ἦν ἐν τῇ φυλακῇ, καὶ παρακαλούσης νὰ βοηθήσω. Τῇ αὐτῇ δ' ἡμέρᾳ ἦλθε πρός με καὶ ὁ ὑπηρέτης τῶν Δαμ... ζητῶν μοι δικαιοσύνην, καὶ μοὶ διηγήθη ὅτι ὁ νέος Δούξ, ὡς ἐλέγετο, ὅστις συνῴκει μετ' αὐτῶν, τὸν διέταξε μίαν ἡμέραν νὰ λαμβάνῃ ἀνὰ ἓν τὰ ἐνδύματά του καὶ νὰ τὰ μεταφέρῃ εἴς τι ξενοδοχεῖον, πράττων καὶ αὐτὸς τὸ ἴδιον, καὶ οὕτω μετ' ὀλίγον μετεκόμισε πᾶν ὅ,τι τῷ ἀνῆκε, χωρὶς οὐδεὶς νὰ λάβῃ τούτου γνῶσιν, ἔπειτα δ' ἔγινε καὶ αὐτὸς ἀφανής. Μετ' ὀλίγον δ' ἀπῆλθε καὶ ὁ πατὴρ ἐκ Παρισίων, χωρὶς

οὐδεὶς νὰ ἠξεύρῃ ποῦ, καὶ χωρὶς οὐδὲν νὰ πληρώσῃ εἰς τὸν οἰκοδεσπότην. Οὗτος δὲ τὴν κόρην, ἥτις ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ ἐλάμβανε τὸν τίτλον Δουκίσσης Coronelli d'amor, μείνασαν μόνην, καὶ μὴ ἔχουσαν ὀβολόν, κατήγγειλλεν εἰς τὴν ἀστυνομίαν, ὡς τυχοδιώκτιν, καὶ ἐφυλακίσθη αὕτη.

Ὅσον ἀειδὴς καὶ ἂν ἦν ἡ ὑπόθεσις, ἐφρόντισα ὅμως ν' ἀποφυλακισθῇ κἂν ἡ νέα καὶ εὑρέθη ἀγαθή τις οἰκογένεια, ἥτις, τῇ παρακλήσει μου, τὴν παρέλαβε παρ' ἑαυτῇ, μέχρις οὗ ἀποδοθῇ εἰς τοὺς γονεῖς της.

Ὀλίγον μετὰ ταῦτα, ὅτε ἤμην ἐν Μασσαλίᾳ, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἀπήντησα ἐμπρός μου τὸν Δημ..., ὅστις μ' ἐχαιρέτησε καὶ ἦλθε πρὸς ἐμέ. Ἀλλὰ τῷ ἔστρεψα τὰ νῶτα, εἰπὼν αὐτῷ ὅτι εἶναι αἶσχος ν' ἀφήσῃ τὴν θυγατέρα του νὰ ρίπτηται εἰς τὰς φυλακὰς καὶ νὰ κυλίηται εἰς τοὺς δρόμους τῶν Παρισίων. Μοὶ ἀπεκρίθη ὅμως ἐκεῖνος ὅτι τοῦτο οὕτω δὲν ἔχει, ὅτι τὴν θυγατέρα του νυμφεύεται ὁ Δούξ, καὶ αὐτὸς ἦλθεν εἰς Μασσαλίαν, ἵνα παρασκευάσῃ τὰ δέοντα, καὶ προσεχέστατα θέλει ἐπιστρέψει νὰ παραλάβῃ τὴν κόρην του διὰ τοῦ γάμου τὴν τέλεσιν.

Κατὰ πόσον ταῦτα ἦσαν ἀκριβῆ ἀγνοῶ, καὶ ἔκτοτε πλέον, οὐδ' ἠρεύνησα, οὐδ' ἤκουσά τι περὶ τῆς ὑποθέσεως.

Ἐν Ἰουλίῳ δ' ἕτερος παρουσιάσθη εἰς ἐμέ, Ἕλλην τὸ γένος, ὅστις, ὅτε ὀρφανὸς ἐφοίτα εἰς τὸ σχολεῖον, εἶχε παραπεισθῇ ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν νὰ καταταχθῇ εἰς τὸ τάγμα αὐτῶν, ἤδη δέ, μεταμεληθείς, ἦλθε, συμβουλήν μοι ζητῶν, πῶς ν' ἀπαλλαγῇ. Τὸν προέτρεψα δέ, ἐπειδὴ εἶχε θείαν εὔπορον, νὰ παρακαλέσῃ αὐτὴν νὰ τὸν πέμψῃ εἰς Ῥωσσίαν, ὅπου θὰ ἐτύγχανεν ἰσχυρᾶς προστασίας, ἐπανερχόμενος εἰς τὸ δόγμα τῶν γονέων του.

Μεταξὺ τῶν ἐγχωρίων φίλων μου δὲν παραλείπω νὰ μνημονεύσω τῆς νέας Μαρκησίας Φ..., ἧς αἱ ἠθικαὶ ἀρεταὶ ὑπερέβαινον ἔτι τὴν ἔξοχον χάριν καὶ καλλονήν, καὶ ἥτις, θύμα κακούργου συζύγου, ἐμακρύνθη μὲν αὐτοῦ, εἰς τοὺς εὐγενεῖς γονεῖς της ἐπανελθοῦσα, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε νὰ τὸν καταγγείλῃ, ἔκ τε γενναίας μακροθυμίας καὶ πρὸς ἀποφυγὴν κοινωνικοῦ σκανδάλου, καὶ μοὶ

τὸν ἔδειξέ ποτε ἐν πολυανθρώπῳ συναναστροφῇ, ἐν ᾗ καὶ ἡ ἰδία εὑρίσκετο.

Ἡ κυρία Blaze de Bury, γυνὴ λογία, ἧς ὁ σύζυγος ἐστὶ γνωστός, ὡς εἷς τῶν συνεργατῶν τῆς Ἐπιθεωρήσεως τῶν Δύω Κόσμων, ἔδιδεν ἐνίοτε πρωϊνὰς μουσικὰς συναναστροφάς, εἰς ἃς προσεκαλούμην μετὰ τῆς Καρολίνης, καὶ πολλὰ ἀπηντῶμεν ἐν τῇ πολιτικῇ, τῇ φιλολογίᾳ καὶ ταῖς τέχναις διακεκριμένα πρόσωπα· οὕτως, ἐν ἄλλοις, τὴν θυγατέρα τοῦ Βιλλεμαίν, ἥτις ἔψαλεν ἀξιολόγως πρὸς τῷ κυμβάλῳ, καί, γνωρισθεῖσα μετ' ἐμοῦ, μοὶ εἶπεν ὅτι ἐξέδιδε τὴν μετάφρασιν τοῦ Πινδάρου, ἣν ἐξειργάσθη ὁ ἔνδοξός της πατήρ. Ἐκεῖ δὲ συνηντήθην καὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Βούλουερ, δωρήσαντός μοι τ' ἀξιόλογά του ποιήματα. Ἀγχινούστατος, καὶ γνωστός μοι ἀφ' ὅτου ἦν Γραμματεὺς τῆς Πρεσβείας ἐν Ἀθήναις, ἀπῆλθε μετὰ ταῦτα, ὡς Ἀντιβασιλεύς, εἰς Ἰνδίας.

Συνεχῶς δ' ἐφοιτῶμεν καὶ εἰς τὴν ἐν τῷ ἀριστοκρατικῷ Προαστείῳ τοῦ Ἁγίου Γερμανοῦ μεγαλοπρεπῆ οἰκίαν τοῦ πρώην Ἡγεμόνος τῆς Μολδαυΐας Μιχ. Στούρτζα, ἀνδρὸς βαθυπλούτου, φιλέλληνος καὶ τῆς νέας καὶ ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐγκρατεστάτου. Ἡ δ' ἡγεμονὶς ἦν θυγάτηρ τοῦ Βογορίδου, Ἕλληνος ἐκ Βουλγαρίας, ὅτε, μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ καλῶς ἀνατεθραμμένων Βουλγάρων, διάκρισις δὲν ἐγένετο, μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν δ' ἐπανάστασιν, Βούλγαρον ἑαυτὸν εἰπόντα, δι' ὃ καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὡς προσωρινὸς ἀντικαταστάτης τοῦ τελευταίου Ἕλληνος Ἡγεμόνος εἰς Ἰάσιον τότε ἐπέμφθη, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ πολὺ μετὰ ταῦτα, ὡς Γενικὸς Διοικητὴς τῆς Ῥωμυλίας ἐγκατέστη εἰς Φιλιππούπολιν. Ἀπηντήσαμεν δέποτε παρὰ τῷ ***Αὐθέντῃ***, καὶ τὴν νέαν αὐτοῦ θυγατέρα, μετὰ τοῦ συζύγου αὐτῆς, υἱοῦ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Ῥωσσίας Γορτσακόφ, ὃν ὅμως ἔπειτα, μετὰ παρέλευσιν 14 ἐτῶν, διεζεύχθη. Ὁ δ' εἷς τῶν υἱῶν τοῦ Ἡγεμόνος εἶχε δεχθῆ τὴν Ὀθωμανικὴν θρησκείαν, μετὰ τοῦ τίτλου Σατράπου, καὶ ὁ πατήρ του μοὶ ἔλεγεν ὅτι δὲν τὸν ἀνεγνώριζε πλέον ὡς υἱόν, οὐδ' ἤθελε περὶ αὐτοῦ τι ν' ἀκούσῃ.

Ἐξ Ἰαπωνίας ἦλθε κατὰ τὸ θέρος τοῦτο Ἕλλην, ἀμαθὴς μέν, ἀλλ' ἀγχίνους καὶ ἐπιχειρηματικός, ὁ κ. Βεᾶτος, πολλὰ ἔτη

εἰς Ὑουκαχάμαν διατρίψας, καὶ ἐκεῖ δὶς μεγάλην περιουσίαν ἀποκτήσας καὶ ἀπολέσας. Μοὶ ἐζήτησε δὲ νὰ τὸν προτείνω ὡς Πρόξενον εἰς τὸ μεμακρυσμένον ἐκεῖνο ἐπίνειον τῆς πρωτευούσης Ἰέδου, ἵνα συνομολογήσῃ καὶ ἐμπορικὴν συνθήκην μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἰαπωνίας. Εἰ δὲ καὶ αἱ σχέσεις ἡμῶν μετὰ τῶν ἀντιπόδων ἐκείνων συνεχεῖς δὲν ἦσαν, οὐχ' ἧττον ἐθεώρησα τὴν πρότασιν οὐχὶ περιττὴν διὰ τὸ μέλλον, καί, πληροφορηθεὶς περὶ τοῦ ἀμέμπτου χαρακτῆρος τοῦ κυρίου τούτου, ὑπέβαλα τὰ περὶ αὐτοῦ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ὑπουργεῖον, ὁμοῦ μετὰ σχεδίου συνθήκης, ὃ συνέταξα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀγγλοϊαπωνικῆς. Νομίζω ὅμως ὅτι εἰς τὰς προτάσεις μου οὐδεμία προσοχὴ ἐδόθη.

Ἀρχαίαν γνώριμον ἀπήντησα τῇ 23 Ἀπριλίου (5 Μαΐου) εἰς τὸ ἱπποδρόμιον. Μετὰ τῆς συζύγου μου ἤμην εἰς τὸ θεωρεῖον τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, ὅτε εἴδομεεν τὸν κ. Θιέρσον μετὰ σπουδῆς ἐξελθόντα. Ἐπέστρεψε δ' ὁδηγῶν μετὰ παντὸς σεβασμοῦ νέαν κόρην, σχεδὸν παιδίον, ἥτις ἦν ἡ θυγάτηρ τοῦ Γράντ, ἣν πρὸ πέντε ἐτῶν ἐν Οὐασιγκτόνι ἔλαβον πολλάκις εἰς τὰ γόνατά μου ἐν τῷ παιδαγωγίῳ τῆς κυρίας Buel,-εἰς ἣν δε σήμερον ὁ Πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, ὡς εἰς θυγατέρα ὁμοτίμου αὐτῷ, ἀπέδιδεν ἡγεμονικὰς τιμάς.

Καὶ ἕτερον δὲ τῶν ἐξ Ἀμερικῆς γνωρίμων εἶδον περιχαρῶς μετ' ὀλίγον, τὸν ἐπίσημον πολιτικὸν κ. Sumner, ὅστις, ὡς ἀρχαῖον φίλον, μὲ ἠσπάσθη καί, περὶ τῶν ἐν Ἀμερικῇ γενομένου λόγου, μοὶ εἶπεν ὅτι ἀπεποιήθη ὑποψηφιότητα εἰς τὴν προεδρείαν, μὴ θελήσας ν' ἀλλάξῃ ἀρχὰς τῆς πολιτικῆς του.

Ἀρχαῖον δὲ φίλον ἀπήντησα καὶ τὸν κ. Νεκλούδοφ, γαμβρὸν τοῦ ποτὲ ἐν Ἀθήναις πρέσβεως κ. Κατακάζη, καὶ προσεκάλεσα αὐτὸν παρ' ἡμῖν εἰς γεῦμα. Καὶ μετὰ τῶν ἐν Πετρουπόλει δ' οἰκούντων ὁμογενῶν, τοῦ κ. καὶ τῆς κ. Πετροκοκκίνου, οὓς ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις καὶ ἐν Γερμανίᾳ ἐπανεῖδον καὶ ἐν Ρωσσίᾳ, συνηντήθην παρὰ τῷ Γραμματεῖ μου κ. Δραγούμῃ.

Μεταξὺ τῶν οἰκογενειῶν, ἃς συνεχῶς ἐπισκεπτόμην, ἦν καὶ ἡ τοῦ κ. Gastelier, διοικητικοῦ ὑπαλλήλου, ἔχουσα δι' ἐμὲ τὸ θέλγητρον, ὅτι ἐκεῖ ἐφοίτα συνεχῶς τὸ προσωπικὸν τῆς Βιρμανικῆς

Πρεσβείας, καὶ παιδία ἐκ Βιρμανίας, ἐν Παρισίοις ἐκπαιδευόμενα ἐκεῖ κατῴκουν, ὥστε καὶ ἡ εὔχαρις θυγάτηρ τῆς οἰκίας εἶχε μάθει παρ' αὐτῶν τὴν βιρμανικήν, εἰς ἐμὲ δ' ἐδίδετο ἀφορμὴ νὰ γνωρίσω ἐκ τοῦ σύνεγγυς τοὺς οὐχὶ ὅσον ἐνόμιζον ἀγρίους υἱοὺς τῶν ἀπωτάτων χωρῶν τῆς 'Ασίας.

Καὶ μετὰ τοῦ Βενεδέτη, τοῦ μέχρι τοῦ πολέμου πρεσβεύσαντος ἐν Βερολίνῳ, συνέδεσα σχέσεις, τόσῳ στενωτέρας, καθ' ὅσον Ἑλληνὶς ἦν ἡ κ. Βενεδέτη. Μοὶ διηγήθη δ' αὐτὸς ὅτι εἰς τὸν πόλεμον ὤθησεν αὐτὸ τὸ Γαλλικὸν Ὑπουργεῖον, διότι, κατὰ τὴν τελευταίαν συνέντευξιν, ἣν αὐτὸς εἶχε μετὰ τοῦ Βασιλέως τῆς Πρωσσίας ἐν Ἔμς, ὁ Βασιλεὺς ἔδωκεν 24 ὡρῶν προθεσμίαν διὰ τὴν ἀπάντησιν εἰς τὰς τελευταίας προτάσεις του, ἀλλὰ τοιαύτη ἀπάντησις ποτὲ δὲν τῷ ἐστάλη. Προσέτι δ' ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἐν Γαλλίᾳ ἐκήρυξεν, ὡς προσβολήν, τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὁ Βασιλεὺς ἀπέπεμψε δῆθεν τὸν Πρέσβυν της, ἐνῷ τὸ τέλος τῆς συνεντεύξεως αὐτοῦ οὐδὲν εἶχε τὸ προσβλητικὸν ἢ ἀνοίκειον.

Τοῦ δὲ ποτὲ πρεσβεύσαντος ἐν 'Αθήναις κ. Sartige τὸν υἱὸν εἶδον ἐξετασθέντα καὶ βραβευθέντα εἰς τὸ Lycée Condorcet.

Κατάστημα ἐκ τῶν ἀξιοθεάτων ἐν Παρισίοις ἐπεσκέφθην καὶ τὸ περίφημον πηλοπλαστεῖον ἐν Sêvres, ὅπου πρὸ πάντων ἀπεθαύμασα πηλόγραφα ἀντίγραφα τοῦ Ραφαήλου, τῶν πρωτοτύπων ἀντάξια· προσέτι δὲ τὸ ἐξακουστὸν ταπητοϋφαντεῖον τῶν Gobelins, ἐν ᾧ εἷς τῶν ἐπιδεξιωτέρων ἐργατῶν ὑφαίνει ἀνὰ ἕνα τετραγωνικὸν δάκτυλον καθ' ἡμέραν.

Φιλικώτερον δὲ μεθ' ἡμῶν ἢ μετὰ παντὸς τοῦ λοιποῦ Διπλωματικοῦ Σώματος συνδεδεμένη διετέλει ἡ Πρωσσικὴ Πρεσβεία, εἰς ἣν τὸν ἐκ καρκίνου εἰς τὸ στόμα οἰκτρῶς ἀποθανόντα φίλον μου Γὸλτς διεδέχθη ὁ κόμης Ἑρρῖκος 'Αρνίμ, ἀνὴρ ὁπωσοῦν δυσκοινώνητος, ἀλλὰ πρὸς ἡμᾶς συμπαθῶν, ἴσως διότι οἱ υἱοί μου ὑπηρέτησαν ἐν Πρωσσίᾳ· ἡ δ' ἀξιόλογος σύζυγός του ἦν ἄκρα φίλη τῆς Καρολίνας, καὶ πολλάκις τῇ ἐζήτει τὸν βραχίονά της, ὅτε διήρχοντο τὰς αἰθούσας τῶν συναναστροφῶν, εἰς προάσπισιν κατὰ τῆς δυσμενείας, ἣν ἀνεγίνωσκεν εἰς ὅλων τῶν Γαλλίδων τὰ βλέμματα. Ἡ δὲ θυγάτηρ της ἦν ἐπιστήθιος φίλη τῆς

πρώτης μου θυγατρός, ἤδη δ' ἀμφότεραι εἰσὶν ἐν κρείττονι κόσμῳ. Γραμματεῖς δὲ τῆς Πρεσβείας ἦσαν ὁ κόμης Ἀτσφελδ καὶ ὁ πρίγκηψ Λινάρ, ἀμφότεροι νενυμφευμένοι Ἀμερικανίδας, κοσμούσας διὰ τοῦ ἐξόχου των κάλλους τὴν τότε κοινωνίαν τῶν Παρισίων.

Κατὰ τὸν Αὔγουστον, ἐλθοῦσαν τὴν γυναικαδέλφην μου Φιλικίαν ἐξ Ὀξωνίας, συνώδευσα εἰς τὰς φυλακὰς de la Grande Roquette, ὅπου κατάκλειστοι ἐργάζονται οἱ μὴ ὑπὲρ τὸ ἔτος εἰς εἱρκτὴν καταδεδικασμένοι. Ἐκεῖ δὲ μᾶς ἐδείχθη ἡ φυλακή, εἰς ἣν ἐῤῥίφθη ὑπὸ τῶν communards ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Παρισίων, καὶ ἡ ἄλλη, πολὺ χειροτέρα, εἰς ἣν μετετέθη, μετὰ παρέλευσιν 24 ὡρῶν, διότι παρετηρήθη ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ ἐδύνατο νὰ συνδιαλέγηται μετὰ τοῦ πλησίον αὐτῷ κατακειμένου Bonjean. Εἶτα δὲ κατέβημεν εἰς τὴν στενὴν καὶ ἀποτρόπαιον αὐλήν, ἐν ᾗ, μετ' ἄλλας εἰκοσιτέσσαρας ὥρας ἐθανατώθησαν κακούργως, καὶ παρὰ πάντα θεῖον καὶ ἀνθρώπινον νόμον, μετὰ τοῦ μάρτυρος Ἀρχιερέως καὶ οἱ ἄλλοι τῆς πόλεως ὅμηροι. Μετὰ τὴν ἐπάνοδον δὲ τῆς τάξεως κυπάρισσοι ἐφυτεύθησαν εἰς τὴν θέσιν, ὅπου ἐτελέσθη τὸ ἀποτρόπαιον ἔγκλημα, καὶ ἄνθη ἐκαλλιεργοῦντο πρὸς ἐξιλασμὸν εἰς τὸν πρὸς αὐτὴν φέροντα διάδρομον.

Ἄλλην ἡμέραν μετέβημεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν διαμαρτυρομένων, ἠκούσαμεν ἐκεῖ τοῦ εὐγλώττου ἱεροκήρυκος Bersier, ἀφηγουμένου διὰ τίνων λόγων ὁ Πέτρος μετέπεισεν ἕνα Ῥωμαῖον εἰς τὸν χριστιανισμόν, μεμφομένου δέ του Πάπα καὶ τῆς τότε ἠθικῆς παρακμῆς τῆς Γαλλίας.

Ἠκροάσθην δὲ καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἅπαξ τοῦ Φιλαρέτου Châles, ἀναγνόντος, οὐχὶ δ' ὁμιλήσαντος, περὶ Ἰαπώνων καὶ Βουδισμοῦ, καλῶς μέν, ἀλλ' εἰς γενικότητας μᾶλλον καὶ εἰς κοινοὺς τύπους περιορισθέντος.

Τῇ δὲ 29 Φεβρουαρίου (12 Μαρτίου) συνεπορεύθην μετὰ τῆς κυρίας Λαγρενὲ εἰς τὸ Collège de France, ἵνα ἀκούσωμεν τοῦ κ. Beulé τὸ μάθημα Ἱστορίας τῆς Ἀρχαίας Καλλιτεχνίας. Καὶ ἡ μὲν σύντροφός μου ἐξῆλθεν ἐνθουσιῶσα ἐκ τῆς πολυμαθείας τοῦ Καθηγητοῦ, ἐγὼ δ' ἔμεινα ἐκπεπληγμένος, πῶς οἱ ἀκροαταὶ ἦσαν οὕτως ἀμαθεῖς ἢ ἀπαθεῖς, ὥστε ν' ἀνεχθῶσιν ὅσα ἤκου-

σαν· οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ὅτε ὁ Καθηγητὴς τοῖς εἶπεν ὅτι ἡ λεγομένη Κορινθιακὴ αἴθουσα ἦν θολωτή!, προσέτι ὅτι οἱ Κυζικινοὶ στατῆρες ἐκαλοῦντο οὕτως ἔκ τινος πόλεως κειμένης κατὰ Σκυθίαν(!!), καὶ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας, ὅστις εἶχεν ἐκδώσει ὀγκώδη τόμον περὶ νομισμάτων Ἑλληνικῶν. Προσέτι δὲ ἠγνόει, ὅτι ἡ Vesta ἐλέγετο Ἑστία ἑλληνιστί. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα δὲν τὸν ἐκώλυσαν, οὐδ' ἦσαν λόγοι ὅπως τὸν κωλύσωσι, νὰ διορισθῇ μετ' ὀλίγον Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν. Ἰδέ, ποῦ, πλὴν τῆς Ἀκαδημίας, τὸν ἀνεβίβασεν ἡ κλίμαξ τῆς Ἀκροπόλεως· εἰς τὴν πολιτικήν του δὲ ταύτην περιωπὴν συνεχῶς ἐπεσκέφθην αὐτὸν καὶ τὴν κυρίαν Beulé, καὶ εἰς αὐτὴν ἔμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του.

Εἰς τὸν Σύλλογον πρὸς Ἐμψύχωσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, οὗ ἀνωτέρω ἐμνήσθην συνεδριάζοντος εἰς τὸ Palais des Beaux-Arts, μετέβαινον ἀνὰ πᾶσαν Πέμπτην. Ἦν δὲ ψυχὴ αὐτοῦ καὶ τότε Πρόεδρος ὁ κ. Egger, καὶ ἡ τάσις αὐτοῦ ἦν φιλελληνικωτάτη. Δὲν δύναμαι ὅμως νὰ διϊσχυρισθῶ ὅτι πάντα τὰ ἐκεῖ λεγόμενα ἦσαν ἄπταιστα, ὡς ὅτε ὁ τότε νέος Μαρκήσιος de Queux de St Hilaire ἀνέφερεν ὅτι ἡ Βαβυλωνία, ὑποτιθεμένη κωμῳδία τοῦ Βυζαντίου, ἦν δημοτικωτάτη ἐν Ἑλλάδι. Προσήνεγκον δ' εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Συλλόγου, ὡς καὶ εἰς τὴν τῆς Ἀκαδημίας, τὴν μετάφρασιν τῆς Αἰνειάδος ὑπὸ τοῦ πατρός μου, ἥτις ἦν βεβαίως, καὶ διὰ τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἔργου καὶ διὰ τὸ κάλλος τῆς γλώσσης, πολὺ ἀξιωτέρα προσοχῆς παρὰ πολλὰ ἔργα, εἰς ἃ μεγάλην ἀπέδιδεν ἀξίαν ὁ Σύλλογος, μόνον διότι ἦσαν χρόνων μεσαιωνικῶν, ἢ αὐτοὺς ἀπέβλεπον.

Ἑτέρα δ' ἐπιστημονικὴ ἑταιρία, εἰς ἣν ἐνίοτε ἐφοίτων, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἐγγραφῶ μέλος αὐτῆς, ἦν ἡ ἀνθρωπολογική. Ἐκεῖ δ' εἶχον τὴν εὐχαρίστησιν νὰ γνωρίσω τὸν ἐπίσημον Quatrefage, καὶ πολλὰς ν' ἀκούσω ἀναλύσεις τῶν νέων ἀνθρωπολογικῶν θεωριῶν.

Εἰς δὲ τῆς Ἀκαδημίας γενικὴν συνεδρίασιν ἤκουσα τὴν ἔκθεσιν τοῦ Δουκὸς de Noaille περὶ τοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ φιλολογικοῦ καὶ τοῦ ἄθλου τῆς ἀρετῆς, τοῦ κληροδοτηθέντος ὑπὸ Μονθιῶνος, καὶ ἐθαύμασα τὴν εὐγένειαν καὶ ἐγκράτειαν τοῦ λόγου

αὐτοῦ, ὃν ηὐχόμην νὰ ἐλάμβανον, ὡς πρότυπον, οἱ κριταὶ τοῦ ἡμετέρου ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ. Εἰς τὸ τμῆμα δ' αὐτῆς, εἰς ὃ ἀνῆκον, τὸ τῶν Ἐπιγραφῶν κλ. ἀνέγνωσα εἰς τρεῖς κατὰ συνέχειαν Παρασκευάς, (21 καὶ 28 Ἰαν. καὶ Φεβρ. π.) ὑπόμνημα περὶ τοῦ ἀρχαίου Λαυρίου, ὅ, ἐπιδοκιμασθέν, ἐξεδόθη εἰς τὴν συλλογὴν αὐτῆς τὴν ἐπιγραφομένην: Mémoires de savants étrangers.

Ὡς τὴν ὑψίστην δὲ φιλολογικήν μου ἐπιτυχίαν θεωρῶ, ὅτι ἐγνωρίσθην μετὰ τοῦ Victor Hugo. Ἑσπέραν τινά. σπεύσας εἰς τὸ Ὠδεῖον νὰ ἰδῶ διδασκόμενον τὸν Ruy Blas, τὴν ἐπαύριον ἐπορεύθην πρὸς τὸν ἔνδοξον αὐτοῦ ποιητήν, μεθ' οὗ ἐξ Ἀθηνῶν ἤμην εἰς ἀλληλογραφίαν, ἵνα τῷ ἐκφράσω τὸν ἐνθουσιασμόν μου, καὶ ἐξεπλάγην ἰδὼν τὸν ἄνδρα, ὅν, ὡς ἐκ τῶν ποιήσεων αὐτοῦ, ἐξελάμβανον δύσκολον, τραχύν, οἰηματίαν, εἰς ὕψη δυσπρόσιτα αἰρόμενον, ὅτι ἦν ἐξ ἐναντίας φιλόφρων, ἤπιος, περιποιητικός. Καὶ τῷ ἐξέφρασα μὲν πάντα τὸν θαυμασμόν μου διὰ τὸ ὡραῖόν του δρᾶμα, ἀλλὰ τῷ εἶπον ὅτι τὴν πρωταγωνίστριαν δὲν εὗρον ἀξίαν τοῦ ἔργου του· ὁ ἴδιος ὅμως ἦν ἀπ' αὐτῆς ηὐχαριστημένος. Ἦσαν δὲ φιλελληνικώτατα τὰ αἰσθήμστα, ἃ μοὶ ἐξέφρασεν, εἰπών μοι ὅτι ἐστὶ πάντοτε ὑπερασπιστὴς τῶν πιεζομένων, καὶ ὅτι ἐπολέμησεν ἄλλοτε τὸν Γιζότον, διϊσχυρισθεὶς ὅτι παρὰ τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπρεπε ν' ἀπαιτηθῇ ἡ ἀπότισις τοῦ ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἐγγυηθέντος χρέους αὐτῆς, ὅτι δ' ἡ Ἑλλάς, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἰταλία πρέπει ποτὲ ν' ἀποτελέσωσι τὴν Εὐρωπαϊκὴν συμπολιτείαν les états-unis de l' Europe. Περὶ δὲ δραματικῆς ποιήσεως ἐπρέσβευεν, ὀρθότατα λέγων, ὅτι le drame bourgeois ἐφόνευσε τὸ ἀληθὲς δρᾶμα.

Ἀξίαν λόγου συγγραφέα ἀπήντησα, παρὰ τῷ συναδέλφῳ μου τῆς Αὐστρίας κόμητι Ἀπόνῃ, τὴν συγγενῆ τῆς συζύγου του κυρίαν Craven, θυγατέρα τοῦ Marquis de la Ferte, ἣν συνεχάρην διότι, διὰ τοῦ μυθιστορήματος αὐτῆς Fleurange, καὶ ἄλλων ἔργων, ἐπανέφερε τὴν γαλλικὴν φιλολογίαν εἰς ὑγιεστέραν καὶ θρησκευτικωτέραν ὁδόν, τῆς εἰς ἣν εἶχεν ἐπ' ἐσχάτων εἰσέλθει.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, προσκλήσει τοῦ Ph. Châles καὶ τῆς οἰκογενείας του, συναπῆλθον μετ' αὐτῶν καὶ μετὰ τῆς θυγατρός

μου Ζωῆς εἰς Moncléry, ἓν τῶν χωρίων τῶν περὶ τὰ Παρίσια, ἵνα παρευρεθῶμεν εἰς τὴν πανήγυριν τῶν Orphéons, μουσικῶν ἑταιρειῶν ὀργανικῶν καὶ ᾀσματικῶν ὠργανισμένων, εἰς τὰς κατωτέρας τῆς κοινωνίας στιβάδας, καὶ ὧν ὁ σκοπὸς ἦν νὰ διαδίδωσιν ἐν τῷ λαῷ τὸ μουσικὸν αἴσθημα καὶ τὴν ἐξημέρωσιν, ἣν αὐτὸ συνεπάγεται. Διευθυντὴς δὲ πάντων τούτων τῶν θιάσων τῆς περιχώρου τῶν Παρισίων ἦν ὁ κ. Laurent de Réllé, μνηστὴρ τῆς νέας Δωρίδος, θυγατρὸς τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ κ. Châles, ἣν ἀγνοῶ ἂν ἐνυμφεύθη, διότι, ὅτε ἐγκατέλιπον τοὺς Παρισίους, εἶχεν, ἀσθενοῦσα, μετακομισθῆ ὑπὸ τῆς μητρός της εἰς Ἰταλίαν. Ἦν δ' ἐξαίρετος ἡ μουσικὴ ἐκτέλεσις, καὶ προφανὲς τὸ ὄφελος διὰ τὸν λαὸν ἐξ ἐνασχολήσεως εὐγενοῦς, ἀποσπώσης αὐτὸν ἀπὸ τῶν οἰνοπωλείων, καλλιεργούσης δ' ἐνταυτῷ τὴν φιλοκαλίαν του. Διερχόμενος δὲ διὰ τῶν ὁδῶν τοῦ χωρίου, μετ' ἐκπλήξεως ἤκουον τὴν προφορὰν τῶν κατοίκων τόσον διάφορον τῆς ἐν τῇ πρωτευούσῃ, ἀφ' ἧς οὐδ' ὥραν ἀπεῖχον, ὥστε, ἀντὶ devoir καὶ mouchoir, ἔλεγον devoïr καὶ mouchoïr, πιθανώτατα κατὰ τὸν ἀρχικὸν τρόπον τοῦ προφέρειν τὴν δίφθογγον.

Ὑπουργὸς τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ἦν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, ὁ κ. Ἰούλιος Σίμων. Τοῦτον ἐπεσκέφθην εἰς τὸ Ὑπουργεῖον καὶ ἠπόρησα εὑρὼν αὐτὸν οὕτω νεάζοντα τὴν ὄψιν, διότι πρὸ τριάκοντα δύω ἐτῶν εἶχον ἀναγνώσει αὐτοῦ τὴν «Θεοδικίαν τοῦ Πλάτωνος», καὶ οὕτω θαυμάσει τοῦ ἔργου τούτου τὸ βάθος καὶ τὴν ἐμβρίθειαν, ὥστε, ὡς τῷ εἶπον, κατέτατον αὐτόν, ἐν τῇ φαντασίᾳ μου, μεταξὺ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Τὸν ἀνεζήτησα δέ, ἵνα ἐπαναλάβω καὶ παρ' αὐτῷ τὰς ἄλλοτε ἐν Ἀμερικῇ ἀποπείρας μου, καὶ τῷ παραστήσω πόσον θὰ ἐσύμφερεν εἰς τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν, ἂν ἐδιδάσκοντο τὴν Ἑλληνικήν, οὐχὶ κατὰ τὴν Ἐρασμίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν λεγομένην Ρεϋχλονίαν, δηλαδὴ κατὰ τὴν ἡμετέραν προφοράν, διότι, ὡς ζῶσαν τὴν γλῶσσαν μανθάνοντες, καὶ δυνάμενοι νὰ ὁμιλῶσιν αὐτήν, δὲν θὰ τὴν ἐλησμόνουν, ἅμα ὡς ἀπηλλάττοντο τοῦ σχολείου, ὡς συμβαίνει, ὡς πρὸς τὰς νεκρὰς γλώσσας, δι' ὅσους δὲν ἐπιδίδονται εἰς τὴν καλλιέργειαν αὐτῶν εἰδικῶς. Πλὴν δὲ τούτου, εἰς πάντα σπου-

δαστήν, διελθόντα διὰ τῶν κλάσεων τῆς Ἑλληνικῆς, θὰ ἦν προσιτὴ ἡ Ἀνατολή.

Ὁ κ. Ὑπουργὸς μοὶ συνωμολόγησε τὰ σπουδαῖα ταῦτα πλεονεκτήματα, ἀλλὰ μοὶ εἶπεν ὅτι οἱ κύριοι καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου ἔχουσι τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ ὀρθὴ προφορὰ ἐστὶν ἡ τοῦ Ἐράσμου.

— «Πεποίθησιν ἐντελῶς ἐσφαλμένην», τῷ εἶπον καὶ τῷ ἀνέπτυξά τινας τῶν ἀποδείξεων, ἃς εἶχον καταδείξει ἄλλοτε εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Ἀμερικῆς. Ἐφάνησαν δ' αὗται πείσασαι τὸν πολυμαθῆ Ὑπουργόν, εἰπόντα μοι ὅτι θὰ προσκαλέση τοὺς καθηγητὰς τοῦ Προτύπου Διδασκαλείου (école normale) νὰ παραδεχθῶσι τὴν προφορὰν ταύτην, ἵνα οἱ ἐκεῖθεν ἐξερχόμενοι διδάσκαλοι εἰσαγάγωσιν αὐτὴν ἐν καιρῷ εἰς τὰ σχολεῖα τοῦ κράτους.

Ἀλλὰ τῷ παρετήρησα ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο θέλει ἀπαιτήσει μακρότατον χρόνον, ἵνα φέρῃ καρπούς, καὶ τῷ ἀντεπρότεινα ἄλλο.

— Ἔχετε, τῷ εἶπον, ὀγδοήκοντα γυμνάσια ἀνὰ πᾶσαν τὴν Γαλλίαν, καὶ ἕκαστον διαιρεῖται εἰς τέσσαρας τάξεις. Φέρετε ἐξ Ἑλλάδος εἴκοσι παιδία πτωχῶν οἰκογενειῶν, καὶ τάξατε αὐτά, ὡς ὑποτρόφους, εἰς τὴν κατωτέραν τάξιν τῶν εἴκοσι ἐκ τῶν ὀγδοήκοντα γυμνασίων· εἰς δὲ τὸν Καθηγητὴν τῆς Ἑλληνικῆς δότε τὴν διαταγήν, ἐντὸς τοῦ ἔτους νὰ μάθῃ παρὰ τοῦ μικροῦ ὑποτρόφου τὴν προφορὰν αὐτοῦ, δι' ὅ, οὐχὶ ἓν ἔτος, ἀλλὰ καὶ μία ἑβδομὰς ἀρκεῖ δι' ἄνδρα λόγιον. Μετὰ δὲ τὴν παρέλευσιν τοῦ ἔτους, μεταθέσατε τοὺς ὑποτρόφους εἰς τὴν δευτέραν τάξιν ἄλλων εἴκοσι γυμνασίων, μετὰ τῆς αὐτῆς διαταγῆς εἰς τοὺς καθηγητάς, οὕτως ἐντὸς τετραετίας οἱ καθηγηταὶ τῆς Ἑλληνικῆς πάντων τῶν γυμνασίων ἔσονται ἐγκρατεῖς τῆς ὀρθῆς προφορᾶς, εἴκοσι δὲ οἰκογένειαι ἐν Ἑλλάδι θέλουσι σᾶς εὐλογεῖ διὰ τὴν εὐεργεσίαν εἰς τοὺς υἱούς των.

— Τὸ σχέδιον ἐστὶν ἄριστον, μοὶ εἶπεν ὁ κ. Ἰούλιος Σίμων, ἀλλὰ σήμερον ἀναγκαζόμεθα εἰς οἰκονομίας, ὡς πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν, διότι, μετὰ τὸν πόλεμον, ὀφείλομεν εἰς τὰ μεθόρια σχολεῖα νὰ διορίζωμεν Καθηγητὰς τῆς Γερμανικῆς. Ἴσως δυνατὸν

θὰ ἦτο νὰ διανεμηθῶμεν τὴν δαπάνην, καὶ ἡ ἡ Ἑλλὰς ν' ἀποδεχθῇ αὐτῆς τὸ ἥμισυ.

Εἰ καὶ ἡ πρότασις αὕτη μοὶ ἐφάνη οὐχὶ λίαν ἀνταποκρινομένη εἰς τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς Γαλλίας, ἐξηγουμένη δὲ μόνον ἐκ τῆς τότε δεινῆς θέσεως αὐτῆς, ἔσπευσα μετ' ἀγαλλιάσεως νὰ τὴν διαβιβάσω εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι ἐπρόκειτο, διὰ δαπάνης δέκα ὑποτροφιῶν ἐπὶ τέσσαρα μόνα ἔτη, νὰ ἐξαγοράσωμεν ἀνυπολόγιστον κέρδος τοῦ νὰ εἰσαχθῇ εἰς Γαλλίαν, καὶ ἐκεῖθεν βεβαίως καὶ εἰς πάσας τὰς λοιπὰς χώρας, ἡ ἡμετέρα προφορὰ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἑλληνικῆς. Ἀλλ' εἰς τὴν ἔκθεσίν μου ἀπάντησιν δὲν ἔλαβον!

Ἐν Ὀκτωβρίῳ δὲ 18)30 ἔλαβον ἐπιστολὴν μετὰ κιβωτίου, καί, πρὸς οὗ μικράν μου ἔκπληξιν, τὴν μὲν ἐπιστολὴν εὗρον ὑπογεγραμμένην μόνον Ε. καὶ ἐν αὐτῇ ἐλέγετο ὅτι κυρία τις μοὶ πέμπει, ὃ συνέγραψε δραμάτιον, παρακαλοῦσά με, ἀφ' οὗ τὸ ἐπιθεωρήσω καὶ ἐπιφέρω ὅσας νομίσω ἀναγκαίας διορθώσεις, νὰ τὸ πέμψω ὑπὸ συμβολικήν τινα ἐπιγραφήν, ἣν μοὶ ἐσημείου, εἰς Βιένναν, ἐν καταθέσει εἰς τὸ Ταχυδρομεῖον, ὅπου ἤθελε τὸ παραλάβει ἡ γράφουσα, προτεθειμένη νὰ διενεργήσῃ τὴν εἰς τὸ γερμανικὸν μετάφρασιν αὐτοῦ, ἵνα διδαχθῇ εἰς τῆς Βιέννης τὸ Αὐτοκρατορικὸν θέατρον. Τὸ δὲ κιβώτιον περιεῖχεν ὁλόκληρον πολυτελῆ συσκευὴν γραφείου, συγκειμένην ἐκ 13 τεμαχίων ὀρειχαλκίνων καὶ ἐπιχρύσων, κοσμουμένων ὑπ' ἀργυρῶν ἀετῶν τανυσιπτέρων, καὶ παρεκαλούμην νὰ δεχθῶ τοῦτο, ὡς ἔνδειξιν τῶν πρὸς ἐμὲ αἰσθημάτων τῆς ἀγνώστου.

Οὐδὲν διδόμενον ἔχων, ἵνα ἐννοήσω τὶς ἡ πέμπουσα, ἀνέγνων τὸ δράμα, ὑποθέσεως δημοτικῆς (drame bourgeois), ἀλλὰ φεῦ! ἦτο διορθώσεως ἀνεπίδεκτον. Ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ μου ἔγραψα τῇ κυρίᾳ, ὑφ' ἣν μοὶ ὑπέδειξε συμβολικὴν ἐπιγραφὴν ὅτι, ἵνα μεταφρασθῇ καὶ γίνῃ δεκτὸν εἰς παράστασιν, δεῖται κατ' ἐμὲ τινῶν μεταῤῥυθμίσεων, καί, ὡς παράδειγμα, προσέθηκα εἰς τὸ ἐπιστρεφόμενον τὴν πρώτην πρᾶξιν ὅλως νέαν καὶ κατ' ἄλλο σχέδιον συντεταγμένην. Ὡς δὲ πρὸς τὸ πολύτιμον αὐτῆς δῶρον, δὲν ἔκρινα μὲν πρέπον νὰ τὸ ἐπιστρέψω αὐτῇ, ἀφ' οὗ μάλιστα πε-

ριεῖχε καὶ σφραγῖδα, ἔχουσαν ἐγκεχαραγμένα τ' ἀρχικὰ γράμματα τοῦ ὀνόματός μου· ἀλλ' ἐκφράσας θερμὴν εὐγνωμοσύνην, τῇ προσέθηκα ὅτι, καθ' ὃ μὴ διορθώσας τὸ δρᾶμα κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν της (δὲν τῇ ἔλεγον ὅτι ἦν ἀνεπίδεκτον διορθώσεως), ἀλλ' ἀναθεὶς αὐτῇ νὰ τὸ μεταῤῥυθμίσῃ, ἂν ἤθελε, καθ' ἅς τῇ ἔδιδον νύξεις, ἐνόμιζον ὅτι οὐδὲν εἶχον δικαίωμα εἰς αὐτό, καὶ τὴν παρεκάλουν, ἂν ἤθελε, νὰ τὸ ἀπαιτήσῃ ὀπίσω ἐπίσης ἀγνώστως, ὡς μοὶ τὸ ἔπεμψεν.

'Αλλ' οὐδεμίαν ἔλαβον ἀπάντησιν, οὐδ' ἔμαθόν ποτε τὶς ἡ δραματουργός, τί τὸ δρᾶμα ἀπέγινε, καὶ τίνι ὀφείλω τὴν ὡραίαν ἐκείνην συσκευήν, ἥτις ἔκτοτε ἔμεινε τὸ ἐγκαλλώπισμα καὶ τὸ καύχημα τοῦ γραφείου μου.

Κατὰ τὴν 9)21 'Ιουλίου τηλεγράφημα μοὶ εἶχεν ἀναγγείλει τὴν σύστασιν 'Υπουργείου ὑπὸ προεδρείαν τοῦ Δελιγεώργη, εἰς ὃ ἐκλήθη καὶ ὁ 'Υψηλάντης, ἀλλὰ δὲν ἐδέχθη, καὶ ἀντ' αὐτοῦ εἰσῆλθεν ὁ Ι. Σπηλιωτάκης, παραιτηθεὶς ὅμως καὶ αὐτὸς μετὰ τρεῖς μῆνας. Μετ' οὐ πολύ, τῇ 3)15 Αὐγούστου, ἔλαβον ἔγγραφον τοῦ 'Υπουργείου τούτου, δηλοῦν μοι ὅτι ἦν εὐχαριστημένον ἐκ τῶν περὶ Λαυρίου ἐνεργειῶν μου.

Κατὰ τὴν 23 'Ιουλίου (5 Αὐγούστου) εὐφρόσυνον οἰκογενειακὸν συμβὰν μᾶς ἀνηγγέλθη τηλεγραφικῶς, ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει γάμος τοῦ φιλτάτου μου 'Αριστείδη μετὰ τῆς νέας Λουκίας Βαλτατζῆ. "Εκτοτε δ' ὁ 'Αριστείδης, παραιτηθεὶς τῆς Γερμανικῆς ὑπηρεσίας, ἐν ᾗ μόνον πρὸς ἐκπαίδευσιν καὶ γύμνασιν ἦν κατατεταγμένος, εἰ καὶ δύω πολέμους ἐν αὐτῇ ἐπολέμησε, μετέβη εἰς τὴν 'Ελληνικήν, καὶ δὴ εἰς βαθμὸν 'Ανθυπολοχαγοῦ, κατὰ τὸν νόμον, ὅστις ἦν ἀτοπώτατος κατ' ἐμέ, διότι ἐν τῷ ἀσυγκρίτως ἐντελεστέρῳ τοῦ ἡμετέρου γερμανικῷ στρατῷ ἦν ὁ 'Αριστείδης 'Υπολοχαγός, εἷς τῶν ἀρχαιοτέρων, εἰς δύω εὐρωπαϊκοὺς πολέμους ἐνεργητικώτατον μέρος λαβών, καὶ φέρων παράσημα, ἃ ἔλαβεν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης.

'Αλλὰ συγχρόνως δεινὴ κατέθλιβεν ἡμᾶς συμφορά, τὰ ἀπαισιώτερα ἀπειλοῦσα. 'Ο ἐν 'Αννοβέρῳ Συνταγματάρχης τοῦ πυροβολικοῦ μὰς ἔπεμψε, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 'Ιουνίου τὴν ἀπαίσιον

ἀγγελίαν ὅτι ὁ ἀγαπητὸς ἡμῖν Αἰμύλιος, ὅστις ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ ὑπηρέτει, ἔπτυεν αἷμα. Ἐν τῷ ἅμα ἀπῆλθεν ἐκεῖ ὁ Ἀλέξης, καὶ λαβὼν ἑξάμηνον ἄδειαν ὁ Αἰμύλιος, ἦλθε πρὸς ἡμᾶς ἰσχνὸς καί, ὠχρός, ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῶν γενεθλίων του. Οἱ δ' ἰατροί, ἄλλοτε μὲν ἐπίφοβα, ἄλλοτε δ' αἰσιώτερα γνωμοδοτοῦντες, ἀπεφάνθησαν ὅμως ὅτι ἔχει τὸν ἀριστερὸν πνεύμονα κατὰ τὸ ἓν δέκατον προσβεβλημένον, δι' ὃ καὶ τὸν ἀπεσύραμεν ἐντελῶς τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας. Εἰ δὲ καὶ δὲν ἔπαυσαν διδόντες ἡμῖν θεραπείας ἐλπίδας, κατειχόμην ἐγὼ ὑπ' ὀδυνηρῶν προαισθήσεων, ὅτε τὸν ἔβλεπον ὠχρόν, καὶ τῆς νεανικῆς αὐτοῦ δραστηριότητος ἐστερημένον, καὶ ἐῤῥήγνυτο ἡ καρδία μου, ὅτε τὸν ἤκουον παίζοντα ἐν τῷ δωματίῳ του ἐπὶ τῆς Zither μελῳδίας μελαγχολικάς, ἠχούσας ὡς θρηνώδεις ἀποχαιρετισμούς. Ἠσχολεῖτο δ' ἐν τούτοις καὶ εἰς ποιητικὰ δοκίμια, ἅτινα ὑπέσχοντο ὅτι ἤθελον τὸν ὡριμάσει ποτὲ εἰς ἔξοχον ποιητήν. Ἀπῆλθε δὲ μετ' αὐτοῦ πᾶσα ἡ οἰκογένεια εἰς Cotterets, ὅθεν, κατ' ἀρχὰς μὲν λυπηραί, εἶτα δ' ἀόριστοι μοὶ ἤρχοντο εἰδήσεις περὶ τῆς ὑγείας του. Ἀλλὰ τὸν Δ)βριον κατὰ νέαν ἐντολὴν τοῦ ἰατροῦ, θεωρήσαντος τὴν ἀσθένειαν πάλιν, ὡς λίαν σπουδαίαν, συναπῆλθε μετὰ πάσης τῆς οἰκογενείας εἰς Cannes καὶ ἔμεινα ἐγὼ μόνος μου εἰς Παρισίους, ὅπου, κατὰ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ μηνός, μ' ἐπεσκέφθη ὁ γυναικάδελφός μου Γουλιέλμος Σκήν, ἀνὴρ γνωστότατος καὶ λίαν τιμώμενος ἐν Σκωτίᾳ διὰ τὴν βαθεῖάν του γνῶσιν τῆς Κελτικῆς φιλολογίας, καὶ τὴν λαμπρὰν ἔκδοσιν, ἣν ἐφιλοτέχνησε, τῶν κελτικῶν ᾀσμάτων, ἃ θεωροῦνται ὡς ἡ κατὰ μέρος πηγὴ τῶν Ὀσσιανικῶν ῥαψῳδιῶν.

Μᾶς ἐπεσκέφθη δὲ καὶ ἡ ἀνεψιά μου, Ζωὴ Θόμψων, θυγάτηρ τῆς ἀδελφῆς μου Ῥαλοῦς, σύζυγος δὲ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ὑόρκης, εὔσαρκος μέν, ὑπὲρ ἄλλοτε, ἀλλ' οὐχ' ἦτον ὡραία.

Εἰς τὴν θυγατέρα μου δὲ Ζωὴν ἀνεφάνη πάλιν ἡ δερματικὴ νόσος ἥτις τῇ εἶχεν ἐπέλθει εἰς τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν καὶ πολλάκις ἐπαναλάμβανετο ἔκτοτε. Μᾶς ἐσυστήθη δὲ θεραπευτικὸν κατάστημα ἐν Βιέννῃ, καί, ἐλθὼν ἐκεῖθεν ὁ Κλέων, τὴν παρέλαβε, καθ' ἣν ἡμέραν ἀνεχώρει ἡ λοιπὴ οἰκογένεια εἰς Cotterets, ὅτε δὲ μετά τινας μῆνας ἐπέστρεψεν, ἦτον ἐντελῶς καὶ διὰ παντὸς ἀπηλλαγμένη τῆς νόσου.

Κατὰ Δεκέμβριον δ' ἦλθε πρὸς ἐμὲ κύριός τις, Bourdon καλούμενος, καὶ μοὶ ἐζήτησε τὴν βιογραφίαν μου, δι' ἔργον ὃ ἐξέδιδεν. Ἦν δ' ὁ δεύτερος τοῦτο αἰτῶν μοι. Ἀλλὰ τὸν ηὐχαρίστησα, εἰπὼν ὅτι δὲν νομίζω νὰ ἔπραξά τι ἄξιον ἀπομνημονεύσεως, καὶ οὔτε ἐπιθυμῶ βιογραφίας μου δημοσίευσιν, οὐδὲ μνήμην τοῦ ὀνόματός μου ἐν βιβλίοις.

Περίεργος δ' ἀπαίτησις μοὶ ἀπηυθύνθη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὑπὸ τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηναίων, νὰ πληρώσω ἕνδεκα χιλιάδας δραχμῶν, τὸ ὑπόλοιπον τῆς εἰς ἐμὲ πεμφθείσης προσφορᾶς τοῦ Κοντογιαννάκη ὑπὲρ ἀνεγέρσεως Βρεφοκομείου. Τὴν προσφορὰν ταύτην ἐγὼ εἶχον προκαλέσει, ὡς ἀνωτέρω ἐξέθηκα, καὶ ἅμα ὁ Δῆμος, παρασκευασθεὶς διὰ τὴν προκειμένην οἰκοδομήν, ἐζήτησε τὰ χρήματα, ἀπέτισα τὴν βαρύνουσάν με παρακαταθήκην μέχρι τελευταίου ὀβολοῦ, ἀλλὰ τὰς ἀποδείξεις δὲν εἶχον παρ' ἐμοί, ἵνα τὰς παρουσιάσω, διότι πολλὰ τῶν χαρτίων μου ἔμενον ἐν Ἑλλάδι. Ὁ Δῆμος, ἑπομένως, ἐπέμενε ζητῶν, καὶ ἀποκρούων τοὺς διϊσχυρισμούς μου· καὶ παρ' ὀλίγον νὰ μοὶ συμβῇ καὶ ἐνταῦθα, ὅ,τι καὶ ἐπὶ τῆς δωρεᾶς τῆς Βιβλιοθήκης Ἀνδριτσαίνης, νὰ πληρώσω δηλαδὴ χιλιάδας τινὰς διὰ προσφοράν, ἧς ἐγὼ δὲν μετεῖχον κατ' ἄλλο, εἰμὴ ὅτι, κατὰ πρόκλησίν μου αὕτη ἐγένετο. Εὐτυχῶς ὁ Δῆμος, ἀκριβέστερον ἐρευνήσας εἰς τὰ ἀρχεῖά του, εὗρεν ὅτι τῷ ὄντι εἶχε λάβει τὴν ποσότητα, καὶ ἔπαυσε νὰ μ' ἐνοχλῇ.

Ἐντὸς δὲ τοῦ ἔτους τούτου ἀπώλεσα φίλον ἀγαπητὸν καὶ διὰ τὴν πατρίδα πολύτιμον, τὸν Πέτρον Δηλιγιάννην, ἀποθανόντα τῇ 18)30 Ἰουλίου. Ἄλλοι δὲ πολιτικῶς σπουδαῖοι θάνατοι, συμβάντες ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει, ἦσαν ὁ τοῦ Βασιλέως τῆς Σουηδίας καὶ ὁ τοῦ πρώην ἐν Παρισίοις συναδέλφου μου, Πρέσβεως τῆς Τουρκίας, Τζαμίλ, ἐπὶ τῆς μεταβάσεως αὐτοῦ εἰς Πετρούπολιν, ὅπου εἶχε μετατεθῇ, φαρμακευθεὶς καθ' ὁδόν, ὡς ἐῤῥέθη. Σπουδαιότατον δὲ συμβὰν ὑπῆρξεν ὁ θάνατος τοῦ Αὐτοκράτορος Ναπολέοντος Γ'., ἐν τῇ ἐπαύλει τῆς αἰχμαλωσίας του, κατὰ τὴν 28 Δεκεμβρίου 9 Ἰανουαρίου 1873.

1873

Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ ἔτους 1873 ἀπήντησα τὸν Δοῦκα τοῦ Grammont, οὗ προεμνημόνευσα, καὶ ὅστις, ὡς πρώην Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, μοὶ διηγήθη ὅτι, κατὰ τὰς ἐσχάτας ἡμέρας τῆς Αὐτοκρατορίας, αἱ Δυνάμεις εἶχον συλλάβει τὴν ἰδέαν, ἀντὶ τῆς Κρήτης, νὰ δώσωσιν ἐπαρχίας τῆς Στερεᾶς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ᾽ ὅτι ἡ Ῥωσσία ἀντέστη. Ἀπίθανον δὲ τότε δὲν μοὶ ἐφάνη νὰ προῆλθεν ἡ τοιαύτη πρότασις παρὰ τῆς Ἀγγλίας, ἐποφθαλμιώσης εἰς τὴν Κρήτην, καὶ νὰ ἦν καὶ τοῦτο εἷς τῶν λόγων τῆς ἀντιστάσεως τῆς Ῥωσσίας.

Περὶ ἄλλου δὲ σχεδίου, πιθανῶς ὅλως φαντασιώδους, καὶ τὴν Ἑλλάδα δῆθεν περιλαμβάνοντος, μοὶ διηγεῖτο εἷς Γάλλος Ἀββάτης, παρὰ τῇ Ἡγεμονίδι Στούρτζᾳ (τὸ γένος Βογορίδη), ὡς Ἀναγνώστης, οἰκῶν. Κατ᾽ αὐτόν, ὅτε ἀνεγνωρίσθη τῆς Ἑλλάδος ἡ ἀνεξαρτησία, προέτεινεν ἡ Γαλλία, αὐτὴ μὲν νὰ προσλάβῃ τὸ Βέλγιον, εἰς τὴν Πρωσίαν δὲ νὰ προστεθῇ ἡ Σαξωνία, εἰς τὸ Ἀννόβερον ἡ Ὁλλανδία καὶ ταύτης ὁ Βασιλεὺς νὰ κηρυχθῇ Αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς, πρωτεύουσαν ἔχων τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ τὸ μεγαλεπήβολον σχέδιον ἐματαίωσε, κατὰ τὸν Ἀββάτην, τῆς Ἀγγλίας ἡ ζηλοτυπία.

Ἐνταῦθα θέλω μνημονεύσῃ καὶ τοῦ οἰκτροῦ τέλους, ὃ ἔσχεν ὁ δυστυχὴς οὗτος ἱερεύς. Κατὰ τὸ ἔτος 1878, ὁδοιπορῶν μετὰ τῆς ἡγεμονικῆς οἰκογενείας, παρ᾽ ᾗ διετέλει, εἰς Ἑλβετίαν, ἐν μιᾷ τῶν ἑσπερῶν, ἐκ τοῦ χωρίου, ἐν ᾧ ἐστάθμευσαν, ἐξῆλθεν εἰς περιδιάβασιν εἰς τὰ πέριξ ὄρη. Συγχρόνως δ᾽ ἀπῆλθε, πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν, ἀλλὰ κατ᾽ ἄλλην διεύθυνσιν καὶ ἡ νέα γαλλὶς σύνοικος τῆς ἡγεμονίδος. Ἡ νὺξ ἔφθασε καὶ παρῆλθεν, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ὁ Ἀββάτης, οὐδ᾽ ἡ νέα ἐπέστρεψαν. Τῇ δ᾽ ἐπαύριον, ἐρευνῶν γενομένων, ἐκεῖνος μὲν εὑρέθη ἐκ τῶν ἐνδυμάτων, εἰς ἀποῤῥῶγα βράχον βαθέως κρημνοῦ, κρεμάμενος καὶ νεκρός, ἡ δὲ νέα, πολὺ μακρὰν ἐκεῖθεν, ἐπίσης εἰς ἄβυσσον κατακυλισθεῖσα καὶ ἀποθανοῦσα. Ἡ λυπηρὰ αὕτη σύμπτωσις ἔδωκε τότε ἀφορμὴν εἰς παντοῖα, ἴσως ἄδικα, σχόλια.

Ἡμέραν τινά, προσκληθεὶς ὑπὸ τῆς κυρίας G. Roman, θυγατρὸς τοῦ Γενικοῦ ἡμῶν Προξένου, Βαρόνου d'Erlanger, εἰς τὴν ἔπαυλιν αὐτῶν εἰς Gouvieux, ἤθελον νὰ μεταβῶ ἐκεῖ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, ὅτε, εἰς τὸν σταθμόν, ἀπήντησα τὸν Δοῦκα d'Aumale, ἀπερχόμενον εἰς τὰ ἐν Chantilly κτήματά του, καὶ ὑπ' αὐτοῦ προσκληθείς, συνωδοιπόρησα εἰς τὴν αὐτὴν ἅμαξαν, μέχρι τοῦ σταθμοῦ ἐκείνου, ὅπου παραλαβών με ὁ κ. d'Erlanger, μὲ περιέφερεν εἰς τοῦ Δουκὸς τὰ δάση, πρὶν ἢ ἐξακολουθήσωμεν τὴν ἐκδρομὴν πρὸς Gouvieux.

Τοῦ Δουκὸς δ' ὁ γραμματεὺς κ. Logel, ὅστις ἦν, κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ, κέντρον τῆς Ὀρλεανικῆς κοινωνίας, ἔδιδε πολλάκις μεγάλας ἑσπερίδας, ὧν κόσμος ἦν ἡ ὡραία του σύζυγος, καταγωγῆς ἀμερικανικῆς. Ἐκεῖ δέποτε συνεδείπνησα μετὰ τοῦ Ἄγγλου ποιητοῦ Lowell, τοῦ φιλοσόφου καὶ ποιητοῦ Emmerson, τοῦ οἰκονομολόγου Milner Gibson, τοῦ κριτικοῦ Taine, τοῦ κορυφαίου τῶν Ῥώσσων μυθιστοριογράφων Τουργένιεφ καὶ ἄλλων ἀνδρῶν ἐνδόξων.

Εἰς τὴν λαμπρὰν ἔκθεσιν τῶν εἰκόνων κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἶδον κατὰ πρῶτον ὅτι, κατὰ διάταξιν, ἥτις μοὶ ἐφάνη ὀρθὴ καὶ δικαία, πλὴν τῶν ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς γενομένων δεκτῶν, ἐξετίθεντο, εἰς ἴδιον κατάστημα, καὶ αἱ ὑπ' αὐτῆς ἀποῤῥιφθεῖσαι, καὶ οὕτως, αὕτη μὲν ἐκάλυπτε τὴν εὐθύνην της, ὡς μὴ δεχθεῖσα τὰς ἀποδοκιμαστέας, εἰς τὸ κοινὸν ὅμως ἐπεφυλάττετο ἡ ἔκκλησις, περὶ τοῦ ἂν δικαία ἦν ἡ ψῆφος αὐτῆς. Καὶ τῷ ὄντι, μίαν κἂν ἐνθυμοῦμαι μεταξὺ τῶν ἀποβεβλημένων, ἥτις ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς εὑρέσεως καὶ τῆς τέχνης, ἐκρίνετο ὑπὸ τοῦ κοινοῦ ὡς δικαιουμένη μᾶλλον μετὰ τῶν πρώτων νὰ συγκαταριθμηθῇ. Παρίστα δὲ τὴν εἴς τινα μέρη τῆς Γαλλίας ἄλλοτε συνήθη τιμωρίαν μοιχαλίδος γυναικός, φωραθείσης. Νέα καὶ ὡραία αὕτη, οὐδὲν ἢ ποδήρη λευκὸν χιτῶνα φέρουσα, ἐκάθητο ἐπὶ ὄνου πρὸς τὰ ὄπισθεν αὐτοῦ ἐστραμμένη, καί, ἀντὶ χαλινοῦ, τὴν οὐρὰν αὐτοῦ εἰς τὴν χεῖρα ἔχουσα, καὶ προὐπέμπετο ὑβριστικῶς ὑπὸ τοῦ ὄχλου διὰ τῆς ἀγορᾶς. Εἰς τὸ ἓν δὲ πέρας ταύτης ἐφαίνετο ἐργαστήριον κρεοπώλου, καὶ τούτου ἐμπρὸς ἵσταντο δύω ἄνδρες, πρὸς τὴν κατάδικον ἀφορῶντες, ὁ κρεοπώλης, ἔχων διὰ χειρῶν τὸν

πέλεκυν, ἐφ' οὗ ἦν ἡ ἐπιγραφή: «Tue la» (φόνευσον αὐτήν), καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ ἦν ἡ τοῦ 'Αλεξάνδρου Δουμᾶ τοῦ υἱοῦ, ὅστις εἶχε γράψει πραγματείαν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Ὁ δ' ἄλλος ἀνήρ, εἰς ὃν αὐτὸς ἔδιδε τὸν βραχίονα, εἶχεν ὑπὸ μάλης ἔγγραφα, ἐφ' ὧν ἀνεγινώσκετο «divorce» (διαζύγιον), καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἦν τὸ τοῦ ὑπὲρ τοῦ διαζυγίου συγγράψαντος Αἰμυλίου τοῦ Γεραρδίνου. Μεταξὺ δὲ τοῦ ὄχλου, εἷς τῶν πρώτων προήρχετο, ὀπίσω τοῦ ὄνου, Ἄγγλος, ὄψεως δυσκάμπτου καὶ αὐστηρᾶς, τὴν κατάδικον εἰς φοβερὸν παραδειγματισμὸν δεικνύων διὰ τοῦ δακτύλου εἰς τὴν νέαν καὶ τρυφερὰν σύζυγόν του, ἣν ἔφερεν εἰς τὸν βραχίονα, καὶ ἥτις ἐφαίνετο προσβεβλημένη ὑπὸ τοῦ θεάματος καὶ εὐπειθῶς τὰς συμβουλάς του ἀκούουσα. Συγχρόνως ὅμως ἔτεινεν αὕτη τὴν δεξιὰν ὀπίσω της, ἐχομένη ἐπιστολίδιον, ὃ νέος τις κρυφίως τῇ ἔδιδεν. Αἰτία τῆς ἀποδοκιμασίας τῆς εὐφυοῦς καὶ ἄριστα ἐζωγραφημένης ταύτης εἰκόνος ἦν ἡ ἣν περιεῖχε διπλῆ ὁμοιογραφία.

Ἐξηκολούθει δὲ καὶ ἐπὶ τῆς Δημοκρατίας εἰς τὰ Παρίσια κατοικοῦσα καὶ εἰς μεγάλας συναναστροφὰς δεχομένη ἡ Ἡγεμονὶς Ματθίλδη, καὶ ὁμοίως καὶ ὁ φίλος της Ἀρσένιος Houssay. Κατὰ Μάρτιον εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν προσκληθείς, προσῆλθον μετὰ τὸ μεσονύκτιον μόνον καὶ ἐν μεγάλῃ στολῇ, διότι ἐπέστρεφον, ἐκ Βερσαλίας, ἐκ διπλωματικοῦ γεύματος τοῦ κ. Θιέρσου, μὴ ἔτι τότε παραιτηθέντος, καὶ εὗρον καὶ ἄλλους τῶν συναδέλφων μου κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πρὸ ἐμοῦ ἀφιχθέντας. Ἐκεῖ δ', ἐνῷ ἔβλεπον μακρόθεν τὰς πληρούσας τὸ λαμπρὸν οἴκημα νέας νύμφας, αἵτινες, καθ' ὃ καλύπτουσαι τὸ πρόσωπον, ἐνόμιζον περιττὸν νὰ κρύπτωσι τράχηλον, στῆθος καὶ βραχίονας, μοὶ προσῆλθον δύω ἐξ αὐτῶν καὶ μοὶ προσεφώνησαν ὀνομαστί, ἐρωτήσασαί με, ἂν δὲν τὰς γνωρίζω. Ἐγὼ δ' ἐκ τῆς φωνῆς καὶ ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων τρόπων τῆς μιᾶς, μετ' ἐκπλήξεως ἀνεγνώρισα Ῥωσσίδα τινα πριγκήπισσαν, γνωστοτάτην εἰς τὴν ἀνωτέραν κοινωνίαν, καὶ τότε εὐκόλως ἐνόησα ὅτι ἡ ἄλλη ἦν ἐπίσης γνώριμός μου ὡραία ῥωσσίς, καὶ αὐτὴ σύζυγος Γερουσιαστοῦ, ἀμφότεραι ἐκ περιεργείας ἐλθοῦσαι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς προσωπίδος νὰ ἴδωσιν ἕνα

τῶν ἀπαραδειγματίστων ἐκείνων χορῶν, ὡς ἄλλοτε εἶχον ἀπαντήσει ἐκεῖ καὶ τὴν Αὐτοκράτειραν. Μετ' αὐτὴν δὲ προσῆλθέ μοι ἄλλη προσωπιδοφόρος, εἰς πλούσιον ἐρυθρὸν ἐκ τῆς κεφαλῆς κατιὸν κάλυμμα (domino) ἐνειλιγμένη, καὶ πολλὰ μοὶ εἶπεν ἀστεῖα καὶ κοῦφα, οἷα φιλοῦσι λέγειν οἱ προσωπιδοφόροι· ἀλλὰ ταύτην δὲν ἀνεγνώρισα· ἡτοιμαζόμην δὲ ν' ἀπέλθω, ὅτε ὁ κ. Houssay ἐπέμεινε νὰ μείνω διὰ τὸ δεῖπνον κατὰ τὰς 2 μετὰ μεσονύκτιον, καί, ἵνα νικήσῃ τὴν ἀντίστασίν μου, μὲ παρουσίασεν εἰς μίαν τῶν προσωπιδοφόρων, καὶ μοὶ τὴν ἐσύστησεν, ἵνα ὁδηγήσω αὐτὴν εἰς τὴν τράπεζαν. Οὕτω, μείνας δεδεμένος, ἀνέβην μετ' αὐτῆς εἰς τὸν ἀνώτερον δόμον, κατεχόμενον πάντα ὑπὸ μακρῶν καὶ πολυτελῶς διεσκευασμένων τραπεζῶν, καὶ ἐκάθησα μεταξὺ τοῦ ἀπείρου ὁμίλου τῶν συνδαιτυμόνων, ἕνεκα τῆς στενοχωρίας ἴσως ἀμελοῦντος ἐνίοτε τοὺς κανόνας τῆς αἰσχημοσύνης, ὥστε καὶ συνέβαινε κυρίαι, δι' ἔλλειψιν θέσεως, νὰ κάθηνται εἰς τὰ γόνατα τῶν συνοδευόντων αὐτάς. Ἡ ἐδική μου κυρία εὐτυχῶς τοιαύτας ἀξιώσεις δὲν εἶχεν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, ὡς καὶ ἄλλαι πολλαί, ἀφήρεσε τὴν προσωπίδα της, καὶ εἶδον κυρίαν ἄγνωστόν μοι, ἀλλ' εὐειδῆ, ἥτις μοὶ εἶπεν ὅτι ἦν ἀοιδὸς τοῦ μεγάλου μελοδράματος. Ἀπέναντι δ' ἡμῶν εἶδον καθημένην τὴν τὸ ἐρυθρὸν δόμινον φέρουσαν, ἥτις μοὶ εἶχεν ὁμιλήσει εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ χοροῦ, ἤδη δὲ γυμνώσασαν καὶ αὐτὴν τὸ πρόσωπον καὶ τοὺς ὤμους της, καὶ μετὰ πολλῆς οἰκειότητος ἀποτεινομένην πρὸς τὰς παρακαθημένας αὐτῇ. Ἐρωτήσας δὲ τὴν σύντροφόν μου, ἂν τὴν γνωρίζῃ, ἔμαθον, μετά τινος ἐκπλήξεως, ὅτι ἦν ἡ κυρία Ῥατάτση, σύζυγος τοῦ ποτὲ Πρωθυπουργοῦ τῆς Ἰταλίας. Ἐγερθείς, ἑπομένως, ἐπορεύθην πρὸς αὐτὴν καὶ τὴν ηὐχαρίστησα, διότι εἶχε πρώτη προσέλθει πρὸς ἐμέ, καὶ τῇ ἐπαύριον τὴν ἐπεσκέφθην εἰς τὴν οἰκίαν της· τῇ δ' ἐπιούσῃ μοὶ ἔπεμψε τόμον τῶν τελευταίων γαλλικῶν στίχων της, διότι, γνωρίζων ὅτι ἦτο συγγραφεύς, εἶχον ὁμιλήσει μετ' αὐτῆς περὶ τῶν ποιημάτων της. Ἀλλὰ δὲν ἐξηκολούθησα περαιτέρω τὴν μετ' αὐτῆς σχέσιν. Ἦν δὲ θυγάτηρ τοῦ ποτὲ ἐν Ἀθήναις χρηματίσαντος Πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας κ. Wyse καὶ ἡ μήτηρ της ἦν τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος ἀνεψιά.

Μετά τινας δ' ἡμέρας ἐπανῆλθον αὖθις εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Houssay, ἀλλὰ προσκεκλημένος εἰς μουσικὴν συναυλίαν ὑπὸ τῆς Ἀμερικανίδος κυρίας Stebbins, ἥτις εἶχεν ἐνοικιάσει τὸ ἥμισυ τῆς οἰκίας, ἐπὶ τῷ ὅρῳ, ὁσάκις, ἢ αὐτή, ἢ ὁ οἰκοδεσπότης ἔδιδε μεγάλην συναναστροφήν, ἡ πᾶσα οἰκία νὰ τίθηται εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ὑποδεχομένου. Εἰς τὴν συναυλίαν δὲ ταύτην, ὡς πρώτην ἀοιδόν, ἀνεγνώρισα τὴν κυρίαν, ἣν εἶχον φέρει εἰς τὸ δεῖπνον τὴν ἑσπέραν τοῦ μεγάλου χοροῦ. Εἰς τὸν χορὸν δ' ἐκεῖνον καὶ ἄλλη τις τῶν μετημφιεσμένων μ' ἐπλησίασε καὶ πολλὰ μοὶ εἶπεν ἀστεῖα· τῇ δ' ἐπαύριον ἔλαβον ἐπιστολὴν λέγουσαν ὅτι ἡ κυρία ἐκείνη, ἂν αἱ ἀνοησίαι ὅσας μοὶ εἶπε δὲν μὲ δυσηρέστησαν, μὲ παρακαλεῖ διὰ βραχεῖαν συνέντευξιν, διότι ἔχει νὰ μὲ παρακαλέσῃ διά τι ἀφορῶν τὴν ὑπηρεσίαν μου. Ἀπελθὼν δὲ πρὸς αὐτήν, εὗρον νέαν ὡραίαν, ἀδελφήν, ὡς μοὶ εἶπε, τῆς συζύγου ἑνὸς τῶν Γραμματέων τῆς Ἰταλικῆς Πρεσβείας. Μοὶ διηγήθη δ' ὅτι ὁ σύζυγός της πρὸ καιροῦ εἶχε μεταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ τελευταῖον τῇ εἶχε γράψει ἐκ Μήλου, καὶ ἔκτοτε πλέον οὐδὲν ἔμαθε περὶ αὐτοῦ, καὶ μὲ παρεκάλεσεν, εἰ δυνατόν, νὰ προκαλέσω ἐρεύνας. Καὶ περὶ τούτου μὲν ἔγραψα εἰς τὴν Κυβέρνησιν· ἀλλ' ἐνόμισα περιττὴν τὴν ἰδιωτικὴν σχέσιν μετὰ τῆς κυρίας ταύτης, ὡς ἐν γένει λίαν ἀξιοσύστατος δὲν ἐφαίνετο ἡ πασῶν τῶν κυριῶν, ὅσαι ἐκόσμουν τοὺς χοροὺς τοῦ κ. Houssay, πλὴν τῶν ἐκ περιεργείας ἐκεῖ μεταβαινουσῶν.

Τότε περίπου ὁ ἐπὶ τῶν Ἀρχείων τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Feuillet de Conche μοὶ ἔδειξεν, εἰς δύω ἐπανειλημμένας ἡμέρας, τὴν ἀπαράμιλλον συλλογήν, ἣν ἐκέκτητο 30.000 αὐτογράφων, ἐν οἷς εἶδον ἐπιστολὰς τοῦ Ἀμερίκου, παμπόλλους τῶν ἐπισημοτέρων Ἰταλῶν καλλιτεχνῶν, ἄλλας τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῆς Γαλλίας, ἀπὸ Ἐρρίκου Β'., οὐκ ὀλίγας ἐρωτικὰς τοῦ Ῥισελιὲ κτλ., ἀλλὰ μόνον περὶ τὰς 5.000 ἐπρόφθασα νὰ φυλλολογήσω.

Μεταξὺ δὲ τῶν ξένων, μὴ Γάλλων, μεθ' ὧν ἐσχετίσθην κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀναφέρω τὸν γνωστὸν ἐν τοῖς πολιτικοῖς λόγοις Milner Gibson, καὶ τὴν Ἀγγλίδα κυρίαν Webster, ποιήτριαν,

συγγραφέα, ζωγράφον, καὶ εἰς τὰ περὶ πνευματισμοῦ βαθέως ἀσχολουμένην.

Παρὰ τῷ Πρέσβει δὲ τοῦ Βελγίου Βαρ. Bayens, ἐδείπνησα μετὰ Μαρκησίας τινὸς Χριστίνης, θυγατρὸς τῆς Βασιλίσσης τῆς Ἱσπανίας Χριστίνης· καὶ παρὰ τῷ τῆς Ὀλλανδίας ἀπήντησα τὸν νέον Δοῦκα Hamilton, καὶ τὸν σύζυγον τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ, Πρίγκηπα τοῦ Μονάκου, περὶ οὗ πολλὰ ἐκακολογοῦντο, καὶ ὃν μέχρι τέλους διεζεύχθη ἡ ὡραία του σύζυγος.

Τὴν ποτὲ ἐπιστήθιον φίλην τῆς Αὐτοκρατορίσσης, τὴν ἐξ Ἁβάνης κόμησσαν Φερνανδίνην, ἥτις ἦν γείτων μου, πολλάκις ἐπεσκεπτόμην, καὶ εἰς ἓν τῶν γευμάτων αὐτῆς συνηντήθην μετὰ τοῦ ἐπὶ Ἀρμανσπέργου εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιδημήσαντος Ἱσπανοῦ Bethnar, ὅστις εἶχε τότε νυμφευθῆ Ἑλληνοῤῥωμανίδα, τὴν κυρίαν Κανταχουζηνοῦ. Ἐκεῖ ἐγνώρισα καὶ τὸν Ἰταλὸν Μαρκήσιον καὶ τὴν Μαρκησίαν Arcicoglia, καὶ προσέτι τὴν ὡραίαν κυρίαν Βιλλνέβ, σύζυγον τοῦ ἐν Ἑλβετίᾳ Πρέσβεως τῆς Βρασιλίας, παρ᾽ ᾗ τῇ 30 Μαΐου (11 Ἰουνίου) προσεκλήθημεν εἰς πρωϊνὴν συναναστροφήν, δοθεῖσαν εἰς τιμὴν τῆς θυγατρὸς τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Βρασιλίας καὶ τοῦ γαμβροῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ, Κόμητος d'Eu, μεθ᾽ οὗ πολλὰ περὶ τοῦ σεβαστοῦ πενθεροῦ του συνδιελέχθην. Παρῆσαν δὲ καὶ πάντες οἱ ἐν Παρισίοις Ὀρλεανίδαι.

Ἔφθασαν δὲ κατ᾽ ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καὶ μ᾽ ἐπεσκέφθησαν εἰς Παρισίους, ἡ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως γνώριμός μου ὡραία Ἀρμενία κυρία Ἀλλαβερδῆ, ὁ χρηστὸς πατριάρχης Ζηνόπουλος, καὶ ὁ Σάθας, ὅστις καὶ ἔκτοτε διέμεινεν αὐτόθι, ἐξόχως ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων ἐκτιμηθεὶς διὰ τὰς μεσαιωνικὰς ἐργασίας του.

Μετὰ μεγάλης δὲ χαρᾶς ἔβλεπον πάντοτε τὸν σοφὸν συνάδελφόν μου Βράϊλαν ὁσάκις ἤρχετο εἰς Παρισίους, ὡς καὶ τότε, παρασκευάζων, ὡς μοὶ εἶπε, γαλλιστὶ φιλοσοφικὸν σύγγραμμα εἰς ἔκδοσιν. Τὸν συνώδευσα δ᾽ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, τήν τε τῶν Ἱστορικῶν καὶ τῶν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, καὶ τὸν παρουσίασα εἰς τὰ ἐξοχώτερα τῶν μελῶν, ὧν τινὰ ἐγνώριζον καὶ ἐξετίμων τὰ ἔργα του. Μοὶ ἀνέγνω δ᾽ εἰς τὴν οἰκίαν του καί τινα ἴδια ἰταλικὰ

ποιήματα, ἄξια τῶν ἀρίστων ποιητῶν τῆς Ἰταλίας. Προσέτι μοὶ ἀνέγνω καὶ τὰς ἓξ πρώτας στροφὰς τῆς Ἱερουσαλὴμ τοῦ Τάσσου, μεταφρασθείσας ἑλληνιστὶ ὑπὸ τοῦ ἐν Λονδίνῳ Πρεσβευτοῦ τῆς Τουρκίας κ. Μουσούρου, ἀνομοιοκαταλήκτως, πλὴν τοῦ τελευταίου στίχου ἑκάστης στροφῆς, εἰς γλῶσσαν ἀκριβεστάτην μέν, ἀλλὰ καὶ τραχυτάτην. Ἔμαθον δὲ μετὰ ταῦτα ὅτι, ὅτε ὁ ἔξοχος ἀνὴρ ἤκουσε παρὰ τοῦ κ. Βραΐλα ὅτι ἐγὼ ἤμην σχεδὸν περὶ τὰ τέλη πάσης τῆς μεταφράσεως, ἀνέστειλε τὴν ἐδικήν του, ἀναλαβὼν τὴν τοῦ Δάντου, ἣν καὶ ἐπεράτωσε. Καὶ ἕτερος δ' ὁμογενής, ὁ πεπαιδευμένος καὶ ὡς ποιητὴς γνωστὸς Κεφαλλὴν κ. Ἰουλ. Τυπάλδος, ἐπισκεφθείς με κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, μοὶ εἶπεν ὅτι μετέφρασε τὰ πέντε πρῶτα ᾄσματα τῆς Ἱερουσαλήμ· ἀλλ' ὅτε ἤκουσεν ὅτι ἐγὼ εἶχον ἤδη περατώσει τὸ ιη', ἀπέστη καὶ οὗτος, καὶ λυποῦμαι ὅτι οὕτως, ἐξ αἰτίας μου, ἡ ἡμετέρα φιλολογία ἐστερήθη δύω ἔτι μεταφράσεων τοῦ Ἰταλικοῦ ἀριστουργήματος.

Ἕλλην προσέτι, μᾶλλον Ἑλληνοβλάχος ἦν ὁ λαμπρὸς ὀξύφωνος ***Οὔριος***, ὅστις ἐν Λονδίνῳ εἶχε γίνει γνωστός, ψάλλων ἐν συναυλίαις, καὶ ὅν, κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους, ἤκουσα καὶ ἐθαύμασα εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἐπισήμου ἰατροῦ καὶ καθηγητοῦ, τοῦ ὁμογενοῦς κ. Πανᾶ.

Τότε δὲ περίπου προσῆλθέ μοι ὁ συντάκτης ἐφημερίδος τινός, τῆς Tradition nationale, ἧς κατὰ πρῶτον ἐγὼ ἤκουον τὸ ὄνομα, καὶ προσέφερε τὰς στήλας αὐτῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπὶ μόναις 50.000 φράγκων. Ἀλλ' ἠναγκάσθην νὰ τῷ ἀποκριθῶ ὅτι, ὑπέρ ποτε λυποῦμαι διὰ τὴν πτωχείαν τῆς πατρίδος μου, ἀδυνατούσης ν' ἀγοράσῃ τὴν πολύτιμον προσφερομμένην αὐτῇ ὑπηρεσίαν. Προέβλεπε δ' ὁ κύριος οὗτος ταχίστην τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς νομίμου βασιλείας ἐν Γαλλίᾳ.

Ἐκ τῶν ἐπισήμων δὲ φίλων καὶ γνωρίμων μου ἀνήρπασεν ὁ θάνατος κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ἔτους τούτου τὸν ἔξοχον πολιτικὸν καὶ φιλέλληνα St Marc Girardin, καὶ τῇ 3)15 Ἀπριλίου παρέστην εἰς τὴν πολυτελεστάτην κηδείαν του ἐν St Germain, ἣν καὶ ὁ Δοὺξ τῆς Ὡμάλης καὶ πᾶσα ἡ Ἀκαδημία ἐτίμησε, καὶ

δι' ἥν, κατὰ προτροπὴν καὶ ὁδηγίαν μου, οἱ ἐν Παρισίοις Ἕλληνες φοιτηταὶ ἔπεμψαν στέφανον εἰς τὴν χήραν του.

Τῇ 20 Μαΐου ἀπεβίωσεν ὁ ἐνθουσιῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ποιητὴς Lebrun, ἀφ' οὗ ὀλίγας ἡμέρας πρὶν μοὶ προσέφερε τὰ ποιήματά του, καὶ τῇ 25 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς συνώδευσα εἰς τὸ κοιμητήριον τὸν νεκρὸν τοῦ ποτὲ γνωρίμου μου Ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Βιβέσκου.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς δ' Ἰουνίου, ἐλθὼν πρὸς ἐμὲ ὁ τελευταῖος πρὸ τοῦ πολέμου Πρέσβυς τῆς Γαλλίας ἐν Πρωσσίᾳ κ. Βενεδέτης, μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ σύζυγός του ἔπνεε τὰ λοίσθια καὶ τὸν ὡδήγησα, ἵνα ἐπικαλεσθῇ τὴν πνευματικὴν ἀῤῥωγὴν τοῦ Ῥώσσου ἱερέως, διότι ἡ κυρία Βενεδέτη ἦν Ἑλληνὶς ὀρθόδοξος· τῇ δὲ 6 τοῦ μηνὸς παρευρέθην εἰς τὸν ἐνταφιασμόν της.

Περὶ τὰ μέσα δὲ τοῦ Ἰουλίου, θλιβερωτάτη μὲ προσέβαλεν ἀγγελία. Ἡ νέα Δώρα, θυγάτηρ της κυρίας Schultze, ἀνεψιᾶς τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Φιλαρέτου Châles, εἶχε πεμφθῇ εἰς Ἰταλίαν, ἵνα τελειοποιηθῇ εἰς τὴν φωνητικὴν μουσικήν. Πρό τινος δ' εἶχον μεταβῇ ἐκεῖσε, ἵνα τὴν ἐπισκεφθῶσι, καὶ ἡ μήτηρ αὐτῆς μετὰ τοῦ θείου, καὶ διέτριβον ἐν Βενετίᾳ, ὅπου, ὑπὸ χολέρας προσβληθείς, ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ ἀπεβίωσεν ὁ διάσημος συγγραφεὺς καὶ στενώτατος φίλος μου, ὡς μετ' ὀλίγας ἡμέρας μοὶ διηγήθησαν ἐν δακρύοις καὶ αἱ δύω κυρίαι, ἐν βαθεῖ πένθει ἐπανελθοῦσαι.

Ἐξ Ἀθηνῶν δὲ μοὶ ἦλθε, περὶ τὰ τέλη Μαρτίου, ἡ θλιβερὰ ἀγγελία τῆς ἀποβιώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ φίλου μου Κωνσταντίνου Παπαρηγοπούλου, τοῦ Δημητρίου, ὅστις, ἂν δὲν ἀνηρπάζετο εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του, ὑπέσχετο ν' ἀναπτυχθῇ εἰς ποιητὴν διακεκριμένον.

Εἰς ἐπισημοτάτην δ' Ἀκαδημαϊκὴν τελετὴν παρευρέθην τῇ 22 Μαρτίου (3 Ἀπριλίου), τὴν τῆς παραδοχῆς τοῦ Δουκὸς τῆς Ὠμάλης, ἥτις, ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος, πιθανῶς θὰ ἦτον ἀνέφικτος, ἀλλὰ καὶ τότε ἐτίμα τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ σοφοῦ σώματος, τολμῶντος, ἐν μέσῃ δημοκρατίᾳ, νὰ δεχθῇ εἰς τοὺς κόλπους του βασιλικὸν γόνον. Ἐν τῇ αἰθούσῃ ἦσαν μέχρις ἀποπνιγμοῦ πυκνοὶ οἱ ἀκροαταί, διότι τὰ εἰσιτήρια ἀπὸ ἑνὸς ἤδη ἔτους ἐπεζη-

τοῦντο· ἐγὼ δ' ἔλαβον θέσιν ἀμέσως ὀπίσω τοῦ Δουκός, μεταξὺ τῶν κ. κ. Casimir Perrier καὶ Vilet, καὶ τοῦτο μεγάλην ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς παρόντας τῶν συναδέλφων μου καὶ ἄλλων ἐπισήμων Γάλλων, ἀγνοοῦντας ὅτι ἀπετέλουν μέλος τῆς Ἀκαδημίας καὶ αὐτοδικαίως ἐκεῖ ἐκαθήμην. Ὅτε δὲ τοῦτο ἐγένετο γνωστόν, ἡ Πριγκήπισσα Τρουβετσκόη μὲ παρεκάλει νὰ συντελέσω εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Λαγηρυνιέρου, ὡς Ἀκαδημαϊκοῦ. Τοῦ Δουκὸς δ' ἀνάδοχοι ἦσαν οἱ κύριοι Θιέρσος καὶ Γυζότος, ἀμφότεροι ἐν μεγάλῃ στολῇ, καὶ ὁ δεύτερος ἀνέγνω αὐτοῦ τὸν πανηγυρικόν, θαυμασίως συντεταγμένον, ὁ δὲ Δούξ, κατὰ τὰ εἰθισμένα, ἀνέγνω τὸν τοῦ προκατόχου αὐτοῦ, τοῦ Μοντελαμβέρτου, λαμπρὸν καὶ διὰ τὴν τέχνην τοῦ λόγου καὶ διὰ τὰς ἐννοίας, καὶ περὶ αὐτοῦ ὁ κ. Γυζότος τὸ ἑσπέρας, ὅτε τὸν ἐπεσκέφθην, μοὶ εἶπεν ὅτι ἔβλεπέ τις ἐν αὐτῷ τὸν στρατιώτην, τὸν λόγιον καὶ τὸν ἡγεμόνα· ἐγὼ δὲ τῷ ἀπήντησα ὅτι ἠδύνανο νὰ προσθέσῃ καὶ τὸν πολιτικόν, τὸν πολίτην, τὸν Γάλλον, τὸν ἄνθρωπον.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἐν Παρισίοις ἰδιωτικῶν μου περιπετειῶν θέλω ἀναφέρει, ὅτι παρευρέθην καὶ εἰς τοὺς γάμους τῆς χαριεστάτης κυρίας Δελαπόρτ, ὁμοπατρίου ἀδελφῆς τῆς κυρίας Casimir Perrier, νυμφευθείσης τὸν υἱὸν αὐτῆς· παρέστην δ' ὡς παράνυμφος, καὶ εἰς τοὺς γάμους τῆς Ἑλένης, θυγατρὸς τοῦ Δημητρίου Ῥίζου, καὶ ἐγγόνου τοῦ ποιητοῦ καὶ πολιτικοῦ ἀνδρὸς Ἰακώβου Ῥίζου, μετὰ τοῦ Φωκ. Νέγρη, υἱοῦ τοῦ μαθηματικοῦ Κωνσταντίνου.

Πλήρης χαρίτων ἦν ἡ γνώριμός μου κυρία Μαρσιλλιάκ, εἰς ἧς τὸ ῥιπίδιον, παρακληθείς, ἔγραψα στίχους.

Τῇ 30 Ἀπριλίου παρευρέθην, μετὰ τῆς συζύγου μου, εἰς λαμπρὰν πρωϊνὴν συναναστροφὴν (matinée) τῆς Μαρκησίας Γαλλουέρα, καθ' ἣν ἡ μουσικὴ ἐπαιάνιζεν εἰς τὸν ἀπέραντον κῆπον τῆς μεγαλοπρεποῦς οἰκίας, ἔψαλλε δ' εἰς τὴν αἴθουσαν ἡ ἀπαράμιλλος ἀοιδὸς τῶν μικρῶν ἀσμάτων Judic, καὶ πολλὰς ἀπήντησα ἐκεῖ ἐπισημότητας, ἐν ἄλλοις τὸν συγγραφέα καὶ πολιτικὸν ἄνδρα κ. d'Haussonville, ἀδελφὸν τῆς κ. Casimir Perrier.

Ἐν τούτοις, τῆς πρὸ δύω ἐτῶν ἀρξαμένης ὑποθέσεως τοῦ Λαυρίου ἐβράδυνεν ἡ λύσις εἰσέτι, εἰ καὶ ἐπέμενον μὲν ἡ Γαλ-

λία καὶ ἡ Ἰταλία ὑποστηρίζουσαι τὰς ἀξιώσεις τῶν ξένων ἀπαιτητῶν καὶ ὁσημέραι ἐγίνοντο ἀπειλητικώτεραι, οὐχ᾽ ἧττον ὅμως ἀπέφευγον ἔτι νὰ προβῶσιν εἰς τὴν διὰ βίας αὐτοδικίαν, ἴσως, καθ᾽ ὃ ἐνοροῦσαι ὅτι, ἀληθῶς, δὲν ὑπερεμάχουν ὑπὲρ τοῦ δικαίου. Ἰδίως ἐναντίος ἡμῶν ἐδείκνυτο ὁ Ὑπουργὸς Ρεμυζά, ὅστις μοὶ ἐφάνη πάντοτε ἔχων ὀλιγωτέραν κρίσιν περὶ τὰ πολιτικὰ ἢ ὅτι ἐθεωρεῖτο κεκτημένος εἰς τὴν φιλολογίαν.

Βλέπων δ᾽ ἐγὼ μετ᾽ ἀνησυχίας τὴν παράτασιν ταύτην τῆς ὑποθέσεως, ἥτις ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐξηρέθιζε τὰς δύω Δυνάμεις κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐπορεύθην μίαν ἑσπέραν εἰς Βερσαλίαν. καὶ παρεκάλεσα τὸν κ. Θιέρσον νὰ μοὶ δώση ὀλίγων στιγμῶν ἀκρόασιν, ὅπερ προθύμως ἐδέχθη,, καὶ μ' ἔλαβεν ἐκ τῆς χειρός. ἵνα μὲ ὁδηγήση εἰς τὴν ἐξωτέραν κενὴν αἴθουσαν, ἔνθα ἐδυνάμεθα ἡσυχώτερον νὰ συνομιλήσωμεν.

Ἀλλ᾽, ἐξερχομένους, μᾶς ἀπήντησαν, εἰσερχόμενοι, δύω ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων Βουλευτῶν, καὶ ὁ κ. Πρόεδρος, κρατῶν με πάντοτε ἀπὸ τῆς χειρός, τοὺς ἐδεξιώθη, εἰσήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὸ δωμάτιον τῆς ὑποδοχῆς, καὶ πολλὰ μετ᾽ αὐτῶν συνδιελέγη περὶ τῶν ζητημάτων τῆς ἡμέρας. Ὅτε δὲ, μεθ᾽ ἱκανὴν ὥραν, τῷ παρετήρησα κρυφίως, ὅτι ἐλησμόνησε τὴν παράκλησίν μου περὶ βραχείας ἀκροάσεως,

— «Ἔχετε δίκαιον, φίλτατε» μοὶ εἶπεν. «Ἔλθετε, ὑπάγωμεν ἔξω νὰ καθήσωμεν ἐκεῖ εἰς τὴν γωνίαν καὶ νὰ τὰ εἴπωμεν».

Ἀλλὰ μόλις ἐξήλθομεν, καὶ ἰδοὺ ἀπηντήσαμεν ἄλλον κύριον εἰσερχόμενον.

— «Ὦ, ἀγαπητέ», ἀνέκραξεν ὁ κ. Θιέρσος. Ἐπανῆλθες λοιπόν! Ἀπὸ τὰς ἐρήμους τῆς Ἀφρικῆς! Πόσον χαίρω ἐπαναβλέπων σε σῶον. Ἐλθέ, διηγήθητι τὰ τῆς περιέργου καὶ ἐπικινδύνου ὁδοιπορίας σου, ἥτις ἦτο καὶ πλήρης κινδύνων».

Καὶ οὕτω, πάντοτε κρατούμενος ἐκ τῆς χειρὸς ὑπὸ τοῦ Προέδρου, ἠναγκάσθην ν' ἀκούσω πάντα τὰ τῆς περιέργου καὶ ἐπικινδύνου ὁδοιπορίας τοῦ περιηγητοῦ τούτου, οὗ δὲν ἐνθυμοῦμαι τὸ ὄνομα.

Ὅτε δ' αὐτὸς εἰσῆλθε τέλος, ἵνα προσφέρῃ τὰ σεβάσματά του καὶ εἰς τὴν κ. Θιέρσου, ἠρώτησα μειδιῶν τὸν κ. Πρόεδρον ἂν ὑπῆρχον ἴσως καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς γῆς περιηγηταί, οἵτινες νὰ μὴ εἶναι ἀπίθανον νὰ ἐπανέλθωσιν ἐπίσης ἀπροσδοκήτως. Ὁ δὲ γελάσας,

— «Ἀληθές, ἀληθές», εἶπε. «Καθήσωμεν εἰς τὸ ἀνακλιντήριον τοῦτο. Σᾶς ἀκούω».

— «Θέλω, Κύριε Πρόεδρε, τῷ ἀπήντησα, νὰ σᾶς εἰπῶ τινας λέξεις περὶ Λαυρίου καὶ περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὅν, ὡς ἐγὼ φρονῶ, δύναται τέλος νὰ λάβῃ πέρας ἡ ἀτελεύτητος αὕτη ὑπόθεσις».

Τότε ἠνεώχθη πάλιν ἡ θύρα, καὶ εἰσῆλθεν ὁ κ. Ρεμυζά.

— «Ἰδού», μοὶ εἶπεν «ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἐπιτρέπετε νὰ παρευρεθῇ καὶ ἐκεῖνος εἰς τὴν συνδιάλεξιν;»

—«Εὐτυχεστάτη σύμπτωσις», εἶπον, «καὶ παρακαλῶ διὰ τοῦτο».

Οὕτω προελθών, ἐκάθησεν ἀπέναντι ἡμῶν καὶ ὁ κ. Ρεμυζά, μὴ εἰπὼν οὐδὲ μίαν λέξιν κατὰ πᾶσαν τὴν συνδιάλεξιν. Ἐγὼ δέ, ἀφ' οὗ βραχυλόγως συνεκεφαλαίωσα τοὺς δικαίους λόγους, οὓς ἐπρότεινεν ὑπὲρ ἑαυτῆς ἡ Ἑλλάς,

— «Ἠξεύρω», προσέθηκα, «ὅτι δὲν θέλετε ν' ἀναγνωρίσητε τὴν ὀρθότητα τῶν διϊσχυρισμῶν ἡμῶν. Ἀλλ' ἡ ἐπ' ἄπειρον παράτασις τῆς ὑποθέσεως εἰς οὐδένα συμφέρει. Θέλετε τὴν λύσιν αὐτῆς; Κατ' ἐμέ, εἷς τρόπος ὑπάρχει πρὸς τοῦτο. Διατάξατε τὴν ἐν Ἀθήναις Πρεσβείαν ὑμῶν ν' ἀρνηθῇ πᾶσαν περαιτέρω ὑποστήριξιν εἰς τόν κ. Ρου, καὶ ζητήσατε παρὰ τῆς Ἰταλικῆς κυβερνήσεως νὰ πράξῃ τὸ αὐτὸ ὡς πρὸς τὸν κ. Σερπιέρην. Ἐν ὅσῳ οἱ κύριοι οὗτοι νομίζουσιν ἑαυτοὺς ἔχοντας τὴν ὑποστήριξιν δύω Μεγάλων Δυνάμεων, προτείνουσιν ἀξιώσεις γελοίως ὑπερβολικάς, ἃς ἐπὶ μᾶλλον αὐξάνουσι, καὶ εἰς ἃς ἡ Ἑλλὰς οὐδέποτε θέλει ἐνδώσει, πλὴν ἂν μεταχειρισθῆτε τὴν βίαν. Ἀλλὰ ταύτην δὲν θὰ μεταχειρισθῆτε, διότι, καὶ ἂν δὲν τὸ λέγητε, ἔχετε τὴν πεποίθησιν ὅτι οἱ προστατευόμενοι ὑμῶν δὲν ἔχουσι τὸ δίκαιον ὑπὲρ ἑαυτῶν. Εἰπέτε τοις ὅτι τοὺς ἐγκαταλείπετε καὶ θὰ γίνωσιν ἐνδοτικώτεροι, καὶ ἡ ὑπόθεσις ταχέως θὰ λήξῃ εἰς συμβιβασμόν.

Μετά τινας δ' ἀντιπαρατηρήσεις, ἃς ἐπολέμησα, ὁ κ. Θιέρσος,

— «Ἔστω», εἶπε, θὰ ἐνεργήσω κατὰ τὴν συμβουλὴν ὑμῶν.

Εἴθε τὸ ἀποτέλεσμα ν' ἀποβῇ ὅσον αἴσιον τὸ ἐλπίζετε».

Μετὰ τρεῖς ἡμέρας, ἰδὼν τὸν κ. Ῥεμυζά, τὸν ἠρώτησα ἂν ἐγένετό τις ἐνέργεια κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ κ. Προέδρου· ὁ δὲ μοὶ ἀπήντησεν ὅτι ποτὲ εἴτι ὁ κ. Πρόεδρος ὑποσχεθῇ δὲν μένει ἀνενέργητον.

Καὶ τῷ ὄντι δὲ τοιαύτην ἔλαβεν ἔκτοτε στροφὴν ἡ ὑπόθεσις ἐν Ἀθήναις, καὶ μετ' ἐλάχιστον χρόνον ἐπῆλθεν ἡ ποθητὴ λύσις διὰ συμβιβασμοῦ, εἰς οὗ τὴν ἐκτέλεσιν μετέσχεν ὁ κ. Συγγρός. Ἐπανελθὼν δ' ἐξ Ἀθηνῶν ὁ Πρέσβυς κ. Φαῤῥὴ κατ' ἀρχὰς Ἀπριλίου εἶπε τῷ κ. Ῥεμυζὰ ὅτι γενικὴν προὐξένησεν εὐχαρίστησιν ἐν Ἀθήναις ἡ λύσις, καὶ δημοτικὸν κατέστησε τὸν πρὶν ὑποβλεπόμενον Σερπιέρην.

Ὅτε ὅμως, μετά τινα χρόνον, τὸ Ὑπουργεῖον ἐξέδωκε τὴν ***Κυανὴν Βίβλον,*** ἤτοι τὴν συλλογὴν τῶν ἀφορώντων τὴν ὑπόθεσιν ἐπισήμων ἐγγράφων, ὁ Δεληγεώργης ἐλησμόνησε νὰ συνεκδώσῃ καὶ τὴν ἐμὴν ἔκθεσιν περὶ τῆς συνδιαλέξεώς μου μετὰ τοῦ κ. Θιέρσου, εἰς ἣν ὅμως καὶ μόνην ἡ ἐπὶ δύω ἔτη μάτην ἐπιδιωκομένη λύσις ὠφείλετο.

Κατὰ νοῦν δὲ πάντοτε ἔχων τὴν ἀνάγκην μορφώσεως ἐθνικοῦ θεάτρου, ἱκανοῦ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἑλλάδος, ἐπεδίωξα τὴν γνωριμίαν καὶ σχέσιν τοῦ κ. Ambroise Thomas, Διευθυντοῦ τοῦ Θεατρικοῦ Διδασκαλείου (Conservatoire) ἐν Παρισίοις, καὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ, ἐπεσκέφθην τὰς κλάσεις τοῦ ᾄσματος, τῆς ἀπαγγελίας καὶ τὴν πολύτιμον βιβλιοθήκην καὶ τὸ μουσεῖον τοῦ καταστήματος, καὶ μοὶ ἐβεβαίωσεν ὁ Διευθυντὴς ὅτι νέοι καὶ νέαι ἐξ Ἑλλάδος, ἂν μόνον ὁπωσοῦν γνωρίζωσι τὴν Γαλλικήν, δύνανται ἄριστα ἐντὸς δύω ἐτῶν εἰς τὸ διδασκαλεῖον τοῦτο νὰ μορφῶνται εἰς ἀρτίους ἠθοποιούς.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἔτους τούτου (1873) ὁ ὑπὲρ τοῦ Θιέρσου ἐνθουσιασμὸς τῶν Γάλλων εἶχεν ἤδη ἀρχίσει κοπάζων, καὶ τ' ἀντιδημοκρατικὰ κόμματα, ἂν δὲν ἤγειρον τὴν κεφαλήν, τοὐλάχιστον ἐμεμψιμοίρουν μεγαλοφώνως. Ἡ Δούκισσα de Grammont, διϊσχυριζομένη πρὸς ἐμὲ ὅτι ἐψεύσθη ὁ Πρόεδρος πρὸς

τὸν υἱόν της, τελευταῖον Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν ἐπὶ τῆς Αὐτοκρατορίας, μοὶ τὸν ἔλεγε «petit bourgeois», ἀνατροπέα πάσης κυβερνήσεως, καὶ κατ᾽ αὐτὴν ἦσαν καὶ οἱ Ὀρλεανίδαι παράνομοι τῆς Βασιλείας σφετερισταί, ὁ δὲ θρόνος ἀνῆκεν εἰς τὸν κόμητα de Chambord, καί, τούτου ἐκλιπόντος, εἰς τοὺς Ναπολεονίδας. Καὶ πολλῶν ἦν ἡ γνώμη, ὅτι ὁ Γαλλικὸς λαὸς ἐπεθύμει τὴν βασιλείαν.

Ἀλλὰ καὶ οἱ δημοκράται αὐτοί, κατὰ τὴν φύσιν τοῦ πολιτεύματος τούτου, εἶχον διασπασθῆ εἰς μερίδας, ὧν ἑκάστη ἐθήρευε τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν· καί, ἀπὸ τῶν πρώτων ἤδη ἡμερῶν τῆς εἰς τὴν Γαλλίαν ἀφίξεώς μου, ἤκουον, οὐ σπανίως, τὴν κρίσιν, ὅτι ἐν τῇ Βουλῇ ἡ Δεξιὰ θὰ ἐπολέμει τὸν Θιέρσον μέχρι παραιτήσεως ἢ μέχρι διαλύσεως, ἃ ἀμφότερα πολλοὶ ἐθεώρουν, ὡς συνθήματα ἐμφυλίου πολέμου. Ὑπὲρ τοῦ Θιέρσου δ᾽ ἔγραψε φυλλάδιον ὁ Καζιμὶρ Περιέρος. Περὶ τούτων δὲ συνδιαλεγόμενος ἑσπέραν τινα μετὰ τοῦ Προέδρου ἐν Βερσαλίαις, τῷ ἔλεγον, ὅτι δὲν ἐννοῶ διατὶ ἀπεξενώθη τὴν Δεξιὰν καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Ἀριστερᾶς, ἥτις ἦν ἡ φυσική του ἀντίπαλος· μοὶ ἀπήντησε δ᾽ ὅτι τοιαύτη ἐστὶν ἡ δυσχερής, ἀλλ᾽ ἀναγκαία τέχνη τοῦ κυβερνήτου· ἔχων δύω ἐπίσης δυσπειθεῖς ἵππους εἰς τὸ ἅρμά του, ὀφείλει νὰ ὑπενδίδῃ νῦν εἰς τὸν ἕνα, νῦν εἰς τὸν ἕτερον, φέρων ἀλληλοδιαδόχως τὴν μάστιγα ἐφ᾽ ἑκάτερον. Καὶ ὡμολόγει μὲν τὰ περὶ τῶν διαθέσεων τῆς Ἀριστερᾶς, ἀλλ᾽ ἦν ἠναγκασμένος νὰ κλίνῃ πρὸς αὐτήν, ἵνα περιστέλλῃ τῶν Ἐρυθρῶν τὴν ὁρμήν· ἀνεγνώριζε δ᾽ ὅτι δυσχερεῖς εἰσὶν οἱ καιροί, ἀλλὰ μοὶ ἔλεγεν ὅτι ἐστὶ τεθωρακισμένος.

Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1873 ἤρατο βουλευτικὴν νίκην, καὶ εἰς ἔνδειξιν χαρᾶς, ἥτις ὅμως ὑπὸ πολλῶν ἐκρίνετο, ὡς οὐχὶ ἀξιοπρεπής, μᾶς ἔδωκε πολυτελὲς διπλωματικὸν δεῖπνον, εἰς ὃ ἐνθυμοῦμαι ὅτι ὁ παρὰ τῇ συζύγῳ μου παρακαθήμενος, δὲν ἠξεύρω πλέον τὶς Πρέσβυς, προκαλέσας τὴν προσοχήν της εἰς τὰ ἐπὶ τῶν ἀργυρωμάτων ἐγκεχαραγμένα γράμματα P. P., οὐδεμίαν σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ ξενίζοντος, τῇ εἶπεν ὅτι εἰσὶ τὰ ἀρχικὰ ξενοδόχου τινὸς τῶν Βερσαλιῶν, Pierre Pennel νομίζω καλου-

μένου, παρ᾽ οὗ βεβαίως ἐνῳκιάσθη ὁ κόσμος τῆς Τραπέζης. Ἀλλ᾽ ἡ Καρολίνα τῷ ἀπήντησεν ὅτι ἀπατᾶται καὶ συκοφαντεῖ τὴν τράπεζαν, τὰ δὲ γράμματα ὅτι βεβαίως σημαίνουσι «Pater Patriae.»

Εἰς τὸ αὐτὸ δεῖπνον συνέβη ἐπεισόδιόν τι δυσάρεστον, οὗ μόνος ἐγὼ ὑπῆρξα μάρτυς. Ἀπέναντί μου ἐκάθητο ἡ πρεσβυτέρα θυγάτηρ τοῦ κ. Σέϊσαλ, Πρέσβεως τῆς Πορτογαλλίας, παρὰ τῷ Πρέσβει τῆς Ἑλβετίας κ. Kern. Περὶ τὰ τέλη τοῦ δείπνου, εἶδον αἴφνης τὴν νέαν ὠχριάσασαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμούς της σχεδὸν πληρουμένας δακρύων. Ὅτε δέ, μετ᾽ ὀλίγον, ἠγέρθην, ἦλθεν ἀμέσως πρὸς ἐμὲ ἐν βαθείᾳ συγκινήσει, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι συνδιαλεγομένη μετὰ τοῦ γείτονός της, τῷ ἀνέφερε, χαριεντιζομένη, περὶ τῶν τότε θρυλλουμένων καταδιώξεων τῶν ὁμοδόξων της καθολικῶν ἐν Ἑλβετίᾳ· ἀλλ᾽ ὁ κ. Πρέσβυς ἐν ὀργῇ τῇ ἀπήντησεν, ὅτι εἰς οὐδένα ἐπιτρέπει παρατηρήσεις κατὰ τῆς κυβερνήσεώς του. Τοῦτο δεινῶς ἔπληξε τὴν εἰς τοιαύτην συμπεριφορὰν μὴ εἰθισμένην σεμνὴν κόρην, ἐγὼ δὲ τὴν παρεμύθησα εἰπὼν αὐτῇ, ὅτι εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Τέλλου ὑπῆρχον εἰσέτι καὶ ἀπόγονοι τοῦ Γεσλέρου, καὶ ὡς τοιοῦτος, διὰ τῶν τρόπων του τὴν τραχύτητα, ἦν γνωστὸς καὶ ὁ τότε Πρέσβυς τῆς Ἑλβετίας.

Ἀλλά, κατὰ Μάϊον, ἑσπέραν τινὰ παρὰ τῇ Πριγκηπίσσῃ Ἐλίζᾳ Τρουβέτσκοϊ, ἥτις πάντοτε ὀλίγους τινὰς ἐπισήμους πολιτικοὺς συνῆγε περὶ ἑαυτήν, πάντες ἐκηρύττοντο ἤδη κατὰ τοῦ Θιέρσου, συγκατανεύοντες ν᾽ ἀνεχθῶσιν αὐτὸν μόνον, ἂν ἤθελεν ἀποτραπῇ τῆς ὁδοῦ του καὶ ἀποκλίνει πρὸς τὴν Δεξιάν· καὶ ἐγίνετο ἤδη σκέψις περὶ ἀντικαταστάσεως αὐτοῦ, ὡς Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, διὰ τοῦ Δουκὸς τῆς Ὠμάλης, εἰς ὃ ἐλέγετο ὅτι καὶ ὁ Chambord συγκατένευε.

Τῇ 12 δὲ τοῦ μηνὸς τούτου ἔμεινεν ὁ Θιέρσος μειονοψηφῶν ἐν τῇ Συνελεύσει, καὶ τῇ ἐπιούσῃ διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὴν προεδρείαν ὁ Στρατηγὸς Mac Mahon.

Ἅμα δὲ τῇ παραιτήσει του, ἐγκατέλιπεν ὁ Θιέρσος τὰ τῶν Βερσαλιῶν ἀνάκτορα, καὶ μετῴκησεν, οὐ μακράν μου, εἰς ὀλίγα τινὰ δωμάτια τῆς ἐν Boulevard Malesherbes κειμένης ὡραίας

οἰκίας τῆς ἠθοποιοῦ κυρίας Ῥιστόρη, διότι ἡ ἀρχαία ἰδιόκτητός του οἰκία, κατὰ τὴν Πλατεῖαν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, πυρποληθεῖσα ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, ἀνῳκοδομεῖτο τότε δι' ἐθνικῆς δωρεᾶς. Μᾶς διηγεῖτο δ' ἡ κ. Θιέρσου, ὅτε ἐπεσκέπτετό ποτε τὴν Καρολίναν, ὅτι, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀνδρός της, ἡ νέα οἰκία ᾠκοδομεῖτο ἀκριβῶς ὁμοία τῇ παλαιᾷ· ἀλλ' αὐτὴ κατώρθωσε νὰ προσθέσῃ ἔτι μίαν μεγάλην αἴθουσαν. Εἰς τὴν νέαν του δὲ κατοικίαν πολλάκις τὸ ἑσπέρας τὸν ἐπεσκεπτόμην, καὶ ὅτε ποτε τὸν παρεκίνουν νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Ἑλλάδα, καλέσασά με πλησίον της ἡ κυρία Θιέρσου, μὲ παρεκάλεσε νὰ ἐπιμείνω εἰς τὰς προτροπάς μου, ἐλπίζουσα ὅτι ἡ ὁδοιπορία αὕτη θὰ διεσκέδαζε τὰς μερίμνας του. Τὰ δωμάτιά του ὅμως ἔβλεπον πληρούμενα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὑπὸ μελῶν τῆς Συνελεύσεως, ὀλίγον γνωστῶν εἰς τὴν κοινωνίαν, ἐκ τῶν ἀποκλινόντων πρὸς τὴν ἄκραν ἀριστεράν, ἐν ἄλλοις καὶ τὸν πρῴην ἄντικρυς τῷ Θιέρσῳ ἀντιφρονοῦντα Γαμβέτταν. Ἡ τοιαύτη ἀποσκίρτησις τοῦ Θιέρσου ἀπὸ τῶν ἀρχῶν, ἃς ἐπρέσβευεν ἄλλοτε, μοὶ προὐξένησε κακὴν ἐντύπωσιν, καθ' ὅσον ἐνόμισα αὐτὴν ἐξ ἰδιοτελοῦς φιλοδοξίας προερχομένην καὶ κατ' ὀλίγον κατέστησα ἀραιοτέρας τὰς ἐπισκέψεις μου.

Ἐπίσημος ξένος κατὰ τὸ θέρος τοῦτο εἰς Παρισίους ἐπιδημήσας ἦν ὁ Σάχης τῆς Περσίας, μετὰ μεγάλων δεξιώσεων δεκτὸς γενόμενος τῇ 24 Ἰουνίου. Πᾶς σχεδὸν ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως, ἐν ἄλλοις καὶ ἡμεῖς, ἄδειαν ἔχοντες παρὰ τοῦ Νομάρχου, ἐπλήρου τὰ Ἠλύσια Πεδία καὶ τὰ περὶ τὴν Θριαμβευτικὴν Ἀψίδα, δι' ἧς διῆλθεν ἔφιππος, ὑπὸ τιμητικῆς φρουρᾶς προπεμπόμενος, ὁ ξένος ἡγεμών, νέος μελανόφθαλμος, μελανόθριξ, ἀγένειος, ἡμιπροέχοντα χείλη, καὶ νοήμονα μᾶλλον τὴν ἔκφρασιν.

Τῇ δὲ 28 τοῦ μηνὸς ἐπορεύθην, μετὰ τῶν παιδίων, εἰς Longchamp, ὅπου ὁ Σάχης, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, Στρατηγοῦ Μακ Μαῶνος, καὶ ὑπὸ παντὸς τοῦ ἐπιτελείου του προπεμπόμενος, ἦλθεν ἐν ἀδαμαντοκολλήτῳ ἀναβολῇ καὶ ἐπ' ἀδαμαντοστολίστῳ ἵππῳ ὠχούμενος, νὰ παραστῇ εἰς ἐπιθεώρησιν στρατοῦ ἐξ 80 χιλιάδων.

Συνωδεύετο δ' ὁ Μέγας Βασιλεὺς τῆς Περσίας ὑπὸ τοῦ Μεγάλου αὐτοῦ Βεζίρου, τοῦ Μίζρα Χουσεΐν Χάν, αὐτοῦ ἐκείνου, ὅστις ἦν ἄλλοτε ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνάδελφός μου, καί, ὅτε συνηντήθημεν, μοὶ ἐξέφρασεν ἐν ἄλλοις τὴν ἔκπληξίν του ὅτι, μεθ' ἣν ἤξευρεν ὅτι ἀπελάμβανον ἐκεῖ εὔνοιαν παρὰ τῇ Κυβερνήσει, δὲν εἶχον τὸ Ὀθωνανικὸν παράσημον. Συνδιελέγημεν δὲ πολλὰ περὶ Περσίας, ἣν μοὶ ἔλεγεν εὐδαιμονοῦσαν· εἰς δὲ τὴν ἐρώτησίν μου περὶ τοῦ τὴν χώραν ἐκείνην κατατρύχοντος τότε λιμοῦ, μοὶ ἀπεκρίθη, ὅτι αὐτὸς ἦν τυχαῖον ἀποτέλεσμα μακρᾶς ἀνομβρίας, ἥτις ὅμως ἤδη παρῆλθεν. Ὅτι ὅμως τὰ πάντα δὲν ἦσαν ἐκεῖ ῥόδινα μοὶ ἀπεδείχθη καὶ ἔκ τινος ὑποθέσεως, περὶ ἧς συνωμίλησα μετὰ τοῦ Βεζίρου ἐν ἄλλῃ ἐπισκέψει, καὶ μετὰ Γάλλων τινῶν ἐκ τῶν ἐνδιαφερομένων. Ἐπρόκειτο δὲ περὶ κοπῆς νομισμάτων, καὶ διαπραγματεύσεις ἐγίνοντο, ἵνα 2 1/2 μὲν ἑκατομμύρια δοθῶσιν εἰς τὴν Περσίαν, 3 1/2 δὲ εἰς τοὺς ἐν Γαλλίᾳ ἐργολάβους καὶ 1)2.... εἰς τὸν Μ. Βεζίρην!

Τῇ 29 Ἰουνίου ὁ Διευθυντὴς τῶν Μουσείων μοὶ ἐμήνυσεν, ἂν θέλω νὰ παρευρεθῶ τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον τοῦ Λούβρ, διότι ἐπρόκειτο νὰ ἐπισκεφθῇ αὐτὸ ὁ Σάχης. Ἐννοεῖται ὅτι ἔσπευσα, καί, κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχον δυσκολίας νὰ εἰσέλθω· ὅτε δ' ἐξήγησα τὶς ἤμην καὶ ὅτι εἶχον πρόσκλησιν τοῦ Διευθυντοῦ, τὰ προσκόμματα ἤρθησαν, καὶ εὗρον ἐντὸς οὐ μέγαν ἀριθμὸν μελῶν τῆς Ἀκαδημίας καὶ ἄλλων ἀρχαιολόγων μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν. Μετ' ὀλίγον δ' ἦλθε καὶ ὁ Σάχης μετὰ πάσης τῆς συνοδείας του, καὶ ἤρχισεν ἡ ἐπίσκεψις τῶν ἀγαλμάτων εἰς τὸ φῶς προπορευομένων λαμπάδων, τῶν κ.κ. Batlie, Heuzée καὶ Oppert ὁδηγούντων, ὡς ἐξηγητῶν. Ἐξήγουν δ', ἐννοεῖται, γαλλιστί, καὶ ὁ Μέγας Βεζίρης μεθηρμήνευεν αὐτὰ εἰς τὸν Βασιλέα. Τὰ πλεῖστα παρήρχετο αὐτὸς μετὰ ψυχρᾶς ἀδιαφορίας· ἀλλ' ἐνίοτε πρό τινος ἥκιστα ἐνδιαφερούσης προτομῆς ἢ ἀναγλύφου, ἵστατο καὶ ἠρώτα γαλλιστί: «Acheté?» (ἠγορασμένον;), καὶ ἀκούσας ἢ μὴ τὴν ἀπάντησιν, προσέθετε «anciennement?» (πρὸ πολλοῦ;). Πρὸ μιᾶς ὅλως ἀσήμου προτομῆς παρερχόμενος, ἠρώτησε τίνα παριστᾷ· καὶ ἀκούσας παρὰ τοῦ ἐξηγητοῦ ὅτι ἦν νέος Ἡρακλῆς,

ἔλαβον αὐτὸν ἐκ τῆς ρινὸς καὶ τὸν ἐκίνησε, λέγων γαλλιστὶ καὶ τοῦτο «ah coquin!» (κατεργάρη). Ὅτε δὲ διῆλθε πρὸ τοῦ μεγάλου ἀγάλματος τοῦ Νείλου, ἐπειδὴ τινὲς κυρίαι περιεστοίχιζον αὐτό, ταῖς ἔνευσε διὰ κινήσεως τῆς χειρὸς ἀποτόμου, ὡς ἂν ἦσαν δοῦλαι, ν' ἀποσυρθῶσιν, ἵνα ἴδῃ αὐτός.

Τῇ δὲ 1ῃ Ἰουλίου παρευρέθην εἰς μεγάλην φωτοχυσίαν, μετὰ πυροτεχνημάτων, πρὸς τιμὴν αὐτοῦ διδομένην, καὶ ἐκεῖ ἓν τῶν θαυμαστοτέρων ἦν τὸ ἔτι τότε σπανιώτατον ἠλεκτρικὸν φῶς, ἀπὸ τοῦ παρακειμένου πύργου μακρὰς ρίπτον ἀκτῖνας διὰ τῆς σκοτεινῆς ἀτμοσφαίρας.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἔλαβον ἐπιστολὴν φέρουσαν ὑπογραφὴν P. d'Alcantara, ἐν ᾗ μὲ ηὐχαρίστει ὁ γράφων, διότι πρό τινος τῷ εἶχον πέμψει τὴν γαλλικὴν μετάφρασιν τοῦ Αὐθέντου τοῦ Μωρέως, καὶ μοὶ προσέθετεν ὅτι, πλεύσας διὰ τοῦ Αἰγαίου, εἶδε μακρόθεν τὰς ἀκτὰς τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἐδυνήθη ὅμως νὰ προσορμισθῇ εἰς αὐτάς, ὅπερ ἐπεφυλάττετο νὰ πράξῃ ἄλλοτε. Ἀλλ' οὐδ' ἐγὼ ἤξευρον, τὶς ἦν ὁ εἰς ὃν εἶχον πέμψῃ τὸ βιβλίον μου, οὐδ' ἡ Καρολίνα ἐδύνατο νὰ ἐνθυμηθῇ τὸν φίλον ἢ γνώριμον ἡμῶν, τὸν φέροντα τοῦτο τὸ ὄνομα. Μετὰ δύω δὲ ἢ τρεῖς ἡμέρας, λαβὼν τὴν ἐπιστολήν, ἵνα τὴν σχίσω, ὡς ἄχρηστον, καὶ ἀναγνοὺς αὐτὴν ἐκ νέου, ἐνεθυμήθην αἰφνιδίως ὅτι ὁ P. d'Alcantara ἦν, οὐδεὶς ἄλλος, ἢ ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Βρασιλίας, ὅστις πρό τινων μηνῶν ἤδη, μὲ εἶχε τιμήσῃ καὶ διὰ τῆς ἀπονομῆς τοῦ Μεγαλοσταύρου τοῦ Ρόδου.

Περὶ τὰ μέσα δὲ τοῦ Ἰουλίου προσεκλήθην εἰς Ὀρλεάνην ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῆς πόλεως ἐκείνης, τοῦ καὶ διὰ τὰς ἐκκλησιαστικάς του ἀρχὰς καὶ διὰ τὴν εὐρεῖαν παιδείαν του, καὶ ὡς ἱερέως, καὶ ὡς συγγραφέως, περιπύστου Dupanloup, ὃν εἶχον ἐνίοτε ἀπαντήσει εἰς τὴν Ἀκαδημίαν. Τελουμένων δὲ τότε τῶν ἐτησίων ἐξετάσεων εἰς τὸ ἀξιόλογον ἐκπαιδευτικὸν κατάστημα, μικρὸν Ἱεροδιδασκαλεῖον (petit séminaire), ὡς ἐκαλεῖτο, ὃ αὐτὸς εἶχε συστήσει καὶ ὑπερτάτως διηύθυνε, μὲ παρεκάλεσε νὰ παρευρεθῶ εἰς αὐτὰς καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν μαθητῶν τῶν ἀνωτέρων τάξεων μέλλουσαν Ἑλληνιστὶ νὰ παρασταθῇ τραγῳδίαν, τὸν Οἰδίπουν

Παραλαβών με, κατ' ἐντολὴν τοῦ ἐπισκόπου, ἐκ τῆς οἰκίας μου τὴν αὐγὴν τῆς 15)27 Ἰουλίου ὁ κ. Godefroi, λόγιος νέος λεξικογράφος, μὲ συνώδευσε κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν, καὶ εἰς τὴν 1 $^1/_2$ μ. μ. ἀφίχθημεν εἰς Ὀρλεάνην, εἰς ἧς τὸν σταθμὸν περιέμενεν ἡμᾶς ἡ ἐπισκοπικὴ ἅμαξα, καὶ μᾶς ἔφερε, μετὰ καὶ ἄλλων προσκεκλημένων, εἰς τὴν Chapelle St Mesnin. Εἰς ταύτης τὴν περιοχὴν κεῖται ἡ ἐπισκοπή, οἰκία εὐρύχωρος ἀλλ' οὐχὶ λίαν ἐπιφανής, οἰκοδομηθεῖσα δὲ ἐπὶ Καρόλου Θ'. διά τινα ἐρωμένην του. Ἐκεῖ, φιλοφρονέστατα ὑποδεχθείς με ὁ κ. Δυπανλού, μὲ ὡδήγησεν εἰς τὸ δι' ἐμὲ προσδιορισθὲν δωμάτιον, καὶ μετὰ τὸ πρόγευμα, εἰς τὸ ἐν τῇ αὐτῇ περιοχῇ περιλαμβανόμενον εὐρύχωρον διδακτικὸν κατάστημα. Μετὰ ταῦτα δὲ συμπεριδιεβάσαμεν ἐν τῷ ἀπεράντῳ καὶ σκιώδει παραδείσῳ τῆς ἐπισκοπῆς, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Loire ἐκτεινομένῳ, καὶ ἐκεῖ μακρὰς εἴχομεν συνδιαλέξεις, περὶ τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ προφορᾶς, περὶ ἀγωγῆς τῶν νέων καὶ περὶ ἀρχῶν θρησκείας καὶ εὐσεβείας, ἐπὶ βάσεων φιλοσοφικῶν καὶ κοινωνικῶν.

Ὑπὸ τὰ δένδρα δὲ τοῦ παραδείσου τούτου, ὅτε ἐπλησιάσαμεν πάλιν εἰς τὴν ἐπισκοπήν, περὶ τὰς 6$^1/_2$ μ. μ. εὕρομεν πολλὰς τραπέζας ἐστρωμένας, καὶ εἰς αὐτὰς ἐκάθησαν πάντες οἱ ἔνοικοι μαθηταὶ τοῦ καταστήματος, εἰς μίαν δέ, τὴν κεντρικωτέραν, τὴν τοῦ Ἐπισκόπου, συνεκάθησε, μετὰ πολλῶν ἀκαδημαϊκῶν καὶ ἄλλων πεπαιδευμένων, ὁ Δοὺξ Μονπανσιέρος, οὗ ὁ 13ετὴς υἱὸς Φρειδερίκος ἦν ἐκ τῶν ἐνοίκων τοῦ καταστήματος, καὶ συνεστιᾶτο εἰς ἄλλην τράπεζαν μετὰ τῶν μαθητῶν. Ἐγὼ δ' ἐκαθήμην παρὰ τῷ Δουκί, καὶ πολλὰ μετ' αὐτοῦ περὶ Ἑλλάδος συνδιελέχθην.

Μετὰ δὲ τὸ γεῦμα, μετέβημεν εἰς εὐρεῖαν πρόσγαιον αἴθουσαν τοῦ διδασκαλείου, μετακοσμηθεῖσαν εἰς θέατρον, καὶ κατεχομένην ἤδη ὑπὸ πολυαρίθμων θεατῶν. Εὐτυχῶς ὁ Ἐπίσκοπος εἶχε προνοήσῃ νὰ μοὶ δανείσῃ τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον τοῦ Σοφοκλέους, καὶ οὕτω κατώρθουν πῶς νὰ παρακολουθῶ τὴν ἄλλως καλήν, ἀλλ' ἐντελῶς βαρβαρόφωνον, δηλαδὴ Ἐρασμιόφωνον, παράστασιν. Μετ' αὐτὴν δ' ἠγωνίσθην, δὲν ἠξεύρω ὅμως καὶ ἂν κατώρθωσα, νὰ πείσω τὸν σοφὸν ἐπίσκοπον περὶ τοῦ κατ' ἀρχὴν

ὅλως ἐσφαλμένου της τραχείας, οὐδ' ἱστορικῶς, οὐδὲ λογικῶς ἀποδεδειγμένης καὶ ἀειδοῦς προφορᾶς ταύτης.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ, ἀφ' οὗ μόνος περιῆλθον αὖθις τὰ ὡραῖα ἄλση τοῦ παραδείσου, μετὰ τὸ πρόγευμα, εἰς ὃ μετὰ τοῦ ἐπισκόπου συμπαρεκάθηντο μόνον τινες ἐκκλησιαστικοί, περὶ τὴν 1 μετέβημεν εἰς τὸ Γυμνάσιον, καὶ παρέστημεν εἰς τὴν διανομὴν τῶν βραβείων, διαρκέσασαν δύω ὥρας καὶ ἡμίσειαν. Καὶ τὸ πρῶτον μὲν ὁ Ἐπίσκοπος ἀπήγγειλεν ὡραῖον λόγον, ἐν ᾧ ἐμνημόνευσε καὶ τῆς παρουσίας μου, καὶ ηὐχήθη ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Τὰ δὲ βραβεῖα ἐνεχειρίσθησαν τοῖς τυχοῦσιν αὐτῶν μαθηταῖς, μέρος μὲν ὑπὸ τοῦ Δουκὸς Μονπανσιέρου, μέρος δ' ὑπ' ἐμοῦ, καὶ ἐγὼ ἔδωκα εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Δουκὸς τὰ δύω εἰς αὐτὸν ἀπονεμηθέντα.

Εἶτα δ' ἀποχαιρετήσας τὸν φιλέλληνα καὶ φιλόξενον Ἐπίσκοπον, ἀπῆλθον περὶ τὰς 4 ἐπὶ τῆς ἐπισκοπικῆς ἁμάξης εἰς Ὀρλεάνην, καὶ μέχρι τῆς 7,30 περιῆλθον τὴν πόλιν τῆς περιβοήτου ***Παρθένου,*** καὶ τὴν μητροπολιτικὴν ἐκκλησίαν, ᾠκοδομημένην κατὰ τὴν ιδ΄ ἑκατονταετηρίδα, καὶ περὶ τὰς 11 τῆς νυκτὸς ἤμην πάλιν ἐν Παρισίοις. Τὰ περὶ τῆς ἐπιδημίας ταύτης ἐν Ὀρλεάνῃ ἐξέθηκα ἐκτενέστερον εἰς τοῦ ἔτους τούτου τὸ Ἡμερολόγιον τοῦ Ἀσωπίου.

Ὁ νέος Πρόεδρος (12)24 Μαΐου) προσέλαβεν ὡς Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τὸν Δοῦκα de Broglie, ἔγγονὸν τῆς κ. Staël, μεθ' οὗ ἤδη πρὶν εἶχον ἀνταλλάξῃ ἐπισκέψεις. Καὶ τὰς μὲν πρώτας ἡμέρας τῆς ἀνιδρύσεως τῆς νέας κυβερνήσεως, οὐδεμίαν παρ' αὐτῆς λαβόντες ἐπίσημον τῆς μεταβολῆς γνωστοποίησιν, ὅπερ ἀπεδείκνυε τὴν ἐπὶ Δημοκρατίας ἐπικρατοῦσαν ἀταξίαν ἐν τοῖς Ὑπουργείοις, ἠμηχανοῦμεν περὶ τοῦ πρακτέου, καί, ἀπελθὼν ἐγὼ εἰς τοῦ κ. Λύονς, ὡς τοῦ Πρεσβυτέρου τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος, εὗρον ἐκεῖ καὶ τὸν Πρίγκηπα Ὀρλὼφ καὶ ἑτέρους συναδέλφους, ἐλθόντας πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Τέλος τὰ τῆς ἐθιμοταξίας, εἰ καὶ βραδέως, ἐξετελέσθησαν, καὶ μετά τινα χρόνον ἔλαβον τοῦ Ὑπουργείου εὐγενεστάτην ἐπιστολήν, καὶ τῇ 28 Μαΐου (9 Ἰουνίου) εἰς ἑσπερινὴν συναναστροφὴν μὲ παρουσίασεν ἰδίως εἰς τὸν Πρόεδρον ἐν Βερσαλίαις ὁ Πρέσβυς τῆς Βρασιλίας κ. Ἰταιούβας, ὢν

ἀρχαῖός του γνώριμος. Τῶν Ἐσωτερικῶν δ' Ὑπουργὸς ἔμεινεν ὁ Beulé, ὅπερ κατέκρινε, μετ' ἐμοῦ διαλεγόμενος εἰς τὴν συναναστροφὴν τῆς κυρίας Villeneuve, ὁ Κόμης τῶν Παρισίων. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἀνήρπασεν αὐτόν, ἔτι ὑπουργεύοντα, πρόωρος θάνατος.

Ἐν Cannes δὲ παρὰ τῆς οἰκογενείας ἐλάμβανον ἐπιστολὰς περὶ τῆς ὑγείας τοῦ Αἰμυλίου, ἐνίοτε μὲν παρηγόρους, ἄλλοτε δὲ κακὰ οἰωνιζούσας, ὥστε καὶ σκεφθείς, ὅτι μόνη ἐλπὶς σωτηρίας θὰ ὑπῆρχεν ἂν τῷ ἦν δυνατὸν νὰ διατρίψῃ ἱκανὸν χρόνον ἐν τῇ ἰαματικῇ ἀτμοσφαίρᾳ τῆς Αἰγύπτου, διελέχθην περὶ τούτου μετὰ τοῦ κ. Ὀππεγχάϊμ, ὅστις προθυμώτατα μοὶ προσέφερε νὰ τὸν προσλάβῃ εἰς τὸ ἐν Καΐρῳ γραφεῖόν του, ἵνα μὴ μένῃ ἀργός καὶ ἵνα παρασκευασθῇ εἰς ἕτερον στάδιον, ἀφ' οὗ ἠναγκάζετο νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ στρατιωτικόν.

Τέλος δ' ἐπανῆλθεν ἡ οἰκογένεια τῇ 27 Ἀπριλίου (9 Μαΐου), καὶ ὁ Αἰμύλιος ἐθεωρεῖτο, ὡς ἐν ὁδῷ ἀναῤῥώσεως, ἀλλ' ἐγώ, καθ' ὃ ἐπί τινα καιρὸν μὴ ἰδὼν αὐτόν, ἐδυνάμην μᾶλλον ἢ ἡ μήτηρ του νὰ διακρίνω, ὅτι ἦν ἰσχνότερος καὶ ἀσθενέστερος, ἢ ὅτε εἶχεν ἀπέλθῃ, καὶ ἔσπευσα νὰ τὸν παρουσιάσω εἰς τὸν κ. Ὀππεγχάϊμ, φιλοφρονέστατα ἐπαναλαβόντα τὴν ὑπόσχεσίν του νὰ τὸν δεχθῇ εἰς Κάϊρον. Συγχρόνως δὲ τῷ παρουσίασα καὶ τὸν Ἀλέξην, μέλλοντα νὰ συνοδεύσῃ τὸν ἀδελφόν του. Οἱ ἰατροὶ ἐπέμειναν οὐδὲ στιγμὴν περαιτέρω νὰ διαμείνῃ ἐν Παρισίοις, ἀλλ' ἀμέσως ν' ἀπέλθῃ εἰς Cauterets, καὶ ἐκεῖ νὰ περιμείνῃ τὴν ὥραν τῆς δι' Ἀθήνας καὶ ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Αἴγυπτον μεταβάσεως. Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων παιδίων μετ' εὐχαριστήσεως εἶδον ὅτι ἡ Ζωὴ εἶχεν ἀσχοληθῇ καὶ προοδεύσῃ εἰς τὴν ζωγραφίαν, καὶ πρὸ πάντων ἐχάρην ἀκούσας τὰς τρεῖς μικροτέρας της ἀδελφὰς νὰ μοὶ ἀπαγγείλωσιν ἐκ στήθους τοὺς πρώτους στίχους τῆς Ἰλιάδος.

Εὐάρεστος δ' ἀγγελία μοὶ ἦλθεν ἐξ Ἀθηνῶν τῇ 12)24 Ἰουνίου, ὅτι ἐγεννήθη τὸ πρῶτον τέκνον τοῦ υἱοῦ μου Ἀριστείδου, ἡ εἰς κάλλος καὶ εὐφυΐαν ἔπειτα αὐξήσασα Σοφία.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τῆς ἐν Παρισίοις διαμονῆς μου ἔλαβον πολλάκις ἀφορμὴν νὰ παρευρεθῶ εἰς πειράματα ἐκ τῶν λε-

γομένων πνευματιστικῶν. Μίαν ἑσπέραν παρὰ τῇ Κομίσσῃ Montmorency, παρόντος Γάλλου μεσάζοντος, εἶδον μεγάλην καὶ βαρεῖαν τράπεζαν, περὶ ἣν πολλοὶ τῆς συναναστροφῆς περιεκάθηντο, οὐ μόνον παντοίως κινουμένην καὶ στρεφομένην, ἀλλὰ καὶ ὅλην τρέμουσαν, ὡς ἂν ἀπὸ πυρεττοῦ ἐτινάσσετο. Ἐκεῖ δὲ παρῆν καὶ ἡ κυρία Webster, Ἀγγλὶς ποιήτρια, ἣν εἶχον γνωρίσῃ ἄγαμον ἐν Ἀθήναις ὡς Miss Crowlay, καὶ αὕτη μοὶ ἔδωκεν εἰς ἀνάγνωσιν βιβλίον ὑπ' αὐτῆς γραφέν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Σκεπτικισμὸς καὶ πνευματισμός» (Sceptisism and Spiritism), πολλὰ παράδοξα καὶ δυσκόλως πιστευτά, ὡς ἴδια αὐτῇ συμβάντα, διηγούμενον. Μετὰ δύω δ' ἡμέρας ἡ αὐτὴ κυρία μὲ εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἑσπερινὴν συναναστροφὴν τῆς κυρίας Des Landes, ὅπου ἀπήντησα τὸν κ. Milner Gibson, τὸν πνευματιστὴν Home, πολλὰς οἰκογενείας τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας, ἐν ἄλλοις καὶ ῥωσσικάς, πάντας περὶ πνευματιστικὰ φαινόμενα ἀσχολουμένους. Ἐπὶ τῇ προτάσει δὲ τῆς οἰκοδεσποίνης, ἐκάθησα καὶ ἐγὼ πρὸ μικροῦ τραπεζίου, ἐφ' οὗ εἶχε τὰς χεῖρας ὡραιοτάτη νέα, ἡ ὅλως ἀγνωστός μοι κυρία Rohart Lesueur. Μοὶ εἶπε δ' αὕτη ν' ἀναμνησθῶ, οἵου ἂν θέλω προσώπου, ἢ ζῶντος ἢ ἀποθανόντος, ἵνα τοῦτο, εἰπόν μοι τὸ ὄνομά του, συνομιλήσῃ ἔπειτα μετ' ἐμοῦ· ἅμα δὲ τῇ ἀπήντησα ὅτι ἔπραξα τοῦτο, ἤρξατο ἡ τράπεζα κινουμένη καὶ κτυπῶσα τὰ γράμματα διὰ τοῦ ποδός, ὅπερ οὐδὲν μοὶ ἐφάνη ἔχων τὸ δυσεξήγητον, καθ' ὅσον ἡ τράπεζα ἦν μικρὰ καὶ εὐκόλως κινουμένη ὑπὸ τῶν δακτύλων, ὅσον μικροὶ καὶ ἂν ἦσαν καὶ οὗτοι, τῆς κυρίας Lesuenr. Ἀλλ' εἴς τινα ἀπόστασιν καθήμενος ὁ σύζυγος αὐτῆς, ἔγραφεν ἐπὶ χάρτου ὅ,τι ὑπηγόρευε τὸ τετράπουν σκεῦος· ὅτε δ' αὐτὸ ἐσίγησεν, ἤτοι ἔμεινεν ἀκίνητον, ἐγερθεὶς ὁ κ. Lesueur εἶπεν ὅτι λυπεῖται διότι τὸ ***πνεῦμα*** (ὡς ἔλεγε) δι' οἷόν δήποτε λόγον, δὲν ἠθέλησε νὰ εἴπῃ τ' ὄνομά του, καθ' ὅσον τὰ ὑπαγορευθέντα γράμματα ὄνομα κύριον δὲν ἀπετέλουν· καὶ ταῦτα λέγων μοὶ ἔδωκε τὸ χαρτίον. Ἐγὼ δὲ μετὰ πλείστης ἐκπλήξεως εὗρον ἐπ' αὐτοῦ γεγραμμένον, οὐ μόνον ὄνομα κύριον, ἀλλ' αὐτὸ ἐκεῖνο, ὃ εἶχον ἀναλογισθῇ, ἤτοι Ralou, τὸ τῆς ἀγαπητῆς μάμμης μου, ἐντελῶς ἄγνωστον ἐν Παρισίοις, ὥστε ἡ κυρία Lesueür

ἐνόμισεν ὅτι δὲν ἦν ὄνομα. Καὶ ἡ αὐτὸ δ' ἄλλοτε φέρουσα καὶ πρὸ μακροῦ χρόνου ἀποθανοῦσα, ἦν ὅλως ἄγνωστος ἐν Παρισίοις. Καὶ τοῦτο μὲν ἦν ἀληθῶς θαυμάσιον ἀποτέλεσμα· τὰ δὲ λοιπὰ πειράματα, εἰς ὅσα ἐκεῖ παρέστην, δὲν μοὶ ἐφάνησαν ἔχοντα μεγάλην δύναμιν ἀποδεικτικήν. Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἐπεσκέφθην τὸν Home, ὅστις μοὶ διηγήθη ὅτι προεῖπε τῷ Milner Gibson τὴν δολοφονίαν τοῦ Λίγκολν. Τοῦτο δὲ μοὶ ἐπεκύρωσεν ἔπειτα καὶ ὁ κ. Gibson, εἰπών μοι ὅτι δύω ἔτη πρὸ τοῦ κακουργήματος, ὁ Home τῷ προεῖπεν ὅτι ὁ πρόεδρος τῆς Ἀμερικανικῆς Δημοκρατίας θὰ ἐφονεύετο ἐν τῷ Θεάτρῳ, παρουσίᾳ τῆς γυναικός του. Ἡ κυρία Ὑψηλάντη, μήτηρ τοῦ ἐν Βιέννῃ Πρέσβεως ἡμῶν, παρ' ᾗ, δειπνῶν, ἀφηγήθην τὰ τῆς προῤῥήσεως ταύτης, μᾶς διηγήθη ὅτι ἡ θεία της, κυρία Ἑλένη Σουλουτζιάρογλου, μικρὸν πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, εἶδε καθ' ὕπνους ἐν Βουκουρεστίῳ ὅτι ἀπέθνησκεν ὁ τότε ἡγεμονεύων Ἀλέξανδρος Σοῦτσος (ὁ θεῖος τοῦ πατρός μου), καὶ αὐτὸν διεδέχετο ἐπὶ τοῦ θρόνου μονόχειρ. Καὶ ὁ μὲν θάνατος συνέβη τεσσαράκοντα ἡμέρας μετὰ ταῦτα, ὁ δὲ μονόχειρ ἦν ὁ ἄρξας ἐν Βλαχίᾳ μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ Δραγατσανίου Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.

Εἰς κυρίας τινὸς Blackwall, Ἀγγλίδος, ἑτέραν ἑσπέραν εἶδον τὴν τράπεζαν, οὐ μόνον κινουμένην καὶ στρεφομένην, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ὕψος αἰρουμένην. Ἀλλ' ἐπειδὴ συνέπραττεν ἐκεῖ Γάλλος τις μεσάζων, Camil καλούμενος, ὃν δὲν ἐγνώριζον καὶ εἰς ὃν δὲν εἶχον δώσει τὴν δέουσαν προσοχήν, ἔμεινα διστάζων περὶ τῆς εἰλικρινείας τοῦ παραδόξου φαινομένου. Ὅτε δ' ἐξέφρασα τὰς ἀμφιβολίας μου εἰς τὴν οἰκοδέσποιναν, μοὶ εἶπεν ὅτι ἔχω δίκαιον, μὴ πιστεύων ὅ,τι ὁ ἴδιος δὲν ἰδῶ καὶ ἐξιχνιάσω, ἀλλ' ἄλλως θὰ σκεφθῶ, ὅταν λάβω πεῖραν, ἣν ἡ ἰδία ἔλαβε, καὶ εἰς ἓν τῶν πειραμάτων ἰδῶ αὐτὴν τὴν μητέρα μου.

Παρὰ δὲ Σουηδικῇ τινι οἰκογενείᾳ, Friedländer, στρεφομένης μεγάλης τραπέζης ἐν αἰθούσῃ σκοτεινῇ, εἶδον εἰς τὴν κόμην τῆς παρακαθημένης μοι Κομίσσης Montmorency διὰ μιᾶς λάμψαντας σπινθῆρας, οἵτινες, ὡς στέμμα, τὴν περιέβαλον, καὶ ἔμειναν ἐπί τινα χρόνον, ὥστε πάντες οἱ παρόντες τοὺς εἶδον.

Τὸν Ἄγγλον Home, ὑπὸ τῶν μὲν θεωρούμενον, ὡς ἐπίσημον πνευματιστὴν καὶ μεσάζοντα, ὑπὸ τῶν δὲ ὡς μέγαν ἀγύρτην, ἀπήντησα πολλάκις, καὶ μάλιστα παρὰ τῇ Κομίσσῃ Montmorency, καὶ εἰς τὰς μετ' ἐμοῦ συνδιαλέξεις του ἐφαίνετο πνέουσα εἰλικρίνεια καὶ πεποίθησις, εἰ καὶ παραδοξότατα ἀφηγεῖτο. Οὕτω μοὶ ἔλεγέ ποτε ὅτι, ὅταν διατελῇ ἐκ ἐκστάσει, δύναται νὰ λαμβάνῃ ἄνθρακας πεπυρακτωμένους καὶ νὰ τοὺς θέτῃ εἰς τὰς χεῖρας ἄλλων χωρὶς νὰ καίωσιν· ὅμως ἅπαξ, λαβὼν τοιούτους, ἀφ οὗ ἡ ἔκστασις ἔπαυσεν, ὅτι ἐκάει δεινῶς. Εἰς τὴν περίεργον ταύτην δοκιμασίαν ὁμολογῶ ὅτι δὲν ἠθέλησα νὰ ἐκτεθῶ. Προσέτι δ' ὅτι ἡμέραν τινα, πρὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Ναπολέοντος, τῆς Αὐτοκρατορίσσης καὶ τῆς Αὐλῆς των, ἤρθη εἰς τὸν ἀέρα μέχρι τῆς ὀροφῆς, ὁ δὲ Ναπολέων ὅτι ἔκθαμβος ἐγονάτισε καὶ ἔφερε τὴν χεῖρα ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἵνα ἰδῇ μή τι ὑπῆρχεν ἐκεῖ ἀφανὲς ἐλατήριον· τὸ αὐτὸ δ' ὅτι τῷ συνέβη (διότι τοῦτο ἐγίνετο οὐχὶ κατὰ θέλησίν του) καὶ ἄλλοτε πάλιν εἰς τὴν ἐξοχὴν τοῦ πρώην Ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν κ. Ducos, ἐνώπιον αὐτοῦ, τῆς κυρίας του καὶ τῶν ὑπασπιστῶν του. Τέλος δ' ὅτι ἡμέραν τινὰ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ παραθύρου πέμπτου δόμου τῆς οἰκίας, καὶ φερόμενος διὰ τῶν ἀέρων, εἰσῆλθε δι' ἄλλου παραθύρου, 11½ μ. ἀπέχοντος, ταῦτα δὲ πάντα ὅτι ἐγίνοντο χωρὶς παντάπασι νὰ αἰσθανθῇ αὐτὰ ὁ ἴδιος, καὶ ὅτι μόνον μετὰ τέσσαρας ἡμέρας παρ' ἄλλων τὰ ἔμαθε. Καὶ ἐγὼ μέν, ἀκούων ταῦτα, ἐσκεπτόμην κατ' ἐμαυτόν, ὅτι οὐδόλως ἤμην ὑπόχρεως καὶ νὰ τὰ πιστεύσω. Ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ἑσπέρας, προσκεκλημένος εἰς χορὸν πλουσίου τραπεζίτου κατὰ τὴν Λεωφόρον (Avenue) τῆς Αὐτοκρατορίσσης καὶ μετὰ τῆς οἰκοδεσποίνης συνδιαλεγόμενος παρὰ τὴν θύραν τῆς αἰθούσης, ἤκουσα ἀναγγελλομένην ὑπὸ τοῦ ὑπηρέτου τὴν «Αὐτῆς Ἐξοχότητα κυρίαν Ducos». Ἐρωτήσας δὲ καὶ μαθὼν ὅτι ἦν ἡ χήρα τοῦ πρὶν Ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν, παρεκάλεσα τὴν οἰκοδέσποιναν νὰ μὲ παρουσιάσῃ εἰς αὐτήν, καὶ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἑσπέρας, εὑρὼν ἀφορμὴν νὰ τῇ ἀναφέρω τὸ ὄνομα τοῦ Home, τὴν ἠρώτησα, ἂν τὸν γνωρίζῃ ἢ ἤκουσέ ποτέ τι περὶ αὐτοῦ. Ἡ δὲ κυρία μοὶ ἀπήντησεν, ὅτι βεβαίως τὸν γνωρίζει, καὶ εἶδε θαυμάσια παρ' αὐ-

τοῦ. Ρητῶς δὲ μοὶ ἐπανέλαβεν ὅ,τι ὁ ἴδιος μοὶ εἶχε διηγηθῆ, ὅτι εἰς τὴν ἔπαυλιν αὐτῆς ἤρθη εἰς τὸν ἀέρα μέχρι τῆς ὀροφῆς τοῦ δωματίου. Ὀλίγας δ' ἡμέρας ἔπειτα, ἐν ᾧ ἤμην εἰς ἐπίσκεψιν παρὰ τῇ κυρίᾳ Montmorency, ἐπῆλθε καὶ ὁ κ. Home, σχετικὸς ὢν τῆς οἰκίας. Τυχοῦσα δ' ἐκεῖ καί τις κυρία Maffrey, Ἰρλανδὶς τὸ γένος, σύζυγος δὲ Γάλλου Συνταγματάρχου, εἰς ἣν εἶχον διηγηθῆ τινα τῶν ὅσων εἶχον ἴδη καὶ ἀκούση τοῦ περιέργου ἀνθρώπου, μ' ἠρώτησε μυστικῶς, ἂν νομίζω ὅτι δύναται νὰ τὸν παρακαλέση νὰ ἔλθη τὸ προσεχὲς ἑσπέρας εἰς τὴν οἰκίαν της, διότι εἶχε μεγάλην ἐπιθυμίαν νὰ ἴδῃ τι τῶν πειραμάτων του. Προτραπεῖσα δ' ὑπ' ἐμοῦ, παρεκάλεσε νὰ τῇ τὸν παρουσιάσωσι, καὶ τὸν προσεκάλεσεν, ὡς καὶ ἐμὲ καὶ ἄλλην τινὰ κυρίαν γνώριμον καὶ μεμακρυσμένην συγγενῆ μου, τὴν κυρίαν Βεντούρα, ὡς καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς. Τὴν ἐπιοῦσαν λοιπὸν ἀπῆλθον εἰς τῆς κυρίας Maffrey, πρῶτος ἐγώ, μετ' ἐμὲ ἡ κυρία Βεντούρα μετὰ τοῦ υἱοῦ της, (τοῦ μετὰ ταῦτα γαμβροῦ τοῦ κ. Γκίρς), καὶ τελευταῖος ὁ κ. Home μετὰ τῆς συζύγου του. Μακρολογῶ δὲ περὶ τῶν λεπτομερειῶν τούτων, διότι ἐπιδεικνύουσιν, ὅτι ὁ Home οὐδεμίαν εἶχε σχέσιν μετὰ τῆς οἰκίας, οὐδ' ἦν πρὸ ἐμοῦ ἐν αὐτῇ, ὥστε νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τι παρεσκεύασεν, ἵνα μὲ ἀπατήση. Ὅτε δ' ἐκαθήσαμεν περὶ τὴν τράπεζαν κατὰ παράκλησιν τῆς οἰκοδεσποίνης, ὁ κ. Home, παρατηρήσας ἡμῖν ὅτι ὑπάρχουσιν οὐκ ὀλίγοι οἱ ἀποδίδοντες τὴν κίνησιν τῶν τραπεζῶν εἰς ὦσιν, ἑκουσίαν ἢ μή, τῶν περικαθημένων, μᾶς ἐπρότεινε, πρὸς ἄρσιν πάσης τοιαύτης ἀμφιβολίας, νὰ καλύψωμεν τὴν τράπεζαν δι' ὑφάσματος, ὅ, ἂν ὦσις ὑπῆρχεν, αὐτὸ θὰ ὠθεῖτο, καὶ θὰ ἐκώλυε πᾶσαν κίνησιν τῆς τραπέζης. Τοῦτο καὶ ἐπράξαμεν, καὶ ἡ τράπεζα ἐκινεῖτο, ὡς ἂν ἦν ἀκάλυπτος. Πρὶν δ' ἢ ἀρχίση τὰς κινήσεις της, ᾐσθάνθην ἐγώ, ὡς ψυχρὸν ἄνεμον, φερόμενον ἐπὶ τῶν χειρῶν μου, καὶ μετ' ὀλίγον ὁ κ. Home ἠρώτησεν, ἂν δὲν αἰσθανώμεθα τὸ ῥεῦμα τοῦτο, καὶ πάντες τὸ ὡμολόγησαν· ὁ δὲ μᾶς εἶπεν ὅτι τοῦτο ἐστὶ σύνηθες φαινόμενον, πολλάκις προηγούμενον τῶν κινήσεων.

Διὰ μνήμης δ' ἔχων ἐγὼ τὴν ἄρσιν τῆς τραπέζης, ἣν εἶχον ἴδῃ παρὰ τῇ κυρίᾳ Blackwall, ἠρώτησα τὸν κ. Home, ἂν νο-

μίζῃ ὅτι, ὡς κινεῖται ἡ τράπεζα ἐπὶ θάτερα, δύναται καὶ ν' ἀρθῇ ἐντελῶς εἰς τὸ ὕψος διὰ τῶν τεσσάρων ποδῶν της, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καθ' ὃν μοὶ εἶχε διηγηθῇ ὅτι ὑψοῦτο ὁ ἴδιος. Ὁ δὲ μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι δὲν ἀμφιβάλλει περὶ τοῦ δυνατοῦ, ἀρκεῖ νὰ τὸ θέλωσι πάντες οἱ περικαθήμενοι. Πάντες λοιπὸν τὸ ἠθελήσαμεν, καί, μετ'οὐ πολύ, ἡ τράπεζα ἠγέρθη ὑπὲρ τὸ ἔδαφος περὶ τὸν ἕνα πόδα, καὶ ἔπειτα βραδέως καταβᾶσα, ἠγέρθη καὶ ἐκ δευτέρου. Ἐγὼ δέ, ἵνα μή τις μοὶ μένῃ ἀμφιβολία, τελουμένου τοῦ πειράματος, ἔθηκα τὸν πόδα μου ἐπὶ τῶν ποδῶν τοῦ κ. Home. Γελῶντος δ' ἐκείνου διὰ τὴν δυσπιστίαν μου, τῷ εἶπον ὅτι δὲν δυσπιστῶ, ἀλλὰ θέλω, ἂν ποτε θὰ διηγούμην τὸ πείραμα, νὰ ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ διαβεβαιῶ, οὐ μόνον ἐκ πεποιθήσεως, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀντιλήψεως, ὅτι ὁ κ. Home δὲν ὑπεβοήθησεν αὐτὸ διὰ τῶν ποδῶν. Εἰς ταῦτα μοὶ ἀπήντησεν, ὅτι ἔχω πληρέστατα δίκαιον, καὶ μὲ παρεκάλεσε ν' ἀφήσω τὸν πόδα μου ἐπὶ τῶν ποδῶν του, ὅπερ καὶ ἔπραξα μέχρι τέλους τοῦ πειράματος.

Εἰς λεπτὸν χαρτίον, ὃ ἐζήτησε παρὰ τῆς οἰκοδεσποίνης, καὶ οὗ ἐκράτει δι' ἄκρων τῶν δακτύλων ὑψηλῶς τὰς δύω γωνίας, ἐν ᾧ ἐγὼ τὰς δύω ἄλλας, ἠκούσαμεν ἐλαφροὺς κτύπους, τόσους τὸν ἀριθμόν, ὅσους προσδιωρίζομεν. Μεταβὰς δ' εἶτα μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν θύραν τοῦ κενοῦ ἑστιατορίου, εἶδον αἴφνης, ἐν ᾧ εἴμεθα ἔτι ἐπὶ τῆς φλιᾶς, πάντα τὰ ἔπιπλα τρέμοντα ἰσχυρῶς, ὃ ὁ κ. Home μοὶ εἶπε σύνηθες φαινόμενον, ὅταν αὐτὸς ἐνεφανίζετο, καὶ ἐγὼ δ' αὐτὸς εἶχον ἴδῃ καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ ἄλλους εἰς τὰ πειράματα ταῦτα ἐπιδιδομένους. Εἶτα δ', ὅτε ἐκαθήσαμεν μόνοι οἱ δύω περὶ τὴν μεγάλην τράπεζαν τοῦ ἑστιατορίου, μία τῶν πολυτελῶν ἑδρῶν τῆς αἰθούσης, κινηθεῖσα ἀπὸ τῆς γωνίας, ὅπου ἵστατο, ἦλθε καὶ ἔστη πλησίον τοῦ κ. Home.

Τὰ φαινόμενα ταῦτα, ὑφ' ἃς περιστάσεις τὰ εἶδον, ἦσαν ἀναμφισβήτητα δι' ἐμέ, εἰ καὶ πολλάκις ἀκατανόητα· ἀλλὰ τοιαῦτα εἰσὶ τὰ πλεῖστα τῶν φαινομένων τῆς φύσεως, ἃ νομίζομεν ὅτι ἐννοοῦμεν, διότι εὕρομεν ἀνὰ ἓν ὄνομα, ὃ εἰς ἕκαστον ἐφαρμόζομεν, καὶ ἃ παραδεχόμεθα, ὡς οὐδὲν ἔχοντα τὸ ἀνεξήγητον, διότι συνηθίσαμεν νὰ τὰ βλέπωμεν συνεχῶς.

᾿Αλλ᾿ ὅτι ἀγύρται ἐποιοῦντο αὐτῶν κατάχρησιν ἐξ αἰσχροκερδείας, ἀποτρέποντες διὰ τούτου πολλοὺς τῆς σπουδαίας αὐτῶν μελέτης, μοὶ ἦν ἐκ τῶν προτέρων, καὶ ἐξ ἰδίας συνεχοῦς πείρας, οὐχὶ ἄγνωστον. Οὕτως, ἑσπέραν τινὰ ἡ κυρία Webster μὲ εἰσήγαγεν εἰς οἰκίαν, εἰς ἣν γυνή, μαία τὸ ἐπάγγελμα, ἐξ ᾿Αγγλίας ἐλθοῦσα μετὰ τοῦ υἱοῦ της, ἐπηγγέλλετο ὅτι ἐπεκαλεῖτο καὶ ἔφερεν εἰς τὸ προφανὲς πνεύματα. Εἰς σκοτεινὸν δωμάτιον, ἐν ᾧ παρεκαθήμεθα ἐκ τῶν χειρῶν κρατούμενοι καὶ κατὰ παραγγελίαν μονότονον ὕμνον ψάλλοντες, τοῦ υἱοῦ τῆς μαίας ἐδέθησαν αἱ χεῖρες καὶ τὰ ἄκρα τῶν δεσμῶν ἐκρατοῦντο ὑπό τινος, ὃν δὲν ἐγνώριζον· αἴφνης δ᾿, εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς αἰθούσης, ἠκούσθη τις δοῦπος πίπτοντος σώματος, καὶ φωτὸς προσαχθέντος, εἴδομεν ὅτι ἦν ὁ ὑπενδύτης (gilet) τοῦ δεσμίου, μένοντος ἔτι ἐν τοῖς δεσμοῖς του, καὶ ἔχοντος τὸν ἐπενδύτην, ὡς πρίν, κεκομβωμένον· Ἔπειτα δὲ ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν ἠκούσθη, ὡς φερομένη εἰς τοὺς ἀέρας καὶ κρουομένη, ἡ κιθάρα, ἥτις ἀπ᾿ ἀρχῆς ἔκειτο εἰς τὴν τράπεζαν κατὰ τὸ ἄλλο πέρας τῆς αἰθούσης. ᾿Αλλ᾿ ἐγώ, ἐκτείνας τοὺς πόδας ἐν τῷ σκότει, ᾐσθάνθην προσκροῦσαν εἰς αὐτοὺς σῶμα, τὸ τοῦ ἀγύρτου τοῦ περιφέροντος τὴν κιθάραν. Τέλος δ᾿ εἰς παράθυρον, κοινωνοῦν μετὰ τοῦ σκοτεινοῦ ἑστιατορίου, ὅπου ἡ μαία εἶχεν ἀποσυρθῇ, ἐφάνησαν δῆθεν τα πνεύματα, γελοῖα νευρόσπαστα ἐκ τῶν ἐκτιθεμένων εἰς τὰ παράθυρα τῶν κουρέων.

᾿Εκ τούτων καὶ τῶν τοιούτων βαναύσων καὶ αὐταποδείκτων ἀγυρτιῶν οὐδαμῶς ἐξάγεται, ὅμως, ὅτι πρέπει ν᾿ ἀποθαρρύνωνται οἱ εἰλικρινῶς τὴν εὕρεσιν τῆς ἀληθείας εἰς τὰ φαινόμενα ταῦτα ἐπιδιώκοντες.

᾿Εν ᾿Αθήναις εἶχον διαθέση τὰ περὶ ἐκδόσεως πάντων τῶν καθαρῶς τῇ καλλιλογίᾳ ἀνηκόντων ἔργων μου, εἰς σειράν τινα τόμων ὑπὸ τὸν τίτλον ***᾿Απάντων***, καὶ κατὰ τὸν ᾿Απρίλιον παρεσκεύασα καὶ κατέταξα πᾶσαν τὴν ὕλην διὰ τὸν πρῶτον τόμον.

Τῇ 4)16 δ᾿ ᾿Ιουνίου ἐτελείωσα τὴν ὅλην μετάφρασιν τῆς ᾿Ιερουσαλὴμ τοῦ Τάσσου καὶ ὁ ἰταλὸς συνάδελφός μου κ. Νίγρα, μὲ προέτρεψεν, ὅταν ἐκδώσω, νὰ τὴν προσφωνήσω τῷ Βασιλεῖ τῆς ᾿Ιταλίας Βίκτορι ᾿Εμμανουήλ.

Εἰς συμπλήρωσιν δ' ἑνὸς τῶν ἔργων μου συνετέλεσεν ὁ διακεκριμένος διευθυντὴς τῆς μουσικῆς διδασκαλείας τῶν δημοτικῶν σχολείων τῶν Παρισίων κ. A. Danhauser, ὅστις, πληροφορηθεὶς περὶ τοῦ ***Κουτρούλη***, ὅτι ἡ σύνθεσις ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ παραστήσῃ τὴν μορφὴν τῶν ἀρχαίων κωμωδιῶν, ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ τὴν μελοποίησιν τῶν χορῶν αὐτοῦ, καὶ ἔπραξε τοῦτο ἐπιτυχέστατα, ὡς οἱ εἰδότες ἔκριναν. Ἵνα δὲ καταστήσω αὐτῷ τὴν ἐργασίαν δυνατήν, ἠναγκάσθην νὰ μεταφράσω τοὺς χορούς, πρῶτον κατ' ἔνοιαν, δεύτερον κατὰ λέξιν, καὶ τρίτον νὰ γράψω αὐτοὺς κατὰ προσῳδίαν, ὥστε ἡ μελῳδία ν' ἀνταποκρίνηται εἰς τὸ κείμενον ἐντελῶς.

Ἀφορῶν δὲ καὶ ἐγὼ αὐτὸς εἰς τὴν μουσικὴν διαμόρφωσιν τῶν Ἑλλήνων, καὶ ταύτην, ὡς ἀναγκαιότατον στοιχεῖον τοῦ ἐκπολιτισμοῦ θεωρῶν, ἐξηκολούθησα, ἣν εἶχον ἤδη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχίσῃ σύνταξιν Ἑλληνικῶν ἀσμάτων ἐπὶ γνωστῶν εὐρωπαϊκῶν μελῳδιῶν, καὶ ἐπαφῆκα τῷ κ. Φλάξλανδ τὴν ἔκδοσιν αὐτῶν, γενομένην δαπάνῃ τῶν ἐν Μασσαλίᾳ ὁμογενῶν. Ἐγὼ δ' ἔλαβον εἰς ἀμοιβήν, ὡς καὶ ἐκ πάντων τῶν φιλολογικῶν ἔργων μου, 4 ἢ 5 ἀντίτυπα δωρεάν. Τὸ ἔργον τοῦτο, ***Μουσικὴ ἀνθοδέσμη*** ἐπικληθέν, καὶ μετὰ τοῦ κειμένου καὶ τὴν μουσικὴν περιέχον, συνεπλήρωσα εἶτα ἐν Βερολίνῳ διὰ δευτέρου τεύχους.

Πρό τινος χρόνου εἶχεν ἐπιχειρήσῃ Ἄγγλος τις κ. Wigam, νὰ μεταφράσῃ εἰς γαλλικὸν πεζὸν λόγον τὴν ἐμὴν τραγῳδίαν, τοὺς ***Τριάκοντα***, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσεν. Ἀνέλαβον τότε ἐγὼ αὐτὸς τὸ ἔργον, ἐπιθεωρηθὲν ὑπὸ τοῦ Ph. Châles, ὅστις ἐπέμενεν ὅτι τὸ δρᾶμα πρέπει νὰ παρασταθῇ ἐν Παρισίοις, καὶ ὑπ' ἀλόγου, εἰ καὶ λίαν δι' ἐμὲ κολακευτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ παραφερόμενος, ἠθέλησε, συντέμνων αὐτὸ ὁ ἴδιος, νὰ τὸ μεταφράσῃ ἐμμέτρως διὰ τὸ Γαλλικὸν θέατρον. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ λίαν δυσεκτελέστου τούτου σχεδίου ἀποστάς, συναπῆλθε μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ τότε πρῶτον ἱδρυόμενον θέατρον «la Renaissance» καὶ ἔδωκε τὴν ἐμὴν μετάφρασιν εἰς τὸν διευθυντὴν αὐτοῦ, ὅστις, ὅμως, τὸ ἐπέστρεψε μετὰ τρεῖς ἑβδομάδας, ὅτε, πάλιν κατὰ προτροπὴν τοῦ κ. Ph. Châles, ἔπεμψα αὐτὸ εἰς τὸν Διευθυντὴν τοῦ θεά-

τρου Porte St. Martin. Ἀκούσας δὲ παρ' αὐτοῦ ὅτι μόνον μετὰ τρεῖς μῆνας, ἐπὶ τῆς νέας ἐνάρξεως τοῦ Θεάτρου, θ' ἀνεγινώσκετο ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς, καὶ ἐκλαβὼν τοῦτο ὡς ἄρνησιν, ἠθέλησα ν' ἀποσύρω τὸ ἀνεπιτυχὲς ἔργον μου. Ἀλλ' ὁ διευθυντής, κ. La Pommeray, ἐπέμεινε νὰ τὸ ἀναγνώσῃ ὁ ἴδιος, καὶ μοὶ τὸ ἐπέστρεψε μόνον περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουλίου, πολλοὺς εὐαρεστηθεὶς νὰ μ' εἴπῃ ἐπαίνους, ἀλλὰ προσθεὶς ὅτι, καὶ διὰ τὴν ὑπόθεσιν καὶ διὰ τὸν τρόπον, καθ' ὃν αὐτὴν πραγματεύεται, θὰ ἦν δυνατὸν νὰ παρασταθῶσι μόνον, ἂν ἡ μετάφρασις ἦν ἔμμετρος, εἰς ὃ καὶ δὲν εἶχεν ἄδικον.

Τοῦ ὑπουργείου ἐν Ἑλλάδι προήδρευε, κατὰ πᾶν τοῦτο τὸ διάστημα τοῦ χρόνου, ὁ κ. Δελιγεώργης, υἱὸς Συνταγματάρχου τινὸς ἐξ Ἀκαρνανίας, τραφέντος εἰς τὰ στρατόπεδα, ὀπαδοῦ δὲ τοῦ Κωλέτη, καὶ ὅστις, καὶ εἰς τὴν μικρὰν πολιτικὴν ἀναμιγείς, εἶχεν ἔλθῃ ποτέ, ἐπὶ Βασιλέως Ὄθωνος, εἰς ἐμέ, καὶ ἤθελε νὰ μὲ πείσῃ νὰ συντελέσω εἰς καταρτισμὸν Ὑπουργείου, οὗ μέλη ν' ἀποτελέσωμεν καὶ αὐτὸς καὶ ἐγώ.

Ὁ υἱός του τότε ἔτι ἐσπούδαζεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Μετά τινα δ' ἔτη, ὅτε ἐνήρχετο μόλις τοῦ δικηγορικοῦ σταδίου, εἶδον αὐτὸν μετ' ἐκπλήξεως συγκαταριθμούμενον μετὰ τῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις ἀπῆλθεν εἰς τ' Ἀνάκτορα, ἵνα συγχαρῇ τὴν Βασίλισσαν Ἀμαλίαν διὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἀπονενοημένου κακουργήματος τοῦ Δοσίου. Διετείνοντο δὲ τότε πολλοὶ ὅτι ἐκ μικροκενοδοξίας ἐπεδίωξεν ὁ ἴδιος τὴν κατάταξιν εἰς τὴν ἐπιτροπήν, καὶ οὐχί, ὡς ἀποδοκιμάζων τὸ ἔγκλημα, εἰς ὃ δὲν ἦν ξένος καὶ ὁ ἀδελφός του. Τοῦτο δὲν μοὶ ἐφάνη αἴσια ὑπόσχόμενον διὰ τὸν πολιτικὸν χαρακτῆρα τοῦ νέου δικηγόρου, ὅν, ἰσχυρῶς ἀναμεμιγμένον ἔκτοτε εἰς τὰς κατὰ τοῦ Βασιλέως σκευωρίας, ἀνέδειξε κατὰ τὸ 1862 Ὑπουργὸν ἡ θριαμβεύσασα ἐπανάστασις.

Ἔκτοτε περὶ τῆς πολιτικῆς του ὀξυδερκείας δὲν συνέλαβον πολὺ καλητέραν ἰδέαν, ὅτε τὸν εἶδον κατὰ τῶν ἐν Τουρκίᾳ σλαυικῶν λαῶν κρύπτοντα ἀντιπάθειαν, καὶ μὴ κατανοοῦντα, ὅτι ἐν ταῖς χώραις, ἅς, ἐκ περιπετειῶν ὑπὸ τοῦ χρόνου καθιερωμένων Σλαῦοι κατέλαβον καὶ οἰκοῦσι, τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον ἐν βα-

ναύσῳ ὑλικῇ συγκρούσει θέλει προφανῶς ἡττᾶσθαι ὑπὸ τοῦ μεγάλως ὑπερέχοντος ἀριθμοῦ, ἐν ὅσον ἐνδέχεται ὅμως φιλικῇ συμβιώσει, θέλει διατηρῇ ἀναμφισβήτητον τὴν αὐτῷ ἀνήκουσαν ἠθικὴν ὑπεροχήν. Τῶν δ' ἀδεξίων ἐκείνων ἐνεργειῶν προϊὸν ἦν καὶ τὸ οὕτω κληθὲν ἐκκλησιαστικὸν σχίσμα, τὸ ἐν γένει κινδυνῶδες διὰ τὸ μέλλον τῶν χριστιανῶν, τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐξ οὗ οὐδὲν καλὸν προέκυψε διὰ τὸν Ἑλληνισμόν. Τῆς μὴ ὀρθῆς δὲ κρίσεώς του καὶ τῆς ἀπειρίας του περὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων νέον ἔδωκε δεῖγμα ἐν τῇ ὑπουργείᾳ του ταύτῃ, μὴ ἠξεύρων νὰ ἐκτιμήσῃ τίνα σπουδαιότητα ἔχει διὰ τὰ ἔθνη, καὶ μάλιστα διὰ τὰ μικρά, ἡ τῶν διπλωματικῶν σχέσεων ἐπιμέλεια. Κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Μαρτίου ἤδη, εἴδησις, ὀλίγον κατ' ἀρχὰς πιστευθεῖσα, ἦλθεν εἰς Παρισίους, ὅτι ὁ κ. Δελιγεώργης ἀπεφάσισε νὰ καταργήσῃ τὰς πρεσβείας. Πολλοὶ Γάλλοι καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ξένων διπλωματῶν ἐν Γαλλίᾳ, ὑπέλαβον ὅτι τοιαύτη παράβολος πρόθεσις τῷ ἀπεδίδετο ὑπὸ τῶν ἀντιπολιτευομένων αὐτῷ, ἵνα τὸν συκοφαντήσωσι.

Περὶ τοῦ μέτρου τούτου ἐπέστειλα ἀμέσως πρὸς τὸν Βασιλέα, καταδεικνύων πόσον ὀλέθριον θὰ ἦν διὰ τὴν Ἑλλάδα, προσθέτων δέ, εἰς ἀπόδειξιν, ὅτι δὲν ἔγραφον οὕτως ἐξ ἰδιοτελείας, ὅτι, ἂν ἀπῃτεῖτο, ἤμην πρόθυμος νὰ δώσω τὴν παραίτησίν μου. Διεδίδετο δ' ὅτι καὶ ὁ Βασιλεὺς ἦν ἀντιφρονῶν εἰς αὐτό, καὶ ἐπιστεύετο ὅτι καὶ ἡ Βουλὴ δὲν θὰ τὸ ἐψήφιζεν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον γνωστὸν ἐγένετο ὅτι τὸ Ὑπουργεῖον ἔλαβε τὸ διάταγμα τῆς καταργήσεως, ὑπογραφὲν τῇ 21 Ἀπριλίου (3 Μαΐου), καὶ γενικὴ ἦν ἐν Παρισίοις ἡ ἀποδοκιμασία. Πρὸς ἐμὲ δ' ἦλθον οἱ ἐκδόται τῆς Illustration καὶ οἱ τοῦ Monde illustré, ζητοῦντες τὴν φωτογραφίαν μου, ἵνα τὴν ἐκδώσωσι, καὶ ἡ Correspondance Universelle ἐδημοσίευσεν ἄρθρον περὶ πρεσβειῶν καὶ ἐμοῦ. Μοὶ ἦλθε δ' ἡ διαταγὴ τῆς ἀνακλήσεώς μου τῇ 6)18 Μαΐου, φέρουσα, ὡς δικαιολόγησιν, ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἤθελε νὰ κατασκευάσῃ ὁδοὺς χωρὶς νὰ προσφύγῃ εἰς δάνειον, καὶ πρὸς τοῦτο ἐλάμβανε τῶν πρεσβειῶν τὰς δαπάνας, μοὶ ἐχορήγει δὲ 2500 φρ. διὰ δαπάνας τῆς ἐπιστροφῆς μου· μετά τινας ἡμέρας ἔλαβον καὶ ἰδιωτικὴν

ἐπιστολὴν τοῦ Δεληγεώργη, ἥτις ἦτό πως φιλοφρονεστέρα. Διεταττόμην δὲ ν' ἀναγγείλω ἁπλῶς καὶ ξηρῶς εἰς τοὺς ὑπαλλήλους τὴν παῦσίν των. 'Αλλ' ἐνταῦθα παρεξέβην τῆς κατὰ γράμμα ἐκτελέσεως τῆς διαταγῆς καὶ πρὸς τοὺς ὑπ' ἐμὲ ἐργασθέντας, μετὰ τῆς δηλώσεως τῆς καταργήσεως τῶν θέσεων αὐτῶν, ἀπηύθυνα συγχρόνως τὰς εὐχαριστίας μου διὰ τὴν μετὰ ζήλου καὶ πιστήν των ὑπηρεσίαν, εἰς ὃ καὶ μοὶ ἀπήντησαν διὰ θερμοῦ εὐχαριστηρίου.

Τῇ δὲ 10)22 Μαΐου, ἀπῆλθον εἰς Βερσαλίας, ἵν' ἀναγγείλω καὶ τῷ κ. Rémusat τὴν κατάργησιν. 'Εξεπλάγη δὲ μεγάλως εἰς τὸ ἄκουσμα, τὸ μέτρον, ὡς ἐπιβλαβέστατον διὰ τὴν 'Ελλάδα καὶ καταβιβάζον αὐτὴν εἰς τὴν ὑπόληψιν τῆς Εὐρώπης χαρακτηρίσας καὶ καλέσας καὶ τὴν κυρίαν Rémusat, τῇ ἔδωκεν, ἣν ἐκάλεσε λυπηρὰν ἀγγελίαν, καὶ ἀμφότεροι ἐπέμειναν νὰ μείνω παρ' αὐτοῖς εἰς τὸ πρόγευμα, καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν διάρκειαν τὴν κατάργησιν αὐστηρότατα κατακρίνοντες.

Καὶ ἐν 'Αθήναις, οὐ μικρὰν ἔκπληξιν φαίνεται ὅτι ἐνεποίησεν ἡ τοιαύτη τῆς Κυβερνήσεως ἀπόφασις, δι' ὃ καὶ πολλαὶ καὶ ἀντιφατικαὶ μᾶς ἤρχοντο ἐκεῖθεν περὶ αὐτῆς ἀγγελίαι. Κατά τινας θὰ ἦτο προσωρινή, κατ' ἄλλους ἡ Βουλὴ θὰ τὴν ἀπέκρουε. Τὸ 'Υπουργεῖον, ἔγραφον ἄλλοι, δὲν θέλει διατηρηθῇ, πλὴν ἴσως, ἂν συνδυασθῇ μετὰ τῆς μερίδος Ζαΐμη, ἥτις θ' ἀπήτει τῶν πρεσβειῶν τὴν διατήρησιν. 'Αλλὰ κατὰ τὴν 13)25 Μαΐου, τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἀπεσύρετο τῆς ἐξουσίας ἐν Γαλλίᾳ ὁ Θιέρσος, ἐπλειονοψήφει ἐν 'Ελλάδι τὸ 'Υπουργεῖον τοῦ Δεληγεώργη, ὥστε τὸ μέτρον τῆς καταργήσεως ἔμεινεν ἔγκυρον. 'Εν Παρισίοις δ' ἐπιστεύετο ὅτι εἰς αὐτὸ καὶ ἡ Γαλλία ἀνταποκρινομένη, θὰ κατήργει ἐπίσης τὴν ἐν 'Αθήναις πρεσβείαν της, ὅπερ ὅμως, καὶ ἂν ἐσχεδιάσθη ἐπὶ στιγμήν, δὲν ἐξετελέσθη, καὶ τῇ 23 Μαΐου (4 'Ιουνίου) ἔλαβε καὶ τὸ Γαλλικὸν 'Υπουργεῖον τὴν ἐπίσημον τῆς καταργήσεως κοινοποίησιν, καὶ μοὶ ἐδήλωσε, δι' ἐγγράφου ἀβροφρονεστάτου ὁ τὸν Rémusat διαδεχθεὶς Δοὺξ de Broglie, ὅτι θέλει ἐξακολουθῇ ἀναγνωρίζον με μέχρις οὗ παρουσιάσω τ' ἀνακλητήρια· δι' ὃ καὶ τὴν πρὸς τοῦτο ἀναγκαίαν παρουσίασιν εἰς τὸν Πρόεδρον ζητήσας ἀμέσως τὴν ἐπιοῦσαν, ἀπῆλθον τῇ 31 Μαΐου (12 'Ιουνίου)

εἰς Βερσαλίας, ἵνα τοῦτο ἀναγγείλω εἰς τὸν Ὑπουργόν, καὶ πολλὰ συνδιελέγην μετ' αὐτοῦ καὶ ὑποσχέσεις ἔλαβον περὶ διεκπεραιώσεως ὅλων τῶν ἐκκρεμῶν ὑποθέσεων. Περὶ τῆς Ἀνατολῆς δὲ μοὶ ὡμολόγησεν ὅτι, τὸ ἐν αὐτῇ κράτιστον στοιχεῖον ἦν τὸ Ἑλληνικόν, ὡς καὶ τὴν προτεραίαν εἶχεν ἀναγνωρίσῃ καὶ ὁ κ. Λέων Σαΐη, μεθ' οὗ εἶχον συνδιαλεχθῇ τὸ ἑσπέρας παρὰ τῷ κ. Θιέρσῳ.

Τῇ αὐτῇ δ' ἡμέρᾳ παρέδωκα τ' ἀρχεῖα τῆς Πρεσβείας τῷ Γενικῷ Προξένῳ κ. Erlanger.

Καὶ ἔλαβον μὲν τὴν μετὰ ταῦτα ἡμέραν ἐπιστολὴν τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως Δ. Μελετοπούλου, λέγοντος ὅτι τὸ μέτρον ἦν μόνον προσωρινόν, καὶ εἰς τὸν Γραμματέα μου κ. Δραγούμην ἀνηγγέλλετο ὅτι τὸ Ὑπουργεῖον μετεμελεῖτο, ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν κενοὶ λόγοι, καί, οὐδεμίαν εἰς αὐτοὺς δοὺς προσοχήν, μετέβην τῇ 4)16 Ἰουνίου αὖθις εἰς Βερσαλίας, καὶ ἔδωκα τ' Ἀνακλητήρια εἰς τὸν Πρόεδρον Στρατηγὸν Mac Mahon, δεχθέντα με εἰς τὸ ἰδιαίτερον του γραφεῖον. Ἡ τράπεζα, περὶ ἣν ἐκαθήσαμεν, ἦν κατ' οὐδὲν πολυτελεστέρα τῆς τῶν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν, καὶ συνδιελέγημεν ἐπί τινα χρόνον ὅλως ἀφελῶς, οὐχὶ ὅμως μετὰ τῆς ἐγκαρδίου ἐκείνης ἐκχύσεως, μεθ' ἧς μὲ εἶχε δεξιωθῇ ὁ κ. Θιέρσος κατὰ τὴν πρώτην ὑποδοχήν, πρῶτον, διότι τὸν Στρατηγὸν κατὰ πρῶτον ἔβλεπον εἰς τὴν συνέντευξιν ταύτην, καὶ δεύτερον διότι, καθ' ἣν ἔλαβον ἀφορμὴν μετὰ ταῦτα νὰ ἐννοήσω, ἔβλεπεν ἐν ἐμοὶ τὸν πατέρα υἱῶν πολεμησάντων κατὰ τῆς Γαλλίας, ἧς αὐτὸς ὑπερεμάχει. Καὶ τῷ ὄντι δὲ μία τῶν ἐφημερίδων, ἡ Correspondance universelle, ταύτης τῆς ἀπόψεως ἠχὼ γινομένη, ἐδημοσίευσεν ὅτι ἤμην τῇ Πρωσσίᾳ ἀφιερωμένος, ὃ ὅμως διέψευσεν ὁ φίλος μου κ. Eichthal ἐν τῇ Opinion nationale.

Ἀλλ' ἐκ τῶν πρεσβειῶν μία διετηρήθη, ἡ τῆς Βιέννης, διότι ἦτον ἄμισθος τότε. Τοσοῦτον ὅμως ἀναξιοπρεπὴς ἦν οὗτος ὁ λόγος, ὥστε ὑπὸ πολλῶν ἐν Γαλλίᾳ δὲν ἐπιστεύετο, καὶ ἡ ἐφημερὶς «Ἐθνοσυνέλευσις» παρεξήγησε τὸ μέτρον, ὡς ἐμφαῖνον ἀφοσίωσιν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Γερμανίας. Τὴν τοιαύτην ἐσφαλμένην ἄποψιν, ὡς ἐπιβλαβῆ θεωρήσας εἰς τὰ Ἑλληνικὰ συμφέροντα, ἔσπευσα νὰ γράψω ἀναίρεσιν, ἣν ἐπέδωκα τῷ

τυφλῷ φιλέλληνι καὶ δημοσιογράφῳ Ἰουλίῳ Ρουσσῇ εἰς δημοσίευσιν.

Παρὰ τῷ Δουκὶ τῆς Ὠμάλης γευματίσας τῇ 13)25 Ἰουνίου, ἀπήντησα ἐκεῖ τοὺς Κόμητας τῶν Παρισίων καὶ Joinville, τὸν Cuvilier Fleury, τὸν Lamiraud, τὸν Roger de Beauvoir, τὸν Meffray, τὸν Petit-Jean, καὶ ἄλλους τῶν ἐπισήμων, πάντας αὐστηρῶς καταδικάζοντας τὴν κατάργησιν, καὶ συνομολογοῦντας ὅτι ἡ Ἑλλὰς δύναται νὰ ἔχῃ ἔνδοξον μέλλον, ἂν ἡ ἰδία δὲν τὸ προκαταστρέψῃ.

Κατὰ τὰς τελευταίας δ' ἡμέρας πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου, αὐθορμήτως, καὶ ἄνευ τινὸς ὁδηγίας, ἐμερίμνησα καὶ περί τινος ὑποθέσεως, ἥτις ἐνόμισα ὅτι δύναται νὰ φέρῃ καρποὺς διὰ τὴν Ἑλλάδα. Βλέπων τοῦ κ. Hausmann, Διοικητοῦ τῶν Παρισίων, τὸ θετικὸν καὶ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα, τῷ ὡμίλησα περὶ τῆς ἀποξηράνσεως τῆς Κωπαΐδος, ὡς περὶ ἀρίστης ἐπιχειρήσεως, καὶ τὸν παρεκίνησα νὰ συνεργήσῃ εἰς αὐτήν. Ὁ δὲ μοὶ ὑπεσχέθη, ἂν ὑπῆρχε πρὸς τοῦτο ἐν Ἑλλάδι ἑταιρεία σκοπίμως ὠργανισμένη. Διὰ τοῦτο ἀμέσως ἐπέστειλα τῷ κ. Ῥενιέρῃ, προτρέπων αὐτὸν νὰ λάβῃ τοῦ ὀργανισμοῦ τὴν πρωτοβουλίαν.

Εἰς τὰς τελευταίας δὲ συνεδριάσεις τοῦ Συλλόγου τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, εἰς ἃς παρευρέθην πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου, ἀποχαιρετῶν τοὺς συναδέλφους μου, ἐπωφελήθην τὴν περίστασιν, ἵνα διὰ μακρῶν πραγματευθῶ περὶ τοῦ ζητήματος τῆς Ἑλληνικῆς προφορᾶς. Εἰς ἐμὲ δ' ἀπαντῶν ὁ κ. Egger, παρεδέχθη μὲν κατ' ἀρχὴν τὰς δοξασίας μου, ἀλλ' ἐπρότεινε συμβιβασμόν τινα, ἤτοι νὰ προφέρωσιν, ὡς ἡμεῖς, τὰ σύμφωνα Δ. Θ. Χ. οὐχὶ δὲ καὶ τὰ φωνήεντα. Ἀλλ' ὁ γέρων Ἀμβρόσιος Διδότος ἀντέστη ἀποτόμως, εἰπὼν ὅτι συμβιβασμὸς ἦν ἀνέφικτος μεταξὺ τοῦ ψευδοῦς καὶ τοῦ ἀληθοῦς, καὶ ὅτι πρέπει νὰ παραδεχθῶσιν ἄδολον τὴν προφοράν, οἵαν ἡμεῖς τὴν διετηρήσαμεν. Τὴν αὐτοσχέδιον ἀγόρευσίν μου ἐκείνην ἐξέδωκεν ὁ Σύλλογος εἰς τὰ πρακτικά του.

Καὶ ὁ συνάδελφός μου δὲ Βραΐλας, ἐπὶ τῆς ἐπιστροφῆς του εἰς τὴν Ἑλλάδα διελθὼν διὰ Παρισίων, μοὶ διηγήθη ὅτι ἡ κατάργησις αἰσχρὰν ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, καὶ βαθέως ἐλύπησε τῆς Ἑλλάδος τὺς φίλους.

᾿Εγὼ δ᾿ ἂν ἐπίσης ταχέως δὲν ἀνεχώρησα, προῆλθε τοῦτο... ἐξ ἀνεχείας. Τὸ ὑπουργεῖον μοὶ ὤφειλεν ὀκτὼ μηνῶν μισθούς, καὶ ἔζων ἐκ δανείων τῆς Τραπέζης, ἅτινα, ἕνεκα τῆς ἐπισήμου μου θέσεως καὶ τῶν περιπετειῶν τῆς πολυαρίθμου οἰκογενείας μου, ὑπερέβαινον τὰ ὀφειλόμενά μοι, ἀνιόντα εἰς 58.000 δρ. Καὶ ἡ μὲν ἀγαθὴ ἀδελφή μου Εὐφροσύνη (Κόμησσα ῾Ρόζεν), γνωρίζουσα τὴν θέσιν μου, μοὶ ἔγραψε προσφέρουσά μοι ἑπτὰ χιλιάδας φράγκων, ἀλλ᾿ ἠρνήθην, καὶ ἵνα πορισθῶ τ᾿ ἀπολύτως ἀναγκαῖα, ἔγραψα εἰς ᾿Αθήνας καὶ ἐπωλήθη ὁ κῆπος ἡμῶν ἐν Σεπολίοις, καὶ προσέτι ἐζήτησα δάνειον ἑπτὰ χιλιάδων φράγκων παρὰ τοῦ κ. Erlanger, ὅστις εὐγενῶς μοὶ τὸ ἐχορήγησε, εἰ καὶ οὐδεμίαν ἔδιδον ὑλικὴν ἐγγύησιν, καὶ ἃ κατόπιν ἐξ ᾿Αθηνῶν ἐξώφλησα βαθμηδόν, πωλήσας τὰς πατρικάς μου ἰδιοκτησίας. ᾿Εκ προγενεστέρας ὅμως πείρας θὰ ἐδικαιοῦτο ὁ ἀγαθὸς κ. Erlanger εἰς μείζονα καὶ ὡς πρὸς ἐμὲ ἐπιφύλαξιν· διότι, ὡς ἡ σύζυγός του μοὶ εἶχε διηγηθῆ, εἷς τῶν προκατόχων μου, ἐπὶ τῆς διαμονῆς του ἐν Παρισίοις, εἶχε προσφύγει εἰς τὸν Γενικὸν ἡμῶν Πρόξενον, καὶ βαθμηδὸν ἐδανείσθη παρ᾿ αὐτοῦ ὡς 30.000 φράγκων· ὅτε δ᾿ ἀνεχώρησεν, ἐλθὼν τῷ εἶπεν ὅτι χρήματα μὲν δὲν ἔχει, ἵν᾿ ἀποτίσῃ τὸ χρέος του, τῷ δωρεῖ ὅμως, εἰς ἐξόφλησιν καὶ εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης, ἀντικείμενον πολύτιμον, τὸ ξίφος, ὃ ἔφερεν εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα.

᾿Ηρχίσαμεν δὲ τῇ 20 ᾿Ιουλίου (11 Αὐγούστου) τὴν συσκευὴν τῆς οἰκίας, δι᾿ ἣν ὁ οἰκοδεσπότης ἀπήτησε παρ᾿ ἡμῶν 500 φράγκα εἰς ἀποζημίωσιν ὑποτιθεμένων φθορῶν, καί, ἀφ᾿ οὗ ἐγράψαμεν εἰς τὸν ᾿Αλέξην καὶ τὸν Αἰμύλιον εἰς Cauteret νὰ ἐπιβιβασθῶσιν ἐκεῖθεν δι᾿ ᾿Αθήνας, ἀπήλθομεν, συμπαραλαβόντες καὶ πάντα τὰ ἔπιπλα, τῇ 27 ᾿Ιουλίου (6 Αὐγούστου), ἡμέραν Παρασκευήν.

Κατὰ τὴν πρωΐαν τῆς τελευταίας ταύτης ἡμέρας μοὶ ἔπεμψεν ὁ κ. Danhauser τὸν τελευταῖον τῶν ὑπ᾿ αὐτοῦ μελοποιηθέντων χορῶν τοῦ Κουτρούλη. Εἶτα δ᾿ ἀπήλθομεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου καὶ ἐκοινώνησεν ἡ Αἰμυλία, καὶ μετὰ ταῦτα, πορευθείς, ἀπεχαιρέτισα τὴν φίλην οἰκογένειαν Bornemann. ᾿Επορεύθην δὲ καὶ πρὸς τὸν συνάδελφόν μου τοῦ Βελγίου, τὸν κ. Bayens,

ὃν εἶχον παρακαλέσει νὰ ἐρευνήσῃ παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ, εἰς ὃ πλέον ἐγὼ ἀπέφευγον νὰ προσέλθω, τί ἀπέγινε τὸ περὶ παρασήμων τινῶν γαλλικῶν, ἅ, ζητούμενα παρά τινων ἐν Ἀθήναις, εἶχον ἄλλοτε συστήσῃ εἰς τοὺς κατὰ καιρὸν Ὑπουργοὺς τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ ἔλαβον ὑποσχέσεις πάντοτε, καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ Δουκὸς τοῦ Broglie, ὅτε εἶχον τὴν τελευταίαν συνέντευξιν μετ' αὐτοῦ. Ἐπεθύμουν ὅμως, πρὶν ἀπέλθω, νὰ γνωρίζω, ἂν αἱ ὑποσχέσεις ἐξετελέσθησαν ἴσως, ἢ πότε ἔμελλον νὰ ἐκτελεσθῶσιν. Ἀλλ' ὁ κ. Bayens μοὶ εἶπεν ὅτι, ἐρωτήσας εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ Ὑπουργείου, ἔμαθεν ὅτι ἡ διαταγὴ εἶχε δοθῆ νὰ τεθῇ κατὰ μέρος ἡ ὑπόθεσις τῶν παρασήμων. Καὶ τὸ ν' ἀποῤῥίψωσι μὲν τὴν σύστασιν τοῦ πατρὸς τῶν πολεμησάντων κατὰ τῆς Γαλλίας, θὰ τὸ ἐνόουν, ὅτε προΐστατο τῆς Γαλλίας, οὐχὶ ὁ ἔμφρων πολιτικὸς Θιέρσος, ἀλλ' ὁ τραχὺς υἱὸς τῶν στρατοπέδων. Νὰ διατάττῃ ὅμως ἀκριβῶς τὸ ἐναντίον τοῦ ὃ ὑπόσχεται, δὲν νομίζω ἐπιτετραμμένον εἰς οὐδένα ἑαυτὸν σεβόμενον.

Εἶτα δ' ἐπορεύθην εἰς τὸν κ. Ὀππεγχάϊμ, ὅστις μοὶ ἔδωκε τὴν σύστασιν διὰ τὸν Αἰμύλιον, καὶ περὶ τὰς 5 τὸ ἑσπέρας μᾶς ἔπεμψε δύω ἁμάξας του, δι' ὧν μετέβημεν εἰς τὸν σταθμὸν καὶ εἰσήλθομεν, πᾶσα ἡ οἰκογένεια, εἰς μίαν διαίρεσιν τῆς ἀτμαμάξης, ἐγὼ δέ, μετὰ τοῦ Ὄθωνος, εἰς ἄλλην. Οὕτως ἀφίχθημεν τὴν ἐπαύριον, εἰς τὰς 11 $^1/_2$ πρὸ μεσημβρίας, εἰς Μασσαλίαν, ὅπου μᾶς συνήντησαν καὶ ὁ Ἀλέξης μετὰ τοῦ Αἰμυλίου, καὶ ὅθεν ἀπεπλεύσαμεν περὶ τὰς 5, ἀποχαιρετήσαντες τὸ ὕστατον τὴν Γαλλίαν, καὶ τοὺς ἐπισκεφθέντας ἡμᾶς εἰς τὸ κατάστρωμα Κυρίους καὶ Κυρίας Ἀναργύρου, Μεταξᾶ, Βαλτατζῆ καὶ Ψυχάρη.

Κατὰ τὴν πρώτην νύκτα καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν, καθ' ἣν διεπλεύσαμεν τὸν πορθμὸν τοῦ Βονιφατίου, εἴχομεν θάλασσαν, οὐκ ὀλίγον τεταραγμένην. Τῇ μετ' αὐτὴν δὲ 30 Ἰουλίου (11 Αὐγούστου), ὡρμήθημεν διὰ τρεῖς ὥρας εἰς Νεάπολιν. Ὅτε δ' εἰσεπλέομεν, ἐβλέπομεν δεξιῶς τὸ Βεσούβιον ἐκπέμπον ὀλίγον καπνόν. Ἅμα δ' ἐῤῥίφθη ἡ ἄγκυρα, ἔσπευσα ν' ἀποβῶ, καὶ ἔτρεξα κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸ Βουρβονικὸν Μουσεῖον, οὗ πολὺ ταχύτερον ἢ ὅτι ἐπεθύμουν διέτρεξα τὰς λαμπρὰς αἰθούσας, ἐπιπολαίως μό-

νον ἰδὼν τ' ἀριστουργήματα τῆς ἀρχαιότητος, ἃ ἐγκλείει, τὰ χαλκᾶ ἀγάλματα, τὰ κατάγραφα ἀγγεῖα, τὰ διάφορα ἐκ Πομπηΐας ἐνταῦθα μετενεχθέντα περιεργότατα ἀντικείμενα· εἶτα δέ, μετὰ τῆς οἰκογενείας, ἐφ' ἁμάξης ἐξέδραμον μέχρι τοῦ Παυσιλύπου, ὅπου λέγεται ὢν ὁ τάφος τοῦ Βιργιλίου, καὶ ὀλίγα λεπτὰ ἀφ' οὗ ἐπεστρέψαμεν εἰς τὸ πλοῖον, ὃ εὕρομεν πλῆρες πωλητῶν κοραλίων, ὀπωρῶν κτλ., ἤρθη πάλιν ἡ ἄγκυρα καὶ ἐξηκολουθήσαμεν τὸν πλοῦν.

Τῇ ἐπιούσῃ δέ, ἐν ἄκρᾳ γαλήνῃ, διεπλεύσαμτν μεταξὺ Σκύλλης καὶ Χαρύβδεως, καί, χωρὶς νὰ ἰδῶμεν τὴν Αἴτναν, παρεπλεύσασαμεν τὴν Μεσσήνην καὶ τὸ Ῥήγιον. Ἀλλὰ κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, παράδοξα νέφη εἰς τὸν ὁρίζοντα ἐφάνησαν· ἀπειλοῦντα ἡμῖν τρικυμίαν. Καὶ αὕτη μὲν δὲν ἐπῆλθεν, οὔτε τὴν νύκτα ἐκείνην, οὔτε τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν, καθ' ἣν εἴδομεν καὶ παραπλέομεν τὰς Ἑλληνικὰς ἀκτάς, ἐγγύτατα διελθόντες τοῦ Ταινάρου. Νὺξ δ' ἦν ἤδη ὅτε, παραπλέοντες τὸν Μαλέαν, εἴδομεν μακρόθεν τὴν πυρὰν τοῦ ἐκεῖ μονάζοντος ἐρημίτου, καὶ διὰ φανῶν ἀνταποκριθέντες μετ' αὐτοῦ, τῷ ἀνηγγείλαμεν ὅτι διὰ τῆς λέμβου τῷ ἀφήκαμεν ζωοτροφίας εἰς τὴν ἀκτήν, ὡς τοῦτο, κατ' εὐσεβὲς καθῆκον, ἔπραττον συνήθως τὰ πλεῖστα τῶν ἐκεῖ διερχομένων πλοίων. Τὴν νύκτα ὅμως ἐπῆλθεν ἡ προαγγελθεῖσα τρικυμία, μετ' ἀστραπῶν καὶ βροντῶν, καὶ τοσοῦτο βιαία, ὥστε ὁ πλοίαρχος ἠλλάττωσε πολὺ τοῦ πλοῦ τὴν ταχύτητα, εἰπών μοι ὅτι τοῦτο πράττει, διότι ἡ ταχυπορία ἐδύνατο νὰ προκαλέσῃ τὸν κεραυνὸν ἐφ' ἡμῶν.

Ἀλλ' ἄνευ συμβάντος, τὴν αὐγὴν τῆς 2)14 Αὐγούστου, ἡμέραν Πέμπτην, εἰσεπλεύσαμεν εἰς τὸν Πειραιᾶ.

Ἐν Ἑλλάδι (1873 Αὐγ.)

Ἐν Ἀθήναις κατελύσαμεν εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τῶν Ξένων, πρὸς 120 δραχμὰς τὴν ἡμέραν, καὶ μετ' ὀλίγον ἐνῳκιάσαμεν τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Σκουζὲ εἰς τὴν ὁδὸν Ἁγ. Κωνσταντίνου. Εἰς τὴν πόλιν, πλὴν τινων νέων κτιρίων, ἄλλην δὲν εὗρον μεταβολήν,

καί, σπεύσας νὰ ἐπισκεφθῶ τοὺς οἰκείους καὶ φίλους, εἰς τοῦ Πρωθυπουργοῦ Δεληγεώργη περιωρίσθην ν' ἀφήσω ἐπισκεπτήριον, καὶ ὅτε, μετά τινας ἡμέρας, τὸν ἀπήντησα εἰς τὴν οἰκίαν τῆς κηδευομένης κυρίας Μακᾶ, οὐδὲ λέξιν μοὶ εἶπε περὶ πολιτικῆς, ὡς οὐδ' ὁ ἐκεῖ παρὼν Τρικούπης, τὸν δὲ Κουμουνδοῦρον καὶ τὸν Ζαΐμην ἤκουσα κατακρίνοντας αὐστηρότατα, τήν τε ἀνάκλησιν τῶν Πρεσβειῶν καὶ πᾶσαν τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικήν. Ἡ ἀντιπολίτευσις ἦν, ὡς συνήθως, διεσπασμένη εἰς δύω κόμματα· καὶ ἐγένοντο μὲν προσπάθειαι ἵνα, συνεννοηθέντα αὐτά, προκαλέσωσι τῆς βουλῆς διάλυσιν, ἀλλ' ἀπέτυχον. Ἐγὼ δὲ προσεπάθουν εἰς πάντας, ἰδίως εἰς τὸν Βούλγαρην, ν' ἀποδείξω τὴν ἀνάγκην συντηρητικῆς καὶ φιλοβασιλικῆς πολιτικῆς, καθ' ὅσον παρετήρουν πολλοὺς δυσμενῶς διακειμένους κατὰ τοῦ ἀτόμου τοῦ Βασιλέως.

Τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἐν Ἀθήναις διαμονῆς μου ἐδαπάνησα, σχεδὸν πάσας, εἰς τὴν ἀτελεύτητον ἐργασίαν τῆς κατατάξεως τῶν βιβλίων μου.

Ἔλαβον δὲ τότε ἐπιστολὴν τοῦ τέως Γραμματέως μου Μ. Δραγούμη ὑπενθυμίζοντός μοι, ὅπερ ἐγὼ ἐντελῶς εἶχον λησμονήσῃ, ὅτι, ἀπελθὼν ἐκ Γαλλίας, δὲν ἔλαβον τὸ ὀφειλόμενόν μοι παράσημον, ἐπὶ διαδοθέντι παρὰ τῇ Γαλλικῇ κυβερνήσει λόγῳ, ὅτι δῆθεν εἶχον γράψῃ κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ εἶχον πέμψῃ τοὺς υἱούς μου ἐθελοντὰς κατ' αὐτῆς. Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο ἐστέρει καὶ αὐτὸν ἀδίκως παρασημοφορίας, μὲ παρεκάλει νὰ γράψω πρὸς τὸν Δοῦκα de Broglie. Τοῦτο καὶ ἔπραξα, οὐδὲ μέχρι νύξεως περὶ παρασήμου τι λέγων, ἀλλ' ἵνα μὴ μείνῃ, μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου ἴχνος ἀδίκου παρεξηγήσεως, δυναμένης καὶ τὴν Ἑλλάδα νὰ βλάπτῃ, τῷ ἐξέθετον αὖθις ὑπὸ τίνας περιστάσεις ἠναγκάσθησαν οἱ υἱοί μου νὰ εὑρεθῶσιν εἰς τῶν πολεμίων τῆς Γαλλίας τὰς τάξεις, καὶ τάχιστα ἔλαβον εὐγενεστάτην ἀπάντησιν, δι' ἧς ὁ Ὑπουργὸς ἀνεγνώριζεν ὡς ὀρθοὺς καὶ δικαίους τοὺς λόγους, οὓς ἀνέπτυξα. Καὶ εἰς ἐμὲ μὲν παράσημον οὐχ' ἧττον δὲν ἐπέμφθη, εἰς τὸν κ. Δραγούμην ὅμως ἐδόθη, ἐνεργείᾳ τῶν αὐτόθι φίλων του.

῞Αμα φθάς, ἐκλήθην ὑπὸ τῆς ᾿Επιτροπῆς τοῦ Ζαππείου νὰ ἴδω τὴν θέσιν, ἣν ἐπρότεινε διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ καταστήματος. Καὶ κατάλληλον μὲν δὲν εὗρον αὐτήν, οὐχὶ ἕνεκα τῶν ἐνστάσεων τῆς ᾿Αρχαιολογικῆς ῾Εταιρείας διὰ τὰ παρακείμενα ἄσημα λείψανα λουτρῶνος ῥωμαϊκοῦ, ἀλλὰ καθ᾿ ὅσον, ἀφ᾿ ἑνὸς μὲν ἦν πλησίον τοῦ ᾿Ολυμπιείου, ἀφ᾿ ἑτέρου δὲ σχεδὸν συνείχετο μετὰ τοῦ βασιλικοῦ κήπου, ἀποκλείοντος τὴν κατὰ τὸ ἀρχικὸν σχέδιον μεταγενεστέρως ἐνδεχομένην αὐτοῦ ἐπέκτασιν. Κατὰ πολὺ θὰ προέκρινον τὴν ὑπ᾿ ἐμοῦ κατ᾿ ἀρχὰς ὑποδειχθεῖσαν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Σταδίου· ἀλλ᾿ ἀναλογιζόμενος, ὅτι δεκαεπτὰ ἔτη εἶχον ματαίως παρέλθη ἀπὸ τῆς μεγαλοπρεποῦς δωρεᾶς τοῦ Ζάππα, καὶ οὐδ᾿ ὁ τόπος κἂν εἶχεν ἔτι ἐκλεχθῇ διὰ τὸ μέγαρον τῶν ἐκθέσεων, ἵνα μὴ διὰ νέων ἐνστάσεων παραταθῇ ἡ ἀναβολή, συνήνεσα εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς ἐπιτροπῆς.

Εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον ἤδη ἐντελῶς ἀποδοθείς, ἠθέλησα, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπάνοδόν μου, νὰ φροντίσω περὶ τῶν βιβλίων, ἃ εἶχον ἐκδώσῃ κατὰ καιρούς, καὶ ἅτινα, μετὰ τῆς βιβλιοθήκης μου, ἔκειντο, ἐπὶ τῆς μακρᾶς ἀπουσίας μου, ἐν ἀποθήκῃ τῆς εἰς ῾Ελληνικὸν Σχολεῖον ἐνοικιασθείσης πατρικῆς μου οἰκίας, ἄχρηστα καὶ σηπόμενα. Συνεφώνησα, ἑπομένως, μετὰ τοῦ βιβλιοπώλου Μιχαλοπούλου, ἵν᾿ ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν παρακαταθήκην αὐτῶν καὶ τὴν πώλησιν, διανεμόμενος τὸ προϊὸν αὐτῆς μετ᾿ ἐμοῦ· ἀλλὰ μετά τινας ἡμέρας μοὶ ἀνήγγειλεν οὗτος ὅτι τὴν πώλησιν ἐματαίου διαγωνισμὸς ἐκ μέρους τοῦ ἐκδότου αὐτῶν Δ. Κορομηλᾶ, ὅστις εἶχε τυπώσῃ πολλὰ ἀντίτυπα ὑπὲρ τὰ συμπεφωνημένα, καὶ εἶχε προτείνῃ νὰ πωλήσῃ, ὅτε ἤμην ἐν Γαλλίᾳ, αὐτῷ τῷ Κῳ Μιχαλοπούλῳ 150 σώματα, ἢ καὶ ὅσα ἄλλα ἤθελε, τῶν Παραλλήλων τοῦ Πλουτάρχου· τινὰ δὲ τῆς Καλλιτεχνίας τῷ ἐπρότεινεν ἄλλος τις, ὅστις εἶχε τῶν ἀποθηκῶν μου τὴν ἐπιτήρησιν. Διὰ τοῦ Πλουτάρχου τὴν ἔκδοσιν ἀπετάθην τότε εἰς τὸ Δικαστήριον, καὶ διετάχθη κατ᾿ οἶκον ἔρευνα. ᾿Αλλ᾿ ὁ ἐκδότης, ὑπό τινος φίλου του ἐκ τῶν παρὰ τῇ εἰσαγγελίᾳ λαβὼν τοῦ πράγματος γνῶσιν, ἔκρυψε τὰ βιβλία, καὶ ἐγὼ ἀπέσχον τῆς περαιτέρω δίκης, καὶ ταύτης τὰς δαπάνας, μεταξὺ τῶν ἄλλων ὑλικῶν ζημιῶν τῆς διπλωματικῆς

μου ὑπηρεσίας, καταλογίσας. Ἐπερατώθη δ' ἐπὶ τῆς διαμονῆς μου ἐν Ἀθήναις ἡ ἔκδοσις τοῦ τε Α'. καὶ τοῦ Β'. τόμου τῶν ***Ἁπάντων***, καὶ εἰς ἀγορὰν τοῦ χάρτου δι' αὐτοὺς μοὶ ἐχρησίμευσεν εἴσπραξις, ἣν ἐπορίσθην ἐκ τῆς ἑπομένης φιλολογικῆς ἐργασίας μου.

Ἐν Παρισίοις εἶχον, μετὰ πλείστου ἐνδιαφέροντος ἀναγνώση ὅσα αἱ ἐφημερίδες διηγοῦντο περὶ τῶν ἐν Τροίᾳ ἀνασκαφῶν τοῦ κ. Schlieman, δι' ὃ καί, ἅμα φθὰς εἰς Ἀθήνας, ἔσπευσα εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ περιέργου ἀνδρός, καὶ μετ' ἐνθουσιώδους θαυμασμοῦ, εὗρον αὐτὸν ἐν τῷ μέσῳ χιλιάδων συντριμμάτων ἀγγείων καὶ ἄλλων ἀρχαίων ἀντικειμένων, κατ' ἐμὲ ἀναμφισβητήτως τῶν πρώτων λειψάνων τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς, δι' ὧν τὴν συγκόλλησιν καὶ τὴν ἀνακαίνησιν εἶχε συστήση ὁλόκληρον ἐργοστάσιον, καὶ διηύθυνεν αὐτὸ μετ' ἀκαμάτου ζήλου καὶ ὀρθῆς κρίσεως, ὥστε κατήρτισε μουσεῖον αὐτῶν ὁλόκληρον.

Τὰς περιπετείας τῶν ἀνασκαφῶν, εἰς ἃς ἀφειδῶς ἐδαπάνησε μέρος τῆς μεγάλης περιουσίας του, ἐξέθηκεν ὁ ἴδιος εἰς σύγγραμμα γερμανιστὶ ἐκδοθέν, καὶ τούτου μοὶ ἐπρότεινε τὴν μετάφρασιν εἰς τὸ γαλλικόν, ἐπὶ 50 δρ. τὸ φύλλον. Τὴν πρότασιν ἐδέχθην, τόσῳ προθυμότερον, καθ' ὅσον τὸ σύγγραμμα διηυκρίνιζε τὸ ζήτημα τῆς θέσεως τῆς Τρωάδος, ἧς κατ' αὐτὴ ἡ ὕπαρξις ἠμφισβητήθη ὑπὸ τῆς ἐφεκτικῆς τῶν φιλολόγων σχολῆς. Ἠρξάμην, ἑπομένως, τοῦ ἔργου αὐθημερόν, καὶ ἀνὰ ἓν συνήθως φύλλον τὴν ἡμέραν μεταφράζων, ἐπεράτωσα τὸ ἔργον τῇ 7η Νοεμβρίου καὶ ταύτης τὸ εἰσόδημα ἔπεμψα τῷ Διδότῳ διὰ τῶν Ἁπάντων τὸν χάρτην.

Εἵλκυον δ' ὑπερτάτως τὸ ἐνδιαφέρον μου τά τε περιεχόμενα τοῦ βιβλίου καὶ τὰ πρωτοφανῆ ὑλικὰ σχόλια τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἃ εἶχε συγκομίση ὁ λάτρης τῆς ἀρχαιότητος κ. Σλείμανν, πολύτιμα μὲν διὰ πάντα τὸν πεπολιτισμένον κόσμον, διὰ τὴν Ἑλλάδα δέ, τὴν μητέρα τοῦ ἀθανάτου ποιητοῦ, ἀνεκτίμητος θησαυρός, καὶ εὐτύχημα δι' αὐτὴν ἀνέλπιστον ὅτι, αὐτὴν ὁ φιλόμουσος εὑρέτης ἐκλέξας, ὡς νέαν πατρίδα καὶ κατοικίαν του, ἀπεφάσισε νὰ μὴ τὴν στερήση τῆς μεγάλης κληρονομίας της. Ἀλλὰ μόλις ἐκόμισεν εἰς Αθήνας τὴν ἀπροσδόκητον λείαν του καὶ ἐπίτροποι

Ὀθωμανοὶ ἦλθον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἀπαιτοῦντες τὸ ἥμισυ αὐτῆς, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ φιρμανίου, δι' οὗ εἶχεν ἐπιτραπῆ ἡ ἀνασκαφή. Μοὶ διηγήθη δ' ὁ κ. Σλείμαν ὅτι ἡ Πύλη, ἅμα λαβοῦσα γνῶσιν ὅτι, μεταξὺ τῶν εὑρημάτων, ἦσαν καὶ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ βαρύτιμα, ὡς διεδόθη, δι' ἑτέρου φιρμανίου, εἰς ὃ ἔδωκεν ὀπισθενεργὸν δύναμιν, ἀπηγόρευσε πᾶσαν ἐξαγωγὴν ἀρχαιοτήτων ἐκ τοῦ Κράτους, δημεύσασα οὕτω τὰ προϊόντα τῆς ὑπὸ τὸ κράτος ἄλλου νόμου γενομένης μεγάλης δαπάνης. Οὕτως ὁ κ. Σλείμαν, ὁρῶν ἑαυτὸν καταδεδολιευμένον, ἀντέταξε δόλον εἰς δόλον, καί, μετὰ τὸ τέλος τῶν ἀνασκαφῶν, εἰς μὲν τὴν Ὀθωμανικὴν κυβέρνησιν ἔπεμψε, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεών του, πολυπληθεῖς, ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς εὑρεθέντας, μεγάλους καὶ ἀκεραίους πίθους, τοὺς φύλακας δὲ διαφεύγων, ἢ δωροδοκῶν, κατώρθωσε ν' ἀποκομίσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα πάντα τὰ λοιπὰ εὑρήματα. Μοὶ ἐδικαιολόγει δὲ καὶ οὕτω τὴν πρᾶξίν του, ὅτι, εἰς τοὺς Τούρκους, ἂν μὲν ἔδιδεν ὅλον φορτίον, ὃ ἐστὶ τὸ ἥμισυ, τῶν συντριμμάτων ἀρχαίων ἀγγείων, ἅτινα, οὐδεμίαν γραφὴν ἢ κόσμημα περιέχοντα, ἀπετέλουν τὸ ἀσυγκρίτως πλεῖστον μέρος τῶν θησαυρῶν του, θὰ ὑπελάμβανον ὅτι τοὺς χλευάζεται, καὶ θὰ τὰ ἔρριπτον εἰς τὸν Βόσπορον, ἂν δὲν τῷ τὰ ἔρριπτον εἰς τὴν κεφαλήν· ἂν δὲ τοῖς ἔδιδε τὸ ἥμισυ τῶν εὑρεθέντων ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν σκευῶν καὶ κοσμημάτων, ἤθελον, ἐντὸς τῆς ἑβδομάδος, τὰ ἀναλύσῃ εἰς τὰ χωνευτήρια, ὡς καὶ ἐγένετο διά τινα ἀντικείμενα, ἃ οἱ ἐργάται, ὑπεξαιρέσαντες αὐτῷ, ἔπεμψαν εἰς τὴν πρωτεύουσαν.

Ἡ Ὀθωμανικὴ ἐπιτροπὴ ἠναγκάσθη ν' ἀποταθῇ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ δικαστήρια, ἅτινα, εἰς τὸ γράμμα τοῦ ὀθωμανικοῦ φιρμανίου ἀποβλέψαντα, κατεδίκασαν τὸν κ. Σλείμαν νὰ δώσῃ αὐτοῖς τὰ ἡμίσῃ τῶν ὅσων εὗρεν· ὅτε ὅμως, τὴν ἐπαύριον, ἀπῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν του μετὰ δικαστικῶν κλητήρων πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως, οὐδὲν εὗρον ἐν αὐτῇ, καὶ ἀνακριθεὶς ὁ κ. Σλείμαν, ἀπήντησεν ἀφελῶς ὅτι ἀπορεῖ καὶ ὁ ἴδιος τί ἔγιναν ὅλαι ἐκεῖναι αἱ ἀρχαιότητες, καὶ πρέπει νὰ ὑποθέσῃ ὅτι, ἐπειδὴ ἦσαν κτήματα τοῦ Πριάμου, πιθανῶς ὁ Πρίαμος, ἐπελθών, τὰς ἀπεκόμισε διὰ

νυκτός, ἐκεῖνος μόνος οἶδε ποῦ. Ἄλλην ἐξήγησιν ἡ ἀστυνομία καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ ἐπίτροποι δὲν ἐδυνήθησαν νὰ λάβωσι παρ' αὐτοῦ. Τότε ἀπετάθησαν καὶ αὖθις εἰς τὸ δικαστήριον, ζητοῦντες νὰ τοῖς ἀποτιθῇ ἡ τιμὴ τῶν ἐκλιπόντων ἀντικειμένων, καὶ οἱ δικασταὶ κατεδίκασαν αὖθις τὸν κ. Σλείμαν· ἀλλ' ἡ ὑπ' αὐτῶν διορισθεῖσα ἐπιτροπὴ πρὸς προσδιορισμὸν τῶν τιμῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ περιγράφοντος αὐτὰ συγγράμματος τοῦ ἀνασκαφέως, ἐδείχθη ἐπιεικὴς εἰς τὰς ἐκτιμήσεις της, καθ' ὅσον τὰ συντρίμματα τῶν ἀγγείων κυρίως ὑλικὴν ἀξίαν τινὰ δὲν εἶχον· τὴν δὲ καταγνωσθεῖσαν αὐτῷ ποσότητα ἀποτίσας ὁ κ. Σλείμαν, ἔμεινε κύριος τῆς συλλογῆς του, καὶ ἐξέθηκεν αὖθις αὐτήν, ἐπαναλαβὼν τὰς ἐπιμόνους καὶ ἐπιδεξίους του ἐργασίας, δι' ὧν κατώρθωσεν, ἐξ ἀμόρφων σωρῶν συντριμμάτων, νὰ καταρτίσῃ πλουσιωτάτην καὶ μοναδικὴν συλλογὴν τῆς παναρχαίου Ἑλληνικῆς κεραμευτικῆς.

Προσέφερε δ' αὐτήν, ὡς μοὶ εἶπεν, εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀναλαμβάνων νὰ οἰκοδομήσῃ δι' αὐτὴν καὶ Μουσεῖον ἰδίᾳ δαπάνῃ, ἐπὶ μόνῳ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ ἔχῃ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἐφορεύῃ αὐτοῦ ἐφ' ὅρου ζωῆς του, μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του νὰ μείνῃ καὶ τοῦτο κτῆμα δημόσιον. Ἀλλ' ἐξ αἰσθήματος, ἐντίμου μὲν καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ μέχρις ἀδικίας ὑπερβολικοῦ, ἡ εὐγενὴς αὕτη προσφορὰ ἀπερρίφθη, διότι, ὡς ἤκουσα παρ' αὐτοῦ τοῦ δωρητοῦ, ὁ Βασιλεὺς οὐδὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ παρὰ τοῦ καταδολιευθέντος, ὡς ἐνόμιζε, τὴν ὀθωμανικὴν κυβέρνησιν, μεθ' ἧς εἶχε συμβληθῇ· οὐδὲ κἂν ἐπετράπη νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ἄλλη τοῦ κ. Σλείμαν μεγαλοδωρία 30,000 δρ. πρὸς κατεδάφισιν τοῦ ὑβρίζοντος τὰ προπύλαια ἐνετικοῦ πύργου, ὃ ἔργον, ἕνεκα τούτου, ὁ φιλέλλην ἀρχαιοδίφης, ἀντὶ διὰ τῆς κυβερνήσεως, ἐνήργησε διὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας, ἥτις δὲν ἀπηξίωσε τὴν προσφοράν του.

Οὕτω, μετὰ ἔτη τινά, ἀφ' οὗ τοὺς ὁμηρικοὺς θησαυρούς του ἐξέθηκεν ὁ κ. Σλείμαν ἐπὶ μακρὸν χρόνον παρὰ τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Λονδίνου, ὅτε ἔφερεν αὐτοὺς εἰς Βερολῖνον, ἰδίως δεξιωθεὶς καὶ τιμηθεὶς ὑπὸ τῆς Πρωσσικῆς κυβερνήσεως, ἀπεφάσισε καὶ ἐδωρήσατο αὐτοὺς εἰς αὐτῆς τὸ Μουσεῖον, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐστερήθη τοῦ ἐξαιρέτου τούτου αὐτῆς ἐγκαλλωπίσματος, ὃ ἐκ καταγωγῆς αὐτῇ

ἀνῆκον, ἐφαίνετο, ὡς μοιραίως αὐτῇ ἐκ νέου πεμφθέν. Εἶδον δὲ διὰ τοῦτο κλαίουσαν τὴν κυρίαν Σλείμαν, εἰ καὶ ἐνόει ὅτι ἄδικον δὲν εἶχεν, οὕτω πράξας, ὁ σύζυγός της.

Οὐχ᾽ ἧττον, πλεῖστα τῶν πηλίνων σκευῶν, σχήματα ἔχοντα περίεργα καὶ ποικίλα, καί τινα ἐκ τῶν ἀργυρῶν, διετήρησε παρ᾽ ἑαυτῷ ἐν Ἀθήναις ὁ κ. Σλείμαν, μὴ ἀνεχόμενος νὰ χωρισθῇ ἐντελῶς τῶν ἀγαπητῶν εὑρημάτων του. Εἴθε νὰ μὴ ἀποξενωθῇ μέχρι τέλους, δι᾽ ἰδίου σφάλματος, καὶ τούτων ἡ πατρὶς τοῦ Ὁμήρου, καί, ἂν δὲν δύναται νὰ κομπάζῃ, ὡς μόνη κεκτημένη αὐτοῦ τὴν κληρονομίαν, τοὐλάχιστον νὰ μὴ ἀπορφανευθῇ αὐτῆς ἐντελῶς.

Ἐπειδὴ δὲ τῆς κυρίας Σλείμαν ἐμνήσθην, μικρὸν παρεκβαίνω, ἵνα ἐπαναλάβω ὅ,τι ἡ ἰδία μοὶ διηγήθη περὶ τοῦ γάμου της. Θυγάτηρ τοῦ κ. Καστρωμένου, ἐμπόρου Ἀθηναίου, ἤκουσέ ποτε ὅτι ξένος πλούσιος καὶ εὐάρεστος, ἐπιδημήσας εἰς Ἀθήνας, παρεκάλει τὰς νεάνιδας τῶν οἰκογενειῶν, ὅσας ἐπεσκέπτετο, νὰ τῷ ἀπαγγείλωσιν ἐκ στήθους στίχους τινὰς τοῦ Ὁμήρου, ὅπερ αἱ πλεῖσται ἀπέφευγον, διότι δὲν ἤξευρον ἢ δὲν εἶχον αὐτοὺς διὰ μνήμης. Τότε, λαβοῦσα ἡ ἰδία τὸν Ὅμηρόν της, ἀπεστήθησε τοὺς πρώτους εἴκοσι στίχους τῆς Ἰλιάδος· καὶ ἰδοὺ ὁ κ. Σλείμαν τῇ ἐπαύριον ἦλθεν εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ πατρός της, καὶ ἐπὶ τῇ παρακλήσει του, ἡ νεάνις, μετά τινας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον προσποιητοὺς δισταγμούς, ἀπήγγειλε τοὺς στίχους, οὓς εἶχε μάθῃ· ὁ δὲ κ. Σλείμαν τοσοῦτο κατεθέλχθη, ὥστε τὴν αὐτὴν ἑσπέραν, ἐπανελθών, τὴν ἐζήτησεν εἰς γάμον. Δίκαιον ὅμως νὰ προσθέσω ὅτι τὴν σπουδήν του ἐξηγοῦσι, πλὴν τοῦ ποιητικοῦ του ἐνθουσιασμοῦ, καὶ τὸ φυσικὸν κάλλος καὶ τὰ πνευματικὰ δῶρα τῆς νεάνιδος, ἥτις, ἀπὸ τοῦ γάμου της, ἰδιαιτέραν σπουδὴν ἐποιήσατο τοῦ Ὁμήρου, καὶ γνωρίζει αὐτὸν ὑπὲρ τοὺς πλείστους τῶν φιλολόγων, ἄριστα προσέτι καὶ ἐξ ἰδίας μελέτης ἐκμαθοῦσα τὰς ἐπισημοτέρας τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, ὥστε καὶ ἀγγλιστὶ ὡμίλησε πρὸ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Λονδίνου περὶ τῶν ἐν Ἰλίῳ ἀνασκαφῶν, εἰς ἃς καὶ αὕτη, μετὰ τὸν γάμον της, εἶχε παραστῇ καὶ συμπράξῃ.

Ἐν Ἀθήναις ἐπανεῦρον τὸν ἀρχαῖον φίλον καὶ συνεργάτην μου Ν. Δραγούμην. ὅστις, ἐπὶ μικρὸν κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν διατελέσας, μοὶ διηγήθη ἤδη κατὰ πρῶτον, ὅτι, κατ' ἀρχάς, ἤθελε ν' ἀποποιηθῇ ν' ἀποτελέσῃ μέρος τοῦ Ὑπουργείου, εἶτα δὲ ματαίως προσεπάθησε ν' ἀποτρέψῃ τὸν Βασιλέα ν' ἀπομακρυνθῇ τῶν Ἀθηνῶν· ὅτι δέ, πρὸ τῆς ἀποστασίας, ἑπτά, ἐν οἷς καὶ ὁ Τάτσης Μαγκίνας καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν ἔτι ζώντων, εἶχον ἀποφασίσῃ τὴν δολοφονίαν του Βασιλέως, ὅστις ἦν ἐν γνώσει, καὶ ἤξευρεν ὅτι 42 συνωμόται ἐγυμνάζοντο πρὸς τοῦτο εἰς τὸ πιστόλιον· ἔτι δὲ ἤξευρεν ὁ κ. Δραγούμης καὶ μοὶ ἐπεβεβαίωσεν, ὅτι, κατὰ τὰ 1843, ὁ Κατακάζης ἐσχεδίαζε τὴν ἀποβολὴν τοῦ Ὄθωνος καὶ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ δι' ἡγεμόνος ὀρθοδόξου.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, περὶ τὰ τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου, οἰκιακόν τι συμβὰν βαθέως μᾶς συνετάραξειν. Ὁ υἱός μου Αἰμύλιος, οὗ ἡ ὑγεία εἶχεν ἐπαισθητῶς βελτιωθῆ, καὶ ὅστις εἶχε συνδέσει σχέσεις φιλίας μετὰ τῶν νεωτέρων υἱῶν τοῦ Κανάρη, ἐπεσκέπτετο αὐτοὺς εἰς τὴν ἐν Πατησίοις ἀγροικίαν, ὅπου, τῶν δημοσίων ἀποσυρθείς, ἰδιώτευεν ὁ ἔνδοξος ναύαρχος. Μετ' αὐτῶν δ' ἀναβὰς ὁ Αἰμύλιος εἰς τὸν τοῖχον ἐκκλησίας, ἥτις τότε ᾠκοδομεῖτο ἐκεῖ, ἔπεσε κατὰ γῆς ἐξ ὅλου τοῦ ὕψους αὐτοῦ, καὶ μᾶς ἐκομίσθη φοράδην εἰς τὴν οἰκίαν. Ἔμεινεν ὅμως τρεῖς μόνας ἡμέρας κατάκοιτος, καὶ εἶτα ἠγέρθη πάλιν ἐντελῶς ἰαθείς.

Ὀλίγας δὲ μετὰ τοῦτο ἡμέρας, ἀφίχθη ὁ Κλέων μετὰ τῆς οἰκογενείας του, καὶ μοὶ διηγήθη, ὅτι, ἐν Κερκύρᾳ, ὁ κ. Βράϊλας τῷ εἶπεν, ὅτι ἀποκαθίστανται αἱ Πρεσβεῖαι καὶ ἐγὼ ὅτι πέμπομαι εἰς Βερολῖνον. Περὶ τὰ μέσα δὲ τοῦ Δεκεμβρίου ἀπῆλθε, κατ' ἀρχὰς μόνος, εἰς Βουκουρέστιον, διορισθεὶς ἐκεῖ Γενικὸς Πρόξενος καὶ Ἐπιτετραμμένος.

Ἐπὶ τοῦ χρόνου δὲ τούτου, μὴ ἔχων δημόσιον ἐνασχόλησιν, ἤλπισα νὰ φέρω εἰς ἀναβίωσιν ἐπιχείρησιν, ἣν πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἶχον ἀναλογισθῇ καὶ ἧς ἔκτοτε εἶχον συντάξῃ, δημοσιεύσῃ, πολλοῖς προτείνῃ τὸν ὀργανισμόν, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἦν δ' αὕτη ἡ ***Ἑταιρεία τῶν Φιλοβίβλων,*** ἐν ᾗ ἕκαστον μέλος, ἀντὶ

συνδρομῶν εἰς πολλάκις ἄχρηστα βιβλία, αἵτινες τότε ἔτι εἰς πάντας σχεδὸν ἐπεβάλλοντο, θ' ἀνελάμβανεν ἁπλῶς τὴν ὑποχρέωσιν συνδρομῆς κατ' ἔτος μέχρις ὡρισμένης ποσότητος (30 Δρ.) εἰς μόνα τὰ συγγράμματα, ἃ ἡ ἑταιρεία θὰ παρεδέχετο. Οὕτω θὰ καθίστατο δυνατὴ καὶ βεβαία ἡ ἔκδοσις ἐκλεκτῶν συγγραμμάτων Ἀνεδημοσίευσα λοιπὸν καὶ ἤδη τὸν ὀργανισμὸν διὰ τοῦ ***Αἰῶνος.*** καὶ ἤλπισα νὰ καλέσω ἐπ' αὐτοῦ τὴν κοινὴν προσοχήν, ἀλλ' ἂν καὶ ὑπὸ πολλῶν ἤκουσα ἐπαινουμένην τὴν ἐπιβολήν, ἡ μετ' ὀλίγον ἐκ νέου ἀναχώρησίς μου ἐματαίωσεν αὖθις τὴν ἐλπίδα μου.

Τῇ 5 Ὀκτωβρίου συνεπληρώθη ἡ οἰκογένειά μου διὰ τῆς ἀφίξεως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τοῦ υἱοῦ μου Ἀριστείδου μετὰ τῆς νέας συζύγου του, δύω βρεφῶν καὶ τῆς πενθερᾶς του κυρίας Σμαράγδας Βαλτατζῆ. Εἶχον δὲ καὶ γερμανίδα παιδαγωγόν, ἣν μετὰ ταῦτα ἀπήντησαν ἐν Γερμανίᾳ νυμφευθεῖσαν τὸν νέον Bedecker. Παραιτηθεὶς δ' ὁ Ἀριστείδης τῆς Γερμανικῆς ὑπηρεσίας, εἰσῆλθεν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Στρατόν, δι' ὃν καὶ ἀνέκαθεν ἑαυτὸν προσδιώριζε, καὶ ἀπὸ Ὑπολοχαγοῦ τοῦ Μηχανικοῦ, μέλλοντος τάχιστα νὰ προβιβασθῇ εἰς Λοχαγὸν ἐν Γερμανίᾳ, καὶ τοσοῦτον διακεκριμένου, ὥστε τὸ Σύνταγμα εἰς ὃ ἀνῆκε, αὐτὸν ἐξελέξατο, ὡς ἀντιπρόσωπόν του, εἰς τὴν στέψιν τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς Βερσαλίας, κατεβιβάσθη εἰς Ἀνθυπολοχαγόν, κατὰ τὸν παρ' ἡμῖν τότε ἐπικρατοῦντα νόμον, ἀπαιτοῦντα ν' ἄρχηται ἡ ὑπηρεσία τῶν ἀξιωματικῶν ἀπὸ τοῦ κατωτάτου βαθμοῦ, καὶ κατετάχθη εἰς τὸν Λόχον τῶν Πυροσβεστῶν. Μετ' ὀλίγον δ' ἦλθε καὶ ἡ κυρία Ζωὴ Βαλτατζῆ καὶ ἀποκατέστη εἰς Ἀθήνας, τοῦ Εὐαγγέλη ἐγκαταλείψαντος τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τραπεζιτικὴν οἰκίαν του, ὥστε μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἦλθε πρὸς ἡμᾶς καὶ ὁ ἐκεῖ οὐδὲν πλέον ἔργον ἔχων Εὐγένιος.

Ἡ Γερμανικὴ Allgemeine Zeitung ἐδημοσίευσε, περὶ τὰ μέσα τοῦ Ὀκτωβρίου, ἄρθρα κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου, ὃ ἡ Ἑλληνικὴ ἐφημερὶς ***Ἀλήθεια*** ἐξέλαβεν ὡς γραφέντα ὑπ' ἐμοῦ, δῆθεν δυσηρεστημένου διὰ τὴν παῦσίν μου, τόσον ἐπίστευσεν εἰς τὴν ὑπόθεσίν της, ὥστε μὲ ὕβρισεν. Ἐγὼ ὅμως ἤμην ἐντελῶς ξένος εἰς αὐτά, καὶ οὐδὲ κἂν ἤξευρον τί περιεῖχον τὰ Γερμανικὰ

ἄρθρα, δι' ὃ καὶ βραχεῖαν διάψευσιν ἔπεμψα εἰς τὰς ἐφημερίδας. Τότε δι' ἡ ὑπόνοια ἐπέπεσε κατὰ τοῦ κ. Καλλιγᾶ, ἴσως ὅμως ὄχι δικαιότερον. Ἡ Ἀλήθεια δ' ἐπανέλαβε τὸν διϊσχυρισμὸν καὶ τὰς ὕβρεις της, καὶ ἐγὼ τὴν διάψευσίν μου.

Ἐν γένει δ' ἀπελάμβανε τὸ Ὑπουργεῖον Δεληγεώργη οὐχὶ καλῆς ὑπολήψεως παρά τε τοῖς ἐγχωρίοις καὶ τῆς ξένοις, καὶ οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τοῦτο καὶ ἡ τῶν Πρεσβειῶν κατάργησις, ἣν ὁ Πρέσβης τῆς Αὐστρίας κ. Ποττεμβούγ, αὐτὸς ἐκεῖνος, ὃν εἶχον ἄλλοτε ἀπαντήση ἐπιστρέφων ἐκ Προύσης, μοὶ ἔλεγεν ἄφρον καὶ ἀναξιοπρεπές, ὁ δὲ Κουμουνδοῦρος, εἰς τὴν πρώτην του ἐπίσκεψιν εἰς ἐμέ, μοὶ εἶπεν ὅτι ἦλθε νὰ μοὶ εὐχηθῇ νὰ χαρῶ τὴν νέαν μου κατοικίαν (τὴν παρὰ τῇ πλατείᾳ τῆς Ὁμονοίας) ἢ μᾶλλον νὰ τὴν ἀφήσω ταχέως. Ὁ Χρηστίδης, ὃν ἐπεσκέφθην εἰς τὴν ἑορτήν του, τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, μοὶ ἐφάνη γηράσας, καὶ ἐκ τῶν ἰδιοτήτων τῆς νεότητός του διατηρήσας μόνην, κορυφωθεῖσαν ἔτι, τὴν περιαυτολογίαν. Περὶ δὲ τοῦ Βούλγαρη μοὶ διεβεβαίου ὁ γαμβρός του κ. Νικολόπουλος, ἴσως εὐπιστίᾳ γαμβροῦ, πιστεύων ὃ ἔλεγεν, ὅτι φιλοδοξίαν οὐδεμίαν ἔχει πλέον, ὅτι τὸν Βασιλέα θεωρεῖ ἀναγκαῖον διὰ τὴν ὕπαρξιν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅτι ἐπιθυμεῖ τὴν σύμπραξίν μου ὑπὲρ τοῦ καλοῦ τῆς πατρίδος.

Εὐτυχὴς ἤμην, ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ φοιτῶ αὖθις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, εἰς ἣν ἀνετράφην, ν' ἀκούω τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικήν, ἣν ἐθεώρουν ὡς τὴν γνησίαν ἀπόγονον τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, ἂν καὶ πολλοὶ τὴν παρεγνώριζον καὶ τὴν ἐκακολόγουν, ὡς βάρβαρον καὶ ῥινόφωνον, καὶ ν' ἀκροῶμαι τοῦ μεγάλην ἔχοντος φήμην καὶ ἄπειρον ἑλκύοντος ἀκροατήριον Λάττα. Καὶ ἀληθῶς, εἰς τὰ κηρύγματα αὐτοῦ ἐθαύμασα τὴν εὐχέρειαν τοῦ λόγου καὶ τὴν ἀπαραδειγμάτιστον μνήμην του· ἀλλὰ τὴν εὐγλωττίαν του εὗρον ἐξωτερικὴν μᾶλλον καὶ καταπλήττουσαν, ἢ ἐκ τῆς καρδίας ἀποῤῥέουσαν καὶ συγκινοῦσαν ἢ πείθουσαν. Εἰς δὲ μίαν τῶν δημηγοριῶν του, περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου, εἰς ἣν παρευρέθην, φαίνεται ὅτι ἀκρίτως ἐξετράπη, ἐφαρμόσας εἰς τοὺς νῦν Κρῆτας, ὅσα ὁ Ἀπόστολος κατηγόρει τῶν ἀρχαίων. Διέτριβον δὲ τότε ἐν Ἀθήναις πρόσφυγες τῆς ἐκ τοῦ δεινοῦ καὶ

ματαιωθέντος ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἄρτι ἐξελθούσης νήσου, καί τινες τῶν ἀγροικοτέρων ἐξ αὐτῶν, συναντήσαντες τὸν ἱεροκήρυκα, βαναύσως τὸν ἐῤῥάβδισαν, ὥστε καὶ ἐπί τινας ἡμέρας ἔμεινε κλινήρης.

Τοῦ Βασιλέως δ' ἐπανελθόντος ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς τῇ 27 Ὀκτωβρίου, παρουσιάσθην εἰς τὰς ΑΑ. ΜΜ. τῇ 1 Νοεμβρίου μετὰ τῶν τριῶν υἱῶν μου, τοῦ Ἀριστείδη, τοῦ Ἀλέξη καὶ τοῦ Αἰμυλίου. Τῇ δὲ 17 Νοεμβρίου μοὶ ἔπεμψεν ὁ κ. Ὀππεγχάϊμ ἐκ Παρισίων τὰ ὑποσχεθέντα μοι συστατικὰ διὰ τὸν Αἰμύλιον, εἰς ἃ φιλοφρόνως προσέθηκε καὶ τὰ ὁδοιπορικὰ αὐτοῦ, καὶ τότε ἀμέσως συναπῆλθεν ὁ Αἰμύλιος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλέξη, καὶ μέχρι τέλους τοῦ ἔτους ἐλαμβάνομεν ἀρίστας εἰδήσεις περὶ τῆς ὑγείας του.

Ἠθέλησα δὲ νὰ ἐπισκεφθῶ καὶ πάλιν τινὰ τῶν καταστημάτων, ὅσα ἔδιδον τὸ μέτρον τῶν πνευματικῶν τῆς Ἑλλάδος προόδων, καὶ εἰς ἑσπερινὴν συνεδρίασιν τοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ ἤκουσα τοῦ κ. Κοκκίδου ὁμιλοῦντος περὶ τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων, οὕς, τοὺς τῆς πρώτης τάξεως, ἔλεγε ἀπέχοντας 200,000 × 33 ἑκατομμύρια λευγῶν ἀπὸ τῆς γῆς· περὶ δὲ τῆς σελήνης εἶπεν, ὅτι οὐδὲν ἀποδεικνύει ὅτι δὲν ἔχει ἀνμοσφαῖραν ἐπὶ τῆς ἑτέρας αὐτῆς ἐπιφανείας, ἣν πάντοτε ἀποστρέφει ἀφ' ἡμῶν, στρεφομένη περὶ ἑαυτὴν εἰς ὅσον χρόνον καὶ περὶ τὴν γῆν.

Ἄλλοτε ἤκουσα αὐτόθι τοῦ Δέφνερ, ὑπερμαχοῦντος ὑπὲρ τῆς χυδαίας μορφῆς τῆς Ἑλληνικῆς, καὶ τῷ εἶπον ὅτι ποτὲ δὲν ἐπείσθην τόσον κατὰ τῆς ἀρχῆς, ὑπὲρ ἧς συνηγόρει, ὅσον διὰ τῆς ἀγορεύσεώς του, τῆς διὰ .τὸ κομψὸν καὶ ἀκριβὲς τῆς φράσεως λίαν διακρινομένην. Ἐν ἑτέρῳ δὲ συλλόγῳ ἠκροάσθην ἀγορευούσης τῆς κ. Καλλιόπης Κεχαγιᾶ, περὶ Ἀσιανῆς φιλοσοφίας, μετὰ μεγίστης εὐχερείας λόγου καὶ εὐγενείας ἐκφράσεως.

Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον οἱ Ἕλληνες ἠθοποιοί, εἰς τὴν παρουσίαν μου χαριζόμενοι, ἐζήτησαν τὴν ἄδειαν νὰ παραστήσωσι τὴν Παραμονὴν εἰς τὸ Θέατρον, εἰς ὃ ξένος τότε ἐδίδασκε μελοδράματα καὶ γαλλικὰς κωμῳδίας. Ἡ ἄδεια ὅμως δὲν τοῖς ἐδόθη, διότι τὸ δρᾶμα ἦτον ἐδικόν μου, ὁ δὲ πρόεδρος τῆς ἐπὶ τοῦ Θεάτρου ἐπιτροπῆς εἶχε ποιητικὰς ἀξιώσεις.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἐπισκέψεών μου πρὸς τὸν Πρέσβυν τῆς Ῥωσσίας κ. Σαβούρωφ, μοὶ ἀνέγνω οὗτος ἔκθεσιν τοῦ Στρατηγοῦ Ἰγνάτιεφ, κατηγοροῦντος τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει πολιτείαν τοῦ διαδόχου μου Σίμου, ὑφ᾿ ὃν ἔλεγεν, ὅτι ἐναύαγησε τὸ περὶ ἐθνικότητος ζήτημα, ὃ εἶχον φέρει ἐγὼ εἰς τὴν λύσιν του.

Ἀπεβίωσαν δὲ ἀπὸ τῆς ἐπιδημίας μου εἰς τὴν Ἑλλάδα μέχρι τέλους τοῦ ἔτους διάφοροι τῶν ἐγγυτέρων φίλων μου, ὧν τινες καὶ χρησιμότατοι εἶχον ἀναδειχθῇ πρὸς τὴν πατρίδα. Καὶ ἀμέσως μὲν μετὰ τὴν ἄφιξίν μου ἀπέθανεν ἐν ἀκμῇ ἡλικίας ὁ Γ. Σκοῦφος, οὗ ἀπήγγειλα ἐπιτάφιον λόγον, ἀναμιμνήσκων ὅτι πρῶτος ὠργάνωσε μετὰ ζήλου καὶ νοημοσύνης τὴν ταχυδρομικὴν τῆς Ἑλλάδος ὑπηρεσίαν, καί, ὡς Δήμαρχος Ἀθηνῶν, ἰσχυρῶς ὑπηρέτησε τῆς πόλεως τὰ συμφέροντα. Ὁμοίως ἠγόρευσα καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Σπ. Ἀθωνιάδου, δημοσίου λειτουργοῦ ἐντίμου καὶ ἀκαμάτου, ὅστις καὶ Ὑπουργὸς ἐχρημάτισεν ἐπ᾿ ὀλίγον. Ἀπεβίωσε δέ, νέος καὶ αὐτός, ἀλλ᾿ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἤδη ἀσθενῶν, ὁ Ν. Σιλήβεργος, οὗ πολύτιμοι ὑπῆρξαν αἱ πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίαι καὶ διὰ τοῦ χαρακτῆρός του τὸ αὐστηρῶς ἔντιμον καὶ διὰ τὰς οἰκονομικὰς γνώσεις, ἃς αὐτοδιδάκτως ἐκτήσατο, τοσούτῳ δ᾿ ἐξόχους, ὥστε, ὅτε ἤμην εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ὁ ἴδιος, αὐτὸν μόνον, εἰ καὶ ἤδη πάσχοντα, καὶ τὸν Ἰ. Σοῦτσον εὗρον νὰ συστήσω εἰς τὸν Βασιλέα Ὄθωνα, ὡς Ὑπουργοὺς τῶν Οἰκονομικῶν, ἂν ἤθελε νὰ ἐμπιστευθῇ αὐτὸ εἰς πεπαιδευμένους οἰκονομολόγους. Προσέτι δ᾿ ἀπέθανον καὶ ὁ Γρ. Παπαδόπουλος, τέως Τμηματάρχης τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως, πεπαιδευμένος μέν, ἀλλ᾿ οὐχὶ πάντοτε ἐπ᾿ εὐθυκρισίᾳ διακρινόμενος, καὶ ἡ κυρία Ἀλμεΐδα, τὸ γένος Μαυροκορδάτου, ἀδελφὴ τῆς κυρίας Καραθεοδωρῆ. Κατὰ τὴν ἀρχὴν δὲ τοῦ ἑπομένου ἔτους ἐτελεύτησε καὶ ὁ Ι. Φιλήμων, ἀρχαῖος γραμματεὺς τοῦ Ἀλ. Ὑψηλάντου, ἔνθερμος πατριώτης, ἱδρυτὴς καὶ ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἀρχισυντάκτης τῆς ἐφημερίδος Αἰῶνος, ἐνθουσιωδῶς συνηγορούσης ὑπὲρ τῶν Ῥωσσικῶν συμπαθειῶν, καὶ εἰς τὴν σύνταξιν διεδέχθη αὐτὸν ὁ υἱός του Τιμολέων, ἐντελῶς τὴν ἀντίθετον βαίνων γραμμήν.

1874.

Τὴν ἑσπέραν τοῦ νέου ἔτους ἦν χορὸς εἰς τ' Ἀνάκτορα, εἰς ὃν παρευρέθην. Ἐκεῖ δ' ὁ Βασιλεύς, πλησιάσας με, μὲ ἠρώτησεν εὐθύμως, διατὶ δὲν τῷ λέγω εὐτυχὲς νέον ἔτος, ὅπερ ἔσπευσα, ἐννοεῖται, νὰ τῷ εἰπῶ. Ἀπέσχον δ', ὡς ἐκ συνθήματος, τοῦ νὰ ἔλθωσιν εἰς τὸν χορὸν πάντες οἱ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ὃ εὗρον ἀσεβὲς καὶ ἀντίθετον εἰς τὸ πνεῦμα του πολιτεύματος, ὅσον καὶ ἂν ἐγὼ αὐτὸς κατέκρινον τὴν πολιτείαν τοῦ τότε Ὑπουργοῦ Δελιγεώργη.

Μετὰ τῆς κυρίας Ζωῆς Βαλτατζῆ καὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς κυρίας Μαρίας Παπαῤῥηγοπούλου ἐπεσκέφθην, κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, τὸν Γερμανὸν Διευθυντὴν τοῦ Ἀστεροσκοπείου κ. Σμίθ, ὅστις μᾶς ἐπέδειξε τὸν μέγιστον σεληνογραφικὸν πίνακα, ὃν ἐξειργάζετο ἐπὶ 34¹/₂ ἔτη ἤδη, ἀρξάμενος τῆς ἰχνογραφήσεως αὐτοῦ ἀπὸ 7 ἐτῶν. Μᾶς εἶπε δ' ὅτι, παρὰ χαλκογραφικοῦ καταστήματος, εἰς ὅ, διὰ δημοσίευσιν αὐτοῦ, ἀπετάθη, ἔλαβε τὴν πληροφορίαν ὅτι, πρὸς χάραξιν τοῦ πίνακος θ' ἀπῃτοῦντο 125 ἔτη καὶ δαπάνη ἑκατομμυρίων, ὁ μόνος δὲ δυνατὸς τρόπος τυπώσεως θὰ ἦν ὁ τῆς λεγομένης ***Ἀλβερτοτυπίας.*** Ἐπιδείξας δ' ἡμῖν τῆς ἐργασίας πάντα τὰ καθέκαστα, μᾶς ἐξήγησεν, ὅτι μυριάδες κρατήρων διορῶνται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς ἡμετέρας δορυφόρου, οὓς ἐπιμελῶς ἐχάραξε, καὶ πολλαὶ ὅτι ἀνακαλύπτονται ἐκεῖ μεταβληταὶ σκιαί, ὡς καί τινα μέρη τοῦ ἐδάφους, ἃ παραδόξως ἀκτινοβολοῦσιν.

Ὁ υἱός μου Ἀριστείδης, καὶ ἀφοῦ, ἕνεκα τοῦ παραλόγου ἡμῶν νόμου, ὑπεβιβάσθη εἰς Ἀνθυπολοχαγόν, ἐξειργάσθη μακρὰν πραγματείαν, ἄριστα ἐσκεμμένην καὶ γεγραμμένην, ἐμβριθεῖς δὲ γνώσεις ἀποδεικνύουσαν περὶ τοῦ σκοπιμωτάτου διὰ τὴν Ἑλλάδα στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ· ἀλλὰ τὸ ὑπουργεῖον δὲν τῷ ἐπέτρεψε τὴν δημοσίευσιν. Τότε, κατ' ἐμὴν προτροπήν, ὑπέβαλεν αὐτὴν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν διὰ τῆς πειθαρχικῆς ὁδοῦ, καὶ δι' ἀναφορᾶς του, ἐν ᾗ ἐξητεῖτο τὴν ἐγκατάστασιν ἐπιτροπῆς πρὸς ἐξέλεγξιν τῶν προτάσεών του· καὶ τοῦ ἐδόθη μὲν τούτου ἡ

ὑπόσχεσις, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἐξεπληρώθη. Μόνον δ' ὅτε, μετὰ καιρόν, παρῃτήθη τῆς ὑπηρεσίας, εἰς ἣν ἔβλεπεν ὅτι ἐματαιοπόνει, εἰς οὐδὲν γινόμενος χρήσιμος, ἐξέδωκεν εἰς φυλλάδιον τὸ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἐξαίρετον τοῦτο ἔργον. Ὁ αὐτὸς δ' ἔγραψε καὶ πραγματείαν περὶ συστάσεως γενικῆς Τραπέζης.

Τῇ 20 Ἰανουαρίου παρευρέθην εἰς τὴν ἑορτάσιμον θέσιν τοῦ θεμελίου λίθου τοῦ Ζαππαίου, καθ' ἥν, ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως καὶ σχεδὸν πάντων τῶν κατοίκων τῆς πρωτευούσης, ἀπήγγηλε πανηγυρικὸν λόγον ὁ καθηγητὴς κ. Ἰω. Σοῦτσος, λησμονήσας ὅμως, ἢ ἀμελήσας, ν' ἀναφέρῃ, ὅτι εἰς ἐμὲ ὠφείλετο καὶ ἡ ἰδέα τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ πᾶς αὐτῆς ὁ ὀργανισμός. Καὶ ἐγὼ δ' αὐτὸς δὲν προέβλεπον τότε, ὅτι δεκαπέντε θὰ παρέλθωσιν ἔτη, χωρὶς νὰ περατωθῇ ἡ οἰκοδομή, ὅτι θὰ ἐσπαταλᾶτο εἰς αὐτὴν ματαία δαπάνη πενταπλασία, νομίζω, ἐκείνης ἣν ἐδίσταζον κατ' ἀρχὰς νὰ ὁμολογήσω τῷ ἱδρυτῇ, ὡς προϋπολογισθεῖσαν, καὶ ὅτι θὰ κατεστρέφετο δι' ἀκρίτων μεταῤῥυθμίσεων τὸ σκόπιμον αὐτῆς ἀρχικὸν σχέδιον, ὡς καὶ τὸ κυριώτερον μέρος τῶν εὐγενῶν τοῦ Εὐαγγέλη Ζάππα προθέσεων.

Τούτου δ' ἀποθανόντος, ἐπειδὴ κληρονόμος τῆς μεγάλης περιουσίας καὶ τῶν πατριωτικῶν αὐτοῦ διαθέσεων ἔμεινεν ὁ ἀνεψιός του Κωνσταντῖνος, ἐν Βουκουρεστίῳ οἰκῶν, εἰς τοῦτον ἀπηύθυνα ἐκτενῆ ἔκθεσιν καὶ λεπτομερῆ ὀργανισμὸν σχεδίου περὶ ἄλλης τινὸς ἐπιχειρήσεως, ἣν ἐθεώρουν συντελεστικωτάτην εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ εἰς τῆς ἐθνικῆς διανοίας τὴν καλλιέργειαν καὶ τὸν ἐξευγενισμόν· τῷ ἐπρότεινα, δηλαδή, ν' ἀναλάβῃ καὶ περατώσῃ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πρὸ ἐτῶν ἀρξαμένου καὶ ἀτελοῦς μένοντος μεγάλου ἐν Ἀθήναις θεάτρου, νὰ καταστήσῃ αὐτὸ ἀνεξάρτητον, διατηρούμενον ἐκ τῶν ἰδίων εἰσοδημάτων, καὶ νὰ τὸ προσδιορίσῃ κυρίως διὰ τὰ προϊόντα τῆς ἐθνικῆς μούσης, φροντίδος γινομένης καὶ περὶ τῆς μορφώσεως τῶν πρώτων ἠθοποιῶν ἐν Εὐρώπῃ.

Ἐν Μαρτίῳ δ' ἡ Κυβέρνησις συνέστησεν ἐπιτροπήν, εἰς ἣν μὲ περιέλαβε, δοῦσα αὐτῇ ἐντολὴν νὰ μελετήσῃ πρότασιν πατριώτου τινός, ἔχοντος τὴν μετριοφροσύνην νὰ μείνῃ ἀνώνυμος,

προσφέροντος δὲ 150,000 Δρ. κατ' ἔτος πρὸς ἐθνικόν τινα σκοπόν, προσδιοριστέον ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως. Καὶ ἄλλοι μὲν ἄλλα ἐπρότειναν· ὁ δὲ ἐμὸς υἱὸς Ἀριστείδης, ὡς καὶ ἕτερός τις ἀνώνυμος, ἐπρότεινε διανομὴν τῆς δωρεᾶς κατὰ νομοὺς πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν· ἀλλ' ἡ πρότασις ἀπεῤῥίφθη ὑπὸ πάντων. Ἐγὼ δ' ἐπέμεινα εἰς τὴν περὶ θεάτρου ἰδέαν μου, νὰ δοθῇ ἡ ποσότης πρὸς συντήρησιν Ἐθνικοῦ Θεάτρου. Ἀλλὰ πᾶσαι ἡμῶν αἱ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου συνεχεῖς καὶ μακραὶ συνδιασκέψεις ἀπέβησαν φροῦδαι, διότι ὁ ἀνώνυμος δωρητής, οὔτε ποτε ἀπεκαλύφθη, οὔτε ὑπὲρ οἵας δήποτε τῶν προτάσεων ἐκηρύχθη. Ἐπιστεύθη δ' ὅτι ἦν αὐτὸς ὁ κ. Κωνστ. Ζάππας, ὅστις, ὑπ' ἀλλοτρίων παραχθεὶς συμβουλῶν, ἵδρυσε διὰ τῆς χορηγίας ἐκείνης τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει Παρθεναγωγεῖον, περὶ οὗ ὅμως πολλοὶ ἐφρόνουν ὅτι οὐδεμιᾶς ἢ ἐλαχίστης ἐδεῖτο χορηγίας, καθ' ὅσον διετηρεῖτο καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ οὐδὲ κενόν τι κυρίως ἐπλήρου, οὐδ' εἰς σπουδαίαν τινὰ ἀνάγκην ἀνταποκρίνεται, προωρισμένον ὂν διὰ τὰς ἀνωτέρας καὶ εὐπόρους τάξεις τοῦ Βυζαντίου.

Περὶ δὲ τῆς ἐμῆς προτάσεως μοὶ ἔγραψεν ὁ γραμματεὺς τοῦ κ. Ζάππα, κ. Δεϊμέζης, ὅτι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, θέλει γίνει δεκτή. Μετά τινα ὅμως χρόνον, ὅτε ἀπεφασίζοντο τὰ περὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ζαππείου, μοὶ ἐδόθη ἡ ἀπάντησις, ὅτι ἐδέχετο ὁ κ. Ζάππας νὰ περατώσῃ καὶ ὀργανώσῃ τὸ Θέατρον, ἂν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις τῷ ἠγγυᾶτο 8 τοῖς ἑκατὸν εἰσόδημα ἐξ αὐτοῦ. Τοῦτο ἀπεδείκνυεν ὅτι εἶχεν ἐντελῶς παρεννοηθῇ ἡ ἐμὴ πρότασις, διότι, ὑπὸ τοιαύτην ἐγγύησιν, οὐχὶ ἐθνικὸς εὐεργέτης, ἀλλ' οἷος δήποτε, καὶ ὁ πενέστερος, ἐδύνατο ν' ἀναλάβῃ τὴν ἐπιχείρησιν. Ὃ δ' ἐγὼ ἤθελον ἦν, σπουδαῖος καὶ μεγαλόδωρός τις ἐκτιμητὴς τῶν εὐγενεστέρων ἐθνικῶν συμφερόντων, νὰ προδαπανήσῃ ὑπὲρ τοῦ ναοῦ τούτου τῶν Μουσῶν ἁδρῶς, καὶ εἰς τὸ Θέατρον νὰ ἐπαφήσῃ τὸ καταβληθὲν κεφάλαιον, ὥστε πάντα τὰ ἐκ τῶν παραστάσεων εἰσοδήματα νὰ συντελῶσιν εἰς αὐτοῦ τὴν διατήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν.

Ἐξελέγην δὲ καὶ μέλος τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Ὠδείου, καταστήματος ὑπὸ ἑταιρείας συντηρουμένου καὶ ὀργανισθέντος ὑπὸ τοῦ

πρὸ μικροῦ ἀποβιώσαντος Γρ. Παππαδοπούλου, εἰς ἐφαρμογὴν δῆθεν ἀλλὰ μᾶλλον κατὰ παρεξήγησιν τῶν ἰδεῶν, ἃς εἶχον ἐγὼ ἄλλοτε ἐκθέση περὶ ἐθνικοῦ θεάτρου, καὶ ἀπέβλεπε μὲν εἰς μόρφωσιν ἠθοποιῶν καὶ ἀοιδῶν· ἀλλ' ἐλλείποντος Θεάτρου, ἐλλειπόντων εἰσοδημάτων, ἐλλειπούσης διδασκαλίας τῆς ἀπαγγελίας, τῆς δὲ μουσικῆς διδασκαλίας οὔσης ἀτελεστάτης, τὸ κατάστημα, ὡς ἦν ἑπόμενον, οὐδαμῶς ἀνταπεκρίνετο εἰς τὸν σκοπόν του, καὶ ὀλίγον τελεσφόροι ἀπέβησαν αἱ ὑπὲρ βελτιώσεως αὐτοῦ προσπάθειαι. Καὶ κατώρθωσα μέν, ἐπί τινα χρόνον, νὰ προσληφθῇ, ὡς τῆς ἀπαγγελίας διδάσκαλος ὁ κ. Ἠλιάδης, ὅστις καὶ τὴν ἀπαιτουμένην ἐμπειρίαν μοὶ ἐφάνη ἔχων καὶ περὶ τὰ θεατρικὰ ἦν ἐντριβής, γράφων ἐπιτυχῶς καὶ μικρὰς κωμῳδίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἄμεσον σκοπὸν δὲν εἶχεν ἡ διδασκαλία, ἔμεινεν ἄκαρπος καὶ ἔπαυσε μετ' ὀλίγον. Γνωρίζων δ' ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἄλλη τις ἰδιωτικὴ μουσικὴ Ἑταιρεία ἐν Ἀθήναις, ἡ «Εὐτέρπη», περιέχουσα μάλιστα καὶ μέλη διακεκριμένα διὰ τὴν πεῖραν καὶ τὴν ἱκανότητά των, ἔκρινα ὅτι τοὐλάχιστον ἔπρεπε τὰ δύω καταστήματα νὰ συγχωνευθῶσιν, ἵνα ἑνώσωσι τὰς ὀλίγας δυνάμεις των, εἰς ὃ ἡ Εὐτέρπη συνήνει· ἀλλὰ τινὰ τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Ὠδείου ἀντέστησαν ἐπιμόνως ἐκ φόβου μὴ διαφύγῃ τῶν χειρῶν των ἡ ἐξουσία, καὶ οὕτως ἐματαιώθη καὶ τοῦτο τὸ μετρίαν κἂν τινα ἐπιτυχίαν ὑποσχόμενον σχέδιον.

Ἄλλου μουσικοῦ ἐπεισοδίου τῆς ἐποχῆς ταύτης πρέπει νὰ μνημονεύσω, ὅτι ἡ Α. Μ. ἡ Βασίλισσα, ᾗ εἶχον προσφέρῃ ἓν ἀντίτυπον τῆς ἐν Παρισίοις ἐκδοθείσης «Μουσικῆς Ἀνθοδέσμης» μου, μοὶ εἶπεν, εὐμενέστατα, ὅτε ἑσπέραν τινὰ ἐδείπνουν εἰς τ' Ἀνάκτορα, ὅτι ἔπρεπε ν' ἀποταθῶ, ἵνα μελοποιήσῃ τὸ ἐν τῷ ***Συμβολαιογράφῳ*** μου ᾆσμα, εἰς τὸν ἐν Πάτραις οἰκοῦντα Ἕλληνα μουσουργὸν κ. Ἀλβάνην. Εἰς τοῦτον καὶ ἔγραψα, μνείαν ποιούμενος τῆς ὑψηλῆς συστάσεως, καὶ τῷ ὄντι ἔλαβον παρ' αὐτοῦ μετ' ὀλίγον ἀρίστην σύνθεσιν, ἣν καὶ ἐξέδωκα εἰς τὸ Β΄. μέρος τῆς Μουσικῆς Ἀνθοδέσμης.

Κληθεὶς δὲ καὶ δεχθεὶς περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ν' ἀποτελέσω μέρος τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ ἐν τῷ Πανεπι-

στημίῳ, συνηγόρησα ὑπὲρ τοῦ ποιήματος «Κόδρου» τοῦ κ. Βυζιηνοῦ, καί, εἰ καὶ εἶχον τοὺς ἀντιλέγοντας, ὑπερίσχυσεν ὅμως ἡ γνώμη μου, καὶ συνέταξα τὴν ὑπὲρ αὐτῆς ἔκθεσιν, ὡς εἰσηγητής.

Ἐν Ἀθήναις διέτριβον τότε ὁ πολὺς ἀρχαιολόγος Ἐρνέστος Κούρτιος, γνωστός μοι, ἀφ' ὅτου ἦν παιδαγωγὸς παρὰ τῷ κ. Βράνδις, καὶ ὁ κ. Ἄδλερ, οὓς ἀμφοτέρους παρουσίασα τῷ Πρεσβευτῇ τῆς Ῥωσσίας κ. Σαβούρωφ, ἵνα ἰδῶσι τοὺς ἀρχαιολογικοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ, αὐτοὺς ἐκείνους, ὧν μέρος ἠγόρασε μετὰ ταῦτα τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου. Ἦλθον δ' οἱ σοφοὶ οὗτοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα ἐπισκεφθῶσι τὴν Ὀλυμπίαν καὶ προτείνωσι τὴν ὑπὸ τῆς Γερμανικῆς Κυβερνήσεως ἀνασκαφὴν τοῦ περιβοήτου αὐτῆς ναοῦ. Παραδόξως, ὅμως, ἡ πρότασις αὕτη ἀπήντησεν ἀντιστάσεις παρά τισιν, ἰδίως ἐκ τῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας· ἐγὼ δὲ θερμῶς συνηγόρησα ὑπὲρ αὐτῆς παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ, καταδείξας ὅτι, ἂν ἐξετελεῖτο ἐντὸς τῶν ὅρων τοῦ Ἑλληνικοῦ νόμου, ἦν μάλιστα εὐεργεσία διὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ εἶχον τὴν χαρὰν νὰ ἰδῶ τὴν γνώμην μου ἐκνικήσασαν καὶ τὴν Ἑλλάδα προικισθεῖσαν δι' ἀνεκτιμήτων καλλιτεχνικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν ἀριστουργημάτων.

Ἕτερος δ' ἐπίσημος Γερμανός, προερχόμενος ἐκ τῆς ἔνδον Ἀσίας καὶ διαμείνας τότε ἐπί τινα χρόνον ἐν Ἑλλάδι, ἦν ὁ ζωγράφος Bergk, ὁ μόνος ὅστις σπουδαίως ἠσχολήθη περὶ τὴν Ἑλληνικὴν τοπογραφίαν, καὶ τὰς εἰκόνας αὐτοῦ, τὰς παριστώσας τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄλλα τῆς Ἑλλάδος, ἀφ' οὗ ἀπεθαύμασα ἐν Ἀθήναις, εἶδον μετὰ ταῦτα πάλιν γενικῶς ἐν Γερμανίᾳ ἐκτιμωμένας.

Ἦλθε δ' εἰς Ἀθήνας κατὰ Φεβρουάριον καὶ ὁ Πολωνὸς Βολόβσκης, ὃν ὁ Κλέων μοὶ συνίστα, ὡς φιλέλληνα, θέλοντα νὰ συστήσῃ ἐφημερίδα. Καὶ τότε μὲν τοῦτο δὲν κατώρθωσεν ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἐν Βιέννῃ καὶ ἐν Παρισίοις.

Δύο ἐπίσημα γνωστά μοι καὶ φίλα πρόσωπα ἀπεβίωσαν κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ἔτους τούτου ἐν Ἑλλάδι, τὸ μὲν ὁ κ. Μεταξᾶς, ἄλλοτε ὑπ' ἐμὲ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ὑπηρετήσας, ἔπειτα δὲ Πρέσβυς ἐν Ῥωσσίᾳ διατελέσας καὶ μετακληθεὶς καὶ αὐτός, ὅτε

καὶ ἐγώ· τὸ δὲ ἡ κυρία Σούτσου, τὸ γένος Ὀβρέσκοφ, σύζυγος τοῦ προκατόχου τοῦ κ. Μεταξᾶ εἰς τὴν ἐν Πετρουπόλει Πρεσβείαν, κενὸν ἀφεῖσα εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν κοινωνίαν.

Εἶχον δὲ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ὑποδεχθῶ ἐν Πειραιεῖ τὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἄριστον φίλον μου (ἀδελφὸν τῶν κυριῶν Βαλτατζῆ) κ. Ἀλέξανδρον Καραθεοδωρῆν, ἀπερχόμενον, ὡς Πρέσβυν τῆς Τουρκίας εἰς Ῥώμην.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου ἡ γαλλικὴ ἐφημερὶς Gaulois ἐδημοσίευσε δὲν ἠξεύρω τίνα ἐπιστολὴν περὶ τῆς Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος πρός τινα L... Professeur des langues orientales au Collège de France, ἣν ἀνετύπωσεν ἡ Union καὶ τὸ Journal de Marseille, αἱ δ' Ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες Courrier d'Orient καὶ Θράκη ἀπέδωκαν θετικώτατα εἰς ἐμέ, ὡς ἐπισταλεῖσαν τῷ κ. Brunnet de Presle, προσθεῖσαι καὶ παντοῖα σχόλια. Ἐπέστειλα ἑπομένως πρὸς τὸν κ. Brunnet de Presle, παρακαλῶν νὰ καταστήσῃ διὰ τῶν ἐφημερίδων γνωστόν, ὅτι παρ' ἐμοῦ τοιαύτην ἐπιστολὴν δὲν ἔλαβεν, ἢ ἄν ποτέ τι ἔγραψα, νὰ δημοσιεύσῃ αὐτὸ ἢ τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ ἔννοιαν, καὶ εἰς τὴν Indépendance Belge ἔγραψα, διαψεύδων τὴν εἰς ἐμὲ ἀπόδοσιν τοῦ ἐγγράφου, ὡς προφορικῶς τὸ αὐτὸ ἔπραξα καὶ πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις Πρέσβυν τῆς Τουρκίας, Ἐσσὰδ πασᾶν, καὶ τὸν τῆς Γαλλίας κ. Gabriot, εἰς ὃν καὶ ἐξήγησα τοὺς λόγους τῆς κατατάξεως τῶν υἱῶν μου εἰς τὸν γερμανικὸν στρατόν, ὑπ' αὐτοῦ ἐκτιμηθέντας πληρέστατα.

Κατ' ἀρχὰς τοῦ ἔτους τούτου συνηντήθην που ἑσπέραν τινὰ μετὰ τοῦ ποτὲ συναδέλφου μου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Σαριπόλου, καί, ἠξεύρων ὅτι τὰ πολιτικοφιλοσοφικὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ τὰ περὶ Συνταγματικοῦ Δικαίου καὶ παρὰ τῇ Γαλλικῇ Ἀκαδημίᾳ ἐξετιμῶντο, μετ' ἐνδιαφέροντος ἤκουσα αὐτοῦ ἀναπτύσσοντος τὴν θεωρίαν, ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἔχει ἐντολήν, οὐ μόνον νὰ βασιλεύῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ κυβερνᾷ, ἡ δ' ἀντιπολίτευσις ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ν' ἀρνῆται τὸν προϋπολογισμόν. Ἦν δ' αἰσιόδοξος, ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα τῶν κομματαρχῶν, καὶ ἐχαρακτήριζε, τὸν μὲν τότε Πρωθυπουργεύοντα Δεληγεώργην ὡς τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν εὐ-

φυΐαν, τὸν Ζαΐμην, ὡς τὴν σκέψιν, τὸν Κουμουνδοῦρον, ὡς τὴν ἀγαθότητα καὶ τὸν Βούλγαρην, ὡς τὴν θέλησιν ἀντιπροσωπεύοντα.

Παρὰ πολλῶν δέ, καὶ ἐγχωρίων, καὶ ξένων, τῶν μελῶν τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος, ἤκουσα αὐστηρὰς κατακρίσεις καὶ κατὰ τοῦ Δεληγεώργη, ὡς προτείναντος, καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως, ὡς δεχθέντος, τῶν Πρεσβειῶν τὴν κατάργησιν.

Ἐν γένει δ' ἡ θέσις τοῦ Ὑπουργείου, καίτοι ὑπὸ τοῦ Βασιλέως εὐνοουμένου, ἤρχισεν οὖσα ἧττον ἑδραία. Μὴ ὂν δὲ βέβαιον τῆς πλειονοψηφίας ἐν τῇ Βουλῇ, ἀνέβαλλε τὴν συγκάλεσιν αὐτῆς, ὥστε καὶ 130 Βουλευταὶ παρόντες τῇ 28 Ἰανουαρίου, ἐλέγοντο ἀποφασίσαντες, συνῳδὰ πρὸς τὸ Σύνταγμα, νὰ συνέλθωσιν αὐτογνωμόνως, ἂν δὲν συνεκαλοῦντο, καὶ 69 ἐξ αὐτῶν ὑπέγραψαν διαμαρτύρησιν· οἱ δ' ὑπουργικοί, πρὸς καταπράϋνσιν τῆς κοινῆς γνώμης, διέδιδον τὸ φαντασιῶδες, ὅτι ἡ κυβέρνησις διεπραγματεύετο τὴν ἀγορὰν τῆς νήσου Κρήτης.

Μετ' ὀλίγον δέ, τῇ 1η Φεβρουαρίου, εἰς τ' Ἀνάκτορα δειπνήσας, ἔσχον μακρὰν συνδιάλεξιν μετὰ τοῦ Βασιλέως, ὅστις μοὶ ἐφάνη λίαν ἠρεθισμένος διὰ τὸν κατὰ τοῦ Ὑπουργείου συνασπισμὸν τῆς ἀντιπολιτεύσεως, καὶ ἐγκρίνων τῶν Ὑπουργῶν τὴν πρὸς τὴν Τουρκίαν πολιτικήν, ἐν οὐδεμιᾷ δὲ περιστάσει μοὶ εἶπεν ὅτι θὰ συγκατένευε ν' ἀποστῇ αὐτῆς, ἂν δὲν τὸν ἠνάγκαζον, ***ὅτε ἤξευρε τί θὰ ἔπραττεν.*** Ἐγὼ δέ, ὅ,τι δήποτε καὶ ἂν ἠνίττετο διὰ τῶν λέξεων τούτων, καθῆκόν μου ἐνόμισα, οὐδενὸς ἐπιχειρήματος νὰ φεισθῶ, ἵνα ψέξω τοῦ Ὑπουργείου τὴν τάσιν κατὰ τῶν ὁμοδόξων ἐν Ἀνατολῇ, καὶ θερμῶς συστήσω τήν, ὡς πρὸς τοῦτο, μετριοπάθειαν. Τὸ γεῦμα τοῦτο ἦν τὸ πρῶτον, εἰς ὃ παρεκάθησαν καὶ οἱ ἡγεμονόπαιδες.

Τῇ δ' ἐπαύριον, ἐπισκεφθεὶς ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀντιπολιτεύσεως τὸν Βούλγαρην καὶ τὸν Κουμουνδοῦρον, εἶπον αὐτοῖς ὅτι τὸν Βασιλέα εὗρον καλῶς πρὸς αὐτοὺς διατεθειμένον, ἀλλὰ μόνον ἂν ὡμοφώνουν, ὥστε ἡ ἀντιπολίτευσις νὰ δύναται, οὐ μόνον ν' ἀνατρέψῃ, ἀλλὰ καὶ ν' ἀνοικοδομήσῃ. Τοῖς ἐσυμβούλευσα δὲ νὰ μὴ ἀπαιτήσωσιν ἄμεσον καὶ ἀπότομον τὴν μεταβολὴν τῆς πρὸς τὴν Τουρκίαν πολιτικῆς, οὐδ' ἀλλαγὴν τῶν προσώπων

ἀλλὰ νὰ χωρήσωσιν εἰς τὰς ἐνεργείας τῶν βαθμηδόν, καὶ ἐκ τῶν περιστάσεων ὁδηγούμενοι.

Τέλος ἡ Βουλὴ συνεκλήθη, καὶ διὰ πλειονοψηφίας 15 ψήφων ἐξελέγη Πρόεδρος ὁ Ζαΐμης, ἀνήκων εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν. Ἀπεδέξατο δὲ τὴν ἐκλογὴν μετὰ ζωηροτάτων ζητωκραυγῶν τὸ περὶ τὸ βουλευτήριον περικεχυμένον πλῆθος· ἀλλ᾽ ἡ ἔφιππος χωροφυλακὴ ἐπετέθη καὶ ἐπυροβόλησε κατ᾽ αὐτοῦ, καὶ ἐῤῥέθη, ἴσως ὅμως καθ᾽ ὑπερβολήν, ὅτι παιδία ἐφονεύθησαν. Ἀπήντησε δὲ τὸ πλῆθος διὰ λιθοβολισμῶν, ἐξ ὧν ἐτραυματίσθη εἷς ὑπαξιωματικός.

Κατὰ συνέπειαν τῆς ἐκλογῆς ταύτης ὁ Βασιλεὺς ἐκάλεσε τὸν Βούλγαρην, ὅστις ἀνέλαβε νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Κουμουνδούρου, ἀλλ᾽ ἐῤῥέθη ὅτι, μὴ θελήσας νὰ διανείμῃ μετ᾽ αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν, ἐπροτίμησε, συνδυαζόμενος μετὰ τοῦ Δελιγεώργη, νὰ διαλύσῃ τὴν Βουλήν. Οὐχ᾽ ἧττον, τῇ 9 Φεβρουαρίου, ἀνέλαβεν ὁ Βούλγαρης μόνος τὴν κυβέρνησιν, διϊσχυριζόμενος ὅτι ὑποστηρίζεται καὶ ὑπὸ τοῦ Κουμουνδούρου καὶ τοῦ Ζαΐμη. Ἐγὼ ὅμως, δισταγμοὺς ἔχων περὶ τῆς ἀκριβείας τοῦ διϊσχυρισμοῦ, ἔγραψα τὴν περὶ αὐτῶν πεποίθησίν μου εἰς τὸν Βασιλέα, ὅστις ηὐδόκησε νὰ μοὶ ἀπαντήσῃ ὅτι σφάλλομαι εἰς τὴν γνώμην μου. Εἰς τοῦτο δ᾽ ἀπήντησα ἐκδηλῶν τὴν χαράν μου διότι ἐμάνθανον ὅτι διετέλουν ἐν ἀπάτῃ, καὶ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἀληθῶς ἠπατώμην. Ἀλλὰ μόλις μετὰ δύω ἡμέρας ἠναγκάσθη ὁ Βασιλεὺς νὰ ὁμολογήσῃ εἰς τὸν συνάδελφόν μου κ. Βράϊλαν, ὅτι τὸν δυσηρέστη πολὺ τῶν πραγμάτων ἡ θέσις.

Ἐν τῇ Βουλῇ, τῷ ὄντι, δι᾽ ἣν εἰσιτήριον εἰς τὸ διπλωματικὸν θεωρεῖον μοὶ ἔπεμψεν ὁ κ. Ζαΐμης, συνέβαινον σκηναὶ ταραχώδεις καὶ δυσάρεστοι. Εἰς τὸ προαύλιον αὐτῆς προσηνέχθησαν, κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίασιν, οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Δελιγεώργη ἀπρεπῶς πρὸς τὴν κυρίαν Ῥουζοῦ, ἥτις ἐπεδείκνυε ζῆλον ὑπερβαίνοντά πως τὰ εἰς κυρίαν πρέποντα ὅρια, καὶ εἶτα συνώδευσαν θριαμβευτικῶς εἰς τὴν οἰκίαν του τὸν ἔκπτωτον ὑπουργόν. Τῇ δὲ 18 Φεβρουαρίου παρευρέθην εἰς συζήτησιν ἀντεγκλήσεων τοῦ Θεοδώρου Δελιγιάννη καὶ τοῦ Δελιγιώργη, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ εἰς τὸν προσβάλλοντα, οὐδ᾽ εἰς τὸν ἀμυνόμενον εὗρον ἀληθῆ εὐγλωττίαν. Πολὺ

δ' ἀνδρικώτερον ἔκρινα τὸν λόγον τοῦ Κουμουνδούρου, τῇ 23 Φεβρουαρίου, κατακρίναντος τὴν πρὸς τοὺς ἔξω ὁμογενεῖς καὶ ὁμοδόξους πολιτείαν τοῦ πρώην ὑπουργείου. Καὶ ἡ Αὐλὴ δ' ὁσημέραι ἔβλεπεν, ὅτι ἀληθῶς τὰ πράγματα δὲν ἐβάδιζον, ὡς εἶχε νομίσῃ, κατ' εὐχήν, ὅτε ὁ Κουμουνδοῦρος ἔλεγεν ἐν τῇ Βουλῇ, ὅτι ἡ Βασιλεία ἦν ὑπὸ κηδεμονίαν, ὁ δὲ Θ. Δεληγιάννης, ὅτι ἡ νόμιμος δύναμις τῆς Βουλῆς ἐστὶν ἀνωτέρα τῆς τοῦ Βασιλέως. Εἰς τοῦτον δέ, ἐρωτήσαντά με «πῶς ἔχει ὁ ἀσθενής», αἰνιττόμενος τὸν Βασιλέα, ὅν μοὶ ἔλεγε τυφλώττοντα, ἀπήντησα ὅτι τοῦ πάσχοντος ἐκ καταῤῥάκτου ὁ ἰατρὸς δὲν ὀξορύττει, ἀλλὰ βαθμηδὸν θεραπεύει τοὺς ὀφθαλμούς.

Ἐκορυφώθη δ' ἡ τῶν πραγμάτων περιπλοκή, ὅτε ὁ κ. Λομβάρδος, μέλος τοῦ Ὑπουργείου, ὁμιλῶν ἐν τῇ Βουλῇ (τῇ 26 Φεβρουαρίου), ἐξεφράσθη ἀπερισκέπτως πως, εἰς τρόπον δόντα ἀφορμὴν εἰς τοὺς ἀντιπάλους νὰ τῷ προσάψωσιν ὅτι ἠγόρευσεν ὑπὲρ δημοκρατίας, καὶ νὰ τὸν διαβάλωσιν ἐπὶ τούτῳ πρὸς τὸν Βασιλέα, ὅστις ἀπήτησε νὰ προκληθῇ ἡ ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἀποδοκιμασία τῶν λόγων του. Καὶ ὁ μὲν κ. Λομβάρδος ἔσπευσεν εἰς τὴν πρώτην συνεδρίασιν νὰ διϊσχυρισθῇ ὅτι παρεξηγήθη. Ἀλλὰ τῆς ἀφορμῆς δραξάμενοι καὶ οἱ ἐκτὸς τῶν πραγμάτων ἀφεθέντες κομματάρχαι, μετὰ βασιλοφρόνου ἐπιδείξεως, κατεδίκασαν τὸν Ὑπουργόν, ὅστις, τῆς Βουλῆς κηρυχθείσης κατ' αὐτοῦ, διὰ ψήφων 125 κατὰ 13 καὶ 11 λευκῶν, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Οἱ αὐτοὶ δ' ἐστράφησαν κατ' ἐναντίαν διεύθυνσιν καὶ κατὰ τοῦ Βούλγαρη, προσάπτοντες αὐτῷ ὅτι, ἐνδοὺς καὶ χαριζόμενος εἰς τὸν Βασιλέα, δὲν προὐκάλεσε τὴν πρὸ τῆς Βουλῆς κατηγορίαν τοῦ Ὑπουργείου Δεληγεώργη. Οὕτω, διασπασθεῖσα ἡ ὑπουργικὴ πλειονοψηφία, περιωρίσθη τῇ 13 Μαρτίου εἰς 2 ψήφους. Ἡ κατάστασις αὕτη ἠνάγκασε τὸ Ὑπουργεῖον ν' ἀποσυρθῇ μετὰ δύω ἡμέρας. Τότε δ' ἀπαντήσας με ὁ Θ. Δεληγιάννης, μοὶ εἶπεν ὅτι, οὐδεμίαν ἀναλαβὼν ὑποχρέωσιν πρὸς οὐδέτερον τῶν κομμάτων, ἦν ἐλεύθερος, ἂν ἐθεώρει τοῦτο συμφέρον, νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν Δεληγεώργην, ὃ καὶ ἔπραξε, δι' ὃ ὁ Βασιλεὺς ἀνεκάλεσε πάλιν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ἴσως μὴ δυσαρεστούμενος διὰ τοῦτο, τὸν Δεληγεώργην, ἐν μέσῳ

τοσαύτης ταραχῆς καὶ ἐρεθισμοῦ πνευμάτων, ὥστε οἱ φίλοι τοῦ ἐπανελθόντος Ὑπουργοῦ, πληροῦντες τὰς ὁδοὺς διὰ τῶν κραυγῶν των, προέβησαν καὶ μέχρι φόνου ἑνὸς κλητῆρος. Ὁ Δεληγεώργης δέ, συνυπουργοὺς προτείνας τὸν Γρίβαν, καὶ τοὺς πάσης ἐπιῤῥοῆς στερουμένους Δημητριάδην, Ῥοῦφον καὶ Παραμυθιώτην, οὐδαμόθεν δὲ σπουδαίαν ἔχων ὑποστήριξιν, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ ἄπρακτος, καὶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ἀνεκλήθη ὁ Βούλγαρης.

Ἐγὼ δέ, βαθέως θλιβόμενος, διότι οὐδόλως εἶχον ἀπατηθῆ, ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἀπῆλθον πρὸς τὸν Κουμουνδοῦρον, παρ᾽ ᾧ ἀπήντησα καὶ τὸν Πετμεζᾶν, τὸν ἐπιλεγόμενον Κυβερνήτην, ὡς καὶ τὸν Γριζιώτην, καὶ αὐτοῖς, ὡς καὶ τῷ Λομβάρδῳ, ὃν ἰδίως ἐπεσκέφθην, συνέστησα, ὅσον ἐδυνάμην θερμότερον, ὅτι ὤφειλον, παντὸς ἐγωϊσμοῦ ἀφιστάμενοι, νὰ ὑποστηρίξωσι τὸν Βούλγαρην, (αὐτὸν ἐκεῖνον, ὅστις διενήργησε τὴν παράνομον ἔξωσίν μου ἐκ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως), διότι ἡ Ἑλλὰς κατεστρέφετο, μένουσα ἀκυβέρνητος, προσθεὶς ὅτι, διὰ τῆς ἀποχῆς των, οὐδὲν ἄλλο κατώρθουν ἢ αὐτὴν τὴν ἐπάνοδον τοῦ Δεληγεώργη εἰς τὴν ἀρχήν· ἀλλ᾽ ὁ Λομβάρδος, ὅστις ἐμνησικάκει κατὰ τοῦ Βούλγαρη, ὡς μὴ ὑποστηρίξαντος αὐτὸν κατὰ τὴν ἐσχάτην κρίσιν, μοὶ εἶπεν ὅτι εὐκταῖον ἦν νὰ ἔλθῃ ὁ Δεληγεώργης, ἵνα πέσῃ ἀνεπιστρεπτί, ἤδη ὅτε ἦν διόλου εὐυποστήρικτος. Τῷ ὑπέμνησα ὅμως, ἐπικαλούμενος τὸν πατριωτισμόν του, ὅτι μεγάλους κινδύνους ἐδύναντο νὰ συνεπιφέρωσιν οἱ τοιοῦτοι διηνεκεῖς κλονισμοί, ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν θὰ διετέλει καὶ τὸ Ὑπουργεῖον τοῦ Βούλγαρη καὶ πᾶν ἄλλο, ἂν δὲν ἀπεφάσιζεν ἡ πλειονοψηφία νὰ συνασπισθῇ περὶ αὐτό, ὅτι ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θορύβου ἐκορυφοῦντο, ὑποθαλπόμενοι, ἀναρχικοὶ ἐρεθισμοί, καὶ βλασφημίαι κατ᾽ αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως ἠκούοντο ἤδη ἐκτοξευόμεναι. Οὕτως, εἰς συνεδρίασιν φιλολογικοῦ τινος συλλόγου, ἓν ἐκ τῶν μελῶν αὐτοῦ ἀνέγνω ποίημα, ἐν ᾧ περιείχετο ὁ στίχος· «***Ὅστις πιστεύ᾽ εἰς Βασιλέα καὶ ξένο διπλωμάτη.***» Οὐδ᾽ ὁ Βασιλεὺς ἐφρόνει πλέον ὅτι ἠπατώμην, νομίζων οὐχὶ εὐάρεστον τῶν πραγμάτων τὴν θέσιν, καὶ ἐλέγετο ὑπό τινων τότε ὅτι εἶχεν ἀπελπισθῇ μέχρι σκοπῶν παραιτήσεως.

Ἤρχισαν δὲ καὶ πολλὰ διαδιδόμενα περὶ σχηματισμοῦ ἄχρου Ὑπουργείου, συγκειμένου ἐκ τῶν τέως Πρέσβεων, καὶ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἔγραφον φίλοι τοῦ ἐκεῖ Πρέσβεως κ. Σίμου, οὗ ἡ θέσις ἀπέβαινε δυσχερεστάτη, διότι εἶχεν ἔλθῃ εἰς διάστασιν μετὰ τοῦ κ. Ἰγνάτιεφ καὶ δὲν ἐβλέποντο, ὅτι αὐτὸς καὶ ἐγὼ θὰ ἐσχηματίζομεν Ὑπουργεῖον. Εὐτυχῶς ὅμως πᾶσαι αὗται αἱ φῆμαι ἀπεδείχθησαν ἢ ἀπέβησαν φροῦδαι, διότι οἱ περὶ τὸν Κουμουνδοῦρον καὶ Ζαΐμην, καίτοι μὴ συμμαχήσαντες μετὰ τοῦ Βούλγαρη, ἀπεφάσισαν ὅμως νὰ μὴ τὸν πολεμήσωσιν.

Εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Βούλγαρη τὴν θέσιν Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν κατεῖχεν ὁ Ἰωάννης Δελιγιάννης, ὃν εἶχον προσλάβῃ ἄλλοτε ὡς Γενικὸν Γραμματέα, ὅτε ἤμην ὁ ἴδιος Ὑπουργός. Ἀρχαῖος καὶ σπουδαῖος λειτουργὸς τῆς ὑπηρεσίας, διέβλεπεν οὗτος, οἵαν ταπείνωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ οἵαν βλάβην εἰς τὰ συμφέροντα αὐτῆς, ἐπέφερεν ἡ ἄφρων τῶν Πρεσβειῶν κατάργησις. Ὑπὲρ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀνιδρύσεως αὐτῶν ἐδημοσίευσα ἐγὼ μακρὸν ἄρθρον εἰς τὰς ἐφημερίδας. Καίτοι δ' εἰπόντος τοῦ Βασιλέως τῷ κ. Βράϊλα ὅτι δύω ἐκ τῶν Ὑπουργῶν ἀπέκρουσαν τὴν ἰδέαν ταύτην, διεδίδετο ὅμως ὅτι ὁ κ. Δελιγιάννης περιέλαβε 320 χιλιάδας δραχμῶν εἰς τὸν προϋπολογισμὸν πρὸς ἀποκατάστασιν αὐτῶν. Καὶ λέγω ὅτι ***διεδίδετο,*** διότι, ὑποτιθεμένου ὅτι καὶ ἀτομικῶς ἴσως ἐνδιεφερόμην εἰς τὴν ὑπόθεσιν, δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ διότι ὁ Ὑπουργὸς ἦν ἀτομικὸς φίλος μου, δὲν ἠθέλησα ποτὲ νὰ ὁμιλήσω περὶ αὐτῆς μετ' αὐτοῦ. Πολλοὶ δ' ἐπίστευον, ὅτι ἡ Βουλὴ θ' ἀπέκρουε καὶ ταύτην καὶ ἄλλας δαπάνας, καὶ τὸ Ὑπουργεῖον, τῷ ὄντι, τούτου ἕνεκα, κατ' Ἀπρίλιον, παρῃτήθη· ἀλλ' ὁ κληθεὶς Κουμουνδοῦρος δὲν ἀνέλαβε τὸν σχηματισμὸν νέου, καὶ ὑπεσχέθη νὰ συνδράμῃ τὸν Βούλγαρην.

Φῆμαι δὲ παντοῖαι διέτρεχον περὶ τῶν μελετωμένων διορισμῶν Πρέσβεων, καὶ ἀπηρχόμην ἐγώ, κατὰ τοὺς μὲν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ὁ βουλευτὴς Ζηνόπουλος μοὶ εἶπεν ὅτι τὸ ἐθνικὸν συμφέρον ἀπῄτει ἀφεύκτως νὰ πεμφθῶ, κατὰ τοὺς δὲ εἰς Παρισίους· καὶ κατ' ἄλλους συνιστᾶτο εἰς Βερολῖνον αὐτοτε-

λῆς Πρεσβεία, ἡ ἄλλοτε ἐκ τῆς ἐν Βιέννῃ ἐξαρτωμένη, καὶ εἰς αὐτὴν ἐπεμπόμην.

Ἐν τούτοις αἱ ἐξ Αἰγύπτου εἰδήσεις περὶ τῆς ὑγείας τοῦ Αἰμυλίου ἦσαν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εὐάρεστοι, καὶ τῇ 8 Ἀπριλίου ἐλάβομεν ἐπιστολήν του, ἐν ᾗ μᾶς ἀνήγγελεν ὅτι, αἰσθανόμενος ἑαυτὸν ἀναλαβόντα, ἐπανήρχετο μετὰ τοῦ Ἀλέξη. Τοῦτο μᾶς ἐπλήρωσε χαρᾶς, καὶ ἔσπευσα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν νὰ παραστήσω, ποῖον ἄδικον ἐγίνετο τῷ Ἀλέξῃ, ὅστις ἐπὶ τόσα ἔτη ἀμίσθως καὶ ἱκανότατα ὑπηρετήσας, ὡς Ἀκόλουθος, ἤδη, διὰ τὴν παῦσιν τῶν Πρεσβειῶν, ἔβλεπε τὸ στάδιόν του διακοπέν, καὶ νὰ ζητήσω νὰ προσληφθῇ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ἅμα ἐπιστρέψας, ὃ μοὶ ὑπεσχέθη ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς κ. Μελετόπουλος.

Ἀλλ' ἐννέα παρῆλθον ἡμέραι ἔκτοτε, καὶ τῇ 17 Ἀπριλίου, ὡς κεραυνὸς ἐνέσκηψεν ἐφ' ἡμῶν, τηλεγράφημα τοῦ Ἀλέξη λέγοντος, ὅτι, ἅμα ἔφθασε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του ἐκ Καΐρου εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἵνα ἐπιβιβασθῶσι δι' Ἀθήνας, αἴφνης ἐχειροτέρευσεν ἡ κατάστασις τοῦ Αἰμυλίου, μὴ δυναμένου νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ὁδοιπορίαν, καὶ ὅτι κατεπείγουσα ἀνάγκη ἦν ἡμεῖς νὰ μεταβῶμεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

Ἔξαλλοι ἐκ τῆς ἀπαισίου ταύτης εἰδήσεως, ἀπεφασίσαμεν, ἡ Καρολίνη καὶ ἐγώ, ν' ἀπέλθωμεν εὐθὺς μετὰ τρεῖς ἡμέρας. Σπεύσας δ' ἀμέσως εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, ἵνα ἀντιτηλεγραφήσω, ἔμαθον ὅτι ἡ τηλεγραφικὴ γραμμὴ εἶχε διακοπῇ. Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον δεύτερον μᾶς ἦλθε τηλεγράφημα τοῦ κ. Ὀππεγχάϊμ, λέγον ὅτι «δεινὴ ἡ θέσεις τοῦ φιλτάτου Αἰμυλίου» καὶ οἱ ἰατροὶ φοβοῦνται ἐπικείμενον κίνδυνον, καὶ ἄλλο τοῦ Γενικοῦ ἡμῶν Προξένου κ. Μάνου, καθ' ὃ ἡ διάγνωσις ἦν ὅτι φύματα εἶχεν εἰς τὸν ἐγκέφαλον.

Τότε, οὐδὲ στιγμὴν πλέον ἀναβαλών, ἐπιστρέψας δ' εἰς τὴν ἑταιρείαν τὸν Παρνασσὸν τὴν ὕλην τοῦ ποιητικοῦ αὐτοῦ διαγωνισμοῦ, οὗ εἶχον δεχθῇ νὰ γίνω κριτής, ἀμέσως τὴν ἐπιοῦσαν, 19 Ἀπριλίου, ἔσπευσα ν' ἀπέλθω μόνος, διότι ἡ συνοδοιπορία καὶ τῆς Καρολίνης θὰ ἐπέφερε δυσκολίας καὶ χρονοτριβάς. Ἂν εἶχον

τὴν εὐτυχίαν νὰ εὕρω τὸν υἱὸν ἡμῶν εἰς κρείττονα κατάστασιν, θὰ τὸν ἔφερον εἰς τὰς ἀγκάλας της, ἢ θὰ ἦν τότε καιρὸς νὰ ἔλθῃ ἡ ἰδία κατόπιν ἐμοῦ. Ἦν δ' ἡ ἀναχώρησίς μου καὶ κατὰ τοῦτο θλιβερά, ὅτι ἀπεχαιρέτησα καὶ τὴν Αἰμυλίαν, μετὰ τρεῖς ἡμέρας συνοδεύουσαν τὴν Δώραν εἰς Βουκουρέστιον, ἔντρομος ὢν ἐκ φόβου, μὴ ἐπερχόμην ἴσως εἰς ἄλλον τελευταῖον ἀποχαιρετισμόν.

Ὑπὸ πενθίμους ἰδέας καὶ μετὰ συντετριμμένης καρδίας ἄϋπνος διελθὼν τὴν νύκτα ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀτμοπλοίου, τῆς ***Ἴριδος***, ἀφίχθην κατὰ τὰς 5 τὸ πρωῒ εἰς Σύρον, ὅπου, δεξιωθείς με ὁ Πρόξενος τῆς Τουρκίας Ἀξελός, μοὶ διηυκόλυνε τὰ τῆς περαιτέρω ὁδοιπορίας. Περὶ τὰς 11 δ' ἀπέπλευσα ἐπὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ ἀτμοκινήτου Shavrié, καί, ἅμα τῇ ἐξόδῳ ἐκ τοῦ λιμένος, ἀπηντήσαμεν σφοδρότατον ἄνεμον καὶ τρικυμιώδη θάλασσαν, σφοδρῶς τὸ πλοῖον ἡμῶν παραῤῥίπτουσαν. Ἀλλ' εἶχον τὴν παρηγορίαν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος νὰ εὕρω τον ἀρχαῖόν μου γνώριμον καὶ φίλον ἐν Ἀμερικῇ κ. Κινδυνέκον, καὶ μετ' ὀλίγον νὰ ἴδω καὶ τὸν ἐξ Ἀλεξανδρείας τὴν προτεραίαν ἐλθόντα καὶ ἐκεῖ πάλιν ἐπιστρέφοντα κ. Ἀντωνιάδην, ὅστις μ' ἐπλήρωσεν ἀγαλλιάσεως, εἰπών μοι ὅτι ὁ Αἰμύλιος ἦν καλλίτερα, καὶ μοὶ ἔδωκε καὶ ἐπιστολὰς τοῦ Ἀλέξη καὶ τοῦ κ. Μάνου, τὰ αὐτὰ φερούσας χαρᾶς εὐαγγέλια. Ταῦτα μ' ἐπέῤῥωσαν κατὰ τῆς ναυτίας μέχρι τῆς Δευτέρας, 1 μ. μ., ὅτε εἰσεπλεύσαμεν εἰς τὸν βαθὺν κόλπον τῆς Ἀλεξανδρείας, διεγείραντα ἐν ἐμοὶ τὴν μνήμην τοῦ τολμήματος τοῦ Κανάρη, ὅστις εἶχεν εἰσπλεύσει ἐκεῖ ἐπὶ τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐπὶ τῇ προθέσει τοῦ νὰ πυρπολήσῃ τὸν Αἰγυπτιακὸν στόλον.

Ὅτε δ' ἠγκυροβολοῦμεν, εἶδον λέμβον προσερχομένην, ἵνα μὲ παραλάβῃ, καὶ ἐν αὐτῇ ἀνεγνώρισα τὸν Γενικὸν Πρόξενον Γ. Μάνον, τὸν Γραμματέα αὐτοῦ Σκοῦφον, υἱὸν τοῦ Γεωργίου, καὶ τὸν Ἰσιδωρίδην Σκυλίσσην. Πάντων δ' ἡ φυσιογνωμία οὐδὲν μοὶ ἐφάνη αἴσιον οἰωνίζον, καὶ εἰς τὰς ἐρωτήσεις μου ἀπήντησαν ὅτι οὐδεμία ἔμεινεν ἐλπὶς δυστυχῶς. Ἀλλ' ὅτε ἐφ' ἁμάξης ἀφίχθημεν, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Μάνου, ὅστις μ' ἐφιλοξένησεν, ἐκεῖ μοὶ ἐῤῥέθη ἡ φοβερὰ ἀλήθεια, ἣν ἤδη εἶχον ὑπονοήσῃ, ὅτι

τετέλεσται: ὅτι ἀπέστη ἀφ᾽ ἡμῶν ἐσαεὶ ὁ παμφίλτατός μοι Αἰμύλιος, παραδοὺς τὸ πνεῦμα, καὶ ἡσύχως ἀποκοιμηθεὶς εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ θανάτου περὶ τὴν μίαν μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Εἰ καὶ ἤμην παρεσκευασμένος, ὡς κεραυνὸς ὅμως ἐνέσκυψεν ἡ ἀγγελία ἐπ᾽ ἐμέ, καὶ ἔμεινα ἐπί τινα χρόνον ὡς ἐννεός, μεθ᾽ ὃν ἐζήτησα νὰ μὲ ὁδηγήσωσιν εἰς τὸ κατάστημα τῶν φιλανθρώπων μοναζουσῶν, ἔνθα εἶχε, κατὰ τὰ ἔσχατα τῆς ζωῆς του, μετακομισθῆ ἀπὸ τοῦ ξενοδοχείου, πρὸς συντονωτέραν θεραπείαν καὶ ἐπιμέλειαν. Ἐκεῖ τὸν εὗρον κείμενον εἰς τὸ φέρετρον, ἐν τῇ στρατιωτικῇ του στολῇ, ὡραῖον καὶ γαληνιαῖον, ὁποῖος ἦτον, ὅτε ἐκοιμᾶτο ὑπὸ τὰς ὄψεις ἐμοῦ καὶ τῆς μητρός του ἐν Ἀθήναις ἢ Παρισίοις, καὶ παρ᾽ αὐτῷ ἵστατο κλαίων ὁ ἀδελφός του Ἀλέξης.

Ἐπ᾽ αὐτοῦ μετ᾽ ὀλοφυρμῶν ῥιφθείς, τὸν κατεκάλυψα διὰ φιλημάτων. Ὁ ἐν ἀκμῇ νεώτατος, ὁ πλήρης ἐλπίδων τὴν ζωὴν προσβλέπων, ὁ διὰ σπανίας εὐφυΐας καὶ δι᾽ ἐμβριθῶν σπουδῶν μεγάλα τῇ ὑπηρεσίᾳ καὶ δι᾽ ὧν ἔδωκε προώρων δειγμάτων διάσημον συγγραφέα καὶ ποιητὴν ὑποσχόμενος τῇ Ἑλλάδι, ἀνηρπάγη, μόλις εἰσιὼν εἰς τὸ στάδιον, καὶ ἐγὼ τῷ ἐπέζων!

Τὸ ἑσπέρας τὸν συνώδευσα εἰς τὸ νεκροταφεῖον, ὅπου τὸ φέρετρον ἐναπετέθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τῇ δ᾽ ἐπαύριον (ἡμέρᾳ Τρίτῃ, τῇ 23 Ἀπριλίου, ἑορτῇ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου) μετὰ μεσημβρίαν ἐτελέσθη ἡ ἐπίσημος κηδεία, παρόντων πάντων τῶν ὁμογενῶν, ὧν πλεῖστοι εἶχον ἐνδάκρυς τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ ὁ φίλος κ. Σκυλίσσης Ἰσιδωρίδης ἀπήγγειλεν εὔγλωττον, δίκαιον καὶ συγκινητικὸν ἐπιτάφιον. Κατετέθη δ᾽ ὁ παμφίλτατος νεκρὸς ἐντὸς μιᾶς τῶν πυλῶν τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπὸ σύσκιον δένδρον, ὅπου συνεχῶς ἐπιφοιτῶσιν ἡ φαντασία καὶ ἡ καρδία μου.

Τὴν αὐτὴν δ᾽ ἑσπέραν, πρὸς ἀντιπερισπασμὸν τῆς σπαραξικαρδίου μου θλίψεως, ὁ κ. Μάνος μετὰ τοῦ Ἀλέξη μὲ μετέφερον διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς Κάϊρον, ὅπου κατέλυσα εἰς New Hotel, ἀλλ᾽ ὕπνον δὲν εὗρον δι᾽ ὅλης τῆς νυκτός.

Ἦν δ᾽ ἀληθῶς πάσης εὐγνωμοσύνης ἀξία ἡ πρόνοια τοῦ κ. Μάνου, διότι ἀνεῦρε τὸν μόνον δυνατὸν τρόπον τοῦ ν᾽ ἀσχολήσῃ τὴν προσοχήν μου, ἀμβλύνων πως τὴν ἀκμὴν τῶν τελευταίων

μου έντυπώσεων. Ἅμα ἠγέρθημεν τῇ ἐπαύριον τῆς εἰς Κάϊρον ἀφίξεως, κατὰ τὰς 5 1/2 τῆς πρωΐας, μὲ συνώδευσαν ἐφ' ἁμάξης εἰς τὰς Πυραμίδας. Ὅση δὲ καὶ ἂν ἦν ἡ ψυχική μου κατάπτωσις, δὲν ἔμεινα ἀσυγκίνητος εἰς τὴν θέαν τῶν μοναδικῶν ἐκείνων μεγαλουργημάτων τῆς παναρχαίας ἀνθρωπίνης τέχνης, ἃ ἄλλοτε εἶχον πολλάκις ἀσχολήσῃ τὰς μελέτας καὶ τὴν φαντασίαν μου. Ἐν ἐκστάσει ἔμενον πρὸ τῆς 470 π. ὑψηλῆς πυραμίδος Χέοπος· ν' ἀναβῶ ὅμως εἰς αὐτὴν δὲν ᾐσθανόμην ἐν ἐμαυτῷ τὴν ψυχικὴν δραστηριότητα, καὶ ὀλίγον ἐνθαρρυντικὸν ἦν τὸ παράδειγμα, ὃ εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν, γηραιᾶς Ἀγγλίδος, ἣν δύω Ἄραβες εἷλκον ἄνω ἐκ τῶν χειρῶν, δύω δ' ἕτεροι ὤθουν κάτωθεν ἐπὶ τῶν ἀνωμάλων καὶ ὑψηλῶν λίθων, διότι, αἱ ἄλλοτε ἀποτελοῦσαι τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῆς ἐπιφάνειαν 240 βαθμίδες, δὲν ὑπάρχουσι πλέον. Εἶδον δὲ καὶ τὴν εἴσοδον εἰς τὰ ἔγκατα αὐτῆς, ὑψουμένην περὶ τοὺς 30 π. ὑπὲρ τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ αὐτὴ ἐπικάθηται ἐπὶ ὁριζοντίως λελαξευμένου τοῦ βράχου. Εἰς τὴν κολοσσιαίαν Σφίγγα παρετήρησα ἴχνη χρίσματος, ἐπικεχρισμένα. Ταύτην δέ, μετὰ τῆς δευτέρας πυραμίδος, ἥτις ἔχει 400 π. ὕψος, καὶ ἐπὶ κορυφῆς σώζει τὸ ἐπικάλυμμα, συνδέει ὑπόγειος σῦριγξ, ὑπ' ἄμμου συγκεχωσμένη, ἥτις δὲν φαίνεται νέα, ὥστε εἰκάζεται, ὅτι ἡ Σφὶγξ ἦν ἰδιότροπος καὶ καλλίτεχνος εἴσοδος τοῦ τάφου, ἐφ' οὗ ἡ πυραμὶς ἐπεκάθητο.

Ἐπεσκέφθην δὲ καὶ πολλοὺς ἄλλους τάφους, ἄνευ πυραμίδων, μεγαλοπρεπεῖς καὶ εὐρυχώρους, καὶ εἴς τινας αὐτῶν, καίτοι ἀμμοχώστους, εἰσέδυν, ἵνα ἰδῶ τὰς ἀλαβαστρίνας αὐτῶν κοσμήσεις ἢ τὰς ἐν αὐτοῖς δι' αἰώνων ἐγκεκρυμμένας περιγλύφους λάρνακας, καὶ ἀπεκόμισα τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι πᾶσα ἐκείνη ἡ μεγάλη ἔρημος, μέχρι τῶν ἄλλων πυραμίδων, τῶν ἀμυδρῶς διακρινομένων πρὸς μεσημβρίαν, ἦν ἴσως τὸ ἀπέραντον νεκροταφεῖον τῆς Μέμφιδος, διὰ τῶν αἰώνων κατακλυσθὲν ὑπὸ τῆς ῥευστῆς ἄμμου, ὑπὲρ ἣν προέχουσι μόνον αἱ οὐρανομήκεις πυραμίδες. Ἐντὸς δὲ τῆς ἄμμου ἔκοψα καὶ ἔλαβον μετ' ἐμοῦ ἀνθύλλιον ὑδροφόρον, οὗ ἡ θέα εἰς βαθείας μ' ἐνέβαλε σκέψεις διὰ τῆς φύσεως τὴν καταπληκτικὴν καὶ ἀνεξάντλητον πρόνοιαν.

Ἐπιστρέψας δ' εἰς τὴν πόλιν τοῦ Καΐρου, ἔσπευσα ἀμέσως νὰ ἐπισκεφθῶ ἄλλο προσκύνημα, τὴν καρδίαν μου μᾶλλον ἐνδιαφέρον, τὸ γραφεῖον τοῦ Ὀππεγχάΐμ, ἐν ᾧ εἰργάζετο ὁ προσφιλής μου Αἰμύλιος, τὸ σκοτεινόν δωμάτιον, ἐν ᾧ διῆλθε τοὺς πέντε τελευταίους πενθίμους μῆνας τοῦ βίου του, τὸν κῆπον εἰς ὃν ἐγευμάτιζε, τὴν κατοικίαν, εἰς ἣν καθ' ἑκάστην ἐφοίτα, τὴν οἰκίαν τοῦ ἀδελφοῦ του, ὅστις, μετ' ἀγάπης καὶ αὐταπαρνήσεως, ἐφαίδρυνε τὸν καιρὸν τοῦτον τῆς μονώσεως καὶ ἐσχάτης δοκιμασίας, καὶ τοὺς συνεργάτας καὶ φίλους του, ἀναζητῶν καὶ τὸ ἐλάχιστον ἴχνος, ὃ ἀφῆκεν ἐπὶ τῆς γῆς. Τὰ πολυτιμότατα δὲ τούτων ἦσαν τὰ βιβλία, ἃ ἀνεγίνωσκε καὶ αἱ ἰδιόχειροι σημειώσεις του, ἃς ὡς θησαυροὺς συμπαρέλαβον.

Μετὰ δὲ τὸ πρόγευμα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, οἱ περὶ ἐμέ, βλέποντές με πάντοτε καταβεβλημένον, καὶ ἔτι μᾶλλον ἢ πρὶν μετὰ τὰς τελευταίας ἐντυπώσεις, ἵνα δώσωσι νέαν τροφὴν εἰς τὸ πνεῦμά μου, μὲ ὡδήγησαν εἰς τὸ Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, τὸ πάσης σπουδῆς ἄξιον διὰ τὰς ἀνεκτιμήτους ἀρχαιότητας, ἃς περιέχει, ἄριστα διατεταγμένας, διότι διηυθύνετο ὑπὸ ἐπισήμου Εὐρωπαίου αἰγυπτιολόγου πάντοτε. Ἀλλὰ μετ' ἀτόνων καὶ περισπωμένων ὀφθαλμῶν εἶδον τὰς πολυτίμους ἐκείνας συλλογάς, αἵτινες, ἐν πάσῃ ἄλλῃ περιπτώσει, ἤθελον μὲ ἐνθουσιάσῃ, τὰ πλουσιώτατα καὶ πρωτοτύπως καλλίτεχνα χρυσᾶ κοσμήματα τῶν βασιλισσῶν, τὰ ἐκ γῆς ὀπτῆς ἢ ἐκ μαλακοῦ λίθου (τινὰ δὲ καὶ ξύλινα) ὁμοιογραφικὰ καὶ πλήρη ἐκφράσεως ἀγάλματα, ὧν αἱ ὀφθαλμοί, ὑέλινοι, εἶχον ἐνειργασμένον καὶ χρυσοῦν ἔλασμα, παριστῶν καὶ ἐκφράζον τοῦ φωτὸς τὴν ἀκτίνα, τὰ πολυπληθέστατα ἄλλα μονοτόνου ῥυθμοῦ ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα καὶ ἐπιγραφάς, τὰ παντοῖα εἴδη πρὸς κοινὴν χρῆσιν τοῦ βίου, ὡς ἐδώδιμα, ὑφάσματα, ὑποδήματα, ἐν οἷς καὶ ὑποδέσεις μικρῶν παιδίων ἀπαραλλάκτους πρὸς τὰ σημερινὰ αὐτῶν πέδιλα ἢ ***παπούτσια.***

Ἐπανελθόντα δ' εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, μ' ἐπεσκέφθη ὁ Πρωθυπουργὸς τοῦ Ἀντιβασιλέως Νουβὰρ Πασᾶς, ὃν εἶχον γνωρίσῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ πολλοὶ τῶν ὁμογενῶν, ὡς οἱ κ. κ. Ζάνος, Μίχος, Μωραΐτης, ὅστις καὶ ἠθέλησε νὰ μείνω ἐκεῖ παρ' αὐτῷ

ἐπὶ 2 ἢ 3 ἡμέρας. Ἀλλὰ δὲν ᾐσθάνθην ἐν ἐμοὶ τὴν δύναμιν νὰ δεχθῶ τὴν πρόσκλησιν, καὶ μοὶ ἐφαίνετο ὅτι, ἀφ' οὗ ἅπαξ εἶδον τὰ μέρη τῆς διατριβῆς του, ἔπρεπε νὰ σπεύσω ὀπίσω παρὰ τὸν τάφον του. Ἐν πάσῃ ἄλλῃ ἐποχῇ καὶ περιστάσει ἡ θέα τοῦ Νείλου διαῤῥέοντος τὴν ἀχανῆ ἔρημον, ἐν ᾗ μονήρεις ὑψοῦντο αἱ πυραμίδες, θὰ ἔπληττε τὴν φαντασίαν μου ἰσχυρῶς, καὶ θὰ μ' εἵλκυεν ἐπὶ μακρὸν νὰ παραμείνω παρὰ τὴν ἕδραν ταύτην τοῦ παναρχαίου πολιτισμοῦ. Ἀλλὰ τότε ἡ φαντασία καὶ ἡ καρδία μου ἦσαν ἀμβλεῖαι πρὸς τοιαύτας ἐντυπώσεις, ἃς μετὰ χρόνον μόνον ἀνεῦρον ἐν τῇ μνήμῃ μου διατηρουμένας.

Ἀπήλθομεν λοιπὸν περὶ τὰς 6 τὸ ἑσπέρας. Καθ' ὁδὸν ἀπηντῶμεν, εἰς μακρὰς ἀποστάσεις ἐνίοτε, λόφους τινὰς ἄμμου, εἰς ὧν τὰ πλευρὰ ἠνοίγοντο σκοτειναὶ ὀπαί, καὶ ἠρώτησα, ἂν θῶες ἢ τίνα εἴδη ζώων ἀνώρυττον καὶ κατῴκουν αὐτάς· ἀλλ' ἔμαθον, πρὸς ἔκπληξίν μου, ὅτι οἱ κάτοικοι αὐτῶν ἦσαν ἄνθρωποι, οἱ δυστυχεῖς δουλοπάροικοι Φελλάχαι, οἱ ἀπόγονοι ἐκείνων, οἵτινες, πρὸ χιλιάδων ἐτῶν, ἀνήγειραν τὰ ἔτι σωζόμενα καὶ ἀπαράμιλλα μείναντα ἀρχιτεκτονικὰ μεγαλουργήματα. Πολλάκις δέ, παρά τινα τῶν σπανίων διωρύγων τοῦ Νείλου, δι' ὧν πόσιμον ὕδωρ προμηθεύεται τοῖς ἀθλίοις τούτοις κατοίκοις, ἐβλέπομεν, ὡς ἀρχαῖον ἄγαλμα ἱσταμένην, ἵνα διερχομένους μᾶς ἴδῃ, νέαν τινὰ χωρικήν, τὸν ἀμφορέα φέρουσαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ ἡ θέσις αὐτῆς εἶχε τὶ τὸ εὐγενὲς καί, ὡς μαρτυροῦν, ὅτι οὐχὶ ἡ φύσις, ἀλλ' ἡ ἀποκτηνοῦσα τυραννία εἶχε καταῤῥίψει εἰς τὴν ἐσχάτην βαθμίδα τὸν λαὸν ἐκεῖνον, ὅστις ἐπὶ τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος εἶχε διανοίξῃ εἰς τοὺς λοιποὺς πάντας τὸ στάδιον τοῦ πολιτισμοῦ. Εἰς Ἀλεξάνδρειαν δ' ἀφίχθημεν κατὰ τὰς 10 $^1/_2$.

Ἐνταῦθα, ἀφ' οὗ ἀνέγνων ὅ,τι ὁ Ἡρόδοτος γράφει περὶ Αἰγύπτου καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων τινά, συνεπεσκέφθην μετὰ τοῦ πεπαιδευμένου αἰγυπτιολόγου, τοῦ ἐξ Ἀμαρουσίου τῆς Ἀττικῆς καταγομένου κ. Νερούτσου, τ' ἀρχαῖα ἴχνη σώζοντα μέρη τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ τὸν ὀβελίσκον τῆς Κλεοπάτρας, κείμενον κατὰ γῆς εἰς τὸ παράλιον, ἐντὸς κτήματος τοῦ ὁμογενοῦς Δημητρίου Ἰωάννου, ἔχοντα δὲ καὶ τὰς τέσσαρας πλευρὰς ἱερογλυφικῶς ἐπιγε-

γραμμένας. Ἐξ αὐτῶν, τὰς δύω πρὸς τὴν θάλασσαν ἐστραμμένας, εἶδον ἐντελῶς διατετηρημένας, τὰς δὲ πρὸς τὴν ξηρὰν ὑπὸ τῆς ἄμμου καταστραφείσας. Ἐπεσκέφθην δὲ καὶ τοὺς ἐπισημοτάτους τῶν ὁμογενῶν, χάριτας ἀποδιδούς, δι' ἣν μοὶ ἐπεδείξαντο συμπάθειαν, καὶ ἐν Ῥαμλὲ (τὴν ἀρχαίαν Νικόπολιν), κατὰ τὰ περίχωρα τῆς Ἀλεξανδρείας, κεκοσμημένην ὑπὸ πλουσίων ἐπαύλεων, ὁ κ. Ἰωάννης Δημητρίου μοὶ ἔδειξε τὴν πολύτιμον αἰγυπτιακῶν ἀρχαιοτήτων συλλογήν του, ἣν συνήθροιζεν ἐπὶ τῇ γενναίᾳ προθέσει τοῦ νὰ πλουτίσῃ δι' αὐτῆς τὴν Ἑλλάδα. Ἐδωρήσατο δὲ καὶ εἰς ἐμὲ ἀρχαῖον κάνθαρον ἐξ αὐτῆς. Καὶ παρὰ τῷ κ. Τσιτσίνιᾳ δὲ εἶδον πλουσίαν συλλογήν, ἐν ᾗ καὶ σπάνιον Ἑλληνικὸν ἀγγεῖον, παριστῶν τὸν Αἴαντα καὶ Ἀχιλλέα κυβεύοντας, καὶ ἑτέραν ἀξιόλογον αἰγυπτιακὴν συλλογὴν παρὰ τῷ κ. Συνοδινῷ.

Τῇ Κυριακῇ δ' ἀπῆλθον ἀπὸ πρωΐας μετὰ τοῦ Ἀλέξη, κατὰ πρῶτον εἰς τὴν ὡραίαν πλατεῖαν τῆς πόλεως, διότι ἐκεῖ, ὁ ἀκριβῶς πρὸ μιᾶς ἑβδομάδος ἀφιχθεὶς ἐκ Καΐρου ἀγαπητός μου Αἰμύλιος, εἶχε καταβῇ ἀπὸ τοῦ ξενοδοχείου, ἐν ᾧ κατέλυσε, ἵνα περιπατήσῃ, ἀλλὰ διὰ μιᾶς, αἰσθανθεὶς ἑαυτὸν ἐνοχλούμενον, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον καὶ κατεκλίνθη· τῆς καταστάσεώς του δὲ ταχέως ἐπὶ τὰ χείρω βαινούσης καὶ ἀπαιτούσης συνεχῆ ἐπιτήρησιν, μετηνέχθη εἰς τὸ κατάστημα τῶν Ἀδελφῶν τοῦ Ἐλέους, ὅπου καὶ ἐξέπνευσεν.

Ἐκεῖθεν δὲ μετέβην εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ διὰ πάσης τῆς ἀκολουθίας ἡ καρδία μου διεῤῥήγνυτο κλαίουσα καὶ προσευχομένη, εἰ καὶ μ' ἐτάραττεν ἡ ξενικὴ μουσική, ἣν, διορθῶν δῆθεν τὴν ἀρχαίαν καὶ πατροπαράδοτον, εἶχεν εἰσαγάγει ἐκεῖ κύριός τις Μινότας καλούμενος. Περὶ τούτου δὲ δὲν τῷ ἀπέκρυψα τὴν γνώμην μου, ἀφ' οὗ ἐξήλθομεν τῆς ἐκκλησίας.

Μετ' εὐχαριστήσεως ἀπήντησα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὴν οἰκογένειαν Π. Ῥάλλη, μεθ' ἧς πολλὴ οἰκειότης μὲ συνέδεεν ἐν Παρισίοις, καὶ ὅτε εἰς πρόγευμα προσεκλήθην παρ' αὐτῇ, ἡ θυγάτηρ τῆς κυρίας Ῥάλλη, Ἀσπασία, μοὶ ἔδωκεν εἰς ἐνθύμημα, Ἰνδικόν τι βραχιόλιον. Ἄλλα δὲ δῶρα ἔλαβον παρὰ τῆς κυρίας Καρυδιᾶ, τοὺς χάρτας καὶ τὴν περιγραφὴν τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπὸ

Μαχμοὺτ βέη· ὁ κ. Τσιτσίνιας δὲ μοὶ ἐχάρισεν ἓν νόμισμα, ἔχον κεφαλὴν τοῦ Ὁμήρου, καὶ ἡ κυρία Σουλτάνη ἕτερον Πτολεμαίου καὶ τρεῖς ἀρχαίους κανθάρους. Πλεῖστοι δὲ τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁμογενῶν, παρὰ τοῦ κ. Σκυλίσση μαθόντες, ὅτι εἶχον ἐπιχειρίσει τὴν ἔκδοσιν τῶν Ἁπάντων, κατεγράφησαν ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ μου συνδρομηταὶ εἰς αὐτά, καὶ τῇ Τετάρτῃ τὸ ἑσπέρας, ἐλθόντες πρὸς ἐμὲ οἱ κ. κ. Νικολόπουλος καὶ Ζερβουδάκης, μοὶ ἐνεχείρισαν τὸν κατάλογον τῶν συνδρομητῶν, καὶ συγχρόνως 26 χιλιάδας δραχμῶν, ἐκ προκαταβολῆς τὸ ὅλον τῆς συνδρομῆς διὰ τοὺς 12 τόμους, οὓς εἶχον τότε ἀναγγείλλει. Ἡ τοιαύτη εὐγενὴς αὐτῶν προθυμία βαθέως μὲ συνεκίνησε καὶ ἔσπευσα νὰ τοῖς ἀπευθύνω ἐπιστολὴν ἐκφράζουσαν τὸν βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην μου, διότι ἡ πρὸς ἐμὲ εὐμένειά των ἦν βάλσαμον εἰς τὴν τετρωμένην καρδίαν μου, καὶ μοὶ καθίστα δυνατὴν καὶ τὴν τῶν ἔργων μου ἔκδοσιν.

Τῇ δὲ Πέμπτῃ (2 Μαΐου), εὐθὺς ἀπὸ πρωΐας ἀπῆλθον μετὰ τοῦ Ἀλέξη εἰς τὸ κοιμητήριον, ὅπου ἄφηνον διὰ πάντοτε μακρὰν ἡμῶν κείμενον τὸν φίλτατόν μου Αἰμύλιον, ἓν τῶν ἐγκαυχημάτων τῆς οἰκογενείας μου, καὶ τὸν ἐμοὶ ἀγαπητότατον, ἄφηνον ὅμως καὶ πάντοτε παρ' αὐτῷ τὴν μνήμην καὶ τὴν καρδίαν μου, καὶ τὴν εὐλογίαν μου ἐπ' αὐτοῦ. καὶ ἀφ' οὗ ἐδέχθην πλείστων ὁμογενῶν κατ' οἶκον τοὺς ἀποχαιρετισμούς, ὑπὸ πολλῶν ἄλλων συνοδευόμενος, ἐπεβιβάσθην κατὰ τὰς $4^1/_2$, καὶ ἀπεπλεύσαμεν. Ἐπὶ τῆς ὁδοιπορίας δὲ θλιβερά τις μοὶ παρέστη παρηγορία, εἷς φθισικός, βαρέως πάσχων καὶ βασανιζόμενος, ὅστις μοὶ ἐνέβαλλε τὴν ἰδέαν, ὅτι τοιαύτη οἰκτρὰ θὰ ἦτον ἴσως καὶ τοῦ φιλτάτου υἱοῦ μου ἡ ὕπαρξις, ἂν ὁ Θεὸς δὲν τὸν ἀνέπαυεν εἰς τοὺς κόλπους του.

Εἰς Σύρον ἐφθάσαμεν μετὰ εἴκοσι τέσσαρας ὥρας, καὶ τὸ πρωΐ, τῆς 5 Μαΐου, δι' Ἑλληνικοῦ πλοίου, τῆς «Ἴριδος», μετ' ἀνήσυχον νύκτα, εἰς Πειραιᾶ. Τὴν οἰκογένειαν, ἐξ ἐπιστολῶν μου γνωρίζουσαν ἤδη τὸ δυστύχημα, εὗρον εἰς ἀπαρηγόρητον θλίψιν βεβυθισμένην· δι' ἐμὲ δ' ὁ θόρυβος εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν, τὸ εὔθυμον καὶ ἀδιάφορον πλῆθος, ὃ ἀπήντων, διήγειρεν ἀλγεινὰ

αἰσθήματα καὶ συνέθλιβε τὴν καρδίαν μου. Τὸ πρῶτον δὲ πένθιμον καθῆκον, ὃ ἐξετελέσαμεν, ἦν ἐκκλησιαστικὸν μνημόσυνον, εἰς ὃ αἱ καταβεβλημέναι ἡμῶν ψυχαὶ ὑψώθησαν πρὸς τὰς μονάς, εἰς ἃς μετέβη καταλιπὼν ἡμᾶς ὁ παμφίλτατος.

Ἐθεώρησα δ' ἐκ τῶν πρώτων μου καθηκόντων νὰ ἐπισκεφθῶ, ἅμα ἀφιχθείς, τὴν μητέρα τοῦ κ. Μάνου, πρὸς ἔκφρασιν τῆς εὐγνωμοσύνης μου διὰ τὴν φιλόξενον ὑποδοχὴν καὶ διὰ τὴν παραμυθίαν, ἣν εὗρον παρὰ τῷ υἱῷ της, καὶ ὁμοίως καὶ τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Δελιγιάννην, ἵνα πολεμήσω παρ' αὐτῷ τὴν πρόληψιν, ὅτι ὁ Πρόξενος ἡμῶν ἦν ἀφωσιωμένος εἰς τὸν κ. Δελιγεώργην μᾶλλον ἢ εἰς τὸ καθῆκόν του.

Τὸ πρῶτον δ' ἔργον, εἰς ὃ ἐκθύμως ἠσχολήθην ἀπὸ τῆς ἐπανόδου μου, ἦν νὰ διατάξω καὶ ἐκδώσω τ' ἀπομνημονεύματα, ἃ ὁ Αἰμύλιος εἶχε συντάξῃ ἐπὶ τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου, διηγούμενος τὴν εἰς αὐτὸν μετοχήν του. Διεφαίνετο δ' ἐν αὐτοῖς σπανία χάρις καὶ πρωτοτυπία, καὶ πρώϊμος συγγραφικὴ ἱκανότης, καὶ τὰ ἀφιέρου εἰς τοὺς νέους Ἕλληνας ἀξιωματικούς, μεθ' ὧν ἤλπιζεν, ἀλλὰ σκληρὰ εἱμαρμένη δὲν τῷ ἐπέτρεψε, νὰ συνυπηρετήσῃ. Ἡ δ' ἔκδοσις ὡρίσθη νὰ πωλῆται ὑπὲρ τοῦ Πτωχοκομείου.

Τῇ 19 Μαΐου ἡ κυρία Ζωὴ Βαλτατζῆ, ἀπερχομένη μετὰ τοῦ Λεάνδρου Δοσίου εἰς Κωνσταντινούπολιν, μᾶς ἔδωσε γεῦμα ἀποχαιρετισμοῦ ἐπὶ τὸν λόφων τῆς Φρεαττύος. Καὶ ἦν μὲν ἀπαράμιλλον τὸ κάλλος τῆς φύσεως, οἱ κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τοῦ χρόνου ἀνθόστρωτοι λόφοι ὑπερκείμενοι τῆς στιλπνῆς καὶ μειδιώσης θαλάσσης. Ἀλλ' ἡ ἐξαφθεῖσα εὐθυμία τινῶν τῶν συνδαιτυμόνων μὲ κατέβαλλε καὶ μοὶ συνέτριβε τὴν καρδίαν. Συναπήρχετο δὲ καὶ ὁ Εὐγένιος.

Ἐν τούτοις ἡ κυβέρνησις εἶχεν ὁριστικῶς ἀποφασίσῃ τῶν Πρεσβειῶν τὴν ἀνίδρυσιν, καὶ ὁ Πρέσβυς τῆς Αὐστρίας κ. Ποττεμβοὺργ, μοὶ εἶπεν ὅτι πέμπομαι εἰς Βερολῖνον. Τοῦτο δὲ μαθών, ἐπεσκέφθην τὸν Ὑπουργὸν Ἰ. Δεληγιάννην, καὶ τῷ εἶπον ὅτι, ἂν ἀληθῶς πρόκηται νὰ διορισθῶ που Πρέσβυς, τῷ ζητῶ ὡς Γραμματέα τὸν υἱόν μου Ἀλέξην, καὶ διότι γνωρίζω τὴν ἱκανοτητά του, καὶ διότι δίκαιος εἶναι ὁ προβιβασμός του,

μετὰ τόσων ἐτῶν ἄμισθον καὶ ἀμοιβῆς ἀξίαν ὑπηρεσίαν. Ὁ κ. Δεληγιάννης ὅμως μοὶ ἀπήντησεν ὅτι, ἐγὼ μὲν πέμπομαι εἰς Βερολῖνον, γνωρίζει δὲ πόσον ἀξιεπαίνως ὑπηρέτησεν ὁ υἱός μου, καὶ ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκεῖνος σχεδὸν πάντοτε ἀνεπλήρου τὸν ὀλίγον ἐργαζόμενον καὶ μακράν μου οἰκούντα Πρῶτον Γραμματέα, ἀλλὰ πρὸς τὸ παρὸν οὐδὲν ἦν δυνατὸν νὰ γίνῃ δι' αὐτόν, διὰ λόγον ὃν δὲν ἐδύνατο εἰσέτι νὰ μ' εἰπῇ, ὃν ὅμως θὰ ἐγκρίνω, ὅταν τὸν μάθω. Μετὰ ταῦτα δὲ, εἰς ἄλλην συνέντευξιν, καὶ μοὶ ἐδήλωσεν ἐμπιστευτικῶς τὸν λόγον τοῦτον, ὃν ὅμως οὐδόλως ἐνέκρινα, ἐξ ἐναντίας εὗρον πολὺ κατακριτέον καὶ πάσης τάξεως περὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἀνατρεπτικόν. Ἦν δ' οὗτος, ὅτι ὁ πρωθυπουργὸς κ. Βούλγαρης ἐζήτησε νὰ διορισθῇ Πρῶτος Γραμματεὺς τῆς ἐν Βερολίνῳ Πρεσβείας ὁ οὐδαμοῦ, οὐδέποτε, οὐδ' ὡς γραφεὺς ὑπηρετήσας, καὶ ἐκεῖ τὰς σπουδάς του ἔτι μὴ περατώσας, υἱός του. Οὐχ ἧττον ὁ κ. Δεληγιάννης ἐνόμισεν ὅτι δὲν ἐδύνατο ν' ἀρνηθῇ τὸ αἰτούμενον ὑπὸ τοῦ Πρωθυπουργοῦ, καὶ τὸν υἱόν μου διώρισε διὰ Β. Διατάγματος ἄμισθον Γραμματέα τῆς πρεσβείας τοῦ Βερολίνου, εἰπών μοι ὅτι θέλει διαδεχθῇ ὡς Γραμματεὺς τὸν Βούλγαρην, ὅστις δὲν πρόκειται νὰ μείνῃ ἐπὶ πολύ. Περὶ τούτου δὲ μ' ἐβεβαίωσε καὶ ὁ πατήρ του, εἰπών μοι ὅτι τὴν θέσιν τοῦ Γραμματέως ἐπεζήτησε δι' αὐτὸν πρὸς διευκόλυνσιν καὶ προπαρασκευὴν βουλευτικῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ, ὥστε καὶ ὑπὲρ δύω μῆνας δὲν θὰ ἔμενεν ἐν Βερολίνῳ, μεθ' οὓς ἡ θέσις θὰ ἐδίδετο δικαιωματικῶς εἰς τὸν Ἀλέξην.

Συγχρόνως ἐπροσπάθησα νὰ ἐπιφέρω τινὰ βελτίωσιν καὶ εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ἀριστείδου, ὅστις, ὡς ἀξιωματικὸς τῶν Πυροσβεστῶν, δὲν ἐδύνατο νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας ἀνταξίας τῶν γνώσεών του, οὐδὲ τῆς πείρας, ἣν προσεκτήσατο εἰς δύω τῶν μεγαλητέρων πολέμων τῶν παρόντων χρόνων. Ἐζήτησα, ἑπομένως, νὰ μετατεθῇ εἰς τοὺς Ἐπιτελεῖς· καὶ μ' ὑπεσχέθησαν μὲν νὰ γίνῃ περὶ τούτου προσπάθεια, ἀλλ' ἢ δὲν ἔγεινεν, ἢ ἀπέτυχεν. Ὑπὸ φίλων μου δὲ τῷ ἐγένετο πρότασις νὰ ἐκλεχθῇ Βουλευτής, καί, συναινέσας, ἔλαβε πρὸς τοῦτο 5 ½ μηνῶν ἄδειαν

παρὰ τοῦ Ὑπουργείου. Πολλὰ δὲ κ' ἐγὼ παρὰ πολλοῖς ἐνήργησα, οὐκ ὀλίγα δὲ καὶ ὁ ἴδιος ἐδαπάνησε· καὶ εἰς τὰς ἐκλογὰς γενομένας τῇ 23—25 Ἰουνίου, ἔλαβε μὲν τῷ ὄντι ψήφους πολλάς, καὶ ἡ ἐν Ἀμαρουσίῳ κάλπη του ἦν ἡ μία τῶν στεφανωθεισῶν καὶ πανηγυρικῶς κομισθεισῶν εἰς Ἀθήνας, ἀλλ' εἰς τὴν διαλογὴν ἦν μόνον ὁ προτελευταῖος τῶν ὑποψηφίων, καὶ οὕτως ἀπέτυχε.

Τῇ 9ῃ Ἰουνίου, παρευρεθεὶς εἰς συνεδρίασιν τοῦ Συλλόγου Βύρωνος, καθ' ἣν ὁ φίλος μου Σκυλίσσης Ἰσιδωρίδης, ὁμιλήσας περὶ ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἐκήρυξεν αὐτὴν ἑβραϊκὴν τὴν καταγωγὴν καὶ βάρβαρον, ὡς ἀρχαίαν δ' Ἑλληνικὴν ἐθεώρησε τὴν Ἰταλικήν, τῷ εἶπον μὲν ἰδιαιτέρως ὅτι, κατ' ἐμὴν γνώμην, αἱ θεωρίαι του ἦσαν ἱστορικῶς ἐσφαλμέναι, ἔγραψα δὲ τὴν ἐπαύριον εἰς τὴν «Ἐφημερίδα», ἐπαινῶν τὴν εὐγλωττίαν τοῦ λόγου του, ἀλλ' ἀναιρῶν αὐτόν, καί, πορευθείς εἰς τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν, ἐξήγησα αὐτῷ τὰς περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου θεωρίας μου, καὶ τὸν παρεκάλεσα ν' ἀντιστῇ πάντοτε ἐπιμόνως εἰς πᾶσαν πρότασιν ἢ ἐπιχείρησιν μεταβολῆς τῆς πατροπαρόδου ταύτης Μουσικῆς. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, εἰς οἰκίαν τινά, εἰς ἣν ἐνόμιζον ὅτι γνώριμός τις κατῴκει, εἰσελθὼν εἰς τὸ πρόσγαιον δωμάτιον, ἵνα ἐρωτήσω περὶ αὐτοῦ, εὑρέθην ἐντὸς πλήρους συνεδριάσεως ἑταιρείας τινός, ἥτις, ἔμαθον παρὰ τοῦ προέδρου, ὅτι σκοπὸν εἶχε τὴν ἐκκλησιαστικὴν Μουσικήν, καί, παρακληθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, παρεκάθησα· ἐπειδὴ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔμελλον ν' ἀποδημήσω, λαβὼν τὸν λόγον, ἀπεχαιρέτισα, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἐνεψύχωσα τὴν ἑταιρείαν νὰ ἐπιμείνῃ ἀπαρεγκλίτως εἰς τὸ ἔργον της, ἀναπτύξας αὐτῇ τὴν ἐμὴν ἔποψιν καὶ τοὺς λόγους, δι' οὓς τὴν ἱερὰν ἡμῶν μουσικὴν ἐθεώρουν οὖσαν ἀκριβῶς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικήν, μεταβᾶσαν ἀπὸ τῆς σκηνῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Πρῶτοι Πρέσβεις διωρίσθησαν ὁ κ. Βαλαωρίτης εἰς Λονδῖνον καὶ ὁ κ. Βράϊλας εἰς Πετρούπολιν. Μετὰ τούτου δέ, ἀπερχομένου εἰς τὴν θέσιν του, συνδιελέχθην διὰ μακρῶν τῇ 13 Ἰουνίου, ἐξηγήσας αὐτῷ τὴν γνώμην μου, ὅτι πρέπει νὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν εὔνοιαν καὶ τῆς Ῥωσσίας, ἵνα μὴ τὴν ἔχωμεν ἐκ συστήματος

ἐχθρικὴν εἰς τὴν ἐν Ἀνατολῇ αὔξησιν ἡμῶν, ἐξ ἐναντίας μάλιστα, ἐκ τῆς ὀρθοδοξίας ἐλπίζουσαν ὠφελήματα, καὶ τὸν εὗρον τὰ αὐτὰ μετ' ἐμοῦ φρονοῦντα.

Τὴν δ' ἐπαύριον τῆς ἡμέρας ἐκείνης παρουσιάσθην εἰς τὸν Βασιλέα, ἄρτι ἐπιστρέψαντα εἰς Ἀθήνας, καὶ παρουσίασα καὶ τὸν Ἀλέξην, ὃν καὶ ἐσύστησα εἰς τὴν Α. Μ Ἐξέφρασε δ' ὁ Βασιλεὺς ἐγκάρδια συλλυπητήρια διὰ τὴν συμβᾶσαν ἡμῖν συμφοράν, καὶ πολλὰ συνδιελέχθη μετὰ τοῦ Ἀλέξη περὶ Αἰγύπτου, καὶ τὸν ἐπήνεσε διὰ τὴν μακρὰν καὶ πρόθυμόν του ὑπηρεσίαν.Κατὰ τὴν παρουσίασιν δὲ ταύτην ὡμίλησα καὶ περὶ τοῦ συστηθέντος μοι Ἄνσεν, ὡς προτιθεμένου νὰ ἐκδώσῃ φιλελληνικὴν ἐφημερίδα, καὶ δυναμένου ν' ἀναδειχθῇ οὐκ ὀλίγον χρήσιμος, ἀλλ' εἰς τὸν Βασιλέα ἀγνοῶ τίς ἐπέβαλε τὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ Δανὸς οὗτος ἦν κατάσκοπος, παρεξηγουμένου πιθανῶς οὕτω τοῦ φιλοπράγμονος αὐτοῦ χαρακτῆρος.

Τῇ 21 Ἰουνίου περίεργον εἶχον συνάντησιν. Διερχόμενος ἐμπρὸς τοῦ Ξενοδοχείου τῶν Ξένων, εἶδον κυρίαν ἐξερχομένην αὐτοῦ καὶ ἀναβᾶσαν εἰς ἅμαξαν· ἡ φυσιογνωμία δ' αὐτῆς διήγειρεν ἐν ἐμοὶ ἀόριστόν τινα ἀνάμνησιν, δι' ὃ καί, ἐρωτήσας εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ἔμαθον ὅτι ἦν ἡ κυρία Φρέβελ, καί, ἐνθυμηθεὶς ὅτι οὕτω ἐκαλεῖτο, ἀφ' οὗ ἐνυμφεύθη, ἡ Καρολίνα, τρίτη θυγάτηρ τοῦ ποτὲ Ἀντιβασιλέως ἡμῶν Ἀρμενσπέργ, προσῆλθον εἰς τὴν ἅμαξαν, καὶ μετὰ μεγάλης χαρᾶς ἀνεγνωρίσθην ὑπ' αὐτῆς. Προσελθόντος δὲ μετά τινας στιγμὰς καὶ τοῦ ἀνδρός της μετὰ τοῦ υἱοῦ των, μὲ παρουσίασεν εἰς αὐτόν, Πρόξενον ὄντα τῆς Γερμανίας ἐν Σμύρνῃ καί, μετὰ τοῦτο, προσκληθείς, ἀνέβην εἰς τὴν ἅμαξάν των, συμπεριήλθομεν τὴν πόλιν καὶ τοῖς ἔδειξα τὰς οἰκίας, ἃς ἡ κυρία εἶχε κατοικήσῃ, ὡς θυγάτηρ τοῦ Ἀντιβασιλέως, καὶ συνεπεσκέφθημεν τὸν Βοτανικὸν Κῆπον.

Παρεκλήθην δ' ὑπὸ τοῦ κ. καὶ τῆς κυρίας Φρέβελ νὰ μεσιτεύσω ὑπὲρ τῆς ἀλλαχόσε μεταθέσεως αὐτῶν, ὃ καὶ ἔπραξα ἐπιτυχῶς, ἀφ' οὗ μετέβην εἰς Πρωσσίαν. Οὐχὶ δ' εὐχαρίστους πληροφορίας μοὶ ἔδωκεν ἡ Καρολίνα περὶ τῆς ἀδελφῆς της Σοφίας, διαζευχθείσης ἀπὸ τοῦ ἀνδρός της Καντακουζηνοῦ καὶ μόνης ζώσης ἐν Γερμανίᾳ, μετὰ τῶν παιδίων της.

Λυπηρὰ εἴδησις ἔφθασε κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐκ Κερκύρας, ὅπου, ἕνεκά τινος ὑφ' ἁμάξης καταπατηθέντος κυνός, ἐξ ἀμελείας τῶν ἀρχῶν, συνέβη σύγκρουσις, ἐν ᾗ εἴκοσι ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ μία κυρία, ἡ κυρία Μιλιαρέση, καὶ εἷς ὑπήκοος Ἄγγλος.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου δύω μᾶς ἐγένοντο προτάσεις συνοικεσίων, ἡ μὲν διὰ τὴν θυγατέρα μου Ζωὴν μετὰ τοῦ υἱοῦ ἢ ἐγγόνου τοῦ ἐν τῇ Φιλικῇ Ἑταιρείᾳ ὀνομαστοῦ γενομένου Φωτίλα. Ἀλλὰ τὸν νέον δὲν ἐγνώριζον, οὐδέ τι ἐνθαῤῥυντικὸν ἐδυνήθην νὰ μάθω περὶ τῆς κοινωνικῆς θέσεως ἢ τῶν προτερημάτων του, ὥστε ἐματαιώθη ἡ πρότασις, ἡ δὲ προῆλθεν ἐκ τῆς κυρίας Τομπάζη, ἥτις ἐζήτησε τὸν Ἀλέξην διὰ τὴν θυγατέρα της. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγὼ ἀρχὴν εἶχον νὰ μὴ ἐπεμβαίνω εἰς τῶν υἱῶν μου τὴν ἐκλογήν, ὁ Ἀλέξης, θεωρῶν ἑαυτὸν πολὺ νέον καὶ εἰσέτι στερούμενον σταδίου, ἠρνήθη.

Ἐν τούτοις ὁ πολιτικὸς τῆς Ἑλλάδος ὁρίζων δὲν ἦν ἐντελῶς αἴθριος. Ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου του Ὑπουργείου ὁ Βασιλεύς, ὡς ὤφειλεν, εἶχε μεταβιβάσῃ πᾶσάν του τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ νέον, τὸ ἐπιβληθὲν ὑπὸ τῆς πλειονοψηφίας. Ἀλλὰ τοῦτο δυσηρέστη τὴν ἀντιπολίτευσιν, καὶ ἓν μέλος αὐτῆς, ὁ Χ. Τρικούπης, ἐδημοσίευσεν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Τίς πταίει;» ἄρθρον ἀσεβὲς καὶ ἀντισυνταγματικόν, τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ ζοφερὰ χρώματα παριστῶν, καὶ τὴν εὐθύνην αὐτῆς ἀποδίδων εἰς τὸν Βασιλέα, δι' ὃ καὶ παρεπέμφθη εἰς τὰ δικαστήρια, καὶ ἐφυλακίσθη. Πολλὰ δὲ καὶ ἄτοπα διεδίδοντο ὑπὸ τῶν μᾶλλον ἐξημμένων ἀρχολιπάρων, καί, ἐν ἄλλοις, ὅτι ἡ Ἤπειρος ἔμελλε νὰ κηρυχθῇ ἀνεξάρτητος ὑπὸ τὸν Ἀλφρέδον, ὡς Βασιλέα, καὶ ἄλλαι, οὐχὶ φρονιμώτεραι, φαντασιοκοπίαι. Ηὔξησε δὲ τὸν θόρυβον καὶ ὁ Γρίβας, προκαλέσας διὰ τῶν ὑπασπιστῶν του τὸν Φιλήμονα εἰς μονομαχίαν, ἣν 15 νέοι παρουσιάσθησαν νὰ δεχθῶσιν ἀντ' ἐκείνου.

Εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, κενουμένης τότε τῆς θέσεως τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως, οἱ περὶ τὸν Ὑπουργὸν μὲ προὐκάλεσαν νὰ γράψω εἰς τὸν υἱόν μου Κλέωνα, ὅτι εἰς αὐτὸν θὰ ἐδίδετο, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ ἐδόθη εἰς τὸν κ. Ῥαζῆν, τὸν πρώην Διερ-

μηνέα μου ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ φίλον ἐπιστήθιον τοῦ Τρικούπη.

Κατὰ παράκλησιν τοῦ νέου Ἀσωπίου, ἔγραψα κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον διὰ τὸ Ἡμερολόγιόν του ἄρθρον περὶ πνευματισμοῦ.

Προσεκλήθην δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων νὰ συνεργασθῶ μετ᾽ αὐτοῦ καὶ μετ᾽ ἐπιτροπῆς, ἣν τὸ Ὑπουργεῖον διώρισε, πρὸς γνωμοδότησιν περὶ τῆς ἐν τῷ Μουσείῳ κατατάξεως τῶν ἀρχαίων ἀντικειμένων· ἀλλ᾽ ἀντὶ τούτου, πορευθεὶς μόνος, καὶ μελετήσας τὰς θέσεις, ἀπηύθυνα πρὸς τὴν Ἐφορείαν ἰδιαιτέραν ἔκθεσιν, ἐν ᾗ ἔλεγον, ὅτι ἀνέκαθεν ἀποδοκιμάζω τὴν διὰ τὸ Μουσεῖον ἐκλεχθεῖσαν θέσιν, καὶ ἔτι μᾶλλον τὸ σχέδιον αὐτοῦ, μὴ συνᾷδον πρὸς τὸ ἄλλοτε ἐγκριθὲν καὶ εἰς διεθνῆ διαγωνισμὸν ἐκτεθὲν σχέδιον, ὡς δὲν εἶχον ἄλλοτε δεχθῆ τὴν προταθεῖσάν μοι συμμετοχὴν εἰς τὴν ἐφορευτικὴν ἐπιτροπὴν τῆς οἰκοδομῆς, οὕτως ἀπέχω καὶ τῆς ἤδη συστάσης. Οὐχ ἧττον ὅμως ἐπρότεινον ἰδιωτικῶς, ἣν ἐνόμιζον σκοπιμωτέραν διάταξιν, ὅπως τότε εἶχον τὰ τοῦ Μουσείου.

Τέλος δὲ τῇ 16ῃ Ἰουλίου μοὶ ἐκοινοποιήθη ὁ διορισμός μου εἰς τὴν Πρεσβείαν τοῦ Βερολίνου, μετὰ τοῦ Κουντουριώτου ἀπερχομένου εἰς Κωνταντινούπολιν καὶ τοῦ Μελετοπούλου ἀπερχομένου εἰς Ῥώμην, καὶ τὸν ὅρκον μου ἔδωκα ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως. Εἰς τὴν συνέντευξιν δὲ ταύτην ὁ Βασιλεὺς πολλοὺς εὐηρεστήθη νὰ μοὶ εἴπῃ ἐπαίνους διὰ τοῦ Αἰμυλίου μου τ᾽ Ἀπομνημονεύματα, καὶ προσέτι νὰ μοὶ ἀναγγείλῃ ὅτι ἀπένειμεν ἑλληνικὸν παράσημον εἰς τὸν Ἄνσεν, τὸν ἄλλοτε διαβληθέντα αὐτῷ καὶ ὑπὲρ οὗ εἶχον ἐγὼ μεσιτεύσῃ, δι᾽ ὅσα εἶχε γράψῃ ὑπὲρ Ἑλλάδος, καὶ προσέτι εἰς τὸν Danhauser, τὸν συντάξαντα τὴν μουσικὴν τῶν χορῶν τοῦ Κουτρούλη.

Μετὰ τὴν ὁρκοδοσίαν δ᾽ ἀποχαιρετῶν τὸν κ. Βούλγαρην, τῷ συνέστησα αὖθις τὸν Ἀλέξην, καὶ μοὶ εἶπε νὰ μένω ἥσυχος, διότι ἀφεύκτως θὰ διαδεχθῇ τὸν υἱόν του, ἐπιστρέφοντα εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν Δεκέμβριον. Τῷ παρέστησα δ᾽ εἰς τὰς τότε συνεντεύξεις, ὅτι ἀδύνατον μοὶ φαίνεται νὰ εὐοδωθῇ ἡ Ἑλλὰς ἄνευ μεταρρυθμίσεως τοῦ πολιτεύματος, καὶ συνωμολόγησε τοῦτο

πληρέστατα, μοὶ εἶπεν ὅμως ὅτι συνταγματικῶς τοῦτο ἐστὶν ἀνέφικτον καὶ δύναται νὰ γίνῃ μόνον δι᾿ ὑπουργικοῦ πραξικοπήματος καὶ κλήσεως πρὸς τὸν λαόν.

Μετέβην δὲ καὶ εἰς τὸ Φάληρον, ἵν᾿ ἀποχαιρετίσω τὸν Κουμουνδοῦρον, καί, εὑρὼν μόνον τὴν Κυρίαν, προέτρεψα αὐτὴν νὰ τὸν παρακινῇ νὰ ταχθῇ ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως καὶ νὰ συμπράξῃ μετὰ τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ δὲ Κυρία Κουμουνδούρου μ᾿ ὑπεσχέθη τοῦτο, εἰποῦσά μοι, ὅτι ὁ σύζυγός της ἔχει διαθέσεις ὅλως συντηρητικάς.

Τῇ δὲ 28ῃ Ἰουλίου, προσκληθεὶς εἰς γεῦμα παρὰ τῷ Βασιλεῖ, ἀπῆλθον εἰς τὰς 2 ½ εἰς Δεκέλειαν, καὶ ἔτυχον προσηνεστάτης δεξιώσεως. Μετὰ τῆς Α. Μ. τῆς Βασιλίσσης, πολλὰ διαλεχθεὶς περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, τῇ ἐξέθηκα τὴν περὶ αὐτῆς γνώμην μου. Εἰς δὲ τὸν Βασιλέα ὑπέβαλα τὰς ἰδέας μου περὶ μεταρρυθμίσεως τοῦ πολιτεύματος, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι αὗται πρέπει νὰ μὴ ἔχωσιν οὐδὲν τὸ δεσποτικόν, ἀλλὰ ν᾿ ἀφορῶσι τὴν σύστασιν Γερουσίας, τὴν διόρθωσιν τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου καὶ τὰ τοιαῦτα. Περὶ δὲ Κουμουνδούρου, ὃν τῷ συνίστων, ὡς ἕνα τῶν μᾶλλον ἱκανῶν διὰ τὴν κυβέρνησιν, μοὶ εἶπεν, ὅτι ἀναγνωρίζει τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν εὐφυΐαν αὐτοῦ, ἀλλ᾿ ὅτι πολὺ τὸν παρώργιζον αἱ τελευταῖαι προτάσεις του. Ὅτε δ᾿ ὑπέβαλα καὶ παρατηρήσεις περὶ τῶν πρὸς τοὺς ὁμοδόξους τῆς Ἀνατολῆς σχέσεων ἡμῶν, εἰπὼν ὅτι δὲν συμφέρει ν᾿ ἀκολουθῶμεν τὸ σύστημα τῆς ἐχθρότητος, ὃ καθιέρωσεν ὁ Δελιγεώργης, ἀλλὰ νὰ προσπαθῶμεν νὰ ἑλκύσωμεν τὰς συμπαθείας αὐτῶν, μοὶ ἀπήντησεν, ὅτι ἀναγνωρίζει ἤδη τοῦτο, ὡς τῷ ὄντι ὀρθότερον, ἀλλ᾿ ὅτι ἐν τῇ ἀξιοπρεπείᾳ της πρέπει ἡ Ἑλλὰς νὰ μὴ ἀποτείνηται αὐτὴ πρὸς ἐκείνους, ἀλλὰ νὰ περιμένῃ ἐκεῖνοι νὰ ἔρχωνται πρὸς αὐτήν.

Μετὰ ταῦτα δὲ μὲ περιέφερεν εἰς διάφορα μέρη τοῦ κτήματος, ἰδίως ὅπου ἐνήργησεν ἀνασκαφάς, καὶ μοὶ ἔδειξεν ἀνάγλυφα, ἐπιγραφὰς καὶ ἀγγεῖα, ἃ ἀνεῦρε καὶ ἐφύλαττεν ἐντὸς ἀνεμομύλου τινός, ὃν εἶχε μεταβάλει εἰς προσωρινὸν Μουσεῖον.

Τῇ δ᾿ ἐπιούσῃ 29ῃ Ἰουλίου, ἐπεσκέφθην εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τῶν Ξένων τὸν ἄρτι ἀφιχθέντα νέον Πρέσβυν τῆς Πρωσσίας κ.

Ράδοβιτς, ὅστις διαφόρους μοὶ ἔδωκεν ὁδηγίας περὶ τοῦ ἐν Βερολίνῳ βίου μου.

Τέλος δέ, τῇ 30 τοῦ μηνὸς ἐπεσκέφθην τὸ τελευταῖον τὸν Πρωθυπουργὸν κ. Βούλγαρην, ὅστις, λόγου αὖθις γενομένου περὶ τῶν πολιτικῶν μεταρρυθμίσεων, μοὶ ἐξέφρασε τὴν ἐδικήν του γνώμην ὅτι αἱ μεταρρυθμίσεις πρέπει ν' ἀποβλέψωσιν εἰς σύστασιν Γερουσίας, τὸν περιορισμὸν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Βουλευτῶν, τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ νόμου περὶ τύπου καὶ δημοσίων συναθροίσεων, κατὰ τὸ πλεῖστον σχεδὸν τὰ αὐτὰ φρονῶν, ἃ ἤκουσα καὶ παρὰ τοῦ Βασιλέως, καὶ ἃ καὶ ἐγὼ αὐτὸς ἐπρέσβευον. Ἐν τέλει δ' ἀπερχόμενος, τῷ εἶπον ὅτι τὸ μέλλον, ὃ ὀνειρεύομαι καὶ ὑπὲρ οὗ θέλω πάντοτε ὑπερμαχήσῃ τὸ κατὰ δύναμιν, ἐστὶν «Ἀνατολὴ ἐλευθέρα, ἀναγνωρίζουσα τὴν ὑπεροχὴν τῆς Ἑλλάδος, στηριζομένην ἐπὶ τῆς εὐνομίας καὶ τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως», καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι δέχεται πληρέστατα τὴν ἰδέαν μου.

Τῇ δὲ 31ῃ ἀπεχαιρέτισα καὶ τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, τὸν φίλον Ἰ. Δελιγιάννην, ὅστις μοὶ ἐπανέλαβεν, ὅτι μετὰ 1 ἢ 2 μῆνας ὁ Ἀλέξης θὰ διορισθῇ Γραμματεύς, καὶ μοὶ ἐνεπιστεύθη ὅτι ὁ Βασιλεὺς δὲν ἠθέλησε νὰ μοὶ δοθῶσι διαπιστευτήρια καὶ διὰ τὴν Δανίαν, πρὸς ἀποφυγὴν διπλωματικῆς ἀναμίξεως τῆς Δανίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, δυναμένης νὰ προκαλέσῃ δυσχερείας καὶ δυσαρεσκείας.

Μετὰ μεσημβρίαν, χωρισθεὶς ἀπὸ τῆς οἰκογενείας, ἥτις ἔμελλε, διαθεῖσα τὰ κατὰ τὸν οἶκον, νὰ μὲ παρακολουθήσῃ βραδύτερον, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἀλέξη, ἀπῆλθον ἐξ Ἀθηνῶν.

Ἐπειδὴ οὐδεμία κατεπείγουσα ὑπόθεσις μ' ἐκάλει εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον μου, ἡ δὲ μισθοδοσία μου ἤρχετο ἀπὸ τῆς ἐκεῖ ἀφίξεώς μου, ὥστε, χρονοτριβῶν, οὐδενὸς κατεχρώμην, ἀπεφάσισα νὰ ὁδοιπορήσω διὰ Κωνσταντινουπόλεως, ἵνα ἐπανίδω τὴν γεννήσασάν με καὶ τοὺς ἐκεῖ φίλους, καὶ εἰς Πειραιᾶ τὸ ἑσπέρας καταβὰς μετὰ τοῦ Ἀλέξη καὶ Ὄθωνος, ἐφιλοξενήθην μετ' αὐτῶν τὴν νύκτα ἐκείνην ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολεμικοῦ πλοίου ***Ὄλγας*** ὑπὸ τοῦ φίλου καὶ πεπαιδευμένου πλοιάρχου αὐτῆς, τοῦ κ. Παλάσκα. Τῇ δ' ἐπιούσῃ, Αὐγούστου 1, μετέβην μόνος εἰς τῶν

Γαλλικῶν Διαπορθμεύσεων τὸ μέγα καὶ λαμπρὸν ἀτμόπλοιον Cambodge, καὶ μετὰ 48 ὡρῶν, οὐχὶ μὲν γαληνιαῖον, ἀλλὰ διὰ τὰς διαστάσεις τοῦ πλοίου ἀτάραχον πλοῦν, ἀφίχθην τῇ 3 Αὐγούστου (Σαββάτῳ) εἰς τὰς 5 τὸ πρωῒ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ὁ Εὐγένιος, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ὑποδιερμηνέως κ. Ζήνωνος καὶ τοῦ ἀρχικλητῆρος τοῦ Προξενείου, Ἀνδρέα, μὲ παρέλαβε καὶ μ' ἔφερεν εἰς Νεοχώριον παρὰ τῇ Κυρίᾳ Ζωῇ Βαλτατζῇ, διότι ἐκεῖ ἤμην προσκεκλημένος νὰ καταλύσω καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονῆς μου.

Ἀναρίθμητοι ἦσαν οἱ σχετικοί, οἱ φίλοι, οἱ ἀρχαῖοί μου συνεργάται, οὓς ἐπόθουν νὰ ἰδῶ, καί ἅμα ἀφιχθείς, ἤρχισα τὰς εἰς αὐτοὺς ἐπισκέψεις, μέχρις οὗ, μαθόντες περὶ τῆς παρουσίας μου, ἤρχισαν ἐκεῖνοι συρρέοντες παρὰ τῇ Κυρίᾳ Βαλτατζῇ. Παρὰ πάντων ἤκουον, δὲν ἠξεύρω ἂν δικαίως λεγόμενα, ὅτι ὁ διάδοχός μου κ. Σῖμος ἐντελῶς ἀπέτυχε καὶ παρὰ τοῖς ὁμογενέσι καὶ παρὰ τῇ Ὀθωμανικῇ κυβερνήσει καὶ παρὰ τοῖς συναδέλφοις του, ἐξ ὧν ἕνα, τὸν σπουδαιότερον διὰ τὰ Ἑλληνικὰ συμφέροντα, τὸν Ἰγνάτιεφ, οὐδέποτε ἔβλεπε, καὶ εἶχε παύσῃ πᾶσαν σχέσιν μετ' αὐτοῦ. Ταῦτα μοὶ εἶπε, πλὴν ἄλλων πολλῶν, καὶ ὁ Γραμματεὺς τῆς Πρεσβείας κ. Καλλέργης.

Ἀλλὰ τὶς ὑπῆρξεν ἡ ἔκπληξίς μου, ὅτε, τῇ 5 Αὐγούστου, ἐπισκεφθεὶς τὸν κ. Σίμον, (διότι ὁ διάδοχός του κ. Κουντουριώτης δὲν εἶχε φθάσῃ, οὐδ' ἔμελλε νὰ φθάσῃ λίαν προσεχῶς), τίνα εὗρον ἐκεῖ; Τὸν Στρατηγὸν Ἰγνάτιεφ! Ἀπῆλθε δ' οὗτος ὀλίγας στιγμὰς μετὰ τὴν ἄφιξίν μου, καὶ ὁ κ. Σῖμος, ὁμιλῶν μοι περὶ τῶν ἐνεργειῶν του, μοὶ εἶπεν ὅτι αἱ προσπάθειαί του, ὡς πρὸς τὰ Βουλγαρικά, ἀπέβλεψαν εἰς τὸ νὰ θεωρηθῶσιν οἱ Βούλγαροι ὡς ἑτερόδοξοι, καὶ νὰ ἔχωσι, ὡς τοιοῦτοι τοὺς ἰδίους ἀρχιερεῖς.

Ἐπειδὴ ὁ κ. Σῖμος δὲν ἔμενεν, ἵνα ἐξακολουθήσῃ κατὰ τὴν διεύθυνσιν ταύτην τὰς ἐνεργείας του, εἰς οὐδεμίαν προέβην συζήτησιν μετ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐσκέφθην κατ' ἐμέ, τί ἄρα ἐκερδίζομεν ἀποξενούμενοι οὕτως λαὸν ὁμόδοξον ἐν Ἀνατολῇ, καὶ ἂν ἡμετέρα θὰ ἦτον ἡ νίκη ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν πάντες οἱ ἄλλοι Σλαῦοι, καὶ ἡ Ρωσσικὴ ἐκκλησία, ὑπὲρ τὰ ὀγδοήκοντα ἑκατομμύρια ὀρ-

θοδόξων, ἐτάττοντο ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων, καὶ ἑπομένως τὴν ἡμετέραν ἔποψιν ἐθεώρουν ὡς αἱρετικήν. Μετὰ δύω δ' ἡμέρας, ὅτε ἐπεσκέφθην τὸν Ἰγνάτιεφ, πολλὰ μοὶ εἶπεν οὗτος κατὰ τοῦ διαδόχου μου, καὶ ὅτι ἀληθῶς αἱ σχέσεις των ἦσαν διακεκομμέναι, κατὰ πρῶτον δὲ τότε μετὰ μακρὸν χρόνον τὸν ἐπεσκέφθη, διότι ἔμαθεν ὅτι ἀνεκαλεῖτο.

Τὴν δ' αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν τὸν κ. Σῖμον, ἠθέλησα νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Ἀριφῆ πασᾶν, διάδοχον τοῦ Σερβέρ, εἰς Βεβέκιον. Ἀλλά, ἐν ᾧ τῷ ἔπεμψα τὸ ἐπισκεπτήριόν μου καὶ μοὶ ἐῤῥέθη ὅτι ἦτον κατ' οἶκον καὶ νὰ περιμένω, δύω ὥρας ὅλας περιμείνας ματαίως, ἅμα εἶδον καταπλέον τὸ δεύτερον ἀτμόπλοιον τοῦ Βοσπόρου, ἀπῆλθον, εἰπὼν ὅτι καιρὸν δὲν ἔχω νὰ τὸν περιμένω μακρότερον. Ἄλλοι ὅμως Ὀθωμανοὶ μεγιστάνες δὲν ἐδείχθησαν τοσοῦτον σκαιοί, καὶ φιλοφρονέστατα μ' ἐδέχθησαν ὁ Σερβὲρ πασσᾶς, ὃν παρεκίνησα νὰ συντελέσῃ εἰς τὴτ ταχεῖαν περάτωσιν τῆς μετ' ἐμὲ οὐδὲ βῆμα προβάσης συνθήκης περὶ ἐθνικότητος, ἵνα μή, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἀποβῇ ἔτι δυσκολωτέρα· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Μέγας Βεζίρης, ὅστις, ὅτε ἐγὼ ἐπεδήμουν εἰς Κωνσταντινούπολιν, μ' ἐδέχθη εὐγενέστατα Μὴ ὁμιλῶν δὲ εὐρωπαϊκήν τινα γλῶσσαν, ἐκάλεσεν οὗτος τὸν ἐν τῷ προθαλάμῳ του ἱστάμενον Ἀδοσίδην, ὅστις ἐλθών, καὶ ὄρθιος μετ' ἐσταυρωμένων χειρῶν, μᾶς ἐχρησίμευσεν ὡς διερμηνεύς. Φιλικώτατα δέ, πρὸ πάντων, μ' ἐδέχθη ὁ ποτὲ ἐν Ἀθήναις, ἔπειτα δ' ἐν Παρισίοις χρηματίσας Πρέσβυς, ὁ Γάλλος μᾶλλον ἢ Τοῦρκος τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὸ πνεῦμα Χαλὶλ πασᾶς, ὅστις εἶχε νυμφευθῆ τὴν εἰκοσαετῆ ὡραίαν κόρην τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου. Μοὶ εἶπε δ' ὅτι ἐλυπεῖτο μὴ δυνάμενος νὰ μὲ παρουσιάσῃ εἰς αὐτήν, διότι κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν εἶχε φίλας της προσκεκλημένας. Καὶ ἐκ πεποιθήσεως μὲν ἐκεῖνος οὐδεμίαν θὰ εἶχεν ἔνστασιν νὰ μὲ παρουσιάσῃ, ὡς οὐδ' ἡ νέα ἡγεμονὶς νὰ μὲ δεχθῇ, καθ' ὅσον καὶ αὐτὴ εἶχεν εὐρωπαϊκῶς ἀνατραφῇ ὑπ' Ἀγγλίδος, καὶ αἱ κυρίαι ἡμῶν, αἵτινες πρὸ τῆς νυμφεύσεώς της τὴν ἐπεσκέπτοντο, μοὶ ἔλεγον ὅτι πολλάκις τὰς ἐμακάριζε, διότι ἦσαν ἐλεύθεραι νὰ νυμφευθῶσιν, ὃν ἤθελον, ἐν ᾧ ἐκείνη, ἔλεγε, θὰ

ἠναγκάζετο νὰ νυμφευθῇ βάναυσόν τινα Ὀθωμανόν, μεθ' οὗ ὁ βίος θὰ τῇ ἦν βάσανος. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἤξευρον ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Χαλὶλ πασᾶ ἦσαν ἁπλῆ μόνον φιλοφροσύνη, διότι δὲν θὰ τῷ ἦν ἐπιτετραμμένον καὶ δυνατὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει νὰ παραβῇ ἀψηφῶς τὰ ἔθιμα τῆς κοινωνίας, εἰς ἣν ἀνῆκεν. Ὅτε μάλιστα τὸν ἠρώτησα, ἂν δὲν θὰ ἐπαναλάβῃ θέσιν διπλωματικήν, μοὶ εἶπεν ὅτι τοῦτο δὲν τῷ ἦτο πλέον ἐφικτόν, διότι δὲν ἤθελε νὰ μακρυνθῇ ἀπὸ τῆς συζύγου του· νὰ τὴν συμπαραλάβῃ δ' εἰς τὴν Εὐρώπην αὐτὸς μέν, οὐδεμίαν θὰ εἶχεν ἔνστασιν, ἀλλὰ τοῦ Σουλτάνου αἱ γυναῖκες καὶ ἰδίως ἡ μήτηρ, οὐδέποτε θὰ τῷ ἐπέτρεπον, ἢ θὰ τὸ προσῆπτον αὐτῷ ὡς ἔγκλημα. Ἦν δὲ τουρκικῶν προλήψεων ἀπηλλαγμένος, καί, προκειμένου περὶ τῶν οἰκιῶν, αἵτινες πολλαχοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἵστανται καταῤῥέουσαι, μοὶ ἔλεγεν ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἰσὶ Μογγόλοι τὴν καταγωγήν, καὶ ὅτι εἰς τὴν γλῶσσάν των δὲν ὑπάρχει λέξις ἔχουσα τὴν σημασίαν τῆς **διατηρήσεως**. Ὡμολόγει δὲ καὶ ὅτι ὁ δεσποτισμὸς ἐστὶ τὸ χείριστον τῶν πολιτευμάτων.

Ὁ Πρέσβυς τῆς Γαλλίας κ. Vogué, ὃν ἐπεσκέφθην ἐπίσης, μοὶ εἶπεν ὅτι αἱ διαιρέσεις τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς εἰσὶν αἱ διατηροῦσαι ἐν Εὐρώπῃ τὴν Τουρκοκρατίαν. Παρὰ δὲ τῷ Πρέσβει τῆς Ἀγγλίας, Ἔλλιοτ, συνεγευμάτισα μετὰ τοῦ Μιδάτ, τοῦ Σερβέρ, τοῦ Κιανῆ, Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, τοῦ Σαλίχ, ὁμιλοῦντος ἄριστα τὴν Ἑλληνικήν, καὶ προσέτι τῶν Ἑλλήνων Μουσούρου, ἀδελφοῦ τοῦ ἐν Λονδίνῳ Πρέσβεως, τοῦ Σάβα καὶ τοῦ Μάρκου πασᾶ.

Ἐξ οἴκτου δὲ μετέβην νὰ ἰδῶ καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ πεπαιδευμένου Μεγάλου Λογοθέτου Σταυράκη Ἀρ σάτρχη, Δημήτριον, οὗ δεινοτάτη ἦν ἡ θέσις, τυφλωθέντος ὑπ' ἐκρήξεως κιβωτίου, ὃ καινούργιον τῷ εἶχε πεμφθῇ ὑπό τινος Ὀθωμανοῦ διὰ λόγους, οὓς δὲν ἀνήκει εἰς ἐμὲ νὰ ἐξετάσω ἢ ν' ἀπομνημονεύσω.

Παρευρέθην δὲ καὶ εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Νεοχωρίου, κατὰ τὴν διανομὴν τῶν βραβείων, καί τινα ὡμίλησα πρὸς ἐμψύχωσιν, καὶ εἶχον τὴν χαρὰν νὰ ἰδῶ τὸ δρᾶμα τοῦ πατρός μου, «Τὴν ἐπάνοδον τῶν Μουσῶν», παρασταθὲν ὑπὸ τῶν διδασκομένων, μετά

τινων μεταῤῥυθμίσεων, ὑπηγορευμένων ὑπὸ τοῦ τόπου καὶ τῶν περιστάσεων.

Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀπῆλθον δ' ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῇ Τρίτῃ, 13 Αὐγούστου, περὶ τὰς $6^{1}/_{2}$ τὸ ἑσπέρας, κατὰ φιλόφρονα παραγγελίαν τῆς Αὐστριακῆς Πρεσβείας, ἀνακωχήσαντος πρὸ τοῦ Νεοχωρίου τοῦ αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου, ἵνα μὲ παραλάβῃ. Μὲ συνώδευσαν δὲ μέχρις αὐτοῦ ὁ Εὐγένιος καὶ ὁ Εὐαγγέλης, καὶ ἐκεῖ, περιμένουσά με ἡ κυρία Βερνουδάκη, μοὶ προσέφερεν εὐγενέστατα ἀνθοδέσμην εἰς ἀποχαιρετισμόν.

Συνοδοιπόρους εἶχον, ἐν ἄλλοις, τὸν τραπεζίτην κ. Σκουλούδην, καὶ Ἄγγλον τινά, εἰπόντα μοι ὅτι ἀπήρχετο εἰς Βιέννην, ἀναλαβὼν νὰ διοχετεύσῃ ὕδωρ εἰς τὴν μεγαλούπολιν ταύτην ἀπὸ τῶν ὀρέων τοῦ Σέμεριγγ, καὶ γνωστὸν πόσον λαμπρῶς ἐπέτυχε τὸ μεγαλούργημα τοῦτο.

Εἰς Βάρναν δ' ἀφίχθημεν τὴν πρωΐαν περὶ τὰς 10, ὅτε τὸ αὐστριακὸν πλοῖον, ἆραν τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν, μὲ ἀπεβίβασε διὰ λέμβου του ἐπίσης σημαιοστολίστου, καὶ παραλαβών με ὁ εἰς προϋπάντησίν μου ἐλθὼν ἡμέτερος Πρόξενος Γ. Χρηστίδης εἰς τὴν οἰκίαν του, μοὶ παρέθηκε πρόγευμα, εἰς ὃ συνεκάθησε καὶ ἡ ἀδελφή του, κυρία Ἀργυροπούλου. Εἶτα δέ, προπεμπόμενος ὑπὸ φρουρᾶς 6 ἱππέων, οὓς ὁ Διοικητὴς τῆς πόλεως πρὸς τοῦτο μοὶ ἔπεμψεν, ἀφίχθην περὶ τὰς 12 εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ σιδηροδρόμου, οὗ ἡ ἁμαξοστοιχία μὲ περιέμεινεν ὑπὲρ τὴν ἡμίσειαν ὥραν, διότι ὁ Πρόξενος εἶχεν ἀπατηθῇ, ὡς πρὸς τὸν καιρὸν τῆς ἀναχωρήσεως.

Εἰς ἕνα τὸν σταθμῶν, ἐνῷ ἡ ἡμετέρα ἁμαξοστοιχία ἀνεχώρει, ἔφθασεν ἄλλη κατ' ἐναντίαν διεύθυνσιν, καὶ εἰς αὐτὴν εἶδον τινὰ κύπτοντα ἐκτὸς τοῦ παραθύρου. Προσέξας δέ, ἀνεγνώρισα τὸν κ. Βουδούρην, τὸν ἡμέτερον ἐν Πετρουπόλει Πρέσβυν, ἐπιστρέφοντα εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀφ' οὗ, μετὰ τὸν διορισμὸν τοῦ κ. Βραΐλα,

ἐπείσθη ὅτι ἡ παῦσίς του ἦν ἀμετάκλητος. Ἀλλ' ἡ ὄψις αὕτη διῆλθεν ὡς σκιά.

Εἰς Ῥουστσούκι ἐφθάσαμεν κατὰ τὰς $7^1/_4$, καὶ ἐκεῖ ὑποδεχθείς με ὁ κ. Νικολόπουλος, μὲ ἔφερε, μετὰ πολλῶν ἄλλων ὁμογενῶν, εἰς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, ὃν ἔπρεπε νὰ διαπλεύσω, προτιθέμενος νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν Κλέωνα ἐν Βουκουρεστίῳ. Μεθ' ἱκανὴν ὥραν καὶ οὐκ ὀλίγας δυσκολίας, ὁ κ. Νικολόπουλος μ' ἐπεβίβασεν εἰς λέμβον ἐλαυνομένην ὑπὸ τριῶν Βουλγάρων κωπηλατῶν, ὧν ὁ εἷς εὐτυχῶς ἐνόει καὶ ἔλεγέ τινας λέξεις ἰταλικάς. Οὕτως, ἐντὸς ὀλίγου, μακρυνθεὶς τῆς ἀκτῆς, ἔπλεον ἐπὶ τῆς ἀκυμάτου ἐπιφανείας τοῦ μεγάλου ποταμοῦ, ἥτις, ἐκ τοῦ ταπεινοῦ ἀκατίου μου, ἐφαίνετο ὡς εὐρεῖα θάλασσα, καί, περιπλεύσαντες ἔρημα καὶ βαλτώδη νησίδια, εὑρέθημεν, μετὰ ἓν τέταρτον, μακρὰν πάσης οἰκουμένης χώρας καὶ παντὸς βλέμματος, ὥστε καὶ ἀπορία τις μοὶ ὑπήρχετο, διατὶ οἱ τρεῖς Βούλγαροί μου δὲν μ' ἔῤῥιπτον ἐκεῖ που εἰς τὸν ποταμόν, ἵνα γένωνται κύριοι τῶν σκευῶν μου, βέβαιοι ὄντες νὰ μείνωσιν ἀτιμώρητοι καὶ ἀφώρατοι.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, ἀπὸ τῶν οὐχὶ ἐνθαῤῥυντικῶν τούτων σκέψεων μ' ἀπέτρεψεν ἡ μεγαλοπρεπὴς ὑπὲρ τὸν ποταμὸν αἰρομένη σελήνη, καὶ ἡμίσειαν ὥραν μετὰ τὸν ἀπόπλουν ὡρμίσθημεν εἰς ἔρημον ἀκτήν, καταλληλοτάτην διὰ τὸ ἔγκλημα, ὃ κατ' ἐμαυτοῦ ἐσχεδίαζον, καὶ ἐκεῖ, διὰ στενῆς σανίδος ἐν τῷ σκότει ἀποβάς, ἱκανὴν δ' ὥραν περιμείνας, ἵνα εὕρωσι καὶ μοὶ φέρωσιν ἅμαξαν, ἦλθον τέλος εἰς τὸ Τελωνεῖον τοῦ Γιουργιόβου. Ἀλλ' ἐκεῖ σπουδαῖα προσκόμματα. Οἱ τελωνοφύλακες δὲν ἤθελον νὰ μοὶ ἐπιτρέψωσιν ἐλευθέραν τὴν δίοδον, καὶ θὰ διενυκτέρευον εἰς τὸ ὕπαιθρον ἴσως, ἂν δὲν ἔφθανεν ὁ Τελώνης, ὅστις εὐτυχῶς ὡμίλει ὀλίγα Γερμανικά, καὶ μοὶ προσηνέχθη φιλοφρονέστατα. Μετέβην λοιπὸν ἐφ' ἁμάξης εἰς τοῦ ἡμετέρου Προξένου, τοῦ φίλου μου κ. Λεονάρδου. Καὶ ἐκεῖ ὅμως ἄλλη πάλιν δυσκολία. Ὁ κ. Λεονάρδος ἀπεδήμει πρὸ 30 ἡμερῶν, ὥστε, ὁδηγηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἁμαξηλάτου, κατέλυσα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον ἢ ἓν τῶν ξενοδοχείων τῆς πόλεως, εἰς ὃ πολλοὶ ὁμογενεῖς, μαθόντες, ἀγνοῶ πῶς τὴν ἄφιξίν μου, ἦλθον νὰ μ' ἐπισκεφθῶσιν. Ἀλλ' ἐγώ, κεκμηκὼς ἐκ τῆς

ἐπιπόνου ὁδοιπορίας, εἶχον ἤδη κατακλιθῇ, ὥστε ἐστερήθην τῆς εὐχαριστήσεως τοῦ νὰ τοὺς ἰδῶ. Τῇ ἐπαύριον, 15 Αὐγούστου, εἰς τὰς 6½ ἀναχθείς, ἀφίχθην περὶ τὰς 9 εἰς Βουκουρέστιον, ὅπου, μετ' ὀλίγον, ἐῤῥίφθην εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Κλέωνος, τῆς Δώρας καὶ τῆς μικρᾶς Ἕλλης, ὡς καὶ τῆς θυγατρός μου Αἰμυλίας.

Μᾶς ἐπεσκέφθη δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ κ. Φραγκούδης, Καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Βουκουρεστίου, ἔχον, ὡς παρ' αὐτοῦ ἔμαθον, 31 καθηγητὰς καὶ 350 φοιτητάς. Μεταβὰς δ' εἰς αὐτὸ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του, ἐθαύμασα τὸ μεγαλοπρεπὲς κατάστημα, περιέχον καὶ πλούσιον χημεῖον, συλλογὴν φυσικοϊστορικήν, μουσεῖον καὶ πινακοθήκην· καὶ ἐν γένει ἀρίστην μοὶ ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν ἡ πόλις αὕτη, σχεδὸν πᾶσα ἀνακαινισθεῖσα μεθ' ὡραίων καὶ κανονικῶν οἰκοδομῶν, ὁδῶν καθαρίων καὶ λιθοστρώτων. Καθ' ἃς δὲ ζητήσας, ἔλαβον πληροφορίας, ἡ διοικητικὴ μηχανὴ ἐλειτούργει ἀπταίστως, ὁ στρατός, προϊὸν γενικῆς στρατολογίας, ἦν πολυάριθμος, πειθαρχῶν καὶ καλῶς γεγυμνασμένος, τῶν γυμνασίων ἀρχομένων ἀπ' αὐτῶν τῶν κατωτέρων δημοτικῶν σχολείων· καὶ πανταχοῦ ἀνεγνωρίζετο ἡ ἐπιῤῥοὴ κυβερνήσεως προνοητικῆς καὶ μονίμου, διότι ἀπὸ τεσσάρων ἐτῶν ἔμενε τὸ Ὑπουργεῖον ἀκλόνητον, καὶ εἶχεν ἔτι μεγάλην πλειονοψηφίαν. Οὕτως, εὐοδούμενον, δὲν ἦν ἀδικαιολόγητον τὸ νέον κράτος ἂν ἔτρεφε φιλοδόξους ἰδέας.

Ὁ Κλέων ἠγαπᾶτο λίαν καὶ ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, πλὴν ἑνὸς βλακὸς ἐφημεριδογράφου, ὅστις ἐκ συστήματος τὸν ὕβριζε καὶ τὸν ἐσυκοφάντει. Καὶ ἠθέλησε μὲν ἡ ἀστυνομία νὰ τὸν ἀποπέμψῃ, ἀλλ' ὁ Κλέων δὲν συγκατένευσε.

Ἀπουσιάζοντος δὲ τοῦ Ἡγεμόνος τότε καὶ τῶν Ὑπουργῶν, ἐπεσκέφθην μόνον τινας συγγενεῖς ἐν τῇ πόλει, καὶ μετὰ δύω ἡμέρας μετέβην μετὰ τοῦ Κλέωνος εἰς Καλλινέστι, τὸ ὑπὸ τὰ Καρπάθια τερπνῶς κείμενον κτῆμα τῆς ἐξαδέλφης μου Κυρίας Μαύρου. Ὁ σιδηρόδρομος, ὅστις εἰς τρεῖς ὥρας μᾶς ἔφερεν εἰς Πλοέστιον, ἦν αὐτὸς ἐκεῖνος, δι' ὃν οἱ Ρωμοῦνοι ᾐτιῶντο τὸν Στρουσβεργ, ὅτι ἑκατομμύρια τοῖς κατεχράσθη. Καὶ τοῦτο μὲν ἀγνοῶ

πῶς ἔχει, ἀλλ' ἠξεύρω ὅτι αἱ ἅμαξαι αὐτοῦ ἦσαν ἄρισται. Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συνωδοιπόρησα, ἐν ἄλλοις, καὶ μετὰ τῆς κυρίας Λαχοβάρη, θυγατρὸς τοῦ φιλοπάτριδος Ἀρσάκη, ἥτις, πολλὰ περὶ τοῦ πατρός της διηγουμένη μοι, ἔκλαιεν ἐπὶ τῇ μνήμῃ αὐτοῦ.

Εἰς Πλοέστιον δέ, προγευθέντες μετὰ τοῦ Ἕλληνος Προξενικοῦ Πράκτορος, ἀρχαίου ἀγωνιστοῦ καὶ ἀξιωματικοῦ τοῦ ἱππικοῦ, ἐξηκολουθήσαμεν τὴν ὁδὸν ἐπὶ τεθρίππου, ὃ ἡ κυρία Μαύρου μᾶς ἔπεμψε, καὶ διὰ Φλωρεστίου καὶ τοῦ Φιλιππεστίου, ἀφίχθημεν εἰς τὰς 1$^1/_2$ εἰς τὸ παρὰ τὴν Πράοβαν Καλλινέστι, τὴν θερινήν της διαμονήν, ἔνθα τὴν εὕρομεν περιστοιχισμένην ὑπὸ τῆς πολυαρίθμου οἰκογενείας τῆς χηρευσάσης θυγατρός της κυρίας Καντακουζηνοῦ. Εἰς τῆς ἐξοχῆς ταύτης τὸ ἐκκλησίδιον ἐστὶν ὁ τάφος τοῦ κ. Μαύρου, φέρων τὸ ἐπιτάφιον ἐπίγραμμα, ὃ πρὸ χρόνων εἶχον συντάξῃ ἐγώ. Τῆς κυρίας Καντακουζηνοῦ ὁ υἱός, δεκαετὲς τότε παιδίον, νοημονέστατον, παιδαγωγὸν ἔχον Γερμανόν, τὸν κ. Opitz, ὅστις τῷ ἐδίδασκε τὴν Ἑλληνικὴν κατὰ τὴν ἐράσμιον προφοράν, εἶχεν ἤδη ποικίλας γνώσεις ἐντομολογίας, καὶ ἐξέφραζε λύπην ὅτι ἡ μήτηρ του ἦν Ἑλληνίς, λησμονῶν ἢ ἀγνοῶν ὅτι καὶ ὁ πατήρ του ἦν Ἕλλην καὶ τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν καρδίαν. Τοιαύτη ἐστὶν ἡ ἀλλοίωσις τῶν αἰσθημάτων, ἣν ὑφίσταντο, τότε κἄν, οἱ ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων ἐν Ρωμανίᾳ. Ἀκρεφνέστατα ὅμως διετήρει αὐτὰ ἡ κυρία Μαύρου, ἣν εὗρον καὶ ἀγχινουστάτην, ὡς πάντοτε, καὶ ζωηροτάτην διὰ τὴν ἡλικίαν της.

Τῇ 19ῃ δὲ διενυκτερεύσαμεν εἰς τὸ κτῆμα τοῦ Μιχαὴλ Σούτσου, μεθ' οὗ συνῴκει ὁ πατήρ του καὶ ἐξάδελφος μου (ἀδελφὸς δὲ τῆς κυρίας Μαύρου) Κωνσταντῖνος, ἀνὴρ σπανίας εὐφυΐας, δραστηριώτατα καινουργήσας εἰς τὸν νέον πολιτικὸν ὀργανισμὸν τῆς Ῥωμανίας ἀπὸ τῆς Ῥωσσικῆς εἰσβολῆς, εἰς χαρτοπαικτίαν ἀπολέσας πᾶσαν τὴν οὐ μικράν του περιουσίαν, ἐντελῶς τῆς ἀκοῆς στερηθείς, καὶ παρὰ τῷ υἱῷ του τρεφόμενος τότε. Εἶχε δὲ νυμφευθῇ ὁ υἱός του τὴν Μαρίαν, κόρην τῆς ἐξαδέλφης του κυρίας Καντακουζηνοῦ, εὐάρεστον μέν, ἀλλὰ καί, ὡς μοὶ ἐφάνη, φιλάρεσκον.

Τῇ ἐπιούσῃ δ', ἐπιστρέφων εἰς Βουκουρέστιον, ἐγνωρίσθην ἐν τῷ σιδηροδρόμῳ μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἡγεμόνος Στίρβεη. Ὁ Κλέων μὲ συνώδευσεν εἰς τὸ Μοναστήριον, εἰς ὃ ἐτάφη ἡ κόρη τοῦ Ἡγεμόνος Καρόλου, εἰς ἧς τὴν μνήμην ἱδρύθη ἐκεῖ κορασίων ὀρφανοτροφεῖον, περὶ οὗ πολλοὶ ἐφρόνουν, ὅτι ἡ διδομένη ἐν αὐτῷ ἀγωγὴ ἦν ἀνωτέρα, ἀφ' ὅτι ἔπρεπεν εἰς τὴν τάξιν τῶν τροφίμων αὐτοῦ.

Ἐν Βουκουρεστίῳ ἔλαβον ἐπανειλημμένας συνεντεύξεις μετὰ τοῦ κ. Ζάππα, ὅστις, ἐκ τηλεγραφήματος τοῦ Κλέωνος, εἶχε μάθη τὴν ἔλευσίν μου. Καὶ περὶ μὲν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει παρθεναγωγείου, τοῦ ἱδρυθέντος δαπάνῃ αὐτοῦ, δὲν ἐφαίνετο ὢν πολὺ εὐχαριστημένος· περὶ δὲ τοῦ θεάτρου, τὰς διαφόρους μου ἀναπτύξεις ἀκούσας, εἶπε, μέχρι τέλους, ὅτι ἐπείσθη ν' ἀναλάβῃ αὐτό, ἂν ἐπετύγχανεν, εἶπεν, εὐθυνὰς τὰς μετοχὰς πρὸς ἐξαγορὰν τοῦ ἐδάφους μετὰ τῶν θεμελίων, δι' ὃ καὶ ἔγραψα περὶ τούτου τῷ Ἀριστείδῃ εἰς Ἀθήνας, καὶ ὁ Ζάππας, ἰδών, ἐνέκρινε τὴν ἐπιστολήν μου. Πιθανῶς ὅμως ἐναντίαι ἐπιῤῥοαὶ ἐπενήργουν ἐπ' αὐτοῦ, διότι, εἰ καὶ ὁ κ. Εὐαγγέλης Βαλτατζῆς ἐπρότεινε ν' ἀναλάβῃ τὴν ἐξαγορὰν τῶν μετοχῶν πρὸς 20 ἢ 30 %, ὁ κ. Ζάππας οὐδεμίαν προσοχὴν ἔδωκε περαιτέρω εἰς τὴν ὑπόθεσιν.

Προκειμένης δὲ τότε μεγάλης ἐπιθεωρήσεως τοῦ Ῥωμανικοῦ Στρατοῦ, εἰς ἣν καὶ πολλαχόθεν τῆς Εὐρώπης ἔμελον νὰ πεμφθῶσιν ἀπεσταλμένοι, ἔγραψα εἰς Ἀθήνας, ἵνα ἔλθωσι καὶ ἐκεῖθεν, πρῶτον, ἵνα φαίνηται ἡ Ἑλλὰς ἐνδιαφερομένη εἰς πᾶν, εἴ τι ἀφορᾷ τὰ χριστιανικὰ κράτη τῆς Ἀνατολῆς, καὶ δεύτερον, διότι ἀληθὲς καὶ σπουδαῖον συμφέρον εἶχε καὶ ἔχει νὰ γνωρίζῃ τίνες καὶ ὁποῖαι εἰσὶν αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις αὐτῶν, οὐχ' ἧττον δ' ὅμως καὶ ἵνα τι ὠφεληθῇ ἐκ τῶν παραδειγμάτων τοῦ Ῥωμανικοῦ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἀλλ' ἡ ἐπιθεώρησις ἔγινε, πανταχόθεν τὰς Εὐρώπης ἦλθον ἀξιωματικοὶ εἰς αὐτήν, ἐξ Ἑλλάδος ὅμως οὐδείς.

Λαβὼν δ' ἐξ Ἀθηνῶν ἐπιστολάς, ὅτι ἡ οἰκογένεια, διαθεῖσα τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν, ἔμελλε ν' ἀναχωρήσῃ διὰ Βερολῖνον τῇ 1ῃ Σεπτεμβρίου, ἀπῆλθον ἐγὼ τῇ 24ῃ Αὐγούστου κατὰ τὰς 1½, ἵνα

διὰ Βιέννης διευθυνθῶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Πρωσσίας, καὶ ἐπανῆλθον εἰς Γιούργεβον, ἀλλ' ὑπ' οἰωνοὺς ἄλλους καὶ κρείττονας τῶν τῆς πρώτης ἀφίξεώς μου· διότι ἤδη, προειδοποιηθεὶς ὁ Πρόξενος κ. Λεονάρδος, μὲ προϋπάντησε μετ' ἄλλων ὁμογενῶν, καὶ μὲ συνώδευσεν, ὑπερβάντα αὖθις τὸν Δούναβιν, μέχρι Ῥουστσουκίου. Ἐνταῦθα δέ, προστεθέντος εἰς ἡμᾶς καὶ τοῦ Προξένου τῆς Γερμανίας Calisch, πρεσβύτου φιλέλληνος, ἀνέβημεν δι' ἐρήμων, σκολιῶν καὶ παρημελημένων ὁδῶν εἰς τὴν πόλιν, ἧς ἀθλιέστερον οὐδὲν εἶχον ἴδῃ χωρίον, οὔτε εἰς τὴν Ἑλλάδα, οὔτε εἰς τὴν Ῥωμανίαν, καὶ ἐπεσκέφθημεν τὸν Ὀθωμανὸν Διοικητήν, νέον, ἀλλὰ πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν ὑπηρετοῦντα καὶ χρηματίσαντά ποτε καὶ Τοπάρχην τῆς Βαβυλῶνος. Ὡμίλει δὲ τὴν Γαλλικὴν μετὰ προφορᾶς μᾶλλον ἀσιανῆς, καὶ ἀγροῖκον μὲν οὐχί, ἀλλ' ἄξεστον τοὺς τρόπους. Περὶ τὰς 9 δέ, ἀποχαιρετίσας τοὺς συνοδεύσαντάς με, ἐπεβιβάσθην εἰς τὸ ἀτμόπλοιον, τὸ ἀναπλέον τὸν Δούναβιν, καί ὡς συνοδοιπόρον εἶχον τὸν κ. Γκίκαν, ἀδελφὸν τῆς κυρίας Δώρας Ἰστρίας, μυριόπλουτον ἄλλοτε, ἀλλ' ὡς εἰς πλείστους Ῥωμάνους συνέβη, ἀπολέσαντα πᾶσαν τὴν περιουσίαν του, μέχρις ὀβολοῦ, εἰς χαρτοπαιξίαν. Εὐαρεστοτάτη δὲ συνοδοιπόρος, διὰ τὴν εὐφυΐαν της, ἦν καὶ ἡ Γαλλὶς κυρία Bastien, ἀπερχομένη εἰς Ἰταλίαν μετὰ τοῦ συζύγου της.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν, ἀφ' οὗ, ὀλίγον μετὰ μεσημβρίαν, διήλθομεν πρὸ τοῦ Καλαφατίου, ἐπὶ τῆς ῥουμανικῆς ἀκτῆς κειμένου πολιχνίου διαπρεποῦς ἐπὶ καθαριότητι, τάξει καὶ περιποιήσει, καὶ κοσμουμένου δι' εὐαρέστων δενδροστοιχιῶν. Περὶ δὲ τὰς 9 τὸ ἑσπέρας διήλθομεν, κατὰ τὸ Τοῦρνον Σεβερὶν, τὴν θέσιν τῆς γεφύρας τοῦ Τραϊανοῦ, ἧς 18 βάσεις εἰσὶν ἔτι, ἐπὶ ταπεινοῦ ὕδατος, καταφανεῖς, καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐμελετᾶτο τότε νὰ στηριχθῇ ἡ μέλλουσα σιδηροδρομικὴ γέφυρα.

Ἐνταῦθα, ἀγκυροβολήσαντες, διενυκτερεύσαμεν, καὶ τῇ ἐπιούσῃ εἰς τὰς 5 ἀναχθέντες, ἀφίχθημεν περὶ τὰς 6 εἰς τὰς Σιδηρᾶς λεγομένας Πύλας, καὶ μεθ' ἡμίσειαν ὥραν εἰς Ὄρσοβον, τὴν μεθόριον πόλιν μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Ῥωμανίας, ὅπου διεμείναμεν μέχρι τῶν 7 πρὸς τελωνιακὴν ἐπιθεώρησιν, ἧς ὅμως ἐγὼ

ἔμεινα ἀπηλλαγμένος. Αἱ Πύλαι λεγόμεναι ἐκεῖναι, καθ' ἃς ὁ Δούναβις, εἰς δίωρον ἔκτασιν, διασχίζει τὰ ὄρη ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν κορυφὴν Stierbetz, εἰσὶν ἴσως τὸ μεγαλοπρεπέστερον καὶ γραφικώτερον τῶν τοπίων, ἃ διατρέχει ὁ μέγιστος οὗτος τῶν Εὐρωπαϊκῶν ποταμῶν. Ἀριστερῶς ἡμῶν, σκοτεινὸν εἰς τὴν πλευρὰν του ὄρους εἴδομεν τὸ βαθὺ σπήλαιον τοῦ Βετερανοῦ, οὕτω κληθὲν κατὰ τὸν στρατηγόν, ὅστις ἐπὶ τοῦ οὐγγροτουρκικοῦ πολέμου εἰς αὐτό, μετὰ τριακοσίων ἀνδρείων, κρυβείς, ἐπολέμησεν ἐκεῖθεν τοὺς Τούρκους ἐπὶ ἔτος ὁλόκληρον. Μετ' αὐτὸ δ' εἴδομεν ἄλλο σπήλαιον, πλῆρες, ὡς μοὶ εἶπον, ***γουάνου***, ἢ λιπάσματος τῶν ὀρνέων. Ἐν ᾧ δὲ τὸ πλάτος τοῦ ποταμοῦ ἄνω τῶν Πυλῶν ἐκτείνεται εἰς 1800 μέτρα, εἰς τὸ στενώτερον αὐτοῦ μέρος, περὶ Βραγκοβάν, συστέλλεται εἰς μόλις 156, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁρμητικοῦ ῥεύματος, ἔχοντος βάθος 370 π., αἴρεται ἀπειλητικὸς καὶ ἐπικίνδυνος ὁ σκόπελος Σεζάν.

Κατὰ τὰς 11 ἀνεκωχήσαμεν εἰς τὸν μικρὸν σταθμὸν Βράγκοβαν, ὅθεν ἕλκει βεβαίως γένος καὶ ὄνομα ἡ ἀρχαία ἰθαγενὴς οἰκογένεια τῶν Βραγκοβάνων, καὶ μετὰ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν διήλθομεν πρὸ τῆς Κολουμβίτσας, ὅπου, ἐφ' ὑψηλοῦ βράχου, ὑπάρχουσιν ἐρείπια τριῶν πύργων Ῥωμαϊκῶν, περὶ οὓς εὑρίσκονται πολλάκις βέλη οὐγγρικά. Ἀπέναντι δ' αὐτῶν σώζεται ὁ Οὐγγρικὸς πύργος, ἀφ' οὗ ὁ Σιγισμοῦνδος ἐξώρμα κατὰ τῶν Τούρκων. Καὶ ἐνταῦθα δὲ σκόπελος, ὁ Βαβακάϊ καλούμενος, αἴρεται ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος, καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ, ὡς τὸ ὅριον μεταξὺ τοῦ ἄνω μέρους τοῦ ποταμοῦ, ὁ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἰδίως Δούναβις (Danubia), καὶ τοῦ κάτω, ὃ Ἴστρος (Istor) ἐλέγετο.

Εἰς τὰς 2 1/2 μετὰ μεσημβρίαν ἀπεβιβάσθημεν εἰς Basiasch, ὅπου, γευματίσαντες περὶ τὰς 6 τὸ ἑσπέρας, ἀπήλθομεν διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, ἐξημερώθημεν δ' οὐ μακρὰν τῆς Πέστης, καὶ εἰς τὰς 2 1/2 ἤμεθα εἰς Βιέννην. Κατέλυσα δ' εἰς τὸ Grand Hotel, ὅπου ἤξευρον οἰκοῦσαν τὴν ἀνεψιάν μου κυρίαν Δημ. Στούρτζα, σύζυγον τοῦ ποτὲ Ῥωμάνου συναδέλφου μου ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἀλλ' εἶχε τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἡμέραν ἀπὸ πρωΐας ἤδη ἀναχωρήσῃ.

῞Ετερον δ' ἀνεκάλυψα λίαν δυσάρεστόν μοι συμβάν, ὅτε μοὶ ἐκομίσθησαν τὰ σκεύη μου ἐκ τοῦ σιδηροδρόμου, ὅτι τὸ δοθέν μοι κιβώτιον δὲν ἦν τὸ ἐδικόν μου, ἀλλ' ἀντηλλάγη πρὸς τὸ τῆς κυρίας Bastien, καὶ περιεῖχεν ὡραῖα μὲν καὶ πολύτιμα, ἀλλ' εἰς ἐμὲ ὅλως ἄχρηστα κομψῆς κυρίας ἐνδύματα, ἐν ᾧ τὸ ἐμὸν ἐνέκλειε τὴν διὰ τὰς πρώτας μάλιστα ἡμέρας τῆς εἰς Βερολῖνον ἀφίξεώς μου ἀναπόφευκτόν μοι στολήν μου, οὐδεμίαν ἔχουσαν ἀξίαν διὰ τὴν κυρίαν Bastien. Τὸ δὲ χείριστον, ἡ κυρία αὕτη, ὡς μοὶ εἶχεν εἰπῆ, ἔμελλε νὰ μὴ διαμείνῃ οὐδόλως ἐν Βιέννῃ, ἀλλ' ἀμέσως νὰ διευθυνθῇ, διὰ τῆς πρώτης ἁμαξοστοιχίας, εἰς Ἰταλίαν, ἀορίστως οὕτως, χωρὶς νὰ γνωρίζω εἰς τίνα πόλιν. Ἡ καταστροφὴ αὕτη ἐφαίνετο ἀπελπιστική, διότι εἰς Βερολῖνον, οὐ μόνον πῶς νὰ ἐμφανισθῶ εἰς τὰς ἐπισήμους παρουσιάσεις, ἀλλ' οὐδὲ κἂν θὰ εἶχον πῶς νὰ φανῶ κοσμίως ἐνδεδυμένος εἰς τὰ ὁδούς· πιθανότης δ' ἐλαχίστη ὑπῆρχε ν' ἀνεύρω τ' ἀπολεσθέντα. Οὐχ ἧττον μετέβην εὐθὺς ἐφ' ἁμάξης εἰς τὸν λίαν ἀπέχοντα βόρειον σταθμόν, δι' οὗ εἴχομεν ἀφιχθῆ, ἀλλ' εὗρον αὐτὸν ἤδη ἐντελῶς ἔρημον, καὶ ὁ σταθμάρχης, ὃν τέλος ἀνεκάλυψα, μοὶ εἶπεν ὅτι οὐδὲν ἠξεύρει καὶ οὐδὲν δύναται περὶ τῆς συμβάσης ἀνταλλαγῆς. Ἐν ἀπελπισίᾳ λοιπὸν ἐπέστρεφον διὰ τῶν ἀχανῶν ἐκείνων στοῶν, ἐν αἷς ἴχνος ἀνθρώπινον δὲν ἐφαίνετο, ὅτε, μεταξὺ τῶν κιόνων, εἶδον πλανωμένην, ὡς γυναικεῖάν τινα μορφήν. Ἔσπευσα λοιπὸν πρὸς αὐτήν, ἐπ' ἐλπίδι ν' ἀρυσθῶ πληροφορίαν τινά, καί... ἀνεγνώρισα τὴν κυρίαν Bastien, ἥτις, ἐν ἴσῃ πρὸς τὴν ἐμὴν ἀπελπισίᾳ, καὶ διὰ τὴν αὐτὴν ἀφορμήν, εἶχεν ἔλθῃ εἰς τὸν σταθμόν. Εὐνόητος ἐστὶν ἡ ἀμοιβαία χαρὰ ἡμῶν, καὶ τὰ κιβώτια εὐτυχῶς ἀπεδόθησαν εἰς τοὺς νομίμους ἰδιοκτήτας των.

Ὁ συνάδελφος καὶ συγγενής μου Ὑψηλάντης δὲν ἦτο τότε εἰς Βιένναν· ἀνέθετο ὅμως εἰς τὸν Γραμματέα του, Γ. Ἀργυρόπουλον, νὰ μ' εἰπῇ ὅτι μὲ περιμένει εἰς τὸ κτῆμά του Eichhorn, ἔνθα διέμενεν οἰκογενειακῶς. Τούτου ἕνεκα, ἀφ' οὗ συνεγευμάτισα μετὰ τοῦ κ. Ἀργυροπούλου εἰς τὴν Maison Dorée, καὶ τὸ ἑσπέρας ἠκούσαμεν τὴν Madame Angot γερμανιστὶ εἰς τὸ Karlstheater, τὴν ἐπιοῦσαν, εἰς τὰς 7 τὸ πρωΐ, ἀπῆλθον διὰ τοῦ

σιδηροδρόμου καὶ κατὰ τὰς 11 ½ ἀφίχθην εἰς Brün, ὅθεν λαμπρὰ ἅμαξα τοῦ Ὑψηλάντου μ' ἔφερε δι' ὡραίων κοιλάδων εἰς τὸ 1 ½ ὥραν ἀπέχον κτῆμά του.

Τὸ Eichhorn, πυργώδης κατοικία, château, ἐφ' ὑψηλοῦ καὶ ἀποτόμου λόφου, καὶ ὑπὲρ καθέτους κρημνοὺς κείμενον, ἔχει ἄνωθεν ἄποψιν ἐπὶ στενῶν, δασωδῶν καὶ καταῤῥύτων κοιλάδων, καὶ περιβάλλεται ὑπὸ κήπου εὐπρεπεστάτου καὶ μεγάλην ἔκτασιν ἔχοντος. Ἐκεῖ ἐγνώρισα κατὰ πρῶτον τὴν κυρίαν Ὑψηλάντη (τὸ γένος Σίνα), κυρίαν εὐαρεστοτάτην καὶ νουνεχῆ, περιστοιχιζομένην ὑπὸ τῶν δύω θυγατέρων της, τῆς 9ετοῦς Χαρικλείας, καὶ τῆς ἑξαετοῦς ὡραίας Ἰφιγενείας, ἃς ἀνέτρεφεν, ὡς παιδαγωγός, μᾶλλον δ' ὡς μέλος τῆς οἰκογενείας, ἡ ἀξιόλογος καὶ ἄριστα ἀνατεθραμμένη κυρία Καλλιόπη Νάκου, θυγάτηρ τοῦ ἐν κακοῖς βιώσαντος καὶ ἀποθανόντος Νάκου, καὶ τῆς Εὐφροσύνης νεωτέρας θυγατρὸς τοῦ Ἰακώβου Ῥίζου.

Καὶ ἐν Βερολίνῳ καὶ ἐν Βιέννῃ ὢν τέως διαπεπιστευμένος ὁ Ὑψηλάντης, ἐγνώριζε τὰ κατὰ τὴν πρωτεύουσαν τῆς Πρωσσίας, καὶ πολλὰς περὶ αὐτῆς μοὶ ἔδωκε χρησίμους πληροφορίας καὶ παραινέσεις. Οὕτω μοὶ εἶπεν, ὅτι μετὰ τοῦ Βίσμαρκ, πρέπει ὅσον ἐνδέχεται, ν' ἀποφεύγω πολιτικὰς συζητήσεις, καὶ μάλιστα ἐν συναναστροφαῖς, νὰ μὴ ζητῶ συνεντεύξεις μετ' αὐτοῦ, εἰ μή τι σπουδαιότατον πρόκηται, πρὸς τὴν Γερμανικὴν Κυβέρνησιν νὰ μὴ εἶμαι ἀπαιτητικός· ὡς δὲ πρὸς τοὺς συναδέλφους μου, μοὶ ἐχαρακτήρισεν ὀρθότατα τὸν τοῦ Βελγίου (Νοθὼν), ὡς πολύπειρον καὶ δυνάμενον νὰ δίδῃ καλὰς συμβουλάς, τὸν τῆς Ἰταλίας (Δελωναί), ὡς ἄξιον ἀκροάσεως, ἰδίως δ' ὡς σπουδαῖον τὸν σιωπηλὸν ἀντιπρόσωπον τῆς Αὐστρίας Κάρολυν.

Διανυκτερεύσας δέ, καὶ τὴν ἐπαύριον μέχρι 2 ½ διαμείνας ἐν Ἔϊχόρν, ἀπῆλθον αὖθις διὰ τῆς ἁμάξης τοῦ κ. Ὑψηλάντου, καὶ εἰς τὰς 3 ¾ ἐν Βιέννῃ εἰς τὸν σιδηρόδρομον ἐπιβιβασθείς, ἀνεχώρησα, κατὰ τὰς 5, κατ' εὐθεῖαν εἰς Βερολῖνον, καὶ μέχρις οὗ ἐπέλθῃ ἡ νύξ, ἐτερπόμην διερχόμενος διὰ τῶν ὡραίων καταφύτων λόφων, οὓς συχναὶ διασχίζουσι σύριγγες, τὰς ἄριστα καλλιεργουμένας κοιλάδας, ἃς ῥύακες διαῤῥέουσι, καὶ διέτρεχον χωρικαὶ

Μοραυαί, καταγωγῆς σλαυικῆς, καὶ γραφικὴν ἔχουσαι τὴν ἐνδυμασίαν. Τῇ δ' ἐπαύριον, 30 Αὐγούστου, ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Ἀλεξάνδρου, εἰς τὰς 11 ½ τὸ πρωΐ ἀφίχθην εἰς Βερολῖνον.

Εἰς Βερολῖνον

Ἐν Βερολίνῳ κατέλυσα εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τῆς Ρώμης, συστηθέν μοι ὑπὸ τοῦ κ. Ῥάδοβιτς. Ἡ πόλις, ὅμως, μοὶ ἦτον ἄγνωστος, πλὴν τῆς Köthnerstrasse, ὅπου ἄλλοτε εἶχον εὕρῃ τὴν οἰκογένειαν· διὰ τοῦτο, ἅμα ἀφιχθείς, ἐμήνυσα τὸν κ. Βούλγαρην, παρὰ τοῦ πατρός του λαβὼν τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ, καὶ μετ' οὐ πολὺ εἶδον εἰσελθόντα παρ' ἐμοὶ νεανίαν, σχεδὸν παιδίον φαινόμενον, νομίσαντα δ' ἀναγκαῖον διὰ τὴν πρώτην ταύτην παρουσίασιν νὰ φορέσῃ φράκον καὶ λευκὸν λαιμοδέτην. Οὗτος ἦν ὁ Πρῶτος Γραμματεὺς τῆς Πρεσβείας, συνοδευόμενος καὶ ὑφ' ἑτέρου σπουδαστοῦ, ἐμπειροτέρου τῶν κατὰ τὴν πόλιν, τοῦ κ. Μάνου. Μετ' αὐτῶν δὲ περιῆλθον ζητῶν κατοικίαν, καί, ἐπισκεφθεὶς καὶ τὴν κ. Κοτσεβού, γυναῖκα τοῦ Γραμματέως τῆς Ρωσσικῆς Πρεσβείας, νεωτέραν δὲ θυγατέρα τῆς ἐξαδέλφης μου κ. Μαύρου, ἐδεξιώθην φιλοφρονέστατα παρ' αὐτῇ καὶ ἐγεύθην ἐκεῖ μετὰ τοῦ Ρώσσου Στρατηγοῦ Κωνσταντᾶ, μεθ' οὗ ἄλλοτε ἐπὶ βραχὺν χρόνον εἶχον συμμαθητεύσῃ εἰς τὸ Λύκειον ἐν Ὀδησσῷ, καί, μετὰ τὸ γεῦμα, ἦλθον ἐκεῖ ἡ ἀρχαία ἐκ Παρισίων φίλη μου Ἀμερικανὶς κ. Βερδάν, καὶ οἱ Στρατιωτικοὶ Ἀκόλουθοι τῆς Ρωσσίας καὶ Ἰταλίας, καὶ ἡ οἰκοδέσποινα, ἐν μεγάλῃ οἰκειότητι πρὸς αὐτοὺς διατελοῦσα, μοὶ ἐφάνη ἐξόχως ἀγχίνους, περισσότερα ἴσως λέγουσα ἢ ἀκούουσα.

Εἰς τὸ Ὑπουργεῖον δὲ τὴν ἐπαύριον τῆς ἀφίξεώς μου μεταβάς, εἶδον τοὺς ἀνωτέρους αὐτοῦ ὑπαλλήλους, τὸν Ράδοβιτς, ἐπανελθόντα προσωρινῶς ἐξ Ἀθηνῶν καὶ τὸν Φιλιψβόρν, καὶ ἔτυχον παρ' αὐτῶν ἐγκαρδίου ὑποδοχῆς.

Τῇ μετ' αὐτὴν δ' ἡμέρᾳ ἔλαβον ἐπιστολὴν γαλλιστὶ γεγραμμένην παρὰ κυρίας τινός, ἥτις μοὶ προσέφερεν εἰς ἐνοικίασιν

τὴν οἰκίαν της, καὶ πορευθεὶς ἐκεῖ μετὰ τῶν δύω συνοδῶν μου, τοῦ Βούλγαρη καὶ τοῦ Μάνου, εὗρον μὲν τὴν οἰκίαν λίαν ἀπόκεντρον, κειμένην εἰς τὴν Rauchstrasse, ἐκτὸς τῆς πόλεως, ὡς εἶχε τότε ἡ πόλις, καὶ εἰς 25 λεπτῶν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Βρανδεβούργου Πύλης, ἀλλὰ μ' ἐδελέασαν, κατὰ πρῶτον λόγον, οἱ περιποιητικοὶ τρόποι τῆς γραίας οἰκοδεσποίνης, ἥτις ἦν λογία καὶ συγγραφεύς, ἡ κυρία Hohenhausen· δεύτερον δέ, ἔτι μᾶλλον μὲ εἵλκυσαν αἱ ἐν τῇ αἰθούσῃ τρεῖς πλούσιαι βιβλιοθῆκαι τῆς κυρίας, ὧν ἡ ἐλευθέρα χρῆσις μοὶ συνενοικιάζετο μετὰ τῶν δωματίων. Οὕτω, πεισθεὶς, ἐνταῦθα μετῴκησα ἐκ τοῦ ξενοδοχείου.

Μόλις δ' ἀφιχθεὶς εἰς Βερολῖνον, ἐδέχθην ἐπίσκεψιν τῆς ἀνεψιᾶς μου Μαρίκας Δίξον, θυγατρὸς τῆς ἀδελφῆς μου Εὐφροσύνης, μετὰ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῶν θυγατέρων της, ἐκ τῶν λουτρῶν τῆς Γερμανίας εἰς Στοχχόλμην ἀπερχομένης. Μετ' ἀγαλλιάσεως δ' ἐπανεῖδον αὐτὴν ὡραίαν, ὡς ὅτε ἐχωρίσθη ἀφ' ἡμῶν ἐν Ἀθήναις. Ἐπὶ τῶν δύω δ' ἡμερῶν τῆς διαμονῆς της, συνεπεσκέφθημεν τὴν τότε ἀνοικτὴν ἔκθεσιν τῶν εἰκόνων, καὶ ἐθαύμασα ἐν αὐτῇ, ἃ τότε πρῶτον ἔβλεπον ἔργα τοῦ Kaulbach καὶ τοῦRichter, ἰδίως τούτου τὴν λαμπρὰν καὶ περίφημον μείνασαν ὁμοιογραφίαν τῆς νέας καὶ περικαλλεστάτης Πριγκηπίσσης Κάρολατ.

Ἅμα ἀναλαβὼν τὴν ὑπηρεσίαν, ἔσπευσα ν' ἀναγγείλω τοῦτο ἐπισήμως εἰς τὰ ἐκ τῆς Πρεσβείας ἐξαρτώμενα Προξενεῖα· καί εἶτα ἠθέλησα νὰ πληροφορηθῶ, καθ' ἃς εἶχον ὁδηγίας, ἂν οἱ λοιποί μου συνάδελφοι ἦσαν ἐμπεπιστευμένοι καὶ είς ἄλλας αὐλὰς τῆς Γερμανίας καί τίνας, ἢ μόνον εἰς τὴν τοῦ Βερολίνου, καὶ παρὰ τοῦ κ. Κοτσεβοὺ ἔμαθον ἀμέσως τὴν πρώτην ἡμέραν, καὶ ἔγραψα εἰς Ἀθήνας, ὅτι ἡ ἐνταῦθα Κυβέρνησις δυσαρεστεῖται ὅταν οἱ Πρέσβεις διορίζονται καὶ εἰς ἄλλα γερμανικὰ κράτη, καθ' ὃ μὴ ἀναγνωρίζοντες τὴν Πρωσσίαν, ὡς τὸ πολιτικὸν κέντρον τῆς Γερμανίας.

Παρὰ δὲ τοῦ Γερμανικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, ἐζήτησα νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, ἵνα ἐγχειρίσω τὰ διαπιστευτήριά μου, καὶ, τοῦ Ὑπουργοῦ ἀπόντος, ἦλθε πρὸς ἐμέ τῇ 10)22 Σεπτεμβρίου ὁ Πρῶτος Ὑπουργικὸς Σύμβουλος

κ. Φιλιψβὸρν, καὶ μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι ἡ Α. Μ. θὰ μ' ἐδέχετο τὴν αὐτὴν ἡμέραν, εἰς τὰς 4 μ.μ. Ἀπελθόντα λοιπὸν εἰς τ' Ἀνάκτορα ἐν στολῇ, μὲ ὑπεδέχθη ὁ αὐτὸς Φιλιψβόρν, ἐν στολῇ ἐπίσης, καὶ εἰς Ὑπασπιστὴς καὶ εὐθὺς εἰσήχθην εἰς τοῦ Αὐτοκράτορος, ὅστις μοὶ ἐνεποίησε τὴν ἐντύπωσιν νεαροῦ καὶ εὐαρέστου γέροντος, καὶ μ' ἐδέχθη φιλοφρονέστατα, συγχέων ὅμως, δὲν ἠξεύρω πῶς καὶ διατί, τὸν πατέρα μου μετὰ τοῦ Καποδιστρίου. Μοὶ ὡμίλησε δὲ περὶ τοῦ Βασιλέως, μετ' ἐνδιαφέροντος, εἰ καὶ μοὶ διηγήθη ὅτι, ὅτε ὁ Διάδοχος τῆς Γερμανίας ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας, ὁ Βασιλεὺς δὲν τῷ ἐφάνη εἰσέτι ἐντελῶς ἐνήμερος τῶν ἐκεῖ ἀρχαίων μνημείων. Μοὶ ἀνέφερε δὲ καὶ περὶ τῆς οἰκογενείας τοῦ προκατόχου μου Ὑψηλάντου, εἰπών μοι ὅτι τῷ ἦτο γνωστὴ ἐκ τῆς ἱστορίας. Ἐμνήσθη δὲ καὶ τῆς ἐν τῷ Γερμανικῷ στρατῷ ὑπηρεσίας τῶν υἱῶν μου, καὶ μ' ἠρώτησεν ἄν ὁ Ἀριστείδης κατέλαβεν ἐν Ἑλλάδι τὸν αὐτὸν βαθμὸν, ὃν εἶχεν ἐνταῦθα ἢ ἀνώτερον, καὶ μετ' ἐκπλήξεως, δὲν ἀμφιβάλλω δ' ὅτι καὶ μετ' ἐσωτερικῆς δυσαρεσκείας, ἤκουσεν ὅτι ὑπεβιβάσθη. Ἐρωτήσας με δὲ προσέτι καὶ μαθὼν ποῦ κατῴκησα, μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ οἰκία τῷ ἦν γνωστή.

Τῇ δὲ 7)19, μεταβὰς εἰς Ποτσδάμ, παρουσιάσθην εἰς τοὺς Διαδόχους, εὐμενέστατα δεξαμένους με, καὶ πολλὰ περὶ Ἑλλάδος καὶ Βασιλέως μετ' ἐμοῦ διαλεχθέντας. Ἐν ἄλλοις, ὁ Διάδοχος μοὶ εἶπεν, ὅτι ἡ περὶ τὸ Βερολῖνον φύσις πρέπει νὰ μοὶ φαίνηται οἰκτρά, παραβαλλομένη πρὸς τὴν τῆς Ἑλλάδος· ἀλλὰ τῷ εἶπον, ὅτι κινεῖ τὸν θαυμασμόν μου, ἐξ ἐναντίας, καθ' ὅσον τὴν μὲν τῆς Ἑλλάδος ἐκόσμησεν ὁ Θεός, τὴν δὲ περὶ τὸ Βερολῖνον ἡ ἀνθρωπίνη πρόνοια καὶ ἐπιμέλεια.

Ἐπισκεφθεὶς δὲ τοὺς συναδέλφους μου καὶ τοὺς ἐπισημοτάτους τῶν αὐλικῶν, εἰς δὲ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς κοινωνίας πέμψας ἐπισκεπτήρια διὰ τοῦ κλητῆρος τῆς Πρεσβείας, ὃν ὁ κ. Κοτσεβοὺ εἶχε θέση εἰς τὴν διάθεσίν μου, περιέτρεχον τὴν πόλιν μετὰ τῆς κυρίας Κοτσεβοῦ πρὸς εὕρεσιν σταθερᾶς κατοικίας διὰ τὴν οἰκογένειαν, ἥτις μοὶ εἶχεν ἀναγγείλει, ὅτι μετ' ὀλίγας ἡμέρας θὰ ἔφθανε, ἀναχωροῦσα τῷ 15)27 ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ προτιθεμένη νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Ῥώμην καὶ ἄλλα τινα τῆς Ἰταλίας.

Μεταξὺ δὲ τῶν μελῶν τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος εἶχον τὴν εὐχαρίστησιν ν' ἀπαντήσω καὶ τὸν Πρέσβυν τῆς Βαυαρίας, κ. Περγλὲς, τὸν ποτὲ καὶ ἐν Ἀθήναις διατελέσαντα Πρέσβυν, καὶ ἐξεπλάγην νέαν ἔτι καὶ ὡραίαν εὑρὼν τὴν ἄλλοτε ἐν Ἀθήναις ἐπὶ κάλλει διαπρέπουσαν σύζυγόν του, καίτοι ἤδη χρονίως πάσχουσαν τὸν πόδα.

Ἐπεσκέφθην δὲ καί τινας τῶν ἐπισημοτέρων σοφῶν τοῦ Βερολίνου, ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ συγγραφέως τῆς νεοελληνικῆς γραμματικῆς Mullbach, εἰς ὃν καὶ ἐπρομήθευσα τὸ Ἑλληνικὸν παράσημον. Ὁμοίως δ' ἀνεζήτησα καὶ τὸν τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἐπιγραφικοῦ συγγράμματος τοῦ Boeckh ἐξακολουθοῦντα Kirchhoff, τὸν ἔξοχον φυσιοδίφην Helmholtz, τὸν φιλέλληνα καὶ πολλὰ περὶ Ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων γράψαντα Bötticher, τὸν Mommsen, τὸν ἑρμηνευτὴν τοῦ Ἀριστοτέλους Zeller, τὸν ἱστορικὸν Droysen κτλ. τινὰς δὲ τούτων ἀπήντησα κατὰ πρῶτον καὶ ἔβλεπον ἐπανειλημμένως εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, φοιτῶν κατ' ἀρχὰς τακτικῶς εἰς τὰς ἑβδομαδιαίας συνεδριάσεις αὐτῆς, διότι τὸ δικαίωμα τοῦτο εἶχον, ὡς μέλος ἀντεπιστέλλον αὐτῆς. Ἀλλ' ἔπαυσα μετὰ ταῦτα, διότι, κατὰ παράδοξον κανονισμόν, πάντων τῶν τμημάτων ὁμοῦ συνεδριαζόντων, ἠναγκαζόμην καὶ ἔμενον, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἐπὶ μακρὰς ὥρας περὶ ζητημάτων ἀκροώμενος, εἰς ἃ ἤμην ἀμύητος. Ἐπεσκεπτόμην λοιπὸν μόνον τὰς γενικὰς συνεδριάσεις.

Ὁ δὲ Κούρτιος μὲ παρουσίασε καὶ εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν ἑταιρείαν, συνεδριάζουσαν τὴν ἑσπέραν τῆς πρώτης Τρίτης ἑκάστου μηνός, καὶ μ' ἐνέγραψε μέλος αὐτῆς. Ἦν δὲ αὕτη ἰδιωτικὴ μέν, ἀλλ' ἡ παραδοχὴ τῶν μελῶν ἐγένετο διὰ ψηφοφορίας καὶ ὑπὲρ μόνον μελῶν ἐπιστημονικὰ κεκτημένων προσόντα, ὥστε ἦν καὶ αὐτὴ τμῆμα τῆς Ἀκαδημίας. Ἐγνώρισα δέ, παρὰ τῷ φίλῳ μου κ. Thiele, καὶ τὸν Heckel, ὀπαδὸν τοῦ Δαρβενίου καὶ ἐκεῖνον ὑπερακοντίσαντα.

Δὲν ἠμέλησα δὲ ν' ἀπαντήσω καὶ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἤδη γνωστήν μοι κυρίαν Τρεσκώ, ἥτις, ἐνθυμουμένη τὰς περιποιήσεις, ὧν ἔτυχε ἄλλοτε παρ' ἡμῖν, μὲ ὑπεδέχθη περιχαρῶς, περὶ δὲ τῆς θυγατρός της, τῆς ποιητρίας, μοὶ διηγήθη ὅτι ἐνυμφεύθη Ἰταλόν

τινα κ. Πινέλλην, ὅστις, ἐκ ζηλοτυπίας, ἠνάγκασε τὴν μητέρα νὰ μακρυνθῇ τῆς θυγατρός της. Μετά τινα δ' ἔτη ἠναγκάσθη καὶ αὐτὴ ἡ σύζυγός του νὰ τὸν ἐγκαταλείψῃ.

Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἀφίξεώς μου, ἀναλογισθείς, ὅτι ἐδύνατο νὰ συντελέσῃ εἰς τὰς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος συμπαθείας τῆς Γερμανίας ἡ δημοσίευσις τοῦ Ἡμερολογίου τοῦ ἐσαεὶ φιλτάτου μοι Αἰμυλίου, ἐπρότεινα εἰς τοὺς περὶ ἐμὲ νέους Ἕλληνας, οἵτινες, ὡς τρόφιμοι τῶν Γερμανικῶν Πανεπιστημίων, ἦσαν βεβαίως τῆς γερμανικῆς ἐγκρατέστεροι ἢ ἐγώ, νὰ διανεμηθῶσι τὸ ἔργον τῆς μεταφράσεως τοῦ βιβλιαρίου, ὃ καὶ προθυμώτατα ἀνεδέχθησαν, ὁ κ. Βούλγαρης, ὁ Λάμπρος, ὁ Δραγούμης, ὁ Ζυμπουλίδης καὶ ὁ Μάνος· εἰ δὲ καὶ ἡ μετάφρασις, τοῦ πρώτου μάλιστα, ἀπεδείκνυεν ὅτι αὐτὸς πολὺ ὀλιγώτερον ἠσχολήθη περὶ τὴν γλῶσσαν ἢ περὶ τὰς ἐπιστήμας ἴσως, ἔπεμψα ὅμως τὴν ὅλην ἐργασίαν, ὡς εἶχεν εἰς τὸν ποτὲ μεταφραστὴν τοῦ Κουτρούλη, τὸν Δαν. Σάνδερς, παρακαλῶν αὐτόν, ἂν ἔκρινε τοῦτο δυνατὸν καὶ εὔλογον, νὰ διορθώσῃ καὶ ἐκδώσῃ αὐτήν. Τοῦτο ὅμως ὁ κ. Σάνδερς ἔπραξε μόνον διὰ μέρη τινά. Ἡ δὲ ὅλη μετάφρασις μόνον μετὰ 3 ἔτη ἐγένετο καὶ ἐξεδόθη ἄνευ τῆς ἐμῆς συμπράξεως.

Τῇ δὲ 27 Σεπτεμβρίου (9 Ὀκτωβρίου), πορευθεὶς εἰς τὸν Anhalter σιδηροδρομικὸν σταθμόν, ἐδέχθην, περὶ τὴν 1 μ. μ., πάντας τοὺς ἐμοὺς ὑγιεῖς ἀφιχθέντας, καὶ τόσῳ βαθυτέραν ᾐσθάνθην κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὴν συνοχὴν τῆς καρδίας, ὅτι μετὰ τῶν ἄλλων δὲν ἦν, ὅτι οὐδέποτε πλέον θὰ ἦν μεθ' ἡμῶν ὁ ἀγαπητός μοι Αἰμύλιος, ἴσως τῶν ἐπιζώντων ἡμῶν εὐτυχέστερος. Περὶ δὲ τῆς Ζωῆς, ἥτις ἦν ἐν πλήρει ὑγείᾳ, καὶ ὡραιοτάτη, μοὶ εἶπεν ἡ Καρολίνα ὅτι ἀξιωματικὸς τοῦ Ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ τὴν εἶχε ζητήσῃ εἰς γάμον, ἀλλ' ἀπόφασις οὐδεμία περὶ τούτου εἶχε ληφθῇ, ὃ ἐγὼ μετ' εὐχαριστήεεως ἤκουσα, διότι ἤλπιζον πάντοτε Ἕλληνας νὰ νυμφευθῶσιν αἱ θυγατέρες μου. Κατέλυσε δὲ προσωρινῶς ἡ οἰκεγένεια εἰς τὴν οἰκίαν τῆς κυρίας Hohenhausen, προσθείσης ἓν δωμάτιον, καί, ἐπιδοθέντες ἀμέσως εἰς ζήτησιν κατοικίας, εἰς ἣν καὶ ἡ κυρία Hohenhausen μᾶς συνέδραμεν,

ἐνῳκιάσαμεν ἐν τῇ Regentenstassse τὸν ἀρ. 20 II, καὶ μετῳκήσαμεν ἐκεῖ τὴν 1ην Νοεμβρίου.

Ἦν δὲ διὰ τὴν οἰκογένειαν λίαν χαρμόσυνος συνέντευξις ἡ μετὰ τῆς ἀρχαίας φίλης κυρίας Μ. Γ. Μαυροκορδάτου, ἐν Πότσδαμ οἰκούσης παρὰ τῇ θυγατρί της Ἑλένῃ, ἥτις εἶχε νυμφευθῇ τὸν ἀξιωματικὸν Κόμητα Δόνναν, καὶ συνεχεῖς ἦσαν αἱ μετὰ τῶν κυριῶν τούτων ἡμέτεραι σχέσεις. Ἀπήντησα δὲ τότε ἐν Βερολίνῳ καί τινα Σαμουρκάσην, ἀνεψιὸν τοῦ ποτὲ ἰσαδέλφου καὶ συνεργάτου μου Ἀλεξάνδρου, ἀλλὰ τοῦτον ἐντελῶς ἐκρωμανισθέντα.

Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον τὴν προσοχὴν τῆς κοινωνίας τοῦ Βερολίνου εἵλκυε συμβὰν πολιτικόν, εἰς ἐμὲ οὐχὶ ἀδιάφορον, διότι ἐγνώριζον τὸν πρωταγωνιστήν, τὸν τέως ἐν Παρισίοις συνάδελφόν μου, τὸν Πρεσβευτὴν τῆς Γερμανίας Κόμητα Ἄρνιμ. Οὗτος, παυθεὶς ἐπί τοῦ πολέμου καὶ ἀρνηθεὶς ν' ἀποδώσῃ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, μετὰ τῶν ἄλλων ἀρχείων, καί τινα ἐπίσημα ἔγγραφα, εις ἃ αὐτὸς ἰδίως ἐνδιεφέρετο, ἐφυλακίσθη διὰ τοῦτο καὶ μετὰ ταῦτα ὑπέστη δίκην μακρὰν καὶ ἐπίσημον ἀποβᾶσαν εἰς τὰ διπλωματικὰ χρονικά. Τοσαύτην δ' ἐπιμονὴν ἀνέπτυξε κατ' αὐτοῦ ὁ Πρ. Βίσμαρκ, ὥστε δὶς ἠπείλησεν, ὅτι θὰ παρῃτεῖτο, ἂν ἡ Βουλὴ ἐψήφιζεν ὑπὲρ τοῦ Ἄρνιμ.

Τῇ 12)24 Σεπτεμβρίου προσεκλήθην νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν Πρίγκηπα Γεώργιον, ἐξάδελφον τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἀλλά, γνωρίζων ὅτι οὗτος ἐκαλλιέργει τὴν ποίησιν καὶ δὴ τὴν δραματικήν, καὶ προσέτι ὅτι ἦν φίλος τῆς οἰκοδεσποίνης μου, ἐδανείσθην παρ' αὐτῆς καὶ ἀνέγνων ταχέως, ἵνα ὁπλισθῶ πρὸ τῆς παρουσιάσεως, τὸ τελευταῖον αὐτοῦ δρᾶμα, τὴν Ἐλφρίδαν, καὶ ὑπὸ τὴν τῆς στιχουργίας ἔποψιν εὗρον αὐτὸ εὐδόκιμον, οὐχὶ ὅμως καὶ ὑπὸ τὴν τῆς δραματικῆς τέχνης. Ἐγένετο δ' ἐπὶ τῆς συνεντεύξεως πολὺς λόγος καὶ περὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ τούτου καὶ περὶ της τέχνης τῆς ποιήσεως ἐν γένει, καὶ εἰς τὸν δαφνοστεφῆ ἡγεμόνα, ἐξαίροντά μοι τὴν σύγχρονον τῶν Γάλλων φιλολογίαν, ἧς ὅμως ἐν ἐμοὶ ἀνεγνώριζον ὅτι πολὺ ὑπελείπετο, δὲν τῷ ἀπέκρυψα τὴν ἀντίθετόν μου ἐκτίμησιν. Ὅτε δέ καὶ συνηντήθημεν ἑσπέραν

τινα εἰς τῆς κυρίας Hohenhausen, πρὸς ἣν ἰδιαιτέραν ἔτρεφε φιλίαν, πολλὰ πάλιν περὶ θεάτρου συνδιελέχθημεν, ἐξ ὧν ἐσυμπέρανα, ὅτι ἐστίν ἔμπειρος τῶν περὶ τὸ θέατρον, οὐχὶ ὅμως καὶ τοῦ γράφειν δράματα. Ἴσως δὲ διεῖδε μέχρι τινὸς τὰς σκέψεις μου, διότι ἔκτοτε οὐδὲ μ᾿ ἐκάλεσε πλέον ποτὲ παρ᾿ αὐτῷ, οὐδὲ σχεδὸν τὸν λόγον μοὶ ἀπέτεινεν, ὁ καὶ ἐν γένει τὰς σχέσεις καὶ συναναστροφὰς ἀποφεύγων, καὶ οὐδέποτε εἰς τὴν αὐλὴν ἐμφανιζόμενος ἰδιότροπος οὗτος καὶ προβεβηκὸς μᾶλλον ἡγεμονόπαις.

Ἡ πρόθεσις τῆς συζύγου μου, περὶ ἀνατροφῆς τοῦ υἱοῦ ἡμῶν Ὄθωνος, ἦν νὰ τὸν πέμψῃ εἰς Ἀγγλίαν, ἵνα παρά τινι ἐκεῖ συνιστωμένῳ διδασκάλῳ ἐκμάθῃ τὴν μηχανικήν. Εὐτυχῶς ὅμως ἐλάβομεν ἐγκαίρως πληροφορίας, ὅτι κακὸν ἦν τὸ σχέδιον καὶ ὁ διδάσκαλος μικροῦ λόγου ἄξιος, δι᾿ ὃ καὶ ἐνέγραψα αὐτόν, ὀλίγον μετὰ τὴν ἄφιξίν του, εἰς τὴν Ἀρχιτεκτονικὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Βερολίνου, ὅθεν ὅμως, μετ᾿ ἀκριβεστέρας ἐρεύνας, τὸν ἐπέμψαμεν εἰς Καρλσρούην πρὸς ἐκπαίδευσιν εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον τῆς πόλεως ἐκείνης, ἓν τῶν ἐντελεστάτων τῆς Γερμανίας. Αἱ δὲ δύω νεώτεραι θυγατέρες μου ἐφοίτων εἰς τὸ οὐ μακρὰν ἡμῶν κείμενον Παρθεναγωγεῖον, ἐν ᾧ καὶ αἱ κόραι τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν καὶ ἄλλαι νέαι γνωστῶν οἴκων ἐξεπαιδεύοντο. Ἑλληνικὰ δὲ μαθήματα ἐλάμβανον παρ᾿ ἐμοῦ.

Ὅτε ἀνεχώρησα ἐξ Ἀθηνῶν, ὁ Βασιλεὺς μοὶ παρήγγειλε νὰ προσφέρω ῥητῶς τὰς προσρήσεις του τῷ Πρ. Βίσμαρκ. Τοῦτο εἰπὼν πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, κ. Bülow, τὸν ἠρώτησα, ἂν καὶ πῶς ἐδυνάμην νὰ ἰδῶ τὸν Ἀρχικαγγελάριον πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς διαταγῆς ταύτης· ὁ δὲ μοὶ εἶπεν ὅτι ἀρκεῖ νὰ γράψω δύω λέξεις, καὶ ἦν βέβαιος ὅτι ὁ Πρ. Βίσμαρκ προθύμως θὰ μὲ δεχθῇ. Καὶ ἐγὼ μὲν ἔσπευσα νὰ γράψω, ἀλλ᾿ ὁ Πρ. Βίσμαρκ τότε κἂν δὲν μ᾿ ἐδέχθη, οὐδὲ μοὶ ἀπήντησεν. Αὐτὸς δ᾿ ὁ κ. Bulow, περιποιητικώτατος ὢν καὶ τὰ ἄριστα περὶ Ἑλλάδος φρονῶν, μοὶ ἔλεγεν, ὀρθῶς, ὅτι σπουδαῖον δύναται νὰ εἶναι τὸ μέλλον αὐτῆς, ἂν ἠξεύρωμεν νὰ τὸ περιμένωμεν.

Τῇ 5)17 Νοεμβρίου διῆλθε διὰ Βερολίνου, ἐπιστρέφων ἐκ τῶν λουτρῶν, καὶ κατέλυσεν εἰς τὴν Ῥωσσικὴν Πρεσβείαν, ὁ Ῥῶσσος

Πρωθυπουργὸς Πρίγκηψ Γορτσακὸφ, μεθ' οὗ, παρουσιασθεὶς ὑπὸ τοῦ Πρέσβεως κ. Οὐβρὶλ, εἶχον μακρὰν συνέντευξιν, θαυμάσας αὐτοῦ τὴν εὐφυΐαν καὶ ὀξύνοιαν, καὶ πολλὰ περὶ Ἑλλάδος καὶ Ἀνατολῆς συνεζητήσαμεν. Ἐν ἄλλοις τῷ εἶπον ὅτι κοινὴ μὲν ὑπάρχει ἐν Εὐρώπῃ πεποίθησις περὶ φιλοδόξων σχεδίων τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ἐγώ, ὅτι εἰς τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν δὲν πιστεύω, διότι γνωρίζω, καὶ ἡ Ῥωσσία γνωρίζει ἐπίσης, κράτος, ὃ ἦν μεῖζον, καὶ, ἀναλόγως τῶν καιρῶν, ἰσχυρώτερον τοῦ Ῥωσσικοῦ, ὅπερ δὲ, κύριον γενόμενον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ μεταμεληθῇ. Ἦν δὲ τοῦτο ἡ Ρώμη, ἥτις, ὡς θὰ ἠναγκάζετο ἀφεύκτως νὰ πράξῃ καὶ ἡ Ῥωσσία, τὴν πρωτεύουσάν της ἐκεῖ μεταθεῖσα, ἀντὶ νὰ ἐκρωμαΐσῃ τὴν Ἑλληνικὴν πόλιν, ἐξελληνίσθη αὐτὴ, καὶ ἐξέπεσεν εἰς μέρος δευτερεύοντος κράτους. Τὸ αὐτὸ περίπου θὰ κινδυνεύσῃ καὶ ἡ Ῥωσσία, ἂν τὴν Πετρούπολιν ἀντικαταστήσῃ ἡ Κωνσταντινούπολις. Εἰς τὴν θεωρίαν μου ταύτην ἔδωκεν ὁ Πρίκγηψ τὴν εἰλικρινῆ, ἐλπίζω, πλήρη ἐπιδοκιμασίαν του. Εἶτα δὲ μοὶ ἐξέφρασε τὴν λύπην του, διότι ἡ Ἑλλὰς δὲν διώρισεν ἐκ νέου εἰς Πετρούπολιν τὸν πρώην Πρέσβυν της κ. Βουδούρην, ὅστις ἦν καὶ εἰς αὐτὸν καὶ τὴν ἐκεῖ κοινωνίαν ἀγαπητός· ἀλλὰ τῷ ἀπήντησα ὅτι ἡ λύπη του βεβαίως θὰ μετριασθῇ, ὅτε, ἐπιστρέψας εἰς Πετρούπολιν, γνωρίσῃ τὸν τοῦ ἀνακληθέντος διάδοχον κ. Βραΐλαν· καὶ, ὡς τῷ προεῖπον, οὕτω καὶ ἐγένετο. Τέλος δ',ὅτε ἀνεχώρουν, μοὶ εἶπε, χαριεντιζόμενες, ὅτι ἂν ἀκούσῃ ὅτι διωρίσθην Ὑπουργὸς ἐν Ἑλλάδι, ἐκεῖνος κἂν δὲν θὰ διαμαρτυρηθῇ, οὐδὲ θ' ἀντιπράξῃ. Εἶπε δὲ, μετὰ ταῦτα, εἰς τὸν κ. Οὐβρὶλ, ὡς οὗτος μοὶ διηγήθη, ὅτι πολὺ ηὐχαριστήθη ἐκ τῆς γνωριμίας μου, ἀλλὰ τὸν ἠρώτησεν, ἂν εἶμαι εἰλικρινής.

Τ' ἀξιοθέατα τοῦ Βερολίνου περιερχόμενος, ἐπεσκέφθην καὶ τὸ Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ κ. Κουρτίου. Ἐν ἄλλοις δ' εἵλκυσαν τὴν προσοχήν μου, εἰς γωνίαν τινά, δύω ἀνάγλυφα, μάχην παριστῶντα, ἃ ὁ ὁδηγός μου παρήρχετο, εἰς ἐμὲ δ' ἐφάνησαν ἄξια πολλοῦ λόγου, καὶ ὡς ἀνήκοντα εἰς τοῦ Σκόπα τὴν ἐποχήν. Ἐρωτήσας δὲ καὶ μαθών, ὅτι προήρχοντο

ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας, ἐκ τῶν μερῶν τῶν περὶ τὴν Πέργαμον, μετὰ θαυμασμοῦ ἔδειξα εἰς τὸν κ. Κούρτιον τὴν κεφαλὴν ἑνὸς τῶν νέων μαχητῶν, ἥτις, κατ' ἐμέ, εἶχε τοὺς χαρακτῆρας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀμφιβάλλοντα δέ, τὸν ἔφερον εἰς ἄλλο μέρος τοῦ Μουσείου, ὃ εἴχομεν ἤδη συνεπισκεφθῆ, καὶ τῷ ἔδειξα τὴν προτομὴν τοῦ θνήσκοντος Ἀλεξάνδρου, ἐξ ἧς ἐπείσθη. Τὰ δύω ταῦτα τεμάχια εἰσὶ τὰ δόντα ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀναζήτησιν καὶ εὕρεσιν τοῦ ἀνεκτιμήτου θησαυροῦ τῶν γλυπτικῶν ἔργων τῆς Περγάμου, τοῦ κατατάξαντος, μετ' ὀλίγον, τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου μεταξὺ τῶν δύω ἢ τριῶν πρώτων τῆς οἰκουμένης.

Τὴν 9)21 Νοεμβρίου ὁ Mommsen, πανηγυρίζων τὴν μνήμην τοῦ πρώτου διορισμοῦ του, ὡς Καθηγητοῦ, προσεκάλεσε τὸ ἑσπέρας τοὺς φίλους του, δεκατρεῖς τὸν ἀριθμόν, ἐν οἷς καὶ ἐμέ, εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τῆς Ἄρκτου, εἰς δεῖπνον. Αἱ διαλέξεις του ἐμαρτύρουν πάντοτε τὴν εὐρύτητα τῶν ἱστορικῶν γνώσεων, τὴν ὀξύτητα τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ καὶ τὴν στρυφνότητα μᾶλλον τοῦ χαρακτῆρός του. Ἐπειδή, ὡς καὶ ἔκτοτε πάντοτε παρετήρησα, ἔθυεν τῷ Βάκχῳ ἀφθονώτερον τοῦ δέοντος, τὴν ἑσπέραν ἐκείνην, ἀπερχόμενος, ἔπεσε λιπόθυμος εἰς τὴν κλίμακα, καὶ ἀναίσθητον τὸν ἐπεβιβάσαμεν εἰς ἅμαξαν καὶ τὸν ἐπέμψαμεν εἰς τὸν οἶκόν του.

Τῇ, 12)24 Νοεμβρίου παρουσιάσθην εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Αὐτοκράτορος, τὸν Πρίγκηπα Κάρολον, καὶ εἰς τὴν Ἡγεμονίδα, ἥτις ἦν καὶ ἀδελφὴ τῆς Αὐτοκρατείρας, ἀμφοτέρους εὐμενεστάτους δειχθέντας. Εἶχον δὲ τὴν τύχην νὰ παρουσιασθῶ μετὰ τοῦ συναδέλφου μου τῆς Ἱσπανίας, κ. Ρασκῶνος, ὅστις, πολυλογώτατος ὢν (οἱ μὴ ἀγαπῶντες αὐτὸν τὸν ἔλεγον φλύαρον), μὲ ἀπήλλαξε μεγάλου μέρους τῶν καθηκόντων τῆς πρώτης παρουσιάσεως, ἀκενώτως ὁμιλῶν περὶ τῶν ἀτυχιῶν τῆς Ἱσπανίας, παραβαλλομένης πρὸς τὴν Γερμανίαν. Κατόπιν δὲ παρουσιάσθην εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Πρ. Καρόλου, τὸν Πρ. Φρειδερῖκον Κάρολον, διακεκριμένον στρατιωτικόν, καὶ ἔχοντα τὴν συμπεριφορὰν οὐχὶ ἀπηλλαγμένην τῆς εἰς αὐτόν, ἄλλως τε, ὡς ὑπερβολικῆς ἀποδιδομένης τραχύτητος τοῦ ἐπαγγέλματός του, καὶ εἰς τὴν σύζυγον αὐτοῦ, ὡραιοτάτην καὶ φιλόφρονα, ἀλλὰ βαρυηκοοῦσαν, καὶ διὰ

τοῦτο ὀλίγον ὁμιλητικήν. Ἐπεσκέφθην δὲ τέλος καὶ τὸν Πρ. Ἀλέξανδρον, ἀδελφὸν τοῦ Πρ. Γεωργίου, οὗ τὸ μόνον χαρακτηριστικὸν ἦν πολλὴ ἀγαθότης καὶ εὐπροσηγορία. Τῇ δὲ 3)15 Δεκεμβρίου μ' ἐδέχθη εὐγενέστατα ἡ Αὐτοκράτειρα, ἐπιστρέψασα, ἐξ ὁδοιπορίας, καὶ μετ' ἐμὲ παρουσιάσθη καὶ ἡ Καρολίνα.

Παρὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ταχυδρομείων, τοῦ διὰ τὴν εὐφυΐαν καὶ τὰς παντοίας γνώσεις του λίαν διακεκριμένου κ. Στεφάν, ἠθέλησα νὰ πληροφορηθῶ ἂν διά τινος συμβάσεως, δὲν ἐδυνάμεθα ν' αὐξήσωμεν τὰς εὐκολίας τῆς συγκοινωνίας μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Γερμανίας, καὶ λαβὼν πάσας τὰς ἀναγκαίας σημειώσεις, ἰδίως περὶ τοῦ κανονισμοῦ τῆς ἀποστολῆς δεμάτων, ἔπεμψα ταύτας εἰς Ἀθήνας, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Εἰς τὴν ἔκθεσίν μου ἀπάντησις δὲν ἐδόθη.

Τῇ 26 Νοεμβρίου (7 Δεκεμβρίου) εἰσῆλθον ἵνα παρευρεθῶ τὸ ἑσπέρας εἰς δημόσιόν τι κατάστημα, ἔνθα ἐτελεῖτο τὸ ἐτήσιον ἀρχαιολογικὸν μνημόσυνον τοῦ Βιγκελμάνν, θέσιν δὲ λαβὼν μεταξὺ τῶν ἀπειραρίθμων ἀκροατῶν, μετ' ἐκπλήξεως ἤκουσα τοῦ ἀγορεύοντος πολλά, καὶ δι' ἐμὲ ἐντελῶς ἀδιάφορα, λέγοντος περὶ τῆς ἀγοραίας τιμῆς τοῦ κρέατος. Ἐκφράσας δὲ τινι τὴν ἔκπληξίν μου, ἔμαθον ὅτι εἶχον ἀπατηθῇ ὡς πρὸς τὴν ἡμερομηνίαν, καὶ ἡ μὲν συνεδρίασις ἐκείνη ὅτι ἀπέβλεπε τὰ τοῦ δήμου οἰκονομικά, ἡ δ' ἀρχαιολογικὴ ὅτι ἦν τὴν ἐπαύριον, ὅτε καὶ αὖθις ἐπανελθών, παρευρέθην εἰς συζητήσεις δι' ἐμὲ κἂν πολὺ σπουδαιοτέρας, καὶ μετὰ ταῦτα παρεκάθησα καὶ εἰς δεῖπνον ἐκ συμβολῆς, εἰς ὃν ἠναγκάσθην ὀλίγα τινὰ ν' ἀποκριθῶ εἰς τὰς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ γενομένας προπόσεις.

Ἀρχαῖον πολύτιμον φίλον ἀνεῦρον ἐν Βερολίνῳ, τὸν ποτὲ Πρέσβυν τῆς Πρωσσίας ἐν Ἀθήναις, εἶτα δ' Ὑφυπουργὸν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τέλος εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον ἀποσυρθέντα κ. de Thiele, ἄνδρα λόγιον καὶ φιλόκαλον. Παρ' αὐτῷ, κατὰ δεκαπενθημερίαν, συνηρχόμεθα εἰς μικρὰς ἑσπερινὰς συναναστροφὰς ἐπὶ σκοπῷ ἀναγνώσεως ὁλοκλήρου τῆς «Θείας Κωμωδίας» τοῦ Δάντου. Συνέκειτο δ' αὕτη ἡ ἑταιρεία ἐκ τοῦ κυρίου καὶ τῆς κυρίας Thiele, πεπαιδευμένης θυγατρὸς τοῦ περιφήμου ὀφθαλμιατροῦ

Graefe, τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς, κυρίας Dalwitch, ἥτις ἄλλοτε τὴν εἶχε συνοδεύση εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἤδη δὲ, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Schwarz, πολλὰ καὶ ἀξιόλογα ἔγραψε διηγήματα, οἷον τὸ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Erlebt und ersonnen», τῆς κυρίας Olfens, χήρας τοῦ ποτὲ Διευθυντοῦ τῶν Μουσείων, μετὰ τῆς ἀγάμου θυγατρός της, ἀμφοτέρων συγγραφέων πολλοῦ λόγου ἀξίων, τοῦ κ. Wieseler, πρώην Γενικοῦ Διευθυντοῦ τῆς δημοτικῆς διδασκαλίας καὶ βαθεῖαν ἔχοντος γνῶσιν τῆς περὶ τοῦ Δάντου φιλολογίας, καὶ ἄλλων τινῶν. Ὁ ἀναγινώσκων καὶ εἰς τὸ γερμανικὸν μεταφράζων τὸ κείμενον ἦν συνήθως ὁ κ. Βείσελερ, ἕκαστος δ' ἡμῶν ἐδύνατο ν' ἀποτείνη ἀπορίας καὶ ἐρωτήσεις ἢ παρατηρήσεις, καὶ εἴχομεν προχείρους παντοίας μεταφράσεις, ἐν αἷς προεῖχεν ἡ τοῦ πρώην Βασιλέως τῆς Σαξωνίας, καὶ παντὸς εἴδους σημειώσεις καὶ σχόλια. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν δ' εἵπετο δεῖπνον, ὡς ἔθος ἐν Γερμανίᾳ. Ἐγὼ δέ, μὴ ὢν ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων μελῶν τοῦ συλλόγου, εἶχον στερηθῆ τῆς ἀκροάσεως τῶν πρώτων εἴκοσι ἀσμάτων τῆς Κολάσεως, ἐκεῖθεν δὲ παρηκολούθησα πᾶσαν τὴν μεγάλην ἐποποιΐαν μέχρι τέλους, εἰς ὃ ἐφθάσαμεν μετὰ μακρὸν χρόνου διάστημα, ὅτε πάντα τὰ μέλη προσεφέραμεν τῷ κ. Thiele εἰκόνας ἐκ τῆς θείας Κωμωδίας καὶ στίχους τινὲς ἐξ ἡμῶν, ἐκεῖνος δ' ἡμῖν μικρὰς τοῦ ποιητοῦ προτομάς.

Ἄλλος δὲ σύλλογος συνέστη κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐν Βερολίνῳ ὑπ' Ἀκαδημαϊκῶν καὶ ἄλλων σοφῶν, εἰκοσιτεσσάρων περίπου τὸν ἀριθμόν, οἵτινες μ' ἐτίμησαν εἰς τὰς τάξεις των συμπεριλαβόντες με. Ἐκαλεῖτο δ' ὁ σύλλογος Greca, καί συνήρχετο εἰς τὴν οἰκίαν ἑκάστου ἐξ ἡμῶν ἀνὰ πᾶν Σάββατον τὸ ἑσπέρας, ὅτε, ἀφ' οὗ ἐπὶ μίαν ὥραν ἀνεγινώσκομεν Ἕλληνα, ἐνίοτε καὶ Λατῖνον τινα συγγραφέα, ἐξηγοῦμεν αὐτὸν καὶ ἐσυζητοῦμεν τὰ τοῦ κειμένου καὶ τῆς ἐξηγήσεως, ἐκαθήμεθα εἰς δεῖπνον, παρατιθέμενον ὑπὸ τοῦ φιλοξενοῦντος οἰκοδεσπότου, ὅστις καὶ ἦν ὁ συνήθως ἀναγινώσκων. Ἐγὼ δ' ἔλεγον τοῖς συναδέλφοις μου, ὅτι προτιμῶ ν' ἀπέχω τῆς ἀναγνώσεως, διότι ἔχω τὴν κακὴν συνήθειαν νὰ προφέρω ἑλληνιστὶ τὰ Ἑλληνικὰ (δηλαδὴ οὐχὶ κατ' Ἔρασμον).

Πολιτικὰς δὲ συνδιαλέξεις ἐπεδιώκων συνεχῶς μετὰ τῶν συμπρέσβεών μου, καὶ μάλιστα μεθ' ἑνὸς τῶν νοημονεστέρων, τοῦ τῆς Αὐστρίας Κόμητος Κάρολη,· εἰς ὃν ἐξέφραζον τὴν γνώμην, ὅτι, καταῤῥεούσης τῆς Τουρκοκρατίας, ἔπρεπε νὰ διανεμηθῶμεν τὴν Ἀνατολὴν ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἑλλάς, καὶ νὰ προσαρτηθῶσιν, ἐκείνη μὲν τὰς σλαυικάς, ἡμεῖς δὲ τὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Τοῦ σχεδίου τούτου τὸ πρῶτον ἥμισυ κατὰ μέρος ἐξετελέσθη· περὶ δὲ τοῦ δευτέρου ἡμεῖς ἐντελῶς ἠμελήσαμεν.

Τῆς Τουρκίας δὲ Πρέσβυς ἦν ὁ ὁμογενὴς κ. Ἀριστάρχης, νυμφευθεὶς τὴν κυρίαν Βονίν, θυγατέρα τοῦ ποτὲ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν τῆς Πρωσσίας. Μετ' αὐτοῦ συνέδεσα φιλικὰς σχέσεις. Εἰς μίαν δὲ τῶν πολυτελῶν συναναστροφῶν, ἃς ἔδιδε συνεχῶς, ἡ θυγάτηρ μου Ζωὴ μὲ παρουσίασεν εἰς τὴν κυρίαν Schleinitz, σύζυγον τοῦ Ὑπουργοῦ τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου, γυναῖκα γενικῶς θαυμαζομένην διὰ τὰς πολλὰς καὶ σπουδαίας αὐτῆς γνώσεις, ὡς προστάτιν τῶν τεχνῶν καὶ ἐνθουσιῶσαν διὰ τοῦ Βάγνερ τὴν μουσικήν.

Κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ ἔτους ἐπιστολαὶ ἐξ Ἀθηνῶν ἀνήγγελλον, ὅτι ὁ ἐκεῖ Πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας Σαβούρωφ, τῇ 29 Δεκεμβρίου (π.) ἐμονομάχησε μετὰ τοῦ Προξένου τῆς Ἰταλίας Gaglian καὶ ἐπληγώθη. Τηλεγραφικῶς δὲ μοὶ ἀννηγγέλθη, ὅτι τὴν αὐτὴν ἑσπέραν ἐδιδάχθη τοῦ Κουτρούλη ὁ Γάμος μετὰ τῆς μουσικῆς τοῦ Danhauser εἰς τὴν οἰκίαν τῆς κυρίας Σμαράγδας Βαλτατζῆ καὶ ὅτι ἐπέτυχε.

1875.

Τὸ ἔτος τοῦτο ἤρξατο διὰ δύω εὐτυχῶν γάμων εἰς φίλας οἰκογενείας, τοῦ τῆς θυγατρὸς τοῦ Πρέσβεως τῆς Βρασιλίας κ. Jauru, νυμφευθείσης τὸν Σύμβουλον τῆς Αὐστριακῆς Πρεσβείας καὶ εἶτα Πρέσβυν εἰς Βρασιλίαν κ. Σάϊλερ, καὶ τοῦ τῆς θυγατρὸς τῆς κυρίας Βερδάν, νυμφευθείσης τὸν Σύμβουλον τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας κ. Donnay.

Ἐν τῇ πολιτικῇ δέ, μία τῶν πρωτίστων προσπαθειῶν μου ἦν νὰ προτρέψω τοὺς βαθυπλούτους τοῦ Βερολίνου, ἰδίως τὸν Ἰουδαῖον τραπεζίτην Bleichröder,· ν' ἀναδεχθῶσι τὴν διαπραγμάτευσιν τοῦ δανείου, ὃ ἤθελε νὰ συνομολογήσῃ ἡ Κυβέρνησις, ἀλλ' οὐδόλως ἐδείχθησαν εἰς τοῦτο πρόθυμοι, προφασιζόμενοι χρηματικὴν κρίσιν ἐν Γερμανίᾳ.

Σκεφθεὶς δὲ καὶ γνωρίζων ὅτι, μετὰ τὸν γαλλικὸν πόλεμον, πολλὰ ὅπλα, σχεδόν, ἢ καὶ ὅλως ἄθικτα, θὰ ἐπωλοῦντο εὐθυνότατα, ἔγραψα περὶ τούτου εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, προτρέψας νὰ ἐρωτηθῇ περὶ αὐτῶν ἰδίως ὁ Ἀριστείδης, ὡς πάντων εἰδημονέστατος. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν ἔγινεν. Ἰδιαιτέρως δὲ καὶ αὐτοβούλως συνδιαλεχθεὶς ἐγὼ περὶ τούτου μετὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, μεθ' οὗ εἰς ἀρίστας διετέλουν σχέσεις, ἤκουσα παρ' αὐτοῦ ὅτι, νέου συστήματος ὅπλων εἰσαχθέντος εἰς Πρωσσίαν, τὰ παλαιά, αὐτὰ τὰ ἀμεταχείριστα, ἐδύναντο νὰ μᾶς δοθῶσιν εἰς τιμὰς μηδαμινάς. Καὶ περὶ τούτου ἐπίσης ἔγραψα, καὶ τότε ἐπέμφθη εἰς Πρωσσίαν ὁ Γρ. Μάνος, μετ' ἄλλων τινῶν, καί, παρὰ τὴν γνώμην μου, ἀντὶ νὰ διαπραγματευθῶσι μετὰ τῆς Γερμανικῆς Κυβερνήσεως, συνεννοήθησαν μετά τινος Ἰουδαίου μεσίτου, ὅστις τοὺς ἠπάτησε, πωλήσας αὐτοῖς, εἰς πολὺ ἀνωτέρας τιμάς, ὅπλα, ὧν τὰ ἡμίση ἐφάνησαν ἄχρηστα.

Ἀμέσως δέ, κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ἰανουαρίου, ἀπῆλθεν ὁ Γραμματεύς μου Δ. Βούλγαρης, προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρός του, ἵνα ἐκτεθῇ εἰς τὸν ἐκλογικὸν ἀγῶνα, εἰς ὃν καὶ ἐπέτυχε, καθ' ὃ υἱὸς τοῦ Πρωθυπουργοῦ, καὶ εἶτα καὶ διωρίσθη ἐπ' ἐλάχιστον χρόνον καὶ Ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν. Καὶ πόσον μὲν ἡ Ἑλλὰς διὰ τούτου ναυτικῶς ἐπεῤῥώσθη, δὲν ἐδυνάμην μακρόθεν νὰ κρίνω. Ἀλλ' ἡ θέσις γραμματέως παρὰ τῇ ἐμῇ Πρεσβείᾳ ἔμενε κενή, καὶ ἔσπευσα νὰ ὑπενθυμίσω, εἴς τε τὸν Ι. Δελιγιάννην καὶ εἰς τὸν Βούλγαρην, ὅτι ὤφειλον ν' ἀποδώσωσι δικαιοσύνην εἰς τὸν υἱόν μου Ἀλέξην, διορίζοντες τέλος αὐτὸν Γραμματέα, ὡς καὶ εἶχον ὑποσχεθῆ. Ἤμην δὲ βέβαιος ὅτι ἄλλως δὲν ἤθελε γίνει, ὅτε ἔλαβον ἐπιστολὴν τοῦ κ. Δελιγιάννη λέγοντος, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Βασιλεὺς εἶχεν ὑποσχεθῆ εἰς τὸν ἀξιωμα-

τικὸν τοῦ ρωσσικοῦ στρατοῦ Ν. Παπαῤῥηγόπουλον, υἱὸν τοῦ ἐν Ἀθήναις Γενικοῦ Προξένου τῆς Ρωσσίας, τὴν μετάθεσιν τοῦ ἀδελφοῦ του Μιχαὴλ ἀπὸ τῆς ἐσωτερικῆς εἰς τὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν, ἠναγκάζοντο νὰ πέμψωσι τοῦτον, ὡς Γραμματέα, εἰς Ῥώμην, τὸν δ' ἐκεῖ Γραμματέα Ἀργυρόπουλον νὰ μεταθέσωσι παρ' ἐμοί. Προσέθετε δ' ὁ Ὑπουργός, ὅτι ἀνεγνώριζε τ' ἀναμφισβήτητα δικαιώματα τοῦ Ἀλέξη καὶ θὰ διώρθου ταχέως τὴν ἀδικίαν· ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν προτεραίαν τῆς ἐξόδου του ἀπὸ τοῦ Ὑπουργείου προὐκάλεσε καὶ μοὶ ἐκοινοποίησε τὸν προβιβασμὸν αὐτοῦ εἰς τὴν θέσιν ἀμίσθου δευτέρου γραμματέως. Ἐξ Ἀθηνῶν δὲ μοὶ ἔγραψεν ὁ Εὐγένιος, ὅτι τὸν Ἀλέξην ἔθεντο κατὰ μέρος, διότι δῆθεν ἤμην Κουμουνδουριστής (!) καὶ διότι διὰ τὴν ἀγορὰν τῶν ὅπλων εἶχον συστήσῃ τὸν Ἀριστείδην (!!), ὅπερ δὲν ἦν ἀληθές.

Ἀναχωρῶν δ' ὁ κ. Βούλγαρης ἐκ Βερολίνου, μὲ παρεκάλεσε νὰ ζητήσω δι' αὐτὸν δάνειον 1000 μαρκῶν παρὰ τοῦ Bleichröder, διότι δὲν τῷ ἐστάλησαν ἐν καιρῷ τὰ ὁδοιπορικά του, ὅπερ καὶ ἔπραξα. Ἀλλὰ μέχρι Μαΐου, ὡς μοὶ ἔγινεν ἡ παρατήρησις εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ τραπεζίτου, τὰ χρήματα δὲν εἶχον ἐπιστραφῆ. Ἔγραψα λοιπὸν τῷ υἱῷ μου Ἀριστείδῃ νὰ τὰ ζητήσῃ, ὅτε καὶ πέμψας αὐτὰ ὁ Βούλγαρης, εἰδοποίησε περὶ τούτου τὸν Ἀριστείδην, γράψας αὐτῷ νὰ μοὶ εἴπῃ «νὰ εἶμαι ἄλλοτε προσεκτικώτερος»· ὁ δὲ τῷ ἀπήντησεν, ὅτι μοὶ ἔγραψε νὰ εἶμαι ἄλλοτε προσεκτικώτερος εἰς τίνα δίδω τὰς συστάσεις μου.

Καὶ ἐν Βερολίνῳ διατρίβων, δὲν ἔπαυσα μεριμνῶν περὶ ἐθνικοῦ Θεάτρου, καθότι ἐθεώρουν αὐτὸ ὡς μίαν τῶν εὐγενεστέρων ἀφορμῶν τῆς ἠθικῆς προόδου τοῦ ἔθους. Διὰ τοῦτο ἔγραψα ἰδιαιτέρως εἰς τὸν Βασιλέα, διὰ μακρῶν ἀναπτύσσων τὴν περὶ τούτου γνώμην μου. Ἀλλ' ἡ Α. Μ. ἰδιαιτέρως μοὶ ἀπήντησεν, ὅτι τὴν πρόοδον ταύτην θὰ ἐξυπηρέτει τὸ Ὠδεῖον, διότι τοῦ Θεάτρου ἀδιαίρετον μέρος ἐστὶ τὸ μελόδραμα. Κατιδὼν λοιπὸν πόσον ἀνέφικτον ἦν νὰ ἐννοηθῶ, δι' ἀτελῶν μακρόθεν ἀλληλογραφιῶν, παρῃτήθην πάσης περὶ τοῦ ἀντικειμένου περαιτέρω ἐνεργείας.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μοὶ ἐδόθη λυπηρὰ ἀπόδειξις, ὅτι ἡ ἐν Γερμανίᾳ ἐπικρατοῦσα αἰσθημάτων εὐγένεια, ἔχει καὶ ἐνταῦθα ἐξαιρέσεις ἐνίοτε. Ὁ κ. Μάνος, ὁ ποτὲ ἐν Αἰγύπτῳ φιλοξενήσας καὶ παραμυθήσας με Πρόξενος ἡμῶν, μοὶ ἔγραψε νὰ τῷ προμηθεύσω παιδαγωγὸν διὰ τὸν υἱόν του. Πρὸς τοῦτο ἀπετάθην εἰς τοὺς ἐπισήμους Καθηγητὰς Λέψιον καὶ Μόμσεν, καὶ εὗρον δι᾿ αὐτῶν τινα Liepe καλούμενον, μεθ᾿ οὗ καὶ ὑπέγραψα συμβόλαιον κατὰ τὰς ὁδηγίας τοῦ κ. Μάνου. Ἀλλὰ δύω ἡμέρας μετὰ ταῦτα ἔλαβον τηλεγράφημα τοῦ κ. Μάνου, λέγοντος ὅτι ᾠκονομήθη ἄλλως καὶ νὰ μὴ ἐκτελέσω τὴν πρώτην του ἐντολήν. Ἔσπευσα λοιπὸν νὰ γράψω τοῦτο τῷ ῥηθέντι Liepe, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ θεωρήσῃ τὸ μόλις ὑπογραφὲν συμβόλαιον, ὡς μὴ γενόμενον. Ἀλλ᾿ ἡ ἀπάντησις αὐτοῦ ἦν ὅτι ἀπήτει, ἵνα ἀποσύρῃ τὴν ὑπογραφήν του, τὴν ποσότητα 330 ταλήρων. Τὴν τοιαύτην ἀγενῆ διαγωγήν, ἀναξίαν ἀνδρὸς λογίου, ἔσπευσα νὰ καταγγείλω τῷ κ. Μόμσεν, καὶ μόλις τῇ παρεμβάσει αὐτοῦ κατωρθώθη ν᾿ ἀπαλλαγῇ ὁ κ. Μάνος τοῦ φιλοκερδοῦς παιδαγωγοῦ διὰ ζημίας μόνον 100 ταλήρων.

Μεταξὺ τῶν οἰκιῶν, εἰς ἃς συνήθως ἐφοίτων, ἦν καὶ ἡ τοῦ ἀξιολόγου καὶ λίαν εὐγενοῦς Ὑπουργοῦ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Οἴκου κ. Schleinitz, οὗ ἡ πεπαιδευμένη σύζυγος συνῆγε περὶ ἑαυτὴν πολλοὺς τῶν μᾶλλον διακεκριμένων ἀνδρῶν. Εἰς τὰς συναναστροφὰς αὐτῆς, ἃς πολλάκις ἐτίμα καὶ ἡ αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια, ἐγνώρισα τὸν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἀποθεωθέντα μουσουργὸν Βάγνερ, μεθ᾿ οὗ πολλὰ συνδιελέχθην περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν συνθέσεων αὐτοῦ, αἵτινες, τείνουσαι τὴν ψυχὴν νὰ κυριεύωσι μᾶλλον καὶ νὰ συγκινῶσι, παρὰ νὰ τέρπωσι διὰ μελῳδιῶν, μοὶ ἐφαίνοντο σχέσιν ἔχουσαι πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν καὶ πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν μουσικήν, ὃ καὶ συνωμολόγει. Ἐκεῖ ἀπήντησα καὶ τὸν εἰς τὰ τῆς ἀρχαίας μουσικῆς ἐγκύψαντα Westermann, καὶ τὸν Dohm, εὐφυέστατον ποιητὴν τῆς σατυρικῆς ἐφημερίδος Kladeradatsch, πολὺ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἐνδιαφερόμενον, καὶ τοὺς ζωγράφους Ῥίχτερ καὶ Λέμβαχ. Ἐφιλοξένει δ᾿ ἡ κυρία Schleinitz πολλάκις καὶ τὸν

ἐκ Πετρουπόλεως ἐρχόμενον Ῥῶσσον μουσικὸν Ῥουβενστεϊν, εἰ καὶ εἰς ἥκιστα φιλικὰς σχέσεις διατελοῦντα μετὰ τοῦ Βάγνερ, ὥστε ἡ οἰκοδέσποινα μοὶ διηγεῖτο ὅτι, ὅτε ἀμφότεροι παρῆσαν, ἠναγκάζετο νὰ κάθηται μεταξύ των, ἵνα τοὺς χωρίζῃ.

Εἰς χορὸν λογίων προσεκλήθην τῇ 1)13 Φεβρουαρίου. Χορὸς δὲ μετεμφιεσμένων ἐδόθη εἰς τ' Ἀνάκτορα κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ἀπόκρεω, καὶ μνημονεύω αὐτοῦ διὰ τὴν ἐπίσημον πομπὴν μεγαλοπρεποῦς ὀθωμανοῦ Σατράπου, ὅστις ἦν ὁ Συνταγματάρχης Βίντερφελδ, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ πλήθους ὀπαδῶν, συρόντων τρεῖς ἀλυσσοδέτους Ἑλληνίδας αἰχμαλώτους, ἤτοι αὐτὴν τὴν σύζυγόν του, σπανίας ὡραιότητος οὖσαν, καὶ ἧς ὁ ἡμέτερος Δρόσης εἶχε ποιήσῃ τὴν προτομὴν ἐν Βιέννῃ, ἡ νέα καὶ εὐειδεστάτη κυρία Fabre Dufaure, θυγάτηρ τοῦ Στρατιωτικοῦ Ἐπιτετραμμένου τῆς Σαξωνίας, καὶ ἄλλη τρίτη, σύζυγος ὑπαλλήλου τινος, ἐξόχου καλλονῆς καὶ αὐτή. Ταύτας κομίσας ὁ Σατράπης, προσέφερε μετὰ σεβασμοῦ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, ὅστις ἀπεκρίθη, χαριεντιζόμενος καὶ μειδιῶν, «Ὦ, ὡραῖαι εἰσὶν αἱ Ἑλληνίδες σας. Σᾶς εὐχαριστῶ δι' αὐτάς. Φέρετέ τας εἰς Βαβελσβὲργ (τὴν θερεινὴν κατοικίαν του ἐν Ποτσδάμῃ)· ἀλλὰ περιττὸν νὰ μάθῃ τοῦτο...» καὶ ἔδειξε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν Αὐτοκράτειραν, πλησίον του καθημένην. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἀστειότης αὕτη γενικὸν προὐκάλεσε γέλωτα.

Τῇ 6)18 Φεβρουαρίου ἦν ἡ ἑορτὴ τῶν 80 τῶν γενεθλίων τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν εἶχον κατὰ πρῶτον ἀφορμὴν νὰ ἰδῶ τὸν Βίσμαρκ, καλέσαντα τοὺς διπλωμάτας, ὡς πράττει κατ' ἔτος, εἰς μέγα γεῦμα. Εὗρον δ' αὐτὸν ὑπὲρ προσδοκίαν ὁμιλητικὸν καὶ εὔθυμον, καὶ πολλὰ μετὰ τὸ γεῦμα μᾶς διηγήθη περὶ τῶν νεανικῶν ἡμερῶν του, ἐν ἄλλοις πῶς ἠγάπα τὸν χορόν, ἀλλ' ὁ Αὐτοκράτωρ τῷ τὸν ἀπηγόρευσε, διότι ἦτο πολὺ νέος Ὑπουργός. Μᾶς ἐξωμολογήθη ὅμως ὅτι, οὐχ' ἧττον, κατώρθωσε νὰ χορεύσῃ μετὰ τῆς κομίσσης Βεγκενδόρφ. Ἄλλοτε δ' ὅτι καθ' ὁδὸν περιεστοιχίσθη ποτε ὑπὸ ὁμίλου κοινῶν γυναικῶν, καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ τὸ ἔμαθεν.

Ἐν μηνὶ Μαρτίῳ ἀπεβίωσεν ἐν Βερολίνῳ εἰς νεαρὰν ἡλικίαν, ὁ, ὃν εἶχον γνωρίσῃ ἐν Παρισίοις, Γραμματεὺς τῆς Ὀλλανδικῆς Πρεσβείας καὶ ἀδελφὸς τοῦ φίλου μου, Πρέσβεως Ῥοχοῦσεν, καὶ ἐπὶ τῇ ἀφορμῇ ταύτῃ, ἦλθε διὰ δύω ἡμέρας ἐκ Παρισίων ἡ ἀδελφή του, σύζυγος τοῦ ἐκεῖ Ὀλλανδοῦ Πρέσβεως κ. Zuylen, πρὸς ἣν ἔτρεφον ἐγκάρδιον σέβας καὶ ἀγάπην, καὶ μόνος ἐγὼ μηνυθεὶς ὑπ᾽ αὐτῆς περὶ τῆς ἀφίξεώς της, εἶχον τὴν μεγίστην χαρὰν τοῦ νὰ τὴν ἐπανίδω, εἰ καὶ ὑπὸ τόσον θλιβερὰς περιστάσεις.

Ὑπόθεσις εἰς ἣν, ἅμα φθὰς εἰς Βερολῖνον, ἠσχολήθην ἐπιμόνως καὶ δραστηρίως ἦν καὶ ἡ ἀφορῶσα τὴν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνασκαφήν. Κατ᾽ εἰσήγησιν τοῦ Κουρτίου, ἡ Γερμανία εἶχε πρό τινος ζητήσῃ τὴν ἄδειαν ν᾽ ἀνασκάψῃ, ἰδίᾳ δαπάνῃ, τὸ ἔδαφος τῆς Ὀλυμπίας, καὶ πάντα τ᾽ ἀνευρεθησόμενα νὰ λάβῃ ἡ Ἑλλάς, αὐτὴ δὲ μόνον ἔκτυπα ἐκ γύψου, καί τινα τῶν ἀρχιτεκτονικῶν κοσμημάτων ἢ ἄλλων διπλῶν ἢ πολλαπλῶν ἀντικειμένων, ὧν ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἤθελεν ἐγκρίνῃ τὴν παραχώρησιν. Καὶ ὅμως, παρ᾽ ἡμῖν εὑρέθησαν τινὲς τῶν ἀρχαιολογούντων, οἵτινες, ἴσως οὐχὶ ἐκ ζηλοτυπίας, ἀλλὰ βεβαίως ἐκ λίαν ἀκρίτου πατριωτισμοῦ, ἐκάκισαν τὴν γενναίαν, καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὠφελιμωτάτην ταύτην πρότασιν, καὶ ἠθέλησαν νὰ ἐμποδίσωσιν αὐτῆς τὴν παραδοχήν, ἐν ᾧ ἐγώ, καὶ ἐν Ἀθήναις ὅτε ἤμην, καὶ ἀφ᾽ οὗ ἦλθον εἰς Βερολῖνον, ἐσύστησα αὐτὴν θερμότατα καὶ συνετέλεσα ἰσχυρῶς εἰς αὐτῆς τὴν παραδοχήν. Αὕτη δὲ δυσηρέστησε μᾶλλον τῶν Γερμανῶν πολλούς, ὡς πολλὰ δαπανήσαντας καὶ οὐδὲν ἀπολαυόντας, καὶ πολλάκις εὑρέθην εἰς θέσιν ν᾽ ἀπαντήσω εἰς τούτους, ὅτι, ἐξ ἐναντίας, ἀπήλαυσάν τι τιμαλφέστατον, δηλαδὴ τὴν δόξαν ὅτι εἰργάσθησαν καὶ ἐδαπάνησαν ἀνιδιοτελῶς ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης. Ηὐχαριστήθη δ᾽, ὅπως δήποτε, ἡ Γερμανικὴ κυβέρνησις τόσον διὰ τὴν συνομολόγησιν, ὥστε εἰς τὸν Ὑπουργὸν Ἰ. Δεληγιάννην ἀπένειμε τὸ παράσημον τοῦ χρυσοῦ στέμματος. Νομίζων, ὅμως, ἐκεῖνος ὅτι τὸ τοῦ ἐρυθροῦ ἀετοῦ ἦν ἀνώτερον, μοὶ ἐπέστειλε νὰ ἐνεργήσω ὅπως τῷ δοθῇ τοῦτο ἀντ᾽ ἐκείνου, ὅπερ καὶ κατώρθωσα, εἰ καὶ νομίζων αὐτὸ περιττόν, διότι σπουδαία διαφορὰ

δὲν ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν δύω παρασήμων, οὐδ' ἦν κατ' ἐμὲ ἡ ἐνέργεια λίαν ἀξιοπρεπής.

Τῇ 26 Μαρτίου (7 'Απριλίου), ἐξελθὼν ἀπὸ πρωΐας, καὶ διερχόμενος τὸν «Παράδεισον τῶν Θηρίων», (Thiergarten), εἶδον προσερχομένην κυρίαν μετὰ δύω παιδίων, καί, ὅτε πλησιάσασα, μὲ προσωμίλησεν, ἀνεγνώρισα τὴν Διάδοχον (θυγατέρα τῆς Βασιλίσσης τῆς 'Αγγλίας). Μοὶ εἶπε δέ τινα μετὰ πάσης ἀφελείας, περὶ τοῦ καιροῦ, καὶ ἔπειτα μὲ ἠρώτησε περὶ τῶν φιλολογικῶν ἔργων, εἰς ἃ ἀσχολοῦμαι.

Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν μετέβην εἰς τὴν λαμπρὰν οἰκίαν (ἐπὶ Thiergartenstrasse) τοῦ 'Ιουδαίου κ. Λειβερμάνν, καὶ ἔλαβον παρ' αὐτοῦ τὴν ἄδειαν νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν λαμπρὰν συλλογὴν εἰκόνων, ἣν ἐκέκτητο, καὶ ἥν, ὡς ἀξιοθέατον, δικαίως μοὶ ἐσύστησεν ἡ Κόμισσα 'Οριόλα, Κυρία τῆς Αὐλῆς τῆς Διαδόχου.

Τῇ 1)13 'Απριλίου παρέστην ἐν τῇ 'Ωδικῇ 'Ακαδημίᾳ εἰς μουσικὴν συμφωνίαν, ἥτις, κατὰ πάντα λόγον, ἦν ἀξιόλογος. Καὶ ὁ μὲν σκοπὸς αὐτῆς ἦν ἡ βοήθεια τέκνων πτωχῶν στρατιωτικῶν, λαμπρὰ δ' ἦν καὶ ἡ ἐκτέλεσις, τοῦ προσωπικοῦ συγκειμένου ἐκ πεντήκοντα ἀξιωματικῶν, ἀποτελούντων τὴν ὀρχήστραν, διευθυνομένην ὑφ' ἑνὸς στρατηγοῦ, καὶ ἐκ νέων μουσουργῶν, ἀμφοτέρων τῶν φύλων, τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων διὰ τὰ μόνα ὄργανα καὶ διὰ τὸ ᾆσμα.

Κατὰ τὰς στιγμὰς δὲ τῆς ἀνέσεως, αἵτινες, κατ' ἀρχάς, ἐπὶ τοῦ καταρτισμοῦ τῆς οἰκίας μου, ἦσαν ἀναγκαίως πολλαί, ἐπεδόθην εἰς τὴν σύνταξιν ἐμμέτρου τινὸς κωμῳδίας, ἣν ἐκάλεσα τοῦ «Διὸς ἐπάνοδον», περατώσας αὐτὴν τῇ 1)13 Νοεμβρίου 1874· εἶτα δ' ἤρχισα διαρρυθμίζων τὰς περὶ Πολιτικῶν 'Αρχαιοτήτων καὶ περὶ 'Επιγραφικῆς σημειώσεις μου διὰ τὴν ἔκδοσιν εἰς τὰ Ἅπαντα, ἐξακολουθοῦσαν ἐν 'Αθήναις, καὶ φθάσασαν εἰς τὸν ΣΤ'. τόμον. Κατήρτισα δὲ καὶ δεύτερον μέρος τῆς Μουσικῆς 'Ανθοδέσμης, εἰς ἐξακολούθησιν τῆς ἐκδοθείσης ἐν Παρισίοις· ἀνέβαλον ὅμως τὴν δημοσίευσιν αὐτοῦ, διότι ἀπῄτει δαπάνην, ἧς ἐστερούμην. Τοῦτο μαθὼν ὁ κ. Κωνστ. Ζάππας παρὰ τοῦ υἱοῦ μου, ἀπρόκλητος ἀπεφάσισε ν' ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν δαπάνην, ἢ μᾶλλον νὰ

γραφῆ συνδρομητὴς διὰ 400 σώματα, ἃ διένειμε δωρεὰν εἰς σχολεῖα καὶ ἄλλα καταστήματα ἐν Ἑλλάδι, καὶ τὸ ἔργον ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Fürstner ἐν Λειψίᾳ. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον καὶ ὁ Ἀ. Βολόβσκης, Πολωνός, ἐκδίδων φιλελληνικὴν ἐφημερίδα (τὸν Messager d' Orient) ἐν Βιέννῃ, μοὶ ἐζήτησε γαλλικὴν μετάφρασιν τινῶν διηγημάτων μου, καὶ τῷ ἔπεμψα τριῶν, ἃ ἐδημοσίευσε πρῶτον εἰς ἐπιφυλλίδας, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τομίδιον, ἀναθεὶς τοῦτο τῷ Κωνστ. Ζάππα, παρ' οὗ εἶχεν ὑποστηριχθῆ.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους τούτου, οὐχὶ ἀβάσιμοι ὑπῆρχον φόβοι ἐπαναλήψεως τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου, διότι σπουδαία μερὶς ἐν Γερμανίᾳ, ἡ ἐμπνεομένη ὑπὸ τοῦ Μόλτκε, ἤθελεν αὐτήν, ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ καταβάλῃ ἐντελῶς τὴν Γαλλίαν, ἔτι οὖσαν ἐξησθενημένην, καὶ νὰ τὴν καταστήσῃ ἐντελῶς ἀνίσχυρον πρὸς ἀντεκδικήσεις. Ἀλλὰ κατὰ Μάϊον, ἐλθὼν εἰς Βερολῖνον ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσσίας, κατώρθωσε νὰ μετατρέψῃ ἐπὶ τὸ εἰρηνικώτερον τὰς διαθέσεις τῆς Γερμανικῆς κυβερνήσεως. Τὴν παρουσίασιν τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος δὲν ἐδέχθη ὁ Αὐτοκράτωρ, καὶ μόνον τὸν εἶδον καθ' ὁδὸν παρερχόμενον.

Τῇ 9)21 Μαΐου μὲ κατέθλιψεν ἡ ἀγγελία τοῦ θανάτου τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας, ἧς τοσαύτας εἶχον ἀφορμὰς νὰ ἐκτιμήσω τὰς βασιλικὰς ἀρετὰς καὶ τὴν φιλελληνικωτάτην καρδίαν.

Τὰ δ' ἐν Ἑλλάδι, ἐν τούτοις, καλῶς δὲν ἐχώρουν. Ἰσχυρὰ ἀντιπολίτευσις περὶ τὸν Τρικούπην συνησπίζετο κατὰ τοῦ Ὑπουργείου, ὃ κατ' ἐμέ, ἀδεξίως ἐφέρετο, καὶ τὴν γνώμην μου ἔγραψα ἰδιαιτέρως, ἀλλ' ἀπερικαλύπτως τῷ Βούλγαρῃ, οὗτος δὲ μοὶ ἀπήντησε κατὰ τρόπον οὐδόλως ἀποδεικνύοντά μοι, ὅτι ἐξετίμα τὴν δυσκολίαν τῶν περιστάσεων, καὶ προέβη εἰς εἶδος πραξικοπήματος, στηρίξας τὴν πλειονοψηφίαν του ἐπὶ ψευδοῦς ἀπαρτίας. Ταῦτα καὶ ἐπέφεραν τὴν πτῶσίν του, καὶ κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ἀπριλίου ἐκλήθη ὁ Τρικούπης Πρωθυπουργός. Οἱ δὲ συνυπουργοὶ τοῦ Βούλγαρη, ὁ γαμβρός του Νικολόπουλος καὶ ὁ Γρίβας, αὐθαδῶς καὶ βλασφήμως ἐξεφράζοντο κατὰ τοῦ Βασιλέως, εἰς ὃν ὡς συνήθως, ἀπέδιδον τὴν ἀποτυχίαν των.

Ὁ νέος Πρωθυπουργὸς ἐγένετο, ὡς πάντοτε, εἰς πᾶσαν ἀλλαγήν, δεκτὸς μετ' ἐνθουσιασμοῦ· ἡ δ' ἀρχὴ ἣν ἐπρέσβευεν ἦν, ὅτι ἡ πλειονοψηφία τῆς προλαβούσης Βουλῆς ἦν παράνομος, καὶ ἑπομένως ἄκυρος ὁ ὑπ' αὐτῆς ψηφισθεὶς προϋπολογισμός. Ἐπὶ ταύτῃ δὲ τῇ προφάσει ἐκήρυξε τῇ 30 Ἀπριλίου (12 Μαΐου) τὰς Πρεσβείας κατηργημένας, καθ' ὃ μὴ διὰ νόμου, ἀλλὰ δυνάμει μόνου τοῦ προϋπολογισμοῦ ὑπαρχούσας, καὶ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν ἀνατεθειμένην εἰς τοὺς Γραμματεῖς. Ὑπὸ πάντα ἄλλον Ὑπουργὸν θὰ ἐπρότεινον νὰ ἐξακολουθήσω ἄμισθον τὴν ὑπηρεσίαν· ἀλλ' ἤξευρον ὅτι μάταιον θὰ ἦν τὸ διάβημα τοῦτο παρὰ τῷ Τρικούπῃ, οὗ ἡ ἀληθὴς πρόθεσις ἦν, ἐκ ταύτης τῆς ἀφορμῆς ὠφελούμενος, ν' ἀπομακρύνῃ τῆς ὑπηρεσίας τοὺς Πρέσβεις, ὅσοι δὲν ἦσαν τοῦ κόμματος ἢ τῆς ἀρεσκείας του, καί πρὸ πάντων ἐμέ, διότι πάντοτε διετήρει τὴν ἄκριτον ἰδέαν, ὅτι εἶχον συνεννοηθῆ μετὰ τῶν Τούρκων καὶ ἀντέπραξα εἰς τὸν διορισμόν του εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Τῇ 16)28 Μαΐου ἀφίχθη εἰς Βερολῖνον ὁ Βασιλεὺς τῆς Σουηδίας καὶ τῇ ἐπαύριον, μετὰ τοῦ Ἀλέξη καὶ τῶν θυγατέρων μου, παρευρέθην ἀπὸ τῆς 10ης ὥρας μέχρι τῆς $1^1/_2$ εἰς τὴν πρὸς τιμήν του ἐκτὸς τῆς πόλεως τελεσθεῖσαν παράταξιν 28 χιλιάδων στρατιωτῶν. Ὅτε δ' ἐπεστρέψαμεν εἰς τὴν οἰκίαν, μοὶ ἔδωκεν ἡ σύζυγός μου τὰς ἐξ Ἀθηνῶν ἐν τῷ μεταξὺ ἀφιχθείσας ἐπιστολάς, αἵτινες περιεῖχον τὴν παῦσιν μου. Τοῦτο ὅμως δὲν μ' ἐκώλυσεν ἀμέσως μετὰ τὸ πρόγευμα, ν' ἀπέλθω ἐν στολῇ εἰς τ' Ἀνάκτορα, εἰς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος ὑπὸ τοῦ ξένου Ἡγεμόνος. Τοῦτο ὤφειλον μάλιστα, διότι διεταττόμην, οὐχὶ ὡς παυθείς, ἀλλ' ὡς ἀπουσιάζων νὰ παρουσιάσω τὸν Γραμματέα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον. Μετὰ ταῦτα δ' ἔμαθον ὅτι πεντήκοντα τεσσάρων τῶν Γραμματέων τὸν μισθὸν εἶχεν ἀναλάβῃ ὁ Βασιλεὺς ἐκ τοῦ ἰδίου ταμείου. Ἐγὼ δὲ καὶ ἐν γένει δὲν ἤθελον, ὑπὲρ τὰ διατεταγμένα, ν' ἀναγγείλω τὴν προσβάλλουσαν τὴν ἐθνικὴν ἀξιοπρέπειαν παῦσιν τῶν Πρεσβειῶν, εἴτε μόνιμον, εἴτε προσωρινήν.

Ὁ Βασιλεύς, ὅτε τῷ παρουσιάσθην, μοὶ ἀπέτεινεν ἕνα τῶν συνήθων κοινῶν τόπων εἰς τὰς τοιαύτας περιστάσεις· ὅτε δὲ τῷ

εἶπον, ὅτι δεσμὸς μὲ συνδέει μετὰ τῆς Σουηδίας, διότι ἡ ἀδελφή μου ἐστὶν ὑπήκοος του.

— «Καὶ τὶς ἐστὶν ἡ ἀδελφή σας;» μ' ἠρώτησε.

— «Ἡ Κόμισσα Ροζέν», ἀπεκρίθην.

— «Λοιπόν», εἶπεν «εἶσθε ὁ κ. Ραγκαβῆς;

Καὶ λαβών με ἐκ τῆς χειρός, μ' ἐκράτει καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς συνεντεύξεως.

— «Ἔχετε ἐδῶ τώρα τὴν ἀνεψιάν σας, τὴν κυρίαν Δίξων», μοὶ εἶπεν ἐν ἄλλοις.

— «Δυστυχῶς ὄχι, Μεγαλειότατε», ἀπήντησα. «Εἶναι εἰς Στοκχόλμην».

— «Ἀπατᾶσθε», μοὶ εἶπεν, «εἶναι ἐδῶ. Εἰμὶ βέβαιος ὅτι τὴν ἀπήντησα σήμερον».

Λίαν διστάζων διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῆς διαβεβαιώσεως ταύτης, ἐπέστρεψα εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ ἐκεῖ εὗρον τὴν φιλτάτην Μαρίκαν Δίξων μετὰ τοῦ ἀνδρός της, ἀφιχθεῖσαν τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἡμέραν, καὶ μεταβᾶσαν κατ' ἀρχὰς ἀμέσως εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν, ὅπου ὁ Βασιλεὺς τὴν εἶχεν ἰδῆ.

Τὸ δ' ἑσπέρας, ἐν στολῇ αὖθις, παρευρέθην εἰς τὸ θέατρον εἰς τὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Βασιλικοῦ ζεύγους παράστασιν τοῦ Tannhäuser τοῦ Βάγνερ, καὶ μεταξὺ τῶν δύω πράξεων, ἐν παρατεταμένῃ διακοπῇ, εἰς τὸ μέγιστον ἑστιατόριον τοῦ θεάτρου, οἱ Βασιλεῖς συνωμίλησαν μετὰ τῶν ἐκεῖ παρευρισκομένων. Καὶ ἡ μὲν Βασίλισσα τῆς Σουηδίας, εἰς ἣν τότε παρουσιάσθην, εὐμενέστατα μοὶ ἐξεφράσθη περὶ τῆς ἀδελφῆς μου καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ της, ὃν μοὶ εἶπεν ἔξοχον καλλιτέχνην, ζωγραφήσαντα ἐσχάτως τὴν εἰκόνα τοῦ Βασιλέως, ἥτις ἐδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀριστούργημα, καὶ κατετέθη εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον τῆς Στοκχόλμης.

Ὁ δ' Αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας μοὶ ἐξέφρασε τὴν λύπην του διὰ τὰς συνεχεῖς ἐν Ἑλλάδι μεταβολάς, αἵτινες καιρίως τὴν βλάπτουσι. Μετὰ τοῦτο δ' ἐντυχὼν τῷ κ. Ράδοβιτς, ἐκπληροῦντι χρέη Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, τῷ ἀνήγγειλα προφορικῶς τὴν ἀποχώρησιν καὶ ὑποτιθεμένην ἀπουσίαν μου.

Ἐν Ἀθήναις ὅμως ὁ πατὴρ τοῦ Γραμματέως μου, Ἀλκιβιάδης Ἀργυρόπουλας, ἀνυπόμονος νὰ ἴδῃ τὸν υἱόν του Ἐπιτετραμμένον, ἀπῆλθεν, ὡς μοὶ ἔγραψαν ἐκεῖθεν, πρὸς τὸν Τριπούπην, ἵνα μάθῃ ἂν εἰσέτι ὁριστικῶς δὲν ἐπαύθην, καὶ ἔλαβε τὴν παρήγορον ἀπάντησιν ὅτι ὁριστικώτατα, καί ὅτι, ἂν δὲν ἀνεχώρησα ἐκ Βερολίνου, μένω ἐκεῖ ὡς ἁπλοῦς ἰδιώτης. Συγχρόνως δ' ἐτηλεγράφησε καὶ εἰς ἐμὲ (τῇ 29 Μαΐου, 10 Ἰουνίου) νὰ παραδώσω ἀνυπερθέτως τὴν Πρεσβείαν εἰς τὸν κ. Ἀργυρόπουλον, ἐγὼ δ' ἀπήντησα ὅτι εἶχον ἤδη πράξῃ τοῦτο δεκαπέντε ἡμέρας πρὸ τοῦ τηλεγραφήματός του, καὶ παρουσίασα τὸν Γραμματέα εἰς τὸν κ, Φιλιψβόρν, ἀντικαθιστῶντα τότε τὸν Ὑπουργόν, δοὺς ὡς πρόφασιν, ὅτι ἀπέρχομαι εἰς Ἑλβετίαν.

Δὲν ἀπῆλθον ὅμως οὐδαμοῦ, ἀλλ' ἔμεινα ἰδιωτεύων ἐν Βερολίνῳ, καθ' ὃ ἔχων ἐκεῖ πᾶσαν τὴν οἰκογένειαν, καὶ οἰκίαν διὰ μακρὸν χρόνον ἐνῳκιασμένην, καὶ δι' ἐπίπλων δαπανηρῶς ἀγορασθέντων κατηρτισμένην, οὐδένα δὲ λόγον εἶχον ν' ἀναχωρήσω, οὐδ' ἐδυνάμην νὰ πράξω τοῦτο ἄνευ μεγάλων δαπανῶν,

Ἡ θέσις μου βεβαίως εἶχε τὰς δυσκολίας της, διότι, ὑπὸ μὲν τῆς Γερμανικῆς Κυβερνήσεως ἐθεωρούμην ὡς ἀπών, καθ' ἃ τῇ εἶχον ἀναγγείλῃ, ἡ κοινωνία ὅμως καὶ οἱ συνάδελφοί μου, πρὸς οὗ μικρὰν καὶ ἴσως δικαίαν δυσαρέσκειαν τοῦ Ἐπιτετραμμένου Γραμματέως, προσεφέροντο πρὸς ἐμὲ ὡς πρίν, ἅτε μὴ δόντα ἀνακλητήρια, καὶ μετὰ πολλῆς συμπαθείας μὲ συνανεστρέφοντο, καὶ μοὶ ὡμίλουν περὶ πολιτικῶν, καίτοι ἀποφεύγοντα νὰ ἐπεμβαίνω εἰς ὅ,τι δὲν ἐδικαιούμην, καὶ μὲ προσεκάλουν εἰς τὰς συναναστροφάς των.

Μετ' ὀλίγον ὅμως καὶ ἀνεχώρησα τοῦ Βερολίνου τῇ 6)17 Ἰουνίου, ἀπελθὼν εἰς Λειψίαν, ἵνα διατάξω τὰ τοῦ ἐκεῖ παρὰ τῷ Röder ἐκδιδομένου δευτέρου μέρους τῆς Μουσικῆς Ἀνθοδέσμης, κυρίως ὅμως, ἵνα φανῶ ὡς τῷ ὄντι ἀποδημήσας, καὶ διευκολύνω οὕτω τὴν θέσιν τοῦ κ. Ἀργυροπούλου. Μ' ἐξένισε δὲ περιποιητικώτατα παρ' ἑαυτῷ ὁ Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος κ. Ναούμ.

παράνομος, ἀπαιτοῦντος ἑπομένως νὰ παρεμβαίνωσιν οἱ Πρέσβεις, δικάζοντες μεταξὺ Κυβερνήσεως καὶ Βουλῆς.

Ἄλλαι δ' ἐφημερίδες (Στοά, Καιροὶ) μὲ ἤλεγχον, ὅτι δὲν διέψευσα, ὅσα ἐδημοσίευον περὶ Ἑλλάδος αἱ Γερμανικαὶ ἐφημερίδες, λησμονοῦσαι ὅτι ἤμην ἤδη ἰδιώτης, καὶ ἀγνοοῦσαι ὅτι ὅμως διέψευσα ὅτι ἦν διαψεύσιμον. Οἱ Καιροὶ δέ, ἐφημερὶς τοῦ Πρωθυπουργοῦ, ἔγραφεν ὅτι οἱ Πρέσβεις ἐστάλησαν ὑπὸ τῆς Αὐλῆς, νὰ ῥαδιουργῶσι κατὰ τοῦ ἔθνους! Ὅτι ἐν Γαλλίᾳ ἐξέδιδον ἐγὼ ἀνώνυμα ἄρθρα κατὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐν Γερμανίᾳ διέφθειρα τὸν τύπον κατ' αὐτῆς, δι' ὃ πρέπει σκληρῶς νὰ τιμωρηθῶσι καὶ οὐδέποτε πλέον νὰ διορισθῶσιν οἱ προδόται. Εἰς ταύτας πάσας τὰς ἐρεσχελίας ἀπήντησα, πέμψας τῷ Ἀριστείδῃ ἄρθρα.

Συγχρόνως δὲ μ' ἐζήτει καὶ ὁ κ. Τρικούπης λόγον τῆς χρήσεως τῶν 600 δραχμῶν, αἵτινες μοὶ εἶχον δοθῇ διὰ τὴν πρώτην ἀποκατάστασιν τῆς πρότερον μὴ ὑπαρχούσης Πρεσβείας ἐν Βερολίνῳ. Ἀλλ' εἰς τοῦτο ἀφῆκα ν' ἀπαντήσῃ ὁ κ. Ἀργυρόπουλος, εἰς ὃν εἶχον παραδώσῃ τὰ σκεύη, σφραγίδας, βιβλία, κτλ.

Καίτοι δ' ἀπηλλαγμένος παντὸς δημοσίου καθήκοντος, οὐχ ἧττον, ζητήσας, ἔλαβον παρὰ τοῦ κ. Pindter, τοῦ φίλου μου συντάκτου τῆς Βορειογερμανικῆς Γενικῆς Ἐφημερίδος (Norddeutsche Allgemeine Zeitung), τὴν ὑπόσχεσιν νὰ διαψεύσῃ, ὅσα ἄλλαι ἐφημερίδες ἔγραφον κατὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Τρικούπη, ὡς δημοκράτου.

Ὁ δ' Ἀριστείδης, συνορῶν ὅτι εἰς τὰς γνώσεις, ἃς ἐν ξένῳ στρατῷ ἠρύσατο καὶ εἰς τὸ εὐγενὲς στάδιον, ὃ εἶχε διανύσῃ, οὐδεμία ἐδίδετο προσοχή, καὶ μάτην κατεδαπάνα τὸν καιρόν του παρὰ τοῖς Πυροσβέσταις, ἀχρήστως, ἐν ταπεινῷ βαθμῷ, παρητήθη τῆς ὑπηρεσίας, καὶ ἀνέλαβε προθύμως, ἣν ἡ ἐπιστημονικὴ ἀποστολὴ τῆς ἐν Βερολίνῳ Ἀκαδημίας τῷ ἀνέθηκεν ἐντολὴν τοῦ νὰ καταρτήσῃ τὸν χάρτην τοῦ Πειραιῶς.

Κατὰ τὸν Ἰούλιον ὁ κ. Κούρτιος μὲ ὡδήγησεν εἰς τὸ Μουσεῖον καὶ μοὶ ἔδειξε δύω ἐξαίσια μικρὰ ἀετώματα ἐκ Τανάγρας, παριστῶντα τὸ μὲν τῆς Περσεφόνης, τὸ δὲ τῆς Ἑλένης τὴν ἁρπαγήν, καὶ πωληθέντα εἰς τὴν Γερμανικὴν Κυβέρνησιν ὑπὸ Ἕλληνός

τινος, ἀθετοῦντος καὶ κατορθοῦντος νὰ ὑπεκφεύγῃ τὸν Ἑλληνικὸν νόμον, παρ' ὃν καὶ πολλὰ ἄλλα ἔργα ἀρχαίας τέχνης εἶδον εἰς ἄλλους, δι' ἁδρὰς τιμάς, ὑπ' αὐτοῦ πωληθέντα.

Θέλων δὲ νὰ δράττωμαι πάσης εὐκαιρίας, ἵνα μὴ μένω ἐν Βερολίνῳ, καὶ ἐκ δευτέρου ἀπουσίασα, τῇ 10)22 Ἰουλίου, μεταβὰς κατὰ πρόσκλησιν τοῦ κ, Nothomb, Πρέσβεως τοῦ Βελγίου, εἰς τὴν παρὰ τῇ 5 1/2 ὥρας τῆς πρωτευούσης ἀπεχούσῃ πόλει Görlitz, κειμένην ἀγροικίαν του. Ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ τῆς πόλεως ταύτης, ἐν ἡμισείᾳ ὥρᾳ ἅμαξα μᾶς ἔφερε, διὰ κερασσοφύτου ὁδοῦ, εἰς τὴν ἔπαυλιν, ἔνθα διέμεινα πέντε ἡμέρας, εἰς εὐαρεστοτάτην συναναστροφὴν τοῦ συναδέλφου μου, ἀνδρὸς πολυπείρου, εἰς πολλὰς περιηγήσεις πλοῦτον γνώσεων ἀρυομένου. Οὗτος κατὰ τὰς ὥρας, καθ' ἃς ἐκεῖ μόνοι συνδιητώμεθα, μοὶ ἔδειξε τα περιεργότατα καὶ πλουσιώτατα ἡμερολόγιά του, ἐν οἷς οὐδεμία τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν ἔλειπε, μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν ἐδεσματολογίων τῶν ξενοδοχείων. Εἰς πολλὰς δὲ συζητήσεις ἐπιδιδόμεθα περὶ φιλοσοφίας καὶ περὶ πολιτικῆς, καὶ μοὶ διηγεῖτο περὶ τοῦ Βασιλέως Λεοπόλδου, ὑφ' ὅν εἶχεν ὑπηρετήσῃ ὡς Ὑπουργός, ἐν ἄλλοις, ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἐκεῖνος ἔλεγεν, ὅτι εὐαρεστοτέρα μὲν ἦν ἡ ὕπαρξις ἐν Βελγίῳ, ἀλλ' ἐν Ἑλλάδι θὰ ἦν ἐνδοξοτέρα, καὶ ὅτι ἡ προσδοκία του, ἂν ἐδέχετο τὸν Ἑλληνικὸν θρόνον, θὰ ἦν ν'ἀναστήσῃ τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν. Τῶν συνδιαλέξεων δ' ἡμῶν συμμετεῖχε, καὶ ἐκόσμει αὐτὰς καὶ ἡ συνετὴ σύζυγός του.

Μὲ περιέφερε δὲ καὶ εἰς τὸ ὡραῖον του κτῆμα, ἔχον λόφους, σπάνιον σύμπτωμα γῆς εἰς μακρὰν ἔκτασιν περὶ τὸ Βερολῖνον, δάση καὶ λίμνας, καὶ εἰς τὸ παρακείμενον χωρίον Cunesdorf, οὗ ἡ ἐκκλησία περιβάλλεται ὑπ' ὀχυρώσεων τῶν Οὐσσιτῶν, εἰς τὸν κῆπον τοῦ Furstenberg, παράγοντα, πλὴν ἄλλων, καὶ χιλίας ἀνάνας κατ' ἔτος, φερούσας αὐτὰς μόνας εἰσόδημα τετρακισχιλίων μαρκῶν. Ὑπερβάντες δὲ τὸν ὡραῖον καὶ ὁρμητικὸν ποταμὸν Neiss, ἐπεσκέφθημεν, ἐν τῇ ἀρχαιοπρεπεῖ πόλει Görlitz, τὸν λεγόμενον «Ἅγιον Τάφον», ὑποτιθεμένην μίμησιν, μᾶλλον γελοίαν παρῳδίαν τῶν ἱερῶν τόπων, τοῦ Τάφου τοῦ Σωτῆρος, τοῦ Ὄρους τῶν Ἐλαιῶν κτλ., γενομένην κατὰ τὸ ἔτος 1470 ὑπό

τινος εὐσεβοῦς, ἐπισκεφθέντος τὴν Παλαιστίνην· εἴδομεν δὲ καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἀρχῆς τῆς δεκάτης ἕκτης ἑκατονταετηρίδος, καὶ τὸ σύγχρονον Δημαρχεῖον, οὗ ἐσχάτως ἀνευρέθη, ὑπὸ τὸν ἐπικεχρισμένον γύψον, κατάγραφος ἡ ὀροφή. Περιήλθομεν δὲ καὶ τὸν μεγαλοπρεπῆ Παράδεισον τῆς πόλεως, ἐν ᾧ ἐθαυμάσαμεν δρῦν, ἔχουσαν χιλίων ἐτῶν ἡλικίαν, καί, διελθόντες πρὸ τοῦ μνημείου τῶν Duroc καὶ Kirchner, φονευθέντων τῇ 22 Μαΐου 1833, ἀνέβημεν εἰς τὸν ἐν τῷ πεδίῳ μεμονωμένον καὶ εἰς ἱκανὸν ὕψος αἰρόμενον κατάφυτον λόφον, τὸν καλούμενον «χωρόστεμμα» (Landeskronne), τὸν λαμπρὰν καί εὐρυτάτην πέριξ τὴν ἄποψιν ἔχοντα. Εἰς τοῦ ἐπιστέφοντος δ' αὐτὸν ξενοδοχείου τὸ βιβλίον ἐνέγραψα Ἑλληνιστὶ τὸ ὄνομα τοῦ κ. Nothomb καὶ τὸ ἐμόν.

Ἐν τῇ ἐξοχῇ του ὁ κ. Nothomb εἶχε καὶ πλουσίαν βιβλιοθήκην, ἐξ ἧς διάφορα ἐπὶ τῆς βραχείας διαμονῆς μου ἀνέγνων, ἐν ἄλλοις δὲ καὶ τὸ «Dieu selon la science» τοῦ Poulin, ἐν ᾧ ὁ φιλόσοφος οὗτος (;) διϊσχυρίζεται, ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶν ἡ ψυχή! Ἐκεῖ δ' ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν Συζητήσεων ἀνέγνων ἔκθεσιν περὶ συγγράμματος τοῦ κ. Gevaërt, Διευθυντοῦ τοῦ Ὠδείου τῶν Βρυξελῶν, πραγματευομένου περὶ τῆς ἀρχαίας μουσικῆς, καί, ἐπειδὴ ἐλέγετο, ἐν ἄλλοις, ὅτι ὁ συγγραφεὺς προὐτίθετο νὰ ἐκδώσῃ καὶ δεύτερον τόμον, ἔγραψα, ἀφ' οὗ ἐπέστρεψα εἰς Βερολῖνον, ἐκτεταμένην ἐπιστολὴν πρὸς αὐτόν, ἐκθέτων καὶ δικαιολογῶν τὴν γνώμην μου περὶ τῆς σχέσεως τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς μουσικῆς πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐκκλησιαστικήν. Τὸ δ' ἀποτέλεσμα ἦν ὅτι ὁ κ. Gevaërt μοὶ ἔπεμψε τὸ βιβλίον του, καὶ μετὰ ταῦτα καὶ τὸν δεύτερον τόμον αὐτοῦ.

Πεπαυμένος καὶ ὁ Κλέων, ὡς καὶ ἐγώ, μετέβη εἰς Στουτγάρδ πρὸς θεραπείαν τῆς συζύγου του, καὶ κατ' ἀρχὰς Αὐγούστου ἐπεσκέφθη ἡμᾶς.

Ἐγὼ δέ, ἐπειδὴ νέαι ἐκλογαὶ ἐνηργοῦντο ἐν Ἑλλάδι, καὶ δὲν ἦν ἀπίθανον νὰ ὑπερισχύσῃ ὁ Κουμουνδοῦρος, ἔγραψα πρὸς αὐτόν, προτρέπων, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, εἰς ἀρχὰς φιλοβασιλικάς, εἰς σύμπραξιν πρὸς διατήρησιν τῆς ἡσυχίας ἐν Ἀνατολῇ, ἐν ὅσῳ αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἀπεδοκίμαζον τὰς ἀνατροπάς, εἰς ἐνέρ-

γειαν πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν τοῦ τόπου ἀνάπτυξιν, ἥτις θὰ ἦν δι' αὐτὴν τοῦ μέλλοντος ἡ ἐγγύησις, καὶ εἰς πολιτικὴν ἀμερόληπτον καὶ ἰσόῤῥοπον πρὸς πάσας τὰς ξένας Δυνάμεις. Προσέτι δὲ τὸν παρεκίνησα νὰ ἐγκολπωθῇ τὴν ἰδέαν ὑπὲρ ἱδρύσεως τῆς Ἀκαδημίας, ὡς φαεινῆς σημαίας καὶ ὡς ἰσχυροῦ ὀργάνου τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως. Ἵνα δὲ διευκολύνω τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σπουδαίου τούτου ἐθνικοῦ συμφέροντος, ἔγραψα καὶ τῷ συναδέλφῳ μου Ὑψηλάντη νὰ προτρέψῃ τὸν πενθερόν του κ. Σίναν, ἀφ' οὗ γενναιοφρόνως ἐδαπάνησεν ὑπὲρ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ μεγάρου αὐτῆς πολλαπλάσια τῶν ὅσα κατ' ἀρχὰς προὐτίθετο, καὶ τὸ δοθὲν πρὸς προίκισιν ποσὸν κατεχωνεύθη καὶ ἐκεῖνο εἰς τὴν οἰκοδομήν, κορυφῶν τὴν ἐλευθεριότητα αὐτοῦ, καὶ νὰ τὴν προικίσῃ ἐκ νέου· ὁ δ' Ὑψηλάντης μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι ὁ φιλόπατρις ἀνὴρ εἶχε τὴν πρόθεσιν ταύτην, καὶ ἐπεθύμει νὰ μετάσχῃ καὶ τῆς ὀργανώσεως τοῦ καταστήματος, δι' ὃ καὶ παραχρῆμα τῷ ἔπεμψα ἀντίγραφον τοῦ σχεδίου, ὃ εἶχον συντάξῃ, βελτιώσας αὐτό, ἀφ' οὗ ἐγνώρισα καὶ τὴν μεταῤῥύθμισιν τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Πρωσσικῆς Ἀκαδημίας.

Προσέτι δὲ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, καθ' ὃν ἤμην ἀπηλλαγμένος μεριμνῶν τῆς ὑπηρεσίας, ἐφρόντισα νὰ γνωρίσω τινὰ τῶν καταστημάτων δημοσίας ὠφελείας, ὧν τὰ πλεῖστα διετέλουν ὑπὸ τὴν φιλάνθρωπον προστασίαν καὶ μέριμναν τῆς Αὐτοκρατορίσσης. Οὕτως ἐπεσκέφθην τ' «Ἄσυλα τῶν Ἀστέγων,» ἐν οἷς ἄνδρες, γυναῖκες, παιδία, ἐὰν στερῶνται καταγωγίου, εὑρίσκουσιν, εἰς χωριστὰ διαμερίσματα, διὰ τρεῖς νύκτας τὸ πολύ, κλίνην μετὰ σινδόνης, ἐφαπλώματος καὶ προσκεφαλαίου, προσέτι θέρμανσιν μέχρι 15°, φῶς μέχρις ὥρας ῥητῆς, λουτρόν, ζωμὸν πυκτόν, καὶ τὸ πρωῒ καφφέν· κατὰ δὲ τὸ διάστημα τοῦτο πρέπει νὰ φροντίζωσιν, οἱ ἄποροι οὗτοι, νὰ εὕρωσιν ἐργασίαν, διότι εἰς τὸ ἄσυλον περαιτέρω εἰσὶν ἀπαράδεκτοι.

Κατέβην δὲ καὶ εἰς δύω τῶν δημοτικῶν μαγειρείων, μετὰ πλείστης διατηρουμένων καθαριότητος ἐν ὑπογείοις, καὶ χορηγούντων εἰς τὸν βουλόμενον, ἅπαξ τῆς ἡμέρας ἀπὸ ὥρας 11 $^1/_2$ —1 $^1/_2$, ἀντὶ 18 λεπτῶν, ἓν βαθὺ ἀγγεῖον ζωμοῦ πηκτοῦ καὶ

καθαρωτάτου, μετὰ κρέατος καὶ ὀσπρίων, καὶ προσέτι ἄρτον. Εἰς ἕκαστον τῶν μαγειρείων τούτων φοιτῶσι, τὸ μὲν θέρος, περὶ τοὺς 600, τὸν δὲ χειμῶνα περὶ τοὺς 1000, καὶ αἱ γυναῖκες γεύονται κεχωρισμέναι ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν. Οὐ σπανίως δὲ κατήρχετο εἰς τὰ μαγειρεῖα ταῦτα αὐτὴ ἡ Αὐτοκράτειρα, καὶ ἀπεγεύετο τοῦ ζωμοῦ, ἵνα ᾖ βεβαία περὶ τῆς καλῆς αὐτοῦ ποιότητος. Ὅτε ἐπεσκέφθην τὰ καταστήματα ταῦτα, ἐπληροφορήθην ὅτι εἶχον ἔλλειμα περίπου ἐκ 4500 δρ. κατὰ μῆνα, ἐπιβαρύνον, ἐννοεῖται, τὸ Δημόσιον. Εἶδον δὲ πτωχοτροφεῖα, δίδοντα ὅλως δωρεὰν τροφὴν εἰς ἐντελῶς ἀπόρους, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸν χειμῶνα.

Καὶ εἰς παιδοτροφεῖα δ' εἰσῆλθον, διατηρούμενα ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Αὐτοκρατορίσσης, ἐν οἷς περισυνάγονται καὶ διδάσκονται, εἴτι ἀνάλογον τῆς ἡλικίας των, βρέφη ἀπόρων οἰκογενειῶν, ὡς δίδακτρα ἀποτίνοντα ἀνὰ 6 λεπτὰ κατὰ μῆνα· καὶ ἄλλα παιδαγωγεῖα διὰ παιδία ἐκδεδιητημένων γονέων, ἢ εἰς τὰς ὁδοὺς ἐγκαταλελειμμένα, ἀνατρεφόμενα, τὰ μὲν ἄρρενα διὰ τὴν βιομηχανίαν, τὰ δὲ κοράσια δι' ὑπηρετρίας.

Ἐπεσκέφθην δ' ἐπίσης καὶ τὰς βιβλιοθήκας τοῦ λαοῦ, περιεχούσας χρησίμου καὶ εὐαρέστου, οὐχὶ δι' ἐπιβλαβοῦς ἀναγνώσεως βιβλία, δωρεὰν εἰς τὸν λαὸν δανειζόμενα,

Ἐν ἄλλαις δ' ἐκδρομαῖς περιῆλθον καί τινα τῶν ἀποκέντρων μερῶν τοῦ Βερολίνου, ἃ ὁ Γάλλος συγγραφεὺς Tissot, ἐν βιβλίῳ ἐκδοθέντι μικρὸν μετὰ τὸν πόλεμον, παρίστησιν, ὡς ἀποτρόπαια ἀνθρωποσφαγεῖα, καὶ ἔκρινα ἐξ αὐτοψίας εἰς τίνας ἀναξιοπρεπεῖς ἐπινοίας παρέσυρεν αὐτὸν μνησίκακος πατριωτισμὸς κατὰ τοῦ νικήσαντος πολεμίου.

Μετὰ τοῦ Βολόφσκη δέ, παρασκευάζοντος τὴν ἔκδοσιν τῆς ἐφημερίδος του ἐν Βιέννῃ, ἐξηκολούθησα τὰς συνεννοήσεις μου, ἵνα αὕτη λάβῃ χρωματισμὸν ὅλως φιλελληνικόν, καὶ ὡς ἀνταποκριτὴν τῷ ἐπρομήθευσα τὸν λόγιον καὶ ἀγχίνουν καὶ φιλόπατριν Κωνσταντῖνον Πώπ, δυστυχῶς μικρὸν μετὰ ταῦτα πρωΐμως ἀποβιώσαντα.

Βάδεν.

Δραττόμενος πάσης εὐκαιρίας, ἵν' ἀπέρχωμαι ἐκ Βερολίνου, ἐδέχθην προθύμως τὴν πρόσκλησιν τοῦ εἰς Βάδεν λαμπρὰν κεκτημένου οἰκίαν Αὐθέντου Μιχ. Στούρτζα, αὐτοῦ ἐκείνου, ὃν εἶχον ἐπισκεφθῆ ἐν Ἰασίῳ ἄλλοτε, ἡγεμονεύοντα τῆς Μολδαυΐας. Ἦν δ' ἐκ τῶν ἀνατραφέντων ἐν ταῖς Αὐλαῖς καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν τῶν ἀρχαίων Φαναριωτῶν, ἀνὴρ τρόπων εὐγενεστάτων, εὐφυής, τῆς Ἑλληνικῆς κάτοχος, ὡς εἴ τις καὶ ἄλλος, φιλέλλην καὶ τοσούτῳ μισότουρκος, ὥστε οὐδὲ τ' ὄνομα ἤθελε ν' ἀκούσῃ ἑνὸς τῶν υἱῶν του, ὅστις, δεχθεὶς τουρκικὴν ὑπηρεσίαν, εἶχεν ἐκτουρκισθῆ. Ἡ δὲ ἡγεμονὶς (Δόμνα) ἦν θυγάτηρ τοῦ Βογορίδου, ὅστις ἄλλοτε ἐθεωρεῖτο, ὡς εἷς τῶν λογιωτέρων καὶ ἐπισημοτέρων Ἑλλήνων, μετὰ ταῦτα ὅμως κατετάχθη μετὰ τῶν Βουλγάρων, ἀφ' ὅτου τινὲς τῶν ἡμετέρων ἀκρίτως καὶ ἀβελτέρως ἐξῆψαν μεταξὺ τῶν δύω ἐθνικοτήτων ἐχθρικὴν ἀντιπάθειαν.

Τῇ 4)16 Σεπτεμβρίου, ἐκ Βερολίνου ἀπελθών, κατέλυσα τὴν πρώτην νύκτα εἰς Φραγκφόρτην, καὶ τὴν ἐπαύριον περιῆλθον τὴν πόλιν, ἐπισκεφθεὶς τὰ μνημεῖα τοῦ Γαίτου καὶ Γουτεμβέργου, καὶ παρετήρησα, εἰς τὸ δημόσιον ἀτμοσφαιρόμετρον, ὅτι μέσος ὅρος θερμότητος διὰ τὴν πόλιν ἐκείνην ἐκλαμβάνεται ἡ + 14° Ῥεωμύρου, μέσος δ' ὅρος ψύχους—5°. Εἰς τὸν σταθμὸν δὲ τῆς Ἑϊδελβέργης ἀπήντησα τὸν ἐν τῇ Greca συνάδελφόν μου, τὸν Ἀριστοτελικὸν Zeller, ὅστις μὲ παρουσίασε καὶ εἰς ἄλλους συγκαθηγητάς του, τὸν χημικὸν Bunsen, τὸν φιλόσοφον Fischer.

Ἐκεῖθεν τέλος ἔφθασα εἰς τὴν ἐντὸς συμφύτου καὶ χαριεστάτης κοιλάδος κειμένην κωμόπολιν Baden, οὕτω καλουμένην ἕνεκα ἐκεῖ ὑπάρχοντος θερμοῦ λουτροῦ, οὗ ὅμως πολὺ ὀλιγωτέρα χρῆσις γίνεται νῦν ἢ κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους. Σώζεται δ' ἐκ τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῖχος ἐκ μεγάλων λίθων περὶ τὸ ἀναβρύον θερμὸν καὶ ἀχνίζον ὕδωρ.

Ἡ ὑποδοχὴ τοῦ ἡγεμονικοῦ ζεύγους ἦν φιλοφρονεστάτη, καὶ ἐπὶ τῶν 23 ἡμερῶν, καθ' ἃς ἐκεῖ διέμεινα,—διότι, ὅτε ἠθέλησα ν' ἀναχωρήσω, μετὰ 10 ἡμέρας, δὲν μοὶ ἐπετράπη,—εἶδον, εἴτε μετὰ

τοῦ κ. Στούρτζα, εἴτε μόνος, πάσας τὰς ὡραίας θέσεις τῆς μαγευτικῆς ἐκείνης κοιλάδος, καὶ συνηντήθην μετὰ πολλῶν ἐκ τῶν ἀρχαίων γνωρίμων μου ἢ ἐγνωρίσθην μετ' ἐπισήμων προσώπων ἐν τῇ ἐξαιρέτῳ ταύτῃ θερεινῇ διαίτῃ διατριβόντων. Μεταξὺ τῶν πρώτων ἦν ὁ πρῴην ἐν Ἀθήναις Ἐπιτετραμμένος τῆς Ῥωσσίας κ. Περσιάνης μετὰ τῆς συζύγου του, τὸ γένος Καλλιμάχη, οἷς προσῆλθε καὶ ὁ υἱός του, τότε μὲν Γραμματεὺς τῆς Ρωσσικῆς Πρεσβείας ἐν Ἀθήναις, εἶτα δ' ἐν Σερβίᾳ Ἐπιτετραμμένος, καὶ ἡ τούτου σύζυγος, χαριεστάτη θυγάτηρ τοῦ ποτὲ συναδέλφου μου Γ. Ῥάλλη. Ἐκεῖ δ' εὗρον ἐπίσης καὶ τὴν κ. Ζωγράφου, θυγατέρα τοῦ ποτὲ ἡγεμόνος Μιχ. Σούτσου, χήραν δὲ τοῦ χρηματίσαντος ἐν Πετρουπόλει Πρέσβεως τῆς Ἑλλάδος, ἣν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρός της, ἡ Αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσσίας ὑπεχρέωσε νὰ δεχθῇ ρωσσικὴν σύνταξιν. Ἐκεῖ διέτριβε προσέτι καὶ ὁ ἐν Παρισίοις ποτὲ συνάδελφός μου, ὁ γέρων Πρέσβυς τῆς Βρασιλίας Ἰταγιούβαν.

Ἐκ δὲ τῶν νέων γνωριμιῶν ἀρκέσει μοι νὰ μνημονεύσω τῆς Λαίδης Ἀμιλτῶνος, συγγενοῦς τοῦ Αὐτοκράτορος, μετὰ τῆς ὡραίας θυγατρός της, Ἡγεμονίδος τοῦ Μονάκου, τῆς Ῥωσσίδος Πριγκηπίσσης Βελασέλσκης, ἀδελφῆς τοῦ Στρατηγοῦ Σκόβελεφ, ἥτις ἦν ἐξαισίου καλλονῆς, τῶν Ἡγεμονίδων Γαγάριν καὶ Μεντσικόφ, τῆς κ. Βαρατίνσκη, ποτὲ Κυρίας τῆς Ρωσσικῆς Αὐλῆς, αὐτοδιδάκτου τὴν Ἑλληνικήν, καὶ ἀγγλιστὶ στιχουργούσης. Ὑπὸ τῆς εὐφυεστάτης ταύτης Κυρίας προσεκαλούμην πάντοτε εἰς τὰς μικρὰς ἑσπερίδας της, ἃς ἐτίμα πολλάκις καὶ ἡ παρουσία τῆς Αὐτοκρατορίσσης, ὅτε ἐπεδήμει εἰς Βάδεν. Ἐκεῖ ἦν τότε καὶ ὁ Βέλγος Πρόξενος κ. Lejeune μετὰ τῶν χαριεστάτων θυγατέρων του, καὶ ὁ διάσημος Γάλλος συγγραφεὺς κ. Camille Decamp, ἐξάδελφος τοῦ ποτὲ Πρέσβεως καὶ Ὑπουργοῦ κ. Θουβενέλ, καὶ ἰδιαίτερος φίλος τοῦ Πρίγκηπος Ναπολέοντος. Εἰς αὐτόν, ὡς μοὶ εἶπε, διηγήθη ποτὲ ὁ Γορτσακόφ, μεθ' οὗ ἦν στενῶς συνδεδεμένος, ὅτι, ὅτε ὁ Ναπολέων ἦν Πρόεδρος, εἶπεν ἐν χορῷ τῶν Ἀνακτόρων εἰς τὸν τότε Πρέσβυν τῆς Ῥωσσίας Βουδβέργ, νὰ προτείνῃ εἰς τὸ Αὐτοκράτορα Νικόλαον συμμαχίαν, ἀλλ' ἐπὶ πολὺ οὐδεμίαν ἀπάντησιν ἔλαβεν. Ἐλθὼν δὲ μετὰ ταῦτα εἰς Βάδεν, μετεπέμψατο

τὸν Γορτσακὸφ ἐκ Βυρτεμβέργης, ἔνθα τότε διέτριβε, καὶ εἰς τὸν περίπατον ἐν τῇ μεγάλῃ δενδροστοιχίᾳ, τῇ καλουμένῃ Lichtenthal, ἐπανέλαβεν αὐτῷ τὴν πρότασιν, ἣν ὁ Γορτσακὸφ ἐδέχθη μετ' ἐνθουσιασμοῦ· ὁ Αὐτοκράτωρ ὅμως, πρὸς ὃν περὶ αὐτῆς ἐπέστειλεν, ἀπεκρίθη ὅτι Ῥομανὼφ καὶ Ναπολέων δὲν δύνανται νὰ συνδεθῶσι· καὶ τότε συνωμολογήθη ἡ Ἀγγλογαλλικὴ συμμαχία.

Προσέτι ἐνέτυχον καὶ τῇ διὰ Βάδεν διαβάσῃ κυρίᾳ Γαγάριν, θυγατρὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Στούρζα, μεθ' ἧς ἐν Ὀδησσῷ συνέπαιζον ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ μου. Ἀκούσας δὲ παρ' αὐτῆς, ὅτι θεία της (ἀδελφὴ τοῦ Στούρζα), ἡ λογία κυρία Ἔτλιγγ, ἣν ἐπίσης ἐν Ὀδησσῷ ἐγνώριζον, παῖς ἐγώ, σεβαστὴν κυρίαν ἐκείνην, εἶχεν ἀφήσει ἀνέκδοτον φιλελληνικώτατον μυθιστόρημα, «Ζωὴ» ἐπιγραφόμενον, καὶ προσέτι ἀπομνημονεύματα τοῦ Συνεδρίου τῆς Βιέννης, ἀμφότερα γαλλιστὶ γεγραμμένα, τὴν παρεκάλεσα νὰ μοὶ πέμψῃ τὰ χειρόγραφα, ἀναλαμβάνων νὰ φροντίσω περὶ ἐκδόσεως αὐτῶν, καὶ μοὶ τὸ ὑπεσχέθη, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔπραξεν.

Ἀπροσδόκητος δὲ συνάντησις ἦν δι' ἐμὲ καὶ ἡ Ρωσσίδος τινός, κυρίας Κουδριάτσεφ, ἐν ᾗ ἀνελπίστως ἀνεγνώρισα τὴν κυρίαν Wieszathan, τὴν ἀρχαιοτάτην τῶν Κυριῶν τῆς Αὐλῆς τῆς Βασιλίσσης ἡμῶν Ἀμαλίας, ἥτις ἐπρόκειτο νὰ νυμφευθῇ τὸν ἰατρὸν Δημ. Μαυροκορδάτον, ἀλλ' ὁ δεσμὸς διελύθη, διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, πρὶν ἢ δεθῇ.

Ἐμνημόνευσα ἀνωτέρω τῆς Αὐτοκρατείρας, διότι ἐνταῦθα κατῴκει ἐπί τινας ἑβδομάδας τοῦ θέρους, ἐν ξενοδοχείῳ, οὗ ἁπλῶς ἐλάμβανεν εἰς ἐνοίκιον ἓν μέρος, καὶ ἐπανειλημμένως ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ παρευρεθῶ καὶ εἰς τὰς ἑσπερινὰς συναναστροφὰς καὶ εἰς τὸ γεῦμα Αὐτῆς, καὶ τοῦτο ἁπλῶς, ὡς εἰς πᾶσαν ἰδιῶτιν, ἐκ τοῦ ξενοδοχείου προμηθευόμενον. Ἤρχετο δὲ προσέτι καὶ κατῴκει ἐκεῖ, ἐπί τινας ἡμέρας, καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ. Ἀπήντησα δὲ τὸ Αὐτοκρατορικὸν ζεῦγος καὶ παρὰ τῇ Lady Hamilton, καὶ προσέτι παρουσιάσθην καὶ εἰς τὸν Ἀρχιδούκα καὶ τὴν Ἀρχιδούκισσαν τοῦ Βάδεν, θυγατέρα τοῦ Αὐτοκράτορος, ἐκ Καρλσρούης τὸν Αὐτοκράτορα συνοδεύσαντας. Καὶ ἡ μὲν Ἀχριδούκισσα, ἧς σπανία ἐστὶν ἡ προσήνεια καὶ ἡ τῶν τρόπων εὐγένεια, μοὶ εἶπεν ὅτι μὲ

εἶχεν ἤδη ἰδῆ παρὰ τῷ πατρί της ἐν Βερολίνῳ. Μετὰ δὲ τοῦ Ἀρχιδουκὸς διὰ μακρῶν περὶ διαφόρων ὡμίλησα, καὶ ἐν ἄλλοις τῷ εἶπον, ὅτι, καθ' ἃ ἤκουσα, εἶχε προσπαθήση νὰ ἐξορίση ἐκ Βάδεν τὸν πράσινον τάπητα (le tapis vert), ἤτοι τὸ χαρτοπαίγνιον, βλέπω ὅμως ὅτι δὲν τὸ κατώρθωσεν ἐντελῶς, διότι ἡ φύσις ἐξακολουθεῖ νὰ τὸ ἐφαπλῇ εἰς τοὺς λόφους καὶ τὰς κοιλάδας τῆς χαριεστάτης ταύτης χώρας.

Παρῴκει δὲ τότε ἐν Βάδεν καὶ ὁ ἐν Παρισίοις πρὶν συνάδελφός μου τῆς Βρασιλίας. Ἐπὶ τυχαίᾳ του δὲ παρατηρήσει ὅτι δὲν μὲ εἶδε ποτὲ φέροντα τὸ Βρασιλιανὸν παράσημον, τῷ εἶπον ὅτι εἶχον μὲν τὸ δικαίωμα αὐτό, ἀλλὰ δὲν ἐνόμιζον ἀξιοπρεπὲς νὰ φέρω ἠγορασμένον παράσημον, καὶ τότε μετ' οὐ πολὺ μοὶ ἐπέμφθη καὶ ἡ ὡραία ταινία τοῦ Ῥόδου.

Ἐν ἄλλοις ἐγνώρισα ἐνταῦθα καί τινα κυρίαν ἐκ Πολωνίας, ἥτις, ἕνεκα ἐγχειρίσεως, ἣν εἶχεν ὑποστῇ εἰς τὸν τράχηλον, ὡμίλει μὲν ὁπωσοῦν δυσνοήτως, ἀλλ' ὅσα ἔλεγεν ἔφερον τὸν τύπον ὑψηλῆς ἀγωγῆς καὶ πολλῶν γνώσεων. Ἡ πολυτελὴς οἰκία αὐτῆς ἦν ὡς Μουσεῖον διακεκοσμημένη, καὶ ἀφηγήσεως ἐστὶν ἄξιον τὸ κυριώτερον τῶν συμβάντων τοῦ βίου της. Ὁ πρῶτος σύζυγος τῆς κυρίας ταύτης ἦν Πολωνός, διὰ πολιτικοὺς λόγους ἐξορισθεὶς εἰς Σιβηρίαν, καὶ ἡ τεθλιμμένη του σύζυγος οὐδὲ τὴν παρηγορίαν κἂν εἶχε ν' ἀκούῃ ποτὲ προφερόμενον τ' ὄνομά του, διότι οἱ ἐν Σιβηρίᾳ κατάδικοι διακρίνονται, διεκρίνοντο κἂν τότε, οὐχὶ δι' ὀνόματος κυρίου, ἀλλὰ δι' ἀριθμοῦ. Μετά τινα χρόνον λοιπὸν ἀνέγνω μετ' ἀπελπισίας εἰς τὰς ἐφημερίδας, ὅτι ὁ φέρων τὸν προσφιλῆ αὐτῇ ἀριθμὸν ἀπεβίωσεν. Ἐπειδὴ δὲ νέος καὶ ὡραῖός τις ἀξιωματικὸς ἐκ τῶν γνωρίμων της ἐπεχείρισε καὶ κατώρθωσε νὰ τὴν παρηγορήση εἰς τὴν θλίψιν της, ἐξ εὐγνωμοσύνης τῷ ἔδωκε καὶ τὴν χεῖρά της, ἣν τῇ εἶχε ζητήση, καὶ ὁμοῦ μετ' αὐτῆς καὶ τὴν μεγάλην περιουσίαν της. Ἐν μιᾷ ἐν τούτοις τῶν ἡμερῶν αἴφνης ἡ θύρα ἀνοίγεται καὶ τίς εἰσέρχεται; ὁ πρῶτος σύζυγος! καὶ εἰς τὴν ὑπ' ἐκπλήξεως μᾶλλον ἢ χαρᾶς ἔξαλλον κυρίαν ἐξηγεῖ ὅτι ἀπέθανεν, οὐχὶ αὐτός, ἀλλ' ὁ ἀριθμός του, ἤτοι ἕτερός τις, εἰς ὃν εἶχε δοθῇ ὁ αὐτὸς ἀριθμός, ὅταν οὗτος εἶχε μετακομισθῆ

ἀλλαχοῦ τῆς γῆς τῆς ἐξορίας. Τί ποιητέον; Ἡ δυστυχής, ἥτις ἔκλαιε τὸν ἕνα της σύζυγον, εἶχεν ἤδη δύω. Ἀλλ' ὁ πρῶτος διηυκόλυνε τὰ πράγματα, εἰς ὀλιγάρκειαν ἴσως ἐθισθεὶς ἐν τῇ ἐξορίᾳ, διότι συγκατένευσε νὰ μὴ ταράξῃ τὴν νέαν εὐτυχίαν τῆς γυναικός του διὰ δικῶν διγαμίας, ἂν μόνον αὕτη συγκατένευε νὰ τῷ δώσῃ τινὰ ἐκ τῶν χρημάτων, ἃ εἶχεν ἄφθονα. Ἔκτοτε δ' ἔμαθον ὅτι ἐπανελάμβανε συνεχῶς τὰς τοιαύτας ἐπισκέψεις του, ὅπερ ἐφαίνετο ἀποδεικνύον ὅτι ἡ Σιβηρία δὲν ἦν ἴσως ὅλως ἀνοίκειος διαμονή του.

Τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς ἀφίξεώς μου εἰς Βάδεν ἐπεσκέφθην ἔκθεσιν τριακοσίων κυνῶν παντὸς εἴδους καὶ παντὸς μεγέθους, ἐν οἷς κατάκλειστος, ὡς θηρίον, ἦν καὶ εἷς, νόθον προϊὸν κυνὸς καὶ λύκου·

Τῇ δ' ἐπαύριον, Κυριακῇ, ἀπῆλθον εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Αὐθέντου Στούρζα ἀνεγερθὲν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἑλληνικὸν παρεκκλήσιον, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὡραίου λόφου, ὅστις κατ' αὐτὸν «Λόφος Μιχαὴλ» (Michaelshügel) ἐκλήθη. Ἐστὶ δ' ἡ οἰκοδομὴ ἔργον τοῦ διασήμου Βαυαροῦ ἀρχιτέκτονος Klenze, τετράστυλος, πρόστυλος Ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ, ἐν ὑπογείῳ τὸν τάφον περιέχουσα, ἐντὸς δὲ τοῦ σηκοῦ, διὰ δύω μεγάλων καὶ καλλιτέχνων μᾶλλον ἢ ὀρθοδόξων ἀναγλύφων, κεκοσμημένη, ὧν τὸ μὲν παριστᾷ τὸ Ἡγεμόνα ἐπὶ θρόνου καθήμενον καὶ διὰ χειρῶν ἔχοντα τὰ συγγράμματά του, παρ' αὐτῷ δὲ τὴν Ἡγεμονίδα, ἐκ λύπης ὀφῆσαν νὰ τῇ ἐκπέσῃ τὸ στέμμα, μεταξὺ δὲ τῶν δύω τὴν θρησκείαν, δεικνύουσαν αὐτοῖς τὸ ἀντιπέραν ἀνάγλυφον, ἐφ' οὗ ὁ υἱὸς φαίνεται παρὰ τῇ θρησκείᾳ ἀναπαυόμενος· παρ' αὐτῷ δὲ χαλκοῦς πίναξ φέρει ἐπιγεγραμμένην τὴν ἐπιστολήν, ἣν ὁ διευθυντὴς τοῦ σχολείου, ἐν ᾧ ἐξεπαιδεύετο, ἔγραψε πρὸς τὸν Ἡγεμόνα ἐπὶ τῷ θανάτῳ του.

Εἴδησιν δὲ λυπηρὰν καὶ δι' ἐμέ, καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ διὰ τὴν ἀρχαίαν φιλολογίαν ἔλαβον κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, τὴν τοῦ θανάτου τοῦ φίλου μου, φιλέλληνος καὶ διασήμου ἀρχαιομαθοῦς Brunnet de Presle.

Ἐλθὼν δὲ πρὸς ἐμὲ ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ὁ Ὑπασπιστὴς τῆς Αὐλῆς, μοὶ εἶπεν ὅτι μία τῶν ἀνεψιῶν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κερκύρας ἔμελλε νὰ φθάσῃ μετ' ὀλίγον εἰς Βερολῖνον, ὡς ὑπότρο-

φος τῆς Αὐτοκρατορίσσης, καὶ ὅτι ἡ Α. Μ. τὴν συνίστα εἰς τὴν προστασίαν μου.

Προὐτιθέμην δὲ τότε ν᾿ ἀπέλθω εἰς Καρλσρούην, εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ἐκεῖ τὴν μηχανικὴν σπουδάζοντος υἱοῦ μου Ὄθωνος, ἀλλ᾿ ὁ Αὐθέντης εἶχε τὴν εὐγένειαν, ἀντὶ τούτου, νὰ προσκαλέσῃ παρ᾿ ἑαυτῷ τὸν Ὄθωνα, ὅστις καὶ ἐλθών, ἔμεινε μεθ᾿ ἡμῶν μίαν ὅλην ἑβδομάδα.

Μετὰ παρέλευσιν δὲ καὶ ἑτέρας ἑβδομάδος, ἐγκατέλιπον καὶ τὸν ἡγεμονικὸν οἶκον, πλήρης εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν εὐρεῖαν φιλοξενίαν, ἧς ἔτυχον, καὶ ἀπῆλθον ἐπίσης εἰς τὴν πέντε τέταρτα τῆς ὥρας ἀπέχουσαν Καρλσρούην, ὅπου μετὰ συνοχῆς καρδίας ἀνελογιζόμην, ὅτι ὁ Ὄθων εἶχε νὰ διαμείνῃ ἔτι 4 ¹/₂ ἔτη. Ἐπισκεφθεὶς δὲ τὴν κατοικίαν του, τὴν Ἀκαδημίαν, ὅπου ἐφοίτα, καί τινα τῆς πόλεως, καὶ συγγευθεὶς μετ᾿ αὐτοῦ καὶ ἑνὸς τῶν συμμαθητῶν του, τὸ ἑσπέρας ἀπῆλθον εἰς Manheim, ὅθεν τὴν ἐπιοῦσαν εἰς Μαγεντίαν, καὶ διαμείνας ἐκεῖ ἐπί τινα χρόνον, εἶδον τὴν μεγαλοπρεπῆ αὐτῆς ἐκκλησίαν (Dom) καὶ τὸ μνημεῖον τοῦ Γουττεμβέργου. Μετὰ μεσημβρίαν δὲ διέπλευσα τὸν Ῥῆνον κατὰ τὰς γραφικὰς ἀκτὰς τῆς Κοβλεντίας, καὶ μετέβην εἰς τὴν παραποτάμιον πόλιν Λίντς, ἔνθα ὁ ποτὲ συνάδελφός μου ἐν Οὐασιγκτῶνι, καὶ πενθερὸς τοῦ Κλέωνος, Βαρῶνος Γερόλδ, εἶχε τὰ κτήματά του ἀπ᾿ ἀρχαιοτάτων χρόνων, δι᾿ ὃ καὶ εἷς ὑψηλὸς παραῤῥήνιος λόφος, ἔχων ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐρείπιον φρουρίου, καλεῖται Ὄρος τοῦ Γερὸλδ (Gerolds berg). Ἐκεῖ, δυσαρεστηθεὶς ἔκ τινος αὐθαιρέτου ἀδικίας τοῦ Βίσμαρκ, εἶχεν ἀποσυρθῆ καὶ ἰδιώτευεν ὁ ἐπὶ πολλὰς δεκάδας ἐτῶν εἰς διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος του διατελέσας Βαρῶνος Γερόλδ, καὶ ἐκεῖ ἀπῆλθον, ἵνα τὸν ἐπισκεφθῶ. Ἐγενόμην δὲ περιχαρῶς δεκτὸς ὑπ᾿ αὐτοῦ, τῆς Βαρωνίδος, καὶ τῆς θυγατρός των, κυρίας Καρλόττας Ward, ἥτις, χήρα Ἄγγλου ἐν Ἰνδίαις ἀποβιώσαντος, χαριεστάτη δὲ καὶ φιλοφρονεστάτη, ἔμενε παρὰ τοῖς γονεῦσι μετὰ τοῦ ὡραίου μικροῦ κορασίου της. Παραμείνας δ᾿ ἐνταῦθα δύω ἡμέρας, περιῆλθον τὰς ἀμπέλους των, κρεμαμένας εἰς τὰς ἀπο-

τόμους πλευρὰς τῶν λόφων, εἰς ἃ ὁ γέρων ξενοδόχος μου μετὰ νεαρᾶς ζωηρότητος ἀνεῤῥιχᾶτο.

Τέλος δ' ἀπῆλθον τῇ 1)13 'Οκτωβρίου διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, καί, δι' Ἀμβούργου διαβάς, ἐπανῆλθον τὴν ἐπαύριον (Πέμπτην) εἰς Βερολῖνον.

Βερολῖνον.

Ἐνταῦθα ἐξηκολούθησα ἰδιωτεύων, εἰ καὶ τοῦτο ἐφαίνετό πως ἐνοχλοῦν τὸν Ἐπιτετραμμένον, ἀλλ' εἰς τοῦτο δὲν ἔπταιον. Ἔχων οἰκίαν ἐπὶ μακρὸν ἐνῳκιασμένην, καὶ ἤδη πάσχουσαν τὴν φιλτάτην μου σύζυγον δὲν ἐδυνάμην ν' ἀναχωρήσω· ἐπροσπάθουν ὅμως ν' ἀποφεύγω τὰς τῶν ἐπισήμων συναναστροφάς, καὶ ἔβλεπον κυρίως μόνον ἰδιωτικοὺς φίλους.

Ἐξ αὐτῶν, ὁ ἐπισημότατος τῶν γλυπτῶν Βεγάζ μοὶ ἐπρότεινε νὰ γλύψῃ τὴν προτομήν μου, ὅπερ μετὰ χαρᾶς ἐδέχθην. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον συνέπεσε νὰ κείρω τὴν κόμην μου, καὶ κατὰ τούτου ἐξανέστη ἡ καλλαισθησία τοῦ κ. Βεγάζ, δι' ὃ ἀνέβαλε τὸ ἔργον καὶ μετὰ ταῦτα τὸ ἐλησμόνησεν.

Ἐν Ἑλλάδι δὲ δὲν ἐλησμονούμην ἐντελῶς, καὶ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἔλαβον ἐκεῖθεν φυλλάδιον, ἐν ᾧ ὁ ἀρχιτέκτων κ. Καυταντζόγλους καὶ ὁ Καθηγητὴς Καστόρχης αὐστηρότατα, ἵνα μὴ εἴπω ὑβριστικῶς, ἐξεφράζοντο κατ' ἐμοῦ, διότι ἐτόλμων νὰ ἔχω ἄλλην γνώμην, ὡς πρὸς τὸ ἀνάγλυφον, ὃ ἔγραψαν ἐπὶ τοῦ σαρκοφάγου τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου. Καὶ τοῦτο μὲν παριστᾷ πλοῖον εἰς τὴν θάλασσαν, ἐγὼ δ' ἤθελον παράστασιν αἰνιττομένην τὸν μαρτυρικὸν τοῦ ἱεράρχου θάνατον, ἤτοι τοῦτον ὑπὸ τῶν δημίων του καὶ ὑπὸ πιστῶν ἀκολουθούμενον, καὶ εὐλογοῦντα τὸ σχοινίον τῆς ἀγχόνης του. Ἤθελον δὲ προσέτι ὁ σαρκοφάγος νὰ στηθῇ ἐν τῷ ἐκκλησιδίῳ Γοργοπίκῳ τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου, ὃ νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ ἐντάφιον αὐτοῦ μνημεῖον, καὶ ἐθεώρουν τότε καὶ πάντοτε, ὡς ἐσχάτην ἀβελτηρίαν, τὸ νὰ τεθῇ ἀφανής, σχεδὸν ἀγνοούμενος, εἰς ἕνα τῶν διαδρόμων τῆς Μητροπόλεως

Οἱ ἀρχαῖοί μου ὅμως συνάδελφοι δὲν ἔπαυσαν προσφερόμενοι πρός με, ὡς ἂν ἤμην εἷς ἐξ αὐτῶν, καὶ περὶ τῶν πολιτικῶν μετ' ἐμοῦ συνδιαλεγόμενοι. Οὕτως, μετὰ τοῦ ἐμπείρου καὶ νοήμονος Πρέσβεως τῆς Δανίας κ. Quaade, πολλάκις συνδιαλεγόμην περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Ἀνατολῆς καὶ μοὶ ἔλεγεν, ὅτι ἡ Αὐστρία δὲν δύναται ἢ νὰ θεωρῇ ὡς ἴδιον κίνδυνον τὴν παρ' ἑαυτῇ ἵδρυσιν ἀνεξαρτήτου σλαυικοῦ κράτους ἐν Τουρκίᾳ. Συνεφώνουν δὲ πληρέστατα μετ' αὐτοῦ καὶ ἐγώ, ὁ πάντοτε φρονήσας ὅτι, ἂν ποτε ἡ Τουρκία διαλυθῇ, συμφέρει ἡμῖν ἡ Αὐστρία ν' ἀποῤῥοφήσῃ ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν, ἢ κἂν ἐπιῤῥοήν, πάντα τὰ σλαυικὰ στοιχεῖα, καὶ οὕτω νὰ μείνῃ αὐτῶν ἀπηλλαγμένον τὸ Ἑλληνικόν.

Εἰς τὴν κοινωνίαν τοῦ Βερολίνου προσετέθη τότε νέα κυρία εὐαρέστου μορφῆς, εἰ καὶ οὐχὶ ὡραία, καὶ εὐφυής, ἀλλὰ παραδόξων τρόπων καὶ ἀγωγῆς, ἢ μᾶλλον ἄνευ τοιαύτης, τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς τοὐλάχιστον, διότι ἑκκεδεκαέτις ἐνυμφεύθη, ὁ δὲ σύζυγος αὐτῆς, Γραμματεὺς τῆς Ῥωσσικῆς Πρεσβείας, δὲν ἐφρόντισε ν' ἀναπληρώσῃ τὰς ἐλλείψεις της. Αὕτη ἡ κυρία ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς γνωριμίας ἡμῶν, μοὶ εἶπεν ὅτι μόνον εἰς σπουδαίαν κοινωνίαν ἀρέσκεται, ὅτι θέλει νὰ συλλέξῃ περὶ ἑαυτὴν κύκλον κυριῶν καὶ κυρίων περὶ ἐμβριθῆ φιλοσοφικὰ καὶ κοινωνικὰ ζητήματα ἀσχολουμένων, καὶ ν' ἀναθέσῃ εἰς ἐμὲ τοῦ συλλόγου τούτου τὴν προεδρείαν. Καὶ τὴν τιμὴν μὲν ταύτην ἀπέκλινα· μοὶ ἐφάνη δὲ καί πως παράδοξος ἡ τοιαύτη ἀξίωσις γυναικός, οὕτω νέας, σχεδὸν παιδίου· ἀλλὰ καὶ μετ' ὀλίγον εἶδον ὅτι καὶ εἰλικρινὴς ἂν ἦν ἡ τοιαύτη πρόθεσις αὐτῆς, ὅτε τὴν συνελάμβανεν, ἀπέβη ὠκυμορωτάτη, καὶ οὐδαμῶς δικαιολογουμένη ὑπὸ τῆς ἐπιλοίπου διαγωγῆς τῆς Κυρίας. Καὶ μοὶ ἐδαψίλευσε μὲν αὕτη ἀπεριόριστον ἐμπιστοσύνην, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς ταύτης διέβλεπον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, ὅτι ὑπῆρχέ τι τὸ οὐχὶ λίαν εὐθὺ καὶ ὑγιὲς ἐν αὐτῇ, δι' ὃ καὶ βαθμηδὸν ἀπέσχον τῆς πολλῆς μετ' αὐτῆς οἰκειότητος. Τὸ δὲ τραγικὸν τέλος της, αὐτοκτονησάσης ἐν Γαλλίᾳ δι' ἀγχεβόλου, ἀπέδειξε δυστυχῶς ὅτι ἡ περὶ αὐτῆς κρίσις μου δὲν ἦτο ἀδίκως αὐστηρά.

Ἐξ Ἀθηνῶν παρὰ τῆς κ. Ζωῆς Βαλτατζῆ παρακληθεὶς νὰ τῇ εὕρω καλὴν Γερμανίδα παιδαγωγὸν διὰ τὰς θυγατέρας της, ἐπορεύθην πρὸς τὴν κ. Schepeler-Lette, ἧς ὁ πατὴρ ἀφιέρωσε μεγάλην περιουσίαν εἰς ἵδρυσιν τοῦ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Διαδόχου διατελοῦντος καταστήματος «Lette Verein», κύριον σκοπὸν ἔχοντος τὴν ἐκπαίδευσιν θυγατέρων πτωχῶν ὑπαλλήλων διὰ τὸ ἐμπόριον, τὰ χειροτεχνήματα κτλ. καὶ προσέτι τὴν προσωρινὴν ἐνοίκησιν διαθεσίμων διδασκαλισσῶν καὶ παιδαγωγῶν. Ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῆς Κυρίας ταύτης εἰς πάσας αὐτοῦ τὰς λεπτομερίας αὐτὸ ἐξετάσας, εὗρον εὐκόλως ἐν αὐτῷ τὸ ποθούμενον, καὶ ἔπεμψα εἰς Ἀθήνας, παιδαγωγὸν ἐπὶ ἔτη εἰς τὴν οἰκογένειαν τῆς κ. Βαλτατζῆ διαμείνασαν, πρὸς μεγάλην εὐχαρίστησιν ἀμοιβαίαν.

Μεταβὰς δ' εἰς τὸ θέατρον μετὰ τῆς θυγατρός μου Αἰμυλίας, εἶδον τὸ μονόπρακτον δρᾶμα «Κλεοπάτραν» τοῦ ἡγεμόνος Γεωργίου, ἀνεψιοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος, οἷον μόνον εἰς ἡγεμόνα δύναται νὰ συγχωρηθῇ.

1875

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου ἐν Ἑλλάδι εἶχον περατωθῇ αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαί, καὶ τῇ 8|20 Πρόεδρος τῆς Βουλῆς ἐξελέγη ὁ Κουμουνδοῦρος, διὰ ψήφων 136 πρὸς 17, καὶ ἀμέσως ἐκλήθη καὶ ν' ἀναλάβῃ τὸ Ὑπουργεῖον. Τίνες δ' ἦσαν αἱ τότε περὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, καὶ αἱ περὶ τῆς διπλωματικῆς ἀντιπροσωπίας ἰδέαι του, μοὶ ἦτο ἄγνωστον. Ἐξηκολούθουν ἑπομένως ἀταράχως, ὡς πρὶν τὸν ἡμιϊδιωτικὸν βίον μου.

Ἐξηκολούθησα καὶ ἐπεράτωσα τὴν ἔκδοσιν τῆς μεταφράσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ τοῦ Τάσσου, καί, ὡς εἶχον προτραπῆ ἄλλοτε ἐν Παρισίοις ὑπὸ τοῦ κ. Νίγρα καὶ ὑποσχεθῆ αὐτῷ, ἐζήτησα τὴν ἄδειαν τοῦ ν' ἀφιερώσω αὐτὴν εἰς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα τῆς Ἰταλίας. Εἰς ἀπάντησιν δ' ἔλαβον, οὐ μόνον τὴν Βασιλικὴν ἔγκρισιν, ἀλλὰ καὶ τὸν Μεγαλόσταυρον τοῦ Ἰταλικοῦ Στέμματος.

Τῇ 20 Ὀκτωβρίου (6 Νοεμβρίου) ἔλαβον εἴδησιν ἐξ Ἀθηνῶν βαρέως προσβαλλοῦσάν με, ὅτι ὁ Γερμανικὸς πόλεμος καὶ ἄλλην φοβερὰν ἠπείλει νὰ μᾶς ἐπιβάλῃ θυσίαν, ὡς τοῦ ἀνεπιλήστου μου Αἰμυλίου, οὕτω καὶ τοῦ Ἀριστείδου ἀνεγνωρίσθησαν ἐκ τῶν ὀλεθρίων ἐκείνων χρόνων προσβεβλημένοι οἱ πνεύμονες, δι' ὃ καὶ ἐκεῖνος ἀπεφάσισεν ἐπίσης νὰ μεταβῇ εἰς Αἴγυπτον, ἀλλά, μετὰ ταῦτα, τῆς διαγνώσεως ἐκείνης θεωρηθείσης ἀνακριβοῦς, ἐνεθάῤῥησε καὶ μετεμελήθη. Μικρὸν δ' ἔπειτα τῷ ἐγεννήθη θυγάτριον, ἡ Αἰμυλία.

Καθ' ἣν δ' ἡμέραν μᾶς εἶχε καταβάλει ἡ πρώτη ὀδυνηρὰ εἴδησις ἐξ Ἑλλάδος, ὡς εἰς ἀντιπερισπασμόν, ἡ Κυρία Κοτσεβοῦ, ἐλθοῦσα πρὸς ἡμᾶς, ἐπανέλαβεν ὁριστικώτερον τὴν πρότασιν γάμου τῆς θυγατρός της Λίζας μετὰ τοῦ Ἀλέξη. Συναινέσαντος δὲ καὶ τούτου, μετ' οὐ πολύ, τῇ 12|24 Νοεμβρίου, ἐπισήμως ἐτελέσθη ὁ γάμος ἐν τῇ Ῥωσσικῇ πρεσβείᾳ, ὡς παρανύμφων παραστάντων τοῦ Ρώσσου πρεσβευτοῦ κ. Οὐβρὶλ καὶ τῆς κ. Μαρίας Μαυροκορδάτου. Ἀπῆλθε δὲ μετὰ τῆς συζύγου του ἀμέσως μετὰ τὸν γάμον, ἀπονεμηθέντος αὐτῷ καὶ τοῦ Γερμανικοῦ παρασήμου.

Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ἡ χηρεύσασα γυναικαδέλφη μου, κ Καίτη Γρείρσων, μᾶς ἔγραψε, προτείνουσα νὰ λάβῃ παρ' ἑαυτῇ τὴν θυγατέρα μου Αἰμυλίαν, ἀλλ' ἀπεκλίναμεν τὴν προσφοράν, μὴ θέλοντες νὰ λάβῃ ἡ θυγάτηρ ἡμῶν ἀγωγὴν ξενικήν.

Ὁ δὲ ἀνεψιός μου Ὀσκὰρ Ἔϊδενσταμ ἐνυμφεύθη τὴν Ἀγγλίδα Λέϊλαν Βόϋδ, στενὴν φίλην τῆς νύμφης μου Λουκίας, καὶ ἐκ τῆς οἰκογενείας, ἣν εἶχον στενῶς γνωρίσει ἐν Παρισίοις.

Ὁ μέχρις ἐκείνου εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, ὡς Ὑφυπουργὸς ἐργαζόμενος κ. Ῥάδοβιτς, φιλικώτατος δὲ πρός με διατελέσας, ἐπανῆλθε τότε εἰς τὴν θέσιν του εἰς Ἀθήνας, καὶ μοὶ ἐζήτησε ν' ἀλληλογραφῶμεν. Περιγράψας δ' αὐτῷ τοὺς τότε τὸ Ἑλληνικὸν Ὑπουργεῖον ἀποτελοῦντας, τῷ ἐβεβαίωσα κυρίως ὅτι τοῦ Κουμουνδούρου τὸν χαρακτῆρα ἐδύνατο νὰ θεωρήσῃ ὡς ἄξιον πάσης ἐμπιστοσύνης. Καὶ ὁ Ὑπουργὸς κ. Bülow μοὶ ἦτο ὅμως οὐχ ἧττον περιποιητικός, καίτοι δημόσια μὴ ἐκτελοῦντα καθήκοντα, προθύμως, ἐπὶ τῇ παρακλήσει μου, ἔδωκε διαταγὴν πρὸς

διάβασιν διὰ Γερμανίας ἵππων τοῦ ἡγεμόνος Στούρζα, ἐπικαλεσθέντος τὴν ἐπὶ τούτῳ μεσιτείαν μου. Καὶ ἐξ Ἀθηνῶν δ' ἐπέτυχον νὰ προβιβασθῇ ὁ σοφὸς Κούρτιος εἰς τὸ παράσημον τῶν Ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν.

Ἰδιωτεύων δ' ἐν Βερολίνῳ, ἠσχολούμην, οὐχ ἧττον, τὸ κατὰ δύναμιν, εἰς ὑπεράσπισιν τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων, καὶ ἰδίως σχετισθεὶς μετὰ τοῦ κ. Pinder, διευθυντοῦ τῆς Βορειογερμανικῆς Ἐφημερίδος, ἐπετύγχανον τὴν ἐν αὐτῇ καταχώρισιν ἄρθρων φιλελληνικῶν, ὅπερ, διὰ τὸν ἡμιεπίσημον αὐτῆς χαρακτῆρα, εἶχεν οὐ μικρὰν σπουδαιότητα.

Εἷς τῶν σοφωτέρων γνωρίμων μου ἦν τότε ὁ Ἐπίσημος Γεωγράφος Κεῖπερτ, ὅστις μὲ εἰσήγαγεν εἰς τὰς ἑσπερινὰς συναναστροφὰς τῶν Ἀκαδημαϊκῶν καὶ Καθηγητῶν (Akademischer Cirkel), ἅπαξ καθ' ἑβδομάδα μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των εἰς ξενοδοχεῖον (Friedrichstrasse 231), καὶ ἐπορεύθην ἐκεῖ ἐνίοτε, ἀλλ' οὐχὶ λίαν συνεχῶς, διότι εὗρον τὰς συνεντεύξεις ἧττον διανοητικὰς ἢ ὅ, τι ἤλπιζον, καὶ ἀφορώσας μᾶλλον τὸ δεῖπνον, εἰς ὃ προεξῆρχεν ὁ ζύθος.

Περὶ τῆς πορείας δὲ τοῦ νέου Ὑπουργείου καὶ περὶ τῶν προθέσεων αὐτοῦ, ὡς πρὸς ἐγκατάστασιν τῶν Πρεσβειῶν, ἐξηκολούθουν αἱ ἐξ Ἀθηνῶν εἰδήσεις οὖσαι ἀντιφατικαί. Μία τῶν τότε γνωστοτέρων ἐφημερίδων, ἡ Παλιγγενεσία, ἔγραφεν, ὅτι Πρεσβεῖαι εἰσὶ περιτταί, καὶ ἀρκοῦσιν οἱ Ἐπιτετραμμένοι, καθὼς ἐν Ἀθήναις τινὲς ἐπρέσβευον, ὅτι περιττὴ ἦν ἡ Ἀκαδημία, ὑπάρχοντος Συλλόγου Παρνασσοῦ, περιττὴ ἡ ἵδρυσις Ἐθνικοῦ Θεάτρου, ὅτε ἑταιρεῖαι ᾀδόντων καφενείων ἤρχοντο ἐξ Ἰταλίας καὶ ἐκ Γαλλίας, καί, ὅπως ἄλλοτε ὁ Ἀρμανσπέργης καὶ ὁ Μανούσης ἀπέκρουον τὰς προτάσεις μου, περὶ ἱδρύσεως Πανεπιστημίου, ἀφ' οὗ εἴχομεν δημοτικὰ σχολεῖα. Εἰς ἄτοπον δὲ καὶ ἀπαίσιον διάβημα ὤθησε τὸ νέον Ὑπουργεῖον ἡ αὐτὸ ὑποστηρίζουσα καὶ ἐπ' αὐτοῦ πιέζουσα ἀρχαία ἀντιπολίτευσις, εἰς τὴν εἰς δίκην εἰσαγωγὴν τοῦ πρῴην Ὑπουργείου Βούλγαρη, ὅστις, μετὰ τὸ οἰκτρὸν τοῦτο πέρας τοῦ μακροῦ πολιτικοῦ του σταδίου, ὀφειλόμενον ὅμως ἐν μέρει καὶ εἰς τὰ ἴδια αὐτοῦ σφάλματα, μὴ ἀνακύψας

πλέον, μετ' οὐ πολὺ καὶ ἀπέθανε. Περὶ τῆς δίκης δὲ ταύτης ὁμιλῶν μοι ὁ πολὺς περὶ τὴν νομικὴν ἐπιστήμην Γνέϊστ, εἰς ὃν εἶχε γράψη ἐξ Ἀθηνῶν ὁ υἱὸς τοῦ Βούλγαρη, μοὶ ἔλεγεν ὅτι ἐστὶ μὲν σύμφωνος πρὸς τὰς συνταγματικὰς ἀρχάς, ἀλλ' ὅτι τὸ τοιοῦτο Σύνταγμα καταστρέφει τὴν Ἑλλάδα, ὡς καὶ πάντα τὰ μικρὰ κράτη. Ἡ ἀπαίσιος δι' αὔτη δίκη, ἄνευ οὐδεμιᾶς ὠφελείας, ἐξῆπτε καὶ διηρέθιζε τὰ πάθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἡ Βουλὴ πᾶσα ἐξανέστη κατὰ τοῦ Τρικούπη, ἐν τοῖς ἀτόποις διαπληκτισμοῖς, ὑβρίσαντος τὸν Κουμουνδοῦρον ***βάναυσον***.

Κατὰ τὴν 12)24 Νοεμβρίου μᾶς κατεθορύβησε τὴν νύκτα βαρὺς ἐφιάλτης καταλαβὼν τὴν Καρολίναν, ἴσως προάγγελος τῆς ὀλεθρίας νόσου, ἥτις μᾶς ἐπεφυλάττετο.

Ἦν δὲ τότε ἐν Βερολίνῳ ἡ ἀνεψιά μου Ζωὴ μετὰ τοῦ συζύγου της, τοῦ Ἐπισκόπου ἐν Ὀξωνίᾳ Θόμψωνος, ὅστις ἡμέραν τινὰ (τῇ 13)25 Νοεμβρίου) εἰς τὴν Ἀμερικανικὴν ἐκκλησίαν, εἰς ἣν τὸν συνωδεύσαμεν, ἠγόρευσε διὰ μακρῶν καὶ θαυμασίως περὶ τοῦ ὑλισμοῦ τοῦ Λουκρητίου καὶ τοῦ θεϊσμοῦ τοῦ Παύλου.

Μίαν δ' ἑβδομάδα μετὰ ταῦτα ἔλαβον ἐπιστολὴν τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Βρασιλίας, ἐπιστέλλοντός μοι, ὅτι ἐμελέτα νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Ἑλλάδα. Συγχρόνως ἐμηνύθην ὑπὸ τοῦ Κουμουνδούρου, ὅτι εἰς τὸν προϋπολογισμὸν ἔμελλε νὰ περιλάβῃ τὰς πρεσβείας.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δεκεμβρίου κατέπληξε πάντα τὸν πεπολιτισμένον κόσμον τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Bremenhaven, ἡ αὐτοκτονία τοῦ ἀπαισίου κακούργου, ὅστις τὰ τὸν Ὠκεανὸν διαπλέοντα πλοῖα κατεπόντιζε δι' ἐκπυρσοκροτικῆς μηχανῆς, ἥτις ἦν ὁμοιοτάτη πρὸς ἣν ὁ Fay, ἐφευρών, μοὶ εἶχε δείξει ἐν Ἀμερικῇ.

Περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ ἔτους ἐπανεῖδον ἐν Βερολίνῳ πρεσβύτιδα, ἥν, ὡς παιδίον ἄλλοτε, καὶ αὐτὸς παιδίον, περιπαθῶς ἠγάπων, τὴν κυρίαν Ὀδοβέσκου, τὸ γένος Καρακάση, Ἑλληνίδα τὴν καταγωγήν, ἐν Ρωμανίᾳ νυμφευθεῖσαν, μεταβαίνουσαν δ' εἰς τὴν Μεσημβρινὴν Ἀμερικήν, ὅπου ὁ γαμβρός της, κ. d'Avril, ἦν Πρέσβυς τῆς Γαλλίας.

Αἱ ἐξ Ἑλλάδος ἐφημερίδες ἐδημοσίευσαν, κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, ἄρθρον τοῦ Τρικούπη, λέγοντος ὅτι ***ἐτιμώρησε*** τοὺς

πρέσβεις, ὡς δεχθέντας διορισμοὺς παρανόμως γενομένους, διότι ὁ μισθὸς αὐτῶν δὲν εἶχε κυρωθῇ ὑπὸ τῆς Βουλῆς. Ἀλλ' εἰς τοῦτο ἀπήντησα διὰ τῶν ἐφημερίδων καὶ ἐγώ, τὰ γραφέντα λέγων ἀνατροπὴν πάσης ὀρθῆς πολιτικῆς θεωρίας, ἀποκρούων τὴν τιμωρίαν, καθ' ὅσον τὴν εὐθύνην τῶν πράξεών της ἔχει μόνη ἡ Κυβέρνησις, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ πολῖται, ὧν ὑπακοὴ ἐστὶ τὸ καθῆκον.

Ἄλλη δ' ἐφημερὶς καθήπτετο ἀξιολόγου ἔργου, ὃ ἐδημοσίευσεν ὁ υἱός μου Ἀριστείδης, περὶ στρατολογίας καὶ ὀργανισμοῦ τοῦ στρατοῦ, διϊσχυριζομένη ὅτι τὸ ἔργον ἦν ἡ ἁπλῆ ἀντιγραφὴ νόμου, ἐκδοθέντος ὑπὸ τοῦ Δελιγεώργη· ἀλλ' ὁ Ἀριστείδης ἀπήντησεν εἰς ταῦτα θριαμβευτικῶς.

Χαρμόσυνοι δ' ἀγγελίαι ἤρξαντο ἀφικόμεναι ἐξ Ὀλυμπίας περὶ τῶν πρώτων πολυτίμων εὑρημάτων αὐτόθι ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν, ὑπὲρ ὧν ἐγὼ θερμῶς εἶχον συνηγορήσῃ.

Μίαν τῶν ἑσπερῶν, εἰς πολυάνθρωπον συναναστροφὴν τοῦ Καθηγηγοῦ κ. Γνέϊστ, παρετήρησα ἄνδρα μικρόσωμον, ἔχοντα μεγίστην τὴν κεφαλὴν καὶ ἐκφραστικωτάτην τὴν φυσιογνωμίαν. Ἐρωτήσας δ' ἔμαθον ὅτι ἦν ὁ ἐπίσημος μυθιστοριογράφος Ἀουερβάχ. Ὅτε δ' ἐγνωρίσθην μετ' αὐτοῦ, μοὶ ἐπρότεινε νὰ πέμψῃ τὰ βιβλία του εἰς τὸν Βασιλέα, ἀλλὰ μοὶ προσέθηκεν, ὅτι ἔχει ἀξίωσιν νὰ τῷ δοθῇ, εἰς ἀμοιβήν, τὸ παράσημον, καὶ τοῦτο οὐχὶ μικρότερον τοῦ Μεγαλοσταύρου. Τῷ ἀπήντησα δέ, ἐννοεῖται, ὅτι ἐντολὴν ἔχω νὰ μὴ προτείνω ἐν γένει περὶ ἀποστολῆς βιβλίων εἰς τὸν Βασιλέα. Τοῦτο, ὅμως, δὲν μ' ἐκώλυσε νὰ συνδεθῶ μετὰ ταῦτα εἰς στενὰς σχέσεις μετ' αὐτοῦ.

Τέλος δέ, κατὰ τὰς ἐσχάτας ἡμέρας τοῦ Δεκεμβρίου, ἐκυρώθη ὑπὸ τῆς Βουλῆς ὁ προϋπολογισμός, περιέχων καὶ τὴν δαπάνην διὰ τὰς πρεσβείας, καὶ μοὶ ἀνηγγέλθη ἰδιωτικῶς ἐξ Ἀθηνῶν, ὅτι πρόκειται νὰ μείνω ἐν Βερολίνῳ.

1876

Τὸ Ὑπουργεῖον, καίτοι λαβὸν τὸν προϋπολογισμόν, περιέχοντα τοὺς μισθοὺς τῶν πρέσβεων, ἀνέβαλλεν ὅμως, διὰ λόγους ὑπηρεσίας, ἢ ἀγνοῶ διὰ τίνας, τὸν διορισμὸν αὐτῶν, καὶ λίαν ἀνώμαλος ἦν ἡ θέσις μου ἐν Βερολίνῳ, διότι,μὴ λαβὼν καὶ μὴ δοὺς ἀνακλητήρια, ἐθεωρούμην ὑπὸ τῆς Γερμανικῆς Κυβερνήσεως, ὡς ἐν ἐνεργείᾳ Πρέσβυς διατελῶν, κατὰ δὲ τὰς πρὸς ἐμὲ διαταγὰς τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἤμην πεπαυμένος, δι' ὃ καί, οὐ μόνον ἀπουσίαζον, ὅσον ἐδυνάμην περισσότερον, τοῦ Βερολίνου, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐπισήμους συναναστροφὰς οὐδόλως ἐνεφανιζόμην, καὶ αὐτὰς ἀπέφευγον τὰς ἰδιωτικάς, ἵνα μὴ ἔχω ν' ἀπαντῶ εἰς στενοχωρούσας με ἐρωτήσεις.

Οὕτω τῇ 7)19 Φεβρουαρίου, ἑορτάζουσα ἡ Πριγκίπισσα Ἀντωνίου Ράδζιβιλ, ἔδιδε χορὸν παιδίων, καί, ἀσθενούσης τῆς συζύγου μου, προσεκάλεσεν ἐμὲ μετὰ τῶν θυγατέρων μου. Μὴ θελήσας δ' ἐγὼ νὰ τὰς στερήσω τῆς ἐκτάκτου ταύτης διασκεδάσεως, καὶ φρονῶν ὅτι θὰ ἦτο παιδίων μόνον συναναστροφή, ἐπῆγα, ἀλλ' εὗρον πλῆθος προσκεκλημένων, οἵτινες, μετὰ τὰ παιδία, αὐτοὶ ἐχόρευσαν, καὶ τοῦτο μὲ ἠνάγκασε νὰ κρύπτωμαι ἐν γωνίαις καὶ παραβύστοις, καὶ ὥς τις ὑπηρέτης νὰ μένω μακράν τῆς συναναστροφῆς. Ἐκορύφωσε δὲ τὴν δυσχέρειαν τῆς θέσεως μου ἡ αἰφνιδία ἄφιξις τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἅμα τὸν εἶδον εἰσερχόμενον, ἐκρύβην ὀπίσω τῆς θύρας· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ μὲ ἀνεκάλυψε καὶ ἐλθὼν πρὸς ἐμέ, μὲ ἠρώτησεν, ἂν διαμένω ἔτι ἄγνωστος (incognito) ἐν Βερολίνῳ, καὶ τῷ ὡμολόγησα ὅτι οὕτως ἔχει, δι' ὃ καὶ παρεκάλουν τὴν Α. Μ. νὰ μὴ εἴπῃ εἴς τινα ὅτι μὲ εἶδεν, ὃ καὶ μοὶ ὑπεσχέθη γελῶν.

Ὁμοίως ἀπέσχον καὶ τῆς ἐτησίας τελετῆς τῶν παρασήμων, εἰς ἣν ἐδικαιούμην νὰ παρευρεθῶ, ὡς ἔχων Πρωσσικόν παράσημον, καὶ καθ' ἣν 1500 παράσημα ἀπένειμεν ἡ Γερμανικὴ Κυβέρνησις κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο.

Ἔγραψα δὲ καὶ πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον, ἀπαντῶν, καὶ λέγων ὅτι, ἂν ᾖ ἀνάγκη, καὶ δικαστικῶς θ' ἀπαιτήσω τοὺς μισθούς μου

μέχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἐπαύθην, ἀποκρούων δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ κ. Τρικούπη, καθ' ἣν δὲν ἐδικαιούμεθα εἰς μισθοδοσίαν, ὡς δεχθέντες θέσιν, εἰς ἣν ἡ κυβέρνησις δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ μᾶς διορίσῃ. Φυσικῷ τῷ λόγῳ ἡ ἔποψίς μου ἐθεωρήθη ὡς μόνη ὀρθὴ καὶ ἐνεκρίθη. Καὶ εἰς τὸν υἱόν μου δ' ἔγραψα νὰ εἰπῇ τῷ Κουμουνδούρῳ ὅτι ἔπρεπεν ἢ νὰ μὲ διορίσῃ ἢ νὰ μὲ παύσῃ ὁριστικῶς, διότι ἡ ἐκκρεμὴς αὕτη θέσις, ἀνυπόφορος δι' ἐμέ, ἦν καὶ εἰς τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα ἐπιβλαβεστάτη. Παρετάθη ὅμως αὕτη, οὐχ ἧττον, μέχρις 'Απριλίου.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους μ' ἐπεσκέφθη ὁ Δανιὴλ Σάνδερς, ὁ ἰδίως περὶ τὴν Γερμανικὴν γλῶσσαν καὶ ὀρθογραφίαν, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν νεοελληνικὴν φιλολογίαν ἀσχολούμενος, καὶ τὸν ἐμὸν Κουτρούλην πρὸ πολλῶν ἐτῶν καὶ ἄλλα διάφορα μεταφράσας. Μοὶ ἐφάνη δὲ συμπαθέστατος, ἡμῖν τοὐλάχιστον, διὰ τὰ φιλελληνικά του αἰσθήματα μᾶλλον, ἢ διὰ τὴν ἀγχίνοιαν καὶ τὴν εὐθυκρισίαν του.

Τῇ 10)22 'Ιανουαρίου, μετὰ τοῦ ἐν Βερολίνῳ σπουδάζοντος νέου ἰατροῦ Παγόνη, ἐπεσκέφθην τὸ Νοσοκομεῖον, οὗ προΐστατο ὁ ἐπισημότατος ἐν τοῖς ἰατροῖς Λαγγεβέκ, καὶ ἰδίως μοὶ ἐσυστήθησαν ἐκεῖ τὰ κινητὰ νοσοκομεῖα (barraks), τὰ ὑπὸ διαφόρους ἀπόψεις λίαν ἀξιοσύστατα, καὶ ὡς εὔχρηστα καὶ εὐκόλως ἱδρυόμενα πανταχοῦ, καὶ ὡς ὀλιγοδάπανα, καὶ ὡς ὑγιεινά, διότι διαπνέονται πανταχόθεν. Εἶχον δ' αὖθις ἀφορμὴν νὰ ἰδῶ αὐτά, ἔτι μᾶλλον ἐμπεριστατωμένως, καὶ ἐν Λειψίᾳ.

Μετ' οὐ πολὺ αἱ ἐξ 'Αθηνῶν ἐπιστολαὶ καὶ ἐφημερίδες ἤρξαντο λέγουσαι, ὅτι αἱ Πρεσβεῖαι ἀνιδρύθησαν, καὶ ὅτι ὁ ἀναδιορισμός μου προσεχέστατα θὰ μοὶ σταλῇ, ἀλλὰ δὲν μοὶ ἐστέλλετο πάντοτε, ἴσως καὶ διότι ὁ Βασιλεύς, ὡς εἶπεν εἰς τὸν υἱόν μου 'Αλέξην, μ' ἐνόμιζε πλούσιον. Μεταξὺ δὲ τῶν πεμπομένων μοι τότε ἐφημερίδων διεκρίνετο ἐπὶ ἀκρατεστάτῳ δημοκρατισμῷ ὁ Αἰών, ὅστις ἐκήρυττεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ***οὐδενὸς*** (ἐννοῶν τὸν Βασιλέα) ἔχει ἀνάγκην.

Θλιβερὰ εἴδησις δι' ἐμὲ ἦλθε κατὰ τὰ μέσα τοῦ 'Ιανουαρίου, ἡ τοῦ θανάτου τοῦ πρώην Ὑπουργοῦ τῶν 'Εξωτερικῶν, 'Ιωάν-

νου Δεληγιάννη, ὅστις ἦν, μετὰ τοῦ προαποθανόντος ἀδελφοῦ του Πέτρου, ὁ ἀρχαιότερος καὶ πλησιέστερος φίλος μου ἐν Ἑλλάδι, καὶ ὅν, ὅτ' εἶχον ἔλθῃ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, εἶχον προσλάβῃ ὡς Γενικὸν Γραμματέα. Καὶ ἀληθῶς μὲν δὲν μοὶ ἀπέδωκε τὰ ἴσα, ὡς Ὑπουργός, προβιβάζων τὸν υἱόν μου Ἀλέξην κατὰ τὸ δίκαιον, ἀλλὰ τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὴν ἀσθένειαν τοῦ χαρακτῆρός του καὶ εἰς τὰς περιστάσεις, αἵτινες τὸν ἐπίεσαν.

Τῇ 9)21 Φεβρουαρίου τηλεγράφημα τοῦ Ὑψηλάντου μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ Βασιλεὺς θὰ ἦν εἰς Βιέννην τὴν ἐπαύριον, καὶ μὲ προσεκάλει νὰ ἔλθω εἰς ἀπάντησίν του. Ἀπῆλθον λοιπὸν αὐθημερόν. Τῇ ἐπιούσῃ δέ, περὶ τὰς 3 ½, ἤμην εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Αὐστρίας, ἔνθα ἅμαξα τοῦ Ὑψηλάντη, παραλαβοῦσά με εἰς τὸν σταθμόν, μ' ἔφερεν εἰς τὸ οὐ πολὺ τῆς Πρεσβείας ἀπέχον ξενοδοχεῖον Tegethof, καὶ ἔφθασε συγχρόνως καὶ ὁ Βράϊλας, ἀπερχόμενος εἰς ἣν αὐτὸς εἶχεν ἤδη διορισθῆ νέαν θέσιν εἰς Λονδῖνον. Εἰς δὲ τὸ γεῦμα παρ' Ὑψηλάντη, εἰ καὶ ἡ κυρία δὲν παρεκάθησεν, οὖσα ἀσθενὴς καὶ κλινήρης, παρέστην ὅμως, ὡς ἡ ἐθιμοταξία τοῦ οἴκου ἀπήτει, βραχυχίτων (en frac)! Τὴν ἐπαύριον δὲ πρωΐ, ἐπανελθὼν εἰς τοῦ Ὑψηλάντου, εὗρον αὐτὸν περιστοιχισμένον ὑπὸ ὑπηρετῶν βοηθούντων εἰς τὴν ἐνδυμασίαν του. Ἐγνωρίσθην δὲ παρ' αὐτῷ καὶ μετὰ τοῦ Πρέσβεως τῆς Σβεκίας, κ. Πίπερ, συγγενοῦς τοῦ Ῥόζεν, καὶ τῇ 12)24 συνεγευμάτισα ἐκεῖ καὶ μετὰ τοῦ Πρέσβεως τῆς Ρωσσίας, κ. Νοβικόφ, καὶ τῆς κυρίας του, ἥτις μοὶ εἶπεν ὅτι ἄλλοτε, ὅτε ἦν ἐπὶ βραχὺν χρόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα, μ' ἐνόμιζε, δὲν ἠξεύρω διατί, κακόν.

Εἶχον δὲ περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα μακρὰς συνδιαλέξεις καὶ μετὰ τοῦ Βράϊλα καὶ μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ αἱ κυριώτεραι πληροφορίαι, ἃς ἐξ αὐτῶν ἐπορίσθην, ἦσαν ὅτι, ὁ τὴν ἀντιρωσικὴν καὶ ἀντισλαυϊκὴν πολιτικὴν πρὸ πάντων ὑποστηρίζων παρὰ τῷ Βασιλεῖ, ἦν ὁ Βαλαωρίτης, ὅστις, ἀπελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐπρότεινε συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν τῷ Χαλὶλ ἐπὶ ὅρῳ παραχωρήσεως μέρους τῆς Θεσσαλίας, ἐφ' ᾧ ἐγέλασεν ὁ Χαλίλ. Ὅτι, κατὰ τὸ 1867, συνωμολογήθη, διὰ τοῦ Ζάνου, συμμαχία μετὰ Σερβίας, ὑπογραφεῖσα ὅτε ὁ Βασιλεὺς ἦν ἐν Βερο-

λίνῳ, μετὰ ταῦτα δ', ὅτι, αὐτὸς ὁ Ὑψηλάντης ἠθέλησε νὰ διενεργήσῃ συνθήκην μετὰ τοῦ Καρόλου τῆς Ρωμανίας, ἀλλ' οὗτος, στέρξας τὸ πρῶτον, μετεμελήθη κατόπιν, καὶ ἡ ἐνέργεια ἐγένετο τοῖς Τούρκοις γνωστή, δι' ὃ καὶ ὁ Βαλαωρίτης, τότε Ὑπουργός, ἀπήτησε νὰ ζητήσῃ ὁ Ὑψηλάντης συγγνώμην, ὡς ἐνεργήσας αὐτογνωμόνως· οὗτος ὅμως ἠρνήθη καὶ ἐζήτησε τὴν παραίτησίν του, ἣν ὅμως ὁ Βασιλεὺς δὲν τῷ ἔδωκεν. Ἡ Σερβία δέ, σύμφωνος πρὸς τὰς Μεγάλας Δυνάμεις, ὡς μ' ἐπληροφόρησαν, ἔπεμψέ τινα εἰς Ἀθήνας νὰ προτείνῃ νέαν συνθήκην, ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπεποιήθη νὰ προσδεθῇ εἰς εἰρηνικὴν πολιτικήν. Ὡς δ' ἀντελήφθην, τῶν συνδιαλέξεων τούτων μοὶ ἐφάνη καλῶς μὲν πεπληροφορημένος ὁ Ὑψηλάντης, καὶ ἐκ πηγῶν ἀρυόμενος, ἀλλὰ συγχρόνως μεγαλοποιῶν μᾶλλον καί πως ἐξογκῶν καὶ φαντασιωδῶς συναρμολογῶν τὰ συμπεράσματα.

Τῇ 13)25 ἐπεσκέφθην τὸν πρέσβυν τῆς Βαυαρίας, ποτὲ ἐν Ἑλλάδι χρηματίσαντα κ. Bray, ὅστις, ὡς καὶ ἡ σύζυγός του, μετὰ πολλῆς χαρᾶς μ' ἐπανέβλεπον μετὰ 32 ὅλα ἔτη, ἐφ' ὧν δὲν εἶνε παράδοξον ὅτι ἀμφότεροι εἶχον γηράσῃ. Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν μετὰ τῆς συζύγου τοῦ Ἀκολούθου τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας, τῆς χαριεστάτης κυρίας Σκουζέ, ἐπεσκέφθην τὸ ζωγραφικὸν Μουσεῖον τῆς Βελβεδέρης, καὶ τὸ ἑσπέρας, εἰς τὸ Θέατρον τῶν μελοδραμάτων, εἶδον, ἐν ἄλλοις, τὸ «Στρατόπεδον τοῦ Βαλλενστέϊν» τοῦ Σίλλερ, λαμπρότατα καὶ χαρακτηριστικώτατα παριστώμενον. Ἐγεύθην δὲ καὶ παρὰ τῷ Πρέσβει τῆς Ὀλλανδίας, Zuylen, ἀδελφῷ τοῦ ἐν Παρισίοις ποτὲ συναδέλφου καὶ φίλου μου.

Νεώτεραι δὲ πάλιν ἐπιστολαὶ ἐξ Ἀθηνῶν, πρὸς τοὺς ὑπαλλήλους τῆς Πρεσβείας, ἀνήγγελλον, ὅτι ὁ Ζαΐμης, φοβούμενος μὴ ὁ Κουμουνδοῦρος ἐκλέξῃ πάντας τοὺς Πρέσβεις ἐκ τῶν φίλων του, ἀπήτησε νὰ μὴ διορισθῶσιν ἀλλαχοῦ τοιοῦτοι, ἀλλὰ νὰ μείνωσιν ὡς Ἐπιτετραμμένοι οἱ γραμματεῖς.

Τῇ 16)28 Φεβρουαρίου, κατὰ τὴν ὁδὸν Ῥίγγ, εἰσῆλθον εἰς καφφενεῖον ἵν' ἀναγνώσω ἐφημερίδας, καὶ ἡ προκαθημένη τοῦ γραφείου, εἰς ἣν ἀπετάθην ἐρωτήσας, ἂν ἦν διαθέσιμος ἢ ἣν ἤθελον νὰ ἰδῶ, μοὶ εἶπεν ὅτι θέλει ἀμέσως πληροφορηθῇ, καὶ

εἶτα, εἰς κύριον ἐκεῖ που περιφερόμενον, παρήγγειλεν, ἀλλά, πρὸς μεγάλην μου ἔκπληξιν, ἑλληνιστί, νὰ εὕρῃ καὶ μοὶ φέρῃ τὸ φύλλον. Ἐρωτήσας δ' αὐτήν, ἔμαθον ὅτι ἦτον Ἑλληνίς, ἀδελφὴ τοῦ εἰς ὃν ἀπετάθη, κ. Κουφοξύλου, ἰδιοκτήτου τοῦ Καφφενείου.

Μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου δ' ἐπεσκέφθην τὸν Ὑπουργὸν κ. Ἀνδράσην, ὅστις μοὶ ἐφάνη ἔχων ἀετοῦ πως ἔκφρασιν εἰς τὸ πρόσωπον. Ἐδείχθη δὲ φιλοφρονέστατος πρὸς ἐμέ, καὶ περὶ τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως μοὶ εἶπεν, ὅτι ἀκολουθεῖ ὁδὸν φρόνιμον καὶ ὀρθήν, περὶ τῶν Σλαύων δ' ὅτι εἰσὶ φιλόδοξοι, ἀξιώσεις ἔχοντες ἐπεκτάσεως, ἀλλ' οὐδὲ δύναμιν κέκτηνται, ἵνα ὑπερισχήσωσι τῆς θελήσεως τῶν Δυνάμεων, οὐδ' ὁμόνοιαν, ἵνα ἀπὸ κοινοῦ ἐνεργήσωσι, καὶ ὅταν εἷς λέγει καφφέν, ὁ ἄλλος λέγει γάλα. «Καὶ ἑκάτερος», τῷ ἀπεκρίθην, «ἐλπίζει νὰ πίῃ τὸν καφφὲν ὁμοῦ μὲ τὸ γάλα». Κατῆλθον δὲ μετὰ ταῦτα παρὰ τῷ Συμβούλῳ τοῦ Ὑπουργείῳ κ. Hofmann, ὅστις μοὶ εἶπεν, ὅτι ἡ μόνη δυνατὴ πολιτικὴ τῆς Εὐρώπης ἐν Ἀνατολῇ ἐστὶ τὸ νὰ ὑποστηρίζῃ τὰς ἐκεῖ χριστιανικὰς φυλάς, ἀφ' οὗ ἀπεδείχθη ἤδη, ὅτι ἡ Τουρκία ἀπέθανε. Μοὶ προσέθηκε δ' ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἡμῶν ἔδωκε τῷ Μιδὰτ πασᾶ, ὅστις τὸν ἐπεσκέφθη, εἰρηνικωτάτας διαβεβαιώσεις. Ἐν τῷ Ὑπουργείῳ δ' ἐγνωρίσθην καὶ μετὰ τοῦ Λ. Βούχιναμ, Πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, τοῦ ἐπιτετραμμένου τῆς Πρωσσίας Κόμητος Δένχοφ, τοῦ πρέσβεως τῆς Τουρκίας, ὅστις πρῶτος ἦλθε πρὸς ἐμέ, τοῦ τῆς Ἰσπανίας Marquis de Tetouen, καὶ τῶν τοῦ Βελγίου καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Τὸ δ' ἑσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀπῆλθον ἐν Μεγαλοσταύρῳ αὐστριακῷ εἰς μέγαν χορὸν τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας, ὅπου ἐν ἄλλοις εἶδον τὸν Ἀνδράσην λίαν ἠσχολημένον περὶ τὴν κυρίαν Δενχόφ, καὶ ἀπήντησα τοὺς ποτὲ ἐν Παρισίοις συναδέλφους μου Μέττερνιχ.

Τῇ 18 δ' ἐγευμάτισα εἰς τοῦ Πρέσβεως τῆς Ρωσσίας Νοβικόφ, ὅστις μοὶ ἔλεγεν ὅτι ὁ πανσλαυισμὸς ἐστὶν ἐπιβλαβὴς τῇ Ῥωσσίᾳ καὶ ὅτι αἱ δύω Σλαυικαὶ ἡγεμονίαι, ἡ Σερβία καὶ ἡ Βουλγαρία, θ' ἀναγκασθῶσι νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὴν θέλησιν τῆς Εὐρώπης. Εἰς τὴν τράπεζαν δ' ἔχων παρακαθήμενον τὸν εὐμαθῆ Ρῶσσον ἱερέα Ῥάγεβιτς, πολλὰ συνδιελέχθην περὶ ἐκκλησιαστι-

κῆς μουσικῆς μετ' αὐτοῦ, εἰπόντος μοι, ἐν ἄλλοις, ὅτι εἰς τὸ Κιέβου μοναστήριον διατηρεῖται θρησκευτικῶς ἡ ἀρχαία ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ καὶ ὅτι περὶ αὐτῆς ἔγραψεν ὁ Ῥαζουμόφσκης, ὅστις ἦν προϊστάμενος τοῦ ἐν Μόσχᾳ συλλόγου· καὶ περὶ τούτου ἔσπευσα νὰ γράψω εἰς Ἀθήνας, προτείνων νὰ σταλῇ ἐπιτροπὴ εἰς Κίεβον, ἥτις ν' ἀσχοληθῇ περὶ τὴν ἔρευναν καὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν χειρογράφων. Εἰς τὴν τράπεζαν δὲ παρεκάθηντο καὶ τὰ παιδία τῆς εἰς ἐμὲ περιποιητικωτάτης ἀποβάσης κυρίας Νοβικόφ, ἓν ὡραῖον κοράσιον καὶ εἷς μικρὸς υἱός, καὶ πᾶσα ἡ οἰκογένεια ὡμίλει Ἑλληνιστὶ καὶ εἶχε καὶ Ἕλληνα ὑπηρέτην.

Τῇ ἐπαύριον δὲ μετέβην εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Προξενεῖον, καὶ ἐκεῖ ἐζήτησα καὶ συνετάχθη ἐπίσημον ἐπιτροπικὸν εἰς τὸ υἱόν μου, ἵνα λαμβάνῃ τὴν σύνταξίν μου· καὶ τὴν ἑσπέραν εἰς τὸ μελόδραμα παρευρέθην εἰς τὴν παράστασιν τοῦ Λοεγγρὶν, τῆς ὀρχήστρας διευθυνομένης ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Βάγνερ, ὅστις, θερμῶς χειροκροτηθεὶς καὶ τρὶς κληθείς, ὡμίλησέ τινα πρὸς τὸ ἀκροατήριον. Τῇ δ' ἐπαύριον ἐπεσκέφθην αὐτὸν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον του, ἀλλὰ δὲν τὸν εὗρον.

Τῇ 21 δὲ ἦλθε πρός με ὁ νέος Σπ. Λάμπρος, ὅστις σπουδαιότατα εἰργάζετο εἰς τὰς βιβλιοθήκας, εἰς ἔρευναν καὶ σπουδὴν μεσαιωνικὴν Ἑλληνικῶν ποιημάτων καὶ ἐπιστολῶν.

Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Βασιλεὺς δὲν ἦλθε καὶ ἔμαθον ὅτι οὐδ' ἔμελλε νὰ ἔλθῃ εἰς Βιέννην, ἀπῆλθον ἐπομένως καὶ ἐγὼ καὶ ἐπανῆλθον εἰς Βερολῖνον τῇ 22 Φεβρουαρίου (5 Μαρτίου) καὶ ἐκεῖ μὲ ὑπεδέχθη ἡ πένθιμος ἀγγελία, ὅτι ἀπεβίωσεν ἡ νεογέννητος τρίτη θυγάτηρ τοῦ υἱοῦ μου Ἀριστείδου, Ἀλεξάνδρα. Ὁ ἴδιος δὲ ἀσθενής, ἐξ ἀναιμίας κατὰ Γερμανὸν ἰατρόν, ἀλλ' ὡς ὁ Εὐγένιος μετά τινας ἡμέρας τὸ ἀπαίσιον ἀνήγγειλε, βεβλαμμένους ἔχων ἀμφοτέρους τοὺς πνεύμονας, ἀπῆλθεν εἰς Νεάπολιν, ἀφ' οὗ πρῶτον ἐπεράτωσε τὴν συνεργασίαν του εἰς τὸν τοπογραφικὸν χάρτην τῶν περὶ τὰς Ἀθήνας μετὰ τοῦ Kaupert καὶ τῶν Γερμανῶν ἀξιωματικῶν, τῶν πεμφθέντων διὰ τὸ ἔργον τοῦτο ὑπὸ τῆς ἐν Βερολίνῳ Ἀκαδημίας.

Μία δὲ τῶν πρώτων φροντίδων μου, ἅμα ἐπανῆλθον εἰς Βε-

ρολῖνον, ἣν νὰ πέμψω τῷ Ὑψηλάντῃ διὰ τὸν κ. Σίναν, ἀντίγραφον τοῦ κανονισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας, καὶ τοῦ νομοσχεδίου περὶ τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς, ἃ εἶχον συνθέσῃ καὶ πέμψῃ ἄλλοτε εἰς αὐτόν, ἀλλ' ἅ, παραῤῥιφθέντα, εἶχον ἀπολεσθῆ.

Ἔλαβον δὲ καὶ ἐπιστολὴν τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Βρασιλίας εὐχαριστοῦντός με διὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Ζ'. τόμου τῶν Ἁπάντων μου, καὶ ποίημα ἐξαίρετον μᾶλλον διὰ τὴν ἔμπνευσιν παρὰ τὴν γλῶσσαν, ὃ ἐκ Κερκύρας μοὶ ἔπεμψεν ὁ κ. Μαρκορᾶς, ᾧ ἔσπευσα νὰ εὐχαριστήσω.

Τῇ 1)13 Μαρτίου τὸ ἑσπέρας παρευρέθην παρὰ τῇ Κομίσσῃ Ὀριόλλᾳ, εἰς κατ' οἶκον παράστασιν, ἧς μετέσχε καὶ ἡ θυγάτηρ μου Αἰμυλία, συνοδευομένη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Ὄθωνος, ἐλθόντος ἐκ Καρλσρούης, ὅπου ἐσπούδαζεν ἤδη ὑψηλὰ μαθηματικά, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ διαμείνῃ ἔτι πέντε ἔτη. Ἡ δ' ἐκεῖ παροῦσα κόρη τοῦ συγγραφέως Ἀουερβὰχ μοὶ ἐζήτησε νὰ ζωγραφήσῃ τὴν Χαρίκλειαν, ὅπερ ὅμως, ἴσως οὐχὶ ἀτυχῶς, δὲν ἔγινε.

Τῇ δὲ 2)14, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ Συμβούλου τοῦ Ὑπουργείου κ. Busch, ἂν ἔπρεπε νὰ προσκληθῶ εἰς τὸ διὰ τὰ γενέθλια τοῦ Αὐτοκράτορος τῇ 10)22 παρὰ τῷ πρ. Βίσμαρκ διδόμενον ἐπίσημον γεῦμα, τῷ εἶπον ὅτι οὐδὲν εἶχον εἰς τοῦτο δικαίωμα πρὸς τὸ παρόν, μ' ἀπήντησε δ' ὅτι θ' ἀφήσουν ἀνώνυμον τὴν πρόσκλησιν μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας, καὶ ἐτηλεγράφησα περὶ τούτου τῷ Κουμουνδούρῳ, ζητήσας ὁδηγίας· ὁ δὲ Γραμματεύς μου ἦν λίαν ὠργισμένος, βεβαίως οὐχὶ κατ' ἐμοῦ, ἀλλὰ κατὰ τοῦ Πρωσσικοῦ Ὑπουργείου, ἀξιῶν ὅτι δὲν ἔχουσι δικαίωμα νὰ μὴ τὸν προσκαλέσωσι.

Τῇ δὲ 8)20 Μαρτίου, ἐρωτηθεὶς αὖθις ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Βυλῶ, ἂν πρέπῃ νὰ προσκληθῶ, διότι ἐμέ, καθ' ὃ μὴ ἀνακληθέντα, πάντοτε ἐθεώρουν ὡς Πρέσβυν, τὸν παρεκάλεσα νὰ προσκαλέσῃ τὸν Ἀργυρόπουλον, γράψας συγχρόνως τῷ Κουμουνδούρῳ εἰς τίνα ψευδῆ θέσιν ἐκθέτουν τὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς ἀκατανοήτου σιωπῆς των καὶ τῆς ἐπιμονῆς νὰ μὴ ἀποφασίζωσι κατὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἕτερον τρόπον. Ἤρχοντο δ' ἰδιωτικαὶ ἐξ Ἀθηνῶν εἰδήσεις, καθ' ἃς νῦν μὲν ὑποψήφιοι

μέλλοντες πρέσβεις ἦσαν οἱ Ρικάκης, Ζηνόπουλος, Σπάρταλης νῦν δ' ὁ διορισμός μου κατὰ θετικωτάτας ὑποσχέσεις θὰ ἤρχετο μετὰ 2 ἢ 3 ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ 10 καὶ 15 ἡμέραι παρήρχοντο καὶ τὰ πράγματα ἔμενον ἐπὶ τὸ αὐτό. Τὸν δὲ κ. Ἀργυρόπουλον προσκληθέντα εἰς τὸ ἐπίσημον γεῦμα, ἠρώτησεν ὁ Βίσμαρκ, ἂν εἶμαι πάντοτε εἰς ἄδειαν ἢ ἂν ἀσθενῶ. Μετὰ δύω δ' ἡμέρας, εἰς γεῦμα τοῦ Πρέσβεως τοῦ Βελγίου κ. Nothomb, ὁ Πρέσβυς τῆς Ρωσσίας κ. Οὔβρὶλ μοὶ εἶπεν ὅτι ἔγραψεν εἰς Πετρούπολιν περὶ τῆς ἀπουσίας μου ἐκ τοῦ ἐπισήμου γεύματος τοῦ Βίσμαρκ, προσθεὶς ὅτι θαυμάζει, ὡς πότε θὰ ἐξακολουθήσῃ γελοία γενομένη ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις. Ἡμεῖς δέ, ἐν τῇ ἀγνοίᾳ τοῦ πρακτέου, ἐμηνύσαμεν εἰς τὸν οἰκοδεσπότην ἡμῶν, ὅτι τῆς ἐνοικιάσεως παραιτούμεθα ἀπὸ 1ης Ὀκτωβρίου.

Τῇ 14)27 Μαρτίου μετέβην μετὰ τῆς Ζωῆς, εἰς τὴν δειλινὴν (ἀπὸ τῶν 6) συναναστροφὴν τοῦ περιφήμου αἰγυπτιολόγου Λεψίου (ἐν τῇ παραλλήλῳ τῇ ἡμετέρᾳ ὁδῷ Bendler), καὶ λίαν ἐνδιαφέροντας καὶ διακεκριμένους ἀπηντήσαμεν προσκεκλημένους ἐκεῖ, οἷον, ἐκ τῶν ἀρχαιολόγων, τὸν Μιχαέλην, τὸν Brunan, ἐν Μονάχῳ συγγραφέα τῆς ἱστορίας τῆς καλλιτεχνίας· ἐκ καλλιτεχνῶν τὸν Βέρνερ, τὸν Ἰορδάν, Διευθυντὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, τὸν Κολέν, λαμπρὰς ἀντιγράψαντα εἰκόνας τῶν Ταναραίων ἀγαλματίων, προσέτι τὴν οἰκογένειαν Thiele κτλ. Ἐκεῖθεν δὲ μετέβημεν εἰς τοῦ Πρέσβεως τῆς Γαλλίας, κ. Gonteau Biron, ἵνα συγχαρῶμεν αὐτῷ διὰ τοὺς ἀρραβῶνας τῆς θυγατρός του μετὰ τοῦ νέου Achambeau de Talleyrand καὶ πολὺ πλῆθος εὕρομεν καὶ ἐκεῖ συνηγμένον.

Τὴν δ' ἐπαύριον ἠναγκαζόμην νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν Πρίγκηπα Ἀντώνιον Ραδζιβίλλ, ἵνα συλλυπηθῶ αὐτὸν διὰ τὸν θάνατον τῆς ἀδελφῆς του Λουΐζης ἐν Καΐρῳ, ἔνθα εἶχεν ἀπέλθῃ εἰς ὁδοιπορίαν. Λίαν ἐνδιαφέρουσα ἐπίσκεψις δι' ἐμὲ ἦν ἡ παρὰ τῷ Κόμητι Ἀῤῥάχ, διακεκριμένῳ ζωγράφῳ, οὗ ἐθαύμασα τὰ ἔργα ἐν ἄλλαις τὴν εἰκόνα τῆς οἰκογενείας του, καὶ τὴν τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὔας ἐν τῷ παραδείσῳ. Τῇ αὐτῇ δ' ἑσπέρᾳ εἰς συναναστροφὴν τοῦ Ἀουερβάχ, ἀπήντησα ἄνδρας ἐν τοῖς γράμμασι

λίαν διακεκριμένους, ὡς τὸν λίαν πεπαιδευμένον λοχαγὸν Gente, γράψαντα περὶ Μακιαβέλου, τὸν ποιητὴν Βοδενστέττ, πολλὰς ἔχοντα γνώσεις τῶν ἀνατολικῶν καὶ σλαυικῶν γλωσσῶν καὶ τῆς φιλολογίας αὐτῶν, ἰδίως δ' ἐξέχοντα εἰς τὴν στιχουργίαν καὶ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν, καὶ ἀμίμητον μεταφραστὴν τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Ποῦσκιν. Αὐτοῦ τὸ γνωστότατον ἔργον ἐστὶν ὁ Μίρζα Σαφής, ὑποτιθεμένη μετάφρασις ἐκ τοῦ Περσικοῦ, ἀληθῶς ὅμως συλλογὴ περσικῶν γνωμικῶν, εἰς στίχους σπανίας ὡραιότητος γερμανιστὶ ἐκπεφρασμένων. Οὗτος μᾶς ἀπήγγειλε δύω ἐκ τῶν ἀνεκδότων του ποιημάτων, εἰς ὃ ἦν προθυμώτατος πάντοτε, καὶ τὸ ἓν ἐξ αὐτῶν, εἰς ἀπόκρουσιν τῶν φιλοσοφικῶν θεωρειῶν τοῦ Σοπεγχάουερ συντεταγμένον, μοὶ ἐφάνη ἀληθὲς ἀριστούργημα. Καὶ ὁ οἰκοδεσπότης δ' ἀνέγνω ἐπίσης ἓν τῶν μικρῶν χαριεστάτων διηγημάτων του, 'Αδὰμ καὶ Εὔα καὶ τοῦτο καλούμενον, ὡς ἡ εἰκών, ἣν εἶχον ἰδῆ τὸ πρωΐ, καὶ εἷς ἠθοποιὸς ἀπήγγειλε τεχνικώτατα δύο τεμάχια ποιητῶν, καὶ ἄλλοι ἔψαλον, ἐν οἷς καὶ εἷς Δανὸς ζωγράφος Δανιστί.

Μεριμνῶν δὲ περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῆς πρωτοτόκου θυγατρός μου Ζωῆς, τὴν ὡδήγησα τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὸ 'Εθνικὸν Μουσεῖον, ἵνα γυμνάσῃ τὸν ὀφθαλμόν της εἰς τὰ ἔργα τῆς καλλιτεχνίας, καὶ ἐκεῖ ἀπηντήσαμεν τὸν Πρίγκηπα Μεΐνιγγεν καὶ ἄλλους γνωστούς· τὴν δ' ἑσπέραν τὴν ἔφερα εἰς συναναστροφὴν τοῦ Πρέσβεως τῆς Αὐστρίας Κόμητος Κάρολη. 'Εκεῖ διὰ μακρῶν συνδιελέγην μετὰ τῆς Κομίσσης Schleinitz περὶ μουσικῆς, εἰς ἧς τὴν γνῶσιν, ὡς οὐδεμία ἄλλη τῶν ἐν Γερμανίᾳ Κυριῶν, διέπρεπε καὶ μοὶ ὡμολόγησεν ὅτι ἀγαπᾷ μὲν καὶ τοῦ Beethoven τὰς συνθέσεις, τὸν Μενδελσῶνα δ' ὅτι κρίνει ὡς ἐστερημένον μεγαλοφυΐας, ἀλλ' ὅτι τον Βάγνερ θεωρεῖ ὡς τὸν μόνον πραγματοποιοῦντα τὸ ἰδανικὸν τῶν ἀρχαίων. 'Η οἰκοδέσποινα δὲ κυρία Κάρολη, εἰποῦσά μοι ὅτι τὴν ἐζωγράφει ὁ ἐπισημότατος καλλιτέχνης Ρίχτερ (ὁ γαμβρὸς τοῦ Meierbeer), μὲ προσεκάλεσε νὰ μεταβῶ τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὸ ἐργοστάσιον κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐργασίας, ὅπερ καὶ προθυμότατα ἔπραξα. Κατὰ τὴν ἑσπέραν δὲ μετέβην εἰς τὸ Θέατρον μετὰ τοῦ Ὄθωνος καὶ τοῦ φίλου καὶ

συμμαθητοῦ του Arthur Lima, τοῦ υἱοῦ τοῦ Πρέσβεως τῆς Βρασιλίας, καὶ εἴδομεν τὴν Μεσσαλίναν, ὡραίαν τραγῳδίαν τοῦ Βιλβράνδ, λαμπρῶς παρασταθεῖσαν ὑπὸ τῆς ἐκ Βιέννης ἐπιδημούσης ἠθοποιοῦ Walter, καὶ ἔλαβον ταύτην τὴν ἀφορμὴν ἵνα πέμψω εἰς Ἀθήνας πραγματείαν περὶ Θεάτρου εἰς τὸ περιοδικόν, τὸν Βύρωνα. Τῇ ἐπιούσῃ δ' ἔφερα τὴν Ζωὴν μετὰ τῆς κυρίας Walfen, καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς, φίλης δὲ τῆς Ζωῆς, εἰς τό μέγα κεντρικὸν Μουσεῖον, καὶ τὸ ἑσπέρας, εἰς συναναστροφὴν τοῦ Πρέσβεως τῆς Τουρκίας Ἀριστάρχου, διότι ἠναγκάσθην νὰ ἐκπληρῶ συγχρόνως καθήκοντα πατρὸς καὶ μητρός, τῆς Καρολίνης ἀπό τινος χρόνου, ἕνεκα ἐσωτερικοῦ τινος νοσήματος, κωλυομένης ὑπὸ τῶν ἰατρῶν καὶ τῆς ἰδίας μὴ αἰσθανομένης δυνάμεις, οὐ μόνον ἵν' ἀπέρχηται εἰς συναναστροφάς, ἀλλ' οὐδὲ κἂν νὰ ἐξέρχηται τῆς οἰκίας, ἔνθα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἔμενεν ἐπ' ἀνακλίντρου κατακειμένη.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ Μαρτίου ὁ Ἰουδαῖος βιβλιοπώλης καὶ ἐκδότης Καλβέρης μοὶ ἐπρότεινε νὰ συγγράψω δι' αὐτὸν δίτομον ἱστορίαν τῆς νεοελληνικῆς Φιλολογίας, καί, συνταχθέντος συμβολαίου μεταξὺ ἡμῶν, ἤρχισα τὴν ἐργασίαν τῇ 25 Μαρτίου (6 Ἀπριλίου). Καὶ εἶχον μὲν κατὰ πλείστων νὰ παλαίσω δυσχερειῶν, ἰδίως κατὰ τῆς ἐλλείψεως τῶν πλείστων συγγραμμάτων, περὶ ὧν ὤφειλον νὰ διαλάβω, καὶ προσέτι τῶν εἰδήσεων περὶ τῶν νεωτάτων φιλολογικῶν προϊόντων· ἀλλὰ καθῆκον ἐθεώρησα νὰ μὴ ὀπισθοδρομήσω, ἵνα, ὅπως δήποτε, γνωστὸν τῇ Εὐρώπῃ καταστήσω, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, οὐ μόνον πολιτικῶς, ἀλλὰ καὶ διανοητικῶς ἀνεγεννήθη.

Τῇ δὲ 1)13 Ἀπριλίου, Μεγάλῃ Πέμπτῃ, ἐπιστολαὶ ἐξ Ἀθηνῶν μᾶς ἀνήγγειλαν τὸ ἀποτέλεσμα ἀπαισίου δίκης τῶν ὑπουργῶν, καθ' ὃ ὁ Βαλασόπουλος κατεδικάσθη εἰς 12, ὁ Νικολόπουλος εἰς 10 μηνῶν φυλάκισιν, εἰς 3 ἐτῶν ἀτιμίαν καὶ εἰς 32000 Δραχμῶν πρόστιμον· οἱ δ' ἀρχιερεῖς, οἱ κριθέντες ὅτι διωρίσθησαν δωροδοκήσαντες, εἰς ἀπόδοσιν εἰς τὸ ταμεῖον τῶν πτωχῶν τοῦ διπλοῦ τῆς δωροδοκίας. Ὁ δὲ Βασιλεὺς ἔμελλε ν' ἀπέλθῃ εἰς Δανίαν τῇ 22 τοῦ μηνός. Δύω δὲ μετὰ ταῦτα ἡμέρας μᾶς

ἀνηγγέλθη τὸ φοβερὸν ναυάγιον τοῦ ἀτμοπλοίου Τρινακρίας κατὰ τὸν Ἀκράγαντα, καθ' ὃ ἀπωλέσθησαν ἡ κυρία Οἰκονόμου ἐκ Σπετζῶν μετά τοῦ υἱοῦ της, ἄλλη κυρία μετὰ δύω της τέκνων, ἕτεροι δύω ἀδελφοί, ἐν ὅλῳ τριάκοντα θύματα.

Συγχρόνως δὲ μοὶ ἦλθεν ἡ εἴδησις τοῦ θανάτου τοῦ Σίνα, εἴδησις ἀπροσδόκητος καὶ τόσῳ μᾶλλον λυπήσασά με, καθ' ὅσον ἠγνόουν, ἂν ὁ μέγας τοῦ ἔθνους εὐεργέτης καὶ ἱδρυτὴς τῆς Ἀκαδημίας, ἀπέθανε χωρὶς νὰ ἴδῃ τὸ ἔργον του συντελεσθέν, εἶχε δ' ἀφήσῃ ἐν τῇ διαθήκῃ, τὰ πρὸς ἐξασφάλησιν αὐτοῦ.

Ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ περὶ τῆς ὑγείας τοῦ Ἀριστείδου εἰδήσεις ἦσαν μᾶλλον ἡσυχαστικαί.

Τὴν νύκτα ἐκείνην (τὴν τοῦ Μεγάλου Σαββάτου) ἀπέφυγα νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Ἀνάστασιν, ἵνα μὴ προσκληθῶ, ὡς συνήθως, εἰς τὸ ἐπίσημον πρόγευμα τοῦ Πρέσβεως τῆς Ῥωσσίας. Τῇ Δευτέρᾳ ὅμως τοῦ Πάσχα παρεκάθησα εἰς τὸ γεῦμα τοῦ Πρέσβεως τῆς Τουρκίας κ. Ἀριστάρχου, καθ' ὃ μὴ ἐπίσημον, καὶ ἀπήντησα τὸν γυναικάδελφόν του, συστρατιώτην καὶ φίλον τοῦ Ἀριστείδου, ὅστις μοὶ διηγήθη, ὡς μόνον ἀνδραγάθημα τοῦ Πρίγκηπος Φρειδ. Καρόλου, ὅτι ἔδωκέ ποτε διαταγὴν ἴλῃ ἱππικοῦ νὰ προσβάλῃ ὠχυρωμένον τινὰ λόφον. Ὅτε δ' ὁ λοχαγὸς τῆς ἴλης τῷ παρέστησε, μετὰ σεβασμοῦ, ὅτι ἡ τοιαύτη προσβολὴ θὰ ἦτον ἡ ἀναπόφευκτος καταστροφὴ πάσης τῆς ἴλης, ὁ Ἡγεμὼν Στρατηγὸς ἀπήντησε· Das hab' ich mir gedacht, Bitte (Τὸ ἐσκέφθην κ' ἐγώ, παρακαλῶ) [Ἐμπρὸς !]. Καὶ ἡ προσβολὴ ἐξετελέσθη, καὶ οὐδεὶς τῶν ἱππέων ἐπέστρεψε.

Μετὰ τοῦ συντάκτου τῆς Βορειογερμανικῆς ἡμιεπισήμου ἐφημερίδος, ὅστις τὰς ἐμπνεύσεις του ἠρύετο, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, παρὰ τῷ ὑπουργείῳ, συχνὰς εἶχον συνδιαλέξεις, καὶ ὅτε τὸν ἐπεσκέφθην κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, ἵνα τὸν παρακαλέσω νὰ μνημονεύσῃ τῆς δίκης τῶν ὑπουργῶν, ὡς ἀποδείξεως τῆς μεγάλης ἐπικρατούσης ἠθικότητος ἐν Ἑλλάδι, μοὶ ἐξέφραζε τὴν ἰδίαν πεποίθησίν του, ὅτι ἀφεύκτως ἡ Τουρκία τάχιστα καταῤῥέει· τ' αὐτὰ δὲ μοὶ διετείνετο καὶ ὁ ἐπισκεφθείς με ἀνταποκριτὴς τῆς ἐφημερίδος τῆς Κολωνίας, ὁ μετὰ ταῦτα Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης γενό-

μενος. Ἀλλ' ἐγώ, εἰ καὶ μὴ ἀντιλέγων αὐτοῖς, ἐφρόνουν ὅμως ἐνδομύχως, ὅτι ἡ Τουρκία θὰ ἐξηκολούθει, πρὸς διατήρησιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἰσοῤῥοπίας, ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, ἐν ὅσῳ ἡμεῖς παντοίως δὲν ἀπεδεικνύομεν ὅτι εἴμεθα ἄξιοι νὰ τὴν ἀντικαταστήσωμεν, ἐν ἀσφαλεῖ τεθέντος τοῦ μήλου τῆς ἔριδος.

Τῇ 8)20 Ἀπριλίου ὁ κ. Οὐβρὶλ μὲ προσεκάλεσεν εἰς τὸ μετά τινας ἡμέρας διδόμενον ἐπίσημον γεῦμά του διὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Αὐτοκράτορος· ἀλλ' εὐχαριστήσας, τῷ εἶπον ὅτι δὲν δικαιοῦμαι νὰ ἐμφανισθῶ εἰς αὐτό. Τὸ δ' ἑσπέρας, εἰς τὸ θέατρον, εἶδον διδασκομένην τὴν Φαῖδραν τοῦ Πρίγκηπος Γεωργίου μετὰ μεγίστης σκηνικῆς μεγαλοπρεπείας, ἥτις, ὅμως, ἠδυνάτη νὰ συγκαλύψῃ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν δραματικῆς τέχνης καὶ τὴν ἀφόρητον μονοτονίαν.

Πρεσβεία

Τέλος τῇ 10)22 Ἀπριλίου, ἡμέρᾳ καθ' ἣν ὁ Βασιλεὺς ἀπῆλθεν ἐξ Ἑλλάδος εἰς Δανίαν, ἦλθε τηλεγράφημα τοῦ Ὑπουργείου πρὸς τὴν Πρεσβείαν, ἀναγγέλλον τὸν ἀναδιορισμόν μου, καὶ μοὶ ἐπεδόθη εἰς τὰς 2 μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Τότε ἔσπευσα τὴν ἐπαύριον ν' ἀναγγείλω τῷ κ. Oubril, ὅτι δέχομαι τὴν πρόσκλησίν του, καὶ τῇ 18)30 Ἀπριλίου παρευρέθην εἰς τὸ μεγαλοπρεπὲς γεῦμα ἑξήκοντα συνδαιτυμόνων. Καὶ διάφοροι δ' ἐπιστολαὶ μοὶ ἦλθον ἐξ Ἀθηνῶν, συγχαίρουσαι διὰ τὸ συμβάν, ὃ ἐκεῖ ἦν, φαίνεται, γνωστὸν καὶ πρὶν ἢ γίνῃ, ἡ δὲ ὑπὲρ πάσας δι' ἐμὲ χαρμόσυνος ἦν ἡ λέγουσά μοι (ὢ! ἂν ἔλεγε τ' ἀληθῆ) ὅτι ὁ Ἀριστείδης ἀναλαμβάνει.

Τῇ 14)26 δέ, ἡμέρᾳ καθ' ἣν ἐδέχετο ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀπελθὼν εἰς αὐτόν, τῷ ἀνήγγειλα, ὅτι ἀνέλαβον τὰ καθήκοντά μου, ὃ μοὶ εἶπεν ὅτι θὰ φέρῃ εἰς γνῶσιν τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἐπὶ τῆς συνεντεύξεως ταύτης, λαβὼν ἀφορμήν, τῷ ἐξέφρασα τὴν πεποίθησίν μου, ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡμέρα καθ' ἣν ἡ Εὐρώπη θὰ ἔχῃ ἀνάγκην ἡμῶν. Οἱ δὲ περὶ τὴν Αὐλήν, ὅσοι

μ' ἔβλεπον, μοὶ ἐξέφραζον τὴν χαράν των διὰ τὴν ἐπάνοδόν μου.

Μοὶ ἔμενε δ' ἔτι ἡ ἐκπλήρωσις τῆς ὁρκοδοσίας, διότι, ἂν οὐχὶ ἀπέναντι τῆς Πρωσσικῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' ἀπέναντι τῆς Ἑλληνικῆς, ἤμην πεπαυμένος. Ἔπρεπε δ' αὕτη νὰ γίνῃ ἐνώπιον ἑνὸς τῶν ἀνεγνωρισμένων συναδέλφων μου, ὡς δ' ἰδιωτικῶς μοὶ ἔγραφον ἐξ Ἀθηνῶν, ἐνώπιον τοῦ Ὑψηλάντου, διότι δὲν εἶχε παυθῇ, καθ' ὃ ὢν ἄμισθος τότε. Ἑπομένως ἠναγκάσθην αὖθις, τῇ 21 Ἀπριλίου / 13 Μαΐου, νὰ ἐπιστρέψω εἰς Βιένναν, ὅπου κατέλυσα εἰς τὸ αὐτὸ ξενοδοχεῖον Tegethof, ἔνθα συνήντησα καὶ τὸν ἄρτι ἀφιχθέντα Γραμματέα τῆς ἐν Βιέννῃ Πρεσβείας, τὸν ποτὲ ἐν Παρισίοις Γραμματέα μου Μάρκον Δραγούμην.

Τῇ δ' ἐπαύριον τῆς ἀφίξεώς μου, ἡμέρᾳ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, κατὰ πρῶτον ἐπεσκέφθην τὴν κ. Σκαραμαγκᾶ, ἣν ὑπώπτευον, ὡς τὴν πέμψασάν μοι τὸ ἀνώνυμον δρᾶμα καὶ τὸ μυστηριῶδες δῶρον εἰς Παρισίους, καὶ ὡς ἐκ τῆς ἐγκαρδίου ὑποδοχῆς, ἣν παρ' αὐτῇ εὗρον, ἐνόησα ὅτι ἦν ἀληθὴς ἡ ὑπόνοιά μου. Εἰς δὲ τὰς 5 $^1/_2$ ἀπῆλθον, μετὰ τοῦ κ. καὶ τῆς κ. Δραγούμη, ἐν στολῇ εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ σιδηροδρόμου, εἰς ὑποδοχὴν τοῦ ἀφικνουμένου Βασιλέως ἡμῶν. Ἦν δ' ἐκεῖ, περιμένων, ὁ Αὐτοκράτωρ, ὁ Πρέσβυς τῆς Ρωσσίας κ. Νομικόφ, ὡς διατελέσας πρὶν ἐν Ἀθήναις, ὁ τῆς Δανίας καὶ ὁ τῆς Ἀγγλίας, διάφοροι τῶν ἐπισήμων ὁμογενῶν καὶ ἄλλο πλῆθος πολύ. Ἀφίχθησαν δ' αἱ Α. Α. Μ. Μ. κατὰ τὰς 6, συνοδευόμεναι ὑπὸ τοῦ Πρίγκηπος Γουλιέλμου, θείου τοῦ Βασιλέως, τῶν κ. κ. Σακτούρη καὶ Γυλδεγκρόνε, καὶ τῶν κυριῶν Κολοκοτρώνη καὶ Ἀναργύρου· καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ, σφίξας φιλικώτατα τὴν χεῖρα τοῦ Βασιλέως, ἐφίλησε τὴν τῆς Βασιλίσσης, καὶ τοὺς ὡδήγησεν εἰς τὴν ἅμαξαν.

Μὴ ἔχων ἐπίσημον θέσιν, ἐννοεῖται ὅτι ἀπεσύρθην μετὰ τὴν ὑποδοχήν. Τῇ δ' ἐπιούσῃ μοὶ ἐμήνυσεν ὁ Ὑψηλάντης ν' ἀνέλθω εἰς τὰς 12 εἰς τ' Ἀνάκτορα, ἵνα παρουσιασθῶ εἰς τὸν Βασιλέα. Καὶ μετέβην μὲν ἐκεῖ εἰς τὰς 11 $^1/_2$ ἤδη, ἀλλὰ παρέμεινα ματαίως μέχρι τῶν 2, συνδιαλεγόμενος μετὰ τῆς Βασιλικῆς Ἀκολουθίας, καὶ εἶδον μὲν μακρόθεν καὶ τὸν Βασιλέα καὶ τὴν Βασίλισσαν καὶ τοὺς ἡγεμονόπαιδας, ἀλλὰ νὰ μὲ δεχθῶσιν ὑπῆρξεν

ἀδύνατον, διότι τὸν Βασιλέα ἐπεσκέφθη ὁ Αὐτοκράτωρ διὰ μακρῶν, τὴν δὲ Βασίλισσαν ἡ Αὐτοκράτειρα, φέρουσα παραδόξως, καὶ βεβαίως οὐχὶ κατὰ τὴν συνήθη ἐθιμοταξίαν, ἱππικὸν ἀμαζώνιον, ὡς ἂν ἡ ἐπίσκεψις ἦν ἐν παρόδῳ καὶ ἐπεισοδίῳ τοῦ περιπάτου της.

Ἀπῆλθον δ' ἐπὶ στιγμὴν εἰς τοῦ Ὑψηλάντου, ὅστις μοὶ εἶπεν ὅτι, κατὰ διαταγὴν τοῦ Βασιλέως, τὸν ὅρκον ἔμελλον νὰ δώσω ἐνώπιον τοῦ Ἀργυροπούλου, λαβόντος τηλεγραφικῶς τὰς περὶ τούτου ὁδηγίας, καὶ ὤφειλον νὰ ἐπιστρέψω ἀμέσως εἰς Βερολῖνον, διότι καὶ ἡ Α. Μ. θὰ ἤρχετο ἐκεῖ, ἀλλ' οὐχ' ἧττον ὅτι, πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του ἐκ Βιέννης, ἤθελεν ἀκόμη νὰ μὲ ἰδῇ.

Μετ' αὐτὸν δὲ μ' ἐπεσκεφθη ὁ ἐν Σερβίᾳ Γενικὸς ἡμῶν Πρόξενος Δόσκος, ὃν εἶχε μετακαλέσῃ ὁ Ὑψηλάντης, διότι τότε εἶχον ἀρχίσῃ αἱ κατὰ τὰς σλαυικὰς χώρας ἀνησυχίαι, ὧν ἓν τῶν φοβερῶν ἐπισοδίων ἦν ἡ μετὰ 2 ἡμέρας ἀγγελθεῖσα σφαγὴ τοῦ χρηστοῦ καὶ ἀξιαγαπήτου φίλου μου Abbot καὶ τῶν συναδέλφων του ἐν Θεσσαλονίκῃ, καὶ τελευταῖον ἀποτέλεσμα ὁ Ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος. Εἰς τὸν Δόσκον ἀνέμνησα ὅτι, ὅτε, ὡς Ὑπουργός, τὸν εἶχον πέμψῃ τὸ πρῶτον Πρόξενον εἰς Θεσσαλονίκην, ὡς ὁδηγίαν τῷ εἶχον δώσῃ νὰ προσπαθήσῃ διὰ περιποιήσεως νὰ ἐξοικιῇ, ὅσον ἐνδέχεται, τοὺς Σλαύους μετὰ τῶν Ἑλλήνων· μοὶ ἀπήντησε δὲ ὅτι οὐδέποτε ἐπελάθετο τούτου καὶ θεωρῶν τὴν πορείαν ταύτην ὡς ἐθνωφελεστάτην, ἀπέφευγε καὶ ἤδη ἔτι νὰ ἐκτελῇ, ἃς συνεχῶς ἐλάμβανεν ὁδηγίας κατὰ τῶν Σέρβων.

Εἰς τ' Ἀνάκτορα δὲ τῇ ἐπαύριον ἀπὸ πρωΐας ἀπελθὼν μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου, παρουσιάσθην εἰς τὸν Βασιλέα κατὰ τὰς 10. Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς συνδιαλέξεως ἀνηγγέλθη ἐπίσκεψις τοῦ Πρίγκηπος τῆς Βυρτεμβέργης, θείου τῆς Βασιλίσσης, καὶ ὁ Βασιλεύς, εἰπών μοι νὰ τὸν περιμένω εἰς τὸ δωμάτιον, ἐν ᾧ ἤμεθα, ἐξῆλθεν εἰς ὑποδοχήν τοῦ Ἡγεμόνος εἰς τὸ ἐξώτερον, εἰς ὃ ἦλθε καὶ ἡ Βασίλισσα, καὶ ἤκουον τὸν θεῖόν της προσαγορεύοντα αὐτὴν ἑνικῶς.

Ἐπανελθὼν δὲ μετὰ ταῦτα ὁ Βασιλεύς, συνδιελέχθη μετ' ἐμοῦ μέχρι τῆς 12, μὴ ἀρνηθείς μοι ὅτι ἡ κατὰ τοῦ Ὑπουργείου δίκη

ἦν ἐνέργεια ἀποτρόπαιος, καὶ ὁμολογήσας ὅτι ἀνεχώρησεν τῆς Ἑλλάδος, ἐν ἄλλοις, καὶ ἵνα μὴ παρευρεθῇ εἰς αὐτήν. Ἐπὶ μακρὸν δ᾽ ὁ λόγος περιεστράφη εἰς τὰ περὶ τῆς ἀναστατώσεως τῶν Βουλγάρων, καί, ἐπὶ ταῖς παρατηρήσεσί μου, ὅτι καὶ ἡμεῖς ἴσως πταίομεν, ἀνεγνώριζε μὲν ὅτι πλεῖστα τῶν ἐν Ἑλλάδι καλῶς δὲν εἶχον, ἀλλὰ μοὶ ἐξέφραζε τὴν ἐλπίδα ὅτι, ἐν δεδομένῃ ὥρᾳ, ἡ Εὐρώπη δὲν θ᾽ ἀμελήσῃ νὰ δώσῃ καί εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν ὀφειλομένην αὐτῇ ἀμοιβήν. Ἡ δ᾽ ἐμὴ γνώμη ἦν, καὶ ἔμεινε πάντοτε, ὅτι, οὐχὶ εἰς ἀμοιβὴν πρέπει νὰ στηρίζωμεν τὰς ἡμετέρας ἐλπίδας, διότι αὐτὴ καὶ ἀμφίβολον ἦν ἂν ὠφείλετο, καί, ὀφειλομένη, δὲν δίδεται πάντοτε, ἀλλ᾽ εἰς αὐτὸ τῶν Δυνάμεων τὸ συμφέρον, ὃ πρέπει νὰ ἠξεύρωμεν νὰ ἐκτιμῶμεν καὶ ἐξ οὗ νὰ ὠφελώμεθα.

Εἶτα δὲ ἐπεσκέφθην τὰς Κυρίας τῆς Αὐλῆς τῆς Βασιλίσσης, καὶ εἶδον καὶ τὸν κ. Τσεχάκην, ἀνεψιὸν τοῦ Σίνα, ἵνα πληροφορηθῶ παρ᾽ αὐτοῦ, εἴτι ὁ μεγαλόψυχος δωρητὴς ἀφῆκε πρὸς προικοδότησιν τῆς Ἀκαδημίας του· ὁ δὲ μοὶ εἶπεν ὅτι τὰ τῆς κληρονομίας εἰσέτι ἐντελῶς δὲν διευκρινήθησαν, καὶ φαίνεται ὅτι ἡ χήρα συνενοήθη πρὸς τοῦτο μετὰ τοῦ συμβολαιογράφου, γενικὴ δ' ὅτι ἐπικρατεῖ δυσαρέσκεια μεταξὺ τῶν κληρονόμων καὶ πιστεύεται ὅτι μεγάλως περιορίζει ἡ διαθήκη τὴν ἐλευθερίαν τῆς, ὡς πρὸς τὴν περιουσίαν, ἐνεργείας τῶν γαμβρῶν μάλιστα.

Τὸ δ᾽ ἑσπέρας, δειπνήσας παρὰ τῷ Ὑψηλάντῃ μετὰ τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Βασιλέως, ἤκουσα παρ᾽ αὐτοῦ τὴν γνώμην, ὅτι ἡ Ῥωσσία, ἀφιεῖσα τῇ Αὐστρίᾳ ἐλευθερίαν ἐνεργείας ἐπὶ τῶν σλαυικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Τουρκίας, πιθανὸν νὰ ζητήσῃ εἰς ἀντάλλαγμα ἀποζημιώσεις, αἵτινες καιρίως νὰ βλάψωσι τὰς μελλούσας ἀξιώσεις ἡμῶν.

Τῇ δ᾽ ἐπαύριον (26 Μαΐου π.) παρουσιάσθην εἰς τὴν Βασίλισσαν, ἥτις, ὑποδεχθεῖσά με μετὰ πάσης εὐγενείας, πολλὰ μὲ ἠρώτησε καὶ μοὶ εἶπε περὶ τῆς Καρολίνης καὶ περὶ τῶν δύω νυμφῶν μου, Λουκίας καὶ Ἐλίζης. Κατὰ τὰς 3 δὲ παρουσιάσθην εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, ὅστις εὐμενέστατα μοὶ ὡμίλησεν, εἰπών μοι ὅτι τὸ συμφέρον ἡμῶν ταυτίζεται πρὸς τὸ τῆς Αὐστρίας, καὶ ὅταν ἔλθῃ ἡ στιγμή, ἄφευκτοι ἔσονται ἡμῶν αἱ ὠφέλειαι. Εἶτα δ᾽ ἐκά-

θησα εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν γεῦμα, εἰς ὃ παρῆσαν οἱ ἡμέτεροι Βασιλεῖς, ἀλλά, παραδόξως καὶ πάλιν, ἡ Αὐτοκράτειρα δὲν παρευρέθη. Εἶχον δ' ὡς γείτονα, τὴν εὐφυεστάτην καὶ εἰς ἱστορικὴν οἰκογένειαν τῆς Οὐγγαρίας ἀνήκουσαν κυρίαν Οὐνιάδι, μεθ' ἧς πλεῖστα συνδιελέχθην. Τὸ δ' ἑσπέρας ὁ Ὑψηλάντης, παρ' ᾧ ἐδείπνησα, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ Ἀργυρόπουλος ἐκ Βερολίνου πέμπεται εἰς Βιέννην, εἰς ἐμὲ δ' ὅτι ἔρχεται (ὅπερ δὲν ἦν ἀκριβὲς) ὁ Ν. Δελιγιάννης, καί, μετ' ἐγκαρδίους ἀποχαιρετισμοὺς τῆς κυρίας Ὑψηλάντη, ἀπερχομένης εἰς τὸ κτῆμά των Eichhorn, εἰς ὃ καὶ μὲ προσεκάλεσεν, ἀπῆλθον καὶ ἐγὼ εἰς Βερολῖνον.

Τῇ 27 Ἀπριλίου)9 Μαΐου λοιπόν, ἡμέρᾳ Τρίτῃ, ἔφθασα κατὰ τὴν 1,35 εἰς Βερολῖνον, συνοδοιπορήσας ἀπὸ Δρέσδης μετὰ τοῦ Τουρχάν, Γραμματέως τῆς Ὀθωμανικῆς Πρεσβείας. Εἰς τὸν σταθμὸν δ' εὕρομεν πάντας τοὺς ὑπαλλήλους αὐτῆς, παρατεταγμένους ἐκεῖ, ἵνα δεχθῶσιν, ἀφικνούμενον, τὸν νέον Πρέσβυν των, Ἐτὲμ πασᾶν, Ὀθωμανόν, ἀντικαταστήσαντα τὸν Ἀριστάρχην· ἀλλ' ἡ ὑποδοχὴ αὐτῶν ἐδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἦν δι' ἐμέ, διότι ὁ Πρέσβυς, εἴτε πλανηθεὶς εἰς Δρέσδην, εἴτε διά τινα ἄλλον λόγον, δὲν εἶχε φθάσῃ εἰς τὸν σταθμὸν ἐν καιρῷ.

Δοὺς δὲ τὴν ἑπομένην ἡμέραν τὸν ὅρκον παρὰ τῷ Γραμματεῖ, παρέλαβον παρ' αὐτοῦ τ' ἀρχεῖα καὶ αὐθημερὸν ἔγραψα πρὸς τὴν Κυβέρνησιν περὶ τῆς τότε πολιτικῆς θέσεως τῆς Γερμανίας, ὅτι ἐπεκράτει μὲν γενικὴ ἡσυχία εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ἀλλ' οὐχ ἧττον πάντες παρεσκευάζοντο, ὡς τρικυμίας προμηνυομένης. Ἡ δ' ἐμὴ κρίσις ἦν, σύμφωνος καὶ πρὸς τὰς παραινέσεις κ. Bülow (Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν), ὅτι ἡμεῖς ἔπρεπε νὰ ἐμμείνωμεν εἰς θέσιν εἰρηνικήν, ἵνα δυνηθῶμεν νὰ ὠφεληθῶμεν καταλλήλως ἐκ τῶν περιστάσεων.

Αὐθημερὸν δ' ἀγγελθέντος μοι, ὅτι τὴν ἐπαύριον θὰ διήρχετο διὰ Λειψίας ὁ Βασιλεὺς ἡμῶν, συναπῆλθον τὸ ἑσπέρας ἐκεῖ μετὰ τοῦ γραμματέως Ἀργυροπούλου, καὶ ὑπεδέχθην τὴν ἑπομένην πρωΐαν μετὰ τῶν ἐπισημοτάτων ὁμογενῶν εἰς τὸν σταθμὸν τὴν Α. Μ. μετὰ τῆς Βασιλικῆς οἰκογενείας. Ἐκεῖ δὲ παρετέθη πρόγευμα, εἰς ὃ παρεκάθησε, πλὴν ἐμοῦ, καὶ ὁ Γραμ-

ματεύς, προσέτι δὲ καὶ ἡ κυρία Πουσβὰλδ (τὸ γένος Καρπούνη), γυνὴ τοῦ ἐν Δρέσδῃ Γραμματέως τῆς Αὐστριακῆς Πρεσβείας, ἥτις, μαθοῦσα περὶ τῆς διόδου τῆς Βασιλίσσης, εἶχεν ἔλθῃ εἰς ὑπάντησίν της, καὶ φθάσῃ διὰ τῆς αὐτῆς ἁμαξοστοιχίας, καὶ παρουσιάσθη εἰς τὸν σταθμὸν κατὰ τὴν ἀπόβασιν. Ἡ χαρά μου ἦν μεγίστη νὰ ἰδῶ αὖθις τὴν χαριεστάτην Βασιλικὴν οἰκογένειαν, ἤδη εἰς ἀνάπτυξιν προϊοῦσαν. Οἱ ἡγεμονόπαιδες μᾶς διηγοῦντο, μετὰ παιδικῆς ἀφελείας καὶ ζωηρότητος, ὅτι, κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν, εἶχον διέλθῃ δι' Ἰταλίας καὶ ἐπισκεφθῇ τὴν Αὐλὴν τῆς Ρώμης, καὶ δὲν ἤθελαν νὰ πιστεύσωσι τὸν Ἀργυρόπουλον, λέγοντα ὅτι πρὸ μικροῦ ἦν καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ρώμην. Ἐπειδὴ δ' ἐπέμενεν, ὁ ἕτερος τῶν ἡγεμονοπαίδων, ὁ Γεώργιος, τὸν ἠρώτησε. «Λοιπόν, ἀφ' οὗ λέγεις ὅτι εἶδες τὸν βασιλέα τῆς Ἰταλίας, εἰπέ μοι πῶς φαίνεται; Εἶναι πολὺ ὡραῖος ;— Ὄχι, Πολὺ ἄσχημος. εἶπεν ὁ Ἀργυρόπουλος. — Ἆ τότε τὸν εἶδες, ἀνέκραξε μετὰ πεποιθήσεως ὁ μικρὸς Γεώργιος.

Μετὰ ταῦτα δ' ὁ Βασιλεὺς μοὶ ἐνεχείρισε κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα, ὃ ἔλαβε τὴν στιγμὴν ἐκείνην, ἵνα τὸ ἀναγνώσω. Ἦν δὲ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ προτείνοντος μεταρρύθμισιν τοῦ προσωπικοῦ τῶν Γραμματέων τῶν Πρεσβειῶν, προσέτι δ' ἐξαιτοῦντος ν' ἀπαιτήσῃ ὁ Βασιλεύς, ὥστε τὰ κατὰ τὰς περιστάσεις ταύτας ὑπὸ τῶν Δυνάμεων τοῖς ἄλλοις Χριστιανοῖς τῆς Ἀνατολῆς παραχωρηθησόμενα ὠφελήματα, ἐπεκταθῶσι καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας. Συνέταξα δὲ τὴν ἀπάντησιν, ἀναβάλλουσαν τὴν πρώτην πρότασιν, ὡς δὲ πρὸς τὴν δευτέραν λέγουσαν, ὅτι ὁ Βασιλεὺς φροντίζει, ἀλλ' ὅτι πρὸς τὸ παρὸν περὶ παραχωρήσεως ὠφελημάτων οὐδαμῶς πρόκειται.

Ἀφ' οὗ δ' ἀνεχώρησαν οἱ Βασιλεῖς εἰς Ῥουμπεγχάϊμ, τὸ μέρος, εἰς ὃ κατ' ἔτος συνήρχοντο συνήθως πανταχόθεν πάντα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας, ἠθέλησα νὰ ἐπισκεφθῶ τοὺς δύω ἐπισήμους Καθηγηὰς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Λειψίας, τὸν Κάρολον Θείρσιον, ὃν πρὸ ἡμισείας ἑκαντοτετηρίδος ἐγνώριζον ξανθότριχον παιδίον, ὅτε κατῴκουν εἰς τοῦ πατρός του, καὶ τὸν βαθὺν γλωσσολόγον Κούρτιον, τὸν ἀδελφὸν τοῦ ἐν Βερολίνῳ, ἀλλ' ἀπέ-

τυχον δι' ἀμφοτέρους. Εἶτα δ' ὁδηγηθεὶς ὑπὸ τοῦ Προξένου κ. Ναοὺμ εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης τῶν ***τεσσάρων ἐθνῶν***, ὅπου ὑπάρχει καὶ μνημεῖον τοῦ Ναπολέοντος, εἰς τὴν ἔκτακτον κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τοῦ χρόνου τελουμένην ἐμπορικὴν πανήγυριν καὶ τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ θέατρον, ἐπέστρεψα τὴν ἐπιοῦσαν εἰς Βερολῖνον.

Ἐκεῖ, τὴν πρώτην ἡμέραν ἀφιέρωσα εἰς διπλωματικὰς ἐπισκέψεις, τὴν δ' ἐπιοῦσαν (1)13 Μαΐου) ἐζήτησα νὰ ἴδω τὸν Γορτσακόφ, ἐλθόντα καὶ καταλύσαντα εἰς τὴν Ῥωσσικὴν Πρεσβείαν, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσα, διότι κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν εἶχεν ἔλθη ὁ Αὐτοκράτωρ νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ. Ἦν δ' ἡ ἡμέρα ἐκείνη πολυτάραχος δι' ἐμέ, διότι, ἅμα ἐπιστρέψας εἰς τὴν οἰκίαν, ἔλαβον τηλεγράφημα τοῦ Βασιλέως, καλοῦντός με αὖθις πλησίον του εἰς Μαγδεβοῦργον κατὰ τὴν 12ην ὥραν, ὅτε ἡ Α. Μ. ἔμελλε νὰ διέλθῃ ἐκεῖθεν. Ἀλλὰ τὸ τηλεγράφημα μοὶ ἐπεδόθη κατὰ τὰς 11 $^1/_2$, ὥστε ἀδύνατον ἦν πλέον ν' ἀφιχθῶ ἐγκαίρως· δι' ὃ καὶ ἀμέσως ἔσπευσα νὰ τηλεγραφήσω εἰς τὸν ἐν Μαγδεβούργῳ σταθμάρχην, ἵνα μάθω ἂν καὶ πότε ὁ Βασιλεὺς διῆλθε καὶ ποῦ διηυθύνθη, προσέτι δὲ καὶ εἰς τὸν κ. Γόῤῥισσεν, τὸν ἡμέτερον Γενικὸν Πρόξενον ἐν Ἀμβούργῳ, δι' οὗ εἴκαζον ὅτι ὁ Βασιλεὺς θὰ διέλθῃ, καὶ ἔλαβον μετ' ὀλίγον ἀπαντήσεις παρ' ἀμφοτέρων, ὅτι εἰς Ἀμβοῦργον φθάνει περὶ τὰς 4 $^1/_2$ καὶ ἀναχωρεῖ ἀνυπερθέτως· ὥστε ἡ ἐκεῖ μετάβασίς μου ἀπέβαινεν ἐπίσης ἐντελῶς ἄσκοπος. Ἔχων δὲ πρόσκλησιν τοῦ Ἄγγλου Πρέσβεως διὰ τὸ ἑσπέρας, ἡτοιμαζόμην νὰ ὑπάγω εἰς τὴν συναναστροφήν του, ὅτε νέον τηλεγράφημα, αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως, μ' ἐκάλεσεν οὐχ' ἧττον εἰς Ἀμβοῦργον, δι' ὃ καὶ ἀπῆλθον τὴν αὐτὴν ἑσπέραν, ἡμίσειαν ὥραν πρὸ τοῦ μεσονυκτίου.

Ἔφθασα δ' εἰς τὰς 4 $^1/_4$· ἀλλ' ἐντελῶς ἀγνοῶν τὰ κατὰ τὴν πόλιν καὶ ποῦ ὁ Βασιλεὺς κατέλυσεν, ἀδυνάτου δ' ὄντος, κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην, ν' ἀπευθυνθῶ εἰς ἀρχὰς ἢ εἰς ἄλλον τινα, ἵνα πληροφορηθῶ, ἠρώτησα εἰς τὸν σταθμόν, καὶ ὁ μὲν σταθμάρχης μοὶ εἶπεν ὅτι ὑπάρχει τις ἔπαυλις ἐκτὸς τῆς πόλεως, ὡρισμένη κυρίως διὰ τοὺς ξένους ἡγεμόνας, ὅταν ἐπισκέπτωνται τὸ Ἀμβοῦργον.

Λαβὼν λοιπὸν ἅμαξαν μετέβην εἰς αὐτήν, οὐ μικρὸν ἀπέχουσαν τοῦ σταθμοῦ. Ἀλλ' οὐδεὶς ἐκεῖ ἐνόει περὶ τίνος Βασιλέως ὡμίλουν καὶ τί ἐζήτουν. Ἠρώτησα κἂν νὰ πληροφορηθῶ ποῦ κατοικεῖ τῆς Ἑλλάδος ὁ Πρόξενος, οὗ εἶπον τὸ ὄνομα, καὶ ὁ ὑπνηλὸς θυρωρός, ὅστις μᾶς ἠνέωξεν, ἔδωκε διεύθυνσίν τινα εἰς τὸν ἁμαξηλάτην. Οὕτω, μετὰ μακρὰν πορείαν, πάλιν εἰσήλθομεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἔστημεν τέλος ἐμπρὸς οἰκίας, ἥτις μοὶ ἐφάνη λίαν πενιχρά, καὶ δὴ ῥυπαρὰ διὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν Γενικοῦ Προξενείου. Οὐχ' ἧττον ἐκωδώνισα καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ πολλάκις, μέχρις οὗ ἓν παράθυρον ἠνεώχθη εἰς τὸν δεύτερον δόμον, καὶ γέρων, φέρων τὸν νυκτικὸν πῖλον, ἐφάνη εἰς αὐτὸ καὶ ὀργίλως ἠρώτησε, τίς εἶναι καὶ τί θέλει.

— Κατοικεῖ ἐδῶ ὁ Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος κ. Γόῤῥισσεν; ἠρώτησα.

— Αἴ! τί γνωρίζω ἐγὼ περὶ Γόῤῥισσεν καὶ περὶ Προξένου! ἔκραξεν ὁ εἰς τὸν ὕπνον του ταραχθεὶς γέρων, καὶ ἔκλεισε τὸ παράθυρον μετὰ βίας.

Εὐτυχῶς εἰς τὸ ὑπόγειον τῆς οἰκίας ὑπῆρχεν οἰνοπωλεῖον, ἤδη ἀνοῖξαν τὴν πύλην του, πρὶν ἢ ἀνοιχθῶσιν αἱ τῆς ἀνατολῆς, καὶ εἷς ἑωθινώτατος αὐτοῦ θαμών, ἀκούσας τὴν συνδιάλεξιν, προσέφερεν, ἐν τῇ τρυφερότητι τοῦ αἰσθήματος, ἣν ὁ οἶνος πολλάκις ἐμπνέει, νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ που, ὅπου δυνάμεθα ἴσως νὰ λάβωμεν τὴν ζητουμένην πληροφορίαν. Τῷ ὄντι δὲ μᾶς ἔφερεν εἰς ἄλλο τι, οὐ λίαν μακρὰν κείμενον κατάστημα, καὶ ὁ διευθυντὴς αὐτοῦ εἶπεν εἰς τὸν ἁμαξηλάτην τὴν διεύθυνσιν τοῦ προξενείου.

Ἰδοὺ λοιπὸν ἡμεῖς κατευθυνόμενοι τέλος πρὸς τὸν λιμένα καί, μεθ' ἱκανὴν πορείαν, ἤλθομεν ἐμπρὸς οἰκίας, εἰς ἣν ἐκ νέου ἤρχισεν ἡ κωδωνοκρουσία. Ἐδῶ δ' ἠνεώχθη τέλος ἡ πρόσγειος θύρα, ἀλλ' ὀπίσω αὐτῆς ἐκρύβη ὁ ἀνοίξας, διότι, κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην, ὡς πρὸς τὴν στολὴν ὀλίγον διέφερε τοῦ Ἀδὰμ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν, φέρων, ἀντὶ τοῦ φύλλου συκῆς, ἓν ἁπλοῦν καὶ βραχὺ χιτώνιον. Ἐρωτηθεὶς δὲ καὶ αὐτὸς περὶ τοῦ κ. Προξένου, εἶπεν ὅτι ἐκεῖ ἦν μόνον τὸ Προξενεῖον, τοῦ δὲ κ. Προξένου τὴν διεύθυνσιν ἔδωκεν εἰς τὸν ἁμαξηλάτην.

Ἰδοὺ πάλιν νέαν πορείαν, ἀλλὰ ταύτην τὴν τελευταίαν τοὐλάχιστον. Ὅτε λοιπὸν ἐφθάσαμεν εἰς τὴν ὑποδειχθεῖσαν οἰκίαν, ἀξιοπρεπῆ ταύτην καὶ ὡραίαν, ἐκωδώνισα καὶ ἐνταῦθα πολλάκις, μέχρις οὗ ὑπηρέτης, ἐξυπνήσας, ἠνέωξε. Τὸν ἠρώτησα λοιπὸν ἂν κατοικῇ ἐκεῖ ὁ κ. Γόῤῥισσεν, Γενικὸς Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος.

«Ὁ κ. Γόῤῥισσεν», ἀπεκρίθη «μάλιστα, καὶ Γενικὸς Πρόξενος· οὐχὶ ὅμως τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ τῆς Τουρκίας».

— «Ἀπατᾶσαι», τῷ εἶπον, «ὁ κ. Γόῤῥισσεν...

— «Δὲν ἀπατῶμαι», ἀπήντησεν. Ὁ κ. Γόῤῥισσεν, Γενικὸς Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος εἶναι υἱὸς τοῦ αὐθέντου μου, Γενικοῦ Προξένου τῆς Τουρκίας· καὶ εἰς τὸν ἡνίοχον ἔδωκε καὶ τοῦ υἱοῦ τὴν διεύθυνσιν.

Τέλος ἀνεκαλύψαμεν τὴν οἰκίαν καὶ τούτου. Εἰς τὴν ἐνταῦθα δὲ κωδωνοκρουσίαν ἀπήντησεν ὑπηρέτρια, εἰποῦσά μοι ὅτι ὁ κ. Πρόξενος ἐκοιμᾶτο.

— «Εἶναι φυσικόν», τῇ εἶπον. «Ἀλλά, παρακαλῶ, ἐξύπνισόν τον καὶ δός τῳ τοῦτο τὸ γραμμάτιον». Καί, εἰς τὸ ἐπισκεπτήριόν μου, ἔγραψα τὴν παράκλησιν νὰ μ' εἰπῇ ποῦ κατέλυσεν ὁ Βασιλεύς.

Μετ' ὀλίγον δ' ἐπέστρεψεν ἡ ὑπηρέτρια φέρουσα ἐπὶ τεμαχίου χάρτου γεγραμμένον: «Ξενοδοχεῖον τῆς Εὐρώπης», καὶ οὕτω, μετὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους περιπετείας, εὗρον τὸ Βασιλικὸν κατάλυμα καὶ ἐπέζευσα εἰς αὐτὸ κατὰ τὰς 6, ὅτε μόλις ἐξύπνων οἱ Ὑπασπισταί, οἱ δὲ Βασιλεῖς ἐκοιμῶντο. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως μ' ἐδέχθη ὁ Βασιλεὺς εἰς τὴν αἴθουσαν, ἐν ᾗ ἦν καὶ ἡ Βασίλισσα καὶ πᾶσα ἡ Βασιλικὴ οἰκογένεια. Εἴχομεν δὲ μακρὰν συνδιάλεξιν, δι' ἥν, ὡς φαίνεται, καὶ ἐκλήθην, καί, ἐπανελθὼν εἰς τὸ θέμα τοῦ τηλεγραφήματος, ὃ εἶχον ἀναγνώσῃ ἐν Λειψίᾳ, ἀνεγνώριζεν ἤδη ὁ Βασιλεύς, ὅτι, ὅταν ἡ Εὐρώπη πολλὰ προσπαθῇ ὑπὲρ τῶν ἐν Τουρκίᾳ Σλαύων, ἐστὶ βεβαίως δίκαιον ἵν' ἀπαιτῶμεν νὰ μὴ λησμονῇ καὶ τοὺς Ἕλληνας. Ἡ Α. Μ. ἐφαίνετο ἀναγκαῖον νομίζουσα νὰ συμπληρώσῃ κατὰ ταύτην τὴν διεύθυνσιν τὰς ἐν Λειψίᾳ δοθείσας μοι ὁδηγίας.

Εὐθὺς δὲ σχεδὸν μετὰ ταῦτα συνώδευσα τοὺς Βασιλεῖς ἀπερχομένους εἰς Λυβέκην, κατ' ἀρχὰς διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, μετὰ

τῆς συνοδείας, εἶτα δ' ἐπλεύσαμεν ἐπὶ δύο ὥρας, καὶ ἐπὶ τοῦ πλοῦ παρετέθη τὸ πρόγευμα, εἰς ὃ ἐκάθησα παρὰ τῇ Βασιλίσσῃ, κατὰ διαταγὴν δὲ τοῦ Βασιλέως προσεκάλεσα καὶ τὸν συνοδεύσαντά με Πρόξενον κ. Γόῤῥισσεν νὰ καθήσῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Βασιλικὴν τράπεζαν. Ἐκ Λυβέκης ἡ Βασιλικὴ οἰκογένεια ἀπῆλθεν εἰς Κοπενάγην, ἐγὼ δέ, μείνας ὀπίσω, συμπεριῆλθον μετὰ τοῦ Προξένου τὴν Ἀνσεατικὴν πόλιν, καὶ ἐπεσκέφθην τὰς ἀρχαιοφανεῖς αὐτῆς οἰκοδομάς, ἐν αἷς λίαν περίεργος ἐστὶν ἡ Πύλη, ἥτις, κατὰ τὸ 1477, ὠχυρώθη διὰ στρογγύλων πύργων, φαινομένων ὡς ἀνεμόμυλοι.

Ἐν Ἁμβούργῳ ἐπέστρεψα μετὰ τοῦ κ. Γόῤῥισσεν, ἐξενίσθην δὲ ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ **Ὑπόγειον** (Cave) τοῦ Walker, τὸ ἐπισημότερον τῶν ἑστιατορίων τῆς πόλεως, καὶ εἶτα εἰς τὸ θεωρεῖόν του εἰς τὸ θέατρον. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἀπῆλθον εἰς Βερολῖνον.

Ἅμα δ' ὡς ἀφίχθην, ἵνα μὴ ἀφήσω ἀνενέργητα τὰ ἐξ Ἀθηνῶν μοι ἐπιστελλόμενα, παρέστησα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τὰς ἀξιώσεις ἡμῶν, τοῦ νὰ μὴ παραμεληθῶσιν ὑπὸ τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν Ἑλλήνων τὰ δικαιώματα· ἀλλὰ καὶ ὁ Ὑπουργὸς Bülow καὶ ὁ Ὑφυπουργὸς Ῥάδοβιτς καὶ πάντες μεθ' ὧν συνδιελέχθην, μοὶ εἶπον τὸ αὐτό, ὅτι ἡ Εὐρώπη ἐπιθυμεῖ τὴν εἰρήνην, καὶ θὰ ἐβλάπτομεν καιρίως τὰ συμφέροντα ἡμῶν, εἴτι ἐπράττομεν πρὸς τὴν τάσιν ταύτην ἀπᾷδον.

Ἔλαβον δὲ τηλεγράφημα τοῦ Ὑπουργοῦ Κοντοσταύλου ἐπιπλῆττόν με, διότι δὲν ἐτηλεγράφησα εἰς τὴν κυβέρνησιν τὰ συμβαίνοντα· ἀλλ' ἀπήντησα ἀμέσως ὅτι οὐδὲν ἐδυνάμην νὰ τηλεγραφήσω, ὅτε οὐδὲν συνέβαινε. Μετὰ δὲ ταῦτα διετάχθην αὖθις νὰ ζητήσω νὰ μετάσχῃ καὶ ἡ Ἑλλὰς τοῦ μελετωμένου Συνεδρίου διὰ τ' ἀφορῶντα τὴν Βουλγαρίαν. Καὶ τοῦτο μὲν ἔπραξα· ἀλλ' ἡ ἀπάντησις, ἣν ἔλαβον πανταχόθεν, ἦν ὅτι, ἂν τοῦτο ἐχορηγεῖτο εἰς τὴν Ἑλλάδα, θὰ ἐζητεῖτο ὑπὸ πάντων τῶν μικρῶν κρατῶν. Ἄλλως τε δ' ὅτι ἡ Γερμανία δὲν θ' ἀνθίστατο εἰς τὴν ἡμετέραν ἀξίωσιν, ἂν συγκατένευον εἰς αὐτὴν αἱ κυρίως ἐνδιαφερόμεναι Δυνάμεις, ἡ Ῥωσσία καὶ ἡ Αὐστρία. Ἔγραψα, ἑπομένως, τῷ Βραΐλᾳ καὶ τῷ Ὑψηλάντῃ νὰ ἐρευνήσωσι, τί φρονοῦσι περὶ

τούτου αἱ δύω αὐλαί: τῷ δὲ Βασιλεῖ, ὅτι καλὸν ἐστὶ νὰ μὴ εἴμεθα ἀνέτοιμοι, διότι, «ἂν ἡ Ῥωσσία ἐρεθισθῇ», ὁ πόλεμος ἐδύνατο νὰ προκύψῃ, μὴ ὢν τότε ἡμῖν ὠφέλιμος.

Ἐκ δὲ Κοπενάγης μοὶ ἐτηλεγράφησεν ὁ Ὑπασπιστὴς Γηλδεγκρόν, ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἠσθένει εἰς βαθμόν, ὥστε ἠδυνάτει ν' ἀναγνώσῃ, ἃ τῷ ἔπεμπον ἔγγραφα. Μετ' ὀλίγον ὅμως μοὶ ἐτηλεγραφήθη ἡ ἀνάῤῥωσίς του.

Δυσαρεστότατόν τι δὲ μοὶ συνέβη τῇ 7)19 Μαΐου, ὅτε, προσκληθεὶς εἰς Ποτσδάμην εἰς ἑσπερίδα τοῦ Διαδόχου, ἔφθασα εἰς τὸν σταθμὸν ἀκριβῶς, καθ' ἣν στιγμὴν εἶδον ἤδη ἀναχωρήσασαν τὴν ἁμαξοστοιχίαν, ὥστε δὲν ἐπρόφθασα, καὶ ἠναγκάσθην νὰ τηλεγραφήσω ὅτι ἠσθένησα, ὡς τὸ αὐτὸ ἀπήντησα καὶ τῷ Βεγκενδόρφ, Γραμματεῖ τῆς Ῥωσσικῆς Πρεσβείας, παρ' ᾧ ἐπίσης προσεκλήθην, ἵν' ἀπαντήσω τὸν Πρίγκηπα Λεϋχτεμβέργ. Ἦσαν δὲ παρὰ τῷ Διαδόχῳ οἱ Ῥάδοβιτς, ὁ Φιλιψβόρν, ὁ Κούρτιος κτλ.

Ἦλθε δὲ τῇ 24 Μαΐου (5 Ἰουνίου) ἡ εἴδησις, ὅτι ὁ Σουλτάνος ἠνέωξε τὰς φλέβας του διὰ τῆς ψαλλίδος, ἢ ὀρθότερον ὅτι τῷ τὰς ἠνέωξαν, καὶ ἐγὼ ἐξηκολούθησα γνωμοδοτῶν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον νὰ μένωμεν μὲν ἥσυχοι, ἵνα οὐδεμίαν ἀναλάβωμεν εὐθύνην τῶν ἴσως συμβησομένων, ἀλλὰ δραστηρίως νὰ παρασκευαζώμεθα, ἵνα αἱ περιστάσεις μὴ μᾶς διαφύγωσιν.

Ἅμα ἀφιχθεὶς τὸ πρῶτον εἰς Βερολῖνον, ἐρευνήσας, εἶχον πληροφορηθῇ ὅτι, εἰς τὰς δημοσίας ἀποθήκας ὑπῆρχον πολλαὶ μυριάδες ὅπλων Chassepot ἀνεπάφων, ὧν οὐδεμία χρῆσις εἶχε γίνῃ ἐπὶ τοῦ πολέμου, οὐδ' ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ τοῦ λοιποῦ, τῆς Γερμανίας παραδεχθείσης ἄλλο ἐντελέστερον ὅπλων σύστημα. Συνδιαλεχθεὶς ἑπομένως μετὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν κ. Κάνεκε, ἔγραψα εἰς Ἀθήνας, ὅτι δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ὅσα ἠθέλομεν ἐκ τῶν ὅπλων τούτων, πρὸς δραχμὰς περίπου 20 τὸ ἕν. Ἐδύναντο δὲ νὰ χρησιμεύσωσι καὶ εἰς τὸν στρατὸν ἡμῶν, καὶ νὰ μείνωσιν εἰς τὰς ἀποθήκας τῆς Ἑλλάδος ἀποτεταμιευμένα δι' ἐνδεχομένας περιπετείας. Καὶ ἐπὶ μακρὸν μὲν ἔμεινα ἄνευ ἀπαντήσεως καὶ ὁδηγιῶν. Τέλος δ' ἐπέμφθη Ἐπιτροπή, προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ κ. Μάνου, ἐντελῶς δ' ἄσχετος μετ' ἐμοῦ, ἥτις,

ἀγνοῶ διὰ τίνας λόγους, ἀποποιηθεῖσα τὴν ἄμεσον μετὰ τῆς Γερμανικῆς Κυβερνήσεως διαπραγμάτευσιν, συνεβλήθη μετά τινος Ἰουδαίου μεσίτου Levinstam, ὅστις, ἐπὶ ἀνωτέραις τιμαῖς, τῇ ὑπεσχέθη ἄλλα ὅπλα, ἀλλὰ μόνον τὰ ἡμίση αὐτῶν εὑρέθησαν εἰς κατάστασιν, ἵνα ὅπως δήποτε, χρησιμεύσωσιν. Οὐδ᾽ ἐφρόντισε παντάπασιν ἡ Ἐπιτροπὴ νὰ ἔλθῃ εἰς σχέσεις μετὰ τοῦ τότε ἐν Βερολίνῳ οἰκοῦντος Στρατηγοῦ Βερδάν, μεθ᾽ οὗ ἐγὼ ἐπίσης διετέλουν εἰς διαπραγματεύσεις.

Ἐξ Ἀθηνῶν ὁ Ἄγγελος Βλάχος μοὶ ἔπεμψεν ἔμμετρον μετάφρασιν τοῦ Φειδίου του, διὰ νὰ τὴν δημοσιεύσω ἐν τῇ Rundschau τοῦ Ῥοδενβεργ· ἀλλ᾽ οὗτος μοὶ εἶπε, πρῶτον μὲν ὅτι δὲν δημοσιεύει ποιήματα, εἶτα δ᾽ ὅτι ἡ μετάφρασις ἦν κακίστη καὶ ἐκδόσεως ἀνεπίδεκτος. Τότε, κατὰ παράκλησίν μου, ἡ κυρία Hohenhausen ἀνέλαβε νὰ τὴν διορθώσῃ. Ἀλλὰ καὶ αὕτη, ἐπιχειρήσασα, ἀπέσχε τοῦ ἔργου. Ὁ δ᾽ ἐκδότης Καλβάρης, εἰς ὃν τέλος κατέφυγον, ὑποσχεθεὶς ἐπίσης νὰ ἐπιφέρῃ τὰς δεούσας διορθώσεις, εὗρε καὶ αὐτὸς ἀκατόρθωτον πᾶσαν διόρθωσιν.

Τῇ 5)17 Ἰουνίου ἐδείπνησα μετὰ πολλῶν ἐπὶ ἐπιστήμῃ ἰδίως διακρινομένων παρὰ τῷ Πρίγκηπι Μέϊνιγγεν, ὅστις μᾶς ἔπαιξεν ἐπὶ τοῦ κλειδοκυμβάλου μέρη τινα μουσικῆς τῶν χορῶν τῶν Περσῶν τοῦ Αἰσχύλου, ἣν συνέθεσε.

Μετ᾽ ἄλλων πάλιν ἐνδόξων ἐπιστημόνων συνεστιάσθημεν, ἐγὼ καὶ ἡ σύζυγός μου, μετά τινας ἡμέρας παρὰ τῷ κ. Bunsen. Ἦσαν δ᾽ οἱ γνωστότεροι τῶν συνδαιτυμόνων οἱ Max Müller, Dunken, Hübner, μετὰ τοῦ γλωσσολόγου Abel. Παρὰ δὲ τῷ μεγάλῳ Αἰγυπτιολόγῳ Λεψίῳ συνεστιάσθην μετὰ τῶν Treischke, Κουρτίου, Βαττενβάχ, Βέβερ καὶ ἄλλων,

Θλιβερώτατον συμβὰν ἐβύθισεν εἰς πένθος τὴν οἰκογένειαν τῆς ἀνεψιᾶς μου κυρίας Δίξονος. Ὁ 18ετὴς υἱός της Κάρολος, ῥιφθεὶς εἰς τὸν ποταμὸν, ἵνα σώσῃ τὸν κινδυνεύοντα ἐξάδελφόν του, ἐκεῖνον μὲν ἔφερεν εἰς τὴν ὄχθην, ἀλλ᾽ αὐτὸς ἐπνίγη.

Τῇ 1ῃ δὲ Ἰουλίου (ν) ἦλθεν ἡ εἴδησις, ὅτι οἱ Σέρβοι ἐκήρυξαν εἰς τὴν Τουρκίαν τὸν πόλεμον. Τότε, πορευθεὶς εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ὑπέδειξα τῷ κ. Ῥαδοβίτς, πόσον ἀνοήτως πράττει

ἡ Πύλη μή, διὰ δικαίων παραχωρήσεων, ἐπιζητοῦσα ἡμῶν τὴν φιλίαν, διότι, ἂν ταχθῶμεν μετὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς, αὐτὴ θὰ πταίῃ, τῆς δ' Εὐρώπης τὸ συμφέρον ἔσται ἡμᾶς νὰ ὑποστηρίξῃ. Εἰς δὲ τὸν Κουμουνδοῦρον ἔγραψα ἐπανειλημμένως, ὅτι πρέπει ἀφεύκτως νὰ παρακινηθῶσι καὶ οἱ ἔξω Ἕλληνες νὰ ἐγείρωσιν ἀπαιτήσεις, ἡ δ' Ἑλλὰς νὰ ὑποστηρίξῃ αὐτὰς διπλωματικῶς, ἐν ταυτῷ ἐπιταχύνουσα, ὅσον ἔνεστι, τὰς στρατιωτικάς της παρασκευάς, διότι ταύτην τὴν στιγμὴν ἐνόμιζον τὴν δι' ἡμᾶς καταλληλοτάτην πρὸς λύσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος, ὅτε πᾶσα ἡ Εὐρώπη θὰ ἦν ὑπὲρ ἡμῶν βεβαίως, μᾶλλον ἢ ὑπὲρ παντὸς ἄλλου ἀπαιτητοῦ τῆς ὀθωμανικῆς κληρονομίας. Ἐν τῇ ἀνατολικῇ δὲ θυέλλῃ, ἂν ἐξεγερθῶσι καὶ οἱ ἔξω ὁμογενεῖς, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὀφείλει νὰ μείνῃ κατ' ἀρχὰς ἐν εἰρήνῃ, διπλωματικῶς ὑπὲρ αὐτῶν ἐνεργοῦσα. Τὰς δὲ περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἀνατολῆς καὶ περὶ τῆς θέσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἰδέας μου ἐπροσπάθουν νὰ μεταδώσω καὶ εἰς τὸ Γερμανικὸν Ὑπουργεῖον, καὶ ὁ κ. Bülow ἐφαίνετο πειθόμεμενος εἰς αὐτάς. Παρὰ Ῥώσσων δὲ διπλωματῶν, μεθ' ὧν συνδιελεγόμην καὶ συνεζήτουν, ἐμάνθανον, ὅτι ἡ Ῥωσσία θέλει μεγάλην μὲν καὶ ἀνεξάρτητον Σλαβονίαν, μικρὰν δ' ἐλευθέραν Ἑλλάδα καὶ Κωνσταντινούπολιν ἀνεξάρτητον.

Ὁ συντάκτης δὲ τῆς Βορειογερμανικῆς Γενικῆς Ἐφημερίδος μεθ' οὗ πολλάκις περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Τουρκίας διελεγόμην, τοσοῦτον ἐπείθετο εἰς τὰς θεωρίας μου, ὥστε εἶπέ ποτε τῷ Ἀνδράσῃ καὶ τῷ Ἁμμερλέϋ, ὅτι οὐδείς, ὡς ἐγώ, γνωρίζει τὰ τῆς Ἀνατολῆς.

Εἰς ὡραίαν ἑσπερινὴν συναναστροφὴν μετὰ θεατρικῶν παραστάσεων παρέστην τῇ 4ῃ Ἰουλίου (ν.) εἰς τοῦ Ἀμερικανοῦ Πρέσβεως Bancroft Davis, πανηγυρίζοντος τὴν ἑκατονταετηρίδα τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς πατρίδος του.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ, ἐδέχθην τὴν ἐπίσκεψιν λίαν διακεκριμένου καὶ εὐπαιδεύτου νέου Ῥωμούνου, τοῦ μετὰ ταῦτα, ὡς Ὑπουργοῦ διαπρέψαντος, κ. Μαγιορέσκου.

Καὶ ἄλλην δ' ἐδέχθην τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπίσκεψιν τῶν σοφῶν Hefter καὶ Greist, ὀλίγον ἐκπλήξασάν με, διότι ἦλθον νὰ μ' εὐ-

χαριστήσωσι, δι' ὃ ἔλαβον Ἑλληνικὸν παράσημον, χωρὶς ἐγώ, οὔτε νὰ προτείνω αὐτό, οὔτε περὶ αὐτοῦ νὰ ἐρωτηθῶ. Ὁ κ. Γναϊστ μάλιστα ἐξεπλήττετο, ὅτι ἔλαβε τὸ τῶν Ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν, καὶ ἀπέδιδε τὴν ἔκτακτον ταύτην τιμὴν εἰς τὸ ὅτι ἦν γαμβρὸς τοῦ ἐξοχωτάτου τῶν Ἑλληνιστῶν A. Bodech. Τὸν ἀφῆκα δ' εἰς τὴν πεποίθησιν ταύτην, καίτοι ἐννοῶν ὅτι τὸ ἔλαβε διότι ὁ ἡμέτερος Ὑπουργός, κ. Κοντόσταυλος, εἶχέ ποτε φοιτήση παρ' αὐτῷ, διδάσκοντι τὴν Πολιτικὴν Δικονομίαν.

Ἤρξατο δὲ τότε ἡ ἔκδοσις ἐν Βιέννῃ τῆς ἐφημερίδος Messager de Vienne, συνταττομένης κατὰ τάσιν φιλελληνικὴν ὑπὸ Βολόφσκη, ὃν παντοίως, διὰ συστάσεων καὶ δι' ἀποστολῆς ἄρθρων καὶ πραγματειῶν ὑπεστήριξα, δι' ὃ καὶ οὗτος, ἐξ εὐγνωμοσύνης, οὐ μόνον μετάφρασιν (ὑπ' ἐμοῦ γενομένην) τριῶν διηγημάτων μου ἐξέδωκε τὸ πρῶτον εἰς ἐπιφυλλίδας καὶ εἶτα ὁμοῦ καὶ εἰς βιβλίον, ὃ ἀφιέρωσε τῷ κ. Ζάππᾳ, ζητήσας καὶ λαβὼν τὴν περὶ τούτου ἄδειάν μου, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πρώτῳ ἀριθμῷ του κατάχρησιν ἐποιήσατο τοῦ ὀνόματός μου, περὶ οὗ ἔσπευσα νὰ τῷ γράψω ἀμέσως, διαμαρτυρόμενος. Τῷ δ' ἐν Ὀδησσῷ ἡμετέρῳ Προξένῳ, ὅστις ἐδίσταζε νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐφημερίδα, διότι, ὑπὸ Πολωνοῦ γραφομένη, ἑπόμενον ἦν νὰ πρεσβεύῃ ἀρχὰς ἀντιῤῥωσσικάς, ἔγραψα ὅτι τοῦτο οὕτω δὲν εἶχε, διότι ἡ ὑποστήριξις τῶν συμφερόντων τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦν ἡ κλῆσις αὐτῆς.

Προσφιλέστατον δὲ καὶ θλιβερὸν δῶρον ἔλαβον τότε ἐξ Ἑλλάδος, τὴν φωτογραφίαν τοῦ τάφου τοῦ Αἰμυλίου μου, φεῦ, ὅ,τι μόνον ἐπὶ γῆς μᾶς μένει τοῦ παμφιλτάτου υἱοῦ μου, ὅστις, ἂν ἔζη, θὰ ἦν τὸ καύχημα ἡμῶν καὶ ἀγλάϊσμα τῆς Πατρίδος του.

Ἀφ' ἑτέρου δὲ χαρᾶς ἐνεπλήσθην δεχθεὶς ἐν Βερολίνῳ τὸν φίλτατόν μοι Ἀριστείδην, ὑγιέστατον, κατὰ τὸ φαινόμενον, μετὰ τῆς συζύγου του, τὰ δὲ παιδία του εἶχαν μείνῃ εἰς Λιβόρνον, ἔνθα ἐπέμψαμεν τὸν Ὄθωνα νὰ τὰ παραλάβῃ. Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας ἔφθασε καὶ ὁ Εὐγένιος παρ' ἡμῖν.

Περὶ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἔλαβον ἐξ Ἀγγλίας ἐπιστολὴν τοῦ σοφωτάτου τῶν ἰνδολόγων Max Müller, στενῶς συνιστῶντά

μοι τὸν Ἕλληνα Μυριανθέα (ὁμώνυμον τῷ ἐφημερίῳ τῆς ἐν Λονδίνῳ Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας), ὡς ἐξόχως εἰδήμονα τῆς σανσκριτικῆς γλώσσης καὶ ἀρχαιολογίας, καὶ ἔπεμψα ἀμέσως αὐτὴν εἰς τὴν Κυβέρνησιν, παριστῶν ὅτι ἀξιοπρεπὲς καὶ ἀναγκαῖον διὰ τὸ Ἑλληνικὸν Πανεπιστήμιον νὰ συστηθῇ εἰς αὐτό, διὰ τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος φιλολόγους, ἕδρα τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐν ᾗ ἡ Σανσκριτικὴ τὴν πρώτην κατέχει θέσιν. Ἀλλ' αἱ παραστάσεις μου οὐδεμίαν εὗρον ἠχώ, καίτοι πολλάκις ἔκτοτε ἐπαναληφθεῖσαι, καθ' ὅσον καὶ τοῦ Max Müller αἱ πρὸς ἐμὲ καὶ ἔγγραφοι καὶ προφορικαὶ συστάσεις πολλάκις ἐπανελήφθησαν, καὶ εἰς ἀπόδειξιν μοὶ ἔπεμψε καὶ ἔργον τοῦ νέου Ἕλληνος περί τινος ἰνδοελληνικοῦ μυθολογικοῦ ζητήματος. Ὁ κ. Μυριανθεὺς ἀπῆλθε ζητήσας θέσιν εἰς Ἀμερικήν.

Τῇ 15)27 Ἰουλίου, μεταβάς, μετὰ τῆς νύμφης μου Λουκίας, εἰς Ποτσδάμ, ἐπεσκέφθην τὸν Πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας L. Oddo Russel, ὅστις, ἐν μακρᾷ συνδιαλέξει περὶ τῆς τότε καταστάσεως τῶν πραγμάτων, μοὶ εἶπεν, ὅτι, κατὰ τάς θεωρίας τοῦ Δέρβυ, ὀρθοτέρας κατ' αὐτὸν τῶν τοῦ Δισραέλη, ἡ Τουρκία τάχιστα ἐχώρει πρὸς τὴν διάλυσίν της, ἡ δ' Ἀγγλία οὐδόλως ἐπιδιώκει αὐτῆς τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ μόνον οὐδετερότητα τηρεῖ ἐν τῇ παρούσῃ τῶν πραγμάτων θέσει. Περὶ τοῦ ὅτι ὁ Σουλτάνος ἐδολοφονήθη, οὐδεμίαν εἶχεν ἀμφιβολίαν, τὸν δ' ἐν Βερολίνῳ Πρέσβυν τῆς Τουρκίας ἐξετίμα, ὡς λίαν ἁπλοϊκόν. Ἀλλ' ἐν τοῖς τότε πράγμασιν οὐδένα ἔβλεπε λόγον, ἵνα ἡ Ἑλλὰς περιμένῃ ἀμοιβὴν παρὰ τῆς Εὐρώπης, ἥτις οὐδὲ τοῖς ἔξω Ἕλλησί τι θὰ δώσῃ, ἐν ὅσῳ ἡ Τουρκία διατηρεῖται. Τούτων ὅμως ἀκριβῶς τ' ἀντίθετα μοὶ ἐπέστελλεν ὁ Ὑψηλάντης, ὅτι ἐν Βιέννῃ τῷ ὑπεσχέθησαν ἀμοιβὴν διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ἂν ὑπεσχέθησαν, δὲν ἐτήρησαν τὴν ὑπόσχεσιν, ἐγὼ δὲ δὲν ἐδυνάμην νὰ ἐννοήσω ἀμοιβὴν τίνος ἢ διὰ τί. Ἐξ Ἀθηνῶν δὲ ἡ γνώμη τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Κοντοσταύλου ἦν, ὅτι τὰ πάντα ἔχομεν νὰ περιμένωμεν παρὰ τῆς Ἀγγλίας, καὶ μοὶ ἔγραφεν, ὡς ἀπαιτῶν νὰ τῷ εἰπῶ ὅτι ἡ Γερμανία συμπράττει μετὰ τῆς Ἀγγλίας, ἐν ᾧ, ἐξ ἐναντίας, κατὰ πάσας τὰς παρατηρήσεις μου, ἐφαίνετο λίαν δυσηρεστημένη κατὰ

τῆς τότε Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως. Ἤρξατο δὲ τότε λόγος γινόμενος καὶ περὶ συγκροτήσεως εὐρωπαϊκοῦ Συνεδρίου πρὸς κανονισμὸν τῶν ἐν ταῖς Σλαυϊκαῖς χώραις τῆς Τουρκίας ἀνησυχιῶν, ἃς ἐξήγειραν αἱ ἐν Βουλγαρίᾳ ὠμότητες.

Ἐγὼ δέ, ἐν ὅσῳ ἔβλεπον τοὺς Σλαύους μαχομένους ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των, ἤθελον, καὶ ἐπισήμως τε καὶ ἰδιωτικῶς ἔγραφον πρὸς τὸν Ὑπουργὸν Κοντόσταυλον καὶ τὸν Πρωθυπουργὸν Κουμουνδοῦρον, νὰ μὴ ἵστανται ἀπαθεῖς οἱ ἔξω Ἕλληνες, νὰ ἐγερθῶσι καὶ αὐτοί, ἵνα μὴ μείνωσιν ἀμέτοχοι τῆς διανομῆς τῶν βραβείων κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς νίκης, ἡ δ' ἐλευθέρα Ἑλλάς, ἐν εἰρήνῃ διατελοῦσα, κατὰ τὴν ἀξίωσιν τῆς Εὐρώπης, νὰ ὑποστηρίζῃ μὲν ἐκείνους διὰ λόγου, διὰ διπλωματικῆς παρεμβάσεως καὶ διὰ παντὸς θεμιτοῦ τρόπου, νὰ χορηγῇ δ' ἐγγυήσεις εἰς τὴν Εὐρώπην, περὶ τοῦ ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς ἔσται τὸ στοιχεῖον τοῦ πολιτισμοῦ ἐν Ἀνατολῇ, καὶ ἐν τέλει δ', ἂν ἡ ἀποχὴ αὐτῆς καταστῇ ἀδύνατος, νὰ κατέλθῃ ἐπίσης εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἀλλ' αἱ γνῶμαι καὶ προτροπαί μου ὀλίγην ἤσκουν ἐπιῤῥοὴν ἐν Ἀθήναις.

Ἐν δὲ Κρήτῃ διεδόθη ἡ εἴδησις ὅτι ἐνέργειαι ἐγένοντο ὅπως ἡ νῆσος κηρυχθῇ ἡγεμονία ἀνεξάρτητος, καὶ ἐκλέξῃ, ὡς ἡγεμόνα αὐτῆς, τόν.... Ὑψηλάντην, περὶ οὗ ἐνομίζετο ὅτι πολλὰ ἑκατομμύρια εἶχεν ἀρτίως κληρονομήσῃ παρὰ τοῦ ἀποβιώσαντος πενθεροῦ του. Πολλοὶ μάλιστα ἐπίστευον ὅτι ταῦτα προήρχοντο ἐκ πρωτοβουλίας αὐτοῦ τοῦ Ὑψηλάντου. Ἐγὼ δέ, θεωρῶν τὴν τοιαύτην ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος μόνωσιν τῆς Κρήτης ἐπιβλαβεστάτην, δὲν ἔλειψα νὰ γράψω περὶ τούτου εἰς τὸν Ὑψηλάντην, ὅστις ἠρνήθη ὅτι τῷ ἔγιναν προτάσεις ἢ ὅτι τὰς δέχεται.

Τῇ 18)30 δέ, ἀναχωρήσαντος εἰς ἄδειαν τρίμηνον τοῦ Γραμματέως μου Ἀργυροπούλου, ἐζήτησα νὰ μοὶ πεμφθῇ ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ, ὡς ἀντικαταστάτης του, ὁ ἐν Βιέννῃ Ἀλ. Σκουζές, ὅπερ ὅμως δὲν ἔγινε.

Ἐπισκέψεις δ' ἔσχον ἐξ Ἀθηνῶν τοῦ ζωγράφου Φ. Μαργαρίτου, ἐλθόντος πρὸς πώλησιν πλουσίας νομισματικῆς συλλογῆς, ἣν εἶχε καταρτίσῃ, καὶ συγχρόνως καὶ τοῦ πολλὰ περὶ γεωγραφίας τῆς Μακεδονίας γράψαντος Κ. Δήμιτσα.

Ὁ δὲ Πρίγκηψ Μέϊνιγγεν μοὶ ἀνήγγειλεν, ὅτι ἀπήρχετο εἰς Ἑλλάδα. Διατρίβοντος δὲ τότε τοῦ Βασιλέως εἰς Δανίαν, μοὶ ἐμήνυσεν ὁ Αὐτοκράτωρ, ὅτι ἐπιθυμεῖ πολὺ νὰ τὸν ἴδῃ ἐν Βερολίνῳ, περὶ οὗ καὶ ἔσπευσα νὰ εἰδοποιήσω τὴν Α. Μ., καὶ τῇ 6)18 Αὐγούστου ἔλαβον τηλεγραφικὴν ἀπάντησιν, ὅτι ὁ Βασιλεὺς θέλει μὲν ἔλθῃ, ἀλλὰ δὲν δύναται πρὸ τῆς 3 Σεπτεμβρίου.

Περίεργος δ' ἦν ἡ ἀτμοσφαιρικὴ κατάστασις κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, διότι, κατὰ τὴν 13)25 Αὐγούστου χιὼν πυκνὴ ἔπεσεν εἰς Γαστεΐν, καὶ τοσοῦτο ἦν τὸ ψύχος, ὥστε ἀνηγγέλθη ὅτι τρεῖς ἄνθρωποι ἀπέθανον ἐξ αὐτοῦ.

Κατ' αὐτὰς δὲ τὰς ἡμέρας ἐγκατέλιπεν ἡμᾶς ὁ εἰς ἐπίσκεψιν ἐλθὼν Εὐγένιος, καὶ ἀντ' ἐκείνου ἦλθε πρὸς ἡμᾶς, μετὰ δεκαπενθημέρου ἀδείας, ὁ Κλέων.

Κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀνέσεως ἐπεδιδόμην εἰς τὴν γαλλικὴν σύνταξιν τῆς Ἱστορίας τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας.

Ὑπὸ τῆς Ἡγεμονίδος Στούρζα προσκληθεὶς εἰς Βάδεν περὶ τὰ μέσα Αὐγούστου, ἠναγκάσθην ν' ἀποποιηθῶ, πρῶτον διότι εἶχον τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Ἀριστείδου, καὶ δεύτερον διότι ἤμην ἄνευ Γραμματέως. Ἐπαναληφθείσης δὲ τῆς προσκλήσεως μετὰ ἕνα μῆνα, ἡτοιμάσθην ν' ἀπέλθω, ὅτε, τηλεγραφικῶς ἀγγελθέντος μοι ὅτι ὁ ἡμέτερος Βασιλεὺς ἔρχεται εἰς Βερολῖνον, ἠναγκάσθην νὰ γράψω τῷ Αὐθέντῃ, ὅτι ἀναβάλλω τὴν ἔλευσίν μου. Προσεκάλεσε δ' ὁ Αὐτοκράτωρ τὸν Βασιλέα νὰ κατοικήσῃ εἰς τὰ Ἀνάκτορα, καὶ ἠρώτησε, ἂν ἐπιθυμῇ νὰ παρευρεθῇ εἰς τὰ ἐπικείμενα Μεγάλα Γυμνάσια. Διετάχθην ὅμως ν' ἀπαντήσω, ὅτι ὁ Βασιλεὺς θὰ κατοικήσῃ εἰς ξενοδοχεῖον, καὶ περὶ τῶν Γυμνασίων, ὅτι θ' ἀποφασίσῃ ἀφ' οὗ ἔλθῃ. Εὗρε δὲ τὴν ἀπάντησιν ὁπωσοῦν ἀπότομον ὁ Αὐλάρχης Κόμης Pücklen, καὶ μὲ παρεκίνησε νὰ τὴν χρωματίσω πως, ὅταν τὴν κοινοποιήσω, ὅπερ καὶ ἔπραξα. Ἐνῳκίασα δὲ δωμάτιον εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν Ξενοδοχεῖον· ἀλλ' αἴφνης ἄλλο τηλεγράφημα μοὶ ἀνήγγειλεν, ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἀναβάλλει τὴν ἔλευσίν του, ὥστε ἔσπευσα ν' ἀκυρώσω τὴν ἐνοικίασιν, ὁ δ' Αὐτοκράτωρ ἀπῆλθεν εἰς τὰ γυμνάσια καὶ τοῦ Βασιλέως ἡ ἀπουσία ἤρχισε παρεξηγουμένη, καὶ ἐφημερίδες τινὲς διέδιδον,

ὅτι ὁ Βασιλεὺς δὲν θὰ ἐπέστρεφεν, ἂν ἡ Κρήτη δὲν ἐδίδετο εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τέλος τῇ 24 Σεπτεμβρίου (6 Ὀκτωβρίου), προσκληθεὶς τηλεγραφικῶς, ἀπῆλθον εἰς Ἀμβοῦργον, ὅπου, τῇ ἐπαύριον, ἀφίχθη καὶ ὁ Βασιλεὺς μετὰ τῶν τριῶν Ἡγεμονοπαίδων καὶ τῆς μητρός του, τῆς Βασιλίσσης τῆς Δανίας, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι τὸν Αὐτοκράτορα, διατρίβοντα ἤδη ἐν Βάδεν, θέλει μεταβῇ νὰ συναντήσῃ ἐκεῖ. Ἀφ᾿ οὗ δὲ μετὰ τῆς Βασιλικῆς συνοδείας ἐπεσκέφθην τοὺς λιμένας τοῦ Ἀμβούργου καὶ τὰς ὄχθας τῆς Ἔλβης, παρεκάθησα ἐν τῷ ξενοδοχείῳ εἰς τὴν Βασιλικὴν τράπεζαν παρὰ τῇ φιλοφρονεστάτῃ καὶ ἐπιεικεστάτῃ Βασιλίσσῃ τῆς Δανίας· εἶτα δὲ τὴν νύκτα πᾶσαν ὁδοιπορήσαντες διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, ἐφθάσαμεν τὴν ἐπιοῦσαν περὶ τὰς 10 εἰς Φραγκφόρτην, ὅθεν ἡ Βασιλικὴ οἰκογένεια, μετὰ τοῦ Διαδόχου τῆς Δανίας, ὃν ἐκεῖ ἀπήντησεν, ἀπῆλθεν εἰς Ῥουμπεγχάϊμ, τὸ κοινὸν ἐτήσιον συνεντευκτήριον τῆς Δανικῆς οἰκογενείας, ἐγὼ δέ, μετὰ τὸ πρόγευμα, μετέβην εἰς Βάδεν. Καθ᾿ ὁδὸν ἀπήντησα τὸν κ. Χατζῆ Λαζάρου μετὰ τῆς συζύγου του (τὸ γένος Ῥετσίνα), ἀπερχομένης εἰς Παρισίους πρὸς θεραπείαν τῶν πασχόντων της ὀφθαλμῶν. Φθὰς δὲ περὶ τὰς 5 ½, ἐγενόμην περιχαρῶς δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Αὐθέντου Στούρζα, καὶ διὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Ὑπασπιστοῦ, πρίγκηπος Ῥαδζιβὶλλ, ἀνήγγειλα εἰς τὸν Αὐτοκράτορα τὴν ἔλευσιν τοῦ Βασιλέως, δι᾿ ὃν ἐνῳκίασα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Ἀγγλίας δωμάτια.

Τῇ ἐπαύριον ὅμως (Δευτέραν), ἐλθὼν πρὸς ἐμὲ ὁ κ. Ῥάδοβιτς, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ περιέμενε τὸν Βασιλέα ἤδη τὴν Κυριακήν, ἀλλ᾿ ἤδη, ἐξ αἰτίας τῶν γυμνασίων, δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ τὸν δεχθῇ εἰμὴ τὴν Τετάρτην, καὶ τοῦτο ἔσπευσα καὶ νὰ γράψω καὶ νὰ τηλεγραφήσω, ὥστε ὁ Βασιλεὺς ἀφίχθη τῷ ὄντι μόνον τὴν Τετάρτην 29 Σεπτεμβρίου (11 Ὀκτωβρίου) περὶ μεσημβρίαν, καὶ ἐγένετο δεκτὸς εἰς τὸν σταθμὸν ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος.

Συνοδεύσας δὲ τὸν Βασιλέα εἰς τὸ ξενοδοχεῖόν του, ἐκλήθην καὶ παρεκάθησα εἰς τὸ πρόγευμα. Ἐπ᾿ αὐτοῦ τῷ ἔφερον ἐπισκεπτήριον, ὃ ἀναγνοὺς ὁ Βασιλεύς, ἀπήντησεν ὅτι εὐχαριστεῖ καὶ

θέλει ἐπιστρέψῃ ὁ ἴδιος τὴν ἐπίσκεψιν. Ἦν δὲ τῆς ὡραίας κυρίας Ῥοβερέδου, συζύγου τοῦ ποτὲ Πρέσβεως τῆς Πορτογαλλίας ἐν Δανίᾳ. Εἶτα δὲ παρηκολούθησα τὸν Βασιλέα, ἐπισκεφθέντα τὸν Αὐτοκράτορα καὶ τὸν Μέγαν Δοῦκα καὶ τὴν Μεγάλην Δούκισσαν τοῦ Βάδεν (γαμβρὸν καὶ θυγατέρα τοῦ Αὐτοκράτορος), καὶ εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἐπισκέψεις, κατὰ τὴν ἐθιμοταξ,αν, ἐμείναμεν οἱ τὸν ἐπισκεπτόμενον συνοδεύοντες μετὰ τῆς συνοδείας τῶν πρὸς οὓς ἡ ἐπίσκεψις. Κατὰ τὰς 5 ½ δέ, προσκληθεὶς ἐκάθησα εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν γεῦμα, μεταξὺ τοῦ Αὐλάρχου Πύκλερ καὶ τοῦ κ. Κρεπίβιτς, καί, ὅτε ἐπεστρέψαμεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ὁ Βασιλεὺς μοὶ ἔδωκε τὴν ἅμαξάν του, καὶ ἕνα Μεγαλόσταυρον τοῦ Σωτῆρος, ἵνα φέρω αὐτὸν εἰς τὸν Μέγαν Δοῦκα, ὅστις, μετὰ τὸ γεῦμα, εἶχεν ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ μέγαρόν του, κείμενον εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὑπερκειμένου τῇ πόλει καλοῦ λόφου.

Τὸν Μέγαν Δοῦκα εὗρον μόνον ἐν τῷ γραφείῳ του, καὶ ἡ ὑποδοχή του ὑπῆρξεν ἐγκαρδιωτάτη. Τὸ παράσημον ἐδέχθη μετὰ χαρᾶς καὶ εὐγνωμοσύνης, καὶ εὗρον εὐκαιρίαν διὰ μακρῶν νὰ τῷ ὁμιλήσω ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος, ὃ εἶχεν ἡ Εὐρώπη νὰ μὴ παραβλέψῃ τὴν Ἑλληνικὴν φυλήν, ὅτε πᾶσα προσπάθεια κατεβάλλετο ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως καὶ ἐνισχύσεως τῆς Σλαυϊκῆς.

Ἐπιστρέψας δ' ἐπορεύθην πρὸς τὸν κ. Ράδοβιτς καὶ ἀνήγγειλα καὶ αὐτῷ, ὅτι τῷ ἀπενεμήθη ὁ Μεγαλόσταυρος, ὃν καὶ τῷ ἐπέδωκα μετὰ δύω ἡμέρας. Ἔπειτα δ' ἀμέσως μετὰ τοῦ Βασιλέως ἐπέστρεψα πάλιν εἰς τὸ Δουκικὸν μέγαρον, ὅπου ἐδίδετο μεγάλη μουσικὴ ἑσπερίς. Ἔλαβον δὲ τότε ἀφορμὴν νὰ ἐκτιμήσω τοῦ Βασιλέως ἡμῶν τὴν μεγάλην ἀφέλειαν τῶν τρόπων καὶ αἰσθημάτων. Ἀναβὰς δ' εἰς τὴν ἅμαξαν πρῶτος, εὑρέθη πρὸς τ' ἀριστερά. Ὅτε δ' ἐγὼ ἠθέλησα νὰ μεταβῶ εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην, «Κάθησον» μοὶ εἶπε, «τὶ σημαίνει; Εἶναι σκότος, κανεὶς δὲν μᾶς βλέπει». Καὶ οὕτως ἐμείναμεν.

Ἡ ἑσπερὶς ἦτο λαμπρά. Πᾶσαι αἱ ἐπισημότητες παρευρίσκοντο εἰς αὐτήν· μεταξὺ δὲ τῶν μουσουργῶν διεκρίνοντο δύο ἀδελφοί, πολλὰ παίξαντες ἐπὶ δύω κυμβάλλων ὁμοῦ, ἃ ἦσαν ἐναντίον ἀλλήλοις ἐστραμμένα. Ὅ,τι δὲ ὑπὲρ πάντα ἐθαύμασα,

ἦν ἡ τῶν τρόπων εὐγένεια τῆς Μεγάλης Δουκίσσης (τῆς θυγατρὸς τοῦ Αὐτοκράτορος), ἥτις, ἐν ἄλλοις, παρατηρήσασα ὅτι δὲν ἐκαθήμην καταλλήλως, ἵνα βλέπω τοὺς παίζοντας, μοὶ προσέφερεν ἡ ἰδία ἕδραν καὶ μὲ παρεκάλεσε ν' ἀλλάξω θέσιν.

Ἔληξε δ' ἡ συναναστροφὴ περὶ τὰς 10½ καὶ τότε συναπῆλθον πάλιν μετὰ τοῦ Βασιλέως καὶ ἔμεινα πλησίον του εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ὅπου ἦλθε καὶ ἡ κυρία Ράδοβιτς, μέχρι τῆς 1 μετὰ τὸ μεσονύκτιον, ὅτε ἡ Α. Μ. ἀνεχώρησε διὰ τοῦ σιδηροδρόμου. Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἔμαθον παρὰ τοῦ κ. Ράδοβιτς, ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ μεγάλως ηὐχαριστήθη ἐκ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης.

Πολλοὶ δὲ διῃτῶντο τότε ἐν Βάδεν ἐπίσημοι, ὡς ὁ πρίγκηψ Furstemberg μετὰ τῆς χαριεστάτης θυγατρός του, ὁ ποτὲ ἐν Ἀθήναις Πρέσβυς τῆς Ρωσσίας κ. Περσιάνης μετὰ τῆς συζύγου του, καὶ ὁ ποτὲ ἐν Ἀθήναις ἐπίσης Γραμματεὺς τῆς Ρωσσικῆς Πρεσβείας Πρίγκηψ Γαγάριν μετὰ συγγενῶν, ἡ οἰκογένεια τοῦ ποτὲ ἐν Ἀθήναις Πρέσβεως τῆς Αὐστρίας Βαρώνου Τέστα, ὁ ἄλλοτε ἐν Παρισίοις συνάδελφός μου Πρέσβυς τῆς Βρασιλίας Ἰταγιούβας, ὁ τῆς Πρωσσίας κ. Φλέμιγγ, οὗ ἡ γυνὴ ἦν θυγάτηρ τῆς Βετίνας Ἄρνιμ, περιφήμου διὰ τὴν φιλίαν, ἥτις τὴν συνέδεε μετὰ τοῦ Γαίτου, ἡ ὡραιοτάτη κυρία Βαλασέλσκη, ἀδελφὴ τοῦ Σκοβελέφ, ἡ κυρία Μαλθσάν, ἧς ἀνωτέρω ἐμνημόνευσα, ἡ καθ' ἑσπέρας σχεδὸν φιλοξένως δεχομένη κυρία Mühlens, ὁ Πρόξενος τοῦ Βελγίου Lejeune μετὰ τῶν ὡραίων του θυγατέρων, ὁ εὐφυὴς καὶ πολύγλωττος Πρέσβυς τῆς Ρωσσίας ἐν Βάδεν κ. Koloszyn καὶ ἄλλοι διάφοροι. Συνεχῶς δ' ἔβλεπον τὴν Ρωσσίδα κυρίαν Βερατίνσκη, ἐκ τῆς Καυκασίας οἰκογενείας Ἀβαμελέα, Κυρίαν τῆς Τιμῆς ἐπὶ Αὐτοκράτορος Νικολάου, ἀγχινουστάτην δὲ καὶ λογιωτάτην, μετὰ μεγίστης εὐχερείας ἀγγλιστὶ στιχουργοῦσαν. Παρ' αὐτῇ ἐνίοτε τὸ ἑσπέρας ἤρχοντο εἰς στενώτατον κύκλον ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ ἡ Αὐτοκράτειρα, καὶ τότε πάντοτε, κατ' ἄδειάν των, καὶ ἐγὼ προσεκαλούμην. Ἐγνωρίσθην δὲ παρ' αὐτῇ καὶ μετὰ τῆς κυρίας Ριβέϊρα, χήρας Πορτογαλλίδος, ἀλλ' ἐκ γενετῆς Ρωσσίδος, ἀνατρεφούσης παρ' ἑαυτῇ τὴν ὡραίαν πρόσηβον ἀνεψιάν της, Πριγκήπισσαν Μίλαν Λαβάνοφ, πολὺ ἀπέχων τοῦ νὰ

προϊδῶ τότε ὅτι αὕτη θὰ ἐγίνετό ποτε ἡ ἀνδραδέλφη τῆς θυγατρός μου.

Μετὰ τῶν εἰς τὰ πολιτικὰ δὲ μᾶλλον μεμυημένων παροίκων τῆς Βάδεν, ἐπιρροήν τινα δυναμένων νὰ ἐξασκήσωσι, δὲν ἔπαυον συνδιαλεγόμενος περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Ἀνατολῆς, καὶ προσπαθῶν νὰ τοῖς ἀποδείξω πόσον ἐπιβλαβὲς εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Εὐρώπης θὰ ἦν ἡ πολιτική, ἡ ἐπιτρέπουσα τὴν εἰς ὑπερβολὴν αὔξησιν τῶν Σλαύων ἐν Ἀνατολῇ, ἄνευ ἀναλόγου ἀντισταθμίσεως ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου. Πολλὰ δ' ἰδίως συνδιελέγην περὶ Ἑλλάδος μετὰ τοῦ Πρίγκηπος τῆς Βεϊμάρης, πατρὸς τῆς μελλούσης Βασιλίσσης τῆς Βυρτεμβέργης, ᾧ ἐνέτυχον παρὰ τῇ κυρίᾳ Βαρατίνσκη. Ἀλλ' ἐκ τῶν πολλῶν, οὓς ἐπροσπάθουν νὰ πείσω, ὁ μὲν Πρέσβυς τῆς Γαλλίας ἐν Πρωσσίᾳ, Γοντὼ Βυρὼν (ὃν εἵλκυεν εἰς Βάδεν ἡ θερμή του φιλία πρὸς τὴν Ρωσσίδα Πριγκήπισσαν Ὀβολένσκαν), μοὶ ἔλεγεν ὅτι, ἄν, ἐκλιπούσης τῆς Τουρκίας ἐξ Εὐρώπης, διεδέχοντο αὐτὴν Σλαῦοι καὶ Ἕλληνες, θὰ ἐπέφερε τοῦτο γενικὴν ἀναστάτωσιν, διότι οἱ διάδοχοι τῶν Τούρκων δὲν ἦσαν ἔτι ἕτοιμοι, ὁ δὲ Ἰταγιούβας, λόγου γενομένου περὶ πτώσεως τῆς Τουρκίας, ἔλεγεν, ὅτι ποτὲ δὲν θὰ συγκατένευον εἰς αὐτὴν οἱ Ἄγγλοι, φοβούμενοι τὴν ὀργὴν τῶν ἐν Ἰνδίαις ὀθωμανῶν· ἡ Γερμανία δ' ὅτι δὲν θὰ ἐνεργήσῃ ἀνεξαρτήτως τῶν Ἄγγλων, ἵνα μὴ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς σχηματισμὸν τετραπλῆς συμμαχίας, ἐξ ἧς νὰ μένῃ ἀποκεκλεισμένη. Ἀλλ' ὅμως ἐπισημότατος ἀνὴρ ἐφρόνει ὅτι τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα δὲν δύναται νὰ λυθῇ, εἰμὴ ἂν πάντες οἱ ἐκεῖ χριστιανοὶ ταχθῶσιν ὑπὸ τὴν Ἑλλάδα.

Εἰς τὸν περίπατον, ἡμέραν τινα, ἀπήντησα τὴν κυρίαν Meyer, ἣν εἶχον γνωρίσῃ ἐν Βερολίνῳ παρὰ τῇ κυρίᾳ Σουσμάνν, ἀγοράσασαν ὡραιοτάτην ἀγροικίαν εἰς τὰς δενδροστοιχίας περὶ τὸ Βάδεν, καὶ ἐκεῖ τὴν ἐπεσκέφθην, κατοικοῦσαν μετὰ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῶν δύω θυγατέρων της. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἠναγκάσθη νὰ ἐκποιήσῃ αὐτήν, καθ' ὃ ἐκ θεμελίων φθειρομένην καὶ σηπομένην ὑπὸ τοῦ παρασίτου, τοῦ καλουμένου σπόγγος (Schwamm), ὃ πολλαχοῦ τῆς Γερμανίας παράγει ἡ ὑπόγειος ὑγρασία.

Ἐν μιᾷ τῶν ἑσπερῶν (2)14 Ὀκτωβρίου) προσεκλήθην εἰς τῆς κυρίας Φλέμιγγ εἰς παράστασιν, ὑπὸ τῶν θυγατέρων της καὶ ἄλλων, μικρᾶς, λίαν ἐπιτυχούσης, κωμῳδίας, ἣν εἶχε γράψῃ ἡ ἀδελφή της, κυρία Grimm, γυνὴ τοῦ ἐπισήμου Ἀκαδημαϊκοῦ. Ἐκεῖθεν δὲ μετέβην εἰς πολυάνθρωπον καὶ διακεκριμένην συναναστροφὴν τῆς Δουκίσσης Ἅμιλτων, ἧς ἡ ὡραιοτάτη θυγάτηρ ἦν ἡ σύζυγος τοῦ Πρίγκηπος τοῦ Μονάκου, ἀφ' οὗ ὅμως ἔζη κεχωρισμένη. Ἐλθόντα δ' ἐπὶ δύω ἡμέρας πρὸς ἐμὲ καὶ τὸν Ὄθωνα ἐκ Καρλσρούης, ἐδέχθη εὐμενέστατα ὁ Ἡγεμὼν Στούρζας, καὶ εἰς τὰς θυγατέρας μου ἔπεμψεν εἰς Βερολῖνον τὴν φωτογραφίαν του, καὶ ἓν κυτίον κουραβέων.

Τῇ 8)20 Ὀκτωβρίου ἀνεχώρησεν ὁ Αὐτοκράτωρ, καὶ τῇ 14)26 ἡ Αὐτοκράτειρα, ἥτις, εἰς τὸν σταθμόν, μοὶ ἐσύστησε τὰς ἐρχομένας Χαριάτη, περὶ ὧν μοὶ εἶχεν ἤδη μηνύσῃ. Τῇ δὲ 16)28, ἀποχωρισθεὶς καὶ ἐγὼ τῆς φιλοξένου ἡγεμονικῆς οἰκογενείας, ἐπισκεφθεὶς πρῶτον τὸν Ὄθωνα ἐν Καρλσρούῃ, εἰς Βερολῖνον ἐπέστρεψα τῇ 19)31.

Συγχρόνως δὲ μετ' ἐμοῦ ἔφθασε καὶ ὁ κ. Χαριάτης, ἀδελφὸς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κερκύρας, συνοδεύων ἄλλου ἀποθανόντος ἀδελφοῦ δύω θυγατέρας καὶ ἓν μικρὸν παιδίον.

Ὅτε ὁ Ἡγεμὼν Στούρζας ᾠκοδόμησεν ἐν Βάδεν εἰς τὴν κορυφὴν γραφικοῦ λόφου ὡραῖον ἐκκλησίδιον κορινθιακοῦ ῥυθμοῦ, εἰς ἐπικόσμησιν τοῦ τάφου τοῦ ἐκεῖ ἀποθανόντος υἱοῦ του, προσεκάλεσε τὸν τότε ἐφημέριον τῆς ἐν Βιέννῃ Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, ἵνα τὸ ἐγκαινιάσῃ. Παρευρεθεῖσα δ' εἰς τὴν θρησκευτικὴν ταύτην τελετὴν ἡ Αὐτοκράτειρα τῆς Γερμανίας, ἐγνώρισε τὸν ἐφημέριον, συνδιελέχθη μετ' αὐτοῦ διὰ μακρῶν καὶ τῷ ἔδωκε πολλὰ δείγματα εὐμενείας. Μετὰ παρέλευσιν δ' ἐτῶν, εἰς Ἀρχιεπίσκοπον Κερκύρας προχειρισθεὶς ὁ ἐφημέριος, ἀνήγγειλε τοῦτο δι' ἐπιστολῆς του εἰς τὴν Ἡγεμονίδα, καὶ συγχρόνως τῇ ἀνέφερε τὴν συμφοράν, ἥτις ἐπῆλθεν εἰς τὴν οἰκογένειάν του διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ἀδελφοῦ του, ἀφήσαντος ὀρφανὰ τέκνα πενόμενα. Τότε ἡ Αὐτοκράτειρα μεγαλοψύχως ἀπεφάσισε νὰ δεχθῇ, ὡς ὑπότροφον, εἰς τὸ ὑπ' αὐτῆς προστατευόμενον παρθεναγω-

γεῖον τῶν ἀπόρων ὑπαλλήλων ἐν Σαρλόττεμβουργ τὴν μίαν τῶν ὀρφανῶν, καὶ τὴν ἐπὶ ταύτης ἐπιτήρησιν μοὶ εἶχε συστήση, ὅτε ἤμην εἰς Βάδεν. Μετὰ τῆς Αὐτοκρατορικῆς δ' ὑποτρόφου ἔπεμψεν ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ τὴν πρεσβυτέραν αὐτῆς ἀδελφήν, ἵνα, ἰδίᾳ αὐτοῦ δαπάνῃ, καταταχθῇ εἰς τὸ αὐτὸ ἐκπαιδευτήριον, καὶ προσέτι καὶ τὸν μικρὸν ἀδελφόν των, ἵνα ταχθῇ εἰς τὸ Στρατιωτικὸν Σχολεῖον.

Καὶ τοῦτο μὲν τὸ τελευταῖον ἐγὼ παρεκώλυσα, καὶ ἔπεισα τὸν θεῖον νὰ φέρῃ τὸ παιδίον ὀπίσω εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι, μόλις ὀκταετές, καὶ ἀσθενικόν, οὐ μόνον τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ἐθνισμόν του, ἀλλὰ καὶ αὐτήν του τὴν ζωὴν θὰ διεκινδύνευεν. Αἱ δὲ νεάνιδες κατετάχθησαν εἰς τὸ σχολεῖον, καὶ ἡ μὲν αὐτοκρατορικὴ ὑπότροφος ἔμεινεν ἐκεῖ ἐπὶ τριετίαν, διὰ δὲ τὴν πρωτότοκον, ἀναγκασθεῖσαν νὰ ἐξέλθῃ μετὰ ἓν ἔτος, διότι εἶχεν ἡλικίαν ὑπὲρ τὴν κεκανονισμένην, ἐμερίμνησα, τὸ ἐπ' ἐμοί, νὰ παραληφθῇ εἰς ἰδιωτικὸν κατάστημα, ὅθεν εἶτα μετέβη εἰς οἰκογένειαν, ὡς οἰκότροφος. Μετέβαινον δ' εἰς τὰς ἐξετάσεις τῆς ἄλλης ἀδελφῆς, εἰς ἃς καὶ ἡ Αὐτοκράτειρα παρευρίσκετο, καὶ κατὰ τὰς ἑορτάς, παρελαμβάνομεν καὶ αὐτὴν καὶ τὰς ἐν τῷ αὐτῷ καταστήματι τρεφομένας νέας Ῥωμουνίδας παρ' ἡμῖν καὶ ἐφέρομεν αὐτὰς εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν μου ἐκ Βάδεν, ἔλαβον ἐπιστολὴν τοῦ ἐφημεριδογράφου Βολόβσκη ἐκ Βιέννης, ζητοῦντός μοι τὴν ἄδειαν νὰ μεταφρασθῶσι τὰ διηγήματά μου Πολωνιστί· καὶ τῷ ἔδωκα μὲν προθύμως αὐτήν, ἂν ὅμως καὶ ἐξετελέσθη, οὐδ' ἠρεύνησά ποτε, οὐδ' ἠξεύρω.

Τῇ δὲ 28 Ὀκτωβρίου (9 Νοεμβρίου) ἐπιστολὴ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Πρωσσίας μοὶ ἀνήγγειλεν, ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ μοὶ ἀπένειμε τὸν Μεγαλόσταυρον τοῦ Ἐρυθροῦ Ἀετοῦ, ὅστις καὶ μοὶ ἐπέμφθη ἐντὸς ὀλίγου.

Διατρίβουσα τότε ἐν Βερολίνῳ ἡ φίλη ἡμῶν Ἀμερικανὶς κυρία Βερδάν, ἔλαβε παρὰ τῆς τότε Ἡγεμονίδος, εἶτα δὲ Βασιλίσσης τῆς Ῥωμανίας, ποιημάτιον, ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν Ἀμερικανὸν ποιητὴν Λογγφέλω, μετὰ ῥητῆς παραγγελίας, ἥτις οὐκ

ὀλίγον μ' ἐξέπληξε, διότι δὲν ἐγνώριζον τὴν Ἡγεμονίδα, νὰ τὸ δείξῃ καὶ εἰς ἐμέ. Εὗρον δ' αὐτὸ χαριέστατον καὶ ὡραῖον, ὡς εἰσὶ πάντα τὰ λυρικὰ ἔργα τῆς μουσοτραφοῦς Ἀνάσσης.

Ἐν τούτοις, ἐν ᾧ αἱ σλαυικαὶ ἐπαρχίαι τῆς Τουρκίας ἦσαν ἀνάστατοι καὶ ἐμάχοντο ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των, οἱ δὲ Ῥωμοῦνοι ἀντεποιοῦντο πλήρη ἀνεξαρτησίαν, χωρὶς οἱ Τοῦρκοι σπουδαίως ν' ἀνθίστανται, τὰ ἐν Ἑλλάδι εἶχον κακῶς, ὡρισμένον σχέδιον φαίνεται ὅτι δὲν εἶχε τὸ Ὑπουργεῖον, ὃ διεδέχθη τῇ 27 Νοεμβρίου ὁ Δελιγεώργης, ἀλλ' ἐπὶ μίαν μόνον ἡμέραν. Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἔλαβον τηλεγράφημα, παραγγέλλον μοι νὰ μὴ φέρω εἰς γνῶσιν τῆς Γερμανικῆς κυβερνήσεως ὑπόμνημα, ὃ μοὶ εἶχε πέμψῃ ὁ ὑπουργὸς κ. Κοντόσταυλος. Ἔλαβον δ' αὐτὸ μετά τινας ἡμέρας καὶ τότε ἀνεγνώρισα τὸ εὔλογον ταύτης τῆς διαταγῆς, διότι τὸ ὑπόμνημα τοῦτο ἦν, οὐδὲν ἄλλο, ἢ κατηγορητήριον κατὰ τῶν Σλαύων, παρὰ πολλοῖς νὰ μᾶς βλάψῃ δυνάμενον.

Ἐν τῇ ἰδιωτικῇ δ' ἐργασίᾳ μου ἐπεράτωσα τότε τὴν Ἱστορίαν τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, καὶ ἔδωκα αὐτὴν τῷ Καλβάρει εἰς τύπωσιν, ἣν ὅμως μόνον κατὰ τὸν ἑπόμενον Μάρτιον ἤρχισε, καὶ δὴ ἀφ' οὗ ὁ Λεβὺ ἐν Παρισίοις τῷ ἠγόρασε 250 σώματα.

Μεγίστη οἰκιακὴ συμφορὰ ἐφαίνετο μακρόθεν ἀπειλοῦσα ἡμᾶς. Ἡ Καρολίνα ἀπότινος ᾐσθάνετο τὴν ὑγείαν της βαρέως προσβεβλημένην, καὶ ἔμενεν ἀκίνητος ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου, κατ' ἐντολὴν τῶν ἰατρῶν, ὧν ἥκιστα ἐνθαῤῥυντικαὶ ἦσαν αἱ διαγνώσεις, παραπεμπόντων ἡμᾶς εἰς ἀλλαγὴν ἀέρος κατὰ τὸ προσεχὲς ἔαρ.

1877

Μεταξὺ τῶν τότε σπουδαζόντων ἐν Βερολίνῳ Ἑλλήνων ἦσαν καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ζαΐμη καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Καλλιγᾶ. Τούτους ἐκαλέσαμεν τῇ 3 Ἰανουαρίου εἰς γεῦμα, καὶ ὠφελήθην τῆς περιστάσεως, ἵνα κατηχήσω τοὺς νέους τούτους, οἵτινες ἔμελλον νὰ ταχθῶσι μεταξὺ τῶν πολιτευτῶν, περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ πρεσβεύω-

σιν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἄδολον καὶ ἀφιλοκερδῆ πατριωτισμόν. Μετὰ χαρᾶς δ' εἶδον, μετὰ ἔτη ἱκανά, ἀμφοτέρους ἐν Ἑλλάδι τὴν ὁδὸν ταύτην ἐντίμως ἀκολουθοῦντας.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν τούτων ὁ Πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας, κ. Οὐβρίλ, μ' ἔφερεν εἰς τὴν Ἔκθεσιν τῆς Commandanten Strasse, ἵνα ἰδῶ Ῥώσσου τινος καλλιτέχνου λίαν περιλάλητον εἰκόνα, «τὰς ζώσας δᾷδας τοῦ Νέρωνος», ἀπέραντον ἔργον, οὗ τὰ καθέκαστα εὗρον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὡραῖα, πολλὰ δ' ἐξ ἀρχαίων πρωτοτύπων, νομισμάτων, ἀναγλύφων, ἀντιγεγραμμένα, ἀλλ' εἰς ὅ, κατ' ἐμὴν κρίσιν, ἔλειπεν ἡ ἔκφρασις, καὶ προσέτι τὸ διοπτικὸν βάθος καὶ αἱ ἀναλογίαι.

Παρευρέθην δέ, μικρὸν μετὰ ταῦτα, εἰς μεγάλην ἐπικήδειον τελετήν, τὴν τῆς ἀδελφῆς τῆς Αὐτοκρατορίσσης, συζύγου δὲ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος, τοῦ Πρ. Καρόλου. Συγχρόνως δ' εἰς Ἀθήνας ἐτηλεγράφησα τὸν θάνατον τοῦ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ τῆς Βασιλίσσης, Πρίγκηπος τῆς Βυρτεμβέργης.

Ἐξ Ἀθηνῶν δ' ἔλαβον τὴν εἴδησιν, ὅτι ὁ Βούλγαρης ἠθωώθη ἐκ τῆς δίκης, εἰς ἣν ἀτόπως καὶ παραλόγως εἶχεν ὑποβληθῇ ὅτε ἐξῆλθε τοῦ Ὑπουργείου. Μοὶ ἦλθον δὲ καὶ ἃ εἶχον ζητήσῃ, παράσημα διὰ τοὺς Mulbach, E. Bötticher, Kirchow, Trieschke καὶ Kiepert. Ἀλλ' ὁ Bötticher ἐπέστρεψεν αὐτό, διότι ἤδη τὸ εἶχεν.

Ἡ κατάστασις δὲ τῆς ὑγείας τῆς φιλτάτης μου συζύγου ἐξηκολούθει δυσάρεστος πάντοτε καὶ ἀνησυχίας ἐμπνέουσα. Κληθεὶς δὲ πρὸς τῷ ἰατρῷ Βάγνερ, ὃν ἤδη εἴχομεν, καὶ ὁ ἐπισημότατος τῶν γυναικιάτρων Schröder, ἀπεφήνατο μετὰ τοῦ συναδέλφου του, ὅτι ὑπῆρχεν οἴδημα ἐσωτερικὸν ἀνίατον, ἀλλ' ὅτι τὰ καλὰ συμπτώματα παρατείνονται. Ἐλπίδος δ' ἴχνη εὑρίσκομεν, ἢ κἂν ἐζητοῦμεν ἡμεῖς ἐν τῇ θλίψει παραμυθούμενοι, τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀσθενοῦς, ὅτι ὅμοιον οἴδημα εἶχε καὶ ἄλλοτε ἐξωτερικῶς. Καὶ ἡ θυγάτηρ μου δὲ Ζωὴ δὲν ἦν ἀπηλλαγμένη εἰσέτι τοῦ δερματικοῦ νοσήματος, εἰς ὃ ἀπὸ παιδίου ὑπέκειτο, καὶ ἠναγκάσθημεν νὰ πέμψωμεν αὐτὴν εἰς Βιέννην εἰς τοῦ Ἕβρα τὸ Θεραπευτήριον. Συγχρόνως δὲ

μᾶς ἐγκατέλιπε καὶ ὁ Ἀριστείδης μετὰ τῆς Λουκίας, ἐπιστρέφοντες εἰς Ἀθήνας.

Ἐν τούτοις, τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐπὶ μᾶλλον περιεπλέκοντο, καὶ ῥωσσοτουρκικὸς πόλεμος ἐφαίνετο ἐπικείμενος. Τότε (περὶ τὸ τέλος Φεβρουαρίου) ἦλθεν ὁ κ. Ἰγνάτιεφ εἰς Βερολῖνον, καὶ ἡ κυρία του μοὶ ἔλεγεν, ὅτι ὁ Ῥωσσικὸς λαὸς ἦν λίαν φιλοπολέμως διατεθειμένος. Ταῦτα ἀνέφερον εἰς τὸ ἡμέτερον Ὑπουργεῖον, ἐκθέτων ὅτι, κατ᾽ ἐμὴν γνώμην, ἂν ὁ πόλεμος ἐξεῤῥήγνυτο, τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον ὤφειλε νὰ μὴ μείνῃ ἀδιαφόρως ἀπέχον, ὑποστηριζόμενον ἐν ἀνάγκῃ καὶ ὑπὸ τῆς Ἐλευθέρας Ἑλλάδος, διότι τότε, ἂν συνέπεια τοῦ πολέμου ἦν ἡ κατάπτωσις τῆς Τουρκίας, τῆς Εὐρώπης συμφέρον θὰ ἦν ἡ εἰς τὴν Ἑλλάδα μᾶλλον, ἢ εἰς ἄλλην ἐπίφοβον αὐτῇ Δύναμιν, ἀπονομὴ τοῦ ἐπισημοτέρου μέρους τῶν λαφύρων.

Ἀλλ᾽ ἐξ Ἀθηνῶν ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Κοντόσταυλος ἔγραφεν εἰς τὸν Γραμματέα μου, καταγγέλων με ὡς φιλοπόλεμον. Ἐν Ἀγγλίᾳ δέ, κατὰ τὸ Bluebook, ἔλεγε τῷ Lord Derby, ὅτι οἱ Ἕλληνες προτιμῶσι τοὺς Τούρκους, ὑπὲρ τοὺς Βουλγάρους. Καθ᾽ ἃ δὲ μοὶ ἔλεγεν ὁ Πρέσβυς τῆς Γαλλίας, Gonteau Biron, ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις ἦν συμφέρον ἔχουσα καὶ προσπαθοῦσα παντὶ σθένει νὰ ὑποθάλπῃ διαίρεσιν μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν Σλαύων.

Ὅπως δήποτε ὅμως, ἐπέμφθη ἐξ Ἀθηνῶν ὁ ἀξιωματικὸς Φουντουκλῆς διὰ νέαν προμήθειαν ὅπλων, καί, συνεχῶς ξενίζων αὐτόν, τὸν παρουσίασα εἰς τὰς ἀρχάς, ἰδίως εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν· ἀλλ᾽ ὅ,τι παρημελήσαμεν, ὅτε προθύμως μᾶς προσεφέρετο, μικρὸν μετὰ τὸν Γαλλικὸν πόλεμον, δὲν ἐδυνάμεθα τότε νὰ ἔχωμεν, ὅτε ἡ Γερμανικὴ Κυβέρνησις δὲν ἤθελε νὰ ἐλεγχθῇ, ὡς, τὴν προτεραίαν ἴσως πολέμου, ὅπλα παρέχουσα εἰς Δύναμιν, μέλλουσαν ἴσως νὰ μετάσχῃ αὐτοῦ.

Ἔφερα δὲ τὸν κ. Φουντουκλῆν καὶ εἰς πολλὰς μεγάλας συναναστροφὰς τῶν συναδέλφων μου καὶ εἰς ἄλλους πολιτικοὺς κύκλους, καὶ ἐσύστησα τὰς ἐνεργείας του καὶ εἰς δημοσιογράφους, εἰ καὶ ἔμαθον ὅτι ὁ κ. Bülow δυσηρεστεῖτο κατ᾽ ἐμοῦ διὰ τοῦτο.

Εἰς δὲ τὴν ἰδιαιτέραν συναναστροφὴν τῆς πεπαιδευμένης Κομίσσης Λυττιγγάου ἐγνώρισα τὴν κυρίαν Γυλδεγκρόν, χήραν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ἀποθανόντος Ὑπασπιστοῦ τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως, ἀνεψιὸν δὲ τοῦ Ὑφυπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ἔπειτα Πρέσβεως κ. Φιλιψβόρν.

Ἐπανῆλθε δὲ καὶ ἡ θυγάτηρ μου Ζωὴ ἐκ τοῦ ἐν Βιέννῃ καταστήματος τοῦ Ἕβρα, θεραπευθεῖσα, καὶ ἐν ταὐτῷ σχεδὸν ὁ υἱός μου Ὄθων ἐκ Καρλσρούης.

Τῇ 26 δὲ Φεβρουαρίου (10 Μαρτίου) ὁ τηλέγραφος ἀνήγγειλε τὴν πτῶσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου, καὶ σχηματισμὸν αὐτοῦ ὑπὸ τὸν Δελιγεώργην, καί, μεταξὺ ἄλλων εἰδήσεων περὶ τῆς ἀνωμάλου καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος, διεδίδετο καὶ ὅτι τὸ νέον Ὑπουργεῖον προὐτίθετο νὰ ἐνεργήσῃ μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ Διπλωματικὸν Σῶμα, καὶ ὁ κ. Ράδοβιτς, χρέη τότε ἐκτελῶν Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, μοὶ εἶπεν ὅτι προτίθεται νὰ ἐνεργήσῃ ἐν Ἀθήναις, ὅπως μὴ θίξωσι τὴν θέσιν μου· ἀλλὰ τὸν παρεκάλεσα νὰ μὴ πράξῃ τοῦτο, προφασιζόμενος, ὅτι ματαίως θὰ δυσηρέστει τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, μὴ ἔχουσαν πρόθεσιν νὰ μὲ μετακινήσῃ. Ἔλεγον δὲ τοῦτο, καίτοι ὢν ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ τῶν προθέσεών της, ἀλλὰ διότι δὲν ἤθελον νὰ ὀφείλω τὴν θέσιν μου εἰς ξένην ἐπέμβασιν, καὶ μάλιστα τὴν τῆς Κυβερνήσεως, παρ' ᾗ ἤμην διαπεπιστευμένος.

Κατ' ἄλλους ὁ Θ. Δελιγιάννης, ἀναλαμβάνων τὸ Ὑπουργεῖον, ἔμελλε νὰ καταργήσῃ τὰς πρεσβείας. Ἑτέρα δ' εἴδησις ἐξ Ἀθηνῶν διέδιδεν ὅτι προσλαμβάνομαι εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ὡς Ὑπουργὸς τῆς Δημοσίας Παιδεύσεως, καὶ ὁ Ἀλεξ. Βυζάντιος μοὶ ἔγραψεν ἐκ Τεργέστης διὰ νὰ μ' ἐρωτήσῃ, ἂν τοῦτο ἔχηται ἀληθείας, εἰς ὃ τῷ ἀπήντησα ὅτι ἐστὶν εὐτυχῶς ἀνυπόστατον, καὶ ὅτι, ἄλλως, δὲν θὰ ἐδεχόμην, ἠξεύρων ὅτι κατ' οὐδὲν θὰ ὠφέλουν ἐν Ὑπουργείῳ οὕτω διατεθειμένῳ.

Ἐκτὸς δὲ τῶν δημοσίων μου μεριμνῶν, τὸ μόνον τότε κατέχον καὶ καταβάλλον με αἴσθημα ἦν ἡ βαθεῖα θλίψις διὰ τὴν κατάστασιν τῆς ὑγείας τῆς Καρολίνης, ἥτις ἐχώρει ἐπὶ τὰ χείρω. Ἐν ἀπελπισίᾳ, ἔγραψα περὶ αὐτῆς τῷ υἱῷ μου Ἀλέξῃ, ἐπεκα-

λέσθην δὲ τὴν βοήθειαν καὶ τοῦ ἰατροῦ Meyer, ὅστις ἐκήρυξε μὲν καὶ αὐτὸς τὸ ἀθεράπευτον τοῦ σαρκοβόρου καρκίνου, ἐξ οὗ κατετρύχετο, ἀλλ' οὐχ' ἧττον, ὑπεσχέθη νὰ ἐπιφέρῃ κἂν βελτίωσιν, ὃ καὶ δι' ἀλλεπαλλήλων καυτηριάσεων κατώρθωσεν, ὥστε τῇ 11)23 Μαρτίου εἴχομεν τὴν χαρὰν νὰ τὴν ἰδῶμεν ἐξελθοῦσαν κατὰ πρῶτον εἰς βραχὺν δι' ἁμάξης περίπατον. Μετὰ ταῦτα δὲ καὶ πεζὴ ἀκόμη ἐξῆλθεν, εἰ καὶ ἀσθενεστάτη. Ὁ δὲ Meyer, τῇ 27 Μαρτίου (8 Ἀπριλίου) εἶπεν, ὅτι ἤδη πλέον ἦν σχεδὸν βέβαιος περὶ τῆς θεραπείας. Ἐλθοῦσα δ' εἰς ἐπίσκεψιν ἡμέραν τινα ἡ κυρία Ἀράποφ, σύζυγος τοῦ Συμβούλου τῆς Ρωσσικῆς Πρεσβείας, ὡμίλησε περὶ ἠλεκτρομονοπαθητικῆς μεθόδου τοῦ Ἰταλοῦ Ματτέν, καὶ θερμῶς αὕτη μᾶς ἐσύστησε. Κατ' ἀρχὰς ἡ Καρολίνα ἀπέκρουσε πᾶσαν ἰδέαν προσφυγῆς εἰς τοιαῦτα μέσα, ἃ ἐθεώρει ἀγυρτικά· ἀλλά, μετὰ ταῦτα, βλέπουσα πάσας τὰς λοιπὰς προσπαθείας ἀποτυγχανούσας, ἠθέλησε καὶ ταύτης ν' ἀποπειραθῇ, δι' ὅ, λαβών, ἀνέγνων τὸ βιβλίον τοῦ Ματτέν, διϊσχυριζομένου ὅτι πασῶν τῶν ἀσθενειῶν ἕδρα ἦν τὸ αἷμα, καὶ ὅτι, εὑρὼν μέσα ἰαματικὰ δι' αὐτό, δύναται πασῶν τὴν ἴασιν νὰ ἐγγυηθῇ· ἀλλ ἐν τῷ τελευταίῳ φύλλῳ τοῦ βιβλίου ὡμολόγει, ὅτι τὴν θεραπείαν του ὑπεκφεύγει ὁ καρκῖνος, ὅταν διατελῇ εἰς προκεχωρημένην βαθμίδα. Ἀφαιρέσας λοιπὸν τὸ φύλλον τοῦτο, ἔδωκα τῇ φιλτάτῃ μοι συζύγῳ, κατ' ἀπαίτησιν της, τὸ σύγγραμμα εἰς ἀνάγνωσιν, ἐπιθυμῶν νὰ μὴ σβεσθῇ ἐντός της πᾶσα ἐλπίς, ἥτις ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς θὰ τὴν ὑπεστήριζε. Μαθὼν δ' ὅτι ὑπῆρχεν ἐν Βερολίνῳ καί τις ἰατρός, ἐπαγγελλόμενος τὴν θεραπευτικὴν ταύτην μέθοδον, ἐπεσκέφθην αὐτόν, ἀλλὰ μοὶ εἶπεν ὅτι, ἐπὶ τοῦ πολέμου, εἶχε μὲν διατελέσῃ εἰς σχέσεις ἀλληλογραφίας μετά τινος Ματτεϊστου, ἀλλ' ὁ ἴδιος δὲν δύναται νὰ βεβαιώσῃ ὁποῖα καὶ κατὰ πόσον βέβαια εἰσὶ τ' ἀποτελέσματα τῆς μεθόδου.

Μετὰ τοῦ Γραμματέως μου Ἀργυροπούλου εὑρέθην τότε εἰς δυσάρεστόν τινα σχέσιν. Τὸ Ὑπουργεῖον, κατὰ πρότασίν του, γενομένην ἐπὶ τῆς ἀπουσίας μου, μοὶ ἔστειλε παράσημον διὰ τὸν ὑπάλληλον τῆς Ρωσσικῆς Πρεσβείας, Βεγκενδόρφ. Ἐγὼ δέ, γνωρίζων ὅτι, οὐ μόνον οὐδὲν εἶχεν οὗτος πράξῃ ἄξιον Ἑλληνικοῦ

παρασήμου, ἀλλ' ὅτι καὶ ἡ κοινωνική του θέσις ἦν τότε τοιαύτη, ὥστε ἡ παρασημοφορία δὲν θὰ ἐτίμα πολὺ τὴν Ἑλλάδα, κρατήσας τὸ παράσημον παρ' ἐμοί, προὐτιθέμην νὰ ἐκθέσω τοὺς λόγους τούτους εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Ὁ Γραμματεύς μου, ὅμως, ὠργίσθη καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι θ' ἀπαιτήσῃ παρὰ τοῦ Ὑπουργοῦ νὰ δώσῃ εἰς αὐτόν, ὡς ἐπιτετραμμένον διατελέσαντα, τὴν ἐντολὴν τῆς ἐπιδόσεως. Γινώσκων δ' ἐγὼ ὅτι πιθανῶς καὶ θὰ ἔπραττε τοῦτο ὁ Ὑπουργός, καὶ θέλων ν' ἀποφύγω ἔριδας, ἐνέδωκα, ἴσως κακῶς ποιῶν, καὶ τὸ παράσημον ἐστάλη εἰς ὃν οὐκ ἔδει.

Ἐξ Ἑλλάδος δ' ὁ υἱός μου μοὶ ἔγραψεν ὅτι ὁ Δῆμος τῆς Ἀνδριτσαίνης εἶχε θέσῃ κατάσχεσιν ἐπὶ τῶν κτημάτων μου. Καὶ ἀνεγνώρισαν μὲν οἱ συγγενεῖς τοῦ πρώην Ὑπουργοῦ Χριστοπούλου, ὅτι ἐκεῖνος εἶχε λάβῃ τὰ χρήματα τῆς βιβλιοθήκης τῆς πατρίδος του, οὐχὶ ἐγώ, ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν κληρονομίαν του ἐδέχθησαν μόνον κατ' ἀπογραφήν, ἐδέησεν ἐγὼ ν' ἀποτίσω τὰς 8000 δραχ., ὡς συνυπογράψας τὴν παραλαβήν των.

Τῇ 22 Μαρτίου (3 Ἀπριλίου) ἦλθεν εἰς Βερολῖνον ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Βρασιλίας, καὶ τῇ 24)5 δεχθείς με εἰς μακρὰν ἀκρόασιν, μοὶ ἐξέφρασε τὴν ἀπορίαν του, διατὶ δὲν τὸν ὑπεδέχθην ἐν Ἑλλάδι, ὅτε διῆλθεν ἐκεῖθεν· ἀλλὰ τῷ ἀπήντησα ὅτι τούτου αἰτία ἦν, ὅτι δὲν ἤμην παντάπασιν ἐν Ἑλλάδι. Ἐπειδὴ δὲ πολλὰ περὶ τῆς ὁδοιπορίας του μοὶ εἶπε καὶ μ' ἠρώτησε, τῷ ἔπεμψα τὸ περὶ Λαυρίου ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας δημοσιευθὲν ὑπόμνημά μου, ἀνθ' οὗ, μετά τινας ἡμέρας, ὁ Αὐτοκράτωρ μοὶ ἔπεμψεν, ὡς ἀντίδωρον, στατιστικὸν σύγγραμμα περὶ Βρασιλίας. Τῇ δὲ 28 Μαρτίου (9 Ἀπριλίου) παρουσίασα εἰς τὸν Αὐτοκράτορα καὶ εἰς τὴν Αὐτοκράτειραν τὸν Γραμματέα μου Ἀργυρόπουλον, καὶ τοὺς νέους Ζαΐμην καὶ Καλλιγᾶν. Τῇ αὐτῇ δ' ἑσπέρᾳ, εἰς τῆς Κομίσσης Ὀριόλλα, ἐδιδάχθησαν γαλλικαὶ καὶ γερμανικαὶ κωμωδίαι, εἰς ἃς ἐπιτυχέστατα συμπαρέστησε καὶ ἡ θυγάτηρ μου Αἰμυλία.

Τῇ δὲ 1)13 Ἀπριλίου, εἰς ἑσπερινὴν συναναστροφὴν τοῦ Πρέσβεως τῆς Βρασιλίας, Βαρώνου Θανίν, δοθεῖσαν εἰς τιμὴν τοῦ Αὐτοκράτορός του καὶ τῆς Αὐτοκρατείρας, εἰς ἥν, πρὸς εὐχαρί-

στησιν τοῦ σοφοῦ Ἡγεμόνος, ἦσαν προσκεκλημένοι οἱ σοφώτεροι τῶν ἐν Βερολίνῳ ἐπιστημόνων καὶ συγγραφέων, ἀπήντησα, κατὰ πρῶτον, τὸν διάσημον ἱστορικὸν Ράγκε, ὅστις, χαριεντιζόμενος, μοὶ εἶπεν ὅτι ἦν τὸ ἥμισυ μόλις ἐμοῦ, διότι ἐγὼ μὲν εἶμαι Ραγκαβῆς, ἐκεῖνος δὲ μόνον Ράγκε.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἦν ὁ χορὸς παρὰ τῷ Πρεσβευτῇ τῆς Ἰταλίας, καὶ ἐν αὐτῷ παρουσίασα εἰς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Βρασιλίας τὰς θυγατέρας μου Ζωὴν καὶ Αἰμυλίαν, ἃς καὶ τῇ 4)16 ἔφερα εἰς τὴν Αὐλήν, πανηγυρίζουσαν τοὺς ἀῤῥαβῶνας τῆς Λουΐζης, πρωτοτόκου θυγατρὸς τοῦ Διαδόχου, μετὰ τοῦ Πρίγκηπος Μεΐνιγγεν.

Ἐν γένει ὅμως ἀπέφευγον, ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοί, τὰς συναναστοφάς, ὅσας τὸ καθῆκον δὲν μοὶ ἐπέβαλλε, διότι εἶχον τὴν καρδίαν συντετριμμένην ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς ὑγείας τῆς Καρολίνης.

Καθ' ὅσον δὲ μᾶλλον ἤγγιζεν ὁ ῥωσσοτουρκικὸς πόλεμος, πάντες, οἱ ὀρθῶς κρίνοντες, ὡς ὁ Πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, ὁ κ. Ράδοβιτς, αὐτὸς ὁ Ὑπουργὸς κ. Bülow, καὶ ἄλλοι, μοὶ ἐξέφραζον τὴν ἔκπληξίν των, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔμενον ἀμέτοχοι καὶ ἀδιάφοροι, τὸ στάδιον ἀφήνοντες ἀνοικτὸν εἰς μόνους τοὺς Σλαύους. καὶ ἀνεχόμενοι, ὑπὲρ αὐτῶν καὶ μόνων, ἡ Ρωσσία νὰ πολεμήσῃ. Ταῦτα δὲ διὰ μακρῶν ἔγραψα ἐπανειλημμένως τῷ τότε ὑπουργεύοντι Κ. Δελιγεώργῃ, ὅστις ἦν ἐκ τῶν φρονούντων, ὅτι οἱ Ἕλληνες ὤφειλον θρησκευτικῶς ν' ἀπέχωσιν ἀγῶνος, ἐξ οὗ θὰ προέκυπτεν ὑπὲρ τῶν Σλαύων ὠφέλεια.

Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον (11)23 Ἀπριλίου) μοὶ ἐστάλη ὑπὸ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας ἡ νέα κυρία Ἑλένη Λουΐζου, ἵνα σπουδάσῃ τὴν Διδακτικήν, καί, κατ' ἀρχὰς μέν, τὴν εἰσήγαγον εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Διαδόχου προστατευόμενον Ἄσυλον τῶν Διδασκαλισσῶν, Lette Verein, εἶτα δὲ πολλὰ εἶχον νὰ φροντίσω, ἵνα ὅ,τι καταλληλότερον ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν ἐπέμφθη.

Ἐν ἰδιωτικαῖς δὲ σχέσεσιν εἶχον νὰ συγχαρῶ τὴν κυρίαν Borchard, ποτὲ παιδαγωγὸν τῶν μικρῶν θυγατέρων τοῦ Ἀριστείδου μου, νυμφευθεῖσαν τὸν κ. Bedecker, ἀνεψιὸν καὶ διάδοχον τοῦ πασιγνώστου ἐκδότου τῶν συνεκδήμων πάντων τῶν

τοῦ κόσμου μερῶν· πένθιμον δὲ νὰ ἐκτελέσω καθῆκον εἰς τὸν τάφον του ὁδηγήσας τὸν ἐκ στηθικοῦ πάθους ἀποβιώσαντα νέον Μέϊμαρ, συγγενῆ τῶν ἐν Ἑλλάδι Βαρζιλίων.

Τῇ 12)24 Ἀπριλίου τέλος ἀφίχθη ἡ εἴδησις τῆς ὑπὸ τῶν Ῥώσσων κηρύξεως τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Σλαυϊκῶν φυλῶν, χωρὶς σημεῖον ζωῆς νὰ δώσῃ κἂν ἡ Ἑλλάς. Ἡ Ῥωμανία, ἐξ ἐναντίας, φρονίμως τῆς περιστάσεως δραξαμένη, ἐκήρυξεν ἑαυτὴν (κατὰ Μάϊον) ἀνεξάρτητον, καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς ἐκυρώθη ὑπὸ τῆς Εὐρώπης.

Μετὰ δύω δ' ἡμέρας, καίτοι συντετριμμένην ἔχων τὴν καρδίαν, διότι, μετὰ διαφόρων περιπετειῶν, ἡ ἀσθένεια τῆς Καρολίνης ἐξηκολούθει οὖσα δεινή, καί, ὡς ἐφοβούμην, ἐλπίδας μικρὰς καταλείπουσα, ἀπῆλθον ὅμως, κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὑπουργείου, εἰς Καρλσρούην, ἵνα παρευρεθῶ εἰς τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα τοῦ γάμου τοῦΜεγάλου Δουκὸς τοῦ Βάδεν, τελουμένην τῇ 17)29, καὶ ἀφίχθην τῇ 15)27, περὶ τὰς 11. Εἰς τὸν σταθμὸν εὗρον ἅμαξαν, ἣν ὁ Μέγας Δοὺξ εἶχε θέσῃ εἰς τὴν διάθεσίν μου, καί, τὸ μὲν πρῶτον, κατέλυσα εἰς τοῦ Ὄθωνος, εἶτα δ' εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τοῦ Χρυσοῦ Ἀετοῦ, ὅπου ἦσαν καὶ ἄλλοι τῶν συναδέλφων μου· τὸ δ' ἑσπέρας μετέβην εἰς τὴν συναναστροφὴν καὶ τὸ δεῖπνον τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Turban.

Τῇ δ' ἐπαύριον 16)28 παρουσιάσθην (κατὰ τὰς 11 ¹/₂) εἰς τοῦ Μεγάλου Δουκός· περὶ τὰς 2 δὲ μέγα ἐδίδετο ἱπποδρόμιον εἰς θέσιν ἡμίσειαν ὥραν ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπέχουσαν, καὶ εἰς αὐτὸ παρέστην, προσκληθείς, ἐν τῷ ἡγεμονικῷ θεωρίῳ, εἰς ὅ, μετὰ τῶν γονέων των παρῆσαν καὶ τὰ παιδία τοῦ Μεγάλου Δουκός, Εἶτα δὲ παρεκάθησα εἰς τὸ Δουκικὸν γεῦμα μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ 82 συνδαιτυμόνων, καὶ μετ' αὐτὸ παρουσιάσθην εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Μεγάλου Δουκός, καὶ τὴν σύζυγόν του, τὸ γένος Leuchtemberg, ζωηροτάτην καὶ εὐπροσήγορον.

Τῇ 17)29, ἡμέρᾳ τῆς ἑορτῆς, ἀπὸ μὲν πρωΐας ἐπεσκέφθην, μετὰ τοῦ Ὄθωνος, τὸν ἀξιόλογον ποιητὴν Scheffel, ὅστις μὲ ὡδήγησεν εἰς τὸ Μουσεῖον, περιέχον, πλὴν παντοίων ἀρχαιοτήτων, καὶ ὡραίας εἰκόνας, ἐν ἄλλοις καί τινας αὐτοῦ τοῦ ἰδίου,

ζωγράφου. ὄντος πρὶν ἢ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν ποίησιν. Προγευματίσας δὲ μετὰ τοῦ Ὄθωνος ἐν τῷ ξενοδοχείῳ, περὶ τὰς 4 1/2 παρεκάθησα εἰς τὸ ἐπίσημον Αὐτοκρατορικὸν γεῦμα μετ' ἄλλων 140. Ἐκεῖθεν δέ, δι' ἐσωτερικῶν διόδων τῶν Ἀνακτόρων, μετέβημεν εἰς τὸ Θέατρον, ὅπου παρεστάθη δραμάτιον ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Θεάτρου, τοῦ κ. Patlitz, ἐπίτηδες διὰ τὴν παράστασιν ποιηθέν, ἀλλ' εἰς μέγαν βαθμὸν πληκτικόν.

Τῇ δ' ἑπομένῃ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν τὸ σχολεῖον τοῦ Ὄθωνος ἔμελλε νὰ δώσῃ μέγαν χορὸν διὰ τὴν ἑορτήν, μὴ ἔχων διάθεσιν νὰ μείνω εἰς αὐτόν, ἀφ' οὗ ἔδωκα δῶρόν τι εἰς τὴν κόρην τῆς οἰκοδεσποίνης του, ἀπῆλθον καὶ ἐπέστρεψα τῇ 19)1 Μαΐου εἰς Βερολῖνον, ἔνθα αἱ ἐπιστολαί, ἃς εὗρον ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ τ' ἀσυνάρτητα καὶ ἀσύστατα τοῦ Δελιγεώργη γραφόμενα μοὶ ἀπεδείκνυον, ὅτι οὐδεμίαν εἶχον εὐκρινῆ ἰδέαν περὶ τοῦ πρακτέου. Ἔνδειξις δὲ τῆς λυπηρᾶς τάσεως τῆς τότε κοινῆς γνώμης, ἣν ἡ κυβέρνησις, οὐδ' ἤξευρεν, οὐδ' ἐμερίμνα νὰ καθοδηγήσῃ, ἦν καὶ ὅτι, εἰς παράστασιν δοθεῖσαν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης, ὑποτιθεμένου τινὸς δράματος τοῦ Ἀντωνιάδου, ἐπιγραφομένου «ἡ Κατάρα τῆς Μάνας», βαναύσους ὕβρεις ἐκτοξευομένας κατὰ τῆς Ρωσσίας ἐδέχθη μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὸ κοινὸν τῶν θεατῶν.

Τὴν Καρολίναν δ' εὗρον ἐγερθεῖσαν μὲν τῆς κλίνης, ἀλλὰ λίαν καταβεβλημένην. Ἡ κατάστασίς της ἐφαίνετο δεινουμένη, καὶ ἤμην ἐκτὸς ἐμαυτοῦ, ὅτε, ἐρωτῶν τὸν ἰατρόν, ἤκουον, ὡς μόνην ἀπάντησιν, sehr traurig. Αἱ θλιβεραὶ ἐντυπώσεις, αἵτινες μὲ κατέβαλλον, εἶχον ἀνάγκην περισπασμοῦ, ἵνα δύναμαι νὰ ἐπιδίδωμαι εἰς τὰς ἀσχολίας τῆς ὑπηρεσίας μου· διὰ τοῦτο, ὅταν ἐβάδιζον καθ' ὁδόν, ἵν' ἀποσπῶ τὸ πνεῦμά μου ἀπὸ τὰς ἐξαντλούσας με σκέψεις, ἤρχισα μεταφράζων τοῦ Λέσιγγ τὸν Νάθαν, οὗ ἀντίτυπον ἔφερον ἐπίτηδες εἰς τὸν κόλπον μου· καί, ὅτε ἐτελείωσα αὐτόν, τῇ 29)11 Μαΐου, ἤρχισα ἀμέσως τὸν Τέλλον τοῦ Schiller, ὃν ἐπίσης ἐτελείωσα τῇ 26)7 Ἰουνίου.

Προχωροῦντος ὅμως τοῦ ἔαρος, ᾐσθάνθην αὖθις ἐλπίδας τινὰς περὶ βελτιώσεως τῆς καταστάσεως τῆς φιλτάτης συζύγου μου, ἥτις ἤρχισε δι' ἁμάξης ἐξερχομένη, καὶ εἰς παρήγορα ἐπεδιδόμην

ὄνειρα, ὅτε ἤκουον φημιζομένας τὰς ἐπιτυχεῖς θεραπείας τοῦ κ. Meyer, ὡς πολλὰ μοὶ εἶπεν ὑπὲρ αὐτοῦ ἡ, παρ' ῇ, κατ' ἀρχὰς Ἀπριλίου, ἐδείπνησα κυρίᾳ Αἰγίδι, γυνὴ ἐν πᾶσιν εὐάρεστος καὶ διακεκριμένη. Ἦν δὲ καὶ φίλη φίλων μου, οἷον τοῦ ποιητοῦ Scheffel καὶ τοῦ Πρέσβεως Kaiserling. Αὕτη καὶ τὴν Βασίλισσαν Ἀμαλίαν εἶχε γνωρίση καὶ μοὶ ἐξέφραζεν αὐτῆς τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀφοσίωσιν, διηγηθεῖσά μοι, ἐν ἄλλοις, ὅτι, ἔκπτωτος ἤδη, ἐθυμώθη ἰσχυρῶς μίαν ἡμέραν, ὅτε ἤκουσέ τινα προσάπτοντα ληστείαν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Κατ' ἀρχὰς Μαΐου μᾶς ἦλθε πάλιν μετὰ τῆς οἰκογενείας του ὁ Ἀριστείδης, ὀπίσω ἐξ Ἑλβετίας, ἔνθα, κατ' ἐντολὴν τῶν ἐν Ἀθήναις ἰατρῶν, εἶχε μεταβῇ ἐπί τινα χρόνον πρὸς ἐνδυνάμωσιν τοῦ στήθους του.

Τῇ 14)26 δέ, περὶ τὰς 6 τὸ πρωΐ, ἅμα εἶχον ἐξυπνήσῃ, εἶδον εἰσαχθεῖσαν παρ' ἐμοί, τὴν νέαν Ματθίλδην Περδικάρη, θυγατέρα τοῦ ἐν Προύσῃ Προξένου ἡμῶν, ἀφιχθεῖσαν καὶ ἀναχωροῦσαν μετὰ μίαν ὥραν μετὰ τῆς κυρίας Ὀνού, τῆς γυναικὸς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Διερμηνέως τῆς Ρωσσικῆς Πρεσβείας, ὑφ' ἧς ἠγαπᾶτο καὶ ἐπροστατεύετο. Τὴν συνώδευσα, ἑπομένως, εἰς τὸν σταθμὸν καὶ ἐκεῖ ἡ κυρία Ὀνοῦ μοὶ ἔδωκεν ὁμοιοπαθητικόν τι ἰατρικὸν διὰ τὴν Καρολίναν, ὃ ὅμως, πλὴν εἰς μικρὰν παρηγορίαν, οὐδὲν ἄλλο ὄφελος ἔφερεν εἰς τὴν ἀσθενῆ. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης ἤρχισε τακτικῶς τοῦ Ματτέη τὴν θεραπείαν.

Τῇ 18)30 ἠγγέλθη ἡ παραίτησις τοῦ Δελιγεώργη καὶ ἐγκαθίδρυσις νέου Ὑπουργείου ὑπὸ Κουμουνδοῦρον, εἰς ὃν ἀμέσως ἔσπευσα νὰ διακοινώσω, διὰ τοῦ υἱοῦ μου Ἀλέξη, τὰς ἐμὰς σκέψεις περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ μὴ μείνῃ ἡ Ἑλλὰς ἀμέτοχος εἰς τὰ τότε συμβαίνοντα ἐν Ἀνατολῇ, εἰ καὶ οὐδόλως ἐπρέσβευον ὅτε ἔπρεπεν αὕτη ν' ἀποδοθῇ εἰς πόλεμον, προκαλοῦσα τὴν αὐστηρότητα τῆς Εὐρώπης. Συγχρόνως δ' ἠγωνιζόμην παντὶ σθένει, ἵνα πείσω σπουδαῖα ὄργανα τῆς γερμανικῆς δημοσιογραφίας νὰ κηρύττωνται ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ ἰδίως κατώρθωσα πολλὰ ὑπὲρ αὐτοῦ νὰ καταχωρισθῶσιν ἐν τῇ ἡμιεπισήμῳ Βορειογερμανικῇ. Ταύτης ὁ συντάκτης κ. Pindter, φιλικώτατα πρὸς ἐμὲ

διατεθειμένος, μ' ἐσύστησε πρὸς τὸν κ. Janke, ἐκδότην βιβλιοθήκης μυθιστορημάτων, ὅστις καὶ ἐξέδωκεν, ἐν τῇ συλλογῇ του, γερμανικὴν μετάφρασιν τοῦ Συμβολαιογράφου, χωρὶς ὅμως ἐγὼ τὸ ἐλάχιστον νὰ ἔχω ὄφελος ἐξ αὐτῆς.

Ἀλλ' ἀντὶ Ὑπουργείου Κουμουνδούρου, ἐγένετο τὸ ὅ, αὐτὸς οὗτος, ἐν αὐταπαρνήσει μέν, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ πολλῆς διαγνώσεως τῶν πολιτικῶν περιστάσεων, εἶχε προτείνῃ πρό τινος, τὸ μικτὸν Οἰκουμενικὸν κληθέν, τὸ πᾶσαν παραλῦσαν ἐνέργειαν, ὅτε ὑπέρ ποτε καὶ ἄλλοτε, ἡ Ἑλλὰς ἐδεῖτο ἐνεργείας λελογισμένης. Ἐτάχθη δ' ὑπὸ τὸν Κανάρην, καὶ εἶχε τὸν Τρικούπην Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ὁρμῇ του ἠθέλησε νὰ ὁπλίσῃ τὴν Ἑλλάδα, καὶ εἶτα νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας· ἀλλ' ἐγὼ ἐπανειλημμένως ἔγραψα τῷ Τρικούπῃ, ὅτι καιρὸν πλέον διὰ ταῦτα δὲν εἴχομεν, ὅτι διὰ τοιούτων μέτρων θὰ ἐκηρύττομεν ἡμεῖς τὸν πόλεμον, ὅτε, διὰ τῆς ἐπιμόνου ἐπεμβάσεως τῆς Εὐρώπης, ἡ Ρωσσία ἤδη θὰ ἔκλειεν εἰρήνην· τὸ μόνον δ' ὃ τότε ἐθεώρουν, ὡς ὑπὸ τῶν περιστάσεων ἐπιτακτικῶς ὑπαγορευόμενον, ἦν νὰ ἐξεγερθῶσιν ἀνυπερθέτως οἱ δοῦλοι Ἕλληνες, ὑποστηριζόμενοι καὶ ὑφ' ἡμῶν διπλωματικῶς ἢ ὅπως δήποτε, διότι τοῦτο, μεγάλη μὲν θὰ ἦν πρὸς τοὺς Ρώσσους ὑπηρεσία, τῶν Τούρκων κλειομένων μεταξὺ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν Ρωσσικῶν στρατευμάτων, καί, μετὰ τοῦ πολέμου τὴν λῆξιν, καὶ ἐξ εὐγνωμοσύνης, καὶ ἐξ ἀνάγκης θὰ συνήνῃ ἡ Ρωσσία εἰς γενναίας ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων παραχωρήσεις. Ἡ δ' Εὐρώπη εὐχαρίστως θὰ ἔβλεπε παρὸν καὶ ἕτερον στοιχεῖον, πλὴν τοῦ Ρωσσικοῦ, ἀντιποιούμενον τὸ μέρος τῶν λαφύρων, ὃ δὲν θὰ τῇ ἐσύμφερε νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ρωσσίαν.

Τὰς σκέψεις μου ταύτας, ὡς ἀτομικάς, οἷαι καὶ ἦσαν, ἀνεκοίνουν, ἐν ἄλλοις, καὶ τῷ Πρέσβει τῆς Ἀγγλίας, ὅστις ἐντελῶς τὰς ἐνέκρινεν. Ἀλλ' ἐξ Ἀθηνῶν οὐδ' ἀπάντησις περὶ αὐτῶν μοὶ ἐδίδετο, καὶ περὶ τοῦ Δελιγεώργη ἐμάνθανον, ἐξ ἰδιαιτέρων ἐπιστολῶν, ὅτι ἤθελε νὰ συμμαχήσωμεν μετὰ τῶν Τούρκων, διὰ νὰ πολεμήσωμεν τοὺς Ρώσσους, καὶ τὸν Σλαυισμόν.

Τῇ δὲ 16)28 Ἰουνίου μοὶ ἐτηλεγραφήθη, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔμεινεν ἀκίνητος, ἵνα εὐαρεστήσῃ τὰς Δυνάμεις. Καὶ ἐδημοσίευσε μὲν τοῦτο ὁ ἀρχισυντάκτης τῆς Βορειογερμανικῆς κατὰ παράκλησίν μου, ἀλλὰ μοὶ εἶπεν, ὅτι δὲν δύναται νὰ πιστεύσῃ εἰς τὴν εἴδησιν, ὡς εἰλικρινῆ, ὅτε καὶ αὐτοὶ οἱ Βούλγαροι δι' ἐγκυκλίου ἐτόλμων ν' ἀντιποιηθῶσι τὴν ἐλευθερίαν των.

Τῇ δὲ 28 Μαΐου (9 Ἰουνίου) μοὶ ἀπενεμήθη τοῦ Βάδεν ὁ Μεγαλόσταυρος.

Τῇ 5)17 δ' Ἰουνίου εὑρέθην εἰς ἑσπερινὴν συναναστροφὴν παρὰ τῇ κυρίᾳ Hohenhausen μετὰ τοῦ Πρίγκηπος Γεωργίου, τοῦ δράματα ποιοῦντος ἀνεψιοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ μοὶ ἔδωκεν οὗτος τὸ τελευταῖον του ἔργον, Adonia καλούμενον, ἔχον δέ, ὡς καὶ τ' ἄλλα, καλὴν τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν στιχουργίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν δραματικὴν τέχνην ἐκείνων οὐχὶ προκριτώτερον. Μετά τινας δ' ἡμέρας εἶδον, μετὰ τῆς Λουσῆς, τῆς Ζωῆς καὶ τῆς νέας Yasmund, παράστασιν τοῦ ἔργου τούτου εἰς τὸ Ἐθνικὸν Θέατρον, καὶ ἐκεῖ ἔτι μᾶλλον κατεφάνη αὐτοῦ τὸ παντάπασιν ἄτεχνον.

Κατὰ τύχην μαθών, ὅτι Βερολίνιον κατάστημα ἦν τὸ ἐκδοῦν ποτε τὴν μετάφρασιν τοῦ Κουτρούλη ὑπὸ Sanders, καὶ ἀνακαλύψας αὐτό, ἔλαβον ἓν σῶμα αὐτῆς, ὅ, περιτρέξας, εὗρον αὐτὴν τόσον ἀτελῆ, ὥστε ἐπροτίμησα ν' ἀναλάβω ὁ ἴδιος τὴν διόρθωσιν ἢ μᾶλλον νέαν μετάφρασιν, βοηθείᾳ βεβαίως καὶ τῆς ἀρχαίας, καὶ ἡ νέα αὕτη, ἀδείᾳ καὶ τοῦ Σάνδερς, μετὰ ταῦτα ἐδημοσιεύθη.

Ἀπαιτηθείσης δ' ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ἀλλαγῆς ἀέρος διὰ τὴν Καρολίναν, ἀπελθὼν ὁ Ἀριστείδης εἰς Harzburg, ἐμίσθωσε κατοικίαν δι' ὅλους ἡμᾶς, καὶ μετέβημεν ἐκεῖ πανοικὶ τῇ 20 Ἰουνίου (2 Ἰουλίου) διὰ σιδηροδρομικῆς ἁμάξης, ἐπίτηδες ὡρισμένης δι' ἀσθενεῖς, ἣν ἡ Πρωσσικὴ Κυβέρνησις ἔθηκεν εἰς διάθεσιν τῆς Καρολίνης, καί, φθάντες εἰς τὰς 5 ³/₄ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Belveder, ἐφ' ὑψηλοῦ κείμενον εἰς χεῖλος τοῦ δάσους ἐντὸς συμφύτου κήπου, εἰς οὗ τὸ βάθος ἰδιαίτερον μοὶ ἐδόθη δωμάτιον. Ἐν Βερολίνῳ δ' ἀφῆκα τὴν Πρεσβείαν ἐμπεπιστευμένην εἰς τὸν Γραμματέα Ἀργυρόπουλον.

Ἐκεῖ εὐτυχῶς μᾶς ἦλθε καὶ ὁ Ὄθων ἐκ Καρλσρούης, καὶ αὐτὸς ἢ ἐγὼ συνωδεύομεν τὰς θυγατέρας μου (ἐγὼ ἰδιαιτέρως τὴν Ζωὴν) εἰς τοὺς μακροὺς περιπάτους κατὰ τὰ γραφικώτατα περίχωρα· ἅπαξ δὲ καί, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ὄθωνος, πεζαὶ ἀνέβησαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἱκανῶς ἀπέχοντος Βρίγκεν, τοῦ ὄρους, ὃ ὁ Γαίτης ἔψαλεν, ὡς μαγισσῶν κατοικίαν, καὶ διενυκτέρευσαν ἐκεῖ· ὁ δ' Ἀριστείδης συνώδευε καὶ ὑπεστήριζε τὴν μητέρα του ἐν τῷ κήπῳ εἰς μικροὺς περιπάτους, οὓς δὶς ἐξέτεινε καὶ μέχρι τῶν λεγομένων δρυῶν, ὅπου ἐπαιάνιζε πολλάκις ἡ μουσική.

Τῇ 29)11 Ἰουλίου προσῆλθεν εἰς ἡμᾶς καὶ παρ' ἡμῖν κατέλυσε ὁ κ. Κωνστ. Παπαῤῥηγόπουλος, ἀφιχθεὶς εἰς Γερμανίαν διὰ τὸν ἐντελῆ καταρτισμὸν τῶν παρὰ τῷ Ῥέϊμερ ἐκδιδομένων γεωγραφικῶν πινάκων τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, δαπάνῃ τοῦ Συλλόγου τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, ὅστις καὶ πολιτικὴν σπουδαιότητα ἀπέδιδε τότε εἰς τὸ ἔργον. Εἶχον δὲ καὶ ἐγὼ ἐπιμεληθῆ ἤδη αὐτῆς, ἐντολῇ τοῦ Συλλόγου. Οὐχ ἧττον ὡμολόγησα εἰς τὸν φίλον μου, ὅτι, εἰ καὶ χρησιμώτατον θεωρῶ τὸ ἔργον, κατὰ τοὺς σπουδαιοτάτους ὅμως ἐκείνους χρόνους εἰς ἄλλα μᾶλλον κατεπείγοντα ἔπρεπε νὰ συγκεντρωθῇ ἡ προσοχὴ ἡμῶν, ἰδίως εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῶν τρόπων πρὸς ὑποστήριξιν, ἠθικὴν ἢ ὑλικήν, τῶν ὁμογενῶν, ἂν ἤθελον ἐγερθῇ, ἀντιποιούμενοι τὴν ἐλευθερίαν των. Ἐπαναλαβόντι μοι δὲ τὸ καὶ ἐπισήμως τηλεγραφηθέν μου, ὅτι οἱ δοῦλοι Ἕλληνες δὲν θὰ ἠγείροντο, ἂν δὲν ἐκήρυττε τὸν πόλεμον ἡ Ἑλλάς, τῷ ἀπήντησα, ὅτι ἡ μὴ ἐξέγερσίς των ἦν παῖσμα τῆς ἡμετέρας ἀδρανείας, διότι ἐδυνάμεθα καὶ ὠφείλομεν νὰ τοῖς εἴπωμεν ὅτι, ἂν εὐχαριστῶνται εἰς τὸν ζυγόν των, εἰσὶ κύριοι νὰ τὸν φέρωσι πάντοτε, ἡ Ἑλλὰς ὅμως, καὶ ἕτοιμος ὑποτιθεμένη, ἄφρων θὰ ἦν ἄν, παρὰ τὴν θέλησιν τῶν πλείστων Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, ἐκήρυττε πόλεμον· ἐξ ἐναντίας δ' ὅτι ἐκείνων ἡ ἐπανάστασις θὰ παρέσυρε καί αὐτὴν ἀναγκαίως καὶ δικαιολογουμένως. Ἄλλη δὲ δόξα, ἣν μοὶ εἶπεν ἐπικρατοῦσαν παρὰ τοῖς ἰσχύουσιν ἐν Ἀθήναις, ἦν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὤφειλε νὰ μὴ ἐκτεθῇ, πλὴν ἀφ' οὗ συνωμολόγει συνθήκην, οὕτως δὲ θὰ ἐξησφάλιζεν

ὠφελήματα. Ἐγὼ δὲ βαθέως ἐλυπούμην βλέπων, ἐν τοσούτῳ σπουδαίαις περιστάσεσι, τοσαύτην ἀκρισίαν καὶ ἀδεξιότητα ἐπικρατοῦσαν εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν ἡμετέρων πραγμάτων.

Ἠσχολεῖτο δὲ τότε ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος καὶ εἰς τὴν ἔκδοσιν (διὰ τοῦ Dumont, Burnouf, Max, Ducamp, Perrot καὶ ἄλλων) τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως τοῦ Ε΄ τόμου τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας του, τοῦ πραγματευομένου περὶ τῆς διαδόσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Περιηγάγομεν δὲ τὸν φίλον ἡμῶν εἰς πάντα τὰ ὡραῖα καὶ περίεργα τοῦ Ἀρτσβούργ, καὶ ἐν ἄλλοις, συνεπεσκέφθημεν ἐν Goslar τὸ Μοναστήριον τῆς Παναγίας, σῶζον ἔτι Βυζαντινὰς τοιχογραφίας ζωγραφηθείσας ἐπὶ Θεοφανοῦς, τῆς συζύγου Ὄθωνος τοῦ Β΄. Ἀνεχώρησε δ' ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος τῇ 4)16 Ἰουλίου.

Τῇ δ' ἐπαύριον, ὅτε ἐγνώσθη ὅτι οἱ Ρῶσσοι διῆλθον τὸν Αἷμον, ἔγραψα αὐστηροτάτην ἔκθεσιν εἰς Ἀθήνας, διότι παρημελήσαμεν πολύτιμον καὶ μοναδικὴν εὐκαιρίαν διὰ τὴν Ἑλλάδα. Εἶτα δέ, ἵνα διαμένω ἐν κέντρῳ ἐνεργειῶν καὶ εἰδήσεων, τῇ 17)29 ἐπέστρεψα εἰς Βερολῖνον, μετ' ἐσπαραγμένης καρδίας χωρισθεὶς ἀπὸ τῆς Καρολίνης, ἥτις μετὰ τῆς οἰκογενείας μετέβη εἰς τὸ παραρρήνιον Neuenaar.

Δύω ἡμέρας μετὰ τὴν ἄφιξίν μου παρέστην εἰς περίεργον ἐπεισόδιον. Ἐν Ἀρτσβούργῳ ἀφιχθεῖσα, ἡμέραν τινά, ἐκ Βερολίνου ἡ κυρία Βεγκενδόρφ, ἦλθε πρὸς ἡμᾶς εἰς ἐπίσκεψιν, καὶ μὴ ἐντυχοῦσά μοι, εἶπεν ὅτι ἐπεθύμει νὰ μὲ ἴδῃ, ἔχουσά τι σπουδαῖον νὰ μοὶ εἴπῃ. Διὰ τοῦτο, ἅμα ἐπιστρέψας εἰς τὴν οἰκίαν καὶ τοῦτο μαθών, ἐπορεύθην εἰς ἀντεπίσκεψίν της, ἀλλὰ μοὶ ἠγγέλθη ὅτι, λαβοῦσα τηλεγράφημα (τοῦ συζύγου της, ὡς ἐνόμιζον), εἶχεν αἰφνιδίως ἀναχωρήσῃ. Διὰ τοῦτο τὴν ἐπεσκέφθην ἐν Βερολίνῳ· ἀλλὰ τότε μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ τηλεγραφήσας αὐτῇ ἐν Ἀρτσβούργῳ ἦτον ὁ νέος Πρίγκηψ Ἄτσφελδ, μεθ' οὗ μοὶ ὡμολόγει ὅτι στενὰς εἶχε σχέσεις, καὶ ἀπῆλθε κατεσπευσμένως πρὸς αὐτὸν εἰς ἔκθεσιν ἢ ἀγορὰν ἵππων. Μοὶ προσέθηκε δὲ τὸ ὅλως ἀπροσδόκητον δι' ἐμέ, ὅτι διεζευγνύετο ἀπὸ τοῦ συζύγου της.

Κατ' ἀρχὰς ἐνόμιζον ὅτι ἀστεΐζεται· ἀλλὰ μ' ἐβεβαίωσεν ὅτι ὡμίλει σπουδαίως καὶ τὴν ἐπαύριον θὰ ὑπεγράφετο τὸ διαζύγιον εἰς τὸ γραφεῖον τῆς Ρωσσικῆς Πρεσβείας. Συγχρόνως δὲ μὲ παρεκάλει νὰ μείνω νὰ παρακαθήσω εἰς τὸ γεῦμα των, εἰς ὃ εἶχε προσκαλέση καὶ τὸν Γραμματέα μου, κ. Ἀργυρόπουλον. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐδίστασα· ἀλλ' εἶτα, σκεφθεὶς ὅτι κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ἡμέραν τοῦ συζυγικοῦ βίου ἤθελε ν' ἀποφύγῃ τὴν στενοχωρίαν τοῦ νὰ συνδειπνήσῃ μόνη μετὰ τοῦ ἀνδρός της, ἐδέχθην. Τὶς ὅμως ὑπῆρξεν ἡ ἔκπληξίς μου ὅτε, μετά τινα λεπτά, εἰσῆλθεν ὁ σύζυγος, καὶ ἡ κυρία Βεγκενδὸρφ εὔθυμος καὶ μετὰ πάσης οἰκειότητος τῷ ἀνήγγειλεν ὅτι εἶχον τὴν καλωσύνην νὰ δεχθῶ τὴν πρόσκλησίν της εἰς τὸ γεῦμα, καὶ ἐκεῖνος ἐγκαρδίως μ' ηὐχαρίστησε διὰ τοῦτο. Σχεδὸν δ' εὐθὺς μετὰ ταῦτα εἰσῆλθεν ὁ κόμης Ἅτσφελδ, αὐτὸς δὴ ἐκεῖνος, ὅστις ἦν, κατὰ τῆς ἰδίας τὴν ὁμολογίαν, ἡ αἰτία τοῦ διαζυγίου, παρακαλῶν νὰ τῷ ἐπιτρέψωσι νὰ παρακαθήσῃ εἰς τὴν τράπεζάν των, ὅπερ ἀμφότεροι οἱ σύζυγοι περιχαρῶς ἐδέχθησαν.

Τοῦτο μοὶ ἐφάνη ὑπερβαῖνον πᾶν ὅριον, καὶ φρονῶν ὅτι ἡ οἰκοδέσποινα, ἢ ἀλλ' ἀντ' ἄλλων μοὶ εἶπεν, ἢ ἀλλ' ἀντ' ἄλλων ἔπραττεν, ἐπροφασίσθην ὅτι ἐνεθυμήθην ὑπόσχεσιν, ἣν εἶχον δώσῃ εἰς ἄλλην τινὰ πρόσκλησιν καὶ ἀπῆλθον, καίτοι ἐπιμόνως παρακαλούμενος νὰ μείνω· τῇ δ' ἐπαύριον ὑπεγράφη τὸ διαζύγιον, καὶ ἡ κυρία Βεγκενδὸρφ ἀπῆλθεν ἀμέσως πρὸς τὴν μητέρα της εἰς Πετρούπολιν. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἤλπιζον ὅτι ἐκεῖ ἔληξεν ἡ γνωριμία ἡμῶν, αἴφνης, περὶ τὰ μέσα τοῦ Ὀκτωβρίου, ἐπιστόλιόν της μοὶ ἀνήγγειλε τὴν ἐκ νέου ἄφιξίν της εἰς Βερολῖνον, καὶ μὲ παρεκάλει νὰ τὴν ἐπισκεφθῶ εἰς τὸ ξενοδοχεῖόν της διὰ σπουδαίαν τινὰ ὑπόθεσιν. Ἐλπίσας, λοιπόν, ὅτι, μεταμεληθεῖσα, ἐπρόκειτο ἴσως νὰ συμβιβασθῇ μετὰ τοῦ συζύγου της, ἀπῆλθον πρὸς αὐτήν· ἀλλ' οὐδὲ περὶ τούτου, οὐδὲ περὶ ἄλλου τινος σπουδαίου ἐπρόκειτο, καὶ ἐξ ὅσων μοὶ εἶπεν, ἤρχισα φοβούμενος μὴ δὲν εἶχε σώας τὰς φρένας. Μοὶ διηγήθη, τῷ ὄντι, ἐν εὐθυμίᾳ, ὅτι ἀπήρχετο εἰς Παρισίους, ἵνα γνωρίσῃ τὸν βίον ὑπὸ πάσας αὐτοῦ τὰς ἀπόψεις, καὶ ζήσῃ, ὡς κοινὴ ἑταίρα, ἐπὶ δύω ἢ τρία ἔτη, μεθ' ἃ

ὁ σύζυγός της, ἂν αὐτὴ ἤθελε, θὰ ἦν πρόθυμος νὰ τὴν ἐπαναλάβῃ, ὡς καὶ ἄλλους ἐγνώριζεν, οἵτινες εὐτυχεῖς θὰ ἦσαν τότε νὰ τὴν νυμφευθῶσιν, ἂν τοὺς ἐδέχετο. Καὶ ἐγὼ μὲν ἀπῆλθον ἀειδιάσας, καὶ ἐκλαβὼν ταῦτα, ὡς ἀκουσίους ἀστεϊσμούς· ἀλλὰ τὰ μετὰ ταῦτα ἀπέδειξαν ὅτι ὅσα μοὶ ἔλεγεν ἦσαν αἱ ἀληθεῖς ἀπαίσιοί της προθέσεις, αἵτινες ἀπέληξαν εἰς αὐτοκτονίαν.

Κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, πέμψας μοι ἐκ Λειψίας ὁ κ. Ἰ. Περβάνογλους δρᾶμα (Ἀλέξιον Κομνηνὸν ἢ der Weltverbesserer) εἰς γερμανικοὺς ἰάμβους ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένον, μοὶ ἐζήτησε νὰ τὸ συστήσω εἴς τι τῶν Θεάτρων πρὸς παράστασιν. Κατέβαλον δ' ἐγὼ πρὸς τοῦτο προσπάθειαν, προσφυγών, διὰ τοῦ κ. Dohm, εἰς τὸν γυναικάδελφόν του, τὸν Διευθυντὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, ὃν παρεκάλεσα. Ὁ δέ, λαβὼν καὶ ἀναγνοὺς τὸ δρᾶμα, μοὶ ἐπήνεσε μὲν αὐτό, ὡς ποίημα, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔκρινε πρόσφορον διὰ τὴν σκηνήν,

Ἔλαβον δὲ καὶ παρὰ τοῦ ἐν Λονδίνῳ Ἐπιτετραμμένου ἡμῶν Γενναδίου ἄρθρα περὶ Ἑλλάδος καὶ τῶν ἐν Ἀνατολῇ εἰς τὰς ἀγγλικὰς ἐφημερίδας ὑπό τινος Sinclair καταχωρισθέντα, μετὰ τῆς προτροπῆς τοῦ νὰ δημοσιευθῇ μετάφρασις αὐτῶν διὰ τῶν γερμανικῶν. Ἀλλ' εὗρον τὰ γραφόμενα τόσον ἄτακτα, ὑπερβολικά, ἀναληθῆ, καὶ ἄξια τῶν χειροτέρων ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν ἐφημερίδων, ὥστε ἀπέσχον πολλάκις πάσης αὐτῶν ἀναδημοσιεύσεως. Τὰ ἔδωκα ὅμως, οὐχ ἧττον, εἰς τὴν Βορειογερμανικὴν ἐφημερίδα, ἵνα ἐξ αὐτῶν ἀρυσθῇ, εἴτι δύναται νὰ φανῇ χρήσιμον· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ὁμοίως ἐκρίθησαν.

Ἐν Ἑλλάδι, αἱ κατὰ τὴν Ὀλυμπίαν ἀνασκαφαὶ εἶχον φέρῃ λαμπρὰ ἀποτελέσματα. Εἰς τὸ Μουσεῖον μεταβὰς μετὰ τοῦ Κουρτίου, εἶδον τὰ ἐκμαγεῖα τῶν ἀνευρεθέντων ἀγαλμάτων τοῦ ἀετοῦ τοῦ μεγάλου ναοῦ, ἔργων τοῦ Ἀλκαμένους, τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ πολλὰς κεφαλάς, ἐν αἷς διέβλεπον τάσιν πρὸς πραγματικὴν ὁμοιογραφίαν, οὐχὶ στερουμένην τῆς αἰσθήσεως τοῦ καλοῦ, ἀλλὰ μὴ ἀναβιβασθεῖσαν εἰσέτι εἰς τὴν ἰδανικότητα τῆς Φειδαϊκῆς γλυφίδος.

Εἰς τὰ Μουσεῖα δέ, εἰς τ' Ἀνάκτορα καὶ εἰς εἴτι ἄλλο περίεργον ἐν Βερολίνῳ προθύμως περιήγαγον τὰς κυρίας Howe, τὴν γυναῖκα καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ ἀρχαίου φιλέλληνος, ὅστις ἤδη ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως εἶχε συνοικίση τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου, τὰς ἐν Ἀμερικῇ ἐπὶ τῆς ἐκεῖ ἐπιδημίας μου κατὰ παράκλησίν μου θερμῶς συντελεσάσας εἰς συλλογὴν βοηθημάτων ὑπὲρ τῶν Κρητῶν.

Τῇ 3)15 Σεπτεμβρίου ἔλαβον τὴν ἀγγελίαν τοῦ θανάτου τοῦ Κανάρη, ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ ἐκλιπόντος ἑνὸς τῶν τελευταίων ἀστέρων, ὅστις δὲν ἐθέρμαινε μὲν πλέον, ἀλλ' ἔλαμπε πάντοτε.

Τὸν Κωνστ. Παπαῤῥηγόπουλον, τὸν Κομανούδην, τὸν Φιλ. Ἰωάννου καὶ τὸν Βυζάντιον ὑπέδειξα τῷ Ὑπουργῷ, ὡς ἀξίους, ἵνα τιμηθῶσι διὰ τοῦ Γερμανικοῦ παρασήσου· ἀλλ' ἀντὶ τούτων, ἐδόθη εἰς τὸν Κόκκινον, κατὰ πρότασιν τοῦ κ. Ῥάδοβιτς, ἐγὼ δ' ἔμεινα μεθ' ἁπλῆς ὑποσχέσεως διὰ τοὺς ἐμούς, μὴ πραγματοποιηθείσης.

Περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ Σεπτεμβρίου, ἀφιχθεὶς καὶ ὁ Ἀλέξης μετὰ τῆς οἰκογενείας του, μοὶ ἀφηγήθη ὅτι, κατά τὰ μελετώμενα ἐν Ἑλλάδι, οἱ ἔξω Ἕλληνες θέλουσιν ἐξεγερθῇ, ἅμα νικηθῶσιν οἱ Τοῦρκοι, ἢ ὅτε πρόκειται νὰ συνομολογηθῇ ἡ εἰρήνη, δηλαδή, κατ' ἐμέ, ὅτε τῆς συνεργείας των οὐδεὶς θὰ εἶχε πλέον ἀνάγκην, καὶ πᾶν κίνημα αὐτῶν θὰ κατεδικάζετο ὑπὸ συμπάσης τῆς Εὐρώπης, ὡς ἔγκλημα.

Τότε δέ, ἀντὶ τοῦ Ἀργυροπούλου, ἀλλαχοῦ μετατεθέντος, μοὶ ἐστάλη Γραμματεὺς ὁ Κυργούσιος, χωρὶς τὸ Ὑπουργεῖον οὐδαμῶς ν' ἀποβλέψῃ εἰς τὰ διὰ μακρυτάτης ὑπηρεσίας ἀποκτηθέντα δικαιώματα τοῦ υἱοῦ μου Ἀλέξη, ὃν καὶ ἕνεκα αὐτῶν ὁ κ. Ι. Δεληγιάννης εἶχε προβιβάση εἰς Β΄ γραμματέα. Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν ἔμαθον ἐξ Ἀθηνῶν, ὅτι ὁ υἱός μου Εὐγένιος ἐπέμφθη ὑπὸ τῆς τραπέζης, παρ' ᾗ εἰργάζετο, εἰς Μασσαλίαν πρὸς ἐπιθεώρησιν τοῦ ἐκεῖ κακῶς διευθυνομένου ὑποκαταστήματος.

Τῇ 14)26 Ὀκτωβρίου ὁ ἐκδότης τῆς ἐμῆς Ἱστορίας τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας μοὶ ἔπεμψεν ἀντίτυπον τῆς ἐν Παρισίοις ἐκ-

διδομένης Revue Critique, περιέχον ἄρθρον τοῦ Emile Legrand, αὐστηρῶς κατακρῖνον τὸ ἔργον μου, καὶ μοὶ ἔγραψεν ὅτι δὲν θέλει μοὶ πληρώσῃ τὴν συμφωνηθεῖσαν τιμὴν τῆς συντάξεως, διότι ὁ ἐν Παρισίοις βιβλιοπώλης Lévy ἀρνεῖται, μετὰ τὸ ἄρθρον ἐκεῖνο, νὰ δεχθῇ ἃ τῷ εἶχεν ὑποσχεθῇ ἀντίτυπα.

Καὶ τοῦτο μὲν ἦν καθαρὸν ψεῦδος, διότι ὁ Λεβύ, οὐ μόνον ἐδέχθη τ' ἀντίτυπα, ἀλλά, καὶ μεταλλάξας τὴν ἐπιγραφήν, τὰ ἐπώλει, ὡς ἰδίαν ἔκδοσιν· ὁ δὲ κ. Λεγρὰνδ ἐκότει κατ' ἐμοῦ, διότι, ἐν τῷ ἔργῳ μου, μικρὰν ἀπέδωκα φιλολογικὴν ἀξίαν εἰς τ' ἀνώνυμα ἔργα τῶν ἐσχάτων χρόνων τῆς Βυζαντινῆς παρακμῆς, εἰς ὧν τὴν ἔκδοσιν αὐτὸς ἠσχολήθη ἰδίως, περὶ ὧν δ' ὁ Κοραῆς ἔγραψε τὸ «δότε μοι λεκάνην».

Καὶ εἰς μὲν τὴν κρίσιν τοῦ κ. Λεγρὰνδ ἀπήντησα, ἀνασκευάζων αὐτήν, καθ' ὅσον ἐθεώρησα τοῦτο ἀναγκαῖον καὶ δίκαιον, εἰς δὲ τὸν κ. Καλβάρην ἀπεκρίθην, ὅτι, οὐχὶ ἐγὼ τῷ ἐπρότεινα, ἀλλ' ἐκεῖνος εἰς ἐμὲ νὰ γράψω τὴν προκειμένην ἱστορίαν, ὅτι οὐδέποτε τῷ ἐγγυήθην ὅτι θὰ τὴν γράψω οὕτως, ὥστε νὰ μὴ προκαλέσῃ τὴν μομφὴν τοῦ κ. Λεγράνδ, ὅτι δ' αἱ δοσοληψίαι τοῦ κ. Καλβάρῃ μετὰ τοῦ κ. Λεβὺ οὐδόλως μ' ἀπέβλεπον.

'Αλλ 'εὗρε καὶ ἄλλα ἐπιχειρήματα, εἰς ἃ ἐστηρίχθη. Ἕν τούτων ἦν ἄρθρον τι τοῦ καθηγητοῦ Wagner, κατακρίνοντος τὸ ἔργον μου, ἰδίως διότι ἔγραψα Elissen, ἀντὶ Ellissen, καὶ An, ἀντὶ Ann, ἐν ᾧ αὐτός, ἐν τῷ ἄρθρῳ του, τὸν Πλάτωνα ἔγραφεν ἐπανειλημμένως Plathon! Μὲ ἐκάκιζεν ἀληθῶς, διότι δὲν ἐνθουσίων ὑπὲρ τῆς μεσαιωνικῆς φιλολογίας, εἰς ἧς τὴν σπουδὴν ἐκεῖνος εἶχεν ἐπιδοθῇ.

Τὸ ἕτερον δὲ ὅπλον τοῦ κ. ἐκδότου ἦν ὅτι, διά τινος ἐφημερίδος τῶν 'Αθηνῶν, παρεκάλουν τοὺς λογίους, ὧν ἐξ ἀγνοίας δὲν κατέστησα τὰ ἔργα γνωστά, νὰ μοὶ πέμψωσι σημείωσιν αὐτῶν, ἥτις νὰ μοὶ χρησιμεύσῃ εἰς δευτέραν ἔκδοσιν. Κατὰ τὸν κ. Κάλβαρην ἡ ἀγγελία αὕτη τὸν ἀπήλλαττε τοῦ χρέους του διὰ τὴν πρώτην ἔκδοσιν, καὶ ἐγὼ ὤφειλον νὰ πληρώσω 567 Μάρκας εἰς τὸν κ. Gérard, τὸν γάλλον ἀναγνώστην τῆς Αὐτοκρατείρας, εἰς ὃν ὁ Κάλβαρης εἶχεν ἀναθέσῃ τὰς τυπογραφικὰς διορθώσεις.

᾿Αλλ᾿ ὅτε τῷ ἐμήνυσα ὅτι ῥητῶς διὰ τῶν ἐφημερίδων διέψευσα πᾶσαν πρόθεσιν προσεχοῦς δευτέρας ἐκδόσεως, ὅτι πρὸς τὸν κ. Gérard οὐδεμίαν ἔχω σχέσιν ἢ ὑποχρέωσιν, καὶ πρὸ πάντων ὅτι ἀπετάθην εἰς τὸ δικαστήριον, ἵνα λύσῃ τὴν ἀμφισβήτησιν, τότε, σπεύσας, ἐπλήρωσε.

Τῇ 24 ᾿Οκτωβρίου (5 Νοεμβρίου) ἐκ τοῦ παραθύρου τοῦ φίλου καὶ συναδέλφου μου, τοῦ Πρέσβεως τῆς Πορτογαλλίας Κόμητος ῾Ρίλβα, εἶδον τὴν δημοτελεστάτην κηδείαν τοῦ δημοφιλοῦς Στρατηγοῦ Βράγγελ, ἀνδρὸς ἐξόχου διὰ τὴν στρατιωτικὴν ἐμπειρίαν του, ἄλλως δ᾿ ἀγραμμάτου, παραδόξως ὁμιλοῦντος τὴν ἰδίαν του γλῶσσαν. ᾿Ιδιότροπος καὶ πρωτότυπος ἐν πολλοῖς, ἦν αὐστηρότατος πρὸς τοὺς στρατιώτας, ἀγαπητότατος δὲ τοῖς παιδίοις,διότι πάντοτε εἶχε γλυκίσματα εἰς τοὺς κόλπους του, καὶ ἐφιλοδώρει δι᾿ αὐτῶν τὰ νήπια καὶ τοὺς ἀγυιόπαιδας, ὅσους ἀπήντα.

Κατὰ τὰ τέλη ᾿Οκτωβρίου εἰς ἑσπερινὴν συναναστροφὴν τοῦ κ. Bunsen, ἤκουσα τὰς συναυλίας 12 μαύρων ἀοιδῶν, οἵτινες περιεργότατα ἔψαλλον ἐγχώρια αὐτῶν ᾄσματα· ὁ δὲ προϊστάμενος αὐτῶν καὶ ἡ σύζυγός του ὡμίλουν καθαρῶς τὴν ἀγγλικήν, ἦσαν λίαν ἐξηυγενισμένοι, καὶ μοὶ ἐζήτησαν νὰ ἐγγράψω τὸ ὄνομά μου εἰς τὸ λεύκωμά των.

Προγευθεὶς δὲ παρ᾿ ἡμῖν ὁ τέως Γραμματεὺς κ. ᾿Αργυρόπουλος, ἀπῆλθεν εἰς τὴν νέαν του θέσιν, ἀφ᾿ οὗ τῷ ἔπεμψα τὸ γερμανικὸν παράσημον Β´ τάξεως Καὶ ἐπειδὴ μὲν δὲν ηὐχαριστήθη, ὡμίλησα τῷ κ. ῾Ράδοβιτς, ἀλλ᾿ οὗτος μοὶ εἶπεν ὅτι ἄλλο κατὰ τὴν ἐθιμοταξίαν των δὲν ἐδύνατο νὰ δοθῇ. Παρασήμου δὲ προβιβασμὸν ἐζήτησα καὶ διὰ τὸν ᾿Αρχιεπίσκοπον Κερκύρας, ὃν καὶ μοὶ ὑπησχέθησαν. ᾿Αναχωροῦντος δὲ τοῦ ᾿Αργυροπούλου, ἀφίχθη ὁ διάδοχος αὐτοῦ Κυργούσιος.

Μ᾿ ἐπεσκέφθη δὲ καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Χριστομάνος, πεμφθείς, ἵνα ἐπισκεφθῇ τὰ ἄριστα τῶν ἐν Εὐρώπῃ χημείων, καὶ μελετήσῃ τὸν ὀργανισμὸν αὐτῶν. ᾿Επειδὴ δὲ μοὶ εἶπεν ὅτι ἦν ἐπιστήθιος φίλος τοῦ κ. Τρικούπη, καὶ μοὶ ἐφάνη ἀνὴρ συνετός, τῷ ἐξέθηκα πάσας τὰς περὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἣν ὤφειλε ν᾿ ἀκολου-

θήση ἡ Ἑλλάς, ἰδέας μου, καὶ τὰς περὶ τῆς κατεπειγούσης ἀνάγκης τῆς ἱδρύσεως Ἀκαδημίας, ὡς καὶ τὰς περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτῆς, καὶ ἐφάνη παραδεχθεὶς καὶ ἐγκρίνας τὰς γνώμας του.

Περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου, ἀγγελθέντος μοι παρὰ τοῦ Ὄθωνος, ὅτι σφοδρὰ ἐπῆλθεν αἱμοῤῥαγία εἰς τὴν μητέρα του, παρεσκευάσθην ἀμέσως νὰ ἐπιστρέψω ἐκεῖ. Ἀλλὰ διὰ δευτέρου τηλεγραφήματος μοὶ ἐδηλώθη ὅτι ἐπῆλθε βελτίωσις, καὶ προετράπην νὰ μὴ ὑπάγω, ἵνα μὴ φοβίσω τὴν ἀσθενῆ, καὶ μετ᾽ οὐ πολὺ ἐπανῆλθεν ἡ οἰκογένεια εἰς Βερολῖνον, κομίζουσα καὶ τὴν ἀγγελίαν, ὅτι ἡ θυγάτηρ μου Ζωὴ εἶχε συγκατατεθῆ εἰς τὴν τὸ πρῶτον ἐν Ἀθήναις, καὶ ἔπειτα ἐπανειλημμένως γενομένην αὐτῇ πρότασιν γάμου ὑπὸ τοῦ ἀξιωματικοῦ τοῦ Ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ κ. Russel Bateman. Ἀλλ᾽ αὐτὴν εὗρον ὁμιλοῦσαν περὶ τοῦ μέλλοντος γάμου της, οὐχὶ μετ᾽ ἐκτάκτου ἐνθουσιασμοῦ, μεθ᾽ ἡσυχίας μᾶλλον, προϊούσης ἐκ τῆς ἀφελείας αὐτῆς καὶ τῆς ἀθωότητος. Τῆς δὲ φιλτάτης συζύγου μου ἡ θέσις μοὶ συνέτριβε τὴν καρδίαν μου.

Εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ἐπεσκέφθην ἔκθεσιν εἰκόνων, ἧς περίεργος ἦν πρὸ πάντων ἡ ἀφορμή. Ταύτην προὐκάλεσε φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθοεργός τις ἐπίοικος Γερμανίς, ἡ κ. Schwab, ἥτις, περιελθοῦσα τὴν Ἰταλίαν, συνεκινήθη ἐκ τῆς θέσεως τῶν μικρῶν Λαζαρόνων ἐν Νεαπόλει, καὶ ἀνέλαβε νὰ προμηθεύσῃ πόρους πρὸς σύστασιν σχολῆς διὰ τὴν μόρφωσιν αὐτῶν, νὰ πράξῃ δηλαδὴ ὅ,τι πράττει ἐν Ἀθήναις ὁ Παρνασσὸς ὑπὲρ τῶν ἐκεῖ ἀγυιοπαίδων.

Μετὰ βαθείας δὲ λύπης, ἣν πολλοὶ τῶν φίλων μου καὶ φίλων τῆς Ἑλλάδος συνεμερίζοντο, ἔβλεπον τὰ τοῦ Ρωσσικοῦ πολέμου προχωροῦντα, τὴν ἅλωσιν τῆς Πλεύνης, τὴν καταστροφὴν τῆς Σίπκας προειδοποιήσασαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ῥωμανίας, τὴν ἅλωσιν τῆς Σοφίας, παρασκευάζουσαν αὐτοτελῆ Βουλγαρίαν, τῆς Σερβίας τὴν ἀναγέννησιν ἤδη μαντευομένην, τὴν δ᾽ Ἑλλάδα ἀπρακτοῦσαν, καὶ ὡς ἀξιώσεως ἀφισταμένην, καὶ δὲν ἔπαυον περὶ τούτου γράφων καὶ ἐνίοτε αὐστηρῶς εἰς τὸ Ὑπουργεῖον.

Τότε ἔπεμψα εἰς τὸν Βασιλέα, ὡς μικρὸν δῶρον, προάγγελμα μεγάλης ἀνακαλύψεως, ἕνα τῶν τότε πρῶτον ἐφευρεθέντων τηλεφώνων, εἰς τὴν ἀρχικὴν ἀφελεστέραν αὐτοῦ κατάστασιν. Ὡς ἔμαθον ὅμως ἔπειτα, εἰς τὴν Αὐλήν, πειραθέντες, δὲν κατώρθωσαν νὰ κάμωσι χρῆσιν αὐτοῦ.

1878

Κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν νεανική τις ἀπερισκεψία τοῦ υἱοῦ μου Κλέωνος παρ' ὀλίγον νὰ καταστρέψῃ ἐντελῶς τὸ πολιτικόν του στάδιον, ὃ εἶχε μετὰ πλείστης ἱκανότητος διανύσῃ μέχρις ἐκείνου. Πρὸς τὴν ποίησιν λίαν εὐφυῶς διακείμενος, καὶ ἄλλως φιλόπονος, εἶχεν, ἐν ταῖς ὥραις τῆς ἀνέσεώς του, συνθέσῃ δραματικὸν ἔργον ὑπόθεσιν ἔχον Ἰουλιανὸν τὸν Παραβάτην· καὶ μοὶ τὸ ἔπεμψε, ἵν' ἀκούσῃ τὴν κρίσιν μου. Περιτρέξας δ' αὐτό, τῷ ἔγραψα ὅτι τὸ εὑρίσκω πολλὴν ἔχον τὴν ποιητικὴν καὶ τὴν φιλολογικὴν ἀξίαν ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς καλλιεπείας, ἀλλ' ὅτι, ὑπὲρ πᾶν μέτρον μακρόν, προσέκρουε προσέτι καὶ εἰς τοὺς ἀναγκαίους κανόνας τῆς δραματικῆς οἰκονομίας. Οὐχ' ἧττον ἐξέδωκεν αὐτό, ὡς εἶχε.

Καὶ μικρὸν μὲν θὰ ἦτο τὸ κακόν, ἂν ἦτο τοῦτο καὶ μόνον. Ἀλλά, δυστυχῶς, προσέθηκε καὶ σχόλια, ἃ δὲν μοὶ εἶχον ὑποβληθῆ. Τοσοῦτον δ' ἦσαν ταῦτα μεροληπτικῶς κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ ἥρωος τοῦ δράματος γεγραμμένα, ὥστε τινὰ ἀπέβαινον αὐτὸ τοῦτο βλάσφημα, ὅπερ βεβαίως μ' ἐλύπησεν, ὅταν εἶδον αὐτά, καὶ δικαίαν προὐκάλεσαν μομφὴν ἐναντίον του.

Τινὲς δ' ἐξηγέρθησαν εἰς ἐπίδειξιν ὑπερβολικοῦ θρησκευτικοῦ ζήλου, πρὸς δημοκοπίαν, καὶ ἐξ ἐπιθυμίας τοῦ νὰ τὸν ἀποβάλωσιν, ἵνα λάβωσι τὴν θέσιν του δι' ἑαυτοὺς ἢ τοὺς φίλους των. Οὕτως, εἷς τῶν αὐθαδεστέρων Βουλευτῶν, Χριστόπουλος καλούμενος, εἶπεν, αὐταῖς λέξεσι, νὰ διώξῃ τὸν Κλέωνα ἡ Βουλή, ὡς ἡ Γερουσία εἶχε διώξῃ ἐμέ, ὅτε ὕβρισα τὸν ἀγῶνα. Ἦν δὲ τοῦτο συῤῥαφὴ ἀναιδείας καὶ ψεύδους, οὐ μόνον διότι ἐγὼ ποτὲ δὲν ὕβρισα τὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ καὶ διότι ὑπὸ τῆς Γερουσίας, ὅτε ἡ συ-

κοφαντία ἐκείνη εἶχεν ἀρθῇ κατ' ἐμοῦ, δὲν ἐδιώχθην, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἐπλειονοψήφισα ἐν αὐτῇ.

Καὶ τότε μὲν δὲν ἐδιώχθη οὐδ' ὁ Κλέων ὑπὸ τῆς Βουλῆς· ἀλλ' ἡ δικαίως ἀνήκουσα αὐτῷ πρόοδος ἀνεχαιτίσθη, εἰ καὶ ὁ ἴδιος, συνειδὼς τὸ ἄτοπον, ἔσπευσεν ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως ν' ἀφαιρέσῃ τὰ σχόλια·

Κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ἔτους τούτου ἡ ἀνυπομονησία μου διὰ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀπραξίαν εἶχε κορυφωθῇ, καὶ δὲν ἔπαυσα πέμπων ἐκθέσεις ἐπ' ἐκθέσεων, καὶ παριστῶν, ὅτι, ἐν ᾧ ἐθριάμβευον τὰ Ῥωσσικὰ ὅπλα ὑπὲρ τῶν σλαυικῶν φυλῶν, ἡ Ἑλληνική, μένουσα πάσης ἐνεργείας ἀμέτοχος, παρῃτεῖτο πασῶν τῶν ἀξιώσεων καὶ παντὸς δικαιώματος. Μοὶ ἀνηγγέλλετο δ' ἐξ Ἀθηνῶν ὑπό τινων, ὅτι ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐκηρύττετο μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν Ἀγγλικῶν Βουλῶν, ὅπερ, κατ' ἐμέ, ἦν αὐτόχρημα παραγνώρισις τῆς θέσεώς της, ὅτε καὶ οὐδὲ κἂν νὰ κηρυχθῇ εἶχεν ἀνάγκην· ἂν μόνον ἐνήργει ἐπιδεξίως καὶ ἐγκαίρως.

Τῇ 8)20 Ἰανουαρίου ἰδίως, ἐπὶ τῆς τελουμένης ἐν Βερολίνῳ ἑορτῆς τῶν παρασήμων, σπουδαίους ἀντήλλαξα λόγους μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, εἰπόντος μοι, ἐν ἄλλοις, ὅτι ὀλίγαι πλέον ἡμέραι μένουσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἵνα διεκδικήσωσι τὰ δικαιώματα αὐτῶν ἐν Ἀνατολῇ· ἐγὼ δὲ τῷ ἀπήντησα ὅτι, ἂν οἱ Τοῦρκοι ἀπέλθωσι τῆς Εὐρώπης, οὐδεὶς φόβος πρέπει νὰ ὑπάρχῃ, ὅτι αἱ χρηστιανικοὶ λαοί, οἵτινες οὕτω θέλουσι μείνῃ αὐτόνομοι, ἔσονται ἀνέτοιμοι εἰς τὸ νὰ διαδεχθῶσιν αὐτούς, διότι τοὺς λαοὺς ἀνατρέφει ἡ ἐλευθερία. Ταῦτα δ' ὡς εἰκός, ἔσπευσα ν' ἀναφέρω εἰς Ἀθήνας.

Τῇ 11)13 Ἰανουαρίου ὁ Πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας, κ. Οὐβρίλ· ἔδιδε, μετὰ λαμπρὰν ἑσπερίδα, μέγα δεῖπνον, εἰς ὃ παρεκάθηντο πάντες οἱ διπλωμᾶται καὶ πλεῖστοι ἄλλοι τῶν ἐπισήμων. Ὅτε δέ, καθήμενος ἀπέναντί του, φιλοφρόνως μ' ἠρώτησε τί νὰ μοὶ προσφέρῃ ἐκ τῶν παρατεθειμένων ἐδεσμάτων, τῷ εἶπον ὅτι θέλω ἀρκεσθῇ ἂν εὐαρεστηθῇ νὰ μοὶ δώσῃ τὴν ***Μακεδονίαν*** (Macédoine), δείξας τὴν οὕτω, ἄλλως δὲ καὶ ***Ιταλικὴν σαλάταν*** καλουμένην, ὅπερ κοινὴν ἐξήγειρεν εὐθυμίαν.

Εἰς ἄλλο δὲ δεῖπνον του ἐπίσημον, τὸ τῆς 18)30 Ὀκτωβρίου, ἡμέρας τῶν γενεθλίων τοῦ Αὐτοκράτορος, τῷ ἐζήτησα a large

piece of turkey, δεικνύων τὸν ψητὸν κοῦρκον. Μοὶ εἶπε δ' ἔπειτα ὁ Lord Russel ὅτι καὶ ταύτην τὴν ἀπόκρισιν, ὡς καὶ τὴν προγενεστέραν, ἐνέγραψε καὶ φυλάττει εἰς τ' ἀπομνημονεύματά του.

Τὴν δὲ 14)26 τοῦ μηνὸς μετὰ λύπης βαθείας ἀνέγραψα, ὡς ἡμέραν πένθους διὰ τὴν Ἑλλάδα, διότι εἶχε διαδοθῆ ὅτι ὁ πόλεμος ἔληξε καὶ οἱ Ῥῶσσοι ἐπέβαλον συνθήκην εἰς τὴν Τουρκίαν, ἐξ ἧς, ἐννοεῖται, ὅτι αὐτοὶ καὶ οἱ αὐτοῖς συμπολεμήσαντες πολλὰ θ' ἀπεκόμιζον ὠφελήματα, ἡ δ' Ἑλλάς, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον. Ἡ εἴδησις ὅμως ἦν πρόωρος, κ' ἐξ ἐναντίας ἄλλη εὐχάριστος ἀφίχθη, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀπηλλάγη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Ὑπουργείου, καὶ διεδέχθη αὐτὸ ἄλλο ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Κουμουνδούρου.

Τέλος, τῇ 21 Ἰανουαρίου (2 Φεβρουαρίου), μοὶ ἐτηλεγραφήθη ἐξ Ἀθηνῶν ὅτι ὁ Κουμουνδοῦρος, ἀπαλλαγεὶς τῶν δεσμῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Ὑπουργείου, προέβη εἰς ἐνέργειαν πατριωτικήν, καὶ 12 χιλιάδες Ἑλλήνων ὅτι ὑπερέβαινον τὰ σύνορα, εἴδησις ἥτις χαρᾶς μ' ἐπλήρωσε, καίτοι μὴ ἐντελῶς ἀνταποκρινομένη εἰς τὰς ἰδέας μου, πρῶτον μὲν διότι καὶ πολιτικῶς ἐπιδεξιώτερον καὶ ὀρθότερον, καὶ ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς ἐπωφελέστερον θὰ ἦν ἂν ἠγείροντο οἱ ὑπὸ τὸν ζυγὸν Ἕλληνες, ἡ δ' Ἑλλὰς ἔσπευδεν εἰς βοήθειαν αὐτῶν· δεύτερον, διότι ὁ εὔθετος χρόνος παντὸς κινήματος, ὅτε καὶ ἡ Ῥωσσία καὶ πᾶσα ἡ Εὐρώπη δι' ἀντιθέτους λόγους θὰ ἐπεκρότει εἰς αὐτὸ μετ' ἐνθουσιασμοῦ, εἶχε σχεδὸν παρέλθῃ. Διὰ τοῦτο ὁ Πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας, ὅτε τῷ κατέστησα τὴν ἀγγελίαν γνωστήν, «ὢ μοὶ εἶπεν, ἂν εἴχετε πράξῃ τοῦτο πρὸ δεκαπέντε ἡμερῶν!», ὁ δ' Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, κ. Bülow, συνήνεσε μετ' ἐμοῦ ὅτι, ὅπως δήποτε πρέπει νὰ ὠφεληθῶμεν τοῦ ἔτι ἐναπολειπομένου ἡμῖν ὀλίγου καιροῦ. Πάντες δ' οἱ λοιποί, εἴτε διπλωμάται, εἴτε ἄλλοι, μεθ' ὧν συνωμίλουν, μοὶ ἔλεγον ὅτι τὸ κίνημα τῆς Ἑλλάδος ἦν ἄκαιρον πλέον, ὅτι ἦλθε beaucoup trop tard, καὶ ἀκριβῶς ταύτας τὰς λέξεις μοὶ εἶπε καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ εἰς τὸν χορὸν τῶν Ἀνακτόρων τῇ 26 Ἰανουαρίου (7 Φεβρ.). Δυστυχῶς, οὕτως εἶχεν. Ἄν, ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ πολέμου, τὸ Ἑλληνικόν, ἢ ἔστω καὶ ἡ ἐλευθέρα Ἑλλάς, τὶ ἔπραττεν, εὐγνωμόνως ἡ Ῥωσσία θὰ τὸ ἐδέχετο, ὡς

ἐπικουρίαν πολύτιμον, ἔτι δ᾽ εὐγνωμονέστερον μέχρι τέλους ἡ Εὐρώπη, ὡς χορηγοῦν αὐτῇ διέξοδον τοῦ πολέμου, χορηγοῦσαν εἰς ἄλλο στοιχεῖον, ἢ μόνον τὸ Ῥωσσικόν, τὸ κράτος ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἔσπευσα, ἑπομένως, νὰ ἐπιστείλω εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ὅτι, κατ᾽ ἐμέ, καιρὸς ἐνεργείας δὲν μᾶς ἔμενε πλέον, ἀλλ᾽ ἄν, ὡς ἦν βέβαιον, ἡ Εὐρώπη, τῆς εἰρήνης προκειμένης, μᾶς προσεκάλει ν᾽ ἀποσύρωμεν τὸν στρατὸν ἡμῶν, ἔπρεπε νὰ ὠφεληθῶμεν κἂν ἐκ τῆς νέας ἡμῶν θέσεως καὶ ὑποσχεθῶμεν ὅτι θὰ ὑπακούσωμεν, ἀλλ᾽ ἂν μόνον μᾶς δοθῶσιν ὑποσχέσεις καὶ ἐγγυήσεις ὑπὲρ τῶν ὑποδούλων ἐπαρχιῶν· ἐν τούτοις, δ᾽ ὅσον ἐνεδέχετο, νὰ προχωρήσῃ ἡ ἐπανάστασις. Αὐτὴν ταύτην τὴν γνώμην μοὶ ἐξέφρασεν ἔπειτα καὶ ὁ Σύμβουλος τῆς Ῥωσσικῆς Πρεσβείας κ. Ἀράποφ, εἰπών μοι ὅτι, κατ᾽ αὐτόν, ἡ ἐπιδρομὴ τῆς Ἑλλάδος οὐδένα θὰ φέρῃ καρπόν, ἂν ἡ ἐπανάστασις δέν ἐκταθῇ. Ὁ δὲ Πρέσβυς τῆς Γαλλίας, Κόμης Σαὶν Βαλλιέρος, μοὶ ἔλεγεν, ὅτι, ἐπὶ πολὺ βιώσιμος δὲν ἦν πλέον ἡ Τουρκία, τάχιστα δὲ θὰ ἔπιπτεν, ἂν ἤξευρον ἄλλως νὰ πολιτευθῶσιν οἱ Ἕλληνες.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰανουαρίου ἦλθε πρός με κύριός τις Στέγγελ, ὑπὸ τοῦ ἐφημεριδογράφου Βολόφοκη συνιστημένος, τραπεζίτης δὲ διατελέσας ἐν Βιέννῃ καὶ εἶτα πτωχεύσας, ἐλθὼν δ᾽ εἰς Βερολῖνον καὶ συνοικῶν μετὰ τῆς εὐπόρου πενθερᾶς του, κυρίας Sobernheim, καὶ ἔκτοτε ἰδιαιτέρως ἐγνώρισα ταύτην τὴν οἰκογένειαν, ἑβραϊκῆς οὖσαν καταγωγῆς, καὶ παρ᾽ αὐτῇ πολλάκης ἐφοίτων.

Μετ᾽ ἐνδιαφέροντος εἶδον τότε καὶ τὸν προσωρινὸν Πρέσβυν τῶν Ἀβαΐων νήσων, κ. Κάρτερ, ὅστις πρὶν ἦν Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς 60,000 κατοίκων ἀριθμούσης πατρίδος του, καὶ μοὶ ἐδωρήσατο σύγγραμμα, περιέχον τὴν ἱστορίαν αὐτῆς.

Κατ᾽ ἀρχὰς τοῦ Φεβρουαρίου, λόγου γενομένου περὶ συγκαλέσεως ἐν Βερολίνῳ εὐρωπαϊκοῦ Συνεδρίου πρὸς ῥύθμισιν τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολήν, συνεπείᾳ τοῦ ῥωσσοτουρκικοῦ πολέμου, διετάχθην ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως νὰ ζητήσω ἐπισήμως τὴν εἰς αὐτὸ συμμετοχὴν τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ἐγὼ μὲν ἤμην τῆς γνώμης, ὅτι τοῦτο ἦν μᾶλλον ἐσφαλμένον διάβημα· διότι οὕτως ἡ Ἑλλὰς θὰ ἠναγκάζετο, συνυπογράφουσα, νὰ συμπράξῃ εἰς ὅ,τι θ᾽ ἀπεφασί-

ζετο ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν τῶν θριάμβων τῆς Ῥωσσίας καὶ τῶν σλαυικῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, προθυσιάζουσα πᾶν δικαίωμα μελλούσης διαμαρτυρήσεως, ἂν ἐλαχίστη ἐγένετο αὐτῇ μερίς, ἀναλόγως τῆς ἐλαχίστης συμμετοχῆς αὐτῆς εἰς τὰ συμβάντα. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἡ διαταγὴ τῆς Κυβερνήσεως ἦν ῥητή, ἔπραξα κατ᾽ αὐτήν. Τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν ὅμως, κ. Bülow, εὗρον οὐχὶ λίαν εὐνοϊκῶς διατεθειμένον ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας αἰτήσεως, καὶ φρονοῦντα ὅτι οὐδὲν εἴχομεν ἢ πως κατεκτήσαμεν ἀνώτερον τῶν ἄλλων χριστιανικῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς δικαίωμα, ἵνα παρακαθήσωμεν εἰς τὸ εὐρωπαϊκὸν συνέδριον, ἂν ἤθελε συγκληθῇ.

Κατὰ τὰ μέσα Φεβρουαρίου, τελουμένων τῶν γάμων τῆς ἐγγονῆς τοῦ Αὐτοκράτορος μετὰ τοῦ Πρίγκηπος Μεϊνίγγεν, καὶ συγχρόνως τοῦ τῆς θυγατρὸς τοῦ Πρίγκηπος Φρ. Καρόλου μετὰ τοῦ Διαδόχου τοῦ Ὀλδεμβούργου, ἔσχον ἀφορμὴν νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν Βασιλέα καὶ τὴν Βασίλισσαν τοῦ Βελγίου, καὶ προσέτι εὐμενεστάτης ἔτυχον ὑποδοχῆς παρὰ τῷ γαμβρῷ καὶ τῇ θυγατρὶ τοῦ Αὐτοκράτορος, τῷ Μεγάλῳ Δουκὶ καὶ τῇ Μεγάλῃ Δουκίσσῃ τοῦ Βάδεν. Ὅτε δ᾽ ἐζήτησα νὰ ἐμφανισθῶ καὶ εἰς τὸν Πρίγκηπα τῆς Ὀλδεβουργίας, ἐξήγησα εἰς τὸν Ὑπασπιστήν του, ὃν μοὶ ἔπεμψεν, ἵνα μοὶ ἐκφράσῃ τὴν λύπην του, διότι δὲν τῷ ἔμενε καιρός, ἵνα μὲ δεχθῇ, ὅτι τὴν παρουσίασιν ἐζήτησα, ἵνα τῷ ἐπαναλάβω τὰ αἰσθήματα τοῦ βαθέως σεβασμοῦ μου εἰς τὴν μνήμην τῆς σεβαστῆς ἀδελφῆς του, τῆς ποτὲ Βασιλίσσης ἡμῶν Ἀμαλίας. Τοῦτο δ᾽ ἔπραξα τὸ ἑσπέρας, ἀπαντήσας τὸν Πρίγκηπα εἰς τὸν χορὸν τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας. Εἰς μακρὰν δὲ συνδιάλεξιν, ἣν ἔσχον μετ᾽ αὐτοῦ, μοὶ ἐπανέλαβεν, ὅ,τι παρὰ πάντων ἤκουον, ὅτι ἡ ἀνάμιξις τῆς Ἑλλάδος εἰς τ᾽ ἀνατολικὰ ἐπῆλθε πολὺ ἐξώρας. Τέλος δὲ τῇ 12)24 Φεβρουαρίου ὑπεγράφη καὶ ἡ ῥωσσοτουρκικὴ εἰρήνη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅλως ἄκαρπος δι᾽ ἡμᾶς, διότι, ἐξ ἐλεεινῶν φιλοπρωτιῶν, εἴχομεν ἀμελήσῃ τῆς ἐποχῆς, καθ᾽ ἣν καὶ οἱ Ῥῶσσοι θὰ μᾶς ἠσπάζοντο, ὡς βοηθούς, καὶ οἱ τῆς Ῥωσσίας φοβούμενοι τὴν ἐπέκτασιν, ὡς ἀντιζήλους·

Κατ᾽ ἐπιστολὰς δ᾽ ἐξ Ἀθηνῶν τοῦ υἱοῦ μου Ἀριστείδου, οἱ ἐναντίοι παντὸς κινήματος τῆς Ἑλλάδος, οἷον ὁ Δελιγεώργης

καὶ οἱ περὶ αὐτόν, μὲ κατηγόρουν, ὡς διὰ τῶν τηλεγραφημάτων μου αἴτιον γενόμενον τῆς ἀποστολῆς στρατοῦ ἐκτὸς τῶν συνόρων, δι' ὃ ἤμην ἐγὼ ὑπερήφανος, διότι μόνην σωτηρίαν ἡμῶν ἔβλεπον τότε ἐν τῇ ἐπαναστατικῇ κινήσει, ἔστω καὶ βραδύτατα προκαλουμένῃ. Ὁ δ' Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Θ. Δεληγιάννης μοὶ ἔγραψε διατάττων νὰ ὀνομάζω πάντοτε καὶ τὰ πρόσωπα, περὶ ὧν γράφω εἰς τὰς ἐκθέσεις μου, εἰς ὃ ἀμέσως ἀπήντησα ὅτι τοῦτο, οὐδ' ἅπαξ ἔλειψα πράττων, ὁσάκις ἐπρόκειτο περὶ χορηγίας πληροφοριῶν· ἀλλ' ὅταν διεβίβαζον ἀτομικὰς κρίσεις, τοῦτο, οὔτε ἀναγκαῖον ἦτον, οὔτε μοὶ ἐπετρέπετο πάντοτε.

Τῇ 14)26 Φεβρουαρίου ἐπεσκέφθην ἀξιόλογον Ὀρφανοτροφεῖον κορασίων τῶν Ἰουδαίων, εἰς ὃ μία μόνη οἰκογένεια, Ρεϊχενέρ, εἶχε προσφέρῃ 250 χιλιάδας ταλήρων.

Τῇ 24 Φεβρουαρίου (8 Μαρτίου), ἐπισκεφθεὶς τὸν Lord Oddo, Πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας, καὶ πολλὰ μετ' αὐτοῦ συνδιαλεχθεὶς περὶ τῶν προκειμένων μεταρρυθμίσεων εἰς τὰς σλαυικὰς χώρας τῆς Τουρκίας, τῷ ἐξέθηκα τὴν γνώμην μου τοῦ ν' ἀπαιτήσῃ ἡ Εὐρώπη, ἵνα ἡ Βουλγαρία, εἰς ἧς τὴν ἀνεξαρτησίαν ἐπέμενεν ἡ Ρωσσία δικαιώματι τῶν θριάμβων της, περιορισθῇ μόνον μέχρι τοῦ Αἵμου, τὰ δὲ πρὸς μεσημβρίαν αὐτοῦ, ἐγγυήσεις λαβόντα κρείττονος διοικήσεως, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ χριστιανικαὶ ἐπαρχίαι, νὰ μείνωσιν εἰς τὴν Τουρκίαν, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Ρωμυλίας, εἰς ἣν καὶ οἱ Τοῦρκοι θὰ ηὐχαριστοῦντο, διότι αὐτὴν ταῖς ἀπέδιδον. Ἡ ἰδέα αὕτη, ἥτις ἐχαρακτήριζεν ὡς Ἑλληνικὰ (Ρωμαΐικα) τὰ μέρη ἐκεῖνα, ηὐχαρίστησε τὸν συνάδελφόν μου, ὅστις φαίνεται ὅτι τὴν συνέστησεν εἰς τὴν Κυβέρνησίν του, ὡς καὶ ἐγὼ ἔγραψα περὶ αὐτῆς εἰς Ἀθήνας, καί, ὡς γνωστόν, αὕτη καὶ ὑπεβλήθη καὶ ἐκυρώθη εἰς τὸ Συνέδριον.

Τῇ 10)22 Μαρτίου, ἡμέρᾳ τῶν γενεθλίων τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀφ' οὗ παρεκάθησα εἰς τὸ σύνηθες κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην μέγα διπλωματικὸν γεῦμα τοῦ Πρίγκηπος Βίσμαρκ, εἰς τὴν εἰς αὐτὸ ἑπομένην μεγάλην συναναστροφὴν τῶν Ἀνακτόρων, ὁ Μέγας Δοὺξ τῆς Βάδης, πλησιάσας με, ἐλπίζει, μοὶ εἶπεν, ὅτι ἔφθασεν ὁ καιρὸς τοῦ νὰ ἐκτελεσθῶσι τὰ σχέδια, περὶ ὧν εἴχομεν συν-

διαλεχθῇ ἐν Βάδεν. Ἦσαν δὲ τὰ σχέδια ταῦτα, οὐδὲν ἧττον ἢ ἡ ἐγκατάστασις τῶν Ἑλλήνων, ὡς διαδόχων τῶν Τούρκων, ἂν ἤθελον ἐξωσθῇ τῆς Εὐρώπης.

Διαταχθεὶς δ' ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἐνήργουν τὸ κατὰ δύναμιν ὑπὲρ τῆς προσλήψεως καὶ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ ἤδη πλέον ἀποφασισθὲν Εὐρωπαϊκὸν Συνέδριον, μέλλον νὰ συνέλθῃ ἐν Βερολίνῳ καὶ βαθμηδὸν ἠλαττοῦντο αἱ κατὰ τῆς ἀξιώσεως ταύτης ἀντιστάσεις τῶν Δυνάμεων.

Τῇ 20 Μαρτίου (1 Ἀπριλίου) εἶχεν ἔλθῃ ἡ εἴδησις τῆς πρωθυπουργίας τοῦ Σαλισβουρῆ εν Ἀγγλίᾳ, ἥτις ἄλλην τροπὴν ἔδωκεν εἰς τὴν διεθνῆ πολιτικὴν τῆς Εὐρώπης. Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν ἐγνωρίσθην μετὰ τοῦ τότε μὲν Γενικοῦ Προξένου τῆς Ἀγγλίας ἐν Σερβίᾳ, εἶτα δ' ἐπισήμου διπλωμάτου κ. White, ὃν εὗρον ἐμβριθῆ καὶ καλῶς πληροφορημένον, ὅστις, δὲν ἠξεύρω ἂν ἐκ προλήψεως, μοὶ ἐξέφρασε τὴν ἔκπληξίν του, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀντεπροσωπεύετο ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπὸ Ἐπιτετραμμένου, τοῦ κ. Γενναδίου·

Τῇ 12) 24 Μαρτίου δεινὴν ἐλάβομεν ἀγγελίαν ἐκ Καρλσρούης, ὅτι ὁ υἱός μου Ὄθων ἠσθένει καὶ ἔπτυεν αἷμα. Καθ' ἣν ἡμέραν, ἀναχωρῶν ἐκ Βάδεν, τὸν εἶχον ἐπισκεφθῇ, μὲ εἶχεν ὁδηγήσῃ ἐν ἄλλοις καὶ εἰς μεγάλην καὶ λαμπρῶς κεκοσμημένην δημοσίαν αἴθουσαν, εἰς ἥν, τὴν αὐτὴν ἑσπέραν, ἡ σχολή, εἰς ἣν ἐσπούδαζεν, ἔδιδε μέγαν χορὸν εἰς τὴν πόλιν. Εἰς αὐτὸν ἐγώ, εἰ καὶ προσκεκλημένος, ἕνεκα τῆς καταβαλούσης με δυσθυμίας, δὲν ἔμεινα νὰ παρευρεθῶ, ὁ δὲ Ὄθων εἶχεν ἐκλεχθῇ εἷς τῶν διευθυντῶν καὶ διαῤῥυθμιστῶν τῆς συναναστροφῆς, καὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐκεῖνος ἐκοπίασε δι' ὅλης τῆς νυκτός· ὅτε δέ, πρὸς τὸ πρωΐ, ἠθέλησε ν' ἀναχωρήσῃ, δὲν εὗρε τὸν μανδύαν του, κλαπέντα, καὶ ἱδρῶν ἐξετέθη εἰς τῆς νυκτὸς τὸ ψύχος, ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν του, καὶ ἐκρυολόγησε τόσον ἰσχυρῶς, ὥστε τῷ ἐπῆλθεν ἡ αἱμοπτυσία, ἥτις μᾶς κατεφόβισεν ἀπέναντι τῆς φοβερᾶς μνήμης τῆς στερήσεως τοῦ προσφιλοῦς Αἰμυλίου. Ἐπειδὴ δὲ οὐδ' ἐγώ, ὡς εἶχον τότε τὰ πολιτικά, ἐδυνάμην, ἐγκαταλείπων τὴν θέσιν μου, ν' ἀπέλθω εἰς Καρλσρούην, οὐδ' ἡ μήτηρ του, εἰς ἣν διετέλει οἰκτρὰν ὑγείας κατάστασιν, ἐπέμψαμεν αὐθημερὸν

τὴν θυγατέρα μου Αἰμυλίαν, ἥτις μητρικῶς τὸν ἐπεριποιήθη καὶ μᾶς καθησύχασε μέν, τηλεγραφήσασα ὅτι τὸν εὗρεν εἰς καλλητέραν κατάστασιν, τὸν μετέφερεν ὅμως ἀμέσως εἰς κατάστημα τῶν Διακονισσῶν, ὅπου εἶχε πᾶσαν περίθαλψιν.

Ἡ δὲ κατάστασις τῆς ὑγείας τῆς Καρολίνης, εἰ καὶ ἐνίοτε αἰθρίας ἔχουσα διαλείψεις, ἐν γένει δὲν ἐχώρει καλῶς, οἱ πόνοι συνεχῶς ἐπανήρχοντο καὶ αἱ δυνάμεις της ἠλαττοῦντο. Ἀναγνοῦσα δ' ἡ ἰδία τὸ βιβλίον τοῦ Ματταίη (πλὴν τῆς σελίδος ἣν εἶχον ἀφαιρέσῃ) καὶ πολλὰ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ παρ' ἄλλων ἀκούσασα, ἔγραψεν εἰς Γενέβην εἰς ἰατρόν τινα ὅστις ἐκεῖ τὴν μέθοδον ταύτην ἐπηγγέλλετο, καὶ ἐνθαρρυντικὴν λαβοῦσα ἀπάντησιν, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ ἐκεῖσε καὶ ὑπ' αὐτὸν νὰ νοσηλευθῇ. Καὶ τοῦτο μὲν μοὶ συνέτριβε τὴν καρδίαν, διότι θὰ ἐχωριζόμην οὕτω τῶν φιλτάτων μου, χωρὶς νὰ ἠξεύρω ποῖον θὰ μοὶ ἐπεφυλάττετο μέλλον, καὶ θὰ ἐμονούμην· ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου δὲν ἤθελον νὰ καταστρέψω τὴν τελευταίαν ἐλπίδα, ἥτις τὴν προσεμειδία, καὶ ἥτις καὶ ἐμοῦ ἔθιγε τὸν μυχὸν τῆς καρδίας, τὸν πάντοτε διατηροῦντα σπέρμα ἐλπίδος καὶ ὅταν ὁ νοῦς ἀπηλπίζετο.

Ἐπωλήσαμεν, ἑπομένως, πάντα ἡμῶν τὰ ἔπιπλα μετ' οὐ μικρᾶς ζημίας, τὰ πλεῖστα διὰ δημοπρασίας, καὶ τῇ 27 Μαρτίου (8 Ἀπριλίου) ἀπῆλθε πᾶσα ἡ οἰκογένεια ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἀλέξη, τῆς Καρολίνης ἀχθείσης εἰς τὸν σιδηρόδρομον ἐν χειραμάξῃ, καὶ ἐγώ, μόνος μείνας ἐν Βερολίνῳ, μετῴκησα εἰς τρία διεσκευασμένα (meublés) δωμάτια, ἃ ἐνοικίασα εἰς Schellingstrasse. 1, καὶ εἰς ἃ πρὶν εἶχεν οἰκήσῃ, ὅτε τὸ πρῶτον ἀφίχθη, ὁ Πρέσβυς τῆς Ὁλλανδίας.

Τῇ δὲ 1)13 Ἀπριλίου ἐπεσκέφθην τὸν κ. Cruse, ἀνταποκριτὴν τῆς (ἀντιῤῥωσσικῆς) Ἐφημερίδος τῆς Κολωνίας, καὶ δραματικὸν ποιητήν. Οὗτος δ', ἐν μὲν τῇ πρώτῃ του ἰδιότητι, μοὶ ἐξέφρασε τὴν γνώμην, ὅτι, ἐν τῇ παρούσῃ ἀναστατώσει τῆς Εὐρώπης, οἱ Τοῦρκοι θὰ προσέφευγον εἰς τοὺς Ἄγγλους, παρ' ὧν ἡ Ἑλλὰς οὐδὲν ἔχει νὰ ἐλπίσῃ· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ, μοὶ προσέφερε τὰ ἔμμετρα ἱστορικὰ δράματά μου, διϊσχυριζόμενος ὅτι ἡ ποίησις πρέπει ν' ἀρύηται πιστῶς ἐκ τῆς ἱστορίας, εἰς ὃ τῷ ἀντέταξα τὴν γνώμην μου, ὅτι δὲν κεῖται ἐκτὸς τῶν ὁρίων της τὸ νὰ ἐφευρίσκῃ καὶ

μύθους, ἂν μόνον οὗτοι κατ' οὐδὲν παραμορφῶσι τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ φυσιογνωμίαν.

Ἐν τῇ οἰκίᾳ δ', εἰς ἣν μετῴκησα, παρ' ἐμοὶ κατῴκει ὁ ἰατρὸς Ebers, ἀδελφὸς τοῦ ἐπισήμου συγγραφέως αἰγυπτιακῶν μυθιστοριῶν, μετὰ τῆς ὡραίας καὶ χαριεστάτης συζύγου του καὶ τῶν τεκνίων του. Τοῦ τελευταίου τούτων, μῆνας τινὰς ἡλικίαν ἔχοντος, εἶχεν, ἴσως ἐξ ἀπροσεξίας τῆς τροφοῦ, θραυσθῆ τὸ ὀστοῦν τοῦ βραχίονος καὶ προσκολληθῆ ὑπὸ τῶν χειρούργων, ἀλλὰ τόσον ἀδεξίως, ὥστε τὸ δυστυχὲς βρέφος ὑπέφερε πόνους φρικτούς, καὶ ἐδέησε νὰ θραυσθῇ ὁ βραχίων καὶ νὰ συγκολληθῇ ἐκ νέου. Φανταζόμενος τὸ ἠθικὸν μαρτύριον τῆς μητρός, τὴν προέτρεψα νὰ μὴ μείνῃ τὴν ἡμέραν ἐκείνην κατ' οἶκον, ἵνα μὴ παρευρεθῇ εἰς τὴν φοβερὰν ἐγχείρισιν. Ἀλλά, βλέπων αὐτὴν ἀμετάπειστον, ἐξῆλθον ἐγώ, εἰπὼν ὅτι τῇ ἀφήνω τὰ δωματιά μου ἀνοικτά, ἵνα εἰς αὐτὰ ἀποσυρθῇ, κατὰ τὴν ὀδυνηρὰν στιγμήν. Καὶ ἡ μὲν ἐγχείρισις ἐντελῶς ηὐδοκίμησε. Μετά τινα δὲ χρόνον ἡ οἰκογένεια ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἐξοχήν, καὶ πρὶν ἢ μὴν παρέλθῃ ἐμάνθανον ὅτι ἡ κυρία Ebers ἀπέθανεν εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας της.

Τῇ 12)24 Ἀπριλίου, ἐπισκεφθείς με ἀμερικανός τις, Dr Wood, ἂν καλῶς ἀπομνημονεύω τ' ὄνομα, μοὶ εἶπεν ὅτι προὐτίθετο νὰ ἐκδώσῃ συλλογὴν φωτογραφιῶν μεγάλων ποιητῶν, καὶ μοὶ ἐζήτησε τὴν γνώμην μου περὶ τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων· ἐγὼ δὲ τῷ ἐσύστησα τοὺς Σούτσους, τὸν Ζαλακώσταν, τὸν Βαλαωρίτην καὶ τὸν Παράσχον. Ἀγνοῶ ὅμως ἂν ἐξετέλεσε τὴν πρόθεσίν του.

Λυπηρὰν δ' ἀγγελίαν μ' ἐκόμισαν αἱ Ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες τῆς 17)29 Ἀπριλίου, τὴν τοῦ θανάτου τοῦ ἀρχαίου μου φίλου Σκαρλάτου Βυζαντίου, ὃν ἠγάπων καὶ ἐσεβόμην, ὡς πρεσβύτερον ἀδελφόν, καὶ ὅστις, διὰ τῆς εὐφυΐας, τῆς σπανίας παιδείας καὶ τοῦ ἀρχαϊκοῦ χαρακτῆρος του, ἦν ἐκ τῶν τὴν πατρίδα τὰ μάλιστα τιμησάντων καὶ εἰς αὐτὴν χρησίμων ἀναδειχθέντων.

Πρό τινος εἶχον γνωρίσῃ κύριόν τινα, Huppmann καλούμενον, καπνοπώλην μὲν κυρίως, ὡς ἔμαθον, ἀλλὰ πλουσιώτατον καὶ γνωστὸν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ὅστις μοὶ διηγήθη ὅτι ἐπὶ τοῦ πολέμου ἦν ἐν Ῥωσσίᾳ, καὶ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, ὅστις τῷ ἐπρότεινε

ν' ἀποδεχθῇ τὴν προμήθειαν τῶν τροφῶν τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ, συνεννοούμενος περὶ τούτου μετὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, ἀπεκρίθη ἀρνητικῶς, εἰπὼν ὅτι πάντες ἐκεῖ ἦσαν καταχρασταί, καὶ μεταξὺ τῶν πρώτων ὁ Ὑπουργός. Τῇ δὲ 1η Μαΐου, ἐπισκεφθεὶς αὐτόν, τὸν εὗρον κλινήρη, καὶ μοὶ ἀνέγνω ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσσίας, ἐν ᾗ τῷ ἔλεγεν ὅτι ἡ πανσλαυιστικὴ τάσις ἦν ὀλεθρία εἰς τὴν Ῥωσσίαν, καὶ κατήγγελε τὸν Ἰγνάτιεφ, καὶ ἄλλην, δι' ἧς ἐζήτει παρὰ τοῦ Βίσμαρκ νὰ συστήσῃ τὴν πρώτην. Ἀλλ' ὁ κύριος οὗτος δὲν ἦτο παράφρων.

Κατὰ μίαν τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Μαΐου ἐγνωρίσθην εἰς γεῦμα τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας μετὰ τοῦ ἐν τῇ Ἄνω Βουλῇ φιλοτούρκου ῥήτορος Λόρδου Cambell, καὶ μετὰ τοῦ πρῴην ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν κ. Goshin.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον εἶχε φθάσῃ ἡ εἴδησις ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐφόνευσαν ἐν Θεσσαλίᾳ τὸν Ἄγγλον δημοσιογράφον Ogl, ὑπὲρ οὗ γενικὴ ἐκινήθη συμπάθεια. Καὶ ἡ μὲν Ὀθωμανικὴ Πρεσβεία ἐδημοσίευσε τηλεγράφημα, καθ' ὃ ὁ Ὄγλ ἐφονεύθη δῆθεν μαχόμενος. Ἀλλὰ τοῦτο ἦν αὐτόχρημα ψευδὴς ἐπίνοια, καὶ κατ' ἐπίμονον ἀπαίτησίν μου ἀνῄρεσεν αὐτὸ ἡ ἡμιεπίσημος Βορειογερμανικὴ Ἐφημερίς.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ὁ κ. Στέγγελ, ὅστις ἱκανῶς εἶχε σχετισθῇ μετ' ἐμοῦ διὰ προσκλήσεων, χορηγείας βιβλίων, καὶ διὰ τῆς οἰκογενείας του, μοὶ ἐζήτησε νὰ προτείνω τὸν γυναικάδελφόν του, Martin Sobernheim,, ὡς Γενικὸν Πρόξενον τῆς Ἑλλάδος ἐν Βερολίνῳ· τῷ ἀπήντησα δὲ ὅτι ἔχω μὲν τὴν ἀρίστην ἰδέαν περὶ τοῦ γυναικαδέλφου του, δὲν δύναμαι ὅμως νὰ προτείνω διορισμὸν εἰς θέσιν, ἣν θεωρῶ ἐντελῶς περιττήν.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐν συνδιαλέξει μετ' ἐμοῦ, ὁ συνάδελφος καὶ φίλος μου Πρέσβυς τῆς Πορτογαλλίας, Κόμης Ῥίλβας, μοὶ διηγήθη, ὅτι ἐν τῷ Morning Chronicle εἶχεν ἄλλοτε ἀναγνώσῃ ἄρθρον γραφὲν ὑπὸ τοῦ Παλμερστῶνος αὐτοῦ κατὰ τὸν χρόνον τῆς παραιτήσεως τοῦ Ὄθωνος, ἐν ᾧ, ὡς Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος ἐπροτείνετο ὁ Φερδινάνδος τῆς Πορτογαλλίας, καὶ ἐξεθειάζοντο

αἱ ἀρεταὶ αὐτοῦ. Προσέτι δὲ περὶ τῶν κατὰ τὸν Πασίφικον λόγου γενομένου, μοὶ εἶπεν ὅτι αὐτὸς ὁ κ. Ῥίλβας εἶχε λάβη ἐν Λισαβῶνι τὰ ἔγγραφα περὶ τῶν ὑπερβολικῶν ἀξιώσεων αὐτοῦ, ὄντος πολίτου Πορτογάλλου, ὡς καὶ τὰς αὐτῶν ἀναιρέσεις, καὶ παρέπεμψε πάντα εἰς τὴν ἐπὶ τούτῳ συστάσαν ἐπιτροπήν, ἥτις ἀπεφάνθη κατὰ τῶν ἀξιώσεων.

Τῇ 29 Ἀπριλίου (11 Μαΐου ἐγένετο ἡ εὐτυχῶς ἀποτυχοῦσα ἀπόπειρα δολοφονίας κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, εἰς οὗ πάντες ἐσπεύσαμεν νὰ ἐγγραφῶμεν συγχαίροντες διὰ τὴν σωτηρίαν του.

Τῇ 1)13 Μαΐου ἐπορεύθην εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, πληροφορηθεὶς ὅτι ἔλαβε διαμαρτύρησιν τῶν Κρητῶν κατὰ τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας· ἀλλ' ὁ κ. Ῥάδοβιτς μοὶ εἶπεν ὅτι αἱ ἐπαναστάσεις αὗται οὐδεμίαν θὰ εἶχον ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τῆς τύχης τῶν λαῶν, καὶ ἔλεγεν ὀρθῶς, διότι ἐπῆλθον ἀκαίρως καὶ ἀνεπιτηδείως.

Ἐπανῆθε δὲ πάλιν ἐξ Ἑλλάδος τῇ 9)21 Μαΐου, ἵνα ἐπιταχύνῃ τὴν ἐκτύπωσιν τῶν γεωγραφικῶν πινάκων, ὁ κ. Κ. Παπαρηγόπουλος, καὶ ὡδήγησα αὐτὸν παρὰ τῷ σοφῷ γεωγράφῳ Κεῖπερτ, ἀναλαβόντι τὴν ἀνωτάτην τῆς ἐκδόσεως ἐποπτείαν. Ἀλλὰ προσέκρουσα εἰς οὐ μικρὰς δυσκολίας, ἵνα συμβιβάσω τὰς ἀξιώσεις τοῦ φίλου μου, ἀπαιτοῦντος νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς αὐτὸ τὰς θεωρίας τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου, καὶ τοῦ κ. Κεῖπερτ, ἐπιμένοντος ὑπὲρ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας. Ἀπίστευτον δ' ὅτι τὰ μέλη τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, εἰς ὃν ὁ Χρ. Ζωγράφος εἶχεν ἀναθέσῃ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς δαπάνῃ αὐτοῦ ἐκδόσεως τῶν χαρτῶν, εἶχον σπουδαίως συλλάβῃ τὴν κωμικὴν ἰδέαν τοῦ νὰ ζητήσωσιν αὐτοὶ ν' ἀντιπροσωπεύσωσι τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸ Εὐρωπαϊκὸν Συνέδριον.

Μοὶ ἐνεπιστεύθησαν δ' ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Πρωσσίας, ἀλλ' ὑπὸ πᾶσαν ἐχεμύθειαν, ὅτι τῇ 11 Ἰουνίου (ν.) θὰ συνήρχετο τῷ ὄντι τὸ Συνέδριον, ἵνα συζητήσῃ καὶ κυρώσῃ τῆς ῥωσσοτουρκικῆς εἰρήνης τὰς βάσεις. Ὁ δ' Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, μεθ' οὗ συνδιελέχθην, διϊσχυρίζετο ὅτι ἡ Ῥωσσία δὲν ἔχει δυνάμεις, ἵνα ἀντιστῇ εἰς τὴν θέλησιν τῆς Εὐρώπης,

καὶ παρεδέχετο ὅτι ἡμέρα θὰ ἔλθῃ, καθ' ἣν ἡ Κωνσταντινούπολις πρέπει μέχρι τέλους νὰ γίνῃ Ἑλληνική.

Καίτοι ὑπὸ ἰσχυροῦ καὶ πυρετώδους κατάῤῥου κατεχόμενος κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, δὲν ἔπαυον ὅμως, διὰ τὴν σπουδαιότητα τῶν καιρῶν, ἐπισκεπτόμενος σχεδὸν καθ' ἑκάστην τὸν Ὑπουργὸν κ. Bülow ἢ τὸν Ὑφυπουργὸν κ. Ράδοβιτς, καὶ τοὺς διαφόρους μου συναδέλφους, παρ' ὧν ἐδυνάμην τι νὰ μάθω ἢ παρ' οἷς νὰ ἐνεργήσω πρὸς παραδοχὴν καὶ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Συνέδριον.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, ὁπωσοῦν ἀναρρώσας, παρεκάθησα παρὰ τῷ φιλολόγῳ κ. Λινδάου εἰς πρόγευμα μετὰ πολλῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ τῇ φιλολογίᾳ, οἷον τοῦ Λάσκερ, τοῦ Ἀουερβὰχ καὶ ἄλλων, δραττόμενος πάσης ἀφορμῆς, ἵνα μεταδίδω αὐτοῖς τὰς περὶ Ἑλλάδος ἰδέας μου, καὶ πρότασις ἐγένετο τότε νὰ μεταφρασθῇ εἰς τὸ Γερμανικὸν ἡ ἐμὴ Ἱστορία τῆς Ν. Ἑλληνικῆς Φιλολογίας, ὡς ἀποδεικνύουσα τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἑλλάδος, ἀφ' οὗ ἀπέσεισε τὸν ζυγόν, ἀλλὰ τοῦτο ἐγένετο πολὺ μετὰ ταῦτα καὶ ἀτελῶς.

Τῇ δὲ 21 Μαΐου (2 Ἰουνίου), ἐν ᾧ ἤμην εἰς ἐργαστήριόν τι τοῦ διαδρόμου (passage) πρὸς τῇ ὁδῷ τῇ ***Ὑπὸ τὰς Φυλλίρας,*** μικρὰ δῶρα ἀγοράζων διὰ τὰς θυγατέρας μου, ἄνθρωπος, εἰσελθών, ἀνήγγειλεν ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν νέα πάλιν ἐγένετο δολοφονίας ἀπόπειρα κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, καταπυροβοληθέντος ἐξ ἑνὸς παραθύρου παρὰ τ' Ἀνάκτορα, ἐν ᾧ ἐπέστρεφεν ἐν ἀνοικτῇ ἁμάξῃ. Ἔσπευσα δ' εὐθὺς ἐκεῖ, καὶ εὗρον τὰ πάντα ἐν ταραχῇ καὶ συγχύσει, καὶ ἔμαθον ὅτι ὁ γεραρὸς Ἡγεμὼν κατέκειτο, ἀτρόμητος καὶ φαιδρός, τὸ στῆθος καὶ τοὺς βραχίονας κατάτρυτος ὑπὸ σφαιριδίων, σωθεὶς δ' ἀπ' ἀμέσου θανάνου διὰ μόνου τοῦ στρατιωτικοῦ κράνους, ὃ ἐκάλυπτε τὴν κεφαλήν του.

Ὑπέστη δὲ μεθ' ἡρωϊκῆς καρτερίας μακρὰν νοσηλείαν, ἀφ' ἧς ἠγέρθη τέλος μέχρις ἴχνους θεραπευθείς, ὁ δ' ἀπαίσιος δολοφόνος, Nobiling καλούμενος, κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ἐθανατώθη, διότι εἰς τοιοῦτο ἔγκλημα ἐπιείκεια δὲν ἐνεχώρει, καὶ πᾶς

Γερμανός, μέχρι τοῦ τελευταίου, θὰ ἐξανίστατο κατ᾽ αὐτῆς. Οἱ συγγενεῖς δ᾽ αὐτοῦ, τ᾽ ὄνομά του ἀποτροπιαζόμενοι, ἤλλαξαν τὸ τῆς οἰκογενείας των.

Παρὰ τοῦ κ. Fleischer ἐν Δρέσδῃ, συντάκτου τῆς Γερμανικῆς Ἐπιθεωρήσεως, ἔλαβον ἐπιστολήν, ἐν ᾗ μ᾽ ἠρώτα, τὶς ἦν ἡ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος ἐν τοῖς παροῦσι, καὶ τίς ἡ φιλολογία αὐτῆς. Τῷ ἀπήντησα δ᾽, ὡς πρὸς τὸ πρῶτον, ὅτι ἡ Ἑλλὰς μίαν ἔχει πολιτικὴν διεθνῆ, τὴν ἐπιδιώκουσαν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ὁμοφύλων της, αὕτη δὲ ποικίλεται κατὰ τὴν θέσιν, ἣν λαμβάνουσιν αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις. Διὰ τὴν δευτέραν δ᾽ ἐρώτησιν, μὴ εὐκαιρῶν ν᾽ ἀπαντήσω διὰ μακρῶν, τὸν παρέπεμψα εἰς τὸ βιβλίον τοῦ κ. Μωραϊτίνη καὶ εἰς τὴν ἐμὴν ἱστορίαν.

Τῇ δὲ 27 Μαΐου (8 Ἰουνίου), ἔλαβον ἐξ Ἀθηνῶν τηλεγράφημα, ἀναγγέλλον μοι ὅτι ἤρχετο, ἵνα ζητήσῃ καὶ εἰσαχθῇ εἰς τὸ Συνέδριον, ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Θ. Δελιγιάννης, ὅπερ ἐγὼ ἐθεώρησα σφάλμα, διότι, ναὶ μέν, οἱ ἐν τῷ Συνεδρίῳ ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν Δυνάμεων ἦσαν οἱ Ὑπουργοὶ τῶν Ἐξωτερικῶν μετὰ τῶν ἐν Βερολίνῳ Πρέσβεων αὐτῶν· ἀλλ᾽ ἐπειδή, αἱ μὲν ἄλλαι ἀντιπροσωπευόμεναι Δυνάμεις, πλὴν τῶν διαμαχομένων, οὐδὲν ἄλλο ἐπεδίωκον πλὴν τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς εἰρήνης, χωρὶς ὑπερβολικῶν κερδῶν ὑπὲρ τῆς Ρωσσίας, δυναμένων νὰ βλάψωσι τὴν εὐρωπαϊκὴν ἰσορροπίαν, εἰς τὴν Ἑλλάδα σχεδὸν βέβαιον ἦν ὅτι, ἀναλόγως τῆς μικρᾶς αὐτῆς μετοχῆς εἰς τὸν πόλεμον, μικρά, καὶ οὐχὶ πρὸς τὰς ἀξιώσεις αὐτῆς ἀνταποκρινομένη, θὰ ἐδίδετο ὠφελημάτων μερίς, συμφέρον ἦν νὰ μὴ κυρώσῃ ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν αὐτῆς τὴν περὶ αὐτῆς ἀπόφασιν διὰ τῆς παρουσίας του, ἐπιφυλαττόμενος τὸ δικαίωμα τοῦ παραπόνου καὶ τῆς διαμαρτυρήσεως.

Συγχρόνως δ᾽ ἐλάμβανε καὶ ὁ κ. Παπαῤῥηγόπουλος ἐπιστολὴν τοῦ Γ. Βασιλείου, Ἀντιπροέδρου τοῦ Συλλόγου τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, προσκαλοῦσαν αὐτόν, κατ᾽ ἐντολήν, ἢ ἴσως μόνον συναίνεσιν τοῦ Κουμουνδούρου, νὰ μείνῃ ἐν Βερολίνῳ, ἵνα, εἴτε ἐπισήμως, εἴτε μή, ἐνεργήσῃ παρὰ τῷ Συνεδρίῳ ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων. Προσέθετε δ᾽ ὁ κ. Γ. Βασιλείου

ὅτι ἡ Ἀγγλία θὰ ὑποστηρίξῃ τὴν Τουρκίαν, ὑπὲρ δὲ τῶν Ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν θὰ ἐπρότεινε μόνον διοικητικὰς μεταρρυθμίσεις, ὃ ἐστίν, ὅτι τώρα πρῶτον ἐνόουν ἐν Ἑλλάδι, ὅ,τι ἐγὼ δὲν ἔπαυσα γράφων, ὅτι οἱ Ἕλληνες, μὴ μετασχόντες τοῦ ἀγῶνος, ὀλίγα ἀπ' αὐτοῦ θ' ἀπελάμβανον.

Ἀφίχθη, ἀπό τινος διατρίβων ἐν Δρέσδῃ, ὁ Λέανδρος Δόσιος, υἱὸς τοῦ ποτὲ φίλου μου Κωνσταντίνου, ἀδελφὸς δὲ τοῦ κατὰ τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας πυροβολήσαντος Ἀριστείδου, νέος χρηστὸς καὶ πολυμαθής. Προκειμένου δὲ νὰ νυμφευθῇ ἐκεῖ τὴν Ρωμανίδα κ. Ρωσέττη, συναπῆλθον μετὰ τῆς θείας του, κυρίας Μ. Μαυροκορδάτου εἰς Δρέσδην, ἵνα παρευρεθῶ εἰς τὸν γάμον. Εὗρον δὲ αὐτὸν πυρέσσοντα καὶ κλινήρη, θεραπευόμενον ὑπὸ τῆς νύμφης, ἥτις ἐκείνη μᾶλλον ἐφαίνετο ἔχουσα ἀνδρικὸν χαρακτῆρα. Ἐτελέσθη δ' ὁ γάμος ἐν τῇ ὡραίᾳ Ρωσσικῇ ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος ἱερέως τῆς Λειψίας ἐνώπιον πολυπληθῶν Ρώσσων καὶ Ἑλλήνων, καὶ γεῦμα μέγα παρετέθη εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τῆς Βικτωρίας, εἰς ὅ, ὡς καὶ εἰς τὸ προηγηθὲν δεῖπνον παρὰ τῇ κυρίᾳ Ρωσέττῃ, παρεκάθηντο καὶ ἡ ὡραίᾳ ἐν Δρέσδῃ ἀνατρεφομένη Ἑλένη Ρώμα, ἡ λίαν διακεκριμένη Ρωσσὶς Danzas καὶ πολλοὶ διάσημοι Ἕλληνες, Ρωμοῦνοι καὶ Ρῶσσοι. Κατὰ δὲ τὰς διαλείψεις τῶν τελετῶν καὶ ἐπισκέψεων, ἐσχεδίασα ὑπόμνημα γαλλιστὶ ὑπὲρ τῶν δικαίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἵνα, ἂν ἦν ἀνάγκη, ὑποβάλω εἰς τὸ Συνέδριον. Τῇ δὲ 29 Μαΐου (10 Ἰουνίου) ἐπέστρεψα εἰς Βερολῖνον περὶ τὴν μεσημβρίαν.

Τὴν αὐτὴν δ' ἑσπέραν, μηνυθεὶς παρ' ἐμοῦ, ἔφθασε καὶ ὁ Ἀλέξης ἐκ Γενεύης, διότι, εἰς τὰς σπουδαίας ταύτας περιστάσεις, ὤφειλε νὰ εὑρίσκηται εἰς τὴν θέσιν του, ὡς Γραμματεύς. Ἐγὼ δὲ καὶ ἐπεσκέφθην πάντα τὰ ἤδη ἀφιχθέντα μέλη τοῦ Συνεδρίου, καὶ τοὺς ἁπανταχόθεν Ὑπουργοὺς τῶν Ἐξωτερικῶν, ὧν τινάς, ὡς τὸν Οὐασιγκτῶνα, ἐγνώριζον ἤδη, καὶ συνηγόρουν πάσῃ δυνάμει ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς παραδοχῆς αὐτῆς εἰς τὸ Συνέδριον.

Τῇ 2)24 Ἰουλίου ἀφίχθη ἐκ Λονδίνου ὁ Γεννάδιος, περὶ οὗ ἀγγλικὴ ἐφημερὶς ἀνήγγελλεν ὅτι «ὁ ἔξοχος οὗτος διπλωμάτης

ἐκλήθη εἰς Βερολῖνον, ὡς δεύτερος πληρεξούσιος!». Μόλις δ' ἀφιχθείς, ἔλαβε παρὰ τοῦ Δελιγιάννη μήκιστον τηλεγράφημα, δι' οὗ παρεκαλεῖτο νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ Σολσβουρῆ τὴν εἴσοδον τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Συνέδριον ἐπὶ ὅρους ἴσους πρὸς τὰς ἄλλας Δυνάμεις. Τῇ δὲ μετὰ μεσημβρίαν, ἀπελθὼν εἰς τὸν σταθμὸν, ἐδέχθην καὶ αὐτὸν τὸν Ὑπουργὸν Δελιγιάννην, ἀφιχθέντα μετὰ συνοδείας, συγκειμένης ἐκ τῶν Βλάχου, Πανᾶ, Σκουζὲ καὶ Φαρμακοπούλου. Καὶ ὁ Κύριος δὲ Βραΐλας, ὡς μοὶ εἶπεν ὁ κ. Δελιγιάννης, θὰ ἔφθανε καὶ αὐτὸς μεταβαίνων εἰς Πετρούπολιν, ἐν ᾧ, ἐξ ἐναντίας, ὁ Ὑπουργὸς κ. Bülow μοὶ ἐγνωστοποίησεν ὅτι, καθ' ἃ τῷ ἔγραφον ἐξ Ἀθηνῶν, ἤρχετο, ἵνα παραστῇ ὡς πληρεξούσιος. Περὶ τοῦ Συνεδρίου δὲ οὔτε λέξιν μοὶ ἀνέφερεν ὁ Ὑπουργός, ἀλλὰ μόνον μοὶ παρήγγειλε νὰ ἐρωτήσω τὸν κ. Bülow πότε θέλει νὰ τὸν δεχθῇ.

Τῇ ἐπαύριον, Σάββατον, συνώδευσα τὸν κ. Δελιγιάννην καὶ τὸν παρουσίασα εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν. Εἰς τὴν συνέντευξιν ταύτην πᾶσα ἡ συνδιάλεξις περιωρίσθη εἰς γενικότητας καὶ εἰς κοινοὺς τύπους, δι' οὓς δὲν ἤξιζεν ὁ κόπος νὰ ἔλθῃ ἐξ Ἀθηνῶν. Ἠγνόουν δὲ τὶ ἔπρεπε νὰ πιστεύσω, ἂν ἡ παρουσία μου τὸν ἠμπόδιζεν ἄλλως νὰ ὁμιλήσῃ, ἢ ἂν δὲν ἤξευρε καλήτερον νὰ ἐκτιμήσῃ καὶ ὑπερασπίσῃ τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος.

Τῇ ἐπιούσῃ ἀφιχθεὶς ὁ κ. Βραΐλας, ἦλθεν εἰς ἐπίσκεψίν μου, καὶ τῷ ἀνέγνων τὸ ὑπόμνημα, ὃ εἶχον γράψῃ ἐν Δρέσδῃ, περιέχον τὴν ἐμὴν ἔποψιν τῶν Ἑλληνικῶν, καὶ εὗρον αὐτὸν ἐντελῶς πειθόμενον· μοὶ εἶπε δ' ὅτι ὁ Δελιγιάννης εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ τρία διατάγματα ὑπογεγραμμένα ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, ἓν δι' οὗ ἀνετίθετο αὐτῷ νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ Συνεδρίῳ, ἓν διορίζον καὶ ἕτερον μέλος τοῦ Συνεδρίου, ἀλλ' ἄνευ ὀνόματος, ὃ ἐκεῖνος ἔμελλε νὰ ἐγγράψῃ κατὰ τὰς περιστάσεις, καὶ ἓν φέρον μόνον ὑπογραφήν, καὶ ἄλλως ἐντελῶς κενὸν διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον. Ὅτε δὲ μετὰ ταῦτα ἀπῆλθον εἰς τοῦ κ. Δελιγιάννη, ἦν παρ' αὐτῷ ὁ κ. Bülow, ἀποδίδων τὴν ἐπίσκεψιν, δι' ὃ ἐγὼ προσεκλήθην νὰ περιμείνω εἰς τὸν ἀντιθάλαμον.

Καὶ πῶς μὲν ὁ ἡμέτερος Ὑπουργὸς θὰ ὑπερήσπιζε τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχον διδόμενα, ἵνα τὸ ἠξεύρω· ἔλαβον δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὴν ἐπίσκεψιν δύω θερμοτάτων καὶ λίαν πεφωτισμένων φίλων αὐτῆς. Ὁ εἷς ἦν ὁ υἱὸς τοῦ Ὑπουργοῦ κ. Bülow, καὶ ὁ ἄλλος εἷς Πρέσβυς τῆς.... Τουρκίας (!), Ἕλλην τὸ γένος, τὴν μάθησιν καὶ τὴν καρδίαν, ὃν περιττὸν νὰ ὀνομάσω.

Τὴν ἐπιοῦσαν ἐπεσκέφθην τὸν κ. Γορτσακόφ, καί, πολλὰ συνδιαλεχθεὶς μετ' αὐτοῦ, τῷ εἶπον, ἐν ἄλλοις, ὅτι, ἂν ἡ Ῥωσσία ἤθελε νὰ περιορίσῃ τὴν ἐπιῤῥοὴν τῆς Ἀγγλίας ἐν Ἀνατολῇ, θὰ εἶχεν ἀρίστην ἤδη τὴν πρὸς τοῦτο περίστασιν, ὑπερασπιζομένη τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος, τὴν μετοχὴν αὐτῆς εἰς τὸ Συνέδριον, καὶ τὴν ὅσον ἐνῆν ἀπελευθέρωσιν τῶν ὑποδούλων. Μ' ὑπεσχέθη δ' ὅτι, ὡς πρὸς τὴν πρόσληψιν ἡμῶν εἰς τὸ Συνέδριον, αὐτὸς θέλει συνηγορήσῃ, καὶ ἐλπίζει ὅτι θὰ ἐπιτύχῃ· περὶ δὲ τῶν ὑποδούλων ὁμογενῶν μοὶ ἐξέφρασε τὴν ἐλπίδα ὅτι θέλει ληφθῇ πᾶσα πρόνοια, ἵνα βελτιωθῇ ἡ θέσις αὐτῶν σπουδαίως καὶ οὐχὶ μόνον κατὰ τὰς ὑποτιθεμένας μεταῤῥυθμίσεις, ἃς δῆθεν ὑπέσχετο ἡ Τουρκία, καὶ ἃς μοὶ ὠνόμασε Papier maché. Ἀλλὰ μοὶ προσέθηκε, ὅτι προσάρτησις Ὀθωμανικῶν ἐπαρχιῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἦν ἀδύνατος.

Ταῦτα δ' ἀκούων, ἀνελογίσθην ὅτι, μείναντες ὅλως ἀμέτοχοι εἰς τὸν ἄρτι λήξαντα πόλεμον, ἐδικαιοῦμεν τὴν Ῥωσσίαν ταῦτα νὰ λέγῃ, καὶ τοὺς Σλαύους αἴρουσα εἰς αὐτονομίαν, ν' ἀρνῆται νὰ πράξῃ τὸ αὐτὸ καὶ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ κ. Βραΐλας μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ Δελιγιάνης, μεθ' οὗ συγκατῴκει, παρεσκεύαζε μετὰ τοῦ κ. Βλάχου κρυφίως (ἀγνοῶ διατὶ κρυφίως, καὶ πρὸ πάντων διατὶ ἀπ' ἐμοῦ) ὑπόμνημα πρὸς ἀνάγνωσιν ἐν τῷ Συνεδρίῳ, δι' οὗ, ἀφηγούμενος τὰς δυσχερείας τῆς Ἑλλάδος, ἔμελλε νὰ ζητήσῃ αὐτῆς τὴν αὔξησιν. Ἐνόμισα ὅμως ἀνακριβῆ τὴν πληροφορίαν, διότι, οὔτε αἱ δυσχέρειαι τῆς Ἑλλάδος ἐδύναντο λογικῶς νὰ προταθῶσιν ὡς δικαιολογία πρὸς τῆς Τουρκίας τὴν κολόβωσιν, οὔτε ἦν ἡ διόρθωσις τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα σκοπὸς τοῦ Συνεδρίου.

Τὴν αὐτὴν δ' ἑσπέραν ἦν μεγάλη συναναστροφὴ παρὰ τῷ Πρέσβει τῆς Ἀγγλίας, καί, εἰς αὐτὴν ἀπελθὼν μετὰ τοῦ κ. Δελιγιάννη καὶ τοῦ Γενναδίου, συνδιελέχθην μετὰ τῶν πρωτίστων ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Συνεδρίου, μετὰ τοῦ Λόρδου Βείκονσφειλδ δὲ ἀγγλιστί, εἰ καὶ ἐδυσκολευόμην εἰς τοῦτο, διότι ἄλλην γλῶσσαν δὲν ὡμίλει. Ὁ δ' ἀπεσταλμένος τῆς Τουρκίας Μεχμὲτ Ἀλῆς, Γερμανὸς τὸ γένος, μοὶ ἀπήγγειλεν ἐκεῖ στίχους νεοελληνικούς, καὶ μοὶ ὡμίλησεν ἐν γένει περὶ τῆς φιλολογίας ἡμῶν. Εἰς τὴν συναναστροφὴν δὲ ταύτην παρετήρησα μετ' εὐχαριστήσεως, ὅτι ὁ κ Δελιγιάννης, ὅστις καὶ ἀνάστημα εἶχε καλὸν καὶ μορφὴν εὐειδῆ καὶ τὴν γαλλικὴν ὡμίλει, οὐχὶ μὲν ἀπταίστως, ἀλλ' εὐκόλως, ἀπετέλεσεν ἐν γένει καλὴν ἐντύπωσιν.

Τῇ δ' ἐπαύριον ἀπῆλθον ἀπὸ πρωΐας εἰς ἐπίσκεψιν τῶν Ὀθωμανῶν ἐπιτρόπων εἰς Hôtel d'Angleterre, καὶ τὸν μὲν Ἀλέξανδρον Καραθεοδωρῆν, θεῖον τῆς νύμφης μου, καὶ μεθ' οὗ εἶχον ἰσαδέλφους σχέσεις, ὅτε ἤμην ἐν Κωνσταντινουπόλει, εὗρον βεβιασμένον, ὀλιγόλογον, ψυχρότητα ἐπιτηδευόμενον, καί, μετ' ὀλίγας στιγμάς, προφασισθεὶς ὅτι ἠναγκάζετο νὰ ἐξέλθῃ καὶ συγγνώμην ζητήσας μοι, μὲ ἀφῆκεν. Ἐνόουν δὲ καί ἐδικαιολόγουν πληρέστατα τὴν διαγωγήν του, διότι, Ὑπουργὸς ὢν τότε τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας, Ἕλλην ὅμως τὸ γένος, ἦν εἰς δυσχερεστάτην θέσιν, καὶ εἰς παντοίας ὑπονοίας ἐκτεθειμένος ἀπέναντι τῆς Κυβερνήσεώς του, ἂν ἐφαίνετο τότε φιλικὰς σχέσεις καλλιεργῶν μετὰ τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἑλλάδος, Ἡ ἐσωτερικὴ δ' αὕτη πάλη τοσοῦτο τὸν ἐπίεζεν, ὥστε καὶ ἐξωτερικῶς τὸν ἔβλεπον ἀλλοιωμένον, καὶ τὸ μὲν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς του (τὸ φέσιον) κατεβίβαζε μέχρι τῶν ὀφρύων του, ὡς ἂν ἤθελεν νὰ κρύψῃ τὸ ἀπαύγασμα τῶν ἐνδομύχων του αἰσθημάτων ἐπὶ τοῦ μετώπου του, ἔκυπτε δὲ τὸ ἄλλως εὐπρεπὲς σῶμα του, σπανίως ὕψου τοὺς ὀφθαλμούς, καί, ὁ εὔγλωττος ἐκεῖνος, ὡμίλει βραχύλογος, ὥστε σχεδὸν δὲν θὰ τὸν ἐγνώριζον, ἂν δὲν ἐνόουν τὸ ἐσωτερικὸν ἐλατήριον τῆς διαγωγῆς του.

Τὸν δὲ Μεχμὲτ Ἀλῆν, ὃν κατόπιν ἐπεσκέφθην, εὗρον εὔθυμον, ζωηρόν, ὁμιλητικόν, οὐχὶ δὲ καὶ λίαν πεπαιδευμένον, ἢ κἂν

ἴσως ἐν Τουρκίᾳ λησμονήσαντα ὅ,τι εἶχε μάθη καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις τῆς Γερμανίας, διότι π. χ. δὲν ἐνθυμεῖτο τὸ ὄνομα τοῦ Πλουτάρχου, τὸν Ἀλέξανδρον δ' ἐκλαμβάνων ὡς Ἀλβανόν, ἔλεγεν ὅτι ἀπέθανον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, καὶ ἡμεῖς σήμερον πρέπει νὰ συμμαχήσωμεν μετὰ τῶν Τούρκων. Ἄγγλος δέ τις, ὃν εὗρον συμπρογευόμενον μετ' αὐτοῦ, ὑπεστήριζεν ἐπίσης ὅτι ἡ μόνη ὀρθὴ καὶ σωτήριος πολιτικὴ θὰ ἦν ἡ ἱδρυομένη ἐπὶ συμμαχίας Ἀγγλοτουρκικῆς, τῶν Ἑλλήνων συγχωνευομένων μετὰ τῶν Τούρκων. Ἐν ἀντεπισκέψει δὲ μοὶ ἔφερεν ὁ Ἀχμὲτ Ἀλῆς χειρόγραφον γερμανικῶν ποιημάτων του, ὁπωσοῦν καλῶν, εἰ καὶ οὐχὶ στιχολογικῶς ἀπταίστων, ἐν οἷς καὶ κατεφαίνετο ἡ χριστιανική του καταγωγή. Ἐξ αὐτῶν δ' ἀντέγραψα καὶ διετήρησά τινα.

Ὁ δὲ πληρεξούσιος τῆς Περσίας, Μαλκὸλμ Χάν, ὃν ἐπεσκέφθην μετὰ ταῦτα, μὲ ὑπεδέχθη φιλικώτατα, καί, κατ' ἐπίμονον πρόσκλησίν του, ἔμεινα καὶ συνεδείπνησα μετ' αὐτοῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα μετέβην εἰς τοῦ κ. Δεληγιάννη (Hôtel du Nord), ὅστις ὅμως οὐδὲν εἶχε νὰ μ' εἰπῇ· ὁ δὲ κ. Βραΐλας μοὶ ἐπανέλαβε συνδιάλεξιν, ἣν εἶχε μετὰ τοῦ Ρώσσου Συμβούλου κ. Jominy, ὑποστηρίζοντος ἀρχὰς ἐντελῶς συμφώνους πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν ὅσα εἶχον εἰπῇ ἐγὼ τῷ Πρίγκηπι Γορτσακόφ, ἐξ οὗ εὐχαρίστως συνοῖδα ὅτι οἱ λόγοι μου εἶχον ἀποτελέση τινὰ ἐντύπωσιν ἐπ' αὐτοῦ.

Περὶ τῶν διατρεχόντων δ' ἐν Βερολίνῳ, καὶ τῶν ἐλπίδων, ἃς εἶχον, περὶ παραδοχῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Συνέδριον, καὶ πόθεν ἠρυόμην αὐτάς, ἐξηκολούθουν πέμπων ἐπισήμους ἐκθέσεις εἰς τὸ ἡμέτερον ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργεῖον, ὅπερ παρώργισε τὸν κ. Δεληγιάννην, ὅτε τὸ ἔμαθε, λησμονοῦντα ὅτι ἤμην ὑπάλληλος, οὐχὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ Ὑπουργείου, ὅτι αὐτὸς ἦν ἐν Βερολίνῳ, ὡς ἀντιπρόσωπος εἰς τὸ Συνέδριον, καὶ ὅτι ὁ ἴδιος μοὶ εἶχε διακοινώση ἐπισήμως, ὅτι, ἐπὶ τῆς ἀπουσίας του, ἄλλος, ὁ Πρωθυπουργὸς κ. Κουμουνδοῦρος, ἀνελάμβανε τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἄλλως τε, ὅσα ἔγραφον, ταῦτα καὶ εἰς τὸν ἴδιον ἔλεγον· ὁ δὲ συνάδελφός μου τῆς Ἀγγλί-

ας, ὃν περὶ τούτου ἐσυμβουλεύθην, μοὶ εἶπεν ὅτι οὐδὲ ταχυδρομεῖον ἄφηνε νὰ παρέλθῃ χωρίς, κατὰ χρέος, νὰ πέμψῃ ἐκθέσεις εἰς τὸ Ὑπουργεῖον εἰς Λονδῖνον, εἰ καὶ ἐν Βερολίνῳ, ὡς πληρεξούσιοι, ἐπεδήμουν, ὅ,τε Πρωθυπουργός (Βεικονσφεὶλδ) καὶ ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν (Σαλισβουρῆς).

Κατὰ τὰς πρώτας συνεδριάσεις τοῦ Συνεδρίου ἡ Ἀγγλία ἐπρότεινε τὴν παραδοχὴν Ἑλλήνων πληρεξουσίων, ὁσάκις συνεζητοῦντο συμφέροντα τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ὑπερίσχυσεν ἡ γνώμη τῆς Γαλλίας, καθ' ἣν ἔμελλον μόνον νὰ καλῶνται ὁσάκις ἐπρόκειτο περὶ τῶν ὁμόρων τῇ Ἑλλάδι ἐπαρχιῶν, ἑπομένως καὶ περὶ τῆς ῥυθμίσεως τῶν ὁρίων.

Πρὸ τούτου ὁ κ. Κωνστ. Παπαῤῥηγόπουλος εἶχεν ἀναχωρήσῃ εἰς Καρλσβάδ· ὁ δὲ κ. Δελιγιάννης τῷ ἐτηλεγράφησε νὰ μείνῃ ἐκεῖ καὶ νὰ μὴ ἀπέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι μετ' ὀλίγον θὰ τὸν ἐκάλει εἰς τὸ Συνέδριον, κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ Συλλόγου.

Αἱ συναναστροφαὶ κατὰ πᾶν τὸ διάστημα τοῦτο ἦσαν, ἐννοεῖται, ἀδιάκοποι παρὰ τῷ Διπλωματικῷ Σώματι, καὶ εἰς αὐτάς, πλὴν τῶν μελῶν τοῦ Συνεδρίου, εἴτε καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτῶν, ἐγνώρισα καὶ πλείστους σπουδαίους ἄνδρας. Εἷς αὐτῶν ἦν καὶ ὁ κ. Πογενπώλ, πρῴην ἐκδότης τῆς ***Ἄρκτου*** τῶν Βρυξελῶν· ἕτερος, ὁ κ. Blowitz, ἀνταποκριτὴς τῶν ***Καιρῶν*** τοῦ Λονδίνου, καὶ πολλὰ πρὸς αὐτούς, ὡς ἰθύντορας τῆς κοινῆς γνώμης ἐν Εὐρώπῃ, ἐξέθετον περὶ τῶν συμφερόντων τῆς Ἑλλάδος.

Τῇ 11)23 Ἰουνίου προσεκάλεσα εἰς γεῦμα, εἰς τὸ μέγα ξενοδοχεῖον Πόππεμβεργ, τὸν κ. Δελιγιάννην μετὰ τοῦ κ. Βραΐλα καὶ μετὰ πάσης τῆς συνοδείας του, καὶ εἶτα, ζητήσας τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ κ. Στέγγελ, ὡδήγησα τοὺς συνδαιτημόνας εἰς τούτου τὴν λαμπρὰν ἐξοχήν, τὸ Βιτσλέβεν, ὅπου πολυπληθὴς τοὺς περιέμενε διακεκριμένων λογίων καὶ πολιτικῶν ἔτι ἀνδρῶν συναναστροφή, καὶ δεῖπνον ὑπὸ τὰ δένδρα τοῦ λαμπρῶς πεφωτισμένου ἀπεράντου κήπου. Διήρκεσε δ' ἡ συναναστροφὴ μέχρι μεσονυκτίου, καὶ ἐκεῖ δ' ὁ κ. Ὑπουργός, θελχθεὶς ὑπὸ τῆς χαριεστάτης ὑποδοχῆς καὶ τῶν περιποιήσεων τῆς οἰκοδεσποίνης, ἐδέχθη προσηνῶς τὴν παράκλησιν αὐτῆς τοῦ νὰ διορίσῃ ἐν Βερολίνῳ

Γενικὸν Πρόξενον τῆς Ἑλλάδος τὸν ἀδελφόν της, Μαρτῖνον Σοβερνχέϊμ. Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του δ' εἰς τὴν Ἑλλάδα, ζητήσας καὶ τὴν γνώμην μου, καὶ λαβὼν παρ' ἐμοῦ ἔκθεσιν, ἐν ᾗ ἐπιστοποίουν ὅτι ἦν ὁ Σοβερνχέϊμ νέος ἀξιοσύστατος καὶ ἀνήκων εἰς οἰκογένειαν εὐυπόληπτον, ἐνήργησε τὸν διορισμόν του. Τοῦτο δ' ἐγένετο ἐπ' ἀγαθῷ, διότι, εἰ καὶ πολλὴν ἐργασίαν Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔχει ἐν Βερολίνῳ, ἀλλ' ὁ διορισθεὶς ἐδείχθη πάντοτε πρόθυμος εἰς πᾶσαν θυσίαν, προκειμένου περὶ τῶν ἐκεῖ ἐπιδημούντων Ἑλλήνων ἢ περὶ τῆς Ἑλλάδος.

Τῇ 14)26 Ἰουνίου ὁ κ. Δελιγιάννης ἔλαβε τέλος ἐπίσημον κοινοποίησιν παρὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Bülow περὶ τῶν ὅρων, ὑφ' οὓς ὁ Ἕλλην Ἐπιτετραμμένος θὰ ἐγίνετο δεκτὸς εἰς τὸ Συνέδριον. Ἦσαν δ' οὗτοι οἱ περιωρισμένοι, ὡς ἐπρότεινεν αὐτοὺς ἡ Γαλλία, δι' ὃ καὶ ὁ κ. Δελιγιάννης μ' ἐσυμβουλεύθη, ἂν δὲν πρέπῃ ἡ Ἑλλὰς ν' ἀποποιηθῇ. Ἀλλὰ τὸν ἀπέτρεψα, εἰπὼν ὅτι ἡ Εὐρώπη θὰ ἐδέχετο μετ' ἀδιαφορίας τὴν ἀποχὴν ἡμῶν, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἑαυτὴν μόνον θὰ ἔβλαπτε· τῷ ἐσυμβούλευσα δὲ νὰ τηλεγραφήσῃ εἰς Ἀθήνας τὰ διατρέχοντα, καὶ προτείνῃ νὰ μὴ παρουσιασθῇ ὁ ἴδιος ὡς ἀντιπρόσωπος, ὅτε ἡ θέσις, ἥτις μᾶς ἐδίδετο ἦν κατωτέρα τῆς ἀξιοπρεπείας τοῦ βαθμοῦ του· ἀλλὰ μοὶ εἶπεν ὅτι τοῦτο ἦν ἀδύνατον πλέον, διότι εἶχεν ἤδη τηλεγραφήσῃ τὸ ἐναντίον. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔγγραφον τοῦ κ. Bülow ἀνέφερε περὶ ***τοῦ πληρεξουσίου***, ἑνικῶς, μ' ἀνέθετο νὰ ἐξετάσω, ἂν δὲν τῷ ἐπετρέπετο νὰ φέρῃ εἰς τὸ Συνέδριον πλείονας τοῦ ἑνός, εἰπών μοι ὅτι, ἂν τῷ ἐδίδετο νὰ ἔχῃ καὶ δεύτερον, οὗτος θὰ ἤμην ἐγώ, ἂν δὲ καὶ τρίτον, ὁ κ. Βράϊλας. Καὶ τῷ ὄντι σύνοιδε, καὶ παρὰ πολλῶν ἤκουσεν, ὅτι ἀδύνατον ἦν, ἂν ὑπῆρχε δεύτερος πληρεξούσιος, νὰ μὴ εἶμαι ἐγὼ αὐτός, καθ' ὅσον ἄλλως θὰ ἐφαίνετο ὅτι δὲν ἀπολαμβάνω τῆς ἐμπιστοσύνης καὶ τῆς ὑπολήψεως τῆς Κυβερνήσεώς μου, εἰς ἣν περίστασιν θὰ ἦτον ἄτοπον καὶ ἀδύνατον νὰ μ' ἀφήσῃ διαπεπιστευμένον ἐν Βερολίνῳ. Μοὶ ἐκοινοποίησεν, ἑπομένως, τὸ Διάταγμα περὶ διορισμοῦ μου, ὡς μέλους τοῦ Συνεδρίου, καὶ συγχρόνως μὲ παρήγγειλε νὰ γράψω τῷ κ. Παπαῤῥηγοπούλῳ ὅτι, ἐξετάσας τὸ πρᾶγμα, εὗρεν ὅτι ἦν ἀνέ-

φικτον νὰ τὸν προσλάβῃ ὡς σύνεδρον, καθ' ἃ εἶχεν ὑποσχεθῇ τῷ Συλλόγῳ. Προυτίθετο δὲ νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ Συνέδριον καὶ τὸν Γεννάδιον, ὡς Γραμματέα, ἀλλ' ἀποταθεὶς οὗτος εἰς τὴν Ἀγγλικὴν Πρεσβείαν, ἔμαθε παρ' αὐτῆς ὅτι γραμματεῖς ἦσαν ἀπαράδεκτοι.

Τῇ 16)28 Ἰουνίου μοὶ ἀνηγγέλθη τέλος ἐπισήμως ὅτι οἱ Ἕλληνες πληρεξούσιοι προσεκαλοῦντο νὰ προσέλθωσι τὴν ἐπαύριον εἰς τὴν συνεδρίασιν. Ὁ Κ. Δεληγιάννης κατ' ἀρχὰς ἠθέλησε νὰ ἐμφανισθῇ μόνος, καὶ ἐκεῖ, ἐπὶ τῆς συνεδριάσεως, νὰ ἐρωτήσῃ τὸν πρίγκηπα Βίσμαρκ, ἂν τῷ ἦν εὐχάριστον νὰ προσληφθῇ καὶ δεύτερος πληρεξούσιος. Ἀλλὰ γενομένης αὐτῷ τῆς παρατηρήσεως, πρῶτον ὅτι εἰς τὸν πρίγκηπα Βίσμαρκ τοῦτο ἦν ἀδιάφορον, καὶ ἡμᾶς, οὐχὶ αὐτὸν ἐνδιέφερε, δεύτερον δ' ὅτι πιθανὸν ἦν, μετὰ τὴν συνεδρίασιν ταύτην, νὰ μὴ κληθῶμεν εἰς ἄλλην, ἀπεφάσισε τέλος νὰ μ' εἰπῇ νὰ τὸν συνοδεύσω.

Τὸ ἑσπέρας δέ, πρὸ τῆς συνεδριάσεως, ὁ κ. Βραΐλας, βλέπων μετ' ἀπορίας, ὅτι ὁ κ. Δεληγιάννης, περὶ τῶν αἰτήσεων, ἃς ἔμελλε τὴν ἐπαύριον νὰ προτείνῃ, οὐδὲν εἶχεν εἰπῇ, οὐδ' εἰς αὐτόν, ὄντα σύνοικόν του, οὐδ' εἰς ἐμέ, ὅστις ὤφειλον νὰ τὸν συνοδεύσω καὶ νὰ τὸν ὑποστηρίξω, τῷ παρετήρησε τοῦτο, ὅτε ἤμεθα μόνοι οἱ τρεῖς, καὶ τότε μᾶς εἶπε γενικότητάς τινας πασιγνώστους, αἵτινες μοὶ ἐνέβαλον τὴν ὑπόνοιαν ὅτι, ἀγνοῶ διατί, οὐδ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἤθελε νὰ μυήσῃ, εἰς ἃ προυτίθετο νὰ προτείνῃ.

Τῇ δὲ 17)29 εἰς τὰς 3 μ. μ. μετέβημεν, ὁ κ. Δεληγιάννης καὶ ἐγώ, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Πρ. Βίσμαρκ, ὅπου συνήρχετο τὸ Συνέδριον. Εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν εὕρομεν τοὺς πληρεξουσίους περικαθημένους περὶ μεγάλην τράπεζαν, ἀποτελοῦσαν τὰς τρεῖς πλευρὰς ἑνὸς παραλληλεπιπέδου, καί, προσκληθέντες,, ἐκαθήσαμεν εἰς ἓν τῶν ἄκρων αὐτῆς, ἐγὼ παρὰ τῷ Πρεσβευτῇ τῆς Ῥωσσίας κ. Οὐβρίλ, ὁ δὲ κ. Δεληγιάννης πρὸς τὰ δεξιά μου, μὴ ἔχων γείτονα.

Παρουσιάσας δ' ἡμᾶς ὁ Πρ. Βίσμαρκ εἰς τὴν ὁμήγυριν, ἠρώτησεν, εἴτι εἴχομεν νὰ ὑποβάλωμεν εἰς τὸ Συνέδριον, ὅτε, ἐγερθεὶς ὁ κ. Δεληγιάννης, ἔλαβε χάρτην ἐκ τοῦ κόλπου του, γαλλιστὶ

γεγραμμένον, καὶ ἀνέγνω αὐτόν. Καί τινες μὲν τῶν ἐφημερίδων εἶπον ὅτι, ἐπὶ τῆς ἀναγνώσεως, ἀπεκοιμήθησαν τὰ μέλη τοῦ συνεδρίου· ἀλλὰ τοῦτο ἦν κακολογία ἥκιστα ἀληθής. Εἷς ὅμως τῶν ἐπιδημούντων τότε ξένων διπλωματῶν, ἀπαντήσας με μετὰ ταῦτα, μοὶ εἶπεν, ὅτι λυπηρὸν διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τῆς ὑπολήψεως αὐτῆς προσβλητικὸν ἦν νὰ μὴ ὑπάρχῃ παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τις ἱκανὸς νὰ γράφῃ καλήτερον τὴν Γαλλικήν, ὅταν ὁ Ὑπουργὸς ἤθελεν εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην νὰ ὁμιλήσῃ. Ὁ δὲ Πρ. Βίσμαρκ, ζητήσας καὶ λαβὼν παρὰ τοῦ κ. Δελιγιάννη τὸ ἀναγνωσθέν, ἵνα καταχωρισθῇ εἰς τὸ πρωτόκολλον, ἠρώτησεν ἂν οἱ κ. κ. πληρεξούσιοι τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχον ἄλλο τι νὰ προσθέσωσι. Τότε ἐγώ, εὑρίσκων ὅτι τὸ ἀνάγνωσμα περιεῖχε τῷ ὄντι, ὡς τὴν προτεραίαν μᾶς εἶχεν εἰπῆ ὁ κ. Ὑπουργός, γενικότητας μόνον, ὀλίγον πειθούσας καὶ μὴ ἀγούσας εἰς σπουδαῖον συμπέρασμα, ἐθεώρησα, ὡς καθῆκον ἐπιβαλλόμενόν μοι, ἐξ ἧς εἶχον ἐθνικῆς ἐντολῆς, νὰ εἰπῶ ὅσα ἐφρόνουν ὅτι ἔπρεπε νὰ ῥηθῶσι πρὸ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συνεδρίου· δι' ὃ, τὸν λόγον ζητήσας, ὡμίλησα περὶ τὴν ἡμίσειαν ὥραν αὐτοσχεδίως, εἰ καὶ δυστυχῶς, διεκοπτόμην καὶ ἐταραττόμην ἀδιακόπως ὑπὸ τοῦ κ. Δελιγιάννη, ὅστις, δὲν ἠξεύρω διατί, ἀνυπομονῶν, μ' ἔσπρωχνε συνεχῶς διὰ τοῦ βραχίονος, καὶ μοὶ ἔλεγε ταπεινῇ φωνῇ, ὅτι ἤρκουν ταῦτα καὶ νὰ παύσω. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ ἀγόρευσίς μου καλὴν ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν, διότι, ὅτε ἔπαυσα, ὁ Πρ. Βίσμαρκ εἶπεν ἐπισήμως εἰς τὸ Συνέδριον· Ἠκούσατε, κύριοι, τ' ἀναγνωσθέντα ὑμῖν ὑπὸ τοῦ κ. Δελιγιάννη, καὶ τοὺς ***εὐγλώττους*** λόγους τοῦ κ. Ῥαγκαβῆ».... Ὅτε δὲ μᾶς ἐῤῥέθη ὅτι ἐδυνάμεθα ν' ἀποσυρθῶμεν καὶ ἀπηρχόμεθα, ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, κ. Bülow, συνοδεύσας ἡμᾶς μέχρι τῆς θύρας, μοὶ εἶπε φιλοφρονέστατα. «Ἂν εἴχετε ὁμιλήσῃ Ἑλληνιστί, θὰ ἐλέγομεν ὅτι ἀνέζησεν ὁ Ἰσοκράτης ἢ ὁ Δημοσθένης». Τὸ δ' ἑσπέρας εἰς τὴν συναναστροφὴν τοῦ Πρέσβεως τῆς Γαλλίας, κ. Σαινβαλλιέρου, ὅλοι, ὡς, ἐν ἄλλοις, ὁ Ἀνδράσης, ὁ Ἄμερλιγκ, ὁ Τραουτεμβούργ, αὐτὸς ὁ Σαινβαλλιέρος, ὁ Βάδδιγγτον, ὁ Bülow, ὁ Σαλισβουρὺς κτλ. μὲ συνέχαιρον διὰ τήν, ὡς ἔλεγον, μεγάλην ἐπιτυχίαν μου. Δυστυχῶς, ὅμως, νομίζων ὅτι εἰς τὸ συνέδριον

ὑπῆρχον στενογράφοι, ἀκριβῶς χαράττοντες τὰ λεγόμενα, δὲν ἐφρόντισα νὰ δώσω τὰ ὑπ' ἐμοῦ ῥηθέντα εἰς τὴν σύνταξιν τῶν πρακτικῶν, καὶ μόνον ὅτε, μετὰ δύω ἡμέρας, εἶδον ὅτι ὀλίγας λέξεις, ὅλως ἄχρους, ἐκ τοῦ λόγου μου ἀπεμνημόνευσαν, ἔδωκα ἐπίτομον αὐτοῦ περίληψιν εἰς τὸν ζητήσαντά μοι αὐτὴν συντάκτην τῶν τηλεγραφημάτων τοῦ Wolf, καὶ τὴν περίληψιν ταύτην ἐπισυνάπτω ἐνταῦθα ὡς ἐδεμοσιεύθη.

30 Jahrgang—Nr. 3037

WOLFF'S TELEGRAPHISCHES BUREAU

Eigenthum der Continental-Telegraphen—Compagnie Actiengesellschaft

Berlin, Montag, 8 Juli.

Der wesentliche Inhalt der von dem zweiten Vertreter Griechenlands, Herrn Rangabé, in der Sitzung des Kongresses von 29 v. M. abgegebenen Erklärung lautet :

Je n'ai que peu d'observations à ajouter à celles que M. le Ministre vient d'exposer.

Nous avons été appelés pour formuler les voeux de la Grèce. Ces voeux se résument surtout en un seul : que la Grèce obtienne des conditions de vitalité.

On dira, peut-être, que je déplace la question, que je profite de l'occasion, qui nous est fournie, de nous présenter devant le Congrès, afin d'exprimer les voeux des populations voisines, et, qu'au lieu d'eux, j'exprime ceux que la Grèce forme pour elle-même. Ce reproche ne serait pas juste ; Les deux questions ne diffèrent en rien. Ce que la Grèce demande pour elle-même, les Grecs des provinces voisines le demandent dans leur propre intérêt ; car la nation hellénique est une, et lorsqu'en 1830 la diplomatie tira la ligne, qui la divisa, elle partagea en deux un corps vivant et un coeur, dont les deux moitiés bat-

tent des mêmes palpitations. Les Grecs de chaque côté de la frontière sont animés des mêmes desirs et ont les mêmes besoins; et lorsque la Grèce reclame pour elle-même des conditions de vitalité, ce n'est pas à l'égoisme qu'elle sacrifie; elle se fait l'interprête des exigences et des intérêts de toute la nation hellénique, dont les espérances et l'avenir reposent en elle.

Le Prince Metternich avait dit autrefois; «oú ne créez pas la Grèce, ou créez-la viable». S'il parlait aujourd'hui, il eut supprimé la première partie de sa phrase, car il aurait reconnu, avec tout le monde, que l'existence de la Grèce est une nécessité politique. A' son émancipation de nobles coeurs saluèrent avec joie la résurrection de la patrie de Platon et de Periclès ; mais en même temps beaueoup d'intelligences sérieuses y applaudirent, car elles virent en elle, non seulement la Grèce du passé, mais aussi celle de l'avenir, dont l'importance pour les destinées et pour l'équilibre de l'Orient va grandissant avec le progrès des temps.

Mais cette absence de conditions de vitalité dont la Grèce se plaint n' est-elle pas plutôt dûe à ses propres défauts, à sa négligence, à son incapacité? Je respecte les moments précieux du Congrès et ne veux pas m' étendre sur ce sujet. Plusieurs livres recemment publiés, des listes statistiques officielles - car la Grèce s' occupe de sa statistique - parlent de l' état actuel du pays. Quiconque consulte ces écrits, et compare son agriculture, sa marine, son industrie même, qui dresse déjà dans plusieurs villes ses hauts fournaux, son commerce et son instruction, à ce que la Grèce était en 1830, croit avoir sous les yeux deux contrées différentes.

Ces progrès, si rejouissants, sont dûs aux qualités innées au peuple Grec, non aux conditions sous lesquelles la Grèce a été constituée et qui contribuent, au contraire,

à les entraver, et à nui si souvent à leur effet salutaire Parmi ces conditions l' une des premières est l' exiguité du nouvel état, qui fut érigé en royaume, n' ayant que 700.000 sujets, dont le nombre a depuis augmenté au delà du double. La diplomatie, en le créant en 1830, a paru vouloir, moins élever un édifice complet, que poser une pierre d' attente. Ce petit état devait porter tout le poids des dépenses d' une administration complête; car son amour propre, aussi bien que les exigences de l' Europe, temoin de ses efforts, ne lui permettaient pas de s' en donner une qui laissât à désirer. La Grèce sentait, d' ailleurs, qu' elle s' organisait, non pas pour elle seule, mais au profit de l' Orient entier.

En outre la Grèce se voyait dans la nécessité d' entretenir une armée, à des frais peu en proportion à ses ressources. Ce qui lui en faisait un devoir, c' était le brigandage, auquel elle était en proie, et qui lui venait du pays voisin. Elle pouvait, d' autant moins aisément en avoir raison, qu' aucune barriere naturelle, aucune rivière profonde, aucune montagne difficile à franchir, ne sépare les deux contrées.

L' ardeur elle-même, que le peuple Grec temoigne pour l' instruction, produit aussi un embarras pour le royaume. Outre la population indigène, qui afflue aux différentes écoles, il y arrive aussi des milliers de jeunes gens des pays voisins, qui, ayant une fois goûté du calice de la liberté, ne veulent plus s' en détacher, s' installent dans le Royaume, et font que le nombre des hommes instruits y est hors de toute proportion avec la population, et que la Grèce présente l' apparence d' une tête privée de corps. J' ai dit que la nation Grecque continue à s' instruire et à s' éclairer. La Romélie Orientale et qui vient d'être constituée, contient seule, plus de 1200 écoles grecques, où plus de 70.000 élèves y reçoivent l' éducation. Or, de l' ins-

truction éclot le sentiment de la dignité humaine, qui est la source de l' amour de la liberté. Un peuple aussi avide de l' instruction ne peut qu' être devoué â la liberté légale.

Enfin, ce pui constitue une de ses plus grandes difficultés, c' est la parenté même, ou plutôt l' identité du peuple Hellène avec les populations voisines. Chaque commotion, que se produit chez elles, secoue aussi la Grèce avec violence, et dans ces circonstances, qui ne cessent de se renouveler, le Gouvernement Hellénique subit de grandes dépenses, tant pour conserver la tranquillité intérieure, que pour se maintenir dans la ligne difficile, que lui traçent, d' un côté les ardentes sympathies de son peuple, de l' autre ses obligations internationales, pour venir enfin en aide aux victimes des insurrections incessantes.

Le seul remède qui puisse rendre à la Grèce la force et la vitalité, est celui que M. le Ministre à indiqué, l'annexion des provinces grecques, qui l'avoisinent. C'est un besoin pour ces provinces, non moins que pour elle ; car, afin d'avoir une existence nationale et de pouvoir faire face aux dangers, qui les entourent, elles doivent s'appuyer sur une Grèce robuste. Que ce soit là leur désir ardent, c'est prouvé par leurs révoltes réitérées, par celle de Crète, qui dure encore, et par celles de Thessalie et de l'Epire, qui n'ont été jusqu'ici désarmées que sur les exhortations de la Grèce.

Mais, dirait-on peut-être, que ce soit là l'intérêt de la Grèce et des provinces limitrophes, est-il juste que cet intérêt soit servi au détriment d'autrui. Qu'un homme ait besoin d'un vêtement, est-il permis d'en dépouiller un autre pour le lui donner? Non, sans doute; mais mon exemple a été mal choisi; Le droit privé diffère du droit public, et le tribunal nc peut imposer ce que l'intérêt public

et le patriotisme exigent souvent de d'individu. C'est d'au tant plus le cas, lorsqu'il s'agit de relations entre états, pour lesquels la nécessité politique d'un juste équilibre constitue souvent la loi suprême.

Il y a du reste une puissance, à qui ses récentes victoires donneraient, jusqu' à un certain point, le droit de se réfuser à des concessions. Mais par respect pour la voix de l'Europe, désireuse de ne pas s'aliéner les sympathies des Gouvernements, de ne pas s'isoler, et de concourir au retablissement de la paix européenne, cette puissance n' hesite pas à se soumettre à des sacrifices. On ne subit pas volontier une amputation; c' est facile à concevoir. Toute amputation est douloureuse, mais il y en a qui sont salutaires. Tel est le cas dans la question présente. Quel est l' avantage que la Turquie retire de contrées qui détruisent son prestige, en la montrant toujours en guerre avec ses propres sujets, qui ne lui rapportent rien et qui exigent d' elle de grandes dépenses de sang et d' argent?

Je conclus en disant que la seule mesure qni réponde aux besoins de la Gréce en mêmetemps qu'elle est chère aux populations voisines et non moins avantageuse á la Turqnie elle-même, est celle que M. le Ministre des Affaires Etrangères de Grèce a proposée, et qui consiste dans la délivrance des ces populations et dans leur annexion à la Grèce.

Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν, μετὰ τὴν συνεδρίασιν, ἦλθεν ἐξ 'Αθηνῶν τηλεγραφικὴ ἀπάντησις εἰς τηλεγράφημα τοῦ κ. Δελιγιάννη, διορίζουσα καὶ τὸν κ. Βράϊλαν τρίτον πληρεξούσιον· ἀλλ' ὁ κ. Bülow, ὃν περὶ τούτου ἐσυμβουλεύθην τὸ ἑσπέρας, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι δὲν νομίζει τρίτος πληρεξούσιος νὰ δύναται νὰ γίνῃ δεκτός· ὁ δὲ Πρ. Βίσμαρκ, τὴν ἐπαύριον ἐρωτηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, ἀπήντησεν ὅτι δυνατὸν μὲν εἶναι, ἀλλ' ὅτι θὰ ἦν ἄτοπον. Ἄλλως τε ἀφορμὴ δὲν παρέστη πλέον πρὸς ἐκτέλεσιν τούτου τοῦ διορισμοῦ, διότι ἡ 'Ελλὰς εἰς ἄλλην συνεδρίασιν δὲν ἐκλήθη.

᾿Αφ᾿ οὗ δ᾿ οὕτως ἐξετέθησαν οἱ πόθοι καὶ αἱ ἀνάγκαι τῆς Ἑλλάδος, ὅσον ἦν δυνατὸν νὰ ἐκτεθῶσιν ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει, ἐναπολείπετο ἔτι τὸ σπουδαιότερον, ἡ ἰδιαιτέρα ἐνέργεια πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν ποθουμένων.

᾿Εν Βερολίνῳ ἐπεδήμουν τότε καὶ πολλοὶ ἐπίσημοι Ἕλληνες, ἰδίως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὑπὸ πατριωτικῆς συνεχόμενοι ἀνυπομονησίας, ὡς οἱ κ. κ. Καραπάνος, ᾿Αντ. Ψυχάρης, Σαρακιώτης, Κριεκότσης, καὶ πάντων τὸ φρόνημα ἦν, ὅτι πρέπει νὰ μεγαλυνθῇ ἡ Ἑλλάς. Μοὶ ἐξέθετον δ᾿ ὅτι, ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ, ὑπερίσχυε τὸ βουλγαρικὸν στοιχεῖον, καὶ ἐξεσλαυίζοντο ταχέως τὰ μέρη ἐκεῖνα.

᾿Ανταποκριταὶ δὲ ξένων ἐφημερίδων συνέῤῥεον παρ᾿ ἐμοί, καὶ μοὶ ἐζήτουν τὴν ἔκθεσιν τῆς συνεργείας τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Συνέδριον· ἀλλ᾿ ἐγὼ παρέπεμπον αὐτοὺς εἰς τὸν κ. Δελιγιάννην, διότι ἐκεῖνος ἦν ὁ πρῶτος πληρεξούσιος, καὶ εὔλογον ἐθεώρουν ἐκεῖνος ν᾿ ἀποφασίσῃ, ἂν ἤθελε νὰ δημοσιευθῶσι τὰ ὑπ᾿ αὐτοῦ ἀναγνωσθέντα, ἅτινα ἦσαν καὶ πρὸς τύπωσιν ἕτοιμα.

Ὁ πληρεξούσιος τῆς ᾿Ιταλίας κ. Κόρτης, ἐπισκεφθείς με, μοὶ εἶπε διὰ μακρῶν, ὅτι καὶ αὐτὸς εἶχε διαταχθῆ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεώς του νὰ ζητήσῃ κανονισμὸν τῶν ὁρίων τῆς ᾿Ιταλίας, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε νὰ πράξῃ τοῦτο, ταπεινῶν τὴν πατρίδα του, ἥτις, ἂν ἤθελεν ἐπέκτασιν, ἔπρεπε νὰ ἐπιτύχῃ αὐτὴν ὁπλιζομένη. Ἦν δὲ τοῦτο πλάγιον μάθημα πρὸς ἡμᾶς, οὗ ὅμως ἐγὼ ἀνάγκην δὲν εἶχον, διότι ἀπ᾿ ἀρχῆς οὐδέποτε εἶχον παύσῃ τὰ αὐτὰ συνιστῶν τῇ Ἑλλάδι.

Πολλάκις δὲ ζητήσας καὶ μὴ ἐπιτυχὼν κατ᾿ ἰδίαν τὸν λίαν ἠσχολημένον Λόρδον Βείκονσφειλδ, συνδιελέχθην μετὰ τοῦ συμβούλου αὐτοῦ κ. Carry, καὶ τῷ παρέστησα τὸν κίνδυνον, ὃν διατρέχει ἡ ᾿Ανατολή, τοῦ νὰ γίνῃ λεία τῶν Σλαύων πρὸς βλάβην πάσης τῆς Εὐρώπης, καὶ ὅτι μόνῃ τῇ Ἑλλάδι δέδοται ν᾿ ἀντιταχθῇ αὐτοῖς, εἴτε ζήσῃ, εἴτε μὴ ἡ Τουρκία, δι᾿ ὃ καὶ εὐρωπαϊκὸν ἐστὶ συμφέρον ἡ αὐτῆς ἐπίῤῥωσις. Ὁ κ. Carry μοὶ εἶπεν ὅτι ἀναγνωρίζει τὴν σπουδαιότητα τῶν λόγων τούτων, καὶ ὅτι θέλει ἐκθέσῃ καὶ ὑποβάλῃ αὐτοὺς ἐγγράφως τῷ Πρωθυπουργῷ τῆς

Ἀγγλίας. Ὁ ἀνταποκριτὴς ὅμως τοῦ ἀγγλικοῦ Χρόνου μοὶ ἐνεπιστεύθη ὅτι ὁ Βίσμαρκ, μεθ' οὗ συνδιελέχθη, τῷ εἶπεν ὅτι οἱ Τοῦρκοι ποτὲ δὲν θὰ συγκατετίθεντο εἰς παραχωρήσεις ὑπὲρ ἡμῶν. Ὁ δὲ συντάκτης τῆς Βορειογερμανικῆς Ἐφημερίδος, μοὶ ἐπεκύρωσε καὶ αὐτός, ὅτι ὀλίγαι ὑπῆρχον ἐλπίδες περὶ αὐξήσεως τῆς Ἑλλάδος, διότι κυρίως οἱ Ἄγγλοι τοὺς τούρκους ὑπερησπίζοντο, ἴσως ἐξ ἀντιῤῥωσισμοῦ. Ὁμοίως δὲ καὶ εἰς μέγα γεῦμα παρὰ τῷ Πρέσβει τῆς Αὐστρίας κόμητι Κάρολη, παρὰ τῶν πλείστων μελῶν τοῦ Συνεδρίου καὶ ἄλλων συναδέλφων μου ἤκουσα, ὅτι ἐλάχισται εἰσὶν αἱ ἐλπίδες ἡμῶν, καὶ ἰδίως, ὁμιλήσας μετὰ τῶν St Vallier καὶ Waddington περὶ παραχωρήσεως τῆς Κρήτης, ἤκουσα παρ' ἀμφοτέρων, ὅτι δὲν ἦν πρόσφορος ὁ καιρὸς πρὸς τοιαύτην πρότασιν, εἰ καί, ὡς ἀλλαχόθεν ἔμαθον, κατ' ἐπιμόνους καὶ πατριωτικὰς ἐνεργείας τοῦ Βασιλέως Γεωργίου, ὁ Πρίγκηψ τῆς Οὐαλίας δὶς ἔγραψε τῷ Βείκονσφειλδ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὴν συναναστροφὴν δὲ ταύτην τοῦ Πρέσβεως τῆς Αὐστρίας, εἰς τὸν Λόρδον Βέικονσφειλδ, εἰπόντα μοι ὅτι ἡ Ἑλλὰς πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπομονήν, πιστεύουσα ὅτι ἔχει βέβαιον μέλλον, ἀπήντησα ὅτι ἐπίσης ἔχει καὶ λαμπρὸν παρελθόν, ἀλλ' ὅ,τι εὔχεται ἐστὶ καὶ παρόν τι ὀλίγον προσέτι νὰ λάβῃ. Φαίνεται δ' ὅτι ὁ λόγος οὗτος ἀπετέλεσέ τινα ἐντύπωσιν ἐπὶ τοῦ Λόρδου, διηγηθέντος αὐτὸν πιθανῶς τοῖς ὀπαδοῖς του, διότι, μετ' ὀλίγον, τὸν ἐδημοσίευσεν ἡ ἐφημερὶς Punch διὰ στίχων, οὓς μοὶ ἔπεμψεν ἐξ Ἀθηνῶν ἡ κυρία Σμαράγδα Βαλτατζῆ, ἐν ἀγνοίᾳ οὖσα τῆς ἀφορμῆς αὐτῶν, ἐγὼ δ' εἶτα μετέφρασα αὐτοὺς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κατὰ προτροπὴν τοῦ μετὰ ταῦτα ἐπί τινα χρόνον ἐπιδημήσαντος ἐν Βερολίνῳ κ. Νικολάου Μαυροκορδάτου, καὶ ἡ μετάφρασις ἐξεδόθη εἰς τὰ Ἄπαντα (Τομ. ΙΘ΄. Σελ. 313).

Μεταξὺ δ' ἄλλων ὁμογενῶν, εἶχεν ἔλθῃ εἰς Βερολῖνον καὶ ὁ Ἅγιος Φιλαδελφείας, ἐντολὴν ἔχων νὰ μεριμνήσῃ ὑπὲρ τῶν ὑπὸ τῆς Ῥωμανίας κατεχομένων Μοναστηριακῶν κτημάτων, καί, ἐπισκεφθέντα με, τὸν συνέδραμον, ἵνα παρουσιάσῃ εἰς τὸ Συνέδριον τὰ δίκαια, ἃ ἦν ἐπιτετραμμένος νὰ ὑπερασπίσῃ, καί, οἷς ἔδει στενῶς συστήσας τὴν ὑπόθεσιν, κατώρθωσα, ἵνα ληφθῇ ὑπ' ὄψιν

ἐν τῷ Συνεδρίῳ, δι' ὃ καὶ μετὰ ταῦτα εὐχαριστήριος ἐπιστολὴ μοὶ ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου.

Τῇ δὲ 23 Ἰουνίου (5 Ἰουλίου) ἔμαθον παρὰ τοῦ κ. Villier, ὅτι ὁ πρῶτος πληρεξούσιος τῆς Γαλλίας ἐζήτησε τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα προσάρτησιν τῆς ἡμισείας Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου μέχρι τοῦ ποταμοῦ Καλαμᾶ, ὡς πρὸς τὴν Κρήτην πρεσβεύων ὅτι ταύτης ἐλευθέρωσις ἐναπέκειτο εἰς τὸ μέλλον. Ταῦτα ἀκούσας, ἔσπευσα πρὸς τὸν κ. Οὐαδιγκτόνα, ἵνα τὸν εὐχαριστήσω, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τῷ ἀναπτύξω τὴν ἐμὴν θεωρίαν, ὅτι τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος ἔπρεπεν ἔτι ἀνωτέρω νὰ τεθῶσιν, ἀκολουθοῦντα τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων, ὡς τὰ ὕδατα ῥέουσι, δυτικῶς δ' ἀναβαίνοντα ὑπὲρ τὴν ὅλην νῆσον τῆς Κερκύρας, ἵνα, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὦσι μεμακρυσμένα ἀλλήλων τὰ δύω ἀντίπαλα κράτη, ἀφ' ἑτέρου δὲ μικρὸς ᾖ ὁ μέχρι Τάραντος (Otranto) διάπλους ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος. Ταῦτα δέ, πολλοὺς πείθοντα, ἔγραψα μετὰ ταῦτα, κατὰ τὸν χρόνον τῶν διαπραγματεύσεων, καὶ εἰς Ἀθήνας, ἀλλ' οὐδεμιᾶς ἔτυχον προσοχῆς

Τῇ 26 Ἰουνίου (8 Ἰουλίου) δ' ἔλαβον τηλεγράφημα τοῦ Πρωθυπουργοῦ Κουμουνδούρου, συγχαίροντός μοι διὰ τὰς ἀτομικάς μου ἐνεργείας ἐν τῷ Συνεδρίῳ.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ υἱός μου Ἀλέξης, περατωθέντος ἤδη τοῦ σπουδαιοτέρου μέρους τῆς ὁλικῆς ἐργασίας ἡμῶν ἐν τῷ Συνεδρίῳ, μὲ ἀφῆκε καὶ ἐπέστρεψε πρὸς τὴν πάσχουσαν μητέρα του. Ἀνεχώρησε δὲ καὶ ὁ κ. Βραΐλας, θεωρῶν τὴν παρουσίαν του ἄσκοπον. Τὸ δ' ἑσπέρας παρὰ τῷ Πρεσβευτῇ τῆς Ἀγγλίας, παρουσιάσθην καὶ εἰς τὴν Λαίδυ Σαλισβουρῆ, ἥτις ἦν πρῴην παιδαγωγός.

Τὴν δ' ἐπαύριον εἰς τὸ γεῦμα τοῦ Πρέσβεως τοῦ Βελγίου, πολὺς ἐγένετο λόγος περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ἄγγλων καταλήψεως τῆς Κύπρου, καὶ οἱ Γάλλοι καὶ Ἰταλοὶ πληρεξούσιοι, οὓς ἐκεῖ ἀπήντησα, πολλὴν ἐξέφραζον δυσαρέσκειαν δι' αὐτήν.

Τὴν 29)11 Ἰουλίου προσεκλήθησαν εἰς μέγα Βασιλικὸν γεῦμα οἱ πληρεξούσιοι τοῦ Συνεδρίου, καὶ ἐν αὐτοῖς συμπεριελήφθημεν καὶ ὁ κ. Δελιγιάννης καὶ ἐγώ. Ἐκεῖ δέ τις τῶν συνδαιτυμόνων μοὶ εἶπεν, ὅτι ὁ Βίσμαρκ, ἀπαντῶν ἐν τῇ 18η συνεδριάσει εἰς

τοὺς Ὀθωμανοὺς πληρεξουσίους, ἐνισταμένους κατὰ τοῦ ὑπὲρ Ἑλλάδος ΚΕ΄. ἄρθρου τοῦ Πρωτοκόλλου, ἐχαρακτήρισεν αὐτό, ὡς «ἁπλῆν εὐχήν», καὶ οὐχὶ ὡς «ἀπόφασιν». Καὶ ὁ Γορτσακόφ, ὅτε, ἀπερχόμενον μετά τινας ἡμέρας (τῇ 3)15 Ἰουλίου), τὸν ἀπεχαιρέτισα, μοὶ εἶπε καὶ αὐτός, ὅτι ἰδανικὸν καὶ πλατωνικὸν μόνον ἦτο τὸ εἰς ἡμᾶς δῶρον τοῦ Συνεδρίου. Ἀλλὰ τῇ 5)17 Ἰουλίου ἐμάνθανον τηλεγραφικῶς ἐξ Ἀθηνῶν, ὅτι τὸ Ὑπουργεῖον ἡμῶν προσεκάλεσεν ἤδη τὴν Πύλην νὰ διορίσῃ τοὺς ὁροθέτας της πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ τὸν κανονισμὸν τῶν ὁρίων ἀφορῶντος ἄρθρου. Ἐζήτησα δ' ἐγὼ παρὰ τοῦ Γερμανικοῦ Ὑπουργείου νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐνέργειαν ἡμῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ μετά τινας ἡμέρας ἐδηλώθη, ὅτι περὶ τούτου προὐκλήθη ἡ ἀπὸ κοινοῦ ἐνέργεια τῶν Δυνάμεων.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἐπίσκεψιν παρὰ τῷ Πρίγκηπι Γορτσακόφ, μοὶ διηγήθη οὗτος ὅτι, ὅτε ὁ κόμης Καποδίστριας ἀνεχώρει διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐπὶ γεύματος ἐν Παρισίοις τοῖς προεῖπεν ὅτι θὰ τὸν φονεύσωσι, καὶ προσέθηκεν ὅτι εὔχεται μόνον ἡ βολὴ νὰ τὸν εὕρῃ εἰς τὴν καρδίαν, ὅπερ καὶ ἀληθῶς ἐγένετο, ὅτε κακούργως ἐθανατώθη. Προσέτι δὲ μοὶ προσέθηκεν ὅτι, εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον εἶχεν εἰπῇ ὁ πατήρ του, ὅτι, ὅταν ἀναβῇ εἰς τὸν θρόνον, δὲν θὰ εὕρῃ πολλοὺς τοιούτους τιμίους ἄνδρας ὁποῖος ἦν ὁ Καποδίστριας

Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας, ἀπερχομένου τοῦ Πρέσβεως κ. Οὐβρὶλ εἰς Πετρούπολιν, ἔπεμψα τῷ Πρίγκηπι Γορτσακὸφ ἀσπασμοὺς καὶ τῷ ἐμήνυσα ὅτι, ἂν ἀποδοθῇ καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας πλήρης δικαιοσύνη, θέλουσι παύσῃ αἱ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Σλαύων ἀντιζηλεῖαι.

Προκειμένου τότε νὰ συνομολογήσῃ ἡ Ἑλλὰς ἐξωτερικὸν δάνειον, ἀνέγνων εἰς ἐφημερίδας τῆς Βιέννης ἄρθρα κατ' αὐτῆς, ἐν οἷς ἐλέγετο, ὅτι δὲν ἐπλήρωνεν ὅ,τι ὤφειλεν εἰς τὰς Δυνάμεις· ἔσπευσα δ' ἀμέσως ν' ἀναιρέσω ταῦτα διὰ τῶν ἐφημερίδων τοῦ Βερολίνου.

Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον κακὴ μοὶ ἦλθεν εἴδησις ἐξ Ἀθηνῶν προοίμιον συμφορῶν, ὅτι ὁ υἱός μου Ἀριστείδης ἠσθένει, καὶ ἐφαίνετο ἔχων προσβεβλημένον τὸν πνεύμονα.

῞Αμα δὲ περατωθέντος τοῦ Συνεδρίου ἀνεχώρησε καὶ ὁ κ. Δεληγιάννης εἰς Παρίσια καὶ Λονδῖνον, καὶ εἶτα πάλιν, τῇ 17)29 Ἰουλίου, διῆλθε διὰ Βερολίνου, ἀπερχόμενος εἰς Πετρούπολιν, ἵνα εὐχαριστήσῃ αὐτοπροσώπως τὰς Μεγάλας Δυνάμεις διὰ τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἐπιδειχθεῖσαν αὐτῶν εὐμένειαν, ὅπερ ὅμως ὑπὸ πλείστων τῶν φίλων ἡμῶν ἐκρίθη ὡς ἄκαιρον καὶ ἀδέξιον, καθ' ὅσον οὐδὲν ἔτι ὁριστικὸν εἶχε γίνῃ ὑπὲρ αὐτῆς.

Τὴν αὐτὴν δ' ἑσπέραν τῆς πρώτης ἀναχωρήσεως τοῦ ἡμετέρου Ὑπουργοῦ, ἀπῆλθε καὶ ὁ ἐν Λονδίνῳ Πρέσβυς τῆς Περσίας, Μαλκὸλμ Χάν, ὅστις παρῆν ἐν Βερολίνῳ ἐπὶ τοῦ Συνεδρίου, καίτοι μὴ μετασχὼν αὐτοῦ. Ὅτε δὲ τὸν ἐπεσκέφθην πρὸς ἀποχαιρετισμόν, διότι ἐδείχθη πάντοτε φιλικώτατος πρὸς ἐμέ, ἀφ' ὅτου εἴχομεν γνωρισθῆ ἐν Παρισίοις, μοὶ ὡμίλησεν, ἐν ἄλλοις, περὶ τῆς Ἑλληνοπερσικῆς συνθήκης, καί, ἀπορῶν, ὅτι, ἐν ᾧ αὐτὴ ἦν ἔργον ἐμόν δὲν εἶχον τὸ Περσικὸν παράσημον τοῦ Λέοντος καὶ Ἡλίου, μοὶ εἶπεν ὅτι, ἅμα ἐπιστρέψας εἰς Τεχεράν, θὰ φροντίσῃ νὰ μοὶ σταλῇ ἡ μεγάλη ταινία αὐτοῦ. Καὶ ἐγὼ μέν, θερμῶς εὐχαριστήσας διὰ τὴν ὅλως αὐτόματον φιλικήν του προαίρεσιν, τῷ εἶπον ὅτι οὐδεὶς λόγος ὑπῆρχε διὰ τοιαύτην ἀπονομὴν τιμῆς εἰς ἐμὲ μετὰ τοσούτων ἐτῶν παρέλευσιν. Ἀλλ' ἐκεῖνος ἐπέμεινεν ὅτι ἡ τοῦ χρόνου παρέλευσις ἐστὶ πρόσθετος αἰτία, ἵνα ἡ Περσία διορθώσῃ σήμερον ὅ,τι ἄλλοτε εἶχεν ἀτόπως παραμελήσῃ, διότι εἰς αὐτὴν ἦν γνωστὸν πόσους κόπους εἶχον ἐγὼ τότε καταβάλῃ διὰ τὴν ὑπ' ἐμοῦ συνταχθεῖσαν καὶ ἐπὶ ὅλα ἔτη διαπραγματευθεῖσαν συνθήκην.

Εἰς ταῦτα δὲ τῷ ἀπήντησα ὅτι, ἀφ' οὗ ἔχει τὴν εὐγενῆ ταύτην προθυμίαν καὶ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ σύστασίς του δὲν θὰ ἔμενεν ἀτελεσφόρητος, τὸν παρεκάλουν, ἀντ' ἐμοῦ, νὰ συστήσῃ μᾶλλον τὸν ἐν Βερολίνῳ ἐπιδημοῦντα ἡμέτερον Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν. Ὁ κ. Μάλκολμ Χὰν ὅμως μοὶ παρετήρησεν ὅτι ἡ Περσία δὲν εἶχεν ἀφορμὴν νὰ δώσῃ παράσημα εἰς τὰ μέλη τοῦ Συνεδρίου, καὶ οὐδεμία ἀφορμὴ ὑπῆρχεν, ἵνα λάβῃ τοιοῦτο ὁ κ. Δεληγιάννης. Καὶ ἡ παρατήρησις μὲν αὕτη ἦτο λογικωτάτη, ἀλλ' ἐγὼ ἐπέμεινα, εἰπὼν ὅτι τοῦτο ἤθελον ἐγὼ θεωρήσῃ, ὡς φιλικὴν ἔνδειξιν ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεώς του πρὸς ἐμέ, διότι δὲν ἤθε-

λον νὰ ἐπέλθῃ τινὶ ἡ ὑπόνοια, ὅτι ἐπωφελήθην τῆς μετ᾽ αὐτοῦ (τοῦ Πρέσβεως) σχέσεώς μου, ἵνα παρασημοφορηθῶ. Ἐνδοὺς τέλος εἰς τὰς παρακλήσεις μου ὁ Πέρσης μεγιστάν, ἐσημείωσεν εἰς τὸ χαρτοφυλάκιόν του, ὑπὸ τὸ ὄνομά μου, καὶ τὸ τοῦ κ. Δεληγιάννη, ὃ τῷ ἔδωκ᾽ ἀκριβῶς, εἰπών μοι ὅτι, ἀφ᾽ οὗ θέλω, θὰ ὑποβάλῃ καὶ αὐτό, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἐγγυᾶται περὶ τῆς ἐπιτυχίας.

Ἅμ᾽ ἀποχαιρετίσας αὐτόν, ἀπῆλθον εἰς τὸ ἀπέναντι τοῦ ἐδικοῦ του κείμενον ξενοδοχεῖον, ἐν ᾧ κατῴκει ὁ ἡμέτερος, αὔθωρεὶ καὶ αὐτὸς ἀναχωρῶν, Ὑπουργός, καὶ τῷ εἶπον ὅτι, ὡς δῶρον διὰ τὴν ὁδοιπορίαν του, ἔρχομαι νὰ τῷ φέρω ἓν μέγα παράσημον ἢ κἂν τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ, καὶ τῷ διηγήθην τὰς παρὰ τῷ Μαλκὸλμ Χὰν ἐνεργείας μου. Ὁ δὲ μὲ ηὐχαρίστησε, λυπούμενος διότι δι᾽ αὐτὸν ἠνωχλήθην.

Καιρὸς ἱκανὸς παρῆλθε, καὶ εἶχον λησμονήσῃ τὴν ὑπόθεσιν, περὶ ἧς οὐδεὶς πλέον ἐγένετο λόγος, ὅτε, μίαν ἡμέραν, εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἐφημερίδας ἀνέγνων, ὅτι ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐτιμήθη διὰ τῆς Μεγάλης Ταινίας τοῦ Ἡλίου καὶ Λέοντος. Μοὶ ἐξήγησε δέ τις, δὲν ἠξεύρω ἂν ὀρθῶς, ὅτι ὁ κ. Δεληγιάννης, μὴ λησμονήσας, ὡς ἐγώ, τὴν ὑπόσχεσιν, ἐνήργησε διὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡμετέρας Πρεσβείας, ἵνα ἐκτελεσθῇ τὸ αὐτὸν ἀφορῶν μέρος.

Ἐπανελθὼν δ᾽ εἰς Ἀθήνας ὁ κ. Δεληγιάννης, ἐγένετο δεκτὸς ἐν θριάμβῳ καὶ ὁ Βασιλεὺς τῷ ἀπένειμε τὸ παράσημον τῶν Ταξιαρχῶν.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν δὲ πάντων τῶν μετασχόντων τοῦ συνεδρίου, ἐπῆλθέ τις πολιτικὴ γαλήνη. Ἐπ᾽ αὐτῆς δέ, κατ᾽ ἀρχὰς Αὐγούστου (ἔ. π.), ἐξέδραμον μετὰ τῆς ἀξιαγαπήτου οἰκογενείας τοῦ εὐφυοῦς ἀρχισυντάκτου τοῦ Kladeraddatsch καὶ φίλου μου Dohm, καὶ μετὰ διαφόρων ἄλλων τῶν ἐν τοῖς γράμμασι διακρινομένων, ὡς τοῦ μυθιστοριογράφου Spielhagen, κτλ., εἰς τὸ περὶ τὴν 1 ½ ὥραν ἀπέχον δασῶδες χωρίον Schildhorn, οὕτω καλούμενον καθ᾽ ὑψηλὸν ἀκρωτήριον (Horn), προκύπτον εἰς τὸν ποταμὸν Havel, καὶ φέρον μνημεῖον μετ᾽ ἀσπίδος (Schild), νεώτερον μέν, ἀλλ᾽ ἀνεγερθὲν κατ᾽ ἀρχαίαν παράδοσιν, ὅτι δῆθεν

ἱππότης ποτέ τις, ρίψας ἐκεῖ τὴν ἀσπίδα του, ἐπήδησεν ἔφιππος ὑπὲρ τὸν ποταμὸν εἰς καταδίωξιν τῶν ἐχθρῶν. Ἐκεῖ δ' ἐδειπνήσαμεν, καὶ αἱ κυρίαι καὶ οἱ νέοι τῆς συνοδείας ἐπεδόθησαν εἰς διάφορα παίγνια εἰς τὰ δάση, καὶ εἰς χορὸν ἐν τῷ πολυφοιτήτῳ ξενοδοχείῳ μέχρι τῆς 1ης μετὰ τὸ μεσονύκτιον.

Τῇ 11)23 Αὐγούστου παρευρέθην ἐν Ποτσδάμῃ εἰς τοὺς μεγαλοπρεπεῖς γάμους τῆς Ἡγεμονίδος Μαρίας, πρωτοτόκου τοῦ Πρίγκηπος Φρειδερίκου Καρόλου, ἀνεψιοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος, μετὰ τοῦ ἤδη ὑπολεύκου ἀδελφοῦ τοῦ Βασιλέως τῆς Ὁλλανδίας καὶ τούτου προσελθόντος εἰς τὴν τελετήν. Ἤμην δέ, ὡς πάντες οἱ συνάδελφοί μου, ἐν στολῇ, καὶ μοὶ συνέβη δ' ἐπὶ τοῦ δείπνου, ἐφ' οὗ παρεκαθήμην παρὰ τῇ κυρίᾳ Budhard, γυναικὸς τοῦ Πρέσβεως τῆς Βαυαρίας, τὸ ἑξῆς ἀστεῖον. Ὅτε ἠγέρθην καὶ ἐμακρύνθην τῆς τραπέζης, ἀνεκάλυψα ὅτι εἶχον ἀπολέσῃ τὴν θήκην τοῦ ξίφους μου, βεβαίως ἕνεκα τῆς πιέσεως τῶν παρακαθημένων μοι. Μάτην ἐπέστρεψα ζητῶν αὐτήν, διότι, ἐν τῷ θορύβῳ τῶν ἀπειραρίθμων συνδαιτυμόνων, οὐδεὶς ὑπηρέτης ἢ ἄλλος ἤξευρε νὰ μ' εἰπῇ ποῦ παρεῤῥίφθη· ὥστε, καταβὰς εἰς τὰ Βασιλικὰ δωμάτια, ἐκρυπτόμην ὀπίσω τῶν ἄλλων, ἵνα μὴ φανῶ γυμνὸν ξῖφος φέρων, ὡς ἂν ἐμελέτων ἔγκλημα, ἢ ἂν ἦλθον πόλεμον νὰ κηρύξω.

Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὁ κ. Hirschfeld, ἤδη καθηγητὴς ἐν Καινιγσβέργῃ, μοὶ ἔγραψεν ὅτι ἤρχισε τὴν εἰς Γερμανικοὺς στίχους μετάφρασιν τῶν Λ΄., ἢ κἂν ἀποσπασμάτων αὐτῶν, καὶ μοὶ ἔπεμψεν, ἐντὸς ὀλίγου, τὰ ἐκ τῆς πρώτης πράξεως, ἃ τάχιστα παρηκολούθησαν καὶ τὰ λοιπά. Ἀλλ' ἡ μετάφρασις πολὺ ἀπεῖχε τῆς ποθουμένης ἀκριβείας, καὶ ἔμεινεν ἀνέκδοτος, τὴν δὲ βραδύτερον ἐκδοθεῖσαν ἐξειργάσθην ἐγὼ αὐτός· μοὶ ἔγραψε δὲ καὶ ὁ κ. Αὐγ. Boltz, ὅτι μεταφράζει ἐμμέτρως τὸν Διονύσου πλοῦν, ὃν καὶ ἐξέδωκεν.

Ἐκ Βουκουρεστίου, λαβὼν ἐπιστολὴν παρά τινος κ. Δημητροπούλου, ζητοῦντος μοι ἄδειαν νὰ μεταφράσῃ τὸν Τάπαν εἰς τὸ Ρωμουνικόν, ἔδωκα προθύμως αὐτήν, καὶ μετά τινα χρόνον μοὶ ἐστάλη τὸ βιβλιάριον.

Ἐκ Καρλσρούης δ᾽ ἔλαβον τὴν καθησυχαστικὴν εἴδησιν ὅτι ὁ Ὄθων ἀνέλαβε, καὶ ἔμελλε ν᾽ ἀρχίσῃ πάλιν τὰς διακοπείσας σπουδάς του.

Ἐν τούτοις καιρὸς ἦν πλέον ἡ περὶ Ἑλλάδος θεωρητικὴ μᾶλλον ἀπόφασις τοῦ Συνεδρίου νὰ ἐφαρμοσθῇ. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως, ἐπανειλημμένως προσκαλούμενοι, ἠρνοῦντο νὰ διορίσωσιν ὁροθέτας, δι᾽ ὃ καὶ ἀδιάκοπος ἦν ἡ περὶ τούτου ἐνέργειά μου παρὰ τῷ Γερμανικῷ Ὑπουργείῳ, και, συνεννοηθεὶς μετ᾽ αὐτοῦ, ἔγραψα εἰς Ἀθήνας ν᾽ ἀποταθῇ ἡ Ἑλλὰς εἰς τὰς Δυνάμεις.

Συγχρόνως δ᾽ ἔπεμψα, ἀλλὰ τοῦτο ἰδιωτικῶς, ἐκ νέου ἔκθεσιν περὶ τῆς ἀνάγκης καὶ τοῦ τρόπου ὀργανισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας προσέτι δὲ καὶ περὶ μεταρρυθμίσεως τοῦ ἀτόπους διατάξεις περιέχοντος ΧΝΖ΄ προξενικοῦ νόμου.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, διελθὼν διὰ τοῦ Schöneberg, λοφίσκου κειμένου κατὰ τὰ μεσημβρινὰ τῆς πόλεως, εἶδον ἐπ᾽ αὐτοῦ ἐκτελουμένην ἐργασίαν ἀνάλογον πρὸς ἐκείνην, περὶ ἧς εἶχον ἀναγνώσῃ ἄλλοτε ἐν Chicago τῆς Ἀμερικῆς. Μνημεῖον εἶχεν ἱδρυθῆ ἐκεῖ, ὡς τρόπαιον τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου· ἀλλά, διελθὼν ποτὲ πρὸ αὐτοῦ ὁ Αὐτοκράτωρ, ἐξέφρασε τὴν λύπην του ὅτι αἱ περιοικοδομηθεῖσαι μεγάλαι οἰκίαι ἐκάλυπτον τὸ μνημεῖον, μὴ κείμενον ὅσον ἔπρεπεν ὑψηλῶς. Τοῦτο ἀκούσας εἷς ἀρχιτέκτων, ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ ὑψώσῃ αὐτό· καὶ τῷ ὄντι εἶδον τὸ ἔργον ἐν τῇ ἐκτελέσει του. Τρεῖς ὑδραυλικαὶ μηχαναί, ἐνεργοῦσαι ἐπὶ δοκῶν, αἵτινες ἐσύροντο ὑπὸ τὴν ἐπὶ ὑψηλῆς βάσεως καθημένην μαρμαρίνην πυραμίδα, τὴν ἔχουσαν βάρος 9 χιλιάδων κεντηναρίων, ὕψουν αὐτὴν βαθμηδόν, καὶ λίθοι παρενετίθεντο καὶ ᾠκοδομοῦντο εἰς τὸ ὑπ᾽ αὐτὴν κενούμενον, μέχρις οὗ ὑψώθη κατὰ 27 πόδας ὑψηλότερον, ἢ ὅτε τὸ πρῶτον ἠγέρθη, καὶ οὕτως ἤδη ἵσταται στερεά.

Ὁ Σεπτέμβριος τοῦ ἔτους τούτου μοὶ ἔφερεν ἀγγελίαν φοβεράν, ἥτις συνέτριψε τὴν καρδίαν μου, βυθίσασα τὸν βίον μου εἰς σκότος πένθους, ἀφ᾽ οὗ δὲν προώρισται πλέον ν᾽ ἀνακύψῃ. Τῇ 1)13 τοῦ μηνὸς ἡ φιλτάτη μου Ζωὴ ἀπέκτησε θυγατέρα, ἀλλὰ φεῦ! ἔδωκε ζωὴν εἰς αὐτὴν ἐπ᾽ ἀπωλείᾳ τῆς ἐδικῆς της.

Ἡ ἀγγελόμορφος ἐκείνη, καθαρὰ ὡς ἄγγελος καὶ ἔχουσα ἀγγέλου καρδίαν, μετὰ φοβερὰν βάσανον, μετὰ συνεχῆ ἀγρυπνίαν, μετὰ παραφροσύνην προελθοῦσαν ἐκ πυρετοῦ τοῦ γάλακτος, ἀπεκοιμήθη τέλος τῇ 12)24, ὀλίγον μετὰ τὸ μεσονύκτιον, τὸν ὕπνον ἐπὶ γῆς τὸν αἰώνιον, ἵνα ἀναστῇ εἰς τοὺς οὐρανούς. Ἡ ἀπελπισία μου ἦν ἄνευ ὁρίων, καὶ μόνον πολὺ μετὰ ταῦτα ἠρώτησα ἐμαυτόν ἂν δὲν ἦν εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ ὅτι τὴν ἔλαβεν ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, εἰς ἣν λίαν πιθανῶς μόνον θλίψεις τῇ ἐπεφυλάττοντο. Ἔγραψα δὲ τῷ υἱῷ μου Ἀλέξῃ εἰς Γενεύην νὰ εὕρῃ τρόπον τοῦ νὰ παρασκευάσῃ τὴν βαρέως ἀσθενοῦσαν μητέρα του πρὶν τῇ διακοινώσῃ τὴν φοβερὰν ἀγγελίαν.

Τῇ δὲ 21)3 Ὀκτωβρίου μοὶ ἔγραψεν ὁ Ἀλέξης, ὅτι ἡ Καρολίνα, μαθοῦσα τὸ μέγα δυστύχημα, ἐπέρασεν ὀλεθρίαν νύκτα, ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον ὅτι ἦτον ἥσυχος, καὶ τοῦτο μοὶ ἐφάνη κάκιστος οἰωνὸς διὰ τὴν ὑγείαν της. Ἀφ᾽ οὗ δὲ συνῆλθε, τότε βαθμηδὸν ἡ θλίψις της ηὔξησεν. Ἔπεμψα δὲ τῷ Ἀλέξῃ, ἣν ἔλαβον παρὰ τοῦ Ὑπουργοῦ κ. Bülow συλλυπητήριον ἐπιστολήν, διὰ νὰ τὴν δείξῃ εἰς τὴν μητέρα του. Κατὰ πάσας δὲ τὰς μετὰ ταῦτα ἡμέρας ἤμην ὅλως ἐκτὸς ἐμαυτοῦ. Καὶ ἀντιπερισπασμόν μέν τινα ἐζήτησε νὰ μοὶ φέρῃ ὁ κ. Hirschfeld, ἀναγινώσκων μοι τὴν μετάφρασιν τῶν Λ΄. Ἀλλὰ δὲν εἶχον τὸν νοῦν ἱκανῶς ἐλεύθερον, ἵνα δυνηθῶ νὰ ἐκτιμήσω τὸν βαθμὸν τῆς ἀνακριβείας της.

Καθῆκον ὅμως ἔχων νὰ νικήσω ἐμαυτόν, διότι τὰς διανοητικὰς καὶ ὑλικὰς προσπαθείας μου ὤφειλον εἰς τῆς πατρίδος τὴν ὑπηρεσίαν, ἐζήτουν ἀντιπερισπασμούς, καὶ τῇ 24)6 Ὀκτωβρίου ἐπεσκέφθην ἐν τῷ ζωολογικῷ κήπῳ τινὰς ἐκεῖ ἐκτιθεμένους Νουβίους, οὓς εὗρον, οὐδὲ τόσον δυσμόρφους, οὐδὲ τόσον ἀγρίους ὅσον τοὺς ἐνόμιζον.

Τῇ 30 Σεπτ./12 Ὀκτ. ἦλθεν εἰς Βερολῖνον ὁ Βουλευτὴς κ. Ζηνόπουλος, ἀνὴρ νουνεχὴς καὶ λόγιος. Μοὶ ἐζήτησε δὲ νὰ ἴδῃ τὸν Βίσμαρκ καὶ συνδιαλεχθῇ μετ᾽ αὐτοῦ, ἀλλὰ παρ᾽ ἐμοῦ ἔμαθεν ὅτι ζητεῖ τ᾽ ἀδύνατα. Ἰδὼν δὲ τὸ ἔγγραφον, δι᾽ οὗ ὁ Δεληγιάνννης μ᾽ ἐπέπληττεν, ὡς γράψαντα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ὅτε αὐτὸς ἦτον ἐν Βερολίνῳ, τὸ κατέκρινεν αὐστηρῶς.

Τῇ 3)15 Ὀκτωβρίου ἦλθε πρός με κυρία ἄγνωστός μοι, εἶ καὶ πρὶν κατῴκει, ὡς μοὶ εἶπεν, ἐν ἀγνοίᾳ μου, εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν, εἰς ἣν καὶ ἐγώ, ἡ κυρία Nordenholz, Ἑλληνίς, τὸ γένος Καλιγᾶ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, διατρίψασα δὲ πολλὰ ἔτη εἰς Μοντεβιδέον, ὅπου ὁ σύζυγός της ἦν Γεν. Πρόξενος τῆς Γερμανίας, καὶ ἐπανελθοῦσα πρὸ ὀλίγου εἰς τὴν Εὐρώπην, ἕνεκα τῆς πασχούσης ὑγείας της, καὶ διὰ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ υἱοῦ της. Δὲν εἶχε δὲ παντάπασι λησμονήση τὴν Ἑλληνικήν, τὴν ὡμίλει ἐξ ἐναντίας μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ ὡς γυνὴ λογία, καὶ ἦλθεν ἵνα μὲ παρακαλέση νὰ τὴν ἐγγράψω συνδρομητὴν εἰς Ἑλληνικήν τινα ἐφημερίδα, ὅπερ καὶ προθύμως ἔπραξα. Μοὶ ἐφάνη δὲ λίαν συνετὴ κυρία, καὶ σπανίας ἀνατροφῆς, καὶ διὰ ζωγραφικῶν καὶ διὰ μουσικῶν προτερημάτων πλουσίως πεπροικισμένη.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἑσπερῶν τοῦ Ὀκτωβρίου, οἱ συνάδελφοί μου τοῦ Βελγίου καὶ τῆς Πορτογαλλίας (ὁ κ. Nothomb καὶ ὁ κόμης Ρίλβας), ἵνα μὲ διασκεδάσωσιν ἐν τῇ θλίψει μου, μ᾽ ὡδήγησαν εἰς τὸ Ταχυδρομικὸν Μουσεῖον, ὃ πρὸ ὀλίγου εἶχε συστήση ὁ ἀγχινούστατος Γεν. Διευθυντὴς τῶν Ταχυδρομείων κ. Στεφάν, καὶ ἐκεῖ, κατὰ πρῶτον εἶχον ἀφορμὴν νὰ γνωρίσω ἀκριβῶς, πλὴν τῶν τηλεφώνων, προσέτι καὶ τοὺς φωνογράφους, ὧν ὅμως ἡ ἐπιτυχία ἐφαίνετο προβληματική, καὶ τοὺς μικροφώνους, καταπλήξαντας ἡμᾶς, διότι εἷς τοιοῦτος, ἱστάμενος ἐν τῷ δωματίῳ, ἐν ᾧ ἤμεθα, ἤρκει, ἵνα ἀκούωμεν, χωρὶς οὐδόλως νὰ πλησιάζωμεν εἰς αὐτόν, ὅ,τι ἐλέγετο εἰς ἕτερον δωμάτιον, 170 μέτρα ἀπέχον, καὶ εἰς ἄλλον ὄροφον κείμενον. Τότε ἔτι εἶχεν ἡ Πρωσσία 270 τηλεφωνικοὺς σταθμούς, ὅπερ πολὺ ἐνομίζετο, ἐνῷ σήμερον μετροῦνται κατὰ χιλιάδας.

Τῇ 10)22 Ὀκτωβρίου ἠναγκάσθην νὰ μεταβῶ εἰς Ποτσδάμην, ἵνα ἐγκαταστήσω ἐκεῖ τὴν πρεσβυτέραν ἀνεψιὰν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κερκύρας, διότι, ὑπερβᾶσα τὴν ὡρισμένην ἡλικίαν, δὲν ἐπετρέπετο νὰ μένη περαιτέρω ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ σχολείῳ, εἰς ὅ, κατ᾽ ἀρχάς, εἶχε γίνη δεκτή. Ἐπέτυχον δὲ νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸ Ἄσυλον,τὸ ὑπὸ Φρειδερίκου τοῦ Β΄. ἱδρυθὲν πρὸς ἀνατροφὴν 12 θυγατέρων ἐπισήμων ἀποθανόντων στρατιωτικῶν, διευθυνόμενον ὑπὸ

τῆς σεβασμίας κυρίας Κάμπε, ἐγγόνου τοῦ συγγραφέως τοῦ Ῥοβινσῶνος. Ἐλυπούμην δὲ βλέπων τὸν κίνδυνον, ὃν διέτρεχον ἀμφότεραι αἱ ἀδελφαὶ νὰ λησμονήσωσι τὴν γλῶσσάν των, καὶ αὐτὴν τὴν πατρίδα των. Εἶχον δὲ νὰ ὑπερνικήσωσι καὶ τὴν δυσκολίαν τοῦ ν' ἀντικαταστήσωσι τὴν Ἑλληνικήν των ἀνατροφὴν διὰ Γερμανικῆς.

Κατὰ ταύτας τὰς ἡμέρας ἐνέκυψα ἐπ' ὀλίγον, καὶ τοῦτο πρὸς διασκέδασιν τῶν κατατρυχόντων με αἰσθημάτων, εἰς τὴν μελέτην, τῆς ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς τῆς Σανσκριτικῆς γλώσσης, ἀλλὰ διεκόπην, λαβὼν τῇ 16)28 διαταγὴν παρὰ τοῦ Ὑπουργείου νὰ μεταβῶ εἰς Γλυκσβούργην, τὴν ὑπὸ τῆς Γερμανίας κατεχομένην πρὶν Δανικὴν πόλιν, ἵνα παραστῶ εἰς τὴν κηδείαν τοῦ Δουκός, θείου τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως. Συνεννοηθείς, ἑπομένως, τηλεγραφικῶς μετὰ τοῦ Αὐλάρχου αὐτοῦ κ. Buchwald, τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὰς 11 τῆς νυκτὸς ἀπῆλθον, καὶ ἀφίχθην δι' Ἀμβούργου, Ἀλτόνης καὶ Ῥενσβουργ, μίαν ὥραν πρὸ τῆς μεσημβρίας εἰς τὴν παραθαλασσίαν πόλιν Φλενσβούργην. Ἐνταῦθα δ' ἔμεινα διὰ πάσης τῆς ἡμέρας, ἀναγγείλας τηλεγραφικῶς τὴν ἄφιξίν μου εἰς τὸν Αὐλάρχην, καὶ τὴν ἑπομένην ἡμέραν, δι' ἀτμοπλοίου, ἔπλευσα ἐπὶ 10 λεπτὰ πρὸς τὴν ἔξοδον τοῦ κόλπου, ὅπου, πρὸς τὰ δεξία, αἴρονται οἱ λόφοι τοῦ Glücksburg. Περιβάλλεται δὲ πᾶς ὁ κόλπος ὑπὸ καταφύτων καὶ γραφικῶν ὑψωμάτων, καὶ ἡ θάλασσα ἦν, ὅτε τὴν διεπλέομεν, ἐντελῶς γαληνιαία καὶ γλαυκή, ὡς ἡ Ἑλληνική. Ἐπὶ τοῦ πλοῦ δὲ συνοδοιπόρον εἶχον τὸν Δήμαρχον τοῦ Elensburg, ὅστις, καίτοι Γερμανικῆς ἤδη πόλεως προστατῶν μοὶ διηγεῖτο, ὅμως, ὅτι οἱ κάτοικοι ἦσαν πάντες εἰς τὴν Δανίαν ἀφωσιωμένοι, εἰ καὶ ἡ Γερμανικὴ Κυβέρνησις προσεπάθει παντὶ σθένει νὰ ἐκγερμανίσῃ τὴν χώραν καὶ τὰ σχολεῖα. Δυσηρέστησε δι' οὐκ ὀλίγον προσέτι, τοὺς φόρους αὐξήσασα.

Εἰς τοῦ Glücksburg τὴν παραλίαν, ὅπου ἐγείρεται λαμπρὸν κατάστημα λουτρῶν καὶ ξενοδοχεῖον, μὲ περιέμενε δουκικὴ ἅμαξα, ἐφ' ἧς, ἐπὶ ἓν τέταρτον διὰ δασῶν διοχούμενος, ἀνέβην εἰς τὸ ἀρχαῖον μέγαρον, ἀποτελοῦν μέγα τετράγωνον, οὗ ἑκάστη πλευρὰ σύγκειται ἐκ τριῶν ἀλλήλαις συγκεκολλημένων οἰκιῶν ὀξυορόφων

αἱ δὲ τέσσαρες γωνίαι ἔχουσι τέσσαρας μεγάλους στρογγύλους πύργους προέχοντας. Ἵσταται δὲ πᾶσα ἡ περίεργος οἰκοδομὴ ἐπὶ ἀκρωτηρίου, προέχοντος εἰς τεχνητὴν λίμνην, εἰς ἣν καὶ καθέτως βυθίζεται ἡ μία τῶν πλευρῶν αὐτοῦ.

Ἐνταῦθα, ὑποδεχθείς με ὁ Αὐλάρχης, μὲ ὡδήγησεν εἰς ἓν παράρτημα τοῦ Ἀνακτόρου, Cavalierhaus καλούμενον, τὸ εἰς κατοικίαν μου προσδιορισθέν. Ἐκεῖ ὁ πρῶτος τῶν δοθέντων μοι ὑπηρετῶν μοὶ διηγήθη ὅτι εἶχε τὴν τιμὴν νὰ γνωρίζῃ τὸν ἡμέτερον Βασιλέα, καὶ αὐτὸς εἶχεν ἐκλέξῃ τοὺς Δανοὺς ὑπηρέτας, οἵτινες ἠκολούθησαν τὴν Α. Μ., ὅτε τὸ πρῶτον ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἅμα δ' ἐνδυθεὶς καὶ ἐξελθὼν τῶν δωματίων μου, ἀπήντησα τὸν Πρίγκηπα Γουλιέλμον, ἀδελφὸν τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας, ὅστις, περιποιητικώτατος, μὲ συμπαρέλαβεν εἰς τὸν κῆπον καὶ μὲ παρουσίασεν εἰς τοὺς ἀδελφούς του, τὸν Ἰωάννην, ὅστις ὑπῆρξε ποτὲ καὶ Ἀντιβασιλεὺς ἐν Ἑλλάδι, καὶ τὸν Ἰούλιον, καὶ εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Φρειδερίκου, ἀνεψιοὺς πρὸς γυναικὸς τοῦ ἀποβιώσαντος.

Εἶτα δὲ μετενδυθεὶς ὡς πρὸς ἐπίσκεψιν, παρουσιάσθην ὑπὸ τοῦ Αὐλάρχου εἰς τὴν Μεγάλην Κυρίαν, κ. Λιβινσούν, καὶ εἶτα, ὑπὸ μιᾶς τῶν κυριῶν τῆς Τιμῆς εἰσήχθην εἰς τῆς χηρευσάσης Μεγάλης Δουκίσσης. Ἦν δ' αὕτη γραία μικρόσωμος καὶ ξηρά, δυστυχῶς δὲ τοσοῦτον ἐντελῶς κωφή, ὥστε ὅτε ἐγὼ τῇ ὡμίλουν περὶ τοῦ ἀποβιώσαντος Μεγάλου Δουκός, ἐνόμιζεν ὅτι ἔλεγόν τι περὶ τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως, καὶ μοὶ ἀπεκρίνετο ὅτι τὸν ἐγνώρισε βρέφος καὶ τὸν ἔφερε πολλάκις εἰς τὰ γόνατά της, καὶ τ' ἀνάπαλιν, ὅταν τῇ ὡμίλουν περὶ τοῦ Βασιλέως ἡμῶν, ἐβεβαίου ὅτι ὁ θάνατός του ἦν αἰωνία θλίψις διὰ τὴν καρδίαν της, καὶ δυστύχημα μέγα δι' ὅλον τὸν λαόν του, ὅστις πολὺ τὸν ἠγάπα. Ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἐφοβήθην μὴ αἱ κωμικαὶ αὗται παρεννοήσεις μὲ παρασύρωσιν εἰς ἔκρηξιν γέλωτος, ἀτοπωτάτην ἐν γένει, μάλιστα δὲ κατ' ἐκείνας τὰς ὥρας τοῦ πένθους. Ἀλλ' ἐπειδὴ ταχέως περιβλεψάμενος, εἶδον ὅτι οὐδ' Ὑπασπιστής, οὐδὲ Κυρία τις τῆς Τιμῆς παρῆν, ὅπως μᾶς ἀκούῃ, καθυσήχασα, καὶ ἐπὶ πολὺ ἔτι

ἐξηκολούθησεν ὁ διάλογος, ἀδιάφορον πῶς. Μοὶ ἔδειξε δ' ἡ σεβαστὴ χήρα, καὶ τὴν φωτογραφίαν τοῦ ἀποβιώσαντος.

Πάντη δὲ διάφορος ἦν ἡ ἐν τῷ παρακειμένῳ δωματίῳ παρουσίασίς μου εἰς τὴν Πριγκήπισαν Λουίζαν, ἀδελφὴν τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας, ἡγεμονίδα νοημονεστάτην καὶ λίαν εὐάρεστον, ὡς ἦσαν καὶ αἱ ἐπίσης παροῦσαι θυγατέρες της, ὧν ἡ πρεσβυτέρα μοὶ εἶπεν ὅτι διέτριψεν ἐπὶ ἓξ μῆνας εἰς τὴν Ἑλλάδα, αἱ δὲ δύω νεώτεραι ἦσαν ἐξόχως ὡραῖαι. Συνδιελέχθην δὲ διὰ μακρῶν μετὰ τῆς Πριγκηπίσσης, ἰδίως περὶ Ἄγγλων, ὧν ὡς Δανίς, κατηγόρει τὴν διπροσωπίαν. Μαθοῦσα δὲ τὸ δεινὸν τραῦμα, ὃ εἶχον ὑποστῆ διὰ τῆς στερήσεως τῆς φιλτάτης Ζωῆς μου, μοὶ ὡμίλησε μετὰ πλείστης συμπαθείας περὶ τούτου, καὶ ἰδοῦσα, ἣν πάντοτε ἔφερον ἐπ' ἐμοῦ φωτογραφίαν τῆς μακαρίτιδος, εὗρεν αὐτὴν ὡραιοτάτην.

Μετὰ τὰς παρουσιάσεις δέ, ἐξελθὼν μόνος εἰς περίπατον, ἵνα ἰδῶ τὴν ὡραίαν περιστοιχοῦσαν ἡμᾶς φύσιν, ἀπήντησα τοὺς Πρίγκηπας ἀδελφοὺς τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας, ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τοῦ ἐδικοῦ των περιπάτου, καὶ τότε ὁ Πρίγκηψ Ἰωάννης, ἀποχωρισθεὶς ἀπὸ τῶν λοιπῶν, μὲ συνώδευσε καὶ μὲ περιέφερεν εἰς τὰς μᾶλλον ἀξιοθεάτους τῶν θέσεων ὑπὲρ τὴν μίαν ὥραν, ἐφ' ἧς μέγιστον μοὶ ἐξέφρασεν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, εἰπών μοι ὅτι καὶ ἀναγινώσκει τακτικῶς τὰς Ἑλληνικὰς ἐφημερίδας διὰ τοῦ ἑλληνομαθοῦς καθηγητοῦ Πίου, τοῦ γαμβροῦ τοῦ Κόμητος Σποννέκ.

Ὅτε δ' ἐπέστρεψα εἰς τὰ δωμάτιά μου, ἦλθον εἰς ἐπίσκεψίν μου οἱ δύω ἕτεροι Πρίγκηπες, ὁ Γουλιέλμος καὶ ὁ Ἰούλιος, καὶ παρ' αὐτῶν ἤκουσα ὅτι ὁ Κουμουνδοῦρος, μειονοψηφίσας κατὰ 3 ψήφους εἰς τὸ ζήτημα τῶν Ἐφέδρων, ἔδωκε τὴν παραίτησίν του.

Εἰς δὲ τὸ γεῦμα, ὅπου παρουσιάσθην φέρων φράκον, ἡ Ἀρχιδούκισσα, ὡς πενθοῦσα, δὲν παρευρέθη, ἀλλὰ μόνον ἄνδρες παρεκάθησαν, πάντες οἱ Πρίγκηπες, καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ὀλδεμβούργου καὶ τῆς Ἔσσης. Ἐκεῖ ὁ Πρίγκηψ Ἰωάννης, παρ' ᾧ ἐκαθήμην, μοὶ διηγήθη τὸ περίεργον, ὅτι ὁ γλύπτης Κόσσος ἐν

Ἀθήναις ἐπώλησέ ποτε τὴν προτομὴν Πρίγκηπος Εὐρωπαίου, ὡς παριστῶσαν τὸν ποτὲ ἡγεμόνα τῆς Μολδαυίας Μιχ. Σοῦτσον

Τῇ ἐπιούσῃ δέ, 20 Ὀκτ. (1 Νοεμβρίου), κατὰ τὴν μεσημβρίαν, παρεκαθήσαμεν, ἢ μᾶλλον ὄρθιοι παρέστημεν, πάντες ἐν στολῇ, εἰς τὸ πρόγευμα εἰς μεγίστην τράπεζαν ἐν τῷ δευτέρῳ ὀρόφῳ τῶν μεγάρων. Ἦν δὲ τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῶν, οὐχ ἧττον ἀρχαϊκῶς παράδοξον ἢ τὸ ἐξωτερικόν, ἔχον ταπεινοτάτας τὰς ὀροφάς, καὶ μάλιστα εἰς τὸν πρῶτον ὄροφον, συνισταμένας ἐκ τόξων γοτθικῶς ὀξυτμήτων, καὶ κατιόντων οὕτως, ὥστε ἀνὴρ ὑψηλοῦ ἀναστήματος σχεδὸν ἤγγιζεν αὐτὰ διὰ τῆς κεφαλῆς. Ἐπὶ τοῦ προγεύματος δὲ παρουσιάσθην εἰς τὸν Πρίγκηπα τῆς Ἕσσης, ἐξάδελφον τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως, καὶ ἐγνώρισα τοὺς λοιποὺς ἀπεσταλμένους, ἐν ἄλλοις καί τινα κ. Johnson, γράφοντα καὶ ὁμιλοῦντα τὴν Ἑλληνικήν, διότι ἦν τρία ἔτη ἐν Σέῤῥαις διδάσκαλος ὑπὸ τὸν Μαρούλην, τὸν ἀγυρτικῶς θελήσαντα νὰ πείσῃ τινάς ὅτι τοὺς Ἕλληνας θὰ μετέπειθεν εἰς τὸ δόγμα τῶν Διαμαρτυρομένων.

Ἀπὸ τοῦ προγεύματος δὲ μετέβημεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὴν νεκρώσιμον τελετήν. Μοὶ ἐδόθη δ' εἰς αὐτὴν θέσις ὀπίσω τῆς Μεγάλης Δουκίσσης, καὶ δύω ἀπηγγέλθησαν ἐπικήδειοι λόγοι, μεθ' οὓς συνωδεύσαμεν τὸν νεκρὸν ἐπὶ μακρᾶς ὁδοῦ διὰ λόφων μέχρι τοῦ νεκροταφείου, ὅπου καὶ τρίτος ἐξεφωνήθη λόγος, οὗτος ἀληθῶς εὔγλωττος, καὶ μεγάλην ἐμποιήσας ἐντύπωσιν εἰς τὸν πολυάριθμον περιϊστάμενον λαόν, φαινόμενον ὅτι υἱϊκὴν ἔτρεφε ἀγάπην πρὸς τὸν ἀποβιώσαντα.

Ἅμα δ' ἐπανελθὼν εἰς τὰ δωμάτιά μου, ἔσπευσα νὰ τηλεγραφήσω τῷ Βασιλεῖ περὶ τῆς τελετῆς, καὶ προὐτιθέμην ν' ἀπέλθω ἀμέσως· ἀλλὰ προσεκλήθην νὰ μείνω καὶ τὴν νύκτα ἐκείνην καὶ νὰ παρακαθήσω αὖθις εἰς τὸ ἡγεμονικὸν γεῦμα κατὰ τὰς 5. Εἰς τὴν τράπεζαν τότε διὰ μακρῶν συνδιελέχθην μετὰ τοῦ ἐν τῷ Πρωσσικῷ Στρατῷ ὑπηρετοῦντος πρωτοτόκου υἱοῦ τοῦ Πρίγκηπος Φρειδερίκου. Παρεκάθητο δὲ ἀπέναντί μου καὶ εἷς χωρικός, δήμαρχος ἑνὸς τῶν παρακειμένων χωρίων, καὶ εἶδον τοὺς Πρίγ-

κηπας σχετικώτατα καὶ φιλοφρονέστατα μετ' αὐτοῦ ὁμιλοῦντας. Ὡς δὲ μοὶ εἶπεν ὁ πρίγκηψ Ἰωάννης, ἦν ἀνὴρ νουνεχέστατος.

Μετὰ τὸ γεῦμα μ' ἐδέχθησαν αὖθις ἡ Μεγάλη Δούκισσα καὶ ἡ Πριγκήπισσα Λουΐζα μετὰ τῶν θυγατέρων της, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, κατὰ τὰς 6 ½ τὸ πρωΐ, διὰ Δουκικῆς πάλιν ἁμάξης, ἀνεχώρησα διὰ ξηρᾶς εἰς Φλένσβουργ, ὅθεν ἐπανῆλθον εἰς Βερολῖνον.

Ἐκεῖ, κακῶς εὗρον ἔχοντα τὰ περὶ τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ἐγὼ μὲν εἶχον προτείνῃ, συνεπείᾳ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Συνεδρίου, νὰ προστεθῶσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠπείρου πάντα τὰ ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ Πίνδου, ὡς τὰ ὕδατα ῥέουσιν· ἡ δ' ἐγκαταστᾶσα ἐπιτροπὴ πρὸς ὁρισμὸν τῶν ὁρίων μᾶς ἐχορήγει καὶ τὰ Ἰωάννινα. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως, ὡς πάντες οἱ συνάδελφοί μου μοὶ εἶπον, ἠρνοῦντο ὅτι τὸ Συνέδριον ἐξέφρασεν ἄλλο τι ἢ ἁπλῆν εὐχήν, οὐδόλως ὑποχρεωτικήν, καὶ ὁ Barthélemy de St Hilaire ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῶν Τούρκων, ὡς πρὸς τὴν Ἤπειρον.

Συγχρόνως ἐπιστολαὶ ἐξ Ἑλβετίας μοὶ ἔλεγον ἐπίφοβον τὴν κατάστασιν τῆς ὑγείας τῆς φιλτάτης συζύγου μου. Μᾶλλον δ' ἐνθαῤῥυντικαὶ ἦσαν αἱ ἐξ Ἀθηνῶν περὶ τοῦ υἱοῦ μου Ἀριστείδου, οὗ, κατ' ἰατρικὰς διαγνώσεις, ἔλεγον τὸν στόμαχον μόνον πάσχοντα. Ἀλλὰ τῇ 1/13 Νοεμβρίου νέος ἐπέσκηψε κεραυνὸς ἐπ' ἐμέ, ὡς ἂν ἡ τύχη πᾶσαν ἤθελε νὰ ἐξαντλήσῃ τὴν αὐστηρότητα αὐτῆς ἐπ' ἐμέ. Ἡ κ. Κοτσεβοὺ, καλέσασά με παρ' αὐτῇ, μοὶ εἶπεν ὅτι κακὰς εἶχεν εἰδήσεις περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ὑγείας τοῦ Ἀριστείδου· μετὰ μεσημβρίαν δ' ἐλθοῦσα πρός με, μοὶ ἀνήγγειλε τὸ φοβερὸν καὶ ἀπαίσιον, ὅτι ὁ ἀγαπητός μου υἱός, ὁ θάλλων εἰς νεότητα, ὁ διὰ τῶν γνώσεων, τῆς πείρας, τοῦ χαρακτῆρος του ἱκανὸς νὰ τιμήσῃ καὶ ὑπερτάτως ὠφελήσῃ τὴν πατρίδα του, ἀπεβίωσεν ἐκ συνεπειῶν στηθικῆς ἀσθενείας, ἥτις τὸν εἶχε προσβάλῃ ἐπὶ τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου. Οὕτως οἱ νεαροί, οἱ ἀνθοῦντες βλαστοί, ὁ Ἀριστείδης, ἡ Ζωή, ὁ Αἰμύλιος, καὶ πρὸ ἐκείνων τὰ πλήρη ἐλπίδων ἀναφυόμενα γλυκύτητα παιδία, ὁ Ἀριστίων καὶ ὁ Χαρικλῆς, ἔπεσαν ὑπὸ τὸ ἀπηνὲς δρέπανον τοῦ θανάτου, ἐν ᾧ ἔμενον ἐγώ, ὁ κορμός, ὁ ἐξαντλημένος

καὶ κατεσκληκώς. Ἐπιστολαὶ δὲ τέσσαρας ἡμέρας πρὸ τοῦ ἐπωδύνου συμβάντος γεγραμμέναι, ἃς ὅμως ἔλαβον μετὰ τὴν ἀγγελίαν αὐτοῦ, ἦσαν γεγραμμέναι εἰς ὕφος παρήγορον, λέγουσαι αὐτὸν ἀπύρετον, καὶ πάντα τὰ συμπτώματα ὅτι ἦσαν εἰς ὕφεσιν· οὐχ ἧττον ὅμως ὅτι κακὴ ἦν ἡ κατάστασις τῶν πνευμόνων. Ἔλαβον συγχρόνως δὲ καὶ τηλεγράφημα συλλυπητήριον τοῦ Βασιλέως.

Ἐκ Γενεύης δὲ μοὶ ἀνηγγέλθη τῇ 5)17 ὅτι ἡ Καρολίνα, μαθοῦσα τὴν συμφοράν, τὴν ἤκουσε μετὰ γενναιότητος, ὡς μοὶ ἔγραφον, κατ' ἐμὲ δὲ μετά τινος οὐδὲν καλὸν οἰωνιζομένης ἀμβλύτητος τοῦ ἰσχυρῶς προσβεβλημένου ζωϊκοῦ συστήματος, καὶ μετὰ τῆς φαιδρότητος, ἣν πιθανῶς τῇ ἐνέπνεεν ἡ ἐνδόμυχος πεποίθησις, ὅτι ὁ χωρισμός της ἀπὸ τοῦ φιλτάτου υἱοῦ μακρὸς δὲν θὰ ἦτον, εἰ καὶ ὁ ἰατρὸς διϊσχυρίζετο ὅτι εὕρισκε βελτίωσιν εἰς τὴν κατάστασίν της. Εἰς τὰς ἀπέλπιδας ταύτας στιγμὰς ἠθέλησα νὰ σπεύσω πλησίον της, ἵνα ἑνώσωμεν τὰ δάκρυα ἡμῶν, καὶ προσπαθήσω νὰ τῇ φέρω καὶ νὰ εὕρω παρηγορίαν, δι' ὃ ἐζήτησα ἐπανειλημμένως καὶ τηλεγραφικῶς παρὰ τοῦ Ὑπουργείου ἄδειαν τριῶν ἑβδομάδων, ἀλλ' ἔμεινα ἄνευ ἀπαντήσεως.

Τέλος μοὶ ἐτηλεγραφήθη ἡ ἄδεια, αὐθημερὸν δ' ἀπῆλθον τῆς 10)22 Νοεμβρίου, καὶ τῇ ἐπιούσῃ, διαμείνας τινὰς ὥρας ἐν Καρλσρούῃ παρὰ τῷ Ὄθωνι, διενυκτέρευσα εἰς Βασιλείαν (ξενοδοχεῖον Schneider), διότι οἱ Ἐλβετικοὶ σιδηρόδρομοι τότε τὴν νύκτα ἐσχόλαζον, καὶ τῇ 12)24, ἡμέρᾳ Κυριακῇ, περὶ τὰς 3 ἀφίχθην εἰς Γενεύην, ὅπου ὁ υἱός μου Ἀλέξης μ' ἐδέχθη εἰς τὸν σταθμόν, ἐν βαθείᾳ, ὡς εἰκός, θλίψει καὶ κατηφείᾳ. Περὶ τὰς 4 ἐνηγκαλίσθην τὴν φιλτάτην μου Καρολίναν, ἁγίαν μάρτυρα σωματικῶν ἀλγηδόνων καὶ ψυχικῆς καρτερίας, καὶ ἀφ' οὗ ἐξῆλθον τοῦ δωματίου, τότε ἔῤῥευσαν θερμὰ καὶ ἄφθονα τὰ δάκρυα, ἃ πλησίον της ἐπροσπάθουν νὰ συνέχω.

Ἡ καρδία μου ἦν βαθέως ἐσπαραγμένη. Τὴν Καρολίναν ἐδυνάμην σπανίως νὰ βλέπω, διότι, ἐξ ἀδυναμίας, διετέλει εἰς διαρκῆ σχεδὸν κατάστασιν ὑπνηλότητος μόνην τῶν πόνων της

ἀνακούφισιν. Ὁσάκις δ' εἰσηρχόμην ἡ ὄψις της, ὡς κηροῦ ὠχρά, μ' ἐβύθιζεν εἰς ἀπελπισίαν.

Ὁ υἱός μου Ἀλέξης, προσπαθῶν νὰ διασκεδάζη τὴν λύπην μου, μὲ περιέφερεν εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως, παρὰ τὴν λίμνην καὶ τὸν Ῥοδανόν· τὰ δὲ κοράσια μὲ ὡδήγησαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, εἰς ὅ, κείμενον ἀπέναντι τῆς οἰκίας ἡμῶν, ἐφοίτων, ὡς καὶ ἄλλαι νεάνιδες, καὶ ἤκουον μαθήματα Φυσικῆς καὶ ἄλλα. Ἐντὸς αὐτοῦ, ἐπὶ δύω ἑσπέρας, εἰς δημοσίας συνεδριάσεις, ὡμίλησεν ὁ κ. Jaillard, ὃν εἶχον γνωρίση ἐν Κωνσταντινουπόλει, εὐγλώττως περὶ Τούρκων, Κωνσταντινουπόλεως καὶ Βυζαντινῶν μνημείων. Ἐπεσκέφθην δὲ καὶ τὸν ἐν Γενεύῃ τότε μετὰ τῆς οἰκογενείας του οἰκοῦντα κ. Ἰ. Περβάνογλουν, ὅστις ἔγραφε, καὶ ὡς μοὶ εἶπε, προὐτίθετο νὰ ἐξακολουθήσῃ γράφων γερμανιστὶ τραγῳδίας, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἀπέστη τῆς ἐργασίας ταύτης. Προσέτι ὡδηγήθην καὶ πρὸς τὴν κ. Rapin, σύζυγον ἰατροῦ, καὶ κόρην της κυρίας Monnier, ἀδελφῆς τοῦ Κωνστ. Παπαῤῥηγοπούλου, τῆς φιλτάτης φίλης τῆς ἀδελφῆς μου Εὐφροσύνης. Ἐπανεῖδον δὲ καὶ τὸν κ. Bethan, ὅστις εἶχεν ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὡς γραμματεὺς ἰδιαίτερος τοῦ Κυβερνήτου Καποδιστρίου. Εἰς ἐπίσκεψιν δὲ τῶν θυγατέρων μου εἶδον ἐλθοῦσαν τὴν νέαν Ἀμερικανὴν φίλην των Σαρίτταν Hale, χωρὶς νὰ προϊδῶ πόσον μετὰ ταῦτα ἡ τύχη ἐπρόκειτο νὰ τὴν προσαρτίσῃ εἰς ἡμᾶς. Ἑτέραν δ' ἑσπέραν, τῇ 17)29, μὲ ὡδήγησαν εἰς συνεδρίασιν τοῦ Συλλόγου, ὅν, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ υἱοῦ μου Ἀλέξη, συνεκρότουν οἱ ἐν Γενεύῃ σπουδάζοντες οὐκ εὐάριθμοι Ἕλληνες, καὶ εἰς αὐτὸν ἀνέγνω ὁ Περβάνογλους πραγματείαν περὶ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ, καὶ ὁ Θεοφιλάτος ποιήματα τοῦ Ἀχιλ. Παράσχου. Ἠναγκάσθην δὲ καὶ ἐγώ, λαβὼν τὸν λόγον, νὰ προσφωνήσω τοὺς συνελθόντας καὶ νὰ τοῖς ἀποτείνω τινὰς παραινέσεις· μεθ' ὃ μ' ἐξελέξαντο καὶ ἐπίτιμον μέλος.

Μ' ἔφεραν δὲ τὰ τέκνα καὶ οἱ φίλοι μου, πρὸς διάχυσιν, καὶ εἰς τὴν Βιβλιοθήκην καὶ τὸ Μουσεῖον, ἀλλὰ μόλις εἶχον δύναμιν νὰ ἰδῶ, καὶ ἐννοήσω ὅ,τι ἔβλεπον.

Ἡ καρδία καὶ ὁ νοῦς μου ἦσαν ἀλλαχοῦ, ἦσαν παρὰ τῇ φιλτάτῃ συζύγῳ μου, ἥτις, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ὑπνηλότητα βεβυθισμένη, ὅταν ἤνοιγε τοὺς ὀφθαλμοὺς μᾶς ἔλεγεν «Ἀφετέ με νὰ κοιμηθῶ. Δὲν θέλω νὰ φάγω». Καὶ τῷ ὄντι, σχεδὸν μόνον διὰ γάλακτος ἐτρέφετο, καὶ αὐτὸ κατὰ παράκλησιν μόνον ἡμῶν ἐλάμβανε. Μοὶ εἶπε δέ ποτε, ὅτι ὁ ἰατρὸς τῇ δίδει ἐλπίδας, λέγων ὅτι τὸ πάθος βαθμηδὸν ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ προβαίνει εἰς τὰ ἔξω, ὅτε ἔσται θεραπεύσιμον· ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως τὴν ἔπειθεν. Ἐν μιᾷ τῶν νυκτῶν (15)27) τὴν εἶδον κατ' ὄναρ ἐντελῶς ἰαθεῖσαν, καὶ ὅτε τῇ τὸ εἶπον τὴν ἐπαύριον, μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι τοῦτο δηλοῖ ἐγγίζουσαν τὴν μόνην δυνατὴν ἴασιν· εἰς τὸν Ἀλέξην δ' εἶπεν, ὅταν ἔλθωσι τὰ χρήματα τὰ μηνιαίως στελλόμενα ἐξ Ἀθηνῶν, νὰ μὴ λησμονήσῃ ν' ἀγοράσῃ διὰ τὰς ἀδελφάς του τὸ ὡρολόγιον, ὃ ταῖς εἶχεν ὑποσχεθῆ, διότι ἡ ἰδία δὲν θὰ ὑπῆρχε πλέον διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσίν της. Παρ' ἐμοὶ δέ, μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀκόμη, ἐπέμεινε ν' ἀγοράσω νέον ἐπανωφόριον, ὃ καὶ παρήγγειλα, ἵνα τὴν εὐχαριστήσω, καὶ μοὶ ἔδωκεν ἀκριβῶς τὰς διευθύνσεις τῶν ἐργαστηρίων ἐν Βερολίνῳ, ἐν οἷς ἐδυνάμην μάλιστα νὰ πορίζωμαι τὸ ἐνδύματά μου. Τῇ δὲ 19)1 Δεκεμβρίου μοὶ εἶπεν ὅτι πρέπει νὰ ἐπιστρέψω εἰς Βερολῖνον, ἔνθα ἡ ὑπηρεσία μ' ἐκάλει, διότι ἡ παρουσία μου εἰς οὐδὲν συμβάλλεται, τὸ δὲ νὰ μὲ βλέπῃ, οὕτω βεβυθισμένον εἰς λύπην, καὶ τὴν ἰδίαν λυπεῖ. Ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι εἰς τοῦτο δὲν ἐνέδωκα.

Τῇ δ' ἀποφράδι ἡμέρᾳ τῆς 23 Νοεμβρίου (5 Δεκεμβρίου), κατὰ τὰς 3 μετὰ τὸ μεσονύκτιόν της, ἤκουσα βαθεῖς γογγυσμοὺς καὶ κραυγάς. Ἀμφιβάλλων δ' ἂν προήρχοντο ἀπὸ τοῦ δωματίου της, κειμένου ὑπὸ τὸ ἐδικόν μου, ἢ ἀπό τινος ἀπέναντι κειμένης οἰκίας, δὲν ἠγέρθην, ἵνα μὴ τὴν ταράξω, ὡς καὶ πάντας τοὺς λοιπούς, καὶ ἔμεινα ἐν σπαραγμοῖς καρδίας καὶ ἐν ἀμφιβολίᾳ ἀγρυπνῶν μέχρι τῆς 6ης, ὅτε αἱ θυγατέρες μου, Αἰμυλία καὶ Ἑλένη, ἐλθοῦσαι μ' ἐκάλεσαν. Κατελθὼν δέ, τὴν εὗρον ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀγωνίᾳ κειμένην, καὶ τὴν 7ην ὥραν διὰ δύω ἐλαφρῶν πνοῶν παρέδωκε τὸ πνεῦμα, ὃ παρέλαβον εἰς τελευταῖον φίλημα. Ἐκεῖ ἔληξεν ἡ ἐπὶ γῆς εὐτυχία μας καὶ ἔδυσεν ἡ ἡμέρα μου, ἥτις εἶχεν ἀνατείλῃ

τῷ 1841: Ζῇ δ' ἡ ἀγαπητή μου σύζυγος πάντοτε ἔκτοτε ἐντὸς τῆς καρδίας μου.

Ὁ Περβάνογλους, ὁ Bethan καὶ ἄλλοι φίλοι ἦλθον νὰ μᾶς συνδράμωσιν εἰς τὰς ἐπωδύνους ἐκείνας στιγμάς. Ἐν ἀγνοίᾳ δὲ ἦλθε πρὸς ἡμᾶς καὶ ὁ νέος Πρίγκηψ Glücksburg, ἐξάδελφος τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως, ὃν μετὰ τοῦ Ἀλέξη εἶχον ἐπισκεφθῆ πρὸ δύω ἡμερῶν, καὶ ἐγένετο ἀκούσιος κοινωνὸς τοῦ πένθους ἡμῶν.

Τῇ 25)7 Δεκεμβρίου ἐγένετο ἡ ἐπικήδειος τελετὴ εἰς τὴν Ῥωσσικὴν ἐκκλησίαν, Ἑλληνιστί, πλὴν τῶν ψαλμῳδιῶν, καὶ ὁ ἱερεὺς ἀπήγγειλε κατανυκτικώτατον λόγον γαλλιστί. Εἰς δὲ τὸ νεκροταφεῖον ὡμίλησαν μετὰ βαθέως αἰσθήματος ὁ κ. Περβάνογλους, ὁ κ. Βρατσάνος καὶ ὁ κ. Αὐθωνίδης, καὶ πάντες οἱ νέοι Ἕλληνες προσήνεγκον λαμπρὸν στέφανον. Ἐπὶ δὲ τοῦ λίθου, ὑφ' ὃν αἰωνίως κοιμᾶται, καὶ ὑφ' ὃν κεῖται καὶ ἡ καρδία μου τεθαμμένη, ἐπεγράφη τετράστιχον, ὃ συνέθεσα.

Δύω δ' ἔτι ἔμεινα ἡμέρας εἰς Γενεύην, ἵνα ἀσπασθῶ καὶ τὸν ἐκεῖ σπεύσαντα υἱόν μου Ὄθωνα. Ἦλθε δ' αὐτὸς καὶ ἐξ ἑτέρας θλίψεως συγχρόνως καταβεβλημένος, τῆς εἰδήσεως τοῦ θανάτου τοῦ φίλου καὶ ἐπὶ μακρὸν συσπουδαστοῦ του νέου Βερδάν, ὅστις καί, ἀποθνήσκων, τῷ ἐκληροδότησε τὰ σχέδια καὶ τὰς ζωγραφίας του.

Βερολῖνον

Ληξάσης δὲ τῆς ἀδείας μου, καὶ ἐπειδὴ αἱ ἀνάγκαι τῆς ὑπηρεσίας ἀπήτουν τὴν εἰς Βερολῖνον ἐπιστροφήν μου, ἀπῆλθον τῇ 23)6 Δεκεμβρίου μόνος, διότι ἡ οἰκογένεια δὲν ἦν ἔτι ἑτοίμη νὰ μ' ἀκολουθήσῃ· καί, ὅτε ἀπηρχόμην, μοὶ ἐφαίνετο, ὡς ἂν ἡ καρδία μου ἀπεσπᾶτο ἀπὸ τοῦ στήθους μου. Ἀναχωρήσας εἰς τὰς 7¹/₄ τῆς πρωΐας, ἀφίχθην εἰς τὰς 9³/₄ εἰς Λωσάννην, ἵνα ἰδῶ τὴν πόλιν ταύτην, ἐξ ἧς πολλάκις εἶχον ἀπαντήσῃ φίλους καὶ συμμαθητάς, προσέτι ἐπειδὴ τότε ἐκεῖ διῃτᾶτο ἡ λίαν σχετική μου κυρία Γυλδεγκρόνε, ἀπεφάσισα ν' ἀνακωχήσω ἐκεῖ ἐπί τινας ὥρας

καὶ κατέλυσα εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον Faucon, ἐν ᾧ κατῴκει ἡ κυρία ἐκείνη, ἥτις, ἵνα περισπάσῃ τὴν θλίψιν μου, μὲ περιέφερεν εἰς πᾶσαν τὴν πόλιν, καὶ διὰ τοῦ ὑδραυλικοῦ σιδηροδρόμου μὲ κατεβίβασεν εἰς Ouchy, τὸν ὡραῖον παραλίμνιον παράδεισον. Μετὰ τὸ πρόγευμα δ' ἀναχωρήσας καὶ διελθὼν διὰ Verdun καὶ τῆς ὡραίας λίμνης τοῦ Neuchatel, κατέλυσα αὖθις εἰς Βασιλείαν, ὅθεν, τὴν ἐπιοῦσαν, μετέβην εἰς Φραγκφούρτην. Διανυκτερεύσας δὲ καὶ ἐκεῖ, τῇ, 1)13 Δεκεμβρίου εἰς τὰς 9 τὸ ἑσπέρας ἐπανῆλθον εἰς Βερολῖνον. Ἐνταῦθα δ' εὗρον, ἐν ἄλλοις, καὶ ἐπιστολὴν τοῦ Βαρώνου v. Edelsheim, αὐλάρχου ἐν Βάδεν, συλλυπουμένου με ἐν ὀνόματι τοῦ Μεγάλου Δουκός.

Τῇ 7)19 διῆλθε διὰ Βερολίνου, χωρὶς νὰ τὸν ἰδῶ, ὁ συνάδελφός μου κ. Βράϊλας, πεμπόμενος ἐκ Πετρουπόλεως εἰς Κοπεγχάγην, ἵνα παρευρεθῇ εἰς τοὺς γάμους τῆς Θύρας, ἀδελφῆς τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως. Καὶ τὸ φυσικώτερον καὶ κανονικώτερον μὲν θὰ ἦν νὰ ἐπεμπόμην ἐγώ· ἀλλ' ἴσως ἐσεβάσθη ὁ τότε Ὑπουργὸς τὸ ἄρτιον πένθος μου, δι' ὃ ἐκ καρδίας τῷ εὐγνωμόνησα. Εἶδον δὲ τὸν κ. Βράϊλαν εἰς τὴν ἐπιστροφήν του, τῇ 13)25, ὅτε καὶ τῷ ὑπεσχέθην τὴν συνδρομήν μου, ἄν, ὡς ἐμελέτα, ἀπεφάσιζε νὰ ἐκδώσῃ ἐν Βερολίνῳ, ὃ εἶχεν ἄρτι περατώσῃ φιλοσοφικὸν σύγγραμμά του.

Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν (τῇ 10)22 Δεκ.) καὶ εἰς τὸ Διπλωματικὸν Σῶμα ἐπῆλθε πένθος, ἀποβιώσαντος τοῦ Ἀμερικανοῦ Πρέσβεως, Briand Taylor, εἰς οὗ τὸν τάφον, πλὴν τοῦ ἱερέως ἐδημηγόρησε καὶ ὁ μυθιστοριογράφος Auerbach.

Πρὸς ἐμὲ δ' ἦλθε τῇ 17)29 εἷς τῶν γνωρίμων μου, οὗ θέλω νὰ λησμονήσω τὸ ὄνομα, καὶ μοὶ ἐπρότεινε νὰ συμπράξω μετ' αὐτοῦ διὰ προμήθειαν ὅπλων καὶ κατασκευὴν σιδηροδρόμων διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἔχων τὴν ἀναίδειαν νὰ μ' εἴπῃ, ὅτι εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις ταύτας θὰ ἐδυνάμην νὰ κερδήσω τὴν προῖκα τῶν θυγατέρων μου. Εἰς ἀπάντησιν δ' ἔλαβεν ὅτι διὰ παντὸς τοῦ βίου μου πᾶσά μου ἡ προσπάθεια ἦν καὶ ἔσεται νὰ κερδήσω τὴν ὑπόληψιν τοῦ ἔθνους μου καὶ τῶν τιμίων ἀνθρώπων, ὡς ἀκριβὴς ἐκτελεστὴς τῶν καθηκόντων μου. Ἐκεῖ ἔπαυσεν ἡ ὁμιλία, εἰς ἣν οὐδέποτε πλέον ἐπανῆλθε.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ μηνὸς τούτου ἔπεμψα διὰ τοῦ Πρέσβεως τῆς Γαλλίας κ. St. Vallier, τὴν ἐμὴν Ἱστοριαν τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τῷ κ. Οὐαδδιγκτῶνι, ὡς δῶρον εὐγνωμοσύνης διὰ τοὺς φιλελληνικοὺς αὐτοῦ λόγους καὶ ἃς κατέβαλε προσπαθείας ὑπὲρ χορηγήσεως τῇ Ἑλλάδι τῶν ὑπὸ τοῦ Συνεδρίου απονεμηθέντων αὐτῇ μερῶν. Τῷ ἀνέπτυσσον δ' ὅτι, εἰς τοὺς παρὰ πολλῶν δεκτοὺς γινομένους διϊσχυρισμοὺς τῶν Τούρκων, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Συνεδρίου ἐκφρασθεῖσα εὐχὴ δὲν ἦν ὑποχρεωτική, ἡ Εὐρώπη, κατ' ἰδίαν ἀποφανθεῖσα πεποίθησιν, ὤφειλε τῇ ἑαυτῆς ἀξιοπρεπείᾳ νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς γνώμης, ὑπὲρ ἧς ἀπεφάνθη. Ἐν τῇ ἀπαντήσει δέ, δι' ἧς μ' ηὐχαρίστησεν ὁ κ. Οὐάδδιγκτον, μὲ διεβεβαίωσεν, ὅτι θέλει ἐνεργήσῃ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν Ἑλληνικῶν δικαίων.

Τὴν προτελευταίαν δ' ἡμέραν τοῦ ἔτους ὁ κ. Von den Phondten, υἱὸς τοῦ ποτὲ Βαυαροῦ Πρωθυπουργοῦ, ὃν ἀπήντησα παρὰ τῷ Πρέσβει τῆς Βαυαρίας κ. Ρούδερτ, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ νέος ἀδελφός του, τῆς φιλολογίας καὶ ἀρχαιολογίας σπουδαστής, ἡτοίμαζεν ἐργασίαν περὶ τῶν Ἑλληνικῶν διαλέκτων, καὶ ἐμελέτα καὶ τὰς ἐμὰς Ἑλληνικὰς ἀρχαιότητας, ἐξ ὧν ἔμελλε νὰ μετατυπώσῃ μίαν τῶν ἐπιγραφῶν, ἴσως τὴν Ἀρκαδικήν.

Δύω δὲ λογίων Ἑλλήνων ἔλαβον τὴν ἐπίσκεψιν τότε. Ὁ εἷς ἦν ὁ κ. Παπαγεωργίου, ἐντριβὴς τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας, καὶ γράφων, ὡς μοὶ εἶπεν, Ἱστορίαν τῆς ἐν Μονάχῳ Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, καὶ πολλὰ διελέχθην μετ' αὐτοῦ περὶ ἀναγκαίας ἱδρύσεως μουσείου χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων ἐν Ἑλλάδι· ὁ δ' ἕτερος ἦν ὁ κ. Βερναρδάκης, ἀδελφὸς τοῦ ποιητοῦ, ἐργαζόμενος εἰς σύνταξιν λατινιστὶ διορθώσεων τῶν Ἠθικῶν τοῦ Πλουτάρχου. Ἡ ἀσχολία του δ' αὕτη μοὶ ἐπανέφερεν εἰς τὴν μνήμην διϊσχυρισμὸν τοῦ ἀρχαίου φίλου μου Σκαρλάτου Βυζαντίου περὶ χωρίου τινὸς τῶν Ἠθικῶν τούτων, ἀνεξηγήτου μένοντος εἰς τοὺς κριτικούς, ὅτι, δηλαδή, ὡς ὁ ἴδιος ἀνεκάλυψεν, αἰτία τῆς συγχύσεως τοῦ κειμένου ἦν, ὅτι μία σελὶς ἀρχαιοτάτου τινος χειρογράφου, ἐξ οὗ τὰ μεταγενέστερα ἀντεγράφησαν, εἶχε κολληθῇ εἰς τὴν ἀπέναντι αὐτῆς, καὶ κατέλαβεν ἐκείνης τὴν θέσιν. Ἀλλὰ

δυστυχῶς δὲν εἶχον ἐρευνήσῃ μετά, ποῖον ἦν τὸ χωρίον ἐκεῖνο, οὔτε ὁ κ. Βυζάντιος ἀπεμνημόνευσε ποτέ τι ἐγγράφως περὶ αὐτοῦ.

1879

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους τούτου τὴν καρδίαν ἔχων βεβαρυμένην, ἀπέφυγον, ὅσον τὸ ἐπ᾽ ἐμοί, πᾶσαν πρόσκλησιν καὶ πᾶσαν συναναστροφήν, πλὴν ὅτι ἐνίοτε, διότι ἤμην μονώτατος, ἐδεχόμην φίλων γεύματα ἰδιωτικά. Οὕτω παρὰ τῷ Βέλγῳ συναδέλφῳ μου κ. Νοθὸμβ ἀπήντησα τὸν Λοχαγὸν κ. Πισκατόρην, ἀδελφὸν τοῦ γαμβροῦ τοῦ Πρέσβεως, μετὰ τῆς ἀξιολόγου γυναικὸς αὐτοῦ· ἀλλαχοῦ δὲ τὴν κυρίαν Μοργενστέρ, ἥτις εἰς φιλανθρωπικὰ ἔργα πᾶσαν αὐτῆς τὴν ζωὴν ἀφιεροῦσα, εἰς βρεφοκομεῖα, τοῦ λαοῦ μαγειρεῖα κτλ. ἠγαπᾶτο καὶ ἐτιμᾶτο διὰ τοῦτο διαφερόντως ὑπὸ τῆς ἐξόχως φιλελεήμονος Αὐτοκρατορίσσης, καὶ ἐπαρασημοφορήθη.

Τὴν αὐτὴν τάσιν, εἰ καὶ κατ᾽ ἄλλην διεύθυνσιν, καί πως ὑπερβολικῶς, ἠκολούθει ἄλλη ἡμῶν γνώριμος, ἡ κυρία (Stein) Sembrinski, ἥτις, ἀπὸ τοῦ ἀνδρός της κεχωρισμένη, ἀλλὰ πλουσία, υἱοθέτει βρέφη ὀρφανὰ ἢ ὅλως ἄπορα, καὶ οὐ μόνον ἀνέτρεφεν αὐτὰ ἐν τῷ οἴκῳ της καὶ ἰδίαις δαπάναις κατὰ τὸ σύστημα τῆς χορτοφαγίας, οὗ ἦν φανατικὴ ὀπαδός, ἀλλὰ καὶ τὸ αὐτῆς ὄνομα τοῖς ἔδιδε, καὶ τῆς περιουσίας της τοῖς προώριζε τὸ ἀνάλογον μέρος. Καὶ κατ᾽ ἀρχὰς μὲν τέσσαρα, μέχρι τέλους δὲ δώδεκα καὶ περισσότερα ἀνεδέχθη, εἰ καὶ εἶχε κόρην ἡβῶσαν, χαριεστάτην καὶ ὡραιοτάτην, ἥτις ἦν ἔτι μᾶλλον ἀξιοθαύμαστος τῆς μητρός, διότι, καίτοι ἠξεύρουσα ὅτι τὰ θετὰ ταῦτα παιδία ἀντικαθιστῶντο εἰς τὰ δικαιώματα αὐτῆς πρὸς βλάβην της, οὐχ ἧττον τὰ ἐπεμελεῖτο μετὰ πάσης στοργῆς, ὡς ἂν ἦν πρωτότοκος αὐτῶν ἀδελφή.

Ἄλλος δὲ φίλος, οὗ ἐπεδίωκκον τὴν σχέσιν, ὡς δυναμένην νὰ μᾶς ὠφελῇ, ἦν ὁ ἀνταποκριτὴς τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κολω-

νίας Dr Kruse, δραματικὸς ποιητὴς εὐφυής, ὀλίγον ὅμως ἔμπειρος τῆς δραματικῆς τέχνης. Τὰ ἔργα αὐτοῦ ὀλίγον ἐξετιμήθησαν, οὐχὶ τόσον ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως ταύτης, ὅσον διότι ἦσαν ὑπὲρ τὸ δέον κλασικὰ καὶ μὴ ἱκανῶς ἀνταποκρινόμενα εἰς τὴν ἀπό τινος ἐκ Γαλλίας καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν εἰσφρύσασαν φιλολογικὴν τάσιν, ἔνθα ὅμως ἐλλείπει ἡ λεπτότης τῆς εὐφυΐας, ἡ ἐν Γαλλίᾳ τὰς λοιπὰς ἐλλείψεις ἐξαγοράζουσα.

Εἰς πάσας δὲ τὰς οἰκιακὰς θλίψεις μου, προσετέθη καὶ φιλικὴ κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον, ἡ τοῦ θανάτου τῆς χαριεστάτης Δεσποίνης, συζύγου τοῦ Στεφάνου Καραθεοδωρῆ, ἧς τὴν μνήμην διαιώνισε καὶ παρὰ τοῖς μὴ γνωρίζουσιν αὐτὴν τὸ ἀριστούργημα τοῦ Ρίχτερ, ἡ οὕτως εἰπεῖν ζῶσα καὶ ὁμιλοῦσα εἰκὼν αὐτῆς, εἰ καὶ μετὰ τὸν θάνατόν της καλλιτεχνηθεῖσα.

Τῇ 14)26 Ἰανουαρίου παρευρέθην εἰς τὴν Αὐλὴν εἰς τὴν τελετὴν τῶν παρασήμων. Ὁ Αὐτοκράτωρ, ἐλθὼν πρός με, μοὶ ἐξέφρασε βαθείας συμπαθείας, εἰπών μοι ὅτι λίαν ηὐχαριστήθη ἰδών με ἐκεῖ, διότι ὑπώπτευεν, ὅτι ἴσως δὲν θὰ ἔλθω. Ἐπίσης δὲ συμπαθεστάτη μοὶ ἐδείχθη καὶ ἡ Αὐτοκράτειρα, καὶ μοὶ ὡμίλησεν, ἐν ἄλλοις, καὶ περὶ τῶν ὑπὸ τὴν προστασίαν της ἀνατρεφομένων νέων Χαριάτη. Ἐλθὼν δὲ πρός με ὁ Πρίγκηψ Κάρολος, ἀδελφὸς τοῦ Αὐτοκράτορος, μὲ ἠρώτησεν, ἂν γνωρίζω τὸν Πρίγκηπα Βάττεμβεργ, καὶ ὅτε τῷ ἀπήντησα ἀρνητικῶς, μοὶ εἶπεν, ὅτι καλὸν ἦν νὰ τὸν γνωρίσω, διότι πιθανὸν νὰ διαδραματίσῃ προσεχῶς ἐπίσημον πρόσωπον ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Τότε δὲ μὲ ὡδήγησε πρὸς αὐτὸν καὶ μᾶς παρουσίασεν ἀμοιβαίως. Ἦν δ' ὁ Πρίγκηψ νέος ἀξιωματικὸς Οὐσάρος, εὐειδής, μελανόφθαλμος καὶ φανείς μοι, ὅτι εἶχεν ἔκφρασιν εὐσταθείας. Ἐρωτηθεὶς δ' ὑπ' ἐμοῦ, ἂν δὲν προὐτίθετο ποτέ τινα ἐκδρομὴν εἰς τὰ ἡμέτερα κλίματα, εἶπεν ὅτι δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ πράξῃ τοῦτο. Τῇ δὲ 20 Ἀπριλίου (2 Μαΐου), μαθὼν παρὰ τοῦ Πρέσβεως τῆς Ρωσσίας τὴν ἐκλογήν του εἰς τὴν Ἡγεμονίαν τῆς Βουλγαρίας, πρῶτος ἔσπευσα νὰ τῷ πέμψω συγχαρητήριον τηλεγράφημα εἰς Ποτσδάμην, ἔνθα κατῴκει, καὶ ἔλαβον ἀμέσως εὐχαριστήριόν του ἀπάντησιν.

Ὡς πρὸς τοὺς χοροὺς ὅμως, καὶ τὰς συναναστροφὰς τῆς Αὐλῆς ἔγραψα τῷ Αὐλάρχῃ, ὅτι θ' ἀποστῶ αὐτῶν κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦτον.

Ἀδιάκοπον, εἰ καὶ οὐχὶ πάντοτε ἀναγκαίαν ἀσχολίαν μοὶ ἐπέβαλλεν ἡ τότε τηλεγραφικὴ ἀλληλογραφία τοῦ ἡμετέρου Ὑπουργείου. Οὕτω, προκειμένου περὶ τῆς εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀπαγορεύσεως τοῦ εἴσπλου εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, ὅτε ἡ Τουρκία ἔτι ἠμφισβήτει τὸ κῦρος τῆς ἀποφάσεως τοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερολίνου, μοὶ ἤρχοντο ἀλλεπάλληλα κρυπτογραφικὰ τηλεγραφήματα, τινὰ ἐξ αὐτῶν ἐξ ὀγδοήκοντα καὶ περισσοτέρων στίχων, ὥστε ἠναγκαζόμην νὰ διανυκτερεύω διὰ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν. Ἐξ ἐναντίας δ' ἐγὼ εἰς τὰς ἀπαντήσεις μου, λακωνικώτατος πάντοτε, ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ διδάξω εἰς τὸ Ὑπουργεῖον πῶς, τ' ἀναγκαῖα νὰ ῥηθῶσι, καὶ δι' ὀλίγων στίχων ἐλέγοντο.

Τῇ Κυριακῇ 21 Ἰανουαρίου (2 Φεβρουαρίου), ἀναγνοὺς εἰς τὰς ἐφημερίδας ὅτι εἰς μίαν τῶν ἐκκλησιῶν, τὴν ἐν ὁδῷ Königegrätzer, ἔμελλε νὰ ὁμιλήσῃ διάσημος ἱεροκήρυξ, ὁ ἐκ καταγωγῆς ἰουδαῖος Kessel, (οὗ ὁ ἀδελφὸς ἐξηκολούθει ὢν Ραβῖνος), καὶ ὅτι, ὡς θέμα, εἶχε τὸ ῥητόν, «Ἄφετε τοὺς νεκροὺς θάπτειν τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς», ἐπορεύθην ἐκεῖ, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι μεγάλας καὶ βαθείας θ' ἀκούσω ἐννοίας, ἴσως καί τινα περὶ θανάτου καὶ τῶν τότε κατατρυχουσῶν με σκέψεων· ἀλλ' ἐντελῶς ἠπατήθην, διότι ὁ λόγος ἦν οὐδὲν ἢ θόρυβος λέξεων ἐκ συνθήκης, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐσωτερικῆς ἀξίας.

Τῇ 22 Ἰανουαρίου (3 Φεβρ.) ἐτηλεγράφησα τῇ Βασιλίσσῃ, συγχαίρων, διότι ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας τὴν ὠνόμασεν Ἀρχηγὸν τοῦ Ῥωσσικοῦ Ναυτικοῦ Σώματος, ὃ ἦν ὑπὸ τὸν ἀρτίως ἀποθανόντα Πρίγκηπα Ἐρρῖκον τῆς Ὀλλανδίας, καὶ ἔλαβον τηλεγράφημα εὐχαριστήριον.

Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν χρόνον εὗρον τὸν Δανὸν συνάδελφόν μου λίαν δυσηρεστημένον, διότι ἡ Αὐστρία, χαριζομένη τῇ Γερμανίᾳ, κατήργησε τὸ ἄρθρον τῆς ἐν Πράγῃ συνθήκης, τὸ ἐπαφιὲν τὴν κύρωσιν τῆς προσαρτήσεως τῆς Σλεσβίκης εἰς τὴν ψηφοφορίαν τῶν κατοίκων. Οὐχ ἧττον δ' ἀνεγνώριζεν ὅτι, ὡς τὰ

πράγματα εἶχον, ἡ Δανία δὲν ἐδύνατο ἢ νὰ κλίνῃ τὸν αὐχένα εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν μεγάλων δυνάμεων, καὶ πᾶσα ἀντίστασις θὰ τὴν ἔβλαπτε.

Τῇ 23)4η δὲ μοὶ ἐκοινοποιήθη ἐκ Πετρουπόλεως ἡ ἐκλογή μου ὡς μέλους ἀντεπιστέλλοντος τῆς ἐκεῖ Ἀκαδημίας, εἰς ἣν, μετὰ τὰς εὐχαριστίας μου, ἔπεμψα καὶ ἓν σῶμα τῆς ἐμῆς Ἱστορίας τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας. Μετὰ δύω δ' ἡμέρας ἐνδιαφέρουσα εἴδησις μοὶ ἦλθεν ἐκ Γενεύης, ὅτι ὁ υἱός μου Ἀλέξης ἀπέκτησε δευτέραν θυγατέρα, ἥτις βαπτισθεῖσα, ἐκλήθη Ζωή.

Ὁμογενὴς τότε ἐπεδήμει, σπουδάζων ἐν Βερολίνῳ, ὁ κ. Βυζιηνός, ὁμότροφος τοῦ Γ. Ζαρίφη, ὅστις, εἰς τὴν ποίησιν ἐπιδιδόμενος, μοὶ ἀνέγνω, πολλὰς συνθέσεις του, εὐφυΐας προϊόντα καὶ ποιητικῆς ἐμπνεύσεως. Μάτην ὅμως ἐπροσπάθησα νὰ τὸν ἀποτρέψω τῆς χρήσεως ἢ μᾶλλον καταχρήσεως τῶν συνιζήσεων, ἐναντίας οὔσης εἰς τὸ πνεῦμα τῆς καθαρᾶς ἡμῶν γλώσσης. Τὸν ἐνεψύχωσα δὲ νὰ ἐξακολουθῇ γράφων, διότι ἀγλαοὺς προέβλεπον τῆς Μούσης του τοὺς καρπούς.

Ἐξηκολούθουν δὲ λαμβάνων ἀπέραντα κρυπτογραφικὰ τηλεγραφήματα, περὶ τῆς ἀρνήσεως τῶν Τούρκων νὰ παραδεχθῶσιν, ὡς ἔγκυρα, τὰ περὶ Ἑλλάδος περιληφθέντα ἐν τῇ Βερολινείῳ συνθήκῃ, καὶ ὁ κ. Bülow, Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, μεθ' οὗ περὶ τούτου δὲν ἔπαυον συνδιαλεγόμενος, μοὶ ἔλεγεν ὅτι ὑπάρχουσι Δυνάμεις δυσμενεῖς εἰς τὰς ἡμετέρας ἀξιώσεις, καὶ ἰδίως ὅτι ἐν Γαλλίᾳ, ὁ Barthélémy de St Hilaire ἐπέμενεν εἰς τὴν μείωσιν τῶν ὁρίων, εἰς ἃ ἀπεβλέπομεν.

Ἀναμνησθεὶς δ' ὁ κ. Δεληγιάννης τῆς ὑποσχέσεως, ἣν εἶχε δώσῃ τῇ κυρίᾳ Στέγγελ, τοῦ νὰ διορίσῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς, Μαρτῖνον Σοβερνχάϊμ, Γενικὸν Πρόξενον τῆς Ἑλλάδος ἐν Βερολίνῳ, καὶ πιθανῶς καὶ ὑπ' ἐπιστολῶν βοηθηθείσης τῆς μνήμης του, μοὶ παρήγγειλε νὰ ὑποβάλω ἔκθεσιν περὶ τούτου· δι' ὃ καί, κατὰ τὰ εἰθισμένα, ἐζήτησα περὶ τοῦ ὑποψηφίου πληροφορίας παρὰ τοῦ Γερμανικοῦ Ὑπουργείου, καὶ ἔλαβον τὰς ἀρίστας, ὥστε καὶ ὁ διορισμὸς μετ' ὀλίγον ἐγένετο.

Μεταξὺ τῶν λογίων, μεθ' ὧν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐγνωρίσθην, διακεκριμένος διὰ τὰς περὶ τὴν Κοπτικὴν γνώσεις καὶ ἐρεύνας του, ἦν ὁ Dr. Abel, ὅστις πολλὰς πολυτίμους περὶ αὐτῆς μοὶ ἐδωρήσατο πραγματείας.

Ἠσχολήθην δὲ περὶ τὸν καιρὸν τοῦτον εἰς μεταῤῥυθμίσεις τῆς νεοελληνικῆς ἐπιτόμου γραμματικῆς μου, ἧς τὴν ἔκδοσιν ἀνεδέχθη ὁ Pédone Lauriel, ἀλλὰ πολὺ μετέπειτα μόνον ἐξετέλεσε.

Μίαν ἡμέραν τοῦ μηνὸς τούτου, ἐν ᾧ εἰργαζόμην μόνος, παρουσιάσθη εἰς ἐμὲ Ἕλλην, εἰπών μοι ὅτι ὀνομάζεται Νικολαΐδης. Ἐρωτήσας δ' αὐτόν, ἂν συγγενεύῃ μετὰ τοῦ ἐπισήμου Καθηγητοῦ τῆς Μαθηματικῆς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Πανεπιστημίῳ, οὗ τὰ ἔργα εἶχον ἐκτιμηθῆ καὶ ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας ἔμαθον ὅτι ἦν αὐτὸς ὁ ἴδιος, καὶ μεγάλως ἐχάρην διὰ τὴν ἀφορμήν, ἥτις μοὶ ἐδίδετο νὰ τὸν γνωρίσω. Ἀλλὰ τότε ἤρχισε νὰ μοὶ διηγῆται, ὅτι ἔχει νεώτερον ἀδελφὸν Γεώργιον, ὃν κακοῦργοι ἔκλεψαν, ἀντικαταστήσαντες αὐτῷ ξένον, ὅστις κατατρέχει αὐτόν, τὸν κ. Νικολαΐδην, καὶ ὅτι κατ' εἰσήγησιν αὐτοῦ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις τὸν καταδιώκουσι διὰ μυστικῶν αὐτῶν ὀργάνων.

Ἐννοήσας ἐκ τούτων ὅτι τοῦ δυστυχοῦς ὁ νοῦς ἦν τεταραγμένος, ἠθέλησα νὰ τὸν καθησυχάσω, εἰπὼν ὅτι, ἐν ὅσῳ διέμενεν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν μου, οὐδεμίαν καταδρομὴν εἶχε νὰ φοβῆται, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον πεισθῶ περὶ τῆς συμφορᾶς καὶ περὶ τοῦ βαθμοῦ αὐτῆς, τὸν ἠρώτησα εἰς τί ἀπέδιδε τὴν ἀνταλλαγὴν τοῦ ἀδελφοῦ του· ὁ δὲ μοὶ εἶπεν ὅτι καὶ αὐτὸς καὶ πᾶσα, ἡ οἰκογένειά του ἔχει ἔκτακτόν τι σύμπτωμα καὶ γνώρισμα, προέχον ὀστοῦν εἰς τὸ στῆθος, καὶ οἱ ἅρπαγες τοῦ ἀδελφοῦ του ἤθελον δι' αὐτοῦ νὰ πολλαπλασιάσωσι τὸ φαινόμενον τοῦτο, καὶ διὰ τῶν ἀπογόνων του νὰ διαδώσωσιν αὐτὸ εἰς ἅπασαν τὴν γῆν. Ταῦτα μετὰ βαθείας λύπης ἀκούσας, ἀφ' οὗ ἀπῆλθε, συνεννοήθην μετὰ τοῦ Βιζυηνοῦ, ἵνα τὸν ἐπιβλέπωμεν, καὶ δυσκόλως εὑρὼν τὸ ξενοδοχεῖον, ἐν ᾧ κατῴκει, διότι ἐκ φόβου τῆς καταδιώξεως ἤλλασσεν ἀδιακόπως κατοικίας, ἐσύστησα εἰς τὸν ξενοδόχον, παρ' ᾧ τὸν εὕρωμεν, νὰ τὸν ἐπιμελῆται, καὶ ἐτηλεγράφησα περὶ τῆς κατα-

στάσεώς του αὐθωρεὶ εἰς Ἀθήνας, ὅθεν, πεμφθείς τις τῶν συγγενῶν του μετ' ὀλίγας ἡμέρας, τὸν παρέλαβε.

Καὶ ἕτερον δ' Ἕλληνα ἐγνώρισα τότε περίπου ὑπὸ περιστάσεις καὶ αὐτὰς οὐχὶ λίαν εὐχαρίστους. Γυνή τις, ἐλθοῦσα πρός με, μοὶ ἀνέφερεν ὅτι παρ' αὐτῇ κατῴκει νέος Ἕλλην, ὅστις πρὸ μηνῶν δὲν τῇ ἐπλήρωνεν ἐνοίκιον, τῇ ὑπόσχεται δὲ τοῦτο ὅταν θέλωσι παρασταθῇ εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν Θέατρον τὰ δράματα, ἃ συνέγραψε, καὶ ἃ ἤδη κατεγίνετο μεταφράζων· διότι, μοὶ εἶπεν ἡ κυρία, ὁ νέος οὗτος ἔχει ἔξοχον ποιητικὴν ἱκανότητα· μὲ ἠρώτησε δὲ ἂν τὸν γνωρίζω καὶ δέχωμαι νὰ ἐγγυηθῶ ὑπὲρ αὐτοῦ. Εἰς ἀμφότερα ἀπήντησα ἀποφατικῶς.

Μετὰ δύω δὲ ἢ τρεῖς ἡμέρας ἦλθεν ὁ κύριος οὗτος πρός με καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι, ἐκ Κρήτης καταγόμενος, εἶχε πεμφθῇ ὑπὸ τῶν γονέων του εἰς Παρισίους ἵνα σπουδάσῃ τὴν ἰατρικήν· ἀλλὰ πρὶν ἢ δώσῃ τὰς ἐξετάσεις του, ὑπὸ ποιητικοῦ οἴστρου παρασυρόμενος, ἐπεδόθη εἰς συγγραφὴν τραγῳδιῶν, ἃς καὶ, μεταφράσας εἰς τὸ Γαλλικὸν, ἔδωκεν εἰς τὰ ἐν Παρισίοις Θέατρα, ἅτινα ὅμως δὲν τὰ ἐδέχθησαν, εἴτε ἐξ ἐθνικῆς ζηλοτυπίας, εἴτε ἐκ φιλολογικῆς ἀβελτηρίας. Κατατρυχόμενος ἑπομένως ἐξ ἀνεχείας, ἐπέστρεψεν εἰς τοὺς γονεῖς του, οἵτινες ἄποροι καὶ αὐτοί, κατώρθωσαν, οὐχ ἧττον, νὰ τῷ χορηγήσωσι τὰ πρὸς μετάβασίν του εἰς Γερμανίαν, ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ συμπληρώσῃ ἐκεῖ, ὅσον τάχιον, τὰς ἔτι ἐλλειπούσας ἰατρικὰς σπουδάς του καὶ νὰ δώσῃ τὰς ἐξετάσεις του· εἰς τοῦτο δὲ μοὶ ἐβεβαίωσεν, ὅτι καὶ ἤδη ἀσχολεῖται, ἀλλ' οὐχ ἧττον καλὸν ἐνόμισε νὰ μεταφράσῃ καὶ εἰς τὸ γερμανικὸν τὰ δράματά του, ἵνα δοθῶσιν ἐν Βερολίνῳ κἂν εἰς παράστασιν, καὶ μοὶ ἀφῆκε τὸ καλήτερον ἐν πρωτοτύπῳ, ἵνα τὸ ἀναγνώσῳ.

Ἐγὼ δὲ θερμῶς τὸν προέτρεψα, πρὸ παντὸς νὰ περατώσῃ τὰς σπουδάς του, νὰ δώσῃ τὰς ἐξετάσεις του, καί, ὅταν ἐπιστρέψῃ παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ του, τὴν τέχνην του ἐξασκῶν καὶ ὑπεράνω βιωτικῶν στενοχωριῶν τιθέμενος, τότε τὰς ὥρας τῆς σχολῆς του ν' ἀφιερῇ εἰς τὰ δράματα. Εἰς δὲ τὴν προσεχῆ του ἐπίσκεψιν, ἀφ' οὗ ἀνέγνων τὸ ἔργον του, ὃ μοὶ ἀφῆκε, τῷ εἶπον εἰλικρινέστατα ὅτι, ἂν θέλῃ νὰ μὴ καταστραφῇ, πρέπει ν' ἀποστῇ

πάσης ἰδέας δραματουργικῆς καὶ νὰ σπεύσῃ πάσαις δυνάμεσιν εἰς περάτωσιν τῶν σπουδῶν του, ὅπερ καὶ μ' ὑπεσχέθη.

Ἵνα δὲ συνεχῶς ἀφηγηθῶ τὰ κατὰ τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, προστίθημι, ὅτι, ἀφ' οὗ καιρὸς ἱκανὸς παρῆλθε χωρὶς πλέον ν' ἀκούσω περὶ αὐτοῦ, καὶ τὸν ἐνόμιζον σπουδάσαντα, ἐξετασθέντα καὶ κατευοδοθέντα εἰς τὴν πατρίδα του, αἴφνης, μίαν ἡμέραν, τὸν εἶδον ἐπανελθόντα, ὅτε καὶ ἐν μεταμελείᾳ μοὶ διηγήθη ὅτι, ἐπιλαθόμενος τῶν δυνατῶν μου συμβουλῶν, ἀντὶ τῆς περατώσεως τῶν σπουδῶν του, ἐπεδόθη αὖθις εἰς τὴν δραματογραφίαν, καὶ ἤδη, ἐνορῶν πόσον δίκαιον εἶχον, μὲ καθικετεύει, ἐπειδὴ οἱ γονεῖς του ἀδυνατοῦσι πλέον νὰ τῷ πέμπωσι τὰ πρὸς διατροφήν του, νὰ τῷ εὕρω προστάτην τινά, ὅστις νὰ τῷ χορηγήσῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν μόνον ἐπὶ ἓξ μῆνας, μεθ' οὓς θέλει δώσῃ τὰς ἐξετάσεις του καὶ ἀπέλθῃ, ὡς ἰατρός, πρὸς τὴν οἰκογένειαν του.

Μετ' οὐ πολύ, μεταβὰς ἐγὼ εἰς τὴν Ἑλλάδα, διηγήθην τὰ περὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ εἰς πολλοὺς τῶν εὐπορωτέρων ὁμογενῶν καὶ ἐπροσπάθησα νὰ τοὺς κινήσω εἰς οἶκτον, ὥστε νὰ χορηγήσωσι τὸ μικρὸν ἀπαιτούμενον βοήθημα διὰ τὰς ἑξαμήνους σπουδάς του, ἀλλ' ἀπέτυχον παρὰ πᾶσι, διϊσχυριζομένοις, ὅτι ἔχουσι καθ' ἑκατοντάδας τοιαύτας αἰτήσεις ἢ συστάσεις, ἃς ἔπρεπεν, ἢ πάσας, ἢ οὐδεμίαν νὰ ἱκανοποιήσωσιν. Ὅτε δ' ἐπέστρεψα εἰς Γερμανίαν, κατὰ νέαν παράκλησίν του, ἀπετάθην εἰς τὸν κ. Γ. Μαυροκορδάτον, γαμβρὸν τοῦ μακαρίτου Σίνα, καίτοι δ' ὀλίγον γνωρίζων αὐτὸν προσωπικῶς, ὅστις εὐγενῶς, ἐπὶ τῇ συστάσει μου ταύτῃ, μοὶ ἀπήντησε μετ' οὐ πολὺ ὅτι τῷ ἐχορήγησε τὴν ζητηθεῖσαν ὑποτροφίαν.

Ἀφ' οὗ δὲ καὶ ταύτης ὁ χρόνος παρῆλθεν, ἐπανῆλθε πρὸς ἐμέ, οὐδ' ἐξετάσεις δούς, οὐδὲ τὰ μαθήματά του περατώσας, καὶ προσέφυγεν αὖθις εἰς ὑποστήριξίν μου. Καίτοι δὲ βλέπων τὸ ἀδιόρθωτον αὐτοῦ, ἀλλ' οὐχ ἧττον τὴν θέσιν του λυπηθεὶς τὸν ἐσύστησα καὶ τότε, ὡς διδάσκαλον τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικῆς, εἰς νέον Ἡγεμονόπαιδα, ὅστις μετὰ πλείστου ζήλου ἠσχολεῖτο εἰς αὐτῆς τὴν ἐκμάθησιν.

Καὶ αὖθις δέ, κατόπιν ἐλθών, μοὶ ἐζήτησεν, ὡς νέαν χάριν τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ μεταφράση εἰς τὸ Γερμανικὸν καὶ ἐκδώση εἰς ἐφημερίδας τὰ ἐμὰ διηγήματα, ὑποσχόμενος νὰ μοὶ δίδῃ τὸ ἥμισυ τῶν εἰσοδημάτων. Τῷ ἀπήντησα δ' ὅτι, δὲν πιστεύω μὲν ἐξ αὐτῶν νὰ ἔχῃ τὸ ἐλάχιστον ὄφελος, ἀλλ' ἂν νομίζῃ ὅτι δύνανται νὰ τῷ χρησιμεύσωσι, τῷ δίδω πλήρη τὴν ἄδειαν, ἥν ἐζήτει, χωρὶς οὐδ' ὀβολὸν ν' ἀπαιτῶ ἐκ τῶν εἰσοδημάτων, ἐὰν ὑπάρξωσιν. Ἐπέμενεν ὅμως ὅτι, οὐδὲ δραχμὴν μίαν θὰ λάβῃ, χωρὶς τὸ ἥμισυ αὐτῆς νὰ ᾖ δι' ἐμέ. Μετέφρασε δέ, βοηθείᾳ καὶ τῆς οἰκοδεσποίνης του, ὡς ἤκουσα, πολλὰ τῶν διηγημάτων, καί, δημοσιεύσας αὐτὰ εἰς διαφόρους ἐφημερίδας τῆς τε Πρωσσίας καὶ τῆς Αὐστρίας, εἰσέπραξεν οὐκ ὀλίγα, ὡς παρ' εἰδότων ἤκουσα. Ἐννοεῖται δ' ὅτι ποτὲ οὐδὲν τῷ ἐζήτησα, ὡς οὐδὲν μοὶ ἔδωκε. Καὶ ἦσαν μὲν αἱ μεταφράσεις, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μᾶλλον ἢ μέτριαι, ἀλλὰ τὸ χείριστον ἦν τὸ ἑξῆς.

Γνώριμός μου μοὶ ἔγραψεν, ὅτι ἀνεγίνωσκεν ἔν τινι γερμανικῇ ἐφηρερίδι (Sonntagsblatt) τὸ διήγημά μου, τὸ ἐπιγραφόγενον ***Ζερλέντης***. Ἀλλὰ τῷ ἀπεκρίθην ὅτι ἐγὼ ποτὲ Ζερλέντην δὲν ἔγραψα. Πρὸς ἀπόδειξιν ὅμως τοῦ ἐναντίου, μοὶ ἔστειλε τὴν ἐφημερίδα, καὶ εἶδον ὅτι τὸ οὕτως ἐπιγραφόμενον διήγημα ἀληθῶς εἰς ἐμὲ ἀπεδίδετο. Περιτρέξας ὅμως αὐτό, ἀνεκάλυψα ὅτι ἦν ὁ «Συμβολαιογράφος Τάπας», οὕτω μεταμφιεσθείς, ἀλλάξας ὄνομα καὶ πατρίδα, ἀπὸ Κερκύρας εἰς Σύρον, καὶ ὅτι πλεῖσται ἐν αὐτῷ ἐγένοντο αὐθαίρετοι καὶ λυπηρόταται ἀκρωτηριάσεις καὶ προσθαφαιρέσεις, πρὸς ἀποφυγὴν καταδιώξεως ἐκ μέρους τοῦ κ. Jahn, ὅστις πρό τινων ἐτῶν, ἐπιτρέψαντός μου, εἶχεν ἐκδώση μετάφρασιν τοῦ μυθιστορήματος τούτου.

Τοῦτο εὗρον ὅτι ὑπερεπήδα τὰ ἐπιτετραμμένα ὅρια, καὶ ἀνέλαβον ἔκτοτε νὰ καταρτίσω ὁ ἴδιος μεταφράσεις τῶν διηγημάτων τούτων, ἃς παρέδωκα εἰς τὸν ἐν Βρεσλάου ἐκδότην Schottländer, τὸν προεκδόντα τὰς μετρικὰς μεταφράσεις τῶν δραμάτων τοῦ Δούκα, τῶν Τριάκοντα καὶ τοῦ Κουτρούλη. Τούτων τὸ πρῶτον καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ δευτέρου μετέφρασαν ὁ Ο. Α. El-

lissen, ἐγὼ δ' αὐτὸς τὰ λοιπά, διὰ τὸν Κουτρούλην στηριχθεὶς ἐν μέρει καὶ εἰς τὴν πρώτην μετάφρασιν τοῦ Δ. Σάνδερς.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐτελέσθη ποιητικὸς διαγωνισμός, θέμα ἔχων τὴν ἔμμετρον μετάφρασιν Γερμανικῶν δραμάτων. Εἰς αὐτὸν ἐδόθη καὶ ἡ ἐμὴ τοῦ Ναθὰν καὶ τοῦ Τέλλου, ἀλλ' ὁ εἰσηγητὴς (Ἀφεντούλης), τῆς μὲν δὲν ἐμνημόνευσε, διότι, ὡς εἶπεν ἔπειτα, ἔλαβεν αὐτὴν ὑπερήμερον, καὶ ἐβράβευσε τὴν τοῦ Βλάχου, τὴν δὲ κατέκρινε καὶ ἀπέκρουσεν, ἀδίκως, ὡς διϊσχυρίσθη ὅτε μετὰ ταῦτα τὴν περιέλαβον εἰς τὰ ***Ἅπαντα***. Πρὸ τοῦ διαγωνισμοῦ ὁ Βλάχος μοὶ ἔγραψεν ἐρωτῶν εἰς τίνα τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων δύναται ν' ἀφιερώσῃ τὴν μετάφρασίν του, ἵνα λάβῃ παράσημον. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἠρώτησα τὸν Αὐλάρχην Ὀϊλεμβοὺργ καὶ τοὺς ἐν Βερολίνῳ Πρέσβεις τῶν Γερμανικῶν Αὐλῶν, ἠναγκάσθην νὰ τῷ ἀπαντήσω ὅτι δυστυχῶς εἰς οὐδένα.

Τῇ 8)20 Μαρτίου, ἐπετείῳ τῆς γεννήσεως τοῦ Αὐτοκράτορος, παρέστην, ὡς συνήθως εἰς τὸ ἐπίσημον γεῦμα, ὃ ὁ πρίγκηψ Βίσμαρκ ἔδιδε τότε εἰς τὸ Διπλωματικὸν Σῶμα. Μετὰ τὸ γεῦμα δ' εἶχον μετ' αὐτοῦ μακρὰν συνδιάλεξιν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Περὶ τῆς προφορᾶς δ' ὁμιλῶν, καὶ τῶν πλείστων Γερμανῶν τὴν ἀσυζήτητον πρόληψιν συμμεριζόμενος ὑπὲρ τῆς Ἐρασμίας στραβλώσεως τῆς γλώσσης, μοὶ διηγεῖτο, ὅτι ὁ Καθηγητὴς αὐτῶν ἐν Δρέσδῃ, αἰνιττόμενος τὸν τρόπον, ὃν ἔχουσιν οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἐκείνης τοῦ νὰ προφέρωσι τινὰς διφθόγγους γερμανικάς, συστέλλοντες αὐτὰς εἰς i, τοῖς ἔλεγεν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν ἦσαν Σάξωνες, δὲν εἶχον δηλαδὴ τὸν ἐπωνομασθέντα τευτωνισμόν, ὡς ἔχουσιν αὐτὸν δῆθεν οἱ νέοι Ἕλληνες καὶ ὁ Ῥεϊχλίνιος· ἐγὼ δὲ παντοίους τῷ ἀνέφερα λόγους, εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι ἡ ἐρασμία προφορὰ εἰς οὐδεμίαν ὀρθὴν βάσιν στηρίζεται, καὶ ἡ ὑποτιθεμένη κατάχρησις τῶν i παρ' ἡμῖν δὲν ὑπάρχει.

Ὁ τότε ἐν Ἑλλάδι ὑπουργεύων τῶν Ἐξωτερικῶν Χ. Τρικούπης ἐξέδωκε νέον νόμον περὶ τῆς διπλωματικῆς ὑπηρεσίας, δι' οὗ, ἵνα τις προβῇ εἰς ἔμμισθον θέσιν γραμματέως πρεσβείας, ὤφειλε νὰ εἶχεν ὑπηρετήσῃ ἐπὶ τριετίαν, ὡς γραμματεὺς προξε-

νείου ἐν Τουρκίᾳ. Ἡ διάταξις αὕτη, ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις ἄτοπος, πλὴν ἄλλων, ἐστέρει πάσης προόδου τοὺς ἀμίσθους Ἀκολούθους καὶ λοιποὺς ὑπαλλήλους τῶν Πρεσβειῶν, οἷος ἦν καιὸ υἱός μου Ἀλέξης, ἐπὶ ἔτη πολλὰ ὑπηρετήσας καὶ ἔχων βαθμὸν Δευτέρου ἀμίσθου Γραμματέως. Κατέστρεφε δὲ καὶ τὸ μόνον δυνατὸν φυτώριον μελλόντων διπλωματῶν. Περὶ τούτου ἔγραψα εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ τότε Ὑπουργείου, καὶ εἶπον προφορικῶς καὶ εἰς τὸν Τρικούπην, ὅτε μετὰ ἔτη τὸν εἶδον ἐν Ἑλλάδι· ἀλλὰ πάντα εἰς μάτην καὶ πάντες οἱ Ἀκόλουθοι παρητήθησαν ἀπὸ πασῶν τῶν Πρεσβειῶν, ὥστε καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια τῶν Πρεσβειῶν κατεστράφη, καὶ οἱ εἰς τὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν ἐνασκούμενοι ἐξέλιπον.

Τῇ 24 Μαρτίου ἡ κυρία Meyer, ἧς ἡ θυγάτηρ ἦν ἄλλοτε φιλτάτη ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ Πρ. Βίσμαρκ, ἐνυμφεύθη δ' ἔκτοτε τὸν Βαυαρὸν καλλιτέχνην Κόμητα Καλκρέϋτ, ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομήν μου, διότι ὁ ὑπηρέτης αὐτῆς, κλέψας πάντα τὰ σκεύη τῆς ἐξοχικῆς της οἰκίας, εἶχε δραπετεύση εἰς Χίον. Περὶ τούτου δ' ἐπεκαλέσθην τὴν βοήθειαν τοῦ φίλου μου Συμβούλου τῆς Ὀθωμανικῆς Πρεσβείας τοῦ Ἀρμενίου Ohan Bugdalian, καὶ ὁ κλέπτης συνελήφθη καὶ τὰ πράγματα ἀπεδόθησαν.

Τέλος τῇ 4)16 Ἀπριλίου, ἐπανῆλθον μετὰ τοῦ Ὄθωνος αἱ τρεῖς θυγατέρες μου ἐξ Ἐλβετίας καὶ τὰς ἐδέχθην εἰς τὰς ἀγκάλας μου μετ' ἀγαλλιάσεως μικτῆς δακρύων διὰ τὰ φρικτὰ κενά ἃ ἀνηλεὴς θάνατος εἶχεν ἀρτίως ἀνοίξῃ μεταξὺ ἡμῶν. Κατῳκήσαμεν δέ, πρὸς ὥραν, ἐν ᾗ οἰκίᾳ ἐγὼ διέμενον, καὶ ἄλλα καλὰ δωμάτια προσλαβόντες, μετά τινας ἡμέρας δὲ μετέβημεν εἰς τὸν Β΄. δόμον τοῦ ἰδιαιτέρου καὶ καλῶς κατηρτισμένου Ξενοδοχείου ***τῶν Ἡγεμόνων*** (Fürstenhof), ἔνθα πρὶν κατῴκει ἡ εὔπορος καὶ ὡραίας δίδουσα ἑσπερίδας Κόμησσα Λυτιχάου. Ἡ ἀξιόλογος καὶ πεπαιδευμένη αὕτη πρεσβῦτις, μεθ' ἧς πρὸ καιροῦ ἐγνωριζόμην, εἶχεν, ἐπὶ τῆς νεότητός της, διατρέξῃ μετὰ τοῦ συζύγου της τὰ ἐνδότερα τῆς Σικελίας, καὶ ἐκδώσῃ περιγραφὴν αὐτῆς ἐν ἐπιστολαῖς πρὸς τὴν μητέρα της, γαλλιστὶ γεγραμμέναις. Καὶ ἐκ τοῦ συγγράμματος τούτου συνεῖδον, ὃ καὶ ἀλλαχόθεν ἐγνώριζον, ὅτι

ἐν Σικελίᾳ ἀπεσβέσθη πᾶν ἴχνος τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ, ἐν ᾧ ἡ Κορσικὴ καὶ ἡ κάτω Ἰταλία περιέχουσι χιλιάδας Ἑλλήνων, τήν τε καταγωγὴν καὶ τὴν γλῶσσαν. Πολλάκις ἔγραψα εἰς τοὺς κατὰ καιρὸν Ὑπουργούς, ἐπισήμως ἢ ἰδιωτικῶς, προτρέπων, ἵνα πέμψωσιν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, λόγῳ συμφερόντων ἐμπορικῶν, Ἕλληνας Ὑποπροξένους καταλλήλους, ἵνα μεριμνῶσι, περὶ τῆς μὴ ἐντελοῦς ἐξαλείψεως ἐκεῖθεν τῆς ὁσημέραι ἐκλειπούσης Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀλλ' αἱ ἐμαὶ παραστάσεις οὐδεμιᾶς καὶ οὐδέποτε ἠξιώθησαν ἀκροάσεως.

Ἐπὶ τὰ ἴχνη, δ' ἐν τούτοις, πάντοτε βαίνων τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐνεργειῶν περὶ τῆς ἐκτελέσεως τῆς Βερολινείου συνθήκης, καθ' ὅσον ἀπέβλεπε τὴν Ἑλλάδα, πανταχόθεν ἐπληροφορούμην ἐμπιστευτικῶς, ὅτι ἡ Ἀγγλία ἦν κυρίως ἡ πεισματωδῶς ἐπιμένουσα εἰς τὴν μὴ προσάρτησιν τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὴν Ἑλλάδα· καὶ ὁ φιλελληνικώτατα διατεθειμένος Ἰταλὸς συνάδελφός μου μὲ προέτρεπεν εἰς τὸ νὰ μὴ ἐπιμένωμεν ἀπαιτοῦντες τ' ἀδύνατα. Ὁ δὲ Πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, Λόρδος Ῥοῦσσελ, μεθ' οὗ φιλικώταται μὲ συνέδεον σχέσεις, συνεφώνει ἐντελῶς μετ' ἐμοῦ, ὅτι ἐδικαιοῦτο καὶ ὤφειλε νὰ ὑποστηρίζῃ ἡ Ἑλλὰς τοὺς ἐν Ῥωμυλίᾳ Ἕλληνας· Πᾶσαν δὲ προσπάθειαν κατέβαλλον ἐγώ, ἵνα πείσω τοὺς τῆς Ἀγγλικῆς Πρεσβείος, ὅτι συνέφερε τῇ Ἀγγλίᾳ νὰ μᾶς δοθῶσι τὰ Ἰωάννινα.

Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ κ. Νεγρεπόντης μοὶ ἔγραψε ζητῶν νὰ προμηθεύσω, διὰ τὴν ἐν Χάλκῃ ἐμπορικὴν σχολήν, ἱκανὸν Διευθυντήν. Ἀπετάθην, ἑπομένως, πρὸς τὸν ἐν Βερολίνῳ Γυμνασιάρχην τοῦ Φρειδερικείου Γυμνασίου, ὅστις στενῶς μοὶ ἐσύστησε τὸν παρ' αὐτῷ Καθηγητὴν κ. Föster. Ἀλλ' ἐπειδή, διὰ δευτέρας ἐπιστολῆς, μοὶ ἠγγέλλετο ὅτι, μεταβαλόντες γνώμην, δὲν ἤθελον Διευθυντήν, ἀλλὰ Καθηγητὴν τῆς Γερμανικῆς καὶ τῶν τεχνικῶν κλάδων, τοῖς ἐσύστησα καὶ ἔπεμψα τὸν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Γυμνασιάρχου συστηθέντα μοι κ. Μοράλ, ὃν ἐγνώριζον ἤδη, ὡς κάτοχον καὶ τῆς νεοελληνικῆς, διότι εἶχε μεταφράσῃ γερμανιστὶ καὶ ἐκδώσῃ τὴν ἐμὴν Λέϊλαν.

Κατ' ἀρχὰς Μαΐου, μαθὼν ὅτι ἡ 'Αγγλικὴ 'Ακαδημία ἐζήτει τὴν ἄδειαν ν' ἀνασκάψῃ τὸ δυτικὸν μέρος τῆς 'Ακροπόλεως, ὅτι δ' ἡ παρ' ἡμῖν 'Αρχαιολογικὴ 'Εταιρεία ἐνίστατο εἰς τοῦτο, ἔγραψα πρὸς τὸν τότε 'Υπουργὸν τῆς Δημοσίας 'Εκπαιδεύσεως, κ. Αὐγερινόν, ἐξηγῶν αὐτῷ πόσον ἄτοπος ἦν ἡ ἄρνησις καὶ πόσον ἡ 'Αρχαιολογικὴ 'Εταιρεία οὐδὲν εἶχε δικαίωμα ν' ἀναμιγῇ εἰς τὴν ὑπόθεσιν, οὖσαν ἐντελῶς τῆς δικαιοδοσίας τῆς Κυβερνήσεως, καὶ συγχρόνως ἐσύστησα καὶ τότε θερμῶς τὴν ἵδρυσιν τῆς 'Ακαδημίας, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ πλείονος ἐπιτυχίας ἢ πολλάκις ἐπανειλημμένως πρίν, ἀπὸ τριάκοντα ἐτῶν καὶ ἐπέκεινα.

Τότε που, ἑσπέραν τινὰ ὡδήγησα τὰς θυγατέρας μου εἰς κατάστημα, ἐν ᾧ εἶδον καὶ ἤκουσαν τὸν πρωτοφανῆ φωνογράφον, ἐπαναλαμβάνοντα σαλπίσματα καὶ μουσικοὺς ἤχους ἐξ 'Αμερικῆς.

Τὸν Καθηγητὴν τῆς 'Ιστορίας τῆς Φιλοσοφίας ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πανεπιστημίῳ κ. Κοτζιᾶν, ἐπισκεπτόμενον τότε τὸ Βερολῖνον, ὡδήγησα πρὸς τὸν κ. Zeller, τὸν διάσημον ἐξηγητὴν τοῦ 'Αριστοτέλους, καὶ εὐφυᾶ εὗρον τὴν σύγκρισιν, ἥν, ἐν τῇ συνδιαλέξει του, ἐποίησε τῶν ὑλιστῶν πρὸς τοὺς βλέποντας ἐν τῇ λέξει τὰ στοιχεῖα, καὶ οὐχὶ τὴν ἔννοιαν.

Τὸν Δημήτριον δὲ Μαῦρον, υἱὸν ἐκ τοῦ πρώτου γάμου τοῦ ἐξαδέλφου μου Ν. Μαύρου, νέον εὐφυέστατον καὶ πεπαιδευμένον, περιήγαγον εἰς τ' ἀξιοπερίεργα τῆς πόλεως καὶ εἰς τὰ κυριώτερα τῶν βιβλιοπωλείων.

Εἰς τὴν ἐν 'Αθήναις δ' ἐκδιδομένην ἔκτοτε 'Εστίαν, ἠρξάμην, κατ' αἴτησιν τῆς διευθύνσεως αὐτῆς, πέμπων ἀνωνύμως ἐπιστολὰς ἐκ Βερολίνου, ἃς μετὰ ταῦτα μετετύπωσα εἰς τὸν ΙΑ΄. τόμον τῶν 'Απάντων. Συγχρόνως δ' ἐξεδίδετο εἰς ἴδιον τεῦχος καὶ ἡ μετάφρασίς μου τοῦ Ναθάν.

Εἰς γεῦμα προσεκλήθην, ἐν μιᾷ τοῦ 'Ιουνίου ἡμέρᾳ, παρὰ τῷ ἐπισημοτάτῳ φυσιολόγῳ κ. Helmholz, οὗ ἡ σύζυγος, ἀνεψιὰ τῆς γραίας κυρίας Mohl, ἣν ἐγνώριζον ἐν Παρισίοις, μοὶ ἐδωρήσατο τὴν ὑπ' αὐτῆς καὶ τῆς κυρίας Hiddemann γερμανιστὶ μεταφρασθεῖσαν πραγματείαν τοῦ Tyndall περὶ θερμότητος. Σκοπὸς δὲ τῆς προσκλήσεως ἦν ν' ἀπαντήσω τὴν κυρίαν v. den Gröben,

συγγενῆ τῆς κυρίας Helmholz, ἀπερχομένην εἰς Ἀθήνας, ὡς παιδαγωγὸν τῆς νέας Ἡγεμονίδος Ἀλεξάνδρας. Ὅτε δὲ παρετήρησα εἰς ταύτην, ὅτι ἀπέρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰς θερμὴν ὥραν τοῦ ἔτους, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι ἦν εἰθισμένη καὶ εἰς ἀνωτέραν θερμοκρασίαν, διότι, ἐπί τινα ἔτη, εἶχε διδάξῃ εἰς Ἀγγλικὸν σχολεῖον τῆς νοτιοδυτικῆς Ἀφρικῆς.

Τῇ 30 Μαΐου/11 Ἰουνίου δὲν ἐδυνήθην ν' ἀποφύγω νὰ παραστῶ, μετὰ τῶν θυγατέρων μου, εἰς τὴν πανήγυριν τοῦ Χρυσοῦ Γάμου (πεντηκονταετηρίδος) τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τὴν πρὸς τοῦτο δοθεῖσαν ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν Ἀνακτόρων ἐπίσημον παράστασιν. Ἐκεῖ δέ, παρά τινων τῶν συναδέλφων μου ἤκουσα ὅτι, ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, ἡ μὲν Γερμανία, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Γαλλία ἐπέμενον, ἵνα μᾶς δοθῇ, ὡς μεθόριος γραμμή, ἡ ὑποδειχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Συνεδρίου, ἀλλ' ὅτι αἱ λοιπαὶ Δυνάμεις ἀνθίσταντο.

Ἐκ Ῥωμανίας ὁ κ. Γεωργαντόπουλος, ἐξάδελφος τοῦ γνωστοῦ μοι ὁμωνύμου δικηγόρου, μοὶ ἔγραψε, ζητῶν μοι νὰ συστήσω τὸν υἱόν του, ἐν Βιέννῃ σπουδάσαντα, ἵνα διορισθῇ Ἀκόλουθος τῆς Πρεσβείας· ἀλλὰ τῷ ἀπήντησα ὅτι, κατὰ τὸν ὑφιστάμενον νόμον, τοῦτο ἦν πάντι μάταιον, διότι οἱ Ἀκόλουθοι στάδιον οὐδὲν εἶχον. Ὁ νέος ἀπῆλθε τότε εἰς Ἀθήνας, καὶ μετ' ὀλίγον μοὶ ἦλθεν, ὡς Γραμματεὺς τοῦ Γενικοῦ Προξενείου ἐν Βερολίνῳ, προσηρτημένος καὶ εἰς τὴν Πρεσβείαν. Τῷ εἶχον δὲ βεβαιώσῃ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ ὅτι, διὰ τοῦ τοιούτου διορισμοῦ, καὶ ἀπέκτα τ' ἀπαιτούμενα δικαιώματα ἐν τῷ διπλωματικῷ σταδίῳ. Καί, ὡς κόσμιον μὲν καὶ καλῆς τυχόντα ἀνατροφῆς, τὸν εἰσήγαγον εἰς τὴν μεγάλην κοινωνίαν, ὡς καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ, Ῥωσσίδα τὴν καταγωγήν, ὡραίαν καὶ ἀξιαγάπητον. Ἀλλ' ὅτε, μετὰ τρία καὶ ἐπέκεινα ἔτη, ἐζήτησε ν' ἀναγνωρισθῇ ὡς δικαιούμενος εἰς προβιβασμόν, τότε πρῶτον ἔμαθεν ἐξ Ἀθηνῶν, ὃ ἐγὼ ἀνέκαθεν εἶχον φέρῃ εἰς γνῶσιν τοῦ πατρός του, ὅτι μόνον οἱ ἐν Τουρκίᾳ, ὡς γραμματεῖς Προξένων ὑπηρετήσαντες, εἶχον πρόοδον ἐν τῇ διπλωματίᾳ· ὥστε ἐβιάσθη καὶ αὐτός, ὡς πρὶν ὁ υἱός μου, μετὰ μακρὰν καὶ εὐσυνείδητον ὑπηρεσίαν, ν' ἀποσυρθῇ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον.

Ἐν Ἰουλίῳ ἀπήντησα, παρὰ τῇ κυρίᾳ Κοτσεβοῦ, τὸν κ. Καλενδέρην, Πρόεδρον τοῦ Ῥωμανικοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ φίλον τοῦ Ἡγεμόνος. Οὗτος, ὡς ἐπικίνδυνον μοὶ παρίστα τὴν παρ' αὐτοῖς ὕπαρξιν 400.000 Ἰουδαίων, ἐν ᾧ ὁ ὅλος πληθυσμὸς τῆς χώρας ἀνήρχετο εἰς 4.600.000 κατοίκων, οὐχ ἧττον, ὅμως, ἀνεγνώριζε τὴν ἀνάγκην ἀνοχῆς ἀπέναντι αὐτῶν. Μέγα δὲ μοὶ ἐπέδειξεν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ μου Κλέωνος, λυπούμενος ὅτι, διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἰδίως τῶν σχολίων του, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς φθονεροὺς νὰ τὸν κατατρέξωσιν.

Ἡ θυγάτηρ μου Ἑλένη, πεπροικισμένη ὑπὸ ποιητικοῦ προτερήματος, ὃ ὅμως δὲν ἐκαλλιέργησε, διότι, δυστυχῶς, ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων τῆς ἐν τῇ ξένῃ ἀνατροφῆς της, δὲν ἐδυνήθη ποτὲ νὰ ἐπιμεληθῇ τῆς γλώσσης της τὴν ἐκμάθησιν, ἔγραψε κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον μικρὸν γερμανικὸν ποιημάτιον, ὅ, καλὸν εὑρών, ἔδειξα τῷ κ. Grosser, γνωστῷ δημοσιογράφῳ καὶ φιλολόγῳ. Οὗτος δ', ἀγνοῶν τίνος ἦν, ἐπέκρινε μὲν μικρά τινα ἐν αὐτῷ, ἀλλ' ἐν γένει τὸ εὗρε χαρίεν καὶ καλῶς ἐστιχουργημένον. Ἐπεράτωσε δὲ τότε καὶ ὁ κ. Hirschfeld καὶ μοὶ ἔπεμψε τὴν εἰς γερμανικοὺς στίχους. μετάφρασιν τῶν Λ΄. ἀποτεμὼν ὅμως αὐτῶν σχεδὸν τὸ ἥμισυ. Καὶ ἔδωκα μὲν τὴν μετάφρασιν εἰς μεγαλοπρεπῆ καὶ δαπανηρὰν ἀντιγραφήν, ἀλλ' ὅτε, μετὰ ταῦτα, ἀντιπαρέθηκα αὐτὴν πρὸς τὸ πρωτότυπον, μοὶ ἐφάνη ἀτελεστάτη. Οὐχ ἧττον τὴν ἔπεμψα εἰς Λειψίαν, ζητηθεῖσάν μοι ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ ἐκεῖ θεάτρου. Ἀλλὰ μοὶ τὴν ἐπέστρεψε καὶ αὐτός, γράψας μοι ὅτι ἦτο κακή. Τότε τὴν ἔδωκα εἰς ἀναθεώρησιν τῷ κ. Elissen, ὅστις προέβη εἰς ὅλως ἄλλην, ἐγὼ δ' αὐτὸς μετέφρασα ἔπειτα, ὅσα μέρη εἶχε παραλείπῃ ὁ κ. Hirschfeld, σχεδὸν τὸ ἥμισυ, καὶ οὕτω προέκυψεν ἡ ἀρτία μετάφρασις, ἥτις καὶ ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Schottländer.

Εἰς μεγάλην ἑσπερίδα παρὰ τῇ κυρίᾳ Βεγάζ, συζύγῳ τοῦ περιφήμου γλύπτου, ἐπὶ τοῖς γενεθλίοις της, ἀπήντησα κύριον γερμανόν, ὅστις ὑπηρέτει ἐν Ἰαπωνίᾳ καὶ μοὶ ἐξεθείαζε τὰς προόδους ἐπὶ πολιτισμῷ τῆς χώρας ἐκείνης, ἥτις εἶχεν 20.000 σχολείων, Πανεπιστημεῖον, ἐν ᾧ καὶ ξένοι ἐδίδασκον, καὶ πληρεστάτην ἀσφάλειαν.

Αἱ προσπάθειαί μου ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων ἦσαν ἀδιάκοποι, καὶ συνεχῶς ἔγραφον ἄρθρα περὶ αὐτῶν, ἃ ἐδέχοντο αἱ γερμανικαὶ ἐφημερίδες, καὶ ἰδίως ἡ ἡμιεπίσημος Γενικὴ Βορειογερμανική· ἠναγκαζόμην δὲ καὶ διὰ λόγων νὰ πείσω τοὺς λοιποὺς συναδέλφους μου καὶ τὸ Γερμανικὸν Ὑπουργεῖον περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ δοθῶσι τῇ Ἑλλάδι τὰ ἐν τῷ Συνεδρίῳ διαγραφέντα αὐτῆς ὅρια, εἰς ὃ πλεῖστοι συνήνουν· ὁ Ὑφυπουργὸς ὅμως κ. Ράδοβιτς μοὶ εἶπεν, ὅτι πολὺ ἔβλαψε τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ὁ Δεληγιάννης, ἀκρίτως ὁμιλήσας ἐν τῷ Συνεδρίῳ περὶ τῶν τάσεων καὶ τῶν προσδοκιῶν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐγὼ δὲν ἔλειψα νὰ καταστήσω γνωστὴν τῷ κ. Δεληγιάννη, διατελοῦντι ἔτι Ὑπουργῷ, τὴν αὐστηρὰν ταύτην κρίσιν τοῦ Ὑφυπουργοῦ. Ἔγραψα δὲ ἰδιαιτέραν ἐπιστολὴν καὶ τῷ Ὑπουργῷ Οὐαδεγκτῶνι, μεθ᾽ οὗ διετέλουν εἰς ἀλληλογραφίαν, προτρέπων αὐτὸν νὰ ἐμμείνῃ, εἰς ὅ,τι εἶχε συστήσῃ εἰς τὸ Συνέδριον.

Μαθὼν δ᾽ ἐξ ἐπιστολῶν, ὅτι ἡ χήρα τοῦ φιλτάτου μου Ἀριστείδου, Λουκία, μετὰ τῶν τέκνων της καὶ τῆς μητρός της, κυρίας Βαλτατζῆ, ἦλθεν εἰς τὰ λουτρὰ τοῦ Tölz, πλησίον τοῦ Μονάχου, ἀπεφάσισα νὰ ὑπάγω εἰς ἐπίσκεψίν της, διότι δὲν τὴν εἶχον ἰδῆ ἀπὸ τῆς χηρείας της, καὶ ἀπελθὼν εἰς τὰς 8 τὸ ἑσπέρας, ἔφθασα τῇ ἐπιούσῃ κατὰ τὴν μεσημβρίαν εἰς Μόναχον, ὅπου ἐπεσκέφθην τινὰ δημόσια καταστήματα. Ἐπορεύθην δὲ καὶ πρὸς τὸ Στρατιωτικὸν Σχολεῖον, ποθῶν νὰ ἰδῶ, ἔστω καὶ ἔξωθεν, τὸ κατάστημα τῶν πρώτων σπουδῶν μου, καὶ εὗρον αὐτὸ ἀπαράλλακτον, ὡς τὸ εἶχον ἀφήσῃ. Ἠθέλησα νὰ διέλθω καὶ πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ Θειρσίου, ἀλλὰ δὲν τὴν εὗρον, διότι, πωληθεῖσα, εἶχε κατεδαφισθῆ καὶ ἀντικαταστῆ ὑφ᾽ ἑτέρας, μεγαλητέρας. Ἀναχωρήσας δ᾽ εἰς τὰς 2 ½, ἔφθασα εἰς Tölz εἰς τὰς 5.20, καί, πορευθεὶς πρὸς τὴν Λουκίαν, ὡδηγήθην ὑπ᾽ αὐτῆς εἰς τὸ Cursaal, ὅπου καὶ ἡ ἰδία κατῴκει.

Ἔμεινα δ᾽ εἰς Tölz μέχρι τῆς 20 Ἰουλίου (8 Αὐγ.), γνωρισθεὶς ἐκεῖ μετὰ τοῦ Στρατηγοῦ v. d. Gröben, θείου τῆς παιδαγωγοῦ τῆς Ἡγεμονίδος Ἀλεξάνδρας, τοῦ κ. Gutschmied, Αὐλάρχου τοῦ Βασιλέως τῆς Σαξωνίας, καί, ἐν ἄλλοις, τοῦ ἰατροῦ

Schanzenbach, ὅστις εἶχεν ὄψιν καὶ ἔκφρασιν Ἰουδαίου προφήτου, ὡς προφήτης τῆς ἐπιστήμηςθεωρούμενος ὑπὸ τῆς Λουκίας, εἰς ἐμὲ δ' οὐχὶ τόσον καλὴν ἐμπνεύσας ἐντύπωσιν. Μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ τῆς Λουκίας ἐπεσκέφθην τήν, ὡς μίαν ὥραν ἀπέχουσαν, ἔπαυλίν του, ὅπου καὶ διενυκτερεύσαμεν, καὶ τῇ ἐπιούσῃ μετέβημεν εἰς τὴν ὡραίαν λίμνην τοῦ Tegernsee.

Ἐν Μονάχῳ, κατὰ τὴν ἐπιστροφήν, ὅλην ἡμέραν διαμείνας, ἠθέλησα, ἐν ἄλλοις, νὰ πορευθῶ εἰς προσκύνησιν εἰς τοὺς τάφους τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος καὶ τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας· ἀλλὰ τὰ ὑπόγεια τῆς Theatiner Kirche, ὅπου κεῖνται, ἦσαν κλειστά, καὶ δὲν ἐδυνήθην νὰ εἰσέλθω. Ἐπεσκέφθην δὲ τὴν ἐτησίαν ζωγραφικὴν Ἔκθεσιν, ἐν ᾗ μετὰ χαρᾶς εἶδον διαπρέποντα καὶ ἔργα Ἑλλήνων ζωγράφων, τοῦ Λίτρα καὶ τοῦ Γίζη. Ἀπῆλθον δὲ καὶ εἰς τὴν Arcis Strasse, πρὸς τὴν οἰκίαν, ἣν εἶχον κατοικήσῃ μετὰ τοῦ κ. Σούτσου, πρὶν ἢ εἰσαχθῶμεν εἰς τὸ Στρατιωτικὸν Σχολεῖον, καί, ζητήσας ἄδειαν, εἰσῆλθον καὶ ἐπεσκέφθην καὶ αὐτήν.

Τῇ δὲ 10)22 Αὐγούστου, δι' Αὐγούστης, Οὔλμ καὶ Στουττγάρδης, ἀφίχθην εἰς Ἑϊδελβέργην, ἧς ἀπεθαύμασα τὴν ὡραίαν θέσιν καὶ τὸ γραφικὸν τοῦ ἀρχαίου ἡγεμονικοῦ οἴκου ἐρείπιον. Εἶτα δ', ἐν Μαγχάϊμ τὸν Ῥῆνον ἐπὶ γεφύρας ὑπερβάς, εἰσῆλθον ὀλίγον μετὰ τὰς 5 εἰς Βόρμς, τὴν ἱστορικὴν πόλιν τοῦ Λουθήρου. Ὁ ἐπιστάτης τοῦ σιδηροδρόμου, εἰς ὃν εἶπον ὅτι δὲν γνωρίζω τὴν πόλιν καὶ ἐζήτησα νὰ μοὶ συστήσῃ εἰς καλόν τι ξενοδοχεῖον, μ' ἔπεμψε, δι' ἑνὸς τῶν ἀχθοφόρων, εἰς τοῦ γαμβροῦ του πενιχρὸν καὶ ἐλεεινὸν οἰνοπωλεῖον, εἰς ὃ θὰ μοὶ ἦτο δυσαρεστότατον νὰ διανυκτερεύσω, ἂν δὲν ἐμάνθανον, καὶ παρὰ τοῦ ξενοδόχου καὶ ἐξ ἐπιγραφῆς, ἐντετοιχισμένης ὑπὲρ τὴν θύραν, ὅτι ἡ οἰκία ἐκαλεῖτο Convent, ᾠκοδομήθη τὸν ιζ'. αἰῶνα, καὶ κατῳκήθη ὑπὸ τοῦ Λουθήρου. Ταῦτα πάντα ὅμως δὲν κατέστησαν τὸ δεῖπνον, ὃ μοὶ παρετέθη, ἧττον ἐλεεινόν. Διανυκτερεύσας δ' ἐκεῖ ὅπως ὅπως, τὴν ἐπιοῦσαν παρευρέθην εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς περιφήμου Μητροπολιτικῆς Ἐκκλησίας, μεγάλης, ἀρχαίας, ῥωμανικοῦ ῥυθμοῦ, καὶ εἰς αὐτῆς τὰ τείχη ἀνεκάλυψα ἴχνη βυζαντινῶν ἁγιογραφιῶν,

αἵτινες ἐξέλιπον ὑπὸ τὸ ἐπίχρισμα, δι᾿ οὗ τὸ οἰκοδόμημα ἀκριβῶς τότε ἀνεκαινίζετο καὶ ἐπεσκευάζετο. Ἐπεσκέφθην δὲ καὶ τὸ εἰς τὴν πρωτίστην Πλατεῖαν τῆς πόλεως νεωστὶ ἀνεγερθὲν ὡραῖον μαρμάρινον τοῦ Λουθήρου μνημεῖον, ἐγεύθην εἰς καλὸν ξενοδοχεῖον, Alten Kaiser. καὶ μετέβην εἰς ἐπίσκεψιν τῆς ποτὲ ἐν Βερολίνῳ (Regentenstrasse) οἰκοδεσποίνης ἡμῶν, τῆς ἀρίστης κυρίας Gutschow, συνοικούσης μετὰ τοῦ πατρός της, τοῦ συμβολαιογράφου Kessler, ἀφ᾿ οὗ ἐγκατελείφθη ὑπὸ τοῦ ἀνδρός της, ἀπελθόντος εἰς Ἀμερικήν, καὶ δειπνήσας παρ᾿ αὐτοῖς, ἐπεκαλέσθην τοῦ κ. Kessler τὴν προστασίαν ὑπὲρ τῶν ἰχνῶν τῆς Βυζαντινῆς τοιχογραφίας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν των.

Τῇ δὲ 12)24 Αὐγούστου, ἀπελθών, διὰ Μαγεντίας, καὶ ἐπισκεφθεὶς καὶ ταύτης τὴν λαμπρὰν Μητρόπολιν, εὗρον ἐπίσης ἐν αὐτῇ Βυζαντινὰς τοιχογραφίας, αἵτινες μοὶ φαίνονται ἀποδεικνύουσαι, ὅτι, κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν Γερμανίᾳ, οἱ ἁγιογράφοι πρὸ πάντων μετεκαλοῦντο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐκεῖ δ᾿ ἅμα ἐπέβην εἰς τὸ μέγα ἀτμόπλουν (den Deutschen Kaiser), ἵνα καταβῶ τὸν Ῥῆνον, κύριός τις ἦλθε πρός με, μὲ προσεφώνησε φιλικώτατα καὶ μ᾿ ἔσφιξεν εἰς τὴν ἀγκάλην του. Καὶ ἐγὼ μέν, τὶς ἦν ὁ αἰφνίδιος οὗτος φίλος, ἠγνόουν· ἀλλ᾿ ἐκεῖνος εὐθὺς μοὶ ἐξήγησεν ὅτι ἦν ὁ κ. Γοσράου, ποτὲ Ἐφημέριος τοῦ Βασιλέως ἐν Ἀθήναις, καὶ μοὶ διηγήθη πάντα τὰ καθ' ἑαυτόν. Τὸ ἀτμόπλοιον ἦν πλῆρες ἐπιβατῶν, πάντων ἀγνώστων μοι. Ἦσαν δ᾿ οἱ πλεῖστοι κατὰ σύμπτωσιν ζεύγη μνηστήρων, ἥκιστα, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ἐνδιαφερομένων εἰς νέας γνωριμίας· διὰ τοῦτο ἔμενον ἐγὼ πάντων τούτων μακράν. Ἀλλ᾿ οὐχὶ οὕτω καὶ ὁ ζωηρὸς καὶ εὐτράπελος Ἐφημέριος, ὅστις, ἐντὸς ὀλίγου, μετὰ πάντων καὶ πασῶν ἐγνωρίσθη καὶ ἔγινεν οἰκειότατος.

Μετὰ μεσημβρίαν δ᾿ ἀπέβην εἰς Βόννην, ἵνα ἐπισκεφθῶ τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἀποβιώσαντος Βαρώνου Γερόλδ, πενθεροῦ τοῦ υἱοῦ μου Κλέωνος, ἤτοι τὴν χήραν του, ἥτις, καὶ ἐκείνη, μετὰ δύω ἔτη ἀπέθανε, καὶ τὴν θυγατέρα του Καρλότταν Ward, χήραν Ἄγγλου, ἀποβιώσαντος ἐν Ἰνδίαις. Ἐπεσκέφθην δὲ καὶ τὸν

τότε ἐκεῖ διαιτώμενον κ. Αὔγ. Boltz, τὸν πολὺ περὶ τὴν νεοελληνικὴν φιλολογίαν ἀσχολούμενον, καί, ἐν ἄλλοις, ἐκδόντα ἔμμετρον μετάφρασιν τοῦ ἐμοῦ «Διονύσου Πλοῦ». Παρ' αὐτῷ δ' ἐγνώρισα νέον τινά, Σωτηριάδην ἐκ Σεῤῥῶν, ὃν ὑπώπτευσα, ἴσως ἀδίκως, ὡς σύντροφον τοῦ Μαρούλη, ἐκείνου, ὅστις ἀγυρτικῶς ὑπέσχετό τισιν ἐν Γερμανίᾳ νὰ μεταπείσῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸ δόγμα τῶν Διαμαρτυρουμένων, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἠξίου ν' ἀργυρολογήσῃ.

Μετὰ διήμερον δ' ἐκεῖ διατριβήν, μετέβην, ὑπερβὰς τόν Ῥῆνον κατὰ Bingenbrück, διὰ Kreuznach, εἰς τὸ 5 λεπτὰ ἀπέχον Münnster am Stein, οὕτω καλούμενον ἐκ τῶν ὑπερκειμένων αὐτῷ δύω ἀποτόμων καὶ καθέτων βράχων, ὡς τῶν ἐν Δελφοῖς. Ἐπεσκέφθην δὲ τὸ μέρος τοῦτο, διότι ἐκεῖ ἐκ Βουκουρεστίου εἶχε πεμφθῆ διὰ τὴν ὑγείαν της ἡ νύμφη μου Δώρα, καὶ παρέμεινα παρ' αὐτῇ πᾶσαν τὴν ἐπιοῦσαν, ὅτε μόνος ἀνέβην εἰς τὰ ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν δύω πετρῶν κείμενα ἐρείπια τοῦ φρουρίου Eberscastel, μέρους διασήμου, διότι ἐκεῖ τὸ πρῶτον ἐπροκηρύχθη ἐν Γερμανίᾳ ὁ Λουθερανισμός. Σώζονται δὲ πολλὰ ἐκεῖ ἴχνη ἀρχαῖα, καὶ λείψανα ἀναγλύφων καὶ ἐπιγραφῶν τοῦ 1597. Ἐκεῖθεν δέ, θελήσας ν' ἀναῤῥιχηθῶ καὶ εἰς τὴν ἄλλην κορυφήν, ἐπλανήθην, καὶ εὐτυχῶς συνηντήθην μετὰ συνοδείας περιηγητῶν Ὁλλανδῶν, οἵτινες εἶχον τὴν εὐγένειαν νὰ μὲ συμπαραλάβωσι καὶ μ' ὁδηγήσωσι. Μετὰ μεσημβρίαν δ' ἡ Δώρα μὲ συνώδευσεν εἰς Kreuznach, καὶ μοὶ ἔδειξε τήν, ἀνὰ πᾶν θέρος, διὰ τὰ ἰαματικά αὐτῆς ὕδατα πλήρη ξένων ταύτην πόλιν.

Τῇ 16)28 Αὐγούστου διῆλθον διὰ Wiesbaden, ὅπου ἤξευρον ὅτι θ' ἀπήντων τὴν κυρίαν Κοτσεβοῦ, ἀλλ' ἀγνοῶν τὴν διεύθυνσίν της, μάτην τὴν ἐζήτησα, ὥστε περιωρίσθην εἰς τὸ νὰ ἰδῶ μόνος ὅ,τι ἐδυνήθην τῆς πόλεως καὶ τῶν πέριξ κήπων, καί, ἐπειδή, ὡς ἐν Βόρμς, οὕτω καὶ ἐδώ, ὁ φύλαξ τοῦ σιδηροδρόμου μ' ἔφερεν εἰς ἄθλιον ξενοδοχεῖον, ἀνεχώρησα τὴν αὐτὴν ἑσπέραν καὶ διενυκτέρευσα εἰς Φραγκφόρτην. Ἐκεῖ, τὴν ἐπαύριον, διατρέχων τὴν πόλιν, ἀπήντησα πολὺν ὅμιλον, ἰδίως κυριῶν, διευθυνόμενον πρός τι σημεῖον. Παρηκολουθήσα δὲ καὶ ἐγὼ ἐξ ἀέργου περιεργείας τὸ πλῆθος, τὸ εἶδον ἀφιχθὲν εἰς μέρος καταστόλιστον ὑπὸ κλάδων·

προσελθὼν δέ, ἐγνώρισα ὅτι ἦν τάφος, εἰς ὃν πάντες οἱ προσερχόμενοι κατέθετον στεφάνους, καί, ἐρωτήσας, ἔμαθον ὅτι ἦν ὁ τῆς μητρός τοῦ Γαίτου, καὶ ὅτι ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦν ἡ τῶν γενεθλίων τοῦ ποιητοῦ.

Ἀφιχθεὶς δ' εἰς Βερολῖνον, λήγοντος τοῦ Αὐγούστου, ἐνῳκιάσα καὶ διεσκεύασα διὰ τῶν ἐπίπλων τὴν οἰκίαν Φιλίππη εἰς Kronprinzenufer: Ἀλλ' ἐπίφοβοι μοὶ ἦλθον ἐκεῖ εἰδήσεις περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ὑγείας τοῦ Ὄθωνος. Οἱ ἰατροί, κρίνοντες αὐτὴν πολὺ σπουδαιοτέραν ἢ τὸ κατ' ἀρχάς, συνεβούλευον ν' ἀπέλθῃ εἰς Μαδέραν ἢ Κολοράδον. Ὁ φίλος μου δὲ ἰατρὸς Ἔβερς, ὃν ἠρώτησα, μοὶ εἶπε τὸ ἄπελπι ὅτι, ἂν ἡ κατάστασις ἦν τῷ ὄντι σπουδαία, ἡ μετάβασις δὲν θὰ ἐχρησίμευε, πλὴν ἂν ἦτο πολυετής. Βελτιωθείσης ὅμως κατά τι τῆς καταστάσεώς του, μετέβη, μετὰ τῆς Αἰμυλίας, εἰς Aibling τῆς Βαυαρίας, πρὸς τὴν νύμφην μου Λουκίαν, ὅπου καὶ αἱ ἀδελφαί του πρὸς ὥραν διέτριβον, καὶ ἐκεῖθεν ἦλθον εἰς Βερολῖνον, ὅπου ἐγώ, ἐν τούτοις, εἶχον διασκευάσῃ τὴν οἰκίαν καὶ νέα ἔπιπλα ἀγοράσῃ. Ἐνταῦθα νέον ἰατρικὸν συμβούλιον ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ ἐγκαταλείψῃ ἀμέσως τὴν Καρλσρούην ὁ Ὄθων καὶ ἀπέλθῃ τοὐλάχιστον εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ὁ ἰατρὸς ὅμως τοῦ Πρ. Βίσμαρκ, Μ. Στράκ, στηθοσκοπήσας αὐτόν, ἀπεφήνατο, ὅτι τὸ πάθημα αὐτοῦ ἦν μόνον στηθικὸς κατάῤῥους, καὶ ὅτι θὰ ἤρκει, ἂν διέτριβεν ἐπί τινα χρόνον εἰς Βενετίαν.

Ἐπελθὼν λοιπὸν εἰς Καρλσρούην ὁ Ὄθων, ἐκόμισεν ἐκεῖθεν τὴν ἀποσκευὴν καὶ τὰ βιβλία του, καὶ προσέτι, οὐχὶ μὲν ἀπολυτήριον, οὐδ' ἀπόδειξιν τελικῶν ἐξετάσεων, διότι δὲν ἐπρόφθασε νὰ ὑποστῇ αὐτάς, ἀλλὰ τούτοις ἀντιστοιχοῦν ἀποδεικτικὸν πάντων ὁμοῦ τῶν καθηγητῶν, ὅτι ***ἄριστα*** ἐσπούδασε πάντα τὰ διδασκόμενα μαθήματα, καὶ ἦν ἐντελὴς ἐν αὐτοῖς.

Οὕτως ἀνεχώρησε διὰ Βενετίαν μετὰ τῆς ἀδελφῆς του Αἰμυλίας, ἥτις δὲν ἔστερξε νὰ τὸν ἐγκαταλείψῃ. Μὴ χωρούσης ὅμως κατ' εὐχὴν τῆς θεραπείας, τῷ ἐσυμβούλευσαν οἱ ἐκεῖ ἰατροὶ ν' ἀπέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα· καὶ οἱ ἐν Ἀθήναις ὅμως μετ' ὀλίγον τὸν ἔπεμψαν εἰς Αἴγυπτον, συνοδευθέντα καὶ ἐκεῖ ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς του.

Πολὺς δὲ δὲν παρῆλθε χρόνος, καί, ἀναγνωρισθείσης τῆς ἱκανότητός του, τῷ ἐχορηγήθη θέσις λίαν ἱκανοποιοῦσα αὐτόν, Ἐπιθεωρητοῦ τῶν ἐγχωρίων Σιδηροδρόμων, εἰς ἣν, μετὰ ταῦτα, καὶ ἀνωτέρω ἐπροβιβάσθη· ἡ δ' ὑγεία του ἐντελῶς ἐπανῆλθε.

Τῇ 30ῃ Αὐγούστου ἐπορεύθην εἰς Lichterfelde, εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Στρατιωτικοῦ Σχολείου, ὅ, ὡς ἓν τῶν ἀξιολογωτάτων τῆς Γερμανίας, ἠθέλησα νὰ γνωρίσω, διότι, περιέχον 800 μαθητάς, εἶχε λάβῃ, ἔνθα ἱδρύθη, μετὰ τῶν ἐξαρτημάτων του, σχεδὸν διαστάσεις πόλεως. Ἐπὶ τῆς ἐπιστροφῆς μου δὲ ἀνέγνων, κατὰ τύχην, εἰς ἐφημερίδα, περὶ ἀγνώστου ἄλλως τε ἐπιπλοπωλείου, καί, ἐκεῖ διευθυνθείς, ἐπρομηθεύθην πάντα τὰ τῆς νέας μου ἀποκαταστάσεως, ὥστε, ὅτε ἐπανῆλθον αἱ θυγατέρες μου, εὗρον αὐτὴν ἐντελῶς κατηρτισμένην. Συνωδεύοντο δ' ὑπὸ τῆς Λουκίας.

Ἐπιστρέφουσα δ' εἰς Βουκουρέστιον, παρέμεινε τότε παρ' ἡμῖν, ἐπ' ὀλίγας ἡμέρας, ἡ νύμφη μου Δώρα μετὰ τῆς μικρᾶς, ἐννεαετοῦς τότε Ἕλλης, ἥτις, δι' ὅλου τοῦ θέρους, εἶχε μείνῃ παρὰ τῇ μάμμῃ της, ἐν Βεισβάδεν, καὶ ἧς ἐθαύμασα τὴν παιδικὴν εὐφυΐαν. Πολλάκις τὸ πρωΐ, ὅταν ἤρχετο πρὸς ἐμέ, μ' ἐχαιρέτα δι' αὐτοσχεδίων στίχων γερμανικῶν (διότι τὴν γερμανικὴν τότε μόνον ὡμίλει), καί, ὁσάκις τὴν ἐπροκάλουν, ηὐτοσχεδίαζε, μετὰ τῆς μεγίστης εὐκολίας, ἐμμέτρως, ἢ μύθους, ἢ ἄλλα τινά.

Κατ' ἀρχὰς Ὀκτωβρίου ἔλαβον ἐξ Ἀθηνῶν δίπλωμα Ἐπιτίμου Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, ἐνεργείᾳ, ὡς ὑπώπτευσα, τοῦ πρὸ ἑνὸς ἔτους ἐπισκεφθέντός με συναδέλφου μου κ. Χρηστομάνου, ὅστις εἶχεν ἐκπλαγῆ, ὅταν, ἐρωτήσας μέ, ἤκουσεν, ὅτι δὲν μοὶ ἐδόθη ποτὲ οὗτος ὁ τίτλος, ἐν ᾧ, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ Πανεπιστημίου, μετὰ τὴν μακράν μου καθηγεσίαν, ἀπὸ τοῦ 1843 μέχρι τοῦ 1867, ἀπερχόμενος τοῦ Πανεπιστημίου, αὐτοδικαίως ἔπρεπε νὰ τὸν ἔχω.

Ἡ ὑπόθεσις τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς τῆς Ἑλλάδος ἐχώρει βραδύτατα, καὶ διὰ τὴν μεγίστην μὲν δολιότητα καὶ τὰς ἐκ προθέσεως ἀναβολὰς τῶν Τούρκων, ἀλλ', ὡς καὶ ὑπὸ πλείστων τῶν συναδέλφων μου, καὶ ἐν τῷ Γερμανικῷ Ὑπουργείῳ μοὶ παρετη-

ρεῖτο, προσέτι καὶ ἐξ ἀδεξιότητος ἡμῶν, βοηθούσης τὰ Τουρκικὰ τεχνάσματα. Οὕτω, μοὶ ἔλεγον, καὶ ἐγὼ δὲν ἔλειπον ἀναφέρων ταῦτα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ὅτι ἀφρόνως ἐπράξαμεν ἐπὶ μακρὸν ἐπιμένοντες, πρὶν ἢ ὁρισθῇ ἡ ὁριστικὴ γραμμή, νὰ λυθῇ πρῶτον τὸ ζήτημα τῆς **ἀρχῆς,** καθ' ἣν θὰ ὡρίζετο, ἐν ᾧ, πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν εἴχομεν τὸ δίκαιον ἀναμφισβήτητον ὑπὲρ ἡμῶν· ἔπειτα δέ, ὅτε τῆς ἀξιώσεως ταύτης ἀπέστημεν, ἐπεμένομεν νὰ μὴ προτείνωμεν τὰς ἡμετέρας ἀπαιτήσεις, ἀλλὰ νὰ θέλωμεν πρῶτοι νὰ προτείνωσιν οἱ Τοῦρκοι, ὥστε ὁ χρόνος παρήρχετο, καὶ πάντες διετίθεντο χλιαρώτεροι πρὸς ἡμᾶς.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου ἀπεβίωσεν ὁ Ὑπουργὸς τῶν Εξωτερικῶν κ. Bulow, ὅστις, καὶ διὰ τὴν ἱκανότητά του γενικῶς ἐξετιμᾶτο, καὶ διὰ τὸν ἔντιμον χαρακτῆρά του ἦν πᾶσιν ἀγαπητός, εἰς ἐμέ, διὰ τὰς Ἑλληνικὰς συμπαθείας του καὶ τὴν πρὸς ἐμὲ φιλοφροσύνην του, ἡ στέρησίς του ἦν λίαν ἐπαισθητή. Παρευρέθην δ' εἰς τὴν κηδείαν του, εἰς ἣν παρῆσαν καὶ ἓξ αὐτοῦ υἱοί. Ὅτε δ' ἐμέλλομεν νὰ ἐξέλθωμεν τῆς ἐκκλησίας, ὁ Αὐτοκράτωρ, προσελθὼν εἰς τὴν χήραν αὐτοῦ, ἐφίλησε τὴν χεῖρά της.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ὁ τὴν ***Ἑστίαν*** ἐκδίδων κ. Διομήδης ἐξ Ἀθηνῶν, μοὶ ἔγραψε προτείνων μοι νὰ μεταφράσω, διὰ τὸ περιοδικόν του, τὸ δίτομον Γαλλικὸν μυθιστόρημα «***Ἄνευ οἰκογενείας***» τοῦ Μαλέτου, ἀντὶ τῆς ἀντιμισθίας, ἥτις ἦν ὡρισμένη διὰ τὴν Ἑστίαν. Τοῦτο καὶ ἔπραξα. Ἀποσυρθέντος δ' ἔπειτα τοῦ ἀρχισυντάκτου, μοὶ ἐδόθησαν, ὡς ἀμοιβή, σώματα τοῦ περιοδικοῦ, ἅτινα ἔμειναν ἀπώλητα.

Κατὰ προτροπὴν φίλων, ἔδωκα τὴν ἐκδοθεῖσαν μετάφρασιν τῶν Λ'. εἰς τὸν διευθυντὴν τῶν ἐν Βερολίνῳ δημοσίων θεάτρων κ. Hülsen, ἵνα ἐξετάσῃ, ἂν θὰ ἐγίνετο δεκτὴ εἰς παράστασιν εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν θέατρον. Ἀλλ', ἀφ' οὗ ἐπὶ μακρὸν τὴν ἐκράτησε, μοὶ τὴν ἐπέστρεψε, γράψας μοι ὅτι τὸ ἔργον ἐκτιμᾷ μέν, ὡς ἄριστον καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ δὲν θεωρεῖ κατάλληλον διὰ τὸ κοινὸν τοῦ Βερολίνου, μοὶ ἀρεσκόμενον εἰς κλασικὰ ἀντικείμενα! Ἀκριβῶς δὲ τὸ αὐτὸ μοὶ ἔγραψε μετὰ 7 ἔτη καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ κόμης Hochberg. Παρεστάθη δὲ τὸ δρᾶμα ἐν Schwerin, ὅπου δὲν τὸ

εἶχον δώση ἐπὶ τῆς ἀπουσίας μου εἰς Ἑλλάδα κατὰ τὸ ἔτος 1885.

Κατὰ τὸν Νοέμβριον ἐπεδήμησεν εἰς Βερολῖνον ἡ κυρία Ῥιστόρη, γενικὸν προκαλοῦσα ἐνθουσιασμόν. Καὶ μετὰ χαρᾶς μὲν τὴν ἐπανεῖδον καὶ τὴν ἐπεσκέφθην, καὶ ἐκείνης ἕνεκα ἐπορεύθην καὶ εἰς τὸ Θέατρον, ὃ ἄλλως δὲν ἔπραττον. Ἀλλ' ἴσως ἕνεκα τῆς ψυχικῆς διαθέσεως, εἰς ἣν διετέλουν, δὲν ἐδυνήθην, ὑποκρινομένην τὴν Μαρίαν Ἀντουανέτταν, νὰ τὴν ἐκτιμήσω, ὡς ἄλλοτε.

Ὁ ἐν Λειψίᾳ Φρειδ. Βιλχέλμ μοὶ ἔγραψε ζητήσας μοι πραγματείαν τινὰ περὶ τῆς προφορᾶς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Εὑρὼν ὅμως, ἣν τῷ ἔπεμψα, λίαν ἐκτενῆ, ἐξέδοτο εἰς ἰδιαίτερον φυλλάδιον, οὗ ἔπειτα καὶ δευτέραν ἐκτενεστέραν ἐδημοσίευσεν ἔκδοσιν, ἀμφοτέρας ἀπολύτως εἰς ὄφελός του. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πολὺ δὲν ἐμερίμνησε περὶ τῆς διαδόσεως τοῦ ἔργου, τὸ μετά τινα ἔτη εὐφυέστατον μέν, ἀλλ' ἐπ' αὐτῶν ἀπολύτως στηριζόμενον καὶ τριπλασίως ὀγκωδέστερον σύγγραμμα τοῦ Ἐδ. Ἔγγελ, ἐξελήφθη καὶ ἐξετιμήθη γενικῶς, ὡς πρωτότυπον.

Καιρίως ἐθλίβην ἀπολέσας ἐν Δεκεμβρίῳ καλὸν φίλον, τὸν ἄρτι διορισθέντα Πρέσβυν τῆς Γερμανίας εἰς Βουκουρέστιον, ἀλλὰ μὴ προφθάσαντα ν' ἀπέλθῃ εἰς τὴν θέσιν του, κ. Jarmund. Ἐν ταὐτῷ δέ, διὰ λόγους ὑγείας, παραιτηθείς, ἀνεχώρει ἐκ Βερολίνου ὁ Πρέσβυς τῆς Γαλλίας, κ. St Vallier, οὗ τότε ἐγνώρισα καὶ τοὺς εἰς ἐπίσκεψίν του ἐλθόντας ἀξιολόγους γονεῖς του.

1880.

Ὁ χρόνος παρήρχετο καὶ τῶν ἑλληνικῶν συνόρων τὸ ζήτημα ἔμενε στάσιμον, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον διαφεῦγον τῶν Δυνάμεων τὸ ἐνδιαφέρον.

Ἐν μιᾷ τῶν ἑσπερινῶν συναναστροφῶν τοῦ Πρ. Ῥαδζιβίλ, πλησιάσας με ὁ Αὐτοκράτωρ, μοὶ εἶπεν ὅτι μετὰ λύπης βλέπει μὴ περατουμένην ἔτι τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, εἰς ὃ τῷ ἀπεκρίθην ὅτι πταίει ὁ γείτων μου, δείξας τὸν παριστάμενόν μοι Ῥαδουλᾶν,

Πρέσβυν τῆς Τουρκίας. Ἐτηλεγράφησα δ' εἰς Ἀθήνας, προτροπῇ καὶ τοῦ Ἄγγλου Πρέσβεως, νὰ σπεύσωσιν εἰς τὸν διορισμὸν τῶν ἐκ μέρους ἡμῶν ὁροθετῶν. Ἀλλ' ἔλαβον εἰς ἀπάντησιν, ὅτι ὁ ὑπουργὸς κ. Δεληγιάννης, ἀπ' ἐναντίας πασῶν τούτων τῶν προτροπῶν, δὲν συγκατετίθετο εἰς τὸν διορισμόν.

Ἐκ Περγάμου, εἰς ἧς τὴν ἀνασκαφὴν ἴσως συνετέλεσε καὶ ἡ πρὸς τὸν Κούρτιον παρατήρησίς μου, ὡς πρὸς τὸ πρῶτον ἐκεῖ εὑρεθὲν ἀνάγλυφον, εἶχον ἐν τούτοις πλεῖστα κομισθῇ γλυπτὰ ἀριστοτεχνήματα τῆς πρώτης τῶν Διαδόχων ἐποχῆς, εἰς ἅ, πιθανὸν θεωρῶ ὅτι εἰργάσθη καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ Πραξιτέλους. Ταῦτα ἐκίνουν τὸν γενικὸν θαυμασμὸν πάντων τῶν εἰδημόνων. Ἓν ἐκ τῶν μειζόνων αὐτῶν τεμαχίων, παριστῶν γυναῖκα ἐπὶ λέοντος ὠχουμένην, εἶχεν εὕρῃ, πρὸ ἐτῶν, ὁ ἐκεῖ Γερμανὸς ἀρχιτέκτων κ. Humann, καὶ δωρήσῃ αὐτὸ τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικῷ Συλλόγῳ τῶν Γραμμάτων, πρὶν ἢ ὑποπτεύσῃ τίνας ἄλλους θησαυροὺς ἔκρυπτεν ἡ γῆ, ἐφ' ἧς ἦν ἐῤῥιμμένον ἐκεῖνο. Τοῦτο μαθών, ἔσπευσα, ἀπ' ἐμαυτοῦ καὶ ἄνευ τινὸς προτροπῆς, νὰ γράψω εἰς τοὺς ἐπισημοτάτους τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁμογενῶν, ὡς εἰς τὴν Α. Π. τὸν Πατριάρχην, εἰς τὸν Ἀλ. Καραθεοδωρῆν, εἰς τὸν Καλλιάδην καὶ εἰς τὸν Στ. Ἀριστάρχην, ὅτι θ' ἀπεδείκνυον εὐγενῆ καὶ πεφωτισμένην ἐκτίμησιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ συμφέροντος, ἂν ἐδώρουν καὶ τὸ αὐτοῖς ἀνῆκον τεμάχιον τοῦτο πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ὅλης σειρᾶς. Μεθ' ἱκανὰς δ' ἀντιλογίας, ὑπερίσχυσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ ἄποψις αὕτη, ὡς ἀφορῶσα τὸ ὑπέρτατον τῆς τέχνης συμφέρον, καὶ τὸ καλλιτέχνημα ἐστάλη, πρὸς μεγάλην χαρὰν καὶ εὐγνωμοσύνην τῶν ἐν Γερμανίᾳ ἀρχῶν. Ὁ Πρ. Βίσμαρκ, εἰς διπλωματικὸν γεῦμά του διὰ τὰ γενέθλια τοῦ Αὐτοκράτορος, δὶς μὲ ηὐχαρίστησε διὰ τοῦτο.

Κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον εἰς τοῦ Κόμητος Stolberg (Wenigerode) ἐδόθη ὡραία παράστασις δύω κωμῳδιῶν (Glückstein καὶ das Schwert von Damokles), ἐν αἷς ἰδίως διέπρεψεν ἡ γραία Pesse Hatzeld, ἡ ἐκ Βιέννης.

Ἐκ Παρισίων ὁ Ἰουδαῖος ἐκδότης Calman Lévy, ὃν μοὶ ἐσύστησαν τινὲς τῶν ἐν Βερολίνῳ ὁμογενῶν του, μοὶ ἔγραψεν,

ὅτι δέχεται νὰ ἐκδώσῃ ἕνα τόμον γαλλικῶν μεταφράσεων τῶν Διηγημάτων μου· καὶ ἔπραξε τοῦτο, χωρὶς ἐγώ, οὔτε τότε, οὔτε ἄλλοτε νὰ ζητήσω, ἢ λάβω, ὑλικόν τι ὄφελος τῆς ἐργασίας μου, διότι ποτὲ δὲν εἶχον τὴν οἴησιν, ὅτι οἱ ἐκδόται θὰ ἐκέρδιζόν τι ἐξ αὐτῆς. Μόνην δ' ἐξαίρεσιν ἀπετέλει ἡ ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, διότι καὶ τὴν σύνταξιν καὶ τὴν ἀμοιβὴν αὐτῆς αὐτὸς ὁ π. Κάλβαρης μοὶ εἶχεν ὑποσχεθῆ, συμβληθεὶς μετ' ἐμοῦ.

Ἐπιδημούντων τότε εἰς Βερολῖνον τοῦ Στρατηγοῦ Κορωναίου, τοῦ δικηγόρου Εὐκλείδου καὶ τῶν κυρίων Τσανετοπούλου καὶ Πολίτου, ἐζήτησα παρὰ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης ἄδειαν καὶ συνεπεσκέφθην μετ' αὐτῶν λεπτομερῶς τὰς ἀξιολόγους Φυλακὰς τοῦ Pletzensplaz καὶ μετὰ ταῦτα καὶ τὰς τῶν ὀλιγοποίνων ἐν Mohabit, εὐχηθεὶς νὰ εὐτυχήσωμέν ποτε καὶ ἐν Ἑλλάδι νὰ ἔχωμεν τοιαύταις ὁμοίας, καὶ τοῦτο ἰδίως συστήσας εἰς τὸν κ. Ζηνόπουλον, εἰς οὗ τὴν νοημοσύνην καὶ τὸ πολιτικὸν μέλλον εἶχον μεγάλην ἐμπιστοσύνην.

Εἰς τὴν γενικὴν συνεδρίασιν τῆς Ἀκαδημίας, εἰς ἣν πάντοτε, καθ' ὃ ἀντεπιστέλλων, παρεκαθήμην, εἶχον τὴν φορὰν ταύτην τὴν εὐτυχίαν ν' ἀκούσω ὁμιλούντων τοῦ Δρόϋσεν καὶ τοῦ Μόμσεν.

Ἐπιμελήτριαν τῶν θυγατέρων μου εἴχομεν, κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, συστάσει τῆς κυρίας Μοργενστέρν, τὴν κυρίαν Brause, κυρίαν ἐμβριθῆ καὶ λογίαν, ἣν ἠγαπῶμεν πολύ, αἱ θυγατέρες μου δ', οὐχ ἧττον καὶ τὸν ἄσχημον μέν, ἀλλὰ νοήμονα κύνα της Truwalk. Εἰς τοῦ γαμβροῦ αὐτῆς, κ. Baur, Ταγματάρχου ἐν Φραγκοφόρτῃ ἐπὶ τοῦ Ὄδερ, προσκληθέντες, μετέβημεν καὶ διενυκτερεύσαμεν, καὶ ὑπὸ τὴν φιλόφρονα αὐτοῦ ὁδηγίαν ἐπεσκέφθημεν τοὺς περιπάτους καὶ τὸ Θέατρον· τῇ δ' ἐπιούσῃ, ἅμα ἐξυπνήσαμεν, μᾶς ἐχαιρέτισεν ἐκ τῆς αὐλῆς ἡ στρατιωτικὴ μουσική, προσελθοῦσα ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐπὶ τοῦ πολέμου διακριθέντος ἀρχηγοῦ αὐτῆς, ὃν καὶ αὐτὸς ὁ Αὐτοκράτωρ διέκρινε καὶ ἠγάπα. Τοῦτον, μετὰ τὴν γενομένην ἡμῖν τιμήν, προσεκαλέσαμεν ἄνω καὶ ἔπιε, μεθ' ἡμῶν, τὸν καφέ του.

Εἷς δ' ἐκ τῶν συνδαιτυμόνων τοῦ δείπνου τῆς προτεραίας, ὁ κ. Kette, ἐπισκεφθείς με αὖθις, μοὶ ἔφερε καὶ μοὶ ἐδωρήσατο

ἕν ἔμμετρον δρᾶμά του, ἐπιγραφόμενον Caroline Proctli.

Τῇ 20 Μαρτίου (5 Ἀπριλίου) ἀπεβίωσεν ὁ πρὸ ἐτῶν ἐκ μαλακύνσεως τοῦ ἐγκεφάλου πάσχων ἀδελφὸς τοῦ Γενικοῦ ἡμῶν Προξένου, Ἀδόλφος Σοβερνχάϊμ, οὗ ἡ σύζυγος, Ἄννα (θυγάτηρ Magnus, τοῦ προϊσταμένου τῶν Ἰουδαίων τοῦ Βερολίνου), ἐνυμφεύθη μετὰ ταῦτα τὸν Εὐγένιον Λάνδαου, ἀποτελέσασα οἰκίαν πρὸς ἐμὲ πάντοτε φιλοξενωτάτην.

Τότε ἦν, μεταξὺ τῶν ἐν Βερολίνῳ σπουδαζόντων, ὁ καὶ ἰατρὸς κ. Λάμπρος, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐμερίμνησα τὸ κατὰ δύναμιν, συστήσας αὐτόν, ἐπὶ τῶν ἐξετάσεών του ἰδίως, εἰς τὸν καθηγητὴν τῆς Χημείας κ. Hofmann, καὶ εἰς τὸν κ. Ράδοβιτς, καὶ παρ' ἀμφοτέρων ἔλαβον ὑποσχέσεις ὑπὲρ αὐτοῦ.

Τῇ δὲ 27)8 Ἀπριλίου ἐτηλεγράφησα εἰς Ἀθήνας, συγχαρεὶς τὴν Α. Μ. τὴν Βασίλισσαν, δι' ἣν ἔτεκε θυγατέρα, ἥτις ὅμως ἀπεβίωσε μετὰ ταῦτα.

Εἰς τὸ Γυμνάσιον τοῦ Φρειδερίκου προσκληθείς, παρευρέθην εἰς τὴν Ἑλληνικὴν παράστασιν τοῦ Αἴαντος, ἧς ὅμως μικρὰ ἐνόησα, τῆς ἀπαγγελίας κατὰ τὴν ἐράσμιον προφορὰν γενομένης. Οἱ χοροὶ δ' ἔψαλον κατὰ τὴν ἀξιόλογον μουσικὴν τοῦ Bellermann.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἡ Κόμησσα Schleinitz, ἣν ἐπεσκέφθην, μ' ἔφερεν εἰς πρόσγειον εὐρεῖαν αἴθουσαν τῆς οἰκίας της, μεταβεβλημένην εἰς πλούσιον ζωγραφικῆς ἐργαστήριον, καὶ μοὶ ἐξήγησεν ὅτι, ὁσάκις ἔρχεται ἐκ Μονάχου ὁ ἐπίσημος καλλιτέχνης Λεμβάχ, τὸν φιλοξενεῖ παρ' ἑαυτῇ, μέρος τῆς ὑπουργικῆς οἰκίας οὕτως μεταρρυθμίζουσα καὶ πολλὰ ἀριστουργήματα εἶδον ἐκεῖ.

Ὁ νέος ἑλληνομαθὴς Ὄθων Ἔλλισσεν, υἱὸς τοῦ ποτὲ μεταφράσαντος τὸν Αὐθέντην τοῦ Μωρέως, μ' ἐπεσκέφθη κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καὶ ἐδείπνησε παρ' ἡμῖν. Οὗτος δέ, μετὰ ταῦτα, μετέφρασεν εἰς τὴν Γερμανικὴν πολλὰ τῶν ποιημάτων μου.

Ἐγνωρίσθην δὲ τότε καὶ μετὰ τοῦ Lhürsen, ὅστις ἐν Σμύρνῃ Πρόξενος ὢν τῆς Γερμανίας, ἔδωκε πρῶτος τῷ Hamann ἀφορμὴν νὰ εὕρῃ τὰς Περγαμινὰς γλυφάς. Ἡ δὲ κυρία Lhürsen διέπρεπεν ἐπὶ χάριτι καὶ εὐφυΐᾳ ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

Τὸ ἔαρ τοῦτο ἦν περίεργον καὶ χαρακτηριστικὸν διὰ τὰ μέρη ταῦτα τῆς Γερμανίας ὑπὸ μετεωρολογικὴν ἔποψιν. Ἐν ᾧ τῇ 3)15 Ἀπριλίου τὸ θερμόμετρον εἶχεν ἀναβῆ εἰς 18° Ρεωμύρου, τῇ 17)29 ἔπεσε χιών.

Ἐπεσκέφθην δὲ δύω ἐκθέσεις, μίαν κυνῶν ὑπὲρ τοὺς χιλίους, ὧν τινες, κυνάρια μάλιστα, σπάνια διὰ τὴν τρίχωσιν καὶ τὸ χρῶμα, ἐτιμῶντο 20,000 Μαρκῶν, περίπου τρισμυρίων δραχμῶν ἕκαστον. Ἡ δ' ἑτέρα ἦν ἰχθυολογικὴ καὶ ἁλιευτική, καὶ εἰς αὐτήν, προσκληθεῖσα καὶ ἡ Ἑλλάς, δὲν μετέσχε, διότι ὀλίγοι παρ' ἡμῖν ἦσαν οἱ ἐννοοῦντες ὅτι, πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ μέλλοντος, ὃ ἐπιδιώκει, πρέπει νὰ δράττηται περιστάσεως, ἵνα ἑλκύῃ τῶν ἐθνῶν τὴν προσοχὴν καὶ τὴν ὑπόληψιν.

Ἐπί τινα χρόνον ἐδέχθημεν καὶ ἐφιλοξενήσαμεν παρ' ἡμῖν τὴν 15ετῆ ὡραίαν Ἔλμαν Bruce, θυγατέρα τῆς Jane, θυγατρὸς τῆς φιλτάτης ἀδελφῆς μου Ραλοῦς Σκήν, ἐν Δρέσδῃ σπουδάζουσαν.

Εἰς τῆς κυρίας Hohenhausen εἶχον γνωρίσῃ, πρό τινος, τὴν νέαν Hackesthal, γράφουσαν πεζὰ δράματα. Ἓν τούτων, διδαδαχθὲν εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν θέατρον, κατεκρίθη καὶ ἀπερρίφθη, ἀλλ' ἀδίκως, ὡς ἐγὼ εὗρον, ὅτε ἀνέγνων αὐτά, δι' ὃ καί, ἵνα ἐκφράσω τὴν δικαιοσύνην, ἣν ἀπέδιδον εἰς τὴν φιλότιμον νέαν, ἐπεσκέφθην αὐτὴν ἐπανειλημμένως παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ της. Παραδόξως ὅμως ἡ προσπάθειά μου φαίνεται ὅτι παρεξηγήθη· δι' ὃ καὶ κατὰ τὸ Πάσχα, ἐπισκεφθεὶς αὐτὴν αὖθις, ἠναγκάσθην νὰ τῇ ἐξηγήσω, ὅτι ὅλως φιλικὰ καὶ πεζικὰ ἔτρεφον πρὸς αὐτὴν αἰσθήματα, ὡς καὶ πατρός, ἢ καὶ πάππου εἶχον, ὡς πρὸς αὐτήν, ἡλικίαν. Ἔκτοτε δ' ἐνόμισα περιττὸν νὰ ἐπαναλάβω τὰς ἐπισκέψεις μου.

Λήγοντος τοῦ Ἀπριλίου προσεκλήθην εἰς δεῖπνον τριάκοντα συνδαιτυμόνων ἐν τῷ Ζωολογικῷ Κήπῳ, εἰς τιμὴν διδόμενον τοῦ κ. Hamann, εὑρέτου τῶν Περγαμικῶν ἀρχαιοτήτων. Εἰς αὐτὸ δ' ἐν ἄλλοις, ὡμίλησεν εὐγλωττότατα ὁ μυθιστοριογράφος Ἀουερβάχ.

Τῇ 15)27 δὲ Μαΐου ἔφθασεν εἰς Βερολῖνον ἡ Βασίλισσα ἡμῶν μετὰ τῶν Ἡγεμονίδων Ἀλεξάνδρας καὶ Μαρίας καὶ τῶν

ἄλλων παιδίων, τοῦ Βασιλέως ὄντος ἐν Παρισίοις· καὶ εἰς τὸ Βασιλικὸν πρόγευμα προσεκλήθην μετὰ τῶν θυγατέρων μου, καὶ τοῦ Ῥώσσου Πρέσβεως Σαβούρωφ. Ἐν ᾧ δ᾽ ἐπρογευόμεθα, ἀνηγγέλθη ἐπίσκεψις τῆς Ἡγεμονίδος τοῦ Φρειδερίκου Καρόλου, καὶ ἡ Βασίλισσα ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὴν μακροτάτην ἐπίσκεψίν της. Μετὰ ταῦτα δ᾽ εἰς τὴν Α. Μ. ἐξέθηκα τὰς θεωρίας μου περὶ τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς, ἣν ἔπρεπε νὰ ἐπιδιώξωμεν, καὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἐν ἄλλοις καὶ τῆς οἰκονομικῆς, ἥτις εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐσύμφερεν. Ἐθαύμαζον δ᾽ ἀκούων τῆς Ἀνάσσης ἡμῶν ἐμβριθέστατα ἀντιλαμβανομένης τῶν σπουδαίων τούτων ζητημάτων.

Ἀπῆλθε δ᾽ εἰς Πετρούπολιν ἡ Α. Μ. τῇ ἐπαύριον τὸ ἑσπέρας, ἀναθεῖσα εἰς ἐμὲ τὴν μέριμναν τοῦ νὰ πέμψω τὰς Ἡγεμονίδας μετὰ τῆς παιδαγωγοῦ αὐτῶν, Κομήσσης v. den Gröben διὰ Κεὶλ εἰς Κοπεγχάγην.

Τῇ 17)29 Μαΐου λοιπὸν εἰς τὰς 9 τὸ πρωῒ μετέβην εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν Ξενοδοχεῖον (Kaïserhof), ὅπου διέμενον τὰ Βασιλικὰ παιδία. Ἐπειδὴ δ᾽ ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦν ἡ τῆς μεγάλης ἐπιθεωρήσεως εἰς τὰ πέριξ τοῦ Βερολίνου, εἰς ἣν πάντες οἱ κάτοικοι τῆς πρωτευούσης μετὰ σπουδῆς συνέρρεον, ἠρώτησα τὴν Ἡγεμονόπαιδα Ἀλεξάνδραν, ἂν δὲν ἐπεθύμει καὶ ἐκείνη νὰ ἴδῃ τὴν ἀξιοθέατον τῷ ὄντι παράταξιν, καθ᾽ ὅσον μόνον μετὰ μεσημβρίαν ἐπρόκειτο ν᾽ ἀναχωρήσωσι. Καὶ ἡ μὲν χαρίεσσα βασιλόπαις εἶχε μεγάλην ἐπιθυμίαν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ παιδαγωγὸς αὐτῆς, κόμησσα Gröben, οὐδόλως ἀντέτεινε, διέταξα ἐγὼ νὰ προσέλθῃ μία τῶν εἰς διάθεσιν τῆς Βασιλίσσης τεθειμένων βασιλικῶν ἁμαξῶν, ἵνα μᾶς παραλάβῃ. Ὁ ὑπηρέτης ὅμως, ἐπανελθών, ἀνήγγειλεν ὅτι βασιλικαὶ ἅμαξαι δὲν ὑπῆρχον πλέον εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, διότι, ἐπὶ τῆς ἀναχωρήσεως τῆς Βασιλίσσης εἶχε νομισθῇ ὅτι συναπῆλθε πᾶσα ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια. Τότε ἔπεμψα εἰς τὰ πέριξ ἁμαξοστάσια, δοὺς τὴν ἐντολὴν νὰ ἐνοικιασθῇ ἀμέσως μία τῶν εὐπρεπεστέρων ἁμαξῶν· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν, μετ᾽ οὐ πολύ, μοὶ ἀνηγγέλθη, ὅτι ἅμαξαι πρὸς ἐνοικίασιν πλέον δὲν ἔμενον, διότι πᾶσαι ἦσαν ἀπὸ τῆς αὐγῆς ἤδη εἰς τὸ Πεδίον τοῦ Ἄρεως.

Τοῦτο ἦν δυσάρεστον. Ἐκ τοῦ ἐξώστου δὲ ἰδών, μεταξὺ τῶν ἀγοραίων ἁμαξῶν, μίαν ἔχουσαν κατ᾿ ἐξαίρεσιν δύω ἵππους, ἠρώτησα τὴν Βασιλόπαιδα, ἣν ἔβλεπον θλιβομένην, ἂν θὰ συγκατένευε νὰ ἐπιβῇ αὐτῆς. Μοὶ ἀπήντησε δ᾿ ὅτι ἦν προθυμωτάτη, ἂν τὸ ἐπέτρεπεν ἡ κυρία Gröben. Ἀπέτεινα λοιπὸν τὴν πρότασιν εἰς αὐτήν, εἰπὼν ὅτι, διὰ τῆς πόλεως, οὔσης ἤδη σχεδὸν ἐρήμου, θὰ διεβαίνομεν ἄγνωστοι καὶ ἀπαρατήρητοι· εἰς δὲ τὸ Πεδίον τῆς Ἐπιθεωρήσεως ὅτι εἰσὶν ἤδη αἱ θυγατέρες μου, καὶ ἡ Ἡγεμονὶς μετὰ τῆς κυρίας Gröben θέλει ἀμέσως ἐκεῖ μεταβῇ εἰς τὴν ἡμετέραν ἅμαξαν.

Οὕτως ἀπεφασίσθη καὶ οὕτως ἔγινε, τῆς μικρᾶς Ἡγεμονίδος Μαρίας, μὴ συμπαραληφθείσης. Εἰς τὸ Πεδίον τῆς Ἐπιθεωρήσεως ὅμως, ὅταν ἐφθάσαμεν, ἐκωλύθημεν ὑπὸ τῶν σκοπῶν νὰ προχωρήσωμεν περαιτέρω, διότι ἡ εἴσοδος ἀπηγορεύετο εἰς τὰς ἀγοραίας ἁμάξας. Τότε, καλέσας πλησίον ἕνα τῶν ὑπαστυνόμων· ἐκεῖ που ἱστάμενον, τῷ εἶπον τίς εἶμαι, καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ εἴπῃ εἰς τὸν Γενικὸν Διευθυντὴν τῆς Ἀστυνομίας, τὸν ἐν τῇ Κυβερνήσει σχεδὸν θέσιν ὑπουργοῦ κατέχοντα κ. Μαδάην, ὅτι ἐπιθυμῶ νὰ τῷ ὁμιλήσω. Εἰς αὐτὸν δ᾿ ἔφιππον προσελθόντα, εἶπον ὅτι ἔχω μετ᾿ ἐμοῦ τὴν θυγατέρα τοῦ Βασιλέως ἡμῶν, καὶ τῷ ἐξήγησα τὴν περίστασιν· τότε αὐτὸς μᾶς ἔδωκεν ἕνα ἀξιωματικόν, ὅστις μᾶς συνώδευσε, καὶ εὑρὼν εὐκόλως τὴν ἡμετέραν ἅμαξαν, μετεβίβασα εἰς αὐτὴν τὴν Ἡγεμονίδα μετὰ τῆς παιδαγωγοῦ της, ἐγὼ δ᾿ ἐκάθησα παρὰ τῷ ἁμαξηλάτῃ.

Ἀλλὰ μετ᾿ ὀλίγον, κατ᾿ ἐπιθυμίαν τῆς Ἡγεμονίδος Ἀλεξάνδρας, κατέβημεν, ἵνα πεζοὶ καὶ πλησίον ἰδῶμεν καλήτερον τὰ καθέκαστα. Ἐπειδὴ δ᾿ ἐν ᾧ ἤμεθα ἐν μέσῳ τοῦ πλήθους, μᾶς εἶδεν ὁ Αὐτοκράτωρ, ἔφιππος ὤν, καὶ ἐλθὼν πρὸς ἡμᾶς μετὰ πάσης τῆς συνοδείας του, προσωμίλησε τὴν Βασιλόπαιδα, καὶ μᾶς εἶπε νὰ τὸν παρακολουθήσωμεν, καὶ νὰ ἰδῶμεν καλήτερα· ὁ δὲ Διάδοχος μοὶ εἶπεν ὅτι, ἂν εἶχον εἰδοποιήσῃ ὅτι ἡ Βασιλόπαις ἔμεινε καὶ ἤθελε νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἐπιθεώρησιν, θὰ τῇ ἐστέλλετο ἅμαξα καὶ συνοδεία.

Ἀλλὰ τοσοῦτο πλῆθος εἶχε παρακολουθήση τὸν Αὐτοκράτορα, καὶ ἅμαξαι ἤρχισαν οὕτω νὰ μετακινῶνται κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν, ὥστε ἡ θέσις ἡμῶν ἀπέβαινεν ἐπικίνδυνος, καὶ δύσκολος ἡ ἀνεύρεσις τῆς ἁμάξης, ἀφ' ἧς εἴχομεν μακρυνθῇ καὶ ἀποκοπῇ. Ἰδὼν λοιπὸν ἐκεῖ πλησίον τὴν ἅμαξαν τῆς Κομήσσης Brühl, Μεγάλης Κυρίας τοῦ Διαδόχου, ἔσπευσα πρὸς αὐτήν, καὶ τὴν παρεκάλεσα νὰ δεχθῇ τὴν μικρὰν Βασιλόπαιδα μετὰ τῆς κυρίας Gröben. Τούτου δὲ γενομένου, ἐπέστρεψα μετὰ τῶν θυγατέρων μου, ὅπως ἐδυνήθην, εἰς τὸ ἡμέτερον ὄχημα. Τῇ 2 δὲ μ. μ. πάλιν μετὰ τῶν θυγατέρων μου, παρέλαβον τὰς Βασιλόπαιδας μετὰ τῆς Παιδαγωγοῦ καὶ τῆς εἰς ἐπίσκεψιν αὐτῶν ἐλθούσης κυρίας Ῥάδοβιτς, καὶ μετέβημεν εἰς ἐργαστήρια παιγνιδίων. Τῇ δὲ 4η μ. μ. συναπῆλθον μετὰ τῶν Βασιλικῶν παιδίων διὰ σιδηροδρόμου. Ἐπὶ τῆς ὁδοιπορίας δ' ἐνθυμοῦμαι ἀστεῖον παιδικὸν ἐπεισόδιον. Καθ' ὁδὸν ἠθέλησα νὰ προσφέρω εἰς τὰς μικρὰς Βασιλόπαιδας, πρὸς ἀναψυχὴν τινὰ γλυκύσματα, ἃ εἶχον λάβη μετ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἡ αὐστηρὰ παιδαγωγὸς ἀντέστη ἐπιμόνως, ἀγνοῶ διατί, καὶ μόνον ἐπέτρεψεν ἀνὰ ἓν νὰ λαμβάνῃ ἑκάστη, ὅτε ἀφικνούμεθα εἰς σταθμόν. Εἰς τὴν ἀνάγκην καὶ εἰς τὴν ἐπιτακτικὴν διάταξιν ἐνεδώκαμεν· ἀλλ' ἡ μικρὰ Ἡγεμονὶς συνεχῶς μὲ ἠρώτα, καὶ ἤνοιγε τὸ παράθυρον νὰ ἴδῃ, ἂν ἀπέχῃ ἔτι πολὺ ὁ Σταθμός. Τέλος δέ, ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς τὸν πρῶτον, τῇ προσήνεγκον πάλιν τὸ γλυκὺ κιβώτιον, καὶ δι' ἄκρων τοῦ ἀντίχειρος καὶ τοῦ λιχανοῦ, ὑπ' ὄψει τῆς παιδαγωγοῦ, ἔλαβεν ἓν ζαχαρικόν· ἀλλὰ διὰ τῶν τριῶν ἄλλων δακτύλων προσέλαβεν ἀφανῶς καὶ ἄλλα τρία ἢ τέσσαρα.

Κατὰ τὰς 8 τὸ ἑσπέρας εἰς τὸν Σταθμὸν ἐν Ἀμβούργῳ, μᾶς ἐδέχθη ὁ Πρόξενος κ. Γόρισσεν, ὃν τηλεγραφικῶς εἶχον εἰδοποιήση, καὶ μᾶς ὡδήγησεν εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τῆς ***Εὐρώπης,*** ὅπου καὶ προσκληθείς, συνεδείπνησε μεθ' ἡμῶν· ἐγὼ δ' ἐτηλεγράφησα περὶ τῆς ἀφίξεως εἴς τε τὸν Βασιλέα εἰς Παρισίους, καὶ εἰς τὴν Βασίλισσαν τῆς Δανίας εἰς Κοπεγχάγην.

Τὴν δ' ἐπομένην ἡμέραν, μετ' ἰδιαιτέρους μου περιπάτους καὶ ἀναγνώσεις, καὶ μετὰ τὸ πρόγευμα, δι' ἁμάξης, εἰς ἣν παρεκάθησε καὶ ὁ Πρόξενος, περιεφέραμεν τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν εἰς τὸν

λιμένα καὶ τὸν ὡραῖον τοῦ Ἀμβούργου Βοτανικὸν καὶ Ζωολογικὸν Κῆπον, ὅπου ἰδίως μεγάλως διεσκέδαζον τὴν εὔθυμον Βασιλόπαιδα οἱ ἄλλως ἄγνωστοι αὐτῇ Λάμαι, καὶ μ' ἠρώτα διατὶ τὴν πτύουσι. Γευματίσαντες περὶ μεσημβρίαν καὶ μετὰ τοῦ Προξένου, συμπροσκληθέντος, περὶ τὰς 2 ἀπήλθομεν, καὶ εἰς τὰς 5 ἀφίχθημεν εἰς Κείλ, καὶ κατελύσαμεν εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον Germania, καὶ περιήλθομεν εἶτα, μέρη τῆς πόλεως πεζοί. Τὸ δ' ἑσπέρας, ὅτε ἀπεσύρθην εἰς τὸ δωμάτιόν μου, ἀνέγνων ἣν εἶχον φέρη μετ' ἐμοῦ ἀρτίαν μετάφρασιν τοῦ Ναθὰν ὑπὸ Ἀφεντούλη. Κρίσεως δ' ἀπέσχον ἐπ' αὐτῆς, διότι καὶ ἐγὼ εἶχον μεταφράσῃ τὸ ἴδιον δρᾶμα.

Τῇ ἐπιούσῃ δ', ἀπὸ τῆς αὐγῆς, ἐπεσκέφθην τὸ πλοῖον, δι' οὗ ἔμελον ν' ἀπέλθωσιν αἱ Ἡγεμονόπαιδες, καὶ εἶπον τὰ δέοντα εἰς τὸν πλοίαρχον. Εἶτα δέ, ἀδείᾳ τῆς παιδαγωγοῦ, συνώδευσα τὴν μικρὰν Ἡγεμονόπαιδα εἰς ἄλλον περίπατον, πρὸς μέρη περὶ ὧν εἶχον ἀκούσῃ, ὅτι ἦσαν ἐκ τῶν περιέργων τῆς πόλεως, καὶ εἶτα εἰς ζαχαροπλαστεῖον, ἔνθα, ἀγοράσας, τῇ προσήνεγκον κίστην ζαχαρωτῶν. Ἐπέμεινεν ὅμως νὰ λάβω ἐγὼ τὴν ἀπαρχὴν αὐτῶν, διότι διϊσχυρίζετο ὅτι ὑπ' ἐμοῦ ἀγορασθέντα, ἦσαν κτῆμά μου. Τὰ ἐπίλοιπα δὲ ἐδέχθη εὐμενῶς, καὶ τὰ ἀπεκόμισε, νομίζω, ὡς λαθρεμπόριον.

Ὅτε δὲ περὶ τὰς 11 τὰς συνώδευσα εἰς τὴν ἐπιβίβασιν, βλέπων τινα σύννεφα εἰς τὸν οὐρανόν, ἠρώτησα τὸν πλοίαρχον, τὶ φρονεῖ περὶ τοῦ καιροῦ· μ' ἐβεβαίωσε δ' αὐτὸς ὅτι ἦτον εὔδιος ὁ ἄνεμος, καὶ ὅτι θὰ ἔχωσιν ἄριστον τὸν διάπλουν.

«Μὴ τὸν πιστεύῃς», μοὶ εἶπεν Ἑλληνιστὶ ἡ εἰς τὸν διάλογον τοῦτον παρευρισκομένη μικρὰ Ἀλεξάνδρα. «Αὐτοὶ οἱ θαλασσινοὶ πάντοτε αὐτό λέγουν. Τοὺς ἤκουσα πολλάκις, ὅταν ἤμουν μὲ τὸν πατέρα μου».

Ἀλλ' ὁ πλοίαρχος εἶχε δίκαιον. Τῷ ὄντι ὁ διάπλους των ὑπῆρξεν ἥσυχος, ὡς μοὶ ἐτηλεγραφήθη τῇ ἐπαύριον. Ἐγὼ δ' αὐθημερὸν ἐπέστρεψα καὶ ἤμην ἐν Βερολίνῳ περὶ τὰς 8 τὸ ἑσπέρας, καὶ τὴν ἐπαύριον συνώδευσα τὰς θυγατέρας μου εἰς μέγα πρόγευμα μετὰ χοροῦ εἰς τὸ ἀγροκήπιον τοῦ Bleichröder ἐν Charlottenburg.

Πληροφορηθεὶς ὅτι ὁ κ. Κεῖπερτ ἐτύπου χάρτην δεικνύοντα τὰ διάφορα προτεινόμενα νέα ὅρια διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀπῆλθον τῇ 21)2 Ἰουνίου πρὸς αὐτόν, καὶ τὸν ἔπεισα νὰ προσθέσῃ καὶ ἄλλην γράμμην, τὴν τῆς διαιρέσεως κατά τὸν ῥοῦν τῶν ὑδάτων. Λαβὼν δὲ τὸ σχέδιον τοῦ οὕτω συμπληρωθέντος χάρτου, τὸ ἀνταποκρινόμενον εἰς ἣν πρότασιν, ὡς μέλος τοῦ εὐρωπαϊκοῦ συμβουλίου, εἶχον ὑποβάλῃ καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν καὶ εἰς πολλὰ τῶν ἐπισήμων μελῶν αὐτοῦ, τὸ ἔδειξα διαφόροις τῶν συναδέλφων μου, οἷον τῷ Πρεσβευτῇ τῆς Γαλλίας κ. St Vallier, ὅστις μοὶ εἶπεν ὅτι ἐντελῶς ἐγκρίνει τὴν γνώμην μου, καὶ ἦν πρόθυμος νὰ τὴν ὑποστηρίξῃ, ἂν ἤθελε συγκροτηθῇ Συνέδριον πρὸς κανονισμὸν τῆς ἡμετέρας ὁροθεσίας. Ἐντελῶς δ' ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπείσθη καὶ ὁ φιλέλλην Πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας, Λόρδος Od. Russel. Δὲν τὸ ἠρνήθην δὲ καὶ εἰς τὸν τῆς Ἰταλίας, εἰ καὶ πληροφορηθεὶς ὅτι καὶ ὑπὸ πολλῶν τῷ ἀπεδίδετο, ὃ καὶ ἐτηλεγράφησα εἰς Ἀθήνας, δυσμενὴς διάθεσις, ὡς πρὸς τὴν προσάρτησιν τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι ὑπετίθετο ὅτι αὐτὴ ἐπωφθαλμία εἰς τῶν μερῶν ἐκείνων τὴν κτῆσιν. Ὁ Πρέσβυς τῆς Αὐστρίας (Suzenyi) μοὶ ἔδειξεν ἐπίσης καλὰς διαθέσεις, εἰ καὶ μὴ ἔχων γνῶσιν τῆς ὑποθέσεως, διότι εἶχεν ἀφιχθῇ πρὸ ὀλίγου. Ἔφερα δὲ τὸ σχέδιόν μου εἰς γνῶσιν καὶ τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Γερμανίας, πρ. Hohenlohe. Προσέτι δ' ἔγραψα καὶ ὑπόμνημα περὶ τοῦ ζητήματος, ὃ ἀνέγνων εἰς πάντας τοὺς ἐπιῤῥοὴν ἐξασκουντας. Ταῦτα δὲ πάντα ἰδιωτικῶς, πρωτοβούλως καὶ ὑπ' ἐμὴν εὐθύνην, διότι οὐδεμίαν εἶχον ὁδηγίαν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως.

Μόνον δὲ τῇ 31)12 Ἰουνίου ἔλαβον παρὰ τοῦ Ὑπουργείου ἔγγραφον, ἀναφερόμενον εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἐν ᾧ μοὶ ἐλέγετο ὅτι εἰς τὸ Συνέδριον, περὶ οὗ οὐδέν ποτε πρὶν μοὶ εἶχε γνωστοποιήσῃ, πέμπει, ἵν' ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, τὸν κ. Βραΐλαν.

Καὶ τῷ ὄντι δ' ἔφθασεν ὁ κ. Βραΐλας τῇ 1)13 Ἰουνίου, ἔχων μακρὰς ὁδηγίας δι' ἑαυτόν, οὐδὲν δὲ δι' ἐμέ. Παρουσίασα δὲ τὴν ἐπιοῦσαν αὐτὸν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον καὶ εἰς τοὺς Πρέσβεις, οἵτι-

νες, ἂν συνεκροτεῖτο συνέδριον, θὰ ἦσαν τὰ μέλη αὐτοῦ, καὶ παρὰ πᾶσιν εἶπον ἐγὼ πολὺ περισσότερα καὶ ἐντονώτερα, ἢ ὁ ἐκτάκτως ἀποσταλεὶς ἀξιόλογος φίλος μου, ὡς ἦν ἑπόμενον, διότι ἐγὼ εἶχον πολὺ βαθύτερον καὶ μακρότερον μελετήση τὴν ὑπόθεσιν. Τὸ ἑσπέρας δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας λαβών, ἀνέγνων τὰς ὁδηγίας, δι᾿ ὧν ἦν ἐφωδιασμένος, αἵτινες οὐδὲν περιεῖχον, ἤ, μετὰ μακρολογίας, ὅ,τι ἐγὼ εἶχον ἐπανειλημμένως γράψῃ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, καὶ προσέτι τὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι ἔχομεν ἱκανὸν στρατὸν διὰ τὴν ἐν καιρῷ κατοχὴν τῶν προσαρτηθησομένων χωρῶν. Ἀδεξιον δ᾿ ἔκρινον ὅτι, ἐπὶ τέλους ἀπήτουν καὶ ὑλικὴν ἐπέμβασιν πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν παραχωρήσεων τούτων, ὡς ἂν ἐξηρτᾶτο ἀφ᾿ ἡμῶν νὰ διαγράψωμεν εἰς τὴν Εὐρώπην, τίνα θέσιν ἔχει νὰ καταλάβῃ, καὶ τοῦτο πρὸς λύσιν τοῦ ἡμετέρου ὅλως δευτερεύοντος ἐπεισοδίου τοῦ μεγάλου πολέμου, εἰς ὃν ἡμεῖς εἴχομεν μείνῃ ἀμέτοχοι. Οὐδὲν δ᾿ ἐν αὐταῖς εὗρον τὸ δυνάμενον νὰ φωτίσῃ καὶ ὁδηγήσῃ Δυνάμεις εἰς τὴν ἀποφασίν των.

Καὶ ἐν ὅσῳ μὲν παρεσκευάζετο συνδιάσκεψις, καίτοι αὐτῆς ἀμέτοχος, ἐπειδὴ ἀπέβλεπε μέγα ἐθνικὸν συμφέρον, δὲν ἔπαυσα συνδιαλεγόμενος μετὰ τῶν τὰ πλεῖστα δυναμένων, καὶ τηλεγραφῶν καὶ γράφων εἰς τὸ Ὑπουργεῖον καὶ τὸν Βασιλέα. Πᾶσα ὅμως ἡ ἐνέργεια τῶν μελῶν περιωρίσθη εἰς μίαν μόνον συνεδρίασιν, ἐφ᾿ ἧς ὁ κ. Βραΐλας, συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας του, καὶ πρὸς ἃς ἐλάμβανε πανταχόθεν προτροπὰς ν᾿ ἀποστῇ ἐνστάσεων, ἵνα μὴ διακινδυνεύσῃ καὶ ὅ,τι μᾶς παρεχωρεῖτο, οὐδεμίαν ἐξήσκησεν ἐπιῤῥοήν, καὶ κατ᾿ οὐδὲν μετέβαλε τὰ ἤδη ἀποφασισθέντα, ὥστε καὶ ἐτηλεγράφησεν εἰς Ἀθήνας ὅτι ἡ Συνδιάσκεψις δὲν ὑφίστατο πλέον, καὶ ἡ ἐνταῦθα περαιτέρω διαμονή του ὅτι ματαία ἀπέβαινεν· οὐχ ἧττον ὅμως ἀπεφάσισε νὰ μείνῃ μέχρι τῆς ὁριστικῆς συντάξεως τοῦ πρωτοκόλλου τῶν ἀποφασισθέντων. Τότε δὲ καὶ ἑσπέραν τινὰ τὸν ὡδήγησα καὶ παρουσίασα εἰς συνεδρίασιν τῆς ἡμετέρας Graeca.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν τούτων, προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας εἰς γεῦμα διὰ τὴν ἐπαύριον, τῷ εἶπον ὅτι ἐγὼ εἰμὶ ὀλιγοφάγος καὶ τὸ μόνον, ὃ θ᾿ ἀπαιτήσω θὰ εἶναι a large

piece of Turkey, ὃ ἐκεῖνος ἠσπάσθη μετὰ πλείστης εὐθυμίας, καὶ μοι εἶπεν ἔπειτα ὅτι τὸ ἐνέγραψεν εἰς τὰς βιογραφικὰς σημειώσεις του· ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον, ὅτε ἐγευόμην παρ' αὐτόν, προσενεγκών μοι τεμάχιον Κούρκου, μ' ἐρώτησε γελῶν, ἂν μοὶ ἀρκεῖ τοῦτο· τὸν ηὐχαρίστησα δέ, ἀλλὰ παρακαλέσας νὰ προσθέσῃ καὶ de la Macédoine, ὡς ἄλλως καλεῖται ἡ λεγομένη Ἰταλικὴ σαλάτα, ἥτις ἦν ἐπίσης παρατεθειμένη.

Ἀφίχθη δ' ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ἡ ἡμετέρα Βασιλικὴ οἰκογένεια εἰς Βερολῖνον, μεταβαίνουσα εἰς Δανίαν, καὶ ἅπαξ μέν, προσκληθείς, συμπαρεκάθησα μετὰ τῶν ΑΑ. ΜΜ. ἐν Ποτσδάμῃ εἰς τοῦ Διαδόχου τὸ πρόγευμα, ἅπαξ δὲ μετὰ τῶν θυγατέρων μου ἐπρογεύθην παρὰ τῷ Βασιλεῖ. Ἡ Α. Μ. μοὶ ὡμίλησε, ὡς ἐγκρίνων τὴν ἀποστολὴν τοῦ κ. Βράϊλα· περὶ δὲ τῶν υἱῶν μου, μοὶ εἶπεν ὅτι διὰ τὸν Ἀλέξην θέσις δὲν ὑπῆρχεν, ὃ ἐγὼ ἤξευρον, ὅτε τῷ ἔγινεν ἡ παρὰ πᾶσαν δικαιοσύνην καὶ παρὰ πᾶσαν ἀρχὴν δικαίου ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τῆς ὑπηρεσίας· περὶ δὲ τοῦ Κλέωνος, ὅτι πρὸ πολλοῦ θὰ ἦν Πρέσβυς ἄν, διὰ τῶν δημοσιεύσεών του δὲν εἶχε καταστρέψῃ τὸ στάδιόν του. Κατὰ τὸν Αὔγουστον δὲ μετετέθη ὁ Κλέων ἐκ Βουκουρεστίου, ὡς Ἐπιτετραμμένος εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

Ἀναχωρῶν δ' ὁ Βασιλεὺς μοὶ ἔπεμψε τὸν Μεγαλόσταυρον τοῦ Σωτῆρος, ἵνα ἐπιδώσω αὐτὸν εἰς τὸν Ἡγεμονόπαιδα Γουλιέλμον, τὸν πρωτότοκον τοῦ Διαδόχου, ὃ ἔπραξα τῇ 2 Ἰουλίου, μεταβὰς εἰς τὴν κατοικίαν του εἰς Ποτσδάμην. Ἐν δὲ τῇ συνδιαλέξει τῷ εἶπον τὴν ἐμὴν δόξαν, ὅτι, ἄν ποτε καταῤῥεύσῃ ἡ Τουρκία, τὴν Κωνσταντινούπολιν πρέπει νὰ λάβωσιν οἱ Ἕλληνες, διότι τοῦτο ἔσται τὸ συμφέρον τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας.

Τότε περίπου ὁ κ. Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, εἰς μίαν συνέντευξιν, ἣν εἶχον μετ' αὐτοῦ, μοὶ ἔδωκεν ἐπιστολὴν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Βαυαρίας περὶ χρηματικοῦ ὀφλήματος τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Βαυαρικὴν Βασιλικὴν οἰκογένειαν, πηγάζοντος ἐκ δανείου, δοθέντος διὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν Ἀνακτόρων. Ἀπεκρίθην δ' εἰς τὸν Πρίγκηπα Hohenlohe ὅτι θαυμάζω διὰ τοῦτο, διότι ἐπὶ ἔτη ὑπάρξας Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐν Ἑλλάδι,

οὐδέποτε ἔλαβον διακοίνωσιν ἢ ἤκουσά τι περὶ χρέους τοιούτου ἀνεξοφλήτου. Ἐπειδὴ δ' ὁ Πρίγκηψ Ὅενλόε μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ Βαυαρικὴ Κυβέρνησις ἔπεμψε καὶ δικηγόρον ἐπίτηδες, ἵνα ἐπιμεληθῇ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, τὸν παρεκάλεσα νὰ μοὶ πέμψῃ τὸν δικηγόρον, ἵνα μοὶ τὴν ἐξηγήσῃ. Ἐλθὼν δὲ πρός με, κατ' ἐντολὴν τοῦ Ὑπουργοῦ, ὁ κ. Sicherer, μοὶ ἔδωκε καὶ βιβλίον ὅλον συγγραφὲν ὑπ' αὐτοῦ περὶ τοῦ ἀπαιτουμένου δανείου. Τοῦτο αὐθημερὸν διατρέξας ὁλόκληρον, ἀνέφερα ἀνυπερθέτως περὶ τῆς ὑποθέσεως εἰς Ἀθήνας, εἰπὼν ὅτι ἡ ὀφειλὴ ἡμῶν ἦν ἀναμφισβήτητος, καὶ ἡ ἐθνικὴ ἀξιοπρέπεια ἀπῄτει, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀναβολῆς ν' ἀναγνωρίσωμεν καὶ νὰ κανονίσωμεν αὐτήν, ἀφ' οὗ, τὸ πολύ, ἐρευνηθῶσι τὰ εἰς αὐτὴν ἀναφερόμενα Βαυαρικὰ ἀρχεῖα, διότι τὰ ἡμέτερα εἶχον πρὸ πολλῶν ἐτῶν καταστραφῇ ἐκ πυρκαϊᾶς. Ταῦτα παραδεχθεῖσα ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἔπεμψε πρὸς τοῦτο εἰς Μόναχον τὸν δικηγόρον κ. Στρέϊτ, οὗ ἡ ἔκθεσις ἐπεκύρου μὲν τοῦ χρέους τὴν ὕπαρξιν, ἀλλ' ἐπροσπάθει ἐπὶ τὸ δικηγορικώτερον, νὰ κολάσῃ τὰ περὶ αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐγώ, λαβὼν γνῶσιν αὐτῆς, ἐγνωμοδότησα ὅτι πρέπει ν' ἀποστῶμεν πάσης ὑπεκφυγῆς, καὶ ν' ἀπαντήσωμεν, ὅ,τι ἡ ἐθνικὴ τιμὴ μᾶς ὑπέβαλλε. Τοῦτο δὲ καὶ παρεδέχθη ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ὁ δὲ Βαυαρὸς Ἡγεμονόπαις, εἰς ὃν κληρονομικῶς περιήρχετο ἡ ὀφειλὴ αὕτη, εὐγνωμονῶν ἐζήτησεν οὐχὶ τὸ ὅλον, ἀλλὰ μέρος μόνον τῶν αὐτῷ ὀφειλομένων.

Ἡμέραν τινά, προσκληθείς, ἔμεινα παρὰ τῷ δραματουργῷ, πρῴην ἠθοποιῷ, Larronge καὶ τῇ οἰκογενείᾳ του εἰς τὴν ἀγροικίαν του ἐν Ostend. Ἀλλ' εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ἔπαυσα πᾶσαν μετ' αὐτοῦ σχέσιν, ὅτε, ἱδρύσας καὶ διευθύνων τὸ Deutsches Theater, ἔλαβε νὰ ἐξετάσῃ τοὺς Λ.' διὰ τὴν σκηνήν του, καὶ μοὶ τοὺς ἐπέστρεψεν ἥκιστα ἁβρῶς, οὐδεμίαν λέξιν εἰπὼν ἢ γράψας μοι περὶ αὐτῶν.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἰουλίου ἡ κυρία Βαλτατζῆ, μετὰ τῆς νύμφης μου, τῆς θυγατρός της Λουκίας, ἔγραψεν εἰς τὰς θυγατέρας μου νὰ ἔλθωσιν πρὸς αὐτὰς εἰς Μόναχον, ἵνα συναπέλθωσιν εἰς τὰ λουτρὰ εἰς Tölz τῆς Βαυαρίας, ἔνθα, ὡς καὶ πρὸ ἑνὸς ἔτους, ἀπήρχοντο. Τὰς συνώδευσα ἑπομένως, καὶ ἐν Μονάχῳ ἔσπευσα πρὸ

παντὸς νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν ἐπίσημον καθηγητὴν Bursian, αὐτὸν ἐκεῖνον, ὑφ' οὗ, ὡς νέου σπουδαστοῦ πρὸ πλείστων ἐτῶν εἶχον συνοδευθῆ εἰς τὴν τοῦ Ἡραίου ἀνασκαφήν. Ἐπειδὴ δὲ τότε ἀπό τινος εἰς Βιέννην διέτριβεν ἡ κυρία Ζωὴ Βαλτατζῆ μετὰ τῆς θυγατρός της Λουκίας, ἀπῆλθον τὴν αὐτὴν νύκτα ἐκεῖ πρὸς ἐπίσκεψίν των, καὶ κατέλυσα εἰς τὸ αὐτὸ ξενοδοχεῖον, τὸ ***Αὐτοκρατορικόν***, εἰς ὃ ἤξευρον ὅτι κατῴκουν, ἀφιχθεὶς τὴν αὐγήν, ὅτε ἐκοιμῶντο ἀκόμη. Ὡς δ' ἠγέρθησαν, μὲ εἶδον μετὰ μεγάλης ἐκπλήξεως, καὶ ἐγὼ μετ' ἐκτάκτου χαρᾶς εἶδον τὴν ἀρχαίαν μου φίλην, πρότυπον πάσης χάριτος καὶ πάσης ἀρετῆς, καὶ τὴν θυγατέρα της, ἣν εἶχον ἀφήσῃ παιδίον καὶ ἀνεύρισκον νεάνιδα σπανίας ὡραιότητος. Συνεπεσκέφθημεν δὲ τὸ Αὐτοκρατορικὸν Θησαυροφυλάκιον, πολλὰ ἰδόντες ἐκεῖ ἀδαμαντοκόλλητα καὶ ἄλλα πολυτελέστατα κοσμήματα.

Ἀφ' οὗ δὲ συνεγεύθην μετὰ τῶν κυριῶν, καὶ ἐδέχθησαν ἐκεῖναι τὰς ἐπισκέψεις τοῦ Ὑψηλάντου, τῆς μητρός του καὶ ἄλλων Ἑλλήνων, ἀπῆλθον τῆς Βιέννης· ἐγὼ δέ, μείνας ἔτι μίαν ἡμέραν, ἐπεζήτησα, ἀλλὰ δὲν εὗρον τὸν Πρεσβευτὴν τῆς Ῥωσσίας, πρῴην ἐν Βερολίνῳ συνάδελφόν μου κ. Οὐβρίλ. Ἀπελθὼν δὲ πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Hyermerley, συνδιελέχθην διὰ μακρῶν μετ' αὐτοῦ περὶ τῶν συζητηθέντων ἐν τῇ Συνδιασκέψει· εἶτα δέ, μετὰ τοῦ ἐκεῖ διατρίβοντος κ. Stengel, περιῆλθον πολλὰ τῆς πόλεως, οἷον τὸν Volksgarten, ἔνθα ἐπανεῖδον, ὃν ὡς παιδίον εἶχον θαυμάσει, μετὰ τοῦ Θησέως τοῦ Καννόβα, τὴν ἐκκλησίαν ἣν κοσμεῖ σύμπλεγμα τοῦ αὐτοῦ, τὸ τότε νεωστὶ ἱδρυθὲν ἄγαλμα τοῦ Beethoven κτλ· Τὸ δ' ἑσπέρας ἀπῆλθον, ἐπιστρέφων εἰς Μόναχον. Ἐκεῖ δέ, τὴν ἄφιξίν μου μαθών, ἦλθε μετὰ χαρᾶς πρὸς ἐμὲ ὁ Μ. Σίχερερ, πλήρης εὐγνωμοσύνης, διότι ἔδωκα πέρας εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Βαυαρικοῦ δανείου, καὶ μὲ περιέφερεν εἰς τὸν Βοτανικὸν Κῆπον, ἵνα μοὶ δείξῃ ἐκεῖ φοίνικα ἐκτάκτου καὶ γιγαντιαίου ὕψους. Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἔφθασα εἰς Tölz, ὅπου μὲ εἶχον προλάβῃ ἡ κυρία Βαλτατζῆ μετὰ τῶν θυγατέρων μου, καὶ ἐκεῖ, ἐν ἄλλοις, ἐγνωρίσθην μετὰ τοῦ κ. Guodschmidt, Αὐλάρχου τοῦ Πρίγκηπος Γεωργίου τῆς Σαξωνίας.

Ἐν τῷ Βαυαρικῷ χωρίῳ Ὀβεραμεργάου παριστῶνται, ἀνὰ πᾶσαν δεκαετίαν κατ' Αὔγουστον δραματικῶς τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, κατ' ἔθος ἀρχαῖον ἐξακολουθοῦν, οὐ μόνον ἀπαραμειώτως, ἀλλὰ καὶ μετὰ πασῶν τῶν βελτιώσεων, ὅσας παρέχει ἡ σκηνικὴ καὶ ἡ δραματικὴ τέχνη· αἱ παραστάσεις δ' αὗται ἄπειρον πλῆθος θεατῶν προκαλοῦσαι ἐκ πασῶν τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐξ Ἀμερικῆς, ἐπαναλαμβάνονται, ἵνα ἐπαρκέσωσιν εἰς τὸ πλῆθος τῶν θεατῶν, καθ' ἑκάστην ἐπὶ μῆνα ὁλόκληρον, καὶ συντελοῦσιν, οὐκ ὀλίγον, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν εὐημερίαν τοῦ χωρίου καὶ τῶν περιοίκων. Καὶ τῆς ἠθικῆς δ' αὐτῶν διαμορφώσεως εἰσὶν ἰσχυρὰ ἀφορμή, ζωηρὸν διατηροῦσαι τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα τῶν κατοίκων.

Τῶν παραστάσεων τούτων ἐποχὴ ἦν τὸ ἔτος τοῦτο (1880). Ἵνα λοιπόν, μὴ στερηθῶμεν τοῦ σπανιωτάτου τούτου θεάματος, αἱ θυγατέρες μου καὶ ἐγώ, μετὰ τῆς φίλης Ἀμερικανικῆς οἰκογενείας Price καὶ ἄλλων τινῶν γνωρίμων, ἐπέβημεν ἁμάξης, ἐχούσης 12 θέσεις, διήλθομεν διὰ τῆς πόλεως Pattenkirchen, ἀνέβημεν πεζοὶ τὸ ἀποτομώτατον ὄρος Ettelberg, μέχρι τοῦ ἀρχαιοτάτου μοναστηρίου Etthal, ἀφ' οὗ καὶ ἐν τῷ μεσαιῶνι προέκυψεν ἡ θρησκευτικὴ ἐκείνη παράστασις, καί, μετὰ 10½ ὥρας, ἐφθάσαμεν εἰς Oberamergau. Ἵνα εὕρωμέν που νὰ καταλύσωμεν, εἶχον γράψῃ ἐκ Tölz, πρὸς τὸν Δήμαρχον, διότι ξενοδοχεῖα, οἰκίαι, καλύβαι, πάντα ἤδη πρὸ πολλοῦ κατείχοντο. Μοὶ ἐπρομήθευσε δὲ καταγώγιον οἷον δήποτε, παρά τινι γραίᾳ χωρικῇ, ἥτις, ὅταν τὴν ἠρώτησεν εἷς τῶν Ἀμερικανῶν συνοδοιπόρων ἡμῶν, ἂν οἱ ξένοι δὲν γελῶσιν ἐνίοτε, χλευάζοντες τὰς παραστάσεις ταύτας, ἀπεκρίθη, ὀργιζομένη, ὅτι τοῦτο θὰ ἦτον ἡ ἐσχάτη ἀσέβεια, διότι ὁ λαὸς τοῦ χωρίου, ὡς σπουδαιότατον θρησκευτικὸν καθῆκον ἐκτελεῖ αὐτάς. Ἐμάθομεν δὲ καὶ παρ' ἄλλων, ὅτι, οἱ διαδραματίζοντες τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν πρωτίστων μαθητῶν, ἐκλέγονται πάντοτε μεταξὺ τῶν εὐσεβεστάτων καὶ τῶν ἐντιμοτάτων κατὰ τὸν χαρακτῆρα ἐκ τῶν χωρικῶν, καὶ τοῦτο θεωρεῖται, ὡς τιμὴ ἔξοχος. Προσέτι μᾶς ἐῤῥέθη ὅτι, μεταξὺ τῶν παιδίων, τὰ ἐπιμελῆ καὶ τὰ εὔτακτα ἠμείβοντο, καταταττό-

μενα ἐν τῇ χορείᾳ τοῦ λαοῦ, τοῦ παρακολουθοῦντος τὸν Χριστόν, τὰ δὲ τιμωρίας κριθέντα ἄξια, κατηριθμοῦντο μετὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἰούδα, καὶ τοῦτο πολὺ συνετέλει εἰς τὸ νὰ ἐξάπτῃ παρ' αὐτοῖς τὴν φιλοτιμίαν πρὸς τὸ καλόν.

Τῇ 29 Ἰουλίου (8 Αὐγούστου), ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ἀπὸ πρωΐας μὲν ἐγὼ ἐπεσκέφθην τό, ἐπὶ μεμονωμένου λόφου, ἀνεγερθὲν Ἑλληνοπρεπὲς μνημεῖον, εἰς τὸν οὐ πρὸ πολλοῦ ἀποβιώσαντα Βασιλέα Μαξιμιλιανόν. Εἶτα δ' ἐπορεύθημεν εἰς τὸ ἀμέσως ἐκτὸς τοῦ χωρίου κείμενον Θέατρον, οὗ αἱ πρῶται θέσεις ἐτιμῶντο δραχμῶν 10... Τὸ Κοῖλον, δεκτικὸν μέχρις ἑξακισχιλίων θεατῶν, ἦν ὕπαιθρον, πλὴν τῶν ἀνωτάτων σειρῶν, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἡ θέα ἐξετείνετο εἰς τὰς κορυφὰς τῶν γραφικωτάτων ὀρέων, ἅτινα ἑκατέρωθεν τὴν ὑψηλὴν κοιλάδα τοῦ ὀροπεδίου ὁρίζοντα, ἐφαίνοντο ὡς μεγαλοπρεπέστατον μετασκήνιον.

Ἡ παράστασις, ἀρξαμένη, μετὰ κανονοβολισμοὺς καὶ μουσικήν, περιελθοῦσαν τὸ χωρίον, διήρκεσεν ἀπὸ τῆς ὀγδόης ὥρας τῆς πρωΐας μέχρι τῆς πέμπτης μετὰ μεσημβρίαν, μετὰ διαλείψεως μιᾶς μόνον ὥρας κατὰ μεσημβρίαν, ὅτε ἄριστα ἐγεύθημεν μετὰ πολλῶν ἄλλων τῶν θεατῶν, εἰς τοῦ ξενοδόχου καὶ συγχρόνως Δημάρχου Λάγγε. Ἡ διασκευή τῆς σκηνῆς ἦν ἐξαίρετος, πολλάκις παριστῶσα βαθείας ὁδοὺς κατὰ παντοίας διευθύνσεις, ἐξ ὧν προήρχετο, ἢ δι' ὧν ἐκυκλοφόρει, πολυπληθὴς ὄχλος Ἰουδαίων, χαρακτηριστικωτάτην ἔχων τὴν ἐνδυμασίαν. Οἱ ἠθοποιοί, πάντες χωρικοί, οἱ πλεῖστοι γεγυμνασμένοι ἀξίως τῶν ἐπισημοτέρων σκηνῶν· ἡ ὀρχήστρα, μᾶλλον ἀφελής, συνίστατο καὶ αὐτὴ πᾶσα ἐκ χωρικῶν, καὶ ὁμοίως ὁ χορός, ὅστις, ἐξ ὀκτὼ νέων καὶ ὀκτὼ νεανίδων συγκείμενος, ἐτάττετο, ὁσάκις ᾖδεν, εἰς τὸ προσκήνιον εἰς μίαν γραμμήν, μετ' ἀποστάσεως τινῶν ποδῶν μεταξὺ ἑκάστου τῶν ἀποτελούντων αὐτόν. Ἦν δ' ἡ ἐντύπωσις τῆς πάσης παραστάσεως τοσοῦτον ἐπιβλητικὴ καὶ κατανυκτική, ὥστε, εἰ καὶ διήρκει 8 ½ ὅλας ὥρας, πάντων τῶν ἑξακισχιλίων παρόντων θεατῶν ἡ προσοχὴ ἦν καθ' ὅλον τὸ διάστημα ἀτενεστάτη, καὶ οὐδ' ὁ ἐλάχιστος θόρυβος, οὐδὲ πνοὴ κἂν ἠκούετο μεταξὺ αὐτῶν. Ὅτε, εἰς τὸν ἱερὸν δεῖπνον, ὁ Χριστός, χωρὶς λέξιν νὰ λέγῃ, φέρῃ

καὶ εἰς τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους, ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἕτερον, τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον, ἡ παρατεταμένη αὕτη σιγή, ἥτις εἰς πᾶν ἄλλο θέατρον μονότονος θὰ ἐφαίνετο, ἐκεῖ συνεῖχεν ἰσχυρῶς τὰς καρδίας, καὶ ἐπὶ πάντων τῶν προσώπων ἐπεφαίνετο ζωηρότατον τὸ ἐνδιαφέρον.

Εἶχε δὲ δι᾽ ἐμὲ τὸ Ὀβεραμεργάου καὶ ἄλλο θέλγητρον, ὅτι μοὶ ἀνεπόλει καὶ τὴν ἐκεῖ ἐκδρομήν μου μετὰ τῶν μαθητῶν τοῦ Στρατιωτικοῦ Σχολείου, ὅτε ἀπεφοίτων αὐτοῦ, καὶ ζητήσας ἀνεῦρον καὶ ἀνεγνώρισα τὸ ξενοδοχεῖον Stern, εἰς ὃ εἴχομεν τότε καταλύσῃ.

Ἀπελθόντες δὲ τὴν αὐτὴν ἑσπέραν, διενυκτερεύσαμεν εἰς Πατενκίρχεν, ὅθεν, τὸ πρωΐ, ἀπεθαυμάσαμεν τὰς περιστοιχιζούσας ἡμᾶς χιονοσκεπεῖς κορυφὰς τῶν Ἄλπεων, καί, πρὸ τῆς ὡραίας λίμνης Wachelsee διελθόντες, ἐπεστρέψαμεν τὸ ἑσπέρας εἰς Tölz. Ἀλλ᾽ ἡ νύμφη μου, κατὰ συνταγὴν τῶν ἰατρῶν, ἰδίως τοῦ Schanzerbach, εἶχε μεταβῆ δι᾽ εἰδικά τινα λουτρά, εἰς Aïbling. Ἐκεῖ λοιπὸν μετ᾽ ὀλίγον τὴν παρηκολουθήσαμεν καὶ ἡμεῖς, καὶ ἐσχετίσθημεν μετὰ τοῦ Συνταγματάρχου Ῥάδοβιτς, ἀδελφοῦ τοῦ φίλου μου Ὑφυπουργοῦ, τῆς λαμπρῶς ἀδούσης συζύγου του, καὶ τῶν γονέων αὐτῆς, Gerson, Ἰουδαίων ἐκ Φραγκφούρτης, ὡραίαν ἔπαυλιν παρὰ τὸ Aïbling κεκτημένων. Ὁμοίως ἐγνωρίσθην καὶ μετὰ τοῦ Hofrath Düffling, ὃν ἔπειτα ἐπανεῖδον καὶ ἐν Μονάχῳ, κατοικοῦντα εἰς τ᾽ Ἀνάκτορα τοῦ Βασιλέως Λουδοβίκου. Κατὰ πᾶν δὲ τοῦτο τὸ διάστημα ἐξηκολούθουν τὴν μετάφρασιν τοῦ διά τὴν Ἑστίαν μυθιστορήματος.

Τὴν 6)18 διήλθομεν πᾶσαν, ὡς καὶ τὴν ἑσπέραν εἰς τὸ ἀγροκήπιον τοῦ Schanzenbach, νυμφεύοντος τὸν υἱόν του, καὶ ἔχοντος περὶ τοὺς 30 προσκεκλημένους εἰς δεῖπνον καὶ εἰς χορόν, εἰς ὃν συνεχόρευσαν, κατὰ τὸ ἐκεῖ ἐπικρατοῦν ἔθιμον, καὶ οἱ ὑπηρέται καὶ αἱ ὑπηρέτριαι.

Μίαν τῶν ἑσπερῶν ἐπεσκέφθην καὶ τὸ Θέατρον τοῦ πολυχνίου Ἄϊβλιγκ, μικρὸν μέν, ὡς ἦν ἑπόμενον, χωροῦν 100 θεατάς, ἀφελὲς καὶ ἄκοσμον, ἀλλ᾽ οὐχ ἧττον ἐπαρκὲς διὰ τὸν ἐκεῖ πληθυσμόν.

Μετὰ τῆς νύμφης καὶ τῶν θυγατέρων μου μετέβην, ἐπὶ μίαν ἡμέραν, εἰς τὸ 3 ½ ὥρας ἀπέχον ὡραῖον κτῆμα τῆς εὐπόρου καὶ

εὐγενοῦς κυρίας Silcher, παρ' ᾗ καὶ διενυκτερεύσαμεν. Τῇ δὲ 13)25 παρευρέθημεν εἰς δημοτελεστάτην ἑορτήν, τῆς 700ετηρίδος τῆς τῶν Βιττελσβάχων ἡγεμονίας.

Ὅτε δέ, μικρὸν μετὰ ταῦτα, ἐπεστρέψαμεν εἰς Βερολῖνον, μᾶς ἐπεσκέφθη, ἐκ Σουηδίας, ἡ ἀνεψιά μου κυρία Dixon μετὰ τῶν θυγατέρων της. Λυπηρὰ δὲ μᾶς ἦλθεν ἀγγελία, ἡ τοῦ θανάτου τῆς ἐπ' ἀδελφῇ ἀνεψιᾶς μου Τζένης. Καὶ τῆς ἐγγόνου μου δέ, τῆς θυρατρὸς τῆς φιλτάτης Ζωῆς μου, μᾶς ἐπέμφθη ἐλεεινὴ φωτογραφία, ἀνθ' ἧς ἀντεπέμψαμεν μικρά τινα δῶρα· ἔκτοτε δ' ἐπὶ μακρόν, οὐδὲν πλέον περὶ αὐτῆς ἐδυνήθημεν νὰ μάθωμεν, εἰ καὶ πάντοτε ἐρευνῶντες,

Ἐξ Ἀθηνῶν δὲ μοὶ ἀνηγγέλθη, ὅτι ὁ υἱός μου Εὐγένιος κατετάχθη εἰς τὸν στρατὸν διὰ τὴν κατὰ τὸν νόμον ὑποχρεωτικὴν μονοετῆ τότε ὑπηρεσίαν.

Τῇ 31 Αὐγούστου (12 Σεπτ.) ἀφίχθη καὶ ὁ Βασιλεὺς ἡμῶν μετὰ τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας, καὶ ἔμεινεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, ἐφ' ὧν καθ' ἑκάστην εἶχον τὴν τιμὴν νὰ τοὺς βλέπω καὶ ὑπὸ τῆς Ἀ. Μ. παρουσιάσθην εἰς τὸν Πρίγκηπα τῆς Κεμβρίζης. Κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναχωρήσεώς των, τῇ 3)15 Σεπτεμβρίου. ἐκάθησα εἰς τὴν Βασιλικὴν τράπεζαν, παρατεθεῖσαν ἐν τῷ Σιδηροδρομικῷ Σταθμῷ (Anhalten), εἰς ὃν ἀφίχθη καὶ ἡ Βασίλισσα τῆς Δανίας, ἵνα συνοδοιπορήσῃ μετὰ τῶν σεβαστῶν συγγενῶν της. Ἐκεῖ ἦλθον εἰς τὴν Σταθμόν, πρὶν ἢ ἀπέλθῃ ἡ ἁμαξοστοιχία, καὶ αἱ θυγατέρες μου, φέρουσαι διὰ τὰς μικρὰς ἡγεμονίδας, ὡραίαν ψευδῆ ἀνθοδέσμην, ἐγκλείουσαν ἐκλεκτὰ γλυκίσματα. Ἀλλ' ἡ βασιλικὴ παιδαγωγός, Κόμησσα v. d. Gröben, μετ' αὐστηρότητος ἀτόπου καὶ δυσαρέστου, δὲν ἤθελε νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτὰς νὰ δεχθῶσι τὸ γλυκὺ δῶρον. Τῆς κυρίας ταύτης ἡ διαγωγὴ καὶ ἡ μέθοδος ἀνατροφῆς ἐφαίνετο ἐν γένει ἄκριτος καὶ ἀδέξιος, καὶ πολὺ δὲν διήρκεσεν ἡ ἐν τῇ Αὐλῇ διαμονή της.

Ἀφικομένας δ' εἰς τὸν Σταθμὸν τὰς θυγατέρας μου, πρὶν ἢ ἔτι ἴδωσι τὴν Βασίλισσαν, πρεσβῦτίς τις κυρία τὰς ἐπλησίασε καὶ ταῖς προσωμίλησεν. Ἐκλαμβάνουσαι δ' ἐκεῖναι αὐτὴν ὥς τινα τῶν ὀπαδῶν ἢ τῶν ἀνωτέρων θεραπαινίδων τῆς Αὐλῆς, τῇ ἀπήντησαν

ἀναλόγως. Ἐγὼ δὲ τοῦτο ἰδών, ἔσπευσα πλησίον των καὶ ταῖς εἶπον Ἑλληνιστί, ὅτι εἶχον τὴν τιμὴν νὰ ὁμιλῶσι μετὰ τῆς Βασιλίσσης τῆς Δανίας· εὐτυχῶς δὲ τοῦτο ἐν καιρῷ, ὥστε νὰ λάβωσιν ὕφος εὐλαβέστερον, πρὶν ἢ παρατηρηθῇ.

Ἔπεμψα δ', ἐν τούτοις, εἰς τὸ Conversations Λεξικὸν τοῦ Meyer ἄρθρον περὶ τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας, δεκτὸν γενόμενον.

Ἐν τῇ κοινωνίᾳ τότε κατὰ πρῶτον ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ γνωρίσω τὴν ἐκ Ῥωσσίας ἀφιχθεῖσαν ὡραίαν καὶ εὐφυᾶ κυρίαν Prachenstein, θυγατέρα τοῦ Βερναρδάκη, ἥτις εἶχε στερεὰν πίστιν εἰς τὸν πνευματισμόν, καὶ ἔλεγεν ὅτι κοινωνεῖ μετὰ τῶν **μεγάλων πνευμάτων.** Μοὶ διηγήθη δ' ὅτι, 12ετὲς κοράσιον, ἔγραψεν ὑπὸ τὴν ὑπαγόρευσιν τοῦ πατρός της (Βερναρδάκη), ὁλόκληρον τόμον κατὰ τὸ ὕφος καὶ τὸ γράψιμον αὐτοῦ!!

Διὰ τοῦ Γενικοῦ ἡμῶν Προξένου, ὅστις ἦν Ἰουδαῖος, ἐγνωρίσθην μετ' Ἰουδαϊκῶν οἰκογενειῶν, τῶν πλείστων διακεκριμένης ἀγωγῆς, καὶ ἄδικον, καὶ ἐκ προλήψεως ἰδιοτελείας προερχομένην, ἔκρινον τὴν κατ' αὐτῶν ἐξέγερσιν τῆς κοινῆς γνώμης. Ἐξ αὐτῶν ἦν καὶ ὁ Γενικὸς Πρόξενος τῆς Πορτογαλλίας, κ. Eïsenmann, οὗ ἡ σύζυγος δὲν μοὶ ἔκρυπτεν, ἣν εἶχε φιλοτιμίαν τοῦ νὰ εἰσαχθῇ, εἰς τὴν ἀνωτέραν κοινωνίαν, καὶ ἰδίως τὴν Αὐλικήν. Εὐπορωτάτη δ' οὖσα καὶ ἐλευθεριώτατα καταβάλλουσα ὑπὲρ τῶν πενήτων, κατετάχθη εἰς ἀγαθοεργὸν ἑταιρείαν, διατελοῦσαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Διαδόχου. Προσκληθεῖσα λοιπόν ποτε εἰς συνεδρίασιν ἐν τοῖς Ἀνακτόροις, ἐπορεύθη περιχαρὴς ἐκεῖ, ὡς ἡ ἰδία μοὶ διηγήθη. Βλέπουσα ὅτι ἡ συνεδρίασις δὲν ἤρχιζεν, ἠρώτησε τὴν αἰτίαν, καὶ ἔμαθεν ὅτι περιεμένετο ὁ μέλλων νὰ προεδρεύσῃ αὐτῆς, καὶ ὅτι οὗτος ἦν ὁ ἱεροκήρυξ τῆς Αὐλῆς Stocker, κεκηρυγμένος φανατικὸς ἀντίπαλος τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀπὸ ἄμβωνος πολλάκις ὁμιλῶν κατ' αὐτῶν, μεθ' ἥκιστα χριστιανικῆς ἀγάπης. Τότε ἡ κυρία Eisenmann ἠγέρθη, εἰποῦσα ὅτι δὲν μένει εἰς συνεδρίασιν, ἧς προεδρεύει ὁ ἱερεὺς οὗτος, καὶ εἰς οὐδεμίαν προτροπὴν ἐνδοῦσα, ἀνεχώρησε, καίτοι ἐκτεθειμένη εἰς τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ ἐφελκύσῃ ἐφ' ἑαυτῆς ἀνωτάτην δυσμένειαν.

Κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ ἔτους τούτου ἤρχισα διορθῶν, διὰ προσθαφαιρέσεων, τὴν Ἱστορίαν τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας διὰ δευτέραν ἔκδοσιν. Ἀλλ' ὁ ἐκδοὺς αὐτὴν Κάλβαρης ἠρνήθη τὴν συγκατάθεσίν του εἰς αὐτήν, ἐν ὅσῳ εἶχε καὶ ἕνα μόνον τόμον εῆς πρώτης ἀπώλητον, ἂν καὶ οὐδὲν ἔπραττε διὰ τὴν διάδοσιν αὐτῆς.

Λήγοντος τοῦ ἔτους, παρευρέθην ἐν τῷ Γυμνασίῳ Γουλιέλμου εἰς παράστασιν Ἑλληνιστί, κατὰ τὴν κορακιστικὴν ***ἀνερασμίαν*** προφοράν, τοῦ Οἰδίποδος τοῦ Σοφοκλέους, καὶ παρακαθήμενον εἶχον τὸν Πρίγκηπα Διάδοχον τοῦ Μάϊνινγεν, εἰς ὃν δὲν ἀπέκρυψα τὴν περὶ τῆς προφορᾶς ἐκτίμησίν μου. Εἰς αὐτὸν δ' ἔπεμψα τὴν ἐπιοῦσαν τὴν ἄρτι ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ Schottländer μετάφρασιν τοῦ Δούκα ὑπὸ Ellissen.

Ἐκ Λειψίας ὁ ἐκδότης Schalk, προτιθέμενος νὰ τυπώσῃ τὴν ***χειρίδα*** τοῦ Schiller εἰς διαφόρους γλώσσας, μοὶ ἔγραψεν ἐρωτῶν με, ἂν ὑπάρχῃ καὶ Ἑλληνική. Ἐπροτίμησα δέ, ἀντὶ νὰ τῷ ἀπαντήσω ἀρνητικῶς, νὰ μεταφράσω ἐγὼ αὐτήν, καὶ τῷ τὴν ἔπεμψα, ὥστε ἐξεδόθη κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ ἑπομένου ἔτους.

Βαθεῖαν λύπην εἰς τὴν κοινωνίαν τοῦ Βερολίνου, ἰδίως δὲ καὶ εἰς ἐμέ, ἀπετέλεσεν ὁ περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἐξ ὀξείας νόσου ἐπελθὼν θάνατος τοῦ συναδέλφου μου Πρέσβεως τῆς Βυρτεμβέργης Βαρώνου Μοστίτζ, ὅστις, ὡς καὶ ἡ εὐγενὴς οἰκογένειά του, φιλίας αἰσθήματα ἔτρεφε πρὸς ἐμέ.

1881.

Καὶ κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας τοῦ προλαβόντος ἔτους, ὡς καὶ κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ 1881, ἐξηκολούθει ἡ διπλωματικὴ πάλη μεταξὺ τῶν Τούρκων, ἀρνουμένων τὸ κύρος τῆς Βερολινείου συνθήκης, ὡς πρὸς τὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα παραχωρήσεις αὐτῆς, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἧς αἱ διεκδικήσεις δὲν μοὶ ἐφαίνοντο διαπρέπουσαι ἐπὶ δεξιότητι. Δὲν ἔπαυσα δ' ἐγὼ λέγων

καὶ ἐνεργῶν, καὶ παρὰ τῷ Γερμανικῷ ὑπουργείῳ καὶ παρὰ ταῖς μεγάλαις πρεσβείαις, ἀλλὰ πανταχόθεν ἐλάμβανον προτροπὰς μόνον ὑπομονῆς.

Τῇ 11)23 (Ἰανουαρίου, κατὰ τὴν πανήγυρον τῶν παρασήμων ἐν τοῖς Ἀνακτόροις, ὁ Πρίγκηψ Κάρολος, ἀδελφὸς τοῦ Αὐτοκράτορος, μοὶ εἶπεν ὅτι, ἂν, ἐν ταῖς παρούσαις σπουδαίαις περιστάσεσιν, ἔχωμεν ἀνάγκην ἱκανοῦ ὀργανωτοῦ τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ, ὡς τοιοῦτον μοὶ ὑπέδειξε τὸν Στρατηγὸν Ῥαούλ, ὃν καὶ εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἐπεσκέφθην καὶ ἐπέστειλα περὶ αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας· ἀλλ' ὁ Στρατηγός, ὃν πλαγίως ἠρώτησα, μοὶ εἶπεν ὅτι, ἐν ὅσῳ ὑπῆρχε φόβος πολέμου μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, ἀλλὰ καὶ πλὴν τούτου ἐν γένει δι' ἰδιαιτέρους αὐτοῦ λόγους, θὰ τῷ ἦν ἀδύνατον νὰ δεχθῇ τοιαύτην θέσιν.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ἰανουαρίου ἡ ἐν Λονδίνῳ Ἑταιρεία τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων μοὶ ἔπεμψε δίπλωμα, κατατάττουσά με μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῆς.

Τῇ 8)20 Φεβρουαρίου ἔπεμψαν αἱ θυγατέρες μου τῇ Πριγκηπίσσῃ Ἀντ. Ῥάδζιβιλ, διὰ τὴν ἐτησίαν ἀγαθοεργὸν ἀγοράν της, δύω εἰκόνας ὑπ' αὐτῶν ζωγραφηθείσας, καὶ ἐξ αὐτῶν τὴν μίαν ἠγόρασεν ὁ Πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας, τὴν δ' ὁ Πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας. Τῇ αὐτῇ δ' ἡμέρᾳ ἡ Χαρίκλεια, εἰς πρωϊνὴν μουσικὴν συναναστροφὴν τοῦ διδασκάλου της Σαβάθ, ἔψαλεν ἐνώπιον πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου.

Τῇ δὲ 15)27, ὅτε πανηγυρίσθη ὁ γάμος τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ τοῦ Διαδόχου, εἰς τὴν ἑσπερινὴν ὑποδοχὴν τῆς Αὐλῆς, καθ' ἣν τὸ ὑπουργεῖον καὶ ὁ Βίσμαρκ μετέσχον λαμπαδοφορίας, περιελθούσης τὴν αἴθουσαν, αἱ θυγατέρες μου καὶ ὁ σύζυγος τοῦ Ἀκολούθου κυρία Γεωργαντοπούλου παρουσιάσθησαν ἐν στολῇ Ἑλληνικῇ, ἥτις μεγάλως ἤρεσεν εἰς τὴν Αὐτοκράτειραν, ἐγκρίνουσαν ἔκτοτε αὐτὴ νὰ καθιερωθῇ, ὡς ἡ ἐπίσημος ἀναβολὴ τῶν Κυριῶν τῆς ἡμετέρας Πρεσβείας. Τοὺς νεονύμφους δ' ἐπεσκέφθην μετὰ τῶν θυγατέρων μου μετὰ τέσσαρας ἡμέρας εἰς τ' Ἀνάκτορα, καὶ ἡ νύμφη, ἡ εἶτα Αὐτοκράτειρα, ἐδέχθη αὐτὰς μετὰ μεγίστης φιλοφροσύνης.

Περὶ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου μοὶ συνέβη τι δυσάρεστον. Προσκληθεὶς παρὰ τῆς κυρίας Beer, νύμφης τοῦ περιπύστου μουσικοῦ Meyerbeer εἰς γεῦμα, δὲν ἠξεύρω, τὶ παθών, ἐλησμόνησα τὴν πρόσκλησιν, καὶ μετέβην τὴν ἐπαύριον μόνον παρ' αὐτῇ, ἵνα ζητήσω συγγνώμην· ἀλλ' ἐπὶ πολλὰ ἔτη δὲν μοὶ ἐσυγχώρει τοῦτο, καὶ ἔμενε ψυχρὰ πρὸς οὐ μικρὰν λύπην μου, διότι καὶ περιφήμου ἀνδρὸς ἦν συγγενὴς καὶ ἡ ἰδία ἦν εὐφυὴς καὶ εὐάρεστος, ἐγὼ δὲ προφανῶς εἶχον ἄδικον.

Τῇ 27 Φεβρουαρίου (11 Μαρτίου) εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τῆς Ῥώμης παρευρέθην μετὰ τῶν θυγατέρων μου εἰς ἑσπερίδα ἀναγνώσεων, καθ' ἣν ὁ κ. Fels ἀπήγγειλεν, ἐν ἄλλοις, καὶ σκηνὴν ἐκ τῆς μεταφράσεως τῆς Ε΄ πράξεως τοῦ Δούκα, μετὰ πολλῶν μὲν κραγμῶν, ἀλλ' οὐχί, κατ' ἐμέ, καὶ μετὰ τῆς δεούσης ἐκφράσεως.

Τῇ 1)13 Μαρτίου παρεκαθήμην, μετὰ τῶν θυγατέρων μου, εἰς γεῦμα παρὰ τῇ κυρίᾳ Στέγγελ, ὅτε, αἴφνης, προσελθών τις, μᾶς ἀνήγειλεν ὅτι ἐδολοφονήθη ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας. Ἀμέσως ἐγερθείς, ἔσπευσα εἰς τοῦ κ. Κοτσεβοῦ, καὶ ἤμην πρῶτος κομίσας αὐτοῖς τὴν εἴδησιν, ἐτηλεγράφησα δὲ καὶ εἰς Ἀθήνας, καὶ εἶτα, μεταβὰς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥωσσικῆς πρεσβείας, παρέστην εἰς τὰς νυκτερινὰς νεκρωσίμους προσευχάς, καὶ τὴν ἐπαύριον ἐν στολῇ εἰς τὴν πένθιμον λειτουργίαν, εἰς ἣν προσῆλθε καὶ ἡ Αὐλή.

Εἰς Δανίαν

Τῇ αὐτῇ δ' ἡμέρᾳ ἔλαβον παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τηλεγράφημα ν' ἀπέλθω ἀνυπερθέτως εἰς Κοπεγχάγην, ἵνα παρευρεθῶ εἰς τὴν κηδείαν τῆς πρώην Βασιλίσσης, θείας τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως. Ἀντετηλεγράφησα ὅμως, ἐρωτῶν, ἂν, μετὰ τὸ φοβερὸν συμβὰν τῆς Ῥωσσίας, δὲν ἔπρεπε νὰ μεταβῶ πρὶν εἰς Πετρούπολιν, διότι Πρέσβυν τότε ἐκεῖ δὲν εἴχομεν. Συγχρόνως ἔφερεν εἰς γνῶσίν μου ὁ Πρέσβυς τῆς Δανίας, ὅτι ἡ Βαλτικὴ ἦν πεπηγμένη καὶ δὲν διεπλέετο. Ἀλλὰ νέον λαβὼν τηλεγράφημα, ἐπικυροῦν τὸ πρῶτον, παρεσκευάσθην εὐθύς, καὶ ἀνεχώρησα, συμπαραλαβὼν καὶ τὸν Γεωργαντόπουλον.

εὐκολώτερον θὰ ἤνοιγε δρόμον. Μετὰ τοῦτο δέ, ἀνάγκην αἰσθανόμενος νὰ πίω ἢ νὰ φάγω τι πρὸς ἀναψυχήν, ἠρώτησα, ποῦ ἐδυνάμην νὰ εὕρω τι, καὶ ὁ Γεωργαντόπουλος μ' ἔφερεν εἰς μεγίστην αἴθουσαν, ὅλην πλήρη τραπεζῶν ἐστρωμένων. Ἀλλ' ἐπ' αὐτῶν οὐδέν, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἔμενε, διότι ἐκεῖθεν εἶχε διέλθῃ ὁ κατακτητικὸς στρατὸς τῶν ἀξιωματικῶν, οὓς εἶχον ἰδῇ ἐν τοῖς προθαλάμοις.

Πρὶν δὲ τοῦ τέλους τῆς ἑορτῆς, ἰδὼν κυρίαν καθημένην ἐπὶ ἐξέδρας, ἐνόμισα ὅτι ἦν ἡ ἐπίσημος Οὐγγαρίς, ἣν εἶχον γείτονα εἰς τὴν Βασιλικὴν τράπεζαν, ὅτε ἄλλοτε εἶχον ἐπιδημήσῃ εἰς Βιέννην, καί, πλησιάσας, τὴν προσωμίλησα. Καὶ συνδιελέχθη μὲν φιλοφρονέστατα μετ' ἐμοῦ, ἀλλὰ καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ἠπατήθην, διότι ἦτον ἡ σύζυγος τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, ὃν τὴν ἐπιοῦσαν ἔκρινα καθῆκον νὰ ἐπισκεφθῶ διὰ τοῦτο, καὶ μετὰ ταῦτα τοὺς λοιποὺς ὑπουργούς, καὶ τοὺς ἐπισήμους τῶν ὁμογενῶν. Προσκληθεὶς δ' ἐγευμάτισα παρὰ τῷ Πρέσβει τῆς Ῥωσσίας κ. Οὐβρίλ, παρ' ᾧ, ἐν ἄλλοις, καὶ τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Βουλγαρίας ἀπαντήσας, πολλὰ μετ' αὐτοῦ συνδιελέγην περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς πρὸς ἀλλήλους φιλίας τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ μετ' αὐτὴν δέ, ἡμέρα Δευτέρα 21 Ἀπριλίου (9 Μαΐου), ἦν ἡ τῆς πανηγυρικῆς εἰσόδου τῆς Αὐτοκρατορικῆς νύμφης εἰς τὴν μέλλουσαν αὐτῆς πατρίδα καὶ πρωτεύουσαν. Ἦσαν δ' αἱ ὁδοὶ τόσον πλήρεις, ὥστε, πεζὸς μέν, ἦν ἀδύνατον νὰ τὰς διέλθω, δι' ἁμάξης δέ, μόλις μετὰ ποικίλους περιδρόμους, ἀφίχθην εἰς τὸ τότε οἰκοδομούμενον Μουσεῖον, τὸ προσδιορισθὲν ἡμῖν διὰ τὴν ἐπίσημον θέαν. Εἰς ἣν δὲ κατέλαβον θέσιν, εὑρέθην μετὰ τοῦ Πρέσβεως τῆς Σερβίας, τοῦ τῆς Περσίας, ὄντος χριστιανοῦ Ἀρμενίου, μετὰ τῶν θυγατέρων τούτου καὶ μετὰ τῆς συμπατριώτιδός μου κυρίας Herbett, τὸ γένος Σταύρου, συζύγου δὲ τοῦ τότε εἰς Σερβίαν διορισθέντος Πρέσβεως τῆς Αὐστρίας. Ἡ παράταξις ὑπῆρξεν, ὡς εἰκός, μεγαλοπρεπεστάτη· διεκρίνοντο δ' ἐπὶ πλούτῳ τῶν στολῶν καὶ τῶν ἁμαξῶν αὐτῶν, οἱ Οὖγγροι μεγιστάνες, καὶ παρατηρήσεως ἄξιον μοὶ ἐφάνη, ὅτι ὁ λαὸς ἐνθουσιωδῶς ἀνευ-

φήμησε, διερχόμενον, τὸν τότε ἐκτὸς τῆς κυβερνήσεως διατελοῦντα Ἀνδράσσην, ἐν ᾧ εἰς οὐδεμίαν προέβη ἐπίδειξιν ὅτε διῆλθον οἱ Ὑπουργοί.

Προσκληθεὶς δ' ὑπὸ τοῦ Ἀργυροπούλου, ἐγεύθην ἔπειτα μετ' αὐτοῦ καὶ τῶν συγγενῶν του καὶ συγγενῶν μου Καρτσέφκη, εἰς ξενοδοχεῖον, μεθ' ὃ ἐπεσκέφθημεν τὸ μελόδραμα καὶ μεθ' ὃ ἠθελήσαμεν νὰ περιέλθωμεν τὴν εὐρεῖαν λεωφόρον τοῦ Ῥίγγ, ἵν' ἀποθαυμάσωμεν τὴν λαμπρὰν φωτοχυσίαν τῆς πόλεως. Ἀλλὰ τόσον πυκνὸν ἦν τὸ πλῆθος, τὸ πληροῦν τὰς ὁδούς, ὥστε ἐκινδυνεύσαμεν σπουδαίως νὰ συντριβῶμεν, καὶ ἡ κυρία Καρτσέφσκη, ἔκφοβος, κατέφυγε πρὸς τὸν τοῖχον μιᾶς τῶν οἰκιῶν, μεταξὺ δύω προεχόντων κιόνων. Ἀλλ', ἰδὼν ἐγὼ τῆς θέσεώς της τὸ ἐπικίνδυνον, καὶ ὅτι διέτρεχε κίνδυνον ν' ἀποπνιγῇ ἐκεῖ χωρὶς νὰ ἔχῃ διαφυγήν, ἐστάθην ἐμπρός της, καὶ ἐξέτεινα τοὺς δύω βραχίονας πρὸς τοὺς κίονας, ἵνα τῇ χρησιμεύσω ὡς προπύργιον. Καὶ ἐπί τινα καιρὸν μὲν ἀντέσχον· ἀλλὰ τέλος παρεσύρθην βιαίως ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου χειμάρρου, καὶ ἐμακρύνθην ἐν ἀπελπισίᾳ, μὴ ἠξεύρων πῶς θὰ ἐσώζετο ἡ κυρία Καρτσέφσκη ἐκ τῆς ἐπισφαλοῦς θέσεώς της. Καὶ ἀπεπειράθην μὲν νὰ ἐπανέλθω εἰς τὴν θέσιν, ἀφ' ἧς ἀπεσπάσθην, ἀλλ' ὑπῆρξεν ἀδύνατον, ὡς οὐδὲ νὰ εὕρω τινὰ διέξοδον ἐδυνάμην, μέχρις οὗ, ἀπαντήσας πύλην τινὰ οἰκίας, τυχαίως ἀνοικτήν, κατέφυγον εἰς αὐτήν, καί, πρὸς εὐτυχίαν μου, ἔμαθον ὅτι ἡ οἰκία εἶχε καὶ ὀπισθίαν διέξοδον. Διὰ ταύτης λοιπὸν ἀφίχθην εἰς ἄλλην ὁδὸν ἔρημον, καὶ δι' ἐκείνης κατώρθωσα νὰ εἰσέλθω εἰς τὸ ξενοδοχεῖόν μου, ἐν ἀπελπισίᾳ διότι ἀφῆκα τοὺς συντρόφους μου, καὶ ἰδίως τὰς κυρίας εἰς ἐπικίνδυνον θέσιν· τῇ δ' ἐπαύριον, ἀπὸ πρωΐας, πρώτη μου φροντὶς ὑπῆρξε νὰ σπεύσω πρὸς τὴν κυρίαν Καρτσέφσκη, καὶ μάθω ὅτι εὐτυχῶς ἐσώθη, ἐπίσης καὶ ἐκείνη ἀνησυχοῦσα διὰ τὴν τύχην μου.

Ἦν δ' ἡ 28η Ἀπριλίου (10 Μαΐου) ἡ μεγάλη ἡμέρα τῆς τελέσεως τοῦ γάμου, καὶ ἐν μεγάλῃ στολῇ ἐπορεύθημεν εἰς τὴν ἀνακτορικὴν ἐκκλησίαν, διεσκευασμένην, ὡς θέατρον. Καὶ ἡμεῖς κατείχομεν θεωρεῖα, τὸ δὲ κάτω ἐμβαδὸν ἦν πλῆρες ἀδαμαντοστολίστων κυριῶν καὶ Οὔγγρων μεγιστάνων, ὡς καὶ πάντων τῶν

λοιπῶν ἐν τέλει. Ἡ δὲ θρησκευτικὴ τελετὴ ἐγένετο ἐπὶ ὑψώματος ἀντιστοιχοῦντος πρὸς τὴν σκηνήν, καὶ μετὰ τὸ πέρας αὐτῆς ὁ Αὐτοκράτωρ, προσελθών, ἐνηγκαλίσθη ἐγκαρδίως τὸν υἱὸν καὶ τὴν νύμφην του. Ἔπραξε δὲ τὸ αὐτὸ καὶ ἡ Αὐτοκράτειρα, ἀλλά, ὡς μοὶ ἐφάνη, ψυχρῶς μᾶλλον καὶ ἐπισήμως.

Ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας δέ, διὰ διαφόρων διαδρόμων, μετέβημεν εἰς τὴν Αὐλήν, ὅπου παρουσιάσθημεν εἰς τοὺς νεονύμφους, ἀποτείναντας εἰς ἕκαστον ἐξ ἡμῶν τινὰς λέξεις. Ὅτε δὲ ἠθέλησα ν' ἀναχωρήσω, μὴ γνωρίζων τὰς διόδους, δὲν εὗρον, οὔτε τὸν ὑπηρέτην, οὔτε τὴν ἅμαξάν μου, καὶ πεζὸς ν' ἀπέλθω μοὶ ἦν ἀδύνατον, διότι ἤμην ἐν πλήρει στολῇ. Ἐκ τῆς ἀμηχανίας δὲ ταύτης μ' ἔσωσεν, ἀπαντήσας καὶ παραλαβών με εἰς τὴν ἅμαξάν του, ὁ Πρέσβυς τῆς Ῥουμανίας, κ. Βαλατσάνος. Μετέβην δ' ἔπειτα εἰς τῆς ἀσθενούσης κυρίας Ὑψηλάντη, παρ' ᾗ εὗρον τὴν μητέρα της κυρίαν Σίνα καὶ τὸν κ. Chizzy, πρώην Πρέσβυν τῆς Αὐστρίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀπῆλθον δ' εἰς τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Haymerley, παρ' ᾧ ἤμην προσκεκλημένος εἰς γεῦμα. Οἱ συνδαιτημόνες ἦσαν 36, ἐπίσημοι ἐκ τῶν ἐγχωρίων, ἢ ξένοι ἐλθόντες διὰ τὴν τελετήν. Ἦν δ' ἡ θέσις μου ἀριστερῶς τοῦ Ὑπουργοῦ, δεξιῶς του δ' ἐκάθητο ὁ Αὐλάρχης, ἀντιπροσωπεύων τὴν Αὐλήν, καὶ τούτου δεξιῶς ὁ Ἀνδράσσης. Ἐγὼ δ' εἶχον ἀριστερῶς μου τὸν Πρόεδρον τῆς Γερουσίας (Herrenhausen), ὅστις, ἐν ἄλλοις, μοὶ διηγήθη τὸ ἀπαίσιον συμβάν, ἀποδεῖξάν μοι τοὺς φόβους μου τῆς προτεραίας οὐχὶ παραλόγους, ὅτι τὴν προτεραίαν, ἐν μέσῳ τοῦ ὁμίλου, ὃν μετὰ δυσκολίας εἶχον διαφύγῃ, διέβαινεν ὁ κ. Βίμπφεν, ἐπίσημος Αὐτριακὸς διπλωμάτης, φέρων εἰς τὸν βραχίονα τὴν ἀδελφήν του, καὶ ὅτι αὕτη, συσφιχθεῖσα, ἐν τῷ συνωθισμῷ ἀπεπνίγῃ, καὶ τὸ πρωῒ ἀπεβίωσεν. Εἶχον δὲ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ γνωρισθῶ καὶ διὰ μακρῶν μετὰ τὸ γεῦμα νὰ συνδιαλεχθῶ μετὰ τῆς ἀγχινουστάτης οἰκοδεσποίνης, ἣν ὅμως, ὡς ἔμαθον, ἡ λίαν ἀποκλειστικὴ ἀριστοκρατία τῆς Βιέννης οὐχὶ λίαν προθύμως ἐδέχετο εἰς τὰς τάξεις της, διότι κατήγετο ἐκ τραπεζιτικῆς οἰκογενείας. Ἐγνώρισα δ' ἐκεῖ, ἐν ἄλλοις, καὶ τὸν ἐπίσημον Βέλγον Ὑπουργὸν Frère-Orban.

Τὴν δὲ 29)11 Μαΐου, ἀφ' οὗ ἐξέθηκα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ὅσα περὶ Ἑλλάδος καὶ Ἀνατολῆς εἶχον συνδιαλεχθῇ μετὰ τῶν ἐν τοῖς πράγμασι, καὶ ἐπεσκέφθην τὸν Πρέσβυν τῆς Περσίας καὶ ἄλλους ὁμογενεῖς καὶ ξένους, προσέτι δὲ καί τινας τῶν καλλιτεχνικῶν συλλογῶν, τὸ ἑσπέρας προσεκάλεσα εἰς τὸ θέατρον τὴν ὁμογενῆ κυρίαν Ἑρβέττ, ἣν λίαν ἐθαύμαζον, διότι εἰς τοὺς δύω υἱούς της, τοὺς ἐκ τοῦ πρώτου της γάμου μετὰ τοῦ Ὑπασπιστοῦ τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως κ. Φούγκ, ἔδιδεν ἐπιμελέστατα Ἑλληνικὴν ἀγωγήν, εἰς ὃ συνῄνει καὶ συνέπραττε καὶ ὁ ἀξιόλογος σύζυγός της.

Τέλος δὲ τῇ 1)13 Μαΐου, ἀποχαιρετίσας τὸν Ὑπουργὸν Haymerley, διαλεχθεὶς καὶ πάλιν διὰ μακρῶν μετ' αὐτοῦ περὶ τοῦ ἔτι ἐκκρεμοῦς Ἑλληνικοῦ ζητήματος, καὶ τηλεγραφήσας καὶ γράψας, ὅσα μοὶ εἶπεν, εἰς Ἀθήνας, τὸ ἑσπέρας ἀνεχώρησα, κατὰ τὰς 8, μετὰ τοῦ Γεωργαντοπούλου, καὶ ἀφίχθημεν τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὰς 11 $^{3}/_{4}$ εἰς Βερολῖνον.

Ἐν Βερολίνῳ.

Ἐπισκεφθεὶς δ' ἀμέσως τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, εἶπον καὶ αὐτῷ ὅσα καὶ τῷ Haymerley περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος, καὶ ἤκουσα παρ' αὐτοῦ, ὅσα σχεδὸν καὶ παρ' ἐκείνου, ἤτοι ὅτι ἐδόθησαν ὁδηγίαι τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρεσβείᾳ, ὅπως ἐπιταχύνῃ τὴν λύσιν καὶ ἐξαναγκάσῃ τῶν Τούρκων τὴν παραδοχήν.

Μετά τινας ἡμέρας ἐξέδραμον οἰκογενειακῶς καὶ μετὰ πολυαρίθμου (19) φιλικῆς συναναστροφῆς εἰς τὸ βορείως τοῦ Βερολίνου κείμενον χωρίον Τέγελ, ὅπου, μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος, ἐπεσκέφθην τὸ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ διασήμου φυσιοδίφου Οὐμβόλδου ἱστάμενον ὡραῖον μνημεῖον.

Ἡ δ' ἐπαύριον ἦν ἡμέρα βαθείας θλίψεως δι' ἐμέ, διότι μοὶ ἀνηγγέλθη ὁ θάνατος τῆς τετραετοῦς θυγατρὸς τοῦ υἱοῦ μου Ἀλέξη, τῆς ἀγγελομόρφου Αἰμυλίας.

Κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν παρά τινι τῶν πλουσίων καὶ εὐμαθῶν κυριῶν τοῦ Βερολίνου, τῇ κυρίᾳ Pearl, ἐγνωρίσθην μετὰ τοῦ συγγραφέως κ. Meissner, ὅστις καὶ μοὶ ἔπεμψε τὰ ἔργα του.

Ἑσπέραν δέ τινα προσεκλήθην εἰς παμπληθῆ φιλολογικὴν ἑσπερίδα, διδομένην ὑπὸ τῆς ***Εταιρείας τῶν νέων γλωσσῶν*** εἰς μνήμην τοῦ Καλδερῶνος, ὃν ὅμως ἐγὼ δὲν ἐθεώρουν, ὡς ἐκτάκτου θαυμασμοῦ ἄξιον. Ἀνεγνώσθη δ' ἐκεῖ ἡ βιογραφία τοῦ ποιητοῦ, διάφοροι μεταφράσεις ἐκ τῶν ἔργων του, καὶ ἀπηγγέλθη ὡραῖον περὶ αὐτοῦ ποίημα, συντεθὲν ὑπὸ τοῦ νέου Ehrlich, υἱοῦ τοῦ Προέδρου τῆς Ἑταιρείας, τοῦ ποτὲ Καθηγητοῦ διατελέσαντος τοῦ Ἀριστείδου καὶ Αἱμυλίου. Τὰς ἀναγνώσεις δ' ἠκολούθησεν, ὡς πάντοτε ἐν Γερμανίᾳ, δεῖπνον.

Τῇ 19)31 Μαΐου ἐπεσκέφθην ἐν τῇ Ῥωσσικῇ Πρεσβείᾳ, ὡς πάντοτε, ὅτε διὰ Βερολίνου διήρχετο, τὸν Πρ. Γορτσακόφ, καὶ εὗρον αὐτὸν λίαν καταβεβλημένον διὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐτοκράτορος, εἰς ὃν μοὶ εἶπεν ὅτι δὲν δύναται νὰ ἐπιζήσῃ, καὶ προβλέπει τὸν ταχὺν θάνατόν του, ὅστις καὶ τῷ ὄντι ἐπῆλθε μετ' οὐ πολύ.

Ἐν Ἰουνίῳ μηνὶ συνηντήθην ἐν Βερολίνῳ μετὰ τοῦ κ. Schliemann, ὅστις, κομίσας, ἐδώρησεν εἰς τὸ γερμανικὸν Μουσεῖον τὰ πλεῖστα καὶ ἀξιολογώτερα τῶν ἐν Τρῳάδι εὑρημάτων του, δι' ὃ ἡ σύζυγός του, ἥτις τὸν συνώδευε, μοὶ εἶπεν, ὅτι αὐτὴ ἔκλαυσεν ἀπαραμυθήτως. Ἀλλ' εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ φιλαρχαίου Γερμανοῦ οὐδὲν εὗρον τὸ δυσεξήγητον. Ἐνθουσιῶν διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, εἶχεν ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας μετὰ τῶν ἀνεκτιμήτων θησαυρῶν τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς, οὓς ἀνεῦρε, καὶ προσέφερεν αὐτοὺς εἰς τὸ Δημόσιον, προσέτι πρόθυμος κηρυχθεὶς νὰ οἰκοδομήσῃ καὶ ἰδιαίτερον δι' αὐτοὺς Μουσεῖον, ἐπὶ μόνῃ τῇ ἀπαιτήσει τοῦ νὰ μείνῃ Διευθυντὴς αὐτοῦ ἐν ὅσῳ ἔζῃ. Οὐ μόνον ὅμως ἡ πρότασις αὐτοῦ δὲν ἐνεκρίθη, ἀλλὰ καὶ 40.000 δραχμῶν, ἃς ἔδωκε διὰ κατεδάφισιν τοῦ μεσαιωνικοῦ πύργου τῶν Προπυλαίων, δὲν ἐγένοντο δεκταί, ἐπὶ τῷ λόγῳ, δῆθεν, ὅτι κατεδολιεύθη τοὺς Τούρκους, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ τὰ χρήματα εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν, ἥτις καὶ ἐξετέλεσε τὴν ἐντολήν του. Κατ' ἀντί-

θεσιν δὲ τῆς πρὸς αὐτὸν διαγωγῆς τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἐν Ἀγγλίᾳ ἔλαχε πλείστων περιποιήσεων, ὅταν ἔφερε νὰ δείξῃ ἐκεῖ τὰ Τρωϊκὰ εὑρήματα, ἐν δὲ Γερμανίᾳ, ὅτε προσέφερεν αὐτά, καὶ διὰ παρασήμου Ταξιαρχῶν ἐτιμήθη, καὶ ἐπίτιμος πολίτης τοῦ Βερολίνου ἀνεγνωρίσθη.

Εἰς Σουηδίαν

Πρὸ πολλοῦ ἔτρεφον τὸν διακαῆ πόθον τοῦ νὰ ἐπανίδω τὴν ἐν Στοκχόλμῃ ἀδελφήν μου κόμισσαν Ῥόζεν, ἥν, τὸ τελευταῖον, ἐπὶ μίαν ἡμέραν εἶχον μόνον ἀπαντήσῃ κατὰ τὰ 1868 ἐν Σπᾷ. Προσέτι δ' ἤθελον, ἐπί τινας ἡμέρας, νὰ δώσω ὀλίγην ἀναψυχὴν εἰς τὰς θυγατέρας μου, φέρων αὐτὰς ἐκτὸς τοῦ Βερολίνου. Ἀπήλθομεν λοιπὸν τὴν Κυριακήν, 21 Ἰουνίου (3 Ἰουλίου), περὶ τὰς 10 τῆς πρωΐας, καὶ εἰς τὰς 3 μ. μ. ἀφίχθημεν εἰς τὴν παραλίαν Στραλσούνδην, ἀπέναντι τῆς νήσου Bügen, πόλιν ἰδίως περίεργον διά τινας ἀρχαίας αὐτῆς οἰκοδομάς, μάλιστα τὸ Δημαρχεῖον, καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος, πολλὰ περιέχουσαν μεσαιωνικῆς τέχνης ἔργα. Γευματίσαντες δ' εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Löwe, καὶ εἰς τὰ περίχωρα περιδιαβάσαντες, ἐπέβημεν ἀτμοπλοίου τῇ 10 τὸ ἑσπέρας καὶ ἀνήχθημεν, κατὰ τὰς 2 ½ μετὰ τὸ μεσονύκτιον, ἔχοντες οὐχὶ λείαν τὴν θάλασσαν, καὶ ἑπομένως οὐχὶ ἥσυχον ὕπνον.

Τῇ δ' ἐπαύριον εἰς τὰς 7 ἐγερθείς, ἀνῆλθον εἰς τὸ κατάστρωμα, καὶ ἐκεῖ, πρὸς ἔκπληξιν καὶ χαράν μου, εἶδον ἐρχόμενον πρός με καὶ τείνοντά μοι τὰς χεῖρας, Κύριον, ὅν εὐθὺς ἀνεγνώρισα ὡς τὸν ποτὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνάδελφόν μου, Πρέσβυν τῆς Σουηδίας κ. d' Ehrenhof, ἐπ' ἀδείᾳ ἐπανερχόμενον, μετὰ τῆς νεωτέρας θυγατρός του, εἰς Στοκχόλμην, ὅπου ἡ πρεσβυτέρα ἦν ἔγγαμος ὑπὸ τὸ ὄνομα κυρία Βαλλεμβέργ, καὶ ἀποκατεστημένη. Εἶχον δὲ γνωρίσῃ ἀμφοτέρας, ὡς παιδία, ὅτε ἤμεθα γείτονες ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου.

Κατήχθημεν δὲ εἰς τὰς 11 ¾ εἰς Malmö, τὸν Σουηδικὸν λιμένα, καὶ ἐκεῖ, συμπρογευθέντες, ἀπήλθομεν διὰ τοῦ σιδηρο-

δρόμου εἰς τὰς 2.40. Καὶ ἔδυσε μὲν ὁ ἥλιος εἰς τὰς 9 ³/₄, ἀλλ' ἐξηκολούθει τὸ φῶς, καὶ εἶχον ἀποφασίση ἐγὼ νὰ μὴ ἐπιδοθῶ εἰς ὕπνον, πρὶν ἢ νυκτώση τοσοῦτον, ὥστε νὰ μὴ βλέπω ν' ἀναγινώσκω. Οὕτω δὲν ἐκοιμήθην οὐδὲ στιγμήν, διότι οὐδὲ στιγμῆς σκότος εἴχομεν, μέχρις οὗ ὁ ἥλιος πάλιν ἀνέτειλε περὶ τὰς 2 ¹/₄. Δι' ὅλης ἑπομένως τῆς νυκτὸς ἐδυνάμην ἀκωλύτως νὰ θαυμάζω τὴν ὡραίαν φύσιν, τὴν χώραν πᾶσαν χλοάζουσαν, καὶ κεκαλυμμένην, ποῦ μὲν ὑπὸ συσκίων δασῶν, δι' ὧν διεφαίνοντο αἱ ἐρυθροβαφεῖς ξύλινοι τῶν χωρίων οἰκίαι, ποῦ δ' ὑπὸ χαριεστάτων καὶ ἀλλήλαις διαδεχομένων λιμνῶν, ἔχουσαν δὲ παραδόξως σχεδὸν πανταχοῦ εἰς τὴν ἐπίπεδον ἐπιφάνειαν γρανίτην λίθον ὁριζοντίως ἐπ' αὐτῆς ἐκτεινόμενον, οὐδόλως δὲ κωλύοντα τὴν πλουσιωτάτην βλάστησιν εἰς τὰς πολυπληθεῖς του ῥωγμάς.

Εἰς Στοκχόλμην δ' ἀφίχθημεν εἰς τὰς 7 ¹/₂ τὴν πρωΐαν, καί, ὑποδεχθεὶς ἡμᾶς ὁ ἤδη ὑφ' ἡμῶν τηλεγραφικῶς εἰδοποιηθεὶς ἀνεψιός μου Γεώργιος (Ῥόζεν), μᾶς ἔφερε καὶ κατελύσαμεν εἰς τὸ Grand Hôtel, κείμενον ἀκριβῶς ἀπέναντι τῶν Ἀνακτόρων.

Ἅμα δ' ἐλάβομεν κατοχὴν τῶν δοθέντων ἡμῖν τριῶν λαμπρῶν δωματίων, ἐσπεύσαμεν πρὸς τὴν ἀδελφήν μου, ἥτις, ἐκ τῆς οἰκίας της, εἶχε διὰ τό θέρος μεταβῆ εἰς μικρὰν παραποτάμιον καὶ πρόσγειον κατοικίαν ἐπὶ τοῦ χείλους ἑνὸς τῶν πολλῶν τὴν πόλιν διασχιζόντων αὐλάκων. κατὰ τὴν θέσιν Skepelholm, ἐπιβλέπουσαν μίαν τῶν μᾶλλον ἐν χρήσει ἀποβαθρῶν καὶ πρὸ ταύτης νησίδιον γραφικώτατον. Τὴν εὕρομεν δ' ἐπὶ μακρᾶς ἕδρας ἡπλωμένην ἀπὸ ἐτῶν, ἀδυνατοῦσαν νὰ κινηθῇ, ἰσχνὴν καὶ βαθεῖς ἔχουσαν τοὺς ὀφθαλμούς, ἀλλὰ διατηροῦσαν τὴν εὐγενῆ τοῦ πατρὸς ἡμῶν, ὃν ὡμοίαζε, φυσιογνωμίαν καὶ τοῦ πνεύματός της τὴν χάριν καὶ ζωηρότητα.

Ὁ δὲ σύζυγός της, ὁ Κόμης Ἀδὸλφ Ῥόζεν, ὁ ἄλλοτε τόσον ἀκαμάτως δραστήριος, ὁ ὀργανώσας καὶ αὐξήσας τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικόν, δι' ἰδίων ναυπηγιῶν, πρῶτος δὲ τὴν πατρίδα του πλουτίσας διὰ σιδηροδρόμων. ἦν ἐντελῶς τυφλός, διατηρῶν δ', οὐχ ἧττον, πάντοτε τῶν τρόπων του τὴν λεπτότητα, καὶ γεροντικῶς ὁμιλητικός. Ὁ υἱός των δὲ Γεώργιος, εἶχεν ἀναπτυχθῇ εἰς ἔξοχον

ζωγράφον, καὶ εἰ καὶ τὴν ἡλικίαν νεώτατος, ἦν ὅμως Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Καλλιτεχνῶν. Ἐπεσκέφθημεν δὲ καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ γαμβροῦ μου, τὸν Κόμητα Reinhold, ὃν εἶχον γνωρίση ἄλλοτε ἐν Ἀθήναις ἐπιδημοῦντα, καὶ εὗρον αὐτὸν ἀπὸ ἑξαμηνίας κατάκοιτον. Καὶ τοιαύτη μὲν ἦν τότε τῆς φίλης ἀδελφῆς μου ἡ οἰκογένεια. Ἔκτοτε δὲ σκληρὰ εἱμαρμένη τοὺς ἀνήρπασε πάντας, πλὴν τοῦ νέου Γεωργίου.

Σταθερὸς ὁδηγὸς ἡμῶν ὢν ὁ Γεώργιος,μᾶς περιήγαγεν εἰς πάντα τὰ θέας ἄξια ἐν τῇ πόλει, καὶ μάλιστα εἰς τὸ ἀξιόλογα καλλιτεχνήματα περιέχον Μουσεῖον, τινὰ ἔργα αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ἐν οἷς ἦν καὶ ὡραία εἰκὼν τοῦ πατρός του, ἐπισήμως ἐκεῖ ἀνατεθεῖσα, καθ' ἣν φέρει ἐπιγραφήν, ὡς δεῖγμα ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης, ἕνεκα τῶν ὑπὲρ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν σιδηροδρόμων προσπαθειῶν του. Μᾶς περιήγαγε δὲ καὶ εἰς τοὺς ὡραιοτέρους τῶν δημοσίων περιπάτων, ὡς τὸν Djur-Gärden (Thiergarten) καὶ τὸ Belveder, ὅπου ἀπηντήσαμεν καὶ ἐγνωρίσαμεν τὸν κ. Patenotre, Πρέσβυν τῆς Γαλλίας. Ὁμοίως δ' ἐπεσκέφθημεν καὶ τὴν ***νῆσον τῶν Ἱπποτῶν***, ἐφ' ἧς ᾠκοδομημένα εἰσὶ τὰ Ἀνάκτορα, καὶ τὴν ὀπίσω αὐτῶν κειμένην τῶν ἱπποτῶν ἐκκλησίαν, περιέχουσαν τάφους Βασιλέων καὶ τὸν τοῦ Βερναδότ. Προσέτι δὲ τὴν Βουλὴν τῶν Εὐγενῶν, ἀρχαῖον καὶ ὡραῖον οἰκοδόμημα, ἔχον εἰς τοὺς τοίχους ἀναγεγραμμένους τοὺς τίτλους καὶ τὰ οἰκόσημα πασῶν τῶν εὐγενῶν οἰκογενειῶν. Μεταξὺ δὲ τῶν νεωτάτων εἴδομεν καὶ τὰ τοῦ Dixon, συζύγου τῆς Μαρίκας, θυγατρὸς τῆς ἀδελφῆς μου, ἐκ Σκωτίας καταγόμενον, εἰς ὃν πρὸ ὀλίγου εἶχε χορηγηθῇ τίτλος εὐγενείας. Ἐν δὲ τῇ μεταξὺ τῶν δύω οἰκοδομῶν ἐκτεινομένῃ πλατείᾳ ἵσταται χαλκοῦς ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος, οὕτως ἐστραμμένος, ὥστε φαίνεται ὅτι ἀπὸ τοῦ Βουλευτηρίου, ἐξ οὗ προήρχετο, διευθύνεται πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ ἔλαβε τὸ Βασιλικὸν στέμμα, καὶ εἰς τ' Ἀνάκτορα. Δι' ὡραίου δ' ἀτμοπλοίου διεπλεύσαμεν τὴν λίμνην Mälarem, μαγευτικὰς ἔχουσαν τὰς ὄχθας, κατεσπαρμένην ὑπὸ πλείστων συμφύτων νήσων, ἃς ποικίλουσι βράχοι καὶ ἀγροικίαι, καὶ προσορμισθέντες εἰς Drottningholm (τὴν βασιλικὴν νῆσον) ἐπεσκέφθην κατ' ἀρχὰς τὴν China, θαυμασίαν οἰκοδομὴν Κινε-

ζικοῦ ῥυθμοῦ, μετὰ πλήθους σινουργημάτων, προσενεχθεῖσαν τῷ 1770 ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Ἀδόλφου Φρειδερίκου εἰς τὴν Βασίλισσαν, ὡς δῶρον ἀπροσδόκητον κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν γενεθλίων της.

Εἶτα δέ, διαβάντες διὰ κήπων εὐρυχώρων, ἐν οἷς καὶ περίεργον εἴδομεν, οὐχὶ ᾠκοδομημένον, ἀλλὰ πεφυτευμένον θέατρον ὕπαιθρον, ἔχον τὰ προσκήνια καὶ πάσας τὰς διαιρέσεις ἐκ δένδρων θαλλόντων, ἀνήλθομεν εἰς τὴν μεγαλοπρεπῆ βασιλικὴν ἔπαυλιν, πολλὰ ἔργα τέχνης καὶ ἰδίως ζωγραφικῆς περιέχουσαν. Μία τῶν μεγίστων αὐτῆς αἰθουσῶν ἐστὶ καθιερωμένη εἰς τὰς εἰκόνας τῶν συγχρόνων Βασιλέων, καί, ἐν ἄλλοις, εἴδομεν καὶ τὰς τοῦ Ὄθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ὁ Γεώργιος μᾶς ἔφερεν εἰς τὸ ἀξιόλογον Μουσεῖον τῶν βορείων ἀρχαιοτήτων, οὗ ὁ Διευθυντὴς κ. Hildenbrand πολλὰς περιέργους ἀρχαιότητας μᾶς ἔδειξε καὶ ἐξήγησε καὶ φυλλάδια δὲ μᾶς ἔδωκε τῆς Σκανδιναυικῆς Ἀκαδημίας, ἧς ἤμην μέλος ἀντεπιστέλλον ἀπὸ τοῦ 1859. Εἶτα δὲ εἴδομεν τὸ πλουσιώτατον Δαρκωλιανὸν Ἐθνολογικὸν Μουσεῖον, σκεύη ἀρχαῖα, τάφους, πλαγγῶνας κτλ. καὶ διακονούμενον ὑπὸ νέων ὑπηρετριῶν ἐν ἀρχαίᾳ ἀναβολῇ. Συνηντήσαμεν δ' ἐκεῖ τὸν κ. Pfuel, Πρέσβυν τῆς Γερμανίας, καὶ τὸν Στρατηγὸν Stranz. Εἰς δὲ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ μουσείου τούτου, μετὰ τῶν πολλῶν περιέργων χειρογράφων, μᾶς ἐδείχθη ἓν τοῦ Χρυσοστόμου, ἓν Ῥουμανικόν, καὶ αὐτόγραφα τοῦ Βολταίρου, τοῦ Τεγνέρ, τῆς Βρέμερ, τοῦ Καρόλου Ι'., τοῦ Γουσταύου Γ'. κτλ. Ἐπλεύσαμεν δ' εἶτα εἰς τὸ μεταξὺ χαριεστάτων λόφων κείμενον ἀνάκτορον τοῦ Kiriksdol, ὅπου, ἐν ἄλλοις, εἴδομεν καὶ ὡραίας εἰκόνας, ζωγραφηθείσας ὑπὸ τοῦ ἐσχάτου Βασιλέως Καρόλου Ε'.

Κατὰ τὰς ἐλευθέρας δ' αὐτῶν στιγμὰς αἱ θυγατέρες μου, μεταβαίνουσαι εἰς Djar-Gärden ἢ εἰς ἄλλα γραφικὰ μέρη, συνεχέστατα ἐν Στοκχόλμῃ, ἐζωγράφουν ἐκεῖ εἰκόνας ἐλαιογραφικάς.

Ἦλθεν δ' εἰς ἐπίσκεψιν ἡμῶν ὁ κ. D'Ehrenhof, μετὰ τοῦ γαμβροῦ του κ. Βαλλεμβέργ καὶ τῶν κυριῶν, καί, ἀφ' οὗ τοὺς ἀντεπεσκέφθημεν, προσεκλήθημεν εἰς χορὸν καὶ συναναστροφήν των, ἥτις ἦν λίαν διακεκριμένη. Ἐχορεύθησαν δὲ καί τινες πε-

ρίεργοι χοροὶ ἐγχώριοι. Ὅτε δὲ περὶ τὴν 1ην ἀνεχωρήσαμεν, ἤδη ὑπέφωσκεν ἡ αὐγή.

Τῇ δὲ 1)13 Ἰουλίου μετέβημεν διὰ σιδηροδρόμου εἰς Ὑψάλην, ἔνθα, ἀφιχθέντες εἰς τὰς 11 $^{3}/_{4}$ ἐπεσκέφθημεν τὸ περίφημον Πανεπιστημεῖον, μὴ ἐπαρκοῦν πλέον εἰς τὰς παρούσας ἀνάγκας, ὥστε ἐπρόκειτο νὰ κτισθῇ νέον, εἴδομεν δὲ καὶ πλεῖστα χειρόγραφα, ὧν, ὡς παρετηρήσαμεν, ἓν τῆς Νέας Γραφῆς διὰ χρυσαργύρων γραμμάτων ἐπ᾽ ἐρυθρᾶς μεμβράνης γεγραμμένον τοῦ ε΄ αἰῶνος, ἀνέγνωμεν δὲ καὶ τὴν περιγραφὴν τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ τοῦ Βασιλέως Λουδοβίκου ΙΣΤ΄ καὶ τῆς Βασιλίσσης ἐν ἐφημερίδι τῆς ἡμέρας ἐκείνης.

Εἶτα δὲ μετέβημεν εἰς τὴν Μητρόπολιν, κεκοσμημένην δι᾽ἀρχαίων τοιχογραφιῶν, καὶ ἐγκλείουσαν τάφους παλαιῶν Βασιλέων, τοῦ Ἑρρίκου, τοῦ Ἰακώβου, τοῦ Γουσταύου Βάζα, καὶ ἐπεσκέφθημεν τὸν βοτανικὸν κῆπον, τὸν λεγόμενον τοῦ Λινναίου, ἔχοντα βοτανικὸν μουσεῖον κατάκοσμον, καὶ ἐν ἄλλοις, περιέχον ὡραίαν προτομὴν τοῦ πατρὸς τῆς βοτανικῆς ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις.

Εἰς τὴν ἐπιστροφὴν δ᾽ ἡμῶν παρευρέθημεν ἐφ᾽ ἁμάξης, εἰς ἱππικὸν θέαμα, ὅ, μετ᾽ ἀξιωματικῶν καὶ ἄλλων κυρίων καὶ κυριῶν ἔδιδεν, ἐν μέρει καὶ πρὸς δεξίωσιν ἡμῶν, ἡ κυρία Wallemberg, αὐτὴ ἐπιβαίνουσα ὡραίου ἵππου, ὃν εἶχε ποτὲ τῇ δωρήσῃ ὁ Σουλτάνος.

Πλὴν τούτου δὲ μετέβημεν δι᾽ ἀτμοπλοίου, θαυμαστὰς νήσους καὶ ὄχθας παραπλέοντες, καὶ εἰς τὸ τρεῖς ὥρας ἀπέχον Gripsholm φρούριον καὶ κατοικίαν τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου, εἰς ὃ εἴδομεν περὶ τὰς δισχιλίας εἰκόνας, ἐγκατατεθειμένας, καὶ Θέατρον Γουσταύου τοῦ Γ΄ καὶ τὰς ἀπαισίους φυλακὰς Ἑρρίκου τοῦ ΙΣΤ καὶ Ἰακώβου τοῦ Γ΄.

Τέλος δὲ τῇ 4)16 Ἰουλίου ἀπεχαιρετίσαμεν τὴν φιλτάτην μου ἀδελφὴν καὶ τὸν σύζυγόν της, οὓς ἐπρόκειτο πλέον νὰ μὴ ἰδῶμεν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀπήλθομεν εἰς Malmö, ὅθεν προυτιθέμεθα νὰ ἐπιστρέψωμεν διὰ Κοπεγχάγης, ἀλλὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἀπετράπημεν, ἰδίως ὑπὸ τοῦ Reinhold Rosen, εἰπόντος ἡμῖν,

ὅτε τὸν ἐπεσκέφθημεν πρὸς ἀποχαιρετισμόν, ὅτι, κατὰ πάσας τὰς φημερίδας, ἐπεκράτει ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Δανίας, σφοδρὰ καὶ ἐπικίνδυνος διφθερῖτις.

Ἀλλ' ἐν Malmö ἐπληροφορήθημεν ὅτι ἡ ἐπιδημία δὲν εἶχε τὸν ἀποδιδόμενον αὐτῇ ἐπικίνδυνον χαρακτῆρα, δι' ὃ καί, ἐπιμείναντες εἰς τὸ πρῶτον ἡμῶν σχέδιον, ἐπλεύσαμεν εἰς Κοπεγχάγην, ὅπου ἀφίχθημεν μετὰ 1 ½ ὥραν· ἀλλ' ἕνεκα προκειμένων ἱπποδρομείων, τοσαύτη ἦν ἡ ἐν τῇ πόλει συρροή, ὥστε κατάλυμα δὲν εὕρομεν ἐν καλῷ ξενοδοχείῳ, καὶ ἐμείναμεν, τὴν ἡμέραν ἐκείνην (5)17 Ἰουλίου) ἐν ἀθλίῳ τινι καταγωγείῳ Kronprindiessin Lovis καλουμένῳ.

Τῇ δ' ἑπομένῃ μᾶς ἐδόθησαν δωμάτια εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τῆς Ἀγγλίας, ὅπου εἶχον ἐγὼ καὶ πρὶν καταλύσῃ καὶ ἐν ᾧ εὗρον κατοικοῦντα καὶ τὸν Πρέσβυν τῆς Γερμανίας μετὰ τῶν θυγατέρων του, οἵτινες φιλοφρενέστατα μᾶς ὑπεδέχθησαν, μᾶς προσεκάλεσαν εἰς γεῦμα, καὶ μᾶς συνώδευσαν εἰς τὸν περίπατον ἐπὶ τοῦ φρουρίου καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς καλουμένης Lange Linie· Ὡδήγησα δὲ καὶ ἐγὼ τὰς θυγατέρας μου ταύτην τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Θορβάλσεν, εἰς τοῦ κ. Σποννὲκ καὶ τὴν ἑσπέραν εἰς τὸ ἐξαίσιον κοινὸν περίπατον, τὸ Τίβολι, κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τοῦ χρόνου ὄντα εἰς τὴν ἀκμήν του, καὶ ὅπου, ἀντὶ ἡμισείας δραχμῆς, ὁ εἰσιὼν βλέπει παντοῖα θεάματα, ἀπὸ τοῦ ὑπαίθρου θεάτρου μέχρι τοῦ εἰς πειθαρχίαν ἠσκημένου ψύλλου.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ συνεπεσκέφθημεν τὴν κυρίαν Πίου, ἣν εὕρομεν ἐν τῷ κηπαρίῳ της μετὰ τριῶν ὡραιοτάτων μικρῶν παιδίων εἰς τὰ χώματα κυλιομένων. Ἦν δ' ἡ ἰδία νέα γυνὴ ἀγχινουστάτη καὶ παράδοξος. Ἐν ἄλλοις μᾶς διηγήθη ὅτι, ὅτε κατῴκει ἐν Ἀθήναις εἰς τ' Ἀνάκτορα μετὰ τοῦ πατρός της, καὶ Ἀντιβασιλέως, ὁ τότε ἀνήλικος ἔτι Βασιλεὺς Γεώργιος, δὲν τὴν ἠγάπα διόλου. Ἐρωτήσαντός μου δὲ διατί, ἀπεκρίθη :

— «Πρῶτον διότι ἤμην ἄσχημος» (ὅπερ ἦτον ἀληθές), καὶ «δεύτερον διότι μ' ἐνόμιζε πνευματώδη καὶ σαρκαστικήν».

Εἰς Βερολῖνον

Ἀπήλθομεν δὲ τῇ 8)20 Ἰουλίου κατὰ τὰς 6 τὸ πρωΐ, καί, καταπλεύσαντες εἰς τὰς 2¼ εἰς Φρειδερικίαν, ἀφίχθημεν τὸ ἑσπέρας εἰς τὰς 9 ¾ εἰς Ἀμβοῦργον καὶ κατελύσαμεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Εὐρώπης, ἔνθα διεμείναμεν μίαν ἡμέραν, καὶ ὁ Πρόξενος ἡμῶν κ. Γόρισσεν, δύω μεγάλας ἀνθοδέσμας πέμψας εἰς τὰς θυγατέρας μου, μᾶς περιέφερεν εἶτα ἐπὶ λέμβων καὶ ἐφ' ἁμάξης διὰ τῶν λιμνῶν καὶ τῆς πόλεως, καὶ μᾶς παρέθηκε πρόγευμα εἰς τὸ Elster pavillon, καὶ εἶτα γεῦμα εἰς τὰς ὄχθας τῆς Ἔλβης. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ 10)22 Ἰουλίου, ἀπελθόντες κατὰ τὰς 11, ἐπεστρέψαμεν εἰς Βερολῖνον τὸ ἑσπέρας.

Περὶ τοῦτον τὸν χρόνον ἔλαβον ἐπιστολὴν τοῦ Εὐγενίου, ὅστις, περατώσας τὸν χρόνον τῆς ὑποχρεωτικῆς του στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ἀπεφάσισε, πρὸς μεγάλην μου λύπην, ὅλως παρ' ἡλικίαν του, καὶ ἀπ' ἐναντίας τῶν προτροπῶν μου, ἐξ ἐνθαῤῥύνσεων δ' ἃς ἔλαβεν ὑπὸ τῆς ἐπιεικείας τοῦ Βασιλέως, νὰ μείνῃ εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, στρατιώτης ὢν ἁπλοῦς τότε δ εἰς ὑπαξιωματικὸν προβιβασθείς (!), κατετάχθη εἰς τὴν ὀλίγον μετὰ ταῦτα συστᾶσαν Σχολὴν τῶν Ὑπαξιωματικῶν, καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ ἐπὶ τρία ὅλα ἔτη μετὰ νεανιῶν, τῶν πλείστων ἀγραμμάτων, διδάσκων μᾶλλον ἢ διδασκόμενος, ἀλλὰ καὶ τ' ἀνθηρότερα ἔτη τῆς ζωῆς του μάτην κατατρίβων.

Τῇ 25 Ἰουλίου (ν.) τὰς θυγατέρας μου, προσκληθείσας ὑπὸ τῆς κυρίας v. Krause. συνώδευσα εἰς τὸ ἐν Πομμερανίᾳ ὡραῖον κτῆμά της, τὸ εἰς δάση, λίμνας, λόφους πλούσιον Buchwald, καί, ἀφεὶς αὐτὰς ἐκεῖ, ὅπου καὶ πολυάριθμα μέλη τῆς οἰκογενείας τῶν ἰδιοκτητῶν, καὶ γειτονικαὶ καὶ εὐάρεστοι οἰκογένειαι ἐφαίδρυνον τὴν συναναστροφήν, ἐπέστρεψα τῇ 28 εἰς Βερολῖνον, καὶ ἔλαβον, ἅμα φθάς, τὴν εἴδησιν, ὅτι αἱ παραχωρηθεῖσαι χῶραι εἰς τὴν Ἑλλάδα τέλος τῇ παρεδόθησαν.

Ὅτε δὲ μοὶ ἐπανέφερε τὰς θυγατέρας μου ἡ κυρία v. Krause, παρέλαβον πάλιν αὐτὰς αἱ φίλαι ἡμῶν ἀδελφαὶ κυρία Ῥέϊχη καὶ

κυρία Στέγγελ εἰς Ἔλγολανδ, τὴν τερπνὴν βόρειον νῆσον, ἥτις ἔτι τότε ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

Μετά τινας δ' ἡμέρας ἔλαβον ὁδηγίας νὰ συνομολογήσω τήν, ἣν πρὸ πολλοῦ διεργαζόμην καὶ παρεσκεύαζον ἐμπορικὴν σύμβασιν μετὰ τῆς Γερμανίας. Ἐν ᾧ δ' εἰς ταύτην τὴν ἐργασίαν ἤμην ἐπιδεδομένος, μοὶ ἐπῆλθε, βασανίζον με, ὀλγεινὸν οἴδημα εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα καὶ μάτην ἐζήτησα ἰατρόν, εἰς ὃν νὰ προσφύγω, διότι, κατὰ τὴν θερεινὴν ἐκείνην ὥραν τοῦ χρόνου, οἱ πλεῖστοι περιηγοῦντο πρὸς ἀναψυχήν. Πρός παραμύθιάν μου δὲ μοὶ εἶπέ τις, ἔν τινι στναναστροφῇ, εἰς ἣν ἐπὶ στιγμάς μόνον ἐδυνήθην νὰ διαμείνω, ὅτι, ἂν ἐδήχθην ἴσως, ὡς ἐφαίνετο πιθανόν, ὑπὸ ἰοβόλου ἐντόμου, ὅλον τὸ αἷμα ταχέως θὰ ἐδηλητηριάζετο καὶ τὸ νόσημα θὰ ἦτο θανατηφόρον. Τέλος, μετὰ πολλὰς ἐρεύνας, κατώρθωσα ν' ἀνακαλύψω, ὅτι ἦν ἔτι ἐν Βερολίνῳ ὁ ἐπίσημος ἰατρὸς Leiden, καί, μεταβὰς παρ' αὐτῷ, τὸν ἐπέτυχον ἐπίσης ἕτοιμον ν' ἀποδημήσῃ μετ' ὀλίγας στιγμάς. Μοὶ παρήγγειλε δ' ἐπιδέσμους ἀνθρακικοῦ ὀξέως ἐν ὕδατι, καὶ διὰ τούτων ἐθεραπεύθην.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Αὐγούστου μετὰ λύπης ἐστερήθην τῶν ἀρίστων φίλων μου, τοῦ κόμητος καὶ τῆς κομήσσης Ῥίλβας, μετατεθέντων, κατ' αἴτησίν των, εἰς Βρυξέλλας· ἀντ' αὐτῶν δ' ἦλθε Πρέσβυς τῆς Πορτογαλλίας ὁ Μαρκήσιος Πένναφβελ, ὅν, ὡς καὶ τὴν εὐγενεστάτην καὶ φιλοφρονεστάτην σύζυγόν του, ἐγνώριζον ἤδη ἐκ Βάδης.

Ἀπῆλθε δ' εἰς θερινὴν περιοδείαν καὶ ἄλλος τις τῶν γνωρίμων μου, ἡ ἀρτίως χηρεύσασα νύμφη τοῦ Γενικοῦ ἡμῶν Προξένου, κυρία Ἄννα Σοβερνχέϊμ, ἣν καί, ἀναχωροῦσαν, συνώδευσα εἰς τὸν σταθμόν. Ἀλλ' ἐκεῖ, δὲν εὗρε τὸ θυγάτριόν της, ὃ εἶχε προπέμψῃ μετὰ τῆς παιδαγωγοῦ του, καὶ ἤδη κεκλεισμένη εἰς τὴν ἅμαξαν, ἔνθα τὸ περιέμενεν, ἠναγκάσθη, κινηθείσης τῆς ἁμαξοστοιχίας, ἄκουσα ν' ἀπέλθῃ, ἀνακράζουσα καὶ χειρονομοῦσα ἐν ἀπελπισίᾳ. Ἀλλ' ὁ εἰς τὸν σταθμὸν αὐτὸν ἐπίσης συνοδεύσας φίλος της κ. Landau τῇ ἐφώναζε νὰ μὴ ἀνησυχῇ, καὶ τῇ ἐπαύριον αὐτὸς θὰ τῇ ἔφερε τὸ κοράσιον. Ἐγὼ δέ, ἰδὼν τῆς μητρὸς τὴν φοβερὰν θλίψιν, ἀπῆλθον ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ εἰς τὴν οἰκίαν

της, καὶ εὗρον ἐκεῖ τὴν μικρὰν κόρην μετὰ τῆς παιδαγωγοῦ, ἥτις ἀπατηθεῖσα, εἶχε μεταβῆ εἰς ἄλλον ἀντ᾽ ἄλλου Σταθμόν. Παρηγόρησα δὲ τὴν κλαίουσαν μικράν, καὶ τῇ ἐπαύριον ἔφερεν αὐτὴν εἰς τὴν μητέρα της ὁ κ. Landau, ὅστις καὶ μετ᾽ οὐ πολὺν χρόνον, ἐνυμφεύθη τὴν χήραν. Ἦτο δὲ Γενικὸς Πρόξενος τῆς Πορτογαλλίας.

Πάντων τῶν συναδέλφων μου, τῆς Αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας, καὶ τῶν ἐν τέλει, μεθ' ὧν ἐδυνάμην νὰ συνεργασθῶ, ἀπουσιαζόντων κατὰ ταύτην τὴν ὥραν τοῦ ἔτους ἐκ Βερολίνου, ὢν δὲ καὶ μόνος, ἄνευ τῶν θυγατέρων μου, ἐδέχθην τὴν πρόσκλησιν τῆς νύμφης μου Λουκίας καὶ τῆς μητρός της κυρίας Βαλτατζῆ νὰ τὰς ἐπισκεφθῶ εἰς Ἔϊβλιγγ, ἔνθα εἶχον ἐπανέλθη. Λαβὼν λοιπὸν τὰ κατάλληλα μέτρα, ἵνα μὴ διακοπῇ ἡ ὑπηρεσία, ἀπῆλθον τῇ 19)31 Αὐγούστου, καὶ τὴν ἑπομένην ἡμέραν, διαμείνας ἐν Μονάχῳ (ξενοδοχεῖον τοῦ Ῥήνου), ἐπεσκέφθην τινὰς τῶν γνωστῶν μοι, οἷον τὸν πρώην ἐν Βερολίνῳ καὶ ἐν Ἀθήναις Πρέσβυν, ἤδη δὲ Βασιλικὸν Θαλαμηπόλον Perglas, τὸν Πρέσβυν τῆς Πρωσσίας Werthern, τὸν Γραμματέα τῆς Αὐστρίας κ. Pusswald, γαμβρὸν τῆς κυρίας Καρπούνη, τὸν ἐπίσημον Ἕλληνα ζωγράφον Γύζην, μετὰ τῆς συζύγου του, τὸ γένος Νάζου κτλ. Τῇ δὲ 2 Σεπτεμβρίου (ν.) ἀπῆλθον περὶ τὰς 11 $^1/_2$, καὶ συναντηθείς, συνωδοιπόρησα μέχρι Holzkirchen μετὰ τοῦ ποτὲ ἐν Ἀθήναις Γραμματέως τῆς Ῥωσσικῆς Πρεσβείας, τοῦ πρωτοτύπως εὐφυοῦς Πρίγκηπος Γαγάρην, μεθ᾽ οὗ πολλὰς ἀναμνήσεις τῶν πρὶν ἡμερῶν ἀνενέωσα.

Ἐν Aïbling δὲ κατῴκησα πάλιν, παρ᾽ ᾗ καὶ πρὶν οἰκοδεσποίνῃ, τῇ κυρίᾳ Pentenrieder, ἐντὸς μεγάλου οἴκου μεμονωμένου ἐντὸς εὐρυχώρου κήπου, ὅπου καὶ σύνοικον καὶ ὁμοτράπεζον εἶχον τὴν νεωτάτην καὶ χαριεστάτην κυρίαν Wener, ἥτις δυστυχῶς ὀλίγους μῆνας μετὰ ταῦτα ἀσθενήσασα, ἀπεβίωσεν· ὁ δὲ σύζυγος αὐτῆς, νέος δικηγόρος, ἠξεύρων πόσον φιλικὰ αἰσθήματα ἔτρεφον πρὸς αὐτήν, μοὶ ἔπεμψε τότε ἐκ Μονάχου τὴν φωτογραφίαν της.

Μαθὼν δὲ παρὰ τῆς νύμφης μου, ἧς πᾶσαν τὴν οἰκογένειαν

εὗρον ὑγιαίνουσαν καὶ τὰ παιδία κατὰ πάντα λόγον προκόπτοντα, ὅτι ἡ κυρία Ἄννα Ἀββότ, ἀδελφὴ τοῦ φίλου μου Στεφάνου Καραθεοδωρῆ καὶ ἡ ἐξαδέλφη της κυρία Παπαρρηγοπούλου, ἡ νεωτάτη ἀδελφὴ τῆς κυρίας Βαλτατζῆ, διέτριβον ἐν Reichenhall, θέσει ὡραιοτάτῃ κειμένῃ μεταξὺ ὀρέων καὶ λόφων, ἀπῆλθον ἐκεῖ τῇ 6 Σεπτεμβρίου, ἵνα τὰς ἰδῶ καὶ κατέλυσα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Achselmannstein.

Ἡ χαρά μου διὰ τὴν μετὰ πολλὰ ἔτη συνάντησιν, ἦν μεγίστη, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν συναπήλθομεν εἰς Σαλσβοῦργον, οὗ ὅμως τὴν λαμπρότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν τῆς θέσεως δὲν ἐδυνήθημεν ἱκανῶς νὰ θαυμάσωμεν, ἕνεκα τῆς ἐπικρατούσης ραγδαίας βροχῆς. Περιελθόντες δὲ τὴν πόλιν καὶ τὰ ἐμπορικὰ ἐφ᾽ ἁμάξης καὶ καλῶς εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον γευθέντες, ἐπεστρέψαμεν, καὶ ἐπεσκέφθην ἐγὼ ἀκόμη ἐν Ρεϊχεγχὰλλ τὰς κυρίας Seiler καὶ Λίμα, τὴν κόρην καὶ γυναικαδέλφην τοῦ ἐν Βερολίνῳ συναδέλφου μου τῆς Βρασιλίας.

Εἰς Ἄϊβλιγγ δ᾽ ἐπανελθὼν τὴν ἐπαύριον, εὗρον ἐπιστολὴν τοῦ κ. Γεωργ. Μαυροκορδάτου τὴν χορηγοῦσαν ἣν τῷ εἶχον συστήσῃ ὑποτροφίαν εἰς τὸν ἐν Βερολίνῳ Ἕλληνα ὑπότροφον ἰατρόν, δι᾽ ὃ ἔσπευσα νὰ τὸν εὐχαριστήσω.

Τὴν δ᾽ ἐπιοῦσαν 9 Σεπτεμβρίου ἔλαβον ἐξ Ἀθηνῶν διαταγὴν παρὰ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δημ, Ἐκπαιδεύσεως ν᾽ ἀντιπροσωπεύσω τὴν Ἑλλάδα, μετὰ τοῦ ἐπίτηδες πεμπομένου κ. Παπαγεωργίου εἰς τὸ Συνέδριον τῶν Ἀνατολικῶν, μέλλον νὰ συνέλθῃ εἰς Βερολῖνον τῇ 12 τοῦ μηνός. Ἀπῆλθον ἄρα τῇ ἐπαύριον περὶ τὰς 11 ¹/₂ καὶ ἐν Μονάχῳ, ἐπισκεφθεὶς αὖθις τὸν Περγλάς, τὸν παρεκάλεσα νὰ ἐρευνήσῃ καὶ μοὶ συστήσῃ τινά ἱκανὸν διὰ τὴν θέσιν Γεν. Προξένου τῆς Ἑλλάδος ἐν Μονάχῳ, διότι αἱ πρὶν διακεκομμέναι σχέσεις μετὰ τῆς Βαυαρίας, ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος εἶχον ἐπαναληφθῇ μετὰ τὴν ἔκτισιν τῆς ὀφειλῆς τῆς Ἑλλάδος, ἐγὼ δὲ καὶ παρὰ πολλῶν ἄλλων εἶχον ζητήσῃ νὰ μοὶ ὑποδείξωσί τινα κατάλληλον διὰ τοῦ Προξένου τὴν θέσιν.

Τῇ δὲ 11 Σεπτεμβρίου ἔφθασα εἰς Βερολῖνον κατὰ τὰς 12¹/₂ καί, συμπαραλαβὼν τὸν προαφιχθέντα κ. Παπαγεωργίου, ἐπο-

ρεύθην εἰς τὸ Πανεπιστημεῖον, παρουσιάσθην εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Συνεδρίου, καὶ 10 Μάρκας καταθείς, ἐνεγράφην εἰς τὸ Ἰνδογερμανικὸν Τμῆμα τῶν Ἀνατολιστῶν.

Τὸ Συνέδριον, συγκείμενον ἐκ διαπρεπεστάτων ἀνδρῶν πάντων τῶν ἐθνῶν, διήρκεσε μίαν ἑβδομάδα, πρώτου λαβόντος τὸν λόγον ἐν αὐτῷ τοῦ εὐγλώττου Ὑπουργοῦ τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως, κ. Goesler, μεθ' ὃν ἐν ἄλλοις λατινιστὶ ὡμίλησεν ὁ Gubernati, καὶ μετὰ τούτου ἰδίως συνέδεσα γνωριμίαν. Ἄλλοτε ἐπραγματεύθη ὁ κ. Windisch περὶ τοῦ Ἰνδικοῦ δράματος, ἀποδείξας ὅτι ἐπήγασεν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ, καὶ μεταξὺ τῶν γνωρίμων μου ἀπήντησα τὸν Γάλλον Oppert, καὶ τὸν ἐπισημότατον γλωσσολόγον Max Müller, υἱὸν τοῦ περιφήμου Ottfried, ὅστις συνεχῶς ἔλαβε τὸν λόγον, καὶ ἅπαξ μάλιστα, λησμονηθείς, μετὰ ἓν Ἀγγλικὸν χωρίον, ὃ εἶχε παραθέση, ἐξηκολούθει ὁμιλῶν ἀγγλιστί, δι' ὃ ἔπειτα ἐζήτησε συγγνώμην, εἰπὼν ὅτι ἐνόμιζεν ὅτι γερμανιστὶ ὁμιλεῖ. Εἰς ἕτερον δὲ τμῆμα ἠγόρευσεν ὁ κ. Παπαγεωργίου περὶ ἀρχαίων χειρογράφων τῆς Γραφῆς. Τὸ δ' ἑσπέρας τῆς πρώτης ἡμέρας, εἰς συναναστροφὴν τοῦ Ὑπουργοῦ κ. Γόσλερ, ἐγνώρισα πολλοὺς τῶν σοφῶν ξένων, ἐν οἷς καὶ τὸν νέον Ἰνδὸν Βουδιστὴν ἱερέα Schyâmäji Krschna Varman.

Εἰς τὰς 3)15 Σεπτ. παρευρέθην ἐν τῷ Κεντρικῷ Ξενοδοχείῳ εἰς μέγα γεῦμα, δοθὲν τῷ συνεδρίῳ καὶ εἰς αὐτὸ εὐγλωττότατα ὡμίλησεν ὁ Ὑπουργὸς κ. Gossler, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἐξόχως εὐφυὴς καὶ πεπαιδευμένος Γεν. Διευθυντὴς τῶν Ταχυδρομείων κ. Στέφανς, καὶ προσέτι Ἰνδὸς ἱερεὺς εἰς τὴν σανσκριτικήν, εἰς ἣν ἀπήντησεν αὐτῷ ὁ κ. Γουβερνάτης.

Τῇ τελευταίᾳ δ' ἡμέρᾳ τοῦ συνεδρίου, ἀφ' οὗ ἀπὸ πρωΐας ὑπεδέχθην τὰς θυγατέρας μου, ἐπιστρεψάσας μετὰ τῆς κυρίας Στέγγελ ἐξ Ἕλγολανδ, μετέβην κατὰ τὴν μεσημβρίαν, μεθ' ὅλων τῶν μελῶν τοῦ Συνεδρίου εἰς Πότσδαμ, καὶ ἐπεσκέφθημεν ἐκεῖ, εἴτι ἀξιοθέατον· ἐγὼ τοῖς ἔδειξα τὴν ὑπὸ τὸ Sans Souci ὑπάρχουσαν πινακοθήκην, ἧς τὴν ὕπαρξιν παραδόξως ἠγνόουν καὶ αὐτοὶ οἱ ἐκ Βερολίνου καταγόμενοι. Εἶτα δέ, δι' ἀτμοπλοίων τὰς ὡραίας λίμνας περιελθόντες, ἀπεβιβάσθημεν εἰς Wannensee,

Ἐν τῷ μεταξύ, ἐπισκεφθείς με ὁ Πρίγκηψ τοῦ Μεΐνιγγεν, μ' ἠρώτησεν, ἂν δὲν ἦν δυνατὸν νὰ παρασταθῶσιν ἐν Ἀθήναις οἱ Πέρσαι τοῦ Αἰσχύλου μετὰ τῆς μουσικῆς τῶν Χορῶν, ἣν εἶχε συνθέση ὁ ἴδιος. Τῷ ἀπεκρίθην δ', ἀναπτύξας αὐτῷ τοὺς λόγους τῆς προφορᾶς καὶ τοὺς μετρικούς, δι' οὓς τοῦτο θὰ ἦν ἀνέφικτον, πλὴν ἂν οἱ Πέρσαι μετεφράζοντο εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικήν, συμφώνως πρὸς τὸν ἀρχαῖον ρυθμόν, καθ' ὃν εἶχε μουσουργήση ὁ Ἡγεμών, καὶ τῷ ὑπεσχέθην ν' ἀποπειραθῶ τούτου, ἂν ἔχω καιρόν, δι' ὃ καὶ κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν μου ἔλαβον εἰς τὸν κόλπον μου ἓν ἀντίτυπον τοῦ Αἰσχύλου.

Συγχρόνως δ' ἀπετάθη εἰς ἐμὲ καὶ ἄλλος τις, ἀπαιτῶν παρ' ἐμοῦ οὐδὲν ἧττον ἢ δραματικὴν ἐργασίαν. Κύριός τις May, μοὶ ἔπεμψε τὸν Frauenwelt, κυριακὸν παράρτημα τῆς ἐν Βερολίνῳ ἐκδιδομένης καὶ σχεδὸν ὅλως ἀγνώστου Staatsbürgerzeitung, ἐν ᾗ εἶχεν ἐκδώση (ἀπὸ 24 Ὀκτωβρίου μέχρι 2 Νοεμβρίου) διήγημά τι ἀνάξιον πάσης προσοχῆς καὶ ἐπιγεγραμμένον «Aus schlechten Familien», μοὶ ἐζήτει δὲ νὰ ἐξεργασθῶ αὐτὸ διὰ τὴν σκηνήν! Ἐννοεῖται ὅτι τῷ ἐπέστρεψα τὸ ἔργόν του αὐθημερόν, γράψας αὐτῷ ὅτι καιρὸν δὲν εἶχον!

Τῇ 7)19 Μαρτίου, ἡμέρᾳ Σαββάτῳ, ὁ Πρίγκηψ Βίσμαρκ ἔστειλε νὰ πληροφορηθῇ, ἂν προτίθεμαι ν' ἀπέλθω, διότι μετά τινας ἡμέρας ἔδιδε τὸ ἐπίσημον διπλωματικὸν γεῦμα διὰ τοῦ Αὐτοκράτορος τὰ γενέθλια. Ἀπήντησα δ' ὅτι ἀνεχώρουν αὐθημερόν, καὶ ἀπῆλθον κατὰ τὰς 4 μ. μ. Εἰς τὰς 9 δ' ἀφιχθεὶς εἰς Ἀμβοῦργον, κατέλυσα εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τῆς Εὐρώπης. Προσεκάλεσε δ' ἐμὲ καὶ τὸν κ. Γεωργαντόπουλον εἰς τὸ τέϊον ὁ Γενικὸς ἡμῶν Πρόξενος κ. Γόῤῥισσεν, ὅστις εἶχε πληροφορηθῇ περὶ τῆς ὁδοιπορίας μου. Ἐγὼ δέ, ἀπὸ τῆς ἑσπέρας ἐκείνης, ἤρχισα ἀμέσως μεταφράζων τοὺς Πέρσας. Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ Βέλγος ἐπίσημος μουσικὸς Gewaert, μοὶ εἶχε διὰ φίλου ζητήση ποίημά τι, ἐν εἴδει ballade, Ἑλληνιστὶ γεγραμμένον, δι' ὃ ἤθελε νὰ συνθέση τὴν μουσικήν. Ἐπὶ τῆς ὁδοιπορίας λοιπὸν ταύτης συνέθετον καὶ αὐτό, ὃ ἐπέγραψα «Βότσαρης». Ἀλλ' εἰ καί, ἀφ' οὗ τὸ ἔλαβεν, ἀπεφάνθη λίαν κολακευτικῶς περὶ αὐτοῦ, καὶ ὑπε-

σχέθη, ἅμα εὐκαιρήση, νὰ ἐπιληφθῇ τῆς τονίσεως αὐτοῦ, οὐδέποτε τὸ ἔπραξε.

Ἀπήλθομεν δὲ τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὰς 6, καί, διὰ Σλέσβιγ, ἀφίχθημεν τὸ ἑσπέρας εἰς Φρειδερικείαν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ μικρὸν παράλιον χωρίον Wybor, ὅθεν ἐμέλλομεν, διαπλεύσαντες ἐπὶ μίαν ὥραν τὸν Μέγαν Βέλτην, μετὰ τριῶν ἔτι ὡρῶν σιδηροδρομικὴν ὁδοιπορίαν, νὰ φθάσωμεν εἰς Κοπενάγην. Ἀλλ' εἰς Wybor ἠναγκάσθημεν νὰ διανυκτερεύσωμεν ἐν ἐλεεινῷ ξενοδοχείῳ, διότι τὸ ἀτμόπλοιον δὲν ἀπέπλεε τὴν νύκτα, ἐκ φόβου τῶν πάγων, οὓς δύναται ν' ἀπαντήσῃ. Οὐδὲ τὴν ἐπιοῦσαν δ' ἐδυνήθημεν ἐκεῖ νὰ ἐπιβιβασθῶμεν, διότι ὁ λιμὴν κατείχετο ὑπὸ πάγων, καὶ ἐφ' ἁμάξης μετέβημεν εἰς σημεῖον πολὺ βορειότερον, ὅπου κατὰ τὴν 8ην ὥραν εἰσέβημεν εὐρυχώρου ἀτμοκινήτου, ὑπολογίζοντες ν' ἀφιχθῶμεν τὴν μεσημβρίαν.

Μεθ' ἡμίσειαν ὅμως ὥραν πλοῦ, εἰς τὸ δωμάτιον ἐργαζόμενος, ἐνόησα ὅτι τὸ πλοῖον ἵστατο, καί, ἀναβὰς εἰς τὸ κατάστρωμα, εἶδον ὅτι περικυκλούμεθα πανταχόθεν ὑπὸ πάγων, κωλυόντων τὴν πρόοδον. Ὁ πλοίαρχος ἐφαίνετο ἔμφροντις. Τὴν διεύθυνσιν ἀναλαβὼν τῆς πηδαλιουχίας, διέταττεν, ὅτε μὲν τὴν πρόοδον, ὅτε δὲ τὴν ὀπισθοδρόμησιν, αὐξάνων πάντοτε τὴν δύναμιν τοῦ ἀτμοῦ μέχρι κινδύνου ἐκρήξεως, ὡς ἔκρινον τινὲς τῶν ἐπιβατῶν, ἀλλ' οἱ ἀγῶνές του ἀπέβαινον μάταιοι, οἱ πάγοι ἐπυκνοῦντο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, καὶ τὸ πλοῖον ἔμεινε τέλος στερεῶς ἐμπεπηγμένον. Συγχρόνως δ' ἐνέσκυψε βιαιοτάτη καταιγίς, σφοδρότατος παγερὸς ἄνεμος ἐκ τοῦ πόλου πνέων, μετὰ πυκνοτάτης λεπτῆς καὶ κρυσταλλώδους χιόνος, καθ' ἧς δὲν ἠξεύρομεν πῶς καὶ ποῦ νὰ προφυλαχθῶμεν.

Τότε εἶδον εἰς τὸν μέσον ἱστὸν ὑψουμένας καὶ καταβιβαζομένας ποικίλας σημαίας, καί, ἐρωτήσας, ἔμαθον ὅτι ἦσαν σημεῖα κινδύνου, ἐπικαλούμενα βοήθειαν ἐκ τῆς στερεᾶς, αὕτη δ' ὅτι ἤρχετο, ὅταν ἐδύνατο νὰ ἔλθῃ, ὑπὸ μορφὴν ἑλκύθρων, παραλαμβανόντων τοὺς ἐπιβάτας καὶ τοὺς δειλοτέρους ἐκ τοῦ πληρώματος. Ἀλλ' ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν νὰ διαβῶμεν ἐν ἑλκύθροις τὸ πέλαγος, ἐφ' οὗ οἱ πάγοι, οἱ κωλύοντες ἡμᾶς νὰ προχωρήσωμεν,

δὲν μᾶς ἐγγυῶντο, οὔτε ἴσον πάχος πανταχοῦ, οὔτε ἔκτασιν ἄνευ διαλείψεων καὶ ἐπικινδύνων χασμάτων, μοὶ ἐφαίνετο ἥκιστα ἀσφαλὲς καὶ ἐνθαῤῥυντικόν. Περιφέρων δέ, οὐχὶ λίαν εὐέλπιδα βλέμματα πέριξ, εἶδον πρὸς βοῤῥᾶν, πέραν τῆς κυκλούσης ἡμᾶς λευκῆς σινδόνης, ἵνα μὴ εἴπω λευκοῦ σαβάνου, ἔκτασιν καταμέλαιναν, τὸν ὠκεανὸν τρικυμιώδη, ἀλλὰ πάγων ἀπηλλαγμένον, δείξας δὲ τὸ μέρος ἐκεῖνο εἰς τὸν πλοίαρχον, τὸν ἠρώτησα, ἂν δὲν θὰ ἦτο κατορθωτὸν ἐκεῖ νὰ φθάσωμεν, καὶ ἐκεῖθεν νὰ καταχθῶμεν εἰς προσιτόν τι μέρος τῆς παραλίας.

Ὅσον παράτολμον καὶ ἂν ἦν τὸ νὰ ριφθῶμεν, καὶ ἂν τὸ κατωρθοῦμεν, εἰς τὴν ἐκτὸς τοῦ πορθμοῦ, ἐξηγριωμένην ἐκείνην θάλασσαν, ἣν πᾶς ναύτης θὰ ἤθελε μᾶλλον ν᾽ἀποφύγῃ, φαίνεται ὅτι ὁ πλοίαρχος ἐσκέφθη, ὅτι ἄλλη αἵρεσις δὲν τῷ ἔμενεν, ἐκτὸς ἂν ἤθελε νὰ μείνῃ παγόδετος, εἰς ἣν θέσιν ἱστάμεθα, μέχρις οὗ μειδιάσῃ τὸ ἔαρ. Ἔστρεψε λοιπὸν πρὸς ἐκεῖ τὸ πηδάλιον, καὶ μετὰ πολλὰς καὶ ἐπιμόνους προσπαθείας, κατώρθωσε τῷ ὄντι νὰ φθάσῃ εἰς τὸν ἀνοικτὸν ὠκεανόν. Ἐκεῖ δ᾽, ἀφ᾽ οὗ ἐπὶ μακρὸν ἄνω καὶ κάτω ἐτινάχθημεν, ὡρμήθημεν τέλος εἰς τὴν θέσιν Halscow, καὶ ἀπεβιβάσθημεν διὰ λέμβων,, ἃς ἐβοήθουν οἱ ναῦται, πεζοὶ παρ᾽ αὐτὰς βαίνοντες ἐπὶ τῶν πάγων.

Ἐκ Halscow δὲ μετέβημεν δι᾽ ἁμαξῶν εἰς Corsör, τὸν πρὸς ὃν ὅρον τοῦ ἀτμοπλοίου, καὶ ἐκεῖ γευματίσαντες μέχρι τῆς ὥρας τοῦ σιδηροδρόμου, δηλαδὴ οὐχὶ τῆς ἁμαξοστοιχίας, ἧς, ὅτε ἀνεχωροῦμεν, ἠλπίζομεν νὰ ἐπιβῶμεν, ἀλλὰ τῆς μεθεπομένης, ἀπήλθομεν τέλος δι᾽ αὐτοῦ καὶ ἀφιχθέντες εἰς Κοπεγχάγην τὸ ἑσπέρας εἰς τὰς 8.10, κατελύσαμεν εἰς τὸ ἄριστον τῶν ξενοδοχείων τῆς πόλεως, τὸ τῆς Ἀγγλίας.

Τὴν ἐπαύριον τῆς ἀφίξεώς μου ἡ πρώτη μου φροντὶς πρὸ τῆς ὥρας, καθ᾽ ἣν ἐδυνάμην νὰ ἐπισκεφθῶ τοὺς Ὑπουργούς, ὑπῆρξε ν᾽ ἀνεύρω τὸν Κόμητα Σπόννεκ, ποτὲ πρόεδρον τῆς Ἑλληνικῆς Ἀντιβασιλείας, ἤδη δὲ Διευθυντὴν ἰδιωτικῆς Τραπέζης. Ἡ χαρὰ ἡμῶν, διὰ τὴν μετὰ 20 περίπου ἔτη ἐκ νέου συνέντευξιν ὑπῆρξεν ἀμοιβαία, καὶ ὁ κ. Σπόννεκ μοὶ ἐπανέλαβεν, ἣν καὶ ἄλλοτε, ὅτε ἐγκατέλειπε τὴν Ἑλλάδα μοὶ εἶχεν ὁμολογήσῃ

βαθεῖαν του μεταμέλειαν, διότι δὲν ἐπείσθη ἄλλοτε, εἰς ἃς τῷ εἶχον ἀποτείνη παρατηρήσεις περὶ τῆς διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἀνεγνώριζε δ' ὅτι περιέπεσεν εἰς θεμελιώδη λάθη, καθ' ὅσον δὲν ἐγνώριζε τὸν τόπον, οὗ τὰς τύχας ἀνέλαβε νὰ διευθύνη μετὰ μακρὰν μόνον ἄρνησιν καὶ κατ' ἐπίμονον ἀπαίτησιν τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας.

Μετὰ δὲ τὴν ἐπίσκεψιν εἰς τὸν Πρωθυπουργὸν κ. Erstrup, καὶ τὸν Γεν. Γραμματέα κ. Vedel, μετέβην εἰς τὸ οὐχὶ πλούσιον Ἑλληνοῤῥωμαϊκὸν καὶ Αἰγυπτιακὸν Μουσεῖον καὶ ἔπειτα εἰς τὸν περίφημον Δημόσιον Κῆπον Τίβολι, ἄφυλλον τότε, παντὸς δὲ εἴδους θεάματα περιέχοντα.

Τῇ ἑπομένῃ δ' ἡμέρᾳ ἐπεσκέφθην τὰ κυριώτερα μέλη τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος καὶ ἐδέχθην τινῶν ἐξ αὐτῶν, ὡς καὶ τοῦ Σπόννεκ, τὰς ἀντεπισκέψεις, καὶ προσέτι, μετὰ τοῦ Γεωργαντοπούλου, μετέβην εἰς τὸ Ἐθνολογικὸν Μουσεῖον, ὃ φημίζεται ὡς ἓν τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἐπισημοτάτων. Εἰς αὐτοῦ δὲ τὸ πρῶτον δωμάτιον, ἐν ᾧ ἠσχολούμην νὰ δώσω εἰς τὸν Ἀκόλουθόν μου διασαφήσεις περί τινων τῶν ἐκεῖ ἐκτεθειμένων ἀντικειμένων, πλησιάσας μας ἄγνωστός τις κύριος, καὶ συμπληρώσας τὰς ἐξηγήσεις μου, ὅτε ἔμαθε τίνες ἤμεθα, μᾶς ὡδήγησεν εἰς πάσας αὐτοῦ τὰς ἀπεράντους συλλογάς, τὰς ἰδίως πλουσίας τῶν Ἐσκιμόων, τῶν Ἰαπώνων, Σινῶν, Μαλαίων κτλ., εἰς τὰ περιεργότερα τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐφιστῶν. Ἦν δ' ὁ κύριος οὗτος, ὡς ἐπὶ τέλους μᾶς ἐδήλωσεν, αὐτὸς ὁ Διευθυντὴς τοῦ Μουσείου κ. Steinhauer. Εἶτα δ' ἐπεσκέφθημεν καὶ τὸ περίπυστον Μουσεῖον τοῦ Thorwaldsen, ἄξιον ἐν πᾶσι τῆς φήμης του. Ὅτε δ' ἀνεχώρουν, ἐνθουσιῶν δι' ὅσα εἶδον, ὁ περιάγων ἡμᾶς φύλαξ μοὶ εἶπεν ὅτι ὑπῆρχε καὶ ὑπόγειος δόμος, περιέχων ἄξιά τινα θέας· καταβὰς δ' εἰς αὐτόν, εἶδον τὰς ἀρχαιότητας, ὅσας ὁ μέγας γλύπτης εἶχε κομίση μεθ' ἑαυτοῦ ἐκ τῶν ὁδοιποριῶν του, καὶ ἡ ὄψις αὐτῶν διὰ μιᾶς κατεβίβασε τὴν ἐντύπωσιν, ἣν πρὸ ὀλίγου εἶχον ἀποτελέση ἐπ' ἐμοῦ τὰ ἔργα τοῦ Θορβάλσεν, ἔχοντα, ὅπως δήποτε πρὸς τ' ἀρχαῖα, ὡς ἀντίτυπα πρὸς πρωτότυπον.

Τῇ δὲ 12)24 Μαρτίου, κατὰ τὰς 12½, μετέβην ἐν στολῇ εἰς τ' Ἀνάκτορα, ὅπου προσηνέστατα μ' ἐδέχθη ὁ Βασιλεὺς καὶ οὐχ ἧττον ἡ Βασίλισσα, ἥτις, ὅτε τῇ εἶπον ὅτι εἶναι μήτηρ εὐτυχεστάτη, διότι ὅλα τὰ τέκνα της κάθηνται ἐπὶ θρόνων τῆς Εὐρώπης, μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι εὐλογεῖ μὲν δι' αὐτὸ τὸν Θεόν, ἀλλ' οὐχ ἧττον διατελεῖ περίφοβος, διότι, καθ' ἣν στιγμὴν ὡμιλοῦμεν, τρία ἐξ αὐτῶν ἦσαν ἐν Ῥωσσίᾳ (ἡ τότε ἤδη Αὐτοκράτειρα τῆς Ῥωσσίας, ἡ Ἡγεμονὶς τῆς Οὐαλίας καὶ ὁ Διάδοχος τῆς Δανίας,) καὶ ἐκτεθειμένοι εἰς τοὺς ἐσχάτους κινδύνους (τὰς κακούργους ἐπιβουλὰς τῶν μηδενιστῶν,) προσέτι δ' ὅτι, ἂν ἐπήρχετο πόλεμος ἐν Εὐρώπῃ, ἴσως θὰ εὑρίσκοντο τὰ τέκνα της ἀντιτεταγμένα εἰς ἀντίθετα καὶ ἐχθρικὰ στρατόπεδα. Ἀλλ', ὡς πρὸς τοῦτο, τῇ εἶπον, ὡς καὶ εἰς τὸν Βασιλέα, τὴν πεποίθησίν μου, ὅτι τὸ γενικὸν συμφέρον καὶ ὁ κίνδυνος τῆς ἀναρχίας ἀπέκρουε πρὸς τὸ παρὸν καὶ ἐπὶ πολὺ εἰς τὸ μέλλον πάντα κίνδυνον πολέμου· ἂν δ' ἐπήρχετο, οἵα δήποτε ἀνατροπή, ἐν Εὐρώπῃ, δὲν ἀπέκρυψα τὴν πεποίθησίν μου ὅτι ἐξ αὐτῆς δύναται σπουδαίως νὰ ὠφεληθῇ ἡ Ἑλλάς, ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ἐμφρόνως πολιτευθῇ. Ἐξέφρασα δὲ καὶ τὴν πεποίθησίν μου, ἣν συνεμερίζοντο, ὅτε Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα, ὅτι ὅλως παράλογον ἦν τὸ ὑπό τινων πιστευόμενον, ὅτι ὁ Βίσμαρκ ἐνήργει κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ διέκειτο δυσμενῶς πρὸς αὐτήν.

Εἶτα δὲ παρουσιάσθην εἰς τὴν σύζυγον τοῦ ἀπόντος Διαδόχου, θυγατέρα δὲ τοῦ Βασιλέως τῆς Σαξωνίας, τὸ ἀνάστημα λίαν ἀξιοπρεπῆ καὶ τοὺς τρόπους εὐάρεστον, καὶ εἰς αὐτήν, περὶ Ἑλλάδος γενομένου τοῦ λόγου, δὲν ἀπέκρυψα τὴν λύπην μου διὰ τὴν ἐπὶ τῆς Συνόδου τοῦ Βερολίνου παλίμβουλον διαγωγὴν τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Γαλλίας Barthélémy de St Hilaire.

Τὸ δ' ἑσπέρας προσεκλήθην εἰς τὴν συναναστροφὴν τοῦ Πρέσβεως τῆς Σβεκίας Βαρώνου Fries, καὶ ἐκεῖ ἀπήντησα καὶ ἐγνώρισα πάντα τὰ μέλη τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος καὶ πολλοὺς τῶν ἐγχωρίων Ὑπουργῶν μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἐπεσκέφθην τὸ Μουσεῖον Ῥόζενθαλ, περιέχον μνημεῖα ἐθνικὰ καὶ Βασιλικά, ἅτινα μοὶ ἐξήγησεν ὁ Διευθυντὴς

αὐτοῦ κ. Andersen· τὸ δὲ ἑσπέρας, εἰς τὰς 5 ½ (μέχρις 9,) παρεκάθησα εἰς τὴν Βασιλικὴν τράπεζαν μεταξὺ τοῦ Πρίγκηπος Ἰωάννου καὶ τῆς Αὐλικῆς κυρίας Openhausen. Παρῆν δὲ καὶ ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν.

Τῇ δὲ 14)26 Μαρτίου, ἡμέρᾳ Σαββάτῳ, ἀπῆλθον κατὰ τὰς 11, ἐν μεγάλῃ στολῇ, εἰς τὴν Ῥωσσικὴν ἐκκλησίαν, ὅπου ἡ Βασίλισσα καὶ ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν μοὶ εἶχον εἰπῇ, ὅτι ἔμελλε νὰ τελεσθῇ τὸ μνημόσυνον τοῦ Αὐτοκράτορος· ἀλλὰ μετ' ἐκπλήξεως εἶδον, ὅτι, ἀφ' οὗ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἔμεινα μόνος ἐκεῖ μετὰ τοῦ Γεωργαντοπούλου, τέλος ἦλθον καὶ δύω μόναι μαυροφόροι κυρίαι, καὶ ἄλλος οὐδείς. Μετά τινα χρόνον ἡ μία τῶν κυριῶν, ἡ νεωτέρα, πλησιάσασά με, μοὶ εἶπε ταπεινῇ τῇ φωνῇ, ὅτι πιθανὸν δὲν ἤξευρον ὅτι τὸ μνημόσυνον εἶχεν ἀναβληθῇ δι' αὔριον. Καὶ τὴν ηὐχαρίστησα μὲν διότι μοὶ ἀνήγγειλε τοῦτο· ἀλλ' ἅπαξ ἐλθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, δὲν ἠθέλησα ν' ἀναχωρήσω πρὸ τοῦ τέλους τῆς λειτουργίας.

Μετὰ τὴν ἐκκλησίαν δὲ μετέβην εἰς τῆς κυρίας Σπόννεκ, καὶ καθ' ὁδὸν ἀπήντησα κύριόν τινα, ὅστις, ἀναγνωρίσας με, διότι μὲ εἶχεν ἰδῇ ἐν Ἀθήναις, παρουσιάσθη εἰς ἐμέ, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ἦν ὁ Καθηγητὴς Πίος, ὁ ὡς Ἕλλην γράφων τὴν καθ' ἡμᾶς, νυμφευθεὶς δὲ τὴν θυγατέρα τοῦ κ. Σπόννεκ, παρ' ᾧ καὶ μὲ συνώδευσε.

Εἶτα δ' ἐπεχείρησα ἐκδρομὴν εἰς τὴν τῇ πόλει παρακειμένην νῆσον Ἀμάκ, περίεργος νὰ ἰδῶ, ἂν δικαιολογῇ πως ὅτι περὶ αὐτῆς εἶχον γράψῃ ἐν τῷ διηγήματι τοῖς «Ὑφανταῖς τῆς Ἄνσης», καὶ εὗρον ὅτι, εἰ καί πως γυμνοτέρα καὶ πεζοτέρα φαίνεται, ὡς νῦν ἔχει, ἀλλά, κατὰ τὰς ἀποστάσεις καὶ τὰ λοιπά, δὲν ἀφίσταται πολὺ τῆς περιγραφῆς μου.

Κατὰ τὰς αὐτὰς δ' ὥρας ἠσχολούμην εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν Περσῶν καὶ εἰς τὴν διόρθωσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Ellissen μεταφράσεως τοῦ τέλους τῆς Παραμονῆς, διότι τὴν ἀρχὴν εἶχεν ἄλλοτε μεταφράσῃ ὁ πατήρ του.

Τὴν Κυριακὴν δ' ἐτελέσθη ἡ ἀναβληθεῖσα νεκρώσιμος τελετὴ εἰς τὴν Ῥωσσικὴν ἐκκλησίαν, εἰς ἣν παρῆν ὁ Βασιλεὺς καὶ πᾶσα ἡ Βασιλικὴ οἰκογένεια. Ἐξερχόμενος δ' ἀπήντησα τὰς κυρίας,

αἵτινες τὴν προτεραίαν μοὶ εἶχον προσομιλήση καὶ παρουσιασθεὶς εἰς αὐτάς, ἔμαθον ὅτι ἦσαν ἡ κυρία Βαράτοφ, σύζυγος τοῦ Γραμματέως τῆς Ῥωσσικῆς Πρεσβείας, καὶ ἡ μήτηρ αὐτῆς Πριγκήπισσα Ἀβουμελέκ, ἃς καὶ ἐπεσκέφθην κατ' οἶκον, μετὰ πλείστης φιλοφροσύνης δεκτὸς γενόμενος. Μετὰ ταῦτα δ' ἐπεσκέφθην καὶ τὸ ἱκανῶς πλούσιον Μουσεῖον τῶν βορείων ἀρχαιοτήτων.

Κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν παρουσιάσθη εἰς ἐμὲ ὁ νέος de Quaade, υἱὸς τοῦ τότε ἐν Βερολίνῳ Πρέσβεως τῆς Δανίας, Ἀκόλουθος δ' εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, τεθεὶς ὑπὸ τούτου εἰς τὴν διάθεσίν μου, ἐν ὅσῳ διέμενον ἐν Κοπεγχάγῃ, καὶ τὸν ἐκράτουν πάντοτε εἰς τὸ ἡμέτερον πρόγευμα, ὁσάκις δὲν ἤμην ἀλλαχοῦ προσκεκλημένος, ὡς κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἑσπέραν, ὅτε μετὰ τοῦ Γεωργαντοπούλου ἐδείπνησα παρὰ τῷ Γενικῷ Προξένῳ τῆς Ἑλλάδος κ. Clausen, καὶ εἶτα ἐπεσκέφθην τὴν συναναστροφὴν τοῦ Πρέσβεως τῆς Γαλλίας κ. Croy.

Τῇ ἐπιούσῃ δὲ μὲ παρέλαβεν ὁ κ. Σπόννεκ εἰς γεῦμα εἰς τὴν ἐξοχήν του, ὅπου ἐπανεῖδον τήν, ἣν ἐν Ἀθήναις εἶχον γνωρίση, ἀγαθὴν σύζυγόν του, ἀποβιώσασαν ἔκτοτε, καὶ τὴν εὐφυεστάτην καὶ πρωτότυπον θυγατέρα του, σύζυγον τοῦ Καθηγητοῦ κ. Πίου.

Ἡ 17)29 δέ, ἡμέρᾳ Τρίτῃ, ἦν ἡ τῆς ἐπισήμου ἐπικηδείου τελετῆς, δι' ἣν εἶχον ἔλθῃ εἰς Κοπεγχάγην. Συνοδευόμενος, ἑπομένως, ὑπὸ τοῦ νέου Quaade, ἀπῆλθον ἐν μεγάλῃ στολῇ, περὶ τὰς 9 τὸ πρωῒ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς τὴν πόλιν Rotskill, εἰς ἧς τὴν μεγαλοπρεπῆ Μητρόπολιν, παρουσίᾳ τῆς Βασιλικῆς οἰκογενείας, πασῶν τῶν ἀρχῶν, τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος καὶ μεγάλης συρροῆς τῶν ἐπισημοτέρων οἰκογενειῶν, ἐτελέσθη ἐπισημότατα ἡ κηδεία, μεθ' ἣν παρεκαθήσαμεν εἰς μέγα πρόγευμα, ἐγὼ δ' εἶχον θέσιν παρὰ τῷ Ἐκτάκτῳ Ἀπεσταλμένῳ τῆς Ἀγγλίας, Sir Charles Wyke, καθημένῳ πλησίον τοῦ Βασιλέως. Εἰς τὰς 2 1/2 δ' ἐπεστρέψαμεν εἰς Κοπεγχάγην, ὅπου μ' ἐπεσκέφθη ὁ Αὐλάρχης, ἵνα μ' εὐχαριστήσῃ ἐν ὀνόματι τῆς Αὐλῆς.

Τῇ ἐπιούσῃ, μετὰ τοῦ κ. Πίου, ἐλθόντος πρὸς ἐμέ, ἐπεσκέφθην τὸ Πανεπιστημεῖον, καὶ τὴν Βιβλιοθήκην αὐτοῦ, εἰς ταύτην δὲ μὲ ὑπεδέχθη καὶ μ' ὡδήγησεν ὁ ἐκ τῶν συγγραμμάτων του

γνωστός μοι Καθηγητὴς κ. Ussing καὶ ἐρωτήσας, ἔμαθον ὅτι εἰς αὐτὴν διατηρεῖται καὶ τὸ χειρόγραφον τοῦ ὑπὸ τοῦ Buchon ἐκδοθέντος χρονικοῦ τοῦ Μωρέως.

Εἶτα δ' ἐπορεύθημεν εἰς τὴν Βασιλικὴν Βιβλιοθήκην, περιέχουσαν 500,000 τόμων, καὶ ἐν ἄλλοις, μοὶ ἐδείχθησαν ἐν αὐτῇ καὶ περίεργα νεοελληνικὰ συγγράμματα, ὡς ἡ μετάφρασις τῆς Νέας Γραφῆς, ἐκδοθεῖσα ἐν Γενεύῃ ὑπὸ Μαξίμου Καλλιπολίτου, τὸ 1630, ἡ ὑπὸ Στεφάνου Στεφανόπολι μετάφρασις διηγήματός τινος εἰς τὴν Κορσικὴν χυδαίαν Ἑλληνικήν, ἐκδοθεῖσα ἐν Λονδίνῳ τῷ 1863 δαπάνῃ τοῦ Λουκιανοῦ Βοναπάρτου. Ἀφ' οὗ δ' ἐθαύμασα καὶ τὸ περίφημον σύμπλεγμα τοῦ Θορβάλσεν εἰς τὸν ἀετὸν τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας, καὶ τὰ ὡραῖα αὐτοῦ ἀγάλματα εἰς τὸν νάρθηκα αὐτῆς, μετέβην παρὰ τῷ ἀρχαίῳ ἐξ Ἑλλάδος γνωρίμῳ, τῷ ἀρχιτέκτονι Ἄνσεν, ὃν εὗρον λίαν γεγηρακότα· παρεπεδήμει δὲ παρ' αὐτῷ καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφός του Θεόφιλος, ὁ οἰκοδομήσας παρ' ἡμῖν τὴν Ἀκαδημίαν, καὶ μετὰ πλείστης χαρᾶς παρ' αὐτοῖς δεκτὸς γενόμενος, ἐπρογεύθην ἐκεῖ ἐκ τοῦ προχείρου μετὰ τοῦ Γεωργαντοπούλου. Τὸ ἑσπέρας δ' ἤμεθα προσκεκλημένοι εἰς γεῦμα εἰς τ' Ἀνάκτορα, ὅπου παρῆσαν 44 συνδαιτημόνες, καὶ εἰς αὐτὸ ἐκάθησα ἀπέναντι τῶν Βασιλέων, μεταξὺ τοῦ Αὐλάρχου καὶ τοῦ Σταυλάρχου. Εἰς τὸν Γεωργαντόπουλον δ' ἀπεδόθησαν περιποιήσεις πολλαί, ἰδίως ὑπὸ τοῦ Πρίγκηπος Βαλδεμάρου. Τὸ δ' ἑσπέρας, ἐν συναναστροφῇ τοῦ Πρέσβεως τῆς Αὐστρίας καὶ ἄλλοτε συναδέλφου μου ἐν Ἀμερικῇ κ. Frankenstein, ἀπήντησα τὸ ἄνθος τῆς Δανικῆς ἀριστοκρατίας, καὶ μεταξὺ τῶν χαριεστάτων καὶ μᾶλλον διακεκριμένων, τὴν κυρίαν Bodinus, σύζυγον τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Ἐκπαιδεύσεως.

Τὴν ἐπαύριον, ὅτε ὡδηγήθην εἰς τὴν Λέσχην τὸ ***Ἀθήναιον,*** ἔχουσαν καὶ αὐτὴν πλουσίαν βιβλιοθήκην καὶ μέγαν ἀριθμὸν ἐφημερίδων, ἔμαθον τὸν ἐπελθόντα θάνατον τῆς 88ετοῦς Ἡγεμονίδος Καρολίνας, χήρας τοῦ πρῴην Διαδόχου τοῦ θρόνου· καὶ ἐτηλεγράφησα περὶ τούτου αὐθημερὸν εἰς τὸν Βασιλέα· ἀλλ', ἐπειδὴ ἡ κηδεία ἔμελλε νὰ τελεσθῇ μόνον μετὰ 4 ἑβδομάδας, μοὶ ἦν ἀδύνατον, καὶ εἰς τὰς τότε περιστάσεις ἀσύμφορον νὰ παραμείνω, ἵνα

παρευρεθῶ εἰς αὐτήν. Ὅτε δ' ἐπέστρεψα εἰς τὸ ξενοδοχεῖόν μου, μοὶ ἀνηγγέλθη ὁ Γραμματεὺς τοῦ Βασιλέως, ὅστις, εἰσελθών, μοὶ ἐπέδωκε τὸν Μεγαλόσταυρον τῆς Danenbrock, καὶ ἐχάρην πολὺ ὅτι συγχρόνως ἐπαρασημοφορήθη καὶ ὁ Ἀκόλουθος κ. Γεωργαντόπουλος. Ἀπελθὼν δὲ τότε εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, ἵνα εὐχαριστήσω τὴν κ. Ὑπουργὸν διὰ τὰς διακρίσεις ταύτας καὶ τὸν ἀποχαιρετίσω, ἐπὶ πολὺ συνδιελέχθην μετ' αὐτοῦ περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος. Τὸ δ' ἑσπέρας προσῆλθον εἰς μεγάλην συναναστροφὴν τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἰταλίας Conte della Croce.

Τέλος τῇ 20)1 Ἀπριλίου, ἡμέρᾳ Παρασκευῇ, ἀπῆλθον μετὰ τοῦ Ἀκολούθου μου, καί, διαπλεύσαντες τοὺς Βέλτας, ἀνοικτοὺς ἤδη καὶ ἐστερημένους πάγων, ἀφίχθημεν τὸ ἑσπέρας εἰς Ἀμβοῦργον, ἔχοντες συνοδοιπόρον καὶ τὸν Γραμματέα της ἐν Δανίᾳ Γαλλικῆς Πρεσβείας κ. Leflau, ὅστις, ἀφ' οὗ συνώδευσε μέχρις Ἀμβούργου τὴν ὡραίαν καὶ χαριεστάτην σύζυγόν του, ἀπερχομένην εἰς Παρισίους, ἐπέστρεψεν ὁ ἴδιος εἰς Κοπεγχάγην. Διὰ τοῦτο, ὅτε μᾶς ἀπεχαιρέτα, τῷ εἶπον τὸ τοῦ Ῥακίνου «Le flôt qui la porta recule épouvanté». Ὅταν δὲ μ' ἠρώτησε διατὶ épouvanté, τῷ ἀπήντησα ὅτι μὲ παρεξήγησε, διότι ἐγὼ ἔλεγον époux vanté. Μετ' ἐπίσκεψιν δ' εἰς τὸν Πρόξενον ἡμῶν κ. Gorrissen, τὸ ἑσπέρας, διελθόντες πρὸ τῆς μίαν ὥραν ἀπὸ τοῦ Ἀμβούργου ἀπεχούσης Friedrichruh, ἀφελοῦς ἐπαύλεος τοῦ Πρ. Βίσμαρκ, ἐν μέσῳ δάσους κειμένης, τὸ ἑσπέρας ἐπεστρέψαμεν εἰς Βερολῖνον.

Ἐν Βερολίνῳ

Εἰς τὸ Ὑπουργεῖον καὶ παρὰ διαφόρων τῶν ἐν τοῖς πράγμασιν, οὓς ἐπεσκέφθην, ἅμα ἐπανελθών, ἐμάνθανον ὅτι περὶ Ἑλλάδος εἶχον ἀποφασισθῆ, ἕνεκα τῶν Ὀθωμανικῶν ἐνστάσεων, τὰ ἐν τῷ Συνεδρίῳ προταθέντα μόνον κατὰ τὸ ἥμισυ νὰ ἐκτελεσθῶσιν, ἤτοι, ἀφαιρουμένων τῶν Ἰωαννίνων μετὰ τοῦ πλείστου τῆς Ἠπείρου, καὶ ὁ τραπεζίτης Βλάϊχρεδερ μοὶ εἶπεν, ὡς

γνώμην τοῦ Βίσμαρκ, μεθ' οὗ στενὴ τὸν συνέδεε σχέσις, ὅτι πρέπει νὰ κλίνωμεν τὸν αὐχένα εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην, περιμένοντες εὐμενεστέρας ἐν τῷ μέλλοντι περιστάσεις· ἀλλ' ἐγὼ εἰς τὸν Ὑπουργὸν ἀντιπαρετήρησα ὅτι, κατ' ἐμὴν κρίσιν, αἱ Δυνάμεις, ἑκάστη καθ' ἑαυτήν, ἀπώλεσαν τὸ δικαίωμα νὰ προβῶσιν εἰς οἵαν δήποτε ἄλλην ἀπόφασιν μετὰ τὴν διεθνῆ πρᾶξιν τοῦ Συνεδρίου. Τὸ ἀληθὲς ὅμως ἦν ὅτι, δυστυχῶς τὸ Συνέδριον οὐχί τι ἐψήφισε περὶ ἡμῶν, ἀλλ' εὐχὴν μόνον ἐξέφρασεν.

Ὅπως δήποτε, πάντες μᾶς συνεβούλευον τὴν παραδοχήν, ἐφ' ὅρῳ ἀμέσου ἐκτελέσεως, ὃ καὶ ἐτηλεγράφησα ἐπανειλημμένως, ὡς μόνον τότε ἐφικτόν, καὶ μέχρι τέλους ἐγένετο δεκτὸν ἐν Ἑλλάδι.

Ἐν τούτοις, ἡ Ῥωμανία ἐκηρύχθη Βασίλειον, δι' ὃ συνεχάρην τὸν Πρέσβυν τῇ 1)13 Ἀπριλίου.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἑσπερῶν ἐγνώρισα, παρὰ τῷ τραπεζίτῃ Γολδστέϊν, τὸν Noiret, φίλον τοῦ Max Müller, διάφορα περὶ φιλοσοφίας τῶν γλωσσῶν συγγράψαντα. Ἐν μακρᾷ δὲ φιλοσοφικῇ συνδιαλέξει, μοὶ διϊσχυρίσθη ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐβάδιζον κατ' ἀρχὰς τετραποδητί, ὠρθώθησαν δὲ πρῶτον, ὅτε ἐποιήσαντο χρῆσιν τοῦ πελέκεος, ὃν ἐθεώρει ὡς τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἀφορμὴν πρὸς τὴν ἐνάρθρωσιν τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς, καὶ περὶ οὗ ἔγραψεν ὅλον σύγγραμμα.

Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον εἶχον συμβῆ καὶ τὰ μεγάλα ἐκ σεισμοῦ δυστυχήματα ἐν Χίῳ. Συνέλαβον, ἑπομένως, τὴν ἰδέαν νὰ προσπαθήσω νὰ ὀργανώσω, πρὸς βοήθειαν τῶν παθόντων ὁμογενῶν, παράστασίν τινα θεατρικὴν ἐν Βερολίνῳ. Ὑπό τινων μοὶ ἐπροτάθη νὰ διδαχθῇ πρὸς τοῦτο ὁ ἐμὸς Δούκας· ἀλλ' ἐθεώρησα τὴν πρότασιν οὐχὶ λίαν πρακτικήν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ δαπάνη τῆς θεατρικῆς διασκευῆς θὰ ἠλάττου τὰς εἰσπράξεις ὑπὲρ τοῦ φιλανθρωπικοῦ σκοποῦ, ἀφ' ἑτέρου δ' ἔργον ἄγνωστον συγγραφέως μὴ ἀνεγνωρισμένου δὲν ἦν πιθανὸν πολλοὺς θεατὰς νὰ ἐξεύρῃ καὶ ν' ἀποφέρῃ ἄφθονα εἰσοδήματα. Διὰ τοῦτο, ἀποκρούσας ταύτην τὴν πρότασιν, ἀπετάθην εἴς τινας τῶν γνωστοτάτων τότε ἐν Βερολίνῳ ἠθοποιῶν, τὸν Barnay, τὸν Friedmann, τὴν Barcany, τὸν τότε ἐκεῖ διατρίβοντα καὶ θαυμαζόμενον Ἰταλὸν Ῥόσσην, καί,

ἐπιτυχὼν καὶ τὴν ἄδειαν τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ θεάτρου διὰ τοὺς ἀπ᾽ αὐτοῦ ἐξαρτωμένους, ἐπικαλεσάμενος δὲ καὶ πολλῶν, τῶν πρωτίστων τῆς κοινωνίας οἰκογενειῶν, τὸ ἐνδιαφέρον, ἐνήργησα τὴν εἰς τὸ θέατρον Wallner, τῇ 21 Ἀπριλίου (3 Μαΐου) παράστασιν διαφόρων τεμαχίων ἐκ γνωστῶν καὶ γενικῶς, ὡς ἐπισήμων, ἀναγνωριζομένων δραμάτων, ἀπαγγειλάσης ἐν ἀρχῇ τῆς διασήμου ἠθοποιοῦ κυρίας Βαρκάνης ὡραῖον ἔμμετρον πρόλογον, ποιηθέντα, κατὰ παράκλησίν μου, ὑπὸ τοῦ κ. Delm, ἀγχινουστάτου συντάκτου τοῦ Kladeradatsch. Ἡ αἴθουσα ἦν πλήρης, μέχρι τῶν ἀπωτάτων θέσεων, καὶ ἡ ἐπιτυχία ἐντελεστάτη· δι᾽ ὃ καί, κατὰ τὸ τέλος, μεταβὰς εἰς τὰ μετασκήνια, ηὐχαρίστησα θερμῶς τοὺς συνεργασθέντας, τὴν κυρίαν Βαρκάνην, τὸν Ῥόσσην, τὸν Βάρναιην, Φρειδμὰνν καὶ λοιπούς. Τοῦτο ὅμως, ὡς ἔμαθον μετὰ ταῦτα, δὲν ἤρκει εἴς τινας ἐξ αὐτῶν, ἀλλ᾽ ἐπερίμενον νὰ λάβωσιν, εἰς ἔνδειξιν ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης καὶ παράσημον. Ἐπληροφορήθην δ᾽ ὅτι ἀνήρχετο ἡ καθαρὰ εἴσπραξις εἰς 8000 Μ. (10000 δρ.)· ἀλλ᾽ ὅτε μοὶ ἐδόθησαν οἱ ἀπολογισμοί, εὑρέθη αὐτὴ οὖσα μόνον 3000, καὶ δυστυχῶς δὲν εἶχον τρόπον ἐξελέγξεως, διότι, ἐν τῇ περὶ τὰ τοιαῦτα ἀπειρίᾳ μου, εἶχον ἐμπιστευθῇ ὅλην τὴν ὑλικὴν καὶ τὴν τῶν εἰσπράξεων διαχείρισιν εἰς υἱὸν οἰκογενείας, ἥτις μέγιστον ἐπεδείκνυεν ὑπὲρ τοῦ ἐπιχειρήματος ζῆλον· ἀλλ᾽ ὅστις, δυστυχῶς, δὲν ἀνταπεκρίθη εἰς τὴν ἀπερίσκεπτόν μου ἐμπιστοσύνην· οὐδ᾽ εὔσχημον δέ, οὐδὲ δυνατὸν ἦν νὰ τὸν καταδιώξω. Ἀλλ᾽ ἄλλος τις, μεγαλοδώρως ἀνταπεκρίθη εἰς τὴν ἐπίκλησίν μου, πέμψας μοι 12.500 δρ. (10,000 Μάρκων), ὁ κ. Manasse, ὅστις καὶ ἀνυπερθέτως διωρίσθη, κατὰ πρότασίν μου, Πρόξενος εἰς Στεττῖνον.

Τὸν δὲ ***Δούκα,*** ὃν δὲν ἐνόμισα εὔλογον νὰ δώσω εἰς τὴν σκηνὴν κατὰ τὴν παράστασιν ταύτην, ἰδὼν ὁ μέγας Δοὺξ τοῦ Μεΐνιγγεν, ὁ πατὴρ τοῦ Πρίγκηπος, ἠθέλησε νὰ δώσῃ, ἵνα διδαχθῇ, εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ θέατρον· ἀλλὰ μοὶ ἔγραψεν, ἀπαιτῶν μεταρρυθμίσεις τινὰς εἰς τὸ δρᾶμα, ἃς ἐγώ, θεωρήσας οὐχὶ ὀρθὰς καὶ καταλλήλους, ἠρνήθην νὰ ἐπιτρέψω· δι᾽ ὃ καὶ δὲν ἔγινεν ἡ παράστασις.

Μέχρι δὲ τῆς ἐπιστροφῆς μου ἐκ Κοπεγχάγης εἶχον περατώσῃ τὴν μετάφρασιν τοῦ διαλογικοῦ μέρους τῶν Περσῶν· καὶ ἐν

μιᾷ τῶν πρώτων ἡμερῶν, διερχόμενος διὰ τοῦ Thiergarten, ἔφερον ἐν τῷ κόλπῳ μου τὸ χειρόγραφον τῆς μεταφράσεως, ἐπὶ σκοπῷ τινων ἀναθεωρήσεων· διότι, καὶ ἐν Βερολίνῳ, καὶ ἐν Παρισίοις, ποτὲ δὲν ἐθυσίαζον εἰς τὰς τοιαύτας μετρικὰς μεταφράσεις τὰς ἐν τῷ οἴκῳ ὥρας τῆς ἐργασίας, ἀλλ' ἐνέκυπτον εἰς αὐτὰς μόνον καθ' ὁδόν, καὶ ἐπὶ τῶν περιπάτων μου. Ἀλλὰ ταύτην τὴν φοράν, ὅτε ἐπανῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν, ζητήσας, δὲν εὗρον εἰς τὸν κόλπόν μου τὸ χειρόγραφον. Ἐν ἀπελπισίᾳ ἔσπευσα εἰς τὸν Thiergarten ὀπίσω, διέτρεξα βῆμα πρὸς βῆμα, ἣν πρὶν εἶχον διέλθῃ ὁδόν, ἀλλ' εἰς μάτην, τὸ χειρόγραφον εἶχεν ἀπολεσθῇ. Ἐδημοσίευσα δὲ καὶ εἰς τὰς ἐφημερίδας, ὑποσχόμενος ἀμοιβὴν εἰς τὸν εὑρέτην, ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ὠφέλησεν. Ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ μου λοιπόν, διότι εἰς τὸν Διάδοχον τοῦ Μεΐνιγκεν εἶχον ὑποσχεθῇ νὰ μεταφράσω τὸ δρᾶμα, ἵνα καταστήσω τὴν παράστασιν αὐτοῦ δυνατὴν ἐν Ἀθήναις, ἤρχισα τὴν μετάφρασιν ἐκ νέου, καὶ ἐν ὀλίγαις ἡμέραις, μέρος ἐκ μνήμης, καὶ μέρος ἐκ νέας ἐργασίας, τὴν ἐπεράτωσα· παρὰ τοῦ μουσουργοῦ δ' Ἡγεμόνος λαβὼν τὴν σύνθεσιν αὐτοῦ, ἐξειργάσθην βαθμηδὸν καὶ τοὺς χορούς, καὶ κατόπιν ἔπεμψα τὸ ἔργον εἰς Ἀθήνας, ἵνα διδαχθῇ, ὅπερ ἐφρόνουν, ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις, καὶ ὑπ' αὐτὴν προσέτι τὴν πολιτικήν, χρησιμώτατον, ἀλλὰ μάτην ἐπέμεινα· ἡ ἀπάντησις ἦν πάντοτε ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας δὲν εὑρίσκονται οἱ ἱκανοὶ νὰ ψάλωσι τοὺς χορούς, οὓς ὅμως ἔψαλον ἐν Βερολίνῳ οἱ μαθηταὶ ἑνὸς γυμνασίου, ἐν ᾧ πρὸ χρόνων ἐκαυχόμεθα ὅτι εἴχομεν Ὠδεῖον. Αἱ ἐπανειλημμέναι προτροπαί μου εἰς οὐδὲν ἐχρησίμευσαν, δι' ὃ δὲν ἤξευρον πῶς ν' ἀπολογηθῶ εἰς τὸν ἐπίσημον συνθέτην, χωρὶς νὰ ἐκθέσω τὴν ὑπό τινας ἐπόψεις λυπηρὰν ἔτι κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἀπριλίου ἔλαβον ἐπιστολὴν λίαν ψυχρὰν παρὰ τοῦ Πρέσβεως τῆς Γαλλίας, μεθ' ἑνὸς φύλλου τῆς ἐφημερίδος Tagblatt, περιέχοντος λόγους, οὓς ἐγὼ δῆθεν εἶχον εἰπῇ εἰς ἕνα τῶν συντακτῶν αὐτῆς. Καὶ εἶχε μὲν ἔλθῃ τις πρὸς ἐμὲ πρό τινων ἡμερῶν, παρουσιασθείς μοι δι' ἐπιστολῆς τινος τῶν γνωρίμων μου, οὐχὶ ὅμως ὡς συντάκτης ἐφημερίδος, καὶ μετ' αὐτοῦ ὡμίλησα γενικότητας, παντάπασι δὲ τὰ γραφόμενα ἐν τῇ ἐφημε-

ρίδι, δι᾿ ὃ καὶ ἔσπευσα νὰ διαψεύσω αὐτὰ διαρρήδην διὰ τῆς ἐπισήμου Βορειογερμανικῆς, ὅπερ ἐντελῶς ἱκανοποίησε τὸν συνάδελφόν μου.

Ἡ ἐν Αἰγύπτῳ διατρίβουσα τότε θυγάτηρ μου Αἰμυλία, συμμεταβῶσα μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ της Κλέωνος, τοῦ ἐκεῖ Ἐπιτετραμμένου τῆς Ἑλλάδος, εἰς ἐπίσκεψιν τῶν Θηβῶν καὶ τῶν τοῦ Νείλου καταῤῥακτῶν, μοὶ ἔγραψεν ἐκεῖθεν, πέμπουσά μοι ἐπὶ κηροῦ ἔκτυπον ἐπιγραφῆς ἱερογλυφικῆς κανθάρου, ὅς, μοὶ ἔλεγεν ὅτι τῇ εἶχε δωρηθῇ ὑπό τινος, διαβεβαιοῦντος ὅτι ἦν μιᾶς τῶν ἀρχαιοτάτων δυναστειῶν, καὶ μὲ παρεκάλει νὰ ἐρευνήσω, ἂν τοῦτο εἴχετο ἀληθείας. Μετέβην λοιπὸν παρὰ τῷ φίλῳ μου Ἐφόρῳ τῆς Δημοσίας Βιβλιοθήκης, τῷ ἐπισημοτάτῳ τῶν Αἰγυπτιομαθῶν Λειψίῳ, καὶ τῷ ἐζήτησα τὴν γνώμην του. Ὁ δέ, ἐρευνήσας ἐπί τινα ὥραν τὸν τύπον, μοὶ εἶπεν ὅτι ὑποπτεύει αὐτὸν πλαστὸν καὶ νέον· ἄλλως τε δ᾿ ὅτι οὐδεμιᾶς δυναστείας Βασιλεὺς ἔφερεν ὄνομα ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰ κεχαραγμένα, ἃ ἀνεγίνωσκε ***λιλιρά....*** Ἄλλο δὲν μοὶ ἐχρειάσθη, καὶ λαβὼν τὸ ἔκτυπον καὶ εὐχαριστήσας τὸν σοφὸν ἀρχαιολόγον, ἀνεχώρησα ἀνακαγχάζων, διότι ἀνεγνώρισα τὶ ἔφερεν ὁ κάνθαρος· ***Λίλη*** ἦν τὸ ὑποκοριστικὸν ὄνομα, ὃ ἐδίδετο συνήθως εἰς τὴν θυγατέρα μου ***Αἰμυλίαν.*** Εἶχε λοιπὸν παραγγείλῃ νὰ χαραχθῇ ἐπὶ κανθάρου, νέας, ἐννοεῖται, κατασκευῆς, διὰ χαρακτήρων ἱερογλυφικῶν τὸ ὄνομα ***Λίλη... Ῥαγκαβῆ,*** καὶ τοῦτο, μετὰ πονηρίας ἀστειευομένη, μοὶ ἔπεμψεν, ὡς λείψανον ἀρχαίας τινὸς δυναστείας.

Κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς ὑπὲρ τῶν Χίων παραστάσεως ἔλαβον τηλεγράφημα ἐξ Ἀθηνῶν, διατάττον με νὰ μεταβῶ εἰς Βιέννην, ἵνα παρευρεθῶ εἰς τοὺς γάμους τοῦ Διαδόχου, καθ᾿ ὃ ἀπουσιάζοντος δι᾿ ἀσθένειαν τοῦ ἐκεῖ ἡμετέρου Πρέσβεως Ὑψηλάντου. Ἀνεχώρησα ἑπομένως τῇ 22 Ἀπριλίου (4 Μαΐου), συμπαραλαβὼν καὶ πάλιν τὸν Γεωργαντόπουλον, τόσῳ προθυμώτερον, καθ᾿ ὅσον ἐν Βιέννῃ ἐκπαιδευθείς, ἐγνώριζε καλῶς τὰ κατὰ τὴν πόλιν ἐκείνην.

Διὰ νὰ ἔχωμεν ἥσυχον τὴν νύκτα, καὶ ἑπομένως τὴν ἐπαύριον ἐν Βιέννῃ διαθέσιμον καὶ ἀνύστακτον, εἰς τὴν Α΄. θέσιν ἐζητήσαμεν κοιτῶνα, εἰς ὃν νὰ ἤμεθα μόνοι, καί, φιλοδωρήσαντές τι τὸν ἐπι-

στάτην, ἐλάβομεν τοιοῦτον, καὶ ὡδοιπορήσαμεν ἐν πλήρει ἡσυχίᾳ μέχρι Δρέσδης. Ἀλλ' ἐκεῖ, ἐλθὼν ὁ ἐπιστάτης, μᾶς εἶπεν ὅτι, δυστυχῶς, ἡ μόνωσις ἡμῶν δὲν ἐδύνατο νὰ ἐξακολουθήσῃ, καὶ ὅτι τοῦ κοιτῶνος ἔχοντος τέσσαρας κλίνας, ἀνάγκη ἦν νὰ δεχθῶμεν διὰ τὴν νύκτα ἄλλους συνοίκους, ἀφήνων ἡμῖν τὴν ἐκλογὴν μεταξὺ δύω γερόντων ἢ μιᾶς νέας κυρίας. Ἄνευ μακρᾶς σκέψεως ἐπροτιμήσαμεν ἐκ τῶν δύο κακῶν τὸ δεύτερον, ὡς τὸ ἔλαττον, καὶ μετ' ὀλίγον εἰσῆλθεν ἡ συγκάτοικος, νεᾶνις 17 ἢ 18 ἐτῶν, ὡραία καὶ χαρίεσσα, Ἀμερικανὶς τὸ γένος, ἀπερχομένη δ' εἰς Βιένναν, ἵνα τελειοποιηθῇ εἰς τὴν φωνητικὴν μουσικήν. Ἦτο δ' ὡς αἱ πλεῖσται Ἀμερικανίδες, εὐφυής, καὶ προσέτι πεπαιδευμένη, καὶ μέχρι βαθείας νυκτὸς ἐμείναμεν μετ' αὐτῆς εὐαρεστότατα συνδιαλεγόμενοι, προσέτι δὲ καὶ διστάζοντες ν' ἀνέλθωμεν εἰς τὰς κλίνας, διότι, ἐνδομύχως καὶ ἀνομολογήτως ᾐσθανόμεθα ὅτι τοῦτο παρεῖχε τινὰς δυσκολίας. Ἀλλὰ τέλος, περὶ μέσας νύκτας, ἀποχαιρετισθέντες, ἀπεσύρθημεν ἕκαστος ὀπίσω τοῦ παραπετάσματος τῆς ἰδίας κλίνης Τὰς αὐτὰς δυσκολίας καὶ ἔτι μείζονας εἶχε τὴν αὐγὴν ὁ ἀφυπνισμός. Ἀλλ' ἅμα εἶδον, κατὰ τὰ χαράγματα, τὸν κ. Γεωργαντόπουλον ἐξελθόντα ἤδη ἐνδεδυμένον, ἐνεδύθην καὶ ἐγώ, ἀψόφως καὶ ταχέως ὀπίσω τοῦ παραπετάσματός μου, καὶ παρατηρήσας ἐκ τῆς κινήσεως τοῦ ἀπέναντί μου παραπετάσματος, ὅτι καὶ ἡ νέα ἡμῶν σύνοικος εἶχεν ἐξυπνήσῃ, ἐξερχόμενος, εἶπον μεγαλοφώνως «Ἐξήλθομεν· εἶσθε μόνη. Δύνασθε νὰ ἐγερθῆτε». Ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Εἰς Βιέννην ἀφιχθέντες εἰς τὰς 8 τὸ πρωΐ, ἐζητήσαμεν κατάλυμα εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν Ξενοδοχεῖον (Hôtel Impérial). Ἀλλὰ τόση ἦν τότε, ἕνεκα τῆς προκειμένης ἑορτῆς, ἡ συῤῥοὴ τῶν ξένων, ὥστε, ἀφ' οὗ καὶ εἰς ἄλλα ξενοδοχεῖα μάτην ἐζητήσαμεν, ἠναγκάσθημεν νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς αὐτό, καὶ δεχθῶμεν εἰς τὸν τέταρτον ὄροφον τρία οἷα δήποτε δωμάτια, εἰς ἃ μόνον διὰ τῆς ἀναβατικῆς μηχανῆς, ἦν δυνατόν, μὴ ἐξαντλούμενοι ν' ἀνερχώμεθα.

Ἦν δ' ἡ ἡμέρα τῆς ἀφίξεως ἡμῶν ἡ 23 Ἀπριλίου, ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Βιέννης ἐτελεῖτο λειτουργία ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως· δι' ὅ, ἅμα κα-

ταλαβόντες τὴν οἴκησιν ἡμῶν, ἐσπεύσαμεν εἰς τὸν ναὸν καί, περατωθείσης τῆς ἱερᾶς τελετῆς, ἀπηντήσαμεν τὸν ὡς Ἐπιτετραμμένον ἐκεῖ παριστάμενον Γραμματέα τῆς Πρεσβείας, τὸν πρῴην Γραμματέα μου κ. Γ. Ἀργυρόπουλον. Οὗτος δέ, ἀσπασάμενός με, μὲ παρέλαβεν εἰς τὴν ἅμαξάν του καὶ μ' ἔφερεν εἰς τὴν Πρεσβείαν. Μαθὼν ὅμως παρ' ἐμοῦ ὅτι ἠρχόμην ὡς Ἔκτακτος Ἀπεσταλμένος, μοὶ εἶπεν ὅτι ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην δὲν ἐδύνατο νὰ μὲ δεχθῇ, διότι ἡ Αὐστριακὴ Κυβέρνησις εἶχεν ἀποφασίσῃ ὅτι, πλὴν τῶν ἐν Βιέννῃ διπλωματῶν, ξένους ἄλλους δὲν θὰ ἐδέχετο. Τῷ ἀπήντησα, ἑπομένως, ὅτι ἐγὼ μὲν ἦλθον πειθαρχῶν εἰς τὸ τηλεγράφημα, ὃ τῷ ἔδειξα, ἂν δ' ἡ Αὐστριακὴ Κυβέρνησις δὲν μ' ἐδέχετο, ὅτι θὰ ἐπέστρεφον ὅθεν ἦλθον.

Ἐπεσκέφθην δ' ἔπειτα τὴν κυρίαν Ὑψηλάντη, ἀσθενοῦσαν καὶ κλινήρη, καὶ τοὺς ἀνεψιοὺς τοῦ Σίνα, τὸ γένος Τσεχάνη, καί, μετὰ τοῦ Γεωργαντοπούλου, τὸ Θηρεσιακὸν Γυμνάσιον, οὗ ἦν τρόφιμος ὁ ἴδιος, καὶ εἰς ὃ εἰσὶν ἔνοικοι παῖδες εὐγενῶν μόνον οἰκογενειῶν, μᾶλλον ἀγωγῆς ἀναλόγου τῆς κοινωνικῆς αὐτῶν θέσεως τυγχάνοντες, ἢ εἰς ὑψηλὴν παιδείαν καὶ μάθησιν ἐξασκούμενοι. Εἷς τῶν τροφίμων αὐτῆς, καὶ τοῦ Γεωργαντοπούλου συμμαθητής, ἦν καὶ ὁ μετὰ ταῦτα Βασιλεὺς τῆς Πορτογαλλίας.

Τῇ ἐπαύριον δέ, ἀφ' οὗ ἐπεσκέφθην τὸν Πρέσβυν τῆς Ὀλλανδίας, κ. Zuylen, ἀδελφὸν τοῦ ποτὲ ἐν Παρισίοις συναδέλφου μου, τὸν Πρέσβυν τῆς Βαυαρίας κ. Bräh, ὅστις εἶχε ποτὲ ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν πατρίδα του ἐν Ἑλλάδι, καὶ τὸν ποτὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁμοταγῆ καὶ φίλον μου, τὸν Πρέσβυν τῆς Σερβίας, κ. Χρίστιτς, μετέβην εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Ὑπουργοῦ κ. Haymerley, ὅστις μοὶ ἦν γνωστότατος, καὶ ἐν Ἀθήναις Γραμματεὺς Πρεσβείας διατελέσας, καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπίσης, ὅτε ἤμην Πρέσβυς ἐκεῖ. Τῷ εἶπον δὲ ὅτι δὲν ἤθελον ν' ἀναχωρήσω χωρὶς νὰ τὸν ἰδῶ, ὅτι δὲ ἦλθον, κατὰ λάθος πεμφθεὶς ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεώς μου, ἀγνοούσης ὅτι Ἔκτακτοι Ἀπεσταλμένοι δὲν θὰ ἐγίνοντο δεκτοί. Ἀλλ' ὁ κ. Haymerley μοὶ ἀπήντησεν ὅτι πρέπει νὰ μείνω, διότι ὁ Αὐτοκράτωρ εἶχεν ἀποφασίσῃ νὰ μὲ δεχθῇ ἐκτάκτως, ὡς ἀντικαθι-

στῶντα τὸν Ὑψηλάντην ἀπόντα. Τοῦτο ἦν δυσάρεστον καὶ ἄδικον ἴσως διὰ τὸν Ἐπιτετραμμένον, ἀλλ' ἀπ' ἐμοῦ οὐδόλως ἐξηρτᾶτο νὰ μεταβάλω τὰ δόξαντα εἰς τὸν ἡμέτερον Βασιλέα καὶ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας. Πρὸς ἱκανοποίησιν ὅμως τοῦ κ. Ἀργυροπούλου, τῷ εἶπον ὅτι ἐγὼ μὲν θὰ περιορισθῶ εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ἐγχωρίων Ἡγεμόνων, εἰς ἐκεῖνον δὲ κατέλειπον τὰς ἐπισκέψεις εἰς τοὺς ἀλλαχόθεν ἐπιδημήσαντας. Μετὰ μεσημβρίαν δ' ἐπεσκέφθην τὸν Πρεσβευτὴν τῆς Πρωσσίας Πρίγκηπα de Reuss, καὶ τὸν τῆς Ἀγγλίας Elliot, συνάδελφόν μου ποτὲ χρηματίσαντα ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ τὸν Πρίγκηπα Μεττερνίχον, μεθ' οὗ εἶχον συνυπηρετήση ἐν Παρισίοις, τούτου μόνον εὑρὼν τὴν ἀγχινουστάνην καὶ ὁπωσοῦν πρωτότυπον σύζυγον. Ὁμοίως δὲ καί τινας τῶν ὁμογενῶν, οἷον τὸν κ. Δούμβαν, Κούρτιν, Πόπποβιτς καὶ ἄλλους. Εἰς τὸν κοινὸν δὲ περίπατον, τὸ Πράτερ, ἀπήντησα τὸν πρῴην ἐν Βερολίνῳ συνάδελφόν μου, νῦν δ' ἐν Βιέννῃ Πρεσβευτὴν τῆς Ῥωσσίας κ. Οὐβρίλ, ὅστις, ἰδών με, κατῆλθε τῆς ἁμάξης, καὶ ἐν μακρῷ περιπάτῳ πολλὰ εἴπομεν, ἐν ἄλλοις καὶ περὶ τῶν τότε περιστάσεων τῆς Ἑλλάδος, καὶ αἱ κρίσεις του ἦσαν σπουδαῖαι καὶ συμπαθεῖς πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

Τῇ ἐπιούσῃ, μετὰ πλείστας ἐπισκέψεις, ἐγενόμην δεκτὸς παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, ὅστις εὐμενέστατα ἐπὶ μακρὸν χρόνον συνδιελέγη μετ' ἐμοῦ, πολλά μοι εἰπών, τόσον σπουδαῖα καὶ εἰς τὰς ἐμὰς· ἀπόψεις ἀνταποκρινόμενα, ὥστε ἀναγκαῖον ἔκρινα νὰ ἐπιστείλω ἀμέσως περὶ τούτων εἰς τὸν Βασιλέα.

Τὸ δ' ἑσπέρας, εἰς τὰς 7 ½, ἐπορεύθην εἰς τὸν χορὸν τῶν Ἀνακτόρων. Διαβὰς διά τινων δωματίων, ἅτινα ἦσαν πλήρη ἀξιωματικῶν, εἰσῆλθον εἰς τὴν οὐχὶ πολὺ εὐρύχωρον αἴθουσαν, εἰς ἣν τὸ συνωθούμενον πλῆθος καθίστα τὴν ἀτμοσφαίραν πνιγηράν, ὥστε ἡ Αὐτοκράτειρα δὲν ἐδυνήθη νὰ περατώσῃ τὸν διπλωματικόν της ***Κύκλον***, καὶ ἐξῆλθεν, ἵν' ἀναπνεύσῃ, πρὶν ἢ φθάσῃ μέχρις ἐμοῦ. Δὲν ηὐτύχησα ἑπομένως νὰ τῇ παρουσιασθῶ. Καὶ ἐγὼ δ' αὐτός, λίαν στενοχωρούμενος, ἀπετάθην πρὸς τὸν Πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας, κ. Ἔλλιοτ, καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ συνεξέλθωμεν, διότι ἐκεῖνος, γνωρίζων τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰς θέσεις,

ὅπου εἰς μέγα προπαραγγελθὲν γεῦμα, ποικίλαι καὶ περίεργοι ἐῤῥέθησαν προπόσεις. Σύνοιδα δὲ τότε καὶ ἐγὼ ὅτι, καὶ ὡς Ἕλλην καὶ ἕνεκα τῆς διπλωματικῆς θέσεώς μου, ὤφειλον ἐπίσης νὰ εἰπῶ τινὰς λέξεις, καὶ ὡμίλησά τινα ὅλως αὐτοσχεδίως, εἰπών, ἐν ἄλλοις, ὅτι ὁ πρῶτος καὶ ἐπισημότατος Ἀνατολιστὴς ἦν Ἕλλην, ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος. Καὶ εἰς ἐμὲ μὲν αὐτὸν ὅσα εἶπον οἰκτρὰν ἐποίησαν ἐντύπωσιν· ἀλλ' οἱ ἄλλοι, δὲν ἠξεύρω τί παθόντες, εὐηρεστήθησαν, ὥστε καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἐποιήσαντο περὶ τῆς προπόσεως λόγον αἱ ἐφημερίδες. Ὁ δὲ Ἰνδὸς ἔψαλεν ἡμῖν ἱερούς τινας ὕμνους σανκριτιστὶ καὶ κατὰ τὴν ἐν τοῖς ναοῖς αὐτῶν παραδεδεγμένην μουσικήν, κατ' ἐμὲ μονότονον μᾶλλον, καὶ οὐχὶ πολὺ συγκινοῦσαν. Αὕτη ἦν ἡ τελευταία συνέντευξις τῶν Ἀσιανολόγων.

Ἡ δ' ἐπαύριον, Κυριακὴ (6(18 Σεπτ.), ἦν ἡμέρα πένθους διὰ τὸ διπλωματικὸν σῶμα τοῦ Βερολίνου, διότι συνωδεύσαμεν τὴν κηδείαν τοῦ προσφιλεστάτου ἡμῶν συναδέλφου, τοῦ συνετοῦ καὶ πολυπείρου Πρέσβεως τοῦ Βελγίου Βαρώνου Nothomb.

Ἀπό τινος καιροῦ ἤδη ὁ Διευθυντὴς τοῦ ἐν Ἁμβούργῳ δημοσίου θεάτρου Πολλίνης, φίλος ὢν τῆς οἰκοδεσποίνης μου, τῆς ὡραίας κυρίας Φιλίππη, συνέλαβε τὴν ἰδέαν, πιθανῶς κατὰ προτροπὴν αὐτῆς, τοῦ ν' ἀναβιβάσῃ εἰς τὴν σκηνήν του τὴν γερμανικὴν μετάφρασιν ἑνὸς ἐκ τῶν ἐμῶν δραμάτων, ἃ ἐγνώριζεν ἡ κυρία Φιλίππη. Διὰ τοῦτο, ἐπιδιώξας στενωτέρας μετ' ἐμοῦ σχέσεις, ἐνήργησε νὰ προσκληθῶ, ὡς δῆθεν δραματουργός, εἰς τὴν κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας τελουμένην πεντηκονταετηρικὴν πανήγυριν τῆς ὑπὸ τοῦ Γάλλου Maurice διευθύνσεως τοῦ ἑτέρου τῶν ἐν Ἁμβούργῳ θεάτρων, τοῦ ἐπικαλουμένου τῆς ***Θαλείας***. Δεχθεὶς λοιπὸν τὴν πρόσκλησιν, ἵνα γνωρίσω ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰ ἐκεῖ θεατρικά, μετέβην εἰς Ἁμβοῦργον τὴν νύκτα τῆς Πέμπτης 17)29 Σεπτεμβρίου. Ἦν δὲ περιεργοτάτη ἡ ὄψις τῆς πόλεως. Ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἡμέρας αἱ ἐπισημότεραι ὁδοὶ ἦσαν κατάκοσμοι, διὰ στεφάνων καὶ σημαιῶν, ὡς ἂν ἐπρόκειτο τροπαιοῦχος νὰ εἰσελάσῃ ὁ Αὐτοκράτωρ. καὶ μεγάλη ὑπῆρχεν ἡ συῤῥοὴ πανταχόθεν τῆς Γερμανίας δραματικῶν ποιητῶν, ἐπισήμων ἠθοποιῶν,

καὶ ἄλλων περὶ τὸ θέατρον ἐνδιαφερομένων συγγραφέων. Ἐν ἄλλοις δ' ἀπήντησα ἐκεῖ τὴν Βαρωνίδα Prokesch d'Osten, ἥτις, τότε μὲν ἦν ἡ νύμφη τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρεσβευτοῦ τῆς Αὐστρίας, ἄλλοτε δ' ὡς ἠθοποιὸς εἶχε διαπρέψη ὑπὸ τὸ ὄνομα Gossmann, ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου τούτου. Κατὰ τὴν πρώτην ἑσπέραν τῆς ἑορτῆς παρεστάθη δραμάτιον πανηγυρικόν, συνταχθὲν ἐπὶ τῇ περιστάσει τῆς ἑορτῆς ὑπὸ τοῦ ποτὲ ἠθοποιοῦ, τότε δ' ὡς δραματουργοῦ διαπρέποντος γέροντος Cörner, καὶ εἰς αὐτὸ καὶ ἡ Βαρωνὶς ἐνεφανίσθη εἰς τὴν σκηνήν, ὑπὸ τὸ ἔνδυμα ἑνὸς τῶν πρώτων προσώπων, ἃ διεδραμάτιζεν ἄλλοτε. Ἄλλην δ' ἑσπέραν παρεστάθησαν τρία μικρὰ δράματα, αὐτὰ ἐκεῖνα, ἃ εἶχον διδαχθῆ πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν, τὴν πρώτην ἑσπέραν, καθ' ἣν ὁ κ. Maurice εἶχεν ἀναλάβη τὴν διεύθυνσιν. Ἐπισκεφθεὶς δὲ τὸ θέατρον καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν, εἶδον ἐκτεθειμένα ἐκεῖ τ' ἀπειράριθμα δῶρα, ἃ ὁ γηραιός, ἀλλ' ἔτι ἀκμαῖος Διευθυντὴς ἔλαβεν ἐπὶ τῇ ἀφορμῇ ταύτῃ, ὅτε καὶ τῷ ἐπέμφθησαν καὶ ἐννέα παράσημα ὑπὸ διαφόρων ἡγεμόνων. Τὸ Σάββατον δὲ τὸ ἑσπέρας παρετέθη δεῖπνον πολλῶν ἑκατοντάδων συνδαιτυμόνων εἰς ἀπέραντον δημοσίαν αἴθουσαν, εἰς ἣν ὑπῆρχε καὶ ἰδιαίτερος ἄμβων διὰ τοὺς τὰς προπόσεις ἀγορεύοντας. Ἠναγκάσθην δὲ καὶ ἐγώ, ἐπανειλημμένως προτραπεὶς ὑπὸ τῶν παρακαθημένων μοι, ν' ἀναβῶ εἰς αὐτὸν καὶ νὰ εἰπῶ τινὰ αὐτοσχέδια, δὲν ἠξεύρω μὲν τίνα, ἀλλ' ἐξ εὐγενοῦς φιλοφροσύνης χειροκροτηθέντα, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν δημοσιευθέντα εἰς τὰς ἐφημερίδας τοῦ Ἀμβούργου.

Τὴν μετ' αὐτὴν δ' ἑσπέραν ἀπῆλθον εἰς τὸ ἐπίσημον Θέατρον Victoriatheater, διότι τὸ τοῦ κ. Maurice ἦτον ἰδιωτικόν, ἵνα ἰδῶ διδασκόμενον ἔργον τοῦ μέτρια μὲν λυρικά τινα ποιήματα γράψαντος, ἀλλ' εἶτα καὶ εἰς ἀξιώσεις δραματικοῦ ποιητοῦ παραστρατήσαντος Waldenbruch, υἱοῦ τοῦ ποτὲ ἐν Ἀθήναις καὶ εἶτα ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρέσβεως τῆς Πρωσσίας. Ἐπεγράφετο δὲ τὸ δρᾶμα τοῦτο Die Karolingen καὶ ἀνεγνώρισα ἐν αὐτῷ, παραδόξως, ἀπομίμησιν, ὅλως ἀνάξιον καὶ οὐδεμίαν γνῶσιν ἢ αἴσθησιν τῆς δραματικῆς ἐλέγχουσαν, τοῦ εἰδικοῦ μου

Δούκα, ὅστις, πρὸ ἑνὸς ἔτους ἤδη, εἶχεν ἐκδοθῇ γερμανιστί.

Τοῦ κ. Λοῦγκερ, βουλευτοῦ, ὅστις, ἅμα τῇ πρώτῃ ἀφίξει μου εἰς Βερολῖνον, εἶχεν ἀγορεύσῃ ἐνθουσιωδῶς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, δι' ὃ καὶ εἰς ἐνθύμησιν τῷ εἶχον πέμψῃ τὴν περὶ Λαυρίου γαλλικὴν πραγματείαν μου, ἡ νέα θυγάτηρ, Δώρα, ἠσχολεῖτο εἰς δραματουργίαν, καὶ ἐν Ἀμβούργῳ ἐπρόκειτο νὰ διδαχθῇ ἓν τῶν δραμάτων αὐτῆς, τὸ ἐπιγραφόμενον ***Σφίγξ,*** κατὰ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου. Κατὰ πρόσκλησιν λοιπὸν μετέβην καὶ πάλιν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῶν συγγραφέων καὶ φίλων τῆς οἰκογενείας συνωδοιπόρησαν. Τὸ δρᾶμα, οὐχὶ ἐντελῶς διδαχθέν, εὗρον ἀρετῶν ἀμφιβόλων, οὐχὶ μὲν ἄνευ χάριτος καὶ δυνάμεως λόγου, ἀλλὰ στερούμενον τέχνης. Οὐχ ἧττον, ἀκούων αὐτὸ αὐστηρῶς κατακρινόμενον ὑπὸ τῶν Διευθυντῶν ἀμφοτέρων τῶν Θεάτρων, τοῦτε Μωρὶς καὶ τοῦ Πολλίνη, τὸ ὑπεστήριξα τὸ κατὰ δύναμιν· χειροκροτηθεῖσα δ' ἡ κυρία Δώρα, προῆλθεν εἰς τὴν σκηνήν, καὶ δι' ὑποκλίσεως ηὐχαρίστησε τὸ ἀκροατήριον.

Μετὰ δὲ τὴν παράστασιν, μὲ παρεκάλεσεν ὁ πατὴρ τῆς ποιητρίας νὰ τοὺς συνοδεύσω εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, καί, ὅτε ἠθέλησα ν' ἀπέλθω πρὸ τοῦ δείπνου, διότι ἤμην μεταξὺ ἀγνώστων, ἠναγκάσθην, ἐπὶ τῇ ἐπιμονῇ του «νὰ μείνω καὶ νὰ πληρώσω τὴν συμβολήν μου 10 Μάρκας», (12 ½ Δρ.) διὰ τὸν οἶνον, ὃν ἐγὼ δὲν ἔπιον.

Ἐπὶ τῆς ἐπιδημίας μου δὲ ταύτης εἰς Ἀμβοῦργον ἦλθε πρὸς ἐμὲ ὁ ὑποδιευθυντὴς ἢ ἐπίτροπος τοῦ Θεάτρου (intendant) κ. Buchholz, εἰς ὃν ἦν καὶ ἡ κρίσις τῶν παρουσιαζομένων δραμάτων ἀνατεθειμένη, κατὰ διαταγὴν τοῦ προϊσταμένου αὐτοῦ κ. Πολλίνη, τοῦ ζητήσαντός με τὸν Δούκα μου εἰς παράστασιν, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι οὗτος, ἐξετάσας τὸ δρᾶμα, εὗρε μὲν αὐτὸ δεκτικὸν παραστάσεως, ἀλλὰ μετὰ σπουδαίων μεταῤῥυθμίσεων, οἷον τῆς ὑπάρξεως πλείονος δραματικῆς συγκρούσεως (conflit) τῶν παθῶν καὶ τῶν θέσεων τῶν προσώπων, καί, προσέτι, τῆς ἀπολήξεως ἑκάστης πράξεως εἴς τι ἀποτελοῦν ἐντύπωσιν καὶ τὴν προσοχὴν διεγεῖρον. Ἀλλ' ἀπέκρουσα ἀμφότερα, ὡς κοινοὺς τύπους,

Κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἡ κόμησσα Perponcher, Μεγάλη Κυρία τῆς Αὐτοκρατορίσσης, μοὶ εἶπεν, ὅτι ὁ υἱός της, ἀπελθὼν νὰ περιηγηθῇ τὴν Ἰνδικήν, ἠσθένησε βαρέως, καὶ ἐπανήρχετο εἰς Αἴγυπτον. Ἔσπευσα, ἐπομένως, νὰ δώσω εἰς τὸν σύζυγόν της, ἀπελθόντα, ἵνα τὸν παραλάβῃ, συστατικὸν πρὸς τὸν υἱόν μου Κλέωνα, ὄντα τότε Ἐπιτετραμμένον τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ· ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ νέος ἀπεβίωσε πρὶν ἢ φθάσῃ μέχρις αὐτοῦ ὁ πατήρ του.

Ἡ ἀπάντησις, ἣν εἶχον δώσῃ τῇ κυρίᾳ Φιλίππῃ περὶ τῶν ἀξιώσεων τοῦ Πολλίνη, Διευθυντοῦ τοῦ ἐν Ἀμβούργῳ Θεάτρου, ἐνόμιζον ὅτι ἐξήλειψεν ἐξ αὐτοῦ πᾶσαν περαιτέρω ἰδέαν παραστάσεως τοῦ ἐμοῦ Δούκα. Ἀλλ᾽ οὕτω τὸ πρᾶγμα δὲν εἶχεν, ὥστε καὶ ὑπώπτευσα μὴ ἡ ἰδιοτελὴς ἀπαίτησις ἦν μᾶλλον ἐπίνοια τῆς φίλης του ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὅπως δήποτε μοὶ ἀνηγγέλθη ὑπ᾽ αὐτῆς ὅτι ὁ Δούκας ἔμελλε νὰ διδαχθῇ τῇ 14ῃ Φεβρουαρίου. Ἔσπευσα λοιπὸν εἰς Ἀμβοῦργον τῇ 12ῃ, καὶ τῇ 13ῃ πρὸ μεσημβρίας, μεταβὰς εἰς τὸ θέατρον, παρευρέθην εἰς τὴν γενικὴν δοκιμήν. Ἐκεῖ δ᾽ εὗρον ὅτι, πλὴν τῶν πλείστων ἀποκοπῶν, δι᾽ ὧν εἶχον συντάμῃ ἐγὼ τὸ δρᾶμα, ὁ κ. Πολλίνης καὶ ὁ βοηθὸς αὐτοῦ κ. Buchholz ἐπέφεραν αὐθαιρέτως καὶ ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως καὶ τῆς γνώσεώς μου καὶ ἄλλας σπουδαιοτάτας, εἰς τὸ τέλος μάλιστα τῆς Γ΄. καὶ τὸ τῆς Β΄. πράξεως, αἵτινες κατηκρωτηρίασαν καὶ κατέστρεψαν αὐτό, κατ᾽ ἐμὴν κρίσιν. Δὲν εἶχον δὲ οὔτε τὸ δικαιολόγημα τῆς μακρᾶς διαρκείας, διότι ἡ δοκιμή, εἰ καὶ πᾶσα ἡ Δ΄. πρᾶξις καὶ ἄλλα διάφορα μέρη ἐπανελήφθησαν δίς, δὲν διήρκεσεν, οὔτε τρεῖς ὥρας.

Τὴν αὐτὴν δ᾽ ἑσπέραν μὲ συμπαρέλαβεν ὁ κ. Πολλίνης εἰς τὸ ἐπίσης ὑπὸ τὴν διευθυνσίν του διατελοῦν θέατρον τῆς Ἀλτόνης, ὅπου ἐδιδάσκετο ἄσημόν τι καὶ δραματικοῦ ἐνδιαφέροντος στερούμενον ἔργον τοῦ Παύλου Λινδάου.

Τῇ δὲ 14ῃ μετὰ μεσημβρίαν ἦλθον ἐκ Βερολίνου καὶ αἱ θυγατέρες μου μετὰ τῶν οἰκογενειῶν Γεωργαντοπούλου, Ῥέϊχε, Γολδστέϊν καὶ προσέτι Ἄννας Sobernheim, κ. v. Krause, Ζυμβρακάκη, v. Langen, καὶ ἐκ Γοτίγγης αὐτὸς ὁ μεταφραστὴς

τοῦ Δούκα κ. Ἔλλισσεν, ὅστις, ἐπισκεφθείς με, δὲν μὲ εὗρε, καὶ δὲν συνηντήθημεν. Τὸ ἑσπέρας τὸ θέατρον ἦν πλῆρες, ἀλλ' ἡ παράστασις ἀπέβη ἧττον ἢ μετρία, μᾶλλον δ' αὐτὸ τοῦτο κακή. Οὐχ ἧττον ὑπῆρξεν εὐνουστάτη ἡ ὑποδοχὴ τοῦ κοινοῦ, ἐπὶ μακρὸν χειροκροτοῦντος καὶ ζητοῦντος τὸν ποιητήν, ὅστις ὅμως, ἅμα κατεβιβάσθη τὸ παραπέτασμα, εἶχε δραπετεύσῃ, καὶ ὁ κ. Buchholz ἠναγκάσθη νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν σκηνήν, καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ ἐπ' ὀνόματί μου.

Μετὰ δὲ τὴν παράστασιν, οἱ ἐκ Βερολίνου φίλοι παρέθεσαν εἰς ἐμὲ καὶ τὰς θυγατέρας μου ἐν ξενοδοχείῳ δεῖπνον. Ἐν ᾧ δ' εἰς αὐτὸ ἐκαθήμεθα, παρουσιάσθη νεάνις τις, ἡ κυρία Walburg, θυγάτηρ, ὡς μοὶ εἶπον, ἐπισήμου ἰατροῦ, καὶ μοὶ προσέφερεν, ἐν ὀνόματι τῶν κυριῶν τοῦ Ἁμβούργου, μέγιστον δάφνης στέφανον. Παρακληθεῖσα δέ, παρεκάθησε καὶ συνεδείπνησε μεθ' ἡμῶν.

Τὸ πρόσωπον τῆς Εὐδοκίας διεδραμάτιζε νέα ὡραία, ἡ κ. Κόφκα. Ταύτην ἐπεσκέφθην τὴν ἐπιοῦσαν, ἵνα τὴν εὐχαριστήσω, καὶ εἰς τὴν τράπεζαν αὐτῆς εἶδον ἀνοικτὴν κειμένην τὴν Ἰλιάδα Ἑλληνιστί. Ὅτε δὲ τῇ ἐξέφρασα τὴν ἐπὶ τούτῳ ἔκπληξίν μου, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ πατήρ της (ἐν Βιέννῃ) ἦν πεπαιδευμένος Ἑλληνιστής, καὶ ἡ ἰδία, μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ της, ἐσπούδασεν ὑπ' αὐτὸν τὴν Ἑλληνικήν. Τὴν ἐπανεῖδον δὲ μεθ' ἱκανὸν χρόνον αὖθις, διὰ τοῦ Βερολίνου ἀπερχομένην εἰς Πετρούπολιν, ἵνα δώσῃ παραστάσεις, καὶ εἶτα ἐν Ἀθήναις μοὶ ἐπέμφθη ἡ ἀγγελία τοῦ γάμου της μετά τινος κόμητος Γερμανοῦ.

Ἡ παράστασις δ' ἅπαξ μόνον ἐπανελήφθη, τὴν ἐπιοῦσαν εἰς Ἀλτόναν, διότι ὁ Πολλίνης, ὡς τινὲς μοὶ ἐβεβαίωσαν, ἐθυμώθη, διότι δὲν τῷ ἐνεχείρησα ἀμέσως καὶ παράσημον, ὡς περιέμενεν· Ἡμεῖς δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῆς δευτέρας παραστάσεως εἴχομεν ἐπανέλθῃ εἰς Βερολῖνον, καὶ τὸ ἑσπέρας εἴμεθα προσκεκλημένοι εἰς χορὸν τοῦ Διαδόχου, ἔνθα πάντες οἱ γνώριμοι, καὶ πρῶτοι πάντων ὁ Διάδοχος καὶ ἡ Ἡγεμονίς, μὲ συνέχαιρον διὰ τὴν παράστασιν καὶ διὰ τὴν ἐπιτυχίαν, ἀναγνόντες περὶ τούτων εἰς τὰς ἐφημερίδας. Εἰς δὲ τὸν Διάδοχον, ὅταν μοὶ ἀνέφερε περὶ τούτου, εἶπον ὅτι ὁ Δούκας ἦν ein Kind der Musse, nicht

der Muse. Ἡ Βαρωνὶς δὲ Born μοὶ ἔπεμψε τὴν ἐπιοῦσαν ἄνθη μετὰ στίχων συγχαρητηρίων. Παρηκολούθησε δ', οὐχ' ἧττον, καὶ μικρὸν δυσάρεστον ἐπεισόδιον τὴν παράστασιν, ὅτι ἡ κ. Hackenthal, ἥτις εἶχεν ἐργασθῇ εἰς τὰς συντμήσεις τοῦ Δούκα, μοὶ ἔγραψεν ἐν ὀργῇ ἐπιστολήν, διότι ἐπὶ τοῦ προγράμματος τῆς παραστάσεως δὲν ἐτέθη καὶ τὸ ὄνομά της, ὡς συνεργάτιδος, καὶ ἀπήτησεν ἐπιτακτικῶς νὰ γίνῃ τοῦτο διὰ τὸ μέλλον. Τῇ ἀπήντησα δ' ὅτι τὸ πρόγραμμα δὲν συνετάχθη ὑπ' ἐμοῦ, εἶχε δ' ἐκδοθῇ πρὶν ἢ ἐγὼ ἀπέλθω εἰς Ἀμβοῦργον, καὶ ὅτι ὁ Πολλίνης (δὲν ἐπρόσθεσα ὅτι καὶ ἐγώ, ὅπερ ἦν ἡ ἀλήθεια) μετέβαλεν ὅλως κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν τὰς ἀποκοπὰς καὶ συντμήσεις της. Ἔκτοτε δὲ ποτὲ δὲν μοὶ ἐσυγχώρησε τήν, ὡς τὴν ἐξελάμβανεν, ἀχαριστίαν μου ταύτην.

Περὶ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ ἐν Παρισίοις ἐκδότης Calman Lévy, ζητήσας, ἀνέλαβε τὴν δημοσίευσιν τῆς μεταφράσεως τινῶν ἐκ τῶν διηγημάτων μου, προοιμιάσας διὰ τῆς τυπώσεως ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, «Τὸ χρυσοῦν μαστίγιον», εἰς ἐπιφυλλίδα ἐν τῇ ἐφημερίδι Débats. Εἰς δὲ τὸν Temps ἐξέδωκε «Τὸ Κακουργειοδικεῖον». Τὴν αὐτὴν δ' αἴτησιν μοὶ ἀπηύθυνε καὶ ὁ συντάκτης τῆς ἐν Γενεύῃ ἐφημερίδος «Les Etats Unis d' Europe», ἀλλὰ τὸν παρέπεμψα εἰς τὸν Calman Lévy, εἰ καὶ οὐδὲν εἶχον ὄφελος ἀπ' αὐτοῦ.

Εἰς τὴν γερμανικὴν Litteratur Zeitung γράψας, ἔπεμψα ἀρθρίδιον περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Οἰκονομίδου ἐκδοθέντων «Τραγουδιῶν τοῦ Ὀλύμπου». Εἰς δὲ τὴν D. Litt. Zeit. κατεχώρησα ἄρθρον περὶ Deffner καὶ τῆς περὶ Τσακωνικῆς διαλέκτου πραγματείας αὐτοῦ.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ Φεβρουαρίου ἦλθον ἐκ Τεργέστης, συσταθεῖσαί μοι ὑπὸ τοῦ κ. Ἀλ. Βυζαντίου, δύω Ἑλληνίδες, αἱ ἀδελφαὶ Μητροβάκη, θυγατέρες πλουσίου πατρὸς πτωχεύσαντος, καὶ ὧν ἡ νεωτέρα ἀπεφάσισε ν' ἀποζήσῃ ἀπὸ τῆς φωνῆς της, ἀναβᾶσα εἰς τὴν σκηνήν. Ὑπὲρ αὐτῆς ἔπραξα πᾶν τὸ ἐπ' ἐμοί, καί, ἵνα καταστήσω αὐτὴν γνωστὴν εἰς τὴν κοινωνίαν, ἐδώσαμεν μικρὰν διπλωματικὴν συναναστροφὴν παρ' ἡμῖν τῇ 12)24 Φε-

βρουαρίου, εἰς ἣν ἔψαλε χειροκροτηθεῖσα. Ἐγένετο δὲ δεκτὴ καὶ εἰς τὸ Μελόδραμα, παραστήσασα ἐπὶ δοκιμῇ τὸ πρῶτον πρόσωπον ἐν τῷ Ἐρνάνῃ, καὶ ἡ φωνὴ αὐτῆς, εἰ καὶ οὐχὶ ἔτι ἱκανῶς ἠσκημένη, ἤρεσεν ὅμως. Ἀλλ᾽ ἐν Βερολίνῳ δὲν ἔμεινε, καὶ μετά τινα ἔτη ἐνυμφεύθη διευθυντήν τινα ὀρχήστρας ἐν Ἰταλίᾳ.

Ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ἐπεισόδιόν τι οὐκ ὀλίγον μὲ δυσηρέστησε, καθ᾽ ὃ ἀποδεικνύον μοι πῶς ἐνήργει παρ᾽ ἡμῖν ἡ κεντρικὴ ὑπηρεσία.

Περὶ τοῦ Γεν. Προξένου τοῦ Βελγίου ἐν Βερολίνῳ, Ἰουδαίου τινὸς τραπεζίτου, μοὶ εἶπεν ὁ Γραμματεὺς τῆς ἡμετέρας Πρεσβείας, σχετικὸς ὢν αὐτοῦ, ὅτι ἔμελλε νὰ λάβῃ τὸ Ἑλληνικὸν παράσημον. Ὅτε δ᾽ ἠρώτησα πῶς τοῦτο, ἀφ᾽ οὗ ἐγὼ οὐδὲ τὸν ἐγνώριζον, οὐδὲ τὸν ἐπρότεινα, ὡς οὐδέποτέ τι πράξαντα ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, μοὶ ἐῤῥέθη ὅτι ἐπροτίθετο πολλὰ νὰ πράξῃ, καὶ ὅτι στενῶς συνιστᾶτο ὑπὸ τοῦ ἐν Παρισίοις φίλου του Ῥότσιλδ. Ἀλλ᾽ ἐγὼ δὲν ἐπίστευον τόσην φιλίαν νὰ τρέφῃ ὁ Ῥότσιλδ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὥστε νὰ προτείνῃ, ὅ,τι οὐδόλως ἀποβλέπει τὴν δικαίοδοσίαν του, εἰς κυβέρνησιν, μεθ᾽ ἧς εἰς οὐδεμίαν διετέλει σχέσιν, οὐδ᾽ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις νὰ προθυμηθῇ νὰ προανταμείψῃ, οὐχὶ γενομένας ὑπηρεσίας, ἀλλὰ πρόθεσιν ὑπηρεσιῶν.

Καὶ ὅμως, μετά τινα χρόνον, ἔλαβον μετ᾽ ἐκπλήξεως καὶ ἀγανακτήσεως ἐξ Ἀθηνῶν τὸν χρυσοῦν σταυρὸν τοῦ Σωτῆρος, μετὰ διαταγῆς νὰ πέμψω αὐτὸν εἰς τὸν κ. Γεν. Πρόξενον. Ὁ Γραμματεύς, ἐλθὼν εἰς τὸ γραφεῖόν μου, καὶ τὸ ἔγγραφον ἀναγνούς, ἔσπευσε νὰ γράψῃ καὶ ν᾽ ἀντιγράψῃ συγχαρητήριον ἔγγραφον, δι᾽ οὗ ὁ Σταυρὸς ἐπέμπετο εἰς τὸν Ἰουδαῖον Πρόξενον, καὶ μοὶ τὸ ὑπέβαλεν εἰς ὑπογραφήν, ἀλλὰ τῷ εἶπον ὅτι ἡ κυβέρνησις διατάττει μόνον νὰ ***πέμψω*** εἰς τὸν παρασημοφορούμενον τὴν ὑπουργικὴν ἐπιστολήν· δι᾽ ὃ καί, καλέσας τὸν κλητῆρα, τῷ παρέδωκα τὸ ἔγγραφον τοῦ Ὑπουργείου, τὸ περιέχον τὸ δίπλωμα μετὰ τοῦ παρασήμου, καὶ τῷ εἶπον εἰς τίνα διεύθυνσιν νὰ τὸ φέρῃ. Τὴν ἐπαύριον ἦλθεν ὁ Γεν. Πρόξενος νὰ μ᾽ εὐχαριστήσῃ, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐδέχθην, ἐξελθὼν τοῦ γραφείου καὶ ἀφήσας αὐτὸν μετὰ τοῦ Γραμματέως, καί ἔκτοτε, οὐδ᾽ ἐγὼ τινα εἶχον σχέσιν μετ᾽ αὐτοῦ, οὐδ᾽

ἐκεῖνος ποτέ τι ἔπραξεν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ἔγραψα δ' εἰς τὸν Κουμουνδοῦρον ἐρωτῶν, πόθεν ὡρμήθησαν εἰς τὴν ἀδικαιολόγητον ταύτην παρασημοφορίαν, καὶ μοὶ ἀπηντήθη ὅτι ἐγένετο προτάσει τοῦ Γραμματέως τῆς Πρεσβείας, παραστήσαντος τὸν Πρόξενον ὡς ***φιλέλληνα,*** μέλλοντα (!!) νὰ συνδράμῃ τὴν Ἑλλάδα (!).

Ὅτε δ' ἔκτοτε τὸ πρῶτον εἶδον τὸν Βασιλέα ἡμῶν, τὸν ἠρώτησα εὐσεβάστως, πόθεν παρακινηθεὶς ὑπέγραψε τοιοῦτο διάταγμα, μοὶ ὡμολόγησεν ὅτι ἔπραξε τοῦτο ἐν ἀγνοίᾳ καὶ ἐμπιστοσύνῃ, χωρὶς οὐδεμία νὰ τῷ δοθῇ διασάφησις, οὔτε ὑπὸ τίνος ἐγένετο, οὔτε εἰς τὶ ἐστηρίζετο ἡ πρότασις.

Τῇ 10)22 Μαρτίου εἰς τὸ κατ' ἔτος παρατιθέμενον, διὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Αὐτοκράτορος, διπλωματικὸν γεῦμα παρὰ τῷ Πρίγκηπι Βίσμαρκ, μοὶ εἶπεν οὗτος γερμανιστὶ ὅτι εἶχεν ἀκούσῃ περὶ χειρογράφου τινός, ὃ εἶχον ἀπολέσῃ εἰς τὸ Thiergarten καὶ μὲ ἠρώτησε περὶ αὐτοῦ. Ὅτε δὲ τῷ ἀπήντησα ὅτι τοῦτο εἶχε συμβῇ πρὸ ἑνὸς σχεδὸν ἔτους καὶ ἦν μετάφρασίς τις ἐκ τοῦ Αἰσχύλου, ἣν ἠναγκάσθην νὰ ἐξεργασθῶ πάλιν ἀπ' ἀρχῆς. γελάσας μοὶ εἶπεν ὅτι μοὶ ἀπέτεινε τὴν ἐρώτησιν μόνον, ἵνα πληροφορηθῇ, ἂν ἦν ἀληθές, ὅ,τι εἶχεν ἀκούσῃ λεγόμενον, ὅτι ὡμίλουν ἄριστα τὴν γερμανικήν.

«Καὶ μετὰ διπλωματικῆς δεξιότητος μοὶ ἐδώκατε», τῷ εἶπον, «τὴν ἀφορμήν, ἵνα σᾶς πείσω περὶ τοῦ ἐναντίου».

Μετὰ τὴν τράπεζαν μετεβαίνομεν ἐπὶ μίαν ὥραν περίπου εἰς τὰς ἄλλας αἰθούσας τοῦ μεγάρου, ἔνθα ὁ Πρίγκηψ, καθήμενος εἰς ἕδραν, ἐκάπνιζε μακρὰν καπνοσύριγγα, ὡς τὴν τῶν φοιτητῶν, διότι, διὰ παντὸς τοῦ βίου του, διετήρησε τὰς ἕξεις τοῦ παλαιοῦ φοιτητοῦ. Μίαν ἑσπέραν, ἱστάμενον πλησίον τοῦ ἀνακλίντρου του (canapé), μὲ παρεκάλεσε νὰ καθήσω· ἀλλὰ τῷ ἔδειξα ὅτι δὲν εἶχόν που, διότι ὅλον τὸ ἀνάκλιντρον κατείχετο ἀπὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐῤῥιμμένων τοιούτων καπνοσυρίγκων. Τοῦτο ἰδών, ἐγέλασε καὶ τὰς μετέθεσεν ἀλλαχοῦ. Ὅπου δὲ μετὰ τὸ γεῦμα ἐκάθητο, περικαθήμενοι τὸν περιεστοίχιζον οἱ οἰκειότεροι ἢ οἱ μᾶλλον δικαιούμενοι, καὶ ἐγὼ ἐπροσπάθουν πάντοτε νὰ ἵσταμαι μετ' αὐτῶν, διότι εὐφυέστατα καὶ λίαν ἐνδιαφέροντα ἤκουον πάντοτε, ὅσα ὁ

ἐπίσημος ἀνὴρ προθύμως μᾶς διηγεῖτο, ἢ ἐκ τῆς νεότητός του, ἢ ἐκ τοῦ μετὰ ταῦτα βίου του, πολλάκις καὶ ἐκ τῶν πολιτικῶν του ἐνεργειῶν.

Ἐκεῖθεν δέ, ὡς συνήθως, μετέβημεν εἰς τὴν ἑσπερίδα τῆς Αὐλῆς, καὶ ἐκεῖ ἔφερα εἰς τὸ δεῖπνον, ἣν ἐν Παρισίοις εἶχον ἄλλοτε γνωρίση, ὡς ἐπὶ καλλονῇ διαπρέπουσαν, Πριγκήπισσαν Λινάρ, ἤδη τὴν ἐξοχὴν κατοικοῦσαν.

Ἰδιωτικόν τι συμβάν, κατ᾿ οὐδὲν ἐμὲ ἀφορῶν, οὐχ᾿ ἧττον λυπηρόν, μοὶ ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν. Ἡ οἰκοδέσποινα ἡμῶν, κυρία ἔτι νέα, εἶχε κατ᾿ ἀρχὰς ἀναβῇ εἰς τὴν σκηνήν, ὡς χορεύτρια· ἀλλ᾿ ἡ σπανία αὐτῆς καλλονὴ εἵλκυσε τὴν συμπάθειαν πλουσίου τραπεζίτου, ὅστις, μετὰ ἓν ἔτος, τὴν ἐνυμφεύθη, καὶ ἦτον, ὅτε κατῴκουν παρ᾿ αὐτοῖς, μήτηρ φιλόστοργος, ὡς μοὶ ἐφαίνετο, ὀκταετοῦς παιδός. εἶχε δὲ καὶ ζωγράφου προτέρημα. Εἰς τὴν οἰκίαν της, εὔπορος οὖσα, ἐνίοτε ἔδιδε συναναστροφάς, εἰς ἃς καὶ ἡμᾶς προσεκάλει. Ὁ δὲ σύζυγός της ἦν ἀνὴρ προσηνὴς καὶ εὐάρεστος, ὥστε τὴν ὑπελάμβανον εὐδαίμονα, ἂν καὶ ἐνίοτε μοὶ ἔλεγεν ὅτι ἐστενοχωρεῖτο εἰς ὃν ἔζη μικρὸν κύκλον, καὶ ἐθεώρει ἑαυτὴν πεπλασμένην διὰ κοινωνίαν εὐρυτέραν καὶ ἀνωτέραν. Εἰς τοῦτο ἴσως ἔπταιεν ἡ σκηνή.

Εἰς τὸν σύζυγόν της, παίζοντα εἰς τὸ Χρηματιστήριον, ἅπαξ ἢ δὶς ἔδωσα τὴν συμβουλὴν ν᾿ ἀπόσχῃ τῆς ἐπικινδύνου ταύτης κερδοσκοπίας· καί, δυστυχῶς δι᾿ αὐτόν, τὸ ἀπειλούμενον δὲν ἤργησε νὰ ἐπέλθῃ. Ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀπώλεσε πᾶσάν του τὴν περιουσίαν, ἠναγκάσθησαν ν᾿ ἀποσυρθῶσιν ἀπὸ τῆς πολυτελοῦς των οἰκίας, καὶ ἡ κυρία μετέβη μόνη παρὰ τῇ μητρί της εἰς μικρὸν οἰκίσκον καὶ ἀφανῆ. Μετ᾿ ὀλίγον δὲ ὅτε, συμπαθῶν εἰς τὴν συμφοράν των, τὴν ἐπεσκέφθην, μοὶ ἐνεπιστεύθη ὅτι ἔμελλεν ἐντελῶς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν σύζυγόν της. Καὶ ἐπροσπάθησα μὲν νὰ τῇ ἀποδείξω, πόσον, οὐ μόνον ἀσύμφορον καὶ ἄτοπον, ἀλλὰ καὶ ὀλίγον εὐγενὲς ἦν τοῦτο, ὅτε μέγα δυστύχημα τὸν ἐπίεζε, καὶ καθῆκον αὐτῆς ἦν νὰ παρηγορήσῃ. Βλέπων ὅμως αὐτὴν μὴ πειθομένην, τὴν ἠρώτησα ἂν δὲν τὴν ἀναχαιτίζῃ κἂν τὸ μητρικὸν φίλτρον πρὸς τὸν υἱόν της· ἀλλ᾿ ἡ ἀπάντησίς της ἦν ὅτι ἐπεμ-

βαίνω εἰς ὅ,τι δὲν μὲἀφορᾷ· μεθ' ὃ ἐννοεῖται ὅτι ἔπαυσα, οὐ μόνον παραινῶν, ἀλλὰ καὶ βλέπων αὐτήν. Ὡς δ' ἔμαθον ἔκτοτε, παρηκολούθησεν ἐκείνη γέροντα πλούσιον μεγιστᾶνα, ὅστις, καίτοι ἔχων πολυάριθμον οἰκογένειαν, μίαν τῶν ἐπιφανεστάτων ἐν Βερολίνῳ, ἦν ὅμως ὁ δελεάσας αὐτὴν εἰς τὴν ἐκ τῶν χρεῶν της παρεκτροπήν. Ἀφ' οὗ δ' ἐπὶ βραχὺν χρόνον διέμεινε μετὰ τούτου, ἀπῆλθεν ἔπειτα νυμφευθεῖσα ξένον τινὰ κόμητα, ὅστις δὲν ἦν μὲν ὅλως ἐν ἀγνοίᾳ των προηγουμένων της, ἀλλὰ τὴν εἰδοποίησεν ὅτι εἰς τὴν ἐλαχίστην ἀπόδειξιν ἀπιστίας της θὰ τὴν ἐφόνευε.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Μαρτίου ἐν συναναστροφῇ παρὰ τῇ σεβαστῇ καὶ λογίᾳ κυρίᾳ Στράντς ἀπήντησα τὸν Ταγματάρχην Μαχώ, ὅστις, ἐκ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Ἀφρικῆς ἐπιστρέφων, μᾶς ἐξέθηκεν, ἐν ἀγορεύσει, πολλὰ περὶ τῶν ἀγρίων ἐκείνων χωρῶν καὶ ἀνθρώπων, καὶ μᾶς παρουσίασε προσέτι τρία μέλαινα παιδία, ἃ ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ, ἵνα τὰ μορφώσῃ ὡς εἶπεν, οὕτως ὥστε, ἀπελθόντα εἰς τὴν γεννέτειραν, νὰ καταστῶσιν οἱ ἀπόστολοι τοῦ πολιτισμοῦ. Κατὰ πόσον ὅμως ἐπέτυχεν, ἢ ἦν δυνατὸν νὰ ἐπιτύχῃ, ἔμεινα ἀμφιβάλλων, ὅτε, ἐρωτηθεὶς πῶς καὶ εἰς τί ἐκπαιδεύει αὐτά, μοὶ εἶπεν ὅτι τὸ ἓν ἀσκεῖ εἰς τὴν ὑποδηματοποιΐαν, τὰ δ' ἄλλα εἰς τὴν βιβλιοδετικήν, ἐν ᾧ γνωστὸν μοὶ ἦτον ὅτι εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Ἀφρικῆς, οὔτε ὑποδέωνται οἱ ἄγριοι, οὔτε ἀναγινώσκουσι.

Κατ' Ἀπρίλιον, διδασκομένου εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν Θέατρον δράματός τινος, περὶ οὗ ἤκουσα λόγον γινόμενον, τοῦ Harold τοῦ Βιλδεμβούρκ, ἠθέλησα νὰ τὸ ἀκούσω, ἵνα κρίνω, ἂν δὲν ἦν ἀνώτερον τοῦ ὃ εἶχον εὕρῃ ἀνάξιον λόγου ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ Ἀμβούργου. Ἐν τῷ θεωρείῳ δ' εὑρέθην μετά τινος ἀγνώστου, ὅστις, παρουσιάσας αὐτὸς ἑαυτόν, κατὰ Βερολίνειον ἔθος, ὡς δικηγόρον ἐκ Βρέμης Dilimann, μοὶ εἶπεν ὅτι θαυμάζει πῶς τόσον ἄτεχνα καὶ ἄνευ ἀξίας ἔργα ἀναβιβάζωνται εἰς τὴν σκηνὴν τῆς πρωτευούσης, ἥτις ἔπρεπε νὰ προέχῃ πασῶν τῆς Γερμανίας. Καὶ τῷ εἶπον μὲν ὅτι δίκαιον ἴσως ἦτο νὰ προσμείνῃ τὸ τέλος τῆς παραστάσεως, πρὶν ἐκτιμήσῃ αὐτήν, ἀλλ' ἐκεῖνος, ἐμοῦ φρονιμώτερος, ἀνεχώρησε μετ' ὀλίγον.

Νυμφευομένης κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τῆς πρωτοτόκου θυγατρὸς τῆς φίλης ἡμῶν κυρίας Crause, ἐν τῇ, κατ' ἐγχώριον ἔθος, τῇ προτεραίᾳ τῆς τελέσεως τοῦ γάμου, διδομένῃ μεγάλῃ συναναστροφῇ, κατεσκευάσθη, εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ χοροῦ, καὶ μικρὸν θέατρον, καὶ ἐδόθη παράστασις, ἧς μετέσχον καὶ αἱ θυγατέρες μου, καὶ ἡ μὲν Χαρίκλεια ὑπὸ ἔνδυμα χωρικῆς, ἔψαλε, πολὺ θαυμασθεῖσα καὶ χειροκροτηθεῖσα, ἡ δ' Ἑλένη, ἐπίσης μετεμφιεσμένη, μετέσχεν ὀρχήσεως τινος πρωτοτύπου. Καὶ μετὰ μίαν ἑβδομάδα παρέστησαν πάλιν ἀμφότεραι εἰς κωμῳδίαν παρὰ τῇ κυρίᾳ Harling, λίαν ἐπαινεθεῖσαι.

Περὶ τοῦτον τὸν χρόνον ἐκλήθη ἐν Ἑλλάδι ὁ Τρικούπης εἰς τὸ Ὑπουργεῖον. Ἓν δὲ τῶν πρώτων του ἔργων ἦν νὰ μεταθέσῃ τὸν υἱόν μου Κλέωνα ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, ὅπου ηὐδοκίμει καὶ διεκρίνετο ὡς Ἐπιτετραμμένος, εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἀντικαταστήσας αὐτὸν διὰ τοῦ Ἀναστασίου Βυζαντίου, εἰς ὃν πολλὰς ὤφειλε χάριτας, ὡς ἐνθέρμως αὐτὸν ὑπερασπισθέντα, διὰ τῆς ἐφημερίδος Ἡμέρας, ἥν, δι' ἐμῆς ἐνεργείας, ἐξέδιδε. Καὶ ὁ μὲν Κλέων ἀπεφάνθη, ὅτι θὰ παρῃτεῖτο μᾶλλον, παρὰ νὰ δεχθῇ τὴν μετάθεσιν εἰς μέρος, θεωρούσενον ἄνευ πολιτικῆς σημασίας, ὡς τότε εἶχον τὰ πράγματα, καὶ εἰς χώραν ἥκιστα πρόσφορον διὰ τὴν οἰκογένειάν του καὶ τῆς θυγατρός του τὴν ἀνατροφήν, ὁ δὲ Βυζάντιος ὅτι δὲν δέχεται τὸν διορισμόν του, ἂν ὁ Κλέων δὲν ἱκανοποιηθῇ.

Στεττῖνον

Μεγάλως ἐνδιαφερόμενος νὰ ἐπισκεφθῶ τὸ ἐν Στεττίνῳ ἀξιόλογον ἰδιωτικὸν ναυπηγεῖον, ἀφ' οὗ καὶ ὁ Γερμανικὸς στόλος κατηρτίζετο, μετέβην κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ἀπριλίου εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, καὶ ὑπὸ τοῦ φιλόφρονος Προξένου ἡμῶν κ. Maners ὡδηγήθην εἰς αὐτοκαλούμενον Ἥφαιστον (Vulcan). Ἐπειδὴ δὲ τότε κατεσκευάζοντο δύο λαμπρὰ θωρηκτά, οὐχὶ διὰ τὴν Γερμανίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν Κίναν, πρὸς 7 ἑκατομμύρια Μάρκων (περίπου 9.000.000 δρ.) ἕκαστον, εἶχον δὲ πεμφθῇ καὶ

πολλοὶ ἐκ Κίνας ἐργάται, εἰς αὐτὰ ἐργαζόμενοι καὶ τὴν ναυπηγικὴν συγχρόνως μανθάνοντες· ὁ δὲ διευθυντὴς μοὶ ἐπῄνει αὐτῶν τὴν εὐμάθειαν, ὡς καὶ τὴν εὐφυΐαν καὶ εὐθυκρισίαν τοῦ ἐν Βερολίνῳ πρέσβεως τῆς Κίνας Λὶ-φὸν-Πάου, ὅστις συνεχῶς ἤρχετο καὶ ἐπετήρει τῆς ἐργασίας τὴν πρόοδον. Κατεσκευάσθη δὲ καὶ ἀτμήρης λέμβος διὰ τὴν ἰδιαιτέραν χρῆσιν τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Σινῶν, καὶ εἰς αὐτήν, ἕτοιμον ἤδη οὖσαν, πρῶτος ἐπέβην ἐγώ, καὶ ἔπλευσα τὸν ποταμόν. Ὡδηγήθην δὲ προσέτι καὶ εἰς τὸ μέγα πηλοπηγεῖον τοῦ κ. Δελβρούκ, ἀδελφοῦ τοῦ ποτὲ Ὑπουργοῦ, ἐν ᾧ καὶ μέγιστοι, τεσσάρων τετραγωνικῶν μέτρων, τεχνητοὶ λίθοι ἀδιάβροχοι κατεσκευάζοντο, προσφορώτατοι εἰς οἰκοδομὰς καὶ εἰς πεζοδρόμια.

Ἐμνημόνευσα τοῦ Πρέσβεως τῆς Κίνας καὶ θέλω τινὰς λέξεις νὰ εἰπῶ περὶ αὐτοῦ. Ὁ Λὶ-φὸν-Πάου ἦν ὁ πρῶτος, ὃν ἡ Κίνα ἔπεμψεν εἰς τὴν Πρωσσίαν. Μεσαίας ἡλικίας, ἱκανῶς εὐτραφής, λίαν δὲ νοήμων, ὡμίλει μόνην τὴν Κινεζικήν, ὡς καὶ ἡ νεωτέρα αὐτοῦ σύζυγός του, μικρὰ τὸ ἀνάστημα καὶ λεπτή, μικροτάτους δὲ καὶ πεπιεσμένους τοὺς πόδας ἔχουσα, ὡς πᾶσαι αἱ εὐγενεῖς Κινέζαι. Ὁσάκις τοὺς ἐπεσκεπτόμην μ᾽ ἐδέχοντο λίαν περιχαρῶς, εἰ καὶ διὰ σχημάτων μόνον ἢ διὰ διερμηνέως ἐδυνάμεθα νὰ συνεννοούμεθα. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῖς συνέβαινε καὶ εἰς τὰς συναναστροφὰς τῆς Αὐλῆς. Μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου ἀνεκλήθη εἰς Κίναν, ὑπ᾽ ἐχθρῶν του κατηγγέλθη ἐπὶ καταχρήσει εἰς τὴν ἐν Στεττίνῃ ναυπηγίαν, ὅ, ὡς ἤκουσα, ἦν μόνον συκοφαντία, ἐξώσθη τῆς ὑπηρεσίας, ἐδημεύθη ἡ περιουσία του, καὶ μετ᾽ ὀλίγον ἀπέθανε.

Τῇ 25 Μαΐου (6 Ἰουνίου) εἰς τὴν ἑσπερινὴν συνεδρίασιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας τοῦ Βερολίνου, ἥτις μὲ εἶχεν ἐγγράψῃ μέλος αὐτῆς, ἀνέγνων πραγματείαν περὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς διαῤῥυθμίσεως τοῦ Ἐρεχθείου, ἣν μετὰ ταῦτα ἐξέδωκεν εἰς φυλλάδιον ἡ ἐν Ἀθήναις Γερμανικὴ Σχολή, ὡς παράρτημα θεωρουμένη τῆς ἑταιρείας ἐκείνης διὰ πάντα τὰ τὴν Ἑλλάδα ἀφορῶντα.

Τῇ δὲ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τοῦ Μαΐου, ἐπιστρέφων ἐκ γεύματος ἐν Βέστενδ παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ Γολδστέϊν, συγγενεῖ τοῦ ἡμε-

τέρου Γενικοῦ Προξένου, εὗρον παρ' ἐμοὶ τὰ καθ' ἑκάστην ἐκδιδόμενα τηλεγραφήματα, καὶ ἐν αὐτοῖς ἕν, ἀγγέλλον τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπὶ τοῦ Ἀραβῆ στάσιν, καθ' ἣν ἔλεγεν ὅτι ἐπληγώθη βαρέως ὁ Κλέων. Ἔξαλλος ἔσπευσα πρῶτον εἰς τοῦ γείτονός μου, τοῦ ὑπαλλήλου τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, Ῥοδόλφου Λίνδαου, καί, ἀποτυχὼν αὐτοῦ, εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ἤδη κενόν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸν Ὑφυπουργὸν κ. Busch, ἵνα πληροφορηθῶ πλήρη τὴν ἀλήθειαν. Ὁ δὲ κ. Busch προθυμώτατα ἔσπευσε νὰ τηλεγραφήσῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν, καὶ μετά τινας ὥρας μοὶ ἔγραψεν ὅτι, καθ' ἃς ἔλαβε πληροφορίας, ἦν ἐλαφρὰ ἡ πληγή. Τὰ δὲ καθέκαστα ἐμάθομεν μόνον μετὰ ταῦτα ἐξ ἀλληλογραφιῶν, ὅτι ὁ Κλέων, ἔχων παρ' ἑαυτῷ εἰς ἐπίσκεψιν τὸν Ἄγγλον πλοίαρχον, ὡς ἔμαθε τῶν Ἀράβων τὴν ἐξέγερσιν, παρεκίνησεν αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ πλοῖόν του, ἵν' ἀποφύγῃ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, ὁ ἴδιος δέ, πληροφορούμενος ὅτι οἱ Ἄραβες ἔτρεφον πρὸ πάντων φονικὰς διαθέσεις κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐπορεύθη ἐφ' ἁμάξης εἰς τὴν ἀγοράν πρὸς ὑπεράσπισιν τούτων· ἀλλ' ἐκεῖ οἱ στασιασταὶ ὥρμησαν κατ' αὐτοῦ, ἐπλήγωσαν ἢ ἐφόνευσαν τοὺς ἵππους καὶ τὸν ἁμαξηλάτην του, καὶ εἰς αὐτὸν κατέφερον πέντε πληγάς, καὶ θὰ τὸν ἐθανάτουν, ἂν οἱ κάτοικοι τῆς οἰκίας, παρ' ᾗ συνέβαινεν ἡ φονικὴ σκηνή, ἀναγνωρίσαντες αὐτόν, δὲν ἤνοιγον τὴν θύραν, καὶ τὸν ἥρπαζον ἐντός, φυλάξαντές τον μέχρι τῆς νυκτός, ὅτε κατώρθωσαν νὰ τὸν πέμψωσιν εἰς ἓν τῶν τριῶν Ἑλληνικῶν πλοίων, ἃ κατ' αἴτησίν του εἶχον πεμφθῇ ἐκεῖ ἐξ Ἀθηνῶν. Μόλις δ' ἀναλαβὼν ὁπωσοῦν ἐκ τῶν πληγῶν του, κατέβη πάλιν εἰς τὴν στασιάζουσαν πόλιν, μετὰ τοῦ τῶν πλοίων ἐπιβαίνοντος ἀδελφοῦ του Ὄθωνος καὶ μετὰ ἑκατὸν ναυτῶν, ἵνα σώσῃ, ὡς καὶ τὸ κατώρθωσε, τὸ Ἑλληνικὸν προξενεῖον, τὸ σχολεῖον, τὸ νοσοκομεῖον καὶ τὰ λοιπὰ ἡμέτερα καταστήματα.

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἄλλων Δυνάμεων, ὅσοι ἔτυχον ὄντες ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὰςκινδυνώδεις ἐκείνας ἡμέρας, εἰ καὶ οὐδὲν παθόντες ἢ πράξαντες, τινές δὲ καὶ μόνον φροντίσαντες πῶς νὰ σωθῶσιν, ἀντεμείφθησαν πλουσίως ὑπὸ τῶν κυβερνήσεών των διὰ προβιβασμῶν καὶ ἄλλων διακρίσεων. Εἰς δὲ τὸν Κλέωνα

ἐμηνύθη ὅτι, ἢ θὰ δεχθῇ τὴν Βουλγαρίαν, ἢ θὰ παυθῇ, ὡς εἶχε πρὸ τῶν συμβάντων ἀποφασίση ὁ Ὑπουργός! Ὑπέκυψε δὲ τότε ὁ Κλέων, χαίρων κἂν ὅτι ἤνοιγε θέσιν εἰς τὸν φίλον του, τὸν Βυζάντιον.

Ὑπὸ τῆς κυρίας Ἄννης Sobernheim (μετὰ ταῦτα Landau), προσκληθείσας τὰς θυγατέρας μου, συνώδευσα εἰς Harzbnrg, καὶ μείναντες ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας παρ' αὐτῇ εἰς Juliushall, τὸν ὡραῖον καὶ εὐρύχωρον κῆπον τὸν ὑποκείμενον εἰς τὴν πρὸ πενταετίας κατοικίαν ἡμῶν, ἐξεδράμομεν δι' ἁμάξης εἰς τὰ περιεργότερα τῶν περιχώρων, οἷον εἰς Ilsenstein, Goslar, τὴν γραφικωτάτην κοιλάδα Thale, τοὺς ἀγρίους κρημνοὺς τοῦ Hexentanzplaz, Rosstrappe, ἔνθα ἐμυθεύτεο ὅτι μάγισσαι καὶ πνεύματα ἀνέβαινον καὶ ἐχόρευον, καὶ ἔφιπποι ἐπεσκέφθημεν τὸ Burgberg, Munnestein καὶ τὸν καταῤῥάκτην Rudunfall.

Εἰς Βερολῖνον, ὅτε ἐπανῆλθον, ἔλαβον ἐκ Πέστης λογαριασμὸν ἐκδοτῶν, ἀπαιτούντων νὰ τοῖς πληρώσω, διότι εἰς λεξικόν τι ἐξέδωκαν τὴν βιογραφίαν μου. Ξηρῶς τοῖς ἀπήντησα ὅτι ἐγὼ οὐδὲν τοῖς ὀφείλω, δι' ὅτι οὗτοι παρήγγειλαν, καὶ μόνον ὅταν μοὶ ἐζήτησαν τινὰς πληροφορίας, δὲν ἠρνήθην νὰ τοῖς τὰς πέμψω.

Ἐκ Λειψίας δ' ὁ ἐκδοὺς τὴν περὶ Ἑλληνικῆς προφορᾶς πραγματείαν τοῦ Wilhelm Friederich μοὶ ἔγραψε, προτείνων μοι νὰ συγγράψω δι' αὐτὸν Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας, τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς συγχρόνου. Τῷ ἀπήντησα ὅμως ὅτι περὶ ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας ὑπάρχουσι πολλὰ ἀξιόλογα Γερμανικὰ συγγράμματα, καὶ πολλοὶ σοφοὶ Γερμανοί, ἱκανοὶ νὰ γράψωσιν ἄλλα, ἂν εἶναι ἀνάγκη· περὶ τῆς νεωτέρας ὅμως, ἐπειδὴ αὕτη ἐστὶ σχεδὸν ἄγνωστος, ὅτι δέχομαι νὰ γράψω, εἰς ἔκτασιν δέκα περίπου τυπογραφικῶν φύλλων, ὡς μοὶ ἐζήτει, ἀλλ' ὅτι τοῦ ὕφους ἀνέθετον εἰς αὐτὸν ν' ἀναθέσῃ εἰς ἔμπειρόν τινα Γερμανὸν τὴν ἐπιθεώρησιν. Οὕτως συνέταξα ταύτην, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς προεκδοθείσης Γαλλικῆς παρὰ Καλβάρῃ. Ὑπέβαλε δ' ὁ ἐκδότης τὸ ἔργον εἰς τὸν Sanders, ὅστις ὅμως δὲν ἠρκέσθη εἰς ἀναθεώρησιν τοῦ ὕφους, ἀλλὰ πλεῖστα προσέθηκεν, ἀφήρεσεν ἢ μετέβαλεν, οὐδαμῶς συνάδοντα πρὸς τὸν ἐμὴν κρίσιν, οἷον, ὅλας σελίδας τοῦ Γαίτου, περὶ τῆς θέσεως

τοῦ Πατριάρχου ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἄλλα, οὐχὶ μᾶλλον εἰς τὴν ὑπόθεσιν πρόσφορα, ὡς ἐπίσης καὶ ἰδίας του μεταφράσεις ποιήσεων, οὐχὶ ἐκ τῶν χαρακτηριστικωτέρων, δι' ἃ καὶ εἰς τὸν τίτλον προσέθηκα τὸ ὄνομά του, ὡς συγγραφέως τοῦ μικροῦ ἔργου, παρὰ τῷ ἐμῷ. Καί τινες μὲν τῶν προσθηκῶν ἐπέμεινα νὰ ἐκλείψωσιν, ἀλλὰ τόσας, ἃς δὲν ἐθεώρουν καταλλήλους, ἠνέχθην, ἵνα μὴ δυσαρεστήσω τὸν ἄλλως φιλέλληνα καὶ γνωστόν μοι κ. Σάνδερς, ὥστε, οὔτε εἴς τινά ποτε ἐμνημόνευσα τὸ βιβλίον τοῦτο, οὔτε ἠθέλησα νὰ τὸ θεωρήσω, ὡς ἔργον μου. Ἐννοεῖται δ' ὅτι, οὔτε δι' αὐτό, ὡς οὔτε διὰ τὰ περὶ προφορᾶς ποτε ὁ W. Frideriech, οὐδ' ὀβολὸν μοὶ ἔδωκε.

Καὶ εἰς ἄλλην πόλιν δὲ τῆς Γερμανίας ἐξέδραμον ἐπὶ τοῦ θέρους τούτου, τὴν Κοβούργην, ἔνθα κατῴκει καὶ μὲ προσεκάλεσε τῆς πρὸ πολλοῦ γνωστῆς μοι κυρίας Meyer ἡ ἀδελφή, κυρία v. Cannenburg. Ἀφίχθην δ' ἐκεῖ μετὰ σιδηροδρομικὴν ὁδοιπορίαν 11 ½ ὡρῶν διὰ Jütemburg, Wyttenberg, Halle, Merseburg, Weissenfels, Weimar, Erfurt, Gotha, Eisennach καὶ Meiningen.

Ἡ πόλις κεῖται τερπνότατα ἐπὶ λόφων, καὶ ἐφ' ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, ἡ ἰδιόκτητος οἰκία τῆς κυρίας Cannenburg, εἰς ἣν ἡ κυρία αὕτη, μετὰ τῶν θυγατέρων της καὶ τῶν ἀνεψιῶν της, παραλαβοῦσά με ἐκ τοῦ Σταθμοῦ, μ' ὡδήγησαν καὶ μὲ κατῴκησαν. Ἔμεινα δ' ἐκεῖ ὅλην ἑβδομάδα, φιλοξενούμενος, καὶ ὡδηγήθην εἰς τὰς ὡραίας πέριξ θέσεις, οἷον τὸν λόφον τοῦ Calenberg, ἐφ' οὗ ἔχει ἡ Δούκισσα τὴν διαμονήν της, τὸν ἄλλον τοῦ Φρουρίου (Festung), ἐφ' οὗ ὁ ἡγεμονικὸς οἶκος μετὰ λαμπροῦ μουσείου μεσαιωνικοῦ καὶ ἀρκτοτροφείου. Περιήλθομεν δὲ καὶ τὴν δύω ἡμέρας διαρκέσασαν πανήγυριν τῶν κυνηγῶν, ἔνθα καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἐκεῖ ἐφωτογραφήθημεν. Μὴ δυνηθεὶς δὲ νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν Δοῦκα, διότι ἀπῆν, ἐνεγράφην παρὰ τῇ τότε ἐκεῖ ἐπιδημούσῃ Ἡγεμονίδι Κλεμεντίνῃ, τῇ θυγατρὶ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, μητρὶ δὲ τοῦ εἶτα Ἡγεμόνος τῆς Βουλγαρίας, καὶ παρὰ τῷ ἀδελφῷ της, Δουκὶ Montpensier, οὓς ἐγνώριζον ἐκ

Παρισίων. Παρὰ τῇ κυρίᾳ Cannenburg δὲ ἐγνώρισα καὶ τὸν ἰατρὸν Rückart, υἱὸν τοῦ ἐπισήμου ποιητοῦ.

Γράψας δ' εἰς τὸν Βαρῶνον Pressart, τὸν Ἀρχιπποκόμον τοῦ Δουκὸς Meïningen, οὗ ἡ πόλις μικρὸν ἀφίστατο, ἵνα ἐρωτήσω πότε δύναμαι νὰ ἔχω τὴν τιμὴν νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν Δοῦκα, ἔλαβον πρόσκλησιν εἰς τὸ γεῦμα εἰς τὸ παρ' αὐτῇ Liebestein, ἔνθα ὁ Δοὺξ διέτριβε, διὰ τὸ Σάββατον, 17)29 Ἰουλίου.

Ἀπελθών, ἑπομένως, τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸ πρωΐ, ἐγκατέλιπον τὸν σιδηρόδρομον εἰς Ἵμμελβορν, καί, δι' ἁμάξης, φθὰς περὶ τὰς 11 εἰς Λειβεστέϊν, ἀληθῆ παράδεισον, κείμενον ἐπὶ συμφύτων λόφων, κατέλυσα εἰς Curhaus, καὶ εἰς τὰς 2 ἀπῆλθον εἰς τοῦ Δουκός, ἀνδρὸς ἔτι νέου, εὐγενοῦς φυσιογνωμίας, ἔχοντος τὸ ἀνάστημα ὑψηλὸν καὶ ὡραῖον, καὶ περιποιητικοῦ μέν, ἀλλ' οὐχὶ οἰκείως προσηνοῦς. Ἡ δὲ Δούκισσα, δευτέρα του σύζυγος, πρῴην ἠθοποιός, μοὶ ἐφάνη συμπεριφορᾶς διακεκριμένης, ἀναλόγως τῆς καταγωγῆς της, καὶ ὡμίλει ἄριστα γαλλικά. Εἰς τὴν τράπεζαν ἤμεθα 19 συνδαιτημόνες, καὶ ἐκαθήμην ἐγὼ μεταξὺ τῆς ὁπωσοῦν ἡλικιωμένης Ἡγεμονίδος τοῦ Βάϊμαρ, θυγατρὸς τοῦ Βασιλέως τῆς Βυρτεμβέργης, καὶ τῆς νέας καὶ ὡραιοτάτης κυρίας Φράνς, συζύγου τοῦ νέου ἰατροῦ, ἀδελφοῦ τῆς Πρ. Μέϊνιγγεν. Παρῆσαν δὲ καὶ ὁ Πρίγκηψ τοῦ Βάϊμαρ καὶ ὁ υἱός αὐτοῦ, παρ' οἷς καὶ μετὰ τὸ γεῦμα ἐνεγράφην, ὁ Αὐλάρχης Shleinitz, ὁ Σταυλάρχης Pressart, εἷς μυστικοσύμβουλος Wagner ἐκ Βερολίνου, εἷς Ὁλλανδὸς κλπ. Μετὰ τὸ γεῦμα δὲ διελέχθη διὰ μακρῶν μετ' ἐμοῦ ὁ Δούξ, ἰδίως περὶ δραματικῆς ποιήσεως, καὶ μοὶ εἶπεν, ὅτι εἶχεν ἀναγνώσῃ τὸν Δούκαν ἐν μεταφράσει, καὶ προθύμως θὰ τὸν ἀνεβίβαζεν εἰς τὴν σκηνήν του, ἂν ἡ παρασκευὴ αὐτοῦ δὲν ἀπῄτει μεγάλας δαπάνας. Τότε δὲ τῷ προσήνεγκον τὴν μετάφρασιν τῆς Παραμονῆς, ἣν πρὸς τοῦτο εἶχον λάβῃ μετ' ἐμοῦ· ἡ δὲ τῶν Τριάκοντα δὲν ἦτον ἔτι ἐκδεδομένη. Τὸ ἑσπέρας δ' ἐπὶ στιγμάς τινας παρευρεθεὶς εἰς δημόσιον χορὸν ἐν τῷ Curhaus, ἐπέστρεψα τὴν ἐπιοῦσαν εἰς Βερολῖνον.

Τῇ δὲ 29 Ἰουλίου (10 Αὐγ.) ἔλαβον τηλεγράφημα, ἀγγέλλον μοι ὅτι, τῇ ἐπαύριον ἔφθανεν εἰς Βερολῖνον ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἑλ-

λάδος μετὰ τῶν πρεσβυτέρων ἡγεμονοπαίδων, τῆς Βασιλίσσης ἀπελθούσης εἰς Ῥωσσίαν, καὶ δὲν ἤθελε νὰ ὑπάγω πρὸς προϋπάντησίν του. Ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ νυκτός, εἰς τὰς 1 $^{1}/_{4}$ μετὰ τὸ μεσονύκτιον, μοὶ ἐπεδόθη τηλεγράφημα τοῦ Αὐτοκράτορος ἐκ Ποτσδάμης, προσφέροντος εἰς τὸν Βασιλέα τὰς Βασιλικὰς ἁμάξας καὶ κατοικίαν ἐν τοῖς Ἀνακτόροις, ἠγέρθην πρὸ τῶν 5 καὶ ἔσπευσα εἰς τὸν σταθμόν. Ζητήσας ὅμως, δὲν εἶδον τὸν Βασιλέα. Ἀλλ' οὐχ ἧττον εἶχε φθάση καὶ ἀπαρατήρητος εἶχεν ἀπέλθη εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τοῦ Βοῤῥᾶ.

Ἅμα μαθὼν τοῦτο, ἔσπευσα ἐκεῖ, ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς ἐκοιμᾶτο, καὶ εἰς τὰς 8 ἐπανελθών, ἐπαρουσιάσθην καὶ ἀνέφερα περὶ τῶν προσφορῶν τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἀλλ' ὁ Βασιλεύς, εὐγνωμονῶν, ἀπέκλινεν αὐτάς. Ἐπὶ τῆς παρουσιάσεώς μου ταύτης λόγος ἐγένετο καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ μου Εὐγενίου, καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐπεδοκίμαζε τὴν ὁριστικὴν κατάταξίν του εἰς τὸν στρατόν, καθ' ὅσον ἔμελλε νὰ λάβῃ ἀμέσως τὸν βαθμὸν τοῦ Ἀνθυπασπιστοῦ, καθ' ὃ μὴ ὑπαγόμενος εἰς τὸν οὐκέτι ἐκδοθέντα νόμον περὶ Σχολῆς, ὡς Ὑπαξιωματικός. Παρὰ τὴν πεποίθησιν ὅμως ταύτην τοῦ Βασιλέως, ἠναγκάσθη νὰ καταταχθῇ εἰς αὐτὴν ὁ υἱός μου, καὶ ἔμεινε τρία ἔτη, σχεδὸν οὐδὲν διδασκόμενος, ὃ δὲν ἐγνώριζε, καὶ τὰ ἄριστα ἔτη τῆς νεότητός του καταναλώσας. Προσκληθεὶς δὲ περὶ τὰς 2, ἐγεύθην παρὰ τῷ Βασιλεῖ, καὶ εἰς τὰς 8 τὸ ἑσπέρας συνώδευσα τὴν Ἀ. Μ. εἰς τεῖον παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι ἐν Βαβελσβέργ.

Ἔλεγε δ' ἡ διάταξις νὰ παρουσιασθῶμεν ἐν μικρᾷ στολῇ μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ παρασήμου, ὃ καὶ ἠκολούθησα κατὰ γράμμα. Ἀλλ' ὁ Βασιλεύς, παρατηρήσας ἐντὸς τῆς ἁμάξης, ὅτε ἀνεχωροῦμεν διὰ τὸν Σταθμόν, ὅτι δὲν ἐφόρουν καὶ τὸ Πρωσσικὸν παράσημον, ἐπέμεινεν ὅτι τοῦτο δὲν ἦτον ἐν τάξει, καὶ ὅτε διηρχόμεθα ἐκεῖ πλησίον κειμένου ἐργαστηρίου παρασήμων, διέταξε καὶ ἐστάθη ἡ ἅμαξα, ἐγὼ δὲ καταβάς, ἐδανείσθην ἓν Πρωσσικόν. Ὅτε δὲ τῇ ἐπαύριον τὸ ἀπέδωκα εἰς τὸν ἐμπιστευθέντα μοι αὐτὸ ἔμπορον, καὶ ἠρώτησα τί ὀφείλω, ὁ ἔντιμος ἀνὴρ οὐδὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ.

Ἡ ὑποδοχὴ παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι ἦν ἐγκάρδιος πρὸς τὸν Βασιλέα καὶ φιλοφρονεστάτη πρὸς τοὺς λοιπούς. Ἤμεθα δὲ 25 τὸν ἀριθμόν, διῃρημένοι εἰς τέσσαρας τραπέζας, καὶ τῆς ἐδικῆς μου προεκάθητο ὁ Πρίγκηψ Μέϊνιγγεν. Ἐπεστρέψαμεν δὲ περὶ τὴν δεκάτην καὶ ἡμίσειαν.

Τὴν ἀκόλουθον δ' ἡμέραν, προγευθεὶς παρὰ τῷ Βασιλεῖ, παρεκάθησα εἰς τὸ γεῦμα τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ ἐκεῖ παρουσίασα τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Hatzfeld εἰς τὸν Βασιλέα. Ἡ δ' Αὐτοκράτειρα ἐγεύθη εἰς ἰδιαίτερον δωμάτιον, διότι, ὡς μοὶ εἶπεν, ὅτε τῇ προσῆλθον, πεσοῦσα ἐβλάβη τὸν πόδα, καὶ δὲν ἐδύνατο νὰ περιπατήσῃ. Ἔδωκε δ' ὁ Βασιλεὺς τὸν Μεγαλόσταυρον εἰς τὸν προσαρτηθέντα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του Στρατηγὸν Bronsart.

Τῇ δὲ 1)13 Αὐγούστου μετὰ τῶν θυγατέρων μου συνώδευσα εἰς Βεισβάδεν τὸν Βασιλέα, καταλύσαντα εἰς Parc Hotel, ὅπου ἦν ἤδη καὶ πᾶσα ἡ Βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Δανίας. Ἡμεῖς δὲ κατῳκήσαμεν κατ' ἀρχὰς εἰς Villa Nassau, τῇ δ' ἐπιούσῃ μετέβημεν εἰς τὸ ἐν τῷ κήπῳ αὐτῆς pavillon «Schöne Aussicht» καὶ μετά τινας ἡμέρας ἐκεῖθεν εἰς τὴν ἐντὸς ὡραιοτάτου κήπου κειμένην Villa Parc ἐπὶ τῆς Sonnenbergstrasse.

Τὴν αὐλὴν τῆς Δανίας συνώδευσεν, ὡς Ὑπασπιστής, ὁ Συνταγματάρχης Γυλδεγκρόν, ἀδελφὸς τοῦ ποτὲ ἐν Ἑλλάδι Βασιλικοῦ Ὑπασπιστοῦ. Ἐν τῇ συνοδείᾳ τῶν ἡμετέρων Ἡγεμόνων ἦν, πλὴν τῶν Αὐλικῶν, καὶ ὁ Δ. Βερναρδάκης, ὡς διδάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς διὰ τοὺς ἡγεμονόπαιδας.

Ἐπεδήμει δὲ τότε ἐν Βεισβάδεν καὶ ἡ χήρα κυρία Ἐμμανουὴλ Ἀργυροπούλου (ἐγγονὴ τοῦ Ἡγεμόνος Καρατζᾶ) μετὰ τῶν δύω χαριεστάτων καὶ ἄριστα ἐκπεπαιδευμένων θυγατέρων της, καὶ ὧν ἡ μία πολὺ μ' ἐχαροποίησεν, εἰποῦσά μοι ὅτι ἔκλαυσεν ὅτε ἀνέγνω τὴν Παραμονήν. Μετ' αὐτῶν αἱ θυγατέρες μου στενῶς ἐσχετίσθησαν, καὶ πολλαχοῦ εἰς τὰ ὡραῖα περίχωρα συνεξέδραμον, ὡς εἰς τὸ παρὰ τῷ χωρίῳ Σόννεβεργ ἀρχαῖον ἐρείπιον τοῦ φρουρίου Ῥούρβεργ, εἰς τὴν πολυτελῆ ἀγροικίαν τοῦ Δουκὸς τοῦ Νασάου, τὴν ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς κορυφῆς Platte λαμπρὰν

ἔχουσαν ἄποψιν ἐπὶ τὰς δύω ὄχθας τοῦ Ῥήνου καὶ τὴν πόλιν Μαγεντίαν. Ἐνταῦθα ἤρχετο πρὸς κυνηγεσίαν ὁ Δούξ, δι' ὃ καὶ εἰς ῥητὴν ὥραν τῆς ἡμέρας, ἐντὸς περιφράκτου κύκλου, ἐῤῥίπτετο τροφὴ διὰ τοὺς ἀγριοχοίρους τῶν πέριξ ὀρέων. Ὁ δὲ Δοὺξ ἐγκατέλιπε ταύτην τὴν ἔπαυλιν, δυσαρεστηθεὶς ἐκ τοῦ μετὰ τὸν γαλλικὸν πόλεμον ὀργανισμοῦ τῆς Γερμανίας.

Ἐν μιᾷ τῶν ἑσπερῶν, ἰδοῦσαι αἱ νέαι κυρίαι ἀγγελλόμενον δρᾶμα τοῦ Βίλενβρουκ, ἠθέλησαν νὰ ἴδωσι τὴν παράστασιν, διότι εἶχον ἀκούσῃ τοῦ συγγραφέως τὸ ὄνομα. Καίτοι δ' ἐγὼ ἔχων μεμορφωμένην τὴν περὶ αὐτοῦ, ὡς ποιητοῦ, γνώμην μου, καὶ διηγηθεὶς ταῖς κυρίαις, ὅτι ἐν ἄλλῳ ἔργῳ εἶχον ἀναγνωρίσῃ οἰκτρὰν μετάπλασιν τοῦ ἐμοῦ Δοῦκα, δὲν ἠθέλησα ὅμως ν' ἀρνηθῶ νὰ τὰς συνοδεύσωμεν. Τὸ διδασκόμενον δρᾶμα ὑπεγράφετο «οἱ Μενοῆται».

Ἅμα δὲ ἤρθη τὸ παραπέτασμα, εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς, καὶ εἶτα δι' ὅλου τοῦ δράματος, στερουμένου πάσης ἀξίας, εὕρομεν καταγέλαστον παρῳδίαν ἄλλου ἐμοῦ ἔργου, τῆς «Παραμονῆς».

Ἐπεσκέφθην δ' ἐγὼ καὶ τὸ Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον τοῦ Βεισβάδεν, μεσαιωνικὰς καὶ ῥωμαϊκὰς ἀρχαιότητας περιέχον, καὶ ἐν ἄλλοις, καὶ Μιθραϊκὰς στήλας, ἐκεῖ εὑρεθείσας.

Γείτονα δὲ εἴχομεν παρὰ τὴν νέαν ἡμῶν κατοικίαν τὸν συγγραφέα Wachenharm, μεθ' οὗ ἐγνωρίσθην καὶ ὅστις καὶ σύγγραμμά του μοὶ ἐδώρησε. Μετὰ τοῦ τότε δ' ἐκεῖ ἐπιδημοῦντος Γάλλου Ἀσσυριολόγου καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Oppert ἀνενέωσα, ἣν εἶχον σχέσιν ἐν Παρισίοις, καὶ ἐγνώρισα καὶ τὴν οἰκογένειάν του· μοὶ προσέφερε δὲ καὶ αὐτὸς συγγραμμάτιόν του περὶ σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν.

Τῇ 15)28 Αὐγούστου προσεκλήθην, μετὰ τῶν θυγατέρων μου, ὑπὸ τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας εἰς γεῦμα, εἰς ὃ παρῆν καὶ ἡ ἡμετέρα Βασιλικὴ οἰκογένεια, καὶ γείτονα μὲν εἶχον τὴν χαρίεσσαν καὶ ἀγχίνοα μικρὰν Ἡγεμονόπαιδα Ἀλεξάνδραν, ἀπέναντί μου δὲ τὸν ὡραῖον Βασιλόπαιδα Νικόλαον. Τὸ βασιλικὸν ζεῦγος τῆς Δανίας ἦν εὐμενέστατον πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἡ Βασιλὶς ἐπανειλημμένως μᾶς προσεκάλεσε νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὴν Κοπεγχάγην· ὁ δὲ Βασιλεύς,

θέλων νὰ πίῃ εἰς ὑγείαν μου, ὅτε εἶδεν ὅτι τὰ ποτήριά μου ἦσαν κενά, καὶ ἔμαθεν ὅτι οἶνον ποτὲ δὲν πίνω, εἰπών μοι ὅτι ἐπρομηθεύθη οἶνον Ἑλληνικὸν ἐπίτηδες χάριν ἐμοῦ, προέπιεν οὐχ ἧττον δι' ὕδατος καὶ μοὶ ἐπέτρεψε ν' ἀποκριθῶ ὁμοίως· ἐγὼ δὲ τῷ εἶπον ὅτι τὸ ὕδωρ ἔσται τὸ σύμβολον τῆς καθαρότητος τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν εὐχῶν μου.

Καὶ τῇ 17)29 αὖθις ἐγευματίσαμεν εἰς τὴν Βασιλικὴν τράπεζαν, κατὰ πρόσκλησιν τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως. Συνηντήθην δ' ἐκεῖ μετὰ τοῦ κ. Ῥάδοβιτς, ὅστις, ἐπιστρέφων ἐξ Ἀθηνῶν, μοὶ ἐπήνει τὴν δραστηριότητα τοῦ Τρικούπη, καὶ τὴν ἱκανότητα τοῦ Βλάχου, ὡς Γενικοῦ Γραμματέως, καί, περὶ τῶν ἐν Τουρκίᾳ λόγου γενομένου, μοὶ ἔλεγεν ἀνίσχυρον τὸν Πανσλαυισμόν.

Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν ἀπήντησα καὶ τὸν νέον σπουδαστὴν Ὀρφανίδην, παρ' οὗ ἔμαθον τὴν λυπηρὰν εἴδησιν ὅτι ὁ θεῖός του, ὁ ἐπίσημος Καθηγητὴς τῆς Βοτανικῆς καὶ ποιητὴς διακεκριμένος, ἔπασχεν ἐκ μαλακύνσεως τοῦ ἐγκεφάλου.

Ἐν τούτοις ἔφθασαν εἰδήσεις εἰς ἀνησυχίαν ἐμβάλλουσαι, ὅτι, κατὰ τὰ μεθόρια, συνέβησαν ἐχθροπραξίαι καὶ συγκρούσεις μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. δι' ὃ ἔσπευσα ἀμέσως νὰ ἐπιστρέψω εἰς Βερολῖνον τῇ 17)29. Ἐκεῖθεν δέ, μετὰ δύω ἡμέρας, διῆλθε τὸ πρωΐ ἡ Βασίλισσα, ἐκ Πετρουπόλεως μεταβαίνουσα εἰς Βεισβάδεν, καὶ τὴν ὑπεδέχθην μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἄλλων εἰς τὸν σταθμόν. Ἐκράτησε δ' εἰς τὸν καφφὲν ἐμέ, τὸν κ· Σαβούρωφ καὶ τὸν ποτὲ διδάσκαλον της κ. Ἄνσεν, καὶ τότε ἐθαύμασα τὰς περὶ τὴν Ἑλληνικὴν γνώσεις της, ὅτε διώρθωσε λεκτικόν τι λάθος τοῦ Ὑπασπιστοῦ κ. Βάσσου, εἰποῦσα αὐτῷ ὅτι λέξιν τινὰ ἐξέφερεν, ὡς δευτερόκλιτον, ἐν ᾧ ἦν τριτόκλιτος.

Τάχιστα ὅμως ἦλθε νέα ἀγγελία, ὅτι τὰ πάντα καθησύχασαν ἐν Ἑλλάδι καὶ διεσκεδάσθη πᾶς κίνδυνος. Ἐνταυτῷ δὲ τηλεγραφικῶς ἐπληροφορήθην ὅτι ὁ υἱός μου Ὄθων, ἤδη ἐντελῶς θεραπευθείς, ἔφθασεν εἰς Βεισβάδην, φέρων εἰς ἡμᾶς τὴν ἀδελφήν του Αἱμυλίαν, καταλείψασαν τὴν Αἴγυπτον, διότι ὁ Κλέων εἶχεν ἐκεῖθεν μετακληθῇ. Ἔσπευσα, ἑπομένως, νὰ ἐπιστρέψω εἰς Βεισβάδην τῇ 20 Αὐγούστου (1 Σεπτ.). Ἀλλ' ὁ Ὑπασπιστὴς τοῦ Βα-

σιλέως κ. Χατζηπέτρος μοὶ ἐμήνυσε, διὰ τοῦ υἱοῦ του, ὅτι ἡ Ἀ. Μ. ἦν λίαν παρωργισμένη ἐναντίον μου διὰ τὴν ἐπιστροφὴν ταύτην, ὅπερ μοὶ ἐφάνη ἀνεξήγητον, διότι ἐν Βερολίνῳ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν δὲν ἦν οὔτε ὁ Αὐτοκράτωρ, διατρίβων πλησίον τοῦ Βεισβάδεν, ἐν Ἔμς, οὔτε ὁ Ὑπουργός, ἀπὼν ἐν ἀδείᾳ, οὔτε σχεδὸν οὐδεὶς τῶν συναδέλφων μου, καὶ πολὺ σπουδαιότερον μοὶ ἐφαίνετο νὰ διαμένω, ὅπου ἦτον ὁ Βασιλεύς· τὴν δὲ τρέχουσαν ὑπηρεσίαν ἐξετέλουν, ὡς ἂν ἤμην ἐν τῇ πρωτευούσῃ, λαμβάνων παρὰ τῆς Πρεσβείας καθ' ἑκάστην διὰ τοῦ ταχυδρομείου τὰς ἐπιστολάς, συντάσσων, ὡς πάντοτε, ὁ ἴδιος, καὶ προσέτι ἀντιγράφων τὰ ἔγγραφα, καὶ πέμπων αὐτὰ πρὸς διεκπεραίωσιν. Ἀλλ' αὐθημερὸν ἐπληροφορήθην ὅτι τὸ περὶ ὀργῆς τοῦ Βασιλέως ἦν παρεξήγησις μόνον τοῦ κ. Ὑπασπιστοῦ.

Τῇ δὲ 22)3 Σεπτεμβρίου, πρὸς τὸ ἑσπέρας, ὑπεδέχθημεν τὸν Ὄθωνα, συνοδεύοντα τὴν Αἰμυλίαν, ἥτις ἐγκατέλειψε πρό τινος τὴν Αἴγυπτον, διότι ὁ Κλέων μετεκαλεῖτο. Εἶχον δὲ διατρίψῃ ἀμφότεροι ὁμοῦ ἐπί τινα χρόνον εἰς Σορρέντον, παρὰ τῇ Νεαπόλει, καὶ ἤδη ἤρχοντο πρὸς ἡμᾶς. Διέμενε δὲ τότε εἰς Βεισβάδην καὶ ὁ Γενικὸς ἡμῶν Πρόξενος, Μαρτῖνος Σοβερνχέϊμ, οὗ ἤρχισεν ἀνησυχίας ἐμπνέουσα ἡ νευρικὴ ἀσθένεια, κορυφωθεῖσα εἰς ἀδυναμίαν τοῦ ἐγκεφάλου.

Τῇ 26)7 Σεπτεμβρίου, μεταβὰς εἰς τὸ Βασιλικὸν Ξενοδοχεῖον καὶ μαθὼν ὅτι ἦν ἡ γενέθλιος ἑορτὴ τῆς Βασιλίσσης τῆς Δανίας, ἔσπευσα νὰ ἐγγραφῶ. Ἐπιτρεψάσης δὲ τῆς Α. Μ. καὶ νὰ παρουσιασθῶ, εἰσῆλθον εἰς τὴν αἴθουσαν, πᾶσαν πλήρη ἀνθοδεσμῶν καὶ ἄλλων παντοίων δώρων, καὶ εὗρον ἐκεῖ καὶ τὴν μικρὰν ἔγγονήν της, τὴν ἡμετέραν Ἡγεμονίδα Ἀλεξάνδραν, ἥτις, λόγου γενομένου περὶ τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης συλλογῆς ἀνθέων, μ' ἠρώτησεν, ἂν καὶ ἐγὼ εἶχον προσφέρῃ ἀνθοδέσμην εἰς τὴν μάμμην της. Ἀποκριθέντος μου δὲ ἀρνητικῶς, ἐπέμεινεν ἐρωτῶσα πάλιν, μετὰ παιδικῆς ἀφελείας, «διατί δὲν τὸ ἔπραξα». Εὐτυχῶς ἠρώτα ἑλληνιστί, ἄλλως θὰ μ' ἔφερεν εἰς στενόχωρον θέσιν. Ἡ ἀλήθεια δ' ἦτον ὅτι ἠγνόουν τὴν ἑορτήν, ὅτε εἶχον ἔλθῃ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον.

Τῇ ἐπιούσῃ δὲ παρουσίασα τὰς θυγατέρας μου εἰς τὴν Βασίλισσαν ἡμῶν, τὸν δὲ Ὄθωνα εἰς τὸν Βασιλέα. Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν τηλεγράφημα ἐξ Αἰγύπτου προσεκάλει τὸν Ὄθωνα νὰ ἐπιστρέψῃ ἀνυπερθέτως εἰς τὴν θέσιν, ἣν κατεῖχεν ὡς μηχανικὸς τοῦ σιδηροδρόμου. Ἑπομένως τῇ 28)9 Σεπτεμβρίου ἀπήλθομεν ἐκ Βεισβάδης, καὶ εἰς Φραγκφόρτην, προϋπαντήσας ἡμᾶς ὁ Γενικὸς ἡμῶν Πρόξενος κ. Ἐρλάγγερ, μᾶς ἔφερεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Francfurter Hof, καὶ περὶ μεσημβρίαν εἰς τὸν ὡραῖον κῆπον τῶν Φοινίκων (Palmengarten), ὅπου ἐπρογεύθημεν καὶ εἴδομεν περίεργον καὶ πλουσίαν ἔκθεσιν ἀμανιτῶν. Ἀφ' οὗ δ' ἐπεσκέφθημεν καὶ τὸν ζωολογικὸν κῆπον, ἀξιοθέατον καὶ διὰ τὰς φυσικὰς καλλονάς του καὶ διὰ τὰ ἐνοικοῦντα ζῶα, ὑπερέχοντα τοῦ ἐν Βερολίνῳ, μετέβημεν μετὰ τοῦ κ. Erlanger εἰς Ἀμβοῦργον, ὅπου τὴν πόλιν ἐφ' ἁμάξης περιερχόμενοι, ἀπηντήσαμεν πεζὸν τὸν Πρίγκηπα τῆς Οὐαλίας, οὗ ἡ σύζυγος ἦν παρὰ τῇ μητρί της, ἐν Βεισβάδεν, συνοδεύοντα τὴν νέαν Ἀμερικανίδα κ. Chamberland. Ἐκεῖ δὲ γευματίσαντες, ἐπεστρέψαμεν εἰς Φραγκφόρτην, καὶ τὸ ἑσπέρας ἠκούσαμεν ἐν τῷ λαμπρῷ νεοκτίστῳ θεάτρῳ, ἀπὸ τοῦ θεωρείου τοῦ κ. Προξένου, τὸ μελόδραμα Μάρθαν. Μετὰ δὲ τὴν Γ΄. Πρᾶξιν αὐτοῦ, ἐχωρίσθη ἀφ' ἡμῶν ὁ Ὄθων, καὶ ἀπῆλθεν ἀπὸ τοῦ θεάτρου ἀμέσως εἰς τὸν Σταθμόν, διὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ὁ χωρισμὸς οὗτος ἐβάρυνε βαρέως ἐπὶ τῆς καρδίας μου, καὶ μόλις ἤμην εἰς κατάστασιν ν' ἀκούσω τὸ ἐπίλοιπον τῆς παραστάσεως.

Καὶ ἡμεῖς δέ, τὴν ἐπαύριον, ἐκ Φραγκφόρτης μετέβημεν εἰς Ἑϊδελβέργην, ὅπου ἐπεσκέφθημεν, ἐν ἄλλοις, τὸ γραφικώτατον ἐρείπιον τοῦ φρουρίου, τοῦ ὑπὸ τῶν Γάλλων ἐν ἔτει 1680 κατεδαφισθέντος, καὶ εἰς τὰ ὑπόγεια αὐτοῦ εἴδομεν, τό, διὰ τὸ μέγεθός του, ὡς θαῦμα θεωρούμενον βαρέλιον, ὃ τρὶς μόνον ἀπὸ τῆς ὑπάρξεώς του ἐπληρώθη οἴνου, καλύπτεται δὲ ὑπὸ ξυλίνου δώματος τόσον μεγάλου, ὥστε πολλάκις χορεύουσιν ἐπ' αὐτοῦ. Γευματίσαντες δὲ εἰς ἑστιατόριον τοῦ συνδένδρου φάρυγκος τοῦ Wolfsbrunnen, μετέβημεν ἐκεῖθεν εἰς Neckergemünde; παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Neckar, εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ κ. Menzer, ὅστις, κατὰ πρό-

τασίν μου, διωρίσθη ἡμέτερος Πρόξενος, διότι ἦν ὁ πρῶτος τοὺς Ἑλληνικοὺς οἴνους εἰς τὴν Γερμανίαν εἰσαγαγών, καὶ διὰ παντοίας μερίμνης τὸ ἐμπόριον αὐτῶν διαδούς. Περιαγαγὼν δὲ ἡμᾶς οὗτος εἰς τὰ πλούσια ὑπόγειά του, μᾶς παρουσίασε τέλος ἐν μεγάλῃ αἰθούσῃ ἐπὶ τραπέζης εἴκοσι κύπελα περιέχοντα διάφορα εἴδη Ἑλληνικῶν οἴνων. Καὶ εἰς τὴν προσφοράν του μέν, τοῦ ν᾽ ἀπογευθῶ ἀπὸ πάντων, δὲν ἐνέδωκα, ἀλλ᾽ ἐπλησίασα τὰ τρία τελευταῖα ποτήρια, τὰ περιέχοντα τοὺς οἴνους τῆς ***Ἑλένης***, τῆς ***Ἀφροδίτης,*** καὶ τὸν τοῦ ***Νέστορος,*** καὶ εὗρον αὐτούς, πρὸ πάντων ἐξόχως γλυκεῖς καὶ εὐαρέστους. Ἐξ Εἴδελβέργης δ᾽ ἀπήλθομεν εἰς Μόναχον δι᾽ Αὐγούστης, καὶ ἐκεῖθεν τὸ ἑσπέρας εἰς Ἄϊβλιγγ, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν εἰς Reichenhall, ἵνα, παρερχόμενοι, ἐπισκεφθῶμεν τὴν νύμφην μου Λουκίαν καὶ τὴν κυρίαν Βαλτατζῆ. Ἀλλά, μαθόντες ὅτι εἶχον ἀπέλθῃ εἰς ἐπίσκεψιν τῆς λίμνης Königsee, ἅμα ἐπρογεύθημεν, τὰς παρηκολουθήσαμεν ὁδοιπορήσαντες 3 ½ ὥρας ἐφ᾽ ἁμάξης διὰ λαμπροτάτων ὁδῶν. Καταβάντες δ᾽ εἰς τὴν ὄχθην τῆς λίμνης, εὕρομεν ἐκεῖ, ἐξ ἐκδρομῆς ἐπ᾽ αὐτῆς μόλις ἐπανελθούσας τὰς δύω συγγενεῖς ἡμῶν, τὴν νέαν κυρίαν Κατίναν, νύμφην τῆς κυρίας Βαλτατζῆ, καὶ τὴν ἐξαδέλφην της κυρίαν Ἄνναν Ἄββοτ, τὸ γένος Καραθεοδωρῆ· Ἐπέβημεν δὲ καὶ ἡμεῖς εἰς λέμβον καὶ ἐξεδράμομεν ἐπίσης εἰς τὴν λίμνην, μίαν τῶν ὡραιοτέρων τῆς Βαυαρίας καθ᾽ ὅσον τὰς ὄχθας ἀποτελοῦσι, κατὰ τὸ πλεῖστον μέν, κάθετοι βράχοι καὶ ὑψηλὰ γραφικὰ ὄρη, κατὰ μέρος δὲ σύμφυτοι καὶ χαριέστατοι λόφοι. Εἶτα δ᾽, ἐπιστρέψαντες εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἀποβάσεως, ἐπλανῶμεν πέριξ γεγοητευμένον τὸ βλέμμα, καὶ μετ᾽ ἐκπλήξεως ἀνεγνωρίσαμεν τὴν πρὸ ἡμῶν θέσιν, ὡς αὐτὴν ἐκείνην, ἀφ᾽ ἧς εἶχε σχεδιασθῇ μεγάλη καὶ ὡραία ἐλαιογραφία, ἀντιγραφεῖσα πρὸ μικροῦ ἐν Βερολίνῳ εὐστοχώτατα ὑπὸ τῆς θυγατρός μου Χαρικλείας, καὶ κοσμούσης ἡμῶν τὴν αἴθουσαν.

Παρὰ τὴν λίμνην περιμείνασαι ἡμᾶς αἱ Κυρίαι, μᾶς ὡδήγησαν εἰς τὴν μίαν περίπου ὥραν ἀπέχουσαν πολίχνην Pechtersgaden, ἐν ὑψηλῷ κειμένην, ἧς ἡ ἄποψις εἰς τὰς ὑπ᾽ αὐτὴν σκοτεινὰς καὶ βαθείας κοιλάδας καὶ εἰς τὰ ἀπέναντι οὐρανομήκη

ὄρη, δικαίως φημίζεται, ὡς μοναδική. Τοιαύτη δ' ἦν πρὸ πάντων ἐκ τοῦ ξενοδοχείου, εἰς ὃ διενυκτερεύσαμεν. Ἔκειτο δὲ τοῦτο ἐκτὸς τῆς πόλεως, μεμονωμένον, εἰς λόφου ὑψηλοῦ κορυφήν. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ πᾶσα σκηνογραφία δὲν ἦν εἰς ἡμᾶς ὁρατή, διότι πυκνὴ ὀμίχλη, ἢ μᾶλλλον νέφος εἰς τὴν γῆν καταβάν, μᾶς ἔκρυπτεν ὅλον τὸ ἀπέναντι ὄρος, μέχρις αὐτῶν τῶν προπόδων.

Εὕρομεν δ' ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τὴν λίαν εὐάρεστον ῥωσσικήν, ἐν Στουτγάρδῃ δ' οἰκοῦσαν, οἰκογένειαν Adelung, ἧς ἡ πρωτότοκος θυγάτηρ ἐζωγράφει καὶ ἐστιχούργει μετὰ πλείστης χάριτος καὶ ἐπιδεξιότητος διὰ λευκώματα, ἃ ἐξέδιδε πρὸς χρῆσιν μικρῶν παιδίων. Ἦν δ' ἐκεῖ καὶ ἡ Δανικὴ οἰκογένεια Villaroz, ἧς ὁ υἱός, θαλαμηπόλος (chambellan) καὶ ἄριστος μουσικός, ἔπαιζε· πολλάκις κύμβαλον μετὰ τῆς Βασιλίσσης, καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἑσπέραν ἔπαιξε μετὰ τῆς λίαν διακεκριμένης μουσικῆς κ. Βαλτατζῆ, καὶ συνώδευσε ἀδούσας τὴν κ. Ἄνναν καὶ τὴν θυγατέρα μου Χαρίκλειαν.

Τῇ ἐπαύριον δέ, ἐξελθόντες εἰς περίπατον, ἠναγκάσθημεν νὰ διέλθωμεν διὰ γεφυρῶν ξυλίνων, αἵτινες, ὑπὲρ τὸ τέταρτον τῆς ὥρας, παρετείνοντο φοβερῶς παρὰ τὰς καθέτους πλευρὰς κρημνῶν, ὧν οὐδὲ τὴν κορυφήν, οὐδὲ τοὺς πόδας ἐδυνάμεθα, ἢ μᾶλλον ἐτολμῶμεν, νὰ ἰδῶμεν, καὶ ὑπεράνω ἀχανῶν βαράθρων. Τὸ κατ' ἐμὲ σκοτοδινία εἶχεν ἀρχίσῃ νὰ μὲ καταλαμβάνῃ, καὶ θὰ ἐπέστρεφον, ἂν δὲν καθίστων τοῦτο ἀδύνατον οἱ κατόπιν μου ἐρχόμενοι, διότι αἱ γέφυραι αὗται μόλις εἶχον πλάτος ἑνὸς ἀνθρώπου, καὶ ἔτι μᾶλλον, ἂν δὲν ᾐδούμην τὴν κ. Βαλτατζῆ, ἥτις, κυρία καὶ οὐχὶ νεαρὰ οὖσα, ἐβάδιζεν ὅμως πρὸ ἐμοῦ στερρῷ τῷ ποδί. Πέραν δὲ τῶν κινδυνωδεστάτων τούτων τεχνητῶν καὶ ἐναερίων στενωπῶν, ἐφθάσαμεν εἰς ἀρχαῖον μοναστήριον, ἄξιον ἐπισκέψεως διὰ τὸν μεσαιωνικὸν ῥυθμὸν καὶ τὰ ἀρχαῖα ζωγραφικὰ καὶ γλυπτικὰ αὐτοῦ μνημεῖα.

Ἀπήλθομεν δ' ἐκ Πεχτερσγάδεν ἐφ' ἁμάξης περὶ τὰς 6, κα τότε ἀνέλπιστον θέαμα ἔπληξε τοὺς ὀφθαλμούς μου. Ἐν μέσῳ τοῦ τότε αἰθρίου οὐρανοῦ εἶδον καθαρῶς ὑψουμένην νῆσον πετρώδη, καὶ μοὶ ἐχρειάσθησαν τινὰ λεπτά, ἵνα ἐννοήσω, ὅτι ἦν

ἡ κορυφὴ τοῦ ἀπέναντι ἡμῶν ὑψηλοῦ ὄρους, ἐξελθοῦσα ἐκ τῶν νεφῶν, ἅτινα, καλύπτοντα πᾶν τὸ ὑπ' αὐτὴν μέρος, ἐφαίνοντο ὡς ἂν ἦσαν αὐτὸς ὁ οὐρανός, πανταχόθεν περιβάλλων τὴν νῆσον. Διενυκτερεύσαμεν δ' εἰς Ρεϊχεγχάλλ, ἔνθα, διαμείναντες τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν, τὸ ἑσπέρας, συνοδοιπόρους ἔχοντες τὸν κόμητα καὶ τὴν κόμησσαν Denhof, ἥτις ἦν μία τῶν ἐπισημοτάτων κυριῶν τῆς κοινωνίας τοῦ Βερολίνου, ἀφίχθημεν εἰς Aibling κατὰ τὰς 9. Μετὰ τρεῖς δ' ἡμέρας ἀπήλθομεν εἰς Μόναχον. Ὅτε δὲ παρήλθομεν ἐμπρὸς μεγάλης τάφρου, ἥτις καλεῖται τάφρος τοῦ διαβόλου ἢ τοῦ λῃστοῦ (Teufels ἢ Diebesbrucke), ὁ συνοδοιπορῶν ἡμῖν ἰατρὸς Schanzenbach, μᾶς εἶπεν ὅτι αὕτη ἦν ἡ ἀρχικὴ κοίτη τοῦ ποταμοῦ Ἴσαρ.

Ἐν Μονάχῳ δὲ κατελύσαμεν εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν, εἰς ἣν κατῴκει πρὶν ἡ κ. Βαλτατζῆ (ὁδὸς Καρόλου 1β), καὶ πολλὰ μετὰ τῶν θυγατέρων μου ἢ μόνος ἐπεσκέφθην τῶν ἀξιοθεάτων τοῦ Μονάχου. Εἰς τοῦτο δ' ἐπίκουρος μᾶς ἦλθε καὶ τοῦ κ. Ἐσχάρερ ὁ δικηγόρος, μεθ' οὗ εἶχον συζητήσῃ τὴν περὶ τοῦ Βαυαρικοῦ δανείου ὑπόθεσιν, οὗ τὸν οἰκοδεσπότην, ὅτε τὸν ἐπεσκέφθη ν ἀνεγνώρισα, ὡς ἕνα τῶν συμμαθητῶν μου εἰς τὸ Στρατιωτικὸν Σχολεῖον, τὸν κ. Leonrood. Μὲ ὡδήγησε δὲ εἰς τὴν Δημοσίαν βιβλιοθήκην, ἐν ᾗ, μεταξὺ ἄλλων περιέργων, παρετήρησα χειρόγραφον εὐαγγέλιον τοῦ 10ου αἰῶνος, ἔχον τὴν γραφὴν ΠΑΥΒΛΟΣ, ἀποδεικνύουσαν ἀναμφισβητήτως τὴν τότε προφορὰν τοῦ ΑΥ. Ἐκεῖ δ' ἀπαντήσας καὶ τὸν περίπυστον Döllinger, συνδιελέγη ν διὰ μακρῶν μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐθαύμασα τήν τε ἀγχίνοιαν αὐτοῦ καὶ τὴν ζωηρότητα, δὲν τὸν εὗρον δὲ φανατικῶς τὰς δόξας μου ἀποκρούοντα.

Δύω δ' ἕτεροι ἄνδρες διακεκριμένοι ἐπὶ γνώσεσιν ἐπιστημονικαῖς, μεθ' ὧν ἐσχετίσθην τότε, ἦσαν ὁ σοφὸς Καθηγητὴς τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου Holzendorff καὶ ὁ τῆς Φιλολογίας κ· Barnuy, ὅστις, διὰ τῆς συζύγου του, ἀνεψιᾶς τοῦ ἐν Ἀμβούργῳ Προξένου ἡμῶν κ Gorrissen, ἐκέκτητο πλουσιωτάτην βιβλιοθήκην, καὶ μοὶ ἔδειξεν ἐν αὐτῇ, πρὸς ἄλλοις, πανομοιότυπον χειρογράφου τοῦ Δάντε, ἔν τινι μοναστηρίῳ εὑρεθέντος, καὶ προσέτι ἀθλίαν

ἀπόπειραν τοῦ Λέσσιγκ, τοῦ νὰ μεταφράσῃ τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ Λαοκόοντα εἰς τὸ Γαλλικόν.

Ἐπεσκέφθημεν δὲ δὶς καὶ τὴν τότε ἐν Μονάχῳ ὑπάρχουσαν ἠλεκτρικὴν ἔκθεσιν, καὶ διὰ τοῦ τηλεφώνου ἠκούσαμεν τότε πρῶτον τὰ ψαλλόμενα εἰς τὸ Θέατρον καὶ δὴ τὸν Tannhäuser. Εἰς τὴν δευτέραν δ' ἡμῶν ἐπίσκεψιν παρεκάλεσε δι' αὐτοῦ ὁ Διευθυντὴς τὴν διευθύντριαν τοῦ Παρθεναγωγείου τοῦ Ὀβεραμεργάου, ἀπέχοντος ὑπὲρ τὰ 70 χιλιόμετρα, νὰ ψάλῃ ἓν ᾆσμα, ὃ ἠκούσαμεν ἄριστα.

Παρὰ τῷ κ. Βαρνέϊ ἐγνώρισα καὶ τὴν ὡραίαν καὶ χαριεστάτην σύζυγον τοῦ ποιητοῦ Παύλου Heyne, ὅστις τότε ἔλειπεν, ἵνα παρευρεθῇ εἰς τὴν δὲν ἐνθυμοῦμαι ποῦ παράστασιν τοῦ τελευταίου του δράματος, τοῦ Θεμιστοκλέους. Λαβὼν δὲ παρὰ τοῦ κ. Βαρνέϊ καὶ ἀναγνοὺς αὐτό, τὸ εὗρον πεζὸν μᾶλλον καὶ οὐχὶ πολλοῦ λόγου ἄξιον.

Μετὰ δὲ τὴν ἀπότισιν τοῦ Βαυαρικοῦ χρέους καὶ τὴν συνδιαλλαγὴν μετὰ τῆς Βαυαρίας, ὁ ὑπὸ τοῦ κ. Περγλάς, τοῦ Ἀρχιθαλαμηπόλου τῆς Αὐλῆς, καὶ ἄλλων κύκλων συσταθείς μοι διὰ τὴν προξενικὴν θέσιν τοῦ ἐν Μονάχῳ προξενείου, ἦν ὁ ἔμπορος κ. Weidert, ὅν καί, ἐπὶ τῇ προτάσει μου, τὸ Ὑπουργεῖον διώρισεν. Ἀλλ' αὐτὸς ἠρνεῖτο νὰ δεχθῇ, διότι δὲν τῷ ἐδόθη Γενικοῦ Προξένου βαθμός. Τέλος ὅμως ἐπείσθη, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει μου ὅτι θέλει τοῦ δοθῇ καὶ αὐτός, ὃ καὶ ἐγένετο ἐπὶ ταῖς παρατηρήσεσιν, ἃς ἀπηύθυνα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ὅτι ἡ Βαυαρία θὰ τὸ ἐθεώρει, κατὰ τὰς τότε περιστάσεις, ὡς προσβολήν, ἂν ἐφαινόμεθα μὴ ἀναγνωρίζοντες τὸ Μόναχον, ὡς πρωτεύουσαν,

Δεχθεὶς δ' εἰς τὸν Σταθμὸν τὴν Κατίναν, νύμφην τῆς κυρίας Βαλτατζῆ, μετὰ τῆς κυρίας Ἄββοτ, ἐπανελθούσας ἐκ Ραϊχεγχάϊμ, μετ' εὐχαριστήσεως ἤκουσα ταύτης διηγουμένης μοι, ὅτι ἀνέγνω μετάφρασιν τοῦ Νάθαν, δι' ἣν ἐνθουσία, ἠγνόει δὲ τίνος ἦτον, καὶ συνέπεσε νὰ εἶναι ἡ ἐδική μου.

Προσελθὼν δ' ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Ἐκπαιδεύσεως εἰς τὸν Ὑπουργὸν G. Lutti, ἔλαβον, ὡς δῶρον, παρ' αὐτοῦ λαμπρὰ σχέ-

δια τοῦ ἐν Μονάχῳ διδασκαλείου, καὶ φυλλάδιον περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτοῦ, ἃ ἅπαντα ἔπεμψα εἰς Ἀθήνας.

Καὶ εἰς τὸν ποτὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνάδελφόν μου, τότε δ' ἐν Μονάχῳ Πρέσβυν τῆς Ἰταλίας, κ. Βαρβόλνην προσῆλθον, καὶ ἐγνώρισα τὴν νέαν καὶ ὡραίαν ἀνεψιὰν καὶ σύζυγόν του, ἥτις πολὺν ἐνθουσιασμὸν μοὶ ἐξέφρασεν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, καὶ Ἕλληνας ἀνεγίνωσκε συγγραφεῖς. Ἐπίσης δ' ἐπανεῖδον καὶ τὸν ἐν Ἑλλάδι ποτὲ Πρέσβυν τῆς Βαυαρίας κ. Werther, οὗ ἡ σύζυγος ἦν ἀδελφὴ τῆς ἐν Βερολίνῳ Κομήσσης Ὀριόλλα, καὶ ἐγενόμην φιλοφρονέστατα δεκτὸς παρ' αὐτοῖς. Τοῦ δὲ Πρέσβεως τῆς Σαξωνίας, κ. Fabrici, τὴν θυγατέρα, διακεκριμένην οὖσαν νέαν ζωγράφον, ἐπεσκέφθην, οὐ μόνον εἰς τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μακρὰν αὐτῆς κείμενον ἐργοστάσιόν της.

Ἀνεζήτουν δὲ καὶ τὸν Λουδοβῖκον Θείρσιον, ὅστις ἦν νήπιον, ὅτε τὸ πρῶτον μὲ εἶχε δεχθῇ ὁ πατήρ του εἰς τὴν οἰκίαν του. Εἶτα δ' ἐγένετο ἐπίσημος ζωγράφος καὶ ἦν ὁ κοσμήσας διὰ τοιχογραφιῶν τὴν ῥωσσικὴν ἐκκλησίαν ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' ἀπῆν εἰς Ἰταλίαν, καὶ ἐπέδωκα γραμμάτιόν μου, ἵνα τῷ σταλῇ, εἰς νεάνιδα, ἥτις μὲ ὑπεδέχθη, καί, ὡς ἔμαθον ἔπειτα, ἦτον ἡ θυγάτηρ του.

Ἄλλος δὲ διάσημος ζωγράφος, ὃν ἐγνώρισα ἐν Μονάχῳ καὶ πολλάκις ἐπεσκέφθην εἰς τὸ ἐργοστάσιόν του, ἦν ὁ Λεμβάχ, περὶ οὗ ἐλέγετο ὅτι, ὅτε ἀντέγραφεν ἐν Ῥώμῃ τὰς μεγάλας συνθέσεις τοῦ Ραφαήλ, τὰ διὰ τὴν κοσμοῦσαν τὸ Μόναχον συλλογὴν τοῦ κόμητος Schack, οἱ ἐπιστάται τῶν μουσείων ἐξησφάλιζον τὰ πρωτότυπα δι' ἁλύσεων, μή, εἰς τὸ τέλος, ἀνταλλαγῶσιν ἀντὶ τῶν οὐδόλως αὐτῶν διαφερόντων ἀντιγράφων. Παρὰ τῷ καλλιτέχνῃ δ' ἀπήντησα νέαν καὶ ὡραιοτάτην κυρίαν, τὴν διεζευγμένην σύζυγον τοῦ ἐν Ῥώμῃ οἰκοῦντος ἰατροῦ Fleischer, ἀνεψιὰν δὲ τῆς ἐν Βερολίνῳ γνωρίμου μου κυρίας Μαρκβάλ. Ὁ κ. Λέμβαχ, μεγάλως θαυμάζων τὴν καλλονὴν αὐτῆς, τὴν ἐζωγράφησεν ἴσως εἰκοσάκις εἰς διαφόρους εἰκόνας καὶ θέσεις, καί, κοινῶς ἐπιστεύετο, τόσῳ μᾶλλον, ὅτι θὰ τὴν νυμφευθῇ, καθ' ὅσον, ἀπελθόντα εἰς Ἰταλίαν, τὸν συνώδευσεν ἡ κυρία. Ἡ σχέσις ὅμως αὕτη ἔληξε τραγικῶς. Φαίνεται ὅτι, ἂν ὁ Λέμβαχ τὴν ἐξετίμα, ὡς καλλιτέχνης,

ἐκείνη τὸν ἠγάπα, ὡς γυνή· δι' ὃ καὶ ἐν Ρώμη, συνοιδεῖα ὅτι δὲν τῷ ἐνέπνεεν ὅμοιον αἴσθημα, ηὐτοκτόνησεν.

Καὶ εἰς τοῦ ὁμογενοῦς ζωγράφου κ. Γύζη τὸ ἐργοστάσιον εἶδον τὰ γενικῶς ἐπαινούμενα αὐτοῦ ἔργα, ἀποφέροντα αὐτῷ ὡς 20,000 Μάρκα (25,000 δρ.) κατ' ἔτος.

Ἐν τῇ πρωτευούσῃ δὲ τῆς Βαυαρίας εἰργάζετο καὶ ὁ τότε ἀπὼν ἕτερος ὁμογενὴς Ἰακωβίδης, ἐπίσης μετὰ τῶν δοκιμωτάτων καλλιτεχνῶν καταριθμούμενος.

Ἀπὸ τῆς 1ης Ὀκτ. (ν) εἶχεν ἀρχίσῃ ἡ μεγάλη τοῦ Μονάχου ἐτησία πανήγυρις, ἡ τελουμένη εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Θηρεσίας, καὶ ἐπεσκέφθημεν αὐτήν, εἰσελθόντες καὶ εἰς τὸν ὑπερκείμενον τῷ πεδίῳ χαλκοῦν κολοσσὸν τῆς Βαυαρίας, ἔχοντα κλίμακας ἐσωτερικῶς, ἀνέβημεν εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ ἐκαθέσθημεν εἰς τὰς ἐν αὐτῇ ἕδρας, τὴν πανήγυριν ἐπιβλέποντες διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, ὧν αἱ κόραι ἀπετέλουν παράθυρα.

Εἷς τῶν περιπάτων ἡμῶν μετὰ τῆς κυρίας Ἄββοτ μᾶς ἔφερεν εἰς τὸ Ἀνάκτορον καὶ τοὺς παραδείσους τοῦ Νυμφενβούργ, ὅπου ἐπεσκέφθημεν τὸ ἀρχαῖον καὶ ἄλλοτε περίφημον πηλουργεῖον, ὃ μεγάλως παρήκμασεν, ἀφ' ὅτου ἔπαυσεν ὄν, ὡς πρίν, δημόσιον ἐργοστάσιον.

Δὲν ἠθέλησα δὲ νὰ ἐγκαταλίπω τὸ Μόναχον χωρὶς νὰ ἐπανίδω τὸ Σχολεῖον ἐκεῖνο, ἐν ᾧ, πρόσηβος μόλις, εἶχον διατελέσῃ, τὴν ἐπιστήμην τῶν ὅπλων διδασκόμενος. Μετέβην, ἐπομένως, εἰς τὸ Σχολεῖον, τὸ λεγόμενον τῶν δευτεροτόκων (Cadetten), τῇ 26 Σεπτεμβρίου (8 Ὀκτ.), καὶ ἐζήτησα παρὰ τοῦ Διευθυντοῦ τὴν ἄδειαν νὰ τὸ ἐπισκεφθῶ. Ἦν δὲ Διευθυντὴς ὁ Σρατηγὸς Freiberg, ὅστις καὶ αὐτὸς εἶχεν ἐκπαιδευθῇ ἐν τῷ αὐτῷ καταστήματι, εἰσελθών, ἀφ' οὗ ἐξῆλθον ἐγώ. Οὗτος, μετὰ πολλῆς φιλοφροσύνης, ὡς συνάδελφον, καὶ δὴ ἀρχαιότερον αὐτοῦ, ὁ ἴδιος μὲ περιήγαγε πανταχοῦ, δείξας μοι τοὺς κήπους, τὰς παραδόσεις, τὰ ἑστιατόρια, τοὺς κοιτῶνας. καὶ εὗρον τὰ πάντα, ὡς καὶ τὴν κλίνην, ἐν ᾗ ἐκοιμώμην, ἀπαράλλακτα εἰς τὴν θέσιν, εἰς ἣν τὰ εἶχον ἀφήσῃ πρὸ 53 ἐτῶν, ὡς καὶ τὴν παλαιάν μου στολὴν μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ἀνεγνώρισα εἰς τὸ καρφίον, εἰς ὃ τὴν εἶχον κρεμάσῃ ἀναχωρῶν.

Ἠρώτησα δὲ τὸν Στρατηγόν, τὶς ἦν ὁ μαθητής, ὁ κατέχων τὸν ἀριθμὸν 58, ὑφ' ὃν ἤμην κατατεταγμένος πρὸ ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος, καί, ἐπὶ τῇ διαταγῇ του, προσῆλθε παιδίον ξανθὸν καὶ εὐφυᾶ ἔχον τὴν ἔκφρασιν. Εἶπον δ' αὐτῷ ὅτι ἤμην ὁ προκάτοχός του εἰς τὸ κατάστημα, καὶ τῷ συνεβούλευσα νὰ δειχθῇ ἐμοῦ ἐπιμελέστερος, ἵνα, ὡς τῷ εὔχομαι, γίνῃ ποτὲ Στρατηγός.

Τῇ δὲ 6)18 Ὀκτωβρίου ἀπήλθομεν τέλος τοῦ Μονάχου, καί, εἰς Βερολῖνον ἀφιχθεὶς εἰς τὰς 7½ τὸ πρωΐ, εὗρον ἐκεῖ τὸν ποτὲ μαθητήν μου ἐν τῷ Στρατιωτικῷ Σχολείῳ Ναυπλίου, ἤδη δὲ Στρατηγὸν Κορωναῖον, ὃν παρουσίασα εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν, καὶ συνέδραμον, ἵνα ἰδῇ καὶ μελετήσῃ ὅ,τι τὸν ἐνδιέφερεν ἐν Βερολίνῳ.

Ἔγραψα δὲ εἰς τὴν Βορειογερμανικὴν Ἐφημερίδα ἄρθρον περὶ Βαυαρῶν ἐν Ἑλλάδι, ἐκδοθὲν τῇ 15)27 ἢ 16(28 Ὀκτωβρίου.

Τῇ 21)2 Νοεμβρίου ἔλαβον, ὅλως ἀπροσδοκήτως, παρὰ τῶν ἐν Πορτογαλλίᾳ συγγαφέων καὶ ἐφημεριδογράφων δίπλωμα κατατάττον με εἰς τὴν χορείαν αὐτῶν.

Ἀναγκασθεὶς δ' ὁ Κλέων νὰ δεχθῇ, ἐπ' ἀπειλῇ παύσεως, τὴν εἰς Βουλγαρίαν μετάθεσίν του, ὡς ἀμοιβὴν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ὑπηρεσιῶν του, μετέβη εἰς Βυρτσβούργην διὰ λόγους ὑγείας τῆς συζύγου του, καὶ ἐκεῖθεν τῇ 1 Νοεμβρίου εἰς ἐπίσκεψιν ἡμῶν μετὰ τῆς μικρᾶς Ἕλλης, ἣν ἀμέσως ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ἔφερα εἰς τοῦ Πρέσβεως τῆς Σερβίας, κ. Πετρονιεβίτς, διότι ἦτον ἀγαπητοτάτη εἰς ἐκείνην τὴν οἰκογένειαν, ὅτε, ὡς μικρὸν παιδίον, κατῴκει εἰς Βουκουρέστιον. Μετὰ τοῦ Κλέωνος δὲ συνεπεσκέφθην τὰ Μουσεῖα, καὶ ἰδίως τὸ Αἰγυπτιακόν, πλεῖστα περιέχον, ὧν εἶχεν ἀκριβῆ γνῶσιν καὶ περὶ ὧν ἐνδιεφέρετο. Ἔμεινε δὲ μέχρι τῆς 10)22 τὸ ἑσπέρας, ὅτε ἐπέστρεψε πάλιν εἰς Βυρτσβούργην καὶ εἰς Σόφιαν ἔφθασε τὴν 1)13 Δεκεμβρίου.

Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν χρόνον οἱ ἐν Βερολίνῳ διατρίβοντες νέοι Ἕλληνες ἤρχοντο, ἀνὰ πᾶσαν σχεδὸν ἑσπέραν, παρ' ἡμῖν, καὶ ἔμενον πολλάκις πολὺ μετὰ τὸ μεσονύκτιον, οὕτως ὅμως καὶ αὐτοὶ ἐν ὀκνηρίᾳ ζῶντες, καὶ ἐμὲ εἰς ἀργίαν καταδικάζοντες.

Τῇ δὲ 15)27 Νοεμβρίου ἦν χορευτικὴ ἑσπερὶς παρ' ἡμῖν.

Εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις ἐκδιδόμενον Αἰῶνα ἔπεμψα τότε πραγματείαν περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, καὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ πεμφθῇ τις εἰς Κίεβον, εἰς ἐξακρίβωσιν, ἂν ἡ ἐκεῖ λεγομένη ὅτι διατηρεῖται ἀναλλοίωτος καὶ ἀρχαία, ἐστὶν ἡ αὐτὴ τῇ ἡμετέρᾳ, ἐξ οὗ θὰ ἐσυμπεραίνετο καὶ ἂν αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς συνέχεια τῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν μικρολογίαι, ἃς οὐδεὶς ἐνόμιζεν ἀξίας προσοχῆς καὶ δημοσιεύσεως.

Τῇ 16)28 Νοεμβρίου ἐπεσκέφθην τὸ Μουσεῖον τῶν χαλκογραφιῶν, εἰς ὃ ἐν ἄλλοις, εἵλκυσε τὴν προσοχήν μου χειρόγραφον του ἐξ Ἀγκῶνος Κυριακοῦ, περιέχον καὶ εἰκόνας, ὡς τὴν τῆς ἀνατολικῆς προσόψεως τοῦ Παρθενῶνος, ὅλως ἀσήμαντον, καὶ ἐπιγραφάς, ὧν τινες, οἷον μία περὶ Ὁμήρου, ἄλλη περὶ Σαπφοῦς, κτλ. εἰσὶ πλασταί. Εἶδον δὲ καὶ τοῦ Δάντου χειρόγραφον τῶν 1340 μετὰ ζωγραφιῶν, ἰσαρίθμων πρὸς τὰς σελίδας, τοῦ Boticelli, περίεργον καὶ σπουδαῖον, οὗ ἡ Γερμανικὴ Κυβέρνησις προὐτίθετο τὴν ἔκδοσιν.

Πρό τινος, ἐν συναναστροφῇ παρὰ τῷ κριτικῷ συγγραφεῖ P. Lindau, εἶχον γνωρίση κυρίαν τινά, σύζυγον πλουσίου ἐμπόρου Fabian, ἔγγονον δὲ τοῦ τὸ περίφημον πατριωτικὸν ᾆσμα «Die Wacht am Rhein» ποιήσαντος Arndt, καὶ προσεκαλούμην παρ' αὐτῇ συνεχῶς. Ἀλλά, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δεκεμβρίου, πληροφορουμένη ὅτι ἠσθένει ὁ Γενικὸς ἡμῶν Πρόξενος, μὲ παρεκάλεσε νὰ προτείνω τὸν ἄνδρα της εἰς ἀντικατάστασιν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως τῇ εἶπον ὅτι, ἐν ὅσῳ ὁ τότε ὑπηρετῶν ἔζη καὶ ἦν ἐν καταστάσει νὰ ἐκπληρῇ τὰ λίαν σπάνια καθήκοντά του, οὔτε δίκαιον, οὔτε δυνατὸν ἦτον νὰ προτείνω τὴν ἀντικαταστασίν του, μετὰ ταῦτα δὲ διωρίσθη ἄλλος καὶ οὐχὶ ὁ κ. Φαβιάν, εἰ καὶ τοῦτο ἐγένετο ἄνευ τῆς ἐμῆς συμπράξεως καὶ ὅλως παρὰ τὴν θέλησίν μου, μὲ διέγραψεν, οὐχ' ἧττον, ἐντελῶς ἀπὸ τῆς εὐνοίας της.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους τούτου μ' ἐπεσκέφθη ἡ θυγάτηρ τοῦ Διονυσ. Κορομηλᾶ μετὰ τοῦ ἀνδρός της, Thorakison τινός, ὅστις παρουσιάζετο καὶ ἐνταῦθα καὶ εἰς Kiel, ὅπου κατῴκησεν, ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ ναυτικοῦ, εἶτα δ' ἀπεδείχθη ἀπατεὼν καὶ ἐγκατέλιπε τὴν σύζυγόν του ἐγκληματικῶς, λαβὼν αὐτῆς ὅ,τι εἶχεν,

ὥστε ἠναγκάσθην νὰ τῇ συνδράμω, κατὰ τὸ δυνατόν, ἵνα καὶ τὴν πέμψω ὀπίσω εἰς τοὺς γονεῖς της.

1883.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1883 μετέβην, προσκληθείς, ἑσπέραν τινὰ εἰς δημόσιον χορὸν τῶν φοιτητῶν, σχεδὸν οὐδένα γνωρίζων, πλὴν τοῦ πρυτάνεως, κ. Dubois Reymond.

Ἐν ᾧ μετ' αὐτοῦ συνδιελεγόμην, νέα κυρία, χορεύουσα, ὅτε διῆλθεν ἐμπρός μου, μ' ἐχαιρέτισε, καὶ μετὰ τὸν χορὸν μ' ἐπλησίασεν, ὅτε ἀνεγνώρισα αὐτήν, ὡς τὴν ἄλλοτε γνωστήν μοι μικρὰν κόρην τοῦ ἐν Καρλσρούῃ Πρέσβεως τῆς Πρωσσίας, μοὶ παρουσίασε δὲ καὶ τὸν σύζυγόν της, εὐειδῆ νέον, υἱὸν τοῦ Διευθυντοῦ τῶν Θεάτρων ἐν Καρλσρούῃ καὶ συγγραφέως Πούτλις, λέγουσά μοι ὅτι, εἰ καὶ τόσον νέος, ἦτον ὅμως λίαν πεπαιδευμένος καὶ Καθηγητής. Πῶς ἐδυνάμην νὰ προΐδω τότε, ὅτι πολὺς καιρὸς δὲν θὰ παρήρχετο καὶ ὁ ἀξιόλογος οὗτος νέος θ' ἀπέθνησκεν αὐτόχειρ, ἐκ ζηλοτυπίας, ἡ δὲ σύζυγός του, ἥτις ἐκ μητρὸς ἦν ἔγγονος τῆς φίλης τοῦ Γαίτου Βεττίνας Ἄρνιμ, μετ' οὐ μακρὸν χρόνον θὰ ἐνυμφεύετο αὐτὸν ἐκεῖνον, ὅστις εἶχε κινήσῃ τοῦ ἀνδρός της τὴν ζηλοτυπίαν!

Τῇ δὲ 7)19 ἦν ἡ πρώτη ἐπίσημος ἑσπερινὴ ὑποδοχὴ τῆς Αὐλῆς, καὶ εἰς αὐτὴν αἱ θυγατέρες μου παρουσιάσθησαν φέρουσαι τήν, κατ'ἐπιθυμίαν τῆς Αὐτοκρατείρας, καθιερωθεῖσαν Ἑλληνικὴν στολήν. Ἡ σύζυγος τοῦ Ἀκολούθου Γεωργαντοπούλου ὅμως, κρίνουσα αὐτὴν ἀπρόσφορον εἰς τὴν μορφήν της, δὲν τὴν ἐνεδύθη, παρὰ καθῆκον, δι' ὃ καὶ ἠναγκάσθην, μεταβὰς τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τῆς Μεγάλης Κυρίας, Κομήσσης Perponcher, νὰ τῇ εἴπω, ὡς πρόφασιν καὶ δικαιολόγησιν, ὅτι ἡ γυνὴ τοῦ Ἀκολούθου δὲν εἶχε κατορθώσῃ εἰσέτι νὰ κατασκευάσῃ τὴν τοιαύτην στολήν.

Ἔφθασε δὲ τότε καὶ ὁ Πέρσης Μαλκὸλμ Χὰν εἰς Βερολῖνον, καὶ ἐπεσκέφθην αὐτόν, ὡς ἀρχαῖον γνώριμον. Ἐν τῇ συνεντεύξει

δὲ ταύτῃ ἐπὶ μακρὸν πολλὰ συνδιελέγημεν καὶ περὶ τῆς πιθανότητος τῆς ἐπικρατήσεως τῆς Περσίας, ὡς μωαμεθανικῆς Δυνάμεως ἐν Ἀσίᾳ.

Ἐκ Μονάχου, φέρων μοι συστατικὴν τοῦ Parnay, ἦλθε πρὸς ἐμὲ νέος τις ποιητὴς Voss, ὃν καὶ ἀντεπεσκέφθην, ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ ἔπαυσα τὰ ἄριστα οἰωνιζόμενος, ὅτε μοὶ εἶπεν ὅτι τὸν Wilderbruck θεωρεῖ, ὡς μέλλοντα ν' ἀποτελέσῃ ἐποχήν!

Ἡ 9)21 Ἰανουαρίου ἦν ἡμέρα ἐπισήμου πένθους διὰ τὸ Βερολῖνον, ἀποβιώσαντος τοῦ Πρίγκηπος Καρόλου, ἀδελφοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος, ἡγεμόνος νοήμονος καὶ εὐγενῶν αἰσθημάτων, ὅστις πρὸς ἐμὲ φιλοφρονέστατος πάντοτε ἐπεδείχθη. Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας ἔμαθον καὶ τὸν θάνατον τῆς Ναδίας, τὸ γένος Καντακουζηνῆς, συζύγου τοῦ ἰσαδέλφου μου Σκαρλάτου Σούτσου, ὅστις ἔκτοτε, ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν, ἀπώλεσε καὶ τὰς τρεῖς θυγατέρας του, καὶ εἶτα ἀπεβίωσε καὶ ὁ ἴδιος, γενικῶς ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος, καὶ μέγα κενὸν ἀφεὶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν.

Ἐν Βερολίνῳ δ', ἀποβιώσαντος τοῦ Magnus, προϊσταμένου τῶν ἐκεῖ Ἰουδαίων, πατρὸς δὲ γνωστῆς μοι οἰκογενείας, παρευρέθην εἰς τὴν Συναγωγήν, εἰς τὴν μεγαλοπρεπῆ κηδείαν αὐτοῦ, εἰς ἣν ἐστάλησαν καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς Αὐλῆς, καὶ ὁ Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης Friedberg, ὅστις Ἰουδαῖος ἦν καὶ αὐτός.

Λυπηρὰ δὲ δι' ἐμὲ εἴδησις μοὶ ἦλθε, μετ' οὐ πολύ, ἐξ Ἑλλάδος, ὁ τοῦ θανάτου τοῦ ἐχέφρονος καὶ θερμοῦ πατριώτου Κουμουνδούρου, ὃν ἐγὼ εἶχον τὸ πρῶτον εἰσαγάγῃ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον. Συγχρόνως δ' ἀπέθανε καὶ ἄλλος διάσημος πολιτικὸς ἀνὴρ ἐκ τῶν γνωρίμων μου, ὁ Γορτσακὼφ ἐν Πετρουπόλει.

Τῇ 7)19 Φεβρουαρίου, εἰς συναναστροφὴν παρὰ Ῥοδεμβέργ, τῷ συντάκτῃ τοῦ περιοδικοῦ Rundschau, ὁ καὶ ἔγκριτος ποιητὴς θεωρούμενος ὑπὸ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων, ἀλλὰ πρὸ πάντων ὑφ' ἑαυτοῦ Wilderbruck, ἀνέγνω ποίημα εἰς τὸν ἄρτι θανόντα μελοποιὸν Βάγνερ, οὗ ἀκριβὴς μὲν καὶ καλὴ ἦν ἡ στιχουργία, ἀλλ' οὐδὲν ὕψος, οὐδὲ χαρακτηρισμόν τινα εἶχεν ἡ ποίησις, καὶ συνίστατο κυρίως ἐκ κοινῶν τύπων, δυναμένων νὰ ἐφαρμοσθῶσιν, ὡς εἰς τὸν Βάγνερ, οὕτω καὶ εἰς πάντα ἄλλον.

῾Ο ἐν Κωνσταντινουπόλει Ταντaλίδης, ἀνεψιὸς τοῦ ἀποβιώσαντος φίλου μου ὁμωνύμου ποιητοῦ, μοὶ εἶχε ζητήση, πρό τινος νὰ τῷ πέμψω τι διὰ περιοδικόν τι φιλολογικὸν σύγγραμμα, ὃ ἐξέδιδε, καὶ τῷ ἔπεμψα ἓν ᾆσμα τῆς μεταφράσεως τοῦ Δάντου· μοὶ ἀνήγγειλε δὲ κατὰ τοῦτο τοῦ χρόνου, ὅτι θὰ ἐκδώση τὸ ᾆσμα τοῦτο, ἅμα τῷ ἀποδοθῇ ὑπὸ τῆς λογοκρισίας! ῾Ο Δάντης ὑποβαλλόμενος εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τουρκικὴν λογοκρισίαν! Μετέφραζον δ᾽ ἕκαστον ᾆσμα κατὰ μέσον ὅρον εἰς 5 ἢ 6 ἡμέρας καὶ τὸ ὅλον τῆς ***Κολάσεως*** ἐξεδόθη εἰς τὰ ῞Απαντα.

Κατὰ τὸ ἐν Μαρτίῳ ἐτήσιον διπλωματικὸν γεῦμα τοῦ Πρ. Βίσμαρκ διὰ τὰ γενέθλια τοῦ Αὐτοκράτορος, ἐν ᾧ, μετὰ τὴν τράπεζαν, συνωμίλουν μετὰ τῆς Κομήσσης ῾Ραντζάου, θυγατρὸς τοῦ πρίγκηπος, μᾶς ἐπλησίασεν ὁ Πρέσβυς τῆς Τουρκίας Σαδουλάς, ὅστις, ὡς αὐτὴ ἡ κυρία ἀμέσως παρετήρησεν, εἶχε τοσοῦτον ἐπὶ τῆς ἑστιάσεως παραβῇ τὰς ἐντολὰς τοῦ κορανίου, ὥστε δὲν ἤξευρε τί μᾶς ἔλεγεν. ῾Ο δὲ πρίγκηψ Βίσμαρκ, ὅν, ὡς συνήθιζεν, ἐπλησίασε μετὰ ταῦτα, δὲν ἠξεύρω διατὶ εἶχε πλανηθῇ εἰς θέμα φιλολογικόν, μὴ ὂν ἐντελῶς τῆς δικαιοδοσίας του, καὶ μᾶς ἔλεγεν ὅτι ἡ ῾Ρωσσικὴ ἐστὶ πολὺ συγγενεστέρα τῇ Λατινικῇ ἢ τῇ ῾Ελληνικῇ, μὴ φρονῶν προφανῶς τὰ τοῦ ἡμετέρου Οἰκονόμου.

Παρὰ τῇ κυρίᾳ Γολδστέϊν, συγγενεῖ τοῦ Γενικοῦ Προξένου ἡμῶν Σοβερνχέϊμ, ἐγνωρίσθην μετὰ τοῦ κυρίου ῞Ερτερ, ἐπισήμου γλύπτου, ὅστις, ἴσως κατὰ προτροπὴν αὐτῆς τῆς οἰκοδεσποίνης, μοὶ ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ γλύψῃ τὴν προτομήν μου, ὃ προθύμως καὶ εὐγνωμόνως ἐδέχθην, εἰ καὶ ἡ βαρηκοΐα, ἢ μᾶλλον ἡ κωφότης τοῦ ἐξόχου καλλιτέχνου καθίστα ὁπωσοῦν ὀχληρὰς τὰς συνεδριάσεις.

᾽Ασθενοῦντος ἀπό τινος τοῦ Γεν. Προξένου, ἤρχισαν πολλαπλασιαζόμενοι οἱ ἀπαιτηταὶ τῆς διαδοχῆς του. ᾽Αλλ᾽ εἰς πάντας ἐξηκολούθησα ἀπαντῶν ὅτι, ἐν ὅσῳ ὁ Πρόξενος ζῇ, ἔχων ἔτι τὰς διανοητικάς του δυνάμεις, δὲν θέλω βεβαίως προτείνῃ τὴν ἀντικατάστασίν του, καθ᾽ ὅσον μάλιστα ἡ θέσις ἦν τιμητικὴ μᾶλλον ἢ χρήσιμος, ὁ δὲ κ. Σοβερνχάϊμ ἐλέγετο χωρῶν εἰς ἀνάῤῥωσιν καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ ᾽Απριλίου ὑπελαμβάνετο ἀναλαβών.

Ἑσπέραν τινὰ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Ἐβερέτ, Γραμματέως τῆς Ἀμερικανικῆς Πρεσβείας, ἀπήντησα κυρίαν μελανείμονα, καὶ μετὰ τὰς πρώτας ἀντιπαρουσιάσεις, ἀνεγνώρισα αἴφνης τὴν δευτέραν ὡραίαν θυγατέρα τοῦ Γερουσιαστοῦ..., παρ' ᾧ εἶχον φιλοξενηθῆ ἐν Ἁγίῳ Λουδοβίκῳ τῆς Ἀμερικῆς. Αὕτη, ἔμαθον τότε ὅτι εἶχε νυμφευθῆ τὸν Ῥῶσσον Γραμματέα Πρεσβείας Σμυρνόφ, δυστυχῶς ἄνθρωπον ἐκδεδιῃτημένον, ὅστις, καταβροχθίσας πᾶσαν τὴν μεγάλην περιουσίαν της, τὴν ἀφῆκεν εἰς μεγάλην πενίαν μετὰ τοῦ θυγατρίου της. Τὴν ἐπεσκέφθην ἐνίοτε ἔκτοτε, καὶ βαθέως τὴν ᾤκτειρον, διότι ἡ θέσις της ἦτο δεινή, καὶ τὴν συγκίνησίν μου ηὔξανε καὶ αὐτὸ τὸ μικρὸν κοράσιον, διότι, παιδίον ἔτι, ἐφαίνετο ὅμως αἰσθανόμενον τῆς μητρός του τὴν συμφοράν. Ὁ Γενικὸς Πρόξενος τῆς Ῥωσσίας τὴν συνεπάθει καὶ τὴν ἐβοήθει ἐνίοτε. Τέλος, ἠγγέλθη ὅτι ὁ σύζυγός της, καταστρέψας ἐν ἄλλοις καὶ τὴν ὑγείαν του, ἀπέθανε, τότε οἱ εὐσπλαγχνιζόμενοι αὐτήν, διὰ συνδρομῆς τὴν ἀπέπεμψαν εἰς Ἀμερικήν, εἰς τὴν ἀδελφήν της, τὴν κληρονομήσασαν τὴν πατρικὴν περιουσίαν.

Συνήντησα δ' ἐν Βερολίνῳ καὶ τὴν κυρίαν Γκίρς, τὴν ἠθοποιόν, ἥτις εἶχε παραστήσῃ τὸ μέρος τῆς Εὐδοξίας ἐν Ἁμβούργῳ καὶ παρ' αὐτῆς ἤκουσα ὅτι, ἐν ᾧ καὶ τὸ κοινὸν καὶ οἱ ἠθοποιοὶ ἐπεθύμουν τοῦ δράματος τὴν ἀναπαράστασιν, ὁ Πολλίνης, Διευθυντὴς τοῦ θεάτρου, ἠρνήθη ἐπιμόνως, καὶ μετά τινος χαιρεκακίας, ἧς ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἔγνων τὴν αἰτίαν, ὅτε ὁ Ἔφορος ἢ Ὑποδιευθυντὴς τοῦ θεάτρου κ. Buchholz, μοὶ ἔγραψε περίεργον καὶ αὐθάδη ἐπιστολὴν ἐκ μέρους τοῦ κ. Πολλίνη, ὅτι αὐτὸς δὲν θέλει παράσημα (!), ἀλλὰ δὲν δέχεται ν' ἀφίνῃ νὰ τὸν παίζωσι (sich dupiren lassen), καὶ ὅτι θὰ γράψῃ περὶ τούτου πρὸς τὸν Βασιλέα.

Καὶ ἐγὼ μὲν μετὰ τὴν ἐν Ἁμβούργῳ παράστασιν ἐν καταλόγῳ παρασημοφοριῶν, ὃν εἶχον ὑποβάλῃ, συμπεριελάμβανον καὶ τὸν Πολλίνην, ὡς πρῶτον ἀναβιβάσαντα εἰς τὴν Γερμανικὴν σκηνὴν προϊὸν τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας· ἀλλ' ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀπάντησιν δὲν ἐλάμβανον, εἰ καὶ ὁ κατάλογος περιεῖχε καὶ ἄλλα, σπουδαιότερα τοῦ Πολλίνη, ὀνόματα φιλελλήνων. Εἰς τὸν κ.

Βούχολτς δ' ἀπεκρίθην ὅτι, ποτὲ παράσημον δὲν ὑπεσχέθην, οὔτε διὰ παράστασιν ἐδικοῦ μου δράματος ἤθελον ὑποσχεθῆ εἰς τὸν κ. Διευθυντήν του, ὅστις ἦν κύριος νὰ γράψῃ εἰς ὅντινα καὶ ὅ,τι θέλει. Ἐν τούτοις, μετά τινα χρόνον, ἦλθεν ἡ ἔγκρισις τῶν προτάσεών μου, καὶ οὕτως ἔληξεν ἡ δυσάρεστος σκηνή, ἀλλ' ὁ Δούκας πλέον δὲν παρεστάθη.

Τῇ 9)21 Ἀπριλίου προσεκλήθην εἰς γεῦμα παρὰ τῷ μεγάλῳ φυσιολόγῳ κ. Dubois Raymond, καὶ ἀπήντησα παρ' αὐτῷ τὰ ἐπισημότερα μέλη τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῆς Ἀκαδημίας, ἅτινα προσεφέροντο πρὸς ἐμέ, ὡς πρὸς συνάδελφον, καθ' ὃ ἀντεπιστέλλοντα τῆς Ἀκαδημίας. Ἀλλ' εἰς αὐτῆς τὰς συνεδριάσεις κατ' ἀρχὰς μόνον ἐφοίτων τακτικῶς. Μετ' ὀλίγον ὅμως, καὶ ἵνα μὴ ἐκληφθῇ ὅτι θέλω δῆθεν νὰ ἐπιδείκνυμαι, καὶ διότι αἱ διπλωματικαὶ καὶ ἐπίσημοι προσκλήσεις δὲν μοὶ ἄφηνον ἐλευθέρας ἑσπέρας, ἔπαυσα τὰς φοιτήσεις ταύτας, καὶ μόνον εἰς τὰς ἐπισήμους τῆς Ἀκαδημίας συνεδριάσεις παρεκαθήμην, ὡς ἄλλως τε ἔπραττε καὶ ὁ εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν μετ' ἐμοῦ διατελῶν Μόλτκε. Εἶχε δὲ δοθῇ ὁ ἀκαδημαϊκὸς ἐκεῖνος δεῖπνος εἰς πανηγυρισμὸν τῆς τῇ ἐπιούσῃ τελουμένης πεντηκονταετηρίδος τοῦ σοφοῦ ἀκαδημαϊκοῦ καὶ Αἰγυπτιολόγου, Διευθυντοῦ δὲ καὶ τῆς Δημοσίας Βιβλιοθήκης, κ. Λεψίου, ὃν ἐπεσκέφθη ἐπὶ τούτῳ καὶ ὁ Διάδοχος, καὶ πᾶσα ἡ ἀνωτέρα κοινωνία τοῦ Βερολίνου. Μετέβην δὲ κ' ἐγὼ παρ' αὐτῷ καὶ τῷ προσέφερα τὰ συγχαρητήριά μου. Μετὰ δύω δ' ἡμέρας, ἐλθὼν νὰ μοὶ ἀποδώσῃ τὴν ἐπίσκεψιν, μ' ἠρώτησεν, ἂν ἔχω θυγατέρα καλουμένην Αἰμυλίαν, καὶ ἐπὶ τῇ καταφατικῇ ἀπαντήσει μου, μοὶ ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ τὴν γνωρίσῃ· ὅτε δὲ τὴν ἐκάλεσα, «Κυρία μου», τῇ εἶπεν, «εἶσθε ἡ πρώτη κυρία, ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, πρέπει νὰ εἴπω, ὅστις ποτὲ μ' ἐτίμησε γράψας μοὶ ἐπιστολὴν ἱερογλυφικήν». Τῷ ὄντι, ἡ θυγάτηρ μου, αὐτὴ ἐκείνη ἥτις εἶχε πέμψῃ τὴν ἱερογλυφικὴν σφραγίδα, ἧς ἀνωτέρω ἐμνημόνευσα, ἐτεχνάσθη, συνδυάσασα ἐκ συγγραμμάτων περιεχόντων ἱερογλυφικὰς ἐπιγραφάς, ὧν αἱ πλεῖσται εἰσὶν ἔπαινοι τῶν Αἰγυπτίων Θεῶν καὶ εὐχαί, καὶ τῷ ἔπεμψεν εὐχετικὴν ἱερογλυφικὴν ἐπιστολὴν διὰ τὴν ἑορτήν του.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαΐου μοὶ ἐπέμφθη Γραμματεὺς ὁ κ. Μιχ. Δουρούτης, ὃν εὐχαρίστως εἶδον καὶ περιχαρῶς ἐδέχθην. Συγχρόνως δ' ἔφθασεν εἰς Βερολῖνον καὶ ἡ νέα κυρία Μιναράκη, θυγάτηρ τοῦ ποτὲ Εἰσαγγελέως, ἐμβριθὴς νεάνις, πεμφθεῖσα ὑπὸ τῆς Βασιλίσσης ἵνα σπουδάσῃ τὰ περὶ τῶν εὐεργετικῶν νοσοκομείων πρὸς ἵδρυσιν τοιούτου καὶ ἐν Ἀθήναις, δι' ὃ καὶ τὴν εἰσήγαγον εἰς τὸ μέγα καὶ ἐπίσημον Bethanien, ἔνθα ἔμεινεν ἐπὶ πολλοὺς μῆνας κατάκλειστος καὶ μοναχῆς σχῆμα λαβοῦσα, ὡς αἱ λοιπαὶ ἐπιμελήτριαι, καὶ πολλάκις ἐκεῖ τὴν ἐπεσκέφθην, καὶ διέτρεξα λεπτομερῶς, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν της, τὸ ἀξιόλογον κατάστημα.

Ἡ πάρεργος ἐνασχόλησίς μου, ὁσάκις ἡ ἐπίσημος μοὶ ἄφηνε καιρόν, ἦν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἡ τῆς μεταφράσεως τῆς Κολάσεως τοῦ Δάντου, γινομένη, ὡς πᾶσαι αἱ τοιούτου εἴδους, εἰς ἃς ἐπεδόθην, οὐχὶ κατ' οἶκον καὶ τὰς ἐργασίμους ὥρας, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἄλλως μάτην ἀπολύμενον χρόνον τῆς διὰ τῶν ὁδῶν διαβάσεως ἢ τῶν περιπάτων. Ὡς δ' εἰς τῶν Περσῶν τὴν μετάφρασιν μοὶ εἶχε συμβῆ, οὕτω καὶ ταύτης ἀπώλεσα μέρος, τὰ ᾄσματα Ε.' καὶ ΣΤ.' καὶ ἤρχισα πάλιν αὐτὰ ἐξ ἀρχῆς, ἀλλὰ τὰ ἐπανεῦρον, ἀφ' οὗ ἐπεράτωσα τὸ Ε'. καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ ΣΤ'.

Περὶ τοῦτον τὸν χρόνον, πεμφθέντος τοῦ κ. Μαυροκορδάτου νὰ συγχαρῇ τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσσίας διὰ τὴν ἐνθρόνισίν του, ὁ ἐμὸς Ἀκόλουθος Γεωργαντόπουλος ἀπῆλθεν εἰς Βιέννην πρὸς συναντησίν του, καὶ ἐπέτυχε νὰ τὸν συνοδεύσῃ ὑπὸ χαρακτῆρα ἐπίσημον, εἰς ὅ, καίτοι μὴ ἐντελῶς ἔῤῥυθμον, ἐγὼ οὐδεμίαν ἀντέταξα δυσκολίαν.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ Μαΐου ἦλθεν εἰς Βερολῖνον ὁ Βάδδιγκτων, ὃν ἐπισκεφθείς, τῷ εἶπον περὶ τῆς γεγομένης ἀδικίας εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς μὴ παραδόσεως εἰς αὐτὴν τῶν Ἰωννίνων. Ἀλλὰ μοὶ ἀπήντησεν ὅτι εἰς τὸ Συνέδριον αὐτὸς δὲν ἦν ὑπὲρ τῆς γνώμης τῆς παραχωρήσεως αὐτῶν, καὶ ἐφρόνει ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὤφειλε νὰ ἔχῃ ὑπομονήν, καὶ τὴν φρόνησιν τοῦ νὰ παρασκευάζῃ ἐπιτηδείως τὸ μέλλον, δεικνυμένη ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀξία αὐτοῦ

Τῇ 16)28 Μαΐου παρευρέθην εἰς τὴν ἐπίσημον τελετὴν τῆς ἀποκαλύψεως τῶν πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Πανεπιστημίου ἱδρυ-

θέντων ἀγαλμάτων τῶν δύω ἀδελφῶν Οὔμβολδ, εἰς ἣν ἦλθεν ὁ Αὐτοκράτωρ πεζὸς ἐκ τῶν ἀπέναντι Ἀνακτόρων μετὰ μόνου τοῦ Ὑπασπιστοῦ του. Περατωθείσης δὲ τῆς τελετῆς, εἰς ἣν ἠγόρευσαν ὁ Ὑπουργὸς Gossler, ὁ Βιρχὸβ καὶ ὁ Dubois Raymond, ἐπορεύθη πρὸς γραίαν τινὰ κυρίαν, ἐκεῖ πού καθημένην, καὶ συνδιελέγη μετ' αὐτῆς προσηνέστατα. Ἐρωτήσας δ' ἔμαθον, ὅτι ἦν τοῦ ἑτέρου τῶν ἐνδόξων ἀδελφῶν ἡ χήρα, 4 ἔτη μετὰ ταῦτα κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἀποθανοῦσα.

Ἀναλαβόντος τότε περίπου τοῦ Furstner ἐν Βερολίνῳ τὴν ἔκδοσιν τῆς ὑπὸ τοῦ ἐν Παρισίοις A. Danhauser συνταχθείσης μουσικῆς τοῦ Κουτρούλη, οὗ τὴν ἐμὴν μετάφρασιν ἐξέδωκεν ὁ Schottländer, τὸ κομψὸν τῆς μουσικῆς ἐξώφυλλον εὐηρεστήθη νὰ ζωγραφήσῃ δι' ἐμὲ ἡ κυρία Scholze, θυγάτηρ τοῦ ἐπιδεξιωτάτου σχεδιαστοῦ τοῦ Claderadatsch.

Ἀλλ' ἐν τούτοις, μαθὼν ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ υἱοῦ μου Ἀλέξη, ὅτι ἡ σύζυγός του Ἐλίζα, πάσχουσα ἀπό τινός, ἤρχετο, μετὰ τῆς νύμφης μου Λουκίας, εἰς Βαυαρίαν, καὶ ἐκεῖθεν μόνη εἰς Ἔμς, ἔσπευσα νὰ μεταβῶ ἐκεῖ τῇ 8)20 Ἰουνίου, ἵνα τὴν ὑποδεχθῶ, ἀφῆκα τὰς θυγατέρας μου ἐν Witzleben, τὴν ἐξοχὴν τῆς κυρίας Στέγγελ, καὶ ἔσπευσα εἰς Ἔμς, ἔνθα καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ διέτριβεν. Ἀφιχθεὶς δὲ τὴν πρωΐαν τῆς ἐπιούσης, κατέλυσα εἰς ὃ καὶ ὁ ἴδιος ξενοδοχεῖον, τὸ Curhaus, καὶ ἔσπευσα νὰ ἐγγραφῶ, ἵνα τῷ προσφέρω τὰ σεβάσματά μου. Προσκληθεὶς δέ, παρεκάθησα τὴν ἑπομένην ἡμέραν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν γεῦμα μετὰ τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας, τοῦ Πρίγκηπος τοῦ Νάσσαου, τοῦ ἐν Ῥώμῃ Πρέσβεως τῆς Ῥωσσίας Ἰξκοὺλ κλ. Ἐσχετίσθην δ', ἐπὶ τῆς ἐκεῖ διαμονῆς μου, πολὺ μετὰ τοῦ ἰδιαιτέρου Γραμματέως τοῦ Αὐτοκράτορος, κ. Λιχνόβσκη, ὅστις καὶ ἐν ταῖς συνδιαλέξεσιν ἡμῶν μοὶ ὡμολόγησεν ὅτι, ἐκ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, μόνοι οἱ Ἕλληνες ἦσαν οἱ κυρίως τὰς συμπαθείας ἑλκύοντες.

Εἰς τὴν νύμφην μου, ἣν ὑπεδέχθην τὴν ἐπιοῦσαν, ὁ ἰατρὸς οὐδὲν εἶπεν ὅτι εὗρεν ἐπίφοβον σύμπτωμα· οὐχ ἧττον ὅμως τὴν προέτρεψε ν' ἀφίσταται τῆς πολλῆς μουσικῆς, διότι, ἐμπειροτάτη

οὖσα εἰς τὸ κλειδοκύμβαλον, συνεκάλει ἐνίοτε μουσικοὺς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θιάσου, καὶ ἔπαιζε μετ᾽ αὐτῶν ἐν συναυλίᾳ.

Τῇ ἐπαύριον δὲ τῆς ἀφίξεώς της ἦν λαμπρὰ λεμβοδρομία εἰς τιμὴν τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ προσεκλήθη ἡ ἰδία μετ᾽ ἐμοῦ νὰ παραστῇ εἰς αὐτὴν ἀπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἐξώστου, ἔνθα εὗρον ἀφορμὴν διὰ μακρῶν περὶ πολιτικῶν νὰ συνδιαλεχθῶ μετὰ τοῦ Πρίγκηπος τοῦ Νασσάου.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, ἰδὼν εἰς τὸν περίπατον διερχομένας εἰς δύω ἁμάξας κυρίας εἰς ἐμὲ ἀγνώστους, ἤκουσα ὅτι ἦν ἡ Βασίλισσα τῆς Ῥωμανίας, ἥτις, γευματίσασα παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι, ἐπέστρεφεν εἰς τὸ πλησίον ἐκεῖ κείμενον ξενοδοχεῖόν της, ἵνα ἑτοιμασθεῖσα, ἀπέλθῃ ἀμέσως εἰς Neu Wied, ὅπου τότε διέμεν, παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ της. Ἰδὼν λοιπὸν πρὸ τοῦ ξενοδοχείου κυριόν τινα, ὅστις ἔμαθον ὅτι ἦτον ὁ χρέη ἐκτελῶν Αὐλάρχου τῆς Βασιλίσσης, προσῆλθον πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ προσφέρῃ τῇ Βασιλίσσῃ τὰ σεβάσματά μου καὶ τὴν ἔκφρασιν τῆς λύπης μου διότι, μὴ γνωρίζων πρὶν τὴν ἄφιξίν της, δὲν ἐδυνήθην νὰ ζητήσω τὴν τιμὴν νὰ παρουσιασθῶ. Ἀλλ᾽ ἡ Βασίλισσα, ἅμα ἔμαθε τοῦτο, ηὐδόκησε νὰ διατάξῃ ἀμέσως νὰ εἰσέλθω, μ᾽ ἐδέχθη εὐμενέστατα εἰς δωμάτιον πλῆρες τῶν αὐλικῶν, οἵτινες τὴν συνώδευον, πολλοὺς μοὶ εἶπεν ἐπαίνους περὶ τοῦ Κλέωνος, τῆς Δώρας καὶ τῆς μικρᾶς Ἕλλης καὶ τῆς ἀγχινοίας καὶ τῶν τριῶν, καὶ μὲ ἀπεκάλεσε συγγενῆ της ἐν φιλολογίᾳ. Ἐκ τούτων ἐπωφεληθείς, τῇ ὡμίλησα περὶ νέας τινός, Ἐλίζης, θυγατρὸς τῆς φίλης μου κυρίας Mayer, ἥτις τῇ εἶχε πέμψῃ ζωγραφίας της, δι᾽ ἓν τῶν διηγημάτων τῆς Βασιλίσσης, χωρίς ποτε νὰ λάβῃ ἀπάντησιν, καὶ ἐπέτυχον, ὥστε, πρὸς χαρὰν καὶ εὐδαιμονίαν ταύτης καὶ τῆς πάσης οἰκογενείας της, μετ᾽ ὀλίγον ἔλαβεν ἡ νέα, οὐ μόνον χαριεστάτην ἐπιστολήν, ἀλλὰ καὶ δύω φωτογραφίας τῆς Ἀνάσσης· Ὅτε τὸ πρῶτον εἶδον τὴν Ἡγεμονίδα ἐν τῇ ἁμάξῃ, ἔχουσαν κάλυμμα πρὸ τοῦ προσώπου, δὲν μοὶ ἐφάνη εὐειδής. Ἀλλὰ τὴν ἐναντίαν ἐντύπωσιν ἔλαβον, ὅτε, ἐπὶ τῆς συνδιαλέξεως, ὕψωσε τὸ κάλυμμα.

Ἔφθασαν δὲ καὶ αἱ θυγατέρες μου μετ᾽ ὀλίγον εἰς Ἔμς. Τότε δ᾽ ἐπεσκέφθη ἡμᾶς καὶ μεθ᾽ ἡμῶν ἐσχετίσθη ἡ ἐκεῖ ἐπιδημοῦσα νέα, εὐφυὴς καὶ ὡραία Ἀγγλὶς μυθιστοριογράφος κ. Allhusen, ἥτις καί τινα τῶν ἀξιολόγων καὶ γενικῶς ἐκτιμωμένων ἔργων της μοὶ ἐδώρησε.

Ἐπειδὴ δ᾽ ὀλίγον ἀπεῖχον τῆς Κοβλεντίας, μετέβην ἐκεῖ πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς Κομήσσης Ἑλένης Δόνα, τὸ γένος Μαυροκορδάτου, καί, ἐκεῖ διατριβούσης τότε καὶ τῆς Αὐτοκρατείρας, παρεκάλεσα τὴν Κυρίαν τῆς Αὐλῆς νὰ τῇ ὑποβάλῃ τὴν ἔκφρασιν τοῦ βαθέως μου σεβασμοῦ, καὶ εἶτα δι᾽ ἀτμοπλοίου μετέβην εἰς Βόνναν, εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ἤδη ἐκ μαλακύνσεως τοῦ ἐγκεφάλου πάσχοντος Γενικοῦ ἡμῶν Προξένου Mati Sobernheim, ὃν ὅμως ὁ ἰατρός, παρ᾽ ᾧ διέμενε, δὲν μοὶ ἐπέτρεψε νὰ ἰδῶ. Ἐπισκεφθεὶς δὲ μόνον τὴν κ. Ward, ἀδελφὴν τῆς νύμφης μου Δωροθέας, ἐπέστρεψα εἰς Ἔμς.

Τῇ 24)5 Ἰουλίου τὸν Αὐτοκράτορα ἀπερχόμενον, προέπεμψε πᾶσα ἡ κοινωνία εἰς τὸν Σταθμόν, καὶ αἱ κυρίαι τῷ προσέφερον ἀνθοδέσμας, ἐγὼ δὲ τῷ εἶπον ὅτι τῷ προσάγω, ἣν μόνην ἔχω ἀνθοδέσμην, συγκειμένην ἐκ τῶν θυγατέρων καὶ ἐκ τῆς νύμφης μου

Τῇ 3)15 Ἰουλίου, ἀφεὶς τὰς θυγατέρας μου παρὰ τῇ νοσηλευομένῃ νύμφῃ μου, μετέβην μόνος εἰς Βεισβάδεν, διότι εἶχον μάθῃ ὅτι ἀφικνεῖται ἐκεῖ ὁ Βασιλεὺς ἡμῶν. Ἀλλ᾽ ἡ εἴδησις ἦτο πρόωρος. Ἐν τούτοις συνανεστράφην μετὰ τοῦ ἐξόχου μεταφραστοῦ στιχουργοῦ Rodenstedt, μετὰ τοῦ μυθιστοριογράφου Wachenhusen, τῆς πρώην οἰκοδεσποίνης μου Gitschow, καὶ προσεκλήθην εἰς τὸ 7 ὥρας ἀπέχον ὁπλοποιεῖον Krupp εἰς Essen, ἀλλ᾽ ἐπελθόντων ἐγγράφων τῆς ὑπηρεσίας, ἐκωλύθην νὰ ὑπάγω.

Ἐν τούτοις ἦλθεν ἡ γνώριμός μου κ. Adelsen (πρώην Kohn) μετὰ τῆς οἰκογενείας της, καὶ κατῴκησεν εἰς ἣν οἰκίαν εἶχον καὶ ἐγὼ μεταβῇ ἀπὸ τοῦ ξενοδοχείου; Villa Park, τὴν τοῦ προλαβόντος ἔτους κατοικίαν μου.

Ἔφθασε δὲ καὶ ὁ Βασιλεὺς τῇ 18)30, καὶ τὴν ἐπαύριον ἐκάθησα εἰς τὸ πρόγευμά του. Αἱ συνδιαλέξεις μου πολλάκις ἐστρέφοντο περὶ τὴν ἀνάγκην ἱδρύσεως τῆς Ἀκαδημίας, ἀλλ᾽ ἡ Α.

Μ. ἀντέτατε τὴν ἔνστασιν, ὅτι δὲν ἔβλεπεν ὑπάρχοντα τ' ἀναγκαῖα στοιχεῖα. Καὶ περὶ θεάτρου δὲ καὶ τῶν διαφόρων ἑταιρειῶν ἐξέθηκα τῇ Α. Μ. τὴν γνώμην μου, καὶ τῷ ἔδωκα τὰς περὶ τούτων σημειώσεις μου, δι' ἃς καὶ τὴν διαταγὴν ἔλαβον νὰ μείνω ἐπὶ μακρότερον χρόνον ἐν Βεισβάδῃ. Μεταξὺ δὲ τῶν πολιτευομένων μοὶ ἐφαίνετο προτιμῶν τότε τὸν Δελιγιάννην τοῦ Τρικούπη.

Ὁ υἱὸς τοῦ Ὑπασπιστοῦ τῆς Α. Μ. κ. Χατζηπέτρου, διατρίβων εἰς Βερολῖνον ἐπὶ στρατιωτικῇ ἀσκήσει, εἶχε στενῶς σχετισθῇ μετὰ τῆς ἤδη συνοίκου μου κ. Ἄδελσεν, καὶ τὴν ἐσύστησε δι' ἐπιστολῆς εἰς τὸν πατέρα του· δι' ὃ οὗτος, ἐλθών, μὲ παρεκάλεσε νὰ τὸν πάρουσιάσω τὸ ἑσπέρας κατὰ τὸν περίπατον ἐν τῷ δημοσίῳ κήπῳ, ὃ καὶ ἔπραξα, συμπαρουσιάσας συγχρόνως, μετὰ τῆς κ. Ἄδελσεν τὴν εὐφυᾶ καὶ ὡραίαν κυρίαν Pasteur ἐκ Βελγίου.

Τῇ ἐπιούσῃ, πρὸ τοῦ προγεύματος, ἐν ᾧ τὸ κατοικίδιον φέρων ἱμάτιον, ἔτυχον ἐργαζόμενος τὸ τέλος τῆς μεταφράσεως τοῦ Δάντου, ἐκρούσθη ἡ θύρα μου, καὶ ὁ εἰσελθὼν ἦτον... ὁ Βασιλεύς, ὅστις καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς λίαν τιμώσης με ταύτης ἐπισκέψεως, εὐηρεστήθη νὰ μ' ὑποσχεθῇ ὅτι καὶ τῇ ἐπαύριον θὰ ἤρχετο τὸ ἑσπέρας διὰ τὸ τέϊον παρ' ἐμοί. Εἰς ἀῤῥωγὴν τότε ἐπεκαλέσθην καὶ τὴν κυρίαν Ἄδελσεν μετὰ τῆς θυγατρός της καὶ τὴν κυρίαν Pasteur· ἡ δὲ Α. Μ. εὐηρεστήθη νὰ διαμείνῃ μέχρι πέραν τοῦ μεσονυκτίου παρ' ἐμοί, χαρτοπαικτοῦσα μετὰ τῶν κυριῶν.

Ἐν τούτοις, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ὁ κ. Χατζηπέτρος μοὶ ἐπανέλαβεν, ἣν ἡ κυρία Ἄδελσεν μοὶ εἶχεν ἤδη ἀπευθύνῃ αἴτησιν, τοῦ νὰ προτείνω τὸν ἄνδρα της ὡς Γενικὸν Πρόξενον, ἀντὶ τοῦ νοσοῦντος Σοβεργχάϊμ· ἀλλ' ἀπήντησα, ὡς καὶ πρίν, ὅτι τοῦτο θὰ ἐπέφερεν ἴσως καὶ τὸν θάνατον τοῦ δυστυχοῦς ἀσθενοῦς, ὃν ὀφείλομεν νὰ περιμείνωμεν μᾶλλον παρὰ νὰ ἐπιφέρωμεν, ἢ κἂν οὐδὲν νὰ πράξωμεν, μέχρις οὗ ἡ νόσος ἀποδειχθῇ ἀνίατος. Προσωρινὸν δ' ἀντικαταστάτην του ἐπρότεινα καὶ τὸ Ὑπουργεῖον ἐδέχθη τὸν γαμβρόν του κ. Στέγγελ.

Ἐπέστρεψα δ' εἰς Βερολῖνον τῇ 28)9 Αὐγούστου, καί, ζητηθείς, ἔπεμψα στίχους τινάς, ἵνα γραφῶσιν εἰς τὸ δίπλωμα, ὃ

ἔμελλε νὰ ἐκδοθῇ ὑπὲρ τῶν παθόντων ἐκ τοῦ σεισμοῦ εἰς Casa Miciola„ καὶ τῇ ἀοιδῷ κυρίᾳ Drösser, γαλλικοὺς στίχους διά τινα συμφωνίαν τοῦ Chopin.

Ἡ κυρία Ἄννα Σόβερνχάϊμ, διατρίβουσα μετὰ τῆς οἰκογενείας της καὶ τῆς φίλης της κυρίας Βέρτολδ εἰς Heilingendam, παραλίαν ὡραίαν ἐξοχὴν λουτρῶν, ἐν ᾗ τὸ θέρος διαμένει ἡ ἀδελφὴ τοῦ Αὐτοκράτορος, μὲ προσεκάλεσε καὶ μ' ἐφιλοξένησεν ἐκεῖ ἐπὶ δύω ἡμέρας, μεθ' ἃς μὲ συνώδευσε μετὰ τοῦ κ. Hayden, Διευθυντοῦ τῶν λουτρῶν, μέχρι τῆς πόλεως Dobran, εἰς ἧς τὴν ἀρχαιοτάτην καὶ ὡραίαν Μητρόπολιν μᾶς ἐδείχθησαν εἰκόνες τῶν Βένδων Βασιλέων, ἄγαλμα τεθριμμένον Λήδας, ὃ ὁ ὁδηγὸς ἡμῶν μᾶς ἐξήγησεν αὐτό, ὡς τὸ τῆς γυναικὸς του Λότ, ἕτερον ἄγαλμα ξύλινον βυζαντινῶν χρόνων, ὃ μᾶς εἶπεν ὅτι παρίστα τὸν Βισλιπούλσην, καὶ ὀπήν τινα εἰς τὸν τοῖχον παρὰ τὸ ἔδαφος, ἐγκλείουσαν, κατ' αὐτόν, ἀπόσπαμα τοῦ σκότους τῆς Αἰγύπτου, ἐκεῖθεν μετακομισθέν. Ἀνέγνωμεν δ' ἐπὶ τῶν τοίχων τῆς ἐκκλησίας καὶ πολλὰ ἀρχαῖα ἔμμετρα ἐπιγράμματα ἐπὶ τὸ κωμικώτερον συντεταγμένα.

Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν μου εἰς Βερολῖνον, ἔφθασεν ἐκεῖ ὁ Βασιλεὺς τῆς Ῥωμανίας· καὶ ἐζήτησα μὲν τὴν τιμὴν νὰ τῷ παρουσιασθῶ, ἀλλὰ μοὶ ἐμήνυσε διὰ τοῦ Πρέσβεώς του, κ. Λιττεάνου, ὅτι, μέλλων νὰ μείνῃ μόνον μίαν ἡμέραν, ἐλυπεῖτο ὅ,τι δὲν ἐδύνατο νὰ μὲ δεχθῇ.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἀλλ' ἐν τούτοις, στενοχωρούμενος διότι πρὸ καιροῦ προτάσεις ἢ σκέψεις μου, ἃς ἐγὼ ἐθεώρουν σπουδαίας διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἔμενον τὸ πλεῖστον ἄνευ ἀπαντήσεων, ἐπάναγκες ἐνόμισα νὰ μεταβῶ ἐγὼ αὐτὸς εἰς Ἀθήνας, ἵνα καὶ προφορικῶς συνεννοηθῶ μετὰ τῶν Ὑπουργῶν. Ἐδραξάμην δὲ τῆς εὐκαιρίας, ὅτι ἡ νύμφη μου, ἐλπίζουσα ὅτι εἰσῆλθεν εἰς περίοδον ἀναῤῥώσεως, ἤθελε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν οἰκογένειάν της, καὶ ἔπρεπε νὰ συνοδευθῇ.

Ἐζήτησα λοιπὸν δίμηνον ἄδειαν, καὶ λαβὼν αὐτήν, ἀπῆλθον τοῦ Βερολίνου τῇ 17)29 Σεπτεμβρίου. Φθὰς δ' εἰς Μόναχον κατέλυσα πάλιν, ἔνθα ᾤκει ἡ οἰκογένεια τοῦ υἱοῦ μου Ἀριστείδου.

Κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ὑπῆρχεν ἐκεῖ ἔκθεσις καλλιτεχνική, ἣν καὶ τὴν πρώτην ἡμέραν εὐθὺς ἐπεσκέφθην, ἀφ' οὗ δὲ διέτρεξα διάφορα δωμάτια, καὶ πολλὰς ἀξιολόγους εἰκόνας ἐθαύμασα, εἶδον εἰς ἓν μεγάλην συῤῥοήν, καὶ ἠρώτησά τινα τί ἦν τὸ ἑλκύον τοσοῦτο τὴν κοινὴν περιέργειαν· ὁ δὲ μοὶ εἶπε:

Τὰ παιδία τοῦ Κάουλβαχ, τὸ θαυμάσιον ἔργον τοῦ μεγάλου τεχνίτου. Τότε ἐπλησίασα καὶ ἐγώ, καί,—ὢ τῆς μεγάλης ἐκπλήξεως—εἶδον ὅτι ***τὰ παιδία τοῦ Κάουλβαχ*** ἦσαν.... τὰ ἰδικά μου παιδία, τὰ δύο ὡραῖα ὀρφανὰ κοράσια τοῦ φιλτάτου μου Ἀριστείδου. Τὴν εἰκόνα εἶχε παραγγείλει ἡ μήτηρ των. Τόσην δὲ μετὰ ταῦτα ἀπέκτησεν αὕτη φήμην, ὥστε, ἐπειδὴ ὁ Καουλβὰχ ἐζητεῖτο νὰ τὴν στέλλῃ εἰς πάσας τὰς ἐκθέσεις τῆς Εὐρώπης παρεκάλεσε τὴν νύμφην μου νὰ τῷ ἐπιτρέψῃ νὰ τὴν λάβῃ ὀπίσω ἀντικαταστήσας αὐτὴν δι' ἄλλης, οὐχ ἧττον περικαλοῦς.

Ἐπὶ τῆς βραχείας ταύτης διαμονῆς μου ἐν Μονάχῳ, ἐγνωρίσθην καὶ προσωπικῶς μετὰ τοῦ ἐκ Ζακύνθου κ. Θεοχάρη, μεθ' οὗ ἤμην εἰς ἀλληλογραφίαν, καί, κατ' αἴτησίν του, εἶχον κατορθώσῃ νὰ δοθῇ εἰς τὸν υἱόν του ἡ ἐν τῷ Στρατιωτικῷ Σχολείῳ τῆς Βαυαρίας ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Λουδοβίκου Α΄. δι' ἕνα Ἑλληνόπαιδα κληροδοτηθεῖσα ὑποτροφία.

Ἐγνώρισα δὲ καὶ τὰς θυγατέρας τοῦ κ. Θεοχάρη, νέας εὐγενεστάτας καὶ ἄριστα ἀνατεθραμμένας, ὧν ἡ πρωτότοκος, δυστυχῶς μετ' ὀλίγον εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας ἀποθανοῦσα, ἔγραφε καὶ ἀξιόλογα φιλολογικὰ ἄρθρα εἰς Ἑλληνικὰς ἐφημερίδας.

Ἐκ Μονάχου δὲ κατῆλθον εἰς Βρεντήσιον, ἔνθα, κατὰ προηγουμένην συνεννόησιν, συνηντήθην μετὰ τῆς νύμφης καὶ τῶν θυγατέρων μου, προερχομένων ἐξ Ἔμς, καὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ μου Ἀλέξη, ἐλθόντος ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ συναπήλθομεν τῇ 23 Σεπτεμβρίου /5 Ὀκτωβρίου.

Ἡ ὁδοιπορία ἡμῶν ἦν αἰσία καὶ ἄνευ περιπετειῶν. Ἐν τῷ ἀτμοπλοίῳ δὲ ἀπήντησα τὸν τυπογράφον κ. Πεῤῥῆν, καὶ μετ'

αὐτοῦ συνεννοήθην περὶ τῆς ἀπὸ τοῦ τόμου ΙΑ΄ καὶ ἐπέκεινα περαιτέρω ἐκδόσεως τῆς σειρᾶς τῶν ἐμῶν ***Ἁπάντων,*** δοὺς αὐτῷ μετὰ ταῦτα καί, ἃς ἐν Ἀθήναις εἰργάσθην, προσθήκας εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Καλλιτεχνίας.

Ἐν Ἀθήναις, ἔνθα ἀφίχθημεν τῇ 25)7 Ὀκτωβρίου, κατῴκησα παρὰ τῷ υἱῷ μου Ἀλέξῃ εἰς ὁδὸν Σόλωνος. Ἡ πρώτη δὲ μέριμνά μου ὑπῆρξε ν᾿ ἀναζητήσω τοὺς κ. Ὑπουργούς, καὶ νὰ συνδιαλεχθῶ μετ᾿ αὐτῶν περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων. Καλὴν ὅμως ἐντύπωσιν δὲν μοὶ ἐνεποίησεν, ὅτε, ἐκ τῆς συνεντεύξεώς μου μετὰ τοῦ Πρωθυπουργοῦ, μοὶ ἐφάνη προκύπτον τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰς ἐξωτερικὰς τῆς Ἑλλάδος σχέσεις ἐξετίμα ὑπὸ μικρόλογον, καὶ οὐχὶ ὑπὸ τὴν μεγάλην καὶ γενικὴν αὐτῶν ἔποψιν. Ὅτε τῷ ὡμίλησα περὶ τῆς ζητουμένης ὑπὸ τῆς Γερμανίας συνομολογήσεως ἐμπορικῆς συνθήκης μετὰ τῆς Ἑλλάδος, μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὀλίγα ἔχει κοινὰ μετὰ τῆς Γερμανίας συμφέροντα, καὶ ἐνέδωκε μόνον, ὅτε ἐπέμεινα, καταδεικνύων τὴν μεγάλην πολιτικὴν σημασίαν τῆς Γερμανίας καὶ τῶν μετ᾿ αὐτῆς φιλικῶν σχέσεων. Ὁ κ. Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν πρὸ πάντων ἐμερίμνα, τότε, περὶ τῆς ὑποθέσεως τῶν ἐν Ρωμανίᾳ ἀκινήτων μοναστηριακῶν κτημάτων, ἃ ἡ Ρωμουνικὴ Κυβέρνησις ἠξίου νὰ δημεύσῃ, ὧν ὅμως τὰ πλεῖστα διέφευγον τὴν ἡμετέραν δικαιοδοσίαν, καθ᾿ ὃ ἀνήκοντα εἰς μοναστήρια τῆς Τουρκίας. Οὐχ ἧττον ἐφρόνει ὁ κ. Ὑπουργός, ὅτι ἔπρεπε νὰ μὴ διαμείνω ἐν Ἑλλάδι καθ᾿ ὅλον τὸν καιρὸν τῆς ἀδείας μου, ἀλλὰ νὰ σπεύσω νὰ ἐπιστρέψω εἰς Γερμανίαν, ἵνα κατορθώσω δὲν ἠξεύρω πῶς, τὴν διὰ τῆς Γερμανικῆς Κυβερνήσεως ὑπὲρ ἡμῶν λύσιν τοῦ ζητήματος. Εἰς δὲ τὸν Ὑπουργὸν τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως καὶ τοὺς ἄλλους ἀνήκοντας Ὑπουργοὺς πολλὰ ἐξέθηκα, ἐκ τῶν ὅσων ἐθεώρουν, ὡς συντελεστικὰς εἰς τὴν ἐθνικὴν πρόοδον καὶ τὴν ἀναγνώρισιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, οἷον περὶ ἱδρύσεως Ἀκαδημίας, ἧς τῷ ἔδωκα καὶ τὸ σχέδιόν μου, περὶ ἐπιμελείας τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ περιορισθῇ ἡ βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς εἰς τὰ νομοθετικὰ καὶ τούτοις σχετικὰ συγγράμματα, τὰ δὲ λοιπὰ ἐν αὐτῇ κατατεθειμένα νὰ

μετατεθῶσιν εἰς τὴν δημοσίαν· περὶ ἐναποθέσεως ἀρχαίων ἐπιγραφῶν, ὡς τῆς τοῦ «Κήπου τῶν Μουσῶν», τοῦ ὑδραγωγείου τοῦ Τραϊανοῦ, εἰς τὰς ἀνηκούσας αὐταῖς θέσεις· περὶ ἱδρύσεως καὶ κανονισμοῦ ἐθνικοῦ θεάτρου· περὶ ἀστυνομίας τῆς κατασκευῆς τῶν ὁδῶν τῶν πόλεων· περὶ ἀποστολῆς νέου τινὸς ἀρχαιολόγου εἰς Βερολῖνον, ὅστις νὰ μελετήσῃ τὴν εἰς τὸ ἐκεῖ μουσεῖον γινομένην διάταξιν τῶν εὑρημάτων τῆς Ὀλυμπίας, περὶ ἀπονομῆς παρασήμων εἰς εὐεργέτας τῆς Ἑλλάδας, ἢ τοὺς ἐπὶ μακρὸν ἐντίμως ὑπηρετήσαντας, ὡς τὸν Σλείμανν, τὸν ἰατρὸν Πάλλην, τὸν Ποστολάκαν. Καὶ ἄλλα πολλὰ εἶπον, εἰς ἃ ὅμως οὐδεμίαἐδόθη προσοχή, διότι καὶ οἱ τότε, ὡς καὶ πολλοὶ τῶν πρὶν καὶ ἔκτοτε ὑπουργῶν, τὰ τοιαῦτα ἐθεώρουν παιδαριώδη καὶ ὅλως δευτερεύοντα ἀπέναντι τῶν σπουδαίων συμφερόντων διορισμοῦ ὑπαλλήλων πρὸς θήρευσιν ψήφων καὶ τῶν τοιούτων.

Καὶ εἰς τὸν Βασιλέα δέ, πρὸ δύω ἡμερῶν ἐξ Εὐρώπης ἐπανελθόντα, παρουσιάσθην καί, ἐπαναλαβών, ἐσύστησα τὰς κυριωτέρας τῶν προτάσεών μου, καίτοι ὁμολογήσας τὴν πεποιθησίν μου, ὅτι, δυστυχῶς, κατὰ τὸ ἐπιβληθὲν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπαναστατικὸν πολίτευμα ὁ Βασιλεὺς ὀλίγον ἐδύνατο, ὅπως ἐπιβάλῃ καὶ τὰς ἀρίστας τῶν προθέσεών του.

Τὸ Μουσεῖον δ᾿ ἐπισκεφθείς, μετ᾿ ἀπορίας εἶδον ἐν αὐτῷ τμῆμα ἐπιγραφόμενον, ὡς ἀνῆκον τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἑταιρείᾳ, ἐν ᾧ, κατὰ τὸν ἀρχικὸν αὐτῆς κανονισμόν, ἡ ἑταιρεία εἶχεν ἱδρυθῆ, οὐχὶ ἵνα ἔχῃ μουσεῖον αὐτή, ἀλλ᾿ ἵνα, δι᾿ ἰδιωτικῶν συνεισφορῶν, συντελῇ εἰς τοῦ ἐθνικοῦ μουσείου τὸν πλουτισμόν.

Βαθέως δ᾿ ἐλυπήθην ἐπισκεφθεὶς τὸ Ζάππειον, καὶ ἰδὼν τὸ ἀρχικὸν αὐτοῦ σχέδιον, μετ᾿ ἀκατανοήτου ἀβελτηρίας καὶ ὅλως ἀκρίτως, καταστραφέν, ὥστε, διὰ πᾶν ἄλλο ἢ δι᾿ ἔκθεσιν ἦν κατάλληλον τὸ κατάστημα, καταδαπανηθείσης εἰς τὸ ἐξάμβλωμα τοῦτο ποσότητος πολὺ ἀνωτέρας τῆς προϋπολογισθείσης.

Καὶ τὸ Ἐργαστήριον δὲ τῶν Ἀπόρων Γυναικῶν μοὶ ἀπετέλεσε τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι δὲν ἀνταπεκρίνετο ἐντελῶς εἰς τὴν θεραπείαν τῶν μᾶλλον κατεπειγουσῶν ἀναγκῶν, δι᾿ ἣν ὠργανίσθη.

Ἦλθον δέ, κατ᾿ ἐκείνας τὰς ἡμέρας, τρεῖς Κρῆτες πρὸς ἐμὲ

καὶ μοὶ εἶπον, ὅτι προὐτίθεντο νὰ κηρύξωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἕνωσιν τῆς νήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ τοὺς προέτρεψα, ἵνα μὴ βλάψωσι μᾶλλον ἢ ὠφελήσωσι τὴν πατρίδα των νὰ περιμείνωσιν εὐκαιρίαν, καθ' ἣν θὰ εἶχον ὑποβοηθοῦντα αὐτοῖς τὰ συμφέροντα τινῶν τῶν πρωτίστων Δυνάμεων, καὶ δὲν θὰ τοῖς προσήπτετο ὅτι συνετάραξαν τὴν εὐρωπαϊκὴν ἠρεμίαν. Ταῦτα δ' εἰπὼν καὶ εἰς τὸν Πρωθυπουργὸν κ. Τρικούπην, εὗρον αὐτὸν συμφωνοῦντα.

Εἰς τὸν Σύλλογον δὲ μεταβὰς τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων ἔμαθον, μετὰ χαρᾶς, παρὰ τοῦ προέδρου αὐτοῦ κ. Κωνστ. Παπαρρηγοπούλου, ὅτι διετήρουν 175 σχολεῖα, ἔνθα μάλιστα ἦσαν ἀναγκαῖα. Ἐν φιλολογικῇ δὲ συνδιαλέξει, ἣν εἴχομεν τότε, μοὶ διετείνετο ὅτι οἱ Κουτσόβλαχοι ἦσαν ἄποικοι τῶν Βλάχων, ὧν τὸ ὄνομα ἐθεώρει παραφθορὰν τοῦ Walschen, ἐν ᾧ ἐγώ, ἐξ ἐναντίας, ἐθεώρουν καὶ τούτους, ὡς καὶ τοὺς Βλάχους, ὡς λείψανα τῶν ἐκ Ρώμης πεμπομένων στρατιωτικῶν ἀποικιῶν, καὶ τὴν γνώμην μου ταύτην ἐξέθηκα ἐν ἀγορεύσει εἰς τὸν Παρνασσὸν τῇ 18 Ὀκτ. (9 Νοεμβρίου).

Πλὴν τῶν δημοσίων Μουσείων δ' ἐπεσκέφθην καὶ τὸ Τρωϊκὸν τοῦ κ. Σλειμάνν, οὐ πολὺ ἐλαττούμενον τοῦ δωρηθέντος εἰς τὴν Πρωσσίαν, καὶ οὗ, ἐξ ἰδίου σφάλματος, ἡ Ἑλλὰς ἐστερήθη. Εἶτα δὲ παρεκάθησα εἰς τὸ πρόγευμα τοῦ ἐνθουσιώδους ἀρχαιολόγου, μετὰ τῆς ἑλληνικωτάτης οἰκογνείας του καὶ δύο παιδαγωγῶν του, μιᾶς γερμανίδος καὶ μιᾶς γαλλίδος, ἃς εἶχε μετονομάσῃ Ἀντιγόνην καὶ Ἡραίαν, ὡς καὶ τοὺς ὑπηρέτας του Βελλεροφόντην καὶ Οἰδίπουν.

Εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, εἰς ἣν ἀμέσως τὰς πρώτας ἡμέρας ἀνέβην, ἀπήντησα τὸν Γερμανὸν ἀρχιτέκτονα κ. Dörpfeld, γαμβρὸν τοῦ ἐν Βερολίνῳ φίλου μου Καθηγητοῦ κ. Adler, καὶ οὗτος ἠμφισβήτει τὰς περὶ τοῦ σχεδίου τοῦ Ἐρεχθείου δόξας μου, ἀλλ οὐχὶ πειστικῶς κατ' ἐμέ.

Τὸ δὲ Βρεφοκομεῖον, ὃ ἐδικαιούμην ἐν μέρει νὰ θεωρῶ ὡς ἔργον μου, εὗρον καλῶς μὲν κατηρτισμένον, ἀλλ' ἀνεπαρκές, διότι ἐδύνατο νὰ δίδῃ ἄσυλον εἰς 30 μόνον βρέφη, ἐν ᾧ ὑπὲρ τὰ 400 ἠριθμοῦντο τὰ ἔκθετα. Εὐτυχῶς ὅμως ἐγίνοντο πλεῖσται υἱοθετήσεις.

Μία τῶν πρώτων μου ἐπισκέψεων ὑπῆρξεν εἰς τὴν προσφιλῆ μου οἰκογένειαν τοῦ Βυζαντίου, ἔνθα μετὰ συγκινήσεως ἤκουσα, ὅτι ὁ σεβαστὸς ἐκεῖνος φίλος μου, ὁ ἀρχαϊκὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν χαρακτῆρα, καὶ πάντων τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων σοφώτερος καὶ μετριοφρονέστερος, καθ' ἣν στιγμὴν ἐξέπνεε, τὸ ὄνομά μου διὰ στόματος εἶχε. Τῇ 17)29 Ὀκτωβρίου δὲ κευραυνοβόλοςμοὶ ἦλθεν ἀγγελία, ὅτι ὁ γαμβρός του Λουκᾶς Χαλκοκονδύλης ηὐτοκτόνησεν, ἀφεὶς εἰς ἀμηχανίαν τὴν ἔξοχον σύζυγόν του Μαρίαν μετὰ ἓξ ὀρφανῶν. Ἡ δ' ἀφορμὴ τῆς παρανενοημένης πράξεως, ἂν ἦν ζημία χρηματική, ἢ αἰφνιδία τις σωματικὴ ἢ διανοητικὴ ἀσθένεια, ἔμεινεν ἄγνωστος καὶ ἀνεξήγητος καὶ εἰς αὐτὴν τὴν οἰκογένειάν του.

Εἰς ἑσπερινὴν συναναστροφὴν τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, κ. Φὸρδ, ποτὲ Γραμματέως Πρεσβείας ἐν Οὐασιγκτῶνι, ὅτε ἐγὼ ἐκεῖ ἐπρέσβευον, ἀπήντησα τὸν Στρατηγὸν Thür, μετὰ τῆς συζύγου του, θυγατρὸς τοῦ ἐν Ἑλλάδι πρὶν Βρεττανοῦ Πρέσβεως κ Βάϊς, συγγενοῦς δὲ τοῦ τελευταίου Αὐτοκράτορος Ναπολέοντος. Ὁ κ. Thür, ἀρξάμενος ἤδη τῆς τομῆς τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, προσεκάλεσε τοὺς ἐκεῖ παρόντας διπλωμάτας, καὶ μετ' αὐτῶν καὶ ἐμέ, μετὰ τῆς θυγατρός μου Αἱμυλίας, νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὸν Ἰσθμὸν μετ' αὐτοῦ. Ἀλλά, κατὰ τὸ ἐξημέρωμα, ὅτε ἐπρόκειτο ν' ἀπέλθωμεν, τόσον σφοδρὰ ἐνέσκυψε καταιγίς, ὥστε ἠναγκάσθημεν νὰ γράψωμεν τοῖς συνοδοιπόροις, ὅτι ἡμεῖς ἀφιστάμεθα.

Τῇ 1)12 Νοεμβρίου, μετὰ θλιβερὰν τελετὴν μνημοσύνου τοῦ ἀειμνήτου υἱοῦ μου Ἀριστείδου, ἐπεσκέφθην τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅστις μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ Γερμανικὴ Κυβέρνησις ἦν λίαν δυσηρεστημένη διὰ τὴν ἀπονομὴν τινῶν παρασήμων εἰς ὑπηκόους της, καὶ ρητῶς μοὶ ὠνόμασε τὸν Πολλίνην, καὶ ὅτι μεγάλαι ὑπῆρχον δυσκολίαι, ὡς πρὸς τὸν μισθόν μου ἐπὶ τῆς διμήνου μου ἀπουσίας. Ἀμφότερα δὲ μοὶ ἐφάνησαν λίαν παράδοξα, τὸ πρῶτον, διότι ὁ Πολλίνης ἐκεῖνος εἶχεν ἤδη πλεῖστα παράσημα, καὶ γερμανικὰ καὶ ξένα, οὐδέποτε δ' ἐν Γερμανίᾳ εἶχον ἀκούση ὅτι ἡ κυβέρνησις δυσηρεστεῖτο, ἂν εἰς τοὺς ὑπηκόους της ἐδίδοντο ξένα παράσημα, οὐδ' ἠρωτᾶτο διὰ τοῦτο. Ὡς πρὸς τὸ δεύτερον

δὲ ἀνήκουστον θὰ ἦν νὰ ἀρθῶσι δυσκολίαι περὶ τοῦ μισθοῦ τῆς ἀδείας ἐμοῦ, ὅστις, ἀπὸ δεκαετίας, ἄλλην ἄδειαν ποτὲ δὲν εἶχον ζητήση. Ἀλλ', ἐρευνήσας, ἔμαθον ὅτι ταῦτα πάντα ἦσαν ἀνυπόστατα, καὶ μόνον ῥαδιούργων ὑπαλλήλων ἢ ἄλλων ὑποβολή, εἰς ἃς ἀφελῶς εἶχε πιστεύση ὁ Ὑπουργός.

Εἷς δὲ τῶν ποτὲ ὑπ' ἐμὲ ὑπαλλήλων τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρεσβείας, ἐλθὼν πρὸς ἐμέ, μοὶ εἶπεν ὅτι, καθ' ἃς εἶχε πληροφορίας, ὁ κ. Θ. Δελιγιάννης, τότε Ὑπουργὸς, ἐπεζήτει τὴν κατάργησιν τῶν Πρεσβειῶν, πλὴν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰς ἥν, κατὰ τὸν κ. Ζήνωνα, ἐγὼ ἔπρεπε νὰ μεταβῶ. Ἀλλ' ὁ κ. Δελιγιάννης, ὃν εἶδον, οὐδεμίαν μοὶ ἐξέφρασε τοιαύτην πρόθεσιν, ὃ ἔπρεπε νὰ πράξῃ, ἐὰν τὴν εἶχεν ἴσως, οὐχὶ ἵνα συμβουλευθῇ καὶ τὴν γνώμην μου, ἀλλ' ἵνα μὴ μ' ἀφήσῃ νὰ ἐπιστρέψω ἐπὶ ματαίῳ εἰς Γερμανίαν.

Παρὰ τῷ κ. Βασιλείῳ Μελᾷ, εἰ καὶ ὑποκειμένῳ ἤδη εἰς τὴν ἀσθένειαν, ἥτις τέλος ἐπέφερε καὶ τὸν ὀδυνηρὸν θάνατόν του, προσκληθείς, παρεκάθησα εἰς γεῦμα μετὰ τοῦ κ. καὶ τῆς κ. Χατζηλαζάρου, θυγατρὸς τοῦ κ. Δημ. Βασιλείου, ἣν εἶχον γνωρίση ἐν Μασσαλίᾳ, καὶ μετά τινων τῶν εὐπορωτέρων ὁμογενῶν.

Μεταξὺ δὲ τῶν κυριῶν, ἃς ἐπεσκέφθην, ἦν ἡ κ. Γυλδεγκρόνε, χήρα τοῦ ποτὲ Ὑπασπιστοῦ τοῦ Βασιλέως, θυγάτηρ δὲ τοῦ ποτὲ ἐν Ἀθήναις Γάλλου Πρέσβεως, κ. Λογρενέ, ἥτις μοὶ ἔδειξεν ὀγκῶδες χειρόγραφον ἱστορίας τῶν Φράγκων ἐν Ἑλλάδι, ἣν εἶχε συγγράψῃ, καὶ ἀπήρχετο εἰς Παρισίους, ἵνα τὴν ἐκδώσῃ.

Μετὰ τῆς κυρίας δὲ Ζωῆς Βαλτατζῆ καὶ τῆς θυγατρός της Λουκίας συνεξέδραμον ἐγὼ μετὰ τῶν θυγατέρων μου καὶ τοῦ υἱοῦ μου Ἀλέξη, εἰς Ἐλευσῖνα, ἔνθα ὁ ἐκεῖ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων, κ. Φίλιος, μᾶς περιήγαγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Δήμητρας, ὃν ἄρτι εἶχεν ἀνασκάψῃ· εἶτα δ' ἐπεσκέφθημεν καὶ τὸ ἐκεῖ ὑπὸ τῶν κυρίων Χαριλάου καὶ Ῥάλλη τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι ἱδρυθὲν μέγα σαπωνοποιεῖον.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν (τῇ 4)16 Νοεμβρίου), μεταβὰς εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, ἔμαθον παρὰ τοῦ Γεν. Γραμματέως κ. Βλάχου, ὅτι ἡ ἐν Βερολίνῳ Πρεσβεία, ἐπὶ τῆς ἀπουσίας μου,

εἶχε προτείνῃ τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ τότε ἐκεῖ Γενικοῦ Προξένου, κ. Σοβερνχάϊμ, διὰ τοῦ κ. Ἀδελσῶνος. Ἡ τοιαύτη οὕτω κατεπείγουσα πρότασις, ἥτις, οὔτε τὴν μετά τινας ἡμέρας ἐπιστροφήν μου δὲν περιέμεινε, βεβαίως δὲν προῆλθεν ἐκ τῆς ὑπηρεσίας, καὶ ἀγνοῶ ἂν ἐκ τοῦ Ὑπασπιστοῦ κ. Χατζηπέτρου ἢ ἐκ τίνος, διότι τὸ Γενικὸν ἐκεῖνο Προξενεῖον ἦτο θέσις ἀμεριμνομερίμνου, ἣν ὁ κ. Δεληγιάννης εἶχε, χαριζόμενος, θελήσῃ νὰ δώσῃ. Τοῦτο ἐξηγήσας εἰς τὸν κ. Βλάχον, τῷ προσέθηκα ὅτι, ἂν ὁ ἤδη ἀσθενῶν κ. Σοβερνχάϊμ ἐμάνθανεν ὅτι ἐπαύθη, τοῦτο ἐδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ, οὐδὲν ἧττον ἢ τὸν θάνατόν του· διὰ τοῦτο προέτρεψα ν' ἀπαντήσῃ τὸ Ὑπουργεῖον εἰς τὴν Πρεσβείαν, ἐρωτῶν τίς ἦν τότε ἡ κατάστασις τῆς ὑγείας τοῦ Προξένου, ἐν τούτοις δ' ὅτι ἐγὼ θὰ ἔφθανον ἐκεῖ, καὶ θὰ ἔδιδον τὴν ἀπάντησιν, ὃ ἐνέκρινε πληρέστατα ὁ Γεν. Γραμματεύς· ἀλλὰ τὴν ἐπιοῦσαν μοὶ εἶπεν ὅτι τὸ Διάταγμα εἶχεν ἤδη ὑποβληθῇ, ὑπογραφῇ καὶ ἐπιστραφῇ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, εἰς ὃ ἐγὼ ἀπήντησα, ὅτι δὲν ἠξεύρω τίς δύναται νὰ ᾖ τούτου ἡ λυπηρὰ συνέπεια, ἧς ἀπεκδύομαι πᾶσαν εὐθύνην, καὶ τὸ αὐτὸ ἐπανέλαβον καὶ εἰς τὸν Βασιλέα, γευματίσας τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰς τ' Ἀνάκτορα.

Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐκλήθην δ' αὖθις εἰς πρόγευμα παρὰ τῇ Α. Μ. καί, μετὰ τὴν τράπεζαν, συμπεριλαβών με ὁ Βασιλεὺς εἰς τὸ ἰδιαίτερόν του γραφεῖον, μοὶ ἐνεχείρισεν ἰδιοχείρως τὸ παράσημον τῶν Ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν. Ὅτε δ' εὐσεβάστως ἐξέφρασα τὴν εὐγνωμοσύνην μου, μοὶ εἶπεν ὅτι ἤξευρεν ὅτι κατ' ἀρχὰς ἤμην ἐναντίον του. Ἀλλὰ τότε ἐξήγησα εἰς τὴν Α. Μ. ὅτι τοῦτο ἦτον ὅλως ἀνακριβές, διότι ἔτρεφον μὲν αἰσθήματα πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς τὸν Βασιλέα Ὄθωνα, ὡς ὤφειλον, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἀπῆλθεν ἀνεπιστρεπτί, καὶ ἐκενώθη ὁ θρόνος, ὅ,τι ηὐχόμην καὶ ἐπεζήτουν, ἐν ἄλλοις καὶ διὰ τῆς ἐφημερίδος, ἣν τότε ἐξέδιδον, ἦν ἡ ἐκλογὴ Βασιλέως, καί ἡμέραν εὐτυχῆ ἐλογίσθην ἐκείνην, καθ' ἣν ἀνηγγέλθη ὅτι ἐξελέγη ὁ υἱὸς τοῦ Βασιλέως, τῆς Δανίας.

Τὴν αὐτὴν δ' ἐκείνην ἑσπέραν ἐγευμάτισα, μετὰ τῶν θυγατέρων καὶ τοῦ υἱοῦ μου, παρὰ τῷ Πρέσβει τῆς Ἰταλίας κ. Κουρτοπάσῃ, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, ὑπὸ τῶν ἐμῶν προπεμπόμενος, κα-

τῆλθον εἰς τὸν Πειραιᾶ, καὶ τὰς θυγατέρας μου ἀφεὶς παρὰ τῷ ἀδελφῷ των, ἐπεβιβάσθην μόνος εἰς τὸ ἀτμόπλοιον, ἐπιστρέφων εἰς τὴν θέσιν μου. Ηὐτύχησα δ' ἔχων συνοδοιπόρον τὸν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν σεβαστὸν καὶ ἀξιόλογον ἀρχιερέα Δέρκων, κ. Ἰωακείμ, ἀπερχόμενον εἰς Ἰταλίαν διὰ τὴν ὑγείαν του, καὶ συνοδευόμενον ὑπὸ τῆς εὐγενοῦς καὶ εὐπαιδεύτου νέας ἀδελφῆς του.

Εἰς Κέρκυραν ἀποβάς, ἀπῆλθον εἰς ἐπίσκεψιν τῆς κυρίας Ζαδόβσκη, γυναικὸς τοῦ Ῥώσσου Προξένου, καὶ τῆς παρ' αὐτῇ οἰκούσης ἀδελφῆς της, Πριγκηπίσσης Γαγάριν, θυγατέρων τοῦ Ἀλκιβ. Ἀργυροπούλου. Ὁ δὲ λόγιος φίλος μου Ῥωμανὸς μ' ὡδήγησε παρὰ τῇ κυρίᾳ Μαρμορᾶ, ἣν ὡς νέαν κυρίαν Θεοτόκη εἶχον ἄλλοτε διὰ στίχων προτρέψῃ νὰ ἐγκαυχᾶται ἐπὶ τῇ Ἑλληνικῇ της καταγωγῇ, καὶ εἶτα παρὰ τῷ, ἐπὶ παιδείᾳ λίαν διακεκριμένῳ, Νικ. Ζαμπελίῳ. Ὅτε δ' ἀφίχθημεν εἰς Βρεντήσιον, ὁ ἅγιος Δέρκων, ὅστις εἰς τὴν Σικελίαν ἐπέμπετο ὑπὸ τῶν ἰατρῶν, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ πρῶτον εἰς Νεάπολιν ἐπί τινας ἡμέρας, καὶ μὲ προέτρεψε νὰ τὸν συνοδεύσω. Ἀπεφάσισα δὲ τοῦτο καὶ διότι ἐπεθύμουν νὰ γνωρίσω πλησιέστερον τὴν ὡραίαν ἐκείνην πόλιν, καὶ διότι ἐνετρύφων εἰς τὴν συναναστροφὴν τοῦ πεπαιδευμένου συνοδοιπόρου μου. Ἀφ' οὗ ἐπέστρεψε μετά τινας μῆνας ἐκ Σικελίας ὁ σεβαστὸς ἱεράρχης, ὑπὸ παντὸς τοῦ πληρώματος τῶν πιστῶν ἐκτιμώμενος, ἐξελέγη Οἰκουμενινικὸς Πατριάρχης, καὶ μ' ἐτίμα συνεχῶς δι' ἐπιστολῶν του. Ηὐτύχησα δὲ καὶ ἐγὼ νὰ προμηθεύσω εἰς νέον τινα, κ. Μοστράτον, ὃν μοὶ ἐσύστησεν, ὑποτροφίαν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου. Παρῃτήθη δ' ἔπειτα τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ἕνεκα ἀσθενείας, καὶ μετ' οὗ πολὺ ἀπεβίωσε.

Ἐν Νεαπόλει, εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Μεγάλης Βρεττανίας καταλύσας μετὰ τῶν συνοδοιπόρων μου, τῇ ἐπαύριον ἀπὸ πρωΐας ἀπῆλθον μόνος διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, καὶ μετὰ 50 λεπτὰ ἀφίχθην εἰς Πομπηΐαν. Εἰς τὴν ἀρχαίαν πόλιν εἰσελθών, ᾐσθάνθην, ὡς ἂν εἶχον ἐπανέλθῃ 20 αἰῶνας ὀπίσω, καὶ ἐξεπληττόμην μὴ βλέπων τοὺς ἀρχαίους κατοίκους εἰς τὰς ὁδούς, καὶ κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις πολλάκις διέτρεξα τὰ κοινῶς μὲν γνωστά, ὑπ' ἐμοῦ

δὲ κατὰ πρῶτον ἀπαντώμενα θαύματα τῆς θαυμασίας ἐκείνης πόλεως, ἐν ᾗ διατηρεῖται ἀναζῶσα ἡ ἀρχαιότης·

Τὴν ἑσπέραν δ' ἐκείνην καὶ τὴν ἐπιοῦσαν πρωΐαν τὰ κυριώτερα διατρέξας τῆς Νεαπόλεως, πλὴν τοῦ Μουσείου, ὃ ἄλλοτε εἶχον ἐπισκεφθῆ, ἀπῆλθον εἰς Ῥώμην, ἔνθα ἔμεινα πέντε ἡμέρας, καταλύσας εἰς τὸ Κυρινάλιον Ξενοδοχεῖον, ἐπὶ τῆς Ἐθνικῆς ὁδοῦ. Εὗρον δ' ἐκεῖ οἰκοῦντα καὶ τὸν Πρέσβυν ἡμῶν, τὸν ποτὲ Διερμηνέα μου, κ. Ῥαζῆν, καὶ ἐκεῖ πλησίον τὸν Γραμματέα αὐτοῦ καὶ ποτὲ γραμματέα μου Κυργούσιον. Ἀπέναντί μου δ' ἀνεκάλυψα τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως γνωστήν μοι καὶ φίλην μου κυρίαν Ἀριστάρχη μετὰ τῶν χαριεστάτων θυγατέρων της, καὶ πολλοὺς παρ' αὐτῇ ἀπήντησα τῶν ἐπισήμων ἐν Ῥώμῃ.

Περιῆλθον δ', ὡς εἰκός, πάσας τὰς ἀρχαίας θέσεις, τὰ ἀρχαῖα λείψανα καὶ τὰ Μουσεῖα τῆς ἐνδόξου πόλεως, καταχρασθεὶς πρὸς τοῦτο τῶν δυνάμεων τοῦ πανταχοῦ, ἀπὸ τῆς αὐγῆς μέχρι τῆς ἑσπέρας, καθ' ἑκάστην συνοδεύοντός με ἀγαθοῦ ἡμῶν Προξένου, τοῦ ἑλληνοϊταλοῦ κ. Πασχάλη, καί, ἐν ἄλλοις, ἀνέβην εἰς τὸ Καπιτώλιον, κατέβην εἰς τὰς κατακόμβας. Ὁ δὲ πρώην δημοκρατικὸς Ὑπουργὸς τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως μ' ἔφερεν εἰς τὴν Βουλήν, ἔνθα ἐπανεῖδον τὸν κ. Μιγγέτην, καὶ ἐγνωρίσθην μετὰ διαφόρων ἐπισήμων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Ἰταλίας. Εἰς τὴν Βιβλιοθήκην δὲ τῆς Βουλῆς, ἐρωτήσας, ἔμαθον ὅτι περιεῖχε μόνον νομικὰ συγγράμματα, πρακτικὰ ξένων Βουλῶν καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐναντίως τῆς ἀσκόπου συστάσεως τῆς βιβλιοθήκης τῆς ἡμετέρας Βουλῆς.

Διέτριψα δὲ μίαν ἡμέραν καὶ εἰς τὰς περὶ τὴν Ῥώμην ἐξοχὰς μετὰ τῆς οἰκογενείας Ἀριστάρχη, καίτινων τῶν ἐπισήμων Ἰταλῶν καὶ μελῶν τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος.

Μίαν δὲ τῶν ἑσπερῶν, περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἐκ μιᾶς προκύπτων ὁδοῦ τῆς πόλεως, εἶδον τὰς ἀντικειμένας οἰκίας ὅλως ἐρυθράς, καὶ ἐθαύμαζον τὸ χρῶμα τοῦτο τῆς δύσεως, οἷον οὐδαμοῦ ποτε εἶχον ἰδῇ. Ἀλλὰ τοῦτο παρετάθη καὶ ἐπὶ πολλὰς ἄλλας ἑσπέρας, καὶ τὸ ἀπήντησα ἔτι μέχρι τοῦ Μονάχου. Ἐν Βερολίνῳ δ' ἔμαθον ὅτι ἦν φαινόμενον ἔκτακτον, ἐκπλῆξαν καὶ ἀσχολῆσαν

τοὺς φυσιοδίφας· ὁ δὲ σοφὸς κ. Helmholz ἤθελε νὰ μοὶ τὸ ἐξηγήσῃ, διϊσχυριζόμενος ὅτι προήρχετο ἐξ ἡφαιστείων, ὧν ἡ τέφρα, σφενδονισθεῖσα εἰς 4 χιλιομέτρων ὕψος, ἐχρειάζετο 4 ἔτη, ἵνα καταπέσῃ.

Ἀπῆλθον δ' ἐκ Ῥώμης τῇ 18)30 Νοεμβρίου, καὶ τῇ ἐπιούσῃ ἐν Μονάχῳ καταλύσας εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Ῥήνου, ἐπεσκέφθην τοὺς φίλους Θεοχάρην, Γύζην, τὸν ἐφημέριον, καὶ ἀπελθὼν τὴν ἐπιοῦσαν, ἀφίχθην εἰς Βερολῖνον, ἡμέρᾳ Δευτέρᾳ, περὶ τὴν 1 μ. μ.

Ἐξεπλήρωσα δ' ἐνταῦθα τὸ πρῶτον ἐπιβληθέν μοι καθῆκον. νὰ φέρω τῇ συζύγῳ τοῦ νέου ἡμῶν Γεν. Προξένου τὴν δοθεῖσάν μοι φωτογραφίαν τῆς Α. Μ. δι' αὐτήν. Εἶτα δ' ἔσπευσα παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἵνα ἐνεργήσῳ πᾶν τὸ δυνατὸν περὶ τοῦ ζητήματος τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος ἐν Τουρκίᾳ, ὃ δὲν εἶχε προοδεύσῃ ἀφ' ὅτου ἐγὼ εἶχον ἐγκαταλείψῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, περὶ τῶν Πατριαρχικῶν καὶ μοναστηριακῶν περιπλοκῶν ἐν Τουρκίᾳ ἐπικαλούμενος τὴν ὑποστήριξιν τῆς Γερμανικῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὸ συμφέρον τῆς γενικῆς εἰρήνης· καὶ περὶ τῶν αὐτῶν ἀντικειμένων συνδιελέγην καὶ μετὰ τῶν διαφόρων μου συναδέλφων.

Τῇ 23)5 Δεκεμβρίου τὸ ἑσπέρας παρευρέθην εἰς τοὺς δι' ἱερέως διαμαρτυρουμένου τελεσθέντας γάμους τοῦ τὴν Ἑλλάδα ποτὲ ἐπισκεφθέντος λοχαγοῦ Daum μετὰ τῆς νέας Εὐγενίας Γολδστάϊν, ἧς οἱ γονεῖς, φίλοι μου, ἦσαν Ἰουδαῖοι, ἢ κἂν ἐξ Ἰουδαίων, καὶ τῇ ἐπιούσῃ, ἄλλη γνώριμος καὶ φίλη μου, ἐπίσης Ἰουδαία, Ἄννα Σοβερνχάϊμ, χήρα τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ἀτυχοῦς ἡμῶν Γεν. Προξένου, ἐνυμφεύθη τὸν πλούσιον Ἰουδαῖον τραπεζίτην καὶ Πρόξενον τῆς Πορτογαλλίας Εὐγένιον Λανδάου.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐλυπήθην μαθών, ὅτι ἡ Litteratur Zeitung ἐδημοσίευσεν ἐπίκρισιν τῆς ἐμῆς γερμανικῆς ἐμμέτρου μεταφράσεως τοῦ Κουτρούλη, ἣν πρό τινος εἶχον ἐκδώσῃ, καὶ ὅτι αὐτῆς πολλὰ ὡς ἐσφαλμένα κατέκρινε. Ἀλλ' ἀντιπαραβαλών, εὗρον ὅτι σχεδὸν πάντα τὰ ἐλεγχόμενα ἦσαν ἐν τοῖς στίχοις, οὓς εἶχον διατηρήσῃ τῆς ἀρχικῆς μεταφράσεως τοῦ Σάνδερς!

Ἐνέκυψα δὲ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, μετὰ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ εἰς τὰ τῆς ἐμπορικῆς συνθήκης μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Γερμανίας, εἰς ἣν εἶχον λάβη τὴν συναίνεσιν τῆς ἡμετέρας Κυβερνήσεως νὰ προβῶ.

Κατὰ τὸ τέλος δὲ τοῦ ἔτους ἐτελείωσε καὶ ἡ πολυώδυνος ζωὴ τοῦ δυστυχοῦς Λεάνδρου Δοσίου, καί, τῇ κοινῇ ἐπιμελείᾳ τῆς κυρίας Γκίκα καὶ ἐμοῦ, ἐνεταφιάσαμεν αὐτὸν τῇ 28 Δεκεμβρίου / 7 Ἰανουαρίου 1883)4, διὰ τοῦ ἐκ Λειψίας μετακληθέντος Ἕλληνος ἱερέως.

1884.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους, τῇ 4)16 Ἰανουαρίου, ἀπαντήσας με ὁ πολὺς Max Müller ἐν χορῷ τοῦ Ὑπουργοῦ Lucius, μοὶ εἶπεν, ὅτι εἰς τὴν πόλιν τῆς γεννήσεώς του οἱ συμπολῖταί του εἶχον ἀποφασίση ν' ἀναθέσωσι τὴν προτομὴν τοῦ πατρός του Wilhelm, ἐπισήμου ποιητοῦ, ὅστις μάλιστα εἶχεν ἐπικληθῇ ὁ ***Ἕλλην***, διότι τὰ κυριώτερα ἔργα του ἦσαν ἐνθουσιώδεις ὕμνοι ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀποβλέψας, ἐπέστειλα ἀμέσως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, προτείνων νὰ συμμετάσχῃ τοῦ ἔργου, πέμπουσα, οὐχὶ διὰ τὴν προτομήν, διότι δὲν ἦτο πλέον καιρός, ἀλλὰ κἂν διὰ τὸ βάθρον αὐτῆς, ἑλληνικὰ μάρμαρα. Καὶ ἡ πρότασίς μου μὲν αὕτη ἐνεκρίθη, καὶ ἡ ὑπόσχεσις διεκοινώθη εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ μνημείου ἐπιτροπήν, ἀλλά.... μέχρι τῆς ἀναχωρήσεώς μου ἐκ Γερμανίας, (Ἰούλιον 1887) δὲν ἐξετελέσθη, καὶ μόλις ἐν ἔτει 1890 κατώρθωσα αὐτὴν δι' ἐπιμόνων ἐνεργειῶν μου, καίτοι μένων πάσης ὑπηρεσίας μεμακρυσμένος.

Τῇ 14)26 Ἰανουαρίου ἦν χορὸς εἰς τὰ Ἀνάκτορα. Εἰς αὐτὸν δέ, προσελθοῦσά μοι ἡ ἡγεμονὶς Λουΐζα, θυγάτηρ τοῦ Διαδόχου, μοὶ εἶπεν ἐμπιστευτικῶς, ὅτι ὁ σύζυγός της, Πρ. Μέϊνιγγεν, προὐτίθετο νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα· ὃ ἔσπευσα ν' ἀναγγείλω εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐκεῖ δὲ καὶ εἷς τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν,

ἐν μακρᾷ συνδιαλέξει μοὶ διετείνετο καὶ ἀνέπτυσσεν, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Τρικούπη εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσαχθεῖσα μονοετὴς θητεία, ἦν αὐτὸ τοῦτο καταστροφὴ τοῦ στρατοῦ.

Μετὰ δύο ἡμέρας εἷς τῶν Ἑβραίων τὴν Συναγωγὴν παρέστην εἰς τὴν κηδείαν τοῦ ἐπισήμου καὶ ἰδίως γνωστοῦ μοι Ἰουδαίου πολιτευτοῦ Λάσκερ, ἀποβιώσαντος, ἐν ᾧ ὡδοιπόρει ἐν Ἀμερικῇ.

Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν ἔλαβον τηλεγράφημα τοῦ Πρυτάνεως τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου κ. Βενιζέλου, ἀγγέλλοντός μοι, ὅτι παμψηφεὶ ἐξελέγην, ἵνα ἀπέλθω εἰς Ἐδιμβοῦργον, ὅπως παρευρεθῶ εἰς ἐπίσημον ἐκεῖ τῇ 16 Ἀπριλίου τελουμένην πανεπιστημονικὴν ἑορτήν. Ἀλλ' ἀντετηλεγράφησα εὐχαριστῶν καὶ ἀποποιούμενος, διότι, μετὰ τὴν δίμηνον ἀπουσίαν μου ἐκ τῆς θέσεώς μου, δὲν συνέφερε ν' ἀπέλθω ἐκ νέου.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν μου ἐξηκολούθησεν ὁ γλύπτης κ. Herter ἐργαζόμενος εἰς τὴν προτομήν μου, καί, ὅτε ἐπερατώθη τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἐκτεθέν, ἐπεδοκιμάσθη. Μικρὸν δὲ μετὰ τοῦτο ἠναγκάσθην νὰ ἐνδώσω καὶ εἰς τὴν ἐπιμονὴν τῆς κυρίας Auerbach, θυγατρὸς τοῦ ἐπισήμου μυθιστοριογράφου, ἥτις ἐζήτησε νὰ ἐλαιογραφήσῃ εἰκόνα μου.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐπιστροφήν μου, ἐπεσκέφθην τὸν συνάδελφόν μου, Πρέσβυν τῆς Ἰαπωνίας, κ. Ἀόκην, ἵνα συγχαρῶ αὐτὸν ἀρτίως νυμφευθέντα Γερμανίδα ἐκ τῶν εὐγενῶν. Ὁ κ. Ἀόκης εἶχεν ἐκπαιδευθῇ εἰς τὴν Νομικὴν Σχολὴν τοῦ ἐν Βερολίνῳ Πανεπιστημίου. Ὅτι εἰς τὴν τελετὴν τοῦ γάμου δὲν μετέσχον ἱερεῖς τοῦ Βούδα ἐστὶ προφανές. Ἡ Αὐτοκράτειρα ὅμως ἔδωκε τὴν ἐντολήν, οὐδ' ὑπὸ διαμαρτυρομένων ἱερέων νὰ πανηγυρισθῇ ὁ γάμος ἐντὸς τοῦ Βερολίνου, ἀλλ' ἐκτὸς αὐτοῦ εἰς μεμακρυσμένην τινὰ ἐπαρχίαν. Ὁ κ. Ἀόκης δέ, εἰς τὴν μητροπολιτικὴν ἐκκλησίαν εἶχεν ἑδώλιον παρὰ τὸ τῆς νέας συζύγου του καὶ ἐκεῖ ἐκάθητο μετ' αὐτῆς κατὰ πάσας τὰς Κυριακάς. Καὶ τὸν Γραμματέα δ' αὐτοῦ, Ταναχάσην, ἐπίσης ἐπεσκέφθην διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, καὶ αὐτὸν ταὐτοχρόνως νυμφευθέντα Γερμανίδα, κόρην βιομηχάνου, νεάνιδα ἐξαιρέτου καλλονῆς, εὔπορον καὶ λίαν δια-

κεκριμένης ἀνατροφῆς. Ταὐτοχρόνως δ' ἐγνώρισα εἰς τοὺς χοροὺς τῆς Αὐλῆς τὸν Ἡγεμονόπαιδα τῆς Σιάμ, Πριγξάμ, ὁμιλοῦντα καλῶς τὴν Ἀγγλικήν.

Ἑσπέραν τινὰ παρευρέθην ἐν δημοσίῳ καταστήματι, τῇ λεγομένῃ Οἰκίᾳ τῶν Ἀρχιτεκτόνων, εἰς παράστασιν ἀγαθοεργόν, ἐκτελεσθεῖσαν ὑπ' ἐρασιτεχνῶν, ἐν ᾗ διέπρεπεν ἡ ὡραιοτάτη νέα Σαμβρίνσκη, θυγάτηρ τῆς ἐν Βερολίνῳ ἐπιμονωτάτης φυτοφάγου, ἣν πρὸ ἐτῶν ἐγνώριζον καὶ ἐξετίμων διὰ τὰς γενναίας θυσίας της ὑπὲρ ἀπόρων καὶ ἐγκαταλελειμμένων βρεφῶν. Ἐκαθήμην δ' ἐν τοῖς θεαταῖς παρὰ τῇ διδασκάλῳ ταύτης εἰς τὴν σκηνικήν, τῇ ἐπισημοτάτῃ ἠθοποιῷ κυρίᾳ Blumauer, καὶ μετὰ ταύτης πολλὰ διελέχθην περὶ τοῦ θέματος τῆς δυνατῆς διαμορφώσεως Ἑλλήνων ἠθοποιῶν ἐν Γερμανίᾳ.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου, λαβὼν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τὴν τεχνικὴν ἔκθεσιν περὶ τοῦ μελετωμένου σιδηροδρόμου Λαρίσσης, ὡμίλησα περὶ αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Δημοσίων ἔργων, τοῦ Τραπεζίτου Bleichröder καὶ ἄλλων, καὶ ἐδημοσίευσα καὶ ἄρθρα εἰς τὰς γερμανικὰς ἐφημερίδας· ἀλλ' αἱ προσπάθειαί μου προσέκρουσαν εἰς τὴν μικρὰν πίστιν, ἧς ἀπήλαυε τότε ἐν Εὐρώπῃ ἡ ἐσωτερικὴ τῆς Ἑλλάδος κατάστασις.

Τότε περίπου, ἐλθὼν πρός με ὁ νέος Κρής, ὑπὲρ οὗ εἶχον μεριμνήσῃ, ἵνα συμπληρώσῃ τὰς ἰατρικάς του σπουδὰς καὶ ἐξετασθῇ,- ὅστις ὅμως ἤσκει μᾶλλον τὴν φιλολογίαν, ἐξαντληθείσης καὶ τῆς χορηγείας τοῦ κ. Μαυροκορδάτου ἐπὶ ματαίῳ, μοὶ ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ ἐκδώσῃ γερμανιστὶ τινὰ τῶν διηγημάτων μου, ἣν καὶ προθύμως τῷ ἔδωκα.

Ὁ Πρέσβυς τῆς Ρωσσίας κ. Σαβούροφ, ὅστις, ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Βερολῖνον μετατεθείς, εἶχε κομίσῃ ἐκεῖ ὅλον μουσεῖον ἀρχαιοτήτων, ὃ ἐν Ἑλλάδι εἶχεν ἀγοράσῃ καὶ συγκομίσῃ, μοὶ παρεπονέθη, ἡμέραν τινά, ὅτι δῆθεν τὸν κατήγγειλα εἰς Ἀθήνας, δι' ὃ ἐξήγαγεν ἐκεῖθεν ὡραῖόν τι ἄγαλμα, καὶ προὐκάλεσα ἀνακρίσεις. Ἀλλ' εὐκόλως τῷ κατέδειξα ὅτι τοῦτο ἦν κακεντρεχὴς ἐπίνοια, διότι τὴν παρὰ τὸν νόμον ἐξαγωγὴν τοῦ ἀγάλματος ὤφειλον νὰ ἐμποδίσωσιν -αἱ ἐγχώριοι Ἑλληνικαὶ ἀρχαί, ἡ δὲ

μετὰ ταῦτα καταγγελία οὐδένα θὰ εἶχε σκοπόν. Συγχρόνως δέ, καί τις τῶν ἐν Βερολίνῳ δῆθεν σπουδαζόντων, ἴσως ὁ αὐτός, ὁ τὴν συκοφαντίαν ἐκείνην πρὸς τὸν κ. Σαβούρωφ διαβιβάσας, μοὶ ἔπεμψεν αἰσχρὸν συκοφαντικὸν λίβελλον, ὃν ἐνυπογράφως ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ Ἀκροπόλει. Ἐννοεῖται δ' ἐγὼ οὐδὲ τῆς ἐλαχίστης ἠξίωσα προσοχῆς τὸ ἀνάγωγον ἔργον νεανίου, εἰς οὗ τὸν πατέρα καὶ ἀδελφὸν πολλὴν πάντοτε εἶχον ἐπιδείξη φιλίαν.

Τῇ 12)24 Φεβρουαρίου τηλεγράφημα τοῦ υἱοῦ μου Ἀλέξη μοὶ ἀνήγγειλε τοὺς ἀρραβῶνας τῆς θυγατρός μου Χαρικλείας μετὰ τοῦ Πρίγκηπος Ἀνατολίου Λοβάνωφ, Ῥώσσου ἀξιωματικοῦ τοῦ ναυτικοῦ, συνοδεύοντος τὸν Ἀρχιδοῦκα Παῦλον, συναινέσαντος δὲ ν' ἀλλάξῃ στάδιον καὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὸ διπλωματικόν. Ἦν δ' ὁ Λοβάνωφ ἀνεψιὸς τοῦ ἐν Βιέννῃ Πρέσβεως καὶ τῆς κ. Ῥιβέρα, ἣν ἄλλοτε εἶχον γνωρίσῃ ἐν Βάδεν, καὶ ἀδελφὸς τῆς ὡραίας μικρᾶς Μίλας, ἥτις ἀνετρέφετο παρ' αὐτῇ. Παρὰ πάντων δ' ἤκουον ἐπαίνους περὶ αὐτοῦ.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ Φεβρουαρίου μοὶ ἔγραψεν ὁ ἐπίσημος ἐκδότης Brockhaus ἐκ Λειψίας, ἐρωτῶν με, ἂν θέλω νὰ δημοσιεύσω παρ' αὐτῷ δευτέραν ἔκδοσιν τῆς τῶν Ἐπιγραφῶν συλλογῆς μου (Antiquités Helléniques), ἀλλ' ἐπὶ ἰδίᾳ μου δαπάνῃ. Τῷ ἀπήντησα δ' ὅτι, ὅσας δυσχερείας καὶ ἂν ἔχω, καὶ ὅσην νέαν ἐργασίαν καὶ ἂν ἀπαιτῇ ἡ ἔκδοσις αὕτη, προθύμως θὰ τὴν ἀπεδεχόμην, ἀλλ' οὐχὶ ἐπὶ δαπάνῃ ἰδίᾳ μου· ὅτι δὲ προσεχῶς, ἐλθὼν εἰς Λειψίαν, θὰ συνεννοηθῶ μετ' αὐτοῦ. Καὶ ὁ ἐν Λειψίᾳ δὲ Πρόξενος ἡμῶν κ. Ναοὺμ μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ Διευθυντὴς τοῦ ἐκεῖ Θεάτρου ἤθελε ν' ἀναβιβάσῃ εἰς τὴν σκηνήν του τὴν μετάφρασιν τῶν Λ΄, ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀπήτει τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ τῷ ἀπονεμηθῇ τὸ Ἑλληνικὸν παράσημον. Ἔσπευσα δὲ νὰ τῷ ἀπαντήσω, ὅτι θὰ ἐχαιρόμην διὰ τὴν παράστασιν, ἀλλ' αὕτη οὐδεμίαν ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς χορήγησιν παρασήμου, καὶ ὅτι, ἂν ἄλλως δὲν εἶχεν ὠφέλειαν ἐκ τῆς παραστάσεως, πρέπει νὰ προτραπῇ νὰ ἐγκαταλείψῃ πᾶσαν ἰδέαν αὐτῆς. Καὶ ἐπέμεινε ὁ Διευθυντής, καὶ δίς, εἰς Λειψίαν μεταβάς, συνεννοήθην μετ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅτε εἶδεν ὅτι μάταιαι ἦσαν αἱ περὶ παρασήμου ἀξιώσεις του, μοὶ

εἶπεν ὅτι θὰ ἔδιδε τὴν παράστασιν, ἂν ἀνελάμβονον ἐγὼ τὴν δαπάνην. Καὶ τοῦτο δ' ἐμοῦ ἀρνηθέντος, δὲν παρεστάθη τὸ δρᾶμα.

Ὡς πρὸς τὰ ἔργα γερμανῶν δραματουργῶν ὅμως οἱ κ. κ. θεατρῶναι ἐδείκνυντο πολὺ ἐπιεικέστεροι, καὶ τὴν παράστασιν αὐτῶν δὲν ἐξήρτων ἐκ παρασήμων. Οὕτω, τὰ τοῦ ἥκιστα πρωτοτύπου καὶ οὐχὶ μᾶλλον δραματικοῦ Βιλδεμβρούκ μετήγοντο ἀπὸ σκηνῆς εἰς σκηνήν. Νεάνις δέ τις πρωτόπειρος μοὶ εἶπεν, ὅτι, δραμάτιόν τι αὐτῆς, ὃ ἀναγνοὺς εὗρον μᾶλλον ἢ μέτριον, ἐδιδάχθη εἰς 48 θέατρα, ἂν οὐχὶ δόξης, βεβαίως ὅμως ἀφθόνων ὑλικῶν ὠφελημάτων γενόμενον αὐτῇ πάροχον.

Μετέβην δ' εἰς Λειψίαν τὸ πρῶτον προσκληθεὶς ὑπὸ τῆς κυρίας Van den Hoven, συζύγου τοῦ Πρέσβεως Ὁλλανδίας, νὰ τὴν συνοδεύσω, ἵνα παρευρεθῶμεν εἰς πνευματιστικήν τινα ἑσπερίδα, περὶ ἧς εἶχεν ἀκούση, ὡς πολὺ περιέργου. Καὶ ἂν προσεκλήθην δι' ἐμαυτόν, ἢ ἵνα καθιστῶ εὐσχημοτέραν τὴν ὁδοιπορίαν τῆς νέας κυρίας μετὰ ξένων τινῶν δὲν ἠθέλησα νὰ ἐξιχνιάσω· εἴχομεν δὲ συνοδοιπόρους τὸν Ἡγεμονόπαιδα τῆς Ἔσσης, ὁδοιποροῦντα ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Κόμητος Haberberg, τὸν κ. Κοτσεβού, καὶ τὸν πολλὰ ἔτη ἐν Ἱσπανίᾳ διατρίψαντα κ. Seebold.

Τὸ ἑσπέρας τῆς ἀφίξεως ἡμῶν μετέβημεν εἰς τὴν οἰκίαν κυρίου τινὸς Marrzoll, οὗ ὁ γυναικάδελφος, συνοδευόμενος ὑπὸ ὑφαντοῦ τινὸς ἐκ Zwickau, ὡς μεσάζοντος (medium), ἐξετέλεσε διάφορα πνευματιστικὰ φαινόμενα, ἅτινα ὅμως, ὡς ἐκ πρώτης ὄψεως διεῖδον, ἦσαν οὐδὲν ἕτερον ἢ βάναυσα καὶ προφανῆ εἰς δολιότητα. Ἐπειδὴ δ' ἐμείναμεν ἐν Λειψίᾳ ἔτι καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, εἶδον τὸν Διευθυντὴν τοῦ Θεάτρου κ. Gettke, καὶ τῷ ὑπεσχέθην νὰ μελετήσω ἐν Βερολίνῳ, ἃς μοὶ ἐπρότεινε μεταῤῥυθμίσεις, ἀλλ' ὅτε τὸν ἐπανεῖδον κατ' Ἀπρίλιον, τῷ εἶπον, ὅτι αἱ προτάσεις του καταστρέφουσι τὸ δρᾶμα, ἄνευ ἀνάγκης, καὶ ἀπέσυρα αὐτό, ἀπελπίσας αὐτὸν προσέτι καὶ ὡς πρὸς τὰς ἄλλας του ἀξιώσεις. Ἐπεσκέφθην δὲ καὶ τὸν κ. Obst, διάσημον Διευθυντὴν τοῦ Ἀνθρωπολογικοῦ Μουσείου, καὶ τὴν χαριεστάτην του σύζυγον, ἔτι δὲ τὸν Καθηγητὴν τῆς Ἰατρικῆς Κάρολον Θείρσιον, ὃν εἶχον γνωρίση

τετραετῆ, ὅτε πρῶτον, μεταβὰς εἰς Μόναχον, εἶχον κατοικήση παρὰ τῷ πατρί του. Ἐπεζήτησα δὲ καὶ τὸν Κούρτιον, ἀδελφὸν τοῦ ἐν Βερολίνῳ φιλολόγου, ᾧ ὅμως δὲν ἐνέτυχον, καὶ τὸν ἐκδότην W. Friedrich, εἰς ὃν παρέστησα ὅτι αἱ προσθῆκαι τοῦ Σάνδερς εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας ἦσαν ἄτοποι, καὶ μόνον κατέστρεφον τοῦ μικροῦ συγγράμματος τὰς ἀναλογίας. Εἰς δὲ τὸν Brockhaus εἶπον, ὅτι ἀμφιβάλλω, ἂν ἡ δευτέρα ἔκδοσις τῶν Ἑλληνικῶν μου Ἐπιγραφῶν, ἣν ἐπρότεινεν, ἦν δυνατή, καὶ τὸ ἀνέφικτον αὐτῆς συνωμολόγησε μετὰ ταῦτα καὶ ὁ ἴδιος, καὶ παρῃτήθη τῆς ἐπιβολῆς.

Κατὰ τοὺς περιπάτους ἡμῶν διὰ τῆς πόλεως, ὁ συνοδεύων με Πρόξενος ἡμῶν κ. Ναούμ, μοὶ ἔδειξε μεγάλην καὶ ὡραίαν οἰκίαν, κτῆμα Ἕλληνος τινος Ναοὺμ Νέκου καλουμένου. Εἰς τὸ ἀέτωμα αὐτῆς ὁ ἀρχιτέκτων εἶχεν ἐπιγράψῃ διὰ χρυσῶν γραμμάτων: Cum Deo. Ἀλλ' ὁ ἀφελὴς οἰκοδεσπότης ἐξέλαβε τοῦτο, ὡς παχηλὸν γραφικὸν λάθος, καί, κατὰ διαταγήν του, διωρθώθη εἰς Naum Deco.

Εἰς τὴν πρώτην συνεδρίασιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (21)4 Μαρτίου) συνεπρότεινα, ὁμοῦ μετὰ τοῦ Κουρτίου, τὴν εἰς τὴν Ἑταιρείαν παραδοχὴν τοῦ συζύγου τῆς Μεγάλης Κυρίας, Κόμητος Perponcher, ἥτις καὶ μετὰ ἕνα μῆνα, κατὰ τὸν κανονισμόν, ἐγένενο δεκτή. Τότε δὲ καὶ ὡμίλησα πρὸς τὴν Ἑταιρείαν περὶ τῆς ἐν Σάμῳ ἀνασκαφήσεις σύριγγος τοῦ Πολυκράτους, καὶ περὶ τῶν ἐν Ἐλευσῖνι ἀνασκαφῶν.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ἀπριλίου παρευρέθην εἰς θλιβερὰν τελετήν, τῆς κηδείας τοῦ ἐξόχου ζωγράφου καὶ φίλου μου Ῥίχτερ, μεθ' οὗ, ὡς καὶ μετὰ τῆς οἰκογενείας του, μὲ συνέδεε πολλὴ οἰκειότης, καὶ παρ' αὐτῷ συνηντώμην συνεχέστατα μετὰ τοῦ φίλου μου, καὶ ἐκείνων καὶ ἐμοῦ, Στεφάνου Καραθεοδωρῆ, ὁσάκις ἤρχετο ἐκ Βρυξελῶν, ὅπου διετέλει Πρέσβυς τῆς Τουρκίας.

Εἰς γεῦμα δὲ τοῦ Πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας κ. Coursell, ὅστις εἶχεν ἀνατραφῇ εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν τῆς πενθερᾶς τοῦ Κλέωνος, ἐγνώρισα τὸν Ἡγεμόνα τοῦ Μονάκου, ἄνδρα πολὺ εὐαρεστότερον, ἀφ' ὅ,τι τὸν ἐξελάμβανον, ὅτε ἐν Βάδεν συναναa-

στρεφόμην μετὰ τῆς χαριεστάτης καὶ ἀπ' αὐτοῦ διαζευχθείσης, ἢ κἂν ἀφεστώσης συζύγου του. Τὴν αὐτὴν ἑσπέραν παρὰ τῇ κυρίᾳ Meyer, ἄλλοτε στενῇ φίλῃ τῆς οἰκογενείας Βίσμαρκ, οὗ καὶ ἡ ἀδελφὴ καὶ ἡ ἀνεψιὰ παρῆσαν εἰς ἐκείνην τὴν συναναστροφήν, ἤκουσα τοῦ Βιλδενβρούκ μετὰ στόμφου καὶ ἀξιώσεων ἀναγινώσκοντος ἓν δρᾶμά του, κατ' ἐμὲ οὐχ ἧττον μέτριον ὅλων του τῶν λοιπῶν.

Μετὰ λύπης συνώδευσα τότε, ὡς καὶ πάντες οἱ λοιποὶ συνάδελφοι, εἰς τὸν σταθμὸν τὸν πᾶσι προσφιλῆ Πρέσβυν τῆς Δανίας κ. Quade, ἀνακληθέντα, ἐξαιρέτους δ' ἐντυπώσεις παρὰ πᾶσιν ἀφέντα, ὡς καὶ πᾶσα ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ.

Δημόσιαι ὑποθέσεις σπουδαιότητός τινος εἰς ἐνέργειαν καὶ διεξαγωγήν, ἀνατιθέμεναί μοι ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου, μετὰ τὸ συνέδριον τοῦ 1879, ἦσαν λίαν σπάνιαι καὶ ἐξαιρετικαί· ἡ κυριωτέρα δὲ προσπάθεια, εἰς ἣν ἐπεδιδόμην, ἦν ν' ἀντιλαμβάνωμαι τῆς θέσεως τῶν πραγμάτων, καθ' ὅσον ἐδύνατο νὰ ἔχῃ ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων, νὰ διαφωτίζω περὶ αὐτῆς τὴν Κυβέρνησιν, καὶ ἀφ' ἑτέρου, νὰ διεγείρω παρὰ τῷ κοινῷ τῆς Γερμανίας καὶ τοῖς κυβερνῶσι, συμπαθείας πρὸς τὴν Ἑλλάδα, καὶ νὰ παριστῶ τὰς προόδους αὐτῆς, ὡς παρόχους ἐλπίδων διὰ πολὺ κρεῖττον μέλλον, καὶ δυναμένας νὰ καταστήσωσιν αὐτήν, ἐν καιρῷ, ἓν τῶν ἀναγκαίων στοιχείων τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἰσοῤῥοπίας. Ὑπῆρχον ὅμως καὶ εἰδικαί τινες ὑποθέσεις, εἰς ὧν τὴν διεξαγωγὴν διεταττόμην, ἐνίοτε καὶ λίαν ἐπιμόνως ν' ἀσχοληθῶ. Τοιαύτη ἦν ἡ περὶ τῶν ἐν Ῥωμανίᾳ ἀφιερωμένων κτημάτων, τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν μοναστηρίων. Τὸ ἀληθὲς ἦν ὅτι, προκειμένου περὶ Τουρκίας καὶ Ῥωμανίας, ἡ Ἑλλὰς κυρίως οὐδὲν εἶχε δικαίωμα ἀμέσως ν' ἀναμιγῇ· ἀλλὰ διὰ τοῦτο μοὶ ἐπέμφθη ἐπιστολὴ ἰδιωτικὴ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, παρακαλοῦντός με νὰ ζητήσω γνωμοδότησιν τῆς νομικῆς σχολῆς Βερολίνου περὶ τῶν δικαίων τῶν μοναστηρίων. Καὶ ἐγὼ μὲν ἐθεώρουν ὅλως περιττὸν καὶ μάταιον τὸ διάβημα τοῦτο, ὡς καὶ οὐδὲ ἔλειψα ν' ἀναφέρω ἐπανειλημμένως εἰς τὸ Ὑπουργεῖον· ἀλλά, πειθαρχῶν εἰς τὰς ἐπιμόνους διαταγάς του, ἐνήργησα τὰ δέοντα

παρὰ τῇ Σχολῇ, καί, διὰ ζητηθείσης μοι καὶ χορηγηθείσης δαπάνης 2500 φρ. ἐλάβομεν, μετὰ $1^1/_2$ ἔτος, τὴν ἔγγραφον καὶ ἐπίσημον γνωμοδότησιν, ὅτι, ἀφ' οὗ τὰ κτήματα ταῦτα εἰσὶν ἀφιερώματα, βεβαίως ἀνήκουσιν εἰς τὰ καταστήματα, εἰς ἃ ἀφιερώθησαν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Ῥωμανία ἐστὶ κράτος ἀνεξάρτητον, οὐδεὶς δύναται νὰ τὸ βιάσῃ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ δικαίου· ἐν ἄλλοις λόγοις ἡ δαπανηρὰ γνωμοδότησις τῆς Νομικῆς Σχολῆς ἔλεγεν, οὐδὲν περισσότερον, ἢ ὅτι ἤξευρεν ἑκάστου ὁ ὀρθὸς νοῦς.

Εἰργάσθην δ' ἐπιμόνως καὶ εἰς τὴν συνομολόγησιν τῆς ἐμπορικῆς συνθήκης μετὰ τῆς Γερμανίας· ἀλλὰ τὸ Ἑλληνικὸν Ὑπουργεῖον ἠθέλησε (Μαΐου 18)30) νὰ ὑπογραφῇ αὕτη ἐν Ἀθήναις, ἐπὶ τῇ μικροπρεπεῖ ἐλπίδι ἀπονομῆς παρασήμων, ὡς μοὶ εἶπε σπουδαιότατον πρόσωπον ἐν Βεισβάδῃ.

Τῇ 7)19 Ἀπριλίου, ἀφιχθεῖσα ἡ Μεγάλη Δούκισσα Κωνσταντίνου, μήτηρ τῆς ἡμετέρας Βασιλίσσης, ὅτε παρουσιάσθην προσφέρων τὰ σεβάσματά μου, μὲ προσεκάλεσεν εἰς τὸ γεῦμά της καὶ ἐπ' αὐτοῦ μοὶ εἶπεν ὅτι, ὡς ἡ Βασίλισσα τῇ γράφει, ἔχω χαριεστάτας θυγατέρας, καὶ ἀπέκτησα ἀξιολόγους γαμβρούς. Ἠπόρησα δ' εὑρὼν ὅτι ἡ Μεγάλη Κυρία, Csse Camarowski, καὶ ὁ Αὐλάρχης κ. Κύριεφ, μὲ ἀνεγνώρισαν, ἀγνοῶ πότε καὶ ποῦ ἰδόντες με.

Συνώδευσα δὲ τὴν ἐπιοῦσαν τὴν Μεγάλην Δούκισσαν εἰς τὸν Σταθμόν, ἀπερχομένην εἰς Πετρούπολιν, καὶ ἐκεῖ ἡ θυγάτηρ της, Βέρα τῆς Βυρτεμβέργης, μοὶ ὡμίλησε περὶ τῆς ἐν Στουτγάρδῃ διαμενούσης οἰκογενείας Adelung, ἣν εἶχον ἀπαντήσῃ ἐν Ῥέϊχεγχαλλ, καὶ μεθ' ἧς μοὶ εἶπεν ὅτι συνεχῶς ὡμίλει περὶ ἐμοῦ.

Τῇ 16)28 Ἀπριλίου μοὶ ἐτηλεγραφήθη, ὅτι ἐτελέσθησον ἐπισήμως οἱ γάμοι τῆς θυγατρός μου Χαρικλείας εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Ῥωσσικὴν ἐκκλησίαν, παρόντος τοῦ Βασιλέως, τοῦ Ἀρχιδουκὸς Παύλου καὶ τοῦ Δουκὸς τοῦ Μάϊνιγγεν.

Περὶ τὰ μέσα δὲ τοῦ Μαΐου ἦλθον εἰς Βερολῖνον ἡ κυρία Ῥιβέϊρα μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς της Μίλας, τῆς ἀδελφῆς τοῦ γαμβροῦ μου Λοβάνωφ, στενὰς φιλικὰς σχέσεις ἔχουσαι μετὰ τῆς οἰκογενείας τοῦ Πρέσβεως τῆς Βραζιλίας Jarra. Ἀλλὰ παράδοξος γυνὴ

ἦν ἐκείνη ἡ κυρία Ῥιβέϊρα. Μάτην τὰς παρεκάλεσα νὰ μ' ἐπισκεφθῶσι κατ' οἶκον, ἵνα ἰδῶσιν ἐν ἄλλοις, καὶ ζωγραφικὰ καὶ ἄλλα ἔργα τῆς Χαρικλείας· μάτην ἐζήτησα κἂν φωτογραφίαν τῆς Μίλας, ἡ κυρία θεία της μοὶ ἀπεκρίθη, ὅτι ἡ Μίλα εἰς οὐδένα δίδει τὴν φωτογραφίαν της, ὃ δὲν μοὶ ἐφάνη ἄριστον δεῖγμα ἀβροφροσύνης αὐτῆς, οὐδ' ἄριστος οἰωνὸς τῶν ἰδεῶν, ἃς εἶχε περὶ τῆς τάσεως τῆς τῶν ῥωσσίδων ἀνατροφῆς.

Μετὰ πολυαρίθμου δὲ συνοδείας, ἐν ᾗ ὑπῆρχον καὶ δύο Κινέζοι, ἀπῆλθον ἡμέραν τινά, προσκληθεὶς εἰς τὴν παρὰ τῇ πόλει Freizerwald, ὡραίαν ἐξοχὴν τῆς κυρίας Grun, θυγατρὸς τοῦ κ. Chambeau, ποτὲ διδασκάλου τῆς γαλλικῆς τοῦ Πρίγκηπος Φρειδερίκου Καρόλου, προέδρου δὲ τῆς ἐν Βερολίνῳ κοινότητος τῶν Γάλλων διαμαρτυρομένων, τῶν ἐκ Γαλλίας φυγόντων τὰς ἐκκλησιαστικὰς καταδιώξεις.

Ἀρχομένου δὲ τοῦ Ἰουνίου, ἔλαβον ἐπιστολὴν ἐκ Βρεντησίου, δι' ἧς μοὶ ἀνήγγελλεν ὁ υἱός μου Ἀλέξης, ὅτι, πάσχουσαν ἔτι τὴν σύζυγόν του, ἔφερε πρὸς θεραπείαν εἰς Βεϊσενβούργ, συνοδευομένην καὶ ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς του Αἰμυλίας.

Τὴν ἡμέραν δ' ἐκείνην, ἡ Αἰμυλία ᾐσθάνθη πόνον δριμὺν εἰς τὸ γόνυ, καί, βαρέως ἀσθενήσασα, ἔμεινεν ὑπὲρ τὴν ἑξαμηνίαν στερουμένη τῆς χρήσεως τῶν ποδῶν της.

Τῇ 28 Μαΐου (2 Ἰουν.) εἰς τὴν τελετὴν τῆς θέσεως τοῦ πρώτου λίθου τοῦ νέου Βουλευτηρίου ἐν Βερολίνῳ, παρευρέθην καὶ ἐγὼ ἐν στολῇ, ὡς ἦσαν πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ καὶ τὸ Διπλωματικὸν Σῶμα. Εἰ καὶ ἡ ἡμέρα ἦν βροχερά, οὐχ' ἧττον ὁ Αὐτοκράτωρ διέμεινε καθ' ὅλην τὴν ὥραν ἀσκεπὴς ὑπὸ τὴν βροχήν, καὶ ἀφ' οὗ, εἰς τὸ τέλος, προέβη εἰς τὸ ἠθισμένον κτύπημα τοῦ θεμελίου λίθου διὰ τῆς σφύρας, καὶ μετ' Αὐτὸν καὶ ὁ Μόλτκε καὶ ὁ Βίσμαρκ, ἐκάλεσεν ἀμφοτέρους πλησίον του, καὶ τοῖς ὡμίλησε, εἰς ἀναγνώρισιν βεβαίως ὅτι αὐτοῖς μάλιστα ὠφείλετο ἡ νέα εὐτυχὴς στροφὴ τῶν πραγμάτων ἐν Γερμανίᾳ. Καὶ τί μὲν ἐλέγετο δὲν ἠκούομεν εἰς τὴν ἐξέδραν, ἐφ' ἧς ἱστάμεθα· ἀλλ' εἶδον τὸν Βίσμαρκ, ὅτε ὁ Αὐτοκράτωρ τῷ ἔδωκε, μεταξὺ ὁμιλῶν, τὴν χεῖρα, βαθέως ὑποκλίναντα τὴν κεφαλὴν πρὸ αὐτοῦ. Ὡς δ' ἐξηκολούθη-

σεν ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ ἄλλους τινὰς λόγους αὐτῷ ἀπευθύνων, εἶδον ἐγώ, ὃ ἄλλοι δὲν παρετήρησαν, τὸ συγκινητικὸν θέαμα, τὸν Βίσμαρκ κλίναντα τὴν κεφαλὴν καὶ φιλήσαντα τὴν χεῖρα τοῦ σεβαστοῦ Ἡγεμόνος του.

Ἀφίχθησαν δέ, μετά τινας ἡμέρας, ἡ Χαρίκλεια μετὰ τοῦ συζύγου της, καὶ ἔμεινε παρ' ἐμοὶ ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα, μεθ' ἥν, ὅτε ἀνεχώρουν, τοῖς ἔδωκα καὶ ὅσα μοὶ ἐπερίσσευον ἐκ τῶν ἐπίπλων ἡμῶν, μένων δὲ μόνος, ἄνευ οἰκογενείας, ἔμελλον νὰ μεταβῶ εἰς μικροτέραν οἰκίαν.

Προσεκλήθημεν δ' ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἐπανειλημμένως παρὰ τῷ Γραμματεῖ τῆς Ῥωσσικῆς Πρεσβείας, κ. Ἀρσένιεφ, οὗ ἡ σύζυγος ἦν τοῦ Λοβάνοφ ἐξαδέλφη, καὶ ἐν Σπάνδαου παρὰ τοῖς λοχαγοῖς v. d. Lühe καὶ Fritsch, ὧν ἐπίσης αἱ σύζυγοι εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν ἀνῆκον.

Ἐγνώρισα δὲ τότε ἐν Βερολίνῳ τὴν Ῥωσσίδα κόμησσαν Ὀρλόφ, καὶ παρ' αὐτῆς ἤκουσα, ὅτι τῇ ἦν γνωστὸς ὁ πνευματιστὴς Hume, πολλὰ καὶ θαυμάσια ὅτι εἶδε παρ' αὐτῷ, ὡς, ἐν ἄλλοις, τράπεζαν ὅλως κλίνουσαν πλαγίως, χωρὶς νὰ πέσῃ οὐδὲν τὸ ἐπ' αὐτῆς, ἐν ᾧ ἡ φλὸξ τῶν ἐπ' αὐτῆς καιομένων κηρίων ἠκολούθει αὐτῶν τὴν κλίσιν. Ὅτι δέ, μέχρι τέλους, ἦν τοσοῦτον ἐξηντλημένος, ὥστε μόνον ἐπ' ἄλλου στηριζόμενος ἐδύνατο νὰ περιπατῇ.

Τῇ 8)20 Ἰουνίου τὸ πρωῒ ἐδέχθην τοὺς Βασιλεῖς ἡμῶν εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμόν, ἀπερχομένους εἰς Βεισβάδεν.

Ἠκολούθησα δὲ καὶ ἐγὼ τοὺς Βασιλεῖς εἰς Βεισβάδεν, ἀλλά, κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Γεωργαντοπούλου, διαβὰς εἰς Kissingen, ἔνθα εὗρον γνωρίμους οἰκογενείας, διέμεινα ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας. Κατὰ τὴν τελευταίαν, γνωρίσας, διὰ τοῦ ἐπίσης ἐκεῖ διαμένοντος Γεωργαντοπούλου, τὴν ἀοιδὸν Λόλαν Βήντ, λίαν ἐκτιμωμένην ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ πάσης τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας τοῦ Βερολίνου, προσεκλήθην, πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου, εἰς καφφὲν παρ' αὐτῇ καὶ ἐκεῖ, παρὼν μετὰ φωτογραφικῆς μηχανῆς καὶ ὁ Γεωργαντόπουλος, συνεφωτογράφησε πάντας τοὺς παρόντας, ὡς

τὸ αὐτὸ εἶχε πράξῃ τὴν προτεραίαν εἴς τινα ἐξοχήν, εἰς ἣν εἶχον ἐκδράμῃ μετὰ τῆς οἰκογενείας Λάνδαου καὶ ἄλλων.

Ἐν Κίσσιγγεν εὐκαιρῶν, ἀνέγνων τὴν μετρικὴν μετάφρασιν τοῦ πρώτου ἄσματος τοῦ Μίλτωνος ὑπὸ Κασδάγλη, καὶ ἔγραψα τῷ μεταφραστῇ, ὑποδεικνύων αὐτῷ τὰς κατ᾿ ἐμὲ ἀναγκαίας διορθώσεις καὶ τοὺς γλωσσικοὺς καὶ μετρικοὺς κανόνας, οὓς ἐνόμιζον ἀναγκαῖον ν᾿ ἀκολουθῇ.

Εἶτα δέ, διελθὼν διὰ Φραγκφόρτης, προσεκλήθην ὑπὸ τοῦ κ. Ἐρλάγγερ εἰς γεῦμα καὶ εἰς τὸ θέατρον, ἔνθα ἀπήντησα καὶ ἀρχαίους φίλους, τὸν Συνταγματάρχην Ῥάδοβιτς, τὸν Κουσαρὼ καὶ τὴν κυρίαν Πριλβίτς.

Ἐν Βεισβάδεν δέ, μετὰ τῆς ἡμετέρας Βασιλικῆς οἰκογενείας, εὗρον καὶ τὴν τῆς Δανίας, καὶ ἀμέσως τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἀφίξεώς μου προσκληθεὶς παρεκάθησα εἰς τὴν τράπεζάν των· τῇ δ᾿ ἐπιούσῃ, ἀφίχθη ὁ Αὐτοκράτωρ ἐξ Ἔμς εἰς ἐπίσκεψιν τῶν Βασιλέων, καὶ ὁ Νομάρχης κ. Wurmb, παραθεὶς πολυτελὲς γεῦμα εἰς τοὺς ἡγεμόνας, μὲ προσεκάλεσεν εἰς αὐτό, ὅτε καὶ ἔτυχον προσηνεστάτης ὑποδοχῆς ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος .Παρουσιάσθην δὲ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην καὶ εἰς τὴν Ἡγεμονίδα Λίππε.

Προσεκλήθην ὑπὸ τοῦ Βασιλέως νὰ τὸν παρακολουθήσω τὴν ἐπαύριον εἰς Ἔμς, ἀπερχόμενον μετὰ τῆς Βασιλίσσης καὶ τοῦ πατρός του εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Αὐτοκράτορος.

Καθ᾿ ὁδόν, εἰς τὴν Βασιλικὴν ἅμαξαν προσκληθείς, παρεκάλεσα τὴν Βασίλισσαν καὶ ἔλαβον τὴν ὑπόσχεσίν της, νὰ πέμψῃ τὴν φωτογραφίαν της εἰς τὴν θυγατέρα μου Αἱμυλίαν, ἥτις τὴν ἐζήτει. Εἶχον δὲ καὶ μακρὰς συνδιαλέξεις μετὰ τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας, ὅστις, ἐν ἄλλοις, μοὶ εἶπεν ὅτι, ἀπὸ τῆς πρώτης νεότητός του, ἦν φιλελεύθερος πάντοτε, ἀλλ᾿ ὅτι τοῦτο διαφέρει τοῦ ἐνδίδειν εἰς τὰς ἀξιώσεις κακούργων ἢ καὶ ἀνθρώπων ἰδιοτελῶν, ἐπιβλαβῶν τῇ πατρίδι. Λόγου δὲ μετὰ τῆς Βασιλίσσης ἡμῶν γενομένου περὶ βιβλίων, ἃ ἀναγινώσκω, Τῇ ἐσύστησα τὸ τοῦ Ἰωάν. Σκαλτσούνη, περὶ τῶν ἀποδείξεων τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ τῇ τὸ ἔδωκα νὰ τὸ ἴδῃ, διότι συνέπεσε νὰ τὸ ἔχω παρ᾿ ἐμοί.

Δὲν τῇ ἀπέκρυψα ὅμως ὅτι ἔχει τινὰς γλωσσικὰς δυσχερείας. Ἀλλά, λαβοῦσα αὐτό, τὸ ἐφυλλολόγει μετ' ἐνδιαφέροντος, λέγουσά μοι ὅτι δὲν προσκόπτει εἰς τὰς γλωσσικὰς δυσκολίας. Μετ' ὀλίγον ὅμως εἶδον ὅτι ἡ ἀνάγνωσις Τὴν ἀπεκοίμισε, δι' ὃ ἡ ἰδία μετὰ ταῦτα ἐγέλα, λέγουσά μοι, ὅτι δὲν ἔπταιε τὸ βιβλίον, ἀλλ' ὁ ἀπαυδισμός της.

Κατ' ἀρχὰς μετέβημεν εἰς Κοβλεντίαν, πρὸς τὴν Αὐτοκράτειραν, ἥτις μᾶς ὑπεδέχθη καθημένη ἐν τροχηλάτῳ ἕδρᾳ. Ἐπρογεύθημεν δ' ἐκεῖ, οἱ Ἡγεμόνες μετὰ τῆς Αὐτοκρατείρας εἰς ἰδιαίτερον δωμάτιον. Παρῆν δὲ καὶ ἡ φιλλέλην Βαυαρὶς Ἡγεμονὶς Θηρεσία, ἥτις μοὶ ὡμίλησε περὶ τοῦ βιβλιαρίου μου περὶ προφορᾶς τῆς Ἑλληνικῆς. Ὑπασπιστὴν δ' εἶχε τὸν Στρατηγὸν Λεουρέδ, συμμαθητήν μου εἰς τὸ Στρατιωτικὸν Σχολεῖον Μονάχου πρὸ 54 ἐτῶν, ὃν εἶχον πάλιν ἴδῃ πρὸ μικροῦ ἐν Μονάχῳ, καὶ ὑπὲρ οὗ, ζητήσας, ἔτυχον μετὰ ταῦτα τὸν Ἑλληνικὸν Μεγαλόσταυρον.

Μετὰ δὲ τὸ πρόγευμα, ἀπήλθομεν εἰς Ἔμς καὶ ἐγεύθημεν παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι.

Τῇ δὲ ἐπιούσῃ, 22)4 Ἰουλίου, ἐν Βεισβάδεν συνώδευσα εἰς τὸν σταθμὸν ἀπερχομένους τοὺς γονεῖς τοῦ Βασιλέως ἡμῶν, καὶ ὁ Βασιλεὺς τῆς Δανίας, μαθὼν ὅτι προὐτιθέμην αὐθημερὸν νὰ ἐπιστρέψω εἰς Ἔμς, θερμῶς μ' ηὐχαρίστησεν.

Ἐν Βεισβάδῃ δ' ὁ Ὑπασπιστὴς τοῦ Βασιλέως μοὶ εἶπεν, ὅτι ἡ Βασίλισσα πολὺ ἠγάπα τὴν Ἑλένην, ἥτις ἔπρεπε νὰ μὴ ἀπέλθῃ τῶν Ἀθηνῶν, διότι θὰ προσελαμβάνετο ὡς Κυρία τῆς Τιμῆς, ὃ ἡ θυγάτηρ μου θὰ ἐθεώρει, ὡς ἀληθῆ τιμὴν δι' ἑαυτὴν καὶ ὡς εὐτύχημα, ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀγάπης, ἣν ἔτρεφε πρὸς τὴν Ἄνασσαν, ἀλλ', ὡς τῇ εἶπον, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ διαμείνῃ εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἐπὶ πολύ.

Ἐν Βεισβάδεν παρέστη εἰς ἐμὲ κυρία τις ἐξ Ἑϊδελβέργης, καταγγείλασά μοι Καρατζᾶν τινα ἐκ Καλαμῶν, ὅστις, ὡς σπουδαστής, οἰκῶν παρ' αὐτῇ, ἠπάτησε τὴν κόρην της, καὶ ἀπῆλθεν ὀφείλων 2500 Μ. ἐνοικίου καὶ τροφῆς. Καὶ ἐνήργησα μὲν ὅ,τι τὸ ἐπ' ἐμοί, γράψας εἰς Ἀθήνας, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος.

Προσκληθεὶς δ' εἰς τὸ Βασιλικὸν γεῦμα τῇ 28)11 Ἰουλίου, παρεκάθησα τῇ Ἡγεμονίδι Θηρεσίᾳ, ἥτις εἶχεν ἔλθη ἐκ Κοβλεντίας πρὸς τὴν λίαν ἀγαπῶσαν αὐτὴν Βασίλισσαν, καί, ὁμιλοῦσα τὴν καθαρὰν Ἑλληνικήν, μοὶ διηγήθη τὴν ἐν Ἑλλάδι ἐκδρομήν της, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ἀνέγνω τὴν ἐμὴν ἐκδρομὴν εἰς Πόρον. Συνδιαλεχθεὶς δὲ μετὰ τῆς Βασιλίσσης, ἐν ἄλλοις καὶ περὶ τοῦ θρησκευτικοῦ σχίσματος πρὸς τοὺς Σλαύους τῆς Ἀνατολῆς, δὲν ἀπέκρυψα τῇ Α. Μ. ὅτι, κατ' ἐμὴν γνώμην, αὐτὸ πολὺ μᾶλλον ἔβλαψεν ἢ ὠφέλησε τὰ συμφέροντα ἡμῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀπαντήσεών της κατεῖδον ὅτι τὴν παρώργιζον, καὶ λίαν δικαίως, τῶν Βουλγάρων αἱ ἀξιώσεις. Μετὰ δὲ τοῦ Βασιλέως πολλὰ διελέχθην περί τε Ἀκαδημίας καὶ περὶ ἄλλων ἀντικειμένων, ἃ ἐνόμιζε μάλιστα ἐνδιαφέροντα τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ὑπὸ τῶν παρ' ἡμῖν πολιτευομένων συνήθως παραβλεπόμενα.

Ἀπῆλθον τῆς Ἔμς τῇ 2)14 Ἰουλίου, διελθὼν διὰ Κοβλεντίας, ὅπου ἐπεσκέφθην τὴν κυρία Ἑλένην Donah, μητέρα τῆς κυρίας Μαυροκορδάτου.

Διέμεινα δὲ λίαν εὐχαρίστως τὴν ὅλην ἑβδομάδα, ἐφ' ἧς εἰς πολλὰς ἀπῆλθον ἐκδρομάς, καὶ εἶδον ἐπανειλημμένως καὶ τὸν ἐκεῖ ἐπιδημοῦντα Πέτρον Παπαρρηγόπουλον μετὰ τῆς συζύγου του, καὶ τὴν κυρίαν Χατζοπούλου (πρώην Μαύρου), θυγατέρα τῆς πρῴην κυρίας Κορομηλᾶ.

Θλιβερὰν ὅμως εἴδησιν, καὶ δι' ἐμέ, ὡς φίλον, καὶ διὰ τὴν Γερμανίαν πᾶσαν, καὶ ἐν γένει διὰ τὴν ἐπιστήμην, μοὶ ἐκόμισαν αἱ ἐφημερίδες τῆς 3)15 Ἰουλίου, τὸν θάνατον τοῦ σοφοῦ Αἰγυπτιολόγου Λεψίου.

Τῇ 7)19 Ἰουλίου ἀπελθὼν εἰς Κολωνίαν, μετὰ νυκτερινὴν ὁδοιπορίαν, ἔφθασα εἰς Βερολῖνον. Ἐκεῖ δ' ἐπιστολὴ μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι ἡ θυγάτηρ μου Ἑλένη μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ της Εὐγενίου, ἤρχετο εἰς Ἑλβετίαν, ἵνα μὴ ἀφήσῃ μόνην τὴν ἔτι δεινῶς ἐκ τοῦ γόνατος πάσχουσαν Αἰμυλίαν, καὶ μικρὸν μετὰ ταῦτα μοὶ ἐτηλεγραφήθη, ὅτι, παραλαβόντες την, συναπῆλθον εἰς Παρισίους. Εἰς τοῦτο δὲ μεγάλως συνέπραξεν ἡ φίλη τῆς Αἰμυλίας, ἡ Ἀμερικανὶς Σαρίττα Hale, ἣν εἶχον ἄλλοτε ἴδη παρὰ τοῖς ἐμοῖς

ἐν Γενεύῃ, καὶ ἥτις, ἐν Παρισίοις τότε οἰκοῦσα, ἅμα ἔμαθε τῆς Αἰμυλίας τὴν ἐπικίνδυνον θέσιν, διότι οἱ Ἑλβετοὶ ἰατροὶ ἠπείλουν νὰ τῆς κόψουν τὸν πόδα, ἐλθοῦσα μετὰ τῆς μητρός της εἰς Γενεύην, ἐπέμεινε, καὶ κατώρθωσε νὰ τὴν μεταφέρῃ εἰς Παρισίους.

Μοὶ ἐγνώσθη δὲ συγχρόνως ὅτι εἰς Thun ἀπῆλθεν ὁ Ἀλέξης μετὰ τῆς Ἐλίζας, ἀπειληθείσης ὑπὸ προώρου τοκετοῦ, ὅστις ὅμως ἀπεσοβήθη.

Ἔμεινον δ' εἰς Βερολῖνον μέχρι τῆς 14)27 Ἰουνίου καὶ καθ' ἑκάστην τὰς ἀργὰς ὥρας τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν ἑσπερῶν ἀφιέρουν εἰς τὸν βασιλέα, ὅστις, ἀφιχθεὶς μετὰ τῶν βασιλοπαίδων τῇ 10)22 Ἰουλίου, ἔμεινεν ἐπὶ δύο ἡμέρας. Κατὰ τὴν πρώτην, συμπροσκληθεὶς εἰς Ποτσδάμ, εἰς γεῦμα παρὰ τῷ Διαδόχῳ, ἐκάθησα εἰς τὴν τράπεζαν παρὰ τῇ Ἡγεμονίδι Βικτωρίᾳ, εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν, ἣν κατεῖχον καὶ πρὸ δύο ἐτῶν. Ἀλλὰ τότε, ὡς παιδίον, ἡ νέα Ἡγεμονὶς ἦτον αὐτὸ τοῦτο ἄσχημος, ἤδη δὲ εἶχεν ἡ μορφή της πολὺ ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀναπτυχθῇ, ὡς τοῦτο περιέργως συνέβη εἰς ὅλα τὰ παιδία τοῦ Διαδόχου. Δὲν παρέλειψα δὲ νὰ τῇ εἴπω, ὅτι τὴν εὕρισκον μεταβληθεῖσαν (χωρὶς νὰ ἐξηγήσω τὸ πῶς) ἀπὸ τοῦ τελευταίου γεύματος, καθ' ὃ εἶχον τὴν τιμὴν νὰ καθήσω πλησίον της.

— Τοῦτο συμβαίνει πάντοτε, μοὶ εἶπε. Γηράσκων τις μεταβάλλεται.

Τότε δὲ τῇ συνεχάρην, ὅτι εὗρε τὴν μέθοδον νὰ γηράσκῃ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον.

Τῇ διηγήθην δ' ἐν ἄλλοις, ὅτι εἶχον ἴδῃ τὸ ἐν τοῖς Ἀνακτόροις, ἐν οἷς ἤμεθα, κομψότατον ἰδιωτικὸν Θέατρον, καὶ παρετήρησα πόσον διασκεδαστικὸν θὰ ἦτον ἂν ἐνίοτε ἔδιδον αὐτοὶ οἱ Βασιλόπαιδες παραστάσεις εἰς αὐτό· ἡ δὲ ἰδέα μου αὕτη ἐφάνη, ὅτι πολὺ τῇ ἤρεσε.

Μετὰ δὲ τὸ γεῦμα, ὅτε ἐπίνομεν τὸν καφφὲν ἐπὶ τοῦ ἐξώστου, ἡ Διάδοχος παρετήρησεν ὅτι τὰ παιδία της καὶ τὰ τοῦ Βασιλέως δὲν ἦσαν ἐκεῖ, καὶ κανεὶς δὲν ἤξευρε νὰ εἴπῃ ποῦ ἐπῆγον. Ἀλλ' ἐγὼ εἶπον ὅτι ὑποπτεύω ποῦ ἦσαν, καὶ πιθανῶς ἀνέβησαν νὰ

ἐπισκεφθῶσι τὸ Θέατρον. Ἐν ᾧ δ' ἡ Διάδοχος ἠπόρει, πῶς συνέλαβον τοιαύτην ἰδέαν καὶ δὲν τὴν παρεδέχετο, ὥρμησαν κάτω ὅλα τὰ παιδία, καὶ ἡ Ἡγεμονόπαις Βικτωρία εἶπεν ὅτι τὰ εἶχε φέρῃ νὰ τοῖς δείξῃ τὸ ὡραῖον Θέατρον, τὸ ὑφ' ὅλων λελησμονημένον, καὶ ὃ ἐγὼ τῇ εἶχον ἀναπολήσῃ.

Πρὶν δ' ἀπέλθῃ ὁ Βασιλεὺς ἐκ Βερολίνου, εὐηρεστήθη νὰ μὲ προσκαλέσῃ εἰς πρόγευμα μετὰ τῆς οἰκογενείας τοῦ Γενικοῦ ἡμῶν Προξένου, ἣν καὶ μοὶ ἐσύστησε συνεχῶς νὰ βλέπω. Παρετέθη δὲ τὸ πρόγευμα εἰς τὸ ἑστιατόριον τοῦ Hiller (Unter den linden), ὅστις, ἔκτοτε, ἐκόσμησε τὸ πρώτιστόν του δωμάτιον διὰ τῆς εἰκόνος τῆς Α. Μ. Τὸ ἑσπέρας δ' ἀπῆλθεν ὁ Βασιλεύς, προπεμφθεὶς εἰς τὸν σταθμὸν ὑπὸ τῆς οἰκογενείας ἐκείνης καὶ ὑπ' ἐμοῦ.

Ἔσπευσα δὲ τῇ ἐπιούσῃ, νὰ ἴδω τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, κόμητα Ἀθσφόλδ, καὶ πολλὰς μετ' αὐτοῦ εἶχον ἐξηγήσεις περὶ τῆς ἐν γένει ἀνατολικῆς πολιτικῆς, λίαν εὐχαριστηθείς, ὅτε τὸν ἤκουσα πληρέστατα παραδεχόμενον τὰς θεωρίας μου, ὡς τῷ τὰς ἀνέπτυξα.

Εἰς Βερολῖνον ἐπιδημοῦντος τότε τοῦ ἄλλοτε ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ συναδέλφου μου καὶ ἔπειτα Πρυτάνεως Βενιζέλου, διεκοίνωσα καὶ εἰς τοῦτον τὰς περὶ Ἀκαδημίας ἰδέας μου, καὶ τὸν προέτρεψα νὰ ἐπιμείνῃ, ἵνα μετάσχῃ καὶ ἡ Ἑλλὰς εἰς τὴν ἐν Γερμανίᾳ προκειμένην ἀνέγερσιν μνημείων τῶν Ἑλληνιστῶν καὶ φιλελλήνων Μυλλέρου καὶ Κουρτίου, περὶ ὧν κατ' ἀρχὰς εἶχον λάβῃ ἀπάντησιν ὅλως ἀρνητικήν.

Ἀπῆλθον δὲ μετὰ ταῦτα καὶ εἰς ἄλλην βραχεῖαν ἐκδρομήν.

Ἡ καλὴ σύζυγος τοῦ Ἰάπωνος Ταναχάση ἦν θυγάτηρ τοῦ κ. Βράνδ, πλουσίου βιομηχάνου, ἐγκατεστημένου ἐν Μαγδεβούργῳ. Ἐπειδὴ δὲ εἶχε ζητήσῃ καὶ λάβῃ τὴν ὑπόσχεσίν μου τοῦ νὰ τοὺς ἐπισκεφθῶ, ὅτε θὰ ἦσαν παρὰ τῷ πατρί της, τῇ 29)10 Αὐγούστου ἀπῆλθον εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, καὶ κατέλυσα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Kaïserhof, ὅπου μοὶ ἐδόθη μικρὸν καὶ πενιχρὸν δωμάτιον, καὶ μοὶ ἐζητήθη πως ἐπιτακτικῶς νὰ γράψω τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἐπάγγελμά μου. Γράψας τοῦτο ἀπῆλθον ἀμέσως ἐφ' ἁμά-

ξης εἰς ζήτησιν τοῦ ἐργοστασίου (καφφὲς ἐκ ῥαδικίων, chicorés) καὶ οἴκου τοῦ κ. Βράνδ.

Ὑπῆρξε δὲ τοιαύτη ἡ ὑποδοχή μου. Εἰς τὴν αὐλήν, ἰδών με εἰσελθόντα, αὐτὸς ὁ κ. Βράνδ, ὅστις δὲν μ' ἐγνώριζε, ἠρώτησε τίνα ζητῶ.

— Τὴν κ. Ταναχάση, ἀπήντησα, ἀγνοῶν καὶ ἐγώ, ὅτι ὡμίλουν μετὰ τοῦ οἰκοδεσπότου.

— Τί τὴν θέλετε;

— Νὰ τὴν ἴδω.

Αἱ ἐπίτομοι αὗται καὶ ξηραὶ ἀπαντήσεις μου φαίνεται ὅτι ἐνεποίησαν ἐντύπωσίν τινα ἐπ' αὐτοῦ, καί πως τὸν ἐπράϋναν, ὥστε μοὶ εἶπε νὰ εἰσέλθω. Ὅτε δὲ τῷ ἔδωκα τὸ ἐπισκεπτήριόν μου, ἵνα τὸ δώσῃ, ἐξεῤῥάγη εἰς χαράν, καὶ ἔκτοτε ἡ περαιτέρω ὑποδοχὴ ὑπῆρξεν ἐγκαρδιωτάτη, καὶ ἐν ἁμάξῃ περιαγαγοῦσά με ἡ οἰκογένεια, μοὶ ἐπέδειξεν εἴτι ἀξιόλογον ἦν ἐν τῇ πόλει καὶ περὶ αὐτήν, πρὸ πάντων τὴν λαμπρὰν αὐτῆς μεσαιωνικὴν Μητρόπολιν. Μετὰ τοῦ κ. δὲ Ταναχάση πολλὰς εἶχον συνδιαλέξεις περὶ Ἰαπωνίας καὶ τῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας αὐτῶν, καὶ εὗρον αὐτὸν ἄνδρα διανοητικῶς ἀνεπτυγμένον, οὐχ ἧττον Εὐρωπαίου πεπαιδευμένου.

Διαμείνας δὲ δύω ἡμέρας ἐκεῖ, ὅτε ἐπέστρεψα, εὗρον ἀποθανοῦσαν τὴν νύκτα ἐκείνην τὴν εἰς τὰς θυγατέρας μου φιλτάτην θαλαμηπόλον Lenchen, ἣν στηθικὸν πάθημα ἀνήρπασεν εἰς τὸ ἄνθος τῆς νεότητος, καὶ ἐπλήρωσα καὶ τὴν κηδείαν καὶ τὸν ἰατρόν της.

Ἐξ ἐπιστολῶν τῶν οἰκείων μου ἐμάνθανον ὅτι, ἡ μὲν Χαρίκγεια εἶχε καλῶς ἐν Πετρουπόλει καὶ ἔδωκε πρόγευμα εἰς τὸν Ἀρχιδοῦκα Παῦλον· περὶ δὲ τοῦ Εὐγενίου ὅτι, θελχθεὶς ὑπὸ τῆς εἰς τὴν ἀδελφήν του ἀφοσιώσεως τῆς Ἀμερικανίδος Σαρίττας Hale, ἠρραβωνίσθη αὐτήν.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ Αὐγούστου συνέταξα καὶ ἔπεμψα εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις ***Ἐφημερίδα,*** μακρὸν ἄρθρον περὶ στιχουργίας. Ἐπέστειλα δὲ καὶ εἰς τὸν Βασιλέα περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς συστάσεως ἄλλου παρασήμου (τοῦ Στεφάνου), περὶ οὗ εἶχον ἄλλοτε συνερ-

γασθῇ μετὰ τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος, ἀλλά, πιθανῶς, δὲν ἐπεδοκιμάσθη ἡ πρότασίς μου.

Εἰς Charlottenburg ἡμέραν τινά, ἀπελθὼν πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ πρίγκηπος Meiningen, καὶ μαθὼν ὅτι δὲν ἦν κατ᾽ οἶκον, ἀλλὰ κατέβη εἰς τὸν ἀπέραντον τοῦ Ἀνακτόρου κῆπον πρὸς περιδιάβασιν, ἐνεγραφόμην εἰς τῶν ἐπισκεπτῶν τὸ βιβλίον, ὅτε ἤκουσα τ᾽ ὄνομά μου, καί, στραφείς, εἶδον ὅτι ἦτον ἡ Ἡγεμονὶς (θυγάτηρ τοῦ Διαδόχου τῆς Πρωσσίας), ἥτις τὸ ἐπρόφερεν, ἐπιστρέφουσα μετὰ τοῦ συζύγου της ἐκ τοῦ περιπάτου. Ἀμφότεροι μὲ προσεκάλεσαν ν᾽ ἀναβῶ, καὶ ἔμεινα ἐπὶ μακρὰν ὥραν πλησίον των. Ἄλλοτε δὲ πάλιν, εἰς ἐπίσκεψίν των μεταβάς, εὗρον τὴν θύραν τοῦ Ἀνακτόρου κλειστήν, καὶ εἶχον γραφῇ ν᾽ ἀπέλθω, ὅτε, ἐναντίον μου ἠνεώχθη τὸ παράθυρον, καί, προκύψαντες ὁ νέος Ἡγεμὼν καὶ ἡ Ἡγεμονίς, μοὶ εἶπον ὅτι ἡ θύρα ἀμέσως θέλει μοὶ ἀνοιχθῇ, καὶ οὕτω μ᾽ ἐδέχθησαν πάλιν φιλοφρονέστατα.

Τῇ 13)25 Αὐγούστου ἤκουσα παρά τινος, ὅτι ὁ συνάδελφός μου Πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, Λόρδος Ampthill (Russel), ἠσθένει βαρέως ἐν Ποτσδάμῃ, τῇ ἐαρινῇ του διατριβῇ, καὶ ἔσπευσα ἀμέσως νὰ μεταβῶ ἐκεῖ, διότι ἔτρεφον μεγίστην ὑπόληψιν καὶ ἀγάπην πρὸς τὸν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν διακεκριμένον ἄνδρα. Ἀλλά, πρὶν ἢ φθάσω εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ σιδηροδρόμου, ἀπήντησα τὸν Σύμβουλον τῆς Ἀγγλικῆς Πρεσβείας, καὶ παρ᾽ αὐτοῦ ἤκουσα ὅτι ὁ ἔξοχος ἀνὴρ εἶχεν ἐκπνεύσῃ· τῇ δὲ 17)29 συνωδεύσαμεν τὴν ἐπίσημον ἐκφορὰν τοῦ νεκροῦ, πεμπομένου εἰς Ἀγγλίαν.

Τὸ Ὑπουργεῖον μοὶ εἶχε γράψῃ πρό τινος, ὅτι ὁ Γεωργαντόπουλος, καθ᾽ ὃ μὴ προταθεὶς ὑπὸ τοῦ νέου Γενικοῦ Προξένου, δὲν ἦν πλέον Γραμματεὺς τοῦ Προξενείου, ἑπομένως οὔτε Ἀκόλουθος, καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς πεπαυμένος. Τὴν εἰς ταῦτα πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον ἀπάντησιν τῷ συνέταξεν Ἕλλην τις, Ἀριστείδης Ῥούκης, ἀλλὰ τὸν ἀπέτρεψα νὰ τὴν πέμψῃ, προπετῆ οὖσαν, καὶ δυναμένην πολὺ νὰ τὸν βλάψῃ. Ἔγραψα δ᾽ ἐγὼ τὰ δέοντα περὶ τῆς θέσεώς του καὶ ἐν γένει περὶ τῆς τῶν Ἀκολούθων τῶν Πρεσβειῶν, καί, παραστήσας ὅτι ἦν δίκαιον νὰ τῷ ἀπονεμηθῇ τὸ Ἑλληνικὸν παράσημον, ὡς δι᾽ ἐνεργείας μου τῷ ἀπενεμήθη καὶ τὸ Γερμανικόν.

Ἐν Ποτσδάμη κατῴκει ὁ κ. Hogart, ἀδελφὸς ἐπισήμου ζωγράφου, ζωγράφος καὶ αὐτός, ἰδίως δὲ περὶ τὸν πνευματισμὸν ἀσχολούμενος, καὶ πλουσιωτάτην κεκτημένος βιβλιοθήκην περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Τοῦτον ἐπεσκέφθην ἐπανειλημμένως, καὶ συνδιαλεγόμην μετ' αὐτοῦ εὐχαρίστως, καθ' ὅσον εἶχον πάντα λόγον νὰ πιστεύσω, ὅτι, ὅσα ἐπρέσβευε καὶ ἔλεγεν, ἦσαν αἱ εἰλικρινεῖς πεποιθήσεις του. Ἐκεῖ δὲ μετέβαινα καὶ παρὰ τῷ ἐπισήμῳ φυσιολόγῳ Dubois Raymond, οὗ καὶ ἡ μία θυγάτηρ εἶχε σπουδάση καὶ τὴν Ἑλληνικήν, τήν τε νέαν καὶ τὴν ἀρχαίαν. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, ἐπὶ πολλὴν ὥραν εἰς τὸν εὐρύχωρον κῆπον αὐτοῦ διατρίψας, πολλὰ καὶ διδακτικώτατα δι' ἐμὲ περὶ ἐπιστημονικῶν ἀντικειμένων μετ' αὐτοῦ συνδιαλεγόμενος, τὸ ἑσπέρας, ὅτε ἐπέστρεψα εἰς Βερολῖνον ᾐσθάνθην ἰσχυρὸν πόνον εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα μου, ἀφαιρέσαντά μοι τὸν ὕπνον. Τῇ ἐπαύριον δ' ἡ χείρ ἐπρήσθη, μοὶ ἐπῆλθεν ἔμετος, καὶ τὸ ἑσπέρας εἰς συναναστροφήν, ὅπου ἐπ' ὀλίγας μόνον στιγμὰς ἐδυνήθην νὰ μεταβῶ, μ' ἐλέγετο ὅτι πρέπει νὰ σπεύσω διὰ τὴν θεραπείαν, διότι, ἂν μ' ἔδακε φαρμακερὸν ζωΰφιον, ἐντὸς 24 ὡρῶν ἴσως ἐφαρμακεύθη θανατηφόρως τὸ αἷμά μου. Τοῦτο τῷ ὄντι μετά τινας ἡμέρας συνέβη εἰς νέαν θυγατέρα τοῦ καλλιτέχνου Begaz, ἥτις οἰκτρῶς ἀπέθανε. Ἔσπευσα λοιπὸν τὴν ἐπιοῦσαν εἰς ἰατρούς, ἀλλ' ἀπῆσαν ὅλοι διὰ τὴν ὥραν τοῦ χρόνου καὶ μόλις εὗρον τὸν Londin, καθ' ἣν στιγμὴν καὶ αὐτὸς ἀπήρχετο, καὶ τελευταῖον κατέφυγον εἰς τὴν θεραπείαν ἐξόχου χειρούργου Bergmann, ὅστις κατῴκει εἰς τὴν αὐτὴν μετ' ἐμοῦ οἰκίαν.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου μ' ἐπεσκέφθη εἷς γνωστὸς ὁμογενὴς μετὰ τῆς συζύγου του, πασχούσης ἐκ νευρικῆς ἀσθενείας, ἢ μᾶλλον, ὡς αὐτὸς ἰδίως μ' ἐξεμυστηρεύθη ἐκ μονομανίας. Ἀντὶ δὲ τῶν φρενιάτρων, οἵτινες δὲν ἤξευρον, ἂν συμφέρον δὲν ἔχωσι νὰ διατηρῶσι τοὺς ἀσθενεῖς παρ' ἑαυτοῖς ἐπὶ μακρότερον τοῦ δέοντος, τὴν ἀσθένειαν ἐπιτείνοντες οὕτω, μᾶλλον ἢ θεραπεύοντες, ἐπροτίμησα νὰ τοὺς παραπέμψω, εἰς ὃν ἐγνώριζον ἐπίσημον ἰατρὸν Φρέριξ, καί, ὡς μετ' ὀλίγον ἔμαθον, ἄριστα ἦσαν τ' ἀποτελέσματα.

Τῇ δὲ 4)16 Σεπτεμβρίου ἔλαβον τήν, καὶ δι' ἐμέ, καὶ διὰ τὸ πανελλήνιον, θλιβερωτάτην ἀγγελίαν, τοῦ θανάτου τοῦ Βραΐλα, ἑνὸς τῶν τελευταίων πολιτικῶν ἀνδρῶν, ἐφ' οὗ ἐδύνατο ἡ πατρίς, διὰ τὰς εὐρείας γνώσεις του καὶ τὴν εὐθύτητα τῆς κρίσεως καὶ τοῦ χαρακτῆρός του, νὰ στηρίξῃ ἐλπίδας ἐν πεποιθήσει.

Κεραυνοβόλον δ' ἑτέραν ἀγγελίαν ἀνέγνων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐφημερίδα, τὴν Ὥραν, ὅτι, τῇ 3)15 Σεπτεμβρίου, ἀπεβίωσεν ἡ ἀγαπητὴ νύμφη μου Λίζα, καὶ συλλυπητήρια μοὶ ἐστάλησαν διὰ τοῦτο. Ἀλλὰ τῇ ἐπιούσῃ τηλεγράφημα μ' ἐπλήρωσε χαρᾶς, ἀναγγέλλον μοι, ὅτι, ἐξ ἐναντίας, ἀπέκτησεν υἱόν, ὅστις καὶ μετ' ὀλίγον ἐβαπτίσθη ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀριστείδου. Ηὐτύχησα δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν νὰ δεχθῶ καὶ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Ὀσκὰρ Ἔϊδενστὰμ μετὰ τῶν παιδίων του.

Τινὲς τῶν ἡμετέρων, διανοηθέντες νὰ ὀξορύξωσι τὸ μάρμαρα τῆς Πάρου, εἶχον ἀνανεώσῃ τὴν ἑταιρείαν ἐκείνην, εἰς ἣν ἐγὼ εἶχον ἀπολέσῃ ἄλλοτε 2 χιλιάδας δραχμῶν· ἀλλ', ἐξαντλήσαντες ὅσα εἶχον καταθέσῃ κεφάλαια, ἤθελον ἤδη νὰ ἐπεκτείνωσιν αὐτήν, καὶ μοὶ ἔγραψαν, αἰτοῦντες τὴν σύμπραξίν μου. Πανταχοῦ ὅμως οἱ περὶ τούτου ἀγῶνες ἀπέτυχον, διότι οὐδεὶς ἤθελε νὰ ἐμπλακῇ εἰς ἐπιχείρησιν ἄγνωστον, πρὶν ἢ αἱ ἐργασίαι ἀποδείξωσι τὸ τελεσφόρον αὐτῆς.

Ἄλλη δὲ δημοσία ὑπόθεσις, ὑπὲρ ἧς πολλὰ ἐπολυπραγμώνησα, ἦν ἡ τῆς κατασκευῆς τοῦ σιδηροδρόμου Λαρίσσης. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἦν πρώϊμος ἔτι καὶ ἀπροπαράσκευος. Ἐγὼ δ' ἐφρόνουν καὶ ἔγραφον ὅτι ἔπρεπε νὰ προηγηθῶσιν ἐνέργειαι ἄμεσοι πρὸς ἐπίτευξιν ἑνώσεως μετὰ τῶν Τουρκικῶν σιδηροδρόμων.

Περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου ὁ Ἀλέξης μοὶ ἔγραφεν ὅτι λόγος ἐγένετο ἐν Ἀθήναις περὶ διπλωματικῶν μεταῤῥυθμίσεων, καθ ἃς ἐγὼ δῆθεν ἔμελλον νὰ μετατεθῶ εἰς Παρισίους· ἀλλ' ἡ διάδοσις ἦν ἐσφαλμένη ἢ τὸ σχέδιον δὲν ἐξετελέσθη.

Αἱ πρῶται τέσσαρες ἡμέραι τοῦ Ὀκτωβρίου εἰσὶν ἐν Βερολίνῳ ἐν γένει αἱ τῶν μετοικεσιῶν, καὶ κατ' αὐτὰς ἀπαντῶνται διασταυρούμεναι ἅμαξαι εἰς πάσας τὰς ὁδούς, ἔπιπλα καὶ σκεύη μεταφέρουσαι. Τότε καὶ ἐγώ, ἐκποιήσας εἰς μικρὰν τιμὴν τὰ πε-

ριττεύοντα τῶν σκευῶν μου, μετῴκησα εἰς οἰκίαν μικροτέραν, διότι αἱ δύω τοὐλάχιστον, ἐκ τῶν τριῶν θυγατέρων μου, ἐχωρίζοντο ἀπ' ἐμοῦ, νυμφευόμεναι, εἰς τὸ ὑψηλὸν πρόσγειον τῆς οἰκίας ἔνθα κατῴκει εἰς τὸν ἄνω δόμον ἡ κυρία Γυλδεγκρὸν ἐν Hohenhallen strasse 20, ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν ἐπί τινα χρόνον εἴς τινας τῶν ἐργατῶν τῆς κοινωνίας τοῦ Βερολίνου, νὰ φλυαρῶσιν ὅτι ἐμελέτων νὰ νυμφευθῶ τὴν κυρίαν ἐκείνην!

Τῇ 21 Σεπτ. 10 'Οκτ. παρευρέθην εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Ῥώμης εἰς Pellini τινος παράστασιν δῆθεν ἀντιπνευματιστικήν, ἥτις ὅμως οὐδὲν ἀπεδείκνυε, πλὴν τοῦ γνωστοτάτου «ὅτι ὑπάρχουσι καὶ ἀγύρται, δυνάμενοι νὰ μιμῶνται διὰ τεχνασμάτων τὰ σπουδαιότατα ἐκεῖνα φυσικὰ φαινόμενα».

Τῇ 13)22 δὲ 'Οκτωβρίου ἐτελέσθη ἐπισημότατα ἡ εἰκοσιπενταετηρὶς τῆς καθηγεσίας τοῦ Κουρτίου, εἰς ἣν εἶχον ζητήσῃ, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος, τὴν οἵαν δήποτε συμμετοχὴν καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Ἔγραψα δὲ τότε εἰς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἡ Σύγκλητος ἐνέκρινε νὰ προσδιορίσῃ ποσότητά τινα δι' αὐτήν. Τότε λοιπόν, συντάξας Ἑλληνιστὶ προσφώνησιν τῷ Κουρτίῳ, ἔδωκα αὐτὴν νὰ γραφῇ καὶ δεθῇ πλουσιώτατα, ἀντὶ 450 μαρκῶν, ὧν μέρος ἀπετέλεσεν ἡ συνεισφορὰ τοῦ *Πανεπιστημίου*, μέρος αἱ συνδρομαὶ τῶν Ἑλλήνων φοιτητῶν Βερολίνου, Λειψίας καὶ Βιέννης, καὶ μέρος κατέθεσα ἐγὼ ὁ ἴδιος. Τὴν πρωΐαν δὲ τῆς ἐπισήμου ἡμέρας, μεταβάντες εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἑορτάζοντος, εὕρομεν αὐτὴν πλήρη, καὶ ἐν ἄλλοις, ἐκεῖ τὸν Διάδοχον τῆς Γερμανίας καὶ τὸν γαμβρόν του Διάδοχον τοῦ Meiningen. 'Αφ' οὗ δὲ προσεφώνησε τὸν ἑορτάζοντα ὁ Watenbach διὰ μακροῦ λόγου, ὃν ἐκ στήθους ἀπήγγειλε, τῷ προσωμίλησα καὶ ἐγὼ Ἑλληνιστί, καὶ ὁ φοιτητὴς Ῥούκης Γερμανιστί, δοὺς αὐτῷ τὴν ἔγγραφον προσφώνησιν, ἥτις διὰ τὴν κομψότητα καὶ τὸ κάλλος της, ἐξαίρετον ἐντύπωσιν ἐνεποίησεν. Ὁ δὲ Διάδοχος ἐπῄνεσε τὸν κ. Ῥούκην διὰ τὸν τρόπον, καθ' ὃν Γερμανιστὶ ὡμίλησε.

Περὶ τὰ μέσα 'Οκτωβρίου, τὴν ἐφημερίδα μου κατ' οἶκον ἀναγινώσκων, εὗρον ἐν αὐτῇ ὅτι κυρία τις, ἐν τοῖς δυτικοῖς τῆς πόλεως οἰκοῦσα, καὶ γνωστὴ ἐπ' ἀγαθοεργίαις, ὡς πρὸς παιδία

ὀρφανὰ ἢ ἐγκαταλελειμμένα, ἐῤῥίφθη εἰς τὴν παρὰ τὸ Βερολῖνον λίμνην Neuen See καὶ ἐπνίγη. Ταῦτα ἐφαίνοντο χαρακτηρίζοντα τὴν φίλην ἡμῶν κυρίαν Σεμβρίνσκη Στέϊν, δι᾿ ὃ καὶ ἔσπευσα ἀμέσως εἰς τὴν οἰκίαν αὐτῆς, ἣν εὗρον πᾶσαν ἀνάστατον· εἷς δὲ Βουλευτής, φίλος τῆς οἰκίας, σπεύσας ἐκ Δρέσδης, ἅμα ἤκουσε περὶ τοῦ δυστυχήματος, μοὶ ἀφηγήθη, ὅτι πρὸ ἑνὸς ἔτους ἓν τῶν νηπίων, τῶν τροφίμων τῆς κυρίας Σεμβρίνσκη, εἶχεν ἀποθάνῃ, καὶ ἡ ἀστυνομία, διὰ τῶν ἐρευνῶν της, ἐφάνη ἐκλαμβάνουσα, ὅτι ἡ φυτικὴ δίαιτα ἦν ἴσως ἡ παραίτιος τοῦ θανάτου. Καὶ ἤδη δίς, καὶ ἄλλου παιδίου ἀποθανόντος, συνέλαβεν ἰσχυρὰς τύψεις συνειδότος ἡ κυρία Σεμβρίνσκη, ἐθεώρησεν ἑαυτὴν αἰτίαν τοῦ διπλοῦ θανάτου, καί, ἀφ᾿ οὗ ἔσπευσε νὰ καταγγείλῃ ἑαυτὴν παρὰ τῷ εἰσαγγελεῖ, μετέβη εἰς τὴν λίμνην καὶ ἐκεῖ ἐπνίγη. Ὁ σύζυγος κ. Στέϊν, ὅστις ἔζη τέως διεζευγμένος ἀπ᾿ αὐτῆς, παρέλαβε τότε τὴν κόρην του, καί τινα τῶν ἀνατρεφομένων βρεφῶν, περὶ τῶν ἄλλων φροντίσας νὰ γίνωσι δεκτὰ εἰς δημόσια καταστήματα.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ Σεπτεμβρίου ἡ Αἰμυλία μοὶ ἀνήγγελλεν ὅτι εἶχεν ἐντελῶς ἀναλάβῃ.

Περὶ τοῦτον τὸν χρόνον εἶχεν ἔλθῃ εἰς Βερολῖνον ὁ Cumberland, γνωστὸς κατὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην ἐπὶ τῇ ἀξιώσει ὅτι ἀναγινώσκει εἰς τὴν διάνοιαν τῶν μεθ᾿ ὧν τίθεται εἰς σχέσιν διὰ τῆς ἀφῆς. Εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τὸ Αὐτοκρατορικὸν (Kaiserhof) δοὺς τὴν πρώτην του συνεδρίασιν, προσκαλέσας καὶ ἐμέ, καὶ εἰς πολλὰ ἐπεδόθη περίεργα πειράματα· ἀλλ᾿ ὅτε, προσκαλέσας με ν᾿ ἀποθέσω που καρφίδα, ἣν μοὶ ἔδωκε, μ᾿ ἔλαβεν ἐκ τῆς χειρός, ἵνα τὴν εὕρῃ, ἀπέτυχεν ἐντελῶς, ὅπερ, ἀστειευόμενος, ἠθέλησε ν᾿ ἀποδώσῃ εἰς πλοῦτον δῆθεν ἰδεῶν, ὑφ᾿ ὧν ἐπληροῦτο ἡ κεφαλή μου. Τὸ μέρος, εἰς ὃ τὴν εἶχον ἐναποθέσῃ ἐξεμυστηρεύθην τότε ἐγὼ εἰς ἕτερον, τὸν Λοχαγὸν Hölsen, υἱὸν τοῦ Διευθυντοῦ τῶν Αὐτοκρατορικῶν Θεάτρων, καὶ τούτου τὴν χεῖρα λαβὼν ὁ Κουμβερλάνδ, σχεδὸν ἀμέσως εὗρε τὴν καρφίδα εἰς τὸν λαιμοδέτην τοῦ συγγραφέως κ. Λινδάου.

Μετά τινας δ' ἡμέρας, πολὺ παραδοξότερον εἶδον φαινόμενον. Ὑπὸ τῶν παρεστώτων, πάντων ἀνηκόντων εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας, ἐξελέγη ἐπιτροπή, εἰς ἣν κατηριθμοῦντο Καθηγηταί, ὁ Πρίγκηψ Φυρστεμβέργ, ἐν ἄλλοις δὲ καὶ ἐγώ, ἐνταλεῖσα νὰ ἐναποθέσῃ καρφίδα, ἢ ἐντὸς τοῦ ξενοδοχείου, ἢ καὶ ἐκτός, ὅπου τῆς πόλεως ἤθελε, καὶ ἐπιτηρήσῃ τὰ τῆς εὑρέσεως αὐτῆς. Τὸ πρῶτον λοιπὸν ἠθελήσαμεν νὰ πήξωμεν τὴν καρφίδα παρὰ τὴν ῥίζαν ἑνὸς τῶν δένδρων τῆς πρὸ τοῦ ξενοδοχείου πλατείας· ἀλλ' ἐφοβήθημεν μὴ κλαπῇ ὑπὸ τῶν παιδίων τοῦ πολλοῦ περισυναχθέντος ὄχλου. Κατόπιν ἐζητήσαμεν παρ' ἑνὸς στρατιώτου ἐκεῖ που φρουροῦντος, νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ ἐμπήξωμεν τὴν καρφίδα εἰς τὸ φόρεμά του· ἀλλὰ μᾶς εἶπεν ὅτι, ἐπειδὴ φρουρεῖ ἐν ὑπηρεσίᾳ, δὲν δύναται νὰ ἐπιτρέψῃ τοῦτο, εἰ μὴ ἀδείᾳ τοῦ ἀξιωματικοῦ του, ὃν καὶ μᾶς ἔδειξεν ἱστάμενον εἰς τὴν ἀντιπέραν πλευρὰν τῆς Πλατείας πρὸ τῆς πύλης τοῦ Πρ. Βίσμαρκ. Ἐπορεύθημεν ἑπομένως πρὸς αὐτόν· ἀλλά, μεταξὺ βαίνοντες, εἴδομεν ἅμαξαν ἀγοραίαν, ἱσταμένην ἐκεῖ που πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ Πρίγκηπος Καρόλου, ἀδελφοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ ἀπεφασίσαμεν νὰ ἐμπήξωμεν τὴν καρφίδα εἰς ἓν τῶν προσκεφαλαίων αὐτῆς. Εἶτα δ' ἐπανήλθομεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ἔνθα ἔμενεν ὁ Κουμβερλάνδ, δεδεμένους ἔχων τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ ἐκεῖ κατ' ἐντολήν του συνέδεσαν διὰ μεταλλίνου σύρματος τὴν χεῖρά του μετὰ τῆς τοῦ νέου Πρίγκηπος Φυρστεμβέργ, χωρὶς παντάπασι νὰ κρατῶνται αἱ χεῖρες, καὶ τότε ὁ κ. Κουμβερλὰνδ ἤρχισεν, οὐχὶ νὰ σύρηται ὑπὸ τοῦ μέλους τῆς ἐπιτροπῆς, ἀλλά, προτρέχων, νὰ σύρῃ αὐτό, καὶ τάχιστα, σχεδὸν χωρὶς νὰ προσκόψῃ, ἀντὶ νὰ στραφῇ πρὸς τὴν μὲν ἢ τὴν δὲ τῶν ἑκατέρωθεν πλατυτάτων ὁδῶν, διέτρεξε τὴν Πλατεῖαν, ἔφθασεν εἰς τὴν ἅμαξαν καὶ ἔλαβε τὴν καρφίδα ἐκ τοῦ προσκεφαλαίου.

Μὲ προσεκάλεσε δὲ τὴν ἐπαύριον ὁ Πρίγκηψ Ῥαδζιβίλλ, πρῶτος Ὑπασπιστὴς τοῦ Αὐτοκράτορος, εἰς μικρὰν ἑσπερίδα του, εἰς ἣν παρῆν καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κόμης Ἄσφελδ, ἵνα ἴδωσι τοῦ Κουμβερλὰνδ τὰ πειράματα. Μεταξὺ δ' ἄλλων, λίαν περιέργων, παρεκάλεσεν ὁ Κουμβερλὰνδ

τὸν κόμητα Ἄσφελδ νὰ σκεφθῇ ἕνα οἱονδήποτε ἀριθμόν, ἐκ τριῶν χαρακτήρων, καί, λαβὼν τὴν χεῖρά του, ἔγραψεν αὐτὸν ἀκριβῶς εἰς τὸν ἐκεῖ στηθέντα μέλανα πίνακα, δι' ὃ ἐγὼ εἶπον τῷ κόμητι ὅτι ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν δὲν ἔπρεπε νὰ ἐπιτρέπῃ ν' ἀναγινώσκωσι τόσον εὐκόλως εἰς τὴν διάνοιάν του. Εἶτα δέ, ὑποκλιθεὶς πρὸ τοῦ Αὐτοκράτορος, ὁ Κουμβερλὰνδ, τὸν ἠρώτησεν ἂν εὐηρεστεῖτο ἡ Α. Μ. νὰ δοκιμάσῃ τὸ αὐτὸ πείραμα. Μειδιάσας δ' ὁ Αὐτοκράτωρ ἠγέρθη, ἀφῆκε νὰ τὸν λάβῃ ἐκ τῆς χειρὸς ὁ Κουμβερλάνδ, ὅστις καὶ ἔγραψεν εὐκόλως δύω ἐκ τῶν χαρακτήρων τοῦ ἀριθμοῦ, ὃν ὁ Αὐτοκράτωρ ἐσκέφθη, ἀλλ', ὡς πρὸς τὸν τρίτον, ἐφάνη διστάζων, ἔγραψεν ἕνα βραδέως· εἶτα τὸν ἐξήλειψεν, ἔγραψεν ἄλλον, καὶ τέλος ὡμολόγησεν ὅτι, ὡς πρὸς αὐτὸν ἐντελῶς ἀπέτυχεν. Ἀλλ' ὁ Αὐτοκράτωρ τότε εἶπε μετ' ἐκπλήξεως ὅτι δὲν εἶχεν ἐννοήσῃ, ὅτι ἔπρεπε νὰ λάβῃ τρεῖς χαρακτῆρας, καὶ εἶχε λάβῃ μόνον δύω, αὐτοὺς ἐκείνους, οὓς ἀκριβέστατα ἐχάραξεν ὁ κ. Κουβερλάνδ. Ταῦτα ὅμως τὰ πειράματα, ἰδίως περὶ εὑρέσεως ἀντικειμένων, εἶδον μετέπειτα εἰς ἄλλην συναναστροφήν, ἐπιτυχῶς ἐπαναλαμβανόμενα ὑπὸ νέου τινὸς ἀξιωματικοῦ, τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ Manteufel.

Ἐν Ἀθήναις, κατὰ προτροπὴν τοῦ Σλείμαν, συνεννοηθέντος μετὰ τοῦ ἐπισήμου φυσιοδίφου κ. Wirchow, εἶχεν ἀποφασισθῇ νὰ συνέλθῃ τὸν Δεκέμβριον ἡ παγκόσμιος Προϊστορικὴ Ἑταιρεία, καὶ εἰδοποιήθην, ὅτι πρόεδρος αὐτῆς ἐξελέγην ἐγώ, γραμματεὺς δέ, προτάσει τοῦ Σλείμαν, ὡρίσθη ὁ Στέφανος Δραγούμης, ὅστις δὲν ἐδέχθη, καὶ τὸν ἀντικατέστησεν ὁ διὰ τὴν θέσιν ἱκανώτερος Foucard, μέλος τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς. Ἀλλ' ἀφ' οὗ διὰ μακρῶν ἐσπούδασα, τὸ ἄλλως πρὶν ξένον εἰς ἐμὲ ἀντικείμενον, μέχρι τέλους μοὶ ἀνηγγέλθη, πρῶτον μὲν ὅτι ἀνεβλήθη διὰ τὸ 1886, ἔπειτα δὲ ὅτι παρῃτήθη καὶ ἐματαιώθη ἡ πρόθεσις.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ συνέντευξις τῶν τριῶν Αὐτοκρατόρων ἐν Κσέρνοβιτς εἶχε κινήσῃ τὸ γενικὸν τῆς Εὐρώπης ἐνδιαφέρον. Τὸ κατ' ἐμὲ δ' εἶχον τὴν πεποίθησιν, ὅτι περιωρίσθησαν εἰς γενικότητας, ἀφορώσας κυρίως τὴν διατήρησιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης, καὶ πᾶσαι αἱ ἔρευναί μου παρὰ τοῖς ἧττον

προκατειλημμένοις καὶ τοῖς ἄριστα πεπληροφορημένοις ἐνίσχυσαν ταύτην τὴν γνώμην μου.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, προτιθεμένη νὰ συνομολογήση δάνειον, μὲ διέταξε νὰ καταβάλω πρὸς τοῦτο πᾶσαν προσπάθειαν καὶ νὰ ζητήσω, ὡς καὶ τοῦ Βίσμαρκ τὴν παρέμβασιν. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὁ Βίσμαρκ δὲν ἠσχολεῖτο εἰς ὅ,τι δὲν ἀφεώρα αὐτὸν καὶ τὴν Γερμανίαν, ἡ Κυβέρνησις ἡμῶν, ἵνα ἔχη καὶ τὴν ἐλαχίστην πιθανότητα ἐπιτυχίας, ἔπρεπε κἂν νὰ ἐγκύπτη εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἐσωτερικὴν ἀνάπτυξιν, καὶ νὰ ἔχη προδιαγεγραμμένην πολιτικήν, ἥτις νὰ κρίνηται, ὡς παρέχουσά τινα ἐγγύησιν. Μοὶ ἐπρότεινε δὲ τότε ὁ Πρέσβυς τῆς Ἑλβετίας τὴν συνομολόγησιν ἐμπορικῆς συνθήκης ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μᾶλλον εὐνοουμένων, καὶ ἐτηλεγράφησα αὐθημερόν, καὶ ἀμέσως κατόπιν ἔγραψα περὶ τούτου εἰς Ἀθήνας. Ἀλλ' εἰς τὴν ἐπωφελῆ καὶ ἁπλουστάτην ταύτην ἐργασίαν μόλις μετὰ 3 ½ περίπου ἔτη ἐδόθη πέρας.

Περὶ τῆς Προϊστορικῆς δ' Ἑταιρείας, πορευθεὶς ἡμέραν τινά, ἵνα συνδιαλεχθῶ μετὰ τοῦ σοφοῦ κ. Βιρχώβ, ἔπεσα, ὅτε κατηρχόμην ἐκ τῆς κλίμακός του, καὶ δεινῶς ἐκτύπησα εἰς τὸν ἀριστερὸν βραχίωνα, ὥστε, ἐφ' ἡμέρας, ἀπεκλείσθην εἰς τὸν οἶκον, καί, ὑπὸ τὴν θεραπείαν δύω ἰατρῶν, καὶ τὰς φιλικὰς φροντίδας τῶν συνοίκων μου καὶ ἄλλων, ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἔμεινα οἰκουρῶν, καὶ ἔχων τὸν βραχίωνα δεδεμένον.

Ἐν ᾧ δ' ἐνοσηλευόμην, ἦλθε πρός με ὁ ἐκδότης μουσικῶν ἔργων κ. Förstner, καὶ μοὶ ἔφερε σκηνὴν ἐκ τοῦ Νέρωνος τοῦ Rubinstein, προτείνας μοι νὰ μεταφράσω τοὺς Γερμανικοὺς στίχους αὐτῆς εἰς Γαλλικούς, ὅπερ, κατ' ἀρχὰς μέν, ἐδίστασα ν' ἀναλάβω, ἀμφιβάλλων περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐπιτυχίας, εἶτα δ' ἐπεχείρησα, καὶ ἐπεράτωσα τήν ἑσπέραν, λαβὼν καὶ χρηματικὴν ἀμοιβήν, ἣν δὲν ἐζήτησα.

Τῇ 2)14 Νοεμβρίου ἔλαβον δύω ἐπιστολὰς ἐξ Ἀθηνῶν. Διὰ τῆς μιᾶς, πεμπούσης μοι χρηματικήν τινα ποσότητα, μοὶ ἐζήτει ἡ διεύθυνσις τῆς Ἑστίας μέρος ἀπομνημονευμάτων πρός δημοσίευσιν. Ἀλλὰ τῇ ἀπήντησα ὅτι δὲν προὐτιθέμην, τότε κἄν, νὰ δημοσιεύσω ἀπομνημονεύματα ἐπὶ ζωῆς μου, καὶ τῷ ἐπέστρεψα

τὴν ποσότητα. Διὰ τῆς ἄλλης δ' ὁ υἱός μου 'Αλέξης μοὶ ἀνήγγελλεν ὅτι παρητήθη τῆς θέσεως δευτέρου ἀμίσθου Γραμματέως Πρεσβείας, καὶ κατ' ὄνομα Ὑποπροξένου ἀγνοῶ τίνος Προξενείου εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Αἰγύπτου, ὡς ὅλως ἀσκόπου. 'Ολίγαι δὲ παρῆλθον ἡμέραι, καὶ ὀλεθρίαν μοὶ ἔδωκεν εἴδησιν ἡ συνάδελφός μου τῆς Ὁλλανδίας κυρία van den Hoven, ἐπισταλεῖσαν αὐτῇ ὑπὸ τοῦ κ. Κοτσεβοῦ, μεθ' οὗ διετήρει ἀλληλογραφίαν, ὅτι ἡ νύμφη μου Λίζα, πάσχουσα ἐξ ἐξανθήματος, εἶχε συγχρόνως καιρίως καὶ θανατηφόρως βεβλαμμένους τοὺς πνεύμονας, καὶ ὅτι ἐτηλεγράφησαν τῷ 'Αλέξῃ νὰ ἔλθῃ πρὸς αὐτήν. Ἅμα λαβὼν τὸ τηλεγράφημα περὶ τῆς ἐπικινδύνου θέσεως τῆς συζύγου του, ὁ 'Αλέξης αὐθημερὸν αὐθωρεὶ σχεδὸν ἀπῆλθεν.

Μία τῶν οἰκογενειῶν, ἥτις φιλικώτατα μ' ἐδέχετο, ἦν ἡ τῆς Πριγκηπίσσης Κασσίας Ῥαδζιβίλλ, ἥτις, ἀνεψιὰ οὖσα τῆς γυναικὸς τοῦ Βαλζάκ, καὶ δι' εὐφυΐας πεπροικισμένη, ἐξέδωκεν ἀνωνύμως μυθιστορήματα. Ταῦτα ὅμως, γεγραμμένα κατὰ τὸ σύγχρονον γαλλικὸν ὕφος, καὶ οὐχὶ πάντοτε μετὰ τῶν εἰς τοιαύτην κυρίαν πρεπουσῶν ἐπιφυλάξεων, αὐστηρῶς κατεκρίθησαν ὑπὸ τῆς οἰκογενείας της, καὶ οὐχ ἧττον ὑπὸ τῶν κυριῶν, ὅσαι τὴν ἐφθόνουν ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Καὶ ἀνώτερα μὲν πάσης ἐπικρίσεως δὲν ἐδυνάμην καὶ ἐγὼ αὐτὸς νὰ κηρύξω τὰ ἔργα της, βεβαίως ὅμως πολὺ ἀνώτερα ἦσαν ἀφ' ὅ,τι θὰ ἐδύναντο νὰ παραγάγωσιν οἱ ἐπικριταί της. Εἰς τὴν οἰκίαν της παρουσίασα τὸν ἀγχίνουν κριτικὸν Παῦλον Lindau, ὅστις, καλῆς τυχὼν ὑποδοχῆς, ἔγραψεν εὐμενέστα ἄρθρα ὑπὲρ τῶν μυθιστορημάτων της.

1885.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους τούτου ἡ μὲν νύμφη μου 'Ελίζα, μετὰ τοῦ 'Αλέξη καὶ τῆς θυγατρός μου Ἑλένης, ἦσαν εἰς Cannes, καὶ ἐφαίνετο ἀναλαβοῦσα μέχρι τινὸς ὑγείαν καὶ ζωηρότητα, ἡ δ' Αἰμυλία μετὰ τοῦ Εὐγενίου εἰς Παρισίους νοσηλευομένη.

Βαθέως δὲ μ' ἔπληξεν ἡ εἴδησις τοῦ θανάτου τῆς ἀδελφῆς τῆς νύμφης μου Λουκίας, Ἑλένης Φωτιάδου, ἀφήσης τρία ὀρφανά, ἃ ὅμως, ὑπὲρ πᾶσαν μητέρα, ἀγρύπνως καὶ συνετῶς ἀνέθρεψεν ἡ μάμμη των, κυρία Σμ. Βαλτατζῆ.

Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐκ Σβερίνου μοὶ ἔγραψεν ὁ Διευθυντὴς τοῦ ἐκεῖ θεάτραυ, Βαρῶνος Νιβεδούρ, ζητῶν μοι τὴν ἄδειαν, τοῦ νὰ διδάξῃ τοὺς Λ΄. ἣν προθύμως τῷ ἔδωκα.

Ἐν ταῖς σχέσεσι δ', ἃς διετήρουν μετὰ τῶν συναδέλφων μου, εἷς τῶν Πρέσβεων, μεθ' ὧν προθυμώτατα καὶ συνεχέστατα ἐπεδίωκον συνδιαλέξεις περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Ἀνατολῆς, ἦν ὁ τῆς Τουρκίας Σαΐδ Πασᾶς, ἔχων πολλὴν γνῶσιν αὐτῶν, διότι πολλαχοῦ εἶχε διατελέσῃ Διοικητής, καὶ ἦν προσέτι συμβιβαστικῶν ἀρχῶν καὶ χαρακτῆρος. Ἐπροσπάθουν δ' ὥστε, αἱ ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν Κυβέρνησίν του διδόμεναι συμβουλαί, νὰ μᾶς ὦσιν εὐνοϊκαί.

Μεταξὺ δὲ τῶν λογίων ἀπήντησα διδάσκαλόν τινα Cindler, παρ' ᾧ συνήρχετο πνευματιστικὴ ἑταιρεία, καὶ ὅστις μὲ προσεκάλεσε νὰ παρευρεθῶ παρ' αὐτῷ τῇ 2)14 Φεβρουαρίου εἰς συνεδρίασιν· ἀλλ' αὕτη μοὶ ἐνεποίησε τὴν ἐντύπωσιν ἀπατώντων καὶ ἀπατωμένων. Δι' ὃ καὶ μετὰ χαρᾶς ἐδέχθην δευτέραν του πρόσκλησιν τοῦ νὰ προγευθῶ τὴν ἐπαύριον παρ' αὐτῷ, ἵνα γνωρισθῶ ἰδιαιτέρως μετὰ τῆς νέας, ἥτις τῷ ἐχρησίμευεν ὡς μεσάζουσα (medium). Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον μοὶ ἔγραψε νὰ μὴ ὑπάγω, διότι ἡ μεσάζουσα ἠναγκάζετο ν' ἀναχωρήσῃ, καὶ ἐκεῖνος νὰ τὴν συνοδεύσῃ, καὶ τοῦτο δὲν ἠλάττωσε τὴν ἐκτίμησίν μου. Παρ' αὐτῷ δ' ἐγνώρισα ἄλλην νέαν, θυγατέρα συγγραφέως, ἐνθουσιῶσαν διὰ τὸν πνευματισμόν, ἥτις καὶ ἐμὲ ἐνίοτε ἐπεσκέφθη. Ἐξεφώνιζε δὲ μᾶλλον ἢ ὅτι ὡμίλει, καὶ μετὰ φαντασιωδεστάτας διηγήσεις, μ' ἐξεκώφανεν ἐρωτῶσά με «Was sagen Sie dazu?», εἰς ὃ ἐγὼ μόλις ἀντεῖχον ν' ἀπαντήσω ὅτι, «κυρία μου, εἴσθε φρενοβλαβής», ὃ καὶ κατὰ μέρος, τῷ ὄντι ἐνόμιζον.

Ἡ ὀδυνηρὰ εἴδησις, ἣν πρὸ καιροῦ ἐφοβούμην, ἡ τοῦ θανάτου τῆς φιλτάτης μου νύμφης Ἐλίζας, μοὶ ἦλθε τέλος κατ' ἀρχὰς

Φεβρουαρίου, καὶ ὁ υἱός μου Ἀλέξης συναπῆλθεν εἰς Ἀθήνας μετὰ τῶν τεσσάρων ὀρφανῶν του παιδίων.

Τότε δὲ παρευρέθην εἰς τὴν ἐπίσημον κηδείαν τοῦ κόμητος Schleinitz, Ὑπουργοῦ τοῦ Βασιλ. Οἴκου, ἑνὸς τῶν εὐγενεστέρων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Πρωσσίας. Ἡ δὲ εὐφυὴς καὶ λογία σύζυγός του, ἡ μεγάλη τοῦ Βάγνερ πρόμαχος ἐν Γερμανίᾳ, μετὰ δύω ἔτη ἐνυμφεύθη τὸν τότε Σύμβουλον τῆς Αὐστριακῆς Πρεσβείας, εἶτα δὲ Πρεσβυν εἰς Πετρούπολιν, κόμητα Wolckenstern.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Φεβρουαρίου ψυχρότης τις ἐπῆλθε μεταξὺ τοῦ Πρίγ. Βίσμαρκ καὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Λόρδου Ἄμθιλλ, τοῦ νέου Πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας κ. Μαλλέτ, ἕνεκα διακοινώσεών τινων, οὐχὶ ἐπιδεξίων, ἃς οὗτος εἶχεν ἀπευθύνῃ ἐν τῇ ἀπειρίᾳ του. Πρὸς ἀποκατάστασιν δ' αὖθις τῶν φιλικῶν σχέσεων, ὁ Βίσμαρκ ἔπεμψεν εἰς Λονδῖνον τὸν υἱόν του Herbert, ὃν μετὰ ταῦτα, ἀπὸ Πρέσβεως, διώρισεν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ μεθ' οὗ ἐγώ, καὶ πρὶν καὶ μετά, εἰς οὐχ ἧττον καλὰς διετέλουν σχέσεις, ἢ ἄλλοτε μετὰ τοῦ Λόρδου Ἄμθιλλ.

Τῇ 10)22 Μαρτίου, γενεθλίῳ ἡμέρᾳ τοῦ Αὐτοκράτορος, εἰς τὸ διπλωματικὸν γεῦμα τοῦ Καγκελαρίου, συνεχάρην τῇ κυρίᾳ Πρ. Βίσμαρκ διὰ τοὺς ἀῤῥαβῶνας τοῦ υἱοῦ της Bill (Wilhelm) μετὰ τῆς ἐξαδέλφης του Sibille Arnim. Ἀλλ ἡ Πριγκήπισσα μοὶ εἶπεν, ὅτι αὕτη ἦν διάδοσις κοινοῦ ἐναντία εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀπραγματοποίητος, μὴ ὄντος ἐφικτοῦ γάμου μεταξὺ ἐξαδέλφων, ὅτι ἐπενοήθη, διότι ἐκεῖνος μὲν ἦν er Bill ἐκείνη δὲ Sie Bill (Sybille)! Οὐχ ἧττον ὅμως μετὰ μίαν ἑβδομάδα, ὁ ὑπ' αὐτῆς, καί, ὡς ἐλέγετο, καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Βίσμαρκ, μὴ ἐγκρινόμενος γάμος, ἐτελέσθη! Ἦν δ' ἡ νύμφη ἐπιστήθιος φίλη τῆς θυγατρὸς τῆς ἀνεψιᾶς μου κυρίας Κοτσεβοῦ.

Εἰς ἑτέραν δ' ἑσπέραν, μικρὸν μετὰ ταῦτα, εἰς μακρὰν συνδιάλεξιν, κύριός τις, ὅστις πολλὰ ἐγνώριζε περὶ τῶν κατὰ τὴν Αὐλὴν καὶ τοὺς πολιτευομένους, μοὶ ἔλεγεν ὅτι ἡ γενικὴ ψηφοφορία, ἣν ἠναγκάζετο νὰ διατηρῇ ὁ Βίσμαρκ, ἦν ὄλεθρος τῆς Πρωσσίας καί, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ καὶ τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ αὐτὴ καὶ τὰ πάντα θὰ ἤλασσον· ἀλλ' ὅτι τότε ὁ Βίσμαρκ ἦν

ὅλως ἀφοσιωμένος τῷ Αὐτοκράτορι, εἰ καὶ στενώτατον φίλον καὶ γενικὸν ὄργανον ὁ Αὐτοκράτωρ εἶχε κυρίως τὸν Ἀλβεδείλ. Μοὶ διηγήθη δὲ προσέτι, ὅτι τὸν ποτὲ Πρέσβυν Γόλτς ἐμίσει ὁ Βίσμαρκ, ἀλλ᾽ ὑπεστήριζεν ἡ Αὐτοκράτειρα, καὶ προσέτι ὅτι προὐκάλεσέ ποτε αὐτὸν εἰς μονομαχίαν ὁ ὡς Πρεσβευτὴς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀποθανὼν Βιλδεμβροὺκ (νόθος ἑνὸς τῶν πριγκήπων), διότι ὁ Γόλτς εἶχεν εἴπη περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἦν κατάλληλος μόνον διὰ τὸ ἄῤῥεν χαρέμιον τοῦ Φουὰτ πασᾶ.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Μαρτίου (19)31), θέλων ν᾽ ἀποπειραθῶ, ἂν τὰ δράματα τοῦ Σαικσπείρου ἐπιδέχωνται ἑλληνικὴν μετάφρασιν, ἐπεχείρησα τὴν τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, εἰς αὐτήν, ὡς εἰς πάντα τὰ τοιαῦτα, ἐγκύπτων, οὐχὶ ποτὲ κατὰ τὰς ἐργασίμους ὥρας, ἀλλὰ μόνον ὅτε διέτρεχον τὸ Thiergarten καὶ τὰς ὁδούς. Ἐπεράτωσα δὲ τὸ ἔργον τῇ 27)9 Μαΐου. Ἦν δ᾽ ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἡ τῆς τελέσεως τῆς ἑβδομηκονταετηρίδος τῆς γεννήσεως τοῦ Βίσμαρκ, καὶ ἐν αὐτῇ ἀπεβίωσεν ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Ρωσσίας, Πρίγκηψ Ὀρλώφ, καὶ προσέτι ἡ σεβαστὴ φίλη μου κυρία Στράντς. Τότε δὲ περίπου καὶ ἄλλαι ἐνδιαφέρουσαι ἡμᾶς ἀποβιώσεις μᾶς ἀνηγγέλθησαν, ἡ τοῦ κ. Κεχαγιᾶ, Ὑποδιευθυντοῦ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, ἡ τοῦ ἀρχαιολόγου κ. Σταματάκη, καὶ ἡ τῆς κυρίας Ξάνθου, πενθερᾶς τοῦ Γραμματέως μου κ. Δουρούτη.

Τῇ 13)25 Ἀπριλίου, εἰς τὸ γεῦμα τοῦ συναδέλφου μου Πρέσβεως τῆς Ἰαπωνίας Ἀόκη, οὗ ἡ σύζυγος ἦν εὐγενὴς Γερμανίς, ἀπήντησα καὶ πολλοὺς ἄλλους Ἰάπωνας, ἐξηυγενισμένους τοὺς τρόπους, καὶ προσέτι καὶ τὸν ἄρτι ἐλθόντα Διευθυντὴν τῶν Ἰαπωνικῶν ταχυδρομείων, ἄνδρα βραχύν, παχύν, οὐχὶ τῶν λοιπῶν εὐειδέστερον, ἀλλὰ λίαν εὐπρεπῆ καὶ αὐτόν, προσέτι δὲ καὶ νέον Γερμανὸν νομικόν, ἀπερχόμενον εἰς Ἰαπωνίαν ὡς Καθηγητὴν τοῦ ἐκεῖ Πανεπιστημίου, ὡς πολλοὶ ἄλλοι, ἰδίως ἐκ Γερμανίας, μετεκαλοῦντο εἰς διάδοσιν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, οἷον ὁ υἱὸς τοῦ ποτὲ Πρέσβεως εἰς Ρωμανίαν, νέος Jasmund, ἵνα ὀργανώσῃ τὰ Ὑπουργεῖα, ὁ κ. Mohl, γυναικάδελφος τοῦ Καθηγητοῦ Helmholz, ἵνα εἰσαγάγῃ τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐθιμοταξίαν εἰς τὴν Αὐλήν.

Εἰς γεῦμα δέ, παρὰ τῷ βαθεῖ ἀρχαιολόγῳ Καρόλῳ Bötti-chen, τῷ πρώτῳ ἀνασκάψαντι τὸ θέατρον τοῦ Βάκχου, διὰ στίχων προέπιον εἰς ὑγείαν του.

Τῇ δὲ 19)1 Μαΐου μοὶ ἐγνώσθη ὅτι ἐν Ἑλλάδι ὑπερίσχυσεν ἡ ἀντιπολίτευσις εἰς τὰς ἐκλογὰς καὶ ἡ σύνθεσις Ὑπουργείου ἀνετέθη εἰς τὸν Θ. Δελιγιάννην, εἰς ὃν καὶ ἀμέσως ἔγραψα περὶ τῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἀναγκαίας δι᾽ αὐτὴν ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς καταργήσεως τοῦ κακῶς ψηφισθέντος νόμου περὶ ἀμίσθων Ἀκολούθων Πρεσβειῶν, τοῦ ἀρνουμένου αὐτοῖς πᾶσαν πρόοδον. Ἀλλὰ τὴν ἐπιοῦσαν ἀμέσως τηλεγράφημά τι ἀνήγγελλεν ὅτι αἱ πρεσβεῖαι πιθανῶς ἔμελλον νὰ καταργηθῶσι, καὶ τῇ 27 Ἀπριλίου (9 Μαΐου) μοὶ ἀνήγγειλε τὴν κατάργησιν ὁ Ἀλέξης.

Ἀπό τινος χρόνου οἱ Ἕλληνες σπουδασταὶ ἐν Μονάχῳ, οἵτινες, ἐπιτελέσαντες δεσμόν, μὲ εἶχον ὀνομάσῃ ἐπίτιμον αὐτοῦ Πρόεδρον, ἤρχισαν καταφερόμενοι κατὰ τοῦ Γενικοῦ Προξένου Weidert (ὡς μὴ Ἕλληνος), καὶ κατὰ τοῦ Ἕλληνος ἐφημερίου, ὡς δῆθεν ὑποστηρίζοντος ἐκεῖνον. Ὁ δὲ Δελιγιάνννης, μόλις ἀναλαβὼν τὸ Ὑπουργεῖον, μ᾽ ἠρώτησε τηλεγραφικῶς περὶ τῆς ὑποθέσεως, καὶ ὁμοίως τῷ ἀπήντησα, οὐδεμίαν προσοχὴν νὰ δώσῃ εἰς αὐτήν, ἣν καὶ τῷ ἐξήγησα, δι᾽ ἀτόπων καὶ ἀνηθίκων σκανδάλων μόνον βλάπτουσαν τὴν ὑπόληψιν τῆς Ἑλλάδος.

Τῇ δὲ 27)9 Μαΐου ἐπεράτωσα τὴν μετάφρασιν τοῦ Καίσαρος τοῦ Σαικσπείρου, 28 ἡμέρας ἀφ᾽ οὗ τὴν ἤρχισα.

Ἡ εἴδησις περὶ προθέσεως τῆς τῶν Πρεσβειῶν καταργήσεως διὰ τῶν ἐφημερίδων διαδοθεῖσα, ἐνεποίησε τὴν χειρίστην ἐντύπωσιν ἐν Βερολίνῳ. Ὁ βαθύπλουτος τραπεζίτης Bleichröder, ὁ καὶ παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι καὶ παρὰ τῷ Βίσμαρκ λίαν ἀγαπητός, μοὶ εἶπε (τῇ 1)13 Μαΐου), ὅτι ἡ Ἑλλὰς καταστρέφει δι᾽ἰδίων χειρῶν πᾶσαν τὴν πίστιν της ἐν Εὐρώπῃ, ὅτι Γερμανὸν Πρέσβυν ποτὲ ἡ Γερμανία δὲν θὰ πέμψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἂν ἀνακληθῇ ὁ ἐν Βερολίνῳ Ἕλλην· ἂν δὲ μείνῃ Γραμματεὺς διευθύνων τὴν Πρεσβείαν, ὅτι ὑπ᾽ οὐδεμίαν θὰ λαμβάνηται σπουδαίαν ἔποψιν, καὶ ταῦτα πάντα ὅτι ἤκουσε παρὰ τοῦ Βίσμαρκ.

Ἐγὼ δ' ἔσπευσα νὰ γράψω πρὸς τὸν Βασιλέα, δίδων συγχρόνως τὴν παραίτησίν μου, ὥστε, μὴ προκειμένου πλέον περὶ ἐμοῦ, ἀλλὰ περὶ μόνου τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος, ἐξανέστην μετὰ πάσης δυνάμεως ἐναντίον τοῦ ἄφρονος μέτρου, ὃ ὁ Ὑπουργὸς Hatzfeld μοὶ ὠνόμασε περιφρονητικῶς : des économies de bouts de chandelles. Ἔμαθον δ' ἔπειτα, μετὰ πάσης θετικότητος, ὅτι ἐπίσημοι συνεννοήσεις ἀντηλλάγησαν μεταξὺ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων περὶ καταργήσεως πασῶν τῶν Πρεσβειῶν ἐν Ἑλλάδι.

Οὐχ' ἧττον τῇ 4)16 Μαΐου ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀλέξη καὶ τοῦ Χατζηπέτρου μοὶ ἀνήγγελλον, ὅτι οὐδεμία πρότασις ὑπεβλήθη τῷ Βασιλεῖ περὶ παύσεως τῶν Πρεσβειῶν, ὅτι αὐταὶ διατηροῦνται, καὶ ἐν Ρώμῃ ὁ Παπαρρηγόπουλος ἀντικαθιστᾷ τὸν Ραζῆν· καὶ μετὰ μεγάλης χαρᾶς ἤκουσε ταῦτα ἡ κοινωνία τοῦ Βερολίνου, καὶ ἐγὼ εἰς ταῦτα ἐπίστευσα.

Ἐντὸς τοῦ Μαΐου τὴν ἀνωτάτην πολιτικὴν σπουδαιότητα εἶχεν ἡ θέσις τῆς Βουλγαρίας, ἣν ἡ Ἀγγλία ἐφαντάσθη νὰ καταστήσῃ ἰσχυρὰν καὶ μεγάλην, ἵνα ἀντιτάξῃ αὐτὴν ἐν Ἀνατολῇ εἰς τὰς προόδους τῆς Ρωσσίας, ἵνα δηλαδὴ τῇ δώσῃ τὴν θέσιν, ἣν ἡ Ἑλλάς, κατ' ἐμέ, ἔπρεπε, καὶ ἐξ ἐλεεινότητος τῶν πολιτευομένων της ἠμέλησε νὰ καταλάβῃ, ἢ κἂν νὰ καταδείξῃ, ὡς εἰς αὐτὴν ἀνήκουσαν. Οὐχ' ἧττον, εἰ καὶ οὐδαμῶς ὑπὸ τῶν Κυβερνώντων προκαλούμενος ἢ ὁδηγούμενος, αὐθορμήτως, ὁμιλήσας ἐγὼ διὰ μακρῶν περὶ τούτου πρὸς τὸν Πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας, κ. Mallet, τῷ κατέδειξα, πρῶτον μέν, ὅτι ζητοῦσι τ' ἀνέφικτα, δεύτερον δέ, ὅτι, καί ἂν ἐπιτύχωσι, τῆς Ρωσσίας μόνον τὸ συμφέρον θὰ ὑπηρετήσωσι, διότι οἱ Βούλγαροι δὲν δύνανται νὰ παύσωσιν ὄντες Σλαῦοι, οὐδ' ὁ πανσλαυϊσμὸς νὰ παύσῃ ἐξασκῶν ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτῶν.

Τῇ 28 δὲ Μαΐου (8 Ἰουνίου) ἐγνώσθη, ὅτι ὑπεγράφη τὸ διάταγμα τῆς παύσεως πάντων τῶν Πρέσβεων, πλὴν μόνου τοῦ Ὑψηλάντου, μένοντος ἀμίσθου. Τότε δ' ἔσπευσα ἀμέσως νὰ τηλεγραφήσω εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ὅτι προσφέρω καὶ ἐγώ, ἕνεκα τῆς θέσεως τῆς πατρίδος, ἣν τότε ἐθεώρουν σπουδαιοτάτην, νὰ ἐξακολουθήσω ἀμίσθως ὑπηρετῶν. Ἀλλ' ἡ προθυμία μου εἰς

οὐδὲν ἐχρησίμευσε, διότι τὸ Ὑπουργεῖον, ἀφὲν τὸ τηλεγράφημά μου ἄνευ ἀπαντήσεως, ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἀνάκλησίν μου, ἣν ἔλαβον τῇ 1)13 Ἰουνίου, καὶ μοὶ ἐχορήγησε τὰ ὁδοιπορικά, ἐπὶ τῷ ὅρῳ, ὅτι θὰ ἐπιστρέψω ἐντὸς δύω μηνῶν. Παρὰ τῆς Α. Μ. ὅμως ἔλαβον ἐπιστολὴν εὐμενεστάτην καὶ ὑπ' εὐγενῶν αἰσθημάτων ὑπαγομένην. Ἐτηλεγράφησα δὲ τότε καὶ ἐκ δευτέρου εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ἐπαναλαμβάνων τὴν πρότασιν τῆς ἀμίσθου ὑπηρεσίας, ἀλλ' οὐχὶ ἐπιτυχέστερον, διότι, τέλος, μοὶ ἀπήντησε τὸ Ὑπουργεῖον, ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ δεχθῇ ἄμισθον ὑπηρεσίαν, λησμονοῦν ὅτι τὴν τοῦ Ὑψηλάντου ἐδέχοντο.

Ὁ δὲ Βασιλεὺς μοὶ ἐτηλεγράφησεν ὅτι ἡ πατριωτικὴ πρότασίς μου δὲν ἐνεκρίθη.

Τὴν αὐτὴν δ' ἐκείνην ἡμέραν ἀπεβίωσεν ἐν Βερολίνῳ καὶ ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Αὐτοκράτορος, Πρίγκηψ Φρειδερίκος Κάρολος, καὶ ὁ Στρατηγὸς Manteufel. Ἔλαβον δὲ καὶ ἐπιστολὴν τοῦ κ. Γεωργαντοπούλου, ἀγγέλλουσάν μοι τὸν θάνατον τῆς πενθερᾶς του, καὶ ὅτι ἡ περιουσία αὐτῆς εὑρέθη οὖσα μόνον 2 1/2 ἑκατομμύρια ρούβλια.

Μοὶ εἶπε δὲ (τῇ 6)18 Ἰουν.) ὁ κ. Pindter, συντάκτης τῆς Βορειογερμανικῆς ἡμιεπισήμου ἐφημερίδος, ὅτι τὸ Γερμανικὸν Ὑπουργεῖον εὑρίσκει ὀλέθριον τὸ μέτρον τῆς καταργήσεως τῶν Πρεσβειῶν. Ὁ δὲ Κούρτιος, εἰς τὴν Gräcam, ὅπου ἐπῆγον τὸ τελευταῖον τῇ 7)18 Ἰουνίου, εἶπεν, εἰς ἐπήκοον πάντων, ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο ἦν ταπείνωσις καὶ αἶσχος διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Σύμβουλος δὲ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, κ Reichert, εἶπε τῷ Γενικῷ Προξένῳ τῆς Πορτογαλλίας, ὅτι ἡ Ρωμανία ἔχει πολὺ μείζονας πιθανότητας μέλλοντος ἢ ἡ Ἑλλάς, ὅπως φέρεται, καὶ ἡ ἀνάκλησίς μου ὅτι ἠρέθισε τὴν Κυβέρνησιν.

Ἀπόντος δὲ τοῦ Αὐτοκράτορος, μετέβην παρὰ τῷ Ὑπουργῷ κ. Ἄτσφελδ, ἵνα τὸν ἐρωτήσω, ἂν πρέπῃ νὰ περιμείνω τὴν ἐπιστροφήν Του, ἢ ἂν δύναμαι νὰ δώσω εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τ' ἀνακλητήριά μου· καὶ παρ' αὐτοῦ ἔμαθον ὅτι, κατὰ διαταγὴν τοῦ Αὐτοκράτορος, ἔγραψαν καὶ ἐτηλεγράφησαν εἰς Ἀθήνας πόσον ἄτοπος εἶναι ἡ ἀνάκλησίς μου· τὸ δ' Ὑπουργεῖον ἀπεκρίθη, ὅτι

ἐσωτερικαὶ περιστάσεις τῆς χώρας ἀπαιτοῦσιν αὐτήν, καὶ ἐλπίζει μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἄλλην τροπὴν νὰ λάβουν τὰ πράγματα. Τοιαύτη ἀμφίβολος ἀπάντησις δὲν ἐδύνατο, βεβαίως, νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν Αὐτοκράτορα· ἀλλ', ἐπειδὴ ἡ Γερμανικὴ Κυβέρνησις δικαίωμα δὲν εἶχε περαιτέρω νὰ ἐπέμβῃ, δὲν ἀνέβαλε περαιτέρω τὴν ἐπίδοσιν τῶν ἀνακλητηρίων μου. Εὐτυχῶς δ' εὗρον καὶ νὰ ὑπενοικιάσω τὸν οἰκίαν μου ἀπὸ τῆς 1ης Ὀκτωβρίου, καί, βοηθείᾳ τῶν συνοίκων μου, τῆς κυρίας Γυλδεγκρόνε καὶ τῆς μητρὸς της κυρίας Φιλιψβόρν, ἐπώλησα, ὅπως ἐδυνήθην, τὰ ἔπιπλά μου, εἰς εὐτελεστάτας, ἐννοεῖται, τιμάς. Ἔσπευσα δέ, τόσῳ μᾶλλον, τὴν ἀναχώρησίν μου, ἐντὸς τῆς δοθείσης μοι προθεσμίας τῶν δύω μηνῶν, καθ' ὅσον ἄλλως θὰ ἐστερούμην τῶν δι' αὐτὴν δαπανῶν.

Τότε καὶ ἡ Χαρίκλεια μοὶ ἔγραψεν ὅτι εἰς τὸν σύζυγόν της προσεφέρετο διὰ τέσσαρα ἔτη ἡ θέσις Γραμματέως εἰς ***Κορέαν,*** καί, πρὸς εἰδότας ἀποταθεῖσα, ἔμαθεν ὅτι θὰ τῇ ἦτον ἀδύνατον νὰ τὸν συνοδεύσῃ ἐκεῖ, καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἐν Ἰαπωνία! Ἐν ἀπελπισίᾳ ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ ταύτῃ, τοῦ νὰ μείνῃ μόνη ἐν Ἰαπωνίᾳ τέσσαρα ἔτι μακρὰν τοῦ ἀνδρός της, μακρὰν ὅλων ἡμῶν, ἔγραψα τῇ ἡμετέρᾳ Βασιλίσσῃ, ἐν Πετρουπόλει διατριβούσῃ, παρακαλῶν νὰ εὐαρεστηθῇ νὰ μεσιτεύσῃ, ἵνα δοθῇ ἄλλη τις θέσις εἰς τὸν γαμβρόν μου, καὶ ἔπεμψα τὴν ἐπιστολὴν εἰς τὴν θυγατέρα μου. Τῇ δὲ 25)6 Αὐγούστου, διαβάντος τοῦ κ. Γεὶρς μετὰ τῆς οἰκογενείας του διὰ Βερολίνου, ἐπεσκέφθην αὐτόν, ἀλλ' εἶδον μόνον τὸν υἱόν του Νικόλαον, δι' οὗ διεβίβασα τὰς ὑπὲρ τοῦ Λοβάνωφ παρακλήσεις μου, ἔλαβον δὲ διὰ τοῦ αὐτοῦ τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι θὰ σταλῇ ὁ γαμβρός μου εἰς Κίναν, ὡς Β'. Γραμματεύς, ὅπερ ἦν μεγίστη τῆς θέσεώς του βελτίωσις.

Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου παρέστην, ὡς μάρτυς τοῦ γάμου Οὔγγρου τινός, λοχαγοῦ τῆς Αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς τῆς Αὐστρίας, μετὰ τῆς νέας κυρίας Bardeloben, ἧς ἡ μήτηρ μοὶ ἔδειξεν ὅτι διετήρει τὸ ὄνομα τοῦ φιλτάτου Ἀριστείδου, ὃ ἰδιοχείρως τῇ εἶχε γράψῃ πρὸ 20 ἐτῶν, ὅτε ποτὲ ἀπηντήθησαν εἰς ὁδοιπορίαν.

Οὕτως ἀνεχώρησα τοῦ Βερολίνου τῇ 31 Ἰουλίου (12 Αὐγ.), συνοδευθεὶς εἰς τὸν σταθμὸν ($5^1/_2$ μ. μ.) ὑπὸ φίλων καὶ συναδέλφων.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἔλαβον δὲ τὴν ὁδὸν τῆς Βιέννης, ὅπου, ἀφιχθεὶς τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὰς 9, μάτην ἐζήτησα νὰ ἴδω τὸν Ὑψηλάντην, διότι οἱ ἰατροὶ τῷ ἀπηγόρευσαν νὰ ὁμιλῇ καὶ νὰ δεχθῇ τινα· εἶδον δὲ τὸν Πρεσβευτὴν Λοβάνωφ, ὅστις, περιποιητικώτατος δειχθεὶς πρὸς ἐμέ, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ Γεὶρς ἐν Φρανσεσβάδ, ὅπου εἶχον ἀπαντηθῇ, ἐπεκύρωσε τὴν πρὸς ἐμὲ ὑπόσχεσίν του, τοῦ νὰ πέμψῃ τὸν γαμβρόν μου εἰς Κίναν, εἰς θέσιν ὑπὸ πολλὰς ἀπόψεις πάσης ἄλλης προτιμοτέραν.

Εἰς Semering, τὸν γραφικώτατον ὀρεινὸν σταθμόν, ἔμεινά τινας ὥρας, καί, πρὸ παντός, ἡ ἔφεσίς μου ἦτο νὰ πίω τὸ καθαρὸν τῶν πηγῶν ἐκείνων ὕδωρ, αἵτινες ἀπὸ ἐννέα ἐτῶν, διὰ πολλῶν ἑκατομμυρίων, εἰς Βίενναν εἶχον διοχετευθῆ. Ἀλλὰ γεῦμα μὲν μοὶ παρετέθη ἐν τῷ ὀρεινῷ ξενοδοχείῳ καλόν, ὕδωρ ὅμως μάτην ἐζήτουν, καὶ μοὶ ἐρρέθη ὅτι δὲν ὑπῆρχεν. Ἐξήγησις δὲ τοῦ παραδόξου τούτου φαινομένου μοὶ ἐδόθη ὅτι οἱ ὀχετοὶ εἶχον βλαβῆ, καὶ δι' ἁμαξῶν ἐκομίζετο τὸ ὕδωρ ἐκ μεμακρυσμένων πηγῶν.

Τῇ ἐπιούσῃ δέ, εἰς τὰς $8^1/_2$ ἀφιχθεὶς εἰς Τεργέστην, ἔμεινα, τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὸ ἥμισυ τῆς ἐπιούσης, ἀπολαμβάνων τῆς συναναστροφῆς τοῦ φιλτάτου μου φίλου Ἀλεξ. Βυζαντίου, ἐπεσκέφθην τὸν Πρόξενον κ. Βεττούρην, ὅν, καίτοι πολὺ ἀγαπώμενον ἐν Τεργέστῃ, ἔπαυσε τὸ ὑπουργεῖον, προσάπτον αὐτῷ, ὅτι ἔγραψε δῆθέν τι κατὰ τοῦ κ. Δελιγιάννη· μετέβην δ' ἐπίσης καὶ παρὰ τῇ κυρίᾳ Μιστροβάκῃ, ἐκείνῃ ἥτις μᾶς εἶχεν ἐπισκεφθῆ ἐν Βερολίνῳ, καὶ ἧς ἡ ἀδελφὴ εἶχε ψάλῃ εἰς τὸ Θέατρον. Ἀφ' οὗ δὲ καὶ πολλοὺς ἄλλους τῶν ὁμογενῶν ἐγνώρισα, ἐν οἷς καὶ τὸν λίαν πεπαιδευμένον κ. Θερειανόν, ὅστις καὶ μοὶ ἐδώρησε τὸ τελευταῖον βιβλίον του, τῇ 3)15 Αὐγούστου, Σάββατον, ὑπὸ πολλῶν συνοδευόμενος, ἐπεβιβάσθην τοῦ ἀτμοπλοίου, καὶ ἀπεπλεύσαμεν κατὰ τὰς $2^1/_2$. Ἡ πρόθεσίς μου ἦν ἐκ Κερκύρας νὰ πλεύσω, διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ, εὐθὺς εἰς Κόρινθον· ἀλλ' ὅτε εἰσεπλεύσαμεν εἰς τῆς Κερκύρας τὸν λιμένα, εἴδομεν ἐκεῖνο ἤδη

ἐκπλέον, ὥστε ἠναγκάσθην, διὰ τοῦ Αὐστριακοῦ, νὰ περιπλεύσω τὴν Πελοπόννησον. Συμπλῶτιν δ᾽ εἶχον τὴν χαριεστάτην κυρίαν Μισιρλῆ, Ἀρμενίαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, θυγατέρα τῆς ἄλλοτε γνωστῆς μοι κυρίας Ἀλλαβερδῆ, ἥτις ἦν τὸ ἄνθος τῆς καλλονῆς εἰς τὸν Βόσπορον, ἤδη δ᾽ ἐνοσηλεύετο ἐν Βιέννῃ. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι, ἕνα τῶν συνοδοιπόρων ἡμῶν, καθολικὸν ἱερέα, ἠρώτησεν ἡ κυρία Μισιρλῆ, πόθεν προέρχεται ἡ πρόληψις ὅτι ἡ παρουσία ἱερέως εἰς πλοῦν προαγγέλλει τρικυμίαν. Ἐκ τοῦ ὅτι, ἀπεκρίθη ὁ ἀγχίνους ἱερεύς, ὁμιλῶν γαλλιστί, à nous il n' est pas permis d' avoir une belle-mer (belle-mère).

Συνωδεύετο δὲ ἡ κυρία Μισιρλῆ ὑπὸ τοῦ συζύγου καὶ τῶν δύο ὡραίων παιδίων των, καὶ ἐχωρίσθη ἀφ᾽ ἡμῶν τὴν 7)19 Αὐγούστου εἰς Πειραιᾶ, πλεύσασα εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου, μικρὸν μετὰ ταῦτα, εἶχε τὴν θλίψιν νὰ μάθῃ τῆς μητρός της τὸν θάνατον.

Ἐκ Πειραιῶς δ᾽ ἀνέβην ἀμέσως εἰς Κηφισίαν, καὶ κατῴκησα παρὰ τῷ υἱῷ μου Ἀλέξῃ, χαιρετισθείς, ἅμα ἔφθασα, ὑπὸ λίαν κολακευτικοῦ ἄρθρου, ὃ ἔγραψεν εἰς τὴν Ἑστίαν ὁ ἐν Γερμανίᾳ διατρίβων Ἀριστείδης Ρούκης.

Τῇ 10)22 δέ, μεταβὰς εἰς Δεκέλειαν, καὶ τοῦ Βασιλέως ἀπόντος εἰς Εὐρώπην, ἐγενόμην φιλοφρονέστατα δεκτὸς παρὰ τῆς Βασιλίσσης, πολλὰ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων εἰλικρινῶς μοι εἰπούσῃ, καί, προσκληθείς, παρεκάθησα εἰς τὴν τράπεζάν της. Ὁ ὑπουργὸς δὲ κ. Δεληγιάννης, ὃν εἶδον ἡμέρας τινὰς μετὰ τὴν ἄφιξίν μου, μοὶ παρέστησεν οἰκτρὰν τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν, ἀλλὰ μοὶ προσέθηκε, χωρὶς ἄλλης ἐξηγήσεως, ἣν οὐδ᾽ ἐγὼ τῷ ἐζήτησα, ὅτι ταχέως δὲν θὰ εἶμαι πλέον ἐν Ἀθήναις! Ὅτε δὲ τῷ ὡμίλησα περὶ τοῦ Κλέωνος, μοὶ εἶπεν, ὅτι τρέφει μεγάλην ὑπόληψιν πρὸς αὐτόν, ἔχοντα μέγα μέλλον, ἀλλ᾽ ὅτι ἐλεεινῶς εἶχον τὰ οἰκονομικὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἄφευκτον καθίστων τὴν ἐλάττωσιν τοῦ στρατοῦ.

Μετὰ τὴν ἄφιξίν μου δ᾽ ἤρξατο ἡ ἔκδοσις τοῦ ΙΒ΄ τόμου τῶν Ἁπάντων μου, καὶ ἐνέκυπτον εἰς τὰς διορθώσεις τοῦ Δάντου κτλ. Ἀλλά, πρὸ πάντων, ἡ μέριμνά μου ἦν νὰ τακτοποιήσω τὰ

βιβλία μου, ἃ ἐν ἀμόρφοις σωροῖς ἔκειντο εἰς τὰ ὑπόγεια, ἃ εὐμενῶς εἶχε θέση εἰς τὴν διάθεσίν μου ἡ κυρία Σμ. Βαλτατζῆ ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἣν ἐν Ἀθήναις κατῴκει. Διὰ τοῦτο, καθ' ἑκάστην σχεδόν, κατηρχόμην διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀπὸ τῆς πρωΐας μέχρι τῆς ἑσπέρας, ἐγκλειόμενος εἰς τὰ ὑπόγεια ἐκεῖνα, ἐπεδιδόμην ὅλως εἰς τὴν σισύφιον ταύτην ἐργασίαν.

Ἐπισκεφθεὶς δὲ τὸν τότε νεαρὸν Ὑπουργὸν τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως κ. Ζυγομαλᾶν, τῷ ὡμίλησα, ἴσως αὐτὸν τριακοστὸν ἢ τεσσαρακοστόν, περὶ ἱδρύσεως τῆς Ἀκαδημίας, καταδείξας αὐτῷ, ὅτι οὐδὲ δυσχέρειαν ἔχει, οὐδὲ δαπάνην ἀπαιτεῖ τὸ πρᾶγμα, συντελεστικώτατον δ' ἔσεται καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ εἰς τὴν ὑπόληψιν τῆς Ἑλλάδος. Καὶ μ' ὑπεσχέθη μὲν νὰ ἱδρύσῃ αὐτήν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔπραξεν, ὡς ἐπίσης ὑποσχεθέντες, ἐπίσης δὲν τὸ ἔπραξαν, οὐδ' οἱ προκάτοχοι, οὐδ' οἱ διάδοχοί του Μοὶ ἀντεπρότεινε δὲ νὰ διδάξω ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἀλλ' ἀπεποίήθην ἄντικρυς, εἰπὼν ὅτι, ἀφ' οὗ ἐπὶ εἴκοσι περίπου ἔτη διέκοψα τὰς ἀρχαιολογικάς μου μελέτας, νὰ διδαχθῶ μᾶλλον ἢ νὰ διδάξω εἶχον ἀνάγκην.

Τῇ 18)30 Αὐγούστου, ἡμέρᾳ γενεθλίων τῆς Βασιλόπαιδος Ἀλεξάνδρας, ἡ Ἑλένη, ζωγραφίσασα εἰκόνα ἑαυτῆς καὶ τῆς ἀδελφῆς της Αἰμυλίας, ἔπεμψεν αὐτήν, μετ' ἐπιστολῆς ἀμφοτέρων, εἰς τὴν Ἡγεμονίδα, ἥτις ἀπήντησε φιλοφρονέστατα, καὶ παρὰ τῶν αὐλικῶν ἐπληροφορήθημεν, ὅτι ἡ εἰκὼν ἐνεποίησε ἀρίστην ἐντύπωσιν, προσέτι δὲ καὶ ὅτι ἡ Βασίλισσα ἔγραψεν εἰς τὴν Αὐλὴν τῆς Ῥωσσίας, συνιστῶσα τὸν Λοβάνοφ.

Ἓν τῶν καταστημάτων, ὃ τὰ μάλιστα ἐπεθύμουν νὰ ἰδῶ ἐν Ἑλλάδι, ἦν τὸ ἀργυρορυχεῖον τοῦ Λαυρίου, οὗ ἐξόχως σπουδαία ἦν ποτὲ ἡ ἐπιῤῥοὴ ἐπὶ τῆς εὐημερίας τῶς ἀρχαίων Ἀθηνῶν, καί, ὡς ἤλπιζον, ἐδύνατο ν' ἀποβῇ καὶ ἐπὶ τῆς τύχης τῆς πατρίδος σήμερον, περὶ οὗ δὲ τοσοῦτον εἶχον ἀσχοληθῆ ἄλλοτε ἐν Παρισίοις. Μετέβην λοιπὸν ἐκεῖ μετὰ τοῦ Ἀλέξη, Εὐγενίου καὶ τῶν θυγατέρων μου τῇ 20 Αὐγ. (π.) φιλοξενηθεὶς ὑπὸ τῶν Διευθυντῶν Νέγρη καὶ Ρίζου, καὶ ἰδίως περίεργα μοί ἐφάνησαν τὰ σωζόμενα λείψανα τῶν ἀρχαίων πλυντηρίων, διατεθειμένων ἐντελῶς κατὰ τὸ αὐτὸ σύστημα τῶν νῦν ἐν χρήσει. Μοὶ ἐρρήθη δὲ

ὅ,τι εὐτυχῶς ἔκτοτε ἀνακριβὲς ἀπεδείχθη, ὅτι τὸ μέταλλον ἐστὶν ἐξηντλημένον, καὶ μόνον ἐπὶ 7 ἢ 8 ἔτη δυνατὸν νὰ εἶναι παραγωγόν.

Τῇ 29 δ' Αὐγούστου, ἐπισκεπτόμενος τὸν πύργον τοῦ Κυρρήστου, ἀπήντησα ἐκεῖ τρεῖς ξένους περιηγητάς, καὶ τὸν ἕνα ἐξ αὐτῶν μετὰ πολλῆς χαρᾶς ἀνεγνώρισα, ὡς τὸν υἱὸν τοῦ ἐν τῇ Greca συναδέλφου μου Kronneck, τοῦ ἐπισημοτέρου τῶν Καθηγητῶν τῆς Μαθηματικῆς ἐν Γερμανίᾳ, δι' ὃ καὶ τοῖς κατέδειξα ἐκεῖ, πᾶν ὅ,τι ἦν περίεργον.

Τῇ 1)13 Σεπτεμβρίου, ἐν ᾧ ἤμην παρὰ τῇ ἐν Κηφισσίᾳ οἰκούσῃ κυρίᾳ Ζ. Βαλτατζῇ,ἐλθὼν ὁ ὑπηρέτης μοὶ εἶπεν ὅτι κύριός τις μὲ περιμένει εἰς τὴν οἰκίαν. Μεταβὰς λοιπὸν ἐκεῖσε, εὗρον νέον τινά, ὅστις παρουσιάσθη εἰς ἐμὲ ὡς ὁ Πρίγκηψ Τοὺρν Τάξις, πρῶτος Γραμματεὺς τῆς Γερμανικῆς Πρεσβείας, καὶ μοὶ ἐπέδωκε τὸν Μεγαλόσταυρον τοῦ Ἐρυθροῦ Ἀετοῦ, πρὸς τόσον μεγαλειτέραν μου ἔκπληξιν, καθ' ὅσον ἐνόμιζα ὅτι ἤδη τὸν εἶχον, ἀγνοῶν ὅτι διὰ τὸ παράσημον τοῦτο καὶ μόνον, ὑπάρχουσιν ἓξ τάξεις, καὶ ***ὑπὲρ*** τὴν ***πρώτην,*** ἣν εἶχον, ὅτι ἕπεται ὁ λεγόμενος ***Μεγαλόσταυρος.***

Τῇ δὲ 3(15 παρευρέθην. μετὰ βαθέως τεθλιμμένης καρδίας, εἰς τὴν κηδείαν τοῦ φίλου καὶ ποτὲ συμμαθητοῦ μου Ι. Καρπούνη.

Μετὰ πέντε δ' ἡμέρας διεδόθη εἰς Ἀθήνας ἀγγελία, ἥτις μεγάλην ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν, καὶ πολλὴν ἐξήσκησεν ἐπιῤῥοὴν εἰς τὰς τύχας τῆς Ἑλλάδος, ὅτι ὁ Ἡγεμὼν τῆς Βουλγαρίας Βαττεμβέργ. διὰ πραξικοπήματος ἐξέδραμεν εἰς Φιλιππούπολιν καὶ ἥνωσε τὴν Ρωμυλίαν μετὰ τῆς ἐπικρατείας του. Τοῦτο ἔδωκεν ἀμέσως ἀφορμὴν εἰς δημαγωγικὸν θόρυβον καὶ πατριωτικὰς φωνασκίας, ἐν ἄλλοις δ' ὁ Ἀναστάσιος Γεννάδιος ἤρχισεν, ἀμέσως τῇ ἐπιούσῃ νὰ δημηγορῇ ἐν ταῖς ὁδοῖς, περισυνάγων τὸν ὄχλον καὶ μεταξὺ ἄλλων ἀρρήτων καὶ ἀθεμίτων, ὡς καὶ ***λιποτάκτην*** τὸν Βασιλέα ἀποκαλῶν. Ἐγὼ δέ, κατ' αἴτησιν τοῦ συντάκτου τοῦ Χρόνου, ἔγραψα εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν ἐκείνην ἐφημερίδα, ὑπὸ ποίαν ἄποψιν ἐφρόνουν ὅτι ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ τὸ παράτολμον ἐκεῖνο συμβάν, καὶ πόσον ἦν ἀναγκαία ἐμβριθὴς σκέψις καὶ ἐνέρ-

γεια, καὶ ἀποφυγὴ ἐπιβλαβεστάτων διαδηλώσεων. Μίαν ἐξ αὐτῶν τὴν ἐκ φοιτητῶν, φοβηθεὶς ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ὁ ἀρτίως πρὸς ἐμὲ διϊσχυρισθείς, ὅτι ἡ Ἑλλὰς θὰ κατεστρέφετο, ἂν δὲν ἠλάττου τὸν στρατόν της, ὑπεσχέθη, ὅτι θὰ διατάξῃ ἐπιστρατείαν! καὶ τότε οἱ φοιτηταὶ ἐξέλεξαν ἐμὲ μέλος τῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις ἔμελλε νὰ ὀργανῇ τὰ τῆς ἐκστρατείας των· ἀλλ' ἠρνήθην ἄντικρυς νὰ δεχθῶ, εἰπὼν ὅτι δὲν ἐννοῶ ἐκστρατείας καὶ ἐπιστρατείας ὑπ' ἄλλων ὀργανουμένας, ἢ ὑπ' αὐτῆς τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ δ' υἱός μου Εὐγένιος διετάχθη ν' ἀπέλθῃ ἀμέσως εἰς Θεσσαλίαν.

Τῇ 15)27 Σεπτεμβρίου, ἡμέρᾳ τῆς ἐπανόδου τοῦ Βασιλέως εἰς Ἀθήνας, ἀπῆλθον καὶ ἐγὼ εἰς τὸν Σταθμόν, ὅπου εἶχον συῤῥεύσῃ οἱ ἐν τέλει, οἱ διπλωμάται καὶ πολὺ πλῆθος, εἰς ὑποδοχήν του, καί, κατὰ τὴν ἐπιστροφήν, δεξιωθεὶς ὑπὸ τοῦ Νομάρχου κ. Χατζοπούλου, εὗρον ἄσυλον ἐν τῇ ἁμάξῃ του κατὰ κλασικῆς κόνιος, ἥτις ἔπνιγε τὴν ἀτμοσφαῖραν.

Πρὸ τῶν Ἀνακτόρων πυκνοτάτη ἦν ἡ συῤῥοὴ τοῦ λαοῦ, καὶ σημαῖαι ἐκυμάτουν, φέρουσαι ἐπιγραφάς: «Ζήτω ὁ πόλεμος» καὶ ἄλλας ἀναλόγους, καὶ ὀχλαγωγοί τινες ἠγόρευσαν, ἀπαιτοῦντες νὰ κηρύξῃ ὁ Βασιλεὺς τὸν πόλεμον, ἵν' αὐξηθῇ καὶ ἡ Ἑλλάς, ὡς ηὐξήθη ἡ Βουλγαρία. Τότε ἡ Α. Μ. φανεῖσα εἰς τὸν ἐξώστην, ηὐχαρίστησε μὲν τοὺς ζητωκραυγοῦντας, προσέθηκε δ' ὅτι ἡ θέσις τῶν πραγμάτων, οὖσα ἀληθῶς σπουδαία, δύναται ἴσως ν' ἀπαιτήσῃ θυσίας, ἃς ἐστὶ βέβαιος ὅτι τὸ ἔθνος δὲν θ' ἀρνηθῇ· ἀλλὰ πρὸ πάντων, ὅτι ἀπαιτεῖται φρόνησις, καὶ ταύτην παρὰ πάντων ἐπικαλεῖται. Ἡ σύντομος, ἀλλ' ἔμφρων αὕτη ἀπάντησις, ἐπράϋνε τότε τὸν ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν παρασυρθέντα λαόν, ὅστις εὐχαριστηθείς, διελύθη. Εἶπε δὲ εἰς τοὺς μετ' αὐτοῦ ἰδίως διαλεχθέντας, καὶ ἰδίως εἰς τοὺς Ὑπουργούς, ὁ Βασιλεὺς ὅτι, καθ' ἃ ἔγνω ἐπὶ τῆς περιοδείας του, αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις πρὸ παντὸς ἐπεδίωκον τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης.

Τὴν μετὰ ταῦτα ἡμέραν, μετὰ τῆς κυρίας Βαλτατζῆ ἐπεσκέφθην τὸ ἐκπαιδευτικὸν κατάστημα τῆς κυρίας Λασκαρίδου· εἶτα δὲ ἡ κυρία Βάριγκα Ῥέϊνεκ μᾶς ἔφερεν εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν,

τὸ φιλανθρωπικὸν νοσοκομεῖον, ὃ ἐσύστησε καὶ ἐπροστάτευεν ἡ Βασίλισσα, διηύθυνε δ' ἡ ἐν Εὐρώπῃ ὑπὸ τὰς ὄψεις μου μορφωθεῖσα κυρία Μιντσάκη, καὶ ἐκεῖθεν μετέβημεν εἰς τὸ Ἐργαστήριον τῶν κορασίων, καλὸν μὲν καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ μὴ ἀνταποκρινόμενον εἰς τὸν γενικὸν σκοπόν, ὃν προὐτιθέμην, ὅτε τὸ πρῶτον εἶχον σχεδιάσῃ καὶ προτείνῃ αὐτοῦ τὴν σύστασιν.

Τῇ 7)19, κατιὼν εἰς Ἀθήνας, συνηντήθην εἰς τὸν σιδηρόδρομον μετὰ τοῦ Βασιλέως, ὅστις εὐηρεστήθη νὰ μὲ παραλάβῃ εἰς τὴν ἰδίαν ἅμαξαν, καὶ πολλὰ διελέχθημεν περὶ τῆς σοβαρᾶς θέσεως τῶν πραγμάτων, δι' ἣν ἐξέφρασα εἰς τὴν Α. Μ., πόσον ἔμφρονας εὗρον τὰς λέξεις, ἃς εἶχεν εἴπῃ, ὅτι πρὸ παντὸς φρόνησις ἀπῃτεῖτο. Ὁ δὲ Πρέσβυς τῆς Αὐστρίας, ὃν μετέπειτα εἶδον, μοὶ εἶπεν ὅτι ἦσαν ὀλέθριαι διὰ τὴν Ἑλλάδα αἱ γενόμεναι ὀχλαγωγικαὶ ἐπιδείξεις. Τινὲς ὅμως τῶν ἀφρονεστέρων, ὡς καὶ ἠπείλουν αὐτὸν τὸν Βασιλέα, κραυγάζοντες ἢ γράφοντες, ἂν δὲν ἐξεστράτευε.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ὁ Baron de Ledebuhr, Διευθυντὴς τοῦ Θεάτρου τοῦ Schwerin, μοὶ ἔγραψεν, ὅτι, εἰς τὴν σκηνήν του, παρεστάθησαν ἐπιτυχῶς οἱ Λ'. ἐν τῇ μεταφράσει, καὶ μοὶ ἔπεμψε καὶ τὸ πρόγραμμα.

Τῇ 21 Σεπτ. 3 Ὀκτ., ἡμέρᾳ Σαββάτῳ, διὰ τηλεγραφήματος ἐκλήθην, μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τῶν θυγατέρων μου εἰς τὸ Βασιλικὸν γεῦμα, εἰς τὴν Δεκέλειαν. Ἅμα δ' ἐφθάσαμεν, ὀλίγον πρὸ τῆς τραπέζης, καλέσας με ὁ Βασιλεὺς εἰς τὸ ἰδιαίτερόν του δωμάτιον μὲ ἠρώτησε, μειδιῶν, ἂν ἤμην ἕτοιμος ν' ἀναχωρήσω.

— «Ν' ἀναχωρήσω διὰ ποῦ;» ἠρώτησα ἐξιστάμενος.

— «Πῶς διὰ ποῦ;» εἶπε, διὰ τὸ Βερολῖνον. Πέμπεσαι ἐκεῖ ἐκ νέου ὡς Πρέσβυς. Πρέπει ν' ἀπέλθῃς αὔριον, διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου. Ἐζητήθη ἤδη ἡ συναίνεσις τῆς Γερμανικῆς Κυβερνήσεως, ἥτις ἦν ἀναμφίβολος.

Ὅτε ἐπείσθην, ὅτι ἡ Α.Μ. δὲν ἀστειεύεται, τῇ ἐξέφρασα μὲν τὴν εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐμπιστοσύνης Της, καὶ εἶπον ὅτι ἤμην πρόθυμος στιγμιαίως ν' ἀναχωρήσω. Ὑπέβαλα δὲ τότε εὐσεβάστως τὴν γνώμην καὶ τὰς θεωρίας μου περὶ τῆς τότε θέσεως τῶν πραγμάτων, διϊσχυριζόμενος ὅτι ἡ

῾Ελλὰς εἰς οὐδὲν ἔπρεπε νὰ σπεύσῃ, πρὶν ἢ βολιδοσκοπήσῃ καὶ γνωρίσῃ τίνες αἱ περὶ ᾿Ανατολῆς διαθέσεις τῆς Εὐρώπης, καὶ πῶς δύναται ἐξ αὐτῶν νὰ ὠφεληθῇ, διότι αἰφνίδιον πραξικόπημα, ὡς τὸ τῆς Βουλγαρίας, δυνατὸν πλέον δὲν ἦτον, ἐπανάστασις δὲ τῶν ἔξω ῾Ελλήνων ἢ κίνημα τῆς ῾Ελλάδος ἐδύνατο, ὡς τὴν εἰρήνην διακινδυνεῦον, ἐχθρικῶς νὰ κατασταλῇ ὑπὸ τῆς Εὐρώπης. ῞Οτε δ᾿ ἐξῆλθον τοῦ βασιλικοῦ δωματίου καὶ εἶπον τοῖς ἐμοῖς, ὅτι ἀναχωρῶ διὰ Γερμανίαν, δὲν ἐδύναντο νὰ πιστεύσωσιν ὅ,τι ἤκουον.

Μᾶς περιήγαγε δ᾿ ἡ Βασιλικὴ Οἰκογένεια εἰς τὴν οἰκοδομουμένην τότε ἔπαυλιν, καὶ ὁ Βασιλεὺς μᾶς ἔδειξε, πῶς ὁ ἴδιος τὰ πάντα συνδιηύθυνεν.

᾿Αλλὰ ν᾿ ἀναχωρήσω ὅσον ταχέως ἤθελεν ἡ Α. Μ. μοὶ ἀπέβη ἀδύνατον, διότι, τὴν ἐπαύριον, σπεύσας εἰς ᾿Αθήνας πρὸς τὸν ῾Υπουργὸν τῶν ᾿Εξωτερικῶν, δὶς μὲν εὗρον αὐτὸν κοιμώμενον, τὸ δὲ τρίτον μοὶ εἶπε, μετὰ πλείστης προθυμίας, ὅτι τὴν ἐπαύριον ἔμελλε νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς τὸν Γραμματέα τῆς Γερμανικῆς Πρεσβείας, ἵνα οὗτος τηλεγραφικῶς ζητήσῃ τὴν συγκατάθεσιν τῆς κυβερνήσεώς του. Περίεργον ὅμως, ὅτι ὁ Γραμματεὺς οὗτος (Πριγκ. Τούρν-Τάξις), ὅτε μετὰ δύω ἔτι ἡμέρας τὸν ἐπεσκέφθην, μοὶ εἶπεν ὅτι οὐδὲν τῷ εἶχεν εἴπῃ ὁ κ. ῾Υπουργὸς καὶ ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ ὁ ἴδιος, ἵνα τὸν ἐρωτήσῃ. Ταῦτα, δικαιολογῶν τὴν εἰσέτι ἐν ῾Ελλάδι παρουσίαν μου, εἶπον εἰς τὸν Βασιλέα, ὅτε ἀπήντησα τὴν Α. Μ. εἰς τὸν σιδηρόδρομον, ἐπιστρέφων εἰς Κηφισίαν. Δὲν ἔλειψα δὲ καὶ τότε νὰ ἐπαναλάβω εἰς τὴν Α. Μ. ὅτι ὀλεθρίαν εὕρισκον τὴν πνέουσαν τότε νοσηρὰν ἀτμόσφαιραν τῆς ὀχλαγωγίας, ἐν ᾧ μάλιστα καὶ ὁ Πρέσβυς τῆς ᾿Αγγλίας, ὃν εἶχον ἐπισκεφθῇ ἐν ᾿Αθήναις, ἐπιβλαβεστάτην μοὶ ἔλεγε τὴν τάσιν, εἰς ἣν αἱ ἄφρονες ἐπιδείξεις ἤθελον νὰ σπρώξωσι τὴν ῾Ελλάδα, καὶ τὰ αὐτὰ δ᾿ ἐφρόνει καὶ τῆς Γερμανίας ὁ ᾿Επιτετραμμένος.

῾Ο δ᾿ ἄρτι ἐπανελθὼν ἐκ τῆς ἀδείας του Πρέσβυς τῆς Γερμανίας κ. von den Brinken, ὃν ἐπεσκέφθην τῇ 25)8 ᾿Οκτωβρίου, μοὶ εἶπεν, ὅτι εἶχεν ἐντολὴν νὰ ὁμιλήσῃ αὐστηρότατα εἰς τὴν ῾Ελληνικὴν Κυβέρνηοιν περὶ τῆς ἀνακλήσεώς μου· ἀλλ᾿ ἅμα

ἀφιχθείς, τὴν προτεραίαν, ἔμαθε παρὰ τοῦ κ. Δελιγιάννη, ὅτι πέμπομαι ὀπίσω, καί, περιχαρής, ἐτηλεγράφησεν ἀμέσως εἰς Βερολῖνον· μοὶ ἐπανέλαβε δὲ καὶ αὐτός, ὅ,τι ἄριστα ἤξευρον, ὅτι ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐπέσυρεν ἐφ' ἑαυτῆς, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐλπίδος κέρδους, τὴν ὀργὴν πάσης τῆς Εὐρώπης, ἂν ἐγίνετο παραίτιος συνταράξεως τῆς εἰρήνης. Ὅτε δέ, τὴν αὐτὴν ἡμέραν, εἶχον μεταβῆ, ὀλίγον πρὸ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης, εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, ὁ Γεν. Γραμματεύς, κ. Κοζ. Τυπάλδος, μοὶ εἶπεν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ ἀνάκλησίς μου εἶχε πολὺ δυσαρεστήση τὴν Γερμανίαν, ***αὐτὸς*** ἐπρότεινε καὶ ἐπέτυχε τὸν ἀναδιορισμόν μου. Τῷ παρέστησα ὅμως τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐγκατασταθῶσι καὶ αἱ ἄλλαι Πρεσβεῖαι, διότι ἡ Ἑλλάς, ἐκ τῶν πολιτικῶν της σχέσεων μᾶλλον, ἢ ἐκ πολεμικῶν τολμημάτων, εἶχε νὰ περιμένῃ τὸ μέλλον της. Προσέτι δὲ τῷ ὡμίμησα καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ μεταβληθῆ ὁ διπλωματικὸς νόμος, ἵνα ἀνοιγῆ στάδιον καὶ εἰς τοὺς ἀμίσθους ὑπαλλήλους τῶν πρεσβειῶν.

Κατ' ἐκείνην δὲ τὴν ἡμέραν ἐπανῆλθεν ὁ υἱός μου Εὐγένιος ἐκ Θεσσαλίας, καὶ κατὰ πρῶτον, μετὰ πολλὰ ἔτη ὑπηρεσίας, ἀφ' οὗ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἔμεινε εἰς τὸ Σχολεῖον τῶν Ὑπαξιωματικῶν, διδασκόμενος πολὺ ὀλιγώτερα τῶν ὅσα πρὸ πολλοῦ ἤξευρεν, ἐπροβιβάσθη εἰς ἀξιωματικόν.

Τὸ Σάββατον δὲ 28)10 Ὀκτωβ. ὅτε εἶδον πάλιν τὸν κ. Δεληγιάννην, μοὶ εἶπεν ὅτι ἕτοιμον μὲν ἦν τὸ Διάταγμα τοῦ διορισμοῦ μου, ἀλλ' ἡ ἀπάντησις τῆς Γερμανίας δὲν εἶχε φθάσῃ εἰσέτι.

Τὴν προτεραίαν πάντες οἱ Πρέσβεις, μεταβάντες εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, εἶχον προτρέψῃ ν' ἀποσυρθῆ ὁ στρατὸς ἐκ τῶν παρὰ τὰ μεθόρια, εἰς ἀποφυγὴν ἀπροόπτων συγκρούσεων. Ἀλλ' οὐχ ἧττον, εὗρον τὸν Ὑπουργὸν μᾶλλον πεφοβισμένον ἐνώπιον τῶν ὀχλαγωγικῶν διαδηλώσεων, καὶ νομίζοντα ἀναγκαῖον νὰ ὑποχωρήσῃ μέχρι τινὸς εἰς αὐτάς.

Εἰς τὸν Βασιλέα δὲ τὸ ἑσπέρας, ὅτε συνεπέστρεψα διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, εἶπον ὅ,τι ἐνόμιζον ἀναγκαῖον, πρὸς προστασίαν τῆς ἣν ἐνόμιζον ἐθνωφελῆ, πολιτικῆς. Οὐχ' ἧττον ὅμως ἡ Κυβέρ-

νησις, πτύσσουσα πρὸ τῶν φωνασκιῶν, παρὰ πάσας τὰς φρονίμους παραστάσεις, ἐκύρηξε τὴν ἐπιστρατείαν.

Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν ἔλαβον ἐπιστολὴν ἐκ Βερολίνου παρὰ τῆς κυρίας Λανδάου, ἥτις, μαθοῦσα παρὰ τῶν ἐφημερίδων τὸν ἀναδιορισμόν μου, μὲ προσεκάλει, ἅμα φθάς, νὰ καταλύσω παρ' αὐτῇ. Ἀλλ' εὐχαριστήσας, δὲν ἐδέχθην τὴν πρόσκλησιν.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἀπῆλθον οἰκογενειακῶς εἰς Δεκέλειαν, πρὸς ἀποχαιρετισμὸν τῆς Αὐλῆς, καὶ τότε ὁ Βασιλεὺς μᾶς περιέφερε πεζοὺς εἰς μακρὸν περίπατον, ἵνα μᾶς δείξῃ τὰ καθέκαστα παντὸς τοῦ μεγάλου κτήματος καὶ ὅσας βελτιώσεις ἐπέφερεν εἰς αὐτό.

Τῇ 30 Σεπτ. 12 Ὀκτ., κατελθὼν αὖθις εἰς Ἀθήνας, ἔμαθον ὅτι τὸ Διάταγμα τοῦ διορισμοῦ μου τέλος ὑπεγράφη καὶ περιῆλθον εἰς ἐπισκέψεις ἀποχαιρετισμοῦ. Ἐν ἄλλοις, ἀπελθὼν καὶ εἰς τοῦ Τρικούπη καὶ μόνην τὴν ἀδελφήν του εὑρών, τῇ ἐξήγησα ἐμπεριστατωμένως τὸ ἐπεισόδιον τοῦ μὴ διορισμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ της εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὃ εἰς τὰς ἀτοπωτάτας ὑπονοίας κατ' ἐμοῦ τὸν παρέσυρε. Πληροφορηθεὶς δ' ἀσφαλῶς, διεβεβαίωσα τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅτι ὅλως ἄδικος ἦν ἡ ἀποδοθεῖσα εἰς τὸν Ἀναστ. Βυζάντιον μομφὴ συμμετοχῆς εἰς τὴν ὀχλαγωγίαν τῆς προτεραίας. Περιῆλθον δ' ἅπαξ ἔτι τὰς Ἀθήνας καὶ ὑπ' ἀρχαιολογικὴν ἄποψιν, καὶ τῇ 1)13 Ὀκτωβρίου ἐγκατέλιπον ὁριστικῶς τὴν Κηφισίαν. Ὅτε δὲ κατηρχόμην, προσεκλήθην πάλιν εἰς τὴν Βασιλικὴν ἅμαξαν, καὶ ἡ μὲν Βασίλισσα μοὶ ηὐχήθη αἴσιον κατευόδιον, ὁ δὲ Βασιλεὺς μοὶ εἶπε νὰ μεταβῶ εἰς τὰς 4 εἰς τ' Ἀνάκτορα, ἵνα δώσω ἐνώπιόν του τὸν ὅρκον μου.

Τὸ κακὸν ὅμως ἦτον ὅτι, μὴ γνωρίζων, ἢ μὴ ἐνθυμηθείς, ὅτι ἐπρόκειτο ἡ ἐπίσημος αὕτη τελετή, ἔφερον μᾶλλον ὁδοιπορικὰ ἐνδύματα, καὶ ζητήσας ἔλαβον τὴν Βασιλικὴν ἄδειαν νὰ ἐμφανισθῶ ἐν ταύτῃ τῇ ἐνδυμασίᾳ, διότι ἄλλως θὰ ἐπήρχετο ἀναβολὴ εἰς τὴν ἀναχώρησίν μου. Εἰς τὰς 4 λοιπόν μετέβην οὕτω ἐνδεδυμένος εἰς τ' Ἀνάκτορα, ὅπου μὲ ὑπεδέχθησαν ἐν πλήρει στολῇ, ἡ ὑπηρεσία, καὶ ἔπειτα οἱ Ὑπασπισταί, οἱ Αὐλικοὶ καὶ αὐτὸς ὁ Βασιλεύς. Ὅτε δέ, κατὰ τὴν τελετήν, ὁ Ἅγιος Μητροπολίτης Ἀθηνῶν εἶπεν, ἐν ἄλλοις, τὸ «***καὶ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ***

πάσης κηλίδος», ᾐσθάνθην ὡς ἂν ᾐνίττετο τὴν ἐνδυμασίαν μου. Μετὰ τὴν ὁρκωμοσίαν δ' ἔμεινα ἔτι χρόνον τινὰ παρὰ τῷ Βασιλεῖ, καὶ Τῷ ἐπανέλαβον διὰ μακρῶν τὴν ἄποψιν, ὑφ' ἣν ἔβλεπον τὴν πολιτικὴν θέσιν τῶν πραγμάτων.

Λαβὼν δὲ παρὰ τῶν Πρέσβεων Ἰταλίας καὶ Αὐστρίας συστάσεις εἰς τὰ τελωνεῖα, καὶ τ' ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα ἐνδύματα καὶ βιβλία, διενυκτέρευσα παρὰ τῇ νύμφῃ μου Λουκίᾳ ἐν Ἀθήναις, καί, ἀποχαιρετίσας τὴν ἐπιοῦσαν τὰς θυγατέρας μου εἰς τὸν σταθμόν, ἀπῆλθον μετὰ τοῦ Ἀλέξη καὶ τῶν δύω θυγατέρων τῆς κυρίας Βαλτατζῆ, Λουκίας καὶ Ἑλένης, διὰ τοῦ σιδηροδρόμου Μεγάρων εἰς Κόρινθον.

Ἐν Μεγάροις ἀπηντήσαμεν μεγάλην καὶ γραφικὴν συρροὴν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν πάσης ἡλικίας περὶ τὴν πόλιν. Προσελθόντος μοὶ δὲ τοῦ Δημάρχου, ὅστις μὲ ἀνεγνώρισεν, ἠρώτησα τίνα εἶχον πανήγυριν· μοὶ ἀπήντησε δ' ὅτι πανηγυρικὴ δὲν ἦτον ἡ συρροή, ἀλλ' ἦν ἡ τῶν συγγενῶν ἀποχαιρετώντων τοὺς νέους, οἵτινες ἀπήρχοντο, ὡς νεοσύλλεκτοι διὰ τὴν ἐπιστρατείαν. Ὡς δὲ τῷ παρετήρησα, ὅτι οἱ προπέμποντες γονεῖς καὶ συγγενεῖς οὐδεμίαν θλίψιν ἐδείκνυον, «μὰ οὐδείς, μοὶ εἶπεν, ὑπάρχει ὁ μὴ πεπεισμένος, ὅτι ἡ ἐπιστρατεία ἦν πρὸς τὸ θεαθῆναι, καὶ εἰς πόλεμον δὲν θ' ἀπολήξη».

Εἰς τὸ ἀτμόπλοιον ***Ἑρμούπολις*** ἐπιβάς, συμπλώτας δ' ἔχων τὸν κ. καὶ τὴν κυρίαν Μανούση ἐκ Τεργέστης, ἀπέβην περὶ τὰς 8 τὸ ἑσπέρας ἐπὶ μίαν ὥραν εἰς Πάτρας, ἃς περιῆλθον μετὰ τοῦ πλοιάρχου, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὰς 11 ἤμεθα ἐν Κερκύρᾳ, καὶ ἀφ' οὗ ἐπεσκέφθην ἐκεῖ τὸν κ. Ρωμανόν, τὴν κυρίαν Μαρμορᾶ (τὸ γένος Θεοτόκη), τὸν Φρούραρχον κ. Καραϊσκάκην, καὶ τὸν κ. Ζαμπέλιον, περὶ τὰς 4 μετέβην εἰς τὸ Αὐστριακὸν ἀτμόπλοιον ***Γαλάτειαν***, καὶ κατέπλευσα τῇ 4)16 περὶ τὰς 6 τὸ πρωΐ, εἰς Βρυντήσιον.

Χωρισθεὶς δ' ἐν Βολωνίᾳ ἀπὸ τῶν συνοδοιπόρων μου, κ. καὶ κυρίας Μανούση, διότι προυτιθέμην νὰ διέλθω διὰ Μονάχου, ἐχώρησα διὰ Βερόνης εἰς Ἄλαν, ὅπου, φθὰς νύκτα ἤδη, ἠρώτησα, ἂν εἶχον καιρὸν νὰ δειπνήσω. Μοὶ ἀπεκρίθησαν δ' ὅτι

ἔχω καιρὸν νὰ πράξω ὅτι θέλω, διότι ἡ ἁμαξοστοιχία περαιτέρω δὲν ἐχώρει.

—«Πῶς τοῦτο; Τί τρέχει;» ἠρώτησα τεταραγμένος.

—«Τρέχει, μοὶ εἶπεν ὅτι πλημμύρα κατέστρεψε τὸν ἐπέκεινα σιδηρόδρομον».

—«Καὶ τώρα τὶ θὰ γίνῃ; Πῶς θὰ ὑπάγω εἰς τὸ Μόναχον;»

—«Θὰ ἐνοικιάσητε ἅμαξαν, καὶ θὰ διαβῆτε ὅπως ἠμπορέσητε, ἢ θὰ ἐπιστρέψητε, ὅθεν ἤλθατε, εἰς Βερόνην, καὶ ἐκεῖθεν θὰ λάβητε ἄλλην διεύθυνσιν».

Τοῦτο ἑκὼν ἄκων ἠναγκάσθην νὰ πράξω· καί, ἐπανελθών, διενυκτέρευσα ἐν Βερόνῃ. Τὴν δ' αὐγήν, διαβὰς ἀπέναντι τῆς Βενετίας, ἔφθασα τὴν ἐπιοῦσαν, ἅμα τῇ αὐγῇ, εἰς Βιένναν, ὅπου διέμεινα μέχρι τῆς ἑσπέρας. Ἀπουσιάζοντος δὲ τοῦ Ὑψηλάντου εἰς Παρισίους, ἐπεσκέφθην τὸν Κυργούσιον, κατέχοντα θέσιν Α΄ Γραμματέως, καί, προσκληθείς, συνεγεύθην μετὰ τοῦ Μάνου, Ἀκολούθου τῆς Πρεσβείας, καὶ εἶτα μετέβην εἰς τῆς συζύγου τοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν μετατεθέντος Ἀργυροπούλου καὶ εἰς τῆς μητρὸς αὐτῆς κυρίας Τοπάλη. Ἀνεζήτησα δὲ καὶ τὸν Λοχαγὸν τῆς Οὐγγρικῆς Βασιλικῆς φρουρᾶς κ. Zsarnuy, τὸν οὐ πρὸ πολλοῦ νυμφευθέντα τὴν θυγατέρα φίλης μου οἰκογενείας Bardenleben, καὶ διὰ τοῦ φρουραρχείου αὐτοὺς ἀνευρών, συμπεριῆλθον ἐν συνοδείᾳ των τοὺς περιπάτους τοῦ Ρίγγ, καί, συμπαρακαθήσας εἰς ἓν τῶν ὡραιοτέρων καφενείων αὐτῶν, ἀπῆλθον περὶ τὰς 8½, καὶ τῇ ἐπιούσῃ, 8)20 Ὀκτωβρίου, ἡμέρᾳ Τρίτῃ, ἤμην ἐν Βερολίνῳ κατὰ τὴν μεσημβρίαν.

Βερολῖνον.

Κατ' ἀρχὰς κατέλυσα εἰς Thiergarten hotel, μετὰ τρεῖς ἡμέρας δὲ μετέβην εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῶν Ἡγεμόνων (Fürstenhotel), καὶ ἐκεῖθεν, κατὰ σύστασιν τῆς κυρίας Wallner, κατέλαβον τῇ 2)11 Νοεμβρίου τρία ἄριστα διεσκευασμένα δωμάτια οἰκίας νεωστὶ πολυτελῶς κεκτισμένης ἐπὶ τῆς Σπραίας, εἰς τὴν

Ἀκτὴν Φρειδερίκου Καρόλου, καὶ ἀπέναντι τοῦ συναδέλφου μου τῆς Ὀλλανδίας.

Ἀπὸ τῆς πρώτης δ' ἡμέρας, ἀφ' οὗ ἔπεμψά τινα δῶρα ἐξ Ἑλλάδος, οἷον μέλι, οἶνον κτλ. εἴς τινας οἰκείους καὶ συναδέλφους, κατὰ πρῶτον μετέβην εἰς ἐπίσκεψίν τινων τούτων καί, ἐν τοῖς πρώτοις, τοῦ υἱοῦ τοῦ Βίσμαρκ Herbert, διευθύνοντος τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅστις καὶ μετ' οὐ πολὺ προὐχειρίσθη εἰς ὑπουργόν, καὶ ἔμαθον παρ' αὐτοῦ καὶ ἄλλων ἐπισήμων ὅτι ἐπρόκειτο νὰ συνέλθῃ, διὰ τὰ Βουλγαρικά, Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ νὰ ληφθῇ, ὡς βάσις τῶν διαπραγματεύσεων, ἡ ἐπάνοδος εἰς τὸ πρώην καθεστώς, ἡ καὶ μόνη εἰς ἡμᾶς συμφέρουσα. Ἀλλ' οἱ Ἄγγλοι ἰδίως ἤθελον νὰ θεωρηθῇ ἡ προσάρτησις τῆς Ἀνατολικῆς Ῥωμυλίας εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ὡς τετελεσμένη, ἀτόπως νομίζοντες ὅτι οὕτω θεμελιοῦσιν ἰσχυρὰν ἀγγλόφρονα καὶ ἀντιῤῥωσσικὴν Βουλγαρίαν· τῶν δ' ἄλλων τινὲς ἐφοβοῦντο, μὴ ἡ ἐπάνοδος εἰς τὸ πρώην καθεστὼς ἐπιφέρῃ περιπλοκὰς καὶ ἐρεθισμούς, οὓς ἤθελον ν' ἀποφύγωσιν. Ὁ συντάκτης δὲ τῆς ἡμιεπισήμου ἐφημερίδος μοὶ ἔλεγεν, ὅτι τὸ σύμπτωμα τοῦτο ἀποδεικνύει μὴ ἀπέχουσαν πλέον τὴν ὥραν, καθ' ἣν θὰ πέσῃ ἡ Τουρκία καὶ ἡ Ἑλλὰς θὰ ἔχῃ νὰ τὴν κληρονομήσῃ.

Μετέβην νὰ ἐπισκεφθῶ καὶ τὸν Γενικὸν ἡμῶν Πρόξενον, ἀλλ' εὗρον ὅτι ἀκριβῶς κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ἐτελεῖτο κατ' οἶκον ὁ γάμος τῆς θυγατρός του, καὶ περιωρίσθην, ἑπομένως, εἰς τὸ ν' ἀφήσω ἐπισκεπτήρια.

Εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, ἐπιστρέψαντα εἰς Βερολῖνον τῇ 11)23 Ὀκτωβρίου, παρουσιάσθην, πρὸς ἐπίδοσιν τῶν διαπιστευτηρίων μου, μετὰ δύω ἡμέρας. Μ' ὑπεδέχθη δὲ μᾶλλον ἢ φιλοφρόνως, φιλικῶς σχεδόν, ὁμιλήσας μοι καὶ περὶ τῶν θυγατέρων μου. Μοὶ εἶπε δ', ἐν ἄλλοις, ὅτι ἐλπίζει τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης. ἣν ἠξεύρει ὅτι ἐπίσης θέλει καὶ ὁ ἡμέτερος Βασιλεύς, περὶ οὗ Τὸν διεβεβαίωσα, καίτοι καταδείξας τὴν δι' ἡμᾶς δυσχέρειαν τῶν καιρῶν. Εἰς τοὺς ἄλλους δ' Ἡγεμόνας εἶπον τῷ Αὐλάρχῃ ὅτι νομίζω περιττὸν νὰ τοὺς ἐνοχλήσω, ζητῶν ἀναπαρουσίασιν, ἐκτὸς ἂν οἱ ἴδιοι ἐκφράσωσι τὴν ἐπιθυμίαν. Ὁμοίως δ' ἀπέφυγον τὴν

ἐθιμοταξίαν ταύτην καὶ πρὸς τοὺς Πρεσβευτάς, ἀρκεσθεὶς εἰς μόνας ἐπισκέψεις.

Μικρὸν δὲ μετὰ τὴν ἄφιξίν μου εἰς Βερολῖνον, μοὶ ἀνηγγέλθη ἐξ Ἀθηνῶν ὁ γάμος τοῦ υἱοῦ μου Εὐγενίου, τελεσθείς, καθ' ἣν ἡμέραν ἐγὼ ὡδοιπόρουν ἐν Ἰταλίᾳ, μετὰ τῆς νέας Σαρίττας Craig Hale, ἥτις, φιλτάτη οὖσα φίλη τῆς θυγατρός μου Αἰμυλίας, μᾶς εἶχε συνοδεύση κατὰ τὴν τελευταίαν ὁδοιπορίαν ἡμῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Εὗρον δὲ καὶ συνελθοῦσαν ἐν Βερολίνῳ Σύνοδον Συγγραφέων, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησα νὰ παρουσιασθῶ εἰς αὐτήν, μὴ ἀποδίδων εἰς ἐμαυτὸν τὸ δικαίωμα τοῦτο, πολλὰ ὅμως μέλη διακεκριμένα αὐτῆς ἐγνώρισα.

Παρὰ μιᾷ τῶν ἀρχαίων γνωρίμων μου, τῇ κυρίᾳ Κομήσσῃ Voss, συζύγῳ τοῦ ἐγγόνου τῆς ποτὲ ἐπὶ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου Κυρίας τῆς Αὐλῆς, ἀπήντων, ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος, τὸ ἑσπέρας, ἐν διακεκριμένῃ συναναστροφῇ, μάλιστα κυριῶν, πεπαιδευμένον Ὑφηγητήν, τὸν κ. Λεϊν, ὅστις σπουδαίας μᾶς ἀνεγίνωσκεν ἐκθέσεις περὶ ἱστορίας τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας.

Τῇ 26 Ὀκτ. (7 Νοεμ.) ἐγκύκλιος τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἀπῄτει νὰ δοθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει μέλλοντος νὰ συγκροτηθῇ Συνεδρίου, ***ἐγγυήσεις*** εἰς τὴν Ἑλλάδα περὶ τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς εἰς αὔξησιν, ὅπερ, κατ' ἐμέ, ἰσοδυνάμει πρὸς ἀπαίτησιν, ἵνα αἱ Δυνάμεις, αἱ συνερχόμεναι ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐξεύρωσι τρόπον πρὸς ἀποκατάστασιν καὶ διατήρησιν τῆς εἰρήνης, ὑποσχεθῶσιν ἐπισήμως, ὡς προοίμιον, τὴν περαιτέρω κολόβωσιν τῆς Τουρκίας. Ἂν δέ, διὰ τοιαύτης προτάσεως, ἡ Ἑλλὰς ἤθελε πλαγίως νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὸ πρὶν καθεστώς, τότε ἐκηρύττετο κατὰ τῆς Βουλγαρίας, οὐχὶ κατὰ τῆς Τουρκίας, ἣν ἐφαίνετο ἀπειλοῦσα διὰ πολέμου. Τὰς σκέψεις ταύτας ὑπέβαλα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ἐν μυστικῷ ὑπομνήματι.

Τῇ 2)14 Νοεμβρίου τηλεγράφημα ἀνήγγειλε τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου μεταξὺ Σερβίας καὶ Βουλγαρίας. Ἐπειδὴ δέ, ἀπὸ τῆς διακοπῆς τῶν σχέσεων τῶν δύω χωρῶν, ἡ ἀντιπροσωπεία τῆς Σερβίας ἐν Βουλγαρίᾳ εἶχεν ἀνατεθῇ εἰς τὸν Κλέωνα, ἐπετράπη

εἰς ἐκεῖνον νὰ ἐπιδώσῃ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου, καὶ τοῦτο ἔπραξε, καθ' ἣν ἡμέραν συνέπεσε νὰ κινδυνεύῃ ἡ σύζυγός του ἐκ διφθερίτιδος.

Ἐπὶ τῇ περιστάσει δὲ ταύτῃ ὁ Πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας μοὶ εἶπεν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐγκατελιμπάνετο ὑπὸ πάσης τῆς Εὐρώπης καὶ θὰ ἐξήγειρε γενικὴν δυσμένειαν κατ' αὐτῆς, ἂν ἐξετίθετο εἰς πόλεμον. Ἄλλως τε, κατὰ τίνος θὰ ἐπολέμει; Κατὰ τῶν Τούρκων; συμμαχοῦσα τοῖς Βουλγάροις καὶ ἐξασφαλίζουσα αὐτοῖς τὴν κτῆσιν τῆς Ῥωμυλίας; ἢ κατὰ τῶν Βουλγάρων; συμμαχοῦσα μετὰ τῶν Τούρκων. Τοῦτο εἰς ἐμὲ ἔμενεν ἀκατανόητον, καὶ ἀμφοτέρας τὰς ὁδοὺς ἔβλεπον ἀδιεξόδους, καὶ εἰς κρημνὸν τὴν Ἑλλάδα φερούσας.

Μετ' οὐ πολὺν χρόνον, ἐπιστολὴ τοῦ ἐν Schwerin Διευθυντοῦ τῶν Θεάτρων Βαρώνου Ledebuhr, μοὶ ἀνήγγειλεν, ὅτι οἱ Λ'., διδαχθέντες ἐκεῖ ἅπαξ, ὅτε ἤμην ἐν Ἑλλάδι, ὅπου καὶ τὸ πρόγραμμα μοὶ εἶχε πέμψῃ, ἔμελλον νὰ διδαχθῶσιν ἐκ δευτέρου, τῇ 7)19 Νοεμβρίου, καὶ μὲ προσεκάλει νὰ παρευρεθῶ. Ἐλθὼν δ' εἰς ἐμὲ καὶ ὁ Διευθυντὴς τοῦ ἐν Βερολίνῳ Μελοδράματος, κ. Στράιτς, μοὶ ἐπανέλαβε τὸ αὐτό, εἰπών μοι καὶ ὅτι διὰ τοῦτο δίκαιον ἦν, ἂν ἐπρότεινον νὰ δοθῇ τὸ Ἑλληνικὸν παράσημον εἰς τὸν κ. Λεδεβούρ. Ἀλλὰ τῷ ἀπήντησα ὅτι, ἂν ἐπὶ τούτῳ τῷ ὅρῳ ἢ ταύτῃ τῇ ἐλπίδι πρόκηται νὰ γίνῃ ἡ παράστασις, πρέπει ν' ἀποστῶσιν αὐτῆς, διότι ἐγὼ τοιαύτην πρότασιν δὲν θέλω ὑποβάλῃ, προκειμένου μάλιστα περὶ ἐδικοῦ μου ἔργου· ἂν θέλωσι δὲ καὶ δύνανται, ἂς ἐνεργήσωσι διὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις Πρέσβεως τῆς Γερμανίας.

Ἀλλ' ἡ παράστασις ἔγινε, καὶ ἐγώ, πορευθεὶς τῇ 5)17 Νοεμβρίου εἰς Schwerin καὶ καταλύσας εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Stern, ὅπου μοὶ ἐδόθησαν τρία δωμάτια, τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν, ἀφ' οὗ περιῆλθον τὴν καλὴν καὶ καθαρίαν πόλιν, ἔχουσαν 31 χιλ. κατοίκων καὶ ὡραῖα Δουκικὰ Ἀνάκτορα, καὶ ἐπεριπάτησα περὶ τὰς ὡραίας λίμνας, εἰς ὧν τὰς ὄχθας κεῖται, τὸ ἑσπέρας ὡδηγήθην ὑπὸ τοῦ κ. Λεδεβοὺρ εἰς τὴν μεγάλην γοτθικὴν Μητροπολιτικὴν ἐκκλησίαν, ἵν' ἀκούσω τὴν ἐκεῖ τελουμένην ὡραίαν ἐκκλησιαστικὴν συναυλίαν, εἰς ἣν παρῆν καὶ ἡ ἐν Schwerin ἑδρεύουσα

᾿Αρχιδούκισσα, ἀδελφὴ τοῦ Αὐτοκράτορος, παρ᾿ ᾗ, ὡς καὶ παρὰ τῇ ἐγγόνῃ αὐτῆς, συζύγῳ τοῦ ἀνάσσοντος Δουκός, ἐνεγράφην.

Τῇ δ᾿ ἐπιούσῃ μ᾿ ἔφερεν ὁ κ. Λεδεβοὺρ ἀπὸ πρωΐας εἰς τὸ θέατρον. Ἦν δὲ τοῦτο προσωρινόν, ἀνεγερθὲν ἀντὶ 100 χιλιάδ. μαρκῶν, ἀφ᾿ οὗ τὸ ἀρχαῖον ἐκάη, καὶ ἐγίνετο αὐτοῦ χρῆσις, μέχρις οὗ περατωθῇ ἡ μεγαλοπρεπὴς τοῦ νέου οἰκοδομή, δι᾿ ἣν ἐδαπανῶντο ἑκατομμύρια. Παρέμεινα δὲ καθ᾿ ὅλην τὴν προγύμνασιν τῶν Λ΄. καὶ τὴν μὲν Καλλιόπην (Küssner) καὶ τὴν Λαμίαν (Citner) εὗρον οὐχὶ εὐκαταφρονήτους· ἀλλ᾿ οἱ πλεῖστοι τῶν λοιπῶν ἦσαν μᾶλλον μέτριοι, καὶ ἡ σκηνογραφία ἦν ἀτελεστάτη, τῶν δ' ἠθοποιῶν τινὲς ὀλέθριοι. Τῶν ᾿Αθηνῶν ἡ ἀγορὰ ἔλειπεν ὁλοτελῶς. Καὶ προσεπάθησα μὲν νὰ διορθώσω τινὰς λεπτομερείας περὶ τὴν ἀπαγγελίαν καὶ τὴν ἔκφρασιν, ἀλλά, κατὰ τὴν παράστασιν, εὗρον ὅτι αἱ προσπάθειαί μου ἀπέβησαν μάταιοι. Οὕτω, τὴν νέαν Καλλιόπην εἶχον παρακαλέσῃ νὰ μὴ ρίπτηται εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Θρασύλλου, διότι μόνον εἰς τὸ τέλος τοῦ δράματος, ὅτε τὸν ἀκούει ἐκδικήσαντα τὸν πατέρα της, τῷ τείνει κατὰ πρῶτον τὴν χεῖρα. Καὶ μοὶ τὸ ὑπεσχέθη μέν, ἀλλ᾿ εἰς τὴν παράστασιν ἐδείχθη δὶς θερμοτέρα, ἴσως ἀτομικοὺς λόγους ἔχουσα.

Τὸ ἑσπέρας ὁ κ. Λεδεβοὺρ μὲ συνώδευσεν εἰς τὸ θέατρον, ἔνθα ἐδιδάσκετο κωμῳδία τις τοῦ Moser (Glück bei den Frauen), καὶ εἰς αὐτὴν οἱ ἠθοποιοὶ μοὶ ἐφάνησαν πολὺ ἐπιτυχέστεροι ἢ εἰς τὰς σπουδαίας παραστάσεις. Μετὰ τοῦτο δὲ μετέβην παρὰ τῷ κ. Διευθυντῇ εἰς συναναστροφὴν καὶ δεῖπνον, εἰς ὅ, πλὴν τῶν πρωτίστων ἐκ τῶν ἠθοποιῶν, παρῆσαν καὶ αἱ ἐπισημότεραι τῶν οἰκογενειῶν τῆς πόλεως, οἷον ἡ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν τῆς Γερμανίας κ. Ronsart κτλ.

Τὴν μετ᾿ αὐτὴν δ᾿ ἡμέραν, ἀφ᾿ οὗ ἐπεσκέφθην τὸ Μουσεῖον, ἔχον 1344 καλὰς εἰκόνας καὶ προσέτι ἔργα γλυφῆς, μετέβην, ἵνα παρουσιασθῶ εἰς τὴν γηραιὰν καὶ σεβαστὴν ᾿Αρχιδούκισσαν. Μεταβὰς δ᾿ εἰς τὸ ᾿Ανάκτορον, ἠρώτησα ποῦ ἦν ὁ Αὐλάρχης της, καὶ ἠπόρησα, ὅτε μοὶ ἐδείχθη, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν, μικρὸς οἰκίσκος, ὃν ἐνόμιζον χρησιμεύοντα εἰς τὴν φρουράν. Ηὔξανε δ᾿ ἡ ἔκπληξίς μου ὅτε, μεταβὰς ἐκεῖ, ἔμαθον ὅτι αὕτη ἦν ἡ κατοικία

τῆς Ἀρχιδουκίσσης, ἥτις καὶ ηὐδόκησεν ἀμέσως νὰ μὲ δεχθῇ, καὶ εὗρον αὐτὴν ὁμοιάζουσαν τῷ ἀδελφῷ της, τῷ Αὐτοκράτορι, καὶ κατὰ τὴν μορφὴν καὶ κατὰ τὴν προσήνειαν.

Τὸ δ' ἑσπέρας, εἰς τὰς 6 1/2, ἀπῆλθον εἰς τὸ θέατρον, πλῆρες ὄν. Εἰς ἐμὲ δ' ἡ παράστασις ἀπετέλεσε λυπηρὰν ἐντύπωσιν· οὐδ' ἀμφιβάλλω ὅτι, εἰ καὶ πολλοὶ ἐκ φιλοφροσύνης μοὶ ἀπετάθησαν ἔπαινοι, τὸ κοινὸν ἔμεινε βεβαίως ψυχρόν.

Τὴν δ' ἐπομένην αὐγὴν ἐπέστρεψα εἰς Βερολῖνον, ἔνθα, ἐπισκεφθεὶς τὴν ἐν τῷ Ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ ὀργανωθεῖσαν ἔκθεσιν πολυχρώμων γλυφῶν, ἀπεκόμισα τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ χρωματισμὸς τῶν γλυφῶν ἐστὶν εὐάρεστος καὶ ἐφαρμοστέος μόνον μέχρι βαθμοῦ τινος καὶ οὐχὶ καθ' ὑπερβολήν, καὶ ὅτι τοῦτο πιθανῶς ἐγένετο καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις.

Ἐν δὲ τῇ Ἀκαδημίᾳ εἶδον ἔκθεσιν πάντων τῶν ἔργων τοῦ παραγωγικωτάτου καὶ εὐφυεστάτου τῶν Γερμανῶν ζωγράφων Menzel, καὶ ὁ Διάδοχος, ὃν ἐκεῖ ἀπήντησα, μοὶ ἔλεγεν ὅτι δὲν ἐδύνατό τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι εἷς καὶ μόνος καλλιτέχνης, ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἐδυνήθη τοσαῦτα νὰ παραγάγῃ.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ Νοεμβρίου ὁ υἱός μου Ἀλέξης μοὶ ἔγραψεν ὅτι, γενομένης παρατηρήσεως παρὰ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, διότι εἰς Βερολῖνον ἀποκατέστη πάλιν ἡ Πρεσβεία, οὐχὶ δὲ καὶ ἐν Παρισίοις, ὁ Ὑπουργὸς ἀπήντησεν, ὅτι δὲν ἐδύνατο ν' ἀφήσῃ ἄνδρα, ὡς ἐμὲ (!), ἄνευ θέσεως. Τὴν κολακευτικὴν ταύτην γνώμην, ἣν εἶχε τότε, δὲν συνεμερίζοντο καὶ ἄλλοι, οὐδ' ὁ ἴδιος διετήρησε μετὰ ταῦτα. Εἴτε δ' ἀληθής, εἴτε μὴ ἦν ἡ διάδοσις, ἐγὼ ἔγραψα τῷ κ. Δεληγιάννη, ὅτι, ἐν ταῖς τότε περιστάσεσι τῆς Εὐρώπης, ἦν ἀναγκαῖον παρὰ πάσαις ταῖς Μεγάλαις Δυνάμεσι νὰ ἔχωμεν σπουδαίαν διπλωματίαν, καὶ ὁ ἴδιος, τὴν δημοτικότητά του εἰς τῆς πατρίδος τὸ συμφέρον θυσιάζων, νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ νὰ τὸν παρασύρῃ ἡ δημαγωγία εἰς διάβημα, ὃ ἤθελε διακινδυνεύσῃ τὴν θέσιν τῆς Ἑλλάδος ἐν Εὐρώπῃ καὶ τὸ μέλλον αὐτῆς· οὐδ' ἔπαυσα, καθ' ὅσον ἐδυνάμην, ἐπαναλαμβάνων καὶ ἀναπτύσσων τὰς ἰδέας ταύτας, καὶ ἐπιμένων εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς τότε διατηρήσεως τῆς εἰρήνης ἐν Ἑλλάδι.

Πρό τινος εἰς Βερολῖνον εἶχε μετατεθῆ, εἰς Πρεσβευτὴν (ambassadeur) προβιβασθείς, ὁ πρὶν ἐν Ἑλλάδι Πρέσβυς τῆς Τουρκίας Τεφβίκ. Εἰπόντα μοι δέποτε, περὶ ἀρχὰς Δεκεμβρίου, ὅτι ὁ Βαττεμβὲργ ἔγραψεν ἐπαγγελλόμενος εὐπείθειαν τῷ Σουλτάνῳ, καὶ καταδεικνύων, ὅτι ἐτήρησε τὰ ὅρια, πολεμῶν κατὰ τῶν Σέρβων, ἀπήντησα, ὅτι, τὰ ἐτήρησε μὲν ἴσως, ἀλλ' ὅτι ἐλησμόνησε νὰ τ' ἀποδώσῃ, διατηρήσας τὴν Ῥωμυλίαν ὑπὲρ ἑαυτοῦ. Τοῦτο δὲ ἦν τὸ θέμα καὶ συνεχῶν μου συνδιαλέξεων ἐν τῷ Ὑπουργείῳ. Καὶ ὁ μὲν Ὑφυπουργὸς Berchen ἀνεγνώριζεν ὅτι ἐπαινετὴ ἦν ἡ Ἑλλάς, διότι, ἐν ταῖς περιπλοκαῖς ταύταις, εἶχε τὴν φρόνησιν νὰ μὴ κινηθῇ· εἰς δὲ τὸν Ὑπουργὸν Κομ. Βίσμαρκ, ὅστις ματαίους καὶ ἀσυνέτους ἔκρινε τοὺς ὁπλισμοὺς αὐτῆς, ἀπήντων, καίτοι ὡς αὐτὸς ἐνδομύχως φρονῶν, ὅτι εἰς τοῦτο ἡ κοινὴ γνώμη ἐπίεζε τὴν Κυβέρνησιν.

Τῇ 1)13 Δεκεμβρίου (Κυριακῇ), μὴ δυνηθεὶς νὰ παρευρεθῶ εἰς τὴν συναναστροφὴν τοῦ Siegmund Sobernheim, ἀδελφοῦ τοῦ πάσχοντος πρώην Γεν. Προξένου ἡμῶν, διότι προηγουμένως εἶχον προσκληθῆ παρὰ τῷ γείτονί του, τῷ Πρέσβει τῆς Πορτογαλλίας, ὅτε ἐπέστρεφον οἴκαδε, εἶδον ἔτι τὰ παράθυρα τοῦ κ. Σοβερνχέϊμ πεφωτισμένα. Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον, ἅμα τῇ αὐγῇ, ἔμαθον μέτ' ἐκπλήξεως καὶ λύπης, ὅτι ἡ γηραιὰ μήτηρ του, μετὰ τὸ δεῖπνον ἐκεῖ ἀδιαθετήσασα, κατέβη ἵν' ἀναχωρήσῃ, καὶ πρὶν ἢ ἐπιβῇ τῆς ἁμάξης, ἀπεβίωσεν. Ἡ ἀσθένεια τοῦ υἱοῦ της εἶχεν ὑποσκάψῃ τὰς δυνάμεις της, ἂν καὶ εἶχε τὸν ἠθικὸν ἡρωϊσμὸν νὰ μὴ ἀποδεικνύῃ αὐτὸ παντελῶς.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας μοὶ ἔφθασε, σταλεῖσα ὑπὸ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας, νέα μαθήτρια, ἡ Ἐλπινίκη Καρακούση ἐκ Λέσβου, ἵνα σπουδάσῃ ***διδακτικὴν μέθοδον*** ἐν Γερμανίᾳ. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ τὰς πρώτας ἀρχάς τῆς Γερμανικῆς ἐγνώριζε, τὸ πρῶτον τὴν παρέδωκα, ὡς ἔνοικον, εἰς τὸ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Διαδόχου διατελοῦν Lette Verein, ἄσυλον τῶν ἄνευ θέσεως διατελουσῶν διδασκαλισσῶν.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἦλθε καὶ ἐπιτροπὴ ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ, πεμφθεῖσα, ἵν' ἀγοράσῃ πλοῖα ναυκλαστροφόρα (torpil-

leurs), καὶ εἷς τῶν κυρίων τούτων μοὶ διϊσχυρίζετο, ὅτι πρέπει νὰ κηρύξωμεν τὸν πόλεμον, διότι εἴχομεν ναυτικὰς δυνάμεις ἀνωτέρας τῶν Τουρκικῶν.

Ἐγὼ ὅμως, φρονῶν ὅτι καὶ τὸ διδόμενον, ἀφ' οὗ ὡρμᾶτο, καὶ τὸ συμπέρασμα, εἰς ὃ κατέληγεν, ἦσαν ἐπίσης ἐσφαλμένα, διϊσχυριζόμην ὅλον τὸ ἐναντίον παρὰ τῇ Κυβερνήσει, καὶ ἐπισήμως καὶ ἰδιαιτέρως ἔγραφον, ὅτι τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος ἐξηρτᾶτο ἐκ τῶν ὑπὲρ αὐτῆς πεποιθήσεων καὶ συμφερόντων τῆς Εὐρώπης. Εἰς δὲ τὸν Βασιλέα ἰδιαιτέρως ὑπέβαλα τὴν ἰδίαν ἐμοῦ σκέψιν, ὅτι θὰ ἐσύμφερεν ἴσως ἡ ἐπιδίωξις γάμου τοῦ Διαδόχου ἡμῶν μεθ' Ἡγεμονίδος τινὸς ἱσταμένης πλησιέστατα ἑνὸς τῶν μεγίστων θρόνων τῆς Εὐρώπης, ἵνα καὶ διὰ συγγενικῶν σχέσεων ἑλκύσωμεν ἰσχυρὰν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος μέριμναν, καὶ ὑπεδείκνυον τὴν τρίτην θυγατέρα τοῦ Διαδόχου. Ἀλλ' εἰς τὴν νύξιν ταύτην, οὐδεμίαν λαβὼν ἀπάντησιν, εἰς οὐδὲν περαιτέρω προέβην διάβημα.

Τῇ δὲ 28 Δεκ. (9 Ἰαν.) ὁ Πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας κ. Mallet, μοὶ εἶπεν, ὅτι, ἂν ἡ Ἑλλὰς ἐξηκολούθει νὰ μένῃ ἔνοπλος, ἡ Εὐρώπη θὰ προσκαλέσῃ τόν ἀφοπλισμὸν αὐτῆς, περὶ οὗ εὐθὺς ἐτηλεγράφησα.

Ἡ 22 Δεκ. (3 Ἰαν.) ἦν ἐπέτειος ἡμέρα τῆς ἐνθρονίσεως τοῦ Αὐτοκράτορος. Δι' αὐτὴν δὲ πᾶσαι αἱ Κυβερνήσεις Τῷ συνεχάρησαν δι' ἀπεσταλμένων ἢ κἂν δι' ἐπιστολῶν, πλὴν τῆς Ἑλληνικῆς, εἰ καὶ ἐγὼ δὲν εἶχον παραλείψῃ τὸ καθῆκον τοῦ νὰ γράψω καὶ τηλεγραφήσω ἐγκαίρως. Ἐν τοιαύτῃ θέσει ἔκρινα ἀναγκαῖον νὰ παρουσιασθῶ ἐγὼ αὐθορμήτως καὶ ἐξέφρασα, ὡς ἂν εἶχον ἐντολήν, τὰ συγχαρητήρια. Ἀλλ' οὐχ ἧττον μία τῶν γερμανικῶν ἐφημερίδων (ἡ Nazional), ἀγνοῶ πῶς καὶ παρὰ τίνος ἔλαβε γνῶσιν τούτου, καὶ ἔψεξε μετὰ τρεῖς ἡμέρας τὴν Ἑλλάδα. Μόνον δὲ μετὰ μίαν ἑβδομάδα μοὶ ἦλθε τέλος ἡ ἐπιστολὴ καὶ τότε ἠναγκάσθην νὰ τὴν ἐπιδώσω τῷ Ὑπουργῷ κ. Βίσμαρκ, προφάσεις ἐπινοήσας διὰ τὴν ἀναβολήν.

Κατὰ τὰς τελευταίας δ' ἡμέρας τοῦ ἔτους ἦλθε πρός με ὁ ἄλλοτε ἐν Παρισίοις γνωστός μοι Μωραϊτίνης νὰ μοὶ ἐμπιστευθῇ περὶ σπουδαίας του τινός, ὡς ἔλεγεν, ἐπινοήσεως ἐπίπλου εἰς

κόσμησιν τῶν αἰθουσῶν, περιέχοντος φωτογραφίας μεγάλων ἀνδρῶν, δι' ἧς τὴν ἐκτέλεσιν καὶ μετέβαινε καὶ εἰς Παρισίους, παρακαλέσας με δὲ εἰς οὐδένα, οὐδ' εἰς τὸν γραμματέα μου, νὰ μεταδώσω τὴν ἐφεύρεσιν. Ἂν οὐχὶ ὁ νοῦς, ἀλλ' ἡ κρίσις τοῦ ἀνθρώπου τούτου δὲν μοὶ ἐφάνη ἐντελῶς σώα.

1886.

Τῇ 5/17 Ἰανουαρίου εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν παρασήμων ἐν τοῖς Ἀναντόροις, προσελθών μοι ὁ Αὐτοκράτωρ, μοὶ ὡμίλησε προσηνέστατα, συγχαίρων μοι καὶ διὰ τὴν σχεδὸν βεβαίαν διατήρησιν τῆς εἰρήνης, καθ' ὅσον μοὶ εἶπεν, ὅτι θεωρεῖ αὐτήν, ὡς εἰς πᾶσαν τὴν Εὐρώπην, οὕτω καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα συμφερωτάτην. Μ' ἐπλησίασε δὲ καὶ ὁ Διάδοχος, καὶ μὲ ἀπεκάλεσεν, ἐν ὑπερβολῇ φιλοφροσύνης, σοφόν, ὁμιλήσας μοι καὶ περὶ τοῦ ἐν Σβερίνῳ διδαχθέντος δράματος μου.

Τῇ δὲ 24)4 Φεβρουαρίου εἰς τὸν χορὸν τῶν Ἀνακτόρων, εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, εἰπόντα μοι περὶ τοῦ εἰσέτι ἐπικρατοῦντος σάλου παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἀπήντησα ὅτι ***οὐκ ἐᾷ αὐτοὺς καθεύδειν τὸ τοῦ Μιλτιάδου*** (τῶν Βουλγάρων) τρόπαιον, ἐξηγήσας αὐτῷ τὴν ρῆσιν.

Κατὰ τὰς πρώτας δ' ἡμέρας τοῦ Ἰανουαρίου ἔμαθον, πρῶτον παρὰ τοῦ Ὀθωμανοῦ Πρέσβεως καὶ μετὰ ταῦτα καὶ παρὰ τῶν ἐμῶν ἐν Ἀθήναις, ὅτι ἡ νύμφη μου, Λουκία, ἤρχετο εἰς νέον γάμον μετὰ τοῦ κ. Βουδούρη, καὶ τῇ ἔγραψα εὐχόμενος αὐτῇ εὐημερίαν, ἔστω καὶ ὑπὸ ξένους οἰωνούς.

Εἰς τὸν χορὸν δὲ τοῦ Διαδόχου (30]11 Φεβρ.) ὁ Αὐτοκράτωρ, προσελθών μοι, μοὶ εἶπεν, ὅτι θαυμάζει πόσον ἀκάματος εἰμὶ καὶ νεάζων, καὶ μ' ἠρώτησε τὶς ἦν ἡ ἡλικία μου· ἀλλὰ τῷ ἀπήντησα, ὅτι ἦν τόση, ὥστε τὴν ἐλησμόνησα.

Τῇ 6]18 Φεβρουαρίου ἔλαβον τὴν θλιβερὰν εἴδησιν τοῦ θανάτου τοῦ Ὑψηλάντου. Ἔκτοτε ἡ Ἑλληνικὴ Πρεσβεία τῆς Βιέννης ἔμεινε διευθυνομένη ὑπὸ τοῦ Ἀκολούθου Μάνου, μέχρις οὗ

Πρέσβυς διωρίσθη ὁ πρὶν Γραμματεύς μου Μάρκος Δραγούμης.

Ἐπιστολαὶ δ' ἐκ Πετρουπόλεως μοὶ ἀνήγγειλαν ὅτι ὁ γαμβρός μου Λοβάνωφ διωρίσθη (ὡς μοὶ εἶχεν ὑποσχεθῆ ὁ ὑπουργὸς κ. Γκὶρς) Β΄. Γραμματεὺς εἰς τὴν ἐν Κίνᾳ Ῥωσσικὴν Πρεσβείαν καὶ ὅτι, μετ' ὀλίγον, ἔμελλε ν' ἀπέλθῃ μετὰ τῆς οἰκογενείας του διὰ Μόσχας καὶ Ὀδησσοῦ, μὴ δυνάμενος νὰ διέλθῃ διὰ Βερολίνου. Δι' ὅ, μὴ ἀνεχόμενος τὸν μακρόν, ἴσως αἰώνιον χωρισμόν, χωρὶς ν' ἀσπασθῶ τὴν φιλτάτην μου θυγατέρα, ἐτηλεγράφησα καὶ ἔλαβον ἄδειαν, ἵνα μεταβῶ εἰς Πετρούπολιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἦν ἡ ἀκμὴ τοῦ χειμῶνος, ἐδέησε νὰ προμηθευθῶ μηλωτὴν καὶ ἄλλα κατὰ τοῦ ψύχους ἀμυντικά. Λαβὼν δὲ καὶ συστατικὴν κατὰ τῶν τελωνιακῶν καὶ λοιπῶν ἐνοχλήσεων, ἀπῆλθον τῇ 8]20 Φεβρουαρίου. Κατὰ τὰ μεθόρια, εἰς τὸν σταθμόν, ἐτέθησαν τ' Αὐτοκρατορικὰ δωμάτια εἰς διάθεσίν μου. Τοὺς δ' ἐν Ῥωσσίᾳ σιδηροδρόμους εὗρον ἀρίστους διὰ τοὺς ἐπιβάτας.

Εἰς Πετρούπολιν δ' ἔφθασα τῇ ἑσπέρᾳ τῆς ἐπιούσης, ἡμέρας εὐηλίου, ὁδοιπορήσας ἐπὶ ἐδάφους μονοτόνως λευκοῦ. Εὗρον δὲ τὴν ἀγαπητήν μου Χαρίκλειαν μετὰ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῶν δύο νηπίων της ἐν μικρᾷ κομψῇ προσγείῳ οἰκίᾳ, καὶ ἤδη διὰ τὴν μακρὰν ὁδοιπορίαν παρασκευαζομένους. Ἔμεινα δὲ παρ' αὐτοῖς 11 ἡμέρας, ἐφ' ὧν ἐπροσπάθησα νὰ ἴδω ὅ,τι τῆς μεγαλουπόλεως ἐδυνάμην κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν τοῦ χρόνου, ὅτε χρῆσιν τῶν ποδῶν νὰ ποιήσω δὲν ἐδυνάμην.

Ἐπεσκέφθην δ' ἰδίως καὶ ἐπανειλημμένως τὰ λαμπρὰ Μουσεῖα τοῦ Hermitage, εἰς ἃ μὲ περιήγαγε μάλιστα ὁ Διευθυντὴς τοῦ αἰγυπτιακοῦ τμήματος, ὁ μετὰ τοῦ υἱοῦ μου Ὄθωνος εἰς φιλικὰς σχέσεις ἐλθών. Οἱ ἀρχαιολογικοὶ θησαυροὶ τῶν συλλογῶν ἐκείνων, καὶ μάλιστα οἱ τῶν ἀρχαίων ἀγγείων καὶ κοσμημάτων, εἰσὶν ἀνεκτίμητοι. Ἐξεπλάγην δ' ἰδὼν καὶ δύο ἑρμάρια, περιέχοντα «Σιβηρικὰς ἀρχαιότητας», ἐν πολλοῖς ἐμφερεῖς πρὸς τὰς Περσικάς.

Μεταβὰς δὲ καὶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, προσῆλθον πρὸς τὸ Ὑπουργὸν κ. Γκίρς, ὃν ηὐχαρίστησα διὰ τὴν ὑπὲρ τοῦ Λοβάνωφ πρόνοιάν του, καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ τὴν

ἐξακολουθήσῃ αὐτῷ καὶ εἰς τὸ μέλλον, εἶτα δ' ἀνεζήτησα καὶ εἶδον καὶ τοὺς ἐν τῷ Ὑπουργείῳ ἀνωτέρας θέσεις κατέχοντας, τὸν Κον Jomigny, ὃν ἐγνώριζον ἐκ Παρισίων, καὶ τὸν Κον Βλάγκαλην.

Εἶτα δὲ προσεκλήθην εἰς τὸν μεγαλοπρεπέστατον Αὐτοκρατορικὸν χορόν, εἰς τὰ λεγόμενα «χειμερινὰ ἀνάκτορα», ἔνθα ὁ Αὐτοκράτωρ, ὅτε ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ τῷ παρουσιασθῶ, μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ θυγάτηρ μου ἀπήρχετο μακράν, εἰς Ἰαπωνίαν·

— «Δυστυχῶς, Μεγαλειότατε, τὸ καθῆκον τοὺς καλεῖ οὐχὶ εἰς τὴν Ἰαπωνίαν, ἀλλ' ἔτι ἀπώτερον, εἰς τὴν Κίναν».

— «Ἆ! ναί, ἀπεκρίθη ἡ Α. Μ., εἰς τὴν Κίναν. Τῷ ὄντι ἡ ἀπόστασις εἶναι ἔτι μεγαλειτέρα».

Ἡ παρατήρησις αὕτη τοῦ Αὐτοκράτορος μοὶ ἐφάνη καλὸς οἰωνὸς διὰ τοῦ γαμβροῦ μου τὸ μέλλον. Ἐπίσης δὲ παρουσιάσθην καὶ εἰς τὴν Αὐτοκράτειραν, ἥτις, μετὰ μεγίστης ἐπιεικείας μοὶ ὡμίλησε περὶ τῆς θυγατρός μου, τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Βασιλέως.

Μετὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον, ἀπὸ τῆς μεγίστης καὶ δι' ἠλεκτρικοῦ φωτὸς καὶ ἀεριόφωτος σχεδὸν ἡλιοφωτίστου αἰθούσης τοῦ χοροῦ, μετέβημεν εἰς τὸ ἀπέραντον ἑστιατόριον, οὗ ὁ φωτισμὸς ἦν, ὡς ὁ ἰσχυροῦ φωτὸς τῆς σελήνης, καὶ ἐκεῖ, ὑπὸ μέγιστα φοινικόδενδρα, ἦσαν ἐστημέναι πάμπολαι μικραὶ τράπεζαι, ἀνὰ μία ὑφ' ἕκαστον, εἰς ἃς ἦσαν κατανεμημένοι οἱ ἐπίσημοι τῶν προσκεκλημένων. Ἐφ' ὑψώματος δ' ἦν ἡ τράπεζα τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας· ἀλλ' εἰς αὐτὴν δὲν ἐκάθητο καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ, ἀλλά, κατ' ἀρχαίαν ἐθιμοταξίαν, συνοδευόμενος ὑπὸ δύω Ὑπασπιστῶν, διέτρεχε πάσας τὰς αἰθούσας τοῦ δείπνου, πρὸς οὐδένα μὲν ὁμιλῶν, ἀλλὰ πρὸ πασῶν τῶν τραπεζῶν διερχόμενος.

Ἡ δὲ Μεγάλη Δούκισσα Κωνσταντίνου, ἥτις δὲν ἦτον εἰς τὸν χορόν, καὶ εἰς ἣν ἐζήτησα ἐπίσης νὰ παρουσιασθῶ, μοὶ ἐμήνυσε νὰ παρευρεθῶ τῇ ἐπαύριον, Κυριακῇ, εἰς τὸ ἐκκλησίδιον τοῦ Ἀνακτόρου της, καὶ μετὰ τοῦτο νὰ παρακαθήσω εἰς τὸ πρόγευμά της. Ἐκεῖ ἐνεφανίσθη καὶ ὁ Μέγας Δούξ, ἀλλὰ μοὶ

εἶπεν ὅτι, πάσχων, συνταγῇ τῶν ἰατρῶν ἠναγκάζετο νὰ γεύηται ἰδιαιτέρως, καὶ νὰ μὴ παρακαθήσῃ μεθ' ἡμῶν.

Ἡ δὲ Μεγάλη Δούκισσα, ἥτις ἐκάθητο εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς τραπέζης, καὶ μὲ εἶχεν ἐκ δεξιῶν της, μοὶ εἶπεν ὅτι κάθηται μὲν μεθ' ἡμῶν, ἀλλ' ἐπίσης ἰδιαιτέραν ὀφείλει ν' ἀκολουθῇ δίαιταν. Ὅτε δ' ἐν μέσῳ τῷ προγεύματι μὲ ἠρώτησε, διότι ὀλίγα τρώγω, καὶ ἂν καὶ ἐγὼ ἀσθενῶ, ἀπήντησα, τοῦτο μὲν οὐχί, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐγεύθην τοῦ ἐδεσματικοῦ προοιμίου (ζακούσκα), τοῦ παρατεθειμένου εἰς τὸν προθάλαμον ἐπὶ μεγίστης τραπέζης, καὶ συγκειμένου ἐκ πλείστων καὶ ἐκλεκτοτάτων ψυχρῶν προϊόντων τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης, μοὶ ἦτο δύσκολον νὰ ἐξακολουθήσω γευόμενος καὶ τῶν μαγειρευτῶν.

Ἠθέλησε δ' ἔπειτα νὰ μὲ παρουσιάσῃ καὶ εἰς τὴν εἰς τ' ἀριστερά της, ἀπέναντί μου καθημένην κυρίαν Βαριάτινσκη, καὶ ὅτε ἤκουσεν ὅτι εἴμεθα πρὸ πολλοῦ γνώριμοι καὶ φίλοι, ἐξέφρασε τὴν λύπην της, ὅτι δὲν ἐγνώριζε τοῦτο, ἵνα μᾶς δώσῃ θέσιν πλησίον ἀλλήλων. Ἄλλα δὲ γεύματα, εἰς ἃ προσεκλήθην, ἦσαν τοῦ Πρέσβεως τῆς Πρωσσίας, κ. Schweinitz, ἔνθα εἷς τῶν Μεγάλων Δουκῶν, ἐξάδελφος τοῦ Αὐτοκράτορος, μοὶ προσωμίλησεν Ἑλληνιστί, ἐκαθήμην δὲ παρὰ τῷ Ὑπουργῷ κ. Βλάγκαλῃ· τὸ τοῦ Πρέσβεως τῆς Ῥωμανίας, καὶ ποτὲ ἐν Βερολίνῳ συναδέλφου μου κ. Κρετσουλέσκου, τὸ τοῦ Γραμματέως καὶ τότε Ἐπιτετραμμένου τῆς Πρεσβείας ἡμῶν κ. Μαρκορᾶ, εἰς ἓν τῶν ἀρίστων ξενοδοχείων, μετὰ τῶν ἐπισημοτάτων τῶν ἐν Πετρουπόλει ὁμογενῶν, τὸ τῆς κ. Βαριάτινσκη, εἰς ὃ παρεκάθητο καὶ ὁ λίαν πεπαιδευμένος νέος συγγενής της, Πρίγκηψ Ἀβαμελὲκ Λαζάρεφ, ὅστις καὶ μοὶ ἐδώρησε τὸ πολύτιμον ῥωσσικὸν σύγγραμμά του περὶ Παλμύρας.

Ἔλαβον δ' ἐπιστολὴν καὶ παρὰ τῆς Πριγκηπίσσης Ὀβελένσκη, ἣν ἐν Γερμανίᾳ εἶχον γνωρίσῃ, φίλην ἐπιστήθιον οὖσαν τοῦ ἐκεῖ τότε Πρέσβεως τῆς Γαλλίας, καὶ μὲ προσεκάλει εἰς ἐπίσκεψίν της. Ἀλλ' ὅτε τῇ ἐπιούσῃ μετέβην παρ' αὐτῇ, ἠσθένει, καὶ μ' ἐδέχθη ἡ νέα ἀνεψιὰ αὐτῆς, χήρα κ. St. Kreck.

Καὶ εἰς τὰ γεύματα δὲ ταῦτα καὶ εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν χορὸν ἐξεπλάγην ἀπαντήσας πλείστους γνωρίμους, ἀρχαίους συνα-

δέλφους μου ἐν τῇ διπλωματίᾳ, ἐν ἄλλοις τοὺς Ἰγνάτιεφ, τὴν κυρίαν Schleinitz, σύζυγον τότε τοῦ Πρεσβευτοῦ τῆς Αὐστρίας. Δὶς δ' ἀπῆλθον εἰς θέατρα, καὶ τὴν μίαν φορὰν μὲ ἤγγισέ τις εἰς τὸν ὦμον, στραφεὶς δ' εἶδον τὸν κ. Σαβούρωφ, ὅστις, γνωρίσας με ἐκ τοῦ θεωρείου του, κατέβη πρὸς ἐμὲ καὶ μὲ ὡδήγησεν ἐκεῖ πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἣν καὶ τῇ ἐπαύριον ἐπεσκέφθην κατ' οἶκον.

Ἐπιστρέφων δ' ἡμέραν τινὰ μετὰ τοῦ Γεωργαντοπούλου ἐξ ἐπισκέψεως εἰς τὸν Πρόξενον ἡμῶν κ. Κοντογιαννάκην, εἶς τὸν σεβαστότατον Ἕλληνα ἱερέα κ. Παγίδαν, καὶ εἰς τὸν ποτὲ ἐπὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας εἰς τὸ Λύκειον τῆς Ὀδησσοῦ συμμαθητήν μου, νῦν δὲ Στρατηγὸν Κωνσταντᾶν.

Ἐβάπτισα δ' ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν τὸ μικρὸν τέκνον τῆς θυγατρός μου, καλέσας αὐτὸ Ἀλέξανδρον· ἀλλὰ τὸ δυστυχὲς βρέφος, ὅτε μετ' ὀλίγον ἀπῆλθεν ὁ γαμβρός μου οἰκογενειακῶς διὰ τὴν θέσιν του, ἀσθενῆσαν, ἀπέθανεν εἰς τὸν διάπλουν μεταξὺ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀθηνῶν.

Τῇ ἐπιούσῃ δὲ τῆς βαπτίσεως ἀνεχώρησα, καὶ εἰς τὸν Σταθμὸν ἐλθὼν ὁ σεβ. Ἐφημέριος, μοὶ ἐδώρησεν εἰκόνα τῆς Παναγίας, ὡς ἱερὸν ἐφόδιον.

Ὅτε ἀφικνούμην εἰς Βερολῖνον (τῇ 23 Φεβρ. 8 Μαρτ.), εὐτυχῶς ἐν αὐτῇ ἤδη τῇ πόλει ἐπῆλθε συμβάν, ὃ ἐδύνατο ν' ἀποβῇ κινδυνῶδες· μεταξὺ δύω Σταθμῶν ἀνεφλέχθη ἡ ἅμαξα, ἧς ἐπέβαινον. Ἀλλ' ἄνευ δυσαρέστου συμβάντος μετεβιβάσθην εἰς ἄλλην.

Ἀμέσως δὲ τῇ ἐπιούσῃ ἐπεσκέφθην τὸν Ὑπουργὸν Κόμητα Βίσμαρκ, ὅστις λίαν σοβαρῶς μοὶ ὡμίλησε περὶ τῆς θέσεως, ἣν κατελάμβανεν ἡ Ἑλλάς, μικρὸν λόγον ποιουμένη τῆς θελήσεως καὶ τῶν συμφερόντων τῆς Εὐρώπης, καὶ τὸ ἴδιον ἑαυτῆς συμφέρον παραγνωρίζουσα καὶ καταστρέφουσα.

Τῇ 10)22 δὲ Μαρτίου, ἡμέρᾳ, καθ' ἣν ὁ Αὐτοκράτωρ εἰσήρχετο εἰς τὸ 90ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, παρεκάθησα, ὡς συνήθως, εἰς τὸ διπλωματικὸν γεῦμα τοῦ πρ. Βίσμαρκ, ἐπὶ τῇ διαφορᾷ ὅμως ὅτι, ἐν ᾧ μέχρι τῆς πέρυσιν ἤμην ὁ δεύτερος μετὰ τοὺς Πρεσβευτὰς (ambasadeurs), ἤδη κατεῖχον τὴν ἐσχάτην διπλωμα-

τικὴν θέσιν, διότι ἡ ἀνανέωσις τῶν διαπιστευτηρίων μου μὲ καθίστα νεώτερον πάντων τῶν συναδέλφων μου.

Εἰς τὴν Αὐτοκρατορικὴν δὲ συναναστροφήν, εἰς ἣν παρῆν, πολλὰ μοὶ ὡμίλησεν ὁ Διάδοχος τῆς Σουηδίας. Ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας διὰ μακρῶν ἐπέμεινε παρ' ἐμοί, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὤφειλε νὰ μείνῃ ἠρεμοῦσα, εἰπών μοι καὶ αὐτός, ὡς καὶ ὁ τῆς Ἰταλίας, ὅτι αἱ Κυβερνήσεις των ἄντικρυς ἀποδοκιμάζουσι τὴν πρόφασιν, ὅτι τὴν Ἑλλάδα βιάζουσι δῆθεν εἰς ἄμυναν συγκεντρώσεις τῶν Τούρκων κατὰ τὰ σύνορα. Περὶ τούτων ἔγραψα κατὰ καθῆκον.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ Κλέων ἦν ἐπ' ἀδείᾳ ἐν Ἀθήναις, καί, ὡς μοὶ ἔγραφον, ὁ Δεληγιάννης προὐτίθετο νὰ τὸν πέμψῃ Πρέσβυν εἰς Βιένναν· ἀλλ' ἐπειδή, ἀπελθὼν τῶν Ἀθηνῶν, συνηντήθη μετὰ τοῦ Τρικούπη εἰς Κέρκυραν, πιστεύσας ὁ Δεληγιάννης ὅτι ἐκ προθέσεως ἔπραξε τοῦτο, ἀπέστη τοῦ σκοποῦ του, ὃν οὐδ' ὁ Τρικούπης ἐξετέλεσε μετὰ ταῦτα.

Κατ' ἀρχὰς Ἀπριλίου ἐπεσκέφθην, ἐν τῇ αἰθούσῃ Κρόλλ, ἔκθεσιν τῶν διακεκριμένων εἰκόνων τοῦ Ῥώσσου καλλιτέχνου Weraschagin, ὡς τιμωρίαν τῶν Ἰνδῶν ὑπὸ Ἄγγλων, τὸν ἀπαγχονισμὸν τῶν φονέων τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας, ὧν τὴν πρωτότυπον ἀγχόνην εἶχον ἴδῃ ἐν θέσει, ὅτε ἤμην ἐν Πετρουπόλει, καὶ τὰ ἐκ τῆς Νέας Διαθήκης, ἅτινα, τεχνικῶς μέν, ἦσαν ὡραῖα, ἀλλά, καθ' ὃ πάσης ἰδανικότητος καὶ εὐλαβοῦς τάσεως στερούμενα, εἶχον ἀποῤῥιφθῆ καὶ καταδικασθῆ ἐν Βιέννῃ. Ἐκεῖ δ' ἐγνώρισα καὶ τὸν ἴδιον καλλιτέχνην, εἰς ὃν εἶπον, ὅτι τὰ ἔργα του ἐκεῖνα καὶ ἐν Βιέννῃ καὶ πανταχοῦ θὰ ἐθαυμάζοντο, ἂν δὲν ἠξίου νὰ χαρακτηρίζῃ αὐτὰ ὡς παραστάσεις θρησκευτικάς.

Τῇ δ' ἐπαύριον ἔλαβον ἐπιστολὴν ἐκ Σοφίας τοῦ Κλέωνος, λέγοντός μοι, ὅτι ὁ ἡγεμὼν Βαττεμβὲργ τῷ ἐδήλωσε τὴν πρόθεσιν τοῦ νὰ παραιτηθῇ. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας δ' ἐπρογευμάτισα παρὰ τῇ κυρίᾳ Μόλτκε, ἀνεψιᾷ τοῦ Στρατάρχου, καὶ ἐκεῖθεν μετέβην εἰς τοῦ Κομ. Βίσμαρκ, ἵνα τὸν ἐρωτήσω, πῶς ἡ Εὐρώπη θεωρεῖ τὸ πραξικόπημα τῶν Βουλγάρων καὶ διάκειται πρὸς αὐτό. Ὁ δὲ μοὶ εἶπε, καὶ ἀμέσως περὶ τούτου ἔγραψα, ὅτι αἱ Δυνάμεις

σκέπτονται, οὐχὶ περὶ ἀπειλῆς διὰ τῆς Τουρκίας, ἀλλὰ περὶ λήψεως ἐκβιαστικῶν μέτρων κατὰ τῆς Βουλγαρίας.

Τὴν νύκτα τοῦ Πάσχα, μετὰ τὴν ἐκκλησίαν, προσκληθείς, παρεκάθησα εἰς τὸ πρόγευμα τοῦ Γενικοῦ Προξένου Ῥωσσίας, κ. Koudriéftstheff, πλησίον ὡραίας νέας Ῥωσσίδος, εἰς ἣν μὲ παρουσίασεν, ὡς τὴν πρώτην τῶν χορευτριῶν τῶν Ῥωσσικῶν θεάτρων, κυρίαν Νικατίν. Κατὰ παράκλησίν του δέ, καὶ ἐπεσκέφθην αὐτήν, λαβὼν παρ' αὐτῆς καὶ τὴν φωτογραφίαν της. Εἰς δὲ τὸν φιλάρχαιον Γραμματέα τῆς Ῥωσσικῆς Πρεσβείας κ. Ἀρσένιεφ, οὗ ἡ σύζυγος ἦν ἐξαδέλφη τοῦ γαμβροῦ μου Λοβάνωφ, ἐσύστησα τὸν Ἕλληνα Σβορόνον, ὅστις περὶ τὴν νομισματικὴν ἠσχολεῖτο, καὶ συνέταξε μακρὸν ὑπόμνημα περὶ Κρητικῆς νομισματικῆς, στεφανωθὲν ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Τὸν δὲ κ. Ἀρσένιεφ ἐσύστησα καὶ εἰσήγαγον, ὡς μέλος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ Βερολίνου.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἀπριλίου ἐδεινώθησαν τὰ πράγματα ἐν Ἀθήναις, ὅτε, ἀφ' οὗ ὁ Ὑπουργὸς κ. Δεληγιάννης ἐνέδωκεν εἰς τὰς παραστάσεις τῆς Γαλλίας, οἱ ἄλλοι Πρέσβεις, καίτοι λαβόντες τούτου γνῶσιν, οὐχ ἧττον τῷ ἔπεμψαν τελεσίγραφον, προκαλέσαν βιαίαν αὐτοῦ ἀπάντησιν. Περὶ τούτων ὡμίλησα μετὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, πρὸς ὅν ἐπροσπάθησα νὰ καταδείξω τὸ ἄτοπον τῆς διακοινώσεως τῶν Πρέσβεων, καὶ νὰ δικαιολογήσω τὸν κ. Δεληγιάννην. Ὁ δὲ Πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας (Courcel), μεθ' οὗ ἐπίσης συνδιελέχθην, κατέκρινε τὴν διπλωματικὴν ἐνέργειαν καὶ τῶν Δυνάμεων καὶ τοῦ Ἕλληνος Ὑπουργοῦ. Ὅτε δὲ μοὶ ἐτηλεγραφήθησαν αἱ ἀξιώσεις, ἃς ἤγειρεν ἡ Ἑλλὰς ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης, ἀπῆλθον (ἀπουσίᾳ τοῦ Ὑπουργοῦ) πρὸς τὸν Ὑφυπουργὸν κ. Βέρχεμ, ὅστισδὲν μ' ἐδέχθη. Ἐπανῆλθον δὲ καὶ αὖθις, καὶ τότε μοὶ εἶπεν, ὅτι μόνον ἐξ ἀτομικῆς ὑπολήψεως πρὸς ἐμὲ καὶ χάριν μου μὲ δέχεται, διότι οὐδεμία συζήτησις μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐστὶν ἐφικτή, ἡ δ' Ἑλλὰς ὀφείλει ἀμέσως καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπιφυλάξεως νὰ κηρύξῃ τὸν ἀφοπλισμόν. Ἔσπευσα δ' εὐθὺς νὰ τηλεγραφήσω τοῦτο, καὶ ἐγγράφως νὰ τὸ ἐκθέσω. Τὴν δ' ἐλπίδα, ἣν τὸ ὑπουργεῖον ἐξέφρασεν, ὅτι θέλει τῷ ἐπιτραπῇ νὰ

χωρήση βραδέως εἰς τὸν ἀφοπλισμόν, καὶ ἣν καὶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Γερμανίας καὶ εἰς τοὺς Πρέσβεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἐγνωστοποίησα, ἐδέχθησαν πάντες μετὰ δυσπιστίας, καὶ ἐθεώρησαν ἀνεπαρκῆ. Ὅτε δ' ἔφερα εἰς γνῶσιν τοῦ Κόμ. Βίσμαρκ τὸ τηλεγράφημα τοῦ κ. Δελιγιάννη, λέγοντος ὅτι, ἂν δὲν ἐνδώσωσιν αἱ Δυνάμεις εἰς τὴν πρότασίν του, θὰ προτιμήση νὰ παραιτηθῇ, μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι τοῦτο οὐδένα θὰ δυσαρεστήση πολύ· καὶ τοῦτο ἐπίσης ἔσπευσα νὰ διακοινώσω εἰς Ἀθήνας.

Μίαν τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ Ἀπριλίου, προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Τανεχάση, ἀπῆλθον ἐπὶ μίαν ἡμέραν εἰς Μαγδεβούργ.

Ἐν Βερολίνῳ δ' εἰς γεῦμα παρὰ τῇ Καν Φαβιὰν (ἐγγόνῳ τοῦ ποιητοῦ τοῦ Wacht am Rhein), κυρία τις, ἐρχομένη ἐκ Σόφιας, μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ νύμφη μου Δώρα ἦν ἐκεῖ ἡ πασῶν τῶν Κυριῶν προέχουσα.

Τῇ δὲ 15 Ἀπρ. (7 Μαΐου), ὅτε ἐγνώσθη ἡ τελευταία ἀπάντησις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν διακοίνωσιν καὶ ἡ ἀποστολὴ στρατοῦ εἰς τὰ σύνορα, ἐπὶ λόγῳ ὅτι συνεκεντροῦντο οἱ Τοῦρκοι ἐκεῖ, ἐλθόντες πρός με, ὅτε Πρέσβυς τῆς Γαλλίας καὶ ὁ τῆς Ἰταλίας, μοὶ ὡμίλησαν αὐστηρότατα κατὰ τοῦ μέτρου τούτου, ὥστε ὅλως φαντασιώδης ἦν ἡ ἐν Ἀθήναις ἐπικρατοῦσα πρόληψις, ὅτι ἡ Γαλλία ἦν εὔνους εἰς ἡμῶν τὰ κινήματα.

Τῇ 28 Ἀπρ. δὲ (10 Μαΐου) ἦλθεν ἡ εἴδησις τῆς παραιτήσεως τοῦ Ὑπουργείου, ἀφ' οὗ ὁ κ. Δεληγιάννης εἶπεν εἰς τὸν ὄχλον, ὅτι, ἂν τὸ ἔθνος θέλῃ τὸν πόλεμον, αὐτὸς ποτὲ δὲν θὰ ὑπογράψῃ τὸν ἀφοπλισμόν, κατὰ τοῦτο ὅμως ἀπατώμενος, ὅτι ὁ ὄχλος δὲν ἦν τὸ ἔθνος, καὶ ὅτι ὁ Ὑπουργὸς πρέπει νὰ διοικῇ, οὐχὶ νὰ διοικῆται.

Τῇ δὲ 30 Ἀπρ. (12 Μαΐου) ἐγκατέστη τὸ ὀλιγοήμερον ἡμέτερον Ὑπουργεῖον Βάλβη, τὸ μόνον σκοπὸν ἔχον τὴν σύγκλησιν τῆς Βουλῆς. Εἰς τὸν ἐν αὐτῷ Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Λουριώτην, ἔγραψα ἀμέσως δευτέραν ἐπιστολὴν περὶ τῆς θέσεως τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἀναγκαίας πολιτικῆς τῆς Ἑλλάδος ἵνα ἀνακτήσηται καὶ οἰκειωθῇ τὴν εὔνοιαν καὶ ὑπόληψιν τῆς Εὐρώπης, ἐξ ὧν ἐξηρτᾶτο αὐτῆς τὸ μέλλον.

Παρὰ τῷ Γραμματεῖ τῆς Ῥωμανικῆς Πρεσβείας, Κῳ Γκίκᾳ, ἀπήντησα μίαν ἡμέραν τὸν γέροντα πατέρα του, Πρέσβυν ἐν Λονδίνῳ, σύζυγον δὲ τῆς ἀνεψιᾶς μου, ἀδελφῆς τῆς κυρίας Κοτσεβοῦ.

Συνεχάρην δὲ τῇ 6)18 Μαΐου τὸν Κόμητα Ἑρβέρτον Βίσμαρκ, διορισθέντα ὁριστικῶς Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, ἐν ᾧ πρὶν ἐξετέλει τὰ καθήκοντα ταῦτα μόνον ὡς Ὑφυπουργὸς τοῦ πατρός του.

Τῇ 9)21 δὲ Μαΐου, κληθείσης τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς, διωρίσθη ὁ Τρικούπης Πρωθυπουργός, καὶ Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν ἔλαβε τὸν δικηγόρον Στ. Δραγούμην. Εἰς ἀμφοτέρους ἔγραψα, πλὴν τῶν ἐπισήμων, συχνὰ καὶ ἰδιωτικὰ καὶ ἐμπιστευτικὰ ἔγγραφα, ἀλλ' οὐδέποτε ἀπάντησιν ἔλαβον. Κατὰ τὸν καιρὸν δ' ἐκεῖνον ἀγγλικαὶ ἐφημερίδες διισχυρίσθησαν, ὅτι ὁ Δελιγιάννης παρεφρόνησε.

Τῇ 11)22 δέ, ὅτε ἦλθον αἱ εἰδήσεις τῶν συγκρούσεων κατὰ τὰ μεθόρια, καὶ τὸ Ὑπουργεῖον μοὶ ἔπεμψε τὴν κατὰ τῶν Τούρκων ἐπὶ τούτῳ διαμαρτυρίαν του, ἡ Γερμανικὴ Κυβέρνησις μοὶ εἶπεν, ὅτι ἀποκρούει αὐτήν, ὡς μὴ εἰλικρινῆ. Οὐχ ἧττον, εἰς τὸν Ὑφυπουργὸν Βέρχεμ παρέστησα, μετά τινας ἡμέρας, ὅτι δὲν ἀπέδωκαν οἱ Τοῦρκοι τοὺς Ἕλληνας αἰχμαλώτους, οὐδ' ἀπεσύρθησαν κατὰ τὰ συμπεφωνημένα. Ὁ δὲ μοὶ ἀπήντησεν ὅτι, καθ' ἃς ἔχουσι θετικὰς πληροφορίας, οἱ Τοῦρκοι θέλουσι καὶ ἐπιδιώκουσι τὴν ἐπάνοδον τῆς τάξεως, καὶ εἷς τῶν Πρεσβευτῶν μοὶ εἶπεν ὅτι, ἂν κακῶς φέρωνται οἱ Τοῦρκοι, τοῦτο ἐστὶ κέρδος τῆς Ἑλλάδος. Τὸ κατ' ἐμὲ δ' ἐπέμενον εἰς τὴν ὅσον ἐνῆν ταχυτάτην ἄρσιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ, ἥτις καὶ ἐγένετο, ἅμα ἀπέδομεν τὸν Ζυγόν.

Τῇ 22)5 Ἰουνίου ἐξέδραμον εἰς Ebernwald, ὡραίαν λοφώδη καὶ δασώδη ἐξοχήν, περὶ τὰς 2 ὥρας τοῦ Βερολίνου ἀπέχουσαν, εἰς ἣν εἶχεν ἐκλέξῃ τὴν θερινὴν διαμονήν της ἡ φίλη οἰκογένεια τοῦ Ῥώσσου Γραμματέως Ἀρσένιεφ. Τῇ δὲ 1)13 Ἰουνίου ἐν Ποτσδάμ, μετὰ τῆς οἰκογενείας Gain μᾶς ἐφωτογράφησεν ὁ περιώνυμος καθηγητὴς Tobold ἐπὶ τοῦ λόφου Fingsberg.

Ἐν ᾧ διέτριβον ἐν Βερολίνῳ, εἶχον τὴν θλίψιν νὰ ἴδω, πλὴν

τοῦ Γενικοῦ ἡμῶν Προξένου Martì Sobernheim, καὶ δύω ἐκ τῶν ἀρίστων γνωρίμων μου Κυριῶν, τὴν σύζυγον τοῦ ἐξαδέλφου τοῦ Γενικοῦ Προξένου, καὶ τὴν ὡραίαν γυναῖκα τοῦ ἐξόχου καλλιτέχνου Βεγάζ, ἐξ ἀσθενείας ταραχθείσας τὰς φρένας. Εὐτυχῶς ὅμως, καὶ τοῦτο σχεδὸν συγχρόνως, ἀμφότεραι πάλιν ἰάθησαν· καὶ τὴν μὲν κυρίαν Βεγὰζ εἶδον ἔκτοτε ἄριστα πάλιν ἔχουσαν· ἡ δὲ κυρία Σοβερνχάϊμ μοὶ ἔλεγεν, ἰαθεῖσα, ὅτι, ὅτε ἔπασχεν, εἶχε πολλάκις τὴν συναίσθησιν τῆς καταστάσεώς της, καὶ παρέβαλεν ἑαυτὴν πρὸς τὸν Βασιλέα τῆς Βαυαρίας, περίεργος δ' ἡ σύμπτωσις ὅτι, κατὰ τὴν ἑσπέραν αὐτῆς ἐκείνης τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ταῦτα μοὶ ἔλεγεν, ἔφθασεν ἡ εἴδησις ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἐπνίγη εἰς τὴν λίμνην Σταρνβέργ. Ἅμα δὲ περιελθόντος εἰς ἐμὲ τοῦ ἀπαισίου τούτου ἀκούσματος, ἐτηλεγράφησα εἰς Ἀθήνας, ἐρωτῶν ἂν πρέπη, ὡς οἱ λοιποὶ συνάδελφοί μου, νὰ μεταβῶ εἰς Μόναχον διὰ τὴν κηδείαν· καὶ ἔλαβον μὲν καταφατικὴν τὴν ἀπάντησιν, ἀλλὰ πολὺ ἐξώρας, παρανοηθέντος τοῦ τηλεγραφήματός μου, καὶ ἐκληφθέντος, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τῆς ἑκατονταετηρίδος τοῦ Βασιλέως Λουδοβίκου, ὥστε ἠναγκάσθην νὰ τηλεγραφήσω καὶ ἐκ δευτέρου, εἰς δὲ τὴν κηδείαν δὲν παρευρέθην.

Πρὸ πολλοῦ εἶχον ἐπιστείλη εἰς Ἀθήνας, ὅτι, μακρῶν γενομένων ἐν Βερολίνῳ σπουδῶν περὶ τῆς συναρμολογίας τῶν ὀλυμπιακῶν τεμαχίων, ἦν ἐπάναγκες, ἢ νὰ σταλῇ τις ἀρχαιολόγος καὶ γλύπτης ἐκεῖ, ἵνα μελετήσῃ τὰ κατ' αὐτὴν ἀκριβέστατα, ἢ νὰ μετακληθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα τις ἐκ τῶν ἰδίως ἐγκυψάντων εἰς τὴν μελέτην ταύτην, ἵνα, φωτισθεὶς ὑπ' αὐτῆς, συναρμολογήσῃ καὶ τὰ ἐν Ἑλλάδι πρωτότυπα. Ὡς τοιοῦτον δέ, κατὰ σύστασιν τοῦ κ. Κουρτίου, ἐπρότεινα τὸν γλύπτην κ. Grüttner. Εὐτυχῶς δὲ τοῦτο ἐνεκρίθη, καὶ ὁ διάσημος καλλιτέχνης ἦλθε τῇ 10)22 Ἰουνίου νὰ μ' ἀποχαιρετίσῃ, ἀναχωρῶν.

Ἐντὸς τοῦ θέρους τούτου ὁ ἐν Βρέσλαου ἐκδότης Schottländer ἐξέδωκεν ἕνα τόμον μεταφράσεων ἐκ τῶν Διηγημάτων μου, ὡς καὶ ἕτερον ἐντὸς τοῦ ἑπομένου, ἔχων ὕλην καὶ διὰ τρίτον. Ἦσαν δ' αἱ μεταφράσεις, οὐχὶ πᾶσαι, ἀλλὰ πολλαὶ ἐξ ἐμῆς

ἐργασίας· τινὲς δὲ κατὰ διόρθωσιν ἐργασιῶν, γενομένων ὑπὸ φίλων. Ἀνέγνων δ' εἴς τινα ἐφημερίδα τῆς Καινιγσβέργης κολακευτικὴν κρίσιν περὶ αὐτῶν, ἐν ᾗ ἐλέγετο, ὅτι πολὺ ἐνθυμίζουσι τὰ τοῦ Swekey, ὅπερ ἦν ἱκανῶς περίεργον, διότι ἐγὼ ποτὲ οὐδὲν ἐκείνου ἀνέγνων.

Ἡ 18)30 Ἰουνίου ἦν δι' ἐμὲ ἡμέρα βαθέος πένθους, διότι ἔλαβον τηλεγραφικῶς τὴν θλιβερὰν εἴδησιν τοῦ θανάτου τῆς φιλτάτης μου ἀδελφῆς Εὐφροσύνης (Ῥόζεν), μετ' ἀσθένειαν μόλις δύω ἡμερῶν.

Περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὑπεδέχθην τὸν κ. Βασσιάδην, ἐλθόντα εἰς Βερολῖνον, ἵνα παρασκευάσῃ, ἣν προὐτίθεντο νὰ συγκαλέσωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει παγκόσμιον Συνέλευσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Τὸν ὡδήγησα δ' εἰς συνεδρίασιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, καὶ τὸν παρουσίασα ἐκεῖ εἰς τὸν Κούρτιον, εἰς τὸν Πρίγκηπα τοῦ Meiningen, καὶ εἰς τὸν κ. Ἀρσένιεφ. Τὴν ἐπιστημονικὴν Σύνοδον ὅμως ἀπηγόρευσεν ἔπειτα ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις, καὶ ἐγὼ ἔπεμψα εἰς τὸ περιοδικὸν τοῦ Συλλόγου, κατ' αἴτησιν αὐτοῦ, πραγματείαν περὶ Ἐλευσῖνος.

Εἰς δὲ τὸν Πρίγκηπα Γουλιέλμον Ῥαδζιβὶλλ καὶ τὴν σύζυγόν του, τὴν εὐφυᾶ συγγραφέα, ἀπερχομένους εἰς Αἴγυπτον, ἔδωκα ἐπιστολὴν διὰ τὸν υἱόν μου Ὄθωνα.

Ἡ περὶ τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων ἱκανῶς ἄσημος καὶ ἀνωφελὴς γνωμοδότησις τῆς νομικῆς Σχολῆς Βερολίνου πρὸ πολλοῦ εἶχε δοθῇ. Ἀλλ' ἡ ἡμετέρα Κυβέρνησις, ἥτις οὐδέποτε ἐλησμόνει νὰ ζητῇ αὐτήν, εἶχε δυστυχῶς, ἴσως ἕνεκα τῶν ἐπελθουσῶν μεταβολῶν, λησμονήσῃ νὰ τὴν πληρώσῃ, καί, ἐρυθριῶν, ἔλαβον τῇ 26 Ἰουνίου (8 Ἰουλίου) ὑπενθύμισιν περὶ τούτου ἐκ μέρους τῆς Σχολῆς, ἣν αὐθημερὸν ἔπεμψα εἰς Ἀθήνας. Εἰς ἀπάντησιν δ' ἔλαβον τὰ ὀφειλόμενα.

Ἀπ' ἀρχῆς δ' Ἰουλίου, λαβόντος τοῦ Γραμματέως μου, κ. Δουρούτη, τρίμηνον ἄδειαν ἀπουσίας, ἔμεινα, καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα, ἄνευ οὐδενὸς βοηθοῦντός με εἰς τὴν ὑπηρεσίαν.

Τῇ 6)18 δ' Ἰουλίου ὁ υἱός μου Ἀλέξης μοὶ ἔγραψεν ὅτι, ὡς διεδίδετο, τὸ Ὑπουργεῖον προὐτίθετο, ἂν προβιβάσῃ τὸν Κλέωνα, νὰ παύσῃ ἐμέ. Ἡ κυβέρνησις ἦν βεβαίως κυρία νὰ πράξῃ, ὅπως ἐβούλετο· ἀλλ' αἱ δύω ἐνέργειαι οὐδόλως συνείχοντο, ὡς ἡ θέσις τοῦ Πρίγκηπος Βίσμαρκ, ὡς Ἀρχικαγκελαρίου, δὲν ἐκώλυε τὴν τοῦ υἱοῦ του, ὡς Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, οὐδ' ἡ τοῦ Τρικούπη, ὡς Πρωθυπουργοῦ, τὴν τοῦ ἐξαδέλφου του Μαυροκορδάτου, ὡς Πρέσβεως. Περιέμενον ἑπομένως ἀπαθῶς.

Ἐκ Λονδίνου, λαβὼν παρὰ τοῦ κ. Κασδάγλη ἑπτὰ ἀντίτυπα τῶν, ἃ φιλοκάλως εἶχεν ἐκδώσῃ, Λυρικῶν τοῦ Χριστοπούλου, ἔδωκα ἓν αὐτῶν τῷ φιλέλληνι Engel, καὶ ἄλλα εἰς ἄλλους Ἑλληνιστάς. Ἄλλο δὲ δῶρον ἔλαβον, ὡραίαν ὑδρογραφίαν ναοῦ τῆς Ποσειδωνίας, παρὰ τῆς κυρίας Ῥαβότ, χήρας Καθηγητοῦ, μέγαν ζῆλον ἐχούσης διὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆν Ἑλληνικῆς.

Τὴν αὐτὴν ὅμως ἡμέραν μοὶ ἐστάλη φύλλον τῆς Ἀκροπόλεως, περιέχον ἄρθρον ὑβριστικὸν κατ' ἐμοῦ, τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου Ἕλληνος σπουδαστοῦ, ὅστις, πρό τινος, μὲ εἶχε πανηγυρίσῃ ἐν τῇ Ἑστίᾳ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπεδήμησεν εἰς Βερολῖνον ἡ Κυρία Ῥούκη, ἀδελφὴ τοῦ κ. Βάσου, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ κατατάξῃ τὸν υἱόν τῆς εἰς τὸ Στρατιωτικὸν Σχολεῖον, ὃ τῇ ὑπεσχέθη νὰ διευκολύνῃ ὁ Πρίγκηψ Μάϊνιγγεν. Καὶ τῇ ἐδείχθην μὲν ἐν πᾶσιν ὑπηρετικός, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἰσχυρῶς τὴν ἀπέτρεψα. Πλὴν ὅμως τῶν λόγων μου, οἵτινες τῇ ἐφάνησαν ἰσχυροί, τὴν ἔπεισε προσέτι καὶ ἡ ἐπισφαλὴς κατάστασις τῆς ὑγείας τοῦ υἱοῦ της, δι' ὃ καὶ ἀπεφάσισε, μετ' αὐτοῦ καὶ τῆς θυγατρός της, πρῶτον ν' ἀπέλθῃ, εἰς Ἔμς, καὶ ἐκεῖ, μὴ ἰδοῦσα βελτίωσιν, νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἄλλην δὲ προσφιλῆ μοι ἐπίσκεψιν ἔλαβον, τὴν τοῦ κ. Ἀλ. Σούτσου καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ Ναταλίας, μεθ' ὧν καὶ ἐξέδραμον εἰς Ποτσδάμην καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἐν συνδιαλέξει μεθ' ἑνὸς Ῥώσσου διπλωμάτου ἔμαθον, ὅτι τὴν Μακεδονίαν δὲν ἐπωφθαλμίων μόνον οἱ Βούλγαροι, ἀλλὰ καὶ οἱ Σέρβοι, οἵτινες εἰς τὸν βασιλέα προσέφερον ἔκπωμα φέρον τὴν ἐπιγραφὴν «Ζήτω ἡ Μακεδονία».

Τῇ 9)18 Αὐγούστου μοὶ ἦλθεν ἐξ Αἰγύπτου ὁ υἱός μου

Ὄθων, καὶ ἔμεινε παρ' ἐμοὶ τρεῖς ἡμέρας, ἀπερχόμενος εἰς Πετρούπουλιν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ στενοῦ φίλου του, τοῦ διευθύνοντος τὸ αἰγυπτιολογικὸν τμῆμα τοῦ Hermitage. Ἀφ' οὗ τὸν περιήγαγον εἰς τὰ Μουσεῖα καί τινας φιλικὰς οἰκογενείας, συναπῆλθε μετὰ τοῦ φίλου μου Γενικοῦ Προξένου τῆς Ῥωσσίας καὶ εἰς Πετρούπολιν τὸν ἐσύστησα ἰδίως εἰς τὸν Ἐπιτετραμμένον ἡμῶν, ὅστις τὸν εἰσήγαγε καὶ εἰς τοὺς ἐπισημοτέρους Ἑλληνικοὺς οἴκους. Ὀλίγας δὲ μόνον ἡμέρας εἰς Πετρούπολιν διαμείνας, ἐπέστρεψε δι' ἄλλης ὁδοῦ εἰς Αἴγυπτον, ἀσχολούμενος περὶ σχέδιόν τι ἐφευρέσεως γράφοντος φωνογράφου, ὃ ὅμως ἐν ταῖς λεπτομερείαις ἀπέτυχεν. Ἔχων δὲ καὶ ἐγώ, ὡς καὶ ὁ ἴδιος εἶχε, μεγάλην ἐπιθυμίαν, ὅπως αἱ γνώσεις καὶ ἡ ἱκανότης του χρησιμοποιηθῶσι τέλος ὑπὲρ τῆς πατρίδος του, ἔγραψα τῷ ἐν Παρισίοις κ. Βιτάλη, μελετῶντι ν' ἀναλάβῃ τὴν κατασκευὴν τοῦ μέχρι τῶν συνόρων Ἑλληνικοῦ σιδηροδρόμου, καὶ ἐν πάσῃ πεποιθήσει τῷ ἐσύστησα νὰ συμπαραλάβῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἐργασίαν του, ἔλαβον δὲ προθυμοτάτην ἀπάντησιν· ἀλλὰ καὶ τὸ σχέδιον ἐναυάγησε, διότι ὁ σιδηρόδρομος δὲν ἐξετελέσθη.

Τῇ 21 Αὐγ. (2 Σεπτ.), μαθὼν ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Εὐγενίου, ὅτι ἦλθεν ἐπ' ἀδείᾳ εἰς Δρέσδην, μετὰ τῆς γυναικός του, ἵνα ἐπὶ δύω ἔτη σπουδάσῃ τὰ τῶν ξένων στρατῶν, μετέβην ἐκεῖ καὶ ἔμεινα παρ' αὐτοῖς ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας. Μετέβην δὲ πρὸ παντὸς παρὰ τῷ Ὑπουργῷ τῶν Στρατιωτικῶν, κ. Fabrici, καὶ τῷ ἀνέφερα, ὅτι ὁ υἱός μου, ἀξιωματικὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἱππικοῦ, ἦλθεν ἐπιθυμῶν νὰ ὑπηρετήσῃ ἐπί τινα χρόνον ἐν Γερμανίᾳ καὶ γνωρίσῃ ἐκ πείρας ὅ,τι ἐκ τῶν διατάξεων τῶν μεγάλων στρατῶν δύναται νὰ εἰσαχθῇ ὠφελίμως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ κ. Ὑπουργὸς μοὶ ἐδείχθη προσηνέστατος, ὑπεσχέθη νὰ ἐνεργήσῃ κατὰ τὸν πόθον μου, καὶ προσεκάλεσεν ἐμὲ καὶ τὸν υἱόν μου εἰς γεῦμα του. Κατόπιν δ' ἐγενόμην περιχαρῶς δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Πρέσβεως τῆς Αὐστρίας κ. Herbert (τοῦ δευτέρου συζύγου τῆς Ἑλληνίδος κυρίας Funk, τὸ γένος Σταύρου), καὶ ἐπεσκέφθην προσέτι τὴν χήραν τοῦ ποτὲ συναδέλφου μου κ. Νοστίτζ, καὶ τὴν δευτέραν μου ἐξαδέλφην κυρίαν Εὐφροσύνην Καρατζᾶ (τὸ γένος Σούτσου), μετὰ

τῆς οἰκογενείας της. Ἅμα δ' ἐπιστρέψας εἰς Βερολῖνον ἔπεμψα καὶ εἰς τὸν κ. Μανέτταν, ὡς εἶχον πέμψῃ εἰς ὅλους τοὺς προκατόχους του, ὃν εἶχον συντάξῃ Κανονισμὸν τῆς Ἀκαδημίας, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ πλείονος ἀποτελέσματος.

Ἔλαβον δὲ καὶ τὰς ἐπισκέψεις τοῦ κ. Εὐγενίδου, Προέδρου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας, καὶ προσέτι τοῦ κ. Λύδερς, παιδαγωγοῦ τοῦ ἡμετέρου Βασιλόπαιδος, καὶ τοῦ κ. Ν. Μαυροκορδάτου, εἰς Πετρούπολιν μεταβαίνοντος, ὡς Πρέσβεως τῆς Ἑλλάδος· καὶ εἰς ἀμφοτέρους ἐκθεὶς τὰς ἐμὰς ἰδέας περὶ τῆς πολιτικῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος, τοὺς εὗρον αὐτὰς συμμεριζομένους.

Ἐν Βερολίνῳ εἶχε συνέλθῃ τότε Σύνοδος τῶν Γερμανῶν Φυσιοδιφῶν, καὶ ἐν Ποτσδάμῃ, παρὰ τῷ ἐπισήμῳ λαρυγγοσκόπῳ κ. Τοβὸδ εἶχον, μετὰ τῶν κυριωτέρων ἐξ αὐτῶν, παρακαθήσῃ εἰς δεῖπνον, ἔνθα πολλαὶ ἐγένοντο ἀγχινούσταται προπόσεις καὶ πεζαὶ καὶ ἔμμετροι. Καὶ ἔκθεσις δὲ περιεργοτάτη ἐγένετο τῶν ποικιλωτάτων τῆς φυσικῆς ἐργαλείων, ἣν διέτρεξα μετὰ τοῦ Ὀθωμανοῦ συναδέλφου μου, μεθ' οὗ ἐκεῖ συνηντήθην, καὶ μεγάλη ἐδόθη αὐτοῖς ἑσπερινὴ ἑορτὴ ἐν τῷ κήπῳ τῶν ἐκθέσεων, εἰς ἣν ἠριθμοῦντο οἱ συῤῥεύσαντες κατὰ χιλιάδας.

Τῇ 10)22 Σεπτεμβρίου μοὶ ἦλθεν ἡ θλιβερὰ εἴδησις τοῦ θανάτου τοῦ γαμβροῦ μου Κόμητος Ῥόζεν, ἀκολουθήσαντος τὴν σύζυγόν του κατὰ πόδας εἰς τὸν τάφον. Τῇ δὲ 25 Σεπτ. (7. Ὀκτ.) ἡ περὶ τοῦ γαμβροῦ μου Σκήν, εἰς Γενεύην ἀποβιώσαντος.

Κατ' Αὔγουστον, συμβάσης τῆς μεγάλης καταστροφῆς ἐκ σεισμῶν ἐν Πελοποννήσῳ, κατέβαλα πᾶσαν προσπάθειαν, ἵνα φέρω τὴν συμφορὰν εἰς γνῶσιν τοῦ κοινοῦ ἐν Γερμανίᾳ, καὶ προκαλέσω συνδρομάς τινας ὑπὲρ τῶν παθόντων. Οἱ πλεῖστοι τῶν προξένων, καίτοι μοὶ ἔχοντες ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν των ὑπηκόους Ἕλληνας, μοὶ ἔπεμψαν τὰς συνεισφοράς των, ὁ τοῦ Στεττίνου δὲ μάλιστα, ὑπὲρ οὗ καὶ ἐζήτησα, ἀλλὰ ματαίως, ἀπονομὴν παρασήμου, γενναιοτάτην ποσότητα, Αἱ τοῦ Βερολίνου ὅμως συνεισφοραὶ ἦσαν μᾶλλον ἢ γλίσχροι, καί, ὡς ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν ἐφημερίδων εἶδον, ὁ Γενικὸς Πρόξενος διεβίβασεν αὐτὰς ἀπ' εὐ-

θείας εἰς Ἀθήνας, συμποσουμένας πάσας εἰς 200 δραχμάς, καὶ εἰς ἐκεῖνον, ἄνευ ἐμῆς προτάσεως, καὶ χωρὶς νὰ ἐρωτηθῶ, ἐπέμφθη τὸ χρυσοῦν παράσημον τοῦ Σωτῆρος. Ἀλλὰ τὸ δυστύχημα ἦτο τηλικοῦτον, ὥστε καθῆκον ἐνόμισα νὰ διενεργήσω τι καὶ πρὸς ἀφθονωτέραν χορηγίαν χρημάτων. Ἡ πρώτη μου ἰδέα ὑπῆρξε νὰ προκαλέσω παράστασίν τινα, εἰς ἣν προθυμώτατα προσηνέχθη ἡ διάσημος ἠθοποιὸς Φιαριμάνν καὶ ἥτις θὰ ἐτελεῖτο εἰς ἓν τῶν Αὐτοκρατορικῶν Θεάτρων δωρεάν, ὃ θὰ κατώρθουν νὰ μοὶ παραχωρηθῇ. Πρὸς τοῦτο δέ, ὡς μοὶ εἶπεν ὁ νεωστὶ ἐγκαταστὰς διευθυντὴς τῶν θεάτρων, ἀπῃτεῖτο Αὐτοκρατορικὴ διαταγή, δι᾽ ὃ ἔγραψα εἰς τὸν Στρατηγὸν Ῥαδζιβίλλ, τὸν πρῶτον Ὑπασπιστὴν τοῦ Αὐτοκράτορος, παρακαλῶν αὐτόν, ἂν νομίζῃ τὴν αἴτησίν μου ἐφικτήν, νὰ εὐαρεστηθῇ νὰ τὴν ὑποβάλῃ εἰς τὴν Α. Μ. Μεθ᾽ ἱκανὸν ὅμως χρόνον ἔλαβον ἀπάντησιν τοῦ Στρατηγοῦ ἐκ Παρισίων, λέγοντός μοι ὅτι ἦν ἐν ἀδείᾳ καὶ ἑπομένως δὲν ἐδυνήθη νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν μου, καὶ ἠναγκάσθην νὰ περιμείνω μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς Βερολῖνον, τότε δ᾽ ὁ ὑποδιευθυντής, ὅστις ἦν ἀρχαῖος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν καὶ πολὺ ἐμπειρότερος τοῦ Διευθυντοῦ, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ, καὶ ἂν θελήσῃ, δὲν δύναται νὰ ἐγκρίνῃ τὴν αἴτησίν μου, διότι ἀντιβαίνει εἰς τῶν θεάτρων τούτων τὸ καταστατικόν. Ἀποστὰς λοιπὸν τῆς πρώτης προθέσεώς μου, περιχαρῶς ἐδέχθην τὴν πρότασιν διακεκριμένων τινῶν ἐρασιτεχνῶν ἐκ τῆς καλῆς κοινωνίας, τοῦ κ. Dam μετὰ τῆς ἐπιχαρίτου καὶ λογίας συζύγου καὶ ἄλλων φίλων του, ζητησάντων μοι τὴν μετάφρασιν τοῦ ἐμοῦ Κουτρούλη, ἵνα διδάξωσιν αὐτὴν μετὰ τῶν χορῶν τῆς ἔν τινι θεάτρῳ, ὃ ἤλπιζον νὰ τοῖς παραχωρηθῇ ἐπὶ μετρίῳ ἐνοικίῳ. Ἀλλά, μετὰ πολλὰς ἐκ μέρους αὐτῶν προσπαθείας, ἀπέτυχε καὶ τοῦτο τὸ σχέδιον, κυρίως διότι διεφώνησαν πρὸς ἀλλήλους.

Τότε ἀπεφάσισα, τὴν ἄδειαν αἰτήσας τῆς Γερμανικῆς Κυβερνήσεως, νὰ ὀργανώσω συναυλίαν ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Ὠδείου τοῦ Βερολίνου. Ἀλλὰ πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῆς ἔπρεπε νὰ περιμείνω τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπιστροφῆς τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας ἐκ τῶν ἐξοχῶν, καὶ τοῦ χρόνου τῶν ἑσπερίδων. Διὰ τοῦτο ἡ

συναυλία ἐξετελέσθη μόνον τῇ 20 Ἰανουαρίου, 1 Φεβρ. 1887, προθύμῳ καὶ φιλικωτάτῃ μερίμνῃ καὶ συνεργείᾳ ἑνὸς τῶν φίλων μου ξένων γενικῶν προξένων, ὅστις πολλὴν ἐπηγγέλλετο πεῖραν περὶ τὰ τοιαῦτα. Οὐχ ἧττον τ' ἀποτελέσματα δὲν μοὶ ἐφάνησαν ἐντελῶς ἀνταποκριθέντα εἰς οἷα ἐνόμιζον ὅτι ἐγὼ αὐτὸς ἴσως θὰ ἐπετύγχανον. Οὕτως, οἱ πλεῖστοι τῶν ᾀοιδῶν καὶ καλλιτεχνῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων, οἵτινες, συμπατριῶται ὄντες τοῦ κ. Προξένου, εὐηρεστήθησαν, κατὰ πρόσκλησίν του νὰ ἔλθωσι μακρόθεν, ἦσαν σχεδὸν ἄγνωστοι τῇ κοινωνίᾳ, ἐν ᾧ εἰς ἐμὲ εἶχον προσέλθῃ, φιλαγάθως καὶ εὐμενῶς προσφερόμενοι, οἱ πάντων γνωστότατοι καὶ ἐπισημότατοι, ἀλλ' οὓς δὲν ἐδυνάμην ἢ νὰ παραπέμψω εἰς τὸν ἀναλαβόντα τὸν διοργανισμόν. Ἀλλὰ τοὺς ἀπεποιήθη, εἰπὼν ὅτι δὲν δύναται πλέον ν' ἀποβάλῃ ὅσους εἶχεν ἤδη μετακαλέσῃ ἐξ ἄλλων πόλεων. Ἡ αἴθουσα τῆς συναυλίας ἦν πληρεστάτη, καί, ὡς μοὶ ἐῤῥέθη, τὰ εἰσιτήρια πάντα εἶχον διατεθῇ. Ἔπεμψε δὲ καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ 300 Μ. συνδρομὴν καὶ ἡ Αὐτοκράτειρα 200 Μ. συνδρομήν. Ἀλλ' ἡ εἴσπραξις, ἥτις μοὶ παρεδόθη μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν δαπανῶν, καὶ ἣν ἔπεμψα εἰς Ἀθήνας, μοὶ ἐφάνη κατωτέρα τῶν προσδοκιῶν μου. Φαίνεται δ' ὅτι οὕτως ἐξετιμήθη καὶ ἐν Ἀθήναις, διότι τὸ Ὑπουργεῖον οὐδεμιᾶς μὲ ἠξίωσεν εὐχαριστηρίου λέξεως, εἰ καί, ὡς ἤκουσα, οὐδὲν παρ' οὐδεμιᾶς ἄλλης τῶν Πρεσβειῶν ὅμοιον ἐνηργήθη.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς συναυλίας προσεκαλέσαμεν, ὁ πρόξενος καὶ ἐγώ, τοὺς καλλιτέχνας εἰς δεῖπνον, καὶ αὐτοῦ τοῖς ἀπηύθυνα ἐπίσημα εὐχαριστήρια.

Μεταξὺ τῶν παραδόξων ἐπισκέψεων, ἃς ἐνίοτε ἐδεχόμην, μεγάλως μ' ἐξέπληξε τὸν Σεπτέμβριον ἡ ρυπαροῦ τινος ρακενδύτου, ὅστις ἦλθε νὰ μοὶ ζητήσῃ ἐλεημοσύνην, εἰπών μοι ὅτι ὠνομάζετο Φαβρίκιος, καὶ ὅτι ἦν, δὲν ἐνθυμοῦμαι ἂν υἱὸς ἢ ἔγγονός, τοῦ ἀρχαίου Δανοῦ φιλέλληνος, ὅστις, ὡς στρατηγός, εἶχεν ὑπηρετήσῃ ἐν Ἑλλάδι.

Κατὰ τὸ τέλος δὲ τοῦ Ὀκτωβρίου ἔλαβον ἐπίσκεψιν ἀρχαιολόγου τινὸς Ἕλληνος ἐκ Παρισίων προερχομένου, Ἀργυροπού-

λου τὸ ὄνομα, περὶ οὗ ὅμως, ἐν τῇ ὀλίγῃ ὥρᾳ, καθ' ἣν παρέμεινε παρ' ἐμοί, δὲν ἐδυνήθην νὰ κρίνω, ἂν ἡ ἐπιστημονική του ἀξία ἦν ἀληθῶς τοιαύτη, ὅσην αὐτὸς ἐφαίνετο αὐτὴν ἐκτιμῶν.

Ἐν Βερολίνῳ ὑπάρχει ἰδιαίτερον ἀξιόλογον καὶ ἀξιοπρεπέστατον κατάστημα δημοσίας Βιβλιοθήκης τῶν Ἐφημερίδων καὶ Περιοδικῶν. Εἰς αὐτὸ μεταβάς, ἐζήτησα τὴν τοῦ Μονάχου Γενικὴν Ἐφημερίδα, ἥτις εἶχον ἀκούσῃ ὅτι περιεῖχε κατάκρισιν τῆς ἐμῆς ἱστορίας τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας· εὑρὼν δὲ καὶ ἀναγνοὺς αὐτήν, παρηγορήθην, κατὰ τοῦτο κἄν, ὅτι ἐκεῖ εὗρον εὐτυχῶς πάσας σχεδὸν τὰς κρίσεις της οὐδεμίαν ἐχούσας ὑπόστασιν.

Καὶ περὶ τῶν διηγημάτων μου δέ, τῶν δημοσιευθέντων ἐν μεταφράσει, πικραὶ ἤκουσα ὅτι ἐγένοντο κατακρίσεις εἰς κυρίαν τινὰ ἐκ τῶν γνωρίμων μου, στηριζόμεναι εἰς τὸν διϊσχυρισμὸν ὅτι τὰ πρόσωπα στεροῦνται χαρακτῆρος καὶ ὅτι θριαμβεύει πάντοτε τὸ καλόν. Ὁμολογῶ ὅμως ὅτι ἡ κρίσις αὕτη κατ' οὐδὲν μ' ἐβελτίωσε, διότι ἐνέμεινα εἰς τὴν ἀπόφασιν, ἂν ἤθελόν ποτε τι γράψῃ καὶ εἰς τὸ μέλλον, πάλιν νὰ θριαμβεύσῃ καὶ ἐκεῖ τὸ καλόν. Διὰ δὲ τὰ πρόσωπά μου ἐπροτίμων καὶ προτιμῶ τοὺς φυσικοὺς μᾶλλον τῶν μυθιστορικῶν χαρακτήρων.

Τῇ 28 Σεπτ. (18 Ὀκτ.) ἀπεχαιρέτισα ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τὸν Ἰάπωνα Ταναχάσην, ἀπερχόμενον εἰς Βιέννην, ὡς πρῶτον Γραμματέα καὶ Ἐπιτετραμμένον. Ἐκεῖ δὲ κατέλαβεν ἀρίστην θέσιν εἰς τὴν ὑψηλὴν κοινωνίαν, ἕνεκα τῆς πολλῆς του νοημοσύνης, οὐχ' ἧττον ἢ ἕνεκα τῆς χάριτος καὶ τῆς ἐξαιρέτου ἀνατροφῆς τῆς συζύγου του. Ἡ ἀναχώρησις των μ' ἐλύπησεν.

Εἰς τὸ αὐτὸ δὲ ξενοδοχεῖον τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπήντησα τὴν κυρίαν Lieschin, σύζυγον τοῦ ἐν Δρέσδῃ γραμματέως τῆς Ρωσσικῆς Πρεσβείας, τὴν ποτὲ γνώριμόν μου ὡραίαν θυγατέρα τοῦ ἐν Προύσῃ ἡμετέρου Προξένου κ. Περδικάρη, ἥτις καὶ μὲ προσεκάλεσε νὰ τοὺς ἐπισκεφθῶ ἐν Δρέσδῃ, ὃ καὶ ἔπραξα τῇ 11)23 Ὀκτωβρίου. Τότε δέ, λαβὼν μετ' ἐμαυτοῦ, πρὸς ἀνάγνωσιν κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν, τὸ Α΄. μέρος τοῦ Φαύστου τοῦ Γαίτου, ἤρχισα, ἐξ ἀργίας, νὰ μεταφράζω αὐτὸ ἐντὸς τῆς ἀτμαμάξης. Ἔμεινα δὲ δύω ἡμέρας ἐν Δρέσδῃ παρὰ τοῖς φίλοις κ. κ. Lieschin, πολλὰς

τῶν ἄλλων ἐκεῖ γνωρίμων οἰκογενειῶν αὖθις ἐπισκεφθείς, ὡς τὴν τῆς κυρίας Εὐφρ. Καρατζᾶ, τὴν τοῦ κ. Rudland, Πρέσβεως τῆς Βαυαρίας, τοῦ κ. Herbert, Πρέσβεως τῆς Αὐστρίας, τὴν κυρίαν Νόστιτζ, χήραν τοῦ ποτὲ ἐν Βερολίνῳ Πρέσβεως τῆς Σαξωνίας, καὶ ὡδηγήθην εἰς τὴν Ρωσσικὴν Ἐκκλησίαν, εἰς τὸ Θέατρον, καὶ εἰς τὴν Βιβλιοθήκην, ἐν ᾗ μοὶ ἐδείχθη σπανιώτατον ἀντίτυπον γερμανιστὶ γεγραμμένης ἱστορίας τοῦ Σκενδέρβεη, καὶ συλλογὴ πινακιδίων γραφῆς ἀρχαίου λαοῦ τῆς Νοτίας Ἀμερικῆς. Εἰς δὲ τὸ ὑπὸ τὴν Βιβλιοθήκην κείμενον ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, πλούσιον, οὐχὶ κατ' ἀριθμόν, ἀλλὰ κατὰ σπουδαιότητα τῶν περιεχομένων, διέκρινα ἰδίως τρία θαυμάσια ἀγάλματα ἐκ Πομπηΐας, μίαν Ἀριάδνην, μίαν ἀρχαϊκὴν Ἀθηνᾶν, ἕνα βωμὸν μετ' ἀρχαϊκῶν ἀναγλύφων, και Νύμφας καὶ Φαύνους.

Ἐν Βερολίνῳ ἀπό τινος εἶχεν εἰσαχθῇ, ὡς νέα πολυτέλεια τοῦ πολιτισμοῦ, τὸ ἠλεκτρικὸν φῶς καὶ εἴς τινα τῶν πλουσιωτέρων καταστημάτων, καὶ εἰς μίαν, ἢ μᾶλλον εἰς ἡμίσειαν ὁδὸν τὴν Λειψιακὴν λεγομένην, ὁ δὲ τραπεζίτης κ. Landau, ὅστις, εἷς ἐκ τῶν πρώτων, δι' αὐτοῦ ἐφώτισε τὴν οἰκίαν του, μὲ ὡδήγησε καὶ μὲ περιέφερεν εἰς ὃ αὐτὸς διηύθυνεν ἠλεκτρικὸν κατάστημα, ὃ εἰς ἐμὲ ἐφάνη καὶ ἦν τῷ ὄντι πάσης μελέτης ἄξιον.

Φαίνεται δ' ὅτι ἡ πρόθεσις τοῦ κ. Dam, περὶ ἧς ἀνωτέρω, ἐνεποίησεν ἐντύπωσίν τινα εἰς τὸν Ὑποδιευθυντὴν τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Θεάτρου, ὅστις καὶ διὰ τρίτων καὶ μετὰ ταῦτα καὶ ἀπ' εὐθείας ἐπισκεφθείς με, ἐπέμενε νὰ τῷ παραχωρήσω τὸν Κουτρούλην εἰς παράστασιν. Καὶ ἐγὼ μὲν οὐδεμίαν εἶχον ἔνστασιν καὶ ἐθεώρουν, οὐ μόνον δι' ἐμὲ ἔντιμον, ἀλλὰ καὶ ὠφέλιμον διὰ τὴν Ἑλλάδα ν' ἀναβιβασθῇ εἰς τὴν Αὐτοκρατορικὴν σκηνὴν ἔργον Ἑλληνικόν. Δοὺς ἑπομένως αὐτό, εἶπον ὅτι, ἂν ἐκρίνετο πολὺ μακρόν, ἐδυνάμην καὶ πρόθυμος ἤμην νὰ τὸ περιτάμω μέχρι τινός. Ἀλλ' ὁ κ. Ὑποδιευθυντὴς ἠξίωσε νὰ κατατμηθῇ εἰς μῆκος, ἵνα συμπαρασταθῇ ἐν μιᾷ ἑσπέρᾳ μετ' ἄλλων μονοπράκτων δραματίων, εἰς ὃ ἦν ἀδύνατον νὰ συγκατανεύσω, διότι οὕτως ἄντικρυς κατέστρεφον τὸ ἔργον. Τούτου ἕνεκα, ἐναντίον πάσης τῆς ἐπιμονῆς του, ἀπέσυρα αὐτὸ ὁριστικῶς.

Κατὰ τὸν Ὀκτώβριον ἐξεδόθη ἡ ὡραία καὶ χαριεστάτη περιήγησις τοῦ Dr Ed. Engel εἰς Ἑλλάδα (Frühlingstage in Griechenland), τοσοῦτον ὑπὸ φιλελληνισμοῦ ἐμπνευσμένη, ὥστε ἐνόμισα καθῆκον νὰ συστήσω τὸν συγγραφέα, ἵνα ἀπονεμηθῇ αὐτῷ τὸ Ἑλληνικὸν παράσημον, ὃ καὶ τῷ ἐδόθη πρὸς μεγάλην του ἔκπληξιν· μ' ἐβεβαίωσε δ' ὅτι οὐδὲν οὐδέποτε παράσημον θέλει δεχθῇ ἢ φέρῃ, πλὴν τούτου καὶ μόνου, ὡς προερχομένου ἐκ τῆς προσφιλοῦς του Ἑλλάδος. Ὁ αὐτὸς δέ, καὶ δι' ἄλλων φιλολογικῶν ἔργων γνωστός, ἐξέδωκε μετὰ ταῦτα καὶ ὁλόκληρον βιβλίον ὑπὲρ τῆς ὀρθῆς προφορᾶς τῆς Ἑλληνικῆς, ἐν ᾧ στηρίζεται κυρίως εἰς ὅσα ἐπιχειρήματα ἐγὼ εἶχον προτείνῃ ἐν τῷ φυλλαδίῳ μου, τῷ τὴν ὕλην ταύτην πραγματευομένῳ, καθωραΐσας αὐτὰ διὰ πολλῆς εὐφυΐας.

Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἀναλογισθεὶς ὅτι ἡ ταχυδρομικὴ ἡμῶν μετὰ τῆς Γερμανίας συνθήκη πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἔμενεν ἐλλειπής, ὡς πρὸς τ' ἀφορῶντα τὴν ἀποστολὴν δεμάτων καὶ ὡς πρὸς ἄλλας τινὰς λεπτομερείας, παρεκάλεσα τὸν Γενικὸν Διευθυντὴν τῶν Γερμανικῶν Ταχυδρομείων, ὅστις ὑπουργοῦ εἶχεν ἐπισημότητα, νὰ μοὶ ὑποδείξῃ (ὅπερ ἄλλως τε καὶ πρὸ ἐτῶν εἶχε πράξῃ), τὰ ἐλλείποντα, καὶ συνεργασθεὶς μετ' αὐτοῦ καὶ τῶν συμβούλων του, συνέταξα πλῆρες σχέδιον τῶν συμπληρώσεων, καὶ ἔπεμψα αὐτὸ εἰς Ἀθήνας, πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν. Μετά τινα δὲ χρόνον ἔλαβον ἀπάντησιν ἐκπλήττουσάν με, διότι ἠγνόουν ὅτι τὰ περὶ ὧν ἐπρότεινον εἶχον πρὸ μακροῦ χρόνου ἤδη κανονισθῇ διὰ συνθηκῶν, καὶ συνοδευομένων ὑπὸ τῶν κειμένων τούτων καὶ τῶν σχετικῶν ἐγγράφων. Ἠναγκάσθην ὅμως, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀναβολῆς, νὰ ἐπιστρέψω τὸν ὅλον φάκελλον, ἐκφράζων συγχρόνως τὴν ἔκπληξίν μου, διότι τὸ Βασ. Ὑπουργεῖον μὲ ἤλεγχε χωρὶς νὰ παρατηρήσῃ ὅτι, εἰς τὰς συνθήκας, ἃς μοὶ ἔπεμψεν, ἵνα λάβω γνῶσιν αὐτῶν, καὶ ἃς ἐφρόνει ὅτι ἔπρεπε νὰ γνωρίζω, ἠγνόει καὶ δὲν εἶχε παρατηρήσῃ τὸ ἴδιον, ὑπῆρχον ἀκριβῶς ἐκεῖνα τὰ χάσματα, ὧν ἐπρότεινον ἐγὼ τὴν συμπλήρωσιν. Ἐπανέλαβον ἑπομένως ἁπλῶς τὴν ἐρώτησιν, ἂν ἡ Βασ. Κυβέρνησις θέλῃ ἢ οὐ τῶν χασμάτων αὐτῶν τὴν συμπλήρωσιν. Ὡς

ἐκεῖ ὅμως ἔμεινεν ἡ ἀλληλογραφία καὶ δὲν ἔλαβον ἄλλην ἀπάντησιν.

Ὅτε δὲ τὰ ἐν Βουλγαρίᾳ ἐξηκολούθουν λαμβάνοντα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον σπουδαίας διαστάσεις, εἰς τὸν συνάδελφόν μου τῆς Ἀγγλίας (V. Mallob), δὲν ἔπαυον ἐκθέτων ὅτι ἐσφαλμένη μοὶ ἐφαίνετο ἡ ὁδός, ἣν ἠκολούθει ἡ Ἀγγλία, ἐλπίζουσα νὰ καταστήσῃ τὴν Βουλγαρίαν ἀντισλαυϊκὸν προπύργιον ἐν Ἀνατολῇ, ὃ μόνον παρὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐδύνατο ἐν καιρῷ ἐκθέτῳ νὰ προσδοκᾶται. Ἔβλεπον δὲ μετὰ πλείστης εὐχαριστήσεως ὅτι οἱ λόγοι μου τὸν ἔπειθον ἐντελῶς. Ἀλλ' ἂν καὶ ἀνταπεκρίνοντο καὶ εἰς τῆς Κυβερνήσεως ἐν Ἀθήναις τὰς ἀρχὰς μοὶ ἦν ἄγνωστον, διότι, εἰ καὶ συνεχέστατα τὰς θεωρίας ταύτας εἰς αὐτὴν ἐκθέτων, οὐδέποτε οὐδὲ λέξιν ἔλαβον ἐπισήμου ἢ ἰδιωτικῆς ἐγκρίσεως ἢ ἀποδοκιμασίας.

Ἐκ Παρισίων ἡ Κα Blaze de Bury, ἥτις ἐξηκολούθει πάντοτε μετ' ἐμοῦ ἔστιν ὅτε ἀλληλογραφοῦσα, μοὶ ἐσύστησε τρεῖς ἐκεῖ εἰς μουσικὴν τραφείσας γερμανίδας ἀδελφὰς Eissler, ὧν ἡ μία ἔπαιζεν ἐξαιρέτως ἅρπαν, ἡ ἄλλη βάρβιτον καὶ ἡ ἄλλη κύμβαλον, καὶ εὐηρεστήθησαν νὰ παίξωσι δι' ἐμὲ εἰς τὴν οἰκίαν των, ἔπειτα δὲ τὰς ἤκουσα θαυμασθείσας καὶ εἰς ἣν ἔδωκαν δημοσίαν συναυλίαν. Ἐξαιρέτους δὲ μουσικὰς ἀπολαύσεις εἶχον καὶ παρὰ τῇ Κᾳ Berker, συζύγῳ ἀνδρὸς εὐπόρου, ἀλλὰ τυφλοῦ καὶ παραλυτικοῦ, ἥτις δ' αὐτὴ συνέθετεν ἐξαίρετον μουσικὴν ὀργανικὴν καὶ ᾀσματικήν, ὑπὸ τῶν φίλων καὶ γνωρίμων της εἰς τὰς πολυτελεῖς της συναναστροφὰς πολλάκις ἐκτελουμένην. Ἦν δὲ καὶ φίλη τῆς ἡγεμονίδος τοῦ πρίγκ. Φρειδερίκου Καρόλου, ἥτις ἐπίσης ἔγραφε μουσικὰς συνθέσεις καὶ ἀντήλλασσε τὰ ἔργα της μετὰ τῆς Κας Berker. Ἄλλη δὲ μουσικωτάτη οἰκία τῆς γνωριμίας μου ἦτον ἡ τῆς Κας Ahl, ἥτις ἐποιεῖτο κατάχρησιν τοῦ πλούτου της εἰς προστασίαν καὶ ἐμψύχωσιν καλλιτεχνῶν, καὶ εἶχεν ἀναθρέψῃ παρ' ἑαυτῇ νέον προκόψαντα εἰς ἐξαίρετον ζωγράφον, τὸν κ. Heisen, ἐπροστάτευε δ', ὡς μίαν τῶν θυγατέρων της, τὴν σπανίαν νέαν ῥωσσίδα κυμβαλίστριαν Καν Λουριέ, ἣν ὡς παιδίον ἡ οἰκογένειά μου καὶ ἐγὼ εἴχομεν γνωρίσῃ, ὅτε ἤρχιζε δεικνύουσα ἰσχυρὰν κλίσιν πρὸς τὴν μουσικήν.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου ἡ Γερμανικὴ Κυβέρνησις ἐγνωστοποίησεν εἰς τὸν υἱόν μου Εὐγένιον, ὅστις, συνεπῶς τῇ αἰτήσει μου, εἶχε καταταχθῇ εἰς ἱππικὸν τάγμα ἐν Δυσσελδόρφῃ, ὅτι ἡ διαμονή του παρὰ τῷ Γερμανικῷ στρατῷ δὲν δύναται νὰ παραταθῇ ὑπὲρ τὴν λῆξιν τοῦ ἔτους. Ἐκπλαγεὶς δὲ διὰ τὴν ἀγγελίαν ταύτην, ἀπῆλθον παρὰ τῷ Ὑπουργῷ τῶν Στρατιωτικῶν, καὶ ἔμαθον παρ' αὐτοῦ ὅτι τὸ μέτρον προῆλθεν ἐξ ἀπαιτήσεως τοῦ Πρίγκηπος Γεωργίου, ἀδελφοῦ τοῦ Βασιλέως τῆς Σαξωνίας καὶ ἀρχηγοῦ τοῦ Σαξωνικοῦ στρατοῦ, ὅστις ὑποψίαν εἶχε συλλάβῃ, πληροφορηθεὶς ὅτι ἀπὸ τοῦ Γερμανικοῦ ὁ Εὐγένιος προὐτίθετο νὰ μεταβῇ εἰς τὸν Γαλλικὸν στρατόν, διότι τῷ ὄντι τοῦτο ἦν τὸ σχέδιόν του, ἵνα καὶ ἐκεῖνον σπουδάσῃ. Τὸ Πρωσσικὸν Ὑπουργεῖον ὅμως μὲ διεβεβαίωσεν ὅτι τοιαύτην διαταγὴν δὲν θὰ ἔδιδεν, ἄν δὲν ἐβιάζετο νὰ μὴ φανῇ ἀποκροῦον παραστάσεις τοῦ Πρίγκηπος Γεωργίου.

Ἐν Βερολίνῳ ὑπῆρχε πρὸ ἱκανοῦ χρόνου ἑταιρεία, συγκειμένη ἐξ Ἰταλῶν καὶ φίλων τῆς Ἰταλίας, ἄγνωστος δ' εἰς ἐμέ. Πανηγυρίζουσα δὲ τῇ 17)29 Νοεμβρίου τὴν πεντηκονταετηρίδα τῆς ἱδρυσεώς της, μὲ προσεκάλεσε τότε εἰς τὴν συνεδρίασίν της, ὡς δῆθεν μεταφραστὴν ἐξόχων ἔργων τῆς Ἰταλικῆς φιλολογίας, καὶ μ' ἐνέγραψε μεταξὺ τῶν ἑταίρων της. Δεχθεὶς δὲ προθύμως τὴν πρόσκλησιν, καθ' ὅσον μάλιστα προΐστατο τῆς συνεδριάσεως ὁ συνάδελφος καὶ φίλος μου Πρεσβευτὴς τῆς Ἰταλίας, Κόμης Delaunay, εὗρον εἰς μεγίστην καὶ κατάκοσμον αἴθουσαν περὶ τοὺς 400 τοὺς συνελθόντας, καὶ πολλοὶ ἀπηγγέλθησαν πανηγυρικοὶ λόγοι γερμανιστὶ ἢ ἰταλιστί, ἐξ ὧν ἔμαθον ὅτι ἡ ἑταιρεία συνέστη ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν ἤδη τοῦ Γαῖτε, μετὰ τὴν εἰς Ἰταλίαν ὁδοιπορίαν του. Εἰς τὴν τράπεζαν δ' εἰς ἣν πάντες, καὶ οἱ 400, παρεκάθησαν, εἶχον γείτονα τὴν χαριεστάτην νέαν Ἰταλὴν ἀοιδὸν κυρίαν Παττίνην, ἥτις, ὡς καὶ ὁ θεῖός της, καὶ ἄλλοι τινές, κατέτερψε τὴν ὁμήγυριν διὰ τῶν ᾀσμάτων της. Ὅτε δέ, μετὰ τὸ δεῖπνον, ἐπρόκειτο ν' ἀρχίσῃ χορός, ἀνεχώρησα.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐπεσκέφθην τὴν πρὸ ἐτῶν γνωστήν μοι κυρίαν Lhursen, ἐπανελθοῦσαν ἐκ Shangai, ὅπου, διατελέ-

σας Πρόξενος ὁ ἀνήρ της, μετετίθετο εἰς Ὀδησσόν. Μοὶ ὡμίλησε δὲ μετ' ἐνθουσιασμοῦ περὶ Κίνας καὶ περὶ τῆς θυγατρός μου Χαρικλείας, ἐφ' ἱκανὸν χρόνον διατρίψασα μετ' αὐτῆς εἰς τὴν ἔπαυλιν τοῦ ἐν Πεκίνῳ πρέσβεως τῆς Γερμανίας.

Τελουμένης δ' ἐν Ἑλλάδι τῆς ἑορτῆς τῆς ἐνηλικιότητος τοῦ διαδόχου ἡμῶν τῇ 1)13 Δεκεμβρίου, ἐζήτησα καὶ ἔλαβον παρὰ τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Ῥωσσίας τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ τελέσω δοξολογίαν εἰς τὸ παρεκκλήσιον τῆς Ῥωσσικῆς πρεσβείας, εἰς ἣν παρευρέθησαν καὶ οἱ λοιποὶ ὀρθόδοξοι πρέσβεις (Σερβίας, Ῥωμανίας). Κατὰ πρότασίν μου δ' ἐδόθη μετὰ ταῦτα τὸ παράσημον τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸν ἱερουργήσαντα τότε Ῥῶσσον ἱερέα.

Κατ' ἀρχὰς δὲ τοῦ Νοεμβρίου ἔλαβον ἐξ Ἀθηνῶν ἐπιστολὴν παρά τινος, ὃν μόλις ἐγνώριζον, προτείνοντός μοι νὰ μοὶ θέσῃ κάλπην κατὰ τὴν βουλευτικὴν ἐκλογήν. Ἀλλὰ τὸν ηὐχαρίστησα εἰπὼν ὅτι, κατὰ τὸν νόμον, θὰ ἔπρεπε νὰ παραιτηθῶ πρὶν τῆς διπλωματικῆς θέσεώς μου, ἣν πρὸς τὸ παρὸν θεωρῶ σπουδαιοτέραν διὰ τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος.

Ἐξηκολούθουν δὲ κατὰ πᾶν τὸ διάστημα τοῦτο, ἐπὶ ὅλους ὀκτὼ μῆνας ἄνευ Γραμματέως ἢ ἄλλου βοηθοῦ, μόνος ἔχων πᾶσαν τῆς Πρεσβείας τὴν ὑπηρεσίαν, διότι ὁ Γραμματεύς μου κ. Δουρούτης, ἀφ' οὗ, ζητήσας τρίμηνον ἄδειαν, ἀπῆλθεν εἰς Ῥωμανίαν, μετὰ ταῦτα μετετέθη ὡς γραμματεὺς εἰς Βουκουρέστιον, ἔνθα ἦσαν τὰ κτήματα τῆς συζύγου του, καὶ ἀντικαταστάτης αὐτοῦ διωρίσθη ὁ κ. Στ. Ἀντωνόπουλος, ὅστις ὅμως ἦλθε μόνον λήξαντος τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ ἑπομένου ἔτους.

Κατ' ἀρχὰς δὲ τοῦ Δεκεμβρίου, νύξιν λαβὼν παρά τινων οἰνεμπόρων, ἐπροσπάθησα καὶ διὰ προφορικῶν ἐνεργειῶν καὶ δι' ἐπισήμων ἐκθέσεων, καὶ ἐπέτυχον παρὰ τῆς Γερμανικῆς Κυβερνήσεως, ἵνα, ἐπὶ τῇ βάσει χημικῶν ἀναλύσεων καὶ γνωμοδοτήσεων ἐπισήμων ἰατρῶν, οἱ ἑλληνικοὶ οἶνοι γένωνται ἐπισήμως δεκτοὶ εἰς τὰ στρατιωτικὰ νοσοκομεῖα τῆς Γερμανίας, ὡς κεκτημένοι ὑγιεινὰς ἰδιότητας. Καὶ ἐγὼ μὲν ἐνόμιζον ὅτι διὰ τούτου ὠφέλησά πως τὴν ἡμετέραν οἰνοποιΐαν, διότι τοῦ μεγάλου Γερμανικοῦ στρατοῦ πολυαριθμότατα εἰσὶ τὰ νοσοκομεῖα. Ἀλλὰ φαί-

νεται ὅτι ὑπερεξετίμησα τὸ τοιοῦτον ἀποτέλεσμα, διότι ἡ Κυβέρνησις οὐδ᾽ ἀπαντήσεως ἠξίωσε τὴν περὶ αὐτοῦ ἔκθεσίν μου.

Τοῦ ταγματάρχου Dunker, γνωστοῦ ἐκδότου, καὶ ἰδίως δημοσιεύσαντος τὰ συγγράμματα τῆς Βασιλίσσης τῆς Ῥωμανίας, ἡ θυγάτηρ Δώρα, συγγραφεὺς δραμάτων, ὧν ἓν εἶδον καὶ ἐν Ἀμβούργῳ διδασκόμενον, παρακαλέσασά με νὰ τὴν ἐπισκεφθῶ, μοὶ εἶπεν ὅτι ἐκδότης περιοδικοῦ τινος ἐν Δρέσδῃ τῇ ἐπρότεινε νὰ τῷ γράφῃ περὶ τῶν κατὰ τὴν κοινωνίαν τοῦ Βερολίνου, τῶν ἐν τῷ διπλωματικῷ κόσμῳ καὶ ἐν τῇ Αὐλῇ ἀνεκδότων καὶ σκανδάλων, καὶ πρὸς τοῦτο νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν συνέργειάν μου. Ἀλλὰ τῇ ἀπήντησα ὅτι, ἐγὼ μὲν εἰς οὐδὲν δύναμαι νὰ τῇ γίνω ἐν τούτῳ χρήσιμος, διότι οὐδέποτε θέλω ἀδολεσχήσῃ, εἴτε γράφων, εἴτε λέγων, περὶ φίλων καὶ γνωρίμων, μεθ᾽ ὧν συναναστρέφομαι, καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἠξεύρω τι περὶ αὐτῶν ἄξιον νὰ διεγείρῃ τὴν κοινὴν περιέργειαν· ἂν δὲ καὶ ἡ ἰδία θέλῃ νὰ δεχθῇ συμβουλήν μου, τὴν προτρέπω ν᾽ ἀποστῇ τοιούτου ὀλισθηροῦ ἐδάφους, ὅπερ καὶ ἔπραξε. Μετὰ καιρὸν δ' ἐπανελήφθη καὶ εἰς ἐμὲ ἀμέσως ἡ τοιαύτη ἢ ἀνάλογος πρότασις, ἀλλὰ καὶ ἀνάλογος ἐδόθη ἀπάντησις.

Ἐξ Ἀθηνῶν δέ, μετὰ τὴν Ἐλπινίκην Καρακούσα, μοὶ ἐστάλη κατὰ Δεκέμβριον ὑπὸ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας καὶ ἑτέρα νεάνις, ἡ Φλωρεντία Φουντουκλῆ, ἐλθοῦσα μετὰ τῆς μητρὸς καὶ δύω μικρῶν ἀδελφῶν της, ἵνα ἐπίσης διδαχθῇ τὴν ***νέαν διδακτικὴν μέθοδον***. Ἐφρόντισα, ἑπομένως, νὰ συστήσω καὶ τὴν κυρίαν ταύτην, ὡς καὶ τὴν νέαν Καρακούσῃ, εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ κεντρικοῦ ἐν Βερολίνῳ διδασκαλείου τῶν νεανίδων, κύριον Suprian, ἐξηγήσας αὐτῷ ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς των ἦν κυρίως νὰ διδαχθῶσι τὴν «νέαν διδακτικὴν μέθοδον». Ἀλλ᾽ ὁ κύριος διευθυντής, ὅστις ὡς εἰδικὸς καὶ ἔξοχος εἰς τὸν κλάδον του ἐξετιμᾶτο ἐν Γερμανίᾳ, μοὶ εἶπεν ὅτι «***νέα***» μέθοδος δὲν ὑπῆρχεν, ἕκαστος δὲ διδάσκαλος εἶχε τὴν ἰδικήν του, καὶ ὁ μεθοδικώτερος ἐξετιμᾶτο ὡς *κρείττων* τῶν ἄλλων. Οἰκτρὸν δὲ καὶ τότε *καὶ* πάντοτε ἔκρινα τὸ νὰ πιθηκίζωμεν οὕτω τὰ ξένα, ὥστε τὸ ἐπινοηθέν, φέρ᾽ εἰπεῖν, ὑπὸ τῶν Ἄγγλων σύστημα τοῦ νὰ βιάζωσι τὰ

παιδία νὰ μανθάνωσι ν' ἀναγινώσκωσι τὰς λέξεις πρὶν ἢ μάθωσι τὸ ἀλφάβητον, νὰ θέλωμεν νὰ ἐφαρμόσωμεν καὶ παρ' ἡμῖν, μὴ ἐννοοῦντες ὅτι, οἱ μὲν Ἄγγλοι βιάζονται εἰς τοῦτο, διότι ἐν πλείσταις τῶν λέξεών των τὰ γράμματα ἄλλως καὶ ἄλλως προφέρονται, παρ' ἡμῖν δὲ τὸ τοιοῦτον ἐλάττωμα δὲν ὑπάρχει.

Τῇ κυρίᾳ Φυντικλῇ, χωρισθείσῃ τῆς μητρός της, ἵνα ὅσον τάχιστα τελειοποιηθῇ, εἰς ἣν ἤδη μέχρι τινὸς ἐγνώριζε Γερμανικὴν γλῶσσαν, ἐπρομήθευσα κατοικίαν παρὰ τῇ κυρίᾳ Ῥαβόττ, χήρᾳ καθηγητοῦ Πανεπιστημίου, ἐξόχῳ ζωγράφῳ καὶ λίαν λογίᾳ κυρίᾳ, ἥτις, τοσαύτην εἶχεν ἀγάπην πρὸς τὴν καθομιλουμένην Ἑλληνικήν, ὥστε δι' ἰδίας σπουδῆς κατώρθωσε μέχρι τινὸς νὰ ἐκμάθῃ αὐτήν. Ἐν δὲ τῇ νέᾳ Ἑλληνίδι ἀνεκάλυψα μετ' οὐ πολύ, σπέρματα ἀξιολόγου ποιητρίας, στιχουργούσης μετ' ἄκρας εὐκολίας καὶ πολὺ ἀκριβέστερον καὶ ἁρμονικώτερον ἢ πλεῖστοι τῶν παρ' ἡμῖν νεοθαλλῶν ποιητῶν.

Τῇ 7)19 Δεκεμβρίου ἦλθεν εἰς Βερολῖνον Βουλγαρικὴ ἐπιτροπή, ἵνα συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῆς καταλήψεως τῆς Ῥωμυλίας, ἥτις ἐγένετο δεκτὴ παρὰ τῷ Βίσμαρκ, ἀλλ' ἀνεπισήμως, ἐπεσκέφθη δὲ καὶ τὸν Πρεσβευτὴν τῆς Τουρκίας, τὸν δὲ τῆς Ἀγγλίας δὲν εὗρε κατ' οἶκον, καὶ ἀνεχώρησεν ἄπρακτος, ὥστε περὶ αὐτῆς δὲν εἶχον περαιτέρω νὰ πολυπραγμονήσω.

Τότε, συστάντος ἐν Ἀθήναις, ἐν τῷ δι' ἄλλον σκοπὸν ἱδρυθέντι Βαρβακείῳ, πρακτικοῦ γυμνασίου, μοὶ ἔγραψεν ὁ διευθυντὴς αὐτοῦ διορισθεὶς κ. Θεοδ. Νέγρης, ζητήσας μοι νὰ τῷ πέμψω ὀργανισμοὺς καὶ καταλόγους τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῶν τοιούτων ἐν Γερμανίᾳ καταστημάτων. Καὶ τῷ ἔπεμψα μὲν ταῦτα, ζητήσας καὶ λαβὼν αὐτὰ παρὰ τεσσάρων τῶν ἐπισημοτάτων τοιούτων καταστημάτων διαφόρων μερῶν τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐξέφρασα τὴν γνώμην μου ὅτι καὶ τοιαῦτα πρακτικὰ σχολεῖα, στηριζόμενα ἐπ' αὐξήσεως τῶν μαθηματικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν σπουδῶν, δὲν πρέπει νὰ ἐλαττῶσι τὴν σπουδὴν τῆς Ἑλληνικῆς, ἥτις παρ' ἡμῖν ἐπέχει τὴν θέσιν τῆς ἐγχωρίου γλώσσης, ὡς ἐν Γερμανίᾳ ἡ γερμανική· Ὡς δὲ πρὸς τὴν σπουδὴν τῶν μαθηματικῶν, τῷ ἐσύστησα τὴν συλλογὴν τῶν ἐμῶν προβλημάτων, καθ'

ὃ οὖσαν μετάφρασιν, διὰ πλείστων ἐπηυξημένην, τῆς συλλογῆς τοῦ Meyer Hirsch, ἥτις ἐν τοῖς καταλόγοις τῶν πρακτικῶν σχολείων τῆς Γερμανίας φέρεται ὡς τὸ διδακτικὸν βιβλίον αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ πρότασίς μου δὲν ἐνεκρίθη, ἴσως διότι τὸ βιβλίον εἶχε τὴν ἀτυχίαν νὰ μεταφρασθῇ καὶ ἐκδοθῇ ὑπ' ἐμοῦ (καὶ τοῦ Γ. Σούτσου). Ὅτε δέ, μετά τινα χρόνον, εἶδον ἐν Ἀθήναις τὸν Κον Νέγρην καὶ τῷ ὑπέμνησα αὐτήν, μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ συλλογὴ ἐκείνη ἦτον ἀπηρχαιωμένη, εἰς ὃ τῷ ἀπήντησα ὅτι τοιαύτη ἦτον ἴσως δι' ἡμᾶς, οὐχὶ ὅμως καὶ διὰ τὴν Γερμανίαν, καὶ ὅτι, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ὁ Εὐκλείδης ἦν ἀρχαιότερος ἔτι. Ἀπηρχαιωμένη συλλογὴ μαθηματικῶν προβλημάτων! Πρωτότυπος τῷ ὄντι ἐκτίμησις!

Τῇ 14)26 Δεκεμβρίου, δειπνῶν παρὰ τῷ Κῳ Werde, εὐπόρῳ ἰδιοκτήτῃ, ἐκαθήμην παρὰ τῷ διασήμῳ ποιητῇ Ἰουλίῳ Βόλφ, οὗ τὰς συνθέσεις (Rattenfänger κτλ.) κρίνω ὡς πρὸς τὰ λυρικὰ μὲν αὐτῶν χωρία, ἀμιμήτους, ὡς πρὸς τὰ διηγηματικὰ ὅμως, μᾶλλον πεζάς. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας δ' εἰς δεῖπνον παρὰ τῷ δόκτορι Ebers, τῷ ἀδελφῷ τοῦ ἐπισημοτάτου αἰγυπτιογράφου, συνήντησα χαριεστάτην Κυρίαν (τὴν Καν Hävings), ἥτις, μετὰ τοῦ συζύγου της, εἶχε διατρίψῃ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἐν Σιγγαπόρ, καὶ μετὰ περιεργείας καὶ χαρᾶς ἤκουσα αὐτὴν διαλεγομένην τὴν εὐφωνοτάτην γλῶσσαν τῆς Ἰάβας, μετά τινος πλουσίου παραγωγοῦ ζακχάρεως, ὅστις πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐπιστρέψῃ ἐκεῖθεν.

Παρὰ τοῦ Πρίγκηπος Μάϊνιγγεν δ' ἔμαθον ὅτι εἶχεν εὐαρεστηθῇ νὰ γράψῃ εἰς τὸ Θέατρον τοῦ Βάλλνερ ἐν Βερολίνῳ καὶ εἰς τὸ τῆς Δρέσδης, συνιστῶν εἰς παράστασιν κωμῳδίαν τινὰ τοῦ διδασκάλου του τῆς νεοελληνικῆς. Ὅτε δὲ μετά τινας μῆνας οὗτος μοὶ ἔδωκεν αὐτὴν εἰς ἀνάγνωσιν, ἐθαύμασα, οὐχὶ πῶς τὰ δύω ταῦτα θέατρα ἀπέκρουσαν τὴν παράστασιν, ἀλλὰ πῶς ἦν δυνατὸν νὰ δεχθῇ αὐτὴν ὁ κ. Ledebuhr ἐν Schwerin, καὶ τοῦτο ἐταπείνωσε καὶ ἄρδην κατέστρεψε τὴν ἐγκαύχησίν μου, ὅτι ὁ αὐτὸς εἶχε διδάξῃ ἄλλοτε τοὺς Λ΄. Ἴσως ἠπατώμην κρίνων ἐξ ὑποκειμένου.

Περὶ τὰ τέλη Δεκεμβρίου ἐπιστείλαντός μοι τοῦ κ. Δαμιράλη, μεταφραστοῦ τινῶν δραμάτων τοῦ Σαικσπείρου κτλ., ὅτε ὁ κ.

Συγγρὸς ἀνέλαβε τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ μεγάλου ἐν Ἀθήναις Θεάτρου, ἔσπευσα νὰ γράψω εἰς τὸν φιλόπατριν τοῦτον ἄνδρα τινὰς ἰδέας μου περὶ τῆς καταρτίσεως τοῦ Θεάτρου τούτου εἰς ἐθνικόν. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἀλλοῖον ἦν ἐξ ἀρχῆς τὸ σχέδιόν του, διότι μοὶ ἀπήντησε μᾶλλον δι' ὑπεκφυγῆς.

Τῇ 30ῃ δὲ Δεκεμβρίου, εἰς μεγάλην συναναστροφὴν τῆς Κας Schwalbach, παρέστην εἰς ἀληθῶς ἐξαίσιον φαινόμενον μικροῦ ἐννεαετοῦς Πολωνοῦ, οὐ μόνον κυμβαλίζοντος ἐξαισίως καὶ μετὰ μεγίστης εὐκολίας, ἀλλὰ καὶ αὐτοσχεδιάζοντος μουσικὴν ἐπὶ θεμάτων, ἃ προχείρως τῷ ἐδίδοντο.

Ὡραῖον δῶρον ἔλαβον κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἡμέραν, δύο τόμους Ἰσπανικῶν ποιημάτων τοῦ συναδέλφου μου τῆς Χιλῆς, Κου Μάττα, ἃ μοὶ ἐκόμισεν ὁ υἱός του.

1887·

Τῇ 8)20 Ἰανουαρίου, παρὰ τῷ Γενικῷ Προξένῳ τῆς Ῥωσσίας Κῳ Κουδιάφτσεφ, ἀπαντήσας δύο κυρίους προερχομένους ἐκ Κιέβου, τοῖς ὡμίλησα περὶ ἧς εἶχον ἄλλοτε λάβῃ πληροφορίας παρὰ λογίου Ῥώσσου ἱερέως, ὅτι εἰς μοναστήριον τῆς πόλεως ἐκείνης διετηρεῖτο ἀναλλοίωτος ἡ ἐκ Βυζαντίου εἰσαχθεῖσα ἐκκλησιαστικὴ μουσική, καὶ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, τοῦ νὰ μοὶ πέμψῃ ἐκεῖθεν δείγματα τῆς μουσικῆς ταύτης, ἐδέχθην μετὰ τόσῳ μείζονος εὐγνωμοσύνης, καθ' ὅσον μάτην εἶχον πολλάκις καὶ ὁμιλήσῃ καὶ γράψῃ τοῖς ἰσχύουσιν ἐν Ἑλλάδι περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου.

Καὶ εὐγενέστατα μὲν ἐξεπλήρωσε τὴν ὑπόσχεσιν ὁ Κύριος ἐκεῖνος (Κος Münchhausen, Γερμανὸς τὴν καταγωγήν), ἀλλὰ τὰ μετά τινα χρόνον πεμφθέντα μοι ἀποσπάσματα ἦσαν ἐν τετραφωνίᾳ, καὶ δυστυχῶς μόνον ἐκ τῶν κοινοτέρων (οἷον τοῦ «Κύριε ἐλέησον»), ἐξ ὧν δὲν εὗρον ἔτι ἂν δύναταί τι σπουδαῖον νὰ παραχθῇ συμπέρασμα.

Παρὰ τοῦ ἐν Στουτγάρδῃ ἡμετέρου Γενικοῦ Προξένου κ. Γεωργενόου ἔλαβον σύγγραμά τι τοῦ υἱοῦ του, ἀφορῶν διοικητικὰς καὶ στατιστικὰς λεπτομερείας τῆς Βυρτεμβέργης, μετὰ παρακλήσεως νὰ πέμψω αὐτὸ εἰς τὸν Βασιλέα, καὶ νὰ ζητήσω ὑπὲρ τοῦ συγγραφέως τὸ Ἑλληνικὸν παράσημον· ἀλλ᾽ ἠναγκάσθην νὰ τῷ ἀποκριθῶ ὅτι, κατὰ τὰ διατεταγμένα, τὸ βιβλίον πρέπει νὰ σταλῇ, οὐχὶ δι᾽ ἐμοῦ, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις πρέσβεως τῆς Γερμανίας, τὸ περιεχόμενον δὲ τοῦ συγγράμματος δὲν εἶνε φύσεως, ὥστε νὰ ἐλπίσω ὅτι δι᾽ αὐτὸ ἤθελεν ἀπονεμηθῇ Ἑλληνικὸν παράσημον.

Τῇ δὲ 10)22 Ἰανουαρίου, ἔλαβον ἐξ Ἀθηνῶν ἐπιστολὴν τοῦ Κου Στρατηγοῦ, συνοδεύουσαν βιβλίον περιέχον, ὡς μοὶ ἔγραφε, τὴν ἄρτι ἐκδοθεῖσαν ὑπ᾽ αὐτοῦ μετάφρασιν τοῦ Φαύστου· ἔσπευσα δὲ νὰ τῷ εὐχαριστήσω, προσθεὶς ὅτι, ἐπειδὴ εἶχε συμπέσῃ νὰ ἐπιχειρήσω καὶ ἐγὼ τὴν αὐτὴν μετάφρασιν, ὢν ἤδη περὶ τὰ τέλη αὐτῆς, δὲν θ᾽ ἀνοίξω τὸ δέμα, τὸ περιέχον τὸ βιβλίον του, πρὶν ἢ περάνω τὴν ἐμὴν ἐργασίαν, καὶ οὕτω καὶ ἔπραξα, ἵνα μὴ καὶ ἄκων ξένον τι σφετερισθῶ. Ἡ ἐπιστολή μου αὕτη καὶ ἄλλη ἣν ἀνταπήντησα εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κου Στρατηγοῦ, διά τινος ἐφημερίδος ἐδημοσιεύθησαν ἐν Ἀθήναις, ἀγνοῶ διὰ τίνος ἐφημερίδος, καὶ ἐξ αὐτῶν μαθὼν τὰ κατὰ τὴν μετάφρασιν ἐν Λειψίᾳ ὁ Κος Περβάνογλους μοὶ ἐζήτησε νὰ τῷ δώσω αὐτὴν πρὸς δημοσίευσιν, ἐν τῷ ἀναγεγραμμένῳ περιοδικῷ, ὃ ἐξέδιδε. Καὶ ἐκ φιλίας δὲ πρὸς τὸν ἐκδότην, καὶ ἐξ ἐκτιμήσεως τῶν ἀξιεπαίνων κόπων, οὓς κατέβαλλε, συνήνεσα εἰς τοῦτο, μόνον μετέπειτα πληροφορηθεὶς ὅτι καὶ τρίτη μετάφρασις εἶχε γίνῃ, ἡ τοῦ Κου Προβελεγίου, ὅστις καὶ εὐηρεστήθη νὰ μοὶ πέμψῃ τὸ πρῶτον τῶν πολυτελέστατα δημοσιευθέντων φυλλαδίων αὐτῆς.

Τῇ 12)24 Ἰανουαρίου εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Ῥώμης, σχεδὸν κατὰ τύχην μεταβάς, παρέστην εἰς πνευματιστικάς τινας παραστάσεις, ἐκτελουμένας ὑπό τινος Catti, Ἰταλοῦ τὴν καταγωγήν, ὑπηκόου δὲ Σουηδοῦ. Παραλείπων δὲ τὰ λοιπά, ἑνὸς μνημονεύω περιεργοτάτου. Ὁ Κος Catti παρεκάλεσε τὸν ἐκεῖ παρόντα συνάδελφόν μου, τὸν Πρέσβυν τῆς Σουηδίας, νὰ ζωγραφήσῃ ὅτι

θέλει εἰς τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ (τοῦ πρέσβεως) χαρτοφυλάκιον, καί, διϊσχυριζομένου ἐκείνου ὅτι δὲν ἠξεύρει νὰ ζωγραφῇ, ἐπέμεινε παρακαλέσας νὰ χαράξῃ ὅ,τι δήποτε, ὅσον καὶ ἂν ᾖ ἁπλοῦν, καὶ φυλάξῃ τὸ χαρτοφυλάκιον εἰς τὸν κόλπον του. Τούτου γενομένου, ὁ Κος Catti ἔδωκε τῷ Κῳ Πρέσβει τὴν ἄκραν μεταλλίνου σύρματος, οὗ αὐτὸς τὴν ἄλλην ἄκραν ἐκράτει, καί, ἐλθὼν εἰς μέλανα πίνακα, διὰ κρητίδος ἐχάραξεν ἐπ' αὐτοῦ τὸ σχῆμα τριανταφυλλῆς δύω κλάδους ἐχούσης. Τότε ὁ Πρέσβυς ἔδειξε τὸ χαρτοφυλάκιόν του, καὶ εἰς αὐτὸ ἦτο περίπου τὸ αὐτὸ σχῆμα κεχαραγμένον.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους τούτου μοὶ ὑπέβαλεν ὁ Κος Στέγγελ ἔγγραφον πρότασιν περὶ συστάσεως δανειστηρίων παρὰ τοῖς Ἑλληνικοῖς ταχυδρομείοις, οἷα ὑπῆρχον τότε ἐν Αὐστρίᾳ, καὶ ἔκτοτε καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα κράτη ἱδρύθησαν. Ἀλλὰ τὸ ἐξαίρετον τοῦτο μέτρον, τὸ ἐθίζον τὸν λαὸν εἰς οἰκονομίαν, καὶ συντελοῦν εἰς τὸν πλουτισμὸν αὐτοῦ, ἀπήντησεν ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ὅτι δὲν τῇ ἐπέτρεπον ἔτι αἱ περιστάσεις τῆς χώρας νὰ ἐφαρμόσῃ. Καὶ δὲν μοὶ ἐξήγησε μὲν τίνες ἦσαν αὗται αἱ περιστάσεις, εἰκάζω δ' ὅτι ἀπέβλεπον τὸν μὴ διορισμὸν προσώπων πάντοτε ἀξιοχρέων ἐν τοῖς ταχυδρομείοις, καθ' ὃ ἐκλεγομένων, οὐχὶ κατ' ἀξίαν, ἀλλὰ συνήθως κατὰ προστασίαν τῶν τὸ ὑπουργεῖον ὑποστηριζόντων Βουλευτῶν·

Ἐξ Ἀθηνῶν δύο πένθιμοι μοὶ ἦλθον εἰδήσεις τῇ 18)30 Ἰανουαρίου, τοῦ θανάτου τοῦ κ. Βενιζέλου, πρυτάνεως τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου, καὶ τῆς λογίας Ἐλίζης Σούτσου, τῆς μόνης ἐναπολειπομένης θυγατρὸς τοῦ συγγενοῦς καί ποτε συμμαθητοῦ καὶ συναδέλφου μου Σκαρλάτου Σούτσου, ὅστις, μετ' οὐ πολύ, τὴν ἠκολούθησε καὶ αὐτὸς εἰς τὸν τάφον.

Τῇ δὲ 22 Ἰανουαρίου (3 Φεβρ.) εἰς χορὸν τῶν Ἀνακτόρων προσελθών μοι ὁ Διάδοχος μὲ ἠρώτησε, μειδιῶν καὶ μετὰ βραχνῆς τῆς φωνῆς, ἂν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τῷ φέρω ὀλίγην ἐκ τῆς ἀτμοσφαίρας τῶν Ἀθηνῶν, ἵνα τῷ θεραπεύσῃ τὸν τράχηλον· ἐγὼ δ' ἀπήντησα ὅτι εὐτυχὲς θὰ ἦτο τοῦτο διὰ τὴν ἡμετέραν ἀτμόσφαιραν, ἀλλ' αὐτὴ ἀξιοῖ τὴν τιμὴν τοῦ νὰ μεταβῇ ἡ Α. Υ. εἰς Ἀθήνας ἵνα τὴν ἀναπνεύσῃ.

Κατ᾽ ἐκείνας τὰς ἡμέρας μ᾽ ἐπεσκέφθη ὁμογενὴς ἐκ Λονδίνου, ὁ κ. Γρηγόριος Ἀνανιάδης, ὅστις, ἐν εὐγενεῖ φιλοπατρίας καὶ φιλομουσίας αἰσθήματι, μοὶ προσέφερε ***δισχιλίας δραχμὰς*** εἰς δημοσίευσιν τοῦ προσεχοῦς φιλολογικοῦ ἔργου μου, καὶ προσδιώρισεν, ὡς τοιοῦτο, ***τὰς πολιτικὰς ἀρχαιότητας,*** ὃ καὶ εἰς αὐτὸν ἀφιέρωσα. Τῇ δ᾽ ἐπιούσῃ, ἀντεπισκεφθεὶς αὐτὸν καὶ γνωρίσας τὴν χαρίτων πλήρη καὶ λογίαν σύζυγόν του Ἐρυφίλην, τὸ γένος Σταύρου, προσεκλήθην καὶ ἔμεινα εἰς τὸ πρόγευμά των.

Μετὰ δύο δ᾽ ἡμέρας, εἰς μέγαν χορὸν παρὰ τῷ συναδέλφῳ μου τῆς Ἰταλίας, μοὶ εἶπέ τις ὅτι ἡ ἐφημερὶς «Börsencourier» ἐδημοσίευσεν, ὡς ἄκουσμα, ὅτι μετακαλοῦμαι καὶ ἀντ᾽ ἐμοῦ διωρίζεται ὁ υἱός μου Κλέων. Μοὶ ἐφάνη δ᾽ ὅτι ἴσως νὰ ὑπῆρχε καί τις ἀλήθεια εἰς τὴν διάδοσιν, ὅτε, τῇ ἐπιούσῃ, ἐπισκεφθεὶς τὸν ὑπουργὸν Βίσμαρκ, εὗρον αὐτὸν ὑπὲρ τὸ σύνηθες σιωπηλὸν καὶ ὡς βεβιασμένον.

Ὀλίγον μετέπειτα ἐγνώρισα παρὰ τῇ Κομήσσῃ Ὀριόλλα τὴν νεαρὰν μυθιστοριογράφον κυρίαν Kirschner, γράφουσαν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Schabin, ἥτις και ἕν τῶν μυθιστορημάτων της (die Ehre), εὐηρεστήθη νὰ μοὶ δωρήσῃ, ὅτε τὴν ἐπεσκέφθην εἰς τὸ ἐργοστάσιον τῆς ἀδελφῆς της, διακεκριμένης ζωγράφου.

Εἰς περιέργους δὲ δυσκολίας μ᾽ ἔῤῥιπτεν ἐνίοτε ἡ ἀταξία, ἥτις φαίνεται ὅτι ἐπεκράτει εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ ἡμετέρου Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν. Οὕτω, τῇ 7)19 Φεβρουαρίου ἔλαβον ἔγγραφον λέγον μοι ὅτι συνάλλαγμά τι, ὃ εἶχον γράψῃ ὅτι ἔπεμπον διὰ τοῦ τραπεζίτου Bleichröder, δὲν ἐλήφθη ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου. Ἔσπευσα λοιπὸν εἰς τὴν Τράπεζαν, ἀλλὰ τίς ὑπῆρξεν ἡ ἔκπληξίς μου, ὅτε μοὶ ἐπέδειξαν ἐκεῖ τὴν ἀπόδειξιν παραλήψεως ὑπογεγραμμένην ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ!

Τῇ 16)28 Φεβρουαρίου ἀπῆλθον εἰς χορὸν παρὰ τῷ Πρέσβει τῆς Κίνας, τῷ διαδόχῳ τοῦ πρώτου Πρέσβεως Λὶ-φὸν-Πάου, οὐδὲν ἔχοντα τὸ ἔκτακτον, ἢ ὅτι ἦν ἱκανὴ ἀνάμιξις πασῶν τῶν τάξεων τῶν προσκεκλημένων, καὶ πολλὴ τάξις δὲν ἐπεκράτει. Κυρίαι δὲ Κινέζαι παρῆσαν τρεῖς, καθήμεναι ἀμετακίνητοι εἰς ἓν τῶν ἀνακλίντρων, ἡ θυγάτηρ τοῦ Πρέσβεως, μικρὸν κοράσιον

ἠξεῦρον ν' ἀποκρίνηται Ναὶ ἢ Οὐ γερμανιστί, οὐχὶ δὲ πολὺ περισσότερα, καὶ δύο ἕτεραι, βωβὰ πρόσωπα, ὧν ἡ ἑτέρα ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῇ ὡς ὡραία, ἂν.... δὲν ἦτο Κινέζα. Ἡ δὲ σύζυγος τοῦ Πρέσβεως δὲν παρουσιάσθη μεταξὺ αὐτῶν, διότι, πρὸ ἑνὸς ἔτους χηρεύσας ὁ Πρέσβυς, εἶχεν.... ἀγοράσῃ αὐτήν, καὶ δὲν ἐθεωρεῖτο εἰσέτι ὡς νόμιμος σύζυγός του μέχρις οὗ ἀποκτήσῃ τέκνον. Εἰς ἕνα τῶν προθαλάμων καθήμενος, μακρὰν τῶν χορευτῶν, ἔλαβον εἰς χεῖρας ἓν βιβλίον, ὃ εὗρον ἐκεῖ, κινεζικόν, καὶ τὸ παρετήρουν, ὅτε, προελθόντα μοι τὸν πρῶτον γραμματέα, Κινέζον καὶ ἐκεῖνον, ὅστις ὡμίλει τὴν Γερμανικήν, τὸν παρεκάλεσα νὰ μοὶ ἀναγνώσῃ τι, ἵνα ἀντιληφθῶ τοῦ ἤχου τῆς γλώσσης. Ὁ δὲ ἤρχισεν ᾄδων ἀντὶ ν' ἀναγινώσκῃ. Στρέψας δ' ἐγὼ τινὰ φύλλα, τῷ ἔδωκα νὰ μοὶ ἀναγνώσῃ ἄλλο χωρίον. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τότε ἔψαλλε, ὡς τὸν ἠρώτησα διατί, μοὶ εἶπεν ὅτι δὲν ἐδύναντο ν' ἀναγνωσθῶσιν ἄλλως, διότι ἦσαν ποιήματα. Τοῦτο μοὶ ὑπέμνησε τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν προσῳδίαν, ἥτις ἦν πιθανώτατα ἐπίσης ᾠδική.

Τῇ δὲ 17 Φεβρουαρίου (1 Μαρτίου) ἐδέχθην τέλος μετὰ χαρᾶς τὸν πρὸ 8 μηνῶν μέλλοντα ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν κ. Δουρούτην, Γραμματέα Στ. Ἀντωνόπουλον, νέον πεπαιδευμένον καὶ νομικὴν πραγματείαν ἐκδόντα.

Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν ἐκείνην, δειπνήσας παρὰ τῷ Πρεσβευτῇ τῆς Ἀγγλίας, καθ' ὃ νεώτερος πάντων τῶν πρέσβεων, εἶχον τὴν ἐσχάτην θέσιν, πλησίον τῶν γραμματέων, ὅπερ ἀπέβη πρὸς ὄφελός μου, διότι ἐγνωρίσθην μετὰ τοῦ γείτονός μου Ἄγγλου γραμματέως κ. Rennel Rodd, γράφοντος ὡραῖα ποιήματα, ὧν καὶ μοὶ ἔπεμψεν ἓν ἀντίτυπον.

Ὁ Κόμης Perponcher, σύζυγος τῆς Μεγάλης Κυρίας τῆς Αὐτοκρατορίσσης, αὐτὸς ἐκεῖνος, ὃν εἶχον εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν, προτιθέμενος νὰ περιηγηθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἤθελε νὰ προδιδαχθῇ ὀλίγον τὴν γλῶσσαν. Πρὸς τοῦτο δὲ τῷ ἐσύστησα, ἢ τὸν διδάσκαλον τοῦ Πρίγκηπος Μάϊνιγγεν, Μιτσοτάκην, ἢ τὸν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἰωακεὶμ συσταθέντα μοι καὶ λίαν ἀξιοσύστατον νέον Μοστράτον. Ὑπὸ δὲ τῆς κυρίας Rös-

sling, θυγατρὸς τῆς Βαρωνίδος Wrangel, ἐξαιρέτου ζωγράφου, πρὸ καιροῦ ζητηθεὶς νὰ τῇ ἀφιερώσω τινὰς ὥρας, ἵνα ζωγραφήσῃ τὴν εἰκόνα μου, συνήνεσα εἰς τοῦτο, ἀφ' ὅτου εἶχον γραμματέα καὶ ἑπομένως περισσοτέρας στιγμὰς ἀνέσεως, καὶ ἡ ἐργασία, ἀρξαμένη τῇ 25 Φεβρουαρίου (9 Μαρτίου), διεκόπη εἶτα, ἀπελθούσης τῆς κυρίας Rössling εἰς Ρωσσίαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ μ' ἐζωγράφησε κατ' ἰδίαν της ἐπίσης αἴτησιν καὶ ἡ θυγάτηρ τῆς Βαρωνίδος Gilson, καὶ ἐκείνη καλλιτέχνις ἐμπειροτάτη, καὶ τοῦτο ἐν στολῇ, κατ' ἐπίμονον ἀπαίτησίν της.

Καὶ ἡ κυρία Genz, σύζυγος καὶ μήτηρ ἐξόχων ζωγράφων, ἣν μόλις ἐγνώριζον καὶ εἰς ξένων γεῦμα συνήντησα, ἀπήτησε νὰ ἐπιτρέψω νὰ ζωγραφηθῶ εἰς τοῦ υἱοῦ της τὸ λεύκωμα. Θεωρήσας τοῦτο ὡς τιμὴν ἔξοχον, μετέβην τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὴν οἰκίαν των, ἡ ζωγραφία ἐν εἴδει διαγράμματος ἐγένετο ἐντὸς μιᾶς ὥρας καὶ ἐπολλαπλασιάσθη διὰ λιθογραφίας.

Τῇ 28 Φεβρουαρίου (12 Μαρτίου) μεγίστη ἦν ἡ συῤῥοὴ παρὰ τῷ Πρεσβευτῇ τῇ Γαλλίας, τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας οὔσης πάσης περιέργου νὰ γνωρίσῃ τὸν παρ' αὐτῷ ξενιζόμενον περιώνυμον Λεσσέψ, ὃν καὶ ἐγώ, ὡς ἀρχαῖον φίλον, μετὰ μεγίστης χαρᾶς ἐπανεῖδον. Καὶ τὸ πρῶτον μέν, εἰ καὶ ἄλλοτε μετ' ἐμοῦ εἰς στενὰς σχέσεις διατελέσας, ἐν ταραχῇ μνήμης μ' ἐξέλαβε διὰ πρέσβυν τῆς Πορτογαλλίας. Εὐθὺς ὅμως ἀνεγνώρισε τὴν ἀπάτην του, καὶ περὶ πολλῶν ὡμιλήσαμεν τῶν ἀρχαίων κοινῶν γνωρίμων, ἀνεμνήσθη τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, ὃν ποτὲ τῷ εἶχον συστήσῃ, καὶ περὶ τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Παναμᾶ μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ ἐπιχείρησις ηὐδοκίμει πληρέστατα, καὶ ὅτι προὐτίθετο ὁ ἴδιος νὰ μεταβῇ αὖθις ἐκεῖ, εἰ καὶ ἡ ἡλικία του δὲν ἐφαίνετο πλέον ἀνάλογος πρὸς τοιαύτην πρόθεσιν.

Στέρησιν δι' ἐμὲ ἀνήγγειλεν ἡ τὴν ἐπαύριον ἐλθοῦσα εἴδησις τῆς εἰς Στοκχόλμην μεταθέσεως καὶ εἰς α'. Γραμματέα προβιβασμοῦ τοῦ δευτέρου Γραμματέως τῆς Ῥωσσικῆς πρεσβείας καὶ φίλου μου Κου Ἀρσένιεφ, ὃν ἐξετίμων καὶ διὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ διὰ τὴν παιδείαν του, ἀσχολούμενον τότε εἰς σύγγραμμα περὶ Βουλγαρίας, τῷ ἔδωκα δὲ ἐπιστολὴν θερμῆς συστάσεως εἰς τὸν

ἀνεψιόν μου Γεώργιον Ῥόζεν. Ὁμοίως δ' ἔδωκα συστατικὸν πρὸς τὸν υἱόν μου Ἀλέξην ἐν Ἀθήναις εἰς τὸν Γενικὸν Πρόξενον τῆς Πορτογαλλίας, τὸν πλούσιον βιομήχανον Κον Eisenman, παρ' ᾧ συνεχῶς ἐφιλοξενούμην, ὡς καὶ πολλοὶ τῶν ἄλλων μου συναδέλφων.

Εἰς ἀξιόλογον συναναστροφὴν παρευρέθην καὶ τῇ 6)18 Μαρτίου, παρὰ τῷ Ὑπουργῷ τῶν Ἐσωτερικῶν Κῳ Puttkamer, εἰς ἣν ἀπήντησα εἰς ἓν συνημμένους πάντας τοὺς ἐν τέλει τῆς Γερμανίας.

Κατ' ἀρχὰς τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὁ Ἑλληνιστὴς καὶ ἐξαίρετος ποιητὴς Κος O. Ellissen, περατώσας μοὶ ἔπεμψεν εἰς ἀναθεώρησιν τὴν μετάφρασιν καὶ τοῦ τελευταίου ᾄσματος τοῦ Λαοπλάνου. Ἀλλ' ἐπιθυμήσας νὰ ἐκδώσῃ αὐτὴν ἐν ἐφημερίδι ἢ περιοδικῷ, πρὶν ἢ τὴν δημοσιεύσῃ εἰς βιβλίον, ἀπήντησε δυσκολίας, ἃς δὲν εἶχεν ὑπερνικήσῃ μέχρι τῆς ἀναχωρήσεώς μου ἐκ Γερμανίας, καὶ μοὶ ἔπεμψεν ἐν κομψῷ βιβλιαρίῳ μετά τινα χρόνον μόνον εἰς Ἀθήνας.

Διὰ τὴν 9)21 Μαρτίου, τὴν 90ην γενέθλιον ἡμέραν τοῦ Αὐτοκράτορος, σχεδὸν πᾶσαι αἱ κυβερνήσεις εἶχον πέμψῃ μέλη τῶν ἡγεμονικῶν οἴκων, τινὲς δέ, ἐπισήμους τινὰς ἄνδρας, ἵνα προσφέρωσι τὰς συγχαρητηρίους εὐχάς των. Ἐτηλεγράφησα δὲ καὶ ἐγὼ καὶ ἔγραψα ἐν καιρῷ εἰς Ἀθήνας, καὶ ἔλαβον μόνον κατὰ τὴν προτεραίαν Βασιλικὴν ἐπιστολήν, ἵνα τὴν ἐπιδώσω. Ἐγενόμην δὲ πρὸς τοῦτο δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος, ὁμοῦ μετὰ τοῦ Πρέσβεως τῆς Κίνας, τοῦ μόνου ἄλλου, ὅστις ἦν εἰς τὴν αὐτὴν μετ' ἐμοῦ θέσιν, καὶ μετὰ τῶν ἀπεσταλμένων, ὅσοι δὲν ἀνῆκον εἰς τὰς ἡγεμονευούσας οἰκογενείας. Πρὸς ἐμὲ δ' ἐδείχθη καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ εὐμενέστατος ὁ Αὐτοκράτωρ, κυρίως μετ' ἐμοῦ καὶ μόνου διὰ μακρῶν συνδιαλεχθείς. Τῆς αὐτῆς δὲ δεξιώσεως ἔτυχον καὶ παρὰ τῆς Αὐτοκρατορίσσης, ἥτις, ἐν τῇ αἰθούσῃ της, μᾶς ἐδέχθη ἐπὶ μακρᾶς ἕδρας τεταμένη. Τὴν δ' ἑσπέραν ἐτελέσθη μακρὰ δᾳδουχία φοιτητῶν, ἣν εἶδον ἐξ ἰδιωτικῆς οἰκίας, τῆς τοῦ κ. Λανδάου.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ, μετὰ τὸ σύνηθες ἐτήσιον διπλωματικὸν γεῦμα παρὰ τῷ Πρίγκηπι Βισμάρκ, παρευρέθημεν εἰς τὴν μεγάλην

συναναστροφὴν τῶν Ἀνακτόρων, ἣν ἐκόσμουν μέλη Βασιλικῶν καὶ Ἡγεμονικῶν οἰκογενειῶν ἐκ πάσης τῆς Εὐρώπης, καὶ ἐξ ἔτι ἀπωτέρων χωρῶν.

Τῇ 15)27 Μαρτίου μετέβην εἰς Λειψίαν, ἵνα συνεννοηθῶ μετὰ τοῦ κ. Περβάνογλου περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Φαύστου, καὶ ἐκεῖ, ἐν ἄλλοις, μετὰ τοῦ Προξένου ἡμῶν κ. Ναοὺμ ἐπρογεύθην ἐν τῷ διὰ τὴν παράδοσιν τῶν κατὰ τὸν Φαῦστον περιεργοτάτῳ Auerbachkeller ὑπογείῳ, διατηροῦντι ἔτι ἀρχαιοτάτας εἰκόνας τοῦ μύθου, ὃν ὁ Γκαῖτε ἐξεμετάλλευσε.

Μετὰ τὴν εἰς Βερολῖνον ἐπιστροφήν μου, παρευρέθην εἰς τὴν τελετὴν τοῦ ἐνταφιασμοῦ τῆς νεαρᾶς θυγατρὸς τοῦ Γάλλου Γραμματέως Βαρώνου Βουρκαναίη, μετὰ καρδίας βαρέως τεθλιμμένης, διότι ἐξ Ἀθηνῶν μοὶ ἀνηγγέλλετο ἐπικινδύνως ἔχουσα ἡ θυγάτηρ τοῦ υἱοῦ μου Ἀλέξη. Εὐτυχῶς ὅμως μετ' ὀλίγον αἱ εἰδήσεις ἐβελτιώθησαν καὶ ἔμαθον ὅτι ἐσώθη.

Κατ' ἀρχὰς Ἀπριλίου ὁ κ. Ed. Engel μοὶ εἶπεν ὅτι εἷς τῶν ἐν Ὁλλανδίᾳ καθηγητῶν τῆς Ἑλληνικῆς, ἀναγνοὺς τὸ περὶ προφορᾶς πρόσφατον σύγγραμμά του, τῷ ἔγραψεν ὅτι πληρέστατα ἐπείσθη ὑπ' αὐτοῦ, καὶ θέλει εἰσαγάγῃ τὴν γνησίαν προφορὰν εἰς τὰς παραδόσεις του, ἀλλ' ὑπό τινας ἐπιφυλάξεις, ὡς πρὸς τὴν προσῳδίαν· τότε ἔγραψα τῷ Ἑλληνιστῇ τούτῳ ἀναπτύσσων αὐτῷ τὰς περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου θεωρίας μου· ἀλλὰ κατὰ λάθος ἀπηύθυνα τὴν ἐπιστολὴν εἰς ἄλλον, τὸν Δόκτορα Leaven, καθηγητὴν τῶν Ἑλληνικῶν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Λεύδης, ὅστις μοὶ ἀπήντησεν ὅτι δὲν ἦν αὐτὸς ὁ γράψας τῷ κ. Ἔγγελ, οὗ δὲν εἶχεν ἔτι ἀναγνώσῃ τὸ βιβλίον, οὐδὲ παραδεχθῇ, ἐπομένως, τὴν γνώμην, μ' ηὐχαρίστει δὲ διὰ τὰς περὶ προσῳδίας ἀναπτύξεις μου, ἃς εὕρισκε μελέτης ἀξίας. Περὶ δὲ τῆς γλώσσης καὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς θέσεως τῆς νῦν καθομιλουμένης ἔγραψα καὶ πρὸς τὸν κ. Hans Müller, ὅστις, ἐκδοὺς περιήγησιν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ Engel, μοὶ ἔπεμψεν αὐτήν, ἐπιστείλας μοι ὅτι ἐν ἰδιαιτέρῳ συγγράμματι ἔμελλε νὰ πραγματευθῇ τῆς γλώσσης τὸ ζήτημα. Ἐπρότεινα δὲ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπονομὴν παρασήμου διὰ τοὺς αὐτοὺς ἀκριβῶς λόγους, δι' οὓς

ἐδόθη καὶ εἰς τὸν κ. Engel. Ἀλλ' ἡ πρότασίς μου, οὔτε ἐγκρίσεως, οὔτε ἀπαντήσεως ἔτυχε.

Ἐντὸς τοῦ Ἀπριλίου, ἀφορμὴν λαβὼν ἐξ ἐπιστολῆς τῆς κυρίας Α. Ζάρκου ἐξ Ἀθηνῶν, ἥτις, συγγράψασα δίτομον ἱστορίαν τῆς Γαλλικῆς φιλολογίας, μοὶ ἔλεγεν ὅτι δὲν εὕρισκεν ἐκδότην τοῦ ἀξιολόγου της καὶ πολυμόχθου πονήματος, ἔγραψα πρὸς τὸν Σύλλογον Παρνασσόν, προτρέπων νὰ λάβῃ αὐτὸς ὑπὸ τὴν προστασίαν του τὴν ἀρχαίαν μου καὶ πολλάκις ματαίως ἐπαναληφθεῖσαν πρότασιν περὶ ὀργανώσεως ***Ἑταιρίας τῶν Φιλοβίβλων.*** Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἡ ἔκθεσίς μου ἔλθῃ εἰς συζήτησιν, εἶχον ἀρχίσῃ αἱ διακοπαὶ τοῦ Συλλόγου.

Συγχρόνως δὲ κληρικός τις Ἕλλην φοιτητὴς τοῦ ἐν Γοτίγγῃ Πανεπιστημίου ἐπεκαλέσθη τὴν προστασίαν μου, ἵνα τῷ ἐπιτραπῇ. τὴν θέσιν, ἣν ὤφειλε νὰ ὑποβάλῃ μετὰ τὰς ἐξετάσεις του, νὰ γράψῃ Ἑλληνιστὶ καὶ οὐχὶ λατινιστί. Διενήργησα, ἑπομένως, περὶ τούτου παρὰ τῷ Γερμανικῷ Ὑπουργείῳ τῆς Ἐκπαιδεύσεως, παραστήσας ὅτι δι' Ἕλληνα ἡ Ἑλληνικὴ ἦν πολὺ σπουδαιοτέρα τῆς λατινικῆς, καὶ ἔτυχον τῆς ἐγκρίσεως.

Ἐν μιᾷ τῶν τότε ἡμερῶν, ἡ σύζυγος τοῦ Ὁλλανδοῦ συναδέλφου μου, κυρία van der Höven, Ῥωσσὶς τὸ γένος. μετὰ πολλῆς δὲ δεξιότητος περὶ τὴν γλυπτικὴν ἀσχολουμένη, μ' ἔφερεν εἰς τὸ ἐργοστάσιόν της καὶ μοὶ ἔδειξεν, ὃ μετὰ σπανίας τέχνης εἰργάζετο ἀγγέλου ὑπερανδρόμηκες ἄγαλμα.

Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν ἔλαβον παρὰ τῆς γνωρίμου μου οἰκογενείας Herz ὡραίαν ἔμμετρον πρόσκλησιν εἰς ἑσπερίδα τῆς πρώτης Μαΐου, καὶ αὐθημερὸν ἀφῆκα παρὰ τῷ θυρωρῷ της ἐπίσης ἔμμετρον γερμανικὴν ἀπάντησιν, ὅτι ἐδεχόμην προθύμως. Παρεστάθησαν δ' ἐν τῇ πολυτελεστάτῃ ἑσπερίδι, ἐπὶ αὐτοσχεδίου σκηνῆς, διάφορα, τὴν ἀφορμὴν τῆς τελετῆς αἰνιττόμενα κωμικὰ μετὰ πολλῆς ἀγχινοίας ὑπὸ συγγενῶν καὶ φίλων συντεταγμένα δραμάτια, ὧν τινα καὶ ποιητικῆς δὲν ἐστεροῦντο δεινότητος.

Μετά τινας δ' ἡμέρας μὲ προσεκάλεσε καὶ ὁ ταγματάρχης Dunker, ὁ ἐκδότης τῶν συγγραμμάτων τῆς Βασιλίσσης τῆς Ῥωμανίας, εἰς ὁμοίαν ἑορτήν, δι' ἣν μακρὸν καὶ εὐφυέστατον δρᾶμα

συνέταξεν ἡ θυγάτηρ του Δώρα, παρασταθὲν ἄριστα ὑπὸ πολλῶν τῆς ἐξόχου κοινωνίας μελῶν. Ἐκεῖ δ' ἔσχον τὴν εὐχαρίστησιν νὰ γνωρισθῶ καὶ μετὰ τοῦ κ. Berxmann, οὗ πρὸ ὀλίγου εἶχον ἀναγνώση συλλογὴν ἐπιστολῶν ἐξ Ἰαπωνίας, κληθέντος ἐκεῖ ὡς ἱκανοῦ ἀρχιτέκτονος ἐν ἄλλοις καὶ ἵνα δώση σχέδιον βουλευτηρίου, διότι ἐν Ἰαπωνίᾳ εἶχον φθονήση τοὺς Εὐρωπαίους ἐν ἄλλοις καὶ διὰ τὸ συνταγματικόν των πολίτευμα..

Περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου μ' ἐπεσκέφθη ὁ ποτὲ συνάδελφός μου Πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας κ. Ἀριστάρχης, ἐμπιστευθείς μοι ὅτι ἐσχεδίαζε νὰ οἰκοδομήση ἐξ ἰδίων Ὠδεῖον ἐν Ἀθήναις. Κατ' αἴτησίν του ἔγραψα ἑπομένως περὶ τούτῳ τῷ υἱῷ μου Ἀλέξη, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ κακὴ καὶ ἐπισφαλὴς θέσις τοῦ ἤδη ὑφισταμένου Ὠδείου ἐδυσχέραινε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πατριωτικῆς ταύτης προθέσεως.

Ἔγραψα δὲ συγχρόνως καὶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ὅτι ἐν Βερολίνῳ προὐτίθεντο νὰ οἰκοδομήσωσιν ἀρχαῖον θέατρον ἐν τῷ περιβόλῳ τῶν Ἐκθέσεων, ἵνα, εἰς ὡρισμένας περιόδους, διδάσκωσιν ἐν αὐτῷ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ δράματα, καὶ ἐπρότεινα, εἰ δυνατόν, νὰ μὴ ἀφήσωσι νὰ μᾶς προλάβωσι κατὰ τοῦτο οἱ Γερμανοί, ὥστε, ἂν ποτε πράξωμεν καὶ ἡμεῖς τὸ αὐτό. νὰ μὴ φανῶμεν ἐκείνους μόνον πιθηκίζοντες. Ἦν δ' ἡ πρότασίς μου νὰ ληφθῶσι μέτρα περὶ παραστάσεων τῶν προπατορικῶν ἡμῶν δραμάτων. ἐν μεταφράσεσι κἂν, καθ' ὡρισμένας ἐποχὰς ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Ἡρώδου, πρὸς ὃ θὰ ἤρκει πρὸς τὸ παρὸν καὶ μόνη ἡ ἔκδοσις τῆς διαταγῆς, ἵνα κριθῇ αὕτη ὡς πρωτόβουλος ἐπ' ἀντικειμένου ἀφορῶντος τῆς Ἑλλάδος τὸ συμφέρον καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν. Ἀλλ' οὐδὲν περὶ τούτου ἐνεργήθη, οὔτε ἀπάντησιν ἔλαβον, καὶ ἀπίθανον δὲν μοὶ φαίνεται ὅτι αἱ τοιαῦται προτάσεις μου ἐκρίνοντο ὑπὸ τῶν ἀκμαίων ὑπουργῶν ὡς ληρήματα παραπαίοντος.

Εἷς τῶν εὐπορωτάτων γνωρίμων μου ἐν Βερολίνῳ ἦν ὁ κ. Wesendonk. Γνωρίσας αὐτὸν εἰς τὸν γάμον τοῦ υἱοῦ του μετά τινος φίλης τῶν θυγατέρων μου, εἶχον ἐνίοτε προσκληθῇ εἰς τὴν οἰκίαν του, ἐν ᾗ εἶχε διακοσμήση μεγάλην αἴθουσαν εἰς Μουσεῖον πολυπληθῶν καὶ σπανίων εἰκόνων, καὶ ἐν αὐτῇ ἐξόχως ἐξετελεῖτο

πολλάκις μουσική, ἰδίως τοῦ Βάγνερ, διότι ἡ κυρία Βεζενδόγκ ἦτο κυρίως Βαγνεριανή. Ἐν τοῖς ἐσχάτοις εἶχεν οἰκοδομήση ἰδίαν λαμπρὰν οἰκίαν ἐντὸς τοῦ Παραδείσου τῶν θηρίων (Thiergarten), καὶ τὰς εἰκόνας του εἶχε διανείμη οὕτως εἰς πάντα τὰ δωμάτια τῶν δύο δόμων, ὥστε, ἀντὶ νὰ ἔχῃ καὶ ἐν αὐτῇ, ὡς ἐν τῇ πρὶν ἐνῳκιασμένῃ, ἰδιαίτερον Μουσεῖον, τὴν οἰκίαν πᾶσαν διεσκεύασεν, ὡς πολύτιμον Μουσεῖον καὶ εἰκονοστάσιον.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ Μαΐου προσεκλήθην ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις ἡμετέρου Πανεπιστημίου νὰ παρευρεθῶ εἰς τὰς ἑορτὰς τῆς πεντηκονταετηρίδος τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ. Καὶ ἐπεθύμουν μὲν νὰ παρευρεθῶ εἰς τὴν ἑορτὴν ἐκείνην, ἥτις μοὶ ἀνεπόλει ἥν, παρὰ τὸν θέλησιν τῶν πλείστων, ἄλλοτε εἶχον καταβάλῃ ἐπιμονὴν πρὸς σύστασιν τοῦ Πανεπιστημίου· ἀλλὰ πρὸ ὀλίγων μόνον μηνῶν ἐπανελθὼν εἰς τὴν θέσιν μου, ἀπήντησα τὰ ἄριστα μὲν ἐκ καρδίας εὐχόμενος, ἀλλὰ καὶ τὴν λύπην ἐκφράζων ὅτι δὲν ἐδυνάμην νὰ δεχθῶ τὴν πρόσκλησιν. Εἰς τὴν ἑορτὴν δὲ ταύτην ἀπεφασίσθη ὀρθῶς ὑπὸ τῆς Συγκλήτου τοῦ Πανεπιστημίου νὰ γίνῃ ὑπὸ τῶν φοιτητῶν τῆς φιλολογίας καὶ παράστασις ἀρχαίου τινὸς δράματος ἐν μεταφράσει, τῶν χορῶν ᾀδομένων. Καὶ ἐγὼ μὲν ἴσως ἐδυνάμην νὰ ὑποθέσω ὅτι ὑπῆρχεν ἤδη ἑτοίμη τοιαύτη μετάφρασις, ἡ ἐμὴ τῆς Ἀντιγόνης, μετὰ μουσικῆς τοῦ Μενδελσῶνος, ἢ καὶ ἄλλη, καὶ αὐτὴ ἐπίσης ἑτοίμη καὶ ἐκδεδομένη, ἡ τῶν Περσῶν τοῦ Αἰσχύλου μετὰ τῆς Μουσικῆς, ἔχουσα ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην τὸ διπλοῦν πλεονέκτημα, πρῶτον ὅτι ἡ ὑπόθεσις ἦν πολὺ γενικώτερον Ἑλληνικὴ καὶ πατριωτική, δυναμένη νὰ θεωρηθῇ ὡς λαμπρὰ προφητεία τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, δεύτερον δ' ὅτι ἡ μουσικὴ ἦν ἔργον τοῦ φιλελληνικωτάτου Πρίγκηπος τοῦ Μάϊνιγγεν, γαμβροῦ τοῦ Διαδόχου τῆς Γερμανίας, ἔργον χειροκροτηθὲν ἐν τῇ τῆς μουσικῆς λίαν εἰδήμονι Γερμανίᾳ· εἶχον δὲ σπεύσῃ ἐγὼ νὰ πέμψω ἔκτοτε τὴν μουσικὴν ταύτην εἰς Ἀθήνας, μετὰ τῆς διὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς ἀναγκαίας μεταφράσεως.

Ἡ παράστασις δὲν ἔγεινε τότε, ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως, ὡς μοὶ ἔγραφον, ἀοιδῶν ἱκανῶν νὰ ψάλωσι τοὺς χορούς. Ἀλλ' ἤδη, ὅτε ἀοιδοὶ εὑρέθησαν, ἀγνοῶ τὶ ἐκίνησε τὴν Σύγκλητον, οὔτε τῶν

Περσῶν, οὔτε τῆς 'Αντιγόνης τὴν ἑτοίμην μετάφρασιν ν' ἀναβιβάση εἰς τὴν σκηνήν, ἀλλὰ νὰ πληρώσῃ 5000 Δρχ., ὡς παρὰ πολλῶν ἤκουσα, ἵνα γίνῃ νέα ἄλλη μετάφρασις, ἡ τοῦ Οἰδίπου τυράνου. Ὑπῆρχον δὲ ἐν 'Αθήναις καὶ οἱ κατακρίνοντες τὴν παράστασιν ὑφ' ἑτέραν ἄποψιν, διότι ἤθελον τὸ ἀρχαῖον δρᾶμα νὰ διδαχθῇ ἐν γένει, οὐχὶ ἐν μεταφράσει, ἀλλ' εἰς τὴν πρωτότυπον γλῶσσαν. Ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης πολλὰ καὶ σφοδρὰ μοὶ ἔγραψε λογία καὶ ἀγχίνους κυρία. 'Αλλ' ἐγὼ καὶ πρὸς αὐτὴν ἰδίως καὶ διὰ τῶν ἐφημερίδων (τῆς 'Εφημερίδος) ἐξήγησα ὅτι, ἵνα διδαχθῇ παρ' ἡμῖν ἀρχαῖον δρᾶμα μετὰ μουσικῆς, γραφείσης ἐπὶ τῶν ἀρχαίων μέτρων, εἶναι ἀναπόφευκτος ἡ μετάφρασις, διότι ἄλλως θὰ ψάλλωνται οἱ χοροὶ παρατόνως κατὰ τρόπον γελοῖον.

Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Μαΐου, ὁ κυριώτερος ἀνταποκριτὴς τῆς 'Εφημερίδος τῆς Κολωνίας, μεθ' οὗ σχέσεις ἐκαλλιέργουν, ἵνα δι' αὐτοῦ φέρω εἰς δημοσιότητα, εἴτι ἐνόμιζον συμφέρον εἰς τὴν Ἑλλάδα, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ παρ' ἡμῖν Πρέσβυς τῆς Γερμανίας, κ. von den Brinken, μετετίθετο εἰς Δανίαν, καὶ τοῦτο μοὶ ἐπεκυρώθη ἐν τῷ Ὑπουργείῳ, αὐτοῦ τοῦ κ. Brinken ζητήσαντος τὴν μετάθεσιν διὰ λόγους ὑγείας. Ἦλθε δὲ μετ' οὐ πολὺ αὐτὸς ὁ κ. Brinken πρὸς ἐμέ, ἀπερχόμενος εἰς τὴν νέαν του θέσιν, τὶς δ' ἦν ὁ διάδοχος του δὲν ἤξευρε.

Περὶ τὰ μέσα Μαΐου, τηλεγράφημα τοῦ Ὑπουργείου μὲ διέταττε ν' ἀποτείνω παραστάσεις εἰς τὴν Γερμανικὴν Κυβέρνησιν περὶ τῆς ὑπὸ τῶν 'Οθωμανῶν ἀποκρούσεως τῶν δικαίων αἰτημάτων τῆς Κρητικῆς Βουλῆς. 'Αλλ' ἀναλογιζόμενος ὅτι ἀπότομόν τι τοιοῦτο διάβημα θὰ ἐξέθετε τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν μομφὴν ὅτι ἐπεμβαίνει εἰς ὅ,τι δὲν δικαιοῦται, ἐκόλασα τὰς παραστάσεις, δοὺς μορφὴν ἐμπιστευτικὴν καὶ συμβουλευτικὴν εἰς τὰς συνδιαλέξεις μου, καὶ παραστήσας ὅτι ἡ Ἑλλάς, ἐνδιαφερομένη, ὡς πᾶσα ἡ Εὐρώπη, εἰς τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης. καὶ ὑπὲρ πάντας γνωρίζουσα τὰ κατὰ τὴν 'Ανατολήν, φρονεῖ σκόπιμον τὸ νὰ συμβουλεύσωσι τὴν Τουρκίαν αἱ εἰσακουόμεναι Δυνάμεις, νὰ δειχθῇ ἐνδοτικὴ εἰς τὰς παραστάσεις τῆς Κρητικῆς Βουλῆς, ὧν αἱ πλεῖσται ἦσαν ἄλλως τε καὶ λίαν δεδικαιολογημέναι.

Καὶ δὲν μετενόησα ὅτι οὕτω προσηνέχθην, διότι εὗρον τὸ Γερμανικὸν Ὑπουργεῖον προκατειλημμένον κατὰ τῆς ἡμετέρας ἀδικαιολογήτου, ὡς ἐφρόνει, ἐπεμβάσεως, περὶ ἧς εἶχεν ἤδη μάθη διὰ τῆς Πρεσβείας του, ἐπραΰνθη δ' ὅτε ἤκουσε τὴν ἐμὴν ἄποψιν, καὶ ὑπεσχέθη νὰ ἐνεργήση κατ' αὐτήν. Μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ὁ συνάδελφός μου τῆς Ἰταλίας μοὶ ἀνέγνω τηλεγράφημα τοῦ ὑπουργοῦ του, ὅστις, παρὰ τοῦ ἐν Ῥώμη ἡμετέρου Πρέσβεως τὰ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐγκυκλίῳ μαθών, ἐξέφραζεν ἐπίσης ἰσχυρὰν ἀποδοκιμασίαν κατὰ τῶν ἀξιώσεων τῆς Ἑλλάδος, τοῦ ν' ἀναμίγνυται εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις ξένης δυνάμεως. Ἐξήγησα δὲ καὶ εἰς αὐτὸν ὅτι αἱ διακοινώσεις ἐκεῖναι παρενοήθησαν ἢ ἐγένοντο κατὰ παρεξήγησιν, προὐκλήθησαν δ' ἐκ τῆς δυσχερείας, εἰς ἣν ἐμπίπτει ἡ Ἑλλὰς ὁσάκις περιπλέκονται τὰ πράγματα τῆς Τουρκίας. Περὶ τούτων δ' ἔσπευσα νὰ γράψω εἰς τὴν ἡμετέραν Κυβέρνησιν, ἥτις εὐτυχῶς τότε ἐῤῥύθμισεν ἐπὶ τὸ κανονικώτερον τὴν ἐνέργειάν της, καὶ οὕτως ἐπετεύχθη ἡ ἐπιτυχία, ἂν οὐχὶ πάντων, ἀλλὰ κἂν πολλῶν τῶν ποθουμένων, καὶ ἡ ἀποκατάστασις τῆς τότε διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀναγκαιοτάτης ἡσυχίας. Ἡ δὲ Γαλλία τόσον ὀλίγον διενοεῖτο νὰ ἐπέμβη εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν Κρητῶν ὑπόθεσιν, ὥστε καὶ ἱκανὰς ἡμέρας μετὰ ταῦτα, οὔτε μνείαν κἂν εἶχε ποιήση τῆς Ἑλληνικῆς ἀπαντήσεως πρὸς τὸν Πρεσβευτήν της ἐν Βερολίνῳ. Τὸ αὐτὸ δὲ συνέβαινε καὶ ὡς πρὸς τὸν Πρεσβευτὴν τῆς Ῥωσσίας.

Εἰς τὰς συναναστροφὰς διέπρεπε τότε ἡ χαριεστάτη καὶ ἀρίστη Ἰταλὶς βαρβιτίστρια Theresina Tua, καὶ εἰς τὰς ἐπισημοτάτας τῶν οἰκογενειακῶν καὶ εἰς τὴν Αὐλήν, συνεχῶς προσκεκλημένη καὶ χειροκροτουμένη, καὶ παρ' ἑαυτῇ οὐ σπανίως πρόκριτον συναναστροφὴν δεχομένη, ὡς καὶ τῇ 14)26 Μαΐου, ὅτε εἰς αὐτὴν παρών, ἠναγκάσθην, ὅτε καὶ δὲν ἠθέλησα νὰ τῇ ἀρνηθῶ, νὰ χορεύσω, ὃ πρὸ πολλοῦ δὲν εἶχον πράξῃ, τὸν στρόβιλον μετ' αὐτῆς.

Ἀπαίσιος ἀγγελία κατετάραξε πᾶσαν τὴν κοινωνίαν τοῦ Βερολίνου τῇ 14)26 Μαΐου, ἡ τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ κωμικοῦ μελοδράματος ἐν Παρισίοις. Ἡ ἐπ' ἀδελφῷ νύμφη τοῦ νοσοῦντος ἡμῶν πρῴην Γενικοῦ Προξένου, κυρία Ἔμμα Σοβερνχάϊμ,

παροῦσα εἰς τὴν παράστασιν, μόλις ἐσώθη ἀναίσθητος, ῥιφθεῖσα κάτω τῶν κλιμάκων καὶ φοράδην κομισθεῖσα ἐκτὸς τῶν πυλῶν. Ἡ δ' εἰς τὸ θέατρον ἐκεῖνο ἐκ Βερολίνου κληθεῖσα πρώην ἀοιδὸς Lolla Brett μοὶ διηγήθη ὅτι, μόλις μετὰ τὴν τελευταίαν δοκιμὴν μελοδράματος, ὃ ἔμελλε νὰ διδαχθῇ τὴν ἐπαύριον, εἶχεν ἀποδυθῇ τὰ θεατρικὰ ἐνδύματα καὶ ἐξέλθη τοῦ Θεάτρου, ὅτε ἐξεῤῥάγη ἡ πυρκαϊά, καὶ ἐκάη ἐν αὐτῇ ἡ νέα θεραπαινίς, ἥτις τὴν εἶχεν ἐνδύσῃ. Ἦν δὲ καὶ λίαν συγκεκινημένη ἐκ τῆς εὐγενοῦς συμπεριφορᾶς τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Θεάτρου, ὅστις, καίτοι ἀπολέσας τὸ πᾶν, οὐχ ἧττον, καθ' ἣν ἡμέραν μοὶ διηγεῖτο ταῦτα, ἔν τινι συναναστροφῇ, τῇ ἔπεμψε δισχίλια φράγκα διὰ τὴν ζημίαν, ἣν ὑπέστη ἐλθοῦσα μάτην εἰς Παρισίους, εἰ καὶ ἡ σύμβασις αὐτῶν τοιοῦτό τι δὲν προέβλεπε.

Βαθέως δὲ μὲ κατέθλιψεν ἡ μεθ' ἡμέρας τινὰς ἀφιχθεῖσά μοι ἀγγελία τοῦ θανάτου τοῦ ἐξαδέλφου τοῦ πατρός μου, στρατηγοῦ Σκαρλάτου Σούτσου, ἀνδρὸς οὗ ἐγὼ κατώρθωσα τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὸ Στρατιωτικὸν Σχολεῖον τοῦ Μονάχου, μεθ' οὗ, καίτοι πρεσβυτέρου μου, συνανεστράφην καὶ συνεσπούδασα καὶ ὅστις ἔκτοτε δὲν ἔπαυσε πιστῶς καὶ τελεσφόρως ὑπηρετῶν τὴν πατρίδα του. Εἰς τὸν ἀδελφόν του, τὸν σοφὸν καθηγητὴν Ἰωάννην, ἔγραψα τότε ἐπιστολὴν ἐκφράζουσαν τὴν ἐγκάρδιον λύπην μου.

Τῇ 22 Μαΐου (3 Ἰουνίου) ὁ γλύπτης κ. Grüttner, ὃν εἶχον πέμψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα συναρμολογήσῃ τὰ ἐν Ὀλυμπίᾳ πολύτιμα εὑρήματα, περατώσας τὸ ἔργον του, μοὶ ἔπεμψε φωτογραφίας τῶν τελευταίων ἀποτελεσμάτων.

Ἡ πρὸ πολλοῦ ὑπὸ τῆς Ἑλβετικῆς Κυβερνήσεως γενομένη πρότασις περὶ συνομολογήσεως ἐμπορικῆς συνθήκης, μείνασα ἄνευ ἀπαντήσεως ἐξ Ἀθηνῶν, ἐπανελήφθη ἐν τῷ ἔτει τούτῳ, καὶ τέλος συνωμολογήθη καὶ ὑπεγράφη ὑπ' ἐμοῦ καὶ τοῦ Ἑλβετοῦ συναδέλφου μου τῇ 29 Μαΐου (10 Ἰουνίου).

Πρό τινος ἤδη ὁ υἱός μου Ἀλέξης μοὶ εἶχε γράψῃ ὅτι μία τῶν θυγατέρων μου, ἡ Αἰμυλία, προὐτίθετο νὰ ἔλθῃ παρ' ἐμοί, ἵνα μὴ διάγω μόνος, καὶ ἵνα δύναμαί πως νὰ διάγω μᾶλλον ἀνα-

λόγως πρὸς τὴν θέσιν μου. Ἀνεχώρησε δ' ἡ Αἰμυλία μετὰ Γερμανίδος θαλαμηπόλου, τῇ 16)28 Μαΐου, ἀλλ' ἤξευρον ὅτι ἔμενεν ἐν Ἰταλίᾳ περιμένουσα τὰ κιβώτιά της, ὅτε τῇ 28 Μαΐου (9 Ἰουνίου), ἐν ᾧ ἐκαθήμην εἰς τὸ γραφεῖον μου, εἶδον ἀνοιχθεῖσαν τὴν θύραν καὶ εἰσερχομένας δύο ξένας κυρίας, καὶ ἡ Αἰμυλία εὐθὺς ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας μου. Εἶχε δ' ἀφιχθῇ ἀπὸ τῆς προτεραίας τὴν ἑσπέραν καὶ κατέλυσεν εἰς ξενοδοχεῖον (Thiergarten Hotel). Δὲν εἶχε δ' ἔλθῃ εὐθὺς νὰ κατοικήσῃ παρ' ἐμοί, διότι, ὡς μοὶ εἶπεν, ἐν Ἀθήναις εἶχε διαδοθῇ ἡ ἰδέα ὅτι ἡ κατοικία μου δὲν ἦν ἱκανῶς ἀξιοπρεπὴς διὰ πρέσβυν, οὐδ' ἔκειτο εἰς κατάλληλον θέσιν. Ἰδοῦσα δ' ὅτι αἱ διαδόσεις ἦσαν ψευδεῖς καὶ συκοφαντικαί, διότι, καὶ ἡ θέσις ἦν μία τῶν ὡραιοτάτων, περιοικουμένη ἐν ἄλλοις καὶ ὑπὸ διπλωματῶν ἐκ τῶν ἐπισημοτάτων, καὶ ἡ οἰκία εὐπρεπεστάτη, μετῴκησεν αὐθημερὸν παρ' ἐμοί. Ἐζήτησα δ' ἀμέσως νὰ προσλάβω καὶ ἄλλα δωμάτια, ἵνα ἡ Πρεσβεία καταρτισθῇ, ὡς πρέπει, ὅταν καὶ κυρίας περιλαμβάνει. Ἐπειδὴ ὅμως ἀπήντησα δυσκολίας εἰς τὴν πρόσληψιν καὶ τῶν λοιπῶν δωματίων τῆς κατοικίας ἐκείνης, ἀπεφάσισα νὰ μετοικήσωμεν, καὶ τῇ 31 Μαΐου (12 Ἰουνίου) κατελάβομεν τὸν πρῶτον δόμον τῆς οἰκίας An den Zelten 18, πληρώσας μέχρι τέλους Ἰουνίου τὴν εἰς ἣν πρὶν κατῴκουν. Ἦν δὲ τὸ ἐνοίκιον ὑπερτριπλάσιον τοῦ προτέρου, ἀλλ' ὁ μισθός μου ἔπρεπε νὰ ἐπαρκῇ εἰς αὐτό.

Δύο ἡμέραι εἶχον παρέλθῃ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἐκεῖ μεταβάσεως, ὅτε, τὴν ἑσπέραν τῆς τρίτης (2)14 Ἰουνίου), ἀνέγνων ἐν ταῖς δημοσιεύσεσι Wolff τηλεγράφημα λέγον ὅτι «κατ' ἐπίσημον ἀγγελίαν» ***παύομαι,*** ἀντικαθιστάμενος ὑπὸ τοῦ Μάρκου Δραγούμη.

Ἡ πρώτη μου φροντὶς ὑπῆρξε τὴν ἐπαύριον πρὸ μεσημβρίας νὰ καλέσω ἀμέσως τὸν νέον οἰκοδεσπότην μου καὶ νὰ τῷ δείξω τὸ τηλεγράφημα τοῦτο· ὁ δὲ εἶχε τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν διάκρισιν ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι, ἂν ἡ εἴδησις ἀληθεύῃ, δὲν εἶναι δίκαιον νὰ μένω δεδεμένος εἰς τὸ μόλις συνομολογηθὲν ἐνοικιαστήριον, καὶ συγκατένευσε νὰ δεχθῇ πληρωμὴν μέχρι μόνον τῆς ἡμέρας τῆς ἀναχωρήσεώς μου. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας δὲ καὶ ἐξ ἐπιστολῶν τῶν ἐμῶν ἐν Ἀθήναις ἔμαθον τὴν ἀντικατάστασίν μου

διὰ τοῦ Α. Βλάχου, περὶ ἧς ἡ θυγάτηρ μου Αἰμυλία, ὅτε ἀπῆλθεν, οὐδὲν ἐγνώριζεν, οὐ μόνον αὐτή, ἀλλ' οὐδ' ἡ Βασίλισσα, ἥτις, ὅτε τὴν ἐδέχθη εἰς ἀποχαιρετισμόν, τῇ εἶπεν ὅτι ἐλπίζει νὰ τὴν ἴδῃ μετ' ἐμοῦ εἰς Βεισβάδεν, καὶ ὅτε, καὶ ἡ ἰδία ἀπήρχετο μεθ' ἡμέρας τινάς, τὸ αὐτὸ εἶπε πρὸς τὴν θυγατέρα μου Ἑλένην. Ἀλλὰ καὶ ἐξ ἑτέρας πηγῆς μοὶ ἦλθεν ἡ εἴδησις, ἐκ Παρισίων, ὅπου ὁ υἱός μου Εὐγένιος, ἰδὼν τὸν συνοδεύοντα τὸν Βασιλέα ὑπασπιστὴν Χατζηπέτρον, ἔμαθε παρ' αὐτοῦ ὅτι ἐπαύθην, ὡς λίαν γέρων, καὶ ἵνα διορισθῶσι νεώτεροι. Ὁ λόγος ἦν ἀκαταμάχητος καὶ τιμᾷ τὴν νοημοσύνην τῶν τότε ὑπουργῶν. Δὲν ἔῤῥιπτον, ὡς οἱ Σπαρτιᾶται, εἰς τὸν Κεάδαν τοὺς γέροντας, ἀλλὰ κἂν ἔσωζον τὴν πατρίδα ἀπὸ τῶν Κρονολήρων. Τὸν λόγον τοῦτον δὲν ἐτόλμων νὰ ὁμολογήσω ἀπέναντι κυβερνήσεως, ἧς ὁ Αὐτοκράτωρ ἐδύνατο κατὰ τὴν ἡλικίαν σχεδὸν νὰ εἶνε πατήρ μου, ὁμοίως καὶ ὁ στρατηγὸς Μόλτκε, καὶ ἄλλοι τῶν ἐν ταῖς ὑπερτάταις θέσεσιν. Εὕρισκον ὅμως ἐν τῷ ἐπιχειρήματι τούτῳ καὶ τὴν ἐξήγησιν, διατὶ οἱ ἡμέτεροι ὑπουργοὶ δὲν ἐνόμισαν ὀρθόν, ἢ καὶ εἰσέτι ἐπίκαιρον νὰ ἐπιδιώξωσι τὴν ἵδρυσιν γερουσίας ἐν Ἑλλάδι.

Τῇ δὲ 7)19 Ἰουνίου εἰς τὸ μέγα ἱπποδρόμιον τῆς Βεστένδης, εἰς ὃ μᾶς ἔφερεν ἡ κυρία Λανδάου, ἀπαντήσας τὸν Ὑπουργὸν Herbert Bismark, τὸν ἠρώτησα, εἴτι γινώσκει περὶ τῆς μετακλήσεώς μου, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ἔλαβε τηλεγράφημα τῆς ἐν Ἀθήναις Πρεσβείας ἀναγγέλλον αὐτὴν καὶ τὴν ἀντικατάστασίν μου δι' ἑνὸς **Βάρχου,** ἢ οὕτω πως καλουμένου, ἀλλ' ὅτι περιέμενε τὴν ἔγγραφον ἔκθεσιν, πρὶν ἢ ἀναφέρῃ περὶ τούτου εἰς τὸν Αὐτοκράτορα.

Ἀφ' οὗ δ' ἐπὶ μίαν ἡμέραν, προσκληθείς, μετέβην εἰς Μαγδεβοῦργον, εἰς ἀποχαιρετισμὸν τῶν φίλων μου Ἰαπώνων Ταναχάση, καὶ τοῦ πατρὸς τῆς κυρίας Z. Brandt, τῇ ἐπιούσῃ ἔλαβον τὴν ἐπίσημον παῦσίν μου, στηριζομένην ἐπὶ τοῦ ὅτι ἡ Κυβέρνησις θέλει νὰ ποιήσηται ἑτέραν χρῆσιν τῆς μακρᾶς πείρας μου. Εἶτα δ' ἔλαβον καὶ ἐπιστολὴν τοῦ Κλέωνος ἐκ Σοφίας, καθ' ἣν εἶχε διαδοθῆ ὅτι, ἐμοῦ παυομένου, θὰ μετετίθετο ὁ ἴδιος ὡς Πρέσβυς εἰς Ῥώμην. Ἀλλὰ τοῦτο ἦν κενὸν

ἄκουσμα, διότι ὁ ἐν Ἀθήναις Πρέσβυς τῆς Ἰταλίας καὶ ἡμέτερος φίλος κ. Κουρτοπάσης εἶπεν εἰς τὴν θυγατέρα μου Ἑλένην, ὅτι ἠρώτησε τὸν Τρικούπην περὶ τούτου, ὡς καὶ περὶ ἄλλων συγχρόνως διαδόσεων, ὁ δ᾽ ἀπεκρίθη que tout cela est de la haute fantaisie! Οὐχ ἧττον προέτρεπον τὸν Κλέωνα νὰ μὴ παραιτηθῇ, ἀλλὰ νὰ ἐξακολουθῇ ὑπηρετῶν τὴν πατρίδα κατὰ καθῆκον καίτοι μὴ ἀγνοῶν ὅτι ἦν θῦμα ἀδικίας.

Ἅμα δὲ τὴν παῦσιν λαβών, ἀπῆλθον αὐθημερὸν πρὸς τὸν Κόμητα Βίσμαρκ καὶ τῷ ἀνήγγειλα αὐτήν, ἐρωτῶν ἂν θὰ μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ ἴδω αὐτοπροσώπως τὸν Αὐτοκράτορα καὶ Τῷ ἐγχειρίσω ὁ ἴδιος τ᾽ ἀνακλητήριά μου. Μοὶ ἀπεκρίθη δ᾽ ὅτι θὰ λάβῃ τὰς διαταγὰς τῆς Α. Μ. καὶ θὰ μοὶ ἀναγγείλῃ αὐτὰς ἐγγράφως. Τῇ 14)26 δὲ μοὶ ἔγραψε, κατὰ διαταγήν του, εἷς τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τοῦ Ὑπουργείου, ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ εἰσέτι δὲν δέχεται. Ἀλλὰ τῇ 18)30, πρὸ μεσημβρίας ἐξελθών, εὐτυχῶς δ᾽ ἐπανελθὼν οἴκαδε ἐν καιρῷ, εὗρον ἐπιστολὴν τοῦ Κόμητος Βίσμαρκ, λέγουσαν, ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ θὰ μ᾽ ἐδέχετο τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἡμέραν περὶ τὰς 2 ½, καὶ τρὶς ἐπανῆλθεν ὑπάλληλος τοῦ Ὑπουργείου, ἵνα μοὶ ἀναγγείλῃ τοῦτο καὶ προσωπικῶς. Ἐπρόφθασα λοιπὸν εἰς τ᾽ Ἀνάκτορα, πρὸ τῆς ὁρισθείσης ὥρας, καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ, ὅν τινες τῶν ἐφημερίδων μόλις ἔτι ἔταττον μεταξὺ τῶν ζώντων, ἦλθε πρὸς ἐμέ, συνοδευόμενον ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ, στεῤῥῷ τῷ βήματι, καὶ ἔμεινεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον νεανικώτατα συνδιαλεγόμενος καὶ πολλάκις μὲ συνεκίνησε διὰ τῶν πρός με εὐμενεστάτων ἐκφράσεών του. Ἐπανειλημμένως εἰπών μοι πόσην ἠσθάνθη χαράν, ὅτε πρό τινος μὲ εἶδεν ἐπανελθόντα.

Μ᾽ ἐκράτησε δὲ πλησίον του μέχρι σχεδὸν τῆς 3 ½, ὥστε εἰς τοῦ Γενικοῦ Προξένου τῆς Ἰσπανίας κ. Γανδάς, ὅπου κατ᾽ αὐτὴν ἐκείνην τὴν ὥραν ἤμην προσκεκλημένος εἰς γεῦμα, ἠναγκάσθην ν᾽ ἀπέλθω ἐν πλήρει στολῇ.

Μικρὸν πρὸς τῆς ἐσχάτης ταύτης παρουσιάσεώς μου εἶχεν ἔλθῃ πρὸς ἐμὲ Ἀρχιερεύς τις Ἕλλην, ὁ Μητροπολίτης Νεοκαισαρίας Μελέτιος, περιηγούμενος πρὸς συλλογὴν βοηθημάτων ὑπὲρ τῶν σχολείων τῆς Μακεδονίας, καὶ συνιστώμενός μοι ὑπὸ

τῆς ἐν Βιέννῃ Ἑλληνικῆς Πρεσβείας· δι' ὃ καὶ ἔσπευσα καὶ ἐγὼ νὰ τὸν συστήσω δι' ἐγκυκλίου πρὸς πάντας τοὺς ἐν Γερμανίᾳ Προξένους, διότι, πρὶν ἢ δώσω τ' ἀνακλητήριά μου, εἶχον ἔτι τὸ δικαίωμα τοῦτο.

Μετὰ τὴν παρουσίασιν δ' ἔμεινα ἔτι μίαν ἑβδομάδα εἰς Βερολῖνον διὰ τὰς ἀναγκαίας ὁδοιπορικὰς παρασκευάς, ὅτε καὶ τὸν γραμματέα κ. Ἀντωνόπουλον, μὴ εὑρὼν τὸν Ὑπουργὸν Βισμάρκ, παρουσίασα εἰς τὸν ὑφυπουργὸν Βέρχεμ, καὶ τῶν Ἁπάντων μου, ὅσους τόμους δὲν εἶχον δώσῃ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Βρασιλίας (ἀπὸ τοῦ Η΄. μέχρι τοῦ ΙΔ΄.), ἀφῆκα τῷ Πρέσβει του, ἵνα τοὺς προσφέρῃ εἰς τὴν Α. Μ., καὶ ἐν ἄλλοις ἐδέχθην παρ' ἐμοὶ νέον εὐφυᾶ καὶ πεπαιδευμένον, τὸν ἐπὶ θυγατρὶ ἔγγονον τῆς κυρίας Ζωγράφου, μαθητὴν τῆς στρατιωτικῆς σχολῆς, ὃν κατὰ πρῶτον ἐγνώρισα.

Τὸ ὁδοιπορικὸν σχέδιον, ἐμοῦ καὶ τὸ τῆς θυγατρός μου, ἦν, δεχθέντες διαφόρους προσκλήσεις, αἵτινες μᾶς εἶχον ἀποταθῆ, νὰ μεταβῶμεν κατ' ἀρχὰς εἰς Μαγδεμβοῦργον καὶ μείνωμεν ἐκεῖ ἐπὶ μίαν ἡμέραν ἢ περισσοτέρας παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ πατρὸς τῆς κυρίας Ταναχάσῃ. ἐκεῖθεν δέ τινας ἡμέρας νὰ διατρίψωμεν ἐν Harzburg παρὰ τῇ φίλῃ καὶ προστάτιδι τῆς Καλλιτεχνίας κυρίᾳ Ahl, μεθ' ὃ νὰ μεταβῶμεν ἴσως ἐπὶ ὅλην ἑβδομάδα εἰς Κοβούργην παρὰ τῇ κυρίᾳ Canneburg, ἥτις καὶ διὰ τὴν ἐκεῖ παράστασιν τῶν Λ΄. ἐνδιεφέρετο· ἀπὸ δὲ τῆς Κοβούργης ν' ἀπέλθωμεν εἰς Βεισβάδεν, εἰς προσκύνησιν τοῦ Βασιλέως, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κοβλεντίαν.

Ἀλλ' ἐπιστολὴ τῆς κυρίας Σαπουντζάκη (Κολοκοτρώνη) ἀπέτρεψε πάσας ταύτας τὰς προθέσεις, διότι μᾶς ἀνήγγειλεν ὅτι ἡ Βασίλισσα μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀνεχώρει εἰς Πετρούπολιν. Ἀπέσχομεν λοιπὸν πασῶν τῶν ἄλλων ἐπισκέψεων· καὶ ἀφ' οὗ ἡ θυγάτηρ μου καὶ ἐγὼ ἐγεύθημεν παρὰ τῷ Πρεσβευτῇ τῆς Γαλλίας κ. Herbett μόνῳ, διότι ἡ οἰκογένειά του ἀπῆν εἰς Παρισίους, καὶ τῇ 24 Ἰουνίου (6 Ἰουλίου) εἰς τὴν ἐν Witzleben ἔπαυλιν τῆς κυρίας Στέγγελ τῇ 25 Ἰουνίου (7 Ἰουλίου), ἡμέρᾳ Πέμπτῃ, κατὰ τὰς 5 τὸ ἑσπέρας, ἀπήλθομεν, ὑπὸ πολλῶν φίλων καὶ

μελῶν τοῦ διπλωματικοῦ σώματος προπεμπόμενοι εἰς τὸν σταθμόν.

Καθ' ὁδὸν εἶχον διατρέξη βιβλιάριόν τι περὶ φυτοφαγίας, ὃ μία τῶν γνωρίμων μου Κυριῶν μοὶ εἶχε δώση ἀναχωροῦντι, γραφὲν γαλλιστὶ ὑπὸ νέας Ἀγγλίδος φοιτησάσης εἰς τὸ γαλλικὸν Πανεπιστήμιον, καὶ μεταφρασθὲν εἰς τὴν Γερμανικήν. Μετ' ἐμὲ δὲ τὸ ἔλαβε καὶ τὸ ἀνέγνω καὶ ἡ θυγάτηρ μου. Μετὰ δὲ τὸ Βασιλικὸν γεῦμα μοὶ εἶπεν ὅτι, εἰ καὶ εἰς τὰ τῆς φυτοφαγίας οὐδέποτε εἶχεν ἐγκύψη, τοσαύτην ὅμως ἐντύπωσιν τῇ ἐνεποίησεν ἡ ἀνάγνωσις, ὥστε δὲν ἐδυνήθη νὰ φέρῃ εἰς τὸ στόμα της οὐδὲν τῶν παρατεθειμένων κρεάτων.

Τῇ δ' ἐπαύριον, ἀφιχθέντες εἰς Βεισβάδην, κατελύσαμεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Nassauerhof, ἐπεσκέφθην δ' ἀμέσως τὴν κυρίαν Σαπουντζάκη, ἥτις, ἀναγγείλασά με, μὲ προσεκάλεσε μετὰ τῆς Αἰμυλίας, κατὰ τὰς 2 ἐν ὀνόματι τῆς Βασιλίσσης εἰς γεῦμα, εἰς ὃ εὕρομεν καὶ τὴν ἡγεμονόπαιδα Θηρεσίαν τῆς Βαυαρίας, ἥτις μὲ προσωμίλησεν Ἑλληνιστί, καὶ τὴν ἀδελφὴν τῆς Βασιλίσσης, πριγκήπισσαν Βέραν, παρ' ᾗ καὶ ἐκάθησα εἰς τὴν τράπεζαν. Μετὰ δὲ τὸ γεῦμα ἐκάλεσεν ἡ Βασίλισσα ἐμὲ καὶ τὴν θυγατέρα μου εἰς τὴν αἴθουσάν της καὶ ἐκαθήσαμεν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον διαλεγόμενοι, ὅτε ἡ Α. Μ. ἐδείχθη εὐμενεστάτη, περὶ δὲ τῆς παύσεώς μου οὐδὲν ἄλλο εἶπεν, ἢ ὅτι βεβαίως θὰ χαίρω νὰ ἴδω πάλιν προσεχῶς τὴν Ἑλλάδα.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἀπήλθομεν εἰς Κοβλεντίαν, πρὸς ἀποχαιρετισμὸν τῆς Αὐτοκρατείρας, καί, ἐξ ἐντελοῦς ἀπειρίας τῆς πόλεως, κατελύσαμεν εἰς τὸ Berliner Hof, ἄθλιόν τι καταγώγιον, μόλις ἐπιδεχόμενον τὸ ὄνομα ξενοδοχείου. Ἀπῆλθον δ' αὐθημερὸν εἰς τ' Ἀνάκτορα, ἀλλ' ἡ Αὐτοκράτειρα εἶχεν ἐξέλθη. Προσεκλήθην ὅμως τῇ ἐπαύριον εἰς τὸ γεῦμα κατὰ τὰς 5½, μετ' ἐντολῆς νὰ εἶμαι εἰς τὴν Αὐλὴν κατὰ τὰς 5¼. Τῷ ὄντι δ' ἅμα ἀνηγγέλθην, ἡ Αὐτοκράτειρα, ἣν ἡ κοινὴ φήμη ἔλεγε μὴ οὖσαν εἰς κατάστασιν οὐδὲ νὰ κινηθῇ, μ' ἐδέχθη ὀρθία, εἶτα δ' ἐκάθησε καί, διατάξασά με νὰ καθήσω καὶ ἐγώ, ἤρξατο συνδιαλεγομένη, καὶ οἱ λόγοι της ἤλεγχον, ὡς πάντοτε, βαθύνοιαν καὶ ζωηρότατον αἴσθημα

ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ, ἐν ἄλλοις δ᾿ ἐξετάθη ἐπὶ τοῦ θέματος πόσον μεγάλα εἰσὶ τὰ καθήκοντα τῶν κυβερνώντων, καὶ πόσον δύσκολος ἡ ἐκτέλεσις αὐτῶν· ἐγὼ δὲ διϊσχυρίσθην ὅτι ἡ ἔλλειψις ὀρθῆς ἀνατροφῆς καὶ ὑγιῶν ἀρχῶν στρεβλοῖ καὶ διαφθείρει τὴν κοινωνίαν, παραβλάπτουσα τὰ κυριώτερα συμφέροντα τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ περὶ τῶν Ἰρλανδῶν δ᾿ ἐγένετο λόγος, καὶ μ᾿ ἐδικαίωσε λέγοντα ὅτι ὀρθὴ μοὶ φαίνεται ἡ τάσις τοῦ Γλάδστωνος τοῦ νὰ ἱκανοποιήσῃ, καθ᾿ ὅσον ἐνδέχεται, ὅ,τι δίκαιον εἰς τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν. Ὅτε δὲ Τῇ συνεχάρην, διότι ἡ κατάστασις τῆς ὑγείας Της ἦν πολὺ κρείττων ἢ ὅτι κοινῶς νομίζεται, μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ ὥρα τοῦ τέλους Της ἠξεύρει ὅτι δὲν ἀπέχει. Ἀλλ᾿ ἀπήντησα, ὅτι, κατ᾿ ἐμὴν πεποίθησιν, ἡ Α. Μ. θέλει ἐξακολουθῇ ζῶσα ἐν ὅσῳ ὑπάρχει ἓν καθῆκον πρὸς ἐκτέλεσιν ἐπὶ γῆς. Ὅτε δ᾿ ἤκουσεν ὅτι καὶ ἡ θυγάτηρ μου μὲ συνώδευεν ἐν Κοβλεντίᾳ, μοὶ ἐξέφρασε πολλὴν λύπην ὅτι δὲν τὸ ἐγνώριζεν, ἵνα ἐπίσης τὴν προσκαλέσῃ εἰς τὴν τράπεζάν Της.

— Ἄλλως τε, μοὶ εἶπε, τράπεζάν μου τὴν λέγω, ἀλλὰ δὲν παρακάθημαι εἰς αὐτήν. Οἱ ἰατροὶ δὲν μοὶ τὸ ἐπιτρέπουσι. Θὰ σᾶς ἴδω ὅμως πάλιν μετὰ ταῦτα. Καὶ τῷ ὄντι, ἅμα ἠγέρθημεν, ἡ Αὐτοκράτειρα, χωρὶς ὑπ᾿ οὐδενὸς νὰ βοηθῆται, μόνον δ᾿ εἰς μικρὰν ῥάβδον στηριζομένη, εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιον, εἰς ὃ ἤμεθα συνηγμένοι, καὶ ὀρθία διὰ μακρῶν συνδιελέγη καὶ μετ᾿ ἐμοῦ καὶ μετ᾿ ἄλλων τινῶν τῶν προσκεκλημένων.

Τῇ 29 Ἰουνίου (11 Ἰουλίου) ἀπῆλθον περὶ τὰς 3.10 μετὰ τῆς Αἰμυλίας εἰς τὸν σταθμόν, καί, ἐπειδὴ δὲν ἤθελον, ἅμα ἐλθοῦσα ἐξ Ἑλλάδος, εὐθὺς πάλιν ἐκείνη νὰ ἐπιστρέψῃ ἐκεῖ, ἐχωρίσθημεν, ἐκείνης μὲν ἀπελθούσης εἰς Παρισίους, ὅπου ὁ ἀδελφός της Εὐγένιος, εἰδοποιηθείς, τὴν περιέμενε καὶ τὴν ἐδέχθη τὴν αὐτὴν ἑσπέραν, ἐμοῦ δ᾿ ἀπελθόντος εἰς τὴν μακρὰν ὁδοιπορίαν διὰ Βασιλείας, Μεδιολάνων, Ἀγκῶνος, Βριντησίου, Κερκύρας, Πατρῶν καὶ Κορίνθου εἰς Ἀθήνας.

Τὴν πρώτην ἡμέραν, διελθὼν διὰ Ἑϊδελβέργης, Καρλσρούης, Βάδεν, κατέλυσα ἐν Βασιλείᾳ εἰς ἄθλιον κοιτῶνα τοῦ Hotel Victoria.

Τὴν δευτέραν ἡ ὁδοιπορία δι' Ἑλβετίας καὶ τοῦ ***Ἁγίου Γοτθάρδου,*** ἦν γραφικωτάτη, μάλιστα κατὰ ταύτην τὴν ὥραν τοῦ χρόνου. Αἱ σύριγγες, διάφοροι κατὰ τὸ μῆκος, διεδέχοντο ἀλλήλας σχεδὸν καθ' ἅπασαν τὴν ἡμέραν. Κατὰ πᾶσαν τὴν πρωΐαν ἐνετρύφων εἰς τὰ ἐξαίσια τοπεῖα τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου. Μετὰ τὸ Flühlen εἶδον τὴν Λουκέρνην μετὰ τῆς λίμνης αὐτῆς, καὶ κατόπιν, μετὰ τὰς τραχείας καὶ ποιητικὰς ὄχθας τῆς λίμνης τῶν ***τεσσάρων δασῶν*** (Vier Waldensee), τὸ Schwitz. Ἀπαράμιλλος δὲ καὶ ἱκανὴ πάντα ζωγράφον ἐμπνέουσα νὰ ἐνθουσιάσῃ ἦν ἡ θέα, ἣν περὶ τὰς 10,50 εἴχομεν ἐκ τοῦ σταθμοῦ Erstfeld εἰς τὴν ἀπέναντι ὑψηλὴν καὶ κατάφυτον κοιλάδα, τὴν ἀνοιγομένην μεταξὺ τῶν κρημνῶν τῶν Ἄλπεων, καὶ ἀπολήγουσαν ἄνω εἰς τὴν ζώνην τῶν αἰωνίων πάγων. Μετὰ δὲ τὰς μακροτέρας τῶν νεωστὶ διατρυθεισῶν συρίγγων, διήλθομεν περὶ τὰς 2,40 πρὸ τοῦ Λουγάνου καὶ τῆς κατὰ διαφόρους διευθύνσεις ἐκτεινομένης χαριεστάτης αὐτοῦ λίμνης, καὶ ἐν Μεδιολάνῳ, περὶ τὰς 5, καταλύσας εἰς τὸ ὡραῖον ξενοδοχεῖον τοῦ ***Καβούρ,*** εἶχον τὸν καιρόν, καὶ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην καὶ τὴν ἐπιοῦσαν μέχρι τῆς 11, νὰ διατρέξω τὴν ὡραίαν πόλιν, καὶ νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν λαμπράν της μητρόπολιν, τὴν μεγαλοπρεπεστάτην στοάν της (passage) καὶ τὸν δημόσιον κῆπον.

Τὴν μετ' αὐτὴν δ' ἡμέραν διὰ Πάρμας, Πιατσέντσας, Μοδένας καὶ Ρίμινι, μερῶν αὐτῶν ὑπὸ τῆς φύσεως πλουσίως κεκοσμημένων, ἔφθασα εἰς τὰς 10.45 τῆς νυκτὸς εἰς Ἀγκῶνα, ὅπου ὁ εἰς ὃν ἐνεπιστεύθην ἁμαξηλάτης μ' ἔφερεν εἰς τὸ δῆθεν ξενοδοχεῖον τοῦ σιδηροδρόμου (Albergo di Ferrovia), οὐδὲ τοῦ ὀνόματος καπηλείου ἄξιον.

Ἐκεῖθεν δ' ἀναχθεὶς τὴν ἑπομένην ἡμέραν εἰς τὰς 8,10 καὶ διὰ πάσης τῆς ἡμέρας παρακολουθήσας τὴν μᾶλλον μονότονον παραλίαν τῆς Ἀδριατικῆς, ἔφθασα εἰς τὰς 10,45 εἰς Βρεντίσιον. Ἐνταῦθα δέ, ἀφ' οὗ μοὶ ἐκλάπη τὸ ἓν τῶν παραβροχίων μου, μ' ἐφορολόγησαν δὲ οἱ πυλωροὶ ἀντὶ δῆθεν τελωνιακῆς ἐπιθεωρήσεως, εἰς τὸ ἑλληνικὸν ξενοδοχεῖον τῆς Εὐρώπης δὲν εὗρον εἰς κατάλυμα, εἰμὴ τρύπαν τινὰ ἐν εἴδει φυλακῆς, ἄνευ φωτὸς καὶ ἀέ-

ρος, καὶ ἣν διὰ πάσης τῆς νυκτὸς μοὶ διεφιλονείκουν οἱ προκατοικοῦντες πολυάριθμοι κώνωπες. Ἐνταῦθα ἔμεινα ἐν ἀργείᾳ καὶ μὴ ἔχων ποὺ τὴν κεφαλὴν κλίναι, εἴτι νὰ ἴδω ἢ νὰ πράξω, δι' ὅλης τῆς ἐπομένης ἡμέρας. Εὐτυχεστάτην ὅμως εἶχον συνάντησιν, τὴν τοῦ Συμβούλου τῆς ἐν Βερολίνῳ Ὀθωμανικῆς Πρεσβείας, τοῦ φίλου μου Ohan Bagdalian, μεθ' οὗ ἀπὸ τῆς 2 μετὰ τὸ μεσονύκτιον συνέπλευσα ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀτμοπλοίου Πέλοπος, καὶ τὴν ἐπομένην μεσημβρίαν κατήχθημεν εἰς Κέρκυραν· Ἐπὶ τῶν 5 δὲ ὡρῶν τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς ἡμῶν, ἐπεσκέφθην τόν φίλον μου Γυμνασιάρχην κ. Ρωμανόν, καί, ὡς πάντοτε, ὅτε διηρχόμην διὰ Κερκύρας, τὴν κυρίαν Μαρμορᾶ, τὸ γένος Θεοτόκη, ἣν πρόωρος θάνατος ἀνήρπασε μετ' ὀλίγον, καὶ τὸν νεωστὶ ἱδρυθέντα ἀνδριάντα τοῦ Καποδιστρίου.

Τῇ δὲ Κυριακῇ, 5)17 Ἰουλίου κατὰ τὰς 6 τὸ πρωΐ, καταπλεύσας εἰς Πάτρας, ἐπὶ τῆς μιᾶς ὥρας τῆς ἐκεῖ διαμονῆς ἡμῶν, παρηκολούθησα τὸν Ohan παρὰ τῷ ἀδελφῷ του Ἀράμ, Προξένῳ τῆς Τουρκίας, καὶ παρ' αὐτῷ καὶ τῇ ὡραίᾳ γερμανίδι συζύγῳ του καὶ τῇ ἀδελφῇ του προγευθείς, ἀπῆλθον κατὰ τὰς 7, καὶ διὰ Κορίνθου καὶ τοῦ σιδηροδρόμου ἀφίχθην περὶ τὰς 9 εἰς Ἀθήνας, ὅπου, ὑποδεχθείς με εἰς τὸν σταθμόν ὁ υἱός μου Ἀλέξης, μὲ συνώδευσεν κατὰ τὸ μεσονύκτιον, εἰς τὴν ἔπαυλίν του ἐν Κηφισσίᾳ, ἔνθα συγκατῴκησα μετὰ τῆς οἰκογενείας του.

Ἐταῦθα λήγει τὸ στάδιον τοῦ δημοσίου μου βίου, οὐχὶ ἐκ τῶν βραχυτέρων. Τὴν ἡλικίαν 78έτης, καὶ ἐπὶ 58 ἔτη κατὰ δύναμιν τὸ πρὸς τὴν Πατρίδα χρέος νὰ ἐκτελέσω ἀγωνισθείς, κατέπλευσα εἰς τὸν ἥσυχον τοῦτον λιμένα, εἰς οὗ τὸν μυχὸν δὲν θ'αργήσω πλέον ν' ἀπαντήσω τὸν αἰώνιον ὅρμον. Ὅτε δ' ἔθετον τοῦτο τὸ τέρμα εἰς τὴν μακρὰν ταύτην συναρμολογίαν βιογραφικῶν λεπτομερειῶν, αἵτινες ἐμὲ μᾶλλον ἢ πάντα ἄλλον ἐνδιαφέρουσι, δύω τινὰ ἐπίεζον τὴν καρδίαν μου, τὸ μὲν ἡ τύχη τῶν θυγατέρων μου, ἃς ἀπέλιπον ὀπίσω μου ἐν πενίᾳ, εἰ καὶ δὲν μὲ βαρύνει ἡ συνείδησις ὅτι φέρω αὐτῆς τὴν εὐθύνην, τὸ δὲ ἡ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος, ὀλίγον ἀνταποκρινομένη εἰς ὅ,τι περὶ αὐτῆς ὠνειρεύθην καὶ ἤλπισα.

Ἐν Ἑλλάδι.

Μετὰ μίαν ἡμέραν δὲ κατῆλθον εἰς τὰς Ἀθήνας, καί, τοῦ Βασιλέως ἀπουσιάζοντος, ἀφῆκα ἐπισκεπτήρια εἰς τὸν Πρωθυπουργὸν κ. Τρικούπην, τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Δραγούμην, καὶ τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν κ. Θεοτόκην, σχετικὸν τῆς οἰκογενείας μου, ἀνεψιὸν τοῦ ποτὲ Γερουσιαστοῦ καὶ γνωρίμου μου, ἀδελφὸν δὲ τῆς χαριεστάτης κυρίας Μαρμορᾶ, ἣν ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἡλικίας ἐγνώριζον. Καὶ μετά τινας μὲν ἡμέρας ὁ κ. Θεοτόκης μὲ ἀντεπεσκέφθη ἐν Κηφισσίᾳ· μετὰ $8^{1}/_{2}$ δὲ μῆνας ὁ κ. Δραγούμης, ἀπαντήσας με εἰς οἰκίαν φιλικήν, μοὶ εἶπεν ὅτι ἠγνόει ποῦ κατοικῶ, διὰ νὰ μ' ἀποδώσῃ τὴν ἐπίσκεψιν, ὁ δὲ κ. Τρικούπης, οὔτε νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμέ, οὔτε νὰ δικαιολογηθῇ, διότι δὲν ἦλθε ποτέ, ἐσκέφθη. Ἐγὼ δ' ἐννοεῖται ὅτι, οὔτε παρ' αὐτῷ, οὔτε παρὰ τῷ συναδέλφῳ του, νὰ μεταβῶ ποτὲ πλέον ἐνόμισα πρέπον καὶ εὔλογον, διότι, ἀφ' οὗ ἐπισήμως μοὶ ἔγραψαν ὅτι με ἀνακαλοῦσιν ἐκ τῆς Πρεσβείας, ὡς ἔχοντες ἐν Ἑλλάδι ἀνάγκην τῶν γνώσεων καὶ τῆς ἐμπειρίας μου, ὤφειλον, φυσικῷ τῷ λόγῳ, νὰ περιμείνω μέχρις οὗ ἐκεῖνοι, καλέσαντές με, μοὶ ἐξηγήσωσι ποίαν εἶχον ἀνάγκην αὐτῶν. Οὕτως ἔπαυσε πᾶσα σχέσις μου μετὰ τῶν κ. κ. Ὑπουργῶν, οὓς ἄλλως τε κατ' οὐδὲν εὕρισκον προτιμητέους τῶν προκατόχων των, καὶ ἐν Κηφισσίᾳ ηὐχαριστούμην συνδιαιτώμενος μετὰ τῆς ἐκεῖ κατὰ τὸ θέρος διατριβούσης ἀξιολόγου οἰκογενείας τοῦ Εὐαγγέλου Βαλτατζῆ.

Ὅτε δ' ὁ Βασιλεὺς ἐπέστρεψεν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς, ἐπορεύθην εἰς τ' Ἀνάκτορα, ἵνα ἐγγραφῶ. Ἀλλ' ὁ ὑπασπιστὴς τῆς ὑπηρεσίας μὲ ἠρώτησεν ἂν θέλω νὰ παρουσιασθῶ, διότι μόνον οἱ τοῦτο ἐπιθυμοῦντες ἐγγράφονται. Ἀπήντησα ὅμως ὅτι τοιαύτην δὲν εἶχον ἀξίωσιν, οὐδὲν ἔχων νὰ διακοινώσω εἰς τὴν Α. Μ., καί, μὴ ἐγγραφείς, παρεκάλεσα μόνον νὰ Τῇ διαβιβασθῶσι τὰ βαθύτατά μου σεβάσματα· εἰς ἀπάντησιν δ' ἔλαβον ὅτι ὁ Βασιλεὺς θέλει μὲ καλέσῃ. Ἀλλ' ἐπειδὴ πολὺς παρήρχετο χρόνος καὶ ὁ Βασιλεὺς δὲν μ' ἐκάλει, πρὸς ἀποφυγὴν πάσης παρεξηγήσεως, καὶ ἵνα μὴ ἐκληφθῇ ὅτι εἶχόν τινα δυσαρέσκειαν, ἐνεγράφην τέλος διὰ παρου-

σίασιν, καὶ ἀντ' αὐτῆς ἔλαβον πρόσκλησιν εἰς γεῦμα Βασιλικόν, εἰς ὃ προσῆλθον φέρων μόνον παράσημον τὸ Ἑλληνικόν, διότι ἄτοπον ἐθεώρουν νὰ προσέρχωμαι εἰς τὸν Βασιλέα ἡμῶν μετὰ παρασήμων ἀνωτέρων τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν, δι' οὗ ἡ Α. Μ. μ' ἐτίμησε. (*) Μὲ προσωμίλησαν δὲ ἀμφότεραι αἱ ΑΑ. ΜΜ. προσηνέστατα, ἀλλ', ἐννοεῖται, περὶ ἀδιαφόρων γενικοτήτων.

Ὅτι ἐνταῦθα ἔληξε τὸ πολιτικὸν στάδιόν μου μοὶ ἦτο μᾶλλον ἢ πρόδηλον. Οὕτως, αἰφνιδίως ἀνακληθεὶς ὑπὸ ὑπουργείου, εἰς ὃ οὐδεμίαν ποτὲ ἔδωκα δυσαρεσκείας ἀφορμήν, οὗ οὐδεμίαν διαταγὴν ἀφῆκα ἀνεκτέλεστον, εἰς ὅ, ἐξ ἐναντίας, ἐγὼ πολλὰ καὶ ἀνέφερον καὶ ἐπρότεινον, χωρὶς ἀπαντήσεως, οὐδ' ὁδηγιῶν νὰ τυγχάνω πολλάκις, ὅτε μὲ ἀντικαθίστα παρὰ κυβερνήσει, ἥτις ἦν πάντοτε εὐμενεστάτη πρὸς ἐμέ, καὶ παρὰ κοινωνίᾳ, ἥτις μοὶ ἦν φιλοφρονεστάτη, μεγίστη μου θὰ ἦν ἡ ἀφέλεια ἂν τὸ μέτρον τοῦτο δὲν ἀπέδιδον εἰς τὸ ὅτι, οὐδενὸς τῶν Ὑπουργῶν δὲν ἤμην συγγενὴς ἢ φίλος κομματικός. Ἐπειδὴ δὲ στενὸν καὶ προσφιλῆ συγγενῆ οὐδένα εἶχον ἐκ τῶν ὄντων ἢ μελλόντων νὰ ἔλθωσιν εἰς τὰ πράγματα, κόμμα δὲ πολιτικὸν οὐδὲν ἔβλεπον ἐν Ἑλλάδι εἰδικὰς ἔχον ἀρχὰς τοσούτῳ διαφόρους τῶν ἄλλων καὶ τοσούτῳ σωτηρίους, ὥστε εἰς αὐτὸ νὰ προσαρτηθῶ, ἐννόουν ἐντελῶς ὅτι μεταξύ, οὔτε τῶν ἀρχόντων, οὔτε τῶν μετ' ὀλίγον ἀρξόντων, θὰ ἦν τις δεόμενος τῆς ὑπηρεσίας μου, οὐδ' εἰς οἱανδήποτε πολιτικὴν ἐδυνάμην ν' ἀποβλέψω ἐπιτυχίαν, τὴν ἀξίωσιν ἔχων νὰ ὑπηρετήσω, οὐχὶ κόμμα ἀτομικῶν συμφερόντων, ἀλλὰ τὴν πατρίδα.

(*) Ὅσα εἶχον παράσημα:

Ἰταλίας, Στέμμα.	Μεγαλόσταυρος.	Βελγίου,	Μεγαλόσταυρος
Νεαπόλεως, Ἅγ. Κωνσταντῖνος	»	Πρωσσίας	Ἐρυθρὸς Ἀετὸς» / Χρυσοῦν Στέμμα»
Τοσκάνης, Ἅγιος Ἰωσὴφ	»	Βάδεν, Λέων.	Μεγαλόσταυρος
Βαυαρίας, Ἅγιος Μιχαὴλ	»	Βρασιλίας, Ῥόδον	»
Αὐστρίας, Σιδηροῦν Στέμμα	»	Δανίας, Δανενβρὸκ	»
Ῥωσσίας, Ἁγίας Ἄννης	»	Ἑλλάδος, Ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν.	

Ἅπαντα.

Περὶ τούτων πλήρη ἔχων πεποίθησιν, ἤλπισα κἄνπως δι' ἰδιωτικῆς ἐνεργείας νὰ καταστῶ ὠφέλιμος, καί, ἅμα ἀφιχθείς, ἀπετάθην πρὸς τὸν ἔμπειρον καὶ φιλόκαλον κ. Πεῤῥῆν, μεθ' οὗ καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοιπορίας συναντηθεὶς εἶχον συνεννοηθῆ, καὶ συνηλλάγην μετ' αὐτοῦ, ἵνα ἐκδώσῃ τοὺς ἀνεκδότους ἔτι τόμους τῶν ***Ἁπάντων***.

Ἡ ἔκδοσις ὅμως ἀπήτει δαπάνην, καὶ ταύτην ἵνα κανονίσω ἐδέησε νὰ προβῶ εἰς τὴν ἔρευναν περὶ τοῦ πῶς εἶχον τὰ χρηματικά μου μετὰ τὴν παῦσιν τῶν πρεσβευτικῶν μου ἀποδοχῶν. Μακρὸν δὲν μοὶ ἔμενε πλέον ἴσως νὰ ζήσω, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ χρόνου τούτου, ὅπως καὶ ἂν ἦν, μοὶ ἐπεφυλάττετο τῆς πενίας ἡ δοκιμασία, διότι εἶχον μὲν ἀναφαίρετον πόρον, τὸν μόνον μένοντά μοι, τὸν τῆς συντάξεως, ἥτις, ἕνεκα τῆς ἐκπτώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ νομίσματος, καὶ κρατήσεών τινων, ἃς ὁ νόμος ἐπέβαλλε, περιωρίζετο εἰς 300 χρυσᾶς δραχμὰς κατὰ μῆνα. Προήρχοντο δ' αἱ κρατήσεις, ὡς μοὶ ἐῤῥέθη, ἐκ τοῦ χρόνου τοῦ πρὸ τοῦ τῶν κρατήσεων νόμου, εἰς ὃν φαίνεται ὅτι ἐπετρέπετο ὀπισθενεργὸς δύναμις, χωρίς τις, οὐδ' ἐγὼ αὐτός, νὰ μνησθῶ ὅτι ἐκ τῆς πρὸ τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος ἐποχῆς μοὶ ὠφείλοντο μισθοί, οὓς ποτὲ δὲν ἐζήτησα.

Ἐννοεῖται ὅτι ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς ἠναγκαζόμην νὰ ἐγκαταλείψω πᾶσαν πρόθεσιν ἐκδόσεως τῶν Ἁπάντων, καὶ νὰ διαλύσω τὴν περὶ αὐτῆς συμφωνίαν μετὰ τοῦ κ. Πεῤῥῆ, ἂν ἀκριβῶς τότε ἀνέλπιστος καὶ αἰφνιδία δὲν μοὶ ἤρχετο ἐπικουρία. Εἷς ὁμογενὴς ἐκ Λονδίνου, ὃν εἶχον ἴδῃ καὶ δεχθῆ παρ' ἐμοὶ ἐν Βερολίνῳ, ὁ κ. ***Γρηγόριος Ἀνανιάδης***, ἐλθὼν κατ' αὐτὸν τοῦτον τὸν χρόνον εἰς Ἀθήνας καὶ ἀγνοῶ παρὰ τίνος, οὐχὶ δὲ παρ' ἐμοῦ, μαθὼν ὅτι προὐτιθέμην νὰ ἐπιδοθῶ εἰς ἐξακολούθησιν τῆς ἐκδόσεως τῶν ***Ἁπάντων***, ἐλθὼν πρὸς ἐμέ, ἀπήτησεν ἐπιμόνως νὰ δεχθῶ τὴν γενναίαν προσφορὰν τῆς δαπάνης δύο ἐκ τῶν τόμων, ὧν προὐτιθέμην τὴν ἔκδοσιν. Περὶ τούτου δέ, ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ μου, γνῶσιν παρὰ τοῦ κ. Εὐαγ. Βαλτατζῆ λαβὼν ὁ μικρὸν μετὰ

ταῦτα τὰς Ἀθήνας ἐπίσης ἐπισκεφθεὶς λίαν φιλόμουσος κ. **Κατινάκης**, διενήργησεν, ἅμα ἐπανελθὼν εἰς Λονδῖνον, συνεισφορὰν παρὰ τοῖς ἐκεῖ ὁμογενέσι, καὶ μετ' ἐκπλήξεως ἔλαβον ἐκεῖθεν συνεισφοράν, ἥτις· μετὰ τῆς τοῦ κ. Ἀνανιάδου, ἤρκεσεν εἰς τὴν ἔκδοσιν πέντε ἔτι τόμων τῶν Ἁπάντων, τῶν ΙΕ—ΙΘ. Ἐκεῖ δ' ἠναγκάσθην νὰ παύσω τὴν ἔκδοσιν, παραιτηθεὶς τῆς προθέσεως τοῦ νὰ περιλάβω εἰς ἕνα ἔτι ἢ πλείονας τόμους διαφόρους φιλολογικὰς ἢ πολιτικὰς πραγματείας, ἃς διεσπαρμένας εἶχον ἐκδώσῃ ἄλλοτε εἰς φυλλάδια ἢ ἐφημερίδας.

Καὶ εἰς τὴν ἔκδοσιν μὲν ταύτην τῶν πέντε τόμων οὕτως ἐδυνήθην νὰ ἐπαρκέσω. Ἀλλ' αὐτὴ οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον συνετέλεσαν εἰς τὴν αὔξησιν τῶν ἐμῶν πόρων, διότι ἕκαστος τόμος, ἅμα τυπωθείς, μετεφέρετο εἰς ἀποθήκην, ἔνθα κατετίθετο ἐπ' ἐνοικίῳ, καὶ ἔκτοτε οὐδέποτε ἔμαθον ὅτι οὐδὲ ἓν ἀντίτυπον αὐτοῦ ἐπωλήθη ἢ ἔλαβον αὐτοῦ ἀντίτιμον.

Ἐπιχειρήσεις φιλολογικαὶ ματαιούμεναι.

Ἐν ᾗ λοιπὸν διετέλουν ἐντελεῖ ἀπορίᾳ, ἐζήτουν εἴτινα ἐδυνάμην νὰ εὕρω ἐργασίαν, ἐξ ἧς κἂν νὰ πορίζωμαι τὰ ἄφευκτα πρὸς τὸ ζῆν. Μαθὼν λοιπὸν ὅτι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐπρόκειτο διαγωνισμὸς πρὸς πενταετῆ παραδοχὴν τῶν διδακτικῶν βιβλίων, καθ' ὃ σχέδιον εἶχον ἐγὼ αὐτὸς ἄλλοτε διαγράψῃ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, ἀνέλαβον τὴν σύνταξιν ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, μῆκος ἐχούσης 10 τυπογραφικῶν φύλλων κατὰ τὸ πρόγραμμα. Ἀλλ' οἱ κόποι μου ἀπέβησαν μάταιοι, διότι τῆς ἐμῆς προεκρίθη ἡ ἤδη εἰς τὰ σχολεῖα προεισηγμένη. Ἀφ' οὗ δ' οὕτως ἐνταῦθα ἀπέτυχον, μοὶ ἐπροτάθη ὑπό τινος τῶν ἐκδοτῶν ἡ ἐπιτομωτάτη σύνταξις τῶν πρωτίστων συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἅτινα ὑπὸ πλείστων συνοδευόμενα εἰκονογραφιῶν, θ' ἀπετέλουν ὠφελιμωτάτην ἀνάγνωσιν διὰ τὰ μικρὰ παιδία, καὶ προσέτι λίαν ἐπιζήτητον καὶ ἐπικερδεστάτην διά τε τὸν ἐκδότην καὶ διὰ τὸν συντάκτην. Ἐπεδόθην, ἑπομένως, καὶ εἰς ταύτην τὴν

ἐνασχόλησιν, ἀλλά, περατωθεῖσα καὶ δοθεῖσα εἰς τὸν ἐκδότην, ποτὲ δεν ἐξεδόθη.

Κατόπιν δ' ἀποταθεὶς πρός με ὁ Γερμανὸς βιβλιοπώλης κ. Οὐιλβέργ, μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι προὐτίθετο νὰ ἐκδώση εἰς μικρὰ καὶ εὔωνα τομίδια ***Βιβλιοθήκην τοῦ Λαοῦ,*** ἧς μέγιστα ὑπελόγιζε τὰ κέρδη, καὶ μοὶ ἐπρότεινε ν' ἀναλάβω τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἔργου, ἐπὶ σπουδαίᾳ τῶν κερδῶν μερίδι. Συγχρόνως δὲ μοὶ ἐζήτησε νὰ τῷ συντάξω, ὡς εἰσαγωγὴν τῆς ὅλης ἐπιχειρήσεως, δύω τομίδια ἱστορίας τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας, κατ' ἐπιτομὴν τῆς ἣν εἶχον ἐκδώση ἄλλοτε Γαλλιστί. Καὶ τίς μὲν θὰ ἦν ἡ πρόθεσις ἢ τί τὸ σχέδιον τῆς τοιαύτης Βιβλιοθήκης καθαρῶς δὲν ἐδυνήθην ν' ἀντιληφθῶ, οὐδὲ ζητηθεὶς ὁ κ. Οὐιλβέργ, ἐφάνη ἔχων ἢ ἐδυνήθη νὰ μοὶ δώση καθαρὰς περὶ αὐτοῦ ἰδέας. Οὐχ ἧττον ὅμως, μέχρις οὗ γίνῃ ἡ περὶ τούτου σκέψις, ἐπείγετο νὰ ἐκδώσῃ τὴν ἐπιτομὴν τῆς ἱστορίας τῆς φιλολογίας, δι' ὃ καὶ ἐπεδόθην ἀμέσως εἰς αὐτῆς τὴν σύνταξιν, καὶ ὅσον ἐπεδέχετο τάχιον ἔδωκα αὐτὴν εἰς δημοσίευσιν. Ἀλλ' ἐν ᾧ τὰ δύω τομίδια ἐτυποῦντο, ὁ ἐκδότης, χωρὶς οὐδόλως νὰ ἐρωτήσῃ ἢ νὰ συμβουλευθῇ ἐμέ, ὅστις ὑπετίθετο ὅτι διηύθυνον τὸ ἔργον, ἐξέδωκε δύω ἄλλους τόμους τῆς Βιβλιοθήκης. Τὸ μόνον μου δὲ κέρδος ἐκ τῆς ὅλης ἐπιχειρήσεως ὑπῆρξεν ἓν ἀντίτυπον τῶν ὑπ' ἐμοῦ γραφέντων τομιδίων, καὶ ἡ ἀγανάκτησις μέχρις ὕβρεων τινῶν τῶν συγχρόνων λογογράφων ἢ ποιητῶν, διότι εἶχον τὸ δυστύχημα ν' ἀγνοῶ αὐτοὺς ἕως τότε, καὶ ἐξηκολούθησα νὰ τοὺς ἀγνοῶ καὶ εἰς τὰ μετέπειτα. Καὶ διὰ πάντα δὲ τὰ ἔκτοτε ἐκδοθέντα τομίδια, οὐδ' ἠρωτήθην ποτέ, οὐδέ πως ἀνεμίγην ἢ ἐνέχομαι εἰς αὐτῶν τὴν σύνταξιν.

Οὕτω διῆλθον οἱ ἐννέα πρῶτοι μῆνες ἀπὸ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπανόδου μου, ἐν ἐργασίᾳ συντόνῳ μὲν καὶ διηνεκεῖ, ἀλλὰ δι' ἐμὲ ἐντελῶς στείρᾳ. Καὶ ἐπειδή, οὐδ' ἡ ἐποχὴ ἐκείνη, οὐδ' αἱ μετέπειτα ἐβελτίωσαν τὴν χρηματικὴν θέσιν μου, ἀρκεῖ τοῦτο, νομίζω, ἵνα δικαιολογήσῃ τοὺς ἴσως οὐχὶ λίαν ἐλευθερίους κριθέντας ὅρους τῆς ἀγγελίας τῶν Ἀπομνημονευμάτων τούτων, ἅτινα, χωρὶς ἐκείνων, ἀνάγκη ἦν νὰ μείνωσιν ἀδημοσίευτα.

Δὲν παρέλειπον δ' ἐν τούτοις καὶ εἰς ἄλλας τινὰςμικρὰς φι-. λολογικὰς ἐργασίας νὰ ἐπιδίδωμαι, ἐξ ὧν ἐνίοτε ὀλίγα ἐποριζόμην διὰ τὰς ἀναποφεύκτους ἀνάγκας μου. Οὕτως ἡ Ἑστία, ἐν ὅσῳ διηυθύνετο ὑπὸ τοῦ κ. Κασδόνη, ἀντήμοιβεν ἐλευθερίως ὅσα ἄρθρα τῇ ἔδιδον. Ἀφ' ὅτου ὅμως ἤλλαξε διεύθυνσιν, ἔπαυσεν ἔχουσα ἀνάγκην τῆς συνεργασίας μου· καὶ ἡμερολόγια δὲ μοὶ ἐζήτουν καὶ ἐλάμβανον παρ' ἐμοῦ ἄρθρα. Εἷς μάλιστα τῶν ἐκδοτῶν τοιούτου ἡμερολογίου, εἰς ὃν ἠναγκάσθην νὰ ὁμολογήσω ὅτι, εἰς ἃς διετέλουν περιστάσεις, δὲν ἐδυνάμην νὰ ἐργάζωμαι ἀμισθί, καὶ ἠναγκαζόμην νὰ πωλῶ τὸν καιρόν μου, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι ἐννοεῖ τοῦτο, καὶ προθυμώτατα μοὶ ἐχορήγει, ἣν ἀπήτησα χρηματικὴν ἀμοιβήν. Ἀλλά, λαβὼν τὸ ἔργον μου, τὸ ἐξέδωκε καί, οὔτε τὴν χρηματικὴν ἀμοιβήν, οὔτε κἂν ἓν ἀντίτυπον τοῦ ἡμερολογίου ποτὲ μοὶ ἔπεμψε. Τίς ἦτο ὁ ἔντιμος οὗτος ἐκδότης τὸ ἀποσιωπῶ, διότι γράφω ἐδικά μου, οὐχὶ ἐδικά του ἀπομνημονεύματα.

Λεξικὸν ἀρχαιολογικόν.

Οὐ σπάνιαι δὲ μοὶ ἐπῆλθον καὶ ἄλλαι τοιαῦται ἀπογοητεύσεις, ὥστε εἶχον ἤδη φθάση εἰς τὴν ἀπόφασιν, ἅπαξ διὰ πάντοτε, νὰ θραύσω τὸν κάλαμον, ὅτε, κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔαρ, προσελθών μοι ὁ ἐκδότης κ. Κωνσταντινίδης, μοὶ ἐπρότεινε ν' ἀναδεχθῶ τὴν σύνταξιν λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαίας ἱστορίας καὶ ἀρχαιολογίας μετὰ πολυαρίθμων εἰκόνων. Καὶ ὑπὸ ἄλλας μὲν περιστάσεις τοὺς ὅρους πολὺ ἐπωφελεῖς δὲν θα ἔκρινον, διότι ἐπρόκειτο δι' ἑκάστην σελίδα εἰς μέγιστον ὄγδοον, σχεδὸν εἰς τέταρτον, συγκειμένην ἐκ δύο στηλῶν, νὰ λαμβάνω ἀμοιβὴν δρχ. 3.10, ἤτοι χρυσᾶς 2.50, ἢ ἔστω καὶ 3 συνυπολογιζομένου καὶ τοῦ χώρου τῶν εἰκόνων, ὧν ὅμως ἡ εὕρεσις καὶ ἡ ἐκλογή, οὐκ ὀλίγον ἐργώδης, ἦν καὶ αὕτη δι' ἐμέ. Τοιαύτη ἀμοιβή, καὶ δι' ἁπλῆν μετάφρασιν, ἴσως καὶ δι' ἁπλῆν ἀντιγραφήν, μεγάλη δὲν θὰ ἐλογίζετο· ἀλλ' ἐγώ, ὅσα μὲν ἄρθρα εὕρισκον καλῶς

συντεταγμένα εἰς ἄλλας γλώσσας, τὰ μετέφραζον, διὰ δὲ τὰ λοιπὰ καὶ σπουδαιότερα ἀνέτρεχον εἰς μελέτας τῶν πηγῶν καὶ συγγραμμάτων περὶ αὐτῶν πραγματευομένων. Εἰργαζόμην δὲ νυχθημερόν, καὶ ἐπεράτωσα τὸ ἔργον τῇ 20 Σεπτεμβρίου 1889, ὅτε μετ' ὀλίγους μῆνας ἐπερατώθη καὶ ἡ τύπωσις. Ἡ σπουδὴ δὲ μεθ' ἧς ἐπεμελούμην τῆς συγγραφῆς ταύτης, πάσης ἄλλης ἀσχολήσεως ἀποστάς, προήρχετο καὶ ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὴν ἡλικίαν, εἰς ἣν εἶχον ἀφιχθῇ ἀφορῶν, ἐνόμιζον ἀναγκαῖον νὰ συντελέσω τὸ σύγγραμμα τοῦτο πρὶν ἔλθῃ τὸ μοιραῖον τέλος μου, διότι, ὅστις ἄλλος καὶ ἂν ἔπειτα ἀνελάμβανε τὴν συμπλήρωσιν αὐτοῦ, ὅσον καὶ ἂν ἦν ἱκανώτερός μου, δὲν θὰ ἐγνώριζε τὴν μέθοδον, καθ' ἣν εἰργάσθην καὶ τὰς πηγὰς πάσας ἐξ ὧν ἤντλουν, ὥστε τὸ σύγγραμμα θὰ παρεξέκλινε τοῦ πρώτου σχεδίου του πρὸς βλάβην τοῦ μετ' ἐμοῦ συμβληθέντος ἐκδότου.

Ἐφημερίδες.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἐπεδιδόμην ἐνίοτε καὶ εἰς ἄλλας βραχείας τινὰς ἐργασίας. Οὕτως, ὅτε ἱδρύθη ἐν Ἀθήναις ἡ Γαλλικὴ ἐφημερὶς Spectateur d' Orient, ὁ ἀρχισυντάκτης αὐτῆς μοὶ ἐζήτησε τὴν συνεργασίαν μου. Καὶ ἀναμίξεως μὲν εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτῆς πορείαν ἀπέσχον παντάπασι, διότι ἐγὼ κἄν, κατὰ τὰς ἐμὰς θεωρίας, εἰς οὐδέτερον τῶν τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν ἐφημεριδογραφίαν τῆς Ἑλλάδος διαιρούντων τότε κομμάτων ἔβλεπον τὴν σωτηρίαν, οὔτε τὸ ἓν τοῦ ἄλλου ἔκρινον μᾶλλον καταδικαστέον. Περιωρίσθην λοιπὸν εἰς τὸ νὰ γράψω σειρὰν ἄρθρων περὶ ***Τοπογραφίας τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν,*** ἃ μετέπειτα, ἀδείᾳ τῆς συντάξεως τῆς ἐφημερίδος, ἐξέδωκα μετὰ χάρτου εἰς φυλλάδιον, ἐκδοὺς αὐτὸ παρὰ τῷ κ. Κωνσταντινίδῃ. Ἀπεῤῥόφησε δ' ἡ ἔκδοσις μέρος τῆς ἀντιμισθίας τοῦ λεξικοῦ, χωρὶς οὐδὲ λεπτὸν νὰ φέρῃ ὠφέλειαν.

Ὁσάκις δ' ἐδυνάμην, στιγμὰς ὑποκλέπτων, ἔγραφον καὶ εἰς ἄλλας ἐφημερίδας, οἵου δήποτε κόμματος, διότι εἰς οὐδὲν ἀνῆκον,

καθ' ὃ οὐδέτερον τῶν ἀντιφερομένων ἐθεώρουν, ὡς τὰ ἐθνικῶς συμφέροντα ἐκτιμῶν καὶ πρεσβεῦον· ἔγραφον δ', οὐχὶ ἄρθρα πολιτικά, ἀλλὰ περὶ διαφόρων ἀντικειμένων, ἃ ἐθεώρουν ἐθνικῶς χρήσιμα, οἷον περὶ ἱδρύσεως Ἀκαδημίας, ἱδρύσεως ἐθνικοῦ Θεάτρου, ὀρθῆς χρήσεως τοῦ Ζαππαίου κληροδοτήματος, καὶ ἄλλων τοιούτων· ἀλλὰ τὰ ἄρθρα μου οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον εἷλκον τὴν προσοχὴν ἐκείνων κἂν δι' οὓς ἐγράφοντο, καὶ ἦσαν αὐτὸ τοῦτο ματαιοπονία·

Ἀνάπλασις.

Ταχέως δὲ μοὶ ἐδόθη ἀφορμὴ καὶ εἰς ἄλλην ἀπασχόλησιν νὰ ἐπιδοθῶ. Μίαν ἡμέραν ἦλθε πρὸς ἐμὲ εἰς Κηφισσίαν ὁ τέως ἄγνωστός μοι κ. Διαλισμᾶς, μετὰ δύο ἄλλων κυρίων. Ἀπετέλουν δ' ἐπιτροπὴν ἐρχομένην νὰ μοὶ προτείνῃ νὰ καταταχθῶ εἰς τὴν πρὸ ἑνὸς ἔτους συστᾶσαν Ἑταιρείαν τῆς ***Ἀναπλάσεως,*** ἧς σκοπὸς μοὶ ἐξήγησαν ὅτι ἦν ἡ δι' ὀρθῆς μορφώσεως τοῦ κλήρου καὶ καταλλήλου τάσεως τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς καταπολέμησις τῶν ὑλιστικῶν ἀρχῶν, αἵτινες ἐν ὀνόματι καὶ κατὰ παρεννόησιν τῆς ἐπιστήμης διεδίδοντο, ἀπειλοῦσαι αὐτὰς τὰς βάσεις τῆς κοινωνίας.

Τὴν πρότασιν ἔσπευσα νὰ δεχθῶ, καθ' ὃ πληρέστατα ἀνταποκρινομένην εἰς τὰς ἀρχάς, ἃς πάντοτε ἐπρέσβευον, καὶ ὁ σύλλογος εὐηρεστήθη νὰ μ' ἐκλέξῃ πρόεδρον αὐτοῦ. Προτάσει δὲ τοῦ Συλλόγου καὶ ἐμοῦ, ἡ Α. Β. Ὑ. ὁ Διάδοχος ἔνευσε νὰ δεχθῇ τὸν τίτλον «Ἐπιτίμου προέδρου», καὶ εἰς τὴν πρώτην ἐπετηρίδα τοῦ Συλλόγου ἐδέχθη, ἐπὶ τῇ παρακλήσει μου, νὰ προεδρεύσῃ τῆς τότε τελεσθείσης ἑορτῆς, καὶ ἔπραξε τοῦτο ἀξιοπρεπέστατα.

Ὁ Σύλλογος ἐξέδιδε περιοδικόν, σκοπὸν ἔχον κύριον νὰ πραγματεύηται τὰ ἐπιστημονικὰ ζητήματα ὑπὸ τὴν ἔποψιν, ἣν αὐτὸς ἐπεδίωκεν. Ἀπετάθη δὲ καὶ εἰς πλείστους κληρικούς τε καὶ λαϊκούς, ζητήσας τὴν γνώμην αὐτῶν περὶ τῶν καταλληλοτέρων τρόπων πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ, ὃν ἐπεδίωκεν. Εἰς ἀμφότερα δέ, εἴς τε τὴν σύνταξιν τοῦ περιοδικοῦ, καὶ εἰς τὰς γνωμοδοτήσεις

ταύτας τὴν κυριωτάτην ἀῤῥωγὴν εὗρε παρὰ τῷ ἐν Τεργέστῃ οἰκοῦντι σοφῷ κ. Ἀ. Σκαλτσούνῃ, οὗ καὶ τὰ ἄρθρα ὁ Σύλλογος κατόπιν εἰς πολύτιμον βιβλίον ἐξέδωκεν. Ὅτε δ' ὁ Σύλλογος προὐτίθετο νὰ πανηγυρίσῃ δι' ἀξιολόγου τινὸς ἔργου τοὺς γάμους τοῦ Ἐπιτίμου αὐτοῦ Προέδρου, τοῦ Διαδόχου, ὁ κ. Σκαλτσούνης ἐπρότεινε νὰ ἱδρυθῇ παρ' αὐτῷ Ταμεῖον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν ***Κωνσταντίνου*** καὶ ***Σοφίας,*** δι' οὗ νὰ μισθοδοτοῦνται ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἱεροκήρυκες τὸν σκοπὸν αὐτοῦ ἀκριβῶς ἐξυπηρετοῦντες. Ἀνήγγειλε δ' ὅτι οἱ ἐν Τεργέστῃ ὁμογενεῖς ἦσαν πρόθυμοι νὰ καταβάλωσιν ἄφθονα πρὸς τοῦτο κεφάλαια. Καὶ ἡ μὲν πρότασις ἐνθουσιωδῶς ἐνεκρίθη. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα καὶ κατ' ἐμὴν καὶ κατ' ἄλλων πρότασιν δὲν ἐγένετο δεκτόν, καὶ διότι δικαίωμα δὲν εἴχομεν νὰ δώσωμεν αὐτὸ ἄνευ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ ἀπόντος τότε Διαδόχου, καὶ δι' ἑτέρους λόγους, καὶ εἰς αὐτὸ ἀντικατέστη τὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Δυστυχῶς ὅμως ἡ ἐκ Τεργέστης ἐπιτροπή, ἡ κομίσασα τὴν ἀληθῶς οὐχὶ εὐκαταφρόνητον ποσότητα 37.000 δρ., δὲν ἀνελογίσθη νὰ ἐξηγήσῃ πρὸς τίνα σκοπὸν προσφέρει αὐτήν, καὶ οὕτω ἡ ἵδρυσις τοῦ Ταμείου ἐντελῶς ἀπέτυχε.

Κατὰ τὴν γενικὴν δὲ συνεδρίασιν τοῦ ἑπομένου ἔτους ἐπρότεινα ἐγώ, πρόεδρος ἀντ' ἐμοῦ νὰ ψηφισθῇ διηνεκὴς ὁ κατὰ καιρὸν Σεβ. Μητροπολίτης Ἀθηνῶν, καὶ τοῦτο παρεδέχθη ὁ Σύλλογος, ψηφίσας ἐμὲ ***ἰσόβιον ἀντιπρόεδρον.***

Δυστυχῶς δὲ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δυσάρεστοι συνέβησαν περιπέτειαι, καὶ τὴν ὑπόληψιν καὶ αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν τοῦ Συλλόγου διακινδυνεύσασαι. Τινὲς δυσηρεστημένοι διότι εἷς προστατευόμενος αὐτῶν κλητὴρ εἶχεν ἀντικατασταθῇ δι' ἄλλου ὑπὸ τοῦ Γραμματέως κ. Διαλισμᾶ, τοῦ πρώτου συλλαβόντος τὴν ἰδέαν τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἀναπλάσεως, ἤγειραν ὑπονοίας κατὰ τῆς ἐντίμου διαχειρίσεως τῶν χρηματικῶν τοῦ Συλλόγου. Καὶ ἐγὼ μέν, ἀκροασθεὶς τῆς ἐκθέσεως τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς, ἀντελήφθην ὅτι ἐπρόκειτο ἁπλῶς περὶ ἀνωμαλιῶν εἰς τὴν κράτησιν τῶν βιβλίων, αἵτινες ἦσαν φυσικώταται, καθ' ὃ οὖσαι ἐμπεπιστευμέναι εἰς ταμίας καὶ γραμματεῖς μὴ ἐκλεγομένους ἐκ τῶν ἐμπείρων τῆς διπλο-

γραφίας. Ἐπρότεινα λοιπὸν ὅτι τὸ μόνον εὔλογον ἦν αἱ ἀνωμαλίαι νὰ καταδειχθῶσιν εἰς τοὺς ὑπολόγους, καὶ νὰ τεθῶσιν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν τὰ βιβλία, ἵνα εὕρωσι καὶ ἐξηγήσωσι τὰς προσαπτομένας αὐτοῖς ἀταξίας. Ἀλλ' οἱ ἄλλως φρονοῦντες ἐπέμειμειναν νὰ πεμφθῶσι τὰ βιβλία ἐνσφράγιστα εἰς τὴν εἰσαγγελίαν καὶ οἱ ὑπόλογοι νὰ κατηγορηθῶσιν, ὡς σφετερισάμενοι ποσότητας, ὅσαι, τὸ περίεργον, δὲν ἦσαν οὐδ' ὅλα τοῦ συλλόγου τὰ εἰσοδήματα!

Ἀφ' ὅτου λοιπὸν εἶδον τὴν τάσιν ταύτην, ἀπέσχον ὅσον ἐδυνήθην, τοῦ νὰ παραστῶ πλέον εἰς τοῦ συλλόγου τὰς συνεδριάσεις, μέχρι τῆς ἐκδόσεως τῆς δικαστικῆς ἀποφάσεως (ἥτις εἰσέτι, καθ' ἣν στιγμὴν γράφω, μένει ἀνέκδοτος). Εἰς τοῦτο δὲ καὶ ἠναγκαζόμην, πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ ὅτι διηρχόμην τὸ θέρος ἐν Κηφισίᾳ, δεύτερον δὲ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Σύλλογος τῆς Ἀναπλάσεως συνέπιπτε σχεδὸν πάντοτε νὰ συνεδριάζῃ, ὅτε καὶ τὸ Συμβούλιον τοῦ Συλλόγου τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, ἀφ' οὗ δὲν ἐδυνάμην νὰ ἐλλείπω, ὡς αὐτοῦ πρόεδρος.

Φιλεκπαιδευτικὴ Ἑταιρία.

Ἄλλη ἐπιτροπή, ἐκ τοῦ Ἀρσακείου, ἦλθεν, ἀφ' οὗ μετῴκησα εἰς Ἀθήνας, νὰ μοὶ προτείνῃ τὴν προεδρείαν τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας, ἀφ' ἧς ὁ κ. Μ. Μελᾶς εἶχεν ἀποσυρθῆ. Ἀλλὰ δὲν ἐδέχθην τὴν πρότασιν, διότι τὴν Ἑταιρείαν ταύτην ἐθεώρουν ἀνέκαθεν, ὡς διὰ κομματικοὺς λόγους παρεκβᾶσαν τοῦ ἀρχικοῦ της σκοποῦ. Συστᾶσα πρὸ πλείστων ἐτῶν, τῇ πρωτοβουλίᾳ ἰδιωτῶν, οἷς καὶ ἐγὼ αὐτὸς κατεταττόμην, πρὸς ἵδρυσιν σχολείων ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ἢ μὴ Ἑλλάδι, ὅπου δὲν ἐπήρκουν οἱ πόροι ἢ δὲν ἔφθανεν ἡ ἐνέργεια τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἐν συνεδριάσει τινί, προπαρασκευασθείσῃ ὑπὸ τοῦ τότε Προέδρου Γλαράκη καὶ τοῦ Γραμματέως Κοκκόνη, πᾶς ὁ τῆς Ἑταιρείας σκοπὸς μετετράπη εἰς ἁπλῆν σύστασιν παρθεναγωγείου ἐν Ἀθήναις. Ὡρμῶντο δ' οἱ ταῦτα ἐνεργοῦντες, ὡς

νομίζω ὅτι καὶ ἀλλαχοῦ ἀνωτέρω ἐξέθηκα, ἐκ τῆς προθέσεως τοῦ ν' ἀνατρέψωσι τὸ Παρθεναγωγεῖον τοῦ Χίλλ, ὃ ὅλως ἀνυποστάτως ὑπώπτευον, ὡς προτιθέμενον νὰ μετατρέψῃ τὰς νέας Ἑλληνίδας εἰς Διαμαρτυρομένας. Καὶ ἐγὼ μέν, λαβὼν τον λόγον, ἐξέθηκα ὅτι οὐδὲν δικαίωμα εἴχομεν ν' ἀνατρέψωμεν αὐτὰς τῆς ὑφισταμένης Ἑταιρείας τὰς βάσεις, ὅτι δὲ ἀνωτέρου Παρθεναγωγείου τὸν κανονισμὸν εἶχεν ἤδη ἕτοιμον τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, οὗ τότε ἤμην ἐγὼ αὐτὸς Σύμβουλος, καὶ ὅτι εἴχομεν ἤδη γράψῃ εἰς Ἑλβετίαν, διευθύντριαν προσκαλοῦντες ἐκεῖθεν· ὥστε περιττὸν ἦν νὰ ἐξαντλήσῃ ὁ Σύλλογος τοὺς πόρους του πρὸς σκοπὸν ξένον αὐτῷ καὶ δι' ὃν ἐλήφθη πρόνοια κυβερνητική. Ἀλλ', ἰδὼν ὅτι ἐματαιολόγουν, ὅτι τὰ τῆς συνεδριάσεως ἦσαν πάντα προπαρασκευασμένα, καὶ ὅτι οἱ ὀργανώσαντες αὐτὰ εἶχον τότε καὶ πᾶσαν ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως, ὥστε, ὅ,τι ἐψήφιζον ἐδύνατο νὰ θεωρηθῇ καὶ ὑπ' αὐτῆς ἐπικεκυρωμένον, ἀπεχώρησα καὶ ἔπεμψα τὴν παραίτησίν μου ἐξ ἑταιρείας, ἥτις εἶχε παρεκβῆ τοῦ σκοποῦ της. Οὗτοι ἦσαν οἱ λόγοι δι' οὕς, καὶ μετὰ πολλὰ ἔτη δὲν ἔκρινα εὔλογον νὰ δεχθῶ τὴν προσενεχθεῖσάν μοι προεδρείαν αὐτῆς· οὐδ' ἐφαίνετό μοι μεταβαλοῦσα δι' ἐμὲ τὴνθέσιν αὐτῆς ἡ περίστασις, ὅτι ὁ Ἀρσάκης, ὑπ' εὐγενοῦς φιλοπατρίας ἐμπνεόμενος, ἐν ἀγνοίᾳ τῶν προεκτεθέντων, ἐδωρήσατο τῇ Ἑταιρείᾳ ὅλην περιουσίαν, δι'ἧς ᾠκοδομήθη καὶ συνετηρεῖτο λαμπρὸν Παρθεναγωγεῖον, ἀνατρέφον μάλιστα τῶν εὐπόρων τὰς θυγατέρας, ματαιῶσαν ὅμως τὸν ἐθνικὸν σκοπόν, δι' ὃν εἶχεν ἱδρυθῇ ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἑταιρεία. Καὶ εἰς τὰ καθέκαστα δὲ ταύτης, ἰδιωτικῶς διοικουμένης, ἡ βελτίωσις δὲν ἐδύνατο, κατ' ἐμέ, νὰ ἐπέλθῃ ἢ ἐνεργείᾳ τῆς Κυβερνήσεως, ἧς πρώτης καθῆκον ἦν νὰ κανονίζῃ τὰ περὶ μορφώσεως διδασκαλισσῶν.

Σύλλογος Ἑλληνικῶν Γραμμάτων.

Τόσῳ προθυμώτερον δ' ἐδέχθην τὴν γενομένην μοι πρότασιν, τοῦ νὰ καταταχθῶ εἰς τὸ Συμβούλιον τοῦ ***Συλλόγου πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων,*** διότι οὗτος, πρωτοβου-

λίᾳ λογίων τινῶν (Δοσίου, Περ. Ἀργυροπούλου, Σαμουρκάση καὶ ἄλλων, οἷς, κληθείς, συνέπραξα καὶ ἐγώ), εἶχε συστηθῆ πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ἵνα πληρώση τὸ κενόν, ὃ εἶχεν ἀφήση ἡ ἐκτροχιασθεῖσα Φιλεκπαιδευτικὴ Ἑταιρεία. Τοῦτον ἐπὶ τῆς ἐπιστροφῆς μου ἐκ Γερμανίας εὗρον προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ φίλου μου Κωνστ. Παπαῤῥηγοπούλου, ὅστις ὅμως δυσαρεστηθεὶς ἐξ ἐπεμβάσεων τοῦ Δημοσίου ἐπὶ τοῦ τελευταίου ὑπουργείου (Δεληγιάννη), παρῃτήθη, καὶ ἀντικατέστη ὑπὸ τοῦ κ. Πασπάτη, ἀνθ' οὗ, ἐπίσης μετὰ ἓν ἔτος παραιτηθέντος, ἐξελέγην ἐγώ, ἔμπειρον βοηθὸν ἔχων τὸν Γραμματέα κ. Ἀ. Βρυζάκην.

Τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν εἰς Κηφισίαν ἄφιξίν μου ἀπεφασίσθη καὶ ἡ τύχη τῆς θυγατρός μου Ἑλένης. Ὅτε ὁ πρίγκηψ Λοβάνωφ εἶχε ζητήση τὴν Χαρίκλειαν εἰς γάμον, τότε καὶ ἕτερος ἀξιωματικὸς τοῦ Ῥωσσικοῦ ναυτικοῦ, ὁ κ. Πετρώφ, ἐζήτησε καὶ αὐτὸς τῆς Ἑλένης τὴν χεῖρα, ἄπορος μὲν καὶ αὐτός, ἀλλὰ γενικῶς ἐπαινούμενος. Καὶ πᾶσα μὲν ἀπόφασις εἶχε τότε ἀναβληθῆ. Ὅτε δέ, μετὰ τὴν ἐπιστροφήν μου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπανέλαβε τὴν πρότασίν του δι' ἐπιστολῆς, καθῆκον ἐνόμισα νὰ τῷ καταστήσω πρὸ παντὸς γνωστὴν τὴν θέσιν, εἰς ἣν ἡ οἰκογένεια εἶχε προέλθη. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὐχ' ἧττον ἐπέμεινε, δὲν ἐνόμισα ὅτι ἐδικαιούμην περαιτέρω νὰ ἐπιμείνω, καὶ οὕτω, τῇ 25 Ὀκτωβρίου (6 Νοεμβρίου), ἀπῆλθεν ἡ Ἑλένη διὰ θαλάσσης εἰς Βέλγιον πρὸς τὸν ἐκεῖ, ἐπὶ συμπληρώσει τῶν στρατιωτικῶν του σπουδῶν, διατρίβοντα ἀδελφόν της Εὐγένιον μετὰ τῆς συζύγου του καὶ τῆς ἀδελφῆς Αἰμυλίας. Καθ' ὁδὸν δ' εὗρε πᾶσαν συγγενικὴν ὑποστήριξιν καὶ περιποίησιν παρὰ τῆς κυρίας Ῥῶσσελ, Ἑλληνίδος συζύγου τοῦ ἐν Ἀθήναις Βέλγου προξένου, καὶ παρὰ τοῦ στρατηγοῦ κ. Τὺῤῥ κατ' ἐμὴν σύστασιν παρ' ἀμφοτέροις. Ἐτελέσθησαν δ' οἱ γάμοι ἐν Βρυξέλλαις, παρουσίᾳ καὶ τοῦ ἐκεῖ πρέσβεως τῆς Τουρκίας, τοῦ ἀρίστου φίλου μου Στεφάνου τοῦ Καραθεοδωρῆ, καὶ οἱ νεόνυμφοι ἀπῆλθον εἰς Πετρούπολιν, συμπαραλαβόντες καὶ τὴν θυγατέρα μου Αἰμυλίαν.

Ἀφ' οὗ δ' ὁ υἱός μου Εὐγένιος, ἐκπνευσάσης τῆς πρὸς σπουδὴν ἀδείας του, ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας, καὶ ἀνέλαβε τὴν ὑπη-

ρεσίαν του, ὡς ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ ἱππικοῦ, διδάσκων εἰς τὴν σχολὴν τῶν Ὑπαξιωματικῶν, μεταβὰς συνῴκησα μετ' αὐτοῦ (ἐν ὁδῷ Κάνιγγος ἀρ. 16) ἐπὶ ὑποτροφίᾳ, τὸ ἐπίλοιπον τῆς συντάξεως διανέμων εἰς τὰς τρεῖς θυγατέρας μου.

Θέατρον.

Ἐνταῦθα καὶ εἰς ἄλλην ἐπιμέλειαν προεκλήθην καὶ δὲν ἐνόμισα ἄσκοπον νὰ ἐπιδοθῶ. Τὸ ἀρχαῖον Θέατρον τοῦ Σανσώνη εἶχεν ἐνοικιάση δι' Ἑλληνικὰς παραστάσεις ὁ κ. Ταβουλάρης, αὐτὸς ἐκεῖνος, ὃν εἶχον ὑποστηρίξη ἄλλοτε ἐν Κωνσταντινουπόλει τόσον ἐπιτυχῶς, ὥστε τρεῖς οἰκίας, ἃς κέκτηται ἤδη ἐν Ἀθήναις, μοὶ ἐπέδειξεν ὡς προϊόντα τῶν ἐξ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς κερδῶν του. Ἐλθὼν λοιπὸν πρὸς ἐμὲ ὁ κύριος οὗτος, μοὶ ἐζήτησε ν' ἀποτελέσω ἐπιτροπὴν μετὰ τοῦ κ. Σ. Λάμπρου, Ν. Πολίτου, Δ. Μ. Καλλιφρονᾶ καὶ τοῦ κ. Καμπούρογλου, πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐπιχειρήσεώς του. Καὶ οὐδέποτε μὲν ἔπαυσα πρεσβεύων, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν Θέατρον ἐστὶ δι' ἡμᾶς ἓν τῶν σπουδαιοτέρων στοιχείων τῆς ἐθνικῆς προόδου, σχεδὸν ἐπίσης ἀναπόφευκτον, ὡς αὐτὰ τὰ δημόσια σχολεῖα· ἀλλ' οὐχ ἧττον εἶπον τῷ κ. Ταβουλάρῃ ὅτι, πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ, ἀπαιτεῖται κυβερνητικὴ ἐνέργεια, οὐδ' ἀρκεῖ ἰδιωτικὴ ἐπιτροπή, ἐν Κωνσταντινουπόλει δ' ὅτι ἐπέτυχον αἱ ἐμαὶ προσπάθειαι, διότι ἐγὼ ἤμην τότε ἐκεῖ ἡ ἀρχή. Ἐπειδὴ ὅμως τὸν εἶδον ἐπιμένοντα, ἐδέχθην, καὶ παρευρισκόμην σχεδὸν εἰς πᾶσαν παράστασιν. Ἡ ἱκανότης τινῶν ἐκ τῶν αὐτοδιδάκτων τούτων ἠθοποιῶν ἀληθῶς μ' ἐξέπληττε. Δυστυχῶς ὅμως δὲν ἦτο, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, παρὰ πᾶσιν ἀνάλογος, καὶ πᾶσα ἑνότης ἔλειπεν εἰς τὰς παραστάσεις. Ἀλλ' ὅ,τι πολὺ λυπηρότερον μ' ἐξέπληττε, ἦν ἡ ἐντελὴς ἀμεριμνεία τῆς Κυβερνήσεως, μὴ ἀντιλαμβανομένης τοῦ καθήκοντος, ὃ εἶχε, τοῦ νὰ ἐνθαῤῥύνῃ τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἐξαιρέτου τούτου στοιχείου τῆς ἐθνικῆς προόδου, καὶ ἡ ἐν μέρει ἐξ αὐτῆς πηγάζουσα ἀδιαφορία τοῦ κοινοῦ. Ἡ περὶ τὸ Θέατρον μικρὰ πλατεία ἦν καὶ ἔμενε χῶρος εἰς ὃν ἐῤῥίπτοντο αἱ ἀκαθαρσίαι. Ἡ εἰς αὐτὸ

ἄγουσα ὁδός, σκοτεινή, ἄνευ οὐδεμιᾶς λυχνίας, ἣν βορβορώδης καὶ πλήρης παρεῤῥιμένων λίθων καὶ ἄλλης ὕλης οἰκοδομικῆς, ὥστε ἀκινδύνως ὑπὸ τῶν φοιτώντων εἰς τὸ Θέατρον δὲν διεβαίνετο. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἦσαν ὀλίγιστοι· ἐκ τῶν κυβερνώντων οὐδεὶς ποτέ· καὶ ἐν γένει τὰ θεωρεῖα ἔμενον σχεδὸν πάντοτε πάντα κενά, καὶ αὐταὶ τῆς αἰθούσης αἱ ἕδραι ὑπὸ σπανίων κατείχοντο· δι' ὃ καὶ μέχρι τέλους ὁ θίασος ἐν ἀπογνώσει κατέλιπε τὰς Ἀθήνας, καὶ μετέβη εἰς πόλεις ἐπαρχιακάς, ἔνθα ἔτυχε καλητέρας δεξιώσεως.

Ὀλλανδικὴ Ἑταιρεία.

Καὶ ἄλλη δέ τις μοὶ ἐπεβλήθη μέριμνα, ἣν καθῆκον ἐνόμισα νὰ δεχθῶ. Ἡ ἐν Ὀλλανδίᾳ πρὸ ὀλίγου συστᾶσα ***Φιλελληνικὴ Ἑταιρεία,*** ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ διατηρήσῃ καὶ ἐκτείνῃ τὴν σπουδὴν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὰ ἐν Εὐρώπῃ ἐκπαιδευτήρια, καὶ πρὸς τοῦτο ν' ἀντικαταστήσῃ καὶ τὴν παρ' ἡμῖν προφορὰν τῆς Ἑλληνικῆς, ὡς μόνην ὀρθήν, εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἐράσμου καθιερωθεῖσαν, εὐηρεστήθη νὰ μὲ τιμήσῃ διὰ τοῦ τίτλου «Ἐπιτίμου Προέδρου,» ὃν ἐγὼ προθύμως ἐδέχθην, διότι αἱ περὶ προφορᾶς ἰδέαι καὶ ἀρχαὶ αὐτῆς ἦσαν πάντοτε αἱ ἐμαί, καὶ εἶχον προσπαθήσῃ νὰ συστήσω καὶ εἰσαγάγω αὐτὰς καὶ ἐν Ἀμερικῇ, καὶ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ. Ἅμα δ' ἐγκαταταχθεὶς εἰς τὴν Ἑταιρείαν, ἑσπέραν δέ τινα ἠγόρευσα διὰ μακρῶν ἐν τῷ Συλλόγῳ τῷ Παρνασσῷ περὶ τοῦ θέματος τούτου, καὶ ἠθέλησα καὶ δι' ἐφημερίδων νὰ προκαλέσω τὴν κοινὴν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, τοῦ κατ' ἐμὲ μεγάλως τὴν Ἑλλάδα ἐνδιαφέροντος· ἀλλά, δυστυχῶς, ἐκεῖναι, εἰς ἃς ἀπετάθην, ἦσαν ἐκ τῶν ἢ μόνα πολιτικά, ἢ μᾶλλον κομματικά, ἢ μόνον προσοδοφόρα ἄρθρα δεχομένων. Ἔκτοτε ἤλπισα νὰ κατορθώσω δραστηριωτέραν τινὰ ἐνέργειαν ὑπὲρ τῆς Φιλελληνικῆς Ἑταιρείας, συμπράξει τοῦ καθηγητοῦ κ. Σ. Λάμπρου, ὅστις, ἐπὶ τῇ ἐμῇ προτάσει, ἐξελέγη ἐπίτιμος αὐτῆς γραμματεύς, καὶ διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς Συγκλήτου τοῦ Πανεπιστημίου. Καὶ ὑπ' αὐτῆς κατώρθωσα μὲν νὰ ψηφισθῇ ἐτησία τις

συνδρομὴ ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλ' ἄλλως ἀπέτυχον ἐντελῶς, διότι εἰς τοὺς διδάσκοντας ἤδη εἰς τὸ ἀνώτατον ἐκπαιδευτικὸν κατάστημα, οὗ ἄλλοτε ἀπετέλουν μέρος, εἶχον ἀποβῆ ξένος καὶ ἄγνωστος. Οὕτω, λαβὼν παρὰ τῆς Ἑταιρείας ἔγγραφον, καθ' ὃ ἐν γενικῇ συνεδριάσει εἶχεν ἀποφασίσῃ νὰ ἐρωτήσῃ τὴν γνώμην τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου περὶ τοῦ ζητήματος τῆς προφορᾶς, καὶ περὶ τοῦ ἄν, δεκτῆς γενικῶς γενομένης τῆς καθ' ἡμᾶς, δὲν ἦτο δυνατόν, ὡς πρός τινας λεπτομεμερείας, νὰ δειχθῶμέν πως συμβιβαστικοὶ πρὸς τοῦ Ἐράσμου τὸ σύστημα, ἔπεμψα ἔγγραφον ἐπισήμως εἰς τὴν πρυτανείαν, ἐκφράζων μὲν τὴν ἐμὴν γνώμην, ὅτι περὶ τοιούτου συμβιβασμοῦ οὐδεὶς ἐδύνατο νὰ γίνῃ λόγος, παρακαλῶν δὲ νὰ προκληθῇ γνωμοδότησις τῆς Φιλολογικῆς Σχολῆς. Ἀλλ' εἰ καὶ μετὰ παρέλευσιν μηνῶν ἐπανέλαβον τὴν πρότασίν μου, ἔτος παρῆλθε χωρὶς οὐδὲν νὰ ἐνεργηθῇ καὶ οὐδεμία νὰ μοὶ δοθῇ ἀπάντησις, δι' ὃ μεγάλη καὶ διὰ τοῦτο ἦν ἡ στενοχωρία μου, διότι ἐνόμιζον ἐθνικῶς ἀσύμφορον νὰ φέρω εἰς γνῶσιν τῶν ξένων Ἑλληνομαθῶν καὶ φιλελλήνων τὴν περὶ τοιούτου ἐθνικοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ συμφέροντος ἀκατανόητον ἀκηδείαν τῶν ἡμετέρων λογίων. Προσέτι ἐπρότεινα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τὴν χορηγίαν παρασήμου εἰς τοὺς δύο βαθεῖς Ἑλληνιστὰς ἐν Ἀμστελοδάμῳ, τὸν Πρόεδρον καὶ τὸν Γραμματέα τῆς Ἑταιρείας, εἰς ἔνδειξιν ὅτι αἱ προσπάθειαι αὐτῶν ἀναγνωρίζονται ἐν Ἑλλάδι· καὶ ἔλαβον μὲν αὐτοῦ τὴν ὑπόσχεσιν· ἀλλ' ἡ ὑπόσχεσις πρὸ πολλῶν μηνῶν, καὶ μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ταῦτα γράφω δὲν ἐξετελέσθη.

Ὄθων.

Ἐν ἔτει 1888 σπουδαῖον ἐπῆλθε συμβὰν εἰς τὴν οἰκογένειαν. Ὁ ἐν Αἰγύπτῳ πολιτικὸς ἡμῶν πράκτωρ, ὁ ἀρχαῖός μου φίλος Ἀναστ. Βυζάντιος, μοὶ ἀνήγγειλε δι' ἐπιστολῆς του ὅτι ὁ κ. καὶ ἡ κυρία Ζερβουδάκη, ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων τῶν ἐν Αἰγύπτῳ παροίκων Ἑλλήνων, συνήνουν εἰς ἣν αὐτὸς τοῖς ὑπέβαλε πρό-

τασιν τοῦ νὰ ζητήσωσι διὰ τὴν θυγατέρα των Ἀγγελικὴν εἰς γάμον τὸν υἱόν μου Ὄθωνα, ὅστις καὶ αὐτὸς συνήνει, καὶ ἐξητεῖτο καὶ ἐμοῦ τηλεγραφικῶς ἡ συναίνεσις. Ἐπειδὴ δ' ὁ Βυζάντιος θερμῶς μοὶ ἐπήνει τὴν νέαν, καὶ εἶχον πᾶσαν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν κρίσιν αὐτοῦ, αὐθημερὸν δ' ἔλαβον ἐπιστολὴν καὶ τοῦ Ὄθωνος τὰ αὐτὰ συνομολογοῦντος, ἔσπευσα τηλεγραφικῶς νὰ πέμψω συγκατάθεσιν καὶ εὐχάς. Μετὰ μικρὸν δὲ προσκληθείς, ἀπῆλθον εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἵνα παρευρεθῶ εἰς τοῦ γάμου τὴν τελετήν, καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐφιλοξενήθην εἰς τὴν λαμπρὰν οἰκίαν τῶν νέων μου συγγενῶν. Μετὰ μεγίστης δὲ χαρᾶς ἐγνώρισα τὴν περικαλλεστάτην καὶ ὑπὸ πλείστων πλεονεκτημάτων τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀγωγῆς κεκοσμημένην μέλλουσαν θυγατέρα μου, καὶ προσέτι τοὺς ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἀξιολόγους γονεῖς της, μεθ' ὧν τάχιστα μὲ συνέδεσε φιλία στενή. Προσέτι δέ, ἦν δι' ἐμὲ πολύτιμος ἡ εὐκαιρία αὕτη τοῦ νὰ γνωρισθῶ μετὰ τῶν ἐξοχωτέρων τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁμογενῶν, οἵτινες διὰ τῆς ἐργατικότητος, τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῶν Ἑλληνικῶν αἰσθημάτων αὐτῶν, ἐφαίνοντο τοὺς Πτολεμαϊκοὺς χρόνους ἐξακολουθοῦντες καὶ παρατείνοντες. Κατὰ μέρος ἡ ἀρίστη πολλαχοῦ ῥυμοτομία τῆς πόλεως ἦν ἔργον αὐτῶν, καὶ ἐπεσκέφθην τὰ δημόσια καταστήματα, εἰς ἃ συνήρχοντο δι' ἀναγνώσεις ἢ διὰ τὰς ὑποθέσεις των, καὶ τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ἰδίως δὲ τὸ ἐπισημότερον πάντων, τὸ ὑπὸ τοῦ μεγάλου πατριώτου κ. Ἀβέρωφ, ἱδρυθὲν καὶ διατηρούμενον, εἰς ὃ ὅμως, ἵνα διατηρῇ, φαίνεται, ἀκραιφνῆ τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, ἀπήντησα ἔριν μεταξὺ δύο τῶν διδασκαλισσῶν, ἣν ἐπροσπάθησα νὰ κατευνάσω. Ἐπεσκέφθην δέ, μετὰ τοῦ πράκτορος κ. Βυζαντίου, δὶς καὶ τὸν Ἀντιβασιλέα, παρ' ᾧ ἔλαχον φιλοφρονεστάτης ὑποδοχῆς, καὶ ὅστις μοὶ ἐφάνη νέος νουνεχὴς καὶ ὑπ' ἀρίστων ἐμπνεόμενος αἰσθημάτων. Τοῦτο μ' ἐνεθάῤῥυνε καὶ εἰς τὸ νὰ τῷ διηγηθῶ, ὅτι μετ' ἐκπλήξεως καὶ λύπης εἶχον ἀκούση ποτὲ τοῦ θείου του, μεθ' οὗ εἶχον ἐκπλεύση ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι ἐν Αἰγύπτῳ «λαὸς δὲν ὑπάρχει.» Τὰς ἀρχὰς ταύτας οὐδόλως ἐπεδοκίμαζεν ὁ Κεδίβης, καί, ἀφ' ὅτου ἀντεβασίλευεν, εἶχε πράξη πᾶν τὸ ἐφ' ἑαυτῷ ὅπως βελ-

τιώση τὴν τύχην τοῦ λαοῦ. Ἐκ τούτου δέ, ὥς τινες τῶν ἡμετέρων οἱ ἴδιοι μοὶ εἶπον, προέκυψε κατὰ μέρος καὶ ἡ μετρίασις τῶν κερδῶν αὐτῶν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Ἑλλήνων. Ἐν ἄλλοις δὲ μοὶ ἐκαυχήθη ὁ Ἀντιβασιλεὺς ὅτι εἶχε μίαν σύζυγον, καὶ ἀπετροπιάζετο τὴν πολυγαμίαν· περὶ τῶν υἱῶν του δὲ μοὶ εἶπεν ὅτι ἐσπούδαζον ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ ἐπιστρέφοντες ὅτι θὰ ἐπεσκέπτοντο τὰς Ἀθήνας.

Ὑπὸ τοῦ υἱοῦ μου συνοδευόμενος μετέβην διὰ τοῦ σιδηροδρόμου καὶ εἰς Κάϊρον, καὶ ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐπεσκέφθην τὰς Πυραμίδας, ἐπέβην μέχρι τινὸς εἰς τὴν τοῦ Χέοπος, καὶ εἰσεχώρησα ἕρπων εἰς ἕνα τῶν περὶ αὐτὴν τάφων, τὸν ἐντὸς κατάγλυφον καὶ κατάγραφον, ἀποκομίσας τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ μεγάλη Πυραμὶς ἵστατο εἰς τὸ κέντρον εὐρυχώρου καὶ κανονικῶς κεχαραγμένου νεκροταφείου.

Τὴν δευτέραν δ' ἡμέραν περιῆλθον τὸ ἐν Καΐρῳ ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, συνοδείᾳ μὲν καὶ τοῦ διευθυντοῦ, Γάλλου τινός, οὗ μοὶ διαφεύγει τὸ ὄνομα, ἀλλὰ πρὸ πάντων ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ὑποδιευθυντοῦ κ. Brugsch, ἀδελφοῦ τοῦ ἐν Βερολίνῳ φίλου μου, τοῦ ἐπισήμου Αἰγυπτιολόγου καὶ συντάκτου μεγάλου ἱερογλυφικοῦ λεξικοῦ. Αἱ συλλογαὶ τοῦ Μουσείου εἰσὶν ὑπὸ πάντα λόγον πολυτιμόταται, διατηρούμεναι μετὰ πλείστης προνοίας καὶ τάξεως. Τινὰ τῶν τεχνουργημάτων, ξυλουργὰ μάλιστα, καταδεικνύουσιν ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Αἰγύπτῳ εἶχεν ἔλθῃ ἐποχή, καθ' ἣν ἡ τέχνη εἶχεν ἀφιχθῇ εἰς τὰ ὅρια τοῦ καλοῦ. Ὅ,τι δὲ μάλιστα εἵλκυσε τὴν προσοχὴν καὶ τὸν θαυμασμόν μου ἦσαν τὰ ἀρτίως ἐκ τῶν λαρνάκων ἐξαχθέντα καὶ τῶν περιελισσόντων αὐτὰ δεσμῶν ἀπαλλαγέντα σώματα παναρχαίων Βασιλέων καὶ Βασιλισσῶν, ἅτινα, διὰ τῆς ταριχεύσεως, διετηροῦντο σχεδὸν ὡς οἷα ἔζων πρὸ τετρακισχιλίων ἐτῶν καὶ ἐπέκεινα, ἐν ᾧ τέως μόνον τὰ ὀνόματα αὐτῶν εἶχε διατηρήσῃ ὁ Μανέθων, ἡ δ' ὕπαρξις αὐτῶν οὐχ ἧττον ἠμφισβητεῖτο μέχρις ἐσχάτων μεταξὺ μύθου καὶ ἱστορίας. Προσέτι δ' ἰσχυρῶς εἵλκυσαν τὴν προσοχὴν καὶ τὸν θαυμασμόν μου καί τινες ὡραῖαι προσωπογραφίαι, εἰς μομμίας καὶ αὐταὶ προσηρτημέναι, οὖσαι δὲ γραφίδος οὐχὶ αἰγυπτιακῆς, ἀλλὰ προφανῶς ἑλληνικῆς, τῶν χρόνων τῶν Πτολεμαίων,

σχεδὸν τὰ μόνα σωζόμενα πρωτότυπα ἔργα γραφίδος ἑλληνικῆς.

Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐπιστροφήν μου ἐτελέσθησαν οἱ γάμοι τοῦ υἱοῦ μου ὑπὸ τοῦ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν σεβασμιωτάτου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, συνελθούσης εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Ζερβουδάκη πάσης τῆς ἐκλεκτῆς κοινωνίας ὁμογενῶν καὶ ἀλλογενῶν, προσέτι καὶ Ὀθωμανῶν, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Καΐρου, καὶ τὴν τελετὴν διεδέχθη χορὸς διαρκέσας μέχρι βαθείας νυκτός. Εἰς πάντων δὲ τὰ πρόσωπα, ἐγγύησις εὐτυχίας, ἔλαμπεν ἡ χαρά, διότι πᾶσα ἡ κοινωνία ἔτρεφε στοργὴν καὶ πρὸς τὴν νέαν νύμφην καὶ πρὸς τὸν υἱόν μου.

Κατῴκησαν δ' οἱ νεόνυμφοι προσωρινῶς εἰς ἰδιόκτητόν τινα ἔπαυλιν ἐν Ῥαμλαῖ, τῇ ὡραίᾳ παραλίᾳ τῆς Ἀλεξανδρείας, ἔνθα καὶ δημόσιοι χοροὶ συνεχῶς δίδονται κατὰ τὸ θέρος. Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας ἐγὼ μὲν ἐπέστρεψα εἰς Ἀθήνας, ὅτε ὁ Ἀντιβασιλεὺς εὐηρεστήθη νὰ μοὶ πέμψῃ τὴν λέμβον του, ἵνα μ' ἐπιβιβάσῃ εἰς τὸ ἀτμόπλοιον, τὸ δὲ νέον ζεῦγος ἀπῆλθεν εἰς Ἑλβετίαν καὶ εἰς Γαλλίαν.

Ἀλλὰ δύο μῆνες δὲν εἶχον παρέλθῃ, καὶ φοβερὸς ἐνέσκηψε κεραυνὸς ἐφ' ἡμᾶς, ἀπροσδόκητον τοῦ Ὄθωνος τηλεγράφημα, ὅτι ἡ νεαρὰ καὶ θάλλουσα σύζυγός του, μετ' ὀλιγοήμερον ἀσθένειαν ἐν Παρισίοις, ἀπέθανε! Ὀλίγαι δὲ παρῆλθον ἡμέραι, καὶ ἄλλη ἐπιστολὴ μοὶ ἔφερε τῆς συμφορᾶς τὸ κορύφωμα. Μετὰ τὴν ἐπίσημον κηδείαν, ἡ νεκρὰ εἶχε κατατεθῆ εἰς τὰ ὑπόγεια τῆς Ῥωσσικῆς ἐκκλησίας, μέχρις οὗ μετακομισθῇ καὶ ταφῇ εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Καταβὰς δὲ μετὰ τοῦτο ὁ Ὄθων μόνος εἰς τὸ ὑπόγειον ἐκεῖνο, ἵνα τελευταῖον τὴν ἀποχαιρετίσῃ, ἐν στιγμῇ παραφορᾶς τῆς θλίψεως, ἐξεκένωσε δὶς εἰς τὸ στῆθός του τὸ πολύστροφον, ὃ πάντοτε ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ δύο σφαῖραι ἐνεπάγησαν εἰς τὸ σῶμά του. Ἐν ἀπελπισίᾳ ἔσπευσα νὰ τῷ γράψω ἀμέσως, οὐ μόνον ἐρωτῶν ἂν διατρέχῃ ζωῆς κίνδυνον, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ αὐστηρῶς ἐλέγχων αὐτὸν διὰ πρᾶξιν, ἣν καὶ τὸ λογικὸν καὶ ἡ ἠθικὴ ἀπολύτως ἀποδοκιμάζουσιν. Ἔλαβον δ' ἀμέσως ἀπάντησιν αὐτοῦ, ζητοῦντος συγγνώμην διὰ τὸ ἀπεγνωσμένον του κίνημα, γινόμενον, ὡς μοὶ ἔλεγεν, εἰς στιγμὴν καθ' ἣν τὸν

εἶχεν ἐγκαταλείψη πᾶσα σκέψις καὶ πᾶσα ἐκτίμησις τοῦ καθήκοντος. Μᾶς ἐπληροφόρει δ' ὅτι ἐκ τῶν σφαιρῶν οἱ ἰατροὶ εἶχον ἐξαγάγη τὴν μίαν, τὴν δ' ἄλλην, ἥτις δὲν ἐδύνατο νὰ ἐξαχθῇ, ἀνεγνώρισαν ἀκίνδυνον. Ὅτε δὲ συνώδευε τὸ σῶμα τῆς φιλτάτης του Ἀγγελικῆς, κομιζόμενον εἰς τὸν οἰκογενειακὸν τάφον, διῆλθε διὰ τὸν Ἀθηνῶν, καὶ τὸν εἴδομεν ἀναῤῥώσαντα, εἰ καὶ ἐξηκολούθησεν ἔκτοτε φέρων τὴν σφαίραν εἰς τὸ πλευρόν, ἀνίατον δὲ τὴν θλίψιν εἰς τὴν καρδίαν.

Ὀλύμπια.

Ἐντὸς τοῦ ἔτους 1888 ἐπερατώθη ἡ οἰκοδομὴ τοῦ καταστήματος τοῦ κληθέντος Ζαππαίου, καὶ τότε ἀπεφασίσθη νὰ τελεσθῇ ἡ ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ἀγνοῶ διατί, διακοπεῖσα βιομηχανικὴ ἔκθεσις. Ἡ ἔλλειψις χώρου δι' αὐτὴν δὲν ἦν λόγος ἀποχρῶν, διότι ἀπὸ τοῦ 1859 τρὶς εἶχε τελεσθῆ, χωρὶς ὁ λόγος οὗτος νὰ τὴν ἐμποδίσῃ. Ἡ ἀληθὴς αἰτία ἦν ὅτι, οἱ ἀπὸ τῆς στάσεως κατὰ τῆς πρώτης μοναρχίας, καὶ κατὰ συνέπειαν αὐτῆς εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπιβαλλόμενοι, ἦσαν τὸ πλεῖστον ἐξ ἐκείνων, οἵτινες τὰ τοιαῦτα ἐθεώρουν ὡς δευτερεύοντα, καὶ συνήθως τὰ παρέβλεπον καὶ τὰ ἐλησμόνουν. Τότε ὅμως ἡ περάτωσις τῆς οἰκοδομῆς ἦν γεγονός, ὃ δὲν ἐδύνατο νὰ παρέλθῃ ἀπαρατήρητον. Παράδοξον δὲ μοὶ ἐφάνη ὅτι ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ, πρῶτον μὲν ὁ λεγόμενος Διδασκαλικὸς Σύλλογος, εἶτα δ' ἡ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως διορισθεῖσα ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως, μὲ προσεκάλεσαν ἀλληλοδιαδόχως εἰς σύσκεψιν ἐπὶ τῇ προθέσει, ἣν συνέλαβον καὶ ὁ μὲν καὶ ἡ δέ, νὰ ὀργανώσωσι παράστασιν τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους εἰς τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικόν.

Εἰς ἀμφοτέρας λοιπὸν πορευθείς, παρέστησα αὐταῖς ἀλληλοδιαδόχως, πρῶτον μὲν ὅτι ἡ παράστασις, ἣν προὐτίθεντο, οὐδὲν εἶχε τὸ κοινὸν μετὰ τῶν προθέσεων τοῦ Ζάππα, ἃς ἐγὼ ὑπὲρ πάντα ἐγνώριζον, διότι εἰς ἐμὲ εἶχεν ἐκθέσῃ αὐτὰς ἐν σειρᾷ ἰδιαιτέρων ἐπιστολῶν, ἃς ἐγὼ κατέθηκα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσω-

τερικῶν. Κατ' αὐτὰς δὲ ἔπρεπε μὲν ἀνὰ πᾶσαν Ὀλυμπιακὴν πανήγυριν νὰ τελῆται καὶ μία θεατρικὴ παράστασις, ἀλλ' αὕτη νέου πάντοτε δράματος νεοελληνικοῦ, τοῦ στεφανωθέντος ἐν τῷ διαγωνισμῷ τῆς ἐκθέσεως. Δεύτερον δ' ἀνέπτυξα ὅτι, καὶ ἂν ὑπῆρχεν ἀνάγκη παραστάσεως ἀρχαίου δράματος, τοῦτο ὤφειλεν ἀναποφεύκτως νὰ διδαχθῇ ἐν μεταφράσει εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ὁμιλουμένην, ἕνεκα τῶν χορῶν· διότι, ἂν μὲν οὗτοι ἐψάλλοντο κατὰ μουσικὴν συντεθεῖσαν ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χορῶν, οἵα φέρ' εἰπεῖν ἡ τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Μενδελσῶνος, αὕτη θ' ἀπήτει παρ' ἡμῶν ὅλως παράτονον προφοράν, διότι ἡμεῖς πρὸ αἰώνων ἤδη τὰς ἐντόνους συλλαβὰς προφέρομεν ὡς μακράς, ὡς βραχείας δὲ τὰς ἀτονίστους, καὶ ἑπομένως, ἵνα ψάλωμεν κατὰ τὴν ἀρχαίαν προσῳδίαν τετονισμένας τὰς λέξεις «θέλω λέγειν», ἀνάγκη νὰ προφέρωμεν «θελῶ λεγεῖν». Ἂν δέ, ἕνεκα τούτου, ἀναθέσωμεν εἰς ἄλλους συνθέτας τὴν μελοποίησιν τῶν χορῶν συμφώνως πρὸς τὴν ἡμετέραν προσῳδίαν, θὰ ἔπρεπε νὰ καταστρέψωμεν τὴν ἀρχαίαν προσῳδίαν καὶ νὰ μελοποιήσωμεν ἄμετρον καὶ πεζὸν λόγον. Τὸ μόνον, ἑπομένως, ἀρχαῖον δρᾶμα, τὸ δεκτικὸν παραστάσεως παρ' ἡμῖν εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν, θὰ ἦτον ὁ «Πλοῦτος» τοῦ Ἀριστοφάνους, διότι, εἰς τὴν μέσην κωμῳδίαν ἀνήκων, δὲν εἶχε χορούς. Ταῦτα, τοῖς εἶπον προσέτι, εἶχον πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀναπτύξῃ εἰς τὸν Πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας κ. Οὐάϊς, προτείναντά μοι νὰ διαπράξω τὴν παράστασιν αὐτῆς τῆς Ἀντιγόνης, κατὰ τοῦ Μενδελσῶνος τὴν μουσικήν, καὶ ὁ κ. Οὐάϊς, ἐννοήσας, ἐξετίμησε τὰς ἐνστάσεις μου, δι' ὃ τότε, κατὰ προτροπήν του, μετέφρασα τὴν Ἀντιγόνην, καὶ μετὰ ταῦτα, ἕνεκα τῆς μουσικῆς συνθέσεως τοῦ Διαδόχου τοῦ Μέϊνιγγεν, τοὺς «Πέρσας» τοῦ Αἰσχύλου.

Ἀλλὰ τὰ πλεῖστα τῶν μελῶν ἑκατέρας τῶν ἐπιτροπῶν ἢ δὲν ἐδύναντο ἢ δὲν ἤθελον νὰ ἐννοήσωσι τὰς παρατηρήσεις μου, εἰ καὶ πρό τινων ἐτῶν, προκειμένου νὰ διδαχθῇ ἀρχαῖον δρᾶμα, δι' αὐτὰς βεβαίως ταύτας τὰς θεωρίας, ἐδόθη, ὡς ἔμαθον, οὐ μικρὰ χρηματικὴ ἀμοιβὴ διὰ μετάφρασιν ἄλλου τινὸς δράματος τοῦ Σοφοκλέους, εἰ καὶ ὑπῆρχε, καὶ ἐδύνατο νὰ διδαχθῇ ἀδαπάνως ἡ Ἀντιγόνη. Ἰδών, ἑπομένως, ὅτι ἐματαιολόγουν, ἀπέστην ἀπ' ἀμ-

φοτέρων, καὶ ἐγένοντο αἱ παραστάσεις, ἡ μὲν κατὰ τὰς μελῳδίας τοῦ Μενδελσῶνος, ἥτις κατὰ τοῦτο ἀπέφυγε τὸ ἐλάττωμα τῆς παρατονίας, ὅτι μεταξὺ πάντων τῶν ἀκροατῶν οὐδὲ εἷς ὑπῆρχεν ὅστις ἐνόησε λέξιν τῶν ᾀδομένων, καὶ ἀντελήφθη τοῦ τονισμοῦ ἢ καὶ τῆς γλώσσης εἰς ἣν ἐψάλλοντο. Διὰ δὲ τὴν ἄλλην παράστασιν ἡ μουσική, ζητηθεῖσα, συνετάχθη ὑπό τινος Γερμανοῦ ἐν Μονάχῳ, νομίζω, δῆθεν κατὰ τὸν ἡμέτερον τονισμόν, καὶ ἀπετέλει ᾠδικὸν κυκεῶνα, ὅστις εὐτυχῶς οὐδ᾽ αὐτὸς ἐνοήθη ὑπὸ τῶν ἀκροατῶν, ὥστε κατ᾽ ἀξίαν νὰ ἐκτιμηθῇ.

Ὅτε δ᾽ ἠνεώχθη ἡ ἔκθεσις καὶ εἰσῆλθον τὸ πρῶτον εἰς αὐτήν, τότε ἐκορυφώθη ἡ ἀπογοήτευσις καὶ ἡ λύπη μου, τότε εἶδον ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Εὐ. Ζάππα ζητηθὲν καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Βουλανζὲ ἐξαισίως διαγραφὲν σκοπιμώτατα θεατροειδὲς σχέδιον τῆς οἰκοδομῆς, ἐντελῶς παρεννοηθέν, εἶχε γελοίως διαστραφῆ, καὶ συνέκειτο ἐκ στρογγύλως λουτροειδοῦς αἰθούσης ἐν τῷ μέσῳ, οὐδένα σκοπὸν ἐχούσης, ἔκ τινων ὀπίσω κεκρυμμένων καὶ ἀπ᾽ ἀλλήλων ἀνεξαρτήτων δωματίων, καὶ ἐκ περιβάλλοντος τὰ πάντα ἡμικυκλικοῦ διαδρόμου, καταλλήλου εἰς πᾶν ἄλλο ἢ εἰς ἔκθεσιν, διότι δι᾽ ὅλου αὐτοῦ ἡ ὅρασις δὲν ἐξετείνετο πέραν ὀλίγων βημάτων. Προσέτι δὲ ἐκοσμεῖτο καὶ ἡ κλιβανοειδὴς ἐκείνη αἴθουσα, καὶ ἡ εἴσοδος καὶ πολλὰ ἄλλα μέρη διὰ μαρμαρίνων ἑρμῶν, κιόνων καὶ κιονοκράνων, ἐναντίον τῆς ῥητῆς παραγγελίας τοῦ δωρητοῦ, ἣν ἐδύναντο νὰ εὕρωσιν εἰς τὰς ὑπ᾽ ἐμοῦ, ὡς πολλάκις ἔγραψα, κατατεθείσας εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν ἐπιστολὰς αὐτοῦ, ἤ, ἂν αὐτὰς δὲν εὕρισκον, ἠξεύροντες ὅτι ἐγὼ ἤμην τοῦ Ζάππα ὁ ἀνταποκριτὴς ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, νὰ μὲ συμβουλευθῶσι κἂν ἐπ᾽ αὐτῆς, ἀφ᾽ οὗ καιρὸν καὶ ἀνάγκην δὲν εἶχον νὰ προσφεύγωσι δι᾽ ἄλλας «εἰς τὰς γνώσεις καὶ εἰς τὴν πεῖραν μου», δι᾽ ὃν λόγον μοὶ ἔγραψαν εἰς Βερολῖνον ὅτι ἀνεκαλούμην.

Οἰκτρὰν δ᾽ ἐνεποίησεν εἰς ἐμὲ ἐντύπωσιν ὅτε εἶδον εἰς τὸν κυκλοτερῆ καὶ ἄσκοπον ἐκεῖνον πρόδομον περικρεμαμένας πυκνὰς ἐπιγραφάς, ὧν αἱ μὲν ἔφερον τὸ ὄνομα «Ζάππας», τοῦ μεγάλου δωρητοῦ, οὗ αἱ διατάξεις παρενοήθησαν καὶ παρημελήθησαν, ἐναλλὰξ δὲ «Δ΄. Ὀλυμπιάς», δι᾽ ἔκθεσιν τελουμένην εἰκοσιεννέα ἔτη

μετὰ τὴν πρώτην, ἤ, κατὰ λυπηρὰν καὶ τὴν Ἑλλάδα αἰσχύνουσαν ἄγνοιαν, ὅτι ἡ Ὀλυμπιὰς ἦν διάστημα τετραετηρικόν, ἢ κατὰ περιφρόνησιν τῶν τε ἀρχαίων ἱστορικῶν διατάξεων καὶ τῶν ῥητῶν προθέσεων τοῦ δωρητοῦ, θελήσαντος ν' ἀνασυστήσῃ τὰς τετραετεῖς Ὀλυμπιάδας, ὡς μέτρον τῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως τῆς νέας Ἑλλάδος. Ἅπαξ λοιπὸν περιελθὼν τὸ κατάστημα, ἀνεχώρησα, ἐπὶ σκοπῷ ποτὲ πλέον νὰ μὴ ἐπανέλθω, καὶ τὴν λύπην μου ηὔξησεν ἡ θέα τοῦ πέριξ χώρου, ὃν εἶδον διασκευαζόμενον εἰς κῆπον πρὸς τέρψιν τῶν κατοίκων τῶν Ἀθηνῶν, ἀντὶ εἰς πεδίον γυμνικῶν ἀγώνων, οἵτινες ἦσαν ἡ ἀρχικὴ καὶ πρωτίστη πρόθεσις τοῦ δωρητοῦ· ἀντὶ δὲ παντὸς γυμναστηρίου, εἶδον κατασκευασθὲν παρὰ τῷ Ἰλισσῷ «Ῥωσσικὸν ὄρος» !, εἰς ὃ οἱ βουλόμενοι προσήρχοντο ἐπὶ πληρωμῇ. Ἦν δ' ἡ πρόθεσις τοῦ Ζάππα νὰ χρησιμεύῃ τὸ κατάστημά του, εἰς τὰ μεταξὺ τῶν ἐκθέσεων διαστήματα, εἰς σχολεῖον τελειοποιήσεως τῆς ἐγχωρίου βιομηχανίας· ἀλλ' οὔτε οἷον ἱδρύθη ἐδύνατο νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸν σκοπὸν τοῦτον, οὔτε τις προσοχὴ εἰς αὐτὸν ἐδόθη, εἰ καὶ ἐγὼ δὲν ἔλειψα ἐπανειλημμένως νὰ γράψω περὶ αὐτοῦ· ἀλλ' οὐδεμία προσοχὴ ἐδόθη εἰς τὰ γραφόμενά μου.

Μιᾶς ὅμως τῶν διατάξεων τοῦ δωρητοῦ εἶχεν ἀποφασισθῇ ἡ ἐκτέλεσις, ἀλλὰ καὶ αὕτη οὕτως ἀτάκτως καὶ ἀδεξίως, ὥστε ὀλίγον ἀντεστοίχει εἰς τὸν σκοπὸν ἡ ἐκτέλεσις. Ὁ κανονισμὸς ὥριζε, μεταξὺ ἄλλων ἀγώνων, καὶ δραματικόν, καὶ τὸ στεφανωθὲν δρᾶμα νὰ διδάσκηται ἀπὸ σκηνῆς κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς τετάρτης Κυριακῆς τῆς ἐκθέσεως, ἥτις θὰ ἦν τῶν ἀγώνων ἡ τελευταία ἡμέρα. Ἀλλὰ τοῦτο ἵνα γίνῃ, ἔπρεπεν οἱ ἠθοποιοὶ νὰ ἔχωσι τοὐλάχιστον ἕνα μῆνα, ἵνα διδαχθῶσι τὸ δρᾶμα, καὶ οἱ κριταὶ ἵνα ἀναγνῶσιν αὐτὸ καὶ τὰ συναγωνιζόμενα, ἔπρεπεν ὁ δραματικὸς οὗτος διαγωνισμὸς νὰ ἄρχηται ἑπομένως τοὐλάχιστον δύο μῆνας πρὸ τῆς ἐκθέσεως. Τούτου μὴ γενομένου, περὶ παραστάσεως οὐδεὶς ἐδύνατο νὰ γίνῃ λόγος, καὶ αὐτὴ ἡ κρίσις ἀνεγνώσθη μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐκθέσεως. Προσεκλήθη δὲ πρὸς τοῦτο ἡμέραν τινὰ (οὐχὶ ἑσπέραν) εἰς τὸ νεόδμητον Θέατρον τοῦ Συγγροῦ πᾶσα ἡ Ἀθηναϊκὴ κοινωνία. Συμπροσεκλήθην δὲ καὶ ἐγὼ καὶ παρέστην εἰς τὴν

συνέλευσιν ἐξ ἐνδιαφέροντος, διότι αὕτη ὅπως δήποτε ἀπέβλεπε τὴν φιλολογικὴν ἀνάπτυξιν. Τὴν ἔκθεσιν καλῶς καὶ εὐγλώττως συντεταγμένην, ἀνέγνω ὁ κ. Καμπούρογλους, ἐκδότης τῆς «Νέας Ἐφημερίδος.» Μετ' αὐτὸν δέ, προελθὼν εἰς τὸ βῆμα ὁ καθηγητὴς κ. Ἀναγνωστάκης, ἠνέωξε τὸ γραμμάτιον, τὸ περιέχον τὸ ὄνομα τοῦ βραβευθέντος ποιητοῦ· καὶ τὸ μὲν δρᾶμα ἔφερε τίτλον «ἡ Δούκισσα τῶν Ἀθηνῶν,» τὸ δ' ὄνομα τοῦ ποιητοῦ ἦν «Κλέων Ρ. Ραγκαβῆς!» Προσκληθεὶς τότε, ἠγέρθην συγκεκινημένος καὶ πλήρης ἐκπλήξεως, καὶ ἔλαβον τὸν στέφανον τὸν προωρισμένον διὰ τὸν νικητήν, καὶ προσέτι τὸ χρηματικὸν ᾆθλον, συνιστάμενον εἰς χιλίας δραχμάς, ἃς ὅμως οὐδόλως εἶχεν ὁρίση ὁ δωρητής. Ἔλαβον δὲ καὶ πλείστων φίλων καὶ γνωρίμων τὰ συγχαρητήρια· ἀλλὰ τὸ δρᾶμα δὲν ἐδιδάχθη ἀπὸ σκηνῆς, ὡς ἦν ἡ διάταξις, διότι ἡ ἐπὶ τῶν Ὀλυμπίων ἐπιτροπὴ εἰς ἄλλα εἶχε δαπανήση, ἃ διέθετε χρήματα· μόνον δὲ μετὰ μῆνας εἰς τὴν Φιλιππούπολιν ἐν Μακεδονίᾳ ἐγένετο τοῦ δράματος τούτου παράστασις, καὶ τοιαύτην ἔσχε τὴν ἀντήχησιν, ὥστε θεατρώνης ἐκ Βιέννης ἐζήτησε τὴν ἄδειαν, διενεργείσας ἔμμετρον γερμανικὴν αὐτοῦ μετάφρασιν, νὰ τὸ ἀναβιβάσῃ εἰς τὴν σκηνήν του. Ἀλλ' ἡ ἐπιχείρησις προσέκρουσεν εἰς τὰς δυσχερείας τῆς μεταφράσεως.

Ἑστία.

Ταυτοχρόνως δ' ἀνάλογος καὶ οὐχ ἧττον ἀπροσδόκητος μοὶ ἐπεφυλάττετο εὐχαρίστησις. Ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους μοὶ εἶχε ζητήση ὁ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ «τῆς Ἑστίας,» ν' ἀποτελέσω μέλος ἐπιτροπῆς, ἥτις θὰ ἔκρινε διαγωνισμὸν μυθιστορημάτων ὑπ' αὐτοῦ κηρυχθέντα. Καὶ ἀντέταξα μὲν ὅτι καιρὸν δὲν εἶχον διαθέσιμον· ἀλλ' ἐπειδὴ ῥητῶς δὲν ἠρνήθην, αἴφνης μετὰ μῆνας πολλούς, καὶ ἀφ' οὗ εἶχον λησμονήση τὴν ὅλην ὑπόθεσιν, εἶδον βροχηδὸν πεμπόμενά μοι χειρόγραφα, ἅ, ἑκὼν ἄκων, ἐδέχθην ν' ἀναγνώσω. Εὗρον δ' αὐτά, μετ' ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ἀνάξια λόγου, ὃ ἀνεγνώρισαν καὶ πάντες οἱ συνάδελ-

φοί μου ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. Ἕν ὅμως τῶν παρουσιασθέντων ἔργων, ὃ καὶ ἐγὼ αὐτὸς εὗρον προϊὸν βαθείας ἱστορικῆς μελέτης, καὶ προτερήματα ἔχον ὕψους καὶ συντάξεως, ἀλλ᾽ οὐχὶ καὶ ἱκανῶς ἐνδιαφέρουσαν μυθιστορικὴν πλοκήν, ἔκριναν πάντες οἱ λοιποὶ ἄξιον βραβεύσεως. Ἐπειδὴ δ᾽ ἄλλο οὐδ᾽ ἐγὼ ἔβλεπον, εἰς ὃ βραβεῖον νὰ ἐδύνατο ν᾽ ἀπονεμηθῇ, συνετάχθην μετὰ τῶν λοιπῶν. Ὅτε λοιπόν, ὑπογραφείσης τῆς ἀποφάσεως, ἠνεώχθη ἐπισήμως τὸ γραμμάτιον, εὑρέθη ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἔργου, καθ᾽ οὗ ἐγὼ μόνος εἶχον ἐγείρῃ ἐνστάσεις, ἦν... αὐτὸς ὁ υἱός μου, ὁ Κλέων. Καὶ τὸ μὲν βραβευθὲν διήγημα ἐδημοσιεύθη διὰ τῆς Ἑστίας. Ἀλλὰ τοῦ περιοδικοῦ τούτου ἐκχωρηθέντος τότε περίπου εἰς ἄλλους συντάκτας, τὸ βραβεῖον, ἐκ διαφωνιῶν τῶν δύω διευθύνσεων, ἔμεινε μέχρι τοῦδε κἄν (1891) ἀναπότιτον.

Πολιτική.

Πάσης πολιτικῆς δ᾽ ἀναμίξεως ἐντελῶς ἀπέσχον ἀφ᾽ ὅτου ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα, οὐ μόνον, διότι οὐδεμίαν εἰς τοῦτο μοὶ ἐδίδετο ἀφορμή, ἀλλὰ πρὸ πάντων διότι, ἐκ τῶν πολιτικῶν μερίδων, ἃς εὗρον διαιρούσας τὴν Ἑλλάδα, οὐδεμίαν ἔβλεπον ἀνταποκρινομένην εἰς ἃς εἶχον ἰδέας περὶ τῆς πορείας, ἣν ὤφειλε νὰ βαδίσῃ ἡ Ἑλλὰς πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ μέλλοντος, ὃ ἔπρεπε νὰ ἐπιδιώκῃ. Τὴν αὔξησιν τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ δι᾽ αὐξήσεως τοῦ δημοσίου χρέους δὲν ἐδυνάμην νὰ ἐπιδοκιμάσω, διότι ἔκρινον ὅτι ἔθνος μικρὸν καὶ ἀσθενές, ὡς τὸ ἡμέτερον, οὐδὲν ὄφελος ἐδύνατο νὰ ἔχῃ, εἰς τοὺς ἐσχάτους δ᾽ ἐξετίθετο κινδύνους, ἂν ἤθελε νὰ ποιήσηται χρῆσιν τῶν στρατιωτικῶν του δυνάμεων παρὰ τὴν θέλησιν τῶν μεγάλων ἐθνῶν, δυναμένων ἐν μιᾷ στιγμῇ νὰ ἐξαφανίσωσιν ἢ νὰ οὐδετερώσωσιν αὐτάς, μικρὰν δ᾽ εἶχεν ἀνάγκην αὐτῶν, ἐὰν εἶχε συμπράττουσαν τὴν Εὐρώπην. Καὶ αὐτὴν δὲ τὴν στρῶσιν τῶν σιδηραδρόμων ἐπίσης δὲν ἐθεώρουν ἔγκαιρον, ἂν ἐγίνετο δημοσίᾳ δαπάνῃ ἢ ἐγγυήσει, διότι, εἰ καὶ οἱ σιδηρόδρομοι εἰσὶν ἀληθὲς στοιχεῖον προόδου, οἱ ἐσωτερικοὶ ὅμως στενοί,

οἱ μὴ ἀπολήγοντες εἰς διεθνῆ, συνδέοντα τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Εὐρώπης, θὰ ἦσαν οἰκονομικῶς ἐπιβλαβεῖς μᾶλλον εἰς τὸ ἔθνος· καὶ ἀνελογιζόμην ὅτι ἐξ Εὐρώπης πολλάκις εἶχον γράψη προτρέπων τὴν Κυβέρνησιν νὰ ζητήση τὴν διπλωματικὴν ἐπέμβασιν τῶν Δυνάμεων, ἵνα πεισθῇ ἡ Τουρκία νὰ δεχθῇ καὶ πρὸς τὸ παγκόσμιον καὶ πρὸς τὸ ἴδιον ἑαυτῆς συμφέρον, τὴν συνένωσιν τῶν σιδηροδρόμων της μετὰ τῶν Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἔλαβον περὶ τούτου ἀπάντησιν. Ἦν δ' ἡ ἐμὴ στερεὰ πεποίθησις ὅτι τὸ ὑπέρτατον πολιτικὸν συμφέρον τῆς Ἑλλάδος συνίστατο, ἀφ' οὗ διὰ τοῦ ἐνδόξου ἀγῶνος ἀνεδείχθη ἀξία τῶν ἡρώων, ἀφ' ὧν κατήγετο, εἰς τὸ νὰ πείση διὰ τῶν προόδων καὶ τῆς ἀναπτύξεώς της ἐν τῷ πολιτισμῷ τὴν Εὐρώπην ὅτι ἐστὶ προωρισμένη καὶ προπαρασκευασμένη εἰς τὸ νὰ καταστῇ χρησιμώτατος παράγων τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἰσοῤῥοπίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Δυστυχῶς ὅμως ἔβλεπον τὴν πολιτικὴν ἡμῶν εἰς στενὰ καὶ κομματικὰ ζητήματα κυρίως περιοριζομένην, καὶ ὑπώπτευον τὴν πρώτην αἰτίαν τούτου ἀποδοτέαν εἰς αὐτὸ τὸ πολίτευμα, ἑπομένως μὴ ἐπιδεκτικὸν διορθώσεως ἀκινδύνου.

Ἀῤῥαβῶνες ἡγεμονικοί.

Οὐχ' ἧττον ὅμως μεγάλως μὲ συνεκίνησε συμβὰν ὑπερτάτως μὲν πολιτικόν, ἀλλ' εὐτυχῶς ἀνεξάρτητον πάσης Κυβερνητικῆς ἐνεργείας, ὁ ἀῤῥαβὼν τοῦ Διαδόχου ἡμῶν μετὰ τῆς τρίτης ἀδελφῆς τοῦ νέου Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, ἐκπλήρωσις ἀρχαίου ὀνείρου μου, περὶ οὗ ἄλλοτε καὶ εἶχον γράψη ἐκ Βερολίνου καὶ ὅτε, ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας, ἐπανέλαβον καὶ προφορικῶς τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ, μοὶ ἐῤῥέθη ὅτι ὁ Διάδοχος ἐγνώριζε τὴν Ἡγεμονίδα, καὶ Αὐτῷ ἐναπέκειτο νὰ προτείνη καὶ πράξη κατὰ τὰς διαθέσεις του. Δὲν ἦν δὲ δυνατὸν νὰ μὴ μὲ πληρώση χαρᾶς ἡ σύμπτωσις ὅτι ἐπρότεινε καὶ ἔπραξεν αὐτὸ ἐκεῖνο, εἰς ὃ ἐγὼ προέτρεπον, καὶ νὰ μὴ θεωρήσω, ὡς ἄριστον κἂν οἰωνὸν διὰ τὴν Ἑλλάδα, ὅτι δι' ἐγκαρδίου δεσμοῦ συνεδέετο μετὰ μιᾶς τῶν ἰσχυ-

ροτέρων καὶ σοβαρωτέρων τῆς Εὐρώπης δυνάμεων, ἐξ οὗ, ἂν ἤξευρε νὰ δειχθῇ ἄξιος αὐτοῦ, μεγάλας ἐδύνατο ν' ἀρυσθῇ ὠφελείας. Οὐχ ἧττον δ' ἐχάρην καὶ διὰ τοὺς ἀῤῥαβῶνας τῆς χαριεστάτης ἡμῶν βασιλόπαιδος Ἀλεξάνδρας μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας, τοῦ Μεγάλου Δουκὸς Παύλου. Ὅτε τὸ πρῶτον παρουσιάσθην εἰς τὸν Μέγαν Δοῦκα, δύο ἡμέρας πρὸ τῆς τελευταίας ἀναχωρήσεώς του ἐξ Ἑλλάδος, τῷ εἶπον ἐν ἄλλοις ὅτι ἂν ἐπεκράτουν εἰσέτι παρ' ἡμῖν τὰ ἤθη τῶν Ὁμηρικῶν χρόνων, θὰ εἴχωμεν ἀφεύκτως Τρωϊκὸν πόλεμον, διότι ἦλθε νὰ μᾶς ἁρπάσῃ τὴν «Ἑλένην ἡμῶν». Ἔτρεφον δὲ τῷ ὄντι βαθεῖαν στοργὴν μετὰ σεβασμοῦ ὑπολήψεως πρὸς τὴν νεαρὰν ἡμῶν ἡγεμονίδα, ἀφ' ὅτου ἐν Γερμανίᾳ τὴν εἶχον συνοδεύσῃ εἰς ὁδοιπορίαν, καὶ ὅτε μετ' ὀλίγον ἐγκατέλιπεν ὁριστικῶς τὴν Ἑλλάδα, ἤμην μᾶλλον τεθλιμμένος ἢ πολλοὶ τῶν δακρυόντων, εἴτε διότι παρεσύροντο ὑπὸ τῆς κοινῆς συγκινήσεως, εἴτε ἐξ ἐθιμοταξίας. Οὐχ ἧττον ὅμως ἀνεγνώριζον ὅτι καὶ αὕτη ἡ στενὴ συγγένεια ἐδύνατο, οὐχ ἧττον, ν' ἀποβῇ εὐεργετικὴ διὰ τὴν Ἑλλάδα.

Βαλτατζῆ.

Ἐν τῷ ἰδιωτικῷ δὲ βίῳ μοὶ ἐπεφυλάττετο μία τῶν θλιβεροτέρων τοῦ βίου μου περιπετειῶν. Καὶ ἐν Κηφισσίᾳ καὶ ἐν Ἀθήναις τὸ προσφιλέστατον καταφύγιόν μου κατὰ πασῶν τῶν οἵων δήποτε δυσαρεσκειῶν καὶ ἀπογοητεύσεων, αἵτινες μὲ περιεστοίχιζον, ἦν ἡ οἰκία τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἐντίμου Εὐαγγέλη τοῦ Βαλτατζῆ, μεθ' οὗ ἀρχαία φιλία ἀδελφικὴ μὲ συνέδεεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Τῆς συζύγου δ' αὐτοῦ Ζωῆς, τὸ γένος Καραθεοδωρῆ, οὔτε ἐν Ἑλλάδι, οὔτε ὅπου τῆς γῆς περιηγήθην, ἀπήντησά ποτε καρδίαν εὐγενεστέραν, πνεῦμα χαριέστερον, διάνοιαν ὀξυτέραν.

Ἡ φιλομάθεια καὶ ἡ πολυμάθεια αὐτῆς ἦν ἐκ τῶν σπανιωτάτων, καὶ βαθεῖαν ᾐσθανόμην εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ ἀγαθότητά της, ὅτε, γινώσκουσα ὅτι ἐνδιεφερόμην εἰς καλὰς ἀναγνώσεις, ὀλίγος ὅμως μοὶ ἔμεινε καιρὸς δι' αὐτάς, ἐπὶ τῶν ἐπισκέ-

σκέψεών μου μοὶ ἀνεγίνωσκε μετ᾽ ἐξόχου φιλοκαλίας, καὶ εἰς οἵαν δήποτε γλῶσσαν,—διότι ἦν πασῶν ἐγκρατής,—ὅ,τι δήποτε εἶχεν ἀπαντήσῃ ἀπομνημονεύσεως ἄξιον. Ἡ ἰδία μετέφρασεν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν καὶ τὴν πλήρη φιλελληνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ περιήγησιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τοῦ κ. Ἔγγελ, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἐπρόφθασε νὰ περατώσῃ τὸ ἔργόν του.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος μετὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα ἄφιξίν μου ἀπῆλθε μετὰ μιᾶς τῶν θυγατέρων της εἰς Βιέννην, ἔνθα ὑπεβλήθη εἰς ἐγχείρισιν, περὶ ἧς οὐδεὶς τῶν οἰκείων ἢ φίλων της προεγνώριζέ τι, διότι ποτέ, ὅτε ἔπασχεν, εἰς οὐδένα παρεπονεῖτο, οὔτε τὴν ἐγκατέλειπεν ἐπὶ στιγμὴν ἡ φαιδρότης τοῦ πνεύματός της. Ἐπανῆλθε δὲ μετά τινας ἑβδομάδας οὐχ ἧττον εὔθυμος ἢ πρίν, καὶ τότε μοὶ ἔδειξε τὴν ἀξιόλογον μετάφρασιν τοῦ ἔργου τοῦ Ἔγγελ, μόνον δ᾽ ἀνησύχει διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ συζύγου της, προσβαλλομένου ἐνίοτε ὑπ᾽ αἰφνιδίας λιποθυμίας, ἢ ἀναισθησίας, ὅτε καὶ μόνη τὸν περιποιεῖτο καὶ τῷ ἐδαψίλευε πᾶσαν μητρικὴν σχεδὸν ἐπιμέλειαν.

Ἓν ἔτος δὲ μετὰ τὴν ἐγχείρισιν ἐκείνην εἶδεν αἴφνης ἐμπρός της τὸν υἱὸν τοῦ ἀρχιχειρουργοῦ, ὅστις εἶχεν ἐνεργήσῃ τὴν τομήν, χειρουργὸν καὶ αὐτόν, καὶ τότε ἐνεθυμήθη ὅτι τῇ εἶχεν ὑποσχεθῇ ἐπὶ τῆς ἐγχειρίσεως μετὰ ἓν ἔτος νὰ τὴν ἐπισκεφθῇ, ὃ ἐκείνη εἶχεν ἐκλάβῃ ὡς ἀστεϊσμόν. Τότε ὅμως ἡ ἄφιξίς του ἐθεωρήθη ὡς μεγάλη εὐτυχία, διότι, εἰ καὶ ἡ ἀνδρεία γυνὴ εἰς οὐδένα τι ἔλεγεν ἢ ἀπεδείκνυεν, ἀπό τινος ὅμως εἶχε πόνους δριμεῖς εἰς τὸ στῆθος, καὶ εἶχε πεισθῇ νὰ μεταβῇ εἰς Πελοπόννησον, καὶ τεθῇ εἰς τὴν διάθεσιν μοναχοῦ τινος, ὅστις ἠξίου ὅτι εἶχεν εὕρῃ τοῦ καρκίνου τὴν θεραπείαν.

Τὸν νέον ἰατρὸν μετὰ τῶν θυγατέρων τοῦ κ. Βαλτατζῆ ὡδήγησα ἡμέραν τινὰ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ τῷ ἔδειξα τὰ ἐπισημότερα τῶν ἐρειπίων καὶ τὰς συλλογάς· τὴν δ᾽ ἐντύπωσιν, ἣν ταῦτα τῷ ἐνεποίησαν, μᾶς εἶπεν ὅτε κατερχόμεθα, ὅτι περίεργα μὲν εἰσὶ πάντα ταῦτα, ἀλλ᾽ εἰς κακὴν κατάστασιν καὶ συντετριμμένα. Ἡμῶν δ᾽ ἡ σκέψις ἦν ὅτι, παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα, ὁ κύριος οὗτος διεκρίνετο μᾶλλον ὡς ἰατρὸς ἢ ὡς ἀρχαιολόγος.

᾿Εξετάσας δὲ τὴν πάσχουσαν, ἀπεφήνατο ὅτι ὑπῆρχεν ἀνάγκη μικρᾶς ἔτι τομῆς, καὶ τῷ ὄντι, τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ἄφιξίν του, ἐξετέλεσε τοιαύτην, ἀλλὰ μεγίστην ἀντὶ μικρᾶς, καὶ πολλοὺς ἐξήγαγεν ὄγκους. Ἦν δὲ λίαν περιχαρής, κηρύττων ὅτι πᾶς κίνδυνος ἐξέλιπεν ἔκτοτε, ὅτι ἐπὶ τρία τοὐλάχιστον ἔτη ἡ ὑγεία τῆς ἀσθενοῦς θὰ ἦν ἐντελῶς ἐξησφαλισμένη, καὶ μετὰ παρέλευσιν αὐτῶν, ἂν ἤθελεν ἀπαιτηθῆ καὶ ἄλλη ἐγχείρισις, ὅτι θὰ ἦν μικρὰ ὅλως καὶ ἄσημος.

Καὶ ἡ ἀνάῤῥωσις μὲν δὲν ἐχώρει τόσον ταχέως, ὅσον αὐτὸς ἀπηγγέλλετο. Ἀλλὰ μετά τινας ἡμέρας τὴν ἐκήρυξεν ἐντελῶς ὑγιᾶ, τὴν συνώδευσεν ἅπαξ ἢ δὶς εἰς πεζὸν περίπατον, καὶ εἶτα ἀπῆλθε. Πάντες δ᾿ οἱ οἰκεῖοι καὶ φίλοι της ἐπέχαιρον εἰς τὴν αἰσίαν ἔκβασιν τῆς ἐγχειρίσεως, καὶ ἡ ἰδία τοὺς ἐνεθάῤῥυνε.

Τινὰς δ᾿ ἡμέρας μετέπειτα, ἀπερχόμενος κατὰ τὴν μεσημβρίαν εἰς τοῦ Εὐαγγέλη, ἵνα τῷ ἐξηγήσω τί μὲ εἶχε κωλύση τὴν προτεραίαν τὸ ἑσπέρας νὰ τοὺς ἐπισκεφθῶ, ὡς ἔπραττον καθ᾿ ἑκάστην, εἶδον εἰς τὴν γωνίαν τῆς ὁδοῦ, 50 βημάτων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς οἰκίας των, τοιχοκόλλητον νεκρώσιμον ἀγγελίαν, καὶ πλησιάσας, ἵνα ἰδῶ ἂν ὁ ἀποθανὼν ἦν γνωστός μοι, ἀνέγνων μετὰ φρίκης ὅτι ὁ ἀποθανὼν εἶναι ὁ Εὐαγγέλης Βαλτατζῆς. Εἰσορμήσας εἰς τὴν οἰκίαν, εὗρον ἐκεῖ κλαυθμοὺς καὶ ὀδυρμούς, καὶ ἔμαθον ὅτι τὴν προτεραίαν, ἐπιστρέψας ἐκ τοῦ περιπάτου μετὰ τῶν μικρῶν του ἐγγόνων, καὶ καθεσθεὶς εἰς τὴν τράπεζαν μετὰ πάσης τῆς οἰκογενείας, διὰ μιᾶς ἔκλινε τὴν κεφαλὴν καὶ ἀπέθανε!

Δὲν ἠξεύρω ἂν ἡ κυρία Ζωὴ εἶχε θεραπευθῆ, ὡς εἶπεν ὁ ἰατρός, ἢ τοὐλάχιστον ἂν προώδευεν ἡ θεραπεία της· ἀλλ᾿ ἀπ᾿ ἐκείνης τῆς στιγμῆς ἔγινεν ἄλλος ἄνθρωπος. Ὁ θαυμαστὸς ἡρωϊσμός της, ὅταν ἐπρόκειτο περὶ τῶν ἰδίων αὐτῆς παθημάτων, ἐξέλιπε μέχρις ἴχνους προκειμένου περὶ τοῦ συζύγου της. Μετεβλήθη εἰς μὴ στειρεύουσαν κρήνην δακρύων, οὐδ᾿ ἦν εἰς κατάστασιν μίαν λέξιν νὰ προφέρῃ περὶ ἄλλου ἀντικειμένου. Ὅτε δὲ μόνον πάντα τὰ τέκνα της ἦλθον περὶ αὐτὴν ἐκ Βελγίου καὶ ἐκ Ῥωσσίας,

τότε πρῶτον, ἐνθυμηθεῖσα ὅτι εἶχε καὶ καθήκοντα μητρὸς νὰ ἐκπληρώσῃ, ἠσχολήθη μετ' ἀπεριγράπτου ἀνδρείας εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς περιουσίας, αἵτινες αὐτὰ ἀπέβλεπον. Μετ' ὀλίγον δὲ τῇ ἐπανῆλθον αὖθις φοβεροὶ πόνοι εἰς τὰς οὐλὰς τῶν τομῶν, αἵτινες ἢ δὲν εἶχον κλεισθῆ, ἢ ἠνεώχθησαν ἐκ νέου ὑπὸ τὰς φοβερὰς συγκινήσεις· καὶ μετὰ μακρὰς βασάνους, ἐν μέσῳ φρικτῶν ἀλγηδόνων, παρέδωκε τὸ πνεῦμα, ἀφαιρέσασα ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας ἓν τῶν πρωτίστων αὐτῆς ἐγκοσμημάτων, καὶ ἐμὲ στερήσασα, πλὴν τῶν τέκνων, ἃ ἔτι μοὶ μένουσι, τῆς μόνης ἄλλης παρηγορίας ἐν τῷ βίῳ, ἐν ᾧ τόσας ὑπέστην δοκιμασίας!

Παρ' Εὐγενίῳ.

Κατὰ τὸ ἑπόμενον δ' ἔαρ μετέβην εἰς τοῦ υἱοῦ μου Ἀλεξάνδρου τὴν ἔπαυλιν εἰς Κηφισσίαν, καὶ ἐκεῖθεν ἀπεκατέστην εἰς τὴν νεόδμητον οἰκίαν τοῦ Εὐγενίου, ἔνθα πλεῖστον κατέτριβα χρόνον εἰς τὴν κατάταξιν τῆς βιβλιοθήκης μου, ἣν εὗρον ἐν πλήρει ἀταξίᾳ ἐντὸς ἀποθήκης δι' αὐτὴν μακρὰν τῆς πόλεως, ἐπὶ τοῦ Ἰλισσοῦ, ἐπὶ τῆς ἀπουσίας μου ἐνοικιασθείσης. Ἔκειτο δ' ἡ οἰκία τοῦ Εὐγενίου εἰς ἐσχατιὰν τῆς πόλεως πρὸς τὰ Β. Δ., εἰς ἡμισείας ὥρας ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς πλατείας τῶν Ἀνακτόρων, κατὰ τὸ ἐμὸν οὐχὶ βραδὺ βῆμα, ὥστε ἤμην ἤδη περίοικος μᾶλλον ἢ Ἀθηναῖος. Ἡ δὲ ὁδός, ἐφ' ἧς ᾠκοδομήθη, ἐκλήθη τοῦ ***Μιχάλ Βόδα,*** ἀγνοῶ διατί. Πιθανῶς διότι διέρχεται δι' ἐδάφους, ὃ ποτὲ ἀπετέλει μέρος μεγάλου κήπου ἀνήκοντος πρὶν εἰς τὸν ***Μιχαὴλ Σοῦτσον,*** ὅστις ὅμως τὸ βάρβαρον καὶ κακόηχον ἐκεῖνο ὄνομα οὐδέποτε ἀπέδωκεν εἰς ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος, ἣν καὶ ὅτε ἦν Αὐθέντης τῆς Μολδαυΐας ὠνειρεύετο, καὶ συνέπραξεν εἰς αὐτήν.

Παρνασσός.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο δὶς προσκληθεὶς παρευρέθην εἰς συνεδριάσεις τοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ, ὅστις εὐηρεστήθη νὰ μ' ἐκλέξῃ πρόεδρον τοῦ καλλιτεχνικοῦ αὐτοῦ τμήματος. Ὡς τοιοῦτος δ' ἀμέσως ἐπρότεινα τὴν ἐν τῇ μεγάλῃ κεντρικῇ αὐτοῦ αἰθούσῃ ἵδρυσιν μονίμου ἐκθέσεως Ἑλληνικῶν εἰκόνων. Τοιοῦτο κατάστημα δὲν ὑφίστατο εἰσέτι ἐν Ἑλλάδι, καὶ αἱ ἀπό τινος ἀρχέγονοι μὲν καὶ μικραί, ἀλλ' ὅπως δήποτε μὴ παρορατέαι καὶ ἐμψυχώσεως δεόμεναι πρόοδοι εἰς τὴν τέχνην, ἔμενον ὅλως ἄγνωστοι καὶ ἀπαρατήρητοι, ἐνίοτε μόνον, ἐν ἀγνοίᾳ πάντων, εἰκόνος τινὸς ἐκτιθεμένης εἴς τι πιλοποιεῖον ἢ ἄλλο ἐργαστήριον. Κατὰ τὴν ἐμὴν πρότασιν, πᾶσαν εἰκόνα Ἕλληνος, ἢ καὶ ξένου ἐν Ἑλλάδι ἐργαζομένου, μὴ ἀποῤῥιπτομένην ὑπὸ καλλιτεχνικῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τούτῳ ὡρισμένης, θὰ ὤφειλε νὰ ἐκθέτῃ ὁ Παρνασσὸς ὑποχρεωτικῶς ἐν τῇ αἰθούσῃ του ἐπὶ ἕνα μῆνα, ἢ καὶ μακρότερον, ἂν ἤθελε καὶ εἶχε τόπον, ν' ἀποδίδῃ ὅμως καὶ πρὶν τούτου εἰς τὸν ἰδιοκτήτην, ἂν ὑπ' αὐτοῦ ἐζητεῖτο. Οἱ προαιρούμενοι τῶν καλλιτεχνῶν θὰ ἐδύναντο νὰ ἐπιγράφωσι καὶ τὸ ἴδιον ὄνομα, καὶ τὴν τιμὴν εἰς ἣν θὰ προῃροῦντο νὰ πωλήσωσι τὸ ἔργον των, οἱ δ' ἄλλως θέλοντες, θὰ κατέθετον τὰ περὶ τῆς πωλήσεως, ἢ καὶ τὸ ὄνομά των, ἂν ἐπροτίμων νὰ μὴ γίνῃ κοινῶς γνωστόν, εἰς τὸ προεδρεῖον τοῦ τμήματος. Ἡ πρότασις αὕτη εὐθὺς ἐνεκρίθη καὶ ἐξετελέσθη, ἀτελέστατα ὅμως, διότι τὰ μέτρα, ἃ ἐζήτουν νὰ ληφθῶσι, παρημελοῦντο καὶ ἔμενον ἀνεκτέλεστα, ὥστε καὶ μετά τινας μῆνας τὸ σχέδιον ἀπέτυχεν. Οὐχ' ἧττον δὲ εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐπωλήθησαν εἰκόνες τινές, αἵτινες ἄλλως ἔμενον ἄγνωστοι.

Ἕτερον δὲ μέτρον, ὃ ἐπρότεινα εἰς τὸ αὐτὸ τμῆμα, ἦν νὰ ἐρευνηθῇ ἂν ἦν δυνατὸν νὰ διασκευασθῇ οὕτω τὸ Θέατρον τοῦ Ἀττικοῦ, ὥστε ἐπὶ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ νὰ διδαχθῶσιν οἱ Πέρσαι τοῦ Αἰσχύλου κατὰ τὴν μουσικὴν τοῦ Δουκὸς τοῦ Μέϊνιγγεν. Καὶ ἡ πρότασις αὕτη ἐγένετο δεκτὴ προθυμότατα, καὶ ἐπιτροπὴ ἀρχιτεκτόνων, συγκειμένη ἐκ τοῦ Συνταγματάρχου Κοκκίδου, τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Γερμανικῆς Σχολῆς κ. Dörpfeld καὶ ἄλλων, ἐρευ-

νήσασα τὸ ἀρχαῖον οἰκοδόμημα, ἀπεφήνατο ὅτι ἡ ἀναπόφευκτος διασκευὴ ἐδύνατο νὰ γίνῃ εὐκολώτατα καὶ ἐπὶ ἐλαχίστῃ δαπάνῃ. Καὶ ὅμως οὐδὲν ἐγένετο· μοὶ ἐῤῥέθη δέ, ὅτε ἠρώτων ἐκπληττόμενος περὶ τούτου, ὅτι ἡ δημοτικὴ ἀρχή, μαθοῦσα περὶ τῆς προτάσεως ταύτης, καὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀποδεχθεῖσα αὐτήν, ἀπεφάσισεν αὐτὴ δημοτικῇ δαπάνῃ νὰ τὴν ἐκτελέσῃ εἰς μίαν τῶν διαπρεπεστέρων τελετῶν, αἵτινες ἐπρόκειτο νὰ κοσμήσωσι τὰς ἐπικειμένας ἑορτὰς κατὰ τὸν γάμον τοῦ Διαδόχου. Ἀλλ' ἡ Δημοτικὴ ἀρχὴ οὐδὲν ἔπραξε. Τέλος δέ, ὅτε ἤρξαντο τῶν τελετῶν τούτων αἱ παρασκευαί, φιλόπατρις καὶ φιλόκαλος ἰδιώτης, ὁ κ. Μελᾶς, ὅστις μοῦ εἶχε πολλάκις ἀκούσῃ ὁμιλοῦντος μετ' ἀγανακτήσεως περὶ τῶν περιπετειῶν τούτων, ἦλθεν εἰς ἀῤῥωγήν μου, καὶ δραστηρίως ἐνεργείσας παρά τε τῷ Δήμῳ καὶ παρὰ τῇ Κυβερνήσει, ἐπέφερε τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα. Καὶ μοὶ ἐζήτησε μὲν ὁ Δήμαρχος νὰ δεχθῶ τὴν προεδρείαν ἐκτελεστικῆς τοῦ ἔργου ἐπιτροπῆς, ἀλλ' ἐγὼ ἐπέμεινα νὰ δοθῇ καὶ ἐδόθη αὕτη εἰς τὸν κ. Μελᾶν. Τὸ δὲ κείμενον τῆς παραστάσεως ἦν ἡ ἐμὴ μετάφρασις τῶν Περσῶν.

Ἐκκλησιαστικη μουσική.

Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ πρὸ ὀλίγου ἐγκαταστὰς νέος Μητροπολίτης Ἀθηνῶν, πρώην Κεφαλληνίας Ἅγ. Γερμανός, ἀνὴρ ἐνάρετος, νουνεχὴς καὶ πεπαιδευμένος, τὴν ἀνάγκην ἀναγνωρίζων τοῦ νὰ ῥυθμίσῃ τὰ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἀπό τινος περιελθόντα εἰς σύγχυσιν, συνεκάλεσεν εἰς συνεδρίασιν πάντας τοὺς πρωτοψάλτας τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ ἐκκλησιῶν, καὶ μοὶ ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ παρευρεθῶ καὶ ἐγὼ εἰς τὴν σύσκεψιν. Εἰς τοῦτο δ' ὑπακούσας, ἔλαβον τὸν λόγον καὶ ἀνέπτυξα ἐν συνόψει τοὺς διϊσχυρισμούς, οὓς πολλάκις εἶχον ἐκθέσῃ ἐγγράφως εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικά, ὅτι, κατ' ἐμέ, πᾶς νεωτερισμὸς περὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐστὶ κινδυνώδης καὶ ἀσεβής, διακινδυνεύων αὐτὴν τὴν ἑνότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἰδιαιτέρα δ' ἀπαιτεῖται ἔρευνα

καὶ μελέτη πρὸς ἀνεύρεσιν, ἂν καὶ κατὰ πόσον ἀμάθεια ἢ ξενικαὶ ἐπιῤῥοαὶ διέφθειραν τὴν πατροπαράδοτον καὶ ἐν τοῖς πλείστοις ὡραίαν μουσικὴν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν, ἥτις ἐκ πολλῶν δεδομένων ἐδύνατο μάλιστα νὰ θεωρηθῇ, ὡς ἐκ τῆς τῶν ἀρχαίων κλασικῶν χρόνων ἀμέσως πηγάζουσα. Μετὰ παρατεταμένας λοιπὸν συζητήσεις, ἐξελέγη ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν ἐμπειροτέρων, ἧς ἠρνήθην νὰ μετάσχω, ὡς μοὶ ἐπροτάθη, διότι δὲν ἀνῆκον εἰς αὐτούς, καὶ αὐτῇ ἀνετέθη, ἐπιμελῶς σπουδάσασα τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ὡς σήμερον ἔχει, νὰ καταδείξῃ τίνα τὰ διορθώσεως δεόμενα ἐν αὐτῇ. Ἐγένετο δὲ δεκτὴ καὶ ἡ πρότασίς μου, καὶ αὐτὰ τὰ ὁμολογουμένως διορθωτέα νὰ μὴ εἰσαχθῶσι πρὶν ἢ ὑποβληθῶσι καὶ εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχεῖον, καὶ ἡ παραδοχὴ αὐτῶν γίνῃ ἀπὸ κοινοῦ. Μετὰ λύπης ὅμως ἔμαθον ἔπειτα ὅτι, μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου, ἀπεφασίσθη νὰ μείνωσι παρὰ ταῖς διαφόροις ἐκκλησίαις οἱ εἰς αὐτὰς αὐθαιρέτως εἰσηγμένοι νεωτερισμοί, μέχρις οὗ ἡ ἐπιτροπὴ περατώσῃ τὸ ἔργον της, καὶ ἀποφανθῇ καὶ περὶ αὐτῶν, ὅπερ, φοβοῦμαι, δηλοῖ ἐπὶ μακρὸν χρόνον, εἰ οὐχὶ καὶ διὰ παντός.

Οἰκογενειακά.

Πολλαχόθεν μοὶ ἦλθον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἰδήσεις ὅτι ὁ γαμβρός μου Λοβάνωφ, ἀφ᾽ οὗ ἐπὶ 3½ ἔτη ἔμεινε δεύτερος Γραμματεὺς εἰς Κίναν, ἐπροβιβάζετο τέλος εἰς πρῶτον Γραμματέα, μετατιθέμενος εἰς Κάϊρον. Ἡ χαρά μου ἦν μεγίστη ὅτι ἡ φιλτάτη μου Χαρίκλεια, ἥτις, ὡς μοὶ ἔγραφεν εἶχε μάθῃ καὶ νὰ ὁμιλῇ τὴν Κινεζικήν, ἤρχετο τέλος πλησίον, εἰς μέρος προσιτόν, καὶ θὰ συνῴκῃ εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ της Ὄθωνος. Αἱ προσδοκίαι μου ὅμως διεψεύσθησαν, ἡ θέσις ἐδόθη εἰς ἄλλον· ἐγὼ δ᾽ ἔγραψα πρὸς τὸν Στρατηγὸν Ἰγνάτιεφ, ἐπικαλούμενος τὴν ἐπέμβασίν του ὑπὲρ τοῦ γαμβροῦ μου, καὶ ἔλαβον φιλοφρονεστάτην ἀπάντησιν πλήρη ὑποσχέσεων. Μετ᾽ ὀλίγον δὲ καὶ μετετέθη ὁ Λοβάνωφ, ἀλλ᾽ εἰς Ἰοκοχάμαν τῆς Ἰαπωνίας, ὡς

Πρόξενος, ὅπερ ἦν σπουδαῖος προβιβασμός, διότι τὰ κατὰ τὰς χώρας ἐκείνας τῆς ἀπωτάτης Ἀσίας Ῥωσσικὰ Προξενεῖα θεωροῦνται ὡς θέσεις διπλωματικαί, καὶ οἱ ἐκεῖ Πρόξενοι, ὅταν ἐπιτυγχάνωσι, προβιβάζονται εἰς Πρέσβεις.

Ὁ δ' υἱός μου Κλέων, ἕνεκα τῆς ὑγείας τῆς συζύγου του, καὶ δ' οἰκιακὰς ὑποθέσεις, ἀφ' οὗ, μετὰ τὸν πενθερὸν καὶ τὴν πενθεράν του, ἀπέθανε καὶ ὁ γυναικάδελφός του, μετέβη ἐπ' ἀδείᾳ εἰς Γερμανίαν. Προὐτίθετο δὲ νὰ παραιτηθῇ καὶ νὰ μὴ ἐπανέλθῃ εἰς Βουλγαρίαν, ὅπου πρὸ 3½ ἐτῶν ῥιφθεὶς εἶχε λησμονηθῆ, εἰ καὶ ἱκανώτερος τῶν πλείστων ἀντιπροσωπευόντων τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἡ ἤδη προϊοῦσα ἡλικία τῆς θυγατρός του, ἥτις ἔπαυεν οὖσα παιδίον, τὸν ἠνάγκαζεν, ἂν δὲν μετετίθετο εἰς μεγαλόπολίν τινα τῆς Εὐρώπης, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Καὶ μετεβιβάσθη μὲν τότε εἰς τὴν Πετρούπολιν, ἀλλὰ παραδόξως ὑπὸ τὸν τίτλον ***Προσέδρου*** (Ministre Résident), ἥτις ἔτι μᾶλλον ἔβλαπτε τὰ Ἑλληνικὰ συμφέροντα ἢ αὐτόν. Καὶ ἀπηύθυνε μὲν ἡ Ῥωσσικὴ Κυβέρνησις ἐνστάσεις καὶ παρατηρήσεις, ἀλλὰ πᾶσαι ἀπέβησαν μάταιαι, ἴσως διότι ὁ Κλέων ἦτον υἱός μου.

Εἰς δὲ τὸν Ὄθωνα ἔγιναν καὶ δι' ἐμοῦ καὶ δι' ἄλλων προτάσεις νὰ ἔλθῃ εἰς νέον γάμον μετὰ νέας Ἑλληνίδος πολλάκις ἑκατομμυριούχου, ἐν Εὐρώπῃ διαιτωμένης. Ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν τῆς θλίψεως διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς πρώτης ἀγαπητῆς συζύγου του εἰσέτι διατελῶν, ἀπέσχε πάσης τοιαύτης διαπραγματεύσεως.

Κρητικά.

Ἀπό τινος χρόνου τὰ ἐν Κρήτῃ συμβαίνοντα οὐ μικρὰς ἐπέφερον δυσχερείας καὶ περιπλοκάς. Ἐπειδὴ εἰς παραστάσεις τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως τῆς νήσου ὑπὲρ μέτρων δικαίων καὶ ὠφελίμων καὶ ὑπὲρ δικαιωμάτων χορηγηθέντων τῷ λαῷ ὑπὸ τοῦ ἐν Βερολίνῳ συνεδρίου, ἡ Πύλη ἐφαίνετο κωφεύουσα ἐκ συστήματος, μέλη τινὰ τῆς Βουλῆς, εἰ καὶ μειονοψηφοῦντα, ἐκορύφωσαν τὴν διαμαρτυρίαν αὐτῶν εἰς ἐπανάστασιν ἄκαιρον καὶ ἀπαρα-

σκεύαστον, καθ' ἧς ἐλέγετο ὅτι ἡ Πύλη ἐλάμβανε μέτρα βάρβαρα καὶ καταπιεστικά. Τὴν θέσιν δὲ ἐδείνωσε κατ' ἐμὲ καὶ ἡ ἀδέξιος συμπεριφορὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἥτις εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις ἀμέσως ἀποταθεῖσα καὶ τὴν Πύλην αὐταῖς καταγγείλασα, ἔδωκεν ἀφορμὴν ταῖς μὲν ν' ἀποκρούσωσι τὰς καταγγελίας της, ὡς ἀναποδείκτους καὶ ἀβασίμους, ταῖς δὲ νὰ τὴν ἐπιτιμήσωσιν, ὡς ἐπεμβαίνουσαν εἰς ξένου κράτους τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις: ἐν ᾧ ἂν περιωρίζετο ἐπιτηδείως καὶ φιλοφρόνως νὰ δώσῃ εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Κυβέρνησιν συμβουλὰς μόνον, συμφερούσας εἰς ἀμφότερα τὰ γείτονα Κράτη, καὶ τὸ φιλικὸν μᾶλλον τοῦτο διάβημα ἔφερεν εἰς γνῶσιν καὶ τῶν ἄλλων Δυνάμεων, οὐδείς, οὐδ' αὐτὴ ἡ Τουρκία, θὰ ἐδικαιοῦτο νὰ παραπονεθῇ, καὶ γενικῆς εὐγνωμοσύνης φόρον μᾶλλον θὰ ἐλάμβανεν ἡ Ἑλλάς.

Ἦλθε δὲ καὶ πρὸς ἐμὲ ἐπιτροπὴ Κρητῶν, καὶ μετ' ἐκείνων καί τινες φίλοι των. Πρὸς πάντας δ' εἶπον ὅτι θερμοτάτην μὲν αἰσθάνομαι συμπάθειαν ὑπὲρ τῶν πασχόντων συμπατριωτῶν, πρὸς ἐπίτευξιν ὅμως τῶν εὐγενῶν πόθων των ὅτι ἀπαιτεῖται πρὸ πάντων περίσκεψις καὶ ἔμφρων ἐκτίμησις τῶν καιρῶν καὶ τῶν περιστάσεων, πᾶσα δ' ἀδέξιος ἐνέργεια ὅτι δύναται νὰ ἐπιφέρῃ ὄλεθρον ἀντὶ σωτηρίας. Δὲν τοῖς ἠρνήθην ὅμως νὰ συνυπογράψω ἐπιστολὴν πατριωτῶν τινῶν πρὸς τὸν Γλάδστωνα, ἐξαιτουμένων τὴν μέριμναν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν πασχόντων Κρητῶν.

Πλὴν δὲ τούτου καὶ ποιητικῆς ἑσπερίδος δοθείσης εἰς ὄφελος τὸν εἰς Ἀθήνας προσφύγων Κρητικῶν οἰκογενειῶν, καθ' ἣν ὁ κ. Συνοδινὸς μακρὸν ἀνέγνω ποίημα, τινὲς ἤθελον νὰ προεδρεύσῃ ὁ Διάδοχος, ὅστις εἶχε προσέλθῃ· ἀλλ' ἐγὼ ἀντέστην, ἵνα μὴ δοθῇ εἰς τὴν συνέλευσιν χαρακτὴρ πολιτικός, ὅστις καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην θὰ ἔβλαπτε. Συνήνεσα δέ, κατ' ἐπίμονον αἴτησιν πολλῶν, ν' ἀναβῶ ἐγὼ εἰς τὴν προεδρικὴν ἕδραν, ἀλλὰ προσεφώνησα τοὺς παρόντας εἰπὼν ὅτι συνήλθομεν ἐπ' ἀγαθοεργῷ σκοπῷ, ἵνα βοηθήσωμεν τὰς παρ' ἡμῖν ἐν ἀπορίᾳ διατελούσας προσφύγους οἰκογενείας.

Ἡ σύμπραξις τοῦ κ. Συνοδινοῦ μοὶ ἐνθυμίζει γελοῖόν τι ἐπεισόδιον. Κατὰ τὴν προλαβοῦσαν ἀποκρέω, ἑσπέραν τινά, ἐνῷ ἡτοιμαζόμην νὰ ἐξέλθω, νέος τις ἦλθε πρὸς ἐμὲ καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι πέμπεται ὑπὸ τοῦ κ. Συνοδινοῦ, παρακαλοῦντός με νὰ τῷ δανείσω τὸν συμπιεζόμενον πίλον μου (claque), διότι ἦν προσκεκλημένος εἰς χορευτικὴν ἑσπερίδα.

— Τίς κ. Συνοδινός; τῷ εἶπον. Δὲν τὸν γνωρίζω.

— Πῶς; ἀπεκρίθη. Ὁ ποιητής.

Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸν ποιητὴν οὐδεὶς Ἕλλην ἐδικαιοῦτο νὰ εἴπῃ ὅτι δὲν γνωρίζει, ἔσπευσα νὰ δώσω τὸν πίλον, ὅν ποτὲ πλέον δὲν εἶδον, καὶ ὅτε ἔγραψα τῷ κ. Συνοδινῷ, ἵνα τὸν παρακαλέσω νὰ μοὶ τὸν ἐπιστρέψῃ, ἔμεινεν ἐκπεπληγμένος ἐπὶ τῇ ἐπιστολῇ μου καὶ ἐπὶ τῇ αὐθαδείᾳ τοῦ ἀναιδοῦς λωποδύτου.

Ἀρμενία.

Ἀνάλογος πρὸς τὴν θέσιν τῆς Κρήτης ἐφαίνετο τότε καὶ ἡ τῆς Ἀρμενίας, καὶ αὐτῆς ἐξανισταμένης, διότι ἡ ὑπὲρ αὐτῆς ἀπόφασις τοῦ ἐν Βερολίνῳ συνεδρίου οὐδαμῶς ἐφηρμόσθη, καὶ τὴν ἔβλαψε μᾶλλον ἢ τὴν ὠφέλησεν, ἐξάψασα, ὡς οἱ Ἀρμένιοι διϊσχυρίζοντο, κατ᾿ αὐτῶν καὶ προκαλέσασα τὰς βιαιοπραγίας τῆς ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως. Ἐπὶ τῇ περιστάσει ταύτῃ ἱδρύθη ἐν Λονδίνῳ ἀγγλοαρμενικὴ ἐφημερίς, ἐπιγραφομένη Haïasian, καὶ ὁ συντάκτης αὐτῆς μοὶ ἔγραψε ζητῶν τὴν συνεργασίαν μου. Τῷ ἀπήντησα ὅμως ὅτι, ὅσον καὶ ἂν συμπαθῶ ὑπὲρ παντὸς λαοῦ ἐπιδιώκοντος τὰ δικαιώματα καὶ τὴν ἐλευθερίαν του, ἀντίκειται ὅμως εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἕξεις μου νὰ γράφω περὶ ὑποθέσεων, ὧν μοὶ ἐλλείπουσιν αἱ ἀκριβεῖς γνώσεις. Οὐχ᾿ ἧττον ἡ ἐφημερὶς αὕτη ἐξηκολούθησε πεμπομένη μοι, καὶ μετὰ ταῦτα, ζητήσασά μοι, ἔλαβε καὶ ἐξέδωκεν ἑλληνιστὶ γεγραμμένην ἐπιστολήν, ἐκφράζουσαν τὰς ὑπὲρ τῶν ἀγώνων αὐτῆς συμπαθείας μου.

Εἷς δ' ὁμογενὴς ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὁρμώμενος, καὶ ἐν Ἀθήναις τότε ἐπιδημῶν, μοὶ ἀπηύθυνεν ἀπεραντολόγους ἐπιστο-

λάς, ἵνα μὲ πείσῃ νὰ ταχθῶ μέλος, καὶ πρόεδρος μάλιστα, Ἑταιρείας μυστικῆς, ἥτις νὰ διορθώσῃ, ἔλεγε, πάντα τὰ κακῶς ἔχοντα ἐν Ἑλλάδι, ὥς πρός τε τὸ πολίτευμα, καὶ ὥς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν καὶ τοὺς ἐκτελεστὰς αὐτοῦ. Ἀλλὰ τῷ ἀπήντησα ὅτι τοῦτο ἦν φροντὶς καὶ δικαίωμα παντὸς τοῦ Ἔθνους, νόμιμος δ' Ἑταιρεία, ὀφείλουσα ὑπὲρ τούτου νὰ μεριμνήσῃ, ὅτι ἦν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἔθνους ἐκλεγομένη Βουλή.

Ἐφημερίδες.

Τῆς εἰς τὰς ἐφημερίδας οἵας δήποτε, ἔστω καὶ ἁπλῆς φιλολογικῆς ἐργασίας, ἀπέστην σχεδὸν ἐντελῶς, ἀφ' ὅτου, γράψας τινὰ περὶ νεοεκδότων καὶ συστάσεως ἀξίων ἔργων, οἷον τῶν νομισματικῶν τοῦ κ. Σβορώνου, τοῦ Δαφνίου τοῦ κ. Λαμπάκη, τῆς ἱστορίας τῆς γυναικὸς τῆς κυρίας Παῤῥέν, κλπ. ἠναγκάσθην νὰ λάβω τὸ ἄρθρον ὀπίσω ἀπὸ τῆς ἐφημερίδος εἰς ἣν τὸ εἶχον δώσῃ, διότι ἀνέβαλλε τὴν ἔκδοσίν του ἐπ' ἄπειρον. Τὸ ἔδωκα δ' εἰς ἑτέραν ἐκ τῶν μεγαλητέρων, ἥτις μεθ' ἱκανὸν χρόνον μοὶ εἶπεν ὅτι φιλολογικὰ ἄρθρα δὲν ἐδημοσίευε, καὶ ὅτε ἐζήτησα νὰ μοὶ ἀποδοθῇ, ἵνα τὸ πέμψω εἰς τὴν ***Ἑλλάδα*** τοῦ Ἀμστελοδάμου, μοὶ ἐῤῥέθη ὅτι ἀπωλέσθη.

Εἰς τὸ περιοδικὸν δ' ἐκεῖνο τῶν ἐν Ὁλλανδίᾳ φίλων τῆς Ἑλλάδος ἔπεμψα, μικρὸν μετὰ ταῦτα, πραγματείαν τινά, ἣν ἀνέγνων εἰς τὸν Παρνασσόν, περὶ τῶν Ἑλληνοφώνων κατοίκων τῆς κάτω Ἰταλίας.

Καὶ ἕτερον μικρὸν φιλολογικὸν ἐπεισόδιον ἔχω ν' ἀπομνημονεύσω ἐκ τῶν χρόνων τούτων. Εἷς ἀρχαῖος γνώριμός μου ἐκ Βερολίνου, ὁ Κόμης Malzahn, μοὶ ἔπεμψεν ἔμμετρόν τι δρᾶμα του, «Μελιδόνης» ἐπιγραφόμενον, ὃ ἀνεβίβασε καὶ εἰς τὴν σκηνήν, ἀλλ' ἀπέδιδε τὴν μὴ ἐπιτυχίαν αὐτοῦ εἰς τὸ ὅτι ἡ ὑπόθεσις ἦν ἄγνωστος καὶ ξένη τοῖς Γερμανοῖς, δι' ὃ ἐπεθύμει νὰ μετεφράζετο καὶ ἐδιδάσκετο αὐτὸ ἐν Ἀθήναις. Ἀφ' οὗ δὲ τὸ ἀνέγνων, εἶπον εἰς τὸν κομίσαντά μοι τὸ βιβλιάριον, ὅτι ἐγώ, οὔτε ἄνεσιν, οὔτε πεποίθησιν εἰς ἐμαυτὸν ἔχων διὰ τὴν μετάφρασιν,

τὸν προτρέπω ν' ἀποταθῇ εἰς τὸν κ. Προβελέγιον. Εἰς δὲ τὸν Κόμητα ἔγραψα ὅτι δυστυχῶς ἐν Ἑλλάδι δὲν ἔχομεν ἀκόμη καλῶς κατηρτισμένην σκηνὴν καὶ γεγυμνασμένους ἠθοποιούς· ὥστε ἐλπίζω οὕτω νὰ τὸν ἀπήλλαξα δευτέρας ἀποτυχίας.

Γάμος Διαδόχου. 1889.

Κατὰ πάντα τὸν Σεπτέμβριον, καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1889, ἀνάστατος ἦν ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, παρασκευαζομένη, ἢ προτιθεμένη νὰ παρασκευασθῇ διὰ τοὺς ἐπικειμένους πανηγυρικοὺς γάμους τοῦ Διαδόχου. Καὶ καλαὶ μὲν ἦσαν καὶ αἱ ἐνιαχοῦ ἱδρυθεῖσαι ξύλιναι ἀψίδες, αἱ ἔξωθεν ἐπικοσμηθεῖσαι καὶ ἐπιγραφεῖσαι εἰς μίμησιν μαρμαρίνων· ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον κόσμημα ἦν ὅτι, κατ' ἀστυνομικὴν διάταξιν, ἥτις δὲν ἔπρεπε νὰ περιμείνῃ ἔκτακτον τοιοῦτο συμβὰν ἵνα ἐκτελεσθῇ, περιετοιχίσθησαν τὰ ἑκατέρωθεν τῶν ὁδῶν πολλαχοῦ χαίνοντα κενὰ οἰκόπεδα, καὶ ἀφῃρέθησαν τὰ εἰς τὰς Ἀθήνας ἐνιαχοῦ ὄψιν ἐκπολιορκηθείσης πόλεως δίδοντα νέα ἐρείπια.

Οἱ πρῶτοι ἀφιχθέντες ἐπίσημοι ξένοι ἦσαν ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα τῆς Δανίας, καὶ ἔσπευσα καὶ ἐγὼ εἰς τὸν σταθμόν, ἔνθα πάντες συνέρρεον πρὸς ὑποδοχήν των, ὁρμώμενος ἐκ τοῦ βαθέος καὶ συμπαθεστάτου σεβασμοῦ, ὃν τὸ βασιλικὸν τοῦτο ζεῦγος μοὶ ἐνέπνεε πάντοτε. Ἀλλ' οὐδεμίαν ἔχων ἐπίσημον θέσιν, δὲν ἐδικαιούμην οὐδὲ νὰ πλησιάσω, οὐδ' ἄλλως νὰ παρευρεθῶ ἐκεῖ ἢ ὡς ἁπλοῦς περίεργος θεατής· δι' ὃ καὶ ἀπέστην πασῶν τῶν ἄλλων ἐπισήμων ὑποδοχῶν.

Μετ' ἀγαλλιάσεως ὅμως ἐδέχθην εἰς τὰς ἀγκάλας μου τὸν τῇ 30 Σεπτεμβρίου ἐκ Γερμανίας ἐλθόντα μετὰ τῆς συζύγου καὶ θυγατρός του υἱόν μου Κλέωνα, ὅστις καὶ προσηρτήθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Αὐτοκρατείρας Βικτωρίας (μητρὸς τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας), καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐν Ἑλλάδι διαμονῆς τῆς Α. Μ., καὶ προσέτι τὸν υἱόν μου Ὄθωνα, πεμφθέντα ὑπὸ τῶν ἐν Καΐρῳ Ἑλλήνων, ὡς μέλος ἐπιτροπῆς ἀντιπροσωπευούσης

αὐτοὺς εἰς τὰς ἐπισήμους ἑορτάς, ὡς καὶ οἱ ἐν Βουλγαρίᾳ Ἕλληνες ἔδωκαν ὁμοίαν ἐντολὴν εἰς ἐμέ. Ὑπὸ ταύτην τὴν ἰδιότητα εἰσῆλθον τῇ 15 Ὀκτωβρίου εἰς τὴν Μητρόπολιν, ἵνα παραστῶ κατὰ καθῆκον εἰς τὴν μεγάλην Βασιλικὴν καὶ Ἐθνικὴν τελετήν· ἀλλ᾽ ἐκ τῆς σκοτεινῆς γωνίας, ἔνθα πάντες οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν κοινοτήτων συνωστιζόμεθα, ἐλθὼν εἷς τῶν ἐπὶ τῆς εὐταξίας λειτουργῶν, μ᾽ ἐκάλεσε καὶ μὲ μετέφερε εἰς ἄλλην θέσιν, ἔνθα ἵσταντο οἱ Ἀνώτεροι Ταξιάρχαι· ἐκεῖθεν δὲ παρ᾽ ἄλλου μετ᾽ ὀλίγον πάλιν ἐνετάλην νὰ μεταβῶ ἀλλαχοῦ, ἔνθα ἦν ἡ θέσις τῶν Μεγαλοσταύρων. Καὶ παρετήρησα μὲν ὅτι τοῦτο τὸ δικαίωμα δὲν ἐνόμιζον ὅτι εἶχον, διότι δὲν ἤμην μεγαλόσταυρος τῆς Ἑλλάδος· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἴσχυσε, καὶ μετεβιβάσθην παρ᾽ αὐτῷ τῷ κέντρῳ τῆς τελετῆς, ἔνθα ἔχαιρον βλέπων αὐτὸν τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας κρατοῦντα τὸν στέφανον εἰς τῆς σεβαστῆς νύμφης τὴν κεφαλήν. Ἤμην δὲ πλήρης συγκινήσεως ἀναλογιζόμενος τὴν ἔκτακτον καὶ ἐξαίρετον ἀγωγὴν ἣν ἤξευρον ὅτι ἡ Αὐτοκράτειρα Βικτωρία εἶχε δώσῃ εἰς τὰς θυγατέρας της, καὶ πᾶσαν εὐτυχίαν οἰωνιζόμενος ἐκ τοῦ συνδέσμου τούτου εἰς τὸν Διάδοχον ἡμῶν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τὸ δ᾽ ἑσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας εἰς τὸ μέγα παραταθὲν γεῦμα ἐν τοῖς Ἀνακτόροις, προσεκλήθην καὶ ἐγώ, καθ᾽ ὃ διατελέσας ἄλλοτε ἐν Πρωσσίᾳ. Περίεργος δ᾽ ὑπῆρξεν ἡ μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος συνάντησίς μου. Διερχόμενος μετὰ τοῦ υἱοῦ μου Κλέωνος διά τινος σχεδὸν σκοτεινοῦ διαδρόμου τῶν Ἀνακτόρων, ἔνθα ἤθελον ν᾽ ἀποθέσω εἰς τὸ δωμάτιον τῶν ὑπασπιστῶν τὸν ἐπενδύτην μου, διὰ νὰ δυνηθῶ εὐκολώτερον νὰ τὸν εὕρω ὅταν θὰ ἐξηρχόμην, εἶδον τέσσαρας ἢ πέντε κυρίους, οὐχί, ὡς ἐφαίνετο, ἐκ τῶν προσκεκλημένων, διότι δὲν ἦσαν ἑορτασίμως ἐνδεδυμένοι, ἐρχομένους ἀπέναντι ἡμῶν, καὶ ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν, δούς μοι τὴν χεῖρα, μοὶ ὡμίλησε γερμανιστί, ὡς ἂν μ᾽ ἐγνώριζεν· ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθην ν᾽ ἀντιληφθῶ καλῶς τί μοὶ εἶπε, μοὶ ἐφάνη δὲ μόνον ὅτι ἀφ᾽ οὗ μοὶ ἐξέφρασε τὴν χαράν του, διότι μ᾽ ἐπανέβλεπε, προσέθηκέ τι καὶ περί τινος Unternehmen (ἐπιχειρήσεως), ὥστε εἴκασα ὅτι ἦτον τῶν ξένων τις, τῶν ἀναλαμβανόντων σιδη-

ροδρομικὰ ἢ ἄλλα τοιαῦτά τινα ἔργα. Πλησίον του δέ, ἰδὼν τὸν νέον ἡγεμόνα τοῦ Μέϊνιγγεν, προσῆλθον πρὸς αὐτόν, καὶ ἀντήλλαξά τινας φράσεις καὶ μετ' αὐτοῦ. 'Αλλ' ἅμα ἐμακρύνθησαν ἔμαθον παρὰ τοῦ υἱοῦ μου ὅτι ὁ πρῶτος, μεθ' οὗ εἶχον συνδιαλεχθῇ, ἦτον.... ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ἀπερχόμενος μετὰ τῶν λοιπῶν, ἵνα ἐνδυθῇ διὰ τὸ δεῖπνον.

Εἰς τὴν τράπεζαν δ' ἀπήγγειλεν ὁ Αὐτοκράτωρ πρόποσιν γερμανιστί, ἣν ἐπεράτωσε διὰ τῶν Ἑλληνικῶν λέξεων «Ζήτω ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων!» 'Αφ' οὗ δ' ἠγέρθημεν, κληθεὶς παρουσιάσθην εἰς τὴν Α. Μ. τὴν Αὐτοκράτειραν, ἣν ἐν Βερολίνῳ εἶχον τὴν τιμὴν νὰ γνωρίζω ὡς ἡγεμονίδα σύζυγον ἐγγόνου τοῦ Αὐτοκράτορος· καὶ εἶτα κληθεὶς προσῆλθον εἰς τὴν Α. Μ. τὴν μητέρα Αὐτοκράτειραν Βικτωρίαν, ἧς καὶ κατὰ τὴν βραχεῖαν ταύτην συνέντευξιν ἀνεγνώρισα αὖθις καὶ ἐξετίμησα ὑπέρ ποτε τὴν εὐαισθησίαν καὶ εὐγένειαν τῆς καρδίας. 'Εξ ἰδίας πρωτοβουλίας μοὶ ὡμίλησε, καὶ ἐπὶ πολὺ συνδιελέχθημεν, περὶ τῶν συμφορῶν ἃς ὑπέστη καὶ εἰς ἃς ἀντεῖχε μετ' ἀπαραμίλλου θάῤῥους· εἰ καὶ ἔβλεπον ὅτι βαθυτάτη τὴν ἐπίεζε θλίψις. 'Εθαύμασα δὲ καὶ τότε, ὡς πάντοτε, τῆς διανοίας της τὴν ἐμβρίθειαν καὶ εὐθύτητα, ὅτε, καταστείλασα τὰ δάκρυα, τὰ ἤδη πληροῦντα τοὺς ὀφθαλμούς της, ἐπραγματεύθη περὶ τῆς πολιτικῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος.

Εἶτα δὲ μ' ἐπλησίασεν ὁ Βασιλεὺς τῆς Δανίας, ὅστις ἐφαίνετο ὡς πρεσβύτερος μόνον ἀδελφὸς τοῦ Βασιλέως ἡμῶν. Κατόπιν δὲ προσελθοῦσά μοι κυρία της, καὶ ὀρέξασά μοι τὴν χεῖρα, μοὶ εἶπεν ὅτι βεβαίως δὲν τὴν γνωρίζω καὶ τὴν ἐλησμόνησα. 'Αλλ' ἐγὼ ὑποκλιθεὶς ἠσπάσθην τὴν χεῖρά της μετὰ σεβασμοῦ, καὶ

— Ἂν δὲν ἀνεγνώριζον τὴν Υ. Μ. δεδικαιολογημένος θὰ ἤμην, τῇ εἶπον, διότι οὐδέποτε συμβαίνει, καθ' ὅσον παρέρχεται ὁ χρόνος κατὰ τοσοῦτον νεώτερός τις νὰ γίνηται.

Ἦν δ' ἡ ἀπάντησίς μου αὕτη εἰλικρινής, διότι ἀληθῶς μὲ ἐξέπληξεν ἡ ἀκμάζουσα ὄψις τῆς σεβαστῆς μητρὸς τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως. Καὶ τὴν κοινῶς δ' ἀποδιδομένην κωφότητα εἰς τὴν Α.Μ. ἐγὼ οὔτε ἄλλοτε, οὔτε τότε εὗρον, διότι τὸν διϊσχυρισμόν μου, ὃν λίαν μεγαλοφώνως δὲν εἶπον, ἤκουσεν ἄριστα, καὶ διεμαρ-

τυρήθη. Εἶτα δε μοῦ εἶπεν ὅτι ἐν Μεράν, ἔνθα εἶχε διαμείνῃ τὸ θέρος διὰ τὰ λουτρά, εὗρε καὶ ἀνέγνω μετὰ πλείστης εὐχαριστήσεως τινὰ τῶν ἔργων μου (πιθανῶς γερμανικὴν ἢ γαλλικὴν μετάφρασιν τῶν διηγημάτων μου).

— Ἐννοῶ, ἀπήντησα εἰς ταῦτα, ὅτι εἰς τὰ λουτρὰ ἡ Υ. Μ. εἶχεν ἀνάγκην βοηθήματός τινος, ὅπως ἀποκοιμᾶται. Ἀλλ ἡ Βασίλισσα διεμαρτυρήθη δι' ἐκφράσεων αἵτινες ἀπεδείκνυον καὶ τὴν ὀξύτητα τῆς ἀκοῆς της καὶ τὴν εὐγένειαν τῆς φιλοφροσύνης της.

Τὴν ἐπιοῦσαν δὲ εἰς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ χειροφιλήματος τῆς Βασιλικῆς νύμφης, κατεθέλχθην ἰδὼν τὴν νεαρὰν ἡγεμονίδα πολὺ χαριεστέραν, ἀφ' ὅ,τι ἐξελαμβάνετο πρὶν ἢ γνωρισθῇ. καὶ ἐπικυροῦσαν τὴν ἐντύπωσιν, ἣν μοὶ εἶχεν ἐμπνεύσῃ ἀνέκαθεν, πολὺ δ' ὡραιοτέραν, ἀφ' ὅ,τι τὴν εἶχον παραστήσῃ αἱ ἐφημερίδες τῶν Ἀθηνῶν, αἵτινες, ὡς εἶπον εἰς τὸν Βασιλέα τῆς Δανίας, ἐδύνατο νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἐπίτηδες ἐτεχνάσθησαν τοῦτο, ἵνα τὸ κοινὸν τὴν εὕρῃ ἀνωτέραν τῶν προσδοκιῶν του. Μετ' ἐκπλήξεως δὲ καὶ χαρᾶς εἶδον, ὅτε μοὶ ὤρεξε τὴν χεῖρα εἰς ἀσπασμόν, ὅτι μὲ ἀνεγνώριζεν, ἐν ᾧ ἐνόμιζον ὅτι τῇ ἤμην ἐντελῶς ἄγνωστος, διότι δὲν εἶχεν ἐξέλθῃ εἰσέτι εἰς τὴν κοινωνίαν, ὅτε ἐγὼ κατέλιπον τὴν Γερμανίαν.

Μετά τινας δ' ἡμέρας μοὶ συνέβη πρὸς τὴν Α. Μ. τὴν Αὐτοκράτειραν Βικτωρίαν σχεδὸν ὅ,τι πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Γουλιέλμον. Πορευόμενος πρὸς τ' Ἀνάκτορα, ὅπου ἤθελον νὰ ἴδω τὸν υἱόν μου, ἀπήντησα εἰς τὴν πρὸ αὐτῶν πλατεῖαν τὴν κυρίαν Κλάους, τὸ γένος Καρπούνη, ἀρχαίαν οἰκογενειακὴν φίλην, ἣν πρὸ ἐτῶν δὲν εἶχον ἴδῃ, καὶ διὰ μακρῶν συνδιελέχθην μετ' αὐτῆς. Εἰσελθὼν δ' ἔπειτα εἰς τὸν πρόδομον τῶν Ἀνακτόρων, ἔνθα ἵστανται ὁ θυρωρὸς καὶ οἱ ὑπηρέται, εἶδον ἐκεῖ τὸν υἱόν μου συνδιαλεγόμενον μετά τινος κυρίας, ἣν ἐξέλαβον ὡς τὴν κυρίαν Μεσαλᾶ, ἀδελφὴν τῆς κυρίας Κλάους, καὶ ἥτις, προσελθόντι, μοὶ ἔδωκε φιλοφρόνως τὴν χεῖρα. Τότε δὲ πρῶτον, εἰδοποιηθεὶς καὶ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ μου, ἀνεγνώρισα, εὐτυχῶς ἐν καιρῷ, τὴν Αὐτοκράτειραν, καὶ ἐζήτησα συγγνώμην διὰ τὴν ἐξασθένησιν τῆς ὁράσεώς μου. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς της δ' ἐξ Ἀθηνῶν, εὐηρεστήθη

νὰ μοὶ ζητήσῃ διὰ τοῦ υἱοῦ μου νὰ ἐγγραφῶ εἰς τὸ λεύκωμά Της, καὶ νὰ Τῇ προμηθεύσω νὰ ἴδῃ τι ἐκ τῶν ὑπ' ἐμοῦ ἐκδοθέντων. Τῇ ἔπεμψα ἑπομένως ἓξ τόμους γερμανικῶν μεταφράσεων τινῶν ἐκ τῶν διηγημάτων καὶ τῶν δραματικῶν μου ποιήσεων, καὶ προσέτι, διὰ τὸ λεύκωμα, ἓν Ἑλληνικὸν τετράστοιχον ὁμοιοκατάληκτον μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως εἰς ἑξαμέτρους. Ταῦτα δ' εὐμενῶς δεχθεῖσα, μὲ προσεκάλεσε νὰ παρουσιασθῶ εἰς Αὐτὴν τῇ ἑσπέρᾳ τῆς 8 Νοεμβρίου, καὶ ἐπὶ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης, ἥτις ἐπὶ μακρὸν παρετάθη, καὶ ἐν ᾗ, οὐ μόνον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐν γένει, καὶ περὶ τῆς Γερμανικῆς πολιτικῆς ἐγένετο λόγος, ἔλαβον αὖθις ἀφορμὴν νὰ ἐκτιμήσω τὴν ὀρθότητα τῆς κρίσεως, καὶ τῶν αἰσθημάτων Της τὴν εὐγένειαν. Μετὰ συμπαθοῦς δ' ἀγανακτήσεως μοὶ ὡμίλησεν ἐν ἄλλοις καὶ περὶ τοῦ ἀφρόνως καὶ ἀγνωμόνως ἐκβληθέντος Αὐτοκράτορος τῆς Βρασιλίας.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἑώρτασε τὰ γενέθλιά της, καὶ τῇ 10 περὶ μεσημβρίαν ἀπῆλθεν εἰς Ὀλυμπίαν, καὶ εἶτα διὰ Κερκύρας, μέχρις ἧς συνωδεύετο καὶ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ μου, μετέβη εἰς Ἰταλίαν.

Εἰς τὴν συνοδείαν τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας ἀπήντησα καὶ τὸν Ἑρβέρτον Βισμάρκ, τότε Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ ἠθέλησα νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ. Ἀλλ' εἰ καὶ μ' εἶπον ὅτι ἦν κατ' οἶκον, δὲν μ' ἐδέχθη, ἀγνοῶ διατί. Ἴσως ἵνα μὴ δυσαρεστήσῃ τὸν διαδοχόν μου.

Ἀπῆλθε δὲ καὶ ὁ Κλέων, διορισθεὶς τέλος ὁριστικῶς εἰς Πετρούπολιν, καὶ τῷ ἔδωκα ἐπιστολὴν πρὸς τὴν Ἡγεμονίδα Ἀλεξάνδραν, δι' ἧς τῇ συνίστων καὶ αὐτὸν καὶ τὰς ἤδη Ῥωσσίδας ὑπηκόους, τὰς δύο ἀδελφάς του. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον θλιβερὰ καὶ διὰ τὴν οἰκογένειάν του καὶ δι' ἐμὲ μᾶς ἦλθεν ἀγγελία, ἡ τοῦ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Οὐασιγκτῶνος προώρου θανάτου τῆς ἀγαπητῆς, ἐναρέτου καὶ χαριεστάτης γυναικαδέλφης του.

Ἀφ' οὗ δ' ἐμείναμεν πάλιν μόνοι ἐν Ἀθήναις, μοὶ εἶπε μίαν ἡμέραν ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων, ὅτι πρὸ πολλοῦ ὑπῆρχεν ἰδέα νὰ συγκληθῇ διεθνὴς ἀρχαιολογικὸς σύλλογος παρ' ἡμῖν, καὶ ὅτι ἐμὲ εἶχεν ὑποδείξῃ ὁ Τρικούπης διὰ τὴν προεδρείαν αὐτοῦ· ἤδη

δὲ πάλιν ὅτι ἐπρόκειτο ἡ πρότασις ν' ἀνανεωθῇ. Ἐγὼ δὲ τῷ ἀπήντησα ὅτι δὲν κρίνω τὴν Ἑλλάδα ὥριμον διὰ τοιοῦτο Εὐρωπαϊκὸν συνέδριον, πρὶν ἢ ἱδρυθῇ ἡ Ἀκαδημία. Ἀλλ' ἔκτοτε οὐδὲ λόγος πλέον περὶ τούτου ἔγινε, καὶ οὔτε ἡ Ἀκαδημία ἱδρύθη, οὔτε ὁ Σύλλογος συνεκλήθη.

Δίκη.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἠναγκάσθην νὰ προσέλθω εἰς τὸ δικαστήριον ὡς διάδικος, ὅπερ κατὰ πρῶτον μοὶ συνέβαινεν ἐν τῷ βίῳ. Συντάκτης ἐφημερίδος τινὸς ἐκ Πειραιῶς ἀπῄτει, ὡς μοὶ εἶπεν ὁ υἱός μου, ἐτῶν τινῶν συνδρομὴν δι' αὐτήν, καὶ ἐκαλούμην νὰ ὁρκισθῶ ὅτι, οὔτε ποτὲ ἐνεγράφην αὐτῆς συνδρομητής, οὔτε, καθ' ὅσον ἐνεθυμούμην, ἀνέγνων ἢ εἶδον ἀριθμὸν αὐτῆς. Καὶ ἐδικαιώθην μέν, τοῦ συντάκτου ἀναγνωρίσαντος ὅτι τὰ φύλλα κατὰ λάθος ἐπέμποντο εἰς Βιέννην, ἀντὶ τοῦ Βερολίνου· ἀλλά, καίτοι ἀπαλλαγεὶς τῆς συνδρομῆς, ἠναγκάσθην ὅμως, ἕνεκα λάθους τοῦ Δικηγόρου, ὡς μοὶ εἶπον, νὰ πληρώσω τὸ διπλάσιον αὐτῆς διὰ δικαστικὰ ἔξοδα!

Κουτρούλης.

Ἡ Φιλαρμονικὴ Ἑταιρεία, ἥτις πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἱδρυθῇ τῇ μερίμνῃ τοῦ φιλομούσου ἰατροῦ κ. Σπάθη, ἐπὶ σκοπῷ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ μουσικοῦ αἰσθήματος παρὰ τῷ λαῷ, γνωρίζουσα ὅτι ἐνέκρινον τὰς ἐνεργείας της καὶ τὰ αὐτὰ αἰσθήματα ἔτρεφον, εὐηρεστήθη νὰ μοὶ χορηγήσῃ τὸν τίτλον ἐπιτίμου Προέδρου της, καὶ ἠθέλησε ν' ἀναβιβάσῃ εἰς τὴν σκηνὴν τὴν ἐμὴν κωμῳδίαν «τοῦ Κουτρούλη τὸν γάμον», καὶ αὐτὴ μὲν ἀνέλαβε τοὺς χορούς, τοὺς μελοποιηθέντας ὑπὸ τοῦ Γάλλου μουσουργοῦ A. Danhauser, τοὺς δ' ἠθοποιοὺς καὶ τὴν σκηνὴν εἰς τὸ Θέατρον τῆς ***Ὁμονοίας*** ἔδωκεν ὁ κ. Ταβουλάρης, τὴν ὀρχήστραν δὲ διηύθυνε Κυρία ἐξόχου ἱκανότητος, ἡ Ἑλληνὶς σύζυγος τοῦ μουσικοῦ κ. Λαβελλέτ.

Καὶ τὸ μὲν θέατρον, κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς παραστάσεως ἦν πλήρες θεατῶν· ἀλλ' ἡ ἐμὴ ἐντύπωσις ὑπῆρξεν ὅτι ἡ ἐπ' αὐτῶν ἐντύπωσις καὶ ἡ ἐπιτυχία ὑπῆρξε μετριωτάτη, ὃ βεβαίως πρέπει ν' ἀποδοθῇ καὶ εἰς τὴν τοῦ ἔργου, ἴσως καὶ εἰς τὴν τῆς παρασκευῆς αὐτοῦ ἀτέλειαν, προσέτι ὅμως καὶ εἰς τὸ ὅτι δὲν ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν τὸ ἡμέτερον κοινὸν σήμερον καλούντων ἐλαφρῶν κωμῳδυλλίων, καὶ ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν θεατῶν δὲν εἶχον εἰδοποιηθῇ, οὐδ' ὑπώπτευον ὅτι εἶχον κληθῇ ἵνα ἴδωσιν ἀπομίμημά τι τοῦ τρόπου τῆς συντάξεως τῶν ἀρχαίων δραμάτων· καὶ ἤκουσα κυρίας τινάς, ὀπίσω μου καθημένας, νὰ ἐρωτῶσιν ἀλλήλας, ὅτε ἔψαλλεν ὁ χορός, πρὸς τὶ ἦσαν καὶ τὶ ἤθελον τὰ ᾄσματα ταῦτα. Οὐχ' ἧττον ἐγώ, ἅμα περατωθείσης τῆς παραστάσεως, ἔσπευσα, ἀναμιγεὶς εἰς τὸ πλῆθος, νὰ ἐξέλθω ἐκ τῶν πρώτων, καὶ ἔξωθεν ἤκουον τὰς συνήθεις κραυγάς, τὰς καλούσας με εἰς τὴν σκηνήν, εἰς ἣν καλῶς ποιῶν δὲν ἐνεφανίσθην. Ἐπανελήφθη δ' ἡ παράστασις καὶ μετὰ δύο ἡμέρας· ἀγνοῶ δ' ἂν ὑπῆρχε καὶ τότε συῤῥοή, καὶ πόση, διότι ἐγὼ δὲν παρευρέθην. Ἔκτοτε δὲ πλέον ἡ κωμῳδία δὲν ἐδιδάχθη, καὶ ἀμέσως ἐλησμονήθη.

De la Ware.

Εἰς πρόγευμα παρὰ τῷ κ. Σλήμανν ἀπήντησα πλούσιόν τινα Ἄγγλον εὐπατρίδην, τὸν Λόρδον De la Ware, καὶ ὑπ' αὐτοῦ προσκληθεὶς μετέβην τὴν ἐπαύριον περὶ δείλην εἰς Πειραιᾶ εἰς τὸ ἰδιόκτητον αὐτοῦ ἀτμόπλοιον. Μόλις δ' ἀφίχθην, καὶ ἡ κυρία De la Ware μοὶ ἔφερε τὸ λεύκωμά της, ζητήσασά μοι νὰ γράψω τινὰς λέξεις καὶ τὸ ὄνομά μου εἰς αὐτό. Ἐν τῇ στενοχωρίᾳ μου δ' ἔγραψα Ἑλληνιστὶ ἓν δίστιχον, ἀφορῶν αὐτὴν καὶ τὴν θυγατέρα της, καὶ τῇ τὸ ἔδωκα, λέγων αὐτῇ ὅτι δὲν εἶναι ἄξιον νὰ τῇ ἐξηγηθῇ. Οὔτε δὲ καιρὸς ὑπῆρξε πρὸς τοῦτο, διότι ἠγγέλθη καὶ ἀνέβη εἰς τὸ κατάστρωμα πᾶσα ἡ Βασιλικὴ οἰκογένεια. Ὀλίγον δὲ μετὰ τὴν ὑποδοχήν, ἔδειξεν ἡ κυρία τὸ λεύκωμα καὶ τὸν ἐν αὐτῷ Ἑλληνικὸν στίχον εἰς τὸν Βασιλέα, ὅστις εὐηρεστήθη

νὰ τῇ τὸν ἐξηγήσῃ. Εἶδον δὲ τότε καὶ ἐγὼ ὅτι ἡ κυρία De la Ware εἶχεν, οὐχὶ μίαν θυγατέρα, ἀλλὰ τρεῖς, ἐξ ὧν ἡ μικροτέρα, μόλις δωδεκαέτις, ἐπεδίδετο ἤδη καὶ εἰς τὴν ποίησιν, τόσον ἐπιτυχῶς, ὥστε ἓν τῶν ποιηματίων της εἶχεν ἤδη ἐκδοθῇ εἰς Ἀγγλικὴν ἐφημερίδα. Διὰ τοῦτο, μετά τινας ἡμέρας, ἐπισκεφθεὶς πάλιν τὴν ἀξιόλογον ταύτην οἰκογένειαν ἐν Ἀθήναις, ὅπου εἶχε κατοικήσῃ προσωρινῶς, ἐζήτησα πάλιν τὸ λεύκωμά της, καὶ ἔγραψα ἐν αὐτῷ, οὐ μόνον ἔμμετρον Ἀγγλικὴν μετάφρασιν τοῦ πρώτου ἐκείνου Ἑλληνικοῦ στίχου, ἀλλὰ καὶ ἄλλους τινὰς Ἀγγλικοὺς στίχους, ἀφορῶντας καὶ τὰς ἄλλας θυγατέρας, ὧν ἠγνόουν τὴν ὕπαρξιν κατ' ἀρχάς. Καὶ ἦν μὲν παράτολμον ὑπ' ἐμοῦ ν' ἀπευθύνω εἰς Ἄγγλους στίχους μου Ἀγγλικούς, ὅτε δὲν ἐτόλμων ἀγγλιστὶ νὰ τοὺς προσομιλήσω· ἀλλὰ τοῦτο προήρχετο ἐκ τοῦ ὅτι, τῶν τέκνων μου παιδιόθεν πάντοτε ἀγγλιστὶ διαλεγομένων μετὰ τῆς μητρός των, ἐγὼ οὐδέποτε, οὐδὲ λέξιν ἐπρόφερον ἀγγλικήν, ἀλλὰ τοῖς ὡμίλουν ἑλληνιστὶ πάντοτε, ἵνα μὴ μείνωσι καθυστεροῦντα εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς πατρίδος των.

Ἰσθμία.

Κατὰ τὸ φθινόπωρον ἡ σύζυγος τοῦ Οὔγγρου στρατηγοῦ Thürr, θυγάτηρ τοῦ ποτὲ παρ' ἡμῖν Ἄγγλου Πρέσβεως κ. Wise, ἔγγονος δὲ τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος, εὐηρεστήθη νὰ μὲ προσκαλέσῃ, μετὰ τῆς φίλης αὐτῇ οἰκογενείας τοῦ Π. Παπαῤῥηγοπούλου, εἰς τὴν μεγάλην καὶ ὡραίαν ἔπαυλιν, ἣν εἶχεν ἐν Ἰσθμίᾳ, διότι ὁ στρατηγὸς ἦν τότε ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐπιχειρήσεως τῆς τομῆς τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου. Ἐδέχθην δὲ τὴν πρόσκλησιν προθυμώτατα, ἐν ἄλλοις καὶ κάθ' ὅσον ἐγὼ ἤμην πρὸ ἐτῶν πολλῶν ὁ πρῶτος εἰς τὸν κ. Λεσσὲψ προτείνας τὴν τομὴν τοῦ Ἰσθμοῦ. Ἡ οἰκία, ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου ἱδρυμένη, ἐστὶν εὐρύχωρος καὶ πολυτελής, ὁ περικείμενος εὐρύχωρος κῆπος ὅλος παράδεισος, περιέχων καὶ ἄφθονα ζῶα μικρὰ μετὰ μεγάλων, ἐν οἷς καὶ στρουθοκαμήλους, καὶ εἰς τὰς ἡδονὰς

τῆς συναναστροφῆς προσέθετε τῆς οἰκοδεσποίνης ἡ ζωηρότης καὶ ἡ εὐφυΐα. Μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτῆς Κόμητος Σώλμς, υἱοῦ τῆς ἐκ Παρισίων γνωστῆς μοι ἀδελφῆς της κυρίας Ῥατάτση, καὶ μετὰ τοῦ Γάλλου μηχανικοῦ κ. Maurin, περιῆλθον τὰ ἔργα τῆς τομῆς, τὴν οὐ πολὺ ἀπέχουσαν θέσιν τοῦ Ποσειδωνίου καὶ τοῦ ἀρχαίου τῶν Ἰσθμίων σταδίου, ὡς καὶ τὰ λείψανα τοῦ μεγάλου ἀμφιθεάτρου, τοῦ ὡρισμένου εἰς τὰς πολιτικὰς συνελεύσεις, καὶ ἐπεσκέφθην τὸ περίφημον Μουσεῖον τῶν ἀνορυττομένων ὀρυκτῶν. Τοσοῦτο δ᾽ ᾐσθάνθην ἐνδιαφέρον εἰς τὴν πρώτην ταύτην διήμερον ἐπίσκεψιν, ὥστε τὸ ἐπιὸν ἔαρ μετέβην αὖθις ἐπὶ ὅλην ἑβδομάδα παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ Παπαῤῥηγοπούλου, εἰς ἣν εἶχε καταλίπῃ τὴν ἔπαυλιν ἡ κυρία Thürr, ἥτις εἶχεν ἀποδημήσῃ εἰς Γαλλίαν, τῆς ἐπιχειρήσεως τῆς τομῆς μεταβιβασθείσης εἰς τὴν Ἑταιρείαν τοῦ κ. Συγγροῦ, ἧς γραμματεὺς προσελήφθη ἔπειτα καὶ ὁ υἱός μου Ἀλέξης. Ἐξεμεταλλεύθην δὲ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς μου τὴν εἰς τὴν διάθεσιν ἡμῶν καταλειφθεῖσαν βιβλιοθήκην τῆς κυρίας Thürr, ἀναγνοὺς ἐν ἄλλοις καὶ συγγράμματα περὶ Ἰαπωνίας, ἐνδιαφέροντά με, ἕνεκα τῆς ἐκεῖ διαμενούσης θυγατρός μου Χαρικλείας.

Μετὰ δὲ τὴν ἐπιστροφήν μου μοὶ ἐπεφυλάττετο μία τῶν μεγαλητέρων θλίψεων, ἃς ᾐσθάνθην ἐπὶ τοῦ βίου μου, νέος θάνατος καταβαλών με οὐχ ἧττον τοῦ τῆς κυρίας Βαλτατζῆ. Ἀπό τινος χρόνου, ἴσως ἀπὸ τῆς αὐτοκτονίας τοῦ Χαλκοκονδύλη, ἡ τὸν νοῦν καὶ τὰς ἀρετὰς σπανία του σύζυγος Μαρία, πρωτότοκος θυγάτηρ τοῦ ἰσαδέλφου μου φίλου Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου, ἔπασχεν ἔκ τινος ἐξογκώματος, μετ᾽ ἀγγελικῆς καρτερίας καὶ ὑπομονῆς, χωρὶς ν᾽ ἀδημονῇ ἢ οὐδὲν εἰς οὐδένα νὰ λέγῃ. Ἀλλὰ τέλος ἠναγκάσθη νὰ κατακλιθῇ, καὶ νὰ προσφύγῃ εἰς ἰατρούς, οἵτινες, πρὸς ἀπελπισίαν τῶν συγγενῶν καὶ φίλων της, ἀπεφάνθησαν ὅτι πρέπει ν᾽ ἀπέλθῃ εἰς Βιέννην, ἵνα ὑποστῇ ἐγχείρισιν, ἣν, παρηγοροῦντες, ἔλεγον εὔκολον καὶ ἀκίνδυνον.

Τὴν προτεραίαν τῆς ἀναχωρήσεώς της ἤμεθα ἐν τῇ οἰκίᾳ της πολλοὶ φίλοι καὶ συγγενεῖς, ὅλοι περίλυποι καὶ τεταραγμένοι, ὅτε, κληθεὶς καὶ ὁ ἰατρὸς κ. Ἀρεταῖος, μετὰ τὴν ἀναγκαίαν ἔρευναν

ἀπεφήνατο ὅτι τὸ πάθημα ἦν ἄσημον, καὶ ἡ ἀναχώρησις περιττή. Ἡ χαρὰ τῶν παρεστώτων ἦν τόσον μεγάλη εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦτο, ὥστε ἐῤῥίπτοντο εἰς τὰς ἀγκάλας ἀλλήλων. Οὐχ᾿ ἧττον ὅμως τὴν ἐπιοῦσαν ἡ ἀσθενὴς μειδιῶσα μᾶς ἀπεχαιρέτισε, στεῤῥῷ ποδὶ ἀνέβη εἰς τὴν ἅμαξαν καὶ ἀπῆλθεν. Ἐκ Τεργέστης δὲ τὴν συνώδευσεν ὁ ἀδελφός της Ἀλέξανδρος εἰς Βιέννην. Ὅτε δὲ φίλος ἰατρὸς Ἕλλην, δοὺς αὐτῇ τὸν βραχίονα, τὴν ὡδήγει εἰς τὸ χειρουργικὸν δωμάτιον τοῦ διασήμου Bilrod, στραφεῖσα πρὸς τὸν ἑπόμενον ἀδελφόν της, καὶ μειδιῶσα, ὡς πάντοτε, τῷ εἶπεν «Ἡ Ἰφιγένεια ἀγομένη εἰς τὴν θυσίαν».

Ὁ Bilrod δ᾿ ἔφριξεν ὅτε, μετὰ τὴν πρώτην τομήν, εἶδε τὸ πλῆθος τῶν καρκίνων, ὑφ᾿ ὧν τὸ σῶμα της κατετρώγετο. Δύο δ᾿ ἡμέρας μετὰ τὴν ἐγχείρισιν ἀπεβίωσεν ἡ σπανία καὶ ἀκμέα γυνή, εἰς Ἀθήνας ἀφῆκε πένθος γενικόν, ἓξ ὀρφανά, καὶ τὴν μητέρα της, καταβληθεῖσαν ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεώς της, καὶ ἀποθανοῦσαν καὶ ἐκείνην μετὰ δύο μῆνας, χωρὶς νὰ μάθῃ τὸ φρικτὸν δυστύχημα, ὃ ἦτο φυσικὸν ν᾿ ἀποφέρῃ τὸν θάνατόν της.

Οἰκογενείας.

Ὁ υἱός μου Εὐγένιος περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔτους προὐβιβάσθη εἰς ὑπολοχαγόν. Ἦλθε δ᾿ ἐξ Ἀμερικῆς καὶ κατῴκησε παρ᾿ ἡμῖν ἐπί τινα χρόνον ἡ πενθερά του κυρία Hale, γυνὴ εὐάρεστος καὶ ἀκμαία, ἥτις ὅμως ἀγγλικὰ μόνον ὡμίλει, καὶ εἶτα, ἀναχωρήσασαν, τὴν συνώδευσεν ἡ νύμφη μου μέχρι Βιέννης, ὅθεν ἐπανῆλθεν ἔχουσα μεθ᾿ ἑαυτῆς καὶ τὴν θυγατέρα μου Αἱμυλίαν, χωρισθεῖσαν τότε ἀπὸ τῆς ἐν Ῥωσσίᾳ ἀδελφῆς της Ἑλένης Πετρώφ.

Παρὰ τῷ πρέσβει δὲ τῆς Ῥωσσίας κ. Ὀνοῦ ἀπήντησα ἑσπέραν τινὰ Ῥῶσσον καθηγητὴν τῆς φιλολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ὀδησσοῦ, ὅστις μὲ ἠρώτησεν ἂν ἤμην ἀδελφὸς ἢ υἱὸς τοῦ ***μεγάλου ποιητοῦ*** (!). Τῷ ἀπήντησα δὲ ὅτι ὁ πατήρ μου ἦν ποιητής.

Μικρὸν μετὰ ταῦτα ἐπῆλθεν ὁ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ μου Εὐγενίου παρασκευασθεὶς ἀῤῥαβὼν τῆς θυγατρός μου Αἱμυλίας μετὰ τοῦ

ἐν τῷ ἐπιτελείῳ ἐπιτυχέστατα ἐργαζομένου ἀξιωματικοῦ Σωτηρίου Ῥωσέττη, υἱοῦ τοῦ ἄλλοτε συμμαθητοῦ μου, καὶ εἶτα ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὡς Νομάρχου καὶ ὡς Γενικοῦ Προξένου εὐδοκίμως ὑπηρετήσαντος κ. Σκαρλάτου Ῥωσέττου. Ὁ γάμος ἐτελέσθη ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἀνακτόρων τῇ 23 Δεκεμβρίου, καὶ ἐτίμησεν αὐτὸν ἡ Α.Μ. ἡ Βασίλισσα, παραστᾶσα ὡς παράνυμφος, καὶ πᾶσα ἡ Βασιλικὴ οἰκογένεια, παρευρεθεῖσα· δι᾽ ὃ καὶ τῇ ἐπιούσῃ ζητήσας ἔτυχον ἀκροάσεως παρὰ τῇ Βασιλίσσῃ, ἵνα Τὴν εὐχαριστήσω. Ἀμέσως δὲ μετὰ τὸν γάμον οἱ νεόνυμφοι ἀπῆλθον εἰς Παρισίους.

Ἐκλογαί.

Προκειμένων τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν, περὶ Σεπτέμβριον 1890, ἐλθών τις πρὸς ἐμέ, μὲ προέτρεπε νὰ ἐκτεθῶ εἰς αὐτάς, διϊσχυριζόμενος ὅτι ἦσαν πολλοὶ οἱ θέλοντες νὰ μὲ ὑποστηρίξωσιν. Ἐγὼ δὲ τῷ ἀπήντησα ὅτι οὐδέποτε μὲν ἠρνούμην εἰς τὴν πατρίδα τὴν ὑπηρεσίαν μου, οὐδέποτε ὅμως καὶ ἐκ πρωτοβουλίας τὴν ἐπεζήτουν, καθ᾽ ὃ μὴ ἀμφιβάλλων ὅτι πολλοὶ καὶ ἄλλοι ὑπῆρχον ἱκανώτεροι ἐμοῦ, ἵνα καταταχθῶσιν εἰς τὴν Βουλήν, ἐκτὸς τοῦ ὅτι οὐδὲ πιθανὸν ἦν νὰ τύχω τῶν ἀπαιτουμένων ψήφων μετὰ τὴν ἐξ Ἑλλάδος μακρὰν ἀπουσίαν μου. Καὶ δὲν ἀρνοῦμαι μὲν ὅτι πολλὰ ὑπῆρχον μέτρα, ἃ ἔκρινα συμφέροντα εἰς τὸ Ἔθνος, παραμεληθέντα δὲ ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς Κυβερνήσεων, καὶ συμφερώτατον ἐνόμιζον ἂν εἰσήγοντο καὶ ἐσυζητοῦντο εἰς τὴν Βουλήν, καὶ ἂν ἐδυνάμην νὰ συντελέσω εἰς τοῦτο· ἀλλ᾽ ἀπολύτως δὲν θὰ συνεταττόμην μετ᾽ οὐδενὸς ἐκλογικοῦ συνδέσμου, διότι, οὐχὶ ἀτόμων, ἀλλ᾽ ἀρχῶν ὀπαδὸς μόνον ἔσομαι. Ἐπειδὴ ὅμως πολλοὶ πολλάκις ἐξηκολούθουν τὰ αὐτά μοι προτείνοντες, ἵνα μὴ ἀφήσω τὰς ἀρχάς μου ἐν ἀμφιβολίᾳ, ἔπεμψα τὴν ἑπομένην ἐπίτομον αὐτῶν ἔκθεσιν εἰς τὴν ἐφημερίδα ***τοὺς Καιρούς,*** ἥτις φιλοφρόνως μὲν ἐδέχθη αὐτήν, ἀλλὰ παρ᾽ ἐλπίδα προέταξέ τινας λέξεις λέγουσα ὅτι προὐτιθέμην ν᾽ ἀποδυθῶ εἰς τὸν ἐκλογικὸν ἀγῶνα, ἐν ᾧ ἐγὼ τὸ ἐναντίον ἔλεγον διὰ τῶν ἑξῆς:

Πρόγραμμα.

«Ἐσχάτως ἐδημοσιεύθη ὅτι ἐκτίθεμαι βουλευτής. Προκειμένων τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν, ἠρωτήθην ὑπὸ φίλων, ἂν δὲν θέλω θέσει κάλπην καὶ ἐγώ, καὶ ἐπιδιώξει τὴν ἐγκατάταξίν μου εἰς θάτερον τῶν συνδυασμῶν τῆς Ἀττικοβοιωτίας.

Εἰς ἀμφότερα ἀπεκρίθην ἀρνητικῶς. Κάλπην δὲν θέτω, οὐχὶ διότι δὲν ἐννοῶ τὴν τιμήν, ἣν περιποιεῖ καὶ τὴν σπουδαιότητα ἣν ἔχει διὰ τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα ἡ βουλευτικὴ ἐνέργεια, ἀλλὰ διότι δὲν θεωρῶ ἐμαυτὸν ἱκανώτερον ἄλλων εἰς τὸ νὰ ἐξυπηρετήσω τὴν πατρίδα. Τὸ καθῆκον τοῦτο ἐπροσπάθησα νὰ ἐκτελέσω ἐπὶ ἑξήκοντα ἔτη. Ἂν ὑπάρχωσί τινες τῶν συμπατριωτῶν μου φρονοῦντες ὅτι καὶ ἐν τῇ Βουλῇ δύναμαι ἔτι νὰ φανῶ χρήσιμος, καὶ θελήσωσιν, ὅπερ δὲν μοὶ φαίνεται πιθανόν, αὐθορμήτως, καὶ καθ᾽ ὃ ἔχουσιν ἐλευθέρων ἐκλογέων δικαίωμα, νὰ μὲ καλέσωσιν εἰς αὐτήν, βεβαίως δὲν θέλω ἀρνηθῆ, κωφεύων εἰς τὴν κλῆσιν, νὰ ὑπηρετήσω τὸ Ἔθνος μου κατὰ δύναμιν.

Ἐγκατάταξιν δ᾽ εἰς συνδυασμόν, καὶ ἂν αὐτοὶ ἐθήρευον ψήφους, πάλιν δὲν θὰ ἐπεδίωκον, διότι, ἂν εἰσηρχόμην εἰς τὴν Βουλήν, ὡς ἐντολήν μου θὰ ἐθεώρουν τὴν ἐξυπηρέτησιν, οὐχὶ κόμματος, ἀλλὰ τῆς πατρίδος.

Αἱ δύο αὗται τάσεις θὰ συνεδυάζοντο βεβαίως, ἂν ἀρχαὶ διῄρουν τὰ κόμματα. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἔχει οὕτω σήμερον παρ᾽ἡμῖν. Γενικάς τινας ἀρχάς, πάντα τὰ κόμματα τὰς αὐτὰς πρεσβεύουσιν. Ὡς πρὸς τὰς εἰδικωτέρας δέ, ἕκαστον ἄτομον ἄλλας πρεσβεύει καθ᾽ ἑαυτό, ἀνεξαρτήτως τῆς μερίδος εἰς ἣν ἀνήκει. Αἱ μερίδες δ᾽ ἔχουσι συνήθως χαρακτῆρα προσωπικόν, ἐξ οὗ καὶ ἐνίοτε συμβαίνει τινὰ τῶν μελῶν αὐτῶν ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην νὰ μεταβαίνωσι, τὴν ἀντίπαλον. Ὅ,τι εἰς ἀλλήλας προσάπτουσιν, ἐστίν, οὐχὶ ὅτι ἀντίθετα ἐπαγγέλλονται, ἀλλ᾽ ὅτι οἱ κεκλημένοι τὰ ἐπαγγελλόμενα νὰ ἐφαρμόσωσι μειοῦνται ζήλου, ἱκανότητος, ἢ τῶν ἄλλων παρὰ τῶν πολιτευομένων ἀπαιτουμένων προσόντων. Τοιαύτη ὅμως ἀτομικὴ ἐκτίμησις ἐστὶ δικαίωμα ἑκάστου τῶν ψη-

φοφόρων καὶ ἑκάστου τῶν βουλευτῶν, οὐχὶ δὲ καὶ ἀντικείμενον πολιτικῶν σπουδαίων συνδυασμῶν.

Τὸ κόμμα, εἰς ὃ ἀνήκει ἕκαστος τῶν βουλευτῶν παρ' ἡμῖν, ἐμφαίνει μὲν τίνων ἐστὶν ὀπαδὸς ἢ ἀντίπαλος, τίνων ἐπιθυμεῖ ἢ θέλει τὸ ἐφ' ἑαυτῷ διενεργήσει τὴν πτῶσιν ἢ τὴν στερέωσιν ἥκιστα ὅμως καὶ τὸ τὶ ἐπαγγέλλεται ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος, ὅπερ καὶ μόνον ἐστὶ τὸ ἐνδιαφέρον τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, τοὺς ἐκλογεῖς.

Τὸ κατ' ἐμὲ φρονῶ, ὅτι ἕκαστος ψήφους ἐπιζητῶν, ἢ ἑκάστη μερὶς ἀξιοῦσα τὴν εἰς χεῖρας της διατήρησιν ἢ περιέλευσιν τῆς ἀρχῆς, ὀφείλει νὰ καταδεικνύῃ διὰ προγράμματος εἰς τοὺς ψηφοφόρους, ἐκτὸς ἂν δυνηθῇ διὰ τῶν ἔργων της, τί ἐκ τῆς ἐκλογῆς δικαιοῦνται ν' ἀπαιτῶσι καὶ νὰ περιμένωσιν.

Ἂν μοὶ ἐπεφυλάττετο ἡ ὑπό τινων ἐπαγγελθεῖσά μοι τιμὴ τοῦ νὰ τύχω τινῶν ψήφων τῶν συμπολιτῶν μου, εὐγνωμονῶν τοῖς προτιθεμένοις νὰ μοὶ χορηγήσωσιν οὕτως ἀφορμὴν τοῦ νὰ δειχθῶ ἴσως ἔτι χρήσιμος τῇ πατρίδι, καθῆκον θὰ ἐνόμιζον νὰ καταστήσω δημοσίως γνωστόν, οὐχὶ μετὰ τίνων ἀτόμων θὰ συγκαταταχθῶ, ἀλλ' ὅτι αἱ ἑπόμεναι ἔσονται αἱ ἀρχαί, ὧν θὰ ὑπερμαχήσω.

Α΄) Ἡ Βασιλεία, συνταγματικὴ καὶ ἀνεύθυνος, ἑπομένως ἀπρόσβλητος, ἐστὶ τὸ κέντρον τοῦ ἠθικοῦ ὀργανισμοῦ, καὶ ἡ ἐγγύησις τῆς συντηρήσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς πατρίδος.

Β΄) Τὸ πολίτευμα, μέχρις οὗ νομίμως ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταῤῥυθμισθῇ, ἐπιβάλλεται ὑποχρεωτικῶς. Ἐπειδὴ ὅμως, ἐξ ἐπαναστατικῆς προκύψαν πηγῆς, ἐπιδέχεται ἐν πολλοῖς νὰ κριθῇ οὐχὶ ἐστερημένον σφαλμάτων εἰς τὸ Ἔθνος ἐπιβλαβῶν, πρέπει νὰ ἐπιδιωχθῇ αὐτοῦ ἡ διόρθωσις, ἀλλὰ μόνον καθ' ὅσον δύναται νὰ ἐπιδιωχθῇ ἐν εἰρήνῃ καὶ εὐνομίᾳ, ἄνευ βιαίων καὶ ἐπικινδύνων ἀνατροπῶν.

Γ΄) Τῆς Ἑλλάδος μικρᾶς οὔσης καὶ ὀλιγανθρώπου, τὸ μέλλον στηρίζεται κυρίως εἰς ἣν θέλει ἐμπνεύσει ὑπόληψιν εἰς τὰς Μεγάλας Δυνάμεις, τὰς ἰθυνουσας τὴν τύχην τῶν ἐθνῶν. Καὶ ὁ μὲν ἱερὸς ἡμῶν ἀγὼν ἀπέδειξεν εἰς τὴν ἐκπεπληγμένην Εὐρώπην ὅτι ἐν τοῖς Ἕλλησιν ἐξακολουθοῦσι ζῶντες οἱ ἥρωες τῶν,

μεγάλων χρόνων τῆς ἀρχαιότητος. Μένει δ' ἔτι ν' ἀποδειχθῇ ὅτι καὶ ὑπὸ τὰς ὑπολοίπους ἐπόψεις, τὴν ἠθικήν, τὴν διανοητικήν, τὴν πολιτικήν, δὲν ὑπολείπονται οἱ νῦν Ἕλληνες τῶν προγόνων αὑτῶν, καὶ ἄξιοι εἰσίν, οὐ μόνον τῆς ἀνεξαρτησίας των, ἀλλὰ καὶ τοῦ νὰ καταστήσωσιν αὐτὴν χρήσιμον εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν γενικῶν εὐρωπαϊκῶν συμφερόντων.

Μένουσιν ἑπομένως πολλὰ ἐπιμελῶς νὰ ἐπιδιωχθῶσιν, ἅτινα λυπηρῶς μέχρι τοῦδε παρημελήθησαν.

Δ´) Τὸ νεῦρον ἑκάστου εὐνομουμένου ἔθνους εἰσὶ τὰ οἰκονομικά: τὸ πρώτιστον δ' αὐτοῦ καθῆκον καὶ συμφέρον ἐστίν, ἔντιμον ὂν εἰς τὰς συναλλαγάς του, ν' ἀποφεύγῃ χρέη, εἰς ὧν δὲν θὰ ἐπήρκει τὴν ἐντελῆ καὶ ἔγκαιρον ἀπότισιν.

Ὑπάρχουσιν ἐργασίαι καὶ ἐπιχειρήσεις ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἐπιθυμηταί. Καὶ πρέπει μὲν νὰ ἐπιδιώκωνται, ἀλλ' οὐχὶ δι' ἐξαντλήσεως τῆς ζωοφόρου τοῦ Ἔθνους ἰκμάδος. Οἱ φόροι εἰσὶ βάρος ἀναγκαῖον καὶ ἀναπόφευκτον, ἀλλὰ πρέπει νὰ μὴ ὑπερβαίνωσι τὰς ζωτικὰς δυνάμεις τῶν φορολογουμένων. Τόκοι δὲ δανείων πρέπει τότε μόνον νὰ ἐπιβαρύνωσι καὶ τὸ μέλλον, ὅταν τὰ δανεισθέντα κεφάλαια ἐξακολουθῶσι καὶ εἰς ἐκεῖνο φέροντα ὄφελος.

Ὁ ὁπλισμὸς κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν πρέπει νὰ μὴ ἀμεληθῇ, ἀλλ' ἐντὸς ἐμφρόνων ὁρίων. Ἡ ἰσχὺς ἡμῶν ἐστὶ κυρίως τῶν ἰσχυρῶν ἡ ὑπόληψις, ἥτις καὶ ἀόπλους μᾶς ἐνδυναμεῖ, καί, ἧς ἄνευ, μικρὸν δι' ἡμᾶς ἰσχύουσι καὶ αἱ δαπανηρότεραι τῶν παρασκευῶν.

ΣΤ´) Ἡ πρωτίστη βάσις τῆς ἠθικῆς τῶν λαῶν ἀναπτύξεως ἐστὶν ἡ θρησκεία, ἡ δὲ τῆς διανοητικῆς ἡ ἐκπαίδευσις· Πρόνοια νομοθετικὴ πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπὲρ μορφώσεως καὶ ἀξιοπρεποῦς διατηρήσεως (μισθοδοσίας) τοῦ κλήρου, ὡς καὶ ὑπὲρ τοιούτου κανονισμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως, ὥστε ἡ μὲν κατωτέρα νὰ ἐκτείνηται καὶ ἐπιβάλληται ὑποχρεωτικῶς, ἀλλ' ἄνευ διδάκτρων, εἰς ἅπαντα τὸν λαόν, ἡ δ' ἀνωτέρα, ὑποκειμένη εἰς δίδακτρα ἀνάλογα τῷ βαθμῷ αὐτῆς, νὰ περιορίζηται εἰς τοὺς θέλοντας καὶ δυναμένους ν' ἀπολαύωσι αὐτῆς.

Ζ΄.) Διὰ τὴν ὑλικὴν δὲ τοῦ Ἔθνους ἀνάπτυξιν ἀναγκαῖον ἔσται νὰ νομοθετηθῇ σύστασις γεωργικῶν σχολείων καὶ τραπεζῶν εἰς τὰ μάλιστα καλλιεργείας ἐπιδεκτικὰ μέρη τοῦ κράτους, ναυτικῶν δὲ μάλιστα εἰς τὰς ναυτικὰς νήσους· διὰ δὲ τὴν πρόοδον καὶ τελειοποίησιν τῆς βιομηχανίας νὰ ὀργανωθῇ σχολεῖον, οἷον εἶχεν ὁρίσει ὁ Εὐάγγελος Ζάππας, συνδέσας αὐτὸ μετὰ τῶν ἐκθέσεων.

Η΄.) Πᾶσαι δ' αἱ λοιπαὶ προτάσεις καὶ λεπτομέρειαι, αἵτινες θὰ ὑπεβάλλοντο εἰς τὴν Βουλήν, πρεσβεύω ὅτι πρέπει νὰ συζητῶνται καὶ ἀποφασίζωνται, οὐχὶ ὑπὸ προσωπικὴν ἢ κομματικὴν ἔποψιν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ δημοσίου συμφέροντος.

Αὗται εἰσὶν αἱ ἀρχαί, ὧν τὴν ἐφαρμογὴν ἤθελον ἐπιδιώξει, ἂν οἱ τιμήσαντές με διὰ τῆς προτάσεως αὐτῶν ἤθελον ἐπιμείνει νὰ μοὶ διανοίξωσι τὴν εἰς τὴν Βουλὴν πρόσοδον.»

Ἐν Ἀθήναις,-Σεπτεμβρίου 1890.

Καθ' ἣν δ' ἡμέραν ἐδίδοντο αἱ αἰτήσεις βουλομένων νὰ ἐκθέσωσι κάλπην, ἐλθὼν ὁ φίλος, ὅστις πρῶτος μοὶ ὡμίλησε περὶ τῆς ἐκλογῆς, μοὶ ἐκόμισεν ἀναφορὰν ὑπογεγραμμένην ὑπὸ 45 πολιτῶν, ἐν ᾧ πολὺ ὀλιγώτεροι ἤρκουν, καὶ μοὶ τὴν ἀφῆκεν, ἵνα αὐθημερὸν ἐπιδώσω αὐτήν. Καὶ τὴν ἔλαβον μέν, ἵνα μὴ ἀφήσω εἰς τοὺς ὑπογράψαντας τὴν φροντίδα τῆς ἐπιδόσεως αὐτῆς, διότι θὰ τοὺς ὑπέβαλλεν εἰς δαπάνην 200 δραχμῶν· ἀλλὰ τὴν ἀφῆκα νὰ κῆται παρ' ἐμοί, πρῶτον μὲν διότι, καθ' ἃ ἐπρέσβευον, τὴν ὑποψηφιότητα ἔπρεπε νὰ προτείνωσιν οἱ ψηφοφόροι, δεύτερον δὲ καὶ διότι δὲν εἶχον τὰς 200 δραχμάς.

Ἀλλὰ πρὸς τὸ ἑσπέρας ἦλθε παρ' ἐμοὶ φίλος τις, συγγενὴς τοῦ κ. Ῥάλλη, υἱοῦ τοῦ ποτὲ συνυπουργοῦ μου, καί, ἐπαναλαβών μοι τὰ περὶ τῶν ὑπὲρ ἐμοῦ διαθέσεων τῶν ἐκλογέων, μ' ἐβεβαίωσε καὶ περὶ τῆς προθύμου τοῦ συγγενοῦς του συμπράξεως, καὶ ὅτε, ἐκφράσας αὐτῷ τὴν εὐγνωμοσύνην μου, τῷ εἶπον τίνες ἦσαν αἱ ἀρχαὶ ἃς ἐπρέσβευον, μοὶ ἐξέφρασε τὴν χαράν του, διότι,

ὡς μ' ἐβεβαίωσεν, ἀκριβῶς ἀντεστοίχουν πρὸς τὰς τοῦ κ. Ῥάλλη. Μικρὸν δὲ μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἦλθεν εἰς ἐπισκεψίν μου καὶ ὁ κ. Ῥάλλης, ὃν ἕως τότε προσωπικῶς δὲν ἐγνώριζον, καὶ ἐπικυρώσας μοι τὰ περὶ ταὐτότητος τῶν φρονημάτων του μετὰ τοῦ ἐμῶν, μοὶ ἐζήτησε τὴν ἀναφορὰν πρὸς ἐπίδοσιν, καὶ τῷ τὴν ἔδωκα, διὰ δανείου ποριςθεὶς τὴν ἐπιοῦσαν τὰς ἀναγκαίας 200 δρ., διότι ἀπέφυγον νὰ κηρύττω τὰς χρηματικὰς δυσχερείας μου.

Οὕτω, παρὰ τὴν ἀρχικὴν πρόθεσίν μου, εὑρέθην εἰς πολιτικὸν σύνδεσμον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον περιληφθείς, ἀλλὰ τοῦτον κἂν πρεσβεύοντα, ὡς οἱ προϊστάμενοι αὐτοῦ μ' ἐβεβαίωσαν, τὰς αὐτὰς μετ' ἐμοῦ ἀνεξαρτησίας ἀρχάς, καὶ οὔτε εἰς τὴν συμπολίτευσιν, οὔτε εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν ἀνήκοντα ἐκ συστήματος. Ἀπέσχον δὲ τῶν ἐκλογικῶν ἐκδρομῶν, εἰς ἃς ἐπανειλημμένως ἀπῆλθον οἱ ἀποτελοῦντες τὸν στενὸν δεσμὸν περὶ τὸν κ. Ῥάλλην, καθ' ὃ πρεσβεύων ὅτι αἱ ψῆφοι δὲν πρέπει νὰ ζητῶνται, ἀλλὰ νὰ δίδωνται, περιωριζόμην δὲ μόνον, ἐπὶ τῶν ἀπουσιῶν τοῦ κ. Ῥάλλη, νὰ μεταβαίνω εἰς τὸ παρὰ τὴν οἰκίαν μου κείμενον γραφεῖόν του, καὶ νὰ ἐπιβλέπω εἴ τις ἐκεῖ παρουσιάζετο ὑπόθεσις τὰς ἐκλογὰς ἀφορῶσα.

Μόνον δὲ κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν πρὸ τῶν ἐκλογῶν, εἰς τὴν ἐκλογὴν εἰς Λαύριον συναπῆλθον καὶ ἐγώ, ὁρμώμενος συγχρόνως ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ ἴδω, μετὰ πολυετῆ ἀπουσίαν, τὴν ἀνάπτυξιν, ἣν εἶχε λάβῃ ἡ ἀργυροῦχος ἐκείνη χώρα, καὶ ἐν ταὐτῷ ἐκ τῆς περιεργείας τοῦ νὰ γνωρίσω ἅπαξ κἂν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰς σκηνὰς ἐκείνας τῆς ψηφοθηρείας. Ὁμολογῶ δ' ὅτι ὀλίγον μοὶ ἐνέπνευσαν ἐνθουσιασμὸν αὗται, καθ' ἃς εἰς ἕκαστον χωρίον ἱστάμενοι, εἰσηρχόμεθα εἰς πᾶν οἰνοπωλεῖον καὶ ἐργαστήριον, ἐσφίγγομεν τὰς χεῖρας τῶν χωρικῶν, οὓς δὲν ἐγνωρίζομεν, τοῖς ἐκερνῶμεν οἶνον καὶ συνεπίνομεν μετ' αὐτῶν, ἀξιοῦντες διὰ τοῦτο νὰ μᾶς δώσωσι τὰς ψήφους των, εἰ καὶ κατὰ πρῶτον βλέποντας ἡμᾶς, καὶ οὐδαμῶς γινώσκοντας, ἂν καὶ κατὰ πόσον δυνάμεθα ν' ἀποβῶμεν χρήσιμοι εἰς τὴν πατρίδα.

Ἀφ' οὗ ἐπὶ ἡμέρας καὶ νύκτας πολλὰς ἡ πόλις ἦν ὡς δαιμονιῶσα, μικρῶν καὶ μεγάλων, μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν παιδίων

τῶν δημοτικῶν σχολείων διατρεχόντων αὐτὴν ἐν τυμπάνοις καὶ χοροῖς, καὶ ἐν κραυγαῖς ἀγρίαις «**ἐλαία**» ἢ «**κορδόνι**», τὰ δύω σύμβολα τῆς συμπολιτεύσεως καὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἦλθε τέλος ἡ ἡμέρα τῶν ἐκλογῶν, καθ' ἣν, μετὰ τοῦ υἱοῦ μου 'Αλέξη, περιεφέρομεν τὰ παιδία του εἰς τὰς ἐκκλησίας, ἵνα τοῖς δείξωμεν τὸ θέαμα τῆς ψηφοφορίας, καὶ εἰς ἣν ἤμην ἐγγεγραμμένος ἐψήφισα και ἐγὼ ὑπὲρ πάντων ὅσοι μοὶ ἐνέπνεον ἐμπιστοσύνην. Ὅτε δ' ἦλθον ἐκ παντὸς τοῦ νομοῦ τὰ ἐκλογικὰ ἀποτελέσματα, εἶδον, ὅπερ ἄλλως τε καὶ ἐκ προοιμίων ἐγνώριζον, ὅτι πλήρης ἦν ἡ ἀποτυχία μου. Ὁ ἐλάχιστος ἀριθμὸς τῶν ψήφων τῶν ἐπιτυχόντων ἦν 16.000: ἐγὼ δ' ἔλαβον μόνον 10.850. 'Αλλὰ καὶ ἐκ τῆς μερίδος τοῦ κ. Ῥάλλη ἐν γένει, οἵτινες τοσοῦτον ἐμόχθησαν καὶ ἐπολυπραγμόνησαν, ἐπιτυχὼν ἀνεδείχθη μόνον ὁ κ. Ῥάλλης. Εἰς χορὸν μετά τινας ἡμέρας δοθέντα ἐν τῇ Ῥωσσικῇ Πρεσβείᾳ, ἐπὶ τῇ ἐλεύσει τοῦ Ῥώσσου Καισαρίδου εἰς 'Αθήνας, μὲ ἠρώτησεν εἷς τῶν παρόντων ἡγεμόνων, διατὶ δὲν εἶχον ὑπάγει πρὸ δύω ἡμερῶν εἰς τὸν χορὸν τῶν 'Ανακτόρων.

— Διότι ἔπασχον, ἀπεκρίθην, ἀπολέσας τὴν φωνὴν (la voix, διότι ὡμιλοῦμεν γαλλιστί).

— Ἦτον ἑπόμενον, μοὶ εἶπεν ἀστειευόμενος, ἀφ' οὗ ἐξετέθητε εἰς τὰς ἐκλογάς.

— Ὦ! ἐκεῖ, ἀπήντησα, ἂν εἶχον ἀπολέσει μίαν φωνὴν (voix ψῆφον), θὰ ἦτο τίποτε. 'Αλλ' ἀπώλεσα ἑξακισχιλίας!

Μετὰ δὲ τὰς ἐξελέγξεις καὶ τὴν ἀλλαγὴν τῆς Κυβερνήσεως, τινὰς ἐκλογὰς τῆς 'Αττικοβοιωτίας ἐκήρυξεν ἡ Βουλὴ ἀκυρωτέας, ἐκείνας μάλιστα κατὰ σύμπτωσιν, ἐν αἷς ἐγὼ εἶχον μειονοψηφήσῃ· δι' ὃ καὶ μοὶ ἐγένετο πρότασις νὰ ἐκτεθῶ ἐκ νέου εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα. 'Αλλ' ἐγὼ καὶ πάλιν ἀπήντησα, συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχάς μου, ὅτι προθύμως πάντοτε θὰ δεχθῶ ἐκλογήν, δι' ἧς θὰ μ' ἐτίμουν οἱ συμπολῖταί μου, ἀλλὰ ποτὲ δὲν θὰ ἐψηφοθήρουν.

Σλείμανν.

Ὁ διάσημος ἀνιχνευτὴς τοῦ Ἰλίου, τῶν Μυκηνῶν καὶ τῆς Τίρυνθος, ὁ ἀκάματος ἀρχαιοδίφης Σλείμανν, ὑποστὰς ἐν Ἄλλῃ ἐγχείρισιν εἰς τὰ ὦτα, ἀπεβίωσεν ἐν Νεαπόλει, ἐν ᾧ ἐπανείρχετο εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ τῇ 23ῃ Δεκεμβρίου 1890 ἐκηδεύθη, καθ' ἣν ὁ ἴδιος εἶχεν ἐκφράσῃ ἐπιθυμίαν, εἰς τὸ Ἑλληνικὸν νεκροταφεῖον. Εἰς τὴν νεκρώσιμον οἰκίαν, ἐπὶ τῆς τελετῆς παρευρέθησαν ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ Διάδοχος, ἀπήγγειλε δ' ἐξαίρετον ἐπικήδειον λόγον ὁ Γερμανὸς ἱερεύς, γερμανιστί, ἄλλον δ' ἐνθουσιώδη καὶ εὔγλωττον, ἀγγλιστί, ὁ πρέσβυς τῆς Ἀμερικῆς κ. Σνόουδεν, καί τινας συγκεκινημένας λέξεις εἶπεν, ἐπίσης γερμανιστί, ὁ κ. Dörpfeld, διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀθήναις Γερμανικῆς Σχολῆς. Ἡ νεκρικὴ πομπὴ ἦν μεγαλοπρεπεστάτη. Τοῦ φερέτρου προηγοῦντο 25 μέγιστοι στέφανοι, ὧν ἕνα εἶχε πέμψῃ ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ἄλλον ἡ Αὐτοκράτειρα μήτηρ· εἵποντο πάντες σχεδὸν οἱ κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν κατὰ χιλιάδας, καὶ πάντες ἐξίσταντο ὅτι ἐπίσημοι στρατιωτικαὶ τιμαὶ δὲν ἀπεδίδοντο εἰς τὸν ἔξοχον νεκρόν, διότι, ἐν ᾧ προεπέμπετο ὑπὸ πλείστων ξένων παρασήμων, ἅτινα τῷ εἶχον ἀπονεμηθῇ διὰ τὰς ἐκτάκτους αὐτοῦ ὑπηρεσίας εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιολογίαν, οὐδεμία Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἶχεν εὕρῃ καιρὸν νὰ ἐνθυμηθῇ νὰ τῷ ἀπονείμῃ τὸ Ἑλληνικόν, ὃ θὰ ἐτιμᾶτο μᾶλλον εἰς τὸ στῆθός του ἢ ὅτι θὰ τὸ ἐτίμα. Ἐν τῷ νεκροταφείῳ δὲ ὡμίλησεν ἐπὶ τοῦ τάφου του ὁ Ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Καββαδίας, καὶ μετ' αὐτὸν ἀγγλιστὶ ὁ Διευθυντὴς τῆς Ἀμερικανικῆς Σχολῆς κ. Οὐαλδστέϊν, καὶ τελευταῖος ἀνέγνων καὶ ἐγὼ τελευταῖον ἀσπασμὸν τῷ νεκρῷ ἐν ἑξαμέτροις. Εἰς δὲ τὴν ἐν Βουκουρεστίῳ ἐκδιδομένην Ἑλληνικὴν ἐφημερίδα «***Πατρίδα***», ἀναγνοὺς μετατυπωθὲν ἄρθρον τι συκοφαντοῦν τὸν νεκρόν, ἔγραψα ἀναίρεσιν, ἀρυόμενος ἐκ τῶν βεβαίων γνώσεων, ἃς εἶχον περὶ αὐτοῦ.

Τὴν αὐτὴν δ' ἑσπέραν τῆς κηδείας, προσκληθεὶς προήδρευσα ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ φιλολογικῆς ἑσπερίδος, δοθείσης παρὰ τοῦ ποιητοῦ κ. Ἀχιλλ. Παράσχου, εἰς ἣν ἔργα αὐτοῦ ἀπήγγειλεν ὁ κ. Παράσχος, ὁ κ. Κορομηλᾶς, ὁ κ. Προβελέγιος, καὶ ὁ κ. Σουρῆς.

Ὑπουργὸς Ἐκκλησιαστικῶν.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1890 ἐξηκολούθησα γράφων ἐνίοτε εἴς τινας τῶν ἐφημερίδων, μὴ ἀφορῶν εἰς τὸ πολιτικὸν κόμμα, εἰς ὃ ἀνῆκον, περὶ παντοίων ὑποθέσεων ἃς ἐθεώρουν εἰς τὰ γενικὰ ἐθνικὰ ἀφορώσας συμφέροντα, οἷον περὶ τοῦ ὅτι εὐγενὴς ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας, καὶ τὴν ἐπιστήμην ἐνδιαφέρουσα θὰ ἦτον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπόδοσις τῶν Ἐλγινίων ἀγαλμάτων, ἵνα ἐναποτεθῶσιν εἰς τὰς ἀρχαίας αὐτῶν θέσεις· ἄλλην πραγματείαν περὶ τῆς ἀνάγκης ταχείας ἱδρύσεως Ἑλληνικοῦ θεάτρου καὶ ἄλλας περὶ ἄλλων τὴν ἐκπαίδευσιν ἐνδιαφερόντων. Ἀλλὰ βλέπων ὅτι καὶ νῦν, ὡς πάντοτε, ταῦτα παρήρχοντο ἀπαρατήρητα, ἀπεφάσισα ἄλλο τι διάβημα. Σημειώσας παντοῖα ζητήματα τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ὑπόληψιν τῆς Ἑλλάδος ἀφορῶντα, μετέβην ἑσπέραν τινὰ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, καὶ προσελθὼν εἰς τὸν νεωστὶ τότε διωρισθέντα Ὑπουργόν, ὃν ἄλλως δὲν ἐγνώριζον καὶ κατὰ πρῶτον ἔβλεπον, τὸν παρεκάλεσα νὰ μοὶ χορηγήσῃ ἀκρόασιν, καθ᾿ ὅσον εἶχον νὰ τῷ ὁμιλήσω, οὐχὶ περὶ μιᾶς, ἀλλὰ περί τινων ὑποθέσεων, ὧν ὅμως οὐδεμία ἐμὲ ἀπέβλεπεν, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν ὑπηρεσίαν του, καὶ συμφέρον αὐτῇ ἐνόμιζον ἐπ᾿ αὐτὰς νὰ ἑλκύσω τὴν προσοχήν του. Ἐπειδὴ ὅμως τὸν ἔβλεπον ὑπὸ πολλῶν ἀνθρώπων περιστοιχισμένον, καὶ πιθανῶς πολυάσχολον, τὸν παρεκάλεσα, ἐὰν εὐηρεστεῖτο, νὰ μοὶ ὁρίσῃ ἡμέραν καὶ ὥραν, καθ᾿ ἣν ἐπανελθὼν νὰ δυνηθῶ νὰ τῷ ὑποβάλω ὅσα ἐνόμιζον ὅτι καλὸν ἦν νὰ λάβῃ ὑπ᾿ ὄψιν. Μοὶ ἀπήντησε δ᾿ ὁ κ. Ὑπουργὸς ὅτι μ᾿ εὐχαριστεῖ μεγάλως διὰ τὴν ἐπίσκεψίν μου, ὅτι τότε δυστυχῶς εἶχε νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Ὑπουργικὸν συμβούλιον, ἀλλ᾿ ὅτι ὁ ἴδιος θὰ ἤρχετο εἰς ἐπίσκεψίν μου νὰ μὲ συμβουλευθῇ. Ὅτε δ᾿ ἐγὼ τοῦτο ἀπέκρουσα, μοὶ εἶπεν ὅτι μετὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας θὰ μοὶ μηνύσῃ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν τῆς συνεντεύξεως. Τότε λοιπὸν ἀναχωρῶν τῷ εἶπον ὅτι μία τῶν προτάσεων, ἣν ἔμελλον νὰ τῷ ὑποβάλω εἰς συζήτησιν, ἦν ἡ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἀκαδημίας, καὶ ὅτι περὶ αὐτῆς ἔφερον παρ᾿ ἐμοὶ καὶ τὸ ὅλον σχέδιον, ὃ εἶχον ἄλλοτε δημοσιεύσῃ ἐν

ἐφημερίδι. Μοὶ ἐζήτησε νὰ τῷ ἀφήσω τὸ σχέδιον πρὸς ἀνάγνωσιν, ὅπερ καὶ ἔπραξα, παρακαλέσας ὅμως νὰ μὴ ἀπωλεσθῇ, διότι ἄλλο δὲν εἶχον, καὶ νὰ μοὶ ἀποδοθῇ ἐν καιρῷ, καὶ μοὶ ὑπεσχέθη ὅτι θὰ τὸ ἔχῃ ἤδη ἀναγνώσῃ καὶ θὰ μοὶ τὸ ἀποδώσῃ εἰς τὴν πρώτην ἡμῶν συνέντευξιν, μετὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας.

Ἀλλ' ἐπειδὴ τρεῖς ἑβδομάδες παρῆλθον καὶ δὲν ἐμηνύθην, ἐπανῆλθον καὶ πάλιν, καὶ ἀπῆλθον μετὰ τῆς αὐτῆς ὑποσχέσεως, καὶ τοῦτο ἐπανειλημμένως, μέχρις οὗ τέλος, μετὰ μῆνας πολλούς, μοὶ ὡρίσθη ἡ ὀγδόη ὥρα τῆς μεθεπομένης ἑσπέρας, ὅτε ὅμως, ἀπελθὼν εἰς τὸ ὑπουργεῖον, δὲν εὗρον τὸν κ. ὑπουργόν, καὶ μάτην τὸν περιέμενα ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν, εἶτα δ' ἀπῆλθον εἰς συγγενικὴν οἰκίαν ὀλίγον ἀπέχουσαν, καὶ ὅτε μετ' ἄλλην ἡμίσειαν ὥραν ἐπανῆλθον καὶ εὗρον τὸ ὑπουργεῖον κεκλεισμένον καὶ σκοτεινόν.

Ἔκτοτε ἔπαυσα νὰ ζητῶ τὸν κ. Ὑπουργόν. Ἀφ' οὗ δὲν εἶχεν ἀνάγκην ἐμοῦ, ἐγώ, ἀτομικῶς, εἶχον ἔτι ὀλιγωτέραν αὐτοῦ. Ἀνάγκην ὅμως εἶχον τοῦ περὶ Ἀκαδημίας σχεδίου μου, ὃ πρὸ τριῶν τετάρτων τοῦ ἐνιαυτοῦ μοὶ εἶχεν ὑποσχεθῇ νὰ μοὶ ἀποδώσῃ μετὰ τρεῖς ἡμέρας. Τῷ ἔγραψα ἑπομένως δύω λέξεις, ἔνθα διέτριβον· ἀλλ' οὐδ' αὐτό, οὐδ' ἀπάντησιν ἔλαβον. Μεταβὰς τότε παρ' ἑνὶ τῶν τμηματαρχῶν τοῦ Ὑπουργείου, παρεκάλεσα αὐτὸν νὰ ζητήσῃ τὸ ἔντυπον παρὰ τοῦ κ. Ὑπουργοῦ καὶ νὰ μοὶ τὸ πέμψῃ. Ἀλλὰ καὶ τότε οὐδὲ τὸ ζητούμενον, οὐδ' ἀπάντησιν ἔλαβον. Εἶχε δὲ τοῦτο ὡς ἑξῆς· *

---

* **Τὸ Νομοσχέδιον τῆς Ἀκαδημίας**

Ἄρθρον 2.

Α') Ἡ ἐκλογὴ τῶν μελῶν τῆς Ἀκαδημίας ἐναπόκειται εἰς αὐτὴν τὴν ἰδίαν.

Β') Ἡ ἐκλογὴ τῶν *πρώτων πέντε* μελῶν ἑκάστου τῶν τμημάτων αὐτῆς γενήσεται ὑπὸ *ἑπταμελοῦς* ἐπιτροπῆς, ἰδιαιτέρας δι' ἕκαστον τμῆμα, ἐκλεγομένης ὡς ἕπεται :

α') Διὰ τὸ ***Φιλολογικὸν καὶ Καλλιλογικὸν*** τμῆμα ***τρία*** μέλη τῆς ἐκλογικῆς ἐπιτροπῆς ἐκλεχθήσονται ὑπὸ τῶν καθηγητῶν (τακτικῶν καὶ **ἐκτάκτων**) τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς φιλολογίας τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ, ***Ἐθν. Πανεπιστημίου, δύω*** ὑπὸ τοῦ συμβουλίου τῆς ***Ἐπιστη-***

1891.

Τῇ 27ῃ Φεβρουαρίου (1891) βαθεῖαν ᾐσθάνθην θλῖψιν ὅτε, ἐξελθὼν τὴν πρωΐαν τῆς οἰκίας μου, ἀπήντησά τινα ὅστις μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι ἐντὸς τῆς νυκτὸς εἶχεν ἀποβιώση ὁ ἐπιστήθιος φίλος μου καὶ ἔξοχος ἀνὴρ Πέτρος Παπαῤῥηγόπουλος, ὅστις πρὸ καιροῦ μὲν ἔπασχεν, ἀλλὰ δὲν εἶχε καταβληθῇ, οὐδ' ἐφαίνετο τὸ τέλος του προσεχές. Οὕτως αἰφνιδίως ἡ Ἑλλὰς ἐστερήθη ἑνὸς τῶν πολυτιμοτέρων ἀνδρῶν, ἀφ' οὗ ἡ Ἑλλὰς ἐνεκαυχᾶτο διά τε τὰς σπανίας νομικὰς γνώσεις του καὶ διὰ τὴν εὐγένειαν τῆς καρδίας του. Ἀνέλαβον δὲ τὴν δεινὴν ἐντολὴν ν' ἀναγγείλω ἐγὼ τὸ λυπηρὸν συμβὰν εἰς τὸν καὶ αὐτὸν ἐπιθάνατον κείμενον ἀδελφόν του Κων-

---

μονικῆς ἑταιρείας, ὁμοῦ μετὰ τῆς ἑταιρείας ***Κοραῆ***, καὶ ***δύω*** ὑπὸ τῶν Γυμνασιαρχῶν καὶ Καθηγητῶν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας τῶν ἐν Ἀθήναις Δημ. Γυμνασίων.

β') Διὰ τὸ ***Ἱστορικὸν*** καὶ ***Ἀρχαιολογικὸν*** τμῆμα ***τρία*** μέλη, ὑπὸ τῶν καθηγητῶν τῶν ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν καὶ φιλολογικῶν μαθημάτων τῆς ***Φιλοσοφικῆς*** τοῦ Πανεπιστημίου σχολῆς. ***δύω*** ὑπὸ τοῦ συμβουλίου τῆς ***Ἀρχαιολογικῆς*** ἑταιρείας καὶ ***δύω*** ὑπὸ τοῦ ***Διευθυντοῦ*** καὶ τῶν ***ἐφόρων*** τῶν περὶ τὰς Ἀθήνας ***ἀρχαιοτήτων***, μετὰ τῶν ***καθηγητῶν*** καὶ ***ἱστορικῶν*** μαθημάτων τῶν ἐν Ἀθήναις Γυμνασίων.

γ') Διὰ τὸ τμῆμα τῶν ***Φυσικομαθηματικῶν*** ἐπιστημῶν, ***τρία*** μέλη ὑπὸ τῆς φιλοσοφικῆς τοῦ ***Πανεπιστημίου*** καθηγητῶν τῶν ἐπιστημῶν τούτων· ***δύω*** ὑπὸ τοῦ ***ἰατροσυνεδρίου***, καὶ ***δύω*** ὑπὸ τοῦ συμβουλίου τῆς ***φυσικοϊστορικῆς*** ἑταιρείας μετὰ τῶν παρὰ τοῖς δημοσίοις ***Γυμνασίοις*** Ἀθηνῶν καθηγητῶν τῶν ***μαθηματικῶν*** καὶ τῶν τῆς ***φυσικῆς*** μαθημάτων.

δ') Διὰ τὸ τμῆμα τῶν ***πολιτικῶν ἐπιστημῶν τρία μέλη*** ὑπὸ τῆς ***Νομικῆς*** σχολῆς τοῦ ***Πανεπιστημίου***, ***δύο*** ὑπὸ τοῦ ***Ἀρείου Πάγου***, καὶ ***δύω*** ὑπὸ τῶν προέδρων καὶ εἰσαγγελέων τῶν ἐν Ἀθήναις ***Ἐφετῶν*** καὶ ***Πρωτοδικῶν*** μετὰ τοῦ συμβουλίου τῆς ***Ἑταιρείας τῶν Πολιτικῶν ἐπιστημῶν***.

ε') Τοῦ ***Καλλιτεχνικοῦ*** τμήματος αἱ ἐκλογαὶ θέλουσιν ἐνεργηθῇ μετὰ τὴν κατόπιν τῆς ἐκδόσεως τοῦ παρόντος νόμου πρώτην Ὀλυμπιακὴν ἔκθεσιν, ὑπὸ τῶν ***Ἑλλανοδικῶν*** τῶν καλλιτεχνημάτων, οἵτινες θέλουσιν γκλέξει, ὡς πρῶτα ***πέντε*** μέλη τοῦ τμήματος, ***τρεῖς ζωγράφους*** καὶ ***δύω ἐλύπτας*** ἐκ τῶν τὸ τῆς πρώτης τάξεως βραβεῖον λαβόντων ἐκθετῶν·

σταντῖνον, οὗ ἐπίσης ὁ θάνατος, ἐπελθὼν μετὰ χρόνον βραχὺν ἐστέρησε τὴν πατρίδα τοῦ πολυμαθεστέρου καὶ εὐφυεστέρου τῶν ἱστοριογράφων της.

Ἐθνικὴ Ἑορτὴ

Μετὰ ἕνα μῆνα, τῇ 23ῃ Μαρτίου, ἐλθόντες περὶ τὰς 10 τῆς νυκτός πρὸς ἐμὲ ὁ καθηγητὴς κ. Σπ. Λάμπρος μετὰ φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, μοὶ ἀνήγγειλον ὅτι προὐτίθενται τῃ 25ῃ νὰ πανηγυρίσωσι λαμπρῶς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τὴν ἑβδομηκονταετηρίδα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως· Ἀλλ᾽ ἐγὼ μετὰ λύπης ἠναγκάσθην ν᾽ ἀπαντήσω, ὅτι δὲν εἶχον τὴν ἱκανότητα τοῦ ν᾽ αὐτοσχεδιάζω ποιήματα ἀπὸ μιᾶς ἡμέρας εἰς τὴν ἄλλην· ὅτι ὅμως, ἄν ἤθελον, καὶ ἄν δὲν εἶχον τί καλήτερον, ἐδυνάμην ἴσως ν᾽ ἀναγνώσω εἰς τὴν ἑορτὴν χωρία τινὰ ἐκ τοῦ ἐμοῦ δράματος τῆς ***Παραμονῆς,*** ἴσως οὐχὶ ὅλως ἄσχετα πρὸς τὴν περίστασιν. Τοῦτο καὶ ἐγένετο δεκτόν.

Εἰς τὴν ἑορτὴν δέ, τελεσθεῖσαν τῇ 25ῃ μετὰ μεσημβρίαν εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ Πανεπιστημίου, εἶχε συῤῥεύσῃ πλῆθος ἄπειρον, καὶ ἐτίμα αὐτὴν καὶ ἡ Βασιλικὴ οἰκογένεια. Μετὰ δ᾽ εἰσήγησιν τοῦ Πρυτάνεως, ἀνέγνω ὁ κ. Σπ. Λάμπρος λόγον πανηγυρικὸν μακρόν, καὶ καλλονῆς ἐξαιρέτου. Μετ᾽ ἐκεῖνον δέ, προσκληθείς, ἀνέβην εἰς τὴν ἐξέδραν· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ὁ ἥλιος ἔκλινεν ἤδη πρὸς τὴν δύσιν, ἡ ἡμέρα ἦν συννεφής, τὰ δὲ παράθυρα ἐκάλυπτε καὶ ἐσκότιζε τὸ πλῆθος τῶν ἀκροατῶν, ἀποπειραθεὶς ν᾽ ἀναγνώσω, εἶδον ὅτι μοὶ καθίστα τοῦτο ἀδύνατον ἡ ἀσθένεια τῆς ὁράσεως, καί, ἐπὶ τῇ παρακλήσει μου, ἀνέβη παρ᾽ ἐμοί, καὶ ἀντ᾽ ἐμοῦ ἀνέγνω μετὰ λαμπρᾶς φωνῆς, πρῶτον ἓν ἔμμετρον προοίμιον, ὃ εἶχον κατορθώσῃ νὰ συντάξω διὰ τὴν περίστασιν, καὶ ἔπειτα τὰ τεμάχια τῆς Παραμονῆς, ὅσα εἶχον ἐκλέξῃ.

Ἀπρίλιος.

Κατὰ τὸν Ἀπρίλιον εἴχομεν τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἴδωμεν παρ' ἡμῖν τὸν υἱόν μου Ὄθωνα, ὅστις, μηχανήν τινα ἐφευρών, χρήσιμον εἰς τὴν σιδηροδρομίαν, μετέβαινεν εἰς Παρισίους, ἵνα τὴν κατασκευάσῃ.

Ἐπανεῖδον δὲ μετὰ πλείστης χαρᾶς ἐπισκεφθέντα με, καὶ τὸν ἐν Περσίᾳ Πρέσβυν τῆς Αὐστρίας κ. Ζαλούπκην, ὃν δὲν εἶχον ἴδῃ ἀπὸ τοῦ 1859, συνεχῶς τότε παρ' ἡμῖν διατρίβοντα, ὁμοίως δὲ καὶ τὸν ἐν Μονάχῳ γραμματέα τῆς Αὐστριακῆς Πρεσβείας, γαμβρὸν τοῦ κ. Καρβούνη, μεθ' οὗ ἐπίσης ἀρχαῖαι μὲ συνέδεον σχέσεις. Καὶ μετὰ τοῦ πρέσβεως δὲ τῆς Ἀγγλίας κ. Μόνσωνος ἦλθον τότε εἰς φιλικὴν συνάφειαν. Ὅτε ἐπέστρεψα ἐκ Γερμανίας μὲ εἶχε παρουσιάσῃ εἰς αὐτὸν ὁ τότε πρέσβυς τῆς Γερμανίας κ. Λεμαίτρ, καὶ ἔσπευσα νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ, καί, ἐπειδὴ δὲν τὸν εὗρον, νὰ τῷ ἀφήσω τὸ ἐπισκεπτήριόν μου. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν μὲ ἀντεπεσκέφθη, εἰ καὶ ἠγνόουν ἂν τοῦτο ἐκ παραδρομῆς ἐγένετο ἢ ἂν ἐκ προθέσεως, ἐνόμισα ὅτι δὲν ἀνήκει εἰς ἐμὲ νὰ τὸ ἐξετάσω, καὶ οὕτω πᾶσα σχέσις μεταξὺ ἡμῶν ἐξέλιπε. Γνῶσιν ὅμως τούτου λαβὼν ὁ φίλος μου καὶ φίλος τοῦ κ. πρέσβεως κ. Ἀξελός, ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ αὐτοθελήτως ἐποιήσατο περὶ τούτου μνείαν πρὸς τὸν κ. Μόνσωνα, ὅστις ἔσπευσε νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμὲ καὶ μοὶ ἀφήσῃ τὸ ἐπισκεπτήριόν του. Ἔκτοτε δ' ἔπαυσε πᾶσα παρεξήγησις, μετέβην παρ' αὐτῷ ἐπανειλημμένως, καὶ τὸν εὗρον ἄνδρα εὐγενέστατον καὶ ἐξόχου συμπεριφορᾶς.

Ἡγεμονὶς Σοφία.

Ἐπίσημον καὶ σπουδαῖον συμβὰν ἦν ἡ τῇ 19ῃ τοῦ μηνὸς ὅλως ἀνεπιδείκτως ἐκτελεσθεῖσα μετάβασις τῆς Ἡγεμονίδος Σοφίας εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν. Τὸ κατ' ἐμέ, ἐθεώρησα αὐτὸ ὡς ἀπόδειξιν καὶ τῆς εὐγενείας τῶν αἰσθημάτων της, καὶ τῆς εὐθυκρισίας Της καὶ τῆς βαθυνοίας, μεθ' ἧς τὸ ζήτημα ἐξηρεύνησε· προ-

σέτι δ' ὡς ἄριστον ἐθνικὸν οἰωνόν. Εἰς ἐφημερίδα δέ τινα ἔγραψα τότε, οὐδὲν μὲν περὶ τούτου, ἀλλὰ διήγησιν τῆς πρὸ ἐτῶν συνεντεύξεώς μου μετὰ διαμαρτυρομένων κληρικῶν τοῦ Οὐεστμίνστερ, οἷς εἶχον ἐκθέση τοὺς λόγους, δι' οὓς ἐθεώρουν ὅτι οἱ διαμαρτυρόμενοι ἔπρεπεν ἀπ' ἀρχῆς, ἀπὸ Λουθήρου ἔτι καὶ Καλβίνου, νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸν κόλπον τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας.

Ἀριστοτέλης.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πρὸ πάντων ἐνέκυψα εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρτίως ἀνευρεθέντων τεμαχίων τῆς ***Πολιτείας*** τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ ἐζήτησα νὰ ἐξαγάγω ἐξ αὐτῶν, εἴ τι ἦν μεταβλητέον ἢ προσθετέον εἰς τὸ ἐμὸν ἔργον περὶ «τῶν πολιτικῶν ἀρχαιοτήτων τῶν Ἀθηναίων» (Ἅπαντα Τομ. ΙΕ΄.). Τὴν μικρὰν ταύτην προσθήκην συνεπλήρωσα· ἂν δέ ποτε θέλει ἐκδοθῇ, ἀγνοῶ.

Ὀλυμπία.

Προκειμένης δ' ἀρχαιολογικῆς ἐκδρομῆς τῶν φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, ὁ διευθύνων αὐτὴν ὑφηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας κ. Μυλωνᾶς εὐηρεστήθη νὰ μὲ προσκαλέσῃ εἰς αὐτήν, καὶ ἀνεχωρήσαμεν τῇ 24 Ἀπριλίου τὸ πρωῒ δι' ἐκτάκτου ἁμαξοστοιχίας ὅλοι 180, ἐξ ὧν 145 ἦσαν φοιτηταί, εἰ καὶ οὐχὶ πάντες τῆς ἀρχαιολογίας. Εἰς Πάτρας ἀφιχθέντες, ἠναγκάσθημεν νὰ μεταβῶμεν ἐφ' ἁμάξης ἀπὸ σταθμοῦ εἰς σταθμόν, καί τοι ἀμφότεραι αἱ γραμμαὶ εἰς τὴν αὐτὴν ἀνήκουσιν ἐπιχείρησιν· καὶ ἐρωτήσας περὶ τοῦ λόγου τῆς παραδόξου καὶ ὀχληροτάτης ταύτης διατάξεως, ἔμαθον ὅτι ταύτην ἀπαιτοῦσι τὰ συμφέροντα τῶν ἁμαξηλατῶν, καὶ ὑποστηρίζουσι καὶ οἱ κατὰ καιροὺς δήμαρχοι, οἱ δεόμενοι τῶν ψήφων ἐκείνων. Ὁμοίως δὲ δι' ὀχημάτων μετακομίζονται καὶ τὰ ἐμπορεύματα ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἄλλον σταθμόν, ἀποτίοντα καὶ δημοτικὸν φόρον!

Διελθόντες διὰ τῶν πυκνῶν δασῶν καὶ τῶν ὡραίων θέσεων τῆς Μανολάδας καὶ πάσης τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Πελοποννήσου, ἐφθάσαμεν, νύκτα ἤδη, εἰς Πύργον. Ἡ πλατεία τοῦ σταθμοῦ ἦν πλήρης ἀνθρώπων, ἐλθόντων εἰς ὑποδοχὴν τῶν φοιτητῶν, παιανιζούσης καὶ μουσικῆς. Ἀναζητήσας δὲ καὶ ἀνευρών με κλητὴρ τῆς Δημαρχίας, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ κ. Δήμαρχος μὲ προσεκάλει εἰς δεῖπνον παρ' ἑαυτῷ, καὶ μὲ ὡδήγησεν εἰς τὸ Δημαρχεῖον. Δήμαρχος δ' ἦν ὁ κ. Πέτρος Αὐγερινός, καὶ παρ' αὐτῷ εὗρον, πλὴν τῆς ἀξιολόγου οἰκογενείας του, καὶ τὸν ἀδελφόν του κ. Ἀνδρέαν, τὸν τέως Πρόεδρον τῆς Βουλῆς. Πλὴν δὲ τοῦ δείπνου προσεκλήθην νὰ καταλύσω ἐκεῖ καὶ ἐκείνην τὴν νύκτα καὶ τὴν ἐπιοῦσαν.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ἄφιξίν μου προσῆλθε πλῆθος καὶ φοιτητῶν καὶ πολιτῶν ζητωκραυγούντων καὶ εὐχαριστούντων τὸν Δήμαρχον, δι' ἃ εἶχε λάβη συνετὰ μέτρα πρὸς ὑποδοχὴν τῶν πρώτων, μεριμνήσας καὶ περὶ τῶν ἐν ξενοδοχείοις καταλυμάτων αὐτῶν, καὶ περὶ τῆς δι' ὀχημάτων εἰς Ὀλυμπίαν μεταβάσεως. Καὶ ἐν γένει εἶδον ὅτι πολλὴ ὑπῆρχεν ἡ ἀγάπη καὶ πολὺς ὁ σεβασμὸς τῶν δημοτῶν πρὸς τὸν κ. Αὐγερινόν· καὶ τῇ ἐπαύριον τὸ πρωΐ, ὅτε ὁ ἴδιος μὲ περιέφερεν ἀνὰ τὴν πόλιν, ἐνόησα πόσον δεδικαιολογημένον ἦν τὸ αἴσθημα τοῦτο, ἰδὼν πόσην καὶ πόσον νοήμονα ὁ κ. Αὐγερινὸς εἶχε λάβη πρόνοιαν πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ Πύργου, ὅστις, ὅτε ἐγὼ τὸ πρῶτον ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἦτο μόλις χωρίον, καὶ ἤδη, διὰ τὴν ῥυμοτομίαν, διὰ τὰς κρήνας, διὰ τὰ δημόσια καταστήματα, διὰ τὴν καθαριότητά της, ἐδύνατο ν' ἁμιλλᾶται μετ' Εὐρωπαϊκῶν πολιχνῶν.

Περὶ τὰς 7 ¹/₂ δ' ἀπῆλθον μετὰ τοῦ ἰατροῦ καὶ καθηγητοῦ κ. Βουσάκη, ἐφ' ἁμάξης, διότι ὁ σιδηρόδρομος μετὰ ταῦτα μόνον συνετελέσθη. Διελθόντες δὲ διὰ γραφικωτάτων λόφων καὶ τερπνοτάτων θέσεων, ἐφθάσαμεν περὶ τὰς 9¹/₂ εἰς Ὀλυμπίαν. Ἐπειδὴ δ' ὁ κ. Μυλωνᾶς μετὰ τῶν ὀπαδῶν του δὲν εἶχεν ἔτι ἀφιχθῇ, εἰσήλθομεν μόνοι εἰς τὸ ὡραῖον μικρὸν Μουσεῖον, ὃ καλεῖται καὶ φέρει ἐπιγραφὴν ΣΥΓΓΡΕΙΟΝ, διότι ὁ κ. Συγγρός, ἰδίᾳ δαπάνῃ, φιλογενῶς τὸ ἀνήγειρε, καὶ ἐπεσκέφθημεν τὰ ἐκεῖ κατατε-

θέντα ἀριστοτεχνήματα, ἐπὶ μακρὸν θαυμάσαντες καὶ μελετήσαντες τὸν ἀπαράμιλλον Ἑρμῆν τοῦ Πραξιτέλους, τὴν Νίκην τοῦ Παιονίου, τὰ ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ ἄριστα, προσγείως καὶ τοῖς θεωμένοις προσιτῶς ἐκτεθειμένα δύο πολύτιμα ἀετώματα τοῦ ναοῦ τοῦ Διός, καὶ ἐν τοῖς παρακειμένοις δωματίοις πλεῖστα κατατεθειμένα γλυπτικὰ καὶ ἄλλα εὑρήματα.

Ἀφιχθέντος δὲ τοῦ κ. Μυλωνᾶ, παρηκολουθήσαμεν αὐτὸν μετὰ πάντων τῶν ἐκδρομέων εἰς τὴν Ἄλτιν καὶ τὰ περὶ αὐτήν καὶ περὶ αὐτὸν συνωθούμενοι ἐπὶ ἐδάφους ἀνωμάλου τῶν ἀτάκτως συνεῤῥιμένων ἐρειπίων καὶ σωρῶν τῶν ἀνασκαφῶν, ἠκούσαμεν μετ' ἐνδιαφέροντος τὰς τοπογραφικὰς αὐτοῦ ἑρμηνείας.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν δέ, πολλῶν τῶν ἀκροατῶν νισσομένων ἤδη ὑπὸ τῆς πείνης, μετέβημεν ἐντὸς τῆς Ἄλτιος, καὶ εἰς μεγάλου δένδρου σκιὰν οἱ φοιτηταὶ ἐξηπλώθησαν ἐπὶ κλαδίων κατεστρωμένων, οἱ λοιποὶ δέ, καθηγηταί, προσκεκλημένοι, κυρίαι (διότι καὶ φιλόμουσί τινες κυρίαι παρηκολούθησαν τὴν ἐκδρομήν), ἐκαθέσθησαν εἰς πλησίον στηθεῖσαν μακρὰν τράπεζαν, καὶ παρετέθη τὸ λιτὸν πρόγευμα. Ἐγένοντο δ' ἐπ' αὐτοῦ προπόσεις πολλαί, ὅτε ἠναγκάσθην καὶ ἐγώ τινα νὰ εἴπω. Μετὰ δὲ τὸ ἄριστον, τῶν ἄλλων ἀναπαυομένων, ἐπεσκέφθην ἐγὼ τὸν Ναὸν τοῦ Διὸς μετὰ τοῦ κ. Βουσάκη, καί τινων παρακολουθησάντων ἡμᾶς φοιτητῶν, καὶ τοῖς ἐξήγησα ὅ,τι ἤξευρον περὶ αὐτοῦ. Ὅτε δ' οἱ ἐκδρομεῖς ἐπρόκειτο νὰ ἐπισκεφθῶσι τὸ Μουσεῖον, ὁ κ. Βουσάκης καὶ ἐγώ, ἐπειδὴ τὸ εἴχομεν ἤδη ἰδεῖ, ἀπήλθομεν καὶ ἐπεστρέψαμεν εἰς Πύργον, ἔνθα συνεπληρώσαμεν τὴν εἰς τὴν πολίχνην ταύτην περίοδον ἡμῶν, καὶ τὴν ἐπαύριον, εἰς τὰς 7 ἀναχθέντες, ἀφίχθημεν εἰς τὰς 7.15′ τὸ ἑσπέρας ἐν Ἀθήναις, λαμπρὰς ἀναμνήσεις διατηροῦντες.

Ὁμηρικαὶ ἀρχαιότητες.

Τοῦ υἱοῦ μου Κλέωνος προβιβασθέντος καὶ μεταβάντος εἰς Βερολῖνον, τῷ ἔγραψα προτείνας αὐτῷ νὰ ἐνεργήσῃ, διὰ τῶν ἐκεῖ φίλων τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς Ἑλλάδος, ὅπως ἡ Πρωσσικὴ

Κυβέρνησις πέμψη εἰς τὴν Ἑλλάδα συλλογὴν ἐκ τῶν διπλῶν καὶ πολλαπλῶν ἀντιτύπων τῆς ὁμηρικῆς συλλογῆς τοῦ Σλείμανν, ἅτινα εἰς αὐτὴν ἦσαν ὅλως ἄχρηστα.

Ὠδικὸς Σύλλογος.

Μετὰ τὴν ἐκδρομὴν εἰς Ὀλυμπίαν, κατὰ Μάϊον, ἦλθον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως 200 μέλη τοῦ ᾠδικοῦ συλλόγου Βιέννης ὑπὸ πρόεδρον τὸν κ. Holzbauer. Ὅτε δ' ἔβαινον πρὸς τὸν σταθμόν, ἔνθα ἔμελλε νὰ τοῖς γίνῃ ἡ πρώτη ὑποδοχή, ἀπαντήσας με, μὲ συμπαρέλαβεν εἰς τὴν ἅμαξάν του ὁ κ. Δήμαρχος, ὅστις καὶ εὐγλώττως τοὺς προσεφώνησε γαλλιστί· ἀφ' οὗ δὲ καὶ αὐτοὶ ἔψαλον εὐχαριστηρίους τινὰς στροφάς, προσελάβομεν καὶ τὸν πρόεδρον εἰς τὴν δημαρχικὴν ἅμαξαν, καὶ μετέβημεν εἰς τὸ πολυτεχνεῖον, ἔνθα τοῖς ἔγινεν ἡ ἐπίσημος ὑποδοχή, τοῦ κ. Σπάθη, προέδρου τῆς Φιλαρμονικῆς Ἑταιρείας, μακρὰν ἀναγνόντος ἀγόρευσιν, εἰς ἣν οἱ ξένοι ἀπεκρίθησαν δι' ὡραίας ᾠδῆς. Ζητηθεὶς δὲ παρὰ τοῦ κ. Σπάθη, εἶχον συντάξῃ καὶ ἐγὼ στροφάς τινας διὰ τὴν περίστασιν ταύτην, ἃς ἐτόνισεν ὁ κ. Κατακουζηνός, ἀλλ' ἐκ κακῆς συνεννοήσεως αὐταὶ δὲν ἐψάλησαν. Παρευρέθην δὲ καὶ εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας τὸ ἑσπέρας αὐτοῖς παρατεθὲν δεῖπνον ἐν τῷ Ζαππείῳ, ἔνθα καὶ λαμπρῶς πολλὰ ἔψαλον ἐν χορῷ, ὡς καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἐν τῷ αὐτῷ καταστήματι πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των ἐπὶ ἀποχαιρετισμῷ.

Μετέβη δὲ μετὰ ταῦτα ὁ κ. Σπάθης εἰς Βιένναν, καί, βοηθείᾳ τοῦ κ. Holzbauer, κατώρθωσε νὰ ἑλκύσῃ ἐκεῖθεν τὸν διάσημον βαρβιτιστὴν κ. Mon. Unger, εἰς ὃν ἀνέθηκε τὴν διεύθυνσιν τῆς μουσικῆς τῆς Ἑταιρείας. Ζητηθεὶς δὲ συνέταξα δι' αὐτὴν ἓν δίστιχον λόγιον, ὃ ἐμελούργησεν ἀξιολόγως ὁ κ. Οὔγγερ.

Λεκατσᾶς.

Μετά τινας ἡμέρας ἐκόμισε παρ᾽ ἐμοὶ ὁ κ. Πολέμης τὸν ἠθοποιὸν κ. Λεκατσᾶν, ὃν καὶ ὁ Ἐπιτετραμμένος τῆς Ῥωσσίας μοὶ συνίστα, θερμῶς συστηθέντα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ῥώσσου Πρέσβεως, καὶ μετ᾽ ὀλίγας ἡμέρας, πορευθεὶς εἰς τὸ θέατρον, ἐθαύμασα αὐτὸν ὡς Ῥισχελιέρον, ἐν μεταφράσει τοῦ ὡραίου δράματος τοῦ Λόρδου Λύττων (Ἑρρ. Βοῦλβερ), καὶ πᾶν ἔπραξα, ἵνα προσληφθῇ εἰς τὸ Ὠδεῖον, ὡς διδάσκαλος τῆς μιμητικῆς, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχον. Ὁ δ᾽ ἐν Παρισίοις πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας, εἰς ὅν, ὡς ἄλλοτε διατελέσαντα ἐκεῖ γραμματέα πρεσβείας, ὅτε ἐγὼ ἤμην πρέσβυς,—ἔγραψα περὶ τῆς παρ' ἡμῖν ἐπιτυχίας τοῦ δράματος τοῦ πατρός του, εὐηρεστήθη νὰ μοὶ τὸ πέμψῃ.

Τεξάς. Σέρβοι.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἔλαβον ἐκ Τεξὰς διορισμὸν ὡς ἐπιτίμου μέλους τῆς ἐκεῖ ἱστορικῆς Ἑταιρείας.

Προκειμένου νὰ ἐπισκεφθῶσι τὰς Ἀθήνας τῶν Σέρβων φοιτητῶν, ἀπεφάσισάν τινες νὰ δώσωσι χάριν αὐτῶν θεατρικάς τινας παραστάσεις Ἑλληνικῶν δραμάτων, καὶ ἀπετάθησαν πρὸς τὴν Ἑταιρείαν τῆς Ἀνατολικῆς ὁμοσπονδίας, ζητοῦντες νὰ τεθῶσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῆς. Ἡ Ἑταιρεία αὕτη μὲ εἶχεν ἄλλοτε τιμήσῃ πέμψασά μοι δίπλωμα μέλους, καὶ μάλιστα ἐπιτίμου ἀντιπροέδρου αὐτῆς. Ἀλλ' οὔτε εἰς συνεδρίαν ποτὲ αὐτῆς συμπαρευρέθην, οὐδὲ γνωρίζω, ἀμφιβάλλω μάλιστα, ἂν ποτὲ συνεδρίαζε, καὶ ἐν γένει ὁ σκοπὸς αὐτῆς μοὶ ἐφαίνετο μᾶλλον ἄκαιρος καί πως ἀόριστος. Ὑπὸ μίαν δὲ κυρίως ἔποψιν ἐνέκρινον αὐτήν, καὶ δὲν ἠθέλησα ν᾽ ἀποποιηθῶ νὰ ταχθῶ ἐν αὐτῇ, τὴν πεποίθησιν, ἣν πάντοτε ἔτρεφον, ὅτι συμφέρει ἡμῖν παντὶ σθένει νὰ ἐπιδιώκωμεν φιλικὰς σχέσεις μετὰ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὁμοδόξων, καὶ τῶν ἔτι ὑπὸ τὸν ζυγὸν διατελούντων λαῶν. Εἰς τὴν περίστασιν δὲ ταύτην τῶν προτιθεμένων παραστάσεων, ἡ Ἑταιρεία

ἠθέλησε ν' ἀναθέσῃ εἰς ἐμὲ τὴν προεδρεῖαν τῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις ἔμελε νὰ λάβῃ αὐτὰς ὑπὸ τὴν προστασίαν της· ἐγὼ ὅμως ἀπεποιήθην, διότι ἓν ἐκ τῶν δραμάτων, ὃ ἐξελέξαντο πρὸς παράστασιν, ἦν ἔργον ἐμόν, ***ἡ Παραμονή***.

Καὶ οἱ ἡμέτεροι δὲ φοιτηταί, σύλλογον ἀποτελέσαντες καὶ αὐτοὶ (τὸν Φοιτητικὸν ἀρχαϊκόν), μοὶ ἔγραψαν ὅτι προὐτίθεντο νὰ ἐκδώσωσι φυλλάδιον, καὶ μοὶ ἐζήτησαν νὰ τοῖς πέμψω λέξεις τινὰς δι' αὐτό· δι' ὅ, συνθείς, τοῖς ἔπεμψα στροφάς τινάς.

Ἡμερολόγιον 1891.

Ὁ εὐφυὴς καὶ τοῖς πᾶσι προσφιλὴς ποιητὴς Δ. Κόκκος ἔπεσε θύμα παράφρονος ὑπαξιωματικοῦ, πυροβολήσαντος κατ' αὐτοῦ, ἐξερχομένου ἐκ τοῦ θεάτρου, μετὰ τὴν παράστασιν ἑνός κωμωδυλλίου του (Σεπτεμβρίου 8). Μαθὼν τὸ λυπηρὸν συμβὰν τὸ ἑσπέρας, ἔσπευσα τῇ ἐπιούσῃ εἰς τὸν οἶκον του νὰ μάθω περὶ τῆς ὑγείας του, καὶ περιχαρὴς ἤκουσα ὅτι ἤρξατο ἀναλαμβάνων. Ἀλλὰ μετὰ δύο ἡμέρας διεψεύσθησαν αἱ ἐλπίδες αὗται, καὶ ὁ ἄριστα ὑποσχόμενος νέος ποιητὴς ἀπεβίωσε, τὴν πόλιν πᾶσαν εἰς πένθος βυθίσας.

Πρὸς γενικὴν τῆς Ἑλλάδος θλίψιν ἦλθε καὶ ἡ εἴδησις τοῦ θανάτου τῆς ἐθνοφιλοῦς καὶ πλήρους χαρίτων Ἡγεμονίδος Ἀλεξάνδρας, ἐξ ἐκλαμψίας, προελθούσης ἐκ δυσχεροῦς τοκετοῦ. Ἔσπευσα δὲ νὰ τηλεγραφήσω συλλυπητήρια καὶ εἰς τὸν Βασιλέα καὶ εἰς τὸν Διάδοχον, καὶ ἔλαβον ἀμφοτέρων εὐγενεῖς τηλεγραφικὰς ἀπαντήσεις.

Ἡ Αὐστριακὴ Πρεσβεία διεβίβασεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν πρόσκλησιν, ὅπως ἡ Ἑλλὰς μετάσχῃ δραματικῆς καὶ μουσικῆς ἐκθέσεως ἐν Βιέννῃ κατὰ Μάϊον τοῦ 1892. Κληθεὶς δὲ παρευρέθην ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν εἰς ἐπιτροπήν, ἥτις ἔμελλε νὰ γνωμοδοτήσῃ περὶ τῆς ὑποθέσεως. Ἐπειδὴ δὲ διάφοροι ὑπεστηρίχθησαν γνῶμαι, ἐκθεὶς καὶ ἐγὼ τὴν ἐμήν, ἐπρότεινα τέλος ἕκαστον μέλος νὰ δώσῃ ἐγγράφως τὴν ἰδέαν ἑαυτοῦ, καὶ παρα-

βάλλον αὐτὰς τὸ Ὑπουργεῖον ν' ἀποφασίσῃ. Τῆς προτάσεως δὲ δεκτῆς γενομένης, συνέταξα ἐγὼ καὶ παρέδωκα τὴν ἐμήν, ὑποστηρίζων τὴν μετοχὴν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἐν ταὐτῷ διαγράφων τὰ ὅρια αὐτῆς καὶ τοὺς ὅρους.

Ἑταιρεῖαι ὧν εἰμὶ μέλος

Académie des Inscriptions et Belles lettres de France	Membre correspondant
Académie de Berlin................	» »
Académie d'Herculanum	» »
Académie de Stockholm	» »
Académie Institut de Rome..........	» »
Académie de Belgique	» »
Académie de Bavière	Membre ordinaire
Academie des Sciences d'Amsterdam..	» »
Soc)té Archéologique de St Pétersbourg	» »
Société des antiquaires de France	Correspondant étranger
Académie Archéologique d'Espagne..	Membre honoraire
Société des antiquaires de l'Amérique	Membre ordinaire
Académie de St Pétersbourg.........	» »
Société de Littérature de Londres...	Membre honoraire
Société des antiquaires du Nord (Danemark)	» »
Société d'Archéologie de Luxembourg	» »
Société historique de Ratisbonne	» »
Société historique et archéologique Rhénane	» »
Société historique et archéologique de Westphalie	» »
Société historique et archéologique de Nassau	» »
S)té d'histoire naturelle de Nüremberg	» »
Société de Schiller à Leipzig	» »
Société historique et archéologique de Mecklemburg	Membre correspondant
Société historique et archéologique de Hess	» »

Société historique et archéologique de la Saxe inférieure	Membre correspondant
Société des sciences à Göttingen.....	» »
Société d'Ethnographie de France....	» »
Société de paléontologie d'Anvers....	» »
Société des auteurs et publicistes du Portugal	» »
Société statistique de Marseille	» »
Société d'anthropologie de Paris	» » étranger
Société archéologique de Cherchel (France)	Membre honoraire
Société historique et archéologique d' Odessa	Membre ordinaire
Université de St Pétersbourg..	Membre honoraire
Göthe-Verein	Meister
Institut d'Afrique (Paris)........... .	Vice-Présidentd'honneur
Société des science et de littérature à Corfou	» » »
Société philhellénique d'Amsterdam..	Président d' honneur
Université de New-York	Docteur en droit
Université de Washington.......	» » »
Société archéologique de Berlin.	Membre ordinaire
Société archéologique du Portugal ..	» »
Συλλόγου Φιλολογικοῦ ἐν Κων/πόλει.....	Μέλος ἐπίτιμον
Συλλόγου τῶν Ἐφήβων ἐν Κων/πόλει...	» »
Συλλόγου Πιερία ἐν Κωνσταντινουπόλει.	» »
Συλλόγου Μουσικοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει	» »
Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων ἐν Ἀθήναις	Μέλος
Συλλόγου Ἀναπλάσεως ἐν Ἀθήναις....	Πρόεδρος, εἶτα ἰσόβιος Ἀντιπρόεδρος
Ἑταιρ. τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐν Ἀθήναις	Μέλος
Ἑταιρείας Ἀρχαιολογικῆς ἐν Ἀθήναις ..	»
Ἑταιρείας Φιλεκπαιδευτικῆς ἐν Ἀθήναις	»
Ἑταιρείας Φιλαρμονικῆς ἐν Ἀθήναις....	Ἐπίτιμος Πρόεδρος
Ἑταιρείας Ἱστορικῆς τοῦ Τεξὰς (Dalla) "St Trinity„	Μέλος ἐπίτιμον

Ὅσα ἔγραψα

Ἅπαντα τὰ φιλολογικά, Τόμοι 19.

ἐξ ὧν εἰς τόμ. 1 καὶ 19 Ποιήματα λυρικά, ἐν οἷς τινα εἰς ξένας γλώσσας·
» » 2 Ποιήματα διηγηματικά. Λαοπλάνος (Μετ. Γερ.)*, Ταξιδεύτρια, Δῆμος καὶ Ἑλένη (Μετ. Γερ.). Διονύσου πλοῦς (Μετ. Γερ.), Γοργὸς Ἱέραξ.
» » 2 καὶ 4 Ποιήματα δραματικά. Οἱ Τριάκοντα (Μετ. Γερ.)· Δούκας (Μετ. Γερ.), Φροσύνη, Παραμονὴ (Μετ. Γερ.), Μνηστὴρ τῆς Ἀρχοντούλας, Τοῦ Κουτρούλη ὁ Γάμος (Μετ. Γερ.), Διὸς ἐπίσκεψις
» » 2, 5 καὶ 12 Ἔμμετρος μετάφρασις τοῦ Α' τῆς Ὀδυσσείας.
» » ἐξ ἀρχαίων τραγικῶν: Εὐριπίδου, Φοίνισσαι, Σοφοκλέους, Ἀντιγόνη, Αἰσχύλου, Πέρσαι.
» » κωμικῶν: Ἀριστοφάνους Νεφέλαι, Εἰρήνη, Ὄρνιθες·
» » Γερμανῶν τραγικῶν: Λέσσιγκ, Ναθάν, Σχίλλερ, Τέλλου, Γαίτου, Φαῦστος, Ἰφιγένεια
» » Ἄγγλων: Σαικσπείρου, Ἰούλιος Καίσαρ.
» » 6 καὶ 7 » » Τάσσου, Ἱερουσαλήμ.
» » 12 » » Δάντου, Κόλασις
» » 8, 10, καὶ 11 Πεζὰ διηγήματα 24 Αὐθέντης τοῦ Μωρέως, Λέϊλα, Ἐκδρομὴ εἰς Πόρον, Συμβολαιογράφος, Ὑφανταί, Αἱ φυλακαί, Χρυσοῦν μαστίγιον, Γλουμυμάουθ, Εἰς τὰς κορυφὰς Ναϊάς, Ἀμαζών, Ἐμάη, Κακουργειοδικεῖον Ἐλισαβεττῶνος, Καμινάπτης, Καλμίνα. Αἱ δύο ἀδελφαί, Βροῦτος Κουρτάρρος Ἀδάμας Οἱ

* Μετ. Γερ. σημαίνει ὅτι ἐξεδόθη αὐτοῦ Μετάφρασις Γερμανική, Μετ. Γαλ., ὅτι Γαλλική.

δύο υἱοί, Εὐδαίμων οἰκογένεια, Ὁδοιπορικαὶ ἀναμνήσεις, Βιογραφία τοῦ Ἐρεχθείου, Συνάντησις τῆς Δρέσδης, Ἐπιστολαὶ ἐκ Βερολίνου.

(Τὰ πλεῖστα μετεφράσθησαν καὶ ἐξεδόθησαν Γερμανιστὶ καὶ Γαλλιστὶ καί τινα Ἰταλιστί, Ρουμανιστὶ κλπ.).

Εἰς τόμ. 13 καὶ 14 Ἀρχαιολογία. (Ἱστορία τῆς καλλιτεχνίας).
» » 15 καὶ 16 » (Πολιτικαὶ ἀρχαιότητες).
» » 17 » (Ἐπιγραφική).
» » 18 » (Τοπογραφία Ἀθηνῶν. Ἀρχαιολογικαὶ πραγματεῖαι).

Μετάφρασις τῶν Παραλλήλων τοῦ Πλουτάρχου	Εἰς	τόμους	10
» Ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς, τοῦ Campe	»	»	2
» Ροβινσὼν .... » »	»	»	2
» Συμβουλαὶ εἰς τὰς θυγατέρας μου » »	»	»	2
» Ἠθικὴ πρὸς χρῆσιν τῶν παίδων » »	»	»	1
» Ἱππόται τοῦ Στερεώματος τοῦ Paul Féval	»	»	2
» Πλοίαρχος Πάμφιλος τοῦ Alex. Dumas...	»	»	2
» Ἄνευ οἰκογενείας, τοῦ Mallet..	»	»	2
» (Ὁ β' τόμος) τῶν μαθηματικῶν προβλημάτων τοῦ Mayer Hirsch	»	»	1
Λεξικὸν Γαλλοελληνικὸν μετὰ Σαμουρκάση καὶ Νικολαΐδου	»	»	2
Ἑλληνικὴ Χρηστομάθεια μετὰ Σκ. Βυζαντίου........	»	»	5
Γαλλικὴ Χρηστομάθεια	»	»	1
Μετρική	»	»	1
Ἑλληνικὴ ἱστορία διὰ σχολεῖα......	»	»	1
Λεξικὸν ἀρχαιολογικὸν (εἰς 4ον)	»	»	2
Εὐνομία, ἐφημερὶς ἐπὶ δύο ἔτη	»	»	2
Εἰς Ἶριδα, Εὐτέρπην, Πανδώραν, Ἑστίαν καὶ ἄλλας ἐφημερίδας συνεργασία.			
Antiquités Helléniques Μέγα 4ον	»	»	2
Excursion en Arcadie.	»	»	1
Excursion dans l'Eubée du Sud	»	»	1
L'Ancien Laurium			
Trois iuscriptious	»	»	1
Das Hierum	»	»	1

Das Erechtheum	Εἰς τόμους		1
Histoire de la littérature de la Grèce moderne .	»	»	2
Neugriechische Litteratur	»	»	1
Ueber die Aussprache des Griechischen............	»	»	1
En Spectateur d'Orient (T. 5) συνεργασία	»	»	1
Grammaire du Grec actuel	»	»	1
Ἀπομνημονεύματα	»	»	4

ΤΕΛΟΣ

Ὁ Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ ἀπεβίωσεν

ἐν Ἀθήναις τῇ 16)29 Ἰανουαρίου 1892